



## Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

## Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

## Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.





1870 A.C. 24

1754m - 512

DD 7

EX LIBRIS DOMUS S.I. Bibliotheca  
- artium -  
G 14  
84  
AQVENSIS - IMMACULATÆ CONCEPTIONIS

De la bibliothèque  
de Jacques Auguste de Choiseul

OHR p<sup>o</sup> 216.

(Voir portrait de  
Jean-Baptiste Herbet)



D 178/21







On a réimprimé à la suite, du même auteur: Opera omnia ante annos XL  
et Graeco in Latinum conversa, nunc... illustrata a Gentiano Herveto  
Paris, Sonnius, 1590, 830 p.

J. G. L. V. 22. 1004

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ.

CLEMENTIS ALEXAN.

DRINI OPERA QV AE

EXSTANT.

DIVERSE LECTIONES, ET EMENDATIONES,  
*partim ex veterum scriptis, partim ex huius ætatis doctorum iudicio,*  
*seorsum in fine additæ:*

ET

Indices tres; duo Latini, Auctorum & Rerum memorabilium; tertius Græcus,  
Verborum & Phrasæon notabilium:

OPERA FRIDERICI SYLBURGII VETER.



Ex Typographico Hieronymi Commelini,  
CIC ID XCII.

# AVCTORES A CLEMENTE CITANTVR HI:

Achaicus ph.  
Acusilaus  
Aegias h.  
Aeschines or.  
Aeschylus  
Aesopus  
Aethlius  
Agasbo com.  
Alcander  
Alismaon Cres.  
Alexander polyist.  
Alexis com.  
Amphilochus  
Amphion  
Anacreon lyr.  
Anaxagoras  
Anaxarchus ph.  
Anaximander  
Anaximenes  
Andocides or.  
Andro h.  
Androcydes P.  
Androtion h.  
Annicerei phil.  
Anticlidus  
Antilochus chr.  
Antimachus  
Antiochus  
Antipater ph.  
Antiphanes duo  
Antiphon or.  
Antisthenes ph.  
Apellus  
Apio gramm.  
Apollodori tres  
Apollodorus ph.  
Apollonius Rhod.  
Aratus  
Arcefilanus ph.  
Archedemus ph.  
Archelaus phil.  
Archemachus  
Archilochus  
Archinus  
Aristarchus gr.  
Aristeus Arg.  
Aristippus hist.  
Aristo  
Aristobulus P.  
Aristocles  
Aristocritus ph.  
Aristodemus  
Aristophanes c.  
Aristoteles  
Aristoxenus mus.  
Aristus  
Artapanus h.  
Artorius  
Athamas Pyth.  
Athenodorus  
Augias p.  
Bacchylides  
Berosus  
Bion  
Branchus vas.  
Cadmus  
Callias c.  
Callimachus  
Callipho  
Chamaeleo  
Cleantes ph.

Clearchus ph.  
Cleomenes  
Cleophylus Sam.  
Clitarchus h.  
Crates  
Cratini duo  
Critias  
Crisolaus ph.  
Ctesias hist.  
Cydippus  
Cypriacus poema  
Danaus, poema  
Demaratus  
Demetrius  
Democritus  
Demosthenes  
Dercylus h.  
Dicaearchus  
Didymus gr.  
Dieuchidas  
Dino hist.  
Dinomachus  
Dio arusp.  
Dio phil.  
Diodorus h.  
Diodorus ph.  
Diogenes tres  
Dionysij 1212.  
Dionysius ph.  
Diphilus com.  
Dorotheus  
Dositheus  
Duris h.  
Empedocles  
Ephorus  
Epicharmus c.  
Epicurus ph.  
Epigenes  
Eratosthenes h.  
Eubulus c.  
Eudemus hist.  
Eudoxus  
Eugamon  
Eumelus  
Euphorio p.  
Euphorus  
Eupolemus  
Euripides  
Europia p.  
Eurytus Pyth.  
Euthymenes  
Ezechiel trag.  
Gorgias Leont.  
Hecataeus  
Hellanicus  
Heracides P.  
Heracitus  
Herillus  
Hermippus Ber.  
Herodorus  
Herodotus  
Hesiodus  
Hicesius hist.  
Hieronymus P.  
Hippasus  
Hippias Eleus.  
Hippobotus  
Hippocrates med.  
Hippodamus Pyth.  
Homerus  
Hyperides or.

Ilias parua. p.  
Ion in Trigr.  
Iobas seu Iuba  
Iophon c.  
Iosopus  
Isidorus  
Isocrates or.  
Ister hist.  
Laius hist.  
Leander  
Leandrius  
Leo hist. Eg.  
Leucimus ph.  
Leucippus ph.  
Lycus Perip.  
Lysias or.  
Megasthenes  
Melanippides lyr.  
Melelagoras  
Menander Perg.  
Menander com.  
Metrodorus ph.  
Monimus  
Moschios c.  
Musaus  
Myrsilus Lesb.  
Myssa  
Nausiphanes ph.  
Neanches  
Nicanor p.  
Nicias or.  
Nicostratus c.  
Numenius ph.  
Nymphodorus  
Olympichus  
Onomacritus  
Oracula  
Orpheus  
Panatius  
Panyassis  
Parmenides El.  
Patrocles Thur.  
Peripatetici  
Phanemus  
Phanocles  
Pherecrates c.  
Pherecydes ph.  
Philemon com.  
Philinus or.  
Philistus hist.  
Philo. 111.  
Philochorus hist.  
Philolasa P.  
Philostephanus  
Philydeus com.  
Phocylides  
Phoronius, poema  
Pindarus  
Pisander  
Pisimus Lind.  
Plato ph.  
Plato com.  
Poeta: interdum spe-  
cie nominatim ex-  
pressa. Tragicus,  
Comicus, Melicus.  
Polono ph.  
Polybus med.  
Posidippus  
Posidonius  
Prodicus

Ptolemaeus h.  
Pythagoras ph.  
Pythia vates  
Pythocles S.  
Sappho  
Sarapio h.  
Scamo seu Scammon  
Seleucus math.  
Sibylla  
Simmius Rhod.  
Simonides  
Solon  
Sophocles duo  
Sossinius h.  
Sotades  
Spensippus  
Staphylus  
Stasius p.  
Stoici  
Strato  
Terpander mel.  
Thales  
Theano Pyth.  
Thearidas  
Theocritus ph.  
Theodectes tr.  
Theognis p.  
Theophrastus  
Theopompus duo  
Thestius trag.  
Thrasyllus h.  
Thrasymachus or.  
Thucydides h.  
Timaeus h.  
Timaeus ph.  
Timo Sillogr.  
Timocles com.  
Timotheus Perg.  
Titanomachia, p.  
Varro  
Xanthus L.  
Xenocrates ph.  
Xenophanes  
Xenophon ph.  
Zenones duo  
Zoroastres.

## SACRI SCRIP- tores

Moses  
Iesus Natus  
Indices  
Regnorum libri  
Esdras  
Maccabaicum  
Iob  
Psalmodus  
Prouerbia  
Sapientia  
Ecclesiastes  
Siracides  
Esaias  
Ieremias  
Ierexiel  
Daniel  
Ioel  
Ionas  
Michas  
Sophonias  
Aggeus  
Zacharias

Malachias.

## NOVI TEST.

Euangelia 1111  
Luca Aha apost.  
Pauli epist.  
Petri epist.  
Ioannis epist.  
Ioannis Apocal.  
Iuda epist.

## APOCRYPHI

Mardochei liber  
Matthias apost.  
Barnabas apost.  
Clemens apost.  
Euangelium secun-  
dum Hebraeos  
Euangelium secun-  
dum Aegyptios  
Petri predicatio  
Parchor proph.  
Chami prophetia  
Hermes  
Pastor.

## HAERETICI

Basilides  
Caiianisa  
Carpocrates  
Cassianus Iulius  
Epphanes  
Heracleo  
Isidorus  
Marcio  
Nicolaus  
Phryges  
Prodicus  
Simo  
Tatianus  
Valentinus.

## Haeretici a tripla denominati

Antitaxia  
Doceta  
Encrateta  
Entychita  
Gnostici  
Hamatita  
Ophiani  
Orthodoxista  
Peratici

## In Eptomis citatus

Basilides  
Daniel pr.  
Enochus pr.  
Hercules  
Hemogenes  
Pastanus  
Pari Apocalypsis  
Petri predicatio  
Pythagoras  
Iulianus  
Theodorus  
Valentinus.

Quo autem quae-  
que citatur loco, do-  
cet Index.



I L L V S T R I S

# HESSORVM ACADEMIAE

M A R B V R G E N S I S R E C T O R I ;

EIVSDEMQUE DOCTORIB. AC MAGISTRIS,  
viris amplissimis ac doctissimis, patronis sibi omni observantia colendis,

FRIDERICVS SYLBVRGIVS VETERENSIS S.



**P**X quo mihi ad continuandam bonorū aucto-  
rum editionē, annuum stipendium, de clemen-  
tissima Principum nostrorum sententia de-  
uistis, amplissimi doctissimique viri, officium me-  
fore animaduerti vt liberalitatē vestram omni  
studii contentione adaequarem. Itaq; ad Roma-  
nae historiae scriptores conuersa opera, post duos  
Latinorum auctorum tomos, tertium Graecorum edidi; & inter  
hos, aliquot diu multumq; desideratos, prius in lucē protuli. In-  
terea vero dum me a Dionis epitome ad Dionē ipsum, ad Appianū  
& alios cōparabam, & suppetias hinc inde partim iam cōtraxeram,  
partim adhuc colligebā, si quorum sumptibus octennium & am-  
plius operam reip. nauaui, cum bella in iis regionibus quae prae aliis  
Graecos libros expetunt, magis magisque serperent, ac librariae nego-  
tiationi plurimū incōmodarent, Graecos scriptores aliquamdiu in-  
termittendos censuerunt. Vnde factum vt nec ego institutum per-  
sequi potuerim: quippe cui pares tanto muneri facultates non sup-  
petant. Ne igitur plane otiosus essem, perlustratis aliquot in vicinia  
bibliothecis, demū & Palatinam electoralem, quā obiter ante vide-  
ram, reuiso denuo. Cuius thesauros vt penitus inspicere contigit,  
non minus captum me sensi quā Sirenum cantu & loti dulcedine  
homines olim detētos fingunt poetarum fabulae. Quamobrē cum  
Hieronimus Cōmelinus pro vetere amicitia hospitum mihi be-  
nigne offerret, beneficiū accepi lubens. Eodem tēpore ille a Conci-  
lio Ephesino, quod sub prelo habebat, ad Clementē Alexandrinum,  
cuius editionē iam dudum animo agitarat, & ad quā haud aspernā-  
da conquisierat adiumenta, se totis virib. conferre cogitabat. Place-  
bat hoc amici propositū: & ita quidem, vt me socium ad opus illud  
offerre. Absoluta igitur Ephesina Synodo, Clementi manus admo-  
uemus. vbi ego susceptis relegendi partibus, euidentissima quaeq;  
mēda expurgare aggredior: de ceteris quae vel oculos meos fugerāt,  
vel non satis tuto mutari posse videbantur, seorsum in Annotatio-  
num libro lectorē more solito cōmonere institui; ibiq; paucis ex-  
pono quae ante me vel a Cōmelino ipso vel ab aliis annotata fuerāt.

P R Æ F A T I O.

nam aliquam multæ ad illum a doctis viris missæ erant symbolæ. ad quas ego congeffi quæ ab huius sæculi criticis iamdudum obseruata fuerant, addita insuper & mea, vbi opus esse videbatur, sententia: effeci; vt quæ ad hanc Spartam exornandam corrogari poterant, quantum res & tempus ferebat, adhiberentur omnia. Præterea quia hic auctor rerum verborumq; insigni varietate abundat, triplex operi adieci Repertorium: in quorum vno auctores; altero, Verba & phrasæ notabiles; tertio res memorabiles & Auctorum loca, quæ fieri potuit accurratione, pertexui. Qua opera pene sola id compensasse videor quod anni vnus spatium a me contra voluntatem in publico munere cessatum est. Nam, præter theologicas disputationes, tam varius est hic scriptor, vt non immerito **PLUTARCHVS ET ATHENÆVS CHRISTIANVS** appellari queat. atq; adeo illorum ipsorum buculis passim hoc aruum suum exarauit; aut saltem ex eisdem ex quibus illi fontibus pleraq; petiuit omnia. Quamobrem vt Theodorus Gaza superiori seculo interrogatus, si omnes scriptores Græci periisset, quonam vno superstite cognosci posset Græciæ veteris eruditio, Plutarchum nominauit: ita si & Plutarchus & Athenæus intercidissent, ex vno Clemente nostro intelligi posset quam multa & quam varia Græci reliquerint ingenii sui monumenta. nam trecentis plures a Clemente citantur auctores tam sacri quam profani: quorum multi ne nomine quidem hucusq; fuere cogniti. Ita vt non modo theologi, sed etiam grammatici, historici, philosophi, quin & Iuriconsulti ac Medici, hoc in thesauro inuenturi sint quæ ad professionem suam accommodare possint. Iustissimæ igitur fuere causæ cur auctori tam diu desiderato, tam fructuoso, tam iucundo & vario, in summa exemplarium raritate, quantum possem operæ impenderem. Ad quas causas non parum momenti attulit is qui primus hunc auctorem in publicum emisit, Petrus Victorius. Is enim cum per litteras ex me intellexisset me toto vicennio nullum suæ editionis exemplar inuenire potuisse, suum e propria bibliotheca vltro ad me nec opinantem misit, & quidem cum aliquot sua manu adiectis emendationibus. Quo dono excitatus, vt ille primus olim reip. tam illustrem scriptorem dederat, ita ego eundem temporis diuturnitate distractum in lucem reuocare studui; eumq; nunc, Dei beneficio, non modo politioem, verum etiam auctiorem ad iuuanda doctorum studia in publicum emitto. Ad quam rem cum vestro quoq; beneficio non parum sim adiutus, vestro cum patrocinio iure meritoq; dedico. Vos igitur has publicæ operæ primitias serena fronte accipite, amplissimi doctissimiq; viri; meque, vt coepistis, in hoc studiorum curriculo adiuuare pergite. Quod si feceritis, vt cōfido, allaborabo vt deinceps alia & huius & diuersi argumenti ad publicam vtilitatem per me prodeant. Haidelbergæ vi kal. Septembr. MDXCII.





PETRVS VICTORIVS  
MARCELLO CERVINO CARDINALI  
SANCTÆ CRVCIS.



*S*iber unquam aliquis, qui antea abditus in lucem proferretur, publicisque utilitatibus exponeretur, merito ad honestum aliquem virum missus est, ut illius nomine commendaretur, gratiosiorque exiret; hic ipse profecto doctissimus in primis scriptor, veraque pietatis plenus, tibi potissimum didari, Marcelle Cervine, tuoque patrocinio debuit ornari. Diu namque tu, multisque rationibus curasti, non solum ut ille prodiret, sed ut integrior etiam nitidiorque in manus eruditorum veniret. in quo cum ipse quoque non nihil laborarim, & ut gratissimo auctori consulerem, & ut voluntati tuae parcerem, cui semper omni ope placere studui; mihi visus sum meo iure posse, quod rectum esse sentio ac valde comprobatum iri ipso praeferre, cui tamen propensiori animi mei erga dignitatem tuam accessit quoque ut pax erat, iudicium optimi Principis, qui cum a me olim accepisset te magnopere suadere, ut primum hunc Graecum scriptorem excudi mandaret, & consilium tuum iunc probavit, & nunc te pene socium huius laudis esse voluit. Quod si tardius gestum est, nimisque lentum negotium hoc fuit, id variis de causis factum est. nosti enim tu optime quot morae in huiusmodi rebus intervenire soleant, & cum quot quantisque difficultatibus luctandum cotidie sit. Per ipsum certe non stetit, quin maturius multo res perficeretur: ardet enim ille desiderio incredibili studia litterarum adiuuandi, egregiamque librorum suppellectilem, a maiori- bus suis summis sumptibus laboribusque comparatam, per orbem terrarum disseminandi: quo magno beneficio intelligit se animos studiosorum sibi deuincturum. Quare nulli rei, ut hoc ad exitum perducatur, parcat: sed quod nimis durum spissumque initium habuit, inceptum iam pleniore gradu fortasse progredietur: uberiorumque quam adhuc fecit, fructum aliquando pariet. Interim tu Antistes amplissime, vitaque ac moribus gradu isto honoris dignissime, cape Clementem Alexandrinum tuum, quem diu optasti, atque interposita auctoritate tua e tenebris eripuisti; fruerique iucundissima sancti in primis eruditique scriptoris lectione. Nam quod communis ille tecum est omnibus Graeci sermonis peritis, non minore te voluptate affectum iri puto ex fructu, quem audies vulgo ex optimis praeceptis huius scriptoris percipi, quam si solus illum domi possideres. Is enim tu es, qui alienis potius utilitatibus, quam propriis commodis semper seruias: huiusmodique animorum medicinae illis potius sunt adhibendae, qui adhuc aegrotant, quam iis qui eam sui partem longo studio ac cura purgatam iam ac firmam habent. Magni autem admirabilesque fructus inde hauriri possunt. nam ut taceam quod varia reconditaque doctrina hi libri referti sunt, ut grati quoque non parum esse possint his qui ingenuis artibus humanioribusque studiis delectantur. nemo enim Christianus scriptor plures locos antiquorum poetarum citauit: nemo suas sententias clarioribus testimoniis confirmauit. ut non sine causa a nostris etiam auctoribus hoc quoque nomine valde laudatus fuerit. Quot quantaque emolumenta hinc nasci possunt iis qui grauioribus litteris dediti, cupiditate verae pietatis noscendae incensi sunt, omnemque labem vitiorum e vita sua delere cupiunt? Ut enim ille obscuras difficilesque quaestiones explicat? ut acer est accusator improborum, erroremque animi illorum exagitat? Quanto studio mores suorum temporum

# P R A E F A T I O.

notat? qui ad nimiam iam molliam ob copiam omnium rerum succedant. ut nobis quoque corrigendis, deliciisq. huius aetatis excutiendis non parum tanta severitas apta sit. Quod ut facit ille summo ardore, ut qui nova pietate, veroque Dei cultu totus inflammatus esset; ita magna facultate dicendi, copiamq. acutissimorum argumentorum pergit. Habebunt igitur sacri Concionatores, qui vitae nostrae oratione sua moderari volunt, omnesque fibras flagitiorum eacessere, unde se arment, ac munus illud suum copiosius elegantiusque obeant. Et quam huic rei ipse incumbat semper, praecipue id toto animo in trib. libris, quos *Pædagogii* nomine inscripsit, quia verum Christianum instituunt, gerit: huic enim rei tantum illic operam dat, nec ullam vitae partem omittit, quae emendatione egeat, quā non summo studio colat, atq. omni denique cussa, quantum in ipso positum est, liberet. Utinam reliqua huius sancti viri opera, eruditissimiq. ingenij monumenta cōservata forent. Nam plura ipsum scripsisse, & a Graecis memoriae proditum est, & ab Hieronymo; qui in recensendis sanctarum litterarum auctoribus, huius quoque vitam ac scripta summum cum hominis laudibus, loco posuit: non inutilia namque & illa fuissent. Nos certe quae potuimus collegimus, & non sine cura quoque aliqua nostra diligentiaque castigata formis imprimenda dedimus. Nam *Stromatum* (ita enim VIII libri ab ipso ab varietatem lectionis vocantur) unum, cum tantum illud exemplar habuimus, quod in Medicea bibliotheca custoditur. In reliquis autem emendandis tu quoque vehementi amore, quo hunc auctorem prosequeris, nos adiutasti: ac conferendos a tuis, probis & eruditis viris, cum antiquissimis exemplaribus curasti. Cui etiam praclaro studio tuo liberalitate sua opem tulit omni eleganti ac digna nobilissimo viro supellectile ornatisissimus Rodolphus Pius antistes Carpenfis; qui e bibliotheca, quam a maiorib. suis doctissimis viris ac maximis viris insignib. accepit, ac studio postea suo auxit, deprompsit vetustissimum exemplar *Protreptici* ac *Pædagogi*, ac tuis, ut commode ipsum tractarent, commodavit. ut inde quoque non parum opus illud purgatum ac nitidius factum sit. Eorum autem duorum librorum prior, qui spectat ad hortandum, ordine reliquas praecedit: ac (nisi fallor) est quem Hieronymus *Aduersus Gentes* vocat. ut enim illo ad verum Dei cultum Christianamque pietatem homines impellit, ita eodem stultos ritus priscorum reprehendit: omniaque illic erroris ac fraudis plena esse contendit. Haec igitur sunt, quae praesidio fuerunt optima auctori percuncti, ac pene iam e manib. elapso: in quo cerse ut dolendum est tam utilem gravemque scriptorem tam diu latuisse; acriterque accusandi, qui tam egregios ac fructuosos veterum labores supprimunt; ita magnopere laetandum, ipsum in vitam rediisse, atque omnem impetum fortunae euasisse: amandiq. ac toto pectore celebrandi, qui huiusmodi monumenta, magna superiorum hominum cura, beneficioque Deorum e tot incendiis bellorum tempestatibusque erepta peruulgant, & ab omni huiusmodi iniuria in perpetuum vindicant. In cuius rei voluntate, scientiaque huius ingentis immortalis generis beneficii, nemini Dux reip. nostrae COSMVS Medices cedit; quamuis res altacritati animi ipsius non responderit, aliorumque culpa utilissimum hoc negotium non valde adhuc progressum sit. Vale. Florentia, V. ID. SEPT. MDL.

FRIDERICVS SYLBVRGIVS AEQVO LECTORI S.

**Q**UAE ad Plutarchi & Athenæi, eadem ad huius christiani Plutarchi & Athenæi editionem requirebantur, amice lector. Primum bonis exemplarib. opus erat: deinde vt solidum iudicium & multiplicis lectionis experientia, sic otium desiderabatur, quo & inquiri quib. opus erat, & doctorum sententiæ vel coram vel per litteras colligi potuissent. Nam cum materiæ tot tamque diuersis ex auctorib. congestæ magna in hoc auctore sit varietas, superiorisque editionis haud exigua corruptio, vnius hominis industria absque insignib. adiumentis in opere tam difficili vix egregium aliquid præstiterit, nisi is longo vsu in *ἡμετέριον πρῶτον καὶ ἀποδοχὴν βιβλιοθήκῃ* transformatus fuerit. Quod beneficium cum a Deo nostræ tenuitati non obtigerit, ea saltem erant amplectenda quæ vel in promptu iam habebamus, vel nobis adhuc comparare poteramus. Primum ergo, ad exemplarium copiam quod attinet, calamo exarata nulla nobis impetrare licuit, præter vnum Pædagogi codicem, eumque non veterem, sed tantum quadraginta tribus abhinc annis descriptum: quem Palatina bibliotheca nobis suppeditauit. Suppeditauit eadem & collectanea quædam, partim e Pædagogo, partim e Stromateis excerpta: sed paucula illa, & paucos ad locos conferentia. Deinde, cum vnica dumtaxat huius scriptoris exstaret editio, ea nempe quæ ante quadraginta duos annos e Medicea bibliotheca Florentiæ Petri Victorij opera in lucem prodiiit, eaque ipsa mendis passim scateret; doctorum virorum ad eam expoliendam accersita sunt auxilia. Quorum cum quidam de editionis consilio edocti essent, vltro quæ ad manum habebant, ad nos miserunt: e Belgio, Theodorus Canterus & Ioannes Arcerius; e superiori Germania, David Hoeschelius & Georgius Remus Augustani. Et Arcerius quidem præ ceteris quæ ex sacris Bibliis & Platone desumpta sunt, cum vulgatis editionibus contulerat: Hoeschelius vero, quæ cum Philone, Plutarcho, Athenæo, christianisque philosophis ac theologis Clementi sunt communia, multis in locis annotarat. Idem ex Augustanæ bibliothecæ manuscriptis *καλοῦμαι* siue *ἱεροποιῶν* non pauca suggessit: etsi enim ea collectanea, vt ipse oculatus est testis, neque ordine neque iudicio eo quo decebat congesta, passim etiam ab imperito librario vitata sunt, in non paucis tamen locis ad germanam lectionem non parum opis attulerunt. Sed & primarius huius editionis auctor, Hieronymus Commelinus, vt qui iam dudum editionem cogitaret, ex Eusebio & aliis, tum e Gulielmi Xylandri codice quædam annotarat quæ futuræ editioni prodesse possent. Ego vero, etsi iam pridem editionem huius auctoris exoptaram, atque adeo etiam Andreæ VVecheli heredibus ante nouennium suaseram: tamen ex eo tempore, aliis implicatus, nec lectioni eius nec emendationi quidquam operæ impenderam, nec alia in promptu habebam quam quæ a Petro Victorio, primo editionis auctore, in eo exemplari quod e sua bibliotheca paulo ante obitum dono mihi miserat, annotata fuerant. Nihilominus partim operis præstantia illectus, partim amicorum suppætiis excitatus, editionem audendam, & tamdiu desideratum auctorem in lucem reuocandum censui: præsertim cum a Victorio illa sui libri transmissione nouæ editionis lampas tacite mihi tradita videretur. Itaque diuini numinis ope opus aggressus, primum superiorem editionem leuiter percurri; erassioribusque mendis sublati, operis typographicis quotidie pensum suum tradidi: post, eodem denuo pro consuetudine recensito, si qua vel ab aliis vel a me obseruata essent quæ notationem mereri viderentur, seorsum in libellum congesti, & in fine operis attexui. In quo non ea tantum exposui quæ paulo ante ab amicis communicata fuisse retuli, sed ea etiam quæ a claris nostræ ætate criticis, Petro Victorio, Ioanne Brodæo, Paulo Leopardo, Gulielmo Cantero, Theodoro Cantero, Iusto Lipsio, Hieronymo Mercuriale, Henr. Stephano, Petro Fabro, Barnaba Brissonio, aut aliis animaduersa inueniebam. Latine quoque versionem Gentiani Herueti, licet multis in locis turpiter alucinantem, tamen identidem non sine fructu inspexi. nam in nonnullis haud male coniectarat; in aliis, profundius rimandi occasionem præbebat. Denique & Franc. Iunium, qui mihi *ἡμετέριον βιβλιοθήκῃ* instar est, de quibusdam consului, quæ me alibi frustra quærere noueram. Quem *συμπαρατίθημι* ita temperare studui, vt sua cuique adscriberetur symbola, nec dissimularetur quæ quib. deberetur gratia. Vt vero in hisce concinnandis nunc scribam egi, nunc senatorem; quippe qui meo quoque loco subinde sententiam dixerim: ita in Inuentariis quæ vltra Notationes adieci, peculiarem operam studiosis hominib. præstiti. In quorum vno auctores qui in hoc opere allegantur, recensui: in altero, Verborum & Phrasæon quæ vel enarrantur a Clemente, vel alioqui notatu dignæ sunt, seriem pertexui: in tertio, Res memorabiles & Auctorum loca exposui. Adhæc seorsum Anomalias quæ grammaticas notaueram: sed eas per temporis angustiam (vt qui toti operi vix quinquemestre tribui) digere non potui. Si Deo placuerit, cum Appendice & illas & si quod forte accedet spicilegium, daturi sumus. Vt enim & cetera eiusdem argumenti scripta breuiora pernosci possint, visum est præter Iustini, Tatiani, Theophili & Athenagoræ, etiam Theodoretum *πρὸς τοὺς Ἐξιδύας ἐπιστολῇ, ἀπολογητικῇ πρὸς αὐτοκρατορῆα* in lucem edere: cum illorum alia non proflent amplius, alia nondum a quoquam in lucem prolata fuerint. Porro cum Florentinam editionem in Clemente secuti simus, paginas eius in exteriori margine expressimus, vt qui vel conferre volent, vel eius editionis paginas alicubi citatas inuenient, longo quærendi tædio leuentur. De iis vero quæ inclusionum hamis circumscripta sunt, in Notarum libello ratio redditur. Hæc fere sunt, lector, quæ tibi de hac editione putauimus significanda. quæ vt non omnib. numeris absoluta dari potuit, ita superiore passim est sincerior, vt facile agnoscent qui hanc cum illa conferre voluerint. Tu, quod superest, amice lector, & illis qui ad hanc editionem contribuerunt, & illustri Academiæ Marburgensi, quæ me ad nauandam in talib. operam annuo stipendio adiuuat, bene precare: ipse quoque, si quid vel ad hæc, vel ad alia deinceps habes quod contribuas, tua item symbola reip. nobiscum prodesse annūtere. Vale.





# ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ

πρὸς Ἑλλήνας.

10



ΜΕΙΩΝ ὁ Θηβαῖος καὶ Λερίων ὁ Μηθυμναῖος ἀμφω μὲν ἤσαν  
παιδὶ καὶ μῦθος δὲ ἀμφω καὶ τὸ ἄσμα εἰς ἐπὶ τῆς Ἑλλωίων ἀδει-  
ται χορῶν· πύχνη τῇ μουσικῇ, ὁ μὲν, ἰχθυὺν δελεάσας· ὁ δὲ, Θήβας  
πύχιστας. Θράκιος δὲ ἄλλος σφιστής (ἄλλος οὗτος μῦθος  
ἑλλωικός) ἐπιβίβασκε πύθηρια, γυμνῇ τῇ ᾠδῇ· καὶ δὴ πύθενδρα,  
ὡς φηγούς, μετεφύττε τῇ μουσικῇ. ἔχοιμι αὖτε καὶ ἄλλον τέ-  
στις ἀδελφὸν διηγήσασθαι μῦθον, καὶ ᾠδὸν, Εὐνόμον τὸν Λοκρὸν,  
καὶ Τήγισα τὸν Πυθιῶν. πανηγυρίῳ ἑλλωικῇ ὅππῃ νεκρῶ δράκοντι

ἡ θρῆν· ὁ Φεως λῦν ἡ ᾠδὴ, οὐκ ἔχω λέγειν. ἀγῶν δὲ λῦν καὶ ἐκιδάριζεν ὥρα καύματ' Εὐνό-  
μου, ὁπλυνόμενοι οἱ τέτιγες ὑπὸ τοῖς πελάοις ἤδον ἀνὰ τῇ ὄρῃ, θερόμενοι ἡλίῳ. ἤδον δὲ ἄρα οὐ τῷ  
δράκοντι τῷ νεκρῷ, ἀλλὰ τῷ θεῷ, τῷ πανσέφῳ, αὐτόνομον ᾠδῶν, τῶν Εὐνόμου βελπίονα νόμων·  
ρήγνυται χορδὴ τῷ Λοκρῷ· ἐφίπιαται ὁ τέτιξ τῷ ζυγῷ· ἐπρέπεν ὡς ὅππῃ κλάδῳ, τῷ ὀρεάει·  
καὶ τῷ τέτιγι τῷ ἄσματι ἀρμοσόμενος ὁ ᾠδός, τῷ λείπουσιν αὐτεπλήρωσε χορδὴν. οὐκ οὐκ

20 ᾠδῇ τῇ Εὐνόμου ἄγεται ὁ τέτιξ, ὡς ὁ μῦθος βούλεται, χαλκῶν ἀνὰ στήσας Πυθὶ τὸν Εὐνόμον,  
αὐτῇ τῇ κίθαρᾳ καὶ τὸν συναγωνιστὴν τῷ Λοκρῷ· ὁ δὲ ἐκὼν ἐφίπιαται, καὶ ἄδει ἐκὼν. Ἑλλῆσι δὲ  
ἰδοὺ ἐπὶ τῇ γαργάλλῃ μουσικῇ. πῇ δὲ οὐ μύθοις κακοῖς πεισθῶκασι, θελγόμεναι μουσικῇ  
τῇ ζῶα ὑπολαμβάνοντες· ἀληθείας δὲ ὑμῖν τὸ πρὸς σποντὴν Φαιδρὸν, μόνον, ὡς εἰσὶν, ὅππῃ πα-  
σον εἶναι δοκεῖ, καὶ τοῖς ἀπιστίας ὑποπτόμενοι ὁφθαλμοῖς. Κιθαρῶν δὲ ἄρα, καὶ ἑλικῶν, καὶ  
τῇ Ὀδρυσῶν ὄρη καὶ Θρακῶν πελοήρια, τῆς παλαιᾶς τῆς μουσικῆς, τῆς εἰσῆται καὶ καθύμνηται.  
ἐγὼ μὲν, εἰ καὶ μῦθος εἰσὶ, δυσπαραχετῶ, ἑσώτης ἐκτραγωδομένης συμφοραῖς· ὑμῖν δὲ,  
καὶ τῶν κακῶν αἰαχραφαὶ γιγνόμεναι δράματα· ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν δράματα, καὶ τὰς λέναιζον-  
τας ποιῆσαι, τέλειαν ἤδη παροινουῶντας, κίθῳ πῶ αὐτὴν αὐτῶντας, ἀφραίνοντας ἐκτῆρας, πελὶ τῇ  
βακχικῇ, αὐτοῖς σπύροις, καὶ θυάσῳ μεγάλῃ, σὺν ἑ τῷ ἄλλῳ δαιμόνων χορῶ· ἑλικῶν ἑ Κι-  
30 θαρῶν, κατακλείσσωμεν γαργάλλου· καταγόμεν δὲ ἀνῶθεν ἐξ ὑραίων ἀλήθειαν, ἅμα φα-  
νωτάτῃ φρονήσει, εἰς ὅρῃ ἄγιον θεῶν, καὶ χορὸν τὸν ἄγιον τὸν περὶ φηπικόν· ἡ δὲ ὡς ὅππῃ μάλιστα  
τηλαυγῆς ἀποτίλλεται φῶς, καταπυρρῶνται πάντῃ τὸς ἐν σκοτὶ κυλινδουμένους, καὶ τῇ παλαιᾶς  
τοῦ ἀνθρώπου ἀπαλλαχθέντες, τῷ ὑπερβῆναι ὀρέγεται δεξιὰ, τῷ σώσειν, εἰς σωτηρίαν· οἱ  
δὲ αἰανδύσαντες καὶ ἀσπύσαντες, ἑλικῶνα μὲν καὶ Κιθαρῶνα καταλαμπνόντων· οἰκωύτων δὲ  
Σιῶν. ἐκ γὰρ Σιῶν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, λόγος οὐρανίου, ὁ  
γῆσι ἁγιοποιῆσαι ὅππῃ τῷ παντὶ κόσμῳ θιάτρω τεφανέμενος. ἄδει δὲ γὰρ Εὐνόμου ὁ ἐμὸς  
ἑ τῇ Τερπάνδρῃ νόμον, ἑ δὲ τῇ Καπίτῳ, ἑ δὲ μὲν Φρύγον, ἡ Λύδιον, ἡ Δωρίον, ἀλλὰ τῆς κα-  
τῆς ἀρμονίας τὸν αἰδίων νόμον τὸν Φερώνυμον τῷ θεῷ, τὸ ἄσμα τὸ καλὸν, τὸ λυσιπικόν.

Νηπειγῆς τ' ἀχολόν τε, κακῶν ὅππῃ ληθες ἀπάντων.

40 γλυκύ τε καὶ ἀληθινὸν φάρμακον πύθεις, ἐγκέρεται τῷ ἄσματι. ἐμοὶ μὲν οὐκ δοκοῦσιν, ὁ  
Θράκιος ἐκείνῳ Ὀρφῶς, καὶ ὁ Θηβαῖος, καὶ ὁ Μηθυμναῖος, ἄνδρες πίνες, οὐκ ἄνδρες, ἀπα-  
τηλοὶ γιγνόμεναι, περὶ ὁρῆμαλῃ μουσικῇ λυμηνόμενοι τὸν βίον τῷ, ἐν τῇ πύθῃ γοητεία δαιμονῶν-  
τες εἰς ἀλφειοφθορίας, ὑβρεις ὀργιάζοντες, πένθη ἐκζητῶντες, τὰς ἀνθρώπων ὅππῃ τὰ εἰδῶλα χει-  
ραγωγῶνται πρῶτον· ναὶ μὴν λιθοῖς καὶ ξύλοις, τετίστιν ἀγῶμασι καὶ σκιαγραφαῖς, αὐτοκτομῇ. 6  
σὺ τῷ σκαλιότῳ τῷ ἔθνει, τῷ καλῶν ὄντως ἐκείνῳ ἐλδοθῆσαν, τῶν ὑπὸ οὐρανὸν πεπολι-  
τωμένων ᾠδαῖς καὶ ἐπὶ ᾠδαῖς ἐχάτη δαλῆα καταζεύξαντες· ἀλλ' ἑ τῷ ὁδὸς ὁ ἐμὸς, ἑ δὲ

Α

εἰς μακρὰν καταλύσων ἀφίπται τὴν θελίαν τὴν πικρὰν τῶν τυραννέων δαυμόνων· ὡς ἡ πὺν  
 πεῖσον καὶ Φιλάνθρωπον τὸ θεοσεβείας μετὰ γωνήμας (ζυγόν, αὐθις εἰς ἔρανας ἀναπαλεῖ) τὰς  
 εἰς γλῶττι ἔρριμμένους· μόνον τοῦ τῶν πῶπτι, τὰ δὲ χαλεπὰ τὰ θηρία, τὰς ἀνθρώπους, ἐπι-  
 θάσσουσιν· πλὴν αὐτὸν, τὰς κοῦφας οὐρανὸν ἐρπετὰ δὲ, τὰς ἀπαιτῶνας· καὶ λείας μὲν, τὰς θυ-  
 μιῆς· σῶας δὲ, τὰς ἡδονικῆς· λύκους δὲ, τὰς ἀρπακτικῆς. λίθοι δὲ καὶ ξύλα, οἱ ἀφρονες· πρὸς δὲ  
 καὶ λίθων ἀναισθητῶν ἀνθρώπου ἀγνοία βεβαπισμένη· μάρτυς ἡμῖν ποσειδωνική πα-  
 ρίτω φωνή, σωφροδὸς ἀληθείας, τὰς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀνοίᾳ κακὰ πεποιημένους οἰκτεῖρα· διω-  
 τῶν δὲ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τέτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ· ὅς, κατελήσας τὴν ἀμαθίαν τὴν  
 πολλὰν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν τὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν λελιθωμένων, ἤγαγεν θεοσεβείας σωτήρα,  
 δρετῆς αἰδομένου, ἐκ λίθων ἐκείνων, τῶν λίθοις πεπαισκέτων ἐθνῶν. αὐθις οὐκ ὀλίγους πι- 10  
 νὰς καὶ πεπαισκόλους ὑποκριτὰς ἐφοδυνόνας δικαιοσύνην, γυνήματα ἐχιδνῶν κέκληκε πῶν.  
 ἀλλὰ καὶ τέτων ἢ τις τῶν ὄφρων μετανοήσας ἐκὼν, ἐπόμενον δὴ τῷ λόγῳ, ἀνθρώπων γίνε-  
 ται θεῶν. λυκοὺς δὲ ἄλλας ἀλλήλους ποσειδῶν καρδίοις ἡμφισμένους· πῶς ἐν ἀνθρώπων μορ-  
 φαῖς ἀρπακτικὸς ἀνιητόμενος· καὶ πάντα ἄρα πῶτα τὰ ἀγριώτατα θηρία, καὶ τὰς πύκτας  
 λύκους, ἡ ἔρανος· ὡδὲ αὐτὴ μετεμόρφωσεν εἰς αἰθρώπους ἡμέρας. ἡμεν γὰρ ἡμῖν πλεῖστα καὶ ἡμεῖς  
 ἀνόητοι, ἀπὸ θῆρας, πλανώμενοι, δολοφῶντες ἡδοναῖς καὶ ὁπιθυμίας ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ  
 φθόνῳ ἀφρονεῖς, συζητοῖ, μιμνῶντες ἀλλήλους, ἢ φησὶν ἡ ἀποστολικὴ γραφή· ὅτε δὲ ἡ χρυσότης,  
 καὶ ἡ Φιλανθρωπία ἐπεφάνη τῷ σωτῆρος ἡμῶν θεῷ, ὅς, ἐξ ἔργων τῶν δικαιοσύνην ἀποποιήσας  
 ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτὸ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς. ὅρα τὸ ἄσμα τὸ κατὸν, ὅσον ἰσχύει· ἀνθρώπους ἐκ  
 λίθων, καὶ ἀνθρώπους ἐκ θηρίων πεποίηκεν. οἱ δὲ τὴν ἀλλῶς ὡς νεκροί· οἱ τῆς οἴῳς ἔσσης ἀμετο- 20  
 χοὶ ζωῆς, ἀκροατὴ μόνον γινόμενοι τῷ ἄσμῳ, ἀνεβίωσαν. τῷ τῷ καὶ τῷ πᾶν ἐκείνη σπινθηρ-  
 μελῶς, καὶ τῶν σοφῶν τὴν ἀφρονίαν, εἰς τὴν ἐνέτην ἐμφωνίαν, ἵνα δὴ ὅλῳ ὁ κόσμος  
 αὐτῷ ἀρμονίᾳ γῆν· καὶ θάλασσαν μὲν ἀνῆκε λελημένην, γῆς δὲ ὁπτιβάνειν κεκάλυπκεν αὐτῷ·  
 γλῶττι ἐμπαλιν ἐστρεώσε, φερομένην, καὶ ὅρον αὐτῇ ἐπέθετο θάλασσαν· ναὶ μὴν καὶ πυρὸς ὅρμην  
 ἐμάλαξεν αἶερα, οἷον ἐὶ δώριον ἀρμονίαν κράσας λυθῶν· καὶ τὴν αἶερα ἀπὸ ψυχρότητος  
 περὶ πλοῦν τῆς πυρὸς ἐπὶ θάλασσαν, τὰς νεκρὰς τῶν ὄλων φθονῆς τέρας κινῶν ἐμμελῶς. καὶ  
 δὴ τὸ ἄσμα τὸ ἀκήρατον, ἔρεσμα τῶν ὄλων, καὶ ἀρμονία τῶν πάντων, ἀπὸ τῶν μέσων ὁπτι τὰ πύ-  
 ρα, καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων ὁπτι τὰ μέσα ἀφῆκεν, ἡμῶς τοῦ τοῦ πᾶν, καὶ τὴν θράκιον  
 μεσηκην, τὴν περὶ πλοῦν ἱεράν, καὶ τὴν πᾶν τῶν θεῶν βέλῃσιν, ἢ ἐξήλωσε Δαβὶδ. ὁ  
 δὲ ἐκ Δαβὶδ, καὶ πρὸ αὐτοῦ, ὁ δὲ θεὸς λόγος, λύσαν μὲν καὶ κηδεύαν, τὰ ἀψυχα ὄργανα, ὑπερ- 30  
 ιδῶν· κόσμον δὲ τόνδε, καὶ δὴ καὶ τὸν σμικρὸν κόσμον τὸν ἀνθρώπων, ψυχὴν καὶ σῶμα  
 αὐτοῦ, ἀγίῳ πνεύματι ἀρροσάμενος, ψάλλει τῷ θεῷ, ἀφῆκε τῶν πολυφώνων ὄργανον, καὶ πρὸς  
 ἀδελφὸν τῶν ὀργάνων τῶν ἀνθρώπων. σὺ γὰρ εἰ κηδεύεις, καὶ αὐλὸς, καὶ ναὸς ἐμὸς· κηδεύεις, ἀφῆκε  
 τὴν ἀρμονίαν· αὐλὸς, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα· ναὸς, ἀφῆκε τὸν λόγον· ἵν' ἡ μὲν, κρέκη· τὸ δὲ, ἐμπιπῇ·  
 ὁ δὲ, χωρήσῃ τὸν κύριον. ναὶ μὴν ὁ Δαβὶδ, ὁ βασιλεὺς, ὁ κηδεύων, οὐ μὴν πρὸς αὐτὸν ἐμνή-  
 σθημεν, ὅς, προὔτερεν ὡς τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τῆς ἐξ ἐδῶλων· πολλοὺ γὰρ εἰς ὑμῖν αὐτὸν  
 πῶς δαίμονας, ἀληθῆ πρὸς αὐτὸν διωκόμενους μουσικῇ, ἢ τῷ Σαοῦλ ἐνεργουμένη ἐκείνῳ ἄ-  
 δων μόνον, αὐτὸν ἰάσατο. καλὸν ὁ κύριος ὄργανον ἐμπιπῶν τὸν ἀνθρώπον ἐξεργάσατο, καὶ ἐ-  
 κείνα τὴν εἰσὶν· ἀμείλει καὶ αὐτὸς ὄργανον ἐστὶν τοῦ παναρμονίου, ἐμμελές καὶ ἅγιον· σ-  
 φία ὑπερέκσμου, ἔρανος λόγος. τί δὲ οὐκ τὸ ὄργανον, ὁ δὲ τοῦ λόγος ὁ κύριος, καὶ τὸ 40  
 ἄσμα τὸ κατὸν, βέλεται ὁ φθαλμὸς ἀναπείσσει τὴν φλῶν, καὶ ὡς ἀνοίξαι κωφῶν, καὶ σκά-  
 ζοντες τὴν πόδα ἢ πλανώμενους, εἰς δικαιοσύνην χειραγωγῶν· θεὸν ἀνθρώπους ἀφραίνουσιν  
 7 ὁπτιδεῖται, παύσει φθορὰν, νικῶνται πάντα· ὡς ἀπὸ θῆρας ἀφῆκε πατρί. Φιλάνθρωπον τὸ  
 ὄργανον τοῦ θεοῦ· ὁ κύριος ἐλεῖ, παροῖ, πρὸς τῆς, νεκρῶν, σώζει, φυλάττει, καὶ μισθὸν  
 ἡμῖν τῆς μαθήσεως ἐκ πειρασίας, βασιλείαν ἔρανος, ἐπαγγέλλεται· τῷ τὸ μόνον ἀπολαύων  
 ἡμῶν, ὁ σωζόμεθα. κακία μὲν γὰρ τὴν ἀνθρώπων ὁπτιβόσκειται φθορὰν· ἡ δὲ ἀλήθεια, ὡς περ  
 ἡμέλιτα, λυμφομένη τῶν οἴων ἐδὲν, ὁπτι μόνος τῆς ἀνθρώπων ἀγάλλεται σωτηρίας. ἔχεις  
 οὐκ τὴν ἐπαγγελίαν· ἔχεις τὴν Φιλανθρωπίαν· τὴν χάριν μεταλάμβανει. καὶ μετὰ τὸ ἄσμα  
 τὸ σωτήριον, μὴ κατὸν ἔτι· ὑπολάβεις, ὡς σκεῦος, ἢ ὡς οἰκίαν· πρὸς ἑωσφόρον γὰρ ἦν, καὶ ἐν  
 δέχῃ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· παλαιὰ δὲ, ἡ παλαιὰ 50  
 κατὸν δὲ, ἡ ἀλήθεια φαίνεται. εἴτ' οὐκ δέχαις τὰς φρούρας, διδάσκουσιν αἴγες μυθικά· εἴτε  
 αὐτοὺς Ἀρκάδας, οἱ ποσειδῶνους ἀναγράφεις πωπταί· εἴτε μὴν αὐτοὺς Αἰγυπτίους αἱ  
 καὶ πρὸς



[illegible]

πρεσβυτέρους, καὶ ἡ Φωνὴ πρεσβυτέρους ἔχοντες, φωνὴ παρακλητικὴ, πρὸς τιμωροῦ-  
 σαι εἰς σωτηρίαν, φωνὴ προτρέπουσα εἰς κληρονομίαν ἔρανων· διὸ καὶ ἡ εἴρα καὶ ἡ ἡμέρα, ἀγο-  
 νία ἐστίν. ταῦτά μοι τὴν κυσφορίαν προστάσσει ἀγγέλου φωνή· πρεσβυτέρους καὶ κακίαν  
 τῶν κυρίων, εἴραν δ' ἀγγελιοζομένη γυναῖκα, ὡς Ἰωάννης τὴν ἔρημον. Διὸ ταῦτά τινος τῶν λό-  
 γων τὴν φωνὴν ἡ εἴρα διπλῶς· καὶ ἡ ἡμέρα κατὰ φορεῖ. αἱ πρεσβυτέρους τῶν κυρίων φωναὶ δύο,  
 ἀγγέλου, καὶ Ἰωάννης, ἀνιέχοντά μοι τὴν ἐναποκειμένην σωτηρίαν, ὡς, ὅτι φανέντος ἔχοντες  
 τῶνδε, εὐτεχνίας ἡμᾶς καρπὸν ἀπενέγκασθαι, ζῶν ἀίδιον. ἀμφω γοῦν ἐς ταῦτα ἀγαγεῖται  
 φωνὰ ἡ γραφή, ἀφ' ἧς τὸ πᾶν· ἀκουσάτω ἡ ψήκτω· ῥηξάτω φωνὴν ἡ σὺν ὧδινεσσι· ὅτι  
 παλαιοὶ καὶ πικρὰ τῆς ἐρήμης μάλλον, ἢ τῆς ἐχέσης τὸν ἄνδρα, ἄνδρα ἡμῖν ἐναγγελίζετο· ἄγγελος  
 ἡμᾶς προτρέπειν· Ἰωάννης νοήσαι τὸν γεωργόν, ζητῆσαι τὸν ἄνδρα. εἰς γὰρ καὶ αὐτὸς οὗτος, 10  
 ὁ τῆς εἴρας ἄνθρωπος, ὁ τῆς ἐρήμης γεωργός· ὁ τῆς θείας ἐμπλήσεως διωάμενος, καὶ τὴν εἴραν, ἢ  
 τὴν ἔρημον. ἐπεὶ γὰρ πολλὰ καὶ πικρὰ τῆς εὐχνοῦς· ἅπας δὲ ἦν δι' ἀπείρητον, ἢ πολυπῆγος ἀνέκα-  
 θεν Ἑβραία γυνή· ἡ εἴρα τὸν ἄνδρα λαμβάνει· καὶ ἡ ἔρημος τὸν γεωργόν· ἔπειτα ἡ μὲν, καρπῶν  
 ἡ δὲ, πτωχῶν· ἀμφω δὲ μητέρες, διὰ τὸν λόγον· ἀπίστοις δὲ εἰς ἐπὶ νῦν, καὶ εἴρα, καὶ ἔρημος πρε-  
 λείπεται. Ὁ μὲν Ἰωάννης, ὁ κήρυξ τῶν λόγων, ταύτην περικαλεῖται, ἐτίμως γίνεσθαι εἰς θεῶν  
 Χριστὸν παρὰ τὴν καὶ τῶν ἡνιέχοντων Ζαχαρίου σιωπῇ, ἀναμένεσθαι τὸν πρεσβυτέρους τῶν Χριστοῦ  
 καρπὸν, ἵνα τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, ὁ λόγος τῶν σοφῶν αἰνιγμάτων, τὴν μυστικὴν ἀπο-  
 λύσιν σιωπῇ, εὐαγγελίον γινόμενος. σὺ δὲ, ἐκ ποσὶς ἰδεῖν ὡς ἀληθῶς τὸν θεόν, καθαρῶς  
 μετελάμβανε θεοπροπῶν· ἐκ δ' ἀφ' ἧς πεπλάτων, καὶ ταῖντων πνῶν, ἐρίων καὶ πόρεφύρα πεπι-  
 κλμένων· διανοητῶν δὲ ἀναδησάμενος, καὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ πέπλου πεπλεγμένος. πολυ- 20  
 πρᾶγμοναι Χριστὸν· ἐγὼ γὰρ ἔμμι ἡ θύρα, φησὶ πού· ἦν ἐκμαθεῖν δεῖ νοήσαι θελήμασιν τὸν  
 θεόν, ὅπως ἡμῖν ἀφ' ὧν τῶν ἔρανων ἀναπέτασθαι πύλας, λογικῇ γὰρ αἱ τῶν λόγων πύλαι, πίστεως  
 ἀνοιγνύμεναι κλειδί· θεὸν ἔδοξεν ἐγὼ, εἰ μὴ ὁ ἦος, καὶ ὡς ἂν ὁ ἦος ἀποκαλύψῃ· θύραν δὲ εὐαγγελί-  
 ὅτι τὴν ἀποκαλεισμένην πύλας ὁ ἀνοίγους, ὕψιστον ἀποκαλύπτει τὰν δὸν, καὶ δεικνύσιν ἂν μήτε  
 γυνῶν οἷοντες ἦν πρὸς τὸν, εἰ μὴ διὰ Χριστοῦ πεπορευμένοις, δι' οὗ μόνον θεὸς ἐποπτεύεται. ἄδυστα  
 πίνω ἀφ' ἧς πολυπρᾶγμοναί, ἐκ δὲ βαρὰ θρῶν σόματα, πρᾶγμοναί ἐμπλεῖα, ἢ λείβηται Θε-  
 σωρωτῶν, ἢ τρέψεται Κιρραῖον, ἢ Δωδωναῖον χαλκῆον· γεράνδρον δὲ ψάμμοις ἐρήμας πύλη-  
 μένον, καὶ τὸ αὐτότι μαντεῖον, αὐτῇ δρυὶ μεμαρσασμένον, μύθους γεγραμμένους κατὰ λείβηται. σε-  
 σιγητῇ γοῦν ἡ Κασπίας πηγῇ, καὶ Κολοφῶνος ἄλλῃ πηγῇ, καὶ ἡ ἄλλα ὁμοίως τέθηκε νάμα-  
 τα μανικά. καὶ δὴ τῶν τύφου κενὰ, ἐψέ μὲν, ὅμως δὲ οὖν, διελήλεγκται τοῖς ἰδοῖς σιωπεύ- 30  
 σαι τὰ μύθους. διήγηται ἡμῖν καὶ τῆς ἄλλης μανικῆς, μάλλον δὲ μανικῆς, τῇ ἀχρηστῇ χρησ-  
 τῇ· τὸν Κλάριον, τὸν Πύθιον, τὸν Διδυμέαν, τὸν Αμφιάρεω, τὸν Απὸλλω, τὸν Αμφίλοχον· εἰ δὲ  
 βέβαια, καὶ τερατοσκοπῆς, καὶ οἰανοσκοπῆς, καὶ τῶν ὀνείρων κριτῆς ἀνὴρ σὺν αὐτοῖς· εἴη  
 δὲ ὁμοῦ παρὰ τὸν Πύθιον τῶν ἀλφειομαντῆς ἄγων καὶ κριτομαντῆς, καὶ τῶν εἰσὶν παρὰ τῆς  
 πολλοῖς τελεμημένους ἐργασμιμύθους· ναὶ μὲν, ἄδυστα Αἰγυπτίων, καὶ Τυβέρων νεκρομα-  
 τῆς, σκότῳ παραδιδόσθων. μανικά ταῦτα, ὡς ἀληθῶς, ἀνθρώπων ἀπίστον σφιστήριον.  
 σὺν ἐμποροῖς τῆς δὲ τῆς γετῆας αἰγῆς, αἱ δὲ μανικὴν ἡσκημένοι, καὶ κέραιες, ἀνθρώποις  
 χρᾶν· ὡς ἀνθρώπων διδασκόμενοι. τί δὲ εἰ σοὶ κατὰ λείβηται μυστήρια; σὺ ἐξ ὀρχήσεως  
 μὲν, ὡς περ Ἀλκιβιάδην λέγουσιν· ἀπογινώσκω δὲ εὐ μάλα ἀνὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον,  
 τὴν γετῆαν τὴν ἐγκεκρυμμένην αὐτοῖς, καὶ αὐτοὺς γε τῶν καλεσμένων ὑμῶν θεοῦ, ὧν αἱ τε 40  
 λεπτὰ μυστικὰ, οἷον ὅτι σκητῆς τῆς βίου τοῖς τῆς ἀληθείας ἐγκυκλήσῃ θραύσας. Διόνυσον μυσ-  
 νόλην ὀργιάζοντι Βάκχοι, ὡμοφαγία τὴν ἱερομανίαν ἄγοντες, καὶ τελίσκουσι τὰς κρεωνο-  
 μίας τῶν φόνων, ἀνεστειμένοι τῶν ὀφείων, ἐπολολύζοντες Εὐάν· Εὐάν σκάνην, δι' ἣν ἡ πλάνη  
 παρηκολούθησε. καὶ σημείον ὀργίων Βακχικῶν, ὅφιν ἐστὶ τετελεσμένος. αὐτὴ γοῦν κατὰ τὴν  
 ἀκρότητα τῶν Ἑβραίων φωνήν, τὸ ὄνομα τὸ Εὐα δασυόμενον, ἐρμηνεύεται ὅφιν ἡ θήλειον. Διὸ  
 δὲ καὶ Κόρη, δράμα ἡδὲ ἐχέσθην μυστικόν· καὶ τὴν πλάνην, καὶ τὴν ἀρπαγὴν, καὶ τὸ πέν-  
 θος αὐτῶν Εὐαδὸς δαδῆσαι. καὶ μοι δοκεῖ τὰ ὄργια καὶ τὰ μυστήρια δεῖν ἐτυμολογεῖν· τὰ  
 μὲν, ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς Διὸς, τῆς πρὸς Δία γενημένης· τὰ δὲ, ἀπὸ τῶν μύθους τῶν συμβεβηκό-  
 τος πρὸς τὸν Διόνυσον. εἰ δὲ καὶ ἀπὸ Μουσῶντος Ἰνός Αἰθιῶ, ὃν σὺ κωμῆσαι διὰ φθαρῆσαι Απὸ-  
 λέωνος λέγει, οὗ φθόνος ὑμῶν δεδοξάσθαι τὰ μυστήρια ὅτι τυμῶν ἡμῶν. ἀρετὴ δὲ καὶ ἄλ- 50  
 λως, μυστήρια σοὶ νοεῖν, ἀντιστοιχούντων τῶν γεγραμμάτων, τὰ μυστήρια. θηρεύει γὰρ, εἰ  
 καὶ ἄλλοι ἴντες, ἀτὰρ δὴ καὶ οἱ μῦθοι αἱ πιαῖδε, Θρακῶν τῶν βαρβαρικωτάτους· φρυγῶν  
 τῶν ἀνοη-

τὰς ἀποστατάς· Ἑλλήνων τὰς θεισιδαίμονας· ὅλοιτι οὖν ὁ τῆς δὲ ἄρχης ἀπαίτης ἀνθρώποις  
 ἔπει ὁ Ἀάρθαν, ὁ μητὺρ θῆων καταδείξας τὰς μυθήρια· ἔπει Ἡεῖων, ὁ πὰ Σαμοθρακῶν ὄρ-  
 ρα καὶ παλῆς ὑποσηαίμαν· ἔπει ὁ Φρυξέκων· ὁ Μίδας, ὁ παρὰ τῷ Οδρύσῳ μαθῶν,  
 ἔπειτα Διὰ δὲ πῶς ὑποπταγμένοις ἐν πηχὸν ἀπάτῳ· οὐ γὰρ μετ' ὁ Κύπρις ὁ νησιώτης Κινύρας  
 παραπείσῳ πρὸς ἂν, τὰς πρὶ τῷ Ἀφροδίτῳ μαχλῶν τὰ ὄρρα, ἐκ νυκτὸς ἡμέρα παραδοῦναι  
 παλμάσας, Φιλοπύμῳ ἡσάσῃ πόντῳ πολίπδα. Μελάμποδα ἦ τὸν Ἀμυθῖον, ἄλλοι  
 φασὶν ἐξ Αἰγύπτου μετακίσειν τῇ Ἑλλάδι τὰς Διῶν ἐορτὰς, πένθ' ὑμνούμενον· τὰς ἐγὼ  
 γὰρ ἀνδρακάκας φῆσαιμι μύθῳ ἀθῖαν, καὶ θεισιδαίμονας ὁ λυθρία πατήρας, πᾶρμα κα-  
 κίας καὶ φθορὰς ἐγκαταφυτεύσας τῷ βίῳ τὰς μυθήρια· ἡδὴ δὲ, καὶ γὰρ κερὸς, αὐτὰ ὑ-  
 μῶν τὰ ὄρρα ἐξελέγξω, ἀπαίτης καὶ τερατίας ἔμπλεα· καὶ ἐμεμύθε, ὅτι γὰρ ἀπεσθε μάλ-  
 λον τῆς μύθου ὑμῶν τέτις, τῆς πτωμένοις· ἀγορῶν δὲ αἰαφάνδον τὰ κεκρυμμένα, σὺν αἰδῶ-  
 μιν λέγειν ἀπορεκνωτὸν σὺν αἰσχύει· ἡ μὲν οὖν ἀφρογῆς τε, καὶ κυπρωγῆς, ἡ Κι-  
 νύρα Φίλη, τῷ Ἀφροδίτῳ λέγω, τῷ Φιλομηδεῖ, ὅτι μηδεὶν ἐξεφαάνθη, μηδεὶν ἐκείνων  
 τῶν ἀποκακομένων οὐρανῶν, τῶν λάνων, τῶν μὲν τῷ τομῶν τ' κύμα βεβιασμένων· ὡς ἀσπ-  
 λῶν ὑμῖν μορίων ἄξι· Ἀφροδίτῃ γίνεταί καρπὸς ἐν τῇς τελεταῖς· ταύτης τῆς πελαγίας ἡδο-  
 τῆς τεκμήριον τῆς γοῆς, ἁλῶν χόνδρ'· καὶ Φαλλὸς τοῖς μουμένοις τῷ τῆχῳ τῷ μοιχικῷ  
 ὅτι δίδωται· νόμισμα δὲ εἰσφέρειουσιν αὐτῇ οἱ μουμένοι, ὡς ἐπὶ πᾶσι ἐρασαί· Διῶν δὲ μυθήρια,  
 καὶ Διὸς πρὸς μητέρα Διμήτην ἀφροδίσοι συμπλοκαὶ καὶ μύθῳ· σὺν εἰδ' ὅτι φῶ λοιπὸν  
 μητὺρ ἡ γυναικὸς τῆς Διῶν· ἡ δὲ χάριν, βελμῶν περὶ ἀγορῶν λέγεταί· ἡ τετρία Διὸς,  
 καὶ πᾶμα χολῆς, καὶ καρδοουκίας, καὶ ἀρρητῶν· ταῖς πᾶσι οἱ φρυγὰς τελίσκουσιν Ἀθιδίκα  
 Κυβέλη καὶ Κορύδασι· τεθυλλήκασιν δὲ, ὡς ἄρα ἀποπᾶσας ὁ Ζεὺς τῶν κριτῶν διδύμους, Φέ-  
 ρων, ἐν μέσῳ ἔρριψε τῆς κόλπῳ τῆς Διῶν· πτωρία ψαδῇ τῆς βιῶν συμπλοκῆς ἐκλιν-  
 ῶν· ὡς αὐτὸν δῆθεν ἐκπῶν· τὰ σύμβολα τῆς μυστικῆς ταύτης, ἐκ πρῶτου παρὰ πρῶτον,  
 οἷδ' ὅτι κινήσῃ γέλωτα, καὶ μὴ γέλωτα ἔπεισιν ὑμῖν, Διὰ τῶν ἐλεγχῶν· ἐκ τυμπάνου ἔφα-  
 ρον, ἐκ κυμβάλου ἔπον· ἐκ κερνοφόρησιν· ὑπὸ τῶν πατρῶν ὑπὸ δυνάμει· ταῦτα ἔχ' ὑβέρει τὰ σύμ-  
 βολα· οὐ χλῶν τὰ μυθήρια· τί δ' ἐκ καὶ τὰ ὅτι λοιπὰ περὶ θείων· κύει μὲν ἡ Διμήτηρ· ἀνα-  
 τρέφεται δὲ ἡ Κόρη· μίγνυται δ' αὐτῇ ὁ γυνῆς οὐποὶ Ζεὺς τῇ φερεφάτῃ, τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ,  
 μὲν τῷ μητρί τῷ Διῶ· ἐκλαθόμεν τῶν περὶ τοῦ μύθου· πατήρ καὶ φθορὸς κέρως ὁ  
 Ζεὺς· καὶ μίγνυται δράκων γρόμῳ· ὅς μιν, ἐλεγχθεῖς· Σαβαζῶν γυνῇ μυστηρίων σύμβο-  
 λον τῆς μουμένοις, ὁ Διὰ κόλπου θῆος· δράκων δὲ εἰς οὗτ'· διελκόμεν τῶν κόλπου τῶν  
 τελουμένων· ἐλεγχθ' ἀκρεσίας Διός· κύει καὶ ἡ φερεφάτῃ πᾶν ταυρόμορφον· ἀμείλει,  
 φησὶ ἡς πιητῆς εἰδωλικῆς· παῖρ πατήρ δράκοντ', καὶ πατήρ ταύρου δράκων· ἐν ὅρῳ  
 τὸ κρύφιον βουκόλ'· τὸ κέντρον, βουκόλ' οἷμα τὸ κέντρον τὸν ἀνθρώπον ὅτι πετῶν, ὃν δὲ  
 κάλον ἀνασπρέφουσιν οἱ βάκχοι· βούλει καὶ τὰ φερεφάτῃς ἀνθολογία διηγήσασθαι, καὶ  
 τὴν κάλαρον, καὶ τῷ ἀρπαγῇ τῷ ὑπὸ Αἰδωνίως, καὶ τὸ γέμισμα τῆς γῆς, καὶ τὰς ὑς τὰς  
 εὐβουλείας, τὰς συγκαταπείσεις πᾶν θῆαν· διὰ μὲν αἰτίαν ἐν τῆς θεισιμοφορίας μελαρίζον-  
 τες, χοίρους ἐκβάλλουσιν· ταῦτα τῷ μυθολογίᾳ αἱ γυναῖκες ποικίλως καὶ πολλὰς ἐορτά-  
 ζουσιν, θεισιμοφορία, σκροφόρια· πολυτέπως τῶν φερεφάτῃς ἐκτραγωδοῦσιν ἀρπαγῇ·  
 τὰ γὰρ Διονύσου μυθήρια, πλεον ἀπὸ ἀνθρώπων· ὃν εἰς πᾶν ὄντα, ἐνὸς πᾶσι κινήσῃ περὶ  
 ὁδόντων Κουρήτων, δόλω δὲ ὑποδιδῶν Τιτάνων, ἀπατήσαντες παῖδα ἐν δόξῃ ἀνθρώπων  
 οὗτοι δὲ οἱ πᾶντες διέσωσαν, εἰς νηπίαχον ὄντα, ὡς ὁ τῆς τελετῆς ποιητῆς Ορφεὺς φη-  
 σιν ὁ Θράκι·

κῶν ⲉ, καὶ ῥόμⲉ ⲉ, καὶ παίγνια καμπσίγυα.

Μὴ λάτε χροῖστα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.

καὶ τῇδε ὑμῖν τῆς τελετῆς τὰ ἀρχαῖα σύμβολα, ὅκ ἀρχεῖον εἰς κατάγνωσιν παραθήδω-  
 ἀσπράχλⓈ, σφαῖρα, σφῆϊλⓈ, μῆλα, ῥόμβⓈ, ἔσπηρον, πόνκⓈ. Ἀθηνᾶ μὲν οὖν τὴν καρ-  
 διαν ἔ' Διονύσου ὑφελομένη, Παλλὰς ἔκ τ' ἑπ' ἄλλην τὴν καρδίαν ποροσγορῶθη. οἱ δὲ Τιτᾶνες,  
 οἱ καὶ διαπλάσσειας αὐτὴν, λῆβ' ἅ τινά τριποδὶ ὀππῆγίης, καὶ τ' ἑ' Διονύσου ἐμβάλλουσι τὰ μέ-  
 λη, κατ' ἡψοῦ ποτ' ἄλλοι. ἐπ' ἅ ὀβελίσκοις πεπείραται, ὑπερέχον Ἡφαίστιο. Ζεὺς δὲ ὕψ-  
 50 ρον ὀππ' ἀνέει, ἐξ εἰδὸς ἧν, τάχα ποῦ τῆς κνίσσης τῶν ὀππ' αἰμένων κρεῶν μεταλαβὼν, ἧς δὴ τ' ἑ-  
 ρας λαχεῖν ὁμολογεῖσιν ὑμῶν οἱ θεοὶ, καραυνῶ τ' ἑ' Τιτᾶνας αἰκί' (ε'), καὶ τὰ μέλη τ' ἑ' Διόνυ-  
 σου ἀπ' ὅλωνι τῷ παῖδι παρακαταθήσεται κατὰ δῶψα. ὁ δὲ, οὐ γδ' ἡπέθησε Διὶ, εἰς τὸν Παρ-

νασόν φέρων, κατατίθεται διαπασμένον τὸν νεκρόν. εἰ θέλεις δ' ἐποπιδύσασθαι καὶ τὰ κορυβαίν-  
 των ὄργια, τὸν τρίτον ἀδελφὸν ἀποκτείναντες οὕτω, τὴν καφαλήν τ' νεκροῦ φοινικίδι ἐπικαλυ-  
 ψάτω· καὶ καταστῆψαντες ἐπ' αὐτὴν, φέροντες ὅππῃ χαλκῆς ἀσπίδος ὑπὸ τῆς ὑπορώϊας τῆς  
 οὐλύμπης. καὶ ταῦτ' ἐπὶ τὰ μυστήρια, συνελόντι Φάναι, Φόνοι καὶ Πάφοι. οἱ δὲ ἱερεῖς οἱ τῶνδε, οὓς  
 ἀνακτιπλέσας, οἷς μέλον καλεῖν, καλῶσι, πρὸς ἐπιπραττόντων τῇ συμφορᾷ, ὁλόχευον ἀπα-  
 γορεύοντες σέλινον ὅππῃ τραπεζῆς πηθεύει· οἷον τῇ γὰρ δὴ, ὅτε τῷ αἵματι ὁ ὑποπύρρυνος τῷ κυρ-  
 βωπικῷ, τὸ σέλινον ἐκπιφυκέναι· ὥς περ αἰμέλει καὶ αἱ θεσμοφορίαί ζῶσιν τῶνδε τῶν κέκκε-  
 παραφυλάττεισιν ἐσθίειν. τῆς δὲ πεπληγέτας χαμῶδι ἐκ τῶν τ' Διονύσου αἵματι τῶνδε τῶν  
 βεδλασηκέναι νομίζουσι τὰς ροιάς. Καθεύρας ἢ τῆς κορυβαλίας καλουῦντες, καὶ πλάττω κα-  
 βειρῶν καπαγγέλλουσιν· αὐτῶν γὰρ δὴ τέττω τῶν ἀδελφοκτενῶν, τὴν κίστην ἀνελομένην, ὅτῃ τ' ἔ- 10  
 Διονύσου αἰδοῖον ἀπικεῖται, εἰς τυρρηνίαν κατήγαγον, ὅτε κλεῖς ἐμποροὶ φορτίων· κἀνταῦθα διετρι-  
 βέτην, φυράδεον τε, τὴν πολυτήμητον δι' ἐσθίας διδασκαλίαν, αἰδοῖα καὶ κίστην, θρησκείαν  
 παραθιμῆναι τυρρηνίοις. δι' αὐτὴν αἰτίαν ὅτε ἀπὸ κέρας τὴν Διονύσου πινεῖ· Ἀτῆν ὑποσχεσθὲν  
 θέλῃσιν, αἰδοῖαν ἐς τὴν μένον. καὶ τὴν θυμῶν εἰς τυρρηνίαν οἱ βάρβαροι, αἰσχροῖς ἔτω πλίσκον-  
 ται παθήμασιν, ὅπως Ἀθελωαίοις καὶ τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, αἰδοῦμαι καὶ λέγειν, αἰσχυρῶς ἐμπαλῶς  
 ἢ περὶ τὴν Διὶ μυθολογία· ἀλωμένη γὰρ ἡ Διὶ κατὰ ζήτησιν τῆς θυγατρὸς τῆς Κόρης, περὶ τὴν  
 Ἐλδσῖνα, τὴν Ἀθηναίαν δὲ ἐστὶν ἔτ' ὅτε τὸ χωρίον, ἀποκάνει, καὶ φρέατι ὅππῃ κατὰ ζήτησιν λυπομένη. τῇ-  
 11 πὶ τῆς μυθεύοντος ἀπαγορεύεται ἐσθίειν νύκτι, ἵνα μὴ δοκῇ οἱ πεπλησμένοι μιμεῖσθαι τὴν ὀδυρο-  
 μένῃ. ὡς οὖν ἡ τῆς κατὰ τὴν Ἐλδσῖνα οἱ γηγενεῖς. ὀνόματ' αὐτοῖς, Βαυβῶν, καὶ Δυσκαίλης,  
 καὶ Τελπύλεμος· ἐπὶ δὲ Εὐμολπὸς τε καὶ Εὐεχλῆς. Βουκέλος δὲ Τελπύλεμος· ὁ πῖμνός 20  
 δὲ ὁ Εὐμολπος· σὺ δὲ τῆς Εὐεχλῆς· ἀφ' ὧν τ' ἐμολπῶν καὶ τὸ κηρύκων τὸ ἱεροφαν-  
 κὸν δὴ τῇ Ἀθηνῇσι γένεσθαι ἤνθηκεν. καὶ δὴ, ὅτε ἀνήσω μὴ ἐχρὶ εἶπαι, ξενίσασθαι ἡ Βαυβῶν τὴν  
 Διὶ, ὅτε ἡ κυκεῶνα αὐτῇ. τῆς δὲ αἰαινομένης λαθεῖν, καὶ πῖναι ὅτε ἐδέχθη· πενήτης γὰρ ἦν  
 περὶ αὐτῆς ἡ Βαυβῶν γνομένη, ὡς ὑπερορᾷ εἶσα δὴ θέναι, ἀναστῆσαι τὰ αἰδοῖα, καὶ ὅππῃ κενὴ  
 τῇ θεῷ. ἡ δὲ τέρπειται τῇ ὄψει ἡ Διὶ· καὶ μόλις ποτὶ δέχεται τὸ ποτὸν, ἡ δὲ εἶσα τῷ θεῷ αἵματι. ταῦτ'  
 ἐπὶ τὰ κρύφια τῶν Ἀθηναίων μυστήρια. ταῦτά τοι καὶ Ὀρφεὺς αἰσχυρῶς φησὶ. παραθήσεται δὲ σὺ  
 αὐτὰ τῶν Ὀρφείων ἔσθῃ, ἵν' ἔχῃς μάρτυρα τῆς αἰσχυρίας, τὸν μυσεγωγόν.  
 Ὡς εἰποῦσι, πέπλος ἀνέστυρε, δέξαι δὲ πῖναι  
 Σώματι δὲ πρὸς πᾶσι τύπον· πᾶς δ' ἦεν Ἰακχός,  
 Κεῖν δὲ μιν ῥίπτεσκε γαλῶν Βαυβῶν ὑπὸ κελπί.  
 Ἡ δὲ ἐπὶ ἔν μείδῃσι θεῶν, μείδῃσι ἐνὶ θυμῷ,  
 Δέξαιτο δ' αἰόλον ἄλγος ἐν ὧ κυκεῶν ἐνέκειτο.  
 Κίστη· τὸ σὺν ἡμα Ελδσινίων μυστηρίων, ἐν ἡσέως· ἔπινον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης·  
 ἐργασάμενοι ἀπὸ τῆς ἐκείνης ἐκάλανον, καὶ ἐκ καλάνου ἐκίστην. καλὰ γὰρ θεάματα, καὶ  
 θεῶν πρὸς πᾶσι. ἄξια μὲν οὐκ νυκτὸς τῶν τελεσμάτων, καὶ πυρὸς, καὶ τῶν μεγάλων, μάλλον  
 δὲ ματαγόφρων· ἐρεχθεῖδων δὲ μὲν· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὓς ἴδαντες μένει τελε-  
 22 τήσας ἄσας ἔδωκε ἔλπον. πῶσι δὲ ματῶσιν Ἡράκλειος ὁ Εφῆσιος, νυκτεπὶ τοῖς, μάχοις,  
 23 βάκχοις, λήναις, μύσας· τέστις ἀπὸ τῆς ἡμῶν θείας, τέστις μαντεύσας τὸ πῦρ· τῶν γὰρ νομι-  
 ζόμενα κατ' ἀνθρώπους μυστήρια, αἰετῶς μυστήρια. νόμος γὰρ εἰσι καὶ ὑπόληψις κατὰ καὶ  
 τῶν δράκοντος τῶν μυστήρια, ἀπὸ τῆς ἡμῶν, θρησκείας τῆς ἀμυθήτης ὅπως μύσας, καὶ τὰς 40  
 ἀποργάστους τελετας, εὐσεβεία νόθῳ προσεπινομένη. οἷαι δὲ καὶ αἱ κίσται αἱ μυστικαί· δὲ γὰρ  
 ἀπογυμνῶσιν τὰ ἅγια αὐτῶν, καὶ τὰ ἄρρητα ἐξείπαι. οὐσησάτω ταῦτα καὶ περὶ μύσας, καὶ  
 τολύπη, καὶ πόπανα πολυόμφαλα, χονδροὶ τε ἁλῶν, καὶ δράκων, ὄργιον Διονύσου  
 βασιλῆος; οὐχὶ δὲ ροῖαι πρὸς τῶνδε, καὶ καρδίαι, νάρθηκες τε, καὶ κίττοι; πρὸς δὲ, καὶ  
 φθῖς, καὶ μήκωνες. ταῦτ' εἰσιν αὐτῶν τὰ ἅγια. καὶ πρὸς τῆς θεμίδος τὰ δότρητα σύμβο-  
 λα, ὁρῶντες, λύχνος, ξίφος, κτεῖς γυναικείας· ὅτι εἰσιν, εὐφρόνως καὶ μυστικῶς εἰπῶν, μέ-  
 ρον γυναικείον. ὡς τῆς ἐμφαντοῦς αἰσχυρίας. πάλαι μὲν αἱ θρώποις σφρονοῦσιν ὅππῃ  
 κάλυμμα ἡδονῆς νύξῃ σιωπῶμένη· νυκτὶ δὲ, τῆς μυθεύοντος, ἡ ἱερὰ τῆς ἀκραιφνείας νύξῃ ἐστὶ λα-  
 λημένη. καὶ τὸ πῦρ ἐλέγχει τὰ πάθη διαδουλοῦντες. ἀπόσβησιν ὡς ἱεροφάντα τὸ πῦρ· αἰδέσθαι  
 διαδοῦχε τὰς λαμπάδας· ἐλέγχει σὺ τὸν Ἰακχόν τὸ φῶς. ὅππῃ τῶν ἀποκρύπτει τῇ νυκτὶ τὰς 50  
 μυστήρια, καὶ σκότῃ τέλει μῆδῳ τὰ ὄργια. τὸ πῦρ οὐκ ὑποκρίνεται ἐλέγχει καὶ καλᾷ τὴν  
 πελειῶσιν. ταῦτα τῶν ἀθῶν τὰ μυστήρια. αἵματι δὲ ἐκείνῳ ἀποκαλῶ τέτους, οἱ τὸν μὲν ὀ-  
 τῶς οὐκ

τὰς ὅτι θεὸν ἠγνοήκασιν, παθόντων δὲ ὑπὸ Τιταίων ἀξιώμενον, καὶ γυνάϊον πενθοῦν, καὶ  
 μόρια ἀρρήτα ὡς ἀληθῶς ὑπὸ αἰσχυνῆς, ἀναισχυντῶς σέβουσιν· διττῇ ἐνεχθέντες τῇ ἀθεό-  
 τη· ὡς γὰρ μὲν, καθ' ἡμῶν ἀγνοοῦσι τὸν θεόν, τὸν ὁμῶς ὄντα μὴ γνωρίζοντες θεόν· ἐτέρω, καὶ  
 δαΐφρα ταύτῃ πλάνῃ, τὰς σὺν ὄντας, ὡς ὄντας νομίζοντες, καὶ θεοὺς τέτους ὀνομάζοντες τὰς  
 σὺν ὄντας ὄντας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὄντας, μόνου δὲ τῷ ὀνόματι τῷ τυχευόμενῳ. ἀλλὰ τὰ τρι καὶ  
 ὁ ἀποστολὴ διελέγχει ἡμᾶς· καὶ ἡμεῖς ξένοι, λέγοντες, ἀξιοῦμεν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ  
 ἔχοντες, καὶ ἄλλοι ἐν τῷ κόσμῳ. πολλὰ καὶ ἀγαθὰ γέγονεν τῷ τῶν Σκυθῶν βασιλεῖ, ὅσους ποτὶ  
 ἡμῶν ἀναχαρισ. οὗτος τὸν πολέμῳ πᾶν αὐτὸν, πᾶν παρὰ Κυζικηνῶς μητρὸς τῶν θεῶν πλε-  
 τῶν ἀπαμύνομενον παρὰ Σκυθῶν, τύμπανόν τε ὀπίσσω ποιεῖται, καὶ κύμβαλον ἐπηχοῦνται  
 10 οἷα τῷ τραχέλει πᾶν μύναζόντι ἐξηρημένον, καταπύξουσιν, ὡς ἀνάνδρον αὐτὸν τε παρὰ  
 Ἑλλήσι γιγνόμενον, καὶ τῆς θηλείας τοῖς ἄλλοις Σκυθῶν διδάσκαλον νόσου. ὦν δὲ χάριν, οὐ  
 γδ' οὐδαμῶς ἀποκρυπτεῖται, θαυμάζοντες ἐπὶ μοι, ὅτω τρέπω Εὐήμερον τὸν Ἀκραγατῆνον, καὶ  
 Νικάνορα τὸν Κύριον, καὶ Διαγόραν, καὶ Ἰππῶνα τὸν Μήλιον, τὸν τε Κυρηνάϊον ὅτι πούτις 12  
 εἰσὶν, ὁ Θεόδωρος ὀνόματι αὐτῶν, καὶ πῖας ἄλλους συχνοὺς, σωφρόνως βεβαιώσας, καὶ κα-  
 θεωρακότας ὁξυτέρου τοῦ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων πᾶν ἀμφὶ τῆς θεοῦ πούτους πλάνῳ,  
 ἀθέτους ὀπίσσω κλήκασιν, ἐκ καὶ πᾶν ἀλήθειαν αὐτῶν μὴ νενοηκότας, ἀλλὰ πᾶν πλάνῳ γὰρ  
 ὑποπλάκοντες· ὅπερ οὐ σμικρὸν εἰς ἀληθείας φρονήσεως ζώπυρον ἀναφύεται σπέρμα· ὦν  
 ὁ μὲν τις παρεγγυᾷ τοῖς Αἰγυπτίοις· εἰ θεοὺς νομίζετε, μὴ θρηνέετε αὐτὰς, μηδὲ κόπιεσθε· εἰ  
 20 δὲ πενθεῖτε αὐτὰς, μηκέτι τέρας ἡγήσασθε εἶναι θεοῦ. ὁ δὲ Ἡρακλῆα ἐκ ξύλου λαβὼν κατε-  
 σκιδασμένον· ἐτυχὲ δὲ ἐψών τι ὀνομασθῆναι, οἷα εἰκός· εἰς δὲ ἡμῶν Ἡράκλειος, εἶπεν· νυνὶ σοὶ ἡδὴ κενός,  
 ὡς περ Εὐρύστης, ἀπὸρ δὲ καὶ ἡμῖν, ὑπουργήσῃ τὸν τριεκαίδεκαλον τῆτον ἄθλον, καὶ Διαγόρα  
 τῆτον παρὰ σκιδάσῃ κατ' αὐτὸν, εἰς τὸ πῦρ ἐνέθηκεν ὡς ξύλον. ἀκρότης ἄρα ἀμαθίας, ἀ-  
 θεότης καὶ δεισδαιμονία· ὦν ἐκ τὸς μένειν ἀποουδαστέον. οὐχ ὅρας τὸν ἱεροφάντην τῆς ἀληθείας  
 Μωσῆα, Περσέτην, Θρακίαν καὶ ἀποκακωμένον μὴ ἐκκλησιάζειν· καὶ πρὸς ἐπὶ τὸν ἐκ πό-  
 ρης; αἰνίττεται δὲ, ἀλλὰ μὲν τῶν προτέρων, τὸν ἄλλον τρόπον, τὸν τῆς θείας καὶ γονίμου διωά-  
 μεως ἐστρημένον· ἀλλὰ δὲ τῶν λοιπῶν τῶν τρίτων, τὸν πολλὰς ὀπίσσω φέροντον ψάδων ὡς θεὸς,  
 αὐτῶν τῶν μόνου ὄντος θεοῦ· ὡς περ ὁ ἐκ τῆς πόρνης τῆς πολλὰς ὀπίσσω φέροντον πατέρα, ἀγνοῖα  
 τῶν πρὸς ἀλήθειαν πατέρους· ἡν δὲ τις ἐμφυτὸν ἀρχαίαν πρὸς οὐρανὸν ἀνθρώποις κενονία,  
 ἀγνοῖα μὲν ἐσκοπισμένη, ἄφρων δὲ τοῦ διειδρῆσκειν τὰ σκότους, καὶ ἀναλάμπειν. οἷον δὲ  
 30 ἐκείνο λέλεκται πνί, τὸ,  
 Ὅρας τὸν ὑψοῦ τόνος ἀπὸρον αἰθέρα,  
 καὶ γῆν περὶ ἔχονθ' ὕδατος ἐν ἀγκάλας. καὶ τὸ,  
 Ὡ γῆν ὄχημα πᾶσι γῆς ἔχονθ' ἔδραν,  
 Ὅσους ποτ' εἰσὶν, δυσλόκας ἐκείνων  
 καὶ ὅσα ἄλλα τῶν αὐτῶν ποιητῶν ἀδελφοὶ παῖδες· ἐννοεῖται δὲ ἡμαρτημένοι, καὶ παρηγμένοι τῆς εὐ-  
 θείας, ὁλίθρια ὡς ἀληθῶς· τὸ οὐράνιον φυτὸν τὸ ἀνθρώπου, οὐρανοῦ ἐξέτρεψαν διαίτης,  
 καὶ ἐξέταυσαν ἐπὶ γῆς, γῆνιοις προσωχέειν ἀναπέσασθαι πλάσματος. οἱ μὲν γὰρ εὐθέως ἀμφὶ  
 πᾶν οὐρανὸν θέω ἀπαλῶμενοι, καὶ ὅψιν μόνην πεπιστευκότας, τῶν ἀστέρων τὰς κινήσεις ὀπίσσω  
 40 μνησθῆναι, καὶ ἐξ ἐθέλειαν, θεοὺς ἐκ τῶν θείων ὀνομασθέντες τὰς ἀστέρας· καὶ πρὸς ἐκεί-  
 νους ἡλίον, ὡς Ἰνδοί· καὶ σελήνην, ὡς Φρύγες· οἱ δὲ, τῶν ἐκ γῆς φερόμενων τῶν ἡμέρους ἀρεπόμε-  
 νοὶ καρπῶν, Διὶ, τὸ σῖτον, ὡς Ἀθηναῖοι· καὶ Διόνυσον, πᾶν ἄμπελον, ὡς Θεβαῖοι, πρὸς ἡρόρευσιν  
 ἄλλοι, τὰς ἀμειβάς τ' ἀκακίας ὀπίσσω κινήσεις, θεοποιῶσι, τὰς αἰτιόσεις πρὸς κινῶντες, καὶ τὰς  
 συμφοράς. ἐπεὶ δὲ τὰς Εὐρυπίας, καὶ τὰς Εὐμενίδας, παλαμναίους τε, καὶ πρὸς ἱεροπλάτους, ἐπὶ  
 δὲ ἀλάστορας, ἀναπεπλάκασιν οἱ ἀμφὶ πᾶν σκηνὴν ποιητῶν. φιλοσόφων ἡ δὲ πνὲς, καὶ αὐτοὶ  
 καὶ τὰς ποιητικὰς, τῶν ἐν ὑμῖν παθῶν ἀναιδωλοποιῶσι τύπῳ, τὸ φόβον, καὶ τὸν ἔρωτα, καὶ πᾶν  
 χαρὰν, καὶ τὴν ἐλπίδα· ὡς περ ἀμέλει καὶ Ἐπιμενίδης ὁ παλαιός, Ἰβριώτης καὶ Ἀνακλείας Ἀθήνη-  
 σιν ἀναστήσεις βωμῶν· οἱ δὲ, ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενοι τῶν πραγμάτων, ἐκθεοῦνται τοῖς ἀνθρώποις,  
 καὶ σωματικῶς ἀναπλάττονται· Δίκη τις, καὶ Κλωθώ, καὶ Λάχεσις, καὶ Ἀτροπ, καὶ Εἰμαρ-  
 μίνη, Ἀνζώ τε, καὶ Θάλλω, αἱ Ἀφροδίται· ἐκ δὲ ἐστὶν εἰσηγητικὸς τρόπος, ἀπ' αὐτῆς θεῶν ἐπιπη-  
 50 ῖκος, καθ' ὃν ἀριθμοῦσι θεοὺς τὰς δώδεκα· ὦν καὶ θεογονίαν Ἡσίοδος ἀδελφὸς αὐτῶν· καὶ ὅσα θεολογῶν  
 Ὀμηρος. τελευταῖος δὲ ὑπολείπει· ἐπὶ γὰρ οἱ ἀπαιτήσεις εἰς τοὺς τρόπους· ὁ δὲ τῆς θείας εὐεργεσίας  
 καὶ εἰς τὰς ἀνθρώπων κατὰ γινόμενης ὀρμώμενος· τὸν γὰρ εὐεργετοῦντα μὴ σκεπτεῖται θεὸν, ἀνὴρ πᾶν

πώστινας σωτήρας Διοσκούρους, καὶ Ἡρακλεία ἀλεξίκακον, καὶ Ἀσκληπιὸν ἰατρὸν. αὐτὴ μὲν αἰὲς ὀλιγοθαί τε καὶ ὀλιγοβίαις περιεβάλλετο τῆς ἀληθείας, κατὰ λουσαν οὐρανὸν τὸν ἀνθρώπον, καὶ εἰς βάρεθρον περὶ τρέπουσιν. ἔτι δὲ ὑμῖν ἐν χερσὶ τὰς θεοὺς αὐτὰς ὀλιγοβίαις, ὁποῖοι ἴναι, καὶ εἰ τὰς, ἢ ἡδὴ πρὸς τῆς πάλαιος λήξει, αὐτὸς δὲ παλινδρομήσει εἰς οὐρανόν. 11 ἡμεῖς γὰρ παρὰ καὶ ἡμεῖς πάντα ὁρῶμεν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ. ὁ δὲ θεὸς, πάλσι ὅσον ἐλπίς, ἀλλὰ τίς 12 πολλὴν ἀγαπᾷ αὐτὴν, ἢ ἡγάπηται ἡμᾶς ὅτις ἡδὴ νεκρὸς τῆς παρελθούσης, συνεζωοποιή- 13 σεν τῷ Χριστῷ. ζῶν γὰρ ὁ λόγος, καὶ σωτὴς φῶς Χριστῷ, σωυψύχῃ θεῷ. οἱ δὲ ἐπὶ ἀπιστοί, πάντα ὁρῶμεν ονομαζόντων, τρεφόμενα ὁρῶμεν. ἡμεῖς δὲ ὁρῶμεν θρέμματα ἐπὶ, οἱ τῆς πάλαιος ἀπεπρασμέν- νοι, ἄσπονδοι ὅτι τίς αὐτῶν ἀλήθειαν. πώστι τοι ἡμεῖς οἱ τῆς ἀνομίας ἡοὶ πρὸς, ἀλλὰ τίς φιλοφρο- πῶς ἔσται λόγου, νῦν ἡοὶ γὰρ γένεσθαι ἔστι. ὑμῖν ὅτι καὶ ὁ ὑμέτερος ὑποδύσθη ποιητῆς ὁ Ἀκραζαν- 10 τιν ἔμπεδοκλῆς.

Τοιγάρ τοι χαλεπὴ ἦσιν ἀλύοντες κακότητιν.

Ὑπὸ πρὸς λαίων ἀχέων λωφίσσῃ θυμόν.

τὰ μὲν δὴ πάλσι μεμύθηται καὶ πάλσι περὶ θεῶν ὑμῖν. τὰ δὲ καὶ ὅσα γινώσκῃς ὑπὸ κλη- πῆαι, πῶς δὲ περὶ ἀνθρώπων αἰσχυρῶν καὶ ἀσπλγῶς βεβιωκότων ἀναρχήσῃ.

Τύφω καὶ μανίῃ δὲ βαδίζεις, καὶ τρεῖς ὁρῶν

Εὐθύναν περὶ λῆπτον, ἀπὸ λήπτον τὴν δὲ ἀκανθῶν

Καὶ σκολόπων. τί πάλσι ἀσπλγῶς βροτῶν πῶς σπᾶς μάταιοι.

Καλλίπτε σκοτίῃ νυκτός, φῶς δὲ λάβεις.

πῶς τὰ ἡμῖν ἢ περὶ φηκὴ παρελθούσῃ καὶ ποιητικῇ Σίβυλλᾳ παρελθούσῃ ἢ ἐν ἀλήθεια, γινώσκῃ τῶν 20 καταπληκτικῶν τετῶν καὶ ἐκ καταπληκτικῶν περὶ σωπείων, τὸν ὅχλον τῶν θεῶν, σωωνυμίας ποσὶ τὰς δοξοποιίας διελύχῃ. αὐτὰ γὰρ εἰσὶν οἱ τρεῖς τῆς Ζεῦος ἀναρχήσῃ. τὸ μὲν, αἰθερῶν, ἐν Ἀρκαδίᾳ. τὸ γὰρ λοιπὸν, ἔσται Κρόνος παῖς. τῶν τιν ὅτι μὲν, ἐν Κρήτῃ. γὰρ πρὸς, ἐν Ἀρκαδίᾳ πάλιν. εἰσὶ ὅτι πρὸς Ἀθηνᾶς ὑποπῆν. τὴν μὲν, Ἡφαίστου, τὴν Ἀθηνᾶν. τὴν γὰρ Νέεαν, τὴν Αἰγυπλίαν. τρεῖς τιν. ἔσται Κρόνος, τὸ πολέμῃ εὐρέπῃ. τὴν τιν, τὸ Διὸς, ἢ Μεσσηνίῳ Κορυθαίῳ ἀπὸ τῆς μητρὸς ὀπτικῇ κληκασιν. ὀπτι πᾶσι, τὴν Πάλλαντος καὶ Τιτανίδος τῆς Ωκεανῆς. ἢ τὴν πατέρα δυοσπῶς κα- 25 ταπῆσαι, τὴν πατέρα ὡς κεκόμενη δέρματι, ὡς περὶ κωδῖ. καὶ μὲν Ἀπόλλωνα, ὁ μὲν Δελφί- λης. πρὸς τιν Ἡφαίστου καὶ Ἀθηνᾶς. ἐπὶ πῶς δὲ οὐκ ἐπὶ παρῆν. ἢ Ἀθηνᾶς δώπρον, ἐν Κρήτῃ, τὸ Κορυθαίῳ τρεῖς τιν, τὸ Διὸς. καὶ τὴν τιν, τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Σιληνῶν νόμι. οὐτὸν καὶ κληκῇ 30 παρὰ Ἀρκασίαν. ὀπτι τῆς τιν, τὴν Λίβω καταλέγει, τὸν Ἀμμων. ὁ δὲ Δίδυμος ὁ γεαυμαπ- κός, τῆς τιν ἐκτον ὀπτι φέρει, τὸν Μάγνη. πῶς δὲ καὶ νῦν Ἀπόλλωνες ἀναριθμητοί, θνητοί, καὶ ὀπτικῇ οὐκ ἔστιν ἀνθρώποι εἰσὶν, οἱ παραπλησίως τῆς περὶ ἡμῶν ἐκκλῆμενοι. τί δὲ εἰσὶ τῆς πολλῆς εἰσὶν Ἀσκληπιδῆς, ἢ τῆς Ἑρμῆος τῆς ἀρεθμῶν, ἢ τῆς Ἡφαίστου τῆς μυθολογούμενης; καὶ ὡς περὶ τῆς εἶναι δόξῃ, τὰς ἀσπλγῶς ὑμῶν τοῖς πολλοῖς τέτοις ὀπτικῇ κληκῶν ἐνό- 35 μασι; ἀλλὰ αἱ γὰρ παρῆν αὐτῆς, εἰ αἱ τῆς καὶ οἱ βίοι, πρὸς δὲ γὰρ καὶ οἱ βίοι, ἀνθρώπων γινόμενα διελύχῃ. Ἀρης γὰρ, ὁ καὶ παρὰ τοῖς ποιητῆς, ὡς οἶόντι, τεπμημέν.

Ἄρης Ἄρης βροτολογίᾳ μαιφόνε τῆς πῶς πῶς.

ὁ ἄλλο περὶ πῶς ἔστι καὶ ἀνάρσι, ὡς μὲν ἐπὶ χαρμῶς φησὶ, Σπαρτιάτης ἢ Σοφοκλῆς ἢ, 40 Θρακᾶ οἶδεν αὐτὸν ἄλλοι, Ἀρκαδᾶ. τῶν τιν ὅτι Ὀμηρος δεδιδῶκε φησὶ, ὀπτι μὲν τρεῖς καὶ δεκά.

Τλήμειν Ἄρης ὅτι μὲν Ὀτ κρατερός τῆς Ἐπάλτης

Παῖδες Ἀλῶν δὲ δῶν, κρατερῶ ἐν δισμῶ.

Χαλκίῳ δὲ ἐπὶ κεράμῳ δέδωκε, τρεῖς καὶ δεκά μῆνας.

πολλὰ καὶ καθὰ Κᾶρες χροῖεν, οἱ κατὰ θυμῶν αὐτῶν τῆς κωίας. Σκύθη δὲ, τῆς ὄρους ἱερῶν ἡμῶν μὴ πῶς ὡς, ὡς Ἀπολλόδωρος φησὶ καὶ Καλλίμαχος,

φοῖβος ὑπερβόρειον ὄντων ὀπτικῇ κληκῇ ἰοῖς. ὁ αὐτὸς δὲ ἀλλὰ χῶ.

Τέρπῃσιν λιπαρὰ φοῖβον ὄντος Φαρίαν.

Ἡφαίστου δὲ, ὃν ἔρριψεν ἐξ ὀλύμπου Ζεὺς, βηλοῦ ἀπὸ θεοσπίοιο ἐν Λήμνῳ καταπεσὼν, ἐχάλα- 45

καὶ, πρὸς τῶν πρὸς. ὑπὸ τῇ κηκῇ ῥῶνθι ἀραιαί. ἐχῆς καὶ ἰατρὸν, ἐχῆς καὶ ἰατρὸν, ἐχῆς καὶ ἰατρὸν ἐν θεοῖς. ὁ γὰρ ἰατρὸς, Φιλάργυρος ἦν, Ἀσκληπιδῆς ὀνομα αὐτῶν. καὶ σὶ τὸν παραθήσῃ ποιητῆν, τὸ

Βοιωτὸν Πίνδαρον ἔγραψε κακῶν ἀγάνορ μιᾶς, χερσὶ ἐν χερσὶ Φανίς. χερσὶ δὲ ἄρα 50

Κρονίων ῥίψῃς δὲ ἀμφοῖν ἀμφοῖς ἐόντων, κατὰ τῆς ὡκίως. αἰθῶν δὲ κεραυνὸς, ἐσκηψε μό- 55

ρον. καὶ Εὐεπίδης, Ζεὺς γὰρ, κατακτείνῃ πῶς τὸν ἐμὸν, αἰπῶν, Ἀσκληπιδῆς ἐρροῖσιν ἐμδαλὼν

φλόγας.



Φλόγα. οὗτ' ἔστι μὲν οὖν καὶ περ κεραυνωθεὶς ἐν τοῖς Κνωσσόφιδ' ὁρίαις. Φιλόχορος δὲ ἐν Τήνῳ Ποσειδῶνα Φησὶ πηγάδα ἰατρὴν· Κρόνον δὲ Ὀπίκκιδος Σικελία, καὶ ἐν ταῦτα αὐτὴν περὶ Φησὶ. Πατρὸς κληρὸς πὶ οὐθὺν, ὁ Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος ἐν τρισὶ τραγωδίαις, ἐστρεψὼν τὸ Διὸς κληρὸν περὶ αὐθιγῶν πνέοντων τῷ Διὸς κληρῷ Ὀπίκκιδος γένεσθαι· ἢ τῷ ἰκαυδὸς πηγάδα· Ὀμηρὸς δὲ περὶ λελεγεμένον· ---- τὰς δὲ ἤδη κάππευεν Φυσιζῶν αἶμα.

Εν Λακεδαιμόνι αὐθιγῶν. Φίλη ἐν πατρὶδι γαίῃ.

Προσίτω δὲ καὶ ὁ τῆς Κυπριακῆς ποιήματος γραφίας.

Κάτωρ μὲν Ἰσητός, θανάτου δὲ οἱ αἰσὶ πίπτωνται.

Αὐτὸς ὁ γὰρ ἀθανάτος Πολυδεύκης, ὅς τ' ἔστι Ἄρης.

10 τὰς μὲν, πρὸς τῶν ἐπὶ αὐτῶν· Ὀμηρὸς δὲ, ἀξιοπρόσπερος αὐτῶν, ἐπὶ αὐτῶν ἀμφὶ τῶν Διὸς κληρῶν· περὶ δὲ, καὶ τῶν Ἡρακλείας εἰδωλὸν ἐλέγξας· φῶτα γὰρ Ἡρακλείας μεγάλων Ὀπίκκιδος ἔργων· Ἡρακλείας οὐκ αὐτὸς Ὀμηρὸς Ἰσητὸν οἶδεν αὐθιγῶν. Ἰσητὸν δὲ ὁ Φιλόσοφος, ἐπὶ τῶν ὁρίαις αὐτῶν Φησὶ πηγάδα τῆς σώματι, μικρὸν, Φερίστρεχα, ῥωσικόν· Δικαίαν δὲ, γαζίαν, ἰσχυρὰν, μέλανα, γρυπὴν, ὑπερχαροπὸν, πηλόνειον. οὗτ' ἔστι οὖν ὁ Ἡρακλῆς, δύο περὶ τῆς πεντήκοντα ἔτη βεβιωκώς, κατέστρεψε τὸ βίον, ἀπὸ τῆς ἐν Οἴτῃ πυρᾶς κεκηδόμενος. τὰς δὲ Μούσας, ἀπὸ Ἀλκαίου Διὸς ἐν Μνημοσύνης γυναιλογίῃ, ἐοῖ λοιπὴ ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ οὐθὺν· ἤδη δὲ καὶ ὅλας πόλεις μετὰ μὲν ἱστορίαις αὐταῖς Μῦσαι· ἔστις θεοπαγίδας αὐτῶν ἐπὶ τῇ Μεγακλῶ, ἢ θυγατρὶ Μάκαρος· ὁ δὲ Μάκαρ, Λεσβίων μὲν ἐβασίλευεν·

20 διεφύετο δὲ αὐτὸς τῶν γυναικῶν ἡγεσάμεν ἢ τῇ Μεγακλῶ ὑπὲρ τῆς μητρὸς· τὴν δὲ ὅπως ἐμαλλεῖ, καὶ Μούσας θεοπαγίδας αὐτῶν, ποσὶν τῶν ἀεθλῶν, ὡς αὐτῶν, καὶ καλεῖ Μύσας, καὶ τῶν ἀπὸ λεκίων τῶν Αἰολίων. ποσὶν ἐδιδάξατο αὐτῶν καὶ κηρύττειν τὰς πράξεις τὰς παλαιὰς ἐμμελῶς· αἱ δὲ, συνεχῶς κηρύττειν, ἐκαλῶς κατεπαύσατο, τὸ Μάκαρ ἐβελον, καὶ κατεπαύον τῆς ὀργῆς. οὐδὲ γὰρ ἔχον, ἢ Μεγακλῶ χαλεπήσαν αὐταῖς ὑπὲρ τῆς μητρὸς ἀνέθηκε στήλας χαλκᾶς, καὶ ἀνὰ πάντας ἐκείδοντες τιμᾶσαι τὰ ἱερά· ἐαί μὲν Μῦσαι, ποιαιδὲ· ἢ ἱστορία, παρὰ Μυρσίλῳ τῷ Λεσβίῳ· ἀκούει δὲ οὖν τῶν παρ' ὑμῖν θεῶν τὰς ἐρωίας ἐπὶ τῆς παραδόξου τῆς ἀκρασίας μυθολογίας, καὶ τῶν αὐτῶν, καὶ δεσμῶν, καὶ γέλωτος, καὶ μάχης· δολιχῆς περὶ, καὶ συμποσίου· συμποσίου τ' αὐτῶν, καὶ δακρυαῖς, καὶ πᾶσι, καὶ μαχλώσας ἡδονάς· καλεῖ μοι τὸν Ποσειδῶν, καὶ τὸν χορὸν τὸν διὰ Φησὶ μὲν ὑπὸ τῶν Ἀμφιτέλλων, τῶν Ἀμυμώνων, τῶν Ἀλόπων, τῶν Μελαίνων, τῶν Ἀλκυόνων, τῶν Ἰπποβόων, τῶν Χιόνων, τὰς ἄλλας τὰς μυρίας· ἐν αἷς δὲ καὶ

30 τῶν αὐτῶν ἔστις, ἐπὶ Ποσειδῶν ὑμῶν ἐσπεροχρεῖται τὰ πᾶσι· καλεῖ μοι καὶ τὸ Ἀπὸλλων· Φοῖβος ἐστὶν οὗτ' ἔστι, καὶ μάλιστα ἀγνός, καὶ σύμβουλός· ἀγνός, ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα ἡ Σπύρπη λέγει, ἔδδ' ἡ Αἴθρα, ἔδδ' ἡ Ἀρσινόη, ἔδδ' ἡ Ζωφίτη, ἔδδ' ἡ Προβή, ἔδδ' ἡ Μάρπασα, ἔδδ' ἡ Ὑψίπυλη· Δάφνη δὲ ἐξέφυγε μόνη ἐπὶ μάντιν, ἐπὶ τῶν Φησὶν. αὐτῶν περὶ Ζῶς, ὅτι πᾶσι νῦν ἐκείτω, ὁ πατὴρ καθ' ὑμᾶς αὐθιγῶν περὶ τῶν πᾶσι τῶν Ὀπίκκιδος αἵματι, ὡς Ὀπίκκιδος μὲν πατρῶν, ἐκπαύσαντες δὲ εἰς πᾶσι τῶν Ὀπίκκιδων· ἐν ἐπὶ τῶν αὐτῶν γυναικῶν, ἔχοντες ἢ αἰγῶν ὁ Ὀμῆς τῶν τράγων· καὶ οὐκ Ὀμηρὸς τεταύμακα τὰ ποιήματα.

ἢ, καὶ κυανέσιν ἐπὶ ὀφρύσιν νεύσει Κρονίων.

Ἀμβρόσια δὲ ἄρα χαίτη ἐπερρώσαντο ἀνακλῶν.

Κρατὶς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δὲ ἐλέλιξας Ὀλυμπον.

40 σέμνον ἀναπλάττει· Ὀμῆρε τὸ Δία, καὶ νεῦμα πεισάμενος αὐτῶν τελεμνημένον· ἀλλ' ἐὰν Ὀπίκκιδος μόνον αὐθιγῶν τὸν κληρὸν, ἐξελέγχετο ὁ Ζῶς, καὶ ἡ κόμη καταχυνέτω· εἰς ὅσον διεληλακὸν ἀσπλγίας, ὁ Ζῶς ἐκείν' ὁ μετ' Ἀλκμήνης τοσάτω ἡδυπαθήσας νύκτας· ἔδδ' ἡ αἰ νύκτες αἱ ἐννέα τῶν ἀκράδων μακραί· ἅπας δὲ ἐμπαλιν ὁ Βίος ἀκρασία βραχὺς ἐστὶν· ἵνα δὲ ἡμῖν τὸ ἀλεξίσκατον ἀπὸ τῆς θεῶν. Διὸς ὑπὸ Ἡρακλῆς, Διὸς ὡς ἀληθῶς, ὁ ἐκ μακρᾶς γυνώμενος νυκτὸς· τὰς μὲν ἀθλὰς τὰς δώδεκα, πολλὰς τὰ λαμπωρησάμενος χερσὶν· τὰς δὲ πεντήκοντα θεῶν θυγατέρων, νυκτὶ ἀπὸ Φερίστρεχα μῦθ'· μοιχὸς ὁ μὲν καὶ νυμφίος τοσάτων γυνώμενος παρθέτων· ἔχοντες ἀπὸ τῶν οἱ ποιητῶν ὁ γένετον καὶ αἰσούοντες δὲ κατακαλοῦσιν· μακρὸν δὲ αὐτῶν, μοιχῆς αὐτῶν παρτοδοκίαις, καὶ πᾶσι διηγεῖσθαι φθοράς· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πᾶσι ἀπέχοντο οἱ παρ' ὑμῖν θεοὶ ὁ μὲν τις, ἢ ἄλλ' ὁ δὲ, ἢ Ἀκτίνης· ὁ δὲ Πέλοπος· ὁ δὲ, Χρυσίππου· ὁ δὲ Γανυμήδους ἐρωήτες.

50 τὰς τῶν αὐτῶν αἰγῶν αἰγῶν αἰγῶν τὰς θεῶν· τοιοῦτος δὲ εὐχέσθαι εἶναι τὰς αὐθιγῶν τὰς αὐτῶν, οὕτως σφύροντας· ἵνα ὡς οἱ ὁμοιοι τοῖς θεοῖς, τὰ ἴσα ἐξελκόμενοι· τοιοῦτος ἐστὶν ὁ πᾶσι τῶν αὐτῶν ὡς εἶναι· ἵνα καὶ αὐθιγῶν γυνώσκονται, ἐκείνα πορνείας ἐναγῆ τὰς θεοὺς παρα-



αὐτὸς ὁ Ζεὺς, περὶ Λυκάωνι τῷ Ἀρκάδι ἐσιώμεν. αὐθροπείων γούινε φορεῖται σαρπῶν, ἐχ  
 ἑκὼν ἤγροει γὰρ ὁ θεὸς ὡς ἄρα Λυκάων ἢ Ἀρκάς, ὁ ἐσιάτωρ αὐτῶν, τὴν παῖδα κατὰ σφάξας τὴν αὐτῆς  
 Νύκην. ὄνομα αὐτῆς παραθείη ὄψον τῷ Διί. καλὸς γὰρ ὁ Ζεὺς, ὁ μαντικὸς, ὁ ξένος, ὁ ἐκείστος,  
 ὁ μελίχριος, ὁ πενομφαῖος, ὁ προτροπαῖος· μᾶλλον δὲ [ὁ] ἄδινος, ὁ ἄγιστος, ὁ ἀνομος, ὁ ἀνόσιος,  
 ὁ ἀπάνθρωπος, ὁ βίαιος, ὁ φθορεὺς, ὁ μοιχὸς, ὁ ἐρωτικός. ἀλλὰ τότε μὲν καὶ ὅτι τῷ Ζεὶ  
 ὅτι αὐθροπία· καὶ νῦν δὲ ἡδὴ μοι δοκεῖσι καὶ οἱ μῦθοι ὑμῖν γνηραπέναι. δράκων ὁ Ζεὺς ἐκείν, ὁ  
 κύκν· ἐστὶν, οὐκ αἰτὸς, οὐκ αὐθροπία ἐραλκός· ἐχ' ἵππαται θεὸς, ἐπεμύδαται, ἐφίλει, ἐ  
 βιάζει, καί τινι πολλὰ καὶ καλὰ καὶ ἐπιγυναικίαι, καὶ Λήδας ἐπεπύεσσα, καὶ Σεμέλης ἀ  
 κμυόπτρα· μετράκια δὲ ὠραιότερα καὶ πολυτιμώτερα τῶν φρυγίαι βεβύλα· περὶ νῦν ἐκείν· ὁ  
 10 αἰτὸς· περὶ δαὶ ὁ κύκν, περὶ δαὶ αὐτὸς ὁ Ζεὺς γνηραπὴν μετ' ἑπείρου. ἐγὼ δὲ πᾶσι μετὰ τοῖς τοῖς  
 ἐρωτικαῖς, ἐπεμύδαται· σωφρονεῖν γομῶν δὲ ὑμῖν ὁ μῦθος, ἀπέθανεν ἡ Λήδα, ἀπέθανεν ὁ  
 κύκν, ἀπέθανεν ὁ αἰτὸς. ζήτησεν τὴν Δία· μὴ τὸν ἐσθλόν, ἀλλὰ τὴν γυναικὴν πολυπραγμόναι. ὁ  
 Κρήσι διηγήσεται, παρ' ὧν καὶ πῆται· Καλλίμαχος ἐν ὕμνοις· -- καὶ γὰρ τὰ φωνῶν ἀνασείοι  
 Κρήτες ἐπικτήσαντο· πένητες γὰρ ὁ Ζεὺς, μὴ δὲ σφόδρα, ὡς Λήδα, ὡς κύκν, ὡς αἰτὸς, ὡς αὐθρο  
 πία ἐραλκός, ὡς δράκων. ἡδὲ δὲ αὐτοὶ φαίνονται οἱ δεσποδαίμονες, ἀκούεις μὲν, ὅμως δὲ οὐκ  
 σπινθήρες τῶν πάντων, τῶν περὶ τὰς θεάς.

Οὐ γὰρ δὸτ' ἀνδρὸς ἐστί· παλαιφάτης, ἐδὲ δὸτ' ἀνδρὸς πέτρης,

- Ἀλλ' ἀνδρῶν γένος· ἐστί· μικρὸν ἢ ὑπερον καὶ δρῦες ὄφεις ἀρεθίσαν, καὶ πέτραν Ἀγαμέμνο  
 να γούινε πινὰ Δία ἐν Σπάρτῃ πηλᾶσαι, Σπάρτῃ φυλῇ ἐσθλῇ· φανοκλῆς ἢ ἐν Ἐρωσιν, τῆς καλοῖς,  
 20 Ἀγαμέμνονα τὴν Ἑλέων βασιλέα, Ἀργύνην νεὼν Ἀφροδίτης ἱερᾶν, ἐπ' Ἀργυρῶν τῶν ἐραμένων.  
 Ἀρτεμὶν ἢ Ἀρκάδες ἀπαγομένῳ καλῶν, προτρέπον, ὡς φησὶ Καλλίμαχος ἐν Αἰτίοις·  
 καὶ Κονδυλίας ἐν Μηθύμνῃ ἐτέρα τελέμη· Ἀρίμης. ἐπὶ ἢ καὶ Ποδοῦρος ἄλλης Ἀρτίμιδος ἐν τῇ  
 Λακωνικῇ ἱερᾷ, ὡς φησὶ Σωσίβιος. Πολέμων ἢ καχηνότ' Ἀπώλων οἶδεν ἀγαλμα· καὶ  
 ὁ ψοφάγου πάλιν Ἀπώλων ἄλλο ἐν Ἡλίδι, πηλῶνον ἐν τῷ θάλασσον. Δοτὸ μὲν Διὶ θυέσιν Ἡλείοι·  
 Ρωμῶν δὲ, Δοτὸ μὲν Ἡρακλῆ, καὶ Πυρετῇ ἢ καὶ Φόβῳ θυέσιν. ἔς καὶ αὐτὸς μετ' αὐτῶν ἀμφὶ τὴν Ἡρα  
 κλέα, ἐχθρὰ φασιν· ἐπὶ ἢ Ἀργείας, οἱ Ἀφροδίτῃ τμῶν ὀφειλόμενοι θρησκείας Ἀργεῖοι καὶ Λάκωνες.  
 Ἐχλὺ δὲ ἢ Ἀρτεμὶν Σπαρτιά· σέβουσιν· ἐπὶ τὸ βηθῆεν χελύθειν καλῶσιν. οἱεὶ πόθιν πα  
 ραγέρεται πᾶσι καὶ καμῶσιν, τὰ ὑφ' ἡμῶν παραγέμενα· ἐπὶ τὰς σὺν γυναικίαι ἐοικας  
 συγχεφῆς, ὡς ἐγὼ μάρτυρας ὅτι τῶν σὺν ἀπείρῳ καλῶ, ἀγέρας χελύθης. ὡς δὲ λαοί, τὴν πᾶν  
 30 ὑμῶν ἀδελφῶν οἴτως βίον ἐμπιπλήκωτες. ἐπὶ μὲν τὸ Ζεὺς Φαλακρὸς ἐν Ἀργείῳ, πηλῶν ἢ ἄλ  
 λ' ἐν Κύπρῳ τετιμῶσιν· ἐπὶ ἢ Ἀφροδίτῃ περὶ βασιλῆα μὲν Ἀργεῖοι, ἐπὶ ἢ Ἀθῶν αἰοί, καὶ καλ  
 λιπύγῳ θυέσιν Συρακούσιοι· καὶ Νίκανδρῳ ὁ ποιητὴς καλλίγλυτον περὶ κέκληκεν. Διόνυσον  
 ἢ ἡδὲ σὺν πᾶσι τῶν χοροῦ ἵαται· Σικυωνίοι τῶν προσηκόντων, ὅτι τῶν γυναικείων τῶν καλῶν τὸν  
 Διόνυσον μορῶν ἐφορον αἰέτας, τὸ ὕψος σέβας ὄφεις δέχοντες. τοιοῦτο μὲν αὐτοῖς οἱ θεοί· τοιοῦτο  
 καὶ αὐτοί, καὶ ὄφεις ἐν θεοῖς, μᾶλλον ἢ ἐμπιπλήκωτες καὶ ἐν βελίχῳ σφίσι αὐτοῖς. καὶ πόσῳ  
 βελτίους Αἰγυπτίαι, καμῶν δὲ καὶ πόλεις τὰ ἄλλα τῶν ζώων ἐκτετιμηκότες, ἢ περὶ Ἑλλήνας,  
 φῆτας προσηκόντες θεῶν· καὶ μὲν γὰρ, ἐκ καὶ θηρία, ἀλλ' ἐμοιχικά, ἀλλ' ἐμάχλα, παρὰ  
 φύσιν ἢ θηρῶν ἡδονῶν ἐπὶ ἐν. οἱ δὲ, ὅποιοι, τί καὶ χερὶ λέγει, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀνθρώποις αὐτῶν διελθε  
 γμένων· ἀλλ' οὐ γὰρ Αἰγυπτίαι, ὡν νῦν δὲ ἐμνήσθην, καὶ τὰς θρησκείας τῶν σφῶν ἐσκέδανται· σέ  
 40 βας ἢ αὐτῶν, Εὐεῖν, Φάρον τὸν ἰχθύν· καὶ ὡς ἄλλ' ἢ ἰχθὺς, οἱ τῶν Εὐεῖν 17  
 τήν οἰκονομίαν· Ὁξυρυγῆ, τὸν Φερώνυμον τῆς χώρας αὐτῶν ὁμοίως ἰχθύν· ἐπὶ γὰρ Ἡρα  
 κλέοι πολὺν ἰχθυόμονα· Σαῖται δὲ, καὶ Θηβαῖοι, περὶ βασιλῆα· Λυκαπολίται δὲ, λυκόν· Κυνοπολί  
 ται δὲ, κύνα· τὸν ἄπην, Μεμφίται· Μενέσσοι τὸν τράγον· ὑμεῖς δὲ, οἱ πάντες ἀμείνους Αἰγυ  
 πτίων· ὅκω δὲ ἐπὶ ἐν χείρους· οἱ τὰς Αἰγυπτίους ὁσημέραι γελῶντες, ἐκ πᾶσι δὲ ὅποιοι ἴνες  
 καὶ περὶ τὰ ἄλλα ζῶα· Θεσσαλοὶ μὲν ὑμῶν, τὰς πελάργους τετιμῶσιν, διὰ τὴν σωτήριαν·  
 Θηβαῖοι δὲ, τὰς γαλαῖας, διὰ τὴν Ἡρακλέους γένεσιν. ἡ δαὶ πάλιν Θεσσαλοὶ μύρομαι ἐσθλῶν  
 ποσέων· ἐπὶ τὸν Δία μεμαθήκασιν ὁμοιωθέντα μύρομαι, τῇ Κλήτῳ θυγατρὶ Εὐρυμειδού  
 σῃ μιγῆσαι, καὶ Μυρμηδόνα γυνῆσαι. Πολέμων δὲ τὰς ἀμφὶ τῶν Τραάδα κατὰ πικρῶντας  
 50 ἱστορεῖ, τὰς ὀφθαλμοὺς μῦς, ὡς σμίνθους καλοῦσιν, ὅτι τὰς νεύρας τῶν πολεμίων διέτρω  
 γον τῶν τόξων· καὶ σμίνθον Ἀπόλλωνα δὸτ' αὐτῶν μῦθον ἐπέφημι· Ἡρακλείδης δὲ  
 ἐν κλισίῃ ἡρώων περὶ τῶν Ἀκαρνανίαν, φησὶν, ἐνθα τὸ Ἀκλὸν ἐστὶν ἀκρωτήριον, καὶ τῶν Ἀπόλλω  
 νος τῶν ἀκλῶν τὸ ἱερὸν, καὶ μῦθος περὶ θυέσιν βούν. οὐδὲ μὲν Σαμίων ἐκλήσκει· περὶ βασιλῆα,

ὡς Φησὶν Εὐφορίων, σέβασσι Σάμιοι· ἔδ' ἐγὼ τῶν τῶν φοινίκων Σύρων κατ' ἐκταύτων, ὧν οἱ μὲν, πρὸς  
 περὶ σέβας· οἱ δὲ, τὰς ἰχθύας οὕτω σέβασσι περὶ τῶν ὡς Ηλείοι τὸν Δία. ἔιν δ' ἡ ἐπὶ τῶν ἑτοιμῶν  
 ὁρησκέπει, αὐτὸς ὁπισκίψασθαι μοι δοκεῖ, εἰ ὅντως ἔιν δαίμονες, ὁ δὲ πρῶτος, ὡς ὑμῖν  
 Φαπὶ, ἐγκαταλεζόμενοι ἔξ' ἐν. εἰ γὰρ οὐκ οὐκ δαίμονες λύχνοι τε ἔμιαροι, ἔστι μὲν ἐφ' ὧν καὶ ἀνα-  
 φανδὸν ἔτω καὶ πόλεις δαίμονας ὁπισκίψουσιν, τιμὴν ὁπισκίπτουσιν· περὶ Κυνθίους μὲν, ἔδ' ἡ-  
 μῶν· περὶ Τυλίοις, Καλλιστράτου· περὶ δ' Ἡλείους, Ἀνίων· περὶ Λάπωνιν, Ἀσράδακον. πε-  
 ρὶ μᾶται δὲ πρὸς Ἐφελαιοὶ, καὶ πρὸς ἡρώς· καὶ ἡ Πυθία σὺν ἑστῇ Πλατύνει, Ἀνδροκρά-  
 τη, καὶ Δημοκράτη, καὶ Κυκλαίῳ, καὶ Λακωνί, τῶν Μηδικῶν ἀκμαζόντων ἀγώνων. ἔστι καὶ  
 ἄλλας παμπόλλας σὺν εἰδὲν δαίμονας, τῶν καὶ σμικρὸν ἀναθρεῖν διωκμένων.

Τρεῖς γὰρ μύελοι εἰσὶν ὅτι χθονὶ παλαιοτέρῃ

10

Δαίμονες ἀθάνατοι, Φύλακες μερόπων ἀνθρώπων.

τίνες εἰσὶν οἱ Φύλακες, ὧς Βοιωτὴς, μὴ Φθονέσης λέγειν. ἡ δὲ ἄλῃ ὡς ἔστι, καὶ οἱ τέτων ὁπισκίπτου-  
 ροι, οἱ μετὰ τοὺς δαίμονες, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἀρτεμῖς, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Δημήτηρ, ἡ Κόρη, ὁ Πλάτων, ὁ Ἡρα-  
 κλῆς, αὐτὸς ὁ Ζεὺς. ἀλλ' οὐκ ἀποδράναι ἡμᾶς Φυλάκῃσιν, Ἀσπράϊ· μὴ ἀμαρτάνειν δὲ ἴσως,  
 οἱ ἀμαρτάνων δὲ καὶ πεπρωμένοι. ἐνταῦθα δὲ τὸ παροιμιώδες ὁπισκίπτειν ἀρμόττει, πατήρ  
 αὐτῆς τῆς Φυλᾶς, καὶ δὲ καὶ ἐστὶν οἱ Φύλακες ἔστι, οὐκ ἀνείκα τῇ πρὸς ἡμᾶς περὶ πα-  
 θῆς, τῇ ὑμεδαπῆς ἀπωλείας ἐχόμενοι, καλῶν δίκων, ἐγγυρίων τῶν βίῳ, δελεαζόμε-  
 νοι κατὰ αὐτῶν παρ' ἐξομολογῶν οἱ δαίμονες τῶν κατὰ τὴν αὐτῶν. Λοιπὸν τε κνίσας  
 περὶ τὸ ὅλως ὡς ἡμᾶς, λέγοντες· τίνα δ' αὖ Φωνίῳ ἄλλῳ, ἐφ' ὧν ἄλλοις Αἰγυπτιῶν  
 θεοὶ, οἷα Αἰλαιοὶ καὶ καλῶν, περὶ τῶν ὁμηρικῶν τε καὶ ποιητικῶν, τῇ κνίσας τε καὶ ὁπισκίπτου-  
 τικῆς Φίλην; τοιοῦτοι μὲν τῶν παρ' ὑμῖν οἱ τε δαίμονες, καὶ οἱ θεοὶ, καὶ ἔστιν ἡμῖν θεοὶ, ὡς περὶ ἡμῶν  
 τοι, κέκληται· ἔδ' ὅτι ἐπὶ ὀνομάτων ὑμῖν πνία πρὸς τῶν τῆς ἀσέβειας σὺν δέσσης. Φέρε δὲ οὐκ καὶ  
 τῶν περὶ τῶν ὡς ἀπάνθρωποι καὶ μισανθρώποι δαίμονες εἰν ὑμῶν οἱ θεοὶ, καὶ ἐπὶ μόνον  
 ὁπισκίπτουσιν τῇ φρενοβλαβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς δὲ, καὶ ἀνθρωποκτονίας ἀπολαύοντες· νυνὶ  
 μὲν τὰς ἐν σπείροις ἐνὶ ὧν φιλονομίας, νυνὶ ὅτι τῶν ἐν πολέμοις ἀναρίθμητος φιλοπομίας, ἀφορ-  
 μάς σφίσι δὲ ὁδὸς πορεύονται, ὅπως ὅτι μάλιστα ἔχουσιν ἀνθρωπείων ἀνδρῶν ἐμφορῶν φό-  
 νων; ἡ δὲ καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, οἷον οἱ λοιμοὶ ὁπισκίπτουσιν, ἀποδίδας ἀπὸ τῆς ἀνθρωπείας. Ἀρ-  
 σιμένης γοῦν ὁ Μεσσηνίῳ, τῶ Ἰθωμῇ Διὶ τριακοντίῳ ἀπὸ Φαξί, ποσὺν ὅμως καὶ τριακόντα  
 καλλιερῶν οἷον ἐκατόμβας· ἐν οἷς καὶ θεοπομπῇ ἢ [ὁ] Λακεδαιμονίων βασιλεὺς, ἱερῶν  
 εὐχῆς. Ταῦροι γὰρ τῶν ἐθνῶν, οἱ περὶ τῶν Ταυρικῶν χερρῶν κατ' ἐκταύτων, ἔς αὐτῶν ξένων παρ'  
 αὐτοῖς ἔλθουσιν, τέτων δὲ τῶν καὶ ἡμετέρας ἐπὶ τῶν Ταυρικῶν κατὰ τῶν  
 Ἀρτέμιδι. πᾶν τὸ σὺν τῶν ἱουδαίων Εὐεργιδῆς ἐπὶ σκηνῆς τραγωδῆ. Μόνιμος δ' ἱερῶν ἐν τῇ τῶν  
 ἱουδαίων συναγωγῇ, ἐν Πέλλῃ τῆς Θεσσαλίας Ἀχαιοὶ ἀνθρώπων Πηλεὶ καὶ Χείρωνι κατὰ τῶν  
 αὐτῶν· Λυκτίῳ γὰρ Κρητῶν γὰρ ἐθνῶν εἰσὶν, ἔτῳς Ἀντικλίδης ἐν Νόσῳ, ἀποφαίνεται ἀνθρώπων  
 ἀποσφάττειν τῶν Διὶ καὶ Λεσβίῳ Διονύσῳ τῶν ὁμοίων πρὸς τῶν ἱουδαίων, Δωσίπας λέγει· φωνῶ  
 καὶ τῶν, ἔδ' ὅτι αὐτὸς παραπέμψομαι πρὸς τῶν, Πυθικῆς ἐν τρίτῳ Περὶ ὁμοιοῦς, τῇ Ταυρο-  
 πόλῳ Ἀρτέμιδι ἀνθρώπων ὁλοκαῖν ἱερῶν. Εὐεργιδῆς γὰρ ὁ Ἀπικῆς, καὶ Μάριος ὁ Ρωμαῖος, τὰς  
 αὐτῶν ἐν τῇ τῶν ἱουδαίων· ὧν ὁ μὲν τῇ φερεφάτῃ, ὡς Δημάρατος ἐν πρῶτῃ τραγωδῇ  
 νων· ὁ γὰρ πρὸς ἀποτροπῆς, ὁ Μάριος, ὡς Δωρόθεος ἐν τῇ πετάρῃ Ἰταλικῶν ἱερῶν. Φιλάνθρω-  
 ποῖς ἐπὶ τῶν κατὰ τῶν οἱ δαίμονες. πᾶν γὰρ ἔχουσιν ἀναλόγως οἱ δεσποδαίμονες, οἱ μὲν,  
 σωτήρες ἐφ' ἡμῶν· οἱ δὲ, σωτηρίαν αἰτῶμενοι παρὰ τῶν ὁπισκίπτου σωτηρίας, καλλιερῶν γὰρ  
 τῶν ζῶντων αὐτοῖς, σφᾶς αὐτὸς λεληθάσιν ἀποσφάττειν ἀνθρώπων. ἐγὼ οὐκ παρὰ τὸ τόπον  
 ἱερῶν γίνεται ὁ Φόνος. ἐπὶ εἰς Ἀρτέμιδι πρὸς Διὶ ἐν ἱερῶν δὲ τῶν χωρὶν μᾶλλον ἢ ὀργῇ καὶ Φιλαρ-  
 θυρίᾳ, ἄλλοις ὁμοίοις δαίμοσιν ἐπὶ βωμοῖς ἢ ἐν οἷς ἀποσφάττει τὸν ἀνθρώπον, ἱερὸν ἱερῶν  
 ὁπισκίπτουσιν· ἀλλὰ Φόνος ἐστὶ καὶ ἀνδροκτοσία ἢ τῶν αὐτῶν ἱουδαίων. τὴν δὲ οὐκ ὡς σφάττει τῶν ἄλ-  
 λων ζῶντων ἀνθρώποι, τὰ μὲν θηρία περὶ φέρονται· τὰ γὰρ ἀνήμερα, καὶ πᾶν περὶ τῶν ἀρκίῳ  
 ἢ λέοντι, ἐκτερέμεθα, ὡς δ' ὅτι πρὸς τῶν δράκοντι ἰδὼν πάλιν ὁρῶν ἀπὸ τῆς

Οὐρεῖ ἐν βήσῃσιν· ἐπὶ τῶν ἐλλὰς γῆς,

Ἀψτ' ἀνεχώρησεν· δαίμονας δὲ, ὁ λεβριῶν καὶ ἀλιτηρίων, ὁπισκίπτειν καὶ μισανθρώ-  
 τας καὶ λυμῶνας ὅλης πρὸς αὐτοῖς καὶ σπινθῆς, οὐκ ἐκτερέμεθα, ἔδ' ὅτι ἀποσφάττειν; πρὸς δ'  
 ἔιν καὶ ἀληθῶς οἱ κακοὶ, ἢ πᾶν ἀνὸς φελέσμεν; αὐτὰ καὶ γοῦν ἔχουσιν βελπίνα τῶν ὑμεδα-  
 πῶν τέτων θεῶν, τῶν δαίμονων, ὁπισκίπτειν τὸν ἀνθρώπον τῶ Ἀπὸ τῶν τῶ μαθητικῶν, τὸν

Κύρον

- Κύρον καὶ τὸ Σόλωνα. Φιλόδορον ὁ Φοῖβος, ἀλλ' οὐ φιλασθρῶπιος. πρῶτον κε τὸ Κροῖσσον  
τὸ Φίλον, καὶ τὸ μισθὸν ἐκλαβόμενος. οὕτω φιλοδοξῶν ἦν ἀνήρατος τὸ Κροῖσσον διὰ τὸ Ἄλυσθαι  
ἐπὶ τῷ πυρῇ. οὕτω φιλοῦντες οἱ δαίμονες ὁδηγεῖσιν εἰς τὸ πῦρ. ἀλλ' ὁ φιλανθρωπότερος ἐστὶν  
ἀληθέστερος ἢ Ἀπόλλωνος ἀσθρῶπιος τὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς οἰκτεῖρον δεδωμένον. καὶ σὺ μὲν ὁ Σόλων  
μάντιός σου τῷ ἀλήθειαν, σὺ δὲ ὁ Κύριος κέλευσεν ἀποστρεφθῆναι τῷ πυρῇ. σωφρόνησον ὕστατον  
γεῦν ὁ Κροῖσος, τῷ πάθῃ μετὰ μαθῶν. ἀχαλῆς ἐστὶν ὁν περὶ κυνέας. λαμβάνει τὸ μισθόν, καὶ μὴ  
τὸ χρυσίον ψεύδει. ὁ Σόλων, ὅρα πάλιν πλῆθος. ἄρα οὐχ ὁ δαίμων, ἀλλὰ ὁ ἀσθρῶπιός σοι λέ-  
γει. καὶ λοῖζα μάντις. Σόλων τῶν ἐν γῆς. ἀληθὴ μόνον ὁ βάρβαρος τὸ χρησμένον τῶν ἐπὶ τῆς  
πυρᾶς δοκιμάσας. ὅθεν ἐπὶ μοι θαυμάζειν, ὥς ποτὶ Φαυτοσίως ἀπαχθέντες οἱ πρῶτοι πεπλά-  
νημένοι, δεισιδαιμονίαν ἀνθρώποις κατήγαγον, δαίμονας ἀλιτηρίως νομοθετήσας σέβειν· εἴτε  
10 φορωνεὺς ἐκείνη ἦν, εἴτε Μέρουψ, εἴτε ἄλλος τις, οἱ νεῶς καὶ βωμὸς ἀνέστησαν αὐτοῖς. πρὸς τῇ, καὶ  
θεοῖας παρασησησὶ πρῶτοι μεμύθεν. καὶ γὰρ δὴ, καὶ καὶ χρόνος ὕστερον, ἀνέπαλτον θεῶς, οἱς  
περὶ κυνοῖν. ἀμέλει τὸ Ἐρωτᾶ τῶν, ἐν τοῖς περὶ τυταῖς τῶν θεῶν εἶναι λεγόμενον, εἴματα πρῶ-  
τον ἐστὶν εἰς, πρὶν ἢ χαρμὸν μετὰ κίοντι ἐλεῖν, καὶ βωμὸν ἰδρύσασθαι ἐν Ἀκαδημίᾳ χαλκίτερον  
ἐπιτελεῖς γυρομένης ἐπιθυμίας. ἐπὶ τῆς νόσῃ τῷ ἀσέληαν Ἐρωτᾶ κεκλήκασιν, θεοποιεῖντες ἀ-  
κράστον ἐπιθυμίας. Ἀθληταῖοι δὲ ἐδὲ τὸ Πᾶνα ἠδύσαν ὅς τις ἦν, πρὶν ἢ φιλιππιδίῳ ἐπὶ αὐτοῖς  
εἰκότως ἄρα δέχῃν ποθέν ἢ δεισιδαιμονία λαβοῦσαι, κακίας ἀνοήτης γέγονε πηγή. εἴτε δὲ μὴ ἀ-  
νακοπῆσαι, ἀλλ' εἰς ἐπίδοσιν ἐλθῶσα, ἐπὶ πολλῇ δὴ ρυτίσει, δημοκρῶτος πολλῶν καδίστα δαίμων  
20 ὄντα. οὐς δὴ, οὐδὲ γὰρ ἐδὲ τέρας σιωπήσμεν, πρὸς τῇ καὶ αὐτὸς ἐξελέγξω, νεῶς μὲν εὐφρόνως  
ὀνομαζόμενας, τὰ φῶς δὲ γυρομένης, τὰς τὰς φῶς νεῶς ἐπικεκλημένους. ἡμεῖς τῇ, ἀλλὰ καὶ  
νῦν δεισιδαιμονίας ἐκλάθεσθε, τὰς τὰς φῶς τιμᾶν ἀχινώμενοι. ἐν τῷ νεῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Λα-  
ρίῳ, ἐν τῇ ἀκροπόλει, τὰ φῶς ἐστὶν Ἀκρίσιος Ἀθήνησι τῇ ἀκροπόλει, Κέκροπος, ὡς Φησὶν Ἀν-  
τίοχος ἐν τῷ ἐννᾶτῳ τῶν ἱστορίων. τί δαὶ Ἐρχιθόνη; καὶ ἐν τῷ νεῷ τῇ Πολιάδῃ κεκλήδω-  
ται; Ἰμμαρ τῇ, ὁ Εὐμόλπος καὶ Δαείρας, καὶ ἐν τῷ περὶ βόλων Ἐλδονίης, τὰ ὑπὸ τῇ ἀκρο-  
πόλει; αἱ δὲ Κελεοδωρατῆρες, καὶ ἐν Ἐλδονίᾳ πεπλάται; τί σοι καταλέγω τίς ὑπερβορέων  
γυναικῶν; Ἰπερόχη καὶ Λαοδίκη κεκλήδων ἐν τῷ Ἀρπυμίσῳ ἐν Δήλῳ κεκλήδωσθον· τῇ, ἐν  
τῷ Ἀπόλλωνος Ἐρηλίας ἐστὶν ἱερῷ. Λεάνδριος τῇ, Κλέαρχον ἐν Μιλήτῳ πεπλάται ἐν τῷ Διδυ-  
μῳ Φησὶν. ἐν τῷ τῆς Ἀσκληπιοῦς τῇ μνημείῳ, σὺ ἄξιον παρελθεῖν, ἐπομένους Ζεῦσι τῷ  
30 Μυωδῷ ἢ ἐν τῷ ἱερῷ τῇ Ἀρτίμιδι, ἐν Μασσησίᾳ κεκλήδωται. ἐδὲ μὴν τὸν ἐν Τελμιοῦ βωμὸν 19  
Ἐπὶ Ἀπόλλωνος, ὃν μνημα εἶναι, καὶ τῶν Τελμιοῦς Ἐμάντιος, ἱστοροῦσι. Πτολεμαῖος δὲ ὁ τῇ  
Ἀγησάρχου, ἐν τῷ α' τῷ περὶ τὸν φιλοπάτορα, ἐν Πάφῳ λέγει, ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ Κινύρας  
τῇ, καὶ τὰς Κινύρας ἀποζόνους κεκλήδωται. ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τῶν μοι τὰς περὶ κυνέας ὕμνῳ τὰ φῶς,  
ἐμοὶ μὲν ἐστὶν ὁ πᾶς ἀν' ἀκρίσιος χρόνος. ὕμνος δὲ ἐμὴ ὑπερσχετῇ τις ἀχινύων τῶν πολυμή-  
νων· νεκροὶ ἄρα τέλειον ὄντες, νεκροῖς ὄντως περὶ δόκους περὶ εὐχισθε. αἱ δειλοὶ· τί κακὸν πῶς πᾶ-  
ρχε; νυκτὶ μὲν ὕμνων εἰλύαται κεφαλαί· εἰ δὲ ἐπὶ πρὸς τέρας, φέρων ὕμνῳ τὰ ἀράλματα αὐτῶν·  
ἐπὶ σκοπῶν παρὰ θεῖον, ἐπὶ τῶν ὡς ἀληθῶς, λῆρον ὁρήσει τῷ σωτήριον, ἐργα χειρῶν ἀν-  
θρώπων ἀναισθητῶν περὶ τρεπόμενοι. πάλαι μὲν οὐκ οἱ σκύθαι, πᾶν ἀκινάκλιον· οἱ Ἀραβες, τὸν  
λίθον· οἱ Πέρσαι, τὸν πᾶν μὲν περὶ κυνέας, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἱ ἐπὶ παλαιότεροι, ξύλα  
40 ἰδρύοντο περὶ φανῇ, καὶ κίονας ἱστῶν ἐκ λίθων· ἀδὴ καὶ ξόανα περὶ τοιοῦτον, διὰ τὸ ἀπάξεισθαι  
τῆς ὕλης. ἀμέλει ἐν Ἰκάρῳ, τῆς Ἀρτίμιδος τὸ ἀράλμα, ξύλον ἢ σὺν ἐργασμένον· καὶ τῆς Κι-  
θαρονίας Ἡρας ἐν Θεσπιά περὶ μὲν ἐκ κεκομμένον· ἐπὶ τῇ Σαμίας Ἡρας, ὡς Φησὶν Ἀέθλιος,  
πρῶτον μὲν ἦν σάνις· ὕστερον δὲ, ἐπὶ Προκλέους ἀρχόντῃ, ἀνδριαντοποιεῖς ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ἀν-  
θρώποις ἀπὸ κινίσεως τῇ ξόανῃ ἤρξατο, βρέθη τῷ ἐκ βροτῶν ἐπωνυμίαν ἐκαρπώσασθαι. ἐν Ρώ-  
μῃ τὸ παλαιόν, δόρυ Φησὶν γεγενῆσθαι Ἐρεως τὸ ξόανον, οὐδ' ἄρ' ὁ συγγραφεὺς· οὐδὲ πῶς  
πυλῶν ἐπὶ τῷ ἐπὶ σόσῳ πᾶν τῷ κακοτεχνίαν ὠρμηκῶν ἐπὶ δὴ ἢ ἠνέστη ἢ τέχνη, ἢ ἡνέστη  
ἢ πάλιν. ὡς μὲν οὖν τὰς λίθους καὶ τὰ ξύλα, ἐπὶ σωλόνι φάναι, τῷ ὕλῃ ἀράλματα ἀνδρί-  
κελα ἐπὶ τοῖς οἱς ἐπιμορφάζει εὐσεβείας, συκοφαντοῦντες τῷ ἀλήθειαν, ἢ δὲ μὲν αὐτοῖς δὴ-  
λον· οὐ μὴν ἀλλὰ, καὶ ἀποδείξεως πρὸς ἐπὶ τοιοῦτον τῶν τόπων, οὐ παρὰ τῆς τῶν μὲν οὐ  
50 Ὀλυμπίας Δία, καὶ τῷ Ἀθήνησιν Πολιάδα, ἐκ χρυσῆς καὶ ἐλέφαντος κατασκευάσασθαι φειδίας  
πᾶν τὸ παλαιόν· τὸ ἢ ἐν Σάμῳ τῇ Ἡρας ξόανον, σμίλη τῇ Εὐκλείδῃ πεποιῶσαι, Ὀλύμπῳ  
ἐν Σαμιακοῖς ἱστορεῖ. μὴ οὖν ἀμφιβάλλει, εἰ τῶν σεμνῶν Ἀθηνῶν καλουμένων θεῶν, ὡς μὲν

δύο Σχεπᾶς ἐπίησεν, ὅκ' ἔκκαλουμένου λυχνέως λίθῃ· κάλας δὲ, ἣν μέστω αὐτῶν ἰσορροῦνται  
 ἔχουσι, Πολέμονα δεικνύουσι ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν πρὸς Τίμαιον. μή ᾧ τὰ ἐν Πατρίοις τῆς Λυκίας  
 ἀγάλματα Διὸς καὶ Ἀπόλλωνος, ἀφ' ἑσθίας πάλιν ἐκείνα τὰ ἀγάλματα, κατὰ περ τὰς λείον-  
 τας τὰς αὐτῶν ἀνακειμένους, εἰσάσσει· εἰ δὲ, ὡς Φασίτινες, Βρυξί· ἢ τὴν, ἢ Ἀλφει-  
 ρομένη· ἔχεις καὶ τῶν ἀγαλματεργόν· ὅπου περὶ αὐτῶν βούλει, ὅτι γράφει. καὶ μὲν Τελεσίχ τῷ  
 Ἀθηναίῳ, ὡς Φησὶ Φιλόχορος, ἔργον εἶσιν ἀγάλματα ἐνεαπήχη, Περσίδων καὶ Ἀμφικτεί-  
 τος, ἐν Γλυφῶ πρὸς κινούμενα Δημήτρι· καὶ ἐν δούπερ τῶν Ἀργολικῶν ἐν Τίρυνθι τὴν Ἡρας  
 ἔοικον, καὶ τὴν ὕλην ὀγκύνει, καὶ τὴν ποιητὴν Ἀργὸν ἀναγράφει. πολλοὶ δὲ αὐτὰ παλαιὰ ἔργα  
 μάσταν, ἢ μάθοιεν τὸ Παλλάδιον, τὸ διοπετὲς καλέμενον, ὃ Διομήδης καὶ Ὀδυσσεὺς ἰσορροῦνται  
 μὲν ὑφ' ἐλάσσει ὑπὸ Γίλιου, παλαιὰ γὰρ δὲ Δημόφρων, ὅκ' τῶν Πέλοπος ὅσων κατεσκευά- 10  
 σται, κατὰ περ τὸ Ὀλύμπιον ἐξ ἄλλων ὁσῶν Ἰνδικῶν ἤρχε· καὶ δὲ τὸ ἰσορροῦντες Διόνυσον ἐν τῷ πέμ-  
 πτω μέρει τῶν κύκλων παρ' ἡμῶν. Ἀππλά, δὲ ἐν τοῖς Δελφικαῖς δύο Φησὶ γεγονέναι τῷ Παλλάδι·  
 ἢ μὲν δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων δεδημιουργηται. ἀλλ' ὅπως μὴ δέ; ὑπολάβη, καὶ τῷ ἔμει ἀγνοία  
 παρηκέναι παραρησμένη, ἢ Μορύνχ Διονύσου τὸ ἀγαλμα Ἀθήνησι, γεγονέναι μὲν ὅκ' τῷ Φελά-  
 τει καλεμένῳ λίθῃ· ἔργον δὲ εἶναι Σίκων· ὃς δὲ παλάμης, ὡς Φησὶ Πολέμων ἐν πνι ὀπισθῇ.  
 ἐξήμελυν ἢ ἑτέρω πνεύμα, Κρητικῶν οἰκιστῶν ἀνδριαντοπώ· Ἐκύλης καὶ Δίπριν· ὠνομαζέσθην  
 τῶν δὲ ἐν Ἀργὶ τῶν Διοσκύρων ἀγάλματα κατεσκευασθέν, ἐπὶ ἐν Τίρυνθι Ἡρακλέους  
 ἀνδριάντα, ἐπὶ τῆς Μενυχίας Ἀρτέμιδος ἔοικον ἐν Σικυῶνι. ἐπὶ τῷ παλαιῷ Ἀλφειῶν, ἐξ ὧν αὐτὸν  
 τὸ μεγαλοδαίμονα ὑμῖν ὀπιθεῖται, ὅστις ἔστι· ἐν δὲ κατ' ἐξοχὴν πρὸς πάντων σεβασμῶν κατεξί-  
 μων ἀκούομεν τῶν ἀχειροποιητῶν εἶναι τὴν ἐλπίσιν, τὴν Αἰγυπτιῶν Σάραπιν. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν 20  
 ἰσορροῦσι χαρμηλὸν ὑπὸ Σινωπέων Πτολεμαῖον τῷ Φιλadelphῶ τῷ Αἰγυπτίων πεμφθέντι  
 βασιλεῖ· ὃς λιμῶν τευχόμενος αὐτὰς, ἀπ' Αἰγυπτοῦ μεταπεμψόμενος ὅτι, ὁ Πτολεμαῖος,  
 ἀνεκλήσας εἶναι δὲ τὸ ἔοικον τῶν ἀγαλμάτων Πλάτων· ὃς δεξάμενος τὸ ἀνδριάντα, κατέ-  
 20 ὄρυσεν ὅτι τὸ ἄκρας ἡνιῶν Ρακῶν καλῶσιν, ἐνθα καὶ τὸ ἱερόν τεπέμεται ἢ Σάραπιδ· γὰρ νῆα  
 ἢ τοῖς τόποις τὸ χωρίον. Βλίσχην δὲ τὴν παλαιὰν πελευτήσασα, ἐν Κανώβῳ μεταπραγὼν ὃ  
 Πτολεμαῖος, ἐθαίψεν ὑπὸ τῷ πρὸς δὲ δολωμένον σκῆν. ἄλλοι δὲ Φασὶν Ποντικὸν εἶναι βρέπας τὸν  
 Σάραπιν, μετῆχθαι ἢ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τῆς πανηγυρικῆς. Ἰσίδωρος, μόνος, παρὰ  
 Σελευκίαν τὴν πρὸς Ἀντιόχειαν, τὸ ἀγαλμα μεταχθῆναι λέγει, ἐν σιτοδείᾳ καὶ αὐτῶν γινόμενον, καὶ  
 ὑπὸ Πτολεμαῖου Ἀλφειῶν ἐκείνῳ. ἀλλ' ὅ γε Ἀθηνῶν δόξας ὅς Σάνδωνος, δὲ χαίρειν τὸ Σάραπιν βυ- 30  
 ληθῆς, ὅς οἱ δὲ ὅπως πρὸς ἐπέστη, ἐλέγχας αὐτὸν ἀγαλμα εἶναι γυναικῶν. Σεσωστὶν Φησὶ τὴν Αἰ-  
 γυπτιῶν βασιλέα, τῷ παλαιῷ τῷ παρ' Ἑλλήσι παρασημασμένον ἐθνῶν, ἐπανελάβον εἰς Αἰγυπτιον,  
 ἐπαγαγόντες τεχνίτας ἰκανούς· τὸν οὖν Ὀσίριν, τὸν πρὸς ἄτορα τὸν αὐτὸν, δαυδαλῆναι ἐκέλευσεν  
 αὐτὸς πολυτελῶς κατεσκευάζειν αὐτὸν βρύαξιν ὃ δὲ δημιουργός, ἢ ὁ Ἀθηνῶν, ἄλλος δὲ τις ὁ-  
 μώνυμος ἐκείνῳ τῷ βρύαξιν· ὃς ὕλην κατακέρειν ἢ εἰς δημιουργίαν μικτὴν ἐπικίλη. ῥήνημα γὰρ  
 χρυσοῦ ἢ αὐτῶν καὶ ἀργύρου, χαλκοῦ τε, καὶ σιδήρου, καὶ μολύβδου· πρὸς ἢ, καὶ κασιτέρης· λίθων δὲ  
 Αἰγυπτίων, ἐνέδει ἢ εἰς, σιπφίους καὶ αἱματίους θραύσματα, σμαράγδους τε, ἀλλὰ καὶ τοπα-  
 ζίας. λεάνας οὖν τῶν πάντων καὶ ἀναμίξας, ἐξέρωσε κυάω· οὐ δὲ χάριν, μελαίνον τὸ χρώμα τῷ  
 ἀγάλματι· καὶ τῷ ὅκ' Ὀσίριδ καὶ τῷ Ἀπιδος κηδείας ὑπολειπόμενον Φαρμακῶν φυ-  
 ράσας τὰ πάντα, διέπρασεν τὸν Σάραπιν· οὐ καὶ τοῦνομα αἰνίττεται τὴν κοινωνίαν τῶν κηδείας,  
 καὶ τὴν ὅκ' ἑλφῆς δημιουργίαν, παύσθαι δὲ τὸν Ὀσίριδ καὶ Ἀπιδος γινόμενον Ὀσίραπιν, καὶ 40  
 τὸν δὲ ἄλλον ἐν Αἰγυπτίῳ ὀλίγους δύναι καὶ παρ' Ἑλλήσι σεβασμῶς τεθείσκειν θεὸν ὁ βασιλεὺς  
 Ρωμῶν, τὸν ἐρώμενον, ὡραῖον τῶν σφόδρα γινόμενον Ἀντίνοον, ὃν ἀνιέρωσεν οὕτως ὡς Γανυμή-  
 δην ὁ Ζεὺς· καὶ γὰρ κωλύεται ῥαδίως ὀπιθυμία, φόβον ὅς ἐχουσα· καὶ νύκτας ἱερὰς τῶν Ἀντινόου  
 πρὸς κινουῶσιν ἀνθρώπων, ἃς αἰσχρὰς ἡπίστω ὁ σωμαχευπήσας ἐραστῆς. ἡμοὶ θεὸν κατέλε-  
 γας, τὸν πορνεία τεπέμενον; τί δαὶ καὶ ὡς υἱὸν θρηνησάτω πρὸς ἑξῆς; τί δαὶ καὶ τὸ κάλλος  
 αὐτῶν διηγῇ; αἰσχρὸν ἐστὶ τὸ κάλλος ὅβρι μεμαραμμένον. μὴ τυραννήσης ἀνθρώποις τῷ κάλλει,  
 μὴ δὲ ἐνυβρίσης ἀνθρώπων τῷ νέῳ· τῆρσεν αὐτὸ κατὰ πρόν, ἵνα ἢ καλόν. βασιλεὺς ἔκκαλλος γινῆ,  
 μὴ τύραννος· ἐλεύθερος μανίατω· τότε σε γνωρίσω τὸ κάλλος, ὅτι καθαροὶ τετήρηκας τὴν  
 εἰκόνα· τότε πρὸς κινῶ τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν, ὃ δὲ χέτυπὸν ἐστὶ τῶν καλῶν. ἡδὲ ἢ, τῷ Φος ἐστὶ  
 τῷ ἐρώμενῳ· νεῶς ἐστὶν Ἀντιόχ, καὶ πόλις. κατὰ περ ἢ οἰκιστοὶ οἶκοι, οὕτως ἢ καὶ οἱ τῶν θανόντων 50  
 ζῶντων, πυραμίδες καὶ μανυσώλια; καὶ λαβύρινθοι· ἄλλοι ναοὶ τῶν νεκρῶν, ὡς ἐκείνοι τῶν  
 τῶν θεῶν. διδάσκαλοι ἢ ὑμῖν παραρησμένη τὴν πρὸς φῆτην Σίβυλλαν,

οὐ ψεύ-

Οὐ ψεύδῃ φοῖβου χρησμηγόρον, ὃν τι μάπτῃ  
 Ἄνθρωποι θεὸν ἔκον, ἐπιψύσσοντ' δὲ μάντιν·  
 Ἀλλὰ θεοῦ μεγάλοιο, τὸν ἔχαιρες ἑπαισσεύσθαι,  
 Εἰδῶλός ἀλάλοισι λιθοζέστισιν ὅμοιον.

αὕτη μὲν τι εἰρήπια τοὺς νεῶς παρρηγορεῖ, τὴν μὲν τῆς Εφεσίας Ἀρτίμιδος, χάσμασι  
 καὶ σεισμοῖς καταπορήσασθαι παρομιλῶν οὕτως,

Ἵππια δ' οἰμῶζει Ἐφεσὺ κλαίουσα παρ' ὀχθαῖς,  
 Καὶ νηὸν ζητοῦσα τὸν οὐκ ἐπιναιέοντα.

τὸν δὲ Ἴσιδος καὶ Σαράπιδος ἐν Αἰγύπτῳ καταπεχθήσασθαι φησὶ, καὶ ἐμπρησθήσασθαι.

10

Ἴσι θεὰ τριτάλαινα, μινεῖς ὅππῃ χυμάσι Νείλου  
 Μοῦνη μηνίας αὐαυδὺς ὅππῃ ψαμάθοις Ἀχέροντος. ἔπειτα ὑποβάσσει·

Καὶ σὺ Σάραπι, λίθους δρυγὺς ὀππὸς κείμανε πολλοὺς,

Κεῖσθαι πῶμα μέγιστον ἐν Αἰγύπτῳ τριτάλαινη.

σὺ δέ, ἀλλ' ἐμὴ παρρηγία ἐπικρύβεις, τῷ γὰρ αὐτῷ ἀκουσὼν Φιλοσόφου, ὃ Εφεσίῃς Ἡρακλείτης,  
 πῶ ἀναμνησθῆσαν οἰκιστὴν τοῖς ἀγάλμασι· καὶ ἀγάλμασι τρεῖς τοῖσιν εὐχονται, ὁκρίων εἰς  
 δόμοις λαοκλύβοιο. ἡ γὰρ ἐχὶ περατώδεις οἱ λίθους παρρηγόμενοι· ἔπειτα μὲν τι ἔπειτα τῶν πυ-  
 λῶν ἰσάπτει αὐτὰς, ὡς ἐνεργεῖς, Ἑρμῆα παρρηκυνῶσιν ὡς θεὸν, καὶ τὸν Ἀγυῖα, θυρωρὸν ἰσάντες;  
 εἰ γὰρ ὡς ἀναμνησθῆσαι ὑβρίζουσιν, τί παρρηκυνῶσιν, ὡς θεὸς; εἰ δὲ αἰσθησῶν αὐτὰς μετέχουσιν οἰον-  
 ται, τί τῷ τῷ ἰσάπτει θυρωρὸς; Ρωμῆοι δ' ἐπὶ μέγιστον καταπεχθήσασθαι τῇ τύχῃ ἀναπληρῆσαι, ἔπειτα τῶν

20 μεγίστων οἰόμενοι θεῶν, φέροντες εἰς τὸν κορυφῶνα αἰετῆρα αὐτῶν, ἄξιον νεῶν τὸν ἀφαιδρῶνα νε-  
 μαλὶς τῇ θεῷ. ἀλλὰ γὰρ ἀναμνησθῆσαι λίθῳ ἐξύλῳ, καὶ χρυσίῳ παρρησίῳ, οὐδ' ὅπου μέλει ἐκ κί-  
 σης, ἐκ αἵματος, καὶ καπνοῦ, ὡς δὴ τιμώμενοι καὶ τυφόμενοι, ἐκ μελαίνον· ἀλλ' ἐπεὶ πῆλ, οὐχ  
 ὑβρίζουσ· τὰ δὲ καὶ πᾶν ἐστὶ ἀπμοτέρα ζῶν, τὰ ἀγάλματα. καὶ ὅπως γὰρ πῆλ ἐστὶ τὰ ἀνα-  
 μνησθῆσαι, δόξα ἔστι ἐπὶ μοι, καὶ κατελεῖν τὰς παρρηκυνῶσιν τῆς ἀνοίας, ὡς δειλαίης· εἰ γὰρ καὶ πῆλ

21

τῶν ζῶν οὐχὶ πᾶσας ἔχει τὰς αἰσθησῶν, ὡς περὶ εὐλαὶ καὶ κάμπαι, καὶ ὅσα διὰ τῆς πρώτης γε-  
 νέσεως εὐθύς ἀναπληρᾶ φαίνεται, καὶ τὰ περὶ οἱ παλάμας, καὶ ἡ μυρτιά, καὶ φησὶν ὁ Νικάνδρος  
 τυφλῶν τε σμαρδίνῳ τε· ἀλλὰ γὰρ ἀμείνους εἰς τῶν ζῴων τέτων καὶ τῶν ἀγαλμάτων, πῶν  
 ὄντων κορυφῶν· ἔχουσιν γὰρ αἰσθησῶν μίαν γὰρ πῆλ, φέρε ἔπειτα ἀκουστικῶν, ἡ ἀπικῶν, ἡ πῆλ ἀνα-  
 λοκῶν πῆλ ὅς φησὶ τῇ γὰρ πῆλ· τὰ δὲ, ἐπεὶ μῶς αἰσθησῶν μετέχει, τὰ ἀγάλματα· πολλὰ δὲ

30 ἐπὶ τῶν ζῶν, ὅσα ἐπεὶ ὁρασῶν ἔχει, οὐτε ἀκοήν, οὐτε μὲν φωνήν· οἷον καὶ τὸ τῶν ὁρίων γῆ·  
 ἀλλὰ ζῆ γὰρ, καὶ αὐξάνει, παρρη δὲ, καὶ τῇ σελήνῃ συμπάσχει· τὰ δὲ ἀγάλματα, δρυγὰ, ἄ-  
 περ κῆλα, ἀναμνησθῆσαι, παρρη δὲ καὶ παρρη κηλῶνται, καὶ παρρη πῆλ, χωνεύεται, ριπᾶ-  
 ται, πῆλ ἐστὶ, πῆλ ἐστὶ, γλύφεται, κορυφῶν μὲν δὲ γῆν ἀπικῶν οἱ ἀγαλματοποιοί,  
 τῆς οἰκίας ἐξιστῶντες φύσεως, ὑπὸ τῆς τέχνης καὶ παρρηκυνῶν ἀναπληρῶντες. παρρηκυνῶν δὲ  
 οἱ θεοποιοί, οὐ θεοὺς καὶ δαίμονας, κατὰ γὰρ αἰσθησῶν πῆλ ἐμὴν· γῆν δὲ καὶ τέχνῳ τὰ ἀγάλ-  
 ματα, ὅπερ ἐστὶν. ἐστὶν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ ἀγαλμα, ὑληνεκρὰ, τεχνίτη χειρὶ μεμορφωμένη· ἡμῖν  
 δὲ, οὐχ ὑλῆς αἰσθησῶν αἰσθητόν· νοητόν δὲ τὸ ἀγαλμα ἐστὶν νοητόν, ὅς αἰσθητόν ἐστὶ τὸ ἀγαλμα,  
 ὁ θεός, ὁ μόνος ὄντως θεός. καὶ δὲ ἐμπαλιν ἐν αὐτῷ πῶν τῶν παρρηκυνῶν, οἱ δεισιδαίμονες, οἱ  
 τῶν λίθων παρρηκυνῶν, ἔργῳ μαρτύρῳ ἀναμνησθῶν ὑλῆν μὴ σέβειν, αὐτῆς ἡτῶμενοι τῇ χρείᾳ,

40 ἀπολλῶν· ὑπὸ δεισιδαιμονίας· κατὰ φρονεῖντες δὲ ὅμως τῶν ἀγαλμάτων, φαίνεται δὲ μὴ  
 βουλόμενοι αὐτῶν ὅλων παρρη φρονεῖντες, ἐλέγχονται ὑπὸ αὐτῶν τῶν θεῶν, οἷς δὲ τὰ ἀγάλ-  
 ματα πεφύμισται. Διονύσιος μὲν γὰρ ὁ τύραννος, ὁ νεώτερος, ἱμαίον τὸ χρύσειον παρρηκυνῶν  
 νος ὁ Διὸς ἐν Σικελίᾳ, παρρηκυνῶν αὐτῷ ἐρεοῦ παρρηκυνῶν, χαρῆναι φησὶς, τῷ ἄμεινον εἶ-  
 ναι ὁ χρυσίου, ἔπειτα καὶ φέροντες, καὶ κρύους αἰετῶν. Ἀντίοχος δὲ ὁ Κυζικηνός, δόξα  
 μὲν χρυμάτων, ὁ Διὸς τὸ ἀγαλμα τὸ χρυσεῖον, πεντεκαίδεκα πηχῶν τὸ μέγεθος ὃν, παρρη-  
 κυνῶν χωνεύεται, καὶ ἄλλης τῆς ἀπμοτέρας ὑλῆς ἀγαλμα παρρηκυνῶν ὁκρίων, πῆλ τοῖς κα-  
 χρυσωμένοι, ἀναμνησθῶν πῶν. αἱ δὲ χελιδόνες, καὶ ὄρνεις τὰ παρρηκυνῶν, κατεξαιροῦσιν αὐτῶν  
 τὰ ἀγαλμάτων εἰς πετόμενα, ἐπὶ φρονεῖντες οὐτε Ολυμπίας Διὸς, ἔπειτα Ἐπιδαυρίας Ἀσκληπιῶς,  
 ἐπεὶ μὲν Ἀθηναῖς Πολιάδης, ἡ Σαράπιδος Αἰγυπτίας· παρρη ὧν ἐπεὶ αὐτῶν πῶν ἀναμνησθῶν  
 50 ἀγαλμάτων ὁκρίων ἐστὶν. ἀλλ' ἐστὶ μὲν κακῶν γῆν ἢ πολέμοιοι ὀππὸς κείμανε, οἱ δὲ αἰσθησῶν  
 δεισιδαιμονίας τὰ ἱερά, καὶ τὰ ἀναμνησθῶν ἐν ὑλῇ, ἡ καὶ αὐτὰ ἐκὼν δύνανται τὰ ἀγάλματα· καὶ ἐπεὶ  
 Καμῶν τῆς, ἡ Δαρδανίας, ἡ ἄλλος μαρτύρῳ πῶν αὐτὰ ἔπειτα ἐκὼν δύνανται, καὶ ἐπὶ Αἰγύπτῳ

B 2











Φλόγα. οὐτ' ἔμην οὖν κείτη κεραυνωθεὶς ἐν τῇς Κνωσσέριδ' ὁρίαις. Φιλόχορ' ὅδε ἐν Τήνῳ  
Ποσειδάων φησὶ πηγάδα ἰατρὴν. Κρόνον δὲ ὀππιδάει Σικελία, καὶ ἐνταῦθα αὐτὴν πετάφθαι.  
Πατρικλῆς πὶ ὁ Θούρι' ὅδε Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος ἐν τρισὶ τραγωδίαις, ἰσχυρίτων τῷ Διοσκυ- 14  
ρῷ περὶ αὐθιγῶν πνέοντων τῷ Διοσκυρῷ ὀππιδάει γῆρας ἔλκεν. ἔτι καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτὴν ὁμη-  
ρ' ὅδε λέλειγμένον. ---- τῆς δ' ἡδὴ κάπηεν Φυσιζῶ ὁ αἶα.

Εν Λακιδαίμονι αὐτῇ, Φίλη ἐν πατρίδι γαίῃ.

Προσίτω δὲ καὶ ὁ πᾶς Κυπριακὸς ποιήματα γράψας.

Κάτωρ μὲν θητῆς, θανάτω δὲ οἱ αἶσα πύκνωται.

Αὐτὸς ὁ γ' ἀθανάτων Πολυδεύκης, ὅς τ' Ἀρη.

10 τῆς μὲν, πείνητικὸς εἰς ἑσέως. Ὀμηρ' ὅδε, ἀξιοπρότερος αὐτῷ, εἰπὼν περὶ ἀμφοῖν τῶν Διοσκυ-  
ρῶν. περὶ δὲ, καὶ τῇ Ἡρακλείᾳ εἰδωλὸν ἐλέγχας. φῶτα γὰρ Ἡρακλείᾳ μεγάλων ὀππιδάει  
ἔργων. Ἡρακλείᾳ οὐκ αὐτῷ Ὀμηρ' ὅδε θνητὸν οἶδεν αὐθιγῶν. Ἰωάννου δὲ ὁ Φιλόσοφος,  
ἐπὶ τῷ ἁγίῳ αὐτῷ φησὶ τῷ σώματι, μικρὸν, φερόμενον, ῥωστικόν. Δικαίᾳρχ' ὅδε, ἁ-  
ζίας, ἰσχυρῶς, μέλανα, γρυπὸν, ὑπερκαρπὸν, πᾶν ὁρῶν. οὐτ' ὅδε ὁ Ἡρακλῆς, δύο περὶ  
τοῖς πεντήκοντα ἔτη βεβιωκὸς, κατέστρεψε τὸν βίον, διὰ τῆς ἐν Οἰτῇ πυρᾶς κεκηδόμενον. τὰς  
δε Μούσας, ἃς Ἀλκαοὶ Διὸς ἐμνημοσύνης γῆρας αὐτῷ, ὅς οἱ λοιποὶ ποιητῶν καὶ συγγραφεῖς  
ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ σέβουσιν. ἡδὴ δὲ καὶ ὁ λαὸς πάσαις μεσσησὶ μὲν ἵσταται αὐταῖς Μῆσας. ἔστι δὲ θεο-  
παγνίδας αὐτῶν ἐωνήτων Μερακλῶν, ἡ θυγατέρα Μάκαρος. ὁ δὲ Μάκαρ, Λεσβίων μὲν ἐβασίλευεν.  
διεφίερε τὴν αὐτῶν πᾶν γυναικῶν ἡγεμονίᾳ τὴν Μερακλῶν ὑπὲρ τῆς μητρὸς. τῇ δ' ὅσα ἐμαλ- 15

20 λεῖ, καὶ Μούσας θεοπαγνίδας αὐτῶν, πᾶσαι τῆς ἀρετῆς, ὡς αἶψα, καὶ καλεῖ Μούσας, καὶ τῷ  
Διὶ Λεκλῶν τῷ Αἰολέων. πᾶσαι ἐδιδάχατο ἀδελφὸν καὶ κατέλκυναν τὰς πράξεις τὰς παλαιὰς ἐμ-  
μελῶς. ἀρδὲ, συνεχῶς κατέλκυναν, ἐκαλῶς κατεπαδύσαν, τὴν Μάκαρ ἐθελον, καὶ κατέπαυον  
τῆς ὀργῆς. οὐδὲ γὰρ ἡ Μερακλῶ χαλεπήειν αὐταῖς ὑπὲρ τῆς μητρὸς ἀνέθηκε σήλας χαλ-  
κᾶς, καὶ ἀνὰ πάντας ἐκείλασε πηγάδα τὰ ἱερά. ἔαί μὲν Μῆσαι, παιδὲς ἡ Ἰσμερία, παρὰ Μυρ-  
σίλῳ τῷ Λεσβίῳ. ἀκούει δὲ οὖν τῶν παρ' ὑμῖν θῶν τὰς ἐρωίας ἐπὶ τὰς παραδόξους τῆς ἀκρα-  
σίας μυθολογίας, καὶ τραύματα αὐτῶν, καὶ δεισιμα, καὶ γέλωτας, καὶ μάχας, δαλίας πέπ, καὶ συμ-  
πόσια. συμπαλοκάς τ' αὐτῶν, καὶ δάκρυα, καὶ πᾶν, καὶ μαχλώσας ἡδονάς. καλεῖ μοι τὸν Ποσειδῶν, καὶ  
τὸν χορὸν τὸν διωφθαρμένον ὑπὸ αὐτῶν, τῷ Ἀμφιτρίτῳ, τῷ Ἀμυμώνῳ, τῷ Ἀλόπῳ, τῷ Με-  
λακίπῳ, τῷ Ἀλκύνῳ, τῷ Ἰπποκρίτῳ, τῷ Χιόνῳ, τῷ Ἀλκῶν, τῷ Μυρίας. ἐν αἷς δὲ καὶ

30 τῶν αὐτῶν ἔστι, ἐπὶ Ποσειδῶν ὑμῶν ἐστενοχωρεῖται τὰ πᾶν. καλεῖ μοι καὶ τὸ Ἀπόλλων. Φοῖ-  
βος ἐστὶν οὗτος, καὶ μάντις ἀγνός, καὶ σύμβουλος ἀγαθός. ἀλλ' ἐπὶ αὐτῶν ἡ Σπρόπη λέγει, ὅδε ἡ Αἴ-  
θρα, ὅδε ἡ Ἀρσινόη, ὅδε ἡ Ζωζύκη, ὅδε ἡ Προβή, ὅδε ἡ Μάρπασα, ὅδε ἡ Τυμύλη. Δάφνη  
γὰρ ἐξέφυγε μόνῃ ἐπὶ τὸν μάντιν, ἐπὶ τῷ Φθόρῳ. αὐτῶν πὶ ὁ Ζεὺς, ὅστις πᾶσιν ἡκέτω, ὁ πατὴρ καθ'  
ὑμᾶς αὐθιγῶν τῶν θῶν τῶν ὅς τ' ὅστις περὶ τὰ ἀφροδίσια ἐξεχύθη, ὡς ὅστις μὲν πασῶν, ἐκ-  
παλῶν δὲ εἰς πᾶσαις τῶν ὀππιδάει. ἐνέπικτα ὁ γυναικῶν, ὅστις ἡ τῶν ἁγίων ὁ ὀμνί-  
τῶν τῶν γυναικῶν. καὶ οὐκ ὅστις Ὀμηρὸς τῶν μακάρι' ποιήματα.

Ἡ, καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσιν ἐνύσε Κρονίων.

Ἀμφορόσια δ' ἄρα χαίτην ἐπερρώσαντο ἄνακτι.

Κρατὶς ἀπ' ἀθανάτιο μέλαν δ' ἐλέλιξεν ὀλυμπον.

40 σπινθὸν ἀναπλάθει. Ὀμηρὸς τὸ Δία, καὶ νεῦμα περὶ αἰθέρας αὐτῷ τελεμαμένον. ἀλλ' ἐὰν ὀππιδάει  
μόνον αὐθιγῶν τὸν κατὰ, ἐξελέγχετο ὁ Ζεὺς, καὶ ἡ κόμη κατεχωρέτο. εἰς ὅσον διελέλακεν  
ἀσπληγίας, ὁ Ζεὺς ἐκείν' ὁ μετ' Ἀλκμήνης τοσάτης ἡδυπαθῆς νύκτας. ὅδε γὰρ αἱ νύκτες αἱ  
ἐννέα τῷ ἀεθλῶς μακράι. ἅπας δὲ ἐμπαλιν ὁ βίος ἀκρασία βραχὺς ἐστὶν. ἵνα δὲ ἡμῖν τὸ αἰε-  
ξικακὸν σπέρη θεόν. Διὸς ὅστις Ἡρακλῆς, Διὸς ὅστις ἀλκῶς, ὁ ἐκ μακρᾶς γῆρας μὲν ὀππιδάει νυκτῆς.  
τῆς μὲν αἰθέρας τῆς δώδεκα, πολλὰ ἑλασιπωρησάμενον ἡρόν. τῆς δὲ πεντήκοντα θεοῖς θυγα-  
τέρας, νυκτὶ διὰ φθέραις μῆ. μοιχὸς ὅστις καὶ νυμφίος τοσάτων γῆρας μὲν παρθέτων. ἔκωσι  
ἀπὸ τῆς οἱ ποιητῶν ὅστις τὸν τῶν καὶ αἰσιν ὅστις ὅστις ἀποκαλοῦσιν. μακρὸν δ' αὐτῶν, μοιχῆς  
αὐτῶν πατοδοκίας, καὶ πᾶν διηγείτο φθοράς. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πᾶν ἀπὸ τῶν οἱ παρ' ὑμῖν  
θῶν. ὁ μὲν τις, ἵλας ὁ δὲ, τακίτης ὁ δὲ Πέλοπ' ὁ δὲ, Χρυσίππου ὁ δὲ Γανυμήδους ἐρωήεις.

50 τῶν αὐτῶν αἱ γυναικῆς περὶ κωμῶν τῶν θεῶν. τοιοῦτος δὲ εὐχέσθων εἶναι τῶν ἀνδρῶν τῶν  
ἐαυτῶν, οὕτως ὅστις ἵνα ὡς οἱ ὀμνί τοῖς θεοῖς, τὰ ἵσα ἐξελκῶτες. τοιοῦτος ἐφίζοντων οἱ 15  
πᾶν τις ὑμῶν σέβειν. ἵνα καὶ αὐθιγῶν γῆρας μὲν, ἐκείνα παρθέτας ἐναγῇ τῶν θεῶν παρ-



αὐτῶς ὁ Ζῶς, παρὰ Λυκάων τῷ Ἀρκάδι ἐσιώμεν. αὐθροπείων γοῶν ἐνφορεῖται σαρκῶν, ἐχ  
 ἱκῶν ἤγροσι γὰρ θεὸς ὡς ἄρα Λυκάων Ἀρκας, ἐσιώτῃ αὐτῶν, τὴν παῖδα κατασφάζας τὴν αὐτῶν  
 Νύκην. ὄνομα αὐτῶν παρὰ θεῶν ὅσον τῷ Διὶ. καλὸς γὰρ Ζεὺς, ὁ μαντικὸς, ὁ ξένος, ὁ ἰκέτορος,  
 ὁ μελιχρὸς, ὁ πνευμοφῶς, ὁ πνευματοπῶς. μᾶλλον δὲ [ὁ] ἄλκιος, ὁ ἄστρομος, ὁ ἄνομος, ὁ ἀνόσιος,  
 ὁ ἀπένθρωπος, ὁ βίαιος, ὁ φθορεὺς, ὁ μοιχὸς, ὁ ἐρωτικός. ἀλλὰ τότε μὲν ἐκ τῆς τῆς  
 αὐθροπίας. νύκτι δὲ ἦδ' μοι δοκεῖσι καὶ οἱ μῦθοι ὑμῖν γεγραμέναι. δράκων ὁ Ζῶς ἐκέπτε, καὶ  
 κύκν. ἐστὶν, ὡς αἰετὸς, ὡς ἀνθρωπ. ἐρωτικός. ἐχ ἱππῶν θεός, καὶ περὶ δειρατῆ, καὶ Φιλῆ, καὶ  
 βιάζῃ, καὶ τὴν πολλὰ καὶ καλὰ καὶ ἐπὶ γυναικας, καὶ Λήδας ὡς ἐπίστεται, καὶ Σεμέλης  
 ἐκμηγότρα. μετὰ ταῦτα δὲ ὠραιόπρα καὶ πολυπικώπρα τῶν φρυγίας βασιλέων. πρὸν ἐκείνῳ  
 αἰετὸς, καὶ δαίμων κύκν, καὶ δαίμων αὐτὸς ὁ Ζῶς, γεγραμμένον ἔστι. καὶ γὰρ πᾶσι μετανοοῖ τοῖς  
 ἐρωτικῶς, καὶ περὶ δαίμων σφρονεῖν γομῶν. δαίμων μὲν, ἀπὸ θάνατον ἡ Λήδα, ἀπὸ θάνατον  
 κύκν, ἀπὸ θάνατον αἰετὸς. ζῆτις τὴν Δία. μὴ τὸν ἐρατὸν, ἀλλὰ τὴν γὰρ πολυπραγμονεῖ. ὁ  
 Κρήσι διηγήσῃ, παρ' ὧν καὶ πῆματι. Καλὴμαχ. ἐν ὕμνοις. -- καὶ γὰρ τὰ φωνὰ ἀναστῆ  
 Κρήτης ἐπικτήσαντ. πῆματι γὰρ ὁ Ζῶς, μὴ δυσφύοις, ὡς Λήδα, ὡς κύκν, ὡς αἰετὸς, ὡς ἀνθρω-  
 π. ἐρωτικός, ὡς δράκων. ἦδ' ἐν αὐτοῖς φαίνονται οἱ δεσποδαίμονες, ἀκαίριος μὲν, ὅμως δὲ οὐκ  
 σπινθίριος τὴν πάλιν, τὴν πάλιν τὴν θεῶν.

Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἐστὶ παλαιφάτης, ἐξ ὧν ἀπὸ πίττης,

[illegible]



- Κύρον καὶ τὸ Σόλωνα. Φιλόδορον ὁμοῦν οὐ φοῖβος, ἀλλ' οὐ φιλοφρόνως. πρῶτον κε τὸ Κροῖσσον  
τὸ Φίλον, καὶ τὸ μὲν ἐκλαθόμενον. οὕτω Φιλῶδες ἦν· ἀνέγραψε τὸ Κροῖσσον Δία ὁ Ἄλυστος  
ὅτι τὴν πυρὰν. οὕτω Φιλοῦντες οἱ δαίμονες ὁδηγοῦσιν εἰς τὸ πῦρ. ἀλλ' ὁ Φιλανθρωπότερος ὁ ἀ-  
ληθέστερος ὁ Ἀπόλλωνος ἄνθρωπος τὸν ὅτι τῆς πυρᾶς οἰκτερον δεδεμένον. καὶ σὺ μὲν ὁ Σόλων  
μάντιός σου τὴν ἀλήθειαν, σὺ δὲ ὁ Κύριος κέλευσεν ὁποῦ εἰσθῆναι τὴν πυρὰν. σωφρόνησον ὅσον  
γεῦν ὁ Κροῖσος, τὴν παρ' ἡμετέρας ἀχάρετος ἐστὶν ὁν πρὸς κυνέας· λαμβάνει τὸ μισθόν, καὶ μὴ  
τὸ χρυσὸν ψεύδει. ὁ Σόλων, ὅρα πάλιν πάλιν. ἄρα οὐχ ὁ δαίμων, ἀλλὰ ὁ ἀνθρώπος σοι λέ-  
γει. ὁ λοξάμαντός ἐστι Σόλων· τὴν εὐχὴν. ἀληθὴ μόνον ὁ βάρβαρος τὸ χρῆσθαι τὴν ὅτι τῆς  
πυρᾶς δοκιμάσας. ὅθεν ἐπὶ μοι ταυμάζειν, ὅτι ποτὶ φαντασίαις ἀπαχθέντες οἱ πρῶτοι πεπλά-  
νημένοι, δεισιδαιμονίαν ἀνθρώποις κατήγαγον, δαίμονας ἀληθῆρας νομίζοντες ὅτι εἰναι· εἴτε  
10 φορῶντες ἐκείνους ἦν, εἴτε Μέρου, εἴτε ἄλλος τις, εἰ νεὸς καὶ βωμὸς ἀνέστησαν αὐτοῖς· πρὸς τὴν  
θυσίαν παραστῆσαι πρῶτοι μεμύθεν. καὶ γὰρ δὴ, καὶ καὶ χρόνος ὕστερον, ἀνέπαθον θεῶν, οἷς  
πρὸς κυνοῖεν. ἀμέλει τὸ Ἐρώτα τῶν, ἐν τοῖς πρὸς τυταῖς τὸ θεῶν εἶναι λεγόμενον, εἴμα ἐπὶ  
περὶ ὁδὸν εἰς, πρὶν ἢ χαρμὸν μεράκιον ἡ εἶλιν, καὶ βωμόν ἰδρύσασθαι ἐν Ἀκαδημία χαλεπότερον  
ὅτι τελεῖς γυμνῆς ὅτι θυμίας· ἐπὶ τῆς νόσῃ τὴν ἀσέλῃαν Ἐρώτα κεκλήκασιν, θεοποιῶντες ἀ-  
κόλαστον ὅτι θυμίας. Ἀθλοῦσι δὲ καὶ τὸ Πάνα ἡδεῖαν ὅς τις ἦν, πρὶν ἢ φιλιππιδῶν ἐπὶ αὐτοῖς  
ἐκείνους ἄρα δέχοντο πρὸν ἢ δεισιδαιμονία λαβούσα, κακίας ἀνοήτης γέγονε πηγή. εἴτε δὲ μὴ ἀ-  
νακαπτεῖται, ἀλλ' εἰς ὅτι δόσιν ἐλθούσα, ἐπὶ πολλὴ δὴ ρυεῖται, δημοκρῶτος πολλῶν κατέστη· δαίμων  
των, ἐκατόμβας θύσας, καὶ πανηγύρεις ὅτι τελεῖται, καὶ ἀγῶνας ἀνίσταται, ἐν νεὸς ἀνοικοδο-  
20 μῶσα. οὐς δὴ, οὐδὲ γὰρ δὲ τέρας σιωπῆσμαι, πρὸς τὴν καὶ αὐτὴς ἐξελέγξω, νεὸς μὲν εὐφρόνως  
ὀνομαζόμενες, τὰ φῶς δὲ γυμνῆς, τὰ τίσι τὰς τὰ φῶς νεὸς ὅτι κεκλήμενες. ἡμεῖς τὴν, ἀλλὰ καὶ  
νῦν δεισιδαιμονίας ἐκλάθετε, τὰς τὰ φῶς πρὸν αἰχμηόμενοι. ἐν τῷ νεῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Λα-  
ρίῳ, ἐν τῇ ἀκροπόλει, τὰ φῶς ἐστὶν Ἀκρίσις· Ἀθήνησι τὴν ἀκροπόλει, Κεκροπτοῦ, ὡς Φησὶν Ἀν-  
ποχτοῦ· ἐν τῷ ἐννάτῳ τῶν ἰσθμίων. τὴν δὲ Εὐχρόνιοι· καὶ ἐν τῷ νεῷ τὸ Πολιάδου κεκλήδω-  
ται· ἱμῶν τὴν, ὁ Εὐμόλπος καὶ Δαίφρας, καὶ ἐν τῷ περὶ βόλῳ ὁ Εὐδοσίης, τὴν ἐπὶ τῇ ἀκρο-  
πόλει· καὶ δὲ Κελεοδότης κατέστη, καὶ ἐν τῷ Εὐδοσίῳ περὶ φῶς· τὴν σὺ κατελέγω τὰς ὑπερβορέων  
γυναικας· Ἰπερόχη καὶ Λαοδίκη κεκλήδων· ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ ἐν Δήλῳ κεκλήδων· τὴν, ἐν  
τῷ Ἀπόλλωνος ὁ Δελφίς ἐστὶν ἱερῷ. Λεάνδριος τὴν, Κλέαρχον ἐν Μιλήτῳ περὶ φῶς ἐν τῷ Διδυ-  
μῶν Φησὶν. ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης τὴν μνημεῖον, ὅτι ἄξιον παρελθεῖν, ἐπὶ μέγας Ζεῦνι τῷ  
30 Μωδῶν ἦν ἐν τῷ ἱερῷ τὸ Ἀρτίμιδος, ἐν Μασσησίᾳ κεκλήδων. καὶ μὴν τὸν ἐν Τελμισίῳ βωμόν  
ὁ Ἀπόλλωνος, ὁ μνημεῖον εἶναι, καὶ τὴν Τελμισίῳ ὁ μάντις, ἰστροῦσι. Πτολεμαῖος δὲ ὁ τῆς  
Ἀγησάρχου, ἐν τῷ αὐτῷ περὶ τὸν Φιλοπάτορα, ἐν Πάφῳ λέγει, ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ Κινύρα  
τὴν, καὶ τὰς Κινύρας ὁποῖον κεκλήδων. ἀλλὰ γὰρ ὅτι πόντοι τὰς πρὸς κυνέας ὑμῖν τὰ φῶς,  
ἐμοὶ μὲν καὶ ὁ πᾶς αὐτὸς χρόνος ὁμοῦν· ὑμᾶς δὲ ἐμὴ ὑπερβόρεται τις αἰχμητὴ τῶν πτολεμα-  
των· νεκροὶ ἄρα τέλειον ὄντες, νεκροῖς ὄντως πεπιδυμένους περὶ εὐχῆς. ἀδελφοί· τί κακὸν τίδε πα-  
ραίτε; νυκτὶ μὲν ὑμῶν εἰλύσασθαι κεφαλὰς· εἰ δὲ ἐπὶ πρὸς τέρας, φέρων ὑμῖν τὰ ἀγῶνας αὐτῶν  
ὅτι σκοπεῖν παραθεῖναι, ἐπὶ πόντος ὡς ἀληθῶς, λήρον δὲ ὁρᾶτε τὴν σωτήριαν, ἔργα χειρῶν αἰ-  
θρώπων αἰαίσθηται πρὸς τρεπόμενοι. πάσαι μὲν οὖν οἱ Σκύθαι, τὸν ἀκινάκῳ· οἱ Ἀράβες, τὸν  
λίθον· οἱ Πέρσαι, τὸν ποταμὸν πρὸς κυνοῖεν, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἱ ἐπὶ παλαιότεροι, ξύλα  
40 ἰδρύοντο περὶ Φανῆ, καὶ κίονας ἴσων ἐκ λίθων· ἀδὴ καὶ ξόανα πρὸς ἡγορεύει, Δία τὸ ἀπαξέωται  
τῆς ὕλης. ἀμέλει ἐν Ἰκάρῳ, τῆς Ἀρτίμιδος τὸ ἀγῶνα, ξύλον ἦν ὅτι ἐργασμένον· καὶ τῆς Κι-  
θαρωνίας Ἦρας ἐν Θεσπιά περὶ μὲν ὁ κεκλήμενον· ἐπὶ τὸ Σαμίας Ἦρας, ὡς Φησὶν Ἀέθλιος,  
πρὸς τὸν μὲν ἦν σαρῖς· ὕστερον δὲ, ὅτι Προκλέους ἀρχοῖ· ἀνδριαντοποιεῖς ἐγγύς. ἐπεὶ δὲ ἀν-  
θρώποις ἀπὸ κνήμης τὰ ξόανα ἤρξατο, βρέθη τὴν ἐκ βροχίων ἐπὶ νυμῖαν ἐκαρπώσας. ἐν Ρώ-  
μῃ τὸ παλαιόν, δόρυ Φησὶν γέγονε τὸ Ἀρείως τὸ ξόanon, οὐάρεων ὁ συγγραφεύς· οὐδέπω τὸ  
πικρῶν ὅτι τὴν εὐπρόσωπον τὴν πᾶν κακοτεχνίαν ὁρμηκῶν· ἐπὶ δὲ ἡν ἦσεν ἡ πικρὴ, ἡν ἦσεν  
ἡ πάλαν. ὡς μὲν οὖν τὰς λίθους καὶ τὰ ξύλα, ἐπὶ σωλόνι φάναι, τὴν ὕλην ἀγῶνας ἀνδρῶν  
κελα ἐπὶ ἰσθμῶν οἷς ὅτι μορφάζει εὐσεβείαν, συκοφαντοῦντες τὴν ἀλήθειαν, ἡδὴ μὲν αὐτοῦ δὴ  
50 λον· οὐ μὴν ἀλλὰ, καὶ ὁποῖον πρὸς ὅτι δειομένης τῆς τόπας, οὐ παραμυθίον. τὸν μὲν οὖν  
ὁλυμπίαν Δία, καὶ τὴν Ἀθήνησιν Πολιάδα, ἐκ χρυσῆς καὶ ἐλέφαντος κατασκευάσας φειδύαν  
παντὶ πρὸς αἴφης· τὸ ἦν Σάμῳ τὸ Ἦρας ξόanon, σμίλη τῇ Εὐκλείδῃ πεποιθῶν, ὁλυμπιχτοῦ  
ἐν Σαμιακοῖς ἰσθμῶν. μὴ οὖν ἀμφισβᾶλλετε, εἰ τῶν σεμνῶν Ἀθηνῶν καλουμένων θεῶν, ὅς μὲν

B



δύο Σχεπᾶς ἐποίησαν, ὅκ' ἔκ' καλουμένου λυχνέως λίθου· κάλως δέ, ἢν μέστω αὐτῶν ἰσορροῦνται  
 ἔχουσι. Πολέμωνα δὲ κενύουσι ἐν τῇ πεντάτη των πρὸς Τίμαιον. μὴ γὰρ ἐν Πατρίοις τῆς Λυκίας  
 ἀγάλματι Διὸς καὶ Ἀπόλλωνος, ὡς φειδίας πάλιν ἐκείνα τὰ ἀγάλματα, κατὰ περ τὰς λείον-  
 τας τὰς σὺν αὐταῖς ἀνακειμένους, ἔορασαν· ἢ δέ, ὡς Φασί τινες, Βρύξιν καὶ Τίχνην, ἔξ' ἀφ' ἑ-  
 ρομῆς ἔχουσιν καὶ τῆν ἀγάλματ' ἐργον· ὅππῃρον αὐτῶν βούλει, ὅππῃρ φε. καὶ μὲν Τελεσίδης τῆ  
 Ἀθηναίων, ὡς Φησὶ Φιλόχορος, ἐργὸν εἶσι ἀγάλματα ἐνεαπήχη, Περσίδων καὶ Ἀμφιτέ-  
 ρης, ἐν Τίμῳ περὶ κινούμενα. Δημήτριος γὰρ ἐν δούτερον των Ἀργολικῶν ἐν Τίρυνθι τὴν Ἡρας  
 ἔσκαψεν, καὶ τὴν ὕλην ὀργάνῳ, καὶ τὴν ποιητὴν Ἀργον ἀναγράφει. πολλοὶ δὲ αὐτὰ παλαιὰ ἔ-  
 μαρτυροῦν, ἢ μάθοιεν τὸ Παλλάδιον, τὸ διοπετὲς καλόμενον, ὃ Διομήδης καὶ Οδυσσεύς ἰσορροῦνται  
 μὲν ὑφελέσθαι ὑπὸ Ἰλίου, παλαιὰ καὶ δεκάτῃ δὲ Διόμοφον, ὅκ' τῶν Πέλοπος ὅς ὦν κατεσκευά-  
 σθη, κατὰ περ τὸ Ολύμπιον ἐξ ἄλλων ὁσῶν Ἰνδικῶν ἦν καὶ καὶ τὸ ἰσορροῦνται Διονύσιον ἐν τῷ πέ-  
 πῳ μέρει τῆς κύκλου περὶ τῆς. Ἀπὸ δὲ ἐν τῇς Δελφικῆς δύο Φησὶ γεγονέναι τὰ Παλλάδια·  
 ἓκ' αὐτῶν δὲ αὐτῶν δὲ διημιουργήσθαι. ἀλλ' ὅπως μὴ δέ, ὑπολάβῃ, καὶ αὐτὰ μετὰ ἀντιόχῳ  
 παρὲν κέναι, παρὰ τὴν σμῆν, ἔξ' Ἀργολικῆς Διονύσιον τὸ ἀγάλμα Ἀθήνην, γεγονέναι μὲν ὅκ' τῶν Φελλὰ-  
 πε καλεμένων λίθου· ἐργον δὲ εἶναι Σικωνίων ἔξ' αὐτῶν παλαιῶν, ὡς Φησὶ Πολέμων ἐν πνιὸν Πτολε-  
 μαίου ἐν τῇ ἑσέῳ πνεύσῃ δύο, Κρητικῶν οἶμαι ἀνδριαντοπῶν· Ἐκύλης καὶ Δίπινον ὠνομαζομένην  
 τῶν δὲ ἐν Ἀργολικῇ τοῖν Διοσκουρίων ἀγάλματα κατεσκευασθέντων, ἐπὶ τὴν Τίρυνθι Ἡρακλέους  
 ἀνδριάντα, ἐπὶ τῆς Μενυχίας Ἀρτίμιδος ἔσκαψεν ἐν Σικωνίῳ. ἐπὶ περὶ τῶν παλαιῶν ἀγάλματων  
 τὴν μεγαλοδαίμονα ὑμῶν ὅππῃ δὲ ἔσθαι, ὅς τις ἴδῃ, ὃν δὲ κατ' ἐξοχὴν πρὸς πάντων σεβασμῶν κατηξί-  
 μένων ἀκούομεν· τῶν ἀχειροποιητῶν εἶναι τὴν πολυμήσασιν, τὴν Αἰγυπτιῶν Σάραπιν. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν  
 ἰσορροῦσι χαρτῆρον ὑπὸ Σινωπέων Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ τῷ Αἰγυπτίων πεμψέναι  
 βασιλεῖ· ὅς λιμῶν τευχόμενος αὐτὸς, ἀπ' Αἰγυπτίας μεταπεμψέναι οἶτον, ὃ Πτολεμαῖος,  
 ἀνέκτισται· εἶναι δὲ τὸ ἔσκαψεν τῶν ἀγάλματων Πλάτωνος· ὅς δὲ ἔσκαψεν τὸ ἀνδριάντα, κατὰ  
 20 δρυσιν ὅππῃ τὴν ἑσέῳ ἦν καὶ Ρακῶν καλῶσιν, ἐνθα καὶ τὸ ἱερὸν περὶ τῆς Σάραπιδος· γὰρ τῇ  
 ἢ τοῖς τόποις τὸ χωρίον. Βλίστην δὲ τὴν παλαιὰν περὶ τῆς, ἐν Κανὼν μετὰ τῶν  
 Πτολεμαίων, εἶναι τὴν πρὸς τὴν περὶ τῶν ἀγάλματων οἶμαι. ἄλλοι δὲ Φασὶν Ποντικὸν εἶναι βρέτας τὸν  
 Σάραπιν, μετὰ τῆς ἢ ἑσέῳ Ἀλεξάνδρου, καὶ πρὸς τῶν ἀντιόχου. Ἰσίδωρος, μόνος, παρὰ  
 Σελευκίαν τὴν πρὸς Ἀντιόχου, τὸ ἀγάλμα μετακινήσθαι λέγει, ἐν σιτοδείᾳ καὶ αὐτῶν γινόμενον, καὶ  
 ὑπὸ Πτολεμαίου ἀφ' Ἀφρικής· ἀλλ' ὅ γε Ἀθηνῶν, ὅς ἔσκαψεν, δὲ καὶ τὴν Σάραπιν βε-  
 30 λήθει, ὅκ' οἶδ' ὅπως περὶ τῆς, ἐλθόντας αὐτὸν ἀγάλμα εἶναι γινόμενον. Σίσωφρὸν Φησὶ τὴν Αἰ-  
 γυπτιῶν βασιλεῖα, καὶ τῶν παλαιῶν τῶν παρ' Ἑλλήσι παρὰ τῶν ἐθνῶν, ἐπανελθόντα εἰς Αἰγυπτιον,  
 ἐπαγαγόντα τεχνίτας ἰκανούς· τὸν οὖν Ὀσίριν, τὸν πρὸς τῶν αὐτῶν, δαίδαλῃναι ἐκέλευσεν  
 αὐτὸς πολυτελῶς κατεσκευάσει· καὶ αὐτὸν Βρυάξιν ὃν διημιουργῶν, ἔχῃ ὃ Ἀθηνῶν, ἄλλος δὲ πρὸς ὁ-  
 μώνυμος ἐκείνῳ τῷ Βρυάξιδι· ὅς ὕλην κατακέκρυχεν· εἰς διημιουργίαν μικτῇ ἐπικύλῃ. ῥήνυμα γὰρ  
 χρυσὸν ἦν αὐτῷ καὶ χρυσοῦν, χαλκῶν τε, καὶ σιδήρου, καὶ μολυσίνου· πρὸς τῇ καὶ κασιτέρῃ· λιθῶν δὲ  
 Αἰγυπτίων, ἐν δὲ καὶ εἰς, σαρφείρας καὶ αἵματις θραύσματος, σμαράγδων τε, ἀλλὰ καὶ τοπα-  
 ζίας. λεάνας οὖν καὶ πάνια καὶ ἀναμίξας, ἐξέσωσε κυαῖον· οὐ δὲ χάριν, μελαίνον τὸ χρῶμα τῶν  
 ἀγάλματων· καὶ τῶν ὅκ' Ὀσίριδος καὶ τῶν Ἀπιδος κηδεῖας ὑπολελειμμένον Φαρμακῶν Φυ-  
 ράσας τὰ πάντα, διέσπασεν τὸν Σάραπιν· οὐ καὶ τοῦνομα αἰνίττειται τὴν κινεῖν αὐτὴν τὴν κηδεῖας,  
 καὶ τὴν ὅκ' τῶν διημιουργίαν, πρὸς τὸν Ὀσίριδος καὶ Ἀπιδος γινόμενον Ὀσίριδος. καὶ  
 40 τὸν δὲ ἄλλον ἐν Αἰγυπτίῳ ὀλίγον δὲ καὶ παρ' Ἑλλήσι σεβασμῶν τεθείκεν θεὸν ὁ βασιλεὺς  
 Ρωμῶν, τὸν ἐρώμενον, ὡραίων τῶν σφόδρα γινόμενον Ἀντίνοον, ὃν ἀνιέρωσεν οὕτως ὡς Γανυμή-  
 δην ὁ Ζεὺς· καὶ γὰρ καλῶνται ῥαδίως ὅππῃ θυμία, φόβον ὅκ' ἔχουσα καὶ νύκτας ἱερὰς τῆς Ἀντιόχου  
 περὶ κινεῖν ἀνθρώπων, ὡς αἰσθῆς ἡπίστῳ ὁ σωμαρῶν πρὸς ἐραστῆς. ἡμοὶ θεὸν κατὰ λέ-  
 γης, τὸν πορνεία τετιμημένον; τί δαὶ καὶ ὡς ὃν θρηνησθῇ περὶ τῆς; τί δαὶ καὶ τὸ κάλλος  
 αὐτῶν διηγή; αἰσθῆς ἐπὶ τὸ κάλλος ὅφρ' ἐμεμαραμμένον. μὴ τυραννῆσθαι ἀνθρώπων τῶν κάλλους,  
 μὴ δὲ ἐνυβρίσθαι ἀνθρώπων τῶν νέων· τῆρσιν αὐτὸ κατὰ περ, ἵνα ἢ καλόν. βασιλεὺς ἔκ' κάλλους γινῆ,  
 μὴ τυραννῆσθαι· ἐλευθερὸς μανῆται· τότε σε γνωρίσω τὸ κάλλος, ὅππῃ καθαράν τετήρηκας τὴν  
 εἰκόνα· τότε περὶ κινεῖν τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν, ὃ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν καλῶν. ἦδη γὰρ, τῶν ἐπὶ  
 τῶν ἐρωμένων· νεῶς ἐστὶν Ἀντιόχου, καὶ πόλιν. κατὰ περ ἢ οἶμαι οἶναι, οὕτως καὶ οἱ τῶν θεῶν  
 50 ζῶνται, πυρραμίδες καὶ μασσώλια; καὶ λαβύρινθοι· ἄλλοι ναοὶ τῶν νεκρῶν, ὡς ἐκείνοι τῶν  
 τῶν θεῶν. διδάσκαλοι γὰρ ὑμῶν παρὰ τῆς τῶν περὶ τῆς Σίβυλλαν,

οὐ ψεύ-



Οὐ ψεύδῃ Φοῖβου χρησμηγόρον, ὃν τι μάτηρ  
 Ἀνδρῶποι θεὸν εἶπον, ἐπιψύσσουσ' δὲ μάντιν·  
 Ἀλλὰ θεοῦ μεγάλοιο, τὴν ἔχ' ἥρες ἑπλάσσει αἰδρῶν,  
 Εἰδῶλοις ἀλάλοισι λιθοξέσσισιν ὅμοιον.

αὐτὴ μὲν τοι ἐρείπια τοὺς νεῶς προσεγορέει, τὴν μὲν τῆς Εφισίας Ἀρτίμιδος, χάσμασι  
 καὶ σιτισμοῖς καταπηθήσασθαι περιμύουσαι οὕτως,

Ἵππια δ' οἰμῶξεν Ἐφεσθ' κλαίουσα παρ' ὀχθαῖς,  
 Καὶ νηὸν ζητοῦσα τὸν οὐκ ἐπ' ναιετάοντα.

τὸν δὲ Ἴσθδθ' καὶ Σαράπιδθ' ἐν Αἰγυπῷ καταπεχθήσασθαι Φησί, καὶ ἐμπρησθήσασθαι·

10 Ἴσι θεὰ τριτάλαινα, μινεῖς δ' Ἰπὶ χεύμασι Νείλου  
 Μοῦνη μνηνάς αὐαυδθ' Ἰπὶ ψαμάθοις Ἀχέροντθ'. εἴτα ὑποδᾶσαι·  
 Καὶ σὺ Σάραπι, λίθους δρόγους Ἰπικέειμανε πολλοὺς,  
 Κῆσσι πῖσμα μέγιστον ἐν Αἰγυπῷ τριτάλινῃ.

οὐ δέ, ἀλλ' εἰ μὴ προσφῆπτος ἐπακούεις, τῇ γὰρ αὐτῇ σου Φιλοσόφου, ἔφ' Εφισίᾳ Ἡρακλείτῃ,  
 πλὴν ἀνασθῆσθαι ὀνειδίζονθ' τοῖς ἀγάλασι· καὶ ἀγάλασι τῆσι τοῖσιν εὐχονται, ὅκτιον εἰς  
 δόμοις λαχλύνειο. ἡ γὰρ ἐχ' περατώδης οἱ λίθους προσεπρόμενοι· εἴτα μὲν τοι ἔπερ' τῶν πυ-  
 λῶν ἰσάτης αὐτῆς, ὡς ἐνεργεῖς, Ἑρμῆν προσκυῶσιν ὡς θεόν, καὶ τὸν Ἀγυῖα, θυρωρὸν ἰσάντης;

20 οἱ γὰρ ὡς ἀνασθῆσθαι ὑβρίζουσιν, πῖ προσκυῶσιν, ὡς θεός; εἰ δὲ αἰσθῆσθαι αὐτῆς μετέχει οἶον-  
 τῃ, πῖ τῆσι ἰσάσι θυρωρῆς; Εὐμῶχοι δ' ἐπὶ μέγιστον καταπρώμαλα τῇ τύχῃ αἰσθηθέντες. ἔπειτα  
 μέγιστον οἰόμενοι θεόν, Φέροντες ἑς τὸν κορυφῶνα αἰθήρα αὐτῶν, ἄξιον νεῶν τὸν ἀφιδρώνα νεί-  
 μαλεις τῇ θεῇ. ἀλλὰ γὰρ ἀνασθῆσθαι λίθῳ ἔξυλῳ, καὶ χρυσίῳ παλαιῷ, οὐθ' ὅπου μέλει ἐκνί-  
 σης, ἔχ' αἰμαθ' ἔχ' ἀπνοῦ, ὡς δὴ πινόμενοι καὶ τυφόμενοι, ἐκμαλαινόντ'· ἀλλ' ἔδ' ἐπ' ἡμῶν, οὐχ

25 ὑβρίεις· τὰ δὲ καὶ πᾶν ἐστὶν ἀπμόπρα ζῶν, τὰ ἀγάλαμα. καὶ ὅπως γὰρ πθείασθαι τὰ ἀναί-  
 αθητα, ἀπορεῖν ἐπ' ἡμῶν, καὶ καταλεῖν τῆς παλαιωμένης τῆς ἀνοίας, ὡς δαλαίης· εἰ γὰρ καὶ πᾶν  
 τῶν ζῶν οὐχὶ πᾶσας ἔχει τὰς αἰσθῆσθαι, ὡς περὶ ὑλαὶ καὶ κάμπαι, καὶ ὅσα διὰ τῆς πρώτης γέ-  
 νεσις εὐθὺς ἀνάπρησθαι φαίνεται, κατὰ περὶ οἱ ἀλάλακες, καὶ ἡ μυρῶλη, καὶ φησὶν ὁ Νίκανδρθ'·

τυφλῶν τε σμαρδίνῳ τε· ἀλλὰ γὰρ ἀμείνεις ἐστὶ τῶν ζῴων τῶν καὶ τῶν ἀγαλμάτων, πῶς  
 ὄντων κωφῶν· ἔχουσιν γὰρ αἰσθῆσθαι μίαν γὰρ πᾶν, Φέρε ἑπ' ἑνὶ ἀκουστικῷ, ἢ ἀπικλῷ· ἡ πλὴν ἀνα-  
 λογιῶν τῇ ὅσ' φησὶ ἡ τῇ γὰρ· τὰ δὲ, ἔδ' ἐπ' αὐτῆς αἰσθῆσθαι μετέχει, τὰ ἀγάλαμα· πολλὰ δὲ

30 ἐπὶ τῶν ζῶν, ὅσα ἔδ' ὅρασιν ἔχει, οὔτε ἀκρόν, οὔτε μὴν φωνήν· οἶον καὶ τὸ τῶν ὀσρέων γὰρ·  
 ἀλλὰ ζῇ γὰρ, καὶ αὐξέται, πρὸς δὲ, καὶ τῇ σελήνῃ συμπάσκει· τὰ δὲ ἀγάλαμα, δρόγα, ἀ-  
 πρῆκτα, ἀναίδητα, προσδεῖται καὶ προσκαθηλοῦται, καὶ προσπῆγνυται, χωνεύεται, ρινᾶ-  
 ται, πρίεται, περὶ ζέεται, γλύφεται, κωφὴν μὲν δὲ γὰρ ἀεκίζουσιν οἱ ἀγαλματοποιοί,

τῆς οἰκείας ἐξιστῆς φύσεως, ὑπὸ τῆς τέχνης καὶ προσκυῶν ἀναπείθοις. προσκυῶσιν δὲ  
 οἱ θεοποιοί, οὐ θεοὺς καὶ δαίμονας, κατὰ γὰρ αἰσθῆσθαι πλὴν ἐμῇ· γῆν δὲ καὶ τέχνῃ τὰ ἀγάλα-  
 ματα, ὅπερ ἐστὶν. ἐστὶν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ ἀγαλμα, ὑληνεκρὰ, τεχνίτη χειρὶ μεμορφωμένη· ἡμῶν

δε, οὐχ ὑλῆς αἰσθῆσθαι αἰσθητόν· νοητόν δὲ τὸ ἀγαλμα ἐστὶν νοητόν, ὅτι αἰσθητόν ἐστι τὸ ἀγαλμα,  
 ὁ θεός, ὁ μόνθ' ὄντως θεός. καὶ δὲ ἐμπλεῖν ἐν αὐτῇ σου τῆς πείσεσιν, οἱ δεισιδαίμονες, οἱ

τῶν λίθων προσκυῶσθαι, ἔργῳ μαθόντες ἀναίδητον ὑλῆν μὴ σέβειν, αὐτῆς ἡτῶμενοι τ' ἡρείας,

40 ἀπολλῶν· ὑπὸ δεισιδαιμονίας· κατὰ φρονεῦντες δ' ὅμως τῶν ἀγαλμάτων, φαίνεσθαι δὲ μὴ  
 βουλόμενοι αὐτῶν ὅλων περὶ φρονεῖντες, ἐλέγχονται ὑπὸ αὐτῶν τῶν θεῶν, οἱ δὲ τὰ ἀγάλα-  
 ματα πεφῆμισται. Διονύσιθ' μὲν γὰρ ὁ τύρανθ', ὁ νεώτερθ', τοιμάπον τὸ χρύσειον περὶ λόμε-  
 νος ἔ' Διὸς ἐν Σικελίᾳ, προσέταξεν αὐτῷ ἐρεοῦν περὶ τῆς, χαλεπῆς φήσας, τῇ ἄμεινον εἶ-  
 ναι ἔ' χρυσοῦ, ἔ' γέροντος κουφότερον, καὶ κρύους ἀλεινότερον. Ἀντίοχος δὲ ὁ Κυζικηνός, ἀπερ-  
 μῆνθ' ἡρημάτων, ἔ' Διὸς τὸ ἀγαλμα τὸ χρυσοῦν, πεντεκαίδεκα πηχῶν τὸ μέγεθθ' ὄν, προσέ-  
 ταξε χωνεύσαι, καὶ ἔ' ἄλλης τῆς ἀπμοτέρας ὑλῆς ἀγαλμα περὶ πᾶσιον ἐκείνῳ, περὶ τοῖς κε-  
 χρυσωμένοι, ἀναθεῖναι πάλιν. αἱ δὲ χελιδόνες, καὶ τ' ὀρνέων τὰ πᾶσι, κατεξαιροῦσιν αὐτῶν

τ' ἀγαλμάτων εἰς πετόμενα, ἔδ' ἐν φροντίσιν αὐτῆς Ὀλυμπίας Διὸς, ἔτε Ἐπιδαυρίας Ἀσκληπῆς,  
 ἔδ' ἐν μὴν Ἀθηναῖς Πολιάδθ', ἡ Σαράπιδθ' Αἰγυπῷ· παρ' ὧν ἔδ' αὐτῶν πλὴν ἀνασθῆσθαι τ'

50 ἀγαλμάτων ἐκμανθῆναι. ἀλλ' ἐστὶ μὲν κακῶν ἡνέες ἡ πολέμοι Ἰπὶ θῆμενοι, οἱ δὲ αἰχροκέρ-  
 δαν ἐδῶσαν τὰ ἱερά, καὶ τὰ ἀναθήματα ἰσῶσαν, ἡ καὶ αὐτὰ ἐχώνδαν τὰ ἀγάλαμα· καὶ εἰ  
 Καμβύσης τις, ἡ Δαρεῖος, ἡ ἄλλος μνηνόμενθ' πᾶντα ἅτ' ἐπεχέρησιν, καὶ εἰ τ' Αἰγυπῶν

ἀπὶ κτήνεν Ἀπιν, γὰρ ὡ μὲν, ὅτι τὸ θεὸν ἀπέκτεψαν αὐτῶν ἀρσενικῶς ἢ ἐκέρδης χάριν ἐπληρ-  
 μέλει. ἐκὼν οὐδὲ ἐκλήσθηται τῆς δεξιᾶς κακῆς, πλεονεξίας ἔργα, ἔτι δὲ ἀδρανείας τὴν ἐδὼλυν  
 ἔλεγχον νομίζων. Ἀλλ' ἔτι γὰρ τὸ πῦρ καὶ οἱ οἰσμοὶ καρδαλέοι, ἔδε μὲν φοβοῦνται ἢ δυσωποῦνται,  
 ἔτι τὰς δαίμονας, ἔτι τὰ ἀγάλματα, ἔτι μᾶλλον ἢ τὰς ψυχίδας τὰς παρὰ τοῖς αἰγιαλοῖς σεσωρ-  
 μένας τοῖς κύμασιν. οἶδ' ἐγὼ πῦρ ἐλεγκτὸν καὶ δεσποδισμονίαν ἰαπκόν. ἐβύλει παύσασθαι  
 τῆς αὐτοῦ, φωταγωγήσῃ σε τὸ πῦρ. τῷ τὸ πῦρ καὶ τὸν ἐν Ἀργείων σὺν καὶ τῇ ἱερείᾳ κατὰ Φλε-  
 ξέν Χρυσίδι· καὶ τὸ ἐν Εὐφείῳ τὸ Ἀρτίμιδι, δὲ πρὸν μὲν Ἀμαζόνας, καὶ τὸ ἐν Ρώμῃ Καπιτώ-  
 λιον ὁππενέμεται πολλάκις. ὅτε ἀπὶ χεῖρ δὲ ἔδε ἐν Ἀλεξανδρίῳ πόλει Σαραπίδῃ ἱεροῦ.  
 Ἀθήνησι γὰρ τῷ Διονύσῳ ἐλθὺς φερέως κατήρπεν τὸν νεῶν καὶ τὸν ἐν Δελφοῖς τῷ Ἀπὸλλων  
 πρὸς πρὸν ἤρπασεν θύελλα, ἐπὶ τῇ φάνισεν πῦρ σὺν φρονεῖν. τῷ σὺν παροίμῳ ὁππενέμεται ὡν  
 ὑπερχεῖται τὸ πῦρ· οἱ δὲ τῶν ἀγαλμάτων δημιουργοί, οὐ δυσωποῦσιν ὑμῶν τὰς ἐμφρονας, τῆς  
 ὕλης καταφρονεῖν. ὁ μὲν Ἀθηνῶν φειδίας, ὅτι τῷ δακτύλῳ τοῦ Διὸς τῷ Οὐλυμπῷ ὁππενέ-  
 ψας, ΠΑΝΤΑΡΚΗΣ ΚΑΛΟΣ· ἔτι καλὸς αὐτῷ Ζεὺς, ἀλλ' ὁ ἐρώμενος τοῦ Περσέως.  
 λης δὲ, ὡς Ποσίδων ἐν τῷ περὶ Κνιδίᾳ Διόσκωφ, τὸ τὸ Ἀφροδίτης ἀγαλμα τῆς Κνιδίας κα-  
 τὰ πλάττων, τῷ Κρατίνῳ τῆς ἐρωμένης εἶδει παραπλήσιον πεποίηκεν αὐτῷ, ἵν' ἔχοντες οἱ δει-  
 22 λαιοὶ τὴν Ἡρακλείδους ἐρωμένην προσκυνοῖν. φρὴν δὲ ὁππενέμεται τὴν ἱερείαν ἢ Θεοσάκην, οἱ  
 ζωνεῖται πάντες τῆς Ἀφροδίτης ἐκόντας πρὸς τὴν κάλλος ἀπειμωμένην φρὴν. ὡς περ αὐτῇ καὶ  
 οἱ λιθοῦροι τὰς Ἑρμῆς Ἀθήνησιν πρὸς Ἀλκιβιάδην ἀπείκαζον. ὑπερχεῖται τῆς σῆς κρίσεως τὸ  
 ἔργον ἐπὶ τῇ, ἐν βούλει, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς προσκυνοῖν. ἐν τῷθεν οἱ μὲν κληθέντες οἱ βασιλεῖς οἱ πε-  
 20 λαιοὶ, καταφρονεῖται τῶν μύθων τέτων, ἀνέδην, Διὸς τὸ ἐξ ἀνθρώπων ἀκύνδανον, σφᾶς αὐ-  
 τὰς θεῖας ἀνηγόρευον· πῶς τὴν κακύνοντες Διὸς τὴν δόξαν ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς διδασκαλίας· Κηῦ μὲν  
 Αἰόλου Ζεὺς ὑπὸ τῆς Ἀλκυόνης τῆς γυναικὸς· Ἀλκυόνη δὲ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἡρα προσκυ-  
 νοῦμένη. Πτολεμαῖος δὲ ὁ τέταρτος, Διόνυσος ἐκαλεῖται καὶ Μιθριδάτης ὁ Ποντικός, Διόνυσος καὶ  
 αὐτὸς ἐβούλετο καὶ ἡ Ἀλέξανδρος Ἀμμανος ἥος εἶναι δοκεῖν, καὶ κερασφόρος ἀναπαλάττειται πρὸς  
 τὴν ἀγαλματοποιῶν, τὸ καλὸν ἀνθρώπων ὑβρίσας παύσασθαι κέραι. καὶ οὐ πρὸς βασιλεῖς μόνον, ἀλλὰ  
 καὶ ἰδιῶν, θεῖας προσκυνοῦσας σφᾶς αὐτὰς ἐπέμνηνον, ὡς Μενεκράτης ὁ ἱατρός, Ζεὺς οὗτος ὁππ-  
 30 κλημένος. τί με δὲ κατὰ λέγειν Ἀλέξανδρον; γεωμετρικὸς οὗτος τὸ ὁππενέμεται γαρονῶς, ὡς ἱερῶν  
 Ἀρσενος ὁ Σαλαμίνιος, αὐτὸν καταχρημάτιζεν ἐν ἡλίῳ. τί δὲ καὶ Νικαγόρας μεμνηθεὶς Ζηλεῖτης  
 τὸ γένος τοῦ καὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γαρονῶς χρόνους· Ἑρμῆς προσκυνοῦντο ὁ Νικαγόρας, καὶ τῇ ἐπὶ  
 τῷ Ἑρμῇ ἐκέρχοντο, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ· ὅπως γὰρ καὶ ὅλα ἔθνη καὶ πόλεις αὐτῶν ἀνδρῶν, κατακίαντες ὑπο-  
 30 δόμενοι, ἐξέπλινον τὰς μύθους περὶ τῶν θεῶν, ἰσχυρῶς ἀνθρώποι καταχρημάτιζοντες ἑαυτὰς,  
 ὑπὸ δόξης πεφυσημένοι, ὁππενέμεται ἡμῶς ἰαποῖς ὑπερόγκους. νῦν μὲν, τὸ Μακεδόνα τὸ  
 ἐν Πάλλῃ τὸ Ἀμύντρος Φίλιππον, ἐν Κυνοσάργῳ νομοθετοῦντες προσκυνοῖν, τὸν τὴν κλῆν κατα-  
 γότα, καὶ τὸ σέλιος πεπρωμένον, ὃς ἐξέκοπεν τὸ ὀφθαλμόν· αὐτῆς ἢ τὸν Δημήτριον, θεὸν ἑαυτὸν  
 ἀναγορεύοντες· καὶ ἐνθα μὲν ἀπὸ τῆς ἑπὶ τοῦ ἀθήναζι εἰσιῶν, καταβάτης ἱερὸν ἐπὶ Δημητρίῳ· βα-  
 μοὶ ἢ πανταχοῦ, καὶ γὰρ μὲν ὑπὸ Ἀθηναίων αὐτῷ ὁ τῆς Ἀθηνᾶς ἡντρεπίετο· ὁ δὲ τὴν μὲν θεὸν  
 ὑπερφηάνει, τὸ ἀγαλμα γῆρας μὴ διωάμενος· Λάμιας δὲ τὴν ἐταίρην ἔχων, ἐν ἀκρόπολιν  
 αἰνῆει, καὶ τῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ Φύρῳ περὶ τῇ παλαιᾷ περὶ τῆς νείας ὁππενέμεται ἐταίρας  
 οὐκ ἔστι. οὐ νέμεις τὸν οὐδὲ ἑπὶ τῶν, ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν τὸν θάνατον τὸν ἑαυτῶν. ὁ ἑπὶ τῶν γὰρ  
 οὗτ' ὁππενέμεται Ἀθηναίᾳ ἐκέρχοντες τῶν μνημάτων τῶν ἑαυτῶν, τὸ δὲ τὸ ἐλεγεῖον

ἑπὶ τῶν τὸ δὲ σῆμα, τὸν ἀθανάτοισι θεοῖσιν

ἵσταν ἐποίησεν μοῖρα καταφθίρετον

εἰ γὰρ ἑπὶ τῶν ὁππενέμεται ἡμῖν τὴν ἀνθρώπων πόλιν. ἐν γὰρ λαλοῦντί σοι μὴ πεπισ-  
 35 κασθῇ, νεκρὸν γένεσθαι μαθητὰ. χρὸς οὗτος ἐστὶν ἑπὶ τῶν· νοήσωμεν αὐτόν. οἱ προσκυνοῦ-  
 μένοι παρ' ὑμῖν, ἀνθρώποι γινόμενοι ποτὲ, εἴτε μὲν ταῖς περὶ αὐτὰς ὁ μῦθος καὶ  
 ὁ χρὸς. Φιλῆ γὰρ πῶς, τῇ μὲν παρόντι, σωθῆναι κατὰ φρονεῖται· τῇ δὲ παρὰ χεῖρ, τῇ  
 περὶ αὐτὰ ἐλέγχου κακῶς γινόμενα χρόνων ἀθλῆα, περὶ αὐτῶν τῶν παλαιοῦν, καὶ τῇ μὲν ἀπὸ  
 40 σφῆρας, τῇ δὲ καὶ γεωμετρίας. αὐτὰ γὰρ οἱ παλαιοὶ περὶ, τῶν παλαιοῦν τῆς πόλεως χρόνους  
 σφῆρας, καὶ ἐπὶ τῇ νομίζον· θεοί. πῶς ὑμῖν τῶνδε, αὐτὰ ὑμῶν τὰ μυστήρια, αἱ περὶ  
 45 γύρας, δεσμὰ καὶ τεύματα, καὶ δακρύοντες θεοὶ ὧς ἐγὼ, ὅτι μοι Σαρπηδόνα, φίλῳ ἐπὶ  
 50 δρῶν, μοῖρ' ὑπὸ Πατρὸς κλοῖο Μενόιδας δαμῆναι, κερὰ τῇ τὸ θεῖον τῷ Διὶ, καὶ ὁ Ζεὺς  
 ὑμῖν Διὸς Σαρπηδόνα, οἱ μὲν ζεῖ νεκρὸς· εἶδ' ἀλαλῶν ἐκότες αὐτὰς, καὶ δαίμονας ὑμῖν αὐτῶν  
 κελήκα-

κεκλήκατε· ἐπεὶ καὶ τὴν Αθλιῶν αὐτῶν καὶ τὴν ἄλλων θεῶν, κακία τιμήσας Ὀμηρῷ, δαί-  
μονας προσήγορόντων· — ἡ δὲ οὐλυμπιὶς βεβήκει,

Δώματ' ἐς αἰγιόχοιο Διὸς μὲν δαίμονας ἄλλους.

- πῶς οὐκ ἐπὶ θεοὶ παῖδες ἰδὼλα, καὶ οἱ δαίμονες, βδελυρὰ ἔθλως, καὶ πῶς μετὰ ἀκῆπαρτα, πρὸς πάν-  
των ὁμολογούμενα γήϊνα, καὶ δαιμονία, κάτω βριθόντα, πρὸς τὰς θεάς καὶ τὰ μνημεῖα κα-  
λινδούμενα περὶ ἄδη, καὶ ὑποφάνοντα ἀμυδρῶς σκοιοδῶν φαντασμα. ταῦτ' ὑμῶν οἱ θεοὶ, θε-  
οῖδ' ἰδὼλα, αἰσκαί, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα χολαὶ ἐκείναι καὶ ῥυσσά· παραβλῶντες ὀφθαλμοῖν, αἰ λυπα-  
αὶ θεοσίτε, μᾶλλον αἱ Διὸς θυγατέρες. ὥς μοι δοκεῖν χαριέειν φάναϊ τὸν βίωνα· πῶς αὖ ἐν ὁ-  
κῶς οἱ ἀνθρώποι παρὰ τὸ Διὸς αἰτήσεων τὴν εὐκηνίαν, ἡ δὲ οὐδὲ αὐτὰ παραχρῆν ἴχουσιν; οἱμοι 23
- 20 τῆς ἀθεότητος. τὴν ἀκῆραλον ἐσίαν, τὴν ἐφ' ὑμῖν, κατηρύττει, καὶ τὸ ἀχρεῖον ἐκείνο, καὶ τὸ  
ἄγρον, τοῖς θεοῖς ὀφειλέτω κατὰ τὴν ἀληθῆς ὁλῶς ἐσίαν συλλήπτειν τὸ θεῖον. ἡ δὲ οὐκ ἐπὶ θεῶν,  
ποῖς οὐ θεοῖς περνεύματι γέρε; ἡ δὲ κατελιπὼν τὸ οὐρανόν, τὴν γλῶσσαν τιμήκατε; ἡ δὲ ἄλλο  
χευσὸς, ἡ ἀργυρῶς, ἡ ἀδάμας, ἡ σιδήρεος, ἡ χαλκῆς, ἡ ἐλέφας, ἡ λίθοι τιμίαι, οὐχὶ γῆτι, καὶ ἐκ  
γῆς; ἐκ τῆς μῆρας μητρὸς ἐκγοναὶ τῆς γῆς. ἡ παῖδα ταῦτα, ὅσα ὀρέας; ἡ δὲ οὐκ ὦ μάταιοι καὶ κενό-  
φρονες· πάλιν γὰρ ἐπὶ ἀναλήφομεν· τὸ ὑπερβαίνειον βλασφημῆσαι τὸν, εἰς τὴν δαφνῶ  
κατεσφύρατε τὴν εὐσέβειαν, χθονίους ὑμῖν ἀναπλάττειν θεῶν· καὶ τὰ θνητὰ ταῦτα περὶ τῶν ἀ-  
γῆντα μετόπισθε θεῶν, βαθυτέρω περὶ πηλὸν καὶ ζῶον; καλὸς ὁ πέλας λιθῶν, ἀλλ' ἐδέπω  
Ποσειδῶν· καλὸς ὁ ἐλέφας, ἀλλ' οὐδέπω Ὀλύμπιος· ἐνδεὴς αἰεὶ πόσις ἡ ὕλη, τῆς τέχνης ὁ θεὸς ἦ,  
ἀνευδής. περὶ ἡλθεν ἡ τέχνη, περὶ ἐβόληται τὸ ἡῆμα· ἡ ὕλη, καὶ τὸ πλάσσειν τὴν ἐσίαν, πρὸς μὲν τὸ
- 20 κέρδιον, ἀγώγιμον, μόνον τὴν ἡῆμα γίνεται σπασμοῖν. χευστὸς ἐστὶ τὸ ἀγαλμάσιν, ξύλον  
ἐστὶ, λιθῶν ἐστὶ, γῆ ἐστὶν, εἰς ἀνῶθεν νοήσης, μορφὴν παρὰ τὴν πηλὴν πρὸς λαβῆσα· γῆν δὲ ἐγὼ  
πετῶν, ἡ περὶ κενεῖν μεμελέτηκα· ἡ γὰρ μοι θέμις, ἐμπνεύσει ποτε τοῖς ἀψύχοις τὰς τῶν  
χῆς ἐλπίδας. ἴσον οὐκ, ὥς ἐνὶ μάστιγι, ἐγὼ ἵάτω τὸ ἀγαλμάτων, ὥς οἰκεία ἡ πλάνη καὶ τῆς  
προσώψις ἐλέγχῃ· ἐναπομένει γὰρ πάντῃ δὴ σαφῶς τὰ εἶδη τῶν ἀγαλμάτων τὴν ἀλγίστην  
τὴν δαιμόνων. εἰ γοῦν τις τὰς γραφὰς ἐτὰ ἀγαλμάσιν περὶ τῶν θεῶν, γνωρῆν ὑμῶν παρα-  
νέκα τὰς θεῶν ἐκ τῶν ἐπινειδῶν ἡμεῶν· τὸ Διόνυσον, δὸς τῆς εὐλῆς· τὸν Ἡφαιστον, δὸς τῆς  
χρῆς· τὴν Διὰ, δὸς τῆς συμφορῆς· δὸς τῆς κρηδέμεν, τὴν Ἰνώ, δὸς τῆς τρεῖς, τὸ Ποσειδῶν, δὸς  
τῆς κόκκων, τὸ Δία· τὸν δὲ Ἡρακλῆα, δόκον σιν ἡ πυρά· καὶ γοῦν ἴδῃ τις ἀνάστατον γυναικα,  
πῇ χευσθῇ Ἀφροδίτην νοῆ. οὕτως ὁ Κύπρις, ὁ Πυγμαλίων ἐκείνῃ, ἐλεφαντίνῃ ἡρώδι ἡ
- 30 γαλμαῖ· τὸ ἀγαλμα, Ἀφροδίτης ἦν, καὶ γοῦν ἦν· νικᾷ τὸ Κύπρις τὴν ἡῆμα, καὶ σκεῖ-  
χε τὴν ἀγαλμα· καὶ τῇ περὶ φιλοσφαιρῶν ἰστέν. Ἀφροδίτη τὴν ἄλλαν ἐν Κνιδί, λιθῶν ἦν, καὶ  
καλὴ ἦν· ἐπερὶ ἡρώδι πύτης, καὶ μίγνυ τὴν λιθῶν Ποσειδῶν ἰστέν· ὁ μὲν περὶ τῶν, ἐκ  
τῶν περὶ Κύπρις· ὁ δὲ ἐπερὶ, ἐν τῶν περὶ Κνιδί. ποῦτον ἴχουσιν ἀπατήσιν τέχνη, περὶ ἀγῶντος αἰ-  
δρώτοις ἐρωτικῶς εἰς βάραθρον ἡμιμένη. δραστήριον μὲν ἡ δημιουργική, ἀλλ' ἐχέει ἀπατή-  
σιν λογικόν, ἐδὲ μὲν καὶ λόγον βεβαιώσεως· ζωγραφία μὲν γὰρ, δι' ὁμοιότητος σκιαγραφίας·  
περὶ τῶν περὶ τῶν περὶ πηλῶν, καὶ ἵππων καλῶς γεγραμμέναις περὶ τῶν περὶ τῶν ἵππων.  
ἐραστῶναι κέρην ἐκείνῃ λέγεται· καὶ ἴσον καλόν, Κνιδί ἀγαλμαῖ· ἀλλ' ἴσον τῶν θεῶν αἰ-  
οῖς, ἡ πατημένη ἀπὸ τῆς τέχνης· οὐδὲ γὰρ αὐτῶν περὶ ἀνθρώπων, ἐδὲ αὐτῶν περὶ ἀνθρώπων  
φῆ, οὐδὲ αὐτῶν ἡρώδι δαίμον· καὶ λιθῶν ἀνθρώπων σωφρονῶν. ὑμῶς τὴν ἄλλαν γοητεῖα ἀπατᾷ
- 40 ἡ τέχνη, ἐκ καὶ μὴ ὅτι τὸ ἐρᾶν πρὸς ἀγῶνα, ἀλλὰ ὅτι τὸ ἡμᾶν καὶ προσκινεῖν τὰ τῶν ἀγαλμα-  
τα, καὶ τὰς γραφὰς, ὁμοίαν γὰρ ἡ γραφή. ἐπαυέσθω μὲν ἡ τέχνη μὴ ἀπατᾷ δὲ τὸν ἄνθρωπον, ὥς  
ἀλήθεια. ἐστὶν ὁ ἵππος ἡ σὺν ἡ περὶ τῶν, ἀτρεμῆς· δὲ τὸν τὸ πῆρόν· ἡ δὲ βῆς ἡ Δαίδαλα, ἡ ἐκ  
τῶν ἡμῶν περὶ τῶν, πῶρον εἰλιν ἄγχιον, καὶ κατηνάγκασε τὸν ἡμῶν ἡ τέχνη πλανήσασα, ἐρῶ-  
σιν ὅτι τῶν γυναικῶν. ποῦτον οἶσον αἱ τέχναι κακοτεχνῶσαι τῶν ἀνθρώπων ἐκείνῃ· ἀλλὰ  
τὰς μὲν περὶ τῶν οἱ τῶν τρεοφῆς καὶ μελεδωνοί, τεταυμάσασιν, ὅτι τῶν κηρίων ἡ πηλῶν ὁμοιω-  
μάτων ἐκ τῶν περὶ τῶν ἀπατᾷ τῶν ἐδὲν· ὑμῶς τὴν ἀρετὴν περὶ τῶν χεῖρας ἡμῶν σῶτε, λιθῶν καὶ  
ξύλινους, καὶ χευστοὺς, καὶ ἐλεφαντίνους ἀγαλμάσιν καὶ γραφαῖς περὶ ἀνθρώπων; ποῦτον ὑμῖν οἱ  
δημιουργοὶ ἀνθρώπων ὁλεθρίων οἱ λιθοῖς, καὶ οἱ ἀνδριάντοποιοί, γραφαῖς τε αὐτῶν καὶ τέκτονες,  
καὶ ποιητὴν πολὺν ἡμᾶν καὶ τοῖς τῶν ὄχλων παρρησιάζειν, κατ' ἀρετῆς μὲν, Σατύρους καὶ Πάντας·
- 50 ἀνὰ δὲ τὰς ὕλας, Νύμφας, τὰς ὀρειάδας, καὶ τὰς ἀμαδρυάδας· ναὶ μὲν ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ὕδατα,  
καὶ περὶ τὰς περὶ τῶν καὶ τὰς πηγὰς, τὰς ναῖδας· ἐπεὶ τὴν ἡμῶν σῶσαν, τὰς νηρείδας μᾶζον τὴν ἡδὴ,  
ἀσπείρας τῆς σφῶν αὐτῶν ὑπερβείας δαίμονας αὐχούσιν, οἰκίτας αὐτῶν ἐαυτοῖς κατὰ γρα-

24 ψυαίς, τὰς κατ' αὐτὰς κασμέναις, δὲ λυγρὰς ἐπικουδᾶς πεποιηκότας· γάμοι τε οὐκ ἐπὶ καὶ παιδοποιίαι, καὶ λοχεῖαι θεῶν ἡμιονόμοι, καὶ μοιχεῖαι αἰδομέναι, καὶ δ' ὠχραὶ κωμωδούμεναι, ἐγὼ λωπὶς παρὰ τὸν οὐρανὸν ἰσχυροί, ποσειδῶν δὲ με ἀνακραγὴν, καὶ σιωπῆσαι θέλω· οἱμοί τῃς ἀδριότῃ. σκῆλυτον πεποίηκα τὸν ἔρανον, ἐπὶ θεῶν ὑμῶν δράμα γλῆκηται, καὶ τ' ἄγχιον ποσειδῶν δαιμονίων κωμωδῆκατε, τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν δεισιδαιμονία στυγίαντες.

Αὐτὰρ ὁ, φορμίζων, ἀνεβάλλετ' καλὸν αἰεῖν.

ἄσπιν ἡμῖν Ὀμηρεῖ τὴν φωνὴν τὴν καλὴν.

Δμφ' Ἀρεῶς Φιλότῃ· εὐσεβῆσαν τ' Αφροδίτης.

Ὡς τὰ πρῶτα μίγησαν ἐν Ἡφαίστιο δόμοισι

Λάβρη· πολλὰ δ' ἔδωκε, λείχῃ δ' ἤρασε καὶ δίνῃ Ἡφαίστιο ἀνακλῆ. 19  
κατέπαιον Ὀμηρεῖ τὴν ὠδὴν· σὺ δ' ἐπὶ καλῇ, μοιχεῖαν διδάσκει· πορνείαν δ' ἡμεῖς καὶ τὰ ὅσα παρητήμεθα· ἡμεῖς γὰρ, ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ τὴν ἐκείνην τοῦ θεῶν πεφύγοντες ἐν τῷ ζῶντι καὶ κινεμένῳ τῷ ἀράλματι, τῷ αὐθιγῷ, πῶοικον ἐκείνην, σύμβολον, σωόμενον, σωέστον, συμπαῖν, ὑπερπαῖν· ἀνάθημα γὰρ ὡς ἀμείνῳ θεῷ ὑπὲρ Χριστοῦ· ἡμεῖς τὸ γὰρ τὸ ἐκλεκεῖν, τὴν βασιλείαν ἱεράτωμα, ἐν τῷ ἄγχιον, λαὸς πεφύγοντες· οἱ ποτὶ ἐλπίδα, νῦν δὲ λαὸς ἐξ ἐλπίδος· οἱ καὶ τὸ ἰωάννην, σὺ δ' ὅστις ἐκ τῶν κάτω, παρὰ τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα τὸ πᾶν μεμαθηκότες, οἱ τὴν οἰκονομίαν τῆς θεοῦ καὶ ἀνενοηκότες, οἱ ἐν καινότητι ζωῆς πεπαισμένοι μεμελετηκότες. ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα φρονέουσιν οἱ πολλοί· ἀπορρίψαι δὲ τὴν αἰδῶ καὶ τὸ φόβον, οἱ ποτὶ τῶν δαιμόνων ἐγγράφοντες παχυσμῶς. πινυμένοι γὰρ ποτὶ κατὰ χεῖρας μετεωρότερον ἀνακειμένους, ποσειδῶν καὶ ἀσπιν 20 σκίμπος κατὰ κείνους. παρ' αὐτὰς ἐπὶ τῆς πεφύγοντας, ἀφορῶσιν ἐπὶ τὴν Αφροδίτην ἐκείνην, τὴν γομνῶν, τὴν δὲ τῇ συμπολὶ διδόμενῃ· καὶ τῇ λήδῃ πεπυγμένον τὸ ὄρνιθιν ἐρωτικόν, τὴν γλῆκῃ· ἀποδεχόμενοι τὴν χεῖρα, ἀποτυπῶσι τῆς σφενδόνης, σφραγίδι χεῖρας καὶ τῇ λήδῃ τῇ Διὸς ἀκλασία. ταῦτα ὑμῶν τὴν ἡδυπαθείαν τῆς δὲ χεῖρας, αὐτὰ τὴν ὑπερβολὴν αἰδῶς 21 λογίαι, αὐτὰ τὴν συμπορνοῦσαν ὑμῶν θεῶν αἰδῶς ἀδασκαλίας· ὁ γὰρ βέλτεται, τὸ ἔκαστος καὶ οἰεσθαι, καὶ τὴν ἀθλῶν αἰὼν ῥήτορα. οἱ αὖ καὶ ἄλλαι ὑμῶν ἐκείνης, πανίσκοι λῆναι, καὶ γομναί κῆραι, καὶ αἰσχυροί μεθύοντες, ἐμορῶν ἐν τῇ σφῆτι, τῆς χεῖρας ἀπογυμνόμεναι, ἀπὸ τῆς ἀκράσιος ἐλεγχόμεναι. ἥδη δὲ ἀναφανδὸν τὴν ἀκλασίαν ὅλης τῆς ἀρχῆς ἀνάστασιν ἀνὰ χεῖρας πανδημῶν θεώμενοι, σὺ καὶ αἰσχύνεσθε, φυλάττετε δ' ἐπὶ μᾶλλον ἀνακειμένα, ὥς περ ἀμείλει τῶν θεῶν ὑμῶν τῆς ἐκείνης 30 τῆς ἀκλασίας ἀθλῆμα. τῶν δὲ μόνον τῆς χεῖρας, ποσειδῶν καὶ τῆς ὀψείας, καὶ τῆς ἀκῆς αὐτῆς ἀμνησίαν καὶ γλῆκῃ. ἡτάρ κεν ὑμῶν τῆς ὀψείας, πεπυγμένους οἱ ὀφθαλμοί, καὶ τὸ καινότερον, ποσειδῶν τῆς συμπολὸς, αἱ οἱ ὑμῶν μεμοιχεύεσθαι. ὡς βιασμένοι τὸν ἀνθρώπον· καὶ τὸ ἐνθεὸν ἐπὶ πλάσματι ἐλέγχῃ· ἀπὸ τῆς αἰσῆς, πάντα ἀπὸ τῆς, ἵνα ἐκπαυμένης ἐπὶ σφῆτι μὴ τῆς ἐκείνης, ζῆτοντες αὐτῶν τὴν ἀκράσιαν· ἀπὸ τῆς δ' ἐπὶ τῷ θεῷ, σωφροσύνην μὴ φέροντες· ἐπὶ μὲν κρείττω, μεμίσσηκατε· ἐπὶ δὲ ἡττω, τελέμηκατε, δὲ τῆς μὲν θεοπαῖς, κακίας δ' ἀγωνιστῶν γλῆκῃ. ὅλβιοι μόνον τῶν, ὡς ἐπὶ τῷ εἶπεν, ὁμοθυμαδὸν, ἐκείνοι πάντες, καὶ τὴν Σίβυλλαν, 40

Θῆνα δὲ [μὲν] πάντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες,

καὶ βωμῶν, ἐκείνη λίθων ἰδρύματα κωφῶν,

καὶ λίθινά ξόανα, καὶ ἀγάλματα χειροποίητα,

αἶμα δὲ ἐν ψυχῇ μεμασμένα καὶ θυσίαισι

Τετραπόδων, διπόδων, πτερυγίων τε φέρονται.

καὶ γὰρ καὶ ἀπηγέρσονται

1, ὑμῖν, ἀναφανδὸν ἀπατηλὸν ὀρίζουσι τέχνων. καὶ γὰρ ποιεῖς, φησὶν ὁ ποσειδῶν, πάντες ὁμοίως.

2, μα, ὅσα ἐν τῷ ἔρανῳ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. ἡ γὰρ αὐτὴ τὴν Πραξιτέλῃς Δημήτραν, καὶ Κόρινθον, καὶ τὸν Ἰακχόν τὸν μυτικόν, θεὸς ὑπολάβοι, ἡ τὰς λυσιπᾶς τέχνας, ἡ τὰς χεῖρας τὰς

25 ἀπειλικας, αἱ δὲ τῆς θεοδοσίας τὸ ἡῆμα τῇ ὑλῇ πεπυγμένους. ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ὅπως ποτὶ τὸ ἀδριάντος ὅτι μάλιστα ὡραιότατος τεκτονικῶν, ποσειδῶν κατερεῖτε· ὅπως δὲ αὐτοὶ μὴ ὁμοιοὶ διὰ τὴν ἀδριάντος πῶς ἀδριάντος ἀποτελεσθῆτε, οὐ φροντίζετε. πάντες γὰρ ἐμφανῶς καὶ σωτόμως ὁ ποσειδῶν ἐλέγχει τὴν σιωπῆσαν λόγον, ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, δαιμονίων ἐσὶν ἐδωλῶν· ὁ δὲ θεὸς τῶν οὐρανῶν ἐπίστην, καὶ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ. πλανώμενοι γοῦν λῆναι ἐν τῷ οὐρανῷ, σὺ οἱ δὲ 50 ὅπως, θεοὶ μὲν τέχνων, πᾶσι δὲ τὸν οὐρανὸν περικυκλῶσιν, ἡλίον τε, καὶ σελήνην, καὶ τὸν ἄλλον τῶν ἀστέρων χορὸν, παραλόγως τῶν θεῶν ὑπολαμβάνοντες, τὰ ὄργανα τῶν θεῶν. τῷ γὰρ λόγῳ αὐτῷ

λόγω αὐτῶ ἐστειλώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι ἔσμεν αὐτῶ πάντα ἡ δυνάμεις αὐτῶν· ἀλλ' ἡ μὲν  
 ἀνθρωπεία τέχνη οἰκίας τε, καὶ ναῦς, καὶ πόλεις, καὶ γραφὰς δημιουργεῖ· θεὸς δὲ πᾶσι αὐτοῖς ποίει· ὅλον δὲ τὸν κόσμον· οὐρανοῦ ἔργον ἐστὶν καὶ οὐρανοῦ καὶ ἡλίου, καὶ ἀστέρων καὶ ἀν-  
 θρωποῦ ἔργα τῶν δακτύλων αὐτοῦ· ὅση γὰρ ἡ δυνάμεις τοῦ θεοῦ, μόνον αὐτῷ τὸ βούλημα κοσμο-  
 ποιῶν· μόνον γὰρ ὁ θεὸς ἐποίησεν, ἐπεὶ καὶ μόνον ὁ ὄντως ἐστὶ θεός· ἡμεῖς τῷ βούλει αὐτοῦ δημιουργ-  
 οῦμεν, καὶ τῷ μόνον ἐβελήθη αὐτὸν, ἐπεὶ τὸ γὰρ ἡμεῖς· ἐκταῦθα φιλοσόφων παρατρέπεται  
 χορὸς, πρὸς μὲν τὴν οὐρανοῦ θίαν παγκάλως γεγονέναι τὸν ἀνθρώπον ὁμολογουμένων· τὰ  
 δὲ ἐν οὐρανῷ φαινόμενα, καὶ ὅσα καταλαμβάνομενα, προσκυνοῦντων· ἐν γὰρ καὶ μὴ ἀνθρώ-  
 πινα τὰ ἔργα τὰ ἐν οὐρανῷ, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου δεδημιούργηται· καὶ μὴ τὸν ἡλίον τοῦ ὕμνων  
 10 προσκυνοῦντων, ἀλλὰ τὸν ἡλίον ποιητὴν ὁμιλοῦντων· μὴ δὲ τὸν κόσμον ἐκζητῶν, ἀλλὰ τὸν  
 κόσμου δημιουργὸν ὁμιλοῦντων· μόνον ἄρα ὡς εἰκὼν καταφυγὴ τῷ μέλλοντι ὅτι τὰς σωτη-  
 ρίους ἀφικνεῖσθαι ἵκεται· ὑπολείπεται, σοφία θεϊκή· ἐντύχεται ὡς περ ἐξ ἱεροῦ τινος ἀσύλου,  
 οὐδενὶ οὐκ ἐπ' ἀγῶνι τῶν δακτύλων ὁ ἀνθρώπος γίνεται, ἀπεύδων εἰς σωτηρίαν· ὁμι-  
 λούμενοι δὲ, ἐν βούλει, καὶ τῶν φιλοσόφων τὰς δόξας, ὅσας ἀνχοῦσι περὶ τῶν θεῶν· ἐπὶ  
 καὶ φιλοσοφίαν αὐτῶν, κενοδοξίας ἐνεκεν ἀντιδωλοποιοῦσιν τὴν ὕλην ἐφεύρωμεν· ἐν δαί-  
 μονια ἅπαντα ἐκζητῶμεν, καὶ παραδρομῇ παραστῆται διωκθῶμεν ἐν εὐρώπῳ τὴν ἀλή-  
 θειαν· σιχηῖα μὲν οὐκ ἀπέλειπον ἐξυμνήσαντες· θαλῆς ὁ Μιλήσιος, τοῦ ὕδατος καὶ ἀνα-  
 ξιμένης, ὁ καὶ αὐτὸς Μιλήσιος, τὸν ἀέρα· ὁ Διογῆνης ὕστερον ὁ Ἀπολωνιάτης κατηκολούθησεν.  
 Παρμενίδης δὲ ὁ Ἐλεάτης, θεοὺς εἰσηγήσατο πῦρ καὶ γῆν· ἵππερον δὲ αὐτῶν μόνον, τὸ πῦρ, θεὸν  
 20 ὑπερήφαλον· Ἰππασίους τε ὁ Μετὰποντινός, καὶ ὁ Ἐφέσιος Ἡράκλειος· Ἐμπεδοκλῆς γὰρ ὁ  
 Ἀκρῶντινός, εἰς πᾶσι τῶν ἐμπιστῶν, πρὸς τοῖς τίτλοις σιχηίοις τέτοις, ἦν καὶ φιλοσοφία κα-  
 περθεμένη· ἄλλοι μὲν δὲ οὗτοι, σοφία πνὶ ἀσφῶν τὴν ὕλην προσκυνοῦσιν· καὶ λίθους μὲν ἡ  
 ξύλα οὐ τιμῶσιν, γῆν δὲ τῶν τέτων μητέρα ἐκζητῶσιν· καὶ Ποσειδῶνα μὲν οὐκ ἀναπαύον-  
 τες, ὕδατος δὲ αὐτὸ προστρέφουσιν· τί γὰρ ἐστὶ πρὸς τὸν Ποσειδῶνα, ἡ ὕδατος οὐσία, ἐκ τῆς ποσὶς  
 ὀνομαστικῆς; ὡς περ ἀμάλαι οὐκ ἐπὶ τῷ Ἄρῃ· ἀπὸ τῆς ἄρσεως καὶ ἀναρρέσεως κεκλη-  
 μένους· ἡ καὶ δοκῶσι μοι πολλοὶ μάστιγα τὸ ξίφος μόνον πηξάντες, ὁμιλῶντες ὡς Ἄρει· ἐστὶ δὲ  
 Σκυθῶν τὰ περὶ τὸν κατὰ τὸν Εὐδῶκα· ἐν δὲ τῷ περὶ τοῦ θεοῦ λέγει· Σκυθῶν δὲ οἱ Σαυρομάται,  
 ὡς φησὶν Ἰκείσιος· ἐν τῷ περὶ μυστηρίων, ἀκινάκῳ σέβουσιν· τὸ τοιοῦτον οἱ ἀμφὶ τὸ Ἡράκλειον,  
 τὸ πῦρ ὡς δὲ ἡμεῖς σέβουσιν, πεποιθῶσιν· τὸ γὰρ πῦρ τῶν, ἔπειτα Ἡφαιστοῦ ὀνόματι· περ-  
 30 σῶν δὲ οἱ μάστοι, τὸ πῦρ τιμῶσιν, καὶ τῶν τῶν Ἀσίαν κατοικούντων πολλοί· πρὸς δὲ, καὶ  
 Μακεδόνες, ὡς φησὶ Διογῆνης ἐν πρώτῳ Περσικῶν· τί μοι Σαυρομάτας καταλέγειν, οὐκ Νυμ-  
 φοδωρὸς ἐν νομίμοις βαρβαρικοῖς, τὸ πῦρ σέβειν ἰσορεῖ· ἡ τὸς Πέρσας, καὶ τὸς Μήδους, καὶ  
 τὸς μάγους; γινέται ἐν τῷ αἵματι τῶν ὁδῶν λέγει, θεῶν ἀγάλματα μόνον τὸ πῦρ καὶ ὕδατος  
 ριζώσας· οὐκ ἀπεκρυψάμεν οὐδὲ τῶν τέτων ἀγνοῦμεν· ἐν γὰρ καὶ τὰ μάστιγα δόποφύραν οἶον-  
 ται τῆς πάλαιας, ἀλλ' εἰς ἑτέραν κατὰ τὴν αἰσθησιν ἀπῆλθον· ἀγάλματα μὲν θεῶν οὐ ξύλα καὶ  
 λίθους ὑπερήφαστοι, ὡς περ Ἕλληνας· ἐν δὲ μὴν ἱεῖδας ἐκινεῖσθαι, κατὰ τὸν Αἰγυπτίον, ἀλλὰ  
 πῦρ καὶ ὕδατος, ὡς φιλόσοφοι· μὴ πολλὰς μὲν τοῦ ὕστερον περὶ τοῦ θεοῦ ἐστὶν ἀνθρωποειδῆ ἀγάλματα  
 σέβειν αὐτοὺς, Βήρωτος ἐν τρίτῃ Χαλδαϊκῶν παρίσησι, τῶν Ἀρτέμιδος καὶ Δαρείου καὶ Ὀχρῆς  
 40 ἡγεσμένων· ὅς περ αὐτῶν, τῆς Ἀφροδίτης Ταναῖδος· τὸ ἀγάλμα ἀναστήσας ἐν Βαβυλῶνι καὶ  
 Σούσις καὶ Ἐκβατάνοις, Πέρσης ἐν Βάκτροις, καὶ Δαμασκῶ καὶ Σαρδεσὶν ὑπέδειξε σέβειν· ὁμο- 26  
 λογουμένων τοίνυν οἱ φιλόσοφοι, τὰς διδασκαλίας τὰς σφῶν Πέρσας, ἡ Σαυρομάτας, ἡ μάγους,  
 παρ' ὧν τῶν ἀθέοις τῶν σέβασμῶν αὐτοῖς μεμαθήκασιν δὲ τῶν, ἄρχοντες τὸν πάντων ποιητῶν,  
 καὶ τῶν δὲ τῶν αὐτῶν δημιουργὸν ἀγνοοῦντες, τὸν ἀναρχὸν θεόν· τὰ δὲ πᾶσι πᾶσι καὶ ἀθε-  
 ῖν, ἡ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὰ εἰς τὴν ἀνθρώπων ὑπερησίου πεποιημένα σιχηῖα, προστρέπο-  
 μενοι· τῶν δὲ ἄλλων φιλοσόφων ὅσοι τὰ σιχηῖα ὑπερβάντες, ἐπολυπραγμονήσαντες τὴν ὑψηλό-  
 τερον καὶ περὶ τὸν θεόν, οἱ μὲν αὐτῶν, τὸ ἄπρον κατὰ μνησιν, ὡν ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος, καὶ  
 καὶ ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, καὶ ὁ Ἀθηνῶν Ἀρχέλαος· τῶν μὲν γὰρ ἀμφῶν, τὸν νοῦν  
 ἐπεσησάντων τῇ ἀπείρῳ· ὁ δὲ Μιλήσιος Λεύκιππος, καὶ ὁ Χιῶν Μητροδότος, διττῶς, ὡς εἰκὼν,  
 καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἀπέλειπον, τὸ πᾶν καὶ τὸ κενόν· προσέθηκε ἡ λαβὼν τῶν τῶν δυῶν τὰ εἶδα-  
 50 λα, ὁ Ἀδελφίτης Δημόκριτος· ὁ γὰρ τοῦ Κροτωνιάτης Ἀλκμαίων, θεὸς αὐτῶν τῶν ἀστέρων εἶναι,  
 ἐμψύχους ὄντας· οὐ σιωπήσασιν οὐδὲ τῶν τέτων ἀναισθησίαν· Ξενοκράτης, Καρχηδόνιος ἕτος,  
 ἐπὶ αὐτῶν θεὸς τῶν πλανητῶν, ὅσοι δὲ, τὸν ἐκ πάντων αὐτῶν σπειρώτα κόσμον αἰνέτηται.

οὐδὲ μὲν τὰς δόξας ἀρελεύουσας, ἀλλὰ πάσης ὕλης, καὶ ἀπὸ αὐτῆς, τὸ θεῖον διή-  
κειν λέγοντας· οἱ καταχρυσώουσιν ἀπὸ χρῶς τὴν φιλοσοφίαν. εὐδὲν ἢ ἄρμα χαλεπὸν, ἐπιπλοῦ-  
νόμενον, ἐκ τῶν ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς μνησθῆναι· καὶ ὅτι τὸ αἰρετικὸς πατήρ, τὸ ὅλων ἐννοήσας τὸ πε-  
περα, τὸν καλούμενον ὕπατον, ψυχλὴν εἶναι τὸ παντὸς αἴματι· ταῦτα τὰ τὰ κόσμῳ τὴν ψυχλὴν θεοῦ  
ἐπιπλαμδάνων, αὐτὸς αὐτῷ περὶ εἰρησται. ὁ γὰρ τοι μέγας τὸ σιλήνης αὐτῆς διορίζων τὴν περὶ  
νοίας, ἐπὶ τὰ τὸ κόσμον θεὸν ἡγάγμεν, περὶ εἰρησται, τὸ αἴματιον τὸ θεῖον, θεὸν δογματίζων. ὁ δὲ  
Ερίστου ἐκείνου Θεόφραστος· ὁ Αλεξάνδρου γνώριμος, πῇ μὲν ἔρανον, πῇ ἢ πνεῦμα τὸ θεῖον  
ὑπνοοί. Επικύρως μὲν γὰρ μόνος καὶ ἐκὼν ἐκλήσκει, ὅς ἐστι μέλιν αἴματι τῷ θεῷ, ἀλλὰ πάντων  
ἀποδῶν. τί γὰρ Ἡρακλείδης ὁ Πονηρὸς; σὺν ἐδ' ὅτι σὺν ὅττι τὰ Δημοκρίτου καὶ αὐτὸς καταπύρει  
εἰδῶλα καὶ πολὺς μοι ὁππότερ' εἶπεν ὅχι, οἷον ἐμορμώπτα δαιμονίαν παραιοσύνην ξί-  
νων· ἀποποι σκιαρὰ φέρε μνησθῆναι, ὅτι λαοὶ πολλοὶ γὰρ οὐκ αὐτοῖς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ  
ἀπὸ τῆς τῶν λόγων οἱ μὴ δὲ τὰς πᾶδας τὰς αὐτῶν, τὰ τὰ δὲ τὰ λεγόμενα, κλαυθμυρίζομενους  
ἐκ τῶν παρηγορηθῆναι μνησθῆναι, ὁρῶ δὲ οὐκ οὐκ σινανατρεφῆναι αὐτῆς ἀρετῆς, πῶς περὶ τῶν  
δοκησάσων δὲ τέτων καὶ ἀλλοιόμενῳ, μὴ δὲ τὴν νηπίων μάλλον τὰ ληθῆς εἰδῶν. τί γὰρ, ὡς περὶ  
τὴν ἀληθείας, τὰς οὐ πεπυσκότας δεικνύεις ῥύσας καὶ φθορὰ δυνάεις τὴν καὶ ἀπὸ αὐτοῖς ἐπιπλοῦ-  
μένης; τί δὲ μοι εἰδῶλῳ ἀναπύματος τὸ βίον, ἀνέμους τῆς ἡ ἀέρα, ἡ πῦρ, ἡ γῆ, ἡ λιθὺς ἡ ξύ-  
λα ἡ σίδηρον, κόσμον τόνδε, θεὸς ἀναπαλάτῃσας· θεὸς ἢ καὶ τὰς ἀστράς τὰς πλανήτας, τοὺς ὄντας  
πεπλανημένους τὸ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς πολυθυλῆς καὶ τῆς ἀστρολογίας, σὺν ἀστρονομίας, με-  
τεωρολογίας καὶ ἀερολογίας, τὸ κύριον τῶν πνέματων πᾶσι, τὸ κύριον τὸ πῦρ, τὸν κόσμον δι-  
μετρῶν, τὴν ἡλίου φωταγωρῶν θεὸν ὁππότερ' εἶπεν, τὰ ἔργα τὸ θεῖον. τίνα δὲ λάβω παρὰ σοῦ συνε-  
ρῶν τὴν ζήτησιν; ὅτι πᾶσι πᾶσι ἀπὸ γνάμειν σε, εἰ βέβαια, τὸ Πλάτωνα. πῇ δὲ οὐκ ἔστιν ἐν-  
τίον τὸ θεῖον, ὡς Πλάτων; τὸν γὰρ πατέρα καὶ ποιητὴν τῷδε τὸν παντὸς, ὁρῶν τὰ ἔργον, καὶ ὁρῶντας  
εἰς ἀπὸ ἐξῆμπεῖν, ἀδύνατον. ἀλλὰ τί δὴ τὰ ὡς αὐτῶν· ῥητὶ γὰρ ἐδάμῳς εἶπεν· εὖ γὰρ ὡς Πλά-  
των, ἐπαφῶσαι τὴν ἀληθείας ἀλλὰ μὴ δόξα καμῆς· ζύν μοι λαβοῦ τὴν ζήτησιν ὅτι καὶ περὶ πᾶσι  
γὰρ ἀπαξάτω ἀνθρώποις, μάλιστα ἢ τῆς περὶ λόγους ἐκ διατρίβουσι, ἐν ἐκτακτῇ τῇ δόξῃ  
θεική. καὶ δὲ χάριν καὶ ἀκρίβεις μὲν ὁμολογῶσιν ἓνα τε εἶναι θεόν, ἀνώλεθρον, ἐκ ἀγήγητον. ταῦτα ἄνθρω-  
ποι περὶ τῶν ὡς εἶρα, ἐν τῇ ἰδίᾳ καὶ οἰκείᾳ περὶ ὅντως ὄντα αἰετῶν θεῶν ὅτι μοι νοητῶν;  
Τὸν πάντῳ ὁρῶντα, καὶ αὐτὸν ἐκ ὁρῶμενον,

Εὐελπίδης λέγει. πτωλυνῆα γοῦν ὁ Μένανδρος μοι δεκῇ, ἔνθα φησὶν,

Ἡλιε· σὲ γὰρ δεῖ προσκυλεῖν πρῶτον θεῶν,

Διὸν θεωρεῖν ἐστὶ τὰς ἄλλας θεάς·

27 ἔνδον ἀνατείλαντι· ἐν τῷ βάθει δὲ τοῦ, καὶ ἔντος αὐτῆς κατακαυρᾷ ἐπιτῶ ὅμμα· ὅθεν ὅσα ἀπὸ  
κότως ὁ Δημόκριτος, τὸ λογίων ἀνθρώπων ὀλίγας Φησὶν ἀνατείναι τις τὰς χεῖρας· ἐν ταῦθα ὅν  
νῦν ἔρεα καλέομεν οἱ Ἕλληνες, πάντα ἀφαιρῶμεν· καὶ πάντες εἴτε οἶδεν, καὶ διδοὶ καὶ ἀφαι-  
ρῶν, καὶ βασιλεὺς οὐτὶ τῶν πάντων. πρὸς τῇ καὶ Πλάτων, ἀφαιρούμεν τὸ θεόν, αἰνίττει  
περὶ τῶν πάντων βασιλεία πάντ' ἐπὶ κακῶν αἰπὸν ἀπάντων καλῶν. τίς οὖν ὁ βασιλεὺς τῶν  
πάντων θεός; τῶν ὄντων ἀληθείας τὸ μέτρον. ὥς περ οὖν τῷ μέτρῳ καὶ ἀληθείᾳ τὰ μετρούμενα,  
οὕτως δὲ καὶ τῷ νοῷ τὸ θεὸν μετρεῖται καὶ καταλαμβάνει ἡ ἀλήθεια. ὁ ἱερός ὅντως Μανῶσης,  
ὅσα ἔσται, Φησὶν, ἐν τῷ μαρσιπῶ σὺ σέβμιον καὶ σέβμιον, μέγα ἢ μικρόν· ἀλλ' ἡ σέβμιον ἀληθινόν  
καὶ δικαίον· ἐστὶ σὺ σέβμιον καὶ μέτρον καὶ ἀρχὴν τῶν ὅλων καταλαμβάνων τὸ θεόν· τὰ μὲν γὰρ  
ἀδίκῃ καὶ ἀνίστα ἑδωλα οἶκοι, ἐν τῷ μαρσιπῶ καὶ ἐν τῇ ὡς ἐπὶ ἐκπῆν ρυπώση ψυχῇ κα-  
τακέρυτται· τὸ ἴδιον δὲ δικαίον μέτρον, ὁ μόνος ὄντως θεός, ἴσθαι αἶ, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύ-  
τως ἔχων, μετρεῖ τὰ πάντα καὶ σέβμα· οἷον δὲ τρυτάνη τῇ δικαιοσύνῃ, τίς τῶν ὅλων ἀρρεπῶς πε-  
ριλαμβάνων καὶ ἀνέχων φύσιν. ὁ μὲν δὲ θεός, ὥς περ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν καὶ πλά-  
την καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων, δίδειαι περαινει, καὶ φύσιν περιπορδόμεν· τῇ δὲ αἰ-  
ξωῖ περὶ δική, τῶν ἀπολεπομένων δὲ θείῃ νόμῳ, πτωρός· πῶθεν ὡς Πλάτων ἀλήθειαν αἰνίττει; πῶ-  
θεν ἡ τῶν λόγων ἀφθονία· χορηγία τίς θεοῦ δέειαν ματρίει; σφώπερα Φησὶν τέτων, βαρβάρων  
τὰ γῆ. διδάσκει τὰς διδασκάλας· καὶ ἀπὸ κρύπτειν ἐθέλης, γεωμετρίας παρ' Αἰγυπτίων  
μαθηταίς· ἀστρονομίαν, παρὰ Βαβυλωνίων· ἐπὶ ὧδας τὰς ὑγείας, παρὰ Θράκων λαμβάνεις· 50  
πολλὰ σε καὶ Ἀσσύριοι πεπαιδευέασιν· νόμους δὲ τὰς ὅσας ἀληθείας, καὶ δόξαν τίς δὲ θεῶν, παρ' αὐτῶν  
ὡς Φέλιππος τῶν Ἑβραίων, οἵτινες ὅσα ἀπαιτῶσι κινεῖται, ἐδίδεργον ἀνθρώπων χρύσεια καὶ χάλκεα,  
καὶ δαμό-





Μουσῇ· ἐξερῶ γὰρ ἀληθία· μὴ δέ σε τὰ πρὶν  
 Ἐν στήθεσι φανέντα φίλης αἰῶν ἁμείρῃ.  
 Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλείψας, τέτρωτο προσέδραμε,  
 Εὐθυμῶν κραδίης νοερὸν κύττω, εὐ δὲ δῖα βῆαι  
 Ἀτραπιτῷ, μῦνον δὲ ἰσόρα κόσμοιο ἀνακτε  
 Ἀθάνατον. εἶπε ἱππῶας, ἀγαρήδην δῖα φέρει·  
 Εἰς ἑς· αὐτογυῆς· ἐνὸς ἐκγονα πάντα τέτυκται·  
 Ἐν δὲ αὐτοῖς αὐτὸς θεοινίσσεται· οὐ δέ τις αὐτὸν  
 Εἰσπράττει θνητῶν, αὐτὸς δὲ γὰρ παῖδας ὁράται.

οὕτως μὲν δὴ Ὀρφύς· χρόνῳ τὲ ποτε σωῆκεν πεπλανημένον.

Ἀλλὰ σὺ μὴ μέλλων βροτὲ ποικιλόμητι βράδυνε·

Ἀλλὰ παλίμπαλα γὰρ εἰσέψας, θεὸν ἰλάσκοιο.

εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἐσαύσματά τινα τῷ λόγῳ ἔχει λαβόντες Ἕλληνας, ὀλίγα ἄλλα τῆς ἀλη-  
 θείας ἐφ' ἡγήσαντο, πρὸς μαρτυροῦσιν μὲν τὴν διωσμένην αὐτῆς σὺν ἀποκαρρυμμένην· σφᾶς δὲ αὐ-  
 τὰς ἐλέγχουσιν, ἀοιδεῖς, σὺν ἐφικόμενοι ἔτελους. ἤδη γὰρ οἱ μὲν παντὶ τῷ δήλῳ μαρτυροῦναι, ὡς  
 τῶν χωρὶς ἔχοντος τῆς ἀληθείας ἐνεργῶν τι, ἢ καὶ φησὶν ὡς ἐκείνων, ὁμοίων ὄντων πῶς χωρὶς  
 βάσεως βαδίζειν βιαζομένοις· δυσωπωτῶν δὲ σε εἰς σωτηρίαν καὶ οἱ περὶ τὰς θείας ὑμῶν ἐλεγ-  
 χοί, οὗς ἀπὸ τῆς ἀλήθειας ἐκβιάζομενοι, καμνῶν δὲ ποιητῇ. Μένανδρον γὰρ ὁ κωμικός, ἐν  
 Ἡνίοχῳ, ἐν Ἱπποδολιμῶν τῷ δράματι·

Οὐδείς μ' ὄρεσκει, φησὶ, περὶ πατρῶν ἔξω θεός

Μετὰ χροῶς, οὐδὲ εἰς οἰκίας περὶ σιῶν

29 Ἐπὶ τῷ σκευῇ μητραγύρτης. ῥίπτει γὰρ οἱ μητραγύρται. ὅθεν ἐκείνῳ ὁ Ἀντιφάνης ἐλεγε  
 αὐτῷ μετὰ τῶν σκευῶν. Οὐ γὰρ τῷ μητρί τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ θεοὶ τρέφουσιν. πάλιν δὲ οἱ αὐτὸς κωμικοῦ-  
 πιδος, ἐν Ἱερῇ τῷ δράματι, χαλεπαίνων πρὸς τὴν σωτήριαν, διελέγχειν πρᾶται πᾶσι τοῖς θεοῖς  
 30 πάλαν τὸν τύπον, δῖα φησὶν ὡς ἐμφρόνως· — εἰ γὰρ ἔλκει τὸν θεόν τοῖς κυμβάλοις  
 31 ἀνθρωπῶν, ἡς δὲ βλάπτει, ὅτ' ἔτι πῶν ἐπὶ μέζων τῷ θεῷ. Ἀλλ' ἐπὶ τόλμης καὶ βίβης τῶν  
 32 ὀργάνων. Εὐρημέναν θρώποισιν. καὶ ἐπὶ μόνῳ ὁ Μένανδρος, ἀλλὰ καὶ Ὀμηρῶν καὶ Εὐρι-  
 πίδης, καὶ ἄλλοι συχνοὶ ποιηταί, διελέγχειν ὑμῶν τὰς θείας, καὶ λοιδορεῖσθαι αὐτὰς διὰ τὴν  
 κατ' ὁπίσθον αὐτοῖς. αὐτίκα τὴν Ἀθηναίαν, κωμώμεναν καὶ τὸν Ἡφαιστον, ἀμφιγύρην καλοῦσιν τῇ  
 33 δι' Ἀφροδίτῃ ἢ Ἑλένη φησὶ,

Μηκέτι σῶσις πιδέσθαι ὑποσφίσεως ὀλυμπον.

Ἐπὶ δὲ τῷ Διονύσῳ ἀναφανδὸν Ὀμηρῶν γράφει·

Ὅς ποτε μαγνομένοιο Διωνύσοιο πηλώας

Σεῦε κατ' ἡρώεσσιν Νηυσήιον· αἱ δὲ ἄμα πᾶσαι

Θύσθλα χαμαὶ κατέχθον, ὑπὸ ἀνδροφόνῳ Δυκέρῳ.

ἄξιός τις ἀληθῶς Σωκρατικῆς ἀφαιρέσεως ὁ Εὐριπίδης, ἡς τὴν ἀλήθειαν ἀπιδὼν, καὶ τὰς θείας  
 34 τὰς ὑπερδῶν. ποτὲ μὲν τὴν Ἀπολλῶνα, ὡς μεσημβρίας ἑδρας Νάει, βροτῶσιν ἐμμανέων  
 35 σαφῆς, διελέγχειν· Κεῖνῳ πηλῶν, τὴν περὶ σῶσαι ἐκτενον· Εκείνον ἡγήσθαι ἀνό-  
 36 σιον, καὶ κτεῖναται· Εκείνῳ ἡμαρτ', σὺν ἐγὼ· ἀμαρτῆς ὡς καλῶν, καὶ τῆς δίκης. πᾶσι  
 37 δὲ ἐμμανῇ εἰσάγων Ἡρακλῆα, καὶ μεθύοντα ἀλλαχόθεν, καὶ ἀπαλῶν· πᾶσι γὰρ ἐπὶ ὡς ἐπὶ ὡς. 40  
 38 ὡς, τοῖς κρέας χλωρὰ σὺν ἐπὶ σθῆναι, ἀμύσαι ὑλακτῶν, ὅς τε βαρβάρῳ μαθῆναι· ἡδὴ δὲ ἐν Ἱω-  
 39 νι τῷ δράματι, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐγκυκλῇ τῷ θεῷ τῶν τῶν· Πᾶσι οὖν δίκῃ, τὰς νόμους  
 40 ὑμᾶς βροτῶν· Γράψαστε, αὐτὰς ἀδικίας ὁφλισκάνειν· Εἰ δὲ ὡς ἐστὶν, τῷ λόγῳ ἢ χρη-  
 41 σμα· Δίκας βιαιῶν δώσῃ· αὐτῶν γὰρ γάμων· Σὺ καὶ Ποσειδῶν Ζεὺς θ' ὡς ἔχοντες κρατεῖ.  
 42 Νῆας πᾶσι δὲ ἀδικία κενώσῃ. Ὡς πᾶσι, τῶν ἄλλων ἡμῖν τῇ τῇ προδιηγουμένων,  
 43 δῖα πᾶσι προφητικῶς ἰέναι γράφας· καὶ γὰρ οἱ χρησμοὶ, τὰς εἰς τὴν ὑποσφίσεως ἡμῖν ἀφορμὰς  
 44 ἐσαργῆσαι προταίνοντες, θεμελιόσιν τὴν ἀλήθειαν· γράφαι δὲ αἱ θῆαι, καὶ πολιτικῶν σώ-  
 45 φρονες, σῶτομοι σωτηρίας ὁδοί· γυμναὶ κομμωτικῆς, καὶ τῆς ἐκτὸς καλλιφωνίας καὶ γυμν-  
 46 λίας καὶ κολακίας ὑπάρχουσιν, ἀνισῶσιν ἀγχομένον ὑπὸ κακίας τὸν ἄνθρωπον, ὑπερδῶ-  
 47 σαι τὸν ὀλισθόν τὸν βιωτικόν, μᾶλλον καὶ τῇ αὐτῇ φωνῇ πολλὰ θεράπευσαι, ὅσοις περὶ μὲν ἡμᾶς 50  
 48 τῆς δῖα ζήμια ἀπάτης, πρὸς τὴν πᾶσιν ἐμφανῶς εἰς πρᾶτον σωτηρίαν. αὐτίκα γοῶν ἢ προ-  
 49 φητίς ἡμῖν ἀσάτω πρῶτῃ Σίβυλλα, τὸ ἄσμα τὸ σωτήριον·

οὕτω.



Οὗτ' ἰδοὺ πάντ' ἐστὶ σαφές, ἀπαλήθη ὑπάρχον  
 Ἐλθετε, μὴ σκοπίτω διώκειε καὶ ζόφον αἰεί.  
 Ἡελίε γλυκυδερκές, ἰδοὺ, φάει ἔξοχα λάμπει.  
 Γνώτε ἢ κατ' ἐμνοιοσφίλῳ ἐν σήθεσιν ὑμῶν.  
 Εἰς θεὸς ἐστὶ, βροχάς, ἀνέμους, σφισμὸς τ' ὀπιπίμπων,  
 Ἀστροπαῖς, λιμὲς, λοιμὲς, καὶ κήδεα λυγρὰ,  
 Καὶ κηφείας, κρύσταλλα τε. τί καὶ ἐν ἔξαγορῶ;  
 Οὐρανοῦ ἡγήται, γαίης κρατῆς, αὐτὸς ὑπάρχει.

- 10 ὅθεν σφρόδρα τὴν μὲν ἀπάτῃ ἀπὸ κἀζούσα τῷ σκότῃ τὴν ἢ γινώσιν, ἡλίω καὶ φωτὶ τῷ  
 θεῷ ἄμφω δὲ παραθεμελίη τῇ συγκρίσει, τὴν ἐκλογὴν διδάσκει· τὸ γὰρ ψευδὲς, ἡ ψιλλῇ τῇ  
 παραθεσί τ' ἀληθοῦς διασκηδάννυται· τῇ δὲ χρηστῇ τῆς ἀληθείας ἐκείνῳ ζόμενον, φυγαδύε-  
 ται. Ἱερεμίας δὲ ὁ παρ' αὐτῆς, ὁ πᾶν σοφῶς, μᾶλλον δὲ ἐν Ἱερεμίας τ' ἄριστον πνεῦμα, ὁ πᾶν δέκνυσι  
 τὴν θεόν. Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμὶ, φησὶ, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πῶρρωθεν. εἰ ποιεῖς τὴν ἀνθρώπῳ ἐν κρυ-  
 φαίοις, καὶ ἐγὼ σὺν ὀψομῇ αὐτῶν; ἡ εἰς τὰς οὐρανούς καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει κύριος.  
 πάλιν δὲ αὐτῷ Δαὶδ' Ἡσαίου, Τίς μετέστη, φησὶ, τὴν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὰς οὐ-  
 κί; ὅρα τὸ μέγεθος τῆς θεοῦ, καὶ καταπλάσσει. τὰς τὴν πρὸς κωμῶσιν ἐφ' οὗ φησὶν ὁ παρ-  
 φήτης, Ἀπὸ πρὸς ὧν σου ὅρη τακῆσθαι ὡς δὲ πρὸς ὧν πυρὸς τῆκεται κηρός. οὗτ' αὖ, φη- 30  
 σὶν, ἐστὶν ὁ θεός, οὗ θρόνον μὲν ἐστὶν ὁ οὐρανός, ὑποπόδιον δὲ ἡ γῆ· ὅς ἐστι ἀνοίξῃ τὸν οὐρανὸν, τρέμῃ  
 σὲ λήψεται. βέβαια καὶ περὶ τῶν εἰδωλῶν ἀκούσθαι τὴν φησὶν παρ' αὐτῆς οὗτ' αὖ; παραδειγμα-  
 20 τιστὶν ὅτι ἐμὲ πρὸς τὴν ἡλίω, καὶ ἔσται τὸ θνησιμῶν αὐτῶν, βρώματι πῶς πετινοῖς τῶν οὐρα-  
 νοῦ, καὶ πῶς τῆς γῆς· καὶ σαπῇ· ὑπὸ τῆς ἡλίου καὶ τῆς σελεύης [αὐτῆς] ἡ γῆ καὶ ἡ οὐρανός, καὶ  
 οἱ αὐτοὶ ἐδάδωσαν, καὶ ἐμπρησθήσονται ἡ γῆ καὶ αὐτῶν. φθαρθήσονται δὲ καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τὸν  
 κόσμον σὺν καὶ αὐτοῖς λέγει ἡ γῆ, φησὶ, παλαιωθήσεται, καὶ ὁ οὐρανὸς παρελεύσεται· τὸ δὲ ῥῆ-  
 μα κυρίου μένει εἰς τὸ αἰῶνα. τί δαὲ ὅτ' αὐτῶν ἐαυτὸν δεικνύναι ὁ θεὸς βουληθῇ, Δαὶδ' Μωϋ-  
 σέως· Ἰδεῖτε ἰδεῖτε, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ, καὶ σὺ ἐστὶς θεός ἐπ' αὐτῶν· πᾶν ἐμὲ· ἐγὼ δὲ σὺν κενῶ, καὶ ζῆν ποιεῖ-  
 σω· πᾶν ἐγὼ, καὶ γὰρ ἰσχυρῶς, καὶ σὺ ἐστὶς ὅς ἐξέλεῖς· ἐκ τῶν χειρῶν μου. ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐπα-  
 ρεῖται ἡ γῆ καὶ ἡ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ οὐρανὸς.  
 τί φησὶν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἄριστον Δαὶδ' Ὡσὶ. σὺ ὁ κενὸς λέγει· Ἰδὲ ἐγὼ στερεῶν βροντῶν, καὶ  
 κίττων πνεῦμα· οὐ αἱ χεῖρες καὶ τὴν σπῆραν τῶν οὐρανῶν ἐξημελῶσιν. ἐπὶ δὲ καὶ Δαὶδ' Ἡσαίου καὶ  
 30 πᾶν τὴν δόξαν ἡμῶν οὐ σὺν τῶν φωνῶν. ἐγὼ εἰμὶ, ἐγὼ εἰμὶ, φησὶν ὁ κύριος, ὁ λαλῶν δικαιο-  
 σῶν, καὶ ἀναγνῶν ἀλήθειαν σπῆραν ἡμῶν. ἔφηκε· βουλεύσατε ἅμα, οἱ σωζόμενοι δὲ τῶν  
 ἐθνῶν. σὺ ἐγνώσθαι οἱ ἄγγελοι τὸ ζῆλον γλύμμα αὐτῶν καὶ πρὸς ἀχόμενοι θεοῖς, οἱ δὲ σώσασιν  
 αὐτούς. εἴθ' ὑποβάς, ἐγὼ, φησὶν, ὁ θεός, καὶ σὺ ἐστὶς πᾶν ἐμὸν· δίκαιος καὶ σωτὴρ· σὺ ἐστὶς  
 πᾶν ἐμὸν· ὁ πᾶν ἀφ' ἡμῶν πρὸς με, καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ' ἐχάστων τῆς γῆς. ἐγὼ εἰμὶ ὁ θεός, καὶ σὺ ἐστὶς  
 ἅλ' αὖ καὶ ἐμαυτὸν ὁμνῶ. πῶς ἢ εἰδωλόλατραις θυγατέρας λέγων, Τίνι ὁμοιωσάμενος κύριος;  
 ἢ τίνι ὁμοιωσάμενος αὐτὸν; μὴ εἰκόνα ἐποίησεν πελίων; ἢ χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ καὶ χρυσοῦ, καὶ  
 περὶ χρυσοῦ αὐτόν; ἔτι δὲ πᾶν τῶν τῶν, μὴ οὐκ ἐπὶ ὑμῶν εἰδωλόλατραι· ἀλλὰ πᾶν νῦν φυλάττει  
 αὐτὸς ἀπειλὰς· ὁλολύξῃ γὰρ τὰ γλύπαι καὶ τὰ χειροποίητα, μᾶλλον ἢ οἱ ἐπ' αὐτοῖς πεποιθότες.  
 ἀναίδητος γὰρ ὁ ὕλη. Ἐπὶ, φησὶν, ὁ κύριος σείσει πόλεις κατωκεμένους. ἔτι οἰκουμένῳ ὅλῳ κα-  
 40 τελέψεται τῇ χειρὶ, ὡς νοσῶν. τί σοι σοφία ἀναγνῶν μυστήρια, ἔρησας ἐκ παλῶν Ἑβραίου  
 σεσοφισμένους; Κύριος ἐκπέσει με δόχην ὁδῶν αὐτῶν εἰς ἔργα αὐτῶν, καὶ κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ  
 δόξα πρὸς ὧν αὐτῶν γινώσκεις καὶ σωσεις. ἔως πότε ὁ κενὸς κατὰ κενῶν; πότε ἢ ἐξ ὑπνὸς ἐγερθήσῃ;  
 εἰ δὲ ἀοκνῇ, ἢ ζῆται σοὶ ὡς περὶ πηγὴν ὁ ἀμνηστὸς σε, ὁ λόγος ὁ πατρικός, ὁ ἀγαθὸς λύχνος, ὁ  
 κύριος ἐπαγών τὸ φῶς τῶν πᾶσι καὶ σωτηρίας. κύριος γὰρ ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ  
 ἐσχάτῃ αὐτῶν, ὡς φησὶν Ἱερεμίας· ἀνθρώπων τῶν οἰκουμένων ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν. δόξα πρὸς ὧν γὰρ  
 ἡμᾶς ὁ πᾶν εἰδωλὰ ἡ σοφία, ἢ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῶν, ἀνορθοῖ ὁ πᾶν τῶν ἀλήθειαν. Ἐαὐτὴ πρῶτη τῆ  
 παραπλάγιος ἀνάγκης. ὅθεν δόξα πρὸς ὧν εἰδωλόλατραις ἀπίστης ὁ θεὸς εἰς τοὺς παγκάλως ἀ-  
 νακέρασε Μωϋσῆς· Ἄκουε Ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἰς ἐστὶ· καὶ κύριον τὸν θεόν σου πρὸς κυ-  
 30 τῆς, ἔαυτὸν μόνον λατρεύσας. νῦν δὲ σὺ πᾶν εἰς ὡς ἀνθρώποι, καὶ τὸ μακάριον ψαλμῶδὸν ἐκείνον  
 τὸ Δαὶδ' ὁ δὲ ἀγαθὸς παῖδας, μὴ ποτε ὀργισθῇ κύριος καὶ δόξα λείδῃ ἐξ ὁδῶν δικαίας, ὅτ' ἀνέκταν-  
 θῇ ἐν ἰαχρῇ ὁ θυμὸς αὐτῶν· μακάριοι πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῶν. ἡ δὲ ὑπεροκλήρων ἡμῶν ὁ κύ-  
 ριος, τὸ σωτήριον ἐνδίδωσι μέλας, οἷον ἐμμοσὶν ῥυθμόν· τῶν ἀνθρώπων, ἔως πότε βαρυκαρδίους;

ἵνα τί ἀγαπᾷτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; τίς οὐκ ἡ ματαιότης, καὶ τί τ' ψεῦδος; ὁ ἄγιος  
 22 δόξολον ἔκυρξεν, τὰς ἑλλώας ἀπώμενεν, ἐξηγήσατό σοι· ὅτι γινώσκεις τὸν Θεόν, ἔχων ὡς Θεὸν  
 23 ἐδόξασαν, ἢ ἡνυχάζουσιν, ἀλλ' ἐμαυτῶν ἑστῶτες διλογισμοῖς αὐτῶν, ἑήλαξαν τὴν δόξαν  
 24 ἔθ' Θεὸν ὁμοιωματι εἰκόν· φθαρτὴν ἀνθρώπου, καὶ ἐλάττωσαν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ  
 25 μὴ ὁ γὰρ Θεὸς οὗτος, ὅς ἐστιν ἀρχὴ ἐπέθηκε τὸ ἔρανον καὶ τὴν γλῶσσαν, τὸν μὲν Θεὸν ἐνοῶς, τὸν δὲ  
 26 ἔρανον πνευματικῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀσεβείς; ἀκούε πάλιν περὶ τῆς λέξεως. Ἐκλείψει μὲν ὁ  
 27 ἥλιος, καὶ ὁ ἔρανος σκοιῶθήσεται, λάμψει δὲ ὁ παντοκράτωρ εἰς τὸ αἰῶνα, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν  
 28 ἔρανων σαλευθήσονται, καὶ οἱ ἔρανοι εἰλιγθήσονται ὡς δέρις ἐκτενόμενοι καὶ συσπόμενοι· αὐτὸ γὰρ  
 29 αἱ περὶ τῆς φωνῆς καὶ τῆς γῆς φεύξεται ἀπὸ προσώπου κυρίου. καὶ μύριας αὐτοὶ ἔχουσιν ἔρα-  
 30 φας παρὰφέρειν, ὧν ἑδὲ κεραία παρελεύσεται μία, μὴ ἔχῃ ὀπίπλης γυρομένη· πρὸς ὅσον κυ-  
 31 ρίου, τὸ ἔργον πνεῦμα ἐλάλησεν ταῦτα· μὴ τίνω μηκέτι, φησὶν, ἡμεῖς, ὀλιγώρει παιδείας κυ-  
 32 ρίου· μηδὲ ἐκλύει τὰς αὐτὰς ἐλεγχόμενον. ὡς τὸ ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας· ἔσθ' ὡς μα-  
 33 θητικῶς ὁ διδάσκαλος, ἔσθ' ὡς οἰκέτης ὁ κύριος, ἔσθ' ὡς Θεὸς ἀνθρώποις, πατὴρ ὡς ἡπίως  
 34 νεθεῖται ἡμῶς· ἔπειτα, Μωϋσῆς μὲν ὁμολογεῖ ἐμφορῶν εἶναι καὶ ἐντρομῶν, ἀκούων περὶ τῶν λόγων·  
 35 οὐ δὲ ἔσθ' ὡς λόγου ἀκροώμενον· ἔθ' εἶς, καὶ δέδιος, οὐκ ἀγωνίας; ἔθ' ἅμα πνεύματι, καὶ σπείρει  
 36 ἐκμαθεῖν, τὰς τῶν ἀσεβῶν εἰς σωτηρίαν, φοβούμενον τὴν ὀργὴν, ἀγαπήσας τὴν χάριν, ζή-  
 37 λῶσας τὴν ἐλπίδα, ἵνα ἐκκλίνῃς τὴν κρίσιν; ἡκετε ἡκετε, ὡς νεολαία ἡ ἐμὴ. ἡ γὰρ μὴ αὐθις ὡς  
 38 τὰ παιδία γινώσκει, καὶ ἀναγινώσκει, ὡς φησὶν ἡ γραφή, τὸν ὄντως ὄντα πατέρα καὶ μὴ δόξα λαβή-  
 39 τε, ἔσθ' ὡς μὴ εἰσελθόντες εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἔρανων. πῶς γὰρ εἰσελθεῖν ὀπίπτερσιν  
 40 τῶν ξένων; ἀλλ' ὅταν, οἱ μὲν, ἐλθῶν καὶ πολιτευθῇ, καὶ τὸ πατέρα δόξα λαβῇ, πέτι ἐν τοῖς πατέ-  
 41 ρεσσιν, τὸ πνεῦμα καὶ καταξιώσῃ, τότε τὸ βασιλείας τὸ πατρὸς κοινωνήσῃ τῶν γνησίων,  
 42 τῶν ἡρώων. αὐτὴ γὰρ ἡ πρωτότοκος ἐκκλησία, ἡ ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν συγκειμένη παίδων·  
 43 ταῦτ' ἐστὶ τὰ πρωτότοκα, τὰ ἐναπογεγραμμένα ἐν οὐρανοῖς, καὶ τῶν μυστηρίων ἀγγέλων συμ-  
 44 πανηγυρίζοντα· πρωτότοκος ὁ παῖς, ἡμεῖς οἱ τρυφῶντες Θεῷ, οἱ δὲ πρωτότοκος γνήσιος φίλος,  
 45 οἱ πρωτοὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τὸν Θεὸν νενοηκότες, οἱ πρωτοὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἀπασασμένοι, οἱ  
 46 πρωτοὶ τῶν διδασκάλων κεχωρισμένοι. νυνὶ δὲ τοσάτω ἱνὲς εἰσὶν ἀθεώτεροι, ὅσω φιλανθρωπότε-  
 47 ροι· ὁ Θεός· ὁ μὲν γὰρ, ἐκ δόλων ἡμῶς ἡρώων βλάπεται· οἱ δὲ, καὶ ἡοὶ ἡρώων ὑπερηφανή-  
 48 κασιν. ὡς τῆς ἀπονοίας πολλῆς, τὸν κύριον ἀπαχυνώσας; ἐλθὲν ἑρπύλλει· ὑμεῖς ὅμως  
 49 δόξαν δόξα λαβόντες; σωτηρίαν χαρίζεσθαι· ὑμεῖς δὲ, εἰς ἀνθρώπων ὑποφύετε; ζῶντες δι-  
 50 ρεῖσθαι αἰῶνιον· ὑμεῖς δὲ, τὴν κόλασιν ἀναμένετε· καὶ τὸ πῦρ ὃ περισκοπεῖτε, ὃ ἡτοίμασεν ὁ κύριος  
 51 τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτῶν; διὰ τῶν μακάριων ἀποστόλων, μαρτύρων ἐν κυ-  
 52 ρίῳ, φησὶν, μηκέτι ὑμῶς περὶ πατρὸς, καθὼς καὶ τὰ ἔθνη περὶ πατρὸς, ἐν ματαιότητι τῶν νοῶν αὐτῶν,  
 53 ἐσκοτισμένοι τῇ ἀφανείᾳ ὅντες καὶ ἀπηλλοτριωμένοι τῇ ζωῇ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀνομίαν τὴν οὐσίαν  
 54 ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πᾶσαν τῆς καρδίας αὐτῶν· οἵτινες ἑαυτοὺς παρέδωκαν ἀπηλλοτριώσεως τῇ  
 55 ἀσελγείᾳ εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης καὶ πλεονεξίας. τοιαῦτα μάρτυρες ἐλέγχοντες τὴν  
 56 τῶν ἀνθρώπων ἀνομίαν, καὶ Θεὸν ὀπίσσωμένους, ἢ δὲ ἕτερον ὑπολείπει τῶν ἀπίστων, ἢ κρίσις καὶ  
 57 καταδίκη; οὐκ ἀμέλει δὲ ὁ κύριος παραγνῶν, ἐκφοβῶν, περὶ τῶν, διεγείρων, νευθεῖων·  
 58 ἀφυπνίζει γὰρ τοὺς, καὶ ἐκκόπτει αὐτὰς τὰς περὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνομιῶν· ἔλαβε, φησὶν, ὁ καθ' ἑαυτὸν  
 59 καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ὀπίσσωσιν οἱ Χριστοὶ κύριος, ὁ τὸ ἀναστῆναι ἥλιος, ὁ πᾶσι  
 60 φόρος γινώμενος, ὁ ζῶν χαριστέμενος ἀκλίσιν ἰδίᾳς. μὴ οὐκ ἀντιφρονεῖται ὡς ἔσθ' ὡς λόγος, μὴ  
 61 λάβῃ καταφρονῶν ἑαυτῶν. λέγει γὰρ πᾶσι ἡ γραφή· Σήμερον, εἰὰ τῆς φωνῆς αὐτῆς ἀκούετε, μὴ  
 62 σκληρυνθῇ τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῶν παραπικρασμῶν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς πρᾶξιν ἐν τῇ  
 63 ἐρήμῳ, οὐκ ἐπείρασεν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν δοκιμασίᾳ. ἡ δὲ δοκιμασία ἡ ἐστίν; εἰ θέλεις μαθεῖν,  
 64 τὸ ἄγιόν σοι πνεῦμα ἐξηγήσει· καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου· φησὶ, τὸ ἀρὰ ἀκρόαται· διὸ προσώχθισα  
 65 τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, καὶ ἔπειτα, Αἰ τῶν ἀνθρώπων τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγνώσαν τὰς ὁδούς μου. ὡς ὡμοῖται  
 66 ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν ἀνάπαυσίν μου. ὁρᾶτε τὴν ἀπὸ τῆς; ὁρᾶτε τὴν περὶ τῶν  
 67 πλῆθους; ὁρᾶτε τὴν ἡμέραν; ἢ δὴ οὐκ ἔτι τὴν χάριν εἰς ὀργὴν μεταλλάσσομεν, καὶ οὐκ ἀναπεπαι-  
 68 μέναις τῶν ἀκαθάρτων καταδεχόμενοι τὸν λόγον, ἐν ἀγνοίᾳ ξενοδοχῶμεν τῆς ψυχῆς τὸν Θεόν· μεγα-  
 69 λὴ γὰρ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῆς ἡ χάρις· εἰὰ σήμερον τὸ φωνῆς αὐτῆς ἀκούσωμεν. τὸ δὲ σήμερον, καθ'  
 70 ἑκάστῳ αὐτῶν αὐξάνει τὴν ἡμέραν, ἔσθ' αὐτὴ ἡ σήμερον ὀνομαζέται. μέλει ὅτι σωτελείας, καὶ ἡ σήμε-  
 71 ρον, καὶ ἡ μάστις διδασκάλου· καὶ τότε ὁ ὅλος σήμερον, ἡ ἀνελκείας τῶν Θεῶν ἡμέρας, τῶν αἰῶνι-  
 72 σι συνεκτείνεσθαι. αἰεὶ οὖν τῆς φωνῆς ἀπακούωμεν τῶν Θεῶν λόγον. ἡ σήμερον γὰρ αἰὶς αἰῶν ἐστιν  
 73 αἰῶν.

αἰκῶν· σύμβολον τῆς φωτὸς, ἡμέρα· φῶς δ', ὁ λόγος· αἰθρώπεις, οἱ οὐ κατανοητοί· τὴν  
θεόν· εἰκότως ἄρα, πιστεύουσι μὲν καὶ παρούουσιν, ἡ χάρις ὑπερπελεονάσῃ· ἀπερήσασθαι δὲ καὶ  
παλινωμένους καὶ καρδίας, ὁδούς τε καὶ κυριακάς μὴ ἐγνωκέναι, ὡς αὐθιγὰς ποιεῖν καὶ ὁρᾶν· 32  
ζεῖν παρήγγελεν Ἰωάννης· τέττις δὲ προσώχθισεν ὁ θεός, καὶ ἀπὸ λαοῦ καὶ δὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἀπὸ  
λαῖς αἰνιγματωδῶς ἀπελήφασιν οἱ παλαῖοι τῶν Ἑβραίων παλαιήται· καὶ γὰρ εἰσλθεῖν εἰς τὴν κα-  
πὶ πωρῶν λέγονται· διὰ τὴν ἀπιστίαν, περὶ ἧς φησὶ αὐτὸς κατακαλεῖσθαι τὸν Μωϋσέως· διὰ  
δοχῶν, ὅτι ἐπεὶ ἐργώμαθ' ἐν, σὺν αὐτῷ ἄλλως σφαιρῶν, μὴ ἐχρὶς ἵησθαι περὶ δόκτας. Φιλαν- 33  
θρῶπ· δὲ ὡν ὁ κύριος, πένιαι αἰθρώπεις εἰς ὁπλίζουσιν τῆς ἀληθείας παρακαλεῖ, ὅτι πα-  
ρακλητὸν δόσεσθαι. τίς οὐκ ἡ ὁπλίζουσιν; θεοσεβεία. θεοσεβεία δὲ, πρὸς πάντα ὡφελίμη, 34  
καὶ τὸ Παῦλον, ἐπερὶ ἐλπίαν ἔχουσαι ζωῆς, τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης. πόσου ὁμολογήσεται ὁ αἰθρῶν· 35  
ποι, ἐπὶ πρᾶσκει σωτηρίαν αἰδοῖ, ὡν ἡσυχία αὐτῷ; καὶ εἰ τὸν Πάριον πρὸς ὅλον τὸν χυμῶν  
τὸ ρεύμα τὸ μυθικὸν δόξαμεν τῆς, ἀντὶ τῆς σωτηρίας μισθὸν ἀρετῆς· μὴ οὐκ ἀποκαμῆτε  
ἐξ ἑνὸς ὑμῖν, ὡς ἐβέλητε, ἐξ ὡν ἡσυχία τὴν πολυτήμητον σωτηρίαν οἰκείῳ θησαυρῷ, ἀγάπη, καὶ  
πίστις ζωῆς· ὅς ἐστιν ἀξίολογος μισθός. πάντων ἡδύως τὴν τιμὴν ὁ θεός λαμβάνει· ἡλπίκαμεν 36  
γὰρ ὅτι θεὸς ζῶν, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν. οἱ δὲ ἄλλοι, περὶ φύκεις  
τῷ κόσμῳ, οἱ αὐτοὶ πᾶσι ἐν αἰσίοις πέτραις, ἀθανάσιος ὁ λογιστὴς· κατὰ περὶ ὁ Ἰακώβος γέ-  
ρων, ἐπὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς ἐν ἔραν ἡσυχίας, πρὸς δὲ, καὶ τῆς ὄντως ὄντος ἡμετέρας 37  
φωτὸς, ἀλλὰ τὴν καπνὸν. θεοσεβεία δὲ, ἐξ ὁμοιοῦται τῷ θεῷ, καὶ τὸ διωκτὸν, τὸν ἀνθρώπον,  
καταλλήλον ὁπλίζεσθαι διδασκαλὸν θεόν, τὸν καὶ μόνον ἀπὸ κατὰ ἀξίαν διωάμενον  
38 ἀνθρώπον θεῷ. πάντων ἀπὸ τῶν τῶν διδασκαλῶν, θείαν ὡν τῆς ὁπλίζουσιν, Σὺ δὲ ὦ Τι-  
μόθεε, φησὶν, δὸς βρέφους τὰ ἱερὰ χεῖρματ' αἰδοῦ, τὰ διωάμενά σε σφίσι εἰς σωτηρίαν, διὰ  
πίστεως ἐν Χριστῷ. ἱερὰ γὰρ ὡς ἀληθῶς, τὰ ἱεροποιούτω καὶ θεοποιούτω χεῖρματ'· ἐξ ὧν γεμα- 39  
μάτων καὶ συλλεβῶν τῶν ἱερῶν, τὰς συγκεκριμένας χεῖρας, τὰς συντρίβεις, ὁ αὐτὸς ἀπελού-  
θως ἀπὸ τῶν, θεοπνεύματος καλεῖ, ὡφελίμως οὐκ πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγχον, πρὸς  
ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ· ἵνα ἄρτι· ἡ ὁ τῆς θεῆς ἀνθρώπου, πρὸς πᾶν  
ἔργον ἀγαθὸν ἐξερρημένον. σὺν ἂν τις οὕτως ἐκπαιδεύῃ τῶν ἄλλων ἀγίων τὰς προτροπὰς, ὡς 40  
αὐτὸν τὸν κύριον, τὸν Φιλάνθρωπον· οὐδὲν γὰρ ἄλλ' ἢ τὸ ἔργον μόνον ἐστὶν αὐτῷ, σὺν τῷ τὸν ἀν-  
θρώπον. βοᾷ γὰρ, ἐπείγων εἰς σωτηρίαν αὐτὸς, ἡγίκεν ἡ βασιλεία τῶν ἔραν· ὁπλίζεσθαι 41  
τῆς ἀνθρώπου, πᾶσι τῶν τῶν φέρον. πάντες καὶ ὁ ἀπὸ τῶν πᾶν κυρία, παρακαλῶν τῆς  
42 Μακεδόνας, ἐρμηνεύς γίνεται τῆς θείας φωνῆς· ὁ κύριος ἡγίκεν, λέγων· ἀλαβῆσθε μὴ  
καπεληφθῶμεν κενοί. ὑμεῖς δὲ, ἐς ποσὺν ἀδείς, μάλλον δὲ ἀπίστει, μήτε αὐτῷ πηθόμενοι τῷ  
κυρίῳ, μήτε τῷ Παύλῳ, καὶ πᾶσι ὑπὲρ Χριστοῦ διωκόμενοι, γένεσθε, καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ θεός;  
ἡ πίστις εἰσαίξει, ἡ εἰρήνη διδάξει, ἡ χάρις παιδαγωγῆσθαι· δεῦτε ὡς τέκνα, λέγεσθε· ἀκούετε με, 43  
φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς. εἴπα, ὡς ἡδὴ περὶ δόξης, σωτόμως ὁπλίζεσθαι, τίς ἐστιν ἀνθρώπου  
ὁ θελὼν ζῶν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς; ἡμεῖς ἐσμεν, φησόμεν, οἱ ἀγαθοὶ πρὸς κλητῶν, οἱ 44  
τῶν ἀγαθῶν ζήλωται. ἀκούσατε οὐκ οἱ μακρὰν, ἀκούσατε οἱ ἐγγύς· σὺν ἀπεκρίθη πᾶς ὁ λό-  
γος· φῶς ἐστὶ κοινόν, ὁπλίζεσθαι πᾶσι αἰθρώπεις· οὐδεὶς Κιμμέριος ἐν λόγῳ· ἀπεύσωμεν  
εἰς σωτηρίαν, ὅτι τὴν παλιγγενεσίαν, εἰς μίαν ἀγάπην συναχθῶν οἱ πολλοί, καὶ τὴν τὴν  
ναδικῆς εἰσὶ ἐνωσιν· ἀπεύσωμεν ἀγαθὰ ἐργάμενοι· ἀναλόγως ἐνότητά διώκωμεν, τὴν ἀγαθὴν 45  
ἐκζητοῦντες μονάδα. ἡ δὲ σὺ πολλῶν ἐνωσις, σὺ πολλῶν φωνῶν τὴν ἀσσορᾶς ἀρμονίαν λαβῶσα  
θεῖκλῳ, μία γίνεται συμφωνία, ἐν χορῶν καὶ διδασκαλῶν τῶν λόγων ἐπομένη, ἐπ' αὐτῶν τὴν  
ἀληθῆσαν ἀναπαυομένη, ἡ δὲ λέγεσθαι, ὁ πατήρ· πάντων ὁ θεὸς τὴν φωνὴν τὴν ἀληθινὴν ἀσά-  
ζειται παρὰ τῶν αὐτῶν πᾶν πρῶτον καρκύνει. Ἀλλ' ἐκ πατέρων, φησὶ, παραδεδομένον  
ἡμῖν ἐστὶν ἀνατρέψαι σὺν εὐλογίᾳ. καὶ τὴν δὲ ἐχρὶς τῇ πρώτῃ τροφῇ τῶν ἀλάκων, χεῖρματ' ὡς  
παθὲν σωείσθαι ἡμᾶς ἐκ χυμῆς αἰτήσθαι; τί δαὶ αὐξάνομεν ἡ μειοῦμεν τὴν πατρίαν οὐ-  
σίαν, καὶ ἐχρὶς τὴν ἴσιν, ὡς παρελήφμεν, ἀφ' οὗ λαμβάνομεν; τί δαὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς κέλοις τοῖς  
πατρίοις ἐναποβύζομεν, ἡ καὶ τὰ ἄλλα, ἀνὰ πᾶσι τῶν ἐκ τῆς ἀσσορᾶς πρὸς κλητῶν, γέ-  
λωσθαι ὡφλομεν, ὅτι περὶ ἐμὴν· ἀλλὰ σφᾶς αὐτὸς, καὶ εἰ μὴ παιδαγωγῶν ἐτύχομεν ἀγαθῶν, 33  
ἐπανορθώσαμεν; εἴτε, ὅτι τῶν παθῶν αἱ παρεκβάσεις, καὶ τοὶ ὁπλίζομεν καὶ ὁπλοφαλαῖς οὐσαι,  
40 ὅμως γλυκαῖα πᾶσι πρὸς πίστιν· ὅτι δὲ τῆς βίβης, οὐκ ἐπὶ τὸ ἐπὶ καταλείποντες τὸ πονηρὸν καὶ  
ἐμπαθὲς καὶ ἄθρον, καὶ οἱ πατέρες χαλεπαίνουσιν, σὺν ὅτι τὴν ἀληθῆσαν ἐκκλινόμεν, καὶ τὸ ὄντως  
ἐπὶ αὐτῶν ὁπλίζομεν, οἷον δηλητήριον φάρμακον τὸ σωτήριον ἀπώσμενοι· τὸ αὐτὸ γὰρ ἵσθαι



οὐ πώποτε παρ' ἐπὶ τῶν, νοῦν τῶν, παιδῶν, Φιλῶν. οὐδὲ γὰρ σώζων πώποτε συμβουλεύει δὲ τὰ  
 ἄλλα. Δίκατοι γάρ εἰσι, λέγει κύριος· οἱ δὲ ψῶντες, πορεύεσθε ἐφ' ὑδῶρ καὶ ὅσοι μὴ ἔχουσιν ὕ-  
 γιον, βαδίσαντες καὶ ἀγοράσαντες, καὶ πίετε ἀπὸ δρυγίου. ὅτι τὸ λουτρὸν, ὅτι τὸ σωτήριον,  
 ὅτι τὸν φωτισμὸν παρακαλεῖ, μονοουχὶ βοῶν καὶ λέγων, Γίω σοὶ δίδωμι ἑτάλασσαν, παιδίον,  
 οὐρανὸν τε καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ζῶα σοὶ χαρίζομαι· μόνον ὡς παιδίον διψήσων τῶν πατέρων· ἀ-  
 μείβεσθαι σοὶ δεχθήσεται ὁ θεός· οὐ καπηλεύεται ἡ ἀλήθεια· δίδωσί σοι καὶ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ νηκία,  
 καὶ τὰ ὅτι τῆς γῆς τὰ ὅσα σου πᾶς εὐχαρίστεις τρυφᾷς· δεδημιούργηκεν ὁ πατήρ· ὥστε δρυγίῳ  
 μὲν ὠνήσεται ὁ νόθος, ὃς ἀπώλειας ἐστὶν παιδίον, ὃς μαμωνᾶ δουλεύειν προσήρῃ· σοὶ δὲ τὰ σὰ  
 ὅτι τρέπει, τῷ γνησίῳ λέγει, τῷ φιλοῦντι τὸν πατέρα, διὸν ἐπὶ ἐργάζεσθαι, ὡς μόνον καὶ ὑπαρχέ-  
 10 ναι λέγων, καὶ ἡ γῆ παρὰ τὴν ἡσυχίαν εἰς βεβαίωσιν· οὐ γὰρ κυρούται τῇ φθορᾷ. Ἐμὴ γάρ ἐστιν πα-  
 σα ἡ γῆ· ἐστὶ δὲ σὴ, ἐὰν ἀπολάβῃς τὸν θεόν· ὅθεν ἡ γραφὴ εἰκότως εὐαγγελίζει· τοῖς πεπιστω-  
 κέσιν· οἱ δὲ ἄγριοι κυρίου, κληρονομήσουσι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. ποίαν ὡς μα-  
 κάρει δόξαν, εἰπέ μοι· ὡς ἐφ' ἡλμύς ἐσθ' εἶδεν, οὐδὲ οὓς ἤκουσεν, οὐδὲ ὅτι καρδίας ἀνθρώπου  
 ἀνέβη καὶ χαρήσονται ὅτι τῇ βασιλείᾳ τοῦ κυρίου αὐτῶν εἰς τὰς αἰῶνας, ἀμήν. ἔχει ὡς ἄνθρωποι  
 τὴν θείαν τῆς χάριτος ἐπαγγελίαν· ἀκηκόασι καὶ τὴν ἀλλήλῃ τῆς κλάσεως ἀπ' αὐτοῦ, διὸν ὁ  
 κύριος σώζει, φόβος καὶ χάρις παιδαγωγῶν τὸν ἄνθρωπον· τί μέλλομεν; τί ἐσθ' ἐκκλινόμεν  
 τὴν κλάσιν; τί ἐκκαταδεχόμεθα τὴν δωρεάν; τί δαί' ἐχαιρέμεθα τὰ βελτίονα, θεὸν ἀντὶ τῆς  
 πονηρίας, καὶ σοφίαν εἰδωλολατρίας ποικίλομεν, καὶ ζῶν ἀντικαταλλάσσομενοι θανάτῳ; Ἰδοὺ τί-  
 20 ῃκα πρὸς πρὸς ὧν ὑμῶν, Φησὶ, τὸν θάνατον, καὶ τὴν ζῶν. πρὸς αὐτὸν κύριος, ἐκλέξασθαι  
 τὴν ζωὴν· συμβουλεύει σοὶ ὡς πατήρ, καὶ θεοῦ τῷ θεῷ. ἐὰν γὰρ ἀκούσῃς με, Φησὶ, καὶ θελήσῃς  
 30 πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς φάλαγγος· ὑπακούῃς τῇ χάριτι. ἐὰν ἢ μὴ ὑπακούῃς με, μὴ ἢ θελήσῃς, μά-  
 χαρά ὑμᾶς ἐστὶν κατὰ τὴν παρακλήσιν καὶ κρίσιν. πρὸς τὸν κύριον ἐλάλησεν τὸ πᾶν νόμος ἀλη-  
 θείας, λόγος κυρίου· βέλεσθε ὑμῖν ἀγαθὸς γάρ εἰμι καὶ σύμβουλος· ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἀκούσατε ἐγὼ  
 εἰ διωκτῶν, ἐνδείξομαι ἐχθρὸν μὲν ὑμᾶς, ὡς ἄνθρωποι, αὐτὰ πείρ' ἐννοούμενους· ἀγαθὸς ἔμψυτον  
 ἐπὶ γὰρ μάρτυρα ἀξιοῦσιν, πῶς αὐτὸν οἴκθην περὶ φανῶς αἰρεμένῳ πρὸς βίβλιν, μὴ ἢ ζῆ-  
 τῶν εἰς μετὰ δικαίον ἐκπονεῖν. καὶ γὰρ ἐγὼ μετ' ἐσθ' ἐφίεμαι, φέρε εἰπεῖν, ἀμφιβάλλειν καὶ ἡμεῖς ἢ πρὶν  
 ἢ ὅτι σκέψασθε, μετ' ἐσθ' ἐφίεμαι; ἐπολυπραγμονεῖτε, ἀλλ' ἡ πύχτος ὑβρίζετε· μόνον δὲ ἄρα,  
 εἰ θεοσδοκίαν, ζητεῖτε, καὶ ἐγὼ σοφῶς τὰ τῶν θεῶν καὶ τῶν Χριστῶν κατακλουθήσονται· τὰ τῶν  
 40 βουλήν καὶ σκέψιν ἀξιοῦτε, οὐδὲ ὅτι πρὸς τὸν θεόν, ὅτι ποτὶ ἐστὶν, νενοηκότες. πρὸς αὐτὸν ἡμῶν καὶ  
 ὡς μέθρη, ἵνα σωφρονήσῃ· πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς ὑβρί, ἵνα ζήσῃ. εἰ δὲ καὶ καὶ θεοῦ βουλεύσῃ,  
 τὴν ἐναργὴ τῶν δεινῶν ὑποπέουσιν πῶς, φέρε ὑμῖν ἐκ περὶ σίας τὴν περὶ πῦ λόγου πρὸς  
 ἡσυχίαν περὶ τῶν. ὑμεῖς δὲ, καὶ γὰρ πᾶν πᾶν ὑμᾶς ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἀπαχολαί' ἢ περὶ κατὰ  
 μένους· ἀκούοιτ' ἂν ἡδὲ τῷ τῷ, ὅπως ἔχει· καὶ δὴ μὴ τις ὑμᾶς τῶνδε τῶν ὀνόματος αἰσχυρῶς πο-  
 50 κατὰ λαμβανέτω, ἢ τὸν ἀνδρᾶσι μίαν σίνεται, παρὰ τρεῖς πρὸς σωτηρίας. ἀποδυσάμενοι δὲ οὐκ  
 περὶ φανῶς ἐν τῷ ἀληθείας κατὰ γνησίως ἀγωνίζόμεθα, βραβεύοντες μὲν ἐξ λόγου ἀγίου,  
 ἀγνοοῦμεν τῶνδε διαποτρὸς τῶν ὁλῶν. καὶ γὰρ μικρὸν ὑμῖν τὸ ἄθλον, ἀθανασία περὶ καί· μὴ οὐκ ἐπὶ  
 φροντίζετε, μὴ ἢ ὁ λόγος πρὸς ὑμᾶς ἀγορεύσει, σὺρ φακίς πρὸς ἀγοραῖοι, δεισιδαιμονίας ἄθροισ-  
 ροπή, ἀνοία ἐπὶ παρανοία ἐπὶ αὐτῶν ὡς μέντοι τὸ βάραθρον, εἰδῶν τὸ ποιητὴ, καὶ λίθων πρὸς κω-  
 40 πῇ· οἷδε γὰρ ἀνθρώπος ἀποτρεῖν τε πλῆμκασι, τρικοκαὶ δεκάλοιν Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἀναστρέ-  
 φοντες θεόν, ὃν βασιλῶν ἡλεγχέει νεκρόν. ἀγαθὸν τῶν τῶν θεῶν σφίσι, Θεοκρίτος ὄνομα αὐτῶν  
 μὴ τὸν Ἀλέξανδρον τελευτῶν, ὅτι σφίσι πρὸς τὸν θεόν πρὸς δόξας πρὸς κενὰς τῶν ἀνθρώπων αἰς εἶχον  
 περὶ θεῶν, πρὸς τὰς πολίτας, ἄνδρες, εἰπεν, παρρησίαις ἄλλοις ἀνδράτε τὰς θεὰς περὶ τὸν ἄν-  
 50 θρώπων ἀποθήσκειν. θεὸς ἢ δὴ τὰς ὁρατὰς καὶ τὴν σύγκλυδα τῶν γνητῶν τῶν ὄχλων ὁ πρὸς κυ-  
 τῶν καὶ πρὸς ἐπαρξίμενος, αὐτῶν ἐκείνων τῶν δαιμόνων ἀθλιώτερος μακρῶν. θεὸς γὰρ, ἐδαμῇ ἐδαμῶς  
 ἀδικῶς, ὡς περὶ οἱ δαίμονες· ἀλλ' ὡς οἰόντες, δικαιοσύνης, καὶ ἐκ ἐστὶν αὐτῶν ὁμοιότερον ἔδεν, ἢ ὅς ἂν ἡμῶν  
 γῆ· ὅτι δικαιοσύνης. βάτε εἰς ὁδὸν δὴ, πᾶς ὁ χειρῶν ἀγέλης, οἱ τὸν Διὸς γοργῶν ἐργάζονται θεόν  
 60 κατὰ τοῖς λίθοις περὶ τρεῖς, ἡ λίθοι, τὸν λίθων δαιμονιστῶν ἐπὶ πρὸς κωπητῇ. φησὶ δὲ ὑμῶν καὶ ὁ Πο-  
 λύκλῆτος ἡκόντων, Πραξιτέλης πρὸς αὐτὸν καὶ Ἀππλῆς, ὅσοι τὰς βαναύσους μετῶν τῶν τέχνης, γῆνοι  
 γῆς ὄντες ἐργάζονται. τότε γὰρ φησὶ πρὸς φησὶ δὲ δυστυχῆσθαι τὰ τῆδε πράγματι, ὅτ' ἂν ἀνδράσι πρὸς  
 70 ἐνύσσωσιν, ἡκόντων οὐκ αὐτοῖς, καὶ ἡ ἀνέσω καλῶν, οἱ μικροτέχνη. ἐδεῖς πρὸς τῶν ἐμπροσθεν εἰκό-  
 να δεδημιούργηκεν, ἐδεῖς μὴν ἐκ γῆς μαλθακὴν ἐμάλαξε σάρκα. τίς ἐτήξε μυελόν, ἢ τίς ἐπήξεν  
 εἶσα; τίς νεύει δέσπῃ; τίς φλέβας ἐφύσησεν, τίς αἷμα ἐνέχευεν ἐν αὐτῇ; ἢ τίς δέρμα περὶ-

την; πῶς δ' ἂν τις αὐτῶν ὀφθαλμοῦς ποιήσῃ βλέποντας; τίς ἐν ἐφύσει ψυχῇ; τίς διανο-  
 σῶν ἰδωρῆσάτ; τίς ἀθανάσιον ὑπερχήσῃ μόνον ὁ τῶν ὅλων δημιουργός, ὁ δέρις τέχνας  
 πατήρ, ὅστις τὸν ἀγαλμα ἐμψυχον ἡμᾶς τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν. ὁ δὲ Ολύμπιος ὑμῶν, ἐ-  
 κένθη ἑκὼν, πολὺ τι τῆς ἀληθείας ἀπάδων, ἐργόν ἐστι κωφὸν χειρῶν Ἀθικῶν. [ἡ] μὲν γὰρ  
 θεὸς ἑκὼν, ὁ λόγος αὐτῶν· καὶ ἦος ἔνθ' ἡγήσιν. ὁ θεὸς λόγος, φωτὸς δὲ χέτυπον φῶς· ἑκὼν  
 ἢ ἔξ' λόγου, ὁ ἄνθρωπος· ἀληθινὸς ὄνεις ὁ ἐν ἀνθρώπῳ, ὁ κατ' εἰκόνα ἔξ' θεοῦ καὶ οὐκ ὁμοίωσιν διὰ  
 τῆς γνηστὸς λεγόμενος, τῇ κατὰ καρδίαν φρονήσει τῷ θεῷ παρεκκαζόμενος λόγῳ, καὶ ταύτῃ  
 λογικός. ἀνθρώπος ἢ ὁ ὁρατός, ἢ ἡ γηινός, γήινος ἑκὼν τὰ ἀγαλματὰ τὰ ἀνδροεικέλα, πρὶ-  
 νῶν τῆς ἀληθείας ὁ πλῆθρον ἐκμαγεῖον καταφαίνει. οὐδὲν οὐκ ἀλλ' ἡ μαρίας ἐμπληρώσεως ὁ βίος  
 ἐδοξέ μοι γεγενῆσθαι, τοσαύτῃ σωτηρίᾳ πᾶσι τῶν ἄλλων καταγινόμενος. Πιπτετέρα πᾶσι δὲ ὑπὸ  
 10 κενῆς δόξης ἢ σωτήρια, δευτείας μὲν γεύσασθαι ὑμᾶς, ἑστέ αὐτὸς πεπειρασμένος· νομίμων ἢ ἀνόμων  
 καὶ ἀπατηλῶν ὑποκρίσεων, ἀγνοια αἰτία ἢ κατὰ σκοδαιεῖσα τῶν τῶν ἀνθρώπων γῆρας κηρῶν  
 ὀλεθρίων καὶ ἐιδώλων ὁπισυγῶν, πολλὰς τῶν δαιμόνων ὁπινόησαι μορφάς, κηλίδας τοῖς ἐπι-  
 μένοις αὐτῇ ἐναπαμάσασθαι, θανάτου μακρῶς. λάβετε οὖν ὑδὼρ λογικόν, λῦσατε οἱ μεμολυσμέ-  
 νοι, περιέρρατε αὐτοὺς ἀπὸ τῆς σωτηρίας τῆς ἀληθινῆς σωτῆρος· καθαρὸς εἰς οὐρανὸν ἀνα-  
 βῆναι δεῖ. ἄνθρωπος ἔστι, τὸ κρινόμενον ὁπλίστησιν, τὸ δημιουργήσασθαι· σὺ δὲ εἰ, τὸ ἰδιόπατον  
 ἀναγνώρισον, τὸν πατέρα, σὺ δὲ ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις παραμένης, πρὸς τετηκώς ἡδοναῖς; τίτι λα-  
 λῆσαι κύριον; ὑμῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὑμῶν ἐστὶν, ἐὰν θελήσῃτε, τὸ πρὸς τὸν θεὸν τῶν  
 20 πτωχείων ἐρχομένων ὑμῶν, ἐὰν θελήσῃτε πιστεῦσαι μόνον, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἢ κηρύγματος ἐπι-  
 δοῦν· ἢς ὑπακούοντες οἱ Νινύται, τὸ πρὸς δοκηθείσης ἀλώσεως μετανοοῖα γηισίω τῶν καλῶν ἀν-  
 ἡκατηλάξῃ σωτηρίαν. Πῶς οὖν ἀνέλθω, φησὶν, εἰς ἕραν; ὁδὸς ἐστὶν ὁ κύριος· σπῆναι μὲν, ἀλλ' ἐξ  
 ἕραν· σπῆναι μὲν, ἀλλ' εἰς ἕραν ἀναπέμψασθαι· σπῆναι, ὅτι γῆς ὑπερορῶμένη· παλαίᾳ, εἰς ἕρα-  
 νοῖς πρὸς κυριεύμενη. εἴθ' ὁ μὲν ἄπυστος ἔξ' λόγου, συγκινώμενος τῆς πλάνης ἔχει, τῶν ἀγνοῶν· ὁ δὲ  
 εἰς ὧν βαλλόμενος, ἐπὶ τῇ ψυχῇ παρὰ τὴν γνώμης φέρων τῶν ἀπειθῶν, ὅσα γὰρ φρονιμώτερος  
 εἶναι δοξά, πρὸς κακῶς ἢ σωῖσιν αὐτῶν ὅτι τῇ φρονήσει κέρρη κατηγόρη, τὸ βέλῃσιν ἐχέλομε-  
 νος· πεφυκε γὰρ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος, οἰκείως ἔχει πρὸς θεόν. ὡς περ οὖν τὸ ἵππον ἀρῶν ἐβιάζομεθα,  
 ἔδδ' ἐπὶ τὸν παῖρα κυριεύειν, πρὸς ὁ πεφυκε ἢ ἕκαστον τῶν ζώων περὶ ἑλκεται· ἔτις ἀμείλει καὶ τὸν  
 30 ἄνθρωπον ὅτι τὴν ἕραν ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν, φυτὸν ἕρανιον ὡς ἀληθῶς, ὅτι τὴν γῶσιν παρακα-  
 λῶμεν τῷ θεῷ, τὸ οἰκεῖον αὐτῶν καὶ ἐξάφρετον καὶ ἰδιωματικὸν παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα κατηλημμένοι  
 αὐτοῖς ἐφ' ὅδον αἰώνων, θεοῦ βίαια παρασκαλὰ ζῶσιν συμβουλεύοντες. γινώσκω φάμεν, εἰ  
 35 γινώσκω εἰ· ἀλλὰ γινώσκω τὸν θεόν, γινώσκω· ἐπὶ τῇ τῆς ταυτείας ἐρῶν, ἀλλὰ τὸ οὐράκιον κυβε-  
 νῆτην παρακαλῶν. φραττόμενον σε κατέληφεν ἡ γνώσις· ἔδδ' ἡ σπῆναι σπῆναι· ἄκουε φρατῆ-  
 36 γῶ. κατὰ πῆρ οὖν κάρω καὶ μέθῃ βεβαρημένοι, ἀνανήψατε· καὶ διαβλέψατες, ὁλίγον ἐννοήσῃτε  
 τί θέλουσιν ὑμῖν οἱ πρὸς κυριεύμενοι λίθοι, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων κεινοπαθῶδες δαπανᾶτε εἰς ἀγνοίαν,  
 καὶ τὰ χεῖρματὰ, καὶ τὴν βίον, ὡς τὸ ζῆν ὑμῶν, εἰς θάνατον καταναλίσκετε τῆς μόνον τῆς ματαίας  
 ὑμῶν ἐλπίδος ὁράμενοι τὴν πῆρας, οὐδὲ αὐτὸς οἰοῖται ὄντας οἰκτεῖραι, ἀλλ' οὐδὲ πῶς κατελῶσιν  
 ὑμᾶς τῆς πλάνης, ὅτι τῇ δειῖ πείθεσθαι γίνεσθαι, σωτηρία καὶ δεδλωμένοι, ἢς ἀπηρημένοι,  
 αὐτοῖς γινώσκω, μέγιστος ἐχάτης ἀναπνοῆς, εἰς ἀπώλειαν ὑποφέρεσθαι ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸ  
 κόσμον, καὶ ἡρώπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἐξόν ἀπὸ ματαίας τῆς ἐμπόδων  
 40 τῇ σωτηρίᾳ, καὶ τὸ τῶν, καὶ τὸ τῶν, καὶ τὸ τῶν, ὅτι φησὶ γινώσκω τὴν ποιητικὴν δὴ τῶν. Πῇ  
 41 δὴ χεῖρματα πολλὰ φέρω παῖδες; πῇ δὲ καὶ αὐτὸς πλάζομαι· εἰ βέλεισθαι οὐκ πᾶσι φαντασίας τῶν  
 42 πᾶσι πᾶσι κενὰς ἀπορίων, τῇ σωτηρίᾳ αὐτῇ ἀποταξάσθαι, καὶ δοξία ὁπλίσσῃ, ψυδαῖς  
 ὄνειροι χαίρει· ἔδδ' ἡ τ' ἄρα. τί γὰρ ἡγείσθαι, ὡς ἄνθρωποι, τὸν τυφῶνα Ἑρμῆν, καὶ τὸν ἀνδοκίδην,  
 ἔτ' ἀμύνητον· ἢ παντὶ τῶν δὴ λον ὅτι λίθος, ὡς περ καὶ τὸν Ἑρμῆν; ὡς δὲ σὺ ἐστὶ θεὸς ἢ ἄλλος, καὶ ὡς  
 σὺ ἐστὶ θεὸς ἢ ἄλλος, ἀλλὰ πᾶσι ἀέρων καὶ νεφῶν· καὶ ὃν τρόπον σὺ ἐστὶν ἡμέρα θεός, οὐδὲ μὲν  
 ἔδδ' ἐν αὐτῷ, ἔδδ' ἐν χρόνῳ, ὁ σὺ τέτων συμπληρώμενος· ἔτις ἔδδ' ἡ λῆ, ἔδδ' ἐν σελήνῃ, οἷς ἕκαστον  
 τῶν πεποιημένων διορίζεται· τίς αὐτῶν τῶν εὐθυμῶν, καὶ τῶν κέλασιν, καὶ τῶν δίκλων, καὶ τῶν νέμεσιν,  
 εὐφρονῶν, ὑπολάβοι θεός; ἔδδ' ἡ τ' ἔδδ' ἐν ἑρῶν, ἔδδ' ἐν μοῖραι, ἔδδ' ἐν εἰμαρμένῃ, ἐπεὶ μὴ ἢ πολιτεία,  
 μὴ ἢ δόξα, μὴ ἢ πᾶσι τῶν θεῶν· ὃν καὶ ζωγράφῳ τυφλὸν ὁπλίσκονουσιν· εἰ δὲ αἰδῶ ἔρωτα καὶ  
 43 ἀφροδίτῃ ἐκτάσσει, ἀπολαύωντων αὐτοῖς αἰσχύνῃ, καὶ ὁρμῇ, καὶ κάλλος, καὶ σωφροσύνη. οὐκ ἐν τ' αὐτῷ  
 εἰκότως ὑπὸ καὶ θάνατος, θεῶν διδυμάων παρ' ὑμῖν νομίζονται, πᾶσι ταῦτα πᾶσι τῶν συμ-  
 βαινόντων φυσικῶς· ἔδδ' ἐν κῆρα, ἔδδ' ἐν εἰμαρμένῃ, ἔδδ' ἐν μοῖραις, θεῶς ἐνδοκίως ἐρεῖτε. εἰ δὲ ἐρεῖ  
 καὶ μά-



ἐξμάχη ἐθεοῖ, ἐδὲ Ἀρης, ἐδὲ Εὐνύ. ἐπὶ τε [εἰ] αἱ ἀσραπαὶ καὶ οἱ περαυνοὶ καὶ οἱ ὀμβροὶ ἐθεοῖ, πῶς  
 πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ θεοὶ; πῶς δαί[μονες] οἱ ἀχαιοὶ οἰκιστὲς καὶ οἱ κομήται, ἀλλὰ πᾶσι θεοῖς ἀέρας καὶ γῆ γινώσκονται, οὐ  
 δὲ τὸ πᾶν θεὸν λέγων, καὶ τὸ πᾶν λέγειν θεόν. εἰ δὲ οὕτως ἔστιν ἐν θεοῖς εἶναι νομίζεται, οὐδὲ  
 μὲν ἐκείνων τῶν χειροκμητῶν καὶ ἀναισθητῶν παλασμάτων· φρόνεια δὲ πρὸς ἡμᾶς καταφαι-  
 νεται διωάμεως θεϊκῆς· λέγειται γάρ ἄλλο ἢ τὸ ὁμολογεῖν, ὅτι ἄρα ὄντως μόνος ἐστὶ καὶ ὑφέ-  
 σθαι ὁ μόνος ὄντως ὑπάρχων θεός. ἀλλὰ γὰρ μανδραγόραν ἢ τι ἄλλο φάρμακον πεπωκοσιν ἀν-  
 θρώποις εἰκόσιν ἀνθρώποι. θεὸς δὲ ὑμῖν ἀννηψαί, δοίη ποτὶ τῷδε ἔϋπνῳ, ἐσσωμέναι θεὸν, μὴ ἡρε-  
 σον, ἢ λίθον, ἢ δένδρον, ἢ πεῖραν, ἢ νόσον, ἢ φέρον ἰδὲ ἀλλεῖδ' ὡς θεὸν ἱρεῖς γὰρ μύριοι εἰσιν, ὡς  
 ἀληθῶς, ὅτι χθονὶ παλαιοτέρῃ δαίμονες, καὶ ἀθάνατοι, ἐδὲ μὲν θνητοί· ἐδὲ γὰρ αἰσθησεως, ἵνα  
 10 καὶ ἡνίασται μετὰ τὴν φασιν· λίθινος δὲ ξύλινος, δεσπότης ἀνθρώπων, ὑβρίζοντες ἐπαπαυομένους  
 πρὸς τὸ βίον, ἀλλὰ τὴν σωθῆναι. ἢ γὰρ τὴν καὶ τὴν, φησὶ, καὶ τὸ πᾶν ἡρώμα αὐτῆς. εἴπατι πολυῖας ἐν  
 τῷδε κυρία τρυφῶν, ἀγνοεῖν τὸ δεσπότην, κατὰ λαίπετὸν γῆν τὴν ἐμὴν, εἰρεῖ σοι ὁ κύριος· μὴ δὲ γῆς  
 ἔδδατος, ὅ ἐγὼ ἀναδίδωμι· τὸ καρπῶν ἐγὼ γεωργῶ, μὴ μεταλάβαναι· δότοδος ἀνθρώποι πα-  
 ροφῆα τῷ θεῷ· ὅτι γινώσκεις τὸ δεσπότην ἰδίον ἐπὶ παλασμά τῷ θεῷ· τὸ ὅικεον αὐτῷ, πῶς ἀν-  
 εἰδικῶς ἀλλότριον γῆν; τὸ γὰρ ἀπὸ πολλοῦ κτενέμενον, ἐσόμενον τὸ οἰκεῖν τῆς, ἔρε· τὸ ἀληθείας. ἢ  
 γὰρ ἐξ Νιόβης τρέπον πινά, μᾶλλον δὲ, ἵνα μυστικώτερον πρὸς ὑμᾶς διπλοῦν γένηται, γυναικὸς τῆς  
 Ἑβραίας δίκην, ὡς ἐκάλοιον αὐτῶν οἱ παλαοί, εἰς αἰσθησίαν μετετρέπεσθαι; λελιθωμένον  
 πᾶν τὸν παρὰ τὴν φασιν τὴν γυναικά, ἀλλὰ τὸ σοδομῶν ἐρᾶν· σοδομῶν δὲ οἱ ἄθεοι, καὶ οἱ πρὸς τὴν  
 αἰσθησίαν ἐπὶ τὴν φασιν, σκληροκαρδιοὶ καὶ ἡλίθιοι. πᾶσι οἷς θεὸς ἐπὶ τὴν φασιν, πᾶσι φω-  
 20 νάς· μὴ γὰρ οἷς λίθους μὲν εἶναι ἱερά, καὶ ξύλα, καὶ ὄρεα, καὶ ὄφεις, ἀνθρώπους ἐδάμῃ; πολὺ δὲ  
 πῦρ ἀντίον, ἱερεῖς μὲν ὄντως τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀθλοῖ, ἀλλὰ μὲν κόρακος καὶ καλοῖς νομίζουσι τὸν ἐμδοῖαν,  
 ἀλλὰ δὲ ἀνθρώπους σιωπᾶν· ἐπὶ τὴν μὲν κόρακα πτερόμαστιν, ὡς ἀγέλον θεῶν· τὸ δὲ ἀνθρώπων δὲ θεῶν  
 δὲ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῶν φασιν, ἐκ τῶν φασιν, φεγγαμένον δὲ οἱ μοι, λογικῶς καὶ φιλανθρώπως κατηχοῦ-  
 νται, ἀπὸ φασιν ἀπὸ ἀνθρώπων ἐπιχειροῦσιν, ὅτι τὸ δικαιοσύνην καλοῦνται, ἔτι τὴν χάριν τῶν ἀνω-  
 θεν ἀπεκδεχόμενοι, ἔτι τὴν χάριν ἐκτενέμενοι. καὶ γὰρ πρὸς τὸν θεῷ, ἐδὲ ἐκμανθάνουσι τὴν  
 διωάμεν αὐτῷ· οὐ γὰρ ἀρρήτῳ ἢ φιλανθρώπως, τῶν ἀχόρητῳ ἢ μισοπονηρία. τρέφει δὲ, ὁ μὲν  
 θυμὸς, τὴν χάριν, ὅτι ἀμαρτία· εὐ ποιεῖ δὲ, ὅτι μετανόια, ἢ φιλανθρώπως. οἰκτεροῦται δὲ τὸ  
 ἐσόμενον τῶν παρὰ τῷ θεῷ ὁπικρίας. ὁ μὲν γὰρ μὲν οὐκ ἡ πῆρσις, ἐπὶ ἀκρῆς ἢ κώφωσις, ἀλλὰ  
 30 τοῖς παρὰ τῶν λοιπῶν τῶν πονηρῶν παλαιοῦς. ἢ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἀφῆρη δὲ ἑρᾶν πρὸς ὅπως  
 ἢ δὲ, τὸ θεῶν μαθήσεως ἐσόμενον. ὑμεῖς δὲ, πρὸς τὴν ἀληθῆς ἀνάπνοιν, καὶ τυφλοὶ μὲν τὸ νοῦν,  
 κωφοὶ δὲ τὴν σῶσιν ὄντες, σὺν ἀλγῶν, σὺν ἀγανακτεῖται, καὶ τὸν τῶν ἑρᾶν 37  
 ποιητὴν ἐπὶ θυμῶν, ἐδὲ τὸν τῶν πᾶν τῶν δημιουργῶν καὶ πατέρα ἀκούσαι καὶ μαθεῖν ἐξεζητήσα-  
 νται, τὴν σωθῆναι τὴν σωτηρίαν πᾶσι φανταί· ἐμποδὼν γὰρ ἵστα· ἐδὲ τῶν πᾶν τῶν πρὸς γινώσκον  
 θεοῦ, σὺν ἀπορία, καὶ πένια, σὺν ἀδοξία, σὺν ἀκταμοσύνη· ἐδὲ ἵς τὴν ὄντως ἀληθῆς σοφίαν,  
 χαλκῶ δηλώσας, μεταλλάξαι εὐχῆ, ἐδὲ σιδήρῳ· εὐ γὰρ τῶν πᾶν τῶν μᾶλλον τῶν εἶρη· ὁ Χρῆ-  
 35 στός ἐστὶ πᾶν τῶν σωτήριον· ὁ γὰρ τῶν δικαίῳ ζήλωτης, ὡς ἀντὶ ἀνιδεῖς ἐραστῆς, ὀλιγοδεῖς, σὺν  
 ἐν ἄλλῳ ἢ ἐν αὐτῷ, ἐπὶ τῷ θεῷ, τὸ μακάριον θησαυρίσας, ἐνθα οὐ σῆς, οὐ ληστῆς, οὐ πειρατῆς, ἀλλ'  
 ἢ τὸ ἀγαθὸν αἰδοῖ· δότηρ. ἄρα οὕτως ἐκείνῳ τῶν ὁφείτων ἐκείνοις, οἷς τὰ ὅλα πρὸς τῶν  
 40 καταπαδόντας δαπνέει· θυμὸς γὰρ αὐτοῖς, φησὶν ἡ γραφή, καὶ τὴν ὁμοίωσιν τῶν ὁφείτων, ὡς  
 ἐκείνους κωφῆς καὶ βουβῆς τὰ ὅλα αὐτῆς, ἢ πρὸς σὺν ἐκείνους· φωνῆς ἐπαδόντων. ἀλλ' ὑμεῖς γὰρ  
 καταπαδόντες τὴν ἀγνοίαν, καὶ παραδέξασθε τὴν ἡμέραν καὶ ὑμέτερον λόγον, καὶ τὸν ἰὸν δαπνέ-  
 σατε τὸν δηλητήριον, ὅπως ὅτι μάλα καὶ ὑμῖν τὴν φθορὰν, ὡς ἐκείνοις τὸ γῆρας, δαπνέσασθε  
 δοθῇ. ἀκούσατέ με, καὶ μὴ τῶν δαπνέσασθε, μὴ δὲ τῶν ἀκούσας δαπνέσασθε, ἀλλ' εἰς νοῦν βά-  
 λισθε τὰ λεγόμενα, καλὸν ἐστὶ τὸ φάρμακον τῆς ἀθανασίας· εἴπατι ποτε τῶν ὀλκῶν ἐρπυστικῶς·  
 οἱ γὰρ ἐχθροὶ κυρίου, χοῦν λείξουσιν, φησὶν, ἢ γραφὴ λέγει· ἀνανεύσατε τῆς γῆς εἰς αἰθέρα, ἀνα-  
 45 βάλισατε εἰς οὐρανὸν, θυμᾶσατε, πᾶσι σαθε καραδοκῶντες τῶν δικαίων τὴν πῆρσιν, καὶ τὴν  
 ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἐμποδίζοντες· φρόνιμοι γίνεσθε καὶ ἀβλαβεῖς. τάχα πᾶς ὁ κύριος ἀποστή-  
 τῳ ὑμῖν δαρήσῃ πλεόν· πλεονέκτησιν τῶν γηγῆς· ἵνα δὲ τῶν χηραμῶν καὶ τῶν ἀλλοτρίων,  
 50 οἰκήσῃ τῶν οὐρανῶν· μόνον ἐξ ὅλης καρδίας μετάνοήσωμεν, ὡς ὅλη καρδία διωκθῆναι χωρησῇ  
 τὸν θεόν. ἐλπίσατε ἐπ' αὐτὸν, φησὶ, πᾶσα συναγωγὴ λαῶν· ἐκχέετε ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσας τὰς  
 καρδίας ὑμῶν πρὸς τῶν πατρῶν τῶν πονηρίας, λέγει. ἐλεῖ καὶ δικαιοσύνης πατρῶν· πῶς ἔστιν ἄν-

θρωπε αὐθρόπῳ καὶ θεῷ· πῶς δὲ σὺν ἀνθρώποις τῷ πατρὶ, καὶ περὶ σωζομένου θεῷ ζῶντι. πῶς  
 ἔσονται οἱ δῆλοι τῷ νεκρῷ· πάντες αὐθρόπῳ πῶς δὲ σὺν μόνῳ τῷ πάντων ἀνθρώπων θεῷ πῶς  
 ἔσονται, καὶ μὴ δὲ λῶσιν σωτηρίαν· ἐκζητήσατε τὸν θεόν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν. ὁ ἐκζητῶν  
 τὸν θεόν, τίς ἴδιαν πολυπραγμονεῖ σωτηρίαν. εὗρες τὸν θεόν, ἔχεις τὴν ζωὴν. ζήτησωμεν οὖν,  
 ἵνα καὶ ζήσωμεν. ὁ μισθὸς τῆς εὐρέσεως, ζωὴ παρὰ θεῷ. ἀγαλλιάσασθε καὶ εὐφρανθήτωσαν ὅτι  
 οἱ πάντες οἱ ζητοῦντες· ἐλεγάτωσαν διὰ πάντας, Μεγαλαυχῆτω ὁ θεός· καλὸς ὁ μὲν ὅς ἐστι,  
 ἀθάνατος ἀνθρώπων, δικαιοσύνη οἰκοδομῶμεν, ἐν ᾧ καὶ λόγια τῆς ἀληθείας ἐγκυκλῶμεν.  
 πᾶς γὰρ ἀλλοχόδι ἢ ἐν σώφρονι ψυχῇ δικαιοσύνην ἐγγραπτεῖν; πᾶς ἀγάπην; αἰδῶ δὲ πᾶς; περὶ  
 τῆς δὲ πατρὸς; τῶν πατρὸς οἰκτρῶν τῆς θείας γραφῆς, ἐναποσφραγισμένους καὶ τῇ ψυχῇ, καλὸν  
 ἀφετήριον σοφίας ἡγεῖσθαι τοῖς ἐφ' ὅτι οὐκ ἐξ βίου τραφέσιν μέτρον, ὅρμον περὶ τὸν αὐτὸν ἀκύν- 10  
 μονα σωτηρίας, σοφίας νομίζειν· δι' ἣν, ἀγαθοὶ μὲν πατέρες τέκνων, οἱ τῷ πατρὶ περὶ δεδραμῆ-  
 κότες· ἀγαθοὶ δὲ γονεῖς υἱοῖς, οἱ τὸν υἱὸν νενοηκότες· ἀγαθοὶ δὲ ἀδελφοὶ γυναικῶν, οἱ μεμνημένοι τῆς  
 συμφιλίας· ἀγαθοὶ δὲ οἰκετῶν δεσπότης, οἱ τῆς ἐχάτης δουλίας λελυτρωμένοι. ὡς μακροτέρως τῆς  
 ἐν ἀνθρώποις πλάνης, ἡ θρησκεία, ἀπὸ τῆς ἐν τῷ αἵματι, ὡς ὑμεῖς, ἐκ ὑποκρίνεσθαι δὲ τῷ  
 ἀληθῆ· ὅς ἐστι παρ' αὐτοῖς κολάκων γῆ· ἐδεισδαιμονεῖσιν ἰχθυεῖς· ὅς ἐστι δολατρεῖς τῷ  
 ὄρνει· ἵνα μόνον ἐκπαλήτῃ τὸν οὐρανόν, ἐπεὶ θεὸν νοῆσαι μὴ διῶκα, ἀπηξιώμενα τῆς λόγου.  
 εἴτ' ὅς ἐστι ἀγχιώσθαι, καὶ τῶν ἀλόγων σφᾶς αὐτὴς ἀλογώτερος πεποιηκότες, οἱ διὰ τῶν ἡ-  
 λικῶν ἐν ἀθέτῃ κατὰ τέτρυθαι. πᾶδες γιγόντες, εἴτα μεράκια, εἴτα ἐφηβοί, εἴτα ἄνδρες·  
 καὶ οὐδὲ παῖδες. καὶ τὸ γῆρας αἰδέσθαι, ὅτι δυσμενὲς τῆς βίου γυμνασίας· σωφρονήσατε καὶ  
 ὅτι τέλει ὁ βίος· τὸν θεὸν ὁπλίζετε· ὡς δὴ τὸ τέλει ὁ βίος δεχθῆναι ἀναλάβει σωτηρίας. ἐξη- 20  
 ράσατε περὶ δεσπομονίας· νέοι ἀφίκεσθε περὶ θεοσεβείαν· παῖδας ἀπάκουε ἐγκρίνει ὁ θεός.  
 ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος, τοῖς Σόλωνος ἐπέσθων νόμοις· καὶ ὁ Ἀργεῖος, τοῖς Φωρωνέως· καὶ ὁ Σπαρ-  
 τιάτης, τοῖς Λυκούργου. εἰ δὲ σπαντὸν ἀναγράφει ὁ θεός, οὐρανὸς μὲν οἱ ἡ πατρίς· ὁ δὲ θεός, νο-  
 μοθέτης. τίνες δὲ καὶ οἱ νόμοι; οὐ φονεύσε, οὐ μοιχεύσε, οὐ παιδοφθορήσε, οὐ κλέψης, ἐψά-  
 δομαρτυρήσε· ἀγαπήσε κύριον τὸν θεόν σου. εἰσὶ δὲ καὶ τῶν παρὰ τῶν νόμων, λόγοι νό-  
 μοι, καὶ ἄλλοι λόγοι, ἐν αὐτοῖς ἐγγραφομένοι τῆς καρδίας· ἀγαπήσε τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν·  
 καὶ τῷ τύποντί σε εἰς τὴν σαγόναν, παρέχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ ὅς ἐστι ὁπλίζον· ὁπλίζον γὰρ 30  
 μόνον, μεμοίχθους. πῶς γὰρ γυναικῶν αὐτῶν, ὅς ἐστι γυναικῶν, τὸ τῷ  
 δεχθῆναι μὴ δὲ ὁπλίζον ἐξελθῆναι ὡς μὴ δαί; ἀλλ' ὑμεῖς μὲν, τὸ αὐτὸν τῆς σωτηρίας ὑπομένειν ἐ-  
 καρτερεῖτε· κατὰ περὶ τῶν στίγων τοῖς γλυκείοις ἡδόμοις, διὰ τὴν λειότητά τῆς ἡδονῆς παρ- 30  
 τιμῶντες· ἡ δὲ ἡμᾶς καὶ ὑμᾶς καὶ πικρὰ τραχύνοντα τῶν αἰσθησιν, ἀλλὰ τὴν ἀσθενεῖς τὸν  
 εὐμαχόν, ῥώνουσιν ἡ τῶν φαρμάκων αὐστηρία· οὕτως ἡ δὲ καὶ καρχαλίζει ἡ σωτήρια· ἀλλ' ἡ  
 μὲν, εἰς τὸ βάραθρον ὠθεῖ, ἡ σωτήρια· ἡ δὲ, εἰς οὐρανὸν ἀνάγει, ἡ ἀλήθεια· τραχεῖα μὲν τὸ πρῶ-  
 ν, ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος· καὶ σμενὴ μὲν ἡ γυναικωνίτις αὐτῇ, σώφρων δὲ ἡ γερουσία· οὐδὲ εἰς  
 δυσπρόσιτον, οὐδὲ ἀδύνατον λαβεῖν, ἀλλ' ἐστὶν ἐγχεῖσθαι, ἐν αἰσῶνι ἡμῶν· ἡ φησὶν αἰνιτίζομε-  
 νον· ὁ πάνσοφος Μωϋσῆς· τρισὶ τοῖς καθ' ὑμᾶς ἐνδιατωμένη μέρεσι, χερσὶ, καὶ στόματι, καὶ  
 καρδίᾳ· σύμβολον τῆς γήσιον, τρισὶ τοῖς πᾶσι συμπληρουμένης τῆς ἀληθείας, βελῆ, καὶ  
 πρᾶξι, ἐκ λόγου. μὴ δὲ γὰρ τόδε δέχσασθαι, μὴ σε καὶ πολλὰ καὶ ὅτι τερπὴ φανταζόμενοι, ἀφελ-  
 λη) σοφίας· αὐτὸς ἐκὼν ὑπερβῆσθαι τὸν λῆρον τῆς σωτήριας, κατὰ περὶ καὶ οἱ παῖδες τῆς αἰνι-  
 ματίας, ἀδελφοὶ γυμνοί, ἀπὸ τῆς πᾶς. πᾶς μὲν δὲ αὐτοπερὶ λήτῳ, εὐνοία τε εὐπροσίτῳ ἡ δύνα- 40  
 μεις ἡ θεῖα ὁπλίζοντα τῇ γῇ, σωτηρίου ἀνέματ' ἐνέπλησε τὸ πᾶν. καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν ὁ-  
 λίγῳ χρόνῳ πᾶσιν ἔργον, ἀνδ' θείας κηδεμονίας ἐξήνυσεν ὁ κύριος, οἷον κατὰ φρονέμεν,  
 ἔργῳ περὶ σωζομένου, ὁ κατὰ τῆς καὶ σωτῆρος καὶ μελίχης, ὁ θεὸς λόγος, ὁ φαν-  
 ρώ(α) ὄντως θεός, ὁ τῷ δεσπότη τῶν ὅλων ἐξισωθεὶς· ὅτι ἡν ἡδὲ αὐτῷ, καὶ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ,  
 ἔθ' ὅτε τὸ πρῶτον περὶ κηρύχθη ἀπισθεῖς, οὐδ' ὅτε τὸ ἀνθρώπου περὶ σωπείον ἀναλαβὼν, ἐσπ-  
 κὶ ἀναπλασάμεν, τὸ σωτήριον δῶμα τῆς ἀνθρωπότητος ὑποκρίνῃ, ἀγροθεῖς· γήσιος  
 γὰρ ἡ ἀγροθεῖς, καὶ ὁ πλάσματος συναγροθεῖς· πᾶσι τῇς πάντας ἀνθρώπων διὰδοθεῖς,  
 θεῖον ἡλὶς ἐξ αὐτῆς ἀνατείλας τῆς πατρικῆς βελήσεως, ῥᾶς ἡμῖν ἐπὶ λαμψῇ τῇ θεῷ· ὅθεν τε  
 ἦν αὐτός, ὅς ἦν, δι' ὧν ἐδίδαξεν καὶ ἐπεδείξατο, παρασημασμένον, ὁ σπονδοφόρος καὶ διὰ λακτικής  
 καὶ σωτῆρος λόγος, πηγὴ ζωοποιῶς εἰρηνικῆς, ὅτι πᾶν τὸ περὶ σωπείον τῆς γῆς χεῖμεν· 50  
 δι' ὃν, ὡς ἐπ' εἰπὼν, τὰ πάντα ἡδὲ πᾶσι γέγωνεν ἀγαθῶν. μικρὸν δὲ, εἰ βέλαι, ἀναθεῖν ἀθροῖ  
 τῷ θεῷ εὐεργεσίαν. ὁ πρῶτος, ὅτι ἐν παραδείσῳ ἐπαύχετο λελυμένος, ἐπεὶ παρὶς ἦν τῷ θεῷ.  
 ὅτι δὲ



- ὅτι δὲ ὑπερῆλθεν ἡδονή, ὅφιν ἀλληγορεῖται ἡδονή ὅτι γαστέρα ἔρπασα, κακία γήϊνη, εἰς ὕλας  
 τρεφομένη· παρήγατο ὅτι θυμῷ αἰσάνδριζόμενος, ἀπὸ θείας καὶ παρακρύσας τῆ πα-  
 τρός, ἡχύνετο τὸ θεόν, οἷον ἰσχυρὴν ἡδονή· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς λευμμένης ἀνδραποῦ, ἀμαρτίας εὐρέ-  
 θη δεδεμένης τῶν δεσμῶν λύσας τῆτον ὁ κύριος αὐτὸς ἡγήλησεν· Ἐσαρκί ἐνδεθεῖς, μυσηρίον  
 θῆκον, τῆτον τὸ ὅφιν ἐχειρώσατο, καὶ τὸν τύραννον ἐδουλώσατο, τὸ θῆνατον· καὶ τὸ παραδοξότατον,  
 ἐκείνον τὸν ἀνδραποῦ, τὸν ἡδονὴν πεπλανημένον, τὸν τῇ φθορᾷ δεδεμένον, χερσὶν ἡπλωμέναις,  
 εἰδείξε λευμμένον. ὡς τοῦ μαλὸς μουσικῶν· κέκλι' ἢ μὲν ὁ κύριος, ἀνέστη δὲ ἀνδραποῦ· καὶ ὁ ἐκ  
 τῆ παραδείσου πύλων, μέλζον ὑπακούει ἀλλοι, οὐρανοὺς ἀπολαμβάνει. διό μοι δοκεῖ, ἐπεὶ αὐ-  
 τὸς ἡκεν ὡς ἡμᾶς ἐρανόθεν ὁ λογιστής, ἡμᾶς ἐπ' ἀνθρωπίνῳ ἵεναι μὴ χεῖναι διδασκαλίαν, ἔτι
- 20 Αθῆνας καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, πρὸς ἣ καὶ ἰωνίαν πολυπραγμονοῦντας. εἰ γὰρ ἡμῖν ὁ διδασκα-  
 λὸς ὁ πληρώσας τὰ πάντα, διωάμεσιν ἀγίας, δημιουργία σωτηρία, εὐεργεσία, νομοθεσία,  
 θεωρησία, διδασκαλία· πάντα νυνὶ ὁ διδασκαλὸς κατηχεῖ, καὶ τὸ πᾶν ἡδὴ Αἰθιῶσι καὶ Ἑλλάδι  
 γίγνεται λόγῳ. οὐ γὰρ μὴ μὴ μὲν ὅτις εἴτε ποιητικῶ, τὸν Μίνω τὸν Κρήτα, ἢ Διὸς, ὡς ἄριστον,  
 ἀναγράφοντι· ἡμᾶς ἢ ἀπιστοῦμε μαθητὰς θεῶν γεγονότας, τὴν ὄντως ἀληθὴν σοφίαν ἐπανηρη-  
 μένους, ἐπὶ τῷ φιλοσοφίᾳ ἄλλοι μόνον ἡνέξαντο, οἱ ἢ τῷ Χριστῷ μαθηταί, καὶ κατελήφασιν,  
 καὶ ἀνέκηρυξαν. καὶ δὴ καὶ πᾶς, ὡς ἐπ' αὐτὸν εἰπὴν, ὁ Χριστός, ὁ μερίζεται, οὐτὶς βάρβαρος ἐστίν,  
 οὐτὶς Ἰουδαῖος, οὐτὶς Ἑλλῆς· ἐκ ἄρ' ἐν, οὐ γὰρ πᾶς ἀνθρώπος, θεῶν πνέματι ἀγίῳ μετα-  
 πτασμένῳ. εἴθ' αἰ μὲν ἄλλοι συμβουλαί τε καὶ ὑποθήκη λυπαί, καὶ περὶ τῶν ὅτι μέ-  
 ρους εἰσιν, εἰ γὰρ μετρίον, εἰ πολιτικόν, εἰ παιδαγωγικόν· καθολικὴ δὲ αἶρα θεωροῦμένη καὶ
- 20 πρὸς ὅλον δηλαδὴ τὸν βίον, ἐν παντὶ κατὰ, ἐν πίστι καὶ ἐν πίστι πρὸς τὸ κυριώτατον πλὴν τῶν  
 ζώων σωτηρίαν, ἡ θεωρησία, καὶ ὁ καὶ μόνον ἐπ' ἀναγκάς ἐπὶ ζῆν, ἵνα ζήσωμεν αἰεὶ· φιλοσο- 39  
 φία δὲ, ἡ φασιν οἱ περὶ σόφους, πολυχρόνιος ἐστὶ συμβουλή, σοφίας αἰδίων μνησθεμένη ἐρωτά·  
 ἐν τῇ δὲ κυρίῳ πληρῶν, φωτίζουσα ὁφθαλμούς. ἀπολαβε τὸν Χριστόν, ἀπολαβε τὸ βλε- 40  
 πν, ἀπολαβε σου τὸ φῶς·
- Ὁ φέρων γινώσκεις ἡμῖν θεόν, ἡδὲ καὶ ἀδρα.
- γλυκύς ὁ λόγος ὁ φωτίζων ἡμᾶς, ὑπερῆλθεν ἐν τῷ λόγῳ τῷ πνεύματι· ὑπερῆλθεν ἐν τῷ μέλει καὶ κη- 41  
 ρίον. πῶς γὰρ ὁ πνεύματι, ὁ τὸ σκοπὸν κατὰ τὸν νοῦν, ἐνεργῇ ποιησάμενος, καὶ τὰ φῶς φέρεται  
 τῆς ψυχῆς ἀποζώωσιν ὁμαλῶς; καὶ γὰρ ὡς περὶ ἡλίου μὴ ὄντος, ἐνεκα τῶν ἄλλων ἀστρον νύξ ἐν τῷ  
 πᾶσι πᾶσι, οὕτως, εἰ μὴ τὸν λόγον ἐγνωμένον, καὶ τῆτον κατηγόρηται, οὐδὲν ἂν τῶν σιτομένων
- 30 ὁρίθων ἐλαττωμένα, ἐν σκοπῇ παινόμενοι, καὶ θανάτῳ τρεφόμενοι. χωρήσωμεν τὸ φῶς, ἵνα χω-  
 ρήσωμεν τὸ θεόν· χωρήσωμεν τὸ φῶς, καὶ μαθητεύσωμεν τῷ κυρίῳ. τῆτον τοῦ καὶ ἐπὶ ἡλίου τῷ  
 πατρὶ, διηγήσασθαι τὸ ὄνομα σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσωμεν ὑμνήσον, καὶ 42  
 διηγήσασθαι τὸν πατέρα σου, τὸν θεόν· σὺ εἶς σου τὰ διηγήματα, παιδαγωγὸς μετὰ ὡδὴν ὡς μέχρι ταῦ  
 ἐπὶ ἀνθρώπων, ζητῶν τὸν θεόν· ἐπεὶ δὲ μετὰ φῶς γὰρ οὐκ ἐστὶν κύριος, καὶ τὸ θεὸν ὁρίσκω ἀφ' οὗ, καὶ  
 τὸ πατέρα ἀπολαμβάνω παρὰ σὺ, γίνωμαι σου συγκληρονόμος, ἐπεὶ τὸν ἀδελφὸν σου ἐπὶ ἐπὶ  
 ἀφ' οὗ, ἀφ' οὗ ἐλθόμενος, ἀφ' οὗ ἐλθόμενος τὴν ἀληθείαν τῆς ἀληθείας τῶν ἀνθρώπων· ἐν τῷ σκοπῷ τὸ ἐμ-  
 ποδὼν, ὡς ἀχλὺν ὀφθαλμοῦ κατὰ τὸν ὄντως ὅτι θεὸν ἐποπτεύσωμεν, πᾶσι τῶν αὐτῶν πᾶσι  
 ἀνυμνήσωμεν τὴν φωνὴν, καὶ φῶς· ὅτι φῶς ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ, τοῖς ἐν σκοπῇ κατὰ τὸν νοῦν,  
 καὶ ἐν σκοπῇ θανάτῳ κατὰ τὸν νοῦν, ἐξ ἐλαμψεν, ἡλὶς κατὰ τὸν νοῦν, ζῶνς τῆς ἐν ταῦτα
- 40 γλυκύτερον. τὸ φῶς ἐστὶν αἰδὶ· καὶ ὅσα μετέληφεν αὐτὸς, ζῆ· ἡ νύξ δὲ, ὁ λαβεῖ-  
 ται τὸ φῶς· ἐν δὲ τῷ φῶτι, παραχωρεῖ τῇ ἡμέρᾳ κυρίῳ· τὰ πάντα φῶς ἀκσίμητον γίγ-  
 νεται, ἐν δὲ τοῖς ἀναπλῇ πεπύσκειν. τῆτον ἡ κλίστις ἡ καὶ βιβλῆ· ὁ γὰρ τὰ πάντα κατὰ τὸν νοῦν  
 δικαιοσύνης ἡλίου, ὅτις περὶ τῶν ἀνθρώπων, τὸν πατέρα μιμούμενος, ὅς ὅτι  
 πάντας ἀνθρώπους ἀνατρέπει τὸν ἥλιον αὐτὸς, καὶ καθάπερ ἀνατρέπει τὸν ἥλιον αὐτὸς τῆς ἀληθείας.  
 οὗτος, τὴν δύσιν ἐκ ἀναπλῇ μετήγαγεν, καὶ τὸν θῆνατον εἰς ζῶν ἀνεγείρωσεν· ἐξαργύρας  
 δὲ τῆς ἀπώλειας τὸν ἀνθρώπον, προσέκρεμασεν αἰθέρι, μετὰ τῶν φθόρων εἰς ἀφθαρ-  
 σίαν, καὶ γὰρ μετὰ τῶν ἀλλων εἰς ἐρανὸς, ὁ τῷ θεῷ γινώσκων, λαοὺς δι' ὅτι ἐρ- 43  
 γον ἀγαθὸν ἐγείραν, μιμησθῶν βίβλιο ἀληθινῶν· καὶ τὸ μέγα ὄντως καὶ θεὸν καὶ ἀναφάρε- 44  
 τον τῶν πατέρων κληρον, χαρίζομενος ἡμῖν, οὐρανίῳ διδασκαλίᾳ θεοπαῖν τὸν ἀνθρώπον, δι- 45  
 δοὺς νόμους εἰς τὴν ἀφάνειαν αὐτῶν, καὶ ὅτι καρδίαν γράφων αὐτὸς. ἵνας ὑπερῆλθεν νό-  
 μους; ὅτι πάντες αἰστανται τὸν θεόν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου· καὶ ἵλεως, φησὶν ὁ θεός, ἐσμεν 46  
 αὐτοῖς, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ. δεξιόμεθα τὴν νόμους τῆς ζωῆς· πρὸς αὐτὸν 47

- ὡς ὁ τρεπόμενος θεῶν· μάθωμεν αὐτὸν ἵνα ἰλεῖται ἡ· δόξωμεν καὶ μὴ δεομένῳ μιᾶς δὲ οὐχ ἁρ-  
 33 σεν, εὐπρόχην, οἷον τι ἐνοίκιον, τὴν εὐσεβείαν τῷ θεῷ, τὴν ταπεινὴν ἐνοικήσεως, χρύστα χαλκείων,  
 34 ἐκατόμβοι ἐννεαβοίων. ὀλίγης πίστεως γὰρ σοὶ δίδωσι· τὴν πασάντων γαργεῖν, ὕδωρ πίνειν, καὶ  
 ἄλλο πλεῖν, αἶρα ἀναπίνειν, πῦρ ὑπαιργεῖν, κόσμον οἰκεῖν, ἐντυφνεῖς ἑρᾶντες δόπουκίαν εἰλα-  
 ἀπὶ σοὶ συγκεχώρηκεν· τὰ μεγάλα ταῦτα καὶ τοσαῦτά σοι δεικνύει καὶ χαρίσματα, ὀλίγης  
 πίστεως μεμίσθωκεν. εἴθ' οἱ μὲν τοῖς γόησι πεπιστώκεται, τὰ περὶ αὐτὰ καὶ ταῖς ἐπιειδέας, ὡς σωτη-  
 ρίης δητῆν, δόξωμεν αὐτὸν· ὑμεῖς δὲ, ἐβούλεσθε τὸ ἑρᾶνιον αὐτὸν περὶ αὐτῶν, τὴν σωτῆρα λό-  
 γον· καὶ τῇ ἐπὶ ὧν θεῶν πιστεύοντες, ἀπαλλαγῶμεν παθῶν, ἀπὸ ψυχῆς νόσοι, δόξα α-  
 φιλῶναι δὲ ἀμαρτίας· θάνατον γὰρ αἰδῶμεν, ἀμαρτίας· ἡ τὴν λεοντανδοὶ καὶ τυφλοὶ, καὶ ἵπτοι οἱ  
 ἀπ' ἀλάκας· οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐσθλόντες ἐν σκοτῶ διακίπτε, περικαταρρέοντες τῇ φθορᾷ. ἀλλ' ἐστὶν ἡ  
 35 ἀλήθεια ἡ κεκραγῖα, ἐκ σκοτίας φῶς λάμψει. λαμπράτω οὐκ ἐν τῷ δόπουκίῳ μὲν ἔσθ' ἀνθρώ-  
 πῳ, ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸ φῶς καὶ τῆς γνώσεως αἱ ἀκτῖνες ἀνατλάτωσαν, τὴν ἐγκεκρυμμένον ἐνδόν  
 ἐκφαίνωσιν καὶ δόξα τὴν ἀνθρώπων, τὸν μαθητὴν τῷ φῶτι, τὸν Χριστὸν γνώριμον τῇ συγκλη-  
 40 ρονόμον· μάλιστα ἐπὶ δὲ τὸ τιμῶμεν καὶ σεβασμῶμεν αὐτὸν εὐσεβῶς, καὶ ἀγαθῶς παιδί, ἀγαθῶ  
 πατρὸς ὄνομα εἰς γῶσιν ἀφίκτηται, περὶ ἀφίχοντος ἤπιε, καὶ τῷ παιδί ἐγκαλεσόμενος τὸ σωτή-  
 ρια· ὁ δὲ πατὴρ αὐτῶν, καὶ πάντα δὲ παλεονεκτεῖ, ἐπιτατῶν θεῶν, περὶ ταῦτα πατρὶ, ἐγὼ  
 παλαιῶμεν αὐτὸν, ἡγάπησε τὸν θεόν, ἡγάπησε τὸν παλαιόν, ἐπαίρησε τὴν ἐντλήν, τὸ  
 ἄθλον ὁπλίζετο, τὴν ἐπαγγελίαν ἀπαίτεῖ. περὶ ταῦτα δὲ αἰετῶν θεῶν, τὴν ἀνθρώπων ἀγά-  
 λην σώζειν. ταῦτα καὶ τὸν ἀγαθὸν ποιμένα ὁ ἀγαθὸς ἀπέστειλεν θεός· ἀπαλώσας τὸν λόγον  
 τὴν ἀλήθειαν, ἔδειξε τοῖς ἀνθρώποις τὸ ὕψος τῆς σωτηρίας, ὅπως ἡ μετανοήσαντες σωθῶσιν, ἡ  
 36 μὴ ὑπακούσαντες, κριθῶσιν. τῷ τὸ δικαιοσύνης τὸ κήρυγμα, ὑπακούσαντες διαγγέλιον, πα-  
 ρακλῆσαι κριτήριον. ἀλλὰ σάλπιγγ' ἔμεν, ἡ μεγαλόφωνος, ἡ χηρὰ, στρατιώτης σωτήρα, καὶ  
 πόλεμον κατήγειλεν· Χριστὸς δὲ, εἰρηνικὸν ὅτι τὰ πέρατα τῆς γῆς ὁπλιτεύσας μέλει, ἐσωά-  
 ζει ἀρα τὰς εἰρηνικὰς στρατιώτας τὰς ἑαυτῶν· σωτήρα μὲν οὐκ ἄνθρωπος τὸ στρατιωτικόν, τὸ  
 ἀνείμακτον, αἵματι καὶ λόγῳ· καὶ τὴν βασιλείαν τῶν ἑρᾶν αὐτῶν ἐνεχείρησεν. σάλπιγγ' ἐστὶ  
 Χριστὸς τὸ εὐαγγέλιον αὐτῶν. ὁ μὲν, ἐσάλπισεν ἡμεῖς δὲ, ἡκούσαμεν. ἐξοπισώμεθα εἰρηνικῶς,  
 37 ἐκδυόμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως ἀσπλοῦντες, ἐν τῷ κέρει  
 τῆς σωτηρίας περὶ τὸν θεόν· καὶ τὴν μάχαιραν τῆς πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ, ἀκονήσωμεν. οὕτως  
 ἡμεῖς ὁ ἀπὸ τοῦ εἰρηνικῶς ἐκτεταῖ· ταῦτα ἡμῶν τὰ ὅπλα τὰ ἁγία· τῶν ἐξοπισσάμε-  
 38 νων, παραταξώμεθα τῷ πονηρῷ· τὰ πεπυρακλωμένα τῷ πονηρῷ δόπουκίῳ· βέλη τῆς ὑδα-  
 τῆς ἀκμῆς, τῆς ὑδατῆς λόγῳ βεβαμμένους εὐχαρίστους ἀμειβόμενοι τὰς ἐπιτίμιας εὐλογίας,  
 ἐν τῷ θεῷ τῷ θεῷ γαργεῖντες λόγῳ. ἐπὶ γὰρ λαλουμένους σε, ἐρεῖ φησὶν, ἰδεὲς πάρεμιν. ὡς τὸ  
 γίαι καὶ μακαρίας ταύτης διωόμεως, δι' ἧς ἀνθρώποις συμπιπτεύεται θεός. λῶιον οὐκ ἔσθ' ἀμει-  
 νοι, τὸ ἀρίστης τῶν ὄντων ἐστὶς μιμητὴν ὁμῶς καὶ θεραπεύειν τὴν γῆν· καὶ γὰρ μιμητὰς τῆς διωόμε-  
 τὸν θεόν, ἡ δὲ ὡς ὅσως θεραπεύει· καὶ αὐτὸν θεραπεύει καὶ σεβειν, ἡ μιμνήσκου. ὁ γὰρ τὸ ἑρᾶνιον  
 καὶ θεός ὄντως ἔρως· ταῦτα περὶ τῶν τοῖς ἀνθρώποις, ὅτ' αὐτὸς ἐν αὐτῇ πατρί ψυχῇ, τὸ ὄντως  
 καλόν, ὑπὸ τῷ θεῷ λόγῳ ἀναζωπυρέμενον, ἐκλάμπει διωόμεν, ἐν τῷ μέγιστον, ἅμα τῷ βελη-  
 θῶναι γνησίως, τὸ σωθῆναι συντρέχει, ὁμοζυγούτων, ὡς ἐπὶ εἰπέν, περὶ αἰετῶν καὶ ζωῆς.  
 39 τοῖς γὰρ τοῖς μόνῃ αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ περὶ τὴν, τοῖς πιστοῖς ἀπείκασται τῶν φίλων, μέχρι τῆς  
 ἐσχάτης ἀναπνοῆς παραμένοντα, παραπομπὸς ἀγαθῇ ὅλῳ καὶ τελείῳ τῷ τῇ ψυχῇ πνεύματι  
 40 τῶν εἰς ἑρᾶν ἀπαύρασι, γινόμενα. τί δὲ σε περὶ τῶν; πωθῶναι σε ἐπὶ τῇ γῇ. τῷ Χριστῷ βέ-  
 λεται· ἐν λόγῳ, ζώω σοι χαρίζεται· καὶ τίς ἐστιν οὗτος; μάθε συντόμως, λόγῳ ἀληθείας,  
 λόγῳ ἀφ' ἡρώσεως, ὁ ἀναγνύντων τὸν ἀνθρώπων, εἰς ἀλήθειαν αὐτὸν ἀναφύων, τὸ κέντρον τῆς σω-  
 τηρίας, ὁ ἐξελαύνων τὴν φθοράν, ὁ ἐκδιώκων τὸν θάνατον, ὁ ἐν ἀνθρώποις οἰκοδομῆσας νέων,  
 ἵνα ἐν ἀνθρώποις ἰδρῶσιν τὸν θεόν· ἀγνοοῦν τὸν νεῶν, καὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ῥαθυμίας, ὡς περ ἀν-  
 41 θρὸς ἐφ' ἡμέρον, καὶ ἀλίμπαντες ἀνέμῳ καὶ πυρὶ· σωφροσύνης δὲ τὰς καρπὰς γινώσκοντες ἐμφρόνως,  
 καὶ αὐτὸν ἀκροθίνιον ἀνάστησον τῷ θεῷ, ὅπως ὅδε ἔργον μόνον, ἀλλὰ ἐχάρις ἡ τῷ θεῷ· περὶ  
 δὲ ἅμῳ, τῷ Χριστῷ γνώριμον καὶ βασιλείας ἄξιον φαίνωμαι, καὶ βασιλείας κατηξιῶμαι.  
 42 Φύγωμεν οὖν τὴν σωτήρα, φύγωμεν οἷον ἀκραν χαλεπὴν, ἡ χαρὺς δὲ ἀπὸ τῆς, ἡ σφιλῶς  
 μυθικός· ἄγχει τὸν ἀνθρώπων, τὸ ἀληθείας δόπουκί, ἀπ' ἀγὰ τῇ ζωῇ, παρὶς ἐστὶ, βάραθρον  
 43 ἐστὶν, βόθρος ἐστὶ, λίκνός ἐστιν, κακὸν ἡ σωτήρα· κείνη μὲν καπνοῦ καὶ κύματι· ἐκ τῶν ἐργῶν  
 Φεύγωμεν ὡς σωτήρα, Φεύγωμεν τὸ κύμα τῷ, πῦρ ἐρεύραται, νῆος ἐστὶ πονηρὰ ὁσὶς καὶ νεκροὶς  
 σεσωσμένοι

στωπαρδύμνη· ἄδει δὲ ἐν αὐτῇ πορνίδιον ὠραῖον, ἡδονή, πανδήμῳ τερόμενον μουσικῇ· Δεῦρ' ἄγ' ἔ-  
 ἰων πολυαῖν' Ὀδυσσεύ, μέγα κῦδ' Ἑλλήνων· Νῆα κατέστησεν, ἵνα ἴδοιτο, ὅπ' ἀκούσης· ἐπαγνέ-  
 σε ὧ ναῦται, καὶ πολυύμνητον λέγῃ, καὶ τὸ κῦδ' Ἑλλήνων ἡ πόρνη σφετερίζεται· ἔασον αὐ-  
 τῷ ὀπινόμεσθαι τὰς νεκρούς, πνεύμα σε οὐρανίον βοηθεῖ· παρ' ἐθι τῷ ἡδονῇ, βουκόλει· Μὴ δὲ ἐ-  
 γυνή σε νόστος πυροδολῇ· ἔξαπτάτω, Αἰμύλα κωτίλλουσα, τέλει διφῶσα καλιῖν· παρὰ τῷ  
 τῷ ὠδῶν, θάνατον ἐργάζεσθαι· ἐὰν ἐθέλῃς μόνον, νενίκηκας τῷ ἀπώλειαν· καὶ τῷ ζύλῳ πρὸς δε-  
 δεμένῳ, ἀπάσης ἐσθ' ἡς φθορᾶς λελυμένῳ· κυβερνήσει σε ὁ λόγος· ὃς θεῶν καὶ τοῖς λιμέσι  
 καθορμίσθαι τῶν ἔργων· πνεύμα τὸ ἄριον· τότε μοῦ κατ' ἐπείσετον θεὸν, καὶ τοῖς ἀρίστοις ἐκείνοις  
 τελεσθήσῃ μυστηρίοις, καὶ τῶν ἐν ἔρανοις ἀπολαύσας ἀποκεκρυμμένων, τῶν ἐμοὶ τετηρημένων, ἃ  
 20 ἔτε ἔς ἡκαστον, ἔτε ὅππῃ καρδίαν ἀνέβη πινός· ἔμειν' ὅρῃ μοι δύο μὲν ἡλίκας δοκῶ, δισσὰς δ' ὀθήσας·  
 βακχίδων ἐλεῖν τις εἰδῶλοισι, ἀγνοία μεθύων ἀκράτῳ· ἐγὼ δ' αὐτὸν οἰκτεῖραμι παρρησιῶ-  
 τα, καὶ τ' ἔτω παρρησιῶται, ὅππῃ σωτηρίαν παρακαλέσμαι σωφρονέσων· ὅπ' καὶ κύρι' ἔμετα-  
 νοίαν ἀμαρτίαν, καὶ ἐχὶ θάνατον ἀπαλλάξῃ· ἥκει ὡ παραπαλῆς, μὴ ἴδωσιν σκληρόμενος, μὴ κητῶ  
 ἀναδύμενος· ῥίψον τ' ἰμῖν ῥίψον τ' ἐξιδά, σωφρόνησον· δέξω σι τὸν λόγον, ἔδ' ὁ λόγος τὰ μυσ-  
 τήρια, καὶ τῷ σὺν διηγέμεν· εἰκόνα· ὅρος ἐστὶ τῆς, θεῷ πεφιλημένον, ἔτραγαδίας ὡς κι-  
 θαρῶν ἀποκείμενον, ἀλλὰ τ' ἀληθείας ἀνακείμενον δράμασιν· ὅρ' ἔνθα φάλλον ἀγναῖς ὕλαις  
 σύσκιον· βακχίδες δὲ ἐν αὐτῷ, ἔχαι Σεμέλης τῆς κεραυνίας ἀδελφαὶ αἱ μνηάδες, αἱ δύσαι-  
 γνον κρεασομίας μύμεναι, ἀλλ' αἱ τῷ θεῷ θυγατέρες, αἱ ἀμνάδες αἱ καλαί, τὰ σμνὰ τῷ λόγῳ  
 θεοῖς ἔσται ὄργια, χορὸν ἐγείρεται σῶφρονά· ὁ χορὸς, οἱ δίκαιοι· τὸ ἄσμα, ὕμνος ἐστὶ πάντων  
 30 βασιλείας· ψάλλουσιν αἱ κέρας, δοξάζουσιν ἄγγελοι· πομφήται λαλοῦσιν· ἡχ' ἔσται μυσ-  
 κῆς, δρόμῳ τ' ἵατον δῖος κέρας, ἀσπιδόσιν οἱ κεκλημένοι, πατέρα παθούσιν ἀπολαύσιν· ἡκέ μοι  
 ὡ πρὸς εὐ· καὶ σὺ τὰς ὀθήσας λατῶν, ἔτῳ μαντικῇ καὶ τῷ βακχικῷ δακρυρρίψας, πρὸς ἀλή-  
 θειαν χειραγωγῇ· ἴδῃ σι τὸ ζύλον ἐπερίδωται δίδωμι· ἀπ' αὐτὸν Τήρεσσι· πῖς δὲ σι ὄψαι· Χριστὸς  
 ὅππῃ λάμπει φαιδρόπρον ἡλίκας, δὶ ὅν ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ἀναδύονται· νύ σε φεύξεται, πῦρ φο-  
 βήσεται, θάνατον οἰχήσεται· ὄψαι τὰς ἔρανας ὡ γέρον, ὁ ὀθήσας μὴ βλέπων· ὡ τῶν ἀρίων ὡς  
 ἀληθῶς μυστηρίων· ὡ φῶς ἀκράτης· δαδὲ χάρις, τὰς ἔρανας καὶ τὸν θεὸν ἐπὶ πᾶσι· ἄγιος  
 γίνομαι μύμεν· ἱεροφαντῇ δ' ὁ κύριος, καὶ τ' μύσῳ σφραγίζεται φωταγωγῶν· ἔπα-  
 ρτήσεται τῷ πατρὶ· ἔν πεπιδόκωτα, αἰῶσι τηρέμενον· ταῦτα τῶν ἐμῶν μυστηρίων τὰ βακχί-  
 ματα· ἃ βάλει, καὶ σὺ μὲν, καὶ χορεύσας μετ' ἀγγέλων ἀμφὶ τὸν ἀγνῆτον καὶ ἀνώλεθρον καὶ  
 35 μόνον ὄντως θεόν, σπυμνοῦντ' ἡμῖν δ' ἐξ ὁ λόγος· αἰδιδ' οὐτ' ἔστι, Ἰησοῦς εἰς ὁ μέγας δέχτε-  
 ρεὺς θεῶν πρὸς αὐτῶν καὶ πατρός· ἔπερ ἀνθρώπων εὐχεῖ, καὶ ἀνθρώποις ἐγκελεύεται· Κέ-  
 κλυται μερῶν φῦλα, μᾶλλον δὲ ὅσοι τῶν ἀνθρώπων λογικοὶ, καὶ βάρβαροι καὶ Ἑλλήνες· τὸ πᾶν  
 ἀνθρώπων γένος· καλῶν ὧν ἐγὼ δημιουργὸς ἡλίκας πατέρες· ἡκεπὶ ὡς ἐμὲ, ὅφ' ἔνα ταχθῶσμε-  
 νοι θεόν, καὶ τὸν ἔνα λόγον τῷ θεῷ· καὶ μὴ μόνον τῶν ἀλόγων ζῶων παρρησιῶται τῷ λόγῳ· ἐπ  
 δὲ τῶν θνητῶν ἀπάντων ὑμῖν ἀθανάσιας μόνοις καρπώσεται δίδωμι· ἐθέλω γὰρ ἐθέλω καὶ παύ-  
 της ὑμῖν μεταδύναται τῆς χάριτος· ὁλόκληρον χορηγῶν τῷ εὐεργασίαν, ἀφθαρσίαν· καὶ λόγον  
 χαρίζομαι ὑμῖν τῷ γνῶσιν τῷ θεοῦ, πᾶσι ἐμαυτὸν χαρίζομαι· τῷ εἰμὶ ἐγὼ, τῷ βούλεται  
 ὁ θεός, τῷ συμφωνία ἐστὶ, τῷ ἀρμονία πατέρος, τῷ υἱός, τῷ Χριστὸς τῷ ὁ λόγος τῷ θεοῦ,  
 βραχίον κυρίου, διώαμις τῶν ὅλων, τὸ θέλημα τῷ πατρός· ὧν παλαι μὲν εἰκόνες, οὐ πᾶσαι δὲ  
 40 ἐμφερεῖς· διορθώσεται ὑμᾶς πρὸς τὸ δέχεται πᾶν βέλομαι, ἵνα μοι καὶ ὅμοιοι γένησθε· χρίσω  
 ὑμᾶς τῷ πίστεως ἀλείμματι, δι' οὗ τῷ φθορᾷ ἀποβάλλεται· καὶ γυμνὸν δικαιοσύνης ὀπιδείξω  
 τὸ χῆμα, δι' οὗ πρὸς τὸν θεὸν ἀναβαίνει· δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κωπῶντες καὶ πεφορτισμέ-  
 νοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθῃτε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραύς εἰ-  
 μι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὐρήσῃτε ἀνάπαυσιν τῆς ψυχᾶς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγός μου, χρηστός  
 καὶ φορτίον μου, ἐλαφρόν ἐστιν· ἀσπιδώμεν, δράμωμεν ὡς θεοφιλεῖ καὶ θεοσέκελα τῷ λόγῳ  
 αἰθρώποισι ἀγαλματα· ἀσπιδώμεν δράμωμεν, ἀρωμεν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· ὑπολάβωμεν ἀφθα-  
 ρσία καλὸν ἡνίοχον αἰθρώπων, τὸν Χριστὸν ἀγαπήσωμεν τὸν πᾶν· ὑποζύγιον ἡγάγε, σὺ τῷ  
 παλαιῷ· καὶ τῶν αἰθρώπων τῷ σωωρίδα καταλεύξας εἰς τὸν θεόν, πρὸς ἀθανάσιαν καλὴν ἴ-  
 νει τὸ ἄσμα, ἀσπιδῶν πληρώσῃ ἐναργῶς ὁ ἡνίοχος πρῶτον μὲν εἰς Ἱερουσαλὴμ· νῦν δὲ εἰσε-  
 50 λαύων ἔρανος· κάλλιστον θέματα τῷ πατρὶ, υἱὸς αἰδιδ' ὁ νικηφόρος· φιλότιμοι τῷ πρὸς τὸ  
 καλὰ, καὶ θεοφιλεῖς αἰθρώποισι γινώμεθα, καὶ τῶν ἀπαθῶν τὰ μέγιστα, θεὸν ἐζωῶ, κτησώμε-  
 θα· δέξω γὰρ δὲ ὁ λόγος· παρρησιῶται αὐτῷ· καὶ μὴ πᾶσι ἡμᾶς πᾶσι δέξω γὰρ καὶ χριστοῦ, μὴ

δόξης ἐπέλθῃ πύθῃ, ὅς τ' αὐτὰ τῆς ἀληθείας λόγῳ, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τῷ θεῷ αὐτὰ ἔχουσιν, εἰ  
 ἡμεῖς τὰ μὲν πλείους ἀξία ὑπὲρ ἐλαχίστης ποιήμεθα, αἰοῖας δὲ, καὶ ἀμαθίας, καὶ ῥαθυμίας,  
 42 καὶ εἰδωλολατρείας ὕβρεις περὶ φανείς, καὶ τὴν ἐσχάτην δυστέβειαν, περὶ πλείονος ἡγούμεθα.  
 οὐ γὰρ ἀπὸ τρόπου, φιλοσόφων παῖδες πάντες ὅσα πρᾶτθουσιν οἱ ἀσώηοι, ἀνοσιουργεῖν καὶ ἀσε-  
 βεῖν νομίζουσιν· καὶ αὐτὴν γὰρ ἐπὶ τὴν ἀγνοίαν μανίας εἰδῇ, ὑπερβάτοντες, οὐδὲν ἄλλο ἢ μεμη-  
 νέναι τὰς πολλὰς ὁμολογεῖσιν. ἔδη οὖν ἀμφιβάλλειν ἔρεῖ ὁ λόγος, ὅπότερον αὐτῶν ἀμεινον,  
 σωφρονεῖν, ἢ μεμνηνέναι· ἐχομένους δὲ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, παντὶ ὀφείναι, ἐπειδὴ καὶ τῷ θεῷ,  
 σωφρονουῦντας, καὶ πάντα αὐτῶν νομίζον, ὡς περὶ ἐπὶ πρὸς ἡμᾶς, τὸ κάλλιστον τῶν κτημά-  
 των, μεμαθηκότας ὄντας αὐτῶν, σφᾶς αὐτοὺς ἐπιτρέψαν τῷ θεῷ, ἀγαπῶντας κύριον τὸν θεόν,  
 καὶ τὴν παρ' ὅλον τὸν βίον ἐργον ἡγουμένους. εἰ δὲ κοινὰ τὰ φίλων, θεοφιλῆς δὲ ὁ ἀνθρώπος 10  
 τῷ θεῷ· καὶ γὰρ οὐκ οὐκ φίλος, μεσιτεύοντες ὁ λόγος· γίνεται δὴ διὰ τὰ πάντα, τὰ ἀνθρώπων, ὅτι  
 τὰ πάντα τῷ θεῷ· καὶ κοινὰ ἀμφοῖν τῶν φίλων τὰ πάντα, τὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. ὥρα οὖν ἡμῶν  
 μόνον τὸν θεοσεβῆ Χριστιανὸν εἰπεῖν πλεονέκτην, καὶ σώφρονα, καὶ εὐχρηστὴν καὶ πάντῃ εὐκτα-  
 τῷ θεῷ μετ' ὁμοιώσεως καὶ λέγειν καὶ πρὸς αὐτὸν, δίκαιον καὶ ὅσιον, καὶ φρονήσεως ἡγούμενον ὑπὸ  
 Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ εἰς τοσούτων, ὅμοιον ἤδη καὶ θεῷ. ὅτι ἀποκρύπτειται γούνη ὁ παρὰ φύσιν τῶν χά-  
 21 ρων λέγων, Εγὼ εἶπον ὅτι θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ ὑψίστης πάντες· ἡμεῖς γὰρ ἡμεῖς εἰς ἡμετέραν, καὶ ἡμῶν  
 ἐθέλει μόνων κεκληθῆναι πατὴρ, οὐ τῶν ἀπὸ φύσιν. καὶ γὰρ οὐκ ὥδε πως ἔχει τὰ ἡμέτερα τῶν  
 22 Χριστοῦ ὁπαδῶν, οἵα μὲν αἰβουλαί, τοιοῦτοι καὶ οἱ λόγοι· ὅποιοι δὲ οἱ λόγοι, τοιαυτοὶ καὶ αἱ πράξεις·  
 23 καὶ ὅποια τὰ ἔργα, τοιοῦτος ὁ βίος. χρηστὸς ὁ σύμπας ἀνθρώπων βίος, τῶν Χριστὸν ἐγνωκότων.  
 ἄλλος οἶμας τῶν λόγων, εἰ καὶ μακροτέρως παρελθόν, ὑπὸ φιλανθρωπίας, ὅτι περ ἔχον ἐκ θεῶν 20  
 ἐκχέων, ὡς αὐτῶν τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν σωτηρίαν, παρακαλῶν· περὶ γὰρ τῆς πτω-  
 λης οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἐχούσης ζωῆς, ὅτι ἐθέλουσιν οὐδ' οἱ λόγοι πᾶσι δαδῆσαι ποτιερο-  
 φαντεῖντες. ὑμῖν δὲ ἐπὶ τῷ περὶ ἐλάττω πέρατος, τὸ λυσιστελοῦν ἐλάττω, ἢ κρίσιν  
 ἢ χάριν· ὡς ἐγὼ γε οὐδ' ἀμφιβάλλειν ἀξιώ, πότερον ἀμεινον  
 αὐτοῖν, οὐδὲ μὲν συγκρίνεσθαι θέρμης ζωῆς  
 ἀπωλεία.

ΣΥΓΚΕΚΡΟΤΗΤΑΙ ΚΡΗΠΙΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ, Ω ΠΑΙ-  
 ΔΕΣ ΤΜΕΙΣ, ΤΜΙΝ ΑΥΤΟΙΣ ΑΓΙΟΥ ΝΕΩ ΜΕΓΑ-  
 ΛΟΥ ΘΕΟΥ ΘΕΜΕΛΙΟΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΑΡΡΑΓΗΣ,  
 ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΚΑΛΗ ΔΙ' ΤΗ ΠΑΚΟΗΣ ΕΥΔΟΓΟΥ,  
 ΖΩΗΣ ΑΓΓΕΛΙΟΥ ΟΡΕΞΙΣ ΝΟΒΡΩ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙ-  
 ΣΑ ΧΩΡΙΩ.

30

ΚΛΗΜ-

## ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΤ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Τί ἐπαγγέλλεται ὁ παιδαγωγός, κεφ. α̃.

**Π**ΡΩΤΩΝ γὰρ τῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὄντων, ἡθῶν, πράξεων, παθῶν, ὁ προ-  
 τρεπτικός ἔληχε καὶ ἦν αὐτῷ, θεοσεβείας καὶ ἡγνήτων, ὁ τροπικός δὲ κλύ-  
 ὑποκείμενος λόγος εἰς οἰκδομὴν πίστεως, ἐφ' ᾧ μάλα γαυνύμενοι καὶ πα-  
 10 λαιὰς δοπομύμενοι δόξας, πρὸς σωτηρίαν ἐκτρέφονται, ψαλλόμενοι σωαδόντες  
 προφητείας. Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ θεὸς τῆς ὁδοῦ τῇ καρδίᾳ! πράξεων τε  
 ἀπασιῶν ὁ λόγος ὁπλισαίη ὁ υποθετικός· καὶ δὲ πάθη, ὁ παραμυθητικός  
 ἰάται. εἰς ὧν πᾶς ὁ αὐτὸς οὗτος λόγος, τῆς σωτῆρος καὶ χρισμικῆς σωτηρίας ἐξαρπάζων τὸν  
 ἄνθρωπον, εἰς δὲ τὴν μονότροπον τὴν εἰς θεὸν πίστεως σωτηρίαν παιδαγωγῶν. ὁ γὰρ ἕρπαιος ἡγε-  
 μὼν ὁ λόγος, ὁ πλῆκτα μὲν ὅτι σωτηρίαν παρεκάλετο, προτρεπτικός ὄνομα αὐτῷ ἦν· ἰδίως οὗτος  
 ὁ παρορμητικός ἐκ μέρους τὸ πᾶν προσηγορεύμενος λόγος. προτρεπτικὴ γὰρ ἡ πᾶσα θεοσε-  
 βεια, ζωῆς τῇ νῦν καὶ τῆς μελλούσης ὁρεξίν ἐγγενῶς τῷ συγγενεῖ λογισμῷ. νυνὶ δὲ θεραπευτικός  
 πῶν καὶ υποθετικός ἁμὰ ἄμφω, ἐπομένῳ αὐτὸς αὐτῷ, παραινέει τὸν πεπραμμένον κεφά-  
 λαιον, τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ὑποχρυσόμενος τὴν ἰατρίαν· κεκλήσθω δὲ ἡμῖν ἐν περισφυῶς οὗτος  
 20 ὁ νόμος Παιδαγωγός. προκλητικός, ὁ μεθοδικὸς ὧν ὁ παιδαγωγός· ἡ καὶ τὸ πλῆθος αὐτῷ βελιῶ-  
 σαι τὴν ψυχὴν ἐστίν, ὁ διδάξας· σὺ φρονέεις τε, σὺκ ὁπλισμονικῶς καὶ ἡγήσασθαι βίου. καί τι καὶ  
 διδασκαλικὸς ὁ αὐτὸς ἐστὶ λόγος, ἀλλ' ὁ νῦν ὁ μὲν γὰρ ἐν τοῖς δογματικαῖς δηλωτικαῖς καὶ δοπο-  
 καλυπτικός, ὁ διδασκαλικός· προκλητικός ὧν ὁ παιδαγωγός, ὁ ὅτι μὲν εἰς ἀξίωσιν ἡτο-  
 πίας προτρέψας· ἡ δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν δεούτων ἐνέργειαν παρακαλεῖ, πᾶς ὑποθήκας τὰς ἀ-  
 κηράτας παρεχόμενος, ἐπὶ τῶν πεπλημένων προτροπῶν ὅς ὑπερον ὁπλοεικὺς τὰς εἰκόνας. ἄμφω  
 δὲ ὡφελιμῶτα· τὸ μὲν, εἰς ὑπακοήν, τὸ παραινέτικόν ἐστὶ· τὸ δὲ, ἐν εἰκόνι μέρει πα-  
 ραλαμβάνοντες, διττὸν καὶ αὐτὸ, παραπλησίως τῇ προτέρᾳ συζυγίᾳ· τὸ μὲν αὐτῷ, ἵνα μιμώ-  
 μεθα αἰρούμενοι τὸ ἀγαθόν· τὸ δὲ, ὅπως ἐκτρέψωμεθα παραιτῆμενοι τὸ κακόν. ἰσὺς οὖν τῶν  
 παθῶν ἐν τῇ ἐπὶ καὶ τὰς παραμυθίας τῶν εἰκόνων, ὁπλοεικὺς ὁ παιδαγωγὸς τὰς ψυ-  
 30 χὰς, καὶ ἡγεμὸν ἡμῶν φαρμάκους, ὑποθήκας φιλανθρώπων εἰς τὴν παντελῆ τὴν ἀληθείαν γνῶ-  
 σιν τῆς κάμνοντος διακωμῆτος. ἰσὺς δὲ σὺκ ἐστὶν ὑγίεια καὶ γνῶσις· ἀλλ' ἡ μὲν, μαθήσις· ἡ δὲ,  
 ἰσὺς ἐκτρέφει. σὺκ ἂν οὖν ἡ νοσῶν ἐστὶν προτέρον ἢ τῶν διδασκαλικῶν ἐκμάθησις, πρὶν ἢ τέλειον  
 ὑγίαναι· ὁ δὲ γὰρ ὡσπύτως πρὸς τῆς μανθάνοντος ἢ κάμνοντος αἰετῶν παραχρῆματων ἕκαστον  
 λέγεται, ἀλλὰ πρὸς οὐς μὲν, εἰς γνῶσιν· πρὸς οὐς δὲ ἰσὺς ἰσὺς. καὶ ἡγεμὸν ἦν πῶς νοσῶσι τὸ σῶμα  
 ἰατροῦ χρῆζει· καὶ τῇ καὶ πῶς ἀδενούσι τὴν ψυχὴν παιδαγωγῶν δὲ, ἵν' ἡμῶν ἰσὺς καὶ πᾶσι.  
 εἴτα δὲ εἰς διδασκαλίαν, ὅς καὶ ἡγήσεται κατὰ τὴν πρὸς γνῶσιν ὁπλοεικὴν καὶ τρεπτικὴν τὴν  
 ψυχὴν, διωαμένῳ χωρήσῃ τὴν δοποκάλυψιν ὁ λόγος. σὺκ δὲ ἀρα τελειῶσθαι σωτηρίᾳ  
 ἡμῶν βαθμῶν καταλήλῳ εἰς πᾶσι δὲ ἐνέργειᾳ, τῇ καλῇ συγγενεῖ οἰκονομία ὁ πᾶν φιλα-  
 θρωπος λόγος, προτρεπὼν ἄνωγεν, ἐπὶ τῇ παιδαγωγῶν, ὅτι πᾶσιν ἐκδιδάσκων.

Ὅτι ἀφ' ὧν ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ παιδαγωγός ὁπλισαίη.

β̃.

40

**Ε**ΟΙΚΕΝ δὲ ὁ παιδαγωγὸς ἡμῶν, ὡς πατὴρ ὑμῶν, τῷ πατρὶ αὐτῷ τῷ θεῷ, οὐ πρὸς ἐστὶν ἡδὺς  
 ἀναμάρτητος, ἀνεπίληπτος, καὶ ἀπαθὴς τὴν ψυχὴν. θεὸς ἐν ἄνθρωπῳ ὁ ἡμαρτὶ ἀχραντῆς,  
 πατρικῶς θελήματι ἀξίωτος, λόγος, θεὸς, ὁ ἐν τῷ πατρὶ, ὁ ἐκ δεξιῶν ὁ πατὴρ, σὺ καὶ τῷ ὁ ἡ-  
 μαρτὶ θεός· οὗτος ἡμῶν εἰκὼν ἡ ἀκηλίδωτος· τὴν πάντων ἀνέει πρᾶπτον ἐξομολογῶ τὴν ψυχὴν.  
 ἀλλ' ὁ μὲν, δόπολυτος εἰς τὸ παντελὲς ἀνθρωπίνων παθῶν. ἀφ' ὧν γὰρ καὶ μόνος κριτὴς, ὅτι  
 ἀναμάρτητος μόνος· ἡμεῖς δὲ, ὅση δυνάμεις, ὡς ὅτι ἐλάττωται ἀμαρτάνειν πρῶτα. κατὰ πεί-  
 2 γη γὰρ πᾶσιν οὐδέν, ὡς ἡ τῶν παθῶν καὶ νοσημάτων ἀπαλλαγὴ πρῶτον· ἐπὶ δὲ καὶ ἡ κώλυσις  
 τῆς εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀμαρτημάτων εὐεπείας. ἄρσεν μὲν οὐκ ἔστι μὴδ' ὅλως ἐξαμαρ-  
 τάνειν καὶ μὴδὲνα τρόπον· ὁ δὲ φάμεν εἶναι θεῶν. δεύτερον δὲ, μὴδὲν τῶν κατὰ γνῶμιν ἐφάψα-  
 30 σθαι ποτὶ ἀδικημάτων· ὅπερ οἰκεῖον σφοδρῶς τρίτον, μὴ πᾶν πολλοῖς τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν  
 ὅπερ ἴδιον παιδαγωγῶν ἐν γνῶμιν· τὴν μὴ ὁπλοεικὴν ἀφ' ὧν τῶν ἀμαρτημάτων, πλῆ-  
 πτον τεταχθῶ. ἀλλὰ καὶ τῇ τῇ πῶς εἰς μετανοίαν ἀνακαλουμένοις, ἀναμαρτῆσαι δὲ σωτήριον.

- καὶ μοι δοκεῖ παγκάλως διὰ Μωσέως φέσκειν ὁ παιδαγωγός· ἔάν τις δόσθ' ἴνῃ ἐπ' αὐτῷ αἰ-  
 Φνίδιον παραχρῆμα, μίαν ἴσεται ἢ κεφαλὴν εὐχῆς αὐτῷ, καὶ ξυρήσεται τὴν ἀκρόσιν ἀμαρτίαν·  
 αἱ Φνίδιον γέναιον προσήπων· μίανειν δὲ αὐτὸν λέγει κηλιδουῦται τὴν ψυχῇ· διὸ καὶ τὸ θεοπέπαιον,  
 ἢ πάχος· ὑποτίθεται, ξυράσας παραχρῆμα τὴν κεφαλὴν συμβουλεύων, ὅτι δὴ πρὸς αὐτὸν  
 τῷ λογισμῷ τῆς ἀγνοίας κόμας δόσθ' ἴνῃ παραινῶν· ὡς γυμνὸν δασείας καταλεφθέντα  
 ὕλης τὴν καλῆς πρὸς λογισμὸν· ἐνθρονίζετο δὲ οὗτος ἐν ἐγκυρῇ φάλαγγι τὴν μετάνοιαν παλιν-  
 δρομήσας· ἐπὶ τῇ ἐλπίδι προσήπων δὴ φέρεται· αἱ δὲ ἡμέραι αἱ πρῶται, ἄλλοι· δι' ὧν δὴ λον ὅτι  
 αἱ ἀμαρτίαι μὴ λυόνται, αἱ μὴ γιγνόμεναι καὶ λόγον· καὶ τὸ μὲν ἀκρόσιν, αἱ Φνίδιον προσήπει· τὸ  
 δὲ ἀμαρτάνειν, ἄλλον· οὐ δὴ χάριν ὁ λόγος ὁ παιδαγωγός τὴν δὴ πρὸς αὐτὸν εἰληχεν, εἰς τὴν  
 ἀλόγως κώλυσιν ἀμαρτίας· σκόπη δὲ ἐνθένδε δόσθ' ἴνῃ γραφῆς· διὰ τῆς φάλαγγος λέγει κύριος· τὸ  
 ἀμαρτήματα ἐλεγκτικῶς τὸ προσήπει, διὰ τὴν ἐπομένης δέκνυται ἔξωθεν· καθ' ἣν δὴ καὶ κρίσις  
 ἐπὶ· καὶ τῆς ἐμφανείας διὰ τῶν προσήπων καταφαίνεται· ὡς εἰ μὴ ἡμαρτίαι, λεγόντων, ὅτι  
 αὐτὸς ἡπείλησεν· καὶ διὰ τῆς οὕτως λέγει κύριος· ἀνθ' ὧν ὅτι ἡκούσατε τῶν λόγων τῶντων,  
 διὰ τῆς παρὰ λέγει κύριος· καὶ διὰ τῆς, ἰδὲ λέγει κύριος· διὰ τῆς γὰρ προσήπει, δι'  
 ὑπακούει καὶ παρακούει· δι' αὐτὸν μὲν, ἵνα σωθῶμεν· δι' ἡν δὲ, ἵνα παιδευθῶμεν· ἐστὶν ἔν ὁ παιδα-  
 γωγός ἡμῶν λόγος· διὰ παραινέσεων θεοπροφητικῶς τῶν παρὰ φύσιν τῆς ψυχῆς παθῶν·  
 κυρίως μὲν γὰρ τῶν τῶν σώματι νοσημάτων βοήθεια, ἱατρικὴ καλεῖται τέχνη· αἰθρῶπινη σο-  
 φία διδακτὴ· λόγος δὲ ὁ παραινέσις, μόνος ἐστὶν ἀνθρωπίνων ἱατρὸς δερωσιμάτων παθῶν,  
 καὶ ἐπὶ ὧς ἀγνοίας νοσήσας ψυχῆς· σωσὶν τὸ δὴ λον σε, φησὶν, ὁ θεός μου, τὸ ἐλπίζοντα δὴ σοί.  
 ἐλέησεν με κύριε, ὅτι πρὸς σὲ κεκράζομαι ὅλην τὴν ἡμέραν· ἱατρικὴ μὲν γὰρ, καὶ Δημόκριτον, 20  
 σώματι νόσους ἀκεί· σοφίῃ δὲ, ψυχὴν παθῶν ἀφαιρεῖ· ὁ γὰρ ἀγαθὸς παιδαγωγός, ἡ σοφία,  
 ὁ λόγος ὁ πατὴρ, ὁ δημιουργὸς τὸν ἀνθρώπον, ὅλου κηδεῖται τὸ πλάσμα· καὶ σώμα καὶ  
 ψυχὴν ἀκεί· αὐτὸς ὁ παναρκῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἱατρός ὁ σωτήρ· ἀνάστα, φησὶ τῷ παραινέ-  
 σιν, τὸν σκίμπος ἀφ' ὃν κατέκειτο, λαβὼν· ἀπὸ οἰκάδε· παραχρῆμα δὲ ὁ ἄρρωστος ἐρρώ-  
 αθη· καὶ τῷ πενήτῳ, Λάζαρε, ἔειπεν, ἔγει· ὁ δὲ ἐξῆλθε τῆς σοροῦ ὁ νεκρός, οἱ ἦν περὶ τὴν πα-  
 θῆν· μελετήσας τὴν ἀνάστασιν· καὶ μὴν ἐκ τῆς αὐτῆς ἱατρικῆς τὴν ψυχὴν ἐν πολλῇς καὶ χαρίσμα-  
 σιν· ἀλλὰ πῶς μὲν ὑποθήκας πάχα δὴ μέλλει, χαρίσμασι δὲ πλάσσει· ἀφ' ὧν τῶν σοὶ αἱ ἀμαρ-  
 τία, πῶς ἀμαρτωλοῖς ἡμῶν λέγει· ἡμεῖς δὲ ἅμα νοσήματι νήπιοι γιγνόμεναι, τὴν δέξιον ἐβεβαιω-  
 ταί τῶν παρὰ τῆς αὐτῆς ὁ πατὴρ μετὰ λαμβάνοντες, ἡ πρῶτον μὲν ἀμφὶ τὸν κόσμον καὶ τὸν  
 ἔρπον, ὅτι πρὸς ἡλιακὰς περὶ διηγήσεως κυκλεῖται, καὶ τῶν λοιπῶν ἁρῶν τὰς φορὰς ἀρχολογεῖ· διὰ 30  
 τὸν αὐθρῶπον· ἐπὶ τῇ δὲ περὶ τὸν αὐθρῶπον αὐτὸν, περὶ ὃν ἡ πᾶσα πρῶτον καταγίνεται· καὶ τῆς  
 ἔργον ἡγεμένη μέγιστον, ψυχὴν μὲν αὐτῇ φρονήσει καὶ σωφροσύνῃ κατ' ἡσυχίαν· τὸ δὲ σῶμα κάλ-  
 λει καὶ εὐρυθμία σωματικῶς· περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ πρὸς αὐτῆς καὶ ἁρ-  
 θυνῶν, καὶ τὸ εὐτακίον, ἐνέπνευσε τὸ αὐτῆς.

Ὅτι φιλάνθρωπος ὁ παιδαγωγός. γ'.

- ΠΑΝΤΑ δύνεισιν ὁ κύριος, καὶ πάντα ὠφελεῖ, καὶ ὡς ἄνθρωπος, ὡς θεός· τὰ μὲν ἀ-  
 μαρτήματα ὡς θεός ἀφαιρεῖ· εἰς δὲ τὸ μὴ ἐξαμαρτάνειν παρὰ παιδαγωγῶν ὡς ἄνθρωπος.  
 ἕκαστος ἄρα φίλος ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ, ἐπεὶ καὶ πλάσμα αὐτοῦ ἐστὶ· καὶ τὰ μὲν ἄλλα κα-  
 λεύων μόνον πεποιήκειν, τὸν δὲ ἄνθρωπον δὲ αὐτὸς ἐχειρῆργησεν, καὶ ἡ αὐτοῦ ἰδὸν ἐν ἐφύσει· τὸ 40  
 οὐκ ἔστι αὐτῷ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπὸ κτισμένου, ἡ ὡς δὲ αὐτὸ αἰρετὸν τῷ θεῷ, ὡς αὐτῷ ἐνδε-  
 μιῆρη· τῷ θεῷ, ἡ ὡς ἐνεκεν ἄλλου αἰρετὸν διὰ πλάσας· ἡ μὲν ἔν δὲ αὐτὸ αἰρετὸν, ὁ ἀγαθός  
 ὢν, ἀγαθὸν ἡγάπησεν· καὶ τὸ φίλτρον ἐνδον ἐστὶν ὡς τῷ αὐθρῶπῳ· τῷ ὅτι ἐμφύσημα λέγει  
 θεοῦ· εἰ δὲ ἐνεκεν τῶν ἄλλων ὁ ἄνθρωπος αἰρετὸν γίγνεται, ὅτι ἄλλω αἰτίᾳ ἔχει ὅτι πρὸς αὐ-  
 τὸν ὁ θεός, ἡ ὡς ὅτι αὐτῷ οἶστέ ὅτι, τὸν μὲν, γινώσκων δημιουργὸν ἀγαθὸν τὸν δὲ, εἰς γινώ-  
 σιν ἀφικέσθαι θεῷ· ἔν γὰρ ἄλλως ἂν τὸ, οὐ ἐνεκεν ἄνθρωπος γίγνεται, ἐποίησεν ὁ θεός, εἰ μὴ ἄνθρω-  
 πος ἐργάζετο· καὶ ἡν εἶχεν ἐναποκεκρυμμένον ἰσχυρῶς τῷ βέλεσθαι ὁ θεός, διὰ τῆς ἐξώθεν τῆς πε-  
 ποιήκων, προσώπετο ἡρώσων διωάμεως, λαβὼν παρὰ ἀνθρώπου ὁ πεποιήκειν ἄνθρωπον· καὶ  
 ὃν εἶχεν εἶδεν· καὶ γίγνεται ὡς ἡλῆσεν· οὐδὲν δὲ ὁ μὴ δύναται θεός· ὁ ἄνθρωπος ἄρα ὃν πεποιήκειν ὁ  
 θεός, δι' αὐτὸν αἰρετὸν ἐστὶ· τὸ δὲ δι' αὐτὸν αἰρετὸν, οἰκείον ἐστὶν ὅτι περὶ ἂν δὲ αὐτὸν αἰρετὸν· τῷ 50  
 δὲ καὶ ἀσμενιστὸν καὶ φιλητόν· ἀλλὰ καὶ φιλητόν μὲν πᾶσι ἐστὶν, ἔχει δὲ καὶ φιλεῖ· ὡς αὐτῷ· φι-  
 λητός δὲ ὁ ἄνθρωπος δόσθ' ἴνῃ· φιλεῖ· ἄρα πρὸς τῷ θεῷ ὁ ἄνθρωπος· πῶς γὰρ ἐφιλεῖ,  
 δι' ὃν ὁ

δι' ὃν ὁ μονογυῖος ἐκ κέλευσιν πατρὸς καταπέμπεται λόγῳ τῆς πίστεως· ἡ πίστις ἐκ παλαιότητας αὐτὸς σαφὲς ὁ κύριος ὁμολογῶν καὶ λέγων· Αὐτὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πε-  
 10 φιλήκατε. καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Καὶ ἡγάπησας αὐτὰς, καθὼς ἐμὲ ἡγάπησας. τί μὲν οὖν ὁ πα-  
 δαγωγὸς βέλεται, καὶ τί ἐπαγγέλλεται, ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ διακείμενος· καὶ ὑπαγορεύσθαι μὲν  
 τῶν περὶ αὐτῶν, ἀπαγορεύσθαι τῶν ἐναντίων· ἡ δὲ πῶς δὴ λον. σαφὲς ὅτι ὡς ἄρα ἰσχυρότερον εἶδ' ὅτι τῶν  
 λόγων τὸ διδασκαλικόν, ἰσχυρόν τε ἐστὶ καὶ πνευματικόν, ἀκριβοσολογίας ἐχόμενον, τ' ἐπιπλέον· ὁ  
 δὲ ὑπερκεῖσθαι πανυῶν. καθήκει δὲ ἡμῖν ἀνταρπαρᾶν μὲν τὸν καθηγμένον ἀγαπητικῶς ὁρίζε-  
 βίαν· βιοῦν δὲ πρὸς τὰ διατάγματα τῆς αὐτῆς πατρὸς ἀρεσκείας· καὶ μόνον ὁπίσθεν τοῦ πρὸς  
 20 πατήριον, ἢ πατρὸς φυλάττοντας τὰ ἀπαγορευόμενα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκείνων τὰς μὲν ἐκτελεστέ-  
 νας, τὰς δὲ ὡς ἐνὶ μάλασι μιμημένους, ὁπίσθεν καθ' ὁμοίωσιν τὰ ἔργα τῆς παιδαγωγίας· ἵνα δὲ  
 τ' κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν πληρώσῃ. ὡς γὰρ ἐν σκότῳ βαθεῖ ἀλάμενοι τῷ βίῳ, ἀπαιτεῖται  
 ἐκ ἀκριβοῦς καθοδηγῆσθαι διδάσκαλον. ὁ δὲ γὰρ ὁ ἀριστός, ἐν τῷ φλόσ, καθά φησιν ἡ γραφή, πφλῶς  
 εἰς τὰ βάραθρα χειραγωγῶν· ὅθεν ὁ βλεπὼν καὶ διορῶν τὰ ἐγκάρδια λόγῳ. καθάπερ οὖν  
 ὅταν ἐστὶ φῶς ὁ μὴ φωτίζῃ, ἐδὲ κινουῖ ὁ μὴ κινεῖ, ἐδὲ φιλοῦ ὁ μὴ φιλεῖ, ἐδὲ ἀγαθὸν ἐστὶν ὁ μὴ  
 ὠφελεῖ, καὶ εἰς σωτηρίαν καθοδηγεῖ. ἀγωνομενοῦ τὰς ἐπιτάλας δι' ἔργων τὰ κυρία· καὶ γὰρ ὁ λό-  
 γος αὐτὸς ἐναργῶς παρ' ἡμῶν, τὴν αὐτὴν δὲ τὴν περὶ αὐτῶν αἵμα καὶ θεωρητικῶν ὁπί-  
 30 δαικνύς· καὶ δὴ νόμον ὑπολαμβάνοντες τὸν λόγον, τὰς ἐπιτάλας καὶ τὰς ὑποσημοσιώσας αὐτῶν  
 τὰς σωτήριους ὁδούς καὶ σωτόνους εἰς ἀδιότητα γνωρίσωμεν. πῶς γὰρ ἀναπλεῖ, καὶ φοβέται, τὰ  
 πατρὸς διατάγματα.

20 Ὅτι ὁπίσθεν ἀνδρῶν ἐγυναικῶν ὁ λόγος παιδαγωγὸς ἐστίν. δι'.

ΤΑΥΤΗΝ πίνω πλέον τὴν ἀγαθὴν ἀσπασίμενοι πηγαρχίας, σφὰς αὐτὰς ὁπίσθεν  
 κυρίῳ, τὸν βεβαιότατον τῆς πίστεως αὐτῶν ἐξασπόμενοι κάλων, τὴν αὐτὴν δὲ τὴν ἀνδρῶν καὶ  
 γυναικῶν εἶναι νενοχέτες. εἰ γὰρ ἀμφοῖν ὁ θεὸς εἰς, εἰς δὲ καὶ ὁ παιδαγωγὸς ἀμφοῖν· μία ἐκκλη-  
 30 σία, μία σωφροσύνη, αἰδώς μία, ἡ τροφή καὶ ἡ γάμος· συζυγία· ἀναποή, ὅπως. ἀκρῆ, γυν-  
 σις, ἐλπίς, ὑπακοή, ἀγάπη, ὁμοία πάντα. ὡς δὲ κοινὸς μὲν ὁ βίος, κοινὴ δὲ ἡ χάρις, κοινὴ δὲ καὶ  
 ἡ σωτηρία· κοινὴ τέτων καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ ἀγωγή. ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι τέτω, φησὶ, γαμήσι καὶ γαμί-  
 σκοντι· ἐν ᾧ δὴ μόνον τὸ θῆλυ τῶν ἀρρενῶν διακρίνεται· ἐν ἐκείνῳ δὲ, ἐκείνῳ· ἔνθα τὰ κοινωτικὰ  
 ἀγία τὰ βίβλια τὰ συζυγίας τὰ ἐπαθλα, ὅσα ἀρρενὶ ἐθελεία, ἀνθρώπῳ δὲ ἀποκείται, ὁπί-  
 30 θυμίας διχαλῆσης αὐτὸν ἐχωρισμένον. κοινὸν οὖν ἐ τοῦτομα ἀνδράσι καὶ γυναιξίν ὁ ἀνθρω-  
 πῶς. ταῦτά μοι δοκοῦσιν οἱ Ἀπὸ τοῦ παιδαρίου ὁπίσθεν εἰς μόνον τὸ ἀρρεν ἀλλὰ ἐ τὸ θῆλυ κε-  
 κληκέναι· εἰ τῷ πρὸς καταφαίνεται ὁ κομικὸς καὶ βαπτισμένη Μένανδρος, ὡς δὲ πρὸς λέγων·  
 Τοῦτον θυγάτηρ· πάντῳ γὰρ ἐστὶ τῇ φύσει φιλήνθρωπον τὸ παιδαρίον σφιδρα. ἀρνες δὲ δὴ ὁπί-  
 40 κοινόν ἐστιν ἀφελείας ὄνομα ἀρρενός τε ἐθελείας· αὐτὸς δὲ ἡμᾶς ὁ κύριος πικρὰν εἰς τὰς  
 αἰῶνας, ἀμύνει. ἀνδρὶ δὲ ποιμενέσθαι οὕτως πρὸς τὰς, οὕτως ἄλλο ἐδὲν τῷ βιωτικόν. ἐδὲ δὲ παῖδας  
 ἀνδρὶ τῶν παιδαγωγῶν· ἐδὲ μὲν οἰκίας ἀνδρὶ τῶν δεσπότην.

Ὅτι πάντες οἱ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καταγινόμενοι, παῖδες πατρὸς τῶν θεῶν.

ὍΤΙ μὲν οὖν ἡ παιδαγωγία, παίδων ἐστὶν ἀγωγή, σαφὲς ἐκ τῶν ὀνόματι. λοιπὸν δὲ ἐστὶ  
 40 τὰς παίδων ὁπίσθεν ἡγεμονία, οὗς αἰνίττεται ἡ γραφή· εἴτα τὸν παιδαγωγὸν αὐτοῖς ὁπίσθεν. οἱ παῖ-  
 δες, ἡμεῖς. πολλαχῶς δὲ ἡμεῖς ἐξυμνεῖ· πολυτρόπως τε ἀλλήλοισι ὀνόμασι ποικίλοις, τὸ ἀφε-  
 λές τῆς πίστεως ἐξαλλάττει ἡ γραφή. ἐν γὰρ τῷ διαγελίῳ· σταθεῖς. φησὶν, ὁ κύριος· ὁπί-  
 50 τῶν αἰγιαλῶν, πρὸς τὰς μαθητάς· ἀλιεύοντες δὲ ἐτυχόν· ἐνεφώνησέν τε. Παιδιά, μή τι εἶπον ἔχε-  
 τε; τὰς ἡδὴ ἐξ αὐτῶν γνωρίμων, παῖδας πατρῶν. παρσύνεγκάν τε αὐτοῖς. φησὶ, παῖδιά εἰς  
 χειροθεσίαν διδασκίας· κωλυόντων δὲ τῶν γνωρίμων, εἶπεν ὁ ἰησοῦς· Ἀφετε τὰ παῖδιά, καὶ μὴ  
 κωλύετε αὐτὰς εἰσελθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ πνεύματων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. τί βέλεται τὸ λε-  
 χθέν, αὐτοὺς διασφῆσθαι ὁ κύριος, λέγων· Εὰν μὴ στραφῇτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παῖδιά ταῦτα, οὐ  
 50 μὴ εἰσελθῇτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ τὴν ἀναγκάσιν ἐσταῦθα ἀλλήλοισιν· ἀλλὰ τὴν  
 ἐν πομῶν ἀπολύει εἰς ἐξομοίωσιν πατρὸς καταγινόμενοι· ἡμῖν τὰς παῖδας ἡμᾶς. καὶ τὸ πρὸς  
 50 φησὶν ἐκλέγεσθαι πνεῦμα· Δρεψάμενοι, φησὶ, κλάδους ἐλαίας ἢ φοινίκων οἱ παῖδες· ἐξήλθον  
 εἰς ὑμᾶς κυρίῳ, ἐκείκρην λέγοντες· ὡς ἀνὰ τῷ ἡμῶν διαβίῳ· ἐυλογημένῳ ὁ ἐρχόμε-  
 νος ἐν ὀνόματι κυρίου. φῶς καὶ δεῖμα καὶ ἀντιμέτωπος· ἱεραρχίας τῷ κυρίῳ· τὰ πᾶσι γὰρ ἐμφαίνει ἐρμη-







δοῦναι παγμένοι, ὀλίγω ποδὶ ἐφαπτόμενοι τῇ γῆς· ὅσον ἐν κόσμῳ εἶναι δοκεῖν, σοφίαν μετὰ δὴ δώ-  
 μιν ἀγίαν· μωρία δὲ αὐτῇ πῶς εἰς πανουργίαν ἠκονημένοις δοκεῖ. παῖδες οὖν ἐκείνους, οἱ θεοὶ  
 μόνον ἐγνωκότες πεπύρα, ἀφελῆς καὶ νήπιοι καὶ ἀκέραιοι, αἱ κεράτων μονοκεράτων ἐρασταί·  
 πῶς γὰρ περὶ βεβαίως ἐν τῷ λόγῳ, πῶς τὴν ἐπεκέρυξε τὴν φωνὴν, ἀφροντιστὴν κελῶν τῶν  
 τῆδε πρᾶγματων, καὶ μόνον προσέχεν τῷ πατρὶ περὶ κενῶν, μιμουμένους τὰ παιδία. διὸ καὶ  
 πῶς ἐχομένοις λέγει, Μὴ μερμυᾶτε περὶ τῆς αὐτοῦ· δοκεῖν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. οὕτως  
 δὲ ποιεῖται πᾶς τῶν βίβων φροντίδας ἐξέχευται μόνου τῶν πατρὸς πρᾶγματι. καὶ ὁ πληρὼν τὴν  
 ἐν πολλῷ πῶς τὴν, τῶν οὐκ ἐν πῶς τῇ ἐστὶ καὶ τῶν καὶ τῶν κόσμῳ τῶν μὲν, ὡς πεπλανημένος·  
 τῶν δὲ, ὡς ἡραπηνμένος. εἰ δὲ εἰς διδασκαλίας ἐν ἑαυτοῖς, ὡς φησὶν ἡ γραφή, ὁμολογούμενος οἱ  
 10 ὅτι γῆς, ἐκείνους αὐτοὺς πάντας κεκλήσιν· μαθηταὶ· ἔχει γὰρ οὕτως τὸ ἀληθές· τὸ μὲν τέλειον εἶναι,  
 παρὰ τῷ κυρίῳ, τῷ διδασκονί· ἀπὸ τῇ παιδικῇ καὶ νήπιον, παρὰ ἡμῖν, τοῖς ἀειμαρτανουσι.  
 ταύτη τοι ἡ προφητεία τὸ τέλειον τῇ τῷ αὐτοῦ τῇ τιμῇ καὶ προσήγορία· εἰ δὲ γὰρ τῷ Δαβὶδ· ὅτι  
 μὲν τῷ Δαβὶδ λέγει, Ἄνδρα αἰμάτων, φησὶ, βδελύσσεται κύριος. ἀνδρα αὐτὴν ὡς τέλειον ἐν κα-  
 κία, καλεῖ. λέγει δὲ καὶ κύριος· ἀνὴρ, Δαβὶδ τὸ εἶναι αὐτὸν τέλειον ἐν δικαιοσύνῃ. αὐτὴν γὰρ ὁ  
 δόξολογῶν, ὅτι πρὸς Κορινθίους, φησὶν· Ἡρμοσάμενος γὰρ ὑμᾶς εἰς ἀνδρὶ παρῆναι ἀγνὴν  
 παραστήσω τῷ Χριστῷ· εἴπερ ὡς νηπίους καὶ ἀγνούς, πλὴν ἀλλὰ τῷ μόνῳ κυρίῳ. σφίσι περὶ τῷ Εὐφ-  
 σίοις γραφῶν, ἀπεκάλυψε τὴν ζητέμενον, ὡς πῶς λέγων· Μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς  
 τὸ ἐνότη· τὸ πῶς καὶ τὸ ὅτι γινώσκεις τῷ θεῷ, εἰς αὐτὰ τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας· εἰς πληρώμα-  
 τος· εἰς Χριστῷ· ἵνα μηκέτι ὤμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ αἵματι τὸ διδα-  
 20 σκαλίας ἐν τῇ κυθείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῶν πλάνης· ἀληθεύοντες  
 ὅτι ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. ταῦτα λέγων εἰς οἰκοδομὴν τῆς σώματι· τῷ Χρ-  
 στῷ, ὅς ἐστι κεφαλὴ ἐν ἡμῖν, ὁ μόνος ἐν δικαιοσύνῃ τέλει· ἡμεῖς δὲ νήπιοι, τὰς παραφυσώμε-  
 εἰς φυσίωσιν φυλαξάμενοι τὸ αἰρέσων αἰέμεν, καὶ μὴ καταπισκόνοτες, πῶς ἄλλως ἡμῖν νηπίοι  
 πατρός, τελευτῶμεθα τότε, ὅτε ἐσμέν ἐκκλησία τῇ κεφαλῇ τῷ Χριστῷ ἀπληροίτες. ἐν ταῦτα  
 ὅτι, ἡ παιδικὴν τῇ προσήγορίᾳ τῶν νηπίων, ὅτι οὐκ ὅτι ἀφρόνων πάντες· τὸ νήπιον· νηπίος μὲν  
 γὰρ οὐκ ὅτι· νήπιος δὲ, ὁ νήπιος· ὡς ἡ πῶς ἀπαλόφρων, οἷον ἡ πῶς νεωστὶ καὶ πρῶτον τῷ τρέ-  
 πῳ γρόμενος· τὰ τοι σφίσι τῷ ὁ μακάριος· Παῦλος· ὑποσημνήσας, εἰπὼν, Διωάμενοι ἐν  
 βάρει εἶναι ὡς Χριστῷ δόξολογοί, ἐγκλησθέντες ἡμῖν ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἀντὶ τοῦ θεοῦ γὰρ πῶς τῷ  
 30 τῆς τέλει· ἡ πῶς οὐκ ὅτι νήπιος, καὶ ταῦτα μᾶλλον ἀπαλός, ἀπαλός καὶ ἀπαλός, καὶ ἀδολὴς καὶ ἀν-  
 πικρὴς, ἰδὺς τὴν γνώμην καὶ ὁρδός· τὸ ὅτι ἐστὶν ἀπλότης· καὶ ἀληθείας· ὅτι πῶς γὰρ,  
 φησὶν, ὅτι πῶς ἡ πῶς τὸν πρῶτον ἐν ἡμῖν; πῶς τῷ γὰρ ὁ παρῆναι λόγος, ἀπαλός καὶ  
 ἀπαλός· διὸ καὶ τὴν παρῆναι ἀπαλὴν νύμφην, καὶ τὴν παῖδα ἀπλοφρονα κεκλήθη ἔθος· ἀπα-  
 λοὶ δὲ ἡμεῖς, οἱ ἀπαλοὶ πρὸς πᾶσι· εὐεργαστοὶ πρὸς ἀγαθοσύνην, ἀχολοί τε καὶ ἀνεπίμνητοι κα-  
 κῶ φροσύνης ἐσκολιότητι· ἡ μὲν γὰρ ἡμεῖς ὡς παλαιὰ, σκολία καὶ σκληροκαρδίας· χορὸς δὲ νηπίων,  
 ὁ κρινὸς ἡμεῖς λαός, τρυφερός ὡς παῖς· ὅτι ἡ πῶς καρδίαις τῶν ἀκακῶν, ἐν τῇ πρὸς Ρωμαιοῦς  
 ὅτι πῶς, χαίρειν ὁ δόξολογῶν· ὁμολογοῖ· καὶ ὁ ὅρον πᾶσι νηπίων, ὡς εἰπὼν δὲ δίδωσιν, εἰπὼν·  
 θέλω ὅτι ὑμᾶς σφίσι μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκακίαις δὲ εἰς τὸ κακόν. Ἐγὼ οὐδὲ ἐστὶ τὸ ὄνομα τῷ  
 νηπίου· εἴρησιν ἡμῖν νοούμενον, ἐπεὶ τὸν ἐρηπικὸν γραμματικῶν νομοθετῶσι παῖδες. εἰ γὰρ  
 ἀφρονες ἡμεῖς οἱ τῇ νηπιότητι· κατατρέχοντες καλοῦσιν, ὅρατε πῶς βλασφημοῦσιν ὅτι τὸν  
 40 κύριον, τὰς εἰς θεὸν καταπεφύγοτας, ἀφρονες ὑπολαμβάνοντες· εἰ δὲ ὅτι εἰ μᾶλλον ἐξ-  
 ουστῶν, τὰς νηπίους καὶ αὐτοὶ ὅτι τῶν ἀπλῶν ἐκδέχοντες, χαίρομεν τῇ προσήγορίᾳ νηπίων γὰρ αἰ-  
 νία φρένες εἶσιν ἐν παλαιᾷ τῇ ἀφροσύνῃ, αἰνεῖται σὺν τῇ αἰχῇ τῷ Δαβὶδ κλέν τῷ κρινὴν  
 ἀνατίλασιν. ἐναγχος γὰρ ἐγνωσται ὁ θεός· τῷ Χριστῷ παρῆναι. θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἐγνώ, εἰ  
 μὴ ὁ υἱός, καὶ ὁ αὐτὸς ὁ υἱός δὲ καλυψέ. νείοι τοίνυν ὁ λαός ὁ κρινὸς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν πρὸς  
 πρὸς λαοῦ, τῶν νεία μαθητῶν ἀγαθὰ. καὶ ἐστὶν ἡμῖν τὸ οὐθάρ τῆς ἡλικίας ἡ ἀγνότης αὐτῇ νεότης· ἐν  
 ἡ πρὸς νόσιν αἰετὶ ἀκμάζομεν αἰετὶ νείοι, εἰ αἰετὶ ἡμῖν, καὶ αἰετὶ κρινὸς· γὰρ γὰρ εἶναι κρινὸς τὰς λόγους  
 κρινὸς μετὰ τῇ φότης· τὸ δὲ αἰδιότητι· μετὰ τῇ φότης, ἐξομοιῶσαι φιλεῖ τῷ ἀφθάρτῳ· ὡς εἶναι  
 ἡμῖν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τῷ προσήγορίᾳ παρὰ πάντας τῶν ζῶν, Δαβὶδ τὸ ἀγνῶν εἶναι τῷ ἐν  
 ἡμῖν ἀλήθεια, καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὴν ἀνακαχυμένον ἡμῶν τρόπον. σοφία δὲ ἀειδαλῆς, αἰετὶ τῷ  
 50 αὐτῷ καὶ ὡς πᾶσι ἔχουσαι, καὶ οὐ πᾶσι μετὰ βάλανους· τὰ παιδία, φησὶν αὐτῶν ἐπὶ ὧν δὲ  
 θῆσονται, καὶ ὅτι γενάτων παρακληθῶσιν. ὡς εἰ τίνα μήτηρ παρακαλέσῃ, οὕτως καὶ γὰρ ὑ-  
 μᾶς παρακαλέσω. ἡ μήτηρ προσέειπεν· τῷ παιδί, καὶ ἡμεῖς ζητῶμεν τὴν μήτερα τὴν ἐκκλησίαν.

τ' μὲν πόνηται καὶ ἀσθενὲς καὶ ἀπὸ λὸν ἄπειν, ἅπτε δὲ ἀσθενέας, ἢ βοηθείας δέοντες, καχαρισμέ-  
 νον τί ἐστι, καὶ ἡδὺν, καὶ περὶ τὸν, τῷ θυμικῷ ἐκτείναντες τὴν πηλικῶδε τὴν βοήθειαν. ὡς γὰρ οἱ πατέρες καὶ  
 αἱ μητέρες ἡδὺν ὁρῶσι, τ' μὲν ἰππῶν, τὰς πάλλας τῶν δὲ βοῶν, τὰ μικρὰ μοχάρεα καὶ λεόν-  
 των, σκύμνον καὶ ἐλάφην, νεβρόν καὶ ἀνθρώπων παῖδον. ἔτω καὶ τ' ὅλων ὁ πατήρ τις εἰς αὐ-  
 τὸν καταπεφύγότες προσέειπεν καὶ ἀναγνῆσθαι πνεύματι εἰς ὑποστάσεις, ἡπίως οἶδεν καὶ φιλεῖ  
 τὰς μόνους, καὶ βοηθεῖ, καὶ ὑπερμαχεῖ καὶ ἀφ' αὐτῶν ὀνομάζει παῖδον. ἐγὼ καὶ τ' Ἰσαάκ  
 εἰς παῖδα αὐτὰ φέρω. γὰρ εἰς ἐρμηνεύεται ὁ Ἰσαάκ. τὴν ἐώρακα πύζοντα μὲν τῆς γυναικὸς καὶ  
 βοηθῆ, τῆς Ρεβέκκας, ὁ περὶ γὰρ βασιλεύς. βασιλεύς μοι δοκεῖ. Ἀβραμὲλ ἐκ ὀνόματος αὐτῆς  
 σοφία τις εἶναι ὑπερκοσμίος, κατασκοπεῖται τ' παιδείας τ' μυστήριον. Ρεβέκκα γὰρ ἐρμηνεύει-  
 σιν ὑπομονὴν. ὡς τ' Φρονίμου παιδείας. γὰρ καὶ δι' ὑπομονῆς βοηθῆμεν. καὶ ἐφορῶ ὁ 10  
 βασιλεύς. ἀγαλλιάται τ' πνεῦμα τ' ἐν Χριστῷ παῖδων, ἐν ὑπομονῇ πολιτεύμεν καὶ αὐτῇ  
 ἡ θεία παιδεία. πιαυτὴν πινὰ παύειν παιδείαν τ' αὐτῆς Δία Ἡρακλῆος λέγει. τί γὰρ ἄλλο  
 εὐπερίως ἔργον σφῶ καὶ πλείω, ἢ παύειν καὶ σωφραίνεισθαι τῇ τ' καλῶν ὑπομονῇ, ὅτι τῇ  
 διοικήσῃ τ' καλῶν, συμπενηγυρίζοντα τῷ θεῷ; ἐστὶ καὶ ἄλλως ὑπολαβεῖν τὸ ὑπὸ τῆς περὶ  
 τείας μελυνόμενον, χαίροντας ἡμᾶς καὶ γαλιῶνας ὅτι σωτηρία, ὡς τ' Ἰσαάκ. ἐλάττω κακῶν  
 ἔσθην ἀτρε λελυμένον, πύζον καὶ ἀγαλλιάμενον. σὺ τῇ νύμφῃ, τῇ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν βοη-  
 θῶ, τῇ ἐκκλησίᾳ. ἢ ὑπομονὴ ὀνόματι παῖδον τέλει. ἢ τοῖς ἐπὶ μόνῃ αὐτῇ εἰς τὰς αἰῶνας μένει  
 χαίρειν αὐτῇ. ἢ ἐξ ὑπομονῆς τ' πιστῶντων σωθήσονται, οἱ εἰς μέλη Χριστοῦ καὶ ἡ τ' εἰς τέλος  
 ὑπομεινῶν μαρτυρία, καὶ ἡ ὅτι τέτοις εὐχαριστία. αὐτῇ ἢ εἰς ἡμῶν παιδεία, καὶ ἡ  
 σὺ τῇ σεμνῇ θυμῷ βοήθει σῶσθαι. ὁ γὰρ βασιλεύς ὁ Χριστὸς, ἀνῶθεν ἡμῶν ὀπισθοποεῖ 20  
 γὰρ καὶ καὶ ἀφ' αὐτῶν τ' θυμῷ, ὡς Φησὶν ἡ γραφή, τὴν εὐχαριστίαν, καὶ τὴν εὐλογίαν,  
 ἀγαλλιάσιν τε καὶ εὐφροσύνῃ, ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ σωτηρίας, καὶ τὴν τῶν συμπαλοκλῶν, τὴν ἐκ-  
 κλησίαν ἐποπτεύει τὴν αὐτῆς μόνον. ὁπιδεικνύς τὸ πρὸς σωπὸν τὸ αὐτῆς, τὸ λείπον τῇ ἐκκλησίᾳ,  
 βασιλείᾳ πλεονεμένη κεφαλῇ. καὶ τῷ ἀεὶ καὶ τῇ θυμῷ, δι' ἧς ὁ κύριος ἐδείκνυται; ἢ οὐκ ἐστὶ  
 ἡ περὶ φανέρω. αὐτὸς ἐστὶν ὁ Ἰσαάκ. καὶ γὰρ ἐστὶν ἐτέρως ἐκλαβεῖν. τύπος ὅς ἐστι ἔκ κυρίου, παῖς  
 μὲν ὡς ὁ κύριος καὶ γὰρ ὁ κύριος ὡς ὁ κύριος, ὡς ὁ κύριος ὡς ὁ κύριος. ἀλλ' ἐκ κάρ-  
 πωται ὡς ὁ κύριος. μόνον ἐδάσασε τὴν ξύλα τῆς ἐκκλησίας ὁ Ἰσαάκ, ὡς ὁ κύριος τὸ ξύλον. ἐλά-  
 τα ἢ μυστικῶς, ἐμπαύσθη ἡμᾶς περὶ φησὶν χαρὰς τ' κύριον, τὰς αἰματι κυρίου ἐκ φθορᾶς  
 λελυτρωμένους. οὐκ ἔπαθεν δὲ μόνον. εἰκότως ἀρα ὁ Ἰσαάκ τὰς πρώτας ἐκ πάσης παρεχωρῶν  
 τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἔκ κυρίου τὴν θεοτότητα ἀνιήσεται. μὴ σφαγῆς ἀνέστη γὰρ μὲν τὴν κηδεῖαν ὁ 30  
 Ἰησοῦς μὴ παθῶν, κατὰ περὶ ἐκκλησίας ἀφαιμένον ὁ Ἰσαάκ. μέγιστον ἢ εἰς σωτηρίαν καὶ ἄλλο  
 περὶ ἡσυχίας τῶν περὶ κειμένων. τὸν κύριον αὐτὸν ὀνομάζει παῖδον. τῷ ἀφ' Ἡρακλῆος θεοπύζον  
 τὸ πνεῦμα. Ἰδοὺ παῖδον ἐγνηθήναι ἡμῖν. ὁ κύριος καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἢ δέχῃ ὅτι ἔσθ' ὡς αὐτῆς, καὶ  
 ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς μεγάλης βουλής ἀγγελῶν. τί οὖν τὸ παῖδον τὸ νήπιον, καὶ ἐκλήθη ἡ.  
 μῆς οἱ νήπιοι; ἀφ' αὐτῆς περὶ φησὶν διηγεῖται τὸ μέγιστον αὐτῆς. θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς  
 διωγῆς, πατήρ αἰώνιος, ἀρχὴν εἰρήνης. τῷ παθητῶν τὴν παιδείαν καὶ τῆς εἰρήνης αὐτῆς  
 ὅλα ἐπὶ πύρας. ὡς ἔμεγαλου θεοῦ. ὡς ἔτελει παῖδον. ὁ κύριος ἐν πατρὶ, καὶ πατὴρ ἐν υἱῷ καὶ πᾶς  
 ἐτελεί. ἢ παιδεία τῶν παιδῶν ἐκείνων, ἢ ὅτι πάντας διήκει τὰς παῖδας ἡμᾶς παιδαγω-  
 γῶσαι, τὰς νηπίους αὐτῆς; ἔστι εἰς ἡμᾶς ἐξεπίστασι πᾶς χεῖρας, πᾶς ἐναργῶς πεπιστωμένους.  
 τῶν περὶ μαρτυρεῖ τῷ παιδῷ καὶ Ἰωάννης, ὁ μείζων ἐν γνησιότητι γυναικῶν περὶ φησὶν. Ἰδοὺ 40  
 ὁ ἀμνὸς ἔσθ' ὁ κύριος. ἐπεὶ γὰρ ἀρνὰς ὀνομάζει ἡ γραφή τὰς παῖδας τὰς νηπίους, τὸν θεὸν τὸν λόγον τὸν  
 δι' ἡμᾶς ἀνθρώπων γινόμενον, καὶ πᾶσι ἡμῖν ἀπὸ καὶ ζῶντα βεβλόμενον, ἀμνὸν ἐκκλησίας ἔσθ' ὁ  
 τὸν ὄντα τῷ θεῷ, τὸν νήπιον τῷ πατρί.

Πρὸς τὰς ὑπολαμβάνοντας τὴν τῶν παιδῶν καὶ νηπίων περὶ σωτηρίαν τὴν τῶν  
 πρώτων μαθημάτων αἰνιτίζοντα διδασκῶν. 5.

ἘΞΕΣΤΙ ἢ ἡμῖν ἐκ πεποιθίας πρὸς τὰς φιλεγκλήμονας ἐπαποδύσασθαι. ἢ γὰρ παῖδες  
 ἡμῶν καὶ νήπιοι πρὸς τὸ παιδαγωγῶν καὶ εὐκαταφρόνητον τῆς μαθήσεως περὶ σωτηρίας, κα-  
 θὼς οἱ εἰς γνώσιν πεφυσιωμένοι ἀφ' ἐβελήκασιν. ἀναγνῆσθαι γὰρ εὐθύως, τὸ τέλειον ἀπὸ 50  
 λήφωμεν. οὐ γὰρ ἐντενδόμεν. ἐφωτίσθημεν γὰρ. τὸ δὲ ἐστὶν ὁπτιγνῶναι τὸν θεόν. οὐκ οὐκ αἰ-  
 λῆς ὁ ἐγνωκὼς τὸ τέλειον. καὶ μου μὴ λάβῃται ὁμολογῶν ἔγνωκαί τὸν θεόν. ὡς πᾶς γὰρ  
 ἔδοξε

[illegible]

- τῆς καὶ πεπληρωμένη. εἰ δὲ ἐνδεὶς αὐτῇ, οὐκ ἔστιν ἐλοπλῆς· ἐδὲ πίσις ἐπὶ σκάλας παρὰ πύ-  
 100 · ἐδὲ μὲν τὴν ἐνδεὶα δαποθημίας ἀναμένει τὰς πεπισδύκτας, ἀδιακρίτως ἐνταῦθα ἡρραβωνι-  
 105 · σμένους. ἐκείνο δὲ τὸ πισυῦσαι ἤδη περὶ ληφόντες ἐσμένον μὲν τὴν αἰάσκειν δαπολαμβάνομεν  
 110 · γρόμονον· ὅπως τ' αὖ ἐκείνο πληρωθῇ τὸ λειχθέν· Γενηθήτω καὶ τὴν πίσιν σκ· ἡ δὲ ἡ πίσις, ἐν-  
 ταῦθα ἡ ἐπαγγελία· πελαῖσις δὲ ἐπαγγελίας, ἡ ἀπάπαισις. ὥς τε ἡ μὲν γνώσις, ἐν τῷ φωτί-  
 σματι· τὸ δὲ πέρας τῆς γνώσεως, ἡ ἀπάπαισις. ὁ δὲ ἔχων νοεῖται ὁρεκλόν. καθάπερ ἐν τῇ περὶ  
 ἡ ἀπὲρ λειχά καταλύεται, καὶ τῷ πῶρ ἡ δαπορία, ἔτως αἰάγκη τῷ φωτισμῷ ἐξαφανίζονται τὸ  
 σκότος· ἡ ἀγνοία δὲ τὸ σκότος, καθ' ἡν περὶ πῶρ μιν πῶς ἀμαρτήμασιν, ἀμελυνωπιῶντες  
 πρὸς τὴν ἀλήθειαν. φωτισμός ἄρα ἡ γνώσις ἐστίν, ὁ ἐξαφανίζων τὴν ἀγνοίαν, καὶ τὸ διορατικόν  
 ἐν πηθείς. ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν χειρόνων δαποβολή, τῶν κρείττωνων ἐστίν δαποκαλύψις. ἀλλὰ ἡ ἀγνοία 10  
 σωθήσεται κακῶς, ταῦτα δὲ τὸ πῶρ γνώσεως ἀναλύει καλῶς. τὰ δὲ δεσμά ταῦτα, ἡ πῶρ καὶ  
 αἰνέται· πίσις μὲν ἀνθρωπίνη, θεϊκὴ δὲ τῇ χάριτι· ἀφισμένων τῶν πλημμελημάτων ἐν πῶρ  
 115 · νῶ φαρμάκῳ λογικῷ βαπτίσματι. πάντα μὲν ἐν δαπολαόμεναι τὰ ἀμαρτήματα· οὐκ ἐπὶ δὲ  
 ἐσμένον περὶ πόδας κακῶς. μία χάρις αὐτῇ τῷ φωτισμῷ, τὸ μὴ τὸ αὐτὴν εἶναι τῷ πῶρ ἡ λῆσαι-  
 αὐτῇ τὸν τρόπον. ὅτι δὲ ἡ γνώσις συναναπτύχεται τῷ φωτισμῷ περὶ ἀσφάλειας τὸ νῦν, καὶ ὡς  
 ἀπὸ μὲν μαθητῶν οἱ ἀμαρτίαι· πῶρ τὸν πῶρ τῆς μαθήσεως ἐκείνης περὶ γυμνῆς· ἡ γὰρ αἰ ἐχού-  
 120 · σαι ἐπὶ τὸν χρόνον· ἡ μὲν γὰρ κατήχησις, εἰς πίσιν περὶ ἀγάθ· πίσις δὲ, ἅμα βαπτίσματι ἀγίῳ ποι-  
 δεύει πνεύματι· ἐπεὶ ὅτι μία καθολικὴ τῆς ἀνθρωπότητος σωτηρία ἡ πίσις· ἰσότης δὲ καὶ  
 κρινωνία τῶν δικαίων καὶ φιλανθρωπῶν θεῶν, ἡ αὐτὴ περὶ πάντας, ὁ δαποσαλῶν περὶ ἐξήγη-  
 125 · σαι, ὡς δὲ πῶρ ἐκείν. Πρὸς τὸ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίσιν, ὑπὸ νόμον ἐφραχόμενα, συγκλείμενοι εἰς  
 130 · τὴν μέλλουσαν πίσιν δαποκαλυφθῆναι. ὥς τε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα  
 135 · ἐκ πίστεως δικαιοθῶμεν. ἐλθέσης δὲ τῆς πίστεως, ἐκείν ὑπὸ παιδαγωγῶν ἐσμέν. οὐκ ἀκρίβει  
 ὅτι ὑπὸ ἐκείνων τὸν νόμον οὐκ ἐπὶ ἐσμέν, ὅς ἦν μὲν φῶρ· ὑπὸ δὲ τὸ λόγον τῆς περὶ αἰρέσεως τὸ παι-  
 140 · δαγωγόν· εἴτα μὲν τοῖς ἐπὶ τῇ τῇ ἀπίσιν ἐκείν περὶ σωποληφίας φωνῇ. Πάντες γὰρ οἱ εἰς  
 145 · δὲ πίστεως θεῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσαθε. οὐκ ἐν ἰου-  
 150 · δαίμονι, ἔπε· Ἐλλῶ· οὐκ ἐν δαίμονι, ἔπε· ἐλθεῖν· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλει· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς  
 155 · ἐστὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. οὐκ ἄρα οἱ μὲν, γνώσις, οἱ δὲ, ψυχικὸν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ' οἱ πάντες  
 160 · δαποθέμενοι τὰς σαρκίους ὁπιθυμίας, ἴσοι καὶ πῶρ καὶ περὶ τῷ κυρίῳ. καὶ ἀλλὰ χόδι πῶ-  
 165 · λιν γράφει, καὶ γὰρ ἐν πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴπε Ἰησοῦς εἴπε· Ἐλ-  
 170 · λῶμεν, εἴπε δαίμονι καὶ ἐλεῖν· καὶ πάντες ἐν πῶρ ὁπιθυμῶμεν. οὐκ ἀπὸ τῆς καὶ τῆς αὐτῶν ἐκείνων  
 175 · συγγενήσασθαι ῥήμασιν· οἱ διυλισμὸν μὲν ἔχοντες πνεύματι τὴν μνήμην τῶν κρείττωνων εἶναι φα-  
 180 · σιν· διυλισμὸν δὲ νοῦσι τὸ δαπο τῆς ὑπομνήσεως τῶν ἀμεινόνων, τῶν χειρόνων χωρὶς μόνον· ἐπὶ τῇ  
 185 · ἐξ αἰάγκης τῷ ὑπομνησθέντι τὸ βελτιόνων ἡ μετάνοια ἡ ὁπι τῶν ἡτίσιν· αὐτὸ γὰρ τὸ πνεύ-  
 190 · μα ὁμολογῶν μετανοῶν ἀναδραμεῖν· τὸ αὐτὸν ἐν τῷ τῶν καὶ ἡμεῖς ὁπι τῶν ἡμαρτημένοις με-  
 195 · ταννοησάμεν, δαποταξάμενοι πῶς ἐλαττώμασιν αὐτῶν, διυλιζόμενοι βαπτίσματι, [καὶ] περὶ  
 200 · τὸ αἰδίον ἀνατρεχόμεν πῶς, οἱ παῖδες περὶ τὸ πατέρα ἀγαλλιασάμεν· γὰρ ἐν τῷ πνεύματι  
 205 · [ὁ] Ἰησοῦς, Ἐξομολογῶμεν σὶ πατέρα, φησὶν, ὁ θεὸς ὁ ἑρὰν καὶ τὸ γῆς, ὅτι ἀπεκρυψας ταῦτα δαπο  
 210 · σφῶν ἐσωστῶν, καὶ ἀπεκαλύψας αὐτὰ νηπίοις· νηπίος ἡμεῖς ὁ παιδαγωγὸς ἐδιδάσκαλ  
 215 · δαποκαλῶν, τὰς τὸ ἐν κόσμῳ σφῶν ὁπι τηδεοτέρως εἰς σωτηρίαν· οἱ, σφῶν σφῶν ἡγάμενοι,  
 220 · πτύφω· ἐδιδάσκον· ἀγαλλιάμεν καὶ ὑπερδιδάσκοντες, οἰονεῖ σωτῆρα λῶν τῶν 40  
 225 · νηπίοις· καὶ ὁ πατήρ, ὅτι ἔτως εὐδοκία ἐχέτω ἐμπερὶ ἐν σκ. δὲ τὰ τὰ κεκρυμμένα δαπο σφῶν  
 230 · καὶ σωστῶν τῶν νῦν αἰῶν, ἀπεκαλύφθη τοῖς νηπίοις. ἄρα ἐκόντως οἱ παῖδες ἔχοντες, οἱ τὸ  
 235 · μὲν παλαιὸν δαποθέμενοι ἀνθρώπων, καὶ τὸ κακίας ἐκδυσάμενοι τὰ χιτῶνα, ἐπενδυσάμενοι δὲ τὴν  
 240 · ἀφθαρσίαν ἔχοντες, ἵνα καὶ γρόμον· λαὸς ἀγί· ἀναγεννηθέντες, ἀμύατοι φυλάξωμεν  
 245 · τὸν ἀνθρώπων. καὶ νηπί· μὲν ὡς βρέφ· ἔχοντες κεκαρμέν· πορνείας καὶ πονηρίας. σφῶν  
 250 · γὰρ ὁ μακάρι· Παῦλ· ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τὴν ζήτησεως ἐν τῇ περὶ τῶν περὶ Κορινθίους  
 255 · ὁπι τῶν, ὡς δὲ πῶρ γράφω· Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ἰαῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιά-  
 260 · ζετε. ὡς δὲ φρεσὶν τέλει γίνεσθε. τὸ δὲ, ὅτι ἡμῶν νηπί, ἐφρόνουν ὡς νηπί, ἐλάλην  
 265 · ὡς νηπί· τὴν καὶ νόμον ἀγωγὴν αἰνέτι, καθ' ἣν ἔχοντες ἀπλῆς ἡδὴ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἄφρων, νηπια  
 270 · μὲν φρονῶν ἐδίδωκε, νηπια δὲ λαλῶν, ἐβλασφήμει τὸν λόγον. δύο γὰρ σημαίνει τὸ νηπίον. Ἐπὶ δὲ  
 275 · γέγονα, φησὶν, ἀνὴρ, πάλιν ὁ Παῦλος λέγει, κατήχηκα τὰς νηπί· ἔχοντες ἡλικίας μέγας ἀτελες,  
 280 · ἀλλ' ἐδὲ μὴν χρόνον μέτρον ὠρισμένον, ἀλλ' ἐδὲ ἀνδρικών καὶ ἐντελεστῶν μαθημάτων διδασκῶν  
 285 · ἄλλας

ἄλλας ἀπαρρήτας αἰνίτις, τὴν νηπιότητα ὑπερόριον ἀποστέλλων, ὁ καταγράφειν αὐτῶν ὁμολογῶν  
 ἀποστολῆς· ἀλλὰ νηπίες μὲν τὰς ἐν νόμῳ λέγει, οἱ τῷ φόβῳ, καὶ ὑπὲρ οἱ παῖδες τοῖς μορμολυ-  
 κείοις, ἐκπαρὰ τὸν ἄνδρα, τὰς λόγῳ πηθύνουσιν καὶ αὐτοῖς ἐκκαλεῖται· οἱ πεπρωμένοι  
 μὲν ἐκείνῳ προκαταρτέσθαι ὁρῶμενοι, ἐμφρόνως δὲ ἀφρόνως διδιδόμενοι τῷ φόβῳ. αὐτὸς πρὸς  
 τὰς μαρτυρήσας ἀποστολῆς, τὰς ἰσχυροὺς καὶ τὴν προπύρην διὰ τὴν κληρονομίαν λέγων,  
 καὶ ἐπαγγελίας δὲ, ἡμᾶς. λέγω δὲ, φησὶν, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νηπιός ἐστιν, οὐδὲν  
 διὰ φέρει δὲ λαὸν, κύριον πάντων ὧν, ἀλλὰ ὑπὸ δυνάστεως ἐστὶ καὶ οἰκονόμος ἄχρι τῆς πα- 10  
 ρισμίας τῶ πατρὸς, ἕως καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἡμεῖς νηπιοί, ὑπὸ τὰς ἐπιχρῆστας τῶν κρῶμας ἡμεῖς δεδωλωμένοι·  
 ὅτι δὲ ἡλθὲν τὸ πληρωμα τῶ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἡρώμενον ἐκ γυναικὸς, ἡρώ-  
 10 μενον ὑπὸ νόμον· ἵνα τὰς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν ὑπόστασιν ἀπολάβωμεν δι' αὐτοῦ. ὅρα  
 πῶς ὁμολόγησεν εἶναι νηπίους τὰς ὑπὸ φόβου καὶ ἀμαρτίας· τὰς δὲ ὑπὸ τὴν πίσιν, ἡμᾶς καλῶν,  
 ἀπὸ δυνάστεως, ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῇ ἐν τῷ νόμῳ νηπιῶν. οὐκ ἐπὶ γὰρ, φησὶ, δὲ λαὸν εἰ. ἀλλὰ  
 ἡμᾶς. εἰ δὲ ἡμᾶς, καὶ κληρονόμος διὰ τοῦτο οὐκ ἐνδεί τῷ ἡμῶν, τὴν κληρονομίαν· χάριν πίνω  
 ἕως ἐξηγήσεσθαι, ὅτι ἡμεῖς νηπιός, τὰς τῆς, ὅτι ἡμεῖς ἰσχυροὺς. Ἐβραῖος γὰρ ἀνὴρ ἐστὶν ὡς  
 νηπιός· ἐφρόνως, ἐπὶ δὲ ἐπὶ τὴν τῶ νόμον· ἐπὶ δὲ γέγονα ἀνὴρ, ἐκείνῳ τῷ νηπί, τὰς τῆς  
 νόμος, ἀλλὰ τὰς ἀνδρὸς φρονῶν, τὰς τῆς τῶ Χριστοῦ· ἐν μόνον ἀνδρὰ ἡ γραφή, καθὼς προφη-  
 καμεν, καλεῖται κατήρηκα τῷ νηπί. ἡ γὰρ ἐν Χριστῷ νηπιότης, τελείως ἐστίν. ὡς πρὸς τὸν νόμον  
 ἐνταῦθα ἡρώμενοις τῇ νηπιότητι ἡμῶν συνηγορητέον. ἐπὶ καὶ τὸ πρὸς τὸ ἀποστολῆς ἐρημέον ἐπὶ τῇ  
 20 γητόν· Γάλα ὑμᾶς ἐπόπισα, ὡς νηπίες ἐν Χριστῷ, ἐβρώμα· ἔγω γὰρ ἐδιδύαδα, ἀλλ' ἐδὲ ἐπὶ  
 νῦν διδύαδα. οὐ μοι γὰρ δοκεῖ ἰσχυρῶς ἐκδέχεσθαι δὲ τὸν ῥῆτόν. ἀντιπροσέστη γὰρ καὶ ἐκείνῳ τῷ  
 γραφῶν· Εἰσάγω ὑμᾶς εἰς τὴν γλῶσσαν ἀγαθὴν, τὴν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. ἀνακύπτει πίνω ἀπο-  
 ρία μερίστη καὶ τὴν τῶ γραφῶν τῶνδε συμβολῶν νοῦσιν. εἰ γὰρ ἀρχὴ τῆς Χριστοῦ πίστεως ἡ διὰ  
 τῶ γάλακτος νηπιότης ἐστίν, ἐξ ἀπλῆς ἡ αὐτῆς ὡς παιδαγωγίας καὶ ἀπλῆς· πῶς ἡ τῆς τελείου  
 καὶ γνωστῆς καὶ τῶ βρώσιν ἀνάπαυσις, αὐτῆς νηπιῶν τετμήν· γάλακτι· μήτις ἐν τῷ πρὸς παρὰ βο-  
 λῆς διδωλῶν, πρὸς τὸν πρὸς φαίνει· καὶ δὲ ἀναγνωστοῦ ὡς πρὸς τὸ ῥῆτόν· Γάλα ὑμᾶς ἐπό-  
 30 πισε ἐν Χριστῷ καὶ διὰ τῆς ἀπλῆς, ἐπαγάγωμεν, ὡς νηπίες· ἵνα καὶ τὴν ἀποστολῆν τῆς ἀ-  
 ναγνωστῆς, πρὸς τὴν ἀποδοξίαν διὰ τῆς ἀπλῆς· Κατήχησα ὑμᾶς ἐν Χριστῷ ἀπλῆ καὶ ἀληθεῖ καὶ  
 αὐτοφῶνι προφῆτῇ τῇ πνεύματι. πρὸς τὴν γὰρ τῶ γάλακτι ζωοτρόφῳ ἔσθια, φιλοσόφοις  
 πηγάζουσα μαθήσις. ὡς νοῦς τὸ πᾶν τῆς· ὡς περὶ τῶ γάλακτι αἱ πρὸς τὰς παῖδας τὰς νεο-  
 40 γὰς ἐκτρέφουσιν, καὶ γὰρ ἡ πρὸς Χριστῷ τῶ γάλακτι λόγῳ, πρὸς μαλὶ καὶ ὑμῖν ἐν τῇ τρέφον-  
 τῶν. ἔγω γὰρ τελεία τροφή τὸ γάλα ἐστὶ τὸ τέλος, ἐπὶ τέλος ἄρα τὸ ἀκατάπαυστον. διὸ καὶ  
 τῇ ἀναπαύσει τὸ αὐτὸ τῶν ἐπὶ τῇ γάλα καὶ μέλι. ἐκότεως γάλα αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἀπλῆς τῆς δι-  
 καίοις ὁ κύριος· ἵνα δὲ σαφῶς ὁ λόγος ἀμφοτέρωθεν, ἀλφα καὶ ὦ, ἀρχὴ καὶ τέλος· ὁ λόγος  
 ἀληγορέμενος γάλα. πρὸς τὸν καὶ Ὁμηρος ἄκων μανθάνει, τὰς δικαίας τῇ ἀνθρώπων γα-  
 50 λακτοφάγους καλῶν. ἔστι καὶ ἡ πρὸς ἐκλαμβάνειν τὴν γραφῶν· Καὶ γὰρ δὲ, ἀδελφοί, οὐκ  
 ἐδιδύαδα λαλῶσα ὑμῖν ὡς πρὸς μαλὶ, ἀλλ' ὡς σαρκικῶς, ὡς νηπιῶς ἐν Χριστῷ· ὡς διδύαδα  
 σαρκικῶς νοῦς τὰς νεωστὶ κατηχημένους, ἐν νηπιῶς ἐπὶ ἐν Χριστῷ. πρὸς μαλὶ μὲν γὰρ τὰς πε-  
 πρωκότας ἡδὲ τῶ ἀγίῳ πνεύματι πρὸς εἶπεν· σαρκικῶς δὲ πρὸς νεοκατηχῆτας, καὶ μηδὲ πρὸς  
 κατηχημένους· ἔστι σαρκικῶς ἐκότεως λέγει, ἀπλῆς πρὸς ἐθνικοῖς, ὡς σαρκὸς ἐπὶ φρονουῦντας. ὅπως  
 40 γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἐρις, καὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ τῶ ἀνθρώπων πρὸς πατεῖτε, διὸ καὶ γάλα ὑμᾶς ἐπόπι-  
 σα, φησὶν· τὴν γὰρ ὑμῖν ἐνέχεια, λέγων τὴν ἐκ κατηχήσεως ἀνατρέφειν εἰς ζωὴν αἰδίου.  
 ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ τῷ ῥήματι, τελείας μεταλήψεως σύμβολόν ἐστι. πίνειν μὲν γὰρ οἱ τέλει λέγον-  
 ται, θηλάζειν δὲ οἱ νηπιοί. τὸ αἶμά μου γὰρ, φησὶν ὁ κύριος, ἀληθὴς ἐστὶ πόσις. μή τι οὐ γάλα  
 ἐπὶ ὑμῖν ἐπὶ τῷ λόγῳ γάλακτι τελείας εὐφροσύνης, τὴν γὰρ ὑμῖν τῇ ἀληθείας, ἡνίκα τὸ  
 50 δι' ἐπαρμένον ἐξῆς, οὐ βρώμα· ἔγω γὰρ ἐδιδύαδα· τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐναρξή ἀποκα-  
 λυψιν, βρώμα διὰ τὴν, πρὸς ὅσων πρὸς πρὸς ὅσων αἰνίτις αὐτῶν διδύα. βλέπομεν γὰρ ὡς δι'  
 ἐπὶ τῶν νῦν, ὁ αὐτὸς ἀποστολῆς λέγει· τότε δὲ πρὸς ὅσων πρὸς πρὸς ὅσων. διὸ καὶ αἰνίτις ἐπὶ τῶν  
 ἀλλ' ἐδὲ ἐπὶ τῶν δυνάσθαι· ἐπὶ γὰρ σαρκικοί ἐστε, καὶ τῶ σαρκὸς φρονῶντες, ἀπλῆς μὲν, ἐρῶντες, ζῆ-  
 50 λῶντες, μελαινῶντες, φθονοῦντες· καὶ γὰρ ἐπὶ ἐν σαρκὶ ἐσμέν, ὡς ὑπερλήφασιν τινες· πρὸς αὐτῇ γὰρ  
 τὸ πρὸς ὅσων ἰσχυρῶς ἐχούσης, πρὸς ὅσων πρὸς πρὸς ὅσων τὴν ἐπαγγελίαν ὁφείμεθα. πῶς δὲ,  
 εἰ ἐκείνη ὅλως ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία καὶ τὴν ἐνδεί ἀπαλλαγῆναι, ἡ ὁφθαλμὸς οὐκ οἶδεν, ἐδὲ  
 ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐκ αὐτοῦ, εἰδέναι φασὶν· οὐ πνεύματι ἐννοητόν, ἀλλὰ ἐκ μαθήσεως

- παρεληφότες· ὁ οὖν ὅστις ἤκουσε πῆλ, ἡ μόνον ἐκείνο τὸ ἐν τρίτῳ ἀρπαγένει οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐκ-  
 II νο ἔχοντες ἐν ἐκείνῳ τῷ πνεύματι· εἰ δὲ αὐθιγα πῆλ σφίσι ἐστὶν, ὅπερ ὑπολαβόμενοι καὶ ἡ μεγαλαυ-  
 ,, χία τῆς γνώσεως· ἀκὴν τὸν νόμον τῆς γραφῆς· Μη καυχᾶσθαι ἐν σοφίᾳ ἐν τῇ σφίσι αὐτῶν· καὶ μὴ  
 ,, καυχᾶσθαι ἐν ἰσχυρῶσι τῇ ἰσχύϊ αὐτῶν· ὁ δὲ καυχώμενος, ἐν κυρίῳ καυχᾶσθαι· ἡμεῖς δὲ θεοδι-  
 δακτοὶ καὶ τῷ Χριστῷ ὀνόματι καυχώμενοι· πῶς οὖν ἐν ταύτῃ νοεῖν τὸ δοῦναι ὑποληπίον τὸ  
 γάλα τῶν νηπίων; ἔγωγε ποιμένας ἐσμεν, οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ποιηζόμενοι, καὶ οἱ οὐκ ἐν ἀγαθοῖς  
 ποιμένοι· τὰ δὲ ὑποκαταστήμενοι· μὴ οὐκ καὶ γάλα τῆς ποιμένης τὸν κύριον λέγοντες, τὸν ἀπολα-  
 ,, θῆναι φυλάττειν ἀλλοτριῶν· καὶ δὴ τὸ ῥητὸν αὐτοῦ τῇ λαοὶ ἐφαρμοστέον· Ἐάντα ὑμεῖς ἐπο-  
 ,, ποτεῖτε, ἐβρώμα· οὐκ ἔστιν ἰδιώματα· ὅτι ἅλλοτε περὶ τὸ γάλα τῆς βρώμας ὑπολαβόμενοι, καὶ  
 πῶς τὴν τῇ οὐσίᾳ· ὡς αὐτῶς γὰρ ὁ λόγος· ὁ αὐτὸς ἡ αὐτοῦ καὶ ἡ πῆλ· ὡς γάλα· ἡ πεπ- 10  
 γῶς καὶ συνεσραμμένη, ὡς βρώμα· ἐμὲν ἀλλὰ καὶ τῇ δεκτικῇ ἐκλαμβάνουσιν ἡμεῖς, γάλα νοεῖν  
 τὸ κήρυγμα διδάσκει τὸ ὁπτιπλοῦν καχυμάνον· βρώμα δὲ, ἡ πῆλ ἐκ θεμελίου ἐκ καταπύξεως  
 συνεσραμμένη· ἡ δὲ στερεωμένη τῆς ἀκτῆς ὑπαρχούσης· βρώμα δὲ ἀπὸ ἀκτῆς, ἐν αὐτῇ σω-  
 ματοποιμένη τῇ ψυχῇ τὴν παιδείαν τρεφί· ἀλλὰ ὅτι καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ κτ' ἰσχυρῶν  
 ,, διαφελίῳ, ἐπεὶ ἐξελίκεν διὰ συμβόλων· φάραδι μου τὰς αἰρέσεις, ἐπὶ καὶ πῆλ  
 ,, μου τὸ αἷμα· ἐναρξὲς τὸ πίστεως καὶ τὸ ἐπαγγελίας τὸ πόσιμον ἀλλοτριῶν, δι' ὧν ἡ ἐκκλησία, κα-  
 θ' ἡμεῖς ἀνθρώπων, ἐκ πολλῶν συνεσραμμένων, ἀρδεύει καὶ αὐξάνει, συγκροτεῖται καὶ  
 συμπύκνυται ἐξ ἀμφοῖν· σώμα καὶ πῆλ, τῆς πίστεως· ψυχῆς δὲ, τὸ ἐλπίδι· ὡς περ καὶ ὁ κύ-  
 ριος ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος· τῷ γὰρ ὅντι αἷμα τὸ πίστεως ἡ ἐλπίς· ἐφ' ἧς σωθήσεται, καθ' ἡμεῖς  
 ὑπὸ ψυχῆς, ἡ πίστεως· διὰ πνεύματος δὲ τὸ ἐλπίδι, δι' ἐκείνου ἐκρυβέναι αἷμα καὶ, τὸ ζωπικὸν τῆς 20  
 πίστεως ὑπεκλίνε· εἰ δὲ ἄρα πρὸς φιλονεικίαν ἐξελίκεν πῆλ, τὰ πρῶτα μαθήματα τὸ  
 γάλα μελύνειν λέγουσιν, ὡς αὐτὸς πρῶτος τρεφάς· τὸ δὲ βρώμα, τὰς πνευματικὰς ὁπτιπλοῦς,  
 ἐφ' αἷς αὐτὰς ἀναγορεύει εἰς γνώσιν· ἴσως αὖτε ἄρα στερεῖν τρεφί τὸ βρώμα λέγουσιν καὶ αἰρέσεις  
 καὶ αἷμα τῆς ἰσχύος, ὑποφύοντες τῇ σφίσι αὐτῶν μεγαλαύχῳ σοφίᾳ, ὅτι τὸν ἀπολήπτην τὸν  
 ἀληθῆ· πρῶτον γὰρ τὸ αἷμα ἐξελίκεν ἐν ἀνθρώπῳ· ὁ δὲ πῆλ οὐσία ἐπὶ τῇ ψυχῇ τῇ πῆλ-  
 μήκασιν· τὰ δὲ αἷμα φυσικῇ τρεφόμενον πῆλ, κυριότητος τῆς μητρὸς, φιλοσοφία συμπα-  
 ρεί, ἐξ ἀνθ' ἧς καὶ γηράσκει πρὸς τὸ φόβον τῆς πῆλ καὶ ἐπὶ μὲν τῆς σαρκὸς ὑπερπλεονεχέον τὸ αἷμα,  
 οἷον ὑπερπλεονεχέον τὸ αἷμα· τὸ δὲ αἷμα νοσημώτερον τὸ γάλα, καὶ λεπτομερέστερον· ἔτι γὰρ τὸ  
 ὁπτιπλοῦν αἷμα τῷ ἐμβρύῳ καὶ διὰ μητρὸς πρῶτον ἐπὶ πεμψόμενον ὁμολογᾷ· ἔτι 10  
 αὐτὸ καταπνέειν αὐτὸ, ὡς αὐτὸς τρεφάς, καὶ φυσικὴν ἀνάγκησιν χωρεῖν καλῶς  
 πῆλ πρὸς τὴν πῆλ καὶ ἡμεῖς οὐρανοῦ θεοῦ ὅτι τῆς φλεγμαίνουσι ἡδὴ μαστῆς· καὶ ὑπὸ  
 πῆλ αἰσθημένων θερμῶν, ὡς αὐτὸς σκιδάσκει τῶν νηπίων τρεφί, αἷμα τὸ μετὰ δὲ ἐκείνου  
 μάστιγι γὰρ πῆλ μελύνει, μαστὶ συμπαθεῖς μητρὸς· ἐπὶ αὐτῷ καὶ τὰς τόκους ὡς αὐτὸς λαβὴ τὸ  
 ἀγγεῖον, δι' οὗ πρὸς τὸ ἐμβρυον τὸ αἷμα ἐφύεται, μύστις μὲν γίνεται τῆς πῆλ· τὸ δὲ ὁρμὴν δὲ  
 τῆς μαστῆς τὸ αἷμα λαμβάνει· καὶ πολλὰς τῆς φλεγμαίνουσι, διὰ τῆς πῆλ, καὶ μετὰ  
 βάλλει τὸ αἷμα εἰς γάλα, ἀναλόγως τῇ ὅτι τὸ ἐκκλίνον εἰς πῆλ αἷμα καὶ μετὰ δὲ  
 αὐτὸ τῶν ἐν μαστῇ παρεκαμένων φλεβῶν ἀνασπασμένων καὶ τῆς διὰ τῆς πῆλ τῆς κυήσεως,  
 τὸ αἷμα μετὰ τῆς πῆλ εἰς τῆς φυσικὰς τῆς μαστῆς σπέρμα· τῆς δὲ ἀνακινώμενον τὸ δὲ τῶν  
 γένεσιν κατὰ πεμψόμενον δὲ τῆς πῆλ πνεύμα, μενούσης ἐπὶ τὸ ὑποκαμένης ἀκέραιον τὸ αἷ-  
 μα καὶ οὐσίας, ἐκκυμαίνοντες ἀποκρίνεται· καὶ τῇ πῆλ ἀνακινῶν καὶ ἐξαφρισμὸν μετὰ 40  
 βάλλει, παρὰ πολλοῖς τὴν πῆλ τῆς πῆλ, ἡν δὲ καὶ τῆς ἐμβολῆς τῆς πῆλ αἵματος οἱ ποιη-  
 ,, τὰ φασὶν ὡς πῆλ αἵματος· πῆλ ἀλλὰ αἷμα ἔχει τὴν οὐσίαν· τῆς τῶν τρεφῶν καὶ οἱ πο-  
 ,, ταμοὶ ῥόθῳ φερόμενοι, τῇ ἐμπερίλει τῆς πῆλ καὶ αἵματος· αἵματος μορμύρε-  
 σι καὶ τὸ ἐν τῇ πῆλ ὡς πῆλ, τῷ πνεύματι ἐκκλίνον· πῆλ οὖν ἡ ἀποκλήρωσις μὴ οὐκ καὶ  
 τὸ αἷμα ὅτι τὸ φωτὸν καὶ ἀσπὸν καὶ τὸ πνεύματι τῆς πῆλ ὁμολογεῖν; πῆλ  
 ἡ πῆλ μετὰ δὲ καὶ ποιοῦται, οὐ καὶ οὐσία· ἀμέλει γὰρ οὐκ ἐπιφαιότερον ἀλλό τι, ἔστι μὴν  
 γλυκύτερον, ἀλλ' οὐδὲ ἀσπότερον εὐροῖς ἀνὰ γάλα καὶ πῆλ· πῆλ ἡ πῆλ τῆς πῆλ αἵματος τρε-  
 φῇ· γλυκῆς μὲν διὰ τὴν χάριν ὑπαρχούσης, τρεφίμης δὲ, ὡς ζῶν· ἀσπὸς δὲ, ὡς ἡμεῖς  
 12 Χριστῷ· καὶ τὸ αἷμα τῆς λόγῳ πῆλ αἵματος· ὡς γάλα· πῆλ τῶν πῆλ πῆλ αἵματος οἰκονομέ-  
 μενον τῷ βρέφει τὸ γάλα χορηγεῖ· καὶ οἱ μαστὶ οἱ πῆλ τῶν πῆλ αἵματος οἰκονομέ-  
 νουσι πρὸς τὸ πῆλ· τὸν δὲ φύσις πεπονημένον, εὐληπίον παρὲχον διδασκόμενοι  
 τροφήν, εἰς ἀνατροφήν σωτηρίας· οὐ γὰρ ὡς αἱ πῆλ πῆλ αἵματος εἰς οἱ μαστὶ ἐπὶ οἱ μαστὶ  
 γάλα καὶ πῆλ·



- γάλακ' ἢ ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφὴν ἐν αὐτοῖς ἐργάζονται γάλα, καὶ διαπνέουσιν. ἡ τροφή ἢ κατὰ ἡλ' αὐτῇ, καὶ πρὸς Φορ' νεοπαγεῖ καὶ νεοφυεῖ παιδίῳ, πρὸς τῷ θεοῦ τῷ τρεφέῳ, καὶ πρὸς τῶν ἡνωμένων καὶ ἀναῃνωμένων, πνευμένη· οἷον τ' μάννα ἐρανόμενον ἀπερρεῖται τοῖς παλαιοῖς Ἑβραίοις, ἢ τῶν ἀγγέλων ἐπεράνι' τροφή. ἀμίλει καὶ νῦν αἱ ἱταῖοι τὸ πρῶτόχυτον τῷ γάλακτι πόμα, ὁμωνύμως ἐκείνη τῇ τροφῇ, μάννα κεκληκασιν· ἀλλ' αἱ μὲν γυναικες αἱ κύουσαι, μητέρες ἡνόμεναι, πηγάζουσι γάλα· ὁ δὲ κύριος ὁ Χριστὸς, ὁ τ' παρθεῖν καρπὸς. οὐκ ἐμακάρισε τὰς γυναικείας μασθᾶς, καὶ οὐκ ἐκρίνειν αὐτὰς τροφαῖς· ἀλλὰ τ' φιλοσόφους καὶ φιλανθρώπων πατέρας ἐπομβροσάτους τ' λόγον, αὐτὸς ἡδὴ τροφή γέγονε πνευματικὴ τοῖς σώφροσιν. ὡς ταῦματ' μυστικῶς· εἰς μὲν ὁ τ' ὅλων πατήρ· εἰς ἡ' ὁ τ' ὅλων λόγος· καὶ τὸ πνεῦμα
- 10 τὸ ἅγιον ἐν, καὶ τὸ αὐτὸ παταχῶς· μία ἡ μόνη γίνεται μήτηρ παρθένης. ἐκκλησίαι, ἐμοὶ φίλον αὐτῷ καλεῖν. γάλα οὐκ ἔχεν ἡ μήτηρ αὐτῇ μόνη, ὅτι μόνη μὴ γέγονεν γυνή· παρθένης ἡ ἅμα καὶ μήτηρ ἐστίν· ἀκήρατ' ἔμεινεν, ὡς παρθένης· ἀγαπητικὴ δὲ, ὡς μήτηρ. καὶ τὰ αὐτῆς παιδία πρὸς καλυμένη, ἀξίῳ ἰδύμεναι γάλακτι τῷ βρεφώδει λόγῳ. διὸ οὐκ ἔχει γάλα· ὅτι γάλα λυτὸ τοῦ παιδίου τῷ καλῶν καὶ οἰκίσαν τὸ σῶμα τ' Χριστῷ τὴν νεολαίαν ὑποτροφίσαν τῷ λόγῳ. λυτὸ αὐτὸς ἐκύησεν ὁ κύριος, ὡδίνι σαρκικῇ· λυτὸς αὐτὸς ἐπαργάνωσεν ὁ κύριος, αἱματικῇ. ὡς τῶν ἀρίων λοχισμάτων· ὡς τῶν ἀρίων παρράνων. ὁ λόγος τ' πάντα τῶν νηπίων, καὶ πατὴρ ὁ μήτηρ, καὶ παιδαγωγὸς καὶ τροφεύς. Φάραθ' ἐμὴ, φησὶ, τὴν σάρκα, καὶ πίναθ' ἐμὴ τὸ αἷμα. πᾶς
- 20 τῶν ἡμῶν οἰκειάς τροφᾶς ὁ κύριος χορηγεῖ, καὶ σάρκα ὀρέγῃ, καὶ αἷμα ἐκχεῖ· καὶ οὐδὲν εἰς αὐξήσιν τοῖς παιδίοις ἐνδοῖ. ὡς τῷ παραδοξῶς μυστηρίῳ. ἀποδοῦσα δὲ ἡμῖν τὴν παλαιάν καὶ σαρκικὴν ἐγκλεισμένην φθοράν, ὡς περ καὶ τὴν παλαιάν τροφήν· καὶ νῦν ἡ ἄλλῃ τ' Χριστῷ διαίτης μεταλαμβάνοντες, ἐκείνων, εἰς διωκτὸν, ἀναλαμβάνοντες, ἐν αὐτοῖς ἀποτίθεσθαι· ἐτ' σωτῆρα ἐν στερνίσαντες· ἵνα καταρτίσωμεν τὴν σαρκὸς ἡμῶν τῇ πύρρῃ. ἀλλ' ἐκ τῆς νουθεσίας ἐφέλεις, κρινότερον δὲ ἴσως. ἀκούει καὶ πατήρ. σάρκα ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλληγορεῖ· καὶ γὰρ ὡς αὐτὸς δεδημιούργηται ἡ σὰρξ· αἷμα ἡμῖν τὸν λόγον ἀνιήσεται. καὶ γὰρ ὡς αἷμα πλῆσιον, ὁ λόγος ὁ σπικέχυται τῷ βίῳ· ἡ κρᾶσις ἢ ἡ ἀμφοῖν, ὁ κύριος, ἡ τροφή τ' νηπίων· ὁ κύριος πνεῦμα καὶ λόγος. ἡ τροφή, τῇ πύρρῃ κύριος ἰησὺς, τῇ πύρρῃ ὁ λόγος τ' θεῶς, πνεῦμα σαρκώμενον· ἀγαζομένη σὰρξ ἐρανίος, ἡ τροφή, τὸ γάλα τῷ πατρὶ, ὡς μόνῳ πτῶσόμεθα οἱ νήπιοι. αὐτὸς γὰρ ὁ ἡρακτημένος καὶ τροφᾶς ἡμῶν λόγος, τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέχεεν αἷμα, σώζων τὴν ἀνθρωπότητα· δι' οὗ πίσις ἀκόπτεται εἰς τὸ θεόν, ὅτι τ' λαθικηδεα μαζὸν τῷ πατρὶ, τὸν λόγον, καταφύγομεν. ὁ δὲ, ὡς εἶπεν, μὴ
- 30 ν' ἡμῖν τοῖς νηπίοις τὸ γάλα τ' ἀγάπης χορηγεῖ· καὶ οὕτως ὡς ἀληθῶς μακάριοι μόνοι, ὅσοι τῶν ἡλ' αἱ ἡμῶν. Διὰ τῆς φησὶ ὁ Πέτρος· Ἀποθήμενοι ἐν πᾶσι κακίαν, καὶ πᾶντα δόλον, καὶ τὴν ὑποκρισιν καὶ φθόνον, ἐκ παλαιάν, ὡς δετηγῆτα βρέφη, τὸ λογικὸν γάλα ὁ σπικέχυται, ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξήσῃς εἰς σωτηρίαν, εἰ ἐγνώσκατε ὅτι Χριστὸς ὁ κύριος. εἰ δὲ καὶ σωτηρία τις αὐτοῖς ἄλλο π' εἶναι τὸ βρώμα παρὰ τὸ γάλα, εἴτε πῶς καὶ περὶ παρήσονται σφίσι αὐτοῖς, καὶ κατανενοήτως τ' φύσιν· ἢ γὰρ τοῦ τροφῆ, χερμῶνος μὲν πυκνῶνται· καὶ πρὸς χοντῶν. καὶ πᾶσι δὲ διδόντ' ἐντὸς κατακλεισμένῳ τῷ θερμῷ, ἐψομένη ἐπεπλημένη, εἰς τὰς φλέβας ἐξαιματωμένη ἐκχωρεῖ· αἱ δὲ διαπρὸς καὶ πυγχανοῦται, πεπληρωμέναι μάλιστα σωταίνονται ἐς φύσιν· διὸ καὶ αἱ ἱταῖοι πεπληθεῖς τότε μάλιστα γίνονται τῷ γάλακτι. ἀποδεδίκαται ἡμῖν μικρῶν πρὸθεν τὸ αἷμα εἰς γάλα πᾶς πυκνότης καὶ μεταβολήν, καὶ κατ' ἑστίαν,
- 40 χωρεῖν ὡς περ ἀμίλει καὶ αἱ τρίχες αἱ ξανθαὶ τοῖς γηρῶσιν εἰς πολὺν μεταβάλλουσιν. ἡμεῖς δὲ ἐμπάλιν, δέξαιότερον ὅν τὸ σῶμα, τὴν τροφήν ἐν διαφορῇ πείραν παρέχῃ· καὶ ἡμεῖς πλεονάζει τὸ γάλα· ἐπεὶ μήτε τὸ αἷμα· καὶ γὰρ πᾶσι κατέχευται ἡ τροφή· εἰ πίνω ἢ μὲν κατερρασία τ' τροφῆς ἐξαιματῶν· τὸ δὲ αἷμα ἐκ γαλακτῆς, παρασκευῇ γίνεται τὸ αἷμα τῷ γάλακτος, ὡς περ αἷμα ἀνθρώπου, καὶ γίγαστον ἀμπέλους. τῷ ἑν γάλακτι, τῇ κυριακῇ τροφῇ, εὐθὺς μὲν ἀποκνηθέντες, ἰθὺς ἡμεῖς· εὐθὺς ἢ ἀναγνῶντες, τελεμήμεθα τ' ἀναπαύσεως τ' ἐλπίδα, τ' ἄνω ἱερουσαλὴμ, εὐαγγελιζόμενοι· ἐν ἡμέλῃ καὶ γάλα ὁμοῦ ἀναγίγασται. Διὰ τ' ἐνύλην, καὶ τ' ἀρίαν μνησθόμενοι τροφήν. τὰ μὲν γὰρ βρώματα καταργεῖται, ἡ φησὶν ὁ ἀποστόλος αὐτός· ἢ τ' δια γάλακτος τροφή, εἰς ἑρᾶν κατηγεῖται, πολὺν ἑρᾶν καὶ συγχωρεῖται ἀγγέλων ἀναδρεψαμένη. ἐπὶ δὲ ἐστὶν ὁ λόγος πηγῇ ζωῆς βρύουσα, καὶ πηγάς αἶμα· ἐλαίς, ἐκ τῶν ἀλληγορῶν ὁ Παῦλος,
- 50 καὶ γάλα αὐτὸν ὀνομάζων, ἐπὶ πᾶσι ὅτι φέρει· πίνεταί γὰρ ὁ λόγος, ἡ τροφή τ' ἀληθείας. ἀμίλει καὶ τὸ ποτὸν ὑπερκαλεῖται τροφή. διωκτὸν ἢ τὸ αὐτὸ καὶ βρώμα εἶναι πῶς ἔχον, καὶ ποτὸν, πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο νοούμενον· καθάπερ καὶ ὁ τυρὸς, γάλακτος ἐστὶ πηγὴς, ἡ γάλα πεπηγὸς· καὶ



- γάρ μοι τ' ἐλεξθῆναι μέλει παντὶ· πολλὸν ὅτι πρὸς τροφὰς ἄμφορ μίαν διακονήσῃ οὐσία· ἀλλὰ  
 καὶ τοῖς ὑποπλήθους παιδίοις δέκεται μόνον τὸ γάλα, καὶ ποτὶν εἶναι καὶ τροφὴν. Εγὼ, Φησὶν ὁ κύ-  
 ρις, βρώσιν ἔχω φαγεῖν, καὶ ὑμεῖς οὐκ οἰδατέ. ἐμὸν βρώμα ἐστίν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τῷ  
 πέμψαντός με. ὁρᾷτε ἄλλο βρώμα, ἀλλήγορέμενον παραπλησίως γάλακτι, τὸ θέλημα δὲ θεῶ.  
 ἀλλὰ καὶ τὴν συμπλήρωσιν δὲ ἰδίᾳ πάθος ποτήριον κέκληκε καταχρηστικῶς, ὅτι οὐκ ἐστὶν καὶ οὐκ  
 πλέσσει μόνον ἐν ἑαυτῷ αὐτό. ἕτως Χρυσῷ μὲν ἡ τροφή, τὸ πατρικὸς θεῶν καὶ πλείους ἦν· ἡμῶν  
 ἡ αὐτοῦ ὁ Χρυσὸς ἡ τροφή τοῖς νηπίοις, τοῖς ἀμέλγασιν τὸ λόγον τῶν ἑρμῶν. ἐντύθηεν τὸ ζητῆσαι  
 μαθεύσασθαι καλῶς, ὅτι τοῖς ζητῶσι νηπίοις τὸν λόγον αἱ πατρικαὶ τὸ φιλανθρωπίας θηλαίχο-  
 ρηγεῖσι τὸ γάλα. ἐπὶ ἡ καὶ ἄρτον αὐτὸν ἑρμῶν ὁμολογεῖ ὁ λόγος. καὶ γὰρ Μωσῆς, Φησὶν, ἔδωκεν  
 ὑμῖν τὸν ἄρτον οὐκ ἑρμῶν· ἀλλ' ὁ πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον οὐκ τῶν ἑρμῶν, τὸν ἀληθινόν· ὁ  
 γὰρ ἄρτος τῶν θεῶν ἐστίν, ὁ οὐκ τῶν ἑρμῶν καταβαίνων, καὶ ζῶν διδόν τῷ κόσμῳ. καὶ ὁ ἄρτος ὃν  
 ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν, καὶ ἐγὼ δώσω ὑπερὶ τῶν κόσμων ζωῆς. ἐντύθηεν τὸ μυστικὸν δὲ ἄρ-  
 τος παρασημασιάζει, ὅτι σὰρκα αὐτὸν λέγει καὶ ὡς ἀνισταμένην δὴσαν διὰ πυρὸς, κατὰ περὶ οὐ-  
 ρανίας καὶ ἀπορίας οὐρὸς αἰεταί· καὶ μὲν τοὶ διὰ πυρὸς σπινθηρίζονται εἰς εὐφροσύνην οὐκ ἐκ-  
 σίας, ὡς ἄρτον πεπρωμένον. ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἡμῖν οὐκ ἐστὶν τῶν ἀναστάσεως δηλωθῆ-  
 σαι. ἐπεὶ ἡ εἶπεν, Καὶ ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν· σὰρξ ἡ αἵματι ἄρτος· τὸ ἡ αἷμα  
 οἶνος ἀλλήγορεῖ· ἰστέον [οὖν] ὅτι ὡς ἄρτος εἰς κραμα καταθρυβεί, τὸ οἶνον ἀρπάζει, τοῦ ὕδα-  
 τῶδες δὲ πλείον· ἕτω καὶ ἡ σὰρξ τῶν κυρίων, ὁ ἄρτος τῶν οὐρανῶν, ἀναπίνει τὸ αἷμα· τὰς ἑρμῶν  
 τὸ ἀνθρώπων, εἰς ἀφθαρσίαν ἐκτρέφει, δὲ δόξα πᾶσι δὲ μόνος ἐκείνος εἰς φθορὰν, πᾶσι σαρκα-  
 καὶ σπινθηρίας. ἕτως πολλὰ καὶ ἀλλήγορεῖ ὁ λόγος, καὶ βρώμα καὶ σὰρξ, καὶ τροφή καὶ ἄρ-  
 τος, καὶ αἷμα καὶ γάλα· ἀπαντα ὁ κύριος εἰς δόξα λαοῦν ἡμῶν τῶν αὐτὸν πεπρωμένων. καὶ  
 δὴ οὖν πρὸς ἐνὶ ζῶντι, λεγόντων ἡμῶν ἀλλήγορεῖσθαι γάλα τὸ αἷμα τῶν κυρίων· ἡ γὰρ καὶ οὐκ οἶντος  
 ἀλλήγορεῖται· ὁ πολλῶν, Φησὶν, ἐν οἶνῳ τὴν σελὴν αὐτῶν, καὶ ἐν αἵματι σελήνην τὴν πρὸς ὁδὸν  
 αὐτῶν. ἐν τῷ πνεύματι τῷ αὐτῶν καὶ σπινθηρίζεται λέγει τὸ σῶμα δὲ λόγος· ὡς περὶ ἀμέλει τῷ αὐτῶν πνεύ-  
 ματι ἐκτρέφει τὰς πηνώνων τὸν λόγον. ὅτι δὲ τὸ αἷμα ὁ λόγος ἐστίν, μαρτυρεῖ τῶν Ἀβελὶ δὲ δι-  
 καίου τὸ αἷμα ἐντυγχάνον τῷ θεῷ· οὐ γὰρ τὸ αἷμα ἀνὰ πᾶσι προσήσται φωνῇ, μὴ οὐκ ὁ λόγος  
 νοούμενος τὸ αἷμα· τύπος γὰρ ὁ δικαίος ὁ παλαιὸς τῶν νέου δικαίος· καὶ τὸ αἷμα τὸ ἐντυγχάνον  
 τὸ παλαιόν, ὑπερεντυγχάνει τῷ αἵματι τῶν νέων. φησὶ γὰρ ὁ θεὸς τὸν θεὸν τὸ αἷμα ὁ λόγος·  
 ἐπεὶ λόγον ἐμνηστεύει τῷ πνεύματι. ἀλλὰ καὶ ἡ σὰρξ αὐτῆς, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ αἷμα, τῷ γάλακτι, οἷον  
 ἀνὴρ πλεονέμενον, ἄρδεται καὶ αὐτῆς. καὶ δὴ καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν συλλήγοις, τῷ τῆς  
 ὁπτιμῶν κατὰ σπινθηρίζεται ὑπολειπόμενον κατὰ τὸν πνεύματι κινημένον τῶν σπινθηρίων· γίνε-  
 ται· ἡ γὰρ ἐν τῷ δυνάμει, θρομβώσας τῶν αἵματος τὴν φύσιν· ὃν τρέπον ἡ πνύα σπινθηρίζεται τὸ γά-  
 λα, καὶ οὐσίαν ἐργάζεται μορφώσεως ἐνθάδε γὰρ ἡ κράσις· σφαλερὰ ἡ ἀκρότης εἰς ἀπεικνίαν.  
 καὶ γὰρ αὐτῆς ἡ δὴ τῆς ὑπομένει ἐκπύσεως κατακλυδαίν, δὲ σπινθηρίζεται τὸ σπινθηρίον· διὰ τὴν αὐχμὸν  
 νοτίδες, δὲ σπινθηρίζεται. καὶ γὰρ ὁ χυμὸς ὢν, σπινθηρίζεται τὸ σπινθηρίον καὶ φύει. ἴναι δὲ καὶ τὸ  
 σπινθηρίον τῶν ζώων, ἀφ' ὃν εἶναι τῶν αἵματος καὶ οὐσίαν ὑποπλήθους. ὁ δὲ τῆς ἐμφύτου δὲ ἄρρενος  
 θέρμη, πρὸς πᾶσι συμπλοκαῖς ἐκπαρσθέν, ἐκπινθηρίζεται ἐξ ἀφροῦ, καὶ πᾶσι σπινθηρίζεται πρὸς  
 ἐκπινθηρίζεται φλεβῶν· ἐντύθηεν γὰρ ὁ ἀπολλωνιάτης Διογένης πρὸς ἀφροδίτα κακῶς βούλεται.  
 συμφανὲς πίνων ἐκ τῶν ἀπάντων, αἷμα εἶναι δὲ ἀνθρώπου σῶματος τὴν οὐσίαν. καὶ δὴ  
 καὶ τὸ καὶ γὰρ, τὸ μὲν πρῶτον ὑγροῦ ἐστὶ σπινθηρίζεται γαλακτοειδές· ἐπὶ τῷ ἐξ αἵματος ἐκπινθηρίζεται  
 καὶ τὸ καὶ γὰρ σπινθηρίζεται αὐτῇ· πηνυμένη δὲ ἐν τῇ ὑστέρα ὑπο τῶν φυσικῶν καὶ θερμῶν πνεύματος, ὑφ'  
 οὐ διατάσσεται τὸ ἐμβρυον, ζωογονεῖται. ἀλλὰ καὶ μὴ τὴν κύησιν αὐτῆς ἐκτρέφεται τὸ πα-  
 ρόν, αἷμα τῷ αὐτῶν· αἷμα γὰρ φύσις τῶν γαλακτοειδῶν ἢ ῥύσις· καὶ πηγή τροφῆς τὸ γάλα· ὡς δὴ  
 καὶ γυνὴ δὴλη πηγεῖται ἀληθῶς [καὶ] μήτηρ· δι' οὗ καὶ φίλτρον εὐνοίας πρὸς λαμβάνει. διὰ  
 τῶν ἀρσενικῶν τῶν ἐν τῷ δόξα ἄλλον πνεύμα, τῇ τῶν κυρίων δόξα ῥέμενον φωνῇ, γάλα ὑ-  
 μάς ἐκπινει. λέγει. εἰ γὰρ ἀνεγνήθημεν εἰς Χρυσόν, ὁ ἀναγνήσας ἡμᾶς ἐκτρέφει τῷ ἰδίῳ γά-  
 λακτι τῷ λόγῳ· πᾶν γὰρ τὸ γνήσιον, εἰκὼν εὐθὺς παρέχον τῷ γνήσιον τροφὴν. κατὰ περὶ δὲ ἡ  
 ἀναγνήσας ἀγαλόμενος, οὕτω καὶ ἡ τροφή γέγονε τῷ ἀνθρώπῳ πνευματικῇ. πᾶσι τοῖνυν ἡμῖν  
 πᾶσι τῶν Χρυσῶν πρὸς σπινθηρίζεται, εἰς συγγένειαν διὰ τὸ αἷμα αὐτῶν ὑποτρέμεται· καὶ εἰς  
 συμπάθησαν, διὰ τὴν ἀνατροφὴν τὴν οὐκ ἐξ λόγου· καὶ εἰς ἀφθαρσίαν, διὰ τὴν ἀγωγὴν, τὴν  
 αὐτῶν τὸ θρεῖσθαι δὲ ἐν βροτοῖσι πολλὰ καὶ Πλῶν πρὸς φίλτρα δὲ φύσιν πικρὰ. τὸ αὐτὸ ἄρα καὶ  
 αἷμα καὶ γάλα, δὲ κυρίως πάθος καὶ διδασκαλίας σύμβολον. ἐφ' ἣν τοιγαρὶν ἡμῶν ἐκάστω τῶν  
 νηπίων

τη πῶν ἐγκαυχᾶσθαι τῷ κυρίῳ· ὁπιφθιζομένοις, Πατέρες δὲ ἐξ ἀγαθοῦ καὶ αἵματι· εὐχομαι  
 εἶναι. ὡς δὲ ἐξ αἵματι· γάλα καὶ μεταβολῇ γίνε· ἥδη μὲν σαφές· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν  
 ποιμνίων, ἐκ τε τῶν βοσκίων ἐξέστι μαθεῖν· πᾶσι γὰρ ζωα ταῦτα, ἔτι καὶ τῶν ὡρῶν ἐκ  
 λουμην, ὑπερότερου τῆς περὶ ἐχρή· γαγονότ· ἀλλὰ καὶ τῆς πᾶς καὶ τῶν νομῶν εὐχύλων τ-  
 τῶν καὶ οὐσῶν καὶ ἐνέκμων, αἵματος πίμωτα· πρῶτον, ὡς ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς φλεβῶν  
 κυρταμένων τῶν ἀγγείων δείκνυ· ἐκ τῆς αἵματι· δαφίλεστον χεῖται τὸ γάλα. θέρως δ' ἐμ-  
 παλιν ὑπὸ τῆς αἵματι· συγκοιόμενον καὶ ἀναζητινόμενον, ἴσησι τῶν μεταβολῶν τὸ αἷμα· καὶ  
 ταύτῃ ἐλαττον ἀμέλζοντα· καὶ μὴν ἐς συγγένειά πᾶσα πρὸς τὸ ὕδωρ φυσικῶς τῶν ἐχρή τῶν γάλα,  
 καὶ περ ἀμέλει πρὸς τῶν πνύματικῶν τροφῆν τὸ λουτρον τῶν πνύματικῶν οἱ γὰρ ὁπιφθιζο-  
 10 πῶν τῶν περὶ ἐκ τῶν γάλακτι ψυχρῶν ὀλίγον ὕδατι· ὡς φελεῖν· παραχρημα· καὶ γὰρ ἀποξη-  
 ῶναι τὸ γάλα εἰς τὸ ὕδωρ κοινωνία, ὥς ἀντιπαθεία πᾶσι, πρὸς πεποιημένους δὲ πρὸς πα-  
 θεία. καὶ ἡνὶ λόγῳ· ἐχρή πρὸς τὸ βάπτισμα κοινωνία, ταύτῃ ἐχει τὸ γάλα τῶν συναλλαγῶν  
 πρὸς τὸ ὕδωρ· διχῶ· γὰρ μόνον τῶν ὑπερῶν τῶν ἐκ τῶν πρὸς τὸ ὕδωρ μίξιν, ὁπιφθιζομένην παραλαμ-  
 βανόμενον· καθάπερ τὸ βάπτισμα ὁπιφθιζομένην ἀμαρτιῶν· μίξιν· ἡ καὶ μέλι πρὸς φυῶς, ἐκ τῶν  
 ὁπιφθιζομένων παλιν καὶ γλυκείας τῶν τροφῶν· μίξιν· γὰρ ὁ λόγῳ· φιλασθεωρία, ἰατρία γε-  
 ῶμα πᾶσι, καὶ ἀσκαθῶν πᾶσι ἀμαρτίας· καὶ τὸ, — μέλι· γλυκίων ῥέειν αὐτῇ, ὁπιφθιζο-  
 15 λογῶν λελέχθαι μοι δοκεῖ· ὅς ἐστι μέλι· καὶ πολλὰ καὶ ἡ περὶ φητεία ὑπὲρ μέλι· ἐκ τῶν αἰσθη-  
 ναί μὴν ὁπιφθιζομένην τὸ γάλα καὶ οἶνον τῶν γλυκῶν· ἐπὶ φητείας δὲ ἡ μίξιν· καθάπερ ἀσκαθῶν  
 ἔστι πᾶσι εἰς ἀφαιρέσει· ἐξ ὁρῶν· γὰρ ὑπὸ τῶν οἶνων τὸ γάλα καὶ χιζῶν· ὅτι περ αὐτῶν νότον, τῶν  
 20 ἀποξηρῶν· καὶ πᾶσι αὐτῶν δὲ τῶν πᾶσι καὶ κοινωνία ἡ πνύματικῶν πρὸς τὸ παθητὸν αὐθροπῶν, τῶν  
 σαρκικῶν ὁπιφθιζομένων ἐξ ὁρῶν, εἰς αἰδιότητά συστήναι τὸ αὐθροπῶν, πᾶσι θείοις ἀπαθανατίζουσι.  
 ἀλλ' οἱ πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν λιπαρῶν γάλακτος, ὁ δὲ βέτυρον καλῶσι, κατεχρῶν· εἰς λύχον, τὸ πο-  
 λυέλαιον· ἔστι δὲ αἰνίγματις διδῶν σαφηνίσαι, ὡς μόνον τῶν ἐνδίκως ἐκ τῶν φονίος καὶ  
 αὐθροπῶν, καὶ φωπίζοντες τῶν νηπίων· ἀφ' αὐτῶν γὰρ ἐκ τῶν φητείας καὶ κυρίως λέγει· ἐψώμισεν αὐ-  
 τῶν θνήσκον· ἀρχῶν· ἐκ τῶν λαοῦ μέλι ἐκ πᾶσι, [ἐκ τῶν ἐλαιῶν ἐκ τῶν πᾶσι] βέτυρον βοῶν  
 καὶ γάλα πρὸς αὐτῶν, καὶ εἰς αὐτῶν καὶ πᾶσι τῶν πᾶσι ἐδωκεν αὐτοῖς. ἀλλὰ καὶ τῶν θνή-  
 25 σιν· ἐκ τῶν πᾶσι ὁ περὶ φητείας, βέτυρον, φησιν, ἐκ τῶν καὶ μέλι. ἐμοὶ δὲ ἐκ τῶν μάζιν ἐκ τῶν πᾶσι  
 σφᾶς πᾶσι πᾶσι πολυῶσι καλῶν καὶ γνωστῶν, ὑπὲρ τῶν ἀποστολῶν φρονήσις, φουσιζομένοι  
 καὶ φρουατῶν· αὐτῶν ὁμολογῶν· τῶν Παύλου περὶ αὐτῶν· ἐκ τῶν ὁπιφθιζομένων, ἡ ἥδη πε-  
 30 λείωσι· διώκω δὲ ἐκ καὶ καταλάσω, ἐκ τῶν καὶ καταπλήφθω ὑπὸ Χριστοῦ· ἀδελφοί, ἐγὼ  
 ἐμαυτὸν οὐκ ὡς λογίζομαι κατέληφέναι. ἐν δὲ, [ὅτι] πᾶσι μὲν ὁπίσω ὁπιφθιζομένοι, πᾶσι δὲ  
 35 ἐκ τῶν πᾶσι ἐκ τῶν πᾶσι, καὶ σκοπὸν διώκω εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως ἐκ Χριστοῦ Ἰησοῦ.  
 καὶ τέλειον μὲν ἐαυτὸν ἡγάγην, ὅτι ἀπὸ λαοῦ τῶν περὶ τοῦ βίου, ἐχέται δὲ τῶν κρείττων, οὐχ  
 ὡς ἐκ τῶν πᾶσι, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν πλείους φέρεται. διὸ καὶ ὁπιφθιζομένη· Ὅσοι οὖν τέλειοι, τῶν  
 φρονούμεν· πλείωσιν δὴλον ὅτι λέγων τὸ ἀποπείχθαι πᾶσι ἀμαρτίας, καὶ εἰς πᾶσι τῶν μόνου  
 πλείου ἀναζητῶν, ἐκλαθόμενους τῶν κατόπισθεν ἀμαρτιῶν.

Τίς ὁ παιδαγωγός· καὶ περὶ τῆς παιδαγωγίας αὐτῆς.

ζ

40 ΕΠΕΙ πίνω ἀπεδείξαμεν παῖδας ἡμᾶς τῶν πάντας ὑπὸ τῆς φητείας καλεμένους, οὐ μόνον  
 ἀλλὰ ἐκ τῶν Χριστῶν κατηκολουηκότας ἡμᾶς νηπίους ἀλληγομένους, μόνον δὲ εἶναι τέλειον τῶν  
 πατέρων τῶν ὁλῶν· ἐκ αὐτῶν γὰρ ὁ υἱός, καὶ ἐκ τῶν υἱῶν ὁ πατήρ· ὡς ἡμῖν, ἐπομένους τῇ τάξει, ἐκ  
 παιδαγωγῶν ἡμῶν εἶπεν, ὅς τις ἐστὶ· καλεῖται δὲ Ἰησοῦς. ἐκ τῶν οὖν ποιμένων αὐτὸν καλεῖ, καὶ  
 λέγει, ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· καὶ μεταφορᾶν ἀπὸ τῶν ποιμένων τῶν κατηγμένων πᾶσι πρὸς αὐ-  
 45 τῶν· ὁ κατηγόμενος τῶν παιδίων, παιδαγωγός νομέμενος· ὁ τῶν νηπίων κηδεμονικός ποιμὴν· ἀπὸ τοῦ  
 γὰρ οἱ νήπιοι ὡς πρὸς αὐτῶν ἀλληγομένοι· καὶ ἡγήσαν· φησιν, οἱ πάντες, μία ποίμνη, ἐκ τῶν ποι-  
 μῶν. παιδαγωγός οὖν εἰκότως ὁ λόγῳ, ὁ τῶν παιδίων ἡμᾶς εἰς σωτηρίαν ἄγων· ἐκ τῶν πᾶσι  
 γὰρ ὁ λόγῳ· περὶ αὐτῶν ἀφ' ὁπῶν ἔρηκαν· ἐγὼ δὲ παιδῶν τῶν υἱῶν εἰμι· παιδαγωγία δὲ ἡ  
 50 θεοσέβεια, μάθησις καὶ θεῶν ἡγεμονία, ἐκ τῶν πᾶσι εἰς ὁπιφθιζομένην ἀληθείαν· ἀγωγή πρὸς τὴν  
 ἀνάγκην εἰς ἔρανον· παιδαγωγία δὲ καλεῖται πολλὰ καὶ· ἐκ τῶν ἀγομένων καὶ μαθη-  
 τῶν, καὶ ἡ τῶν ἀγῶν καὶ διδασκῶν· καὶ αὐτὴ τριπλὴ ἡ ἀγωγή, καὶ τῶν διδασκόμενων πᾶσι  
 περὶον· οἷον αἱ ἐντολαί· ἐκ τῶν καὶ τῶν παιδαγωγία κατὰ φυσικὸν ἀληθείαν εἰς ἐκ τῶν πᾶσι

θεοῦ, καὶ πράξεων ἀγίων ὑποτόπῳσις ἐν αἰωνίῳ Διαιμονῇ. ὥς περ οὖν κατὰ θυνὴ τὴν Φά-  
 λαγῶν ὁ στρατηγὸς τῆς σωτηρίας τῶν μισοφύλων προμηθεύμενος· καὶ ὡς ὁ κυβερνήτης οἰακίζῃ  
 τὸ σκάφος, σῶζεν πρὸς αἰετὸν τὰς ἐμπλοήσας· οὕτως καὶ ὁ παιδαγωγὸς ἀγὰ τὰς παῖδας  
 ὅτι τὴν σωτήριον διαίταν, τῇ ἡμῶν αὐτῶν ἐνέκειν κηδεμονίας. καὶ καθόλου ὅπου αἱ παρὰ τῆ  
 θεῆς εὐλόγως αἰτήσασιν ἡμῖν ἡμεῖς, ταῦτα πηρομένοις τῷ παιδαγωγῷ παρέσται. ὅν περ οὖν  
 τρόπον ὁ κυβερνήτης οὐκ αἰεὶ τοῖς αἰετοῖς ὑπαίκει, ἀντίπρωτος δὲ ἐστὶ ὅτι ὅλαις ἀνδρείαι κα-  
 ταγίγιν· οὕτως ὁ παιδαγωγὸς οὐχὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ τῷδε καταπύουσι νόμοις ὑπαίκει πῶτε,  
 ἐπεὶ ὅτι τρεῖς αὐτοῖς τὸ παιδίον, ὡς περ σκάφος, εἰς θηρώδη καὶ ἀσπλην πρὸς ῥῆξαι διαίταν·  
 μόνον ὅτι ἄρα τῷ ἀληθείας πνεύματι ἐπαρῇ· ἀντίχει· μάλα ἐρρωμένως τὸ οἰκονομῆσαι  
 παιδός, τῶν ὧν λέγω· ἕως αὐτὰς ἀβλαβὲς καθορμίσῃ τὸ παιδίον, εἰς τὴν λιμένα τῶν ἐργῶν. τὸ μὲν 10  
 γὰρ πᾶσι καλόμενον παρ' αὐτοῖς ἐστὶ, ὅσιν ἐδίδωκεν παρέχεσθαι· ἡ δὲ ἀγωγή ἡ θεία, κτῆμα  
 ἐστὶν εἰς αἰετὸν παρὰ μένον. Αἰχμῆς μὲν οὖν παιδαγωγὸν τὸ φοινικα φασὶ γενέσθαι, καὶ τὸ Κροισῶ  
 παιδῶν, Ἀδρασῶν. Αἰετὸν δὲ, Λεωνίδην· Ἐφελίππου, Ναυσίφου. ἀλλ' ὁ μὲν, γυναικα-  
 μανὴς ὁ φοινικῆς· ὁ δὲ, Φυγῆς ὁ Ἀδρας· ἦν. Λεωνίδης δὲ οὐ παρέσταν τὸν τύπον τῆς Μακεδό-  
 νος· οὐδὲ Ναυσίφου μεθύοντα τὸν Πέλλης ἰάσασθαι. Αἰχμῆς δὲ τὴν πονηρίαν ὁ Θραξ ὅτι  
 αἰετὸν οὐκ ἔχουσε Ζώπυρ, ἀλλ' ὠνητὸν ἀνδραποδὸν ὁ Ζώπυρ· ἦν· καὶ τῶν Θεμιστοκλέους παῖ-  
 δων ὁ παιδαγωγὸς Σικιννῶν, οἰκίτης ῥαθυμῶν· ὅρχεισθαι φασὶν αὐτὸν καὶ σικιννίζῃν εὐρη-  
 κέναι. ὅτι ἐλαβὸν ἡμᾶς οἱ παρὰ Πέρσης βασιλεῖς καλόμενοι παιδαγωγοί· οὐς τίτῃρας τὸν  
 ἀρεθμὸν δρεῖν δίδωκεν ἐκλέγοντες ἐκ πάντων Περσῶν, οἱ βασιλεῖς Περσῶν, τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐφί-  
 σων πασι· ἀλλὰ τοξεύειν μόνον οἱ παῖδες αὐτοῖς μάχην· ἡ δὲ σπουδὴ, ἀδελφῶν καὶ μη- 20  
 τρώων καὶ γυναικῶν, γαμετῶν πᾶσι καὶ παλλακίσιν ἀναριθμοῖς ὁπλίσσονται, κατὰ περὶ οἱ  
 κάπροι εἰς σπασίαν ἡσυχίαν. ὁ δὲ ἡμέτερος παιδαγωγὸς, ἀγὰ τῆς ἰσχυρῆς, ὁ πάσης τῆς  
 θρωπότητος κατὰ τῶν λόγων· αὐτὸς ὁ φιλόανθρωπος θεὸς ἐστὶ παιδαγωγός. λέγει δὲ πᾶς  
 Διὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς αὐτόν. Αὐτὰρ κησὶ τὸ λαὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐν δὲ τῇ καυμάλῳ ἐν  
 ἀνύδρῳ, ἐκύκλωσεν αὐτόν, καὶ ἐπαύδασεν αὐτόν, καὶ διεφύλαξεν ὡς κερὶν ὁ φθαλμὸς, ὡς αἰ-  
 16 τὸς σπεῖσιν νοστίαν αὐτῶν· καὶ ὅτι τοῖς νεοσσῶν αὐτῶν ἐπέστησεν· διὰ τῆς πτέρυγας αὐτῶν,  
 ἐδέξατο αὐτὰς, καὶ ἀνέλαβεν αὐτὰς ὅτι τῶν ματαφρένων αὐτῶν· κύριος μόνος ἡ γὰρ αὐτὰς, ἔ-  
 σκεπτετο αὐτῶν θεὸς ἄλλοτερος. σαρῶς οἰκῶν τὸν παιδαγωγὸν ἐνδείκνυται ἡ ῥαφή, τὴν ἀγω-  
 γὴν αὐτῶν διηγεμένη. πάλιν ὅτι λέγει Διὸς ἑὶς ἰδὺς πρὸς ὅπῃ, αὐτὸν ὁμολογεῖ παιδαγω-  
 γόν· Εγὼ κύριος ὁ θεὸς σε, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. τίς ἔνχει ἐξασίαν τῶν ἄλλων εἰσω π 30  
 καὶ ἔξω; ἐκὶ ὁ παιδαγωγός; ἐστὶ ὡφθῇ τῷ Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Εγὼ εἰμι ὁ θεὸς σε·  
 εὐαρέσθην ὡπὶόν με. τῶν δὲ παιδαγωγικῶν τῶν ὑποκατασκάλλει τὰ παῖδας πῶς. Καὶ γίνου,  
 φῆσας, ἀμμιπῶν· καὶ ἦσθαι τὴν Διὸς κλέμεν ἀνὰ μέσον ἐμῶν, καὶ ἀνὰ μέσον σε, ἔσθ' ἀπὲρ-  
 ματός σε. Φιλίας ἐνταῦθα ὁπλίσκει ἐστὶ κοινωνία. τῶν δὲ ἰακῶν ἐναργίως τῶν παιδαγωγῶν εἰ-  
 ναι φαίνεται. λέγει γὰρ αὐτῷ· Ἰδὺς ἐγὼ μὲν σε, Διὰ φυλάσσω σε ἐν τῇ ὁδῷ πείσῃ, οὐ αὐτὸς πορεύσῃ·  
 καὶ ἀποσφύσῃ σε εἰς τὴν γῆν ταύτην· ὅπου οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω ἕως τῆς ποιήσῃ με ὅσα ἐλάλησά  
 σοι. τέτω δὲ καὶ συμπαλαίειν λέγεται. ὑπελείφθη δὲ, φησὶν, ἰακῶν μόνος, καὶ ἐπάλαυνεν μετ'  
 αὐτῷ ἄνθρωπος· ὁ παιδαγωγός· μέχρι πρῶτον. οὗτος ἦν ὁ ἄνθρωπος ὁ ἄγων καὶ φέρων, ὁ συζυ-  
 μναζόμενος, καὶ ἀλείφων καὶ τῶν πονηρῶν τὴν ἀσκητὴν ἰακῶν. ὅτι δὲ ὁ λόγος ἦν ὁ ἀλείφτης ἅμα  
 τῷ ἰακῶν καὶ παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος, Ἡρώτης, φησὶν, αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀνάγ- 40  
 γλόν μοι τὸ ὄνομά σε. καὶ εἶπεν· Ἰναλὶ τῶν ἐρωτῶν τὸ ὄνομά με; ἐπεί γὰρ τὸ ὄνομα τὸ κοινὸν  
 τῶν νέων λαῶν, τῶν νηπίων. ἐπὶ δὲ καὶ ἀνονόμας ἦν ὁ θεὸς ὁ κύριος, μηδέ πω γενημένος ἄν-  
 θρωπος. πᾶν ἄλλὰ ὁ ἰακῶν ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τὸ πᾶν ἐκείνου, Εἶδος θεῶν· εἶδον γὰρ, φησὶν, θεὸν  
 πρὸς ὅσον πρὸς πρὸς ὅσον καὶ ἐσώθη με ἡ ψυχὴ. πρὸς ὅσον ὅτι τῶν θεῶν ὁ λόγος, ὡς φησὶν  
 ὁ θεὸς καὶ γνωρίζεται. τότε καὶ ἰσραὴλ ἐπωνόμασται, ὅτε εἶδε τὸν θεὸν τὸν κύριον. οὗτος ἐστὶν ὁ  
 21 θεὸς, ὁ λόγος, ὁ παιδαγωγός, ὁ φῆσας αὐτῷ πάλιν ὑπερον· Μὴ φοβῶμαι κατὰ τὴν εἰς Αἰγύπτου.  
 ὅρα πᾶς μὲν ἐπετα τῷ δικαίῳ ὁ παιδαγωγός, ὅπως καὶ ἀλείφῃ τὸν ἀσκητὴν· πρὸς ὅσον  
 διδάσκων τὸν ἀνταγωνιστήν. αὐτὸς γὰρ οὗτος καὶ τὸ Μωσῆς διδάσκει παιδαγωγῶν. λέγει γὰρ ὁ  
 κύριος· Εἴ τις ἡμάρτηκεν ἐνώπιόν με, ἐξ αλείφω αὐτόν ἐκ τῆς βίβλου με· νῦν δὲ βιάζεται καὶ ὁδή-  
 γησιν τὸν λαὸν τῶν εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπεν σοι. ἐνταῦθα διδασκαλὸς ἐστὶ παιδαγωγίας· καὶ γὰρ 50  
 ἦν ὡς ἀληθῶς, Διὸς μὲν Μωσέως παιδαγωγὸς ὁ κύριος τῶν λαῶν τῶν παλαιῶν· δι' αὐτῶν δὲ, τῶν  
 νέων κατὰ τῶν λαῶν, πρὸς ὅσον πρὸς ὅσον. Ἰδὺς γὰρ, φησὶ τῷ Μωσῇ· Ὁ ἀγγελός με προ-  
 πορεύεται

- πρεύετ᾽ ἐσσι· τὴν εὐαγγέλιον καὶ ἡγεμόνιον ὁπισθόθεν ἔλθον διώκοντες, τὸ δὲ ἀξίωμα τὸ κυρια-  
κὸν φυλάττων. Ἡ δὲ αὖ ἡμέρα ὁπισθόθεν ἐλθούσῃ, φησὶν, ἐπὶ τὴν αὐτὴν τὴν ἀμαρτίαν αὐ-  
τῶν τῆς περὶ, ἡ δὲ αὖ ἡμέρα κριτῆς καθεστῶ, ἀποδώσω τὰ ἀμαρτιῶν αὐτῶν τὰ ἀντιζήτῃα· ὁ γὰρ  
αὐτὸς παιδαγωγὸς καὶ κριτῆς, τὰς παρακλήσεις αὐτῶν δικάζει· τὸ δὲ ἀμάρτημα αὐτῶν ἔπα-  
ρασιωπᾷ ὁ φιλανθρωπὸς λόγος· ἐλέγχει δὲ, ἵνα μετανοήσωσιν· θέλει γὰρ ὁ κύριος τὴν με-  
τάνοιαν ἔσθ' ἀμαρτωλῶν μάλλον, ἢ τὴν θανάτῃν· ἡμεῖς δὲ, ὡς ἄλλων ἀμαρτίας ὡς νηπιοὶ δι' ἀκρίας πα-  
ραδεξάμενοι, φρόνως ἀπὸ τῆς τῆς μητρὸς ὁρατοῦ παθεῖν, ἀπολαύμεθα τῶν ἰσῶν ἀληθινῶν μαθημάτων.  
τίς γὰρ ὁ ἡμαρτωλὸς ὅστις ἐν τῷ θυμῷ αὐτῶν ἀπικτήσαν ἀνθρώπους· καὶ τῇ ὁπισθόθεν αὐτῶν, ἐνδ-  
ροκόπησαν πύρον· ὁπισθόθεν αὐτῶν· τίς αὖ ἐν τῇ μάλλον ἡμᾶς φιλανθρωπῶ-  
10 πρὸν παιδεύουσι; τὸ μὲν ἐν ὡσπύριον τῷ πρεσβυτέρῳ λαῷ, πρεσβυτέρα διδασκαλὴν, καὶ νεμ-  
ἐπαιδαγωγὴν τῷ λαῷ μὲν φρόνως, καὶ λόγος ἀγγελῶν· καὶ νεμῶν καὶ νεμῶν λαῷ· καὶ νεμῶν καὶ νεμῶν  
διδασκαλὴν διδωρήναι, καὶ ὁ λόγος γὰρ γὰρ, καὶ ὁ φρόνως εἰς ἀγάπην μετατίττεσθαι, καὶ  
ὁ μυστικὸς ἐκείνῃ ἀγγελος ἰησοῦς περικταί. ὁ γὰρ αὐτὸς οὗτος παιδαγωγὸς, τότε μὲν, φερεθή-  
σῃ κύριον τὸ θεῖον, ἐλεγε· ἡμῖν δὲ, ἀγαπήσας κύριον τὸ θεῖον σου, παρήνευσεν. Διὰ τῆς ἐντίλ-  
λεται ἡμῖν· Παύσατε δὲ τὰ τῶν ἔργων ὑμῶν τῶν παλαιῶν ἀμαρτιῶν· Μαθεῖτε καλὸν ποιεῖν·  
Ἐκκλινον δὲ τὸ κακόν, καὶ ποιήσιν ἀγαθόν· Ἡγάπησας δικαιοσύνην, ἐμίσησας αἰσχρομίαν. αὕτη  
μου ἡ νέα διδασκαλὴ παλαιῶν καὶ χαρὰ γὰρ ἡ νεότης ἔστι λόγος ἐνεδιδόσθαι.  
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ οὗτο κύριος λέγει· Μὴ λέγετε ὅτι νεώτερός ἐμι· πρὸς τὸ μετὰ τὴν σὴν  
καίλῃα, ὁπισθόθεν σὴν καὶ πρὸς τὸ ἐξελθεῖν ἐκ μητρὸς, ἡ γὰρ σὴν καὶ πρὸς τὸ διώκοντες ἡμᾶς  
20 ἡ πρὸς φητεία αἰνιτίζουσα τὰς πρὸς καταβολῆς κόσμου, εἰς πῖσιν ἐγνωσμένους θεῶν· νυνὶ δὲ, νηπίας  
διὰ τὴν ἐναγχοῦς πτωχολογίαν βούλησιν τῆς θεοῦ· καὶ εἰς κλησὶν καὶ σωτηρίαν, νεογνοὶ γο-  
γόνουμεν. διὸ ἐπὶ φέρει, Προφήτῃν εἰς ἔθνη τῆς γῆς· πρὸς φητεῖσθαι λέγων αὐτὸν δὲ, μὴ ὄν-  
δος εἶναι δοκεῖν, ἔτι νεογνοῦ τὴν πρὸς φητεῖαν πῖσιν νηπίοις καλυμμένοις. ὁ δὲ νόμος, χάρις ἐστὶ πα-  
λαιά, διὰ Μωσέως ὑπὸ τῶν λόγων δεικνύσθαι. διὸ καὶ φησὶν ἡ γραφή, Ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδό-  
θη· καὶ ὑπὸ Μωσέως, ἀλλὰ ὑπὸ μὲν τῶν λόγων, διὰ Μωσέως δὲ, τῆς φητεῖας ὑπὸ τῶν λόγων· διὸ καὶ  
πρὸς φητεῖαν ἐνέει· ἡ δὲ αἰδὸς χάρις ἐστὶ ἀληθῆς, διὰ ἰησοῦ Χριστοῦ ἐλθόντος· ὁρᾷ τις τὰς λέξεις τῆς  
γραφῆς· ὅτι μὲν τῶν νόμων, ἐδόθη φησὶ μόνον· ἡ δὲ ἀληθῆς, χάρις ἔσθ' ὁ πατὴρ, ἔργον ἐστὶ τῶν λό-  
γων αἰώνιον· καὶ οὐκ ἐστὶν διδόναι λέγειται, ἀλλὰ διὰ ἰησοῦ γίνεσθαι· οὐ χωρὶς, ἐλθόντος ἔσθ' ἐν. αὐτῇ-  
κα γὰρ ὁ Μωσῆς τῷ πλείῳ πρὸς φητεῖαν παραχωρῶν παιδαγωγῶν τῷ λογῷ, καὶ τὸ ὄνομα καὶ  
30 τὴν παιδαγωγίαν πρὸς φητεῖαν, καὶ τῷ λαῷ παρατίθεται τὴν παιδαγωγίαν, ἐντολὰς ὑπακούειν  
ἐγχαρίσας· Προφήτῃν ὑμῖν ἀναστήσῃ· φησὶν, ὁ θεὸς ὡς ἐμὶ, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν· τὸ ἰησοῦ τὸ  
τῆς Ναυῆ αἰνιτίζομενος, διὰ τὸ ἰησοῦ τὸν τῆς θεοῦ ἔθρονος σκιαγραφεῖα γὰρ τὴν κύριον τὸ ὄνομα τὸ ἰη-  
σοῦ πρὸς φητεῖαν ἐν νόμῳ· ἐπὶ φέρει γοῦν τὸ λυσίτιλός τῷ λαῷ συμβουλεύων, αὐτῶν ἀκ-  
σεῖτε λέγων· καὶ ὁ ἀνθρώπος ὅς αὐτῃ ἀκρίας τῶν πρὸς φητεῖαν τῶν, τῶν ἀπὸ τῶν πῖσιν ἡμῖν ὄνο-  
μα σωτηρίαν πρὸς φητεῖαν παιδαγωγῶν· διὰ τῆς αὐτῆς ῥάβδου περικταίσθαι ἡ πρὸς φητεῖαν· ῥάβδον  
παιδαγωγικὴν, δόξιν, καὶ πρὸς φητεῖαν· ἵν' οὗτος ὁ λόγος ὁ πῖσιν ὁ σὴν ἰάται, ἀπὸ τῆς ἰάσεως  
οὗτος ἡ ἀπὸ τῆς σὴν ἰάται, [ἡ] ῥάβδος ἰάσεται· οὗτος ἡ ῥάβδος σὴν ἰάται, τὸ πῖσιν ἐπὶ νηπίας· ἔξε-  
λαύσεται, φησὶ, ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης ἰεσοῦ· ὅρα ἐστὶν ἐπὶ μέλειαι, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν δύ-  
ναμιν τῆς παιδαγωγῆς· οὐ καὶ τὴν δόξαν, φησὶ, κρινεῖ, οὐδὲ καὶ τὴν λαλίαν ἐλέγξει· ἀλλὰ κρι-  
40 νεῖται πῖσιν κρίσιν, καὶ ἐλέγξει τὰς ἀμαρτωλὰς τῆς γῆς· ἐστὶν διὰ Δαβὶδ· κύριος παιδεύων ἐπὶ τῶν  
δούλοισί με, καὶ τῶν θανάτων ἀπαρτίδωκέ με· τὸ γὰρ ὑπὸ κυρίου παιδαγωγῆσαι καὶ παιδαγωγῆσαι, ὡς  
θανάτος ἐστὶν ἀπαλλαγὴ· καὶ διὰ τῶν αὐτῶν πρὸς φητεῖαν φησὶν· Ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ ποιμανεῖς αὐτὰς·  
πῶς καὶ ὁ ἀπόστολος κινήσει, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους, τί θέλει; φησὶν ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς,  
ἡ ἐστὶν ἀγάπη πνεύματος περικταίσθαι; ἀλλὰ ἐστὶν, ῥάβδον δυνάμεως ἐξαπτεῖται κύριος ἐκ Σιών,  
δι' ἄλλας πρὸς φητεῖαν λέγει· ἡ δὲ παιδαγωγικὴ αὕτη ἡ ῥάβδος σὴν ἡ βακτηρία σου παρεκάλεσθαι  
με, ἐπὶ τῆς ἑσπέρου· αὕτη ἡ παιδαγωγῆς ἡ δυνάμις ἡ σεμνὴ, ἡ παρακλητικὴ, ἡ σωτηρία.

Πρὸς τὰς ἡγευμένους μὴ εἶναι ἀγαθὸν τὸ δίκαιον. ἡ.

- 30 ΕΝΤΑΥΘΑ ἐπὶ φύσιν τῶν ἰνερ. σὴν ἀγαθὸν εἶναι φάμενοι τὸν κύριον διὰ τὴν ῥάβδον, καὶ τὴν  
ἀπὸ τῆς καὶ τὸ φρόνως· ἐστὶν ἀγαθὸν εἶναι, ὡς εἰσὶν, τῆς γραφῆς ὡς ποῦ λεγούσης· καὶ ὁ φ-  
βέμενος κύριον, ἐπὶ τῆς φητεῖας αὐτῆς ἐκλαθόμενοι τὸ μέγιστον αὐτῆς τῆς φιλανθρω-  
E

φ, οὐ μοι χρεὶ πηλόνων ἐτι λόγων, τίμ' εὐαγγέλιον τῷ κυρίῳ παραθεμένῳ φωνήν· ἵνα μὲν αὐτὸν  
 ,, λέγῃ, ἵνα πάντες ἐν ὧσι, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ, καὶ γὰρ ἐν σοὶ· ἵνα ἑαυτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν· ἵνα  
 ,, ἑὸ κόσμον πιστεύῃ ὅτι σὺ με ἀπέστλας· καὶ γὰρ τίμ' δοξάν τὴν ἑδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα  
 ,, ὧσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, ἑὸ ἐν ἐμοὶ, ἵνα ὧσι πεπληρωμένοι εἰς ἐν· ἐν ᾧ ὁ Θεός, καὶ  
 20 ἐπέκεινα ἑὸς, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μονάδα. διὸ ἑτὸ σὺ μόρον, δεκτικὴν ἔχον ἔμφασιν, τ' ὅντως  
 μόνον ὄντα, ὅς ἦν καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται, δείκνυσσι θεόν· καθ' ὧν τριῶν χρόνων ἐν ὀνόματι κηρύττει, ὁ ὢν. ὅτι ἢ  
 ὁ αὐτὸς μόνος ὢν θεός, καὶ δικαίος ἐστὶν ὁ αὐτὸς καὶ μόνος, καὶ ὄντως, ἐν τῷ αὐτῷ μαρτυρήσῃ  
 ,, κύριον εὐαγγελίῳ, λέγων· Πάτερ, εὐς ἑδωκάς μοι, ἦλθ' ἵνα ὅπως ἐμὶ ἐγὼ, καὶ κείνοι ὡς μετ'  
 ,, ἐμῶν, ἵνα θεωρῶσι τίμ' δοξάν τὴν ἐμὴν, ἣν ἑδωκάς μοι· ὅτι ἡγάπηαίς με πρὸς καταβολῆς κόσμου.  
 ,, πάτερ δικαίε· καὶ ὁ κόσμος σε ὥς ἐγὼ· ἐγὼ δὲ σε ἐγνων, καὶ κείνοι ἐγνωσαν ὅτι σὺ με ἀπέστλας· 10  
 ,, καὶ ἐγνώρισται αὐτοῖς τὸ ὄνομα σου, καὶ γνωρίσω. οὗτός ἐστιν ὁ δοποδιδὼς ἀμαρτίας παπτῶν  
 ,, ὅτι πίνα τοῖς μισῶσι, καὶ ποιοῦν ἐλεῖται αὐτοὺς ἀγαπῶσιν. ὁ γὰρ ἰσὺς, τὴν μὲν, ἐκ δεξιῶν, τὴν δὲ,  
 ἐξ ἐναντίων, καθὼς μὲν πατὴρ νοεῖται ἀγαθὸς ὢν, αὐτὸ μόνον ὅς ἐστι κέκληται ἀγαθός· καθὼς ἢ  
 ἡδὺς ὢν ὁ λόγος αὐτῷ ἐν τῷ πατρὶ ἐστὶ, δικαίος περιουσιεύεται, ἐκ τῆς αὐτῆς ἀλλήλα χάριτος·  
 ,, ἀγάπης ἰσότητι μεμετρημένον ὄνομα διωάμεως. Ἄνδρα, Φησί, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν κρίνει· ἀγα-  
 ,, θοῦ ζυγὸς πρὸς ὅσον ἡμῖν δικαιοσύνης, τὸ Ἰησοῦν γνωρίσωμεν τῷ θεῷ, δι' οὗ καὶ τὸν θεὸν οἶοι  
 ,, ἐκ τρυφῆς ἰσοδυνάμους ἐγνωμεν. ὅτι τέταρτος καὶ ἡ σοφία διαρρήδην λέγῃ· Ἐλεῖται γὰρ καὶ ὁρ-  
 ,, γή μετ' αὐτῶν. κύριον γὰρ ἀμφόρην οὗτος μόνος διωάμεως, εὐίλαστον ἐκ χείων ὀργῆν καὶ τὸ  
 πολλὸν ἐλεῖται αὐτῶν. οὕτω καὶ ὁ ἐλεγχόμενος αὐτῶν· ἐλείους γὰρ καὶ ἐλέγχου σκοπὸς, ἢ τῶν ἐλεγ-  
 χομένων σωτηρία. καὶ μέντοι ὅτι ἀγαθὸς αὐτὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ὁ κυρίως ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ αὐτὸς πᾶς 20  
 ,, λιν ὁμολογήσῃ λόγος, ὅτι αὐτὸς χρηστὸς ἐστὶν ὅτι τὴν ἀχαρίστους καὶ πονηρὰς καὶ πρὸς ἐπὶ, Γίνεσθαι  
 ,, οἰκτιρμονες, λέγων, καθὼς ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτιρμων ἐστίν. καὶ μὴ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λυκά διαρρήδην λέ-  
 ,, γει· Οὐδέ τις ἀγαθὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ με, ὁ ἐν τοῖς ἔρανοις· ὅτι τέτοις αὐτοῖς, ὁ πατὴρ με, φησὶν,  
 ,, ὅτι λάμπει τὸ ἥλιον τὸ αὐτὸ ὅτι πᾶν ἡμῶν. παρασημασμένον ἐν ταῦτα, ὅτι τὸ αὐτὸ πατέρα τὸ ἀγαθόν,  
 ,, καὶ δημιουργὸν εἶναι ὁμολογεῖ. δικαίος ὁ δημιουργὸς εἶναι ὥς ἐκ ἀντιλήξεως. καὶ πάλιν, ὁ πατὴρ με,  
 ,, φησὶ, βρέχει ὅτι δικαίους καὶ ἀδίκους. Ἐκαστὸν μὲν βρέχει, δημιουργὸς ὑδάτων ἐστὶ, καὶ νεφῶν κα-  
 ,, θὼς ὅτι πᾶν ἡμῶν, δικαίως ἰσχυρεῖται ὁ δέσποτης· ὡς ὁ ἀγαθὸς, ὅτι δικαίους καὶ ἀδίκους ὁμοίως. Σα-  
 ,, φέσθω ἡμῖν ἕνα καὶ τὸ αὐτὸν εἶναι θεὸν συλλογισόμεθα, ὡς πρὸς ὅτι Ὁ ὄψομαι τὴν ἔρανον ἔργα  
 ,, τὸ δακτύλων σου καὶ, ὁ κτίσας τὴν ἔρανον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατὰ κεῖ· ὁ ἔρανος θρόνος σου, τὸ  
 ,, ἔργον πνεῦμα ἐψάλλεν. ὁ γὰρ κύριος φησὶν ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς ἔρανοις. ἔρα- 30  
 νοὶ ὅτι τῶν κτίστων τὸ κόσμον εἰσὶν. αἰαντήρηται ἄρα μὴ ἐχέει ὁ ἐν εἶναι τὸν κύριον τῶν δημιουργῶν.  
 εἰ ὁ κτίστης πρὸς πάντων ὁμολογεῖται δικαίος, ὡς ὁ δημιουργὸς ὁ κύριος, ὡς ἄρα ὁ δικαίος  
 ,, κύριον. Διὸ τῶν ἑὸ Παῦλος φησὶ· Νυνὶ ἢ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται. καὶ πᾶ-  
 ,, λιν, ἵνα μάλλον ὑπολάβῃς θεόν· Δικαιοσύνη ἢ θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας τὴν  
 ,, πιστεύοντας· καὶ γὰρ ἐστὶ διαβολή. καὶ προσέτι μαρτυρῶν τὴν ἀληθείαν, μετ' ὀλίγα ὅτι φέρει, Ἐν  
 ,, τῇ αὐτοῦ θεῷ πρὸς τίμ' ἐνδοξίαν ὅτι εἶναι αὐτὸν δικαίον, καὶ δικαιοῦντα τὸν κόσμον Ἰησοῦν. τὸ ἢ  
 ,, δικαίον ἀγαθὸν εἰδὼς, φαίνεται πρὸς λέγων· Ὡς ὁ μὲν νόμος ἀγία, καὶ ἡ ἐντελὴ ἀγία καὶ  
 ,, δικαία καὶ ἀγαθή· καὶ καὶ τὸ αὐτῆς διωάμεως ἀμφω πείσωνται τὸ ὄνομα. ἀλλὰ καὶ εἰδὼς ἀ-  
 γαθὸς εἰ μὴ ὁ πατὴρ αὐτῶν· ὁ αὐτὸς ἄρα πατὴρ αὐτῶν ὁ ἐν ὧν, πολλὰς μέλυνόμενος διωάμεως·  
 ,, καὶ τῶν τῶν. Οὐδεὶς ἐγὼ τὸ πάτερ πατέρα αὐτὸν ὄντα, πρὶν εἰλθεῖν τὸν υἱόν. ὡς εἶναι τὸ ἀληθ- 40  
 θεῖαις καταφανὲς τὸ, τὸ συμπάντων θεόν, ἕνα μόνον εἶναι ἀγαθόν, δικαίον, δημιουργόν, υἱὸν ἐν  
 πατρὶ, ὃν ἡ δόξα εἰς τὴν αἰῶνα [τῶν αἰώνων] ἀμὲν. ἀλλ' οὐδὲ ἀλλότριον ἑσωτηρίου λό-  
 γου, κηδεμονικῶς λειδορεῖσθαι. καὶ γὰρ ἐν καὶ τῶν τῶν θεῶν Φιλανθρωπίας Φάρμακον, ἐξ οὗ τὸ  
 τὸ αἰδοῦς ἐρύθημα ἐξανθῇ, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν αἰσχυνὴ παρὲς δύεται. εἰ γὰρ ψέξαι χρεὶ  
 ἑσωτηρίου δεῖ· ἐνθα τίμ' ἀπληγῆσαν ψυχὴν κηρὸς ἐστὶ τρυφή, οὐ θανασίμω, ἀλλὰ σω-  
 τηρίας, ὀλίγης ἀληθινοῦς αἰδίου κερδάναντα θύναται. πολλὴ ἢ ἡ σοφία περὶ τὴν παιδαγω-  
 γίαν αὐτῶν, καὶ ὁ τρόπος τῆς οἰκονομίας αὐτῶν, ποιήσας ἑσωτηρίου· πρὸς μαρτυρεῖ μὲν γὰρ  
 πῶς ἀγαθοῖς ὁ παιδαγωγός· ἐκκαλεῖται ἢ τὴν κλητὴν ὅτι τῶν βελτίων, καὶ τὴν ἀδικούντων  
 δυνάμεις, ὁποτέρῃ τῇ ὁρμῇ μετὰ θέσιν ἢ εἰς ἀμείνων βίον παρακαλεῖται. οὐχ ἔπειρον γὰρ ἀμαρ-  
 τυρον, θάπτεσθαι πρὸς μαρτυροῦμεν· ἢ πᾶσι ἐκ μαρτυρίας μερίστη. ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπαθὲς 50  
 τὸ ὀργῆς· εἰ δὴ ὀργὴν τὴν νοουμένην αὐτῶν χρεὶ καλεῖν. Φιλανθρωπὸν ἐστίν, εἰς πάση καταβο-  
 21 νοῦν τῶν θεῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον, δι' ὃν καὶ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λόγος τῶν θεῶν.

Ὅτι τῆς αὐτῆς διωάμεως καὶ εὐεργετῆν καὶ καλᾶζειν δικαίως ἐν ᾧ, πῶς ὁ τρέ-  
πῳ τῆς παιδαγωγίας τῶ λόγου. θ'.

- ΠΑΝΤΙ πίνωυ δίνει ὁ τ' ἀνθρωπότητι τῷ παιδαγωγός, ὁ θεὸς ἡμῶν λόγῳ, πᾶσι κα-  
παρῶμενος σοφίας μηχανῇ, σὺ ζῆν ὁπτιβόλη) τὴς νηπίας, νηγετῶν, ὁπτιμῶν, ὁπτιπλήτων,  
ἐλέγχων, ἀπηλόμενῳ, ἰώμενῳ, ἐπαρξέλλομενῳ, χαρίζομενῳ. πολλοὶς πσιν οἰονεὶ χα-  
λινόις τὰς ἀλόγους τ' ἀνθρωπότητι δεσμῶν ὁρμάς. Σωλεόντι γὰρ εἰπῆν, ἔτως ὁ κύριος  
πρὸς ἡμᾶς, ὡς καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰ τέκνα ἡμῶν. Τέκνα σπείρετε; παίδουσιν αὐτὰ, ἡ σοφία παραινεί  
καὶ κάμψον αὐτὰ ἐκ νεότητι αὐτῶν. θυγατέρες σοὶ εἰσὶ; πρὸς τε τῷ σώματι αὐτῶν, καὶ μετὰ ἡ-  
10 ρώσης πρὸς αὐτὰς τὸ πρὸς ὧν σὺ καὶ τοὶ τέκνα ἡμῶν, ἡοὺς τε καὶ θυγατέρας, σφιδρα καὶ  
ὑπερ πᾶν ὁπῶν ἀρξαπῶμεν. ἐπεὶ δ' οἱ μὲν πρὸς χάριν ὁμιλέντες, ὀλίγον ἀρξαπῶσιν ὁ μὴ λυ-  
πῶσιν· οἱ δ' πρὸς ὠφέλειαν ὁπτισύφοντες, εἰ καὶ παρὰ τὰ λυπηροὶ, ἀλλὰ εἰς τ' ἐπὶ εὐεργα-  
τῶσιν αἰῶνα· οὐ τὴν παρὰ τὰ ἡδονῶν ὁ κύριος, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐσκόπησε τευφύ.  
ὁπτιώμεν ἡ δὴ καὶ τὸν τρόπον αὐτῆς φιλανθρωπικῆς παιδαγωγίας μετὰ μαρτυρίας πρὸς φηπ-  
κῆς. Νηγετῆσις μὲν ἐν εἶσι, ψόγῳ κηδεμονικῆς, νοδ' ἐμποικητικῆς. πῶς τ' ὁ παιδαγωγός  
νηγετῶν, ὡς καὶ τῷ εὐαγγελίῳ λέγων· Ποσάκις ἡτέλησα διωαγεῖν τέκνα σὺ, ὃν τρόπον ὁρ-  
νις πωάγῃ νοοσία αὐτῆς ὑπὸ τῆς πέρυγας αὐτῆς· καὶ εὖ καὶ ἡτέλησεν. αὐθὶς τε ἡ γεαφὴ νη-  
15 γετῆ· καὶ ἐμοίχθον, λέγεται, τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον· καὶ θυμιάσας τῇ βάαλ, μέγιστον γὰρ τεκμή-  
ριον τῆς φιλανθρωπίας αὐτῆς, ὅτι, καὶ τοὶ σαφῶς εἰδῶς τὴν αἰαχυπῶν ἐκλακλίστατος λαὸς  
20 καὶ ἀποκρίτητος, ὁμοῦς ὁπτι τὴν μετὰ νοίαν παρὰ καλῶν, καὶ φησι Δαὶδ' ἱεζακίηλ· Τίε ἀνθρώ-  
πῃ, ἐν μέσῳ σκορπίων σὺ κατὰ κίε· πᾶσι λάλησον αὐτοῖς, ἐὰν ἀρα ἀκῶσιν. ἀλλὰ καὶ τῷ  
Μωσῇ, Πόρευσ, φησι, καὶ εἰπὲ τῷ φαραῶν, ἵνα ἐξαποστείλῃ τὸ λαόν· ἐγὼ δ' οἶδα ὅτι ἐμὴ ἐξαπο-  
35 στείλῃ αὐτὰς· ἐμφαίνει γὰρ ἄμφω, καὶ τ' εἶεν πρὸς εἰδῶς πρὸς ἐσόμενον, καὶ τὸ φιλανθρωποντ'  
αὐτῶν, τῷ αὐτῶν σὺ τ' ψυχῆς, ἀφορμᾶς μετὰ νοίας χαρίζομενῳ. νηγετῆ δὲ ἐ Δαὶδ' Ἡσαίου  
κηδόμενῳ ἐ λαοῦ, ὁπτινικὰ λέγῃ· Ὁ λαὸς ἐτ' ὁπτις χεῖλεσιν αὐτῶν πμῶσί με· ἡ δὲ καρδία  
αὐτῶν, πρὸς ἐστὶν ἀπ' ἐμῶν· τῶν ἐστὶ ψόγῳ ἐλεγκτικῆς· μάτῳ δ' ἐσέονταί με διδάσκοντες διδα-  
σκαλίας ἐν τῇ λαμῇ ἀνθρώπων. ἐν ταῦθα ἡ κηδεμονία φανερώσασιν τὴν ἀμαρτίαν, ἐκ παρὰ λ-  
40 λήλα δέκνυσιν τὴν σωτηρίαν. Ἐπιτήμησις δὲ ἐστὶ ψόγῳ ἐπ' ἀγχοῖς· οἰκείων πρὸς τὰ κα-  
λά. τῶν ἐνδείκνυται Δαὶδ' ἱερεμίας· Ἰπποὶ θηλυμακῆς ἐγνήθησαν, ἐκαστῶν ὁπτι τὴν γυναικα  
τῶ πωλσιόν αὐτῶν ἐχρεμύζεν· μὴ ὁπτι τῶν οὐκ ὁπτισκεψομαι, λέγῃ κύριος· ἡ δὲ λαὸ τῶ  
50 τοῦτῳ οὐκ ἐκδικησὶ τὴν ψυχὴν καὶ παρὰ πλέκει ἡ πανταχῶς τὸ φόβον, ὅτι φόβῳ κυρίως δέχῃ  
αἰσθητῶς. καὶ πάλιν Δαὶδ' Ὡσῆ· Οὐκ ὁπτισκεψομαι, φησιν, αὐτὰς, ὅτι αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν  
συνεφύροντ', καὶ μετὰ τῶν πεπλεγμένων ἔδουον, καὶ ὁ λαὸς ὁ σιωπῶν συνεπλέκετ' ἑρηνῇ; δέκνυσιν αὐ-  
τῶν φανερώτερον τὸ ἀμαρτήμα· σιωπῶν αὐτὰς ὁμολογῶν, ὡς ἐκόντας ἀμαρτάνοντας· καὶ ἡ  
σωῖσις ὅφτις ἐστὶ ψυχῆς. διὸ ἐ ὁ Ἰσραὴλ, ὁ ὁρῶν πᾶν θεόν, τῶν πᾶν ὁ σιωπῶν τ' θεόν. Μέμψις δὲ  
ἐστὶ ψόγῳ, ὡς ὀλιγοβρίων ἡ ἀμελῶντων. κέρρηται τῷ τρὸς τῶν παιδαγωγίας Δαὶδ'  
Ἡσαίου λέγων· Ἀκουε ἐρανε, καὶ ἐνωτίζου γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν, ἡ δὲ ἐγνήθησιν καὶ ὑψώσιν·  
αὐτοὶ δὲ μετὰ ἡτέθησαν. ἐγὼ βοῦς τ' κησάμενον, καὶ ὄν τῶν φάτῳ ἐ κυρίως αὐτῶν Ἰσραὴλ  
60 δέ με οὐκ ἐγὼ. πῶς γὰρ δεινὸν εἰ ὁ εἰδῶς τὸν θεόν, καὶ γνώσεται τὸν κύριον, ἀλλ' ὁ μὲν βῆς καὶ ὄνος,  
40 τὰ νωτὶ ζῶα καὶ τῶ μωρεῖ, εἰσεται τὸ τρέφοντα· ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἀλογώπῃ ἐ τῶν εὐρεθησεται;  
καὶ Δαὶδ' ἱερεμίας πολλὰ κατὰ μεμψάμενῳ τὸ λαόν· ὁπτι φέρε· καὶ ἐμὴ ἐγκατέλιπον, λέγῃ κύ-  
ριος. Ἐπιπληξίς δὲ ἐστὶν, ὁπτιπμησις ὁπτιπληκτικῆς, ἡ ψόγῳ πηκτικῆς κέρρη) δὲ καὶ  
πᾶν τῇ θεραπείᾳ ὁ παιδαγωγός Δαὶδ' Ἡσαίου λέγων· Οὐαί τέκνα ἀποστῆ· ταδε λέγῃ κύ-  
ριος· Ἐποιήσατε βλάην οὐ δὲ ἐμῶν, καὶ σιωπῆσας οὐ Δαὶδ' τῶ πνεύματός μου. σύμμαχῃ ἡ αὐστηροτά-  
65 τῳ παρ' ἐκαστῶ πρὸς κέρρηται τῷ φόβῳ, ἀναστῶν ἅμα καὶ ὁπτιπρῶν δι' αὐτῶν πρὸς σωτηρίαν  
τὸ λαόν· κατὰ περ καὶ τὰ βαπτόμενα τῶν ἐρίων πρὸς σφιδρα φιλεῖ, εἰς βεβαίαν ἐν τεπιζό-  
μενα τ' βαφῆς παρὰ δοχῇ. Ἐλεγχῶ δὲ ἐστὶ πρὸς φορεῖ ἀμαρτίας εἰς τὸ μέσον φέρουσα. 22  
τῶν μάλιστ' ἐκέρρηται ὡς ἀνάγκαι τῷ τρὸς τῶν παιδαγωγίας, Δαὶδ' πᾶσι ἐκλύοντ' τῶν  
70 πωλῶν πίστεως. λέγῃ μὲν γὰρ Δαὶδ' Ἡσαίου· Ἐγκατέλιπτε τὸν κύριον, καὶ παρὰ γίσαστε τὸ ἅγιον·  
50 τῶ Ἰσραὴλ. λέγῃ δὲ καὶ Δαὶδ' ἱερεμίας· Εξέστη ὁ οὐρανὸς ὁπτι τῶν, καὶ ἐφρίξεν ὁπτι πᾶσι ἡ γῆ·  
ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτ' ἐμὴ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὥρυσαν  
λάκκας ἐν τῇ τρεμμένῃ, οἱ δὲ διωήσιν) σφῶν ὕδατος· καὶ πάλιν Δαὶδ' τῶ αὐτῶν· Ἀμαρτάν

ἡμαρτιν ἱερουσαλήμ· Διὰ τῆς ἐς σάλον ἐλθόν· πάντες οἱ δοξάζοντες αὐτὴν, ἡπίμαστον αὐτὴν,  
 ὅτι εἶδον ἀρχιμοσύνην αὐτῆς· πρὶν αὐτὴν εἰλέγχου καὶ ὀπίσκειν Διὰ Σολομῶνι πα-  
 ραμυθόμενος λέγει, ἀνιπτόμενος καὶ τὸ παρασιτώμενον, τὸ φιλόπικρον τῆς παιδαγωγίας·  
 τίς μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου· μηδὲ ἐκλήου ἵππ' αὐτὴν ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀραπὴ κύ-  
 ρι, παρδῶει· μασιγοῖ δὲ πέντα ἦόν, ὃν παραδέχεται· ὅτι ἀμαρτωλὸς ἀνθρώπος ἐκκλίνει  
 ἐλεγμόν· ἀπολύτως πίνω, ἐλεγχέτω με δίκαιος, ἡ γραφὴ λέγει, καὶ παρδῶσάτω με· ἔλαιον  
 δὲ ἀμαρτωλῶν μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλῇ μου· φρένας δὲ ἐστὶ, ψόγος φρενῶν ἐμπροσ-  
 πός· οὐδὲ τέττα ἀπείχεται τῶ τρόπῳ τῆς παιδαγωγίας, ἀλλὰ Διὰ ἱερουσαλήμ φησὶν· Ἐως τὴν  
 κεκραζομένη, καὶ ὅσα ἐπισκεύονται· ἰδοὺ ἀπεΐτηται πρὸς αὐτῶν· ὡς τὸ μακαρίας ἀνεξίκα-  
 κίας· καὶ πάλιν Διὰ τῆς αὐτῆς· Ἀπεΐτηται πάλιν πρὸς ἔθνη· ὃ ἡ λαὸς οὐτὶ, ἀπεΐτηται καὶ 10  
 διὰ· ὅτι λαὸς ἀπὸ τῆς ἐστὶν· οἱ υἱοὶ, φησὶν, οἷς ὅσα ἐστὶ πίστις· Ἐπισκοπὴ δὲ ἐστὶν ὀπίσκειν σφο-  
 δρὰ· κέρρη) τῶ εἶδει τέττα ἐν εὐαγγελίῳ· ἱερουσαλήμ ἱερουσαλήμ ἡ ἀποκτείνουσα τὰς πα-  
 ρήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τὰς ἀπειθαρχήσαντας αὐτῇ· καὶ ἡ ἐπαναδιδωμένης ὀνόματι  
 ἰσχυρὰ τὴν ὀπίσκειν πεποίηται· ὃ γὰρ εἰδὼς τὸν θεόν, πῶς τὰς ἀμαρτίας εἰς θεοῦ δώκεν· Διὰ  
 τῆς, φησὶν, ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· λέγω γὰρ ὑμῖν ἀπαρτι, οὐ μὴ ἰδῇτε με, ἕως αὐτοῦ ἐπι-  
 πτε, εὐλογημένον· ὃ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· εἰ γὰρ δεχέσθαι τὴν φιλανθρωπίαν, ὀπίσκειν  
 παρὰ τὴν ἐξουσίαν· λοιδορία δὲ ἐστὶ λόγος ὀπίσκειν· κέρρη) δὲ τῇ λοιδορίᾳ ἐν φαρ-  
 μάκῳ μοῖρα Διὰ Ἡσαίου λέγων· Οὐαὶ ἔθνη ἀμαρτωλῶν· υἱοὶ ἀνομοῦ λαὸς πλήρης ἀμαρ-  
 τῶν· σπέρμα πονηρόν· ἀνὴρ εὐαγγελίῳ διὰ Ἰωάννη, ὁφείας, φησὶ, ἡγήματα ἐκδιδόν· Ἐγκλη-  
 σις δὲ ἐστὶ ψόγος ἀδικήτων· τέττα τῶ παιδαγωγίᾳ Διὰ Δαβὶδ, κέρρη)· Λαὸς ἐν ὅσῳ 20  
 ἔγνω, λέγων, ἐδούλωσέ μοι, καὶ εἰς ἀκλὴν ὡπὶς ἵστησά με· υἱοὶ ἀλλοτριοὶ ἐψύχασάν μοι,  
 καὶ ἐχώλανα ἀπὸ τῶν τριβῶν αὐτῶν· καὶ Διὰ ἱερουσαλήμ· Καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον διδασκίας, καὶ  
 ὅτι ἐφοβήθη ἀπὸ τῆς ἰσθμῆς· αὐτὴς περὶ καὶ ἡγήσεν ἐν ἐμῇ οἰκῇ Ἰσραὴλ· καὶ οἱ οἶκος Ἰούδα  
 ἐψύχασάν τῶν κυρίων· Μαμψμοῖρα δὲ ἐστὶ, λάθριος ψόγος πυχνὴ βοηθία, καὶ αὐτὴ σω-  
 τήριον οἰκονομουμένη ἐν παρακαλύμματι· κέρρη) ἡ αὐτὴ Διὰ ἱερουσαλήμ· Πῶς ἐκάθισέ μόνη  
 ἡ πόλις, ἡ πεπληθυμένη λαῶν; ἐγνήθη ὡς ἐκ χηρᾶ ἀρχουσα χωρῶν· ἐγνήθη εἰς φόβον· κλαί-  
 σαι ἐκλαυσεν ἐν νυκτί· Διάσπρσις δὲ ἐστὶ, ψόγος Διάσπρσις· καὶ τέττα κέρρηται τῶ βοηθί-  
 α· μαλὶ ὁ θεὸς παιδαγωγὸς Διὰ ἱερουσαλήμ λέγων· Ὅψις πόρνης ἐγνήτο σὺ, ἀπὸ λαιχῶν τῆς  
 πρὸς πάντας· καὶ ἔχως οἶκον ἐκάλεσάς με, καὶ πατέρα καὶ ἄρχοντα τῶν παρθενίας σου· καὶ πόρνη κα-  
 λῇ καὶ ὀπίσκειν, ἡ γνημένη φαρμάκων· πυχνῶς πίνω τὴν παρθένον τῶν παρθένας ἐνυδρίας 30  
 ὀνόματι, αὐτὴς ὀπίσκειν τὴν σεμνότητά· ἐν τῇ πῶν μετακαλῇ· Κατανεμέσεις δὲ ἐστὶν, ὀπίσκειν  
 μῆσις νόμιμος, ἡ ὀπίσκειν τῶν ὁδῶν παρὰ τὸ παρῶν ἐπαρῶν· πῶν Διὰ Μωσῆος  
 ἐπαγωγὰ· τέκνα, λέγων, μωμητὰ· ἡνὶα σκαλὶα καὶ διεσπασμένη· πῶν κυρίως αὐτοῦ πα-  
 δοσι, οὐτὶ λαὸς μωρὸς, ἐστὶ σφόδρος· ὅσα αὐτὸς οὐτὶ· ὁ πατήρ ἐκτετατό σὺ; καὶ διὰ Ἡσαί-  
 α φησὶν· Οἱ ἄρχοντες σου ἀπὸ τῶν κρινόντων· ἀραπὴν ἡ δώρεα· δίδωκοντες αὐτῶν πόδα·  
 ὁρφανοὶς ἐκρίνοντες· κατὰ τὴν ἡ πρὸς τὸ φόβον αὐτῶν τεχνολογία, σωτηρίας ἐστὶ πηγή· ἀραπὴ δὲ  
 γὰρ τὸ σῶζεν· Ἐλεος ἡ κυρίου ὀπίσκειν πᾶσαν σάρκα, ἐλεγχων καὶ παρδῶων καὶ διδάσκων ὡς πι-  
 μέν τὸ ποίανιον αὐτῶν· τὰς ἐκδεχομένους παιδείας εἰλεῖ, καὶ τὰς καταπαύοντάς ἐς κόλη-  
 σιν αὐτῶν· ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἐξακροῖας χιλιάδας πεζῶν τὰς ὀπίσκειν αὐτῶν, ἐν ἡ ἔχον σκλη-  
 ροκαρδίαν, μασιγῶν, ἐλεῶν, τύπων, ἰώμενος, ἐν οἰκτιρμῇ ἐπὶ παιδεία διεφύλαξεν· καὶ γὰρ τὸ πο- 40  
 λὺ ἔλεος αὐτῶν, ἔτω καὶ ὁ ἐλεγχος αὐτῶν· καλὸν μὲν γὰρ τὸ μὴ ἀμαρτεῖν· ἀραπὴν καὶ τὸ ἀμαρτεῖ-  
 νοντα μετανοεῖν· ὡς περ ἄριστον τὸ ὑγιαίνειν αἰεὶ, καλὸν ἢ ἐπὶ τὸ αἰσφῆλα τῆς νόσου· πῶν περὶ  
 Διὰ Σολομῶνι παραγγέλλει· Σὺ μὲν ῥά βδωπάταξον τὸν ἦόν· τὴν ἡ ψυχὴν αὐτῶν ἐκ θανά-  
 τος ῥύσσει· καὶ πάλιν· Μὴ ἀποχρηνήποιον παρδῶων, εὐθυμαὶ ἢ αὐτὸν ῥά βδω· αὐτὸν γὰρ πνεῖ· ἔ-  
 λεγχος γὰρ ὀπίσκειν, ὡς περ ἐν καὶ τοῦτομα ἀνιπτεῖ, αὐτῇ πηλὴν ψυχῆς ἐστὶ, σωφρο-  
 νίζουσα τὰς ἀμαρτίας, καὶ θάνατον ἀπείρουσαι· ἐς ἢ τὴν σωφροσύνην ἀγνοῦσαι, τὰς εἰς ἀπο-  
 λασίαν ἵπποφρομένους· πῶν περ καὶ Πλάτων τὴν μεγίστην τῆς ἐπανορθώσεως διώματιν, καὶ  
 τὴν κυριωτάτην κάθαρσιν τῆς ἐλεγχον εἰδὼς, ἀπολύτως τῶ λόγῳ, τὰ μέγιστα ἀκάθαρτον ὄν-  
 τα, ἀπαρδῶτον καὶ αἰσχρὸν γαργεῖναι Διὰ τὸ ἀνιπτεῖν ἵνα βέλει, ἡ κατὰ πρώτατον καὶ  
 κάλλιστον ἔσπε· τὸ ὄντως ἐσόμενον εὐδαίμονα εἶναι· εἰ γὰρ οἱ ἄρχοντες ὅσα ἐστὶ φόβος τῶ ἀραπῶ 50  
 ἔργῳ, πῶς ὁ φύσις ἀραπῶς θεός, φόβος ἐστὶ τῶ μὴ ἀμαρτανόντι; Ἐὰν ἢ τὸ κακὸν ποιεῖς, φο-  
 βῶ ἢ φησὶν ὁ ἀπόστολος· Διὰ τῆς τοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ὀπίσκειν παρὰ ἑκάστη τὰς ἐκκλη-  
 σίας



θίας καὶ εἰκόνα κυρίου· καὶ σωπαιζόμενοι τῆς ἐαυτῶν παρρησίας, καὶ τῶν ἀκρυβιών ἀδελ-  
 νείας, πρὸς τὰς Γαλάτας λέγει· Ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα, ἀληθῶς ὑμῖν. ὡς δὲ οἱ ὑγιαίνοντες οὐ  
 χρῆζουσιν ἰατρῷ, παρ' ὅσον ἔρρωνται· οἱ δὲ νοσῆντες, ὁπιδέονται τῇ τέχνῃ· οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν  
 τῷ βίῳ νοσῆντες, ὡς περὶ τὰς ὁπιθυμίας τὰς ἐπονειδίσεις, ὡς περὶ τὰς ἀκρασίας τὰς ὁπιψόγους,  
 καὶ ὡς περὶ τὰς ἄλλας τῶν παθῶν φλεγμονάς, τῷ σωτῆρι ὁπιδεόμεθα. ὁ δὲ ἕμῳ τῷ ἡπια ὁπι-  
 πῶσι φάρμακα, ἀλλὰ καὶ τὰ συπτικά. ἰσῶσι γὰρ τὸ ἁμαρτιῶν τὰς νομὰς, αἱ πικραὶ δὲ φόβου  
 ρίζαι. διὸ καὶ σωτὴρ ἐγώ, καὶ πικρὸς, ὁ φόβος. ἐκόντως ἄρα σωτὴρ ἐγώ, μὲν οἱ νοσῆντες δέο-  
 μεθα· οἱ πεπληγμένοι δὲ, τῷ καθηγησμένῳ καὶ οἱ τυφλοὶ, τῷ φωταγωγησμένῳ· καὶ οἱ δι-  
 ψῶντες, τῷ πηγῇ τῆς ζωπικῆς, ἀφ' ἧς οἱ μεταλαμβανόντες, οὐκέτι διψήσουσι. εἰνεκροὶ δὲ, τῆς  
 10 ζωπικῆς ἐνδεδέες· ἐγὼ ποιμὴν ἐγώ, καὶ ὡς παῖδες, τῷ πατὴρι ὡς γὰρ· ἀλλὰ καὶ πᾶσι ἡ αὐ-  
 θρωπότης, ἰησὺς· ἵνα μὴ ἀνάγωγοι καὶ ἁμαρτωλοὶ εἰς τίλ· τῇ καταδικῇ ἐμπέσωμεν, ἀλκαρι-  
 θῶμεν δὲ τῶν ἀχυρμῶν, εἰς τὴν πατρῴαν δόξηκλῳ σωρωθῶμεν. τὸ γὰρ πῦρον ἐν τῇ χειρὶ τοῦ  
 κυρίου, ὡς δόκησιν· τὸ πυρὸς τὸ ἀχυρὸν τὸ φειλόμενον τῷ πυρί. ἐξὸν δὲ, εἰ βούλεσθε, τὸ  
 παναγίου ποιμὴν ἐγώ, καὶ πατὴρ ὡς γὰρ, τῷ παντοκράτορι καὶ πατρὶ τοῦ λόγου, τὴν ἀκρα-  
 σίαν καταμανθάνειν ἡμῖν, ἐνθα ἀλλήγορε· ποιμένα ἐαυτὴν πρὸς αὐτῶν λέγων· ἐγὼ δὲ πατὴρ ὡς  
 γὰρ νηπίων. φησὶ γοῦν· ἀλλὰ ἰεζεκὴλ πρὸς τὰς πρὸς αὐτὸν δόξας, καὶ πᾶσι αὐτοῖς σωτῆ-  
 ρον περὶ τῆς ἐν λόγῳ φροντίδος· ὑποχραμμένον· καὶ τὸ χωλόν, καταδήσω· καὶ τὸ  
 20 ὀχλούμενον, ἰασομαι· καὶ τὸ πλανώμενον, ὁπιδείξω· καὶ βροχήσω αὐτὸς ἐγὼ εἰς τὸ ὄρος τὸ ἁ-  
 γιον μου. ταῦτ' ἐστὶν ἀγαθὸς ποιμὴν ἐπαγγέλλεται. βροχήσιν ἡμᾶς τὰς νηπίους ὡς πρὸς αὐτὸν.  
 καὶ δὲ αὐτὸς, τὸ πρὸς αὐτῶν νομῆς τὸ δικαιοσύνης· καὶ πατὴρ ὡς γὰρ, ποιμὴν ἡμᾶς εἰς τὸ ἁ-  
 γιον σου ὄρος, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὑψουμένην, τὴν ὑπερνεφῇ, τὴν ἀπὸ τῶν ἐρα-  
 τῶν. ἐγὼ ποιμὴν, φησὶν, αὐτῶν ποιμὴν, καὶ ἰσῶσι ἐγὼ αὐτῶν, ὡς ὁ χιτὼν ἐξ ἡρώτος αὐτῶν· σῶσαι  
 βέλτερά μου τὴν σάρκα, πρὸς αὐτῶν τὸ χιτῶνα τὸ ἀφθαρσίας· καὶ τὸ χιτῶνά μου κίτριον. κα-  
 30 λείψουσίν με, φησὶ· καὶ ἐγὼ ἰδοὺ πείρειμι. ἵνα τὸν ὑποχραμμένον ἡ πρὸς αὐτὸν δόξα δέσποτα· καὶ ἐὰν ἀλ-  
 γαίνωσιν, ὅσκι ὀλιόησουσι, λέγει κύριος· καὶ γὰρ πρὸς αὐτὸν εἰς φθοράν, εἰ ἀλγαινοῖς εἰς ἀφθαρ-  
 σίαν, ὅτι ἀντιθέ· ὑμῶν αὐτὸς· ἐφ' ἧς γὰρ αὐτὸς, καὶ ἠθέλησεν αὐτὸς. ποιῶν δὲ ἡμῶν ὁ πατὴρ  
 γὰρ ἀγαθὸς ἐν δικῇ. οὐκ ἦλθον, φησὶ, ἀλκαρινθῶσαι, ἀλλὰ ἀλκαρῆσαι. ἀλλὰ τῷ ἰσῶσι  
 40 καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κεκμηκὸς ὁ κάμνων ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν τὴν ἐαυτοῦ λύτρον  
 αὐτῶν πολλῶν ὑποχρῶμεν. τῷ γὰρ μόνον ὁμολογεῖ ἀγαθὸν εἶναι ποιμένα. μεγαλόδοτος  
 50 ἐν τῷ μέγιστον ὑπὲρ ἡμῶν, τὴν ψυχὴν αὐτῆς ὁπιδίδας· καὶ μεγαλωφελὴς καὶ φιλόανθρωπος,  
 ὅτι καὶ ἀνθρώπος, ἐξὸν εἶναι κύριον, ἀδελφὸς εἶναι βεβούλη· ὁ δὲ καὶ εἰς πρὸς αὐτὸν ἀγαθὸς, ὡς  
 ἡμῶν καὶ ὑπεραποθανόντων. ἀλλὰ καὶ ἡ δικαιοσύνη κέκραγεν αὐτῷ· Ἐὰν ὁρθοὶ πρὸς με ἡκῇ, κα-  
 γὰρ ὁρθὸς πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν πλάζοι πορεύσθε, καὶ γὰρ πλάζομαι. λέγει κύριος τῷ διωάμεν·  
 τὰς ὁπιπῶντες τῶν ἁμαρτιῶν πλάζας αἰνιτίζομεν· ὁδὸς· ἡ γὰρ εὐθεῖα καὶ κατὰ φύσιν, καὶ  
 αἰνιτίζει τὸ ἰσῶσι· ἡ ἀγαθωσύνη αὐτῆς, ἡ πρὸς τὰς ἐξ ὑπακοῆς πεισιδικίας, ἀμει-  
 24 κινήσας τε καὶ ἀρρεπής· ἐπὶ δὲ ἐκάλου, καὶ οὐχ ὑποκαλύπτει, λέγει κύριος, ἀλλὰ ἀκέρως ἐπιπῶ-  
 τε τὰς ἐμάς βουλάς· τὰς δὲ ἐμοῖς ἐλέγχους καὶ πρὸς αὐτὸν. ὥς ὁ κυριακὸς ἐλέγχος ὡφελι-  
 μῶται. ὡς τῶν ἐξ ἀλφ· ἀλφ· λέγει· γενεὰ σκολιὰ, καὶ παραπικραίνουσα· ἡμεῖς ἡπια οὐ  
 κατήνυσεν τὴν καρδίαν ἐαυτοῦ, εἰς τὸν ὁπιδέοντα μὲν· καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς· ὅσκι ἐφυλάξαντο  
 40 τὴν ἀλφ· καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν νόμῳ αὐτῷ· ὅσκι ἠθέλον πορεύσθαι· αὐτῶν αἰτίαι παραπικρασμῶν,  
 δι' αὐτὸν ὁ κριτὴς ἔρχεται· τὴν δίκην ἐποισίων πᾶσι τὴν εὐζωίαν ἐλέσθαι μὴ βεβουλημένοις. ἀλλὰ τῷ  
 τῶν αὐτῶν παχύτερον ἐστὶν δὲ πρὸς αὐτὸν, εἰ πως ἀναχαιτίσται τὸν ὁπιδέοντα ὁρμῆς. λέ-  
 γει γοῦν· ἀλφ· ἀλφ· σαφὲς τὴν αἰτίαν τὴν ἀπλήγαν· οὐκ ὁπιδέοντα εἰς τοὺς θαυμασμοὺς αὐτῶν·  
 ὅταν ἀπέκτανεν αὐτὸς, ἐξέζητω αὐτὸν, καὶ ἐπέσρεφον, καὶ ὠρθεῖον πρὸς τὸν θεόν, καὶ ἐμνή-  
 50 σθησαν ὅτι ὁ θεὸς βοηθὸς αὐτῶν ἐστὶ, καὶ ὁ θεὸς ὁ ὑψίστος· λυτρώσας αὐτῶν ἐστιν. οὕτως οἶδεν  
 ὁπιδέοντας αὐτὸς ἀλφ· τὸν φόβον, τῆς δὲ φιλανθρωπίας αὐτῆς καταπεφρονήκους. ὀλι-  
 γωρεῖται μὲν γὰρ, ὡς ὁπιδέοντα, τὸ ἀγαθόν, χρῆσθαι μενομένη· θεοπαύσαι δὲ ὑπομνή-  
 σκων τῷ φιλανθρώπῳ τῆς δικαιοσύνης φόβῳ. διττὸν δὲ τὸ εἶδ· τῷ φόβῳ ὡς τὸ μὲν ἔτερον  
 γινεῖ· καὶ αἰδοῦς· ὡς χρώσται πολίται μὲν πρὸς ἡγεμόνας ἀγαθὸς· καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν θεόν, κα-  
 50 γὰρ περὶ οἱ παῖδες οἱ σωφρονεῖς πρὸς τὰς πατέρας. ἵπτω· γὰρ, φησὶν, ἀδάμας, ἐκβαί-  
 ρει σκληρὸς· καὶ ὁσὶ ἀνείμειν, ἐκβαίνει πρὸς αὐτὸν. τὸ δὲ ἔτερον εἶδος τῷ φόβου, καὶ μίσους γί-  
 νεται· ὡς δούλοι πρὸς δεσπότης κέχρηται χαλεπῶς· καὶ Ἑβραῖοι, δεσπότην ποιήσαντες, κα-

τέρει τὸν θεόν. πολλῶν ἡ οἰκτιρῶν, καὶ τῷ παντί, τὸ ἐκείσιν καὶ κτ' ἀπαίρεισιν, τῶν κτ' ἀνάγκην  
 10 εἰς εὐσέβειαν ἀφαιρεί. αὐτοὺς γάρ, φησιν, οἰκτιρῶν ἐστὶν ἰάσις τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν, καὶ ἔ  
 20 ἀφαιρεί. καὶ πληθύνει τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ σὺ ἐκκαύσας πάντων τὴν ὀργὴν  
 αὐτῶν. ὅρα πῶς τὸ δικαίον ἐπιδείκνυται τῇ παιδαγωγῇ, καὶ πῶς τὰς ἐπιτηδείας καὶ τὸ ἀ  
 30 γαθὸν τῶν θεῶν, τὸ πῶς τὰς οἰκτιρήσεις. ἀφ' ὧν δ' ἀδιδί, τετίσι τὸ πνεῦμα τὸ δι' αὐτῶν, ἀμφω  
 40 πειλαδῶν, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ψάλλει θεῷ. Δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμασία τῶν θρόνων σου. ἔλεος  
 καὶ ἀλήθεια παρρησίαν σου. πρὸς πρὸς ὅπως σου. τῆς αὐτῆς εἶναι διωάμεως ὁμολογεῖ καὶ κρινεῖν  
 καὶ εὐεργετεῖν. ἅμα γὰρ ἀμφοῖν ἡ ἐξουσία ἡ κρίσις τῆς δικαίου ἀφαιρῶν τὰ ἐναντία. ὁ αὐ  
 50 τὸς δικαίος καὶ ἀγαθός, ὁ ὅλως θεός. ὁ ὧν αὐτῶν τὰ πάντα, καὶ τὰ πάντα ὁ αὐτός. ὅτι αὐτός  
 θεός, ὁ μόνος θεός. ὡς γὰρ τὸ εὐσέβειον τῷ αἰσχροῦ κακῶν, οὐ δείκνυται αὐτὸν οἷός ἐστιν καὶ ὡς ὁ ἰα  
 60 τὸς τῶν νοσούντων κακῶν, ὁ τὸ πυρετὶν αἰσχροῦ αὐτῶν. καὶ γὰρ αἱ τῶν πυρετῶν ὁ ἰατρός, ἀλλὰ  
 ἐλεγχτός ἐστι πυρετῶν. ἔτι δὲ ὁ ἐλέγχων, δύνους τῷ κάμνοντι τὴν ψυχὴν. καὶ ἐν τῇ  
 70 τῇ πλημμελίᾳ. πᾶσι δὲ πρὸς τὴν ἐπιδείκνυσιν ἀμαρτήματα, εἰς τὴν τῶν ὁμοίων ἐπιτηδεί  
 80 αῖτων δόξαν αὐτοῦ. ὡς ἰε ἀγαθός μὲν ὁ θεός δι' αὐτῶν. δικαιοσύνη δὲ ἡ δὴ δι' ἡμᾶς. καὶ τῶν ὅτι ἀ  
 90 γαθός. τὸ δικαίον δὲ ἡμῖν ἀφ' ὧν λόγου ἐνδείκνυται τῇ αὐτῇ. ἐκείθεν ἄνωθεν, ὅθεν γένοιτο πα  
 100 τὴρ. πρὶν γὰρ κλίσιν ἡμεῶν, θεός ἡμεῶν. ἀγαθός ἡμεῶν. καὶ ἀφ' ὧν καὶ δημιουργός ἐστιν καὶ πα  
 110 τὴρ ἡμεῶν. καὶ ἡ τῆς ἀγάπης ἐκείνης χάρις, δικαιοσύνης γένοιτο δέχηται, καὶ τὸν ἡλίον ἐπι  
 120 λαμπρύνει τὸν αὐτῶν, καὶ τὸν ἡνὸς κατὰ πέμπει τὸν αὐτῶν καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν  
 130 τῶν ἀγαθῶν κατήξει δι' αὐτῶν. Οὐδεὶς ἐγὼ τὸν ἡνὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ. λέγων. οὐδὲ τὸν πα  
 140 τέρει, εἰ μὴ ὁ υἱός. αὐτῇ ἡ ἀντιλαμπρύνουσα γνώσις, ἐπίσης δικαιοσύνης δέχεται σύμβολον.  
 150 ἐπὶ τῇ δὲ ἐπὶ τῆς ἀνθρώπων καταθέσει καὶ δικαιοσύνη καὶ χάρις καὶ σώματα τῶν λίγων  
 καὶ τῶν νόμων εἰς μετανοίας τῶν ἀνθρώπων. βιαζομένη σωτήριον. ἀγαθὴ γὰρ ἡμεῶν. ἀλλ' ἐχ' ὅσα  
 160 καὶ τῶν θεῶν, σεαυτὸν αἰπῶ, τὸν κριτὴν ἐπιπαύμεν.

Ὅτι ὁ αὐτός θεός ἀφ' ὧν [αὐτῶν] λόγου, καὶ ἀπείργει τῶν ἀμαρτιῶν, ἀπὸ τῶν καὶ  
 σώζει τὴν ἀνθρωπότητα, παρκαλῶν.

Εἰ πίνω τὴν πρὸς τὸν ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα οἰκονομίαν, ἀγαθὴν οὖσαν καὶ σωτήριον,  
 ἀναγκαίως ὑπὸ τοῦ λόγου παρκαλῶμεν ἐπεδείξαμεν, πρὸς τὴν μετανοίαν, καὶ πρὸς  
 20 τὴν ἀμαρτιῶν τὴν κάλυσιν, εὐθείᾳ ἡμεῶν, ἐξ ἧς αὐτῇ σκοπεῖν τὸ ἡπὶ τὸν λόγον. δικαιοσύνη γὰρ  
 οὗτος δόξα δὲ δεικνύει καὶ τὰς ἰδίας παρατίθει γνῶμας τὰς πρὸς σωτηρίαν παρκαληπκάς.  
 25 δι' ὧν καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον παρκαλῶν. τὴν γὰρ γνῶμας τὰς πρὸς σωτηρίαν παρκαληπκάς.  
 τὰ μὲν καλὸν, τὰ ἐγκωμιαστικὰ τὸ δὲ συμφέρον, τὰ συμβουλεύοντα καὶ γὰρ ἔν τῷ μὲν  
 συμβουλεύοντα χάρις, τὸ πρὸς τὴν χάριν δὲ δόξα τὴν χάριν. τὰ δὲ ἐγκωμιαστικὰ, ἐπαμεινῶν περὶ  
 30 ψευδῶν γίνεται. πῶς γὰρ ἔχουσιν ἡ ἀφ' ἧς ἡ συμβουλεύοντα, πρὸς τὴν χάριν γίνεται καὶ πῶς ἔχα  
 40 σαι, δόξα τὴν χάριν. ὡς πῶς δὲ καὶ τὸ ἐγκωμιαστικόν. πῶς μὲν ἔχον, ψευδῶς γίνεται. πῶς δὲ  
 50 ἔχον, ἐπαμεινῶν. πρὸς τὴν χάριν γίνεται ὁ παρκαλῶν ὁ δικαιοσύνη, ὁ τῇ ἡμετέρᾳ συμφέρον  
 60 ἡ ἐσοχασμένον. ἀλλὰ γὰρ τὸ μὲν ψευδῶς καὶ δόξα τὴν χάριν εἰδὲν ὑποδείκνυται ἡμῖν ἡδὴ πρὸ  
 70 πρὸν. νῦν δὲ αὐτὸ πρὸς τὴν χάριν καὶ ἐπαμεινῶν μεταχειρίζετον. καὶ κατὰ περὶ τὴν ὑγίαν ἡμετέραν  
 80 οὐκ ἀνίστηται πρὸς τὸν δικαίου πλάστῃ. τῇ μὲν οὖν ἐπὶ τῇ συμφέροντα πρὸς τὴν ἡμετέραν  
 90 δαγωγὴν ἀφ' ὧν Σολομῶνι, ὡς πῶς γένηται. Εγὼ ὑμᾶς ἀνθρώποι παρκαλῶ, καὶ πρὸς τὴν  
 100 ἐμὴν φωνὴν ὑμῖν ἀνθρώπων. ἐπαμεινῶν. σεμνὰ γὰρ ἔρω καὶ τῇ ἐξ ἧς. συμβουλεύει ἡ σω  
 110 τήριον. ὅτι ἡ συμβουλή πρὸς αἰρεσίαν ἐστὶ καὶ φυγὴν ἐπὶ τῇ δόξῃ. κατὰ περὶ πᾶσι ἀφ' ὧν ἀδιδί λέ  
 120 γων. Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπρεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔση καὶ ἐπὶ  
 130 κατὰ περὶ τοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν. ἀλλ' ἡ ἐν τῷ νόμῳ κυρία τὸ θέλημα αὐτοῦ. τῆς ἡμετέρας συμβου  
 140 λίας μέρη τρία. τὸ μὲν, ἐκ τῇ παρεληλυθέντων χρόνων λαμβάνοντα παραδείγματα. οἷον, πρὸς  
 150 παθόντες οἱ Ἑβραῖοι τῷ χρυσῷ εἰδωλολατρῆσιν ἐν μόσχῳ. καὶ πρὸς τὴν ἐκπνευστικὴν, καὶ τῇ  
 160 ὁμοίᾳ. τὸ δὲ, ἐκ τῇ παρόντων χρόνων κατανοοῦμενον. οἷον αἰσθητικῶς καταλαμβανόμενον. ὡς  
 170 ἐκ τῇ εἰρήνῃ πρὸς τὴν ἐρομένην τὴν κύριον εἰς αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός, ἡ ἀπὸν πρὸς τὸν ἡμετέρον. ἀπὸ τῆς  
 180 καὶ ἐπὶ τῇ ἰωάννῃ. Τυφλοὶ ἀναβλέψασι. κωφοὶ ἀκούσιν. λεπροὶ καθαρίζονται. αἰσάν. 50  
 190 νεκροὶ καὶ μακάριος ἐστὶν ὃς ἐὰν μὴ σκαδαλιῶν ἐν ἐμοί. τῶν ἄρα ἡνὸς πρὸς τὴν δόξαν εἰρηκε  
 200 ἀδιδί. Καθὼς ἡμεῖς αὐτοὺς, οὕτω καὶ εἰδομέν. ἐκ δὲ τῶν μελλόντων τὸ τρίτον σωίζεται μετὰ  
 τῆς συμ

τῆς συμβουλίας· ὡς δὲ δόξασόμενα κελεύει φυλάττειν· καθὼς καὶ εἰρηται· οἱ δὲ ἀμαρτίας  
 περιποιήσεις, βληθήσονται εἰς τὸ σκότος· τὸ ἐξ ὧσιν· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμός καὶ ὁ βρυγμός τῶν  
 ὀδόντων· ἔτι παραπλήσια· ὡς ἐκ τῶν ἐν αἰσιν συμφανές· ἀλλὰ πείσης θεραπείας χωρῶντα τὸν  
 κύριον, εἰς σωτηρίαν ἐκκαλεῖσθαι τὴν ἀνθρωπότητά· τῇ δὲ παραμυθία, παρηγορεῖται ἡ  
 ἀμαρτήματα· μέσων μὲν τὴν ὀπιθυμίαν, ἅμα δὲ καὶ ἐλπίδα ἐνδοξὴν εἰς σωτηρίαν. Φησὶ γὰρ ἀλλὰ  
 ἱεζεκιήλ· Εἴαν ὀπιστραφῇ τὸ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔειπεν ἡ Πατήρ, ἀκούσονται ὑμῶν, ὡς πρὸ λαοῦ  
 ἁγίου. Ἐπάλιν λέγει· Δεῦτε πάντες πρὸς με οἱ καρπῶνες καὶ πεφορτισμένοι· καὶ γὰρ ἀναπαύσασθε  
 μᾶς· καὶ τὰ ὅτι τῆς αὐτοῦ προσώπου τοῦ κυρίου· σαφές ἐστι δὲ ὅτι τὴν ἀγαθωσύνην καλεῖται  
 ἀλλὰ Σολομῶν· λέγων· Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ὃς εὖρε σοφίαν· καὶ θνητός, ὃς εὖρε φρόνη·  
 10 σιν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν τῷ ζητῶντι εὐρίσκειται· καὶ ὁρᾷ τὴν εὐρύνην· φιλεῖ· καὶ μὴν καὶ ἀλλὰ ἱερεμίας  
 τὴν φρόνησιν ἐξηγεῖται· Μακάριοι ἐσμέν Ἰσραὴλ, λέγων, ὅτι ἡ δόξα τῷ θεῷ, γνωστὴ ἡμῶν  
 ἐστὶ· γνωστὴ δὲ ἀλλὰ τῶν λόγων· διὸν μακάριοι καὶ φρόνιμοι. φρόνησις γὰρ καὶ ἡ γνώσις, ἀλλὰ τὸ  
 αὐτὸ προσφύεται μελυνέται, λέγοντος, Ἄκουε Ἰσραὴλ ἐν πολλῇ ζωῇ· ἐνωπίασθε γινώσκει φρόνη-  
 σιν. ἀλλὰ ἡ Μωσῆς ἐτι καὶ προσπαχύνεται δωρεάν, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν φιλανθρωπίαν,  
 πῶς ἀπευδουσιν εἰς σωτηρίαν. Φησὶ γὰρ· Καὶ ἐσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν ἢ ὡμοσεν κύ-  
 ριος τοῖς πατεράσιν ὑμῶν· πρὸς δὲ, καὶ ἐσάξω ὑμᾶς εἰς τὸ ὅρος τὸ ἅγιον· καὶ εὐφρανῶ ὑμᾶς,  
 διὰ τοῦτο λέγει· ἐτι δὲ καὶ ἄλλο εἶδος αὐτῆς παιδαγωγίας, ὁ μακαρισμός· καὶ, Μακάριος  
 ὁ σκῆνος, διὰ τοῦτο λέγει, ὁ μὴ ἀμαρτῶν· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτρωμένον παρὰ τὰς δι-  
 20 εῖξας τῶν ὕδατων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτῆς δώσκει καὶ ἡμῶν αὐτῆς, καὶ τὸ φύλλον αὐτῆς οὐκ ἀπορρύησεται·  
 πῶς μὲν καὶ πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἠνίχθη· Ἐπάλιν ὅτι ἀντιπῆσιν, κατὰ δὲ οὐδὲν αὐτῆς· πιστεύ-  
 ῃ μᾶς ἡμεῖς· βλάστη, ἡ αὐτὴν μακάριοι. ἔμπαν δὲ τὸ ἀνίσταν· τῆς δικαιοσύνης ἐνδεικνύ-  
 μενος ζυγὸς· [ἀλλ'] ἔχ' ἔτι, φησὶν, οἱ ἀσεβεῖς· ἔχ' ἔτι, ἀλλ' ἢ ὡς ὁ χροῦς, ὃν ἐκρίπτεται ὁ ἄνεμος  
 ἀπὸ πρὸς ὅπως τῆς γῆς· τὸ ὀπιθίμιον τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ τὸ εὐδίαφόρητον αὐτῶν, καὶ τὸ ὑπερ-  
 μιον δάξας ὁ παιδαγωγός, ἀπετρέψατο τὴν αἰτίαν ἀλλὰ τὴν ὀπιθιμίας· καὶ τὴν κόλασιν ἐπα-  
 νατήναι μὲν τὴν καὶ αἰτίαν, τὴν εὐεργεσίας ἐνδείχθη τὴν εὐπείαν· πικρὸν γὰρ ὅτι τὴν χρῆ-  
 σιν ἡμᾶς καὶ τὴν κλήσιν τῶν καλῶν ἀλλὰ τὸ πῶς καλῶν· καὶ μὲν καὶ ὅτι τὴν γινώσκιν παρὰ  
 καλῆ, ἀλλὰ μὲν τῶν ἱερεμίου λέγων· Τῇ ὁδῷ τῆς θεῆς ἐκπρεύθης, κατὰ κείνους ἀνὴρ ἐρλήθη εἰς τὴν  
 αἰῶνα· ὑποδεικνύων γὰρ ἐν ταῦτα τὴν μισθὸν τῆς γνώσεως, εἰς ἑρῶν αὐτῆς τὰς σωτῆρας ἐκκα-  
 26 λῆται· καὶ τὴν πεπληρωμένην συζήσιν νέμων· Ἐπίσπεφεν γὰρ, ὅτι σπεφεν, ὡς ὁ τρυγῶν ὅταν τὸν  
 30 κάρτερον αὐτῶν, λέγει· ὁρᾷς τὸ ἀγαθὸν τῆς δικαιοσύνης μετὰ νοῦν συμβουλεύσας; ἐπὶ δὲ ἀλλὰ  
 ἱερεμίας φωτίζει τοὺς πλανωμένους τὴν ἀλήθειαν· Τὰδε λέγει κύριος· Στήτε ὅτι ἔδοξεν, εἰδε-  
 τι, καὶ ἐρωτήσατε τοὺς κυρίου αἰωνίας, ποῖα ἐστὶν ἡ τρέψος ἡ ἀγαθή· ἔβαδίζετε ἐν αὐτῇ· καὶ  
 ῥήσεται ἡ γνώσις ὑμῶν· ψυχῆς ὑμῶν· ἀλλὰ δὲ ὅτι τὴν μετάνοιαν, σωτηρίας χάριν τῶν ἡμῶν· ἀλλὰ  
 τῶν φησὶν· Εἴαν μετανόησας, δεῖκαθε καὶ κύριον· τὴν καρδίαν σου, καὶ τὴν καρδίαν ἐπὶ  
 ματῶς σε· ἐν τῷ μὲν ἔν σωτηρίᾳ ἡμῶν τὴν ζητήσας τῆς ὀπιθιμίας ἀσάδας φιλοσόφους, αἱ  
 φασὶν ἐπαγγεῖσθαι εἶναι μόνον τὸ πλεον· ψεκθὼν δὲ, τὸ φαῦλον τε γὰρ ἀνέει· ἀλλὰ ἐπὶ σφοδρῶν  
 σι τινὲς το μακάριον, ὡς πρᾶγμα οὐκ ἔχον, οὐτὶ αὐτὸ, οὐτὶ ἀλλ' ὅτι παρεχόμενον, τὴν φι-  
 λανθρωπίαν ἀσυνετήσας αὐτῶν· ἀλλὰ τῶν δὲ καὶ τῶν ἐπὶ τὸ δικαίον ἐπὶ προσέκλεισας τῶν ἀγαθῶν,  
 ὁ δὲ ὁ λόγος ἡμῶν παρετίθη· ἐπόμενον γὰρ τὴν φαυλὴν ἡμᾶς τὸ ὀπιθιμίας καὶ ψεκθὼν ἐπὶ  
 40 τῆς παιδαγωγίας ἀρμόδιον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους φαύλους λέγουσι· σ-  
 φὸς δὲ ὁ θεὸς μόνος, ἀφ' ἧς ὁ σφίς· καὶ τέλειος μόνος· διὰ τῶν καὶ μόνος ἐπαγγελίας· ἀλλὰ  
 συγγνώμην τῷ λόγῳ τῷ δὲ· φησὶν δὲ αὐτὸν ἐπαγγεῖσθαι ἡ ψόγον, ἡ ἐπαγγεῖσθαι τὸν ψόγον, μάλιστα  
 πάντων τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκασιότατα φάρμακα· οἱ μὲν ἔν δυσίατοι, κατὰ πρὸς τὸ σίδηρος πρὸς  
 τῶν πυρὸς καὶ σφύρας καὶ ἀκμονός, τῶν πῆσιν ἀπὸ τῆς ἐλέγχου, ἐπιτιμήσεως, ἐλαύνοντα· οἱ δὲ, αὐτῇ  
 πρὸς ἔχοντες τῇ πῆσιν, οἷον αὐτοδίδακτοι καὶ πρὸς αἰρετικοί, αὐτῶν τῶν ἐπαγγεῖσθαι· δὲ τῶν γὰρ ἐπαγγε-  
 μένα, δένδρον ὡς, ἀέξεται· καὶ μοι δοκᾷ, πᾶσις τῶν ὁ Σάμιος παραγγέλλει Πυθαγόρας· Δειλὰ  
 μὲν ἐκ πρῆξας, ὀπιθιμίας· χρῆσθαι δὲ, τίρπου· τὸ ὅτι ὀπιθιμίας, καὶ νοῦν τῶν καλῶν· τὸ δὲ  
 ἐτυμολογεῖται ἡ νοῦν τῆς πῆσιν, καὶ ἐνδεμαλισμός· ὡς εἶναι τὸ ὀπιθιμίας καὶ ἐπὶ τῶν καλῶν.  
 ἀλλὰ γὰρ μυρία ὅσα πρὸς ἐξέρχεται παραγγέλλει εἰς κτήσιν ἀγαθῶν, καὶ φυγὴν κακῶν· τοῖς  
 50 γὰρ ἀσεβέσιν οὐκ ἐστὶν ἐρλήθη, λέγει κύριος· ἀλλὰ τῶν φυλάττειν τοῖς νηποῖς ἀλλὰ Σολομῶν·  
 τὸ παραγγέλλει· Τίε, μὴ παλινώσῃς σε οἱ ἀμαρτωλοί· μὴ γὰρ πορεύῃς μετ' αὐτῶν ὁδὸς· μὴ  
 δὲ πορεύῃς ἐὰν παρακαλέσῃ σε λέγοντες, ἔλθε μετ' ἡμῶν· καὶ κώνησον αἵματι· ἀθῶν·

11 κρύψωμεν δὲ εἰς γῆν ἄνδρα δίκαιον ἀδίκως· ἀφανίσωμεν αὐτὸν, ὥς περ ἄδης ζῶντα. τῷ μὲν  
 12 [ἐν] καὶ παρὶς κυριακῇ περφητεύεται πάθος· ὑποτίθεται δὲ καὶ διὰ ἱεζικηλ ἡ ζῶντας  
 13 ἐντολὰς· Ἡ ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, δόποθανεῖται· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐστὶ δίκαιος, ὁ ποιών τὴν δι-  
 14 καιοσύνην· οὐκ ὅτι τὸ ἐρίων φάγεται· καὶ τὰς ὀφθαλμούς αὐτῶν οὐκ ἔχει ἐπὶ τῷ ἐνθυμήματι  
 15 οἴκῃ Ἰσραὴλ· ἐπὶ τὴν γυναικαὶ τὴν πλῆσιν αὐτῶν μὴ μίαν· καὶ πρὸς γυναῖκα ἐν ἀφείδρῳ ἔσται  
 16 οὐκ ἐγγίσι· καὶ ἄνθρωπον ἀκαταδίωκτέον· καὶ ἐνεχυρασμὸν ὀφείλοντα δόποδῶσι, καὶ ἄρ-  
 17 πωμα ἐκ ἀρπικῆς· τὸν ἄρπον αὐτῶν τῶ πηνῶν δώσι, καὶ γυμνὸν περὶ βαλῶν· τὸ δὲ γυμνὸν αὐτῶν  
 18 ἐπὶ τόκῳ ἔδωσι, καὶ πλεονασμα οὐ λήψεται· καὶ ἐξ ἀδικίας δόποδῶσι τὴν χεῖρα αὐτῶν· καὶ  
 19 κρίμα δίκαιον ποιήσῃ ἀνὰ μέσον ἀνδρῶν, καὶ ἀνὰ μέσον τῶ πλῆσιν αὐτῶν· ἐν ταῖς περὶ ἀγμάσι  
 20 μὲν περὶ δόται, καὶ τὰ δικαίωματά μου πεφύλακται, τὰ ποιήσῃ αὐτά. δίκαιος οὗτος ἐστὶ 10  
 21 ζῶν ζήσεται, λέγει κύριος. πάντες ὑποτιπώσιν χρεῖσιν αὐτῶν πολυτελείας, καὶ περ-  
 22 τροπὴν ἀξίολογον εἰς μακάριον [βίον], γέρας εὐζωίας, ζῶν ἀιώνιον.

Ὅτι διὰ νόμου καὶ περφητῶν ὁ λόγος ἐπαυδαγωγία. ια'.

Ὁ μὲν δὴ τρεῖς τὴν φιλανθρωπίας αὐτῶν καὶ παιδαγωγίας, ὡς ἐν τῷ, ἡμῖν ὑποδίδασκται.  
 διόπερ παγκάλως αὐτὸς αὐτὸν ἐξηγουμένην, κέκκατο ἀπὸ εἰκασιν. καὶ τῷ ἀπειρομένῳ λό-  
 γῳ τὸ πνευματικόν, καὶ τὸ πολύχρονον φύσεως, καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἅμα καὶ εὐαγὲς τὸ διωά-  
 μως τὸ λογικῆς, πρὸς δὲ, καὶ τὸ πηλὴ μῆτος τὸ δηκτικόν, καὶ τὸ ἀνακαθαρικόν, ὁησιφόρον εἶ-  
 ναι ὑπὸ δριμύτητι αἰνιτιόμενος. δι' ὀλίγον γὰρ ἔκκατο ἀλληγορεμένῳ, πέμπον τὴν 20  
 σατήριαν ἀπάσῃ χαρίζεται τῇ ἀνθρωπότητι. τὸ μὲν ἐν μέλι, γλυκυτερον ὄν, χολῆς ἐστὶ γρηνη-  
 κόν· ὡς τὸ ἀγασθόν, καταφρονήσεως· ὁ δὲ αἶμον τῷ ἐξ αμαρτάνων· τὸ δὲ ἄπυ, καὶ τὸ χολῆς μειω-  
 27 κόν, τρεῖς, τὸ θυμὸν καὶ τὸ φλέγμα καὶ δισκοπικόν, τρεῖς τὸ φῶς· ἐξ ὧν λόγος ἡ ἀληθῆς  
 28 τῆς ψυχῆς ὑγεία, καὶ ἡ αἰδὸς ἐν κρασίᾳ περὶ γένεσι. πάλαι μὲν ἐν διὰ Μωσῆος ὁ λόγος ἐπαυ-  
 29 δαγωγία, ἐπεὶ καὶ διὰ περφητῶν· περφητῆς ἡ καὶ ὁ Μωσῆς· ὁ γὰρ νόμος, παιδαγωγία πύ-  
 30 δων ἐστὶ δυσλυσίων. Χορτασθέντες γὰρ, φησὶν, ἀνέστησαν παῖδες· τὸ ἄλλογον τῆς τροφῆς πλῆρω-  
 31 μα, χορτασμά, ἐβρώμα ἐπὶ πῶν. ἐπεὶ ἡ ἀλόγως κρεοσθέντες, ἀλόγως ἐπαύζον, διὰ τῶν αὐτῶν  
 32 καὶ ὁ νόμος καὶ ὁ φόβος ἐπὶ εἰς ἀνακατὴν ἀμαρτημάτων καὶ περτροπῶν κατορθωμάτων, κα-  
 33 ταρπύζων εὐκταίαν εἰς τὰς ἑλθούσας παιδαγωγῶν, τὴν εὐπείθειαν· εἰς καὶ ὁ αὐτῶν ὡς λόγος, πρὸς  
 34 τὴν κατεπείγον ἀρμοστικότητα, τὸ νόμον· δοθῆναι γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος παιδαγωγὸν εἰς Χριστόν. ὡς 30  
 35 ἐκ τῶν συμφανεῖς εἶναι ἕνα μόνον ἀληθινόν, ἀγασθόν, δίκαιον, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ  
 36 ἡμῶν ἱσθῶν, τὸ λόγον τῶ θεοῦ, παιδαγωγὸν ἡμῶν εἶναι· ὃν παρέδωκεν ἡμᾶς ὁ θεός· ὡς πατὴρ φιλό-  
 37 σπργος γησὶν παιδαγωγῶν παρακαταπιθόμενος τὰ παιδία, διαρρήδην παραχρίσας ἡμῖν· οὐ-  
 38 πὲς ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· αὐτῶν ἀκέστι. ἀξίόπιστος ὁ θεὸς παιδαγωγός, τρεῖς πῶς καλ-  
 39 αῖσις κεκροσμημένος, ὁ πησῆμη, εὐνοία, περρησία. ὁ πησῆμη μὲν, ὅτι σοφία ἐστὶ περρηκία· Πᾶσα  
 40 σοφία παρὰ κυρίῳ· καὶ μετ' αὐτῶν ἐστὶν εἰς τὸ αἰῶνα. περρησία ἡ, ὅτι θεός καὶ δημιουργός· Πάντα γὰρ  
 41 δι' αὐτῶν ἐγένετο, ἐχωρὶς αὐτῶν ἐγένετο· ἐδὲ ἐν. εὐνοία ἡ, ὅτι μόνος ὑπερ ἡμῶν ἱερεῖον εἶναι αὐτὸν  
 42 ὁ πησῆμη. ὁ γὰρ ἀγαθὸς ποιμὴν, τὴν ψυχὴν αὐτῶν τῇ τῶν περρῶν, καὶ δὲ ἐγ-  
 43 κεν. εὐνοία ἡ ἐδὲν ἄλλ' ἢ βέλῃσις ἐστὶν ἀγαθῶν τῶ πλῆσιν, αὐτῶν χάριν ἐκείνη.

40

Ὅτι ἀναλόγως τῇ πατρικῇ διὰ θεοῦ, κἀχρηται ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦ  
καὶ χρηστέτη. ιβ'.

ΤΟΤΙΩΝ ἡδὴ περρῶν σμῆνων, ἐπόμενον αὐτῶν εἶναι τὴν παιδαγωγὸν ἡμῶν ἱσθῶν τὸν βίον ἡμῶν  
 τὸ ἀληθινόν ὑποτυπώσασθαι, καὶ τὸ ἐν χρεῖσιν παιδαγωγῶσαι ἄνθρωπον. ἐστὶ ἡ χαρμη-  
 2 εἰσμός ἐ φρερὸς ἀγαν αὐτῶν, ἐδὲ ἐκλυῖ· καμῖδῃ ὑπὸ χρηστέτη. ἐν τῇ πησῇ ἡ ἅμα καὶ  
 3 χαρμηκῇ τῇ πῶς ἐντολὰς αὐτῶν ἐκτελεῖν διώσασθαι. καὶ μοι δοκεῖ αὐτοῦ οὗτος ὑπὸ πλάσσει  
 4 μὲν τὸν ἄνθρωπον ἐκ χοός· ἀναβλησθῆναι δὲ ὑδατι· αὐξῆσαι δὲ πνεύματι· παιδαγωγῶσαι ἡ ῥήμα-  
 5 τι, εἰς ὑποστάσιαν καὶ σωτηρίαν, ἀγίας ἐντολὰς κατεδιδάσκων· ἵνα δὴ τὸν γησῇ εἰς ἄγιον καὶ  
 6 ἐπερρῶν μετὰ πλάσσει ἐκ περρῶν ἀνθρώπον, ἐκείνῳ τὴν γησῇ μάλιστα πηρρῶν 50  
 7, φωνῶν· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν. καὶ δὴ γέγονεν ὁ Χριστός  
 8 τῷ πηρρῶν, ὅπερ ἔρηκεν ὁ θεός· ὁ ἄλλος ἄνθρωπος, καὶ μόνος νοήσῃ τὴν εἰκόνα.  
 9 ἡμῶν

ἡμεῖς δὲ, ὡς παῖδες ἀγαθῶν πατέρων, ἀγαθὰ παιδαγωγῶμεν τὰ ὅτιμα, πληρώσωμεν τὸ θέλημα  
 τῶν πατέρων, ἀκούωμεν τῶν λόγων, καὶ τὸ σωτήριον ὅντως ἀναμαζώμεθα τῶν σωτῆρων ἡμῶν βίον·  
 ἐν γένει δὲ ἡδὴ τῶν ἐκράνιον μελετῶντες πολιτείας· καθ' ἡμῶν ἐκφεύμενοι, τὸ ἀειπαλὲς εὐφροσύ-  
 νης ἀκῆραλον εὐωδίας ἐπαλειφώμεθα χρίσμα, ἐναργὲς ὑποδείγμα ἀφθαρσίας τῶν πολι-  
 τεύουσιν ἐκόντες τῶν κυρίων, καὶ τὰ ἔχνη τῶν θεῶν διώκοντες· ὡς μόνον προσήκει σκοπεῖν, καὶ δὴ μέλει  
 πῶς καὶ τίνα τρόπον ὑγιαίνει τὸ ἄνθρωπον· ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν κίεαν  
 τῶν βίον, καὶ ἀπειθήνητα, ἐπὶ τῷ εὐζωνόν τε καὶ εὐλυτον ὁδοπορικῇ ἐτοιμότητι, εἰς αἰδιότητα εὐ-  
 ζώων, παρασκευάζει, αὐτὸν αὐτῶν ἡμῶν ταμιεῖον εἶναι διδάσκων. Μὴ γὰρ μεριμνᾷτε, ὡς  
 Φησὶ, περὶ τῶν αὐτῶν· χρῆναι λέγων τὸν ποταμὸν ἀμείνονα Χριστῶ, αὐτῶν, καὶ αὐτοδίακονα, καὶ  
 10 πρὸς ἐπὶ ἐφ' ἡμέρας ἐκπαιδεύοντα βίον. καὶ γὰρ ἐν πολέμῳ, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ παιδαγωγούμεθα. πολέ-  
 μῳ μὲν ἔν, πολλῆς δὲ τῆς πειραστικῆς δαυλιᾶς τε χρῆζει ἡ τρυφή· εἰρήνῃ δὲ καὶ ἀγάπῃ, ἀφελεί-  
 λους καὶ ἀπεργμονες ἀδελφαί, ἐκ ὁσίων δέον, καὶ παρασκευῆς αἰσώτης· λόγος ἐστὶν αὐτῆς ἡ  
 τρυφή, ὅτι τῶν ἐνδεστικῶν καὶ παιδολικῶν ἡγεμονία κεκληρωμένος λόγος, παρ' οὗ τὸ εὐτελές τε  
 καὶ αὐτοφρον, καὶ τὸ ὅλον φιλελεύθερον, καὶ φιλόανθρωπον φιλόκαλόν τε ἐκμαρτυροῦμεν· τῆτον εἰ καὶ  
 ἐνὶ λόγῳ μετ' οἰκειότητος· δρετῆς ἐξομοιούμενοι τῷ θεῷ, ὅτι εἰς ἐκμέλειαν καὶ ραθυμίαν μελα-  
 χωρεῖν δεῖ· ἀλλ' ἐκπῶναι, καὶ μὴ δόποκαμνε· ἔση γὰρ οἷος ὅτι ἐλπίεις, ἐστὶν ἐκαστῇ διωκτοῦ ἄν.  
 ὡς δὲ ἐστὶν ἄλλη μὲν, φιλοσφῶν ἀγωγή· ἄλλη δὲ, ῥητόρων· παιλαστῶν δὲ ἄλλη· ἔτι καὶ γυ-  
 ναικα διὰ θεοῖς φιλοκάλας παρὰ τῶν κατὰ τὴν Χριστῶν παιδαγωγίας περὶ ἡγεμονί-  
 νη· καὶ τὰ τῆς ἐνεργείας πεπαιδευμένοι, σιμναὶ διὰ πρῆξι, πορεία τε καὶ κατάκλισις, 28  
 20 καὶ τρυφή, καὶ ὑπὸ, καὶ κτίτη, καὶ διαίτη, καὶ ἡ λοιπὴ παιδεία· οὐ γὰρ ὑπερτον· ἡ τοιαύ-  
 τη ἀγωγή δὲ λόγος, ἀλλ' εὐτον· τῶν τε καὶ σωτῆρ ὁ λόγος κέκληται· ὁ τὰ λογικὰ ταῦτα  
 ἐξ ὁρίων ἀνθρώποις εἰς εὐσεβήσια καὶ σωτηρίας φάρμακα· ὁπτιτῶν μὲν τῶν εὐκαρίαν,  
 ἐλέγχων δὲ τῶν βλάβων, καὶ τὰς αἰτίας τῶν παθῶν διηγόμενος, καὶ τὰς ρίζας τῶν αἰσίων ὁπτι-  
 κῶν ὁπτιτῶν· παραγγέλλων μὲν ἁπλῶς ἀπὸ τῶν δὲ, τὰς ἀνιδότας δὲ ἀπᾶς τῶν σωτηρίας  
 τοῖς νοῦσι πρὸς φέρων· τῶν γὰρ τὸ μέγιστον καὶ βασιλικώτατον ἔργον τῶν θεῶν, σὴν τῶν ἀν-  
 θρωπότητων· τῶν μὲν ἔν ἱατρῶν αὐτῶν πρὸς ὑγείαν συμβουλεύοντι, ἀχθοντες οἱ κάμνοντες· τῶν δὲ  
 παιδαγωγῶν τῶν θεῶν, πῶς ὅτι ἂν ὁμολογησάμεν τὴν μεγίστην χάριν, μὴ σιωπῶντι, μηδὲ  
 παρενθυμένοντες τὰς εἰς ἀπώλειαν φερούσας ἀπὸ τῶν, ἀλλὰ καὶ ταύτας διελέγχοντι, καὶ τὰς  
 ὁρμὰς τὰς εἰς αὐτὰς διὰ τῶν αὐτῶν ἀποσπῶντι, καὶ τὰς κατηκύνουσας πρὸς τὴν ὀρθὴν πολιτείαν  
 30 ὑποσημοποιῶντες ἐκδιδάσκοντι. παλαιοὶ ἄρα ὁμολογητῶν χάριν αὐτῶν· τὸ γὰρ τοι ζῶν τὸ λο-  
 γικόν, τὸν ἀνθρώπον λέγω, ἀλλ' ὅτι φαμέν ἡ θεοσώματα τὸ θεῖον δεῖν· θεοσώματα δὲ καὶ τῶν  
 ἀνθρωπίνων φύσιν φημι χρῆναι, (τὴν τε ὡς ὑφ' ἡμῶν) ἡ ἀλήθεια· ἀγαμένους ὑπερφυῶς τὸν τε  
 παιδαγωγὸν αὐτὸν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτῶν, ὡς πρὸς τὴν ἀλλήλοισι ἐστὶ καὶ ἀρμότιον· καθ' ἡμῶν  
 εἰκόνα καὶ ἡμᾶς ἀρμοσμένους χρῆσθαι αὐτὰς πρὸς τὸν παιδαγωγὸν συμφωνῶν τὸν λόγον  
 ποιησάμενους τῆς ἐργασίας τῶν ὄντων.

Ὅτι ὡς τὸ κατ' ὁρθὸν καὶ τὸν ὀρθὸν γίνεται λόγον, οὕτως ἐμπαλιν τὸ ἀμά-  
 ρτημα παρὰ τὸν λόγον.

ΠΑΝΤ' ὅτι παρὰ τὸν λόγον τὸ ὀρθόν, τῶν ἀμαρτημάτων ἐστὶ. αὐτίκα γὰρ τὰ πάθη καὶ ἡλικιώτα-  
 40 τα, ὡς πῶς ὁρίζεται ἀξιούσιν οἱ φιλόσοφοι· τῶν μὲν ἐπιθυμιῶν, ὁρεξίν ἀπὸ τῶν λόγων· τὴν δὲ φό-  
 βον, ἐκλυσιν ἀπὸ τῶν λόγων· ἡδονὴν δὲ, ἐπαρσιν ψυχῆς ἀπὸ τῶν λόγων. Εἰ τίνων ἡ πρὸς τὸν λόγον  
 ἀπείθηκα, ἀμαρτίας ἐστὶν ἡλικιωτική, πῶς οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης ἡ δὲ λόγου ὑπακοή, καὶ δὴ τίς φη-  
 μέν, τῶν καλουμένων κατὰ τὴν ἐξουσίαν· καὶ γὰρ ἡ δρετὴ αὐτῇ, διὰ τῆς ἐξουσίας ἐστὶν ψυχῆς  
 συμφωνῶντος ὑπὸ τῶν λόγων πρὸς ὅλον τὸ βίον. καὶ μὴ τὸ κερυφαρότατον, αὐτῶν φιλοσοφίαν,  
 ὁπτιτῶν λόγου ὁρμήτης· δόποδιόσιν· ὡς ἐξ ἀνάγκης εἶναι τὸ πλημμελόμενον πᾶν  
 διὰ τῶν λόγων διὰ μαρτίας γινόμενον· καὶ ἐκ τῶν καλῶν ἀμαρτημάτων. αὐτίκα γὰρ ὅτι  
 ἡμαρτινὸν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, καὶ παρῆκουσε τῶν θεῶν· καὶ παρωμοιώθη, φησὶ, τοῖς κτίουσιν  
 ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸν λόγον ἐξ ἀμαρτιῶν· ἐκ τῶν ἀλογονομιῶν, ἐκ τῶν κτίουσιν. ἐ-  
 50 πύθη καὶ ἡ σοφία λίγη· ἱππὸς εἰς ὅχλειαν ὁ φιλόδοξος, καὶ μοιχὸς ἀλογίζων κτίων παρωμοιωθεὶς·  
 διὸ ἐπὶ φέρει· πάντες ὑποκάτω ὁπτικῶν χρεμετίζοντες· οὐκ ἐπὶ, φησὶ, λαλῶν ὁ ἀνθρώπος·  
 ἐν γὰρ ἐστὶν λογικὸς ἐπὶ, ὁ παρὰ λόγον ἀμαρτίνων· ἡγεῖται δὲ ἄλογον, ἐκδοτὸν ὁπτιθυμίας, ὡς  
 πᾶσι ὁπτικῶν ἡδονῶν· τὸ δὲ κατ' ὁρθὸν καὶ τὸν ὀρθόν, οὕτως ἐμπαλιν τὸ ἀμά-  
 ρτημα παρὰ τὸν λόγον.

καὶ καθήκον ζωικῶν ὀνομάζουσι παῖδες. τὸ μὲν ἔν καθήκον, προσήκον ἐστίν· ὑπακοή δὲ θεμι-  
 λιῦται ἐν τοιαύτῃ· αὐτὰ δὲ, πᾶς ὑποθήκης αἰ αὐτῇ οὐσίῃ, τὴν ἀλήθειαν ἔχουσαν σκοπὸν, ὅτι τὸ  
 ἔχον ὁρατὸν, ὃ τέλει τοῦ νοῦται, παιδαγωγῶσι· τίλει δὲ ἐστὶ θεοσεβείας, ἡ αἰδοῦ· ἀνάπαισις  
 ἐν τῷ θεῷ· τῷ δὲ αἰῶνι ἐστὶν ἀρετή, τὸ ἡμέτερον τέλος. τὸ μὲν τοῦ θεοσεβείας κατήρθωμα, δι' ἔρ-  
 γων τὸ καθήκον ἐκτελεῖ· ὅθεν ἐκείνως τὰ καθήκοντα περὶ τὰς πράξεις, ἐπὶ τὰς λέξεις, σωίστα·  
 καὶ ἐστὶν ἡ μὲν πράξις ἡ δὲ Χριστιανῶν, ψυχῆς ἐνέργεια λογικῆς. καὶ κρίσιν ἀσείαν καὶ ὀρεξίν ἀλη-  
 θείας, διὰ τὴν συμφυρῶς καὶ συναγωγῆς σώματι ἐκτελουμένη· καθήκον δὲ, ἀκρόατον ἐν τῷ  
 βίῳ, θεῷ καὶ Χριστῷ βούλημα, ἐνκατερθύμενον αἰδιῶ ζῶν· καὶ γὰρ ὁ βίος ὁ Χριστιανῶν, ἐν παιδαγω-  
 γέμαθα νῦν, σύστημα τί ἐστι λογικῶν πράξεων· τῆς τῆς τῶν ὑπὸ τῷ λόγῳ διδασκομένων, ἀδιά-  
 κλητος ἐνέργεια· ἡ δὲ πᾶσι κεκλήκαμεν. τὸ δὲ σύστημα, ἐν τοιαύτῃ κυριακαί· αἰ δὲ, δόξα οὐσίῃ θεῷ 10  
 καὶ, ὑποθήκη πειρασμῶν, ἡμῖν αὐτοῖς ἀναγκαζάφα, πρὸς τὴν ἡμᾶς αὐτὴν, καὶ πρὸς τὰς  
 πέλας εὐχεται· καὶ οὕτως αὐτῇ αὐτῇ πρὸς ἡμᾶς ἀνταναστρέφουσι· καθάπερ πρὸς τὴν  
 29 βάλλοντα ἡ σφαῖρα, διὰ τὴν ἀντιτυπίαν παλινδρομοῦσα· ὅθεν καὶ ἐστὶ ἀναγκαῖα τὰ καθή-  
 κοντα εἰς παιδαγωγίαν θεϊκὴν ὡς ὑπὲρ θεοῦ παρεχόμενα, καὶ εἰς σωτηρίαν πεποιημένα.  
 καὶ ἐπεὶ τῶν ἀναγκαίων, τὰ μὲν, πρὸς τὸ ζῆν ἐστὶ τὸ ἐν ταῦθα μόνον· τὰ δὲ, ἐν τῷ πρὸς τὸ εὖ ζῆν  
 ἐκείνῃ ἀναπείροι· ἀναλόγως καὶ τῶν καθήκοντων, τὰ μὲν, πρὸς τὸ ζῆν τὰ δὲ, πρὸς τὸ εὖ ζῆν δια-  
 τίττειται. ὅσα μὲν οὖν πρὸς τὸ ἐθνικὸν ζῆν παραγγέλλεται, ταῦτα καὶ περὶ τοῖς πολλοῖς διδύ-  
 μω· ἃ δὲ πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἀρμόττει, ἐξ ὧν τὸ αἰδιον ἐκείνο περὶ γίνεται ζῆν, ταῦτα δὲ ἐν ὑπο-  
 γραφῇς μέρει ἐξ αὐτῶν ἀναλεγομένοις τῶν γραφῶν, ἐξέσω σκοπεῖν.

20

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ ΤΩΝ ΕΙΣ  
 τρία τὸ δάκρον.

Πῶς περὶ τὰς τρεφὰς ἀναστρέψειον· κεφάλαιον α'.



ΧΟΜΕΝΟΙΣ τοίνυν τῷ σκοπῷ, καὶ τὰς γραφὰς πρὸς τὸ βιωφελὲς τῆς  
 παιδαγωγίας ἐκλεγομένοις, ὁποῖον πᾶσι εἶναι χρὴ παρ' ὅλον τὸ βίον τὸ Χρι-  
 στιανὸν καλούμενον, κεφαλαιωδῶς ὑπογραπείον. ἀρκίον ἔν ἡμῖν ἀφ' ἡ-  
 μῶν αὐτῶν, καὶ ὅπως ἀρμόττειν γὰρ καὶ. σοχαζομένοις τοίνυν τὴν συμμετρίαν  
 τῶν σωτῆρα καὶ ὁποῖον πᾶσι τῷ αὐτῷ σώματι ἔκαστον ἡμῶν πρὸς φέρε- 30  
 σται, μᾶλλον δὲ ὅπως αὐτὰ καὶ ἀθωῶν χρὴ, λαλῶν. ὁποῖον γὰρ τις ἀπὸ τῶν  
 ἐκτός, καὶ αὐτῆς ἐπὶ τῷ σώματι ἀγωγῆς, ὅτι τὴν ἀφαινοῖαν ἀναχθεῖς ὑπὸ τῷ λόγῳ, τὴν  
 θεωρίαν τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπου συμβαινόντων, καὶ φύσιν ἀκριβῶς ἐκμάθη, εἴσεται μὴ ἀπαράξιν  
 μὲν περὶ τὰ ἐκτός· τὸ δὲ ἴδιον τῷ ἀνθρώπου, τὸ ὅμμα τὴν ψυχῆς, ἐκκαθαίρειν· ἀγρίζειν δὲ καὶ τὴν  
 σάρκα αὐτῆς. ὁ γὰρ ἐκείνων καθαρῶς ἀπολυθεὶς δι' ὧν ἐπὶ χεῖς ἐστὶ, πᾶσι ἄλλοις περὶ αἰτίαν  
 τῶν ἐκτός, πρὸς τὸ ὁδῶν εἰσὶν ὅτι τὴν κατὰ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ· οἱ μὲν δὲ ἄλλοι ἀνθρώποι ζῶσιν ἵνα  
 ἐοικῶσιν, ὡς περὶ ἀμέλει καὶ τὰ ἄλλα ζῶν, οἷς οὐδὲν ἄλλ' ἢ γαστήρ ἐστιν ὁ βίος· ἡμῖν δὲ ὡς παι-  
 δαγωγὸς ἐοικέν παραγγέλλει, ἵνα ζῶμεν. οὐτὶ γὰρ ἔργον ἡμῖν ἡ τρεφή, οὐτε σκοπὸς ἡδονή· ὑπὲρ  
 δὲ τὴν ἐν ταῦθα ἀφαινομένη, ἡ δὲ λόγῳ εἰς ἀφθαρσίαν παιδαγωγία. διὸ καὶ ἐκκρίνεται ἡ τρεφή.  
 ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ἀπεργάζεται ἀλήθεια, κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ αἵματος καὶ ἀπεργάζεται ἀρμίζουσα παι- 40  
 δίοις, ὡς αὐτὸς τὸ ζῆν, ὅς τις τρυφῶν ὁπτιήδεται. τὸ δὲ ἐκ δυεῖν τὸ ζῆν τῷ, ὑγείας τε καὶ  
 ἰσχύος, σύγκειται· οἷς μάλιστα κατὰ τὴν φύσιν τῆς τρεφῆς τὸ εὐκλον· εἰς τε τὰς ἀναδόσεις καὶ τὴν τῶν  
 σώματος κορυφότητα χρησιμεῖον· ἐξ ὧν αὐξήσις τε καὶ ὑγεία, καὶ ἰσχύς δικαία, ἐκ τῆς ἀδικίας  
 ἡ σφαλερὰ καὶ ἀθλία, ὡς ἡ τῶν ἀθλητῶν, ἐξ ἀναγκασίας περὶ γίνεται. αἱ μὲν ἔν πλου-  
 θείας ποιοτήτες ἀποπύσονται, ποικίλας ἐπὶ κτετασθῆναι βλάβας· καχεξίας σωμάτων, ἀνατροπὰς  
 ἐνμάχων, ἐκπρινδύσεως τῆς γούσεως διὰ πινος κακοδαίμονος πίχνης τὸ ψαρτυπικῆς, καὶ τῆς ἀμφο-  
 τῶν πνευματικῆς μαθητείας. τρεφὴν γὰρ πολὺ καλεῖν, τὴν ἐν τρυφῇ ὁπτιήδουσαν, εἰς ἡδο-  
 νὰς ὁπτιόλαβας ὁλοκαίνουσαν. Ἀντιφάνης δὲ ὁ Δῆλιος ἰατρός, καὶ μίαν τὴν νόσον αἰτιῶν ταῦτα  
 εἰρηκέν, τὴν ἐνδεσμάτων τῶν πολυδύων· τὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν δυσαρτεσθέντων, κενοδοξία πικίλη τὸ  
 σῶφρον τὴν διαίτης ἐξομνυμένων, καὶ τὰς ἀφαινομένης πολυπραγμονούντων ἐδωδὰς. καί μοι μὲν 50  
 30 πορθμῶ τῷ Σικελικῷ σφυραίνας πολυπραγμονούντας· καὶ τὰς ἐγχείλεις τὰς Μαυαῖ δρεῖους·  
 καὶ τὰς

- καὶ τὰς ἐν Μήλῳ ἐρίφους καὶ τὰς ἐν Σκιαθῶν κισσούς· καὶ τὰς Πελοπίδας κέγχρους· καὶ τὰ ἐσθρὰ  
 τὰ Αβυδλίνα· καὶ παρὰ λαίπνιες δὲ τὰς ἐν Λιπαίρα μαινίδας, καὶ τὴν γογγύλιν τὴν Μαντινι-  
 κήν· ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τοῖς Ασκραίοις πύτλα· κτήνας τε ἐκζητῶσι Μηθυμναίους καὶ ψήτιας  
 Ἀθηναίους· καὶ τὰς Δαφνίους κίχλας· Χελιδόνιους πελαγὰδας, δι' αἷς εἰς Ἑλλάδα πεντακυσίας  
 ἅμα μυελῶσιν ὁ κακοδαίμων ἐσείλατο Πέρσης. ὄρνεις δ' ἵππ' ἑτάτοις συνώνωνται τὰς ἀπὸ Φάσιδος·  
 ἀπ' αὐτῶν Αἰγυπτίας· Μηδὸν παῖνα. ταῦτα τοῖς ἡδύσμασιν ἐξαλλὰς οἰσίνες οἱ γαστρίμαργοι, τοῖς  
 ὄφιοις ὀπικεχρήασιν· ὅσαι τε χθών, πόντες τε βένθη, καὶ αἴρ'· ἀμέτρητον εὐρύ· ἐκτερεῖται, τῇ  
 αὐτῇ ἐκπεριζόμενοι λαίμαργία, σαρκευέειν ἀπὸ πῶς οἱ πλεονέκται καὶ πολυπράγμονες·  
 10 τοῖς οἰκασιν εἰς ἡδυπαθῆσαν τὸν κόσμον, παλιν τοῖς σιζέσι πενηχήμενοι, ἀμφὶ τὴν ἰγδὴν καὶ πὺν  
 ἀλετρίσαντον τὸ πᾶν αὐτῶν κατὰ τρεῖς ὁδοὺς βίον οἱ παμφάγοι· καθάπερ τε πῦρ τῆς ὕλης ἐξεχέ-  
 μενοι, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐχλον βρώσιν τὸν ἄρτον ἐκζητῶσιν, ἀποσπῶντες τὴν πυροῦ τὸ τε σφι-  
 μον, ὡς τὸ ἀναγκαῖον τῆς τροφῆς, ὅνειδ'· γίνεσθαι ἡδὺν· ὡς ἔχει δὲ ὅρον παρὰ τοῖς ἀνθρώ-  
 πῳς ἡ λιχνηία. καὶ γὰρ εἰς τὰ πέμματα καὶ τὰ μελίπηκτα, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὰ τετραγμήματα ἐξώ-  
 κειλεν, ὀπιδόρπισμάτων πλεόν· εὐρίσκειαι, παντοδαπὰς θηρωμένη ποιοῦται, καί μοι δο-  
 καὶ ὁ τοῖς ἀνθρώποις· καὶ δὲν ἄλλ' ἢ γινώσκ'· εἶναι· Μηδ' ὀπιδόρπισται, φησὶν ἡ γραφή, τῶν ἐδε-  
 σμάτων τῶν πλεονέκτων· τὰ δὲ ἔχει· βίαι ψυδὸς τε καὶ αἰχρῆ· οἱ μὲν γὰρ ἐξέχον· τῶν ὄψων,  
 20 ἀμετ' ὀλίγοι ἐκδέχονται κερσῶν. ἡμῶν δ' τοῖς θηρωμένοις τὴν βρώσιν τὴν ἐπυράνιον, ἄρχειν  
 ἀνάγκη τῆς ἐπὶ τὸν ἔσθρον γαστρός, ἐπὶ τὴν μάλλον καὶ τῶν ταύτην πρὸς Φιλῶν. ἀὸ θεὸς κα-  
 τὰ τῆς φησὶν ὁ ἀπόστολος· εἰκότως ὀπιδόρπισται λαίμαργοις ὀπιδόρπισται· τὰ γὰρ βρώ-  
 20 ματὰ τῇ κοιλίᾳ, ἐξ ὧν ὁ σαρκικός ὄντως ἔσθρον καὶ φθοροποιὸς ἀπὸ τῆς βίαι· ὃν ἀνάπλω-  
 πνὲς τολμῶσι καλεῖν, ἀφ' ὧν γλώτῃ κεχρημένοι, δεῖπν' ἀναίαν, κνίσσης καὶ ζωμῶν ἀπὸ πέν-  
 τα· τὸ κάλὸν καὶ σωτήριον ἔργον τῶν λόγων, τὴν ἀνάπλω τὴν ἡγιασμένῃ, κυθριδίους καὶ ζωμῶν  
 ῥύσι καθυβρίζοντες· ποτὶ τὴν καὶ τρυφῇ καὶ καπνῷ βλασφημῶντες τὸ νόημα, σφάλλοντες τῆς  
 ὑπολήψεως, τὴν ἐπαγγελίαν τῆς θεῆς δεῖπν' ἀναίαν ἐξωνεῖσθαι πρὸς δοκῆσαι· τὰς μὲν γὰρ ὀπιδό-  
 ρ' εὐφροσύνης συναγωγὰς ἐγκαταλείποντες, καὶ αὐτοὶ δεῖπν' ἀναίαν, καὶ ἄρσας, καὶ δοχὰς, ἐ-  
 κίτως αὐτὰ καλοῦμεν τὴν σωτήριον καὶ τὴν, ἐπὶ μὲν λόγῳ· τὰς τοιαύτας δ' ἐπὶ αἰσῶν ὁ κύριος  
 ἀνάπλω· ἐκ κληκεν. λέγει γὰρ· τῇ μὲν, Ὅταν κληθῇς εἰς γάμους· μὴ κατακεῖσθαι εἰς τὴν πρῶτο-  
 30 κλισίαν· ἀλλ' ὅταν κληθῇς, εἰς τὴν ἑκατοντὴν ἀνάπλω· τῇ δ', Ὅταν ποιεῖς ἄρσας ἢ δῆπνον·  
 καὶ πάλιν, ἀλλ' ὅταν ποιεῖς δοχὴν, καλεῖται τὴν πώχης· ἐφ' ᾧ μάλιστα δῆπνον ποιεῖται. ἐπὶ τῇ,  
 30 Ἀνθρώποις εἰς ἐποίησιν δῆπνον μέλει, καὶ ἐκάλεισε πολλὰς· ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅθεν ἡ εὐφροσύνης  
 ἑρμῆς τὸ δῆπνον πρὸς τηροῖα, ἀπὸ τῆς φαρύγγος· καὶ φοιτητῆς μανίας ὀπιδόρπισται, καὶ τὸ καμ-  
 κόν. ἐπὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς τὰ πολλὰ τοῖς πολλοῖς τῶν δῆπνων χάριν. ἐγὰρ παρὰ μεταθήκῃ τὸ  
 παρασκευάσαι τῷ θημιερῇ καὶ, τῷ ἀνθρώπῳ λέγω, ὅτι καὶ τὸ τῶν σώζεσθαι χάριν· ἐπὶ  
 τῇ τῇ ἡδονῇ· ἐπεὶ μὴδὲ ὡφελῆσαι πεφύκε τὰ σώματα ἐκ τῆς πελυτελείας τῶν βρωμά-  
 των· παρὰ γὰρ τὴν ἀνάπλω, οἱ δ' εὐτελεστάτης χρώμενοι τροφαῖς, ἰσχυρότατοι εἰσι καὶ ὑγιεινότεροι  
 καὶ ἡσυχαιότεροι, ὡς οἰκέται, δεσποτῶν καὶ γεωργῶν, κτητόρων· καὶ ἐμὸν ῥωμαλεώτεροι, ἀλλὰ  
 καὶ φρονιμώτεροι, ὡς φιλόσοφοι· πλεονέκτων· ἐγὰρ ἐπέχουσιν τὴν νῦν τῆς τροφῆς· καὶ ἡπάτοις  
 αὐτὸν ἡδοναῖς. ἀνάπλω δὲ τῶν ὄντων ἐπὶ πρῶτον ἐστὶν τροφή· ἐπὶ αἰσῶν λογική· πάντα εἰς τὴν  
 ὑπομένει· πάντα ἐλπίζει· ἡ ἀνάπλω καὶ ἐπὶ ἐκπύσεως· μακάριος ὁ φάσις· ἄρσας ἐν τῇ  
 40 βασιλείᾳ τῆς θεῆς· χαλεπώτατον δὲ πάντων πτωμάτων, τὴν ἀπὸ τῶν ἀνάπλων ἀνάπλω ἐξ ἔσθ-  
 ρων ὀπιδόρπισται τῶν ζώων ῥίπτεται χαμῶν. καὶ οἱ μὲν δῆπνον ἡγεῖσθαι τὸ καταργεῖται· ἔαν γὰρ,  
 φησὶ, ἀφ' ὧν τὰ παρὰ τὸν μέν, ἀνάπλω δὲ μὴ ἔχω, καὶ δὲν εἶμι. ταύτης ὅλης ἀπὸ τῆς  
 γάμους ὁ νόμος· καὶ ὁ λόγος· καὶ ἀνάπλω κύριον τὸ θεόν σου, καὶ τὸ πλεονέκτων σου ἐν ἔσθρῳ  
 ἐστὶν αὐτῇ ἡ ἐπὶ πρῶτον εὐωχία· ἡ δ' ὀπιδόρπισται, δῆπνον κέκληται, ὡς ἐκ τῆς γραφῆς ἀπὸ δέ-  
 δεικται· δι' ἀνάπλω μὲν γινόμενον τὸ δῆπνον· ἀλλ' ἐκ ἀνάπλω τὸ δῆπνον· δῆγμα δ' εὐνοίας καί-  
 νωνικῆς καὶ εὐμεταδότου. μὴ βλασφημῶμεν ὅτι ἡμῶν τὸ ἀνάπλω· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῆς  
 50 θεῆς βρωσὶς καὶ πόσις, φησὶν ὁ ἀπόστολος· ἵνα [μὴ] τὸ ἐφ' ἡμέραν ἄριστον νοήθῃ, ἀλλὰ δικαιοσύ-  
 νη· καὶ εἰρήνῃ, καὶ χαρᾷ ἐν πνεύματι ἀγίῳ. τῆς δ' ὀφθαλμῶν τῆς ἀρίστης, τὸ ἄρσας τῶν ὄντων,  
 τὴν βασιλείαν τῆς θεῆς κατὰ τῆς· μελετήσας εὐφροσύνης ἀγίαν σωτήριον ἀνάπλω, ἔσθρῳ ἐκ κλη-  
 50 σίαν. ἀνάπλω μὲν ἔν χρεῖμα καθαρόν, καὶ τῆς θεῆς ἀγίον· ἔσθρῳ δὲ αὐτῆς, ἡ μεταδόσις· φροντὶς  
 δὲ, παιδείας ἀνάπλω, καὶ ἡ σφίσις λέγει· ἀνάπλω δὲ, τῆς νόμων αὐτῆς. αἱ δὲ εὐφροσύναι  
 αὐτῆς, ἐν αὐτοῖς ἡ ἀνάπλω ἐκ τῆς πανδήμου τροφῆς ἔχουσι, σωεσθαι εἰς αἰδὸν τρυ-



- „ Φίλῳ. ἀγάπη μὲν ἔν, δέπνον σὸκ ἔστιν ἡ δὲ ἐστίασις, ἀγάπης ἡρτήθη. Μαρίτωσιν γάρ, φησὶν,  
 „ οἱ υἱοὶ σου οὐς ἡγάπησας κύριε, ὅτι οὐχ αἱ γυνεὲς τῶν καρπῶν τρέφουσιν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ῥήμά  
 „ σου τὸς σὺ πιστεύοντες διέτηρες· ἔτι δὲ ἐπ' αὐτῷ ζήσεται ὁ δίκαιος. ἀλλὰ γὰρ τὸ δέπνον ἐστὶν λι-  
 „ πὸν ἡμῖν καὶ εὐζώνον, ὅστις τῆ δειον εἰς ἐξήγησιν· ποιήσεις αὐτὴν μίσην ποιότησιν, σὸκ ἀπαυδα-  
 „ γώγητον οὐδὲ τῆς· ἀγαθὴ γὰρ κυροτέρη [ αὐτάρκεια ] εἰς κρινανίαν ἀγάπη, ἐφόδιον ἔχου-  
 „ σα πλεόνειον, τὴν αὐτάρκειαν ἡ δὲ ἐφείσωσται τὴν τροφὴν δικαίαν ποσότητι μεμετρημένη, σωτηρίας  
 „ τὸ σῶμα διοικῶσα, ἐπὶ τὴν πλεονείαν ἀπένειμνεν πρὸς αὐτῆς· ἡ δὲ ὑπερβλύσκει τὴν αὐτάρκειαν  
 „ διαίτα, τὴν ἄνθρωπον κακῶς νοθεύει τὴν ψυχὴν, ὅστις φάλας ἡ εἰς [ τὴν ] νόσον ἐργαζομένη  
 „ τὸ σῶμα. καὶ μὲν πρὸς τῆς βλασφημίας δυσαναχέτωσιν πρὸς τὰς καρικίας ἡδοναί· λι-  
 „ χνεῖαν, λαιμαργίαν, ὄψοφάγαν, ἀπλησίαν, ἀδυναμίαν. μή τι ταῖς οἰκίαις τοῖς ὀνόμασι, καὶ 10  
 „ γαλαί, κελαί, καὶ μονομάχαι, καὶ τὰ ἄλλα τῶν παρὰ τῶν Φύλα· γαστρός ἡδονῆς οἱ μὲν, τὴν  
 „ λόγον οἱ δὲ, τὴν Φιλίαν· οἱ δὲ, τὴν ζῆν διδομένοι, ὅτι γαστρός ἐρποντες, θηρία ἀνδρείκελα,  
 „ καὶ εἰκόνα τῶν πατρὸς αὐτῶν τῶν λίχνης θηρίων. ἀσώτως τ' αὐτὸς οἱ καλέσαντες πρῶτον, εὐμεν δο-  
 „ κῶσιν αἰνέσασθαι τὸ τέλος αὐτῶν, ἀσώτως αὐτὸς, καὶ ἐκβλήσιν τὸ σπείρειν, νεοκῶτες. ἡ γὰρ  
 „ οὐχ ἔστι οἱ πρὸς τὰς λοπάδας ἀχολαίμενοι, καὶ τὰς μεμνημένας τῆς ἡδυσματων ἐπιεργίας, οἱ  
 „ παπινόφρονες, χαμαίγυνες, τὴν φήμερον διώκοντες βίον, ὡς ἐζησόμενοι· τῆς πάλανιζαι διὰ  
 „ Ἡοῦ τὸ ἄγιον πνεῦμα, ἡρέμα πρὸς ἀγάπης τὸ ὄνομα ὑπερελόμενον· ἐπεὶ μὴ καὶ λόγον ἡ  
 „ ἐστίασις τῶν· Αὐτοὶ δὲ ἐπίστησαν εὐφροσύνῃ, σφάζοντες μόσχους, καὶ θύοντες περὶ βαλῶν· λέγον-  
 „ τες, φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐτοὶ γὰρ διδομένησιν. καὶ ὅτι τὴν τοιαύτην τρυφὴν ἀμαρ-  
 „ τῶν λογίζονται, ὅτι φέρει· καὶ ἐμὴ ἀφείησται ἡ ἀμαρτία ὑμῶν αὕτη, ὡς αὐτὸς διδομένη. 20  
 „ ἐπὶ αὐτοῖς τῆς ἀμαρτίας θάνατον ἀναισθησάν, ἀλλὰ αὐτοὶ ποδὸς ἀμαρτίας θάνατον σωτηρίας  
 „ ὅτι κριναν. Μὴ εὐφρανθῆς δὲ ὅτι μιὰ τρυφὴ, ἡ σφία λέγει. ἐνταῦθα ὑπομνηστέον καὶ πρὸς  
 „ τὴν ἐδωλοφύτων καλεσμένων· ὅπως πρὸς ἄρα παραγγέλλεται διδομένη δὲν τέταν. μιὰ δὲ δο-  
 „ κῶ μοι καὶ βδελυρὰ ἔκῃνα, ὡς ἐφίπται τοῖς αἵμασι ψυχῶν ὑπερβλύσκειν τεκνῶν καταπ-  
 „ θνείων. Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς κριναν δαιμονίων γίνεσθαι, ὁ δὲ σφία λέγει· ἐπεὶ διχα σωζο-  
 „ μένων καὶ φθιμένων τροφῶν. ἀφελὲς τοίνυν τέτων, ἐδεδοτῶν· ἐπὶ ἐπὶ πρὸς ἐν αὐτοῖς διω-  
 „ μεις· διὰ δὲ τὴν συνείδησιν τὴν ἡμετέραν, ἀγίαν οὖσαν· καὶ τῶν δαιμονίων διὰ τὴν βδελυ-  
 „ ρίαν, οἷς ὅτι κατανόμασται, μουσχομένους· καὶ πρὸς τὴν διὰ τὴν τῶν ὀλιγοφρόνων τὰ πολλὰ  
 „ ὑπολαμβανόντων ὑδαρότητα, οἷς ἡ συνείδησις ἀσθενῶσα μολύνεται· βρώμα γὰρ ἡμᾶς ἐπαρα-  
 „ σήστω θείῳ· οὐδὲ τὰ εἰσιόντα κριναν τὸ ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξίοντα, φησὶ, ὅτι σφία λέγει. ἀδιάφο- 30  
 „ ρος ἄρα ἡ φυσικὴ χρῆσις τῶν τροφῶν· οὐτὲ γὰρ, ἐὰν φάγωμεν, πρὸς αὐτοῖς, φησὶν· ἔτι, ἐὰν μὴ  
 „ φάγωμεν, ὑπερβλέπει· ἀλλ' σὸκ εὐλογον, τραπεζῆς δαιμονίων μεταλαμβάνειν τὰς θείας με-  
 „ τῶν καὶ πνύματικῆς κατηξιωμένους τροφῆς. Μὴ γὰρ σὸκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πίνειν, φησὶν  
 „ ὁ δὲ σφίος, ἐπὶ γυναικας πρὸς ἀγάπην· ἀλλὰ κρατύνει δειλότητα τῶν ἡδονῶν, καλύπτει τὰς ὅτι  
 „ θυμίας. βλέπει ἔτι μὴ πρὸς ἡ ἐξουσία ἡμῶν αὕτη, πρὸς κερμα γυναικας τοῖς ἀσθενέσιν. ἐπὶ ἔτι  
 „ κατὰ περ ἀσθενέσιν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῶν πλεονείων παρὰ τὴν ἀγάπην  
 „ αὐτοῖς τῶν πατρὸς δωρημάτων· χρῆσθαι δὲ αὐτοῖς, ὡς ἀρχόντας, ἀπρὸς κριναν. Ἐγὰρ βασιλεύει  
 „ ἐτάχθημεν ἐκατακυριεύειν, ἐπὶ δὲ αὐτοῖς τοῖς βρώμασιν· ἀγαθὸν μὲν ἔν πρὸς τὸ ἀληθὲς  
 „ ἀναθροῦστας, τῆς ἄνω τροφῆς ἐξέχεσθαι τῶν θείας, καὶ τῆς ὄντως ὄντος ἀπληρώτως ἐμπί-  
 „ 32 πλάσσει θείας· τῆς βεβαίου καὶ μονίμου, καὶ καθαρῶς γενομένους ἡδονῆς. πρὸς τὴν γὰρ τὴν αὐ- 40  
 „ γὰ πρὸς ἐκδεχόμεναι δὲν ἐμφαίνει ἡ βρώσις ἡ Χριστοῦ. κομιδὴ ὅτι ἄλογον καὶ ἀχρεῖον, καὶ σὸκ  
 „ ἀνθρώπων, βοσκημάτων δίκην παίνόμενον, θανάτῳ τρέφεσθαι· κάτω βλέποντας εἰς γῆν,  
 „ τὰς σὸκ γῆς αἰεὶ κεκυφότες εἰς τραπεζῶν· τὴν λίχνην διωκόμενους ζῶν, τὴν ἀγαθὴν ἐνταῦθα  
 „ πρὸς κατορύσσοντας πρὸς τὴν σὸκ ἐσμέντων ζῶν· μόνον κελακύνοντας τὴν κατάποσιν, διὰ τὴν  
 „ πολυμύτοις γερόνασι μάχρῳι γεωργῶν. μὴ γὰρ ἀφαιρῶμεν τὴν συμπεφορα· ἀλλὰ τὸ ὀλι-  
 „ σθον τῆς σωτηρίας, ὡς συμφορὰν, ὑποπτεύομεν. διὰ παραιτητέον τὴν λιχνείαν, ὀλίγων πνύων  
 „ καὶ ἀναγκαίων μεταλαμβάνοντας· καὶ εἰ πρὸς ἡμᾶς καλεῖ τῶν ἀπίστων, καὶ πορεύεσθαι κριναν·  
 „ καλὸν γὰρ μὴ σταν αμύγνυται τοῖς ἀτάκτοις· ὡς τὸ παρατηγόμενον κελεύει ἡμῖν ἐσθιέν, μη-  
 „ 33 δὲν ἀπακρίνοσιν διὰ τὴν συνείδησιν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐκ μακρότερον ἀπεργῶν ὡς αὐτοὶ πρὸς  
 „ ἐπὶ τῶν. σὸκ ἀφελὲς ἔν παντελῶς τῶν ποιήτων βρωμάτων, ἀλλ' ἐπὶ αὐτὰ πρὸς ἀσθέν. 50  
 „ μεταληπτεῖν δὲ τῶν παραιτημένων ὡς πρὸς Χριστῶν· ἡμῶντας μὲν τὸν κεκληκῶτα, καὶ  
 „ τὴν ἀβλαβὴ καὶ ἀποστροφὴ τῆς σωουσίας κριναν· ἀδιάφορον δὲ ἡγουμένους τῶν ἐκ κριναν  
 „ ζομένων

- ζομένων τῶν πολυτέλειαν· καταφρονουῦντες τῶν ὄψων, ὡς μετ' ὄλγον σὺκ ὄντων. ὁ ἐσθίων, ὃ  
 μὴ ἐσθίωντα μὴ ἐξυθνεῖται· ὃ ὃ μὴ ἐσθίων, τὸ ἐσθίωντα μὴ κρινέτω. μικρὸν ὃ ὑποβάς, καὶ τῶν αἰ  
 πίων τ' παραγέλλας ἐξηγήσεται· ὁ ἐσθίων, λέγων, κυρίῳ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ· καὶ  
 ὁ μὴ ἐσθίων, κυρίῳ σὺκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ· ὡς εἶναι τῶν δικαίων τροφὴν εὐχαρι-  
 σίας· καὶ ὅτι αἱ εὐχαριστῶν, σὺκ ἀναλαβήται, περὶ ἡδονάς. εἰ ὃ ἐπεσσεύομεθα ἐπ' ἀρετῇ τῇ  
 σωεσθαιμένῳ πινάς, ταύτῃ παλιν ἀφικτὸν τῶν λίχνων τέτων βρωμάτων· ἐναργὲς ὑποδέγμα  
 ἀρετῆς σφας αὐτὰς περιτέλλας, ὡς Χριστὸν ἐχέκαμεν αὐτοί. Εἰ γὰρ πτῶν πύτων βρωμά-  
 των σκαδαλίζει τὸ ἀδελφόν, καὶ μὴ φάγω, φησὶ, τέτ' εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸ ἀδελφόν με σκα-  
 δαλίσω. ὁλίγη ἐγκρατείας κερδαίνω τὸ ἀνθρώπον. μὴ γὰρ σὺκ ἐχομεν ἐξέσται φαγεῖν καὶ πίνειν·  
 10 καὶ τῶν ἀληθῶν ἐπιγνώκαμεν, φησιν, ὅτι δὲν εἰδωλον ἐν κόσμῳ, ἀλλὰ μόνον ὁ ὄντως ἐστὶν εἰς  
 ἡμῶν θεός, ἐξ οὗ πᾶσι πᾶσι· καὶ εἰς κύριος ἰησοῦς. ἀλλὰ ἀπόλυτῳ, φησὶ, τῇ σὴ γνώσῃ ὁ ἀδελ-  
 φὸς ἀδελφῶν, δι' ἃν Χριστὸς ἀπέθανεν. οἱ ὃ τῶν συνεδῶν τῶν ἀδελφῶν ἀδελφῶν,  
 εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνουσιν. ταύτῃ τοι ὁ ἀπόστολος, εὐλαβούμενος περὶ ἡμῶν, πᾶσι πᾶσι ἀγαπᾷ-  
 ναι, μὴ πᾶσι ἀμαρτάνουσι φάσκων. εἰ πῶς ἀδελφὸς λεγόμενος, εὐερίσκοιο πᾶσι, ἡ μισῆς, ἡ  
 εἰδωλόλατρε, τέτῳ μὴδὲ συνεσθίειν· ἢ τὸν λόγον ἢ τὸ ὄψον ὑποπτεύων τὸ μολυσμένον ἐν τῷ  
 θεῷ, κατὰ περὶ καὶ τῶν δαιμονίων πᾶσι τραπίζας. καλὸν μὲν ἔν τῳ μὴ φαγεῖν κρέα, μὴδὲ οἶνον  
 πίνειν, αὐτὸς τὸ ὁμολογεῖ, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Πυθαγόρας· θηρίον γὰρ μάλλον τετόγι· καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν  
 ἀναθυμίασις, θολωδὲς ἐστὶν ἔσθαι, ὅτι σκοπεῖ τῇ ψυχῇ. εἰ δὲ πῶς καὶ τῶν μεταλαμβάνει, ἐχ-  
 ἀμαρτάνει· μόνον ἐγκρατῶς μετῄχεται μὴ ἐξέχομενος μὴδὲ ἀπρητημένον αὐτῶν, μὴδὲ ὅτι  
 20 λαιμαργῶν τῷ ὄψι· ὑποχρῆσθαι γὰρ αὐτῷ φωνῇ· μὴ ἐνακεν βρώματι κατὰ λυεῖν ἔργον ὃ θεῷ  
 λέγουσα. αἰσῆτα γὰρ σφοδρὰ θαυμάζειν καὶ τηγνέειν τὰ παρατηρήμενα τῇ δημῳδῶσιν ἐστᾶ-  
 σιν, μὴ τῶν ἐν λόγῳ τευφλῶν· πολλῶν δὲ ἐστὶν ἀναητότερον τὰς ὄψεις πᾶσι περὶ ψήμασι δε-  
 δουλωκέαι, συμμεταφερομένης αὐτῶν, ὡς εἰπὲν, τῆς ἀκρασίας πρὸς τῶν ἀγαθῶν. πᾶσι  
 ὃ σὺκ ἀχρεῖον τὸ ἐπαίσιον τῇ κλισίᾳς, μονονουχὶ τῷ πρὸς ὁπασιν ὁπρῶν πᾶσι  
 πᾶσι, κατὰ περὶ ἐκνοσῆας, τῆς κλισίας περὶ κλισίας· τὸ δὲ θρυλῆ μένον τέτ'· ἵνα παλαιωμέ-  
 νῳ λάβῃσι τῶν αἰτίων ἀπὸ τῆς ἀναπνοῆς· πᾶσι ὃ σὺκ ἀλογον, τὰς χεῖρας ἐπιμύσειν πᾶσι ἡ-  
 δύσμασιν, ἢ συνεχῆς ὅτι τῶν ἐκτείνειν, σὺκ ἀπογευόμενων, ἀλλ' ἀφαρπαζόντων δίκλῳ, ἀ-  
 μέτρως καὶ ἀρχιμόνως ἐμφορεμένους· ἐστὶ γὰρ ὅτι τὰς πύτας ὑπὸν ἢ κυσὶν ἀπὸ τῶν λαβρότητων  
 μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις ὁμοιωμένους, τὰς χορτὰς ἐσθαι πᾶσι δόντας, ὡς καὶ τὰς γνάθους ἅμα ἁμ-  
 30 φῶ ἐξογκῶσαι, τῶν περὶ τῷ πρὸς ὁπασιν ἀγρίων περὶ πᾶσι· πᾶσι ὃ καὶ ἰδρῶτα περὶ χεῖ-  
 ρων τῇ ἀπλησίᾳ συνεχομένων καὶ ἀδμονῶν ὑπὸ ἀκρασίας, ὡς μένης καὶ ἐπὶ εἰς ἀκεί-  
 νῳ πᾶσι ἐκκλινῶν τῷ πρὸς, ὡς περὶ εἰς ἐφῶδον, σὺκ εἰς ἀνάδοσιν, ἀποπτημένων τῶν ἐδεσμάτων.  
 πανταχῇ ὃ κακὸν ἔσθαι ἀμετρία, περὶ τὰς πρὸς μάλιστα διελέγχεται. ἡ γὰρ ὁ ψοφαγία, ἐ-  
 δὲν ἐπὶ πᾶσι ἢ ἀμετρία περὶ τῶν ὄψων· καὶ ἡ λαιμαργία, μανία περὶ τῷ λαιμόν· καὶ ἡ γαστρι-  
 μαργία, ἀκρασία περὶ τῶν πρὸς· ὡς ὃ καὶ τὸν ἄνθρωπον, μανία ὅτι γαστέρα· ἐπὶ μάρ- 33  
 γῳ, ὁ μεμηνώς. τὰς ὅτι ἐπὶ ἀσπῶς ἐν μελετῶντας ἀδικεῖν, ὁ ἀπόστολος ἀνακρέων λέγει·  
 ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δέπῳν περὶ λαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν· καὶ ὅς μιν, πᾶσι ὃς ὃ, μεθύει. μὴ γὰρ  
 οἰκίας σὺκ ἔχει πᾶσι τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν· ἢ τὸ ἐκκλησίας τῶν θεῶν καταφρονεῖται, καὶ κατωχύνει  
 πᾶσι μὴ ἔχοντας· παρὰ ὃ πᾶσι ἔχουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐσθίοντες, οἱ ἀπληστοί, αὐτοὺς κατωχύνου-  
 40 σιν· ἁμῶν ὃ πᾶσι κακῶς· οἱ μὲν, τὰς μὴ ἔχοντες βεβαρηκότες· οἱ δὲ, τῶν ἀκρασίαν τῶν  
 σφῶν παρὰ τοῖς ἔχουσιν γεγυμνωκότες. αἰαγκαλῶς ἄρα πᾶσι τὰς ἀπρηυθελακῶν, καὶ πᾶσι  
 δέπῳς ἀφαιδέστρον παραχρημένους, τὰς ἀχρεῖας, οἱς μὴδὲν ἱκανόν, ἀποταθεὶς ὁ ἀπόστολος,  
 πάλιν ἐκ δούτερον ἔρρηξε φωνῇ ἀνακατηκῆν· Ὡστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς τὸ φα-  
 γεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. εἰ δὲ πῶς πᾶσι, ἐν οἴκῳ ἐσθίει· ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνερχῆσθε. ἀφ-  
 κτῶν ἐν δολοφρεπείας ἀπάσης ἐκ ἀκρασίας, τῶν παραληγμένων κοσμίως ἐφαπτομένοις, ἀμό-  
 λωτον καὶ τῶν χεῖρα ἐπὶ τῶν ἐρωμένων ἐπὶ γάμον φυλάττειν, τὸ εὐχρημὸν ὃ πρὸς ὁπασιν ἀπλη-  
 ρῶσιν ἀδιδόστρον, σὺκ ἀχρημῶσιν ἐδὲ περὶ τῶν κατὰ πᾶσι· ἀλλὰ τῶν μὲν χεῖρα μὴ τὰς εἰς  
 ἐκ ἀπλησμάτων ἐκτατῶν· παραφυλακτῶν γὰρ ἐπὶ τὸ φθέρειν ὅτι ἐν ἐσθίοντα ἅμα· ἀφ-  
 πῆς γὰρ καὶ ἁσμη· ἢ φωνῇ γίνεται, πᾶσι τοῖς γνάθοις ἐνοχωρουμένη· καὶ ἡ γλῶσσα τῇ  
 50 τρῶφῃ πεζομένη· τῇ γὰρ φύσιν ἐνεργείας ἀπαποδοσθῆναι, τῶν πρὸς φῶν ἐκδίδωσι τεθλιμ-  
 μένῳ. ἀλλ' οὐδὲ ἐσθίειν ἅμα καὶ πίνειν καθήκει· ἀκρασίας γὰρ τῆς μεγίστης συγχρῶν τὰς κη-  
 ρούς, ὡς ἀχρηστὸς ἀσύνφῳν. Ἐἴτε ἐσθίειτε, φησὶν, εἴτε πίνετε, πάντα εἰς δόξαν θεῷ ποιῆτε·

σοχαζόμενοι τ' ἀληθῆς εὐπλείας, ἡ μὲν μοι δοκεῖ καὶ ὁ κύριος αἰνίζεσθαι τὰς ἀρτεις εὐλογή-  
 σαι, καὶ τὰς ἰχθύας τὰς ὀπίσ, οἷς κατὰ ὥχῃσεν τὰς μαθητὰς· τ' ἀπεύρεγχε τροφῆς καλὸν εἰση-  
 γάμενος ὑποδύγμα. ὁ γὰρ ἰχθύς σκῆνος, ὃν καλεῖσθαι οὐκ ἐκ κυρίας Πέτρος εἶλεν, εὐκλον καὶ  
 αὐτὸς καὶ προσώρητον καὶ σώφρονα αἰνίττειν τροφὴν· ἀφαιρεῖν γὰρ τοῖς ὑποτίθειται διὰ τ' ἐξ ὕδατος  
 αἰονίων ὅτι τ' ἐκ δικαιοσύνης δέλεαρ, τὴν ἀσωτίαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν, ὡς πινόμενα τῶν  
 ἰχθύος· ἵνα χωρίσῃ τὴν κενοδοξίαν, καὶ τὸν σπῆρα πῶς πλώνας δὲς, τὴν Καίσαρ· ὁποδὲς τῶ  
 Καίσαρι, φυλάξῃ τὰς θεῶν τῶν θεῶν. ἔχει δὲ καὶ ἄλλας ὀπλίστας, ὅσας ἀγνοομένους ὁ σπῆρ·  
 ἀλλ' ἔχῃ ὁ παρὼν ὀπλίστας· τ' ἐξερρασίας κερὶς. ἀπεχρη· ὑπομνήσεις, συγχρωμένων ἡμῶν  
 εἰς τὸ πρῶτον, ὅσας ἀπάδουσαι ἔργα πῶς αἰῶσι· ὅπερ ἡδὴ πολλάκις πεποιηκαμεν, πρὸς  
 τὸ κατεπεῖρον· ζητήματα· τὴν πολυφελή περὶ ἐλκοντες εἰς ἀρετῆας τῶν φυτοδομένων ὑπὸ 10  
 τῶ λόγου πηγῶν. καὶ γὰρ εἰ πάντων μεταλαμβάνειν ἐξέτι μοι, ἀλλ' ἔτι πάντα συμφέρει· παχὺ γὰρ  
 κατεπίπλουσιν ὅτι τὸ δρᾶν τὸ μὴ εἶναι, οἱ πάντες δρῶντες ἀεὶ εἶναι. ὡς δὲ ἡ δικαιοσύνη διὰ πλεονε-  
 ξίας οὐ περὶ γίνεται, καὶ δὲ ἡ σωφροσύνη δι' ἀκροασίας· ἔτι καὶ ἡ τῶν Χριστιανῶν διαίτη, ἡδυπα-  
 θεῖα περικταται· πόρρω γὰρ ἐστὶ τῶν παρρησιῶν ἐδισμάτων, ἡ τραπεζα τ' ἀληθείας. εἰ γὰρ καὶ  
 τὰ μάλα ἐνεκεν τῶν ἀνθρώπων ἐγέρει τὰ πάντα, ἀλλ' ἔτι πᾶσι χρηστὰ καλὸν, ἀλλ' ἔτι αἰεὶ καὶ  
 γὰρ καὶ ὁ κερὶς, καὶ ὁ χρόνος, καὶ ὁ χρόνος, ὅτι πρὸς τι, ὅσας ὀλίγῳ τῶν παιδαγωγουμένων πρὸς  
 τὸ λυσιτελεῖς ἐνδιδῶσι ῥοπῶν· καὶ τὸ γὰρ ἐστὶν ὀπλίστας, ἰσχυρὸν ἔχει κατεργασίαν τ' ὀπλίστας  
 βίον· καὶ πλεονέκτης ἐστὶν ἐκκλησιαστικός, καὶ βλέπων ὅξυ, ἀλλ' ἡ τυφλώτης αὐτῶν τὴν γαστριμαργίαν  
 περὶ οὐσία. οὐδὲς δὲ ἐστὶ πένης εἰς τὰ ἀναγκαῖα· οὐδὲ περὶ οὐρατῆς ποτε ἀνθρώπου· ὁ γὰρ καὶ  
 τὰ πλεῖστα, καὶ τὰ νηκτά, καὶ, σινελόντι εἰπῶν, τὰ ἄλογα ζῶα διατρέφει. εἰς ἐστὶν ὁ θεός. λέει 20  
 πει δὲ αὐτοῖς καὶ ἐν ὁποῦ μὴ μελεμνῶσι τροφῆς· ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν ἀμείνων, ὅσων καὶ κύριοι,  
 καὶ τῶν εὐκλείων· ὅσων σωφρονέστεροι· γιγνώσκοντες δὲ, οὐχ ἵνα ἐδιδῶμεν καὶ πίνωμεν, ἀλλ' ἵνα ὡ-  
 3 μαν εἰς ὀπλίστας γιγνώσκοντες τῶν θεῶν. Δίκοι· γὰρ, φησὶν, ἐδιδῶν, ἐμπύπτωσιν τῇ ψυχῇ·  
 καὶ οὐκ αἰεὶ τὸ ἀσβῶν ἐνδεῖς, ἀκαταπαύστου λιχνείας ὀρεζόμενοι. πολυτίμια· ὅσας εἰς δόξαν  
 σιν ἐρμον, ἀλλ' εἰς μετὰ δόξαν κρινωνικῶν ὀπλίστας. διὸ παραφυλακτῶν τ' βρωμάτων  
 ἀμὴ πηλῶντας ἡμᾶς ἐσθίειν ἀναπέτῃ, γηπεύοντες τὰς ὀρέξεις. μὴ γὰρ ὅσας ἐνέσι καὶ ἐν εὐπλείας  
 σώφρονι πολυειδία ἐδισμάτων ὑμῶν; βολβοὶ, ἐλαῖαι, λαχάνων ἑνία, γάλα, τυρὸς, τὰ πε-  
 3 ὠραῖα· εἰρήματα· τὰ παρὰ τὰ ζώων ἀνδρῶν, καὶ ὀπίσθεν κρέως, ἡ ἰφθῆ, μετὰ δόξαν. ἔχει-  
 3 πει βρωσιμον ἐνθάδε; εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὰς μαθητὰς· καὶ τὴν αἰάσασιν· οἱ δὲ, ἅτε ὑπὸ  
 4 αὐτῶν εὐτέλειαν ἀσκήν διδιδάγμενοι, ἐπιδῶκαν αὐτῶν ἰχθύος ὀπίσ μέρ· ὁ φαγὼν ἐν ὧπον 30  
 αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς, φησὶν ὁ Λεκάς, ὅσα εἶπεν. πρὸς τῆς καὶ τῶν τροφῶν κερῶν ἀμοιρούς  
 περὶ οὐρατῆς τὰς δειπνῶντας καὶ λόγον. τῶν γὰρ τῶν βρωμάτων ὀπλίστας, οἷς αὐτοῖς χεῖν  
 αὐτῶν ὑπάρχει διχα πυρὸς, ἐπεὶ καὶ ἐπιμότερα· διύπτα δὲ, τὰ εὐτέλεστερα, ὡς περὶ ἡκαμεν.  
 τῶν δὲ ἀμφοῖν τὰς φλεγμονῶν κυπιάζοντων τραπέζας. τὰ σφέτερα πηλυνμένων πᾶσι  
 δαίμων κατηγέρει λιχνότητος· ὃν ἐγὼ καὶ ὅσας ἀνὰ ἰσχυρῶν καὶ οὐρατῆς περὶ οὐρατῆς, καὶ δαι-  
 μόνων κάκιστον, ὅτι ἐξωλέσκατον παρὰ τὴν ἰσχυρίαν ἔνθετος ἀτεχνῶς τῶν ἐγὼ κατηγέρει καλῶν. ἀ-  
 μεινον· ὅτι πολλῶν· ὅτι δαίμονα ἔχειν σῶν οἶκον, εὐδαίμονα γηπεύει. εὐδαίμονα· ὅτι ἐν χεῖρσι δειπνῶν  
 ἐξετάζειται. Ματθαῖος μὲν ἔν· ὁ δόξολος, περὶ οὐρατῆς ἀκροδύων ἐκ λαχάνων, ἀνδρῶν κρεῶν,  
 μετελαμβάνειν· Ἰωάννης· ὅτι περὶ οὐρατῆς τὴν ἐγκράτειαν, ἀκρίδας ἐκ μέλιτος ἡδίστον ἄχρειον. ὡν· ὅτι  
 3 ἀπείχετο· ὁ Πέτρος· ἀλλ' ἐπὶ αὐτὸν ἐκαστος, ὡς ἐν τῇ Πράξει τῶν δόξολων γέγραπται· καὶ 40  
 3 θεορῆ· τὸ ἔργον ἀνεωγμένον καὶ πεισθέν· τῇ τῶν δειπνῶν ἐκδεδεμένον ὅτι τῇ γῆς· πάντες  
 3 τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς καὶ τὰ πτερόεντα· ὅτι ἐν αὐτῶν καὶ ἐγὼ φωνή πρὸς αὐ-  
 3 τὸν, Ἀνάστα, καὶ ἴθυσον, καὶ φάγε. Πέτρος· ὅτι εἶπε· Μηδαμῶς κύριε, ὅτι ἐδέσπετο φαγὼν πᾶν κρι-  
 3 νον καὶ ἀκάθαρτον· καὶ ἡ φωνὴ πάλιν πρὸς αὐτὸν ἐκ δεξιῶν· ὁ θεὸς ἐκαθάρισεν, σὺ μὴ  
 3 κρίνεις. καὶ ἡμῖν· ὅτι ἄρα ἀδιάφορος ἡ χρησιμότης. Οὐ γὰρ τὰ ἐσπερχόμενα εἰς τὸ σῶμα, κρίνεις τὸν ἀνθρώ-  
 3 πον, ἀλλὰ ὁ θεὸς τῆς ἀκροασίας διὰ τῆς κενῆς. ὁ γὰρ τοῖς θεοῖς, τὸ ἀνθρώπινον πλάσας, Πᾶσι τοῖς  
 3 μῖν, εἶπεν, ἔστω εἰς βρωσιν. Λάχανα· ὅτι ἀγάπη, ἡ μόχον· ὅτι δολιότης· ὅτι ἐν τῇ ὑπομνή-  
 σκεῖται περὶ οὐρατῆς λόγος, ὡς καὶ τὰ λάχανα ἡ ἀγάπη· ὅτι ἀγάπη, τὰ δειπνῶν παρὰ τὴν πεί-  
 3 ἐν οἷς ἀγαθὴ μὲν ἡ μέση κατὰ τῆς· ἐν πᾶσι μὲν, οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ ἐν τῇ ἀμφοῖν τὴν ἐστῆσιν  
 παρὰ τὴν σκῆ· ἐπεὶ αἱ μὲν ἀκρότητες, σφαλεραί· αἱ μεσότητες δὲ, ἀγαθαί· μέσον δὲ ἐστὶ πᾶν 50  
 τὸ ἀνενδές τῶν ἀναγκαίων· αἱ γὰρ καὶ φύσιν ὀρέξεις, αὐτῶν περὶ οὐρατῆς. Ἰουδαίοις  
 3 διὰ τοῦ νόμου, οἰκονομικῶς τὰ κατὰ γῆν ἡ εὐτέλεια· κυρίων γὰρ ὅσων ἀφείλετο  
 3 ὅτι

τῶν χρησιν ὁ παιδαγωγὸς αὐτῶν, διὰ Μωσέως αἰτίας προσέπων· κεκρυμμένας μὲν τὰς παιδ-  
μαλίας· ἐμφανείς ᾗ, τὰς σαρκίαι· αἷς καὶ πεπιστεύκασι τοῖς μὲν, οἷν δὲ ἐπὶ διχηλά· τοῖς  
δὲ, ὅτι τῶν τροφῶν μηρυκάται· τὰ δὲ, ὅτι ἄρα σὺν ἔχει μόνα τῶν ἐνυδρῶν λεπίδας· ὡς ἐλί-  
γα παυτέλως ἀπολείπειται πρὸς τῶν τροφῶν αὐτοῖς ὅτι τῆδεα. ὧν ἡ ἐφῆκεν ἀπειδοῦ, τὰ  
λιν κεκώλυκε τῶν τῶν θνησιμῶν, τὰ πεδωλοῦσα, τὰ τε ἀποπιπνυμένα. ἔδὲ γὰρ τῶν  
ψαύειν θῆμις, ἐπεὶ γὰρ ἀμήχανον χρώμενον τοῖς ἡδέσιν, ἀποσπῶναι τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν, τὴν ἐνα-  
πῆσαν ἀντίθηκεν ἀγωγῶν· μέχρις αὖ ἐκλύσῃ τὴν ἐκ τῶν ἐθους ὅτι τὴν ἡδυπαθῆσαν καταδρομὴν.  
ἀνθρώποις ᾗ, τὰ μὲν πολλὰ βλάβην καὶ λύπην ἐξήνευσεν ἡδονή· δύσπαθῆσαν ᾗ καὶ λήθην καὶ  
ἀφροσύνην ἢ πολυτροφία ἐνίκησεν τὴν ψυχῇ. εὐαυξή ᾗ καὶ τὴν παίδων τὰ σώματα γίνεσθαι φά-  
10 σιν, εἰς μὴκρον ἐπιδιδόντων· ἀπὸ τῆς ἐλλείψεως τροφῆς· ἢ γὰρ καλύπτει τὸ ἀνατρεχόν εἰς αὐξήσιν  
πνεῦμα, τὴν πολλῆς τροφῆς ἀνὴρ φραγίσσης τὸ εὐπνοῦν ἔσθ' ὁρόμου. ὅθεν κατηγορῶν ἔσθ' ἑρῶν ἡ  
βίου, ὅτι τῶν ἀληθῶν ἐξήλωκας τὴν φιλοσοφίαν Πλάτων, τὴν ἐναυσμα τὴν Ἑβραϊκῆς φιλοσοφίας  
ζωπυρῶν. Ἐλθόντες δὲ με, φησὶν, ὁ παῖς λεγόμενος αὐτῷ βίβλιν· εὐδαίμων, ἰταλικῶν τε καὶ συ-  
ρακουσίων τραπέζων πλήρης. οὐδαμῇ ἑδαμῶς ἤρεσε, δις τῆς ἡμέρας ἐμπιπλάμενος ζῆν, ἢ μὴ  
δεῖποτε μόνον καὶ μῶμων νύκτωρ· καὶ ὅσα τῶν ὅτι τῆδεα συνέπειται τῷ βίῳ. ἐκ γὰρ τῶν  
οὐτ' αὖ φρόνιμα· οὐδέ τις πρὸς αὐτὸν ἡμέρας τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἀνθρώπων διώσται ἐκ νέου ὅτι τῆ-  
δεῶν πιαῦται, οὐδ' οὕτω θυμασὴ φύσις κρατηθήσεται. ἢ γὰρ ἄπυσ· αὐτῷ ὁ Πλάτων τῶν Δαδιδ,  
ὅς ἐστι τῇ πόλει τῇ ἐαυτῶν τῶν ἀγίαν ἰδρύων κίβωτον ἐν μέσῃ τῇ σκληρῇ παντὶ τῷ ὑπερκέω εὐφρο-  
σύνην ποιήσας λαῶν, ἐναντίον τῶν κυρίου, διμετέροισιν εἰς πᾶσαν τὴν διώσταιν ἔσθ' ἰσραὴλ δὲ  
20 αὐτὸς ἕως γυναικὸς, ἐκάστω κελευρίδα ἄρτε, καὶ ἐχαρίτω, καὶ λάχανον ἀπὸ τηραίνου. αὐ-  
πάρκης αὐτῇ ἡ τροφή ἢ ἰσραηλιτικὴ ἢ ἐθνικὴ, περὶ τῆς σώφρων οὐδὲ ἂν μελήσῃ πρὸς ἡμέ-  
ρας ὁ χρώμενος αὐτῇ, τὴν νοῦν ἐγκατερύξας τῇ χειρί· τῶν ἰχθυῶν καλούμεν ὄντων τὰ μάλι-  
στα εἰσκήσας· ὃν δὲ φησὶν Ἀριστοτέλης μόνον τῶν ἄλλων ζώων ἐν τῇ καρδίᾳ ἔχειν. τῶν  
ἐκτραπέλογασιν ἐπιχαρμῶν καλῶν ὁ κωμικός. ποιοῦσι τῶν ἀνθρώπων οἱ εἰς χάστερα πεπι-  
35 σκότες, ὧν θεὸς ἡ καρδία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰχμῇ αὐτῶν, οἱ τὰ ὅτι τῆδεα φρονοῦντες. τῶν  
ὅτι ἀραθὰ πρὸς ἡμεῖς ἐστὶν ὁ δόξολογῶν· ὧν τὸ πᾶν, ἐπὶ τῶν, ἢ ἀπώλεια.

Πῶς τῶ ποτὶ πρὸς ἐνέκλειον.

β.

30 Οἶνον ἢ ὀλίγω χεῶν, τῶν Τιμοθέω ὑδροποτῆντι, διὰ τὸ σμάχον σου, φησὶν ὁ δόξολογῶν·  
παγκάλωτος νοσηλευμένῳ καὶ παλαῶντι σώματι κατὰ πληλὸν τὸ ὅτι τῶν βοήθημα πρὸς φέ-  
ρων· ὀλίγον ἢ ἐκκρίνων τῶν, μὴ λάβῃ τὸ βοήθημα διὰ πλεονέκτης ἄλλης θεραπείας δεόμενον.  
Φυσικὸν μὲν ἔναι καὶ νηφάλιον ποτὴν ἀναγκαῖον διψῶντι ἐστὶν ὕδωρ. τῶν ἐκ τῆς ἀκροτόμῃς πί-  
της κατὰ θόμον τοῖς παλαιαῖς τῶν Ἑβραίων, μόνον τροπὸν σωφροσύνης ὁ κύριος ἐχορήγῃ πρὸς  
τὸν· νήφειν ἢ μάλιστ' ἐχρῆν τῶν ὅτι τῶν πλεονεχόντων. ἐπὶ τῇ ἡ ἀμπελῶν ἢ ἀγία τὸ βότρυς ἐβλά-  
σησεν τὸ πρὸς φησὶν. τῶν σημῶν τοῖς εἰς ἀνάπαισιν ἐκ τῆς πλεονεχίας πεπαιδαγωγημένοις, ὁ μέ-  
γας βότρυς, ὁ λόγος ὁ ὑπερῆμων· θλίβεις, ἔσθ' αἵματι τῆς σαφυλῆς ὑδατὶ κίρνασθαι ἐθε-  
λήσας ἔσθ' ὁ λόγος, ὡς ἢ τὸ αἷμα αὐτῶν σωτηρίᾳ κίρναται. διπλὸν ἢ τὸ αἷμα ἔσθ' κυρίου· τὸ μὲν γὰρ  
ἐστὶν αὐτῶν σαρκικόν, ὡς τὸ φθορᾶς λελυτρώμεθα· τὸ ἢ, πρῶμα πικρὸν, τῶν τῶν ὡς κεχρίσμεθα. καὶ  
40 τῶν ἐστὶ πᾶν τὸ αἷμα ἔσθ' ἰησὺς· τὸ κυριακῆς μεταλαβῶν ἀφθαρσίας· ἰσχύς ἢ ἔσθ' ὁ λόγος τὸ πνεῦ-  
μα, ὡς αἷμα σαρκὸς. ἀναλόγως τοίνυν κίρναται, ὁ μὲν εἶναι τῶν ὑδατῶν τῶν ἢ ἀνθρώπων, τὸ πνεῦ-  
μα· καὶ τὸ μὲν, εἰς πίσιν εὐωχεῖ, τὸ κράμα· τὸ ἢ, εἰς ἀφθαρσίας ὁδηγεῖ, τὸ πνεῦμα· ἢ ἢ ἀμ-  
φοῖν αὐτῶν κράσις, πρὸς τὴν καὶ λόγος, εὐχαριστία κέκλην, χάρις ἐπαγνουμένη καὶ καλή· ἢ  
οἱ κτ'· πίσιν μεταλαμβάνοντες, ἀγιαζόν· καὶ σῶμα καὶ ψυχὴ· τὸ θεῖον κράμα τὸ ἀνθρώπου  
ἔσθ' πατρικῆς βουλήματι πνεύματι καὶ λόγῳ συγκρινάμεν· μυστικῶς καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς μὲν  
τὸ πνεῦμα ὡς αὐτῶν τῇ ἀπ' αὐτῶν φερόμεν ψυχῇ ἢ ἢ σάρξ, τῶν λόγων· δι' αὐτὸν ὁ λόγος· γέροντες  
σάρξ. ἄρα μὲν τοίνυν τῶν αὐστηρὸν ἐπανηρημένους βίον, καὶ τὸ σωφροσύνης τὸ φάρμακον ὅτι  
ποθῶντας τὸ ὕδωρ· φεύγοντας ἢ ὅτι μάλιστ' ἀπὸ τῶν τῶν οἶνον, οἶον πρὸς ἀπλήν. δρέσκεις ἔν  
τῶν πᾶσιν, καὶ τὰς κόρας ὡς ὅτι τῶν πλεονεχίας, ἀπὸ τῶν τῶν φαρμάκου τῶν τῶν οὐ γὰρ κατὰ ἡλὸν  
50 ζέσση ἡλικία τῶν ὑγρῶν τὸ θερμότητι ἐπεγχεῖν, τὸ οἶνον, οἶον πρὸς ἐπεχέουσαν πρὸς ἔσθ' ὁρ-  
μῶν πρὸς ἀχρῆς, καὶ φλεγμονοῦσιν ὅτι τῶν μῆτις, καὶ διὰ πορὸν ἢ τῶν ἐκκαίεται· πρὸς πᾶσι τῶν οἱ  
νέοι, ἐνδοθέν χλιασόμενοι, ὅτι τῶν ὁρῆς εἰς γίνον· ὡς δὲ πρὸς πᾶν αὐτῶν τῶν βλάβην ἐλέγχεται.

F 3

- Διὰ τὴν σωματικὴν πεπαιγμένην ἡγεσίαν ἢ παρορμήσειν τῶν τῆς ἐπιθυμίας μελῶν, ὁρῶσι γὰρ αἰσά-  
 δεστον ἀναζέοντες οἶνον, καὶ οἰδῶσι μαστί τε καὶ μόρεα, προκηρύσσοντες ἤδη πορνείας ἐκόντα·  
 καὶ τὴν ψυχῆς τὸ τραῦμα φλεγμάνειν ἀναγκάζει τὸ σῶμα σφιγγμοὶ τε αἰσιδεῖς πειρηγίας  
 διώκουσιν εἰς παρνομίας ἐκκαλέμενοι τὸν κόσμον. ἐνθὺν δὲ ἡδὴ τῆς ἡλικίας τὸ γλυκὺ ὑπερ-  
 βάλλει τὴν αἰδέειν τῆς ὀρέας. χρὴ δὲ, ὡς ἐνὶ μάλισται, κατασκευασθῆναι πρῶτον τὰς ὁρμὰς τῶν αἰ-  
 φαιρουμένων μὲν τὸ ὑπεκκαύμα τὸ τῆς ἀπῆλθης βακχικόν· ἐπὶ δὲ χέοντα δὲ τὸ ἀντιφάρμακον τῆς  
 ἐκζέσεως, ὃ καὶ τὴν ψυχὴν τυφομένῃν ἤδη κατέχει, καὶ τὰ μόρεα ἐφίξει διαιδουῦντα, κα-  
 τακρημίσσῃ τὴν ἐρεθισμὸν τῆς ἡδὴ σαλευομένης ἐπιθυμίας. οἱ δὲ ἀκμάζοντες, μετῃ μέρας μὲν δρι-  
 στυ μεταλαβόντες, οἷς κατέπληλον τὸ ἄρσεν, ἄρτι μόνον ἀπογινούσμενοι, ἀπὸ χέοντων πᾶμπαν  
 τῶν ποτῶν, πρὸς τὸ αἰσινέοντα τὴν πεπληνῆν ὑγρότητά, αὐτῶν ἀνασφορῶν ἐκκινούμενῃν ξηροφασία. 10  
 καὶ γὰρ τὸ συνεχὲς πίνειν καὶ ἀπομύσσειν, καὶ περὶ τὰς σκηνίστας ἀπὸ τοῦ ἀκράτου, ἀκρασίας περὶ μέτρον  
 ἐκ τῆς ἀμέτρου πρὸς φέρειν ὑπερχομένων τῶν ὑγρῶν τῷ σώματι. εἰ δὲ καὶ ἐπιγίνοιτο διψᾶ, δρι-  
 κείῳ ὑδατὶ τὸ πᾶν ὅσον πολλῶν· ἔδδὲ γὰρ ὑδατὶ ἀνέδδω ἐμφορεῖται κατὰ τὴν, ὡς μὴ ἐκκλύ-  
 ζοιτο ἢ τρυφῇ, καταλαίνοιο δὲ εἰς πέψιν κατατρεφόμενων μὲν εἰς τὸ ὄγκον τῆς σπίνης, ὀλίγων δὲ  
 παντάπασιν εἰς τὰς σκηνίστας χωρέων. περὶ δὲ καὶ ἄλλως ἔστιν ἡ φρονήσις φρονήσις μὴ οἰνοβαρῆν·  
 ὁ γὰρ ἀκρατὴς, καὶ τὸν κωμικόν, ὀλίγα ἀναγκάζει φρονεῖν, μή τι δὲ οὐδὲ σωφρονεῖν. εἰς δὲ  
 εἰσέραν, τῶν δειπνῶν περὶ τὴν ὥραν, οἶνον χρῆσθαι· ἐπὶ δὲ μὴ κέτι πῶς ἀναγνώσασθαι σχολάζου-  
 μεν πῶς νηφαλιωτέροις. τοτὶ καὶ ἀπὸ ψυχρότερον καὶ τὸ πεινέον παρὰ τὸ μετῃ μέρας γίνεσθαι.  
 36 ὡς δὲ ἐν ὑποτρέφειν τὴν ἐκλείπασθαι ἐμφυτὴν ἀλίαν, ἐπὶ σπικίλῃ θερμότητι· ὀλίγων δὲ τῶν οἶνων  
 κἂν ταῦτα· οὐ γὰρ μέγιστοι τῶν ὑβριῶν πρὸς σπινὴν κρατῆρων. πῶς δὲ ἡδὴ παρηγηκόσιν, ἰλαρώπι- 20  
 ρον ἐπιτρέψαντα μετὰ λαμβάνειν ἔπειτα, τὸ κατὰ ψυχόμενον τῆς ἡλικίας, οἷον μαραινόμενον  
 ὑπερῶν, ἀναζωπυρῆναι ἀβλαβῶς τῷ τῆς ἀμπύλης φαρμάκῳ· ἔδδὲ γὰρ ὡς ἐπιπλεῖσθαι ἐγκυ-  
 μῶνόντα ἐπὶ τῶν πρὸς σπινὴν αἰσινέοντα περὶ τὴν μέθης ναύαγα· καθαρμωμένοι μὲν γὰρ οἷον  
 ἀγκύρας τῶν λόγων καὶ τῶν χρόνων, τὴν ζάλην τῆς ἐπιθυμίας τὴν κατὰ γίγναι ἐκ μέθης ῥῶσθαι  
 φέρονται· οἷς ἴσως καὶ χαλεπότησιν αἰσινέοντα παρὰ τὰς εὐωχίας. ἀλλὰ καὶ τῶν ὀρέων ὅσον ἔστω  
 τῶν ποτῶν, μέγιστος ἔστι λογισμὸν αἰσινέοντα Διὰ τῆς ἡσυχίας, καὶ τὴν μνήμην ἐνεργόν, καὶ τὸ σῶμα  
 ἀσπλάγχνον οἶνον καὶ ἀκράδαντον· ἀκροθώρακα τῶν καλῶν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί. καλὸν ἔν τὸ  
 περὶ καταλήγειν, Διὰ τὸ ὀλιγόν. Ἀρτῶν δὲ πρὸς τῶν περὶ μακροβιοτίας, μέμνηται γὰρ, ἐφ'  
 ὅσον βρέξαι τὰ σπινὰ μόνον οἶσθαι δὲν πρὸς αἶσαν· ἵνα μακροτέρην κλησώμεθα τὴν ζωὴν. ἀρμό-  
 διον τοίνυν τὸ οἶνον τῶν μὲν, ἐπὶ φερεῖται μίρει πρὸς φέρεται, Διὰ τὴν ὑγείαν μόνην· τῶν 30  
 ἢ, ἐν ἀνέσθαι καὶ Διὰ χύσι. οἶνον γὰρ πρῶτον μὲν αὐτὸν αὐτῶν ἵλεων ποιεῖ τὸ πῶντα μᾶλλον ἢ πρὸ-  
 πτερον, καὶ τοῖς συμποτικῶν μελίχρον, καὶ τοῖς οἰκτικῶν πρᾶντερον, καὶ πρὸς σπινὴν πῶς φέ-  
 ροις· παροινηθεὶς δὲ, ἀμείβεσθαι τὴν ὑβρίν· φερὸς γὰρ ὦν, καὶ χυμὸς ἔχων ἡδύς, κακράμενος  
 ἐμμελῶς, τὰ μὲν αἰσινέοντα τῶν περὶ τῶν Διὰ τῆς φερεῖται φερὸς τῶν φερὸς τῶν φερὸς τῶν φερὸς  
 ἢ εὐωχίας κεραύνουσι χυμῶς. εὐ γὰρ οὐκ ἐκείνο εἶρη· Ἀραχίαμα ψυχῆς καὶ καρδίας οἶνον  
 ἢ ἐκπύου ἀπαρχῆς πινόμενον αἰσινέοντα· κίρνασθαι ἢ αἰσινέοντα ὡς πλεῖστον τὸ οἶνον, καὶ  
 μὴ ὡς ὑδαρ ἐπιζητεῖται, καὶ ἀπαμειβυῖσθαι πρὸς τὴν μέθην· μὴ δὲ ὡς ὑδαρ ἐπιγχεῖται  
 Διὰ τὴν φιλοινίαν· ἀμφοῖν μὲν γὰρ τῶν φερὸς πῶντα καὶ τῶν φερὸς πῶντα πῶντα πῶντα πῶντα  
 σπινὴς ἢ ἀμφοῖν, ὑδατός τε καὶ οἶνον· ὅτι ἐκ τῶν ἀναγκαίου καὶ τῶν χρῆσιμου ἐβίβω σπινέοντα. τῶ  
 μὲν ἔν ἀναγκαίῳ τῶν ὑδατῶν ὡς ὅτι πλεῖστον, ἐγκαταμικτόν καὶ τῶν χρῆσιμου· οἶνον δὲ ἀμέτρου ἢ 40  
 μὲν γλῶττα παρὰ πρὸς τῶν φερὸς πῶντα· παρὰ τῶν φερὸς πῶντα· ὁφθαλμοὶ ἢ παρὰ τῶν φερὸς πῶντα, οἷον κε-  
 λυμώσης τῆς ὀφθαλμοῦ πρὸς τῶν φερὸς πῶντα τῆς ὑγρότητος· καὶ ψεύδεσθαι βεβιασμένοι, κύκλω  
 μὲν ἢ γὰρ περὶ φερὸς πῶντα πῶντα· δριμύτην δὲ ἐκ διῶντα τὰ πρῶτον ὡς ἐστὶ μόνον· καὶ μὴν ὁρᾶν  
 μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶν, μετῶν ὁ θεῶν αἰσινέοντα· ἐλεγε γάρων· κινεμένη μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν οἶνου  
 φερὸς πῶντα ἢ ὀφθαλμοῦ, πυκνότερον πλεονασμόνα τῶν ἐνὸς φανταζέται τὴν οὐσίαν· Διὰ φερὸς  
 πῶντα ἢ γὰρ πῶντα πῶντα, ἢ τὸ ὁράμενον· ταῦτον γὰρ ἐκ ἀμφοῖν ἢ ὀφθαλμοῦ πῶντα, τῆς τῶν ὑπο-  
 κειμένου κατὰ τῶν φερὸς πῶντα τὸν σπινὴν ἀκρίβως ἐφικέσθαι μὴ διωαμένη· καὶ αἱ βάσεις κα-  
 τὰ πρὸς πρῶτον πῶντα φερὸς πῶντα· λογιμοὶ τε καὶ ἐμετοι, καὶ παρὰ φερὸς πῶντα ἐπὶ σπινὴν πῶντα.  
 3, — πῶς γὰρ οἶνωθεὶς ἀνὴρ, καὶ τὴν τραγωδίαν,  
 3, Ἡσίων μὲν ὁρῶντες ἐστὶ, τῶν γὰρ κενός· φιλεῖ τε πολλὴν γλῶτταν ἐκχέας μάττω, 50  
 3, Ἀκὼν ἀκρῶν, ἀπερὲκων εἶπεν κακῶς. καὶ πρὸς τῆς τραγωδίας, ἢ σφίονα κέκραγαν·  
 3, Οἶνον πινόμενος πολλὸς, ἐν ἐρεθισμῶ καὶ παντὶ πῶντα πῶντα πῶντα. διὸ οἱ μὲν πλεῖστοι αἰσινέοντα  
 φασὶ δὲ

- φρασι δὲν παρὰ τὰς πότις, καὶ τὰ πονοῦσα εἰς ἐὼν ὑπερτίθεσθαι. ἐγὼ δὲ τότε μάλιστα τὸν λόγον πωδωχρησόμενον ἀξίῳ παρεισείην, παιδαγωγῶν(α) τὴν οἶνοφλυγίαν· μὴ λάθῃ παραπισῦσαι εἰς μέθην ἢ εὐωχίαν· ὡς γὰρ ὀφθαλμοὺς οὐκ αὖτις, εὐφρονῶν, πρὶν ἢ ὅτι τὸν ὑπνον ἔχειν, ἀξιώσῃ μύειν, οὕτως ἔδδ' ἢ λόγον ἀπείναι ὅς συμποσίῃ ὀρθῶς ἂν τις βεληθείη· ἔδδ' ὡς προκατακλιμίζον αὐτὸν τῇ πρᾶξιν ὅτι πηδύσῃ αὐτὸν καλῶς· ἀλλ' ἔδδ' ἀφίστασθαι ὅσοι διωήσῃ τῇ οἰκίῳ ὁ λόγος αὐτῶν· ἔδδ' αὖ καθεύδωμεν. καὶ γὰρ ὅτι τῇ ὑπνον παρακλητίον. τελεία γὰρ ἡ σοφία, θείων οὐκ ἔστι ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὁπτισημή, ἐμπελασσοῦσα τὰ ὅλα καὶ ἑκείνο, καθ' ὃ ἂν ὁπτισκοπῇ τὴν ἀνθρώπων ἀγέλην, τέχνη γίνεται πρὸς βίον· καὶ ταύτη πάντῃ συμπάρεσιν ἐφ' ὅσον βιῶμεν· αἱ δὲ τῶν ἰδίων ἔργων ἐκτελέσῃ, τὴν εὐζωίαν. οἱ δὲ κακοδαίμονες, οἱ ἀπελευ-  
10 νοῖτες σωφροσύνην εὐωχίας, μακαρίων ἡγῶνται βίον τὴν ἀκροσμίαν τὴν πρὸς τὰ συμποσία· ὧν ἐστὶ τῇ ζῆν ἐδδ' ἢ ἡ κῶμη, κραιπάλη, βαλανεία, ἀκραί, ἀμίδες, δόγρια, πότις. ὅρᾳν γὰρ ἐστὶν αὐτῶν πῖνας ἡμιμεθεῖς, σφαλλομένους, πρὸς τῆς τραχηλοῦς ἐχονίαις τεφάνους, ὡς περ τὰς ἀμφορεῖς, διαπυτίζοντες ἀλλήλους τὸν ἀκραῖον φιλοποσίας ὀνόματι· ἄλλες δὲ 37 πώλῃρας κραιπάλης, αὐχμῶνας, ὠχρῶνας τὰ πρὸς σωπα, πελιδνοῦς· καὶ ἐπὶ ἐπὶ τῇ χιτῶνι μέθη ἀλλήλων εἰς ἐὼν αὐτῶν ἀνατλουῦντες μέθην. καλὸν, ὡς φίλοι, καλὸν, καταμαρτυρίας ὅτι μάλιστα πρὸς τὴν τὴν εἰκόνα τῶν τῶν, τὴν γαλοῖαν ἅμα καὶ ἐλεεινὴν, σφᾶς αὐτῶν πρὸς τὸ ἄμεινον σχηματίζον, ὁρῶντοῦτες μὴ ἄρα πῶν καὶ ἡμεῖς παραπλήσιον θέαμα πρὸς ἄλλοις καὶ γέλωτος ἡυμῶν. ἀσείως ἄρα εἴρηται· ὡς ἄρα κάμιν· μὲν δοκιμάζει σῶμα ἐν βαφῇ· οἱ  
20 ν· δὲ, καρδίαν ὑπερφάνων. μέθη μὲν ἐν ἐστὶν, ἀκράτῃ χρῆσις σφοδρότερα· παροινία δὲ, ἡ ἐκ τῇ χρῆσεως ἀκροσμία· κραιπάλη δὲ, ἡ ἐπὶ τῇ μέθῃ δυσπρόσιτος καὶ ἀηδία, ἀπὸ δὲ τὸ κάρα πάλιν ὠνομασμένη. τῶν τῇ βίον, εἰ βίον καλεῖν χρῆ, ῥάθυμον ὄντα, καὶ πρὸς τὰς ἡδύπας θείας ἐκινημένον, καὶ πρὸς τὴν οἶνοφλυγίαν ἐπλημένον, ἡ θεία σοφία ὑφορῶμένη, παραγ-  
30 γῆλαι πρὸς αὐτῆς τέκνοις· Μηδὲ οἶνοπότις· μὴ δὲ ἐκτείνου συμβολαῖς κρεῶν ἀχρεασμοῖς· πᾶς γὰρ μέθυσις καὶ ποροκόπ, πτωχεύσις· καὶ ἐνδύσις διερρήγνυται [καὶ ρακώδη] πᾶς ὑπνώ-  
δης. ὑπνώδης γὰρ πᾶς, ὁ μὴ εἰς σοφίαν ἐξεργηρῶν, ἀλλὰ ὑπὸ μέθης βαπτίζομεν· εἰς ὑπνον· καὶ διερρώγῃ, φησὶν, ἐνδύσις· ὁ πάροιν· ἐπαρχυμῶνται τῇ μέθῃ, ἀλλὰ τὰς καταπνέον-  
τας. ὅτι γὰρ ἀμαρτωλῶν, τὰ διερρώγῃ τῇ ὑφ᾽ ἑαυτοῦ σαρκικῶν, φιληδονίας καταπνέοντα· δι-  
ῶν ἡ αἰσχυνὴ ἐνδύει τῇ ψυχῇ ἐπιθεωρεῖται, ἡ ἀμαρτία, δι' ἣν ἔδδ' ὅσοι σῶσθαι· ῥαδίως τῇ ὑφ᾽ ἑαυτοῦ ἀπεπρασμένον πᾶν τοῦτον εἰς πολλὰς κατασηπόμενον ἐπιθυμίας, τὸ ἀπεχισμένον τῇ σωτηρίας.  
30 ταύτην νηστεύοντα ἐπιφέρει· Τίνι καὶ, τίνι ἰορῶν, τίνι κρείσας, τίνι ἀηδῆς λέγεται, τίνι σω-  
τῆρμα· ἀλλὰ κενὴς; ὅρατε ὅλον διερρώγῃ τῇ φίλοιον· ὅς παρορᾷ μὲν τὸν λόγον αὐτὸν, ἐκδοῖον  
ἢ ἑαυτὸν συνεχώρησεν τῇ μέθῃ· ὅσα τῶν ἡπείλησεν ἡ ρεαφῆ· καὶ πάλιν ἐπιφέρει τῇ ἀπῆλῃ· Τί-  
ν· πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; ἢ τῶν ἐγχευομένων ἐν οἶνοις; ἢ τῶν ἰχνόδοντων πρὸς τὴν γίνοντα;  
ἐν τῶν μὲν καὶ νεκρὸν ἢ τῇ λόγῳ τῇ φιλοποτίῃ· ἀλλὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῇ πελιδνῶν·  
ὁ πρὸς νεκροῖς σημειῖται ἐπιφάνει, τὸν ἐν κυρίῳ θάνατον αὐτῶν καταγγεῖλαι· ἢ γὰρ ἀμνησεία  
τῶν εἰς τὴν ἀληθῆ σωτηρίαν ζώων, ἐπὶ τῇ φθορᾷ ῥεπῇ. ἐκ τῶν ἐν τῇ πρὸς τὴν παιδα-  
γωγὸς ἀπαγορεύει, τῇ ἡμαρτίας κηδόμεν· σωτηρίας, μὴ πίνετε οἶνον ἐπὶ μέθῃ. ἀλλὰ τί, πρὸς  
ση; ὅτι, φησὶ, τὸ σῶμα σου τότε λαλήσῃ σκαλιά· κατὰ κενῶν ἢ ὡς περ ἐν καρδίᾳ θαλάσσης, καὶ  
ὡς περ κυβερνήτης ἐν πρὸς κλύδωνι. ἐν τῇ καὶ ἡ πητικὴ ὠφελήμενη λέγῃ·  
40 Οἶνος δ', ὅς περ ἰσὺν ἔχει μένος, εὐτ' ἂν εἰς ἄνδρας· ἔλθῃ· κυμαίνῃ δὲ οἶα λίθουσαν ἄλλα  
Βορέης ἢ νότος· τὰ δὲ [χ] κεκρυμμένα πάντα φαίνῃ—ἀμαρτίας οἶνος· μεθύσιν ὅλοιος  
Οἶν· ψυχαπάτης· καὶ τὰ ἐξῆς. ὅρατε τὴν ναυαγίαν τὸν κίνδυνον; περικλύζονται μὲν ἡ  
καρδία πολυποσία· τὸ δὲ πᾶν τὸ οἶνοφλυγίας, θαλάττης εἰκασιν ἀπῆλῃ, ἐν ἡ βεβυσμῶν  
τὸ σῶμα, ὡς περ ναῦς, δίδυκεν εἰς βυθὸν ἀκροσμίας, τῇ τῇ οἶν· τρικυμίας ἐπιπεχασμένον· ὁ δὲ  
κυβερνήτης, ὁ νῆς ὁ ἀνθρώπος, πρὸς φέρει· τῇ κλύδωνι· ὑπερχειρῆς τῇ μέθῃ· ἐν θαλάττειον  
πρὸς, εἰς τὴν τῇ ὥφῃ τῇ κατὰ γῆν, τῇ τῇ ἀληθείας ἀσκήσας λιμέν· ὡς ἀντιπεπιστῶν  
ὑφ' αἰσιν πρὸς, αὐτὸς αὐτὸν ἐξοκέλας εἰς ἡδονάς, ἀλλὰ φθέρῃ. ἐκ τῶν ἐν τῇ ὁ δὲ δόξολος πα-  
ραγγῆλαι· μὴ μεθύσκεσθαι ἐν οἶνῳ, ὡς ἐστὶν ἀσωτία πολλή· τὸ ἀσωτον τῇ μέθῃ· ἀλλὰ τῇ ἀσωτίας  
αἰνῆσάμενος. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὑδωρ οἶνον ἐν τοῖς γάμοις πεποίηκεν, οὐκ ἐπὶ τῇ μεθύειν· τὸ δὲ  
50 ὑδάρες δὲ φρονήματ· ἐξωποίησε, τῇ νόμῳ τὴν ἐργάτην ἐξ Ἀδάμ, τὸν κόσμον ὅλον αἰμῶν  
πληρώσας, ἀμπελῶν πρὸς ἀληθείας τὸ κῆμα τῇ νόμῳ τῇ παλαιᾷ, καὶ τῇ λόγῳ τῇ νέῃ, εἰς συμ-  
πληρώσιν τῇ χροῖα τῇ πρὸς κατὰ γῆν, θεοσεβεία παραχρῶν. μυτικὸν ἄρα σύμβολον ἢ





μεγάλη, γυνὴ μέθυτος· οἶον ἐὶ χόλῳ θεῷ, οἶνομάχλη γυνή. Διὰ τί; ὅτι ἀχρημοσύνη αὐτῆς  
 ἔσθ' οὐκ ἀκαλύπτῃ· περὶ γὰρ εἰς ἀπαξίαν ὑποσύρειται γυνή, καὶ μόνον ὁπιδῶ τὴν περσείρεσιν εἰς ἡ- 39  
 δονάς. καὶ ἐπὶ ἀλαβάρους πίνειν κακωλύκαμεν· ἀλλὰ τὸ ὁπιδῶν εἶναι, ἐν τῇ τοῖς μόνον πί-  
 νειν, ὡς ἀλαζονικὸν, περὶ τοῦ πίνειν, τοῖς παρατυχῶσι ἀπορροπαῖς χρησθῶσι συμβουλευόμενοι, πρὶ-  
 ρῶθεν αἰσθάνεσθαι ἀπορροπὰς αὐτῆς τὰς ὁρέξεις. ἡ δὲ ἐν περσείρῳ ἀναπλω-  
 τῆς αἵματος ἐφ' ἐπὶ τοῖς, ἡσυχῇ παραπεμπία. καὶ ἐν δὲ τῇ τῶν γυναικῶν ὁπιδῶν  
 πίνειν, παραγυμνέσας τὴν σῶμα κατὰ φαινεῖται, μὴ σφαλεῖν αἴματι· οἱ μὲν, ἐρεθίζόμε-  
 νοι κατὰ σκοπεῖν· αἱ δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐφ' αὐτὰς ὁπιδῶναι τὰς ὁρέξεις. αἱ δὲ, ὡς παρὲντος ἔκ-  
 ρις, κοσμίως ἀναστρέφειν ἡμῖν μὴ πᾶσι ἀρα καὶ ἡμῖν, ὡς Κορινθίοις ὁ δόξολος χαλεπήνας εἶπε·  
 10 Σωερχομένων ὑμῶν οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν. ἐμοὶ δοκεῖ ὁ ἀκίφαλος περὶ τῆς μα-  
 ματικῶν καλέμενος, ὁ περὶ τῆς ἀστέρος ἔσθ' ἀπαινεῖται κατὰ ἐλθόμενος, σωζήσας τὴν κεφα-  
 λῆς εἰς τὸ σῆθος, τὰς ὁψοφάγας, καὶ ἡδονικὰς, καὶ τὰς ἐπιμέλεις εἰς μέθην αἰνέσας, καὶ γὰρ  
 ἐν τῇ τῶν, τὸ λογιστικὸν ἰδρυται οὐκ ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐνδοσθίοις ποίησιν, ὁπιδῶ-  
 μία τι καὶ θυμῷ δεδωλόμενον. ὡς τε, ὅτε τῶν ἑλπίων ἀφ' ἑαυτὸν ἐλπίς κατὰ πόντων ὑπὸ  
 μέθης, ἔσθ' ἐλπίς ὁ ἐκ κεφαλῆς, ἀνωθεν ἐλπίς αἵματος ὑπὸ μέθης, ὁπιδῶν ἡ παρὰ καὶ τὴν καρ-  
 διαν, τῇ τῇ ὁπιδῶν Φιληδοσίαν καὶ τὸν θυμὸν, κατὰ πόντων πᾶσι μᾶλλον ἢ φασὶ ποιητῶν  
 ποιῆσαι, περὶ τῆς Διὸς τῆς ἡφαιστοῦ ἐρανοῦ ἐρρίφθαι χαμῶ. Πόντος δὲ ἀργυρίας, φησὶ, καὶ χο- 11  
 λῆρα καὶ σφόδρα, μετ' ἀνδρὸς ἀπώλῃς. Διὰ τὸ τοῖς καὶ ἡ δὲ Νῶε παροῖα ἀνάγκη τῆς γε-  
 γήνηται· ἵνα ὅτι μάλιστα τὴν μέθην φυλαττόμεθα, ἐμφανῆ καὶ ἐξοφῶν τὴν εἰκόνα τῆς πα-  
 20 ραπῶμα καὶ ἔχοντες· διὸ οἱ σκεπασμένοι τὴν ἀχρημοσύνην τῆς μέθης, εὐλογεῖται παρὰ κυ-  
 ρίῳ σωτηριώτατα τοῖς ἐμπελασθεῖσι ἡ γεφυρῇ, ἀπᾶντα ἐν λόγῳ εἰρηκεν, τοῖς ἀν-  
 δράσι περὶ τὸν οἶνον καὶ ὁπιδῶν τῆς καὶ τῆς αὐτῆς ἀναπαύσεται.

Ὅτι καὶ περὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν σκευῶν ἐσθ' ἀνακέναι.

γ'.

ΕΚΠΩΜΑΤΩΝ πίνω δὲ γυμνὰ καὶ χρυσίᾳ πεποιημένων, λιθοκολλήτων τι ἄλλων, ἄγε-  
 τῶν ἡ χρυσίᾳ ὅπως ἀπάτη μόνον. εἰ τι γὰρ αὐτοῖς ἐγγίαι τις θερμὸς κράματι, ἀπαινεῖται  
 τῶν σκευῶν ἐπὶ τῷ ἡ λήψις· εἰ τι αὐτῶν χρυσὸν πάλιν ἐγγίαι, μετὰ δίδωσι τῆς ποιότητος ἡ  
 ὕλη, λυμνηνομένη τὸ κράμα· καὶ ἐστὶν ὁπιδῶν τῆς ἡ ποίησις ἡ πᾶσι. ἐρρίτων πίνω ὁπιδῶν  
 30 ἴνες κύλικες, καὶ ἀνθρονίδες, κἀνθαροί τι, καὶ λαβράριοι, καὶ λεπασαί, ἔσθ' ἐκ πωμάτων εἶδη  
 μυρία· ψυκτῆρες τι ὁπιδῶν τῶν, καὶ οἶνοχοαί. χρυσίᾳ γὰρ ἀπαξ αὐτῶν καὶ ἀργυρῶν, ἰδὲ τι καὶ  
 δημοσίᾳ ἐστὶν ὁπιδῶν τῶν κτήμα, τὴν χρυσίᾳ ὑπερβέβηκός· κτήσας τι πᾶν, καὶ τῆς  
 δυσχεροῦς, καὶ οὐκ ὁπιδῶν τῶν χορηγῶν. ναὶ μὴν καὶ τορδῶν περὶ τῶν ἐφ' ὅτε ἐλὼ κενοδοξία, εἰς  
 θραῦσιν Διὰ τῆς ἐτοιμοπῆρας, δεδιέναι τι ἅμα καὶ πίνειν διδασκῶσα, περὶ τῆς ἐννομίας  
 ἡμῶν. κλιντῆρες δὲ δὲ γυμνῶν, καὶ λεκάνας, καὶ ὀξύβαφα, καὶ πιακίσκοι, καὶ τρυβλία· περὶ τῶν  
 τοῖς σκευῇ δὲ γυμνῶν καὶ χρυσίᾳ, τὰ μὲν, εἰς ἀφαινεῖται τροφῆς· τὰ δὲ, καὶ εἰς ἄλλας ἴνας, αἰχμύο-  
 μα καὶ λέγαν, χρυσίᾳ, Κέδρα· εὐκαταίοι, ἔσθ' ὅτι, καὶ ἐβέν, ἔσθ' ἐλέφαντι· τρίποδες ἡσκημένοι, 11  
 κλινῶν τι δὲ γυμνῶν, καὶ ἐλεφαντοκόλλῃσι χρυσοῖσι καὶ χελώνης πεποικιλμέναι καὶ τῆς  
 κλισιάδες· σρωμνῶν τι ἀλουργεῖς καὶ ἄλλων χρωμάτων δυσπορίσων, ἀπὸ καλῶν τρυφῆς τεκμή-  
 40 ρια, φθόνος καὶ βλακείας ὁπιδῶν τῶν πλεονεκτήματα, παραπεμπία ἀπᾶντα· ἐστὶν ἡνὶν  
 ἀξιολογεῖται ἔχοντα πᾶσι. Ὁ γὰρ κερὸς, σωεταλμένος ἐστὶν, ὡς φησὶν ὁ δόξολος. τῶν ὑπο-  
 λείπεται, μὴ γελοιῶς ἀχρημοσύνην· κατὰ πᾶσι ἐστὶν πομπῆς ὁρῶνται πινες, ἐξωθεν κεχρισμέ-  
 νοι κατὰ πᾶσι καὶ εἰς σεμνότητά, τὰ ἐνδον ἀθλοῖ. τῶν δὲ Διὰ τῶν ἀκριβέστερον, ἐπὶ γὰρ  
 λοιπὸν ἐστὶν ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναικῶν, ὡς μὴ ἔχοντες ὥσιν· καὶ οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατὰ 11  
 χοντες· εἰ δὲ ὁπιδῶν τῶν, ἐφ' ὅτε φησὶν ὁ θεός, Πληθυέσθε· πᾶσι οἴσθε τὴν ἀπὸ καλῶν  
 μὴ ἐξ αὐτῆς κυριακῆς ἐξορῶν; Διὰ τῶν ἔσθ' Πῶλῃσιν σου τὰ ὑπάρχοντα, λέγῃ ὁ κύ- 11  
 ριος· καὶ πᾶσι δός· καὶ δεῦρο, ἀπολύθη μοι· ἐπὶ τῶν θεῶν γυμνὸς ἀλαζονείας, γυμνὸς ὁπιδῶν 11  
 κέρου πομπῆς· τὸ πᾶν, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀναφαίρετον μόνον, τὴν εἰς τὸν θεὸν πᾶσι, τὴν εἰς τὸν πα-  
 τῆρα ὁμολογίαν, τὴν εἰς ἀνθρώπου εὐεργεσίαν κεκτημένῳ, κτήμα ἡμαλφείστον. ἐγὼ δὲ  
 50 καὶ Πλάτωνα ἀποδέχομαι, ἀντικρυς νομοθετῶντα, ὡς οὔτε δὲ γυμνῶν δὲ πᾶσι, οὔτε χρυ- 40  
 σῶν ἀσκήν ἔχον, ἀλλὰ μήτε σκευὸς ἀχρημοσύνην ὁ μὴ μὴ ἀναγκαίᾳ χρήσεως, καὶ μέτριόν ἐστιν· ὡς  
 εἰς πολλὰ τὸ αὐτὸ εὐθετον εἶη, κατὰ τοῖς ἡ ἀπολυκρημοσύνη. παγκάλως γὰρ ἡ θεία πᾶσι λέγῃ

,, γραφή πρὸς τὰς φιλαίτας καὶ ἀλαζόνας δόπτηνομένη· Πᾶς εἰσιν οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, καὶ οἱ κυ-  
 ,, ρεύοντες τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ ἐν τοῖς ὀρνέοις ἔχοντες ἐμπαίζοντες, οἱ τὸ δῆρυνον θησαυρί-  
 ,, ζοντες καὶ τὸ χρυσίον, ὃ ἐπιπλήσσει ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐστὶ τέλος τῆς κτήσεως αὐτῶν· οἱ τὸ δῆρυνον  
 ,, πρὸς τὸ χρυσίον πεπαιγμένοι, καὶ μελετώντες; οὐκ ἐστὶν ἐξέυρεσις τῶν ἔργων αὐτῶν· ἡ φανερὰ ἡσυχία,  
 ,, καὶ εἰς ἀδύα κατέβησαν. ἔπειτα τὸ ἀπρόκαλίας ὁ μισθός. εἰ γὰρ τοὶ γεωργῶσιν ἡμῖν, δικέλλης ἐστὶ  
 χρυσία, καὶ δρότερος· μακέλλω δὲ οὐκ αὖ τις δῆρυνον, καὶ δὲ ἄμω χρυσίω χαλκοῦ· τῷ δὲ εὐεργῶ  
 τῷ ὕλης, καὶ παλαιῶς εἰς γηπέδον συγχρωμένα· τί κωλύει ἔπειτα σκεύη καὶ νοικίδια τῶν αὐ-  
 τῶν ἐχθρὸν ἀφαινοῦσιν τὰς ὁμοίως θεωρητικὰς; ὡς μέτρον ἡ χρυσία, μὴ ἡ πολυτέλεια γινώσκω. τί  
 γὰρ, εἴπε μοι; τὸ μαχαίρειον τὸ ὅπτιον περὶ τὸν, καὶ μὴ δῆρυνον ἢ, ἡ ἐξ ἐλέφαντος πεποιημένον  
 τῶν λαῶν; καὶ τί μιν; ἢ ὅτι τῶν μοῖραν ἔκρινεν Ἰνδικὸν σίδηρον χαλκοῦ, καὶ ὑπερσυνμαχι- 10  
 κὸν πωρακαλουῦντας; τί δὲ; εἰ κεραμευῶν εἴη τὸ χερνιδίον, καὶ δεξέτω τὸ δόπτηνμα τῆς χερσὸς; καὶ  
 ἢ ὁ ποδονιπῆρ, τὸ δόπτηνμα ἔπειτα ποδός; ἀναξιοπαθὴς ἢ ἄρα ἔπειτα ἡ ἐξ ἐλέφαντος πεποιημένη  
 ποδὸς ἐκδρασμένη, ὁβολοῖον ἄρτον βασιλεύει; καὶ δὲ μὲν ὁ λύχνος ἀφαινοῦσιν τὸ φῶς, ὅτι κε-  
 ραμείως, καὶ χρυσῶς ἐργον ἐστὶν; ἐγὼ δὲ φημι καὶ τὰς σκίμποδας ἔδεν κακίω παρεχομένης κα-  
 τὰ κλίσιν, τῇ ἐλεφαντίνῃ κλίνῃ, τῇ σούρας ἰκανοτάτης ἔσης ὑπερῶς, ὡς μὴ δεῖαι περ-  
 φυρῶν ἢ φοινικίδων, κατεργῶν ὅμως τῇ ἐυτελείᾳ διὰ βελτίαν δῆρυνον καὶ τριφῆς. τίς ἢ  
 ποσὴ τῇ πάλῃ τίς ἢ δοξακαλία, ὁρᾷ. ὁ κύριος τευβλίω ἐπὶ ψατῇ ἐυτελεῖ, καὶ κατὰ κλινὴν  
 τὰς μαθητὰς ἐπὶ τῆς πύας χαμῶ· καὶ τὰς ποδας ἐνίπην αὐτῶν σκευάων περὶ τὸν αὐτῶν οὐκ  
 φρος θεὸς καὶ κύριος τῶν ὅλων· οὐκ δῆρυνον δὲ ποδονιπῆρα περὶ φέρων ἀπ' ἑαυτῶν. καὶ τῶν Σαμα-  
 ρεῖται ἢ τί πῆν, σκευὴ κεραμείω ἢ φρία· αὐτῶν οὐκ ἐπὶ τῶν τῶν βασιλικῶν χρυσίον. 20  
 σκευῶναι ἢ τὸ διψὸς εὐκόλως διδάσκων· σκοπὸν γὰρ τῶν χρυσίων ἐπιθεῖν, καὶ τῶν ἀπαραχαρίων. ἡ-  
 θιῶν ἢ καὶ ἐπὶ τὰς εὐωχίας, καὶ τῆς ἐξορῆς τῶν μετὰ τὰ. καὶ δῆρυνον, καὶ χρυσόν, τὰ  
 ἐστὶν ἱερά, περὶ τὰς σκευὰς χρυσίον· οἷον αὐτῶν τῇ περὶ τῶν ὕλης οἷος. καὶ τὰς γὰρ,  
 καὶ τὰς τρυφάς, καὶ τὰς ἐσθῆτας, καὶ τὰ σκεύη, καὶ τὰ πάντα πᾶν τῶν οἰκονομῶν λέγω,  
 ἀπολαθὸν εἶναι ἢ ἐν τῇ περὶ Χριστιανῶν δὲ, καὶ τὸ πρὸς φοροὶ οἰκονομῶν τῶν περὶ τῶν, τῇ ἡ-  
 λικία, τῇ ὅπτιον δὲ, τῶν καὶ τῶν. ἐνὸς γὰρ ὄντος θεράποντος θεῷ, καὶ τὰ κτήματα, καὶ τὰ  
 ἐπ' αὐτοῖς ἐπιπλά, ἐνὸς ὅπτιον δὲ σύμβολα βίβας καλῶ. ἔπειτα καθ' ἑαυτῶν ἀνθρώπων ἀδια-  
 κρίτως πᾶσι, τῇ μονοπερὶ τῶν αὐτῶν ἐν τῇ περὶ τῶν ἀκρίτων καὶ σίμφων τῇ ἀφαινοῦσιν τῇ μιᾷ  
 φαίνεται ποιῶντα. ἀδὲ καὶ κτῶντα μὴ χαλεπῶς, καὶ χρυσίον εὐκόλως, ἐπαυμένον, ἔπειτα  
 λάττωμεν ῥαδίως, καὶ κρινόμεν εὐκόλως αὐτῶν. ἀμείνω δὲ τὰ χρυσίον· βελτίον ἢ δὲ περὶ 30  
 τῶν ἐυτελεῶν τῶν παλαιῶν. τὸ ἢ ὅλον, ὁ πᾶντος οὐκ ὀρθῶς κυβερνώμενος, ἀκρόπολις ἐστὶ κακίας·  
 περὶ ὃν ὁ φθαλμῶν οἱ πολλοί, οὐκ ἂν ποτε εἰς τῶν βασιλείων παρεστέλθοιεν τῶν ἑαυτῶν νο-  
 σοῦντες μὲν [περὶ] τὰς κοσμικὰς. ὑπερφάνως ἢ ζῶντες ἀφαινοῦσιν τῶν τρυφῶν. καὶ ἢ περὶ ἡ-  
 φέναι τὰς ὅπτιον σωτηρία περὶ τῶν, ὡς ἄρα χρυσίον μὲν ἐνεκὸν ἡμῶν καὶ τῶν καὶ τῶν αὐτῶν  
 ἢ χάριν, ἢ καὶ τῶν, καὶ ἢ ὁλίγων αὐτῶν περὶ τῶν. μάταιοι γὰρ οἱ δὲ ἀπαινοῦσιν ἐπ' αὐτοῖς  
 ,, χαίροντες καὶ μετῴντες· ὁ δὲ πᾶν τῶν μισθῶν, φησὶν, σωτήριον εἰς δεσμὸν τετυπημένον.  
 οὗτος ἐστὶν ὁ σωτήριον ἔπειτα περὶ τῶν, καὶ ἐλαττωμένον· ὁ μὲν ἐν μεταδίδας. καὶ τῶν ἢ,  
 καὶ γὰρ τῶν παλαιῶν, ἑροδότας δῆρυνον, καὶ ἀμίδας ὑελας ὅπτιον φέρει τὰς ἀνδρας, καὶ ὑπερ-  
 ἐπὶ τῶν τῶν συμβούλων τῶν αὐτῶν· καὶ τὰς παλαιῶν τῶν αὐτῶν ἀλόγως γυναικας, χρυσόν  
 ποιῶν τῶν ἐκκρίσεων τὰ ἐκδοχῆα· ὡς μὲν δὲ δόπτην τῶν ἐξ ὁπλοῦς, μὴ τετυ- 40  
 φωμένως. καὶ ἢ μὲν δὲ αὐτοῖς περὶ ὅλον τὸν βίον σκευάων ἄξιον κρινέσθαι τὸ χρυσίον. νυνὶ  
 ,, ἢ, ἢ ἀκρόπολις τῆς κακίας, ἢ φιλαργυρία εὐρηται· καὶ ὁ δόπτην τῶν ῥίζαν ἀπάντων εἶναι τῶν  
 41 κακῶν φησὶν· ἢ πινὲς ὀρεζόμενοι, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς πίστεως, καὶ αὐτοῖς περὶ τῶν οὐδὲν  
 ,, πολλὰς. καὶ τῶν ἢ ἄρις, ἢ τῶν ὅπτιον τῶν πνία· καὶ ἡ μεγαλοφροσύνη ἢ ἀληθής. οὐ τὸ  
 ὅπτιον τῶν μεγαλοφρονῶν, τὰς δὲ καταφρονῶν· τὸ ἢ ὅπτιον τῶν σκευῶν μεγαλοφρονῶν, αἰσχροὺς  
 καὶ δὲ· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν τῶν ἀνθρώπων· ἀ καὶ ἐξ ἀγορῶν τῶν βυλομένων ἐξέσιν ἀ-  
 νήσασθαι σοφία· οὐκ ὡν τῶν νομίσματα γινώσκω· οὐδὲ ἐξ ἀγορῶν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῶν πρὸς ἀσκήσιν, καὶ  
 πρὸς ἀσκήσιν νομίσματα δικαίως, τῶν λόγων τῶν ἀφαινοῦσιν, τῶν βασιλικῶν χρυσίον.

Πῶς καὶ περὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀνείδων.

δὲ.

50

ΑΠΕΣΤΩ ἢ ἡμῖν τὸ λογικὸν εὐωχίας ὁ καὶ μὴ· ἀλλὰ καὶ αἱ παννυχίδες αἱ μάταιοι, ὅτι  
 παροινία καὶ μῶσιν· ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ μεθύσιος αὐλὸς ἄλυσ ἐρωτικῆς οἰκίας, τῇ ἀδμονίας ὁ καὶ μὴ·  
 ἔρως

- ἔργω δὲ καὶ μέτῃ, ἔτι ἀλόγισται πάθη, μακρὰν ἀπώκισται ἡμεδαπῆ χορῶν· σύγκωμος δὲ πα-  
 ροῦδια τίς ἐστι παροιμία· ἡ παννυχὶς ὅτι πῶτα, μέθης ἐκκλητικῇ, καὶ συνουσίας ἐρεθιστικῇ· τίλημα  
 αἰσχροποίας· εἰ ὅτι ἐν αὐτοῖς καὶ ψαλτηρίοις, καὶ χοροῖς καὶ ὀρχήμασι καὶ κρότοις Αἰγυπτιῶν, καὶ τοιαύ-  
 τῃς ραθυμίαις αὐτοῖς ἀπαύσις, καὶ ἀπερπετοὶς ἔσται ἀπὸ δόξιοι καὶ μηδὲ γιγνόντες· ἀν, κυμβάλοις καὶ  
 τυμπάνοις ἐξηχήμενοι, καὶ τοῖς τῷ ἀπώκισται ὀργάνοις περὶ φοβόμενοι· ἀπὸ γὰρ ὅτι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ,  
 θέατρον μέθης τὸ πᾶν γίνεσθαι συμποσίον· ἀποθνήσκουσιν γὰρ ἡμᾶς τὰ ἔργα ἔσχατος, ἐνδύσασθαι τὰ  
 ὅπλα· Φωτὸς ἀχαιοὶ ὁ δόξιος· ὡς ἐν ἡμέρᾳ, εὐχρημόνως περὶ πατήρ· μὴ κώμοις καὶ μέ-  
 θῃς, μὴ καὶ τῇς ἑσπερίαις χολαζόντας· σὺ γὰρ ἐμὲν ἔν, ποιμῆσιν ἀπονεμεμένη· αὐλὸς ὅτι,  
 ἀνθρώποις διδασκόμενοι, εἰς ἐκβολατρίας ἀπευδύεσθαι· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀποπεμπέα τὰ ὄργα-  
 10 να τῶν περὶ νηφάλας συμποσίον, θηρίοις μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις κατάλληλα, καὶ ἀνθρώπων τοῖς ἀλο-  
 γωτέροις· τὰς μὲν γὰρ ἐλάφας τῷ σὺ γὰρ ἐκκλητικῇ παρὲλθοντες, καὶ ὅτι τὰς πιδάξας, πρὸς  
 τῷ κωμῶν θηρῶν, ἀγνοῦσθαι τὴν μέλ· τῷ δὲ ἵπτοις μὴ γινόμεναις, οἷον ὑμέναιος, ἐπὶ πλεῖστα  
 νόμος αὐλῶν· ἵπτοις γὰρ τὴν ἐκκλητικῇ οἱ μασκί· πᾶσι δὲ ἀπὸ τῶν ἀνελυθέντων  
 ὅτι τὴν καὶ ἀκρόν, καὶ πινελόντα φάνα, αἰσθητὴν ἀκροσίας αἰσθῆναι, τὴν ὡς ἀληθῶς ἀνασθῆναι,  
 ἐκκροπὴν εὐμάλα, τὴν ἐν ὀρμασί· ἐν ὅσῳ γὰρ καὶ λίσσονται καὶ ἀποθνήσκουσιν ἡδονὴν εὐλαβ-  
 μένας· μελῶν γὰρ τὴν καπαρότων, καὶ ῥυθμῶν γερῶν τὴν μέσης τῷ Καρὶκῇ, αἱ πικίλαι φαρμα-  
 κῆαι, ἀσφαθέραι τὴν πρὸς τὴν ἀκρόν καὶ κακὴν μασκί· εἰς πᾶθος ὑποσύρσασθαι ἔκ-  
 20 μα τῶν τῶν λητῶν· ὅτι τῷ ἀσφαθέρῳ, ψάλλει τὸ πνεῦμα, αἰνῶνι αὐτὸν ἐν ἡρώ σάλ-  
 πης· καὶ γὰρ ἐν ἡρώ σάλπης ἀνασθῆναι τὴν νεκρῇ· αἰνῶνι αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ ὅτι ἡ γλῶττα,  
 τὸ ψαλτήριον κυρί· καὶ ἐν κιθάρᾳ αἰνῶνι αὐτὸν κιθάρᾳ νοεῖσθαι τὸ σῶμα, οἷον ἐκκλητικῇ κρῆ-  
 30 μενον τῷ πνεύματι· ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῶν αἰνῶνι αὐτὸν τὴν ἐκκλητικῇ λέγει, τὴν μελετήσασθαι  
 τὴν σερπὸς τὴν ἀνάσσειν, ἐν ἡρώ τῷ δερματι· ἐν χορδαῖς ἔσται ὀργάνῳ αἰνῶνι αὐτὸν ὄργανον, τὸ  
 σῶμα λέγει τὸ ἡμέτερον· ἐν χορδαῖς, τὰ νεῦρα αὐτῶν, ὅτι ὡς ἐναρμόνιον εἰληφὲ τὴν ἄσιν· ἐκρο-  
 40 μενον τῷ πνεύματι, τὴν φθόγῃς ἀποδίδωσι τὴν ἀνθρωπίνην· αἰνῶνι αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλα-  
 λαγμῶν· κύμβαλον, ἔσται σῶμα τὴν γλῶτταν λέγει, ἡ τοῖς κρομέοις ἐκκλητικῇ χεῖλεσι· ἀπὸ τῶν  
 ἐπεφώνησεν τῇ ἀνθρωπότητι, πᾶσι πρὸς αἰνεσάτω τὸ κύριον· ὅτι πᾶσι, ἢ ἐποίησεν, ἐπισκέψατο  
 πρὸς· ἐρρωμένον γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄργανον ὁ ἀνθρώπος ἐστίν· τὰ δὲ ἄλλα, ἢ πολυπραγμονῇ τις, ὄρ-  
 50 γανα εὐρῆσθαι πολεμικά, εἰς τὰς ὀρθοθυμίας ἐκφλέγεται, ἢ τὴν ἐρώσας ἐκκαίοντα, ἢ ἐξαχρῆσθαι  
 τὴν θυμῶν· ἡ γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν πολεμῶν αὐτῶν, Τυρρῶνι μὲν, τῇ σάλπιγι· σὺ γὰρ ὅτι, Ἀρ-  
 60 κάδες· Σικελοὶ δὲ, πηκίσι· ἐκ Κρήτης, λύρα· ἐκ Λακεδαιμόνιοι, αὐλῶν· καὶ κέραν, ὀργάνον· καὶ  
 Αἰγυπτιοί, τυμπάνον· ἐκ Ἀραβίας, κυμβάλα· ἐν δὲ ἄρα ὀργάνῳ, τῷ λόγῳ μόνῳ τῷ ἐρρωμένῳ, ἢ  
 70 μῆς κεχρημέθα, ὡς γὰρ αἰρομένον τὸ θεόν· ὅτι ἐπὶ τῷ ψαλτηρίῳ τῷ παλαιῷ, καὶ τῇ σάλπιγι, καὶ  
 τυμπάνῳ, καὶ αὐλῶν, οἷς ἐθὺς ἦν τὴν ἐν πολεμῶ ἀσκητίας, καὶ ἔσται καταπεφρονηκὸς φόβος, ἁ-  
 80 ματῶν πανηγύρεως χοραίς συγχεῖσθαι· ὡς δὲ τὸ ἐκλύον αὐτῶν ἔσται φρονήματος, ἀπὸ τῶν  
 ἐπὶ τῶν ῥυθμῶν· ἔσται δὲ ἡμῶν ἢ ἀπὸ τῶν φιλοφροσυνῇ διττῇ, καὶ τὸ νόμον· εἰ γὰρ ἀνα-  
 90 πῆσθαι κύριον τὸ θεόν· ἐπὶ τῷ τῷ πλεονίστῳ· περὶ τὴν μὲν ἢ εἰς θεὸν διὲ εὐχαριστίας καὶ ψαλμῶ-  
 100 διας γινέσθαι φιλοφροσυνῇ· δὲ τῶν δὲ, ἢ εἰς τὸ πλεονίστῳ ἀπὸ τῶν ὀμιλίας τῶν σεμνῆς· ὅτι λόγος  
 ὁ δὲ κυρί· ἐνοικεῖται ἐν ὑμῖν πλεονίστῳ, ὁ δὲ δόξιος φησὶν· ὁ δὲ λόγος οὗτος σωμαρμόζει· καὶ συ-  
 110 χηματίζε· καὶ τοῖς, περὶ τῶν τοῖς, τοῖς· συμπολὶκὸς δὲ ἐστὶν νῦν· ὅτι φέρει γὰρ ὁ δόξιος πάλιν·  
 120 ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδασκοῖς ἐν βιβλίῳ τῶν αὐτῶν, ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, ἔσται πρὸς πνευματικῇς  
 130 ἐν τῇ χάριτι· ἀδόντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ θεῷ· καὶ πάλιν· ὅτι ἂν ποιῆτε, ἢ ἐν λόγῳ, ἢ ἐν ἔρ-  
 140 γῳ, πάντες ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ· εὐχαριστῶντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτῶν· ἔσται ἡμῶν ὁ κώμος ὁ  
 150 εὐχαριστος· καὶ περὶ κιθάρᾳ ἐβελήσῃς ἢ λύραν ἀδόντες καὶ ψάλλειν, μῶμος ὅτι ἐστίν· Ἑβραῖον  
 160 μιμήσῃ δικαίον βασιλέα, εὐχάρισεν τῷ θεῷ· ἀλλὰ ἡσθε δικαιοὶ ἐν τῷ κυρίῳ· τοῖς εὐθέσι  
 170 περὶ αἰνεσίς, φησὶν ἡ περὶ φησὶν· Εὐχομολογῆσθε τῷ κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ· ἐν ψαλτηρίῳ δεκα-  
 180 χόρδῳ ψάλλετε αὐτῷ· ἄσκατε αὐτῷ ἄσμα κακόν· καὶ μή τι δέκα χορδῶν ψαλτήριον, τὸν λό-  
 190 γον τὸν Ἰησοῦν μελῶν, τῷ συγχέῳ τῆς δεκάδος· φανερούμενον· ὡς δὲ ἀρμόδιον, πρὶν ἡμᾶς  
 200 μεταλαβεῖν τῶν, τῶν συμπαύτων εὐλογεῖν τὸν ποιητὴν, οὕτως καὶ παρὰ τὸν κατὰ  
 210 ψάλλειν αὐτῶν τῶν αὐτῶν μεταλαμβάνοντας κλισμάτων· καὶ γὰρ ὁ ψαλμὸς, ἐμμελὴς ἐστὶν εὐ-  
 220 λογία καὶ σώφρων· ὡς δὲ πρὸς πνευματικῇ ὁ δόξιος εἰρηκεῖ τὸν ψαλμόν· ὅτι πᾶσι τε, πρὶν  
 230 ὑπὲρ λαχῆν, εὐχαριστῶντες ὅσον τῷ θεῷ· τὸ αὐτῶν χάρις καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαύσαντες, ὡς  
 240 καὶ ὅτι τὸν ὑπὸν ἰεναὶ ἡμᾶς ἐν τῷ· καὶ ἐχομολογήσασθαι αὐτῷ ἐν ὡδαῖς χεῖλεων, φησὶν·

» ὅτι ἐν πνεύματι αὐτῷ πᾶσα εὐδοκία γίνεῃ· καὶ οὐκ ἔστι ἐλάττωσις ἐς τὸ σωτήριον αὐτῷ. ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς Ἑλλήσι, παρὰ τὰς συμποτικὰς εὐωχίας καὶ τὰς ὀπιψικαλῶν κύλικας, Ἑβραϊκῶν καὶ εἰκόνα ψαλμῶν, ἄσμα τὸ καλέμενον σκολιόν, ἥδε τ'· κρινῶς ἀπαύτων ἁμα φωνῇ παιανίζόντων· ἔσθ' ὅτι καὶ ἐν μέρσι περὶ ἐλιθίων τὰς προπύλας τῆς ὁδοῦ. οἱ δὲ μεσokώτεροι αὐτῶν, καὶ πρὸς λύραν ἦδον. ἀλλ' αἱ μὲν ἐρωτικῇ, μακρὰν ἐρρίτων ἀδαι· ὕμνοι δὲ ἔς των τῷ θεῷ ἀδαι. Αἰνεσι τῶν, Φησί, τ' ὄνομα αὐτῷ ἐν χορῶ· ἐν τυμπάνῳ καὶ ψαλτηρίῳ ψαλάτωσαν αὐτῷ. καὶ τίς ὁ ψάλλον χορὸς, αὐτῷ σοι διηγήσῃ τὸ πνεῦμα· Ἡ αἰνεσις αὐτοῦ, ἐν ἁπλοῦσι αὐτῶν· ἀγαλλιάσθωσαν ὅτι τῷ βασιλεῖ αὐτῶν. καὶ πάλιν ὁ πνεύματι· Ὅτι εὐδοκῇ κύριος ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἀρμονίας παραδεικνύει. τὰς σὺ φρονεῖς· ἀπαύτω ὅτι μάλιστα ἐλαύνοντες τὴν ἐρρωμένην ἡμῶν ἀφροσύνην, τὰς ὑπερὰ ὅλης ἀρμονίας· αἱ περὶ τὰς καμπὰς τῶν φθόγων κακοτεχνῶσαι, ἐς θρύψιν καὶ βωμολοχίαν ἐκδιαιτῶνται· τὰ δὲ αἰσθητὰ καὶ σωφρονικὰ μέλη, ἀποτρέψῃ τῆς τῆς μέθης ἀφροσύνης. κατελεγεῖται ἐν ταῖς χρωματικαῖς ἀρμονίαις τῆς ἀχρῶμοις παροινίας, καὶ τῇ ἀνθοφορίᾳ καὶ ἐπιφύτῳ μεσικῇ.

## Περὶ γέλωτος·

ε.

ΜΙΜΗΛΟΥΣ ἡ ἀνθρώπων γελῶν, μᾶλλον δὲ καταγέλαστων παθῶν, τῇ μετρίᾳ ἐξελασσέν πολιτείας. πάντων γὰρ τῶν λόγων δὸς ἀφροσύνης καὶ ἥθους ῥεόντων, ἐχούσι δὲ ἐστὶ γελῶντες, πᾶς προέδωκε λόγους, μὴ ἔχῃ δὸς γελῶντες ἥθους φερόμενους. τὸ γὰρ, οὐκ ἔστι δένδρον καλόν, ποιεῖν καρπὸν σαπρὸν· ἐδὲ μὲν δένδρον σαπρὸν, ποιεῖν καρπὸν καλόν, κἀνταῦθα ἀρμόσιον. καρπὸς ἀφροσύνης γὰρ ὁ λόγος· ἐστὶν· εἰ τοίνυν τὰς γελωτοποιὰς ἐξοικιστέον τῆς ἡμετέρας πολιτείας· πολλὰ καὶ δεῖ, ἡμῖν αὐτοῖς ὁπτιεῖται γελωτοποιεῖν. ἀποπνέει γὰρ, ὡς ἀπρόστατος γυνεὶ κακῶν, τῶντων εὐέλκεσθαι μιμησίας. πολλῶν δὲ ἐπὶ ἀτοπώτερον, γελῶν αὐτὸν παρὰ τὴν γυνεὶ τῆς ἐστὶν ἐφύσεσθαι καὶ καταγέλασθαι. εἰ γὰρ γελῶντες ὁρμηθῶμεν, κατὰ περὶ ἐν τῇ συμπαῖς ὁρῶνται τινες, οὐκ αὖ ὑπομείναι μιν· πῶς αὖ ἐκείνους τὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅτι τὸ γελῶντερον ὁρμηθῶμεν, ἀναχοίμεθα, καὶ ἐς τὸ πρὸς ὁρῶν; οὐκ οὐκ ἐκείνους ὅτι τὸ γελῶντερον μετρεῖται μιν αὖ πῶς. καὶ πῶς αὖ καὶ τὰς λόγους ὁπτιεῖται μιν ἐν αὐτῇ καὶ φαίνεται γελῶν, τὸ ἡμιώτερον πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κτημάτων καταμωκῶμεναι. ἰδὼν λόγον· χλευή μιν ἐν ὁπτιεῖται μιν αὖ πῶς· ἐπεὶ μὴ δὲ ὁ τῶν γελῶντων λόγος τοῦτο, ἀπρόστατος ἄξιος. ἀφροσύνης ὀνομάτων αὐτῶν, ὅτι τὰ ἀφροσύνην ἐργάζονται. χαλεπὸν γίνονται, καὶ γελῶντερον γίνονται. ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸ γέλωτα ὁπτιεῖται. καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτὸς, ὃν μὲν δεῖ τρεῖς ἐξαγομένους, ἐμφαίνει κακομῶνται· μὴ ταῖς τῇ χωρῶν, ἀφροσύνην ἐνδείκνυ. ἀπῶς γὰρ, ὅποσα φυσικὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ, ταῦτα οὐκ ἀναρῶν ἐξ αὐτῶν δεῖ· μᾶλλον δὲ μετρεῖται αὐτοῖς καὶ κατὰ ὁπτιεῖται πρὸς ὁρῶν. καὶ γὰρ ἐπὶ γέλωτος ζῶν ὁ ἀνθρώπος, γελῶν τὰ πάντα· ἐπὶ δὲ ἐπὶ ὁπτιεῖται, χλευή μιν αὖ πῶς, χλευή μιν αὖ πῶς. ὡς δὲ ζῶν λογικῶς, σφᾶς αὐτὸς ἀρμόσιον εὐκράτως· το αὐτὸν τὸ παρὰ τῆς ἡμῶν καὶ τὸ ὑπερῶν χαλῶντας ἐμμελῶς, οὐκ ἐκλύοντας ἐκμελῶς· ἡ μὲν γὰρ κατὰ ἀρμονίαν ὁ πρὸς ὁρῶν, κατὰ περὶ ὁρῶν, κόσμος ἄνεσις, μετρία καὶ ἐκκλησία ἀφροσύνης· ὡς ἀνακείληται καὶ πρὸς ὁρῶν σωφρονέντων, ὁ γέλωτος. ἡ δὲ ἐκμελῆς ὁ πρὸς ὁρῶν ἐκλύσις, εἰ μὲν ὁπτιεῖται γυναικῶν γίνονται, κηλίσματα πρὸς ὁρῶν, γέλωτος δὲ ἐστὶ παρικός· εἰ δὲ ὁπτιεῖται ἀνδρῶν, 43 κατὰ σπῆμα· γέλωτος ἐστὶν ἄλλος μνηστέρων καὶ ἐξυβρίζων. Μωρὸς δὲ ἐν γέλωτι ἀνυψῶ φωνῇ 40 αὐτῷ, φησὶν ἡ χάρις· αὐτὸν δὲ πρὸς ὁρῶν, μόλις ἡσυχῇ μετριάσει. φρόνιμον λέγει τὸν πρὸς ὁρῶν νῦν, τὸ ἐναντίως τῷ μωρῷ ἀφροσύνην. ἀλλ' ἐστὶ ἐμπαλιν εἶναι δεῖ σκυθρωπὸν ἀλλὰ σὺν ὁρῶν, ὁποδὲχομαι γὰρ εὐ μάλα ἐκείνους, πρὸς ὁρῶν μετριάσει, ὅς ἐφαίνεται μετριάσει βλοσυροῖσι πρὸς ὁρῶν, τὸ τοῖς βλοσυροῖς· ἦτον γὰρ αἱ καταγέλαστος ὁ γέλωτος αὐτῷ εἴη. χρεὶ καὶ τὸ μετρίαμα πρὸς ὁρῶν καὶ εἰ μὲν ἐπὶ αἰσχροῖς εἴη, ἐρυθριῶντας μᾶλλον ἢ μετριάσει φαίνεται· μὴ σωφρονεῖται ἀφροσύνην συμπαῖσαν δοκῶμεν· εἰ δὲ ὁπτιεῖται λυπηροῖς, κατὰ φερέρας ἀρμόζει βλεπόμενος ἡ ἐφῆδεσθαι δοκεῖν· τὸ μὲν γὰρ, ἀνθρώπῳ, καὶ λογισμῷ τεκμήριον· τὸ δὲ, ὡμότης ὁπτιεῖται ὑπερῶν ἐνδείκνυ· οὔτε γὰρ αἱ γελῶντες ἀμετρεῖται γὰρ· οὔτε πρὸς ὁρῶν, ἡ ἡμῶν ἐπὶ ὁρῶν ἐντροπῆς ἀξίαν, παρόντων· εἰ μὴ ἄρα τὸ αὐτοῖς ἐς τὸ ἀφροσύνην ἡμᾶς χαλεπὸν γίνονται· οὔτε μὲν πρὸς τὰς τυχόντας γελῶντες· ἐστὶ ἐν παντὶ τόπῳ· ἐστὶ μὲν πάντων· ἐστὶ δὲ ὁπτιεῖται πάντων. μάλιστα γὰρ μετριάσει καὶ 50 γυναικῶν ὁπτιεῖται ἐς ἀφροσύνην ὁ γέλωτος ἐστὶν. τὸ δὲ καὶ φαίνεται κατὰ πηκτικὸν πρὸς ὁρῶν, τῶν πρὸς ὁρῶν ἐστὶ φυλακτικόν· διωκτὴ γὰρ ἀφροσύνης τῆς ἀπλῆς τὰς πρὸς ὁρῶν.

βολας, καὶ ἐκ μόνης τῆς προσώψεως, ἡ σμενότης· πάντας δὲ, ὡς ἔπος εἰπῆν, τὰς ἀνοήτους ὁ οἶνος

καὶ θ' ἀπὸ τοῦ γαλασμοῦ καὶ ὀρχήσεσθαι ἀνώγῃ· εἰς μαλακίαν ἐκτρέπων τ' αὐδρόγμων ἡ-  
θος. καὶ σκοπεῖν δὲ, πῶς ἐντυθεὶν ἡ παρρησία τῷ ἀποσμῖαν εἰς αἰσχρολογίαν αὖξει· καὶ π  
ἐπ' αὐτῇ πείθειν, ὅπερ ἀρρήτων ἄμεινον. μάλιστα γὰρ ἐν οἴνῳ καθορᾶσθαι τὰ ἥθη τῶν παύλων  
συμβέβηκεν, τῆς ὑποκριτικῆς ἀπογομνῆσθαι, διὰ τὴν ἀνελευθερίαν τῆς παροιμίας·  
διὸ κατὰ κράτος μὲν ὁ λόγος, ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ καθορᾶσθαι τὴν μέθην· καὶ δὲ ἐκτρέψαι  
ἐπιγυρεύειν πᾶν, κατὰ διωκτικὸν τῆς ἀδυνείας τὸ λογισμῷ.

Περὶ αἰσχρολογίας.

5.

10

- Αἰσχρολογίας δὲ πάντῃ αὐτῆς πᾶσι τῇ μὲν ἀφεκτικῇ, καὶ τὰς χρώμεντας αὐτῇ ὁπ-  
τιστικῇ, καὶ ὅψι δριμυτέρῃ, καὶ προσώπῳ ἀποπροφῇ, καὶ τῷ ἀπομυκτισμῷ καλεσμένῳ· πολλὰ κί-  
δὲ ἐν λόγῳ τρυφῶν. τὰ γὰρ ἐξόντα, φησὶν, ἐκ τῆς ἐξέλιξιν, καὶ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τὸν  
ἐθνικόν, καὶ ἀπαίδετον, καὶ ἀσπλην δεικνύουσιν αὐτὸν· ἐχθρὸν δὲ ἰδίον, καὶ κόσμιον, καὶ σώφρονα.  
ὡς δὲ τῷ ἀκρωτῇ αἰσχροῦ καὶ τῷ θέν, ὁμοίως ἐχθρὸν, ὁ θεὸς παιδαγωγός, καὶ τὰ αὐτὰ  
τοῖς παλαιῇσι τῶν παιδίων, ὡς μὴ τὰ ὅσα θραύουσιν αὐτῶν, τὰς σώφρονας πεποιθῆσι λόγους,  
καθὰ πρὸς ἀντιπῶν· ὡς μὴ διώκοντες ἐξικνεῖσθαι εἰς θραύσιν τῆς ψυχῆς, τὸ κρῖμα τὸ πορνείας·  
τὰς δὲ ὀφθαλμοὺς, κατευθύνει ὅτι τῷ θέν τῶν καλῶν· ἄμεινον εἶναι λέγων, πῶς ποσὴν ἡ  
τοῖς ὀφθαλμοῖς ὀλιγαίνειν. πάντῃ ἀποκρουόμενῳ τῷ αἰσχρολογίαν ὁ ἀποστολῇ, Πᾶς λό-  
γος σαφὲς ἐκ τῆς ἐξέλιξιν ὑμῶν, φησὶν, μὴ ἐκπεριείδω, ἀλλ' εἰ τις ἀγαθός· πάλιν πάλιν, ὡς  
καὶ ὡς περὶ ἀγίοις, μὴ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν αἰσχροτής καὶ μαωρολογία, ἡ εὐτράπelia· ἀλλὰ  
ἀνῆκεν· ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαρίστη. εἰ δὲ ὁ μωρὸν ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, ἐνοχῇ εἰς κρίσιν, τί περὶ  
τῆς μαωρολογίας ἀποφανόμεθα; ἡ καὶ περὶ τῆς γέγραπται· Ὅς ἀν' ἀληθινήν λόγον δέχον, ἀπο-  
δώσιν λόγον τῷ κυρίῳ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. αὐτὸς περὶ, ἐκ τῆς λόγους διεικμηθῆσθαι, φησὶν· ἐκ  
λόγους κατὰ δικαιοσύνην· πῶς ἐν αὐτῶν τοῖς αἰσθητοῖς; πῶς αἰτ' ὀλιγαίνειν ὀφθαλ-  
μῶν παιδαγωγός; αἱ μὲν τῶν δικαίων σωφροσύνη, σωφροσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ σωφροσύνη  
καὶ ὅσα, πῶς ἀπαγῆν τῆς ἀληθείας βουλομένοις. φθέρουσιν ἡτὶ χρηστὰ ὁμιλίᾳ κακῇ, ἡ  
ποιητικῇ λέξει. ἡμεῖς οὖν δὲ ὁ ἀποστολῇ, Γίνεσθε, φησὶν, ἀποστολῇ τὸ πονηρὸν, καλῶ-  
μενοι τῷ ἀγαθῷ· ὁ γὰρ μὲν τῶν ἀγίων ἀναστρέφεται, ἀγαθὸς ἔσται. πάντῃ ἐν ἀφεκτικῇ τῶν  
αἰσχροῦ ἀποσμάτων καὶ ῥημάτων καὶ ἱσχυμάτων· πολλὸν δὲ μᾶλλον ἔργων αἰσχροῦ καθαρῶ-  
τον· τῆς μὲν, ἐν ἀποδείξει καὶ παραγυμνώσει μερῶν πινῶν τῶν σώματι, ὡς καὶ τῆς  
ἐν τῇ ἱερωσὶ τῶν ἀπορρητῶν μερῶν· οὐδὲ γὰρ ἡμέτερος τῆς δικαιοσύνης τῷ γυμνώσειν, αἰ-  
σχροῦ οὐκ, ὅτι δὲν σώφρων ἡδὲ ἐσκεπασθῇ δὲ ἡ σωφροσύνη· ὁ ἐγυμνώσειν ἡ μέθην, τὸ φθέρειν  
τῆς ἀρετῆς παράπωμα. καθαρῶτον δὲ οὐδὲν ἡττον καὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν φωνῶν· αἰς ἀβυσσὶν  
εἰσὶν ἡτὶ τὰ ὅσα τῶν ἐν Χριστῷ πεπεσυκότων. ταῦτά μοι δοκεῖ ὁ παιδαγωγός μετὰ φθέρειν  
αὐτῇ πᾶσι τῆς ἀσχημοσύνης ἐφίεναι ἡμῖν, πῶς ὁρᾶν διὰ τῶν ἀλλων πρὸς τὴν ἀκλασίαν. δεινὸς γὰρ  
αἰς τὰς ῥίζας τῶν ἀμαρτημάτων ἐκκόπῃ· τὸ οὐ μοιχεύσει, διὰ τὸ, οὐκ ὁπτιμύσει· καρ-  
πὸς γὰρ τῆς ὁπτιμύσεως, ἡ μοιχεία, τὸ ῥίζης τῆς κακῆς. ὁμοίως ἐν αὐτῇ τῇ παιδαγωγῇ τῷ  
ἀδειαν τῶν ὀνομάτων, ὡς καὶ φησὶν, διὰ τῆς ἀκλασίας ὁπτιμύσειν ἐκκόπῃ.  
τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀπεκτείνῃ μελέτῃ ἐμποιεῖ· καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκρομαῖν· τὸ γὰρ τῷ φω-  
νῇ σωφροεῖν, ἀσκήσιν ἐστὶ λαγρείας· καὶ κατὰ πρῆν. διελήφαμεν γὰρ βαρυτέρῳ λόγῳ· ὡς ἄ-  
ρα οὐτὶς ἐν τοῖς ὀνόμασιν, οὐδὲ μὲν ἐν τοῖς πνευματικαῖς μορφαῖς, καὶ τῇ κατὰ τὸν νόμον συμπαροῦς,  
καθ' ὃν καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ περὶ τῷ σωφροεῖν οὐ περὶ μὲν, ἡ τῶν ὄντων αἰσχροῦ προσομοίω-  
τα· οὐδὲ γὰρ γόνυ καὶ κνήμη καὶ μέλη πάνθ' αὐτῶν, οὐδὲ μὲν τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὀνόματα, καὶ ἡ δὲ αὐ-  
τῶν ἐνέργεια, αἰσχροῦ ἐστὶ· μέλη δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα τῶν ἀνθρώπων, αἰδοῦς, ὅτι αἰσχύνης κατὰ τῶν  
αἰσχροῦ, ἡ παράνομος αὐτῶν ἐνέργεια, αἰσχύνης καὶ ὀνειδῶν διὰ τῆς καὶ καλῶς ἀξία μό-  
νον γὰρ τῶν ὄντων αἰσχροῦ ἡ κακία, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν· τῶν δὲ αἰσχύνης αἰσχρολογίας  
εἰκότως αὐτῶν καλοῖται ἡ περὶ τῶν κακίας ἔργων λογιῶν· οἷον, τὸ περὶ μοιχείας διὰ τῆς ἀρετῆς  
ἡ παιδεραστίας, καὶ τὰ παρὰ τῆς αἰσχύνης. καὶ μὴν καὶ τὴν φλύαρον ἀδολογίαν κατὰ τῆς αἰσχύνης.  
ἐκ γὰρ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐκφεύγει φησὶν, ἀμαρτίαν· δίκην ἄρα ὑφίξει ἡ γλωσσάρια· ἐστὶ  
γὰρ σωπῶν εὐρεσκομένῳ σφῶς, καὶ ἐστὶ μισθὸς ἀπὸ πολλῆς λαλίας· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς αὐτῷ  
ἀδολογῆς προσκορῆς· ἀλεοναζῶν γὰρ λόγον, βδελύσσεται τὴν ψυχὴν αὐτῆς.

G

Τίνα χρη̃ παραφυλάττειται τὰς ἀσείως συμβουλίας.

ζ.

ΑΠΕΣΤΩ δὲ ἀπίσω ἡμῶν καὶ τὸ σκώπειν, ὕβρεως προκατάρχον· ἐξ ὧν ἐρδεις, καὶ μά-  
 χαι, καὶ ἐχθραὶ διοιδαινύσιν. ὕβριν δὲ ἔφαμεν μέγας εἶναι Διόσκονον. οὐκ ἔκ μόνων δὲ τῶν ἔργων,  
 ἄλλα καὶ ἔκ λόγων ἀνθρωπίνῃ κρίνεται. Ἐν συμποσίῳ δὲ, φησὶ, μὴ ἐλέγχῃς πὺν πλεῖστον· καὶ  
 λόγον οὐκ ἐπισμῆ μὴ εἴπῃς αὐτῷ. εἰ γὰρ καὶ τὰ μέγιστα παραγγέλλεται ἀγίοις σωεῖναι, σκώπειν  
 τὸ ἅγιον ἁμαρτία· Ἐκ σώματι γὰρ ἀφρόνων, φησὶν ἡ γραφή, βακτηρία ὕβρεως· ὅτι βάραν  
 ὕβρεως, βακτηρία λέγεται· ἢ ἐπεριδέσκει καὶ ἐπαναπαύεται ἡ ὕβρις. ὅθεν ἄρα μὴ τὸ δόξαστον,  
 κἀνταῦθα παραινῶμεν, μὴδὲ τὰ εὐτράπελα, μὴδὲ τὰ μὴ αἰήκοντα προέσθαι ἡμᾶς ῥήματα. εἰ  
 γὰρ δι' ἀγάπην, αἱ ὅτι πᾶς ἐπ' αἵσας σωλεύσας· συμποσίῳ δὲ τὸ τίλῃ, ἢ πρὸς τὰς σωφίας φι- 10  
 λοφροσύνην παρεπιμένα δὲ τῇ ἀγάπῃ ἢ βρώσει καὶ ἢ πόσι· πῶς ἔλογικώς αἰσφριπείον, ἐδὲ Διὸς  
 τὴν ἀγάπην δόξαστον; εἰ γὰρ ὡς ὅτι πλείοντες τῶν πρὸς ἀλλήλους εὐνοίαι, σωῖμεν, πῶς ἐχθρας  
 Διὸς τὴν σκώπην σκαλεύομεν; σιωπᾶν γὰρ κρείττον, ἢ αὐτὴν λέγειν, ἁμαρτίαν ἁμαρτία προφρο-  
 μένης. Μακάριος ὡς ἀληθῶς ἀγῆρ, ὅς οὐκ ὠλίγησεν ἐν σώματι αὐτῷ, καὶ ἐκαπνύσῃ ἐν λύπῃ  
 ἁμαρτίας· ἢ τοι μετανόησας ἐφ' οἷς λαλήσας ἡμαρτιν· ἢ ἐν τῷ μηδὲνα λυπῶσαι λαλήσας.  
 καθόλου μὲν ἔν, νέοι μὲν καὶ νεανίδες, ὡς ὅτι πᾶσι τὸ πῶνδε ἀπεχέσθων εὐωχῶν· ὡς μὴ σφάλουσιν  
 τοῦτο πρὸς αὐτὸ μὴ προσηκόν· καὶ γὰρ ἀκρόμαλα ἀγῆρ, καὶ θεάματα ἀπειρή, κυμαίνοντες ἐπὶ ἐν αὐτοῖς  
 τῆς πίστεως, ἐκρίπτει τῶν Διόνοιαν· σωεργεῖ γὰρ αὐτοῖς τὸ ἄσπετον τῆς ηλικίας, πρὸς τὸ εὐκατά-  
 φρον τὸ ὅτι πῶνδε· ἐδὲ ὅτι καὶ ἄλλοις παρὰ τοῖς γίνον· σφαλμάτων, τὸ ὅτι πῶνδε τὸ ὥρας  
 ὅτι πῶνδε· εὐ γὰρ τοι παραγγέλλει ἡ σοφία φαίνεται· Μετὰ ὑπάρχοντος γυναικὸς μὴ 20  
 καθοῦρ τὸ σῶλον· καὶ μὴ συμμετακλιθῇς ἐπ' ἀγκῶνα μετ' αὐτῆς· τῆς πρὸς, μὴ σωδείσῃ πυκνό-  
 πρην· μὴδὲ ἐδὲ μετ' αὐτῆς. διὸ καὶ ὅτι φέρει· Μὴδὲ συμβολὰς ποίει μετ' αὐτῆς ἐν οἶνῳ· μὴ πῶς  
 ἐκκλίνῃ ἡ καρδία σου ἐπ' αὐτήν, καὶ τῷ αἵματι σου ὀλιόσῃς ἐς ἀπώλειαν· σφαλέρῃ γὰρ ἡ πά-  
 ροις ἐλδυσία, παρὰ τοῖς διωκόμενοι· ὕπανδρον γὰρ ὠνόμασεν· ἐπεὶ μέζων ὁ κίνδυνος· τῷ λυ-  
 σῶν τῶν δέσιν τὸ συμβεβηκός πρὸς μένους. εἰ δὲ καὶ ἀνάγκη τις περὶ τοῦτο, παρὲναι κελεύεται, αἱ  
 μὲν κεκαλύφθων ἄγαυοι ἀμπεχοῦν ἐκποδὲν ἐνδοθεν γὰρ αἰδοῖ· ὅσῳ γὰρ μὴ ὕπανδρος, ἐχάτη ταύτης  
 Διόβολος ἐς ἀνδρῶν παρὲναι συμποσίον, καὶ ταῦτα οἰνωμένων. οἱ γὰρ ὅτι τῶν κλισίαι πᾶς  
 ὅψις πῆλξιν, ἀμετακλίστοις τοῖς ἀγκῶσιν ἐρηρισμένοι, μόνοις παρὲναι τοῖς ὧσιν· εἰ δὲ καὶ  
 45 καθέξουσιν, μὴ ἐναλλάξ τῶν πόδεσιν ἔχουσιν· μὴ δὲ μὲν θάπρον πῶν μερῶν θεάματα ὅτι φέρουσιν,  
 ἢ τῶν χεῖρα τῶν χεῖρα ὑπερεδόντων· ἀγῆρ γὰρ μὴ φέρειν αὐτὴν. καὶ τῶν κατηγόρημα τῶν 30  
 νέου. σωεργεῖ δὲ καὶ τὸ μετεκινούμενον ἐναλλάττειν τὸ ἄγῆρ, καὶ φέρειν τὸν σύμβολον· σῶφρο-  
 νος δὲ, εὐθιῶς ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσι τὸ ἔλαττον αἰρεῖται, καὶ τὸ ἀχολαίτερον, καὶ τὸ προσιπύτερον,  
 κἀν τῷ κατὰρχεσθαι, κἀν τοῖς Διόλοιμασι· καὶ τὸ προκατάρχον δὲ, καὶ τὸ ἀποσπᾶν.  
 5, φάμεν, φησὶν, ὡς ἀνθρώπος τῷ παρακείμενα· πῶνδε πρῶτον γὰρ χαρὴν παιδείας. κἀν αὐτῷ  
 πλείονων ἐκάθιστας, πρὸς πρὸν αὐτῶν μὴ ἐκτείνης χεῖρα. εὐκην προκατεδέχοντο ὑπὸ λα-  
 γίας ἀναπρόθεμους ποσὶ· ἐδὲ μὴν ὅτι γλιχομένους παρεκτείνειν μέχρι πολλοῦ χρη̃, τῇ ἐφυσ-  
 ρήσει τῶν ἀκράσιαν ὁμολογῶντας· ἀλλ' ἐδὲ ἐν τῷ ματῶν, πρὸς κείμενους φαίνεται, κατὰ πρ-  
 τὰ θηρία, τῇ βορᾷ· ἐδὲ μὲν πλείον· ὅψις πρὸς φέρειται· καὶ γὰρ ὅψις φάμεν· φύσις, ἀλλὰ σι-  
 τοφάμεν· ἀνθρώπος. πρὸς αἰσθεσθαι δὲ τὸ πολλῶν, καὶ τὸ συμποσίου ὑπερβαίνειν, ὅτι πῶνδε αἰδρὸς  
 σῶφρον· Ἐν ὧρα γὰρ, φησὶν, ἀνασῶσας, μὴ ἐρεῖ· καὶ δόξασθαι ἐς οἶκόν σου· ἐλεγει δὲ οἱ 40  
 δώδεκα, πρὸς καλεσμένοι τὸ πλεῖστον τῶν μαθητῶν· οὐκ ἀρετὴν ἐστὶν ἡμᾶς, κατελείψασθαι  
 τὸ λόγον· ἢ διακονεῖν τραπέζης. εἰ δὲ καὶ ἐφυλάξουσιν, πολλῶν μᾶλλον γαστριμαργίας ἐφύ-  
 λον. οἱ γὰρ αὐτοὶ ἔτοιμοι δόξασθαι τοῖς καὶ τῶν Ἀντιόχειον καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς ὅτι πῶνδε  
 λοντες· Ἐδοξεν, ἔφασι, τῷ πνεύματι τῶν ἀγίων καὶ ἡμῶν, μὴδὲν πλεον ὅτι πῶνδε ὑμῖν βάρος, πλεον  
 τῶν ἐπ' ἀναγκῆς· ἀπὸ χεῖρας εἰδωλοφύτων, καὶ αἵματι, καὶ πικρίων, καὶ τῆς πορνείας· ἐξ ὧν  
 50 Διόκληρος ἐαυτὰς, εὐ πράξει. φυλάττειται δὲ τὰς παροινίας, ὡς περ καὶ τὸ κώνειον, δὲ  
 ἀμφὶ γὰρ ὑποσύρσιν ἐς θάνατον. χρη̃ δὲ καὶ γελῶντων εἰρησθαι ἐξ αἰσίων, καὶ δακρύων  
 ὑπερμέτρων· πολλάκις γὰρ, οἱ οἰνωμένοι καυχάσθαι ὅτι πῶνδε, εἴτε μέντοι ὑπερήχθησαν,  
 οὐκ οἶδ' ὅπως παροινία πνι παραπρόθεμοι, ἐς δακρύα· ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν λόγων, καὶ τὸ ἐκζητῶναι,  
 καὶ τὸ ἐξυβρίζειν. πρὸς οὖν δὲ, ὡς τίνα ἀφορῶντες τὰς νέας, σωαίνονται μὲν· ἴσως δὲ ἂν  
 πᾶς καὶ παύσιν πρὸς αὐτὰς· ἐς τῶν ὅτι πῶνδε, ὁ παιδαγωγὸς τὸ εὐχρημον αὐτῶν. ἀμεί-  
 λει πρὸς τὸν ἀγῶνι τὸν καὶ σιωπῶν ἐν χαλεπότητι αὐτῶν ὡς πῶνδε· Ὁ δὲ ἐμὸς υἱός, ἐκείνον  
 λέγω

λέγων τὸν σιωπῶντα, ἡ πάντας λαλῶν. ὁππότεναι γὰρ ἐν τῷ αἰδῶ ἡ τοιαύτη ὁπισκωφίς, ἐμφαίνουσαι χαλεπῶς τὰ πρὸς σὺν αὐτῷ χρησά, διὰ τῆς τῶν Φαίλων, ἀ μὴ πρὸς σὺν αὐτῷ, διὰ βολῆς. ὁππότεναι γὰρ, καὶ αὐτὴ διδασκαλική, διὰ ἧς μὴ πρὸς σὺν ὁ κυροῦσαι τὸ πρὸς σὺν. ἀμέλει πρὸς τὴν πρὸς σὺν κρίνει, ὅ τ' ὑδροπότῳ καὶ σάφρονι παραινέειν ἡ μετῶν λέγων. καὶ ἡ καὶ ἐν ἱνὲς οἱ φιλοσκόμμενες, σιωπῆσι ἡμῖν, καὶ παραπτεμπίον τὰς λόγους τὰς περὶ τὰς, ὡς περ τὰς κόλικας τὰς πεπληρωμένας. ὁπισκωφίς γὰρ ἡ τοιαύτη παιδεία. Στόμα δὲ πρὸς σὺν, ἐγγίξει σιωπῆσι. καὶ παρὰ δέξει ἡ ἀκούω ματῶν. καὶ δὲ συγκαταθήσῃ μὴ ἡ ἀδικεῖν ἡμῶν μαρτυρῶν ἀδικῶν, οὔτε ἡς διὰ βολῆς, οὔτε ἡς βλασφημίας. ἀλλ' ἡ δὲ ἡς κακοηθείας. ἐγὼ δὲ ἂν μοι δοκῶ καὶ μέτρον ὁππότεναι φωνῇ, τοῖς σάφροσι, οἷς, γὰρ ἐφείπε λαλεῖν, τὸν ἀντιδιαλεγόμενον.

10 Σιγὴ μὲν γὰρ δέξει τῇ γυναικῶν ἐστὶ, ἀκίνδυνον δὲ τῶν νέων γέρας. λογιστὴ δὲ ἀγαθος, ἡλικίας δὲ δοκιμασμένης. ἀλλήλων πρὸς σὺν περὶ ἐν συμποσίῳ. πρὸς σὺν γὰρ σοὶ. ἀλλ' ἀπαραποδίστως ἀλλήλων, καὶ ἐν ἀκριβείᾳ ὁππότεναι. νεανίσκῳ, καὶ σοὶ ὁππότεναι ἡ σοφία. ἀλλήλων, ἐν χρεῖα σου, μόλις δὲς ἐπρωτηθείς. κεφαλαιώσῃ λόγον ἐν ὀλίγοις. ἀμφὼ δὲ οἱ διὰ λεγόμενοι, τὸ φθέγμα τὸ σφῶν τῇ συμμετρίᾳ παραμετρήσῃ. τὸ πρὸς γὰρ γινώσκον τῆς πρὸς σὺν, μακροδύνατον. τὸ τὸ ἀνέχουσιν πρὸς τὰς πέλας φθίγγουσι, ἀναιδέως. καὶ γὰρ ἀκούσονται. καὶ τὸ μὲν, ἐν γυναικῶν. τὸ δὲ, αὐθαδέας πεμψέον. ἀπὸς δὲ καὶ ἡ φιλονεικία, κενὴς νίκης ἐνεκεν, λόγων. ἐπεὶ τέλος ἡμῖν ἡ ἀπαρξία. καὶ τὰς ἀρετὰς ἐστὶ τὸ, Εἰρήνη σοὶ. πρὸς τὴν ἀκούσῃ σε, μὴ ἀποκρίνῃ ῥῆμα. ἀλλὰ καὶ τὸ πηρυμμένον τῆς φωνῆς, ἡλυδρίου. σάφρονι δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ φωνῇ μεμετρημένον, μετῶν περὶ ἡμῶν, καὶ μήκους, καὶ πλάτους, καὶ πλάτους, ἐργον δὲ τὸ φθέγμα τὸ αὐτὸ. οὔτε γὰρ

20 μακρολογητέον ποτέ. οὔτε πολυλόγητον. οὔτε ἀδολεσχητέον. ἀλλ' οὐδὲ τροχαλῶς καὶ σιωδωκόμενως ὁμιλητέον. καὶ γὰρ αὐτὴ τῇ φωνῇ, ὡς ἐπὶ ἐπὶ, δικαιοσύνης μεταδοτέον. τὰς τε ἀκροβόας καὶ τὰς κεκράχας ὁππότεναι. αὐτὴ γὰρ αὐτὴ, τὸν Θεοστόλῳ πηρυγῶν ἡκίστα. ὁ σάφρων Ὀδυσσεύς, ὅτι μόνος ἀμετρεοπῆς ἐκόλωα. ὅς ῥ' ἐπὶ φρεσὶν ἦσιν ἀκρομάτε πολ-

λάτε ἡδὲ Μάψ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ σῶμα. Φοβερός γὰρ ἐν ἀπώλειᾳ αὐτῶν ἡ γλωσσώδης. τὸ γὰρ 40 φλυαρῶν, καθάπερ τὸ παλαιῶν ὑποδημάτων, ἡ μὲν ἄλλα ἐκ τῆς κακίας κατατέτριπται. μόνῃ δὲ ἡ γλώσσα περὶ τὴν ἐν βλάβῃ. αὐτὴ τοῖς βιωφελίστα ἡ σοφία παραινέει. Μὴ ἀδολεσχεῖ ἐν πηλῇ πρὸς σὺν. ἀνῶθεν δὲ ἡμῶν τῶν φλυαρίων ἐκκρίπτει, θεοθεν ἀρχουσι, μετῶν ἐν νομοθεσίᾳ ὡς πῶς. Μὴ δούτερώσης λόγον ἐν πρὸς σὺν σου. πομπησμοί, καὶ σιγῶν, καὶ οἱ διὰ τῶν δακτύλων ψόφοι, τῶν οἰκετῶν οἱ περὶ τῆς, ἀλογισμασίου οὐ-

30 σαι, λογικῶς ἀνθρώποις ἐκκλιτέον. παραινέτεον δὲ τὸ πρὸς σὺν ἀποπύειν, ἐπὶ τὸ χρεῖμα πρὸς σὺν βιαιότερον, μὴ δὲ ἀπομύπτειν παρὰ πῶν. σοφαστέον γὰρ ἀμηνάπῃ τῶν σιωδωκόμενων, μὴ ἀποστρέψωσιν ἀπὸ ναυτίας τῷ τοιαύτῳ ἀκρομαίαν, ἡ κατήγορος ἐστὶν ἀκρομαίας. καὶ γὰρ τὰ αὐτὰ πρὸς σὺν τοῖς ὁνοῖς ἡ φάτις ἡμῶν καὶ ὁ κερῶν. καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ ἀπομύπτονται καὶ πύουσιν πρὸς σὺν αὐτῷ καὶ δευπῶσι. παρμὸς δὲ ἐστὶν ὁππότεναι, ὡς περ ἀμέλει καὶ ἡ ἐρυγή, οὐκ ἐξη- γησὶ δέξῃ τὰς πηλῶν τῷ ψόφῳ, τὸ αὐτῶν καταμαρτυρήσας ἀπαρξίας. ἀλλ' ἡ μὲν παρὰ πηλῶν ἡ ἐρυγὴ ἡ σιγὴ πρὸς τῷ ἐκπνεομένῳ αἵρῃ, χημαπτομένῳ κρομαίῳ τῷ σῶματι, καὶ τῇ τραχικῶν δίκῃ πρὸς σὺν διελκόμενῳ καὶ κερῶν. παρμὸς δὲ τὸ παρακλινὲν ἀφαιρέτεον, ἀπολαδομένοις πρὸς σὺν ἀναπνοῆς. αὐτὴ γὰρ ἐν κερῶν πρὸς τῷ ἀθρόαν τῷ πνεύματι. ἀπὸ πηλῶ ἐναποσείεον, οἰκονομῶν τῷ διέξοδον. ὡς καὶ λαθεῖν πρὸς σὺν, καὶ τὰς σιωπῶν ἀξίῃ

40 ἐκδιαζόμενος ὁ αἶψα πρὸς σὺν. ἀγρωχίας δὲ καὶ ἀπαιτίας σύμβολον, τὸ πρὸς σὺν τοῖς ἡχοῖς ἐθέλειν, μὴ οὐχὶ ἀφαιρεῖν. οἱ δὲ δὴ γλύφοντες τὰς ὁδούς, αἰμάσσοντες τὰ οὐλα, σφίσι τε αὐτοῖς ἐστὶν ἀηδῆς, καὶ τοῖς πηλῶν ἀπεχθεῖς. καὶ μὲν καὶ τῶν ὧτων οἱ γαργαλισμοί, καὶ τῶν πηρῶν οἱ ἐρεθισμοί, ὡς δὲ ἐστὶν κνησμοί, πορνείας ἀκρομάς μελετήκοι. καὶ τὰς ὑπὸ ὄψιν δὲ ἀσχημωσῶς παραινέτεον, καὶ τὰς ἀσχημολογίας αὐτῶν. καθεστὼς δὲ καὶ τὸ βλέμμα ἐστὶν. καὶ ἡ τῇ τραχίλῃ ὁππότεναι καὶ ἡ κίνησις, εὐσεβής. καὶ ἡ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὁμιλίας πρὸς σὺν. καὶ γὰρ ὁ Χριστιανὸς, ἡρεμίας ἐν σιγῇ, καὶ σωλῶν, καὶ εἰρήνης δικαίος ἐστὶν.

Εἰ μύροις καὶ σεφάνοις χρηστέον.

ἡ.

50 ΣΤΕΦΑΝΟΝ δὲ ἡμῖν. Ἐμύρων χρηστέον οὐκ ἀναγκαῖα. ἐξοκείλει γὰρ εἰς ἡδονὰς καὶ ῥαθυμίας, μάστιγι γατνιώσης τὸν νυκτός. οἱ δὲ ἀλάστορον μύρου παρὰ τὸ δειπνόν τὸ ἄγιον κομίσασθαι ἡ γυνή, τὰς πόδας ἡλπιφάν τῶν κυρίων, καὶ ἦσαν αὐτόν. οἶδα δὲ καὶ χρευσθῶ καὶ λυθῶ





σχετλιάσας τις τῆ περὶ τῆς σωφροσύνης, ποῦ τῆς μύροις ἀποδιακρίσας πινες, ὅτι πλὴν ἀνδρῶν τιν ἐκ-  
 τηλύνουσιν· ὡς καὶ τὴς πηνίτας αὐτῶν, τὴς μυρσίνας, τῶν ἐνὸς μέρους ἀπὸ λαύνειν πλέων,  
 καὶ τῶν αὐθιγῶν ἐλίων τὴς βαφῆς ἀπὸ λαύνειν καὶ αὐτῶν· καὶ γὰρ θύμῃ δόλῃ ἀπὸ τῆς καὶ χρεῖμα-  
 τος εἰς πλὴν ἀληθείας παρρησιάζει πλὴν. καὶ ἡ καὶ μάλα, τὴς μὲν αὐδρας τὴς παρ' ἡμῖν, μὴ μύ-  
 ρων, ἀλλὰ καὶ κακαρίας οὖρον· γυνὴ ἡ δὲ πορνεία Χριστῷ ὡς ἀλείμματι, τῇ βασιλικῇ· μὴ  
 διὰ πνομάτων καὶ μύρων, αἱ δὲ τῶ σωφροσύνης ἀμφοτέρω χρεῖματι συναλείφεται, ἀγία  
 προπαινή μύρω τῷ πνεύματι. τῆς σκευῆς Χριστὸς ἀνθρώποις γνωρίσας, εὐωδίας ἀλγύμα,  
 ἐκ τῶν αἰθέρων συντεθείς ἀρωμάτων τῷ μύρον. τῆς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος συναλείφεται τῷ μύρῳ·  
 ὡς διὰ δαδὶ μεμύνηται· διὰ τῆς ἐχρήσας οὐ θεός, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαθιάσεως παρὰ  
 10 τὴς μετῆς σου· σμύρνα, καὶ σκελὴ, καὶ κασία, δότ' ἱματίων σου. ἀλλὰ γὰρ μὴ λάθωμεν,  
 ὡς περὶ γυπτες, καὶ μύρα βδελυγμένοι, ἡ οὐ κἀνθαροί· τῆς γὰρ, ῥοδίνῃ χρεῖσθαι μύρῳ, πε-  
 λούται λυγρῶ· καὶ τῶν ἐκκριτῶν ὀλίγα πλὴν τῷ μύρῳ τῷ γυναικῶν, ὅσα μὴ κατῶσι τῇ ἀν-  
 δρῶ· αἱ γὰρ ὑπερμακροὶ χρεῖσας τῷ μύρῳ, καὶ εἰς, καὶ συμβίωσας, ἀποπνέουσιν. καὶ τοὶ καὶ τῷ 48  
 ἔλαιον αὐτῶν μεμύνηται καὶ τοῖς ἐν τοῖς ἐσὶ πολέμοις ζώοις· ἀνθρώπων ἡ τῆς μὲν ὠνησεν· ἐστὶ ἡ  
 οὐς εἰς μάχην ἐγκαλίσσεται· καὶ τὴς περὶ φιλίας, ἀληθιμῶν τῶν, ἐν τοῖς περὶ τοῖς ἐκτε-  
 πεῖ εἰς τῆς ἀγωνίας πάμμαχον. καλὴ καὶ ἡ ἔλαιον τῷ μύρῳ ὅν, ἐκ τῆς περὶ τῆς καὶ ἡ καὶ  
 καὶ ἐκ τῆς καὶ διώσας· μάλα. ὡς περὶ τῆς περὶ τῆς καὶ τῆς καὶ τῆς καὶ τῆς καὶ τῆς καὶ τῆς καὶ τῆς  
 ἀμείλει καὶ τῶν ὀφείων καὶ τῶν ὀφείων τῶν ἡδυπαθῶν ἐξορίζομεν· μὴ λάθωμεν καὶ ἐφυγα-  
 διώσας ἀπελασίας, καὶ ἡδονὴν αὐτῇ διδόντες εἰς πλὴν ψυχῇ διὰ τῶν αἰσθησῶν, οἷον διὰ τῶν  
 20 ρῶν ἀφραγῶν. ἐγὼ γὰρ εὐωδίας τὸ θυμίαμα, τῷ μέγαν ἀρχαῖα, τῷ κύριον ἀναφέρειν λε-  
 γοιεν τῷ θεῷ, μὴ θυσίαν ταῦτ' αὐτῶν καὶ εὐωδίας θυμίαματι νοσήτων· ἀλλὰ γὰρ τὸ τῆς ἀγάπης  
 δεκτὴν ἀναφέρειν τὸν κύριον, τῶν πνευματικῶν εὐωδίας, εἰς τὸ θυσιαστικὸν παραδεχέσθαι·  
 αὐτῶν μὲν γὰρ τὸ ἔλαιον αὐτὸ, λιπαρὰ πᾶσι τῶν ὀφείων, καὶ ἀνείναι τὸν ἄνθρωπον, καὶ πᾶ-  
 να τῶ σώματι ὅσῃ ἀνασῆλαι βαρύνει, εἰ καὶ περὶ τῶν τῶν εἰς δεομένη. ἡ δὲ ὀφεί-  
 δας τῶ εὐωδίας, δέλεαρ ἐστὶ ῥαθυμίας, πῆρρον εἰς λίχον ὀφειθυμίας ὀφειθυμίας. πάντο-  
 θεν γὰρ ἀγῶγι· ὁ ἀκράτης, καὶ δὲ ἐδωδῆς, καὶ δὲ ἐρωμνῆς, καὶ δὲ συναστροφῆς· καὶ  
 ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐκ τῶν ὠτων, καὶ ἐκ τῶν γνάθων· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μυκτῶν. καὶ περὶ  
 βίος τῆς κρίσεως καὶ τῆς ὁμοιοῦς, οὕτως καὶ ὁ ἀκράτης θυμίαμασι, καὶ μύροις, καὶ τῷ δὲ τῷ  
 30 ἐφάνων εὐωδίας ἐφείλεται. ἐπεὶ ἡ ὑδμήαν χώραν ἀποπνέομεν ἡδονῇ, περὶ ὑδμήαν  
 συμπεπλεγμένη λυσίπλη τῶν βίῃ χρεῖας, φέρε καὶ ταῦτα διὰ τῶν ὀφείων, τὸ χρεῖας αἰρού-  
 μενοι. εἰσι γὰρ πινες εὐωδίας καὶ καρῶν, καὶ εἰς ἐρωμνῆς· οὕτως συμπολοῦν καὶ τῷ ἀκράτῳ  
 ἐπιτηρείας ἀποπνέουσι· ὑμῶν καὶ ἡ σωφροσύνης, καὶ τῷ μὲν ἐγκέφαλον ὑποτρέφουσι, ὅπως  
 καὶ ἀν καὶ καὶ ῥωννύουσι καὶ καὶ τὸν σῶμαχον. πολλὰ πίνω δὲ τοῖς ἀνθεσιν ὀφειθυμίας αὐτὸν,  
 καὶ εἰς ἐρωμνῆς· καὶ γὰρ καὶ πᾶσι ἀποσκορπιστῶν τῶν χρεῖσιν αὐτῶν, ἀλλ'  
 φάρμακον καὶ βοηθήματα χρεῖσιν τῶν μύρων· περὶ τὸ ἐπεγείρει τῶν ἀπαιδῶν δύνα-  
 μιν, καὶ περὶ τὴς κατῆρξης, καὶ περὶ τῶν κατῆρξης, δυσπρέσβησι πᾶσι καὶ ὁ καμικῶς  
 φησὶ πᾶσι· μύροις ἀπὸ λαίφεται τῶν χρεῖας. ὑγείας μέρ' ὅσον, ὁδὸς ἐγκέφαλον καὶ καὶ  
 40 εἰς ποιῶν· καὶ ἡ τῶν ποδῶν διὰ τῶν λίπας τῶν ἀναθερμανόντων ἡ ἐμψυχόντων μύρων ἀνατρί-  
 ψας, ὡφείλει εἶναι ὀφειθυμίας· ὡς δὲ δὲ τῆς κεφαλῆς τοῖς πεπληρωμένοις ὀφειθυμίας  
 καὶ ὑποχώρησιν ὀφειθυμίας μὴ κύρια τῶν μερῶν γίνεσθαι. ἡδονὴ δὲ, ἡ μὴ περὶ τὸ χρεῖας, ἡδονὴ  
 εἰς ἐπιτηρείας διὰ τῶν φάρμακον ἐρεθισμῶν. διὰ φέρει ὅλως τὸ μυραλοιφῶν, τῶ  
 μύρῳ χρεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, ἡλυθῶν τῶν μύρων, καὶ λυσίπλη ἐστὶ ὅτι. ἀρ-  
 50 σιπῶν γὰρ ὁ φιλόσοφος, χρεῖσθαι μύρῳ, κακῶς κακῶς ἀπολωλέναι χρεῖσθαι τῶν κι-  
 ναίων ἐφασκεν, τῶ μύρῳ τῶν ὀφείων εἰς λειδορίαν διὰ τῶν ἐλεγχῶν. τίμα ἡ ἰατρὸν περὶ  
 χρεῖαν αὐτῶν, φησὶν ἡ γραφή· καὶ γὰρ αὐτὸν ἐκλινεὶ ὁ ὕψος· παρὰ ἡ κυρία εἰς ἰατρὸν· εἴπα  
 ἐπὶ γὰρ, καὶ μυρσίνας ποιῶσι μίγμα· ὡς εἰς ὀφείλειαν δὴλον ὅτι, ἐκ εἰς ἡδυπαθῆς δεδομένων  
 τῶν μύρων· καὶ γὰρ τὸ ἐρεθιστῶν τῶν μύρων ἀπὸ τῶν ἐλεγχῶν, ἀλλὰ τὸ ὀφείλιμον ἐκλεχθῶν  
 ὅπως καὶ ἔλαιον πλὴν ἡμῶν ἀνῆκεν ὁ θεὸς ἀνθρώποις εἰς πίνων ἀρωγῇ. αἱ δὲ ἀφραίνου-  
 σαι γυναικῶς, βάπτισμα μὲν τῶν ποδῶν, μυρσίνας τῶν ποδῶν, πλεονέστεραι γὰρ τὸν γίνον-  
 50 ται, διὰ τῶν ἀρωμάτων ἡδυπαθῶν· διὰ καὶ αὐχμηρότεροι γίνονται οἱ μυρσίνοιοι· ὁ δὲ αὐχμὸς,  
 ποδῶν περὶ ποιῶν. εἴτε γὰρ αὐαίσις τριχὸς ἡ πᾶσι, εἴτε ἐνδεῖα θερμῶν, τῶν ξηρότητος πλὴν οἰκείας  
 τῆς τριχὸς ἐκπύσεως τῶν φησὶν τῶν ὑγῶν, καὶ πολλὰς ἀποτελέσας· πᾶσι ἀν εἰκότως ἐπὶ ἀγα-

πῶμεν τὰ μύρα, διὰ αἱ πάλαι, οἱ Φεύγοντες πολιάς· κατὰ περὶ οἱ κύνες, μνηλατῆρες, ἐκ τῆς  
 ὁδμῆς ἀνιχνεύουσι τὰ θηρία· ὥτως ἐκ τῆς περὶ τῶν μύρων εὐωδίας θηρῶσιν οἱ σῶφρονες τὰς ἀ-  
 20 σελγῆς. πιαύτη ἢ τῆς σφάνων ἡ χρησις, κομμαστική καὶ πάροις, ἀπέρρεε. Μή μοι σέφανον  
 ἁμφιθῆς κάρα. ἥρος μὲν γὰρ ὥρα, λειμῶσιν ἐνδρόσις, καὶ μαλακοῖς ποικίλοις χλοάζουσιν ἀνθε-  
 σιν ἐνδαιτῶσιν καλόν, αὐτοφυεῖ καὶ ἐλικρινεῖ πνιεύωδια, καθάπερ τὰς μελίττας, τρεφομένας.  
 τῇ πλεονεξίᾳ σέφανον ἐξ ἀκηράτων λειμῶνος κοσμήσεως, οἷον περὶ φέρειν, ἐσωφρόνων· ἢ γὰρ  
 25 ἀρμόδιον ῥόδων κάλυξιν, ἢ τοῖς, ἢ κρίνοις ἢ ἄλλοις ποτὶ τοῖς ἀνθεσι χαίτων πυκάζουσιν κομα-  
 στικῶν, διανθιζομένων τῶν χλόων. ἐμψύχει γὰρ χαίτων ἄλλως ὁ σέφανος· περικείμενος, καὶ δι-  
 30 ὕψος τῆς πύλης, ἐξ αἱ ψυχρότης. ταύτη ἢ οἱ ἱατροὶ ψυχρὸν εἶναι φυσιολογεῖς τὸ ἐγκέφαλον,  
 μύρων χρίεσθαι ἀξιοῦσι τὰς στήθας καὶ μυκλήρας ἄκρας, ὡς διωθηθῆναι τὴν πυρώδη ἀναθυμίασιν, ἢ  
 συχρὶν διοδεύσασιν, εὐρώσως ἀναπλάττειν τὴν ψυχρότητα. πολλὰ ποίνω δὲ τῶν αἰσθησιν ὀπιψυ-  
 χεν αὐτόν. καὶ μὲν ἐπὶ τὸ περὶ τὸν αἰσθησιν οἱ κατασχεθῆναι δόξασι. ἔπερ γὰρ δόξαλαυσιν  
 τῆς οὐσίας οἱ ἀναδύμενοι τὸ σέφανον ὑπὲρ τὰς οὐλὰς· ἔδὲ μὲν τὴν εὐωδίαν, οἱ ἀπιδυνοῦντες ὑπὲρ  
 35 τὰς ἀναπνοὰς τῆς ἀνθῆς ἀναδιδόσθαι γὰρ ἀνω καὶ ἀναθυμνωμένης καὶ φύσιν τῆς εὐωδίας ὑπὲρ  
 τῶν κεφαλῶν, ἐρημῶς τῆς δόξαλαύσεως ἢ ἀναπνοῇ καταλείπειται, ἀφάρπαζομένης τῆς εὐω-  
 δίας. ὡς περὶ τὸ κάλλος, ἔτω καὶ τὸ ἄνθος τέρπει βλεπόμενον· καὶ χρηρὶ οὐσίας δόξαλαύον-  
 τας τῶν καλῶν, δοξάζειν τὴν δημιουργόν. ἢ χρηρὶς ἢ αὐτῶν ὀπιβλαθῆς, καὶ ἵπτον παρέρχεται  
 μετενοία πτωρεμένη. αὐτὰ καὶ δὴ μάλα καὶ δὴ λέγεται τὸ ἐφήμερον αὐτῶν· ἁμφοὶ γὰρ μαραινέ-  
 40 τον, καὶ τὸ ἄνθος, ἐπὶ τὸ κάλλος. ἀλλὰ ἐπὶ τῆς δημιουργίας αὐτῶν, τὸ μὲν, ἐνέψυξεν· τὸ δὲ, ἐξέκαυ-  
 σεν. ἐν τῇ λόγῳ ἢ περὶ τὴν οὐσίαν δόξαλαυσιν αὐτῶν, ὕβρις ἐστίν, ἔτρεψεν· τρεψάν· ἢ ἡμῖν, ὡς ἐν  
 παραδείσῳ, περὶ τὴν σῶφρονος, τῶν ὄντων παρεπομένων τῇ γραφῇ. σέφανον μὲν γυναικὸς, τὸν  
 45 ἄνδρα ὑποληπτόν· ἄνδρος δὲ, τὸ γάμον· ἀνθῆ δὲ τῶν γάμων, τὰ τέκνα ἁμφοῖν, ἀδελφῶν σαρκικῶν  
 λειμῶνων ὁ θεὸς δρέπει γαργῶς. σέφανος δὲ γαργῶν, τέκνα τέκνων· δοξάζει τὰς πατρί-  
 50 ρες, φησὶν· ἡμῖν δὲ ὁ πατὴρ τὸ ὅλον· καὶ τῆς συμπάσης ἐκκλησίας σέφανος ὁ Χριστός. κατὰ περὶ  
 δὲ αἱ ῥίζαι καὶ αἱ βοτάναι, οὕτω δὲ ἐπὶ τὰς ἀνθῆς ἰδίας ἔχει πσιότηας· καὶ τὰς μὲν, ἐπωφελῆς· τὰς  
 δὲ, ὀπιβλαθῆς· ἐπὶ δὲ αἱ ἐπὶ τῶν σαρκικῶν. ὁ γὰρ κηρὸς ἐμψύχει· ἢ δὲ καρύα, πνεῦμα ἀφίησι  
 καρωπικόν, ὡς ἐμφαίνει καὶ τὸ ὄνομα ἐτυμολογούμενον. νάρκισος δὲ, βαρύοδμόν ἐστι ἄνθος· ἐ-  
 55 λέγεται δὲ αὐτὸ ἢ περὶ τὴν νάρκα, νάρκα ἐμποιεῖν πῶς νεύροις· αἱ δὲ τῶν ῥόδων ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν δόξαλαύ-  
 ῶσιν ἢ περὶ τὴν ψυχρῶν, συστῆλιν· ἐπὶ τῶν φρεσὶ τὰς κάρηθας· ἡμῖν δὲ, ἐκ τῶν πᾶσιν συμμε-  
 60 θύειν, ἀλλ' ἔδὲ οἱ αἰσθησιν ὀπιτέτραπται. καὶ μὲν ὁ κηρὸς, ἐπὶ τῆς κύρης τὸ ἄνθος, εἰς ὕπνον ἀλυ-  
 πον ὑπαγάγει. πολλὰ δὲ αὐτῶν, φύσις ψυχρὸν ὄντα τὸ ἐγκέφαλον, ἀναπλάττει δόξαλαύς·  
 λεπιδιώντα τὴν κεφαλῆς τὰς περὶ τὴν πύλην. ἐν τῇ πύλῃ τὸ ῥόδον ἐπὶ τὴν πύλην φασὶν, ὅτι πᾶσι  
 65 τὸ ῥόδον ἀφίησι ρεῦμα· διὸ ἐπὶ τῇ πύλῃ μαραινέει. ἀλλ' ἔδὲ περὶ τῶν δόξαλαύων τῶν Ἑλλή-  
 νων, ἢ χρηρὶς πᾶσι τῶν σφάνων λῶν. οὐτὲ γὰρ οἱ μνηστῆρες, οὐθ' οἱ ἀβροδαιτοὶ κέχρηται φαί-  
 τοῖς. ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι, πρῶτον ἢ τῶν ἀθλητῶν δόσις λῶν· δεύτερον δὲ ὁ ἐπὶ τῶν δόξαλαύων· τρίτον ἢ τῶν  
 70 λοβολῶν· περὶ τὴν πύλην ὁ σέφανος, ὀπιδοσιν λαβῶσης εἰς τρεψάν· τὸ Ἑλλάδ· μὲν τὰ Μηδικά.  
 ἔργον· τοίνυν σφάνων εἰ τῶν λόγων παιδαγωγούμενοι· σὺν ὀπιδοσιν λαβῶσης εἰς τρεψάν· τὸ Ἑλλάδ· μὲν τὰ Μηδικά.  
 75 ἔργον· τοίνυν σφάνων εἰ τῶν λόγων παιδαγωγούμενοι· σὺν ὀπιδοσιν λαβῶσης εἰς τρεψάν· τὸ Ἑλλάδ· μὲν τὰ Μηδικά.  
 γὰρ ὅτι τοῖς εἰδώλοις κατανόμαται. ὁ γὰρ Σοφοκλῆς τὸν νάρκισον δόξαλαύον μεγάλων θεῶν σέ-  
 80 φάνωμα περὶ τῶν, τῶν χθονίων λέγων· ῥόδω δὲ τῶν Μῆσας Σαπφῶ κατὰ σέφει· οὐ γὰρ μετέ-  
 85 χεις ῥόδων τὸν Πιερίαν· κρίνω δὲ ἢ δὲ τῶν Ἡρακλῆος· ἐπὶ τῶν Ἀρπυιῶν, μυρρίνη. εἰ γὰρ καὶ τὰ  
 μάλας μὲν δὲ ἄνθρωπον γέροντα τὰ ἀνθῆ· ταῦτα δὲ οἱ ἀνόντοι λαβῶντες, σὺν εἰς τῶν ἰδίων εὐ-  
 χάρειν χρηρὶν, ἀλλ' εἰς τῶν δὲ δαιμονίων ἀχάριστον ὑπερσείαν κατὰ χρηρὶν· ἀφεκτίον αὐ-  
 90 τῶν δὲ τῶν συνείδησιν. ἀσκλητὴ δὲ ἀμεριμνίας ὁ σέφανος σύμβολον· ταύτη ἐπὶ τῶν νεκρῶν κα-  
 τὰ σέφανον· ὡς λόγῳ ἐπὶ τὰ εἰδῶλα, ἔργῳ περὶ μαρτυρῶντες αὐτοῖς τὸ εἶναι νεκροῖς· οἱ μὲν γὰρ  
 βακχεύοντες, ἔδὲ ἀνδρῶν σφάνων ὀργίζουσιν· ἐπὶ τῇ ἀμφοῖν τῶν ἀνθῶν, περὶ τῶν τελευ-  
 95 τῶν ὑπερκαίωνται. ἔδὲ καὶ τῶν νεκρῶν δαίμοσιν· ἀλλ' ἔδὲ τῶν ἐκ τῶν ἑρῶν τῶν ζῶ-  
 σιν, δίκην εἰδώλων τῶν νεκρῶν, κατὰ σέφει. ὁ γὰρ καλὸς ὁ ἀμαράντος σέφανος· δόξαλαύς· τῶν κα-  
 λῶς πεπολιτῶμένων· τὸ ἄνθος τῆς γῆς βασιλεύει καὶ κεχώρηκεν· μόνον δὲ αὐτὸ κατὰ σέφειν ὀπι-  
 100 σαι· ἔργον. περὶ δὲ, ἐπὶ τῶν ἀλόγιστον, ἀκηκόεως ἡμᾶς τὸ κύριον ἀκάνθητος ἐστὶν μένον, αὐτὸς ἐν-  
 τρυφῶντας τῶν σεμνῶν ὁ κυρίου πύλη, ἀναδιδόσθαι τοῖς ἀνθεσιν. ὁ μὲν γὰρ τῶν κυρίων σέφανος, ἢ  
 μᾶς ἡνίχθη περὶ τῶν ἀκάρπας, τὰς περὶ τῶν ἀκάρπας αὐτῶν δὲ τῆς ἐκκλησίας, ἢ  
 105

ἐστὶν κεφαλὴ· ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς ἐπὶ τὸν  $\Theta$ . ζωῆς μὲν, ἀλλὰ πῶς ἐστὶν ἡ εὐφροσύνη;  $\Theta$ .  
 ἀλλὰ πῶς προσομοίαν ἔχει τὸν  $\Theta$ . κινδυνὸν δὲ, ἀλλὰ πῶς ἀκάνθων· ἐπεὶ γὰρ ἀναμῶντι προσομοίαν  
 τῷ λόγῳ ἔχει· ὁ δὲ πλεονέκτης μαρμαίρει· ἐφάνοιτο  $\Theta$ , καὶ τὸ πλεονέκτης σκοπιότητι  $\Theta$  ἀνα-  
 λυτικῶς, καὶ τὸ αὐτὸς ξηραίνεται· μαρμαίρει γὰρ ἡ δόξα τῶν κυρίων μὴ πεπιδυμένων. Ἰησὺς ὅτι ἐστὶ 50  
 φάνωσιν ὑψωμένον, τὸ αὐτῶν καταμαρτυρητὶς ἀμαρτίας· τὰ αὐτὰ γὰρ οἱ σκληροκαρδιοὶ, προσ-  
 φητεύοντες οὐκ οὐκισμένον ἐνοῦσιν, καὶ αὐτοὶ ὑβρίν καλῶσιν κυρίως. οὐκ ἔγνω τὸ κύριον ὁ λαὸς  
 ὁ πεπλανημένος· ἐπειπόμεναι τὸ λογισμὸν· ἐπειφώτισαι τὸ σκοπιμὸν· οὐκ εἶδεν τὸ θεόν· τὸν  
 κύριον ἠρνήσατο· ὁπλοῦντο τὸ εἶναι Ἰσραὴλ· εἰδὼς ὅτι τὸν καὶ ὑβρίζον ἡλπισεν τὸν λόγον·  
 καὶ ὅτι ἐξ αὐρῶσεν ὡς κακὸν ἔργον, ἀνέστη ὡς βασιλεία. ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἰς ὃν οὐκ ὀπίσθισται ἀνθρώ-  
 10 πον, τὸν φιλόανθρωπον θεόν ὁπλίζοντα κύριον, καὶ δίκαιον· ὃν αὐτοὶ παρεπίκραναν ὁπλοῦ-  
 ξαυτὶ τὸν κύριον, τὴν αὐτῶν ὑψωμένον μεμαρτυρηκασί, τὸ ἀξίωμα τῆς δικαιοσύνης τὸ ὑπὲρ  
 πάντων ὀνομαζομένων παλαιῶν, ἀλλὰ τῆς αἰθαλῆς ἀκάνθης· τὸ ἀξίωμα τῆς πῆς ὁπλοῦ-  
 λύνει πολέμιον, ἐκώλυεν αὐτὸς· πῆς συνεκκλησιάσκειν φίλον, ἐβρίγκωσεν αὐτὸς· ὁ ἐφά-  
 νη  $\Theta$  ἔτος, ἀνθὸς ἐπὶ τῶν πεπιδυμένων ἐστὶν δεδοσμένον· αἰμάσκει καὶ ἐκλάζει τὴν ἡπι-  
 στήκτας. καὶ μὲν καὶ σύμβολόν ἐστιν δεσποτικῆς καταρνώματι  $\Theta$ , βασιλείας αὐτῶν τῇ κεφαλῇ,  
 καὶ τῷ ἡγεμονικῷ ὡς σώματος, πάντα ἡμῶν ἐκ πονηρῶν, δι' ὧν ἐκινεῖται· αὐτὸς γὰρ τῷ ἰδίῳ πᾶ-  
 ρησύνει  $\Theta$  ἡμᾶς ἀπὸ σκαιδάλων καὶ ἀμαρτιῶν, καὶ τῶν πῆς τῶν ἀκάνθων, καὶ τὸν ἀξίω-  
 λον καταργήσας, ἐκώλυεν ἐπὶ χόρμενος εἰρηκεν· πᾶς ὁ θάνατος τὸ κέντρον; καὶ ἡμεῖς μὲν, ἐξ ἀκα-  
 20 θῶν τρυγῶμεν σφυλῶν, καὶ οὐκ ἀπὸ βᾶτων· οἱ δὲ, εἰς τρυμάματα καταξάνον· ἐφ' οὓς ἐξε-  
 πίπτει τὰς χεῖρας, ὅτι λαὸν ἀπὸ τῆς καὶ ἀκαρπν. ἔχοιμι αὐτοὶ καὶ ἄλλο μυστικὸν ἐν ταῦτα ἐ-  
 πῆν· ἐπεὶ γὰρ ὁ παγκρατὴς κύριος τῶν ὅλων, ὁ πῶς νομοθετῶν ἤρχετο τῷ λόγῳ, καὶ τῷ Μωσῇ  
 καταφανῇ ἐβόλετο γνέσθαι πῶς αὐτὸς διώκει, ὅπως αὐτὸς δέκνυται θεοειδῆς, φωτὸς μεμορφω-  
 μένου, ὅτι φλεγομένῳ βᾶτῳ· τὸ δὲ, ἀκάνθῳ φυτόν ἐστιν, ὁ βᾶτ  $\Theta$ . ἐπεὶ δὲ ἐπῶσατο τὸ νομο-  
 θεσίας καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους ὁπλοῦσας ὁ λόγος, ὁ κύριος  $\Theta$  μυστικῶς αὐτὸς ἀναστέφεται ἀκάν-  
 θη· ἐνθεν δὲ ἀπὸν ἐκείνη, ὅθεν κατῆλθεν, ἀνακεφαλαιώμενος  $\Theta$  πῶς δέχεται τῆς κατὰ τὸν  $\Theta$  πα-  
 λαῖας· ὅπως ὁ ἀλλὰ βᾶτ τὸ πρῶτον ὁ φθὲς ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸ ἀκάνθης ὑστὲρ ἀναληφθὲς, μίαν  
 ἔργον ἐκ πάντα δείξει διωμάμενος, εἰς ὧν, ἐνὸς ὅλως τῆς πατρὸς· δέχεται καὶ τὴν αἰῶνος. ἀλλ'  
 ἐξέβλετο γὰρ ὁ παδαγωγικὸς τύπος, τὸ διδασκαλικὸν εἶδος παραισίων· αὐτὸς ἐν ὅτι τὸ πρὸς ἐ-  
 μένον ἐπᾶναι· ὡς μὲν ἐν τῷ φαρμάκῳ μοῖρα, ἰάσεως ἐνεκα, ἐὰν ὁ πῶς καὶ ἀλλὰ χύσεως σώφρο-  
 30 νος, οὐκ ἀπὸ βᾶτ πῶς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τέρψιν, καὶ πῶς ἀπὸ τῶν μύρων καὶ θυμιαμάτων ὡφέ-  
 λειαν, δεδωλῶκαμεν· εἰ δὲ καὶ λέγοιεν τινες, τίς ἐν ἐπὶ χάρις ἀνθρώπων, τοῖς μὴ χρωμένοις αὐτοῖς;  
 ἴσων ὡς ἄρα καὶ τὰ μύρα ἐξ αὐτῶν σκιάζει, καὶ ἐπὶ πολυωφελῇ· σῶσινον μὲν, ἐκ κρίνων καὶ  
 λιρίων· ἐπὶ τῇ θεοματικῇ, ἀναστροφικῇ, ἐλκυστικῇ, ὑδατοποικῇ, σμηκτικῇ, λεπτομερῇ, χολῇ  
 κινητικῇ, μαλακτικῇ· ναρκίωσινον δὲ, τὸ ἐκ ναρκίως, ἐπ' ἰσῆς ὀνίνησι τῷ σῶσινῳ· μύρσινον δὲ,  
 τὸ ἐκ μύρων καὶ μυρρίνης, συπλητικόν, παρακατήχον τὰς ἀπὸ τῶν σώματι  $\Theta$  ἀπὸ φθορᾶς· τὸ δὲ ἐκ  
 ῥόδων, ἐμψυκτικόν· κατὰ γὰρ καὶ ταῦτα εἰς πῶς ἡμετέρας εὐχρησίαν δεδωκεν· Εἰσάκει-  
 40 σαιτέ με, φησὶ, καὶ ὡς ῥόδον πεφυτμένον ὁπλοῦσας ὡδάτων, βλαστήσει· ὡς λίθωνος εὐω-  
 διάσει πᾶσιν· καὶ εὐλογησάτω κύριον ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν· καὶ πολλὸς αὐτῶν ὁ περὶ τῶν λόγων,  
 εἰς τὰς ἀναγκαῖας ὡφελείας λεγόντων ἡμῶν τὰ ἀνθὲς καὶ τὰ δῶματα, οὐκ εἰς τὰς ὑβρεῖς τῆς  
 πρυφῆς γεγενῆσιν· εἰ δὲ καὶ ἄρα τὸ συγχωρητέον, ἀπὸ χρητὸς ὁδμῆς ἀπὸ λαύειν αὐτοῖς τῶν ἀνθρώπων,  
 μὴ καταστρέψωσιν δὲ· πολυωρεῖ γὰρ τὸν ἀνθρώπου ὁ πατήρ, καὶ πῶς ἰδὲ αὐτῶν τέχνῳ τῷ  
 παρὶχαι μόνῳ· λέγει γὰρ ἡ γραφή· ὕδωρ, καὶ πῦρ, ἔσθληρ  $\Theta$ , καὶ γάλα, σμίδαλιν πυρρῶν, καὶ  
 μέλι, αἶμα σφυλῆς, καὶ ἔλαιον, καὶ ἰμάτιον, πάντα πάντα τοῖς εὐσεβέσιν εἰς ἀγαθὰ.

Πῶς τῷ ὕπνῳ προσενεκτέον.

θ'.

ὍΠΩΣ δὲ ἐνπύθεν ὅτι τὸν ὕπνον ἴωμεν, τῶν σωφροσύνης μεμνημένοι παραγχελεμάτων,  
 τῶν ἡδὴ λεκτέων· καὶ γὰρ πῶς εὐωχίαν εὐλογησάτω τὸν θεόν, ὅτι τῇ μετὰ δόσιν τῶν ἀπὸ λαύ-  
 σων καὶ τῇ διεκδρομῇ τῆς ἡμέρας, ὅτι τὸν ὕπνον παρακλητέον τὸν λόγον, πῶς πολυέλειαν  
 50 τῶν ὑποσπνυμένων, τὰς χρυσοπάσους τάπιδας, καὶ χρυσοπικίλλας ψιλοάπιδας· ξυσ-  
 δας πᾶς ἀλκῆρας· καὶ τὰς χαυνάκας τὰς πολυτιμῆτας· τὰ πωροπηκὰ ῥήγια, τὰ πορφυρὰ  
 χλαῖνας· ἐφ' ὅπερ οὐλας, καὶ τὰς ὑπὸ μαλακωτέρας εὐνάς παραπτεπομένους· πρὸς γὰρ

- τῷ ὀπιψόνῳ τῇ ἡδυπαθείᾳ, ὀπιβλαβῆς ἢ ἐν ταῖς χροώδεσι τῇ πύλων ἐγκρίμῃσι, καθάπερ εἰς ἀχανὲς καταπιπτόντων τῶν σωματίων, ἀλλὰ τὴν μαλακίαν τῶν σωματίων. ἐδὲ γὰρ σωεῖται ὀπι-  
 σφιζομένοις ταῖς εὐναζομένοις ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τὴν περὶ ἐκάπερα τῶν σώματι ὀχλῶδη τῇ εὐνῇ  
 ἐπαυάσασιν· ἐδὲ ὀπιτρέπῃ πείθεσθαι σπία, εἰ μὴ καὶ συγκαίειν μάλλον· ὁ δὲ ἀλφειοῦ τὴν  
 τροφὴν. αἱ δὲ ὀπικλίστεις τῇ ὀμαλαῖς εὐναῖς, οἷον ὕπνου γυμνάσιον ὑπάρχοντι φυσικόν, [σωερ-  
 γῆσι πρὸς τὴν κατέπεξιν τῆς τροφῆς· οἱ δὲ ὀπικυλίσσονται διωάμενοι ἀλλὰ εὐναῖς, οἷον ὕπνου  
 γυμνάσιον τῇ ἐχούῃς φυσικόν,] ῥᾶον κατατρεῖται ταῖς τροφῆς, καὶ σφᾶς ὀπιτηθειότερους  
 πρὸς ταῖς περὶ τὰς ἀρρασκυλίσουσιν. ἐπὶ γὰρ μὴν οἱ ἀργυρόποδες σκίμποδες, πολλῆς ἀλαζο-  
 νείας εἰσὶ κατήγοροι· καὶ ὁ ἐν ταῖς κλινίδιοις ἐλέφας, ἀπολελειπὸς τῇ ψυχῇ σώματι, ὅτε  
 εὐαγὲς ἀγίοις ἀνθρώποις, ἀναπαύσεως τέχνασμα βλακικόν. ἢ παρὰ τὸν ἄρα περὶ αὐτῶν· ἐγὼ 10  
 ἀπείρηται ταῖς κεκτημένοις ἢ χρεῖσι, ἀλλὰ ἢ περὶ αὐτῶν ὀπιτηθείσιν κεκώλυται. ἢ γὰρ ἐν ταῖς τῇ  
 εὐδαιμον. πάλιν τε αὐτὸ κενοδοξίας ἐστὶ κωινῆς, καθάπερ τὸν Διομήδη, ὀπιτηθεῖν εὐδαι-  
 22 — ὑπὸ δὲ ἔσφαττον ῥινὸν βοὸς ἀργαυλίου· πάλιν εἰ μὴ ἄρα ἢ περὶ τὰς ἀναγκαζοί. ὁ δὲ Ὀδυσ-  
 σῆος, τῇ νυμφιδίᾳ κλίνης τὸ σκᾶζον, λυθὼ ἐπαυωρθεῖ. ποσὴ τῆς εὐπείλειαι καὶ αὐτῆς ῥῆς, οὐ  
 παρὰ τοῖς ἰδιώταις μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἡγεμένοις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἡσκήσθαι. καὶ τί  
 μοι τῶν λόγων; ὁ Ἰακώβ, ἐκάρθενεν χαμῶ, καὶ λιθὼ αὐτῷ πρὸς κεφάλαιον ἰνῶ. τί καὶ  
 τὴν ὅλῃ τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων, ἰδὲν κατηξίωται. ἡμῖν δὲ χρεῖται ἀκλῆθως τῷ λόγῳ, ἀφελῆ  
 τῇ εὐνῇ καὶ λιτῇ, σύμμετρον ἐχούσῃ τῇ παρηγορίᾳ· εἰ γὰρ εἴη, τῇ σκέπῃ· εἰ κρύος εἴη, τῇ θάλ-  
 πῳ. ἢ κλινὴ δὲ, ἀπείργῃ τῇ ἐσω, καὶ λείας ἐχέτω τὰς πόδας. αἱ γὰρ περὶ τὸν τορνεύσας, τῇ ἐρ-  
 20 στικῶν ἐδὲ ὅτε γίγνον· τριβοὶ ζώων, περὶ τὰς ἐντομὰς τῇ τέχνης ἐπελυσσόμενων αὐτῶν, καὶ μὴ  
 ἀπολιδομένων. μάλιστα δὲ τῇ κείτης τῇ μαλθακῇ. συμμέτρως ἀρρενίστον. ἢ γὰρ ἐκλυσιν χρεῖται  
 σώματι εἶναι ἀπείρητῇ ὕπνον, ἀλλὰ αἰεσιν. διὸ καὶ παραλαμβάνοντι φημι δὲν αὐτὸν,  
 23 ὅτε ὀπιρραθυμία, ἀλλὰ ὀπιτῇ τῇ πρᾶξεων ἀναπαύλῃ. ἐπερὶ τῇ κῶς ἢ ἀπονυσσῆσθαι. ἔσω-  
 24 στω γὰρ, φησιν, ὑμῶν αἱ ὁσφύες περὶ τὸν ζώον, καὶ οἱ λύχνοι κηρόμενοι, καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀν-  
 25 θρώποις πρὸς δεχομένοις τῇ κύριον αὐτῶν, πῶς ἀναλύσθαι ἐκ τῶν γάμων· ἵνα ἐλθόντι τῇ κῶς κῶς  
 26 τῇ, αἰοῖξωσιν εὐθὺς αὐτῶν μακάριοι οἱ δὲ αἱ ἐκείνοι, οὓς ἐλθὼν ὁ κύριος ἐξηγοῦνται εὐρη.  
 ἐδὲν γὰρ ἀνδρὸς ὁ φελὼ καθεύδοντι, ὡς περὶ οὐδὲ περὶ τῇ. διὸ πολλὰ καὶ τῇ νυκτὸς αἰε-  
 27 γερπὸν τῇ κείτης, καὶ τῇ θεὸν εὐλογητὸν· μακάριοι γὰρ οἱ ἐξηγοῦνται εἰς αὐτὴν, σφᾶς αὐτῶν  
 ἀπὸ καὶ ζῶντας ἀγγέλοις, οὓς ἐξηγοῦνται καλῶν. καθεύδων δὲ ἀνθρώπων οὐδὲς ἐδὲν ἀξί, τῇ  
 ἐδὲν μάλλον τῇ μὴ ζῶντι· ὁ δὲ τὸ φῶς ἐχὼν, ἐξηγοῦνται, καὶ ἡ σκοτία αὐτὴν ἢ καταλαμβάνει· 30  
 οὐδὲ μὲν ὕπνῳ, ἐπεὶ μὴ σκότῳ. ἐξηγοῦνται ἄρα πρὸς τῇ θεὸν ὁ πεφωτισμένος· ὁ δὲ τοῖς τῇ,  
 31 ζῇ. ὁ γὰρ γίγονεν ἐν αὐτῷ, ζῶντι. Μακάριοι ἀνθρώπων, φησὶν ἡ σοφία, ἐς εἰσακούσθη μου·  
 32 καὶ ἀνθρώπων ὅς τῇ ἐμᾶς ὁδὸς φυλάσσει, ἀργυρῶν ἐπὶ ἐμῇς θύραις, καθ' ἡμέραν τηρῶν  
 33 σπῆμας ἐμῶν ἐσόδων. ἄρ' ἢ μὴ καθεύδωμεν ὡς οἱ λοιπὶ· ἀλλὰ ἐξηγοῦνται, φησὶν ἡ θε-  
 34 αῖ, καὶ νῆφωμεν. οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσιν· καὶ οἱ μεθύοντες, νυκτὸς μεθύσκονται·  
 35 ταῖς ἐν τῇ τῇ ἀγνοίας σκοτῶν· ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες, νῆφωμεν. Πάντες γὰρ ὑμεῖς, ἡοὶ φῶς  
 ἐστὲ, καὶ ἡοὶ ἡμέρας· ὅτε ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότῳ· ἀλλὰ ὅς ἐστιν ἡμῖν τῇ ζῇ τῇ ἀληθινῇ καὶ τῇ  
 φρονεῖν γησίως μάλιστα κηδεμῶν, ἐξηγοῦνται χροὸν ὡς πλείον· τὸ μὲν πρὸς ὑγείαν αὐτῶν μόνον  
 φυλάττειν ἐν παύσῃ χρεῖται, ἐστὶ δὲ ἢ πολὺ καλῶς εἰς ἔθος ἰών. μελέτη δὲ ἀσκήσεως αἰδὼν ἐξη-  
 40 γοῦν ἐκ πόνων γινώσκει μὴ ἢ ἡμᾶς βαρεῖται αἱ τροφαί, ὀπικυφίζοντων δὲ· ἵν' ὅτι μάλιστα μὴ  
 βλαπῶμεθα τῷ ὕπνῳ, καθάπερ τῶν νηχομένων οἱ ἐξηγοῦνται ἐκ βάρῃ· ἐμπαλιν δὲ οἷον ἐξ ἀ-  
 βύσσου κατὰ τὸν, τῇ νηφάλιον ἡμᾶς ἀνακουφίσῃ εἰς ταῖς ὀπιβλαβῆς τῆς ἐξηγοῦνται. εἰκεν γὰρ  
 ἢ τῇ ὕπνῳ καταφορὰ θανάτῳ, δι' αἰνοῦν εἰς ἀναισθησίαν ὑποφειρομένη, τῶν βλεφάρων τῇ  
 ὀπικυφίσῃ, τῇ φῶς ἀποτρεφόμενη. τὸ ἢ φῶς τῇ, οἱ τῇ φῶς τῇ ἀληθινῇ ἡοὶ μὴ ἀποκλείσω-  
 52 μιν θύραζ· ἐνδον δὲ εἰς ἡμᾶς ἀποτρέψατες, τῇ κεκρυμμένου πᾶς ὀψὲς ἀνθρώπων φωτίσας,  
 τὴν τῇ ἀληθῆσαν αὐτῇ ἐκ πλείονος, καὶ τῶν ταύτης ἐκ μέρων μεταλαμβάνοντες, τὰς ἀλη-  
 53 θεῖς τῶν ὀνείρων ἐναργῶς καὶ φρονίμως ἀποκαλυπῶμεθα. ἐν γὰρ ἢ οἰνοδαρύντων, καὶ τῇ ἀπο-  
 σπαιγμένων τῇ τροφαῖς οἱ ῥωχοί, καὶ τὸ ῥέγχειν τοῖς σώμασιν ἐν εὐλημμένον, γὰρ τῶν πᾶσι  
 νοχωρῶμενοι βορβορυχοί, τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς κατέχουσιν ὅμμα, φαντασιῶν μυρίων  
 τῆς ἀλφειοῦ ἐμπαλιν τῆς. αἱ τῇ δὲ ἢ περὶ τῇ τροφῇ, τὸ λογιστικὸν εἰς ἀναισθησίαν καθέλ- 50  
 54 κουσιν. ὕπνῳ γὰρ δὴ πολλὸς, οὐτε τοῖς σώμασιν, οὐτε τῇ ψυχῇ ἡμῶν ὡφέλειαν ὀπιφέρειν,  
 οὐδὲ αὐτῇ τῇ περὶ τὴν ἀλήθειαν πρᾶξεσι πάντῃ ἀρμότιον εἶναι, εἰ καὶ κῶς φύσιν εἶναι. Λοῦτ' ἢ ὁ  
 δίκῃ,

ἡ καρδία· παρρησίαν ἔχει· καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐκείνη· οὐκ αὖτις πάλιν ἀ-  
 γιστὸν ἐκείνην περὶ ἡμῶν, μὴ ἔχει καταμεθευθεὶς πρὸς τῶν θυγατέρων, καὶ ὑπὸ καρωθῆς.  
 καὶ ἡντιπάλιν αὐτῇ ἐπὶ πολλῆς εἰς ὑπὸν πρὸς πλάμεν καταφορᾶς, τηφαιώτερον κοιμηθῆσθαι· καὶ  
 ὅτι καὶ πρὸς τὴν εὐδοκίαν ἔχοντες τὸν λόγον, τὸν ἐξήγητον· ἐπεμαρτίον ἢ νύκτωρ μάλι-  
 κα. ὅποτε αἱ ἡμέραι φθίνουσιν· καὶ τῷ μὲν, φιλολογητὸν τῷ ἦ, τῆς αὐτῆς τυχῆς ἀπαρτίον· γο-  
 ναίει δὲ, πηλασίαις ἐφάπτεον· πῶς ἦ, ὡς ἐπὶ ὅ· εἰπὼν, Διαιμαχῆται ἡμῖν πρὸς τὸ ὑπὸν, ἡρέμα  
 ἐκ περὶ γαλῆς ἐδίξουσιν, ὡς πλεονα χρόνον τῷ ζῆν Διὰ τὴν ἐξήγησιν ματαλαμβάνουσιν· ὅτι  
 ὑπὸς, ὡς περὶ πλάνης, τὸ ἡμῶν ἡμῖν τῷ βίου συνδιαίρειται χρόνον. πολλὰ γὰρ δὲν μετ' ἡμέρας  
 ὅτι τρεῖς πρὸν καθυδέν τῶς καὶ τῆς νυκτὸς τὸ πλεῖστον εἰς ἐξήγησιν δόξαται μένους. αὐτοὶ δὲ, καὶ  
 10 νυκταγμοί, καὶ δικταίς, καὶ χάσμοι, δυαρεσίαι ψυχῆς εἰσὶν ἀδύνατοι. καὶ ἡ καὶ τῶν  
 ὅτι πᾶσιν εἰδέναι, ὡς οὐ ψυχῆς τὸ δόμενον ὑπὸν εἰσὶν· ἀκίνητον· ὅτι αὐτῇ· ἀλλὰ το σῶμα, ἀ-  
 ναπαύλαις Διδοῦσιν, παρῆται, μὴ ἐνεργούσης ἐπὶ σωματικῶς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καθ'  
 αὐτῶν ἐννοημένης· ἡ καὶ τῶν ὀνείρων οἱ ἀληθεῖς, ὁρθῶς λογίζομεναι, νηφείας εἰσὶ ψυχῆς λογι-  
 σμαί, ἀπεισάσας τὸ πτωικὰς εἰσὶ πρὸς τῶς εἰς τῶν σῶματος συμπαθείας, ἐκ αὐτῆς αὐτῇ τῇ πρὸς  
 συμβουλεύσεως· ψυχῆς ἢ ὁλεθρὸς, τὸ ἀτρεμῆται αὐτῇ· διόπερ αὐτῇ τὸ θεὸν ἐννοημένη, Διὰ τῆς  
 σωτηρίας περὶ μαλίστως, ἐγκαταλέγουσα τῷ σῶματι τὴν ἐξήγησιν, ἀγγελικῇ τὸ ἀνθρώπῳ  
 ἐξιστάει χάρις· τῆς ζωῆς τὸ αἰδίων, ἐκ τῆς τῆς ἐξήγησιν μελέτης, πρὸς λαμβάνουσα.

Τίνα Διαιμαχῆται πρὸς παθοποιίας.

1.

20

ΣΤΥΝΟΥΣΙΑΣ δὲ τὸν χρόνον μόνοις τοῖς γεγραμμένοις δόξαται πᾶσι σκοπεῖν· τοῖς ἢ γε-  
 γραμμένοις, σκοπεῖν ἢ παθοποιίας· τέλος ἦ, ἡ εὐπικνία· κατὰ περ καὶ τῷ γεωργῷ τῆς τ' ἀπερμάτων  
 καταβολῆς αἰτία μὲν ἢ τῆς τροφῆς περὶ ἡμῶν· τέλος ἦ αὐτῷ τῷ γεωργῷ, ἢ τῶν καρπῶν συγ-  
 κομιδῇ· μακρῶν ἢ ἀμείνων γεωργῶν, ὅ ἐμψυχον ἀπείρων ἀρετῶν· ὁ μὲν γὰρ, ὅτι καὶ τῆς τροφῆς ὀρι-  
 γνῶμινος· ὁ ἦ, τὸ τῶν παντὸς Διαιμαχῆται περὶ ἡμῶν, γεωργῶν καὶ ὁ μὲν, δι' αὐτόν· ὁ δὲ, Διὰ  
 τὸ θεὸν φυτὰ γεί· Πληθύνεται γὰρ εἰρηκεν· καὶ ὡς ἀκαστόν καὶ τῶν· εἰκὼν ὁ ἀνθρώπῳ τῶ  
 θεῷ γίνεται· καθὼς εἰς γῆν ἀνθρώπῳ ἀνθρώπῳ πωλεῖται· καὶ πᾶσι ἐν γῇ εὐφροσύνη εἰς ἀπερμά-  
 των· ὡς ἀνθρώπῳ· εἰ ἢ καὶ πᾶσι, ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτῶν γεωργῶν· καὶ μετὰ πέτρα ἀσπίον, καὶ καθυ-  
 βριστόν τὸ ἀπείρμα, δεχθῆναι γῆς, εἰς αὐτὴν ἀναπαύμεναι ἔχουσα τὸ φύσις τῆς λογισμῶν.  
 30 τῶν ἢ καὶ φύσιν λογισμῶν ἀλόγως εἰς τῶν παρὰ φύσιν κατακυριεύειν πρὸς, ἄπειν κομιδῇ. ὁ-  
 ρᾶται γὰρ ὁ πάντων Μωσῆς ὅπως ποτὲ συμβολικῶς τὴν ἀκαρπὸν δόξαται ἀποράν· Οὐκ  
 εἰδέναι, λέγων, τὸ λαγὼν, καὶ τὴν ὕαινα· καὶ βέλεται τὸ ποιότητ' αὐτῶν μεταλαμβάνειν τὸν  
 ἀνθρώπῳ, καὶ μετὰ τῶν ἀσελγείας δόξαται ἀπείρμα· κατακέρως γάρ τῳ πρὸς τῶν μίξαις τῶ  
 αὐτῶν ἐπὶ ὁλῶται· καὶ τὸ μὲν λαγὼν κατ' ἔπος πλεονεκτεῖν φασὶ τὴν ἀφόδοσιν, εἰς δεξιμῶν, οἷς  
 βεβίωκεν ἔπειτα, ἔχοντες τῶν τῶν αὐτῶν πᾶσι τὴν αὐτῶν πᾶσι τῶν λαγῶν, παιδερασίας ἐμ-  
 φαίνειν δόξαται πᾶσι· τὴν ἢ ὕαινα ἀναλλάξ ἀμείβειν τὸ ἄρρεν εἰς τὸ θῆλυ παρ' ἔπος ἔκαστον· αἰ-  
 νίτῃ δὲ, μὴ καὶ ἐπὶ μοιχίας ὁρμᾶν, τὸ τῶν αἰνῶν ἀπαρτίον· ἀλλὰ τὸ μὲν μὴ δὲν ἐξομοιῶν  
 τῶν δὲ τῶν ζωῶν, Διὰ τὸ πρὸς αἰνῶν ἀπαρτίον ὁμολογούμενως τὸ πάντων Μωσῆς αἰνί-  
 τῃ δὲ, σύμφημι καὶ γὰρ· καὶ μὲν τῇδε τῇ ἐξήγησιν τὸ συμβολικῶς εἰρημένων συγκατατίθεσθαι· καὶ  
 40 γὰρ ἂν περὶ βιασθεῖν φύσιν εἰς μεταβολήν· τὸ ἢ ἀπαρτίον πρὸς αὐτῶν, καὶ γέμεις ἀνπ-  
 πλάσθῃναι πᾶσι· τὸ γὰρ πᾶσι, καὶ φύσις· παρὰ χαράταιν δὲ, καὶ μετακρομεῖν, τὸ πᾶσι  
 αὐτῶν τὴν πᾶσι· εἰ γὰρ καὶ τῶν ὀνείρων πολλὰ μεταβάλλειν καὶ τῶν ὡρᾶς λέγειται, καὶ τὸ χεῖμα, 53  
 καὶ τὴν φωνήν· οἷον ὁ κῶστος, καὶ ὁ μὲν, ἐκ μέλαν· παρὰ γηπῶν ἦ, ἐκ ἀδικοῦ γῆς· ὡς αὐτῶν  
 ὡς αὐτῶν δὲ καὶ ἡ ἀδὴν, καὶ τὸ χεῖμα καὶ τὴν ὡδὴν συμμεταβάλλει τὸ τροπαῖς· ἀλλ' οὐ πᾶσι  
 τὴν φύσιν αὐτῇ ἀμείβουσιν, ὡς θῆλυ γίγνεται ἐκ τῶν ἄρρεν, καὶ μετακρομασμένον· ἀλλ' ἡ  
 μὲν τῶν πρὸν νεοφύια, νεαρὰς εἰσὶ τῶν δίκλων ἐξανθεῖ βαφὴν ἵνα πρὸν· ὀλίγω δὲ ὑστερον  
 Διὰ πρὸς, καὶ τὴν χεῖμα ἀπὸ πρὸν, καθὰ περ ἀνθος μαρτυρομένης τῶν χεῖμα· ἡ φωνὴ ἦ, καὶ αὐτῇ  
 τὸ ὁμοῖον τῶν, τῶν κρῦφ περὶ ἡμῶν, μαρτυρομένης γὰρ τῆς ὅτι φανείας ἐκ τῶν πε-  
 ρεχόντων, αἱ πρὸς τὸ αὐτῶν περὶ ἡμῶν τε καὶ πρὸν μετὰ δεξιμῶν, πρὸς ἀναβλίσκουσι τὸ  
 50 πνεῦμα· στενοχωρούμενον δὲ ἀγαστῶν, πρὸν μετὰ τὸν ἦχον· αὐτῶν ἐν πρὸν ἐξομοί-  
 μενον τῶν πρὸν, καὶ τῶν ἦλ συγκαλῶμενον, ἐκ τῶν πρὸν μετὰ τῆς στενοχωρίας τὸ πνεῦμα,  
 φερόμενον δὲ εὐρυχώρων, τῶν μετὰ τῶν, δεξιμῶν· οὐ μινυρίζει δὲ ἐπὶ τὸ μέλος τὸ μετὰ

ραμμένον, αὐτὴ δὲ ἤδη λιγυρὸν, καὶ χαίτη πλεονέστερον τὸ φθίγμα αὐτῶν, καὶ ἡδὴ γίνεται τὸ φω-  
 νῆς τῶν ὀρνέων ἑαυτῇ ὡδῇ. οὐκ ἔστι τὴν ὑαίνα μετεβάλλειν τὴν φύσιν πρὸς αὐτὴν ποτὶ ἑδὲ γὰρ  
 αἰδοῖα ἔχει τὸ αὐτὸ ζῶον ἅμα ἁμφω, ἄρρενος καὶ θήλειος, καθὼς ὑπελήφασιν πινες, ἔρμα φρο-  
 δίτης τετρατολογῶντες, ἔτι τὴν ταύτην μετὰ ζῴην θήλειαν ἔρρενος, αὐδρόγυνον κακοτομῆντες  
 φύσιν. ἀπατῶνται δὲ εὐμάλα. τὸ φιλότεκνον δὲ παμμήτορος καὶ ἡμεσιπρῶς φύσεως μὴ νοήσαν-  
 τες ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ τῆς λαγνείας τὸ ζῶον ἡ ὑαίνα, ὑπὸ τὴν κέρκον, πρὸς τῇ πόρῳ τῆς περὶ τῶ-  
 σεως, πεφυκεν αὐτῇ ἐξοχή τις σερκική, παραπλησίαν τῷ σχήματι αἰδοῖω θηλυκῷ. πόρον δὲ ἔ-  
 δνα ἔχει τῆς σερκῆς τὸ σχῆμα, εἰς ἡ χρεῖδεις ἀπολήγον· ἡ εἰς μήτραν ἡ εἰς ἀπὸ θυσιμένον  
 λέγω· μόνον δὲ ἄρα κοιλότητά ἔχει πολλήν, ἣ τὴν λαγνείαν ὑποδέχεται τὴν κενήν, ὅτ' αὐτὴ ἀπο-  
 στραφῶσι περὶ τὴν ἀποκύησιν ἀσχολῶμενοι τὸ ἀποτέλλεωσι οἱ πόροι. τὸ δὲ αὐτὸ τῆς ἄρρενος καὶ θή- 10  
 λείας περὶ φυκεν ὑαίνη, ἀλλὰ τὸ ὑπερβάλλοντα πασχηλίσμιον· ἀλλήλιστα γὰρ καὶ ἄρρενος.  
 ὅθεν καὶ ἀναιατάτα θήλειά ἐστιν ὑαίνας λαβεῖν· καὶ συνεχεῖς αἱ κυήσεις τῷ ζῴῳ γίγνεται· τέ-  
 τω, πλεονάζουσιν αὐτοῖς ἀδεῶς τὸ παρὰ φύσιν ἀπορῶς. ταύτη μοι δοκεῖ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Φαί-  
 δρῳ τὴν περὶ δευτέρας ἀποκρυμμένην, θηρίον αὐτὴν προσεφῆν· ὅτι τὸ χαλινὸν ἐνδεδυμένον οἱ  
 ἡδοναῖς ἐκδοτοὶ λαγνοὶ, τετραπόδων νόμῳ βαίνουσιν, καὶ παροδοῦσιν ὅτι χαλινῶσιν· τὸ δὲ ἀθέτως  
 παρέδωκεν ὁ θεός, ὡς φησὶν ὁ ἀποστόλος, εἰς πᾶν ἀπώμιας· αἱ γὰρ θήλειαι αὐτῶν, μετελλέξαν  
 τὴν φυσικὴν χρῆσιν, εἰς τὴν παρὰ φύσιν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες αὐτῶν, ἀφέντες τὴν φυσι-  
 κὴν χρῆσιν, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους· ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημεινῶν  
 κατεργαζόμενοι· καὶ τὴν ἀπώμιαν, ἡ δὲ εἶδος, τὸ πλεονέκον αὐτῶν ἐν αὐτοῖς ἀπολαμβανούσας.  
 καὶ περὶ ἐδὲ ποῖς λαγνιστά τοις τῶν ζῴων συγκεχώρηκεν ἡ φύσις, τὸ τῆς περὶ τῶσεως πόρον ὁπλο- 20  
 ρῶν. τὸ μὲν γὰρ ἕρπον, εἰς κύσιν ἀποκρίνεται· ἡ δὲ ἐξυρρασμένη τροφή, εἰς κελίαν· τὸ δὲ ἀκρυον δὲ, εἰς  
 ὄμμα· αἷμα, εἰς φλέβας· ῥύπον δὲ, εἰς ὥπα· μύζαν δὲ, ὅτι πᾶς εἶναι καταφέρεινται· συνεχεῖς δὲ ἡ  
 ἑδρα τῷ πέραν τῆς ἀπὸ θυσιμένου, δι' ἣς ἀποπύεται τὸ περὶ τῶμα. μόνον δὲ ἄρα ὅτι τὸ ὑαί-  
 νων ἡ ποικίλη φύσις, ἔχει αἰσῶς τὸ περὶ τῶμας μόρον πρὸς ὅτι πινερόν ἐστι περὶ τῶμα. διὸ καὶ μέγισ-  
 τος κοιλὸν ἐστίν, εἰς ἀφέντας κνησιώων μορίων· ἀποφυλάττει δὲ ἐν τῷ ἐν κελίῳ οὐ  
 γὰρ εἰς ὅσιν δεδημιῶρηται· ἐν τῷ ἐν συμφανὲς ἡμῖν ὁμολογουμένως, παρατεταῖα δὲ ἐν  
 πᾶσι ἄρρενομύζας, καὶ πᾶσι ἀκάρπους ἀπορῶς, καὶ πᾶσι κατόπιν εὐνῶς, καὶ πᾶσι ἀσυνφυεῖς ἀ-  
 δρογυῖους κρινωνίας· ἐπόμενος τῇ φύσει αὐτῇ, ἀπαγορεύουσα ἀλλὰ τὸ τῶν μορίων κατασκοπῆς,  
 ὅσα εἰς παραδοχὴν ἀπώμιας, εἰς δὲ τὴν πρὸς αὐτῶν, τὸ ἄρρεν ἀνδρώσει. ὁ δὲ ἱερεμίας,  
 ὁ πλῆναι ἀνὴρ, τῆς ἐστὶ δὲ αὐτῶν τὸ πνεῦμα· Σπῆλαιον ὑαίνης γένεον οὐκ ὅς μου· τὴν ἐκ τῆ νε- 30  
 κρῶν σωματῶν μουσπόμενον· τροφῶν, ἀλλὰ γὰρ ἐστὶ τὴν αἰδωλολατρείαν ἀφέντες βλάπτει·  
 δὲ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγνὸν αἰδῶλόν τὸν τῆς ζωῆς οἶκον εἶναι θεῶν. πάλιν ὁ Μωσῆς, καὶ τὸν λα-  
 γνὸν ἐδίδει ἀπαγορεύει· ὅχευε γὰρ πᾶσαν τὴν ὥραν ὁ λαγνός· καὶ ὁπλοῖται, συγκαταθεί-  
 σης τῆς θηλείας, κατόπιν ὁπλῶν· ἐστὶ γὰρ ὁποδοῦσιν· καὶ δὲ καὶ μὲν, καὶ ὁπλοῖται·  
 ὅχευε δὲ, καὶ πικρὰ· πικρῶς δὲ, εὐθὺς ὅχευετα ὑφ' οὗ ἂν τύχη λαγνῶν· οὐ γὰρ ἐν δέκα-  
 ται γάμῳ· καὶ συλλαμβάνει πάλιν, ἐπὶ θηλαζομένη· ἔχει γὰρ τὴν ὑστέραν δικρόαν· καὶ ἐπὶ τὸ  
 34 κένωμα μόνον τῆς ὑστέρης ἱκανὸν αὐτῇ γίνεται σπουδαίας ὁρμητήριον· τὸ γὰρ κένον πᾶν ὁπ-  
 θυμὴν πληρώσας· συμβαίνει δὲ ὅτ' ἐν κοῦσιν, θάτερον μέρος τῆς ὑστέρης κατεχέεται τῇ ὁπ-  
 θυμῇ, καὶ ὁργάνῳ· ἀλλὰ τῆς ὁπλοῦσης γίνονται αὐτῆς· ἀπὸ τῆς πίνου σφοδρῶν τὸ ὀρέξιν,  
 καὶ ἐπαλλήλων σπουδαίων, καὶ τῆς πρὸς τῆς ἐγκύους ὁμιλίας, καὶ ἀλλήλοδοσίας, καὶ πη- 40  
 δοφορίας, καὶ μοιχείας, καὶ λαγνείας, ἡ δὲ αἰνιγμῶς τῆς ἀπαγορεύσεως παρήνευσεν· ταύτη  
 πρὸς ἀναφωδὸν, καὶ δὲ αἰνιγμάτων ἐπὶ, ὁ αὐτὸς ἀπαγορεύσιν Μωσῆς, θυμῇ τῇ κεφαλῇ· Οὐ πρ-  
 νεύσεις· Οὐ μοιχεύσεις· Οὐ παροδοθήσεις, λέγων· τὸ δὲ ἀφέντα γὰρ λόγου, παντὶ ἀφέντα  
 πᾶσι δένει, καὶ οὐδὲν ἑδαιμῶς παρανομήσει, οὐδὲ ἀκυρωτὸν πᾶσι ἐν τῇ· ὁπλοῦται γὰρ κα-  
 καὶ, ὄνομα ὕβρις· καὶ τὸν τὸ ὁπλοῦται ἵππον, ὕβρις δὲ ὁ Πλάτων προσεφῆν, ἵππον θηλυμα-  
 νεῖς ἐγνήθητε μοι, ἀναγούς· τὴν δὲ ὁπλοῦται δίκλῳ γνωριῶσιν ἡμῖν οἱ εἰς τὰ Σόδομα πα-  
 ραγεγνόντες ἄγγελοι· οὗτοι τὰς πρᾶν ἐβλήσαντες σφᾶς ἐπασχῶναι, αὐτῇ πᾶσι κατέφλε-  
 ξαν· δῆγμα ἐναργὲς τῆς λαγνείας ὁπλοῦται, τὸ πῦρ, ὑπερβάφοντες· τὰ γὰρ τῶν πα-  
 λαιῶν συμπληρώματα, ὡς καὶ περὶ αὐτῶν εἴπομεν, εἰς τὴν ἡμετέραν ἀναγνῶσθαι γουθισίαν,  
 ὡς μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐνοχληθῆναι, φυλάττει δὲ μὴ περὶ τοῖς ἴσοις· χρῆ δὲ ἡμῖν μένῃ γαί- 50  
 αται, τὰς πᾶν εἰς δὲ τὰς γυναικας τὰς ἀλλοτρίας, ὡς ἰδίας ἀφορᾶν θυγατέρας· κρατεῖν πε-  
 ἡδονῶν, κατὰ τὴν ἐπὶ καὶ τῶν ὑπὸ κατὰ διασφῶν, ἀφέντα τῶν· εἰ γὰρ ἐδὲ τὸν δάκτυλον  
 ὡς ἐπὶ



- ὡς ἔτοχε παλαιοὶν τῷ σφῶϊ ὁ λόγος ὅτι τρέπη, ὡς ὁμολογῶσιν οἱ Ἑταῖοι, πῶς ἔχει παλὺ παλιν, ἢ σωσιαστικῇ ὁμιλίᾳ τῶν μορμύων τοῖς σφῶϊν διώκῃσιν; ταύτη μοι δοκεῖ καὶ ὠτομάτῃ αἰδοῖον, ὅτι χρηστὸς μᾶλλον τῷ ἑσώματι. τῷ μέρει χρηστὸς μὲν αἰδῶς, ἢ γὰρ φύσις, ὡς περ καὶ τὸ τροφαῖς, ἀπαιτεῖ τοῖς καὶ νόμον γάμοις, ὅσον οἰκῶν καὶ χρησίμων καὶ εὐπρεπῆς, ἐπιτρέψαν ἡμῖν ἐπιτρέψαν δὲ ὁρέσασθαι παρδοποιίας. ὅσοι δὲ πλὴν ὑπερβολῶν διώκῃσι, πηλείουσι περὶ τὸ καὶ φύσιν· σφῶς αὐτὸς βλάπτει, καὶ τὰς παραινόμεναι σωσιαστικῆς. ἔχει γὰρ ὁρθῶς πάντος μᾶλλον, μὴ πρὸς κοινωνίαν, καθάπερ θηλειῶν, πρὸς μίξιν ἀφροδισίων τῆς γυναικός. διὸ καὶ, Μη εἰς πίτρας τε καὶ λίθους ἀσπείρῃ, φησὶν ὁ ἐκ Μωϋσέως Φιλόσοφος. ὅτι μήποτε φύσιν πλὴν αὐτῆς ῥιζοῦν λήψεται γονιμὸν. πάνυ γὰρ ἐμφανέστατα Διὰ Μωϋσέως ὁ λόγος παρήγγειλεν· καὶ μὲν αἴρετον· καὶ καμνητὴ καὶ τῶν γυναικῶν· βδελύγμα γὰρ ἐστὶ. πρὸς δὲ, καὶ δέξῃς θηλείας ἀπὸ χεῖρας πατρὸς, ὅτι μὴ τῇ ἰδίᾳ, ὁ καλὸς ἐκ τῶν θείων ἀναλεξιόμενος ῥαφῶν, σπασθῇ ὡς Πλάτων, ὁ καὶ τὸν νόμον ἐκλεβάν. Καὶ πρὸς πλὴν γυναικῶν καὶ πατρὸς σου καὶ δώδεκα ἐτὶ πλὴν σου ἀσπείρῃ, τῇ ἐκμανθῶναι πρὸς αὐτὴν. ἀπὸ δὲ παλλακίδων ἀπὸ ἑνὸς ἀνδρός, καὶ πρὸς. Μη ἀπὸ τοῦ οὐ μὴ βύλοιο αὐτοῦ φύεσθαι τὸ παρὲν· μηδὲ μὴν ἀπὸ τοῦ πνὸς, πλὴν γαμῆτος, τὸ παρὰ πᾶν, τῆς αὐτῆς γυναικός· ἐξ ἧς μένης καὶ πρὸς τὰς αἰσχροὺς ἡδονὰς δέχσθαι, εἰς Διὰ δόχας γησιαστικῆς. νόμιμα γὰρ πᾶσι μόνον τῷ λόγῳ. θείας γὰρ τοῖς μοίρας τῆς δημιουργικῆς μεταλαβόντας, ἀπὸ τοῦ οὐκ ἐκρίβειον, ἐδὲ καθυβρίσειον, ἐδὲ μὲν κερασσοῦλα παρτίον. ὁ γὰρ αὐτὸς ὅτος Μωϋσῆς καὶ τὸ γαμῆτος αὐτῆς ἀπαγορεύει πηλοποιεῖν, ὡς τὸ ἐπιμύνησις καθάπερ ἐν ἐνέσχημαίναι τυχῶσιν. καὶ γὰρ πᾶσι εὐλογον, τῷ δοκῶντα τῇ σφῶϊ καὶ τῇ γυναικὶ τῶν ἀσπείρων.
- 20 τῷ, καὶ ματ' ὀλίγον ἀνθρώπων, μολύνειν· ἐδὲ μὴν ἀποκλύζειν τῷ ῥυπαρῷ τῆς ὕλης ρευματικῆς καὶ ἀποκαθαρματικῆς· ἀπὸ τοῦ οὐκ ἐκρίβειον, ἐδὲ μὲν κερασσοῦλα παρτίον. ὁ γὰρ αὐτὸς ὅτος Μωϋσῆς καὶ τὸ γαμῆτος αὐτῆς ἀπαγορεύει πηλοποιεῖν, ὡς τὸ ἐπιμύνησις καθάπερ ἐν ἐνέσχημαίναι τυχῶσιν. καὶ γὰρ πᾶσι εὐλογον, τῷ δοκῶντα τῇ σφῶϊ καὶ τῇ γυναικὶ τῶν ἀσπείρων.
- 30 πλὴν ἀποραῖ· καὶ τὸ ἐπιψογῇ τὴν σωσιαστικῆς δέξασθαι· μὲν πλὴν ἀπορᾶν ἀποκλείεσθαι πᾶσι ἡδὴ πλὴν ἀσπείρων, μεμυκῶσι τῷ σφῶϊ. αἱ δὲ ὁρέξεις αὐτῆς, αἱ πᾶσι περὶ τὰς φιλοστέργους συμπλοκάς διδομένης, ἀποφραγεῖται ἔνδον, πρὸς πλὴν παρδοποιίας ἀσχολούμεναι, σωεργῶσι τῷ δημιουργῷ. καὶ δὲ θέμις, ἐργαζομένην πλὴν φύσιν ἡδὴ, ἐνοχλεῖν ἐπὶ, περὶ τὴν εὐνοῖαν εἰς ὕβριν. 55 ὕβρις δὲ ἡ πολυωνυμία καὶ πολυειδής, ἐπὶ δὲ ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς ἀπαξίας τὸ μέρους τὸ καὶ πλὴν ἀφροδισίων, λαγνεία κέκληται· τὴν λαγνικὴν, καὶ δημῶδες, καὶ ἀναγνόν, τὸ περὶ τὰς ὀχλείας, τὸ κατὰ φερεῖς ἐμφαίνοντι τῇ ὀνόματι· ἐξ ὧν αὐξηθέντων, τὸ πολὺ τῶν νοσημάτων πλὴν τῷ ὁμιλίᾳ, φιλοψία, φιλοψία, φιλογυνία, καὶ δὴ καὶ ἀσωτία, καὶ φιληδονία πᾶσι· ὡς τυραννεῖται ὁ πηλοποιεῖται. μυρία δὲ τῶν αὐτῶν ἀδελφὰ παθήματα, ἐξ ὧν τὸ ἀκράτῃς κορυφούται ἡδὴ· λέγει δὲ ἡ γρηγορή· Ἐπιμαζόν· ἀκολάστως μάστιγος, καὶ πηλοποιεῖται.
- 40 εἰς αὐτοῖς ἀφρόνων· πλὴν ἰσχυρῆς ἀκολασίας, καὶ τὴν εὐνοῖαν ὑπομονῆς, ὡς ἀφρόνων καλεῖται. Διὰ τὸ τοῦ ἀπίστον ἀπὸ τῆς ἐλπίδας κενῆς· καὶ ὁμιλίᾳς, φησὶν, ἀπρεπῆς ἀπὸ τοῦ οὐ μὴ· κοιλίας ὁρέξεις, καὶ σωσιαστικῆς, μὴ καταλαβέτωσιν με. πρὸς τὸν ἐν ἀπὸ τοῦ οὐ μὴ· πλὴν πολλῶν τῶν ὁμιλίᾳς κακουργίαν. οὐ γὰρ εἰς τὴν Κράτη· πῆρας μόνον, ἀλλ' ἐδὲ εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν εἰς πᾶσι, οὐ μωρὸς περὶ τῆς, οὐδὲ λίχνος πᾶσι, πᾶσι ἀγαλλόμενοι· οὐ δολερὰ πᾶσι· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τι πᾶσι ἡδονῆς θηρίων. πολλὰ ἔν ἡμῖν ἐγκαταπαρῶν παρ' ὅλον τὸν βίον ἀξιοπραγία. καθόλου μὲν ἔν ἡ γαμῆτος, ἡ γὰρ εἰς τὸ πᾶν πᾶσι καταπαρῶν. ἔχει γὰρ ζήτησις· καὶ τῷ ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν δεδῆλω. εἰ δὲ αὐτὸ τῷ, ἐν γαμῆτος, ἐδέσθαι σκέψας, πῶς ἂν ὁμιλίᾳς ἀνέδῃ, καθάπερ τροφή, οὕτω καὶ σωσιαστικῆς ὡς ἀναγκαίῳ καὶ τῷ ἐκαστῷ; ἐστὶ γὰρ σωιδεῖν ἐξ αὐτῆς, καθάπερ ἐν ἡμῖν.
- 50 ἡδὴ καὶ σωσιαστικῆς ὡς ἀναγκαίῳ καὶ τῷ ἐκαστῷ; ἐστὶ γὰρ σωιδεῖν ἐξ αὐτῆς, καθάπερ ἐν ἡμῖν. ἡδὴ καὶ σωσιαστικῆς ὡς ἀναγκαίῳ καὶ τῷ ἐκαστῷ; ἐστὶ γὰρ σωιδεῖν ἐξ αὐτῆς, καθάπερ ἐν ἡμῖν.

- παρ' αὐτῶν τὰ δὲ ἀπάγεται τὸ ὀχίαις παρ' ἐλκόμενα, μονοουχὶ συρόμενα, ἰσχύῳ ἀπάσης καὶ  
 ὀρεστώως τὸ λειον κεκνωμένα. μικρὰν δὲ πηλὴν τὴν σωστίαν ὁ Ἀβδηρίτης ἐλάγε σφιγγῆς· νό-  
 σον ἀνίατον ἡγάμεν. ἡ γὰρ ἐχὶ καὶ ἐκλύσας παρέπονται, τῷ μεγάλῃ τῆς δόπουσίας ἀναλίσκοντα;  
 ἄνθρωπον γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἐκφυετὴν τε, καὶ δόπουσά τε. ὅρα τὴν μέγαν τὴν βλάβην· ὅλος αὖ-  
 30, θρῶπ τὸ δόπουσά τε καὶ σωστίαν δόπουσιν. Φησὶ γὰρ, Τῷ νῦν ὅς ἐστιν, ἐκ τῶν ὁσίων μου καὶ σαρξ,  
 ἐκ τῶν σαρξέων μου. ποῦτον ἄρα ὁ ἄνθρωπος κινεῖται τῷ σπέρματι, ὅς τ' ὁράται τῷ σώματι.  
 Δεχθὴν γὰρ ἡμέτερος τὸ ἀπαλλαττόμενον· ἀλλὰ καὶ τῆς ὕλης ὁ βρασμός ἐκτεράττει, καὶ συγκρατεῖ  
 τὴν ἁρμονίαν τῷ σώματι. ἄς εἴ τ' ἐν μάλα ἐκείνῳ, ὁ πρὸς τὸν ἐρόμενον πῶς ἔχει πρὸς τὸν  
 40, ἀφροδίτα, Εὐφῆμει, φήσας, ἄνθρωπε· ἀσμένεσθαι μὲν τοὺς αὐτὰ ἀπὸ φύσιν, ὡς περ λυτῶν-  
 τα καὶ ἀχρεῖον δεσπότην. ἀλλ' ἐγκριεῖται δὴ ὁ γάμος, καὶ ἐγκατατίτθεται. Πληθύνεται γὰρ  
 ὁ κύβητος (βέλε) τὴν ἀνθρωπότητα· ἀλλ' οὐκ Ἀσπλάγνεται λέγεται· οὐδὲ σφῆς αὐτῆς, καθάπερ  
 εἰς τὸν γαμνοτάτος, ἐκ δὲ δοσθῆναι ἡδοναῖς ἡγήθησεν. δυσωπείτω δὲ ἡμᾶς ὁ παιδαγωγὸς δι' Εὐ-  
 50, κλητῶν. Περιτίμνειται τὴν πορνείαν ὑμῶν. ἔχει πνῆα καὶ ἔστιν εὐχρηστὸς εἰς ἀπὸ τῶν καὶ ἄλλοις  
 τῶν ζώων. τὸ δὲ μὴ εἰς παιδῶν γονεῦσιν, ἐνυβρίζειν ἐπὶ τῇ φύσει· καὶ διδάσκαλον δὲ πη-  
 ραφομένους, πῶς σφῆς ἔχει τοῦ δὲ πηρῶν παιδαγωγίας· τὴν γὰρ λέγω, καὶ τὴν παιδικὴν  
 ἡλικίαν παρ' αὐτοῖς. πῶς μὲν γὰρ ἐδὲ πῶς συνεχώρησεν· τὴν δὲ, οὐκ ἐπὶ βέλε) γαμῶν· πᾶσι  
 ἐπὶ αὐτοῖς γαμῶν. γάμος δὲ, ἡ παιδοποιῶς ὁρεσίς· ἐχὶ τὸ σπέρμα (ἐκ) ἀπὸ τοῦ ἐκκρισίου, ἡ πα-  
 60, ραφία, καὶ ἡ παρὰ λογόν. καὶ φύσιν δὲ ἂν ἡμῖν χωροῖ ὁ βίος ἅπας, κρατῆσι τῶν δὲ πη-  
 ραφῶν ἀνωθεν, μὴ κλείνουσι τὸ ἐκ παρ' αὐτοῖς γένος· φερόμενον τῶν ἀνθρώπων γὰρ κακοτί-  
 χουσις μεχαναῖς· αὐτὰ γὰρ πορνείας δὲ καλύμματα, πῶς ἐς πᾶσι καὶ παρ' αὐτοῖς φθορὰν, φθο- 20  
 ραῖς συγχρώμεναι φερόμεναι, ἐξ ἀναλίσκοντα ἅμα τῷ ἐμδύω τὴν φιλανθρωπίαν. ἀλλ'  
 οἷς γὰρ συγκεχώρη) γῆρας, τῶν ἐδὲ πῶς παιδαγωγῶν, ὡς μὴ μετ' ἡμέραν τὰ μυτικὰ τὸ φύσει  
 ἐκτελεῖται ὅργια. μηδὲ ἐξ ἐκκλησίας, φέρε, ἡ ἀγαθὴ ἡκούα ἐωδιόν, ἀλεπτύνον· ὅχουεν  
 δίκην· ὅπλινκα εὐχῆς, καὶ ἀναγνώσεως, καὶ τὸ μετ' ἡμέραν εὐεργῶν ἐργῶν ὁ καρὸς. ἐσπέραις ἡ  
 ἀναπαύσασθαι καθάπερ μὲν τὴν ἐπείασιν, καὶ τὴν δὲ πᾶσι δόπουσιν εὐχαριστίας. οὐκ αὖ  
 70, ἡ καρὸν ἐνδιδῶσιν ἡ φύσις τὴν ἐντυξίν· ὅ γαμῶν πλεοῦσθαι. καὶ γὰρ πᾶσι τῶν ἡμερῶν πᾶσι συμ-  
 πλοκή. ὅ μὴν ἐπὶ ὡς ἐν σκότῳ νύκτωρ ἀπολασθήσιν, ἀλλ' ἐγκαταστήσιν τῇ ψυχῇ τὸ αἰσθητόν,  
 οἷον αὖ φῶς ἔχει λογισμῶν. ὅθεν γὰρ τῆς ἐστὶν ἐργῆς Πλωλέτης διοίσμεν· μετ' ἡμέραν μὲν, τὰ σω-  
 φροσύνης ἐξυφαίνοντες δόγματ'· νυκτὸς δὲ, ἀναλύοντες, ἐπὶ εἰς καὶ τὴν ἰαμὴν· εἰ γὰρ σμνότη-  
 80, τα ἀσκητέον, ὡς περ' ἐν πολλῷ πλεον τῇ γυναικὶ τῇ αὐτῇ τὴν σμνότητα δὲ πηρῶν, τὴν ἀσκή-  
 μονας συμπλοκὰς παρ' αὐτοῖς· καὶ τῆς πρὸς τὴν πηρῶν ἀγνείας ἡ ἐχέουσι πῶς οἰκθῶν  
 παρ' αὐτοῖς· ἐγὰρ ἐπὶ οὐκ ἐπὶ σμνόν παρ' αὐτοῖς ἐκείνη νομοθετεῖται, παρ' ἡ τὸ σμνόν οὐκ ἐμμά-  
 90, τυρον δὲ πᾶσι· ἐν αὐτῇς ἐκείναις τὸ ὅξαις ἡδοναῖς. εὐνοία δὲ, ὀλιωθῶς εἰς σωστίαν ἔχον  
 ὁμολογῶσα, ὀλίγον αὐτῇ, καὶ συζητᾷ τῷ σώματι· ὅτι δὲ ἐπὶ πηρῶν ἀσκει, μαρτυρεί-  
 σης τῆς δὲ πηρῶν, ὅτι αὐτὴν γαμῶν σὺ φροσύνην ἐταίρην, καθ' ὅσον εἰς ἡδοναῖς· πη-  
 100, ναὶ γὰρ αὐτῶν ἐρώων καρδίαι, καὶ σβέννεται μετ' αὐτὰς τὰ φίλτρα· τρεῖς τὴν πολλὰς τὸ φι-  
 λῶν εἰς τομίσαν· ὅτι αὐτῇ τῆς κατ' ἐργῆς ὁ κόρος. ῥημάτων ἡ ἀπολάσων, καὶ  
 ῥημάτων ἀσκητόνων ἐταίρην, φιλημάτων τε ὀνόματ' ἀπὸ πηρῶν, καὶ τοις τῶν πᾶσι λαγνυ-  
 110, μάτων, οὐδὲ δὲ πηρῶν· τῷ μακαρίῳ πηρῶν δόπουσιν, ἀσπλάγνεται λέγει· Πορνεία δὲ καὶ  
 120, ἀκαθαρσία πᾶσι, ἡ πλεονεξία, μηδὲ ὀνομαζέσθαι ἐν ὑμῖν· καθὼς περὶ ἀγίους. εὐγῆν πῶς ἐ-  
 130, ρηκίαι φαίνε)· Συνουσία ὡνσε μὲν, οὐδένα· ἀγαπήν δὲ, εἰ μὴ ἐβλάψεν· ἡ μὲν γὰρ καὶ νό-  
 140, μον, σφαιερὰ, εἰ μὴ ὅσον αὐτῆς δὲ πηρῶν παιδοποιῶν· πᾶσι τῆς παρ' αὐτοῖς ἡ γὰρ λέγει· Γυνὴ  
 150, μιόδια, ἴση σιὰ λῶ λογισθῆσιν· ὕπαυρος δὲ, πύργος θανάτου τοῖς χρωμένοις. κάπῳ ἡ σὺ τὸ  
 ἐπαρκεῖν ἀπείκασε πᾶσι· θάνατον δὲ ζητῶμενον εἰρηκε, τὴν μοιχείαν δὲ πᾶσι τῶν πηρῶν  
 οἶκον ἡ καὶ πόλιν, ἐν ἡ ἀσελγαίνουσιν. ναὶ μὴν καὶ ἡ παρ' ὑμῖν ποιεῖται, οὐδὲ ζῆσά πῶς, γὰρ  
 160, φεῖ· μοιχεία παρ' αὐτοῖς, καὶ ἀνδρῶν μίξις ἀθεσμος, ὅλην γὰρ ἀδικίαν, καὶ πᾶσι πᾶσι  
 170, ἀκάθαρτε· ἐμπληρὴ δὲ, ἀγα) τὴν σωφρονίαν, οὐκ ἐπ' ἀλλοτρίαν καὶ τὴν πᾶσι αἰχρὸν ἐχούσας·  
 180, οὐδὲ ἐπ' ἀρρεν τὸ ὕβριον, ἀπεχθία τε συζήν τε, ὁρμωμένους· ὅτι παρ' αὐτοῖς φύσιν πᾶσι ἡ γὰρ  
 οἱ πολλοὶ πηρῶν, τὴν αὐτῶν ἀμαρτίας. οἱ τὴν τῶν δὲ πηρῶν, γὰρ ἡ γὰρ μὲν οὐκ αὐτῶν  
 190, ἀμαρτίας, ἡ πᾶσι τῶν ἡδονῶν. καὶ τὸ σκότ' αὐτοῖς ἐπὶ πηρῶν καὶ τῶν πᾶσι· μοιχείαν  
 200, γὰρ τὸν αὐτῶν γάμον ὁ ἐπαρκεῖται αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν παιδαγωγῶν βοῶντος, ὁ αἰθρῶν  
 210, ὁ αἰσθητῶν δὲ τὴν κλίνης αὐτῶν· ὁ λέγων ἐν τῇ ψυχῇ, Τίς με ὁρᾷ; σκότ' αὐτῶν κύκλω με, καὶ οἱ  
 τοῖχοι

- πῆχοι σκέπη μὲν· καὶ οὐθὲς βλέπει τὰς ἀμαρτίας μὲν· τί ἐν λαοῦ μου μὴ μνησθήσεται ὁ ὕψιστος; καὶ παλαιὰ τῆς μὲν οὐτῆς· ἐφθαλμὸς ἀνθρώπων δεδιώς μόνος, λήσῃ δὲ τὸ θεὸν ὑπονοῶν. καὶ γὰρ γνώσκῃ, φησὶν ἡ γραφή, ὅτι ἐφθαλμοὶ κυρτοὶ ὑψίστου μετὰ πλάσας ἡλίας φωτεινότεροί ἐσιν· οἱ δὲ πλεῖστοι περὶ τὰς ὁδοὺς ἀνθρώπων, καὶ κατανοοῦσιν οὐκ ἀποκρυφά μέρη. πάντῃ τε πάλιν ὁ παιδαγωγὸς ἀποτίς ἀπὸ τῆς Διᾶ· Ἡσυχία λέγων· Οὐαὶ οἱ ἐν κρυφῇ βυβλίῳ πηχῆρες· καὶ ἐροῦσι· τίς ἡμᾶς ὁρᾷ; λέγουσιν μὲν γὰρ ὡς τὸ αἰσθητὸν φῶς περὶ τὸ δὲ νοητὸν, ἀδιώκτον ἐστίν· ἢ, ὡς φησὶν Ἡρακλῆης, τὸ μὴ διῶν ποτὶ, πῶς ἂν τις λάθῃ; μηδαμῶς τίνῃ ὀπταλμῶν μεθεῖναι τὸ σκοτῆ· καὶ γὰρ φῶς ἐναικεῖ ἡμῖν· καὶ ἡ σκοτία, φησὶν, αὐτὴ κατελαμβάνει· καταργεῖται καὶ αὐτὴ ἡ νύξ τῷ σὺ φρονι λογισμῷ. λογισμὸς δὲ ἀνδρῶν ἀγαθῶν, οὐς ἀκαμμήτως λυχνεῖ ὡς τῇ μακρῇ γραφῇ. καὶ τριπλῆς πᾶσι λαοθάλασσιν ἐφ' οἷς πρῶται τῆς, ἀμελογενίως ἀμαρτάνειν ἐστίν· πᾶς δὲ δὲ ἀμαρτάνει, καὶ ἀδικεῖ εὐθύς, καὶ ἔτι πάλιν ἀνμοιχεύῃ, ὡς ἑαυτον, ὅτι μεμολύχῃ, καὶ τὰς ἀντιθέσεις αὐτὸν χεῖρονα ἀποφαίνει καὶ ἀπιδύσκει. ὁ γὰρ ἀμαρτάνων, παρ' ὅσον ἀμαρτάνει, χεῖρον καὶ ἀπιδύσκει αὐτὸς αὐτῷ· πάντως δὲ ἡδὴ τὰ καὶ ἀκαλασία παρῆναι τῷ ἡττωμένῳ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς. διὸ καὶ πάντως ὁ πορευόμενος ἀπὸ τῆς ἀπιδύσεως, καὶ καταλείπει τὸν δόκον τῆς λογικῆς, καθάπερ ἐκ τῆς πνεύματος νεκρός. (βδελύτῃ) γὰρ τὸ ἀγνόν μολυνεῖται, ὡς περὶ ἐν ἐκείνῳ. ἀλλὰ καὶ καθάπερ ὁ καθάπερ ἡμῖς διηγεῖται. μὴ δὲ ἅμα χιτῶνι δαπνισμένῳ, δαπνισμένῳ ἐκ τῆς αἰδοῦσας· ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῷ δικαίῳ σωφροσύνῃ δαπνισμένῳ ἡμῖς. ἰδὲ γὰρ τὸ φθαρτὸν τῆς ἐπιδύσεως ἀφθαρσίας, ὅπως καὶ ἀντὶ τὸ ἀκέραιον τῆς ἐπιθυμίας, τὸ εἰς ἀσέλγησιν ῥέον, ἐγκρατεῖα παιδαγωγούμενον, ἀνέρας ἡγούμενον τῆς φθορᾶς, αἰδῶ σωφροσύνην παραχωρήσῃ τὸν ἀνθρώπον· ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι τὰ τῶν ῥαμῶν καὶ ῥαμίσκων καὶ καταργήσεως δὲ τῆς ἀκέραιας ἔργου, αὐτῇ καθαρᾷ τῇ ἀκέραιᾳ ἐπιδύσκειται τὴν ἀφθαρσίαν, τὸ πρὸς μέτρον τῆς ἀγνῆτων δῶκεται. πάντῃ τε καὶ Πλάτων ἐν φιλήσῳ, ὁ τὸ βαρβάρου μαθητῆς φιλοσοφίας, ἀγνοῦν καὶ κληθεὶς μετὰ καὶ, τῆς τὸν θεὸν τὸ ἐνοικον αὐτοῖς, τὸ λόγον, Διὰ φθέρου καὶ μιαινόντας, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἐν τῇ τῶν παθῶν οἰκειώσῃ. οὐκ ἄρα ποτὲ θνητῶς βιωτῶν, ἀγνοῦν καὶ τῶν θεῶν· καὶ δὲ μὲν, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος, οὐ καὶ πρὸς τὸν ποιεῖν μέλη, τὰ τῶν Χριστῶν μέλη· καὶ δὲ μὲν νεῶν τῶν παθῶν τῶν αἰσθητῶν, 57 τὸν νεῶν τῶν θεῶν ποιητῶν. μέμνηται γὰρ τῆς πείρας καὶ ἐκείνῳ χιλιάδας Διὰ πορνείαν ἀπωσμένας· τὰ δὲ παθήματα τῶν πορνιστῶν, ὡς ἡδὴ μοι λέλεκται, τύποι παιδαγωγῶν ἡμῶν τῆς ἐπιθυμίας ἐστίν· ἡμῖν δὲ ὁ παιδαγωγὸς παραινέει σφίσι· Ὅπισω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου· καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεων σου κώλυε· οἶνος γὰρ καὶ γυναικες, ἀπαρτίστουσι σωεῖς· καὶ ὁ κελεύει· 30 λῶμεν τὸ πόρνος, πολυμῆρτον· ἐκδοῖται· σῆψις καὶ σκώληξ κληρονομήσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐξαθήσεται ἐν παραδειγματισμῷ μέλει. καὶ πάλιν· οὐ γὰρ ἀποκαίμεν ὡφελῶν· ὁ δὲ ἀντὶ τῶν φθαρτῶν ἡδονῆς, ἐφ' αὐτοῖς τὴν ζωὴν αὐτῶν· οὐκ οὐκ ἀφροδισίων ἡττωτῶν δικαίον· οὐδὲ μὴν κεχρημέναι παρὲς τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλ' ἐκ παλαιότητος παρὲς τῆς ἀλόγως ὀρέξεως, οὐδὲ ἐπιθυμῶν μολυνεῖται· ἀπὸ τῆς δὲ μόνον ἐπιτίθεσθαι τῷ ἡμῶν, ὡς γεωργῶ τοτὶνικαδὲ, ὅπως καὶ ὁ κερὸς δέχεται τὸν σπόρον· πρὸς δὲ τῇ τῶν ἀλλῶν ἀκρασίαν ἀρῶμεν μὲν ὁ λόγος· φάρμακον· βοηθεῖ δὲ ἡ ἐνδεα τῆς πόρνης, δι' ἧς φλεγμῶνται αἱ ἐπιθυμίαι, σκιρτῶσι παρὲς τῆς ἡδονῆς· ἐκείνῳ οὐδὲ ἐσθ' ἡττωτῶν πολυτελεῖς, καθάπερ καὶ τῆς τροφῆς ποικίλης. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος, διαιρῶν τῆς ἐσθ' ἡττωτῶν, εἰς τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ σῶμα, καὶ τρίτον τὰ ἐκτός· Διὰ μὲν τὸ σῶμα, τὰ ἐκτός περιζῶνται συμβουλευεῖ· διοικεῖ δὲ τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν· παιδαγωγῶν δὲ τὴν ψυχὴν· μὴ μεμελε- 40 μῆται, λέγων, τὴν ψυχὴν ὑμῶν, τί φάγητε· μὴ δὲ τῷ σῶμα ὑμῶν, τί ἐνδύσασθε· ἡ γὰρ ψυχὴ, καὶ τῶν ἐστὶ τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα, ἐνδύματα· καὶ τῆς διδασκαλίας ἐναργὲς ὑποδείγμα ἐστὶν· φέρει· κατανοήσεται τῆς κέραιας, ὅπως ἀπὸ τῆς πόρνης, καὶ δὲ περὶ τῶν οἷς οὐκ ἐστὶ παμμεῖον καὶ ἀποθήκη· ἐὼς θεὸς τρέφει αὐτὸς· καὶ ὑμεῖς Διὰ φέρετε τὴν πλῆξιν· ἐπὶ ταῦτα μὲν παρὲς τῆς τροφῆς· ὁμοίως δὲ καὶ παρὲς τῆς ἐσθ' ἡττωτῶν, ἡ τῶν τρίτων μετέληφε, τὸ ἐκτός· κατανοήσεται, λέγων, τὰ κέραια· πᾶσι οὐκ ἐστὶν, ὅπως ὑφαίνει· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι καὶ Σολομῶν παρὲς τῆς ἐσθ' ἡττωτῶν, ὡς ἐν τῇ τῶν. σφόδρα δὲ ἐπὶ τῇ τῶν ἐκτός· ὁ Σολομῶν ὁ βασιλεὺς· τί ἐν ὁραιοτέρῳ καὶ εὐαγέστερον ἀνθρώπων; τί δὲ ἐπὶ τῇ τῶν κέραιων, ἡ μύρων, ἡ ῥόδων; Εἰ δὲ τὸν χορτὸν σήμερον ἐν ἀγρῷ ὄντα, καὶ αὐτὸν καὶ κλῖνον βαλλόμενον, ὁ θεὸς ἔτις ἀμφιέννυσι, πόσῳ μάλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι; καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε, ἢ φάγητε, ἢ πίητε· ἐν ταῦτα τὸ τί μόνον, τὴν ποικιλίαν τῆς τροφῆς ἐκβέβλη- 50 καὶ σημαίνει γὰρ ἐκ τῆς γραφῆς τῆς· Μὴ μεμελεῖτε ποῖα φάγητε, ἢ ποῖα πίητε· παλεονεξία γὰρ καὶ τρυφή, μεμελεῖται ταῦτα· τὸ δὲ φαγεῖν μόνον ψιλῶς νοούμενον, ἀνάγκης ἐστὶν τεκμήριον· [τὸ παλῆμα, ὡς ἐφαμεν, τῆς ἐνδείας· τὸ δὲ ἐστὶ, τὸ ἐκ τῆς ποικιλίας] τὸ δὲ παρὲς τῆς, ἐκ τῆς Διὰ βόλῃς

- 21 μμμελύνειν ἢ γραφή. σαφηνίζει δὲ τὴν ἀλγίστην ἢ ὀπιφειομένην λέξιν. Μὴ γὰρ ζητεῖται τὸ φά-  
 22 ρηγεῖν ἢ τὸ πίπτεν ἐπὶ ὧν, ἐπὶ γρηγῶν, καὶ μὴ μετὰ ῥίξας· μετὰ ῥίξας δὲ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀλλοτριεύει  
 καὶ τρυφή τοιοῦτα· καὶ ἡ εἰς τὰ περὶ τὰ ἀπαχολοῦσα ἡδυπάθεια, ἀπὸ τῆς ἀληθείας· διὸ καὶ Φησι  
 23 παγκάλας· ταῦτα δὲ πάντα τὰ ἔθνη τῶν κόσμων ζητεῖ. οἱ ἄπαικτοι καὶ ἀνόητοι, τὰ ἔθνη εἰσὶν.  
 τίνα δὲ λέγει παῖδας; τὴν τρυφήν, τὴν ἡδυπάθειαν, τὴν καρυκίαν, τὴν ὀψοφαγίαν, τὴν λαιμαρ-  
 γίαν. ταῦτα ἐστὶ τὸ πᾶν· περὶ δὲ ψυχῆς τὸ τροφῆς, τὸ πρὸς τῆς ὑγείας, ὡς ἀναγκαίων οὐσῶν,  
 24 Οἶδε, Φησὶν, ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὅτι γρηγῶν. εἰ δὲ ὅλως ζητηθεὶς γινώσκων, μὴ εἰς τρυφήν τὴν ζητη-  
 25 πκὸν ἀπολύωμεν, ἀλλὰ εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας ἀναζωπυρήσωμεν. Ζητεῖται γὰρ, Φησι, τὴν  
 26 βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ τρυφῆς πρὸς τὴν ἡσυχίαν. εἰ πίνω ἐσθλῶς, καὶ τρυφῶ, καὶ τὸ περὶ τῶν  
 ἀπαχολῶν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀφαιρεῖται τὴν μέριμναν, τὴν γρηγορίαν ἐρεῖν αὐτὸν περὶ φι- 10  
 λοκοσμίας, βαφῆς περὶ ῥίων, καὶ ποικιλίας χρωμάτων, ἐλθὼν πρὸς τὴν ἀσκήσιν, καὶ χρευσίαν ἐξεργα-  
 σίας, πλοκάμων περὶ ὀπιπτεχνῶν, καὶ βορρυχῶν ἐλκιδῶν· πρὸς δὲ καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφή, καὶ  
 παρατίσεων τε, καὶ παραφυκισμῶν, καὶ ψυμυθισμῶν, καὶ βαφῆς τριχῶν, καὶ τῶν περὶ τὰς ἀπαι-  
 τὰς ταύτας κακοτεχνῶν· καὶ εὐ μάλα ἐκείνο δὴ ὑποσηπτικόν, τὸ μικρῶν πρὸς τὸν ἐρημέον ὀπι-  
 τῶν χόρτων, μὴ καὶ ὀπιτῶν ἀκόσμων φιλοκοσμῶν τέτων ἐληλεγμένον. ἀρξὸς γὰρ, ὁ κόσμος· καὶ  
 πᾶς ἡμεῖς, διὰ τὴν χάριν δροσιζόμενοι τοῦ θεοῦ· καρέντες δὲ αὐτῷ ἀναπλάτουμεν, ὡς ἐν τῷ περὶ αἰα-  
 σάσεως, ἀπὸ πλεόνων δηλωθῆσεται· χόριον δὲ, ὁ χυδαῖος ἀλλοτριεύεται ὁ χλος· ὁ δὲ ἐφημέ-  
 ρα εὐφροσύνης οἰκείος· ὁ πρὸς ὀλίγον αὐθῶν· ὁ φιλόκοσμος καὶ φιλόδοξος, καὶ πάντα μάλλον ἢ  
 27 φιλαλήτης, εἰς οὐδὲν, ἀλλ' ἢ εἰς τὸ ἐκκαυμα εὐχέλῃ πυρός. ἀνθρώπου γὰρ ἡ ψυχή, ὁ κύριος  
 28 διηγόμενος λέγει, πλῆθος σφόδρα· ὅς ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον· εὐφραίνόμενος 20  
 29 καθ' ἡμέραν λαμπρῶς· ἔστ' ὁ χόριος ἡ ψυχή. πῶς δὲ τις, ὄνυματι λάζαρ· εἰς ἐβλήθη εἰς τὸν  
 30 πύλωνα τοῦ πλῆθους ἡλκωμένος, ὀπιπτεχνῶν χορτασθῆναι ἐκ τῶν πιπτεχνῶν τῆς τρυφῆς τῆς  
 31 πλῆθους· ἔστιν ἡ πᾶς. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκολάζετο ἐν αἰδοῦ, ὁ πλῆθος, μετὰ τῶν πυρός· ὁ δὲ, αἰε-  
 τῶς ἐν ἐκείνῳ τῷ πατρὶ. ἀρχαῖα τῶν λακεδαίμονιων τὴν πόλιν τὴν παλαιάν· ἡ μόναις τῇ  
 ἐπὶ τῆς ἀνδρίας ἐσθλῆς καὶ χρευστῶν κόσμον ἐπὶ τρυφῇ φορεῖν, ἀφαιρμένη τὴν δοκίμω γυναι-  
 κῶν τὴν φιλοκοσμίαν, τῶν μόναις ἐφείναι καλῶν πρὸς τὴν ἐπὶ τρυφῇ. ἀθληταῖον δὲ ἐμπαινον  
 οἱ ἀρχόντες, οἱ τὸ ἀσκήσον πολίτευμα ἐξελκότες, ἐκλαθόμενοι τῆς ἀνδρωπείας, ἐχρευσφόρων·  
 ποδῶν χιτῶνας ἐνδύμενοι, καὶ ποδῶν ἡμπίχοντο· καὶ κρῶβυλον, ὁ ἐμπλοκή ἐστιν εἶδος, αἰε-  
 δουῶν χρευστῶν, ἐνέσθ' ἐπὶ τῶν κοσμημένων· τὸ γρηγῶν ὡς ἀληθῶς, ἀπρόκαλιν καὶ αἰσθῆς ἐν-  
 δεικνύμενοι· ὁ δὲ τῶν δαχρύων τῶν τῶν ζῆλον, καὶ εἰς τὰς ἄλλους Ἰωνας δεικνύει· οὗς Ὀμηρος 30  
 ἐκζητῶν, ἐλκεσιπέπλους καλεῖ. εἰδὼν ὅτι τῶν καλῶν τὴν φιλοκοσμίαν, καὶ δὲ αὐτὸ τὸ κα-  
 λὸν πρὸς τρυφῇ, δι' ὁνόματι ὡραῖα πάλιν εἰδωλολατρῆας, πόρρω τῆς ἀληθείας ἀπώκι-  
 σέν, δι' ἧν, οὐκ ὀπιπτεχνῶν, ὀνειροπλῆθους τῶν καλῶν τὴν φύσιν. ἔστιν αὐτῶν ὁ τῆδε βίος ἀγνοίας  
 ὑπὸ βαδύς. ἔστι γρηγῶν ἐξεργασμένους ἡμᾶς, ὀπιτῶν τὸ ὄντως καλὸν καὶ κόσμιον ἀπεύδειν, καὶ τῶν  
 μόνου ἐφάπτεσθαι γλίσχοντες, καὶ ἀλείφοντες τὰ τῆδε κόσμια, αὐτῶν κόσμῳ χαίροντες, πρὶν ἢ  
 τίλειον καὶ ἀδραβεῖν. Φημι πίνω οὐκ ἄλλου πινὸς ἐνεκα δεηθῆναι ὑφασμάτων τῶν ἀνθρώπων,  
 ἢ σκέπης σώματος, πρὸς ἀπαλῆξιν κυρμῶν τε ὑπερβολῆς, καὶ καυμάτων ὀπιπτεχνῶν, μὴ  
 πρὸς τῆς ἀπαραλυτῆς τῆς περὶ τῆς ἀμετρίας. εἰ δὲ ἔσθ' ἐστὶ τὸ ἐσθλόν· ὁ σκοπός, ὅρα μὴ οὐκ  
 ἄλλη μὲν ἀνδράσιν, ἄλλη δὲ ἐσθλῇς ἀπονεμητῆς γυναιξίν· κοινὸν γὰρ ἀμφότι τὸ σκέπασθαι, καὶ τὰ  
 αὐτὰ τῶν ἐσθλῶν καὶ πίνειν. κοινῆς ὅτι οὐσῶν τῆς τρυφῆς, τὴν ὁμοίαν κατασκευὴν δοκιμάζομεν. ὡς 40  
 γὰρ τὸ δεῖναι τὴν σκεπὸντων κοινὸν ἐκατέρωθεν, οὕτως καὶ τὰ σκεπόμενα παραπλήσια εἶναι γρηγῶν· εἰ  
 50 καὶ σκέπῃ τῶν τῶν παραληπτόν, καθ' ἡν κρύπτεται ὁμοίως τῶν τρυφῶν. εἰ γὰρ καὶ πλεο-  
 νεκτεῖ τὸ τῶν διὰ τὴν ἀσκήσιν, τὸ ἔθος τῆς ἀγωγῆς τῆς κακῆς αἰπατίου, δι' ἡν πλεονέκτης φαύλοις  
 διαίτης ἐντρεφόμενοι ἄνδρες, γυναικῶν γινώσασιν ἡλύτεροι. καὶ δὲ καθυφαίνονται γρηγῶν. εἰ δὲ  
 συμπειφείρεται γρηγῶν, ὀλίγον ἐνδοπίον αὐτῶν μαλακωτέροις γρηγῶν πρὸς ὑφάσματα· μόνον τὰς  
 μεμωρημένας λειτουργίας, καὶ τὰς ἐν τῇ ὑφάσει περὶ τῶν πλοκάμων, ἐκ τῶν μεμωρημένων· ἡ-  
 μα χρευστῶν, ἐσθλῶν Ἰνδικῶν, καὶ τὰς περὶ τῶν βόμυκας χαίρειν ἐσθλῶν· ὅς σκώληξ φύει τὸ  
 πρῶτον· εἴτα ἐξ αὐτῆς δασεῖα ἀναφαίνει· κάμψι· μετ' ἧν εἰς τρίτῃ μετὰ μόρφωσιν νεοχμουται  
 βομβύλον· οἱ δὲ νεκρῶν αὐτὸ καλεῖσιν· ἐξ ἧς μακρὸς ἵκεται σῆμα, κατὰ περὶ ἐκ τῆς δα-  
 χνης ὁ τῆς δαχνης μίτος· τὰ γὰρ περὶ τὰς καὶ ἀφαιρῶν, ἐλεγχός ἐστι ἀγνοίας οὐκ 50  
 ἐρρωμένης, ὀλίγον ἀπαραπτάσματος τὴν αἰσχύνην τῶν σώματος πρὸς ἀγωγῆς. καὶ γὰρ ἐπὶ σκέ-  
 πῃ ἢ ἀβροδίαιτος ἐστὶν ἐσθλῇ, τὸ γῆμα τῆς γυνότῃ· κρύπτεται μὴ διωκμένη· πρὸς πρὸς τὴν  
 τοιαύτην

- παιαυτη ἐοδῆς τῷ σώματι, πρὸς ἵππῳ αὐτῷ ὑπερόπτερον καὶ πρὸς παναπλάτεια, παρκεικῶς ἐμ-  
 Φῦσαι τῷ ὀφθαλμῷ καὶ τὴν τύπην ἐκμάτηται τῆς γυναικὸς· ὥστ' ἐχ' ὁρῶντι τὴν ὅλνυ τῷ σώματι  
 εἶναι φανεράν Δι' ἡσιν. παρατηρεῖται δὲ τῇ ἐοδῇ τῇ καὶ τὰς βαφάς· αὐτῇ γὰρ πῶρρον καὶ τῆς  
 χρείας καὶ τῇ ἀληθείας, πρὸς τῷ καὶ Δι' ὁλνύ τῷ ἡθους ἐξασθεν· ἔπει γὰρ ἡ χρεῖσις ὡφέλιμος· ἔ-  
 γὰρ πρὸς τὸ κρῦν· εὐθεῖ· ἔπει πρὸς σκέπῃν ἔχει τὴν περὶ τὸν παρὰ τὴν ἀλλήν ἐοδῆται, ἡ τὴν ὑ-  
 γον μόνον καὶ τὸ ἴππυ περὶ τῇ χρεῖας. τὴς λίχνους ἀνίᾳ, εἰς τὴν ἀνότηλον ὀφθαλμίας ἐρεθίζον·  
 τὴς δὲ λῶκας, καὶ ἐνὸς πᾶν ἐνδον, λῶκαὶς καὶ ἀπεριέργοις ἀρμολιῶν πᾶν ἐοδῆσαι χρεῖας. σα-  
 φῶς γὰρ καὶ καθαρώς Δανιὴλ ὁ πρὸς Φήτης, Επεῖησαν, Φησὶ, θρόνοι, ἐκμάθισεν ἐπ' αὐτῶν, ὥσπερ  
 παλαιὸς ἡμερῶν καὶ τὸ ἐνδυμα αὐτῶν, ὥσπερ χιτῶν, λῶκῶν. παιαυτη χρώμενον σολῇ, τὸ κύριον ἐν ὁ-  
 10 ράματι περὶ τῶν, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Φησὶν· εἶδον πᾶς ψυχὰς τῶν μεμαρτυρηκῶν, ὑποκάτω  
 θυσιαστηρίου· καὶ ἐδόθη ἐκάστῳ σολῇ λῶκή. εἰ δὲ καὶ ἄλλοι πᾶσι χρεῖμα ζητεῖν, τὸ αὐτοφύει τῆς  
 ἀληθείας ἀπὸ χρεῖ βαμμά· αἱ δὲ πῶς ἀνθεσιν ἐοικῶς ἐοδῆται, βακχικαῖς καὶ τελετικαῖς κατελη-  
 πῆται λήροις. πρὸς τῇ, ἡ πορφύρα, καὶ τὰ δερνυρώματα, ὡς Φησὶν ὁ κωμικός, εἰς τὴς τραγωδίας  
 χρεῖμα, καὶ σὺν εἰς τὸ βίον· τὴν ἡμέτερον βίον, πᾶν ἡ μάλλον ἡ πομπὴν εἶναι χρεῖων. βάμμα γὰρ  
 Σαρδωιακόν, καὶ ἄλλο ὁμφάκινον, καὶ χλωρὸν ἔπρον· ῥοδομιγῆς, ἐκ κοκκοβαφῆς, καὶ ἄλλα μυρία  
 20 Δι' ὧν ἐοδῆς βαμμά, ἴππυ ἐνότηται· ἐξ ὧν οἱ ἡδυπαθείας. ὁ ψεῦς, ἡ σκέπη ἐοδῆς αὐτῇ.  
 πᾶς περὶ χρυσῷ πεποιημένα, καὶ τὰ ἀπερὶ βαφῇ· καὶ ζῶντι περὶ σπινόμενον γὰρ περὶ φηματέτω·  
 τὸν περὶ μυροβαφῇ σπινόμενον κροκῶτον, καὶ τῶν ὑμεινίων τῶν περὶ ὀπῶν τὰ πολυτελῆ καὶ ποικίλα  
 ἱμάτια, ἐχοντὰ ζῶντα ἐν τῇ πορφύρᾳ, αὐτῇ τέχνῃ χαίρειν ἐατέον. τί γὰρ φρένιμον γυναικὸς ἐρ-  
 20 γασμένη, ἡ λαμπερὴν αἰ κατῆμεθα, Φησὶν ὁ κωμικός, ἐξ ὧν οἱ σπινόμενοι, κροκῶτοφοροῦσιν, κα-  
 καλῶν σπινόμενοι· παραινέει δὲ Δι' ὧν ὁ πᾶν ἀγαθός, ἐν περὶ ὀπῶν ἱμάτια καὶ μὴ καυχῆσθαι·  
 μηδὲ ἐπὶ τῶν ἐν δόξῃ πᾶσι, ἀπαρνήσασθαι. ἴππυ σπινόμενον γὰρ τὴς πῶς μαλακῶς ἡμφιεσμέ-  
 νης ἱματίοις, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· Ἰδοὺ, οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐν δόξῃ καὶ ἐν περὶ Δι' ὧν οἱ, ἐν  
 πῶς βασιλείοις ἐπὶ πῶς ἴππυ οἰοῖς· βασιλείοις λέγει πῶς φθαρτοῖς, ἐνθα δοξοκαλία, καὶ δοξοκ-  
 30 πία, καὶ κροκακία, ἐκ πᾶν. οἱ δὲ τὴν ἐρᾶνιον ἱερατεύοντες αὐτῶν, περὶ τὴν πᾶν βασιλεία, τὴν  
 ἀκήρατον τῇ ψυχῇ ἐοδῆται, τὴν σάρκα, ἀγνίζον· καὶ τῷ τῇ ἐπενδύονται ἀφθαρσίαν. κατὰ περ-  
 ῖν ἡ ἀγαθός, μόνον χολάζει τῷ περὶ· ἐν φρένις αὐτῆς καὶ περὶ ὧν οἱ, ἡ μαμένη δὲ, ἡ γὰρ σω-  
 φρων, διαιρεῖται τὸ βίον καὶ πρὸς θεόν, καὶ πρὸς ἀνδρά· ἡ δὲ ἄλλως φερομένη, ὅλη γίγεται ἐρ-  
 μῆ, τῇ πῇ τῇ πᾶν οἰοῖται τῇ περὶ ἡ σῶφρων γυνή, χολάζει μὲν τῷ ἀνδρὶ, ἀνυπο-  
 30 κρίτως θεοσέβει· φιλοκοσμεῖται, ἀποπῆται καὶ τῇ περὶ, καὶ τῇ γάμον τῇ σῶφρον, τὸν  
 κόσμον ἀντικαταπλάττει τὸν ἀνδρὸς, καὶ τῇ αὐτῇ τῇ Ἀργεία ἐπῆρα, τῇ Ερμύλῃ λέγει·  
 Ἡ χρυσὸν φίλος ἀνδρὸς ἐδέξατο πᾶν· καὶ τῇ τὸν Κῆρον ἀποδέχομαι σφίσι, τὰς εἰς·  
 καὶ τῇ ἐκ κατελήλθες, πρὸς τῇ κακίας, ἐκόντας ὑποχρεῖται· τὴν μὲν αὐτῇ, ἀφελῶς ἐπα-  
 μίνῃ ἐπῆρα καὶ λῶχίονα καὶ καθαρόν, τὴν πρὸς τῇ, αἰδοῖ μόνον κεκοσμημένῃ· τοιαύτῃ  
 εἶναι χρὴ τὴν πῇ πῇ ἐν ἀρεῇ μετ' αἰδῆς. πατέρα καὶ τὴν ἐναντίον ἐπῆρα, τὴν κακίαν· περὶ τῇ μὲν  
 ἐοδῆται ἡμφιεσμένῃ, ἄλλοτε καὶ τῇ χρεῖμα γαργανωμένῃ· ἐν κίνησις αὐτῆς καὶ ἡ χρεῖσις, πρὸς τὸ  
 ἴππυ περὶ ἴππυ περὶ τῇ, καὶ μαχλώσας ἐγκρί· σκιαρεφία γυναιξίν· πρὸς ἐδεμίαν καὶ  
 40 ὅλως, ἐπῆρα τῷ λόγῳ, αἰσχρὰν ἡδονὴν οἰκίσασθαι· διὰ καὶ τῇ ἐοδῆται τὸ χρεῖμα πρὸς κρι-  
 πτόν, καὶ ὁ λόγος τῇ τῇ ψάλλῃ, Δι' ὧν οἱ περὶ τῇ κυρίῃ λέγων· Εὐφρανάν σε θυγατέρες βα-  
 40 σίλων ἐν τῇ ἡμῇ· παρέστη ἡ βασιλίσσα ἐκ δεξιῶν σε, ἐν ἡμῇ σμῶν Δι' ὧν οἱ χρυσῶν, καὶ κροσῶν  
 χρυσῶν περὶ τῇ ἐοδῆται· ἐκ ἐοδῆται τὴν περὶ τῇ μεμνῶν, ἀλλὰ τὴν πῇ πῇ σμῶν  
 νον ἀκήρατον, τὴν ἡλεμένην, κόσμον τῇ ἐκ κλησίας δεδήλωκεν· ἐν ἡ ὁ ἄδολος ἰσῶς ὡς χρυσὸς  
 Δι' ὧν οἱ καὶ οἱ κροσῶν, οἱ ἐκ κλησίας, οἱ χρυσῶν· εἰ καὶ ὁ ὑφῆται χρὴ τῇ τῇ, Δι' ὧν οἱ γυναικας,  
 ἡδεῖαν τὴν ἐοδῆται, ἐκ περὶ τῇ πρὸς τὴν ἀφῶν, ἐξυφαντόν, καὶ τῇ κατὰ περὶ τὰς βαφάς, πρὸς  
 τὸ τερπνόν τῇ ὁφῶς ἐξασθεν· ἐξίτηλος μὲν γὰρ ἡ βαφῇ τῷ χρόνῳ γίγεται· αἱ δὲ ῥύψεις καὶ αἱ  
 εὐψεις, τοῖς φαρμακώδεσι τῇ βαφῇ χυμοῖς ἐκτεκται τὰ ἔργα, τῷ ἀμπεχονῶν τὰς ὑφῶν  
 σῆς ἀδενεῖς ἀποτελοῦσι· τὸ δὲ, οὐδὲ εἰς οἰκονομίαν εὐφεται· ἀπὸ κακίας δὲ ἡ μερίση, τοῦ-  
 50 τον ἐπῆρα περὶ τὴς πῇ πῇ, ἐκ τῇ ξυστάδας, καὶ τὰς ἐφῇ πῇ, χλαίνας τε, καὶ χιτῶνας,  
 τὰ τὰ αἰδῶ ἀμφικαλύπτει, Ὀμηρος Φησὶν· αἰσχύνονται γὰρ ὡς ἀληθῶς, ὁρῶν τοῦτον ἐκ χρεῖμα-  
 50 νον πᾶν, εἰς τὴν αἰδοῖαν σκέπῃν· ὁ γὰρ τοῦ δὲ χρεῖμα ἀνθρώπος, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ, κλάδοις  
 ἐφῇ πῇ τὴν σκέπῃν τῇ αἰσχύνῃ παρεμύρετο· νυνὶ δὲ, ἐπῇ τὰ περὶ τῇ ἡμῇ δεδημιῶν, μὴ  
 κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς περὶ τῇ ἀφῇ πῇ· παιδαγωγούμενοι δὲ τῷ λόγῳ, τὸ πολυτελές

- τ' ἐοδῆτ' ἐπὶ διελέγχωμεν, ὅτι λέγει, Τρίχες ἐστὶ περὶ πάντων· καὶ Μίλητος αὐτῇ καὶ Ἰτα-  
λία δοξάζει, καὶ ὑπὸ διφθέραις φυλάττωνται αἱ τρίχες, περὶ αὐτὰς μεμνήσιν οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ  
ἡμῖν γὰρ ἀπαράδεικτον. ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης, καὶ τῶν περὶ πάντων ὑπερδίων πρὸς τρεῖς, ὅς τις  
τρυφῆς, πρὸς τὴν καμῆλων εἴλετο τρίχας, ἐκ ταύτας ἡμπόχετο· τὴν εὐπλὴς καὶ ἀδολον ἔβρι· ὑποτυ-  
πῶμεν. καὶ γὰρ μέλι ἦσθιν καὶ ἀκρίδας, γλυκεῖαν καὶ πρὸς μακρὴν τροφήν, ἀτύφους καὶ σώ-  
φρονος πρὸς ὁδὸν ἔκρυψε περὶ σκιάζων. ἡ περὶ αὐτὰ ἀλεργὴν χλαμίδα περὶ βάλετο, ὅτι τὴν  
ἀλαζονείαν τὴν πολὺν ἐκτραπείας, εἰς δὲ τὴν ἔρημον τὴν ἔρημίας, καὶ γὰρ τὴν περὶ πολὺν  
μένους, ἐκ τῆς πίστεως κενόσχετος, ἀπὸ τραχύτης, μικροπρεπείας. μελωτῆς ἡ ἐρημὸς Ἡλίας ἐν-  
60 δύματι, καὶ ζώνῃ τὴν μελωτῆν κατὰ σφίγγειν ἐκ τριχῶν πεποιημένη. Ὁσίας δὲ, ἄλλος ἔστι  
περὶ φήτης, γυμνός περὶ αὐτὸν δὲ ἦν· πολλὰ καὶ ἡ σέκεν ἡμπόχετο, περὶ φροσύνης ἐν- 10  
δύματι. καὶ ἡ καὶ Ἰερεμίαν καλεῖς, λινὴν ἔστι· περὶ ζῶμα εἶχε μόνον. ὡς δὲ τὰ εὐτρεφῆ τὴν σωμα-  
των γυμνούμενα, φανερωτέρως δέκνυνται τὴν ἀκμήν· ἔτι καὶ τῶν ἡθῶν τὴν καλὴν, μὴ ἐνελ-  
μένον ἀπὸ καλῶν φλυαρίων, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐνδείκνυνται. τὴν καὶ οὐρεῖν πρὸς ἐοδῆτας, ἐπὶ  
ἀκρὸς καθεῖς τὰς πόδας, καμίδι ἀλαζονικόν, ἐμπόδων τὴν ἐνεργείαν ἔπειτα πᾶν γινόμενον,  
καλλωτῆς ἀλλ', ὅτι συρρομένης τῆς ἐοδῆτος τῆς ὀπισθοπολαίας τῆς γῆς ἀχυρμίας· ἐδὲ τῶν  
καταπρότων, τῶν δὲ τῶν τὴν κιναιδίαν τὴν ἄφρονον ὅτι τὰς σκηνὰς μετόπισθεν ὀρχηστῶν,  
δοπορέεσσαν εἰς ποσὶν ὕδατος τὴν ἐοδῆτα περὶ ὁρίων· οἷς οἱ ὀπισθοπολαίαι σολισμοὶ, καὶ τὴν κρ-  
απέδων αἱ ἀπαμώρσους, καὶ τὴν ὀρχημάτων οἱ περὶ ῥυθμοὶ, βλακείας μικρολόγους ὀπισθομὸν  
ἐμφαίνουσιν. καὶ τὴν ποδῆτος περὶ παραφύει τὴν κυρίαν, ὅτι οἰκιστῆς ἐκείνη καὶ τῶν τῆς  
σοφίας ἀνθὶ δεικνύει· τὰς ποικίλας καὶ μὴ μαραινόμενας τραφῆς, τὰ λόγια [τὰ] ἔκρυψε, 20  
τῆς ἀληθείας ἀπαρτῶνται αὐτῆς. πρὸς τὴν ἀλλῶν τὴν κυρίαν ἐοδῆτα, ἀλλὰ δὲ δαδῶν ἡμ-  
» Φίεσιν τὸ πνεῦμα, ὡς δὲ πρὸς ψάλλον· Εξομολόγησιν καὶ εὐπρέπῃ ἐνεδύσω· ἀναβαλλόμενος  
» Φῶς, ὡς ἰμάτιον. κατὰ περὶ τὴν κατὰ σκῆπτον τὴν ἐοδῆτων κατὰ δόξαν πᾶσις ἀπορίας,  
ἔτι καὶ τὴν ἡρώσεως τὴν ἀμετρίαν εὐλαβήειν. ἐδὲ γὰρ ὑπὲρ γόνυ, κατὰ περὶ τὰς Λακείας  
Φασὶ περὶ τῆς, ἐσολίχθ' καλόν. οὐδὲν γὰρ μέριον ὅτι ἐνδογυμνῶσαι γυναικὸς, εὐπρεπὲς.  
» καὶ τὴν δυνατὸν ἀποφθίγγεσθαι μάλα κασμίως τὴν ἀείαν ἐκείνην φωνὴν περὶ ἐκείνην, κα-  
» λὸς ὁ πῆχυς, ἀλλὰ καὶ δημόσιον· καὶ, Κνήμη καλὰ, ἀλλὰ μόνον, φάσι, ἔστι δὲ ὁδὸς ἔμμε· ἐπὶ πε-  
» σωπον εὐπρεπὲς, ἀλλὰ μόνον ἔστι γαμηκέτ'· ἐγὼ δὲ ἐδὲ τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐπαίνων γέλω  
περὶ χεῖν τὰς σώφρονας, τοῖς ἀλλὰ τὴν ἐπαίνων θηρωμένοις τὰ ὀπίσθον· καὶ ἐδὲ ὅτι γὰρ περὶ-  
γυμνῶν τὸ σφυρὸν κεκάλυπται μόνον, ἐγκαλύπτει δὲ καὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ περὶ σωπον ἐπι- 30  
σκιάσθ' περὶ ἐκείνην. καὶ γὰρ ὅσιον ἔστι θήρατρον ἀνθρώπων, τὸ καλὸς ἔστι σώματος. ἐδὲ ἀλεργῶ  
παραπλάσσειν τὴν ἡρώμενην περὶ ἐκείνην ἐξελείναι γίνεσθαι τὴν γυναῖκα, εὐλογεῖν. εἴη γὰρ ἐπὶ ἐοδῆ-  
τ' οἷον ἡ ἐξελείναι τὴν πορφύραν, ὡς μὴ ὅτι τὸ περὶ σωπον τὴν ἡρώμενην τὴν ἡρώμενην ὀπίσθον  
φειν αἱ δὲ ὀλίγον καμίδι τὸ λοιπὸν τὴν ἀμπεχόνος ὑφαινέσθαι, τὸ πᾶν ἀλεργῶς ἐργάζεσθαι· ἐκ φλέ-  
γους τὰς ῥαθυμίας, καὶ δὴ τὰς αὐτὰς περὶ τὰς μεμνημένας ταύτας καὶ ἀβρὰς ἀλυσάσθαι πορ-  
» φύρας, καὶ τὸ ποιεῖν δὲ ἐκείνην, Ἐλλαβε πορφύρεος θάνατον. ἀλλὰ τὴν γὰρ τὴν πορ-  
φύραν ἡ Τύρος καὶ ἡ Σιδῶν καὶ τὴν Λακωνικὴν ἡ γένειον τὴν ἡρώμενης, πορφύρεα· ἀνάγονται ἡ  
εὐμάλα καὶ οἱ βαφῆς αὐτῶν, καὶ οἱ πορφυρεῶν, καὶ αὐτὰ τὰ κογχύλια, ἀλλὰ τὸ τὸ αἷμα  
τῶν ἐξελείναι τὴν πορφύραν· ἀλλὰ καὶ τοῖς λίχνους ὑφάσμασιν ἐγκαταμιγνύσθαι αἱ δολε-  
ραὶ γυναῖκες, καὶ τὴν ἀνδρῶν οἱ γυναικῶδες, τὰς δολερὰς βαφῆς, μαρμαίνουσιν περὶ τὴν ἀμε- 40  
τρίαν· ὅτι ἐπὶ τὰς ὀθόνας τὰς ἀπὸ Αἰγύπτου, ἀλλὰ δὲ πᾶσις ἐκ γῆς Ἑβραίων καὶ Κιλικίων ἐκπο-  
ριζόμενοι γῆς. τὰ δὲ ἀμόργνα καὶ βυόσινα σωπῶν· ὑπερεκπέπται καὶ ἡ τρυφὴ ἐπὶ τὴν ὀνομασίαν.  
Δὲ τὴν σκέπην, οἷμα, αὐτὸ αὐτὸ κρείττον δόποφάινειν τὸ σκεπόμενον, ὡς τὸ ἀγαλμα ἔστι νεῶν καὶ  
τὴν ψυχὴν ἔστι σώματος, καὶ τὴν ἐοδῆτος τὸ σῶμα. νυνὶ δὲ, πᾶν τὸ ἀνάνιον, τὸ μὲν σῶμα αὐ-  
τῆς εἰς πᾶσις ἀσχεῖ, ὅτι αὐτὸ ποτε χιλίας εὐροὶ Ἀθίνας· μίαν δὲ πρὸς ἐοδῆτα μυρίων τελαίτων  
ῶνούμεναι, σφᾶς αὐτὰς ἀχρεοτέρας καὶ ἀλμοτέρας τῶν ὑφασμάτων ἐλέγχουσιν. ἡ περὶ  
ἐν δῶκετε τὰ πάντα καὶ πολυτελῆ περὶ τὸ μέσω, καὶ τῶν εὐπλῶν; ὅτι ἀγνοεῖται τὸ ὄντως  
καλόν, καὶ τὸ ὄντως ἀγαθόν· καὶ ἀντὶ τῶν ὄντων, τὰ δοκῶντα περὶ τοῖς ἀνοήτοις ἀπαράδεικτον,  
οἱ τοῖς μεμνημένοις ὀπίσθον, τὰ λαλῶν ὡς μέλανα φαντάζονται.

Περὶ ὑποδέσεως.

ια.

50

ΠΑΡΑΠΛΗΣΙΑΙ ἡ καὶ περὶ τὰς ὑποδέσεις εἰσὶν αἱ ἀλαζόνες, τὴν πολλὴν βλακείαν  
καὶ ταῦτα



καὶ τοὺς ἀποκινύμεναι· αἰσχρὰ γὺν ἀληθῶς τὴ συνδάλια σκῆψαι· οἱ ἐστὶ τὰ χερσὶ ἀνα-  
 ρησάμενοι· ἀλλὰ καὶ τὰς ἡλους ἐλικοειδῶς πῆς καθύμνασιν ἐγκατακρούουσιν αἰχίσιν πολλὰ ἢ καὶ  
 ἐκείνους ἀποασμαδὲς ἐγκαρπύουσιν αὐτοῖς· ὡς ἂν ἐκ τῆς σπιδάσσεως ρυθμίζουσαι τὰ γῆν, καὶ  
 τὴν ἐρημίαν τῆ φρεσὶ καὶ τοῖς ἐκ τῆ βαδίσματος ἐναποσφραγίσωνται· χαίρειν ὅν ἐσπὸν τὰς σπιδ-  
 χροσσοὺς καὶ ἀγαλίδας τῶν συνδάλιων μαθητοχίας, καὶ κρηπίδας Ἀθίνας, καὶ τὰς Σικυω-  
 νίας, καὶ τὰς καθύμνας· Περσικὰς περὶ Τυρρηνικὰς· πορθεμένους δὲ, καθὼς ἔθος τῇ ἀληθείᾳ  
 ἡμεῖς, πλοκοπὴν τὸν ὁρῶν, τὴν φύσιν ἐκλέγειν· καὶ ἡ γὰρ χερσὶς τῶν ὑποδημάτων, ἡ μὲν αὐτῶν,  
 ἐκ τῆς αὐτῆς ποδῶν ἡ δὲ, εἰς πορφυλακίαν τῶν πορπαιοσμάτων, καὶ τὸ οὐρεθαικῶν τραχυτή-  
 τος, καὶ τοῦ ποδὸς σῶμα· γυναιξί μὲν ὅν τὸ ἄλκιον ὑποδήμα συγχωρητίον· πολλὴν εἰ μὴ  
 ἀλλοτρίαν· καὶ τὴν αὐτὴν χρῆσιν· ἡλωμένων δὲ διὰ τῆς τῶν καθύμνων αἰδομένης· πολλὴν  
 ὁρῶν τὰς ὑποδημαστὶς χρῆσιν αὐτῆς· ὅν ἀρμόζειν μὲν ὁρῶν δεικνύουσαι τὸ ποδᾶ· ἄλλως τε  
 καὶ τὸν ποδῶν εἰς βλάβην ἢ γυνή· ἀλλὰ δὲ εὐμάλα ἀρμόδιον, αὐτοποδησία· πολλὴν εἰ μὴ  
 ὁρῶν τὸν ποδῶν, καὶ γὰρ τὸς ἐγγύς τῶν ποδοδεσφάτων τῶν ποδοδεσφάτων ἀσκητικῶν γίνοι· γυναικὶς  
 καὶ τῶν ποδῶν, καὶ τῶν ὑγείας καὶ εὐκαλίας εὐχέται, εὐθὰ μὴ ἀνάγκη τῆς ἀκακίαι· εἰ  
 δὲ μὴ ἀνυμνῶν, ἀλλὰ μὴ δὲ φέροιμιν τὴν ἀνυποδησίαν, βλαπτοῦς ἢ φακασίαις χρῆσιν· καὶ  
 ποδῶν αὐτῶν ἐκάλαν οἱ Ἀθίνοι, ἀλλὰ τὸ πελάζειν, μοι δοκεῖν, τῇ κῆναι τὸ ποδῶν· καὶ τῆς λιτῆς ὑπο-  
 δεσφάτης καὶ τῆς μαρτυρῆς Ἰωάννης, καὶ αἱ εἰς εἶναι ὁμολογῶν, τοὶ ἱμάγια τῶν ὑποδημάτων  
 ποδῶν τῶν ποδῶν· ὅν γὰρ πτωχῶν ποδῶν ποδοδεσφάτης ὁ τῆς ἀληθῆς Ἑβραϊοῖς φιλοσοφίας· πο-  
 δοδεσφάτης τὸν τύπον· τῶν δὲ, εἰ καὶ αἰνιγέται, ἐν ἄλλοις δηλωθήσεται.

50

<sup>4</sup> Ὅτι ἐκ γὰρ περὶ τὰς λίθους καὶ τὸν χρυσὸν ἐπισημασμένον.

**B.**

[illegible]

H. 3.

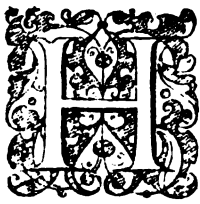


χαλκῷ δὲ τὸ γῆϛ ἡμῶν ὀπλὴ κρινωνία ὁ θεός, αὐτὸς τ' ἑαυτῷ πρῶτος μεταδὲς κ' κρινόντων ἄνθρωποις τ' ἑαυτῷ ὀπλικήσας λόγον, πάλιν ποιήσας ὑπὲρ πάντων κρινὰ ἐν τῷ πάντι, κ' μὴ  
 πλεονεκτῶντων οἱ πλεῖστοι. πρὶν, Πάρεσί μοι, καὶ πλεονάζει μοι. Διὰ τί μὴ τευφῆσω; σὺκ ἄν-  
 10 θρώπων, ἔδὲ κρινωνικόν. ἑκείνο δὲ μάλλον ἀγαπητικόν, Πάρεσί μοι, Διὰ τί μὴ μεταδῶ τοῖς δεσ-  
 20 μένοις; ὁ γὰρ τοῖς τε, τέλειος, ὁ τ' Ἀγαπήσας τ' ἀλησίον σου ὡς σταυτὸν, πληρώσας. αὐτὴ γὰρ ἡ  
 ἀληθὴς τευφή, ἡ ἡσυχάζουσα πολυτέλεια· ἡ γὰρ εἰς τὰς ματαίους ὀπιθυμίας ἀνάλωσις, ἀ-  
 πώλειας, ἡ δαπάνης, ἐπέχει λόγον. δέδωκε γὰρ ὁ θεός, εἰδὼς ὅτι, τῆς χρηστῆς ἡμῖν τῷ ἐξουσίαν,  
 ἀλλὰ μέγιστον αἰαγκαίαν· κ' τῷ χρηστὴν κρινὸν εἶναι βεβαίως. ἀποπνὴν δὲ, ἑνα τευφῶν, πενο-  
 μένων πλεόνων. πῶς μὲν γὰρ ευκλεέστερον ἔστω πολυτελῶς οἰκῆν, τ' πολλὰς εὐεργετίας; πῶς δὲ  
 συνετώτερον, τὰ εἰς λίθους ἔχουσι, τὸ εἰς ἀνθρώπους ἀναλίσκειν; πῶς δὲ ὠφελιμώτερον τῶν  
 αἰψύχων κόσμων, τὸ Φίλους κακῶν κακομίας; τίνα γὰρ ἀνθρώποις ποῦν, ὅσον τὸ χαρίζεσθαι,  
 ὠφελήσας; λείπει τὸν ἡμῖν κακῶν ὀπιθυμῶν τὸ ὀπιθυμώμενον, τίςιν ἔν τῷ πολυτελέ-  
 30 στερα, αὐτῶνται πάντες τὰ εὐτελέστερα; τοῖς ἀνθρώποις, φήσας αὐτῷ, ἑαὶ χωρὶς πρὸς παθείας  
 ἔστω φράσας χρώμεθα αὐτοῖς. εἰ δὲ ἀμύχανον πάλιν σφραγίσαν, ἀλλὰ καὶ Διὰ τῷ τῶν αἰα-  
 γκαίων χρῆσιν, τὰ εὐπείστω μεταδιδόντες, μακρὰ τοῖς πεπρωτοῖς τέτοις χαίρειν φράσαςιν.  
 κατὰ μὲν ἔν τῷ κόσμῳ, ὡς περ κοροκόσμου, ἀποσκορακιστὸν ὅλον, ἑαυτὸν παραιτημένης τ'  
 κόσμον. χρηστὴ γὰρ εἶναι κόσμους ἐνδοθεν, κ' τῷ τ' ἑσὼ γυναικὰ δεικνύει καλῶν. ἐν μόνῃ γὰρ τῇ  
 ψυχῇ καταφαίνεσθαι, κ' τὸ κάλλος, καὶ τὸ αἶχος. διὸ ἑ μόνος ὁ παρὰ τοῖς καλὸς ἀγαθὸς ὄν-  
 40 τως εἶναι. κ' μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν δογματίζειται. ἡ γὰρ δρετὴ μόνῃ, ἑ Διὰ καλῶς τῷ σώματι  
 καταφαίνεται, καὶ ἐπὶ τῇ σαρκεῖ, τὸ ὠραῖον τ' σφραγίσαν ἀξίεσθαι δεικνύει, ὅτ' αὐτὸ οἶον-  
 50 οἱ Φέρι. ὀπιλάμπη τῇ μορφῇ τὸ ἦθος. τὸ γὰρ ἐκάστω καὶ φυτῷ καὶ ζώῳ κάλλος, ἐν τῇ ἐκάστω  
 δρετῇ εἶναι συμβέβηκεν. ἀνθρώπων γὰρ δρετὴ, δικαιοσύνη, κ' σωφροσύνη, κ' αἰδρία, κ' εὐσέβεια.  
 καλὸς ἄρα ἄνθρωπος, ὁ δικαίος, καὶ σφραγιστὴς, καὶ συλλήβδην ὁ ἀγαθός, οὐκ ὁ πλούσιος.  
 ἡδὴ γὰρ οἱ σφραγίσαν χρυσῷ κακομῶνται βούλονται. οὐδὲ ἑκείνο ἀνεγνωκότες τὸ ποιητικόν,  
 60 ὅς, καὶ χουστὸν ἔχων, πλεμον κίεν ἢ τὴν κέρη Νηπίη. ἀλλὰ γὰρ τῷ μὲν φιλοκοσμῶν, ἡκιστα,  
 δρετῆς ὀπιμελεμένῳ, σώματος δὲ ἀπιοποιημένῳ, ἐκτραπέντος ἑ Φιλοκάλες πρὸς τῷ κeno-  
 δοξίῳ, ἄρδην ἐκβλητὸν. πρὶν γὰρ οἰκῆται τῷ σώματι ὡς οἰκῆται πρὸς αἰσθησιν, μελέτῃ δὲ ψεύ-  
 δεος, ἑ εἶδος ἀπάτης ἐνεχύνθησιν. ἔτι τὸ σεμνόν, ἑ ἀπλάσσει, κ' νήπιον ὡς ἀληθῶς, τὸ σεμνόν γὰρ,  
 καὶ θρυπτικόν, κ' ἀβροδίαιτον φαίνεται. αἱ δὲ, ἀμαυρῶσι τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν, ὀπισκοπάζου-  
 70 σαι χρυσῷ. κ' σὺκ ἔσται τὸ πλημμέλημα οἶόν ἐστι, δεσμὰ ἑαυτῆς περὶ τοῖς πλεῖστοις μυρία.  
 καθάπερ κ' παρὰ τοῖς βαρβάροις φασὶν δεδῆσθαι τὰς κακὰς χρυσῷ. τέτοις ἐξελωκέναι δο-  
 κῶσιν μοι αἱ γυναικες τὰς δεσμώτας τὰς πλεῖστας. ἡ γὰρ ἑκὼς τοῦ χρυσοῦ ἐπὶ περὶ δρετῆς,  
 κ' οἱ σφραγίσαν, οἱ πε κατὰ τῆς καλῆς, ἀλύσειν ἐπὶ χοντὰς τρέπον, καὶ παρὰ τοῖς Ἀπικτοῖς αὐ-  
 80 τῷ τέτῳ τῷ ὀνόματι, ἀλύσει, κέκλυται. πίδαξ γὰρ περὶ σφραγίσαν τῷ περὶ τὰς πίδαξ ἀκοσμία  
 τῶν γυναικῶν, φιλήμων ἐν Συμφερίῳ πρὸς αἶψαν. ἱμάτια Διὰ φαίνοντα, καὶ πίδαξ πινὰ  
 90 Χρυσῶν. τί ἔν τῳ ὁ καλλωπισμὸς ὁ ζηλωτός, ἡ ἐθέλειν ὑμᾶς, ὡ γυναικες, σφᾶς αὐτὰς Φαι-  
 νεσθαι πεπιδμημένας; εἰ γὰρ ἡ ὕλη τὸ ὄνειδος ὑπεκλύει, τὸ πάθος ἀδιάφθορον. ἐμοι γὰρ οὐκ ὀκῶ-  
 σιν, ἐκαστῶς περὶ πλοῦσαι δεσμοῖς, αὐχέν ὀπι συμφοραῖς πλεῖσταις. ἴσως γὰρ καὶ ὁ ποιητικὸς  
 μῦθος τοιαύτας δεσμὰς μοιχομένη τῇ Ἀφροδίτῃ περὶ βεβλησθαι λέγει. οὐδὲν ἄλλ' ἢ μοιχείας  
 100 σύμβολον αἰνιτίζοντα τὰ κόσμια· χρυσὸς γὰρ εἶπε κακῶν Ὀμηρῶς τὰς δεσμὰς. ἡδὴ γὰρ  
 καὶ φανερώτατα τὰ πονηρὰ σύμβολα σὺκ αἰσχυρόντα περικείμενα. ὡς γὰρ τῷ Εὐαὶ ὁ ὄφης ἡ-  
 πάτησεν, ἔτω δὲ καὶ τὰς ἄλλας γυναικας ὁ κόσμος ὁ χρυσὸς, δειλὸς πρὸς χρώμενος, τὰ ὄφως  
 τῷ ὀνόματι, ἐξέμηνεν εἰς ὄφεις· σφυραίνας πινὰς καὶ ὄφεις ἀποπλάττονται εἰς εὐπείσταν.  
 110 λέγει γὰρ ὁ κομικὸς Νικόστρατος, ἀλύσει, κατὰ τῆς, δακτυλίου, βουβάλια, ὄφεις, περ-  
 120 σκελίδας, ἐλλέβορον. πᾶν γὰρ ὀπιπλόγως πᾶν τὸ γυναικεῖον καταλεχόμενον κόσμον Ἀ-  
 ριστοφάνης ἐν Θεσμοφορεάζουσιν ὑποδείκνυσιν. παρὰ τῆς αὐτῆς γὰρ αὐτὰς τὰ κομικὰ τὰς λέ-  
 130 ξεις, διελγχάσας ἀκριβῶς τὸ φορτικὸν ὑμῶν τῆς ἀπαραξίας.  
 140 Μίτρας, ἀναδήματα, νίτρον, καὶ σιδήρεον. Κίσην, σφραγίσαν, ὁ παρὰ σφραγίσαν.  
 150 Ὀπισθοκάλυμμα, Φῦκος, περὶ δρετῆς. Ἰσχυράματα, Ἰσχυράματα, Ἰσχυράματα, κεκρύφαλον.  
 160 Ζῶμα, ἀμπυχόνιον, τευφῆμα παρὰ φέρι. Ζυγίδα, κιθῶνα, βάραθρον, ἐγκυκλον χιτῶνιον.  
 170 Τὰ μέγιστα δὲ σὺκ ἑρῆκα τέτων. εἶτα τί; Διόπας Διὰ λίθον, πλεῖστα, μολόχον.  
 180 Βοτρυχιδῶνα, περόνας, ἀμφιλείας. Ὀρμης, πίδαξ, σφραγίσαν, ἀλύσει.

Δακτυ-

- Δακτυλίδες, καταπλάσματα, πομφόλυγας· Αποδείσμενες, ολίστες, αέρδια, υποθερί-  
 δας, έλικτήρας. ἐγὼ μὲν ἔκαμον καὶ ἄχθομαι λέγων τὸ πλῆθος τῶν κοσμίων· τίς γὰρ καὶ θαυμά-  
 ζειν ἐπιεί μοι, ὡς ἄρα σὺ δὲ ποικιλαίον; ποσὸν ἄχθος βασιλεύουσι. ὡς τὴν κενὴν πολυπραγμο-  
 σύης· ὡς τῆς ματαιῆς δοξομανίας. ἐκχέουσιν ἐπιερκῶς τὸ πλῆθος εἰς ὄνειδος· καὶ τὴν θεὸν τὴν  
 δωρήματα ἀπὸ προκαλίας παραχαράττουσι, ζηλοῦσι τὴν πονηρίαν τὴν τέχνην. σαφῶς δὲ ὁ κύριος  
 ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ πλούσιον, τὸν θησαυρίζοντα εἰς τὴν δόξαν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν λέγοντα,  
 Ἐχέει ἀγαθὰ πολλὰ, δόποκέμενα εἰς ἔτη πολλὰ· Φάρι, πίε, εὐφραίνε· ἀφρονα κέκληκεν·  
 πῶς γὰρ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου παραλαμβάνουσιν. ἂν ἡτοίμασας, τὴν θεὸν γῆν; ἀπελ-  
 λῆς ὁ ζωγράφος, θεασάμενός τινα τῶν μαθητῶν Ἐλένην ὀνόματι πολὺν χρυσὸν ῥάψαι· ὁ  
 10 μείρακιον, εἶπεν, μὴ διωάμεν· ῥάψαι καλῶν, πλεονάζειν πεποιήκας. τοιαύτη πίνω Ἐλένη·  
 αἰνῶν εἰς γυναικίς· καὶ καλὰ γησίως, πεπλάσμενα δὲ πλεονάζει. πῶς περὶ τοῦ τοιαύτου διὰ  
 τοῦ Σοφοῦ, τὸ πνεῦμα· Καὶ τὸ δὲ χρύσειον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν, εὐμὴ διώκηται ἐξελείδου·  
 αὐτὸς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς κυρίου· τὸ δὲ χρύσειον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν, εὐμὴ διώκηται ἐξελείδου·  
 ἡκεῖ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ· διὲ μόνον καταφαίνεται τὸ χρυσίον. μακάριοι μὲν τὸ αἶμα οἱ παλαιοὶ  
 τῶν Ἑβραίων, εἰ θεοελάμενοι τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν, ἐρίψαν ἢ ἐχώνδισαν μόνον· νυνὶ γὰρ εἰς  
 βούν χρυσόχορτοις, ἐστὶν εἰδωλολατρίαις, αὐτοὶ μὲν [οὐ] σὺν ὧν αὐτοὶ, οὐτὶ τὴν τέχνην,  
 οὐτὶ τῆς ὁπτιολῆς· ἐδίδαξαν δὲ ἡμῶν τὰς γυναικας τυπικῶτα κοσμίαν ἀπερίστα· τὸ γὰρ  
 ἐκπορεύου τῆς ὁπτιολῆς εἰς χρυσίον, εἰδωλον γίνετα, βασιλεύοντων περὶ ὡ μόνον τηρεῖται  
 τρυφή, κατὰ περ εἰδωλον, σὺν ἀληθείᾳ. ἐν τῷθεν ὀνειδίζων ὁ λόγος διὰ τῆς περὶ τῆς  
 20 Ἑβραίας, Ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, Φησὶν, ἐπὶ τῇ τῇ Βάαλ· κοσμία δὴλον ὅτι· καὶ ἐναργεστά-  
 ἐπαπλῶν, καὶ ἐκδικήσω, λέγει, ἐπὶ αὐτῶν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖν, ἐν αἷς ἐπὶ τῶν αὐτῶν, καὶ  
 περὶ τῆς τῆς ἐνώπιας αὐτῆς, καὶ τῆς καθόρμιας αὐτῆς. καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κοσμίας· ἐπὶ τῇ  
 γῆν, ἐπὶ τῇ· Καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἐρασῶν αὐτῆς· ἐμοὶ δὲ ἐπελάβετο, λέγει κύριος. δόποθι  
 μὲνοι πίνω τὰς λήρας αὐτῶν πονηρῶν σοφιστῶν, τὰ ἐταρκεῖν τὰς μὴ μετὰ τῶν καλλωπισμοῦ,  
 μηδὲ εἰδωλολατρίων, διὰ παραπείσματος· εὐπεπῆς. πᾶν γὰρ θαυμάσιος ὁ Πέ-  
 ρος ὁ μακάριος, Γυναικας, Φησὶν, ὡσπύτως μὴ ἐν πλεονάζειν, ἢ χρυσῶ, ἢ μαρμαρίταις,  
 ἢ ἡμαπμοῦ πολυτελεῖ, ἀλλὰ ὁ περὶ γυναικας, ἐπαχέλομέναις θεοσεβείαν· δι' ἔργων ἀγα-  
 30 θῶν σφας αὐτὰς κοσμεσῶν. καὶ γὰρ ἐκ τῶν ἀπέναι αὐτῶν τὸν καλλωπισμὸν κελεύει· εἰ μὲν  
 γὰρ καλὰ εἶεν, δόποθι ἡ φύσις, μὴ φιλονικεῖται ἡ τέχνη πρὸς τὴν φύσιν· τὰ τίς, ἀπάτη  
 ἀληθείᾳ μὴ ἐρίζεται· εἰ δὲ αἰσχροὶ φύσις, ἐλέγχουσιν ἐξ ὧν περὶ τῶν πρὸς τῶν μὴ ἐχέουσιν. περὶ  
 ἡκεῖ πίνω λιπότης ἀσπάζεσθαι τὰς Χρυσῶν λατρείας. τῷ ὄντι γὰρ ἡ λιπότης ἀγνωσύης  
 περὶ μὴ βῆται, ἐξισῶσα τὰς πλεονεξίας, καὶ διὰ τῶν τυχόντων τὴν δόξαν τῶν περὶ τῶν κομίζομε-  
 νη χρεῖαν· τὸ γὰρ λιπὸν, ἢ καὶ τὸ νομᾶ ἐμφαίνει, σὺν ἐξέχει, ἐδὲ κατὰ πὸ γκῆται ἢ τυπῆται·  
 ὁμαλὸν δὲ ὅλον, καὶ λείον, καὶ ἴσον, καὶ ἀπείρητον, καὶ ταύτην ἰκανόν ἐστιν· ἰκανότης δὲ ἐξίς ἐστιν  
 ἐξικνουμένη πρὸς τὸ οἰκεῖον πῆρας, ἀνελλιπῶς καὶ ἀπερίττως· μήτηρ δὲ αὐτῶν, ἡ δικαιοσύνη· π-  
 40 θῶν δὲ, ἡ αὐτάρκεια. αὐτὴ γὰρ πᾶσι ἐξίς ἐστιν δέκτημένη οἷς δέει, καὶ δι' αὐτῆς πορευτική πρὸς  
 τὸν μακάριον σωπελύνων βίον. ἐστὶν ὅτι μὲν καρποῖς τῶν χειρῶν ὑμῶν κοσμοῦ· ἄγιος,  
 εὐμετάδοις κοινωνία, καὶ ἔργα οἰκουρίας. ὁ γὰρ διδῶν πτωχῶ, δανείζει θεῷ· καὶ χεῖρες ἀν-  
 δρείων, πλουτίζουσιν ἀνδρείως. τὰς καταφρονήσας χρημάτων, καὶ περὶ τὰς μεταδόσης εὐ-  
 40 κλους εἴρηκεν. ὅτι δὲ τῶν πτωχῶν, ἢ ἀσπῶν πρὸς εὐπορίαν ἐπιμότης ὁπτιφαίνεται, καὶ ἡ  
 πρὸς δικαιοσύνην ὁδοιπορία. κατὰ τῆς δὲ καὶ περὶ δέρεα, αἰδῶς καὶ σωφροσύνη εἰσὶν. τοῖς  
 τὰς ὁρμὰς χρυσόχορτοῖς ὁ θεός. Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὖρεν σοφίαν· καὶ θνητός, ὃς οἶδε  
 64 φρόνησιν, διὰ Σολομῶν· τὸ πνεῦμα· κρείσσον γὰρ αὐτῶν ἐμπορῆσθαι, ἢ χρυσίον καὶ χρ-  
 γυρίου θησαυρὸς· τιμιώτερον δὲ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν. αὐτὴ γὰρ ἡ ἀληθινή εὐκοσμία· τὰ δὲ  
 ὡς αὐτῶν περὶ φύσιν μὴ πτράσθω, εἰς ἀπάρτησιν ἑλλοβίων καὶ πλάσμων· οὐτὶ γὰρ θεμῆς  
 βιάσθω τὴν φύσιν, παρ' ὃ βεβούλη· οὐτὶ μὲν ἀλλὰ ἀμείνων αὐτῶν τῶν ὧν ὧν κόσμος,  
 εἰς τὰς καὶ φύσιν τῆς ἀκῆς καταβαίνων πόρος, κατὰ τῆς ἀληθείας· ὁφθαλμοὶ δὲ ὡς  
 50 ληλινμένοι λόγῳ, καὶ ὡς αἰσθησὶν διὰ πτερημένα, θεῶν ἀκῆς καὶ ἀγίων ἐπὶ  
 πῶν παρασκώζουσιν, δεικνύει· ὡς ἀληθῶς τὴν λόγου τὸ καλ-  
 λ· τὸ ἀληθινόν· ὁ ὁφθαλμὸς σὺν εἶδεν, οὐδὲ οὐς  
 ἡκεῖ περὶ τὸν.

Περὶ τῶν κάλλους τῆς ἀληθείας· κεφάλαιον α'.



Ν ἄρα, ὡς εἴοικε, πάντων μέγιστον μαθημάτων, τὸ γινῶσθαι αὐτόν. ἑαυτὸν γὰρ  
 πρὸς αὐτὴν γινῶσθαι, θεὸν εἶσθαι· θεὸν δὲ εἰδῶς, ἐξομοιωθήσεται θεῷ· ἐκ χρυσοφο-  
 ρῶν, ἐκ δὲ ποδηροφορῶν, ἀλλὰ ἀγαθοεργῶν, καὶ ὅτι μάλιστα ὀλιγίστων θεό-  
 μιν· αἰνυμένης δὲ μόνου τοῦ θεοῦ, καὶ χαίρει μάλιστα μὲν, καθαρῶντος 10  
 ἡμᾶς ὁρῶν τῷ τῷ Διανοίας κόσμῳ ἐπιτελεῖται, καὶ τῷ τῷ σώματι ἀγνῶντι  
 λῶν, σωφροσύνῳ, περικελευμένῳ. Τριγῶντες ἐν ὑπαρχέσσι τῇ ψυχῇ, τῇ  
 νοερῶν, ὃ δὴ λογιστικὸν καλεῖται, ὃ ἀνθρώπος ἐστὶν ὁ ἐνδόν, ὃ δὲ φαινόμενός τινος ἀρχῶν ἀνθρώπου·  
 αὐτὸν δὲ ἐκείνον ἄλλως ἄρα ὁ θεός· τὸ ἵπτικόν, θηελῶδες ὄν, πηλοῖον μανίας οἰκῆ· πολύμορ-  
 φον ἢ τὸ ἵπτικόν καὶ τρίτον, ὑπερὶ τὴν Πρωτίαν τὸν θαλάττιον δαίμονα πικίλον, ἄλλοι  
 ἄλλως μεταχρηματίζουσιν, εἰς μοιχείας, καὶ λαγνείας, καὶ εἰς φθορὰς ἐξαρεσκόμενον·  
 ἢ τοὺς μὲν πρῶτος λέων ἵππευ· ἢ γὰρ ἐπὶ φέρων τὸ καλλωπισμὸν, αἰδρα δέκνυσιν ἢ  
 τῶν γῆρας κόμη· αὐτὰρ ἐπὶ τῇ δρᾶκων, ἢ πέρδαλις, ἢ δὲ μέγας σῆς. κατώλισθεν εἰς τὴν  
 ἀσέλγησιν ἢ φιλοκροσμία; ὅς ἐπὶ καρπερῶν θηρίων ἀνθρώπου φαίνεται· γίγνεται δὲ ὑπερὶ  
 δωρ, καὶ δένδρεον ὑψιπέτηλον. ἐκχεῖται τὰ πάθη· ἐκκελύζον· αἰηδοναί· μαραίνει· τὸ κάλ- 20  
 λος, καὶ θάπτεον δόποτι πῆται πεπταλῆ χαμᾶ· ὅτ' αὖ αὐτὴ καταπνέουσιν αἰερωμένης τῆς ὕδρευς  
 λαίλαπες· καὶ πρὶν ἢ τὸ μετόπωρον ἐλθεῖν, μαραίνεται τῇ φθορᾷ πάντα γὰρ ἡ ἵπτικα γίνεται  
 καὶ τῶν πάθων, καὶ φενακίζειν βέλεται, ἵνα κατακρύψῃ τὸν ἀνθρώπον· ὃ ἄνθρωπος ἐκείνος,  
 ὡς αὐτοὶ οὐκ ὁ λόγος, καὶ πικίλλει, καὶ τῶν πάθων· μορφῶν ἔχει τὴν τῶν λόγων· ἐξομοῖται τῷ  
 θεῷ καλός ἐστιν, καὶ καλλωπίζει· κάλλος ἐστὶ τὸ ἀληθινόν· καὶ γὰρ ὁ θεός ἐστιν· θεός δὲ ἐκείνός ὁ  
 ἀνθρώπου γίνεσθαι, ὅτι βέλεται ὁ θεός. ὁρθῶς ἄρα εἶπεν Ἡράκλειος, Ἄνθρωποι, θεοὶ θεοὶ  
 ἀνθρώποι· λόγος γὰρ ὡς πρὸς μυστήριον ἐμφανές. θεός ἐστι ἀνθρώπων· καὶ ὁ ἀνθρώπος θεός· καὶ  
 τὸ θέλημα τῶν πατρὸς ὁ μεσίτης ἐκπλεῖ· μεσίτης γὰρ ὁ λόγος, ὁ κοινὸς ἀμφοῖν· θεὸς μὲν ὁ  
 σωτὴρ δὲ ἀνθρώπων· καὶ τῶν μὲν, Διόνυσος· ἡμῶν δὲ, παιδαγωγός. δόλιος δὲ οὗτος τὸ σαρκὸς,  
 καθὼς καὶ ὁ Παῦλος μαρτυρεῖ, ὡς αὐτὸς εἰκότως τὴν θηράσασθαι κροσμίαν, πωραγωγὸς δι- 30  
 κλῆς; ὅτι γὰρ δόλου μορφήν τὸ σαρκικόν. ὅτι τῶν κυρίου φησὶν ὁ δόποσι· ὅτι ἐκείνων ἐαυ-  
 τὸν, μορφήν δὲ λαβῶν· τὸν ἐκτός ἀνθρώπου, δόλον πωραγῶν, πρὶν ἢ δολεῖσθαι καὶ σαρκω-  
 φορήσθαι τὸν κύριον. ὁ δὲ συμπαθὴς θεός, αὐτὸς ἡλθὲν ἔρωσιν τὴν σάρκα· τῆς φθορᾶς καὶ δου-  
 λείας τῆς θανατηφόρου καὶ πικρᾶς ἀπαλλάξας, τὴν ἀφθαρσίαν περὶ ἡμᾶς αὐτῇ, ἄγιον τῆς  
 σαρκὸς ἐκ αἰδιότητος καλλώπισμα πεθεῖς, τὴν ἀθανάσιαν. ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλο κάλλος ἀνθρώ-  
 πων, ἀγάπη· ἀγάπη δὲ, καὶ τὸν δόποσι, μακροθυμίαν· καὶ ζήλοισι· καὶ περπερεύεται·  
 οὐ φουσιᾶται· περπερεύεται γὰρ ὁ καλλωπισμὸς, περπερεύεται καὶ ἀρεσιότης· ἔχων ἐμφασιν. διὸ  
 καὶ ὅτι φέρει· οὐκ ἀρχημον· ἀρχημον γὰρ τὸ ἀλλότριον καὶ μὴ καὶ φύσιν ἀρχή· τὸ δὲ ἵπτικα-  
 σον, ἀλλότριον· ὅπερ ἐξηγεῖται σαφῶς· οὐ ζητεῖ, φήσας, τὸ μὴ ἑαυτῆς· τὸ γὰρ ἰδίον ἢ ἀλήθεια,  
 τὸ οἰκεῖον καλεῖ· τὸ δὲ ἀλλότριον, ἢ φιλοκροσμία ζητεῖ ἐκτός ἑσσε, καὶ τῶν θεῶν, καὶ τῶν λόγων, καὶ 40  
 τῆς ἀγάπης. τὸν δὲ κύριον αὐτόν, τὴν ὅλβιν ἀίχρὸν γενέσθαι, Διὸς Ἡσείας τὸ πνεῦμα μαρτυρεῖ·  
 καὶ εἰδομένον αὐτόν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδέν· ἐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδέν αὐτὸν, ἄμμον, ἐκλείπειν παρὰ  
 τῶν ἀνθρώπων· καὶ πρὸς ἀμείνων κυρίως; ἀλλ' ἐπὶ τὸ κάλλος τὸ σαρκὸς, τὸ φαντασιακόν· τὸ δὲ ἀλη-  
 θινόν, καὶ τὴν ψυχῇ, καὶ τῷ σώματι ἐνεδείξατο κάλλος· τὸ μὲν, τὸ εὐεργετικόν· τὸ δὲ ἀθάναι-  
 τον τῆς σαρκός.

Ὅτι ἐκ τῆς καλλωπίζουσης.

β'.

ΟΤΙ ἄρα ἡ πρῶτος ἐκτός ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ καλλωπίζεται τῷ τῷ καλοκαγαθίας  
 κροσμίᾳ. εἴη δὲ αὐτὴ καὶ τὴν σάρκα εἶπεν, τῷ τῷ ἐγκρατείας κόσμῳ. αἱ ἢ τὴν ἵπτικαν  
 καλλωπίζουμένην, καὶ τὴν βᾶσιν χειροῦμένην, λεληθάσι σφας αὐτῆς, καὶ τῶν Αἰγυπίων κόσμων· 50  
 οἷς ναοὶ καὶ περὶ τὰ αὐτῆς καὶ περὶ τὴν ἐξήσκη, ἄλσην, καὶ ὁράδας· κίονες  
 καὶ πᾶσι πολλοῖς ἐσεφάνων· αἱ αὐταί· πῆχοι δὲ δόποσι λείβουσι ξενικαῖς λίθοις, καὶ γεφυρῆς ἐν-  
 τῶν

[illegible]

„Εγκεκλήθη. μακράς; Διὰ καθρον λεπτόν φορεῖ. Τὴν καφαλήν δ' ἵπ' ὤμων καταβάλλ-  
 „ λυσ' ἐξέρχεται; Τὸ τ' ἐμὴν ἀφ' ἑλκεν. ἐκ ἔχει ἡς ἰχία; Ἰππεύουσι ἔρραμμι αὐτὴν, ὡς  
 „ πλὴν εὐπυγίαν. Αναβοῶντες ἐσιδόντες. κοιλίαν ἀδραν ἔχει; Τῇ θύεισι πύπταισι τέτων ὦν  
 „ ἔχεισ' οἰκωμικοί, Ὁρῶντες πρὸς τὴν αὐτὴν, τὴν δὲ τῆς κοιλίας. Ὡς περὶ κοντοῖσι τέτοις  
 „ εἰς τὸ πρὸς ἀπὸ γαυ. Τὰς ὀφρὺς πυρρὰς ἔχει τις; Ζωρεαφῆσιν ἀσφῶλω. Συμβέβηκε  
 „ εἶναι μέλαιναν; κατὰ πλάσσει μίμνυδι. Λοκὸς χροῦς λῖαν ἡς ἐστὶ; παρδέρωτ' ἐν τῇ. Κα-  
 „ λὸν ἔχει δ' σῶματός ἡ; τὸ τ' ἡμῶν δεικνύει. Εὐφυῆς ὁδοῖας ἔχει; ἐξ ἀνάγκης δὲ γαλῶν.  
 „ ἵνα θεωρῶσ' οἱ παρόντες τὸ σῶμα ὡς κομψὸν φορεῖ. Ἄν δὲ μὴ χαίρῃ γαλῶσι, Διὰ τελεῖ τὴν  
 „ ἡμέραν [Ἐνδον, ὡς περ τοῖς μαγεύροις ἀπερὶ κλῖβ' ἐκάστω, Ἡνὶ ἂν πωλῶσιν αἰγῶν κρα-  
 „ νία,] ξυλήφειον. Μυρρίνης ἔχουσα λεπτόν [ὀρθόν] ἐπὶ τοῖς χείλεσιν. Ὡς τε τῷ χρόνῳ σέση. 10  
 „ ρεν, ἂν τε βούλετ', ἂν τε μὴ. ταῦτα ὑμῖν εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῆς φιλοκοσμίας κακομηχανίας,  
 „ ἐκ σοφίας κοσμικῆς παραλήθευσι, παμμάχως σῶζεν ἐβλήσωντο. ἡμᾶς τὴν λόγῳ. μὲν  
 „ κρὸν δὲ, ἔφ' θύεισι δ' ἵππεσιν ὡς φαίς. Φιλίαν δὲ πῶς τὸ μὴ λανθάνον, δι' αἰσχύνῃ τ' ἐλέγχων  
 „ ἀφίσταται τῶν ἀμαρτημάτων. ὡς δὲ ἡ καταπεπλάσμενη χεὶρ καὶ ὁ πεπλάσμενος ὀφθαλ-  
 „ μός, ἵπποισιν τῶν νοσούντων. ἐκ τ' ὀφθαλμοῦ ἐνδείκνυται. ὥς τὰ ἐν τῇ ματῇ καὶ αἱ βαφαί, νο-  
 „ σῶσιν ἐν βαθρῇ τὴν ψυχὴν αἰνίττονται. ἡμῖν δ' ἐπελύναι ποταμὸν ἀλλοτρίον ὁ θεὸς. παρα-  
 „ νεί παρδαγωγός. τὴν ἀλλοτρίαν γυναικά, τὴν μάχλον, ποταμὸν ἀλλοτρίον ἀλλοτρίων. πᾶσιν  
 „ ἵππεσιν, πᾶσιν δὲ ἀσέλγας πορνικῶν, εἰς τρυφὴν ἐκχεομένων. ἀπὸ ὕδατος ἀλλοτρίου ἀπο-  
 „ ρχῶν, Φησὶν. Ἐκ τῆς πηγῆς ἀλλοτρίας μὴ πηγῆς. τὸ ρεῦμα τ' ἡδυπαθείας φυλάττειται παραινῶν  
 „ ἵνα πολὺν ζῴσωμεν χρόνον, πρὸς τὴν δὲ ἡμῖν ἐστὶ ζωῆς, εἴτε ἀλλοτρίαν ἡδονὴν μὴ θηρωμένους, εἴτε 20  
 „ καὶ πᾶς αἰρέσις ἐκ τρυφῆς πομένους. Φιλοψία μὲν ἔν καὶ Φιλοψία, εἰ καὶ πᾶσι μεγάλα, ἀλλ' ἔ-  
 „ σωται τὸ μέγεθος, ὅπως ἡ φιλοκομία. τράπεζα πλεῖστη, καὶ κύλικες ἐκ πολλῶν, ἱκαναὶ πλε-  
 „ ρῶσαι τὴν λαιμαργίαν. τοῖς δὲ φιλοχρυσίσι καὶ φιλοπορφύροις καὶ φιλολίθοις, ἔπειτα ὁ πρὸς τῆς  
 „ καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς αὐτάρκης. οὐτὶς ἡ Τυρῶν θάλασσα, οὐτὶς μὲν ὁ φόρος. ὁ ἀπ' Ἰνδῶν καὶ Λι-  
 „ θίου πῶν. ἀλλ' ἔδδ' ὁ Πακτωλός, ὁ ῥέων τὴν πλεῖστην. ἔδδ' αὖ Μίδας τις αὐτῶν γῆρας, πλεῖστην  
 „ ἀλλὰ ἐπὶ πένθους ἐπὶ, πλεῖστην ἄλλον πῶν. ἐπιμοῖ δ' ἐπὶ σωπαθῆναι χρυσίον. εἴ δ' ὁ Πλάτ-  
 „ τυφλός, ὡς περ ἔν αἱ πρὸ αὐτῶν ἐπὶ ἡμῶν ἐστὶ συμπαθῆσαι, ὡς καὶ τυφλῶν τῶν; ὅσον γὰρ ἵπ-  
 „ θυμίας σὺν ἔχουσαι, εἰς αἰσχυντίαν ἐξοκέλουν. δὲ γὰρ αὐτῆς καὶ θεάτρον, καὶ πομπῆς, καὶ  
 „ πλεῖστας θηατῶν, καὶ πλεῖστας ἐπὶ ἱεροῖς, καὶ τ' ἐπὶ τοῖς ἀμφοδίοις διὰ τριβῆς, ὡς πᾶσιν αὐτὰς  
 „ γίνεσθαι καταφανείς. κοσμεῖται γὰρ ἵνα ἄλλοις δέξοικεν, αἱ ἐν πρὸς ὧν καυχόμεναι, σὺν 30  
 „ ἐν καρδίᾳ. ὡς γὰρ τὸ δραπετὶ τὴν πᾶσι γαλῶν, ἔπειτα τὴν μοιχαλίδαν δεικνύσι τὰ ἀνθρώματα. Κἂν  
 „ περὶ ἀλλ' ἐκκινον, καὶ κοσμήσῃ κοσμῶν χρυσῶν. καὶ ἐὰν χρῆσις εἰμί τις ὀφθαλμῶν σε, εἰς  
 „ μάτῃ ὁ ὠραϊσμός σε, ὁ λόγος. Διὰ ἱερῆς Φησὶν. εἴπε σὺν αὐτοῖς ἵππας μὲν καὶ ἔρως ἐπὶ  
 „ ἄλλα ζῶα ἐκ τ' ἐκλόνος καὶ τῶν λαιμῶν αἰσθητῶν καὶ αἰσθητῶν, οἰκείῳ κόσμῳ χαίρουσιν,  
 „ 63 χαίτη ἵππων, καὶ χρυσῆ Φυσική, καὶ περὶ πρὸς ποικίλῃ. ὡς δ' ἐνδεέστερον καὶ τῆς θηρῆς Φύσεως,  
 „ ἡ γυνὴ ἀκαλλῆς εἰς τοσούτον εἶναι οἶται, ὡς ὁ θνήσκων δέσσει ἀλλῶν, ὡν τῶν καὶ σκιαρεαφῆσιν  
 „ κεκρυφαλοὶ μὲν γὰρ, καὶ κεκρυφάων διὰ φορὰν, καὶ περὶ τῶν πλοκαῖ, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν τριχῶν  
 „ οἱ μυρῖοι χηματοῖς, κατὰ πῶν τῶν πολυμήλων κατὰ σκῶν, οἷς καταχρηματίζον, θηρῶ-  
 „ σαι τῶν δικῶν πύδων ἀφρόνων, περὶ τὰς μορφὰς ἐπὶ ἡμῶν, πλεῖστον ἀπὸ θηρῶν αἰσθητῶν ἐπὶ θηρῶν  
 „ κῶν. ἄς ἐταίρας καλῶν, σὺν αὐτῶν ἀφ' ἀμαρτῶν. πρὸς πᾶσι τοῖς ταῖς πρὸς πᾶσι. ἡμῖν δὲ ὁ 40  
 „ λόγος. παραινῶν μὴ σκοπεῖν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα,  
 „ πρὸς καίρας. τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. ὁ δὲ καὶ πρὸς τῆς ἀτοπίας πρὸς βλεπόμενα, τὸ δ' ἵππας  
 „ σκ μορφῆς τ' αὐτῶν, οἷον αἰδραγαθήματα ἵππων. ἡ ἐπανορθώματι, κατὰ πῶν ἵππων νοήκα-  
 „ σιν. ἐφ' ἧς ἀπάτης μάστιγι κάλυμμα ἵππων εἶναι ἐχρῆν. ἔδδ' γὰρ, ὡς ὁ μῦθος Ἑλλήνων ἔχει,  
 „ Ναρκίσιος πρὸς ὥρησεν τῶν καλῶν, τῆς αὐτῆς ἐκόντος. ἡμῶν θηατῶν. εἰ δὲ ἔδδ' μίαν ἐκόντα ὁ  
 „ Μωϋσῆς παραγγέλλει ποιεῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἀντίπεχον τῶν θεῶν, ὡς ἂν εὐλόγως ποιοῖεν  
 „ αἱ γυναῖκες αὐτῶν, σφῶν καὶ ἀνάκλασιν ἀπομιμνῆσθαι τὰς ἐκόντας, εἰς τῶν πρὸς ὧν τὴν  
 „ ψυδοποιίαν; ἀλλὰ καὶ τῶν Σαμῆλ τῶν ποφῆται, ὅπως πέμπει ἵνα χρίσῃ τῶν ὑῶν ἱεραὶ  
 „ εἰς βασιλείαν, καὶ τὸ πρὸς ὧν τῶν πύδων αὐτῶν, καλὸν καὶ μέγα ἰδόντι, ὅπως τὸ χρίσμα 50  
 „ ὅτι αὐτῶν, καὶ τὸ πρὸς ὧν τῶν μεγέθους αὐτῶν. ὅτι ἀπὸ σφῶν αὐτῶν. ἀνθρώπων μὲν γὰρ, εἰς ὀφθαλ-  
 „ μὸς οἶσται, καὶ κύριος εἰς καρδίαν. καὶ ὅτι ἐξ ἑρῶν τὸν καλὸν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν καλὸν τὴν  
 „ ψυχὴν.

ψυχὴν. Εἰ γὰρ φυσικὸν ἔσθ' ὁ σώματος κάλλος ἔλαττον ἢ ψυχικοῦ λογίζεσθαι κύριον, τί πρὸς  
 ἔνθεον φρονεῖν, ἀπὸ τοῦ ψεύσματος ἀρθεὶν ἐκβαλὼν; Διὰ πίστεως γὰρ πεποιτῶμεν, καὶ διὰ εἰδους. «  
 σαφές ἐστι γὰρ ὁ κύριος. Διὰ δὲ Ἀβραάμ διδάσκει, καὶ πατερίδ' αὐτοῦ, καὶ συγγενέων, καὶ κτήσεως,  
 καὶ πάντων πενήτων καταφρονεῖν, τὸ ἐπόμενον τῷ θεῷ ποιήσας αὐτὸν ἐσηλῶν. Ἐξ αὐτῶν καὶ φί-  
 λον αὐτὸν ὠνόμασεν, τῆς οἰκῆς καταφρονήσας, ὡς εἰσίας· εὐπατρίδης γὰρ ἦν καὶ εὐπρος σφύ-  
 ρα· τριακσίους γὰρ καὶ οὐκ ὡς καὶ δέκα οἰκέτας ἰδίους, καχεύοντες τὰς πέντε βασιλεῖς, τὰς  
 αἰχμαλωτῶν αὐτοῦ τῶν Λωιτῶν. μόνον εὐρίσκομεν τὴν Εὐδὴν δικαίως κοσμουμένην. ἐκαλωπί-  
 ζετ' μουσικῶς ἡ γυνή, βασιλεὺς τῶν αὐτῆς· ἀλλὰ τὸ κάλλος αὐτῆς ἐκείνο, λύτερον εὐρίσκειται  
 φρονιμότητι λαῶν. ὅτι δὲ πᾶρας μὲν ποιεῖ τὰς γυναικας ὁ καλλωπισμος, ἀνδρὶ γυνῆς δὲ  
 10 τὰς ἀνδρας, ἑμοιχῆς, μάρτυς ἡμῖν ὁ τραγικός, διηγόμενος ὡδὲ πως·  
 — ἐλθὼν δὲ ἐκ φυγῶν ὁ πᾶς θεὸς Κρίνων ὅσ' ὡς ὁ μῦθος Ἀργείων ἔχει, «  
 Λακεδαιμόν', ἀντήρως μὲν εἰμάτων σπλῆ, Χρυσῶν τε λαμπερὸς βαρβαρὸν χιλιδήματι. «  
 Ἐρῶν ἐρῶσιν ὅχλ' ἑξ ἀναρπύσας Ἐλένῃ πρὸς Ἰδῆς βύσθημι, ἐκδημον λαβὼν «  
 Μενέλαον. ὡς κάλλος μοιχικοῦ. ἀνέτριψε τὴν Ἑλλάδα ἡ βάρβαρος Φιλοκοσμία, ἣ ἡ ἀν-  
 δρόγυνος τρυφή· σωφροσύνην δὲ φθίρει Λακωνικὴν εὐδῆς, καὶ χιλιδὴ, ἑκάλλ' ὡραῖον· αἱ  
 βαρβαροὶ Φιλοκοσμία ἐπύραν ἡλεγχάν τὴν Διὸς θυγατέρα. ὅσ' ἡ παιδαγωγὸς αὐτῆς, ἀνα-  
 κέπων τὰς ὀπιθυμίας· ἔδδ' ἐμὲν ὁ λέγων, Μῆ μοιχεύσης, ἔδδ' ἐμὲν ὀπιθυμῆς λέγων· μὴ δὲ εἰς «  
 μοιχείαν ὀδεύσης, διὰ ὀπιθυμίας· ἀλλὰ μὴ δὲ τὰς ὀρέξεις ἐκαύσης, διὰ Φιλοκοσμίας. οἷον αὐ-  
 τοῖς τὸ ὀπιθυμῆς ἐξηκολύθη τέλος, καὶ ὅσων ἀπέλαυσαν κακῶν οἱ Φιλαυτίαι καλύσσει μὴ θε-  
 20 λήσονται· ἡ πρὸς κεκινῶσιν δύο ἀπαυδῶντες ἡδοναῖς, ἑκλονεῖται τὰ πάντα μερακίῳ βαρβαρῶ·  
 Ἑλλὰς ὅλην ναυτίλῃ· γενοχωρεῖται ἡ ἡγελασσα, ἡ πείρας Φέρσας· πόλεμος ἐκρίπτεται μα-  
 κρός, καὶ μάχας καὶ ἀρρήγων καὶ καρτερῶν καὶ νεκρῶν ἐμπόλων· ἡ παῖδα· ἐνυβρίζῃ τῶν αὐτῶν  
 ὁ βάρβαρος· ἀδικία κρατεῖ, καὶ ὅσ' ὁ ποιητὴς Διὸς ἐκείνη ὁ ὄμμα τῆς Θρᾷκας βλέπει· εὐχρὲς αἶμα  
 βάρβαρος πίει παῖδα, καὶ ποταμῶν ῥεύματα σώμασιν ἵστα· νεκροὶς· σὴν κρούει· θρῶνις, καὶ  
 τὸ πένθος ὀπιθυμῆς τὴν γῆν· πάντες ἡ σείον· πόδες πολυπλάκευ Ἰδῆς καὶ κορυφαί, Τρώων «  
 πε πόλεως καὶ νῆες Ἀχαιῶν. ποῖ φύγωμεν Ὀμήρε, καὶ σῶμεν; δεῖξον ἡμῖν γὰρ μὴ κεκινῆμεν.  
 Μὴ θίγῃς ἡνίων παιδίον, ἀπὸρος ὢν· Μὴ δὲ ἀναβῆς τὸ δῖφρον, ἐλαύνειν μὴ μαθῶν. δυσὶν ἡνιό- 69  
 χοῖς οὐρανὸς ἦδ' οἷς μόνους ἐλαυνόμενον ἄγε· τὸ πῦρ· μετὰ γὰρ ἡ Διόνοια ἵππ' ἡδονῆς·  
 καὶ τὸ ἀκέραιον τῶν λογισμῶν· μὴ παιδαγωγούμενον τῷ λόγῳ, εἰς ἀσέλγηται καπολιθαίνει, καὶ  
 30 μισθόν τ' ἀπαραπώματον τὸ δόσι πῶμα λαμβάνει. δεῖγμα σιγῆτων οἱ ἄγγελοι, τῶν θεῶν τὸ  
 κάλλος καταλελοιπότες διὰ καὶ κάλλος μαραινόμενον, καὶ πρὸς τὸν ἐξ οὐρανῶν δόσι πρὸς ἡλίας χα-  
 μῶν. ἀλλὰ καὶ Σικιμίται ἐλάττονται καταπεπλωκότες, τὴν ἀγίαν ὑβρίζοντες παρθένον· τὰ φος,  
 ἡ ἐλάσις αὐτοῖς, καὶ τὸ μνημόσυνον τῆς ὀπιθυμίας εἰς σωτηρίαν παιδαγωγῶν.

Πρὸς τὰς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν.

γ'.

Εἰς πρὸς τὸν δὲ ἄρα ἐλλήλακεν ἡ χιλιδὴ, ὡς μὴ τὸ θῆλυ μόνον νοεῖν πρὸς τὴν κενοσπουδίαν  
 ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀνδρας ζηλοῦν τὴν νόσον. μὴ γὰρ καθαρῶς καλλωπισμῶν, ἐχ' ὑγιαίνου-  
 σιν· πρὸς δὲ τὸ μαλθακώτερον δόσι κλίναντες, γυναικίζον· κυρὰς μὲν ἀγνῆς καὶ πορνικῆς  
 40 δόσι κεκινῶμενοι· χλαῖνι δὲ διὰ φανέσι πεπιπτεμένοι· καὶ μαστὶ χλωτρώγοντες, ὅζοντες μύ-  
 ρου. τί ἂν τις φαίη τέρας ἰδῶν; ἀπὸ τῶν, κατὰ περ μετωπσκοπῶν ἐκ δ' ὀρήματ' αὐτὰς  
 καταμαντεύει· μοιχοῦς τε, καὶ ἀνδρογύνους, ἀμφοτέρων ἀφροδιτῶν θηρωμένους· μιστρίχας,  
 ἀτρίχας· τὸ ἀνθ' αὐτῶν τὸ ἀνδρικό μυσσητομένους· τὰς κόμας δὲ, ὡς περ αἱ γυναῖκες, κοσμημέ-  
 νους. ἐπ' οὐχ ὁσίοις δὲ τόλμας οἱ παλὶμβόλοι ζῶντες, ῥέζουσιν ἀτὰρ ἀλακά καὶ κακὰ ἔργα. Φη- «  
 σὶν ἡ Σικυλλία. διὰ τὰς γὰρ πᾶσι πόλεις πιπτοῦντων, ξυρύντων, ἀπαραπλόντων τὰς «  
 θηλυδρίας τέρας· ἐργαστήρια δὲ κατασκευάσει καὶ ἀνέωκται πάντη· καὶ τεχνίτη τῆς ἐταιρι-  
 κῆς ταύτης πορνείας, συχνὸν ἐμπολῶσιν ἀγύρην ἐμφανῶς, οὐ σφὰς καταπιπτοῦσιν· καὶ τὰς  
 τρίχας πᾶσι ἀνασπῶσι πάντα τρόπον παρέχουσιν· ἔδδ' αἱ αἰχμῶνιμοι τὰς ὀρώντας, ἔδδ' ἐπὶ πα-  
 50 ρόντας, ἀλλ' ἔδδ' ἐαυτὰς ἀνδρας ὄντας. τοῖσ' αὖ γὰρ οἱ τῶν ἀγνῆς ζήλωται παθῶν, ἀπὸ  
 τὸ σώμα τοῖς βίαιοις τῆς πίπτης ὀλκοῖς λελειερρημένοι. μέλει δὲ οὐθ' ὅπως πρὸς περαιτέρω  
 τῆς τοιαύτης περβαίνειν ἀναγκασίας. εἰ γὰρ μὴδὲν ἀπράκτον αὐτοῖς ὑπολείπεται, οὐδὲ  
 ἐμὸν ἀρρήτον. ἐνα πᾶσι τέτων τῶν ἀγνῶν παιδαγωγικῶς ὀπιθυμῆς ὁ Διογῆνης, ὁ πῶμα

- 21 ὁππότε ἄσκειτ, ἀδρεΐως σφόδρα, ἥκε, εἶπεν, μεράκιον· ἄνδρα ὠνησάμεν τῷ ἀμφοβολῷ  
 λόγῳ τὸ πορικὸν ἐκείνῃ σωφρονίζων. τὸ γὰρ ἄνδρας ὄντας, ζύρεσθαι καὶ λειανέσθαι, πῶς οὐκ  
 ἀγνῆτες; βαφαῖς δὲ πινὰς τριχῶν, καὶ χρίσματα πολλῶν, καὶ ξανθισμὰ, ἀδρυγόνων ἐξω-  
 λῶν ὁππότε δυνάμει· καὶ τὰ διακρίσεις αὐτῶν τὰς θηλυδριῶδες μετρίον· ἡγνῆται γὰρ, καθά-  
 περ ὅφεις, τὴν κεφαλῇ ἀπεκδύσασθαι τὴν γῆρας· μεταγυρᾶσθαι εἰς αὐτὰς καὶ νεοποιῶντες· εἰ καὶ σφί-  
 σονται πᾶς τριχάς, ἀλλ' ἐπὶ τὰς ῥυτίδας διαφύξονται· ἀλλ' ἐλθόντες τὸ γέναιον, σφιζόμενοι τὸν  
 χερόν· οὐ γὰρ δεινόν, ἐπὶ δεινόν, γέροντ' αὐτοῖς δοκεῖν, τὸ εἶναι λαθεῖν μὴ διωάμενον. ὅσῳ γὰρ ὁ ἄν-  
 θρωπος ἀπευθεὶ πρὸς τὸ τέλος, πρῶτον πρὸς τὸν ἀλγῆσαν, μόνον ἔχων αὐτὸν πρὸς τὸ  
 22 ροῦ τὸ θεῖον· ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ αἰδῶνι γέρον, ὁ τῶν ὄντων πρὸς τὸν παλαιὸν ἡμερῶν κέκλη-  
 23 κεν αὐτὸν ἡ προφητεία· καὶ ἡ θρησκεία τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ὅτι ἐρῶν κατὰ τὸν, ὁ παρὰ τῆς λέξι.  
 24 Οὐδὲς δὲ ἀλλ' αὐτῶν, φησὶν ὁ κύριος, διώσκει πρὸς τὴν τριχὰ λαοκλήν, ἡ μελαιναῖα. πῶς ἔν αὐτῇ  
 δημιουργοῦσι τῷ θεῷ, μᾶλλον δὲ ἀντικείμεναι βιάζονται οἱ ἄνθρωποι, τὴν αὐτῇ πεπολιωμένην  
 25 παραχαράττοντες τριχάς. Στεφάνος δὲ τῶν μαρτύρων, πολυπρία, φησὶν ἡ γράφη· ἐπὶ τῇ περὶ τῆς  
 αὐτῇ τῇ πολίᾳ, αὐτὸς πολυπρίας· οἱ δὲ, τὸ πρὸς τὸν ἡλικίας, τὸν πολίαν, κατωχύνουσιν.  
 26 Οὐκ ἔστιν δὲ, οὐκ ἔστιν ἀληθινῶς ἐνδεκνῶναι τὴν ψυχὴν, τὸν κίβδηλον ἐχούσαν κεφαλὴν. ὅπως  
 27 δὲ ἐχέτω, φησὶν, ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἰ γὰρ αὐτὸν ἡκίμασε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθη· καθὼς ἐστιν  
 ἀληθὴς ἐν τῷ Ἰησοῦ· δόξα δὲ αὐτῷ, καὶ τῷ πρὸς τὸν ἀναστροφῇ, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐπὶ  
 τὸ πολίαν, ἀλλὰ τὸν φθιρόμενον καὶ τῇς ὁππότε τῆς ἀπάτης· αἰσθάνεσθαι δὲ, μὴ βαφαῖς καὶ  
 καλλωπίσμασιν, ἀλλὰ τῷ πνεύματι τῶν νοσῶντων· καὶ ἐνδύσασθαι τὸν κατὰ τὸν ἄνθρωπον, τὸν καὶ  
 κληθέντα ἐν δικαιοσύνῃ ἐπὶ τὴν ἀληθείαν. ἄνδρα δὲ ὄντα κεννίζοντα καὶ δόξα κεννίζοντα ξυρῶν, 20  
 πρὸς εὐπρέπειαν ὅτι πρὸς τὸ ἐπὶ τὸν διακρίσεις πᾶς τριχάς· ζύρεσθαι καὶ δόξα κεννίζοντα καὶ  
 28 λεανέσθαι πᾶς γῆρας, πῶς ἐπὶ γυναικῶν; καὶ εἰ μή τις αὐτὰς γυμνὰς ἰδοί, καὶ γυναικῶν ὑπολά-  
 βουσι· εἰ γὰρ μὴ χρυσοφορεῖν καὶ αὐτῶν ἐφείπει, ἀλλ' ἔν γὰρ διὰ τὴν θηλυδριῶδη ὁππότε μίαν, ἰμά-  
 τας καὶ λώματα χρυσοῦς περὶ τὴν πάλαι, ἡ πινὰ σφαιρὰ τῆς αὐτῆς ὕλης ποιησάμε-  
 νοι ὀχήματα, σφυρῶν ἀπαιτῶν, καὶ τσαχίλων ἀπαιτῶν. σφίσιμα τῶν καταγόντων αἰ-  
 θρώπων, εἰς τὴν γυναικῶν κατωχύνουσιν, ἀμφοτέρων καὶ λαγῶν θηρίων· πορικὸς δὲ ἐνέ-  
 δρας ὁ τρεῖς καὶ ἄλλοι ἔσονται. ὁ γὰρ θεὸς τὴν μὲν γυναικὰ λείαν ἡγήσατο εἶναι, αὐτοφύη  
 τῇ κῆρυ μόνῃ, ὡς περὶ ἵππον τῇ χαίτῃ, γαργαλίζον· τὸν δὲ ἄνδρα, καθάπερ τὴν λέοντα, γυναικῶν  
 κροσμήσας, καὶ πᾶς λαοῖς ἡνδρῶσε στήθεσι· δέγμα τῶν ἀλκῆς καὶ ἀρχῆς. ταῦτα καὶ τὰς ἀ-  
 λεκτρύονας, τὰς ὑπερμαχῶντας τὸν ὄντιον, κατὰ τὸν κόρυσι, πᾶς κάλλεσιν ἐκαλλώπουν. καὶ 30  
 ἔτι πᾶς πολλὰς τὰς τριχάς πᾶν τὸ θεὸς ἡγήσατο, ὡς πᾶς φρονήσας κελεύειν παραγίνεσθαι  
 αὐτῶν πᾶς ἀνδράσι· καὶ δὴ ἀγαθὸς ἐπὶ τὴν σμύνην, τὸ βλοσυρὸν τῶν θεμάτων· γαργαλίζοντα τὴν  
 κεν πολίαν. φρόνησις δὲ καὶ ἀκριβὲς λογισμὸς πολιοῖσιν, σωμακμάζουσι τὴν χερόν· καὶ τὸ  
 γῆρας ἐνιχύνουσι, τὴν τόνον τὴν πολυπρίας, ἄνθος ἀξίερατον φρονήσεως σμύνης, εἰς πᾶν εὐλογον  
 πρὸς τὸν πολίαν. τῶν δὲ ἐν τῷ κίβδηλον τὸ σμύνημα, τὸ γυναικῶν, διὲ κατὰ φανῆναι ὁ ἀνὴρ, πρὸς τὸ  
 31 τερόν ἐστι τῆς Εὐας, καὶ σύμβολον τῆς κρείττονος φύσεως τῶν πρὸς τὴν ἐδικαίωσιν τὸν λάσιον ὁ θεός,  
 καὶ διέσπειρεν παρὰ τὸν σῶμα τὸν ἀνδρὸς πᾶς τριχάς· τὸ δὲ ὅσον λείον αὐτῷ, καὶ μαλθακόν,  
 ἀφείλετο τῆς πλάσας, εἰς ὑποδοχὴν ἀνδρῶν· εὐαφῇ τὴν Εὐαν δημιουργήσας γυναικὰ,  
 βοηθὸν ἔσται γυναικῶν καὶ οἰκουρίας· ὁ δὲ, παρὰ τὸν λαόν, ἐμμένει τε αὐτῷ, καὶ τὸν ἀνδρα δει-  
 κνύει· καὶ τὸ δρᾶν αὐτῷ συγκεχώρη, ὡς ἐκείνῃ τὸ πάσχειν. ξηρότερα γὰρ φύσις καὶ θερμότερα 40  
 πᾶς δασέα τῶν ψιλῶν ἐστίν. διὸ καὶ τὰ ἀρρενα τῶν θηλειῶν, καὶ τὰ ἐνορχα τῶν ἐκτομίων, ἐπὶ τὰ πλεία  
 τὰ ἀτελῶν δασυτέρᾳ πᾶς ἐστὶν καὶ θερμότερα. τὸ ἔν τῆς ἀνδρῶν φύσεως σύμβολον, τὸν λάσιον, πα-  
 ραμένει ἀνόσιον· τὸ δὲ καλλώπισμα τὸ λειάνσεως, θερμότητος γὰρ ὑπὸ τῷ λόγῳ, εἰ μὲν ὅτι  
 τὰς ἀνδρας, θηλυδρίου· εἰ δὲ ὅτι τὰς γυναικῶν, μοιχῶν· ἀμφοτέρων δὲ ὅτι μάλιστα πορρωτάτω τῆς  
 32 ἡμετέρας ἐκτομίας πολιτείας. ἀλλὰ καὶ αἱ τριχὲς τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἡλθιμῆναι,  
 33 φησὶν ὁ κύριος· ἡλθιμῆναι δὲ καὶ ὅτι τῶν γυναικῶν· καὶ μὴν καὶ αἱ παρ' ὅλον τὸ σῶμα. ἐπὶ ὅ-  
 πῳ πᾶν ἐκπλῆτον παρὰ τὴν παρὰ τὴν θεῶν, τὴν ἐγκατελημμένην τῷ αὐτῷ θελήματι·  
 34 εἰ μή τι οὐκ ὁππότε ἄσκειτε αὐτὰς, φησὶν ὁ δόξολογός, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἐν ὑμῖν· ὃν εἰ ἐνοί-  
 κῃτε ἡδαιμεν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν αὐτὸν λωβᾶσθαι τεπλημήκαμεν. τὸ δὲ καὶ πρὸς τὸν ὄντα καὶ  
 λέγειν τὴν πᾶν τοῦτον ἀσχημοσύνην· ἀπεσπασμένους, καὶ κεκυφότες, καὶ τὴν φύσιν τὰ δόξα- 50  
 ῖται εἰς τὸ συμφανὲς δόξα γυμνῶντας, ἐξορχουμένους, καὶ λορδουμένους, ἀπερυθρῶσι ὀχήμασιν  
 οὐκ ἀπερυθρῶντας αὐτὰς· ἐν αὐτῇ νεολείᾳ καὶ γυμνασίᾳ μέσῳ, ἐνθα δέσεται ἀνδρῶν ἐξέταξις,  
 ἀσχημο-



ἀρχημονῶν, τὴν περὶ φύσιν τῆς διώκοντος ἐπιτηδεύμα· ὡς καὶ τὴν ἐκείνης ἀσελγείας ἐστίν· οἱ γὰρ ἐν τῷ φανερῷ τοιαῦτα διαπραττόμενοι, ἀκολοῦ γὰρ αὐτοῖς ἐν οἴκοις τινάς. καταμαρτυρεῖ δὲ αὐτῶν ἢ ἐν τῷ δημοσίῳ ἀναισχυρία, τὴν ἐν τῷ ἀφανῶς ἐπὶ ἐξουσίας ἀκολασίας· ὁ γὰρ ὑπὸ τῆς αἰγῆς τὸν ἀνδρα δένει· ὡς ἐπὶ τῷ νόμῳ ἐλεγχόμενος γυνή. Οὐκ ἔστι γὰρ περὶ λόγον· διὰ τὸ Μωυσέως, διὰ θυγατρὶν Ἰσραὴλ πορνεῖ· καὶ οὐκ ἔστι ὁ πορνεύων διὰ τὸν Ἰσραὴλ. ἀλλ' ὡφελεῖ, φησὶν, ἡ πίστις. ἀλλὰ διαβάλλει, φημί· οὐκ αὖτ' ἡτέλει σὲ πρὸς εὐφρο-  
νῶν πόρος· εἴναί δοκεῖν, μὴ νοσῶν· ἔτι διαβάλλει ἐπιτηδεύειν τὴν καλὴν ἐκείνην· ἔκκεν ἐκὼν β-  
ληθεῖ πρὸς. εἰ γὰρ τὰς καὶ πορνεύουσιν κλητὰς πορνεύουσι θεοί, συμμορφος τὸ ἐκείνης· ἔτι αὐτῶν, δι-  
οὺς καὶ τὸ δόξαστον, μακάριον ὠρεῖται, εἰς τὸ εἶναι αὐτὴν πρῶτον περὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· ὡς  
10 οὐκ ἄνθρωπος, συμμορφος τὸν κύριον λαβόμενος σώμα· ἀνδρὶ γὰρ βλαβόμενος εἶναι, καλῶς, τὸ καλ-  
λίστον ἐν ἀνθρώπῳ, τὴν διάνοιαν, κοσμητικὸν· ὡς ἐκαστὴν ἡμέραν, εὐπεπτερεῖται τὸ διδόναι.  
παρὰ πλῆτον γὰρ τὴν τριχάς· ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας. ἐγὼ καὶ τὸν ἀνδρα πορνεύοντων τὰ παρὰ τὰς  
ἐλπίδας, εἰς ὕβριν κοσμήματα· ἀλλ' ἐχὺς ἐαυτῶν λελώσθ'· κελεύμενα γὰρ, εἰς ἀσχεροκέρδειαν  
τῶν δυνάμεων καλλωπίζεσθαι. οἱ γὰρ ἐκείνης ταῦτα αἰετόμενοι δρῶν, ἀκελεύμενοι, θανάτῳ αὐτῶν ἐπιμή-  
σαντες, εἰς αὐτοὺς ἡσαν, ὡς κατὰ πησοῖ· καὶ νῦν μὲν εἰς πορνεύον ἀκολασίας ἐλήλακεν ὁ βίος, ἐν-  
τρυφώσης ἀδικίας· καὶ τὸ λάνθον τὴν ἐπιτήκεν· τὸ πλεονεξία, νόμος γινόμενος· ἐπὶ τῶν ἐξῆς  
παρ' αὐτοῖς, τὴν αἰρεῖται τὴν ἐαυτῶν εἰς ὕβριν ἡδονῆς πλεονεξίας γυναικας· καὶ παρὰ τὴν δένει  
15 τὴν φύσιν διδιδάγμενοι, πορνεύουσιν γυναικας. πάντα μετὰ ἐκείνην καὶ τρυφῇ, κατὰ τὴν  
τὸν ἀνθρώπου· ἀφροδίσκος πορνεύει πάντα ζητεῖ, πάντα ἐπιτηδεύει, βιάζεται πάντα, σπένδει τὴν  
20 φύσιν· τὰ γυναικῶν οἱ ἄνδρες πεπνυμένασιν, καὶ γυναικας ἀνδρὶ (ὡς) παρὰ φύσιν γινόμεναί τε  
καὶ γυναικας γυναικας. πόρος γὰρ εἰς ἀβύσσον ἀκολασίας· κοινὴ γὰρ αὐτοῖς ἀφροδισιθιμεία· σπέν-  
δους τρυφῇ. ὡς ἐλεεινὸν θάλασσαν· ὡς ἀρρήτην ἐπιτηδεύμασιν. τρόπον ταῦτα τὸ πολιτικῆς  
ἐμὴν ἀκολασίας δέκνυνται· τῶν ἐργῶν ὁ ἐλεγχος, αἰσχρότητα τῶν φεῦ τὸ πλεονεξίας ἀνομίας· ἀλλ'  
ἐπὶ σπένδει οἱ παλαιῶροι, ὡς τὸ ἀδελφὸν τὸ σπένδους πολλὰς ἐργάζεσθαι τραγωδίας. παρὰ  
πορνεύουσι καὶ μαχλώσας θυγατράσιν ἀγνοήσαντες πολλὰς μίγνυνται πατέρες, οὐ μεμνημέ-  
νοι τῶν ἐκπνέοντων παίδων· καὶ ἄνδρας δέκνυνται τὰς γυναικας ἀκολασίας ἐξουσία. ταῦτα οἱ  
σοφοὶ τῶν νόμων ἐπιτρέπουσιν· ἔστιν αὐτοῖς ἀμαρτῆν καὶ νόμον· καὶ τὸ δόξαστον τὸ ἡδονῆς ἐν-  
κολίας λέγουσιν. μοιχείας ἀπὸ ἀλλήλων νομίζουσιν οἱ μοιχεύοντες τὴν φύσιν· ἐπὶ τῇ δὲ αὐτοῖς  
τῶν τολμημάτων πλεονεξία ἡ δίκη· καὶ καθ' ἐαυτῶν ἀπαράτητον ἐπιπλάττονται συμφορὰν, ὁ-  
30 λίστου νομίσματα· ὡς οἶνον, πορνεύον ἀγνώμον φέροντες. ἄλλοι δὲ, ἀθλίωτοι μακρῶς, ὡς ἄρτον, ὡς  
ὄψον, ἀγροαζουσιν ἡδονάς· οὐδὲ ἐκείνοι ἐν νῶ λαβόντες τὸ Μωυσέως· οὐ βεβηλώσας τὴν θυγα-  
τρός σου, ἐκπορνεύου αὐτῶν· καὶ οὐκ ἐκπορνεύσῃ γῆ, καὶ ἡ γῆ πλεονεξία ἀνομίας. ταῦτα  
πορνεύουσιν πάλα. δένει δὲ ἡ ἐκδοσὶς· πάντα ἡδὴ πεπληρωμένη γῆ καὶ πορνεύει καὶ  
ἀνομίας. ἀγροαζουσιν τὰς παλαιὰς Ρωμαίων νομοθετίας· ἀνδρόγυνοι ἐμίσσησαν ἐπιτηδεύουσιν ἑτοί-  
καὶ τὴν σώματι· τὴν πρὸς τὸν ἡλυ κοινωσίαν παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, δόξαστον κατὰ  
ξίωσαν, καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον. οὐ γὰρ θέμις ἐκπλάττειν τὸ γυνεῖον, τὸ καλὸν τὸ  
σύμφυτον, τὸ γυναικῶν καλόν· πρῶτον ὑπολήπτω· οὐπερ χειρὲς ἀπὸ τῆς. πορνεύοντων  
δὲ ἡδὴ ἐπαλείφεται, γινόμενοι τὸν νόμον, ἐφ' ὃν κατέβαινε τὸ μῦρον τὸ πορνεύοντων, ἀ-  
40 ρῶν ἡμιμύκων. καὶ δὲ τὸ ὁρθῶς παρὰ τὸν νόμον, ἐφ' ὃν ἡ ἐλπίς κατὰ τὴν φύσιν, καὶ πρὸς τὴν  
ἐαυτῶν τριχάς ἐλπίδων ἄγαν. τί τοίνυν οὐκ αὖτ' ἐπιτηδεύουσιν αἱ γυναῖκες, αἱ εἰς μαχλοσύνην  
σπένδουσιν, τοιαῦτα τολμῶσιν ἐνοπριζόμεναι τοῖς ἀνδράσιν· μάλλον γὰρ οὐκ ἄνδρας, βαβυλῶν  
γὰρ γυνίδας καλῶν τῶν καὶ τῶν αἰφωαῖ περὶ μύκων, καὶ ἐκείνης περὶ ἡμιμύκων ἀφῆ καὶ  
βαβυλῶν δὲ οἱ τοῖσιν ἐλεγχόμενοι τὸν νόμον ἐξῶθεν ἀμπεχόνη, ὑποδίσκω, γυναικας, βαβυλῶν  
καὶ, βλεμματῶν· ἀπὸ ὁράσεως γὰρ ἐπιγινώσκουσιν ἀνὴρ, ἡ γυναικας λέγει· καὶ διὰ τὴν ἀπάντησιν  
ἀνθρώπων ἐπιγινώσκουσιν ἀνθρώπων· εὐλισμός ἀνδρός, ἐβήμα ποδός, καὶ γέλως ὁδοῦ, ἀναγ-  
50 γνῶν τὴν αὐτῶν. ἑτοίμως, καὶ τὴν μάστιγα πρὸς τὴν ἀλλας πεπληρωμένοι τριχάς, μόνον τὰς  
ἐπὶ τῇ κεφαλῇ πεπνυμένασιν, μικρὰ δὲ ἀναδύμενοι κεκρυφάλοις, τὰς κόμας, ὡς περ αἱ γυναῖ-  
κας. λέοντες μὲν οὐκ ἀνέχουσιν τὸ λάσιον αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀλκῆς ὁπλίζονται τῇ τριχῇ· κα-  
60 πορνεύοντες, καὶ αὐτοὶ σπένδουσιν· λοφίον· ἀλλὰ φρίσσοντας αὐτοὺς τὴν τριχά, δεδοίκασιν κυνηγῶν.  
Εἰροπνοὶ δὲ οἷες μαλλοῖς καταβεβηκασιν. ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῇ θυγνεν τὰς τριχάς ὁ  
Φιλάνθρωπος πατήρ, εἰς σὺν ἀνθρώπων ὑπεργίαν, κῆραι διδάσας τὰς πόλεις, καὶ τῶν

ἔθνων οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι, καμῶσιν, ἀλλ' ἔκαστον ἔχον τὸ φερόν τὸ εὐτρίχον τῶν βαρ-  
 βάρων καὶ τὸ ξανθὸν αὐτῶν, πόλεμον ἀπὸ λαῶν συγγενέων πρὸς χρωμάτων αἵματι. μεμνήκατον ἁμ-  
 φωτῶν τῶν βαρβάρων τῶν τρυφῶν· μαρτυρεῖται ἐπιδόξον· σαφές, τὸ Ρεῦον ὁ Γερμανός· ὁ Σκύ-  
 θης, τῶν Ἀμαζών. ὀλιγοὶ ἦν ἐστὶν ὅτε καὶ τῶν Ἀμαζώνων ὁ Σκύθης· πάλαι ἔτι ἐναυδοκεῖ τῶν βαρβάρων  
 τὸ μέγεθος αὐτῆς· καὶ κατελιπὼν τῶν τρυφῶν, εὐπλὴς πολιτεία. οἶκον αὐτῶν ἀρκη, καὶ τῶν  
 Ἀμαζώνων εὐζωνότερον, τὸν ἵππον λαβὼν Σκύθης ἀνὴρ, αἰσθασ φέρεται οἱ βέλτεται· κάμνων ἢ  
 ἀρα λιμῶν, αἰτεῖ τὸ ἵππον τροφάς· ὁ δὲ ὑπὲρ τὰς φλέβας καὶ ὁ κέκτηται μόνον, τῶν κυρίων τὸ αἵ-  
 μα χορηγεῖ· καὶ τῶν Νομάδων ὁ ἵππος ὀχημα γίνεται καὶ τροφή. Ἀραβίων δὲ, ἄλλοι οὗτοι Νομάδες,  
 ἡ μάχημος ἡλικία καμνηλοβαταί εἰσι· κυστας ἔχοντες καμνήλας ἐφέζονται· αἱ δὲ νέμονται ἅμα,  
 72 καὶ θείουσιν, ἀναλαμβάνουσιν τὰς δεσπότης· καὶ τὸν οἶκον ὅστις φέρονται σὺν αὐτοῖς. αἱ δὲ καὶ ποτὶ 10  
 ὅστις τοῖς βαρβάρους, ἀμέλγονται καὶ γάλακτι· κενεμένης ἢ ἡδὴ τῆς τροφῆς, ἀλλ' ἐστὶν αἵματι  
 αἵματι φέρονται· ἢ φασὶ λυτήσας τὰς λύκας. αἱ δὲ ἀρα ἡμερώτερα τῶν βαρβάρων, ἐμνη-  
 στικαυθῶσιν ἀδικήμεναι· ἀλλὰ καὶ τῶν ἐρημῶν διεκτέλεσι περὶ ἀρρήκτως, δεσπότης ὅμως καὶ φέ-  
 ρεται, καὶ τρεφεται· ὅλοιον ἔστιν οἱ θῆρες οἱ φυλακτικαί, οἱ δὲ αἵματι τῆς τροφῆς· ἐστὶν γὰρ θῆρας αἵμα-  
 τὶς ἀνθρώποις θῆμις, οἱ δὲ σῶμα ἔδωκεν ἄλλῃ ἢ σαρξ ἐστὶν αἵματι γιγρῶμενη· μετέχκει δὲ λογι-  
 στῶν αἵματι τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τὸ χάρις· κοινωνεῖ τῶν πνεύματι· κὴν ἀδικήσῃ τις αὐτὴν, ἐλπίσ-  
 ται, ἔξεστιν αὐτῇ καὶ γυνῶν δὲ ὀχλήματα, πρὸς τὸν κύριον λαλεῖν. ἀποδέχονται ἢ τῶν βαρβάρων  
 τῶν λιπῶν· εὐζωνον ἀγαπήσαντες πολιτείας οἱ βάρβαροι, κατέλειψαν τῶν τρυφῶν. πρὸς τὰς  
 ἡμᾶς ὁ κύριος καλεῖ· γυμνὰς ἀπὸ προκαλίας, γυμνὰς κενοδοξίας, ἀμαρτιῶν ἀπεσπασμένους·  
 μόνον ὅστις φερόμενος τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, μόνον ἐπέχοις τῶν σωτηρίων. 20

Τίσι συνδιατρίβειον.

δλ'.

ΑΛΛΑ καὶ ἐλελήθη παρεπλεύσας τῶν πνεύματι τῶν ἀκαλασίων· ἐφ' ἃ αὐτὴς παλιν-  
 δρομητίον, καὶ τῶν οἰκετῶν τῶν πολυκτημοσύνην ὀνειδίστον. φεύγοντες γὰρ αὐτῶν καὶ αὐ-  
 τοδιακονίας, ὅτι τὰς θέρσας κατὰ φεύγουσιν· οἷοι ποτὶ καὶ τρεπίζουσι, καὶ τῶν ἐντί-  
 χων εἰς μοίρας καταπεμνόντων τὰ κρέα, τὸ πλεονέκτες ὄχλον. μεμνῆται δὲ αὐτοῖς ἡ  
 θητεία πολυαχιδῶς· καὶ οἱ μὲν, πρὸς τῶν γαστριμαργίαν αὐτῶν πονῶσι, δαιτῶν τε καὶ καρυ-  
 κώτῃ, καὶ οἱ τῶν περμάτων, καὶ οἱ τῶν μελιπῆκτων, καὶ οἱ τῶν ροφημάτων συσκόλαται τε καὶ  
 δημιουργοί· οἱ δὲ, πρὸς τὰς ἐσθλότητας ἀχολῶνται τὰς περσίδας· οἱ δὲ, χρυσοφυλακῶσιν ὡς χρύψας· 30  
 οἱ δὲ, τὸν ἄργυρον φυλάττουσι, καὶ σμήνους τὰ ἐκπώματα, καὶ τὰς πρὸς τὰς ἐπὶ αὐτῶν παρα-  
 σκὰς εὐτρεπίζουσιν· ἄλλοι καταψήχουσι τὰ ὑποζύγια· οἰνοχόωντες ὅμιλον ἀσκέται παρ'  
 αὐτοῖς, καὶ μετὰ κίτων ὠραίων ἀγέλας, κατὰ περὶ θρεμμάτων, παρ' ὧν ἀμέλγεται τὸ κάλλος.  
 καμῶνται ἢ καὶ καμῶνται πρὸς τὰς γυναῖκας ἀμφιπολεύουσιν· αἱ μὲν, τὰ κάτοπρά· αἱ δὲ, τὰς  
 κεκυφάλας· ἄλλαι, τὰς κτένας· εὐνοῦχοι πολλοί, καὶ ἔται μαρποῖ· τῶν ἀχολῶν δὲ μὴ δύ-  
 ναται φιληθεῖν, τοῖς εἰς ἡδονὰς ἐφέλκονται· ἀνυπόπτος ἀχολῶνται· εὐνοῦχοι ἢ ἀλη-  
 θῆς ἢ ὁ μὴ διωκόμενοι, ἀλλ' ὁ μὴ βελομένοι, φιληθεῖν. ἀμαρτυροῦμεν γὰρ ὁ λόγος  
 ἀπὸ τῆς Σαμῆλ πρὸς τὰς παραβεβηκότας τῶν Ἰσθμίων, αἰτῶν τῶν λαῶν βασιλεία, ἐ-  
 33 τὸν Φιλάνθρωπον ὑποχρῆται κύριον, ἀλλὰ πᾶσι αὐτοῖς αὐτῶν τὴν ἀπὸ τρυφῆς τρυφῆς,  
 34 ὅς ληψεται, φησὶ, τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς μυρεψίς, καὶ εἰς μαγείας, καὶ εἰς πειρασμούς· νό-  
 40 μῶς πολέμους κρατήσας, ὅς ἐκ ἐπὶ οἰκονομίας ζηλώσας. οἱ δὲ τὰ φρεῖα εἰς ὑψὺ αἶροντες  
 τῶν γυναικῶν, καὶ φοράδων βασιζόμενοι, Κελτοί, πολλοί· ἐλθοῖν ἢ, καὶ τῶν λασιῶν, καὶ ἰσοπνίαι, καὶ ἡ  
 γυναικῶν ἐργάνη, ἐοικερίαι, ἔδαμῃ· ἀλλ' οἱ ψυδοπνίαι τὰς γυναικῶν, διημερεύουσι μετ'  
 αὐτῶν, μύθους ἐρωτικὰς ἀδολεσχῶντες, ἐπὶ τὸ σῶμα ἐπὶ ψυχὰς αὐτῶν ἀφαινοῦντες ψυδοεργίαι  
 35 καὶ ψυδοεργίαι. οὐκ ἔστι ἢ μὴ πολλῶν, φησὶν, ὅτι κακία· ἐστὶν περὶ τὴν μὴ πλῆθους· ὅτι σο-  
 φία ἐν ὁλίγοις, ἀπὸ τῆς ἐν πλῆθει κατεφαίνει. αἱ δὲ, ἐπὶ τῶν σμυνοτήτων καὶ κατασκοπεῖται μὴ  
 βέλτεται, συνωστίζονται τὰς φρεῖς· ἀγαπῶν γὰρ ἡ ἀν, ἐπὶ τῇ ἀφῆσιν πᾶν τὴν προσβάλλοντα τῶν  
 σκέπῃ· ἀλλὰ θρυπτόμεναι ἐποχῶν τοῖς οἰκέταις, ἐμπομπεύειν γλιχόμεναι. ἀναπείπαμέ-  
 36 νης γὰρ τὴν αὐλαίας, πρὸς τὴν ἐργασίαν δριμύτερον τὰς εἰς αὐτὰς ἀφορώντας, διελύχονται τὸν τρό-  
 37 πον· πολλάκις δὲ καὶ περὶ πλοῦσιν ἐνδοθεν, τῶν ὅστις πλοῦσι σμυνοτήτων καταχρῶνται τῇ  
 38 ὀλιγαπνοῦσιν περὶ τῆς. Μὴ πρὸς τὴν ἐργασίαν δὲ, φησὶν, ἐν ῥύμῃ πλῆθους· μὴ δὲ πλῆθους ἐπὶ τῇ  
 39 ἐρημίαις αὐτῆς· ἐρημία γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ ὅχι ἀκαλασίων ἢ, ἐνθα μὴ παρέστιν ἀνθρώπος  
 40 σωφρονῶν.

σωφρονῶν. περὶ φέρον) δι' αὐτῆς αἰνὰ τὰ ἡρὰ ἐκθυόμενα καὶ μαντιόμενα· ἀγύρτες καὶ μητρε-  
 ζώτες, καὶ χεῖρας βωμολόχοις, οἰκοφθοράσσης, ὁσημέραι συμπομπύουσαι· καὶ τὰς περὶ τὴν κύ-  
 λιξιν ψιθυρομένους χεῖρας ἀνεχόμενα, Φίλτρα ἅπτα καὶ ἐπωδὰς περὶ τῶν γοήτων, ἐπ' ὀλίθρῳ  
 γάμων, ἐκμανθάνουσαι· καὶ τὰς μὲν ἔχουσι τ' ἀνδρῶν, τοῖς δὲ ἔχον), ἄλλους δὲ αὐτῶς οἱ μαντις  
 ὑπὸ χροῦνται. οἱ δὲ ἰσχυροὶ δὲ ἀπατόμενα· καὶ αὐτὰς μὲν ὡς σκεῦος ἐκδιδούσας ἡδονῆς, τοῖς λα- 73  
 γούσι ἐθέλουσι· τὴν δὲ ἀγροῖαν τὴν σφῶν, τ' αἰχρίσσης ἀντικαταλλαττόμενα ὑβρίως· ἔργον ἡ-  
 γάντη χρηματισμῶν, τὴν ἐπὶ νείδισον φθοράν. πολλοὶ δὲ οἱ τῆς ἐπιελκῆς Διόσκου ἀκροασίας,  
 ἀλλ' ὅτι ἀλλοθεν παρὲς δύοντες· εὐεπίφοροι γὰρ οἱ ἀκροάσας πρὸς τὴν ἀσέλγησαν, καὶ ὅτι περὶ οἱ  
 χεῖροι, πρὸς τ' ἀπαττούμενον τῷ σκάφους, ὅτι φερόμενοι. ὅθεν ἐβρώμανετο ἡ γράφη παρὰ  
 10 νῆϊ· Μὴ παῖς ἀνθρώπου ἴσται εἰς τ' οἶκόν σου· πολλὰ γὰρ τὰ ἐν δρᾷ δολίου· ἀλλαχοῦ δὲ, Ἄν. α.  
 ἄλλες δὲ φησὶν, ἔστωσαν σωφρονιστοὶ σὺ· ἐν φόβῳ κυρίου τὸ καύχημά σου Διόσκου· εἰς κῶ-  
 ρεσιν καὶ ἡ πορνεία· εὐ γὰρ τῷ τῷ, φησὶν ὁ δόξουσι, ὅτι Πᾶς πορνὴ ἢ ἀκαθαρσία ἢ πλεον-  
 εῖα, ὅς ἐστιν ἰδωλολάτρεως, οὗ καὶ κληρονομία ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ. αἱ δὲ, α.  
 ἀνδρογυνῶν σωφροσύνης ἥδον)· παρὲς εἰσὶν ἡ ἐνδον κιναιδῶν ὄχλοι, ἀθυρογλωσσοί· μισροὶ μὲν  
 καὶ δάμναται, μισροὶ δὲ καὶ φθιγγματῶν· εἰς ὑποურγίας ἀκροάσας ὑδρωμένοι, μοιχείας Διό-  
 σκου, κηλίζοντες καὶ ψιθυρίζοντες, καὶ τὸ πορνικὸν ἀναίδειον εἰς ἀσέλγησαν Διόσκου ῥινῶν ὅτι φθ-  
 οῦται ὅτι κιναιδισμός, ἀκροάσας ῥήμασι καὶ ὀχλήμασι τέρπην πρῶμενοι, καὶ εἰς γέλωτας ἐκ-  
 καλέμενοι πορνείας παρὰ δρόμον· ἐπὶ δὲ ὅτι καὶ ὑπεκκόμενοι Διόσκου τὴν τυχεύουσαν ὀφθαλμῶν, ἥτις  
 πορνεία αὐτῶν, ἡ καὶ κιναιδῶν ὄχλον εἰς ὀλεθρον ἐζήλωκός, ὅτι πορνεία τῇ ῥινί, βαρύνων δι-  
 20 κλῶν, καὶ ὅτι περὶ εἰνοκὸν πῶς μυκτῆσι τὴν χολῶν κεκλήμενοι. ἀλλ' αἱ γὰρ ἀσφόδρα τῶν, ὅρις  
 Ἰνδικῶν, καὶ πῶνας Μηδικῶν ἐκτρέφουσιν, ἐσσωσασκλίνονται πῶς φεζοῖς παύζουσας, σκιν-  
 νους πρὸς ῥαννύμενα· καὶ τὸ μὲν θεοσίτῳ ἀκούσας, γαλῶσιν· αὐτὰ δὲ, πολυτιμήτας ὠνέ-  
 μιναι θεοσίτας, οὗ καὶ ἐπ' ἀνδράσιν ἐμοζύοις, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις αὐχῶσιν, ἀ δὲ ἀχθῶν ἐπὶ γῆς·  
 καὶ χήραν μὲν παρορῶσι σωφρονισμῶν, Μελίτην πολλὰ Διόσκου κινιδίαν· καὶ πρὸς οὐτῶν  
 περὶ δὲ πρὸς διόσκον, εὐπερίετρον οἶκον πρὸς Διόσκον δὲ γυρῶνται· παυδῶν ἡ δὲ πρὸς οἶκον ὁρ-  
 φανόν, αἱ τὰς ψιθυρομένους καὶ τὰς χεῖρας ἐκτρέφουσιν· ἀλλὰ καὶ μὲν οἶκος κύριος ἐκπθεσ-  
 σι παυδία, τὰς δὲ τῶν ὀριθῶν ὑπολαμβάνουσι ποτῆς· καὶ τὰ ἄλλα τῶν λογικῶν σωφροσύ-  
 κασιν· δέον ὑποτρέφειν τὰς σωφροσύνας ἐπαγγελλομένους γένεας, καὶ πηγήκων, οἶκον, εὐσοφ-  
 σωπέρως, καὶ ἀσφῶν φθιγγματῶν τι βέλπον διωαμένους· καὶ ἄλλῃ μὲν ὅτι πρὸς οὐτῶν, ὅ ἐλεῶν α.  
 30 πῶλον, δανείζει θεῶν· καὶ τὸ, ΕΦ' ὅσον δὲ, φησὶν, ἐν τῶν ἐποίησας τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐπὶ σὴ· α.  
 σκεπ· αἱ δὲ ἐμπαλιν, ἀπαυδῶσιν πρὸς πηγήκων σωφροσύνης, πᾶς ἐαυτῶν ὑσίας δὲ πηλὸν α.  
 εἰς τὰς μαργαρίτας, ἐπὶ σμαράγδας τὰς Ἰνδικὰς· καὶ μὲν ἐπὶ εἰς τὰς ἐξίτηλας βαφὰς, καὶ  
 εἰς τὰ δὲ γυρῶντα ἀνδράποδα παυδῶσι καὶ διαρρίπτουσι τὰ χεῖματα· δίκλῳ ὀριθῶν κεκορεσμέ-  
 νων, τὰ τῶν βίβλα λένουσι καὶ πρῶν. Πενία δὲ, φησὶν, ἀνδρα παυδῶν· τὴν φειδωλίαν βέλον α.  
 καὶ πένιαν λέγειν, καθ' ἣν οἱ πλεῖστοι πένου), μετὰ δόσεως οὗ καὶ ἐχοντες.

Πῶς περὶ τὰ λεγτὰ ἀναστρεφίον.

ε.

Οἱ δὲ καὶ τὰ λεγτὰ αὐτῶν, οἶκος πηγήκων συμπαγῆς, καὶ περὶ φέροντι Διόσκου φανῆς, σιν-  
 40 δόνι καλύπτον)· καὶ ὅτι περὶ τὴν χροῦν, δὲ γυρῶν, ἐσκήνυ μύρια χροῦν περὶ δὲ γυρῶν· τὰ μὲν,  
 εἰς πρῶτας· τὰ δὲ, εἰς τροφάς· τὰ δὲ, εἰς τὸ λίσκαται περὶ φερόμενα· καὶ μὴν καὶ ἐχαρίδες  
 ἀνδράκων· εἰς πρῶτον γὰρ ἀκρασίας ἤκουσιν, ὡς δειπνῶν καὶ μεθύων, ἐπὶ λαομένους· τὰ περὶ δὲ  
 γυρῶντα, μετ' ὧν ἐμπομπύουσιν, ἀπὸ ἀκάλως ἐπὶ πῶς βαλανείας περὶ φέροντι· τάχα μὲν πρὸς  
 καὶ τὸν πλεῖστον, δι' ἀλαζονείαν περὶ τῶν, μάλιστα δὲ τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἀπαυδῶσιν, καθ' ἣν κα-  
 τηγοροῦσιν ἀνάνδρων ἀνδρῶν, πρὸς γυναικῶν κεκρατημένων ὅτι δεικνύμενα· ἐλέγχουσι περὶ  
 ἀμνηστῆ σφᾶς αὐτῶν, μὴ οἶας πρὸς οἶκον παυδῶν καὶ διόσκον τῶν σκῶν τῶν πολλῶν ἰδρὸν διώα-  
 σιν· καὶ γὰρ αἱ πένουσαι, τῆς πομπῆς μὴ μεταλαμβάνουσιν, τῶν ἰσων κρινωνῶσι λετρῶν· ἐχθ-  
 ῆ ἄρα ὁ ῥύπ) τῆς πενίας, βλασφημίας περὶ τὴν πολλήν. τῶν καὶ περὶ διέλατι,  
 ἀγκιστρῶσιν τὰς ἀθλίους, κεκηνότας ὅτι τὰς μαρμαρυγὰς τῶν χροῦν. καὶ γὰρ ἐκπλήτ-  
 30 τῶν τῶν τὰς ἀπὸ ἀκάλως, γαυμάζειν σφᾶς τεχνῶνται τὰς ἐρατάς, οἱ μετ' ὀλίγον αὐ-  
 τῶν ἐνυδρίζουσι γυρῶν. καὶ δὲ τοῖς μὲν ἀνδράσι τοῖς σφῶν οὗ καὶ ἀπαυδῶσιν, πρὸς ποίη-  
 τῶν αἰχμῶν ἀξιοπιστίαν μόνωμενα· ἔστι δὲ τοῖς βυλομένοις τ' ἄλλων οἶκος τὰς κατακλείδους,



ψυχῆς τ' εὐμετάδοτον. ἐν ψυχῇ ἄρα τ' ἀλλήλοισιν. καὶ μὲν τὰ μὲν ἀγαθὰ ἐς αὐτοὺς κτήσονται πρὸς ἀγαθῶν. ἀγαθὰ δὲ οἱ Χριστιανοί. ἀφρων ἢ ἡ ἀσέλγεια τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τ' αὖ αἰσθησιν ἀγαθοῦ ἀχρηστία, οὗτ' αὖ κτήσεως τύχοι. μόνους ἄρα τοὺς Χριστιανούς κτήσονται ἀγαθὰ. τῶν δὲ τῶν ἀγαθῶν παλαστήσαντες ἔσονται ἀλλήλοισι ἄρα ἡπιόμοιοι. πᾶσι γὰρ ἀληθινὸς ἡ δικαιοσύνη· καὶ ὁ πάντας ἡσυχαστοὶ πολυτημέτοιοι λόγῳ, ὅτι δὲ θρησκειῶν καὶ χωρίων αἰξάνομενοι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας δωρεῆς, πᾶσι αὖ αἰσθησὶν ἢ ψυχῇ μόνῃ ἡσυχαστοὺς αὐτῶν. κτήματα τῶν κτηνῶν ἄριστον, μακάριον τῇ ἀληθείᾳ παρεχόμενον τὸν ἀνθρώπον. ὡς γὰρ ἀρχὴ μηδενὸς μὲν ὁρέσασθαι τῶν ὅτι ἐφ' ἡμῖν ὡς δὲ ὁρέσασθαι, τῶν τυχάνειν· ἀλλὰ καὶ ὡς ὅπως ἐφίεσθαι, ταῦτα αὐτῶν λαμβάνειν παρὰ τῆς θεῆς· πῶς ἔστι ἡ πολυκτημῶν, καὶ πωγκτημῶν, ἡσυχῶν. ἔστι ἔχοντες αἰώνιον, πῶς ἡμῖν; τῶ αἰσθησὶν, φησὶ, δοθήσεται· καὶ τῶ κτήσονται αἰσθησὶν. εἰ μὴ δὲν δόξῃ τῶν ὅτι, πᾶσι τῶν θεοσεβῶν γίνεται.

Ὅτι καλὸν ἐφόδιον Χριστιανῶν ἡ εὐτέλεια.

ζ.

ΤΡΙΤΗ δὲ εἰς ἡδονὰς ἀλωμένη, χαλεπὴν ἀνθρώποις ναύαγον γίνεσθαι. ἀλλότριον γὰρ τῆς ἀληθείας φιλοκαλίας καὶ τῶν ἀσείων ἡδονῶν, ὡς οὗτ' αὖ καὶ ἀκλῆς τῶν πολλῶν βίος. Φύσις γὰρ ὁ ἀνθρώπου ὑψηλόν ἐστι ζῶν καὶ γαῦρον, καὶ τῆς καλῆς ζητητικῆς, ἀπὸ μόνου δημιουργήμα· ὁ δὲ ὅτι κατέστρεψε αὐτὸν βίος, ἀσπνός τε καὶ ἐπινειδὶς, καὶ εἰδεχθὴς καὶ καταγέλας. ἀλλότριώτατον ἢ τῆς θείας φύσεως ἡ φιληδοσία. ὅμοιοι μὲν στείδασι πρὸς σπασμοῖς, ὅμοιοι δὲ πρὸς οὐκ καὶ πρὸς τῶν ὁρέσασθαι. τὸ γὰρ τῶν ἡδονῶν νομίζειν ἀγαθόν, ἀπρόκαλίας ἐστὶ πτελίας. φιλοπαλῆς δὲ ἐξίστησι τῆς ὁρέσασθαι τοῦ ἀνθρώπου, ἀπερυθρίαν πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἀναπείθεσθαι. εἰ μὴ μόνον ἔχῃ διώσασθαι, καθάπερ θηρίον, τῶ φαγεῖν παταγδαπὰ, καὶ πίνειν ὡσπύτως, καὶ ἀφροδισίων πᾶσι πάντως παρέχειν παλαιομυθίαν. ἀλλὰ τῶ ἀπαναίτια τῶ βασιλείαν τῆς θεῆς κληρονομεῖ. πᾶσι τοῖνυν τῶ τοσούτω παρασκιάζον ὅψα, ἢ ἵνα μίαν παλαιομυθίαν κατέστρεψε; τ' ἀπάθαρτον τ' κασιμαρτίας οἱ κερῶνες ἐλέγχουσιν, εἰς οὓς δόποτι οὐσιν ἡμῶν αἱ κατέστρεψε τ' δαιτὸς τῶ λείψανον. πᾶσι δαιτὸς οἰνοχόες τῶ τοσούτω συναγείρουσι, μὴ κύλικι παλαιομυθίαν διώσασθαι; πᾶσι δαιτὸς ἐσθίων τῶς κισσῶν; τῶ χυσοῖα δὲ πᾶσι; καὶ τῶ κέσμα πᾶσι; λαποδύταις ἢ αὐτῶ καὶ κακῶν παρὰσκιάζον, καὶ τοῖς λίχνος ὀφθαλμοῖς. Ελεημοσύνη ἢ καὶ πᾶσι μὴ ἐκλειπτόσασθαι, φησὶν ἡ γραφή. ἰδὲ γὰρ, καὶ τὸν Θεοῦ τῶν ἡλίων, καλὸν ὑποδείγμα.

τὸ ὑποδείγμα ἔχοντες· ὅτι ἐκάθισεν ὑπὸ τῶν ῥαμνῶν, καὶ ὁ ἄγγελος αὐτῶν κομίζει τροφάς· ἐγκυφίαν κρείθους ἰδὲ, καὶ παλάκης ὑδατος. τοῖσιν ἄρσεν αὐτῶν κύριος ἐπέμψεν. ἡμῖν ἄρα ἀνάγκη πρὸς ἀλήθειαν ὁδοπορεῖν, εὐζώνους γινέσθαι. Μὴ βασιλεύει γὰρ, εἰπὼν ὁ κύριος, βαλλάντων· μὴ πῆραν· μὴ δὲ ὑποδῆμα. τῶ τῶ, μὴ πᾶσι κτήσασθαι, τ' ἐν βαλλάντι μόνον ἡσυχαστοὺς ἔχοντες· μὴ τῶ δόποτι καὶ παλαιομυθίαν τῶς ἰδίας, ὡς ἐν πῆρα παρὰ τῶν μόνον τ' ἀπὸρον· ἀλλὰ καὶ τῶς δεομένους κρινώσασθαι. μὴ ὑποδύναται καὶ οἰκίτης πολυπραγμονεῖτε· οἵπνες ὑποδῆματα τῶς πορείας τῶν παλαιῶν, ἀχθοφοροῦντες, ἀλλήλοισι εἰρήνην. δόποτι πῆρον ἐν τῶ σκιδῶν τῶ παλαιομυθίαν, καὶ τὰ ἀσπνὰ καὶ τὰ χυσοῖα ἐκπώμαλα, καὶ τὸν ὄχλον τῶ οἰκίαν· καλὰς καὶ σεμνὰς παρὰ τῶ παιδαγωγῶν σωπαδὲς αὐτῶν καὶ εὐτέλειαν παρὰ λαοῦ καὶ καὶ δὴ βαδιστέον εὐαριστῶς τῶ λόγῳ· καὶ γυνή τῶ παρὰ καὶ τῶ κτήνα· ὅτι ἄχθος ἐστὶν ὁ οἶκος, συμμεθίστασθαι μαθῶν ὁδοπορεῖν σώφρονι. σελτίον δὲ καὶ τῶν φίλων γυναικῶν, τῶν παρὰ παλαιῶν, ὁδοπορεῖν. καλὸν ἐφόδιον τ' εἰς ἄλλαν πορείαν, εὐτέλειαν ὅτι φερόμενος μὴ σπνότητι σώφρονι. μέτρον δὲ, καθάπερ ὁ πᾶσι ὑποδῆμα, ἔστω καὶ τῶ κτήσεως ἐκάστω, τῶ σῶμα. τ' δὴ παρὰ τῶν, ἀλλὰ φασὶν ὅτι, καὶ τὰ ἐπιπᾶσι τῶ παλαιῶν, ἄχθος ἐστὶν, καὶ κέσμος τῶ σῶμα. καὶ δὲ τ' ἀναβάσκειν βιαζόμενον εἰς τῶς οὐρανούς, καλὴν βακίαν τῶν εὐεργεσιῶν παρὰ φέρειν· καὶ τοῖς θλιβομένοις μεταδιδώσκει, τ' ἀληθῆς ἀναπαύσεως μεταλαμβάνειν. ὁμοιοῦται γὰρ ἡ γραφή, ὡς ἄρα λυτὸν ἐστὶν ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἰδίος πᾶσι τῶ τῶ τῶ, εἰ μὴ πᾶσι, μεταδόσθαι σῶσθαι. καθάπερ γὰρ τῶ φρεάτων, ὅτι πᾶσι βρύνειν, ἀπαντρώμενα, εἰς τὸ δέχαϊον ἀναπηδύει μέτρον· ἔστω ἡ μεταδόσις, ἀγαθὴ φιλάνθρωπίας ἀρχὴς καὶ πηγῆ, κρινώσασθαι τοῖς διψῶσι [τῶ] πᾶσι, αὐτῶν πᾶσι καὶ πᾶσι λαταῖ· ὅτι τῶν θηλαζόμενων καὶ βαλλομένων μαθῶν, ὅτι πᾶσι εἰσὶν τὸ γάλα. ἀνευδὴς γὰρ ὁ τῶ παντοκράτορα θεὸν λόγον ἔχων, καὶ ἔδενος ὡς καὶ τῶ δόποτι πᾶσι κτήσις γὰρ ὁ λόγος ἀνευδὴς, καὶ εὐπρίας ἀπάσης αἰτῶν. εἰ δὲ πᾶσι φαίη εὐαριστῶς πολλὰς ἀρτῶν πωρῶμενον δικασμόν, πᾶσι μὲν τῶ, καὶ ἐνθα ὅτι ἄλλος δικασμός.

» ἀναγνώτω δὲ ὁμῶς καὶ αἴνο· Οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ δίκαιος, ἀλλ' ἐν τῷ ῥήματι πο-  
 » ρεύ· ὅς ἐστιν ἄρτος ἀληθινός, ἅρις οὐρανῶν. σὺκ ἄρα πρὶ [ὁ] ἀγαθὸς αἰὲρ ἅπρ, ἕως αὐ-  
 ἔχη σώαν τὴν πρὸς θεὸν ὁμολογίαν. παρέστι μὲν γὰρ αὐτῷ αἰτεῖσθαι καὶ λαμβάνειν ὡς αὐτὸς δεῖται,  
 περὶ δ' πατρὸς τ' ὅλων, καὶ τ' ἰδίων δόξα λαύειν, εἰ φυλάτῃ τ' ἰόν· παρέστι γὰρ καὶ τῷ, μηδὲ μίαν  
 ἐνδείαν αἰδομένης. ὁ παιδαγωγὸς ἡμῶν ἔτ' λόγῳ, τ' παλῶν ἡμῶν δίδωσι καὶ παλῶν· ἐ-  
 φθόνῳ τ' ἀνευδεις κτωμένοις δι' αὐτὰ· ὁ τῶν ἔχων τ' παλῶν, βασιλείαν κληρονομήσει θεῷ.

» Ὅτι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ἐποδείγματα, μέγιστον μέρῳ τῆς ὁρθῆς ἐστὶ  
 διδασκαλίας.

Εἰ δὲ τις ὑμῶν φεύγειται διὰ πέλους τρυφῆν, εὐπλεία πθινύμενος, μελετήσῃ ῥᾶν τὰς ἀ- 10  
 κησίους ἐπομένους πόνους, πᾶς ἐκείνης θλίψεως γυμνάσμα ἰσχυρῶς ποιῶμεν διωγμῶν·  
 ὅπου εἰς αἰαγκαμὲς ἔλθῃ πόνους, καὶ φόβους, καὶ λύπας, σὺκ ἀμελέτητος ὡς καρτερῶν. διὰ τῶν  
 τῶν πατρὶδα ὅτι γῆς σὺκ ἔχομεν· ὡς αὐτὸς καταφρονοῖμεν τ' ὀπιγείων κτημάτων. παλαιωτάτη γὰρ  
 ἡ εὐπλεία, ἐξιστάσθαι ἀνελλιπέσι δαπάναις, καὶ εἰς ἀχρῆ, εἰς ὅσον χρεῖ, πλεῖσθαι προσηκόντως·  
 πλεῖον γὰρ τὰ δαπάνημα. ὅπως μὲν ἐν συμβιωτικῇ αἰδρὶ τὴν γυναικά, ἐπεὶ αὐτῆς, καὶ  
 οἰκείας, καὶ οἰκετῶν χρήσεως· πρὸς δὲ καὶ τῆς ὥρας τῆς γαίμου, καὶ τῶν ὅσα γυναιξὶ ἀρμό-  
 ζει, ἐν τῷ γαμικῷ διεξιμένῳ λόγῳ· ἀγὰρ ἀρμόδια πρὸς παιδαγωγίαν, ταῦτα ἡμῖν νῦν παρα-  
 σταμόνα ἐν ἐπογραφῇς μέρει, παρασημασμένοις Χριστιανῶν τὴν βίον· καὶ δὴ τὰ μὲν παλαιὰ  
 ἤδη λέλεκται, καὶ πεπαιδαγωγῆται· ὅ γ' ἐπὶ λοιπὸν, ἐποθησόμεθα. καὶ γὰρ μικρὰ ῥοπή εἰς σωτη-  
 » ρίαν τὰ ἐποδείγματα. ὅρα, Φησὶν ἡ τραγωδία, Οδυσσεὺς ἄλοχον ἐκατίκτανε 20  
 » μαχῶν· οὐ γὰρ ἐπεράμει πόσι· Μένει δ' ἐν οἴκῳ ὑγιὲς εὐνασέμεν. ἐνεδίξων τις  
 μοιχείαν ἀσελγῆ, καλῶς εἰκόνα σωφροσύνης εἰδείκνυεν Φιλανδρίαν. τὰς δὲ εἰλωτὰς οἰκέ-  
 τας, οἰκετῶν ὀνομά εἰσιν οἱ εἰλωτῆς, οἱ Λακεδαιμόνιοι μεθύειν αἰαγκαζόντες, εἰδείκνυν σφί-  
 σιν αὐτοῖς τῆς μέτης τὰ ἔργα, σωφρονούσιν ἐν θεραπείας καὶ διορθώσεως μέρει. παραφυ-  
 λάττοντες δ' οὐδὲ τὴν ὁκείων ἀχρημοσύνην, ὡς μὴ πεπείσθαι αὐτοὶ τῆς ὁμοίαις καταγνώσε-  
 σιν, ἐπαυδύνον· τ' ἐπὶ ἐκείνῳ τῶν μεθύνοντων εἰς τὸ αὐτῶν ἀναμάρτητον ὡφελούμενοι. τῶν γὰρ  
 ἀνθρώπων, οἱ μὲν, διδαχθέντες ἐσώθησαν· οἱ δὲ, αὐτοδιδάκτως ἢ ἐξήλωσαν ἢ ἐζητήσαν· ἀρετῶν.  
 » Κεῖν μὲν πανάρετος, ὅς αὐτὸς πάντα νοήσῃ. Αὐτὸς ἐστὶν Ἀβραάμ, ὁ ζήτησας τὸν θεόν.  
 » Εὐδλὸς δ' αὐτὸς κακῆτος, ὅς ἐν ἐπὶ πᾶσι πῆγται. οὗτοι εἰσιν οἱ μαθηταί, οἱ πεπείσθαι τῷ λόγῳ·  
 διὰ τῶν, ὁ μὲν, ἤκουσεν φίλῳ· οἱ δὲ, δόξοιτο· ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν θεόν, ὁ μὲν, πολυπραγμο- 30  
 νῶν· οἱ δὲ, κηρύσσοντες· λαοὶ δὲ, ἀμφω· ἀμφοῖν δὲ τῶν οἱ ἀκροατῶν· ὁ μὲν, ὡφελούμεν·  
 διὰ τῶν ζήτησιν· ὁ γὰρ, σωζόμενος διὰ τῶν εὐρεσιν.  
 » Ὅς δὲ περὶ αὐτὸς νοήσῃ, μὴτ' ἄλλῃ ἀκῶν, ἐν θυμῷ βάλλεται· ὅ δ' αὐτὸς ἀχρῆ· αἰὲρ.  
 λαὸς ἄλλος ἐστὶν ἐθνικός, ἀχρῆς· ἔτ' ὁ λαὸς, ὁ μὴ Χριστῷ ἐπόμεν· πολυπρόπως δὲ ὁμῶς  
 ὡφελῶν ὁ παιδαγωγός, ὁ Φιλάνθρωπος, τὰ μὲν, παρήνευσεν, τὰ δὲ, καὶ ὠκείσιν· τὸ δὲ καὶ, ἄλ-  
 λων ἀμαρτανόων, τὸ αἰχῶν αὐτῶν ἐπέδειξεν ἡμῖν, καὶ τὴν ὅτι τέτω πτωρίαν, ψυχῶν  
 77 γῶν τε ἅμα καὶ νοουθετῶν, ἐφανέρωσε, Φιλάνθρωπον δόξα τῶν τῆς κακίας μηχανώμα-  
 ν· διὰ τῆς τῶν προσηκόντων ἐνδείξεως· δι' ὧν εἰκόνων σαφές ἐστι τὰς μὲν, ἐπαυσεν, κακῶς  
 διὰ πῆγται· τὰς γὰρ, τὰ ἴσα τολμῶντας, ἐκώλυσε· ἄλλως εἰς ἐπομονὴν ἐθεμελίωσεν· ἐπὶ  
 ἐπαυσε κακίας· τὰς δὲ καὶ ἰάσας, τῇ τῶν ὁμοίου θεωρίᾳ μεταγινόμενης ὅτι τὸ βέλπον. τίς γὰρ 40  
 σὺκ ἀντιπαραφυλάξας, ἐπόμεν· τῷ καθ' ὁδόν· εἴτα μὲν τοῖς τῶν προπύρου εἰς βόθρον ἐμπε-  
 σὺντ, μὴ καὶ δόξα κλίνει τὸν ἴσον κίνδυνον, τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἀμαρτίας φυλάξας·  
 τίς δαὲ αὐτοῖς ἀσκητῆς ὡν, καταμαθὼν τῆς φιλοδοξίας τὴν ὁδόν, καὶ τὸ ἐπαθλὸν ἰδὼν τ' ὡς  
 αὐτὸς ἀγωνιστὴν ἐληφότα, σὺκ ὅτι τὸν ἐφάνον ἔπαυ. καὶ αὐτὸς μιμνήμενος τ' πρὸς εὐπρον;  
 πολλὰ τοιαῦτα τ' θεϊκῆς σοφίας αἱ εἰκόνες· ἐνὸς γὰρ ἐποδείγματος μνησθήσεται, καὶ διὰ βρα-  
 χείων παραστήσεται· τὸ σοδομῶν πῦθος, κρίσις μὲν, ἀδικήσας· παιδαγωγία γὰρ, ἀκῶσιν.  
 οἱ σοδομῶν, ἐπὶ πολλῆς τρυφῆς ἐξοκέλαντες εἰς ἀσελγῆν, μοιχεύοντες μὲν ἀδελφῶν, περὶ  
 παιδικὰ ἐκμανῶς ἐπιοιμένοι· ἐπὶ αὐτὸν αὐτὸς ὡς ἀντιπρόπτης λόγῳ· ὃν σὺκ ἐπὶ λαθεῖν ἀνόσια  
 δρῶντας· καὶ ἐπὶ ἐπὶ ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ αὐτῶν ὁ ἀχρῆς τ' ἀνθρωπότητ' φυλάξ· δόξα τῆς  
 πῶν γὰρ ἡμᾶς τ' μιμήσεως τῆς ἐκείνων, πρὸς σωφροσύνην τὴν αὐτῶν παιδαγωγῶν, πῶν τοῖς ἀ- 50  
 μαρτωλοῖς ὀπιγείων, ὡς μὴ τὸ ἀτιμώρητον τ' ἀκαλασίας, ἀδελφῶν ὀπιγείων πρὸς λάβη, κα-  
 ταφλεγνύει πρὸς ταῖς τὰς σοδομά· ὀλίγον τὴν τῶν φρονίμου πυρὸς ἐκείνῃ, ὅτι τὴν ἀκαλασίαν  
 ἐκείνῃ.

ἐποχέον· ὡς μὴ ἀπὸ λαοῦ αὐτῶν τ' ἄλγυνον γινόμενον, πλατείαις ἀναπείτῃ κλισιάδας τοῖς εἰς  
 ἡδυπαθείαι φερομένοις. γέρονε πίνω ἡ Σοδομιτῶν δικαία τιμωρία, τ' εὐλογίῃς τοῖς ἀνθρώ-  
 πους σὺ τηρεῖας ἐκόν. οἱ γὰρ μὴ πᾶ ὅμοια τοῖς κεκλασμένοις ἀμαρτήσαντες, ἔτι μὴ ὁμοίαν ποτὶ  
 τοῖς ἀμαρτωλοῖς ὑποχρῶν δίκην· τῷ μὴ ἀμαρτεῖν, τ' μὴ παθεῖν πεφυλαγμένοι. Εἰδέναι γὰρ  
 ὑμᾶς. Φησὶν ὁ Ἰάδας, βέλομεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέχθη ἵκελ' αἰνέσει λαὸν σώσας, π' οὐδ' ἐπὶ τῶν  
 μὴ πιστεύουσας, ἀπώλειον· ἀγγέλλας περὶ τῶν μὴ τηρήσας τὴν ἐαυτῶν δόξαν, ἀλλὰ ἀπολι-  
 πύας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον ἀγχιῶν ἀγ-  
 γέλων πετήρηκεν. καὶ κτ' μικρὸν διδασκαλικῶς ἐκτίθηται πρὸς ἐκθρόνιστον κρίνοντων. Οὐαὶ  
 αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ ἧς καὶ ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάτῃ τῆς βαλαὰμ ἐξεχύθησαν, ἐπὶ τῇ αἰτιολογίᾳ  
 20 τῆς Κερὶ ἀπώλειαν· τῶν γὰρ μὴ διωαμένων ἐξέσταν ὑποθέσεις φέρειν, ὁ φόβος μὴ ἐξυβρίζην Διᾶ-  
 τηρῇ. Διὰ τῆς γὰρ αἰ καλῆς καὶ αἰ ἀπῆλαι· ἵνα θεῖσαι τις δίκας, ἔτι ἀμαρτάνειν ἀποχώμε-  
 θαι. ἔχω σοι φιλοκρομίας καλῆς διηγήσεσθαι, καὶ φιλοδοξίας τιμωρίας, σὺν ἀκρασίας μό-  
 ρον· πρὸς δὲ, καὶ τῆς ὁδοῦ πλάτῃ κακῶ φρονίας παραγέσθαι βλασφημίας· ἐν αἷς, Διὰ τῆς Φο-  
 βῆς, ὁ λόγος ἀνείργη τῶν ἀδικημάτων. ἀλλὰ γὰρ φειδόμενός τῶ μήκους τῆς σωτῆρος γαλῆς,  
 30 τῆς ἐξῆς τῆς παιδαγωγῆς πρὸς αἰνέσας· ἵνα δὲ φυλάξῃς τὴν ἀπῆλαν.

Τίνος ἔνεκεν τὸ λυτὸν παραληπτόν.

θ.

ΒΑΛΑΝΕΙΟΥ πίνω, ἐντύχει γὰρ ἀπετρέπῃ λέγων, πῶς αἰεὶ εἰσὶν αἰτίαι, καθ' ἃς ἐπ'  
 αὐτὸ παραγινόμεθα· ἡ γὰρ κατὰ ἐρότησιν ἔνεκα, ἡ αἰτίας, ἡ ὑγιείας, ἡ πλῶτον, ἡ δονῆς. ἡ-  
 20 δοῆς μὲν ἔν ἔνεκα λῆσαι καὶ παραπεμπτόν· ἄρδην γὰρ τὴν αἰαίχωντον ἡδονὴν ἐκκοπήειν· πα-  
 ραληπτόν δὲ τὸ λυτὸν, ἔτι μὲν γινώσκει, κατὰ ἐρότησιν ἔνεκεν, καὶ ὑγιείας· ὑγιείας δὲ μόνως,  
 ἀνδράσι. περὶ τὸν δὲ τῆς αἰτίας· ἔξον δὲ καὶ ἄλλως παραμυθεῖσθαι τὸ κατὰ σκληρὸν ὑπὸ  
 πρῶτος. αἱ δὲ τῆς βαλανείου σωεῖς χρήσεις, κατὰ τῶν δυνάμεως, καὶ τῶν φυσικῶν χαλῶσι  
 τόνους· πολλὰς γὰρ ἐκλύσας ἀγχοῖς, ἐλαιοθυμίας. τρέπον γὰρ πῖνα πίνει τὰ σώματα, ὡς περ  
 τὰ δένδρα, ἔτι μόνον τῷ σώματι, ἀλλὰ καὶ τῇ δι' ὅλου τῆς σώματος κτ' τὸ λυτὸν, ὡς φασὶ, προ-  
 ποῖα. περὶ τὸν δὲ τῶν πολλὰς, ἐπὶ τῶν ἐμβάσις εἰς τὰ ὑδατῶν, τὴν διψῶν ἡκέ-  
 σοντ. εἰ μὴ ἔν πρὸς τὸ ὕδατος, ἡ δὲ σφᾶς ἐκλυτὸν αἰτῇ· ἀνθρωπογενεῖα ἐκάλαν  
 αὐτὰ οἱ παλαιοὶ· ἐπεὶ γὰρ τὸν ἡ πρὸς ἡν ἡ ἀποσπέντα καὶ τὰ σώματα, καὶ πρὸς ἡν ἡ ἀναγκάζει κα-  
 30 θεῖσιν, καὶ τὰ αὐτὰ τῷ σπέρμῳ, μαλακομένης τῇ θερμότητι τῆς σαρκὸς· ἐντύχει οἷον τὸ βα-  
 λανῆος καὶ τῆς σωματικῆς τῆς ψυχῆς δεόμεθα. οὐδὲ μὲν ἐκάστοτε λουτὸν· ἀλλ', ὅτε ἐλατὶον πρὸς  
 αἷμα, ἡ αὐτῆς ἀγχοῖς, παλαιότερον τὸ βαλανεῖον. καὶ μὲν κτ' τὴν τῆς σώματος ἡλικίας, 78  
 καὶ ἔτις τὴν ὥραν· οὐ γὰρ πρὶν αἱ εἰς, οὐδὲ αἱ ἐν ὀνύχῃ, ὡς οἱ παῖδες σοφοὶ ὁμολογῶσιν.  
 ἡμῖν δὲ δότις ἡ συμμετρία· τὴν πανταχῇ βοήθην ὁππότε καλῶμεθα τῷ βίῳ. οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν ἐν-  
 διατριπτόν τῷ βαλανεῖῳ, ὡς δεῖσθαι χειραγωγῶ· ἐδὲ συνεχῶς καὶ πολλὰς ἡμέρας λῆσας  
 κατὰ περὶ εἰς ἀγχοῖς γαμίζοντες. ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ πλεόνων οἰκετῶν κατὰ τοῖς εἰσιν, ἐξυβρίζην ἐστὶν  
 εἰς τῶν πλησίον, πλεονεκτῶντας τῇ τρυφῇ· καὶ σωθέναι μὴ ἐθελόντων, ὡς κοινὸν ὁππότες εἶναι  
 τῶν λυομένων τὸ βαλανεῖον δεῖν. λῆσας δὲ δεῖ, μάλιστα μὲν τὴν ψυχὴν, καθαρῶς λόγῳ· καὶ  
 τὸ σῶμα δὲ ἐστ' ὅτε, Διὰ τὴν αἴσιν, τὴν ὁππότες ἐκλυτὸν αἰτῇ· οὐ μὲν ἀλλ' ἐστ' ὅτε καὶ ὑπεκ-  
 λύνει τῶν καμάτων. Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν γεαμματαὶς καὶ φαρμακοῖς ὑπεκκριπῇ, Φησὶν ὁ κύριος· ὅτι  
 40 ὅμοιοι ἐστὶ τὰ φοῖς κεκοιμημένοις. ἐξωθεν ὁ τὰς φῶς φαίνεται ὡς ὅτι· ἐνδον δὲ γίμει ὅς ἐστιν  
 κρῶν, καὶ πρὸς ἀκαθαρσίας. καὶ πάλιν πρὸς αὐτοῖς Φησὶν· Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἐξωτὸν  
 ποτηρίου καὶ τὸ παροῦσιν· ἐνδοθεν δὲ γίμεισιν ἀκαθαρσίας. κατὰ τὸν πρῶτον τὸ ἐνδον τῆς  
 ποτηρίου, ἵνα γινώσκῃ καὶ τὸ ἐξωθεν καθαρὸν. τὸ μὲν ἔν ἄριστον λυτὸν, τὴν ψυχῆς ἀποσμήχει  
 τὸ ῥύπον, καὶ ἐστὶ πρὸς μαλὶκόν· ἐφ' οὗ Διὰ τὴν ὁδὸν ἡ πρὸς φητεία λέγῃ· Εκπλυνεῖ κύριος τὸ ῥύ-  
 50 πον τῆς ὁδῶν καὶ τῶν θυγατέρων Ἰσραὴλ· καὶ καθαρεύει τὸ αἷμα ἐκ μέσου αὐτῶν, τὸ αἷμα τῆς ἀνο-  
 μίας, καὶ τῶν πρὸς φητῶν τῶν φόνων. καὶ τὸν τρόπον τῆς καθαρῆς ἐπὶ γὰρ ὁ λόγος, ἀπὸ τῶν  
 ἐν πνεύματι κρίσεως, καὶ ἐν πνεύματι καύσεως. τὸ δὲ τῆς σώματος, τὸ σαρκεπὸν, καὶ Διὰ τὸ  
 νεύματι δὲ ἀποπληρῶται· κατὰ περὶ ἐν ἀγχοῖς πολλὰς γίνεσθαι, ὅπως βαλανεῖον σὺν ἐστίν.

Ὅτι καὶ γυμνάσια ἐκκριτέον, τοῖς κτ' λόγον βιβλίου.

ι.

30

ΜΕΙΡΑΚΙΟΙΣ δὲ γυμνάσιον δότις, καὶ βαλανεῖον παρῇ. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πρὸς ἀν-  
 δράσι παρῇ μάλιστα, πρὸ τῶν λουτρῶν ἐγκρίναι οὐ φαῦλον ἴσως· ἐχόντες πρὸς γένησιν τῆς



νέοις πρὸς ὑγίαν· σπουδὴν τε καὶ φιλοπμίαν ἐνπιθέτω, ἔτι εὐεξίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ψυχῇ  
 ὁππότε μελίσσεται. ὁ δὲ γινόμενον ἀνδρῶν τῶν κρείττωνων ἔργων δόξα ἄδωται, χαλεπὴν καὶ οὐκ ἀλυσί-  
 πλες. ἔδδ' ἐν ταῦθα δὲ ὑπεξαίρετον τῆς κτ' τ' σῶμα διαπονήσεως πρὸς γυναικας· ἀλλ' οὐκ  
 ὅτι πάλιν ἐδρόμους παρακλητέον αὐτάς· ταλασιουργία καὶ γυμνασίον, καὶ ἰσχυρία, καὶ τῶ πα-  
 ρασιῶναι τῇ πετρίσῃ, εἰ δέοι. ἐπὶ δὲ αὐτρυγκῶς προσκομίζεν καὶ ἐκ τῆς παμίας πρὸς γυναικας  
 ὡς δεόμεθα· καὶ τῶ μύλῳ προσελθεῖν οὐκ αἰσχρὸν αὐτάς. ἔδδ' μὲν περὶ τῶ ὑψιῶ ἀρχολοῖσθαι,  
 ὅπως θυμῆρες ἢ τάνδρι, ὅνεις οἰκτρῶ χαμετῇ καὶ βοηθῶ. εἰ δὲ καὶ σρωμνὴ ἀναπνέσθαι δι' αὐ-  
 τῆς, καὶ πτόν ὀρέξαι διψῶντι τῶ γεραμνησῇ, καὶ ὄψον παραθεῖναι, εὐαχημονέσθαι μὲν τ' αὐτῶ, καὶ  
 εἰς σῶφρονα ὑγίαν γυμνασθεῖν, τὴν πιαύτην γυναικα ὁ παιδαγωγὸς δόξασθαι· ἢ τὸς πη-  
 22 χεις ἐκπνέει εἰς τὰ χρήσιμα· τὰς χεῖρας δὲ αὐτῆς ἐρεῖδε· εἰς ἀτρακίον· χεῖρας δὲ αὐτῆς διώκει· 10  
 23 ξεν πίνη· καρπὸν δὲ ἐξέτνε πτωχῶν· τὴν μάλιστα διακονίαν οὐκ ἐπηχύνῃ, ζηλώσασθαι Σάρ-  
 24 ραν, ὑπευργῆσαι τοῖς ὁδοιπόροις, εἰπὲν γὰρ αὐτῇ ὁ Αβραάμ· Σπύσον ἐφύρασαν τέρα μέτρα σπι-  
 25 δάλεως· καὶ πῖπσον ἐγκρυφίας. Ραχὴλ δὲ, ἡ θυγάτηρ Λάβαν, ἤρχετο, Φησί, καὶ τῶ πατρὸς αὐτῆς.  
 26 καὶ οὐκ ἤρκει ταῦτα, ἀλλὰ τὴν ἀτυφίαν ἐκδιδάσκων, προσεπύραχεν· αὐτῇ  
 27 γὰρ ἔδοσκεν τὰ πρὸς αὐτῆς. καὶ μυρία ὅσα αἰ γράφαι ὀρέχουσιν, εὐπλείας ἄμα  
 καὶ αὐτρυγίας, πρὸς δὲ, καὶ γυμνασίον ὑποδείγμαται· αὐτῶν δὲ οἱ μὲν, γυμνοὶ, ἐπάλης  
 μεπρόντων· οἱ δὲ, καὶ σφαῖρῃ τῇ μικρᾷ παίζοντων, τὴν Φενίνδα παιδίαν ἐπὶ ἡλῶ μάλισα. ἄλ-  
 28 λοις, ὁ περὶ αὐτῆς αὐτάρκης, ἀχρόνδε βαδίζουσιν, ἢ εἰς ἄστυ καπνῶσιν. εἰ δὲ καὶ σκαπάνης ἄ-  
 29 ψαντο, οὐκ ἀγνὸς τῶ παρὲμπρόμα οἰκονομικὸν γυμνασίον γεραμνησῇ. ἀλλὰ γὰρ, μικρᾷ  
 δέον, ἐλατὸν με εἰπὲν ὁ Πιπτακὸς ἐκείνος, ὅτι ἦλθεν ὁ Μιτυλναῖον βασιλεὺς, ἐνεργῶ γυμνα- 20  
 σίῳ χρώμενος. καλὸν δὲ καὶ ὕδωρ ἀνιμῆσαι δι' αὐτῶ, καὶ ξύλα διαπνέειν, οἷς αὐτοῖς χρεῖσται.  
 30 ἰακῶς δὲ ἐπιμνησεν τὰ πρὸς αὐτῆς Λάβαν, τὰ ὑπολειφθέντα· σημεῖον ἔχων βασιλικόν, ῥάβδον  
 στυρακίνην· ἐναλλὰ ἔπειν μελετώσας διακονίας ξύλου ὅτι βέλιον τὴν φύσιν. πολλοῖς δὲ ἐδδ' ὅτι  
 καὶ τῶ γεγνησὶν ἀναγνώσεως, γυμνασίον ἐστίν. καὶ δὴ τὰ γε καὶ κτ' πάλιν, ἢ ἐνεκρίναμεν, εἰ  
 79 μὴ Φιλονεικίας ἀχρήστῃ παραλαμβανέσθω χαλεπὴν, εἰς δὲ ἰδρώτων ἀνδρῶν ἐκκρίσας· καὶ οὐπ-  
 γε πὲν τυχὸν διαπονήσει, τὸ ὁππότε κινῶν αὐτῆς· τὰ δὲ ἀπὸ ὀρῆς πάλης ἀπ' αὐχένων καὶ  
 χερῶν καὶ πλῶρων ἐξελησέως· κοσμιωδέστερα γὰρ καὶ ἀνδρῶδεστερα μετ' εὐαχίμων· ῥώ-  
 80 μης ἢ τοιαύτη διαπονήσις, ὑγίαν ἐνεκεν εὐχρηστῇ καὶ ὀνησιφόρῃ παραλαμβανόμενῃ· οἱ δὲ ἄλ-  
 81 λοι λοιπὸν, οἱ γυμναστικῆς οὐκ ἐλπίστων ἐστίων μελέτῃ καταγγέλλοντες. πανταχῶς δὲ τῶ  
 μέτρον στυρακίον. ὡς γὰρ νόμους στίων ἡγεῖσθαι ἄρξον, ἔτως τὸ ὑπὲρ τὸ μέτρον ποιεῖν, καὶ 30  
 κάκισον, καὶ καπνῶδες, ἐνοσποῖον. οὐτ' ἔν παντάπασιν ἄχρον εἶναι καὶ· ἔδδ' μὲν πανταπῶς  
 ὁππότενον. καθάπερ γὰρ ὁππότε τροφῆς διεξελθὺνταμεν, παραπλησίως ἐν πᾶσι, ἐπὶ πανταχῶς, καὶ  
 πρὸς ἡδυπάθειαν περὶ αὐτῶν ἐκκόλασθαι καὶ διαίταν, ἔτ' αὐτῶς τὴν ἐναντίαν τὴν ἀκρατον  
 αἰδῶ τὴν μετὰ τῶν ἐμμελῶν τε ἐσῶφρονα, καὶ καθαράν ἐκατέρως κακίας, τρυφῆς  
 τε καὶ φειδώλιας. ἦδη δὲ, ὡς καὶ πρὸς αὐτῶν εἰρήκαμεν, αὐτῶν ἢ αὐτάρκεια γυμνασίον· καὶ τὸ  
 ὑποδύσασθαι πᾶσι αὐτῶν αὐτῶ, καὶ τὸ δόπον ὑφαισθαι τὸ πόδε· πρὸς δὲ, καὶ τὸ ἀληλιμμένον λί-  
 82 πᾶ ἀνατρέψαι αὐτόν· τὸ δὲ, καὶ τὴν ἀμειβὴν τὴν ἴστω ἀνταποδέναι τῶ τρέψαντι ἐναλλάξ· καὶ  
 τῶ δικοσμοῦ ἐστὶ κοινωτικῆς τὸ γυμνασίον. καὶ παραδραβεῖν φίλῳ νοσῶντι, καὶ ὑπευργῆσαι  
 83 μὴ δυναμένῳ, καὶ παραθεῖναι δεομένῳ. καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς, Φησί, Αβραάμ τοῖς τρισὶν ἄ-  
 84 ρισιν, ὑπὸ τὸ δένδρον, καὶ παρέστη ἐδίδωκεν αὐτοῖς. καὶ ἡ ἀλέια, ὡς τῶ Πέτρῳ, ἐκ πολλῆς δὲ  
 τῶν ἀναγκαίων τῶν ἐν λόγῳ μαθημάτων ἀρξομεν. αὐτῇ δὲ βελτίων ἢ ἄρα, ἢ ἐχαρίσται ὁ  
 κύριος τῶ μαθητῇ, καθάπερ ἰχθύς διαῖταται, ἀνθρώπος ἀλίσυεν διδάσας.

Επιδρομὴ κεφαλαιώδης τῶ δόξας βίου.

ΔΙΑ τῶν καὶ τὸ χρυσοφορεῖν, καὶ τὸ ἐδδῆπ μαλακωτέρα χρῆσθαι, καὶ τέλειον περικεπτόν  
 χαλινωτέον δὲ τὰς ἀλόγους τῶν ὁρμῶν, μὴ εἰς τὸ ἀβροδίατον ἡμᾶς ἐνσέσωσι φέρουσαι, ὑπὸ  
 πολλῆς τ' ἀνέσεως ἐξαργύρασαι. δεῖν γὰρ ἡ τρυφή, εἰς κόρον ἐξοκείλασε, σκιρτήσας, ἐνα-  
 85 χαιτίσαι, καὶ τὴν ἡνίοχον καὶ τὴν παιδαγωγὸν δόξασθαι· ὅς, πρὶν ὦθεν αἰακὸς πᾶσι τὰς ἡνίας, ἄ-  
 86 γη καὶ φέρεται πρὸς σωτηρίαν τῶν ἰππῶν τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἄλλογον μετ' ἐψυχῆς, τὸ περὶ ἡδονᾶς 80  
 καὶ ὀρέξεως ὁππότε γὰρ, καὶ λίθους καὶ χρυσοῖον, καὶ ἐδδῆπ ποικίλῳ, καὶ τὴν ἄλλῳ χυλὸν  
 87 ἐκαθεμύμενον· ἐκείνο μάλιστα ἐν νῶ ἔχοντες τὸ ἐρημένον ἀγίως· τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς  
 ἐθνεσιν

- ἔθνησιν ἔχοντες καλήν· ἵνα ἐν αὐτῇ καταλαλῶσιν ὑμῶν, ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῆ καλῶν ἔργων ἐπο-  
 κλησάμενοι, δοξάσωσι τὸν θεόν. δίδωσιν ἔν ημῖν ὁ παιδαγωγὸς ἐοδηπὶ χρησάτω τῇ λιτῇ· χρῶ-  
 δὲ τῇ λυγρῇ, ὡς πεποιθήκαμεν· ἵνα μὴ τίχνη ποικιλομένη, φύσι δὲ γυνωμένη οἰκισμένοι,  
 πᾶν ὅσον ἀπὸ τῆς λυγρῆς κατὰ ψυχοδόμενον, παρῶσαιμενοι, τὸ μονότροπον καὶ μονο-  
 τρεσάμενον τῆς ἀληθείας ἀσπασώμεθα. ἀβροδίαλον ἐνοειδίζων νεανίδα ὁ Σοφοκλῆς λέγει·  
 Τυνάσσομαι εἰς ἐμπειρίαν ἐοδημασιν. ὡς γὰρ δραπῶτα καὶ ναυτὴ καὶ ἀρχοῖ· ἔτι δὲ  
 καὶ σώφρονός ἐστιν οἰκία γοῆ, ἡ ἀπείρου· καὶ εὐαχέμων, καὶ κατὰ τὴν. παρ' οὗ καὶ ὁ ἐν τῷ  
 νόμῳ πρὸς τὴν λυγρῇ, Διὰ Μαυροῦς περὶ νόμου, τὸ ποικίλον καὶ πολυσκεπν, ἐχ' ὡς ὅσον, ἀ-  
 πωθήσῃ, τὸ ποικίλον καὶ ὁ φῶς φοβίσιν εἰσὶν. τὸν γὰρ μηκέτι διλυθισμένον ποικιλία χρῶ-  
 μάτων, ὅλον δὲ λαλῶν τὴν δὲ ὅλων, δὸς κεφαλῆς ἀκρας ἀχρεῖ πεδῶν ἐχάτων, κατὰρον εἰσα-  
 θέλει· ἵνα καὶ τὸν δὸς τὸν σώματι μετέδωκεν, τὸ ποικίλον ἐπ' αὐτῶν τῆς διανοίας μετέ-  
 μνοι πᾶσι, τὸ ποικίλον καὶ ἀενδείας τῆς ἀληθείας ἀπολύν ἀραπῆσται [χρῶμα]. ὁ δὲ  
 καὶ ἐν τῷ ἔργῳ ἀραπῆσται Μαυροῦς, ὁ πᾶν αἶμας Πλάτων, ὑφ' ὃ ἐκείνῳ δόσε δέχεται. ἡ  
 μὴ πλεονέχον ἐπὶ τῇ γυναικὶ σώφρον· χρῶμα δὲ λαλῶν, περὶ τὴν αὐτὴν ἐν σμενότητι,  
 καὶ ἀλλοθι λέγει. καὶ ἐν ὑφ' ὃ δὲ βάμματι μὴ περὶ φέρειν, ἀλλ' ἡ περὶ τὰ πολέμου κοσμήμα-  
 τα· εἰς τὴν αἶμας ἀραπῆσται καὶ φῶς φοβίσιν κατὰ τὴν λυγρῇ. ὡς ἐν τῇ σμενότητι, ἐχ' ὑπὸ τῷ ὄν-  
 τα τῶν αἰμάτων, παρὸν αἰμασιν, μᾶλλον δὲ δεικνύσι τὴν τῇ δόσε τῆς σμενότητι ὑπερξίν· οἷον,  
 κατὰρον μὲν, πᾶν· εὐχρησὶα δὲ καὶ εὐσφυζία, ὑγίαιαν· ἔτι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ πᾶν αἶμας γοῆ τῇ ἡθους  
 τῇ κατὰ τὴν σμενότητι ἐνδείκνυται. κατὰ τὴν δὲ καὶ ἀφελῆς ἡ σωφροσύνη· ἐπεὶ ἡ μὲν κατὰ τὴν σμενότητι, 80  
 ἐξίς ἐστιν, παρὰ τὴν σμενότητι διαίτης κατὰ τὴν σμενότητι καὶ ἀμειβῶν αἰσχροῖς· ἡ δὲ ἀφελῆς, ἐξίς ἀφαι-  
 ρετικῇ τῶν περὶ τῶν. ἡ δὲ σμενότητι ἐοδῆς, καὶ μάστις ἡ ἀγαθὴ, δόσε τῇ τὸ θερμόν τὸ ἐν τῷ  
 σώματι· ἐχ' ὅτι ἐν αὐτῇ ἐχει τὴν θερμότητι ἡ ἐοδῆς, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐν τῷ σώματι ἐξίς ἐστιν ἀνατρέ-  
 φει, καὶ παρὸν αὐτῇ ἐπ' αὐτῇ· ἐἰ δὲ καὶ ἐμπόσις, συλλαβῶσα αὐτῇ, ἐν αὐτῇ ἐχει· καὶ  
 ἐπ' αὐτῇ θερμότητι, αὐτῇ θερμότητι τὸ σώμα· δι' ὃ καὶ χερμῶν· μάστις πᾶν τῇ χρῆσται.  
 εὐχρησὶα δὲ αὐτῇ· εὐχρησὶα δὲ ἐστὶν ἐξίς ἀπείρου, περὶ δεκτικῇ, περὶ τὸ ἀνελκῶν, ἐξ ἀρκῶν-  
 των ἐς τὸν κατὰ τὴν τὸν ὑγίαν, καὶ μακάριον βίον. κατὰ τὴν δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῇ λιτῇ γοῇ,  
 καὶ τῇ σμενότητι· μαλακώτερα ἢ μᾶλλον ἢ περὶ τὴν ἀνδρῶν· πλεονέχον ἀπὸ τῆς σμενότητι, καὶ διὰ τὴν  
 ῥῆσιν τῇ μαλακότητι. ἔτι δὲ αἱ ἐοδῆς ἀρμόζουσι ἡλικία, περὶ σώματι, τύποις, φύσι, ὅτι  
 τηδεύμασιν. ἐνδύσασθαι γὰρ παγκάλως ἡμῖν ὁ θεὸς δόσε τῇ συμβαλεῖται Χριστὸν ἱεσῶν.  
 30 καὶ τῆς περὶ τὴν σμενότητι μὴ ποιεῖται ἐς ὅτι θυμίας. κωλύει δὲ βιαζομένους τὴν φύσιν ὁ λό-  
 γος, τὰς λογίας τῶν ὁπίων πτεράσαι. Διὰ τὴν γὰρ καὶ τὴν ῥῆσιν· ἵνα δὴ κακῶν πλεονῶν τὸ ἐ-  
 ρημένον· ὡς περὶ ἐν τῷ ἐν ῥῆσιν ὅς, ἔτι γυναικὶ κατὰ τὴν σμενότητι καλῇ. κατὰ τὴν γὰρ, ὡς ἡ γυνή,  
 καὶ κοσμεῖται χρυσίῳ, ἐλάττων ἐστὶν χρυσίῳ· ὁ δὲ ἐλάττων χρυσίῳ, ἐκ ἐκὺρος αὐτῇ. ἀπο-  
 σμῶρον ἢ ὁμολογῶν ἐσόντων καὶ ἡ τῶν αὐτῶν ἡλικία, ὡς ὅτι ἀπὸ τῶν πατρῶν; κατὰ τὴν  
 περὶ τὴν καὶ τὸ χρυσίον μιν αἰνέται τῆς σμῶν τῇ ἀκαθαρσία, τῷ ῥύγχει τὸ φῶς τὸν ἐκ τῆς σμῶν  
 ἔτι δὲ ἀπὸ τῆς αἰνέται τῆς σμῶν τῇ ἀκαθαρσία, τῷ ῥύγχει τὸ φῶς τὸν ἐκ τῆς σμῶν  
 νὸν κατὰ τὴν σμῶν ἀφροδισίων· μολυσμοῖς. δίδωσιν ἔν αὐτῇ δακτύλιον ἐκ χρυσίῳ· ἐδὲ πῦ-  
 τον ἐς κόσμον, ἀλλ' ἐς τὸ δόσε τῇ μιν αὐτῇ φυλακῇ ἀξία· Διὰ τὴν ὅτι μιν αὐτῇ τῆς  
 οἰκουρίας. ἐἰ γὰρ οἱ πάντες ἡσυχῇ παιδαγωγούμενοι, ἐδὲ τῶν σφραγίδων ἐδὲ, ὅτι τῆς ὄντων  
 40 δικαίων καὶ οἰκτιρῶν καὶ δεσποτῶν· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπὸ τῆς σμῶν πολλῶν ἐνδίδωσι ῥοπὴν ἐς ἀδικίαν,  
 σφραγίδων ἐδὲ τῇ. ἀλλ' ἐστὶν οὗ κατὰ τὴν σμῶν τῇ τῶν κατὰ τὴν. καὶ γὰρ ἐδὲ ὅτι συγνῶσται  
 τῇ σμῶν ἐν τῇ σμῶν περὶ τῇ σμῶν, καὶ τῶν ἀνδρῶν Διὰ τὴν δὲ τῇ σμῶν κοσμημέναις.  
 ὅτι δὲ αὐτῇ σμῶν τῇ σμῶν, ἡ περὶ τῇ σμῶν ἀνδρῶν φιλομῖα. ἐγὼ μὲν σμῶν ἐδὲ  
 λόγῳ τὴν σμῶν ἐπὶ τῇ σμῶν αἰσθῆν αὐτῇ, ἐπὶ τῇ σμῶν τῇ σμῶν φιλανδρία σώ-  
 φρονι, βλαστῶν καὶ δικαίῳ φαρμάκῳ πλεονέχον ἀλλ' ἐπεὶ δυστυχῶν βλάσται τὴν ψυχὴν,  
 περὶ τῇ αὐτῇ, ἡ γὰρ σμῶν ἐδὲ τῇ σμῶν, τὰς ἀλόγους ὁρμὰς καὶ ὅτι θυμίας τῶν ἀνδρῶν  
 κατὰ τῇ σμῶν ἡ σμῶν. ἡ σμῶν δὲ αὐτῇ ὅτι τὴν λιτότητα ὑπακτέον, τῇ περὶ τῇ σμῶν τὸ σμῶν  
 φροσύνην ἐδὲ τῇ. τὸ γὰρ σμῶν κατὰ τῇ σμῶν, κατὰ τῇ σμῶν, ἀλλὰ ἀφαιρέσει τῇ σμῶν  
 τῇ σμῶν. κατὰ τῇ σμῶν ἐν τῇ σμῶν, περὶ τῇ σμῶν τῇ σμῶν τῇ σμῶν τῇ σμῶν.  
 50 χαυνότητις ἀδελφείας καὶ κινῶν ἐμποιοῦν ἡδονάς· ὑφ' ὧν ἐπαιρόμεναι καὶ πτερούμεναι,  
 πολλὰς δόσε τῇ τῇ σμῶν. διὸ καὶ συγγενῶν χρῆ τὰς γυναικας κοσμίως, καὶ  
 περὶ τῇ σμῶν τῇ σμῶν, περὶ τῇ σμῶν τῇ σμῶν, περὶ τῇ σμῶν τῇ σμῶν, περὶ τῇ σμῶν τῇ σμῶν.

μετῆς, πεπρωμένης αὐτῆς σφῶν τὸς αἰδράς, πλὴν οἰκουμένην αὐτῆς ὀπτιρεῖται, βοηθοῖς εἰς  
 τῷ δεδομέναις· εἰ δὲ ἄρα δῖοι καὶ ἡμᾶς ἐμπολιτευόμενοι, καὶ ἄλλας πῖνας τῶν κατ' ἀρχὴν  
 διοικουμένων πράξεις· πολλὰς δὲ καὶ ἀνδ' γυναικῶν γινόμενους, ὑπερ' ἀσφαλείας δό-  
 σφραγίζεσθαι πῖνα, δίδωσιν καὶ ἡμῖν εἰς τῷ μόνον, σημαίνοντα· τὸς δὲ ἄλλας δότορρίπτεον δακτυ-  
 λους· ἐπεὶ Κόσμη, καὶ τῷ γεφύλῳ, χρυσῶς φρονίμῳ, παρδεία. αἱ δὲ χρυσοφορεῖται τῶν γυ-  
 ναικῶν, δεδέναι μοι δοκῶσιν, μὴ, ὡς ἀφ' ἑλπίης τις αὐτῶν τῷ χρυσίῳ, δὲ λαμνομοδῶσιν, οὐ  
 κ' ὀσμύμεναι. τῷ ἑὺχρὺς τῆς ἀληθείας, ἐν τῷ φύσει καλῷ καὶ ψυχῇ ἐξυπαζόμενον, καὶ πρᾶσι  
 ἐὼν τὸν δῶλον, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῇ ἀνελκ' ἡρώ Διακρίκων· ἡμῖν δὲ ἐφ' αἰνέσθαι ἐλκ' ἡρώς,  
 ἀλλὰ εἶναι ἀρμόζει· τοῖς θῶ μὲν παρδαγωγυμένοις, θῶ δὲ εἰς πειπνημένοις. διὸ ἐστίν καὶ κί-  
 νησιν καὶ βαδίσμα καὶ ἐοδ' ἡτ, καὶ ἄπαξ ἀπὸ τῶν πᾶντι βίον, ὅτι μάλιστα ἐλκ' ἡρώς πᾶντι ἐπα- 10  
 νηρητίον. ἀλλὰ καὶ τὸν δακτύλιον σφ' ἐπ' ἄρθρῳ φορητίον τοῖς ἀνδράσι· γυναικῶν γὰρ τῷ  
 εἰς δὲ τ' μικρὸν δακτύλον· καὶ τῷ εἰς τῷ ἄρατο καθεῖναι· ἐστὶ γὰρ ὅπως εὐεργὴς ἡ χεὶρ, ἐν οἷς  
 αὐτῆς δεόμεθα· καὶ ἔρα· τὸ σημαίνοντα δότορρίπτεται, τῇ μείζονι ἔρα θῶ σὺν δῖοι Φυλατῆρι-  
 81 νῶ. αἱ δὲ σφραγίδες ἡμῖν ἔσων πελίας, ἡ ἰχθὺς, ἡ ναῦς ἐρεχνοδρομεῖσαι· ἡ λύρα μουσική, ἡ  
 κέληρ· Πολυκράτης· ἡ ἄγκυρα ναυτική, ὡς Σέλακος ἐνεχαεῖται τῇ γλυφῇ· καὶ ἀλιεύων  
 τις ἡ, δότορρίπτεται μεμνήσθαι, καὶ τῶν ἐξ ὑδαλ' ἀναπαύμενων παίδων. καὶ γὰρ ἐὼν δῶλον πρὸς ὅσον  
 ἐναπτοπῶτον· οἷς καὶ τ' πρὸς ἑστὴν ἀπείρη· ἐδὲ μὴν ξίφος, ἡ τόξον, τοῖς ἐρήνῳ δῖοι καὶ  
 κύπελλα, τοῖς σφ' φρονίμῳ. πολλοὶ δὲ τῶν ἀκροάτων, γυμνωμένοις ἐχσὶ τὸς ἐρωμένους, ἡ  
 πῖς ἐπαράς· ὡς μὴ δὲ ἐβελήσων αὐτοῖς, λήθῃ σὺν ἐξυπαζομένη διωκθῆναι τῶν ἐρωμένων πα-  
 ρημάτων, διὰ τῶν ἐνδελεχῇ τῆς ἀκροάσεως ὑπόμνησιν. Τριχῶν δὲ πῖρα, τῷ τῷ δοκῇ· 20  
 λή μὲν ἡ τῶν ἀνδρῶν κεφαλῇ· πολλὴν ἢ μὴ ἔλας ἔχει τὰς τρίχας· λάσιον δὲ τὸ γυναικῶν· αἱ δὲ  
 συνεσφραμμέναι τῶν τριχῶν, δὲ τῆς κεφαλῆς μὴ καθ' ἑαυτῶν ἄρα, εἰς τοκοάμους κατο-  
 λιδαίνεσθαι γυναικῶν· δότορρίπτεται γὰρ τ' ἡ γυναικῶν τοῖς ἀνδράσι· εἰ δὲ τις ἐκείνῳ τῷ γυναικῶν,  
 καὶ μέντοι παντὶ τῷ φιλωτέρῳ αὐτό· αἰχρὸν γὰρ τ' ἡ γυναικῶν καὶ τῷ γυναικῶν ἐν τῷ γυναικῶν  
 ρά, παρατίσθαι καὶ λειότητι γυναικῶν. αὐτὰ γὰρ ὡς ψαλμῶδες ἔρα τῶν παρῶν τῷ γυναικῶν·  
 22 ὡς τὸ μῦρον, φησὶ, τὸ καταβαίνειν ὅτι τῷ γυναικῶν [τὸν γυναικῶν] τὸν λαρόν· τῷ παλινῶδα  
 23 τῷ γυναικῶν τὸ εὐπεπὲς ὑμνήσας πρὸς ὅσον, τῷ μῦρῳ καταβαίνειν κυρίῳ. ἐπεὶ δὲ ἔρα  
 εἰσὶ μὲν χεῖρ ἢ κεφαλή, ἀλλὰ πρὸς ὅσον δὲ τὰς μὲν τ' κεφαλῆς τρίχας, ὡς μὴ αὐ-  
 ξόμεναι τ' ὅσον εἰς ἐμπόδιον καταβαίνουσιν· καὶ ὅσον τῶν μῦσκει μολωμένους καὶ  
 τῷ τρῶφῳ πρὸς ὅσον· ἐξ ὅσον· ἀγνὸς γὰρ· ἀλλὰ τ' δυοῖν μαχίραις τ' κεραταῖς· τὰς δὲ 30  
 τ' γυναικῶν, μὴ δὲ τ' παραλυπῶσας, σφ' ἐνοχλητίον· σμύνηται μὲν τ' πρὸς ὅσον, καὶ κατὰ πλη-  
 ξιν γυναικῶν ἐμποιοῦσας· πολλὰς δὲ καὶ τὸ ὄχημα παραπαρδαγωγῇ μὴ ἀμαρτάνειν, διὰ τὸ  
 εὐεξέλεγκτον· τοῖς δὲ ἀναφανδὸν ἀμαρτάνειν ἐβελήσων, τὸ λαοθάλλον τ' ὄχημα, ἐμὴ πα-  
 ράσημον, ὅτι πρὸς ὅσον· ὡς δὲ δοκῇ οἷς ἐξέτι δι' ἀγνοίαν πλημμελεῖν, τοῖς πολλοῖς ἐξο-  
 μοιζέμενοι, τὸ ἀμαρτάνειν ἀδελῶς κεκάρπων). Οὐ μόνον ἔν αὐτῇ δὲ δεικνύει τὸν ἄνδρα τ' κε-  
 φαλῆς τὸ φιλόν, ἀλλὰ καὶ δυοῖν παρῶν κατασφάλλει τὸ κρανίον· πρὸς ὅσον ἐβελήσων καὶ κῆρυ  
 καὶ καύματι· καὶ τὰς δὲ τῶν διωκθῆναι βλάδας, ὡς ἡ κῆρυ, ἀπὸ γυναικῶν τρέπον, εἰς αὐτῶν ἀ-  
 ναλαμβάνουσαι, ἐγκατασκήπτει τῷ ἐγκ' ἀλῶ παρῶν ἐκ τ' νοτῶ τῷ βλάδῳ. τ' γυναικῶν δὲ δότορρίπτεται  
 μαλάσσειν τὰς τρίχας, καὶ ἀναδιδῶν τῷ κῆρυ ἐπὶ τῶν πρὸν τῶν λι-  
 τῇ, παρῶν τ' αὐχένα, ἀφ' ἑλπίης θῶ πρᾶσι, σὺν αὐξήσων εἰς κάλλος γήσιον τὰς σφ' φρονίας κῆ- 40  
 μας. καὶ γὰρ αἱ περὶ τοκοκαὶ τῶν τριχῶν αἱ ἐταιρικαί, ἐαὶ τῶν σφῶν ἀναδίδει, πρὸς τὸ ἐν-  
 δεχθῆς αὐτὰς δεικνύει, κόπῃσιν τὰς τρίχας, δότορρίπτεται τ' πανέργοις ἐμπλοκαῖς· δι' ὅσον  
 ἐδὲ διγρῶνσι τ' κεφαλῆς τ' σφῶν, αὐταῖς συγχῶν τὰς τρίχας φοβόμεναι· ἀλλὰ καὶ ὁ ὕπνος  
 αὐταῖς μὲν δὲ πρὸς ὅσον, μὴ κατασφύλωσιν λαβῶσαι, τὸ τῆς ἐμπλοκῆς ὄχημα· ἀλλοτρίων  
 δὲ αἱ πρὸς ὅσον τριχῶν, τέλει ἐκβλητοί· ὀνείας π' ὀπτιρεῖται τῇ κεφαλῇ τὰς κῆρας,  
 ἀφ' ὅσον, νεκροῖς ἐνδιδυσκῶσας τοκοκάμοις τὸ κρανίον· τῶν γὰρ ὁ πρὸς ὅσον τ' ὀπτιρεῖται  
 χεῖρας· πῖνα δὲ εὐλογησὶ· ἐπὶ γυναικῶν τῶν κῆρσιν μὲν, ἀλλὰ τὰς ἀλλοτρίας τρίχας, καὶ  
 δι' αὐτῶν ἄλλῳ κεφαλῇ· εἰ δὲ κεφαλῇ γυναικῶν μὲν, ἀνὴρ· ἀνδρὸς δὲ, ὁ θεός· πῶς σφ' ἀβειν,  
 δι' ὅσον αὐτὰς περὶ πῖνα ἀμαρτήμασιν· τὸς μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν, τὸς ἀνδράς, διὰ τῶν ὑπερβο-  
 λῇ τ' κῆρης· κατὰ γυναικῶν δὲ τ' κῆρυ, τὸ ὅσον ἐπ' αὐταῖς, ἐταιρικῶς κῆρσιν, οἷς ἀπὸ 50  
 τῶν ἀληθείας· καὶ τῶν ὅσον ἐστὶν καλῇ, βλασφῆμῳ κεφαλῇ. ἐκ τῶν δὲ βαρύνει τὰς  
 τρίχας· οὐδὲ μὴν τὰς πῖνας μετὰ χρῶσθαι· οὐ γὰρ τῶν ἐοδ' ἡτ παρῶν συγκεχώρη·  
 καὶ μᾶ-

- καὶ μάλιστα τὸ θερμαίναν τῆς ἡλικίας καὶ ἀξιοπύον, ὅτε δὲ πικαλυπτεῖν ἀναδεικνύον· ὅτε αὖ-  
 γὰς τῷ θεῷ τὸ τίμημα, εἰς σέβασμα τῶν νέων· καὶ γὰρ ἀναισχυντῶσιν ἔσθ' ὅτε πολλὰς δῆ-  
 φάνεια, παιδαγωγῶ δὲ δικλῶ δῆπ' αὖτις, ὅτι σωφροσύνη μεθρημόσιν αὐτὰς, καὶ κατεπλήξα-  
 τ' τῇ σιληπότητι τῆς ὀφείας, τ' νεάζον τ' δῆπ' αὖτις. ἀλλ' ἔσθ' ἐπὶ τῷ πρὸς σωφρονισμὸν αὐτῶν  
 πανεργὸν σφίσις πρὸς θεῷ· ἀλλ' ἔσθ' ἐπὶ τῷ πρὸς σωφρονισμὸν αὐτῶν. καὶ ἔσθ' ἐπὶ τῷ  
 ἄριστον, πρὸς μὲν, τὸ ψυχικόν, ὡς πολλὰκις ἐπεσημνῶμεν· ὅτ' αὖ ἡ κεκοσμημένη ψυχὴ ἀ-  
 γίω πνεύματι, καὶ τοῖς ἐκ τῆς εὐπνοίας φαιδρυσμασιν, δικαιοσύνη, φρονήσις, ἀνδρεία, σω-  
 φροσύνη, φιλαγαθία τε, καὶ αἰδοῖ· ἡ δὲ εὐανθέρων χρωμα εὐραχὲς πᾶσι. ἐπὶ τῷ καὶ τῷ 82  
 σωματικόν καὶ ἡ σφίσις, συμμετρία μελῶν καὶ μερῶν μετ' εὐχρείας· ἡ κεκοσμημένη τῆς  
 10 ὑγείας ἐν πᾶσι εὐφεία, καθ' ἣν τῷ εὐδωλῶν τῷ δῆπ' αὖτις εἰς τὸ ἀληθὲς μετὰ βίας, καὶ  
 τὸ ὁχλήματ' ἐκ τῆς θεῶν δεδομένον περικύβηται. δεινὴ δὲ καὶ ὁπίσθ' αὖτις φύσιν τῶν πρὸς τὴν εὐ-  
 κρατία, καὶ ἡ τῶν σιπῶν συμμετρία. ἡ γὰρ μόνον τῷ ὑγίαιον ἔχει τὸ σῶμα ἐκ τῶν, ἀλλὰ καὶ  
 τὸ καὶ ἡ δῆπ' αὖτις πᾶσι. ἀπὸ γὰρ τῶν πυρῶν καὶ μαρμαρυγῶν περικύβηται. ἀπὸ δὲ τῶν ὑγείων, τὸ λαμπερὸν καὶ κεχαρισμένον· ἀπὸ δὲ τῶν ξηρῶν, τὸ ἀνδρῶδες καὶ πάριον·  
 ἀπὸ δὲ τῶν ἀερώδους, τὸ εὐπνοῦ καὶ ἰσχυρόν· ἐξ ὧν ὁ εὐρυθμὸς καὶ καλὸς οὗτος ἀνδρῶδες τῷ  
 λόγου κεκοσμηται. αὐτὸ δὲ τῆς ὑγείας ἐκ τῆς θεῶν, τὸ καὶ ἡ δῆπ' αὖτις. ἡ μὲν γὰρ, ἐνδον τῷ σῶμα-  
 τ' ἐργάζεται τὸ ἵ, εἰς τὸ ἐκτὸς τῷ σῶματι ἐξ ἀνθῆται, φανεράν ἐνδείκνυ· τῷ εὐχρείας. αἰ-  
 γίω καὶ ἡ δῆπ' αὖτις καὶ ὑγιεινότητι ἀγωγῇ, δῆπ' αὖτις τῷ σῶματι, τὸ καὶ ἡ δῆπ' αὖτις τὸ γήσιον καὶ  
 παρὰ μόνον ἐργάζεται τῷ. ἔλκνυ· ἐφ' αὐτὸ τῷ θερμῷ, τῷ πᾶσι ἐκμάδα πᾶσι, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ  
 20 ψυχρὸν· ὁ λέν δὲ εἰς αὐτῷ ἡ θερμότης, ἐκρὶ πύζομένη κινήσειν. ἐπὶ δὲ ἐκλύση ἀλεαγο-  
 μένων ἡρέμα, δι' αὐτῶν ἀπμάζει τῶν σαρκῶν τῷ ἐκ τῆς τρεφῆς περικύβηται· πᾶσι μὲν τῷ ὑγείῳ  
 πᾶσι, ὑπερβολῇ δὲ θερμότητι· διὸ καὶ ἡ περικύβηται περικύβηται ἀκινήτω ἡ τῷ σῶματι τὸ βρω-  
 γῆν σιπῶν καὶ περικύβηται, ἀλλὰ ἐκπύει· ὡς περὶ τὸ ψυχρὸν κλιθεὶς ὁ ἀπ' αὐτοῦ, ἡ δῆπ' αὖτις ἡ μό-  
 νον ὑπερκατεμένον τὸν πᾶσι. εἰκότως ἔν πᾶσι περικύβηται καὶ τῷ πᾶσι καὶ τῷ πᾶσι καὶ τῷ πᾶσι  
 σκύδαλα περικύβηται· περικύβηται καὶ τῷ πᾶσι περικύβηται αὐτοῖς· περικύβηται, καὶ ἰδρῶν, ὅτε  
 ἀναδιδόμενης τῷ σῶματι τῷ τρεφῆς, ἀλλ' εἰς τῷ περικύβηται ἐκχεομένης. ἐν πύθων καὶ αἰ λαγνεία ὁρ-  
 μῶν, περικύβηται παιδοποιίας μόρια, δῆπ' αὖτις τῆς περικύβηται κινήσει συμμετρίῳ. διὸ τῆς  
 πᾶσι τῷ πᾶσι περικύβηται, καὶ εἰς πᾶσι ἀναχύνει, διὸ καὶ τὸ καὶ ἡ δῆπ' αὖτις ἐρυθραίνεται. ἀπὸν δὲ, τῶν  
 κατ' εἰκόνα καὶ κατ' ὁμοίωσιν θεῶν γεγονότας, ὡς περὶ ἀπμάζονας τὸ δέχεται, ἐπὶ τῷ πᾶσι  
 30 μετὰ κεκοσμητικῶν, τῷ ἀνθρώπῳ καὶ περικύβηται περικύβηται τῆς θεῶν αἰρουμένους δημιουργίας.  
 περικύβηται αὐτῶν ὁ παιδαγωγὸς κελεύει ἐν κατεπλήξει κασμίῳ, καὶ αὐτῶν καὶ σωφροσύνης κα-  
 σμῆν αὐτῶν, ὑπερκατεμένους τοῖς ἰδίῳ ἀνδράσιν· ὡς καὶ εἰ πᾶσι ἀπθῶν τῷ λόγῳ, δῆπ' αὖτις  
 τῶν γυναικῶν ἀνατροφῆς, ἀπὸ λόγου κεκοσμητικῶν· ἐπὶ πᾶσι καὶ φησὶν, τῷ ἐν λόγῳ ἀγνῶν  
 ἀνατροφῶν ὡν ἔσω, καὶ ὁ ἐξωθεν ἐμὲ καὶ περικύβηται χρυσίων, ἡ ἐνδύσας ἱματίων  
 κασμίῳ· ἀλλ' ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἀνδρῶν, ἐν τῷ ἀφάρτῳ τῷ πᾶσι καὶ ἡ σφίσις πνεύ-  
 ματι, ὅ ἐστιν ἐνὶ πᾶσι θεῶν πολυπλῆς. ἡ δῆπ' αὖτις, τῷ γυναικὶ μάλιστα τὸ γήσιον δῆπ'  
 φέρει καὶ ἡ δῆπ' αὖτις, γυνάξας τῷ σῶματι αὐτῶν, καὶ σφῆς αὐτῶν δι' αὐτῶν κασμίῳ· ὅτε ὅτε  
 ἄλλων περικύβηται περικύβηται κασμίῳ ἀκασμίῳ, καὶ ἀνελεύθερον, καὶ ἐταρκεῖν· ἀλλὰ τῷ ἐκά-  
 σης σῶφρον τῷ γυναικῶν, δῆπ' αὖτις χερῶν αὐτῆς, ὅτε πᾶσι καὶ μάλιστα, δέχεται ἐξυφαγόμε-  
 40 νον· ὅτε γὰρ πᾶσι κατῆκει ἐξ ἀγαθῶν ὡν ἡτέρας, ἀλλὰ πᾶσι οἰκιστῶν, πᾶσι ἰδίῳ ἐργῶν κασμίῳ αὐτῶν καὶ τὸν αἰδρα  
 πᾶσι ἰδίῳ περικύβηται κασμίῳ· δι' ὧν ἀγῶν τῷ πᾶσι· οἱ μὲν πᾶσι, δῆπ' αὖτις τῷ μητρί· ὁ  
 δῆπ' αὖτις, δῆπ' αὖτις τῷ γυναικί· αὐτῇ δῆπ' αὖτις, δῆπ' αὖτις τῷ πᾶσι. συλλήβδην γυνὴ ταμίῳ  
 δέσποτις ἐστίν, ἀνδρεία γυνή· ἡ τις σῆς ὁκνηρὰ καὶ ἐφαλμῶν· θεομοὶ δὲ ἐλεημοσύνης, δῆπ' αὖτις τῷ γλώσῳ  
 αὐτῆς· ἡ τις τὸ σῆμα αὐτῆς δὲ ὡς καὶ ἐνὶ πᾶσι καὶ ἐνὶ πᾶσι· ἡ τὰ πᾶσι ἐμακάρισον ἀνιστάμενα,  
 ὡς δῆπ' αὖτις Σολομῶν τῷ λέγει ὁ ἀπ' αὐτοῦ λόγος· ὁ δῆπ' αὖτις ἐνεκωμίας. γυνὴ γὰρ εὐσεβὴς εὐ-  
 λογῆται· φόβον δῆπ' αὖτις αὐτῇ αἰνέτω. καὶ πάλιν, Γυνὴ ἀνδρεία, σέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.  
 ἐπὶ τῷ πᾶσι δὲ ὅτι μάλιστα, ἐπὶ τῷ ἀγῶνι, καὶ τῷ βλέμματι, καὶ τῷ βαδίσματι, καὶ τῷ  
 φωνῇ. καὶ γὰρ, ὡς πᾶσι τῷ πᾶσι ἐκρίσιν ζήλοισι καὶ κωμῶν, καὶ τῷ καπαγῆς τῶν ὁρχησῶν  
 50 κινήσει παραφυλάττουσι, παρὰ τῷ ὁμιλίᾳ σκληροτάτῳ, αὐτῶν πᾶσι κινήμασιν τοῖς ἀ-  
 γῶν, καὶ τοῖς ὑγείῳ βαδίσμασιν, καὶ φωνῇ τῷ πεπλάσμενης κλαδάρων περικύβηται, δε-  
 λιαρ ἡ δῆπ' αὖτις ἐξυφαγόμενα. μέλι γὰρ δέσποτις δέσποτις καὶ ἡ δῆπ' αὖτις πᾶσι· ἡ, περικύβηται χαρὶ λα.

„ λῆσαι, λιπαίνει σὸν Φάρυγγα· ὕπερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὐρήσῃς, καὶ ἡκονημένον μάλλον ἢ  
 83 μάχαιρας δίσυμον. τῆς γὰρ ἀφροσύνης οἱ πόδες καταγούσι τὰς ζευμένους αὐτῇ μὲν θάνατον εἰς  
 „ ἄδλω. Σαμψών γὰρ τὴν θανάδα ἢ πόρην νενίκηκεν· καὶ τὴν αὐδρα εἰκρινεν αὐτῇ ἐπὶ τῇ γυνή. ἀλλ’  
 ἔχ’ ἄτως ἢ πάτησεν τὴν ἰωσήφ ἄλλη γυνή· νενίκηται δὲ ἢ πόρην ἢ Αἰγυπτίαν· καὶ δισμὰ σωφροσύ-  
 νης λαμβάνουσα, κρείττων ἀναφαίνεται λελυμένης ἐξ ἑσῆς. ἔχει δὲ αὐτὴ κακὸν ἄριστα τ’ εἰρη-  
 „ μένον, τὸ δὲ ὅλον, σὺκ ἵπτιται μὲν ἐγὼ ψιθυρίζειν· ἐδὲ κατακεκλασμένῃ, πλάγιον ποιήσας  
 „ τὸν τρέχοντα, πειπατῆν· ὡς περ ἐπὶ τὸν ὀρῶ κιναιδὸς ἐνθάδε πολλὰς ἐν ἄσῃ, καὶ πεπιπονη-  
 „ μένας. αἱ δὲ γυναικεῖοι κινήσας, καὶ θρύψας, καὶ χλιδαί, κολεῖται πασιπλῶς· τ’ γὰρ ἀδρο-  
 „ δαιτυν τῆς πειπῆτος κινήσας, καὶ τὸ σωλὰ βαίνειν, ὡς Φησὶν Ἀνακρέων, κομιδὴ ἐται-  
 „ ρικά. ὡς γὰρ μοι φαίνεται, ἢ καμωδία Φησὶν, τὰ ἵχνη τὰ ἐταρκα ὦραν δότο λείπῃ, καὶ τρυφῶν· 10  
 „ ἵχνη δὲ πορνικά, σὺκ ἐρεῖδε) εἰς ἀλήθειαν· ὁδὸς γὰρ ζωῆς σὺκ ἐπὶ ῥέχεται· σφαλεραί γὰρ πορνικαὶ  
 αὐτῆς, καὶ σὺκ εὐγνωστοί. μάστιγι δὲ ὀφθαλμῶν φεῖτον· ἐπεὶ τοῖς ποσὶν ἢ τοῖς ὀφθαλμοῖς  
 „ ἀμεινον ὀλισθεῖν. ὁ γὰρ κύριος σωτομῶντα ἰάται τὸ πάθος τῆς· Εἰ σκαυδαλίζει σε ὁ ὀφθαλ-  
 „ μός σου, ἐκκῶσον αὐτόν, λέγων· ἐκ βάθρων ἀνασπῶν τίλαι ὀπιθυμίας. κλαδαραὶ δὲ ὄψις, καὶ  
 „ τὸ ἐνὶ πλάττειν, ὁ δὲ τὸ ὀφθαλμῶν βλεφαρίζειν ἐστίν, ἐδὲν ἄλλ’ ἢ δὲ τὸ ὀφθαλμῶν μοιχεύειν  
 „ ἐστίν, ἀκροβόλιζομένης τῆς ὀπιθυμίας δι’ αὐτῶν. περὶ γὰρ τῆς πατινὸς σώματι, δὲ φθέρουται  
 „ οἱ ὀφθαλμοί. Θεωρῶν δὲ καλὰ ὀφθαλμός, εὐφραίνει καρδίαν· τὰς τε, καλῶς μαθὼν θεωρεῖν,  
 „ εὐφραίνει· ἐννεύων δὲ ὀφθαλμὸν μὲν δόλος, σωλὰ γὰρ ἀνδράσι λύπας. πῶς τὴν τῆς ἡλυδρίας  
 „ Σαρδανάπαλον, τῶν Ασσυρίων τὴν βασιλείαν, ὅτι κλίνῃ ἀναβάδων ἐζόμενον εἰσέγευσεν, περφύ-  
 „ ραυ ξαίνοντα, καὶ τὰ λυκά τὸ ὀφθαλμῶν ἐπαναβάλλοντα. αἱ ταῦτα ὀπιτηδεύουσι γυναῖκες, 20  
 „ ἰδίαις ὄψεσι παραγωγέουσιν αὐτὰς· Λύχνη γὰρ τῆς σώματος, ἐστὶν ὁ ὀφθαλμός, Φησὶν ἡ γρά-  
 „ φη· δι’ ἣν καταφαίνεται τὰ ἐνδον, φωτὶ τῷ φαινομένῳ καταναζόμενα. Πορνεία γὰρ γυναῖκες, ἐν  
 „ μετρωσμῷ ὀφθαλμῶν. Νεκρώσας τε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ὅτι τῆς, πορνείας, ἀκαθαρσίαν,  
 „ πάθος, ὀπιθυμίας κακὴν· καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἢ τις ἐστὶν ἐιδωλολατρεία· δι’ ἣν ῥέχεται ἡ ὀργὴ τῆς  
 „ θεῆς [ὅτι τὰς ἡδὺς τῆς ἀπὸ θεῆς,] ὁ μὲν δόσις γὰρ βοᾷ· ἡμῶς δὲ, ἀναζωπυρῶμεν τὰ πάθη, καὶ σὺκ  
 „ αἰχυνόμεθα. αἱ μὲν αὐτῶν, μασιχλὺν ἐν τρεαγῶσιν, πειπῆσαι, σπῆρασι τοῖς περὶ ἑσῆς· αἱ γὰρ τὰς  
 „ κεφαλὰς, ὡς μὴ δακτύλους ἔχουσι, τῆς αὐτῶν φερομένης περὶ ὀφθαλμοῦ σκαλεῖται, θρύπτον-  
 „ ται· καὶ πῶς, ἢ χελώνης, ἢ ἐλέφαντος ἢ πνοῦ ἄλλης ζώης νεκρῶν πεπισημένας πολυπραγμο-  
 „ νῶσιν. ἀλλὰ δὲ, κατὰ περ ἐξ ἀνθρώπου πῶς ἔχουσι περὶ εὐπρέπῃς τῶν ὀρώων, εὐαθεῖσι πει-  
 „ ραῖσι κοσμέμεναι. σπῆρασι τὰ περὶ σῶμα αὐτῶν. ἀφρονα τὴν πῶν τῶν καὶ θρασείαν γυ- 30  
 „ ναῖκα δὲ Σολομώντος λέγει· ἢ σὺκ ἵπτιται) αἰσχυλῶν· ἐκάθισεν ὅτι θύραις ἐξ αὐτῆς οἴκου  
 „ ὅτι διφρεῖ μφανῶς, περὶ καλεμένης τῆς παρὰ τῆς ὀφθαλμοῦ ὁδὸν, τῆς ἐνὶ πλάττειν τὰς αὐτῶν πορνείας,  
 „ δὲ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἐπὶ βίβας πασιπλῶς· δηλὸν ὅτι λέγεται, Τίς ἐστὶν ὑμῶν ἀφρονέστερος; ἐκ-  
 „ κλινάτω περὶ με· ἐνδεῖσι δὲ φρονήτως παρακελεύεται λέγεται· Ἀρτων κρυφίων ἡδὺς αἴψα-  
 „ σθε, καὶ ὕδατος κλοπῆς γλυκερῆς τὴν ὀπικλοπὴν πῶν τῶν ἀφροδίτῶν λέγει· ἐν τῷ πῶν ἀφελήμενος  
 „ ὁ Βοιωτὸς Πίνδαρος, Γλυκύ π, Φησὶν, κλεπτόμενον μέλημα Κύπριδος. ὅ γὰρ, σὺκ οἶδεν ἄθλιος,  
 „ ὅτι γηγῶν περ αὐτῇ ὀλῆνται· καὶ ὅτι πῶν τῶν ἀδὲ σωσαντῶν. Ἀλλὰ δότο πῆδησιν, Φησὶν, μὴ  
 „ χρονήσας ἐν τῷ πῶν, ὁ παιδαγωγός· μὴ δὲ ὀπιτήσας τὸ σὸν ὄμμα περὶ αὐτῶν. ἔτως γὰρ δὲ δὲ  
 „ ὀπῆσθαι ὕδωρ ἀλλότριον, καὶ ὑπερδῆσθαι τὸν Ἀχέροντα. δὲ τῆς τῶν λέγει κύριος δὲ ὀπῆσθαι·  
 „ Ἀνθ’ ὧν ἐπορεύθησαν αἱ θυγατέρες Σιών ὑψηλῶν τρεαχλῶν, καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ 40  
 „ πορείᾳ ἅμα σφύρουσαι τὰς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶ παύζουσιν· καὶ ταπνῶσθαι ὁ θὸς τὰς θυγατέ-  
 „ ρας Σιών, καὶ ἀνακαλύψει τὸ ὄχημα αὐτῶν, τὸ ἄχρημον ὄχημα. ἐγὼ μὲν, ἐδὲ τὰς θεραπεί-  
 „ νας ἀξιώτῃ δέξασθαι γυναῖξιν τὰς ἐπομένους αὐταῖς, αἰσχρολογεῖν, ἢ αἰσχροεργεῖν· σωφρονίζε-  
 „ σθαι δὲ αὐτὰς περὶ τῶν δεσποινῶν. σφόδρα γοῦν ὀπιτημηκώτατα ὁ κομικὸς φιλήμων Φη-  
 „ σὶν· ἔξον γυναῖκες ἐξ ὀπῆς ἐλκῶ θέραις, βλεπομένῃς θεράπωναν κατόπιν ἀκολοθεῖν, καλλῶ·  
 „ ἐκ τῆς πλάταικῃς περ παρακολοθεῖν τῶν, πῶν τῆς καπνῶσθαι. ἀνασπῆσαι γὰρ ὅτι τὴν δέσποιν-  
 „ ναν ἢ τῆς θεραπείας ἀκολασία· ὀπιθαθαίνειν ἐνδιδῆσαι τοῖς πῶν τῶν τὰ ἡπτόνα, τὸ μὴ εὐλα-  
 „ βῆσθαι τὰ μείζονα, δὲ τῆς συζίνωσκειν τοῖς αἰσχροῖς, τὸ μὴ καταγινώσκειν ἐμφανέως τῆς  
 84 δεσποίνης. τὸ δὲ μὴ ἐπαγαυαλῆν τοῖς ἀκολασαμένους, σαφές γίνεται περὶ ἡμῶν γλώμης εἰς τὸ  
 „ ὅμοιον ἐκτρεπομένης. Οἷα γὰρ δέσποινα, Φασὶν οἱ παρομιμαζόμενοι, τοιαῦτα καὶ κύων. δότο- 50  
 „ σκορακίς τὸν δὲ ἡμῶν καὶ τῆς πειπῆτος τὸ μανιῶδες· τὸ γὰρ σέμνον καὶ τὸ σχολαῖον, ἐκλεκτίον· ἐπὶ τὸ  
 „ βάδισμα τὸ μελλήλικόν· ἐδὲ τὸ ἐν τῇ ὁδοῖς σιλεύειν, καὶ ἐξυπνιάζοντα παραβλέπειν εἰς τὰς  
 ἀπαντῶν.

- ἀπαυτῶνας, ἐὶ δὲ πλεονέχουσιν εἰς αὐτόν· κατὰ περὶ ὅτι σκληρῆς συμπομπέοντα καὶ δακτυλο-  
δακτέμενον· ἐδὲ ὑπὸ οἰκείων ἀναστροφῶν χρεῖ, πρὸς τὸ σιμὸν ἀνέμεικτος· ὥς περ τὰς τευφη-  
πικωπίας ὁρῶμεν· ἐρρωμένους εἶναι δοκῶντας, ὑπὸ μαλακίας δὲ ψυχικῆς ἀφαισθημένους.  
ἀνδρὸς δὲ γυναικὶς σημείον ἐδὲ εἶναι δὲ περὶ φανὲς ἐν τῷ πρὸς ὧπα μαλακίας, ἀλλ' ἐδὲ ἐν ἐπὶ-  
ρω μέρει τὸ σώματι· μὴ τοίνυν μηδὲ ἐν κινήσει, μηδὲ ἐν ἀέσει ἐν εὐρεθείᾳ ποτ' αὐτὴ ἀρχημο-  
συνῇ τὴ ἀνδρίας· ἐδὲ μὲν, κατὰ περὶ ὑπὸ ζυγίοις, τοῖς οἰκείως χρεῖται τῷ ὑμναίνοντι· ὡς γὰρ  
ποι σκάνους παραγγέλλει, παντὶ φέρεται τοῖς δεσπότης, ἐμόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ὀφεικῶσι, ἀλλὰ  
καὶ τοῖς σκολίοις ὑποτάσσεται, φησὶν ὁ Πέτρος· ἔτις ἡ ἰσότης καὶ ἡ μακροθυμία καὶ ἡ Φιλαν-  
θρωπία τοῖς δεσπότης εὐάρμος· τὸ γὰρ τέλος, φησὶ, πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, Φιλάδε-  
10 φοι, εὐσπλαγχοι, ταπεινοφρονες, καὶ τὰ ὅτι τέτοις· ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσῃτε καλῶ· πῶς καὶ  
ἀξίεραστον· ὑπογράφετε ὁ Κιτίεὺς εἰκοὶ Ζωὶαν ἐκὼνα νεανίδα· καὶ ἔτις αὐτὸν ἀνδριαντὸν γέ-  
· ἔγω, φησὶ, κατὰ περὶ τὸ πρὸς ὧπα ὁ Φρῦς μὴ κατὰ μὲν· μηδὲ ὅμμα ἀναπεπτημένον· μηδὲ αἰ-  
κεκλασμένον· μὴ ὑπὸ τῷ τρεῖς καλὸς· μηδὲ ἀνέμεικτος τὰ τὰ σώματι· μέλη· ἀλλὰ τὰ μετέω-  
ρα ἐν τοῖς ὅμοις, ὁρθόν· πρὸς τὸν λόγον ἐξύτης, καὶ κατοχὴ τὸ ὁρθῶς εἰρημένων, καὶ σχηματισμοὶ  
καὶ κινήσεις μηδὲ ἐν διδασκαλίᾳ τοῖς ἀκράδαις ἐλπίδι· αἰδῶς μὲν ἐπὶ πειθείᾳ καὶ ἀρρενωπία· ἀ-  
πίστως δὲ καὶ [ο] ὑπὸ τῶν μυροπωλίων καὶ χρυσοχοίων καὶ ἐριοπωλίων ἄλως, καὶ ὁ δὲ τῶν  
ἄλλων ἐργαστηρίων· ἐνθα καὶ ἐπὶ τρεῖς κεκοσμημένα, ὡς περὶ ὅτι τρεῖς κατὰ ζέμεναι, διημε-  
ρεύουσι· μὴ τοίνυν μηδὲ οἱ ἄνδρες ὅτι τῶν κουρείων καὶ καπηλείων ἀφαισθητοί, ἀδολε-  
χοσιῶν τωμυλῶμενοι· καὶ τὰς παριζύσας θηρώμενοι γυναικας, παυσίαν ποτ'· πλὴν  
20 ὅ καὶ βλασφημίας εἰς γέλωτα καὶ παύον· κωλυτὰ γὰρ μὲν ἐπὶ καὶ ἡ ἀφ' αὐτῶν κύβων παιδιὰ·  
πρὸς δὲ καὶ ἡ ἀφ' αὐτῶν ἀσφαλείων μελέτη πλεονεξίας, καὶ μεταχειρίζεται φιλοῖσι· παιδὶ  
πῶς, τὸ τευφῆς τὸ ἀταμίον, αὐτοῖς κακοχολῶσιν ἐξέρχεται· αἰτία γὰρ ἡ δόξα· ματῶν δὲ  
τὸς ἐρᾶ· τὸ σκάνους τὸ ἀληθείας ὄντων· ἐδὲ ἐπὶ καὶ ἄλλως θυμηδία ἀδ' βλάβης κατὰ σπασμῶν· τῆς  
δὲ ἐκάστω τῶν ἀνθρώπων ἀφαισθίας μίμησις ἐστίν, ἡ τὸ βίβας πρὸς αἰρέσεις· ἀλλ', ὡς εἰσιν, μόναι αἱ  
μὲν τὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν σωφροσύνη καὶ φιλοῖσι· ἐμπαλιν γὰρ τῶν μὲν τῶν φαύλων συνδιαί-  
τησιν ἀνθρώπων, ὑδὲ γινώσκων ὁ πάνσοφος ἀφ' αὐτῶν παιδαγωγός, χοιρείων ἀπηγορεύ-  
σιν μεταλαμβάνειν, τῶν λαῶν τῶν πρὸς ὧπα· ἐμπαλιν μὴ δὲ τὸς θεὸν ὀφεικόμενους, ἀκα-  
ταρτοῖς ἀναμίγνυσθαι ἀνθρώποις· οἱ, δὲ κλέυων, ἡδοναῖς σωματικαῖς, καὶ δεισιλαίαις τροφαῖς, καὶ  
καρναλισμοῖς ἀσελγασί κνησιῶν, πρὸς ἀφροδίτῃ κατὰ χαρὸν ἡδονὴν χαίρουσιν· ἀλλ' ἐδὲ  
30 ἵκλινα, ἡ ἀκύπτερον μαρτυροῦσα, ἡ αἰετὸν φαγεῖν φησὶν· σὺν ἐλπίδι, λέγων, τοῖς δὲ ἀρπαγῆς τὸν  
βίον περιζομένοις· καὶ ἄλλα δὲ ὁμοίως ἀλληγοῦται· τίς ἐν οἰκείῳ τῶν τοῖς δικαίοις, πάλιν  
ἀλληγοῦται φησὶν· πᾶν γὰρ διχλήν καὶ μαρτυρῶμενον, κατὰ περὶ ἐστίν· ὅτι τὸ διχλήν δικαιοσύνην  
ἐμφαίνει τὴν ἰσότητα, μαρτυροῦσα τὴν οἰκείαν δικαιοσύνης τροφὴν, τὸ λόγον· ἐκποδὲν μὲν  
εἰσὶν αἱ, καὶ τὰ τῇ τροφῇ, ἀφ' αὐτῆς κατὰ χησας· ἐνδοθεν ὅτι ἀναπεμπόμενον, ὡς περὶ σκάνους, τὸ  
ἀφαισθίας, εἰς ἀνάμνησιν λογικῆν· μαρτυροῦσα δὲ ὁ δικαίος τὴν πρὸς μαρτυρὴν τροφὴν, ἀνα σῶμα  
ἔχων τὸ λόγον· καὶ διχλήν καὶ δικαιοσύνην· ἐκ τῶν κἀνταῦθα ἀγάσσεται, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα παρα-  
πέμπεται αἰῶνα· σὺν ἐδὲ ὅτι τὰς θείας ὁ παιδαγωγός ἄξει ἡμᾶς· ἐδὲ ἀπὸ τῶν τῶν ἐνδοθεν  
καὶ τὰ θεία κατὰ δρᾶν λοιμῶν πρὸς αἰετὸν τὸς αὐτῶν· βεβλή γὰρ κἀνταῦθα πονηρὰ, κατὰ περὶ  
καὶ ὅτι τῶν δικαίων· διὸ κατὰ τῶν οἱ αὐτῶν σίλλογ· πεπληθυσί γὰρ πολλῆς ἀμειξίας καὶ  
40 παρανομίας αἱ σωφροσύνη αὐτῶν· καὶ αἱ πρὸς αὐτῶν τῆς σωφροσύνης, ἀκροσμία ἐστίν αἰτία,  
ἀναμίξαν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνιόντων ὅτι τὴν ἀλλήλων θείαν· ἐνταῦθα ἡδὴ περπερεύει· τὸ  
συνεδριον· λυχνόουσι γὰρ τῆς ὀφείας, χλιαῖον· αἱ ὀρέξεις· καὶ ἰταμώπρον βλέπῃ οἱ ὀφθαλ-  
μοὶ πρὸς τὰς πλεονεξίας ἐπιζόμενοι, τῶν ἔχοντων ὁλοκλήρως ἐμεινέν, σκάνους τὰς ἐρωτικὰς ὀφει-  
θυμίας· ἀπὸ τῶν ἐν καὶ αἱ θείαι καὶ τὰ ἀκροαματὰ, βωμολοχίας καὶ ἀπειρολογίας πολλῆς  
γίμοντα· τί μὲν γὰρ σὺν ὀφειδένων· αἰσχροὺς ἔργον ἐν θείαις; τί δὲ οὐ πρὸς φέρον· ῥῆμα ἀ-  
ναίσχυτον οἱ γέλωτοιοῖς; οἱ δὲ, δὲ πλεονεξίας τῆς ἐν αὐτοῖς κακίας, ἐναργεῖς οἱ δὲ πλεονεξίας  
συνταί τὰς ἐκείνας· ἐμπαλιν δὲ, οἱ πρὸς τῶν ἀκλήτοι καὶ ἀπαθείς, σὺν αὐτῶν τὰς ραθύ-  
μους ἡδονὰς σφαλεῖν ποτε· ἐν γὰρ καὶ ἐν παιδίᾳ μίρει παραλαμβάνεται φησὶν τὰς θείας  
εἰς θυμηδία, οὐ σωφρονεῖν φησὶν αὐτῶν τὰς πόλεις, αἱ καὶ τὸ πᾶν πᾶν ἀφαισθίας· σὺν ἐπὶ  
50 γὰρ παιδιὰ αἱ φιλοδοξίαι ἀνηλεῖς, εἰς τοσοῦτον θανατῶσαι· ἀλλ' οὐδὲ αἱ κενοσπουδία  
καὶ αἱ ἀλόγιστοι φιλοτιμίαι· πρὸς δὲ καὶ αἱ μάταιοι καταναλώσεις τῆς οὐσίας· οὐτὶ μὲν αἱ  
ὅτι τέτοις αἰτίαις, ἐπὶ παιδιᾳ· τὸ δὲ ραθυμεῖν οὐδὲ πᾶσι ὡν τῶν κενοσπουδία· οὐ γὰρ πρὸς τοῦ





βελομένων, ἐδὲ ἐλαχίστης μετρίως χαίρει. αἱ γὰρ ἐν τῷ πεμνέω μυστικῶς προσεῦχεσθαι τῷ θεῷ δικαίον, ἐπόμενον αὐτῷ εἶναι τὴν πλῆσιν, ὃν δούτερον ἀγαπᾷν κελεύομεθα, ὁμοίως τῷ θεῷ καὶ μυστικῶς φιλοφρονεῖσθαι ἐνδοθεὶς, ἐξαγεσθαι μένους τὸ κωρόν. τὸ γὰρ ἄλλας τῆς γῆς ἡμεῖς. ὅς δ' αὖ ἐν εὐλογίᾳ, Φησί, Φίλον τὸ πρῶτον μεγάλη τῇ φωνῇ, καταρωμένους ἔδεν διὰ φέρειν δοξᾷ. δοκεῖ ὅτι ὑπερ πάντων τῆς γυναικῶν οὕτως ἀπεσφράσθαι. ἔγδ' ἀψαμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ θεασαμένους ἐστὶν ἀμαρτιῶν. ὧν μάλιστα δόπο φεύγειν χρὴ τὴν γνησίως παιδαγωγούμενον. οἱ ὀφθαλμοὶ γάρ σιν, ὅρθα βλέπεταί. καὶ δὲ βλέφαρα, νύκτωρ δίκαια. μὴ γὰρ σπῆξον καὶ ἰδόντα καρτερεῖν, ἀλλὰ τὸ ἐμπιστῆν φυλακτέον. διωκτὸν γὰρ ἰδόντα ὀλιγῶν. ἀμύχανον ὅτι, μὴ ἰδόντα ὀπιθυμῆν. ἔγδ' τὸ καθαριεῖν μόνον δόπο χρὴ τοῖς σώφροσιν. ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκτός εἶναι τῷ ψόρου, παρδαῖς, 10 πᾶσιν δόπο κλείσονται ὑπονοίας αἰτίαι, πρὸς ἀνγκεφαλαίωσιν ἀγρίαις. ὡς μὴ μόνον εἶναι ἡμᾶς πύγας, ἀλλὰ καὶ ἀξιοπίστους φανῆναι. καὶ γὰρ ἐν καὶ τῇ παραφυλακτέον, ὡς Φησὶν ὁ ἀπὸ σολος, μή τις ἡμᾶς μαμήσῃται. πρηνόμενοι γὰρ καλὰ, ἔμνον ἐνώπιον κυρία, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. ἀποσφίον ὅτι ὀφθαλμὸν δόπο γυναικὸς κεχαρτωμένης. καὶ μὴ καταμάνθινε καλὰ. ἀλλὰ τῶν, Φησὶν ἡ γράφη. καὶ πύθη τῶν αἰτίαι, πρὸς πύξη γήσῃ σοι. Ἐν γὰρ κάλλει γυναικὸς πολλοὶ ἀπὸ πλανήσῃται. καὶ ἐκ τῆς φιλίας ὡς πῦρ ἀνακαίεται. εἰς πῦρ ἄγρου ἀκατάπαυσιν διὰ τῶν ἀμαρτιῶν, ἢ ἐκ πυρὸς ὁρμωμένη φιλία. ἡ ἐρωτὰ κεκλήκασιν.

Επιδρομή κεφαλαίων ὁμοίως τῇ δέξις βίαι. ὅσα τῶν ἀγίων γραφῶν χαρακτηρίζουσι τὸν τῶν Χριστιανῶν βίον.

20

ΕΓΩ δὲ καὶ τοῖς γεγαμηκόσι παραινέσασθαι ἂν, οἵτις τὰς γυναικὰς τὰς σφῶν, μὴ ποτε κατ' ἐξωπὸν οἰκετῶν φιλήν. ἐδὲ γὰρ πρὸς γάμῳ δέλοις Αἰρεσιτέλης εἶα ποτε. πολλὰ γὰρ καὶ δεῖ, κατ' ἐξωπὸν αὐτῶν, φιλοφρονέμενον φαίνεται τῷ γυναικῷ. ἀμεινον ὅτι, οἵκθιν δέξασθαι μένους δόπο γὰρ αἱμῶν, τῶν σπῆξοντα ὀπιθυμῶν. μεγίστη γὰρ ἡ σωφροσύνης συζυγία, καθαράς ἡδονῆς δόπο πύσας. πάντο γὰρ θυμασίως ἡ τραγωδία Φησί. φεῦ φεῦ γυναικὸς. ὡς ἐν ἀνθρώποις ἄρα, 20 οὐ χρυσὸς, ἔτι τυραννίς, ἔτι πλάττει χλιδή, τοσῶτον εἶχε διὰ φέρει τὰς ἡδονὰς, ὡς ἀνδρὸς ἐστὶ καὶ γυναικὸς εὐσθεῖς γνώμη δικαία, καὶ φρονεῖσα τὰνδρική. ταῦτα τῆς δικαιοσύνης τὰ παραγέλιμα, καὶ παρὰ τοῖς τῶν κοσμικῶν μελίσσι σφίαν ἐκφωνήσῃ, ἔτι παρὰ τῆς εὐνοίας. Εργασίαι γὰρ τὸ ἐκάσθ' ἐργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀνασφίητε. εἰδότες ὅτι ἔτι φθαρτοῖς δέξασθαι ἡ χρυσίῳ ἐλυτρώσῃμεν ἐκ τῆς ματιάς ἡμῶν ἀνασφίης παρὰ παραδοτῆς ἀλλὰ ἡμῶν αἱμῶν. ὡς ἀμῶν ἀμῶν καὶ ἀσπίλ, Χρὶς ὅτι. 30 κατὰ γὰρ τὸν παρὰ λυθῶν χρῶν, ὁ Πέτρος Φησί, τὸ βέλημα τῶν ἐθνῶν κατὰ γράσῃ, πεπορδῶ μένους ἐν ἀσπλγείαις, ὀπιθυμίας, οἶνοφλυγίας, κώμοις, πότοις, καὶ ἀφαιμίτις ἐδωλολατρίαις. ὅρον ἔχομεν, τὸν σαρὸν τῆς κυρίας. ὡς πρὸς σαυροῦμεθα καὶ πρὸς θριγκοῦμεθα τῶν πρὸς πρῶν ἀμαρτιῶν. αἰσθημένης πίνω, πρὸς πρῶν ἐν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀνανηψόμεν τε καὶ ἀγαθῶν. ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ κυρία ὀπιθυμίας. καὶ ὡς αὐτὰ εἰς δέσιν αὐτῶν. πρὸς σφῶν ὅτι 87 κυρίου ὀπιθυμίας κακά. καὶ τίς ὁ κακῶν ἡμῶν, εἰ τῶν ἀγαθῶν ζήλωται γινώμεθα; ἡ δὲ δέξις ἀγωγή, εὐπείθια ἐστὶ, παντλής ἔστι εὐχρημοσύνη, [ καὶ διώμις πύγμένη βεβαία ] τὴν ἐξῆς ἀλλήλους κειμένων ἐν ἔργῳ καλῶς δόποδοτική, κατὰ δέξις αὐτῶν πρὸς βίαν. ταῦτα εἰ καὶ 40 τραχύτερον πρὸς ἐχθρῶν, οἰκονομούμενος τῆς ἐπανορθώσεως τῶν σωτηρίας, ἐμοὶ μὲν λελέχθων, Φησὶν ὁ παιδαγωγὸς ἐπὶ δὲ ὁ ἐλέγχων μὲν παρρησίας, εἰρλωποτεῖ. ὑμεῖς δὲ, εἰ μὲν ἀκῆσθε ἐμῶν, σωθήσεσθε. εἰ δὲ ἔτι πρὸς ἐμῶν πῖς εἰρημένους, ἐμοὶ μέλει. μέλει δὲ ὅμως καὶ ἔτι τῶν γὰρ μετὰ νοιαν ἔτι ἀμαρτωλῶν μᾶλλον ἢ τὸν θάνατον αἰρεῖται. ἡ δὲ εἰσακῆσθαι ἐμῶν, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, ὁ παιδαγωγὸς πάλιν λέγει. γῆς ἀγαθῶν τὰ ἀνθρώπων ὀνομάζων καλὰ, τὸ καλὸν, τὸν πλάσιν, τῶν ὑγίαιας, καὶ τῶν ἰσχυῶν, τῶν πρὸς φῶν. ἀγαθὰ μὲν γὰρ ὄντως, ἀοῦτε ἔτι ἡκούσεν, οὔτε ὀπιθυμῶν ἀνέβη ποτε, πρὸς τὸν ὄντως ὄντα βασιλέα, τὰ ὄντως ὄντα, ἀγαθὰ ὄντα, καὶ ἀναμένοντα ἡμᾶς. ἀγαθῶν γὰρ ἐστὶ καὶ δότηρ, καὶ φύλαξ. καὶ μετὰ σίαν δὲ ἐκείνων, τὰ τῇδε σωωνυμῶν παιδαγωγῶν ἐν θεῷ τῶν λόγων, τῶν ἀνθρώπων ἀδένειας, δόπο τῶν αἰσθητῶν ὀπιθυμίας νήσιν. Ὅσα μὲν οὖν οἴκοι παραφυλακίον, καὶ ὡς τὸν βίον ἐπανορθωτόν, ὁ παιδαγωγὸς ἡ 50 μὲν ἀδελφὴν διέλεκται. αἱ δὲ ἐν καὶ καὶ τῶν δέξις ὁμιλῶν αὐτῶν φίλον πῖς παιδοῖς, ἀχρὶς αὐτῶν ἀγαθῶν αὐτῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον. ταῦτα δὲ ἡμῶν ἐν κεφαλαίου μέρει δι' αὐτῶν ὑποτίθεται καὶ πρὸς τῶν γραφῶν γυναικὸς παρὰ τῆς μὲν τὰς παραγέλιαις. ἀρμολόμενος μὲν

K 2



- ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Καίσαρος, Καίσαρος καὶ τῶν θεῶν, τῶν θεῶν. ὅρα καὶ μνησικακίας. Μὴ ἐγὼ ἐν ἐπιλάμῳ τῆς περὶ αὐτὸν ὑμῶν, ἐκπεριμένοντες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Προσένεγκά μοι ὁλοκαυστώματα καὶ θυσίαι· ἀλλὰ τὴν ἐπιλάμῳ αὐτῶν. Ἐκαστος ὑμῶν, καὶ τὸ πλεονέκτεον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ μνησικακίᾳ· ὅρα καὶ ψεύδῃ μὴ ἀγαπάτω. ἀλλὰ ἐν ψύχῃ καὶ πεπρωμένοις προσεπλάτῃ· τοῖς μὲν, ὡς παρὰ τὸν νόμον. Οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ γλυκὺ, πικρὸν καὶ τὸ πικρὸν, γλυκὺ τοῖς ἡμέτεροις, Οὐαὶ οἱ συνειπνοῦντες ἐν αὐτοῖς, ἐν ὧν πῶν αὐτῶν ὁπότε μνησικακίαι· ὁ γὰρ πεπρωμένος αὐτῶν, ὑψώθησιν. Ἐοὐκ ὁ ὑψῶν αὐτῶν, πεπρωθήσεται. καὶ τὸς μὲν ἐλεημονας μακαρίζει, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· ὁ γὰρ ὁ σφίονος ταλαίφρων, ὅτι ἄρα ἀπολείπει καὶ φρονίμους. ἦδη ἡ ἀγαπᾶν τὸς ἐχθρούς καλεῖται, καὶ τὸς καταρωμένους ἡμᾶς εὐλογεῖν, προσεύχεσθαι περὶ τῶν ἐπηρεάζοντων ἡμᾶς.
- 10 Τῷ τόποιοντι σε, Φησὶν, εἰς τὴν σαρόνα, περὶ ἐκ τῶν ἄλλων· καὶ εἰς ἀρησὶς τὸν χιτῶνα, μὴ κωλύσης καὶ τὴν ἰμάτιον. πῶς δὲ τὸ πῆλιν; Πάντα ὅσα ἐὰν αἰτήσῃς ἐν τῇ προσδοκῇ περὶ σου, τις, λήψεται, Φησὶν· πῶς δὲ ἀπίστους ἔδεν, καὶ Πίνδαρον. καὶ οἰκίτης μὲν χρηστὸν, ὡς ἐαυτοῖς· ἀνθρώποις γὰρ εἰσιν, ὡς ἡμεῖς· ὁ γὰρ θεὸς πάντων, τοῖς ἐλπίστοις καὶ τοῖς δέλοισι, ἐστὶν, ἀνθρώπων, ἰσχυρὸς. δὲ καὶ τὸς πλεονέκτας τῶν ἀδελφῶν ἐκλάζειν, ὁππότε μὲν ἦ. Ὁ γὰρ φερόμενος, Φησὶ, τῆς βασιλείας αὐτοῦ, μισοῖ τὴν αὐτοῦ ἰσχύον. ἐπὶ τῷ μὲν φιλοδοξίᾳ ἀποσκοπεῖται. Οὐαὶ ὑμῖν φαρισαῖοι, λέγων, ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν τῇ συναγωγῇ, ἐκ τῶν ἀσπασμῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ. τὴν δὲ μετάνοιαν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀσπάζεσθαι, τὴν ἐπιμένειν τῶν ἀμαρτιῶν μετάνοιαν ἀγαπᾶν· μόνον γὰρ αἰσάμενται αὐτοὺς ὁ λόγος· τὸ μὲν γὰρ ἐξαμαρτάνειν, πάντων ἐμφυτον, ἐκ τῶν ἀνδραγαθῶν τῶν ἀμαρτιῶν, ἐκ τῶν τυχοῦντων αἰσθητός, ἀλλὰ ἀξιο-
- 20 λόγου. πῶς δὲ τῆς μετάνοιαν, Δεῦτε, εἰπε, πῶς μὲν πάντες οἱ εὐλογημένοι· κληρονομήσονται τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπείνασεν γὰρ καὶ δέδωκεν μοι φαγεῖν· ἰδίῳ ψωμῷ, καὶ ἐπιπλάττει με· ξένος ἡμῶν, καὶ σωτηρία τέ με· γυμνὸς, καὶ ὥρεσθαι τέ με· ἀδελφὸς, ἐπιπλάττει με· ἐν φυλακῇ ἡμῶν, ἐπὶ ἡλθεῖς πρὸς με. Καὶ ποτε τῶν τῶν κυρίων περὶ ποιήκαμεν ἡμεῖς; αὐτοὺς εἰρεῖ πάντων ὁ παιδαγωγός, τὴν εὐπρίαν ἐκ τῶν ἀδελφῶν, ἀγαπήσας εἰς αὐτὸν μετὰ τῶν, καὶ λέγων, Εφ' ὅσον ἐποίησας τοῖς μικροῖς τέτοις, ἐμοὶ ἐποίησας. καὶ ἀπὸ τῶν οἰκιστῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τοιοῖδε μὲν οἱ λογιστοὶ νόμοι, [οἱ παρακλητικοὶ λόγοι,] ὅσοι ἐν πλάττειν λειψαί, δακτύλῳ γεγραμμέναις κυρίως, ἀλλ' ἐν καρδίαις ἀνθρώπων ἐναπνεύσονται, ὅσοι μόνον φθορὰν ἐκ τῶν ὁπότε μνησικακίαις. Δὲ τὸ τότοι κατὰ ἀρσιν αἱ πλάττειν τὸ σκληροκαρδίαν, ἢ αἱ πῆλιν τῶν πῶν ἐν μαλθακαῖς τυπωθῶσι διανοίαις. ἄμφω δὲ τῶν νόμων διη-
- 30 κριντῶν λόγῳ, εἰς παιδαγωγίαν τῶν ἀνθρώπων τῆς. ὁ μὲν, Δὲ Μαυσέως· ὁ δὲ, δι' Ἀποστόλων. οἱ αὖ γὰρ καὶ δι' Ἀποστόλων ἡ παιδαγωγία, ἀναγκαῖον μοι δοκεῖ, ἐπὶ τῇ εἰδῇ Δὲ λεχθῆναι τῶν κατὰ τὸν νόμον ἡμεῖς μεμνημένοι, ὁ παιδαγωγὸς Φησὶν· ὡς αὐτοῖς περὶ αὐτῶν πάλιν τῶν ἐπιπλάττειν ἐκ τῶν ἀδελφῶν. Ὁ ἡλῖος μὴ ὁππότε τῶν παροργισμῶν ὑμῶν· μὴ ἡ διδοῖς τόπον τῶν Δὲ βόλων. Ὁ κλέπτης, μὴ κλέπτει καὶ τὸν κατὰ τὸν νόμον, ἐργάζομεν τὸ ἀγαθόν· ἵνα ἐχῇ μετὰ δίδοναι τῶν χρηστῶν. Πᾶσαι πικρία, καὶ ὀργή, καὶ θυμὸς, καὶ κραυγή, καὶ βλασφημία, καὶ δεισνέτω ἀπὸ ὑμῶν, σὺ πάσης κακίας. Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχοί, χαρίζεσθαι αὐτοῖς· καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν. Γίνεσθε ὡς φρόνιμοι καὶ μιμηταὶ τῶν θεῶν, ὡς τέκνα ἀγαπᾶ· καὶ ὡς πατέρες ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν ὑμᾶς. Αἰμὲν γυναι-
- 40 κες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσάσθωσαν, ὡς τῷ κυρίῳ· οἱ ἄνδρες, ὡς ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν. Ἀγαπάτωσαν ὡς ἀλλήλους οἱ σωτὴρες καὶ ὡς ἰδία σώματα. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γενεῶσιν ὑμῶν· οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν· ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ νεφεσίᾳ κυρίου. Οἱ δέλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ τὸν νόμον κυρίως, καὶ τῶν νόμων, ἐν ἀποστήσει τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ, ἐκ ψυχῆς μετὰ εὐνοίας δουλεύοντες. Καὶ οἱ κύριοι εὐπιστεῖτε τὸς οἰκέτας ὑμῶν, ἀνέντες τὴν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν· ἐδότες ὅτι καὶ αὐτῶν καὶ ὑμῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν ἐρεανοῖς, ἐκ προσωποληψίας ὅσοι ἐσιν. Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ ζῶμεν. Μὴ γνώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προσκαλέμενοι, ἀλλήλους φθονέοντες· ἀλλήλων τὰ βάρη βασίζετε· καὶ οὕτως ἀναπαληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Μὴ παλαῶσθε θεοὺς ἐκ μνησικακίας. Τὸ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακῶμεν καὶ ὡς ἰδίῳ θεῶν.
- 50 μιν. Μὴ ἐκλυόμενοι, ἐρριμνύετε ἐν αὐτοῖς. Παρακαλέμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· νεφεστέτε τὸς ἀτάκτους· παραμυθῆσθε τὸς ὀλιγοψύχους· ἀντέχισθε τῶν ἀδελφῶν· μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας· ὅρατε μή τις κακὸν ἀντὶ κακῶν ἐν ὑμῖν. Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε· φησὶ τῆς μὴ ἐξέρχε-



τῇ ἀνεκφράστῳ, νύκτωρ, μεθ' ἡμέραν, εἰς πλὴν πλείων ἡμέραν, αἰνῶνιαι εὐχαριστεῖν, αἰνῶν, τῷ μόνῳ πατρὶ· ἡμεῖς καὶ πατρὶ παιδαγωγῶν, καὶ διδασκάλῳ ἡμῶν, σὺ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι· πάντες τῷ ἐνὶ ᾧ καὶ πάντες· διὸν καὶ πάντες· διὸν τ' αἰεὶ· οὐ μέλη πάντες· ἡ δόξα, αἰῶνες· πάντες τῷ ἁγίῳ, πατρί καὶ τῷ καλῷ, πατρί καὶ τῷ σοφῷ· τῷ δικαίῳ καὶ πάντες. ὡς ἡ δόξα καὶ νυνὶ καὶ εἰς τὰς αἰῶνας. ἀμήν. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡμᾶς καταστήσεις ὁ παιδαγωγός, ἀπὸ τῶν ἐαυτῷ παρακατέβητο τῷ διδασκαλικῷ καὶ πανεπισκόπῳ λόγῳ, καλῶς ἀνέχου ἡμᾶς ἐν ταῖς ἡμέραις, μιᾶς ἐν εὐχαριστίας δικαίας, κατὰ ἡλὸν ἀσείκτου παιδαγωγίας αἶνον ἀναπέμψαι κυρίῳ.

Ἦμιν τὸ σωτῆρ· Χριστῷ, τῷ ἁγίῳ Κλήμει.

91

10

Στίμιοι πάσι πάντων ἀδελφῶν,  
πλεονόμοι ὀρνιθῶν ἀπλανῶν,  
οἰαζόμενοι ἀνθρώπων,  
ποιμὴν δυνάμεν βασιλικῶν  
τὰς σὰς ἀφελῆς  
παῖδας ἁγίους,  
αἰνῶν ἁγίους,  
ὑμῶν ἀδελφῶν,  
ἀκάκους ἐμασιν,  
παῖδων ἡγήτορα Χριστῶν.

20

Βασιλεῦ ἁγίων,  
λόγε πανδαιμάτωρ,  
πατὴρ ὑψίστος,  
σοφίας πρύτανι,  
ἐλεῖν ἡμᾶς πάντων  
αἰωνοχαρές,  
βροτίας γλυκὺς  
σὺ περ Ἰησοῦ,  
ποιμὴν, δροτῆρ,  
οἰαζόμενοι,  
πλεονόμοι οὐρανίου,  
παναγὺς ποιμένης·  
ἀλλεῖν μερόπων  
τῶν σωζομένων,  
πελάγης κακίας  
ἐχθρὸς ἀγνούς,  
κύματι ἐχθροῦ,  
γλυκερῇ ζωῇ δελεάζων·  
ἡγεῖν πατρίων  
λογικῶν ποιμὴν·  
ἀγε ἡγεῖν  
βασιλεῦ παῖδων ἀειπάφων.

30

40

ἔχοντα Χριστῷ,  
ὁδὸς ἑσπέρια,  
λόγῳ ἀέναῳ,  
αἰῶν ἀπείρητος,  
φῶς αἰδίου,  
ἐλεῖν πηγῇ,  
ρεκτὴρ δροτῆς·  
σμενὴ βιοτῇ  
θεὸν ὑμῶν Ἰησοῦ.  
γὰρ οὐρανίου  
μασῶν γλυκερῶν,  
νύμφης χαρίτων,  
σοφίας τῆς σῆς ἐκθλιβόμενης,  
οἰνῆς πύλας  
ἀπαιτοῦς ἐμασιν  
ἀπαιτῶμενοι  
θῆλῃς λογικῆς,  
πνεύματι δροτῆρ  
ἐμπαιτῶμενοι,  
αἰῶν ἀφελῆς,  
ὑμῶν ἀνθρώπων,  
βασιλεῖ Χριστῷ,  
μιᾶς ὁδοῦς  
ζωῆς διδασκῆς,  
μέλπωμεν ὁμοῦ,  
μέλπωμεν ἀπείρητος,  
παῖδα κρατερῶν.  
χορὸς ἐρλύης  
οἱ Χριστοῦχοι,  
λαὸς σώφρων,  
ψάλλωμεν ὁμοῦ θεὸν εὐφρόνης.

Κ 4





## ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ἀντί εἰς χ.

10

ἵνα ὑπὸ χεῖρα ἀναγνώσκῃς αὐτάς, καὶ διωκτῆς φυλάξῃς αὐτάς. πόρρον δὲ ὑπὸ ἑλως, ἢ  
 ποὶ κατακλιπείον συγγραμμάτων; καὶ εἰ μὲν τὸ πρῶτον, τίς ἡ τῶν γραμμάτων χρεία· εἰ δὲ  
 τὸ ἔτερον, ἦτοι τοῖς ἀποδοκίμοις, ἢ τοῖς μὴ. γαλοῖον μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι, τὴν τῶν ἀποδοκίμων ἀποδο-  
 κιμάζοντα γραφῆναι, τὴν μὴ τοῖς ἀποδοκίμοις ἀποδοκίματον ἀποδοκίματον. ἀλλ' ἄρα Θεοδόμου μὲν  
 καὶ Τιμαχίου, μύθους καὶ βλασφημίας ἀποδοκίματον· πρὸς δὲ καὶ Επικύρου, ἀθέτητος καὶ ἀ-  
 χοντι· ἐπὶ δὲ Ἰπποκράτους Ἐργολόχου, αἰσχροῦς ἔκτος ὁπτιστεπείον γραφῆναι· πῶς δὲ τὴν ἀλήθειαν  
 κηρύσσοντα, κωλυτοῖν τοῖς ὑστέρων ἀνθρώποις ὠφέλειαν ἀποδοκίματον; καλὸν δὲ οἴμῃ καὶ παιδείᾳ 20  
 ἀγαθὰς τοῖς ἐπὶ καταλείπειν. οἱ μὲν γὰρ παῖδες, σωμάτων· ψυχῆς δὲ ἔχοντες, οἱ λόγοι. αὐτὰ κα-  
 τακλιπείοντα τὰς κατηχήσεως φασκέν· κοινωνικὸν δὲ ἡ σοφία, καὶ φιλόφρων. λέγει γὰρ ἐν ὁ Σο-  
 91 λομῶν· Τίς, εἰς ἀνδράσιν ἐντολῆς ἐμῆς, κρύψῃς παρὰ σταυρῷ, ὑπακούσῃ σοφίας  
 92 τὸ ἔξου. παρέρμενον τὸ λόγον κρύπτειται μενῶν, καθάπερ ἐν γῇ, τῇ τῷ μαυθάνοντι ψυχῇ. καὶ  
 93 αὐτὴ πνευματικὴ φυτεία. διὸ καὶ ὁπτιφέρει· Καὶ παραβαλὼς καρδίας σου εἰς σωείσιν· παρα-  
 94 βαλὼς δὲ αὐτὴν εἰς νεότητι τῷ ὑπὸ σοφίας. ψυχῇ γὰρ οἴμῃ ψυχῇ, καὶ πνεύμα πνεύματος συνα-  
 πτόμενα, καὶ τὴν ἑλὼς ἀποδοκίματον αὐξήσει κατακλιπείοντα καὶ ζωογονεῖ. ὑὸς δὲ πᾶς, ὁ παρὰ δόμῃ-  
 95 ν καὶ ὑπακούσῃ παιδείᾳ. Τίς, φησὶν, ἐμῶν θεσμῶν μὴ ὁπτιλαοῖν. εἰ δὲ μὴ πάν-  
 96 των ἡ γνώσις, ὅν καὶ λύρας, ἢ φασὶν οἱ παροισμαζόμενοι, τοῖς πολλοῖς ὅσον συγγραμμάτων. ὑὸς γὰρ  
 97 ἐν βορβόρῳ ἦδον μᾶλλον ἢ καθαρώ ὕδατι. Διγὰρ φησὶν ὁ κύριος, Ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς 30  
 98 λαλῶ· ὅτι βλέποντες, καὶ βλέποντες· καὶ ἀκούοντες, καὶ ἀκούοντες· καὶ εἰς σωείσιν· μὴ ὡς τὴν ἀγνοίαν  
 αὐτοῖς παρέχοντος ὁ κύριος· μὴ γὰρ ἐν ἡμιτόν ἔτω φρονεῖν· ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν διελύχασ-  
 99 τὸν παρὰ φησὶν, καὶ ἀποδοκίματον τῶν λεγομένων ἐσομένων μενούσῃ. ἡ δὲ κατὰ φησὶν  
 100 ἐκ παλαιότητας ὁ σωτὴρ αὐτοῖς, καὶ τὴν ἑλὼς λαμβάνοντα διδάσκον· καὶ δὲ ἐκ σωσαστήσεως αὐτῶν  
 τοῖς δέλοις ὅσον ὑπάρχοντα ἀφαιρέσας, αὐτοῖς ἐπενηλθὼν, πῆναι λόγον μετ' αὐτῶν· ὅτι τὴν  
 τὰς μὲν αὐξήσαντας τὸ δόξον αὐτῶν, τὰς ἐν ὀλίγῳ πιστὰς, ἀποδοκίματον, καὶ ἐκ παλαιότητας  
 101 τοῖς πολλοῖς καταστήσῃ, εἰς τὴν τῷ κυρίῳ χαρὰν προσέτιξεν ἐσελθῆναι· τὰ δὲ ἀποδοκίμα-  
 102 μένω τὸ πιστὸν δόξον εἰς τὸ ἐσθάνειν, καὶ αὐτὸ ὁπτι εἰλαβέν ἀποδοκίματον δόξον. Ποιητὴς  
 94 δὲ λέγει, ἦπεν, καὶ ὁ κληρὸς εἶδει σε βαλεῖν τὸ δόξον μου τοῖς τραπέζιταις· καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομι-  
 103 σάμεν ἀντὶ ἐμῶν. ὁπτι τῶν τοῖς, ὁ ἀρχεῖς δὲ δόλος εἰς τὸ ἐξώπρον ἐμβληθῇ· σκότῃ· σὺ ἐν ἐν- 40  
 104 διωμῇ, καὶ Παῦλ καὶ λέγει, ἐν χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ ἀἡκαστος παρ' ἐμῶν ἀφ' ὅλων  
 105 τῶν μαρτύρων, πάντες παρὰ τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου· οἵτινες ἱκανοὶ εἰσιν καὶ ἐπὶ τὰς ἀδελφάς. καὶ  
 106 πάλιν, Σπῆδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστήσας τῷ θεῷ ἐργάτῃ ἀνεπαχυντον, ὁρθοτομῶντα  
 107 τὸν λόγον τὴν ἀληθείας. εἰ τοίνυν ἄμφω κηρύττει τὸν λόγον· ὁ μὲν, τῇ γραφῇ· ὁ δὲ, τῇ φωνῇ· πῶς  
 108 εἰς ἄμφω ἀποδοκίματον· ἐνεργὸν τὴν πίστιν ἀφ' ἧς ἀγάπης πεποιημένοι; τῇ δὲ αἰτία ὅτι μὴ τὸ βέλ-  
 109 λιστον ἐλόμενα, θεὸς ἀναίτιος. αὐτὰ καὶ τὸ μὲν, ἐκ δανείσας τὸν λόγον, ἐργὸν ἐστὶν τῶν δὲ, δοκιμάσαι,  
 110 καὶ ἡτοιμάσαι, ἢ μὴ ἢ κρίσις ὅτι ἐν αὐτοῖς κρίνει. ἀλλ' ἡ μὲν, κηρυκτικὴ ὁπτισημῇ· ἡ δὲ, πῶς ἀγ-  
 111 γελικῇ· ὁποτέρως ἀνενεργῇ, ἀφ' ἧς τὸ χεῖρ, ἀφ' ἧς τὸ γλῶττις, ὠφέλῃσα· ὅτι ὁ ἀπείρων εἰς  
 112 τὸ πνεῦμα, ἐκ τῷ πνεύματι τῷ ἑλὼς αἰώνιον. τὸ δὲ καλὸν ποιῶντες, μὴ ἐκκακῶμεν.  
 113 συμβάλλει γὰρ τῷ μέγιστον τῷ σωτηριῶντι καὶ τὴν θείαν πύξιν, δεχθῶν πίστις, πολιτείας 50  
 114 πρὸς θυμίαν, ὁρμὴν τὴν ὁπτι τὴν ἀλήθειαν, κίνησιν ζητητικὴν, ἔχοντος γνώσεως· σωτηριῶντι ἐπὶ  
 115 ἀφορμὰς δίδωσι σωτηρίας. οἱ δὲ ἐν τῇ αἰνότητι γησιῶς τὰς τὴν ἀληθείας λόγους, ἐφόδια ζωῆς  
 αἰδῶν

αὐτὸν λαβόντες, εἰς ἑρᾶν πλεῖν. Ἰουμασιώταί τε τοίνυν ὁ δόσιος λαός, Εὐπαῖν, Φησί, σω-  
 ζόντες ἑαυτοὺς ὡς θεὸς ἀφείκετο· ὡς πτωχὸς, πολλὰς δὲ πλεῖν ζώντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάν-  
 τε κατέχοντες. τὸ σῶμα ἡμῶν ἀνέωγα πρὸς ὑμᾶς. Διαμαρτύρομαι δὲ, τῷ Τιμοθέῳ φησὶν ὅτι-  
 σέλλων, ἐνώπιόν σου καὶ Χρυσῆς Ἰησοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων· ἵνα πάντα φυλάξης χάρις  
 ποικίλῃ, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρὸς κλισίαν. ἀνάγκη πίνω ἄμφω τῷ δοκιμαζέειν σφᾶς  
 αὐτοὺς· τὸν μὲν, εἰ ἀξίος λέγειν τε καὶ ὑπομνήματα καταλιμπάνειν· τὸν δὲ, εἰ ἀκροατὴν τε καὶ  
 ἐντυχάνειν δίκαιος. ἡ δὲ τῷ εὐχαριστίας πνέει ἀφαιρέσεις, ὡς ἐπὶ τοῦ, αὐτὸν δὲ ἔκαστον ἔλαβεν,  
 λαβὲν τὴν μοῖραν ὅππότερος ἦεν. ἀξίον γὰρ πρὸς τὴν ἀκριβὴ ἀίρεσιν τε καὶ φυγῇ, ἡ σωείδης.  
 θεμέλιος δὲ αὐτῆς βέβαιος, ὁρθὸς βίος, ἀμαμαθήσει τὴν κατήκοντον· τὸ πᾶν ἐπὶ τοῖς δο-  
 10 κίμασι δὲ εἰς ἡδὴ κατωρθωκόσιν, ἄρξον πρὸς τὴν ἀληθείαν τῶν νόσιν, καὶ τὴν κατὰ πρᾶ-  
 ξιν τῶν ἐντολῶν. ὥστε, ὅς ἀν' ἐσθλὴν τὸν ἄρτον, καὶ πῖν' ὅτι τὴν τῆς κυρίας ἀναξίως, ἐνοχ-  
 ῆσαι τὸ σῶμα τοῦ ἐκ τῆς αἱματός τῆς κυρίας. δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ ἔτω ὅτι τῆς ἀρ-  
 ἐσθλῆς, καὶ ὅτι τῆς πνεύματος πνέτω. σκοπεῖται γὰρ ἀκρόατον, ἀρα τῶν τῶν ἀφείκειν τῶν  
 πλεονέκτων ἐπὶ πλεονέκτων· εἰ μὴ θρασείως καὶ πῖν' ἀντιζηλῶμεν, ἐπεπλήθησεν τὴν διδασκαλίαν·  
 εἰ μὴ φιλοδοξίας ἡ κεινώνια ἔστω λόγος· εἰ τῶν μόνον καρπῶν τὸν μισθόν, τὴν σωτηρίαν τὴν ἐπείον-  
 ταν, τὸ πᾶν πρὸς χάριν ὁμιλεῖν· δωροδοκίας τε αὐτῶν ἀφαιρέσει ἀφαιρέσει, ὁ δὲ ὑπομνη-  
 μάτων λαλῶν. Οὐ γὰρ πᾶν ἐν λόγῳ κελευστικὴς ἐγγήνηται, καθὼς εἶδον, φησὶν ὁ δόσιος-  
 20 λος· ἔτι [ἐν] πρὸς φάσιν πλεονεξίας· θεὸς μάρτυς· ἔτι ζῆταρες ἐξ ἀνθρώπων δοξαί, ἔτι ἀφ'  
 ὑμῶν, ἔτι ἀπ' ἄλλων. διωάμενοι ἐν βαρύνειν ὡς Χρὶς δόσιος λαοί· ἀλλ' ἐγγήνηται ἡ ποίησις με-  
 30 σὺ ὑμῶν, ὡς αὐτὸς τοῦ θεοῦ ἡ δὲ αὐτῆς τέκνα. καὶ τὰ τὰ καὶ τὰς τῶν θεῶν μεταλαμβάνον-  
 τας λόγων, παραφυλακτέον, εἰ μὴ πειρασμοὺς ἐνεκεν ἐσθλῶν, ὡς περὶ τὴν πόλεον τὰ εἰς δο-  
 ρήματα, εἰς πόλεον ἀφικνῶνται· εἰ μὴ μεταλήψως χάριν τῶν κερμικῶν πρὸς ἑαυτοὺς, κεινώνικος τῶν  
 ὅππότερος μαθόντες τὰς καθωσιωμένους τῷ Χριστῷ· ἀλλ' οἱ μὲν ὑποκριταί, καὶ δὴ ἐαυτοὺς ἑαυ-  
 40 τὸς εἰς δοκίμην δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλη, σωίναι τὰ κάλλιστα τῶν αὐτῶν πρὸς ἑαυτοὺς. εἰ γὰρ ὁ μὲν  
 θεοσεβὴς, πολὺς· οἱ δὲ ἐργάται, βραχεῖς· τῶν οὐκ ἐσθλῶν καὶ ὅπως ὅτι μάλιστα πλεονέκτων ἡμῶν  
 ἐργατῶν εὐπορία γήνηται. ἡ γεωργία δὲ, διττή· ἡ μὲν γὰρ, ἀγροφῶν· ἡ δὲ, ἐργαφῶν. ὁ π-  
 50 τῶν δὲ αὐτῶν ἐκ τῆς ἐργασίας πρὸς τὰς εὐχάρις πυρᾶς, καὶ τὰς σάχους αὐξήσῃ τε καὶ θερίσῃ,  
 θεὸς οὐκ ἀναφανήσῃ γεωργός. Ἐργάζεσθαι, φησὶν ὁ κύριος, μὴ τὴν ἀπολλυμένην βρώσιν,  
 ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον. τὸ φησὶν ὁ δὲ ἀφ' ὅτιων καὶ ἡ ἀφ' ὅτων λαμβάνει. καὶ τῶν  
 30 ὅντι μακάριοι οἱ εἰρηνόποιοι, οἱ τὰς ἐντολὰς καὶ τὸν βίον ἐκ τῶν πλεονέκτων πρὸς τὴν ἀγνοίαν πολυ-  
 μένους μετὰ διδασκαλίαις, καὶ μετὰ γένους εἰς εἰρήνην τῶν ἐν λόγῳ καὶ βίῳ τῶν καὶ τὸν θεόν, καὶ τὰς  
 πηνώνας δικαιοσύνης, τρεῖς φωνῆς τῆς τῆς ἀρετῆς ἀφαιρέσει. εἰσι γὰρ καὶ ψυχὰς, ἰδίας ἔχουσαν τρε-  
 40 φᾶς· αἱ μὲν, κατ' ὅππότερος καὶ ὅππότερος αὐξήσῃ· αἱ δὲ, καὶ τὴν ἑλληνικὴν νεμόμενην  
 φιλοσοφίαν· ἡς, κατὰ πρὸς καὶ τῶν καρύων, ἔτι πᾶν ἐδωδόμενον. ὁ φυτῶν δὲ καὶ ὁ ποτίζων, τῶν  
 95 αὐξήσας ὅντις ἀφαιρέσει, ἐν εἰσι καὶ τὴν ἀφαιρέσει· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται καὶ τὸν ἴδιον  
 κόπον. θεὸς γὰρ εἰς μεν πειρασμοί, θεὸς γὰρ ὁ θεός· θεοῦ οἰκοδομῆς ἐστὶ, καὶ τὸν δόσιον λαόν· ἔκκεν οὐ-  
 50 δὲ δὸς συγκρίσεως τὸ δοκίμιον ποιεῖται πῶς ἀκροαμένοις ὅππότερος ἦεν· ἔδὲ εἰς ἐξέτασιν ἐκδοτὸν  
 παραδοτὸν τὸν λόγον πῶς ἐντεθραμμένοις λόγων παρὰ πᾶν τῶν τέχνης καὶ διωάμεσιν ὅππ-  
 40 χαιρημάτων ὡγκωμένων, τοῖς προκατελημμένοις ἡδὴ τὴν ψυχὴν καὶ μὴ προκατενωμένοις. ὁ  
 δὲ αὐτὸς ἐκ πίστεως ἔληται πῶς ἐξέτασιν, βέβαιος ἔστω εἰς θεῶν λόγων παραδοχὴν· κρίσιν εὐ-  
 λογον, τὴν πίσιν κεκτημένον. ἔπειτα δὲ ἐνθὺς αὐτῶν ἡ πᾶν ἐκ πειρασίας. καὶ τὰ τὰ τὰ ἀρα τὸ  
 πρὸς φησὶν ὅτι· Εἰ μὴ πιστεύσῃ, ἔδὲ μὴ σωῇτε. ἀλλ' ὡς καὶ ἔχοντες, ἐργάζομεθα τὸ  
 ἀγαθὸν πρὸς πάντας· μάλιστα δὲ πρὸς τὰς οἰκείους τῆς πίστεως. ἕκαστος δὲ τῶν κα-  
 50 κάρων δαδίδι, εὐχαριστῶν ψαλλέτω· Ραυτίς με ὑσώπω, καὶ καθαροῦ ἡσυχία· πλεονέκ-  
 60 με, καὶ ὑποχρῶντα λυκαυγισμῶν· ἀκούεις με εὐφροσύνην, καὶ ἀγαλλίασιν ἀγαλλιάσονται  
 ὅτι τὰ πεινῶμενα· δόσιος πρὸς τὸ πρὸς ὅτι τῶν ἀμαρτιῶν μου· καὶ τὰς ἀνεμίας  
 μου ἐξάλειψον. καρδίαν καθαράν κλίσσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεός· καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς  
 ἐγκαταίσι μου. μὴ δόσιος πρὸς με δόσιος τῶν πρὸς ὅτι τῶν πρὸς ὅτι τῶν πρὸς ὅτι τῶν πρὸς ὅτι  
 50 νέλης ἀπ' ἐμοῦ. δόσιος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τῶν σωτηρίων σου· καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶν ἡγε-  
 60 ζόν με. ὁ μὲν γὰρ πρὸς παρὰ πᾶν λέγων, καὶ χρόνον δοκιμάζει, καὶ κρίσις δικάζει, καὶ ἀφαι-  
 70 ρεῖ τῶν ἄλλων τὸν οἶοντε ἀκούειν, ὅππότερος τὰς λόγους, τὰς τρεῖς, τὰ ἡγή, τὸν βίον, τὰς κινή-  
 80 σεις, πᾶς ἁγίας, τὸ βλέμμα, τὸ φθέγμα, τὴν τρεῖς, τὴν πῆραν, τὴν πατὴρ μου ἔδον, τὴν



καρποφόρον γλῶ, τὴν ὑλομανοῦσαν χώραν, τὴν εὐφορον καὶ καλὴν καὶ γεωργιμὴν, τὴν πολυπλασίαν τὸν σπῆρον διωαμέναν. Ὁ δὲ δι' ἐπομνημάτων λαλῶν, πρὸς τὸν θεὸν ἀφοσιῶται, πῶτα κεκραγὼς ἐγγραφῶς· μὴ κέρδους ἐνεκα, μὴ κενοδοξίας χάριν, μὴ πρὸς παθία νικᾶσαι, μὴ φθορᾷ δαλῆσαι, μὴ ἡδονῇ ἐπαίρεσθαι· μόνος δὲ τῆς τῶν τυγχανόντων ἀπολαύειν σωτηρίας· ἥς ἔδδ' ἡ τὸ παρὸν μετ' ἀλαμβάνει· ἀλλὰ ἐλπίδι ἀπεκδεχόμενος τὴν ἀποδοξισμὴν πᾶν ὡς ἀμοιβὴν παρὰ τὸν μισθὸν τοῖς ἐργάταις κατ' ἀξίαν ἀποδώσῃ ἐπαχθμένον. ἀλλ' οὐδὲ ἀντιμισθίας ἐφίεσθαι χρὴ τῷ εἰς ἀνδρας ἐγγραφόμενῳ. οὐ γὰρ ὁ μὲν καυχῶμενος ἐὺ ποιεῖν, τὴν ἀμοιβὴν ἀπείληφεν δι' εὐδοξίας· ὁ δὲ τῶν προσκέντων δι' ἀντιμισθίας πρᾶσων τι, ἥτις ὡς εὐεργὸς ἀπὸ τῶν ἀπολαύειν, ἥ ὡς κακουργὸς τὴν ἀμοιβὴν παρὰ τὸν μισθὸν ἐκείνου, ἐκ τῆς κομιτῆς ἐνέχεσθαι σωτηρίας· δι' δὲ, ὡς οἶόν τε, τὸν κύριον μιμῆσθαι. ἔτος δ' αὖ εἰς ὁτὶ θελήματι τῷ 10  
 θεῷ ἐξυπηρετῶν, δῶρεαν λαβὼν, δῶρεαν διδῶν, μισθὸν ἀξιόλογον ἀπολαμβάνων, τὴν πολλοίαν αὐτῷ. Οὐκ εἰσπλεύσει δὲ εἰς τὰ ἄγρια μίσθωμα πόνης, φησὶν. ἀπείρηται δ' ἔν τῳ πρὸς-  
 φέρειν τῷ ἡυσιστηρίῳ ἀλλαγμᾶ κυνός. ὅτω δὲ ἀπὸ μὲν λυτῆς κακῆς τροφῆς καὶ διδασκαλίας τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, πρὸς τὸ οἰκῆον φῶς βαδίζει, ὅπῃ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἐγγραφῶς τὰ ἄγρια-  
 φα δὴ λαοῦσιν. Οἱ διψῶντες, πορεύεσθαι ἐφ' ὕδωρ, Ἡσαΐας λέγει. καὶ Πίνε ὕδωρ ἀπὸ τῶν ἀγ-  
 γέλων, ὁ Σαλομὼν παραινέει. ἐν γ' ἔν τῳ νόμοις ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος Πλάτων, κελεύει  
 τὰς γεωργίας μὴ ἐπαρδεῦσαι, μηδὲ λαμβάνειν ὕδωρ παρ' ἐτέρων, εἰ μὴ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὀρύξαντες  
 παρ' αὐτῶν ἀχρὶ τὸ παρθενίᾳ καλεμένης, ἀνδρὸν εὐρωσι τὴν γῆν. ἀπορία γὰρ ἐπαρκεῖν, ἢ δι-  
 κημον· δόξαν δὲ ἐφ' ὅτι ἀξίαν, ἢ καλὸν· ἐκ φορτίου σωεπὶ λήθην μὲν, εὐλογεῖ· συγκαταρτῆν γ',  
 ἢ προσήκειν ὁ Πυθαγόρας ἐλεγεῖν. σωεξάπει δὲ ἡ γεωργία τὸ ζώον τῆς ψυχῆς, καὶ σωτῆρι 20  
 τὸ οἰκῆον ὄμμα πρὸς θεωρίαν, τὰ χα μέν τι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ οἶον ὁ ἐγκεντρὶζων γεωργός, τὸ δὲ ἐν-  
 παρὸν ἀνακινῆσαι. πολλοὶ γὰρ ἐν ἡμῖν, ἔξ τῳ θεῷ ἀποστολῶν, ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι καὶ κομιτῶν-  
 ταῖς ἰκανοί. ἐκ δὲ αὐτῶν διεκρίνομεν, ὅσων ἀνέκρινόμεθα. ἤδη γ' ἡ γεωργία ἡς ὁπτιδεῖν τεπ-  
 χνασμένη ἡδὲ ἡ πραγματεία· ἀλλὰ μοι ἐπομνημάτω ἡς γεωργίας ἡσυχαστικῆς. λήθης φάρμα-  
 κον ἡ δόλος ἀπὸ τῶν, καὶ σκιογραφία τῶν ἐναργῶν καὶ ἐμψύχων ἐκείνων, ὧν κατ' ἐξῆς ἡ ἐπα-  
 κῆσθαι λόγων τε καὶ αἰδρῶν μακαρίων καὶ τῶν ὀντι ἀξιολογῶν. τέτων ὁ μὲν ὅπῃ τ' Ἑλλάδ',  
 ὁ ἰωνικός· οἱ δὲ, ὅπῃ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος· τῆς κοίτης γὰρ αὐτῶν Συρίας ἐκείνῃ. ὁ δὲ, ἀπ' Αἰγύπτου· ἄλλοι δὲ, ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν· καὶ τῶν ὀντι ὁ μὲν, τ' τῶν Ἀσσυρίων· ὁ δὲ, ἐκ Παλαιστίνης  
 Ἑβραῖος ἀνέκαθεν, ὡς αὐτῶν δὲ περὶ τῶν διωαμένων δι' ἑτ' ὅσον πρὸς τὸν ὕδωρ. ἀνέπαυσίμην ἐν Αἰ-  
 γύπτῳ ἡσυχασίας λεληθότα· Σικελικῇ τῶν ὀντι ἡ μέλιτις· πρὸς φησὶν καὶ τὸ ἀποστολικὸν λεμῶνος 30  
 τὰ αὐτῇ ἀρετῶν, ἀκήρατον πὶ γνώσεως χεῖμα τ' τῶν ἀκροωμένων ἐνεχύνθησε ψυχῆς. ἀλλ' οἱ  
 μὲν τὴν ἀλήθειαν τῆς μακαρίας σώζοντες διδασκαλίας παράδοσιν, εὐθὺς ἀπὸ Πέτρῃς τε καὶ Ἰακώ-  
 βου, Ἰωάννου τε καὶ Πύλλου, τῶν ἀγίων ἀποστόλων, πῶς παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενοι· ὀλίγοι δὲ  
 οἱ πατράσιν ὅμοιοι. ἦκεν δὲ σὺν θεῷ καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ πρὸς γενικὰ ἐκείνα καὶ ἀποστολικά κατε-  
 γρησμένοι σπέρματα· καὶ εὐεῖδ' ὅτι ἀγαλλιάσονται· οὐχὶ τῇ ἐκφράσει ἡσθεῖς λέγω τῇδε, μένη  
 δὲ τῇ ἑξ' τὴν ἐποσημείωσιν τηρήσῃ. ποθέσης γὰρ οἱ μὲν ψυχῆς τὴν μακαρίαν παράδοσιν ἀδιά-  
 δραστον φυλάττειν, ἡ τοιαύτη ἐποτύπωσις· Ἀνδρὸς δὲ φιλήν' ὅσον σοφίαν, εὐφρανθήσῃ πατῆρ.  
 τὰ φρέατα ἐξαντλήμενα, διδόντες ὕδωρ ἀναδίδωσι· τρέπει δὲ εἰς φθοράν, ὧν μεταλαμ-  
 βάνει ἑδείς. καὶ τὸ σίδηρον ἡ χρῆσις καθαρῶτερον φυλάσσει· ἡ δὲ ἀχρησία, ἡ τῆς γῆς ἡμνητική.  
 σωελόντι γὰρ φάναι, ἡ συγχευμένη ἐξ ἡμποῖς ὕδατος καὶ πνεύματος καὶ σώματος. ἑδείς 40  
 ἀπὸ λύχων καὶ ἐπὶ τὸ μόνον πῆσιν, ἀλλ' ὅπῃ τ' λυχνίας, φαίνεται πῆς τῆς ἐστίας τῆς αὐτῆς  
 κατ' ἐξῆς ὅμοιοις. τί γὰρ ὅφελ' ὅσον σοφίας μὴ σοφιστικῆς τὸν οἶον ἐπαίειν; ἐπὶ τε καὶ ὁ σωτὴρ σώ-  
 ζει αἰεὶ, καὶ αἰεὶ ἐργάζετ', ὡς βλέπει τὸ πατήρ. διδάσκων πῆς, μαρτυρεῖται πᾶν καὶ λέγων,  
 σωακροῦται πολλὰς τοῖς ἐπακῆσιν αὐτῇ. εἰς γὰρ ὁ διδάσκαλος καὶ τῶν λέγοντων καὶ τῶν  
 ἀκροωμένων· ὁ ὅπῃ γὰρ καὶ τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγον. ἡ καὶ ἡ κεκάλυπτον ὁ κύριος ἀπὸ ἀρεθῆ  
 σαβῶα πῆσιν· μεταδίδοναι δὲ τῶν θεῶν μυστηρίων καὶ τῶν φωτὸς ἐκείνων ἡ ἀγία πῆς χωρὶν δο-  
 ναμένοις, συγκεχώρηκεν. αὐτίκα ἡ πολλοῖς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἡ πολλῶν ἡν, ὀλίγοις δὲ οἱς προσή-  
 κειν ἡπίστευε, τοῖς οἰοῖσιν ἐκδέξασθαι καὶ τυπωθῆναι πρὸς αὐτὰ· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς καθάρσεως ὁ θεός,  
 λόγῳ πιστεύει, ἡ γεῖματι· καὶ ἡ λέγειν γεγραπθῆναι, οὐδὲν κρυπτόν, ὅς ἐστι φανερωθήσῃ· ἡ δὲ  
 κεκαλυμμένον, ὅσον ἀποκαλυφθήσῃ· ἀκροῶται καὶ παρ' ἡμῶν ὅπῃ τῶν κρυπτῶν ἐπαίοντες, τὸ 50  
 κρυπτόν φανερωθήσεται, ἡ τῶν πρὸς τῶν λογίων· καὶ τῶν παρακεκαλυμμένως τὰ  
 παραδιδόμενα οἷον τε παραλαμβάνειν, δηλωθήσῃ τὸ κεκαλυμμένον, ὡς ἡ ἀλήθεια· ἡ τὸ τοῖς  
 πολλοῖς

- πολλοὺς κρυπτον, τῆς πῆς ὀλίγους φανερόν γινώσκουσι· ἐπεὶ διὰ τὴν μὴ πάντας ἰδοῖσι τὴν ἀλή-  
θειαν; διὰ τὴν μὴ ἡραπήτην δικαιοσύνην, εἰ πάντων ἡ δικαιοσύνη; ἀλλὰ γὰρ τὰ μυστήρια μυστικῶς  
παραδίδονται, ἵνα ἢ ἐν σόματι λαλήσῃ· καὶ ὁ λαλήσας μᾶλλον ἢ σὺν ἐν φωνῇ, ἀλλ' ἐν τῷ νοε-  
ῶντι· δίδωκεν ἢ ὁ θεὸς τῇ ἐκκλησίᾳ, τὰς μὲν, δόξας· τὰς δὲ, παρρησίας· τὰς ἢ, εὐαγγελιστάς·  
τὰς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὸ καθ' ἑαυτοὺς τῶν ἀγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἶκον·  
δομὴν δὲ σώματι· τῷ Χριστῷ. ἡ μὲν ἐν τῶνδε μοι τῶν ὑπομνημάτων γραφή, ἀδελφὴς μὲν εἰς  
οἶδ' ὅτι, παραβαλλομένη πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκείνου τὸ κεχαριτωμένον, οὐ κατηξιώθημεν ὑπακού-  
σαι· εἰκὼν δὲ αὐτοῦ εἴη ἀναμιμνήσκουσα τὰς δεχεντύπας τὴν ἰσχύος πεπληγῶτα· σοφῶ γὰρ, φησι,  
λάλει, καὶ σοφώπερ· ἐστὶ καὶ τῷ ἔχοντι δὲ πρὸς ἐξήγησιν. ἐπαγγέλλεται ἢ ἄχ' ὥς ἐρμηνεύεται·  
10 τὰ δόκρυρα ἱκανῶς· πολλὰ γὰρ καὶ δὴ· μόνον ἢ τῷ ὑπομνήσας, εἴτε πρὸς ἐκλαβοίμεθα, εἴτε ὅπως  
μηδὲ ἐκλαβοίμεθα. πολλὰ δὲ, εὐοῖδα, παρρησίαν ἡμᾶς χροῖα μήκει ἀρετῆς διὰ δι-  
πλοῦν. ὅθεν τὸ ἀδελφὸς τῆς μνήμης τῆς ἐμῆς ὀπτικῆς φίζων, κεφαλαιῶν συστηματικῶν ἐκθεσιν, μνή-  
μης ὑπομνήμα σωτήριον περιέχον ἐμαυτῷ, ἀναγκαίως κεχρησάμην τῇδε τῇ ὑποτυπῶσι. ἐπε-  
μὲν ἐν πᾶσι μηδὲ δόκρυρα μόνον· πολλὰ γὰρ ἡ παρὰ τοῖς μακαρίοις διώκταις αὐ-  
δράστιν· ἐστὶ δὲ καὶ αὐτοσημείωτα μεμνημένα τῷ χροῖα· ἀνὴρ ἀπέδρα· τὰ δὲ ὅσα ἐσβέννυντο ἐν  
αὐτῇ μαραινόμενα τῇ διανοίᾳ, ἐπεὶ μὴ ῥά δι· ἢ τοιαύτη διὰ διανοίας τοῖς μὴ δεδοκιμασμένοις,  
πᾶσι τῇ ἀναζωπυρῶν ὑπομνήμασι, τὰ μὲν, εἰκὼν παρρησίαν ἐκλέγων ὀπτικῶς, φο-  
βούμεν· ἢ διὰ φανερὰ καὶ λήγει ἐφυλαξάμεν· ἢ τὸν φθονῶν· οὐ γὰρ θεοὶς· δεδιὼς ἢ ἀ-  
ρετῆς τῶν ἐντυχαζομένων, μή τι ἐπὶ σφαλῇ, καὶ παρρησίαν, ἢ φασιν εἰ πα-  
20 ροιμαζόμενοι, ὁρῶντες εὐρεθῶμεν. οὐ γὰρ ἐστὶ τὰ γραφέντα μὴ ἐκπεσεῖν, καὶ τοι ἀνέκδοτα  
ὑπὸ γ' ἐμοῦ μεμνημένα· κυλιόμενα δὲ αἰεὶ, μόνον μὴ χροῖα τῇ ἐγγραφῇ φωνῇ, πρὸς τὸν  
ἐπανερόμενον οὐδὲν πλεον παρὰ τὴν γεγραμμένην δόκρυρα· δεῖται γὰρ ἐξ ἀνάγκης βοήθου,  
ἢ τοῖς ἐγγραφάμενοι, ἢ καὶ ἄλλου τῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἔχον· ἐμπεδωκότες. ἐστὶ δὲ καὶ αἰνιγμα-  
τοι γραφὴ καὶ τοῖς μὲν, παρρησίαν· τὰ δὲ, μόνον ἐρεῖ· πρᾶσσεται δὲ καὶ λαμβάνουσα ἐπ' αὐτῇ, 97  
καὶ ὀπτικῶς ἐκφῆται, καὶ δεῖται σιωπῶσα. τὰ τε παρὰ τῶν ὀπτικῶν δογματιζό-  
μενα αἰρέσεων παρρησίαν· καὶ τὰ τοῖς αὐτοῖς πᾶσι· ὅσα παρρησίαν ἐκφῆται καὶ τῆς καὶ  
τὴν ὑποπτικῶν θεωρίαν γνώσεως· ἢ πρὸς ἐξήγησιν ἡμῖν καὶ τὸν εὐκλεῆ καὶ σεμνὸν τῆς παραδό-  
σεως κανόνα δὲ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ γνώσεως πρὸς τοῖς ἀναγκαίως ἔχοντα πρὸς διαληφθῆναι τῆς  
φυσικῆς θεωρίας πρὸς παρρησίαν, καὶ τὰ ἐμποδὼν ἱσχυόμενα τῇ ἀπολουδίᾳ παρρησίαν·  
30 νη· ὡς ἐτόιμους ἔχοντες ἀκρὰς πρὸς τὴν παρρησίαν τῆς γνωτικῆς παραδόσεως, πρὸς ἐκ-  
θεσιν τῆς γῆς δὲ τῶν ἀκαθῶν καὶ τῆς πᾶσι ἀπάσης γεωργικῶς εἰς καταφύττωσιν ἀμ-  
πελων· ἀγῶν γὰρ καὶ ὁ παρρησίαν, καὶ μυστήρια τὰ πρὸς μυστηρίων· οὐδὲ ὁκνήσας συγχεῖται  
ὡς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἄλλης πρὸς παρρησίας τοῖς καλλίστοις τῇ ὑπομνήματι ἡμῖν. οὐ γὰρ μόνον  
δὲ ἑβραίους καὶ τὰς ὑπὸ νόμον, καὶ τὸν δόξαστον, εὐλογον ἱεραὶν γινώσκουσι, ἀλλὰ καὶ διὰ  
τὰς ἑλλήνας· ἑλλήνας· ἵνα πάντας κερδάνωμεν. καὶ τῇ πρὸς Κολασσᾶς ὀπτικῇ, Νουθε-  
τοιῶντες, διὰ φανερὰ, πᾶσι ἀνθρώπων, καὶ διδάσκοντες ἐν πάσῃ σοφίᾳ· ἵνα παρρησίαν πᾶν  
τῷ ἀνθρώπῳ τέλειον ἐν Χριστῷ. ἀρμόζει δὲ καὶ ἄλλως τῇ τῶν ὑπομνημάτων ὑποτυπῶσι τὸ  
γλαφυρόν τῆς θεωρίας. αὐτὰ καὶ ἡ τῆς γεωμετρίας περὶ σῶμα, οἷον ἡδυσμά τι ἐστὶν παρρη-  
σιαν ἔχον ἀθλητῆς βρώματι, οὐ πρὸς φησὶν, ὁρῶντες ἢ ἀγαθὴν φιλοπρίαν λαμβάνοντες.  
40 ὡς ἄλλοι γ' ἐν, τὸ ὑπὲρ τὸν τῆς σεμνότητος ἐμμελῶς ἀνιέμεν. κατὰ περ δὲ οἱ βουλόμενοι  
δήμῳ πρὸς πρὸς, διὰ κήρυκα τῆς πολλὰς ποιῶσιν, ὡς μᾶλλον ἐξ ἀκρῶν γινώσκουσι τὰ  
λεγόμενα· οὕτως ἀντιπῶν· πρὸς πολλὰς γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος· ὁ πρὸ αὐτῆς τῆς παραδόσεως λε-  
γόμενος τῆς σωτηρίας. διὸ δὲ παρρησίαν δόξας τε καὶ φωνάς, τὰς ἐμπεδῶσας παρ' ἑκάστη αὐτοῖς,  
διὸν μᾶλλον οἱ ἀκρόντες ὀπτικῶς φησὶν. καὶ δὲ πρὸς τὴν φανερὰ· ἐν πολλοῖς γὰρ τοῖς μαρμαρί-  
ταις τοῖς μικροῖς ὅς ἐστιν ἢ πολλῇ τῇ ἰσχύος ἀρετῇ καὶ καλλιχρῶς· χροῖα ἢ καὶ πᾶσι τῇ ἀληθείᾳ ἐκ-  
λαμψῇ, ἀγαθὴ παρρησίαν· βοήθ· δι' ἀνθρώπων γὰρ θεοθεν αἱ πρὸς εὐεργεσίαν χορη-  
γῶνται. πάντες μὲν οὐκ ὅσοι· ὅσοι κεχρημέθα, θεωροῦμεν τὰ πρὸς πρὸς αὐτῆς· ἄλλοι ἢ  
ἄλλων ἐνεκα. αὐτὰ οὐχ ὁμοίως θεωρεῖ τὸ πρὸς αὐτὸν ὁ μάχης τε καὶ ὁ ποιμῆν. ὁ μὲν γὰρ, εἰ  
πῶν ἐστὶ πολυπραγμονεῖ· ὁ δὲ, εἰς εὐφροσύνην τρεῖς. τὸ γὰρ τὰ πρὸς αὐτὸν ὁ μὲν ἵς ἀμελῆσται,  
50 εἰς ἑξήκει πρὸς τῆς· τὸν μᾶλλον κερδάνω, εἰ σκέπης δεῖται. ὡς δὲ μοι καὶ τῆς ἑλλήνικης γεω-  
μετρίας ὁ καρπὸς πρὸς χωρεῖται. σὺ οἶμαι γὰρ ἵνα ἔσταις εὐτυχὴς γραφὴν ἡγεῖσθαι, ἢ μηδὲς ἀν-  
τερεῖ· ἀλλ' ἐκείνῳ εὐλογον νομίζον, ἢ μηδὲς εὐλόγως ἀντερεῖ, καὶ πρᾶξιν ἅμα καὶ αἰρέσιν

ἀποδεικνύον, οὐ τὴν ἀμεμφῇ, ἀλλ' ἣν ἐδεῖς εὐλόγως καταμέμφεται. σὺκ' εὐθύς δ' ἔπειτα μὴ  
 πωρηγμένως ὀπιπλά, καὶ πείσασιν αὐτὸ ποιεῖ· ἀλλὰ οἰκονομῶντος ἡ θεοφάνης καὶ συμ-  
 πειφόμενος ἐνεργήσῃ. οὐ γὰρ ὁ ἔχων τὴν ἀρετὴν, χρῆζει τῆς ὀπί τὴν ἀρετὴν ἐπὶ ὁδῷ· ἔθ'  
 ὁ ἐρρωμένος, ἀναλήψεως. καθάπερ γὰρ οἱ γεωργοὶ παραδεδουλωμένοι τὴν γῆν, οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς  
 τῷ πλῆμει τῷ παρ' Ἑλλήσι λόγων, παραδεδουλωμένοι τῷ γένει αὐτῶν, ὡς παραδέξασθαι τὰ κα-  
 βαλλόμενον ἀπὲρμα πιδμαλκόν, καὶ τὰς εὐμαρῶς ἐκθρέψαι διδάσκει. πείξουσιν δὲ οἱ  
 σρωματεῖς ἀναμειγμένῳ τὴν ἀλήθειαν τοῖς φιλοσοφίας δόγμασι· μᾶλλον δὲ ἐγκεκαλυμ-  
 μένῳ καὶ ὀπικεχυμένῳ, καθάπερ τῷ λεπτέρῳ τ' ἐδώδιμον τὸ καρύον· ἀρμόζει γὰρ οἱ μὲν τῆς  
 ἀληθείας τὰ ἀπὲρμα μόνους φυλάσσειν τοῖς τῆς πίστεως γεωργοῖς. ἔλελθεν δὲ με καὶ  
 τὰ θρυλλόμενα πρὸς Ἰνῶν, ἀμαθῶς ψοφοδεῶν· χρῆνα λεγόντων περὶ τὰ ἀναγκαιότατα καὶ 10  
 συνέχοντα τὴν πίσιν καταγίνεσθαι· τὰ δὲ ἐξωθεν καὶ περὶ τὰ ὑπερβαίνειν, μάτῳ ἡμᾶς τρέ-  
 βοντα καὶ κατέχοντα περὶ τοῖς ἐδὲν συμβαλλομένοις πρὸς τὸ τέλος. οἱ δὲ, καὶ πρὸς καὶ αὐτῶν  
 φιλοσοφίας εἰς δεδουκέναν τὸν βίον νομίζουσιν, ὅτι λύμη τῶν ἀνθρώπων, πρὸς Ἰνῶν εὐρετὴ π-  
 νηρῶν. ἐγὼ δ' ὅτι μὲν ἡ κακία κακὴν φύσιν ἔχει, καὶ ἔπειτα αὐτὴ καλῶν ὑπερβαίνει γεωργὸς  
 γινέσθαι, παρ' ὅλης ἐνδείξεως τῆς σρωματεῖς, αἰνιστόμενος ἀμνηστὴ θείας ἐργον προνοίας  
 καὶ φιλοσοφίας. ὑπερ δ' ὅτι ὑπομνημάτων τῶν περὶ ἐλεφάντων καὶ τῶν ἀναγκαιῶν καὶ ἄλλων τῶν  
 Ἑλλήνων δοξῶν, τοσούτον φημι τοῖς φιλεγκλήμοσι· πρῶτον μὲν, εἰ καὶ ἀρετῆς ἢ εἰ φιλοσο-  
 φίας, εἰ εὐχρηστῆς ἢ εἰ ἀρετῆς βεβαίως, εὐχρηστῆς ἢ ἐπὶ πᾶσι, ἐδὲ καταψήφισα δὲ τ' Ἑλ-  
 λήνων οἶοντι, ψαλῆ τῇ περὶ τῶν δογματοποιήτων αὐτοῖς γεωμένους φράσῃ, μὴ σωματεῖν οὐκ 20  
 98 εἰς τὴν καὶ μέρῳ ἀρετῆς συγνώσεως σὺκ' ἀλυσιν. πρὸς γὰρ εὐ μάλα ὁ μετ' ἐμπειρίας ἐλεγχος·  
 ὅτι καὶ πλείονα τῇ ἀποδείξει εὐρίσκειται ἡ γνώσις τῇ κατεγνωσμένων. πολλὰ δ' ἔτι καὶ μὴ συμ-  
 βαλλόμενα εἰς τέλος συγκροτῶν τεχνίτων καὶ ἄλλων ἢ πολυμαθία διφρασεύειν τυγχά-  
 νει τῶν παραλειπόμενα τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων πρὸς πᾶσι τῶν ἀκρωμένων, γεωμασμον  
 ἐργεῖν αὐτοῖς κατεχουμένοις, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν συνίστησιν. ἀξίοντις δ' ἡ τοιαύτη ψυχα-  
 γωγία, δι' ἧς κατεχουμένῳ οἱ φιλομαθεῖς παραδέχονται τὴν ἀλήθειαν· πρὸς τὸ μήτε αὐτῶν  
 φιλοσοφίας λυμνέσθαι τὸν βίον, ψαλῶν πρᾶγματῶν καὶ φάσεων ἐργῶν δημιουργόν ὑπερ-  
 χουσαν· ἦν πινες διφρασεύειν, ἀληθείας ἔσσαν ἐκὼν ἀναρῆναι, θείας δῶρεν Ἑλλήσι δεδο-  
 μένῳ· μήτε ἡμᾶς ἀπαπαῖσθαι τῇ πίστεως, οἷον ἀπὸ Ἰνῶν ἀπατηλὸς τέχνης κατὰ γοητείας  
 οὐκ· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἡμῶν, περὶ ὁλῆς πλείονι γεωμένους, ἀμνηστὴ συγυμνασίαν πινὰ πίστεως  
 ἀποδεικνύον ἐκπορεύεσθαι. ναὶ μὴν καὶ σωματῇ τῶν δογμάτων διφρασεύειν ἀντιπαραθέσθαι τὴν 30  
 ἀλήθειαν μνηστῆται· δι' ἧς ἐξηκολύθηκεν ἡ γνώσις· καὶ πρὸς πρῶτον λόγον τῇ φιλοσοφίας  
 παρὲς ἐλθόντες, διφρασεύειν τὸ ἀπὸ τῆς γνώσεως καρπὸν ἡμῶν, βέβαιον λαμβανόντων πίσμα τῇ ἀλη-  
 θεῖας κατελήψεως, διφρασεύειν τῶν ὑπονοημένων ὀπικήσεως. σίωπῳ γὰρ ὅτι οἱ σρωματεῖς τῇ πολυμα-  
 θία σωματοποιεῖται, κρύπτειν ἐν τέχνῳ τὰ τῇ γνώσεως βέβαιον ἀπὲρμα. καθάπερ ἔν τῇ  
 ἀρετῇ ἐρωπῆς, ζήτησεως, ἀνιχνεύσεως, ἐρδανήσεως, κυνοδρομήσεως, αἰρετῇ τῇ θηρίων· ἔτω καὶ πᾶ-  
 ληθῆς γλυκύτης φάσιν· ζήτησιν καὶ πᾶσι πορευθῆναι. τί δὲ πᾶσι ἔν ὧδε διφρασεύειν φίλον ἐδο-  
 ξεν εἶναι τοῖς ὑπομνημασιν; ὅτι μέγας ὁ κίνδυνος, τῇ ἀπορρήτῳ ὡς ἀληθῶς τῇ οὕτως φιλοσο-  
 φίας λόγον ἐξορχήσασθαι, τοῖς ἀφειδῶς πᾶσι μὲν ἀντιλέγειν ἐθέλουσιν σὺκ' ἐν δίκῃ, πᾶσι δὲ  
 ὀνόματα καὶ ῥήματα ἀπορρήτῳ εὐδαμῶς κερμαῖως, αὐτοῖς τε ἀπατῶντες, καὶ τοῖς ἐχομένοις  
 αὐτῶν γοητεύοντες. Ἐβραῖοι μὲν γὰρ, σημεῖα αἰτῶσιν, ἡ φησὶν ὁ ἀπὸ τοῦ Ἰνῶν· Ἑλλήνες δὲ, σοφίαν 40  
 ζητῶσι. πολλὸς δ' ὁ ποῖόςδε ὁχλός. οἱ μὲν αὐτῶν, ἡδοναῖς δεδουλωμένοι, ἀπιστεῖν ἐθέλοντες, γε-  
 λῶσι τὴν ἀπίστος σιμνότητι· ἀξίαν ἀλήθειαν, τῇ βάρβαρον ἐν παιδείᾳ τιθέμενοι· οἱ δὲ τινες,  
 σφᾶς αὐτῶν ἐπαύροντες, διφρασεύειν τοῖς λόγοις ἐξελίσκουν βιάζονται, ζήτησεως ἐρσιτικὰς ἐκπο-  
 ρίζοντες, λεξειδίων θηράτορες, ζηλωτῇ τεχνουδρίων, ἐρδαντίες καὶ ἱμαντελικτεῖς, ὡς ὁ Ἀδθ-  
 ρίτης ἐκείνῳ φησὶν· σρεπῇ γὰρ γλώσσα, φησὶ, βροτῶν· πολλοὶ δ' ἐν μῦθοι Παντοίων· ἐπέων  
 ὅτι πολλὸς νομὸς ἐνθα καὶ ἐνθα. καὶ, Ὀπωοῖν καὶ ἐπὶ πᾶσι ἐπὶ τῷ, τοῖον καὶ ἐπακούσεως. ταύτη γ' ἐν  
 ἐπαυρμένοι τῇ τέχνῳ οἱ καθεδαίμονες σφισαί, τῇ σφῶν αὐτῶν σωμαλλόμενοι περὶ θρία, ἀμφὶ  
 τὴν διφρασεύειν τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν ποικίλ τῶν λέξεων σῶψισιν τε καὶ περὶ πλοκὴν τῇ πᾶσι  
 πονέμενοι βίον, πρηνῶν ἀναφάνων· λαλίστεροι· κνήθοντες καὶ γαρραλίζοντες σὺκ' ἀνδρικῶς, 50  
 ἐμοὶ δοκεῖν τῶν ἀρετῶν τῶν κνίσσας γλιχομένων· ποταμὸς ἀτέχνων ῥημάτων, ἐδὲ σπαραγμός·  
 ἀμέλει καὶ καθάπερ τῶν παλαιῶν ὑποδημάτων, τὰ μὲν ἄλλα αὐτοῖς ἀσθενῆ καὶ διφρασεύει,  
 μόνη δ' ἡ γλώσσα ὑπολείπεται. παγκάλας ὁ Ἀθλῶν· ἀποτείνετα καὶ γράφει Σόλων·

Εἰς γὰρ



πάλῃ μα, ὡς τῇ φιλοσοφίας. πάλῃ δὲ καὶ ἀποσημαίνων τοῖς Ἑλλησιν ἐδόθη τότε, περὶ τὸν  
 κύριον καλῶσαι καὶ τὰς Ἑλλήνας· ἐπαγαγὼν γὰρ καὶ αὐτὴ τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τὰς Ἑ-  
 βραίας, εἰς Χριστόν. προσπαροσκαζέτωι τὴν φιλοσοφίαν, προσδοκῶν τὸ ὑπὸ Χριστοῦ τελευ-  
 100 μένον. αὐτίκα τὴν σοφίαν, ὁ Σαλαμῶν, περὶ χαράκων, φησὶν· καὶ ὑπερβύσσει σε· σφραγὶς δὲ  
 τρυφῆς ὑπερασπύσει σε· ἐπεὶ καὶ σὺ τῷ θριγκῷ ὑπεροχυρώσεις αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας ἐπλυ-  
 110 τείας ὀρθῆς, ἀνεπίβουλον τοῖς σφικτῆς τήρησις. μία μὲν ἔνῃ τῆς ἀληθείας ὁδός· ἀλλ' εἰς  
 αὐτὴν καθάπερ εἰς ἀέναντον ποταμόν, ἐκρέουσι τὰ ρεῖθρα ἅλλα ἄλλοθεν. ἐν τῷ ἔνῃ ἄρα ἡρηται·  
 120 Ἄκουε ἡμέμῃ· ἔδιδαι ἡμῶς λόγους, φησὶν· ἵνα σὺ γινώσκῃς πολλὰ ὁδοὶ βίης· ὁδὸς γὰρ σοφίας δι-  
 130 δάσκει σε, ὅπως μὴ ἐκλύπῃσιν σε αἱ πηγαὶ αἱ τῆς αὐτῆς ἐκβλύζουσαι γῆς. καὶ δὴ μόνον ἐνός πινος δι-  
 καίᾳ ὁδῷ σωτηρίας κατέλεξεν· ὅτι φέρει δὲ ἄλλας πολλῶν πολλὰς δικαίων ὁδούς, 140  
 150 μὴνύων ὡς πῶς· Αἱ δὲ ὁδοὶ τῶν δικαίων ὁμοίως φωτὶ λάμπουσιν. εἴην δ' αὖ ἐαίεντο καὶ καὶ αἱ  
 160 ἀποπαθείαι, ὁδοὶ καὶ ἀφορμὴ τῆς βίης. Ἱερουσαλήμ· Ἱερουσαλήμ, ποσὶς ἡ γῆ λησὶ ὅτι σωα-  
 170 γῆν τὰ τέκνα σε, ὡς ὄρνις τὰς νεοσσάς. Ἱερουσαλήμ δὲ, ὅρασις εἰρήνης ἐρμηνεύεται. δηλοῖ τοίνυν  
 180 περὶ φητικῶς, τὰς εἰρηνικῶς ὑποπτεύαντας, πολυτρόπως εἰς κλήσιν παγδαγωγείαται. τί ἔνῃ  
 ἡ γῆ λησὶ μὲν, ὅτι ἡδυνήθη δὲ; ποσὶς δὲ, ἡ πῶς; δὲ, διὰ τε ἀποφαιτῶν, καὶ διὰ τῆς παρούσης.  
 190 πολύτροπον μὲν ἔνῃ τὴν σοφίαν ἡ ποσὶς ἐνδείκνυται λέξις, καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον τρόπον πιστοῦτος  
 200 τε καὶ ποσὶς τῇ πάντως σώζειν ἡμᾶς, ἐν τε τῷ χρόνῳ, ἐν τε τῷ αἰῶνι· ὅτι Πνεῦμα κυρίῃ πιστῶν  
 210 καὶ τὴν οἰκουμένην. καὶ ἡ βία βιάζομεν τὴν λέγει· Μὴ πρὸς σε Φαύλη γυναικί· μέλι γὰρ ὁδοῦ καὶ  
 220 ὁδοὶ χεῖλεων γυναικὸς πόντης· τὴν Ἑλληνικὴν εἶναι παγδαίαν· ἐπακκαίτω τῶν ἐξῆς· Ἡ πρὸς  
 230 καὶ ὁ λυγρὸν σὺν φάρυγγα, φησὶ. φιλοσοφία δὲ, καὶ λακεύει. τίνα πίνω αἰνίσσεται τὴν ἐκ- 240  
 250 πνεύσεσιν; ὅτι φέρει ῥητικῶς· τῆς γὰρ ἀφροσύνης οἱ πόδες κατὰ γῆν τὰς χρωμένους αὐτῇ, μὲν  
 260 θάνατον εἰς ἀδὴν· τὰ δὲ ἔχοντα αὐτῆς, ὅτι ἐρείδεται· μακρὰν ἔνῃ πίνοντι τὸν τῆς ἀφροσύνης τὴν  
 270 σὺν ὁδόν· μὴ ὅτι τῆς θύραις οἰκῶν αὐτῆς· ἵνα μὴ πρὸς ἄλλοις τὴν σὺν ζωῇ. καὶ ὅτι μαρτυρεῖ  
 280 εἶπε μετὰ μελέσσει ὅτι γῆρας, ἡνίκα αὐτῇ κατατεθῶσι σου αἰρέτες σώματος. εἴτ' ὅτι τὴν τῆς  
 290 ἀφροσύνης. καὶ τὴν ταμὲν τῇ τῇ ὅτι πῶς αὐτῇ, Μὴ πολλὸς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν·  
 300 χρῆσθαι μὲν, ὅτι ἐνδιατεθῶν δὲ καὶ ἐναπομένειν τῇ κοσμικῇ παγδαίᾳ παραινῇ· ἀποπαδεύει  
 310 γὰρ τὴν κυριακὴν λόγῳ τῇ καὶ τὰς ἀποσπαστικὰς καὶ ἐκείνη γῆρας συμφορῶν δειδομένην. ἡ δὲ  
 320 γὰρ πινος τοῖς φίλοις τῶν ἱερουσαλὶτικῶν δὲ λεαυδέντες, ὡς γὰρ ὡρῶνται τὸ δειπνῶν φιλοσοφίας·  
 330 καὶ κατηγήραται οἱ μὲν αὐτῶν, ἐν μουσικῇ· οἱ δὲ, ἐν γεωμετρίας· ἄλλοι δὲ, ἐν χαρματικῇ· οἱ  
 340 πᾶσι δὲ, ἐν ῥητορικῇ. ἀλλ' ὡς τῇ ἐγκύκλιᾳ μαθήμασι συμβάλλει τὸ πρὸς φιλοσοφίαν, τὴν 350  
 360 δειπνοῖαν αὐτῶν· ἔτω καὶ φιλοσοφία αὐτῇ πρὸς σοφίας κτῆσιν σωεργεῖ. ἐστὶ γὰρ μὲν φιλο-  
 370 σοφία, ὅτι τῇ δόξῃ· ἡ σοφία δὲ, ὅτι τῇ θείᾳ καὶ ἀνθρωπίνῃ, καὶ τῶν τέτων αἰτίων. κυ-  
 380 ρία πίνω ἡ σοφία τῇ φιλοσοφίας, ὡς ἐκείνη τῆς ἀποπαθείας. εἰ γὰρ ἐγκράτειαν φιλοσοφίας  
 390 ἐπαγγέλλεται γλώσσης τε καὶ γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα· καὶ ἐστὶ δὲ αὐτῇ αἰρέτη· σιμνοτιέρα  
 400 φανῆται καὶ κυριώτερα, εἰ γὰρ τῇ πινος τε καὶ γνώσεως ἐνεκεν ὅτι τῇ δειπνῶν. τῶν εἰρημένων μαρτυ-  
 410 ρίαν παρέξει ἡ γραφὴ διὰ τῶνδε· Σάρρα σείρα λὺ πάλαι, Ἀβραὰμ δὲ γυνή· μὴ πίπτῃσιν ἡ Σάρ-  
 420 ρα, τὴν ἑαυτῆς παγδίσκῃ, ὀνόματι Ἀζαρ, τὴν Αἰγυπτίαν, εἰς παγδοπείαν ἐπιτρέπει τῷ Ἀβραάμ.  
 430 ἡ σοφία πίνω, ἡ τῇ πινος σῶνικος. πινος ὅτι ἐυλογίᾳ τῇ Ἀβραάμ, ἔδιδας. σείρα ἡν ἔτι καὶ ἄ-  
 440 πικνος καὶ τὴν γῆρας ἐκείνην, μὴ δέτω μὴ δὲν ἐν ἀρείῳ δόποκυπσαι τῷ Ἀβραάμ· ἡ γὰρ δὲ ἐκ-  
 450 τως, τὸν ἡδὲ καὶ ὅτι ἔχοντα παρὰ τῆς τῇ κοσμικῇ παγδαίᾳ· Αἰγυπτιος δὲ ὁ κόσμος ἀλλογορεῖται 460  
 470 σῶν ἀναδίναι πρὸς πρὸν· ὕστερον δὲ, καὶ αὐτῇ προσελθόντα καὶ τὴν θείαν πρὸς νοίαν, γινώσκῃ  
 480 τὸν Ἰσραήλ. ἐρμηνεύει δὲ ὁ φίλων, τὴν μὲν Ἀζαρ, παροίκῃσιν· ἐν τῷ θάλασσον ἡ ἡρῃ, Μὴ πολλὸς  
 490 ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν· τὴν Σάρραν δὲ, δέχεται. ἐν τῇ ἡν, ἀποπαδεύεται, ὅτι τὴν δέχεται τῇ  
 500 τὴν σοφίαν ἐλθεῖν· ἀφ' ἧς τῇ Ἰσραηλινὴν γῆ αὐτῇ. ἐξ ὧν δεικνύει, διδασκαλὴν εἶναι τὴν  
 510 σοφίαν, ἡν μετῆλθεν Ἀβραάμ, ὅτι τῇ οὐρανίων θείας μελῶν εἰς τὴν καὶ τὴν πίνοντι τε καὶ δι-  
 520 κωσιώλῃ. Ἰσραήλ δὲ, τὸ αὐτῇ μαρτυρεῖ ἐνδείκνυται· διὸ καὶ Χρυσῷ τῷ πᾶσι εὐρίσκειται. ἔτι δὲ,  
 530 μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τῆς Ραβέκκας· ἡν ὑπομονὴν μετὰ φράζουσιν. πᾶσι δὲ σῶν ἐκείνη ὁ  
 540 Ἰακώβ λέγειται ὡς αὐτῇ ἀσκητῆς ἐρμηνεύεται· διὰ τῆς πᾶσι δὲ καὶ διὰ φερύων αἱ ἀσκήσεις  
 550 δογματῶν· ὅθεν καὶ Ἰσραήλ, ἔτι δὲ μετὰ μαρτυρεῖ, ὅτι τῇ οὐκ ἀσκητῆς, ὡς αὐτῇ πολλὸς πινος  
 560 καὶ ἀσκητῆς. εἴη δὲ ἂν καὶ ἄλλο δεικνύεται διὰ τῶν πᾶσι πᾶσι πᾶσι, κυρίαν εἶναι τὴν 570  
 580 σφραγίδα τῆς γνώσεως, ὅτι φύσεως καὶ μαθήσεως ἐκ ἀσκήσεως σωεργεῖται. ἔχουσιν δὲ ἂν καὶ ἄλ-  
 590 λων ἐκείνων τῶν εἰρημένων τὴν ὁμῶς ὅτι τῇ οὐκ ἀσκητῆς, καὶ πᾶσι δὲ ὡς ἀσκητῆς  
 600 ἡν ὁ φι-

τὸν φιλομαθῆς ἰδὼς διωκτὸς δὲ ἐρμηνεύει· ὁ μὲν δὲν ἀσκεπὶον ἑ ἀδιδερέυνητον καταλιπὼν, 101  
 ἐποκλήματι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐξέκλινεν, σὺζων τὴν πρὸς τὸν ὁμιλογίαν. Διὰ τὸ τὸ Ἀ-  
 βραάμ, παρὰ τὴν ἑλπίδα τὴν ἑαυτοῦ ἀποδοκιμάσαν αὐτὴν, ὡς αὐτὴν πρὸς τὸν ἐκ-  
 λεγόμενον μόνον τὴν κοσμικῆς φιλοσοφίας· ἰδὼν ἡ παιδεία ἐν τῇ χειρὶ τοῦ ἑαυτοῦ αὐτῆς αὐτοῦ  
 δρῶντος, φησὶ δηλῶν ὅτι, ἀσπάζομαι μὲν τὴν κοσμικὴν παιδείαν, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς, ὡς συν-  
 ῥαφισμένη· τὴν δὲ ὁπτισημὴν τὴν σὺν, ὡς πλείονα διαποικίαν, τιμῶν καὶ σέβω. καὶ ἐκείνην αὐ-  
 τὴν Σάρρα· ἰδὼν τὴν, ἰσχυρόνιστον καὶ ἐνδύτητον. εὐ γὰρ ἐν εἰρημῇ Παιδείᾳ θεῶν, ἡ δὲ, μὴ ὀλιγόρρει·  
 μὴ δὲ ἐκλύει τὴν αὐτὴν ἐλεγχόμενον· ἐν γὰρ ἀρετῇ κύριος, παιδεύει· μέγιστον δὲ πάντα ἔχον, τὴν  
 ἐν ἀρετῇ. καὶ ἄλλος μὲν τὴν γὰρ τόπος ἐξέταζόμεναί αὐτὴν ἀρετῇ μένει, ἄλλα μὲν-  
 10 τὴν γὰρ μελύνει περὶ τὴν. Φαμέν πάλιν ἐπὶ τὴν γὰρ τὸν λόγον, τὴν φιλοσοφίαν ζή-  
 τῶντες· καὶ ἀληθείας ἑ τῆς τὸν φύσεως· ἀληθὴς δὲ αὐτῇ, περὶ ἧς ὁ κύριος αὐτὸς εἶπεν,  
 Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· τὴν πάλιν περὶ τὴν παιδείαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀναπαύσεως, γυμνάζον τὴν, καὶ δι-  
 γράφον τὴν σπουδῇ, ἀρχαίαν ἡν ὁπτισημὴν ζήτησιν διὰ φιλοσοφίας ἀληθῆς· ἡν ἐυρόντες, μάλ-  
 λον δὲ εἰληφότες, περὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐχουσιν οἱ μύσται. πολλὰ δὲ ἡ ἐπιμέτης πρὸς τὴν  
 διδασκαλίαν διὰ τὴν περὶ τὴν κοσμικῆς ἀρετῆς. εἴη δὲ αὐτὴν γυμνασίαν τὴν, τὰ νοητά. τριτὴ δὲ  
 ἡ ἐν τῇ φύσει, ἐν τῇ ποσὶ καὶ πηλίκῳ ἑ λεκτοῖς θεωρημένη. ὁ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀποδείξεων λόγῳ,  
 ἀκρίβησιν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ἀρετῇ λαβὼν, ὡς μὴ δὲ αὐτὴν ἑχεν τὸ ἀποδείχθαι  
 εἰδέναι· τίς πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς ἑσπερίου σπουδῆς ἡμῶν, ἑσπερίαν σὺν ἑ. ἐν τῇ ποσὶ ἐν τῇ μαθη-  
 μασιν ἐκκαθάρσει τὴν τῶν αἰσθητῶν καὶ ἀναλωπυρῆται ἡ ψυχὴ· ἵνα δὴ πρὸς ἀληθείαν ἴδωμεν  
 20 διωκτῆ. τρεφὴ γὰρ καὶ ἡ παιδεία ἡ ζήτησις τῶν φύσεως ἀρετῆς ποιεῖ· καὶ αὐτὴν φύσεως αὐ-  
 τῆς, πάλιν τῆς παιδείας ἀντιλαμβανόμεναί, ἐπὶ βελτίους τῶν πρὸς τὸν φύοντα, εἰς τὴν  
 ἀλλὰ, ἑ ὡς τὸ γυνῆ, ὡς περὶ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις. διὸ καὶ φησὶν· Ἴδι πρὸς τὴν μύρμηκα, ὡς  
 ὁ κτηνὴ· ἑ γυνῆ ἐκείνη σφώπερος· ὅς ποτὶ καὶ πενταπάλιν ἐν τῇ ἀμύτῳ παρατίθεται πρὸς  
 τὴν τῇ χειμῶνος ἀπὸ τῆς τρεφῆς· ἡ περὶ τῆς πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτης ἐστὶ·  
 καὶ αὐτὴ δὲ πάλιν τὴν λειμῶνα ὁπτισημὴν, ἐν κτηνῶν γυνῆ. εἰ δὲ ἐν τῇ περὶ εὐχῇ, ὡς ὁ  
 κύριος ἐδίδαξε πνεύματι πρὸς κωμῶν, σὺν ἑ πρὸς τὸ οἶκον εἴη ἀνὴρ ἡ οἰκονομία, ἀλλὰ καὶ πρὸς  
 τὴν ψυχὴν, πάλιν τὴν ὁπτισημὴν αὐτῇ, ἑ ὅπως, καὶ ὅπου· τίνα τε ἀποθετίον καὶ ἀποθησαυρίσειον  
 εἰς αὐτὴν· καὶ ὅτε τὰ πρὸς κωμῶν, καὶ πρὸς ἑλπίδας. οὐ γὰρ φύσις, μαθησὶ δὲ, οἱ καλοὶ κά-  
 ραθοὶ γίνονται, καθάπερ ἱατρὸν καὶ πυρετῆν. ὁρῶμεν γὰρ ἐν κοινῇ οἱ πάντες τὴν ἀμπελον καὶ  
 30 τὴν ἑσπερίαν· ἀλλ' ὁ μὲν γεωργὸς εἰσέτα, εἰ ἀρετῇ πρὸς καρποφορίαν ἡ κακὴ ἡ ἀμπελος· καὶ ὁ ἰα-  
 τρὸς ἀθυμον ἡ παχὺν διακρίνει ῥαδίως. τὸ δὲ ἄλλως παρ' ἄλλους εὐπεφυκέναι πρὸς δρετὴν, ὁπ-  
 τισημὴν μὲν πάλιν τῶν ἑσπερίων πεφυκέναι πρὸς τὴν ἐπίσης ἐνδύκνυται, πλείοντα δὲ καὶ δρε-  
 τὴν, οὐδὲ λῦπὴν οὐδὲ τῶν ἀμεινον φυῶν καταγορεῖ, ὅπου καὶ οἱ παλαιῶν πεφυκότες πρὸς δρε-  
 τὴν, τῆς περὶ τὴν παιδείαν τοχῆς, ὡς ὁπτισημὴν καλοκαρδίας ἡν ὁπτισημὴν· καὶ αὐτὴν ἐναντία,  
 εἰ ὁπτισημὴν φυῶν. ἀμειλίαν γὰρ ὁπτισημὴν κακῇ. φύσις δὲ αὐτῇ κοινῇ καὶ δικαίους ὁ θεὸς  
 ἡμῶν ἐδημιούργησεν· ὅθεν οὐδὲ τὸ δικαίον ἐκ μόνῃ φαίνεται τῆς θέσεως ῥητέον· ἐκ δὲ τῆς ἐντο-  
 λῆς ἀναλωπυρῆσαι τὸ τῆς δημιουργίας ἀρετὸν νοητέον· μαθησὶ παιδείας τῆς ψυχῆς ἐπὶ  
 λει ἀρετῇ τὸ καλλίστον. ἀλλὰ κατὰ περὶ καὶ ἀνδρῶν γεωμετρίων πρὸς εἶναι διωκτὸν φαμέν·  
 οὕτως ἀρετῇ τὰ ἐν τῇ πρὸς λεγόμενα οὐχ οἶσθε, μὴ μαθόντα, ὁμολογοῦμεν. τὰ μὲν γὰρ εὐ-  
 40 λεγόμενα πρὸς εἶναι, τὰ δὲ ἀλλότρια μὴ πρὸς εἶναι, οὐχ ἀπὸ τῆς ἡπίστες, ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν μά-  
 θῃν πρὸς εἶναι. εἰ δὲ ἡ ἀγροία, ἀπὸ τῆς ἡπίστες ἡ ἀμα καὶ ἀμαθία, τὴν ὁπτισημὴν τῶν θείων  
 καὶ ἀνθρωπίνων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. ἀλλ' ὡς ἐν πένια βίου ὁρθῶς ἐστὶ βίον, ἔτι δὲ καὶ ἐν  
 πένιαν εἶναι· καὶ ῥῶν ἄμα καὶ ἡ πρὸς τὴν πρὸς παιδείαν ἡρεσῇ ἂν πάλιν τὴν δρετὴν ὁμο-  
 λογοῦμεν, οὐδὲ δίχα τῶν ἀρετῶν οὐδὲ πάλιν καὶ τότε τοῖς μεμαθηκόσι καὶ τὰ αἰσθητῆ-  
 ρα συγχευμασμένοις. μῖστος μὲν γὰρ, φησὶν ὁ Σαλμων, ἐγείρει νῆκτος· ὁδὸς δὲ ζωῆς, εἰ  
 φυλάσσει παιδείαν· ὡς μὴ ἀπατηθῆναι, ὡς μὴ κλαπῆναι πρὸς τῶν ὁπτι βλάβῃ τῶν ἀκροωμέ-  
 νων κατεχνην ἡσυχίας. Παιδεία δὲ ἀνεξέλεγκτος, πάλιν φησὶν· καὶ ζῆ μετέναι τὸ  
 ἐλεγκτικὸν εἶδος, ἐν τῇ πρὸς δόξας πρὸς ἀπαιτίας διακρίνει τῶν σοφιστῶν. εὐ γὰρ ἐν τῇ Ἀνά- 102  
 ξαρχος εὐδαιμονικῶς ἐν τῇ πρὸς βασιλείας γεῖται Πολυμαθεῖ καὶ καὶ μὲν ὠφελῇ, καὶ δὲ  
 50 βλάβῃ τὴν ἑχόντα· ὠφελῇ μὲν, τὸν δὲ ἄξιον ὄντα· βλάβῃ δὲ, τὸν ῥηιδίως φωνέοντα πρὸς ἑσπερίαν  
 πρὸς δὲ μὴ. ζῆ δὲ καὶ μὲν εἰδέναι· σοφίης γὰρ ἔστι ὁρος· ὅσοι δὲ καὶ ἡρεσῇ ἀείδουσιν, εἰ  
 ἡ ἡν πρὸς πρὸς μὲν αἰδῶσιν, οὐ μὲν εἰδέναι ἐν σοφίᾳ, γνῶμεν δὲ ἔχουσι μωρίας· καὶ Ἡσίοδος·







Φθόνος, βλασφημία, ὑπόνοιαι πονηραί, διαπραγμαζομένης διαφθαρμένων ανθρώπων τ' νομῶν, καὶ ἀπειρημένων τῆς ἀληθείας. ὅρας ὅπως πρὸς αὐτὰς κακότητι, νόσον ὀνομάζων τὴν λογι-  
κὴν τὴν αὐτῶν ἐφ' ἣ σημειώσονται φίλη ἡ ζωμύλῃ αὐτὴ κακοπυχία, εἴτε Ἑλλήνες  
ᾄεν, εἴτε καὶ βάρβαροι σαρματαί. παγκάλως ἔν' ὁ τραγικὸς Εὐρυπίδης ἐν τῷ Φοινίσσας λέγῃ·  
— ὁ δ' ἄδικ' λόγῳ, Νοσῶν ἐν αὐτῷ, φαρμάκων δέσπῃ σφῶν. ὑγιαίνων μὲν γὰρ  
σώτῃρ' εἶρηται λόγῳ, αὐτὸς ὡν ἀλήθεια· καὶ τ' ὑγιαίνει αἰεὶ· ἀθάνατον μένει· ἡ δὲ δόσι τῷ  
ὕμνῳ τῷ τῷ θείῳ διακρίσεις, ἀγίοτης τε καὶ πᾶσι θανάτου φόρον. λύκει· ὅτι ἀρετῆς, πρὸς  
τῶν κωδῶν ἐγκαχυρμένοι, ἀνδραποδισαί τε καὶ ψυχολογοῖ εὐγλωσσῶν, κλέπτοντες μὲν ἀ-  
φασκῶς, διαλεγχομένοι δὲ λησταί, αἵρεν ἀγωνιζόμενοι καὶ δόλῳ καὶ βίᾳ ἡμᾶς δὴ τὰς ἀποδείξεις,  
19. ὡς αὐτοὶ εἰσὶν ἀδυνατωτέρους.

19. ὡς αὐτοὶ πᾶν ἰδιωματούχες.

Αγλωσσία δὲ πολλάκις ληφθεὶς αὐτῆς· Δίκαια λέξας, ἥσπερ ἐν γλώσσῃ φέρεται.

Ναὺ δὲ ἐν ἰσίοις σώμασι πάλῃ θέσται· κλέπιδουσιν, ὥστε μὴ δοκεῖν ἄλλῃ δοκεῖν.

ἡ τραγωδία λέγῃ. ταῦτοι δὲ οἱ ἐρικυδοὶ ἔσσι, ἥτις αἰρέσεις μετέοιεν, ἔτε καὶ Ἀλκυονίδας πα-  
σκαίειν τεχνύδρια· ἔσσι οἱ καὶ κατὰ πτα κατὰ πωλῆς, καὶ μηθὲν ὑφαίνοντες, φησὶν ἡ θεὰ φή· μα-  
ταποποιῶναι ἐξ ἡλικότες, ἢ καὶ ἔσαν ἀνθρώπων ὁ δόσιοςτος ἐκάλεσε, καὶ παναργίαν, πρὸς τὴν  
μεθοδείαν τῆς ἀλάνης θηπιδέον. εἰσὶ γάρ, φησι, πολλοὶ ἀνυπότακτοι, ματαπολόγη, φρεναπα-  
τῆτες. οὐκ αὖτε οὐ πᾶσιν εἶρη, Ἰμῶς ἐστὶ οἱ ἄλλες τῆς γῆς. εἰσὶ γάρ πινες τῶν καὶ ἔ· λόγου ἐπα-  
κηγομένων, τοῖς ἰχθύσι τοῖς θαλασσοῖς εἰσὶν ἔτε, οἱ δὲ ἐν ἄλμῃ ἐκ γλυτῆς τρεφόμενοι, ἀλλὰ ὅμως  
πρὸς τὴν ἀκλυσίαν δέον). ἐγὼ γ' ἐν καὶ πάντῃ δὸς δέχομαι τὴν τραγωδίαν λέγουσαι.

20 Ω παῖ, γίμιντ' αὐτὸ εὖ λεγόμενοι οἱ λόγοι. Ψυδαῖς· ἐπ' αὐτῇ κάλλεσιν νικῶν αὐτὸν

Τάληγες, ἀλλ' ἐτῶρ τάχρ' ἐβίβηλον· Ἀλλ' ἡ Φύσις καὶ τ' ἐρβόν' ὅς σ' ἐὺ γλωσσίαν

Εἰ καὶ σφόδρὸς μὲν, ἀλλὰ γὰρ πᾶσι πρᾶγμα· κρείσσωνομίζω τῶν λόγων ἀεὶ πῶτε. οὐ πῶτε· :

ἄρα ὁρεκπὶον πῆς πολλοῖς δέξσκειν. ἀ μὲν γὰρ ἐκείνης ἐδιδάλω, ὥτ' ἀσχοῦμεν ἡμεῖς. ἀ ἡμεῖς  
ἴσμεν, μακράν ἐστὶ τὸ ἐκείνων διδασκείας. Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι. φησὶν ὁ ἀπὸστολῆς, ἀλλήλως  
παρακαλύμενοι, ἀλλήλως φθονῶντες. πάντες τοὶ φιλαλήητες Πλάτων, οἷον θεοφορέμενοι, ὧς  
ἐγὼ παῖς, φησὶν, ὅπως ἂν ἄλλω ἢ τῷ λόγῳ περὶθεῶμαι. ὡς αἱ μοι σκοπευμένω βέλπ-  
εσθαι φαίνονται. αἱ πάντες γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ νύκτι καὶ πληθύνει δόξαι περὶ οὐρανῶν. ὡς μὴ παρῶν,  
ἀφ' ἐμῶν ἐξ ὁρῶν καὶ ὑμῶν λόγῳ, τῷ κοινωνῶντι ψεύδους πιστεύειν. τὸ μὲν γὰρ εἰς ψεύδω τὸ ἀλη-  
θεῖας, κακὸν ἐστὶ τὸ ἢ ἀληθεύειν καὶ τὰ ὄντα δοξάζειν, ἀγαθόν. τῶν ἢ ἀγαθῶν, ἀκυσίως μὲν εἰ-

ρον· ἄνθρωποι· σέρον· ὅμως, ἡ κλαπίντες, ἡ γοητεύοντες, ἡ βιασθέντες, καὶ μὴ πιστεύου-  
 πας. ὁ μὲν δὲ πιστεύσας, ἐκὼν ἤδη παραναλίσκει· κλέπτει· ὁ μὲν παθεῖς· ἐκλαθόμενος· ὅ-  
 τι μὲν, ὁ χρόνος. ἔτι δὲ, ὁ λόγος· ἐξαίρεται μὲν λαμβάνει. βιάζεται τε πολλὰ κίς οὐκ ὡς τε καὶ  
 ἀληθῶν, φιλονεικία τε αὐτὴ καὶ θυμὸς μὲν τὸ δοξάζει· καὶ ὅτι πᾶσι γρηγεύον, εἴη· ὅφ' ἡ δό-  
 νης κληθέντες, ἡ ἐπὶ φόβος δέονται. πᾶσαι δὲ, ἐκείνοι προπαί· καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ποτε διπλήμη  
 ἐκλαβοί. εἶνοι δὲ, εὐφυεῖς οἰόμενοι εἶναι, ἀγχιῶσι μῆτε φιλοσοφίας ἀπαιτοῦν, μῆτε διαλεξι-  
 κης, ἀλλὰ μὴδ' ἄλλω φυσικῇ θεωρίᾳ ἐκμανθάνειν μόνον· ὅτι ψιλῶς πᾶσι πῶς ἀπαγοῦσιν. 104

ὥς περ ἡ μηδεμίαν ἤξιον ὀππόμεναι ποιησάμενοι τ' ἀμπέλαι, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς βότρυας

λαμβάνειν. ἄμπλ. & δὲ ὁ κύριος ἀλλήγορεῖται· παρ' ἧς μετ' ὀπμιελείας ἐπίχνης γεωργι-

καὶ τὸ ῥῆμα τὸ λόγον, τὸν καρπὸν τρυφήτων· κλαδεῦσαι δὲ, σκάψαι, ἀναδῆσαι, καὶ ἄλοιπα ἀποικ-

49 καὶ ὁρεπάνος τεύξιμα καὶ μακέλλης, καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων τῶν γεωργικῶν πρὸς τὴν ὀψιμέλειαν

τῶν ἀμπελῶν θεσία· ἵνα ἡμῖν τὸ ἐσθλάδιμον καρπὸν ἐκφάνῃ. καὶ ἵαπερ δὲ ἐν γεωργίᾳ, ὅτω καὶ ἐν ἰατρικῇ.

κῆ, χρησμομάτης ὁκῆν, ὁ ποικιλωπῶρων μαθημάτων ἀψάμεν, ὡς βέλκον γῶργῆν τε

ὕψαζεν ὁ νόμος. ἔτω καὶ ταῦτα χρησимаθῇ Φημι, πὺν πάντα ὅτι πλὴν ἀλήθειας ἀναφέρειν-

τα ὥστε καὶ ἀπὸ γεωμετρίας, καὶ μουσικῆς, καὶ ἀπὸ γραμματικῆς, καὶ φιλοσοφίας αὐτῆς, ἀρεπ-

μενον τὸ χρήσιμον, ἀνεπιβόλῃ πεν φυλάσσειν πλὴν πίσιν. παρορᾶται δὲ καὶ ὁ ἀθλητὴς, ὡς προεί-

ρη). ἀλλ' εἰς τὴν πύπασιν συμβαλλόμεν(θ). αὐτίκα καὶ κυδερνήτῳ τ' πολύπρον ἐπαμνοῦ-

μεν, ὁς πολλῶν ἀνθρώπων εἶδεν ἄστα· καὶ ἰατρὸν, τὸν πέρα πολλῶν γεγνημένον. ἦ τινες καὶ

τίμπερμεν ἀναπαλάττουσιν. ὁ δὲ πρὸς τὴν βίον ἀναφέρειν ἕκαστα τ' ὄρθον, ἐκ τε τῶν Ἑλληνι-

κῶν, καὶ τῶν βαρβαρικῶν, ἀποδείγματα κομιζων, πολὺ πλεονεκτήματα ἀληθείας ἰχνύτης.

50 καὶ τῶ ὄντι πολύμηις, δίκλῳ τ βασιάνου λίθου. ἥδ' ἔτι λυδῇ, Διχακρίνειν πιπιτυμένη τὸ νό-

θον ἀπὸ τῆς βαλάντιδος χρυσίου. καὶ ἰκανὸς ὦν χωρεῖεν ὁ πολυίδρις ἡμῶν καὶ γνωστὸς, σφιστι-

κὴν μὲν, Φιλοσόφου· κομματικῶς δὲ, γυμναστικῆς· καὶ ὀψοποικίην, ἰατρικῆς· καὶ ῥητορικὴν,

L 3



[illegible]



[illegible]

μίαν ἀνεχώρησε. παρὰ Πλάτωνι Ἀριστοτέλης φιλοσοφῆσας, μετελθὼν εἰς τὸ Λύκειον, κτίζει  
 τὴν Περικυρητικὴν αἵρεσιν. τῶν Διαιδεχέων Θεόφραστος ὁ Στρατωνίου Λυκίου· εἶπε Κρι-  
 τόλας· εἶπε Διόδωρος. Σπεύσιππος δὲ, Πλάτωνα Διαιδεχέων τῶν δὲ Ξενοκράτους  
 ὁν Πολέμων. Πολέμωνος δὲ ἀκουσά, Κράτης τε καὶ Κράντωρ· εἰς οὓς ἡ ἀπὸ Πλάτωνος κατέ-  
 λθεν δέχαία Ἀκαδημία. Κράντωρ δὲ μετέχεν Ἀρκισίλου· ἀφ' οὗ, μέγχι Ἡγησίλαον,  
 ὠθησεν Ἀκαδημία ἡ μέση. εἶπε Καρνεάδης Διαιδεχέων Ἡγησίλαον, καὶ οἱ ἐφεξῆς. Κρά-  
 τητος δὲ, Ζεύων ὁ Κιπείδης, ὁ τῆς Στωϊκῆς ἀρχῆς αἰρέσεως, γίνεται μαθητής. τῶν Διαιδεχέ-  
 ον Κλεισθένης ὁν Χρύσιππος, καὶ οἱ μετ' αὐτόν. τῆς δὲ Ελεατικῆς ἀγωγῆς, Ξενοφάνης ὁ Κολο-  
 φώνιος κατέρχεται ὁν Φησι Τίμων καὶ Ἰέρωνα τὸ Σικελίας διωάτω, καὶ Ἐπίχαρμον τὸν ποιη-  
 τὴν, γενόμενα. Ἀπολλόδωρος δὲ, καὶ τὴν Πισαρακτοῦ ὀλυμπιάδα γινόμενον, παραπαικί-  
 ναι ἄρχει τῶν Δαρείων τε καὶ Κύρου χρόνων. Παρμενίδης πίνω Ξενοφάνους ἀκροῆς γίνεται· τέτα-  
 109 οῦ δὲ, Ζηνῶν· εἶπε Λεύκιππος· εἶπε Δημοκρίτης. Δημοκρίτης δὲ ἀκουσά, Πρωταγόρας ὁ Ἀδδη-  
 ρίτης, καὶ Μητροδόωρος ὁ Χίος· ἔτι Διογένης ὁ Σμυρναῖος· ἔτι Ἀνάξαρχος· τέτατον, Πύρρων· ἔ-  
 Νουτιφάνης. τέτατος Φασινέσιος μαθητὴν Ἐπίκουρον γινόμενα. καὶ ἡ μὲν Διαιδεχέων τῶν παρ'  
 Ἑλλήσι φιλοσόφων, ὡς ἐν ὀπίσθῳ, ἡ δὲ οἱ χρόνοι τῶν Πισαρακτοῦ ἀνίων τῆς φιλοσοφίας αὐ-  
 τῶν, ἐπομένως λεκτέοι· ἵνα δὲ ἐν συγκρίσει δόξω δείξωμεν πολλὰς ἡμεῖς περὶ οὐσίαν τὴν κατὰ  
 Ἑβραίων φιλοσοφίαν. καὶ πρὶν μὲν Ξενοφάνους ἔρηται, ὅς τῆς Ελεατικῆς ἦρξε φιλοσοφίας·  
 θάλλω δὲ Εὐδήμους ἐν τῇ ἀστρολογικῇ ἰσορῆσει, τὴν γινόμενὴν ἐκκλησίαν τῶν ἡλίου περιπέ-  
 φησι, καθ' ἣς χρόνος σωήσαν μάχην πρὸς ἀλλήλους Μηδοί τε καὶ Λυδοί, βασιλευσάντων Κυα-  
 ξάρους μὲν τῆς Ἀσσυρίας πατρός, Μήδων· Ἀλυάτῃ δὲ τῆς Κροίσου, Λυδῶν. σπάρδαται αὐτῶν καὶ  
 20 Ἡρόδοτος ἐν τῇ πρώτῃ. εἰσι δὲ οἱ χρόνοι ἀμφὶ τὴν πεντηκστήν ὀλυμπιάδα. Πυθαγόρας δὲ,  
 καὶ Πολυκράτης τὸν τύραννον, πρὶν τὴν ἐξηκστήν ὀλυμπιάδα, εὐρίσκειται. Σόλων δὲ  
 Ζηλωτῆς Μνησίφίλος ἀναρχάφει· ὡς Θεμιστοκλῆς συνδιέτριψεν. ἤκμασεν ἔτι Σόλων καὶ τὴν  
 Πισαρακτοῦ ἐκτὴν ὀλυμπιάδα. Ἡράκλειτος γὰρ ὁ Βαύτων, Μεγακλέμειος τὸν τύραννον  
 ἔπεισεν ἀποστῆναι τὴν δέχην. ἔτος βασιλείᾳ Δαρίῳ παρακαλῶντα ἤκειν εἰς Πέρσας, ὑπερεῖ-  
 δεν. οἱ δὲ μὲν οἱ χρόνοι τῶν παρ' Ἑλλήσι περὶ οὐσίαν τῶν φιλοσόφων· ὡς δὲ οἱ πλεῖ-  
 στοι αὐτῶν βάρβαροι τὸ γένος· καὶ πρὸς βαρβάροις περὶ οὐσίαν τῶν φιλοσόφων· ὡς δὲ οἱ πλεῖ-  
 στοι ἡ Τυρρηνίος ὁ Πυθαγόρας εἰδείκνυται. Ἀνταθένης δὲ, Φρύγῃς καὶ Ορφύς, Οδρύς, ἡ Θράξ·  
 Ὁμηρον γὰρ οἱ πλεῖστοι, Αἰγυπτίον φαίνουσιν. Θάλης δὲ, Φοινίκῃ ὡν τὸ γένος, καὶ πῶς Αἰγυπτίων  
 περὶ οὐσίαν συμβεβληκέναι εἶρη· κατὰ πρὸς καὶ ὁ Πυθαγόρας αὐτοῖς γιγνέσθαι· δι' ἣς καὶ πρὶν  
 30 τέμετ, ἵνα δὲ καὶ εἰς τὰ ἄδύτα κατελθὼν, τὴν μυστικὴν παρ' Αἰγυπτίων ἐκμάθει φιλοσοφίαν.  
 Χαλδαίων τε καὶ μάγων τοῖς δόξαισι πωτέοντες, καὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν νῦν ἔτι καλεσμένην,  
 τὸ παρ' αὐτῶν ὁμακτοῖον αἰνίσθαι. Πλάτων δὲ, οὗκ ἀνέστη καὶ κάλλιπας εἰς φιλοσοφίαν παρὰ  
 τῶν βαρβάρων ἐμπερεύσας· εἰς τε Αἰγυπτίον ἀφικέσθαι ὁμολογεῖται. διώσας γ' ἐν τῷ φαί-  
 40 δῳι παντεχόθεν τὸν φιλόσοφον ὡφελῆσαι χρόνων. Πολλὴ μὲν ἡ Ἑλλάς, ἔφη, ὡς Κέδης, ἡ δὲ  
 ὅς ἐν τῇ εἰσι πάντων ἀγαθοὶ ἄνδρες· πολλὰ δὲ καὶ τὰ τῶν βαρβάρων γένεα. ἔτι οὐταὶ ὁ Πλάτων  
 καὶ βαρβάρων φιλοσόφους ἵνα εἴη· ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἐμπλεκτίν, ὑπολαμβάνει μόνους φιλοσο-  
 φῆσαι Ἑλλήνας διώσας. ἐν τῷ Συμποσίῳ ἐπαυῶν Πλάτων τὰς βαρβάρους, ὡς ἀφαιρόν-  
 τως ἀσκήσαντες, μόνους ἀληθῶς φησι καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ, καὶ ἐν Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις  
 ὡν καὶ ἱερὰ πολλὰ ἡδὲ γέγονε διὰ τὰς τοιαύτας παῖδας. δῆλοι δὲ εἰσιν οἱ βάρβαροι, ἀφαιρόν-  
 40 τως ἡμῶν τὰς αὐτῶν νομοθεσίας τε καὶ διδασκαλίας, πρὸς προσήκοντες. ψυχὰς γὰρ ἀγα-  
 50 πρὸς, καὶ Πλάτωνα, καταλιπὼν τὸν ὑπερουράνιον τόπον, ὑπομείναι ἐλθεῖν εἰς τὸνδε τὸν  
 πῆκτον καὶ σῶμα ἀναλαβὼν, τῶν ἐν γένεσι κακῶν ἀπάντων μετὰ τὴν ὑπολαμβάνουσα,  
 κηδεμόνας τῶν ἀνθρώπων γένεα, αἰνόμας τε ἔχουσα, καὶ φιλοσοφίαν ἐκέρυξαν· ἔτι μείζον  
 ἀγαθὸν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένεσι ἢ τὴν ἡλθὲν πόλιν ἐκ γένων, ἢ τὸ ἀφίξει. καὶ μοι δοκῶσιν αἰδομέ-  
 νοι τῆς μεγάλης εὐπείας τῆς διὰ τῶν σφῶν, σφραδηνά τε τὰς αὐτὰς, καὶ δημοσίᾳ φιλοσο-  
 φῆσαι· βραχυμάνας τὴν σύμπτωσιν, καὶ Οδρύς, καὶ Γέται, καὶ τὸ τῶν Αἰγυπτίων γένος, ἰστο-  
 λόγησαν ἀκριβῶς τὰ ἐκείνων· Χαλδαῖοι τε, καὶ Ἀράβιοι οἱ κληθέντες εὐδαίμονες· καὶ οἱ γὰρ  
 τὴν Παλαισίνην κατέκρησαν· καὶ τῶν Περσικῶν γένεα ἢ τὸ ἐλάχιστον μέγιστον, καὶ ἄλλα πρὸς τῶ-  
 50 τας γῆν μυρία. ὁ δὲ Πλάτων, δῆλον ὡς σμυνῶν αἰετὶς βαρβάρους εὐρίσκειται· μεμνημέ-  
 νος αὐτῶν τε καὶ Πυθαγόρα, τὰ πλεῖστα καὶ γιναιόματα τῶν δογμάτων ἐν βαρβάροις μαθόν-  
 5, πρὸς. διὰ τῶν καὶ Γένεα βαρβάρων, εἶπεν γῆν φιλοσόφων ἀνδρῶν βαρβάρων· γινώσκων ἐν τῇ  
 τῷ φαί-



τῷ Φαίδρῳ τὸ Αἰγυπτιον βασιλεία, καὶ τῷ Θούβῳ ὑμῖν σφώτερον δαίκνυσιν, ὅτινα Ἑρμῆν οἶδεν  
 οἷα. ἀλλὰ καὶ τῷ Χαρμίδῃ Θράκας Ἰνίας ὀψιζόμεναι φαίνεται· οἱ λέγονται ἀθανάλλῃ τῷ  
 ψυχῇ. ἰσορῶν δὲ Πυθαγόρας μὲν Σώγχησι τῷ Αἰγυπτίῳ δεχόμεναι φησὶ μαθητεύσαι· Πλά-  
 τῶν δὲ, Σεχνούφιδι τῷ Ἠλιοπολίτῃ· Εὐδοξῷ δὲ ὁ Κνίδι· κόνεφιδι τῷ καὶ αὐτῷ Αἰγυπτίῳ.  
 ἐν τῷ Περὶ ψυχῆς Πλάτων πάλιν περὶ φησὶ γινώσκον φαίνει, περὶ φησὶ εἰσαίγων τὸ  
 παλαιότερον λέγον ἐξαγγέλλοντα πρὸς τὰς κληρμμένας ψυχὰς προσηπίζοντα. καὶ τῷ Τιμαίῳ  
 τὸν σφώτερον Σόλωνα μαθητὸν εἰσαγγέλλει πρὸς τὴν βαρβαρίαν. ἐχρήσθη τὰ τῆς λέξεως ὡς· ὡς Σό-  
 λων Σόλων, Ἑλλήνες ὑμεῖς αἰεταί, ἐστὶ γάρων· Ἑλλήν ἐσθὶς· ἔχοντες ἔχει μάθημα χρόνῳ  
 πολὺν. Δημόκριτος γὰρ τὰς Βαβυλωνίους λόγους ἠθικὰς πεποιθὲν· λέγει γὰρ τῷ Αἰσικάρῃ·  
 10 ἄλλω ἑρμηνεύσας, τοῖς ἰδίῳις συντάξαι μαθημάτων. καὶ τὴν ὀψιζόμενα παρ' αὐτῶν, τὰ  
 δὲ λέγει Δημόκριτος, γενομένη· καὶ μὴν καὶ αὐτῶν· ἡ σεμνυμένη φησὶ παρ' αὐτῶν τῇ πο-  
 λυμαθίᾳ· ἔγω δὲ τὸ καὶ ἑμαυτὸν ἀνθρώπων γῆν παλαιοὺς ἐπεπλάσθαι μὴν, ἰσορῶν τὰ μὴ  
 κτεῖ· καὶ αἰεταί τε ἑσθὶς παλαιοὺς εἶδον· καὶ λογίων ἀνθρώπων παλαιοὺς ἐσηκασαί· καὶ γενομένων  
 σωθῆναι· μὴ δὲ ποσειδῆος ἐσθὶς καὶ μετὰ πάλιν λαλῶν, ἐστὶ οἱ Αἰγυπτίων καλεόμενοι Αρπιδονά-  
 20 τῃ· αὐτοῖς δὲ ὅτι πᾶσιν ἐπ' ἐτέροδωκεν ὅτι ξείνης ἐγνήθη. ἐπὶ ληθὲν Βαβυλωνά τε καὶ  
 Περσίδα καὶ Αἰγυπτιον, πῶς περὶ μάστιγος καὶ πῶς ἱερῶσι μαθητῶν. Ζωροάστῃ δὲ τὸν μάστιγος τὸ Περ-  
 σίῳ ὁ Πυθαγόρας ἐδήλωσεν· βίβλος δὲ ποικύφης πῶνδρος τῶν οἱ τῷ Προδίκῳ μετόνητες αἰρε-  
 σιν, αὐχρῶσι κεκλήθηται. Ἀλέξανδρος γὰρ ἐν τῷ περὶ Πυθαγορικῶν συμβόλων, Ναζαράτῳ τῷ  
 Ασυρίῳ μαθητῇ τῷ ἰσορῶν τὸν Πυθαγόρα· ἰεζεκιήλ τῶν ἡγῶν πᾶντες· οὐκ ἐστὶ γὰρ, ὡς ἐπὶ τῷ δη-  
 30 λωθῆσθαι· ἀκηκῆσαι πρὸς τῶν Γαλατῶν καὶ Βραχμῶν τὸν Πυθαγόρα βελέται. Κλέαρ-  
 χος γὰρ ὁ παρ' αὐτῶν ἐδέναι φησὶ πᾶσι Ἰνδαίων, ὅς Ἀριστοτέλει συνεγχετο· Ἡρακλεῖ γὰρ  
 οὐκ ἀνθρώπων φησὶν, ἀλλὰ καὶ τῷ μαῖλλον Σιδύλλῃ πεφάνθη. φασὶ γὰρ ἐν Δελφοῖς παρὰ  
 τὴν Βελούτῃ δαίμονα δαίμονα πᾶσι πᾶσι· ἐφ' ἧς λέγει κατὰ τὴν πρῶτην Σιδύλλαν, ἐκ τῆς  
 Ἑλικῶνος παραγχομένην, ὑπὸ τῷ Μυσῶν τρεφείσθαι. ἐνίοι δὲ φασὶν ἐκ Μαλιαίων ἀφικέσθαι.  
 Λαμίας ὅσον θυγατέρα τῇ Σιδῶν. Σαραπίων γὰρ ἐν τοῖς ἑπτοῖς, μὴ δὲ ἀποθανῆσαι ληξαι μα-  
 40 τῆς φησὶ τῷ Σιδύλλῳ· ἐτὸ μὲν εἰς αἶρα χωρήσας αὐτῆς μὴ πλάττω, τῶν εἶναι τὸ ἐν φη-  
 μῆς καὶ κληδοῖς μαυροόμενον· τῶν εἰς γλῶσσοις μετὰ δὲ λόγους σώματι, πῶς ὡς ἐκὼς ἀναφύει-  
 σης, οὐκ αὐτῷ ὀππινεμένη θρέμματι, καὶ ἐκείνῳ δὲ πᾶσιν ἡρόμενα τὸν τόπον, ἀκριβῆ τὴν  
 21 αὐτῶν τῶν ἀλλόγων πῶς ἀνθρώποις περὶ φαίνεται τῶν μέλλοντος δὴ λῶσιν γράφει· τῷ δὲ ψυχῇ  
 30 αὐτῆς εἶναι, τὸ ἐν τῇ σελήνῃ φαίνόμενον πρὸς ὁσὺν οἶον. πᾶσι μὲν περὶ Σιδύλλης· Νεμῆας δὲ ὁ  
 Ρωμῶν βασιλεὺς, Πυθαγόριος μὲν ἦν· ἐκ τῶν Μωυσοῦς ὡφελῆς, διεκώλυσεν ἀνθρώπων  
 δὲ καὶ ζωομορφὸν ἔκστασιν Ρωμῶν κλίσιν. ἐν γὰρ ἐν ἐκάτον ἐξ ἑβδομήκοντα τοῖς πρώτοις ἑπτοῖς  
 τὰς οἰκοδομοῦμενοι, ἀγαλμα οὐδὲν ἔτι πλάσσειν, ἔτι μὲν γενομένην, ἐπιδοκίμῃ γὰρ  
 αὐτοῖς ὁ Νεμῆας δὲ ὀππινεμένης, ὡς οὐκ ἐφάπταται τῶν βελτίων διωκτὸν ἄλλως, ἢ μόνῳ τῷ  
 22 ὧν. φιλοσοφία τοίνυν, πολυωφέλης πρᾶξις, πάλαι μὲν ἡκμασεν παρὰ βαρβαρίοις, καὶ  
 40 πᾶσι τῇ ἀλάμψασα· ὕστερον δὲ καὶ εἰς Ἑλλήνας κατῆλθεν. περὶ τῆς αὐτῆς Αἰγυπτίων  
 πῶς περὶ φησὶ, καὶ Ασυρίων οἱ Χαλδαῖοι, ἔτι Γαλατῶν οἱ Δρυῖδες, καὶ Σαμαναῖοι, Βάκτρων καὶ  
 Κελτῶν οἱ φιλοσοφῶντες· καὶ Περσῶν οἱ μάστιγος· οἱ μὲν καὶ ἔτι σωτῆρος περὶ μὴν τὴν γῆν, ἡ  
 ἀσέρος αὐτοῖς κατῆγε μὲν· εἰς τὴν Ἰνδαίαν ἀφικνέμενοι γῆν· Ἰνδῶν τε οἱ γυμνοσφισταί· ἀλλ' οἱ  
 40 πᾶσι φιλόσοφοι βάρβαροι. διττὸν γὰρ τῶν τῶν γῆν. οἱ μὲν, Σαρμάναι, αὐτῶν· οἱ δὲ, Βραχμάναι  
 καλεόμενοι. καὶ τῶν Σαρμανῶν οἱ ἀλλόδοι περὶ γενομένην, ἔτι πᾶσι οἰκῶσιν, ἔτι εἰς γὰρ ἔχ-  
 σιν, δένδρων δὲ ἀμφιένυσται φλοιοῖς, καὶ ἀκρόδρυα σιτῶντα, καὶ ὕδωρ ἔχει πίνεσιν· ἔτι γὰρ  
 μόν, οὐ κακοδοποιῶσιν, ὡς περὶ οἱ νῦν ἐγκρατεῖς καλούμενοι. εἰσὶ δὲ τῶν Ἰνδῶν οἱ τοῖς βέλτε-  
 45 ροῖς παρὰ γενομένην· ὃν δὲ ὑπερβολῇ σεμνότητι· εἰς θεὸν τελμήκασιν. Σκύθης δὲ  
 καὶ Ἀναχάρσις ἰὼ· καὶ πολλῶν παρ' Ἑλλήσι ἀφ' ἑρῶν ἔτι ἀναγράφεται φιλοσόφων. τῶν  
 δὲ ἱππευτῶν Ἑλλάνικ· ὑπερὶ τὰ ῥήματα ὅρη οἰκῶν ἰσορῶν· διδάσκοντες γὰρ αὐτοὺς δικαιοσύ-  
 50 νην, μὴ κορυφαγῶν, ἀλλ' ἀκροδρυοῖς γενομένων. τῶν ἐξ ἡκονταετῆς ἔτι ἐξω πυλῶν ἀγῆτες,  
 ἀφανίζουσιν. εἰσὶ δὲ καὶ παρὰ Γερμανοῖς αἱ ἱερὰ καλεόμενα γυναικες· αἱ ποταμῶν δύναις  
 περὶ ἐλπίσιν, καὶ ῥόμῳ ἐλπίσιν· ἐφ' ὧν, τεκμήριον· καὶ περὶ ἀπὸ τῶν πᾶσι μέλλοντα.  
 50 αὐτῶν γὰρ ἐν οὐκ εἰσιν αὐτοὺς τὴν μάχην ἰδοῦν πρὸς Καίσαρα πρὶν ὀππινεμένην σελήνῃ τὴν  
 νῆαν. τῶν ἀπῶν περὶ σελήνῃ μακρῶν τῶν Ἰνδαίων γῆν· καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς φιλοσοφίαν  
 ἐξ ἑρῶν γενομένην, περὶ τῆς παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφίας, ἀφ' ὧν πολλῶν ὁ Πυθαγόριος



- ὑποδείκνυσσι φίλων. ἔμην ἀλλὰ καὶ Ἀργεῖα καὶ ὁ περὶ παλαιότητας, καὶ ἄλλοι πολλοί, ἵνα μὴ  
 111 κατ' ὄνομα ὀπιῶν Διὰ τρεῖς. Φανερώτω δὲ Μαγαδένης ὁ συγγραφεὺς, ὁ Σελεύκου τῷ Νικα-  
 112 πρὸς συμβεβηκότος, ἐν τῇ τρίτῃ τῇ Ἰνδικῶν δὲ γράφει. Ἄπειται μὲν τοι καὶ φύσις εἰρη-  
 113 μένα παρὰ τοῖς ὄρεσιν, λέγει καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῇ Ἑλλάδι. Φιλοσοφῶσι τὰ μὲν παρ'  
 114 Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων. τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλεσμένων Ἰδαίων. πῆν δὲ μυθι-  
 κώτερον τῶν Ἰδαίων καλεσμένων δακτύλων σοφὸς Ἰνὰς πρῶτος γινέσθαι λέγουσιν. εἰς ἃς ἡ τε  
 τῶν Εὐφροσύων λεγομένων γραμμάτων, καὶ ἡ τῶν καὶ μουσικῆν εὐρεσις ῥυθμῶν ἀναφέρει. δι' ἣν  
 αἰτῆσαν οἱ παρὰ τῆς μουσικῆς δάκτυλοι, τὴν περὶ τηρίαν εἰλήφασιν. Φρύγες δὲ ἦσαν καὶ βάρ-  
 βαροι οἱ Ἰδαῖοι δάκτυλοι. Ἡρόδοτος δὲ τὸν Ἡρακλέα, μάντιν καὶ φυσικὸν γινόμενον, ἰσχυρῶς  
 παρὰ Ἀτλαῖ τῷ βαρβάρῳ. Φρυγὸς Διὰ δὲ χεῖρας τῆς κόσμου κίονας. αἰνιτιζόμενος τῷ 10  
 μύθῳ, τὴν τῶν οὐρανίων ὀπισθὴν μαθήσθαι Διὰ δὲ χεῖρας. ὁ δὲ Βηρύτιος. Ἑρμιππῶς, Χέρωνα  
 τὸν Κένταυρον σοφὸν καλεῖ. ἐφ' ἧς καὶ ὁ τὴν Τιτυνομάχου γράψας, Φησὶν ὡς πρῶτος ἔστι  
 εἰς τε δικαιοσύνην θνητῶν γῆ. ἡ γὰρ, δεῖξας ὅσον καὶ ἡυσίας ἰλαρὰς, καὶ ἀχρήματα ὀλύμ-  
 πων. παρὰ τῷ Ἀχιλλεὺς παυθεῖ. ὁ ἐπ' Ἰλιον στρατεύσας. Ἰππῶν δὲ, ἡ θυγάτηρ τῷ Κενταύ-  
 ρου, συνοικήσας Αἰόλῳ, ἐδιδάξατο αὐτὴν τὴν φυσικὴν τηρίαν, τὴν πάτριον ὀπισθὴν. μαρ-  
 τυρεῖ καὶ Εὐρυπιδὴς περὶ τῆς Ἰπποῦς, ὡς δὲ πῶς.  
 115 Ἡ πρῶτος μὲν τῇ θείᾳ περὶ μαθημάτων. Χρησιμοῖσιν, ἡ δὲ ἀστέρων ἐπεναπλάς.  
 παρὰ τῷ Αἰόλῳ τῷ Οὐδυσσεὺς μὲν τῷ Ἰλίῳ ἄλλωσιν ξενίζε. παρατήρει μοι τὰς χρόνας, εἰς  
 σύγκρισιν τῇ Μωυσεῖ ἡλικίας, καὶ τῆς καὶ αὐτὴν ὁμοιωσάτης Φιλοσοφίας. ἔμνον δὲ Φι-  
 λοσοφίας, ἀλλὰ καὶ πάσης σχεδὸν τέχνης εὐρετῇ βάρβαροι. Αἰγύπτιοι γὰρ ἐν πρῶτῳ ἀστρολογίᾳ 20  
 εἰς ἀνθρώπους ἐξέλεγκαν. ὁμοίως δὲ καὶ Χαλδαῖοι. Αἰγύπτιοι, λύχνους τε αὐ καί τινι πρῶτῳ κα-  
 τίδεισαν, καὶ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς δώδεκα μῶνας διέδιλον, καὶ ἐν ἑορδαῖς μίσθοματι γυναιξὶν ἐκάλυ-  
 πον, μηδ' εἰς ἑορδαῖς ἐπὶ γυναικὸς ἀλάτεις ἐνομοθέτησαν. γυναικείας τε αὐ εὐρετῇ γε-  
 γόνασιν. εἰσὶν δὲ οἱ Κάρας τῷ δὲ ἀστέρων περὶ γινώσκον ἐπινενοηκέναι λέγουσιν. πησὶς δὲ ὀρνίθων πε-  
 ρεφυλάξατο πρῶτος Φρύγες. καὶ θυτικῶς ἡ κριεῖσας Τῆσκοι Ἰταλίας γένετες. Ἰσχυροὶ δὲ καὶ  
 Ἀραβες, ἐξεπὶ νησὶ τῷ οἰωνιστικῇ ὡς περ Τελμισοῖς τῷ δὲ ὀνείρων μαθητικῇ. Τυρρῶν δὲ αἰλ-  
 πιγὰ ἐπενόησαν, καὶ Φρύγες αὐλόν. Φρύγες γὰρ ἦσαν Ὀλυμπὸς τε καὶ Μαρσύας. Κάδμος δὲ,  
 φοῖνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἑλλήσιν εὐρετής, ὡς Φησὶν Εὐφορος. ὅθεν καὶ φοινικία τὰ γραμ-  
 ματα. Ἡρόδοτος κεκληῖσθαι γράφει. οἱ δὲ φοινίκας καὶ Σύρας γραμμάτω ὀπινοῖσιν πρῶτος λῆ-  
 γουσιν. ἰατρικῇ δὲ, Ἀπὸ Αἰγύπτου αὐτοχθονα, περὶ εἰς Αἰγύπτου ἀφικέσθαι τῷ Ἰά. μὲν δὲ τῷ πα- 30  
 τρι, Ἀσκληπιδὸν τῷ τέχνῳ αὐξήσας λέγουσιν. Ἀτλας δὲ ὁ Λίβυς, πρῶτος ναυτινὴν ἐκασκῶν,  
 καὶ τῷ Ἰαλασσῶν ἐπλάσας. Κέλμης τε αὐ καὶ Δαμνανέως οἱ τῇ Ἰδαίων δάκτυλοι, πρῶτοι σιδήρον  
 εὐρον ἐν Κύπρῳ. ὁ δὲ ἄλλος Ἰδαῖος εὐρε χαλκὸν κράσιν. ὡς δὲ Ἡσίοδος, Σκύθης. καὶ μὴν Θρα-  
 κίαι πρῶτοι τῷ καλεσμένην ἀρπῶν εὐρον. ἐπὶ δὲ μάχαιρα καμπύλη. καὶ πρῶτοι πέλταις ὅτι τῇ  
 Ἰππῶν ἐξήσαντο. ὁμοίως δὲ καὶ Ἰλλύριοι τῷ καλεσμένην πέλταν ἐξέεϋρον. ἐπὶ Φασὶ Τεσκανοὺς  
 τῷ παλαιῇ ὀπινοῖσιν. Ἰτανὸν τε, Σαυνίτης ἔστι ἦν, πρῶτον θυρεὸν κατασκεύασαν. Κάδμος  
 γὰρ ὁ φοῖνιξ λιθοτομίαν ἐξέεϋρε. καὶ μέταλλα χρυσὸν καὶ περὶ Παγκρατὸν ἐπενόησαν ὄρεσι. ἡ δὲ  
 ἑτέρα ἔθνη. Καππαδόκιαι πρῶτοι εὐρον τὰ βέλαν καλεσμένον, ὃν τρέπον καὶ τὸ δὲ χορδὸν Ἀσού-  
 ριοι. Καρχηδόνιοι γὰρ πρῶτοι περὶ τὴν κατασκευάσαν. ἐκασκῶν δὲ αὐτὴν Βόσπρος αὐτοχθ-  
 ον. Μήδαια τε ἡ Αἰγύψος ἡ Κολχίς, πρῶτοι βαφὴν τριχῶν ἐπενόησαν. ἀλλὰ καὶ Νώροπις, ἐπὶ 40  
 ἐπὶ Παιονικόν, νῦν δὲ Νωρική καλεσθῆναι, κατὰ τὴν ἑσπερίαν χαλκόν, καὶ σιδήρον ἐκὰς θῆσαν πρῶτοι.  
 Ἀμυκὸς τε ὁ Βεθύρων βασιλεὺς, ἰμάτιος πυκνῆς πρῶτος εὐρε. περὶ τὴν μουσικὴν Ὀλυμπὸς  
 ὁ Μυσοῦς τῷ Λύδιον ἀρμονίαν ἐφιλοτέχνησεν. οἵ τε Τρωγλοδύται καλεσμένοι, σαρμύκλῳ εὐρον,  
 ὁργανον μουσικόν. Φασὶ δὲ τῷ παλαιῇ σύριγγα Σάτορον εὐρεῖν τὸν Φρύγα. [ τριχορδὸν δὲ ὁμοίως  
 καὶ τὴν Διὰ τὸν ἀρμονίαν Ἀγνίω, τὸ καὶ αὐτὸν Φρύγα. ] κρέμαλα δὲ Ὀλυμπὸν ὁμοίως τὸν Φρύ-  
 γα. κατὰ περὶ Φρύγιον ἀρμονίαν, καὶ μίξο Φρύγιον καὶ μίξο Λύδιον, Μαρσύαν, τῆς αὐτῆς ὅση τοῖς  
 περὶ τὴν ἀρμονίαν. καὶ τὴν Δωρίον Θάμυρον ὀπινοῖσιν τὸ Θράκα. Περσὲς τε πρῶτος ἀκροά-  
 μεν ἀπὸ τῆς κλίνης καὶ ὑποπόδιον ἐργάζονται. τῆς τε Σιδονίης τριχορδὸν νῦν κατασκεύα-  
 112 σαι. Σικελοὶ τε, οἱ περὶ τῇ Ἰταλίᾳ, πρῶτοι Φόρμιγγα εὐρον, ἔπειτα καὶ κηθάρας λειπόμεναι. καὶ  
 κροτάλα ἐπενόησαν ὅτι τε Σεμιράμειος βασιλῆος Αἰγυπτίων, τῇ Βύσσιν ἰμάτια ἐξέλεγε. 50  
 ῥῆσιν. καὶ πρῶτον ὀπισθὸς σινδύα. Ἀποσάν τὴν Περσῶν βασιλεύσαντα, Φησὶν Ἑλλάνικος.  
 Σκάμων μὲν οὖν ὁ Μιτυληναῖος, καὶ Θεόφραστος ὁ Εὐερεῖος, Κύνδιππος τε ὁ Μαλινεὺς. ἐπὶ τε  
 Ἀντιφάνης

Ἀντιφάνης Ἐλευσθῆμος, Ἐλευστίλης, πρὸς τῆς δὲ φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ Σράτων ὁ πε-  
 πητηγὸς ἐν ταῖς περὶ εὐρημάτων, περὶ τῆς ἰσότητος. παρεγέμνω δὲ αὐτῶν ὀλίγα, εἰς σύστασιν τῆς  
 παρὰ Βάρβαροις εὐρετικῆς καὶ βιωφελὲς φύσεως· παρ' ὧν Ἑλλήνες περὶ ὀπτηδεύματ' ὠ-  
 φέλλω. εἰ δὲ ἴς τὴν φωνὴν ἀναβάλλει τὴν Βάρβαρον, Εμοὶ δέ, Φησιν ὁ Ἀνάχαρσις, πάν-  
 τες Ἕλληνες σκυθίζουσιν. ἔτι δὲ ὁ παρ' Ἑλλήσι θωυμασθεῖς, ὁ Φήσας, Εμοὶ περὶ βλήμα-  
 τ' ἡλαῖνα· δαίπνον, γάλα, τυρός. ὁρᾷς φιλοσοφίαν Βάρβαρον, ἔργα ἐπεγέλλομένην, καὶ λόγους. ἡ  
 ὅτι δὲ πρὸς τοὺς ἔτι φησὶν· Καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῆς γλώσσης εἰ μὴ εὐσημον λόγον δώτε, πῶς γνωσθήσε-  
 ται τὸ λαλόμενον; ἔστω δὲ γὰρ εἰς αἶρα λαλῶντες. τρωῶτα, εἰ τύχοι, γῆν φωνῶν ἐσιν ἐν κέσμῳ,  
 καὶ ἔδεν ἄφωτον. ἐὰν ἔν μὴ εἰδῶ τὴν διῶμαιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλῶντι Βάρβαρ'· καὶ  
 10 ὁ λαλῶν ἐμοί, Βάρβαρ'· καὶ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, περὶ σφ' ἡσθῶ, ἵνα διερμηνεύῃ. καὶ μὴν  
 οὐδὲ πρὸς εἰς Ἕλληνας ἡ τῶν λόγων παρῆλθε διδασκαλία τε ἔγραψέ. Ἀλκμαίων γ' ἐν Περί-  
 θου Κροτωνιάτης, πρῶτ' ὅφισι καὶ λόγον πατέρεζεν. οἱ δὲ, Ἀναξαγόραν Ἠρησιέα καὶ Κλαζο-  
 μάνιον, πρῶτον ἀπὸ γράφης ἐκδοῦναι βιβλίον ἰσορῶσιν. μέλ' ὅτι πρῶτ' ὅφισι πείθειται πῶς  
 ποιήμασι καὶ τῆς Λακεδαιμονίων νόμους ἐμελοποίησε Τέρπεινδρος ὁ Ἀντισσάιος· διθύραμβον δὲ  
 ἐπεποίησεν Λάσος Ἑρμιονεύς· ὕμνον, Σπησίχορ'· ἱμεραῖ'· χορείαν, Ἀλκμαν Λακεδαιμό-  
 νιος· περὶ ἐρωτικὰ, Ἀνακρέων Τηϊός· ὑπόρχησιν, Πίνδαρος Θηβαῖος· νόμους τε πρῶτους ἦσαν ἐν  
 χορῷ· ἐκ τῆς Τυμάρους ὁ Μιλήσιος. καὶ μὴν ἱάμενον μετ' ἐπεποίησεν Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος· χωλὸν  
 ἱάμενον Ἰππώναξ ὁ Εφέσιος· καὶ τραγωδίας μὲν, Θέσπις ὁ Ἀθηνῶν· κωμωδίας δὲ, Σισυρείων  
 ὁ Ἰκαριεύς. τῆς χροῆς τῶν περὶ παραδιδόασιν γραμματικῶν μακρὸν δὲ αὐτῶν εἴη τῶν αἰ-  
 20 κριτολογώμενον παρὰ γράφῃ, αὐτὰ δὲ καυμένῃς· Διονύσιος, δὲ ὃν ἔδιδον ὡς καὶ ἡμεῖς, μετὰ γὰρ ἐς  
 Μωϋσέως· ἡ αἰτία μάλα. φασὶ γὰρ καὶ τῆς κατὰ γὰρ τῆς βίβλου λόγους καὶ περὶ τῶν ἰδιωμάτων ἐν-  
 ρεῖν, καὶ μὴ δὲ σωτηριώδους πρῶτον δικανικὸν λόγον εἰς ἐκδοσιν γραμμάμενον Ἀντιφῶνι φύλοσ  
 Ραμνύσιον, ὡς φησὶ Διόδωρος· Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ Κυμαῖος, πρῶτ' ὅφισι καὶ ἐισηγήσατο τὴν νο-  
 μα, ἔγραμματα περὶ σωτηριώδους. ἐνιοὶ γὰρ Ἐρατοδότην τὴν Κυρηναίων φασὶν· ἐπεὶ δὲ ἐξέδωκεν ἔ-  
 στες βιβλία δύο, γραμματικὰ ὀπτηδεύματ'· ὡνόμασεν γὰρ γραμματικὸς, ὡς νῦν ὀνομάζομεν,  
 πρῶτ' ὅφισι Πραξιφάνης Διονυσίου Φάνης Μιτυληναῖος. Ζάλευκος τε ὁ Λοκρὸς πρῶτος ἰσότης νό-  
 μους γράφῃ· οἱ δὲ Μίλων τὸν Διὸς ὀπτη Λυγκίως. οὗτος μὲν Δαναὸν γένε' ἐνδεκάτῃ ἀνῶθεν ἀπὸ Ἰνά-  
 χου ἔδιδον Μωσέως γένεα, ὡς ὀλίγον ὑποβάντες δεῖξομεν. Λυκῆρ' δὲ, μὲν πολλὰ τῆς ἱλίας ἀλώσεως  
 γεγονῶς ἔτη, περὶ τὸν ὀλυμπιάδων ἔτισιν ἑκατὸν παντήκεν, νομοθετεῖ Λακεδαιμονίους· Σόλωνος  
 30 ἡ δὲ χροῆς περὶ ἐρηκάμεν. Δράκων δὲ, ὁ καὶ αὐτὸς νομοθέτης, περὶ τῶν τριακῶν καὶ ἐννά-  
 τῶν ὀλυμπιάδων γεγονῶς εὐρίσκε'. Ἀντίλοχος δὲ αὐτὸς τῆς ἰσότητος πρῶτος ὁπτησάμενος ἀπὸ τῆς  
 Πυθαγόρας ἡλικίας ὀπτη τῶν Ἐπικύρου περὶ τῶν, γαμηλιῶνος γὰρ δεκάτῃ ἰσότητος γνομένην, ἔτη  
 φέρει περὶ πάντα τριακῶς δώδεκα. ἐπὶ φασὶ τὸν ἡρώων τ' ἐξάμετρον φανόθεν τῶν γυναικῶν ἱκα-  
 ρίαν· οἱ δὲ, Θέμιν, μίαν τῶν πεννίδων, εὐρεῖν. Διδύμος δὲ ἐν τῷ περὶ Πυθαγορικῆς φιλοσοφίας,  
 Θεανὸν τῶν Κροτωνιάδων πρῶτον γυναικῶν φιλοσοφῆσαι καὶ ποιήματα γράψαι ἰσορῶν. ἡ μὲν  
 ἐν Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ, ὡς μὲν ἴνεις, καὶ περὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἀληθείας ἀμνηστική, ἀμυ-  
 δρῶς τε, καὶ ἐπὶ πάσης, γίνεται· ὡς δὲ ἄλλοι βούλονται, ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν τῶν κίνησιν ἴσχει. ἐνιοὶ δὲ  
 διῶμαις ἴνας ὑποβιβάζουσιν ἐμπροσθεν τῶν πᾶσι φιλοσοφίας ὑπερλήφασιν. ἀλλ' εἰ  
 μὲν μὴ καταλαμβάνει ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία τὸ μέγεθος τῆς ἀληθείας, ἐπὶ δὲ ἐξαδενεῖ πράττειν  
 40 πᾶς κυριακὰς ἐν πλάτῃ, ἀλλ' ἐν γὰρ περὶ κατὰ σφ' αἰτῶν ὁδὸν τῇ βασιλικῇ διδασκαλίᾳ,  
 ἀμνηστική σωφρονίζουσα καὶ τῇ ἡθ' ὡς περὶ πᾶσα καὶ πρὸς φύσιν εἰς παραδοχὴν τῆς ἀλη-  
 θείας τῶν περὶ οὐρανὸν δοξάζοντα. καὶ φασὶν γὰρ γράφειν, Πάντες οἱ περὶ τῆς παρουσίας τῆς κυρίου,  
 κλέπται εἰσι καὶ ληστῆ. πάντες μὲν ἐν οἷον λόγῳ, οὐ πᾶσι δὲ οἱ περὶ τῆς λόγου σαρκώσεως, ἐξα-  
 113 κόνονται καθολικώτερον. ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τῆς, ἅπτε ἀπὸ τῶν ἀληθείας καὶ ἐμπροσθεν ἐν τῷ περὶ κυ-  
 ρίαν, καὶ κλέπται, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν. φησὶ γὰρ ἐν γὰρ γράφῃ, Ἀπὸ τῆς ἡσθίας τῆς ἐαυτῆς δὲ λῆς, συγ-  
 καλῶσαι μὲν ὑψηλὴν κηρύγματος ὀπτη κρατῆρα οἴνου. φιλοσοφία δὲ σφ' ἀπὸ τῆς ὑπὸ κυρίαν  
 ἀλλ' ἦλθε, φησὶ, κλαπῆσαι, ἡ παρὰ κλέπτου δοθεῖσαι. εἴτ' ἐν διῶμαις, ἡ ἀγέλος, μαθὼν ἴς  
 τῆς ἀληθείας ἔμὴ κατεμείνας ἐν αὐτῇ, ταῦτα ἐνέπιδεσθαι καὶ κλέψας ἐδίδασκεν, καὶ μὴ εἰδό-  
 τ' ὅτι κυρίου, τῆς καὶ τῆς τῶν ἐσπόμενων περὶ κατεβολῆς τῆς ἑκάστον εἶναι ἐγνωσθῆναι, ἀλλὰ  
 50 μὴ κωλύσασθαι. εἶχεν γὰρ ἵνα ὠφέλειαι τότε, ἡ εἰς ἀνθρώπους ἐρχομένη κλοπή, καὶ τῆς ὑπερλο-  
 μένου τὸ συμφέρον σκοπομένου, κατεβιωμένης γὰρ εἰς τὸ συμφέρον τῆς περὶ οὐρανὸν τῶν ἐκδοσιν  
 τῶν περὶ τῆς. οἶδα πολλοὺς ἀδιαλείπτως ὀπτηφρομένους ἡμῖν, καὶ τὸ μὴ κωλύον αἴτιον εἶναι

λέγοντας· Φασὶ γὰρ αἶπον εἶναι κλοπῆς τὴν μὴ φυλάττειν, ἢ τὴν μὴ κωλύειν· ὡς ἔμπροσθεν  
 τὸν μὴ σβέσσειν τὸ δεινὸν δέχοντα· καὶ τὴν ναυαγίαν, τὴν κυβερνήτην, μὴ ζεῖλαι τὴν θόνην.  
 αὐτίκα κολαζόν· πρὸς τὴν νόμον οἱ τέτων αἶποι. ὡς γὰρ κωλύει διώματα ἢ, τὴν καὶ ἡ αἰτία  
 συμβαίνει· πρὸς αὐτῆς. Φαμέν δὲ πρὸς αὐτῆς, τὸ αἶπον, ἐν τῷ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν καὶ δρᾶν  
 νοεῖται· τὸ δὲ μὴ κωλύειν, κατὰ τὴν αἰνέτητον εἶναι. ἐπὶ τὸ μὴ αἶπον, πρὸς τὴν ἐνεργίαν  
 ἐστὶ καθάπερ ὁ μὴ ναυπηγὸς, πρὸς τὸ γίνεσθαι τὸ σκάφος· ὁ δὲ οἰκοδόμος, πρὸς τὸ ἐκτίθειν  
 οἰκίαν· τὸ δὲ μὴ κωλύειν, κενώρειν καὶ γινόμενα. Διὰ τὴν γὰρ ἐν ὀπίσθῳ, ὅτι τὸ κωλύειν  
 διωάμενον οὐκ ἐνεργεῖ, ὅθεν κωλύει. τί γὰρ ἐνεργεῖ ὁ μὴ κωλύων; ἤδη ἢ καὶ ἀπὸ μὲν φασιν αὐτοῖς  
 ὁ λόγος χωρεῖ, εἰ γὰρ τὴν τρώεσθαι, καὶ τὸ βέλος, ἀλλὰ τὴν ἀσπίδα τὴν μὴ κωλύουσαν τὸ βέλος  
 διελθεῖν, αἰτιάσθαι· ὅθεν γὰρ τὴν κλέπτειν, ἀλλὰ τὴν μὴ κωλύουσαν τὴν κλοπὴν καταμείβειν. καὶ 10  
 τὰς ναῦς τοίνυν τῶν Ἑλλήνων μὴ τὴν Ἐκτορα ἐμπροσθεν λεγόντων, ἀλλὰ τὴν Ἀχιλλεῖα· διότι κω-  
 λύει τὴν Ἐκτορα διωάμενος, καὶ κωλύειν· ἀλλ' ὁ μὲν, Διὰ μὴν· ἐπὶ αὐτῷ ἢ καὶ μελεῖν, καὶ  
 μὴ· καὶ μὴν οὐκ ἀπαρξέει τὸ πῦρ· καὶ ἴσως σωμαίπιος· ὁ δὲ Διὰ βολος, αὐτεξούσιος ὢν, καὶ μετα-  
 νοήσας οἷός τε τῷ, καὶ κλέπτει· καὶ ὁ αἶπος αὐτὸς τὴν κλοπῆς, καὶ ὁ μὴ κωλύσας κύριος. ἀλλ'  
 ὅθεν ὁ πρὸς βλάβης ἢ δόσις τῷ, ἵνα ἡ κωλύσις παρέλθῃ. εἰ δὲ καὶ ἀκριβολογῆται πρὸς αὐτῆς,  
 ἵστωσαν τὸ μὴ κωλυτικόν, ὅπερ φαμέν ὅτι τὴν κλοπῆς γινόμενα, μὴ δὲ ὅπως αἶπον εἶναι· τὸ δὲ  
 κωλυτικόν ἐνέχεσθαι τῷ αἰτίᾳ ἐγκλήματι. ὁ γὰρ πρὸς αὐτῶν, αἰτίας ἐστὶ τῷ πρὸς αὐτῶν  
 τῷ μὴ ἐν τρώεσθαι, κωλύειν τὸ τρωθῆναι αὐτόν· καὶ τῷ Σωκράτῃ τὸ δαιμόνιον αἶπον τῷ, καὶ μὴ  
 κωλύειν, ἀλλὰ πρὸς τῆς, εἰ καὶ μὴ πρὸς τῆς. ἐπὶ ὅτι οἱ πρὸς, οὐδ' αἰτίας, οὐδ'  
 αἰτίας, διὰ τῆς, μὴ τῆς ψυχῆς ἐκείνης τῷ ἐξουσίαν τῆς ὁρμῆς καὶ ἀφορμῆς, ἀλλ' ἀνευσιού 20  
 τῆς κακίας ἔσθαι. ὅθεν ὁ μὴ κωλύσας, αἶπος· ὁ δὲ μὴ κωλύσας, τὴν αἶρεσιν τὴν ψυχῆς κρινέει δι-  
 καίως· ἵνα ὅτι μάστις ὁ θεὸς μὴν ἡμῶν κακίας ἀναίσιος· ἐπὶ ὅτι τὴν ἀμαρτημάτων πρὸς αἶρεσιν καὶ ὁρ-  
 μῇ κατάρχει, διημαρτημένη ἢ ὑπολήψεις ἐστὶ ὅτι κρατεῖ, ἢ ἀγνοίας καὶ ἀμαθίας ἔσθαι ὁλιγω-  
 ρῆμεν ἀπετηναι, ἐκείνης αἰτίας τῆς. καὶ γὰρ τὸ πρὸς τῆς, ἀκρίσιον· ἀλλ' ὅταν δὲ αὐτόν ἢ καὶ δὲ αἰ-  
 κρασίαν πρὸς τῆς, αἰτίωμεθα τῆς. ὡς δὲ καὶ τὴν κακίας ἀκρίσιος ἔσθαι· καὶ αἰτίαν ἢ κακίαν, ἢ κα-  
 κίαν· τῇ δὲ πρὸς αὐτῶν ἢ δὲ πρὸς αὐτῶν, ἀναθὸν ὑπολαβὼν, λατῶν ἢ γένεσι. ὡς ἔσθαι ἐκόν-  
 των, τὸ ἀπαλλάττειν τὴν ἀγνοίας τῆς πρὸς αἶρεσιν τὴν φαύλης καὶ ὀπίσθῳ, καὶ πρὸς τῆς τὴν μὴ  
 συγκατατίθειν τὴν ἀπατηλαῖς ἐκείνης φαντασίαις, ἀπὸ τῆς ἢ ἢ μὴν. ληστῆς ἢ καὶ κλέπτῃς ὁ  
 Διὰ βολος λέγει, ψυδοπροφήτης ἐγκαταμίξας τῆς προφήτης, κατὰ πρὸς τῷ πρὸς τῷ  
 ζῆναι. πάντες ἔν οι πρὸς κυρίως κλέπτῃς ἢ ληστῇ· καὶ ἀπὸ τῶν πάντες ἀνθρώπων, πάντες δὲ οἱ ψυ- 30  
 δοπροφῆται, καὶ πάντες οἱ μὴ κυρίως ὑπὸ αὐτῶν ἀποτελείντες. εἰχον ἢ καὶ οἱ ψυδοπροφῆται τὸ  
 κλέμμα, τὸ ὄνομα τὸ προφητικὸν προφῆται ὄντες· ἀλλὰ ὁ ψεύς. λέγει γὰρ ὁ κύριος, ὅτι  
 καὶ τῶν πρὸς ὑμῶν ὁ Διὰ βολος ἐστὶ, καὶ τῶν ὀπίσθῳ τῶν πατρὸς ὑμῶν θείας ποιῶν· ἐκείνος  
 ἀνθρωποκλόν· καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας οὐχ ἔσθαι, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ.  
 ὅτι αὐτὸν λαλῇ τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ ἰδίον λαλεῖ· ὅτι ψεύσῃς ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ. ἐν δὲ τῆς ψεύδε-  
 σι, καὶ ἀληθῆ ἵνα ἔλεγον οἱ ψυδοπροφῆται καὶ τῷ ὄντι ἔσθαι ἐκείνης ἀπὸ προφῆται, ὡς αὐτὸς ἀπο-  
 τελεῖται Διὰ βολος. λέγει ἢ καὶ ὁ ποιμὴν ὁ ἀγγελος τῆς μετάνοίας τῷ Ἑρμῇ πρὸς τῶν ψυδοπροφῆ-  
 τῶν· Τινὰ γὰρ ῥήματα ἀληθῆ λαλεῖ· ὁ γὰρ Διὰ βολος αὐτὸν πληροῖ τῷ αὐτοῦ πνεύματι, εἰ π-  
 να διωθήσεται ῥῆσιν τῶν δικαίων. πάντα μὲν ἔν οἰκονομείτω ἀνθρῶπιν εἰς καλόν· ἵνα γνωρίσῃ Διὰ 40  
 τῆς ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλος σοφία τῶν θεῶν καὶ πρὸς γινώσκον τῶν αἰώνων, καὶ ἐπίσησεν ἐν  
 Χριστῷ. τῷ θεῷ δὲ ἐδὲν ἀντίκειναι, οὐδὲ ἐναντιοῦναι τι αὐτῷ, κυρίως καὶ παντοκράτορι ὄντι. ἀλλὰ  
 καὶ αἱ τῶν ἀποστατησάντων βουλαὶ πρὸς ἐνέργειαν, μερκαὶ ἔσθαι, γίνονται μὲν ἐκ φαύλης  
 Διὰ βολος, κατὰ πρὸς καὶ αἰνόσοι αἱ σωματικαί· κυβερνῶνται δὲ ὑπὸ τῆς καθόλου πρηνείας  
 ὀπίσθῳ ὑγιεινόν, καὶ νοσηριὸς ἢ ἡ αἰτία. μέγιστον γὰρ ἐν τῆς θείας προνοίας, τὸ μὴ ἐάσαι  
 τὴν ἐξ ἀποστατίας ἐκείνου φυεῖσθαι κακίαν, ἀχρηστον καὶ ἀνώφελη μένειν, μηδὲ μὴν καὶ πάντες  
 βλαβεράν αὐτῷ γίνεσθαι· τῆς γὰρ θείας σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ διωάμεως ἔργον ἐστὶν, οὐ μόν-  
 ον τὸ ἀγαθὸν ποιῆν· φύσις γὰρ ὡς ἐπὶ αὐτῇ τῷ θεῷ, ὡς τῶν πρὸς τὸ θερμαίνειν, καὶ τῶν φα-  
 τὸς τὸ φώτισεν· ἀλλὰ καὶ ἐκείνη μάστις, τὸ Διὰ βολος τῶν ὀπίσθῳ τῶν πρὸς ἵνων, ἀγαθὸν ἢ  
 καὶ ἀχρηστον τῶν ἀποτελεῖν, καὶ ἀφελίμως τῆς δοκῆσι φαύλοις χρῆσθαι, κατὰ πρὸς καὶ τῶν  
 ἐκ πρηνείας μαρτυρίῳ. ἐστὶν ἔν καὶ φιλοσοφία ἢ κλαπείσῃ, κατὰ πρὸς ὑπὸ Προμηθεὶς πρὸς 50  
 ὁλίγον εἰς φῶς ὀπίσθῳ ἀχρηστον καὶ ἀνώφελη ζῶντων, ἔχοντες πρὸς σοφίας, καὶ κινήσις πρὸς θεῷ. πρὸς  
 δὲ αὐτὸν κλέπτῃς καὶ ληστῇ οἱ παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφοῖ, καὶ πρὸς τῶν κυρίου πρηνείας, πρὸς  
 τῶν Ἑβραίων·

[illegible]

11 ἀνιγνόμενον, ΑΓΝΩΣΤΩ ΘΕΩ. ὁ δὲ ἀγνοῦν τις εὐσεβῆτι, τῶν ἐνὶ κατὰ φύσιν ὄν-  
 12 μιν. ὁ θεὸς ὁ ποιῆσας τὸ κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. ἔστι δὲ ὁ ἀρχὴ καὶ τῆς ὑπεράρχων κύριος, ὅς τε  
 13 ἐκ χειρὸς ποιῆται τοὺς κατὰ φύσιν καὶ τοὺς ἀπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεράπυνται, πρὸς δὲ ὁμοῦ τινος  
 14 αὐτὸς δὸς πᾶσι ζωὴν καὶ πλοῦν, καὶ τὰ πάντα ἐπιποιῶν τὸ ἐξ ἑνὸς πάντων αὐθιγόντων, κατε-  
 15 κεινὸν δὲ πνεύματι πρὸς ὅσους τῆς γῆς ὁρῶσας πρὸς ἰεραγμένους κληρὺς, καὶ πρὸς ὁμοθεσίας τὰ κα-  
 16 τὰ φύσιν αὐτῶν, ζητῶν τὸ θεῖον. καὶ ἄρα ψηλαφῆσθαι ἡ εὐροῖαν αὐτῶν καὶ τοὺς μακρὰν δόξαντος ἐκ-  
 17 τῆς ἡμῶν ὑπεράρχοντος. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινεῖσθαι ἔσμεν, ὡς καὶ πνεῦμα τὸ καθ' ἡμᾶς ποιῶ-  
 18 τῶν ἐρηκασιν, — ἔστι δὲ καὶ ἡμῶν ἔσμεν. ἐξ ὧν δηλοῖ ὅτι καὶ πομπικῶς χρώμενος παραδείγμα-  
 19 σιν ἐκ τῶν Ἀράτων φαινομένων, δοκιμάζει τὰ παρ' Ἑλλήσι καλῶς ἐρημένα. καὶ διὰ τὸ ἀγνοῦν  
 20 τὰ πρᾶξα μὲν καὶ περὶ φράσιν πρὸς τὸ Ἑλλήνων, τὴν δημιουργὸν θεὸν ἠνέξατο. κατ' ὁμοῦ γινώσκον 10  
 21 ὅτι δὲν δι' ἡμᾶς παραλαβὴν τε καὶ μαθεῖν. Ἀπὸ γὰρ ἡμῶν διὰ τὸ σὺν ἡμῶν, ἀνοίξαι, φησὶν,  
 22 ὁφθαλμοὺς αὐτῶν, ὅτι περὶ ψαῖμα δὲ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξουσίας τῆς σατανᾶ ὅτι θεὸν, ὅτι λα-  
 23 βῶν αὐτῶν ἀφαιρῶν ἀμαρτιῶν, καὶ κληρὸν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πρὸς τὴν εἰς ἐμὲ. ἔτσι ἐν οἱ ἀνοίξο-  
 24 μνοι τυφλῶν ὁφθαλμοί, ἡ δὲ ἡμῶν ὁπίσθους ἐστὶν ὁ πατὴρ, ἡ τῆς περὶ φράσεως τὸ Ἑλλήνων καὶ  
 25 κατὰ φύσιν. τὸ τε δὲ τῆς ἐξουσίας τῆς σατανᾶ ὁπίσθους, τὸ δὲ τῆς ἀμαρτίας ἐστὶν μεταβάλλε-  
 26 σθαι, διὸ καὶ ἡ δαλὴα ἐργάζον. καὶ μὲν ἀπὸ τῶν πᾶσαν φιλοσοφίαν ἀποδεχόμεθα, ἀλλ' ἐκείνην  
 27 περὶ τῆς ἐκ τῶν Παλάτωνι λέγει Σωκράτης. εἰσὶ γὰρ δὴ, ὡς φασὶ περὶ τῶν πλατῶν, καὶ τῆς φέ-  
 28 ρει μὲν, πολλοὶ βέλχεσι δὲ τε, παῦροι. πολλὰς μὲν τῶν κλητῶν, ὀλίγους δὲ τῶν ἐκκλητῶν αἰνιτίζο-  
 29 μενος. ὁ περὶ φέρει γὰρ ἐν σαφῶς. ἔτσι δὲ εἰσι, καὶ τὴν ἐμὴν δοξάν, ὅτι ἄλλοι ἢ οἱ περὶ φιλοσοφίας  
 30 πρὸς ὁρθῶς ὦν δὲ καὶ γὰρ, κατὰ γὰρ τὸ διωκτὸν, ἐδὲν ἀπὸ λίσσον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ πᾶν τὸ πρὸς πρᾶ- 10  
 31 θυμὸν ἡμῶν γινώσκον. εἰ δὲ ὁρθῶς περὶ θυμὸν, καὶ τὴν ἡμῶν ἡμῶν, ἐκείνους ἐλθόντες, τὸ σαφὲς ἐπὶ μαθεῖν,  
 32 εἰς θεὸν ἡμῶν, ὀλίγον ὕπερον. ἀρ' ἔστι δοκεῖ σὺ πίστεως ἐκ τῶν Ἑβραίων γραφῶν πᾶν καὶ ἡμῶν  
 33 ἐλπίδα ὅτι δικαίως σαφηνίζον καὶ τῷ Δημοδόκῳ. εἰ δὲ τῶν Παλάτωνος τὸ σύγγραμμα. Μηδὲ ἡμῶν  
 34 τὸ φιλοσοφῶν λέγει περὶ τῶν πᾶσαν κυπρίαζοντος καὶ καὶ πολυμαθεῖα, ἀλλὰ ἄλλο πᾶν ἐπὶ  
 35 ἐγὼ καὶ ὡς μὲν καὶ ὁνειδος εἶναι. ἡ δὲ γὰρ, οἷμαι, ὡς ἄρα ἡμῶν πολυμαθὴν νόον ἔχει. ὁ διδάσκει κατὰ  
 36 Ἡρακλείδου. ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Πολιτείαν, τῆς τῶν πᾶσαν, φησὶ, καὶ ἄλλας τοιαύτων πινῶν μα-  
 37 θηματικῶν, καὶ τῶν πᾶσαν, φιλοσοφίας ἡσάμεν. Οὐδαμῶς, εἰπὶν, ἀλλ' ὁμοίως μὲν φιλοσο-  
 38 φους. Τῶν δὲ ἀληθινῶν, ἔφη, τῶν λέγει, τῶν δὲ ἀληθείαν, καὶ δὲ ἐγὼ, φιλοθεάματος. καὶ γὰρ ἐν  
 39 γαμμετρία, αἰτήματα καὶ ὑπερτίσις ἐχέσθαι. φιλοσοφία. καὶ δὲ ἐν μαθητικῇ, συχαστικῇ καὶ ἔστι. οὐ  
 40 δὲ ἐν ἀστρονομίᾳ, φυσικῶν καὶ ρεόντων καὶ ἐκείνων βεβυσμένη λόγων. ἀλλ' αὐτὸ τῶν ἀρχαῶν δὲ ὁπί- 30  
 41 στήνης καὶ τῆς ἀληθείαν, ἐπὶ τῶν μὲν ὄντων πᾶσαν ὁδὸν, ὡς περὶ δὲ ὁπίσθους πᾶσαν. ὡς οὐδὲ αὐτὸς  
 42 πᾶν ἐγκύκλιον παιδείαν πᾶν τῶν πρὸς τῶν ἀρχῶν διδῶσιν, σωτηρίαν δὲ, πρὸς τὸ διαγέρειν καὶ  
 43 συζητῶν τῶν πρὸς τῶν νοητῶν πᾶν ψυχῶν. εἰ δὲ ἐν καὶ περὶ πᾶσαν φασὶν ἀποφθεγγεσθαι ἵνα τὸ  
 44 ἀληθὲς φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων, θείας οἰκονομίας ἡ περὶ τῶν πᾶσαν. καὶ γὰρ πᾶν τῶν μαθητῶν ἐκεί-  
 45 σθαι ὡς διὰ τῶν πρὸς ἡμᾶς φιλοσοφίαν. εἰ καὶ πᾶν τῶν πᾶσαν, ὅτι ἀπὸ τῶν πᾶσαν ἡ πᾶσαν. εἰ δὲ αὐ-  
 46 φυσικὴν ἐννοίαν ἐχέσθαι τῶν Ἑλλήνων λέγει, τὸ τῆς φύσεως δημιουργὸν εἶνα γινώσκον. κατὰ  
 47 καὶ τῶν δικαιοσύνην φυσικῶν ἐρήκαμεν. εἰ καὶ μὲν κοινὸν ἐχέσθαι καὶ τῶν, τίς ὁ τῶν πᾶσαν, καὶ τίς  
 48 καὶ τῶν πᾶσαν καὶ δικαιοσύνην, σκοπήσωμεν. καὶ γὰρ πᾶσαν ἀναφώνησιν ὡς ἐπὶ καὶ πᾶσαν φῶ-  
 49 νησιν αἰνιτίζοντες, περὶ φησὶ εἰδὴ λέγει. καὶ μὲν κατὰ ἐμφασιν ἀληθείαν ἄλλοι λέγουσιν ἐρη-  
 50 σθαι ἵνα τοῖς φιλοσοφοῖς. ὁ μὲν ἐν θεωρίᾳ δὲ πᾶσαν, ἐφ' ἡμῶν γράφει. βλέπομεν γὰρ νῦν 40  
 51 ὡς δὲ ἐκ τῶν πᾶσαν κατὰ ἀνάγκαν ἐπὶ αὐτῶν αὐτῶν γινώσκοντες, καὶ ἐν ἡμῶν θείου τὸ ποιητικόν  
 52 αἴτιον, ὡς οἶοντες, πᾶσαν πᾶσαν. εἰδὲς γὰρ φησὶ τὸ ἀδελφόν σου, εἰδὲς τὸ θεόν σου, τὸ σωτήρα εἰ-  
 53 μῃ θεὸν ἐρηκσθαι ἡμῶν τῶν νῦν. καὶ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς δόξαντες, πρὸς ὅσους πρὸς πᾶσαν. τό-  
 54 τε ἡ δὲ ὁρῶσας καὶ κατὰ φύσιν, ὅτι αὐτὰ κατὰ τὴν ἡμῶν καὶ κατὰ τὴν ἡμῶν. καὶ κατὰ τὴν ἡμῶν καὶ  
 55 διὰ φασὶν οἱ ἀκριβῶς παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφῶντες, διαρῶσι τὸ θεόν. τοιαύτη γὰρ αἰκατὶ  
 56 ἀδυναμία φαντασία ἀληθείαν, ὡς φαντασία κατὰ φύσιν. ἐν τοῖς ὕδασι ὁρῶμεν καὶ τῶν διὰ τὸ  
 57 διὰ φανῶν καὶ διανῶν σώματων. καλῶς ἐν ὁ Σολομῶν. Ὁ παῖς σου, φησὶ, δικαιοσύνην, ἐρ-  
 58 γάζει πᾶν. εἰσὶ δὲ οἱ τῶν ἰδία παῖδες, οἱ πᾶσαν ποιῶσιν. καὶ πάλιν, ἐπὶ καὶ τὸ ἐν τῷ πᾶ-  
 59 δῶν χλωρῶν, καὶ κερῶν πᾶν. καὶ πᾶσαν καὶ χόρτον ὡς ἡμῶν, ἵνα ἔχῃς πᾶσαν εἰς ἡμῶν.  
 60 ὁρῶν ὅπως ἐν τῶν πᾶσαν καὶ φυλακῆς φρονήσας. γινώσκον δὲ ὁπίσθους ψυχῶν πᾶσαν 50  
 61 σου. ὅτι καὶ γὰρ ἐν τῶν πᾶσαν καὶ νόμον ἔχοντες, τῶν πᾶσαν ποιῶσιν, ἔτσι νόμον μὴ ἔχοντες, εἰς  
 62 τοῖς ἐκείνῳ, τῆς ἀκροβυστίας τῶν δικαιοσύνην τῶν νόμου φυλακῶν, καὶ τὸν δόξαντος.  
 καὶ πρὸ

καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων καὶ πρὸ τῶν ἀρετῶν. οἷον δὲ σύγκρισιν ποιεῖμεν ὁ λόγος τὸ ἀπὸ φιλο-  
σοφίας πρὸς τὰς αἰρέσεις καλεσμένους, ἐμφανῶς πάντοτε, Κρείσσων, Φησὶ, Φίλος ἐν γὰρ, ἡ δὲ  
δύο μισοῦται οὐκ ὡς δὲ ἐρεῖται ὅτι ψεύδεται, ἐπὶ τῷ ποιεῖν ἀνέμους, καὶ διώκει ὅρνια  
πύραυλα. οὐκ οὐκ φιλοσοφίαν λέγειν τὰ νῦν τὸν λόγον· καὶ τοῖς πολλοῖς τὰ εἰκότα ὀπιχθεῖ  
καὶ πηδανεύει φιλοσοφίαν· ἀλλὰ τὰς αἰρέσεις ὀπιχθεῖται. ὀπιχθεῖται γὰρ ἐν ἀπείλει γὰρ ὁδὸς  
τῶν ἐαυτῶν ἀπεπλῶντος· τὰς δὲ τρεῖς τῶν ἰδίων γαργαλιῶν πεπλῶνται. αὐταὶ δὲ εἰσὶν αἱ τῶν ἐξ ἄρ-  
χῆς δόξα πρὸς ἐκκλησίαν. αὐτὰ καὶ οἱ εἰς κίρην ὑποπτιῶν, διέρχεται δὲ ἐρημίας ἀνθρώπων, τὸν  
ὄντως οὐκ ἔστιν καταλιπὼν, ἔρημος γὰρ ὕδωρ ἀνθρώπων ζητῶν, τὴν ἀοικητικὴν καὶ διέφρον ἐπερχό-  
μενος γῆν, σωμάτων χερσὶν ἀκαρπία. καὶ τοῖς ἐνδεῶσι φρενῶν, Παρακλεῦστος, λεγόμενος Φη-  
10 σὶν ἡ σοφία, τοῖς ἀμφιτὰς αἰρέσεις δηλονότι. Ἀρτῶν κυφίων ἡδέως ἀψαθεῖ, καὶ ὕδατος κλο-  
πῆς γλυκερῆ· ἄρτον καὶ ὕδωρ οὐκ ἐπ' ἀλλανθίων, ἀλλ' ἡ ὅτι τὸ ἄρτον καὶ ὕδατος τὴν πρὸς Φο-  
ράν, μὴ καὶ τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας, χρωμένον αἰρέσεων, ἐμφανῶς ταπείνους τὸν ἄρτον. εἰσὶ  
γὰρ οἱ καὶ ὕδωρ ψιλὸν εὐχαριστοῦσιν. Ἀλλὰ δόξα πρὸς ἐκκλησίαν, μὴ χρονοῖται ἐν τῷ πᾶσι αὐτῆς. πᾶσι  
τὴν σωτηρίαν, ἔχοντες ἐκκλησίαν ὁμωμένως προσεῖπεν. εἶτα ὀπιφάνει· οὕτω γὰρ ἀφ᾽ ἑσθῆς  
ὕδωρ ἀλλότριον τὸ βάπτισμα τὸ αἰρετικόν, οὐκ οὐκ οὐκ ἡ γῆσιον ὕδωρ λογιζομένη· καὶ ὑπερ-  
βῆσθαι ποταμὸν ἀλλότριον, τὴν παραφύροντα καὶ κατασύροντα εἰς θάλασσαν, εἰς ἣν ἐκδίδοι ὁ  
παρακλῆτος ἐκ τῆς κατ' ἀλήθειαν ἐκκλησίας, σωκευεῖς αὐτοῖς εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ ἀπὸ τῶν  
τῶν βίβλων κυμάτων. ὡς δὲ οἱ πολλοὶ ἀνθρώποι οἱ κατέλκοντες τὴν ναυὶ, ἐπὶ πολλὰ αἰτία λέγουσι  
αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ πολλῶν αἰτίων ἐν· οὐκ ἐστὶ γὰρ αἴτιον ἕκαστος τῶν κατέλκοντων τὴν ναυὶν, ἀλλὰ οὐκ  
20 πᾶσι ἄλλοις ἔστιν καὶ ἡ φιλοσοφία, πρὸς κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας, ζήτησις ἔστι ἀληθείας, συλ-  
λαμβάνει· οὐκ αἰτία ἔστι κατὰ τὴν ψευδῆ, οὐκ δὲ τοῖς ἄλλοις αἰτία καὶ σωεργός. τάχα ἡ καὶ τὸ  
σωαίτιον αἰτιον. ὡς δὲ ἐνός οὐκ ἔστι εὐδαιμονίαν αἰτία τυγχάνουσιν αἱ δὲ πλεονεξίαι ὑπάρ-  
χουσι καὶ αὐτῶν ἡμετέροις οὐκ ἔστιν ἡμετέροις, τὸ πᾶσι, βαλαντίον πᾶσι ἐσθῆς· ἔστι μίαν ἔστι τὴν ἀλη-  
θείας, πολλὰ καὶ συλλαμβάνομενα πρὸς ζήτησιν αὐτῆς· ἡ γὰρ εὐρεσις, δι' ἣν. εἰ γὰρ ἐν σκοπῶμεν, μίαν  
καὶ δυνάμει ἐστὶν ἡ δὲ τῆς πᾶσι τὴν δὲ συμβεβηκεν τῶν τοῖς μὲν τοῖς πράγμασιν ἐξεννομένῳ. λέγει  
30 αὐτὴ φρονήσιν· ἐν τῶν τοῖς δὲ, σωφροσύνη· ἐν τῶν τοῖς δὲ, ἀνδρεία, ἡ δικαιοσύνη. ἀνὰ τὸν αὐτὸν  
ἐν λόγον ἐμῶν ἔστι ἀληθείας, ἐν γαμμετρίᾳ μὲν, γαμμετρίᾳ ἀλήθεια· ἐν μετρίᾳ δὲ, μετρί-  
κῃς καὶ φιλοσοφίᾳ τῇ ὁρθῇ, Ἑλληνικῇ εἴη αὐτὴ ἀλήθεια. μόνη δὲ ἡ κυρία αὐτῇ ἀλήθεια ἀπαρεγ-  
χρήτη· ἡν παρὰ τῶν ἡμετέρων γὰρ παρὰ δόξα. τῶν τοῖς φάμεν τὸ τρεῖς μίαν καὶ τὴν αὐτῆς δρα-  
35 χμῆς, τῶν μὲν ναυκλήρων δὲ τῆς, λέγειται ναυλόν· τῶν δὲ πλῶν, πᾶσι καὶ ἐνοίκιον μὲν, τῶν  
καθημέρων· μίαν δὲ, τῶν διδασκάλων· καὶ τῶν πρὸς ἀσπονδι, ἀρραβῶνα. ἐκάστη δὲ εἰς τὴν δὲ, εἰ-  
πε καὶ ἀλήθεια, σωμνύτως καλεμένη, μόνη τῶν κατ' ἐαυτῶν δόξα πρὸς αὐτὸν ἐστὶν αἴτια. καὶ  
σύνχρησιν ἡ τῶν γένεσις τῶν εὐδαιμονίας ζῆν· μὴ γὰρ δὲ εὐδαιμονίαν πρὸς τὰ ὀνόματα, ὅτ' αὐ-  
τὸ ὄνομα βίον εὐδαιμονίαν λέγωμεν, καὶ εὐδαιμόνα. τὸ κεκοσμημένον τῶν ψυχῶν εὐαρέτως. εἰ  
δὲ καὶ πρὸς τὴν συλλαμβάνει φιλοσοφία, τῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν εὐρέσις καὶ ἀφ᾽ ὅρου ὀπιφ-  
λας ἀφ᾽ αὐτῶν ὅτι τὴν πρὸς τῶν ἀπομένῳ τὴν ἀλήθειαν, τὴν κατ' ἡμᾶς εἰδῆσιν· ἀλλὰ συλ-  
λαμβάνει τὴν τῶν λογικῶν ὀπιφθεῖν ἰσχυρά καὶ, αἰνῶν πρὸς γνώσεως. χωρὶς τῆς πᾶσι Ἑλ-  
λениκῇ ἀλήθεια, τὴν κατ' ἡμᾶς, εἰ καὶ ἔστι αὐτῶν μετέλθει ὀνόματι, καὶ μετέλθει γνώσεως, καὶ  
δόξα εἰς κυριότητα, καὶ θεία διδάσκει, καὶ τοῖς ὁμοίοις· θεοδιδάκτοι γὰρ ἡμεῖς, ἰερά ὄντως γὰρ  
40 μάλα παρὰ τῶν ἡμετέρων γὰρ παρὰ δόξα· ἐνθεν ὅτι ὡς αὐτὸς κινουσι τὰς ψυχὰς, ἀλλὰ ἀφ᾽  
ὅρου διδασκαλία. εἰ δὲ καὶ ἀφ᾽ ἑλλενικῇ ἡμᾶς ἀφ᾽ τῶν φιλεγκλήμονας δεινῆς, σωαίτιον  
φιλοσοφίαν καὶ σωεργὸν λέγουσιν τὴν ἀληθῆς κατὰ τὴν ψευδῆ, ζήτησιν ἔστι ἀληθείας, πρὸς παρ-  
δείκον αὐτῶν ὁμολογούμεν τῶν γινώσκων, οὐκ αἰτιον ἡγούμενοι τὸ σωαίτιον· ἐδὲ μὲν τὸ σωεργόν,  
σωκευεῖν· ἐπὶ ὡς οὐκ ἔστι ἀνὰ τὴν φιλοσοφίαν· ἐπεὶ σχεδὸν οἱ πάντες ἀνὰ τὴν ἐγκυκλίαν  
παρδείκον καὶ φιλοσοφίας τὴν Ἑλληνικῆς, εἰ δὲ καὶ ἀνὰ γαμμάτων, τῇ θείᾳ καὶ βαρβαρίᾳ  
κινηθέντες φιλοσοφία, διδάσκει τὸν πᾶσι γὰρ ἀφ᾽ αὐτῶν πρὸς πρὸς ἀλήθειαν λόγον· αὐτοῦ γὰρ σο-  
φία πρὸς δόξα μὲν. ὅτι μετ' ἐπὶ πρὸς ποιῶν, αἰτίαν δὲ κατ' αὐτὸ ἐνεργεῖν, σωεργὸν φάμεν ἐν σωαί-  
τιον, ὅτι ἔστι σωαίτιον αἰτιον ὑπάρχον, ὅτι τῶν ἐπὶ πρὸς σωκευεῖν, αἰτίον γινώσκον ὀνομασμένον·  
κατ' ἐαυτὸν δὲ μὴ διδάσκει τὸ δόξα πρὸς αὐτὸ κατ' ἀλήθειαν παρδείκον· καὶ τοῖς καὶ κατ' ἐαυτῶν  
50 ἐδικαίως πρὸς καὶ ἡ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων· οὐκ εἰς τὴν κατὰ τὴν δὲ δικαιοσύνην, εἰς ἣν εὐρί-  
σκεται σωεργός, κατὰ πρὸς καὶ ὁ πρὸς τὸ κατὰ τὸν βαθμὸς τῶν εἰς τὸ ὑπερῶν ἀνιόντι, καὶ  
ὁ γαμμάτων τῶν φιλοσοφῶν· ἔχων καὶ τὴν ἀφ᾽ αὐτῶν αὐτῆς, ἥτοι ἐλλείπει τὴν κατὰ τὴν



λόγῳ, ἢ ἀναιρεῖται τὴν ἀλήθειαν· ἐπὶ καὶ ἡ ὄψις συμβάλλει, καὶ ἡ ἀκοή καὶ ἡ φωνή πρὸς ἀ-  
 λήθειαν· νῦν δὲ, ὁ γνωρίζων αὐτὴν πρὸς Φυῶς, ἀλλὰ τὸ συνεργῶν, ἔμιν, παλαιοτά. ἔμιν, ἐλάσ-  
 σονα πρὸς Φέρε, διώαμιν. ἢ γὰρ ἐν σαφείᾳ καὶ συνεργῶν πρὸς τὴν περὶ ἀποδοσιν τῆ ἀληθείας· καὶ ἡ  
 ἀφελεικὴ, πρὸς τὸ μὴ ὑποπίπτειν τῇ κατατρεχούσῃ αἰρέσει. αὐτοτελὴς μὲν ἔν καὶ ἀ-  
 πρὸς θεῖς ἢ καὶ τῇ σωτηρίᾳ διδασκαλία, διώαμιν ἔσσι καὶ σοφία ἔσσι θεοῦ· πρὸς αὐτὴν δὲ φιλοσο-  
 φία ἢ Ἑλληνική, καὶ διωατωτέρως ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ἀδιώαται περὶ χούσα τὴν κατ' αὐ-  
 τῆς σοφιστικὴν ὀπιχίρησιν, καὶ ἀφελεικὴν ἔσσι δολεραὶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὀπιβουλαί, φρα-  
 γμὸς οὐκ ἔσσι· καὶ ὀπιγκὸς εἶναι ἔσσι ἀμπελῶνος. καὶ ἡ μὲν, ὡς ἄρτι, ἀναγκαία πρὸς τὴν  
 22 ζῆν, ἢ καὶ τὴν πίσιν ἀλήθειαν· ἡ προσπαθεῖα δὲ, προσπαθεῖα εἰκὴν καὶ τραγῆμα. δῶκεν δὲ λή-  
 23 γήριος, γλυκὺ τραγῆμα, καὶ τῇ Θεοῦ Πίνδαρον. αὐτοτελὴς ἢ ἐξείπιν ἡ γραφή· Πανερρότερος 10  
 24 ἔσσι ἀκακος σκωῶν· ὁ δὲ σφόδρα, διέστη γινώσκιν. καὶ ὁ μὲν ἀφ' ἐαυτοῦ λαβὼν, τὴν δόξαν τὴν  
 25 ἰδίαν ζητεῖ, φησὶν ὁ κύριος· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν ἔσσι πέμψαι αὐτὸν, ἀλήθης ἐστὶ, καὶ ἀδι-  
 26 κία ἔσσι ἐν αὐτῷ. ἐμπελιν ἔν ἀδικίᾳ ὁ σφοδρὸς μένος τῶ βαρβάρων, καὶ ὡς ἰδίαν αὐτῶν  
 τὴν ἐαυτοῦ δόξαν αὐτῶν, καὶ ὑποδομένῳ τὴν ἀλήθειαν· ἔσσι κλέπτης ὑπὸ τῇ γραφῇ ἔσσι  
 27 πη. φησὶ γὰρ ἐν, τὴν μὴ γινώσκιν ψεύσεως, ὁδηγεῖ γὰρ τὴν ψεύσεως πρὸς τὴν κλοπὴν. ἢ δὲ ὁ κλέπτης,  
 ὁ περὶ φιλομένῳ ἔσσι, ἀληθῶς ἔσσι, καὶ ἡ χρυσίον ἢ, καὶ ἄργυρος, καὶ λόγος, καὶ δόγμα.  
 ὁ κλέπτης πίνω ἀ κεκλόφασιν, ἀληθῆ μὲν· σφασιτικῶς δὲ καὶ τῶν λόγων ἀνάγκης ἔσσι.  
 μαθητευθέντες ἔν κατὰ ἡλικίαν ὀπιγνώσκιν). καὶ πρὸς μὲν τῶ παρ' Ἑβραίων τῇ τῇ Φιλο-  
 118 σόφῳ ἐσσι δῶκεν δόγμα, μικρὸν ὑπερὸν ἀφελεικὸς· πρὸς τὸν, ὁ περὶ ἀφελεικὸν, ὡς  
 πρὸς τὴν καὶ Μωυσέως χρόνων ἢ δὲ λεκτικόν· δι' ὧν δειχθήσεται ἀναμφιβόλως, πᾶσις σοφίας ἀφελει- 20  
 κία ἢ καὶ Ἑβραίων φιλοσοφία. ἔσσι μὲν ἔν πρὸς τέτων ἀφελεικῶς ταύταις ἐν τῷ πρὸς Ἑλλη-  
 νας· ἔσσι καὶ Κασσιανῶ ἐν τῷ πρὸς τὴν ἐξήγησιν· ἀπαιτεῖ δὲ ὁ μὲν τὸ ὑπομνήμα, καὶ ἡμᾶς  
 ὀπιδραμῆν τῇ καὶ τὸ πον εἰρημένον. ἀπὼν πίνω ὁ γραμματικὸς, ὁ πωλεσιτικὸς ὀπικληθεῖς,  
 ἐν τῇ πρὸς τὴν αἰγυπιακῶν ἐσσι· καὶ τῇ φιλαπικηθιμόνως πρὸς Ἑβραίους ἀφελεικῶς.  
 ἀπὸ αἰγυπίου τῇ καὶ, ὡς καὶ καὶ Ἑβραίων πωλεσιτικῶς βιβλίον· ἀμῶσι τῇ αἰγυπίων  
 βασιλείᾳ μαμνημένῳ, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πρὸς τῶν μαρτυρῶν πρὸς τῇ Πτολεμαῖον τὸν  
 29 Μενδῆσιον· καὶ τῇ τῇ λέξεως αὐτῶν ὡς ἔσσι. Κατόπιστι δὲ τὴν ἀφελεικὴν ἄμωσις, καὶ τῇ Ἀφ-  
 30 γῶν ἡμῶν ἔσσι Ἰναχον, ὡς ἐν πῶς χρόνοις ἀνέγραψεν ὁ Μενδῆσιον Πτολεμαῖον. ὁ δὲ Πτο-  
 λεμαῖον ἔσσι, ἱερὺς μὲν ἔσσι. τῇ δὲ τῶν αἰγυπίων βασιλείᾳ πρὸς τῶν ἐσσι ὅλως ἐκτέ-  
 31 μενος βίβλοις, καὶ ἄμωσιν φησὶν αἰγυπίου βασιλέα, Μωυσέως ἡγούμενον, γενέσθαι Ἑβραίοις  
 τὴν ἐξ αἰγυπίου πρὸς. ἐξ ὧν πωλεσιτικῶν, καὶ Ἰναχον ἡμῶν τῇ Μωσέᾳ. πωλεσιτικῶν δὲ τῇ  
 Ἑλληνικῶν, τῇ Ἀργολικῶν, τῇ δὲ Ἰνάχῃ λέγω, ὡς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἐν πῶς χρόνοις  
 διδάσκει. τέτων δὲ τεσσαράκοντα μὲν ἡμεῖς νεώτερον τῇ Ἀπικῇ, τῇ δὲ Κέκροπος ἔσσι διφυῖς  
 δὲ ἐν αὐτῇ καὶ, ὡς φησὶ καὶ λέξιν ὁ Ταπιανός· ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ, τῇ δὲ Πελασγῶν· λέ-  
 32 γῃ δὲ ἐν αὐτῇ καὶ τέτων δὲ ἄλλα πενήκοντα δυοῖν νεώτερον, τῇ Φωκιᾷ, τῇ δὲ Δω-  
 καλιῶν. ἐν τῇ τῇ χρόνον τῶν Τρωϊκῶν, δὲ Ἰνάχῃ ἡμεῖς μὲν ἔσσι ἢ πωλεσιτικῶν ἀφελεικῶν  
 ἔσσι δὲ, ὡς ἐπὶ ἔσσι, τετρακῶσις, καὶ πρὸς. ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ πολλοὶς ἔσσι πρὸς τῇ  
 Ἑλληνικῶν, ἀφ' ὧν Κτησίας λέγει, φανήσεται τῷ δὲ τῇ καὶ τριακῶν τῇ Μωυσέως, καὶ ἄμω-  
 33 σιν τῇ αἰγυπίου καὶ Ἰναχον τῇ Ἀργῶν, ἐξ αἰγυπίου κήσιν. ὡς δὲ καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ  
 μὲν φορωνέαν τὸν μὲν Ἰναχον, ὁ δὲ ὀπιγνῶν κατακλυσμός, καὶ ἡ ἐν Σικυῶνι βασιλεία, πρὸς  
 μὲν αἰγυπίας, ἔσσι Εὐρώπῃ, ἔσσι Τελχίνῃ· καὶ ἡ Κρήτις ἐν Κρήτῃ. ἀφελεικῶν γὰρ φο-  
 34 ρωνέαν πρὸς τὸν ἀφελεικῶν ἡμεῖς λέγει· ὅθεν καὶ ὁ φορωνίδης ποιητὴς, εἶναι αὐτὸν ἔφιν πατέρα θνη-  
 35 τῶν ἀνθρώπων. ἐν τῇ δὲ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ κατακλυσθῆσας ἀφελεικῶν ἀφελεικῶν καὶ πρὸς  
 36 πρὸς ἀφελεικῶν βιβλίοις αὐτῶν πρὸς τῇ δὲ ἀφελεικῶν ἐν λόγῳ τῇ δὲ, τῇ πόλει τῇ ἀφελεικῶν λέγει  
 37 ὀπιχίρῃ, πρὸς φορωνέως τε τῇ πρὸς λέχθιν, καὶ Νεώβης, καὶ τὰ μὲν τὸν κατακλυσμόν.  
 38 καὶ δὲ φέρει, ἀφελεικῶν ἀφ' ἧς ἀφελεικῶν Ἀπικῇ. καὶ δὲ Τελόπαν, Προμηθεὺς καὶ Ἀτλας,  
 καὶ Ἐπιμηθεὺς, καὶ διφυῖς Κέκροπος, καὶ Ἰνώ. καὶ δὲ Κρότωνος, ἢ ὀπι φαίοντ ἐκπύρωσις καὶ  
 39 ὀπι Δωκαλιῶν ἐπὶ μέρει. καὶ δὲ Σθένελλον, ἢ τε ἀμφικτυόν βασιλεία· καὶ ἡ ἐν Πελο-  
 40 πόννησον Δαναοῦ πρὸς· καὶ τῇ Δαρδάνου τῇ Δαρδανίας κήσιν· ὃν πρὸς, φησὶν Ὀμη-  
 41 ρος, τέκετ' νεφελῆ γαρέτα Ζεὺς· ἢ τε ἐν Κρήτις ἐν φοινίκῃ ἀνακομῇ. καὶ δὲ Λυγκία, τῇ Κόρης  
 ἢ ἀρπαγῇ· καὶ ἡ τῇ ἐν Ἑλλάδι τεμένους καὶ διδρυσις· Τριπτολέμας γαργία, καὶ ἡ Κάδμου  
 ἐν ὀφείας πρὸς· Μίνως τε βασιλεία. καὶ δὲ Πρῶτον, ὁ Εὐμόλπος πρὸς Ἀθηναίους πόλεμος.  
 καὶ δὲ



κτ' δὲ Ἀκρίσιον, Ἡλόπ' ὅτι Φρυγίας Διάδοσις, καὶ Ἴων' εἰς Ἀθήνας ἄφικται, καὶ οὐδὲν-  
 τερ' Ἐκκροσφ', αἵ τε Περσῶες καὶ Διονύσας πρᾶξις, Ὀρφύς τε καὶ Μισσῶ' κτ'. δὲ τὸ πᾶν κτη-  
 δεκάτον ἔτος τ' Ἀγαμέμνον' βασιλείας, Ἴλιον ἐάλω, Δημοφῶν' ὅτι Ὀησιῶς βασιλεύον-  
 τος Ἀθήνησι τῷ πρώτῳ ἔτῃ, Παργηλιῶν' μινυὸς δευτέρῃ ὅτ' ἔτι δέκα, ὡς φησὶ Διονύσι' ὁ Ἀρ-  
 γαῖ' Ἀίγας δὲ καὶ Δερκύλος, ἐν τῇ τρίτῃ μηνὸς πανήμῃ, ἐχθρὸν Φθινόλοσ' Ἑλλάνικος γὰρ δὴ-  
 δεκάτῃ Παργηλιῶνος μηνός· καὶ πινὲς τ' πᾶ Ἀθηναὶ συλίσσασθαι μένων, ὁ γὰρ Φθινόλοσ, βασιλεύον-  
 τος τ' Πλευσιῶνος ἔτος Μενεάδως, παληθυσὸς σελήνης. Νῦν μὲν εἴλω, φησὶν ὁ τῶν μικρῶν Ἰλιάδα  
 πεπλησῆκε, μεσῆται λαμπρὰ δ' ἐπὶ πᾶσι σελάνῃ· ἔπειροι σκυροφορῶνος τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Θη-  
 σιεύς δ' ὁ Ἡρακλῆες ζήλων τῆς ὥν, πρὸς οὐδὲν ἔστι τ' Τρωϊκῶν μίαν γυνεά· ἔγ' ἔν Τληπολέμῃ,  
 10 ὅς ἐστι ὅς Ἡρακλῆες, Ὀμηρος μέμνηται ὅτ' Ἴλιον ἐραπύσσωτος. περὶ τρεῖς ἄρα Μωῦσῃς δὸ-  
 δάκνεται, τ' μὲν Διονύσας δὸς περὶ ὧσας, ἔτη ἐξακόσια πένταρχα· εἰ γὰρ τ' Περσῶες βασιλείας τῷ  
 τριακῶς δὲ δευτέρῳ ἔτῃ ἐκείνῃ, ὡς φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς Χρονικαῖς. δὸς δὲ Διονύσας ὅτ' ἡ  
 Ἡρακλῆα ἔτις πρὸς Ἰάσονα δρις εἰς τῆς ἐν τῇ Ἀργεὶ πλεῦστα, σωάγῃ ἔτη ἐξακόσια τρία.  
 Ἀσκληπιδίος τε ἔτις οὐκ ἀποκτείνονται αὐτοῖς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ρόδ' Ἀπολλώνιος ἐν τοῖς Ἀργο-  
 ναυπηγῆς. δὸς δὲ τ' Ἡρακλῆες ἐν Ἀργὴ βασιλείας ὅτ' ἡ τῶν Ἡρακλέους αὐτῶν καὶ Ἀσκληπιδίου  
 δὸς γένεσιν, ἔτη σωάγῃ τριακοντακτῶν, κατὰ τ' χρονογράφον Ἀπολλιδωρον. ἐντεῦθεν γὰρ ὅτ' ἡ  
 τῶν Κασσίου καὶ Πολυδύκους δὸς γένεσιν ἔτη πεντηκοντατρία. ἐντεῦθεν καὶ ἡ Ἰλιάς κατὰ λη-  
 ψις. εἰ δὲ χρὴ πρὸς τῶν καὶ Ἡσιόδῳ τῷ ποιητῇ, ἀκρίσωμεν αὐτῶν.

Ζεῦ δ' ἄρ' Ἀλκίονος Μοῖνῃ τίκε κύδιμον Ἑρμῆν, Κήρυκ' ἀθανάτων, ἱερὸν λείχος εἰσαπαῖσσαι·  
 20 Καδμείῃ δ' ἄρα οἱ Σεμέλῃ τίκε Φαιδριον ἕπον, Μιχθῆσ' ἐν Φιλότῃ, Διώνυσον πολυγυῖν.  
 Κάδμ' ὅτι μὲν, ὁ Σεμέλης πατήρ, ὅτ' Ἀνγκίως εἰς ὀφθαλμοῖς ἐρχεται, καὶ τῶν Ἑλλήνων γεγε-  
 μάτων εὐρετῆς γίνεται. Τελόπας γὰρ, συγγενεῖς Ἰσίδι, ἐξ ὁδοῦ γυνεά δὸς Ἰνάχῃ. Ἰσιν γὰρ, τῶν καὶ  
 Ἰῶ, φασὶν, Διὰ τ' εἶναι αὐτῶν Διὰ πᾶσις τῆς γῆς παλαιωμένῃ. ταῦτ' ἐν τῇ Ἰσῇ ἐν τῷ πρὸς τ'  
 Αἰγυπτιῶν δὸς οἰκίας, Προμηθεὺς θυγατέρα φησὶ. Προμηθεὺς δὲ, καὶ Τελόπας, ἐξ ὁδοῦ γυνεά  
 μὲν Μωῦσῃς. ὡς τε καὶ πρὸς τ' καὶ Ἑλλήνας ἀνθρωπογονίας, ὁ Μωῦσῃς ἡμακέναι φαίνεται.  
 Λέων δὲ, ὁ πρὸς τ' καὶ Αἰγυπτιῶν θείων παραμαρτυρεῖται, τῶν Ἰσιν ἐπὶ Ἑλλήνων Δήμη-  
 τρὰ καλεῖσθαι φησὶν· ἡ καὶ Ἀνγκία γίνετ', ἐνδεκάτῃ ὕστερον Μωῦσῃς γυνεά. Ἀπὸς τε ὁ Ἀργεὺς  
 βασιλεὺς, Μέμφιν οἰκίζει, ὡς φησὶν Ἀριστοπῶς ἐν πρώτῃ Ἀραδικῶν. τῶν δὲ Ἀριστίας ὁ  
 Ἀργεὺς ἐπὶ νομαδῶν φησὶ Σάραπιν· ἔτι τῶν εἶναι ὃν Αἰγυπτιῶν οἰκοῦσιν. Νυμφόδορος  
 30 ὅτι Ἀμφιπολίτης, ἐν τρίτῳ Νομίῳ Ἀσίας, πὺν Ἀπὸν πὺν τῶν τελευτήσασθαι καὶ παραχρῆ-  
 νῆναι, εἰς σπὸν δὸς οἰκίαν τῶν αὐτῶν ὅτι πρὸς δαίμον' ἀντεῦθεν Σορόαπιν κληθῆναι· καὶ  
 Σάραπιν, σωηθεῖα πνὶ τ' ἐγχωρίων, ὕστερον. Ἀπὸς δὲ, τρίτ' ὅτι ἐστὶν δὸς Ἰνάχῃ. καὶ μὴν ἡ Λη-  
 τὰ καὶ Τίτυον γίνετ'. Λητὸν γὰρ ἡ Λητὸς Διὸς κυδρὴν παρὰ κοιτῇ. Τίτυος δὲ σωεχρόνισεν Τασ-  
 τάλῳ. ἐκείνῳ ἄρα καὶ Βοιώτῃ Πίνδαρος γράφει, Ἐν χροῶν γ' ἡμέτ' Ἀπόλλων. καὶ δὲν θαν-  
 μασον ὅτι γὰρ καὶ Ἀδμήτῳ θητεύων εὐρίσκετ', πῶν καὶ Ἡρακλῆα, μέγαν εἰς ἐνιαυτὸν. Ζῆθ' ὅτι  
 καὶ Ἀμφίον, οἱ μουσικῆς εὐρετῇ, πρὸς τῶν Κάδμου γερόνασιν ἡλικίας. καὶ πρὸς ἡμῖν λέγει, φημο-  
 νόλῳ πρὸς τῶν χρησμωδῶν Ἀκρυσίῳ· ἀλλ' ἴσῳ γὰρ, ὅτι μὲν φημονόλῳ ἔστιν ὕστερον εἰκοσιεπτά,  
 οἱ πρὸς Ὀρφείᾳ καὶ Μισσῶν καὶ Λίνον πὺν Ἡρακλέους διδάσκαλον. Ὀμηρ' ὅτι καὶ Ἡσιόδ',  
 πολλῶν νεώτεροι τ' Ἰλιακῶν· μετ' ὅς μακρῶν νεώτεροι αἱ πρὸς Ἑλλήσι νομοθῆται, Λυκῆργος τε καὶ  
 40 Σόλων, ἔοις ἐπὶ σφοῖ, οἱ τε ἀμφὶ τ' Συρρον φερεκῶν, καὶ Πυθαγόραν πὺν μέγαν, καὶ πῶν  
 πρὸς πᾶσι δὲ λυμπιάδας γενομένους, ὡς παρεστήσαμεν. καὶ θείων ἄρα τ' πλείων πρὸς Ἑλλήσιν, καὶ  
 μόνον τ' λεγόμενων σφῶν τε καὶ ποιητῶν, ὁ Μωῦσῃς ἡμῖν δὸς δέδεικ' ὅτι πρὸς οὐδὲν. καὶ ἔτι γὰρ  
 μόν' ἔστι, ἀλλὰ καὶ ἡ Σίβυλλα Ὀρφείως παλαιότερα· λέγει γὰρ καὶ πρὸς τ' ἐπὶ πᾶσι  
 αὐτῆς, καὶ πρὸς τῶν χρησμῶν τῶν καταπεφημισμένων ἐκείνης εἶναι, λόγῳ πλείους· Φρυγίαν  
 τε ἔσαν, κεκλήσθαι Ἀρτεμίν· καὶ τῶν πρὸς γενομένην εἰς Δελφὸς ἄσαι.

Ὡς Δελφοί, θεράποντες ἐκείνου Ἀπόλλωνος· ἦλθον ἐγὼ χρῆσθαι Διὸς νόον αἰγιόχοιο,  
 Αὐτοκασιγῆτῳ κεχολωμένῳ Ἀπόλλωνι. ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Ερυθραία, Ἡροφίλη κα-  
 λεμένη· μέμνηται τῶν Ἡρακλῆδους ὁ Ποντικός, ἐν τῷ πρὸς χροῶν. ἐῶ γὰρ τῶν Αἰγυπτιῶν καὶ  
 τῶν Ἰταλῶν, ἡ πρὸς Ρώμῃ Κάρμαλον ὠκισεν· ἡς ὅς Εὐανδρος, ὁ τ' ἐν Ρώμῃ ὁ Πάρος ἱερὸν τ' Ἀ-  
 50 πέρκιον καλεῖσθαι κλίσας. ἄξιον δὲ ἐνταῦθα γενομένους, διερευνῆσαι καὶ τ' ἄλλων, τ' μὲν Μωῦσῃς  
 πρὸς τοῖς Ἑβραίοις πρὸς φητῶν, τῶν χροῶν. καὶ τῶν Μωῦσῃς τῶν βίβλιν τελευτῶν, Διὰ δὲ χρο-  
 πῶν τῶν γενομένων ὅτι λαὸς Ἰσῆς, πρὸς μὲν ἔτη ἔξ· ἐν τῇ γῇ τῇ ἀγαθῇ ἄλλα πέντε καὶ

ἔκτισαν ἀναπαυσάμενοι. ὡς δὲ τὸ βιβλίον ἔειπεν, διεδέξατο τὴν Μαυῦσα ὁ πατριάρχης  
 ὁ ἀνὴρ, ἐπὶ κζ'. ἐπὶ ταύτῃ ἀμαρτόντες οἱ Ἑβραῖοι, παρεδίδοντο Χριστῷ βασιλεῖ Μεσοπο-  
 πίας, ἔτι οὐκ ἔτι, ὡς ἡ τὴν Κερατῶν ἰσορροπία βίβλος. διηγήτης ἡ ὑστερον τῆς θεῆς, λαμβάνουσιν ἡ-  
 γμονία Γοθονίηλ, τὴν ἀδελφὸν τῆς Καλεβὸς τὸν νεώτερον, ἐκ φυλῆς Ἰούδα. ὅς, ἀπεκτείνοντας τὸν τῆς  
 Μεσοποπτικής βασιλείας, ἤρξε ἡ λαὸς ἔτεσιν ἐφεξῆς ν'. καὶ πάλιν ἀμαρτόντες, παρεδίδοντο  
 120 Αἰγυλῶν βασιλεῖ Μαωβιτῶν, ἔτεσιν ὀκτωκαίδεκα. ὅτι περιφάντων ἡ αὐτῶν, αὐτῆς ἡγήσατο  
 αὐτῶν Αἰγυλῶν, ἔτεσιν ὀγδοήκοντα, ἀνὴρ ἀμφοτέρωθεν ἐξέτε, ἐκ φυλῆς Εφραΐμ. ἔτος ἐστὶν ὁ ἀνελὼν  
 τὸν Αἰγυλῶν. τελευτήσας δὲ Αἰγυλῶν, ἀμαρτήσαντες αὐτῆς, παρεδίδοντο βασιλεῖ Χαναάν  
 Ἰαβεὶμ, ἔτεσιν ἑκκοσι. ὅτι τὰς περὶ φητύας Δεδωῶρα, γυνὴ Λαβιδῶν, ἐκ φυλῆς Εφραΐμ. καὶ  
 ἡ δὲ χειρὺς Οὐρὺς ὁ ἔριος. Διὰ ταύτης ἡγήσαμεν. τὴν ἰσραήλ Βαρακ ὁ Βενιήρ, ἐκ φυ- 10  
 λῆς Νεφθαλίμ, παρεπαζάμεν. Σισάρα τῷ δεξιῇ γυναικὶ Ἰαβεὶμ, ἐνίκησε καὶ ἤρξεν ἐν-  
 τεῦθεν τῆς λαὸς Διδάκοντα ἡ Δεδωῶρα, ἐπὶ τὴν περὶ φητύας. τελευτήσας δὲ αὐτῆς, ἀμαρτῶν  
 αὐτῆς ὁ λαὸς, παρεδίδετο Μαδιυαίοις ἐπὶ ἑπτά. ὅτι τὰς Γεδεὼν ἐκ φυλῆς Μανασσῆ, ὁ  
 Ἰωᾶς, τριακοντὶς ἐκστρατεύσας, ἔδωκε μύραδας αὐτῶν ἀπολέσας, ἤρξεν ἐπὶ τὴν περὶ φητύας  
 ταύτην ὅν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀχιμέλεχ, ἐπὶ τρία. Διὰ δὲ ταύτης τῶν Βωλεῶν υἱὸς Βηθάν, υἱὸς Χαβρᾶν, ἐκ  
 φυλῆς Εφραΐμ, ἤρξας ἐπὶ τρία πρὸς τοὺς ἑκκοσι. μετ' ὃν ἐξαμαρτῶν πάλιν ὁ λαὸς, ἔτι οὐκ ἔτι  
 καὶ δεκά Ἀμμοαίτης παρεδίδετο. μετὰ ταῦτα αὐτῶν ἡγήσατο Ἰεφθαὲ ὁ Γαλααδίτης, ἐκ  
 φυλῆς Μανασσῆ καὶ ἤρξεν ἐπὶ ἑξ. μετ' ὃν ἤρξεν Ἀβιθάν ὁ ἐκ Βηθλὲμ, φυλῆς Ἰούδα, ἐπὶ ἑπτά.  
 ἐπὶ φητύας Εβρων ὁ Ζαβυλωνίτης, ἐπὶ ὀκτώ. ἐπὶ φητύας Εγλῶν, Εφραΐμ, ἐπὶ ὀκτώ. ἐνίοι δὲ πῆς ἔσθ' Ἀβι-  
 θάν ἐπὶ πέντε, σιμὸν πέντε πρὸς τὴν περὶ φητύας. καὶ τῶν ἐξαμαρτῶν πάλιν ὁ λαὸς, 20  
 ὑπὸ ἄλλοις φύλοις γίνεται πῆς φυλῆς, ἐπὶ περὶ φητύας. ὅτι περιφάντων ἡ αὐτῶν, Σαμψὼν  
 ἡγήσατο, ἐκ φυλῆς Δαὺν, νικήσας ἐν πολέμῳ τὰς ἄλλοις φύλεις. ἔτι ἤρξεν ἐπὶ ἑκκοσι. καὶ μετ'  
 τῶν ἀναρχίας ἔσθ' ὁ δὲ κρινετὶ λαὸν Ἡλὶ ὁ ἱερεὺς, περὶ φητύας ἐπὶ. τῶν δὲ Διδάκοντα Σα-  
 μψὲλ ὁ περὶ φητύας σιμὸν οἷς Σαβλ ἐβασίλευσεν, ἐπὶ ἑκκοσι ἐπὶ κατὰ χρόνους. ἔτι καὶ τὸ Δαβιδ  
 ἐχρῆσεν. ἐτελεύτα ἡ Σαμψὲλ δυοῖν ἐτῶν περὶ φητύας ἔσθ' ὁ Σαβλ, ὅτι δεξιῇ Ἀβιμέλεχ. ἔτι  
 τὸ Σαβλ ἐβασίλευσεν ἐχρῆσεν ὅς πρῶτος ἐβασίλευσεν ὅτι Ἰσραὴλ μετ' ὃς κρινετὶ ὡν ὁ πᾶς δρι-  
 θμὸς ὡς τῆς Σαμψὲλ γίνεται ἐπὶ περὶ φητύας ἐχρῆσεν περὶ φητύας, μῆνες ἐπὶ ἑπτά. ἐπὶ φητύας  
 βίβλος τὴν βασιλείαν, ἔσθ' ὁ Σαβλ ἐπὶ ἑκκοσι ὅτι ἀνακαμινθεὶς ἐβασίλευσε. μετ' ὃν τὴν τελευτῶν  
 Σαβλ βασιλεύει Δαβιδ τὸ δεύτερον ἐν Χεβλὼν, ὁ ἔσθ' Ἰεσσαί, ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἐπὶ περὶ φητύας  
 ὡς εἰσέχει ἡ δὲ πρὸς τῶν βασιλείων. καὶ ἡ δὲ χειρὺς Ἀβιθάαρ, ὁ τῆς Ἀβιμέλεχ, ἐκ συρ- 30  
 νέας Ἡλὶ. περὶ φητύας ἡ Γαδὶ καὶ Ναθαν ἐπὶ αὐτῶν. γίνονται ἔν δὲ τῷ Ἰησὺ Νουῆως παρὲν-  
 λαβετὶν βασιλεὺς Δαβιδ. ὡς μὲν πέντε, ἐπὶ περὶ φητύας πενήκοντα. ὡς ἡ περὶ φητύας δὲ  
 κυνσι χρονογραφία, σιμὸν γίνεται ἐπὶ πενήκοντα ἐκκοσι τρία, μῆνες ἐπὶ ἑπτά, ἐπὶ τῶν Δαβιδ  
 τελευτῶν. καὶ μετ' ὃν ἐβασίλευσε Σολομὼν υἱὸς Δαβιδ, ἐπὶ περὶ φητύας. Διὰ μὲν ὅτι τῶν  
 τῶν Ναθαν περὶ φητύας ὅς καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν περὶ τῶν ναὶ οἰκοδομῆς. ὁμοίως καὶ Ἀχίς ἐκ  
 Σηλῶν, περὶ φητύας. ἦσαν δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἄμφω, ὁ πᾶς Δαβιδ ὁ πᾶς Σολομὼν, περὶ φητύας.  
 Σαδὼκ ὁ δεξιῇ πρῶτος ἐκ τῶν ναὶ οἰκοδομῆς Σολομὼν, ἐράτευσε ὅγδοον ὡν δὲ  
 Ααρὼν ὁ πρῶτος δεξιῇ. γίνονται ἔν δὲ τῷ Μαυῦσῳ ὅτι τῶν Σολομὼν ἡ λικία, ὡς μὲν π-  
 νέντε φασιν, ἐπὶ πενήκοντα ἐννεήκοντα πέντε. ὡς δὲ ἑτέροι, πενήκοντα ἐκδομήκοντα ἔξ. ἐπὶ δὲ π-  
 πῆς δὲ τῷ Ἰησὺ μετ' ὃν Δαβιδ, πενήκοντα ἐπὶ πενήκοντα ἐπὶ. συγκαταριθμήσας τὰ τῶν Μαυῦσῳ 40  
 φητύας περὶ φητύας, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὀγδοήκοντα ἐπὶ ἂν γίνονται ὁ Μαυῦσῳ, περὶ τῶν ἐξο-  
 δῶν πῆς Ἑβραίοις δὲ τῷ Αἰγυπτῶν γινόμενα, περὶ φητύας τῶν βασιλείας τῶν Δαβιδ περὶ φη-  
 τῶν ἐκδομήκοντα ἐπὶ, σιμὸν ἐπὶ τὰ πάντα ἐκδομήκοντα δεκά. ἀκριβέστερον δὲ ἡ καθ' ἡμᾶς χρονογραφία  
 ἀποδείσιν, ἐπὶ τοῖς πενήκοντα ἐκκοσι καὶ τρισὶ καὶ μηνὶ ἐπὶ ἑπτά. μετ' ὃν τὸ Δαβιδ τελευτῆς περὶ  
 φητύας πᾶς τῶν Μαυῦσῳ ἐκατὸν ἐκκοσι ἐπὶ, πᾶς τῶν Σολομὼν μ'. σιμὸν ἐπὶ τὰ πάντα ὅτι  
 τῶν Σολομὼν τελευτῶν, ἐπὶ ἐκδομήκοντα ὀγδοήκοντα τρία, μῆνες ἐπὶ ἑπτά. Εἰς αὐτῶν  
 θυγάτηρ Σολομὼν δίδωσι, καθ' ὅς χρόνος μετ' ὃν τῶν Τροίας ἄλωσιν Μενελάω ἐπὶ φοινίκην ἄφι-  
 ξις, ὡς φησι Μένανδρος ὁ Περσέμωτος, καὶ Λαῖος ἐπὶ τοῖς φοινικικοῖς. μετ' ὃν Σολομὼν  
 βασιλεύει Ροδοῦ, υἱὸς αὐτοῦ, ἐπὶ ἑπτά καὶ δεκά. καὶ ἡ δὲ χειρὺς, Ἀβιμέλεχ ὁ τῶν Σαδὼκ. ὅτι  
 τὰς μερῶν τῆς βασιλείας, ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεύει Ἰεροβοᾶμ, ἐκ φυλῆς Εφραΐμ, ὁ δὲ 50  
 λῶν Σολομὼν περὶ φητύας ἐπὶ Ἀχίς ὁ Σηλωνίτης, καὶ Σαμψὲς υἱὸς Ἀμαμή, καὶ ὁ ἐξ  
 Ἰούδα ἀπὸ λῶν ὅτι Ροδοῦ, καὶ περὶ φητύας ὅτι ἔσθ' Ἰουσιαστῆς. μετ' ὃν τῶν βασιλείας Ἀβιμέ-  
 υἱὸς αὐτοῦ

ἡδὲ αὐτὴ ἐτὶ εἰκοσιτρία· καὶ ὁμοίως ὁ τέτταρτος ἡδὲ Ασαιμά. ἔτι ὁ ἐπὶ γήρας ἐποδάρησι· περὶ 121  
 τεύει· ἐπὶ αὐτῷ ἡδὲ Ἄνανις. μὲν τῶν βασιλευμένων Ἰωσαφάτ ἡδὲ αὐτῷ, ἐτὶ ἑ. ἐπὶ τέτταρτος  
 Φητιεύουσι· Ἡλίας ὁ Θεοδότης, καὶ Μιχαίας ἡδὲ Ἰεβλᾶ, ἑ Αβδίας ἡδὲ Ἀνανίς. ὅππῃ δὲ Μιχαίας  
 καὶ ψευδοπροφήτης ἡδὲ Σιδεκίας ὁ τῷ Χανναί. ἐπὶ τῷ τέτταρτος ἡ βασιλεία Ἰωραμ τῷ υἱῷ Ἰωσα-  
 φάτ, ἐπὶ ἐτὶ ὀκτώ· ἐφ' ἧς περὶ τεύει Ἡλίας, καὶ μὲν Ἡλίας, Ελισαῖος ὁ υἱὸς Σαφάτ. ἐπὶ τέ-  
 τταρτος ἐν Σαμαρείᾳ κόπον ἐφαγον πεντήκοντα, καὶ τὰ πικρὰ τὰ αὐτῶν. ὁ δὲ χρόνος Ἰωσαφάτ,  
 δὲ τῶν υἱῶν τῶν τριῶν τῶν βασιλευμένων, ἀλλοτρίως ἐπεκτείνεται. ἐπὶ δὲ ἡ Ἰωραμ ἀνεληφθῆ  
 μὲν Ἡλίας· ἤρξατο δὲ περὶ τεύειν Ελισαῖος υἱὸς Σαφάτ, ἐτὶ ἑξ, ὡς ἐτῶν τεσσαράκοντα. εἶπε  
 Οχοζίας ἐβασίλευσεν ἐπὶ ἑνὶ ἐπὶ τέτταρτος περὶ τεύειν Ελισαῖος, καὶ αὐτῷ Αβδαδωνᾶος.  
 10 μὲν τῶν ἡ μήτηρ Οζίας Γοθολία, βασιλεύει ἐτὶ ὀκτώ, κατακτείνασκε τὰ πικρὰ τὰ ἀδελφῶν αὐ-  
 τῆς· ὅκνη ἡδὲ γήρας ἡδὲ Αχαάβ. ἡ δὲ ἀδελφὴ Οζίου Ἰωσαβὰβ, ἐξέκλειψε τὸν υἱὸν Οζίας Ἰωᾶς,  
 καὶ τέτταρτος περὶ τεύειν τῶν βασιλευμένων. ἐπὶ τῷ Γοθολίας ταύτης ἐπὶ ὁ Ελισαῖος περὶ τεύειν  
 μετ' ἡδὲ βασιλεύει, ὡς περὶ τεύειν, Ἰωᾶς ὁ περὶ τεύειν Ἰωσαβὰβ τῆς Ἰωδᾶς· δὲ χερσὶν γυ-  
 ναικῶν· καὶ τὰ πικρὰ γίνε· ἐτὶ πεσάρρακοντα. σὺ ἀρε· ἐν δὲ Σολομών· ὅππῃ Ελισαῖος τῷ  
 περὶ τεύειν πικρὰ ἐτὶ, ὡς μὲν πνὲς φασιν, ἑκατὶν ἑ. ὡς δὲ ἐπερι, ἑκατὶν δύο· ὡς ἡ περὶ τεύειν  
 μὲν δηλοῖ χρονολογία, δὲ βασιλείας τῆς Σολομών· ἐτὶ ἑκατὶν ὀγδοήκοντα ἐν· δὲ δὲ τῷ  
 Τρωϊκῶν ὅππῃ τῶν Ὀμήρου γήρας, καὶ μὲν φιλόχορον, ἑκατὶν ὀγδοήκοντα ἐτὶ γίνεται περὶ τεύειν τῆς  
 Ἰωνικῆς δὲ περὶ τεύειν· Αρξιστοχὸς δὲ ἐν πνὲς Αρξιστοχόοις ὑπομνήμασι, καὶ τῶν Ἰωνικῶν δὲ περὶ τεύειν  
 φησὶ φέρεται αὐτῶν· ἡ γήρας μὲν ἑκατὶν τεσσαράκοντα ἐτὶ τῶν Τρωϊκῶν. Απολλώδωρος ἡ μὲν  
 20 ἐτὶ ἑκατὶν τῆς Ἰωνικῆς δὲ περὶ τεύειν, Αρξιστοχόου τῷ Δορυσταίῳ, Λακεδαιμονίων βασιλευσόντων·  
 ὡς ἡ ὅππῃ βαλὲν αὐτῷ Λυκῶν τὸν νομοθέτην, ἐπὶ νέον ὄντα. Εὐθυμένης δὲ ἐν πνὲς Χρονικῶν, συν-  
 ακμάσκει· Ἡσιόδω· ὅππῃ Ακάς ἐν Χίῳ γήρας περὶ τῷ Διὰκροσιόν ἐτὶ ὅσον τῆς Ἰλίου ἀ-  
 λώσεως. ταύτης δὲ ἐτὶ τῆς δόξης καὶ Αρξιστοχόου ἐν Εὐβοϊκῶν τρίτῳ, ὡς εἶναι αὐτῶν τε καὶ πν  
 Ἡσιόδω καὶ Ελισαῖος· περὶ τεύειν τῶν περὶ τεύειν. καὶ ἐπὶ τεύειν περὶ τεύειν τῶν γραμματικῶν Κράτη-  
 το, καὶ λέγει περὶ τῶν Ἡρακλειδῶν καθόδον Ὀμηρον γήρας, καὶ ἐτὶ ὀγδοήκοντα τῆς Ἰλίου ἀ-  
 λώσεως· εὐρεθίσεται πάλιν Σολομών· μετὰ γήρας· ἐφ' ἧς Μενελάου εἰς Φοινίκην ἀφίξις,  
 ὡς περὶ τεύειν. Ερξιστοχόου δὲ, καὶ τῷ ἑκατὶν ἐτὶ ὅσον τῆς Ἰλίου ἀλώσεως, τῶν Ὀμήρου ἡλικίαν  
 φέρεται. καὶ μὲν Θεόπομπος μὲν ἐν τῷ τεσσαράκοντα τρίτῳ τῷ Φιλιππικῶν, καὶ ἐτὶ πεντακῶσια τῷ  
 30 ὅππῃ Ἰλίου γραπτοσυντάτων γήρας τῷ Ὀμηρον ἰσορεῖ. Εὐφορίων δὲ ἐν τῷ περὶ Αλκίαν, καὶ Γύ-  
 γων αὐτῶν τῷ γήρας γήρας· ὡς βασιλεύειν ἤρξατο δὲ τῷ ὀκτωκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδ· ὅν καὶ  
 φησὶ περὶ τῶν ἀνομάτων τύραννον. Σωσίσιος δὲ ὁ Λάκων ἐν χρόνῳ ἀναρχαφῇ, καὶ τῷ ὀγδοῶν ἐ-  
 τὶ τῷ Χαρίλλου· ὅσον δὲ Πολυδελίου βασιλείας, Ὀμηρον φέρεται. βασιλεύει μὲν ἔν Χαρίλλ· ἐτὶ  
 ἐξήκοντα περὶ τεύειν· μετ' ὅν ἡδὲ Νικάνδρ· ἐτὶ περὶ τεύειν περὶ τεύειν. τέτταρτος καὶ τῷ περὶ τεύειν  
 ἑτὶς τεύειν φησὶ τῶν περὶ τεύειν Ὀλυμπιάδα. ὡς εἶναι ἐννεήκοντα περὶ τεύειν περὶ τῶν Ὀλυμπίων  
 γήρας Ὀμηρον. καὶ ἡ Ἰωᾶν Διὰδεχεται τῶν βασιλευμένων Αμασίας ὁ υἱὸς αὐτῷ, ἐτὶ περὶ τεύειν  
 περὶ τεύειν. τέτταρτος Οζίας ὁμοίως ὁ υἱὸς αὐτῷ ὅππῃ ἐτὶ περὶ τεύειν περὶ τεύειν· καὶ λεπερῶν ἔτι ἑτελεύ-  
 τα. περὶ τεύειν περὶ τεύειν· Αμῶς καὶ Ησαίας ὁ υἱὸς αὐτῷ, καὶ Ὡση ὁ τῷ Βηρεῖ, καὶ Ἰωᾶς ὁ υἱὸς  
 Αμαθι ὁ ἐν Γεθ Χοβέρ, ὁ κηρύξας Νινυίτης, ὁ ἐν τῷ κήρας περὶ τεύειν. ἐπὶ τεύειν βασιλεύει Ἰωᾶ-  
 θαν ὁ υἱὸς Οζίας, ἐτὶ ἑκαταίδεκα. ὅππῃ τέτταρτος Ησαίας περὶ τεύειν, καὶ Ὡση, καὶ Μιχαίας ὁ Μω-  
 40 ραηθίτης, καὶ Ἰωᾶς ὁ υἱὸς Βαβουήλ. τέτταρτος Διὰδεχεται ὁ υἱὸς αὐτῷ Ἀχαζ, ἐπὶ ἐτὶ ἑκαταίδεκα. ἐπὶ  
 τέτταρτος, πεντηκαταίδεκα ἐτὶ, ὁ Ἰσραὴλ εἰς Βαβυλῶνα ἀπήχθη· Σαλμανασέρ τε ὁ βασιλεὺς τῶν  
 Ασσυρίων, μετῴκισε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ εἰς Μήδους καὶ Βαβυλῶνα. πάλιν πν Ἀχαζ Διὰδε-  
 χεται Ὡση, ἐπὶ ἐτὶ ὀκτώ. εἶτα Εζεκίας, ἐπὶ ἐτὶ εἰκοσιεννέα. τέτταρτος, δι' ὁσίοτητα, περὶ τεύειν  
 ὅσον γήρας, Διὰ Ησαίου δωρεῖται ὁ Θεὸς ἄλλα ἐτὶ βιώσκει περὶ τεύειν καταίδεκα, δι' ἀναπο-  
 δισμοῦ ἡλίου. μέχρι τέτταρτος Διὰτείνουσι περὶ τεύειν, Ησαίας καὶ Ὡση, καὶ Μιχαίας.  
 λέγονται δὲ οὗτοι μὲν τῶν Λυκούργου τοῦ νομοθέτου Λακεδαιμονίων ἡλικίαν γήρας. Διὰ-  
 χίδας γὰρ ἐν τέτταρτος Μεγαρκῶν, περὶ τῷ Διὰκροσιόν ἐννεήκοντα ἐτὶ ὅσον τῆς Ἰλίου ἀ-  
 λώσεως τῶν ἀκμῶν Λυκούργου φέρεται. Ησαίας δὲ δὲ τῷ Σολομών· βασιλείας, ἐφ' ἧς Μενε- 122  
 λως εἰς Φοινίκην γήρας εἰδείχθη, Διὰκροσιος ἔτι περὶ τεύειν ἐπὶ φαίνεται, Μιχαίας τε αὐτῷ  
 50 αὐτῷ, καὶ Ὡση, καὶ Ἰωᾶς ὁ υἱὸς Βαβουήλ. καὶ δὲ Εζεκίας ὁ υἱὸς αὐτῷ Μανασῆς βασιλεύει ἐτὶ πεν-  
 τηκονταπέντε· ἐπὶ τῷ τέτταρτος Αμῶς ἐτὶ δύο· μετ' ὅν Ἰωᾶς ὁ υἱὸς αὐτῷ ὁ νομικὸς τῷ, ἐτὶ  
 περὶ τεύειν καὶ ἐν. ἑτὶς ἐπέθηκε τὰ κῶλα τῷ ἀνθρώπων ἐπὶ τὰ κῶλα τῷ εἰδῶλῳ, καθὼς ἐν τῷ

Λαοιπικῶ γέγραπται. ὅτι τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐπὶ τὴν παλαιότητα, ἐξ ἧς διὰ Σαμὴλ, μήτις ἐν  
 τῷ μετὰ τὸν χρόνον πλεονάζει. πότε καὶ Χελκίας ὁ ἱερεὺς ὁ ὅς περ φησὶν Ἱερεμίας πατήρ, περὶ τῶν  
 τῶν νόμων βιβλίων ἐν τῷ ἱερῷ ἀποκειμένων, ἀναγνὼς ἐπιλεύτησιν. ὅτι τὰς περ φησὶν Ὀλ-  
 δᾶ, καὶ Σοφωνίας, καὶ Ἱερεμίας. ὅτι δὲ Ἱερεμίας ψαλμοῦ περ φησὶν γίνεσθαι Ἀναίας, ὁ ἰωσὴφ-  
 τος, παρακλῶν Ἱερεμίας τὸν περ φησὶν, ὑπὸ Νεχαὺ βασιλέως Αἰγύπτου ἀνιέρχεται· ποταμὸν  
 Εὐφράτην, ὁρμῶντι αὐτῷ πρὸς Λαοὺς ἀπαντήσας. ἰωσὴφ δὲ ἀδεχεται ἱερωνίας, καὶ ἰωά-  
 χας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, μετὰ τρεῖς καὶ ἡμέρας δέκα. τὸν Νεχαὺ βασιλεὺς Αἰγύπτου δῆσας, ἀπή-  
 γαγον εἰς Αἴγυπτον, καταστήσας αὐτὸν αὐτῷ βασιλέα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωακὴμ, ὅτι φέρων τὴν γῆν,  
 ἔτη ἑνδεκά. μὲν τὸν, ὁ ὁμώνυμος αὐτοῦ Ἰωακὴμ τριμῶνον βασιλεύει· ἔτη Σεδεκίας, ἔτη ἑν-  
 δεκά. ἔτι μὲν τὰς περ φησὶν Διατείνει Ἱερεμίας· περ φησὶν καὶ Βαζὶ, καὶ Οὐρίας ὁ 10  
 υἱὸς Σαμὴλ, καὶ Ἀμβακὺμ αὐτῷ· καὶ πάλιν ἔχει τὰ τῶν Ἑβραίων βασιλέων. γίνονται ἔν  
 διὰ μὲν τὸ Μαυσιῶς ἡμέρας ἕως τὸ μετὰ τὴν αὐτῆς, ἔτη, ὡς μὲν πινες, ἑννακὸς ἐβδομή-  
 κοντα δύο· καὶ δὲ πάλιν ἀκριβὲς χρονολογίαν, χίλια ὀγδοηκονταπέντε, μετὰ τρεῖς, ἡμέρας δέκα  
 διὰ δὲ τὴν Δαβὶδ βασιλείαν, ἕως τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ὑπὸ Χαλδαίων γινομένην, ἔτη πεντακ-  
 σια πεντηκονταδύο, μῆνες ἕξ· ὡς δὲ καὶ ἡμᾶς τὸν χρόνον ἀκριβὲς σιμῶμεν, ἔτη πεντακ-  
 σια ὀγδοηκονταδύο, μετὰ τρεῖς, ἡμέρας δέκα. ἐν δὲ τῷ δωδεκάτῳ ἐπὶ τῆς Σεδεκίας βασιλείας, Να-  
 βουχοδονόσορ, πρὸ τῆς Περσῶν ἡγεμονίας ἐπισιν ἐβδομήκοντα, ὅτι φοίνικας καὶ ἰσχυροὺς ἐσά-  
 πυσεν, ὡς φησὶ Βήρωσ· ἐν τῇ Χαλδαίᾳ ἱστορίᾳ. ἰωάκας δὲ, πρὸ Λαοὺς ἡγεμονίας, ὁμο-  
 λογεῖ πάλιν ἱστορίαν παρὰ Βηρώσας εἰληφέναι, μαρτυρῶν τὰ λήξαντα τῶνδ'· ὁ πίνων Ναβουχο-  
 δονόσορ, τυφλῶσας τὴν Σεδεκίαν, εἰς Βαβυλῶνα ἀπάγει, καὶ τὸν λαὸν πάντα μετὰ 20  
 ἡ αἰχμαλωσία ὅτι ἔτη ἐβδομήκοντα πάλιν ὀλίγων, οἱ εἰς Αἴγυπτον κατέφυγον. περ φησὶν  
 δὲ καὶ ὅτι Σεδεκίου ἐπὶ Ἱερεμίας καὶ Ἀμβακὺμ· ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐν  
 Βαβυλῶνι περ φησὶν Ἱεζεκιήλ· μετ' ὃν, Ναὺμ ὁ περ φησὶν· ἐπὶ Δανιήλ· πάλιν αὐτῷ  
 τὸν περ φησὶν Ἀγγαῖ· καὶ Ζαχαρίας ὅτι Δαρεῖς ὁ πρῶτος, ἔτη δύο· μετ' ὃν ὁ ἐν τῇ δώ-  
 δεκά ἄγγελος· μὲν δὲ Ἀγγαῖ καὶ Ζαχαρίαν, Νεμίας ὁ ἀρχιερεὺς Ἀρταξέρξης, υἱὸς δὲ Ἀχη-  
 λὶ τῷ Ἰσραηλίτῃ, οἰκοδομεῖ τὴν πάλιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὸν νεῶν ὁπισθοκταλεῖ. ἐν τῇ αἰχμαλω-  
 σίᾳ παύσῃ γένεσθαι Διδοῖ καὶ Μαρδοχαῖ· ὁ φέρων βιβλίον, ὡς καὶ τὸ τῶν Μακκαβαίων.  
 καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν πάλιν τῇ εἰκόνι λατρεύουσι μὴ θελήσαντες, Μισαήλ, Ἀναίας πρὸς, καὶ Ἀζα-  
 ρίας, εἰς κάμινον ἐμβληθέντες πυρὸς, δι' ὅτι φανείας ἀγγέλων σώζονται. τότε δὲ δραπετὸν  
 Δανιήλ, εἰς λάκκον λεόνων βληθείς, ὑπὸ Ἀμβακὺμ, πρηνότα θεῷ τερασθεῖς, ἐβδομήκοντα αἰ- 30  
 σώζεται. ἐνταῦθα ἔσθ' ὁ σημεῖον ἐγγεγὼς ἰωάν. καὶ Ταβίας δὲ Ραφαὴλ τῶν ἀγγέλων, Σάρραν  
 ἄγειται γυναῖκα, τῇ δαίμονος αὐτῆς ἐπὶ τὰς πρώτας μηνῆρας αἰετόν· καὶ μὲν τὸν γάμον  
 Τωβίαν, ὁ πατὴρ αὐτοῦ Τωβίτ, ἀναβλέπει. ἐνταῦθα Ζοροβάβελ, σοφία νικησὺς τῶν ἀνταγωνιστῶν,  
 τυγχάνει παρὰ Δαρεῖς ὠνησάμενος ἀνανέωσιν Ἱερουσαλὴμ· καὶ μὲν Ἐσδρα, εἰς τὴν πα-  
 τριαν γῆν ἀναζεύγνυσι. δι' ὃν γίνεσθαι ἡ ἀπολύτρωσις τῶν λαῶν, καὶ ὁ τῶν ἡγορευτῶν ἀναγνω-  
 ρισμὸς καὶ ἀναγνωρισμὸς λογίων, ἔσθ' ὁ σωτήριον ἄγε· παλαιά, καὶ λύσις ὀθνεῖας ὁπριαμβρίας.  
 περ φησὶν καὶ δὲ Κύρ· τὴν Ἑβραίων ἀποκατάστασιν· πλεονάζει δὲ ὅτι Δαρεῖς τὸν προ-  
 χέστω, ἡ τὴν ἐγκαινίων ἄγε· ἑορτὴ, καθὼς καὶ ὅτι τὸ σκηνῆς· καὶ γίνεσθαι τὴν παλαιὰν ἐπὶ τῇ  
 τῆς αἰχμαλωσίας, μὲν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν, διὰ μὲν τὸ Μαυσιῶς ἡμέρας, ἔτη χί- 40  
 λια ἑκατὸν ἑνὲς, μῆνες ἕξ, ἡμέρας δέκα· διὰ δὲ τῆς Δαβὶδ βασιλείας, ἔτη, ὡς μὲν πινες, πεν-  
 τὰς πεντήκοντα δύο· ὡς δὲ ἀκριβέστερον, πεντακσὶα ἐβδομήκοντα δύο, μῆνες ἕξ, ἡμέρας δέκα.  
 περ φησὶν τὸν τὸν αἰχμαλωσίας τῆς ἐπὶ Ἱερεμίας τὸν περ φησὶν εἰς Βαβυλῶνα γινομένης,  
 123 τὰ ὑπὸ Δανιήλ τὸν περ φησὶν εἰρημένον, οὕτως ἔχοντα· Ἐβδομήκοντα ἐβδομάδες σπερμῆθησιν  
 ,, ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, τῇ σπιτεομένην ἀμαρτίαν, καὶ τῇ σφραγίσαι  
 ,, ἀμαρτίας, καὶ τῇ ἀπαλεῖψαι τὰς ἀδικίας, ἔσθ' ἐξ ἡλιάσας, καὶ τῇ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώ-  
 ,, νιον, καὶ ἔσθ' σφραγίσαι ὅρασιν καὶ περ φησὶν, καὶ τῇ χεῖρσιν ἁγίων ἁγίων· καὶ γνώσῃ καὶ σωθήσῃ  
 ,, διὰ ἐξόδου λόγῳ τῇ ἀποκρίνασθαι καὶ τῇ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλὴμ ἕως χρεῖς ἡγεμονίας, ἐβδομά-  
 ,, δες ἐπὶ τὰ, καὶ ἐβδομάδες ἐξήκοντα δύο· καὶ ὅτι σπέρψῃ καὶ οἰκοδομηθήσεται πλατεῖα καὶ τεῖχος· καὶ  
 ,, κενωθήσονται οἱ καιροί, ἔσθ' αἱ ἐξήκοντα δύο ἐβδομάδες, ἐξολοθρευθήσονται χρεῖς, καὶ κρίμα  
 ,, σὺν ἐστὶν ἐν αὐτῷ· καὶ τὴν πόλιν ἔσθ' ὁ ἁγιον δὲ φθέρῃ, σὺν τῷ ἡγεμένῳ τῷ ἐρχομένῳ [καὶ] 50  
 ,, ἐκκοπήσονται ἐν κατακλυσμῷ, καὶ ἕως τέλος πολέμου σπυρμένης ἀφανισμοῖς, καὶ δυναμῶ-  
 ,, σι δὲ φησὶν πολλὴν ἐβδομάς μία· καὶ ἡμισὶς τὴν ἐβδομάδα, ἀρξήσεται μεθυσία ἔσθ' ἀπονομή·  
 καὶ ὅτι

καὶ ὅτι τὸ ἱερὸν βδελυγμα τὸ ἐρημώσων, καὶ ὡς συντελείας καρποῦ, συντελεία δοθήσεται ὅτι πλὴν  
 ἐρημώσων. καὶ ἡμῖν τὸ ἐδομάδ' καταπαύσεται θυμίαμα θυσίας, ἔπειτα ἀφανισμὸς, ὡς  
 συντελείας ἔπειτα ἀφανισμὸς. ὅπῃ μὲν ἐν ἐπὶ ἐδομάσιν ἐκδομήσῃ ἡ ναὸς, τὰ  
 φαίνεται· καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἑσδρα γράφεται· ἔτις ἐγένετο Χερσὶς βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἡγέ-  
 μανες, πληρουμένων τῶν ἐπὶ ἐδομάδων, ἐν Ἱερουσαλὴμ· καὶ ἐξήκοντο δύο ἐδομάσιν ἡού-  
 χαντες ἐπὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐγένετο ἀνὰ πόλεμον· καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Χερσὶς, ἀγὼ τῶν ἀ-  
 γίων, ἐλθὼν καὶ πληρώσας τὴν ὁράσιν καὶ τὸ προφῆτῳ, ἐξείλετο τὴν αἰματὶ τῶν πατρῶς  
 αὐτῶν πνεύματι· ἐν ταῖς τῶν ἐξήκοντο δύο ἐδομάσιν, καθὼς εἶπεν ὁ προφῆτης, καὶ ἐν τῇ μιᾷ  
 ἐδομάδι κύριος. ἐδομάδ' ἡμῖν καταπαύσεται Νέρων βασιλεύων, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱε-  
 10 ρουσαλὴμ, ἔσται τὸ βδελυγμα· καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐδομάδ' ἀνιρέθῃ καὶ αὐτός, καὶ Ὁ-  
 θων, καὶ Γάλλος, καὶ Οὐιπέλιος· οὐκ ἔσται αὐτοῖς ἐκράτησις, καὶ καθήλειν τὴν Ἱερουσαλὴμ,  
 καὶ τὸ ἅγιον ἐρημώσεται. καὶ ὡς παρ' οὕτως ἔχει, τῷ γε συνήκει διωκόμενος δῆλον, κατὰ καὶ ὁ προ-  
 φῆτης εἶπεν· τὸ ἐνδεκάτῃ πέντω ἔτις πληροῦνται, καὶ τὴν δεκάτῃ τῶν ἐπομένων, βασιλεύοντος  
 Ἰωακὴμ, ἡ αἰχμαλωσία εἰς Βαβυλῶνα γίνεται ὑπὸ βασιλέως Ναβουχοδονόσορ τῷ ἐβδομῷ ἔ-  
 τῃ, βασιλεύοντος αὐτῶν Ασυρίων· Αἰγυπτίων δὲ Οὐάφρῃ βασιλεύοντος τῷ δευτέρῳ ἔτῃ· Φι-  
 λίππας δὲ ἀγῆνησιν ἄρχοντας, τῷ πρώτῳ ἔτῃ τῶν οὐδόης καὶ ποσαρκακῆς Ὀλυμπιάδος· ἔμει-  
 νεν ἡ αἰχμαλωσία ὅτι ἔτῃ ἐδομηκῆναι, καταλήσασα εἰς τὸ δευτερον ἔτος τῶν Δαρείων τῶν Ἰσρα-  
 20 ῶν, τῶν Περσῶν καὶ Ασυρίων ἐν Αἰγυπτίῳ γενημένη βασιλέως· ἐφ' ἧς, ὡς προείπον, Ἀρσάκης  
 καὶ Ζαχαρίας, καὶ ὁ ἐκ τῶν δώδεκα ἄγγελος, προφητεύσας· καὶ τὴν δεχόμενος ἡσυχίας, ὁ τῶν Ἰω-  
 σεδέκ. καὶ τῷ δευτέρῳ ἔτῃ τῶν Δαρείων βασιλείας, ὃν φησὶν Ἡρόδοτος καταλύσας τὴν τῶν μάγων  
 δεξίην, ἀποστέλλει Ζοροβάβελ, ὁ τῶν Σαλαθιήλ, ἐγγεῖραι καὶ ὀπλισμῆσαι τῶν νεῶν, τὸν ἐν Ἱερο-  
 σολύμοις· συναγόντων ἔν καὶ τῶν Περσῶν οἱ χρόνοι οὕτως· Κύριος, ἔτῃ τριᾶκοντα· Καμβύσης, δε-  
 30 καωνία· Δαρεῖος, ἔτῃ καὶ ποσαρκακῆς· Εἰρήνης, ἔτῃ καὶ ἑκοσι· Ἀρταξέρξης, ἐν καὶ ποσαρκα-  
 κῆς· Δαρεῖος, ὅκτω· Ἀρταξέρξης, ποσαρκακῆς· Ὀχρος ἡ Ἀρσῆς, τρία· συναγόντων ὅτι τὸ  
 αὐτὸ τῶν Περσικῶν ἔτῃ ἀφαιρέσας τριᾶκοντα πέντε· κατὰ τὴν δὲ τῶν Δαρείων τῶν Ἀλέξανδρου ὁ  
 Μακεδὼν καὶ τὰ προκείμενα ἔτῃ, βασιλεύειν ἄρχεται· ὁμοίως ἔν καὶ τῶν Μακεδονικῶν βασιλείων  
 οἱ χρόνοι, οὕτω κατὰ γέν· Ἀλέξανδρος, ἔτῃ δεκάκις· Πτολεμαῖος ὁ Λαγῆς, ἔτῃ ποσαρκα-  
 40 κῆς· Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος, ἔτῃ ἑκατοστή· ἔτῃ ὁ Εὐεργέτης, ἔτῃ πέντε καὶ ἑκοσι· ἔτῃ  
 ὁ Φιλοπάτωρ, ἔτῃ ἑκατοστή· μετ' ὃν ὁ Επιφανὴς, ἔτῃ τέσσαρα καὶ ἑκοσι· τῶν ἀφαιρέσε-  
 30 ται ὁ Φιλομήτωρ, καὶ βασιλεύει ἔτῃ πέντε καὶ τριᾶκοντα· μετ' ὃν ὁ Φύσκων, ἔτῃ ἑνὲς καὶ ἑκοσι·  
 ἔτῃ ὁ Λάβουρος, ἔτῃ ἑξ καὶ τριᾶκοντα· ἔτῃ ὁ Ὀπικληθεὶς Διόνυσος, ἔτῃ ἑνὲς καὶ ἑκοσι· ὅτι  
 πᾶσιν ἡ Κλεοπάτρα, ἑοσάσις ἔτῃ δύο καὶ ἑκοσι· μετ' ἧν ἡ Καπαδοκεῖν βασιλεία ἡμε-  
 ρῶν ὀκτωκαίδεκα· γίνονται πέντω ὅτι πᾶν τὸ καὶ οἱ τῶν Μακεδόνων βασιλείων χρόνοι, ἔτῃ τριᾶ-  
 κῆς δώδεκα, ἡμεῖς ὀκτωκαίδεκα· ἀποδείκνυνται πέντω οἱ ὅτι Δαρείου τῶν Ἰσραῶν προ-  
 40 φητεύσας καὶ τὸ δευτερον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτῶν, Ἀρσῆς καὶ Ζαχαρίας, καὶ ὁ ἐκ τῶν  
 δώδεκα ἄγγελος, καὶ τὸ πρῶτον ἔτῃ τῆς οὐδόης καὶ ποσαρκακῆς Ὀλυμπιάδος· προφη-  
 τεύσας, πρεσβύτεροι εἶναι Πυθαγόρου, τῶν καὶ τῶν δευτέρων καὶ ἐξήκοντον Ὀλυμπιάδα Φερο-  
 μένου, καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν Θαλοῦ, περὶ τῶν πεντηκοσίων Ὀλυμπιάδα  
 124 γινόμενου· συναγόντων οἱ συγκαταλεχόμενοι σοφοὶ τῶν Θαλῶν, ὡς φησὶν Ἀνδρῶν ἐν τῷ τρί-  
 40 πῳ· Ἡράκλειος γὰρ, μεταγινέσκει ὡς Πυθαγόρου, μέμνηται αὐτῶν ἐν τῷ συγγραμμάτι· ὅθεν  
 ἀναμφιλύκως τῆς τῶν προειρημένων προφητῶν ἡλικίας, σὺν καὶ τοῖς ἐπὶ λεγμένοις σοφοῖς,  
 προηγουμένως αὐτοῖς ἡ Ὀλυμπίας ἡ πρώτη ἡ καὶ ὑστερα τῶν Ἰλιακῶν δείκνυνται ἔτεσι τετρακο-  
 σίοις ἐπὶ· ῥάδιον τοίνυν συνιδεῖν Σολομῶνα, τὸ καὶ Μενέλαον γινόμενον· ὁ δὲ, καὶ τὰ Ἰλιακὰ ἦν  
 πολλοῖς ἔτεσι πρεσβύτερον τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν· τῶν δὲ αὐτοῖς ἔτεσι Μωϋσῆς προτερεῖ,  
 ἐν τοῖς ἑμὲν προειρημένῳ δεδήλωται· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Πολύτωρ Ὀπικληθεὶς, ἐν τῷ περὶ Ἰσραὴλ  
 συγγραμμάτι, ἀνέγραψεν πινὰς Ὀπικληθῆς, Σολομῶντος μὲν, πρὸς τε Οὐάφρῳ τῷ Αἰγυπτίου  
 βασιλείᾳ, πρὸς τε τὸν φοινίκης Τυρίῳ, πρὸς τε αὐτῶν πρὸς Σολομῶντα· καθ' ἃ δείκνυνται ὁ μὲν  
 Οὐάφρης, ὁ καὶ μυριάδας ἀνδρῶν Αἰγυπτίων ἀπεταλκέναι αὐτῶν εἰς οἰκοδομὴν τῶν νεῶν· ἄτερος  
 50 δὲ, πᾶς ἴσας σὺν δεχτέκων Τυρίῳ, ἐκ μητρὸς Ἰσραὴλ, ἐκ τῆς φυλῆς Δαβὶδ, ὡς ἐκεῖ γέ-  
 50 γραπται· Ἰσραὴλ τὸν νομα· καὶ μὴν Ονομάκριος ὁ Ἀθλυνῆς, οὗ καὶ εἰς Ορφία φερόμενα ποιή-  
 ματα λέγεται εἶναι, καὶ τὴν τῶν Περσικῶν δεξίην, περὶ τῶν πεντηκοσίων Ὀλυμπιάδα, εὐρί-  
 σκεται· Ορφεὺς τε ὁ συμπλεύσας Ἡράκλει, Μουσαίου μαθητῆς· Ἀμφίων γὰρ δυοὶ προάγει γυναικας  
 τῶν Ἰλια-

τῶν Ἰλιακῶν· Δημόδοκ' ἢ καὶ Φήμιος, μὲν τὴν Ἰλίαν ἄλωσιν· ὁ μὲν γὰρ, παρὰ πῆς φαίειν· ὁ  
 ἢ, παρὰ τοῖς μνηστῆρσι καὶ τοὺς καθαρίζον εὐδοκίμῃν. καὶ τὸς μὲν ἀναφερομένους εἰς Μυσηὶον χρη-  
 σμῆς, Ὀνομακρίτης εἶναι λέγουσι· τὸ Κράτη' δὲ τὸ Ὀρφέως, Ζωπύρου δὲ Ἡρακλείου· τὴν πῆς  
 ἄδ' ἀκατάσπαστον, Προδίκου τὴν Σαμίου. Ἴων δὲ ὁ Χίος ἐν τοῖς τριγυράμμοις, καὶ Πυθαγόρου εἰς Ὀρ-  
 φείαν ἀνεπηγχεῖν ἵνα ἰσορεῖ. Ἐπιγῆνης δὲ ἐν τοῖς περὶ τῆς εἰς Ὀρφέα ποιήσεως, Κέρκευ' εἶναι λέ-  
 γει τὴν Πυθαγόρειαν τὴν εἰς ἄδ' ἀκατάσπαστον καὶ τὴν ἱερὸν λόγον· τὴν Πέπλον, ἔστι Φυσικὰ, Βροντίου.  
 ναὶ μὲν καὶ Τέρπανδρον ἀρχαῖζουσί τινες· Ἑλλαντικός γ' ἐν τῷτον ἰσορεῖ, καὶ Μίδαν γεγονέναι  
 Φανείας ἢ περὶ Τέρπανδρου λιθεῖς Λέσχων πρὸ Λέσβου, Ἀρχιλόχου νεώτερον φέρει τὸ Τέρπανδρον·  
 διημιλλῆσθαι δὲ τὸν Λέσχων ἀρκύνει, καὶ νενικηκέναι. Ζαῶθ' ἢ ὁ Λυδός, περὶ τὴν ὀκτωκαιδε-  
 κήτην Ὀλυμπιάδα· ὡς δὲ Διόνυσος, περὶ τὴν πεντηκαιδεκάτην, Θάσπον ἐκτίθει. ὡς εἶναι συμφα- 10  
 νῆς τὸν Ἀρχιλόχον μὲν τὴν ἐκτελεσθῆναι γνωρίζουσαν Ὀλυμπιάδα· μέμνη γ' ἐν καὶ τὴν Μαγνητῶν  
 ἀπωλείας, προσφάτως γενημένης. Σιμωνίδης μὲν γὰρ καὶ Ἀρχιλόχον φέρει· Καλλῖν' ἢ,  
 πρὸς Δύπρον· καὶ μακρῶν τῶν γὰρ Μαγνητῶν ὁ μὲν Ἀρχιλόχος, δὲ πωλοτόων· ὁ δὲ, εὐήμερέων  
 μέμνη· Εὐμηλ' ἢ ὁ Κορίνθιος, πρὸς Δύπρον ὦν, ὅτι περὶ βληκέναι Ἀρχία τῶν Συρακούσας  
 κτείνουσι. καὶ πᾶσι μὲν περὶ ἡγεμένην εἰπὴν, ὅτι μάλιστ' ἐν τοῖς πᾶσι παλαιῶς τὸς δὲ Κύκλου  
 ποιητὰς πηθεῖσιν. ἡδὲ καὶ περὶ Ἑλλήσι χρησιμολόγοι συχνοὶ γεγονέναι φέρει, ὡς οἱ Βά-  
 κιδες· ὁ μὲν, Βοιωτός· ὁ δὲ, Ἀρκάς· πολλὰ πολλοῖς παραγορεύσαντες. τῇ γὰρ Ἀθηναίᾳ Ἀμφιλή-  
 τας συμβαλῆναι, καὶ Πεισίφρατ' ἐκράτουν τὴν τυραννίδα. τὴν καὶ περὶ ὅτι πηθεῖσιν δηλώσαντες· σί-  
 γασθαι γὰρ Κομήτης ὁ Κρήσι· Κινύρας ὁ Κύπριος· Ἀδμήτ' ὁ Θετταλός· Ἀριστῆος ὁ Κυρηνάιος·  
 Ἀμφιάρατος ὁ Ἀθηναῖος· Τιμόξους ὁ Κερκυραῖος· Δημήτριος ὁ Φωκαεύς· Ἐπιγῆνης ὁ Θεωπεύς· 20  
 Νικίας ὁ Καρύστιος· Ἀρίων ὁ Θετταλός· Διόνυσος ὁ Καρχηδόνιος· Κλεοφῶν ὁ Κορίνθιος· Ἰππώ-  
 πης ἡ Χείρωνος, καὶ Βοιωτῶν, καὶ τῶν Σιβυλλῶν τὸ πᾶν, ἡ Σαμία, ἡ Κολοφώνια, ἡ Κυρκάα,  
 ἡ Ερυθραία, ἡ Φυτῶν, ἡ Ταραξάνδρα, ἡ Μακίτης, ἡ Θετταλή, ἡ Θεωρωτίς· Κάλχας τε αὐτὸς καὶ  
 Μόψος, οἱ καὶ τὰ Τρωϊκά γεγόνασι· πρὸς Δύπρον ὁ Μόψος, ὡς αὐτὸς συμπλεύσας τοῖς Ἀργο-  
 ναύταις. φασὶ δὲ τὴν Μόψου καλεμένην μαντικὴν σωτᾶσαι τὴν Κυρηνάϊον Βάπτιον· Δωρόθεος πρὸς  
 τῷ πρώτῳ πανδέκτη, Ἀλκυόνορος καὶ κερώνης ἐπακῶσαι τὸ Μόψον ἰσορεῖ. παραγινώσκ' ὁ Πυθαγό-  
 ρας ὁ μέγας προσπαθεῖν αἰεὶ· Ἀδαρίς τε ὁ Ὑπερόρεος, καὶ Ἀριστῆος ὁ Προκοννήσιος· Ἐπιμα-  
 νίδης τε ὁ Κρήσι, ὅστις εἰς Σπάρτην ἀφίκεται· Ἐρωάστρης ὁ Μήδος, Ἐμπεδοκλῆς τε ὁ Ἀκραγασ-  
 τίνος, Ἐφορμίων ὁ Λάκων· ναὶ μὲν Πολυάρατος ὁ Θάσιος, Ἐμπεδοκλῆς τε ὁ Συρακούσιος·  
 30 ὅτι τε τῆτοις, Σακράτης ὁ Ἀθηναῖος μάλιστ' ἐπὶ γὰρ μοι, φησὶν ἐν τῷ Θεάγῳ, ὅτι παίδος δὲ  
 32 ἔσμενον θεία μοῖρα παραγινόμενον δαιμόνιον σημεῖον· τῆς δὲ ἐπὶ Φωκῆς, ἡ δὲ αὐτὴν γῆν, ὅτι  
 33 ὅτι τῆς δὲ μὲν λω πρὸς τῆς, προτρεπὲς δὲ ἐπὶ ποτε. Εξήκιστος τε, ὁ Φωκῆων τύραννος, δύο δακτο-  
 35 λῆς Φορῶν γενητῶν, τῷ ψόφῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους διηδ' ἀνέτ' τὸς καὶ τὸς πρὸς ἀξίων·  
 ἀπὸ τῶν ὅμως δολοφονηθεῖς, καὶ πρὸς τὴν ἀνθρώπων πρὸς, ὡς φησὶν Ἀριστῆος ἐν τῇ  
 Φωκῆων πολιτείᾳ. ἀλλὰ ἔτι περὶ Αἰγυπτοῖς ἀνθρώπων πρὸς, γινόμενων ἢ ἀνθρωπίνῃ δόξῃ θεῶν,  
 Ἑρμῆς τε ὁ Θεβαῖος, καὶ Ἀσκληπιοῦς ὁ Μεμφίτης· Τηρεσίας τε αὐτὸς καὶ Μαντῶν ἐν Θεβαῖς, ὡς  
 φησὶν Εὐεπίδης· Ἐλενος ἡδὲ καὶ Λαοκῶν, Ἐοῖν ὡς ἐν Ἰλίου· Κρίωνος γὰρ εἰς τὴν Ἡρα-  
 κλειδῶν ὅτι φανῆς φέρει μάντις· καὶ Ἰάμος ἄλλος ἐν Ἡλιδι, ὅτι οἱ Ἰαμίδαι· Πολύδοτος τε ἐν  
 Ἀργεῖ καὶ ἐν Μεγαρίδι, καὶ μέμνη ἢ τὴν τρωϊκά· τί μοι Τηλεμον καταλέγειν· ὅς, Κυκλώπων μάντις  
 40 ὦν, Πολυφῆμῳ θεῶν τῶν καὶ τῶν Ὀδυσσεύος πάλαν· ἢ τὴν Ἀθήνησιν Ὀνομακρίτην· ἢ τὴν Ἀμφιά-  
 ρεων, πρὸς τῶν πρὸς τῶν ὅτι Θεῶν γραπύσαι, μὴ γὰρ τῆς Ἰλίου ἀλώσεως πρὸς Δύπρον  
 φερόμενον· ἢ Θεοκλύμενον ἐν Κεφαλληνίᾳ· ἢ Τελμιστὸν ἐν Καρίᾳ, ἢ Γάλεον ἐν Σικελίᾳ. εἰν δ'  
 αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τῶν, Ἰδμων ὁ πρὸς τῶν Ἀργεναύταις· φημονόη Δελφίς· Μόψος ὁ Ἀπὸλλω-  
 νος καὶ Μαντεύς ἐν Παμφυλίᾳ· καὶ Ἀμφιλόχος Ἀμφιαράς ἐν Κιλικίᾳ· Ἀλκμίων ἐν Ἀκαρ-  
 νάσιν· Ἀνίος ἐν Δήλῳ· Ἀρίστεινός τε ὁ Τελμιστεύς, ὁ πρὸς Ἀλεξάνδρῳ γινόμενος· ἡδὲ καὶ ὁ Ὀρ-  
 φείας φιλόχορος μάστιγ' ἰσορεῖ γινώσκ' ἐν τῷ πρώτῳ περὶ μαντικῆς. Θεόπμπος ἢ καὶ Ἐφορος καὶ Τι-  
 μῆος, Ὀρθαγόρου πρὸς μαντικὴν ἀναγνώσκει· καθάπερ ὁ Σάμιος Πυθοκλῆς ἐν τετάρτῳ Ἰταλι-  
 κῶν, Γάϊον Ἰχθίον Νέπωλα. ἀλλ' οἱ μὲν, κλέπειαι πάντες καὶ ληισαί, ὡς φησὶν ἡ γραφή· τί πᾶσι-  
 στα ἐκ παρατηρήσεως καὶ ἐξ ἐκόντων προσηρκαίτες, καθάπερ οἱ Φυσικοὶ γινόμενῃς ἰατροῖς τε καὶ  
 50 μάντις· οἱ δὲ, καὶ τῶν δαιμόνων κινήσεις, ἢ ὑδάτων καὶ θυμιαμάτων ἐν ἀέρος πρὸς ἐκπαρὰ χέν-  
 τες· πρὸς Ἐβοαίοις δὲ, οἱ περὶ φησὶ, διωάμεν θεῶν καὶ ὅτι πρὸς· πρὸς μὲν τῶν νόμου, Ἀδὰμ, ὅτι τε  
 τὴν γυναικὸς, ὅτι τε τῶν ζώων ὀνομασίας προσηρκαίτες· ἘΝΩΕ, μετὰ νοῖα κηρύξας· Ἀβραάμ τε καὶ  
 Ἰσαὰκ,



- Ισαάκ, καὶ Ιακώβ, ἀπικρὺς σὺν ὀλίγοις τῷ μελλόντι καὶ ἤδη ἐνεσώτων παροφαινόντες. σὺν δὲ τῷ νόμῳ, Μωϋσῆς πρὸς Ααρὼν μετ' ἑξῆς παροφητεύουσιν Ἰησοῦς ὁ Ναυῆ, Σαμμελ, Γαδ, Νάθαν, Αχίας, Σαμουῆλ, Ἰθ, Ἡλίας, Μιχαίας, Αβδιῆ, Ελισαῖος, Αβδαδωνάι, Αμώς, Ηοαίας, Ωση, Ἰωνᾶς, Ἰωήλ, Ιερεμίας, Σοφωνίας Βηζι, Ιεζεκιήλ, Ουρίας, Αμβακὺμ, Ναὺμ, Δανιήλ, Μισαήλ, οὗτοι συλλογισμῶς. Αγγαῖος, Ζαχαρίας, καὶ ὅσοι τῶν δώδεκα ἀγγέλων γίνονται οἱ πάντες παροφητεύοντες, πέντε ἑκατὸν τριακοντάρια. γινώσκοντες ὅτι αὐτοὶ παροφητεύουσιν. Σάρρα πρὸς Ρεβέκκα, καὶ Μαριὰμ, Δεβώρα πρὸς Ολδά. ἐπὶ ταῖς αὐτῶν χρόνους, Ἰωάννης παροφητεύει, μέχρι τῆς σωτηρίας βαπτίσματος· μετὰ τὴν γέννησιν Ἰησοῦ, Ἄννα ἑκατὸν Συμεὼν Ζαχαρίας καὶ ὁ Ἰωάννης πατήρ, ἑκατὸν τῶν παίδων παροφητεύουσιν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγοντες. ἀνωθεν ἐν δόξῃ Μωϋσέως συναγα-
- 10 γόμεν τὴν καθ' ἑλληνικὰς χρόνον φασίν· δόξα τῷ Μωϋσέως χρόνους ὅτι τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῆς δαΐων ἐξόδον, ἐτη ὀγδοήκοντα καὶ τὰ μέγιστα τῆς αὐτῆς, ἀλλὰ πρὸς ἀράκοντα γίνονται ἡ ἐξόδος καὶ Ἰναχον, πρὸς τῇ Σωθιακῇ περὶ ἐξελθόντος ἀπ' Αἰγύπτου Μωϋσέως ἐπὶ ὅσον τριακοντοῖς πρὸς ἀράκοντα. δόξα τῷ Μωϋσέως στρατηγίας ἑκατὸν ὅτι τῷ Δακκαλίαν κα-
- κατακλυσμὸν· τὴν δὲ πρὸς λέγοντες ἐπὶ δόξαν· ἑκατὸν ὅτι τῷ φαέθοντι ἐμπρησμένον· ἀδὴ συμβαίνει καὶ Κρότωνον· χρόνους πρὸς ἀράκοντα ἐξελθόντων· ἐς μὲν τοὺς ἑκατὸν ἐτη, πρὸς ἐγκαταλέγοντες γενεάς. δόξα δὲ τῷ κατακλυσμῷ ὅτι τῷ Ἰδης ἐμπρησμένον, καὶ τὴν εὐρεσιν ἑκατὸν, ἑκατὸν δακτύλους, ἐτη ἐξελθόντων τρία, ὡς φησὶν Θράσυλλος· καὶ δόξα Ἰδης ἐμπρησμένον ὅτι Γαυμήδης ἀρπαγὴν, ἐτη ἐξελθόντων πέντε. ἐντεῦθεν ὅτι τὴν Περσέως στρατείαν, ὅτι καὶ Γλαῦκος ὅτι Μελικέρτης τῷ Ἰσθμῷ ἔθηκεν, ἐτη πεντεκαίδεκα. δόξα τῷ Περσέως στρατείας ὅτι Ἰλίας κλίσιν,
- 20 ἐτη τριακονταπέντε. ἐντεῦθεν ὅτι τὴν ἑκατὸν τῆς Αργῆς, ἐτη ἐξελθόντων πρὸς ἀράκοντα. ἐκατὸν ὅτι ὀθρεὰ καὶ Μινώταυρον, ἐτη τριακονταδύο. εἶτα ὅτι τῶν ἐπὶ ὀθρεαίς, ἐτη δέκα. ὅτι ὅτι τῷ Ὀλυμπιάσιν ἀγῶνα, ὃν Ἡρακλῆς ἔθηκεν ὅτι Πέλοπι, ἐτη τρία· ἐς τὴν Ἀμαζόνων εἰς Ἀθήνας στρατείαν, καὶ τὴν Ἑλένης πρὸς ὀθρεαίς ἀρπαγὴν, ἐτη ἑννέα. ἐντεῦθεν ὅτι τὴν Ἡρακλείους δόξα τῶν ἐπὶ ἑνδεκά· εἶτα ἐπὶ τὴν Ἑλένης πρὸς Ἀλεξάνδρου ἀρπαγὴν, ἐτη πρὸς ἀράκοντα. δόξα τῷ Τροίας ἀλώσεως ἐπὶ τὴν Αἰνείας κάθοδον καὶ κλίσιν Λαμνίαν, ἐτη δέκα· ἐπὶ τὴν Ἀσκάνιος δόξα τῶν, ἐτη ὀκτώ· καὶ ὅτι τὴν Ἡρακλείδων κάθοδον, ἐτη ἐξελθόντων ἐν ἐπὶ τὴν Ἰφίτης ὀλυμπιάδα, ἐτη τριακόντα τριακοντακλίω. Ερατοστρένης δὲ τῶν χρόνων ὡς ἀναγράφει· 126
- δόξα μὲν Τροίας ἀλώσεως ἐπὶ Ἡρακλείδων κάθοδον, ἐτη ὀγδοήκοντα· ἐντεῦθεν ὅτι τὴν Ἰωνίας κλίσιν, ἐτη ἐξελθόντων· καὶ δὲ τῶν ἐξῆς, ὅτι μὲν τὴν ὅτι τῶν πρὸς τὴν Λυκαῶν, ἐτη ἑκα-
- 30 τὸν πεντηκονταετία· ἐπὶ δὲ πρὸς γέννησιν ἐπὶ τῶν πρώτων Ὀλυμπιάων, ἐτη ἑκατὸν ὀκλίω. ἀφ' ἧς ὀλυμπιάδος ἐπὶ τὴν Ζεῦχος Διόδοσιον, ἐτη Διόδοσιον ἐννεήκοντα ἐπὶ τῷ. ἀφ' ἧς ἐπὶ τὴν δόξα τῶν Πελπονησιακοῦ πολέμου, ἐτη πρὸς ἀράκοντα τριακοντακλίω· καὶ ἐπὶ τὴν κατὰ Λυσιν καὶ Ἀθηναίων ἦσαν, ἐτη ἑκατὸν ἐπὶ καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Λεύτροις μάχην, ἐτη τριακονταπέντε πρὸς ἀράκοντα. μετὰ ἢ ἐπὶ τὴν Φιλίππου τελευτήν, ἐτη τριακονταπέντε. μετὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου μετὰ λαγὴν, ἐτη δώ-
- δεκά. πάλιν δόξα τῷ πρώτῳ ὀλυμπιάδος ἐνίοι φασὶν ἐπὶ Ρώμης κλίσιν πρὸς ἀράκοντα ἐτη ἑκατὸν πρὸς ἀράκοντα. ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνος αἰαίρεσιν ὑπαὶ τοῖς ἐξόντων ἐπὶ ἐτη Διόδοσιον πρὸς ἀράκοντα τρία· δόξα δὲ τῆς Βαβυλῶνος ἀλώσεως ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν, ἐτη ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἑξ. ἐντεῦθεν ὅτι τὴν Αὐγύστης νίκην, ὅτι Ἀντώνιος ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐτη Διόδοσιον ἐννεήκοντα πρὸς ἀράκοντα. ὑπάρχει Ἀνθούσης τῆς τέταρτης. ἀφ' οὗ χρόνου ἐπὶ τὸν
- 40 ἀγῶνα ὃν ἔθηκε Δομετιανὸς ἐν Ρώμῃ, ἐτη ἑκατὸν δεκαπέντε πρὸς ἀράκοντα. δόξα δὲ τῷ πρώτῳ ἀγῶνι ὅτι τὴν Κομόδου τελευτήν, ἐτη ἑκατὸν ἑνδεκά. εἰσὶ δὲ οἱ δόξα τῷ Κεκροπὶ μὲν ἐπὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα, πρὸς ἀράκοντα ἐτη χίλια ὀκτακόντα εἰκοσιόκτω· δόξα δὲ Δημοφῶντος, χίλια Διόδοσιον πενήκοντα καὶ δόξα Τροίας ἀλώσεως ὅτι τὴν Ἡρακλείδων κάθοδον, ἐτη ἑκατὸν εἰκοσι, ἡ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. δόξα τῶν ἐπὶ Εὐαίνετον ἀρχόντα, ἐφ' οὗ φασὶν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν Ἀσίαν Διόδοσιον, ὡς μὲν φανείας, ἐτη ἐπὶ ἀκόντα δεκαπέντε· ὡς δὲ Ἐφορος, ἐπὶ ἀκόντα τριακονταπέντε· ὡς δὲ Τίμωρος καὶ Κλείταρχος, ὀκτακόντα εἰκοσι· ὡς δὲ Ερατοστρένης, ἐπὶ ἀκόντα ἐξοδηκονταπέντε πρὸς ἀράκοντα. ὡς δὲ Δούρις, δόξα Τροίας ἀλώσεως ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν Διόδοσιον, ἐτη χίλια· ἐντεῦθεν ὅτι Εὐαίνετον τὸν Ἀθηναίων ἀρχόντα, ἐφ' οὗ φασὶν Ἀλέξανδρον, ἐτη ἑκατὸν. ἐντεῦθεν ὅτι τὴν ἡγεμονίαν Γερμανικῆς Κλαυδίου καίσαρος, ἐτη τριακόντα ἐξήκοντα πέντε· ἀφ'
- 50 οὗ χρόνου δὴ λαμβάνεται καὶ τὸ ὅτι τὴν Κομόδου τελευτήν, ἐτη, ὅσα γε πρὸς ἀράκοντα. μετὰ δὲ τὰ ἑλληνικά, καὶ δόξα τῷ πρὸς ἀράκοντα χρόνων δόξα τῶν καὶ τὰ μέγιστα Διόδοσιον. δόξα μὲν Ἀδαμ, ὡς ἐκατὸν πρὸς ἀράκοντα, πρὸς ἀράκοντα ἐτη δις χίλια ἑκατὸν πρὸς ἀράκοντα πρὸς ἀράκοντα, ἡμέρας πρὸς ἀράκοντα.



ἀπὸ τῆς Σήμ, ἕως Ἀβραάμ, ἔτη χίλια διὰ τεσσαρὰς. ἀπὸ τῆς Ἰσαὰκ ἕως τῆς κληροδοσίας, ἔτη ἑξα-  
 κήσια δεκάτρε. ἔπειτα ἀπὸ κρήνῃς ἕως Σαμουὴλ, ἔτη τεσσαρὰς ἐξήκοντα τρία, μῆνες ἑπτά, καὶ  
 μετὰ τὰς κρήνας, βασιλείῃς ἔτη πεντακῆσια ἑβδομηκονταδύο, μῆνες ἑξή, ἡμέραι δέκα. μετὰ τὴν  
 χρόνος, Περσικῆς βασιλείας ἔτη διὰ τεσσαρὰς τριακονταπέντε. ἔπειτα τῆς Μακεδονικῆς, ἕως Ἀντων-  
 νίου ἀνακρέσεως, ἔτη τεσσαρὰς δώδεκα, ἡμέραι δεκάοκτώ. μετὰ τὸν χρόνον τῆς Ῥωμαίων βασιλείας,  
 ἕως τῆς Κομόδου πελιδνῆς, ἔτη διὰ τεσσαρὰς ἑκατοδύο. πάλιν τε αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἑβδομηκονταετῆς αἰχμα-  
 λωσίας, καὶ τῆς λαῶν πατρῴων γλῶττον καταστάσεως, εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ὅτι Οὐε-  
 σπεισιανῶν, ἔτη συνάμαται τεσσαρὰς δέκα. πελιδνῆς ἡ ἀπὸ Οὐεσπεισιανῶν ἕως τῆς Κομόδου πε-  
 λιδνῆς, εὐρίσκειται ἔτη ἑκατὸν ἑκοσί, μῆνες ἑξή, ἡμέραι ἑκοσιπέντε. Δημήτριος δὲ Φησίον  
 ἐστὶν ὡς τῶν ἐν τῇ Ἰσθαμῇ βασιλείων, τὴν Ἰσθαμὴν φυλῶν, καὶ Βενιαμὴν, καὶ Λαὶ, μετὰ αἰχμα-  
 λωπιδνῆς ἀπὸ τῆς Συναχρείμ. ἀλλ' εἶναι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας πύτης εἰς τὴν ἐσχάτην, ἡ  
 ἐπιήσεται Ναβουχοδονόσορ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἔτη ἑκατὸν ἑκοσι, μῆνες ἑξή. ἀφ' ἧς αἱ φυλαὶ  
 αἱ δέκα ἐκ Σαμαρείας αἰχμαλωτὶ γέγοναν, ἕως Πτολεμαίου πύτης, ἔτη πεντακῆσια ἑβδο-  
 μηκοντατρία, μῆνες ἑννέα. ἀφ' ἧς ἐξ Ἱεροσολύμων, ἔτη τεσσαρὰς τριακονταοκτώ, μῆνες τρεῖς.  
 Φίλων ἡ καὶ αὐτὸς ἀνέγραψε τὰς βασιλείας τὰς Ἰσθαμῶν, διὰ τεσσαρὰς τῶν Δημητρίων. ἔπειτα καὶ  
 Εὐπόλεμος ἐν τῇ ὁμοίᾳ πραγματείᾳ τὰ πάντα ἔτη Φησίον ἀπὸ Ἀδάμ ἄχρι τῆς πέμπτου τοῦ  
 Δημητρίου βασιλείας, Πτολεμαίου δὲ δώδεκα ὅν βασιλεύοντος Αἰγύπτου, συνάμαται ἔτη ἑρμῆ.  
 ἀφ' οὗ τῆς χρόνος ἐξήγαγε Μωϋσῆς τὰς Ἰουδαίας ἐξ Αἰγύπτου, ὅτι τὴν προσωρινὴν σωθεσίαν,  
 συνάμαται ἔτη δις χίλια πεντακῆσια ὀγδοήκοντα. ἀπὸ τῆς χρόνου τῆς ἀρχῆς τῶν ἐν Ῥώμῃ  
 ὑπατάων Γαίω Δομετιανῶν, Κασσιανῶν, συναθροίζεται ἔτη ἑκατὸν ἑκοσί. Εὐφορίας ἡ, καὶ  
 ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν, καὶ ἔθνη καὶ γλώσσας πέντε καὶ ἑβδομήκοντα λέγουσιν εἶναι. ἔπα-  
 11 κούσας τῆς Φωνῆς Μωϋσέως λεγούσης· ἦσαν ἡ πᾶσα αἰψυχὰ ἐξ ἱακῶν πέντε καὶ ἑβδομή-  
 127 κοντα, αἱ εἰς Αἰγύπτου καταπλοῦσαι. φαίνον ἡ εἶναι καὶ τὴν ἀληθῆ λόγον αἱ γνηαὶ διάλεκτοι,  
 δύο καὶ ἑβδομήκοντα, ὡς αἱ ἡμέτεραι παραδιδόασιν γράφαί· αἱ δὲ ἄλλαι αἱ πολλαί, ὅτι κοινω-  
 νία διὰλέκτων δύο ἡ τριῶν ἡ καὶ πλεονόντων γίνονται. διὰλέκτων δὲ ἐστὶ λέξεις, ἴδιον χαρακτῆ-  
 ρα τόπος ἐμφαίνουσα· ἡ λέξις ἴδιον ἡ κοινὸν ἔθνος ὅτι φαίνουσα χαρακτῆρα. φασι δὲ οἱ Ἕλλη-  
 νες διὰλέκτους εἶναι τὰς παρὰ σφίσι, πέντε, αἰθια, ἰαδα, δωρδα, αἰολίδα, καὶ πέμπτῃ τὴν  
 κοινῇ· ἀπειλή τις ἡ ἕως τὰς βαρβάρων φωνῶν, μηδὲ διὰλέκτους, ἀλλὰ γλώσσας λέγε-  
 σθαι. ὁ Πλάτων ἡ πῶς τοῖς διὰλέκτων δόξεν εἶναι πινά· μάλιστα μὲν ἀπὸ τῶν ὀνείρων πικρο-  
 ρόμενος καὶ τῶν χρησμῶν· ἄλλως δὲ, καὶ ἀπὸ τῶν δαιμονίων, οἱ τὴν αἰσθάνειν φθίνοντες φωνῇ  
 30 ἑδὲ διὰλέκτων, ἀλλὰ τὴν τῶν ὑπερσπόντων δαιμόνων. οἱ δὲ καὶ ἀλόγων ζώων διὰλέκτους εἶ-  
 ναι· ὡς τὰ ὀμοῦν ἐπικέειν. ἐλέφαντος γ' ἐν ἐμπόντῃ εἰς Βόρβορον καὶ βοήσωντος, πα-  
 ρών τις ἄλλος καὶ τὸ συμβᾶν θρωήσας, ὑπερβίβας μετὰ πολλὴν ἀγῆ μετὰ αὐτῆς ἀγέλην ἐλεφάν-  
 των, ὅς σῶζεν τὴν ἐμπέλωσθαι. φασι δὲ καὶ ἐν τῇ Λιβύῃ σκορπίον, εἰ μὴ ἐφικνῆται πᾶν τὸ ἄνθρω-  
 πον, ἀπὸ τῆς μετὰ πλεονόντων ἀναστροφῆς· ἐξαργύμενον δὲ ὑπερπρονότου, ἀλύτως δίκην, ἕως  
 δὴ φθάνειν ὅτι χειροῦν τῇ ὁπλοῦσιν· οὐ δὴ πᾶν νεύματι ἀφανῆ τῶν ἀλόγων ζώων κεχρημέ-  
 νων, οὐδὲ μὴ τῶν ἀγέλην μνησόντων σφίσι, ἀλλ' οἱ μὲν τῇ οἰκίᾳ διὰλέκτων. φασι δὲ καὶ ἄλλοι  
 πῆρες, ὡς εἰ τις ἰχθύς ἀνασπώμενος, τῆς μελέτης δόξα γένεσις δόξα δὲ, ὅτι εἴ τ' ἂν ἐν τῷ  
 αὐτῷ τόπῳ αὐτῶν εἶδους ἰχθύς αὐτῆς ἐκείνης εὐρεθῇ τῆς ἡμέρας. αἱ δὲ πρῶται καὶ γνη-  
 καὶ διὰλέκτοι, βαρβαροὶ μὲν. φύσις δὲ τὰ ὀνόματα ἔχουσιν· ἐπεὶ καὶ τὰς εὐχὰς ὁμολογοῦ-  
 40 σιν οἱ ἄνθρωποι διωκτοὶ πᾶς εἶναι τὰς βαρβάρων φωνῇ λεγόμενας. καὶ Πλάτων δὲ ἐν Κρατύλῳ  
 τὸν πῦρ ἐρμηνεύσας βαλόμενος, βαρβαρικόν φησιν εἶναι τὸ ὄνομα. μαρτυρεῖ γ' ἐν τῆς φρύγας  
 ἕτω καλῶντας, μικρόν τι παρακλίνοντας. ἔθεν δὲ οἱ δὲ ὅτι τέττις χείρον καὶ τῆς χρόνος τῆς Ῥω-  
 μαϊκῶν βασιλείων παρὰ τῆς εἰς ὁπλοῦσιν τῆς σωτῆρος γένεσις Αὐγαστος, ἔτη πεσσαράκον-  
 τα τρία· Τιβερίος, ἔτη κβ'. Γάιος, ἔτη δλ'. Κλαύδιος, ἔτη ιδλ'. Νέρων, ἔτη ιδλ'. Γάλας, ἔτος  
 ἐν Οὐεσπεισιανῶν, ἔτη ι'. Τίτος, ἔτη γ'. Δομιλιανός, ἔτη ιε'. Νέρβας, ἔτος α'. Τραιανός, ἔτη  
 ιθ'. Ἀδριανός, ἔτη κα'. Ἀντωνίνος, ἔτη κα'. ὁμοίως πάλιν Ἀντωνίνος καὶ Κομόδος, ἔτη λβ'. γί-  
 νε ἡ τὰ πάντα ἀπὸ Αὐγαστος ἕως Κομόδου, ἔτη σκβ'. καὶ τὰ ἀπὸ Ἀδάμ ἕως Κομόδου λελευτῆς, ἔτη  
 εψπδ', μῆνες δύο, ἡμέραι δώδεκα. ἵναι μὲν τοῖς χρόνος τῆς Ῥωμαϊκῶν βασιλείων ἕως ἀναγεί-  
 50 φασιν Γάιος ἱάλιος Καίσαρ, ἔτη γ', μῆνες δλ', ἡμέρας 5'. μετὰ τὸν Αὐγαστος ἐβασίλευσαν ἔτη  
 με 5', μῆνες δλ', ἡμέρας μίαν· ἔπειτα Τιβερίος, ἔτη κ5', μῆνες 5', ἡμέρας ιθ'. ὃν διαδέχθη  
 Γάιος Καίσαρ ἔτη τρία, μῆνας ι', ἡμέρας ὀκτώ. τῶν Κλαύδιος, ἔτη ιγ', μῆνας η', ἡμέρας κη'.  
 Νέρων.

Νέων, ἔτη ι γ'. μῆνας εκλῶ, ἡμέρας κ η'. Γάλλας, μῆνας επλῶ, ἡμέρας ε'. Ὀθων, μῆνας ε',  
 ἡμέρας α'. Οὐπιδίος, μῆνας επλῶ, ἡμέρας α'. Οὐσασισανδρῶν, ἔτη ι α', μῆνας ι α', ἡμέρας  
 κ β'. Τίτος, ἔτη β', μῆνας β'. Δομιτιανός, ἔτη ι ε', μῆνας η', ἡμέρας ε'. Νέρων, ἔτος α',  
 μῆνας δ', ἡμέρας ι'. Τραϊανός, ἔτη ι θ', μῆνας ζ', ἡμέρας ι ε'. Αδριανός, ἔτη κ', μῆνας  
 ι', ἡμέρας κ η'. Αντωνίνος, ἔτη κ β', μῆνας τρεῖς, ἡμέρας ζ'. Μάρκος Αὐρηλιος Αντωνίνος,  
 ἔτη ι θ', ἡμέρας ι α'. Κομόδος, ἔτη ι β', μῆνας θ', ἡμέρας ι δ'. Δὲ Ιουλιανὸν πῶντο Καίσαρος  
 ἔως Κομόδου τελευτῆς, γίνον' ἔτη σ λ ε', μῆνας ε'. συνάγει' ὅτι πᾶν τὸ ἀπὸ Ρωμύλου καὶ  
 αὐτοῦ βασιλέως, ἔως Κομόδου τελευτῆς, ἔτη θ' γ'. μῆνας ε'. ἐξηγήθη δὲ ὁ κύριος ἡμῶν τῶ  
 ὁ γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἐκείλῳ ἀπογραφὰς ἡμέρας, ὅτι Αὐγύστης. ὅτι ἡ τῆς ἀλη-  
 10 θείας ἐστὶν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῶ καὶ Λευκῶν γράφεται ἡ τῆς. Ἐπὶ ἡ πεντηκονδεκάτῳ ὅτι Τιβερίῳ καί  
 καίσαρος, ἡμεῖς ἔρημα κυρίως ὅτι Ιωάννου τ' Ζαχαρίας υἱόν. καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ. Ἡν ὁ Ἰησοῦς ἐρ-  
 χόμενος ὅτι τὸ βαπτισμα, ὡς ἔστιν λ'. καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ μόνον ἐδὲ αὐτὸν κηρύττει, καὶ τῆς γάρ-  
 20 πιας ἔτιος. Ἐν αὐτῷ δεικνύει κυρίως κηρύττει ἀπὸ τῆς λέν. καὶ τῆς οὐ φησὶς εἶπεν, καὶ τὸ εὐαγγέ-  
 λιον πεντηκονδεκάτῳ ἔν ἐπὶ Τιβερίῳ, καὶ πεντηκονδεκάτῳ Αὐγύστης. ἔτιω παρῆνται τὰ τρεῖς καὶ  
 ἔτη, ἔως ἡμεῖς παρῆν. ἀφ' ὃ ἡ παρῆν, ἔως τ' κατὰ σφῶν ἱερουσαλήμ, γίνονται ἔτη μ β', μῆνας γ'.  
 καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ σφῶν ἱερουσαλήμ, ἔως Κομόδου τελευτῆς, ἔτη ρ κ η', μῆνας ι', ἡμέρας γ'.  
 γίνονται ἔν ἀφ' ὃ ὁ κύριος ἐξηγήθη, ἔως Κομόδου τελευτῆς, τὰ πάντα ἔτη ἑκατὸν ἐννεήκοντα-  
 πέντε, μὲν εἰς, ἡμέρας ι γ'. οἱ δὲ οἱ ἐπεξεργάστερον τῇ ἡμέρᾳ τῆς σωτῆρος ἡμῶν οὐ μόνον τὸ 128  
 ἐτ', ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν περὶ ἡμέρας. καὶ Φασίν ἔτος κ η' Αὐγύστης, ἐν πέμπτῃ πύχων καὶ  
 30 ἐκάδι. οἱ δὲ ἀπὸ βασιλείου καὶ τὰ βαπτισματος αὐτῶ τὴν ἡμέραν ἐορτάζει, περὶ διανυκτερεύον-  
 τες ἀναρῶντες. Φασὶν ὅτι εἶναι τὸ πεντηκονδεκάτον ἐπὶ Τιβερίῳ καίσαρος, τὴν πεντηκονδεκάτῳ  
 τοῦ εὐαγγελίου. πέντε δὲ αὐτῶ ἐνδεκάτῳ τῆς αὐτῆς μινύς. τὸ τε πᾶν αὐτῶ ἀκριβοῦς γινώσκονται φέ-  
 ρουσιν, οἱ μὲν πέντε, τῶ ἐκ πεντηκονδεκάτῳ ἐπὶ Τιβερίῳ καίσαρος. Φαμενὼν κ ε'. οἱ δὲ, Φαρμαθὶ κ ε'.  
 ἀλλοὶ δὲ, Φαρμαθὶ ι θ', πεπονήναι τ' σωτῆρα λέγουσιν. καὶ μὲν πέντε αὐτῶν Φασὶ Φαρμαθὶ  
 γὰρ ἡμεῖς καὶ κ δ', ἡ κ ε'. ἐπὶ ἡ καὶ κίνα τῇ χρονολογίᾳ περὶ ἀποδοτῶν. τὰς ἡμέρας λέγω, ὡς  
 αὐτῶν ἐπὶ Δανιὴλ ἀπὸ τ' ἐρημώσεως ἱερουσαλήμ. τὰ Οὐσασισανδρῶν ἔτη ζ', μῆνας ζ'. τὰ ἡ  
 δύο ἔτη, περὶ λαμβάνει' τοῖς Ὀθωνος καὶ Γάλλας Οὐτελλίς μῆσι ι ζ', ἡμέρας η'. καὶ ἔτιω  
 γίνονται ἔτη τρία, καὶ μῆνας ε'. ὅτι τὸ ἡμῶν τ' ἐβδομάδος, καθὼς εἶρηκε Δανιὴλ ὁ περὶ τῆς εἰ-  
 40 ρηκῆν, ὅτι ἡμέρας ἡμέρας. ἀφ' ὃ ἔστι τὸ βδέλυγμα ὑπὸ Νέωνος εἰς τὴν πᾶν τὴν ἀρίαν  
 μετὰ τ' κατὰ σφῶν αὐτῆς. ἔτιω ἡ δὲ τὸ ῥῆσιν τὸ ὑποπεταγμένοι δέκνυσιν. ἔως πότε ἡ ὁρασις ἐ-  
 50 σι, ἡ ἡσυχία ἡ δεινὴ καὶ ἡ ἀμαρτία ἐρημώθη, ἡ δόξα, καὶ ἡ δυνάμις καὶ τὸ ἄγιον συμπατήρ.  
 σι, καὶ εἶπεν αὐτῶ, ἔως ἑσπέρας καὶ πρὶν ἡμέρας, ὅτι τ'. καὶ δεινὴ τὸ ἄγιον. αὐτῶ ἔναι, ὅτι τ'.  
 ἡμέρας, γίνον' ἔτη ε', μῆνας δ'. ὡς τὸ ἡμῶν κατὰ τῆς Νέων βασιλεύων. καὶ ἐν τῷ ἡμῶν ἐ-  
 βδομάδος. τὸ ἡμῶν, Οὐσασισανδρῶν συν Ὀθωνι καὶ Γάλλας καὶ Οὐτελλίῳ. καὶ Διὰ τὸ λέγει Δα-  
 νιὴλ, Μακάριος ὁ φθάσας εἰς ἡμέρας, α τ λ ε'. μετὰ ἡ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁ πόλεμος ἐν, καὶ ὅτι  
 πᾶν ἐπῶνται. δέκνυν' δὲ καὶ ἔτος ὁ δεινός, ἐκ τ' ὑποπεταγμένοι κεφαλῆς ἐχούσης ὡς καὶ  
 60 ἀπὸ καὶ παραλλάξεως ἐνδελεχισμῶν, καὶ δόξῃ βδέλυγμα ἐρημώσεως ἡμέρας χιλίους δια-  
 κούσις ἐννεήκοντα μακάριος ὁ ὑπάρχων καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας, α τ λ ε'. Φλαύιος ὁ Ἰωσήφ, ὁ  
 Ἰουδαίος, ὁ τὰς Ἰουδαϊκὰς συντάξας ἱστορίας, κατὰ γὰρ τὴν χρονίαν, φησὶν ἀπὸ Μαυρῶντος ἔως  
 70 Δαβὶδ, ἔτη γίνονται φ' π ε'. ἀπὸ ἡ Δαβὶδ ἔως Οὐσασισανδρῶν δώδεκα ἔτος, α ρ α θ'. εἶπα ἀπὸ  
 τῆς μετὰ Αντωνίνου δεκάτης ἔτος, ἔτη ο ζ'. ὡς εἶναι ἀπὸ Μαυρῶντος ὅτι τὸ δέκατον ἔτος Αντω-  
 νίνου πᾶν ἔστι, α ω λ γ'. ἄλλοι δὲ μετὰ τ' Κομόδου τελευτῆς δεξιμῶντες ἀπὸ Ἰνάχης καὶ  
 Μαυρῶντος, ἔτη ἐφῆσαν γίνονται, ὅτι ω μ β'. οἱ δὲ, ὅτι λ κ α. ἐν δὲ τῷ καὶ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ  
 ἡ ἀπὸ Αβραάμ χρονολογία, μετὰ Μαρίας τ' μητρός τ' κυρίως περὶ αὐτῶν γίνον' ἡ δὲ, φησὶν, ἀπὸ  
 80 Αβραάμ ἔως Δαβὶδ, χρονίαι ι δ'. καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἔως τ' μετοικεσίας Βαβυλῶνος, χρονίαι ι δ'. καὶ  
 ἀπὸ τ' μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἔως τ' Χριστοῦ, ὁμοίως ἄλλαι χρονίαι ι δ'. τρία Διὰ τὸ ματθαῖον  
 καὶ ἐξ ἐβδομάσι τελεσμένα. καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν χρόνων Διὰ φῶρος πολλοῖς ἐξηγήθη. καὶ  
 περὶ ἡμῶν ἐκείνην, ὡς ἐχέτω ἐρμηνεύειν διὰ τὰς γραφὰς. τὰς τε τῶ νόμου, καὶ τὰς περὶ  
 90 φηλίας, ἐκ τ' ἑβραίων Διὰ λέκτα εἰς τὴν ἑλλάδα γλῶσσαν φασὶν ὅτι βασιλείῳ Πτολε-  
 μῶν τῷ Δάγῳ ἡ, ὡς ἴναι, ὅτι τῷ φιλαδέλφῳ ὅτι κληθέντος, τὴν μερίαν φιλοπμίαν εἰς τὸ  
 προσπνευμαίνον Δημητρίῳ τ' φαληρέως, ἐκ τὰ περὶ τὴν ἐρμηνείαν ἀκριβῶς πραγματευομένην.  
 ἐπὶ δὲ Μακεδόνων τὴν Ἀσίαν καὶ ἐχούων, φιλοκείμενος ὁ βασιλεὺς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸς

αὐτὸν γρομένῳ βιβλιοθήκῳ πύσας κατακομῆσαι γραφαῖς, ἡξίωσι καὶ τὰς ἱεροσολυμίτας  
 πύσας παρ' αὐτοῖς προφητείας εἰς τὴν Ἑλλάδα διελκύνον ἐρμηνεύσαι. οἱ δ' ἄπειτα παγκύον-  
 τες Μακεδόσι, τὴν παρὰ σφίσι ἐνδοκιμωμάτων περὶ τὰς γραφὰς ἐμπείρους, καὶ τὴν Ἑλληνικῆς  
 διελκύνειν εἰδήμονας, ἐδομήκοντα πρεσβυτέρους ἐκλεξαμένοι, ἀπέστειλαν αὐτοὺς μὲν καὶ τὸ θείον  
 βιβλίων. ἐκάστη δ' ἐν μέρει κατ' ἰδίαν ἐκαστὴν ἐρμηνεύσας προφητείας, συνένεικον αὐτῶν  
 ἐρμηνείαν συναπλοῦναι, καὶ τὰς διανοίας καὶ τὰς λέξεις. ἦν γὰρ τὸ βιβλίον μακροῦ  
 τμήνου εἰς Ἑλληνικὰς ἀκούας. καὶ δὴ ξένον ὄντι πᾶσι ἦν, τὴν τὴν προφητείαν διδόντων, καὶ  
 τὴν ἐρμηνείαν, οἷον εἰς Ἑλληνικὴν προφητείαν, ἐνεργεῖν. ἐπεὶ καὶ τὴν Ναβουχοδονόσορ αἰχμα-  
 λωσία διὰ φθαρειῶν τῶν γραφῶν, καὶ τὰς Ἀρταξέρξου καὶ Περσῶν βασιλείας χρόνους, ὅτι-  
 πους Ἐσδρας ὁ λευίτης ὁ ἱερεὺς γρομένους, πύσας τὰς παλαιὰς αὐτῶν ἀσπεύμενος προφή- 10  
 20 πους γραφὰς. Ἀριστόβουλος δ' ἐν τῷ πρώτῳ τῷ πρὸς τὸ φιλομήτορα, καὶ λέξιν γραφῶν. Κατήκο-  
 129 λήθη καὶ καὶ οἱ Πλάτων τῇ καθ' ἑμᾶς νομοθεσίᾳ. καὶ φανερός ἐστι περὶ ἐργασίας ἐκαστοῦ ἐν  
 αὐτῇ λεγομένων. διερμηνεύεται δ' ὡς Δημητρίῳ, ὅφ' ἐπὶ τῇ, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν  
 ὀπτικρατίας. ταῦτα καὶ τὴν ἐξ Αἰγυπτίου ἐξαγωγὴν τῶν Ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, καὶ ἡ  
 τῶν γεγονότων ἀπάντων αὐτοῖς ὀπτιφάνεια, ἐκράτησις τῶν χωρῶν, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπιτή-  
 22 γησις. ὡς εἰ εὐδελον εἶναι, τὸ περὶ ἡμῶν φιλόσοφον εἰληφέναι πολλά. γέγονε γὰρ πολυμαθής.  
 23 καθὼς καὶ Πυθαγόρας πολλὰ τὰ παρ' ἡμῶν μετένεγκας εἰς τὴν αὐτῆς δογματικὴν. Νεμῆνι  
 24 δ' οἱ Πυθαγόρας φιλόσοφος, ἀπικρύς γραφῶν, τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων, ἡ Μανῶσις ἀπικρύς; ὅ-  
 25 τ' οἱ Μανῶσις, θεολόγος καὶ προφήτης. ὡς δὲ ἴδεις, νόμων ἱερῶν ἐρμηνεύς ἦν. τὸ γὰρ αὐτῶν  
 καὶ τὰς πράξεις καὶ τὸ βίον, ἀξιοπρεπῶς κηρύσσων αὐτῶν αἱ γραφαί. λεκτόν δ' ὅμως καὶ ἡμῶν, ὡς 20  
 ὅτι μάστιξ. Μανῶσις, ἀνωθεν τὸ γὰρ Καλδαῶν ὡν, ἐν Αἰγυπτίῳ γυνᾶται, τῶν προγόνων αὐ-  
 τῶν, διὰ πολυχρόνιον λιμὸν, ἐκ Βαβυλῶν εἰς Αἰγυπτίον μεταναστεύοντων. ἐδόμη γὰρ γυνὴ γυνη-  
 θεῖς, ἐτραφεῖς βασιλικῶς, περὶ αὐτὴν κέχρηται πιαυτή. εἰς πολυαθροπία ὀπτιδωκῶν ἐν  
 Αἰγυπτίῳ τῶν Ἑβραίων, δέσας ὁ βασιλεὺς τῶν χωρῶν τὴν ἐκ τῶν παλῶν ὀπτιβουλῆν τῶν γυναικῶν  
 ἐκ τῶν Ἑβραίων, κελεύει τὰ μὲν γυναικὰς τρέφειν αὐτὰς. ἀσθενὲς γὰρ εἰς πόλεμον γυνή.  
 26 διὰ φθείρειν δ' αὐτὰς ἀρρενα, εὐαλκῇ νεότητι ὑφορῶμεν. εὐπατρίδην δ' ἐπὶ πᾶσι ὄντα, τρεῖς  
 ἐφεξῆς κρύπτουσιν ἐτρεφον μήνας οἱ γενεῖς, νικώσης τὴν φυσικῆς εὐνοίας τὴν τυραννικὴν ὀμότη-  
 27 τα. δέσποινες δὲ ὑπερον μὴ συναπλῶνται τῷ πατρὶ, ἐκ βίβλου τὸ ὀπτιχωρίου σκευὸς τι πιπασ-  
 28 μενοι, τὸν πᾶν ἐν γένετον, ἐκπύσας παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, ἐλώδους ὄντος. ἐπὶ τῇ  
 29 δὲ τὸν ἀποβιβάμενον, ἀπῶθεν ἐσώσα τὴν παιδός, ἡ ἀδελφὴ. ἐνταῦθα ἡ θυγάτηρ ἔβασιλέως,  
 30 συχνῶν χρόνων μὴ κύσκειν, τέκνον δ' ὀπτιγυμῶσαι, ἐκείνης ἀφικνεῖται τῆς ἡμέρας ὅτι τὸ πο-  
 31 ταμόν, λουτρῶν καὶ περὶ ἰατρικῶν χρησάμενη. ἐπακούσας δ' ἐκλαυθμυρίζομένου τῷ πατρί-  
 32 δος, κελεύει προσερχθῆναι αὐτῇ. καὶ καπικτεῖρασε, ἐξήτη τρεφόν. ἐνταῦθα προσδραμύσα ἡ  
 ἀδελφὴ τῇ παιδὶ, ἔχεν ἑφασκὴν Ἑβραίων γυναικὰ μὴ περὶ πολλοῦ πεπνυμένη, παρὰ τῇ  
 33 αὐτῇ τρεφόν, ἐβούλοτο. τῆς δὲ, συνθεμένης καὶ δεηθείσης, παρήνεγκε τὴν μητέρα τῇ  
 34 τῇ παιδὶ τρεφόν ἐσμένῳ, ὡς τινα ἄλλην εὖσαι, ὅτι ῥητὴν μισθῶ. εἶπα τίθηται τῷ πατρί ὁ-  
 35 νομα ἡ βασιλὶς Μανῶσην, ἐτύμως, διὰ τὸ ἐξ ὕδατος ἀνελῆσθαι αὐτῇ. τὸ γὰρ ὕδωρ μὲν ὀνομά-  
 36 ζουσιν Αἰγυπτῖοι. εἰς δὲ ἐκείνην περὶ τὴν ὕδατος. καὶ γὰρ τοὶ Μανῶσην, τὸν ἀποπνύσαντα τῷ ὕ-  
 37 δατι περὶ σταγερύουσι. δὴλον οὖν ὡς ἐν τῷ ἐμπροσθεν χρόνῳ περὶ τῆς τῷ πατρί οἱ γενεῖς  
 38 ἔθεντο ὀνομά. ἐκαλεῖτο δ' Ἰωακείμ. ἔχεν δὲ καὶ τρίτον ὀνομα ἐν οὐρανῷ μὲν τὴν αὐτὴν φωνήν,  
 39 ὡς φασὶν οἱ μύσται, Μελχί. ἐν δὲ ἡλικίᾳ γρομένους, δέσποινικὴν τε καὶ γεωμετρίαν. ῥυθμητικὴν  
 40 τε καὶ ἀρμονικὴν. ἐπὶ τε ἰατρικὴν ἅμα καὶ μουσικὴν, παρὰ τοῖς διὰ πρῶτον Αἰγυπτίων ἐδιδάσκε-  
 41 τ'· καὶ προσέτι τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν ὀπτιδεί-  
 42 κνυται. τὴν δὲ ἄλλαν ἐγκύκλιον παιδείαν, Ἕλληνες ἐδίδασκον ἐν Αἰγυπτίῳ, ὡς αὐτὸ βασιλικὸν  
 43 παιδίον, ἡ φησι φίλων ἐν τῷ Μανῶσι βίῳ. προσεμάθανε δὲ τὰ Αἰγυπτίων γράμματα, καὶ τὴν  
 44 τῶν Ἑβραίων ὀπτιγῆμιν, παρὰ τε Χαλδαίων, παρὰ τε Αἰγυπτίων. ὅθεν ἐν τῇ πράξει πᾶσι σο-  
 45 φίαν Αἰγυπτίων πεπαδεύει φέρει. Εὐπλεμος δὲ ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰσθαία βασιλείᾳ, τὸ  
 46 Μανῶσι φησὶ πρῶτον σφόν γινώσκων, καὶ γράμματικὴν πρῶτον τοῖς Ἰσθαίοις παραδιδύμει καὶ  
 47 παρὰ Ἰσθαίων φοινίκας παραλαβὴν. Ἕλληνας δὲ παρὰ φοινίκων. εἰς δὲ τὴν αὐτῶν φύσιν ἄ-  
 48 ξας, ἐπέτινε τὴν φρόνησιν, τὴν συγκεντρὴν καὶ προγενικὴν ζηλώσας παιδείαν, ἀρετὴ καὶ τὸ Αἰ- 50  
 49 γυπτίον τὸν τῷ Ἑβραίῳ ἀδίκως ὀπτιγόμενον πατάξας, ἀπεκτείναι. φασὶ δὲ οἱ μύσται λόγῳ  
 50 μόνῳ ἀνελῆναι τὸν Αἰγυπτίον, ὡς περὶ ἀμέλει ὑπερον Πέτρῳ ἐν τῇ πράξει, φέρει τὸν νοσφισα-  
 μένου

ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν χάριν καὶ ὑποσταμένους, λόγῳ ἀποκρίσεως. Ἀρτίπην θ' ὕψιν ἐν τῷ πρὶν ἰε-  
 ρεῖαι συζυγαίαν. ἰσχυρὰ καὶ ἀσθενὴς ἐκ φυλακῆς Μωυσεῖα ὑπὸ Νιχαφρέας ἔλθιν πρὸς  
 βασιλῆος, ἐν τῷ περὶ αὐτῆς τὸ λαὸν ἐξ Ἀργεῖας ἀπολυθῆκαί τινος ἐκ τῶν οὐνοῦ  
 τρεῖς καὶ βέλονται τὴν γυνῆς ἀσθενὴς ἐκ βασιλείας περὶ αὐτῆς. ὁπότε αὖ καμνωμένῳ τῷ  
 βασιλεὺς, ἐξ ἡγερέας αὐτῶν τὸ ἐκ καταπαύσει τῷ γογγύσει, καλεῖται τῷ Μωυσεῖ τὴν πρὶν  
 ψαλῆς ἐκ τῆς ὁδοῦ γυνῆ καὶ πέμψει, πορευομένης πρὸς τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀκυστοῦ ἢ τὴν βασιλεία,  
 καὶ φωνῇ πρὸς αὐτὴν. Ἀνακαταθήσεται ἐκ τῶν Μωυσεως, πάλιν ἀναβῶναι. πρὶν δὲ τῆς ἀνατρο-  
 φῆς τῷ Μωυσεῖ συζυγαίαν ἡμῖν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅταν ἰσχυραῖαν τραγωδίαν ποιητὴς οἱ τῷ  
 ὁπότε αὖ φωνῇ δρᾶμα. Εὐαγγελιστὴς, ἐκ προσώπου Μωυσεως·

[illegible]

ἐπὶ τῇ Διμαχίῃ τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων διηγησάμενος, καὶ τὴν ταφὴν τὴν ἐν τῇ  
ψάμμῃ τῶν Αἰγυπτίων, ἐπὶ τῇ ἐπείρας μάχῃς φησὶν ἔτι. — πῶς τὸν τοῖς ἀδυνάτεστον σθένι, ::

10 Ὁ δ' εἶπεν, Ἡμῖν τίς σ' ἀπέστειλε κριτὴν  
 ὥς περὶ τὸν ἐχθρὸν αἰδοῖσθαι καὶ δαίσεις ἐγὼ  
 ἢ ὅτι πᾶσι τῶν ἐνταῦθα; μὴ κτείνῃς δέ με  
 Ἐλεῖξαι. Πῶς ἐδύετο συμφανεῖς πόδες;

Φαυλά δὲ ἐντύθεν, καὶ ποιομένης περὶ βαλᾶ, περὶ διδασκόμενος εἰς ἡγεμονίαν ποιομένηκην· περὶ  
 χαμαῖα δὲ βασιλείας, τῷ μέλλοντι τῇ ἡμερωτάτης τῶν ἀνθρώπων ὀπισθεῖν ἀγέλης, ἡ ποι-  
 μνικῇ, καθάπερ καὶ τοῖς πολεμικοῖς τῇ φύσει ἡ θηροποικῇ. ἀλλὰ ὅτι αὐτὸν ἐντύθεν ὁ θεὸς ὅτι τίω  
 τῇ Ἑβραίων σφαίρῃ. ἐπὶ τῶν τοῦ ἵππου μὲν Αἰγυπτίους πολλὰκις, οἱ πολλὰκις ἀσυνέτοι· Ἰσα-  
 ακὴ δὲ Ἑβραῖοι ἐγένοντο ὧν ἔπροι κακῶν ὑπέμεινον, ἀκροθύνως ἐκμανθάνοντες τίω δυνάμειν τοῦ  
 θεοῦ. ἐπεὶ δὲ Αἰγυπτῖοι ἀκούῃ μὴ παραδεχόμενοι περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ τοιγέσματος, διὰ φροσύνης  
 οἱ νῆποι ἀπεισώμενοι· τότε, ὡς εἶρη, ἤρχθεν ἐπὶ τοὺς νῆποι ἐγνωσαν. ὕστερον τι ἐξόντες οἱ Ἑβραῖοι,  
 πολλὴν λείαν τῇ Αἰγυπτίῳ ἐκφορησάντες, ἀπήγεσαν, ἐξ Ἀφροδισηματίας, ὡς οἱ κατήγοροι  
 Φασίν· ἐδὲ ὅτι ἄλλοι τῶν αὐτῶν ἀνέπθην ὀπισθεῖν τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ὧν παρὰ πάντα

49 ὁ χρόνον ὑπερέστησαν τοῖς Αἰγυπτίοις, μισθὸν ἀναγκάσιον κομιζόμενοι· ἔπειτα ἢ καὶ τρόπον πᾶσι  
ἡμῶντος, ἀπιδυνουῶντες ὡς Φιλαργύρες Αἰγυπτίους, τῇ δ' λείας ἐκφορήσας, καθάπερ ἐκείνοι  
τὸς Ἑβραίους τῇ καθ' ὅσον· ἔτι ἔτι, ὡς ἐπὶ πολέμου Φαίης πρὸς τῷ γεγενέσθαι, ἔτι ἔχθραν φέ-  
ρουσιν ἕξιν νόμῳ τῶν κρατηκῶτων, ὡς κρείττους ἡττιῶν. καὶ ἔτι πολέμου ἡ αἰτία δικαία. ἰκέτω  
Διὰ λημὸν Ἑβραῖοι ἦσαν πρὸς Αἰγυπτίους· οἱ ἢ, τὸς ξένους καταδεδωσάμενοι, τρόπον αἰχμα-  
λώτων ὑπερστῆν ἡνάγκασαν σφίσι, μηδὲ τὸ μισθὸν δαπιδόντες. ἔτι, ὡς ἐπὶ εἰρήνῃ, μισθὸν  
ἔλαβον πᾶσι λείας πρὸς ἀνόντων, τῷ πολέμῳ χρόνον σὺν δαπιδόντων, ἀλλὰ δαπιδουόντων.  
ἔστιν ἔτι ὁ Μαιύσης ἡμῶν πρὸς Φηγίους, νομαθῆγες, ἑλκῆγες, στρατηγῆγες, πολιτικῆς, φιλόσοφος.  
ὅπως μὲν ἔτι ἦν πρὸς Φηγίους, μὲν πᾶσι λαχθῆσται, ὅπως αὖ πρὸς προφητείας Διὰ λαμβά-  
νωμεν· τὸ ἑλκῆγες ἢ, μέρους αὖ ἢ τῶν στρατηγῶν· τὸ στρατηγῶν ἢ, τῶν βασιλικῶν. πάλιν πρὸς  
50 τὸ νομαθῆγες, μέρους αὖ ἢ τῶν βασιλικῶν, καθάπερ καὶ τὸ δικασκόν. τῷ ἢ βασιλικῶν τὸ μὲν,  
τῶν μέρους ἢ, ἔστιν, οἷον τὸ· καὶ τὸ ἦγον καὶ τὸ ἄγον ἦγον αὐτῶν· παρ' ὧν ἔτι πρὸς τῶν ἀρχῶν, καὶ  
τὰ ἐκτός, καὶ ἡ τελεία ἐν δυνάμει καὶ χρηγῆται· αἰτιῶντες γάρ, φησι, τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρά

ἡμῶν προσβέβησται. δεύτερον δὲ εἰς τὴν αὐτὴν βασιλείαν, καὶ τὴν ἀκραίφρονος λογικὴν καὶ θείαν  
 διοίκησιν, τ' μόνον τῶν θυμοειδῶν τ' ψυχῆς εἰς βασιλείαν συγχωράμενον· καθ' ὅσον, Ἡρα-  
 κλῆς μὲν Ἀργεῖς, Ἀλέξανδρος δὲ Μακεδόνων ἐκασίλευσεν. τρίτον δ', τ' ἐνός ἐφιεμένον, τῷ  
 νικῆσαι μόνον ἐκ καταστροφῆς αὐτοῦ. τ' δ' ἐπὶ τοῖς κακὸν ἢ ἀγαθὸν τὴν νίκην ποιεῖσθαι, τὰ πάντα οὐ  
 προσέστιν ὡς Πέρσας ὅτι τὴν Ἑλλάδα καταπύσαις, σωεχρήσαντο. τῷ γὰρ θυμῷ, τ' μὲν Φιλό-  
 νοστον μόνον εἶναι αὐτῶν, ὃ κρατεῖν ἐνεκα τῆς δυναστείας πιπιημένον· τ' δ', Φιλόκαλον, εἰς κα-  
 λῶν καταχρωμένης τῆς ψυχῆς τῷ θυμῷ. περὶ τὴν δὲ, ἢ πικρῶν κακίαν, ἢ καὶ τὰς ἐπιθυμίας  
 πείθειται βασιλεία, ὡς ἡ Σαρδαναπίλλου, καὶ τῶν τ' ἐλπίσιν ποιουμένων, ἢ ἐπιθυμίας ὡς  
 πλείστα χαρίζεται. τῷ δὲ βασιλικῷ, τῷ πικρῷ δὲ τῶν νικῶν, καὶ τ' καὶ βίαν, ὄργανον τ'  
 παυλίκον· ἄλλο δ' καὶ ἄλλω φύσιν τι καὶ ὕλιν. ἐν μὲν γὰρ ὅσοις, καὶ πῶς μαχίμοις ζώοις, 10  
 δι' ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων, ψυχῇ τ' αἰσθησὶν ἐστὶ καὶ νῦν· ἐν δ' αὖ τῆς ψυχῆς πάθει, ὡς ἐπι-  
 κρατῶμεν τῇ δρετῇ, λογισμὸς ἐστὶ τ' παυλικόν, ἐπισφραγίζομενος ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην  
 μετ' ὁσιότητι, ἐκ γινώσκιν ἀγαθὴν μετ' ἀληθείας, τὸ τέλος εἰς εὐσέβειαν ἀναφέρειν δεῖ· ὅταν  
 γὰρ τῇ δρετῇ χρωμένοις φρόνησις ἢ αἰσθησὶς ἐστὶ· τὰ δὲ θεία, ἢ σοφία· τὰ ἀνθρώπια δ', ἢ πολιτι-  
 κή· σύμπτωσις δ', ἢ βασιλική. βασιλεὺς τίνων ἐστὶν ὁ ἄρχων καὶ νόμος, ὁ τὴν δ' ἄρχαν ἐκείνων  
 ἐπισημῶν ἔχων· οἷός ἐστιν ὁ κύριος, τὸς εἰς αὐτὸν καὶ δι' αὐτῶν πιστεύοντας προσέμενος· πάντες  
 20 γὰρ παροξύνονται ὁ θεός, καὶ πάντα ὑπετάσσιν Χρυσῷ, τῷ βασιλεῖ ἡμῶν. ὅσον τῶν ὀνόματι 1η-  
 20 σὺ πάντων γόνυ κάμψῃ, ἐπεχραίων, καὶ ἐπιγύνων, καὶ καταχθονίων· καὶ πᾶσι γὰρ ὅσα ἐξο-  
 20 μολογήσῃ ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χρὶστὸς εἰς δοξάν σου πατέρος. ἰδίαις δ' ἐνέχεται τὴν στρατηγί-  
 20 μα τρεῖς, ἀσφαλῆ, παραδόλῳ καὶ τῷ ἐκτάτῳ μιλίῳ· πῶς δ' ἡ τῶν ἐκαστῶν, ἐκ τῶν, 20  
 ἢ ἀφ' ὁμοίου, ἢ δι' ἔργων, ἢ ἐκ δ' ἀμφοτέρων ἀματάτων. πῶς δ' ὑπερῶς πᾶσι δὲ πᾶσι, 20  
 ἢ πᾶσι τοῖς, ἢ βιαζομένους, ἢ ἀδικούτας, ἐν τῷ ἀμυνάσθαι· οἱ ἐμπροσθέντες, ἢ πᾶσι δὲ καὶ  
 ποιούσας, ἢ ψυχομένους, ἢ ἀληθεύοντας, ἢ καὶ τῶν ἀμα πᾶσι χρωμένους καὶ τὸν αὐτὸν κα-  
 ρόν. πῶς δ' ἐν τῷ ἀμυνάσθαι, καὶ τῷ πᾶσι δὲ χρωμένους τῶν ἐκαστῶν, παρὰ Μωϋσέως λαβόντες Ἑλ-  
 λῆνες, ὡς φέλλωνται. τὸ πῶς δὲ ἐνεκεν, ἐνός ἢ καὶ δούλου ἐπιμνησθῆσθαι παρὰ δέγμα-  
 τ' ὅτι στρατηγῶν. Μωϋσῆς, τὸν λαὸν ἐξαγαγὼν, ὑποπύσας ἐπιδιδῶν τὰς Αἰγυπτίους, τὴν  
 ὁλίγην ἐσωπύον δόσολιπὼν ὁδόν, ἐπὶ τὴν ἔρημον ἐτρέπετο· καὶ νύκτωρ τὰ πολλὰ τῇ πορείᾳ  
 ἐπέχετο. ἐπεὶ γὰρ ἐν οἰκονομίᾳ καὶ ἐν ἐπαυμένῳ Ἑβραῖοι, δι' ἐρημίας πολλῆς καὶ χρο-  
 νου μακροῦ, εἰς μόνον τὸ πιστεῖν τὸν θεὸν εἶναι, δι' ὑπομονῆς ἐκζητοῦντο σῶφρον· τὸ γ' οὖν  
 30 στρατηγίᾳ δ' Μωϋσέως διδάσκει πρὸ τῶν κινδύνων δὲ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ, καὶ ὅπως ἐπι-  
 30 βάλῃ. αὐτοῖς γάρ τινος ὅτι καὶ ὑποπύσας ἐπιδιδῶν γὰρ οἱ Αἰγυπτίοι ἐφ' ἵππων καὶ ὄχη-  
 30 μάτων· ἀλλ' ἀπώλοντο τῇ τῶν, ῥαγίης τ' ἡ λαοσύνης, καὶ σὺ ἵπποις καὶ ἄρμασιν αὐτοὺς κα-  
 τακλυσάτης, ὡς μηδὲ λείψανον αὐτῶν δόσολιπῆναι. καὶ δὲ τῶν ἐν τῷ πύρρῳ ἐπὶ ματος· ὡ-  
 δή γὰρ γὰρ ἐμπερὶ αὐτῶν ἡ νύκτωρ τὰς Ἑβραίους δι' ἀνάγκην· ἐν πόντοις καὶ ὁδοῖς, εἰς τε  
 ἀνδρείαν, εἰς τε καστερίαν γυμνάζων καὶ συμβιβάζων αὐτοὺς· ἵνα καὶ χρεῖαν τῇ τῆς χώρας καὶ  
 τῶν πᾶσαν τῶν δοκούντων δεινῶν φανῇ, εἰς τὴν ἐξ ἀνοδίας παρέπιπεν αὐτοὺς. καὶ μὲν καὶ τὰς  
 πολεμικούς τὰς τῆς χώρας προκαταζομένους, τρεπώσαντες, ἀπέκτενεν, ἐξ ἐρήμους καὶ τρε-  
 χίας ὁδοῦ· πᾶσι δὲ γὰρ δρετῇ δ' ὅτι στρατηγῶν· ἐπιμένοντες αὐτοῖς. ἐμπροσθέντες γὰρ καὶ στρατηγίας  
 ἔργον ἐν τῷ τῶν χώραν τῶν πολεμίων λαβῆν. τῶν αὐτῶν Μιλτιάδης, ὁ τῶν Ἀθηναίων στρα-  
 40 τηγός, ὁ τῇ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ νικήσας τὰς Πέρσας, ἐμμήσατο, πῶς δὲ τῶν. ἡ γὰρ τὰς Ἀθη-  
 40 ναίους νύκτωρ δι' ἀνοδίας βαδίσας, καὶ πλανήσας τὰς τηροῦντας αὐτὸν τῶν βαρβάρων· ὁ γὰρ  
 Ἰππίας, ὁ τῶν Ἀθηναίων δόσολιπὼν, ἐπήγαγε τὰς βαρβάρους εἰς τὴν Ἀθηνῶν καὶ τὰς ἐπικαί-  
 ρους τῶν πᾶσαν προκαταλαβόμενος ἐφύλαξεν, ἀφ' ὅτου τῆς χώρας ἔχεν τὴν ἐμπρίαν. ἔρ-  
 γον μὲν ἐν τῷ τῶν Ἰππίας λαβῆν· ὅθεν ἐκώσας ὁ Μιλτιάδης συγχρησάμενος ἀνοδία τε, καὶ  
 νύκτι ἐπιμένοντες τὰς Πέρσας, ὡς δάτις ἡ γὰρ, καὶ τὸν ἀγῶνα, μετ' ἐκείνων ὡς αὐτοὺς ἡ γὰρ  
 50 το, κατώρθωσεν. ἀλλὰ ἐθρασυδούλῳ τὰς ἐκπύοντες δόσολιπὼν καὶ βυλομένῳ  
 λαβῆν, ἐν τῷ ὁδηγὸς γίνεσθαι ἀφ' ὅτου ἀτρίων ἰόντι. τῷ θρασυδούλῳ νύκτωρ, ἀπὸ τῶν καὶ δυσχε-  
 μερίων καὶ κατασκήματις γιγνόντων, πῶς ἑώρατο προσηγόμενος ὅτι αὐτοὺς ἀπαισῶς προσέμ-  
 ψας, καὶ τὴν Μουνυχίαν ἐξέλιπεν· ἐνθα νῦν ὁ τ' ἑωσφόρου βωμὸς ἐστὶ. πᾶσι τοίνυν τῶν ἡμέτερα  
 50 καὶ ἐν τῷ τῶν γινώσκων τοῖς Ἑλλήσιν· ὅτι ἄρα δυνατὸν τῷ πεντοκράτορι τῷ, προηγῆσθαι  
 50 πρὸς τοῖς Ἑβραίοις νύκτωρ ἐν τῷ πύρρῳ, τὸν καὶ κατηρησάμενον αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ. λέγειται  
 50 δὲ καὶ ἐν χρησμῷ τινί· Στὴν τῶν ὁδοῖς διώκοντες πολυμήτης,

ἐν τῇς

ἐκ τῆς παρ' Ἑσραίοις ἰσχυρίας. ἀλλὰ καὶ Εὐρυπιδῆς ἐν Ἀντιόπῃ φησίν,

--ἐνδον δὲ χαλάμοις βουκόλον Κομῶντα κισσῶ, σύλον εὐίου θεοῦ.

σημαίνει δὲ ὁ σύλῳ, τ' ἀνεκόνισον τῷ θεῷ· ὁ δὲ πεφωτισμένῳ σύλῳ, πρὸς τῷ τ' ἀνεκόνισον σημαίνει, δηλοῖ τ' ἐς ὧς καὶ μνημον τῷ θεῷ, καὶ τὸ ἀτρεπὸν αὐτῷ φῶς καὶ ἀρχιμάτισον. πρὶν γ' ἔν ἀκριβοῦσιν πρὸς τῶν ἀρχιμάτων χάσις, κίονας ἰσχυρίας οἱ παλαιοὶ, ἰσχυρὸν τῆς ὥς ἀφιδρύματ' αὐτῷ θεῷ. γράφει γ' ἔν τῷ φορωνίδα ποιήσας.

Καλλιθόη κλειδῶχος ὀλυμπιάδος βασιλείης. Ἦρης Ἀργείης, ἡ ἐπὶ μασι καὶ θυσαίοισι

Πρώτῃ ἐκόσμησεν παρὶ κίονα μακρὸν ἀνάδοις. ἀλλὰ καὶ ὁ τῷ Εὐρωπίαν ποιήσας, ἰσχυρεῖ

τὸ ἐν Δελφοῖς ἀρχαῖα Ἀπὸλων ὁ κίονα εἶναι, Διὰ τῶνδε.

10 Ὁφρα θεῷ δεκάτῳ ἀκροθίνια π κρεμάσασθαι Σπαθμῶν ἐκ ζαθέων, καὶ κίονες ὑψηλοῖο.

Ἀπὸλων μὲν ποι, μυστικῶς καὶ ἐρησιν τῶν πολλῶν νομῶν, ὁ εἰς ἐστὶ θεός. ἀλλ' ἔν τῷ πῦρ ἐκείνο τὸ εἰκὸς εὐλῶ, καὶ πῦρ τὸ δι' ἀδάρη, σύμβολόν ἐστι φῶς ἀγίον, καὶ Διὰ βαίνοντι ἐκ γῆς, καὶ ἀνατρέχοντι αὐτοῖς εἰς ἔρσιν Διὰ καὶ ἔξυλῳ, δι' οὗ καὶ τὸ βλέπειν ἡμῖν νοητῶς δεικνύεται. Πλάτων ὁ φιλόσοφος, ἐκ τῆ Μωϋσέως πρὸς τῷ νόμοθεσίᾳ ὠφελθεῖς, ἐπετίμησε μὲν τῇ Μίνως καὶ Λυκάργος πολίτεια, πρὸς ἀνδρείαν μόνην δὲ πολεπομένης· ἐπῆνεσε δὲ, ὡς σιμωσιπρῶς, τῷ ἐν π λείγασθαι, καὶ πρὸς δόγμα ἐν νεύουσαι αἰεὶ καὶ ἰσχυρὴ καὶ σιμωσιπρῶς καὶ φρονήσῃ πρὸς τῷ μᾶλλον φιλοσοφῶν ἡμᾶς λέγει, πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ οὐρανῷ ἀμετανοήτως χρωμένους γνώμῃ τῇ αὐτῇ, καὶ πρὸς τῶν αὐτῶν. ἀρα ἔν τῷ καὶ τὸ νόμον ἐρμηνεύει, πρὸς ἑνα θεὸν ἀφορᾶν καὶ δικαιοπραγεῖν ἐν πολλοῖς. τῷ δὲ πολιτικῷ δύο εἶδη λέγει· τὸ μὲν, νομικόν· τὸ δὲ, πο-

20 λιτικόν, ὁμωνύμως ὀνομασμένον· καὶ πολιτικόν μὲν, κυρίως αἰνιτίζεται τὸν δημιουργόν, ἐν τῷ ὁμωνύμῳ βιβλίῳ· τῆς περὶ αὐτὸν ἀφορῶν καὶ βιουῖας ἐνεργῶς καὶ δικαίως σὺν καὶ τῇ θεωρίᾳ, καὶ αὐτῶς πολιτικῶς ὀνομάζει· τὸ δὲ ἐπ' ἴσης τῷ νομικῷ κεκλημένον πολιτικόν, εἰς τι κοσμικῶς μεταλόνειαν δαίμονα, εἰς τι ἰδιωτικῶς σὺν ταῖς, ἡ κοσμιότης καὶ ἀρμονίαν καὶ σωφροσύνην ὀνομάσκει, ὅτ' αὐτὸς ἀρχοῖς μὲν, πρὸς τῶς δεχομένοις, πρὸς τῶς δεχομένοις καὶ οἱ δεχομένοις πρὸς ἀρχοῖς γίνονται· ὅπερ ἡ καὶ Μωϋσῆα πραγματεία, Διὰ σπουδῆς ἔχει γνέσθαι. ἐπὶ τὸ μὲν νομικόν, πρὸς γνέσθαι εἶναι· τὸ πολιτικόν δὲ, πρὸς φιλίας καὶ ὁμονοίας, ὁ Πλάτων ὠφελθεῖς, πρὸς μὲν νόμοις τὸ φιλόσοφον ἐν τῇ Ἰπποκρίδῃ σιμωσιπρῶς, τὸν τῷ δειξέον πρὸς γνέσθαι τῆς Διὰ τῶν πλανημένων, εἰδότες· φιλόσοφον δὲ ἄλλον τὸ Τιμῶν, ὅντα ἀστρονομικὸν καὶ θεωρητικὸν τῆς ἐκείνου φράσας, συμπαιθεῖς τι, καὶ κοινωνίας τῆς πρὸς ἄλληλα, ἐπομένους

30 τῇ πολιτείᾳ σὺν αὐτῇ· ἐπὶ τῷ π λῶ, οἶμα, καὶ τὸ πολιτικῷ καὶ τῷ νόμον βιουῖν καὶ θεωρία· ἀναγκασθὲν γ' οὐ τὸ πολιτεύεσθαι ὁρθῶς· ἀλλὰ τὸ φιλοσοφῆν. ὁ γ' ἔχων, παίντα πρὸς αὐτῶς γινώσκει πωτένας, βιώσκει, κατευθύνει μὲν τὸ βιον ἐργαῖς ἀρατοῖς, ἀτιμάσας δὲ πρὸς ἐκείναις, πρὸς πρὸς ἀληθείας συλλαμβανόμενα μετῆπων μαθημάτων. νόμος δὲ ἐστίν, οὗ καὶ νομιζόμενα· οὐδὲ γὰρ πρὸς ὁρώμενα, ὅρασις· οὐδὲ δόξα καὶ πρὸς· οὐ γὰρ καὶ ἡ πονηρὰ· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ χρηστὴ δόξα· χρηστὴ δὲ, ἡ ἀληθής· ἀληθής δὲ, ἡ τοῦ ἐν εὐρίσκουσα, καὶ τῆς πτυγαίου οὐσας· ὁ δὲ ἀνδρὶ, ἐξ ἀπείρου ἀνέμει. φησὶν ὁ Μωϋσῆς· ἡ τινας, ἀκλουθῶς δηλονότι τῇ χρηστῇ δόξῃ, λόγον ὁρᾶν τὸ νόμον ἔφασκε· πρὸς ἀκτικὸν μὲν, ὡς πρὸς τῶν· ἀπαγορευτικὸν δὲ, ὡς πρὸς τῶν· ὅθεν ὁ νόμος ἐκώσως ἐρηται Διὰ Μωϋσέως διδύδα, κανὼν τυχεῶν δικαίων τι καὶ ἀδίκων. καὶ τῶν κυρίως θεσμὸν ἀνείποιμεν, τὸ πρὸς θεοῦ Διὰ Μωϋσέως παραδιδόμενον. ἔχει γ' ἔν τῷ

40 ἀγωγῇ εἰς τὸ θεῖον. λέγει καὶ ὁ Παῦλος· Ὁ νόμος τῆς παραβάσεως χάριν ἐπέθη, ἀλλὰ εἰς ἔλθῃ τὸ πρῶμα, ὡς ἐπὶ γένηται. εἴτα οἶον ἐπὶ ἐξηγεύμενος τῷ Διόνειο, ὅτι φέρει· Πρὸς δὲ ἐλθεῖν τῷ πρῶμα, πρὸς νόμον ἐφρουρούμεθα, συγκεκλησμένοι φόβῳ, δηλαδὴ δὲ ἀμαρτιῶν, εἰς τῷ μέλλουσιν πρὸς ἀλυπτή πρῶμα. ὡς ἐπὶ ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν ἐν γένεσιν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιοθῶμεν. ὁ νομοθετικὸς δὲ ἐστίν, ὁ τὸ προσήκον ἐκείνῳ μέρει τῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς τῶν ἐργῶν δὲ πρὸς ἐμῶν· Μωϋσῆς ὁ, σιμωσιπρῶς ἐπὶ ἐν, νόμος ἐμψυχος ἡ, τῷ χρηστῷ λόγῳ κυβερνώμενος. πολιτεία γ' ἐν διηκόνῃσιν ἀγαθῶν· ἡ δὲ ἐστὶ, τῶν ἀνθρώπων καλῇ καὶ κοινωνίᾳ. αὐτίκα τῷ δικαστικῇ μετεχρεῖται, ὅτι τῇ μὲν ἔπειτα διορθωτικῇ τῇ ἀμαρτανομένων, ἐνεκεν τῆς δικαίας. σύνοχος δὲ αὐτῇ, ἡ καλαστική, πρὸς καὶ τῆς καλῆς μετῆς ὁπσημονική τις οὐσα. κόλασις δὲ οὐσα, διορθωτική ἐστὶ ψυχῆς. ἐπὶ τῷ, ὡς ἐπὶ ἐπὶ, τῷ Μωϋσῇ ἡ πρῶμα ἀγωγή,

50 παιδαγωγική μὲν, τῶν οἶον πρὸς ἀγαθῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν· θρησκευτική δὲ, τῶν ὁμοίων τούτοις· ἡ τις ἀνέστηρατική· ἡ δὲ χρηστική, τοῖς θρησκευτοῖς λόγῳ καὶ τῶν πρῶμα, σιμωσιπρῶς ἀννομοθετική· καὶ τῶν γὰρ καὶ χρηστῶν πρῶμα, ἰδίον, βασιλικῶς τῆς ἔσης. μόνον γ' ἔν τὸν σοφόν ἐπὶ

Φιλόσοφοι βασιλεία, νομοθέτω, κρατηγόν, δίκασον, ὅσαν, θεοφιλή κηρύττουσιν. αἱ δὲ ταῦτα  
 περὶ τῆς Μωϋσέως εὐροῖμεν, ὡς ἐξ αὐτῶν δείκνυται τῶν θεῶν, ἐν μάλα πεπλημένως αὐτὸν ἀγορεύομεν  
 σφόντῳ ὅτι τῆς Μωϋσέως. καθάπερ ἔν τῳ παλαιῇ τῶν προβάτων προνοεῖν φαμέν· ἔτω  
 γὰρ ὁ ἀρχὸς ποιμὴν τῶν ψυχῶν τῶν ἐν τῶν προβάτων· ἔτω γὰρ καὶ τῶν νομοθετικῶν, τῶν  
 ἀνθρώπων ἀρετῶν κατασκάδον ἐροῦμεν, τὸ ἀνθρώπινον καὶ διώκον ἀγαθὸν ἀναζητοῦμεν.  
 ὅτι περὶ τῆς καὶ κηδεμονικῆς τῶν ἀνθρώπων ἀγάλης. αἱ δὲ ποιμὴν ἢ ἀλλοτρίωμένη πρὸς τὸ  
 κυρεῖ, ἐδὲν ἄλλο ἢ ἀγάλης ἀνθρώπων ἐστίν, ὁ αὐτὸς ἐκαστοὶ μὲν ἐν νομοθέτῃ ἀγαθός, μὴ  
 τῇ ἀγάλης, τῶν αὐτῶν ἐπαίωντων προβάτων, οἷς κηδεμὼν, ὁ τὸ ἀπολλυλὸς ὅτι ζητῶν τε καὶ εὐ-  
 ρίσκων, νόμῳ ἐ λόγῳ· αἱ γὰρ ὁ νόμος πνευματικός, ἐν δὲ τῶν εὐδαιμονίας ἄγων· ὁ δὲ πνεύματι  
 ἀγῶν γινώμενος, πνευματικός. ἔτι δὲ ὁ τῶν ὄντων νομοθέτης· ἐς ἃ μόνον ἐπαγγέλλεται τὰ ἀγα- 10  
 θά τε καὶ καλὰ, ἀλλὰ καὶ ὁ πᾶσι. τῶν καὶ ὁ νόμος, τῶν τῶν ὁ πᾶσι μὲν ἔχοντες τὸ σωτήριον  
 πρὸς λαγμά· μᾶλλον δὲ ὁ πᾶσι πρὸς λαγμά ὁ νόμος· διώκον γὰρ καὶ σφίον, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ.  
 νόμων τε αὐτῶν ἐξηγητὴς ἔστω αὐτός, διὸ καὶ ὁ νόμος ἐδόθη· ὁ πρῶτος ἐξηγητὴς τῶν θεῶν πρὸς λαγμά-  
 των· ὁ δὲ κόλπον τῶν πατρὸς ἐξηγέμενος, ὁ δὲ μονογενὴς· ἐπὶ τοῖς μὲν πᾶσι νόμῳ, τῶν τε  
 γινώσκον ἔχον ἵνα αὐτῶν, οὐτ' ἀπιστεῖν, οὐτ' ἀγνοεῖν διώκον τῶν ἀλήθειαν· οἱ δὲ ἀπιστεῖν, ἡμῶν  
 τε ἐν τοῖς ἔργοις εἶναι βεβαιημένοι, ἔπειρ τινες ἄλλοι, καὶ ἔστω ἀγνοεῖν ὁμολογεῖν τῶν ἀλήθειαν.  
 τίς τοίνυν ἡ ἀπιστία τῶν Ἑλλήνων; μή τι βέβαιον περὶ τῆς ἀληθείας, φασὶν ὅτι θεοῦ  
 134 Διὸς Μωϋσέως διδόντα τὸν νόμον· ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς παρὰ σφίσι τιμῶσι Μωϋσῆ; τὸν τι Μί-  
 νω παρὰ Διὸς δι' ἐνάτης ἔτης λαμβάνειν τὰς νόμους ἱστοῦσι, φοιτῶντες εἰς τὸ Διὸς αὐτῶν· τὸν  
 πᾶσι Λυκῶρον τὸν νομοθετικῶν, εἰς Δελφὸς πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα συνεχὲς ἀπὸ ἡμέρας, περὶ διόδοι 20  
 γὰρ φασὶ Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης καὶ Ἐφορος· Χαμηλίων τε ὁ Ἡρακλείδης ἐν τῷ περὶ  
 μέγας, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Λοκρῶν πολιτείᾳ, Ζάλευκον δὲ Λοκρὸν παρὰ τῇ Ἀθηνᾶς τὰς νόμους  
 λαμβάνειν ἀπομνημονεύουσιν. οἱ δὲ, τὸ ἀξιοῦσιν τὸ παρ' Ἑλλήσι νομοθεσίας, ὡς οἰοῦνται αὐ-  
 τοῖς, ἐπαρόντες εἰς τὸ θεῖον, καὶ εἰκόνα τῆς τῆς Μωϋσέως περὶ φητίας, ἀγνώμονες, οὐκ αὐτῶν  
 θεοῖς ὁμολογῶντες τῶν τε ἀλήθειαν καὶ τὸν ἀρχεῖον τὸ παρὰ σφίσι ἱστορούμενων. μὴ πίνω κα-  
 τατρεχέτω τις τὸν νόμον Διὸς τῆς τιμῆς, ὡς καὶ καλὰ καὶ ἀγαθὰ· καὶ ὁ μὲν τῶν σώματι νό-  
 μων ἀπάγων, εὐεργέτης δοξῇ· ψυχῆς δὲ ἀδικίας ὁ πρῶτος ἀπαλλάττειν, καὶ μᾶλλον αὐτῶν κη-  
 δεμὼν, ὅσῳ περὶ ψυχῆς σώματι ἐντιμότερον. ἀλλ' ἄρα τὸ μὲν τῶν σώματι ὑγιείας ἔνεκα, καὶ  
 τομᾶς καὶ καυτῆς καὶ φαρμακοποιίας ὑφίσταμεθα· καὶ ὁ ταῦτα προνοεῖ, σωτὴρ τε καὶ ἰα-  
 τρὸς τε καλεῖται· καὶ φθόνῳ πῖν, ἐδὲ δυσμενείᾳ τῇ πρὸς τὸν πάγοντα, ὡς δὲ αὐτὸς τῆς ψυχῆς ὑπα- 30  
 γορεύει λόγῳ, καὶ μέρη πῖνα ἀποτέμενων, ὡς μὴ τὸ ὑγιαίνειν στυδία φθέρειται αὐτῶν· καὶ οὐκ  
 αὐτῶν πρὸς πονηρίας ἀπάγει τὸν ἰατρὸν τῶν τέχνων· τῆς δὲ ψυχῆς ἔνεκα, καὶ ὁμοίως ὑποσησόμεθα,  
 εἰς τὴν φεύγον, εἰς τὴν ἐκτίνειν ζήμιας, εἰς τὴν δεσμεῖν, εἰ μὲν οἱ μόνον ἐξ ἀδικίας ποτὲ δικαιο-  
 σῶν καὶ πᾶσι; ὁ γὰρ νόμος, κηδεμὼν τῶν ὑποκείμενων, πρὸς μὲν τῶν θεοῖς πᾶσι καὶ πᾶσι, καὶ ὑπα-  
 γορεύει τὰ ποιητέα· εἰρήνην τε καὶ ἀμαρτημάτων, δίκας δὲ πᾶσι τοῖς μετρίοις αὐτῶν· ὅτι  
 αὐτῶν δὲ πῖνα ἔχοντες κατὰ τὴν ὡς ἀνίατον δοκεῖν, εἰς ἔχοντες ἀδικίας ἐλαύνοντες, τοῖς ἡδὲ τῶν  
 ἄλλων κηδεμὼν, ὅπως ἂν μὴ Διὸς φθέρωνται πρὸς αὐτῶν, ὡς περὶ μέρους τῆς σώμα-  
 35 τῆς δὲ ἀποτέμενων, ἔτω πᾶσι τοῖς ὑγιαίνειν ἀποκλίνουσι. Κρινόμενοι δὲ τῶν κυρίου, φησὶν  
 ὁ ἀποτέμενος, καὶ δόξομεθα, ἵνα μὴ πᾶσι τῶν κόσμῳ κατακριθῶμεν. περὶ πᾶσι γὰρ ὁ περὶ φητίας,  
 Παιδεύων ἐπαγγέλλεται μετὰ κύριον· τῶν δὲ θανάτῳ καὶ παρὰ δὲ μετὰ ἑνὸς καὶ διδασκᾷ σὺ τῶν 40  
 δικαιοσύνης αὐτῶν, ἐπαγγέλλεται σε, φησὶ, καὶ ἐπείρασέν σε, καὶ ἐλεμαγχοῦν σε, καὶ ἐδίδασκᾷ σε  
 ἐν γῇ ἐρήμῳ· ἵνα γινώσκῃς πᾶσι τὰ δικαιώματα καὶ τὰ κρίματα αὐτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ἐγὼ  
 ἐντέλλομαι σοι σήμερον· καὶ γινώσκῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὡς εἰς καὶ καὶ πᾶσι ἀνθρώπων τὸ ἔστιν αὐτῶν,  
 ἔτω πᾶσι σε κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν. ὅτι δὲ τὸ ὑποδείγμα σὺ φρονίζει, αὐτίκα φησὶ, Πανέρ-  
 45 γῳ ἰδὼν ἡμῶν ἔμενον πονηρὸν, κρατῶν αὐτὸς καὶ πᾶσι· ἐπεὶ γὰρ σὺ σφίσι, φέρεται κύριος.  
 μέγιστον δὲ καὶ πλεώτατον ἀγαθόν, ὅτι ἂν ἵνα ἐκ κακῶς πρᾶττεν, εἰς ἀρετῶν τε καὶ εὐπρα-  
 γίας μετὰ τὴν διωκτικὴν· ὅπερ ὁ νόμος ἐργάζεται. ὥστε καὶ ὅτι ἂν ἀνηκέστῳ ἵνι κακῶ πεπίπτῃ  
 ἵς, ὑπὸ τῆς ἀδικίας καὶ πλεονεξίας κατὰ ληφθεῖς, εὐεργετοῖτ' ἂν ὁ ἀποκλινόμενος· εὐεργέτης  
 γὰρ ὁ νόμος, τὰς μὲν, δικαίως ἐξ ἀδικῶν ποιεῖν διώκοντας, ἵνα μόνον ἐπαίειν ἐβλήσων αὐτῶν·  
 50 τὰς δὲ ἀπαλλάττειν τῶν παρόντων κακῶν· τὰς γὰρ σὺ φρονέως καὶ δικαίως βιοῦν ἐλομένους, ἀθανά-  
 τισιν ἐπαίει. τὸ δὲ γινώσκαι νόμον, ἀγνωσίας ἐστὶν ἀγαθῆς. καὶ πάλιν, Ἄνδρες κακοὶ, καὶ νεῦσι νό-  
 μων· οἱ δὲ ζητῶντες τὸν κύριον, σωθήσονται ἐν παντὶ ἀγαθῷ. δεῖ δὲ τῶν διοικῶντων προνοεῖν κυρία  
 55 τε ἵνα καὶ



- πέναι καὶ ἀράην· ἀμφοῖν γὰρ ἡ δυνάμις ἐκνομεῖ σωτηρίαν· ἡ μὲν, κολάσῃ σωφρονίζουσα, ὡς κυρία· ἡ δὲ, δι' ἐνταῦθα χρηστευομένη, ὡς εὐεργίς. ἔστι δὲ μὴ εἶναι ἀπὸ θεῶν, ἀλλ' ἀμὲν παλαιὸν ἐκ τῶν σκότων εἰς ζῶν, καὶ παραστήσει τῇ σοφίᾳ τὴν ἀκρίαν, νόμιμον εἶναι θεῶν, δέλοι μὲν τὰ πρῶτα, ἐπὶ δὲ τῇ πρὸν γνέσθαι θεογονίᾳ, φοβούμενον κύριον τὸν θεόν· ἐδὲ πρὸς ἐπαναβαίει πρὸς ἡμᾶς ἐγκαταλήγουσιν· ἐπ' αὐτῇ ἀγάπῃ καλύψῃ πλῆθος ἀμαρτιῶν, μακαρίας ἐλπίδος πλειώσῃ, αὐξήσθαι ἐν ἀγάπῃ ἐκδεχέσθαι τῶν ἐγκαταβύοντων τῇ ἐκλεκτῇ ὑπόθεσιν, τῇ φιλικῇ κλημένῃ τοῦ θεοῦ, ἀδούλα ἡδὴ τὴν εὐχὴν καὶ λέγοντα, Γενέσθω μοι κύριε ἐνς θεόν. τῷ νόμῳ δὲ τὴν εὐπρίαν διὰ τὸ πρὸς τὴν ἰουδαίους περικοπῆς διδελωκεν ὁ ἀπὸστολος, γραφὼν ὡς πᾶσι· ἐδὲ σὺ ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ νόμῳ, καὶ καυχᾶσθαι ἐν θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θελημα τοῦ θεοῦ, καὶ δοκιμάζεις τὰ διὰ φέροντα κατηχούμενος ἐκ τῶν νόμων, πεισισθεὶς περὶ αὐτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τὸ ἐν σκότει, παρὰ δὲ τὴν ἀφρένων, διδασκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ· ταῦτα γὰρ διδάσκει τὸν νόμον ὁμιλοῦσιν· καὶ οἱ κτ' νόμον μὴ πολιτεύμενοι, ὡς ἐν νόμῳ ἀλαζονεύονται βιβλῆς· μακάριος δὲ ἀνὴρ ὃς εὖρεν σοφίαν, καὶ θνητὸς ὃς εἶδεν Θρόνον· ἐκ δὲ τῆς ἐπαύσεως αὐτῆς, τῆς σοφίας δηλοῦσι, δικαιοσύνη ἐκπερένεται· νόμον δὲ καὶ ἔλεον ὅτι γλώσσης φορεῖ. ἐνὸς γὰρ κυρίου ἐνέργεια, ὃς ἐστὶ δυνάμις καὶ σοφία τοῦ θεοῦ, ὁ τὸν νόμον, τὸ περὶ εὐαγγελίον· καὶ ὁ ἐγγύνησε φόβον ὁ νόμος, ἐλπίδων ἐν τῷ ἐν σωτηρίᾳ· Εὐεργεσιῶν δὲ καὶ πίστεως καὶ ἀληθείας, μὴ ἐκλιπείτωσαν· ἀφ' αὐτῶν δὲ αὐτὸς περὶ τῶν τερατῶν. ὁμοίως δὲ τῷ Παύλῳ ἡ περὶ φητεία ὁνειδίζει τὸ λαόν, ὡς μὴ σιωπῆσαι τὸν νόμον· Σύντριμμα γὰρ πάλαι πολεῖται ἐν τῷ ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἐγνωσαν· ὅς ἐστι φόβος τοῦ θεοῦ, ἀπέναντι τῷ ὀρθαλμῶν αὐτῶν. Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωραίσθησαν. οὐδ' αὖτε μὲν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐὰν τις αὐτὸν νομίμως χρῆται· οἱ δὲ θεολογῶντες εἶναι νομοδιδασκαλοι, ἐν νόμοι, φησὶν ὁ ἀπὸστολος, ὅτι αὐτοὶ λέγουσιν, ὅτι περὶ τῶν διὰ θεοῦ βασιλῶν· τὸ δὲ τίλονται τὴν παραγωγίαν, ἀγάπῃ καὶ καθαρᾷ καρδίας καὶ σωεὶδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτης. ἡ μὲν γὰρ Μωυσῆα φιλοσοφία, περὶ αὐτῆς πέμψῃ, εἰς τὴν ἰσορροπὴν, καὶ τὴν κυρίως λεγόμενον νομοθεσίαν· ἀπὸ ἧς ἂν εἴη τὸ θεῖον πραγματείας ἰδία· τὴν δὲ, εἰς τὸν ἱερουργεῖν, ὃ ἐστὶν ἡδὴ τὸ φυσικῆς θεωρίας καὶ περὶ τὸν ὅτι πᾶσι, τὸ θεολογικὸν εἶδος, ἡ ἐποπτεία· ἡ φησὶν ὁ Πλάτων τῶν μεγάλων οὐρανῶν εἶναι μυστηρίων· Ἀριστοτέλης δὲ τὸ εἶδος τῆς, Μετὰ τὰ φυσικὰ καλεῖ. καὶ ἡ γὰρ Πλάτωνος διὰ φιλικῆς, ὡς φησὶν ἐν τῷ Πολιτικῷ, τὸ ὅτι δὴ δεικνύει εὐρετικὴ τις ἐστὶν ὅτι πρὸς τὴν κλητὴν δὲ αὐτὴ τῷ σώφρονι, ἔχοντα τὸ λέγειν πρὸς αὐτὸν τὸ πρὸς τὴν ἀνθρώπων, ὡς περ
- οἱ νῦν διὰ φιλικῆς, περὶ τὰ φυσικὰ ἀρχολύμενοι, ποιῶσιν· ἀλλὰ τῷ θεῷ καχαρισμένα μὲν λέγειν διδάσκει, καχαρισμένα δὲ πρὸς αὐτὸν, τὸ πᾶν εἰς δυνάμιν. μικρὴ δὲ φιλοσοφία ἔσται τῇ ἀληθείᾳ ἢ ἀληθῆς διὰ φιλικῆς, ὅτι σκοποῦσα τὰ πρὸς αὐτὰ καὶ τὰς δυνάμεις, καὶ τὰς ἐξουσίας δοκιμάζουσα, ὡς ἐκκαθαίνει περὶ τὴν πάντων κρατίστην οὐσίαν· τὴν μὲν περὶ τὴν ἐκ τῶν ὅλων θεόν· ὅς ἐμπρίαν τὸν θνητῶν, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἐρανίων ἐπαγχεσθῆναι ἢ σωεῖται καὶ ἡ περὶ τὸν ἀνθρώπων, περὶ τὴν λόγους καὶ τὰς πρὸς αὐτοὺς οἰκία χρῆσις. ἐκότεως ἄρα καὶ ἡ γραφὴ πρὸς τὴν ἡμᾶς διὰ φιλικῆς ἔσται ἐξέλουσα γνέσθαι παραινέει· Γίνεσθε δὲ δοκιμοὶ τραπεζίται· τὰ μὲν, ἀποδοκιμάζοντες, τὸ δὲ καλὸν κατέχοντες· αὐτὴ γὰρ τῷ ὄντι ἡ διαλεκτικὴ φρονησις ἐστὶ περὶ τὴν διαιρητικὴν, ἐκαστὴ τῶν ὄντων ἀμίκτως τε καὶ ἐλικρινῶς ἐκποκαίμενου διαλεκτικῆς· ἡ δυνάμις περὶ τὰ τῶν πραγμάτων γνῆ διαιρητικῆς, μέγιστον ἰδικωτάτων καταδιδάσκουσα, παρεχομένη ἐκαστῶν ὄντων καθαρὸν, οἷόν ἐστι, φαίνεσθαι. διὸ καὶ μόνῃ αὐτῇ ὅτι τὴν ἀληθῆς σοφίαν χειραγωγεῖ· ἥτις ἐστὶ δυνάμις θεία, τῶν ὄντων ὡς ὄντων γνωστικῆς, τὸ πᾶν ἔχουσα, παντὸς πάθους ἀπηλλαγμένη· ὅς ἂν εὖ σωτήρος, τὴν καταργήσας ἡμῶν τῷ θεῷ λόγῳ ὅρατικῇ τῇ ψυχῇ, τὴν ὅτι πρὸς τὴν αὐτοῦ αἰσθητικῆς ἀγνοίας ἀχλὺ ὡδὴ, καὶ βέλῃσι ἀποδεδωκότος, ὅφρ' εὖ γινώσκωμεν, ἡ μὲν θεόν, ἡ δὲ καὶ ἄνθρωπον. ὅτι ἐστὶν ὁ τῶν ὄντων δεικνύων ὅπως τε γινώσκωμεν αὐτὸς· ὅτι τῶν ὄντων τὸ πατέρα ἐκκαλύπτων, ὡς αὐτὸς βέλῃ, καὶ ὡς οἶόν τε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν χωρῆσαι νοῦν· οὐδεὶς γὰρ ἐγνωτὸν ὕον, εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸ πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ὡς ὁ υἱός ἀποκαλύψῃ. ἐκότεως ἄρα ὁ ἀπὸστολος, καὶ ἀποκαλύψαν φησὶν ἐγνωσέμεν τὸν μυστήριον, καθὼς περὶ ἐξέλιψαι ἐν ὀλίγῳ, περὶ τὸ διδάσκει αἰσθητικῶν νοῦν· ὡς τὴν σῶσιν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Χρυσῆς. περὶ τὸ διδάσκει, εἶπεν· ἐπεὶ ἡδὲ ἰνὰς γάλα μόρον εἰληφότας, οὐδέ ποτε καὶ βρῶμα, αὐτίκα οὐχ ἀπλῶς γάλα. τετραχῶς δὲ ἡμῖν ἐκλεπτόν τῷ νόμῳ τὴν βούλησιν· ἡ ὡς σημειοῖ ἐμφανίσαι, ἡ ὡς ἐντολὴν κυροῦσιν εἰς πολιτείας ὁρᾶν, ἡ ὡς ἡμῶν ὡς περὶ φητείας. ἀνδρῶν γὰρ εὐοιδί· ὅτι τὰ ποιεῖτε διὰ κρίνιν τε καὶ λό-

γὰρ· ἐ γὰρ δὴ μίαν Μύκον ἢ πῦσα πρὸς νόησιν γραφῇ, ἢ φασιν οἱ παροικιαζόμενοι· Διχαλκί-  
 κώτερον ἢ, ὡς ἐνι μάλιστα, προστίθεν αὐτῇ, πλὴν ἀπολαύσας τῆς θείας διδασκαλίας θρησκείας.  
 ὅθεν παρακάλως ὁ παρὰ τῷ Πλάτῳ Αἰγύπτιον ἱερεὺς, ὃς Σόλων Σόλων, εἶπεν· Ἕλληνας ὁ-  
 μῆς, αἱ εἰς παῖδες ἐστὶ· ἐ δὲ ἡμῶν τῶν ψυχῶν ἔχοντες διδραχμαῖαν ἀσπὴν παλαιὰν δόξαν· γέ-  
 ρων ἢ Ἕλλήνων σὺκ ἐστὶν ἐδείς· γέροντας, οἰμοι, ἐπὶ ὧν, τὰς τὰ πρεσβύτερα, τὰ τίσι τὰ ἡμέτερα,  
 εἰδότες· ὡς ἐμπαινεύεις, τὰς τὰ νεώτερα καὶ ὑπὸ Ἕλλήνων δῖπτηθῆναι, τὰς χθες ἔκ πρώτῃ  
 156 γινόμενα, ὡς παλαιὰ καὶ δρεχμαῖα, ἰσορρήσια· ἐπὶ γὰρ ἕν μᾶθημα χροῖον πολὺν, καὶ βαρβα-  
 ρικὸν πῖνα τρέπον ἀπλάσσω καὶ σὺκ εὐκρινεῖ χρωμένων ἡμῶν τῇ μεταφορᾷ· ἀπὸ γὰρ γ' ἐν οἷς  
 γνώμονες ὅλῳ τῷ πλάσματι τῷ τῇ ἐρμηνείας προσάσιν· ὅτι ἢ τῇ Ἕλλήνων φησὶ, πλὴν οἷσιν  
 αὐτῶν βραχὺ πῖ Διχαλκίαν μύθων· ἐ γὰρ μύθων παρὰ δικῶν ἐξακχεῖον, ἐδὲ μὴν τῇ πῖς παρὰ γιν- 19  
 μένων μύθων· παῖδας ἢ εἰρηκεν αὐτὰς γὰρ τὰς μύθους· ὡς αὐτὸ μικρὸν διορῶντων τῇ παρ' Ἕλλησιν  
 οἰησάμενοι· ἀνιήμενοι τῇ μᾶθημα τῇ πολίον, πλὴν παρὰ βαρβάρους προσφρεσύνω ἀλή-  
 θη· ὡς ῥήματα πῖ γὰρ τῇ Παῖς μύθῳ· τῇ μυθικὸν τῇ τῶν νεωτέρων δῖπτολῆς διελίγμων, ὡς,  
 δικῶν παῖδων, μὴ δὲν πρεσβύτερον ἐχούσης· ἄμφω κρινῶς, τὰς μύθους αὐτῶν καὶ τὰς λόγους, παρ-  
 δικῶν εἶναι παρὰ τὰς· θείως πίνω ἢ διώαμις ἢ τῷ Ἑρμᾷ καὶ δόποκαλύψαν λαλῶσα, τὰ ὁρά-  
 20 ματα, φησὶ, καὶ τὰ δόποκαλύμματα· Διχαλκίαν τὰς διψύχους, τὰς Διχαλκίαν ζομένους ἐν τῇ καρδίᾳς  
 αὐτῶν, ἐῖ ἂν ἐστὶ πῶς, ἢ σὺκ ἐστὶν· οἰμοιὶς ἢ καὶ σὺκ τῇς πολυμαθοῦς πεινισίας δόποδείξας ἰαυ-  
 ροποιῶσι ἐ βεβαιῶσι καὶ ἡμελιῶσι τὰς λόγους τὰς δόποδείκας, ὅσον ἐπὶ αἱ αὐτῶν ὡς νέων φρε-  
 νες ἡερέθοντα· λαμπρὴν ἀρὰ ἐντολῇ ἀρχῇ, καὶ πλὴν γραφῇ νόμῳ ἢ, φῶς ὁδῶ· ὁδὸς γὰρ βιό-  
 21 τη ἢ ἐλέγχει παρὰ τὰ· νόμῳ ὁ πάντων βασιλεὺς, θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, λέγει Πίνδαρος· 20  
 ἐγὼ ἢ τῇ ἡμενον πῖν νόμον Διχαλκίαν ἐξακχεῖ· καὶ τῇ γὰρ Ἡσιόδιον δῖπ τῇ πῖς ἀλίων λελέχθαι  
 ἡεῖ λαμβάνω, ἐ καὶ σχατικῶς εἴρηται τῷ ποιητῇ, ἀλλ' ἐ κατὰ ληπτικῶς·  
 Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων· ἰχθύσι γὰρ καὶ θηροῖς, καὶ οἰωνοῖς πτερυγίοις,  
 ἐοικέναι ἀλλήλους· ἐπὶ ἐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν· Ἀνθρώποισι δ' ἐδῶκε δίκην, ἢ πῖλὸν δέξηται.  
 εἴτ' ἐν τῇ αἵμα τῇ γῆς φύσιν νόμον, εἴτε καὶ τῇ αὐτῇς δοθέντα, πλὴν σὺκ ἡεῖ, ὁ πῖ τῇς φύσεως, ὁ  
 πῖ τῇ μαθήσεως νόμῳ· εἴς· ὡς καὶ Πλάτων ἐν τῷ πολιτικῷ εἶνα τῇ νομοθέτῃ φησὶν· ἐν τῇ πῖς νό-  
 22 μους, εἶνα τῇ σωφρονεῖ τῇ μυσικῶν· Διχαλκίαν διδάσκων τῇ λόγον εἶναι εἶνα, καὶ τῇ θεὸν εἶνα· Μωϋ-  
 23 σῆς ἢ φαίνεται τῇ κύριον διαθήκην καλῶν· ἰδὲ ἐγὼ, λέγων· ἢ Διχαλκίαν μετ' σὺ· ἐπὶ ἐ πῖ  
 24 πρὸν εἶπεν Διχαλκίαν μὴ ζητῆν αὐτῷ ἐν γραφῇ· ἐστὶ γὰρ Διχαλκίαν, ἢ ὁ αἵπῳ τῇ πῖντος θεὸς  
 πῖς τῇ· θεὸς ἢ, παρὰ πλὴν ἡσιν εἴρηται καὶ πῖς, πλὴν Διχαλκίαν· ἐν τῇ τῷ Πέτρῳ κηρύγματι 30  
 εὐροῖς αὐτὸν νόμον καὶ λόγον τῇ κύριον προσεχόμενον· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ πλὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν  
 γνωτικῶν ὑπομημάτων πρῶτῳ ἢ ἡμῶν σρωματὺς ἐνταυτοῖς περὶ γραφῆς.

## ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΟΚΤΩ

## ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.



Εἴς δὲ αὐτῇ Διχαλκίαν, ἐπὶ κλείσας τῇ βαρβαρῶν φιλοσοφίας Ἕλ-  
 ληνας εἶναι προσεῖπεν ἢ γραφῇ, ὅπως τῇ δὲ ὀλίγων δειχθήσεται· οὐ γὰρ  
 μόνον τὰ παράδοξα τῶν παρ' ἡμῶν ἰσχυμένων δόπομιμαμένους ἀναγράψαι 40  
 αὐτὰς παρασησάμεν· πρὸς ἢ τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων σκώρουμενους  
 καὶ παραχαράσσοντας, προσφρεσύνων οὐσῶν τῶν παρ' ἡμῶν γραφῶν, ὡς  
 ἀποδείξωμεν, διελίγξομεν ἐν πῖς πῖς πῖς, πῖς πῖς πῖς, γινώσκω  
 πῖ καὶ πῖς πῖς, ἐλπίδος πῖ καὶ ἀγάπης, πῖς τε μετανοίας καὶ ἐγκρατείας, καὶ δὴ καὶ φόβου  
 ἡεῖ· σμῆν ἢ ἀτεχνῶς τῶν ἀληθείας δρετῶν· ὅσα τε ἀπατήσῃ ἢ καὶ τὸν πῖν τῇ πῖς  
 ὑποσημείωσις, πῖς πῖς πῖς, καὶ ὡς τῇ μάλιστα τὸ δῖπτικρυμένον τῇ βαρβαρῶν φιλοσο-  
 50 φίας, τὸ συμφορικὸν τῇ καὶ αἰνιγματῶδες εἶδῳ, ἐξήλωσαν οἱ πραγματικῶς τῇ τῶν δρε-  
 χαίων φιλοσοφῶντες, χρησιμώτατον, μᾶλλον δὲ ἀναγκαϊότατον τῇ γνώσῃ τῇς ἀληθείας  
 ὑπάρχον· ὅτι τῇς, ἀπολαύον οἰμοι, ὑπὲρ ὧν κατὰ τῇς χροῖον ἡμῶν Ἕλληνας, δόπολογή-  
 σασθαι, ὀλίγους συγχρωμένους γραφῆς, εἴ πως ἡρέμα καὶ ὁ Ἰουδαῖον ἐπὶ πῖν, πῖς πῖς  
 55 δυνήθει ἐξ ὧν δῖπτευσεν, εἴς ὃν σὺκ δῖπτευσεν· Διχαλκίαν δὲ εἰκότως τὰς γινώσκων τῶν φιλο-  
 σοφῶν ἐλεγχῇ ἀραπῆπῶς τῇ βίβτε αὐτῶν, καὶ τῇ εὐρέσεως τῶν κηρῶν δογμάτων, σὺκ  
 ἀμυνομένων





- περὰ τῆς κυρίας Διᾶ τῆς φωνῆς παρειληφότας, ἀμφοτέρωθεν κρητρίω τῇ πίστι ἐκταπεινώ-  
 μεθα, τὸ πνεῦμα περισυμμενοῦ ἐνδείξασθαι, ὅτι εἰσόμεθα τὴν ζωὴν, καὶ τῷ θεῷ Διᾶ τὸ σκεῖν φω-  
 νῆς πιστεύομεν, καὶ ὁ τῷ λόγῳ πιστεύσας, οἶδεν τὸ πρᾶγμα ἀληθές· ἀλλ' ἵνα γὰρ ὁ λόγος· ὁ δὲ  
 ἀπιστήσας τῷ λέγοντι, ἠπίσησε τῷ θεῷ. πῶς νοῦμεν κατηρήσας τὰς αἰῶνας ῥήματα θεῶν, εἰς τὸ  
 μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλέπμενον γενέσθαι, φησὶν ὁ δόξατολος· πῶς παλαιὰ θυσιᾶν ἄβελ  
 παρὰ Καὶν προσέφερε· δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δικαίος, μαρτυρῆντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτῷ τῷ  
 θεῷ· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθαιῶν, ἐτι λαλεῖ, καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως, ἡ πρὸς καιρὸν ἔχει ἀμαρτίας, ἀπολαυσιν.  
 τὰς μὲν ἔν ἐπεὶ νόμος ἡ πῶς δικαιοσύνη, κληρονομία κατέστησε τὸ θεῶν ἐπαγγελίας. ἡ  
 ἔν ἐτι τὰ τῶν πῶς ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ἱστορίας αἰαλεζόμενος, παρὰ τὴν μαρτυρίαν; ὅτι πλεί-  
 10 ψει γὰρ με διηγούμενον ὁ χρόνος, πρὸς Γεδεὼν, Βαράκ, Σαμψὼν, Ιεφθαί, Δαβὶδ, πρὸς Σαμψὼν,  
 καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τῶν ἐπόμενα. ποσάων δὲ ὄντων ἐν οἷς τὸ ἀληθὲς αἰσθησώμεθα, καὶ  
 ὁπισθίως, ὑπολήψεις· φύσις μὲν, πρῶτον ὁ νοῦς· ἡμῖν δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἡ αἰσθησις· ἐκ τῆς  
 αἰσθησεως καὶ τῆς νοῦ, ἡ τῆς ὁπισθίως σιωπῆς· ἡ σῶσις· κινῶν δὲ ἐν τῇ αἰσθησεως, τὸ ἐναρξέσθαι. ἀλλ'  
 ἡ μὲν αἰσθησις, ὁπισθίως τὸ ὁπισθίως· ἡ πίστις δὲ, Διᾶ τὴν αἰσθητῶν ὁδεύουσα, ἀπολαύει τὴν  
 ὑπολήψιν· πρὸς δὲ τὴν αἰσθητῶν ἀπεύδει, καὶ εἰς τὴν ἀληθῆς καταμένει. εἰ δὲ πρὸς λέγει τὴν  
 ὁπισθίως ἀπολαύειν εἶναι μὴ λόγῳ, ἀκροῦται ὅτι καὶ αἱ δεχαὶ αἰσθητῶν· ἐπὶ γὰρ τὴν  
 οὐκ μὴ φρονήσει γινώσκῃ. ἡ μὲν γὰρ, πρὸς τὴν ἐνδεχόμενα ἐστὶν ἄλλως ἔχειν· ἡ δὲ, ποιητικῇ, μο-  
 νοουχὶ δὲ καὶ θεωρητικῇ. πῶς ἔν ἐφικέσθαι μόνῃ οἰονταί τῆς τῶν ὁλῶν δεχῆς. πᾶσα γὰρ ὁπι- 14θ  
 στήμη, διδασκῇ ἐπὶ τὸ διδασκόν, ἐκ προγινώσκοντος. οὐ πρὸς γινώσκοντος δὲ ἡ τῶν ὁλῶν δεχῇ  
 20 ποῖς Ἑλλήσιν· οὐτ' ἐν θαλῇ, ὑπὸ ὁπισθίως τὴν πρῶτον αἰτίαν· οὐτε ποῖς ἄλλοις ποῖς φυσικῶς  
 ποῖς ἐξῆς· ἐπεὶ καὶ ἀναξάγορας πρῶτον, ἐπίσησε τὸ νοῦν ποῖς πρᾶγμασιν· ἀλλ' ἔδεν ἐπὶ τῇ  
 ῥησι τὴν ἀξίαν τὴν ποιητικῇ, δίνους πᾶς ἀνοήτως αἰαζόμενος φωνῶν, σὺν τῇ ἑξ ἀπαραξία τε  
 καὶ αἰσθησῇ. διὸ καὶ φησὶν ὁ λόγος, Μὴ εἴπῃς ἐαυτοῖς διδασκαλὸν ὁπισθίως τῆς γῆς. ἡ μὲν γὰρ ὁπισθί-  
 30 μη, ἐξῆς ἀπολαύει· ἡ πίστις δὲ, χάρις ἐξ αἰσθητῶν, εἰς τὴν καθόλου αἰσθητῶν ἀπολαύειν τὴν  
 παλῶν, οὐτε σὺν ὑλῇ ἐστὶν, οὐτε ὑλῇ, οὐτε ὑπὸ ὑλῆς, οἱ δὲ ἀπῶν, ὡς εἰσιν, ἐξ οὐρανοῦ καὶ τῶν  
 ἀοράτων πάντα ἐκκλῖναι εἰς γλῶσσαν, καὶ χερσὶν ἀτεχνῶς πῆρεας καὶ δρῦς περιλαμβάνοντες, καὶ τὴν  
 Πλάτωνα τῶν γὰρ πᾶσιν ἐφαπτόμενοι πάντων, διαχυρίζονταί τῶν εἶναι μόνον, ὅπερ ἐχρ' πρὸς  
 βολῆν καὶ ἐπαφῇ πᾶν· τὸν τὸν σῶμα καὶ οὐσίαν ὁρῶμενοι, πρὸς αὐτὴν ἀμφισβητοῦντες,  
 μάλα εὐλαβῶς ἀνῶν ἐξ ἀοράτων πᾶν ἀμύνοντα νηπταί αἴτια καὶ ἀσώματα εἶδη, βιαζόμενοι  
 30 τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν εἶναι. ἰδὲ δὲ, ποιῶμεθα, ὁ λόγος φησὶν, ὁ φθαλμὸς οὐκ εἶδεν, ἔδεν ἔς  
 ἡκούσεν, οὐδὲ ὁπισθίως ἀνθρώπου ἀνέβη· κενὴ ὁ φθαλμῶν, κενὴ ἀκὴ, κενὴ καρδία, ὅσα  
 ὁρατὰ καὶ ἀκροῦται, κατὰ τὴν πίστιν Διᾶ τὴν πίστιν καὶ σιωπῆς, πᾶσα πᾶσα λεγόντων, ἀκρόντων,  
 πρᾶσι τῶν τῶν κυρίας μαθητῶν. ἐπὶ γὰρ δόκιμον νόμισμα, καὶ ἄλλο κίβδηλον, ὅπερ ἔδεν ἐλαττον  
 ἀπατᾷ τὰς ιδιώτας, οὐ μὴν τὰς δεγγραμμοβόους, οἱ ἴσοι μαθητῆς τὴν παρακεχαργμένον καὶ  
 τὸ δόκιμον χωρίζει καὶ διακρίνει. οὕτως ὁ δεγγραμμοβόος τῶν ιδιώτην, τὸ νόμισμα τῶν μόνον  
 ὅτι κίβδηλον ἐστὶ, φησὶ· τὸ δὲ πᾶς, μόνον ὁ τὸν τραπεζίτη γράμματα, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἀληφόμε-  
 40 νων, μαθητῶν. Αἰσθητῆς ὁ ἐπόμενον τῇ ὁπισθίως κρίμα ὡς ἀληθές, τὸ δὲ ἡ πίστις εἶναι φη-  
 σὶ. κυριώτερον ἔν τῇ ὁπισθίως ἡ πίστις, καὶ ἐστὶν αὐτῆς κρητρίον. ὑποκρίνεται ὁ τὴν πίστιν ἡ  
 κασία, ἀσθενὴς ὅσα ὑπολήψεις κατὰ πρὸς τὸ κόλαξ τὸ φίλον, ἐὶ ὁ λύκος τὸ κύναι. ἐπὶ δὲ ὁ ὁρῶν  
 40 ὁ πᾶσιν, ὅτι μαθὼν πᾶν, τεχνίτης γίνεταί· καὶ ὁ κυβερνήτης, πᾶσιν τῶν τέχνην, κυβερνᾶν  
 διωκόμενος, οὐκ ἀπαρκεῖν λογιζόμενος τὸ βεβῆσαι καλὸν γινέσθαι καλὸν, ἀνάγκη ὅτι ἀρα πᾶ-  
 ρόμενος μαθεῖν· τὸ δὲ πᾶσιν τῶν λόγων, ὃν διδασκαλὸν ἀνηγορεύσαμεν, αὐτῶν σκεῖν πιστεύ-  
 σαι ἐστὶ, κατ' ἔδεν ἀντιβαίνει· πᾶς γὰρ οἶον ἐκτεπείσθαι τῷ θεῷ; πῶς ποῖν ἡ γνώσις; γινώ-  
 σκη δὲ ἡ πίστις, εἴα πᾶν ἀκρολουθῆσαι καὶ ἀντακολουθῆσαι γίνεταί. ναὶ μὴν καὶ ὁ Εὐκλεὴς ὁ μά-  
 λιστα τὴν ἀληθείας περισυμμενοῦ τὴν ἡδονήν, πρὸς τὴν εἶναι ἀθανάσιος τὴν πίστιν· ὑπολαμβάνει·  
 πρὸς τὴν δὲ ἀποδίδωσιν, ὁπισθίως ἐπὶ τὴν ἐναρξέσθαι, καὶ ἐπὶ τὴν ἐναρξῇ τῶν πρᾶγματ' ἐπὶ  
 νοῖαν· μὴ διώσθαι δὲ μηδὲνα μήτε ζητῆσαι, μήτε ἀπορῆσαι, μηδὲ μὴν δοξάσαι, ἀλλ' οὐδὲ ἐλέγ-  
 ξαι χωρὶς πρὸς τὴν φωνῆς. πᾶς δὲ ἂν, μὴ ἔχων τὴν πρὸς τὴν οὐκ ἐφίεταί, μάταιοι πρὸς τὴν ζήτησιν; ὁ  
 30 μαθὼν δὲ, ἡδὴ κατὰ τὴν πίστιν τὴν πρὸς τὴν εἶναι ὁ μαθητῶν οὐκ ἂν πρὸς τὴν φωνῆς μαθητῶν  
 νειτ' ἐπὶ λεγόμενων παραδεικτικῶν, αὐτὸς μὲν ὅτι ἔχει τὴν ἀκροῦται τὴν ἀληθείας· μακάριος ὁ  
 ὁ λέγων εἰς ὅτι ἀκροῦται ὡς περ' ἀμέλει μακάριος καὶ αὐτὸς, ὁ τὸν ὑποκρίνεται. τὸ δὲ κατὰ τοῦ-  
 σαι, σιωπῆς ἐστὶν. εἰ ποῖν ἡ πίστις οὐδὲν ἄλλο ἢ πρὸς τὴν φωνῆς ἐστὶ ἀθανάσιος πρὸς τὴν λεγόμενα, καὶ

- τῆς ὑπακοῇ τε ἡρήται, ὑπόσις τε πηθῶ, οὐ μὲν μάθησιν τις ἀνδ' ἀπίστως· ἐπὶ μὲν δὲ ἀνδ' ἀπολήψεως. ἀληθές δ' ἔν' ὃν πάντως, μᾶλλον ἀποδείκνυται τὸ ὑπὸ τῷ προφήτου ἡρημένον·
- » Εἰ μὴ πιστεύετε, οὐδὲ μὴ σωήτε. τῆς καὶ Ἡράκλειτος ὁ Εφέσιος τὸ λόγιον παραφράσας,
- » ἡρήκεν· Εἰ μὴ ἔλπηται, ἀτέλπειν σὺκ' ἐξ ἑρῆς· ἀνεξερεύνητον ἔον καὶ ἄπρον. ἀλλὰ καὶ Πλάτων ὁ Φιλόσοφος ἐν τοῖς Νόμοις, τὸ μέλλοντα μακάριόν τε καὶ εὐδαίμονα γῆναι, τῆς ἀληθείας ἐξ ἁγῆς εὐθὺς εἶναι μέτοχον χρῆναι φησὶν, ἵν' ὡς παλῖν χρόνον ἀληθῆς ὢν διαβιῇ·
- » πῶς γὰρ· ὁ δὲ ἄπιστος, ὃ φιλονεικῶντος ἐκείσιν· ὅτω δὲ ἀκρίσιον, αἰνους ὢν, καὶ ζῶν· ἔθ' ἔπρον ἔν' ἡλιωπὶν· ἄφελος γὰρ πᾶς, ὁ καὶ ἄπιστος καὶ ἀμαθής. καὶ μὴ ἡ παύτῃ σφίαν βασιλικὴν ἐν εὐθυδίῃ ὅππῃ κεκρυμμένως λέγει. ἐν γ' ἔν' τῷ Πολιτικῷ πρὸς λέξιν φησὶν· Ὡς περὶ ἡ τῆς
- » ἀληθινῆς βασιλείας ὅππῃ, βασιλική· καὶ ὁ παύτῃ κεκρυμμένος, εἰάν τε ἄρχων, εἰάν τε ἰδιώ-
- » τῆς ὢν τυγχάνῃ, πάντως κατὰ γὰρ τὴν τέχνην αὐτῷ βασιλικὸς ὁρθῶς προσεγορεύηται). αὐτίκα οἱ εἰς τὸ Χρυσὸν πεπιστευκότες, χρυσοὶ τε εἰσι καὶ λέγονται, ὡς οἱ τῷ ὄντι βασιλικῷ βα-
- » σιλεῖν μεμελημένοι. ὡς γὰρ οἱ σοφοί, σφίαν εἰσι σοφοί· ἔοι νόμιμοι, νόμῳ νόμιμοι· ἔτως οἱ Χρυσῷ βασιλεῖ, βασιλεῖς καὶ οἱ Χρυσῷ, Χρυστανοί· εἴθ' ὑποδῶς, ὅππῃ φέρει σαφῶς· Τὸ μὲν ὁρθόν
- » ἀν' εἰρήνην, καὶ νόμῳ φύσιν ὁ λόγος ὁ ὁρθός, ἔστω ἐν γράμμασιν, ἔστω ἐπὶ τοῖς. ὁ τε Εὐλα-
- » τῆς ξένος, τὸ βασιλικὸν καὶ πολιτικὸν ἀνδρα, νόμον ἐμψυχον ἀποφαίνει). ταῦτος δὲ ὁ παλαιῶν μὲν τὸ νόμον, ποιῶν δὲ τὸ θέλημα τῷ πατρὸς· ἀναγεγραμμένος δὲ ἀντικρὺς ὅππῃ ξύλου τινος ὑψηλῷ, παραδείγμα θείας ἀρετῆς τοῖς διορᾶν διωαμένοις ἐκκείμενος. ἴσασι δὲ Ἕλληνας τὰς
- » τῶν Λακεδαιμόνων ἐφόρων σκυτάλας, νόμῳ ὅππῃ ξύλων ἀναγεγραμμένας· ὁ δὲ ἐμὸς νόμος, ὡς
- » παλαιῶν, βασιλικὸς περὶ τῶν ἐμψυχῶν καὶ λόγῳ ὁ ὁρθός· νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς, θνα-
- » τῶν τε καὶ ἀθανάτων, ὡς ὁ Βοιωτίας ἄδει Πίνδαρος. Σπύσιππος γὰρ ἐν τῷ πρὸς Κλεοφῶντα
- » πρώτῳ, τὰ ὅμοια τῷ Πλάτῳ εἰσὶν ἀπὸ τῆς γράφει· Εἰ γὰρ ἡ βασιλεία σπουδαῖον, ὅ τε σ-
- » φὸς μόνος βασιλεὺς, καὶ ἄρχων ὁ νόμος, λόγος ὢν ὁρθὸς σπουδαῖος· ἀ καὶ εἰς. τέτοις ἀκόλα-
- » θα οἱ Στωϊκοὶ Φιλόσοφοι δογματίζουσιν, βασιλείαν, ἐρωτικὴν, προφητείαν, νομοθετικὴν, πᾶν τὸν, κάλλος ἀληθινόν, εὐχρίαν, ἐλευθερίαν, μόνῳ προσάπτοντες τῷ σφί· ὁ δὲ, δυσυρε-
- » τος πᾶν σφόδρα καὶ πρὸς αὐτῶν ὁμολογῶν. πάντες τοίνυν τὰ προσηρημένα φαίνει) πρὸς Μαυσιῶν τὸ μέγαλον, ὅππῃ τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἑαυτῶν δόγματ'· πάντες μὲν ἔν' τῷ σφί ὑπάρ-
- » χον ἀφ' ἑαυτῶν διδάσκει, καὶ διότι ἡλήσεν με ὁ Θεός, ἐστὶ μοι πάντα. Θεοφιλῆ δὲ αὐτὸν μεμνῆ-
- » λέγων, Θεὸς Ἀβραάμ, Θεὸς Ἰσαὰκ, Θεὸς Ἰακώβ. ὁ μὲν γὰρ, Φίλος αὐτοῦ κεκλημένος εὐρί-
- » σκε). ὁ δὲ, Ὁρῶν τὸν Θεόν, μετνομασμένῳ δέκνυ). τὸν τὸ Ἰσαὰκ, ὡς καθωσιωμένον ἡρεῖον
- » ἀληγορήσας, ἐξελέξατο ἑαυτῷ, εὐπὶν ἐσόμενον ἡμῖν οἰκονομίας σωτηρίαν. πρὸς τὸ Ἕλλησιν
- » ἄδει περὶ ὁ Μίνως ἐννέωρος βασιλεὺς, ὁ ἀρετῆς Διὸς· ἀκηκοῦσιν αὐτῶν ὅπως πῶς μὲν Μαυσιῶν
- » διέλεγετο ὁ Θεός, ὡς εἰς λαλήσας πρὸς τὸ αὐτῷ Φίλον. ἡ δὲ ἔν' ὁ μὲν Μαυσιῶν, σφί, βασι-
- » λεὺς, νομοθέτης· ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὑπερβάλλει πᾶσιν ἀνθρώποις φύσιν καλὴν μὲν, ὡς ἀκα-
- » πᾶσαι μόνος πρὸς ἡμῶν, τὸ καλὸν τὸ ἀληθινὸν ὅππῃ πηλῶν. ἡ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. βασι-
- » λεὺς ἡ καὶ ὑπὸ πᾶσιν ἀπείρων ἐπὶ, καὶ ὑπὸ ἰσχυρῶν ἀπείρων καὶ ἀγροῦν ἄναγορεύο-
- » μεν), καὶ πρὸς αὐτῶν προφητῶν ἀνακηρυγόμενος δέκνυ). πολύσους δὲ εἰς παῦτον, ὡς
- » πᾶσιν πᾶν γινώ, καὶ τὸ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ αὐτῷ χρόνον, ὑπερφάνησεν αὐτῷ καὶ δοξὴ πίστις
- » διδόμενα αὐτῷ πρὸς τῶν ἀντικειμένων. τί δὲ λέγει, ὡς μόνῳ ὁ ἀρετῆς, ὁ μόνῳ ὅππῃ τῶν
- » τῆς τῆς Θεοῦ θεραπείας; βασιλεὺς ἐιρήνης, Μελεχισδεκ, ὁ πάντων ἰκανώτατος ἀφ' ἑαυτῶν
- » τῶν ἀνθρώπων γῆρας. νομοθέτης δὲ, ὡς αὐτὸς διδούς τὸν νόμον ἐν τῷ σφί πᾶσι προφητῶν· πᾶσι
- » περὶ αὐτῶν καὶ μὴ, σφίς ἐν πολλοῖς καὶ διδάσκων. τίς δὲ ἂν τῶν εὐχρίστους, ἡ μόνος
- » πατὴρ ὁ Θεός; φέρε δὲ καὶ Πλάτωνα πῶς αὐτοῖς ὅππῃ ἀλλοῖς παρασησώμεθα δόγμασιν·
- » πολύσιον μὲν τὸν σφί ἡρήκεν ἐν τῷ φαίδρω· ὦ φίλε Πάν, λέγων, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῇδε Θεοῖ·
- » δοίητέ μοι καλῶ γῆρας πᾶνδοθεν· ἔξωθεν δὲ ὅσα ἔχω, τίς ἐντὸς εἶναι μοι φίλα· πολύσιον δὲ
- » νομίζομαι, τὸν σφί. κατεμμεμνόμενῳ δὲ ὁ Ἀθηναῖος ξένος, τῶν οἰσμένων πλεονέκτους εἶναι τῶν
- » πολλὰ κεκλημένους χρήματα, ὡς λέγει· Πλουσίους δὲ αὐτὸ σφόδρα εἶναι καλῶς, ἀδωάστον·
- » ἔς γε δὲ πλεονέκτους οἱ πολλοὶ καταλέγουσι· λέγουσι δὲ τῶν κεκλημένους ἐν ὀλίγοις τῶν ἀνθρώπων,
- » πλεονέκτους νομίσματα· ἄξια κτήματα· ἀ καὶ κακὸς τις κτήτης. Τῶν πᾶσι ὁλος ὁ κόσμος τῶν
- » χρημάτων, ὁ Σολομὼν λέγει· ἔδ' ἀπίστη, ἔδ' ὁδολός. Πιστὸν ἔν' πολλῶν μᾶλλον τῇ γρηφῇ, λε-
- » γῆς, ἡ πᾶσι καμῆλον ἀφ' ἑαυτοῦ βελόνης διελεύσασθαι, ἡ πλεονέκτους Φιλοσοφείν· μακα-
- » ρίζει δὲ ἐμπελὸν τῶν πᾶσι, ὡς σωῆκεν Πλάτων, λέγων, Πενίαν δὲ ἡγήσειον, καὶ τὸ πᾶν οὐσίαν

ἐλάττω



ἐλάττω πειν, ἀλλὰ τὸ πῦρ ἀπλήττω πλεῖν· ἔγχα ποτε ἡ ὀλιγοχρηματία, ἀλλ' ἡ ἀπλησία· ἡς Φροῦδος ὁ ἀγαθὸς ὦν, καὶ πλούσιός γ' αὖ ἐν πτωῖ Αλκιβιάδῃ, δελοπερεπὶς μὲν πῦρ κα-  
κίαν πρὸς ἀγρόν, ἐλευθεροπερεπὶς ἢ πῦρ δρετῶν. Ἀρατὶ, Φησιν, ἀφ' ὑμῶν τ' βαρυζυγόν, καὶ  
ἀφ' ἀδελφῶν πρῶτον, ἡ γραφὴ Φησὶ· καθάπερ καὶ οἱ ποιηταὶ δούλειον καλοῦσι ζυγόν. καὶ τ',  
ἐπερὶ τῆς ἁμαρτίας ὑμῶν, τοῖς πωρημένοις συναδελφί. Πᾶς μὲν οὖν ὁ ποιοῦν τὴν ἁμαρτίαν,  
δούλος ἐστίν· ὁ δὲ δούλος, ἔμεινεν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν δὲ ὁ ἦος ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ,  
ἐλευθεροὶ ἔσθε, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσῃ ὑμᾶς. καλὸν δ' αὖ εἶναι τὸ σφόν, ὁ Αἰθιῶν·  
ἐξ ἑνὸς ὡδὶ λέγει, ὡς εἰς διὰ χυρὶ ζοῖτ' εἶναι τὰς δικαίας, ἀν καὶ τυγχάνωσιν οἷσις αἰσχροὶ τὰ σὺ-  
ματ'· κατὰ γὰρ τὴν δικαιοσύνην ἦθος, καὶ τὴν ἀν καλὰς εἶναι σχεδὸν οὐδεὶς ἀν λέγων οὕτω, πλεον-  
μελῶς δοξάζειν λέγειν. Καὶ τὸ εἶδος αὐτῶν ἐκλεῖπον παρὰ πάντας τὰς ἡμέρας τῶν ἀνθρώπων ἔτι, ἡ  
προφητεία προηγορεύσιν. Πλάτων δὲ βασιλεὺς τὸ σφόν εἰρηκεν ἐν τῷ πολιτικῷ· ἔπειτα  
τῇ ἡ λέξις. τῶν δὲ ἡ διδασκαλῶν, ἀναδράμωμεν αὐτῶν ἡ τῶν πρὸς τὴν πίστιν λόγιν. καὶ  
μὴν μὲν πίστεως ἀποδείξεως ὁ Πλάτων, ὅτι πίστεως χρεῖα πανταχῶς, ὡδὲ πᾶσι παρίστανται, ἐξ ἡμῶν  
ἀμα πῦρ ἡρήνῃ. Πίστες μὲν γὰρ καὶ ὑγιᾶς ἐν γαστρὶ σὺν ἀν πρὸς ἡμῶν, ἀνδρὺς ὑμῶν δρετῶν·  
μαχητῶν δὲ καὶ ἐβελοντῶν ἀποβήσκειν ἐν πολέμῳ τῶν μισοφρόνων εἶναι ἀμφοτέρω· ὡν  
πλεῖστοι γίνονται θρασυὶ καὶ ἀδικοὶ, ὅσοις καὶ ἀφρονες, ἐκ τῶν δὲ πινῶν μάλα ὀλίγων. εἰ  
δὲ πᾶσι ὁρθῶς λέγεται, πᾶσι νομοθέτης, οὐ καὶ σμικρὸν ὁ Φελῶ, παρὰ τὴν μεγίστην δρετῶν  
ἀποδέλκων, μάλιστα τῶν τῶν νόμους. αὐτῇ δὲ ἐστὶ πίστις· ἡς καὶ πάντα καμρὸν χρῆζομεν,  
ἐν τῇ ἐρίῳ καὶ παντὶ πολέμῳ, καὶ τῷ ἄλλῳ σύμπαντι βίῳ· συλλαβοῦσα γὰρ ἔοικε τὰς ἀλλὰς·  
πρὸς τὴν δὲ ἀρετὴν, οὐδ' ὁ πολέμῳ, οὐτὶ γὰρ τῶν ἀπὸ τῶν γὰρ τὸ δεῖν ἡμῶν τῶν. εἰ  
ρήνη δὲ πρὸς ἀλλήλους ἀμα καὶ φιλοφροσύνη, τὴν κράτιστον. ὅτι δὲ τῶν καταφαίει·  
γίση μὲν εὐχή, τὴν εἰρήνην ἔχον, καὶ Πλάτων· μεγίστη δὲ δρετῶν μήτηρ, ἡ πίστις. εἰκότως ἐν  
τοῖς παρὰ τῷ Σολομῶνι, Σοφία ἐστὶν ἐν τῇ πίστι· ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ πρὸς Φρονή-  
σιος, τὴν σοφίαν ἡ πίστις μὲν τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἶναι Φησὶ· τὴν φρο-  
νησιν ἡ γνῶσις διτλή· τὴν μὲν, παρακλικήν· τὴν δὲ, θεωρητικὴν· ἡν δὲ σοφίαν ὑπαρ-  
χεῖν ἀνθρώπινον. ὡς περὶ ἡ μὲν σοφία, φρόνησις· οὐ μὴν πᾶσα φρόνησις, σοφία. δέδοικ' ἢ  
τῆς τῶν ὅλων δρετῆς ἡ πίστις, ἀλλ' οὐκ ἀποδείξει εἶναι. καὶ γὰρ ἄπο τῶν τῶν μὲν Πυθα-  
γόρου τῶν Σαμίου ζηλωτῶν, τῶν ζητημένων πᾶσι ἀποδείξεις παραίτουμένους, τὸ αὐτὸς ἐφα-  
πῆσιν ἡ γὰρ ἀμα, καὶ τῶν δρετῶν μόνῃ τῇ φωνῇ πρὸς τὴν βεβαιώσιν ὡν ἀκηκάσι· τὰς δὲ  
τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονας, ἀπὸ τῶν ἡπισχερῶν ἀξιοπίστῳ διδασκάλῳ τῷ μόνῳ σωτῆρι  
θεῷ, βασιλεὺς τῶν λεγμένων ἀπαίτην παρ' αὐτῶν· ὁ δὲ, ὁ ἔχων ὡς ἀκούειν, ἀκούει, λέ-  
γει. καὶ ἡς οὐτ'· Ἐπίχαρμ'· εἰπάτω· Νῆς ὁρῇ, νῆς ἀκούει· τὰ δὲ ἄλλα, καὶ τὰ φλα.  
ἀπίστες εἶναι ἡνας ἡπιστῶν· Ἠρακλεῖτ'· Φησὶν· Ἀκούει οὐκ ἡπιστάμενοι, οὐδ' εἰπῶν· ὡ-  
φιληθεὶς δὴ ποῦθεν παρὰ Σολομῶνι· Ἐὰν ἀγαπήσῃς ἀκούειν, ἐκδέξῃ· καὶ ἐὰν κλίνῃς τὸ  
οὐς σε, σε φασὶν ἔτι. Κύριε, τίς ἡπιστευσεν τῇ ἀκούῃ ἡμῶν; Ἠσυχίας Φησὶν· Ἡ μὲν γὰρ πίστις, ἐξ ἀ-  
κούῃς· ἡ δὲ ἀκούῃ, ἀφ' ἡμῶν· Θεοῦ, Φησὶν ὁ ἀποδείξει· πᾶσι γὰρ ἡπιστάμενοι, εἰς ὃν οὐκ  
ἡπιστευτας; πᾶσι δὲ πιστεύουσιν, οὐ οὐκ ἡκούσαν; πᾶσι δὲ ἀκούσαν, χωρὶς κηρύσσοντας; πᾶσι  
ἡ κηρύσσουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὼς γέγραπται· Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων  
τῶν ἀκούῃ; ὅπως πᾶσι ἀνάγῃ τῶν πᾶσι δὲ ἀκούῃς, καὶ τῶν ἀποστόλων κηρύξεως, ἡ τὸ ῥῆμα  
κυρίου, καὶ τὸν ἦον ἔχει; ἐδέπω συνίεμεν ἀποδείξειν εἶναι τὸ ῥῆμα κυρίου. ὡς περὶ τὸ σφαιρί-  
ζον, οὐκ οὐκ καὶ τῶν τῶν πᾶσι πᾶσι τῶν σφαιρῶν ἡ τῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐρύθμως ἀποδε-  
χομένων πρὸς δὲ αὐτῶν, ἵνα δὲ καὶ νόμος τῶν σφαιρικῶν τὸ γυμνάσιον ἐκτελῇται· ἔτω καὶ τῶν  
διδασκαλῶν ἀξιοπίστην εἶναι συμβέβηκεν, ὅτι ὡς ἡ πίστις τῶν ἀκουσμένων, τῶν καὶ ἡς, ὡς εἰπῶν,  
ὑπαρχοῦσι φυσικῇ, πρὸς μάτην συλλαμβάνει. συνεργεῖ ἔν τε ἡ γόνιμος ὑπαρχοῦσα, πρὸς  
τῶν τῶν ἀπερμάτων καταβολήν· οὐτε γὰρ τῆς δρετῆς παιδεύσεως ὁ φελοῦς π, ἀνδρὶ τῆς τῶν μανθάν-  
οντι· παρὰ δὲ οὐκ οὐτε μὴν παρὰ φητείας, οὐτε τῆς τῶν ἀκούοντων εὐπείθειας μὴ παρὰ σῆς·  
καὶ γὰρ τῶν καρφῶν τῶν ἔργων, εἰποιμαὶ ὅτι καταδέχεται τῶν διδάσκων τῶν καυστικῶν, ῥᾶν ἐξ ἀ-  
πεί· καὶ ἡ λιθὴ ἡ θρυλλομένη; ἔλκει τὸν σίδηρον ἀφ' ὅπου συγχύεται· ὡς περὶ καὶ τὸ δακρυοῦν τὸ  
σάκρον ἡ παρὰ τῶν καρφῶν, καὶ τὸ ἡλεκτρον τῶν ἀχυρμῶν ἀνακινεῖ· πείθει ἢ αὐτῶν τῶν ἐλ-  
κόμενα, δρετῶν ἐλκόμενα πνεύματα, ἔχῃ ὡς ἀπία, ἀλλ' ὡς πνεύματα. διὰ τοῦ πᾶσι ὄντι  
τῶν τῆς κακίας εἰδους· τῶν μὲν, καὶ ἀπείας καὶ τῶν λαμβάνειν· τῶν δὲ, καὶ βίας ἄγοντι· καὶ φέ-  
ροντες· ὁ θεὸς λόγῳ· κείρα γὰρ, πάντες συλλαβῶν καλῶν· εἰδῶς μὲν καὶ μάλιστα τῶν μὴ πᾶ-



ὁμοιομένους· ὁμῶς δ' ἔν, ὅτι ἐφ' ἡμῖν τὸ παθεῖν καὶ μὴ, ὡς μὴ ἔχεν ἀγνοίαν περὶ φασί-  
 143 σκευῶν ἰναις, δικαίαν τὴν κλησιν ποιήσας, τὸ κατὰ δύναμιν ἢ ἐκαστὸν ἀπαγγέλλει. τοῖς μὲν γὰρ, ὁμῶς  
 τῷ θεῷ καὶ τὸ διδάσκειν ἀρετῶν· ἐκ σωασκῆσεως ἡυξήσιν τῶν καὶ καθαρμοῖς· οἱ δ' ἢ  
 εἰ καὶ μήπω διώκον, τὸ βούλειον ἡδὴ ἔχουσιν· ἔργον δ' τὸ μὲν βούλειον, ψυχῆς· τὸ πρᾶξιον  
 δ' ὅσα ἀνδρώματι. οὐδὲ μὲν τῷ τίλει παραμετρεῖται μόνω τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ  
 τῇ ἐκάστου κρίνεσθαι προαιρέσει, εἰ βλάβος εἴη, εἰ ἐφ' οἷς ἡμαρτεν μετενόησεν, εἰ σώσειν ἐλα-  
 βεν ἐφ' οἷς ἐπείσεν καὶ μετῆνω, ὅπερ ἐστὶ, μετακῆται ἔργον· βραδεῖα γὰρ γνώσις, μετάνοια·  
 γνώσις δ' ἢ πρῶτη ἀναμαρτησία. πῆστος ἔν καὶ ἡ μετάνοια κατόρθωμα· εἰ γὰρ μὴ πιστεύσῃ ἀ-  
 μάχημα εἶναι ὡς περὶ κατὰ τὴν, ἔδὲ μετὰ τῆς καὶ μὴ πιστεύσῃ, κέλασιν μὲν ἐπὶ τῆς τῷ  
 πηλὸν μελοῦν, σωτηρίαν δ' τῷ κατὰ τὰς ἐντολὰς βιοῦν, ἔδ' ἔως μετὰ βαλῆται. ἡ δὲ ἢ καὶ ἡ 10  
 ἐλπίς, ἐκ πίστεως σωθήσκειν. ὁρίζον γ' ἔν οἱ δὲ βασιλεία, πῶς πῖσιν, ψυχῆς συγκατατίθεται  
 πρὸς πῶν μὴ κινῆσθαι αἰδοῦσιν. ἀλλὰ τὸ μὴ παρῆναι. ἐλπίς δ' ἢ, προσδοκία κλήσεως ἀγαθῶν. πῖ-  
 στήν δ' ἀνάγκη πῶς προσδοκίαν εἶναι· πῖστος δὲ, ὁ ἀπεραβῆσθαι τῶν ἐγγυημένων  
 ἐγγυηθῶν δ' ἡμῖν οἱ περὶ θεοῦ λόγοι· καὶ οἱ θεοὶ λόγοι αἱ ἐντολὰς, πῶς τῇ καταπράξει τῇ πα-  
 ραχρησμάτων. οὗτος ἐστὶν ὁ δοῦλος· ὁ πῖστος, ὁ πρὸς τῷ κυρίου ἐπαμνούμενος. ἐπὶ δ' ἢ εἴπη,  
 Πῖστος ὁ θεός, ὃ δὲ φαίνεται πιστεύειν ἄξιον, μελῶν· δὲ φαίνεται δ' ὁ λόγος αὐτῶν, καὶ  
 αὐτὸς αὐτῶν πῖστος ὁ θεός. πῶς ἔν, εἰ τὸ πιστεύειν ὑπολαμβάνειν ἐστὶ, βέβαια τὰ παρ' αὐτῶν  
 οἱ φιλόσοφοι νομίζουσιν· οὐ γὰρ ἐστὶν ὑπολήψεις, ἡ ἐκούσι· περὶ ἀπείρου συγκατατίθεται,  
 ἀλλὰ συγκατατίθεται ἰσχυρῶς πῖν. πῖς δ' αὐτῶν διωκῶν τὸ θεοῦ· ἢ ἢ ἀπίστια, ὑπολήψεις τῶν  
 αἰτημένων ἀδελφῶν δὲ φαίνεται· κατὰ πῖρ ἢ δυςπίστια, ἐξ ἑνός δυςπράδεκτον· πῖστος. καὶ ἡ 20  
 μὲν πῖστος, ὑπολήψεις ἐκούσι· καὶ περὶ ἡμῶν ἐυγνώμον· περὶ κατὰ τὴν πῖστος· προσδοκία  
 δ' ὁ δὲ μέλλων· ἢ ἢ τῶν ἄλλων προσδοκία, δὲ ἀδελφῶν περὶ τῆς δ' ἀλλήλων βεβαία  
 περὶ πῖν. διὸ πιστεύομεν, ὡς αὐτῶν περὶ τῶν ὡς ἐν δόξαν θείαν καὶ σωτηρίαν· περὶ τῶν δ' τῶν  
 μόνω θεῷ· ὃν γινώσκουμεν ὅτι οὐ παραβῆσθαι· καλῶς ἡμῖν ἐπαγγελλόμενα, καὶ ἀπαρτῶν δε-  
 δημιουργημένα καὶ δεδωρημένα· αὐτῶν ἡμῖν ἐννοικῶς. εὐτοια δὲ ἐστὶ, βούλησις ἀγαθῶν ἐπὶ-  
 ρῶ, ἔνεκεν αὐτῶν ὁκείνου. ὁ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀνένδεός· εἰς ἡμῶς δ' ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ παρὰ τῷ κυρίῳ  
 εὐμένεια κατὰ τὴν, εὐτοια θεία οὐσα, καὶ εὐτοια πρὸς τὸ εὐποιεῖν οὐσα. εἰ δὲ τῷ Ἀβραάμ πῖ-  
 στεύσας ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην· ἄπειρα δ' Ἀβραάμ, ἡμεῖς, δὲ ἀκροῦ καὶ ἡμῖν πισυτίον.  
 144 Ἰσραηλῖται γὰρ ἡμεῖς, οἱ μὴ ἀλλὰ σημεῖων, δὲ ἀκροῦ δ' ἐυπείθεις. ἀλλὰ τῶν, Εὐφράτης καὶ ἡ  
 οὐ πῖστος· ῥῆξον καὶ βόησον, φησὶν, ἡ ὅσα ὠδίνουσαι· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμης μᾶλλον, ἢ 30  
 τῆς ἐρήμης πῖν αὐτῶν. εἰδὼσας εἰς τὸ περὶ φραγμα τῶν λαῶν, ἐνδὲ λογιζόμενα τὰ τέκνα σὺ εἰς τὰς  
 σκῆνας τῶν πατέρων. εἰ δ' αὐτῶν μόνω ὑπὸ τῆς προφητείας ἡμῖν πῖν εἰς πῖς πατριάρχαις  
 κατὰ γὰρ ἡμῶν, εἰς ἀμφοῖν πῖν ἀλλήλων δέκνυται ὁ θεός. ὅτι φέρει γ' οὐκ ἀφίερον,  
 145 Ἐκκλησιάζοντες πῶς ἀλλήλων τῶν Ἰσραηλ, τῇ ἐξ ἐθνῶν κλήσιν, λέγων, τῇ εἰρήνῃ ποτὶ τέτα τῶν  
 ἀνδρῶν, ὅς ἐστιν ὁ λόγος, τῇ ἐρήμῳ πρὸς πῖν τῶν μὴ φῖν. ὁ δὲ δικῶν, ἐκ πῖστος (ἢ πῖς), τῆς  
 κατὰ τῶν ἀλλήλων καὶ τὰς ἐντολὰς· ἐπὶ δὲ δύο αὐτῶν, ὁ νόμος καὶ ἡ χάρις καὶ ἡλικία καὶ προ-  
 κερὶ οἰκονομικῶς δεδομένα, διώκει μίαν οὐσαν· ἡ μὲν, παλαιά· ἡ δὲ, καινὴ, ἀλλὰ ἢ παρ'  
 146 ἐνός θεοῦ χορηγῶν· ἢ καὶ ὁ δὲ πῖς ἐν τῇ πῖς Ρωμῶν δὲ πῖς λέγει· δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ  
 εἰς αὐτῶν δὲ καλύπτει· ἐκ πῖστος εἰς πῖς πῖν μίαν, πῖν ἐκ προφητείας εἰς εὐαγγέλιον πῖ-  
 147 λωμένην, δὲ ἐνός καὶ αὐτῶν κυρίως διδάσκων σωτηρίαν. ταύτην, εἴφη, παραπῖνται σὺ πῖν πα- 40  
 148 ραχελίας, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγέσας ἐπὶ σὲ προφητείας· ἵνα σπαύσῃ ἐν αὐτῶν  
 πῖν καλὴν σπαύσας, ἔχων πῖς καὶ ἀγαθὴν σωείδῃσιν· ἡ πῖς ἀπώσκεινοι, περὶ τῇ πῖς  
 149 ἐναύρησιν· ὅτι τῇ θεῷ ἡκούσας σωείδῃσιν, ἀπίστια κατὰ μίαν. ἔκκεν ἐτ' ἐκ τῶν πρὸς  
 150 ρον τῇ πῖς ἀλλήλων, ὡς εὐκλόνη καὶ πῖν δὲ μόνον, καὶ πῖς ἐπὶ τῶν τυχόντων. εἰ γὰρ ἀνθρώ-  
 πον ἡμῶν τὸ πῖν τῇ δόμα, ὡς Ἑλλῆνες ὑπελάβον, καὶ ἀπίσθη· εἰ δ' αὖτις, ὅσα ἐστὶν ἐνθα ὅσα  
 ἐστὶν. φημὶ πῖν τῇ πῖς, εἴπε ὑπὸ ἀγάπης θεμελιωθῇ, εἴπε καὶ ὑπὸ φόβου, ἢ φασὶν οἱ κατήγο-  
 151 ροι, θεῶν πῖν· μήτε ὑπὸ ἄλλης φιλίας κοσμικῆς ἀπαρτῶν, μήτε ὑπὸ φόβου παρόν-  
 152 τος ἀλλήλων. ἡ μὲν γὰρ ἀγάπη, τῇ πῖς τῇ φιλίας, τῶν πῖς πῖς· ἡ δὲ πῖς, εἰ-  
 153 δρασμα ἀγάπης ἀντεπαύσας τῇ εὐπορίᾳ· ὅτι καὶ τῶν νόμων παιδαγωγὸς φόβος, ἀφ' ὧν πῖ-  
 154 στήν, καὶ φόβος εἶναι πιστεύεται. εἰ γὰρ ἐν τῷ ἐνεργεῖν τῷ εἶναι δέκνυται· ὁ δὲ μέλλων καὶ ἀπῆ- 50  
 λων, οὐχὶ δὲ ἐνεργῶν, καὶ πῖν πῖς, καὶ τὸ εἶναι πιστεύομενος, ὅσα αὐτὸς τῇ πῖς γινῆ-  
 πῖς, ὅτι πρὸς αὐτῆς ἀξιοπῖς εἶναι δοκιμασίαις. θεία πῖν ἡ πῖς μετὰ βολῇ, ἐξ ἀπίστιας  
 πῖς

πρὸς τὴν πρῶτην, καὶ τὴν ἐλπίδι καὶ τῷ φόβῳ πιστεύουσα. καὶ δὴ ἡ πρώτη πρὸς σωτηρίαν νεύσις,  
 ἡ πίστις ἦσαν αὐτὰ φαινέ.· μετ' αὐτὸν φόβος τε καὶ ἐλπίς καὶ μετάνοια· σὺν τῇ ἐγκρατείᾳ καὶ ὑπο-  
 μνή· πρὸς τὴν πίστιν, ἀγνοοῦσιν ἡμᾶς ὅτι τὴν ἀρετὴν, ὅτι τὴν γνῶσιν, ἐκ τῶν ἑνὸς ὁ δόξα λατρεῖ Βαρ-  
 νάβας, Δφ' αὐτῆς, φησὶν, ἐλάβον μέρους, ἐσώθασα κατὰ μακρὸν ὑμῶν πίμπρα· ἵνα μὴ τὸ πῶτος ὑ-  
 μῶν τελείωσιν ἔχη καὶ τὴν γνῶσιν. τὸ μὲν ἔν πιστῶς ἡμῶν εἰσιν οἱ συλλήπτορες, φόβος καὶ ὑπο-  
 μνή· τὸ δὲ συμμαχεῖν ἡμῖν, μακροθυμία καὶ ἐγκράτεια. τῶν ἑνὸς, φησὶ, πρὸς τὸ κύριον, ἐν  
 τῇ γνώσει τὸ πρὸς ἡμῶν δρετῶν, σιχησὶν δὲ εἶναι συμβέβηκε τὴν πίστιν, ὥτως ἀναγκαίαν  
 τῷ γνωστικῷ ὑπαρχούσαν, ὡς τῷ καὶ τὸ κόσμον πῖναι βιβῶναι, πρὸς τὸ ζῆν τὴν αἰαπῆν. ὡς δὲ  
 10 ἀνδ' τῶν τεσσάρων σιχησὶν δὲ ἐστὶ ζῆν, ὅτι ἀνδ' πιστῶς γνῶσιν ἐπακροῦσθαι. αὐτὴ πίνω  
 κρηπὶς ἀληθείας. οἱ γὰρ τῷ φόβῳ κατηγεγνησιν, κατὰ τρέχουσι τὸ νόμον. εἰ γὰρ τὸ νόμον, δὴ λόν τῶν ὡς  
 καὶ τὸ δεικνύει τὸ νόμον θεῶν. τρία γὰρ πῦτα ἐξ ἀνάγκης ὑφ' ἐξήκειν παρὰ τὸ ὑποκείμενον, ὁ  
 δίκαιος, ἡ διοίκησις, τὸ διοικέμενον. ἐγ' ἔν κατ' ὑποθέσιν ἐξέλειον τὸ νόμον, ἀνάγκη δὲ πᾶς ἕκα-  
 στὸν, ὅς ἐστι ὑπὸ ὁπτιμίας, ἡ δὲ χάρις, ἀμείλιον μὲν τὸ καλῶς ἐχούσιος, ὑπερφρο-  
 νῆν γὰρ τὸ θεῶν, ἀσπεῖν γὰρ αἶμα καὶ ἀδικεῖν ἀδελφῶν, ἀποσκίρτησιν αὐτὴν ἀληθείας. καὶ, φασὶν, ἄλο-  
 γος ἐκκλισίη ὁ φόβος ἐστὶ, καὶ πᾶσι. τί οὐ λέγεις; καὶ πᾶς αὐτοὶ ἐπὶ σώζουσιν ἔτι τὸ ὅριον, διὰ  
 λόγῳ δοθείσης μοι τὴν ἐν πλῆ· ἐν πλῆ γὰρ ἀπαγορεύει τὸ φόβον, ἐπαρτῶσι διὰ παιδείαν τὸ ὥτως  
 ὁπτιδεχόμενοι νυθεῖσθαι. καὶ πίνω ἄλογον ὁ φόβος· λογικός μὲν ἔν· πᾶς γὰρ οὐ; παραινῶν,  
 οὐ φοβούμενος, οὐ μοιχεύσας, οὐ κλέψας, οὐ ψευδομαρτυρήσας. ἀλλ' εἰ σφίζον τὴν ὀνόματι  
 20 εὐλάβειαν καλῶν οἱ φιλόσοφοι τὸ νόμον φόβον, εὐλογον ἔστω ἐκκλινῶν. ὀνομαπμάχους  
 τῶν τεσσάρων ἀπο τῶν ὁ φασὶν ἀπὸ τῆς ἐκάλει Κριτολάου. ἀσεία μὲν ἔν ἡδὴ καλῶς πείθων τῶν  
 ἐγκαλῶσιν ἡμῖν ἡ ἐν πλῆ, ὀνόματιος ἐναλλαγῇ νυθεῖσθαι. ἡ ἔν εὐλάβειαν, λογικὴ δεικνύει τὸ βλά-  
 πησιος ἐκκλινῶν ἔστω. ἐξ ἧς ἡ μετάνοια τῶν πρὸς ἡμετέρας φωνῆς. Ἀρχὴ γὰρ σοφίας, φόβος  
 30 κυρίου· σῶσις γὰρ, ἀρετὴ πᾶσι τῶν πᾶσιν αὐτῶν. τὴν σοφίαν λέγει πείθων, ἡ ἐστὶ φόβος θεοῦ, ἐν  
 ὁδοποιῶν εἰς σοφίαν. εἰ γὰρ ὁ νόμος φόβος ἐμπιητικός, ἀρετὴ σοφίας γνῶσις νόμου· καὶ οὐκ ἔστιν ἄ-  
 νδ' νόμου σοφός. ἄσφοι πίνω οἱ παραινέμενοι τὸ νόμον· ὡς ἐπὶ αὐτοὺς αὐτοὺς λογίζεσθαι.  
 παιδεία γὰρ, ἀρετὴ σοφία. Σοφία γὰρ καὶ παιδεία ἀσπεῖν ἐξυθεῖσθαι, λέγει ἡ γραφή. τίνα δὲ  
 πρὸς φοβερά ὁ νόμος κατὰ γράμματα, θεασώμεθα. εἰ μὲν πρὸς μετὰ τὸν δρετῆς ἐκκαλῶν, οἷον πενίαν  
 καὶ νόσον, καὶ ἀδολφίαν καὶ εὐεργίαν, καὶ ὅσα παρὰ πᾶσι· πῦτα μὲν καὶ οἱ καὶ πᾶσι νόμοι  
 40 πρὸς τῶν ἐν, ἐπαρτῶν καὶ πᾶσι οὐκ ἐπὶ πᾶσι τρία γὰρ τῶν ἀρετῶν εἰσπαρμένους, καὶ τὰ τῶν  
 τῶν ἐναντία λογίζομένοις εἶναι κακὰ, ἀρμόνιον ἡδὴ ἡ δόξα· ἡμῖν γὰρ ὁ δοθεὶς νόμος πρὸς τῶν ὄντων  
 κακὰ ἀποφύγειν πρὸς ἰσχύει, μοιχεύει, ἀσπεῖν, παιδερασίαν, ἀγνοίαν, ἀδικίαν, νόσον ψυ-  
 χῆς θάνατον· καὶ τὸ διὰ λύοντα ψυχὴν ἀπὸ σώματος, ἀλλὰ τὸ διὰ λύοντα ψυχὴν ἀπὸ ἀληθείας  
 θάνατον γὰρ καὶ φοβερά τῶν ὄντων κακίαν αὐτῶν, καὶ αἱ ἀπὸ τῶν ἐν ἐνέργειαι. καὶ μὲν ἀδίκως ἐκτείνουσιν  
 50 δίκτυα πᾶσι λέγουσιν οἱ χρεῖσμοι οἱ θεοὶ· αὐτοὶ γὰρ αἱμάτων μετὰ χολῆς, ἡ σωτὴρ ἔστιν αὐ-  
 τοῖς κακὰ. πᾶς ἔν ἐπὶ οὐκ ἀρετῆς ὁ νόμος πρὸς πᾶσι αἰρέσεων λέγειται, ὁπτιδεχόμενων τὸν  
 δόξα λατρεῖν λέγουσι, διὰ γὰρ νόμον γνῶσις ἀμαρτίας; πρὸς ὅς φασιν. Ὁ νόμος οὐκ ἐπείθων, ἐν  
 ἀλλ' εἰδείν τὴν ἀμαρτίαν· πρὸς ἰσχύει γὰρ ἀποποιήσων, ἡ λεγέται μὴ ποιητέα. ἀρετὴ γὰρ, τὸ μὲν  
 σωτὴρον ἐκδοῦσθαι, τὸ δὲ δηλητήριον ὁπτιδεῖσθαι· καὶ τῶν μὲν, χρεῖσθαι συμβεβηλῶσιν· τὸ γὰρ, ἀπο-  
 40 φυγεῖν κελεύει. αὐτὰ καὶ ὁ ἀπὸ λαός, ὃν ἐσπεύουσιν, γνῶσιν ἐπὶ ἀμαρτίας διὰ νόμου πᾶσι  
 περὶ αὐτῶν, ἐπὶ ὑποτάσιν ἐλπίσειν. πᾶς δὲ οὐκ ἀρετῆς ὁ παιδεύων νόμος, ὁ παιδαγωγὸς εἰς  
 χρεῖσθαι δοθεὶς, ἵνα δὲ ὁπτιδεῖσθαι διὰ φόβου παιδεύτικῶς κατὰ βυθούμενοι πρὸς τὴν διὰ  
 50 χρεῖσθαι τελείωσιν; οὐ βέλομαι, φησὶν, τὸ θάνατον τῶν ἀμαρτωλῶν, ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτῶν. με-  
 τάνοιαν δὲ ἐντολὴ ποιῶν, καλυπτικῶν μὲν τὴν μὴ ποιητέων, ἐπαρτῶν δὲ τῶν ἐν ἐνέργειαι. θά-  
 νατον, οἶμα, τὴν ἀγνοίαν λέγει· καὶ ὁ ἐγγὺς κυρίως, πᾶσι μὲν μαρτύρων· ὁ σωτὴρ γὰρ δὴ δεικνύει  
 γνῶσιν, κινδυνῶν, φόβον, αἰσῶν, θλίψεων, διὰ τὸ πᾶσι τὴν ἀληθείαν ἀπολαύει· ὅς γὰρ περὶ παιδεύ-  
 μέτος, σοφὸς ἀπείθων· καὶ διεσώθη ἀπὸ καύματος, ὅς νοήμων. ὅς δὲ νοήμων, δέξει ἐντολὰς.  
 καὶ Βαρνάβας ὁ δόξα λατρεῖ, οὐκ οἱ σωετοὶ παρὰ αὐτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ὁπτιδεχόμενοι, πρὸς  
 60 ἔσθας, ἐπὶ χρεῖσθαι. Πνέυματι καὶ γνῶσιν, καὶ πᾶσι τῶν θεῶν ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, μελετῶ-  
 50 μιν τὴν φόβον τῶν θεῶν, καὶ φυλάσσειν ἀγωνίζομεθα τὰς ἐντολὰς αὐτῶν· ἵνα ἐν τοῖς δικαί-  
 μασι αὐτῶν εὐφρανθῶμεν. ὅθεν, ἀρχὴ σοφίας, φόβος θεοῦ, θεῶν λέλεκται. ἐν τῶν οἱ ἀμφὶ τὸ  
 βασιλεῖον, τῶν ἐξ ἡγεμονῶν τὸ ῥητόν, αὐτὸν φασὶν ἀρχόντα, ἐπαρτῶν τὴν φάσιν ἐπὶ διὰ

κονομένου πνεύματι, ἐκπληγῶνται τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα, παρ' ἐλπίδας εὐχης  
 γλισμένον· καὶ τὴν ἐκπληξιν αὐτῶν, φόβον κληθῆναι, δέχων ἡρώμενον σοφίας φυλοκρινήτης  
 τῆς ἀφαιρέσεως, καὶ πελώρικης, καὶ δόξα καταστατικῆς· ἐν ᾧ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ-  
 λογὴν ἀφαιρέσεως, ὅτι πᾶσι περὶ ἐμπε. εἶκοι ἡ καὶ οὐαλεντίνος ἐν τινι δῆλως τῇ παύσει πνα  
 22 ἐν τῷ λαβῶν· αὐτῆς, ἡ ἀφαιρέσις· λέγει· καὶ ὡς ἐπὶ φόβου ἐπ' ἐκείνου τῆς πλάσματος ὑπὲρ  
 23 ἕως τοῦ ἀγγέλου, ὅτι μείζονα ἐφθελῶν τὸ πλάσιος, ἀφ' ἧς ἀοράτως ἐν αὐτῷ σπέρμα διδα-  
 24 καται τῆς ἀνωθεν ἐσίας καὶ παρρησιαζόμενον· οὕτω καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων,  
 25 φόβος τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων τοῖς ποιούσιν ἐγγίει, οἷον ἀνδράνεις καὶ ἐκόνες· καὶ πᾶν ἄνθρωπον  
 26 ρες ἀνύουσιν ἐς ὄνομα Θεοῦ· ἐν ᾧ ὄνομα ἀνθρώπου πλάσας Ἀδάμ, φόβον παρέχον περὶ ὅ-  
 27 τινος ἀνθρώπου, ὡς δὴ αὐτὸς ἐν αὐτῷ καθεστῶν· καὶ κατὰ πλάσασιν, ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἡ φάνη- 10  
 σιν· μᾶλλον δὲ οὐσης δέχης, ὡς δευχθῆσιν ὑπερτον, πρὸς πλάσας καὶ μινυρ/σμάς ἀναπλάσσον-  
 τες οἶδε οἱ ἄνδρες φανερῶν· ἐπὶ δὲ ἐκ νόμου καὶ περὶ φητῶν περὶ πειδείας ἀφ' αὐτοῦ, τῷ  
 ἡμῶν συμφέρειν ἐδόξεν, δέχῃ σοφίας φόβου· εἰρημὴ κυρίου, παρὰ κυρίῳ ἀφ' αὐτοῦ δόδοις  
 τοῖς ἀπὸ τοῦ καὶ σκληροκαρδίοις· οὕτως ἡ οὐχ αἰρεῖ λόγος, πηλαστέον τέρας φόβου· ὁ καὶ  
 περὶ δὴ ἀνάνθη ὁ πειδεύων λόγος, ἐκατέρω τῶν τρόπων ἐκκαθάρων οἰκίως ἐς ἡσυχίαν  
 ἡρμῶν ὄργων· ἐπὶ μὲν ἢ ἢ ἐκ πλάσας, φόβος ἐκ φαντασίας ἀπωθήσεται· ἢ ἐπ' ἀπερδοκί-  
 τῶ φαντασίας, ἀπὸ τῆς ἀφαιρέσεως· φόβος δὲ, ὡς μερονότι, ἡ οὐκ· ἡ θωμάσιος τῆς ὑπερβάλλουσας  
 καὶ σωρῶσι πίνων ἐμπαθῇ ποιήσας δι' ἐκπληξέως, τὸ μέγιστον ἐπὶ αὐτῶν ἀνυμνέμενον ἡδὺ,  
 ἐπὶ τῇ ἐκπληξέως, ἐν ἀγνοίᾳ ἡρώμενον· ἐν δὲ ἀγνοίᾳ περὶ κατῆρξεν τὴν ἐκπληξέως· ἐν δὲ ἡ  
 ἐκπληξίς, ἐν ᾧ φόβος δέχῃ σοφίας, φόβος τῷ Θεῷ γνήσιος, κινδυνεύει τῆς σοφίας ἐν Θεῷ 20  
 καὶ τῇ κοσμοποιίας ἀπάσης, ἀλλὰ ἐν τῇ δόξα κατὰ τῆς αὐτῆς τῇ ἐκλογῇ ἀγνοία περὶ παρ-  
 χεν αἰτιώδης· ὡς πρὸν ἢ τῇ καλῶν ἢ φαύλων ἢ ἀγνοίας· ἀλλ' ἐν μὲν τῇ καλῶν, τι πᾶν ἐκπλη-  
 ξας, ἐπὶ παρέλκει ὁ ἀφαιρέσεως αὐτῆς, ἐπὶ κήρυγμα, καὶ τὸ βάπτισμα· ἐν δὲ τῇ φαύλων, πᾶς τῶν  
 καλῶν αἰτίων τὸ κακόν· ἐν μὲν γὰρ περὶ ἡρῶν ἀγνοία, ἐκ ἧς ὁ ἀφαιρέσις κατῆλθεν ἐπὶ ἧς  
 ἐκπληξίς ἐλε τὸν ἀρχόντα, ὡς αὐτὸς λέγασιν· ἐπὶ ἧς δέχῃ σοφίας ἐκ τῆς φόβου ἐλαβεν ἐν τῇ  
 φυλοκρινήσιν τῆς ἐκλογῆς, τῶν περὶ κοσμικῶν· ἐν δὲ ὁ φόβος ἐπὶ περὶ ἧς ἀνθρώπων δῆλως  
 ἐπὶ σφειπρὸν πλάσας· περὶ ἧς τῆς ἀγγέλων, ὡς ἐνιδρυμένου τῷ δημιουργῇ καὶ ἀοράτως τῷ  
 σπέρματι τῷ ἀνωθεν ἐσίας, ἡ ἐκπληξίς καὶ παρρησιαζόμενον, ὅτι ἀπὸ τοῦ, ἀγγέλους δη-  
 μιουργίας ἡς δῆλως ἡσυχίας, οἷον πένου ἡνὸς αὐθιγίας ἡρώδης, ἀγνοίαν πᾶσαν κατὰ γνωσμέ-  
 νης ἡ περὶ γνῶσις ἐνεχόμενοι περὶ ἡσυχίας· ἀλλ' ἐκ ἧς ἐν ἐπιβούλῳ δι' οὐ ἐπιχέρησαν, ὡς περὶ 30  
 γνῶσις· ἐν δὲ ἧς κατὰ πλάσας τὸ ἔργον τὸ αὐτῶν ἐκ περὶ γνῶσις τὸ ἀνωθεν σπέρμα νενῶν·  
 καὶ τῶν τὸ τελευτῶν γνῶσις περὶ ἧς ἐτόλμησαν· ὁ καὶ αὐτὸς ἀδύνατον μαρτύριον τὸ ἀφαιρέ-  
 ρον τὸ ἐν πηλώματι ἀνθρώπου δῆλως περὶ ἧς, ἐπὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἐν τῷ καὶ τὸ δέχεται, καὶ ὁ  
 αὐτῷ τῇ γνῶσις τῇ λοιπῇ ἀφαιρέσει παρρησιαζόμενον· τέρας τε ἐν αὐτοῖς καὶ ἐτέροις ἡσυχίας, μάλιστα ἡ  
 31 τοῖς δὲ Μαρκίῳ· ἐκδοῦς ἐκ πεισίν ἡ ἡσυχία· ὅτι ἡμῶν ἀκῶν, ἀναπαύσεται ἐπ' εἰρήνης  
 32 περὶ ἧς, καὶ ἡσυχίας ἀφαιρέσεως δὲ πᾶν τὸ κακόν· ἡ τοίνυν τὸν νόμον βύλονται· κακὸν μὲν ἔσθ',  
 καὶ φησιν· δίκαιον ἡ, ἀφαιρέσεις τὸ ἀγαθόν ἐπὶ δίκαιον· ὅτι κύριος, φόβος τὸ κακόν περὶ  
 33 τῶν, καὶ κακῶν τὸ κακόν ἀπὸ τῆς αἰτίας, τῷ ἡ ἐναντίον τὸ ἐναντίον κατὰ τῆς· ἀγαθὸν ἡ κακόν ἐνα-  
 34 ἡν, ὡς δίκαιον ἀδικῶν· ἐπὶ τῶν κακῶν δέχῃ ἀφαιρέσει εἰρηκεν, καὶ ὁ φόβος κυρίου φόβος ἐργάζε-  
 ται, ἀγαθόν ὁ φόβος· ἐν ᾧ ἐκ νόμου φόβος, οὐ μόνον δίκαιος, ἀλλὰ καὶ ἀγαθός, κακίαν ἀνα-  
 35 ρῶν· φόβος ἡ ἀφαιρέσει ἐπὶ τῶν, καὶ πᾶν ἀπὸ τῆς, περὶ δὲ μετὰ τῶν ἐμποιεῖ· ἐπὶ τῶν  
 36 ἀκῶν, ἡμῶν τὸ κύριον, καὶ ἡσυχίας· πᾶν δὲ αὐτῶν μὴ φόβος ἡ ἡν· τὸ φόβος ἀμαρτάνειν,  
 ἐπὶ τῶν ἡ ἐπὶ τῶν δόδοις ἐντολαῖς, τιμὴν καὶ δὲ τῶν Θεοῦ ἐκδεχόμενα· δόξας δὲ ἐπὶ φόβος  
 Θεοῦ· ἀλλ' ἐν καὶ πᾶν ὁ φόβος, ὡς βύλονται τινες, ὅτι φόβος ἐπὶ πᾶν, ἐκ τῶν φό-  
 βος πάθος· ἡ γὰρ ἐν διδασκαλία, πάθος, φόβος δαυμόνων ἔσθ', ἐκπαθῶν τε καὶ ἐμπαθῶν· ἐμπα-  
 37 λιν ἢ ὅτι ἀπὸ τῶν Θεῶν φόβος, ἀπαθῶν· φόβος τῶν ἡν ἡν, ἀλλὰ τὸ δόξα πᾶν τῶν Θεοῦ.  
 ὁ δὲ τῶν δὲ τῶν τῶν κακῶν περὶ τῶν, φόβος καὶ δὲ τῶν κακῶν· ὁ δὲ τῶν δὲ τῶν πᾶν  
 38 ἀφαιρέσει αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐν βούλῃ· σοφός φόβος, ἐκκλίνειν δὲ κακῶν· ὁ δὲ ἀφαιρέσει,  
 39 μίγνυται περὶ τῶν, ἡ ἡσυχία λέγει· αὐτῶν τε, ἐν φόβος κυρίου ἐλπίς ἡσυχίας, φησιν· ἀνάγκη οὐκ  
 ὁ τοιοῦτος φόβος· ὅτι τε πᾶν μετὰ τῶν, ὅτι τε πᾶν ἐλπίδα· ἐλπίς ἡ, περὶ δόξα ἀγαθῶν, ἡ  
 40 δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίς· ἀμέλει καὶ ἡ ἐμπαθῶν λαμβάνει· ἐν ἐλπίδα, καὶ ὅτι πᾶν ἀγαθὸν  
 χερσαγωγῇ μετὰ τῶν· ἀγαθῶν, ὁ μόνος ἡν ἡν, τῶν καὶ τὸν λόγον καὶ τὸν βίον καὶ τὸν  
 τρόπον

- τρόπον ἢ, πωλούντι φάναι, κρινωνία βίου· ἢ ἐκτένεια Φιλίας καὶ Φιλοστοργίας μετ' λόγον ὁρθῶς  
 περὶ χρεῶν ἐπιτρον. ὁ δὲ ἐπὶ τῷ, ἔπος ἐγώ. ἢ καὶ ἀδελφὸς τῶν αὐτῶν λόγων ἀναγκηστῆρας  
 περὶ παρορῶμεν. παρὰ κείνῃ δὲ τῇ ἀγάπῃ ἢ τε Φιλοξενία, Φιλοτιχία τις οὕτως περὶ χρεῶν ἔ-  
 νων. ἔννοι δὲ, ὡς ἔνα τὰ κοσμικά· κοσμικὰς γὰρ, τὰς εἰς γλῶσσαν ἐλπίζοντας καὶ τὰς σαρκικὰς ὀπ-  
 θυμίας, ἐξαιρούμεν. Μὴ συζηματιζέσθαι, φησὶν ὁ ἀπόστολος, τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μετὰ μορ-  
 φῶν τῇ ἀνακρινώσῃ τῶν νοσῶν, εἰς τὴν δοκιμάζουσαν ὑμᾶς τὴν θελήμα τῷ θεῷ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρι-  
 στον καὶ πλεον. ἀνακρίψαι πίνω ἢ Φιλοξενία περὶ τῷ φέλιμον πῶς ἔννοις. ἔννοι δὲ, οἱ ὀπιζένοι·  
 ἐπιζένοι γάρ, οἱ φίλοι. φίλοι δὲ, οἱ ἀδελφοί. φίλε κασίγνητε, φησὶν Ὁμηρος· ἢ τε Φιλανθρωπία, δι-  
 ῶ καὶ ἢ Φιλοστοργία, Φιλική χρεῖσις ἀνθρώπων ὑπάρχουσα· ἢ τε Φιλοστοργία, Φιλοτιχία τις οὕ-  
 10 τῶς ἐρῆν Φιλων ἢ οἰκείων, συμπαρομαρτίζον ἀγάπῃ. εἰ γὰρ ὅντι ἀνθρώπος ὁ ἐν ἡμῖν ἐστὶν ὁ πνευ-  
 ματικός, Φιλαδελφία ἢ Φιλανθρωπία, πῶς ἔκαστος πνεύματος κεκρινωνησιν. ἐρῆν δὲ αὐτῷ, τῇ-  
 ρησίς ἐστιν εὐνοίας ἢ ἀγαπήσεως· ἀγαπήσις δὲ, ἀπὸ δόξης παντελῆς· καὶ τὸ ἀγαπᾶσθαι, δρέσκεσθαι τῷ  
 ἡθῇ, ἀρζόμενον τε καὶ ἀπαρζόμενον. ἀρζονταί δὲ εἰς πᾶν τὴν δι' ὁμόνοιαν, ὀπιζήμενος πᾶν κρινῶν  
 ἀγαθῶν. καὶ γὰρ ἢ ὁμογνωμοσύνη, συμφωνία γνώμων. καὶ ἢ ἀγάπη, φησὶν, ἀνυπόκριτος ἐς ὃν ἡμῖν  
 αὐτοῖς· ἔκαστος γὰρ τὸ πονηρὸν, γνώμεθα καλῶμενοι τῷ ἀγαθῷ, τῇ Φιλαδελφίᾳ τε, ἔκαστος  
 ἐξ ἑαυτοῦ, εἰς διωκτῶν, πρὸς ἑαυτῶν, μετ' ἀλλήλων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες. ἐπεὶ καὶ, Μὴ νικῶ, λέγει,  
 ὑποκατακαῖ· ἀλλὰ νικάει τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. ἰδαίους τε ὁ αὐτὸς ἀπόστολος μαρτυρεῖν ὁμο-  
 λογίαν, ὅτι ζήλον ἔχουσιν, ἀλλ' ἔκαστος ὀπιζῶσιν· ἀρζοντες γὰρ τῷ θεῷ δικαιοσύνην, καὶ τῷ  
 ἰδαίῳ ζήτῳ ἐστὶν, τῇ δικαιοσύνῃ ἢ θεῷ ἔκαστος ἀρζῶν· καὶ τὸ βέλμα ἔκαστος ἐγνωσάν τε  
 20 καὶ ἐπίσταται· ἀλλ' ὁ ὑπελάβον αὐτοῖς, τῷ καὶ βέλεσθαι τὸν νόμον ὡς ἡγήσων· ἐπὶ ὧς περὶ φητεῖν οὐκ  
 τῷ νόμῳ ὀπιζέσων, λόγῳ δὲ ψαλμῷ ἐφ' ὅβω, ἀλλ' ἔκαστος ἀρζῶσθαι καὶ πρὸς ἡκούστων· τίλθαι γὰρ  
 νόμου Χριστός, εἰς δικαιοσύνην, ὁ ὑπο νόμου παροφθάνει πᾶν τῷ πνεύμῳ. ὁθεν εἰρη τῇ-  
 τῆς παρὰ Μαυρῶν· Εγὼ παρὰ ζήλωσά ὑμᾶς ἐπ' ὅσον ἐθνεῖ, ἐπ' ἐθνεῖ ἀσυνέτῳ παροργισά ὑ-  
 μᾶς, τῷ εἰς ὑπερβολὴν δολονότι εὐτρεπῆ ἡρμένω. καὶ ἀπὸ Ησαΐας, Εὐρέθην, λέγει, τοῖς ἐμὲ μὴ  
 ζήτῳσιν ἐμφανῆς ἐκρήμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι· περὶ τῷ κυρίῳ παρὰ σίας δηλαδὴ· μεθ' ἡ-  
 μῶν καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἐκείνῃ τῷ παροφθάνει οἰκείως λέγει· νῦν, ἔκαστος πᾶν χεῖρας μετ' ὅλην  
 τῷ ἡμέραν, ὅτι λαὸν ἀπὸ θένει καὶ ἀντιλέγοντα. ὁρᾶς τῷ αἰτίαν τῆς ἐξ ἐθνῶν κλήσεως, σαφῶς  
 περὶ τῷ παρὰ φητεῖ ἀπείχων ἔκαστος καὶ ἀντιλογισάμενος· εἴθ' ἢ ἀγαθότης καὶ ὅτι τῷ τοῖς  
 δέκνυνται ἔκαστος· φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος· Ἀλλὰ τῷ αὐτῷ παρὰ πῶμα ἢ σωτηρία τοῖς ἐθνε-  
 30 σιν εἰς τὸ παρὰ ζήλωσθαι αὐτοὺς καὶ μετὰ νοῆσαι βουληθῆναι. ὁ πρὸς δὲ, ἀπὸ τῶν ὅτι τῶν κα-  
 κοιμημένων θείας τῷ λέξιν, δικαίους αἰδεῖ πᾶς ἐν ἐθνεσιν καὶ ἐν Ἰουδαίοις, οὐ μόνον περὶ τῷ  
 κυρίου παρὰ σίας, ἀλλὰ καὶ περὶ νόμου, καὶ τῷ περὶ θεὸν εὐαρέσθωσιν, ὡς Ἀβελ, ὡς Νῶε, ὡς  
 εἰς ἑτέρος δίκαιος. φησὶ γὰρ ὅτι τῷ ἀποστόλου καὶ διδασκάλους, τῷ κηρύττειν τὸ ὄνομα ἔ-  
 καστος ἢ θεῷ, κακοιμηθέντας, τῇ διωκόμεν ἔκαστος πρὸς κηρύττει τοῖς παρὰ κοιμημένοις. εἶτα ὁ φέρει· 147  
 καὶ αὐτοὶ ἐδωκάν αὐτοῖς τῷ σφραγίδα ἔκαστος κρύγματι. κατέβησαν ἔκαστος αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ,  
 καὶ πάλιν ἀνέβησαν. ἀλλ' ἔκαστος ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκείνοι γάρ, οἱ παρ-  
 κοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. ἀπὸ τῶν ἔκαστος ἐκαστος ἐκαστος καὶ ἐπίγνω-  
 σαν τὸ ὄνομα ἔκαστος ἢ θεῷ· ἀπὸ τῶν καὶ σωανέβησαν μετ' αὐτῶν, καὶ σωήρυσαν εἰς τῷ οἰκοδο-  
 μῇ ἔκαστος πύργου, ἔκαστος ἰσομετρήσαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐκείνησαν, ἔκαστος μετὰ ἀγνείαν·  
 40 μόνον γὰρ τῷ σφραγίδα πᾶν τῷ ὅσον ἔκαστος. ὅτ' αὐτὰρ ἐθνεῖ τῷ μὴ νόμον ἔχοντες, φύσις τῷ νόμου  
 πρὸς σιν, ἔκαστος νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, καὶ τὸ ἀπόστολον. ὡς μὲν ἔκαστος ἀντιπελαγῶσιν  
 ἀλλήλους αἰ δρέτῃ, πρὸς ἡμῶν, ὅτι διδεδυγμένοι ἦδη, ὡς πρὸς μὲν ὅτι μετὰ νοῖα ἐλπίς, ἢ  
 εὐλάβεια δὲ ὅτι πρὸς· καὶ ἢ ἐκαστος ὀπιζονή τε καὶ ἀσκησις, ἀμα μαθήσθαι συμπεραῖς· εἰς  
 ἀγάπῃ· ἢ δὲ, τῇ γνώσῃ τελειῶται. ἐκείνοι δὲ ἐξ ἀνάγκης παρὰ σμεινῶν, ὡς μόνον τὸ θεῖον,  
 σφὸν εἶναι φύσις νοῖα χρεῖ. διὸ καὶ ἡ σφῆρα διωκόμενος θεοῦ, ἢ διδάγματα τῷ ἀλήθειαν· καὶ  
 παρὰ πᾶν εἰληπία ἢ τελειώσις τῆς γνώσεως· Φιλεῖ δὲ καὶ ἀγαπᾶ τῷ ἀλήθειαν ὁ Φιλόστο-  
 50 φος, ἐκ τῷ ἡρώπων εἶναι γήσιος, δι' ἀγάπῃ ἢ φίλος νομιμαίς. πᾶν τῷ δὲ χρεῖ, τὸ παρ-  
 μάσθαι τῷ πρᾶγμα, ὡς Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ λέγει· καὶ Ματθίας ἐν τῷ Παραδοσέσι παρὰ ἰνῶν  
 θαύμασιν τῷ παρόντι· βαθμὸν τῷ πρῶτον τῆς ἐπέκεινα γνώσεως ὑπερβήμενος. ἢ καὶ τῷ  
 60 καὶ Ἐβραίους εὐαγγελίῳ, Ὁ θαυμάσιος, βασιλεύς, γέγραπται· καὶ ὁ βασιλεύς, ἀναπαύ-  
 σεται. ἀδωάτον οὐκ τὸν ἀμαθῆ, ἐπὶ αὐτῷ μένῃ ἀμαθῆς· Φιλοσοφῆν δὲ τὸν γὰρ μὴ ἐννοῖαι σφῆρας  
 εἰληφότα, Φιλοσοφίας οὐσις ὁρῆσθαι τῷ ὄντως ὄντι, καὶ τῶν εἰς τῷ σωτηρίων μαθη-

μάτων· καὶ τῷ ποιῆν καλῶς ἤσπιν ἐξησκημένον· ἀλλὰ τὸ ὁπίσκειν ὡς χρῆσθαι καὶ ποιητῶν  
 καὶ σωεμπονητῶν· καθὼς καὶ ὁμοιοῦναι τις θεῷ· θεῷ λέγω τῷ σωτῆρι· θεραπεύων τὸν ὅλον θεόν  
 διὰ τῆς ἀρχιερέως λόγου, δι' ἧς καθορᾶται ὁ κατ' ἀλήθειαν καλὰ καὶ δικαίως· εὐσεβείᾳ ἐστὶ πρῶ-  
 ξις ἐπομένη καὶ ἀκόλουθος θεῷ. τριῶν τοίνυν τάτων αὐτέχει· ὁ ἡμεδαπὸς φιλόσοφος· πρῶ-  
 τον μὲν, τῆς θεωρίας· δεύτερον δὲ, τῆς τ' ἐντολῶν ὁπτελέσεως· τρίτον, αὐτῶν ἀγαθῶν κατα-  
 σκευῆς. ἀδὴ σωελθόντα, τὸ γνωστικὸν ὁπτελεῖ. ὅτι δὲ αὐτὸ ἐνδεήτων, χωλεύει τὸ γινώσκων.  
 ὅθεν θείως ἡ γραφὴ φησὶ· Καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Μωϋσέω, λέγων· Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ,  
 ἔρεῖς πρὸς αὐτούς· Εγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· καὶ τὰ ὁπτιθεύματα γῆς Αἰγύπτου, ἐν ἡ κατω-  
 κήσατε ἐν αὐτῇ, ἐποιήσατε· καὶ καὶ τὰ ὁπτιθεύματα γῆς Χαναάν, εἰς ἃ ἐγὼ ἐσάγω ὑμᾶς  
 ἐκεῖ, ἐποιήσατε· καὶ τοῖς νομίμοις αὐτῶν ἐπορεύσατε· τὰ κρίματα μὲν ποιήσατε, καὶ τὰ πρὸς  
 ἰαγμάτα μὲν φυλάξεσθε· πορεύσατε ἐν αὐτοῖς· ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· καὶ φυλάξεσθε πάντα  
 τὰ πρὸς ἰαγμάτα μου, καὶ ποιήσατε αὐτά· ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζῆσται ἐν αὐτοῖς, ἐγὼ  
 κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. εἴτε ἔν κόσμῳ καὶ ἀπάτης, εἴτε παθῶν καὶ κακῶν σύμβολον Αἰγύπτου καὶ  
 ἡ Χαναάντις γῆ, ὧν μὲν ἀφελέον, ὅποια ἡ ὁπτιθεύματα ὡς θεία καὶ ἐκ κοσμικὰ, δέκνυνται ἡμῖν  
 λόγιον. ὅτι αὐτὸς εἶπη, Ὁ ποιήσας ἄνθρωπος, ζῆσται ἐν αὐτοῖς, τίς τις Ἑβραίων αὐτῶν ἐπα-  
 νόρθωσιν, τίς τις τὴν πέλας ἡμῶν αὐτῶν συνάσκησιν τὴν ἐπεστροφὴν, ζῶντες λίγα αὐτῶν καὶ ἡμῶν.  
 οἱ γὰρ νεκροὶ τοῖς παραπτώματι, συζωοποιῶνται Χριστῷ, διὰ τὴν ἡμετέρας διδασκαλίας. πολλὰς γὰρ  
 ἐπαναλαμβάνουσα ἡ γραφὴ, τὸ Εγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, δυσωπᾷ μὲν διὰ τὴν ἐκκλήσιν, ἐπι-  
 δακνὴ διδασκαλίας τῷ πρὸς ἐν πολλὰς δεδοκῶτι θεῷ· ὑπομιμνήσκει γὰρ ἡμεῖς ζητεῖν τὸν θεόν, καὶ ὡς  
 οἶοντα γινώσκων ὁπτιχεῖν· ἥτις αὐτὴ εἶη θεωρία μέγιστη, ἡ ἐκπληκτικὴ, ἡ τῷ ὄντι ὁπτισημῇ, ἡ ἀμε-  
 τὰ πᾶσι λόγῳ γινόμενη· αὕτη αὐτὴ εἶη μόνη ἡ τὴν σοφίας γνώσις, ἥς ἐδεόχετο χωρίζεσθαι ἡ δικαιο-  
 πρεχρία. ἀλλ' ἡ μὲν τὴν οἰησάμενον, εἴτε αἰρέσεις εἶεν βάρβαραι, εἴτε οἱ παρ' Ἑλλήσι φιλόσοφοι,  
 γνώσις φυσικὴ καὶ τὸ ἀπόστολον· πρὸς δὲ ἡ γνώσις, ἥτις αὐτὴ ὁπτισημονικὴ δόξαις τὴν καὶ τὴν  
 ἀληθῆ φιλοσοφίαν παραδιδόμενων. φησὶ μὲν δὲ αὐτῷ λόγον εἶναι πᾶσι ἀμφισβητήμε-  
 νοις, ἐκ τῶν ὁμολογημένων ἐκπορίζοντα τὴν πίσιν. πίστεως δὲ οὐκ ἐστὶν διττή, τῆς μὲν, ὁπτισημονι-  
 κῆς, τὴν δὲ, δοξαστικῆς, ἐξ ἧν καλῶς δόξαις ἐξ ὁνομάζων διττῶν· τὴν μὲν, ὁπτισημονικὴν· τὴν δὲ,  
 δοξαστικὴν· ἐπεὶ καὶ ἡ γνώσις καὶ ἡ πρὸς γνώσις, διττὴ λέγεται· ἡ μὲν, ἀπὸ κριτικῶν ἐχούσα  
 τὴν ἐαυτῆς φύσιν· ἡ δὲ, ἐλλειπῆ. καὶ μή τι ἡ παρ' ἡμῖν δόξαις, μόνη αὐτὴ εἶη ἀληθῆς· αὐτὴ ἐκ  
 148 θείων χορηγῶμένη γραφῶν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, καὶ τὸ θεοδιδάκτου σοφίας, καὶ τὸ ἀπίστο-  
 λον· μάθησις γὰρ καὶ τὸ πρὸς θεῷ ἐν πολλὰς· ὅστις πιστεύει τῷ θεῷ· καὶ ἡ πίστις διὰ μίαν ἡ  
 39 τὴν θεῶν, ἰσχυρὸς ὅστις ἀληθείας. αὐτὴ καὶ φησὶν, Εὐὰν ἐχθρὸς πίστιν ὡς κῆκον σινάπιδος, μετρήσεται  
 τὸ ὅσον· καὶ πάλιν, Κατὰ τὴν πίσιν σου, γρηθήτω σοι· καὶ ὁ μὲν, θεραπεύει, πρὸς λαβῶν τὴν πί-  
 σιν τὴν ἰασιν· ὁ δὲ, νεκρὸς ἀνίσταται, διὰ τὴν πρὸς αὐτοῦ ὅτι αἰσθήσεται, ἰσχυρὸς· ἡ δὲ δοξαστικὴ  
 δόξαις, ἀνθρωπικὴ τίς ἐστι, καὶ πρὸς τὴν ῥητορικῶν γινόμενη ὁπτιχηρημάτων, ἡ δὲ ἀφελικῶ-  
 κῶν συλλογισμῶν· ἡ γὰρ ἀνωτάτω δόξαις, ἡ ἡνιχάμεθα, ὁπτισημονικὴν πίσιν ἐντίθησι, διὰ τὴν  
 τῶν γραφῶν παρατίσεως τε καὶ διορίσεως τῶν μανθάνειν ὁρεζομένων ψυχῶν· ἥτις ἀντὶ τῆς  
 γνώσεως· εἰ γὰρ πᾶσι παραλαμβανόμενα πρὸς τὸ ζητῆμενον ἀληθῆ λαμβάνεται, ὡς ἀντὶ θεία ὄντα  
 καὶ περὶ φηλικά, δηλόν πως ὅτι τὸ συμπέρασμα τὸ ὁπτιφερόμενον αὐτοῖς ἀπολέσθαι, ἀληθῆς  
 ἐπενεχθήσεται· καὶ εἴη ἀντὶ ὁρθῶς ἡμῖν δόξαις ἡ γνώσις. ἡ δὲ γὰρ ἐν οὐρανῷ καὶ θείας τρεφῆς  
 τὸ μνημόσυνον ἐν στήνῳ χρυσῷ καθιερωθῆναι προσετίθηται, τὸ γόμορ φησὶ, τὸ δέκατον τὴν τριῶν  
 μέτρον ἡ· ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς, τρία μέτρα, τρία κριτήρια μνηνύεται· αἰσθησις μὲν, αἰσθητῶν  
 λεγομένων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, ὁ λόγος· νοητῶν δὲ, νῦν· ὁ πῖνον γνωστικὸς ἀφίξεσθαι  
 μὲν τῶν καὶ λόγον, καὶ τῶν καὶ ἀφάνοιαν, καὶ τὴν καὶ αἰσθησιν καὶ ἐνέργειαν ἀμαρτημάτων· ἀκη-  
 22 πρὸς ὅπως ὁ ἰδὼν πρὸς ὁπτιθυμίαν, ἐμοίχυσεν· λαβὼν τε ἐν νῷ ὡς Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ  
 23 καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψον· καὶ κείνο ὁπτιζέμενον· ὅτι οὐ πᾶσι εἰσερχόμενα εἰς τὸ σῶμα, καὶ  
 24 νῦν τὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ τὰ ἐξ ἐρχόμενα διὰ τῆς σῶματος, ἐκείνα κερνοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τὴν καρ-  
 25 διας ἐξέρχονται διὰ λογισμοῖ. τῶν, οἶμαι, τὸ καὶ θεὸν ἀληθινὸν καὶ δικαῖον μέτρον, ὡς μετρεῖ-  
 26 ται τὰ μετρούμενα, ἡ τὸν ἄνθρωπον σωῆναι δεκάς· ἡ δὲ ὁπτι κεφαλαίων τὰ πρὸς εἰρημένα τρία  
 27 ἐδήλωσεν μέτρα· εἰδὴ δὲ ἂν σῶμα τε καὶ ψυχὴ, αἱ τε πέντε αἰσθησῆς, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ  
 28 σπερματικόν, ὅτι τὸ φωνητικὸν ἡ πνευματικόν, ὅπως ἐβούλει καλεῖν· καὶ δὲ, ὡς ἐπὶ εἰπῶν, 30  
 29 τῶν ἄλλων πάντων ὑπεραναβαίνοντες ὁπτι τὸ νοῦν ἵσταται, ὡς περ ἀμέλει καὶ τῷ κόσμῳ τὰς  
 30 ἐντὶ αὐτοῖς ὑπερσηδόντας· πρῶτον μὲν, τὴν διὰ τὴν τρεῶν σιχηῶν ἐν μιᾷ χώρᾳ πνε-  
 μένων,

- μίνων, διὰ τὴν ἰστέν τροπὴν· ἐπὶ τα δὲ, πὰς ἐπὶ πὰς παλαιωμένας· τὴν τι ἀπαλῆ, ἐν τῇ τὴν, ὅτι  
τὸ πάλαιον δριμύτην τὸ ὑπερᾶνω τὸ θεῶν· τὴν δὲ δεκάτιμ μοῖραι, ὅτι τὴν γνώσιν ἀφικνεῖσθαι τῇ  
θεῷ, σωελόη· Φαίαι, μὲν τὴν κλίσην τὸ ποιητὴν ὅτι παθοῦντας. Διὰ τῆς αἰ δεκάτης, ὅτι τοῖς φη τῶν  
παιρῶν, τῷ θεῷ προσεκομίζοντο· καὶ τῇ πάχα ἐορτῇ, ἀπὸ δεκάτης ἤρχεται, παντὸς παθὸς καὶ  
πάντος αἰσθητῆς Διὰ βίας οὐσα. πίπην· ἐν τῇ πρὸς ὁ γνωστὸς· ὁ δὲ οἰήσιν φη, ὅτι τῇ αλη-  
θείας ἐχάπτε· ἀσέπας καὶ ἀνδρῶν οἰσῶνς κεχρημένους. ἀσέπας ἐν γὰρ παλαιῇ· Εξήλθεν δὲ  
καὶν δὸς παρῶν φη, ὅτι κησὶν ἐν γὰρ Ναϊδί, κατὰ τὴν Εἰδή· ἐρμηνεύει· δὲ ἡ μὲν Ναϊδί, ὅτι  
παίλ φη· ὁ δὲ Εἰδή, τρυφῇ· πῆστις δὲ καὶ γνώσις καὶ εἰρήνη, ἡ τρυφῇ· ἡ δὲ παρακῆσας, ἐκβάλλ-  
λει· ὁ δὲ οἰήσιν φη, τὴν δὲ χλὴν ἐδὲ ἐπαίειν βύλαται τὸ θείων ἐν πλῶν· ἀλλ', εἶον αὐτομαθῆς,  
10 ἀφωλιάσας, εἰς αἰλοὶ κυρηνόμενον ἐκὼν μεδίεσται, εἰς τὰ θνητὰ τε καὶ γῆραι κατεβαίνων,  
ὅτι τῇ ἀγρήτης γνώσεως, ἀλλοῖς ἀλλοῖα δοξάζων· Οἷς δὲ μὴ ὑπάρχει κυβερνήσεις, πίπην οὐσιν  
ὡς περ φύλα· ὁ λογισμὸς καὶ τὸ γρημονικὸν, ἀπαισιν μένον, καὶ καθηγόμενον τὸ ψυχῆς, κυβερ-  
νήτης αὐτῆς εἰρήνης· ὅλως γὰρ ἀτρέπης, πρὸς τὸ ἀτρέπτον ἢ παρῶν γῆ· ὅπως Ἀβραάμ, ἐς ὡς  
λαὶ ἀπανάλη κυρίως, καὶ ἐγγίσας, εἶπεν· ὅτι τῷ Μωϋσῇ λέγει, Σὺ δὲ αὐτῇ σῆθι μετ' ἐμῶ· οἱ δὲ ἀμ-  
φι τὸ Σίμωντα, τῷ ἐς ὡς, ὃν σέβουσιν, ἐξομοῖσθαι τρῶπον βέλον· ἡ πῆστις ἐν, ἡ πὲρ γνώσις τὸ ἀ-  
ληθείας, αἰεὶ καὶ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσὺ τῶς ἐχειν κατὰ σκιάζουσι τὴν ἐλομένῃ αὐτὰς ψυχῇ.  
Συγγενὲς δὲ τῷ ψεύδει, μετὰ βίας, ὅτι τρῶπῃ, καὶ δόξας· ὡς περ τῷ γνωστῷ ἡρεμία, καὶ  
ἀνάπαισις, καὶ εἰρήνη. καθάπερ ἐν τῷ φιλοσοφίαν ὁ τύφος καὶ ὁ οἰήσις Διὰ βίβληκεν, ὅπως καὶ  
τὴν γνώσιν ἢ ψεύδους γνώσις, ἢ τὸ μωνύμως καλουμένη· πρὸς ἡς ὁ δὲ πρὸς λ φη· γράφον, ὅτι τῷ  
20 μέθρι, φησιν, τὴν παρὰ τὴν φύλαξον, ἐκτρεπόμενον τὰς βεβήλους κενοφώνιας καὶ ἀνπ-  
θήσας τὸ ψεύδον μου γνώσεως· ἢ πνὲς ἐπαχέλλόμενοι, πρὸς τὴν πῆστις ἢ ἐσχησιν. ὑπὸ τῆς  
ἐλεγχόμενοι τῆς φωνῆς οἱ δὲ τῶν αἰρέσεων, τὰς πρὸς Τημόθιον ἀγίτησιν ὅτι πρὸς λ φη· Φέρε ἐν,  
εἰ ὁ κύριος ἀλήθεια, καὶ σοφία καὶ δυνάμις θεῶν, ὡς περ ἐν ἐστὶ, δεχθεῖν ὅτι τῷ ὄντι γνωστὸς ὁ  
τῆς ἐν γνώσεως, καὶ τὸ παρῶν τὸ αὐτῷ δὲ αὐτῷ· σωαίει· γὰρ ὅτι λέγοντι φη· Χείλη δικαίων ὅτι  
30 σα· ὑψηλά· τὸ πῆστις, καθάπερ ὅτι γρόνθ, διττῶν ὄλων, εὐροῖμεν αὐτῶν διττῶν δόξας, σωοικῆ-  
σας αὐφω· τῷ γὰρ γρόνθ τῷ μὲν παρῶν καὶ τῇ μνήμῃ· τῷ δὲ μέλλοντι, ἐλπίς ἐστὶ· πιστεύομεν δὲ  
τῷ παρῶν καὶ τῷ γρόνθ, καὶ τῷ μέλλοντι ἐστὶ· ἀπαπῶμεν πρὸς αὐτῶς ἐχον τῷ παρῶν καὶ  
τα, πρὸς πρὸς μένοι· τὰ μέλλοντι, ἐλπίδι ἀπεκδεχόμενοι. Διὰ πάντων γὰρ ἡ ἀγάπη τῷ γνωστῷ  
καὶ πρὸς φησιν, ἕνα θεὸν ἐδοῖ· καὶ ἰδοὺ πάντα ὅσα δεδημιούργηκε, λίαν καλὰ· οἶδεν τε καὶ θω-  
30 μάξει· θεοσέβεια δὲ προσέλιπται μὴ φη· βίβ· καὶ φόβος κυρίως, προσέλιπται ἡμέρας· ὡς ἐν αἱ  
ἡμέραι μόρον βίβ· καὶ ἐπαναβάσιν, ὅτι καὶ ὁ φόβος τὸ ἀγάπης δόξα, καὶ παρῶν φησιν  
πῆστις γινόμενον, εἶτα ἀρχῇ· ἀλλ' οὐχ ὡς φοβούμεν τὸ θεῖον, καὶ μισῶ, διττῶν τυγχάνοντι φη·  
ὅτι φόβου· ὡς δὲ καὶ τὸ παρῶν δέδωκε, ὃν φοβούμεν ἅμα καὶ ἀγαπῶ, πάλιν φοβούμεν μὴ  
κατασθῶ, ἐμαυτὸν ἀγαπῶ, αἰρούμενον τὸ φόβον· ὁ φοβούμεν προσέψαται τῷ πατρί, ἀ-  
γαπῶ ἑαυτὸν· μακάριος ὅς πρὸς γίνε· ἀγάπη ὅτι φόβος κεκραμένον· πῆστις δὲ, ἰσχυρὸς εἰς σω-  
τηρίαν, καὶ δυνάμις εἰς ζωὴν αἰώνιον· πάλιν ἡ προφητεία, πρὸς γνώσις ἐστὶν ἡ γνώσις, προ-  
40 φητείας νόσις· οἷον γνώσις τὸ σκείνοις πρὸς γνωσμένων, ὑπὸ τῷ παρῶν φη· τὰ πάντα κυ-  
ρίως· ἡ τοίνυν γνώσις τὸ παρῶν φησιν, τρῶπῃ ἐν δόξῃ τὴν ἐκδοσιν, ἡ γὰρ ὡς πάλαι, ἡ ἐνεσχησιν ἡδὴ,  
ἡ ἐνεσχησιν ἡδὴ, ἡ ἐστὶν μελλόντων· εἴθ' αἱ μὲν ἀκρότητες ὑποπιπῶνται πῆστις, ἡ πλεονείν.  
των, ἡ ἐλπιζόμενων· πρὸς τὸ παρῶν, ἡ ἐνεσχησιν ἐνέργεια, πρὸς τὴν βεβαίωσιν ἀμφοῖν  
τοῖν ἀκροῖν· εἰ γὰρ μίας ἔσθ' ὅτι προφητείας, τὸ μὲν, ἡδὴ πλεονείν· τὸ δὲ, πρὸς τὴν, πρὸς  
ἐνπύθεν καὶ τὸ ἐλπιζόμενον, καὶ τὸ παρῶν καὶ ἀληθές· πρὸς τὸν γὰρ ἐνεσχησιν ἦν· εἶτα ἡμῖν παρῶ-  
χηκεν, ὡς εἶναι καὶ τὴν τὸ παρῶν καὶ τῶν πῆστις, κατὰ ληψιν παρῶν καὶ τῷ· καὶ τὴν μὲν ἐσ-  
μένην ἐλπίδα, κατὰ ληψιν ἐσόμενα πρῶτα γὰρ· τὰς δὲ συγκαταθέσεις ἐκ μόνον οἱ δὲ Πλάτω-  
ρος, ἀλλὰ ὅτι δὲ τὸ Σίβας, ἐφ' ἡμῖν εἶναι λέγουσιν· πῶσα ἐν δόξῃ καὶ κρίσις καὶ ὑπολήψεις καὶ  
50 μαθήσεις, οἷς ζῶμεν καὶ σπένδμεν αἰεὶ, τῷ γὰρ τὸ ἀνθρώπων συγκαταθέσεις ἐστὶν ἡ δὲ, ἐδὲν ἄλλο ἢ  
πῆστις εἴη ἂν· ἡ πῆστις, ἀποσπένδμεν ὅτι πῆστις, διωκτὴν δέκνυσιν τὴν συγκαταθέσεις πρὸς  
πῆστις ἀνυπαρξία γὰρ, ἐστὶς ὅτι ἂν λεχθεῖ· καὶ πῆστις τὰ ληθῆς σκοπῇ, εὐρήσῃ τὸ ἀνθρώπων φύ-  
σις Διὰ βίβληκεν μὲν πρὸς τὴν φη· ψεύδους συγκαταθέσεις· ἐχοντὶ δὲ ἀφορμὰς πρὸς πῆστις τὰ  
ληθῆς· ἡ τοίνυν σπένδμεν τὴν ἐκκλησίαν, ὡς φησιν ὁ ποιμὴν, δόξα, ἡ πῆστις ἐστὶ, δὲ ἡ σῶζον  
αἱ ἐκκλησίαι φη· ἡ δὲ ἀνδρῶν ἐκκλησία, ἐγκράτεια· ἐπὶ δὲ αὐτῆς, ἀπλότης, ὅτι πῆστις, ἀκακία,  
σπένδμεν, ἀγάπη· πῶσα δὲ αὐτῇ, πῆστις ἐστὶ θυγατέρες· καὶ πάλιν, πρὸς τὴν μὲν, πῆστις· φόβος



δὲ, οἰκοδομεῖ· τῆλοι δὲ ἡ ἀγάπη. φοβητὸν ἔν τ' κύριον, λέγει, εἰς οἰκοδομήν, ἀλλ' ἔτ' ἀξίολον  
 εἰς καταστροφὴν. ἔμπαινον ἢ τὰ μὲν ἔργα τῶ κυρίου, τὰ τετιτασμένα, ἀγαπήτων καὶ ποιη-  
 τῶν· τὰ δὲ ἔργα τῶ ἀξίολου, φοβητὸν καὶ ποιητὸν· ὁ μὲν γὰρ τῶ θεῷ φόβος, παθεύει καὶ εἰς  
 ἀγάπην ἀποκαθίστησιν· ὁ δὲ τῶ ἀξίολου ἔργων, μῖσος ἔχει παύειν. ὁ ἢ αὐτὸς καὶ τῶ με-  
 τάνοιαν συνέσειν εἶναι φησὶ μετὰ τῶν· μετανοῶν γὰρ ἐφ' οἷς ἔδρασαν, ὅσα ἐπὶ πᾶσι ἡ λεγέ, βασι-  
 νίζων δὲ ἐφ' οἷς ἡμαρτεν τῶ αὐτῆς ψυχῇ, ἀγαθουργεῖ· ἀφῆσιν τῶν αἰμαρτιῶν, μετανοίας  
 ἀφῆσιν· ἀμφοὶ δὲ δέκνυνται τὰ ἐφ' ἡμῖν. τὸν ἔν εἰληφότα τῶν ἀφῆσιν τῶν αἰμαρτιῶν, ὅσα ἐπὶ  
 αἰμαρτανένων· ὅτι γὰρ τῇ πρώτῃ καὶ μόνῃ μετανοίᾳ τῶν αἰμαρτιῶν, αὐτὴ αὐτῇ τῶν περὶ παρῶν  
 τῶν καὶ τῶ ἐθνικῶν καὶ πρῶτον βίον, τὸν ἀγνοία λέγω. αὐτὰ καὶ τῶν κληθεῖσι περὶ μετανοίας, ἡ  
 καθάρουσα τὸ πᾶν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν πλημμελημάτων, ἵνα ἡ πίστις θεμελιωθῇ. καρδιογνώσης 10  
 δὲ ὢν ὁ κύριος, καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκων, τῶν περὶ μεταβολῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν περὶ με-  
 λον καὶ πένοντων ἀξίολου, αὐθεν δέχθηθεν προῖδεν· ὡς, ζηλώσας ὅτι τῇ ἀφῆσιν τῶν αἰμαρ-  
 τιῶν τῶν ἀνθρώπων, περὶ ἐξίτηται πᾶσι αἰτίας τῶν αἰμαρτημάτων πῶς δὲ τοῖς τῶν θεῶν· φρονίμως  
 πονηρούμενος, ὅπως δὴ καὶ αὐτοὶ συνεκπέσειεν αὐτῶν. ἔδωκεν ἔν ἄλλῳ ὅτι πῶς καὶ τῇ πᾶσι περὶ  
 πᾶσι τῶν πλημμελημάτων, πολυέλεος ὢν, μετανοίαν δάπτει· ὡς ἡ περὶ ἐκπράξεως καὶ  
 τῶν κληθεῖσι, βιασθεῖς ἢ ἐκαστοφιδεῖς, μίαν ἐπὶ μετανοίαν ἀμετανόητον λάβη. ἐκασίως γὰρ  
 αἰμαρτανένων ἡμῶν καὶ τῶ λαβῶν τῶν ὁπίσθωσιν τῆς ἀληθείας, ὅσα ἐπὶ περὶ αἰμαρτιῶν ἀπολεί-  
 πε· ἡυσία, φοβερά δὲ πῶς ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζήλος, ἐδίδαν μέλλοντος τῶν ὑποτασσέ-  
 150 αἰ δὲ συνεχεῖς καὶ ἐπὶ ἀλλήλοις ὅτι τοῖς αἰμαρτημασὶ μετάνοιαν, οὐδὲν τῶ καθάπερ μὴ πεπαισ-  
 των ἀφῆσιν, ἡ μόνον τῶν συναισθάνων ὅτι αἰμαρτανένων καὶ ὅσα οἱδ' ὅτι πᾶσι αὐτῶν καὶ 20  
 ρον, ἡ τὸ εἶδός αἰμαρτανένων, ἡ μετανοήσασιν ἐφ' οἷς ἡμαρτεν, πλημμελεῖν αὐτῶν· τῶν ἐλέγχ-  
 σαι γὰρ ἐκατέρωθεν ἡ αἰμαρτία φαίνεται· ἡ μὲν, ὅτι τῶν πρᾶχθῆναι καταγινώσκουμένη πρὸς  
 τῶν ἐργάτων τῆς ἀσθεῖας· ἡ δὲ, τῶν πρᾶχθῆσιν προγινώσκουμένη, ὡς φαῦλον ὁπχειροῦτος.  
 καὶ ὅς μὲν, θυμῶν χαρίζεται ἴσως, καὶ ἡδονῇ, ὅσα ἀγνοῶν ἴσως χαρίζεται· ὁ δὲ, ἐφ' οἷς ἐχαρίσας μετα-  
 νοῶν, εἴτε πάλιν δρομῶν αὐτῶν εἰς ἡδονῇ, συνάπτηται τῶν τῶν δέχων ἐκασίως ἐξαμαρτανένων·  
 ἐφ' ὧν γὰρ ἡ μετανοήσας, αὐτῶν τῶν ποιῶν, καὶ πρᾶσθαι καταγινώσκων, τῶν ἐκὼν ὅτι πᾶσι. ὁ  
 μὲν ἔν ἐξ ἐθνῶν καὶ τῆς προδοτικῆς ἐκείνης ὅτι τῶν πᾶσι ὁρμήσας, ἀπᾶς ἔτυχεν ἀφῆσας  
 αἰμαρτιῶν· ὁ δὲ καὶ μετατῶν αἰμαρτησας, εἴτε μετανοῶν, καὶ συγχώρης τυγχάνη, αἰδέσθαι  
 ὁφείλει, μηκέτι λυόμενος εἰς ἀφῆσιν αἰμαρτιῶν. δὲ γὰρ οὐ τὰ εἶδωλα μόνον καὶ ἀλιπῶν, ἀ  
 πᾶσι προδοτικῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα τῶν προδοτικῶν βίον, τὸν ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήμα- 30  
 τος σαρκὸς, ἐν πνεύματι δὲ ἀναγινώσκων. ὅπερ εἴη αὐτῶν, τὸ μὴ εἰς τῶν πᾶσι ἀναγινώσκων  
 μέλημα μετάνοιαν· μελέτη γὰρ ἔμπαινον αἰμαρτιῶν, τὸ πᾶσι μετάνοιαν, καὶ ὁπίσθωσιν εἰς  
 εὐτρεφίαν ἐξ ἀνασκησίας. δοκῆσις τῶν μετανοίας, καὶ μετάνοια, τῶν πᾶσι αἰτεῖσθαι συ-  
 40 γνῶμην, ἐφ' οἷς πλημμελοῦμεν πολλὰς· δικαιοσύνη δὲ ἀμώμους ὁρῶντες ὅσας, κέκραγαν  
 ἡ γὰρ φησὶ καὶ πάλιν αὐτῶν, ἡ τῶν ἀκάκων δικαιοσύνη, καταρθώσθαι τῶν ὁδῶν αὐτῶν. ναὶ μὲν, καὶ ὡς  
 οἰκτερεῖ πατὴρ ὑμῶν, οἰκτερήσεν κύριος τῶν φοβουμένων αὐτὸν, ὁ δὲ ἀδελφὸς ἀφῆσιν. οἱ πᾶσι  
 ροῖς ἔν ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσθαι θεοῦ· τὸν μετάνοιαν ἐξομολογούμενων· μακάριοι γὰρ  
 πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον. ὅσας τὸν τῶν εὐαγγελίων ἐμφερῆ μακαρισμὸν; Μὴ φοβῶ, φη-  
 σιν, ὅτι αὐτῶν πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ ὅτι αὐτῶν πλῆθος ἡ δόξα τῶν οἰκῶν αὐτῶν· ὅτι ὅσα ἐν τῶν ἀπο-  
 50 θνήσκων αὐτὸν λήψεται τὰ πάντα, οὐδὲ συγκαταθήσεται αὐτῶν ἡ δόξα αὐτῶν· ἐγὼ ἢ ἐν τῶν ἐλπίσιν  
 εἰσελευσάμενος εἰς τὸ οἶκόν σου· περὶ κινήσω πρὸς ναὸν ἀγίων σου ἐν φόβῳ σου. κύριε ὁδηγήσων με  
 ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου· ὁρμὴ μὲν ἔν φοβερά ἀγνοίας ὅτι τι ἡ ἀποτῶν· πᾶσι δὲ, πλεονάζουσα  
 ὁρμὴ, ἡ ὑπερτείνουσα τὰ καὶ τὸν λόγον μέτρα, ἡ ὁρμὴ ἐκφερομένη καὶ ἀπῆλθεν λόγῳ. παρὰ φύ-  
 σιν ἔν κινήσιν ψυχῆς καὶ τῶν πρὸς τὸν λόγον ἀπῆλθεν, τὰ πᾶσι· ἡ δὲ ἀποτῶν καὶ ἐκασίως καὶ  
 ἀπῆλθεν, ἐφ' ἡμῖν, ὡς περὶ καὶ ἡ ὑπακοὴ ἐφ' ἡμῖν· διὸ καὶ τὰ ἐκασίως κρίνεται. αὐτὰ καὶ ἐν  
 ἑκάστῳ τῶν παθῶν, εἰ τις ἐπεξίει, ἀλόγως ὁρέξεις εὐροὶ αὐτῶν· τὸ γὰρ ἔν ἀκρίσιον, καὶ κρίνει· διττον  
 δὲ τῶν· τὸ μὲν, γινόμενον μετ' ἀγνοίας· τὸ ἢ, ἀνάγκη· ἐπεὶ πᾶσι ἀν καὶ δικαιοσύνης πᾶσι καὶ τῶν  
 ἀκρίσιους τῶν αἰμαρτανένων λεγόμενων; ἡ γὰρ αὐτὸν τις ἡγνόησεν, ὡς κλεομένης καὶ ἀθάμας,  
 οἱ μανέντες· ἡ τὸ πρᾶγμα· ὁ πρᾶσθαι ὡς Αἰχύλος, τὰ μυθήματα ἐπὶ σκλήρης ἐξέπῳν, ἐν Ἀρείῳ  
 πᾶσι κριθαῖς, οὕτως ἀφῆσιν, ὁπίσθωσιν αὐτὸν μὴ μεμνημένον· ὅπερ πρᾶσθαι ἀγνοήσας ἡς, 50  
 ὡς περὶ ὁ τὸν ἀνὴρ πάλιν ἀφῆσιν, καὶ ἀποκτείναν οἰκῶν ἀντὶ τῶν πλεμῶν· ἡ τὸ ἐν ἡμῖν πρᾶσθαι, κα-  
 θῆσθαι ὅτι ἐσφαρμέναν λόγῳ καὶ γυμναζόμενος καὶ ἀποκτείναν τινὰ, τῶν δόρατος ἀποκτε-  
 λόντος



- λδήςος τὴν σφαῖραν ἢ τ' παρὰ τ' πῶς, ὡς ὁ ἐν σφιδῶ δασκτείνας τ' ἀντιγωνιστήν· οὐ γὰρ θα-  
νάτου, ἀλλὰ τίνος χάριν ἡγωνίζετο· ἢ τ' οὐδὲν καὶ πράττει, οἷον ὁ ἰατρός δίδωκεν ἀντιδοχὸν ὑγι-  
νῶν, καὶ ἀπὸ κτήν· ὁ δὲ ἔτι τὰς χάριν δίδωκεν, ἀλλὰ τὴν σῶσιν· ἐκράτη μὲν ἔν' ὀνόματι τοῦ  
τὸν ἀκουσίως φονεύσαντα, ὡς τὸν ἀκουσίως γονορρυῆ, ἀλλ' οὐ κατ' ἴσον τὴν ἐκδυσίως· καὶ πῶς κα-  
κῶν· ὡς ὅτι ἐκδυσίως καὶ λαοδότης, εἰς ἡς μεταχέροι τὸ πᾶν· ὅτι τὴν ἀληθῆσαν· τῷ ὄντι  
γὰρ καὶ λαοδότης ὁ ἀκρατής· ὁ γονίμου λόγου· ὁ καὶ αὐτὸ, πάθος ἐστὶ ψυχῆς ἄλογον, ἐγγὺς ἀδο-  
λεσχίας ἰόν· πρὸς δὲ ἡρῆ, ποῦ κρύπτεται πρᾶγμα. τὰ προαιρετικά πίνω κρίνεται. Κύριον  
γὰρ ἔτι ἀξίαν καρδίας καὶ νεφρῶν· ὁ ἐμβλεψας πρὸς ὁπθυμίας, κρίνεται. διὸ μηδὲ ὁπθυμῶ-  
σης, λέγει. Ὁ λαὸς ἔτος πῶς χεῖλεσι μετ' ἡμῶν, φησὶν· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν, πρῶτον ἐστὶν ἀπ' ἡμῶν.  
10 εἰς αὐτὴν γὰρ ἀφορὰ τὴν γνώμην ὁ θεός· ἐπὶ καὶ τὴν λῶν γυναικῶν ὁπθυμίας μόνον ἐκδυ-  
σίως ὅτι τὴν κακίαν τὴν κοσμικὴν, κατέλιπεν ἀναίδητον, ὡς λίθον δείξας ἀλατίνην, ὥς σῆσαι,  
εἰς τὸ μὴ πρόσω χωρεῖν, οὐ μωρὸν καὶ ἀπεκλινόν ἐκόντα, δεύσας δὲ καὶ σύψαι τὸν πρῶτον ἀδικῶς δυ-  
νάμενον διορᾶν. τὸ δὲ ἐκείσιν, ἢ τ' κατ' ὁρεξίν ἐστιν, ἢ τ' κατ' ἐκείσιν, ἢ τ' κατ' ἀφίπτεσιν. αὐ-  
τίκα παρὰ κησὶ πῶς πᾶσι ἀλλήλοις, ἀμάρτημα, ἀτύχημα, ἀδικημα. καὶ ἐστὶν ἀμάρτημα  
μὲν, φέρεται εἶναι, τὸ τευφληκῶς καὶ ἀσελγῶς βιοῦν· ἀτύχημα δὲ, τὸν φίλον, ὡς πολέμιον,  
ὑπὸ ἀγνοίας βαλεῖν· ἀδικημα δὲ, ἡ τυμωρυχία, ἡ ἱεροσυλία· τὸ δὲ ἀμαρτάνειν, ἐκ τῆς ἀγνοίας  
κρίνεται ὅτι πρὸς ποιῶν, σπείρει· ἡ τῷ ἀδυνατεῖν πείρει· ὡς περ ἀμέλει καὶ βουρῶν περὶ πῆλ-  
ῆς, ἡτοι ἀγροῦσας, ἡ ἀδυνατεῖσας ὑπερβῆναι δι' ἀδυνατίαν σώματι. ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν γε ἡ τε πρὸς  
τὴν παιδείαν ἡμῶν παραστάσις, ἡ τε πρὸς τὰς ἐντολὰς ὑπακοή· ὧν εἰ μὴ μετέχειν βεληθείη-  
20 μεν, θυμῶν τε καὶ ὁπθυμίας ἐκδοῦν σφας αὐτὰς ὁπθόντες, ἀμαρτησόμεθα, μᾶλλον δὲ αὐτὴν  
κῆρυμεν τὴν ἐαυτῶν ψυχὴν· ὁ μὲν γὰρ λαὸς ἐκείνος, κατ' τὴν παραγωγὴν φησὶν·  
λέληθεν ἔδεν τῶνδε μὲν, ὧν σὺ νοθεύεις· Γινώσκω δὲ, ἔχοντά μὲν, ἡ φύσις βιάζεται·  
ταῦτα, τὸ ἐκδοχὸν γὰρ ἡσυχῶν τῷ πᾶσι· ἡ μήδεα δὲ, καὶ αὐτὴ ὁμοίως ὅτι τῆς σκληρῆς βού-  
καὶ ραυθῆναι μὲν οἷα δρᾶν μάλα κακά, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλημάτων.  
ἀλλ' ἔδεν αἰσῶν πᾶσι μέλλων ἡ ἐαυτὸν δόποσφάθειν, κέκραγόν· Οὐδὲν ἔν τῷ πᾶσι, ἐλθὼν  
ρου ψυχὴν δάκνουν ἔτι, ὡς ἀνδρὸς ἀπηνία· ἔτι πείνθα, καὶ με συμφοροῦσα  
βαθεῖα κηλὶς, ἐκ βυθῶν ἀνασφίρει, λύσας πικροῖς κέντροισιν ἡρετισμένον.  
τέπυς μὲν ἔν' ὁ θυμὸς· κρείσσους δὲ αὐτοῦ ἡ ὁπθυμία παραγῶν, τῷ φαίδραν, τῷ ἀνδρῶν,  
τῷ ἐριφύλῃ· ἡ γυνὴν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο πῆλιν· τὴν γὰρ κομικὸν ἐκείνον ὁρα-  
30 σωνίδην ἀλλή σκλήν, παρὶς καρῶν με, φησὶν, εὐτίλεις καταδεδύλκων· ἀτύχημα δὲ, τοῦ  
παραλογός ἐστιν ἀμαρτία· ἡ δὲ ἀμαρτία, ἐκείσιν ἀδικία· ἀδικία δὲ, ἐκείσιν κακία· ἐστὶν ἔν' ἡ  
μὲν ἀμαρτία, ἔμμεν ἐκείσιν· διὸ ἐφ' ἡσιν· Ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυρεῖται· ἔτι ἔστιν ὑπὸ νόμον,  
ἀλλ' ὑπὸ χάριν· πῶς ἡδὴ πεπτευσθὶ λέγων· ὅτι τῷ μῶλωπι αὐτῶν ἡμῶν ἰάθημεν· ἀτύχημα δὲ  
ἐστὶν, ἀλλὰ εἰς ἐμὲ πρᾶξις ἀκείσιν· ἡ δὲ ἀδικία, μόνῃ εὐρίσκειται ἐκείσιν, ὅτι ἐμῇ, εἴτε ἄλλου.  
πᾶσι δὲ ἀνίσταται τῶν ἀμαρτιῶν πᾶς ἀφίπτεσις, ὁ ψαλμωδός· μακαρίους λέγων, ὧν ὁ θεός  
πᾶς μὲν, ἀπὸ λειψῆς ἀνομίας· πᾶς δὲ, ἐπὶ καλύψεν ἀμαρτίας· σὺ κ' ἐλογισαίτε τὰς ἄλλας, καὶ  
ἀφίπτεται τὰς λοιπὰς· γέγραπται γὰρ, Μακάριοι ὧν ἀφίπτεται ἀνομία, ὥν ἐπὶ καλύψθησαν  
αἱ ἀμαρτίαι· Μακάριοι ἀνὴρ, ὧν ἐμὴ λογισηται κύριος ἀμαρτίαν, ἔδεν ἐστὶν ἐν τῷ σώματι αὐτῶν  
δοχῶν· οὐ πῶς ὁ μακαρισμὸς ἐστὶν ὅτι τὰς ἐκλειλεγμένους δόξῃ θεοῦ, ἀλλ' ἰσὺς Χρῆσθαι  
40 κυρίου ἡμῶν· καλύπτει μὲν γὰρ ἀνάπη πᾶσι ἀμαρτιῶν ἀπὸ λειψῆς, ὁ πᾶς μετ' ἐνταῖαν μᾶλ-  
λον δὲ ἀμαρτιῶν ἢ τ' θάνατον αἰρούμεν· οὐ λογίζον δὲ, ὅτι μὴ κατ' ἐκείσιν σπείρειν σπείρανται·  
Ὁ γὰρ ὁπθυμίας, ἡδὴ μεμολύχκει φησὶν· ἀφίπτεται τὰς ἀμαρτίας, ὁ φωτίζων λόγος· καὶ  
ἐν τῷ κηρῷ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ κύριος, ζητήσονται τῶν ἀδικῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ τὰς  
ἀμαρτίας ἰάσας, καὶ ἐμὴ εὐρεθῶσιν ὅτι πῶς ὡς περ ἐγώ· καὶ τίς ἀνίσταται κατ' ἐκείσιν πῶς ὁρεῖ  
ἐνα θῶν κατὰ γέλοισιν ἀγαθόν, τῶν κατ' ἀξίαν δόπνευμένων καὶ ἀφίπτεται ἀμαρτημάτων.  
φαίνεται δὲ καὶ ἰωάννης ἐν τῇ μέτρῃ ὁπθυμίας, τὰς ἀφίπτεται τῶν ἀμαρτιῶν ἐκδιδάσκων ἐν  
τάπτι· Εἰάν τις ἰδῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀμαρτάνοντα ἀμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσεται καὶ δώσεται  
αὐτῷ ζωὴν πῶς ἀμαρτάνουσι· μὴ πρὸς θάνατον εἶπεν· ἐπὶ γὰρ ἀμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ πᾶσι  
ἐκείσιν λέγων, ἵνα ἐρωτήσῃς· πᾶσι ἀδικία, ἀμαρτία ἐστὶ καὶ ἐστὶν ἀμαρτία, μὴ πρὸς θάνατον.  
50 ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ, ὁ πρὸς Δαβὶδ· Μωϋσῆς, τῶν δόγματων τῶν γινώσκων ἐμφάνουσιν ἀφί-  
πτεται· Μακάριοι ἀνὴρ ὅς σὺ ἐπὶ πρὸς ἐν βουλῇ ἀσπῶν· καθὼς οἱ ἰχθύες πορεύονται ἐν  
σπῆτι ἐν τῇ βάθῃ· οἱ γὰρ λιπιδὰ μὴ ἔχοντες, ὧν ἀπὸ πορεύει Μωϋσῆς ἐφ' ἀπὸ τῆς, κατὰ πῶς



- λαλήσας κύρα· καθάπερ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, φιλοφρόνως λέγων, Εποίησα, ἔδωκα τί μοι φαγῆν· ἐδίψησα, καὶ ἔδωκα τί μοι πίνειν· ὃ γὰρ ἐν ταύταις τῶν ἐλαχίστων πεποιήκατε, ἐμὸν πεποιήκατε. ὡς περ ἐν τῷ φεβρουαρίῳ τῷ τριτομηνίῳ, ἀλλὰ τὸ περὶ ἀφθαλόν περὶ βάλαν· ἔτι τῶν ἐλαχίστων μὴ τρεῖς, ἀλλὰ τὸ ἐν χαρᾷ γινόμενα τὸ μακρινόησεν ὡς εἰσὺλετο. ἐπεὶ δὲ παλαιότερον ἔλεγε ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, ταῖς ἐν πολλὰς διδόν, ἀλλὰ νόμος, ἀλλὰ περὶ φηλίων, καὶ περὶ χεῖρων ἡδὴ ἀλλὰ τῆς ἑξῆς περὶ ρουσίας, σὺ δὲ ὡς ἐλεῶν ὡς εἶρη τῶν ἐλεημένων· κυρίως τε ἐλεῖ ὁ κρείττων, ὃ ἐλάσσω· καὶ κρείττων μὲν ἀνθρώπων· ἀνθρώπων δὲ καὶ εἰς καθὼς ἀνθρώπος πεφυκεν· κρείττων ὁ θεὸς ὃ ἀνθρώπων καὶ πάντων· ἐπὶ τῷ ὁ κρείττων τὸ ἦσαν ἐλεῖ, μόνος ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐλεῖσθαι· κρινόμενος μὲν γὰρ ἀνθρώπων· ὑπὸ δικαιοσύνης γίνεσθαι, ἔμετα δὲ ὡς ἐλεῖ, ἐλάσσω τὰ ἑξῆς, ἀλλὰ περὶ φυσικὴν εὐνοίαν καὶ χάριν, ἀλλὰ περὶ τὰς ἐν πολλὰς αἰς περὶ τῆς· ὁ θεὸς δὲ οὐδὲ μίαν ἔχει πρὸς ἡμᾶς φυσικὴν χάριν, ὡς οἱ τῶν αἰρέσεων κλίσται ἡλυσιν· ἔτι ἐκ μὴ ὄντων ποιῶν, οὐτ' ἐκ ὑλῆς δημιουργοῖ· ἐπεὶ τὸ μὲν, οὐδ' ὅλως ὄν· ἡ δὲ, καὶ πάντως ἐπὶ τὴν τυγχάνει τῶν θεῶν· ἐκ μὴ περὶ αὐτῶν καὶ ὁμοκρίτους ἡμᾶς τῷ θεῷ πληροῦσθαι λέγει· καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως αἰετῶν τις ἐπὶ τῶν τῶν θεῶν ἐγνωκώς, ἀπιδὼν εἰς τὸν βίον τὴν ἡμετέραν, ἐν ὅποις φυρόμεθα κακοῖς. εἴη γὰρ αὐτῶν, ὁ μὲν δὲ ἐκ πρὶν ἡμῶν, μερικῶς ἀμαρτανῶν ὁ θεός· ἐκ τὰ μέρη τῶν ὅλων μέρη καὶ συμπληρωτικὰ ὅλου· ἐκ δὲ μὴ συμπληρωτικὰ, ἐκ δὲ μέρη εἴη αὐτῶν. ἀλλὰ γὰρ φύσις παλαιότερος ὢν ὁ θεός, ἐν ἐλέω, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ ἀγαθότητι, καὶ δὲ ἡμῶν, μήτε μορῶν ὄντων αὐτῶν, μήτε φύσιν τίνων. καὶ δὴ ἡ μεγίστη τῆς ὁ θεοῦ ἀγαθότητος· ἐνδείξει αὐτῇ τυγχάνει, ὅτι ἔτι τῶν ἐχόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν, καὶ φύσιν ἀπλοδοξομένων πάντως, ὅπως καὶ δέχεται. φυσικὴ μὲν γὰρ ἡ πρὸς τὰ τέκνα φιλοστοργία τοῖς ζώοις, ἡ περὶ ὅσων ἡμετέρας τοῖς ὁμογενοῦσι φιλία· θεοῦ δὲ ὁ ἐλεῖ· ἐκ μὴ ἡμᾶς παλαιότερος, τῶν καὶ μηδὲν αὐτῷ προσήκοντος, ἡ ἐστὶν ἡμῶν λέγων, ἡ φύσις, ἡ δύναμις τῇ οἰκίᾳ τῆς ἐστὶν ἡμῶν· μὲν γὰρ τῷ ἔργον εἶναι τῶν θελήματι αὐτῶν· καὶ δὴ τὸ ἐκείνη καὶ ἀσκήσεως καὶ διδασκαλίας τῶν γινώσκον τὴν ἀληθείαν ἐπαινεῖσθαι, εἰς ὑποδείκναι καλῶς, τῶν μεγίστων πασῶν περὶ αὐτῶν. παρὰ νομίᾳ δὲ ἀνδρῶν ἀγορεύουσιν· σφραῖς δὲ τῶν αὐτῶν ἀμαρτιῶν ἕκαστος· σφίγγει, καὶ εἰς ὁ θεός· ἀναιδέος· ἐπὶ τῷ ὄντι μακάριος ἀνὴρ, ὅς καταπλήσσει πάντως, δι' ἐυλάβειαν. ὡς ἐν ἡ ὁπτισημῇ ὁπτισημική ἐστιν ἔξις, ἀφ' ἧς τὸ ὁπτισημὸς συμβαίνει· γίνε· ἡ καταπλήσις αὐτῇ ἀμετέπλησι· ὑπὲρ λόγῳ· ἔτι ἡ ἀγνοία φαντασίᾳ ἐστὶν ἐκείνη, μετὰ πῶν καὶ ὑπὲρ λόγῳ· τὸ δὲ μετὰ πῶν, ὡς καὶ τὸ ἀσκήμενον, ἐκ λόγῳ, ἐφ' ἡμῶν. παρὰ κεῖ· ὁ δὲ τῇ ὁπτισημῇ ἡ τὴν ἐμπειρίαν καὶ ἡ εὐδοξίαν, σπῆνσις τε καὶ νόσις· ἐκ γινώσις. καὶ ἡ μὲν εὐδοξίαν, ὁπτισημῇ τῶν κατ' ὅλως κατ' εἶδος εἴη ἂν· ἡ δὲ ἐμπειρία, ὁπτισημῇ περὶ ὁπτισημική· ὡς καὶ αἰὶν ἐστὶν ἕκαστος πολυπραγμονεῖν· νόσις δὲ, ὁπτισημῇ νοητῶν καὶ σπῆνσις, ὁπτισημῇ συμβλητῶν, ἡ σύμβλησις ἀμετέπλησι, ἡ συμβλητικὴ δύναμις· ὡν φρόνησις ἐστὶν ὁπτισημῇ, καὶ ἐνός καὶ ἐκάστου, καὶ πάντων τῶν εἰς ἕνα λόγον· γινώσις δὲ, ὁπτισημῇ ὅσων αὐτῶν, ἡ ὁπτισημῇ συμφωνοῦσι τοῖς γνωμένοις· ἀληθείᾳ τε, ὁπτισημῇ ἀληθῶς· ἡ ὅτι ἔξις τὴν ἀληθείαν, ὁπτισημῇ ἀληθῶν· ἡ ὅτι ὁπτισημῇ διὰ τὸν λόγον σπῆνσις, καὶ ἀμετέπλησις ἐστὶν ἀλλὰ λόγῳ· ἐν ταῦτα τῶν γινώσκον πολυπραγμονεῖ. ἀλλὰ μὴ ποιεῖν, ἡτοι ἀλλὰ τὸ μὴ διδάσκειν καὶ ποιεῖν, ἡ ἀλλὰ τὸ μὴ βάλειν, ἡ δὲ ἀμφοτέρω. ἐκ τῆς ἀμφοτέρω μὲν ἔν, ἐπὶ δὲ ἔτι δύναμις, οὐτὸ βεβλήμεθα· ἐκ τῆς ἀμφοτέρω, φέρει πᾶν, ἀρπ, ἐπὶ δὲ δύναμις μὲν, ἐκ βεβλήμεθα δὲ· οὐκ εἰσμέν δὲ ὡς ὁ κύριος, ἐπὶ δὲ βεβλήμεθα μὲν, ἐκ δύναμις δὲ· οὐδὲ γὰρ μαθητῆς ὑπὲρ τὸ διδάσκαλον· ὅτι καὶ δὲ εἰς ἂν γινώμεθα ὡς ὁ διδάσκαλος, καὶ κατ' ἐστὶν· ἀδυνάτον γὰρ εἶναι πρὸς τῶν ὑπάρ·
- 40 ἔν τὸ ἦσθαι τῷ φύσιν· τὸ δὲ αἰδίου γινόμενα, καὶ τῶν ὄντων θεωρίαν ἐγνωκέναι, καὶ ἡ οὐκ ἀπορηγορεύειν, καὶ τὸ πατὴρ ἀπὸ τῶν οἰκείων καθορᾶν μόνον. περὶ γὰρ τοῖνυ πάντων τὸ βούλεσθαι· αἱ γὰρ λογικὴ δύναμις, τὰ βούλεσθαι ἀλλὰ κῆνοι πεφύκασι· οἱ δὲ, φησὶ, καὶ διωήσῃ· τὰ γινώσκον δὲ, καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ κρίσις, καὶ ἡ ἀσκήσις ἡ αὐτή. ἐκ γὰρ αἱ αὐτῇ περὶ τῆς, τὰ αὐτὰ καὶ τὰ δόγματα καὶ αἱ κρίσεις· ἵνα δὲ ὡς αὐτῶν καὶ οἱ λόγοι, ὁ βίος, καὶ ὁ τρόπος· ἀκλόουθοι τῇ ἐνδείξει· καρδία δὲ εὐθεῖα ἐκζητῇ τῶν γινώσκον, καὶ ἐκείνων ἐπαίει· ὁ θεὸς διδάσκειν με·
- 50 σφίαν, καὶ γινώσκον ἀγίων ἐγνωκα· περὶ φανῆς μὲν ἔν καὶ πᾶσι ἀλλὰ δέξεται αἱ παρὰ τῶν· μαυσεῖ ἀναγέγραμμένα, δέχων· Ἐλλήσι πατὸς ὁ ἡθικῶν τόπος παραχθῆναι· ἀνδρείου λέγων, καὶ σωφροσύνην, καὶ φρόνησιν, καὶ δικαιοσύνην· καρτερίαν τε, καὶ ὑπομονήν· ἐκ τῶν σιμωτήτων, καὶ ἐκ γράμματος· τῶν τε ὁπτισημῶν εὐσεβείαν. ἀλλ' ἡ μὲν εὐσεβεία, πάντῃ πᾶσι δὴ τὸ αἰνῶν· τῶν καὶ περὶ οὐρανόθεν αἰπὸν σέβειν καὶ ἡμῶν διδάσκουσα. καὶ δικαιοσύνην δὲ αὐτὸς ὁ νομ·
- παρίσσει, παιδεύων τῶν τε φρόνησιν ἀλλὰ τῆς τῶν αἰδίων εὐδαιμονίας, καὶ τῆς πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πατὴρ τῶν ὅλων πρὸς κλήσεως· ἀφ' ἧς δόξης, οἷον πηγῆς, πᾶσι σπῆνσις

αὐξήται. Οὐσία γὰρ ἀνόμων, βδέλυγμα κορίων· εὐχαὶ δὲ κατυβυώνων, δεκταὶ παρ' αὐτῶν.  
 ἐπεὶ Δεκέη παρὰ Θεῶν δικαιοσύνη μάλλον, ἢ θυσία· ποιαὶ τὰ καὶ παρὰ Ἡοαίᾶ· Τί μοι πλῆθος τῶν  
 θυσίων ὑμῶν, λέγῃ κύριος, καὶ πᾶσα ἡ περικεπὴ· λύε πάντα σπύδεσμον ἀδικίας· αὐτὴ γὰρ θυσία  
 Θεῷ δεκέη, καρδία σωπτεριμένη καὶ ζητῶσα τὸ πτωλᾶκότα. Ζυγὰ δόλια, βδέλυγμα ἐναντι  
 Θεῶν· σπῆμιον δὲ δικαίον, δεκτὸν αὐτῶν. ἐνπιῦθεν Ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν Πυθαγόρας παραινέει. δι-  
 καιοσύνη δὲ δολία εἴρηται, ἢ τὸ αἰρέσεων ἐπαγγελία· καὶ Γλώσσα μὲν ἀδικῶν ἐξολεῖται, σῶμα δὲ  
 δικαίων δοποζέει σοφίαν. ἀλλὰ γὰρ τὸς σφῶς καὶ Φρονίμους, Φαύλους καλοῦσιν. μακρὸν δὲ  
 αὐτοῖς περὶ τῶν δρετῶν τέτων μαρτυρίας παραλήθεται, ἀπίσης πῶτος ἐξυμνήσεως τῆς αἰφνης.  
 ἐπεὶ δὲ ἔν τῳ μὲν ἀνδρείᾳ ὀρίζον, ὅππῃ μὲν δεινῶν καὶ δεινῶν καὶ μεταξὺ· τῳ δὲ σωφρο-  
 συνῇ, ἔξιν εἶναι, αἰρέσει καὶ Φυγῇ σώζεσθαι τὰ τῶν Φρονήσεως κριμαία· παρὰ καὶ τῇ μὲν ἀνδρείᾳ  
 ἢ τῇ ὑπομονῇ, καὶ καρτερίᾳ καλοῦσιν, ὅππῃ μὲν ἐμμενετίων καὶ σὺ ἐμμενετίων· ἢ τῇ μεγαλο-  
 ψυχίᾳ, ὅππῃ μὲν τῇ συμβαινόντων ὑπεραίρουσα· ἀλλὰ καὶ τῇ σωφροσυνῇ, ἢ εὐλάβειᾳ, ἐκκλισίᾳ  
 καὶ πῶ λόγῳ. Φυλακὴ δὲ ἐντολῶν, τήρησις ἔσα αὐτῶν ἀβλαβής, περὶ πῶσις ἐστὶν ἀσφαλείας  
 βίου. καὶ σὺ ἐστὶν ἀνδρὶ ἀνδρείας καρτερίαν εἶναι· ἔδε μὴ ἀνδρὶ σωφροσύνης ἐγκρατῆ. αὐ-  
 πακλαβῆσι δὲ ἀλλήλαις αἱ δρετῶν καὶ παρ' αὐτῶν αἱ τῶν δρετῶν ἀκλαβῆσι, παρὰ τῷ ἔῃ σωτη-  
 ρία, τήρησις ἔσα τῶν ἔχοντος. ἐκόντως ἐπὶ περὶ τέτων ἀκλαβῆσι τῶν δρετῶν, περὶ πασῶν ἀν-  
 εημεν εὐκεκμενῶν, ὅτι ὁ μίαν ἔχων δρετῶν γνωστικῶς, πᾶσις ἔχει ἀπὸ τῶν ἀντακλαβῆσι. αὐ-  
 τῶν καὶ ἐγκρατῆς, ἀπὸ τῶν ἐστὶν ἀνυπερβαλὸς τῶν καὶ τὸ ὀρθὸν λόγον Φανέρων. ἐγκρατῆς δὲ ὁ  
 κατῆχων ἔσα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁρμᾶς, ἢ ὁ κατῆχων αὐτὸν ὥστε μὴ ὁρμᾶν παρὰ τὸ ὀρθὸν λό-  
 γον. σωφροσύνη δὲ αὐτῇ, σὺ ἀνδρὶ ἀνδρείας· ἐπεὶ δὲ ἐξ ἐντολῶν γίνετ', ἐπὶ μὲν τῷ ἀπὸ τῶν γυμ-  
 νῶν Θεῶν Φρονήσις τε καὶ ἡ μιμητικὴ τῆς Θεῆς ἀπὸ τῶν δικαιοσύνης· καθ' ἡν ἐγκρατεῦόμε-  
 νοι, καθαροὶ περὶ εὐσεβείας καὶ τῶν ἐπομένῳ ἀκλαβῆσι τῷ Θεῷ περὶ ἑαυτῶν ἐκκλόμεθα, ἐξομοί-  
 μενοι τῷ κυρίῳ καὶ τῷ διωτῶν ἡμῖν, ὅππῃ κῆρος τῶν φύσιν ὑπαρχουσιν. τῶν δὲ ἐστὶν δικαίον καὶ  
 ὅσιν καὶ Φρονήσεως γνέσθαι. ἀνεκδέες μὲν γὰρ τῶν Θεῶν καὶ ἀπαθῆς· ὅθεν καὶ ἐγκρατῆς κυρίως· οὐ  
 γὰρ ὑποπίπτει πᾶσι ποτὲ, ἵνα καὶ κρατῆσι τῶν δὲ ἢ δὲ ἡμετέρα φύσις, ἐμπαθῆς ἔσα, ἐγκρατείας  
 δεῖται· δι' ἧς περὶ τὸ ὀλιγοδῆς σπασκευμένη, σπασκευμένη περὶ τῶν καὶ ἀπὸ τῶν Θεῶν φύ-  
 σις· ὁ γὰρ σπασκευμένη, ὀλιγοδῆς, ἀθανάτης καὶ θνητῆς φύσεως μεθόριος· τὸ μὲν ἐκδέες, ἀπὸ τῶν  
 σῶμα, ἀπὸ τῶν ἡμῖν αὐτῶν ἔχων· ὀλιγῶν δὲ ἀπὸ τῶν λογικῶν ἐγκρατείας δεῖται δεδι-  
 δαγμένους· ἐπεὶ τίνα λόγον ἔχει τὸ ἀπὸ τῶν νόμον ἐνδρὶ γυναικὸς ἀμπεχόντων ἀναλαμβάνειν;  
 ἢ ἐκὶ ἀνδρείας καὶ ἡμᾶς βούλεται, μήτε καὶ τὸ σῶμα ἐκ τῶν ἔργων, μήτε καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν  
 λόγον ἐκ τῶν ἡμῶν; ἢ ἡμῶν καὶ τὸν ἀληθείᾳ ὁλοκλήρῳ. ἐν τε ὑπομοναῖς, ἐν τε καρτε-  
 ρίαις, καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ τρέπῳ, καὶ τῷ λόγῳ, καὶ τῇ ἀσκήσει νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέρας· καὶ  
 εἰ ποὺ μαρτυροῦν δὲ αἱματὶ χαράντ' ὅππῃ κατὰ λαβοὶ χρεῖα, βλάπτει. πάλιν Εἵπας, Φησί,  
 νεωστὶ δευράμενος οἰκίαν, σὺ ἐφθῇ εἰσοικίσει· ἢ ἀμπελῶνα νεόφυτον ἐργασάμενος, μηδέ-  
 πω τῶν καρπῶν μετέλθει· ἢ παρθένον ἐργασάμενος, οὐδέ πω ἐγγενῆ· τέτρες ἀφείδεται τῆς  
 στρατείας, ὁ φιλάνθρωπος κελεύει νόμος· στρατηγικῶς μὲν, ὡς μὴ περὶ πᾶσι περὶ τῶν  
 ὅππῃ τῆς ἀπεθυμῶν τῶν πολέμων ἐξυπηρετῶν· ἐλευθεροὶ γὰρ τῶν ὁρμᾶς οἱ ἀποφασίζουσιν  
 πῶς δαίνοισι ἐπαποδύομενοι· Φιλάνθρωπος δὲ, ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν πολέμων ἀδελφὰ· ἀδικεῖν εἶναι  
 λογιζόμενος, τὸν μὲν, μὴ ὄνασθαι τῶν αὐτῶν πόλεων, ἕτερον δὲ τῶν καμόντων ἀταλαιπώ-  
 ρως λαβεῖν. εἰκεν δὲ ὁ νόμος ἐπὶ τῇ ψυχῇ ἐμφανῆναι ἀνδρείαν, δεῖν νομοθετῶν τῇ φυτεύ-  
 σαι καὶ καρπῶν, καὶ τὸ οἰκοδομησόμενον οἰκεῖν, ἐπὶ τῷ μόνον ἡμῖν· οὐ γὰρ ἀτελεῖς τῶν ἐλπί-  
 δας τοῖς ἀσκήσας καὶ τὸν λόγον τῇ γνωστικῇ κατὰ σκευάσει· τελευτήσωμεν γὰρ καὶ ζῶντες ἀνδρὸς  
 ἀγαθοῦ, σὺ δὲ πολλοὺς ἐλπίς. Εγὼ, Φησί, τῶν ἐμῶν φιλοῦντας ἀγαπῶ, ἢ σοφία λέγῃ· οἱ δὲ ἐμῶν  
 ζητῶντες, εὐρησασιν εἰρηνῶν, καὶ τῶν ἐξῆς. ἢ δὲ; οὐχὶ αἱ Μαδιδωαῖον γυναικὸς τῶν κάλλει τῶν  
 σφῶν πολεμοῦντας τῶν Ἑβραίων ἐκ σωφροσύνης δι' ἀκρασίαν εἰς ἀθέτητα ὑπεργάζοντες;  
 περὶ τῶν ἐμῶν γὰρ τῶν ἐκ τῆς σκευῆς ἀσκήσεως εἰς ἡδονὰς παρὶ τῶν κάλλει διελάσασθαι,  
 ὅππῃ τε τῶν ἐμῶν θυσίας, ὅππῃ τε τῶν ἀλλοδαπῶν ἐξέμνησαν γυναικῶν· γυναικῶν δὲ αἱμα-  
 καὶ ἡδονῆς ἡττηθέντες, ἀπίστησαν μὲν τῷ Θεῷ, ἀπίστησαν δὲ καὶ τῷ νόμῳ· καὶ μικρὸν δεῖν ὁ πᾶς  
 λεῖως ὑποχέρι τοῖς πολεμίοις γυναικῶν στρατηγῶν ἐργάζοντες, ἕως αὐτῶν κινδυνεύον-  
 τας ἀνεχάπτεσθαι νοσητέας φόβος. αὐτὰ καὶ οἱ περὶ τῶν φιλοκινδυνῶν τῶν ὑπερῶν εὐσεβείας  
 ἐργάζοντες ἀνδρῶν, κύριοι κατέστησαν τῶν πολεμίων. Ἀρχὴ ἔν σοφίας, θεοσεβείας· πᾶσις δὲ, ἀ-  
 γίαν προμήθεια· τὸ δὲ γινώσκειν νόμον, δικαιοσύνης ἐστὶν ἀγαθῆς· οἱ ποῖν ἐμπαθῆς φόβος περὶ τῆς  
 πῶν νόμον

[illegible]

ἐρῶντι κυρίῳ τῷ αἰχμαλώτῳ γενομένῳ, ὅτι δὴ τῆς ἐπὶ χαρίζεσθαι τῇ ἡδονῇ ἀνακόπῃ τῇ πλὴν δὴ  
 θυμίας διφρασίᾳ μεμετρημένῳ, καὶ προσέτι ἀποκείρει τῷ αἰχμαλώτῳ καὶ τὰς τρέχας, ἵνα  
 τῷ ἐφύβρυσεν δυσωπήσῃ ἐρωτᾷ· ἐὶ γὰρ λογισμὸς ἀναπείθῃ γῆμον, καὶ ἡμομένης αἰσχροῦς αὐθι-  
 ξεται. ἐπὶ ταῖς ἐπὶ τῆς δὴ θυμίας κατὰ κράτος ἡμῶν, μηκέτι κοινωνῶν τῇ αἰχμαλώτῳ  
 καταξιώσῃ, μηδὲ πιπράσκειν ταύτῃ ἐξ ἑαυτοῦ διφρασίᾳ, ἀλλὰ μηδὲ ἐπὶ θεραπείαν ἔχον·  
 ἐλθέσαν ἢ εἶναι, καὶ τῆς οἰκετίας ἀπαλλάττεσθαι βούλεται, ὡς μὴ, γυναικὸς ἐπίρας ἐπισηλ-  
 θούσης, πάθῃ τῶν κτ' ἐπὶ λοτυπίας ἀνήκεσθαι. τίς γὰρ καὶ ἐχθρῶν ὑποζύγια ἀχθοφοροῦντα συνε-  
 πικρυφίξεν καὶ συνεγείρειν προστάσας; πρῶτον δὲ διδάσκων ἡμᾶς ὁ κύριος δὴ παρὰ κακίας  
 μὴ ἀσπάζεσθαι, μηδὲ ἐφθεδεσθαι τοὺς ἐχθροὺς· ἵνα τῶν ἐξυμνασμένων, ὑπερὶ τῶν ἐχθρῶν  
 προσεύχεσθαι διδάξῃ. οὐτὶ γὰρ φθονεῖν καὶ δὴ τῶν ἐπὶ πέλαις ἀγαθοῖς λυπεῖσθαι προσήκειν· ἐδὲ 10  
 .. μὴν δὴ τῶν ἐπὶ πέλαις κακοῖς ἡδονῇ καρποῦσθαι. καὶ πλανώμενοι μέντοι, φησὶν, ἐχθρῶν ἡ-  
 .. νος ὑποζύγιοι εὐρύς, τὰ τῆς διφρασίας παραλιπὼν ὑπεκκαύματα, ἀπαγωγὴν ἀποδίδου·  
 .. τῇ γὰρ ἀμνηστία ἐπέται ἡ καλοκαρδία· καὶ τούτῃ, ἡ τῆς ἐχθρας διφρασίς. ἐν πύθιν ἐς ὁμό-  
 νοιαν καταρτίζομεθα· ἡ δὲ, ἐς εὐδαιμονίαν χειρουργεῖ. καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν ἐχθρὸν ὑπολάβης·  
 παραλογίζομενον ἢ τῆτον ἀλόγως, ἢ τῇ δὴ θυμίας ἢ καὶ θυμῷ καταλάβης, δὴ τῆς ἐπὶ αὐτὸν  
 ἐς καλοκαρδίαν. ἀρα ἡ δὴ καταφαίνεται φιλάνθρωπος ἢ χρηστὸς ὁ γὰρ ὁ εἰς Χριστὸν  
 παιδαγωγῶν· θεὸς πὶ αὐτὸς ἀγαθὸς μὲν δικαιοσύνης, ἀπ' ἀρχῆς ἐς τέλος ἐκείνῳ ᾧ περὶ  
 .. φυῶς ἐς σωτηρίαν κεχρημένῳ. Ελεῖτε, φησὶν ὁ κύριος, ἵνα ἐλεηθῇ· ἀφίε, ἵνα ἀφί-  
 .. θῇ ὑμῖν· ὡς ποιεῖτε, ἔτως ποιηθήσεται ὑμῖν· ὡς δίδοτε, ἔτως δοθήσεται ὑμῖν· ὡς κρίνετε, ἔτως κρι-  
 .. θήσθε· ὡς χρηστεύεσθε, οὕτως χρηστευθήσεται ὑμῖν· ὡς μέτετε μετ' αὐτοῦ, ἀνιμετρήσεται ὑμῖν. 20  
 ἐπὶ τὰς τρεφὴν δουλεύοντας ἀπαιτᾷ εὐδοκίαν καλῶν· τοὺς τε ἐκ δανείων καταδουλωθεῖσιν, ἐκ ἐχ-  
 .. ρίας τῶν ἐπὶ αὐτῶν δίδωσιν ἐν αὐτῷ ἐβδόμῳ. ἀλλὰ καὶ ἰκέτας ἐκδίδοναι ἐς κόλασιν καλῶν. παν-  
 .. τὸς ἐν μάλλον ἀληθες τὸ λόγιον ἐκείνο, ὡς περ δοκιμάζει· χρυσὸς ἢ ἀργυρὸς ἐς κάμινον, ἔτως  
 .. ἐκλέγει καὶ καρδίας ἀνθρώπων κύριος· καὶ ὁ μὲν ἐλεῖ μὲν αὐτὸν μακροθυμῶν· ἐπὶ παντὶ τε με-  
 .. ριμῶν ἢ ἐν ἐσφίᾳ· ἐμπεσθεῖτω γὰρ μέριμνα ἀνδρὶ νοήμονι· φρονιότης τε αὖν, ζῶν ζήτησι· καὶ  
 .. ὁ ζητῶν τὸ θεόν, εὐρήσεται γινώσκον μὲν δικαιοσύνης· οἱ δὲ ὁρθῶς ζητῶσιν αὐτὸν, ἐρῶντες εὖρον· ἐμὸς  
 .. ἢ δοκῇ ἢ Πυθαγόρας, τὸ ἡμέρον τὸ πᾶν ἀλόγαζον, παρὰ τὸ νόμου εἰληφέναι. αὐτὰ κατὰ τῶν  
 γυναικῶν κατὰ τε τὰς ποίμνας, κατὰ τε τὰ αἰπόλια καὶ βουκόλια, τῆς παρὰ χεῖρα ἀπο-  
 .. λαύσει, μηδὲ δὴ περὶ φασί θυσιῶν, διηγόρευεν, ἐκ γονέων τε ἐνεκα καὶ μητέρων, ἐς ἡμερῶν  
 .. τητὰ τὸ ἀνθρώπων κατὰ τῶν ἀλόγων ζώων ἀνατρέφον. Χάρις γὰρ ἔν, φησὶν, τῇ μητρὶ 30  
 .. τὸ ἐκγονόν, καὶ ἐπὶ τὰς πρώτας ἡμέρας· ἐὶ γὰρ μηδὲν ἀνακτῶς γίνεται, γάλα πὶ ἐπιμυρεῖ· τῷ  
 .. πιπύκῃ ἐς διφρασίαν τῶν ἐκγονῶν, ἀπασάν τῆς τῷ γάλακτι οἰκονομίας τὸ τεχνεῖν, ἀπ-  
 .. μαζαίει πλὴν φύσιν. δυσωπήσασαν ἔν· Ἑλλῆνας, καὶ εἰ τις ἕτερος ἐπὶ τῷ νόμῳ κατατρέχων·  
 157 ἐὶ ὁ μὲν, ἢ ἐπὶ ἀλόγων ζώων χρηστεύει· οἱ δὲ, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκλήθασιν ἐγὼνα· καὶ τοὺς  
 μακρόθεν καὶ περὶ φηκῶς ἀνακόπῃ αὐτῶν πλὴν ἀρχιότητι τῷ νόμῳ διφρασίᾳ τῆς περὶ ἡμέρας  
 ἐντολῆς· ἐὶ γὰρ τῶν ἀλόγων τὰ ἐκγονα διφρασίᾳ τῆς περὶ τῆς γαλακτοῦς ἀ-  
 .. παγορεύει, πολὺ πλέον ἐπὶ ἀνθρώπων πλὴν ὁμῶν καὶ ἀπιδόστων περὶ θεραπείας γινώσκων· ἵν'  
 .. εἰς τὸ φύσιν, μαθήσας γὰρ μὴ καταφρονῶσιν. ἐρῶντες μὲν γὰρ καὶ δένων ἐμφορεῖσθαι δὴ τῇ  
 τέτραπται· καὶ ἵς ἴσως ἀπολογία τῷ διφρασίᾳ τῆς τεκνέως τὸ ἐκγονόν· ἢ τῷ παιδί· ἐκθε-  
 .. σις, πῶς αὐτὴν ἔχει; ἐρῶντες γὰρ μηδὲ πλὴν δέχον γῆμον τῷ μηδὲ παιδοποιεῖσθαι γλιχομένῳ, ἢ 40  
 δι' ἡδονῆς ἀκράσιαν, παιδοκλόνον γενέσθαι. πάλιν αὖτ' ὁ χρηστὸς νόμος ἀπαγορεύει ἡμέρα τῇ αὐτῇ  
 συγκαταθῆναι ἐκγονόν καὶ μητέρα. ἐντεῦθεν καὶ Ρωμῶν, ἐκ καὶ ἵς ἐγκυος καταδικασθεῖς πλὴν  
 δὴ θανάτῳ, ἐπὶ πρῶτον ἐῶσιν ὑποχρεῖν πλὴν ἡμιωρίαν, πρὶν ἢ ἐκτεκεῖν. ἀνικρὺς γὰρ ἔστι ὅσα τῇ  
 ζώων κυοφορεῖ, ὁ νόμος ὅτι δὴ τῆς ἐπὶ ἀχρεῖς ἀν' ἀποτέκη, σφαγιάζεσθαι μακρόθεν δὴ τῶν πλὴν  
 εὐχέρειαν τῇ ἐς ἀνθρώπων ἀδικάντων. ἔτως ἀχρεῖ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὸ ἐπικρῆς ἀπέτην·  
 ἵνα ἐν τοῖς ἀνομογνέσι ἀσκήσαντες, πολλῇ ἡνι φιλοφιλίας ἐν τοῖς ὁμογνέσι χρη-  
 .. σώμεθα. οἱ δὲ καὶ περὶ λακκίζοντες τὰς γαστέρας περὶ τῆς ἀποτέξεως ζώων πινῶν, ἵνα δὴ γάλακτι  
 ἀνακεκραμένῃ σάρκα θοῖν (ζῶν), τὰ φονὴν τῷ κυοφορῶντων, πλὴν ἐς γῆρας κηδεύσας μήτρας  
 .. πεποιήκασιν· ἀφ' ἧς δὲ νόμος τῆς καλέουσι, ἀλλ' οὐδὲ ἐψήσας ἄρα ἐν γάλακτι μητρός αὐ-  
 .. τῶν· μὴ γὰρ γινέσθω ἢ τῷ ζῶντος τροφῇ ἡδυσμα· ἀναρεθῆντος ζῶντος φησὶν ἡ σάρξ· μηδὲ τὸ τῷ ζωῆς 50  
 .. αἵτιον, πωρεθὸν τῇ τῷ σώματος κατὰ ἀνάσσει γινέσθω. ὁ δὲ αὐτὸς νόμος διφρασίᾳ βῆν ἀλοῶντα  
 .. μὴ φιμῶν· δὲ γὰρ ἐπὶ ἐργατίῳ τρεφῆς ἀξιοῦσθαι. ἀπαγορεύει τε ἐν ταύτῳ κατὰ ζῶντα περὶ  
 ἄροτρον



- ἀρετὴν γῆς βῆν καὶ ὄνον· τίχα μὲν καὶ τῷ πατρὶ ζῶναι αἰοικίαι ἐπιχειροῦμεν· δηλῶν δὲ ἅμα, μὴ δένα τ' ἐπιδεικνύναι ἀδικεῖν καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἄγειν, ἐδὲν ἐχούσας αἰτιάσασθαι, ἢ ὅτι τὸ ἄλλοθι· ὅτι ἐστὶν αἰαίτιον· μήτε κακία, μήτε δὸς κακίας ὁρμώμενον. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ μελυνεῖν ἢ ἀλλή-  
γορία, μὴ δὲ ὅτι πείσας καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου, πῶς τε καὶ ἀπίστῳ τῆς τῆ λόγου μεταδιδόναι  
γινώσκας· διότι τὸ μὲν ἐστὶ καθαρόν, ὁ βούς· ὃν· τὸ δὲ ἀκαθάρτου λαλόγισται. δαυλιδόμενος  
τῇ φιλανθρωπία ὁ χρηστὸς λόγος, μὴδὲ ὅσα τ' ἡμέρα ὕλης ἐστὶ, δειδρωτομεῖν τῷ περὶ τῆς  
ἐν αὐτῇ διδάσκει· μὴδὲ μὲν κέρειν ὅτι λύμη σάχων περὶ τῆς γεραιότητος· ἀλλὰ μὴδὲ συνόλους κατὰ  
τὴν ἡμέραν διὰ φθέρειν, μὴ τ' ἡγῆς, μὴ τὴν τῆς ψυχῆς· ἐδὲ γὰρ τῷ τ' πολέμιον χώρας πέμψεν  
ἐκ· ναὶ μὲν καὶ γινώσκας παρὰ τῆ νόμου καὶ τῶν ὡφέλιμων· κελεύει γὰρ τὰ νεόφυτα τ' δέν-  
10 δρων ὅτι τρεῖς ἔξῃς πηλυνεῖται, πᾶς τε περὶ τῆς ὅτι φύσας δόποτι μόνινας, ὑπερὶ μὴ βα-  
ρυνόμενα πῶς ζῶνται, καὶ ὑπερὶ τῆς μὴ κατακαρμαπτομένης τ' τρεφῆς δι' ἐνδεῖαν ἐξαδενεῖν·  
δρῶν τε καὶ περὶ σκαπῆν, ὡς μὴδὲν παραβλαστάνον καλύη τῷ αὐξήσιν. τὴν τε καρπὸν οὐκ ἐκ  
ἐρῆπιδος ἀπὸ τῆς ἀπλῆς, ἀλλὰ μὲν τρεῖς ἔξῃς τετάρτῳ, καθιερῶσαν τῷ ἀπαρχῇ τῷ  
θεῷ μὲν τ' τελεσθῆναι τ' δένδρον. εἴη δὲ αὐτῷ τ' ὅτι γινώσκας τύπῳ, διδασκαλίας τρεῖς  
διδάσκων δὲν πᾶς περὶ φύσας τ' ἀμαρτιῶν ὅτι πᾶς, καὶ πᾶς συναπαλλοῦσας τῷ γονίμῳ  
καρπῷ ματαίας τ' ἐννοίας πᾶς, ἐστὶ αὐτῶν τελεσθῆναι καὶ βεβαίον γῆν· τ' ἐρῆν τ' πῆσας. τῷ τε  
γὰρ τετάρτῳ ἐστὶ, ἐπεὶ καὶ χρόνῳ χρεῖα τῷ κατηχημένῳ βεβαίως, ἢ τῆς τῆς δρῶν κατὰ τῆς  
τῷ θεῷ, τ' τρεῖς ἔξῃς μόνος συναπῆσας, ὅτι τῷ τῷ κυρῆ τετάρτῳ ὑπὸ τῆς. ἵσται δὲ  
αἰνέσας, ὑπερὶ ὁλοκαυτώματι· ἔτ' γὰρ σι, φησὶ, δίδωσιν ἰσχυρὴ ποιῶσαι δυνάμιν. ἐκ δὲ  
20 φωτοῦ σι τῆς πρᾶγμα, λαβὼν καὶ κησάμεν ἰσχυρῶν, ἐν γνώσῃ ποίει δυνάμιν. ἐμφαίνῃ  
γὰρ διὰ τῶν τῆς ἀγαθῶν, τῆς τε δωρεᾶς παρὰ τῆς θεῶν χορηγῶν καὶ δὲν ἡμᾶς διὰ κόνους  
γινόμενες τ' θείας χάριτος, ἀπείρειν τῆς τῆς εὐπείας, καὶ τῆς πηλυσίας ζῶντας κατασκά-  
ζαν καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς· ἵνα ὡς ὅτι μάλιστα ὁ μὲν σώφρων τῆς ἐγκρατεῖς, ὁ δὲ αἰδρεῖ τῆς  
γυναικίους, σωτὴς τε ὁ φρονίμος, καὶ δικαίος τῆς δικαίως ἐκτελῇ. ἔτος ἐστὶν ὁ καὶ εἰκόνα καὶ  
ὁμοίωσιν ὁ γνωστὸς, ὁ μὲν μὲν τ' ἵδον κατὰ τὸν οἶον· μὴδὲν παρὰ τῶν τ' εἰς τῷ ἐνδεχο-  
μένῳ ὁμοίωσιν· ἐγκρατὸς μὲν, ὑπομένων, δικαίως βίους, βασιλεύων τ' παθῶν, μεταδι-  
δως ὡς ἔχει, ὡς οἷός τ' ἐστὶν εὐεργετῶν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. ἔτ' μάλιστα, φησὶν, ἐν τῇ βασι-  
λείᾳ, ὅς αὐτῷ καὶ διδασκῇ, μὲν μὲν τ' θεὸν τῷ παρὰ πηλυσίας χάριτος· κρινῶν φελεῖς γὰρ  
καὶ τῆς θεῶν δωρεᾶς. ὅς δὲ ἂν ἐγκρατὴς πᾶς ἀσθενῇ μὴ ὑπερφηφάνιας, τ' ἵδον παρὰ τῶν, φησὶν·  
30 ἀλλὰ ζῶντας γὰρ ψυχῆς ἐστὶ κακία· ἀφ' ἧς καὶ τῶν ἄλλων κακίῶν μεταποῖν καλεῖται, ἀρροζόμενοις  
τ' βίον ἐκ ἀναρμοσίας περὶ τῷ ἀμείνω μεταβολῇ, διὰ τῶν τρεῶν τῶν, ἐκ μὲν τῆς, καρδίας,  
χειρῶν, σύμβολον δὲ ἂν εἴη τῶν, πρᾶξίως μὲν, αἱ χεῖρες· βελῆς δὲ, ἢ καρδία· καὶ λόγῳ, ἐκ μὲν  
καλῶς ἂν ὅτι μεταποῖν ἡρήται τ' λόγιον ἐκείνο· τὸν θεὸν εἰς σήμερον, εἰναί σε θεόν· καὶ  
κύριος εἰς σε σήμερον, γινώσκας λαὸν αὐτῶν· τ' γὰρ ἀπευδὸν ἡ γεραιότητος τ' ὅν, οἰκίετῳ ὄντα, ἐξο-  
κειῖται ὁ θεός· καὶ εἰς ἧς τ' δρῶν, ἐπ' ἵσας τῷ λαῷ τελέμεται· μέρος γὰρ ὡς τῷ λαῷ, συμπληρω-  
τικός αὐτῷ γίνεταί, δόξα κατὰ τῆς ἐξ οὐλῶν· καλεῖται δὲ καὶ ἐκ μέρους τ' πάν· αὐτῇ ἢ ἡ εὐ-  
γυνεία, ἐν τῷ ἐλέσθαι καὶ συνασκήσας τῆς κάλλισται διὰ δεικνύται· ἐπεὶ πᾶς τ' Ἀδάμ ὡφέλιμος ἢ  
παιτὴρ αὐτῶν· εὐγυνεία; πατὴρ δὲ αὐτῶν· θνητὸς οὐδεὶς· αὐτὸς γὰρ ἀνθρώπων τῶν ἐν γυνεὶ πατὴρ.  
τῶ μὲν αἰχρᾶ, ἔτ' περὶ τῶν εἰς, ἐπὶ μὲν τῇ γυναικί· τῶν δὲ ἀληθῶν καὶ καλῶν ἢ  
40 μέλῳ· ἐφ' οἷς θνητὸν ἀθανάτου βίον, ἀλλ' οὐκ εἰς πᾶν, ἀνθυπηλάξας. Νῶε δὲ ὁ μὴ οὕτω  
γινόμενός ὡς ὁ Ἀδάμ, ὅτι σκαπῆς θείας διὰ σῶζεν· φέρων γὰρ αὐτὸν ἀνέστηκε τῷ θεῷ. τὸν τε  
Ἀδὰμ ἐκ τῶν περὶ τοιοῦτον γυναικῶν, οὐ δὲ ἡδονῆς δόπολαυσιν, δι' ἐλπίδα δὲ, οἶμῳ,  
τῷ πηλυνεῖν τὸ γῆν ἐν δέχῃ, εἰς μόνον διὰ δέχεται κληρονόμῳ τ' πατρῶν ἀγαθῶν· ἐκ  
δὲ ἄλλοι, διωκόμενοι τῆς συζυγείας· ἐκ τε αὐτῶν διδύμων γινόμενων, ὁ νεώτερος κληρονομῇ,  
εὐαρεσῶν τῷ πατρὶ γινόμενός· καὶ τῆς εὐχῆς λαμβάνει, δουλεύει δὲ ὁ πρεσβύτερος αὐτῷ·  
ἀρχὴν γὰρ μέγιστον τῷ φαύλῳ, τὸ μὴ αὐτῷ εὐοίσιον· ἢ δὲ οἰκονομία αὐτῇ, καὶ περὶ φηλὴ καὶ  
τυπική· ὅτι δὲ τῶν σοφοῦ πάντα ἐστὶ, σαφῶς μελυνεῖ λέγων, διότι ἡλῆσεν με ὁ θεός, ἐστὶ μοι  
πάντα· ἐνὸς γὰρ δὲν ὁρῶντας διδάσκει, δι' οὗ τῆς πάντα γίνονται, καὶ πᾶς ἀξίους τῆς ἐπηγελημένα  
ἐμῆται· κληρονόμον ἂν τ' ἀποδοῖν γινόμενον τῆς βασιλείας, συμπολίτῳ διὰ τῆς θείας σοφίας  
50 ἀναρχάφει, καὶ τῶν πάλαι δικαίων τῶν καὶ τὸ νόμον καὶ περὶ νόμου νομίμως βεβαιωκότων, ὡς  
αἱ πρᾶξις νόμοι γινώσκας εἰς ἡμᾶς· πάλιν τε αὐτῶν βασιλεία τ' σοφὸν διδάσκων, τῆς μὴ ὁμοφύ-  
λους πᾶσι λέγοντας αὐτῶν, βασιλεὺς παρὰ θεοῦ σὺ ἐν ἡμῖν εἶ· ἐβελουσίω γινώμῃ τ' δέχομεν





- πρότητι τῶν ἄλλων ἰχθύων ἔτι Διὰ φέρουσιν. ἐν πύθων οἶμαί καὶ πᾶς πελεῖς, ἡ μόνων πινῶν  
ζῶων ἀπαγορεύειν ἀπιδεῖν. ἀλλ' ἔστιν ἡ τῶν καταθρομένων ὑπερβαίνει τῆς χρήσεως μέρη,  
δι' αἰτίας αἷς ἴσιν οἱ μύσαι. εἰ δὲ γαστρός καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα κρατητῶν, δηλον ὡς ἀνωθεν  
παρελήφμεν παρὰ τὸ κυρίου Διὰ τὸ νόμου πλὴν ὁπθυμίας ἐκκόπην. ἡμοῖς δ' αὖτε πελεῖς  
τῶν, εἰς τὴν ὑπερκαύματι τὴν ὁπθυμίας, τῆς ἡδονῆς λέγω, ἀνυποκρίτως καταγοιόμεν. Φα-  
σὶ δὲ αὐτῆς εἶναι πλὴν ἐννοίαν, κίνησιν λείαν καὶ προσβλήν μετὰ πινος αἰσθητικῆς. πύθων δὲ λεύον-  
τα τὸν Μενέλεων, μὲν πλὴν Ἰλίου ἄλωσιν Φασὶν ὁρμήσασθαι πλὴν Ἑλένην ἀνελῆναι, ὡς κακῶν πινῶν  
αἰτίαν ἡγομένην, ὅμως ἡ καταχύσει περὶ αὐτῆς, ἡττηθῆναι τῷ κάλλει, δι' ὅτι πλὴν ἀνάμνη-  
σιν τῆς ἡδονῆς ἀφικεῖται. ὅθεν ὁπθυμίας οἱ τρυφώδικοι, οἱ ἐνδοτικῶς ἐπεδόσαν αὐτῶν.
- 10 Σὺ δ' ὡς ἐσείδες μασὸν, ἐκβαλὼν ξίφει, φίλημ' ἐδέξω, προσδοπὶν αἰκάλλων κυῖα. καὶ πάλιν, Ἄρ' εἰς τὸ κάλλει ἐκκακώφωμαι ξίφει.
- ἐγὼ δὲ δόποδεχομαι τὴν Ἀντιφάνην, τὴν Ἀφροδίτην, λέγοντα, καὶ καταπνεύσασθαι, εἰ λάβοιμι. ὅτι πολλὰς ἡμῶν καλὰς καὶ ἀγαθὰς γυναῖκας διέφθειρεν. τὴν περὶ τῶν κακίαν φησὶ φύσεως. ἡ δὲ ἡττοῦς ὄντες οἱ κακοδαίμονες, θεὸν πλὴν νόσον καλῶσιν. δέκνυται γὰρ Διὶ τῶν ἡττῶν ἡττῶν τῶν  
ἀμαρτηρῶν, δι' αἷμα ἡδονῆς, πλὴν ἡττῶν προσέειπεν, καὶ θεὸς λέγειται, τῆς τῆς, καὶ θεοῖν ὅτι  
πλὴν τὴν παροδοποιῶν χρεῖαν δεδομένην τυγχάνη. καὶ ὁ Ξενοφῶν ἀντικρὺς κακίαν λέγων πλὴν ἡδο-  
νῶν, φησὶν. Σὺ τλημὸν. τί δὲ σὺ ἀγαθὸν οἶσθα, ἢ καλὸν σκοπεῖς; ἡττῶν οὐδὲ πλὴν τῶν ἡδῶν ὁπ-  
θυμίας ἀναμνήσας. πρὶν μὲν πρῶτον, ἐσθίουσιν. πρὶν δὲ διψῶν, πίνουσιν. καὶ ἵνα μὲν ἡδῶν φάγῃς, ὁ  
ὁψοποιὸς μηχαυμένην. ἵνα δὲ ἡδῶν πίνῃς, οἶνους πολυτελεῖς παρασκευάζῃ. καὶ τῶν θεῶν 160
- 20 χρίνα πρὸς θεοῖς ζητεῖς. ἵνα δὲ κατακοιμηθῇς ἡδῶν, ἡ μόνον πᾶς κλίνης μαλθακῆς, ἀλλὰ καὶ  
πᾶσι πρὸς θεοῖς κλίνης παρασκευάζῃ. ὅθεν, ὡς ἔλεγε Ἀερίων, πρὸς ὅλον τὸν περὶ ἀχρεῶν,  
ἡδονῶν, λύπῶν, φόβον, ὁπθυμίας, πολλὰς δὲ τῆς ἀσκήσεως καὶ μάχης.
- Οὐ πῶς, οὐ πῶς, καὶ Διὶ ἀπλάγχων ἔσω. Χωρεῖσι, καὶ κυκλῶσιν ἀνθρώπων κέαρ. καὶ γὰρ τῶν  
σεμνῶν οἰομένων εἶναι τῶν θυμῶν, ἡ ἡδονὴ κηρύσσας ποιεῖ, καὶ Πλάτωνα. ὅτι ἐκάστη ἡ-  
δονὴ τε καὶ λύπη πρὸς πᾶσι τοῖς σώματι πλὴν ψυχῇ, τῶν γὰρ μὴ ἀφορίζοντες καὶ δόξαται ἡδονῆς  
ἐαυτὸν τῶν παθῶν. ὁ δὲ πλεῖστας πλὴν ψυχῇ πλὴν ἐαυτῶν, φησὶν ὁ κύριος, σώσει αὐτῶν. ἡ πῶς  
ψοκιδυνῶν ὑπὲρ τὴν σωτῆρα αὐτῶν ὁπθυμίας, ὡς αὐτῶν ὑπὲρ ἡμῶν πᾶσι πᾶσι. ἡ δὲ πλε-  
στας αὐτῶν, ὅτι πρὸς τὴν σωτῆρα βίον κοινωνίας. εἰ γὰρ δόξαται καὶ δόξαται καὶ ἀφορίζου-  
ται γὰρ ὁ σωτὴρ σημαίνει. πλὴν ψυχῇ ἐβλήθη τῆς ἐν τῷ τῷ ζῆν πρὸς τῶν καὶ ἡδονῆς, ἔχεις
- 30 αὐτῶν ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ προσδοκωμένῃ, εὐρημένην καὶ ἀναπνεύσασθαι. εἴη δ' αὖτε μελέτη  
θανάτου, εἰ μόνως καὶ καὶ φύσιν μεμετημέναις ὁρέξεσι, μηδὲν ὑπερβαίνει τῶν καὶ φύσιν,  
ὅτι τὸ μάλλον ἢ παρὰ φύσιν, εἴθε τὸ ἀμαρτηρῶν φύσιν, δεκτικῶν βλαβερῶν. ἐνδύσασθαι  
ἐν δὲ πλὴν πανοπλίαν τὸ θεοῦ πρὸς τὸ διωκόμεν ἡμᾶς εἰσὶν πρὸς τῶν μεθοδείας τὸ Διὰ βόλῃ.  
ἐπεὶ πᾶσι τῶν σφατέας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ διωκόμεν τῷ θεῷ. πρὸς καθάρσεις οὐ χωρῶ-  
μάτων, λογισμῶν καθαρῶν, καὶ πᾶν ὑψώμα ἐπαυρόμενον καὶ τὸ γνώσις τὸ θεῷ. καὶ αἰχμα-  
λωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς πλὴν ὑπακοῇ τῶν Χρησῶν, ὁ θεὸς φησὶν δόξατος. αὐτὸς δὲ χρεῖα,  
ὅστις θάυμας καὶ ἀσυνγύτως πᾶσι πράγμασι χρεῖται ἀφ' ὧν τὰ πᾶσι ὁρμήσασθαι. οἷον πλού-  
του καὶ πηνίας, καὶ δόξης καὶ ἀδοξίας, ὑγείας καὶ νόσου, ζωῆς καὶ θανάτου, πόνου καὶ ἡδονῆς. ἵνα γὰρ  
ἀδιαφόρως πᾶσι Διὰ φέροις χρεῖται, πολλὰς ἡμῖν δὲ Διὰ φέρας, ἀπὸ πρὸς κακωμένους
- 40 ἀδενεία πολλῇ, καὶ προσδιασπορῇ κακῆς ἀγωγῆς τε καὶ τρυφῆς, μὲν ἀμαθίας προαπολελαυκῶ-  
σιν. ὁ μὲν ἐν ἀπλῶν λόγῳ τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας, τὰ πᾶσι πᾶσι ἀναπερὶσματὶ τῆς  
ψυχῆς φησὶν εἶναι, τῆς μαλθακῆς καὶ εὐκλείας, καὶ οἷον ἀναποσφραγίσματα τῶν πρὸς ματι-  
κῶν διωκόμεν, πρὸς αἷς ἡ πᾶσι ἡμῖν. ἐξ ὧν γὰρ οἶμαί τὸ κακῶν διωκόμεν ἐνεργεῖν τι τῆς  
ἰδίας ἔξω πρὸς ἑκάστη πρῶτα, εἰς τὸ καταγωνισσάσθαι καὶ ἐξιδιοποιήσασθαι τῶν ἀπὸ παρ-  
ένους αὐτῶν. ἐπεὶ δ' ἐκείνως, τῶν μὲν, κατὰ πᾶσι πᾶσι. ὅσοι δὲ ἀθλητικῶν τὸν ἀγῶνα  
μεταχειρίζονται, πᾶσι μαχὼν ἀγωνισσάμεναι καὶ μέχρι τῆς σφάνου χωρήσασθαι αἱ προεργημέ-  
ναι διωκόμεν ἐν πολλῶν τῶν λυθρῶν, τότε δὲ ἀπαυδῶσι, θαυμάζουσι τῶν νικηφόρων. τῶν γὰρ κί-  
νουμένων ἀμείν, καθ' ὁρμὴν καὶ φαντασίαν κινεῖ, ὡς τὰ ζῶα. τὰ δὲ, καὶ μεταθέσιν, ὡς τὰ ἀψυ-  
χα. κινεῖται δὲ καὶ τῶν ἀψυχῶν τὰ φυτὰ μεταβαλὼν φασὶν εἰς αὐξήσιν, εἰς αὐτῶν αἰψυ-  
χα εἶναι συγχωρησά τὰ φυτὰ. ἔξω μὲν ἂν οἱ λίθοι, φύσεως δὲ τὰ φυτὰ. ὁρμῆς τε καὶ φαντασίας,  
τῶν τε αὐτῶν πρὸς ἐργημένων, καὶ τὰ ἄλλα μετὰ τῶν ζῶα. ἡ λογικὴ δὲ διωκόμεν, ἰδία ἔσται τὸ ἀν-  
θρώπειας ψυχῆς, ἐκ ὧν πᾶσι αἰσθητικῶν ζῶοις ὁρμῶν ὁφείλει, ἀλλὰ καὶ διακρίνῃ τὰς φαντα-

σίας, καὶ μὴ συναποφέρεισθαι αὐταῖς. αἱ πίνω δυνάμεις πρὶν ὧν εἰρήκαμεν, καλλή, ἔδωξας· καὶ μοιχείας, καὶ ἡδονάς, καὶ πιαυτάς· ἵνας φαντασίας δολαστικὰς προτείνουσι· ἵνα ἐπιφύροισιν ψυχαῖς, καθάπερ οἱ ἀπειλάνοντες τὰ θρέμματα, θαλλοὺς προσείλκῃ· ἵνα κατασφισσόμεναι τὰς μὴ ἀφαιρῖναι διωρηθῆναι τὴν ἀληθῆ δόξιν ψεύδους ἡδονῶν, καὶ τοὺς ὀπίκηνοντες ἐξ ἐφύβρισιν δὸς τῆς ἀγίας καλλίας, ἀγασσιν δολωσόμεναι. ἐκάστη δὲ ἀπείτη, συνεχῶς ἐναπρηδομένη τῇ ψυχῇ, τὴν φαντασίαν ἐν αὐτῇ τυπᾷ. καὶ δὴ τὴν εἰκόνα ἔλαβεν πρὸς φέρουσα τῆς πάθους ἢ ψυχῇ τῆς αἰτίας, δὸς τε τῆς δολίας· καὶ τῆς ἡμῶν συγκαταπίσεως γινομένης. οἱ δὲ ἀμφὶ τὴν βασιλειδην, προσερτημάτω τῇ πάθῃ καλεῖν εἰώθασιν· πνεύματά ἵνα πᾶσι κατ' ἐξοίαν ὑπάρχοντες προσερτημένα τῇ λογικῇ ψυχῇ, κατὰ ἵνα τάραχον καὶ σύγχυσιν δέχωνται· ἄλλας τε αὐτομάτων νόθους καὶ ἑτερογενεῖς φύσεις προσεπιφύεσθαι πᾶσι, οἷον λύκου, πρὸς λύκου, λείον· 10  
τῷ, πρὸς γὰρ ὧν τὰ ιδιώματα πρὸς τὴν ψυχὴν φανταζόμενα, τὰς ὀπιθυμίας τῆς ψυχῆς πρὸς ζώους ἐμφερῶς ἐξομοίαν λέγουσιν· ὧν γὰρ ιδιώματα φέρουσι, τῶν τὰ ἔργα μιμνῶνται· καὶ οὐ μόνον τὸ ὁμοίαν καὶ φαντασίαν τῶν ἀλόγων ζώων προσεκαίονται, ἀλλὰ καὶ φυλῶν κινήματα καὶ καλλὴ ζηλοῦσι, ἀφ' ἧς φυλῶν ιδιώματα προσερτημένα φέρειν. ἔχει δὲ καὶ ἕως ιδιώματα, οἷον ἀδάμαστοι σκληραῖοι. ἀλλὰ μὲν πρὸς τὸ δόγμα τῷ, ἀφαιρῶμεθα ὑστερον, ὅπως ἡ ψυχὴ ἀφαιρῶμεθα πρὸς τὴν ψυχῆς ἀφαιρῶμεθα· νῦν δὲ τῷ μόνον παρασημασμένοι, ὡς δὲ οὐκ ἐπὶ ἵππου, καὶ τὸ πρὸς τὸν μῦθον, εἰκόνα σώζει ὅτι βασιλειδὴν αὐθροπῶν, ἐνὶ σώματι τοσούτων αὐτομάτων ἀφαιρῶν γρατὸν ἐγκατελπισμένον. αὐτὸς γὰρ ἐν ὅτι βασιλειδῶν ὡς Ἰσίδωρος, ἐν τῷ πρὸς πρὸς φέρουσα ψυχῆς, συναποδίδωμεν τὸ δόγματι, οἷον ἐαυτὴν κατηγεγῶν, γράφει καὶ λέγει· Εἰδοί· 20  
·· γάρ ἡνι πρὸς δῶς, ὅτι μὴ ἐστὶν ἡ ψυχὴ μονομερὴς, τῇ δὲ τῶν προσερτημάτων βία πᾶσι τῶν χει-  
·· ρῶν γίνεσθαι πάθη, πρὸς φασιν ἐπὶ τὴν τοχούσαν ἔχουσιν οἱ μοχθηροὶ τῶν ἀνθρώπων, λέγειν, Εἰδοί-  
·· δὴν, ἀπληρόχθιν, ἄκων ἐδρασα, μὴ βεβλόμενος ἐν ἡρώσει· τῆς τῶν κακῶν ὀπιθυμίας αὐτὸς ἡ-  
·· γησόμενος, καὶ ἐμαχόμενος τῶν προσερτημάτων βίαις. δὲ ἡ τῶν λογικῶν κρείττονας ἡγο-  
·· μένης, τῆς ἐλάττονος ἐν ἡμῖν κλίσεως φανένται κρατύντας. δύο γὰρ δὴ ψυχὰς ὑποτίθει· καὶ ἕως  
ἐν ἡμῖν, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι, πρὸς ὧν ὑστερον ὀπισκεψόμεθα. ἀλλὰ καὶ οὐαλὲν τῶν, πρὸς  
·· πινὰς ὀπισκῶντων, αὐτῶς λέγει· γράφει πρὸς τῶν προσερτημάτων· Εἰς δὲ ἐστὶν ἀγαθός· ἢ παρρησία  
·· ἢ ἀφ' ἧς φανέρωσι· καὶ δὲ αὐτὸ μόνον διώκει· αὐτὴν καὶ καρδίαν κατὰ τὴν ἡρώσειαν, παντὸς πονηροῦ  
·· πνεύματος ἐξωθούμενος τὴν καρδίαν. πολλὰ γὰρ ἐνοικῶντα αὐτῇ πνεύματα, ὅσα ἐὰν καθαρεύειν· ἐκα-  
·· σθῇ ἡ αὐτῶν, τὰ ἴδια ἐκτελεῖ ἔργα, πολλὰ καὶ ἐνυβριζόντων ὀπιθυμίας ἐπὶ προσεκρύσεως. καὶ  
·· μοι δοκεῖ ὁμοίον τι πάσχειν τῷ πανδοχεῖν ἢ καρδίαν· καὶ γὰρ ἐκείνη καταπτεσθῆναι τε καὶ ὀρύττε- 30  
·· ται, καὶ πολλὰ καὶ κατὰ τὴν πῖματῶν, ἀνθρώπων ἀσπλῶς ἐμμανόων, καὶ μὴ δὲ μίαν προσνοῖαν  
·· πρὸς μίαν ἢ χωρεῖν, καθάπερ ἀλλοτρίαν κατὰ τὴν αὐτῶν· τὸ τρέπον τῶν καὶ ἢ καρδίαν, μέχρι μὴ  
·· προσνοίας τυγχάνει, ἀκαθάριστος ἔσται, πολλῶν ἔσται δαιμόνων οἰκητήριον· ἐπὶ δὲ ὀπισκῶν  
·· ται αὐτῶν ὁ μόνος ἀγαθὸς πατήρ, ἡ γίγασται, καὶ φῶς ἀφαιρῶν· καὶ ἔτω μακαρίζῃ ὅσων  
·· τὴν πιαυτὴν καρδίαν, ὅτι ὅψιν τὸ θεῖον. πρὸς ἡν αἰτία τῆς μὴ προσνοείσθαι ἐξ ἀρχῆς τὴν πιαυ-  
·· τὴν ψυχῶν· ἐπὶ αὐτῶν ἡμῖν. ἡτοι γὰρ ὅσα ἐστὶν ἀξία· καὶ πᾶσι ὡς περὶ ἐκ μετανοίας ἢ προσνοίας  
πρὸς αὐτῇ· ἢ φύσις σωζομένη, ὡς αὐτὸς βούλει, τυγχάνει· καὶ ἀνάγκη πᾶσι, ἐξ ἀρ-  
·· χῆς ἀφαιρῶν συγγένειαν προσνοομένην, μὴ δὲ μίαν παρὲς οὖσιν πρὸς ἀκαθάρτους παρέχον πνεύμα-  
·· σιν, ἐκτὸς ἐμὴ βιασθέν, καὶ ἀσθενὴς ἐλεγχθεῖν. εἰ γὰρ δὴ μετανοήσας αὐτῶν ἐλάσθαι πρὸς  
κρείττω, τὰ ἐκείνου ἄκων ἐρεῖ, ὅπερ ἡ παρ' ἡμῖν ἀλήθεια δογματίζει· ἐκ μεταβολῆς πρὸς ἡμῖν, 40  
ἀλλ' ὅσα ἐκ φύσεως, τὴν σωτηρίαν. ὡς περὶ γὰρ αἱ ἀναθυμιάσεις, αἱ πρὸς τὴν αἰτίαν πρὸς τὴν πρὸς  
·· τῶν, εἰς ὁμῆλας συνίστανται· καὶ νεφελώδεις συστροφάς, ὥς αἱ τῶν σαρκεῶν ὀπιθυμιῶν ἀναδό-  
·· σης καχεξίας πρὸς τὴν ψυχῇ, κατασκευάζονται πρὸς εἰδωλὰ τῆς ἡδονῆς ὀπίσθωθεν τῆς ψυ-  
·· χῆς ὀπισκοῦσι γὰρ ἐν τῷ φῶτι τῷ νοερῷ ὀπισκωμένης τῆς ψυχῆς πρὸς ἐκ τῆς ὀπιθυμίας ἀναδό-  
·· σης, καὶ παχυώσεως τῶν συστροφῶν τῶν παθῶν, ἐν δολοφίᾳ ἡδονῶν· χρυσὸς δὲ δὸς γῆς, ὅσα αἶρι  
·· βῶλ· ἀλλ' ἀφαιρῶμενος διυλίζει· ἵπτα καθαρὸς ἡγούμενος, χρυσὸς ἀκρῶς, γῆ καθαρά-  
·· μένη. Αἰτεῖται γὰρ καὶ δοθῆσθαι ὑμῖν, πρὸς ἐξ ἐαυτῶν ἐλάσθαι πρὸς καλλίαν διωαμένους λέγει·  
·· ὅπως δὲ ἡμῖς ἔσται ὁλοκλήρως ἐνέργειας καὶ τῶν πνεύματων τὰ ἀκαθάρτα εἰς τὴν τῶν ἀμαρτω-  
·· λῶν ψυχῶν ὀπισκωρεῖν φάμεν, ἢ μὲν δὲ παλαιοῶν λόγων, παραγεμμένον μάρτυρ τὸ δόξιν  
·· βαρύναν· ὁ δὲ, τὸ ἐξδομήκοντα ἡμῖν, καὶ σωτῆρος ἔσται Παύλος· καὶ λέγει ὡς πρὸς λέγονται· Πρὸ τῆς 50  
·· ἡμῶν πρὸς τῶν ἡμῶν, ἡμῶν τὸ οἰκητήριον τῆς καρδίας φθαρτὸν καὶ ἀσθενὴς, ἀληθῶς οἰκο-  
·· δομητὸς γὰρ ἀφαιρῶν· ὅτι ἡμῶν μὲν εἰδωλοφιλίας, καὶ ἡμῶν οἰκὸς δαιμόνων, ἀφαιρῶν  
·· πρὸς

ποιῶν ὅσα ἐν ἀνομίᾳ τῷ Θεῷ. τὰς ἐνεργείας ἔν ταις ταῖς δαιμονίαις καταλλήλως, ὅτι πλεῖν φη-  
 σὶ τὰς ἀμαρτωλοὺς· ἐχρὶ δὲ αὐτὰς τὰ πνεύματα ἐν τῇ τῇ ἀπίστῃ κατωκῆν ψυχῇ λέγει. **Δ**ιὰ τὸ  
 καὶ ἐπιφέρει· Προσέχητε ἵνα ὁ ναὸς ὁ κυρίου ἐνδοξῶς οἰκοδομηθῇ τῶς· μάστιγι λαβοῦντες τὴν ἀφι-  
 σιν τῇ ἀμαρτιῶν· καὶ ἐλπίσασθε ὅτι τὸ ὄνομα, ἡρώμεθα κτηνοὶ, πάλιν ἐξ ἐξουχῆς κλιζόμενοι. καὶ γὰρ  
 οἱ δαίμονες ἡμῶν ἀπελαύνοντες, ἀλλ' αἱ ἀμαρτίαι, φησὶν, ἀφίενται, ὡς ὁμοίως ἐκείνοις ἐπιτε-  
 λῶμεν πρὶν ἢ πεσεῖν. ἐκόντως ἔν αὐτῇ καὶ τῇ ὀπιούμενα. διὸ ἐν τῷ κατωκισθῆναι ἡμῶν  
 ἀληθῶς ὁ θεὸς· κατωκῆν ἐν ἡμῖν τῶς ὁ λόγος αὐτῶν τῇ πίστεως, ἡ κληθῆναι αὐτῶν τῇ ἐπαγγελίας, ἡ  
 σοφία τῇ δικαιοσύνης, αἱ ἐντολαὶ τῇ διδασκῆς. οἶδα ἐγὼ αἰρέσει ἡν ἐντυχῶν· καὶ ὁ ταύτης περὶ-  
 σσάμενος, **Δ**ιὰ τὴν χεῖρ τῶς ἐφασκεν τῇ ἡδονῇ ἡδονῇ μάχεσθαι· αὐτομολῶν πρὸς ἡδονὴν **Δ**ιὰ τῶς  
**10** ποιητῆς μάχης ὁ ἡμῶν ἔστ' ὁ γνωστικός· ἐφασκε γὰρ δὴ αὐτὸν καὶ γνωστικὸν εἶναι· ἐπεὶ ἐδὲν μίαν  
 ἔλεγε τῇ ἀπέχεσθαι ἡδονῆς μὴ πεπρωμένον, ἐν αὐτῇ δὲ ἡμῶν, μὴ κρατεῖσθαι· ὅθεν γυμνάζε-  
 σθαι δὲ αὐτῆς ἐν αὐτῇ. ἐλάμβανεν δὲ ἐαυτὸν καταπομφίζομεν ὁ ἀθλιός, τῇ φιληδονῇ τῇ χη.  
 ταύτῃ δὴ ὅλον ἔν τῇ δόξῃ καὶ Ἀρτίστως ὁ Κυρηνάιος προσέβαλλεν, ὅτι τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ ὁλοῦς σ-  
 φιστῆς. οὐκ ἐδὲν ἡμῶν ἔν τῷ συνεχῶς ὁμιλεῖν τῇ ἐπαύρᾳ τῇ Κορινθίᾳ, ἔχω γὰρ, ἔλεγε, λαί-  
 στα, καὶ σὺ ἐχόμεναι ὑπὸ αὐτῆς. ποιῶν δὲ καὶ οἱ φασκόντες ἐαυτοὺς Νικολάω ἐπέσθαι, ὅσοι μνημό-  
 νου καὶ π τὰνδρος φέροντες ἐκ παρὰ τῶς, τὸ δὲ παρὰ τῇ τῇ σαρκεῖ. ἀλλ' ὁ μὲν ἡμῶν  
 πολοῦν δὲ ἐν ἡδονῇ τῇ πῆδονας, τῇ πῆδονας· καὶ τῇ ἀσκήσῃ ταύτῃ καταμαραίνον τὰς  
 τῆς σαρκὸς ὁρμάς καὶ τῇ πῆδονας. οἱ δὲ, εἰς ἡδονὴν τῇ πῆδονας δικλὴν ἐκχυθῆναι, οἷον ἐφ' ὅριζον-  
 τας τῇ σώματι, κατὰ τῇ πῆδονας. σὺ ἐδὲν ὅτι τὸ μὲν, ῥακῆται, φύσιν ῥακῆται ὅν· ἡ ψυχὴ ἡ αὐ-  
**20** τῶν, ἐν βορβόρῃ κακίας κατὰ τῇ πῆδονας, δόγμα ἡδονῆς αὐτῆς, ἐχρὶ δὲ αὐτὸς ὁμοίως μετε-  
 δωκέναν. πῆν γὰρ ἔστι Σαρδανᾶ πῆδονας **Δ**ιὰ φέροντες; καὶ πῆν βίον δηλοῖ τὸ πῆδονας.  
 Ταῦτ' ἔχω ὅσα· ἐφασκεν, καὶ ἐφ' ὅριζον, καὶ μὲν ἔρανος Τέρπν' ἐπαθον τῇ πῆδονας καὶ ὅλβια  
 πῆνα, λέλειπται. Καὶ γὰρ ἐγὼ παρὰ ὅς ἐμι, Νίνω μεγαλῆς βασιλεύσας. κατὰ τῇ πῆδονας  
 ἀναγκαῖον τὸ τῇ ἡδονῇ πῆδονας, ἐκ τῇ πῆδονας καὶ χεῖρας πῆδονας πῆδονας, πῆδονας, δῆλός, ῥίγας, γά-  
 μω. ἐγὼ ἔν ταύτης δῆλός πῆδονας οἷον ἐν τῇ, ἡ τῇ πῆδονας πῆδονας, ἡ πῆδονας, ἐδέχθη ἂν ἐδὲ μίαν  
 ἐπῆρα χεῖρας τῇ πῆδονας. καὶ γὰρ ἐν τῇ πῆδονας, ἐδὲ μὲν μέρος πῆδονας ἡδονῇ· ἀλλ' ὑπὲρ  
 γῆρας ἐν τῇ πῆδονας εἰς τὸ βίον, ὡς περὶ τῇ πῆδονας φασί, τὸ παρὰ τῇ πῆδονας τῇ πῆδονας χάριν. ἡ γὰρ  
 ἀφ' ὅλβια πῆδονας καὶ τῇ πῆδονας κατὰ τῇ πῆδονας, πῆδονας τῇ πῆδονας ἡμῶν, ἐφασκεν καὶ ὅριζον ὅσον ἀλο-  
 γον τῇ πῆδονας αὐτῇ· καὶ τὸ ἐπῆδονας πῆδονας εἶναι ὅτι φιλοσοφῶν ἀνέπῃ τῇ πῆδονας τῇ ἡδονῇ.  
**30** ἡ γὰρ γὰρ ἐν σαρκὶ εὐσταθῆς κατὰ τῇ πῆδονας, καὶ τὸ πῆδονας πῆδονας ἐλπίσμα. πῆδονας τῇ πῆδονας ἡ πῆδονας, ἡ  
 φιληδονος λιχνεία, καὶ πῆδονας πῆδονας πῆδονας, πῆδονας ἡδονῇ πῆδονας ἀνεμένων; ἐμφαστικῶς ὁ Διο-  
 γῆνης ἐν πῆν τῇ πῆδονας γράφει· Οἱ τῇ πῆδονας καὶ διεσκαπωμένης  
 Τρυφῆς ὅφ' ἡδοναῖς ἀχθῆναι κῆρ, Πονεῖν ἐφ' ὅλβια καὶ βαία—  
 καὶ τὰ ὅτι τῇ πῆδονας, ὅσα αἰσχροῦς μὲν εἰρηται, ἐκ τῇ πῆδονας τῇ πῆδονας. διὸ μοι δοκεῖ φεῖως ὁ νό-  
 μος ἀναγκαῖως τὸ φέροντες περὶ τῇ πῆδονας, ἵν' ἐν τῇ πῆδονας καὶ πῆδονας τῇ πῆδονας ὁ φιλόσοφος  
 κτήσῃ τῇ πῆδονας, ἀδία πῆδονας καὶ ἀναμάρτητος ἐν τῇ πῆδονας **Δ**ιὰ μένων. καὶ γὰρ ἄλλως εἰρήνη  
 καὶ ἐλπίς τῇ πῆδονας, ἡ **Δ**ιὰ τῇ πῆδονας καὶ ἀναμάρτητος πῆδονας τῇ πῆδονας πῆδονας ἀντι-  
 μαχῆσθαι. καὶ γὰρ οἱ ἀνταγωνιστῇ πῆδονας καὶ Ὀλυμπικοῖ, σφικῶν, ὡς ἐπῆν, εἰς ὁρμύπρει,  
 καὶ μάλιστα ἡ ἡδονῇ, οὐ μόνον μετ' ἡμέραν ἀλλὰ καὶ νύκτωρ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐνυπνίοις μὲν γρηθείας  
**40** δελεαστικῶς ὅτι πῆδονας καὶ δάκναι. πῆδονας ἔν ἐπ' ὁμοίως κατὰ τῇ πῆδονας ὅτι νόμος Ἕλληνες,  
 φέροντες καὶ αὐτοὶ τῇ ἡδονῇ δουλοῦσθαι διδάσκοντες; ὁ γὰρ ἐν Σωκράτης, φυλάσσειν καὶ κελεύει  
 τῇ ἀναπείθοντα μὴ πῆδονας ἐδῆναι, καὶ μὴ διπῶντας πῆδονας· καὶ τῇ βλέμματι καὶ τῇ φιλή-  
 ματι τῇ πῆδονας, ὡς χαλεπώτερον σκορπίων καὶ φάλαγγων ἵον ἐν εἶναι πεφυκῆται. καὶ ἀντιπῆ-  
 ρης δὲ μανῆσαι μᾶλλον ἢ ἡδονῇ αἰρεῖται. ὁ τε Θεοβαλὶς Κράτης,  
 τῇ πῆδονας φησὶ κράτῃ ψυχῆς ἡδονῇ ἀλλομένη, οὐδ' ὑπὲρ χρευσίων δελεαμένη, ἔθ' ὑπὲρ ἐρώτων  
 Τηξίπῃων· οὐδ' ἐπ' ὁμοίως ὅσοι φιλοσοφῶν. καὶ τὸ ὅλον ὅτι λέγει·  
 ἡδονῇ ἀνδραπῶδες ἀδύλωτοι καὶ ἀκναῖοι, ἀθάνατον βασιλείαν ἐλευθερίαν τ' ἀγαπῶσιν.  
 Οὗτος ἐν ἄλλοις εὐθυρημένως γράφει, τῇ εἰς τὰ ἀφροδίσια ἀκαταχέτως ὁρμῆς κατὰ πῆδονας  
 εἶναι λιμὸν· ἐδὲ μὴ, βρόχον. Ζῶντι γὰρ τῇ πῆδονας τῇ πῆδονας μαρτυρεῖται, καὶ τοὶ **Δ**ιὰ  
**50** σφόντες, οἱ καμικῶν, ὡς τῇ πῆδονας. φιλοσοφίαν κενὴν γὰρ ἔστι φιλοσοφῆ·  
 Πεινῇ διδάσκει, καὶ μαθητὰς λαμβάνει. Εἰς ἄρτ' ὅφ' ὅφ'

θῆς καὶ σὺν ἄλογον σοφία. ἔστι δὲ λόγοις ψιλοῖς καὶ θειασμοσι πισπιθῆα, ἀλλὰ σκεπτικῶς  
 ρίσις ἀτρώτοις καὶ μυστηρίοις δραστηρίοις, ἔστι δὲ θείαις ἐντολαῖς συζητησια πὶ καὶ σωασκήσῃ  
 μαλετώσῃ, διώκῃ θείαν καὶ τὸ ἐμπνεόμενον μέρῳ αὐτῆς ὑπὸ τῶν λόγων λαμβάνῃ. ἡ δὲ γ'  
 ἔν καὶ τῷ ποιητικῷ Διὸς τὴν αἰγίδα χράφουσι

- .. Δεινὴν ἦν περὶ μὲν πάντη φόβος ἐστὶ φάνωπα. Ἐν δὲ ἔρις, ἐν δὲ ἀλκή, ἐν δὲ κρυόεσσα ἰσχύς.
- .. Ἐν δὲ πὶ Γοργείῃ κεφαλῇ δεινόιο πειλῶν, Δεινὴ πὶ σμερδνὴ πὶ, Διὸς πρὸς αἰγίοχοιο.  
 πῆς ἢ τὸ σωτηριον διορᾶν ὁρθῶς διωαμένοις, σὺν οἷδα εἰ πὶ Φίλπρον φανήσῃ τῆς πὶ σμερδνῆ-  
 τῳ ἔνομου, καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς εὐλαδίας. ἀλλὰ γὰρ ὅτ' αὐτὸ ὑπερβόλον ἀδεν λέγει, ὡς περ  
 καὶ κύριον ὅτι πῆς, ἵνα μὴ πῆς τῶν ζηλούτων αὐτῶν, ἐκλονοῖ καὶ ἀπὸ τοῦ χορδὸν ἄσωσιν, ἔτι  
 ἀκῶν, ἔτι ὡς ὑπερβόλον, ἀλλὰ πῆς μὴ βυλομένοις ἀναλαδῶν τὸ ἔκον ζυγον, τῆς πῆς ὑπερβό- 10  
 νον. πῆς γὰρ ἀπὸ τοῦ καὶ ἀσθενικῆς, τὸ μέγιστον ὑπερβόλον δοκεῖ καὶ πῆς ἀδικοῖς ἀκροδίκῃον, τὸ  
 ὅτι πῆς ἄλλων. ὅσας γὰρ ἀπὸ Φιλικῶς πρὸς ἀμαρτίας ἔχον ἢ συζητῶν παρησέρχῃ, ἔτι πῆς  
 ἀληθῆς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑπελαμβάνουσιν καὶ πῆς αὐτῆς, ἀποπῆς καὶ ἀληθῆς, τὸν μὴ  
 σωαμαρτάνοντα, μὴ δὲ συγκαταπαύμενον. εὐ γὰρ ἔν τῇ τραγωδίᾳ ὅτι τῷ ἄδου χράφῃ.
- .. Πρὸς δὲ οἷον ἡζεις δαίμονα, ὡς ἔρωτα. Ὅς οὐ πὶ τῆς πῆς, οὐ πὶ τῆς χαλῆς.
- .. Ἥιδει μόνον δὲ ἔσπερα πῆς ἀπὸ τοῦ δίκῃ. καὶ γὰρ ἡ μὴ δὲ πῆς πῆς τῆς μὴ πρὸς τῆς πῆς  
 να ὑπὸ τῆς νόμου οἷοι τῆς, ἀλλὰ πῆς σωωρῶντες ὡς ὑπερβόλον ἡμῖν ἐκκαίῃ καλλίῃ ἐν αὐτῇ,  
 τρέφῃ καὶ αὐτῇ τῆς ἑλδῆς διωαμένα καὶ τῆς ὡφελοῖμθα αὐτῇ καὶ διωαμιν  
 σωθυμότερον. πῆς μὲν, σωκαλῶμενοι. πῆς δὲ, μιμῶμενοι. πῆς δὲ, καὶ δυσωπῶμενοι. οὐτε γὰρ  
 οἱ σωκαλοὶ δῖκοι καὶ νόμον βιώσασθαι, ἀλλὰ δρῶντες ἦσαν παλαιφάτης, ἐν δὲ ἀπὸ πῆς τῆς γ'  
 ἔν βυλομένην γησιῶς φιλοσοφῆν, ὅσας αὐτῆς φέροντες, ἀνέθεσαν τῷ θῆς καὶ εἰς πῆς ἐλογί- 20  
 σθησαν. καλῶς ὁ Ζεύς ὅτι ἰδῶν ἐλεῖν, ἔνα ἰδῶν παροπῶμενον ἐλθῆν ἰδεῖν, ἢ πῆς τῆς  
 πῆς πῆς ἀπὸ τοῦ μαθῆν. ἡμῖν δὲ ἀφθονοῖ μαρτύρων πῆς ἐκάσῃ ἡμέρᾳ, ἐν ὅφθαλμοῖς  
 ἡμῶν θεωρῶμεναι, παροπῶμενων, ἀνασκινδάλωσιν, πῆς κεφαλῆς ἀποπῆς μόνων. τῆς  
 τῆς πῆς ὁ παρὰ τῆς νόμου φόβῳ εἰς Χριστὸν παιδαγωγῆσας, σωήσῃ τὸ εὐλαδῆς καὶ δὲ  
 .. αἱμάτων ἐνδείκνυται. Ὁ θεὸς ἔστι ἐν σωαγωγῇ θεῶν ἐν μῆσῳ δὲ θεῶς ἀφαιρῆν. πῆς τῆς  
 τῆς τῆς ἡδονῆς κρείττονας τῆς τῶν παθῶν ἀφαιρῆν τῆς ἑκάσῃ ὡς πῆς ἀποπῆς πῆς  
 .. νους τῆς γνωσκῆς, τῆς τῆς κόσμῳ μῆζονας καὶ πῆς ἑγὼ εἶπα. Θεοῖς ἐστὶ καὶ ἡοὶ ὑψίσῃ πῆς  
 .. πῆς πῆς λέγει ὁ κύριον. πῆς παρῶντες, ὡς οἷον, πῆς τὸ αὐθῶν. καὶ ἀπὸ τοῦ λέ-  
 .. γῃ. Ἦμῖς γὰρ σὺν ἐπὶ ἐστὶ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι. Ἐπὶ αὐτῇ λέγει. Ἐν σαρκὶ οἷον, καὶ σῶμα 30  
 .. σαρκατόμεθα σῶμα καὶ αἷμα, βασιλείαν θεῶν κληρονομήσῃ καὶ διώκῃ. εὐδὲ ἡ φθορὰ πῆς  
 .. ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. ἰδοὺ δὲ, ὡς ἀνθρώποι ἀποθνήσκουσι, διελύχων ἡμᾶς τὸ πνεῦμα εἰρη-  
 .. πῆς. καὶ τοῖς σωασκῆν αὐτῆς εἰς εὐλαδίαν τῆς ἀποπῆς τῶν πῆς, φυλαδεύοντας  
 καὶ τῆς ὅντως φιλοπόνης τῆς πῆς τῶν βραμάτων, καὶ πῆς πῆς πῆς ἐκλυτον ἀνε-  
 .. σιν, καὶ πῆς τῆς πῆς, καὶ πῆς εἰς τῆς πῆς πῆς ἀλλοῖς εἶναι ἄλλον βαρύν. ἡμῖν δὲ σὺν ἐπὶ δῶρον  
 .. γὰρ τῆς σωφροσύνης τῆς μῆζον. αὐτὸς γὰρ εἰρηκεν, οὐ μὴ σε αἰῶν. ἐν δὲ ἡμῖς ἐγκαταλίπω  
 .. ἄξιον κρίνας ἀπὸ πῆς γησιῶν αἰρεσιν. οὐτῶς τοῖς ἡμᾶς εὐλαδῶς σωσῆναι πῆς ἐκδέ-  
 .. ξῃ ὁ καὶ τῆς κυρίου ζυγὸς σὺν πῆς εἰς πῆς, ἐνὸς κυρίου καὶ πῆς πῆς ἐλαύνοντ' ἐ-  
 .. κασιν ἡμῶν εἰς σωτηρίαν, ὅπως ὁ σωσῆς τῆς εὐδαιμονίας πῆς πῆς καὶ τῆς ἡ ἀσκη-  
 .. σῆς, καὶ τῆς Κῶν ἰπποκράτῃ, οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ψυχῆς ὑγίεια, ἀσκήν πῆς, 40  
 .. ἀσκήν πῆς. Ἐπικουρὸς δὲ, ἐν τῷ μὴ πῆς, μὴ δὲ διψῆς, μὴ τερίγῃ, πῆς εὐδαιμονίαν ἡθῆ-  
 .. μεν, πῆς ἰσθῆς ἐπὶ φῶν πῆς, ἀσκήν πῆς, ἐν τῆς πῆς Διὶ πατρὶ μάχῃ. ὡς περ  
 ὡς σκατοφάγων, καὶ οὐχὶ τῆς λογικῶν καὶ φιλοσόφων, πῆς μακαρίας νίκῃς δογματίζων. τῶν  
 γὰρ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς ἀσκήν, τῆς τε κυρίως εἶναι καὶ τῆς Ἐπικουρον. τῆς γὰρ πῆς εἶναι  
 164 λέγειν ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τῆς πῆς πῆς ἀσκήν μόνον τῆς ἡδονῆς. ὁ δὲ Ἐπικουρος, ἐπὶ τῆς ἀλ-  
 γῆς ἀπὸ τῆς αἰρεσιν ἡδονῆς εἶναι λέγει. αἰρετὸν δὲ εἶναι φῆσιν, ὁ πῆς ἐξ ἑαυτῆς ἐαυτὸ  
 ὅτι πῆς πῆς. πάντως δηλονότι ἐν κινήσῃ ἀσκήν. Δεινόμαχ' δὲ καὶ καλλιφῶν, πῆς εἶναι  
 ἑφῶν, πῆς τὸ καθ' αὐτὸν πῆς ἐν καὶ τῆς πῆς ἡδονῆς, καὶ πῆς πῆς. ὅτι ἰεράνυμ' ὅτι  
 ὅτι πῆς πῆς, πῆς μὲν εἶναι, τὸ ἀσκήν τῆς πῆς πῆς ἀσκήν μόνον, τῆς εὐδαιμονίας.  
 καὶ Διοδώρος ἀμείως ἀπὸ τῆς αἰρεσῆς γῆς πῆς, πῆς ἀσκήν τῆς καλῶς 50  
 τῆς. Ἐπικουρος μὲν ἔν καὶ οἱ κυρίως εἶναι, τὸ πῆς πῆς πῆς πῆς εἶναι. ἑν καὶ γὰρ ἡδονῆς πῆς  
 εἰληθῶς, φῆσιν, ἡ ἀσκήν, ἡδονῆς ἐν πῆς. καὶ τῆς πῆς καλλιφῶν, ἑν καὶ μὲν τῆς ἡδονῆς,  
 παρῶν

- παρεοήλθεν ἡ δρετὴ· χρόνῳ ὅσον, ὅτι αὐτὴν κάλλος καπνοῦσαι, ἰσότημον αὐτῇ τῇ δρετῇ, τὰς ἐπὶ τῇ ἡδονῇ, παρέχεν. οἱ δὲ αὐτὴν Ἀριστέλην, τέλος ἀποδιδάσκειν εἶναι, τὸ ζῆν κατ' ἀρετῇ· οὐ πὲρ τῇ εὐδαιμονίᾳ, ἀπὸ τοῦ τέλους, πάντῳ τῇ δρετῇ ἐχόντι παρῆναι· βασιλεὺς ζόμενον γὰρ, καὶ τύχαις ἀβελήτοις περιπίπτοντα τὸ σφόν, καὶ ἀλλὰ πάντα ἐκ τῆς ζῆν ἀσμένως ἐθέλοντα ἀφ' αὐτοῦ, μὴ εἶναι μήτε μακάριον, μήτε εὐδαιμονα· δεῖ γὰρ καὶ χρόνον πρὸς τῇ δρετῇ· καὶ γὰρ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ περιγίγνεται, ἢ καὶ ἐν τελείᾳ σπύρῳ· ἐπεὶ μὴ ἔστιν, ὡς Φασί, πᾶς εὐδαιμόνων ποτὶ· τελεῖται δὲ ἂν εἴη χρόνος, ὁ ἀνθρώπινος βίος. συμπληρῶσαι πίνω τῇ εὐδαιμονίᾳ ἐκ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγαθῶν. ἔτ' ἐνὸς πένθης, εὐθὺς ὁ ἀδοξος, ἀλλ' ἔσθ' ὁ ὀπίσσωτος. ἀλλ' ἔσθ' αὐτοῖς τῆς ἡμέρας κατ' αὐτοῦς. πάλιν δὲ αὐτῶν μενὸς Στωϊκὸς τέλει· ἡγεῖται, τὸ κατ' ἀρετῇ ζῆν.
- 10 Κλεάνθης δὲ, τὸ ὁμολογούμενως τῇ φύσει ζῆν ἐν τῷ εὐλογισμένῳ· ὁ ἐν τῇ τῇ φύσιν ἐκλογὴν κείνου διαλαμβάνειν. ὁ τε Ἀντιπατρός ὁ τὰς γνώριμος, τὸ τέλος κείνου ἐν τῷ διανεκῶς καὶ ἀπαρτάτως ἐκλέγεσθαι μὲν τὰς φύσιν, ἀπεκλέγεσθαι δὲ τὰ παρὰ φύσιν· ἀπολαμβάνει. Ἀρχέδημος πὲρ αὐτῶς ἐξηγεῖται εἶναι τὸ τέλος, ἐκλεγόμενος τὰς φύσιν μέγιστα ἐκ κυριώτατα, καὶ οἷον περὶ τῶν ἀποδοῦναι. πρὸς τούτοις ἐπὶ Παναίτιον τὸ ζῆν καὶ τὰς δεδομένας ἡμῖν ἐκ φύσεως ἀφορμας, τέλος ἀπεφῆνα. ὅτι καὶ πὲρ ὁ Ποσειδώνιος τὸ ζῆν, θεωρεῖν αὐτῶν τῶν ὅλων ἀληθῆς καὶ ἄξια, καὶ συγκαταποθεῖσθαι αὐτῶν καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ μηδὲν ἀγόμενοι· ἀπὸ δ' ἀλόγων μέγιστα τῆς ψυχῆς. Ἰνὲς δὲ τῶν περὶ Στωϊκῶν ἄλλως ἀπέδοσαν τέλει· εἶναι, τὸ ζῆν ἀκολούθως τῇ τῆς ἀνθρώπου κατὰ φύσιν. τὴν δὲ οἱ Ἀριστωνα καταλέγουσι· τέλος ἔστιν εἶναι τῇ ἀδιαφορίᾳ ἐφ' ὅτι τὸ ἀδιαφορὸν ἀπὸ τῆς ἀδιαφορίας ἀπολείπει. ἡ δὲ Ἑρμίου ἐκείνων πρὸς ἡμῖν· τὸ κατ' ὀπίσθην ζῆν, τέλος εἶναι τῇ θῆσιν Ἑρμίου. τὰς γὰρ ἐκ τῆς ἀκαδημίας νεωτέρους ἀξιούσι Ἰνὲς τέλος ἀποδιδόναι τῇ ἀσφαλῇ πρὸς τὰς θαλάσσιες ἀποχὴν· καὶ μὴν Λύκος ὁ περὶ παλαιός, τῷ ἀληθινῷ χαρὰν τῆς ψυχῆς τέλος ἐλεγεῖν εἶναι, ὡς Λεύκιμος τῇ περὶ τῶν καλῶν. Κριτολέως δὲ ὁ καὶ αὐτὸς περὶ παλαιός, τελεῖσθαι ἐλεγεῖν καὶ φύσιν εὐροῦντος βίον· τῇ ἐκ τῶν τριῶν γνώων συμπληρωμένην προνοικὴν τελεσιπᾶ μνησίων. ἔκταν δὲ τῶν περὶ δρετῆς καταπαύσων, Φιλοδημητέον δὲ, ὡς ἐν μάλιστα, ἐκ τῆς πρὸς τῇ φυσικῶν δογματιζόμενα πρὸς τὴν προκειμένην παραδέσθαι. Ἀναξαγόραν μὲν γὰρ τὸ Κλαζόμενον τῇ θεωρίᾳ φάναι· ὅτι τέλος εἶναι, καὶ τῇ ἀπὸ πάσης ἐλπίδος φάναι λέγουσιν. Ἡράκλειτον τε τὸ Εὐφροσύνῃ εὐαρέσθαι. Πυθαγόραν δὲ ὁ Ποντικός Ἡρακλείδης ἰσοῦν τῇ ὀπίσθην τῇ τελεσιπᾶ τῇ δρετῇ τῆς ψυχῆς εὐδαιμονίαν εἶναι παραδεδωκέναι. ἀλλὰ ἐπὶ Ἀδελφῆται, τέλει· ἀρχὴν διδάσκουσι· Δημόκριτος μὲν ἐν τῷ περὶ τέλους, τῇ εὐθυμίᾳ, καὶ καὶ εὐεστῶ προσηγόρευσιν· καὶ πολλὰς ὀπίσθην. Τέρψις γὰρ καὶ ἀτερπής, ἔρος τῇ περὶ μακρότων. Ἐκαστὸς δὲ, αὐτάρκειαν· καὶ δὴ Ἀπολλοδόρος ὁ Κυζικηνός, τῇ ψυχαγωγίᾳ· καὶ ἀπὸ Νάουσ· φάναι τὴν κατὰ φύσιν· τῇ τῇ γὰρ ἐφ' ὅτι ἀπὸ Δημοκρίτου ἀθαμίαν λέγεσθαι. ἐπὶ πρὸς τούτοις Διότιμος τὴν παντέλειαν τῶν ἀγαθῶν, καὶ εὐεστῶ προσηγορεύσθαι, τέλος ἀπεφῆνεν. πάλιν Ἀντιθένης μὲν, τὴν ἀποφῆναι· οἱ δὲ Ἀντικέρειοι καλόμενοι, ἐκ τῆς κυρηναϊκῆς ἀδοχῆς, τῇ μὲν ὅλου βίον τέλει· οὐδὲν ὠρσμένον ἔταξαν· ἐκάστης δὲ πρὸς ἀξίως ἰδίων ἀρχὴν τέλει, τὴν ἐκ τῆς πρὸς ἀξίως περιγόμενῃ ἡδονῇ. οὗτοι οἱ Κυρηνάιοι τὸν ὅρον τῇ ἡδονῆς ἐπικουροῦ, τὰς ἐπὶ τῇ ἀλγούτῃ· ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἀπὸ τῆς νεκροῦ κατὰ φύσιν ἀποκαλοῦντες· χαίρειν γὰρ ἡμᾶς μὴ μόνον ὅτι ἡδοναίς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁμιλίαις, καὶ ὅτι φιλοφιλίαις. ἐπὶ Ἐπικούρῳ, πᾶσαν χαρὰν τῆς ψυχῆς οἶε· ἐπὶ πρὸς παθούσῃ τῇ περὶ ἀρετῆς. ὁ δὲ
- 40 Μητροδόρῳ· ἐν τῷ περὶ τοῦ Μείζονος· εἶναι τὴν παρ' ἡμᾶς αἰτίαν πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων· Ἀρετὴν, Φησὶ, ψυχῆς πᾶσι, ἢ τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς κατὰ φύσιν, καὶ τὸ περὶ τῆς πρὸς ἐλπίστας· καὶ μάλιστα Πλάτων ὁ φιλόσοφος διττὸν εἶναι τὸ τέλει· φησὶν, τὸ μὲν, μετὰ τὸν τε καὶ πρῶτον ἐν αὐτοῖς ἀρχόν τοις εἰδεσιν· ὁ δὲ καὶ τὰς ἀρετὰς προσηγορεύει· τὸ δὲ, μετὰ τὸν ἐκείνου, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν δεχόμενον ὁμοιότητα· ὁ περὶ ἀνθρώπου γένε· τὰς μεταποιούμενους δρετῆς τε καὶ ἀληθῶς φιλοσοφίας. διὸ καὶ Κλεάνθης ἐν τῷ δειντέρῳ περὶ ἡδονῆς, τὸ Σωκράτην φησὶ παρ' ἑκάστου διδάσκον, ὡς οὐ αὐτὸς δικαίος τε καὶ εὐδαιμόνων ἀνὴρ· καὶ τῷ πρῶτῳ διελόντ' ὅτι δικαίον ἀπὸ τῆς συμφύροντος κατὰ φύσιν, ὡς ἀπὸ τῆς πρὸς ἀρετῇ ἀσθενεῖ γὰρ τῷ ὄντι, οἱ δὲ συμφύρον ἀπὸ τῆς δικαίου καὶ τῆς τῶν ὁρῶν χωρίζοντες. αὐτὸς δὲ ὁ Πλάτων τὴν εὐδαιμονίαν, τὸ εὐδαιμόνα εἶναι· δαίμονα δὲ λέγεσθαι, τὸ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἡγεμονικόν· τὴν δὲ εὐδαιμονίαν, τὸ τελεσιπᾶτον ἀρετὴν καὶ πληρείσθαι λέγει. ὅτι δὲ βίον ὁμολογούμενον καὶ σίωφον αὐτῷ ἀποκαλεῖ· καὶ ἔσθ' ὅτι τὸ κατ' ἀρετῇ τελεσιπᾶτον τῆς ὀπίσθην καὶ ἀρετῆς καὶ ἀρετῆς, καὶ ἐν ἐξομοίᾳ τῇ πρὸς τὸ θεόν· ὁμοίωσιν ἀποφαινόμενοι· δικαίον καὶ ὅσον καὶ φρονή-
- 50

- σως ἵνα· ἡ γὰρ ἐχέτω ἴσως ἡμετέρων, τὸ μὲν κατ' ἑκείνα, εὐθὺς κ' τὴν γῆν αἰληφεί-  
 ναι τὸν ἄνθρωπον· τὸ καθ' ὁμοίωσιν δέ, ὕστερον κ' τὴν τελευτήν μέλλειν δοτολαμβάνειν ἐκδέ-  
 χοντα· αὐτίκα ὁ Πλάτων τὴν ὁμοίωσιν ταύτην μὲν παπνοφροσύνης ἐστὶν αὐτῷ διδά-  
 σκων, ἐκείνῳ πονεῖν ἐρμενεύει, Πᾶς ὁ παπνοῶν αὐτὸν, ὑψώθησιν. λέγει δ' ἐν τοῖς νόμοις· Ὁ μὲν  
 δὴ θεός, ὡς περ καὶ ὁ παλαιός λόγος, δέχην τε, καὶ μέσση, καὶ τελευτήν τ' πάντων ἔχων, εὐ-  
 θέαν πρᾶναι κ' φύσιν περὶ αὐτὸν ὅτι· τῷ δὲ αἰεὶ ζυγέσθαι δικήν, τῶν δοτοληπόμενων τῷ  
 θεῷ νομῶν ἡμῶν· ὁρᾷς ὅπως ἐαυτὸς ὡς λάβειναι περὶ αὐτῷ θεῷ νόμῳ; ὅτι φέρει γ' ἐν· Ἡς  
 ὁ μὲν εὐδαιμονήσῃν μέλλων ἐχόμενος, ζυγέσθαι παπνός καὶ κακοσημῆν· εἴτα τῷ τοῖς πᾶσι  
 καλῶς παύσας, καὶ τῷ φοβῶ νοσητήσας, ὅτι φέρει· Τίς ἐν δὴ πρᾶξι φίλη καὶ ἀπολὺθ'·  
 θεῷ; μία καὶ ἓνα λόγον ἔχουσαι δέχονται· ὅτι τῷ μὲν ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον, ὅτι μετρίῳ, φίλον αὐτῷ· πᾶσι  
 δὲ ἀμετρία, οὐτὶ ἀλλήλοις, οὐτὶ πῶς ἐμμέτρους· τὸ ἐν τῷ θεῷ περὶ αὐτῷ γῆν ὁμοίον, εἰς διω-  
 μὴν ὅτι μάστιγας ἐαυτὸν ποιῶν ἀναγκαῖον γίνεσθαι, καὶ τῷ τῷ δὴ τὸ λόγον, ὁ μὲν σὺ φρονή-  
 μων θεῷ φίλος· ὁμοίος γάρ· ὁ πᾶσι σὺ φρον, αὐτομοίος πᾶσι καὶ ἀφ' ὅρου· τῷ δὲ δέχονται εἶ-  
 ναι φήσας τὸ δόγμα, πῶς ἐκ τῶ νόμου εἰς αὐτὸν ἡκιστα διδασκαλίας ἡνίκα· καὶ τῷ θειᾷ  
 τῷ κατὰ ἀμφὶ τῷ θνητῷ φύσιν καὶ τὸν δὲ τὸ πᾶσι περὶ αὐτῷ ἐξ ἀνάγκης δεῖς, ὅτι φέρει·  
 Διὸ καὶ πρᾶξαι γῆν ἐνθὺν δὲ ἐκείνῳ φεύγειν ὅτι τῷ τῷ· Φυγὴ δὲ, ὁμοίωσις θεῷ κ' τὸ διωκτὴν  
 ὁμοίωσις δὲ, δικαίον ἐστὶν μὲν φρονήσεως γινέσθαι. Σπύσιππος πᾶσι Πλάτων· ἀδελφίδες,  
 πῶς εὐδαιμονίαν φησὶν εἶναι πλείαν, ἐν πῶς κ' φύσιν ἔχουσιν ἢ εἰν ἀγαθῶν ἢς καὶ αἰ-  
 σίως ἀπαιτίας μὲν ἀνθρώπων ὁρᾷς ἔχων· στεῖρα δὲ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀσχελίας. εἰν δὲ  
 αὐτῷ δέξαι τὴν εὐδαιμονίαν ἀπαρασκήναι· Ξενοκράτης πᾶσι Χαλκηδόνιος, πῶς εὐδαιμονίαν δο- 20  
 δίδωσι, καὶ τῶν οἰκίας δέξαι, καὶ τῷ ὑπερπικρῆς αὐτῇ διωάμεως· εἴτα ὡς μὲν ἐν τῷ γίνεσθαι,  
 φαίνεται λεγὼν πῶς ψυχῇ· ὡς δὲ ὑφ' ὧν, τῶν δέξαι· ὡς δὲ ἐξ ὧν, ὡς μὲν τῶν, τῶν καλῶν πρᾶ-  
 ξας, καὶ τῶν ἀσχελίας εἰς πᾶσι καὶ ἀφ' ὅρου καὶ κινήσεως καὶ ὁρᾷς· ὡς τῶν σὺ ἀνδ' ὅτι σω-  
 ματικὰ καὶ ἐκτός· ὁ γὰρ Ξενοκράτης γνώριμος Πολέμων, φαίνεται πῶς εὐδαιμονίαν αὐτῷ κείνῳ  
 εἶναι βουλόμενος ἀγαθῶν πάντων, ἢ τῶν πλείων καὶ μεγίστων· δογματίζει γ' ἐν χωρὶς μὲν δέ-  
 τῆς μηδὲ πᾶσι ἀνδ' εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν· διχα γ' καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτός, πῶς δέξαι  
 αὐτῷ περὶ εὐδαιμονίαν εἶναι· καὶ τὰ μὲν, ὡς ἐχέτω· αἱ δὲ ἀνδ' ὁρᾷς αἱ περὶ τὰς ἐ-  
 ρημέναις δέξαι, καὶ τῶν κινήσεων· ἡμῶν γ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀπὸ αὐτῶν ἀφ' ὅρου περὶ καὶ,  
 πᾶσι μὲν τῶν ἐν πλείω, τῶν πᾶσι τῷ θεῷ, καὶ κατ' αὐτὰς βιώσασιν ἀνεπιλήτως ἐστὶν ὁμοίωσις,  
 ἀφ' ὅρου τῶν θεῶν γινέσθαι· ἡ πᾶσι τῶν ὁρᾷς λόγον ὡς οἰνῶν ἐξ ὁμοίωσις, τίλος ἐστὶ, καὶ 30  
 εἰς πῶς τελευτᾷ ὁμοίωσις ἀφ' ὅρου δὲ δοτοκατάστασις, δοξάζουσαι αὐτῷ τῶν περὶ ἀφ' ὅρου  
 δέξαι, καὶ ἀδελφίδες καὶ συγκληρονόμους καταξιώσασθαι· ἡμᾶς εἰπὴν· καὶ ὁ μὲν δότοστος  
 πᾶσι τῶν δὲ τέλος ἐν τῷ πρὸς Ρωμῶν ὅτι πᾶσι ἀφ' ὅρου λέγει· Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες  
 166 δὲ τῶν ἀμαρτίας, δεικνύμενοι δὲ τῷ θεῷ, ἔχουσι τὸ κατὰ ὅρων εἰς ἀγασμόν· τὸ γ' ἐλπίδων, ζῶν  
 αἰώνιον· διττὴν δὲ εἰδῶς πῶς ἐλπίδα, πῶς μὲν, περὶ αὐτῶν πᾶσι· πῶς δὲ, ἀπλημμένῳ, ἢ δὲ τέ-  
 λος διδάσκει, τὴν ἐλπίδος δοτοκατάστασιν· Ἡ γὰρ ὑπερπικρῆς, φησὶ, δοκίμην· ἡ δὲ δοκίμη ἐλπί-  
 δα· ἡ γ' ἐλπίς, καὶ κατὰ ὅρων· ὅτι ἡ ἀγάπη τῷ θεῷ ἐκπέχου· ἐν τῷ καρδίαις ἡμῶν ἀφ' ὅρου πᾶσι  
 τῶν ἀγίου τῷ θεῷ ἡμῶν· εἰ δὲ ἀγάπῃ ἐστὶν πῶς ἐλπίδα δοτοκατάστασις, πῶς ἀνάπτουσιν  
 ἀλλὰ καὶ λέγει δοτοκατάστασιν ἡμῶν· τὰ ὁμοία καὶ παρὰ τῷ ἱεζικηλ εὐροῖς ἀνδ' ὅρου ἐχούσιν· Ἡ ψυ-  
 χὴ μαρτάνουσαι, αὐτῇ δοτοκατάστασιν· καὶ ἀνδ' ὅρου ἀνδ' ὅρου δικῶν καὶ ποιήσῃ κῆμα καὶ δι- 40  
 κῶσιν, ὅτι τὰ ὅρου σὺ ἐφαίνῃ, καὶ τῶν ὁφθαλμοῦς αὐτῶν σὺ ἦν ὅτι τὰ εἰδῶλα οἴκου  
 Ἰσραὴλ, καὶ τὴν γυναικά τῶν πλεονέκων σὺ εἰμίανεν, καὶ περὶ γυναικά ἐν κερῶ ἀκαθαρσίας  
 αὐτῆς οὐ περὶ αὐτῆς· οὐ γὰρ ἐφύβρεσεν τὴν ἀνθρώπου ἀπορὰν εἶναι βούλε· καὶ ἀνδ' ὅρου, φησὶ,  
 μὴ κακώσῃ· ἐνεχύρασται ὁ φείλον· δοτοδῶσ· ἀρπαγμαὶ οὐ μὴ ἀρπαγή· τὸ ἀρπᾶν αὐτῶν πᾶσι  
 νῶν δὲ δῶσ· ἐπλεονασμόν καὶ λήψῃ· ἐξ ἀδικίας δοτοερίψῃ τὴν χεῖρα αὐτῶν· κῆμα ἀληθινόν  
 ποιήσῃ ἀνδ' ὅρου ἀνδ' ὅρου καὶ τῶν πλεονέκων ἐν τῶν δικημάτων καὶ περὶ αὐτῶν, καὶ τὰ δικημάτων  
 καὶ φύλαξ, τῶν ποιήσῃ ἀλήθειαν· δικημός ἐστὶ· ζῶν ζῶσ· λέγει ἀδῶναι κύριον· ὅτι Ἡσυχίας  
 τὸ μὲν πιστεύσας, εἰς σπυρίων· τὸ γὰρ πᾶσι, εἰς ὅτι πᾶσι παρακαλῶν, μὴ τὴν αὐτῆν  
 εἶναι δέξαι ἀνθρώπου καὶ θεοῦ περὶ αὐτῶν, ὡς φησὶ· Ζητήσατε τὸ κύριον, καὶ ἐν τῷ εὐρίσκων  
 αὐτὸν ὅτι καλεῖσθε· ἡνίκα δὲ ἀνδ' ὅρου ζῶν ζῶσ, δοτοκατάστασιν ὁ αἰσθῆς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, ἐστὶν ἡ 50  
 ἀνομος τὰς ὁδοὺς αὐτῶν· ἐστὶν ὅτι πᾶσι περὶ αὐτῶν, καὶ ἐλπίδων, καὶ τὰ ἀφ' ὅρου  
 ὅρων δὲ τῶν ἀφ' ὅρου καὶ ἡμῶν τοῖν καὶ τῶν γῆν αὐτῶν δὲ πᾶσι ἐλπίδα δικησῶν  
 ἀπὸ δέξαι



- ἀπικδεχόμεθα· ἐν γὰρ Χρυσῷ, ἔτε πειτομή πικρῆ, ἔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίσις δι' ἀγάπης ἐνεργεμένη. Επθυμῶμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι πικρῶν πρὸς τὴν πληροφω-  
ρίαν τ' ἐλπίδ' ὅτι, ἔως, κτ' τὴν ταξίν Μελησιδέκ' ἀρχιερέως γυρόμεν ὅτι εἰς τ' αἰῶνα. τὰ ὅμοια τῶν  
Παύλῳ καὶ ἡ πανάρετος σοφία λέγει· Ὁ γ' ἐμοῦ ἀκῶν, κατακλινώσῃ ἐπ' ἐλπίδι πεπιθῶς· ἡ  
γὰρ τ' ἐλπίδ' ὅτι ἀποκαταστάσις, ὁμωνύμως ἐλπίς εἴρηται· Διὰ τὴν Κατακλινώσῃ τῇ λέξει παγ-  
κάλως προσέθηκε τ' Πεπιθῶς· δεικνύς τὸν τοιοῦτον ἀναπειπῶσθαι, ἀπολαβόντα ἡλπίεν  
ἐλπίδα· διὸ καὶ ὁππότε, Καὶ ἡσυχάσῃ ἀφ' ὅπως ἀπὸ παντὸς κακοῦ. αἰπκρὺς γ' ὁ ἀπόστολος  
ἐν τῇ πεπείρα τ' πρὸς Κορινθίους, Διὰ τὴν ἡδὴν Φησί· Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χρ-  
στ' ἵνα γῆται ὁμοῖον· ἐμῆς ἐμοῦ, ἐγὼ γ' Χρυσῷ, ὑμεῖς γ' μιμηταί Χρυσῷ γίνεσθε, Χρυσῷ γ'  
10 Θεῷ. τὴν ἐξομοίωσιν πίνω τῷ Θεῷ, εἰς ὅσον οἰονταί με δεικνύον καὶ ὅσον με φρονήσεως γυῖσθαι,  
σκοπὸν τῆς πίστεως ὑποτίθειται· τίλ' ὁ δὲ, τὴν ὁππότε τῇ πῖσις τ' ἐπαγγελίας ἀποκαταστάσις. ὅτι  
τῶν ἑν αἱ πηγαί τῶν πρὸς τὴν δόξαν δογματισμάτων, αἱ πεποιθήκαμεν, βλύζουσιν. ἀλλὰ  
τῶν μὲν αἱ. ἐπεὶ γ' ἡδὴ καὶ ὁππότε ὑποτίθειται γὰρ δοκῇ, καὶ πρὸς τὰς Διὰ τὴν  
πίστον. γὰρ ὁ μὲν ἑν ἐστὶ πῶς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἡ πρῶτη κτ' νόμον, ὁππότε γνησίων τέκνων  
παρὰ. ὁ γ' ἑν κωμικὸς Μένανδρ' ὅτι, — Παιδὸν, Φησί, παρὰ τῇ γνησίῳ δίδωμι σοὶ γὰρ τὴν  
ἐμαυτὴν θυγάτηρα. Ζητῶμεν δὲ ἐν γὰρ ὁππότε ὅπερ τ' κτ' πρὸς π' πρὸς ἔχειν ὀνομασμένων ἐστίν.  
πῖνι γὰρ γαμητέον ὅπερ κτ' πρὸς ἔχειν. ὅτι πῖνι καὶ πρὸς ἔχειν. ἔπειτα γὰρ παντὶ γαμητέον, οὔτε πῖνι  
ποπ' ἀλλὰ καὶ γὰρ ὁππότε ἐστίν, ἐν ᾧ καὶ γὰρ καὶ πρὸς ὁππότε, καὶ ἡλικία, μέλει πῖνι.  
οὔτε γ' ἑν παντὶ γαμητέον πῖνι, οὔτε πῖνι, ἀλλ' ὅτι πῖνι καὶ ἀναίδω. ἀλλὰ τ' πρὸς ἔ-  
20 χοντι, καὶ ὁππότε, καὶ ὁππότε, ὅτι χαρὸν πῖνι, καὶ τὴν κτ' πῖνι ὁμοῖον, ὅτι βία ἡ ἀνάγκη ἐρ-  
γουσθαι τ' ἀγαπῶντα ἀνδρῶν. ὅθεν ὁ Ἀβραάμ Φησί, ὁππότε τ' γυναικὸς σκηπτόμενος ὡς ἀδελφῆς,  
Ἀδελφὴ μοι ἐστίν ὅτι πατέρα, ἀλλ' ὅτι ὅτι γαμητέον· ἐγὼ γὰρ δὲ μοι καὶ εἰς γυναῖκα· τὰς ὁμομη-  
τεῖους μὴ δεῖν ἀγαπῶντα πρὸς γάμον διδάσκων. ὁππότε γ' ἐν βραχὺ τὴν ἱστορίαν. Πλάτων μὲν  
ἑν ἐν πῖνι ἐκτὸς ἀγαθοῖς πῖνι γάμον· ὁππότε πῖνι ἀθανασίας τῇ γῆρας ἡμῶν, καὶ οἰονταί  
Διὰ τὴν πῖνι πῖνι πῖνι μετὰ λαμπρότητι. Δημόκριτος γ' γάμον καὶ πῖνι πῖνι  
πῖνι πῖνι, Διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀηδίας τε καὶ ἀφολκῆς ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων.  
συγκαταπῖνι γ' αὐτῶν καὶ Ἐπίκουρ' ὅτι, ὅτι ἐν ἡδονῇ καὶ ἀσχησίᾳ, ἐπὶ γ' καὶ ἀλυπία πῖ-  
να πῖνι πῖνι. ἐπὶ κτ' μὲν τὰς ἀπὸ τ' Στοῆς, ἀδιάφορον ὁ πῖνι ἡ πῖνι πῖνι. κτ' γ'  
τὰς ἐκ τῇ Περιπατῆ, ἀγαθόν. συλλήβδην γὰρ μὲν γλῶττις ἀγαθόν ἐξ ἀδύνατον, ἡδοναῖς  
30 ἐδουλώθησαν· οἱ μὲν, παλαιάσιν· οἱ δὲ, ἐπῖνι, μετὰ κῆρας· οἱ πῖνι πῖνι. ἡ σφῆ 167  
γ' ἐκτὸς τετρακτῆς, ἐν τῷ κῆρῳ μὲν τ' ἐπῖνι, ἑρῶς ἐκδύανον τὴν ἡδονήν. ὅτι αὐτὸ ἑν ἐκ φύ-  
σει τὴν βουζύριον δρῶν, ὅτι μὴ δοκιμαζόντες σφῖσι συμφέρειν ἵνα, ἐτέροις πῖνι πῖνι  
λεόντων πῖνι ἡ αὐτῶν πῖνι. τῇ βραχέως ἡ γὰρ πῖνι πῖνι, ἐρηκῆς, ὁ μισθός,  
ἀλλὰ οὐ πῖνι. πῖνι οἱ γάμον δοκιμαζόντες, ἡ φύσις ἡμῶν ἐπῖνι, φασίν, ἐν τῇ πῖνι  
γάμον· ὡς δὴλον ἐκ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς, τῶν τε ἀρρένων καὶ τῇ θηλειῶν καὶ τῇ Αὐξά-  
νεσθαι καὶ πληθύνεσθαι, συνεχῶς ὁππότε πῖνι. εἰ δὲ καὶ πῖνι οὕτως ἔχει, ἀλλ' αἰσθρόν γὰρ αὐτοῖς  
δοκῇ τ' καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὸν ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθέντα ἄνθρωπον ἀκρατέστερον εἶναι· ὅτι  
τὴν ὁππότε οὐ πῖνι πῖνι πῖνι, ἀλλὰ πῖνι ἐν καὶ ὁμόφυλον· οἱ αἱ  
πελιάδες, καὶ αἱ φάσσαι, καὶ τῇ πῖνι πῖνι, καὶ ὅτι τῇ πῖνι πῖνι. ἐπὶ φασίν, ὁ  
40 ἄτεκν' ὅτι, τῇ κτ' φύσιν τελειότητι ἀπολείπειται, ἅτε μὴ αἰπκαπῆσθαι τῇ χώρᾳ τ' οἰ-  
κῆον Διὰ τὸν τῇ τέλει γὰρ, ὁ πεπικῶς ἐξ αὐτῶν τὸν ὅμοιον· μᾶλλον δὲ, ἐπῖνι καὶ κῆρον τ'  
αὐτῇ πεπικῶς ὁππότε τῇ πῖνι, ὅτι αἱ εἰς τὴν αὐτὴν καταστήσει φύσιν τὸ τεκνωθέν τῷ τεκνώ-  
σαντι. γαμητέον οὖν πάντως, καὶ τῇ πατρὶδι ἑνέκα, καὶ τῇ τῶν πῖνι Διὰ τὸν γῆρας, καὶ  
τῇ τῇ κῆρῳ, τ' ὅτι ἐπὶ ἡμῖν, συνελευσῶς· ἐπεὶ καὶ γάμον ἵνα οἰκτεῖρουσιν οἱ πῖνι  
ἡμῖν καὶ ἀπαυδα, μακαρίζουσι δὲ τὸν ἀμφιβαλῆ. αἱ δὲ σωματικαὶ νόσι μάλιστα τὸν γά-  
μον ἀναγκαῖον δεικνύουσιν· ἡ γὰρ τῇ γυναικὸς κηδεμονία, καὶ τῇ παραμονῇ ἡ ἐκτένεια,  
τὰς ἐκ τῶν ἄλλων οἰκῶν καὶ Φίλων ὅτι ἐν τῇ πῖνι πῖνι πῖνι, ὅτι τῇ συμπα-  
θείᾳ Διὰ τὸν γῆρας πῖνι πῖνι μάλιστα πάντων πῖνι πῖνι· καὶ τῷ ὅτι κτ' τὴν γὰρ πῖνι  
ἀναγκαῖα βοηθός. ὁ γ' ἑν κωμικὸς Μένανδρ' ὅτι, καταδραμῶν γ' γάμου, ἀλλὰ καὶ τὰ γῆρας  
50 μα ἀντιπῖνι, ἀποκρίνεταί τῷ ἐπῖνι, — πῖνι τὸ πῖνι ἔχω κακῶς· Ἐπαριστερῶς γὰρ  
αὐτὸ λαμβάνεις. — εἰτ' ὁππότε  
Τὰ δυσχερῆ τε καὶ τὰ λυπηρὰ τὰς ὁρᾶς ἐν αὐτῇ· τὰ δὲ ἀγαθὰ ὅτι ὁππότε πῖνι,  
Q

- καὶ πᾶν ἔξῃς. Βοηθεῖ δὲ ὁ γάμος καὶ ὅτι τῶν περὶ βεβηκότων τῷ χρόνῳ παρὰ τὴν γαμω-  
τὴν ὀπτιμελομένων, καὶ τὰς ἐκ ταύτης παύδας γηρωδούς ἐκ τριφῶν. παῖδες δὲ αὐτοῖ  
κατ' αἷαν ὄντι κληδόνες γαμίας· φιλοὶ δὲ ὡς ἄγασσι δικτυον τὴν ἐκ βυθοῦ,  
καὶ κλωστήρα σῶζοντες λίνῳ, καὶ τὴν τραχὺν Σοφοκλεία. οἱ τε νομοθετοὶ δὲ ὀπτιτρέπῃσι τὰς  
μεγίστας δόχας πῶς μὴ γαμήσῃσι μετῖναι. αὐτὰ καὶ τῶν Λακωνίων νομοθέτης, δὲ ἀγαμίας μόν-  
ον ὀπτιμίον ἔστησεν, ἀλλὰ μονογαμίας καὶ ὀψιγαμίας, καὶ μονοδιατησίας· ὁ δὲ γυναικῶν Πλά-  
των, καὶ τρεφὴν γυναικὸς ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον κελεύει τὴν μὴ γήματα, καὶ τὰς καθήκους  
δαπάνας ἀποδιδόναι πῶς ἀρχουσιν· ἐν δὲ μὴ γήματα οὐ παροδοποιήσονται, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς,  
ἀνδρῶν παλίν ποιήσονται, καὶ καταλύσονται τὰς πόλεις καὶ τὸν κόσμον τὴν ἐκ τῶν. τὸ δὲ τοῦ-  
τον ἀσέδες, θείας γυνεσιν καταλυοῦσαν. ἤδη δὲ ἀνδρῶν καὶ αὐθιγῶν, τὴν μὲν γυναικὸς καὶ 10  
τέκνων φεύγειν συμβαίνει· οὐ γὰρ δὲ ἀποβολὴ κακὸν ἐστὶ, τὰς πάντας ἢ κτήσις ἀγαθόν. ἔχει δὲ  
ἔτι καὶ ὅτι τῶν λοιπῶν. ἀλλὰ μὴν ἢ τῶν τέκνων ἀποβολή, τῶν ἀνωτέτω κακῶν ἐστὶ φασί. ἢ  
ἔν τῶν τέκνων κτήσις, ἀγαθόν. ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ γάμος.
- Ἄνδρ' ὅστις πατὴρ· φησὶ· τέκνον δὲ καὶ πᾶσι αὐτοῖς. Ἄνδρ' δὲ μητὴρ, ἐν δὲ συλλαβῇ τέκνου.
- Πατέρα δὲ γάμος ποιεῖ, ὡς μητέρα ἀνὴρ. εὐχὴν δὲ μεγίστην ἐστὶ Ὀμηρος τίθει, ἀνδρά π  
καὶ οἶκον, ἀλλ' ἔχει ἀπὸ τῶν, μὲν ὁμοφροσύνης δὲ τῆς ἐσθλῆς. ὁ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων γάμος, ἐφ' ἡδονῃ πα-  
θεία ὁμονοεῖ· ὁ δὲ τῶν φιλοσοφῶντων, ὅτι τὴν καὶ λόγον ὁμόνοιαν ἀγαθὴ, ὁ μὴ τὸ εἶδος, ἀλλὰ τὸ ἡ-  
θος ὀπτιτρέπῃσι γυναικῶν καὶ καμνίσαν, μὴ δὲ ὡς ἐρωμέναις χρῆσθαι γαμίας πρὸς ἀπὸ τῶν τοῖς  
ἀνδράσι, σκοποὶν πεποιημένοις τὴν τῶν σωμάτων ὕβριν· ἀλλ' εἰς βοήθειαν πάντες τῶν βίβας ἐστὶ τὴν  
δρίσιν σωφροσύνην ἀπειπῶνται τὸν γάμον. πορῶν γὰρ οἶμοι καὶ κριθῶν τε αὐτῶν καὶ τὰς οἰκείους 20  
κρυφούς καταβαλλομένων σπερμάτων, πρῶτον ἐστὶν ὁ ἀπορόμενος ἀνθρωπῶν, ὃ πάντῃ φύσι-  
τι· κακὴν γὰρ καὶ νηφονίαν καταβάλλουσι τὰ σπέρματα οἱ γυναικοὶ. πάντες, ἐν τῇ ὑπαρξίᾳ καὶ  
μεμολυσμένον ὀπτιτῆμα, ἀφ' ἀγαθῶν τῶν γάμων, ὡς μὴ ὀνειδιδομένη τὴν τῶν ἀλόγων  
ζῶων σωφρονισμῶν, τὴν ἀνθρωπίνης συζυγίας σωφρονισμῶν τῇ φύσει μᾶλλον, καὶ τὸ ὁμολογούμενον ἰσορ-  
ροῖον. τὰ γὰρ ἐν ἐνία αὐτῶν, ὃ κελεύεται κερῶν, εὐθιγῶς ἀπαλλάττει, καταλιπὼν τὴν δημιουργ-  
γίαν τῇ διοικήσῃ τοῖς τραγωδοποιῶν δὲ ἡ Πολυζήνη, καὶ τοὶ ἀποσφαττομένη ἀναγέγραπται.
- ἀλλὰ ἐστὶν ὁμοφροσύνη, ὅμως πολλὰ πρὸς ὁμοφροσύνην τῶν εὐχαρμῶν πρὸς αὐτῶν. Κρύπτει δὲ  
κρύπτειν ὁμματ' ἀρρέων ἐχρῶν. ἡ δὲ κακὴν γάμον ἢ συμφορὰ. τὸ ὑποπίπτειν ἐν τῇ πα-  
ραχωρήσῃ τοῖς παθεσιν, ἐκ τῆς δουλείας· ὡς πρὸς ἀμέλει το κρατὸν τῶν, ἐλδοθεῖα μόνη.  
ἢ γὰρ ἐν θείᾳ γραφῇ τὰς παραδόντας τὰς ἐντολὰς περὶ αὐτῶν λέγει τοῖς ἀλλοθῆσι, τὴν πρὸς ἀ- 30  
μαρτίαις ἀνοικείας τῇ φύσει, ἀχρεῖς ἀνὴρ ὀπτιτρέπῃσι μετὰ νόσῳσι. καθαρόν ἐν τὸν γάμον,  
ὡς πρὸς πῆρὸν ἀγαθόν, τὴν μαιονίαν φυλακτῶν· ἀνεγρομένοις μὲν ἐκ τῶν ὑπὸν μὲν κυρίου,  
ἀπὸ δὲ εἰς ὑπὸν μετ' εὐχαρμίας, καὶ εὐχομένοις, ἢ μὲν ὅτ' εὐνάζῃ, καὶ ὅτ' ἀνφάος ἐ-  
ρὸν ἔλθῃ· μαρτυρομένοις τὸ κύριον παρ' ὅλον ἡμῶν τὸν βίον· τὸ μὲν θεοσεβῆν τῇ ψυχῇ κεκλη-  
μένοις· τὸ σῶφρον δὲ μέγρι καὶ ὁ σῶμα ἢ ἀγρευσιν. θεοφιλεῖς γὰρ τῶν ὄντων, ἀπὸ τῆς γλώττης  
ὅτι τὰ ἔργα τὸ κόσμον ἀφ' ἀχρεαγωγῶν· ὁδὸς δὲ ἐπ' ἀναρχωπίας, ἢ ἀναρχολογία· καὶ τέλος  
ἀμφῶν, ἢ ἀναρχολογία. ὅτι δὲ γαμῖν ἢ γραφῇ συμβουλεύει, ἐν δὲ ἀφίστασθαι πρὸς τὸ συζυ-  
γίας ὀπτιτρέπῃ, ἀντικρυς νομοθετεῖ· ὅτι ἀπολύσας γυναικα, πᾶν ἐν μὴ ὀπτι λόγῳ πορνείας·  
μοιχείαν δὲ ἢ γὰρ, τὸ ὀπτιτῆμα ζῶντος πατέρου τὴν κεχωρισμένων. ἀνυπόπτον ἢ εἰς ἀφισ-  
τάσθαι δέκνυνσι γυναικα, τὸ μὴ καλλωπίζεσθαι, μὴ δὲ μὴν κασμεῖσθαι πρὸς τὸν πρὸς, εὐχαῖς 40  
ἐστὶν περὶ περὶ ἀνέχουσιν ἐκ τῶν· τὰς μὲν ἐξόδους τὴν οἰκίας φυλαττομένην τὰς πολλὰς, ἀπο-  
κλείουσιν δὲ ὡς οἰοῖται αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς οὐ περὶ ἀνέχουσιν περὶ ἀνέχουσιν· περὶ ἀνέχουσιν περὶ ἀνέχουσιν  
ἐν τῇ ἀκαρῶν φυλακῆς, τὴν οἰκίας. ὁ δὲ ἀπολελυμένην λαμβάνων γυναῖκα· μοιχῶ-  
ται, φησὶν· ἐάν γάρ τις ἀπολύσῃ γυναῖκα, μοιχῶται αὐτῇ, τὴν ἐστὶν, ἀναγκάζει μοιχῶθαι αὐ-  
τὴν μόνον ἢ ὁ ἀπολύσας, αἵπος γινεῖ τῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ παραδεχόμενος αὐτήν· ἀφορμὴν πα-  
ρέχων τὴν ἀμαρτίαν τῇ γυναικί· ἐν δὲ μὴ δέχοιτο, ἀνακαμψὴ πρὸς τὸν ἀνδρά. πᾶν ὁνομαστος πρὸς  
ἀνασταλῶν τὴν εὐεπιφορίας τὴν παθῶν, ἀναρῶνται πρὸς ἀπὸ τῶν μοιχῶθαι, καὶ ὅτι τῶν  
ἐλεγχθεῖσιν· ἐάν ἢ ἰέρεια ἢ, περὶ παραδιδόσθαι πρὸς ἀπὸ τῶν. λιθοβολεῖται ἢ καὶ ὁ μοιχός· ἀλλ'  
ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἵνα μὴ δὲ ὁ θάνατος αὐτοῖς κρινῶν ἢ. ἐν δὲ μάχῃ τῶν εὐαγγελίων ὁ νομῶν·  
σωφρονεῖ δὲ αὐτῶν. πᾶς γὰρ οὐχί, ἐνός ὄντος ἀμφῶν χωρηγῶν κυρίου, ἢ γὰρ τοὶ πορνεύσασα, ζῇ 50  
μὲν τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀπεθάνει ἢ πᾶς ἐντολαῖς· ἢ δὲ μετάνοήσασα, οἷον ἀναγνῶνθαι καὶ τὴν ὀπτι-  
τροφίαν τῆς βίου, παλιγενεσίαν ἔχει ζωῆς· τεττηκῆς μὲν τὴν πόρνης τῆς παλαιᾶς, εἰς βίον  
δὲ παρελ-

δὲ παρελθούσης αὐτῆς τ' αὖτ' πλὴν μετάνοιαν γνηθῆσθαι. μαρτυρεῖται πῶς εἰρημένους Διὰ ἱερεῖα καὶ  
τ' πνεῦμα, λέγον· Οὐ βέλομαι τ' θάνατον τῶν ἀμαρτανῶν· ὡς τὸ ἔπος φησὶ. αὐτὰ καὶ λυθῶσιν  
γίνονται, ὡς αὐτὸ Διὰ σκληροκαρδίας ἀποκινῶν τῶν νόμων, ὡς μὴ ἐπέσθην τῇ ἱερῇ ὀπι-  
τήνῃ τῆς καλῆς, ὅπως παλαιὸν ἐδόθη, ἔτι καὶ ἀπατηθήσεται. περὶ γὰρ ἀφθῶν καὶ  
δύο πρὸς ἡμῖν ἐν ταῖς σφωμάτῃς, Διὰ τ' μήκος τε καὶ πλῆθος τῶν κεφαλαιῶν.

10



Ι ΜΕΝ ἔν ἀμφὶ τ' οὐα λειπνόν, ἄνωθεν ἐκ τῶν θείων προβόλων πῶς συ-  
ζυγίας καταργήσας, εὐαρεσθῆναι γάρ μου· οἱ δὲ ἀπὸ βασιλίδου, πθομένους  
φασὶ τ' ἀποστόλων μὴ πῶς ἀμεινόν ἐστι τὸ μὴ γάρ μου, ἀποκρίνασθαι λέγουσι  
πνύκρον, οὐ πάντες χωροῦσι τ' λόγον τῆς πνύ· εἰς γὰρ εὐνοῦχοι, οἱ μὲν, ἐκ γνῆ-  
της· οἱ δὲ, ἐξ ἀνάγκης· ἐξηγῶνται δὲ τὸ ῥητὸν ὡς πῶς· φυσικὴν πνὺν ἔχουσι  
πρὸς γυναικὰ ἀποστροφὴν ἐκ γνῆτης· οἱ πνῆς, τῇ φυσικῇ ταύτῃ συγκρά-  
σῃ γάρ μου, καλῶς ποιοῦσι μὴ γαμουῦντες. οὗτοι, φασὶν, εἰσὶν οἱ ἐκ γνῆτης εὐνοῦχοι· οἱ δὲ ἐξ  
ἀνάγκης, ἐκείνοι οἱ θεατρικοὶ ἀσκηταί· οἱ πνῆς Διὰ πλὴν ἀποβολῆς τ' εὐδοξίας, κρατῶσιν ἐαν-  
τῶν· οἱ δὲ ἐκ πτῆμενοι αὖτ' συμφορὰν, εὐνοῦχοι γάρ μου αὖτ' ἀνάγκη. οἱ πνῆς αὖτ' ἀνάγκη,

20

οὐ κατὰ λόγον εὐνοῦχοι γίνονται· οἱ δὲ ἐνεκα τῆς αἰωνίου βασιλείας εὐνοῦχοι γίνονται ἐαυτῶν, Διὰ  
τὰ ἐκ τῆς γάρ μου φασὶ συμβαίνοντα, τὸν ἀπὸ λογισμὸν τῆς λαμβάνουσιν, πλὴν πρὸς τὸν πορ-  
σμὸν τῶν ἀπὸ τῆς αἰωνίου ἀρχολίαν δεδιότις. καὶ τὸ, ἀμεινόν γάρ μου ἢ πυρρῶνται, μὴ εἰς πῦρ ἐμβά-  
λης πλὴν ψυχῆ σου, λέγειν τὸν ἀπὸ τοῦ, τυκλὸς καὶ ἡμέρας ἀντίχων καὶ φοβούμεν· μὴ τῆς  
ἐγκρατείας ἀποπέσης· πρὸς γὰρ τὸ ἀντίχων γνῶμένη ψυχῇ, μερῶν τ' ἐλπίδων. ἀντίχων  
πνῆς, φησὶ αὖτ' λέγειν ὁ Ἰσίδωρος ἐν πῶς ἡθικῇς, μαχίμης γυναικῶν· ἵνα μὴ ἀποσπασθῇς τ'  
χάρις τ' θεοῦ· πῶς πνῆς ἀποσπασθῆς εὐνοῦχοις, πρὸς πνῆς. ὅτ' ἀνδρὶ ἡ εὐχαριστία  
σου, φησὶν, εἰς αὐτῆς πνῆς, καὶ τῆς τὸ λοιπὸν ἐκ κοινῶν ἀλλὰ μὴ σφωμάτῃς, γάρ μου  
σον. ἀλλὰ νῦν ἵνα εἴνῃ ἡ πνῆς ἡ κατωφερῆς, ἐν θείῃ γάρ μου αὖτ' τ' λόγον οὗτ' τῶν ἀδελφῶν  
μὴ χωρίζεσθαι· λέγειν ὅτι εἰσὶν ἀλλὰ ἐγὼ εἰς πῶς ἀγα· οὐδὲν διώματι παθεῖν· εἰν' ἡ πνῆς  
νοῖαν ἔχει, ἐπὶ τῶν, ἀδελφε, ἀπὸ τῶν μοι πλὴν χεῖρας, ἵνα μὴ ἀμαρτήσω· καὶ λήψῃ βοήθειαν καὶ

30

νοῖαν πλὴν ἐκ αὐτῆς πλὴν· γελῶντα μόνον ἀπαρτῆσαι τ' καλόν, ἐκ πνῆς· ἐνίθῃ τῶν μὲν εἰμα-  
λι λέγειν, οὐ γέλομεν ἀμαρτήσω· ἡ δὲ ἀγνοία ἔγκει· ἵνα τ' ἀμαρτάνει. ὁ πνῆς Διὰ  
φόβον ἐκ ποῖο θέλει, ἵνα μὴ ἡ κόλασις αὐτῶν ἐλπίδων· ἡ ἀνθρωπότης, ἔχει ἵνα ἀναγκαῖα καὶ  
φυσικὰ μόνον ἔχει· πρὸς ἀλλὰ ἀναγκαῖον ἐκ φυσικῶν· φυσικὸν ἢ τ' τῶν ἀφροδισίων, ἐκ  
ἀναγκαῖον δὲ. πῶς παρὲς ἡμῶν τῶν φωνῶν εἰς ἐλεγχον τ' μὴ βιβλίων ὁρθῶς βασιλιδιανῶν,  
ὡς ἡτοί ἐχόντων ἐξουσίαν καὶ τῶν ἀμαρτανῶν Διὰ πλὴν τελειότητα, ἡ πνῆς γὰρ σωτησμένων φύσι  
κάν νῦν ἀμαρτῶσι, Διὰ πλὴν ἐμφύλον ἐκλογὴν· ἐπὶ μὴ δὲ πῶς αὐτοῖς πρὸς ἀπὸν συγκωροῦσιν  
οἱ ἀποπῆτες τ' δογματῶν. μὴ πνῆς πνῆς οὐνομα· χεῖρας, καὶ τ' ἐκ ἐθνέσιν ἀρε-  
τες αὐτῶν ἀρεστέτερον βιβλίων, βλασφημίας τῶν ὀνόματι πρὸς πνῆς· οἱ γὰρ τοῖς τοῖς, πνῆς  
δαπνῶν, ἐργάται δόλοιοι, ὡς, ὡς τ' πνῆς ἐργα αὐτῶν. ἐγκράτεια τοῖς, σῶ-  
ματος ὑπεροψία, αὖτ' πλὴν πρὸς θεὸν ὁμολογία. οὐ μόνον γὰρ πρὸς τὰ ἀφροδίσια, ἀλλὰ ἐκ πρὸς  
τὰ ἄλλα, ἀπὸ τῆς ψυχῆς κακῶς, ἐκ δὲ πνῆς τοῖς ἀναγκαῖοις, ἐγκράτεια ἀναστρέφε-  
ται. ἐπὶ ἡ καὶ πρὸς πλὴν γλῶσσαν, καὶ πρὸς πλὴν κτῆσιν, καὶ πρὸς πλὴν χεῖσιν, καὶ πρὸς πλὴν ἀπὸ τῆς  
μίας ἐγκράτεια. οὐ διδάσκει δὲ αὐτῇ σωφρονεῖν μόνον, ἡ γὰρ παρέχει σωφροσύνην ἡμῖν, διώμα-  
τις ὅσοι ἐκ θείας χάρις. ἵνα ἔν τοις ἡμετέροις δοκεῖ πρὸς πρὸς πνῆς, λεκτικόν. ἡμῶν εὐνο-  
χίαν μὲν, καὶ οἱς τῶν δὲ πνῆς· μακαρίζομεν μονογαμίαν ἢ καὶ πλὴν πρὸς τ' ἐνα γάρ μου  
σιμνότητα γυνάμζομεν· συμπαρτῆσαι δὲ λέγοντες, ἐκ ἀλλήλων τὰ βάρη βαρύνει· μὴ πρὸς  
ἵνα δοκῶν καλῶς ἐπὶ, καὶ αὐτὸς πνῆς. πρὸς ἡ δὲ πρὸς πνῆς γάρ μου, εἰ πρὸς, φησὶν ὁ ἀπὸ τοῦ, καὶ  
γάρ μου· οἱ δὲ ἀπὸ καρποκράτης καὶ ἐπὶ φάνους ἀναγόμενοι, κοινὰς εἶναι τὰς γυναικας ἀξίωσιν·

40

ἐξ ὧν ἡ μεγίστη αὖτ' τῶν ὀνόματι ἐρρῶν βλασφημία. ἐπὶ φάνους ἔτος, καὶ τὰ συγκρατῆματα  
καμῖς, ὡς καὶ καρποκράτης, καὶ μητρὸς ἀλεξανδρίας τῶν ὀνόματι· τὰ μὲν πρὸς πατρός, ἀ-  
λεξανδρῆς· ἀπὸ δὲ μητρὸς, κεφαλῶν· ἐξῆς ἢ τὰ πᾶν τὰ ἐπὶ ἡ καὶ ἀδελφὰ, ἐκ θεοῦ ἐν

50

Σάμῃ τ' Κεφαλλοῖσιν τελέμῃ. ἔνθα αὐτὰ ἱερὸν ρυτῶν λιθῶν, βωμοὶ, τεμένη, μουσεῖον ὡς  
 170 δόμηται τε καὶ καθιέρω. καὶ συνιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ Κεφαλλῆνες καὶ νομηνίαι, ἡμέθλιον δόμο-  
 θέωσιν θύουσιν ἐπιφάνει· ἀνένδουσί τε καὶ εὐωχῶν, ἑὺμνοι λέγον. ἐπαυδύη μὲν ἔτι παρὰ τῷ  
 πατρὶ τὴν τε ἐγκύκλιον παιδείαν, καὶ τὰ Πλάτωνος· κατηγήσατο δὲ τὴν μουσικῆς γνώσεως·  
 ἀφ' οὗ καὶ τῶν Καρποκρατιανῶν αἵρεσις. λέγει τίνι μὲν ἔστι τῷ περὶ δικαιοσύνης, τὴν δι-  
 καιοσύνην τῆς Θεοῦ κοινωνίαν πινᾶ εἶναι μετ' ἰσότητος. ἰσότης γὰρ τοῖς πανταχοῦ ἐκπαθεῖς ἄνθρωποις,  
 κύκλῳ τὴν γλῶσσαν περιέχει πᾶσι καὶ πάντας ἡ νύξ ἐπ' ἰσῆς ὀπιδέκνυται τὰς ἀστέρας· τὸν τε τῆς  
 ἡμέρας αἵπτον, καὶ περὶ τὴν Φωτὸς ἡλίου ὁ Θεὸς ἐξέχει ἀνωθεν ἰσοῦ ὀπιδέκνυται τὰς ἀστέρας· τὸν τε τῆς  
 πῆν διωαμένους· οἱ δὲ κοινωνοὶ πάντες βλέπουσιν· ἐπεὶ μὴ Διακρίνει πλῆθος, ἡ πῆν τῆς, ἡ δὲ μὲν ἄρ-  
 χοντα· ἄφρονάς τε, καὶ τὰς φρονούντας· θηλείας, ἄρσενας· ἐλδύστες, δόλους· ἀλλ' οὐδὲ τῶν  
 ἀλόγων παρὰ τῆς ποιότητος πᾶσι· ἐπ' ἰσῆς πῶς ζῶσι κοινωνοὶ αὐτὴν ἐκχέας ἀνωθεν, ἀγα-  
 θοῖς τε καὶ φάλοις, τὴν δικαιοσύνην ἐμπεδοῖ, μηδένος διωαμένου πλεονέχον, μηδὲ ἀφαι-  
 ρεῖσθαι τὴν πλεονέχειν, ἵν' αὐτὸς τὴν κακίαν φῶς διπλασιάσας ἔχη. ἡ δὲ κοινωνία τῶν ζῴων  
 ἀπασιν ἀνατίλλειν δικαιοσύνης· τῆς κοινωνίας ἀπασιν ἐπ' ἰσῆς δοδεκάσας· καὶ εἰς τὰ πᾶσι βόων  
 γῆ· ὁμοίως γίνεται ὡς αἱ βόες· καὶ σὺν, ὡς οἱ σὺες· καὶ περὶ βόων, ὡς τὰ περὶ βόων, καὶ τὰ  
 λοιπὰ πάντα· δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀναφαίνεται ἡ κοινωνία· ἐπὶ τῇ καὶ κοινωνία πάντων ὁ-  
 μοίως καὶ γῆ· ὡς αἱ βόες· τῶν ζῴων πᾶσι· τῶν ζῴων πᾶσι· τῶν ζῴων πᾶσι· τῶν ζῴων πᾶσι· τῶν ζῴων πᾶσι·  
 20 πᾶσιν ἐπ' ἰσῆς. ὁφθαλμὸν εἰς τὸ βλέπειν ὁ ποιητὴς τῆς πατρὸς πάντων δικαιοσύνης νομοθετήσας  
 τῇ παρ' αὐτῆς παρέχον, καὶ Διακρίνας θήλειαν ἄρσενος, καὶ λογικὸν ἀλόγον, καὶ κατὰ πᾶς ἑτέρας  
 ἑτέρας ἰσότητι καὶ κοινωνίᾳ μερίσας τὸ βλέπειν ὁμοίως ἐνὶ κελύματι πᾶσι κατὰ πᾶς. οἱ νόμοι  
 δὲ, φησὶν, ἀνθρώπων ἀμαθίαν καλᾶζειν μὴ διδάσκειν, παρανομοῦν ἐδιδάξαν· ἡ γὰρ ιδιότης τῆς  
 νόμων· τὴν κοινωνίαν τῆς θεῆς νόμος κατέχει καὶ παρατρέφει· μὴ συνιᾶς τὸ τῆς δόξης ἡρπῆν,  
 λέγοντες, διὰ νόμον τὴν ἀμαρτίαν ἔγνω· τὸ τ' ἐμὸν ἐπὶ τὸν φησὶ Διακρίνας νόμων παρὰ πλεονέχειν  
 25 μηκέτι εἰς κοινωνίαν· κοινωνία γὰρ καρπομένων, μήτε γλῶσσαν, μήτε κτήματα, ἀλλὰ μὴδὲ γάμον·  
 κοινωνία γὰρ ἀπασιν ἐποίησε πᾶς ἀμπελῆς, καὶ μὴ σπυρίον μὴτε κλέπιδον ἀπαρτύνει· καὶ τὸ σπυρίον ἔτι,  
 καὶ τὰς ἄλλους καρπύς· ἡ γὰρ κοινωνία παρανομοῦν ἐποίησε, καὶ τὴν ἰσότητος, ἐξήγησε φρεσὶν  
 τῶν καὶ καρπῶν κλέπιδον. κοινωνία τίνι μὲν Θεὸς ἀπᾶν ἀνθρώπων ποιήσας, καὶ τὸ θῆλυ τῷ ἄρρε-  
 30 νι κοινωνία συναγαγόν, καὶ πᾶν ὁμοίως τὰ ζῶα καλῆσας, τὴν δικαιοσύνην ἀνέφηνεν, κοινωνί-  
 ναν μετ' ἰσότητος. οἱ δὲ γινόντες ἔτι, τὴν συναγαγόν κοινωνίαν, τὴν ἡμέρῃ αὐτῶν ἀπηνή-  
 γησαν· καὶ φησὶν, εἰ μίαν ἀγόμενος ἔχεται, διωαμένων κοινωνοῦν ἀπᾶν ὡς περὶ ἀπέφηνε τὰ  
 λοιπὰ τῶν ζῴων. πᾶσι ἐπὶ καὶ καὶ λέγειν, πάλιν ὁμοίως αὐτῶς τῆς λέξεσιν ὀπιδέκνυται. τὴν γὰρ  
 35 ὀπιδέκνυται ἐπὶ τὸν καὶ σφοδρότεραν ἐνεποίησε πῶς ἄρρεσιν εἰς τὴν τῶν γῶν παρὰ πλεονέχειν·  
 οὔτε νόμον, οὔτε ἔθνος, οὔτε ἄλλο τῶν ὄντων ἀφανίσαι διδάσκει. Θεοῦ γὰρ ἐστὶ δόγμα. καὶ  
 πᾶς ἐπὶ οὗτ' ἐν τῷ καὶ ἡμᾶς ἐξέτασεν ἡ λόγος, ἀντικρὺς καὶ τὸν νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον διὰ  
 40 τῶν κατὰ τῶν· ὁ μὲν γὰρ φησὶν, οὐ μοιχεύσεις· τὸ δὲ, Πᾶς ὁ πᾶς ἐλέπων καὶ ὀπιδέκνυται, ἡδη  
 ἐμοίχευσεν, λέγει· τὸ γὰρ οὐκ ὀπιδέκνυται, πᾶς τῶν νόμων λεγόμενος, τὸ εἶνα δέκνυται Θεὸν, Δια-  
 νόμου καὶ περὶ τῶν καὶ εὐαγγελίου κηρυσσόμενος· λέγει γὰρ, οὐκ ὀπιδέκνυται τῆς πλεονέχεις.  
 ὁ πλεονέχεις δὲ, ἔχον ἰσότητος τῷ ἰουδαίῳ· ἀδελφὸς γὰρ, ἐκ τῆς πλεονέχεις πνεύματος· λείπειται δὲ  
 πλεονέχεις τὴν ἀλλοθι τὴν λέγειν. πᾶς γὰρ ὁ πλεονέχεις, ὁ οἷός τ' ἐστιν κοινωνοῦν τῷ πνεύματι· καὶ γὰρ μόνων  
 Ἑβραίων, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν πατὴρ Ἀβραάμ· εἰ δὲ ἡ μοιχεύσθαι, ἐπὶ εἰς αὐτὴν πνεύματος θανά-  
 45 τῶν καλῶν, δὴλον δὴ πᾶσι τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν, οὐκ ὀπιδέκνυται τὴν γυναικα τῆς πλε-  
 σίον, περὶ τῶν ἐθνῶν Διαγορεύειν· ἵνα τις καὶ νόμον καὶ τῆς τῆς πλεονέχεις καὶ τὴν ἀδελφῆς δόξα-  
 50 μεν, ἀντικρὺς ἀκρόση παρὰ τῆς κυρίου· ἐγὼ δὲ λέγω, οὐκ ὀπιδέκνυται· ἡ δὲ τῆς ἐγὼ μο-  
 ρίς περὶ τῆς, περὶ τῆς δέκνυται τῆς ἐντολῆς τὴν ἐνέργειαν. καὶ ὅτι θεομαχεῖ ὁ πλεονέ-  
 κράτης, ὁ τ' ἐπιφάνης, ἐν αὐτῇ τῷ πλεονέχεις τῆς βίβλου, τῷ περὶ δικαιοσύνης, λέγων, ὡς  
 55 πᾶς ὀπιδέκνυται καὶ λέγειν· Ἐνθεν ὡς γαλοῖον ἐρηκτόν· τῆς νομοθέτου, ῥῆμα τῆς ἀκουστόν,  
 οὐκ ὀπιδέκνυται, πᾶς τὸ γαλοῖον ἐρηκτόν τῶν τῆς πλεονέχεις· αὐτὸς γὰρ ὁ τὴν ὀπιδέκνυται  
 60 δούς, ὡς πλεονέχεις τῆς γυναικός, πᾶσι τῶν ἀφαιρεῖσθαι κελύει, μηδένος αὐτὴν ἀφελὼν ζῶν·  
 τὸ δὲ, τῆς τῆς πλεονέχεις γυναικός ἰδιότητά τὴν κοινωνίαν ἀναγκαζόν, ἐπὶ γαλοῖον ἐρηκτόν·  
 καὶ πᾶς

- καὶ ταῦτα μὲν οἱ Ἰωναῖοι Καρποκρατῆρες δογματίζουσι. τῆς φασί, καὶ πινὰς ἄλλας ζηλω-  
 τὰς τ' ὁμοίων κακῶν, εἰς τὰ δειπνα ἀθροίζομεν. ἔγδ' ἀγάπῃ ἐποιοῖ ἀνέγνω τὴν σωέλδ-  
 σιν αὐτῶν· αἱ δὲ οὐκ ὁμοῦ καὶ γυναικάς, μὲν δὲ τ' κορεσθῆναι ἐν πλεονισμῷ τῇ κυρίῳ φασί, τ'  
 καταχρῶνται αὐτῶν τὴν πορνικὴν πύλιν διανοοῦν, ἐκποδῶν ποιησάμενους φῶς τῇ ἑλ-  
 χοντι ἐπὶ τῇ, μίγνυται, ὅπως ἐθέλοιεν, αἱ βέλονται· μελετήσαντες ὅτι ταύτη ἀγάπῃ  
 τὴν κρινάσιν, μετ' ἡμέρας ἤδη παρ' ὧν αὐτὴ ἐθέλωσι γυναικῶν ἀπαλῆν τὴν ἑ Καρποκρατεῖς·  
 ἔγδ' ἡμῖς ἐπεὶ τρεῖς νόμοι ὑπάρχουσιν. ταῦτα δὲ, οἶκος, ἑκὼν καὶ σὺν καὶ τῶν λα-  
 γνείας νομοθετεῖν τ' Καρποκράτῃς εἶναι. δοκεῖ δὲ μοι καὶ τῷ Πλάτωνος παρεκκέναι ἐν τῇ πο-  
 λιτείᾳ, φασί μιν κρινάσιν εἶναι τὰς γυναικάς πάντων· κρινάσιν μιν, τὰς πρὸ τῶν γάμων, τῶν αἰτέ-  
 10 αὶ μελλόντων, καθάπερ καὶ τ' ἡγεῖται κρινάσιν τ' εἰσμένων, φασί μιν. τῷ περὶ τὰς ἀποδοτέας  
 ἡ ἐκείνη ἐκείνη εἶναι, καὶ οὐκ ἐπὶ κρινάσιν τὴν γεγραμμένην. ἔστι δὲ ὅτι ἐν τῇ ὁμοίᾳ  
 Μαθηταῖς, Μίγνυται, ὅτι, φασί, οἱ μάγοι μετὰ τῶν καὶ ἡγεῖται καὶ ἀδελφαῖς μίγνυται ἡμι-  
 τὸν εἶναι· κρινάσιν τὴν εἶναι τὰς γυναικάς, ἔστι βία καὶ λάθρα, ἀλλὰ σὺν αὐτῶν ἀμφοτέρων, ὅτι  
 αἱ ἡγεῖται ἡγεῖται ὁ ἑπὶ τῶν τῶν ἐπὶ τῶν. ὅτι τῶν οἶκος καὶ τῶν ὁμοίων αἰρέσεων περὶ τῶν  
 δαν ἐν τῇ ὁμοίᾳ εἰρηκέναι· ὁμοίως μὲν τοὶ καὶ ἔστι ἐνυπνιαζόμενοι· ὁ γὰρ ὑπάρ, τῇ ἀληθείᾳ  
 ὁμοίᾳ ἀλλοῖσιν· ἔστι, καὶ τ' ὅμοια αὐτῶν λαλεῖ ὑπὲρ ὅσων. ἡ δὲ εἰ αὐτὸς τὸ Πλάτων καὶ οἱ Πυ-  
 20 θάγοροι, καθάπερ ἔστι ὑπερὸν καὶ οἱ δὲ Μαρκίωνος, κακῶν τὴν γῆρσιν ὑπερλήφουσιν, πολλοὺ  
 γὰρ εἶναι κρινάσιν αὐτῶν ὑποτίθεσθαι τὰς γυναικάς. ἀλλ' οἱ μὲν δὲ Μαρκίωνος φύσιν κακὴν ἐκ  
 τῆς ὁμοίᾳ κακῆς, ἔστι δὲ δικαίᾳ γῆρσιν δημιουργῶν· ὁ δὲ λόγος μὴ βουλόμενοι τ' κόσμον τ' ὑπὲρ  
 20 τῆς δημιουργῶν γῆρσιν δημιουργῶν, ἀπέχεσθαι γάμων βέλονται· ἀντιπαρσόμενοι τῷ ποιητῇ τῷ  
 σφῶν, καὶ ἀποδοτέας πρὸς τὴν κεκληκέναι ἀγαθόν, ἀλλ' ἔστι, ὡς φασί, θεὸν ἐν ἑλῶ τρέφω· ὅθεν  
 ἐδὲν ἰδὸν κατὰ τὴν ἐν τῷ βουλόμενοι, ἐπὶ τῇ παρὰ τὸν γινόντων ἐγκρατεῖς τῇ δὲ πρὸς τὸν  
 πεποιθὲς ἐχθρὰ, μὴ βέλονται γῆρσιν τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν κρινάσιν. ἀλλ' ἔστι γὰρ, ἀποδοτέας θεομα-  
 χία τ' καὶ φύσιν ἐκείνην λογισμῶν, τ' μακροθυμίας καὶ χρηστότητος τῇ καὶ καταφρονέσιν, εἰ  
 καὶ μὴ γὰρ εἶναι ἐθέλουσιν, ἀλλὰ τῶν φασί, καὶ τ' ἀέρα τῶν δημιουργῶν ἀναπνεύ-  
 σιν· αὐτὸς τὸν εἶναι, καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν κατὰ τὸν εἶναι· τὴν τῇ ξένῃ, ὡς φασί, γῆρσιν εὐαγέ-  
 λίζονται, καὶ καὶ τῇ τῇ χαρὴν ἐγγινώσκουσι τῷ κυρίῳ τῶν κόσμων ὁφείλουσιν, καὶ ἐν τῷ εὐαγέ-  
 λίζονται. ἀλλὰ πρὸς μὲν τῶν τῶν αὐτῶν τῇ τῇ δεχῶν ἀγαλαμδάνωμεν λόγον, ἀκριβέστα-  
 30 τα ἀγαλαμδάνωμεν· οἱ φιλόσοφοι δὲ ὧν ἐμνήσθημεν, παρ' ὧν τὴν γῆρσιν κακὴν εἶναι ἀποδοτέας ἐκ-  
 τῆς ὁμοίᾳ οἱ δὲ Μαρκίωνος, καθάπερ ἰδὼν δόγματι φρονήσονται, οὐ φύσιν κακὴν βούλονται  
 τῶν εἶναι, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τῇ τῇ ἀληθείᾳ ἀγαλῶσιν· κατὰ γὰρ γὰρ ἐν τῷ εὐαγέ-  
 λίζονται, καθάπερ εἰς ἐλπίσιν τὸν κόσμον· ἀποκαταλείπει δὲ τῇ ἐνσωματωμέναις ψυχαῖς ἀποδοτέας  
 καὶ κατ' αὐτάς. καὶ τῇ δόγμα τῇ τῇ τοῖς δὲ Μαρκίωνος ἐπὶ, τοῖς δὲ ἐνσωματωμέναις καὶ με-  
 τεδοτέας καὶ μετὰ γῆρσιν τῶν ψυχῶν ἀξιούσιν, οἰκῶν· πρὸς ἑστὶ ἀλλ' αὐτὴ καὶ ἡμεῖς λέγαν  
 ὁπλῶν αὐτῶν τῇ ψυχῇ ἀγαλαμδάνωμεν. Ἡρακλῆος γὰρ ἐν κακῶν φαίνεται τὴν γῆρσιν,  
 ἐπὶ δὲ, φασί, γῆρσιν ἐθέλουσιν, μόνους τ' ἔχειν· μᾶλλον δὲ ἀναπνεύσας· καὶ πῶδας  
 40 κατὰ τὴν πρὸς μόνους γῆρσιν. δὴ λ' ὅτι αὐτὴ συμπεριέμεναι καὶ ἐμπεδοκλῆς, λέγων·  
 Κλαυθαί τε καὶ κώκυσε, ἰδὼν ἀπὸ τῆς χαρῶν. καὶ ἐπὶ,  
 Ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ τῇ νεκρῇ, εἶδε ἀμείβων. καὶ πάλιν,  
 40 Ὡς πόποι, ἡ δὲ ἰδὼν τῶν γῆρσιν· ὡς δὲ οὐκ ὀλβον. Οἷον ἐξ ἐρίδων, ἐκ τῶν σπαραχῶν ἐγγινώσκουσι.  
 λέγει δὲ καὶ ἡ Σίβυλλα, Ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ σάρκῃ, οὐδὲν εὐόντες·  
 ὁμοίως τῷ γράφοντι ποιητῇ, οὐδὲν ἀκιδνότερον γὰρ τρέφει ἀνθρώπιον.  
 καὶ μὴν καὶ θεοὶ τὴν γῆρσιν δεικνύσιν κακὴν, ὡς δὲ πρὸς λέγων·  
 Πάντων μὲν μὴ φῶς ἀπὸ τῶν οἰκιστῶν ἀρῶν. Μηδὲ ἐσπῶν αὐτῶν ὅς ἐστις ἡλίας·  
 φῶς δὲ, ὅπως ὥκισσε πύλας αἰδῶν περὶ σῶν, [καὶ κατὰ πολλὴν γῆν ἐπαμειβόμενον.]  
 ἀκόλουθα δὲ αὐτοῖς, καὶ ὁ τῆς τραγωδίας ποιητῆς Εὐρυπίδης γράφει·  
 Ἐδὲ γὰρ ἡμᾶς, σὺν ὅσων ποιησάμενους, τὸν φῶς ἀπὸ τῶν, εἰς ὅς ἐρχετὶ κακά·  
 τὸν δὲ αὐτὸν τῶν πόνων πεπαισμένον, χαίροντας ἐν φημῶν ἐκ τῶν δόμων.  
 50 Ἐκ τῶν τῶν ὁμοίων ἔστις· τίς δ' οἶδεν ἐπὶ τῇ μὲν ἐπὶ κατθανεῖν· τὸ κατθανεῖν ὅτι τῇ;  
 πᾶν τὸν δὲ τῶν φαίνεται καὶ Ἡρόδοτος τῶν λέγων τὸν Σόλωνα· Ὡς Κροῖσε, πᾶς ἀνθρώ-  
 πος ἐστὶ συμφορῇ· καὶ ὁ μῦθος δὲ αὐτῶν σφῶν ὅτι τῇ Κλεόβιδος καὶ Βίτωνος οὐκ ἄλλο ἢ  
 βούλεται, ἀλλ' ἡ ψὴν μὲν τὴν γῆρσιν, τὸν θάνατον δὲ ἐπαρῶν.



ἡσ' εἴθ' ὁμοίως· ἐμοὶ γούνοιντο παλαιδοκῆν Παιῖδας φυτεύειν οὐ ποτ' ἀνθρώπους ἐχρήν, καὶ  
Πόνους ὀρώντας εἰς ὅσους φυτεύαμιν-- ἐν δὲ τοῖς αὐτοῖς λεγμένοις καὶ τῷ αἰτίαν τῶν κα-  
κῶν ἐναργῶς ὅτι τὰς ἀρχὰς ἐπανάγα, λέγων ὡδε·

Ὡς δυστυχῶν Φύς, καὶ κακῶς πεπραχέναι Ἀνθρῶπος ἐχρήν, καὶ τὸ δυστυχὲς βίου  
ἐκῆθεν ἔλαβες, ὅθεν ἀπασιν ἤρξατο Τρέφειν, ὅ τ' αἰθρὴν ἐνδιδὼς θνητοῖς πνῆσας.  
Μὴ οὖν τὰ θνητὰ θνητὸς ὦν ἀγνωμόνῃ. πάλιν δ' αὖτ' ὁμοία τέτοις ὡδε ἀποδίδωσι·  
Θνητῶν δ' ὅλβι, καὶ εὐδαίμων· οὐπω γὰρ ἐφύλῃς ἄλυπτος. καὶ εἴτ' αὐτοῖς·  
Φεῦ Φεῦ βροτέων πημάτων ὅσῃ τύχῃ, Ὅσα δὲ μορφαί· τέρμα δ' ὅσα ἐπιπύσσῃ.  
καὶ εἴθ' ὁμοίως — τῶν γὰρ ἐν βροτοῖς Οὐκ ἐστὶν εὐδαίμων Διὰ πύλους εὐδαιμονῶν.

10 ταύτῃ ἔν φασι καὶ τὰς Πυθαγορείας ἀπὲς ἀπὲς ἀφροδισίων. ἐμοὶ δὲ ἐμπαλιν δοκοῦσι γαρμεῖν  
μὲν παιδοποιίας ἐνεκα· τῆς δὲ ἐξ ἀφροδισίων ἡδονῆς ἐθέλειν κρατῆν καὶ τῷ παιδοποιίαν. ταύτῃ  
μυστικῶς ἀπαγορεύουσι κυάμοις χρῆσθαι· οὐχ ὅτι πνέυματι ποιοῦν καὶ δύνανται, καὶ τὰς ἀνεί-  
ρους πεπραγμένους ποιεῖν ὅσῃσι· οὐδὲ μὲν ὅτι ἀνθρώπου κεφαλῇ ἀπείκασται κύαμος,  
καὶ τ' ἐπὶ πολλὸν ἐκείνῳ, Ἰσὸν τοὺς κυάμους τρώγειν, κεφαλὰς τε τοκῆων· μάλλον ὅτι κύα-  
μοι ἐσθιόμενοι ἀπὸ κυάμων ἐργάζονται τὰς γυναικάς. Θεόφραστος γ' ἔν ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν φυ-  
σικῶν αἰτίων, πᾶσι κυάμων, πᾶσι τὰς ρίζας τῶν νεοφύτων δένδρων πεπιπτεμένας  
ξηραίνειν τὰ φυόμενα ἰσχυρῶς· καὶ αἱ καπνικίδιαι ὅρνητες, συνεχῶς ταῦτα σιτίζονται, ἀποκοι-  
νοῦνται. τῶν γ' ἀφ' αἰρέσεως ἀρσένων, Μαρκίων μὲν ἔστι Ποντικῶς ἐπὶ τῇ ἡδονῇ, δι' ἀντίπα-  
ξιν τῷ πρὸς τὸν δημιουργόν, τῷ χρῆσιν τῶν κοσμητικῶν παρατηρούμενου. γίνονται δὲ καὶ τ' ἐγκρα-  
τείας αἰτίαι, εἰς γὰρ τὴν ἐγκράτειαν ῥητὸν, αὐτὸς ὁ δημιουργός· πρὸς δὲ τὸν θεομαχῶς ἔπος γίγναι  
αὐτῶν οἰόμενοι, ἀκῶν ἐστὶν ἐγκρατὴς, καταπρέσων καὶ τ' κλίστως καὶ τῶν πλάσματος· καὶ  
συγχεῖται τῇ ἐκ κυρίου φωνῇ, λέγει δὲ τῷ φιλιππῶ, Ἀφίε τὴν νεκρὴν θάψαι τὰς ἐαυ-  
τῶν νεκρὰς· καὶ δὲ ἀπολούσῃ μοι. ἀλλ' ἐκείνο σκοπεῖται, ὡς τῷ ἐμοίαν τῆς σαρκὸς πλάσιν  
καὶ φιλιππῶ φέρει, νεκρὸν σὰρκα ἔχον μαρμαριμένον. πῶς ἔν σαρκίον ἔχον, νεκρὸν σὰρκα ἔχον;  
ὅτι ἐξ ἀνέστη τῇ μνήμῃ, τῇ κυρίου καὶ πᾶσι νεκρῶσαντος, ζήσονται δὲ Χριστῷ. ἐπιμνήσθη-  
μεν γὰρ καὶ τ' καὶ Καρποκράτῳ ἀγίῳ γυναικῶν κοινωνίας· πᾶσι τῆς Νικολάου βήσεως δια-  
λεχθέντες, ἐκείνῳ παρελπίμεν ὡραίαν, Φησί, γυναικα ἔχον οὐ πᾶσι, καὶ τῷ ἀνάλῃ· πᾶσι  
ἔσονται, πρὸς τῶν ἀποστόλων ὁμοειδῶς ζήλοτυπῶν, εἰς μέσον ἀρχαῶν τῶν γυναικῶν, 174

20 γῆμον τῷ βελομένῳ ἐπὶ τρεῖς· ἀπολούσῃ καὶ εἶναι φασι τῷ πρὸς τῶν ἐκείνῃ τῇ φωνῇ,  
τῇ, ὅτι παραχρησάσθαι τῇ σαρκὶ δὲ καὶ δὴ καὶ ἀποχρησάσθαι τῷ ὅμοιῳ τῷ πρὸς τῶν ἀποστόλων  
καὶ ἀποστολῆς, ἐκπορεύουσι ἀναίδῳ οἱ τῷ ἀφίεσιν αὐτῶν μετόπισθε. πῶς γὰρ τῷ  
Νικολάου μηδεμιᾷ ἐπὶ πᾶσι καὶ ἐγὼ μὲν, κεχρησάσθαι γυναικί· τ' ὅκνησεν τέκνων θηλείας μὲν,  
καταχρησάσθαι παρθένῃ, ἀφθορον γὰρ διαμείναι τ' ὅκνησεν ἔχοντων, ἀποδολὴ πᾶσι καὶ εἰς μέ-  
σον τῶν ἀποστόλων ἢ τῇ ζήλοτυπῶν ἐκκύκλησις γυναικῶν· καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ πρὸς τὰς ἀδελφῶν  
ἡδονῶν, τῇ παραχρησάσθαι τῇ σαρκὶ ἐδιδασκεν. καὶ γὰρ οἱ μὲν ἐδούλοιο καὶ τὴν ἑσπέρην ἐν τῇ  
δυσὶ κυρίῳ δουλεύειν, ἡδονὴ καὶ θεῶν· λέγουσι γ' οὖν καὶ τὸν Ματθαῖον ἔτι δὲ διδάσκει· σὰρκα  
μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρησάσθαι, μηδὲν αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν ἀπολασθαι ἐνδιδόντα· ψυχῇ γὰρ αὐτῇ  
Διὰ πίστεως καὶ γνώσεως. εἰσὶν δ' οἱ τὴν παῖδα μὲν ἀφροδίτην κοινωνίαν μυστικὴν ἀναγορεύουσι,  
ἐνυβρίζοντες καὶ τῷ ὀνόματι· λέγει γὰρ καὶ τ' ποιεῖν τι κακὸν ἐργάζεσθαι· ὡς περὶ αὐτῶν καὶ τ' ἀ-  
ρχὸν ἡ ποιεῖν, ὁμωνύμως ἐργάζεσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κοινωνία· ἀρχὸν δὲ καὶ ἐν μετὰ δόσῃ  
δρῶν, καὶ τρεῖς καὶ πολλῶν. οἱ δὲ, καὶ τὴν ὁποίαν δὴ πᾶσι ἔν ἀφροδισίων συμπλοκῇ, κοινω-  
νίαν ἀποδοῦν κεκλήκασι. φασι γ' ἔν ἡναι αὐτῶν, ἡμετέρα παρθένῃ, ὡραία τὴν ὄψιν, πρὸς λ-  
γῆν φάναι· Γέρεα πᾶσι, Παντὶ τῷ αἰτέντι σε δίδω· τὴν δὲ σεμνῶς πάντῃ ἀποκρίνασθαι, μὴ σωφει-  
σαν τὴν ἀνθρώπου ἀσελγῆαν, ἀλλὰ πᾶσι γὰρ τῇ μητρὶ Διὰ λέγειν. καὶ τ' ἀφροδίτῃ καὶ τῶν ἑ-  
κυρίῳ φωνῶν Διὰ ψεύδον· οἱ τῆς ἀσελγείας κοινωνοὶ, οἱ τ' ἀσελγείας ἀδελφοί, ὁμοειδὸς καὶ φιλο-  
σοφίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντῃς βίῃ· εἰ ἀπαραχαράσσοντες τὴν ἀλήθειαν, μάλλον δὲ κατὰ  
σκάπτοντες, ὡς οἶόντι αὐτοῖς· οἱ γὰρ τρεῖς καὶ τὴν πρὸς τὴν σαρκὶν καὶ τὴν πνευματικὴν κοινωνίαν ἐ-  
ροφάντες, καὶ ταῦτα οἶοντες εἰς τὴν βασιλείαν αὐτῶν ἀνάγειν τῇ θεοῦ. εἰς τὴν χαρμητυ-  
πῆσιν μὲν ἔν ἡ πᾶσι εἰσαγγὴ κοινωνία· καὶ δὴ συμμετοχοὶ εἰν αὐτοῖς οἱ σῶτες καὶ οἱ τρεῖς· εἰν δ' 30

30 ἂν ἐν πᾶσι μείζοντι παρ' αὐτοῖς ἐλπίσιν, αἱ πρὸς τῶν τρέφοντες, ἀναίδῳ εἰς δεχόμε-  
ναι τὰς βουλομένους ἀπαντας. ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν· εἰς αὐτὸν ἡκούσατε, καὶ  
ἐν αὐτῇ διδάχθητε, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια καὶ Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀποδοῦν ὑμᾶς τῇ καὶ τὴν πρὸς τὴν εἰ-





ἀνθρώπον, πειπνῆκαναι. ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρεΐς, οὐ τῷ σώματι ἐστὶ, καὶ διὰ τὸ σῶμα γίνηται. ἄλ-  
 λοι γινέσθαι, οὗς καὶ ἀνελθόντας καλοῦμεν, λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ὁ τῶν ὅλων, πατὴρ ἡμῶν ἐστὶ  
 φύσις· καὶ πάντ' ὅσοι πειπνῆκαν, ἀγαθὰ ἐστὶν· εἰς δὲ ἡς τ' ἔσθ' αὐτῶν γιγνόντων, ἐπίστανται τῷ  
 ζῆλον, τὴν τ' κακῶν φύσιν ὀφυνῆσθαι· οἷς δὲ ὅλην πάντας ἡμᾶς περιέβαλεν, αὐτίκα ἡμᾶς τῷ  
 πατρὶ. διὸ δὴ καὶ αὐτοὶ ἀντιπαιδομεθα τέτρω, εἰς ἐκδικίαν τῷ πατρὶ, αὐτίκα ὡς οὐκ ἐστὶν βελή-  
 ματι τῷ δούλῳ. ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ· Οὐ μοιχεύσας εἰρηκεν, ἡμεῖς, Φασι, μοιχεύομεν, ὅτι καταλύ-  
 σθ' ἐντολῆς αὐτοῦ. Φαίμεν δὲ αὐτὸ καὶ πρὸς τέτρω, ὅτι τὸν ψόφον πορνήτας, καὶ τὸν ὅσοι τὴν  
 ἀλήθειαν ὑποκρίνον, ἐξ ἔργων γινώσκουσιν περιλήφμεν. διαβάλλει τὸ ὅμων τὰ ἔργα· πῶς  
 ἐστὶ τ' ἀληθείας ἀντιτελέω ὑμᾶς ἐρεῖτε; ἡ γὰρ οὐδὲν ἐστὶ κακόν, καὶ οὐκ ἐστὶ μέμψους ἄξιον· ὃν  
 αἰτία αὐτὸς ὡς ἀντιπαιγμένον τῷ θεῷ· ἐδὲ κακῶν ἰνὸς ὁ γόνος ποικιλικός. σωματοειρεῖται γὰρ τῷ κα-  
 κῷ καὶ τῷ δένδρον. ἡ εἰς τὸ πονηρὸν ἐνυπάρχει, ἐπαύσασθαι ἡμῖν ἢ λέγουσιν εἶναι τὸς δοθείσας  
 ἐντολὰς, περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἐγκρατείας, περὶ ὑπομονῆς, περὶ ἀνεξικακίας καὶ τῶν τέτοις  
 ὁμοίων; Φαύλας, ἡ ἀσείας; καὶ ἐμὲ Φαύλη εἶη, τὰ πλεῖστα ἀπαγορεύουσι ποιεῖν τ' ἀγαθῶν ἢ ἐν-  
 τολῇ, καὶ ἐαυτῆς νομοθετήσῃ κακία ὅτι καταλύσθ' τῇ ἰδίᾳ· ὅπερ ἀδιώτατον· εἰ δὲ ἀγαθῇ, ἀν-  
 τιπαιδομένοι τ' ἀγαθῶν ἐντολῶν, ἀγαθῶν ἀντιπαιδομεθα καὶ τὰ κακὰ πρὸς αὐτὸν ὁμολογῶσιν.  
 ἦδη δὲ καὶ ὁ σωτὴρ αὐτοῦ, ὃν περὶ αὐτῶν ἀξιούσιν ἡμεῖς, τὸ μισεῖν καὶ τὸ λοιδορεῖν κεκώλυκεν· καὶ  
 μετὰ τὸ ἀποδίδει βασιλῶν, φίλον αὐτῶν πρᾶξις ἡ ἀπαλλαγῆναι, φησὶν. ἡ πίνω καὶ πλὴν Χριστοῦ  
 παραινέσιν δὲνήσονται, ἀντιπαιδομένοι τῷ ἀντιπαιγμένῳ· ἡ φίλοι γινόμενοι, τέτρω οὐκ ἀντιδι-  
 κήτουςιν. τί δαί; οὐκ ἔστι γὰρ ἡννάδα ὡς πρὸς παρόντας γὰρ εἴπη· αὐτὸ ὅτι καλῶς ἐχούσας ἐν-  
 20 τολῶν μαχομένοι, τῇ ἰδίᾳ ἀντίστασι σωτηρία; οὐ γὰρ τὰ ἀγαθὰ ὅμων ἔργα λαμβάνω, εἴη· ὑμεῖς δὲ, τὰς ἀ-  
 σέλγους ὅμων ἐκφανέσθαι ποιεῖτε. ἄλλως τε εἰ τὰς ἐντολὰς καταλύουσιν τῷ νομοθέτῃ θέλει, τί  
 δὴ ποιεῖ, τὸ μὲν Οὐ μοιχεύσας, καὶ οὐ πηδοφθορήσας, καὶ ὅσοι ἐγκράτεια συμβάλλεται, κα-  
 ταλύουσιν ὅτι χερσὶν δὲ ἀκρασία πλὴν σφῶν· οὐ καταλύουσιν δὲ χερσὶν τ' ἔσθ' αὐτῶν ἡνόμε-  
 νον, ἵνα θεῶν ποιήσῃ μετ' ἡμῶν· ἐπὶ τῷ χερσὶν οὐδὲ γὰρ πλὴν, βασιλῶν τῇ πάλαισσαν ἔρ-  
 ραζέσθαι; καὶ περὶ οἱ τὰς ἐσθλὰς σωπαζόμενοι, τὸ βαρβαρον εἰλησθαι ἐξέλκω. τί δὲ οὐχὶ πᾶ-  
 30 στας τ' ἐντολῶν ἀντιπαιδομεθα; εἰποῖ· γὰρ, Ἀντίστασι καὶ πηθιμώσθαι, ὑμᾶς τὸς ἀντιπαι-  
 γμένους ἐξελῶ μετ' ὅλως σωουσία γένηται. καὶ εἰπὼς, Ἐδωκα ὑμῖν πᾶν εἰς τροφὰς καὶ  
 δόξαυς, ὑμᾶς ἐξελῶ μετ' ὅλως δόξαυς. ἀλλὰ καὶ ὁ φθαλμὸν αὐτῶν ὁ φθαλμὸς λέγουσι·  
 50 ὑμᾶς ἐξελῶ μετ' ὅλως δόξαυς ἀντιπαιδῶν ἀντιπαιδῶν· καὶ τὸ κλέπην κλεψύδατος περὶ αὐτοῦ δόξα-  
 υς, ὑμᾶς ἐξελῶ καὶ πρὸς δόξαυς τῷ κλέπῃ· ὁμοίως τε αὐτὸ καὶ τῇ ἀγαπήσας τὸ κύριον ἐντολῇ  
 ἀντιπαιδομένους, ἐδὲ οὐτ' ἐπὶ τῶν ὅλων θεῶν ἀγαπήσας. καὶ πάλιν εἰπὼς, Οὐ ποιήσας γλυπτόν,  
 ἐδὲ χωνόπτον, ὑμᾶς ἀπολαβόντες καὶ τῷ γλυπτῷ πρὸς κωμῶν. πῶς γὰρ οὐκ ἀσβεῖτε, ἀντιπαιδο-  
 40 μένοι μὲν, ὡς φατέ, τῷ δημιουργῷ· τὰ δὲ ὁμοίως τ' ὁμοίως καὶ πῶς μοιχοῖς ἐξελῶ καὶ πῶς ὡς  
 αἰσθάνεσθαι μεζονα ποιῶντες, ὃν ὡς αἰσθάνη νομίζετε; εἰπερ, ὁ βλάσκει, τῷ γίνεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ  
 ὁ κῆνος ὅπερ ἡ ἐλπίς ὁ ἀγαθός. ἐμὲ πάλιν γὰρ ἀσθενὲς δέκνυται πῶς ὅμων αὐτῶν ὁ ὑμῶν ἐπὶ, ὡς  
 φατέ, πατήρ. ἀναλέγειν τὸ ἐπὶ τῷ ἡνὸν πορνήκων περικωμῶν, λέξεις ἀπανθισμένοι,  
 καὶ συγκατῆσαι κακῶς, κατ' ἀληγορίαν εἰρημένους, ἐξ εὐθείας λαβόντες. γεγραπθαι γὰρ  
 φησὶν· Ἀντίστησαν θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. οἱ δὲ καὶ τῷ ἀναδῆι θεῷ πρὸς ἡμᾶς· δέχοντ' ὅς ὡς βουλλῶ  
 40 παρηγελέμεν τὸ λόγον τῷ· καὶ σωτηρίαν σφίσι λογιζόντ' ὅς ἀντίστασθαι τῷ δημιουργῷ.  
 τῷ μὲν γὰρ ἀναδῆι θεῷ καὶ γεγραπθαι. εἰ καὶ ἔτι καὶ ἔτι καὶ τὸ κλημένον ἀβύσσον, ὡς ἀνὴρ, ἐξα-  
 κέσασθαι ἀναδῆ, ἡ ὡς ἀβύσσον τὸν ἄνθρωπον, ἡ ὡς κατήγορον τῶν ἀμαρτανόντων, ἡ ὡς δόξα-  
 50 τῶν. ὁ γὰρ ἡνὸν εἰς οὐ εἰρηται ἡ περικωμῶν, παιδοφθόμοις οἷς ἡμαρταν βαρέως φέροντες, καὶ  
 σέροντες, διεγούρουν τῷ εἰρημένῳ λέξιν· ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἔθνη, παρθενομύντα οὐ καλῶς  
 αὐτοὶ δὲ μένοι παρ' ἑκάστω καλούντα· ὡς καὶ ἱερμία ἀνέκεναι, Διὰ τὸ ὁδὸς ἀσβεῶν εὐο-  
 40 δῆται; ὁμοίον τέτρω τὸ παρὰ τῷ Μαλαχίᾳ τὸ πρὸς εἰρημένον, Ἀντίστησαν θεῷ, καὶ ἐσώθησαν· χρη-  
 ματιζόμενοι γὰρ οἱ πορνή, καὶ μόνον τινὰ ἀκῆν λέγουσι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ διαγέ-  
 λοντες δέκνυντ' ὅς ἀνθυποφώραν τὰ πρὸς τῷ λαῷ θρολλόμενα· ὡς ὅτι ζήτημα τὰ τινὰ παρὰ  
 τῷ ἀνθρώπων ἀναφέροντες· ἐξ ὧν καὶ τὸ πρὸς κείμενον τυγχάνει ῥήτον. καὶ μητι πρὸς τέτρω ὁ  
 50 δόξαυς ἐστὶ τῷ πρὸς Ρωμῶν ἐπιστολῇ δόξαυς ὡς ὡς, καὶ μὴ καθὼς βλασφημῶμεθα, καὶ  
 καθὼς φασὶν τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι, Ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ· ὡς τὸ κρίμα, ἐν-  
 50 δικόν ἐστιν. οὗτοί ἐσιν οἱ καὶ πλὴν ἀνέγνωσιν, φωνῆς πῶς ἀντιφρονέσας τὰς γεφὰς πρὸς τὰς

- ιδίας ἡδονάς· καὶ πινὼν ποσοδίων καὶ σιγμῶν μεταθίσσιν, τὰ παραγγελθέντα σωφρόνως τε καὶ  
 » συμφερόντως, βιαζόμενοι πρὸς ἡδυπαθείας τὰς ἑαυτῶν. Οἱ παροξυνόντες τὸ θεῖον τοῖς λόγοις  
 » ὑμῶν, ὁ Μαλαχίας Φησί. καὶ εἰπατε, Ἐν τίνι παροξυνάμεν αὐτόν; ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, Πᾶς ὁ  
 » ποιῶν πονηρὸν, ἀγαθὸς ἐνώπιον κυρίου, ἔστι αὐτοῖς αὐτὸς ἡυδοκῆσιν. Ἐπεὶ ἐστὶν ὁ θεὸς τὸ δικαιο-  
 » σιών; ἢ ἔν μὴ ὁπιπλεῖον ὀνυχίζοντες τὸ πῶπον, πλειόνων ἀτόπων αἰρέσεων ὁπιπληνῆμαθα  
 » μηδὲ αὐτὸ καθ' ἑκάστω αὐτῶν λέγειν πρὸς ἑκάστω ἀναγκαζόμενοι, αἰσχυρώμεθα τε ἐπ' αὐ-  
 » τοῖς, ἔστι μὴ κίσειν τὰ ὑπομνήματα παραγόμεν. Φέρε εἰς δύο διελόντες πράγματα ἀπᾶσας  
 » τὰς αἰρέσεις, ἀποκρινώμεθα αὐτοῖς. ἢ γὰρ τοὶ ἀδιαφόρως ζῆν διδάσκουσιν, ἢ τὸ ὑπερτόνον ἀ-  
 » γνοῦσι, ἐγκράτεια δὲ δυσεβείας καὶ φιλαπεχθημοσύνης καταργήλουσι. πρῶτον ἢ περὶ  
 » πρῶτον δὲ ἀληθῆς τμήματ' ἔστι. εἰ πάντ' ἔξειν ἐλευθερίαν βίον, δῆλον ὅτι καὶ μετ' ἐγκρατείας· 10  
 » καὶ εἰ πᾶς βίος ἀκίνδυνος ἐκλεκτῷ, δῆλον ὅτι μετ' ἀρετῆς ἔστι σωφροσύνης πολὺ μᾶλλον ἀκί-  
 » νδως· δευτέρως γὰρ ἐξουσίας τῷ κυρίῳ ἔσονται, εἰπερ ἀκράτως βιώσῃ, ἀνεύθυνον εἶναι,  
 177 » πολλῶν μᾶλλον ὁ κοσμίως πολιτεύσεται, ἔχ' ὑπεύθυνος ἔσται. Πάντ' μὲν γὰρ ἔξειν, ἀλλ' ἔ-  
 » πάντ' ἀσφάτως φησὶν ὁ ἀπόστολος. εἰ καὶ πάντ' ἔξειν, δῆλον ὅτι ἔστι σωφρονεῖν. ὥς περ ἔν  
 » ὁ τῇ ἐξουσίᾳ εἰς τὸ κατ' ἀρετὴν βιώσῃ συγχρησάμενος, ἐπαμνετός, οὕτω πολλὸν μᾶλλον ὁ πῶ-  
 » ἐξουσίαν ἡμῖν δεδοκώς ἐλευθερίαν ἔσται κυρίου, συγχωρήσας ἡμῖν βίαν ὡς βεβλήμεθα, σπινός καὶ  
 » πορνεύτης, μὴ ἑσθ' ἀφ' ἑαυτῶν ἡμῶν καὶ ἀνάγκη τὰς αἰρέσεις ἔσται φυγῆς. εἰ καὶ τὸ ἀδίκαιον  
 » ἑκάτερος ἔχει, ὁ τε ἀκρασίαν, ὁ τε ἐγκράτειαν ἐλόμενος, ἀλλὰ τὸ σπινόν, ἔχ' ὁμοίον. ὁ μὲν γὰρ  
 » εἰς ἡδονὰς ἐξοκέλας, σώματι χαρίζεται· ὁ δὲ σώφρων, πῶς κυρίῳ ἔσται σώματι· ψυχὴν ἐλευ-  
 » θεροῖ τ' παῶν. καὶ ἐπ' ἐλευθερίᾳ κεκληθῆναι λέγουσιν ἡμᾶς, μόνον μὴ πῶς ἐλευθερίαν εἰς ἀ- 20  
 » φροσύνην τῇ σαρκὶ παρέχωμεν, καὶ τὸ ἀπόστολος· εἰ δὲ ὁπιθυμία χαρίζεται καὶ τὴν ἐπαιδείαν βίον  
 » ἀδιαφοροῦ ἡγήται, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἡτοι πῶς ἔστι ὁπιθυμίας πῶς. Ἐπειδὴ τῶν, τὰ ἀσπλῆ-  
 » ρα καὶ ἀνοσιώτατα πράξιον ἄπαντα, ἐπομένους πῶς ἀναπαύουσιν ἡμᾶς· ἢ τὸ ὁπιθυμῶν πῶς  
 » ἐκκλινῶμεν, καὶ σὺ ἐπ' ἀδιαφόρως βιώσῃ, ἐδὲ ἀναίδω δαδῶν πῶς ἀπμοταίως μέρισιν  
 » ἡμῶν, καὶ πῶς αἰδέοις, δι' ὁπιθυμίας κατακλόνων τὴν ἡμέτερον νεκρὸν. τρέφεται γὰρ καὶ ζω-  
 » ποιῆται ἀφ' ἡμετέρων εἰς ἀπλάυσιν ὁπιθυμία, καὶ περὶ ἐμπαλιν κατακλόνει μαρτυρεῖ. πῶς  
 » δὲ ἐστὶ διωγμὸν, ἢ τῇ γένει τῇ τῷ σώματι ἡδονῶν, ἐξομοῦσθαι τῷ κυρίῳ, ἢ γινώσκοντες θεοῦ  
 » πίστεως γὰρ ἡδονῆς ὁπιθυμία κατάρχει· ὁπιθυμία δὲ λύπη καὶ φροντίς, δι' ἐνδεῶν ὀρεζομένη π-  
 » νός. ὥς· ἔκ' ἄλλο τί μοι δοκῶσιν οἱ τῶν ἐπατηρημένοι τὸν τρέπον, ἀλλ' ἢ τὸ λεγόμενον δὴ τῶν,  
 » — πρὸς τὸ αἰχμαστὶν ἄλλα πάσχειν· ὁπιπασσὸν ἑαυτοῖς αἰρέμενοι κακόν, νῦν καὶ ἐς ὑπερον. εἰ 30  
 » μὲν ἔν πᾶσι καὶ ἐξ' αὐτῶν, καὶ μηδὲν ἑὸς ἀποτυχῆν τὴν ἐλπίδος ἀπὸ πρᾶξης πονηρᾶς, ἴσως ἂν αὐ-  
 » τοῖς αὐτοῖς πρὸς φασίς, ἔστι βίαν κακῶς τε καὶ ἐλευθέρως· ἐπεὶ καὶ βίος πῶς ἡμῖν μακάριος· δι' ἐντο-  
 » λῶν ὁπιπιδέχεται· ὡς καὶ πᾶσι ἐπομένους, μὴ παρὰ φύσιν τῶν ἐρημένων πνός, μηδὲ ὀλι-  
 » γωροῦσθαι τῶν πορηκόντων, καὶ ἐλάττωσιν ἢ ἐπιδῶν ἢ αὐτὸν λόγος ἡγήται· εἰ σφαλείην αὐ-  
 » τῶν, ἀθανάτω κακῶν περὶ πᾶσι ἀνάγκη· κατὰ φύσιν τῇ θείᾳ γραφῇ, δι' ἧς οὐδέουσι οἱ  
 » πιπτεσκέτες, ἐξομοῦσθαι καὶ διώκουν τῷ κυρίῳ, σὺ ἀδιαφόρως βιώσῃ, ἀλλὰ καθαρό-  
 » τινος εἰς διώκουν τῇ ἡδονῶν καὶ τῇ ὁπιθυμῶν, ὁπιπληνῆς τε τῇ ψυχῆς, ἢ πρὸς μόνῳ τῷ θείῳ  
 » ἀφ' ἡμετέρων. καθαρὸς γὰρ ὢν καὶ πᾶσι κακίας ἀπὸ ἀγαθῶν ὄνους, δεκτικὸς πᾶσι ὑπάρ-  
 » χει τῆς θείας διωκόμεως αἰσθημένης ἐν αὐτῷ τῇ θείᾳ ἐκείνῳ· καὶ Πᾶς ὁ ἔχων πῶς ἐλπίδα  
 » πᾶσι τῷ κυρίῳ, ἀγνίζει, φησὶν, ἑαυτὸν, καθὼς ἐκείνῳ ἀγνός ἐστιν. θεὸς ἢ γινώσκον λα- 40  
 » βῆν πῶς ἐπ' ὑπὸ τῶν παθῶν ἀγομένους, ἀδιώκουν· οὐκοῦν οὐδὲ τὴν ἐλπίδα τυχῆν, μηδὲ μίαν  
 » τῇ θεοῦ γινώσκον πεπιημένους· καὶ ἔστι μὲν ἀποτυχῆν τῶν τῶν πῶς, ἢ ἔστι θεὸς ἀγνοῖα κα-  
 » τηγορεῖν εἰκοί· τὸ ἢ ἀγνοῖν τὸ θεόν, ἢ τῇ βίου πολιτεία παρῆσιν. πάντ' ἀπᾶσι γὰρ ἀδιώκουν ἅμα  
 » καὶ ὁπιπλήμονα εἶναι, καὶ πῶς τῷ σώματι κατακλόνει ἐπαχυνῶσθαι· ἐδὲ γὰρ σωτῆρ' ἐπὶ  
 » διώκουν τὸ ἀγαθὸν εἶναι τῇ ἡδονῇ, ἢ μόνον εἶναι τὸ καλὸν ἀγαθῶν, ἢ καὶ μόνον καλὸν τὸ κύριον, καὶ  
 » μόνον ἀγαθὸν τὸ θεόν, καὶ μόνον ἐρασόν· Ἐν Χριστῷ δὲ περὶ τῇ πῶς ἀφ' ἡμετέρων ἐκείνῳ ἐν τῇ.  
 » ἀπεκδύσθαι τῷ σώματι τὸ σαρκὸς, ἐπὶ τῇ περὶ τῇ Χριστῷ. εἰ ἔν σπληνῇ τῷ Χριστῷ, καὶ  
 » ἄνω ζητεῖτε, τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ὁπιπ τῆς γῆς· ἀπερῆντε γὰρ, καὶ ἢ ζῶν ὑμῶν κέρυθραι σω-  
 » τῶν Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· καὶ δὲ πορνεία, καὶ ἀσκήσις. νεκρώσατε ἔν τῷ μέλει τῷ ὁπιπ τῇ γῆς, πορ-  
 » νείαν, ἀκαθαρσίαν, πᾶθος, ὁπιθυμίας, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τῷ θεῷ. ἀποθήκευσαν ἔν καὶ αὐτοὶ, 50  
 » ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τῶν σῶματ' αὐτῶν· ἀπεκδυσάμενοι  
 » τὸ παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν τῇ ὁπιθυμίας, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸ ἀνακαθάρμενοι εἰς ὁπιπ γινώσκον  
 » κατ' ἐ-

- κατ' ἐκόντα ἔκλειπται· αὐτὸν. πὰ γὰρ τ' πολιτείας, ἐλέγχει σαφῶς τὰς ἐγνωκῆτας τὰς ἐντο-  
 λας· ἐπεὶ οἱ· ὁ λόγος, πῶς ὁ βίος· ἀπὸ δὲ τῶν καρπῶν τ' δένδρον, σὺν δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ πε-  
 τάλων, γνωρίζεται· ἡ γνώσις ἐν ἐκ τῶν καρπῶν καὶ τῆς πολιτείας, σὺν ἐκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων·  
 οὐ γὰρ λόγον ψιλὸν εἶναι τὴν γνώσιν φάμεν, ἀλλὰ πῶς ὅπως ἡμεῖς θάνατον καὶ φῶς ἐκείνο πὺν  
 τῇ ψυχῇ ἐγνεύμενον ἐκ τῆς καὶ τῆς ἐντολῆς ὑπακοῆς, πὺν πάντα κατὰ δὴ λα ποιοῦν, τὰ πὺν γε-  
 νῶσι, αὐτὸν πὺν τ' ἀνθρώπων, ἐαυτὸν πὺν γινώσκον παρὰ σκιάζον, καὶ τῶν θεῶν ὅτι οὐκ ἔστι καὶ ἡμε-  
 ῶν διδασκον. ὡς γὰρ ὁ φθαλμὸς ἐν σώματι, τῶν ἐν τῶν ἡ γνῶσις. μὴ δὲ λεγόντων ἐλθὺν θε-  
 ρίαν τὴν ὑπὸ ἡδονῆς δακρύων, καθάπερ οἱ τὴν χολὴν γλυκεῖαν· ἡμεῖς γὰρ ἐλθὺν θερίαν με-  
 μαθήκαμεν, τὴν ὁ κύριος· ἡμεῖς ἐλθὺν θεροὶ μόνον, ἀπολύων τῶν ἡδονῶν τε καὶ τ' ὀπιθυμιῶν, 178
- 10 καὶ τῶν ἄλλων παθῶν. Ὁ λέγων, Ἐγὼ κατὰ κύριον, καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτῶν μὴ τηρῶν, ψεύδης ἐστίν, καὶ  
 καὶ ἐν τῇ αὐτῇ αὐτῇ σὺν ἐστίν, Ἰωάννης λέγει. πῶς δὲ εὐφρόνως δι' ἐγκρατείας ἀσθενοῦσιν, εἰς  
 πὺν τὴν κλῆσιν καὶ τ' ἄγιον δημιουργόν τ' πατριάρχον μόνον θεόν, ἔδιδασκεν μὴ δεῖν παρὰ  
 δεχόμεναι γάμον καὶ παιδοποιίαν, μηδὲ ἀντιτάξιν τῶν κόσμων δυστυχιστοῦ ἐπίρους, μηδὲ ὀπιθυ-  
 ρηγῶν τῶν θανάτων τῶν φθόνων· ἐκείνα λακτέον· πρῶτον μὲν, τ' τῶν ἀποστόλων Ἰωάννου, καὶ νῦν ἀντί-  
 χριστοὶ πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν ἐγνώκαμεν ὅτι ἐχάτη ὥρα ἐστίν· ἐξ ἡμῶν ἐξήλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν  
 ἐξ ἡμῶν· ἐν γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενῆκεσθαι αὐτῶν μετ' ἡμῶν. ἐπὶ ταῖς καὶ διασπείρον αὐτὰς, τὰ  
 ὑπὸ αὐτῶν φερόμενα διαλύουσιν, ὡς δὲ πῶς τῇ Σαλώμῃ ὁ κύριος· πτωχολογίαν, μέχρι πὺν  
 πὺν θανάτου ἰαχούσι· ἔχ, ὡς καὶ τῶν βίβωνος καὶ τῆς κτίσεως πονηρίας, Μέχρις αὐτῶν, εἶπεν, ὑμεῖς αἱ  
 γνωαῖκες πικρεῖτε· ἀλλ' ὡς τὴν ἀκλουσίαν τὴν φυσικὴν διδασκῶν· ἡμεῖς γὰρ πάντα ἔπετα καὶ
- 20 φθορά. τρυφῆς μὲν ἐν καὶ πῶς ἀκροσμάς ἡμεῖς ὁ νόμος· ἐξάγειν περὶ ἡμεῶν· καὶ τῶν ἐστίν  
 αὐτῶν· πέλος, ἐκ τῆς ἀδικίας ἡμεῖς εἰς δικαιοσύνην ὑπαίαν· γὰρ πὺν αἰρεμένους σώφρονας,  
 καὶ παιδοποιίας καὶ πολιτείας. ὁ γὰρ κύριος, ἐκατελεύειν τὸν νόμον ἀφικνεῖται, ἀλλὰ πληρώσκει·  
 πληρώσκει ὅτι ἔχ, ὡς ἐνδεῖ, ἀλλὰ τῶν καὶ τῶν νόμον περὶ ἡμεῶν, ὀπιτελεῖς ἡμεῶν καὶ τὴν αὐτῇ  
 παρουσίαν· ἐπεὶ τὰ τῆς ὁρθῆς πολιτείας καὶ πῶς δικαίως βεβαιώσκει πρὸς τῶν νόμου διατῶν  
 λόγου ἐκηρύσσεται. οἱ πῶν πολλοὶ, τὴν ἐγκράτειαν σὺν ἐδότες, σώματι πολιτεύουσιν, ἀλλ' ἐν  
 πνεύματι. γὰρ καὶ ἀποδοῖς τὸ σῶμα ἀντὶ πνεύματος. αὐτὰ καὶ μοιχεύειν ἐξ ἐνθυμήσεως κρίνει  
 ὁ κύριος· πὺν γὰρ; σὺν ἐστὶ καὶ γάμῳ ἐγκρατῶς χρῆσθαι, καὶ μὴ πῶν ἀδελφῶν διαλύειν ὁ πῶν ἐλ-  
 ξεν ὁ θεός; πῶν ταῖς γὰρ διδασκῶσιν οἱ τῆς συζυγίας μερῶν· δι' οὓς καὶ τὸ ὄνομα βλασφημῶν.  
 μιανταῖς ὅτι εἶναι τὴν σωουσίαν λέγοντες οὗτοι, οἱ τὴν σύστασιν καὶ αὐτοὶ ἐκ σωουσίας εἰληφό-  
 30 τες, πῶς σὺν ἂν εἶεν μιανταῖς; τῶν δὲ ἀγαθῶν, ἄγιον οἶμα καὶ τὸ σπέρμα. ἡμεῖς μὲν ἐν  
 ἡμῶν ὀφείλει οὐ μόνον τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν καὶ ὁ βίος, καὶ τὸ σῶμα· ἐπεὶ, πῶν λόγῳ  
 ὁ ἀποστόλος· Παῦλος ἡμεῖς λέγει τὴν γνωαῖκα ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἡ τὸν ἄνδρα ὑπὸ τῆς γυ-  
 ναικῆς; πὺν δὲ ἐστὶν ὅπερ ὁ κύριος· εἶπεν πρὸς τῶν πῶν τῶν πτωχολογίαν, εἰ ἐξ ἐστὶν ἀπο-  
 λύσκει γνωαῖκα, Μωυσέως ὀπιτελέσκει; Πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, φησὶν, ὁ μαρτυρῶν  
 πῶν ταῖς ἐχάσκειν· ὑμεῖς δὲ, σὺν ἀνέγνωτε ὅτι τῶν πρῶτοπλάσῳ ὁ θεός· εἶπεν, Ἔσεσθε οἱ δύο εἰς  
 σάρκα μιαν; ὡς ὁ ἀπολύων τὴν γνωαῖκα χωρὶς λόγῳ πορνείας, πῶν αὐτὴν μοιχεύειν.  
 ἀλλὰ μὴ τὴν ἀνάστασιν, φησὶν, ἔτε γὰρ μῶσιν, ἔτε γὰρ μῶσιν· καὶ γὰρ πῶν τῆς κοιτίας καὶ τῶν  
 βρωμάτων ἔρη· τὰ βρώματα τῇ κοιτίᾳ, καὶ ἡ κοιτία τοῖς βρώμασιν· ὁ γὰρ θεός, καὶ πῶν τῶν  
 ἐκ πῶν κατὰ γῆσιν· τῶν δὲ ὀπιτελέσκει τῶν δίκλων κάπρων καὶ τῶν ζῴων ζῴων οἰομένους· ἵνα μὴ  
 40 ἀδελφῶς ἐαδίωσιν καὶ οὐχέουσιν. εἰ γὰρ ἐν τὴν ἀνάστασιν ἀπλήφασιν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ διατῶν  
 ἀφῆσιν τὸ γάμον· μηδὲ ἐαδίωσιν, μηδὲ πνέτωσιν· κατὰ γῆσιν γὰρ ἔφη τὴν κοιτίαν ἐκ τῶν  
 βρωμάτων ὁ ἀποστόλος ἐν τῇ ἀνάστασιν. πῶς ἐν τῇ πῶν καὶ διψῶσι καὶ τὴν σάρκα πάχουσι, καὶ  
 τὰ ἄλλα ὅπερ ὁ διατῶν τελείαν τὴν περὶ δοκῶν ἀνάστασιν λαβὼν, ἐπείπε· ἀλλ' οἱ καὶ  
 τὰ εἰδῶλα σεβόμενοι, βρωμάτων πῶν καὶ ἀφροδισίων ἀπέχονται· οὐκ ἐστὶ δὲ ἡ βασι-  
 50 λεία θεοῦ βρωμάτων καὶ πόσις, φησὶν. ἀμέλει διατῶν φροντίδων ἐστὶ καὶ τοῖς μάγοις, οἶνου τε  
 ἡμεῶν καὶ ἐμψύχων καὶ ἀφροδισίων ἀπέχεσθαι, λατρεύουσιν ἀγγέλοις καὶ δαίμοσιν. ὡς ὅτι  
 ἐκ πῶν φροσύνης περὶ ὅτις ἐστίν, ἐκ δὲ κακουχίας σώματος· οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια, ψυχῆς δρε-  
 τῆ, ἡ σὺν ἐκ φανερώ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ. εἰσὶν θ' οἱ πῶν αὐτῶν τὸ γάμον λέγουσι, καὶ  
 ὑπὸ τῶν διατῶν πῶν τὴν περὶ δοκῶν δογματίζουσι· μιμνῶσθαι δὲ αὐτῶν οἱ μεγάλαυχοι φασὶ  
 50 τὸν κύριον, μὴ τε γῆμασθαι, μὴ τε πὺν τῶν κόσμων κησόμενον· μάλλον παρὰ τῶν ἄλλων νενηκέ-  
 ναι τὸ εὐαγγέλιον καυχώμενοι. λέγει γὰρ αὐτοῖς ἡ γραφή· Ὑπερηφάνους ὁ θεός ἀντιτάσκει, τα-  
 πῶν οἱ γὰρ δίδωσι χάριν. εἰτ' οὐκ ἴσασιν τὴν αἰτίαν τῶν μὴ γῆμασθαι τὸν κύριον; πρῶτον μὲν γὰρ, τὴν

ἰδίαν νύμφην ἔχεν, τὴν ἐκκλησίαν· ἔπειτα δὲ, οὐδὲ ἄνθρωπον ἑὸν κρινὸς, ἵνα καὶ βοηθῇ τὸν  
 καὶ αἶρεται δευθῇ· οὐδὲ τεκνοποιήσασθαι ἑὸν αὐτῷ ἀναγκαῖον αἰδώς μένοντι, καὶ μόνῳ ἡμεῶν θεοῦ  
 179 γεγονότι. αὐτὸς δὲ οὐτὸν οὐκ ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς σωεῖσθαι ἔδειξεν, ἄνθρωπον μὴ χωρίζετω. καὶ  
 „ πάλιν, Ὡς περ δὲ ἦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ Νῶε, ἡσσω γαμῶντες γαμίζοντες, οἰκοδομοῦντες φυτεύοντες·  
 „ καὶ ὡς ἦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ Λῶτ, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία ἡμεῶν τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὅτι ἐπεὶ τὰ ἔθνη  
 „ λέγει, Ὀπίφει· Ἀρεὰ ἐλθὼν ὁ ἡὸς τῶν ἀνθρώπων, εὐρήσῃ τὴν πόσιν ὅτι τῇ γῆς; καὶ πάλιν, Οὐαὶ  
 „ δὲ τῇ ἐν γαστρὶ ἐχέουσας καὶ τῇ λαλοῦσας ἐν σκάναις τῇ ἡμέρᾳ. καὶ τοὶ καὶ ταῦτα ἀλλήλοισιν ἔειπεν.  
 „ Διὰ τὸ ὅτι τὰς κερὰς ὥρῃσιν ἕως ὅτε πατήρ ἔσται ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἵνα διαμείνῃ καὶ τὰς γυναικας  
 „ ὁ κόσμος. τὸ γὰρ, Οὐ πάντες χωροῦσι τὸ λόγον τῶτον· οἱ γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐξηγήθησαν ἡ-  
 „ τως· Ἐσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχοι ὡς τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦ- 10  
 „ χισιν αὐτὰς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὁ δὲ διωκόμενος χωρεῖν, χωρεῖτω· οὐκ ἴσασιν ὅτι μὴ  
 τὴν τῆς δόξης αἰδοῦν ἴσασιν, πυθομένων τῶν ὧν, οἳ ἐὰν οὕτως ἢ ἡ αἰτία τῆς γυναικός, ἐκ συμφέρει τῷ  
 ἀνθρώπῳ γαμῆσαι, τότε ὁ κύριος ἔφη, Οὐ πάντες χωρεῖσι τὸ λόγον τῶτον, ἀλλ' οἱ δὲ δόξῃ·  
 τῶν γὰρ οἱ πτωχὸν ἀνέμενοι μαθεῖν ἡδονήθησαν, ἐκ συγχωρεῖ, κατεργασθείσης ὅτι πορνεία γυ-  
 ναικός καὶ ἐκβληθείσης, ἐτέραν γῆμα. φασὶ γὰρ καὶ ἀθλητὰς οὐκ ἐλπίσας ἀφροδισίων ἀπὸ χρε-  
 σται, δι' ἀσκησιν σωματικὴν ἐγκρατευσμένους, καθάπερ τὸ Κροτωνιάτην Ἀσυλον, καὶ Κρίσωνα  
 τὸν ἱμέριον. καὶ Ἀμοιβεῖς γὰρ οὐκ ἀνδρῶν, νεύρα μὲν ὦν, ἀπὸ τῆς τῆς νύμφης· ὅτι Κυρηνάιος  
 Ἀρεστέλης, Λαΐδα ἐρώσων ὑπερώρα μόνον. ὁμοιωκῶς ἔν τῇ ἐπιγρά, ἡ μὲν ἀπὸ τῆς αἰτίας  
 εἰς τὴν πατρίδα, ἐκ συμφέρει αὐτῇ πᾶσι πρὸς τὰς ἀνταγωνιστάς, ἐπεὶ δὲ διεπράξατο, χα-  
 ρείως ἐκπλῶν τὸ ὄρεον, γαστράμεν αὐτῆς ὡς ὅτι μάλιστα ὁμοιοπατρίδα ἐκόντα, αἰετῶν εἰς 20  
 Κυρηνῶν, ὡς ἰσχυρῇ Ἰσραὴλ ἐν τῷ περὶ ἰδιότητι ἄθλων. ὡς οὐδ' ἡ εὐνοῦχία ἐν ἀρεῇ, ἐκ μὴ δὲ  
 ἀγαπᾶν γίνονται πᾶσι τῶν θεῶν. αὐτὰ καὶ τῶν βδελυσομένων τῶν γάμων, Παῦλ· ὁ μακά-  
 „ ρος λέγει· Ἐν ὑστέροις κερῶν δόξασιν πᾶσι πᾶσι, πρὸς τὴν πνεύμασι πλάνοις, καὶ  
 „ διδασκαλίαις δαιμονίων· κωλυόντων γαμῆν, ἀπὸ τῆς βρωμάτων. καὶ πάλιν λέγει· Μηδὲ  
 „ ὑμᾶς καταβραβεύετω ἐκ ἐβελωθησείας τῆς πνοῆς φροσύνης, καὶ ἀφαιδία σώματι. ὁ γὰρ αὐτὸς  
 „ κακῶς γαστράει, Δέδοται γυναικί; μὴ ζήτη λύσιν· λέλυται δὲ τὸ γυναικός; μὴ ζήτη γυναῖκα. καὶ  
 „ πάλιν· Ἐκαστος δὲ τὴν αὐτῆς γυναῖκα ἔχειτω, ἵνα μὴ πρᾶξῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς. τί δέ; ἐκὼ καὶ  
 „ οἱ παλαιοὶ δίκαιοι εὐχαρίστως τὸ κτίσις μετὰ λάβωσαν; οἱ γὰρ καὶ ἐπαυδοποιήσαντο, γήμαντες  
 „ ἐγκρατῶς. καὶ τῷ μὲν Ἡλίας οἱ κέρακες ἔφερον τροφὴν ἄρτους καὶ κρέα· καὶ Σαμὴλ γὰρ πρὸς φή-  
 „ της, ὃν κατελελοιπὴ κωλεῖν, ἐξ ὧν ἡσθιε, φέρων ἔδωκε τῷ Σαβλ φαγεῖν. οἱ δὲ καὶ τῶν τῶν 30  
 „ φέρων λέγοντες πολιτεία καὶ βίω, οὐδὲ συγκριθῆναι τῇ σκάναι πρᾶξις δυνήσονται. ὁ μὲν ἐδίδων  
 „ πόσιν, τὸ ἐδίδονα μὴ ἐξουθενείτω· ὁ δὲ ἐδίδων, τὸ μὴ ἐδίδονα μὴ κρινέτω· ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν πρὸς  
 „ ἐλάβετο. ἀλλὰ ὁ κύριος περὶ αὐτῶν λέγων, Ἥλθεν, φησὶν, Ἰωάννης μὴ τι ἐδίδων, μὴ τι πί-  
 „ νων καὶ λέγουσι δαιμόνιον ἔχει. ἦλθεν ὁ ἡὸς τῶν ἀνθρώπων ἐδίδων καὶ πίνων· καὶ λέγουσιν, Ἰδὲ αὐ-  
 „ θρωπὸς φαγὸς καὶ οἰνοπότης, φίλος πλῶν καὶ ἀμαρτωλός. ἡ καὶ τὰς δόξας δόξας δόξας  
 „ μάζουσι, Πέτρος μὲν γὰρ ἐφίλιππον, ἐπαυδοποιήσαντο· φίλιππος γὰρ καὶ τὸν ἀνδρᾶν ἀν-  
 „ δρᾶσιν ἐξέδωκεν. καὶ ὅτι Παῦλ· οὐκ ὁκνᾷ ἐν πνι ὀπίσθῃ τὴν αὐτῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἔχομεν  
 „ γιν, ἡμεῖς οὐκ ἐκείμιν, διὰ τὴν ὑπερησείας εὐσεβείας. λέγει γὰρ ἐν πνι ὀπίσθῃ, Οὐκ ἔχομεν  
 „ ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περὶ ἀγνῶν, ὡς ὁ οἱ λοιποὶ δόξαστοι; ἀλλ' ἔτι μὲν, οἰκείως τῇ δια-  
 „ κρινία, ἀπὸ τῆς αὐτῆς τῶν κερῶν γαμῆν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὐκ ὡς γαμῆν, ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περὶ- 40  
 „ γον πρὸς γυναῖκας, πρὸς ἀδελφούς ἐσμένους πρὸς τὰς οἰκίας γυναῖκας· δι' ὧν ὁ εἰς τὴν γυναικω-  
 „ νίαν ἀδιαβλήτως παρεισδύετο ἡ ἐκ κυρίου διδασκαλία. ἴσμεν γὰρ καὶ ὅσα περὶ διακρίσεων γυναι-  
 „ κῶν ἐν τῇ ἐπιγρά πρὸς Τιμόθεον ὀπίσθῃ ὁ γυναικὶ διατάσσεται Παῦλ· ἀλλὰ μὴν ὁ αὐτὸς ἔ-  
 „ τει καὶ κεκραγῇ, ὡς οὐκ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρωδῶς καὶ πόσις· ἐδὲ μὲν δόξας οἶν καὶ κρεῶν·  
 „ ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἀγίῳ. τίς αὐτῶν, μελῶν τῶν ἐκ τῶν δερμα-  
 „ τίνων ἔχων, περὶ ἐρχεται ὡς Ἡλίας; ἢς γὰρ σάκκον περὶ ἐβλή, γυμνὸς ὡς ἄλλα καὶ ἀνυπόδητος, ὡς  
 „ Ἡσαΐας; ἢ περὶ ζῶμα μόνον λινοῦν, ὡς Ἱερεμίας; Ἰωάννης γὰρ τὴν ἑσπέρην τὴν γνωστὴν ἐκ βίου, ἢς  
 „ μιμήσεται; ἀλλὰ καὶ ἔτι βιούσης, ἡ γαστράει τῶν κλίσσεται, οἱ μακάριοι πρὸς φηται. ἡ γὰρ Καρ-  
 „ 180 ποκράτης δικαιοσύνη καὶ τῶν ἐπ' ἴσης αὐτῇ τὴν ἀκόλαστον μελῶν καὶ κρινῶν, ὡς πῶς κατα-  
 „ λύει. ἀμα γὰρ τῶν φαναι, τῶν αἰτῶν σι δος, ὀπίφει, καὶ τὸ θάλλει δανείσασθαι, μὴ δόξ- 50  
 „ εραφῆς· πᾶν τὴν διδασκῶν τὴν κρινῶν, ἐκ τῇ τὴν λάγνον. πῶς γὰρ αἰτῶν καὶ λαμβάνων καὶ  
 „ δανειζόμενος, δόξας μὴ δανείζοντος ἔχοντος καὶ δίδοντος καὶ δανείζοντος; ἢ δὲ, ὅτι αὐ-  
 „ ὁ κύριος

- ὁ κύριος Φη, ἐπείνοσα, καὶ ἐχαρτίσατέ με· ἐδίψησα, καὶ ἐπότισατέ με· ξένος ἤμην, καὶ σω-  
 ράσατέ με· θυμὸς, καὶ παρὲς ἀλάτι με· εἴπα ὅτι φέρε· ΕΦ' ὅσον ἐπιήσατε ἐν τῶν ἑλαχι-  
 στων, ἐμοὶ ἐπιήσατε. καὶ δὲ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ νομοθετεῖ· Ὁ δίδως πτωχῷ, δα-  
 νείζει θεῷ καὶ, Μὴ δόσῃς καὶ ποιῇς ἐνδεῖς, Φησὶν. καὶ πάλιν, Ελεημοσύνη καὶ πίστις μὴ ἐκλι-  
 πείτωσάν σε, εἶπεν. Πενία δὲ, ἄνδρα παπνοῖ· χεῖρες δὲ αὐτῶν, πλουτίζουσιν. ὅτι φέρε δὲ, ἡδὲ  
 αὐτὸς, ὅς οὐκ ἔδωκεν ὅτι τὸν πτωχὸν δούλῳ αὐτοῦ, ἀποδεκτὸς γένε· καὶ, Λύτρων ψυχῆς αὐτοῦ, ὅ  
 ἰδιῳ πλουτὶς κρίνεται. οὐχὶ Διασάφει ἄνθρωπος, ὡς ἐν ἐξ ἐναντίων ὁ κόσμος συγκρίνεται, ὡς περ  
 ἐκ θεοῦ καὶ [ψυχῆς,] ζήρῃς ἐν ἐνδεῖ, ἔτω καὶ τῶν διδόνων, καὶ τῶν λαμβανόντων. πάλιν  
 πάλιν, ὅτι αὐτὸς εἶπεν, Εἰ θέλεις τίλους ἔμελλαι, πωλήσας τὰ ὑπάρχοντά σου, δὸς πτωχοῖς, ἐλέγχει  
 10 τὸν καυχώμενον ὅτι τῷ πτωχῷ ἔδωκεν ἔνδοξον ἐκ νεότητος· καὶ γὰρ πεπληρώκει τὸν, Α-  
 γαπήσας τὸν πτωχόν, ὡς αὐτὸν. τίς δὲ ὑπὸ τῷ κυρίου σωπλεῖσθαι, ἐδιδάσκει δι' ἀγάπην  
 μεταδίδοναι. καλῶς ἐν πλεονεξίᾳ οὐ κεκώλυκεν, ἀλλὰ γὰρ τὸ ἀδίκως καὶ ἀπληρώτως πλουτεῖν.  
 Κτήσις γὰρ ὅτι πτωχὸς δομένη μετ' ἀνομίας, ἐλαττωμένη γίνεται· ἐστὶ γὰρ οἱ, ἀπείροντες, πλείονα ποιεῖσι·  
 καὶ οἱ σωφρονεῖς, ἐλαττωμένοι· πλεονέκτης γὰρ, Εσκέρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη  
 αὐτὸς μένει ἐν αἰῶνι· ὁ μὲν γὰρ ἀπείρων καὶ πλείονα σωφρονέων, ὅτι ἐστὶν ὁ Διὰ τὸ ὅτι γένηται  
 καὶ πρὸς καιροῦ μεταδόσεως, τὰ οὐράνια κτῶμεν καὶ αἰῶνι· ἐπεὶ οὖν, ὁ μὴ ἐνὶ μεταδι-  
 δῶς, κεινὸς καὶ ἡσυχάζων ὅτι τῆς γῆς, ὅπου σὺ καὶ βρώσις ἀφανίζει· πλεονέκτης γὰρ, Σωφρονέων  
 τὴν μετὰ τοῦ, σωφρονέων εἰς δεσμὸν τετραπλημένον. τὸ πλεονέκτην ὡς ὅταν εὐφροσύνη λέγῃ  
 ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος· ἐπὶ ταῖς καρπῶν δόξαι βουληθέντα, οἰκοδομησόμενον δόξαι  
 20 θήκας μέζονας, καὶ τὴν πρὸς σωφρονισμὸν εἰσὶν ὡς αὐτὸν, Ἐχεις ἀγαθὰ πολλὰ δοκίμα-  
 νά σοι εἰς ἔτη πολλὰ· Φάρε, πῶς, εὐφραίνου· Ἀφρονὲς ἐν, ἔφη· ταῦτα γὰρ τῇ θυκῇ τῷ ψυχῇ  
 σε ἀπατήσιν δόξαι· ἀνὴρ ἡμίμας, πῶς ἡγήσῃ· ἡ μὲν ἐν ἀνθρωπίνῃ ἐγκράτειᾳ, ἡ καὶ τὴν  
 φιλοσοφίαν λέγουσιν Ἑλλήνων, τὴν Διαμάχῃ τῇ ὁρμῇ, καὶ μὴ ἐξυπηρετεῖν αὐτῇ εἰς  
 τὰ ἔργα, ἐπαγχαλῆται· ἡ καὶ ἡμᾶς δὲ, τὸ μὴ ὁρμῇ, οὐχ ἵνα τις ὁρμῇ καρτερῇ, ἀλλ'  
 ὅπως καὶ ὁ ὁρμῇ ἐγκρατεῖται. λαβὼν δὲ ἄλλως οὐκ ἐστὶ τὴν ἐγκράτειαν ταύτην, ἡ χά-  
 ρις τῆς θεῆς. Διατρεῖται· Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. ταύτην ἔλαβεν τὴν χάριν καὶ ὁ Ματ-  
 θῆς, τὸ ἐνδεὲς σῶμα περικέμενον, ἵνα τεσσαράκοντα ἡμέρας μὴ τε πένῃ, μὴ τε διψῇ. ὡς  
 δὲ ὑγιαίνει, ἀμεινον τὸ νοσῶντα πλεονέκτης Διαλέγεσθαι· οὕτω τὸ εἶναι φῶς, τὸ πλεονέκτης  
 λαλῶν, καὶ ἡ καὶ ἀληθῆς ἐγκράτειᾳ, τῆς ὑπὸ τῶν φιλοσόφων διδασκομένης. καὶ γὰρ ὅπου  
 30 φῶς, οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ ὁρμῇ ἐγκατεζομένη, μόνη τυγχάνουσα, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ  
 ἡσυχάζει τῇ Δια τῆς σώματος, τῇ μνήμῃ σωφρονιστὴς πρὸς τὸ μὴ παρόν. καὶ γὰρ οὐ μόνον  
 προσέτι τὸ λόγος πλεονέκτης, καὶ τῶν ἄλλων, μὴ δὲ κατ' ὁρμῇ σωφρονιστὴς ποιεῖν,  
 θελεῖν δὲ μόνον ἐκείνη ἀναγκαῖα. καὶ γὰρ ἐσμέν ὁρμῇ τέκνα, ἀλλὰ θελήματος. καὶ τὸν  
 ὅτι παροδοποιῶν γήμαντα, ἐγκρατεῖαν ἀσκήναι, ὡς μὴ δὲ ὁρμῇ τῆς γυναικὸς ἐαυτῶν,  
 καὶ ἀγαπᾶν ὁφείλει, σμῖν καὶ σώφρονι παροδοποιέμενος θελήματι. οὐ γὰρ τῆς σαρκὸς πλε-  
 νοῖαν ποιεῖται εἰς ὁρμῇ ἐμάθομεν· εὐχαρίστως δὲ, ὡς ἐν ἡμέρᾳ τῷ Χριστῷ, καὶ τῇ κυρια-  
 κῇ τῇ φωτὶν ἡσυχῇ πλεονέκτης, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κῆρας καὶ ἀσελγείας, μὴ ἐρῶσι  
 καὶ ζήλῳ. ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον πλεονέκτης ἐν αἰδῶ τὴν ἐγκράτειαν σωφρονιστὴς προσέκει, τὴν ἐν  
 ἀφροδίτῃ· ἀλλὰ γὰρ καὶ πλεονέκτης ἀλλὰ ὅσα ἀταλῶσα ὁρμῇ ἡ ψυχὴ ἡμῶν· οὐκ ἀκούμε-  
 40 νη τοῖς ἀναγκάσις, πλεονέκτης δὲ τὴν χλιδήν. ἐγκρατεῖα ἐστὶν, δούλου καταφρονεῖν  
 τρυφῆς, κτήσεως, θείας καταμεγαλοφρονεῖν· σῶμα καὶ κρατεῖν, κυριεύειν λογισμῶν τῶν πνη-  
 ρῶν. ἡδὲ καὶ ἀγέλοιοι πῆρες, ἀκρατεῖς ἡρόμενοι, ὁρμῇ ἀλόγους, οὐρανόθεν δεῦρο καταπε-  
 πτώκατιν. Οὐαλεντίνος δὲ, ἐν τῇ πρὸς Ἀγαπίου δὲ ὁρμῇ, Πάντα, Φησὶν, ὑπομείνας, ἐγκρα-  
 τῆς καὶ, θεοῦ ἡσυχῆς ἐργάζε· ἡδὲ καὶ ἐπὶ ἰδίῳ, οὐκ ἀποδιδῶς τὰ βρώματα. ποσὴν τὴν  
 αὐτὴν ἐγκρατεῖαν διδάμει, ὡς καὶ μὴ φθαρῆναι τὴν τρυφήν ἐν αὐτῇ· ἐπεὶ τὸ φθείρεται αὐ-  
 τὸς οὐκ εἶχεν. ἡμεῖς μὲν ἐν, δι' ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν κύριον, καὶ δι' αὐτὸ τὸ καλόν, ἐγκρατεῖαν  
 ἀσπαζόμεθα, τὴν νεὴν πνεύματος ἀγαθόντες· καλὸν γὰρ Δια τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εὐεχί-  
 ζειν αὐτὸν πρὸς ὁρμῇ, καὶ καθαρίζειν τὴν σωφρονιστὴν δόξαι νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν  
 θεῷ ζῶντι. οἱ δὲ διὰ τὸ μῖσος τὸ πρὸς τὴν σάρκα, καὶ τὴν γάμον σωφρονιστὴς, καὶ τὴν κατήκοντων  
 50 βρωμάτων μεταλήψεως, ἀχαρίστως ἀπαλλάττεσθαι πλεονέκτης, ἀμαθείς τε καὶ ἄθεοι, ἀλόγως  
 ἐγκρατεῖται, καὶ περὶ τὰ πλεονέκτης ἄλλων ἐθνῶν. Βραχμάναι γὰρ ἐν, ὅτι ἐμψυχον ἐδιδ-  
 σκον, οὐτε οἶνον πίνουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν, καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ὡς ἡμεῖς, τὴν τρυφήν προσέειν·





[illegible]

τῶν ἀνδρῶν γινωσκομένης τὰς γυναῖκας. αὐτίκα τῆτον εὐρήσῃς τ' σκοπὸν καὶ τ' τῆ Μαυρίστως  
 πύργου Φυλάσσοντα, τριετίαν διελθούσης καὶ τὴν τῆ Λαῶν ἀποκύνῃσιν, γυνήσανται τὸν Μα-  
 σά. ἢ τε αὖ Λαίλική Φυλὴ, τῆτον Φυλάσσουσα τ' τῆς φύσεως νόμον ὅκ' ἔχει, ἐλάττω τ' ἀνθρώπων  
 παρὰ τὰς ἄλλας εἰς τὴν περκατηγελάνην ἐσθλὴν γῆν· οὐ γὰρ βραδίως αὐξάνει γένος εἰς πε-  
 λυπλήθειαν, ἀνέρανται μὲν τῶν ἀνδρῶν τῶν τ' καὶ τὰς νόμους γάμον ἀναδιδεγμένον· ἀναμα-  
 νόντων δὲ, ἢ τὴν κυοφορίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν γαλακταχίαν. ὅθεν ἐκώσως καὶ ὁ Μαυρίστως κατ'  
 ὀλίγον εἰς ἐγκράτειαν περβόλῳ τῶν Ἰουδαίων, τριῶν ἡμερῶν καὶ τ' ἑξῆς ἀπερχομένης ἀφρο-  
 δισίου ἡδονῆς, περσέειν ἐπακύνει τῶν θείων λόγων. ἡμεῖς ἔνταυθα θείῳ ἴσμεν· καθὼς ἔπειν  
 10 ὁ περφήτης, ὅτι, Ενοικήσω ἐν αὐτοῖς ἔμμεναι πατήσω· καὶ ἴσμεν αὐτῶν θείος, καὶ αὐτοῖς ἴσμεν  
 μου λαός· ἐὰν καὶ τῆς ἐντολῆς πεινωμένοι, εἴτε ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἴτε καὶ ἀνθρώποις ἡμέρη. 10  
 σία. διὸ Εξέλθῃς ὅκ' ἐμὲ αὐτῶν καὶ ἀφορῶν ἡμέρη, λέγῃ κύριος· καὶ ἀκαθάρτης μὴ ἀπείθε-  
 καὶ γὰρ εἰς δέξομαι ὑμᾶς, ἔσμεν ὑμῖν ἡσ. πατήρ· καὶ ὑμεῖς ἴσμεν εἰς ἡμῶν καὶ θυγατέρας,  
 λέγῃ κύριος· πάντοτε καὶ τῶν γαλακταχίων, ὡς φασιν, ἀλλὰ τ' ἐθνῶν τ' ὅς πορνεία βιέν-  
 των ἐπ'· περὶ δὲ, καὶ τῶν περσέειν αἰρέσεων ἀφορῶν ἡμέρη, ὡς ἀκαθάρτης καὶ ἀθίον, κε-  
 15 λεύει περφήτης ἡμᾶς. ὅθεν ὁ Παῦλος περὶ τῶν ὁμοίων ἀποτινόμενος, τοῖς εἰρημίοις· Ταύ-  
 τες ἔν' ἔχεις τῆς ἐπελπίας, φησὶν, ἀγαπητοί· καθαρίσωμαι ἑαυτῶν τῆς καρδίας ἀπὸ παντός  
 μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ὅτι πλοῦτης ἀγαπῶμαι ἐν φόβῳ Θεοῦ· ζῆλω γὰρ ὑμᾶς  
 20 ἦν ζῆλω· ἡρμοσμένον γὰρ ὑμᾶς ἐν ἀνδρί, παρῆνεν ἀγνὴν παρῆνεν τῷ Χριστῷ. ἐκκλησία  
 ἡ ἁλὸν οὐ γαμεῖ, τ' νυμφίον κακῆς· ἀλλ' ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἀβούληται καὶ τ' νόμον  
 γαμεῖν, τὸν περὶ τὴν λέγω γάμον, ἔχει τὴν ἐξουσίαν. φοβούμεν καὶ ἡμῶν, ὡς ὁ ὁφίς ἐκπύεσθαι 20  
 Εὐαὶ ἐν τῇ πανουργίᾳ, φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπώλει· τ' ἡς τὴν Χριστῷ· σφό-  
 δρα ἐνλαβῶς καὶ διδασκαλικῶς ἐποίησεν ὁ δόξολογος. διὸ καὶ ὁ Ἰωάννης Πίτερ· φησὶν,  
 25 Ἀγαπητοί, περκαλῶ ὡς παροίκους καὶ περιπεδήμους ἀπέχου τῶν περιτικῶν ὁπιθυμιῶν,  
 αἵτινες γραπτόνται καὶ τῆς ψυχῆς· τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν καλὴν ἐχούτες ἐν τῇ ἐθνεσίν· ἐπ' οὐ-  
 τως ἐστὶ τ' ἡ ἐλπίς τῆς Θεοῦ, ἀγαποποιούσας, φησὶν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἐργασίας, ὡς  
 30 ἐλευθεροί, καὶ μὴ ὡς ὁπιθυμία καὶ ἐχούτες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ  
 ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ περὶ τῶν Ρωμαιοῦς ὁπιθυμῶν, οἵτινες ἀπὸ θάνατον τῇ ἀμαρ-  
 τία, τῶς ἐπὶ ζῆσμεν ἐν αὐτῇ· ὅτι ὁ παλαιός ἡμῶν ἀνθρώπος· ἀνακαταργηθῇ τ'  
 σῶμα τ' ἀμαρτίας, ὡς, μὴ δὲ περκαλῶ τὰ μέλη ὑμῶν, ὅπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτία. καὶ δὴ  
 ἐν τῷ παλαιῷ γινόμενος, δοκῶ μοι μὴ περκαλῶ ἀνεπιστημῶν, ὅτι τὸν αὐτὸν Θεὸν διὰ νόμον καὶ 30  
 περφήτης ἐν εὐαγγελίῳ ὁ δόξολογος· κηρύσσει· τ' γὰρ οὐκ ὁπιθυμῶν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γα-  
 ραμμένον, τῷ νόμῳ περτίθησιν ἐν τῇ περὶ τῶν Ρωμαιοῦς ὁπιθυμῶν· ἐν αὐτῷ τ' διὰ νόμον καὶ περ-  
 35 φητῶν κηρύσσει, καὶ τ' δι' αὐτὸν εὐαγγελίῳ τῇ πατήρ. φησὶ γὰρ, Τί ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἀ-  
 μαρτία; μὴ γάρ· ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν ὅκ' ἐγνων, ἐν μὴ διὰ νόμου· τὴν τε γὰρ ὁπιθυμίαν ὅκ'  
 ἦδεν, ἐν μὴ ὁ νόμος ἐλέγχετο οὐκ ὁπιθυμῶν. καὶ οἱ αὐτῶν ἀστέμνοιο τ' ἐπερδοξῶν, περσέειν ἐν-  
 40 μενον τ' Παῦλον τῷ κλήτῃ, εἰρηκέναι ἀπολαβῶσι τὰ ἐξῆς· Οἶδα γὰρ ὅτι ὅκ' οἰκῶ ἐν ἐμοί, τὰ τῆς  
 ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν· ἀλλ' ἀναγνωσκόντων τῇ περσέειν καὶ τῇ ἐπιφειρόμενα· περσέειν  
 γὰρ, ἀλλ' ὁ οἰκῶ ἐν ἐμοί ἀμαρτία· δι' αὐτὸν ἀπέλουντο καὶ ἐπ' αὐτὸν ὅτι ὅκ' οἰκῶ ἐν τῇ σαρκί μου ἀγα-  
 45 θόν· ἐπὶ μὲν ἐπὶ γὰρ· Εἰ δὲ οὐ γέλω, τῷ ἐγὼ ποιοῶ, ὅκ' ἐπὶ ἐγὼ κατηργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ'  
 ὁ οἰκῶ ἐν ἐμοί ἀμαρτία· ἡτις, ἀνίσταται ἀπὸ τῆς τῷ νόμῳ τ' Θεοῦ καὶ τῆς νοός μου, φησὶν, αἰ.  
 50 χμαλῶν ζεῖ με ἐν τῷ νόμῳ τ' ἀμαρτίας, τῷ ὅντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. παλαιῶν ἐγὼ ἀνθρώ-  
 πος· τίς με ῥύσεται· ὅκ' ἐν σῶματι· τ' θανάτου τῆς πάλιν τε αὐτὸν· κάμνει γὰρ ὅτι ὅπως ἡς ἐν ὡ-  
 55 φελῶν· ὅκ' οἰκῶ ἐπὶ γὰρ· ὁ γὰρ νόμος τ' πνεύματος, ἡ ἀντίφωσιν με ἀπὸ τῆς νόμου τ' ἀμαρτίας  
 καὶ τῆς θανάτου· ἐπὶ διὰ τῆς νόμου τ' Θεοῦ κατήκρινεν τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τ' δικαίω-  
 60 μα τῆς νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ καὶ σάρκα περσέειν, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα. περὶ τῆς νόμου  
 ἐπὶ ἐπισαφελῶν τῇ περσέειν, ἐπὶ βόα· τ' μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἀμαρτίαν δηλῶν, ὡς ὅτι μὴ  
 65 νεὼς, τὰ φησὶν ἐπὶ τῇ ψυχῆς· ἐπὶ γὰρ γὰρ ἀγαθῇ τῷ Θεῷ, τὸ πνεῦμα, ἐπὶ γὰρ, τ' ἐγὼ  
 70 ραντος ὅκ' νεκρῶν Ἰησῶν, οἰκῶ ἐν ὑμῖν· ὅς ζωοποιῶν τὰ θνητὰ σῶμα τῇ ὑμῶν, διὰ τῆς ἐνοικῶν-  
 75 τ' αὐτὸ πνεύματος ἐν ὑμῖν. αὐτὸς ἔνταυθα φησὶν ἐπὶ γὰρ, ὅκ' αἶμα περσέειν· τὸ γὰρ  
 80 φρόνημα τῆς σαρκός, θανάτου· ὅτι οἱ καὶ σάρκα ζῶντες, τὰ τ' σαρκὸς φρονοῦσιν· καὶ τὸ φρόνη-  
 85 μα τ' σαρκός, ἐχθρὰ εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τῇ θεῷ οὐχ ἀποτάσσεται. οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, οὐχ ὡς  
 90 ἡντες δογματίζουσι, θεῷ ἀρῶν οὐ δυνάμει, ἀλλ' ὡς περσέειν. ἔπειτα περὶ ἀνιδιαντῆν  
 95 τῶν,

[illegible]

ζυγίαν τῷ γάμῳ, ὅς τις ἀκρασίαν καὶ πορνείαν ἔχει τῷ Διδάσκειν ἔργον, ἀλλ' ὅπως μὴ ὑπο-  
 πίση ἀκρασία ἔστι πορνεία καὶ Διδάσκω. χωρίζει ἡ καὶ τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν νεωτέρων ὁ Τάλλω-  
 νος· ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς φημὶν· παλαιὸν μὲν ἀνδρῶν, τὸ νέμον· νεωτέρων δὲ, τὸ εὐαγγέλιον. συμφω-  
 νῶμεν αὐτῷ ἔτι αὐτοὶ λέγοντες, πλὴν ἔτι βέλεται ἐκείνος, καταλύων τὸ νόμον ὡς ἄλλο θεῶν· ἀλλ'  
 ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ κύριος, παλαιὰ καὶ νέων, καὶ πολυγαμίαν ἐπὶ συγχωρεῖ· τίς γὰρ ἀπήτη ὁ θεός,  
 ὅτι αὐξάνεται καὶ πληθύνει ἐκείνῳ· μονογαμίαν ἡ εὐαγγέλιον, Διδάσκω πορνείαν, καὶ πάλιν οἴκου  
 κηδεμονίαν, εἰς τὸ βοηθὸς ἐδοθη ἡ γυνὴ· καὶ ἡ πῦρ ὁ δόξατος· δι' ἀκρασίας καὶ πόρνης, καὶ  
 συγχωρῶν δούτερον μεταδίδωσι γάμον· ἐπεὶ καὶ οὗτος οὐχ ἀμαρτάνει μὲν καὶ Διδάσκειν· καὶ γὰρ  
 κακώλυται πρὸς τὸ νόμον· καὶ πληροὶ δὲ τῶν καὶ τῶν εὐαγγέλιον πολιτείας, τὴν κατ' ὁπίσσω πε-  
 λειότη· δόξα δὲ αὐτῷ οὐράνιον πᾶσι, μόνος ἐφ' ἑαυτῶν, καὶ τὴν Διδάσκω ἵνα γινώσκω- 10  
 ζυγίαν ἀχρεῶντον φυλάσσω, καὶ τῇ εὐκονομίᾳ πηρὶ μὲν εὐαρίστος, καὶ τὴν ἀπεισάσας· καὶ  
 ὁ κυρίου γένεσι λειτεργίας. οὐδὲ μὲν πᾶν δόξα τῷ καὶ τῷ συζυγίᾳ καὶ τῇ, ὁμοίως ὡς πάλαι, βα-  
 πτίσθαι καὶ νῦν πρὸς τὴν εὐαγγέλιον. οὐ γὰρ ἐπὶ ἀναγκῆς πορνείας ἀφί-  
 σθησι τὰς πιστεύουσας δι' ἐνὸς βαπτίσματος εἰς τὸ πνεῦμα καὶ ὁμοίως δόξατος ὁ κύριος, ὁ καὶ  
 πᾶσι πολλὰ Μωϋσέως, δι' ἐνὸς πειρασμῶν βαπτίσματος. ἀνθὶν ἔν τῷ νόμῳ τὴν ἀναγκῆσιν ἡμεῶν  
 περὶ φημὶν, Διδάσκω καὶ γένεσι, ὅτι τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ καὶ τῇ βαπτίσματι, 20  
 οὐ βδελυσόμεν· ἀνθρώπου γένεσιν· καὶ γὰρ φαίνεται γένεσις ἀνθρώπου, καὶ τὸ διῶν· ἡ δὲ ἀν-  
 μαλ· καὶ πάλαι. οὐκ ἐν αὐτῷ πολλὰ σαυοῦσαι γένεσι, ἀλλ' ἡ τῆς μήτρας παραδοχὴ τὴν γένε-  
 σιν ὁμολογῶν, ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργασίᾳ Διδάσκω τὸν ἀνὴρα ὁ ἀνὴρ καὶ τῇ ἀνδρῶν. πᾶσι ἡ  
 ὁ μὲν γάμος παλαιὸς μόνος καὶ νόμος εὐρημα, ἀλλοίως ἡ καὶ τῷ κύριον γάμος, ὁ αὐτὸς ὡς πρὸς 20  
 ἡμῶν τηρουμένων; οὐ γὰρ αὐτὸς πᾶσι δόξατος ὁ θεός, Διδάσκω πᾶσι ἀνθρώπων εὐλόγως· πολλοὶ δὲ  
 πολλοὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν, τῇ γὰρ τῷ καὶ ὁ νόμος. οἱ δὲ ὁ αὐτὸς νομοθέτης ἅμα καὶ εὐαγ-  
 γελιστής, οὐ μάστιγι πᾶσι αὐτῶν. ἡ γὰρ ὁ νόμος πᾶσι μαρτυρῶν, ὁ γὰρ ὁ νόμος νομοῦντος. ἡμεῖς  
 δὲ ἐθανατώθημεν τῷ νόμῳ Διδάσκω τὸν σώματος τῷ Χριστῷ, εἰς τὸ γένεσις ἡμῶν ἐπὶ τῷ ἐκ νεκρῶν  
 ἐγερθέντι, τῷ ὑπὸ τῷ νόμῳ περὶ φημὶν· ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ. διὸ ὁ μὲν νόμος ὁ ἀ-  
 γίος, ὁ ἡ ἐν πολλῇ ἀγία ἔστι δικαία καὶ ἀγαθή. ἐθανατώθημεν ἔν τῷ νόμῳ, τῇ γὰρ, τῇ ὑπὸ τῷ νόμῳ  
 δηλουμένη ἀμαρτία· καὶ δέκνυσιν, ὁ γὰρ ὁ νόμος, Διδάσκω τὸν πρὸς τὴν εὐαγγέλιον, καὶ ἀπ-  
 πορρεύσας τῶν οὐ ποιητῶν, ἐλέγχων τὴν ὑποκαταμένω ἀμαρτίαν, ἵνα φανῇ ἀμαρτία. οἱ δὲ ἀ-  
 μαρτία ὁ γάμος ὁ καὶ τῷ νόμον, ὅς τις οἶδα πᾶσι πρὸς τὸν θεόν ἐγνωκέναι λέγων τὸ πρὸς τὸν θεόν  
 ἀμαρτίαν εἶναι. ἀγίου δὲ ὅλος τῷ νόμῳ, ἀγίος ὁ γάμος. τὸ μυστήριον πᾶσι τῷ καὶ τῷ Χριστῷ καὶ 30  
 τῷ ἐκκλησίᾳ ἀλλ' ὁ δόξατος. καθάπερ τὸ γινώσκοντες ἐκ τῆς σαρκὸς σαρκὸς ἐστίν, ὅτι τὸ ἐκ  
 πνεύματος πνεῦμα, οὐ μόνον καὶ τὴν δόξατος, ἀλλὰ καὶ τὴν μάστιγι. αὐτὰ καὶ ἀγία πᾶσι  
 τέκνα· αἱ εὐαρίστας τῷ θεῷ τῷ κυριακῶν λόγων, νυμφεύσας τὴν ψυχὴν. πορνεία γὰρ ἔν  
 καὶ γάμος κεχωρισται· ἐπεὶ μακρὰν ἀφίστηται τῷ θεῷ ὁ Διδάσκω. ὁ ὡς ἔν ἐθανατώθη τῷ  
 νόμῳ, Διδάσκω τὸν σώματος τῷ Χριστῷ, εἰς τὸ γένεσις ἡμῶν ἐπὶ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι. συνεξα-  
 κέται γὰρ, προσεχέας ὑποκείμενους γινώσκοντες· ἐπεὶ καὶ τὴν ἀλήθειαν τῷ νόμῳ, τῷ αὐτῷ κυρίῳ  
 ὑπακούομεν, πρὸς τὸν παρακαλούμεν. καὶ μὴ ἡ δὲ τῶν ποιούντων ἐκ τῆς τοῦ πνεύματος ἀν-

- 30 πικρὸς λέγει, ὅτι ἐν ὑμῖν καὶ οἱ δόξατος ἵνα τῆς πίστεως, πρὸς τοὺς πνεύμασι πλά-  
 30 νοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κακωτηρασμένων τῶν σω-  
 30 θῶν καὶ κωλύοντων χαμεῖν, ἀπέχεται βρωμάτων, ὁ ὁ θεὸς ἐκρίνει εἰς μετὰ τὴν μετ' εὐχα- 40  
 30 ριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκῶσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πᾶν κτίσμα θεοῦ καλόν, ὁ ὁ δὲ δόξατος  
 30 μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον. ἀγιάζεται γὰρ Διδάσκω λόγῳ θεοῦ καὶ ἐν πύξιος. ἐπὶ ἀναγκῆς μὲν  
 30 ἔν, καὶ κωλύον χαμεῖν, οὐδὲ μὲν κρεωφαγίαν, ἡ οἶνοποσίαν· γίγεται γὰρ καλὸν τὸ μετ' εὐχα-  
 30 γίαν κρέα, μηδὲ πίναν οἶνον, εἰς τὸν πρὸς τὸν θεόν καὶ καλὸν μένειν, ὡς καὶ γὰρ· ἀλλ' ὁ πε-  
 30 ρώμενος, μετ' εὐχαριστίας, ὁ περὶ αὐτὸν περὶ αὐτὸς μετ' εὐχαριστίας, μετὰ τὴν ἐγκρατίαν  
 30 δόξατος, βιάται καὶ λόγον. ἐκαστὸς πᾶσι αἱ δόξατος καὶ δόξατος σωφροσύνης ἐν-  
 30 κράτηαν διδασκούμεν, πᾶσι τὴν γάμων, πᾶσι τὴν πορνείας, πᾶσι τὴν οἴκου διοικήσεως, μυρίας ὁ-  
 30 σαι ἐντολὰς πειράσας, οὐδαμῶς γάμον ἡ γένεσις τὸν σώφρονα· ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου σώζου-  
 30 σαι τὸν νόμον πρὸς τὸν εὐαγγέλιον, δόξατος ἡ ἐκείνῳ, τὸν τε εὐχαρίστας τῷ θεῷ, γάμον καὶ γε-  
 30 μένον σωφρόνως, τὸν τε εὐνοχία ὡς ὁ κύριος βιάται· συμβαίνει, καθὼς ἐκλήθη ἐκαστος ἐλπί- 50  
 30 νος ἀπὸ αἰσῶς καὶ πλείως. καὶ ἡν ἡ γὰρ ἡ ἱακὼς ἐπὶ αὐτῇ παρὰ πᾶσι τῷ γῆν, φησὶν ὁ προφή-  
 30 της, τὸ σκεῦος τὸ πνεύματος αὐτὸς δόξατος. κατὰ τὴν καὶ τὴν γένεσις, φθαρτὴν καὶ δόξατος-  
 μένων

πρῶτη λέγων· καὶ βιάζεσθαι ἡς, ὅτι πικροποίας λέγων εἰρηκέναι τὸ σωτήρα, ἐπὶ γῆς μὴ θησαυρί-  
 ζων, ὅπως καὶ βρώσις ἀφανίζῃ· καὶ πάλιν περὶ τῆς περὶ πικροποίας τῆς αἰσχυνέται·  
 Πάντες ὑμῖν ὡς ἰμάτιον πελαγῶν ἵστατε, καὶ ὡς βρώσιν ὑμῶν. ἀλλ' ὑδὲ ἡμῖν ἀντιλέγομεν τῇ  
 ἡρώδι, ὅτι φθαρεί ἡμῖν τὸ σῶμα, καὶ φύσιν ῥύσεται. τίχα δὲ αὐτῶν, καὶ ὡς διελίγεται, ὡς ἀμαρτω-  
 λῶν, περὶ τῆς φθορᾶν· ὁ σωτὴρ δὲ ἐπεὶ πικροποίας εἰρηκεν, ἀλλ' εἰς μετὰ δόσιν κοινωνίας  
 περὶ τῆς πικροποίας τῆς κτηνώδους μόνον τὴν τῆς πλάτης περὶ τῆς πλάτης, ὅτι πικροποίας ἡ πικροποίας μὴ βυλομέ-  
 νους· διόφθισιν, ἐργάζεσθαι μὴ τὴν δόξαν μὲν βρώσιν, ἀλλὰ τὴν μὲν ὡς εἰς ζωὴν αἰώνιον.  
 ὁμοίως ἢ κακῶς κομίζουσι τὸ ῥῆτον, οἱ γοὶ τῆς αἰῶνος ἐκείνη, τὸ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, οὐτὶ γὰρ  
 κομίζονται γὰρ μὴ τὸν. ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα τῆς καὶ τῆς πικροποίας αὐτῶν ἐκ ἀναπνευστικῆς  
 10 πικροποίας, εἰς ἀποδοκιμασίαν τὸν γάμον εὐρήσῃ τὸν κύριον, φεραπύοντα δὲ τὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς  
 περὶ τῆς πικροποίας περὶ τῆς πικροποίας. τὸ δὲ, οἱ γοὶ τῆς αἰῶνος τῆς, οὐ περὶ ἀποδοκιμασίαν τὴν ἀλ-  
 λουπὴν αἰῶνος ὡς εἰρηκεν, ἀλλ' ἐπὶ ἰσὺς τῶν, εἰς τὴν τῆς γῆς αἰῶνος τῶν αἰῶνι, ἀλλὰ τὴν γῆς αἰῶνος  
 15 ἡρώδι, ἡρώδι καὶ ἡρώδι· ἐπὶ μὴ ἀνδρὶ γῆς αἰῶνος πικροποίας τὸν βίον περὶ τῆς πικροποίας· ἀλλ' ἡδὲ  
 ἡρώδι, τὴν ὁμοίαν περὶ τῆς πικροποίας φθορᾶν, ὅτι ἐπὶ ἀναμένει τὸν ἀπὸ τῆς πικροποίας βίου κεχω-  
 ρισμένον. εἰς μὲν γὰρ ὁ περὶ τῆς πικροποίας ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πικροποίας τῆς πικροποίας  
 20 αὐτῶν. μὴ καλέσθαι γὰρ ὑμῖν ὅτι τῆς πικροποίας, φησὶν· οἶον, μὴ αἰτίον ἡρώδι τὸν ἀπὸ τῆς  
 περὶ τῆς πικροποίας τῆς πικροποίας, ὅτι οὐσίας ὑμῶν, ἀλλὰ σωματικῶν γῆς αἰῶνος, μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῆς  
 περὶ τῆς πικροποίας. ὅπως γὰρ περὶ τῆς πικροποίας ἡμῶν, αὐτῶν ὡς περὶ τῆς πικροποίας βούλεται, τὸν ὅτι περὶ  
 25 τῆς πικροποίας, δι' ὅταν ἀναγῆται γῆς αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ τῆς πικροποίας ἐν τῇ κλίσει ἀπορᾶς. καὶ φη-  
 σιν· ὁ ἄραμος, μερμῆναι τῆς πικροποίας· ὁ δὲ γὰρ πικροποίας, ὡς ἀπὸ τῆς πικροποίας. τί δὲ; ὅτι ἐξ ἑσ-  
 30 τῆς πικροποίας, καὶ τῆς πικροποίας, εὐχαριστῶν τῶν θεῶν; καὶ δὲ ἐφ' ἧς καὶ τῶν γὰρ πικροποίας,  
 καὶ τῆς πικροποίας, μερμῆναι τῆς πικροποίας; ἀλλὰ καθάπερ ὁ ἄραμος μερμῆναι τὰ τῆς πικροποίας,  
 ἡρώδι ἀπὸ τῆς πικροποίας καὶ τῆς πικροποίας. οὕτως ἡ γὰρ πικροποίας, τῆς πικροποίας καὶ τῆς πικροποίας  
 μερμῆναι ἐν κυρίῳ, ἡρώδι ἀπὸ τῆς πικροποίας καὶ τῆς πικροποίας. ἀμφοτέρωθεν ἀπὸ τῆς πικροποίας, ἡ  
 35 μὲν, ὡς γοὶ· ἡ δὲ, ὡς παρὲν. περὶ ἐν τῇ πικροποίας καὶ ἀνακρίναι τῶν ἐν τῇ πικροποίας ἐν τῇ πικροποίας  
 περὶ γάμον, ἀρμονίως ὁ δόξασθαι· ἀπὸ τῆς πικροποίας, καὶ αὐτῶν φησὶ, Πάν ἀμάρτημα,  
 ἐκ τῆς πικροποίας ἐπὶ τὸν ὁ δὲ πορνείαν, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτῶν. εἰ δὲ πορνεία τὸ γάμον πλ-  
 40 μαίως λέγει, πάλιν ὅτι πικροποίας καὶ τὸν κύριον ἀνατρεχῶν βλασφημῶν. ὡς γὰρ περὶ τῆς πικροποίας περ-  
 νεῖα λέγει, τῇ αὐτῇ πικροποίας ἐναντιούμενη· ὡς εἰδωλολατρεία ὅτι τῆς πικροποίας εἰς τῆς πικροποίας ἐπὶ  
 45 ἐμῆς ἐν τῇ πικροποίας. ὅπως ἡ πορνεία, ὅτι ἐν τῇ πικροποίας, εἰς τῆς πικροποίας ἐπὶ τῆς πικροποίας· τριχῶς γὰρ,  
 ὡς ἀρκαμῖν, ἡ πορνεία ἢ πικροποίας παρὰ τῶν δόξασθαι λαμβάνει. ὅτι τῆς πικροποίας περ-  
 50 φῆτης φησὶ· ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐπεσθῆναι. καὶ πάλιν, Κατ' ἐμῆς ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ· τὴν πικροποίας  
 κοινωνίαν μιαν ἡ γὰρ πικροποίας τὴν ἀλλοτρίαν σῶμα συμπαλαίωσιν, καὶ μὴ τῶν καὶ τῆς πικροποίας εἰς  
 πικροποίας διδομένην. ὅθεν καὶ ὁ δόξασθαι, βούλομαι γὰρ, φησὶ, νεώτερας γὰρ πικροποίας, πικροποίας,  
 55 οἰκοδομοῦν, μὴ δὲ μίαν ἀφορμὴν διδόναι τῶν ἀλλοτρίων λοιδωρίας χάριν· ἡδὲ γὰρ ἡνὲς ἐξ-  
 τρεπῶν ὅπως τῆς πικροποίας. καὶ μὴ καὶ τὸν τῆς πικροποίας ἀνδρῶν πικροποίας δόξασθαι, καὶ  
 περὶ τῆς πικροποίας, καὶ ἀπὸ τῆς πικροποίας, ἀνεπλήτως γὰρ πικροποίας· σωθῆσθαι ἢ ἀπὸ τῆς πικροποίας  
 60 τῆς πικροποίας. πάλιν καὶ αὐτὸ σωτὴρ τῆς πικροποίας, γῆς αἰῶνος πικροποίας καὶ πικροποίας, δι-  
 δάσκει μὴ ἐρωτῆσαι νόμον ὡς ὁ νόμος βούλεται· παραδόσθαι τῇ τῶν περὶ τῆς πικροποίας, καὶ ἐν τῇ πικροποίας  
 65 μασσῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν πικροποίας, μοιχεύειν τὸν νόμον, οὐχ ὡς ἀνδρῶν καὶ κύριον τὸν παρὰ τῆς  
 νίας αὐτῶν διδομένην, τὰ καὶ καὶ ἐπιθυμίας δεδουλωμένους ἀλλοκότοις, οἰδεν αὐτῶν· δι' ἃς καὶ  
 αὐτοὶ δουλοῦνται ἀμαρτίας, ἐπιτελείοντες πικροποίας ἀλλοφύλοις· ἐπὶ παρὰ γὰρ πικροποίας πικροποίας,  
 70 δαίαις, ὅτι ἡ πικροποίας δόξασθαι γοναίαις κοινωναί, ἀλλὰ καὶ ἡ μοιχεία ἀπηγόρευται. ὁ δὲ ἐπὶ τῶν,  
 γυναικαί γενηται, καὶ ἐν τῇ πικροποίας εἰς τὸ δόξασθαι τὸ θεῖον, ἀπὸ τῆς πικροποίας εἰς τῆς πικροποίας  
 ἡδονὰς ἀφισκεμένων τῆς πικροποίας ἐν τῇ πικροποίας· ἐπὶ τῇ πικροποίας τῶν λόγων, οὐθ' αὖ περὶ τῆς πικροποίας δόξασθαι,  
 75 ὅτι οἱ μὴ τὴν πικροποίας γοναίαις, καὶ δόξασθαι ὡς, σωθῆσθαι. καὶ ἐκείνη περὶ τῆς πικροποίας  
 σιν αὐτῶν, ὡς καὶ ὁ περὶ τῆς πικροποίας, ἐπικρατῶν ἐν πᾶσι πικροποίας ἐχθροῖς καὶ ἐχθρὸς τὰς ἀμαρτίας  
 ἀποκρίνωσιν· μία δὲ ἡ ἀμαρτία, οὐχ ὁ γάμος, ἀλλ' ἡ πορνεία· ἐπὶ καὶ τὴν γῆς αἰῶνος ἐπὶ τῆς πικροποίας  
 80 ἀμαρτίαν, καὶ τὸν τῆς πικροποίας κλίσιν. πικροποίας ἐπιχειρεῖ καὶ ὁ τῆς πικροποίας ἐξάρχων ἰσχυρῶς  
 85 Κασσιανός. ἐν γὰρ τῇ πικροποίας ἐγκρατείας, ἡ πικροποίας ἐν τῇ πικροποίας, καὶ λέγειν φησὶν· καὶ μὴ δὲς λεγέ-  
 90 ται, ὅτι ἐπὶ τῇ πικροποίας ἐκ τῆς πικροποίας, ὡς τὴν μὲν γῆς αἰῶνος οὕτως ἐκ τῆς πικροποίας, τὸν ἢ ἀρρενα οὐ-  
 95 τως τὴν μὲν, περὶ τὸ δόξασθαι· τὸν δὲ, περὶ τὸ ἐν τῇ πικροποίας· συγκαχωρήσθαι τὸ ὁμοίαις παρὰ τῆς πικροποίας

11 ἴτε· εἰ γὰρ ἦν παρὰ θεοῦ, εἰς ὃν ἀπεύδομεν, ἡ τοιαύτη Δίαισθη, ὅση αὐτὴ μακάριον τὴν εὐνὴν  
 12 χρεῖς οὐδ' ἂν ὁ περὶ φήτης εἰρήκει, μὴ εἶναι ξύλον ἀκαρπὸν αὐτῆς· ματαλαβὼν δὲ τὸ δένδρου,  
 13 ὅτι τὸ κτ' περὶ αἰρεσιν ἀνθρώπων αὐτὸν τὸ τοιαύτης ἐννοίας ἐννοεῖται. καὶ ἐπὶ ἐκπαλαιζόμε-  
 14 ν τῇ ἀξίᾳ δόξῃ, ὅτι φέρεται· Πῶς γὰρ ὅση ἂν καὶ εὐλόγως τις αἰνῶν τὸ σωτήρα, εἰ μετέπλα-  
 15 σεν ἡμᾶς καὶ τὸ πλάνης ἀπὸ ἡλίου, καὶ τὸ κοινῶς τὸ μορίων καὶ προσθεμάτων ἐν αἰδοίων; τὴν  
 παραπλήσια τῷ Ταπανῶ κτ' τὴν δογματίζων. ὁ δ' ὅτι οὐαλεντίνου ἐξέφωβήσετο ὁλοῆς.  
 168 Διὰ τὴν τοιὸν Κασσιανὸς φησὶ, πωυθανομένης τῆς Σαλώμης, πότι γνωσθῆσ' ἢ πᾶσι ὧν ἦρετο,  
 17 ἔφη ὁ κύριος, "Ὅταν τὸ αἰσχρὸν ἐνδυμασίῃ πετήσῃ, καὶ ὅτ' αὐτὴ γῆν' ἢ πᾶσι ὧν ἦρετο, καὶ τὸ ἄρρεν  
 18 μὲν τῇ γῆλας, οὐτὲν ἄρρεν, ἔτε γῆλυ. πρῶτον μὲν ἔν, ὅν τοις παραδεδομένοις ἡμῖν τίτλους ἐναγ-  
 19 γελίους ὅση ἔχομεν τὸ ῥητὸν, ἀλλ' ἐν τῷ κατ' Αἰγυπτίους. ἔπειτα δὲ ἀγνοεῖν μοι δοκεῖ, ὅτι θυμὸν 10  
 μὲν, ἄρρενα ὁρμήν· γῆλας γὰρ, πᾶν ὅτι θυμῶν αἰνίτῃ· οἷς ἐνεργήσας, μετένοια ἔπειτα καὶ αἰ-  
 σχρῶν. ὅτ' αὐτὴν μὴ τις θυμῶν, μὴτ' ὅτι θυμῶν χαρᾶς μὲν, ἀδὴ καὶ ἐξ ἔθους καὶ τροφῆς  
 κακῆς αὐτῇ παλιν ὅτι σπασίαι καὶ ἐγκαλύπτει τὸ λογισμὸν, ἀλλ' ἀποδοσάμεν τῷ ὅτι τέτων  
 ἀχλὺν, ὅση μετενοίας κατωχρυσθεῖς, πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἐνώσῃ κτ' πᾶσι τῶν λόγων ὑπακούω·  
 19 πᾶσι, ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, ὅση ἐν ἐμοὶ ὅση ἄρρεν, οὐ γῆλυ. ἀποδοσάμεν γὰρ τῷ ὅτι ὅση καὶ  
 ὡς Διὰ κρινεῖ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ γῆλυ ψυχῇ, μετεπὶ τῇ εἰς ἐνώσιν, οὐδ' ἔπειτα οὐσα. ἡ γὰρ δὲ  
 ὁ γῆλυ καὶ οὐτὸν παλατινῶν, θείαν οὐσαν πᾶν ψυχὴν ἀνωθεν, ὅτι θυμῶν γῆλυθεῖσαι  
 δεῦρο ἡκεν εἰς γῆλας καὶ φθοράν. αὐτῇ καὶ βιάζει, τὸ Παῦλον ὅση ἀπάτης τῷ γῆλας σιω-  
 20 τῆσαι λέγειν, Διὰ τέτων φοβούμεθα γὰρ μὴ, ὡς ὁ ὅφισ Εὐσεβὴς ἐξηπάτησεν, φθαρῇ τὴν νοήματα ὑμῶν  
 21 ἀπὸ τῆς ἀπλοῦς τῆς Χρυσῆς. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος ὅτι πᾶσι πεπλανημένα ὁμολογούμενως 20  
 ἦλθε· πεπλανημένα γὰρ ὅση ἀνωθεν εἰς τῷ δεῦρο γῆλας κλίσας γὰρ ἡ γῆλας καὶ κλίσας ἔπειτα  
 κράτος· ὅση ὅση ἂν πᾶσι ἐξ ἀμεινόνων εἰς τὴν χεῖρ κατὰ τοὺς ψυχῇ· ἀλλ' εἰς τὴν πεπλανημέ-  
 νους τῆς νοήματα, εἰς ἡμᾶς, ὁ σωτὴρ ἀφίκετο· ἀδὴ ὅση τῆς κτ' τῆς ἐντολῆς παρακῆς ἐφθαρῇ,  
 Φιληδονάντων ἡμῶν· τῆς παρὰ λαβὸν ὅση ἡμῶν τὸ κερδὸν ἔπειτα παλάτις, καὶ πᾶσι ὡς τῆς  
 τῆς γάμου χαρῆς ὅση ὁρεχθέν· καὶ Διὰ μαρτυρίας· ὅτι Πᾶς ὁ βλέπων γυναικὰ πρὸς τὸ ὅτι  
 θυμῶν, ἡδὴ ἐμοὶ χεῖρ αὐτῶν, ὅση ἀναμείνας τὸ κερδὸν ἔπειτα γῆλας. ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ὁ κύ-  
 22 ρος, καὶ πᾶσι κρίνων τῷ πρὸς λαβὸν τὸ γάμον ὅτι θυμῶν. ὅτ' ἂν ἔν ὁ δὲ πρὸς ὅση ἔπειτα, Εὐ-  
 23 δὲ πᾶσι τὸ κερδὸν ἀνθρώπων, τὸν κτ' θεὸν κλίσας, ἡμῖν λέγει, πᾶσι πεπλανημένοις ὑπὸ τῆς  
 πᾶσι κράτος· βουλήσεως ὡς πεπλανημένοις παλατινῶν, ἔπειτα γῆλας καὶ ἀναγῆναι φη-  
 σὶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ βίον τὸν τε ἐν παρακῇ, τὸν τε ἐν ὑπακοῇ. χιτῶνας γὰρ δερμαίνους ἡ γὰρ 30  
 ὁ Κασσιανὸς τὰ σώματα, πᾶσι ὧν ὑστερον καὶ τῶν καὶ τῶν ὁμοίως αὐτῷ δογματίζοντες, πεπλα-  
 νημένους ἀποδείξομεν, ὅτ' ἂν πᾶσι τὸ ἀνθρώπου γῆλας τὴν ἐξήγησιν ἐπόμενως πᾶσι πρὸς λαβὸν  
 ναὶ δεομένοις, μετεχειρίζομεθα· ἐπεὶ, φησὶν, οἱ ὑπὸ τῆς γῆλας βασιλεύοντες, καὶ γῆλας κτ'  
 γῆλας· ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα, ἐν οὐρανῷ, ἐξ οὗ καὶ σωτὴρ ἀπεκδεχόμεθα. καλῶς ἔν ἐν-  
 24 ῥηδαι καὶ πᾶσι ἵσμεν ἡμῖς· ἐπεὶ ὡς ἔξοι καὶ παρεπιδημῆτες πολιτεύομεθα ὁφείλομεν· οἱ γὰρ  
 μῆντες, ὡς μὴ γαμῆντες· οἱ κτῶντες, ὡς μὴ κτῶντες· οἱ παροδοιοῦντες, ὡς θνητὸς γῆλας, ὡς  
 κατὰ λαβὸν τὰ κτήματα, ὡς καὶ ἀνευ γυναικὸς βιωσόμενοι, ἐὰν δὲ· ἔπειτα πᾶσι τῇ  
 25 κτήσας γῆλας, μετ' εὐχαριστίας δὲ ἀπάσης, καὶ μεγαλοφρονῶντες. αὐτίς τε, ὅτ' ἂν φῆ·  
 26 Καλὸν ἀνθρώπου, γυναικὸς μὴ ἀπιδεῖν· Διὰ γὰρ τὰς πορνείας ἕκαστος τῷ ἑαυτοῦ γυναικῇ  
 27 ἐχέτω· οἷον ἐπεξηγούμεθα· πάλιν λέγει, Ἰνα μὴ πρὸς γῆλας ὁ σατανᾶς. οὐ γὰρ τοῖς ἐγκρατῶς 40  
 γῆλας τῷ γάμῳ ὅτι παροδοιοῦντες μόνον, Διὰ τῶν ἀκρασίαν, φησὶν, ἀλλὰ τοῖς καὶ πᾶσι πα-  
 ροδοιοῦσας πρὸς βαίνειν ὅτι θυμῶν· ὡς μὴ πᾶσι ὅτι πᾶσι ἀνδράσιν, ἐκκυμῆναι τῷ ὅρεξιν  
 εἰς ἀλλοτριᾶς ἡδονάς. τάχα γὰρ ὅτι τοῖς δικαίως βιωσὺν ἀνδράσιν· Διὰ γὰρ τὸν καὶ ἀντιφίλονει-  
 28 κα· ὑπακούει τῶν τῶν ἑαυτοῦ τάγματι βυλόμενα, ἀφορμὰς δὲ ἐγκρατείας ὅτι πᾶσι  
 29 παρέχον τῶν βούλε· εἰκότως ἔν φησὶ, Κρεῖττον γαμῆν, ἢ πυροῦσθαι· ὅπως ὁ ἀνὴρ ἀποδιδῶν  
 τῇ γυναικὶ τὴν ὁφειλὴν, καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ· καὶ μὴ ἀποστέρωσιν ἀλλήλους τὸ Διὰ τῆς θείας  
 30 εἰς γῆλας δοθείσης βοθείας. Ὅς δὲ ἂν μὴ μισήσῃ, φησὶ, πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναικᾶ, ἢ  
 31 τέκνα, ἐμὸς εἶναι μαθητὴς οὐδὲν· οὐ τὸ γὰρ μισεῖν παρακλεῖται· τίμα γὰρ φησὶ πατέ-  
 32 ρα καὶ μητέρα, ἵνα εὖ σοι γῆν· ἀλλὰ, μὴ ἀπάγῃ, φησὶν, ἀλόγους ὁρμῆς, μὴ δὲ μὴ τοῖς π-  
 33 λιπκῆς ἔξοι σιωπῆ· οἷος μὲν γὰρ, ὅση γῆλας σιωπῆ· πᾶσι δὲ, ἐξ οἰκῶν καθὼς καὶ ὁ Παῦ- 50  
 34 λος τῶν πᾶσι γάμον ἀχολαμένους, κῶσμον δέξομεν ἔφη. πάλιν ὁ κύριος φησὶν, Ὅ γῆλας, μὴ  
 35 ἐκβαλλέτω καὶ ὁ μὴ γαμῆσαι, μὴ γαμῆτω· ὁ κτ' πρὸς τῶν ἐννοίας ὁμολογήσας μὴ γῆλας,  
 ἄραμος



ἄρατος ἀθμενέτω. ἀμφοτέροις γ' ἐν αὐτὸς κύριος Δὶς τῷ πρὸ Φήτι Ησαίου τὰς παπαλλή-  
 λους δίδωσιν ἐπαγγελίας, ὡς πῶς λέγων· Μὴ ληστέω ὁ εὐνούχος ὅτι ξύλον εἰμι ξηρόν. τὰδε 189  
 λέγει ὁ κύριος τοῖς εὐνούχοις· Ἐὰν φυλάξῃτε τὰς ἐντολάς μου, καὶ ποιήσῃτε πάντα ὅσα ἐντίλλο-  
 μαι, δώσω ὑμῖν τόπον κρείττονα ἢ ὃν ἐστὶν Ἰσραὴλ· οὐ γὰρ μόνον ἡ εὐνουχία δικαιοῖ, ἀλλ' ἐνδὲ μὲν τ' ὅτι  
 εὐνούχος σάββατον, ἐὰν μὴ ποιήσῃ τὰς ἐντολάς. τίς γὰρ ἡμεῖς δὲ ὅτι φέρει, καὶ φησὶν· Οἱ ἐκκλησίαι  
 με οὐκ ἐκείνουσιν εἰς κενόν, οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάναν· ὅτι σπέρμα εὐλογημένον ἐστὶν ὑπὸ  
 κυρίου. τῷ γὰρ καὶ λόγον τεκνοποιήσαντες καὶ ἀναθρεψάμενοι, καὶ παιδεύσαντες ἐν κυρίῳ,  
 καθάπερ καὶ τῷ Δαυὶδ ἀληθοῦς κατηχήσεως ἡγήσαντο, καὶ πῶς μὲν οὖν, ὡς περὶ καὶ τῷ ἐκ-  
 λεκτῷ σπέρματι. ἄλλοι δὲ, κατάναν τὴν παιδοποιίαν ἐκδέχονται, καὶ οὐ σωρίζονται αὐτῶν  
 10 ἐκείνων λέγουσιν τὴν γραφήν. οἳ γὰρ τῷ ὄντι τῷ κυρίου ἐκκλησίαι, οὐ δογματίζουσιν ἐνδεῖς τεκνο-  
 ποιῶσιν πᾶσι κατάναν, ὡς περὶ αἱ αἰρέσεις. εὐνούχος πίνω, οὐ κατὰ νόμον ἀσκήσαντες τὰ μύρια,  
 ἀλλ' ἐνδὲ μὲν ὁ ἄραμος, αἰρεσι, ἀλλ' ὁ ἄραμος ἀληθείας. ξύλον ὅτι ξηρόν ἐστιν ὡς τὸ πρὶν· ὡς καὶ  
 σπέρμα δὲ τῷ λόγῳ, καὶ φυλάξας τὰς ἐντολάς καὶ ἀπαρχὴν ἀμαρτημάτων, καὶ ποιήσας τὰς ἐντο-  
 λὰς, ἐν τῷ μύριον ἐστὶν τὸ ἀνδρὸς πολιτείας ὁρθῆς λόγῳ μόνῳ παιδοποιήσαντες. Τεκνία, φησὶν, ὅτι  
 20 γὰρ ἐπὶ μὲν ὑμῶν εἰμι, ὁ διδάσκαλος. διὸ καὶ Παῦλος Γαλάτας ὁμιλεῖ, φησὶ· Τεκνία μου,  
 οὐκ ἐπὶ τὸν ὁδόν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ὁδόν Χριστοῦ ἐστὶν ὁδὸς ἐν ὑμῖν. πάλιν τε αὖ Κορινθίους γράφων· Ἐὰν γὰρ  
 μὲν οὖν παιδαγωγῶντες ἐχρήσασιν Χριστῷ, λέγει, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς πατέρας· ἐπὶ Χριστῷ Δὶς τὸ εὐαγγέ-  
 λιον ἐγὼ ὑμᾶς ἐκνήνησα. Δὶς γὰρ οὐκ ἐπὶ τὴν εὐνοχίαν εἰς ἐκκλησίαν ἦν, ὁ ἄραμος καὶ ἄκαρ-  
 πος, καὶ πολιτεία ἐστὶν λόγῳ· ἀλλ' οἱ μὲν εὐνουχισμοὶ ἐαυτοὺς ἀπὸ πίστεως ἀμαρτίας Δὶς τὴν βα-  
 30 σίλειαν τῶν οὐρανῶν, μακάριοι ἐστίεναι, οἳ ἐκ κόσμου νηστεύουσιν. ὁ δὲ κατὰ τὸν νόμον ἐστὶν ἡμέρα ἐν  
 ἧς ἐτίθητο· καὶ μὴ ἐστὶν ἐπὶ τὴν πίστιν, ὁ ἱερεμίας φησὶν· ἐπὶ τὴν γῆν ἀσπῶς ὁ κατὰ τὸν νόμον λέγων,  
 ἀλλ' ἀπὸ τῶν περὶ τὴν πίστιν ἀμαρτημάτων· ἐπὶ τῇ ἀπὸ τῆς πίστεως· ὁ δὲ φησὶν γ' ἐν· Διὰ τὴν γὰρ ἐ-  
 νουχίαν, τὰ βλεπόμενα καὶ πίνους· καὶ διετίλειπον ἐν αἰσχύνη αἱ ἡμέραι μου· αὐτὰ καὶ πίν-  
 40 τες οἱ κηρύσσοντες τὴν ἀλήθειαν, Δὶς τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως ἀμαρτίας, ἐδιδόκοντο καὶ ἐκινδύνουν.  
 Διὰ τὴν γὰρ οὐκ ἐχρήσασιν ἡμεῖς τὸν νόμον μου τὰ φησὶν, ἵνα μὴ ἴδω τὸ μέλλον τῷ Ἰακώβ, καὶ τὸν  
 νόμον τῷ Ἰσραὴλ, ἔσθρας ὁ πρὸ Φήτι λέγει. Οὐδὲς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, ἰσχυρὸς φησὶν,  
 ἐπὶ εἰς μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ. λεγέτωσαν ἡμεῖς, πᾶς ἐπὶ τὸν νόμον τῷ Ἰσραὴλ· ἡ πᾶς ἰσχυ-  
 50 τὴν τῷ Ἀδὰμ ὑποπέπικεν δὲ τὸ μὴ ἐν ἐνεργῇ· ἀπὸ τῆς πίστεως, ὡς εἰπὼς, ἀπο-  
 λέθως λέγει τὴν γῆν ἐν αἰσχύνη καὶ τὴν τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῷ ψυχῇ, διὴν  
 καὶ τὸ σώμα καὶ ὅτι αὐτὸ δὲ Δαυὶδ εἶπεν, Ἐν ἀμαρτίαις σπερματώθη, καὶ ἐν ἀνομίαις ἐκίστησέν με ἡ  
 60 μήτηρ μου· λέγει μὲν τὸν νόμον καὶ τὴν πίστιν· Εὐα· ἀλλὰ τὸν νόμον Εὐα μήτηρ ἐχρήσασιν· καὶ ἐπὶ τῇ  
 μαρτίαις σπερματώθη, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ἐν ἀμαρτίαις, ἀλλ' ἐν ἀμαρτίαις αὐτοῦ. εἰ δὲ καὶ πᾶς ὁ πρὸ Φή-  
 τος ἐξ ἀμαρτίας ὅτι τὴν πίστιν, ἀπὸ τῆς σαρκοῦς καὶ τῆς ἀμαρτωλοῦ οἶον μητρὸς ὅτι τὴν ζωὴν ἐπι-  
 70 σφύρει, μαρτυρήσει μοι εἰς τὴν δώδεκα προφητῶν φήσας, Εἰδὼς πρῶτον καὶ ὑπὲρ ἀσθεῖας  
 καρπὸν καὶ ἰσχύος μου, ὑπὲρ ἀμαρτίας ψυχῆς μου· ἐπὶ τῇ ἀμαρτίαις τὸ ἐπὶ τῇ, Ἀνέστη δὲ ἐπὶ τῇ  
 80 πρῶτῃ· ἀλλὰ τὰς πρῶτας ἐκ γῆς οὐρανῶν, καθ' ὅς θεν ἐκ γῆς οὐρανῶν, ἀσθεῖας λέγει. εἰ δὲ  
 πᾶς καὶ τῇ λέγει κακὴν τὴν γῆν, καὶ κατ' ἐκείνην ἐπὶ τῇ ἀμαρτίαις, καθ' ὅς τὴν ἀλήθειαν  
 γινώσκοντες· ἐκνήνησεν δικαίως, καὶ μὴ ἀμαρτάνει· ἀγνοοῖαν γὰρ θεοῦ πνὺς ἔχουσι, δηλα-  
 90 δὴ οἱ ἀμαρτάνοντες· ἐπὶ τῇ ἡμῖν οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικά.  
 40 διὸ καὶ τὸ ἐκ τῆς πίστεως οἱ κοσμοκράτορες τῇ σκότητι· Δὶς γὰρ αἱ συγχώρηται. Δὶς γὰρ καὶ Παῦ-  
 λος, Αὐτὸς με τὸ σώμα ὑποπέπικεν καὶ δουλαγωγῶ, φησὶν· ὅτι πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος, πᾶς  
 50 πᾶς ἐγκρατεῖται· αὐτὸ τῷ, εἰς πᾶν ἐγκρατεῖται· οὐ πάντων ἀπεχόμενος, ἀλλ' οἳ ἐκρίνεν  
 ἐγκρατῶς χρώμενος· ἐκρίνεν μὲν, ἵνα φθαρτὸν ἐφάνον λάβωσιν· ἡμεῖς δὲ, ἵνα ἀφθαρ-  
 60 τῶν· ἡμεῖς ἐν τῇ πάλῃ, οὐ καὶ ἀκνήνη ἐφάνοντες· ἡ δὲ πνὺς καὶ τῆς παρθένου τὴν χή-  
 ραν εἰς ἐγκράτειαν ποτεῖν, κατὰ μεγαλοφρονήσας ἡς πατέρα ἡδονῆς. εἰ δὲ καὶ γῆς  
 70 σις κακὸν, ἐν κακῷ λεγόντων οἱ βλάσφημοι τὸν γῆς μετὰ ληφόντες κύριον, ἐν κακῷ τὴν  
 80 γῆς μετὰ ληφόντες· οἱ μὲν τῶν κακῶν· βλάσφημοι τὸ βούλημα τῷ θεῷ, καὶ τὸ μυστή-  
 90 ρον τῆς πίστεως τὴν γῆς μετὰ ληφόντες. Δὶς γὰρ τὴν ὁδοῦς Κασσιανῶν· Δὶς γὰρ καὶ  
 100 μαρκίαν· καὶ μὴ καὶ Οὐαλεντίνος τὸ σώμα τὸ ψυχικόν· ὅτι, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος παρωμοῖ-  
 50 τῶν ὡς ἀληθῶς θελήσῃ, τότε τῷ ὄντι τοιοῦτος ἐκθελήσῃ, ἵπτοι γῆς μετὰ ληφόντες, ἐ-  
 60 καὶ τῇ τὴν γῆς μετὰ ληφόντες· καὶ ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζώων τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως τῇ



συμβουλίας ὁ ὅφρις εἰληφώς, καὶ παραπέσας τῇ κοινωνίᾳ τὸ Εὐαὶ συγκαταβέβαιον τὸ Ἀδάμο  
 λέγει, ὡς αὐτὸς μὴ φύσιν παύτη καλεσμένων τῶν πρωτοπλάστων, ὡς ἀξιοῦσι πνεῖς· ἡ κλίσσις πάλιν  
 βλασφημῶνται, ἀδελφεοὺς τὰς ἀνθρώπων τῶν ἀλόγων φύσεως πεποιημένα, οἷς κατακο-  
 λῶνται οἱ πρωτοπλάστοι τῷ Θεῷ. εἰ δὲ ἡ μὲν φύσις ἦν αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ ἄλλα, πρὶν ποιε-  
 σθῆναι· ἐκινήθησαν δὲ ἡγεῖον ἢ παροήκον ἡ, ἐπὶ νέοι πεφυκότες, ἀπαίτη παρεχθέντες· δικαί-  
 α μὲν ἡ κρίσις τῷ Θεῷ, ὅτι τὰς οὐκ αὐαμένους τὸ βούλημα· ἀγία ἡ ἡγεσία, διὸ ἡ ὁ κόσμος  
 συνέστηκεν, διὸ αὐτοὶ οὐσίαι, διὸ αὐτὸς φύσις, διὸ αὐτὸς ἀγγελοι, διὸ αὐτὸς διωάρις, διὸ ἡν ψυχαι, διὸ ἡν ἐν-  
 τολαι, διὸ ἡν νόμοι, διὸ ἡν τὸ εὐαγγέλιον, διὸ ἡν ἡ γνώσις τῷ Θεῷ, καὶ πᾶσι παρὲς χορὸν, καὶ πᾶσι  
 δοξα ἀνθρώπων ὡς ἀνθός χορτοῦ. καὶ ὁ μὲν χορὸς ἡραίνεται, τὸ δὲ ἀνθός καταπίπτει· ἀλλὰ τὸ  
 ῥῆμα τῷ κυρίῳ μένει, τὸ ῥῆμα τῷ ψυχῇ καὶ ἐνὸς αὐτῶν πνεύματι. πῶς δὲ ἄνθρωπος σώματος  
 ἡ καὶ τῷ ἐκκλησίᾳ καθ' ἡμᾶς οἰκονομία τίλει· ἐλάμβανεν; ὅπου καὶ αὐτὸς ἡ κεφαλὴ τῆς  
 ἐκκλησίας, ἐν σαρκὶ μὲν ἀσώματος διελήλυθεν καὶ ἄμορφος, ὡς τὸ ἀσώματος καὶ ἀσώματος τὸ  
 αἰτίας ἀποβλέπειν ἡμᾶς διδάσκων· Δένδρον γὰρ ζωῆς, φησὶν ὁ παρὸς φησὶς, ἐν ὅτιθυμία ἀγα-  
 20 ὡς γίνετο· διδάσκων ὅτιθυμίας ἀσείας καὶ καθαρὰς τὰς ἐν τῷ ζωῇ κυρίου. ἡ δὲ ἡ ἐξέλιξις  
 τῷ ἀνδρὶ καὶ τῷ γάμον πρὸς γυναικα ἐμιλῖαν, γινώσκον ἐρημένην, ἀμαρτίαν εἶναι· τῷ γὰρ  
 ἡ τὸ βρώσως μελύνεται τῷ ξύλου τῷ καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἀλλὰ τὸ ἐγὼ σημασίας παρὰ  
 20 βῆσιν ἐντολῆς διδάσκων. εἰ δὲ τῷ, καὶ ἡ τὸ ἀληθείας γινώσκον, βρώσις ἐστὶ τῷ ξύλῳ τῷ ζωῇ.  
 εἰς ἂν κακίαν τῷ ξύλου μεταλαβὼν τὸ σώφρονα γάμον· παρὸς φησὶν καὶ ἡμῖν ὡς καὶ καλῶς καὶ  
 κακῶς ἐστὶ χρῆσθαι τῷ γάμῳ· καὶ τῷ ἐστὶ τῷ ξύλῳ τῷ γνώσις, εἰ μὴ παρανομῶμεν τὸ γά-  
 20 μόν. τί δὲ, οὐχὶ ὁ σωτήρ, ὡς περὶ τῷ ψυχῇ, ἔτα δὲ καὶ τὸ σώμα ἡ τῶν παθῶν; οὐκ ἂν ἦ, ἐν  
 20 ἐχθρὰ ἡ παρὲς ἡν τὸ ψυχῇ, ἐπετίχεν αὐτῇ τῷ ἐχθρῷ διὸ ὑγιείας ὅτιθυμίας. τῷ δὲ φημι  
 20 ἀδελφοί, ὅτι, Σάρξ ἐστὶ αἵμα βασιλείας Θεῷ κληρονομήσει· ἐν δὲ ἡ φθορὰ τῷ ἀφθαρ-  
 20 σίαν κληρονομήσει· ἡ γὰρ ἀμαρτία, φθορὰ ἐστὶ, οὐ δὲ αὐτῇ κοινωνίαν ἔχον καὶ τὸ ἀφθαρσίας, ἡ τῆς  
 20 ἐστὶ δικαιοσύνη. Οὕτως ἀνόητοι, φησὶν, ἐστὶ; ἐναρξάμενοι πνεύματι, νυνὶ σαρκὶ ὅτιθυμίας; τῷ  
 δικαιοσύνη πίνω καὶ τῷ ἀρμονίαν τῷ σωτήρι, σήμερον οὐκ καὶ βεβῶκα, οἱ μὲν ἐπίτηται,  
 ὡς ἐπιδείξαμεν, βλασφημῶς ἐκδεχόμενοι καὶ πάσης ἀγνοίας· τῷ ἐγκράτεια· ἐξ ὅτι ἐλάττω  
 τῇ εὐνοχίᾳ καὶ τῷ ὑγῇ κανόνα μετ' εὐσεβείας· εὐχαριστία μὲν ὅτι τῇ δοθείσῃ χάριτι, οὐ  
 μισῶν δὲ τὴν κλίσιν, οὐδὲ ἐξουθενοῦν τὰς γαλακτέας· κλίσσις γὰρ ὁ κόσμος, κλίσσις ἡ εὐ-  
 νοχία· ἡμεῖς δὲ εὐχαριστῶντες ἐν οἷς ἐπέχθησαν· εἰ γινώσκον καὶ ἐφ' οἷς ἐπέχθησαν. οἱ δὲ  
 ἀφελείας αἱ, ἐξ ὅτι εἰσαν, ἡποιοὶ θηλυμανεῖς τῷ ὄντι γινώσκον, καὶ ὅτι τῆς τῷ πλησίον χρε-  
 30 μετίζοντες· αὐτοὶ τὸ ἀκαταχέτως ἐχόμενοι, καὶ τὰς πλησίον ἀναπείθοντες φιληδονοῦν· ἀθλίως  
 20 ἐπαίοντες ἐκείνων τῷ χαρῶν. Τὸν σὸν κληρὸν βάλε ἐν ἡμῖν· κληρὸν ἡ βαλάντιον κτησώμεθα  
 20 πάντες, καὶ μαρσίππιον ἐν γυνήτῳ ἡμῖν. ἀλλὰ τῶν οὐκ αὐτῶν παρὸς φησὶς, συμβαλὼν ἡμῖν,  
 20 λέγει· Μὴ πορεύῃς ἐν ὁδῷ μετ' αὐτῶν· ἐκκλινον τὸ πόδα σου ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν· ἡ γὰρ ἀδίκως  
 20 ἐκτείνεται δικτυα πλερωτοῖς· αὐτοὶ γὰρ αἱμάτων μετίζοντες, θησαυρίζουσιν ἐαυτοῖς κακὰ· τῶ-  
 20 πῆσι, τὸ ἀκαθαρσίας ἀντιπύμενοι, καὶ πῶς πλησίον τὰ ὅμοια ἐκδιδάσκοντες, πολεμιστῶν, πλη-  
 20 κται τῷ οὐραῖς αὐτῶν, καὶ τῷ παρὸς φησὶν, ὡς κέρκας· Ἐλλῆνες καλοῦσιν. εἰ δὲ ἂν οὐς αἰνίσσεται  
 ἡ παρὸς φησὶν, καταφερεῖς, ἀκρατῆς, οἱ δὲ ἔραϊς αὐτῶν πολεμιστῶν, σκότεις καὶ ὀργῆς τίκναι·  
 20 μισαίφονοι, αὐτῶν περὶ αὐτῶν, καὶ τῷ πλησίον ἀνδροφόνου. Εἰκαδάραι τὴν παλαιὰν ζύμην,  
 20 ἵνα ἦτε νέον φύραμα, ὁ ἀπὸς φησὶν ἡμῖν ἐμβῶα. καὶ πάλιν, ἀλλὰ τῶν ὅτι θυμῶν πῶς  
 20 ἀπὸς φησὶν, μὴ συναναμίγνυσθαι· Εἰάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἡ παρὸς φησὶν, ἡ παλινοκίτης, ἡ  
 20 εἰδωλολάττης, ἡ λοιδορῶν, ἡ μέθυς, ἡ ἀρπαξ, τῷ τοῖς τῷ μηδὲ συνεδίειν. Εγὼ γὰρ ἀλλὰ  
 20 νόμος νόμῳ ἀπῆλθον, λέγει· ἵνα Θεῷ ζῆσω, Χριστῷ συνεσώρωμαι· ζῶ ἡ οὐκ ἐπὶ ἐγὼ, ὡς ἐζῶ  
 20 καὶ τῷ ὅτι θυμῶν· ζῇ δὲ ἐν οἷς Χριστῶς, ἀλλὰ τῶν ἐντολῶν ὑπακούω ἀγνῶς καὶ μακαρίως·  
 20 ὡς τε τότε μὲν ἐζῶ ἐν σαρκὶ, σαρκικῶς· ὁ δὲ νυνὶ ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πνεύματι ζῶ τῷ Θεῷ καὶ Θεῷ. Εἰς ὅ-  
 20 δὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαριτῶν μὴ εἰσέλθῃτε· τὸ ἐναντίας πολιτείας ἀποτρέ-  
 20 πων ἡμᾶς, ὁ κύριος λέγει· ἐπεὶ ἡ κατασκοπὴ ἀνθρώπων παρανόμων κακῇ. καὶ αὐτῇ εἰσιν αἱ  
 20 ὁδοὶ πάντων τῶν συνελούντων ἡ ἀνομα. Οὐκ αὐτῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, φησὶν ὁ κύριος· καλὸν ἦν  
 20 αὐτῶν εἰ μὴ ἐγνήθῃ, ἡ ἵνα τὸ ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι· κρεῖττον ἦν αὐτῶν περὶ ἐθῆναι μύλον  
 20 καταποντοῦ ἵνα εἰς θάλασσαν, ἡ ἵνα τὸ ἐκλεκτῶν μου ἀφαιρῶναι· πῶς ὀνομαζόμενος Θεῷ βλασφη-  
 20 μεῖται δι' αὐτῶν. ὅθεν γυναικῶς ὁ ἀπὸς φησὶν, Ἐξαίψα ὑμῖν, φησὶν ἐν τῇ ὅτιθυμίας, μὴ συνανα-  
 20 μίγνυσθαι πύργοις, ὡς, τὸ δὲ σώμα, ἐν τῇ πύργῳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι. καὶ ὅτι ἐ-  
 πὶν γά-

- τὴν γὰρ πρὸς τὴν λέξιν, ὅτι φέρει, ἢ οὐκ εἶδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ, ἐν σώματι ἐστίν; ἢ πόρ-  
 νην τις ἐρεῖ τὴν πόρῃ, πρὶν ἢ γῆρας; Καὶ μὴ ἀποστρέψετε, φησὶν, ἀλλήλας· εἰ μὴ ἐκ συμφώνου  
 πρὸς κερὸν. Διὰ τὸ ἀποστρέψαι λέξεως, τὸ φέροντα γάμου τὴν παροδοσίαν ἐμφαίνων· ὁ-  
 περ ἐν τοῖς ἐμπεσόντων ἐδήλωσεν, ἐκ τῶν, τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλὴν ἀποδοδόντα· ὁμοίως δὲ  
 καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. μετ' ἡμῶν ἐκπίσιν κτ' τὴν οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐκ Χριστοῦ πίσιν βοηθός· κτ' ἐπὶ σα-  
 φέστεροι, ἐκ τῶν, τοῖς γυναικῶσι παραγγέλλων, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ κύριος, Γυναικαὶ ἀπὸ τοῦ ἀνδρός  
 μὴ χωρεομένη· ἐὰν δὲ καὶ χωρεομένη, μανέντω ἄραμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταπλάσγηται· καὶ αὐτὰ  
 γυναικαὶ μὴ ἀφίεναι. τοῖς δὲ λοιποῖς λέγων, ἐγὼ, ἢ ὁ κύριος· εἰ τις ἀδελφός· ἕως, νυνὶ δὲ  
 γὰρ ἐσὶ. τί δὲ λέγουσι πρὸς ταῦτα οἱ τῶν νόμων καταπράχοντες καὶ τῶν γάμων, ὡς κτ' νόμον συγκεχω-  
 10 ρημένον, μονοουχίαν δὲ κτ' τὴν Διαιτήσαν τὴν κληνὴν; τί πρὸς ταῦτα ἐπὶ ἐκαστοῦ νομοθε-  
 σίας οἱ τὴν ἀπορίαν καὶ τὴν γῆρσιν μυσσημένοι; ἐπὶ καὶ τὸ ὁπίσθιον δὲ οἶκον καλῶς περιε-  
 μανον, νομοθετεῖ τὸ ἐκκλησίας ἀφ' ἑαυτῶν· οἶκον δὲ κυριακὸν μιᾶς γυναικὸς συνίησι συζυ-  
 γία. Πάντα ἔνθα καθαρά τις καθαρός, λέγει· τις δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις, οὐδὲν καθαρὸν·  
 ἀλλὰ μεμιασμένον αὐτῶν καὶ ὁ νόμος, καὶ ἡ συνείδησις. ὅτι δὲ τὰ παρὰ τὸ κανόνα ἡθονῆς, μὴ παλαιᾶ-  
 20 οὐτε, φησὶν, οὐτὶ πόρνοι, οὐτὶ εἰδωλολάτραι, οὐτὶ μοιχοὶ, οὐτὶ μαλακοὶ, οὐτὶ δροσνοκῆται, οὐτὶ  
 παλεονέκται, οὐτὶ κλέπται· ἢ μέθυσοι, ἢ λοιδοροὶ, ἢ ἀρπαγῆς βασιλείας θεῶν ἢ κληρονομίαν  
 σιν, καὶ ἡμεῖς μὲν ἀπλυσάμεθα, οἱ δὲ τέτοις γινόμενοι· οἱ δὲ εἰς ταῦτα ἀπολόντες τὴν ἀσέλ-  
 γειαν, ἐκ σωφροσύνης εἰς πορνείαν βαπτίζουσι, ἢ ἡδοναῖς καὶ τοῖς πάθεσι χαρίζονται δογμα-  
 τιστοὺς· ἀκρατεῖς ἐκ σωφρόνων εἶναι διδάσκοντες, καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν σφῶν, ἢ τῶν μερίων  
 30 ἀναισχυντίας προσσέχοντες· ἀποκηρύκτες εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐν γράφοις  
 τὰς φοιτητὰς παρασκάλλουσι· ψαδωνύμου γνώσεως προσήγορία, τὴν εἰς τὸ ἐξώτερον σκο-  
 τὸν ὁδοπορίαν ἐπαρηρημένοι. τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα  
 ἀγαθὰ, ὅσα πρὸς φιλή, ὅσα εὐφροσύνη· εἰς ἡμῶν, καὶ εἰς ἡμῶν· ταῦτα λογίζεσθε, ὅσα καὶ  
 ἐμάς· ἃ καὶ παρελάβετε καὶ ἡμεῖς καὶ ἰδοὺ ἐν ἐμοί, ταῦτα πράσσετε· καὶ ὁ θεὸς τὴν εἰρήνην  
 40 ἔσται μετ' ὑμῶν. καὶ ὁ Πέτρος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ ὅμοια λέγει· ὡς ἐν τῇ πίσιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι  
 εἰς θεόν· τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγικώτερον ἐν τῇ ὑπακοῇ τῇ ἀληθείας, ὡς πικρὰ ὑπακοῆς μὴ συζη-  
 ματιζόμενοι· ἢ πρὸς τὴν ἀγνοίαν ὑμῶν ἐπιθυμίας· ἀλλὰ κτ' τὴν καλέσαντα ὑμᾶς ἄγιον,  
 καὶ αὐτοὶ ἄγιοι ἐν πίστι ἀναστροφῇ ἡγήθητε· διότι γέγραπται· Ἄγιοι ἔσθε· διότι ἐγὼ ἄγιος.  
 ἀλλὰ γὰρ περὶ τὰς δεύοντες ἢ πρὸς τὰς ψαδωνύμους τὴν γνώσεως ὑποκριτὰς ἀναγκαῖα γιν-  
 50 μένη ἀντιλογία, εἰς μακρὸν ἀπήγαγόν ἡμᾶς, καὶ ἐξέστη τὸν λόγον. ὅθεν ἔοικε τῷ ἡμῖν τῶν κτ'  
 τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων σρωματεῦς, τῷ ἔχει τὴν πέρας.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΟΚΤΩ  
 ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

192



40

- ΚΟΛΟΥΘΟΝ δὲ ἂν, οἶμαι, περὶ τὴν μαρτυρίαν Διαιταῶν, καὶ τίς ὁ πλεονέκτης  
 οἷς ἐμπελὴν φησὶν κτ' τὴν ἀπᾶν τῶν λεχθησμένων τὰ παρεπόμενα, καὶ  
 ὡς ὁμοίως τε φιλοσοφῆσαι δέλω τε καὶ ἐλπίδῃ, καὶ ἀνὴρ ἢ γυνὴ τὴν γῆ-  
 40 τυγχανή· τίς τε εἴη, περὶ τὴν πίστεως καὶ περὶ τῆς ζήτησιν προσσπληρώσαντες,  
 τὴν συμβολικὴν εἰδὼ παραστήμεθα· ἵν' ὡς ἐν ὁπίσθιον, τὴν ἡθικὴν συμπερανά-  
 μνοι λόγον, κεφαλαιωδῶς παραστήσωμεν τὴν εἰς Ἑλλήνας ἐκ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας δια-  
 δοθῆσαν ὡφέλειαν. μετ' ἣν ὑποτύπωσιν, ἢ τε πρὸς τὰς Ἑλλήνας καὶ ἢ πρὸς τὰς Ἰουδαίους  
 κατ' ὁπίσθιον τῶν γραφῶν ἐκθεσις παραδοθήσεται, καὶ ὅσα ἐν τοῖς πρὸς τὰς σρωματεῦσι κτ'  
 τὴν δὲ προσομιλῶν εἰς βολὴν ἐν ἐνὶ προσθεμένους τελειώσιν ὑπομνήματα, τῶν πλεονέκτης τῶν πραγμάτων  
 ἀναγκαίως δελεάσει, περὶ λαβὴν οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ. ὅτι τούτοις ὑπερὸν, πληρωθείσης ὡς ἐν μά-  
 50 λις τῇ τῇ πρὸς κοίμῃ ἡμῖν ὑποτύπωσιν, πρὸς δὲ δέχων φυσιολογηθῆναι, τοῖς τε Ἑλλη-  
 σιν, τοῖς τε ἄλλοις βαρβάροις, ὅσον ἦεν εἰς ἡμᾶς αἰδοῦναι, ἐξισορροπῶν, καὶ πρὸς τὴν κυριότητα τῇ  
 τοῖς φιλοσόφοις ὁππότερον ἐγχαρητέον. εἰς ἐπόμενον ἂν εἴη, μετ' τὴν ὁπίσθιον τὴν θεολο-  
 60 γίας, ἢ περὶ προσφητικῆς παραδοθέντα Διαιταῶν· ὡς καὶ τὰς γραφὰς, αἷς πεπιστεύκαμεν,  
 κυρίας ἔσας ἐξ αὐθεντίας παντοκράτορος ὁππότερον αὐτῶν εἰρμῶν διώκον  
 ἀπίστεως ἐνταῦθεν ἢ αἰρέσει, εἰς ἀκινῶναι θεόν, καὶ κύριον παντοκράτορα, τὴν Διαιτὴν καὶ



- πάντα τὰ ἔθνη, γνωρίζῃς μὲν ὡς φῶς τῷ ἄλλῳ ἰσχύει Χρῆς· αὐτὸν δὲ, Διὰ Φιλίαν τὴν πρὸς  
τὸν Θεόν, Φιλόσοφον. διελίγεται γ' ἐν Μαύσῃ, Φησὶν, ὁ Θεός, ὡς Φίλῳ· Φίλω. τὸ μὲν ἐν ἀληθείᾳ  
τῷ Θεῷ σε Φίς, αὐτὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν γινώσκει· ὁ γνωστὸς δὲ, ἀληθείας ἐρεῖ. Ἰθι, Φησὶ, πρὸς τὸ  
μύρμηκα, ὡς οὐκ ἔστι, καὶ μελίτῃς ἡρώδου μαθήτης, ὁ Σολομὼν λέγει· εἰ ἡδ' ἐκαστὸν οἰκείας φύ-  
σεως ἔργον ἐν, ἔβουδ' ὁμοίως ἔπασκε καὶ κυνὸς, τί ἂν φήσῃμεν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἔργον τὸ οἰκείον;  
τοῖσιν δ' οἰκίᾳ κεν τῶν Θεῶν αὐτῶν παλάσσει, ἐκ λογικῆς καὶ ἀλόγου συγκείμενῳ, ψυχῆς καὶ  
σώματος· ἀλλὰ τ' μὲν σῶμα, γλῶττι ἐργάζετο, καὶ ἀπεύδει εἰς γλῶττι· τί πατα δὲ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ  
Θεόν· ἢ γὰρ Διὰ Φιλοσοφίας τ' ἀληθοῦς παιδευομένη, πρὸς τὴν αὐτὴν ἀποδείξει, δόξασα  
Φῆσαι τῶν ἑσώματος ὀπθυμίων· πρὸς τὴν αὐτὴν, πῶς καὶ τὴν Φόβον· καὶ τὴν πρὸς ἀγαθὸν καὶ πλὴν  
10 ὑπομονὴν καὶ τὴν Φόβον ἐδείξαμεν. εἰ γὰρ Διὰ νόμον ὀπθυμίας ἀμαρτίας, ὡς οἱ κατὰ τὴν ἐχολίαν  
τῶν νόμων Φασί, καὶ ἀρξινὸς ἀμαρτία ἡ ἐν κόσμῳ· ἀλλὰ, Χωρὶς νόμου ἀμαρτία νεκρὰ, ἀντά-  
δομεν αὐτοῖς. ὅτι αὐτὸ γὰρ ἀφελὲς τ' αἶπον τῷ Φόβῳ πλὴν ἀμαρτίας, ἀφελὲς τ' Φόβον· πολὺ γ' ἐπὶ  
κόλασιν, ὅτι αὐτὸ ἀπὸ τῆς πικρῆς ὀπθυμίας· Δικαίῳ γὰρ καὶ κατὰ νόμον, ἢ γὰρ Φησὶν. καλῶς  
ἐν Ἡρακλείῳ, Δίκης ὀνομα, Φησὶν, σὺ δὲ ἀδίδω, εἰ ταῦτα μὴ ἔλῃ· Σωκράτης δὲ, νόμον ἐνεκα  
ἀγαθῶν σὺ δὲ ἡμιόται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ τ' ἐγνωσάν οἱ κατὰ γόροι, ὡς ὁ δόξασα Φησὶν ὅτι ὁ ἀγα-  
πῶν τὴν ἀλησίον, κακὸν σὺ ἐργάζετο· τὸ γὰρ οὐ φονεύσας, οὐ μοιχεύσας, οὐ κλέψας, καὶ εἰ τις  
ἐπὶ ἀντολήν, τὸ τῷ μόνῳ ἀνάκεφαλαίου τῷ λόγῳ, τῷ, Ἀγαπήσας τὴν ἀλησίον σὺ ὡς σεαυ-  
τὸν. ταύτῃ σου, Ἀγαπήσας κύριον τὸν Θεόν σου, Φησὶν, ἐξ ὅλης καρδίας σου καὶ ἀγαπήσας τὴν ἀλησίον  
σου, ὡς σεαυτὸν. εἰ δὲ ὁ τὸν ἀλησίον ἀγαπῶν, κακὸν σὺ ἐργάζετο, καὶ πᾶσα ἐντολὴ ἐν τῷ  
20 ἀνάκεφαλαίου τῷ, ἀγαπᾶν τὸν ἀλησίον, αἱ τὸν Φόβον ἐπαρτώσῃ ἐντολαί, ἀγαπῶν, καὶ τῷ  
μῖστον κατὰ σκεδάουσιν. οὐκ ὡς παθὸς τῷ Φόβῳ γινώσκεις ὁ νόμος. ὡς ἡ ἐν νόμῳ ἀγί-  
καὶ τῷ ὄντι πνευματικὸς ἐστὶ, καὶ τὸν δόξασον. δεῖ δὲ, ὡς εἰκὲ, πλὴν γὰρ τῷ σώματι φύσιν, καὶ  
πλὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν πολυπραγμονήσας, τὸ ἐκατέρου πλὴν κατὰ λαβίδα, καὶ μὴ  
τὸν θάνατον ἡγεῖσθαι κακόν· Ὅτι γὰρ δοῦλοι ἦν τῆς ἀμαρτίας, Φησὶν ὁ δόξασα, ἐλεύθε-  
ροι ἦν τῇ δικαιοσύνῃ. πῶς οὖν καρπὸν εἶχε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαρτώσῃ; τὸ γὰρ πλὴν ἐκεί-  
νων, θάνατος· νῦν δὲ, ἐλευθέρωσεν τὸν δόξασα, δουλωθέντες ἢ τῷ Θεῷ, εἶχε  
τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἀγαθόν· τὸ δὲ τέλει, ζῶν αἰώνιον· πᾶν γὰρ οἰψώνια τῆς ἀμαρτίας, θά-  
νατος· τὸ δὲ χάρισμα δὲ Θεοῦ, ζῶν αἰώνιον· ἐν Χρῆστῳ ἰσχύει τῷ κυρίῳ ἡμῶν. κινδυνεύει τοί-  
30 νῳ δεδωχθῆναι θάνατον· μὲν εἶναι ἢ ἐν σώματι κενωνία τῆς ψυχῆς, ἀμαρτητικῆς οὐσίας· ζῶν γ',  
ὁ χωρισμὸς τῆς ἀμαρτίας. πολλοὶ δὲ οἱ ἐν ποσὶ χαρακας καὶ πύθοι τῇ ὀπθυμίας· τὰ πύθ-  
γῆς καὶ θυμὸν βάραθρα· ἀΔιὰ πᾶσαν ἀνάγκη, καὶ πᾶσαν δόξασον πλὴν τῶν ὀπθυμίων ἀ-  
νασκήσει, τὸν μήκετι δὲ ἐσθίου πλὴν γινώσκιν τῷ Θεῷ κατοψόμενον·  
Ἡμῖν γάρ τ' ὄρεται δόξασον εὐρύοπα Ζεὺς Ἀνέρος, εὐτ' αὐμὴν καὶ δέλιον ἡμᾶρ ἔλῃ. ἐν  
δύλας δὲ, τὰς ὑπὸ ἀμαρτίαν καὶ τῇ ἀμαρτίαις πεπραμένους, τὰς Φιλητόνους καὶ Φιλοσωμά-  
τες οἶδεν ἢ γὰρ Φησὶ καὶ θηρία καὶ ἄνθρωποι, τὰς παρομοιωθέντας τοῖς κτήνεσι, θηλυμα-  
νες ἰπποῦς, ὅτι πᾶς τῶν ἀλησίον χρεμετίζοντας· ὅντ' ὑβρισης, ὁ ἀκόλας· λυκὸς ἄχριος,  
ὁ παλεονεκτικός· καὶ ὁ Φίς, ὁ ἀπατεῶν. ὁ τοῖνυν τῷ σώματι δόξασα τῇ ψυχῆς χωρισμὸς, ὁ παρ'  
ὅλον τὸν βίον μελετώμενος, τῷ Φιλοσώφῳ προσθυμίας κατὰ σκεδάσει γνωστὴν, εὐκόλως δύ-  
νασθαι φέρειν τὸν τῆς φύσεως θάνατον, Διὰ λυσὶν ὅληα τῶν πρὸς τὸ σῶμα τῇ ψυχῆς δεσμῶν·  
40 Ἐμοὶ γὰρ κόσμος ἐστὼ ὡς πατα, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ, λέγει· βίῳ δὲ ἡδὴ, ἐν σαρκὶ ὡν, ὡς ἐν ἐργῶν πολι-  
τῶμεν. ὅθεν εἰκότως καλούμενος ὁ γνωστὸς ὑπακούει φωνῆς, καὶ τῷ τ' σωματίον αἰ-  
τῶν φέρων πρὸς δίδωσι, καὶ τὴν πᾶσιν πρὸς ἀποδύμεν τῷ σαρκίῳ πατα, καὶ ὑβρίζων τὸν πῆ-  
ράζοντα, παιδεύων δὲ οἰκίᾳ καὶ ἐλέγχων, Εξ οἷς ἡμῆς, καὶ οἷον μήκετ' ὀλβου,  
ὡς Φησὶν Ἐμπειδοκλῆς, ὡς λιπὼν μὲν θνητῶν ἀναστρέφεται. οὐτ' ὡς ἀληθῶς μαρτυρεῖ, αὐτῷ  
μὲν, τὸ εἶναι πῆσιν γινώσκῃ πρὸς τὸν Θεόν· τῷ πρᾶξοντι δὲ, μάτῳ ἐζηλωκέναι τὴν ἀγαπῆς πῆσιν·  
τῷ δὲ αὐτοῦ κυρίῳ, πλὴν ἐνθεον πρὸς πλὴν διδασκαλίαν πῆσιν, ἢς σὺ δόξασα θάνατος Φόβον· καὶ  
μὲν ἔτ' κηρύγματ' πλὴν ἀλήθειας συμβεβαιοῖ ἐργῶν, δύνασθαι εἶναι δεικνύς τ' πρὸς ὃν ἀπεύ-  
δει Θεόν. θάνατος αὐτὸν τὴν ἀγαπῶν αὐτὸν, ἢ ἐναργῶς διδασκῇ, εὐχαρίστως ἐνέμενος πρὸς τ'  
συνεῖναι, καὶ μὴ ἀλλὰ καὶ τῷ ἡμῶν αἰμάτι τὰς ἀπίστας δυσωπῶν· ἔστος ἐν Φόβῳ τ' ἀρνεῖσθαι  
30 Χρῆστον Διὰ πλὴν ἐντολὴν ἐκκλίνει, ἵνα δὲ Φόβῳ μάρτυς γινώσκῃ. οὐ μὴν καὶ ἐλπίδι δώρων ἢ τοί-  
μασμένων πῆσιν ἀσκήτων πλὴν πῆσιν. ἀγαπῇ δὲ πρὸς τὸ κύριον, ἀσμένεσθαι τὰς δὲ τῷ βίῳ ἀπολυθή-  
σεται· χάριν ἴσως καὶ τῷ πλὴν αἰτίᾳ παραχρῆμα τ' ἐνθύνει ἐξέδου, καὶ τῷ πλὴν ὀπθυμίας

τεχνασσάμεναι ἔγνωκώς, πρὸ Φασιν εὐλογον λαβὼν, ὡς οὐκ αὐτὸς παρέχεν ἑαυτὸν ὀπιθεῖσθαι  
 ὅς ἐστι, τῷ μὲν, δι' ὑπομονῆς· δι' ἀγάπης δὲ κυρίῳ, δι' ἧς ἀνεδείκνυτ' τῷ κυρίῳ καὶ πρὸς τὴν  
 σπῆν τῶν παρ' αὐτοῖς ἐμαρτυρησάτω· εἰδὼσι. εὐθαρσέως ποίνω πρὸς φίλον τὸ κύριον, ὡς  
 ἔχει τὸ σῶμα ἐκὼν ὀπιθεῖσθαι· πρὸς δὲ καὶ τὴν ψυχὴν, ὡς οἱ δικασταὶ προσεδόκησαν, ἔρχεται,  
 φίλε κασιγνήτε πηπικῶς π' ἀκέσας πρὸς τὸ σωτήριον ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν ἑβραϊστικὴν οὐκ οἰοῦμαι.  
 καὶ πλείωσιν τὸ μαρτύριον καλοῦμεν, ἔχοντες τέλος τὸ βίβ' ἀνθρώπος ἔλαβεν ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλ'  
 ὅτι πλείον ἔργον ἀγάπης ἐνεδείξατο· καὶ οἱ παλαιοὶ δὲ τὸ παρ' Ἑλλήσι, τὸ ἐν πολέμῳ δοπιθεῖν  
 τῶν πλὴν πλὴν ἐπαυνοῦσιν, οὐ τὸ βιαίως δοπιθήσκον συμβουλεύοντες, ἀλλ' ὅτι οὐκ ὡς πολέ-  
 μον πλὴν τῶν, ἀδελφὸς τῶν θανόντων ἀπὸ ἀκαλίας, δοπιθεῖται τὸ σῶμα, καὶ ἐκ περὶ τῆς ψυ-  
 χῆς, οὐδὲ καταμαλακισθεὶς, οἷα πρὸς πᾶσι νόσος παύσεται οἱ ἄνθρωποι· ἀπαλλὰ τὸν γὰρ  
 θηλυκὸν καὶ ἰμπερόμενον τῶν ζῶν. ἀλλὰ τὸ οὐδὲ καθαράν δοπιθεῖσιν τὴν ψυχὴν, ἀλλ'  
 ὡς περὶ μόλυβδιδας τὰς ὀπιθυμίας μετ' ἑαυτῆς φερόμεν, ἐκ μὴ πίνες τῶν ἐλλόγιμοι κατ'  
 δρετὶν γέγονασιν. εἰσι δὲ καὶ οἱ ἐν πολέμῳ μετ' ὀπιθυμιῶν δοπιθήσκουσιν· οὐδὲν οὐπι διαφέ-  
 ροντες, ἐκ καὶ νόσῳ καταμαρμαίροντες. ἐκ ποίνω ἢ πρὸς θεὸν ὁμολογία μαρτυρία ἐστὶ, πᾶσι ἢ κα-  
 θαρῶς πολιτωσαμένη ψυχὴ μετ' ὀπιγνώσεως τῶν θεῶν, ἢ τὸ ἐν πολλῇ ἐπακηκοῦσα, μάρτυς ἐστὶ  
 καὶ βίῳ καὶ λόγῳ, ὅπως περὶ τὸ σῶμα· ἀπαλλὰ τὴν· εἰς αἷμα τὴν πῖσιν ἀνὰ τὸν βίον ἄπαν-  
 τα, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐξοδὸν πρὸς χεῖρας. αὐτὰ καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησιν, ὅς αὐτὸς κατα-  
 λείψει πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ ἀδελφούς, ἢ πατέρα, ἐκ τῆς ἐξῆς, ἐνεκεν τῆς εὐαγγελίας καὶ τῆς ὀνόματός μου, μα-  
 ρτύριον ἔστω· καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐμφαινῶν μαρτυρίαν, ἀλλὰ τὴν γνωστικὴν, ὡς καὶ τὸ κανὼν τὸ εὐαγ-  
 γελίον πολιτωσαμένης, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸ κύριον ἀγάπης· γνώσιν γὰρ σημαίνει ἢ ὀνόματις ἐδὴ-  
 σις καὶ τῆς εὐαγγελίας νόσις, ἀλλὰ ἐκ τῆς τῆς προσσηγορίας· δοπιθεῖν μὲν ἡμῶν τὸ κερματικόν,  
 δοπιθεῖν δὲ ἐστὶν καὶ κτήσιν πᾶσιν, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ πᾶσι βίον. μήτηρ γὰρ ἢ ἡ πατὴρ καὶ  
 πρὸς ἀλλήλους· πατέρες γὰρ οἱ νόμοι οἱ πολιτικοί. ἀλλὰ ὑπεροπτεῖν εὐχαρίστας, τῷ μεγα-  
 λυφρονι δικαίῳ, ἐνεκεν τῆς φίλον γνῶσιν τῶν θεῶν καὶ τῶν δεξιῶν μερῶν τῆς ἀγάπης·  
 καὶ περὶ καὶ οἱ δοπιθεῖν πεποιήκασιν. εἰπα Ἡρακλῆϊ· μὲν φησιν, ἀπὸ Φάτης θεοὶ ἡμῶν  
 καὶ ἄνθρωποι· καὶ Πλάτων ἐν τῇ πέμπτῃ τῆς πολιτείας χάφει· τῶν δὲ δὴ δοπιθεῖν ὀπι-  
 γραφίας, ὅς ἀν' εὐδοκίμης πλὴν τῆς, ἀρ' ἐκ τῶν μὲν φησιν τῶν χρυσῶν ἡμῶν· πᾶν-  
 των γὰρ μέλιτα. τὸ γὰρ χρυσῶν ἡμῶν πρὸς θεῶν ἐστὶ, τῶν κατ' οὐρανὸν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σφαίρας· οἱ  
 μέλιτα τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσι, τὸ κατ' ἀνθρώπους πρὸς τοὺς. ἵνες γὰρ τὸ αἰρετικῶν, τῶν κυρίων πα-  
 ρακηκοότες, ἀπὸ τῶν ἁμα καὶ δειλῶς φιλοζωῶσι· μαρτυρίαν λέγουσιν ἀληθῆς εἶναι, τὴν ὅν-  
 τως ὄντες γινώσκοντες· ὅπερ καὶ ἡμεῖς ὁμολογούμεν· φονεῖα γὰρ εἶναι αὐτὸν ἑαυτὸν καὶ αὐτὸν τὴν, πῶν  
 ἀλλὰ θανάτου ὁμολογῶσιν· καὶ ἀλλὰ τοιαῦτα δειλίας σφισμαῖα, εἰς μέσον κερμαίεσι. πρὸς  
 ἐκ ἐκ τῆς πᾶσι· αὐτὸς αὐτῇ. ἀλλὰ φέρονται γὰρ ἡμῖν πρὸς δέχας. λέγει μὲν δὲ καὶ ἡμεῖς  
 τῆς ὀπιθεῖν τῶν θανάτων· εἰσι γὰρ ἵνες οὐκ ἡμέτεροι, μόνου τῶν ὀνόματι· κεινῶν, οἱ  
 δὲ αὐτὸς παρὰ διδόντες, πρὸς τὴν πρὸς τὸν δημιουργὸν ἀπεχθία· οἱ ἀβλοὶ θανάτωντες.  
 τῆς ἐξ ἀλλ' ἑαυτὸς ἀμαρτύριον λέγουσιν, καὶ δημοσίᾳ καλῶνται, ὡς τὸ χαρὰ τῆς σώ-  
 ζουσι τὸ μαρτυρίου τῆς πᾶσι, πῶν ὄντως θεὸν μὴ γνωρίσας· θανάτου γὰρ ἑαυτὸς ὀπιθεῖν κενῶ,  
 καὶ περὶ οἱ τὸ ἰνδῶν γυμνοσφιστῶν ματῶν πυρί. ἐπεὶ δὲ οἱ ψυδῶνται οὐπι τὸ σῶμα  
 ἀλλὰ ἀλλοῦσι, μαρτυροῦντες ὅτι καὶ ἢ τὸ σῶμα· εὐαγγελία συμβάλλεται τῇ ἀθανάτῃ πρὸς τὴν  
 εὐφροσύνην. δι' ὅν τῶν τρίτῳ τῆς πολιτείας ὁ Πλάτων εἶπεν, ὅν μαλιστα ὀπιθεῖνται μάρτυρα τὴν  
 γνῶσιν κακίζοντα, ὀπιθεῖν τῶν σῶμα· δειν, ψυχῆς ἐνεκα ἀρμονίας, δι' οὗ βίον πᾶσι, καὶ  
 ὀρθῶς βίον, κατὰ γὰρ τὸν ἀληθείας τὸ κήρυγμα· ἀλλὰ γὰρ τὸ ζῆν καὶ τῆς ὑγείας ὀδεύον-  
 τες, ἐκ μαρτυροῦντες τὴν γνῶσιν. ὡς οὐδὲ τὸ τυχὸν πρὸς τὸν ἐστὶν ὡς οὐκ ἂν ἐν τοῖς ἀ-  
 ναγκαίοις εἶναι, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι πᾶσι πρὸς τὴν γνῶσιν σωτείνοντα, τὸ εὐζῆν τῶν πᾶσι  
 καὶ αἰρετικῶν, ἐν γὰρ οὐκ ἔστιν, τὸ εὐζῆν κατὰ τὸν καὶ εἰς ἑξὶν αἰδιότητος παραπῆμει, ὡς διὰ  
 σῶματος μελετήσας εὐζῶν. μαρτυροῦντες ἂν τὸν Στωϊκῶν, οἵτινες φασὶ, μηδὲν τὴν ψυ-  
 χὴν ὡς τὸ σῶμα ἀλλὰ τὴν, μήτε πρὸς κακίαν ὑπὸ νόσος, μήτε πρὸς δρετὶν ὑπὸ τῆς  
 ὑγείας· ἀλλὰ ἀμφοτέρω πᾶσι λέγουσιν ἀδιάφορα εἶναι. καὶ τοὶ καὶ ἰωδ, ἐγκρατείας ὑπερ-  
 βολῇ καὶ πῖστος ὑπεροχῇ, πένης μὲν οὐκ ὡς πᾶσι, ἀπὸς γὰρ ἐξ ἐνδύσεως, αἰσχροῦ γὰρ οὐκ καλῶ, καὶ  
 νοσερὸς ἐξ ὑγείας ὑμῶν, ἡμῖν πᾶσι πρὸς ἀνταρθεῖν ἀγαθὸν ἀναγεγραμμένον· δυσωπῶν  
 τὸ πρὸς τὴν, εὐλογῶν πᾶσι πᾶσι. φέρον οὕτω τὰ δεύτερα, ὡς ἐκ τῶν πρώτων· διδάσκων εὐ-  
 μάλα τοῖς πρὸς τὴν ἀπᾶσιν οἰόντες εἶναι καλῶς γινώσκοντες καὶ ὅτι γὰρ εἰκόνες τῆς  
 παλαιᾶς

- παιδιά κατὰ δώματάς, εἰς τὰ ἡμέδαπώ ἐπανορθώματα ἔκκειτο, ἐμφαίνων ὁ δὲ πρῶτος, ὡς πρὸς  
 τὰς δισμῆς μου, φησὶ, φανερὸς ἐστὶ Χρῆστος γινώσκει ἐν ὅλῳ τῷ πρῶτῳ καὶ τῆς λοιπῆς πᾶ-  
 ςι, καὶ τὰς παλαιὰς τὰς ἀδελφῶν ἐκκυρῶ πεποιθὼς, τῆς δισμῆς μετὰ τοῦτο τῆς πολυῶν  
 ἀφ' ὧν τὸ λόγον τῷ θεῷ λαλῶν ἐπὶ καὶ τὰ μαρτύρια, ὅπως φησὶ ἐστὶ παραδείγμασι, ἐν δὲ  
 ἑαυτῇ μαρτυρεῖται. Ὅσα γὰρ ἡ γραφὴ λέγει, ὡς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν ἐρεῖα φησὶ ἵνα διὰ τῆς  
 ἐπιδοκίμης καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν τῆς παρακλήσεως. εἰκοι  
 δὲ πᾶς, παρὺσις ἀληθὴς, ἡ ψυχὴ νύεν ἀπ' αὐτῆς, καὶ τίμειον ἡγεῖσθαι τὴν ἀπαλλα-  
 γὴν τῆς παλαιᾶς οὐδυνῆς. ἀμείλι κατ' ἐκείνο κερρὲς μαθημάτων ραθυμῆ, ἐπὶ λυκά καὶ αἱ ἀλ-  
 λαπάται μὲν. ὁ δὲ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος τὴν δόξαν αὐτῶν πρὸς τὴν φανερὴν ἐστὶ γὰρ τοῦτο ὁ δὲ  
 10 ἀμφὸν μαθητῶν, δὲ τῆς καὶ τοῦ, ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν ὁδὸν θλίβει. καὶ μὴ καταμεγαλοφρο-  
 νῶν τύχη, ὁ μὲν πᾶσι τὴν ἐξ ἑνὸς ἐγκρατείας πειθαρχούμενος, ἐξίσταται. ἵσιν περὶ εὐρίσκει τῷ Φεύ-  
 ρῳ, τὴν μὲν ἐπιδοκίμῃ. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἐστὶ πῆναι. ἐπὶ καὶ αὐτῇ τῇ ἀναγκαίῳ, τῇ θωρίας  
 λέγει καὶ τῇ καθαυτῇ ἀναμαρτυρίας, ἀπαχολοῖν βιάζεται τὴν ψυχὴν, πρὸς τὰς περιστάσεις διὰ  
 τῶν ἀναγκαίων, τὴν μὲν ὅλον ἑαυτὴν δι' ἀνάγκης ἀνατρέπει τῷ θεῷ. ὡς περὶ ἐμπαλιν ἡ τε  
 ὑψίστη καὶ τῶν ὀπίσθεν ἀφθονία, ἐλπίδα ἔχει ἀνεμπόδιστον φυλάσσει τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν τῇ  
 αὐτῇ τῆς παλαιᾶς γινώσκουσιν. Ὅλιν γὰρ, φησὶν ὁ δὲ πρῶτος, τῇ σαρκεὶ ἐξέχουσιν οἱ τοῖσιν. ἐγὼ δὲ  
 ὑμῶν φέρομαι. γὰρ γὰρ ὑμᾶς ἀμερίμους εἶναι πρὸς τὸ εὐχόμενον καὶ εὐπάρεδρον τῷ κυρίῳ ἀ-  
 πειστέως. τῶν ἑνὸς ἀντικρίων. ἐπὶ αὐτῇ, ἀλλὰ διὰ τὸ σῶμα. ἡ δὲ τῇ σῶμα ὀπίσθεν ἀ-  
 διὰ τὴν ψυχὴν γίνεται, ἐπὶ τὴν ἀναφορά. ἐπὶ αὐτῇ γὰρ μαθεῖν ἀνάγκη τῇ γινώσκουσιν πολιτῶ-  
 20 νικῶν κατὰ πειθαρχίαν. ἐπὶ τὴν μὲν εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθὴν, ἀπολογία, ἐπὶ καὶ καὶ εἶναι πᾶς  
 ἡδονῆς. τῶν τῷ λόγῳ ἀναφαίνε. τὸ ἀγαθὸν κακὸν, καὶ τὸ κακὸν ἀγαθόν. ἐπὶ πᾶς μὲν  
 αἰρούμεθα τῶν ἡδονῶν, πᾶς δὲ φεύγομεν, οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν. ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῇ ἀληθι-  
 νῶν οὐ πᾶς λόγος. ὡς τῆς μὲν ἐπιδοκίμῃ. τὰς δὲ, φεύγομεν. ἡ δὲ αἰρεσίς καὶ Φυγὴ, κατ'  
 ἀπὸ τῆς μὲν γίνε. ὡς τῇ τῇ ὀπίσθεν εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἐπὶ τὴν ἡδονὴν, δι' αὐτὴν ὅτι καὶ τὴν πᾶσι ἡ-  
 δονῶν ἀντικρίων. αὐτῇ καὶ ὁ μάρτυς ἡδονῆς τὴν δι' ἐλπίδος διὰ τῆς παρούσης ἀληθινοῦς αἰρεσί.  
 ἐπὶ δὲ τῇ μὲν δι' αὐτὴν ἀληθῶν νοεῖται, καὶ τὴν πᾶσι δὲ ἡ ἡδονὴ, ποιητικὴ τῇ ἡδονῆς ἡ ἀληθῶν ἡ  
 πρὸς τὴν ἀγαθὴν γίνεται. ἀγαθὸν δὲ ποιητικὸν τὸ κακὸν σὺν αὐτῇ. ἐπὶ πρὸν ἑνὸς κακόν. ὁ μὲν ἑνὸς  
 Σημανίδης, κατὰ πρὸν καὶ Αρριστεύς, ὑγιαίνει μὲν ἄρρεν ἀνδρὶ γραφῇ. δεύτερον δὲ, εὐφρα-  
 30 καλὸν γινώσκει. τρίτον δὲ, πλουτῶν ἀδολῶς. καὶ ὁ Μεγαρέως Θεόγνης,  
 Χρὴ πένιν φευγοῖν, καὶ εἰς βαθυκήτη πῆλιν. Ριπῆν, καὶ περὶ τῶν Κύρνε κατ' ἡλιθίων.  
 ἐμπαλιν δὲ Ἀντιφάνης ὁ κωμικός, — ὁ Πλάτης, φησὶ, πλεόν. Θάπρου βλάβης παρ-  
 λαβῶν, τυφλοὺς ποιεῖ. αὐτῇ πρὸς τῶν ποιητῶν τυφλὸς ἐκφυγῆς κηρύττεται. Καὶ οἱ γὰρ  
 ναὶ κούρον, δὲ σὺν ἡλεκτορα εἶδεν, φησὶν ὁ Χαλκιδεύς Εὐφορίων.  
 Κακὸν ἑνὸς τὸ πᾶσι εἰς εὐανδρίαν. Ὁ πλούτος ἀνθρώποις, αἱ τ' ἀγαθὰ φεφά, καὶ  
 ἐπὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὁ Εὐριπίδης πεποίηκεν. ἔρημὴ γὰρ, ἡ πένια σφίαν λάχει, διὰ τῇ συγγένει. αἱ  
 φιλοφρονηματὰ δὲ, ἐπὶ Σπάρτην μόνον, ἀλλὰ ἐπὶ πᾶσι πᾶσι εἰς αὐτὴν. οὐκ οὐ μόνον τῇ νόμισμα  
 λυκάς ἀργυρῶν ἡ χρυσός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἡ δόξα τοῖς, ὡς φησὶν ὁ Σοφοκλῆς. ὁ σωτὴρ ἡμῶν  
 ὁ ἀγῶν, ἐπὶ τῶν πᾶσι μελικῶν, καὶ ὅτι τῶν αἰσθητῶν, τὴν πένιαν καὶ τὸν πλούτον, καὶ τῇ τῇ  
 ταῖς. ὁμοίως, ἐπὶ τῶν γὰρ, Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἐνεκὴν δικαιοσύνης, σαρῶς ἡμᾶς δι-  
 40 δάσκει ἐπὶ τῇ πρὸς τὴν μάρτυρα ζητεῖν. ὅς ἐάν πτωχὸς ἢ διὰ δικαιοσύνην, μαρτυρεῖ δικαιο-  
 σύνην ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἡ ἀπὸ πρὸν. καὶ πρὸν, καὶ δι' αὐτὴν διὰ δικαιοσύνην, μαρτυρεῖ δικαιοσύνην τὸ  
 ἄρρεν τυγχάνειν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ κλαίων καὶ ὁ πένθων διὰ δικαιοσύνην, μαρτυρεῖ τῷ βελτί-  
 στω νόμῳ εἶναι καλῶ. ὡς ἑνὸς δεδιωγμένους, ἔτι δὲ καὶ τῶν πρὸν καὶ τῶν δι' αὐτῆς διὰ  
 δικαιοσύνην, μακαρίους λέγει, ὅτι γὰρ τὸν δεδιωγμένον πῶν, ὃν ἐπὶ λυμὸς διακόψαι ἔχουσιν.  
 καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτῇ πρὸν, μακάριοι. μακάριοι δὲ ἐπὶ οἱ πτωχοί, εἴτε πνεύματι, εἴτε πρὸς  
 σία, διὰ δικαιοσύνην δὴλον ὅτι. μή τι ἑνὸς ἀπὸ τῶν πένιαν, ἀλλὰ τῶν ἐπὶ τῇ πένιαν διὰ  
 δικαιοσύνην πᾶσι γινώσκει, τῶν μακαρίζει, τῶν καταμεγαλοφρονήσεως τῶν ἐν τῇ τι-  
 μῇ εἰς πειθαρχίαν τῶν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν καλῶς τὸ ἦθος ἐπὶ τὸ σῶμα δι' ἀγνείαν γινώσκουσιν,  
 τῶν τῇ γνῶσιν καὶ ἐνδύσθους τῶν διὰ δικαιοσύνην εἰς ὑποστασίαν ἐληλακότας, ἐπὶ τῇ εἰληφ-  
 50 τῇ ἐξ ἀγνείαν πᾶσι γινώσκει, καὶ ἐπὶ τῇ σαρκεὶ καὶ σαρκεὶ πρὸς πρὸν, κυριεύειν τε καὶ  
 δαμάσκειν καὶ τῇ ἀντικρίων σαρκεὶ. καὶ ὅλως ἡ κυριακή ἀσκήσις ἀπὸ τῇ τῇ ψυχῇ τῇ  
 σαρκεὶ εἰς πρὸν. εἰς καὶ αὐτῇ αὐτῇ κατὰ μέτρον πρὸς πρὸν. Ὁ γὰρ ἐπὶ τὴν ψυχὴν

- αὐτὴν, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας, εὐρήσει αὐτήν· ἢ μόνον τὸ ὁπικηρὸν ἡμῶν ὁπτιβάλλω-  
 μεν τῇ τῷ θεῷ ἀφθαρσίᾳ. θέλημα δὲ τῷ θεῷ, ὁπτιζομεν τῷ θεῷ· ἡ τίς ἐστὶ κοινωνία ἀφθαρσίας.  
 27 ὁ τοίνυν ὁπτιζων ὡσπερ καὶ τῆς μετανοίας λόγον ἀμαρτωλὸν τὴν ψυχὴν, ἀπολέσει αὐτήν τῇ ἀ-  
 μαρτίας, ἥς ἀπίστωται. ἀπολέσας δὲ, εὐρήσει καὶ τὴν ὑπακοὴν τὴν ἀναζήσασθαι μὲν τῇ πίστι,  
 ἀποθανοῦσθαι δὲ τῇ ἀμαρτίᾳ. τῷ οὖν ἐπὶ τὸ εὐρύνει τὴν ψυχὴν, τὸ γινώσκει αὐτόν. τὴν δὲ με-  
 ταστροφὴν τὴν ὁπτιζομένην, οἱ μὲν Στωϊκοὶ ὡς μεταβολῆς φασὶ ἡγεῖσθαι, μεταβαλέσθαι τὴν ψυ-  
 χὴν εἰς σφίαν· Πλάτων δὲ τὴν ψυχὴν ὁπτιζομένην ἀμείνω πειραγωγὴν λαβούσης, καὶ μεταστροφὴν  
 ἐκ νυκτερινῆς πινυμένης· αὐτὰρ εὐλογον ἐξαγωγὴν τῷ ἀποδοῦναι συγχωροῦσι· οἱ φιλό-  
 σοφοι, ὡς ἔχει πρὸς αὐτὸν οὕτως πηρήσθαι αὐτῶν, ὡς μηκέτι ἀπολεῖται φθαι αὐτῷ μηδὲ ἐλ-  
 πίδα τῇ πράξει· ὃ δὲ ἐκδοσάμεν ὅτι δικαστὴς δυνάσται τὴν ἡγεμένην, διελέγχειν μοι δοκεῖ  
 πῶς φίλον τῷ θεῷ, καὶ τὴν μὴ ἐν ταῦτα οὐδὲ συγκρίσεις ἐπὶ ἀπελείπει· τίς αὖ τις καὶ μᾶλλον ἐλπίσῃ, ἀ-  
 πηλὴν αὐθροπίνην, ἢ τὴν ἀγάπην τῷ θεῷ· καὶ πῶς ἢ τὴν κακῶν πράξεων ἀποχήν, μείωσις τι καὶ  
 σβέσις τῶν κακῶν εὐρίσκει, καὶ ταυρουμένης τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν ἀπείριστον καὶ τῷ ἐπὶ  
 28 Πώλησιν σου τὰ ὑπαρχόντα ἐξ ὧν πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀπολούσῃ μοι· ταῦτίστιν, τίς ὑποῖς κυ-  
 ρίου λεγομένοις ἔστιν. ὑπαρχόντα δὲ φασὶ πῶς αὐτὸν ἐρηκέναι, πᾶσι τῇ ψυχῇ ἀλλότρια· καὶ  
 πῶς τοῖς πτωχοῖς ταῦτα ἀφαιρέμεται, ὥς ἔχουσιν ἐπ' αὐτῶν· ἀλλ' ὁ θεὸς γὰρ πᾶσι πᾶσι μερίζει  
 κατ' ἀξίαν, δικαίως οὕτως τὸ οἰκονομίας. καταφρονήσας ἔν, φησὶ, τῶν ὑπαρχόντων, ἀὸ θεὸς  
 μερίζει ἀλλὰ τῇ σὴς μεγαλειότητι, ἔπειτα τοῖς ὑποῖς λεγομένοις, ἀπεύδων πρὸς τὴν ἐπὶ πνεύ-  
 ματι ἁνοδόν, ὥς ἀποχὴ κακῶν μόνον διηγεῖται, πρὸς δὲ, καὶ τῇ κυριακῇ πλειονότητι εὐ-  
 ποίᾳ. αὐτίκα τὴν καυχώμενον πλείως τὰ ὅσα ἔχει νόμος πρὸς ἀγμάτα πειραζόμεναι διήλεγχε, 29  
 μὴ τὴν πλεονεξίαν ἀγαπήσῃ· εὐεργεσίαν δὲ ἀγαπῇ ἐπαγγέλλεται, ἢ κυριεύουσα ὑποβάσκει κατ'  
 ἐπανάστασιν γνωσκίην. δὲν δὲ οἶμαι, μήτε ἀλλὰ φόβον καλῶσας, μήτε ἀλλὰ πᾶσι ἐπαγγέλλαν  
 δόσεως, δὲ αὐτῇ τῇ ἀγαθῇ, πρὸς πλεονεξίαν τῷ σωτηρίῳ λόγῳ. οἱ πῶς οὖν ἐκ δεξιῶν ἔστιν τῷ  
 ἀγαθῷ· οἱ δὲ διὰ τῶν φθαρτῶν δόσεως οἰόμενοι ἀντικαπαλάσσειν τὴν ἀφθαρσίαν, ἐπὶ  
 τῇ τῶν θυῶν ἀδελφῶν παραβολῇ μίσηται· καὶ μὴ τι ἐν ταῦτα τὸ καθ' ὁμοίωσιν καὶ  
 εἰκόνα ἀνακύπτει· ἢ οἱ μὲν, καὶ τὴν πρὸς τὸ σωτῆρα ὁμοίωσιν συμπολιτεύονται· αἱ δὲ, ἐξ εὐανύ-  
 μων ἰσχυμένοι, καὶ τὴν τῶν εἰκόνα. τρία τοίνυν ἐστὶν δόξα τῇ ἀληθείᾳ, μίαν ῥίζαν ἀμφοῖν ὑπο-  
 κειμένης· αἰρέσεως δὲ ὁμοίωσις, μᾶλλον δὲ τῇ καὶ τὴν αἰρεσιν ἀλλοφώρας ὁμοίωσις. ἀλλὰ φέρει δὲ  
 οἶμαι τὴν καὶ μίμησιν ἐλέσθαι, τῇ καὶ τῇ γινώσκοντι ἐλόμενον, ὡς τὸ πειραζόμενον καὶ τὸ πειραζόμε-  
 νον. φῶς ἔν τῇ καὶ τῇ γινώσκοντι ὁμοίωσι· ὁ ἰσχυρὸς· ὃ δὲ ἀλλὰ, εἰκὼν· τίς ἡ βούλη· ἢ ἡ λα- 30  
 29 Ζῆλον παραβολῇ τῷ κυρίῳ, πλουσίῳ καὶ πνίγι· εἰκόνα δεικνύουσα· τίς δὲ, οὐδεὶς διώσκει  
 22 δυοὶς δὲ λεύειν κυρίοις, θεῷ καὶ μαμωνᾷ· τὴν φιλαργυρίαν ἔτις ὀνομάσκει· ἢ κυρίῳ. αὐτίκα  
 εἰς τὴν κλησίν ἢ δέπου οἱ φιλοκτήμονες κληθῆναι, ὥς ἀπαντῶσιν· ἢ διὰ τὸ κακῶς, ἀλλὰ  
 23 διὰ τὸ πρὸς πτωχοῖς κληθῆναι. αἱ ἀλώπικες ἄρα φωλεοὺς ἔχουσι. τὴν ἀμφὶ τὴν μεταλλεύου-  
 νον καὶ γινώσκοντα ἀλλοφώρας πλουσίῳ κακῶς καὶ γινώσκοντα, ἀλώπικας  
 24 πρὸς τῶν. ὡς αὐτῶς καὶ ὁπτιζομένην Ἡρώδου, ἵπταται, εἰπαται τῇ ἀλώπικι καὶ τῇ, ἰδὲ ἐκβάλλω  
 25 διαιμόνια, καὶ ἰάσθαι δόξα τῷ σήμερον καὶ αὔριον, ἐπὶ τῇ τῇ πλειονότητι· πτῆναι ἢ ἔραν, τὴν ἔ-  
 ραν τῇ ἄλλων ὀνείων ἀλλοφώρας, καθαρὰς τῶν ὄντων, τὴν εἰς τὴν τῇ ἔραν λόγῳ γινώσκον πη-  
 πικῶς πρὸς τῶν. ἢ γὰρ μόνον πλεονεξία καὶ δόξης καὶ γάμου, ἀλλὰ καὶ πνίγας, τῷ μὴ φέρειν μυρία  
 φρονήδεις· ἐμὴν πᾶσις ἐπὶ τῇ παραβολῇ τῇ πειραζόμενης ἀπὸ ἡγεῖσθαι τὴν μερίμναν, τὸ πρὸς 40  
 ματὸς λόγῳ φήσας τὸ εἰς ἀκάνθας καὶ φραγμοὺς πρὸς, συμποικίλναι ὑποῖς αὐτῶν, καὶ μὴ καρποφο-  
 ρῆσαι διωκθῆναι. μαθεῖν ἔν ἀνάγκῃ ὅπως ἐκάστω τῷ πρὸς πειραζόμενων χρηστῶν, ὡς δὲ εὐζωίας γινώ-  
 26 σκῆς εἰς ἔξιν αἰδίου σπουδασθῆναι ζωῆς. εἶδον γάρ, φησὶ, τὸν ἀσθεῖ ὑπερυψόμενον καὶ ἐπαυρό-  
 27 μεν ὡς τῶν κέντρους τῶν λιθῶν, καὶ παρήλθον, λέγῃ ἢ γινώσκον, καὶ ἰδοὺ ὥς καὶ καὶ ἐζήτησε  
 28 αὐτόν, καὶ οὐχ εὐρήθη ὁ τόπος αὐτοῦ. φύλασσε ἀκακίαν, καὶ ἰδεὺς εὐθύτητα· ὅτι ἐστὶν ἐγκατ-  
 λεμμενὴ ἀνθρώπῳ ἐρρωμένη. οὕτως δὲ αὐτῇ, ὁ ἀνυποκρίτως ἐξ ὅλης καρδίας πιστεύων, καὶ  
 29 πᾶσι τῇ ψυχῇ καλλειῶν· ὁ γὰρ λαὸς ὁ ἕτερος, τοῖς χείλεσι ἡμῶν· ἢ ἢ καρδία αὐτῇ, πόρρα  
 30 ἔπεισιν δόξα κυρίου. τῷ σῶματι αὐτῶν εὐλογοῦσι, τῇ δὲ καρδία αὐτῶν καταρῶνται· ἡ γὰρ πρὸς  
 31 αὐτόν ἐν τῷ σῶματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐφύσαντο αὐτόν. ἢ δὲ καρδία αὐτῶν ὥς  
 32 εὐδοῖα μετ' αὐτῶν, οὐδὲ ὁπτιζομένη ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ αὐτῶν. ἀλλὰ τῷ ἀλλὰ ἡγεῖσθαι τῶν πάντων 50  
 33 τῇ χεὶρὶ τῇ δόλῳ· καὶ [ἐξολοθρεύσας κύριος πάντα τὰ χεῖρὶ τὰ δόλῳ] γλώσσῃ μετὰ-  
 34 λορήμονα, τὴν ἐπὶ τῶν. τὴν γλώσσῃ ἡμῶν μετὰ λωοῦμεν, τὰ χεῖρὶ ἡμῶν παρ' ἡμῶν ἐστὶ  
 τίς ἡμῶν



τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν; ἀπὸ ταλαιπωρίας τῶν πλινθίων καὶ τῆς συναγωγῆς τῶν πονήτων, νυνὶ ἀναστή-  
 ρηται, λέγει κύριος. ἦτοι καὶ ἐν σωτηρίᾳ, παρήρησάσμεθα ἐν αὐτῇ ταπείνους φρονούντων γὰρ ἐστὶν ὁ  
 Χριστός, ὅς ἐκ ἐπαγγελίας ἐκείνης ὅτι τὸ αἰμῶνιον αἶμα. Μὴ ἡσυχάζετε, πότμον ὑμῖν ἡσυχίας ὅτι τῆς γῆς.  
 ὅπως καὶ βρώσις καὶ φανερῶν καὶ κλέπτων διουρασθῶσι καὶ κλέπτες. πᾶσι μὲν τὰς φιλοκλήμον-  
 νας οὐκ ἐδίδον λέγει ὁ κύριος. πᾶσι δὲ καὶ τὰς ἀσπλῆγας μετὰ μνηστῆρας τῆς φρονήσεως. ἤδη ἡ καὶ  
 τὰς φιλοσοφίας τῶν ἐκείνων γὰρ καὶ νότοι καὶ οἱ φαντασμοὶ διουρασθῶσι τὸ λογισμὸν καὶ  
 πᾶν ὅλον ἀνθρώπων. ὅτι τῶν οὐρανῶν ἡσυχίας ἡμῶν, ἐνθα ἡ συγκίνησις τοῦ νοῦ, ὅτι τὸ κρινόνικον τῆς δι-  
 καιοσύνης παρὰ δίδωσιν. ἐμφαίνων δὲ τὸν δόξαν διδοῦναι τῇ σωτηρίᾳ τὴν πάλαιας ἀναστροφῆς, τὰ  
 ὅσα ἀπὸ τῆς ἡμῶν ἐκείνης ἦσαν, καὶ ὅτι τὸ θεὸν ἀνὰ τὴν γῆν, ἔλεον αἰταμένους. οὗτος ἐστὶν τῶν οὐρανῶν  
 10 βασιλεὺς πᾶσι ταλαιπώροισιν ἐφ' ὅσον ζῶντες αἰδοῦναι, ἡσυχίας ἀνέκλητος ἐν οὐρανῷ ὅτι ἐλεῶν  
 ἐλεῖται ὅσον καὶ ἐλεῶν, φησὶ κύριος. λέγουσι ἡ τὰ ὅσα καὶ τοῖς θεοῖς διδοῦσιν πᾶσι  
 χεῖρα. ἀπὸ τῆς γῆς δὲ τῆς ἐντολῆς, ὅτι παλαιὰ καὶ ἐνυπόχως ὁδὸς ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν ἀπώλειαν,  
 καὶ πολλοὶ ἀνθρώποι οὐκ αὐτῆς. οὐ γὰρ ἐκείνων τινος, ἀλλὰ πᾶσι ἀσπλῆγας καὶ φιλογνώμης, φι-  
 λοδοξίας, φιλαρχίας, καὶ τῶν ἐκείνων ἀφ' ἑαυτῶν παθῶν. Ἀφρον γὰρ, οὕτως ἐφη, ὅτι τῇ νουκλῇ  
 πᾶσι ἀπὸ τῆς γῆς τὴν ψυχὴν. ὅτι ἡ πῆμασας αὐτῇ, τὴν γῆν καὶ καὶ τὴν ἐντολῆς ὡς  
 ἐκείνη. λέγει ὁ κύριος ἐν τῇ τοῦ πᾶσι παλαιότητι. ὅτι ἐκ ἐκείνης πᾶσι ἐν τῇ πᾶσι ἐν τῇ πᾶσι  
 20 χεῖρα, ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτῆς. τὴν γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἀνθρώπων, ἐάν τ' ἐκείνων ὅλον κερδήσῃ, τὴν ἡ ψυχὴν  
 αὐτῶν ζημιώσῃ; ἡ τὴν δὲ ἀνθρώπου ἀντιπαλάττω τὴν ψυχῆς αὐτῆς; ἀφ' ἑαυτῶν λέγει. Μὴ μεριμνᾷς  
 περὶ τὴν ψυχὴν ὑμῶν τὴν φάσμα. μηδὲ τὸ σῶμα τὸ ἐκείνης πᾶσι. ἡ γὰρ ψυχὴ πᾶσι ἐστὶν τὸ φῶς, ὅτι  
 30 τὸ σῶμα ἐκ ἐκείνης. καὶ πάλιν, οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὅτι ζῆντες ἐν τῇ πᾶσι ἀπάντων. ζῆντες  
 ἡ πᾶσι τὸν τῶν βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν διδοῦσιν. τὰ ὅσα γὰρ μετὰ τὰ. τὰ ἡ μικρὰ καὶ  
 πᾶσι τὸ βίον πᾶσι τὰ πᾶσι τῇ πᾶσι. ἀρ' ὅς ἐκ ἐκείνης τὸ γνωστὸν μετὰ τὴν ἡμῶν παρὰ κλει-  
 πῶν βίον; ἐργῶν τε καὶ λόγῳ ζῆντες τὴν ἀλήθειαν πᾶσι τῇ πᾶσι. πᾶσι τοῖνυν ἐκ τῶν δόσιν, ἀλλὰ  
 τὴν πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι. Ζαχαρίας τοῖνυν, οἱ ἡ Ματθαίου φα-  
 σὶν, ἀφ' ἑαυτῶν, ἀφ' ἑαυτῶν τὸ κυρίον καταξιώσιν πᾶσι αὐτὸν γῆν, ἰδὲ πᾶσι τῇ πᾶσι τὸ ὑπαρ-  
 χόντων μου δίδωμι ἐλεημοσύνην, φάναι, κύριε. ὅτι ἡ ἡμῶν ἐκ ἐκείνης φάνηται, τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 40 δίδωμι. ἐφ' ἡ καὶ ὁ σωτὴρ ἔπει. Ὁ γὰρ ἐκ ἐκείνης ἐκείνης ἡμῶν σήμερον, τὸ δὲ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 αὐτῶν ἡμῶν, ἐκ τῶν γὰρ ὁ φυλάκιον, τὸ μὲν πᾶσι ἀναλόγως τῇ πᾶσι βεβληκότα. τὴν ἡ  
 χῆραν χαλκὸς δύο, πᾶσι τῇ πᾶσι βεβληκότα πᾶσι τῇ πᾶσι. ὁ μὲν γὰρ, ἀπὸ τῆς πᾶσι τῇ πᾶσι  
 50 τῇ πᾶσι, ἐκ τῆς πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι. ὅτι ἡ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 γῆν, Μακάριοι, φησὶν, οἱ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 60 τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 70 τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 80 τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 90 τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι  
 100 τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι

- ,, ἀγίαις συμφοραῖς· μάλλον ὃ ἀσείον ἔστιν, ὡς οἱ περὶ Φησι, θέλω,  
 ,, καὶ ἔθυσία. ἐλεήμονας δὲ εἶναι βύλεται, ἔμνονον τὰς ἐλεον ποιοῦντας, ἀλλὰ ἔτις ἐγὶ λον(ας  
 ἐλεῖν καὶ μὴ διώων)· οἷς κτ'· περὶ αἵρεσιν τ' ἐνεργεῖν παρέσιν· ἐνίοτε γὰρ βυλόμεθα δι' ἀργυρίου  
 δόσεως ἢ διὰ σωματικῆς παρδῆς ἐλεον ποιῶμεν, ὡς δεομένω ἐπαρκέσται ἡ νοσηνὶ ὑπεργῆσται,  
 ἢ ἐν περὶ αἵρεσιν γηνομένω παρδῆσται· καὶ ἔχ' οἱσὶ ἐσμεν, ἥτιι διὰ πενίαν, ἡ νόσον, ἡ γῆρας· φυ-  
 σική γὰρ νόσος καὶ τῆς· ἐξυπηρετήσται τῇ περὶ αἵρεσιν, ἐφ' ὧν ὁρμώμεθα, μὴ διωκηθῆσται ὅτι πύ-  
 λος ἀργαγεῖν ὁ βέβλημέθα. τῆς αὐτῆς πμῆς μετῴξουσιν τοῖς διωκθεῖσιν οἱ βέβλημένοι· ὧν ἡ  
 περὶ αἵρεσιν ἴση, καὶ παρδῆσται ἐπιοιτῇ περὶ αἵρεσιν. ἐπεὶ δὲ τ' ἀπαρῶν ἡς τῶν πλῶσιν  
 ,, τ' σωτηρίας ὁδοὶ εὐρίσκον) δύο, ἕρρα καὶ γνῶσις, μακαρίας εἶπεν τὰς καθαρὰς τῶν καρδῶν·  
 ὅτι αὐτοὶ τ' θεὸν ὁψονται. καὶ τῶν ὧν π' ἀληθῆς σκοπῶμεν, ἡ γνῶσις τῆς ἡγεμονικῆς τῆς ψυχῆς, 10  
 καθαρὰς ἐστὶ, καὶ ἐνέργειά ἐστιν ἀγαθῇ. ἀγαθὰ γ' ἔν, πᾶσι μὲν, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ· τὰ δ' ὃ, μετῴξεται  
 τῶν ἀγαθῶν, ὡς τὰς καλὰς πρᾶξεις Φαμέν· ἀνδρ' ὃ τῶν μεταξὺ, ἀδὴ ὕλης ἐπὶ χεῖρτάξιν, οὐδ'  
 αἱ ἀγαθῶν, οὐδ' αἱ κακῶν συνίστανται πρᾶξεις· οἷον ζωῆς λέγω καὶ ὑγιείας· τ' π' ἄλλων τῶν ἀναγ-  
 καίων ἡ περὶ αἵρεσιν. καθαρὰς ἔν κατ' τὰς σωματικὰς ὁπτιθυμίας καὶ τὰς ἀγίους διὰ λογισμῶν,  
 τὰς εἰς ὁπτιθυμίας τῆς θεοῦ ἀφικνουμένους εἶναι βούλεται, ὅτ' αὐτὰ μὴ δὲν ἐχρῆνέθον ὁπτιθυμίας  
 τῇ διωκόμεναι εἰσὶν τὴν ἡγεμονικῆν. ὅτ' αὐτὰ πίνω ἐνδιατρέψῃ τῇ θεωρίᾳ, τῶν θεῶν καθαρῶς ὁμι-  
 λῶν ὁ γνωσκὼς μετῴξεται ἀγίας ποιότητι, περὶ αἵρεσιν ἐν ἑξὶ γένει τῶν πᾶσι τῇ ἀπα-  
 ρῶν, ὡς μὴ ἐπὶ ὁπτιθυμίας ἔχον καὶ γνῶσιν κεκτῆσται ὁπτιθυμίας ὃ εἶναι καὶ γνῶσιν. Μακά-  
 ,, ροι πίνω οἱ ἐρλωποιοί. τὸν ἀντιπραγμῶν τὸν νόμον τῶν φρονήματι τῶν ἡμῶν, τῶν θυμῶν  
 ἀπὸ τῆς καὶ τ' ὁπτιθυμίας τῆς δευτέρας· τὰ π' ἄλλα πᾶσι ὅσα πολεμεῖ τ' λογισμῶν, πρᾶσιν 20  
 συνίης καὶ ἐξ ηγεμονικῆς· οἱ μετ' ὁπτιθυμίας ἔργων π' ἀγαθῶν ἐ λόγου ἀληθῆς κατὰ δῶσταις,  
 εἰς ὑποθέσιν ἀποκαταστήσονται τῶν περὶ φιλεστέραν. εἴη δὲ αὐτὴ ἡ πλῆξ ἐρλωποποίησις, ἡ ὁπτι  
 πᾶσι τῶν συμβαίνοντι ἀρετῶν φυλάσσουσα τὴν ἐρλωπῆν· ἀγίαν π' καὶ καλὴν τῶν διοικήσιν  
 λέγουσα, ἐν ὁπτιθυμίας θεῶν ἐ ἀνθρωπίνων πρᾶγματων κατῴξεται, δι' ἧς τὰς ἐν τῶν κόσμῳ  
 ἐναντιότηας, ἀρμονίαν κλῆσεως καλλίστην λογίξει· ἐρλωποιοῦσι ὃ καὶ τὰς ἐν ταῦθα πολεμεμέ-  
 νας πᾶσι τ' ἀμαρτίας σφραγίσματα, μετὰ διδασκαλίᾳ ὁπτι τῶν πᾶσι καὶ τῶν ἐρήνην μετῴξεται.  
 κεφάλαιον δὲ σῆμα πάσης ἀρετῆς κύριος παρδῆσται ἡμᾶς, τὸ δὲν γνωσκώτερον δι' ἀγάπην  
 ,, τῶν περὶ τ' θεοῦ, θανάτου κατὰ φρονεῖν. Μακαριοί, Φησιν, οἱ δεδιωγμένοι ἐνεκὸν δικαιοσύνης·  
 ,, ὅτι αὐτοὶ οἱ θεῶν κληθήσονται). ἡ, ὡς τινὲς τῶν μετῴξεται τῶν εὐαγγελία, Μακαριοί, Φησιν, οἱ  
 ,, δεδιωγμένοι ἀπὸ τ' δικαιοσύνης· ὅτι αὐτοὶ ἐσονται τῶν πλῶν. καὶ μακαριοί οἱ δεδιωγμένοι ἐνεκὰ 30  
 ,, ἐμῆ· ὅτι ἐξῆσται πᾶσι ὅσα οὐ διωκθήσονται). καὶ μακαριοί ἐστὶν ὅτ' αὐτοὶ ἀνθρώποι μισήσωσιν ὑμᾶς,  
 ,, ὅτ' αὐτοὶ ἀφορίσονται, ὅτ' ἀνέκαλως τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν, ἐνεκὰ τῆς ὑοῦ δ' ἀνθρώπου·  
 ἐὰν μὴ βδελυσώμεθα δηλονότι τὰς διώκοντας, καὶ ὑπομένωμεν τὰς παρ' αὐτῶν τιμωρίας,  
 μὴ μισήσιν αὐτὰς, βράδιον ἢ περὶ ἀρετῆς μεν περὶ αἵρεσιν ἀγνοήμενοι· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ γινώ-  
 σκοντες, περὶ αἵρεσιν εἶναι μαρτυρία, τ' ὅτιν' ἔν πρᾶσιν. εἴη ὁ μὲν ψεύσται, καὶ αὐτὸν  
 ἀπὸν δειξας, καὶ μετῴξεται εἰς τῶν δ' ἀγνοῶν σφραγίσματα, ἐπὶ τῶν, οἰόμεθα, ἐπὶ κακῶν· ψεύδεται  
 πίνω τὸν κύριον, μάλλον δὲ τῶν ἑαυτῶν δειψύσται ἐλπίδα, ὅς οὐ πιστεύει τῶν θεῶν· οὐ πιστεύει ὃ,  
 ὁ μὴ ποιοῦν ἀνετεῖλατ'. ἡ δὲ; ἔχ' ἑαυτὸν δένει) ὁ δένουμένη τὸν κύριον; οὐ γὰρ ἀφαιρῇ)  
 τῆς κυρίας τὸν διαπότην, ὅρα καὶ ἐστῶσιν αὐτὸν τῆς περὶ αἵρεσιν οἰκιστή). ὁ πίνω δὲ-  
 200 νούμεν) τὸν σωτῆρα, δένεται τῶν ζωῶν· ὅτι ζωὴ τὸ φῶς. ὀλιγοπίστους τῶν τῶν ἐλέγξαι, ἀλλὰ 40  
 λαὸν ἀπίστους καὶ ὑποκριτάς· τὸ μὲν ὄν καὶ ὑπομνησάμενους, τὸ δὲ εἶναι πᾶσι δένουμένους.  
 πᾶσι δὲ εἶρη) καὶ δοῦλ) καὶ φίλος. ὡς ἐστὶς ἑαυτὸν ἀγαπᾶ, ἀγαπᾶ τὸν κύριον, καὶ ὁμο-  
 λογεῖ τῶν σωτηρίαν, ἵνα σώσῃ τῶν ψυχῆν. καὶ τοὶ καὶ ὑπεράποθῆναι τῶν πλῶσιν δι' ἀγάπην·  
 πλῶσιν δὲ ἡμῶν τὸν σωτῆρα ὑπολάβης. Θεὸς γὰρ ἐγγίζων, ὁ σώζων, περὶ τὸ σωζόμενον ἐλέ-  
 χθη· θάνατον ἐλόμενος, διὰ ζωῆν, καὶ αὐτῶν μάλλον ἢ ἐκείνου ἐνεκὸν παθῶν. καὶ μὴ ἡ διὰ τῶν  
 ἀδελφῶν εἶρη). ὁ δι' ἀγάπην τῶν περὶ τὸν θεὸν παθῶν, διὰ τῶν ἰδίων ἐπαθε σωτηρίαν· ὁ π' αὐτὸν  
 αὐτὸν διὰ τῶν ἰδίων ἀποθνήσκων σωτηρίαν, διὰ τῶν ἀγαπῶν ὑπομένει τῶν κυρίων. καὶ γὰρ αὐτὸς ζωῆ  
 ,, ὧν, δι' ἑπῆθεν, παθεῖν ἡθέλησεν, ἵνα τῶν πᾶσι ζήσωμεν αὐτῶν. Τί με λέγει Κύριε Κύριε, Φησὶ,  
 ,, καὶ ἔχ' οἱσὶ π' ἀλέγω; ὁ μὲν γὰρ τοῖς χεῖλσιν ἀγαπῶν λαός, τὴν δὲ καρδίαν μακρὰν ἔχων ἀπὸ τῶν  
 κυρίων, ἄλλος ἐστὶν, ἄλλω πεπῆσμένος· καὶ τῶν ἐκὼν ἑαυτὸν πίπσκειν· ὅσοι ὃ τὰς ἐντολὰς δ' σα- 50  
 τήρος ὁπτιθυμίας, καθ' ἐκάστω πρᾶξιν μαρτυροῦσι· ποιοῦντες μὲν ὁ θεῶν, ἀποκλῆθαι δὲ ὀνομα-  
 ζοῦντες τὸν κύριον, ἐ δὲ ἔργα μαρτυροῦντες ὡς παθεῖν) εἶναι οἱ τὴν αἵρεσιν τῶν ὁπτιθυμίας καὶ τοῖς  
 παθήμασι

παθήμασι σαυρώσασθαι. Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ σιγχῶμεν, λέγει. Ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα αὐτῆς, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσθαι φθορὰν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσθαι ζῶν αἰώνιον. τίς δὲ ἀθλοῖς τῶν ἀνθρώπων θάνατος εἶναι ὁ βιαιότατος, ἢ δὲ αἵματος μαρτυρία ἢ κυρίου δοκεῖ. ὅσα εἰδοσι, τῶν ὡς ζωῆς ἀρχὴν εἶναι τὴν ταυτὴν τῶν θανάτου πύλιν· ἔστι τις πῦρ πῦρ πῦρ, πῦρ μὲν θάνατον τῶν ὁσίων βεβαιώσων, ἔστι τις καλὰς τῆς ἀδικίας καὶ ἀσπλῆγος πεπαιδευμένων σωεῖναι βάλον, ὅσα ἐκ τῆς ἡμετέρας μόνον λέγω χεῖρας. ἔχον γὰρ πᾶσι αἰὲν πολλὰ ταῦτα μηνύουσιν· ἀλλ' ἔστι τὸ οἰκείων ἐθέλεισιν ὑπακούειν λόγων. Θεανὼ γὰρ ἡ Πυθαγορί- κη, χεῖρα φέρει. Ἦν γὰρ τῶν ὄντων πῦρ κακῶς εὐωχία ὁ βίος, πονηρευσάμενοις· ἐπὶ ταῖς πελώταις, εἰ μὴ ἡ ἀθανάτος ἡ ψυχὴ, ἐρμῶν ὁ θάνατος. καὶ Πλάτων ἐν παιδων· Εἰ μὲν γὰρ ἡ ἀθανάτος τῶν πάντων ἀπὸ πλάτης, καὶ τῆς ἐξῆς. ὅσα ἐστὶν ἔν κ' τῷ Αἰσχύλῳ Τηλέφον νοεῖν ἀπὸ τῶν οἰκόντων εἰς αἰ- 10 δὲ φέρει· ὁδοὶ γὰρ πολλαί, καὶ ἀπὸ γὰρ ἀμαρτίας. πολυπλοκαῖς τέχαις, ὡς εἰσὶν, τῶν ἀπίστων· Διδοκωμένων Ἀελλοφάνης· Ἀγαστὶ φύσιν ἄνδρες ἀμαυρόβιοι, φύλων γῆρας προσέμοιοι, Ὀλιγοδρανέες, πλάσματος κηρῶν, σκιοειδέα φύλ', ἀμενέοι, Ἀπῆλεις, ἐφημέριοι. καὶ ὁ Ἐπί- χαρμος, Αὐτὴ φύσιν ἀνθρώπων, ἀσχοῖται φύσιν· ἡμῖν γὰρ, ὁ σωτὴρ εἰρηκεν, τὸ πνεῦμα, πᾶσι θύμον· ἡ δὲ αἰετὶς ἀδελφῆς· διότι τῆς φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἐχθρὰ εἰς θεόν, ὁ δὲ πῦρ ἐξ ἡγῆται τῶν γὰρ νόμων τῆς ἀρχῆς ὑποτάσσεται· ἔστι γὰρ δύναμις· οἱ δὲ ἐκ σαρκὸς ὄντες, θεῶν ἀρετῆς καὶ δυνάμει, καὶ ἐπεκδηγούμενοι, ὅτι φέρει· ἵνα μὴ ὡς Μαρκίων ἀχαρίστως ἐκδέχεται τις τὴν δημιουργίαν κα- κήν· Εἰ γὰρ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα, νεκρὸν δι' ἀμαρτίας· τὸ δὲ πνεῦμα, ζῶν διὰ δικαιοσύνην, 20 πάλιν περ αὐτῶν· Εἰ γὰρ καὶ σάρκα ζῇ, μέλλει δαπανήσασθαι· λογίζομαι γὰρ, ὅτι ὅσα ἄξια τὰ παθή- ματα τῶν νῦν κηρῶν, πρὸς τὴν μέλλουσαν δοξάν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς· εἴπερ συμπάχομεν, ἵνα καὶ πωδοξασθῶμεν, ὡς συγκληρονόμοι Χριστοῦ· οἶδαμεν γὰρ ὅτι τῶν ἀγαπῶσι τὸν θεόν, πάντα σω- 30 ἐργα εἰς τὸ ἀγαθόν, τίς καὶ πρὸς θεὸν κλητὸς ἔστι· ὅτι ἔς πρὸς ἐγὼ, καὶ πρὸς ἐγὼν συμμέροφες τῶν εἰκότων· ἔστι καὶ αὐτῶν, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρῶτον ἐκ τῶν πολλοῖς ἀδελφοῖς· ἔς τὸ πρῶτον, τέρας καὶ ἐκάλεισεν· ἔς τὸ ἐκάλεισεν, τέρας· ἔδωκεν αὐτοῖς· ἔς τὸ ἐδωκεν, τέρας καὶ ἐδόξασεν. ὁρᾷς διὰ τοῦτο πᾶσι διδασκομένην μαρτυρίαν. καὶ δι' αὐτοῖς ἀγαθῶν ἐθελήσας μαρτυρήσας, ἀκέραια πάλιν· Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐλπίς γὰρ βλεπόμενη, ὅσα ἐστὶν ἐλπίς· ὁ γὰρ βλέπει, τί ἐλπίς; εἰ δὲ οὐ βλέπει, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπὸ δεχόμεθα· Ἀλλ' εἰ καὶ πάχομεν διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι, φησὶν ὁ Πέτρος· τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε, μηδὲ παραχθῆτε κύριον· τὸν Χρ- 40 ἵστον ἀγαπᾶτε ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν· ἐπιμοῖτε γὰρ πρὸς ἀπολογία πάντι τῶν αἰτηνῶν ὑμῶν λόγον· καὶ τὸ ἐν ὑμῖν ἐλπίδος· ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ φόβον, σωείδωσιν ἔχοντες ἀγαθὴν· ἵνα ἐν τῷ κα- 50 παλαίῳ, καταπαύσωνται οἱ ἐπὶ τῇ ἀζοῖς τῶν καλῶν ἀναστροφῶν ὑμῶν ἐν Χριστῷ· κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιῶντες, εἰ θελοῖτε τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακοποιῶντας· καὶ τίς ἐρεῖ κα- λῶν λέγει, καὶ πᾶσι οἰόντι ἐστὶ τὴν σάρκα τὴν ἀδελφὴν πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἐξ- σῶν αἰσθησάμεν· ἀλλ' ἐκείνη γνωρίζεται, ὅτι τῶν παντοκράτορος τῶν κυρίων ὑπερέντις, αἰτιπο- 60 λιτούμεθα τῶν ἀρετῶν τῶν σκότων καὶ τῶν θανάτων· Ἐπὶ σὺ λαλῶν τῷ, φησὶν, ἐρῶ, ἰδὲ πᾶσι- μι· ὅρα τὴν ἀλήθειαν βοηθόν, τὴν ὑπερασπίζουσαν ἡμῶν· Μη ξενίζετε τὸν νοῦν, ὁ Πέτρος λέγει, τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει, πρὸς πᾶσαν ἐν ὑμῖν γινόμενην· ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος· ἀλλὰ κατὰ κοινωνίαν- 70 περ τοῖς· ἔστι Χριστὸς παθήμασι, χαίρει ἵνα ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δοξῆς αὐτοῦ χαρῆται ἀγαλλιώμε- νοι, εἰ οὐκ ἐξ ὁσίων ἐν ὀνόματι Χριστοῦ· μακάριοι, ὅτι τὸ τῆς δοξῆς καὶ τῶν θεῶν πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται· κατὰ περ γέγραπται· ὅτι· Ἐνεκεν τοῦ θανάτου ὅλῳ τῶν ἡμερῶν, ἐλογίσθημεν 80 ὡς πρὸς τὴν σφαγῆν· ἀλλ' ἐκ τῶν τῶν πᾶσιν ὑπερνωμένων, διὰ τῶν ἀγαπήσαντων ἡμᾶς· Ἀ' δὲ ἐκ τῶν θεῶν τῆς ἐμῆς χρηστεύσεως φρονέας, οὐτ' αὖ καταβῶν, ἔστι κρατὶς ἐξ ἄκρου Δεινὸς κατὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰς ἄκρους πόδας, Πύθοι αὖ, οὐδ' εἰ δέσμα πάντα πρὸς δάλοισ· ἀφ' ὧν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς τραγωδίας λέγει γυνή· ἡ τε Ἀντιγόνη τῆς Κρεοντείου καταφρο- 90 νοῦσα κηρύγματ', ἡμεῖς δὲ φησὶν, οὐ γὰρ τι μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύσσων τὰδε· θεὸς γὰρ ἡμῖν κηρύσσει, καὶ πιστὸν αὐτῷ· Καρδία γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· ἐσθλὴ δὲ ὁμο- λογηται εἰς σωτηρίαν· λέγει γὰρ ἡ ἡγεμένη· Πᾶς ὁ πιστὸς ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταπαύσεται, εἰ- 100 κῶτως ἐν Σιμωνίδῃς γράφει· Ἐπὶ τῆς λόγου, τῶν ἀρετῶν ἐν ἐν δυνάμει τοῖς περὶ τῆς νῦν δὲ μὴ θῶν χάρον ἀγνὸν ἀμφέπει· ἔστι πάντων βλεφάροις θανάτων ἐσθλῶς, ὡμὴ δακρύων 50 ἰδρῶς ἐνδοθὲν μέλη, ἵκηται εἰς ἄκρον ἀνδρείας· ἔστι Πίνδαρος, Νέων γὰρ μέριμνα, πᾶσι πῖναις ἐλίσσεται, 100 ναι, δοξαστέον· λάμπει γὰρ ἡρόνως ἐργα μετ' αἰθέρα λαμπυρῆναι· ταύτης τῆς ἐννοίας καὶ Αἰσχύλῳ· ὁππότε δὲ μὴ, φησὶ· — τῶν πονούντων δὲ, ἐκ τῶν ὀφείλει τὴν κνῆματ' 110

- „ πίνω κλέει. Μόροι γὰρ μέζονες, μέζοντας μοίρας λαγχάνουσι, καθ' Ἡράκλειτον.  
 „ Τίς δ' ἐστὶ δούλῳ, τὸ θανέναι ἄφρονις ὦν; οὐ γὰρ ἐδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δαλίας  
 „ πάλιν εἰς φόβον, ἀλλὰ διωάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ. Μὴ ἔνι ἐπαχθυθῇς τὸ μαρτύ-  
 „ ριον ἔκ κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἡμεῖς τὸ δέσμιον αὐτοῦ, τῷ Τιμοθέῳ χεράφει. εἴη δ' αὖ ὁ ποιῶν ὁ  
 „ καλλώμενος τῷ ἀγαθῷ, καὶ τὸ δόξασθαι, δόξασθαι τὸ πονηρὸν, ἀγάπῃ ἔχων ἀνυπόκριτον· ὁ  
 „ γὰρ ἀγαπῶν τὸ ἔτερον, νόμον πληροῖται. εἰ δὲ ὁ θεὸς ἐλπίδος οὐκ ἐστὶν ὡς μαρτυροῦμεν, ὡς περ  
 „ ἔν ἐστι, τίς ἐλπίδα ἡμῶν ὁμολογεῖται, εἰς τὴν ἐλπίδα ἀπευθύνει. οἱ δὲ μέγιστοι ἀγαθωσύνης,  
 „ πεπληρωμένοι, Φησί, πάσης τῆς γνώσεως. Ἰνδῶν οἱ Φιλόσοφοι Ἀλεξάνδρῳ λέγουσι τῷ Μακεδό-  
 „ νι, Σώματα μὲν μετὰ τῆς ἐκείνου εἰς τὴν ψυχᾶς δὲ ἡμετέρας, σὺκ ἀναγκάσας ποιεῖν ἀμὴ  
 „ βουλομένα. πῦρ αἰθρώποισι μέγιστον καλασθῆναι· τέττα ἡμεῖς καταφρονοῦμεν. κἀντύθεν Ἡρά- 10  
 „ κλῆτ' ἐν αὐτῇ πάλιν κλέος ἡρεῖτο· ποῖς δὲ πολλοῖς, παραχαρῆν ὁμολογεῖται καὶ κρηῖστα ἔχ  
 „ ὡς περ κτῆσι. Τοῦ σώματος γὰρ ἔνεχ' οἱ πολλοὶ πόνοι·  
 „ Τῷ δ' εἰς οἶκον στεγανὸν ἐξορῆκαμεν, Ἀδελφόν τ' ἐρύττειν ἄργυρον, σπείρειν τι γέλυ·  
 „ Τὰ τ' ἄλλ' ὅς ἡμεῖς ὀνόμασι γινώσκουμεν. ποῖς μὲν ἔν πολλοῖς, ἡ ματαιοπονία αὐτῇ αἰρετή·  
 „ ἡμῖν δὲ δόξασθαι Φησί· Τῷ δὲ γινώσκουμεν ὅτι ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἡμῶν σπινθηροῦται,  
 „ ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας, καὶ μὴ ἐπὶ δουλείᾳ ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἄρ' οὐκ ἐμφανῶς  
 „ καλέεινα ὁππότε δόξασθαι, δεικνύς τὸ καταχυμὸν τῆς πίστεως παρὰ πῖς πολλοῖς; Δοκῶ  
 „ γὰρ ὁ θεὸς ἡμᾶς τὰς δόξασθαι ἐχάτας ἀπίσταν ὡς ὁππότε ἀποθνήσκουσιν· ὅτι θεία τὸν ἐγνήθημεν τῷ  
 „ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, ἄχρι τῆς ἁγίας ὥρας· καὶ πηλῶμεν καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνη-  
 „ πύομεν, καὶ καταφύζομεθα, ἔσπετο μὲν, καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι· ἴδιαις χερσὶ· λοιδορεῖ- 20  
 „ μενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· δυσφημέμενοι, παρακαλοῦμεν· ὡς περκαίει·  
 „ μάλα τὰ κόσμῳ ἐγνήθημεν. πιαυτὰ καὶ τὰ Πλάτωνος ἐν Πολιτείᾳ· Κἀν σπινθηροῦται ὁ δι-  
 „ κμος, κἀν ἐξορύττει τὸν ὀφθαλμὸν, ὅτι εὐδαίμων ἐστὶν. οὐκ ἐπὶ τῇ ψυχῇ τὸ πλῆθος ἐξαιρεῖται  
 „ ὁ γνωστὸς κείμενος, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ τῷ εὐδαιμονεῖν αἰεὶ καὶ τῷ μακαρίῳ εἶναι, βασιλικῶς φι-  
 „ λῶν ὁ θεὸς· κἀν ἀτιμία τις ἐβλάστησεν, φυγῇ τε καὶ δήμευσί, ἔσθ' ὅτι πᾶσι θανάτῳ, σὺκ  
 „ ἀποπαύσεται ὡς τὸ εὐθυμίας καὶ κυριατείας πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπης, ἡ πᾶσι εἰς τὴν πᾶν-  
 „ τα ὑπομένει· καλῶς πᾶσι τὴν θείαν διοικῆναι πρόνοιαν πίπτει ἡ ἀγάπη. Παρακαλῶ ἔν ὑ-  
 „ μῶν· μιμητὰ μου γίνεσθε, Φησὶν. ὁ μὲν ἔν πρῶτῳ βαθμὸς ἐσώματι, ἡ μὲν φῶς διδα- 20  
 „ σκαλία, δι' ἡν ἀπυρόμεθα τὴν ἀδικίας· δεύτερος δὲ, ἡ ἐλπίς, δι' ἡν ἐφίεμεθα τὴν βελτίαν· τῇ δὲ  
 „ δὲ ἡ ἀγάπη, ὡς περκαίει ἐστὶν, γνωστῶς ἡδὴ παρὰ τοῦ ὁσίου. Ἐλλῆνες γὰρ, σὺκ οἱ δὲ ὅπως, ἀνάγκη 30  
 „ δεδωκότες ἀλόγῳ τὰ συμβαίνοντα, ἀκρίβεις τὰ εἰρησάζοντα ὁμολογοῦσιν. ὁ γὰρ ἐν Εὐελπίδῃς λέγει·  
 „ Ἄν' ἔν παλαιῶν, τῷ τῷ μου δέξαι γυναικα· Ἐφ' ὃ μὲν οὐδὲς ὅστις οὐ πονεῖ βροτῶν·  
 „ Θάπτετε τέκνα, καὶ ἔτερεσ' ἀφαιρέτε, Αὐτοῖς τε θνήσκει· καὶ τῷ ἀχθόντι βροτῷ.  
 „ εἴπε ὁππότε· — ταῦτα δὲ  
 „ Στέφαν, ἀπερδεῖ καὶ φύσιν· δὲ δὲ ἐκπερᾶν Οὐδένον οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων βροτῶν.  
 „ περκαίει δὲ πῖς εἰς τελείωσιν ἀπευθύνει ἡ γνώσις ἡ λογική· ἡς θεμέλιος ἡ ἀγία τριάς· πῖ-  
 „ σις, ἐλπίς, ἀγάπη· μέζοντες τῶν, ἡ ἀγάπη. ἀμέλει Πᾶσι εἴησιν, ἀλλ' ἔσ' ὅτι πᾶσι συμφέρει·  
 „ πᾶσι εἴησιν, ἀλλ' ἔσ' ὅτι πᾶσι οἰκοδομεῖ, Φησὶν ὁ δόξασθαι. καὶ Μηδεὶς τὸ αὐτοῦ ζητεῖται μόνον,  
 „ ἀλλὰ καὶ τὸ τῷ ἐτέρῳ, ὡς ποιεῖν ὁμοῦ καὶ διδάσκειν διδάσκει, οἰκοδομεῖν καὶ ἐπικοδομεῖν·  
 „ ὅτι μὲν γὰρ κύριος ἡ γῆ καὶ τὸ πᾶν αὐτῆς, ὡμολόγηται, ἀλλ' ἡ σωείδης ἡ ἀδελφότης· 40  
 „ ὡς περκαίει, σωείδης ἡ λέγω, οὐκ ἐπὶ αὐτῇ, ἀλλὰ τῷ τῷ ἐτέρῳ· ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλπίς ἡμεῖς  
 „ κρίνεται ὡς ἀλλῆς σωείδης; εἰ γὰρ χάρις μετῴχῃ, ἡ βλασφημία ὡς ἐγὼ εὐ-  
 „ χαριστῶ; εἴτε ἔν ἐοικέν, εἴτε πίνετε, εἴτε ἡ ποιεῖτε, πᾶσι εἰς δόξαν τοῦ θεοῦ ποιεῖτε· ἐν σαρκὶ γὰρ  
 „ περκαίει, καὶ καὶ σῶμα σπινθηροῦμεθα· καὶ γὰρ ὅσα τῆς σπινθηρίας ἡμῶν ἐσ' ἐν σαρκὶ, ἀλλὰ δυ-  
 „ νατὶ τῷ θεῷ πρὸς καθάρσιν ὀχυρωμάτων· λογισμὸς καθαρῶν, καὶ πᾶν ὑψώμα ἐπαρόμε-  
 „ νον καὶ τῇ γνώσεως τῷ κυρίου. τέτοις ὁ γνωστὸς τοῖς ὅσοις περκαίει, ὁ κύριος, Φησὶ, δὸς  
 „ περκαίει, καὶ λαβὴ ἐπιδέξιν· ἵτω τὸ δεινὸν τῷ· κινδύνων ὡς περκαίει, ἀλλὰ τὴν πρὸς σὲ ἀγάπῃ·  
 „ Ὅθ' ἔνεκ' ἀρετῇ τῶν ἐν ἀνθρώποις μόνῃ, Οὐκ ἐκ θυραίων τὰ πᾶσι λαμβάνει·  
 „ Αὐτὴ δὲ αὐτῷ ἀθλατῶν πόνων ἔχει. Ενδύσασθε ἔν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ, ἄγιοι καὶ  
 „ ἡραπηνέμοι, ἀπλάγχνα οἰκιστῶν, χρηστέτα, παρὸς φροσύνην, πρὸς ὁππότε, μακροθυμίαν· 50  
 „ ἐπὶ πᾶσι δὲ τέτοις, τὴν ἀγάπῃ· ὁ ἐστὶ σωδισμός τῇ τελείᾳ· καὶ ἡ ἐλπίς τῇ Χριστῷ, βρα-  
 „ βύεται ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, εἰς τὴν καὶ ἐκλήθητε ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι· οἱ ἐν σώ-  
 „ ματι ἐν

- μαλ' ἐτι οἷες· καθάπερ οἱ παλαιοὶ δίκαιοι, ἀπάθων ψυχῆς ἑαυτοῦ κατὰ μέτρον ἐπὶ  
 ἑ μόνον Αἰσώπειοι καὶ Μακεδόνες καὶ Λάκωνες ἐρεθίζεσθαι ἐκατέρωθεν, ὡς Φησὶν Εὐραπιδένης ἐν  
 τοῖς περὶ ἀρετῶν ἐκαστῶν· ἀλλὰ καὶ Ζήνων ὁ Εὐστάθης, ἀναγκαζόμενος κατὰ πᾶν τι τῷ ἀπορή-  
 των, ἀντίχεν πρὸς τοὺς βασιλεῖς, οὐδὲν ἐξομολογούμενος· ὅς γε ἐπὶ τῶν πλῶτων, πλὴν γλῶσσαν ἐκ-  
 τρώγων, πρὸς τὴν τῶν τυράννων· ὃν οἱ μὲν, Νέαρχον· οἱ δὲ, Δήμυλον προσεμμεύουσιν. ὁμοίως  
 ἢ ἐπὶ Θεόδωρῳ ὁ Πυθαγόρειος ἐποίησεν, ἐπὶ Παύλῳ ὁ Λακύνδου γνώριμος, ὡς Φησὶ Τिमόθεος ὁ  
 Περραμενέως ἐν τῷ περὶ τῶν φιλοσόφων ἀνδρείας, καὶ Αἰαίος ἐν τοῖς ἡθικαῖς. ἀλλὰ ἐπὶ Πόσει-  
 μος ὁ Ρωμῆος, ληφθεὶς ὑπὸ Πόσειδωνος, ἔχ' ὅπως τι τῷ κεκρυμμένων σὺν ἐδὴ λωσεν, ἀλλὰ καὶ  
 πλὴν χεῖρα ἐπὶ τῷ πρὸς θεοῖς, καθάπερ εἰς χαλκὸν κατῆκεν, ἀτρέπων πένυ τῷ παρασημαπτι.
- 10 πὰ γὰρ Ἀναξάρχῃσι σωπῶν, Πίπασε, ἐπὶ τοῖς σιδηροῖς ἐπίσσετο. ἔτ' ἐν ἡ εὐδαιμονίας ἐλπίς, ἔθ' ἡ πρὸς  
 τὸν θεὸν ἀγάπη, δυσπραγεῖται πρὸς τὰ ὑποπίποντα, μένει δὲ ἐλπίς καὶ ἀντιθέτως τοῖς ἀρετι-  
 ταῖς, καὶ τῷ παμφάγῳ ὑποπίπῃ, καὶ κατὰ κτείνῃ βασιλεῖς τυραννικαῖς· ἔθ' ἡ εἰς  
 ἀπεπαισμένη φιλαίης, ἀδούλῳ ἄνω περὶ πλεῖ, τὸ σῶμα παραδόντα τοῖς τέττα μόνον ἔχε-  
 δαι διωκμένοις. λέγειται δὲ ἐν τῷ Βάρδαρον, σὺν ἄλλοις φιλοσοφίας· πρὸς τὴν αἰρεῖν  
 πρὸς Ζάμολξιν ἥρωα κατ' ἐπὶ. ὁ δὲ Ζάμολξιν ἐπὶ τῷ Πυθαγόρου γνώριμος, ἀπεσφάπτεται  
 ἐν ὁδοῖς κριθεὶς, ἀνιωμένῳ τῶν φιλοσοφούντων μὲν, ἔχ' αἰρεθέντων, ὡς ἀπὸ δεδο-  
 κμασμένων εὐδαιμονίας ὑποπείσας. μετὰ μὲν ἔν πασὶν ἡ ἐκκλησία τῶν μελετησάντων τὸ ζώ-  
 πυνεν θάνατον εἰς Χριστὸν παρ' ὅλον τὸ βίον, καθάπερ ἀνδρῶν, οὕτω καὶ γυναικῶν σωφρόνων.
- 20 ἔστι γὰρ τῷ καθ' ἡμᾶς πολυπνομένῳ, καὶ ἀνδραγαθῶν φιλοσοφῶν, καὶ Βάρδαρος ἡ,  
 καὶ Ἑλλῆν, καὶ δῆλος, καὶ γέρων, καὶ παῖδον, καὶ γυνή· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, τῶν  
 γέλοισι, ἡ σωφροσύνη· ὡς ἀπὸ τῶν δὲ ἡμῶν αὐτῶν φύσιν καὶ ἡμῶν ἕκαστον, πλὴν αὐτῶν  
 καὶ ἔχεν δρετῶν. σὺν ἄλλῳ πίνω πρὸς τὴν ἀνθρώπινην φύσιν ἐχει ἡ γυνή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ  
 φαίνεται, ἀλλ' ἡ πλὴν αὐτῶν· ὡς καὶ τὴν δρετῶν. εἰ δὲ ἀνδρὸς δρετῶν σωφροσύνη δὴ πᾶσι ἐν δι-  
 καιοσύνῃ, ὅσα παύτως ἀκολουθοῖ νομίζον, ἀνδρὶ μόνῳ ἐναρέτω εἶναι πρὸς ἡμᾶς, γυναικὶ δὲ  
 ἀκολάσῃ καὶ ἀδίκῃ. ἀλλὰ ἀπὸ τῶν τῶν καὶ λέγειν. σωφροσύνης ἐν ἐπιμελησίᾳ καὶ δικαιοσύνης.  
 καὶ τῶν ἀλλῶν δρετῶν ἀπίσης, ὁμοίως μὲν γυναικὶ, ὁμοίως δὲ ἀνδρὶ, ἐλπίς καὶ δόξα· ἐπὶ δὲ  
 μίαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν δρετῶν εἶναι τὴν αὐτῆς φύσεως συμβέβηκεν. τὸ μὲν πίνω τὴν αὐτὴν εἶναι φύ-  
 σιν τῶν ἡμετέρων πρὸς τὸ ἄρρεν, καθὼς ἡμετέρων, οὐ φαμέν· πάντως γὰρ τινα ἐπὶ ἀφ' ὧν ὑμῶν ὑπάρ-  
 30 χεν πρὸς ἡμᾶς ἐκατέρωθεν τῶν, δι' ὧν τὸ μὲν, ἡμετέρων αὐτῶν· τὸ δὲ, ἄρρεν γένετον· τὸ γ' ἐν κυοφορεῖν  
 καὶ τὸ πικρὸν, τὴν γυναικὶ πρὸς εἶναι φαμέν, καθὼς ἡμετέρων τυγχάνει, οὐ καθὼς ἀνθρώπων. εἰ δὲ  
 μηδὲν ἐπὶ τῷ ἀφ' ὧν εἶναι ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, πᾶσι αὐτῶν ἐκάτερον αὐτῶν ἔδρα καὶ ἐπαρχει.  
 ἡ μὲν πίνω πᾶσι ἐπὶ καθὼς ψυχῇ, πᾶσι ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀφίξεται δρετῶν· ἡ δὲ ἀφ' ὧν, καὶ  
 πλὴν τῶν σώματι ἰδιότητι, ἐπὶ τὰς κηρύξεις καὶ τὴν οἰκουμένην. θέλω γὰρ ὑμᾶς, Φησὶν ὁ δόξας·  
 40 λῶν, εἰδέναι, ὅτι πάντες ἀνδρὸς καὶ κεφαλῇ, ὁ Χριστὸς· κεφαλῇ δὲ γυναικὸς, ὁ ἀνὴρ· οὐ γὰρ εἰς  
 ἐπὶ γυναικὸς ἀνὴρ, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός. πλὴν οὕτω γυνὴ χωρὶς ἀνδρός, οὕτω ἀνὴρ χωρὶς γυ-  
 ναικὸς ἐν κυρίῳ. ὡς γὰρ σὺ φρονᾷ τὸν ἀνδρα, καὶ τὴν ἡδονῶν κρείττονα εἶναι εἶναι φαμέν, ἔτω καὶ  
 τὴν γυναικᾶ σὺ φρονᾷ τὸ ὁμοίως ἀξιωματικὸν εἶναι, καὶ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀφ' ὧν καὶ μεμελε-  
 τηκῶν· λέγω δὲ· Πνεύματι πᾶσι κατὰ τὴν, καὶ ἐπὶ τὴν αὐτὴν σαρκοῦ καὶ μὴ τελείῃ, ἡ δόξα καὶ τὴν συμ-  
 40 βλεψὶς ἐν πλὴν ἡ γὰρ σαρξ, ἐπὶ τὴν αὐτὴν καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν σαρκοῦ. πᾶσι ἐν αὐ-  
 τῇ καὶ ἔχ' ὡς κακὸν ἀρετῶν, ἀλλ' ὡς συμφερόντως μαχομένα. ἐπὶ φέρει γὰρ εἶναι μὴ ἀνὴρ ἡμε-  
 τερά, πᾶσι κατὰ τὴν. φανερόν ἐστι πᾶσι τῶν σαρκοῦ, ἀπὸ ἐπὶ, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσελγία, ἐ-  
 δωλολατρεία, φαρμακεία, ἐχθραὶ, εἶρες, ζήλοι, θυμοὶ, ἐριθεία, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι,  
 μέγαρα, κῶμοι, καὶ ὅμοια τῶν τοῦ ἀπὸ τῶν ὑμῶν, καθὼς ἐπὶ πρὸς ἡμᾶς, ὅτι οἱ τῶν πᾶσι πρὸς ἡμᾶς  
 50 σὺν ἡμῶν, βασιλεῖς καὶ ἡμετέρων κληρονομήσαντες. ὁ δὲ κατὰ τὸ πνεῦμα εἶναι, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μα-  
 κροθυμία, χρηστότης, ἐγκράτεια, ἀρεθωσύνη, πίστις, πραότης. σάρκα, οἶμα, τὰς ἀμαρτωλὺς, ὡς  
 πνεῦμα τὰς δικαιοσύνας ἔρηκεν. καὶ μὴν τὸ τὸ ἀνδρείας πρὸς τὸ εὐθαρσὲς καὶ τὸ ὑπομονητικὸν παραλη-  
 πῶν, ὡς τῶν τῶν πᾶσι τὴν σαρκοῦ παραπληροῦν τὴν ἐπίαν, καὶ τῶν τῶν ἰμάτιον ἀφροντι, καὶ τῶν ἡμετέρων  
 πρὸς ἡμᾶς, θυμὸν κρατύντας ἐρρωμένως. ἐπὶ τῶν τῶν ἡμετέρων τῶν ἀνδρείας ἀσπῶ-  
 50 μὲν τῶν γυναικῶν ὅπως καὶ τὰς ἀνδρας εἰρηνικὰς εἶναι βεβλόμεθα. ἀπὸ δ' ἐγὼ καὶ Σαυρομά-  
 τας γυναικῶν πολέμους καὶ ἀνδρῶν ἐκ ἐλαττον καὶ Σακίδας ἄλλας, αἱ πρὸς ἡμᾶς εἰς τὴν ἐπί-  
 σω, φεύγοντες πρὸς ἡμᾶς, τοῖς ἀνδράσι ἐπ' ἡμᾶς. οἶδα καὶ τῶν πᾶσι τῶν ἡμετέρων γυναικῶν, ἐργα

καὶ πῶς χρωμένους ἀνδρῶν καὶ πρὸς τὸ δασκῶν γυναικῶν, οὐδὲν ἀνιέσας τῶν πρακτικῶν· ἀλλ'  
 ἐν αὐτῇ πολλὰς τῇ ἀμιλλῇ τῶν σόνων, ἡ γυνὴ δασκῶσα, τὸ βροχῶ ἀνελομένη, οὐκ ἀδ-  
 Φέρει· ἡ δὲ γυνὴ αἰγυμῶν οὐδὲν ἐλαττον τῶν ἀρρένων καὶ οἰκονομοῦσι καὶ τηρεῖν, καὶ τὰς  
 11 ποιμένας φυλάττουσι. Κρήστα κύων ἐλάφοιο κατ' ἔχνοιον ἔδραμε γοργῶς. Φιλοσοφῶντες.  
 καὶ γυναιξίν, ἐμφερώς πῶς ἀνδράσι, καὶ βελτίους οἱ ἀρρένες, τὰ πρῶτα ἐπ' αὐτοῖς φερόμε-  
 12 νοι πωγαῶσιν, ἐκτός ἐστι καὶ μαλακώτερον. ἀναγκάσιον ἐν σύμπαντι τῶν ἀνθρώπων  
 13 γυνὴ παθεῖα τε καὶ δρετὴ· εἴ γε ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν ἀπεύδοιεν. καὶ πῶς οὐ μάστιγ' Εὐελπίδης  
 14 πικρὸς γράφει· ποτὶ μὲν, Πᾶσα γὰρ ἀνδρὸς κακίων ἄλοχ'· καὶ ὁ κράτης· γυνὴ τὴν εὐ-  
 15 δοιμοῦσαν· ποτὶ δὲ, Πᾶσα γὰρ δούλη ἐστὶν ἀνδρὸς ἡ σὺφρων γυνή· ἡ δὲ μὴ σὺφρων, αἰνοῖα  
 16 τὸν ξυμῶντα ὑπερφέρει. — οὐ μὲν γὰρ κρείστον καὶ ἄριστον, 10  
 17 ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντες νοήμασιν, οἶκον ἔχοντες Ἀγῆρ ἡδὲ γυνή —  
 κεφαλὴ πᾶν τὸ ἡγεμονικόν· εἰ δὲ κύριος κεφαλῇ τῶ ἀνδρὸς· κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ αἰὲρ, κύ-  
 18 ριος ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικὸς, ἐκὼν καὶ δοξαθεῖς ὑπάρχων. διὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Εὐφροσίνης γράφει·  
 19 Ἰπποκράτους ἀλλήλοισι ἐν φόβῳ Θεοῦ αἱ γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς τῷ κυρίῳ· ὅτι ὁ  
 20 ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῇ γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας· αὐτὸς ὁ σωτὴρ τῆς σώ-  
 204 ματι· ἀλλ' ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν  
 21 ἐν παντί. Οἱ ἀνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν· ἔτι  
 22 καὶ οἱ ἀνδρες ὁφείλουσιν ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα, ὁ ἀγαπᾶν τὴν  
 23 ἑαυτῆς γυναῖκα, ἑαυτὸν ἀγαπᾶ· οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν ἑαυτῆς σάρκα ἐμίσησεν καὶ τῇ πρὸς Κο-  
 24 λουσαίης, Αἱ γυναῖκες, φησὶν, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκε ἐν κυρίῳ. Οἱ ἀνδρες, ἀ- 20  
 25 γαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς κυρίοις καὶ  
 26 πατράσι· τῷ γὰρ εὐαρεσθῆναι τῷ κυρίῳ. Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμώ-  
 27 σιν. Οἱ ὄντορες, ὑπακούετε καὶ τῷ κυρίῳ καὶ τοῖς κυρίοις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ ὡς ἀν-  
 28 θρωπάρησιν· ἀλλ' ἐν ἀποφύτῃ καρδίᾳ, φοβούμενοι τὸ κύριον· καὶ πᾶσι ὅτι ἐάν ποιεῖτε, ὅκα ψυ-  
 29 χῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ κυρίῳ δουλεύοντες, καὶ ὅκα ἀνθρώποις· εἰδότες ὅτι ὁ κύριος δασκῶν καὶ  
 30 ὅτι τὴν ἀνταποδοσὶν τῇ κληρονομίᾳ· τῷ γὰρ κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε· ὁ γὰρ ἄδικος κομίσει· ὁ δὲ  
 31 κλησὶν καὶ ὅκα ἐστὶ προσωποληψία. Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητά τοις δούλοις παρέχετε·  
 32 εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἐχέτε κύριον ἐν ἑρανῶ, ὅπως ὅκα ἐν Ἑλλήνι καὶ Ἰουδαίῳ, πειρημένῳ ἐκ ἀποστο-  
 33 λῆς, βαρβαρὸς Σκυθῆς, δοῦλος ἐλευθερῶν· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστὸς· ἐκὼν ὅτι οὐ-  
 34 ρανίς ἐκκλησίας, ἡ ὁπληγῶν· ὅπερ εὐχόμεθα καὶ ὅτι γῆς γυνεῶν τὸ ἡγεμονικόν τῆς γῆς ἐν ἑρα- 30  
 35 νῶ· Ενδυσάμενοι ἀπὸ ἀγάθης οἰκονομίας, χρηστότητα, ταπείνωσιν, πραότητα, μακροθυ-  
 36 μίαν· ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαρίζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρὸς πᾶσι ἔχη μομφήν· καθὼς  
 37 καὶ Χριστὸς ἐχαρίσατο ἡμῖν, ἔτι καὶ ἡμῖς. ὅτι πᾶσι δὲ τῆς γῆς ἡ ἀγάπη, ὅτι ἀποδοσὶς τῆς  
 38 λεοπότι· καὶ ἡ ἐρήνη τῆς Χριστῆς βραδύτης ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, ὡς καὶ ἐκλήθη ἐν ἐνὶ σώ-  
 39 ματι· καὶ εὐχαρίστω γίνεσθε. ὅθεν γὰρ καὶ πολλὰς τὴν αὐτὴν παρατηρήσας γράφει, ὡς ἐν-  
 40 τροπῶν Μαρκιανός, ὡς πῶς μεταβάλλει πρὸς τὴν εὐχάριστον δῆν μαθὼν τὸ πῶς εἶναι τῷ θε-  
 41 μιουργῶν Θεῷ, τῷ καλεσθῆναι ἡμᾶς καὶ εὐαγγελισμένῳ ἐν σώματι. σίφης ἡμῖν ἐκ τῶν ἡ-  
 42 ὅκα πίστεως ἐνόησε· καὶ τὸ πᾶσι, δέδοικ'· ὡς καὶ ἀκρίτων πινῶν καὶ τῶν πλεονεκτημένων,  
 43 καὶ καλῶς ἐπερτῶν πρὸς τὸν ἀνδρὸς ἡ πρὸς τὸν δεσπότην, Φιλοσοφῶν τὸ οἰκέτης, ἡ τὴν γυ-  
 44 νή, ναὶ μὴν καὶ ἐλεύθερος, καὶ τυράννου γαίνα· ἀπλήτην τῆς καὶ ὅτι δικαστήρα ἀγῆτα, καὶ 40  
 45 ὡς κινδυνεύει ἐχάτης περὶ ἐκλήτου, περὶ τῆς κτήσεως ἀπάσης κινδυνεύουσα, ὅκα ἀφ' ἑξῆς τῆς  
 46 θεοσεβείας οὐδ' ὅπως πᾶσι οὐδὲ ἀπαυδήσει ποτὶ, ἡ μὲν γυνή, Φαύλῳ συνοικοῦσα ἀνδρὶ· ὁ ὅς  
 47 ἐάν Φαύλον ἔχη πατέρα, ἡ πονηρὸν δεσπότην ὁ οἰκέτης· τῆς δρετῆς ἐχόμενοι γυναικὸς· ἀλλ' ὡς  
 48 ἀνδρὶ δασκῶν καὶ καλὸν ὑπερτερεῖ δρετῆς, ὑπερτερεῖ ἐλευθερίας, ὑπερτερεῖ ἑαυτῆς, ὡς αὐτὸς καὶ  
 49 γυναικί· οὐ γὰρ τῶν ἀρρένων φύσεως τῆς ἰδίας, ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν. πῶς ἐν καὶ ὁ πρὸς ἐν-  
 50 τῆς, καὶ ὁ νέος, καὶ ὁ οἰκέτης, ὑπακούων τῇ ἐντολῇ, βιώσκει τε, καὶ, ἐάν δεῖ, τεθνήξει· ὅπερ  
 51 αἰετὶ ἀφ' ἑξῆς γινώσκοντες ζωοποιήθησαν. ἴσμεν γὰρ καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ οἰκέτας πολλὰς, ἀκόν-  
 52 ταν πατέρων καὶ δεσποτῶν καὶ ἀνδρῶν, βελτίους γινόμεναι. οὐκ ἐλαττον προθυμείαν καὶ  
 53 τὰς μέλλοντας θεοσεβεῖς ζῆσιν, ἐπὶ δὲ εἰρήνῃ αὐτὰς ἡνὲς δακῶσιν· ἀλλὰ πολὺ πλεονεκτήματα  
 54 πρὸς τὴν ἀνταποδοσὶν καὶ ἀγωνίζεσθαι ἀφ' ἑξῆς φερόντως, ὅπως αὐτὴν ἡγήσιν, δασκῶσιν τῶν 50  
 55 δρετῶν καὶ ἀναγκασμάτων βουλαμάτων. καὶ οἱ οἱ σὺγκρισιν ὁπδέχεσθαι, πότερον ἄμεινον,  
 56 ἢ αὐτὴν γυνεῶν καὶ παντοκράτορος, ἡ τὸ τὸ δαιμόνιον ἐλάττω σιότη· τὸ μὲν γὰρ ἄλλων  
 57 ἐνεκα



- ἔτι καὶ πρᾶξιόμενα ἡμῖν, ἐκάστῳ περὶ ἑαυτοῦ ἀνέκδοκον, ὡς ἐκείνους ἀποβλέποντες πρῶτον, ὡς ἕνα καὶ  
 ἑαυτοῦ δοκῶν· μέτρον ἡγούμενοι τῶν, τὸ ἐκείνοις κεχαρισμένων· ἀδὲ αὐτῶν μᾶλλον ἢ ἑαυτοῦ  
 ἐτέρων, πῶς αὐτῶν γίγνεται μὲν τῆς ἰσῆς ἀποουδῆς, εἴαν τι δρῶσκειν ποῖ δοκῇ, εἴαν τι καὶ μή. εἰ δὲ τῷ  
 ἀδικοφύρῳ ἕνα ποιεῖ τὴν εἰληχὴ πῶς, ὥς ἐκ ἀκούων τινῶν αἰρεῖται εἶναι δοκῶν, πολὺ ὅσον  
 τὴν δρῶν τὴν περὶ μάχην νομίσαν· μὴ εἰς ἄλλο τι ἀφορῶντας, ἀλλὰ εἰς αὐτὸ τὸ καλῶς περαχθῆ-  
 ναι, διωόμενοι, εἴαντι ἐτέροις δοκῇ ἴσιν, εἴαντι καὶ μή. καλῶς ἔν κει Εὐκλείδης Μενόικῃ γραφῶν·  
 μή τις πρὸς τοὺς ὄντας, μελλέτω φιλοσοφῆν· μή τις γὰρ ὡς ἀρχῶν, κοπιᾷ φιλοσοφῶν· οὐ γὰρ  
 ἀπορροῖς ἀδίκους εἶναι, οὐτε πᾶν ὅτις πρὸς τὴν ψυχὴν ὑγιαίνειν. ὁ δὲ λέγων, μή πως φιλοσοφῶν  
 ὑπερβαίνει ὥραν, ἢ παρελθὺν ἡμέραν τὴν ὥραν, ὁμοίως ἐστὶ τῷ λέγειν, πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μή πως  
 10 ὑπερβαίνει τὴν ὥραν, ἢ μή κετ' εἶναι τὴν ὥραν. ὥς ἐκ φιλοσοφῆτον καὶ νεωτέρων καὶ γέροντι· τῷ μὲν, ὅ-  
 πως γηράσκων νεάζει πῶς ἀναλίσκει, διὰ τὴν χάριν τῆς γηρονότητος· τῷ δὲ, ὅπως νεὸς ἄμα καὶ παλαιός  
 ἦ, διὰ τὴν ἀφοσίαν τῆς μελλομένης. περὶ δὲ μαρτυρίαν διαρρήδην ὁ κύριος εἰρηκεν· καὶ περὶ διαφό-  
 ρως γηράσκοντες πῶς γίγνεται. λέγων ὅτι μὲν, Πᾶς ὅς ἐάν ὁμολογήσῃ ἐμοὶ ἐμπροσθεν τὸ ἀνθρώ-  
 20 πον, καὶ ὅς ἐάν ἄνθρωπος ὁμολογήσῃ ἐν αὐτῷ ἐμπροσθεν τὸ ἀγγέλων ὅτι ἦ· τὸ δὲ δέξασθαι μεν  
 ἐν ὧ πᾶσι τὸ ἀνθρώπῳ, ἀπερὶ ἡσυχίας αὐτὸν ἐμπροσθεν τὸ ἀγγέλων, ὅς γὰρ αἱ ἐπαρχαὶ μετὰ τὰς  
 ἐμὰς λόγους ἐν τῇ ψυχῇ πᾶσι τῇ μοιχαλίδι καὶ ἀμαρτωλῷ, καὶ ὅς τὰς αἰθέρων ἐπαρχαὶ μετὰ τὰς  
 πᾶσι αὐτῶν, ὅτι ἀνέλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τὰ πατρὸς αὐτῶν, μὲν τὸ ἀγγέλων αὐτῶν. πᾶς ἔν ὅστις ἐάν ὁμολο-  
 30 γῇ ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τὸ ἀνθρώπῳ, ὁμολογήσῃ καὶ ἐν αὐτῷ ἐμπροσθεν τὰ πατρὸς μου τὰ  
 ἐν ἑαυτοῖς. ὅτι ἀνδὲ φέρωσιν ὑμᾶς εἰς τὰς συναγωγὰς ἐξ ὧν δέξασθαι καὶ ἐξ ἐξουσίας, μὴ πρὸς  
 40 μερῶν αὐτῶν πᾶσι ἀπολογησῇτε, ἢ τί ἐπὶ τῇ· τὸ γὰρ ἄριον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾃ ἢ  
 δὲ εἰπὲν. τῶν ἐξηγούμενων τὸ πᾶν Ἡρακλείων, ὁ δὲ Οὐαλεντίνος σχολῆς δοκιμῶν πᾶσι, καὶ  
 λέξιν Φησὶν, ὁμολογίαν εἶναι, τὴν μὲν, ἐν τῇ πίστι ἐκ πολιτείας· τὴν δὲ, ἐν Φωνῇ. ἡ μὲν ἔν ἐν Φω-  
 νῇ ὁμολογία, καὶ ὅτι τὸ ἐξουσιῶν γίνε· τὴν μόνην, Φησὶν, ὁμολογίαν ἡγῶναι εἶναι οἱ πολλοί· ἔχ-  
 50 οῦντως· διὸ αὐτῶν τὴν ὁμολογίαν καὶ οἱ ἀποκριταὶ ὁμολογῶν. ἀλλ' ὅτι εὐρεθῇ ὅτις  
 ὁ λόγος καθολικῶς εἰρημένος· οὐ γὰρ πάντες οἱ σωζόμενοι ὁμολογῶσιν τὴν διὰ τῆς Φωνῆς ὁμο-  
 λογίαν καὶ ἐξήλθεν· ἐξ ὧν Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Λδδεις, καὶ ἄλλοι πολλοί. καὶ ἐστὶν ἡ  
 διὰ τῆς Φωνῆς ὁμολογία οὐ καθολικὴ, ἀλλὰ μερική. καθολικὴ δὲ, τὴν νῦν λέγει, τὴν ἐν ὁρῇ  
 καὶ πρᾶξι καὶ πᾶσι τοῖς τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. ἐπὶ δὲ τῇ τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἡ μερική ὅτι  
 60 τῶν ἐξουσιῶν, εἴαν διη καὶ ὁ λόγος αἰρῇ ὁμολογήσῃ γὰρ οὐτ' οὐ καὶ τῇ Φωνῇ ὁρθῶς, προομολογῇ-  
 70 αὶς· ὡς ἑτέρον τῇ διὰ τῆς. καὶ καλῶς, ὅτι μὲν τῶν ὁμολογούντων, ἐν ἐμοὶ, εἰπὲν· ὅτι δὲ τῶν  
 δέξασθαι, τὸ ἐμὲ πρὸς τῆς. οὐ γὰρ, καὶ τῇ Φωνῇ ὁμολογήσῃ αὐτὸν, δέξασθαι αὐτὸν,  
 τῇ πρᾶξι μὴ ὁμολογῶντες· μόνον δὲ ἐν αὐτῷ ὁμολογῶσιν, οἱ ἐν τῇ καὶ αὐτὸν ὁμολογία ἐπὶ  
 80 ζεῖ βιούσιν· ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁμολογῶν, ἐν εἰλημμένῳ αὐτῶν, καὶ ἐχόμενῳ· ὡς τῶν· διό-  
 περ δέξασθαι αὐτὸν, ὅτι πᾶσι διώσται. δέξασθαι δὲ αὐτὸν, οἱ μὴ ὄντες ἐν αὐτῷ· οὐ γὰρ εἰπὲν,  
 ὅς δέξασθαι ἐν ἐμοὶ, ἀλλ', ἐμὲ· οὐδεὶς γὰρ πᾶσι ὡς ἐν αὐτῷ, δέξασθαι αὐτόν. τὸ δὲ ἐμπροσθεν  
 τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν σωζομένων, καὶ τῶν ἐθνικῶν δὲ ὁμοίως, παρ' οἷς μὲν, καὶ τῇ πολιτείᾳ· παρ'  
 90 οἷς δὲ, καὶ τῇ Φωνῇ. διόπερ δέξασθαι αὐτόν, οὐδέ πᾶσι διώσται· δέξασθαι δὲ αὐτόν, οἱ μὴ ὄντες  
 ἐν αὐτῷ. πᾶσι μὲν ὁ Ἡρακλείων· καὶ ὅτι μὲν ἄλλα φαίνεται ὁμοδοξεῖν ἡμῖν καὶ τὴν περὶ τὴν  
 τῶν τῶν· ἐκείνους δὲ οὐκ ἐπέστησεν, ὅτι εἰ καὶ μὴ πρᾶξι ἴναι καὶ τῷ βίῳ ὁμολογήσῃ τὸν Χριστὸν  
 100 ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὲν τοι καὶ Φωνῇ ὁμολογῶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ μέχρι θανάτου  
 βαπτίζομενος μὴ δέξασθαι, ἀπὸ διὰ τῆς περὶ τῆς φαίνον· διὰ τῆς δὲ ὁμολογῶν  
 καὶ μάλιστα ἡ μὴ δὲ θανάτῳ τρεπομένη, ὅτι ἕνα πᾶσι τῶν τῶν, ἀδὲ διὰ τῆς σωματικῆς  
 ὁπτιμίας ἐλθόντες, ἀποκοπῶν ποιεῖ· ἐπὶ γὰρ, ὡς ἔπος εἰπὲν, ὅτι πᾶσι τῶν βίῳ ἀθρόα καὶ τὴν  
 πρᾶξιν μετάνοια, καὶ ἀληθῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογία, ὅτι μαρτυροῦσθαι τῆς Φωνῆς. εἰ δὲ τὸ πνεῦ-  
 110 μα τῶν πατρὸς ἐν ἡμῖν μαρτυρεῖ, πᾶσι ἐπὶ ἀποκριτῶν, ἐκ Φωνῆς μόνῃ μαρτυρεῖν εἰρηκεν δόξασται  
 δὲ ἴσιν, εἴαν συμφέρῃ, ἀπὸ λογισμοῦ ἵνα διὰ τῆς μαρτυρίας διὰ τῆς ὁμολογίας ὡφε-  
 λῶνται οἱ πάντες· ἰσχυροποιούμενοι μὲν οἱ κατ' ἐκκλησίαν, θαυμάζοντες ὅτι καὶ εἰς πίστιν ὑπαγ-  
 120 μένοι, εἰ ἐξ ἐθνῶν τὴν σωτηρίαν πολυπραγμονήσαντες· οἱ λοιποὶ δὲ ὑπ' ἐκπλήξεως κατεχόμενοι.  
 ὥς ἐκ τὸ ὁμολογῶν, ἐκ παντὸς ὅτι· ἐφ' ἡμῖν γὰρ· ἀπὸ λογισμοῦ δὲ, οὐκ ἐκ παντὸς· καὶ γὰρ καὶ τῶν  
 130 ἐφ' ἡμῖν. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, ὅτις σωθήσεται· ἐπὶ τίς οὐκ ἀντὶν εὐφρανόντων, βασι-  
 λεύει ἐν θεῷ, ἀλλ' ἐκ βαλεὺν ἔλπει; θεὸν ἔν ὁμολογῶντι τινες εἰδέναι, καὶ τὸν ἀπόστολον· τίς δὲ  
 140 ἐργεῖς δέξασθαι· βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπεθῆς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι· οἱ δὲ,





- τὸ, ὅποιοι ὑποπίπῃσι τὰ λεγόμενα εὐλίψαν, ἢ τοὶ ἡμαρτηκότες ἐν ἄλλοις λαμβάνοντες πλά-  
σασιν, εἰς τὰ πρὸ ἄρον τὸ ἀρχόν, χρηστήριον τῷ πατριάρχῃ. ἀλλὰ ἐξ ἄλλων ὄντως ἐγκα- 207  
λέμενοι, ἵνα μὴ ὡς κατὰ δικαιοσύνην καθεὶς ὁμολογούμενός περὶ ἑαυτοῦ, μηδὲ λοιδορούμενοι ὡς ὁ μοι-  
χὸς ἢ ὁ φονεὺς, ἀλλ' ὅτι Χριστιανοὶ πεφυκότες, ὅπερ αὐτοὶς ἀκηροῦς καὶ ἀκατάκλιτος καὶ  
μὴ ἡμαρτηκότες εἰς ὅλως τῆς ὁπτιοῦ παθεῖν ἡμῶν, ἀλλ' ὅτι ἐπεὶ κατ' ὁπτιοῦ δυν-  
νάμειός περὶ εἰσεῖσι, ἀλλὰ περὶ ὡς ἐπαχὲ καὶ τὴν ἡμῶν δοκῶν ἐχ' ἡμαρτηκέναι. ἔθ' ὑπο-  
βάς, πάλιν ὁπτιοῦ φέρει. ὡς ἐν τῇ ἡμῶν ἐπὶ ἡμαρτηκός, ἢ ἐνεργῶς μὲν ἐχ' ἡμαρτηκός ἐδεν ἐ-  
αὐτῷ, τῷ ὅτι τὸ ἡμαρτηκὸν ἔχον, ἐπὶ αὐτῷ ἐπὶ τῷ παθεῖν, ἐνεργεῖται περὶ, πολλὰ κερδαίνον  
δύσκολα. ἔτσι δὲ, καὶ πάλιν ὁπτιοῦ μὴδὲν ἡμαρτηκὸν ἐργῶ τυχῇ, παρὰ τὴν ἡμῶν παθεῖν, ταῦτο ἐπα- 208  
10 θεν ἐμφερῶς τῶν ἡμῶν. ἔχον μὲν ἐν αὐτῷ τὸ ἡμαρτηκόν, ἀφορμὴν δὲ περὶ τὸ ἡμαρτηκέναι  
μὴ λαβὼν, οὐχ ἡμαρτανεν. ὡς οὐχ αὐτῷ τὸ ἡμαρτηκὸν λογιστέον. ὡς γὰρ ὁ μοιχεύων τῶν  
μοιχὸς ἐπὶ, καὶ τῷ μοιχεύοντι μὴ ὁπτιοῦ τυχῇ καὶ ὁποῖα φόνον τῶν, ἀνδροφόνος ἐστὶ, καὶ μὴ  
διώκται φονεῖται. οὕτως ὅτι τὸν ἀναμαρτητὸν ὄν λέγω, ἐάν ἴδω παρὰ τὸν, καὶ μὴδὲν ἢ κακόν  
περὶ παρὰ, κακὸν ἐρῶ τὸ τῶν ἡμαρτανέναι. πάντ' ἐρῶ γὰρ μᾶλλον ἢ κακόν τὸ παρὰ τοῦ ἐρῶ. ἐ-  
ἔθ' ὑποβάς, καὶ περὶ τῶν κυρίων αὐτοῦ, ὡς περὶ ἀνθρώπων λέγει. ἔαν μὲν τοὶ παρὰ τῶν  
τῶν ἀπαντες τῶν λόγους, ἔλθῃς ὁπτιοῦ τὸ δυσωπείν με, ἀλλὰ περὶ τῶν πινῶν, εἰ τυχόν, λέγων, ἐ-  
ὁ δὲ ἐάν ἡμαρτανέναι. ἐπὶ τὸν γὰρ δὲ ἐάν. ἐάν μὲν ὁπτιοῦ τῶν, ἐρῶ οὐχ ἡμαρτανέναι μὲν, ὁμοίως δὲ ἐ-  
τῷ παρὰ τὸν ἡμῶν. ἐάν μὲν τοὶ σφοδρότερον ἐκβιάσθω τὸν λόγον, ἐρῶ, ἀνθρώπων, ὅτιν αὐτὸν ὀνομά-  
σης, ἀνθρώπων εἶναι, δικαίον ὅτι τὸν. καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς, ὡς περὶ εἰπέ τις, ἀπὸ τῶν. ἀλλὰ τῷ 209  
20 Βασιλεῖδῃ ὑποθέσεις παρὰ τῶν ὁπτιοῦ φησὶ τῷ ψυχῇ ἐν ἐτέρῳ βίῳ, τῷ κέλασιν ὑπομέ-  
νειν ἐν ταῦτα. τῷ μὲν ἐκλεκτῷ, ὁπτιοῦ τῶν ἀλλῶν, καὶ τῶν ὁπτιοῦ οἰκεία κα-  
λάσθῃ. καὶ τῶν τῶν ἀλλῶν, ἐφ' ἡμῶν κειμένου τῶν ὁμολογῶν καὶ κέλασθῃ, ἢ μή; λυέται γὰρ  
ὁπτιοῦ τῶν δὲ τῶν ὁπτιοῦ, ἢ καὶ τὸ Βασιλεῖδῃ παρὰ τῶν. ἐρῶ πίνω αὐτὸν ὁπτιοῦ τῶν κρατῆρος ὁμολογῶ-  
τῶν, πότμον μαρτυρῶν τῶν κέλασθῃ καὶ τῶν παρὰ τῶν, ἢ καὶ τῶν δὲ τῶν ὁπτιοῦ, οὐ κέλασθῃ. ἐ-  
ὅτι καὶ τὸ παρὰ τῶν καὶ τῶν μὴ δὲ κέλασθῃ τῶν φησὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν δὲ τῶν ὁπτιοῦ ἐκ  
παρὰ τῶν, ἄκων παρὰ τῶν μαρτυρῶν. πῶς ὅτι ἐπὶ μὲν ὁ ἐνδοξότατος ὁπτιοῦ τῶν παρὰ τῶν  
μαρτυρῶν ἀλλὰ τὸ μαρτυρῶν; εἰ τὸν ἡμαρτηκόν οὐκ εἶπεν ἢ παρὰ τῶν ὁπτιοῦ τὸ ἡμαρτανέναι ἐλ-  
θῆν, ἀδικῶ γίνεται κατ' ἀμφω καὶ τὸ ἀλλὰ δικαιοσύνην εἰς κέλασιν ἐλκόμενον, μὴ ρυομένη  
καὶ τὸν ἀδικῶν ἐλκόμενον, ρυομένη. ὅτι μὲν, ποιεῖται ὁπτιοῦ τῶν ἐβουλήθη. τῶν δὲ, κωλύσεως  
30 τὸ ἔργον, καὶ μὴ δικαίως παρὰ τῶν ὁπτιοῦ τὸ ἡμαρτηκόν. πῶς ὅτι οὐκ ἄγε. ὁπτιοῦ τῶν ἀλλῶν μὲν τὸ ἀλλῶν  
ἐβουλον. ἀνθρώπων ὅτι ἡμαρτηκόν τὸ μὲν εἰπὲν τὸ κύριον; παρὰ τῶν γὰρ ὁπτιοῦ τῶν ἀλλῶν, εἰδὼς  
μὲν δὲ εἰμὲν, οὐκ εἰδὼς ὅτι ἐπὶ τῶν ὁπτιοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν τῶν παρὰ τῶν ἡμῶν βουλόμενος, καὶ  
ὑποθέσθαι αὐτῷ παρὰ τῶν. ὅπερ ἐπὶ μόνον ὁπτιοῦ τῶν παρὰ τῶν, ἀλλὰ τὸ ἡμῶν ἐξ αὐτῶν σώ-  
ζεσθαι δὲ ἀφορμὰς παρὰ τῶν ἐν τῶν ἐλκόμενος, ἀλλὰ τὸν κατὰ χυμὸν τῶν παρὰ τῶν  
ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ὁπτιοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν ὁπτιοῦ τῶν ἐκ κλησίαν, ἀλλὰ τὸ τῶν παρὰ τῶν τῶν  
παρὰ τῶν τῶν ὑπομονῶν. εἰ δὲ τὸ μαρτυρῶν ἀνταποδοσίς ἀλλὰ κέλασθῃ, καὶ ἢ πῶς καὶ ἢ  
διδασκαλία, διὰ τὸ μαρτυρῶν. παρὰ τῶν ἀλλῶν αὐτῶν κέλασθῃ, ἢ τῶν ἀλλῶν ἐλκόμενος ἀπὸ τῶν  
φασὶς ἡμῶν. ἀλλὰ παρὰ τῶν τῶν ἐκ κλησίαν, εἰ μετὰ τῶν ὁπτιοῦ τῶν ψυχῇ, καὶ περὶ τῶν δια-  
βόλου, καὶ τῶν οἰκείους λεχθέντες καὶ τῶν. γινώσκῃ τῶν εἰρημένους καὶ ταῦτα παρὰ τῶν, ποῦ  
40 ἐπὶ ἢ πῶς, καὶ ἀνταποδοσίαν τῶν παρὰ τῶν ὁπτιοῦ τῶν μαρτυρῶν γινόμενον. ποῦ ὅτι ἢ ἀλλῶν ἢ  
παρὰ τῶν τὸν θεόν, ἀλλὰ τῶν ἀλλῶν διωκόμενος καὶ ὑπομένοντος. ποῦ ὅτι ἐπὶ τῶν ὁμολογῶν  
τῶν, ἢ ὁ λόγος δὲ τῶν. εἰς τὸ δὲ ἐπὶ χρησίμη ἢ πολιτεία ἢ ὁρθή, τὸν νεκρῶν τῶν ὁπτιοῦ τῶν  
καὶ μὴδὲν τῶν κλησμάτων μισθῶν. εἰ δὲ, ὡς αὐτῶν φησὶν ὁ Βασιλεῖδῃ, ἐν μέρος ἐκ τῶν λεγόμενος τῶν  
μαρτῶν τῶν ὁπτιοῦ τῶν ἀλλῶν, τὸ ἡμαρτηκόν ἀπαντα, ὅτι λόγον ἀπὸ τῶν παρὰ τῶν ἀπαν-  
τα. ἐπὶ τῶν δὲ, τὸ μὴδὲν ὁπτιοῦ τῶν καὶ τῶν, μισθῶν μὴδὲν, τῶν ἀλλῶν τῶν καὶ τῶν κέλασθῃ ἐπὶ  
ὅπερ ἀπεδὲς ἐννοῶν. ὅτι γὰρ ὁ κύριος τῶν ἀλλῶν ἐπὶ τῶν παρὰ τῶν, οὐτ' οἱ διωκόμενοι βουλήσθαι  
τῶν δὲ τῶν. ἐπὶ δὲ τῶν τῶν, ἢ καλὸν τῶν διωκόμενος, ἀλλὰ τῶν βέλησιν τῶν τῶν ἢ ἀλλῶν οἱ  
ἀλλῶν τῶν καὶ τῶν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲν ἀντὶ τῶν ἀλλῶν τῶν κυρίου τῶν ὅλων. λέγεται δὲ 210  
αὐτόμους φάναι τῶν τοιαῦτα συμβαινῶν μὴ κωλύσθαι τῶν τῶν. τῶν γὰρ μόνον σώζει καὶ  
30 τῶν παρὰ τῶν, καὶ τῶν ἀλλῶν τῶν τῶν. οὐ τὸ ἐνεργεῖν τοῖν αὐτῶν τῶν ἀλλῶν οἰεσθαι  
τῶν. μὴ γὰρ ὅτι τῶν ἐννοῶν. ἀλλὰ μὴ κωλύειν τῶν ἐνεργουμένης περὶ τῶν παρὰ τῶν κατὰ τῶν  
αὐτῶν τῶν καλὸν τοῖς τῶν ἐναντίων τῶν ἀλλῶν. κατὰ τῶν γὰρ ἐν φησὶ, τῶν τῶν, καὶ ἐπὶ εἰς κατὰ τῶν

πημα παρ' ὁμοπικῆς τήνης τ' τοιαύτη αὐτῆς ἔσθης προνοίας, ὅτι μὲν τ' ἄλλων, διὰ τὴν εὐκρίαν ἐκ  
 του ἁμαρτίας· ὅτι δὲ τῶν κυρίων ἐ τῶν ἀποστόλων, διὰ τὴν ἡμῶν. αὐτίκα ὁ θεὸς ἀπέστειλε  
 20 Τὸ γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, φησὶν, ὁ ἀγιασμός ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς προνοίας,  
 21 εἰδέναι ἑκάστου ὑμῶν τὸ αὐτὸ σκεῦος κατὰ τὴν ἐν ἀγιασμῷ καὶ πίμῃ, μὴ ἐν πύθῃ ὁπθυμίας,  
 22 καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότες τὸ κύριον· τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πρᾶγμα·  
 23 πὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν, διότι ἐκδικεῖ ὁ κύριος περὶ πάντων τῶν, καθὼς καὶ προσέπιπεν ὑμῖν  
 24 καὶ διεμαρτυρέμεθα· οὐ γὰρ ἐκάλεισεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ὅτι ἀκαθαρσία, ἀλλ' ἐν ἀγιασμῷ. πικρὰ  
 25 οὐκ ὀφείτω, σὺν αἰσθροπον ἀστῆ, ἀλλὰ τὸν θεόν, τὸν καὶ δοῦναι τὸ πνεῦμα αὐτῶν τὸ ἄγιον εἰς  
 26 ὑμᾶς. διὰ τὸ οὐκ ἄγιασμον ἡμῶν σὺν ἐκωλύθῃ παθεῖν ὁ κύριος. ἡ τοίνυν ἀπολο-  
 γούμενος πρὸς αὐτῶν, λέγει κατὰ τὴν μὲν τὸν μάρτυρα διὰ τὴν προνοίαν τῆς ἐνσωματώσεως 10  
 ἁμαρτίας, πὴν καρπὸν δὲ τῆς κτ' τόνδε τὸν βίον πολιτείας αὐτῆς ἀπολήψεται· οὕτω γὰρ διὰ  
 ἀπαχθῆναι τὴν διοίκησιν· πρὸς μεθὰ αὐτῶν, ἐκ προνοίας γίνεται ἡ ἀνταπόδοσις. εἰ μὲν γὰρ μὴ  
 εἴη τὸ θείας διοικήσεως, οὐκ εἴη ἡ οἰκονομία τῶν καθαρσιῶν, καὶ πῆλίκων ἢ ὑπερτίσις αὐτῶν· εἰ  
 ἢ ἐκ προνοίας τῆ καθάρσεως, ἐκ προνοίας καὶ αἱ καλᾶς. ἡ προνοία δὲ, εἰ καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχόντων,  
 ὡς φάναι, κινεῖται ἀρχαί, ἀλλ' ἐγκαταστήσῃ τὸ οὐσίαις σου καὶ τῇ τὸ οὐσίαν ἡρώσει πρὸς τῶν  
 τῶν ὅλων θεοῦ. ὡν ἔτι εἰσὶν ἔχοντων, ἀνάγκη ὁμολογεῖν αὐτῶν ἢ τὴν καλᾶσιν μὴ εἶναι ἀδικον, καὶ  
 δικαιοπραγῶσιν οἱ καταδικάζοντες καὶ διώκοντες τὴν μάρτυρας· ἢ ἐκ θελήματος ἐνεργῆσαι  
 τῶν θεοῦ καὶ τῶν διωγμῶν. σὺν ἐπ' αὐτὸν πόνος καὶ ὁ φόβος, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ὅτι σὺν μετάνοιαν  
 πρᾶγμασιν ὡς ὁ ἰὸς τῶν σιδήρων, ἀλλ' ἐκ βουλήσεως ἰδίας προσέτρεχε τῇ ψυχῇ. καὶ περὶ  
 μὲν τῶν, πολὺς ὁ λόγος, ὅσον ἐν ὑστέρῳ σκοπεῖν ἀποκρίσθαι καὶ κερὶν διὰ λαμβάνουσιν· οὐα- 20  
 21 λεντῖνος δὲ, ἐν τῇ ὁμιλίᾳ, καὶ λέγειν ῥά φησι· Ἀπ' ἀρχῆς ἀνάστασις ἐστὶ, καὶ πᾶσα ζωὴ ἐστὶ αἰω-  
 22 νίας· καὶ τὸν θάνατον ἡτέλει μετρίσασθαι εἰς αὐτῶν, ἵνα δαπανήσῃ αὐτὸν ἐν ἀναλώσει, καὶ  
 23 ἀποφάνῃ ὁ θάνατος ἐν ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν. ὅτ' αὖ γὰρ τὸ μὲν κόσμον λύετε, ὑμεῖς δὲ μὴ καταλύ-  
 24 ατε, κυρτεῖτε τὴν κτίσιν ἐν τῇ φθορᾷ ἀπίστης. φύσις γὰρ σωζόμενον γὰρ ὑποτίθεται καὶ αὐτὸς,  
 ἐμφερῶς τῷ βασιλεῖ· ἀνωθεν δὲ ἡμῖν δεῦρο τῶν δὴ τὸ διὰ φθορᾶν γένος, ὅτι τὴν ἑθνατὴ κα-  
 θάρσει ἡκείν· θανάτου δὲ γένεσιν, ἔργον εἶναι τῶν κτίσιν τὸν κόσμον. διὸ καὶ τὴν ῥαφίαν  
 25 ἐκείνην, οὕτως ἐκδέχεται, οὐδεὶς ὀφείτω τὸ προσώπον τῶν θεοῦ, καὶ ζῆσθαι· ὡς θανάτου αὐτῶν.  
 26 περὶ τῶν τοῦ θεοῦ ἐκείνα αἰνίττεται, ῥαφῶν αὐτῶν λέγεισιν, ὅτι οὐκ ἐλάττω ἢ ἐκείνων τῶν  
 27 ζῶντων προσώπου, ποσὺτον ἦσαν ὁ κόσμος, τῶν ζῶντων αἰῶν. τίς ἔν αἰτία τὴν εἰκόναν  
 μεταλωσῶν τῶν προσώπου, παρεχόμενον τῷ ζωγράφῳ τὸν τύπον, ἵνα πηρήθῃ δι' ὀνόματι 30  
 αὐτῶν· καὶ γὰρ αὐτὸν ἐκείνως εὐρέθῃ μορφῇ, ἀλλὰ τὸ ὄνομα ἐπληρώσῃ τὸ ὑστέρῳ ἐν πλάσει. σωε-  
 ργῆ δὲ καὶ τὸ θεοῦ ἀφᾶρον εἰς πίστιν τῶν πεπρασμένων· τὸ μὲν γὰρ δημιουργόν, ὡς θεὸν καὶ πε-  
 τέρα κληθέντα, εἰκόνα τῶν ἀληθινῶν θεῶν, καὶ προσφύτῳ προσεῖπεν ζωγράφον διὰ τὴν σοφίαν,  
 ἥς τὸ πλάσμα ἢ εἰκὼν· εἰς δόξαν τῶν ἀοράτων· ἐπεὶ ὅσα ἐκ συζυγίας προέρχεται, πληρώματα  
 εἰσιν· ὅσα δὲ ἀπὸ ἐνός, εἰκόνες. ἐπεὶ ἢ τὸ φαινόμενον αὐτῶν σὺν ἐστίν, ἢ ἐκ μεσότητος ψυχῆς ἐρχε-  
 ται τὸ διὰ φέρον· καὶ τῶν ἐπὶ τὸ ἐμφύσημα τῶν διὰ φέροντος πνεύματος, καὶ ὅλα ὁ ἐμπνέει  
 τῇ ψυχῇ τῇ εἰκόνι τῶν πνεύματων· καὶ καθόλου τῶν ἐκ δημιουργῶν λεγόμενα τῶν κατ' εἰκόνα  
 γινόμενα, ταῦτ' ἐν εἰκόνι αἰσθητῆς μοίρα ἐν τῇ ἡρώσει περὶ τὴν ἀνθρωπογενίαν προσπιφῆται  
 αὐτῶν λέγουσι. καὶ δὴ μετὰ γινώσκοντες τὴν ὁμοιότητα καὶ ἐφ' αὐτῶν, ἄγνωστον τῷ δημιουργῷ τὴν τοῦ  
 διὰ φέροντος ἐπένθεσιν πνεύματος γινώσκοντες παραδιδόντες. ὅτ' ἂν μὲν ἔν περὶ ἑνᾶ εἶναι 40  
 τὸν θεόν, τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ εὐαγγελίου κηρυσσόμενον, διὰ λαμβάνωμεν, καὶ πρὸς  
 τῶν διὰ λεγόμενα· ἀρχικός γὰρ ὁ λόγος· πρὸς ἢ τὸ καταπείσιν ἀπαντητήριον. εἰ δὲ τὸ κατα-  
 209 λῦσαι θάνατον ἀφικνεῖται τὸ διὰ φέρον γένος, οὐχ ὁ Χριστὸς τὸ θάνατον κατήρησεν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς  
 αὐτοῖς ὁμοσῆς λεχθείη· εἰ δὲ εἰς τῶν κατήρησεν ὡς μὴ ὁ διὰ φέροντος ἀπῆλθεν γένους, οὐχ  
 ἔτι τὸ θάνατον καταργῶσιν οἱ ἀντίμιμοι τῶν δημιουργῶν, οἱ τὸ ἐκ μεσότητος ψυχῆς τῇ σφειτέρᾳ εἰ-  
 κόνι ἐμφυσῶντες τὴν ζωὴν τὴν ἀνωθεν καὶ τὴν ἐκ δόγματος αἴρουν· καὶ διὰ τῆς μητρὸς τῶν  
 συμβαίνειν λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν σὺν Χριστῷ καταστραπέδου τῶν θανάτων λέγουσιν, ὁμολογούν-  
 των τὸ δόγμα τὸ κεκρυμμένον, ὡς τῆς θείας ἐκ δημιουργῶν καταπείσιν τολμῶσι διωόμεως,  
 τὴν κλίσιν τὴν αὐτῶν, ὡς κρείττους ἐπανορθούμενοι, πρῶτοι σῶζον τὴν ψυχικὴν εἰκόνα, καὶ αὐτὸς  
 ῥύσας τὸ φθορᾶς καὶ καλῶσιν. εἴη δὲ ἂν καὶ ὁ κύριος, ἀμείνων ἐκ δημιουργῶν θεῶν· καὶ ἂν ποτε 50  
 ὁ ἦος τῶν πατρὶ διὰ φιλονεικίᾳ, καὶ ταῦτα ἐν θεοῖς. ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ τῶν ὑποπατέρ, ὁ δη-  
 μιουργὸς τῶν συμπάντων, ὁ πατοκράτωρ κύριος, εἰς ἐκείνων ἀνεβαλόμεθα τὴν σκίψιν, καὶ  
 ὡς περὶ

καὶ πάλιν αἰτίας ὑπερχημάδα διελίξασθαι· τῶν ὄντων μόνον δεικνύσας τ' ὑπ' αὐτῆς κέ-  
 κληται· καὶ ἡμῖν γε ὁ δόξολος ἐς τὴν τῶν θληφίων ὑπομονὴν ῥαφών, καὶ τῶν φη-  
 σάντων, ὅτι ὑμῶν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, ἔμεινον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεῦναι, ἀλλὰ καὶ τ' ὑπὲρ  
 αὐτοῦ ἀγωνίαν ἔχοντες, οἰονόδετε ἐν ἐμοί, ἐνὼ ἀκρίτε ἐν ἐμοί. ἢ τις ἐν παρῶ-  
 ντων Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ τι ἀνάλυχνά καὶ οἱ  
 πνεύματα πληρώσονται μετὰ τὴν χάριν· ἵνα τ' αὐτὰ φρονήται, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σὺμψυχοι, ἐν  
 τῇ φρονήσει. εἰ δὲ ἀνδρὶ ἐπὶ τῇ θυσίᾳ ἐτὴ λειτεργία τῆς πίστεως χαίρων ἐσυχχαίρων, περὶ  
 ἐς ὁ λόγος τῷ δόξολω, τὰς φιλιππησίας συμμετάχους τῆς χάριτος καλῶν, πῶς αὐτὰς σὺμψυ-  
 χας καὶ ψυχικούς λέγει, ὁμοίως καὶ περὶ Τιμοθέου καὶ αὐτῶν ῥαφών· οὐδὲνα γὰρ ἔχω, φησιν, ἰσ-  
 ψυχόν, ὅστις γνησίως ἐπεὶ ὑμῶν μεριμνήσῃ· εἰ πάντες γὰρ τὰς αὐτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ ἰησοῦ Χρι-  
 στοῦ. μή τίνοι ψυχικὸς ἐν ἐνάδους μέρει λαζονίων ἡμῶν οἱ πεσοιρημένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ φρούρας·  
 ἡ δὲ γὰρ καὶ οὐπὶ τὰς τῇ νείᾳ περφηθεία καὶ περφοίχοντες, ψυχικὸς καλῶσιν· περὶ οὗς ἐν τοῖς  
 περὶ περφηθείας διελίξομεθα. ἀγάπην ἔν ασκούντων τέλειον χρῆ· κἀνθενδε ὅτι τὴν θείαν  
 φιλίαν περφέναι, δι' ἀγάπην ἐκπλοῦντᾳ πῶς ἐν τέλει. τὴ δὲ ἀγάπην τὴν ἐχθρὰς, σὺν ἀγα-  
 πῶν πὶ κακὸν λέγει, οὐδὲ ἀσέβεια, ἡ μοιχεία, ἡ κλοπή· ἀλλὰ τὴν κλέπην καὶ τὴν ἀσεβῆ καὶ τὴν  
 μοιχόν, οὐ κατὰ ἀμαρτάναν ἐτὴ ποῖα ἐνεργεία μολυνεῖ τὴν ἀνθρώπου περφηθείαν· κατ' ὅδε  
 ἀνθρώπος ἐπὶ, καὶ ἔρπον θεῷ· ἀμείλει τὸ ἀμαρτάναν ἐνεργεία καί τι, σὺν οὐσία· διὸ ἔδε ἔρπον  
 θεῷ. ἐχθροὶ δὲ οἱ ἀμαρτάνοντες ἐρπονται θεῷ· οἱ ἐχθροὶ δὲ τὴν ἐν τέλει, αἷς μὴδε ὑπερκεκράσσι, γηρό-  
 μενοι ὡς περ φίλοι οἱ ὑπερκεκράσσι· οἱ μὲν, διὰ τὴν οἰκείωσιν· οἱ δὲ, διὰ τὴν ἀπαλοτέρωσιν  
 τὴν ἐκ περφηθείας περφηθείας· ἔστιν γὰρ ἡ ἐχθρὰ ἐστὶ ἡ ἀμαρτία, ἀνδρὶ τὴν ἐχθρὰ καὶ τὴν  
 ἀμαρτάνοντος· ἐπὶ μὴδεος ὅτι θυμῶν, ἐχθρὰς ἀπαλοτέρωσιν τῶν ὅτι θυμῶν ὅλων, πῶς μὴ ἔχειν  
 διδασκῆ· κατὰ περ ὑπερκεκράσσι οἱ τὴν κτίσιν ἀλλοῦ ἐναι περφῆ τὴν περφῆν θείον δογματίζοντες·  
 ἐπὶ ὡς ἐβδελυγμένης καὶ κακῆς οὐσίας τὴν θυσίαν· ἀθροὶ γὰρ αἱ δοξαὶ αὐτῆς· ἀλλοτέρωσιν ἡ μῆς  
 φάμεν ἐπὶ τὴν κτίσιν, ἐχθρὰς ἀπαλοτέρωσιν, οὐδὲ ὡς ἐχθρὰς τὴν θείαν κτίσιν· ἀλλὰ ἐπὶ δὲ μὴ κα-  
 τὰ μὴδεος ἐν αὐτοῖς τὴν πᾶσαν αἰών· ἡ τὴν οὐσίαν ἀλλοτέρωσιν καὶ τῶν κτ'· ἀπαλοτέρωσιν ὑπερκεκράσσι  
 χρεῖται δὲ ἐκαστὴ ἡμῶν ἰδία, δι' οὗς καὶ ἐρπονται· πᾶσι ἐπὶ ὅσιν γὰρ αὐτοῖς ἀναγκάειον σὺμπερφέναι·  
 καὶ φυσικὴν τῶν ὅσιν χρεῖται τῶν κἀκωλυμένων καλῶς, πᾶσι ὑπερκεκράσσι καὶ σὺμπερ-  
 φέναι περφαιτμένους· ὅση καὶ χρεῖται, ἀγαπᾶται τὴν ἐχθρὰς ὑμῶν, λέγει· εὐλογεῖται τὴν κα-  
 τὰ μὴδεος ὑμῶν, καὶ περφύχεται ὑπὲρ τῶν ἐπηρεάζοντων ὑμῖν, καὶ τῶν ὁμοίων· οἷς περφῆ-  
 σιν, ἵνα γηρόδε ὑμῶν τὴν περφῆς ὑμῶν, τὴν ἐν τοῖς ἐρατοῖς· τὴν ἐξομοίωσιν τὴν περφῆς θείον αἰνι-  
 σμένον· πᾶσιν δὲ αὐτοῖς φησιν, ἰσθι ἐνὼν τῶν ἀντιδικῶν σὺμπαχὺ, ὡς ὅτε εἰ ἐν τῇ ὁδῷ μετ'  
 αὐτῶν· ἀντιδικῶν δὲ, ὅτε σῶμα, ὡς πνευ βύλονται, ἀλλ' ὁ διὰ βόλος καὶ οἱ τῶν ἐξομοίωμένοι, ὁ  
 πᾶσι δὲ ὑμῖν δι' ἀνθρώπων τῶν ζήλόντων ἐπὶ ἔργα αὐτῶν ἐν τῷ ὅτι γείω τῶνδε βίω· ἐχθροὶ οὐκ  
 ἐν μὴ παθῆν τὰ ἐχθρὰς, τὴν ὁμολογούντας μὲν αὐτὰς ἐναι τοῖς τῶν Χριστοῦ, ἐν δὲ τοῖς τῶν διὰ βό-  
 λου καταγινόμενους ἔργοις· γὰρ ἀπαι γὰρ, μὴ περφῆ παραδῶσι τῶν κριτῶν· ὁ κριτὴς ἡ τῶν ὑπερ-  
 φῆ, τῆς δὲ χρεῖται τῶν διὰ βόλου. Πῆς σμῶν γὰρ ὅτι οὐτε θάνατος, ὁ κατ' ὅτι φερῶν τῶν διακόν-  
 τῶν· οὐκ ἐν τῇ, ἡ καὶ τὸν βίον τῶν οὐτε ἀγέλοι, οἱ δὲ περφῆται· οὐτε δὲ χρεῖται, δὲ χρεῖται τῶν σατανᾶ  
 ὁ βίος· ὁ δὲ αὐτῶν τοιαῦτα γὰρ αὐτῶν δὲ χρεῖται καὶ ἐξομοίωσιν τῶν σκότους· ἐπὶ τῶν ἐν τῶνδε, ἐν 219  
 οἷς ἐσμέν καὶ τῶν βίος χρεῖται, ὡς τῶν μὲν περφῆται ἡ ἐλπίς, τῶν ἐμπερφῆται δὲ τὸ κέρδ· οὐτὶ ὑπερ-  
 40 μα, οὐτὶ βίος, αὐτὶ ἡς κτίσις ἐπὶ τῶν, κατ' ἐν τῶνδε τὴν οἰκίαν ἀνθρώπου, ἀντιπερφῆται τῇ  
 πῆς τῶν περφῆται· κτίσις ἡ πᾶσι δὲ ὑμῶν καὶ ἐν τῶνδε λέγειται, ἔρπον ἡμῶν περφῆται· ἡ τοιαῦτα  
 ἐν τῶνδε, ἡ δὲ ὅση περφῆται ἡμῶν χωρῆται δὲ τῶν ἀγάπης τῶνδε, τῶνδε ἐν Χρῆστῳ ἰησοῦ τῶν κυρίῳ ἡ-  
 μῶν· ἐχθρὸς σὺμπερφῆται ἡμῶν γὰρ σμῶν μάρτυρος· οἶδαμεν δὲ ὅτι πᾶντες γινώσκοντες ἐν τῶνδε  
 κοινὴν ἐν τοῖς κοινοῖς, καὶ τὴν ὅτι εἰς θεός· περφῆται πῆς γὰρ ἐπὶ τῶνδε· ὅθεν ὅτι φέρει, ἀλλ' ὅτε ἐν  
 πᾶσιν ἡ γινώσκοντες, ἐν ὁλίγοις παραδιδόμενῃ· ἡσὶ δὲ οἱ φασὶ τὴν περφῆται ἐν τῶνδε ἡμῶν γινώσκοντες  
 ἐν πᾶσι φέρειν· μὴ πῶς ἡ ἐξομοίωσιν ἡμῶν περφῆται τοῖς ἀδελφεοῖς γινώσκοντες· δὲ ὅτι γὰρ  
 ἀδελφῶν τῇ σὺμ γινώσκοντες· καὶ φάσκοντες, πᾶν τὸ ἐν μακρόδω πᾶσι δὲ ὑμῶν, ἀγαπᾶται δὲ, καὶ πᾶ-  
 50 σιν ἐπὶ τῶνδε, τὸ, μὴδεος ἀνακρίνοντες· ἐπὶ ἰσθι τῶνδε ἀνακρίνοντες, γὰρ οἱ ἀντιπερφῆται περφῆται·  
 σὺν τῶνδε, ὁ γὰρ δόξολος, πᾶντα, φησὶ, ἐπὶ ἀλλὰ ὡς αὐτὸς ἐκ μακρόδω, μὴδεος ἀνακρίνοντες, κατ'  
 ἐπὶ τῶνδε αἰρέσιν τῶνδε ἡμῶν καὶ τῶνδε τῶνδε τῶνδε καθολικὴν τῶνδε δόξολων ἀπάντων, σὺν  
 τῇ εὐδοκίᾳ τῶνδε πνεύματος, τῇ γὰρ ἡμῶν μὲν ἐν τῇ Πράξει τῶνδε δόξολων, ἀγαπῶνται  
 ἐπὶ δὲ εἰς τὴνδε πῆς δὲ αὐτῶν ἀγαπῶνται· τῇ Παύλου· ἐμνησται γὰρ ἐπὶ ἀναγκῆς, ἀπὸ χρεῖται

δὲν εἰδωλοῦνται καὶ αἵματος καὶ πικτῶν καὶ πορνείας· ἐξ ὧν Διαιτηρῆντας ἑαυτὰς, εὐ πράξει·  
 ἕτερον ἔστι τὸ εἰρημένον πρὸς ὃ δόξαλα· Μὴ σὺκ ἔχομεν ἐξέσσαι φαγαῖν ἔπειν; μὴ σὺκ ἔ-  
 χομεν ἐξέσσαι ἀδελφὴν γυναικα παρὰ γὰρ, ὡς ἔοι λοιποὶ δόξαλοι ἔοι ἀδελφοὶ ἔοι κυρίε ἔ-  
 Κηφᾶς; ἀλλ' σὺκ ἐρησάμεθα τῇ ἐξέσσαι πύτῃ, φησὶν· ἀλλὰ πάντα ἐγχεμεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν  
 δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ· ὁ Χριστὸς· ἦτοι φορτία παρὰ γὰρ, δέον εὐλύτως ἡς πάντας εἶναι· ἡ ὑπό-  
 δειγμα τοῖς θέλουσιν ἐγκρατεῦσθαι γινόμενοι· μὴ οἰκοδομῆμενοι εἰς τὸ ἀηδῶς τὰ παρὰ γὰρ με-  
 να ἐσθίειν, καὶ ὡς ἐτυχεν ὁμιλεῖν τῇ γυναικί· μάστιγι ἢ τῶς τηλικαύτῃ οἰκονομίᾳ πεισμέ-  
 νους, ὑποδείγμα τοῖς μαρτυρήσιν ἀφραττον ἐκκείσθαι παρὰ γὰρ. ἐλεύθερος γὰρ ὧν ἐκ πάν-  
 των, πᾶσιν ἑμαυτὸν ἐδύλωσα, φησὶν, ἵνα τῶς πάντας κερδήσω· καὶ πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος, 10  
 πάντως ἐγκρατεῖ· ἀλλὰ ὁ κυρίε ἡ γῆ, καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς. Διὰ τὴν σωείδῃσιν ἐν ἀφί-  
 κτίον, ὧν ἀφεκτίον. σωείδῃσιν δὲ λέγει, ἐχὶ τὴν ἑαυτῶ· γνωστικὴ γὰρ· ἀλλὰ τὴν τῶς ἐπίρου, ἵνα  
 μὴ κακῶς οἰκοδομηθῇ, ἀμαθία μιμῆμενος ὁ μὴ γινώσκει, καταφρονητὴς αὐτῇ μεγαλόφρονος  
 γινόμενος. ἵνα γὰρ ἡ ἐλπίς θεία μὴ κρίνεται ὑπὸ ἄλλης σωείδῃσιν; εἰ γὰρ χάρις μετῴχῃ, τί  
 βλασφημῶμεν ὑπὲρ ἡ ἐγὼ εὐχαριστῶ; Πάντα ἔτι ὅσα ποιῶτε, εἰς δόξαν θεῷ ποιῶτε· ὅσα ὑπὸ τῷ  
 κανόνῳ τῆς πίστεως ποιεῖν ὁπτι τὴν πλά. Καρδία μὲν πιστεύει· εἰς δικαιοσύνην, σῶμα δὲ ὁμολο-  
 γεῖται ἡς σωτηρίαν. λέγει γὰρ ἡ γὰρ φησὶ, Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, καὶ καταρχωθήσεται· τῇ τῇ, 20  
 τῇ ῥῆμα τῆς πίστεως ὁ κηρύσσόμενος· ὅτι εἰ ὁμολογήσῃς τῇ ῥῆμα τῷ σῶματι σὺ ὅτι κύριος Ἰησοῦς, καὶ  
 πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς ἡγάρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. αὐτίκως τελείαν δικαιο-  
 σύνην ὑπογράφει, ἐργῶ τε καὶ θεωρίᾳ πεπωληρωμένην. εὐλογητὸν ἔστι τῶς διώκοντας· Εὐλο-  
 γεῖτε, καὶ μὴ καταπαθεῖτε· ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν, αὐτῇ ἐστὶ, τῇ μαρτύρῳ τῇ σωείδῃσιν ἡμῶν, ὅτι 20  
 ἐν ἀγίοις καὶ ἐκλεκτοῖς θεοῦ ἐγνωμεν δι' ὁλότης πύτῃς προφάσεως, τῇ ἀγάπῃς ἐργον ἐνδοκύν-  
 μενοι, ὅτι σὺκ ἐσὶ σοφία σαρκική, ἀλλ' ἐν χάρις θεῷ ἀνεγράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ. πῶς μεν  
 παρὶ τῇ γνώσεως ὁ δόξαλα· τὴν ἢ κρινὴν διδασκαλίαν τῇ πίστει, ὅσμεν γνώσεως εἰρηκεν, ἐν  
 τῇ δούτῃ πρὸς Κορινθίους. ἄρχει γὰρ τῇ σήμερον ἡμέρας, πᾶς αὐτὸ κάλυμμα τοῖς πολλοῖς ὁπτι τῇ  
 ἀναγνώσῃ τῇ παλαιᾷς Διαιτήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον καὶ τὴν πύτῃς τῇ κύρῳ ὁπτιρο-  
 φῇ. Διαιτῇ καὶ ἀνάσσειν εἰδεί, πῶς διορᾷν διωαμένοις, τὴν ἐπὶ ἐν σαρκὶ ἔβιον ἐρποντῇ  
 ὁπτι κρινῇ. ἐνθεν καὶ γυνήμαλα ἐχιδνῶν τῶς πύτῃς ἐκάλεσιν, τῶς φιληδόνους, τῶς γαστρί καὶ  
 αἰδοίοις δουλεύοντας, καὶ τὰς ἀλλήλων Διὰ πᾶς κοσμικὰς ὁπτιθυμίας δόποτέμοντας κεφα-  
 λας. Τεκνία, μὴ ἀραπαῶμεν λόγῳ, μὴ δὲ γλώσσῃ· Ἰωάννης πλείους εἶναι διδάσκων· ἀλλ' ἐν  
 ἐργῳ καὶ ἀληθείᾳ· ἐν τῇ τῇ γνωσμεθα ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμέν. εἰ δὲ ἀγάπη ὁ θεός, ἀγάπη 30  
 καὶ ἡ θεοσεβεία, φόβος σὺκ ἐστὶν ἐν τῇ ἀγάπῃ· ἀλλ' ἡ πλεία ἀγάπη, ἔξω βάλλει τὸν φόβον. αὐ-  
 τῇ ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῇ θεῷ, ἵνα πᾶς ἐν πολλὰς αὐτῇ τηρῶμεν. πάλιν τε αὐτῷ γνωστικῷ ποδοῦντι γα-  
 νεία, γέγραπται, Ἀλλὰ τύπος γίνου τῇ πύτῃς, ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀ-  
 γνείᾳ· πίστεως γὰρ οἶσθαι, πλείοτης πρὸς τὴν κρινὴν Διαιτέλλεται πίστις. καὶ δὴ γνωστικῷ κανόνῳ  
 ὁ θεός δόξαλος Διὰ πύτῃς παρὰ γὰρ, τῇ μὲν γὰρ φωνῇ· Εγὼ γὰρ ἔμαθον, ἐν οἷς ἡμεῖς, αὐ-  
 τῇ πύτῃς εἶναι· οἶδα καὶ παρὰ γὰρ, οἶδα καὶ παρὰ γὰρ· ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύμεθα, ἔχορ-  
 πάζεσθαι καὶ πᾶν, καὶ παρὰ γὰρ καὶ ὑπερεῖδα· πᾶν ἰσχύω, ἐν τῷ ἐνδιωαμῶντι με. τῇ τῇ καὶ  
 πρὸς ἐνδοκύν ἄλλοις Διαιτέλλομενος, σὺκ ὁκνεῖ λέγειν· ἀναμνησθετε ἢ πᾶς πρὸς τὸν ἡμέ-  
 ρας, ἐν αἷς φώτιστες, πολλὰν ἀθλήσιν ὑπομείνατε παρὰ γὰρ τῇ μὲν, ὁκνῶν μοῖς τε  
 καὶ θλίψεσι θεατρειζόμενοι· τῇ τῇ, κρινῶν τοῖς πύτῃς ἀναστροφῇ μὲν γυνήσιν. καὶ γὰρ τοῖς 40  
 δεσμῶν μὴ σωπαθήσῃτε, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῇ ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς ποσοδέξασθε·  
 γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτὰς κρείττονα ὑπαρξῖν καὶ μένουσιν. μὴ δόξαλα ἔν τῇ παρὰ γὰρ ὑμῶν,  
 ἢ πᾶς ἔχει μετὰ γὰρ μιᾶς ἀποδοσίαν· ὑπομονῆς γὰρ ἔχει χρεῖαν· ἵνα τὸ θέλημα τῇ θεῷ ποιήσῃ-  
 πᾶς, κομίσῃτε τὴν ἐπαγγελίαν· ἐπὶ γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἔχει καὶ χρεῖαν. Ὁ δὲ δικαίος  
 μου, ἐκ πίστεως ζήσεται. καὶ εἰ ὑποσείληται, σὺκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῇ· ἡμεῖς ὁ σὺκ  
 ἐσμέν ὑποσείλῃς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς παρὰ γὰρ ψυχῆς. εἴπασι σμῖνός ὑπο-  
 δείγματων θείων παρὰ γὰρ. ἢ γὰρ οὐ πίστις, φησὶ, δι' ὑπομονῆς κατώρθωσαν, οἱ ἐμπαιγμῶν καὶ  
 μαστίγων παρὰ γὰρ λαβόντες· ἐπὶ ὁ δεσμῶν καὶ φυλακῆς; ἐλπίσθησαν, ἐπὶ γὰρ ὁ φόνος,  
 μαχαίρας ἀπέθανον· παρὰ γὰρ ἐν μελωτῆς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν· ὑπερούμενοι, θλίβομενοι,  
 κακῶς ἔχοντες· ὧν σὺκ ἔστι ὁ κόσμος· ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ 50  
 τῇ ὁ πᾶς τῆς γῆς. καὶ πάντες μαρτυρηθέντες Διὰ τῆς πίστεως, σὺκ ἐκομίσθη τὴν ἐπαγγελίαν  
 τῇ θεοῦ. δόξαλα πετῇ τοῖς καὶ παρὰ γὰρ πύτῃς εἰρημένον, μόνοι. ὁπτι φησὶ γὰρ ἐν, Περὶ ἡμῶν  
 κρείττον

κρείττον· ἡ προσδοκίμους τῷ θεῷ· ἀρχὴς γὰρ τοῦ· ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· τοιγαρὶν καὶ  
 ἡμεῖς, ποσῶν ἐχόντες πεποιθήμενοι ἡμῖν ἐφ' ὅτι ἅγιοι καὶ δικαῖοι μαρτύρων, ὅγκον δοθέντες  
 πάντες, καὶ τὴν εὐθείαν ἀμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τεύχοντες τὸ προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα· ὅ-  
 φορῶντες εἰς τὴν πίστεως δεξιάν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν· ὅτι μὲν ἕν μίαν σωτηρίαν λέγει·  
 Χριστῷ τῶν δικαίων καὶ ἡμῶν, σαφῶς μὲν εἶρηκεν πρότερον· ἔδεν ἡ πόλις καὶ περὶ Μαυσιέως λέ-  
 γων· ὅτι φέρει· Μείζονα πλεονάζοντος τῶν Αἰγυπτίων θησαυρῶν, τὸν οὐκ οἰσμένον· Χριστοῦ·  
 ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μετὰ ἀποδοσίαν· πίστιν κατέλιπε Αἰγυπτίον, μὴ φοβηθεὶς τὸ θυμὸν τῆ βασι-  
 λείας· πῶς γὰρ ἀόρατον, ὡς ὁρᾶν, ἐκατήρυσεν· ἡ θεία σοφία περὶ τῶν μαρτύρων λέγει· Ἐδοξεν ἐν  
 10 οὐρανόθεν ἀφ' ὧν πεινάσας, ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἐξοδος αὐτῶν· ἢ ἂν ἡμῶν πορεία, σὺν  
 σίαις πλήρης· εἴπα· ἐπ' αὐτῶν, καθάρσιν ἐνδοξον τὸ μαρτύριον διδάσκουσα, καὶ ὀλίγα παιδευ-  
 σίαις, μετὰ λαοῦ ἐργαστήσιν· ὅτι ὁ θεὸς ἐπέρασεν αὐτὰς· τὰ πέντε, εἰς δοκίμιον καὶ δυσωπίαν τῶν  
 πειρασίων, εἴπα· αὐτὰς περὶ αὐτῶν καὶ εὖρεν αὐτὰς ἀξίους ἑαυτῶν, ὡς κληθῆναι δηλονό-  
 τι· ὡς γὰρ ἐκ τῶν ἐκδοκίμασεν αὐτὰς, καὶ ὡς ὁλοκαύτωμα θυσίας προσεδέξατο αὐ-  
 τὰς· καὶ ἐκ τῶν ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμβουσι, καὶ ὡς ἀπὸ τῆς ἐν καλῇ ἀφ' ὧν ἀμαρ-  
 τίας· κακοῦσιν ἐθῆς, ἐκράτησαν λαῶν, καὶ βασιλεύσιν αὐτῶν κύριος εἰς τὰς αἰῶνας· καὶ μὴν  
 ἐν τῇ περὶ Κορινθίων ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος· Κλήμης καὶ αὐτὸς ἡμῖν τύπον πᾶσι τῶν γνωστικῶν ὑπο-  
 20 ραφῶν λέγει· Τίς γὰρ περιπλημῆσας πρὸς ὑμᾶς, τὴν πανάρετον καὶ βεβαίαν πίσιν ὑμῶν  
 ἐκδοκίμασεν, τὴν πειρασίαν καὶ ἐπισκοπὴν Χριστοῦ εὐσέβειαν ἐκ ἐπαύμασιν, ἐπ' ἐμε-  
 30 λοπρεπὲς τὴν φιλοξενίαν ὑμῶν ἡβ' ὅτι ἐκέρχον, καὶ τὴν πλείαν καὶ ἀσφαλῆ γνώσιν ἐκ  
 ἐμακάριστον· ἀπερσάμενος γὰρ πάντα ἐποίησε, καὶ ἐν τοῖς νομίμοις τῶν θεῶν ἐπορεύετο·  
 καὶ ἐκέρχον· εἴτ' ἐμφανέστερον· Ἀπὸ τῶν ἐν τῶν πλείων λοπεργήσας αὐτῶν τῇ με-  
 λοπρεπείᾳ δόξῃ· λαβόμενος Εὐαχ, ὅς ἐν ὑπακοῇ δίκῃ· εὐρεθείς, μετεπήθη· καὶ Νῶε, ὅς περὶ  
 αὐτοῦ διεσώθη· καὶ Ἀβραάμ, ὅς διὰ τὴν καὶ φιλοξενίαν φίλος θεῶν, πατὴρ δὲ τῶν Ἰουδαίων·  
 40 γαρὺν διὰ φιλοξενίας καὶ εὐσεβείας, λατρεῖς ἐκ Σοδόμων· διὰ τὴν καὶ φιλοξενίαν,  
 ἐσώθη Ραββὴ, ἡ πόρις· δι' ὑπομονὴν ἐπίσιν, ἐν δερμασιν αἰγείοις καὶ μηλωτῆς, καὶ τριχῶν κα-  
 μηλωτῶν· πλέγμασιν περικέσασα, κηρύσσοντες τὴν βασιλείαν τῶν Χριστῶν· λέγεμεν ἡ Ἡλίας  
 καὶ Ἐλισαῖος, ἐξ ἐκείνου τε καὶ Ἰωάννην, τὴν περὶ φητας· ὁ γὰρ τοι φίλος θεῶν διὰ τὴν ἐλ-  
 50 λειψίαν καὶ ἀβραάμ, ἐκ ἐπ' αὐτῇ τῇ δόξῃ· μετριοπαθῶν ἡ ἐλεγχῶ, ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ ποδός·  
 30 περὶ τῶν ἰσθμῶν, οὕτως γέγραπται· ἰσθμὸς δὲ τοῦ δίκῃ καὶ ἀμεμπτῇ, ἀληθινὸς καὶ θεοσεβής,  
 ἀπαχόμενος· ἀπὸ πάντων κακῶν· οὗτος ὁ νικησας δι' ὑπομονῆς τὸν πειρασμόν, καὶ μαρτυρίας  
 ἅμα· μαρτυρηθείς ὑπὸ τῶν θεῶν· ὅς περὶ φροσύνης αἰτέχεται, καὶ λέγει, Οὐδεὶς κατὰρξας ἀπὸ  
 40 ῥύπου, οὐδ' ἐμὴς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ· Μαυσιέως ὁ πῶς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· πρὸς  
 τὸν χρηματίζοντα ἐκ τῆς βίας, εἶπεν, Τίς εἰμι ἐγώ, ὅτι με πέμπεις; ἐγὼ δὲ εἰμι ἰσχυρόφρων  
 καὶ βραδύλογος· φωνὴ κυρίου διὰ γλώσσης ἀνθρώπινης διακονῶμαι· καὶ πάλιν, ἐγὼ  
 δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας· θεὸς γὰρ ὑπερῆφάνοις ἀπὸ τῆς πίστεως, περὶ τοῖς δὲ δίδωσι χάριν·  
 καὶ μὴ καὶ Δαβὶδ, ἐφ' οὗ μαρτυρῶν ὁ κύριος λέγει, Εὐρον αἰδρα καὶ τὴν καρδίαν μου· Δα-  
 50 βὶδ, τὸν τῶν ἐκδοκίμων, ἐν ἐλαίῳ ἀγνῶν ἐκρίσας αὐτόν· ἀλλὰ ἐκ αὐτοῦ λέγει πρὸς τὸν θεόν· Ελέησόν  
 με· ὁ θεὸς καὶ τὸ μέγα ἑλὸς σὺ καὶ καὶ τὸ πλεονάζον τῶν οἰκτιρῶν σὺ ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά  
 40 με· ὅτι πλεονάζον τῶν οἰκτιρῶν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας μου κατὰρξον με· ὅτι  
 τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἀμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός· ἐπέτα τὴν οὐχ  
 ὑποπίπτουσαν κόμην ἀνιπτόμενος ἀμαρτίαν, γνωστικῶς μετριοπαθῶν ἐπιφέρει· Σοὶ μόνῳ ἡ-  
 μαρτον, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα· λέγει γὰρ περὶ τῆς γραφῆς· Πνεῦμα κυρίου, λύχνη, ἐκ  
 ἐκδοκίμων περὶ τῆς πειρασίας· καὶ ὅσας τις δικαιοπραγῶν γνωστικώτερος γίνεται, προσεχέστερον  
 τῶν τῶν πνεύμα τὸ φωτίζον· οὕτως ἐγγίζει τοῖς δικαίοις ὁ κύριος, καὶ ἔδεν ἐλθῆναι αὐτὸν τὸ  
 ἐννοῶν καὶ τῶν διαλογισμῶν ὡς πειράσας· τὸ κύριον Ἰησοῦν λέγω, τὸν τῶν πατοκρατορικῶν  
 50 βαλάντιον ἐπισκοπῶν τὴν καρδίαν ἡμῶν· ἢ τὸ αἶμα ὑπὲρ ἡμῶν ἡγιασθῆναι· ἐντραπῶμεν ἐν τῶν  
 πειρασμῶν ἡμῶν, καὶ αἰδεσθῶμεν τὰς πειραστικὰς· ἡμῶν τὰς νέους, παιδεύσωμεν τὴν  
 παιδείαν τῶν θεῶν· μακάριος γὰρ ὁ ἀπὸ διδασκῆ καὶ ποιῆσαι τὰς κυρίας καὶ ἀξίαν· μετὰ ὁφθαλμοῦ  
 50 δὲ ἐννοίας ἐστίν, καὶ θεωρητικῆς τῆς ἀληθείας· πᾶσι γνωαῖας ἡμῶν ἐπὶ τὸ ἀρχὸν διορθωσάμεθα·  
 τὸ ἀξιογάπητον ἡθὺς τῆς ἀγνείας, φησὶν, ἐνδείξάμεθα· τὸ ἀκέραιον τὸ πρᾶν τῶν αὐτῶν βέλη-  
 μα· ἀπὸ διδάσκων· τὸ ὅτι πᾶσι τῶν γλῶσσης αὐτῶν, διὰ τὴν σιγῆς φανερόν ποιησάμεθα· τὴν



αὐτῶν μὴ κτ' προσκλίσας, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸν θεὸν οἴσας, ἴδω περὶ χι-  
 τῶσιν. πότενα ἡμῶν τὴν Χρυσῶν παιδείας μεταλαβέτωσαν, μαρτυρώσαντί τῃ πενήνῳ φροσύνῃ  
 περὶ θεῶν ἰσχύος, τὴν ἀγάπῃ ἀγνὴν παρὰ θεῶν διδάσκει, πῶς ὁ φόβος τῆς κυρίας καλὸς καὶ μέγας,  
 σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ οἴσας ἀναστρεφόμενος ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ· ἐρῶν τῆς γὰρ ἐννοίας καὶ  
 ἐνθυμημάτων· ἢ ποῦ αὐτῶν ἐμῶν ἐστι, καὶ ὅτ' αὐτὴν ἀνέλεει αὐτῶν. πῶς τὴν πάλιν βεβαιοῖ ἢ  
 ἐν Χρυσῶν πίσι. Δεῦτε πύκνα, ὁ κύριος λέγει· ἀκούσατέ μου· φόβον κυρίας διδάξω ὑμᾶς. τίς ἐστι  
 ἀνθρωπῶν ὁ θέλων ζῶν, ἀραπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀραπίας; εἴπατο δομάδος καὶ ὀγδοάδος μυήριον  
 γνωστικὸν ὅτι φέρει· Παῦσον τὴν γλῶσσαν σου ἀπὸ κακῶν, καὶ χεῖλός σου μὴ λαλήσῃ δόλον· ἐκ-  
 κλινον ἀπὸ κακῶν, καὶ πείσῃς ἀραπῶν· ζήτησον εἰρήνην, καὶ διώξον αὐτῶν. γινώσκον γὰρ αἰνίττει δια-  
 τάτων, μετὰ τὴν ἀποχρῆς κακῶν, μετὰ τὴν ἐνεργείας ἀραπῶν, ἔργω τὴν καὶ λόγῳ πελεῖσθαι διδά- 10  
 σκων. Ὁφθαλμοὶ κυρίας ὅτι δικαίως, καὶ ὡς αὐτῆς εἰς δέησιν αὐτῶν· πῶς ὁπωσπον δὲ κυρίας ὅτι  
 ποιοῦντας κακὰ, τῶν ἐξολοθρευσῶν ἐκ γῆς τὴν μνημόσυνον αὐτῶν. ἐκείραξιν ὅτι κύριος ἐξήκου-  
 σι, καὶ ἐκ πασῶν τῶν λυψίων ἐρρύσαι αὐτῶν. πολλὰ μὲν γὰρ μάστιγος τὴν ἀμαρτωλῶν· τὰς δὲ ἐλ-  
 πίζοντας ὅτι κύριον, ἔλεος κυκλώσῃ. πολλὰς ἐλεῖς περὶ ἐλπίσιν αὐτῶν γινώσκων λέγει· ὅτι  
 ὁ ἐν τῇ πατρὶς Κορινθίους ὅτι πολλὰ γὰρ ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἰησὺς Χριστὸς ἡ ἀσπίς ἐξ ἐσποτισμένη ἀλγύνει  
 ἡμῶν ἀναγὰρ εἰς τὸ φῶς. ἀλλὰ τὰς τῆς ἡμετέρας δεισιπρίας τὴν ἀθανάτου γνώσεως ἡμᾶς γινώσκ-  
 οντες, ῥητότερον καὶ τὴν γνώσεως ἰδιότητα ἐμφανῶν ἐπὶ γὰρ. περὶ δὲ τῶν ἐν ὁρίων ἡμῶν τέ-  
 των, καὶ ἐκκεκυφότες εἰς τὴν βῆσιν τῆς θείας γνώσεως, πάντες πᾶσι ποιεῖν ὁφείλομεν, ὅσα ὁ θε-  
 ος ἀπὸ τῆς ὀπίσθεν ἐκέλευσεν, καὶ ἡμεῖς τεταγμένοι. ὁ σφόδρα πίνων ἐνδεκνύσθαι τὴν σφίαν  
 αὐτῶν, μὴ λόγοις μόνον, ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀραπῶν· ὁ πενήνῳ φρονίᾳ μαρτυρεῖται, μὴ ἐαυτῶν, ἀλλ' ἐν 20  
 τῷ ὅφ' ἐπὶ αὐτὸν μαρτυρεῖται· ὁ ἀγνός τῇ σαρκί, μὴ ἀλαζονείᾳ, γινώσκων ὅτι ἐπὶ τῆς  
 ἐστὶν ὁ ὀπίσθεν αὐτῶν ἐγκράτεια. ὁρᾶτε ἀδελφοί· ὅσα πολλὰ ἐστὶν κατὰ τὴν ἐννοίαν γινώ-  
 σκων, πῶς τὴν ὑποκείμεθα μάλλον κινδυνῶν. ἡ σμῆνὴ ἐν τῇ φιλανθρωπίας ἡμῶν καὶ ἀγνὴ ἀ-  
 γωγῇ, καὶ τὴν κλήμεντα, τὴν κρινόμενους ζητῶν, εἰάν τε μαρτυρῇ, εἰάν τε καὶ περὶ τῆς ἐργασίας καὶ λό-  
 γου· διττῶν τῶν ἀραπῶν τε καὶ ἐγγραφῶν. αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, τὴν ἀραπῶν τὴν θύον ἐν τῇ πλη-  
 σίον· αὐτὴ εἰς τὴν ἀνεκδήγητον ὑψὺς ἀνάγει· ἀγάπη, καλὴ πᾶσι πολλοῖς ἀμαρτιῶν· ἀγάπη, πᾶσι  
 ἀνέχεσθαι, πᾶσι μακροθυμεῖ· ἀγάπη καλὰ ἡμᾶς τῷ θεῷ· πᾶσι ποιεῖν ὁμοιοῦσα· ἐν τῇ ἀγάπῃ  
 ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τῶν θείων· διὰ τὴν ἀγάπης, ἔδεν ἐν ἡμῶν τῷ θεῷ· τῆς τελειότητος  
 αὐτῆς ὅσα ἐστὶν ἐξήγησις, φησί. τίς ἰκανὸς ἐν αὐτῇ εὐρεθῆναι, εἰ μὴ ὅς ἂν αὐτὴς κατὰ τὴν ἐννοίαν  
 θεός; αὐτῆς ὁ δόξαστος Παῦλος, εἰάν τὸ σῶμά μου ὀπίσθω, φησὶν, ἀγάπῃ καὶ μὴ ἐχῶ, χαλκός 30  
 εἰμὶ ἡχῶν, ἐκύμβαλον ἀλαλάζον· ὡς μὴ ἐκ ἀλαζονείας ἐκλεκτῆς, δι' ἀγάπης γνωστικῆς μαρ-  
 τυρήσω, λέγει, φοβῶ. ἢ περὶ οὖν καὶ μισθῷ προσδοκῶμεν, ὀπίσθεν τὴν χεῖλιν ἐκ μαρτυ-  
 ρίαν κυρίου, ὁμολογήσω κύριον, κρινός εἰμὶ ἀνθρωπῶν, ἡχῶν τὸ κύριον, καὶ γινώσκων. ἐστὶ γὰρ καὶ ὁ  
 λαὸς ὁ τοῖς χεῖλεσιν ἀραπῶν· ἐστὶ ἄλλος παρὰ τοῦ σῶματος, ἵνα καυχήσῃ. Κἂν ψωμίσω  
 πάντας τὴν ὑπάρχοντά μου, φησὶν, καὶ τὴν κρινόμενους τὴν ἀραπῆς λόγον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰ-  
 τασιότητα, ἢ παρὰ τῆς εὐεργετημένης ἀνθρώπου, ἢ παρὰ τῆς ἐπὶ πηλὴς κυρίας· Κἂν ἐχῶ πᾶ-  
 σαν τὴν πᾶσιν ὥστε ὅρη μεθίσταται καὶ τὴν ὀπίσθεν τὴν δόξα λαβεῖν πᾶσιν· μὴ δι' ἀγάπῃ καὶ πᾶ-  
 σιν τῷ κυρίῳ, ὅς ἐστιν ἡμεῖς, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν γνωστικῶν μαρτυρῶντες εἰς πολλὸν, ἐν τῇ μη-  
 δὲν ἀφ' ἑαυτοῦ λογίζομενος. αἱ γὰρ αὐτῶν παρὰ τὸν Ἀδάμ, ἕως τῆς δευτέρας ἡμέρας, παρῆλθεν· ἀλλ'  
 οἱ ἐν ἀγάπῃ τελειωθέντες καὶ τὴν τῆς θεῆς χάριν, ἐχουσι χάρις εὐσεβῶν· οἱ φανερωθήσονται ἐν τῇ 40  
 ὀπίσθεν τῇ βασιλείᾳ τῆς Χρυσῆς. ἡ ἀγάπη, ἀμαρτάνειν ὅσα ἐστὶν· ὡς ὅτι ἐπερίσση ἄκων τῶν  
 τῇ πνὶ περὶ τῆς ἀφ' ἑαυτοῦ παρὰ τῆς αἰπικειμένης, μιμησάμεν τὸν Δαβὶδ, ψαλμῶν· Εξο-  
 μολογήσομαι τῷ κυρίῳ, καὶ δεῖσθαι αὐτῶν ὑπὲρ μισθον νείον, φέρωντες κέρατα καὶ ὀπίσθεν. ἰδὲ τῶ-  
 σιν πᾶσι καὶ εὐφρανθήτωσαν. λέγει γὰρ· ὅσον τῷ θεῷ θυσιαν αἰνέσας, καὶ ἀπὸ τῶν κυ-  
 ρίων ἔσθ' εὐχάσῃ, καὶ ὀπίσθεν αἰνέσας με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως σου· ἐξέλθωμαι σε, καὶ δοξάσεις με·  
 οὐσία γὰρ τῷ θεῷ πνεῦμα σπυριτωμένη. ἀγάπη πίνω ἐν τῇ θεῷ εἰρήνῃ, ἀγαπῶν ὢν. ἢ ἀγάπη  
 τῷ πολλῶν κακῶν ὅσα ἐργάζει, μὴτε ἀδικεῖν, μὴτε ἀνταδικεῖν ποτὶ· ἀγαποῦσά σου πρὸς  
 πάντας ἀπαξάτω κατ' ἐκείνα θεῶν. τῶν ἡμεῶν ἐν νόμῳ ἡ ἀγάπη, κατὰ τὸν ὅτι Χριστὸς, τὴν πᾶσιν  
 ἢ παρουσία τῆς ἀραπῶν τῶν ἡμῶν κυρίου, καὶ ἡ καὶ Χριστὸν ἀραπῆς ἡμῶν διδασκαλία τε  
 καὶ πολιτεία. ἀγάπη γὰρ οὖν, τὴν μὴ μοιχεύειν, καὶ τὸ μὴ ὀπίσθεν τῆς τῶν πολλῶν, τελειῶ- 50  
 ται, φέβω πρὸς τὸν κεκλυμένον. τὸ αὐτὸ γὰρ ἐν ἔργῳ διαφωρᾶν ἴσχει, ἢ ἀφ' ὅτου ὁμολογῶν, ἢ  
 δι' ἀγάπῃ τελειῶν, καὶ ἢ τῇ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἢ καὶ γνωστικῶς ἐνεργεῖται. ἐκ τῶν γὰρ ἐν τῇ τῶν  
 ἀφ' ἑαυτοῦ



Ἀλλ' ὦρα, τῷ μὲν γὰρ ἡσυχῇ ἡσυχία, ἀφ' ὧν ὁ οὐρανὸς ἔδωκεν, ἐδὲ ἡσυχία, ἐδὲ ἡσυχία  
 ἀνθρώπων ἀνέβη· τῷ δ' ἀπὸ τῶν πεπαισχυμένων μαρτυρεῖται καὶ τὸ πᾶν ἀπολείπειν. καὶ  
 ἐπαγγελίαν εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπων πᾶσιν ἐπέσπευκεν. ἐνταῦθα γινώσκοντες, ἀντιμνησθῶμεν  
 τοῦ φάσκοντος ἐαυτὸν γνωστὸν ἐξήγαγε, ὅτι ἐγὼ δὲ λέγω, ὁ ἐκτελέσας τὴν γυναικὶ πρὸς  
 ὀπίσθιαν, ἡδὴ μεμνημένος, οὐ μὴν τὴν ὀπίσθιαν ἡσυχίαν κρήνην, ἀλλὰ ἐὰν τὴν ὀπίσθιαν  
 τὴν κατ' αὐτὴν ἐργον περαιτέρω τὴν ὀπίσθιαν χωρῶν, ἐοικυῖται ἐκπλήρη· ἡ γὰρ ὁναρτὴ φαι-  
 σία συγκαταχρησθῆται ἡδὴ καὶ τῷ σώματι. λέγουσιν ἔν οἱ πᾶσι ἰσχυρῶς πωταξάμενοι βοκχόριδος  
 τὸ δικαίον κρίσιν ποιῶντες. ἐρῶν ἐπὶ τῆς καλῆς, περὶ μὲν τῶν πινυμένων τῶν πᾶσι ἀφι-  
 κέσθαι τὴν ὑπερβολὴν πρὸς αὐτὴν. περὶ αὐτοῦ οὖν ὅτι τὴν ὀπίσθιαν τῶν πᾶσι, παρ' ἐλπίδα κρε-  
 10 οῦσιν, ἡκούσαντες τῶν ἐρωμένων καὶ τὴν πεπαισχυμένην, ἡ δὲ ἐκμαθεύσας τὸ γεγονός, ἀ-  
 πῆχτι τὸ μισθόν, καὶ τῇδε πᾶσι αὐτῇ τῇ ὀπίσθιαν τῶν ἐρασῶν πεπαισχυμένην λέγουσι. ἡκον οὖν  
 ὀπί τὸ κριτὴν. τὸ βαλάνιον οὗτ' ἐκ τῶν μισθώματος τὸ νεανίσκον περὶ εἰνεν καλεῖσας, ἐν ἡλῶ  
 δὲ, τῶν ἐπὶ τὴν λαβὴν πρὸς τὴν τῆς σκιάς· χαριέντως ἐδῶλον μισθώματος ἀποδιδοῦσα  
 καλεῖσας, ἐδῶλον συμπολῆς. οὐκ ἔστι μὲν ἔν τις συγκαταχρησθῆναι τῇ φαντασίᾳ τῆς ψυ-  
 χῆς· ὅτι οὐκ ἔστι οὐκ ἔστι, ὁ πρὸς ὀπίσθιαν βλέπων, οὐ μόνον ὡς ἐκείν' ἐλεῖν ὁ δὲ θεν γνω-  
 στικὸς, ἐὰν ἅμα τῇ ὀψὲ τῆς γυναικὸς, συλλαβὴ κατ' ἐννοίαν τῶν ὁμιλίων· τῷ γὰρ ἡδὴ ἐργόν  
 ἐστὶν ὀπίσθιαν ὡς ὀπίσθιαν· ἀλλ' ἐὰν εἰς κάλλ' ἐκ σώματος ἐκ βλάβης τῆς, ὁ λόγος φησὶ, καὶ  
 αὐτῇ ἡ σκιά ἐστὶ κατ' ὀπίσθιαν ὁδοῦ καλῇ, σαρκικῶς ἰδὼν καὶ ἀμαρτητικῶς, δι' ὃ πᾶσι μα- 214  
 κρινεῖ· ἐμπαλιν δὲ ὁ δὲ ἀγὰρ τῶν ἀγῶν πρὸς ἐλπίαν τὸ καλὸς, ἐκ τῶν σκάρκα ἡγεῖται,  
 20 ἀλλὰ τῶν ψυχῶν καλῶν, τὸ σῶμα οἰμῶν, ὡς ἀνδριάντα θυμασας, δι' ὃ καλῶς ὀπί τὸ πικρὴν  
 καὶ πᾶσι καλὸν αὐτὸς αὐτοὶ παραπλήρη· συμβολὸν ἄγει τὸν χαρακτῆρα τὸ δικαιοσύνης τοῦ  
 φωτὸς ὀπίσθιαν καὶ τῶν ἐφ' ὧν τῇ ἀνοδῇ ἀγγέλοις, τὸ χρῆμα τὸ εὐαρεστοῦ λέγω,  
 τῶν ποιότητων τὸ ἀλλοτρίως τῶν ὀπίσθιαν τῇ ψυχῇ κατ' ὀπίσθιαν τῇ ἀγίου πνεύματι  
 γενομένην. πᾶσιν τὴν δόξαν τὴν ἐκλάμψαντες ὀπί τῇ προσώπου Μωυσέως ὁ λαὸς οὐκ  
 αὐτῇ τῇ πρὸς ἐλπίαν· διὸ καὶ κάλυμμα ἐλάμβανεν τῆς δόξης πρὸς τὴν σαρκικῶς θυμαίνους.  
 τὴν μὲν γὰρ ἐπαρμένους πᾶσι τὸ κοσμητικὸν κατέχουσιν, αὐτὸ τὸ πᾶσι ἀπαυτῶν τῶν σφετί-  
 ροις βαρυνμένους πᾶσι· τὸν δὲ γυνὸν μὲν τῶν ὑποπλήθων τῶν πᾶσι, πλήρη δὲ γυναικῶν, καὶ  
 τῇ ἐργῶν δικαιοσύνης, πωταξάμενοι παρὰ πᾶσι πᾶσι τὸ ἀνδρα, αὐτὸ τῇ ἐργῶν μακαρίσας  
 30 τῇ τὸ φύλλον αὐτῶν ὡς ἀπὸ τῶν ὀψὲ, τῇ τῶν πᾶσι ἐξ ὧν τῶν πᾶσι τῶν ὕδατων πᾶ-  
 θραμμένους. καρποφόροις δὲ ὁ δικαίος ἀπὸ καλῆς ἐνδρῶν, ἐμὸν τῶν πᾶσι τῇ τῶν μεταρσίων θυ-  
 σίαν· ἡκον δὲ καὶ τῶν θυσιῶν πρὸς ἀγαθῶν παρὰ τῶν νόμων, οἱ τῶν ἡρώων μαρτυροῦντες. ὁ-  
 ρεῖν ἔν ὀπίσθιαν ἀλλοτρίως οἱ πᾶσι πᾶσι δεινοί· καὶ τὴν μὲν, ὀπί ἡδοναῖς καὶ ἀπολασίᾳ  
 πᾶσι οὖν, ἀλογον ἔσται· τὴν δὲ ὁρεῖν, ὀπί τῶν πᾶσι φύσιν ἀναγκαίων, λογικῶν ὑπάρχουσιν  
 κινήσιν. πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι  
 αὐτῶν οὐκ ὁ Μωυσὴς μόνος ἀκέρως περὶ τῇ γυν, λελάληκα πρὸς σὲ ἀπᾶς καὶ δις λέγων· Ἐώ-  
 ρα κατὰ λαὸν τῶν, καὶ ἰδὲ ἐστὶ σκληροτέρα χηλός· ἐσὼν με ἐξολοθρεύσῃ αὐτῶν, καὶ ἐξάλειψαι  
 40 τὸ ὄνομα αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς· καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ θυμασας, καὶ πολὺν μάλ-  
 λον ἢ τῶν· ἀποκρίνεται δὲ ὁ Μωυσῆς, καὶ τὸ αὐτῶν σκεπῶν, ἀλλὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν· Μηδαμῶς  
 κύριε· ἀφες τὴν ἀμαρτίαν τῶν λαῶν τῶν, καὶ ἐμὲ ἐξάλειψον ἐκ βίβλης ζώντων· ὅσην πᾶσι τῶν  
 50 τῇ σωματικῇ ἐν τῇ γῇ τῶν λαῶν, ἡ σὺ ζῶντες μόνος. ἀλλὰ καὶ ἰδὲ, ἡ ἐν γυναιξὶ πᾶσι  
 θῆσαι, ἐν συγκαταχρησθῆναι τὸ πᾶσι γινώσκοντες, διηθῆσαι τῶν πρὸς ἐν τῶν, εἰς μὲν τὴν παρ-  
 βολὴν τὴν ἀλλοφύλων ἐξέρχεται, τῇ παντός κατὰ φρονήσας κινδύνου ὑπὲρ τῆς πατρὸς ἰδῶν,  
 ἐαυτὴν ἐπιδοῦσα πᾶσι πολεμίοις ἐν πίστι θεοῦ· λαμβάνει δὲ εὐθὺς πᾶσι χεῖρα τῇ πᾶσι, δρῶν  
 πᾶσι γυνὴ καὶ τῇ πολυμῆς τῇ πᾶσι, κυρία τὸ ὀλοφύρον γινώσκοντες καφάλης. πᾶσι πᾶσι ἡ πᾶ-  
 λεία καὶ τῇ πᾶσι Ἐσθῆρ, ρυομένη τὴν Ἰσραὴλ τυραννικῆς ἐξουσίας καὶ τῇ πᾶσι ἀπὸ νόμου· μόνη  
 γυνὴ νηστειῶν πᾶσι μὲν πᾶσι ὡς ἀπὸ τῆς ἀντιπαύσας δέξιας, τυραννικὸν ἀπὸ  
 πᾶσι ἀναλύσας δόγμα· καὶ δὲ τὴν μὲν ἐπὶ πᾶσι ἀνίσταται δὲ τὴν Ἀμὰν, καὶ τὴν Ἰσραὴλ τῇ πᾶ-  
 λεία πρὸς τὴν θεὸν δέσφ' ἀπᾶν διεφύλαξεν. σιωπῶν γὰρ Σαμὴαν καὶ τὴν Μωυσέως ἀδελφὴν, ὡς  
 ἡ μὲν, σιωπῶν τῇ πᾶσι τῇ πᾶσι, πᾶσι ἐξάρχουσα τῇ πᾶσι σφίαν παρ' Ἑβραίοις εὐδοκί-  
 55 μων γυναικῶν· ἡ δὲ, σιμνότης ὑπὲρ βολῆ καὶ μίχρη θανάτου χωροῦσα, πρὸς τὴν ἀπολά-  
 σιν ἐρασῶν κατὰ κρινόμενῃ, μάρτυς ἀγνείας ἐμὴν ἀρρεπῆς. καὶ μὲν Διών ὁ φιλόσοφος λυσι-  
 δικὴν πᾶσι γυναικῶν ἰσχυρῇ δὲ ὑπερβολὴν αἰδῶς, αὐτῇ χιτῶν λεύκῃ· φιλοπύραν δὲ, ὅτι πᾶσι μίλλαι

- εἰσένεικ' αὐτὴν πύλον, ἥσυχ' ἱππαστέλλεσθαι τ' ἡρώνα, καθίσσι τ' ἡσυχὰς τοῦ ὕδατος ἔσκεπεν· ἔπει-  
κατ' ὀλίγον αὐτῆς ἀνιοῦσαν, ἐπιδύσαδαι. ἡ γὰρ ἐχὶ καὶ βασάνες ἤνεγκαν αὐδρῆως Λάϊνα ἢ  
Ἀπικῆ, σωσέδῃα αὐτῇ πῖς ἀμφὶ τὴν Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστῆναινα τὴν κατ' Ἱππάρχου ὀπτιβλήν;  
οὐδ' ὅπως πῖς ἐξείπεν, εὐμάλα σφελυμένη. Φασὶ γὰρ καὶ τὰς Ἀργολικὰς, ἡγεμένης αὐτῶν  
Τελεσίλλης τῆς ποιητρίας, Σπαρτιάτης τῆς ἀλκίμου τῆς πολέμου, Φανείας μόνον τρέψα-  
σαι, καὶ ἐκείνας τ' ἀδελφὰς τῆς γενέτης περὶ πηγήσας. τὰ ὅμοια λέγει καὶ ὁ τὴν Δαναίδα πε-  
πηκώς, ὅτι τῶν Δαναοῦ θυγατέρων, ὧδε·
- „ Καὶ τότε ἄρ' ὠπλίζοντο θυῶς Δαναοὶ θυγατέρες, Πρόδ' ἐν εὐρρεῖος πεταμῆ Νείλοιο ἀνακίης·  
καὶ τὰ ἐξῆς. ἄδουσι δὲ οἱ λοιποὶ τῶν ποιητῶν, τὴν Ἀταλαίης ἐν ἡρᾷ ὠκύτῃ, καὶ τὴν Ἀντι-  
κλείας Φιλοσοργίαν, καὶ τὴν Ἀλκίτιδ' ὅτι Φιλανδρίαν, ἐπὶ τὴν Μακαρίαν καὶ τῶν Τακινθίδων 10  
215 εὐψυχίαν. τί δαί; ἐχὶ Θεανῶ μιν ἢ Πυθαγόρῃ, ἐς ποῦτον ἦκεν Φιλοσοφίας, ὡς περὶ τ' ἡ-  
„ εὐεργως ἀπιδόντα καὶ ἐπὶ ἡλῆ, Καλὸς ὁ πῆχυς, Ἀλλ' οὐ δημόσιος, Σπαρτιάτης. τῆς αὐτῆς Φί-  
„ ρεπῆς σμυνότητος καὶ κῆνος τ' ἀπὸ Φεγγαῖα· ἐρωτηθεῖσα γὰρ Ποσειδάωνι καὶ αὐδρῆς ἐς τ' ἡγεμό-  
„ Φόρον κατέστη; Ἀπὸ μὲν ἑῷδου, καὶ περὶ ἡγεμόνα, ἔφη· ἀπὸ δὲ τῶν ἀλλοτρίων, ἐδὲ πῶσι. καὶ  
μὴν καὶ Θεμιστῶ ἢ Ζωίλῃ ἢ Λαμψακηνῇ, ἢ Λεοντίῳ γυνὴ τῆς Λαμψακηνῆς, καὶ Ἐπικύρῃα ἐφι-  
λοσοφῆς, καθάπερ Μῦα ἢ Θεανὴς θυγάτηρ καὶ Πυθαγόρῃ· καὶ Ἀργυρῇ τῇ περὶ Διονυσίου  
ῥεψαμένη· αἱ γὰρ Διοδώρου τῆς Κρόνης ὀπτικῆς τῆς θυγατέρος, καὶ Ἀφελικῆς τῆς γο-  
νασίν, ὡς Φησὶ Φίλων ὁ Διφλεκλῆκος ἐν τῷ Μενεξένῳ· ὧν τὰ ὀνόματα περὶ ἡγεμόνα τὰ δὲ Μενε-  
ξένη, Ἀργεία, Θεόγνης, Ἀρτεμισία, Παύλα κλεία, μέμνηται καὶ Κυρικῆς τῇ 20  
ἐκαλειτ' ἢ Μαρωτίτις, ἢ Κράτης γυνὴ ἔφη· καὶ τῇ γυνωγάμεια ἐν τῇ ποιικίῃ ἐτέλειτο. Ἀρῆ· 20  
τῇ δὲ ἢ Ἀρσίππου Κυρηναικῇ, τὸν μητροδίδακτον ὀπτικῆς τῆς ἐπαίδου Ἀρσίππου. περὶ  
Πλάτωνι περὶ Φιλοσόφου Λαοδένεια ἢ Ἀρκαδία, καὶ Ἀξιοῖα ἢ Φλιασία· Λαοδασίας γὰρ τ' Ἀ-  
λκίσις, περὶ ἧς ἐοικωμικῇ πολλὰ δὴ καταγράφουσιν, Σακράτης μὲν ἀπὸ λαοῦ ἐς Φιλοσο-  
φίαν, Περικλῆς δὲ ἐς ῥητορικὴν. περὶ τῆς πομπῆς τῶν πόντων τὰς ἀλλὰς ἀφ' ἧς μὴ καὶ τῆς λόγου  
μήτε τὰς ποιητρίας καταλέγων, Κόρινθον καὶ Τελεσίλλαν, Μῦσόν τε καὶ Σαπφῶν· ἢ τὰς ζωγρά-  
φους, καθάπερ Εἰρήνῃ τὴν Κρατίνου θυγατέρα, καὶ Ἀναξάνδρῳ τὴν Νεάλλης, ὡς Φησὶ  
Διδύμος ἐν Συμποσιακοῖς. ἡ δὲ Κλεοβούλα θυγάτηρ, τῆς σφῆς, καὶ Λινδίων μοναρχοῦν 30  
ξένων τῶν πατρῶων σὺν ἡδὲ τ' ἀπὸ τῆς πύδας· ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς Ἀβραάμ γυνὴ Σάρρα ἢ  
μακαρία, αὐτὴ τῆς ἐγκυφίας παρεσκεύασε τὰς ἀγγέλους· καὶ βασιλικαὶ καὶ παρὰ τῆς  
Ἑβραίων τὰς περὶ βασιλῆα ἐνεμον· ὅθεν καὶ ἡ παρ' Ὀμήρῳ Ναυσικάα ὅτι τῆς πηλῆς ἦν. ἔλοι' 30  
αὐτὴν ἢ σῶφρων, περὶ τῶν μὲν, περὶ τῶν δὲ αὐδρῆς αὐτῇ γένεσθαι τ' περὶ εὐδαιμονίαν Φε-  
ρόντων· ἐπὶ δὲ ἀδωάτως ἔχοι, μόνῃ παρὰ δὲ τῶν δ' ἀπὸ τῶν· παρὰ μὲν τῶν αὐδρῆς πῆρμένη, ὡς  
μηδὲν ἀκρίβους ἐκείνης περὶ αὐτῆς, πολλὰ ὅσα ἐς ἀρετὴν τε καὶ σωτηρίαν ἀφ' ἑαυτῆς νομίζε-  
ται· ἀλλὰ καὶ, ἐκ καὶ πῖς εἰργοὶ τ' τοιαύτης ἀφ' ἑαυτῆς ἀνυποκρίτως ὁρμῶσι, ἥτοι γυναικαὶ ἢ  
ἡγεμόνα, σὺν ἀλλοῖς πὶ φαίνεται τοτῶν καὶ δ' ὧν ὁ τοῖς τ' ὅτι, ἢ δικαιοσύνης μὲν καὶ σωφρο-  
σύνης ἀπὸ τῆς περὶ τῆς ἀρετῆς, ἀδίκον ἢ ἄμα καὶ ἀκόλαστον παρὰ τῆς ἀρετῆς βίβουλη μὲν 40  
τὸν αἶον τὸν αὐτῆς. ἐχ' οἷον ἢ ἐπὶ ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν ἐν ὁτῶν ἐλθόντων ἡρώνα, μὴ μαθή-  
σθαι, μὴ μελέτη τε ἐκ ἀσκήσεως περὶ τῆς ἀρετῆς· τὴν δὲ ἀρετὴν σὺν ἑπ' ἄλλοις ἵσιν εἶναι φα-  
μεν, ἢ πᾶν μάλιστ' ἐφ' ἡμῖν. τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἐργον διώκοντες περὶ τῆς ἀρετῆς τῶν  
ἡμῖν, οὐδαμῶς, οὐδ' αὖ μάλιστ' ἐνίστατο· ἡ δὲ δόξον γὰρ τ' δῶρον, καὶ οὐκ ἔστι πῶς ἄλλω 40  
πνί. ὅθεν ἀκόλαστία μὲν σὺν ἄλλου πνός αὐδρῆς αἰετῶς εἶναι κακόν, ἢ τῆς ἀκόλαστῆς τῆς σω-  
φροσύνης δὲ ἀρετῆς αὐ, τῆς σωφροσύνης διωκόμενου. Φιλανδρὸν μὲν σμυνότητι τῆς ἀρετῆς  
„ γυναικαὶ Εὐρυπιδῆς, παρὰ τῶν ————— εὐλογεῖν  
„ Δ', ὅτ' ἂν ἢ λέξη, καὶ δοκῇ, καὶ μὴ λέγη. ————— κακῶν, ἢ ἂν τῶν ἐξ ὧν ἐπὶ τῆς χα-  
„ ριν μέλλῃ λέγειν. καὶ αὐτῆς πῶς τῶν τῶν ὅμοια. ————— ἢ δὲ οὐδ', ἢ κακόν  
„ Πράξῃ ἢ, σπασκυθρῶν πᾶσι πᾶσι ἀλοχόν, ————— ἐν τῶν λῶν πῆς πῆς ὁδῶν τ' ἔχον μέρ<sup>ος</sup>·  
„ τό περὶ τῶν καὶ Φιλοσοργίαν ὡς πῶς ἔστιν ἀνδρῶν· καὶ τ' συμφορῆς τῆς ἀφ' ἑαυτῆς· Σοὶ δ' ἔγω-  
„ γα καὶ νοστέον σπασκυθρῶν ἀνέξομαι, καὶ κακῶν τῶν σῶν σπασκυθρῶν. καὶ ————— οὐδὲν ἐστὶ μοι  
„ Πικρὸν μὲν γὰρ τῶν φίλων εὐτυχεῖν πῆς κατ' ἑαυτῆς. Τί γὰρ δὴ τὸ φίλον ἄλλο, πολλὰ τῶν;  
ἀγαθῶν γὰρ οὐκ καὶ γὰρ κατ' ἑαυτῆς· λόγον περὶ τῶν τῶν, ἐπὶ ἢ συζυγία ἔστιν ἡ τῶν καὶ διου- 50  
κῆται μὲν ἀληθινῆς καρδίας ἐν τῇ ἀποφορία πίστεως, ἢ ἡγεμόνων τὰς καρδίας ἀπὸ σπασκυθρῶν  
σπασκυθρῶν, καὶ λελομένων τὸ σῶμα ὑδατὶ καθαροῦ, καὶ ἐχόντων τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλ-  
πίδος.

- ἡδὲ πρὸς γὰρ ὁ ἐπαγχελάμενος. **Ζ**ηρὶ τὸν εὐδαίμονα γάμον, οὐτὶ πλάτω ποτὶ, οὐτὶ  
 κάλλει κρίνεσθαι, ἀλλ' ἄρετῃ. — οὐδὲ μίαν, Φησὶν ἡ τραγωδία.
- Ὦνησε κάλλος εἰς πόσιν ξυνάορον. **Δ**ρετὴ ἢ ὤνησε πολλὰς. πᾶσι γὰρ ἀγαθὴ γυνή, ἥ τις  
 ἀνδρὶ σωτήριε, σωφρονεῖν ὀφείσκει. εἴτα οἷον παρακινεῖς διδῶσα, Φησὶ. Πρῶτα μὲν γε τῷ  
 ὑπάρχοντι, καὶ ἀμορφος ἢ πόσις, **Ζ**ηρὶ δοκεῖν. **Ε**ὐμορφον εἶναι, τῇ γενοῦν κεκτημένη.
- Οὐ γὰρ ὁφθαλμός τ' κρίνειν ἐστίν, ἀλλὰ νοῦς· καὶ τὰ ὅτι τέτις. πάνυ γὰρ κυρίως ἡ **Ζ**ηρὶ  
 βοηθὸν εἶπεν τῷ γυναικί, δεδομένη τὰνδρὶ παρὰ τῷ θεῷ. δῆλον ἔν, οἶμαι, ὡς ἕκαστον τ' **Π**ρὸς  
 πηλοῦντων λυπηρῶν πρὸς τὰνδρὸς **Κ**τ' τῷ οἰκείῳ, λόγῳ **Θ**εραπέυειν μὲν πῶς **Π**ρὸς αἰρήσεται  
 εἰ ἢ μὴ ὑπακούει, πῶς ἡδὴ πρὸς τὸν, κατὰ τὸν οἶον ἐστὶν ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἀναμάρτητον διεξά-  
 10 γαν βίον· εἰάν τι δόποθ' ἦσκειν **Δ**ει μὲν ἔ' λόγῳ, εἰάν τι **Ζ**ηρὶ συλλήπτορα ἔκρινον τ' πιαύτης **Π**ρὸς  
 ξέως τὸν θεὸν εἶναι νομίζουσα, τ' τῷ οὐκ **Π**ρὸς αἰρήσεται καὶ σωτήριε, εἰς τ' παρὸν, εἰς τ' μέλλον·  
 εἰραγῶν τὸν **Κ**τ' ἡγεμόνα πόσις **Π**ρὸς αἰρήσεται ἐκείνον πεποιημένη· σωφροσύνη μὲν καὶ δικαιοσύνη  
 ἔργον ἡγεμῶν, τ' **Θ**εοφιλέας ἢ ποιημένη **Τ**ελος. **Χ**αλεπῶς γ' οὐκ ἐν τῇ πρὸς **Τ**ίτον **Π**ρὸς αἰρήσεται  
 ὁ δόποθ' ἔ' δὲν εἶναι Φησὶ πᾶς **Π**ρὸς αἰρήσεται, ἐν καταστάματι ἱεροπρεπεί, μὴ **Δ**ιὰ βόλῃς, μὴ  
 οἶνῳ πολλῷ δεδουλωμέναι· ἵνα σωφρονίζουσι πᾶς νέας **Φ**ιλάνδρους εἶναι, **Φ**ιλοτίκους, σωφρο-  
 νας, ἀγαθὰς, οἰκείους, ἀγαθὰς, ὑποτασσόμενας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν· ἵνα μὴ ὁ λόγος **Ζ**ηρὶ βλα-  
 σφημῶν· μᾶλλον δέ, Φησὶν, εἰρῆνῃ διώκεται μὲν πᾶσι τὸν ἀγασμόν· ἔχωρὶς ἐδὲ οἷον  
 τῷ τὸν κύριον· **Π**ρὸς αἰρήσεται μὴ τις πόρος ἢ βεβήλος, ὡς **Η**σώ, ὅς αὐτὴ βρώσεως μίας ἀπὸ τοῦ  
 τὰ πρῶτον· καὶ μὴ τις **Ρ**ίζα πικρίας, αὐτὴ φύουσα, ἐνοχλῇ, καὶ δὲ αὐτῆς μαινώσιν οἱ πολ-  
 20 λοι. εἴθ' οἶον **Κ**ελοφῶνα **Π**ρὸς αἰρήσεται τῷ **Π**ρὸς αἰρήσεται **Ζ**ηρὶ **Π**ρὸς αἰρήσεται· **Τ**ίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι,  
 καὶ ἡ κρίσις ἀμείνεται· πόρους δὲ καὶ μοιχοὺς κρίνει ὁ θεός. ἐνὸς δὲ σκοποῦ καὶ ἐνὸς δὲ τέλος· αἰ-  
 δρὶ καὶ γυναικὶ δεδογμένου, τὸν τέλειον ὁ **Π**ρὸς αἰρήσεται ἐν τῇ **Π**ρὸς αἰρήσεται Φησὶ, **Ο**λίγον ἄρτι, εἰ δέον,  
 λυπηρῶν ἐν ποικίλοις πρᾶσμοις, ἵνα τὸ δοκίμιον τ' πίστεως ὑμῶν πολὺ πριμώτερον χρυσοῦ τῷ  
 δόποθ' ἔ' καὶ **Δ**ιὰ πρὸς δεδοκιμασμένου, εὐρεθῇ, εἰς ἔπαυτον καὶ δόξαν ἐν δόποθ' ἔ' **Π**ρὸς  
 σὺ **Χ**ρῆσθ' ὃν **Κ**τ' εἰδότες ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὀρῶντες, πρὸς αἰρήσεται δέ, ἀγαλλιάσθαι **Χ**αρεῖ  
 ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῳ· καμίζομενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως σωτηρίαν ψυχῶν. διὸ καὶ  
**Π**αῦλος **Κ**αυχᾶται **Δ**ιὰ **Χ**ρῆσθ' γεγενῆσθαι ἐν κόποις **Π**ρὸς αἰρήσεται, ἐν πηλοῦντι ὑπερβαλλόντως,  
 ἐν θανάτοις πολλάκις. ἐν πᾶσι τὰ τέλειον εὐρίσκω πολλαχῶς ἐκλαμβανόμενον, **Κ**τ' τ' ἐν ἐκά-  
 στη κατορθῶνται **Δ**ρετῇ. **Τ**ελος γ' ἐν τις καὶ ὡς εὐλαβῆς καὶ ὡς ὑπομονητικὸς, καὶ ὡς ἐγκρατής,  
 30 καὶ ὡς ἐρατής, καὶ ὡς μάρτυς, καὶ ὡς γνωστὸς· πάντα δὲ ὁμοῦ τέλειος, **Κ**τ' οἷον εἰς τὴν ἀνθρώ-  
 πῳ, ἐπὶ ἀνθρώπῳ ὡν· πᾶν μόνον ὁ δὲ ἡμᾶς ἀνθρώπων ἐνδύσασθαι· καὶ τοὶ **Κ**τ' νόμον **Π**ρὸς αἰρήσεται. πᾶς  
 ἐν εἰς τέλειος, ὅς δόποθ' ἔ' καὶ **Π**ρὸς αἰρήσεται **Κ**τ' ὁδὸς δὲ ἐστὶν αὐτῇ, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι  
 τὸ τῷ εὐπύῳ. ἀλλὰ νομίζω μὲν τελείωσις γνωστὴ, εὐαγγελία πρὸς αἰρήσεται, ἵνα γῆρῃ ὁ **Κ**τ'  
 νόμον τέλειος· ἔτω γὰρ **Π**ρὸς αἰρήσεται ὁ **Κ**τ' νόμον **Μ**ωϋσῆς ἀκῶσαι δέιν, ἵνα ἐκδεξώμεθα **Κ**τ' τὸν  
 δόποθ' ἔ' πᾶν νόμον τὸν **Χ**ρῆσθ'. ἐν εὐαγγελίῳ ἢ ἡδὴ πρὸς αἰρήσεται ὁ γνωστὸς, καὶ βαθμῶ **Ζ**ηρὶ  
 σάμενος τῷ νόμῳ μόνον, σωτῆς ἢ αὐτὸν καὶ νοήσας ὡς παρὰ τὸν τοῖς δόποθ' ἔ' οἰς, ὁ πᾶς **Δ**ιὰ **Ζ**ηρὶ  
 καὶ δεδοκὼς κύριος. εἰ δὲ καὶ πολιτεύσῃ ὁρθῶς· ὡς περ ἐν ἀδιώατον, δυσεργία γινώσιν ἐπακο-  
 λεθῆν· μάρτυς τὸ ὅτι τοῖς δὲ ὁρθῶς ὁμολογήσας δὲ ἀγάπῃ γίνεσθαι, πᾶσι τῷ ἀγίῳ ὡς  
 ἐν ἀνθρώποις λαμβάνων· **Κ**τ' οὕτως **Φ**θάσθαι τέλειος ἐν σαρκὶ κληθεῖς· ἐπὶ τῷ **Π**ρὸς αἰρήσεται  
 40 τῷ τῷ **Π**ρὸς αἰρήσεται ἢ συμπεραίωσις **Σ** βίβλ', **Φ**θάσθαι ἡδὴ **Ζ**ηρὶ γνωστὸς μάρτυρος τὸ τέλος ἐρ-  
 γον ἐνδεῖξαι καὶ παραστήσει κυρίως δὲ ἀγάπης γνωστὴς εὐχαρισθέντος αἵματος, **Π**ρὸς αἰρήσεται  
 πᾶσι τὸ πνεῦμα· μακάριος δὲ ἐνθεν αὐτῇ, τέλειος τε ἐν δικῇ κηρυχθείη· ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῇ  
 δυνάμει ἢ τῷ θεῷ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν, ὡς Φησὶν ὁ δόποθ' ἔ' μόνον τὸ **Π**ρὸς αἰρήσεται ἐν τῷ ἀγάπῃ  
 σώζωμεν· ἐν παντὶ **Φ**λίβομενοι, ἀλλ' ἔ' ἐνοχωρούμενοι· δόποθ' ἔ' μόνον, ἀλλ' **Κ**τ' ἐξαπορέμενοι·  
 διακόμενοι, ἀλλ' **Κ**τ' ἐγκαταλείπομενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' **Κ**τ' δόποθ' ἔ' μόνον· **Ζ**ηρὶ γὰρ τῆς  
 σωτῆρος εἰς σωτῆρος, **Κ**τ' τ' αὐτὸν δόποθ' ἔ' μόνον, μηδεμίαν ἐν μηδὲν δίδοναι **Π**ρὸς αἰρήσεται,  
 ἀλλ' ἐν παντὶ σωτῆρος αὐτῆς, ἐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῷ θεῷ· ἔσω ἢ κατεπαχύνθημα πείθεσθαι  
 καὶ τοῖς ἀνθρώποις· **Κ**τ' τῶν τοῖς εὐλογον διὰ τῆς ἐπηρεάζουσας βλασφημίας. ἢ ἢ διασώσας ἐν  
 ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν **Φ**λίβουσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν ἐνοχωρίαις, ἐν πηλοῦντι, ἐν **Φ**υλακαῖς, ἐν ἀκα-  
 50 τασιαῖς, ἐν κόποις, ἐν ἀρεταῖς, ἐν νηστείαις, ἐν ἀγνοτή, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν **Ζ**ηρὶ  
 τῇ, ἐν πνύματι ἀγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτως, ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει **Ζ**ηρὶ· ἵνα ὁμεινοῖ  
 θεῷ, καθαριζέμενοι δόποθ' πᾶν τὸς μολυσμῶν σαρκὸς καὶ πνεύματος· καὶ γὰρ, Φησὶν, εἰς δέξομαι ὑμᾶς,

- „ ἡ ἐσπεύοντες εἰς πατέρα· ἡ ὑμεῖς ἐσπεύετε εἰς υἱὸς καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ  
 „ ἐπιτελεῖται ἐν Φησὶν ἀγωνιστῶν ἐν φόβῳ Θεοῦ. εἰ γὰρ καὶ λύπην ὁ φόβος γένῃ, Χαίρω, λέγω, ἐχ  
 „ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν· ἐλυπήθητε γὰρ καὶ Θεοῦ, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιω-  
 „ ῃτε ἐξ ἡμῶν· ἡ γὰρ καὶ Θεὸν λύπη, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται· ἡ γὰρ τῆ  
 „ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζει. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τὸ καὶ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πάλιν κα-  
 „ τεργάζει ὑμῖν σωθῆναι· ἀλλὰ δόξα ἡ δόξα, ἀλλὰ ἀγωνάκησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ὀπίστη-  
 „ σιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν. ἐν παντὶ σωθήσεσθε εἰ αὐτὸς ἀγνὸς εἶναι τῷ πρᾶγματι.  
 ταῦτα γνωστικῆς ἀσκήσεως προσηγορία. ἐπεὶ ὁ παντοκράτωρ Θεὸς αὐτὸς ἐδωκεν, τὰς μὲν,  
 δόξα ἡ δόξα, τὰς δὲ, εὐαγγελιστὰς· τὰς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὴν  
 καταρτισμὸν τῶν ἀγίων. εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι κατὰ 10  
 τὴν ὁμολογίαν εἰς τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως καὶ τῆς ὁπίστησιν τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὰ πλείονι,  
 εἰς μέτρον ἡλικίας τῆς πληρώσεως τοῦ Χριστοῦ, ὡς εἶπεν ἀπανδρῶν γνωστικῶς καὶ πλείονι,  
 ὡς ὅτι μάλιστα ἐπὶ ἐν σαρκὶ καταμένοντες, ἐκ τῆς πλείας ἐνθάδε ὁμοφροσύνης μελετήσεως  
 σωθῆναι τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν δόξα κατέστησιν. τὸ γὰρ ὅτι πλείας εὐχρησίας καὶ συζή-  
 νειας εἰς τὴν πληρώσεως τοῦ Χριστοῦ ἐκ καταρτισμοῦ πλείας ἀπληρομένον. ἡ δὲ σωθῆναι ὅτι  
 καὶ ὅπως καὶ ὅτι τὸ Θεὸν δόξα ἡ δόξα τὴν πλείον λέγει, καὶ ὡς πλείον ἐμφανίζει διαφοράς.  
 πάλιν περὶ ἐκείνων δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ· ὡς μὲν γὰρ δίδει δια-  
 τὴν πνεύματος λόγους σοφίας· ἀλλὰ δὲ λόγους γνώσεως καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἐπὶ τῶν πῖστις ἐν τῷ  
 αὐτῷ πνεύματι· ἀλλὰ καὶ χάρισμα τῶν ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἀλλὰ καὶ ἐνεργήματα διωά-  
 μεων· ἀλλὰ περὶ φησὶ· ἀλλὰ διακρίσεις πνεύματος· ἐπὶ τῶν γλῶσσῶν· ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεία 20  
 γλῶσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκείνῳ καθὼς βού-  
 λεται. ὡς οὕτως ἐχόντων, οἱ μὲν περὶ φησὶ, ἐν περὶ φησὶ πλείον· οἱ δὲ δικαιοὶ δὲ, ἐν δικαιοσύνῃ  
 καὶ οἱ μάρτυρες, ἐν ὁμολογίᾳ· ἀλλοὶ δὲ ἐν κηρύγματι, ὅτι ἀμέτοχοι μὲν τῶν κινῶν δραστῶν,  
 καταρτοῦντες δὲ, ἐν οἷς ἐπαχθήσαν· ἐπεὶ τίς αὐτῶν φρονῶν ἐπὶ τὸν περὶ φησὶ οὐ δίκαιον; τί γὰρ;  
 ἐπὶ καὶ οἱ δίκαιοι ὡς περὶ Ἀβραάμ περὶ φησὶ;
- „ Ἀλλὰ μὲν γὰρ ἐδωκεν Θεὸς πολεμῆναι ἔργα, Ἀλλὰ δὲ ὀρχηστῶν, ἐτέρῳ κίθαρην καὶ αὐτοδιδά-  
 „ ὁμηρῶ λέγει. ἀλλ' ἐκείνους ἰδίον ἔχει χάρισμα ἀπὸ Θεοῦ· οἱ μὲν οὕτως· οἱ δὲ, οὕτως· οἱ δὲ δόξα-  
 „ λοι γὰρ, ἐν ταῖς πεπληρωμένοι. εὐρήσεις γὰρ ἐν τῇ θελήσει, ἐκ τῶν πρᾶξεων καὶ τῶν συζητημάτων  
 αὐτῶν, τὴν γνῶσιν, τὸ βίον, τὸ κήρυγμα, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγνείαν, τὴν περὶ φησὶ. ἴσθι  
 μὲν τοι, ὅτι καὶ ὁ Παῦλος πῶς χερόνους νεάζει, εὐθὺς καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν ἀκμάσας· 30  
 ἀλλ' ἐν ἡμετέρῳ αὐτῷ ἐκ τῆς παλαιᾶς ἡρηται διαθήκης, ἐκείθεν ἀναπνεύσει καὶ λαλοῦσαι· ἡ  
 γὰρ εἰς Χριστὸν πῖστις, καὶ ἡ τῆς εὐαγγελίου γνῶσις, ἐξήγησις ἐστὶ τοῦ νόμου πληρώσεως. καὶ διατὴν
- „ εἰρηται πῶς Ἑβραίοις, ἔαν μὴ πεισθῇ, οὐ μὴ σωθῇ· ταῦτα εἰν, ἔαν μὴ πεισθῇ τῷ δια νόμου  
 περὶ φησὶ ἔντι, καὶ ἀπὸ νόμου θεωρεθῇ, οὐ σωθῇ τὴν διαθήκην τὴν παλαιάν, καὶ αὐ-  
 τὸς καὶ τὴν ἰδίαν ἐξηγήσει παρουσία· ὁ δὲ σωθῶν καὶ διορθηθῶν, οὕτως ἐστὶν ὁ γνωστικὸς.  
 ἔργον γὰρ αὐτῶν, ἐκ τῆς ἀποχῆς τῶν κακῶν· ὁπρὸς αὐτὴν περὶ φησὶ μερίσσει· ἐδὲ μὲν ποιεῖν πῶς  
 „ ἀγαθόν, ἡτοι δια φόβον· γέγραπται γὰρ, Ποῦ φύγω καὶ πῶς κρυβήσομαι ἀπὸ προσώπου σου; ἔαν  
 „ ἀναβῶ εἰς τὸ ὄρεον, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἔαν ἀπέλθω εἰς τὰ ἔρημα· τὸ θελάσσει, ἐκεῖ ἡ δειξά σου· ἔαν κα-  
 „ ταβῶ εἰς ἀβύσσους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά σου· ἀλλ' οὐδὲ δι' ἐλπίδα τιμῆς ἐπιγελμένης· εἰρη γὰρ, ἰδὲ  
 „ κύριος, καὶ ὁμισθὸς αὐτῶν, ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, ἀπὸ διωγμῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἐργῶν αὐτῶν· ὁ φθαλ- 40  
 „ μὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὐκ ἤκουσεν, καὶ ὁπρὸς καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· ὁ ἠπίμασεν ὁ Θεὸς πῶς  
 ἀγαπῶσιν αὐτὸν· μόνον δὲ ἡ δὲ ἀγάπην εὐπεία, ἡ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν αἰρέτῃ τῷ γνωστικῷ. αὐτῶν  
 218 καὶ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τῷ κυρίῳ λέλεκται, Αἴτηται παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἐν τῇ κληρο-  
 „ νομίᾳ σου· αἴτημα, τὸ βασιλικὸν τῶν διδασκῶν αἰτεῖται τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀμι-  
 „ αδί· ἵνα δὴ ἡμεῖς κληρονομήσωμεν καὶ κτησώμεθα τὸν κύριον. ἐμπλυνὲν γὰρ, χρεῖας πινὸς ἐνεκεν,  
 ἵνα μοι τόδε γνήται, καὶ τόδε μὴ γνήται, τὸ ὁπίστημης ἐφίεσθαι τὸ πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι ἰδίον γνωσι-  
 κοῦ· ἀπὸ φησὶ αὐτῶν αἰτία τῆς θεωρίας ἡ γνῶσις αὐτῆς. τολμήσας γὰρ ἐπιμὲν αὐτῶν, Οὐ διατὴν  
 σῶζοντες βουλεύεται, τὴν γνῶσιν αἰρήσει· ὁ δὲ αὐτῶν τὴν θέαν ὁπίστημην μετέπων τὴν γνῶ-  
 σιν· τὸ μὲν γὰρ νοεῖν, ἐκ σωασκῆσεως, εἰς τὸ αἰετῶν ἐκτείνε· τὸ δὲ αἰετῶν, οὐσία τοῦ γινώ-  
 σκοντος, καὶ ἀνάκρασιν ἀδιάστατον ὑπομένει, καὶ αἰδί· θεωρία, ζῶσα ὑπόστασις μένει. εἰ γὰρ ἐν 50  
 πρὸς καθ' ἑαυτὴν προθεῖται τῷ γνωστικῷ, πότερον ἐλέσθαι βούλοιτο, τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν  
 σωτηρίαν τὴν αἰώνιον· εἴη δὲ ταῦτα κεχωρισμένα, πάντος μᾶλλον ἐν ταυτοτημένῳ· οὐδὲ κα-  
 ῖοποιον

- Ἰσοπεῦν Διόσκειας, ἐλοιτ' αὐτὴν γινώσιν ὅτι θεῶν· δι' αὐτὴν αἰρετὴν κρίνας εἶναι τὴν ἐπινοήσαντα καὶ  
 τ' πίστεως δι' ἀγάπην εἰς γινώσιν ἰδιότητά. αὐτὴ τίνυντο ἢ πρῶτῃ ἀγαθοποιία τῆς πελίας, ὅτ' αὖ  
 μὴ Δία πρὸς ὧδες τῶν εἰς αὐτὴν σωτηριόφωνον γίνεσθαι· κρίνας τις δ' ὅτι καλὸν τ' ἀγαθὸν ποιεῖν,  
 ἐκπεῖν ἢ ἐνέργειαν φερομένην ἐν πάσι πράττει ἀγαθωτέρα· οὐκ ἐφ' ὧν μὲν, ἐφ' ὧν δ' οὐ· ἀλλ'  
 ἐν ἑξὶς ἐν πείρας καταπύει, μήτε Δία δοῦναι ἐπὶ, ἢ, ὡς φασὶν οἱ φιλόσοφοι, τὴν εὐκλειαν· μήτε  
 Δία μὴ δοῦναι, ἐπὶ παρὰ ἀνθρώπων, ἐπὶ ἐκ θεοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς κυρίου τὸν  
 βίον ἐκτελοῖ. καὶ πῶς ἀγαθὴν ἐργάζηται αὐτῇ ἐναντίον πᾶσιν ἀπικτήσῃ, ὡς ἀγαθὴν τὴν ἀντιμισθίαν  
 ἀμνηστικῶς προσέσται, ὅτι δικαίους καὶ ἀδίκους δικαίως καὶ ἀγὰρτος γινόμενος. τοσούτους σι-  
 σὶν ὁ κύριος λέγει, Γίνεσθε ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν τέλει. τῷ τὴν ἐκείνου ἢ σάρξ. ζῇ δὲ αὐτὸς μό-  
 10 νος, ἀφ' ἐκείνου τ' παῖφον εἰς ναὸν ἄγιον κυρίως, τὴν παλαιὰν ἀμαρτηλικὴν ψυχὴν ὁπισθεύσας  
 πρὸς θεόν. οὐκ ἐγκρατὴς οὐκ ἐπὶ, ἀλλ' ἐν ἑξὶς γίνεσθαι ἀπαθείας, ἡμᾶς θεὸν ἐπινοήσαντα  
 ἀναμύνων. Ἐάν ποιεῖς, φησὶν, ἐλεημοσύνην, μηδὲς γινώσκῃς καὶ ἐκ νηστεύσης, ἀλγίστα·  
 ἡ δὲ οὐ θεὸς μόνος γινώσκει, ἀνθρώπων ἢ οὐδὲ εἰς. ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ ἐλεῶν, ὅτι ἐλεῖ γινώσκον ὁ φεί-  
 λει· ἔσται γὰρ ὅτι μὲν οἰκτῶν, ἀλλοῦ δ' οὐ. ἐπ' αὐτὴν ἢ ἐν ἑξὶς ποιεῖς τ' ἐνέργειαν, φύσιν  
 ἀγαθοῦ μιμήσεται· ἢ ἢ διαίσεις καὶ φύσιν καὶ σωφροσύνης. ἢ δὲ ἢ δὲ ἡμετέρας μεταπηγῆσαι,  
 ἀλλὰ βαδίζοντες ἀφικέσθαι οἱ δεῖ. τῷ γὰρ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ τῷ πατρὸς, διὰ πάσης τ'  
 στείης διεληφθῆς ὁδοῦ, τ' ἄξιον ἡμετέρας τὴν διώκοντες τῆς χάριτος· παρὰ τῷ θεῷ λαβεῖν, ἀκω-  
 λούτως ἀναδραμεῖν· καὶ μισῶσι τ' ἐκλειπὸν ἡμέρας, οἶδεν οὐκ τὴν ἀγνοίαν αὐτῶν, οἰκτείρων τῆς  
 ἀμαθίας τὴν γινώσκον αὐτῶν. ἐκ τῶς οὖν ἢ γινώσκον αὐτὴν ἀγαπᾷ, καὶ τῶς ἀγνοούντες διδάσκει  
 20 πὶ καὶ παύει τὴν πᾶσαν κτίσιν τῆς παντοκράτορος θεοῦ ἡμῶν. εἰ γε ἀγαπᾷ μεμῆρηκε  
 τὸν θεόν, οὐκ ἐξὶς τὴν δόξαν ὁπίσθην οὐτ' οὐδαμῶς, οὐτ' ὕπαρ, οὐτ' ὄναρ, οὐδὲ κτ'· φασ-  
 πασίαν ἡμᾶς· ἐπὶ μὴ δ' ἐξὶς καὶ πᾶσι τῶν ἐκείνου ἢ ἑξὶς, ἀποπισθῆσαι τῆς ἑξὶς εἶναι. εἴτ' οὖν ἐξὶς ἢ  
 γινώσκον, εἴτε διαίσεις εἶναι λέγεται· τῷ γὰρ μὴ παρὲς εἶναι πᾶσι ἐννοίας Διὰ φέρους, ἀναλ-  
 λοίπων τ' ἢ ἡμετέρας μόνον, ἢ πρὸς λαμβάνειν ἡμᾶς ἐτεροίωσιν φαντασιῶν, πᾶς ἐκ τῆς μετῆμερι-  
 νῶν κινήσεων ἀνεῖδωλοποιίας ὁνειρώτῃον· Διὰ τῆς τῆς καὶ ὁ κύριος ἐν ἐργασίᾳ παραγίλλει, ὡς ἢ  
 μὴ δὲ ὄναρ ἡμῶν παρὲς εἶναι πᾶσι τὴν ψυχὴν· ἀλλὰ καὶ τ' νυκτὸς τὴν πολιτείαν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ  
 ἐν ἐργασίᾳ, καθαρὰν καὶ ἀκηλίδωτον Διὰ φυλάττειν πρὸς ἀλήθειαν· αὐτὴ γὰρ ἢ κτ' διώκοντες ἐξο-  
 μοίωσις πρὸς θεόν, τὸ φυλάττειν τὸν νοῦν ἐν τῇ κτ' τὰ αὐτῷ ὁμοίως· αὐτὴ δὲ νοῦ ὁμοίως, ὡς νοῦ· ἢ  
 δὲ ποικίλη διαίσεις, γίνεσθαι τῇ πρὸς τῷ ὁμοίως πρὸς παθεῖν. ἢ μοι δοκεῖσιν εὐφρόνῃ κεκλη-  
 30 κέναι τὴν νύκτα· ἐπὶ δὲ τῇ κατὰ τὴν ψυχὴν πεπαυμένη τῶν αἰσθησῶν, σωφρονεῖ πρὸς αὐτὴν, καὶ  
 μᾶλλον μετέχει τῆς φρονήσεως. Διὰ τῶν τῶν καὶ αὐτὴν τελετὰ γίνεσθαι νυκτὸς μάστιγος· σημεῖον  
 τὴν ἐν νύκτι τῆς ψυχῆς συσπλῆναι τὸν σώματος. ἢ ἢ μὴ καθεύδωμεν, ὡς οἱ λοιποὶ· ἀλλὰ ἐν-  
 εργάζομεν καὶ νῆφωμεν· οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσι· καὶ οἱ μεθύσκομενοι, νυκτὸς με-  
 θυοσιν· ἡμεῖς δὲ, ἡμέρας ὄντες, νῆφωμεν· ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ πρὸς  
 40 φαιλαίαν ἐλπίδα σωτηρίας. ὅσα δ' αὐτῷ ὕπνῳ λέγεται, τῷ αὐτῷ καὶ πρὸς θανάτου ἐξο-  
 καύειν· ἐκάτερος γὰρ δηλοῖ τὴν ἀποψιν τῆς ψυχῆς, ὁ μὲν, μᾶλλον· ὁ δὲ, ἢ τὸν ὅτι ἐπὶ καὶ παρὰ  
 Ἡρακλείτῃ λαβεῖν· Ἀνθρωπῶν ἐν εὐφροσύνῃ φάος ἀπὸ τῆς ἐκείνου ἀποψιν, ἀποψιν εἰς  
 ζῶν δὲ, ἀπὸ τῆς τῆς ἐκείνου εὐδῶν ἀποψιν εἰς ὅψιν· ἐν ἐργασίᾳ, ἀπὸ τῆς εὐδῶν τῆς. Μακάριοι  
 219 γὰρ οἱ εὐδῶντες τὸν κύριον, κτ' τὸν ἀποψιν· ὅτι ὡρα ὑμᾶς ἡδὴ ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι· νῦν γὰρ ἐγρύ-  
 40 τερεῖν ἡμῶν ἢ σωτηρία, ἢ ὅτι ὁπισθεύσαμεν· ἢ νῦν πρὸς ἐκείνου, ἢ δὲ ἡμέρα ἡγίκεν. ἀποψιν  
 οὖν τὰ ἐργα τῆς σκότης· ἐνδυσάμεθα δὲ τὰ ὅπλα τῆς φωτός. ἡμέραν δὲ τὸν ὅτι ἀλλήλοισι, καὶ  
 50 φῶς· τῶς τῆς αὐτῷ παραγίλλειας, ὅπλα φωτός, μετὰ φορικῶς. πᾶσι τοῖς λελουμένοις φασὶ  
 δεῖν ὅτι τῶς ἱεροποιίας καὶ τῶς εὐχῆς εἶναι, καθαρὰς καὶ λαμπρούς. καὶ τῶν μὲν συμβόλου  
 χάριν γίνεσθαι, τὸ ἐξωθεν κινεσθῆναι τε καὶ ἡγιάσθαι· ἀγία δὲ εἶσι, φρονεῖν ὅσα, καὶ δηκαὶ ἢ  
 εἰκὼν τῆς βαπτίσματος· εἴη αὖ καὶ ἢ ἐκ Μωϋσεως παραδεδομένη τοῖς ποιηταῖς ὡς πᾶσι·  
 ἢ δ' ὅτι ὁρίσασθαι, καθαρὰ καὶ ὁμοίως· ἢ Πνευμάτων, ὅτι τὴν εὐχὴν ἔρχεται· Τηλέ-  
 60 μαχῶν δὲ, Χείρας νηφάμενος πολίτης ἀλός, εὐχεται Ἀθήνη· ἔθος τῶν Ἰουδαίων, ὡς ἐπὶ πολλὰ·  
 70 κίς ὅτι καὶ βαπτίσματος· εὐ· γὰρ οὖν καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἰοδὶ μὴ λατρεῖν, ἀλλὰ νόω καθαρὸς· ἀγία  
 80 γὰρ οἱ μὲν τελεῖα, ἢ τῶν καὶ τῶν ἐργῶν καὶ τῶν ἀφροσύμων, πρὸς δὲ, καὶ τῶν λόγων εἰλικρί-  
 90 νεια, ἐπὶ τῶν καὶ, ἢ κτ' ἐν ὕπνῳ ἀναμαρτησία· ἰκανὴ δὲ, οἱ μὲν, ἀνθρώπων καθαρὰς, μετὰ-  
 νοια ἀκριβὲς καὶ βεβαία· εἰ γε κατεγνωκότες αὐτῶν ὅτι τῶν ἀποψιν πρὸς ἐκείνου, πρὸς ἐκείνου  
 εἰς τὸ πρὸς ἐκείνου μετὰ τῶν νοημάτων, ἐπὶ τῶν ἐξαναδιώκοντες τῶν τε καὶ αἰσθησῶν τερπνῶν, καὶ

τὸ πρῶτον παλημμελημάτων. ἐν γὰρ τῷ ὀπτιμήλει ἐτυμολογῆναι χρὴ, καὶ δὴ τὸ εἶδος τῆς  
 ὀπτιβολῆς αὐτῆς ληπτέον· ὅτι ἐστὶν ἡμῶν ἐν τοῖς πράγμασι τὴν ψυχὴν, ἄλλοτε ἄλλως πρῶτον  
 φερομένην. ὡς αὐτῶς καὶ τὴν πίσιν ἐτυμολογητέον, τὴν περὶ τὸν ἐν ἑαυτῇ τῆς ψυχῆς ἡμῶν  
 ἡμεῖς ἢ τὸ αἰεὶ καὶ ἐν παντί δικαίον ποιοῦμεν μαθεῖν· ὅς μήτε τὴν ἐκ τῆς νόμου δεδιώς κέλασεν,  
 μήτε τὴν τῶν σωόντων καὶ ἐπιζήτων τοῖς παλημμεληθεῖσι μισσημένην εὐλαβούμενος, μήτε τὴν  
 ἐξ αὐτῶν τὸ ἀδικουμένων κίνδυνον ὑφορώμενη, Διαιμένη δίκης· ὁ γὰρ Διαιτῶν τὸ πρῶτον  
 πῶς τῶν ἀδικῶν ἀπεχόμενος, οὐχ ἐκ τῆς χρηστῆς, Φόβῳ ἢ ἀγασθῆς. καὶ ὅτε ἐπὶ κερῶν ἀδικῶν ὀπτι  
 κέρδει πρὶ βούλευσιν φησὶ τὸ κατ' αὐτὴν σφόν. πίσιν γὰρ λαβεῖν περὶ τὸ λαβεῖν οὐ διώσας. ὡς  
 ἐν πρῶτῳ λήσῃ, ἀδικήσας κατ' αὐτήν. καὶ ταῦτα μὲν τὰ σκοτὶνα δόγματι· ἐν ἢ καὶ ἐλπίδι  
 τὸ ὀπτι δικαίους παρὰ τῷ θεῷ ἀμοιβῆς ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς ἀδικεῖν, ἐπὶ ἕως ἐκ τῆς χρηστῆς. ὡς 10  
 γὰρ ἐκείνου ὁ φόβος, ἕως τῆς πρὸς μισθὸς δικαιοῦ, μᾶλλον ἢ δίκαιον εἶναι δοκεῖν δέκνυσθαι. τὴν ἢ  
 ἐλπίδα τὴν μὴ ἴστανται, οὐ μόνον οἱ τὴν βάρεσσαν σφίαν μετιόντες ἴσται· τοῖς μὲν ἀγασθῆς, κα-  
 λῶν· τοῖς δὲ Φαύλοις, ἔμπαλιν· ἀλλὰ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι· πλὴν γὰρ καὶ ἐκεῖνοι τὴν ἐλπίδα  
 ὑπογράφον τοῖς φιλοσοφοῦσιν· ὅπως καὶ ὁ Σωκράτης ἐν παιδωνί μὴ ἀγασθῆς ἐλπίδος φησὶ  
 ,, τὰς καλὰς ψυχὰς ἐνθένδε ἀπέναι· καὶ πάλιν τὰς πονηροὺς κακίζων, αὐτίτησι. Ζῶσι γὰρ μὴ  
 ,, κακῆς ἐλπίδος, λέγων. σωάδειν τέτω καὶ ὁ Ἡράκλειος φανερῶς, διὼν φησὶ περὶ τῆς αἰ-  
 ,, θρώπων Διαιερόμενος· Ἀνθρώπους μένει δὴ πρὸς τῆς ἀσας σὺν ἑλπίδι, οὐδὲ δοκέσιν. θείως  
 ,, ἐν ὁ Παῦλος Ρωμαιοῖς ἀντικρὺς ὀπιεῖται, Ἡ θλίψις, ὑπομονὴ κατηργάζεται· ἢ ἢ ὑπο-  
 ,, μωνή, δοκιμὴ· ἢ ἢ δοκιμὴ, ἐλπίδα· ἢ ἢ ἐλπίς, οὐ κατηργαίεται. δι' ἐλπίδα μὲν γὰρ τὴν μέλου-  
 σαι, ἢ ὑπομονή. ἐλπίς ἢ ὁμωνύμως καὶ ἢ τῆς ἐλπίδος ἀπόδοσις πρὸς καὶ ἀποκατάστασις· ἢ καὶ οὐ 20  
 κατηργαίεται, μὴ ὅτι διζομένη ἐπὶ. ὁ γὰρ ψυχὴ κλήσι, κατὰ κέκληται, ὑπακύν, οὐτὲ Διὰ Φόβον,  
 οὐτὲ Διὰ ἡδονὰς ὀπτι τὴν γνώσιν ἐπὶ· οὐ γὰρ περὶ σκέπῃς· ἐπὶ πρὸς τελέως ἐξωθεν ἐπὶ κέρ-  
 δος· ἢ ἀπὸ λαυσίς αὐτῆς· ἀγασθῆς ἢ τῆς ὅλως ὅλως ἐρασθῆς ἐλκόμενος, καὶ πρὸς τὸ δέον ἀγόμενος,  
 θεοσεβῆς. ὅθεν οὐδὲ ἐκαστὸν ὑποθεσιν ἐχούσαν λάβοι παρὰ τὸ θεῷ πρῶτον τὰ ἀπηγορεύμε-  
 να, ἀπὸ μωρητότε ὡν· ἐπὶ ἢ καὶ μισθὸν τὰ μακάριον ἀγασθῆς λήψασθαι ὀπτι τοῖς δὲ ἐπαγγελίας  
 πρὸς λάβοι· ἀλλ' ἐκαστὸν λήσασθαι τὸ θεῷ ἐφ' οἷς πρῶτον πρῶτον· ὅπερ ἀδιώσιον· πρῶτον πρὸς  
 παρὰ τὸ λόγον τὸν ὀρθὸν ἐπὶ λήσασθαι πρὸς αὐτὸν, τὸ ὅλως καλὸν καὶ αἰρετὸν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς τὴν ἀγασ-  
 πητον εἶναι ἀπὸ ἐλκόμενος. οὐ γὰρ ἐκαστὸν βόρῃ τὸ χρηστὸν εἶναι διελήφασθαι. ἀκήκεν δὲ ἐκεί-  
 νος, ὡς βρώμα ἡμῶς οὐ παραστήσῃ, ἐπὶ μὲν γὰρ μῆναι, ἀλλ' ἐπὶ δὴ πρὸς τὴν γὰρ ἐκαστὸν ἀγασθῆς, ἀλλὰ τὸ  
 κατ' ἐξελίξῃ ἔργον τὸ γνωστὸν· ἐπὶ καὶ οὐκ ὡν τὸ ζῶν τὸ ἄλογον, ἐγκρατὴς λεγόμενος, τὸ ἐπαγ- 30  
 ρόμενον τὴν βακίαν ἐκαστὸν, καὶ Διὰ τὸ τὸ ὅλως ἀπὸ ἐλκόμενος. τῶν πρῶτων εὐδοκίᾳ ὅτι περὶ αὐ-  
 220 ρεθῆσαι ἢ ὑποχρεῖται ἢ πρὸς πρὸς ἐλκόμενος, καὶ ὁ Φόβος πρὸς πρὸς ἐλκόμενος, ἢ χῶρι-  
 σθείς ὁ κίνδυνος ὁ ἐπὶ πρὸς ἐλκόμενος, τὴν πρὸς ἐλκόμενος ἐλέγχει· οὐ γὰρ αὐτὴ τῇ φύσει τῆς πρὸς ἐλκόμενος οἰ-  
 κεισθαι, ὡς τῶν ὅλως γνωστῶς καταλαβέσθαι, καλὰ μὲν εἶναι πάντα ὅσα ἐκαστὸν ἡμῶν ἐκπύ-  
 σθη· ὡς γὰρ μόνον, φέρεται ἐπὶ, καὶ παρὰ τὴν, μὴ σωφροσύνης παρὰ ἐλκόμενος· καλὸν ἢ εἶναι ἀ-  
 μνηνον, τὴν πρὸς τὸ θεῷ ἐξομοίωσιν ἀπαθῆ καὶ ἐνάρειον ἡμῶν. τοῖς ἢ ἐξωθεν ἐλκόμενος ἢ  
 δυσχερεῖς πρὸς πρὸς ἐλκόμενος, τῶν μὲν, ἀπὸ ἐλκόμενος· τῶν δὲ ἢ ἢ ἀλλὰ καὶ ὡν ἀφ' ἑαυτοῦ μυστηριώδεις,  
 τῶν περὶ φαίνον· τὴν κτίσιν καὶ τὴν δημιουργὸν Διὰ ἐλκόμενος· καὶ τῶν δοκῶν πρὸς ἀναστρέφοντα,  
 ,, τὴν κρίσιν ἐχούσιν ἀνόσιον· τὸ ὅτι ὀπτιθυμῆς, ἕτε ἀνάγκης τὸ ἐκ φόβου δεῖται, τὸ βιαζομέ-  
 νης ἀπὸ ἐλκόμενος τῶν ἡδονῶν· ἕτε μισθοῦ, ἢ δὲ ἐπὶ ἐλκόμενος αἰαπείῃ τὸ ἀνακόπῃ τὰς ὁρμὰς. 40  
 ἕτε τὴν ὑπακύν Διὰ τὴν ἐντολήν, Διὰ τὴν ἐπὶ ἐλκόμενος αἰρεῖν, οἱ Διὰ τῆς ἐπὶ ἐλκόμενος  
 ὑπακύν ὅτε τῶν θεῶν, δελεῖται ἡδονῆς ἡμῶν. ἐπὶ μὲν ἢ τὸ αἰσθητῶν ἀπὸ πρὸς τὴν πρὸς  
 πρὸς τὴν οἰκείωσιν ἀπὸ ἐλκόμενος ποιοῖ ἢ ἐμπαλιν δὲ ἢ πρὸς τὴν οἰκείωσιν, καὶ τὴν φύσιν πε-  
 ραγωγὴ τῶν γνωστῶν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν γίνεσθαι, καὶ ἐκλογὴ τῶν καλῶν ἐλκόμενος γρῶ-  
 στικῶς, γρῶστικῶς μὲν τὴν γνῶσιν, καὶ ἀγασθῆς τὴν ποιοῖ τὴν, ἀγασθῆς δὲ τὴν πρὸς τὸ θεῷ ἐξο-  
 250 μίωσιν. ἀλλὰ ἐγὼν ἐμὲ λύσασθαι τὸ ὀπτιθυμῆς, φησὶ, διὰ τὴν πρὸς τὸ οἰκείωσιν, κύριον. καλὴ  
 γὰρ ἢ κπὸς τὴν οἰκονομία, καὶ πάντα εὐδοκίᾳ, οὐδὲ ἀνακρίτως γίνεσθαι· ἐκ τῶν οἷς εἶναι  
 με δεῖ, παντοκράτορ· καὶ ἐνταῦθα ὡς, παρὰ σὺ ἐμὲ ἀδελφὸς δὲ εἶναι γέλω, ἵνα σοι σωεργάζῃ  
 διωτηθῶ, ὁλίγοις καὶ δεκτέσθαι, μελετῶν τὴν σὺν ἐκλογὴν τὴν δικαίαν τῶν καλῶν ἀπὸ τῶν  
 ὁμίων. μυστικῶς καὶ ὁσάπαρ ὁ ἀπὸ πρὸς, διδάσκων ἡμῶς τὴν ἀληθῶς εὐχάριστον ἐκλογ- 50  
 γνῶν, οὐ κατὰ ἀπὸ ἐκλογὴν τῶν ἐπὶ ὡς Φαύλων, ἀλλ' ὡς καλῶν καλλίονα ποιοῖσθαι, μεμῆ-  
 ,, νου ἐκαστὸν· ὡς καὶ ὁ γὰρ μὲν τὴν παρὰ τὴν αὐτῆς, καλῶς ποιοῖ· καὶ ὁ μὴ γὰρ μὲν, κρείσσον  
 ποιοῖ,



- ποιῶν, πρὸς τὸ εὐχόμενον καὶ ἐν πείρῃ τῶ κυρίου ἀπεισώσας. ἴσμεν ὅτι τὰ μὲν δυσπρόσιτα, ὅσα ἀναγκαῖα· τὰ δὲ ἀναγκαῖα, εὐπρόσιτα γε γινώσκου φιλαγαθῶς παρὰ τὸ θεοῦ. διόπερ ὁ Δημόκριτος εὐ λέγει, ὡς ἡ φύσις τε καὶ διδασχὴ παρὰ πολλοῖσι ἐστὶ καὶ τὴν αἰτίαν συντόμως προσπαποδεδώκαμεν· καὶ γὰρ ἡ διδασχὴ μετὰ τὴν φύσιν· μετὰ τὴν φύσιν δὲ, Φυσιολογία· καὶ διήνεγκεν ἔδεν, ἡ φύσις παλαστήσαι πεινῶν, ἡ χροὶ καὶ μαθήσει μετὰ τὴν φύσιν. ἀμφὼ δὲ ὁ κύριος παρέχεται. τὸ μὲν, καὶ τὴν δημιουργίαν· τὸ δὲ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως ἀνάγκησιν τε καὶ ἀνανάσσειν. τὸ δὲ συμφέρειν τῶ κυριώτερον, τὸ αἰρετώτερον· κυριώτερον δὲ πάντων, ἡ διάνοια. ἔτω πίνω τῶ ὄντι καλὰ φαίνεται ἡ δόξα· παρ' αὐτῆς πορίζεται ὁ πῶς κατὰ τὴν φύσιν εὐστράτω. ὁ δὲ ἐμὸν ἀκούων, φησὶν, ἀναπαύσεται ἐπ' εἰρήνῃ πεποιοῦς, καὶ ἡσυχάσει.
- 10 ἀφοδῶς δὲ πᾶσι κακοῦ. ἰδίᾳ πεποιοῦς ἐν ὅλῃ καρδίᾳ καὶ τῇ ἀφαιρέσει σου ἐπὶ τῶν θεῶν. καὶ τῶν δυνάμεων τῶν πρὸ τῶν γινώσκων ἡδὴ γινώσκου θεόν. Εἰπά, Θεοὶ εἰσὶ καὶ ἡοὶ ὑψίστου. καὶ φησὶ δὲ καὶ ὁ Εμπεδοκλῆς, τῶν σφῶν τὰς ψυχὰς θεὸς γίνεσθαι, ὡς πῶς γινώσκου.
- Εἰς δὲ τέλος, μάντις τε καὶ ὑμνοποιοὶ εἰρηστοί, καὶ πρῶτοι ἀνθρώπων ἐπιχθονίοισι πέλοντες. Ἐνθεν ἀναβλάσθαι θεοὶ ἡμῶσι φέρισι. ὁ μὲν ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς οὐτῆς καὶ ἰδέαν παλάσσει· ὁ συμφορῶν πνεύματι· ὁ δὲ ἄνείδεος ἐπὶ ἀρχαῖς ἐστὶ τῶν φύσεως ἐργαστηρίῳ δημιουργεῖται· ἐνθα μυστικῶς ἀνθρώπου ἐκτελεῖται γινώσκεις, κοινῆς ἔσσης καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστάσεως· ὁ δὲ τίς ἀνθρώπου, καὶ τύπωσιν τὴν ἐγγινώσκου τῇ ψυχῇ, ὡς ἀναιρήσει, χαρὰ κηρύττει. ἡ καὶ τὸν Ἀδάμ τέλειον μὲν, ὡς πρὸς τὴν πάλαισιν, γινώσκου φαμέν· ἔδεν γὰρ τῶν χαρὰ κηρύττει τῶν τὴν ἀνθρώπου ἰδέαν τε καὶ μορφήν, ἐνεδίησεν αὐτῷ. ὁ δὲ ἐν τῷ γινώσκου τὴν τελείωσιν ἐλάμ-
- 20 θάνειν καὶ δι' ὑπακοῆς ἐδικαζομένου, τὸ ἔπ' αὐτῷ καίμενον· αἰτία δὲ ἐλομένου, καὶ ἐπὶ μὲν τὸ κωλυθὲν ἐλομένου· ὁ θεός, ἀναίτιος. διττὴ γὰρ ἡ γινώσκεις· ἡ μὲν, τῶν γινώσκων· ἡ δὲ, τῶν γινώσκων. καὶ ἡ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀνδρεία, ἐμπροσθεν ὄντος, φασὶ, καὶ τὴν οὐσίαν, ἀφοδῶν καὶ αἰτήτων τὸν μετέχοντα αὐτῆς ποιεῖ, καὶ ἐστὶ δορυφόρος τῆς νύκτος ὁ θυμὸς ἐν ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ καὶ τοῖς ὁμοίοις· ἐπὶ δὲ τῇ ἐπιθυμίᾳ ἔσθεται καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ σωτήρεια φρόνησις· θεός δὲ, ἀπαθὴς ἀθυμῶς τε καὶ ἀνεπιθύμητος· καὶ οὐ ταύτῃ ἀφοδῶν ἢ πᾶσι δυνάμει ἐκκλίνει· ὁ δὲ μὲν σώφρων, ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀρχή· ἔπερ γὰρ αὐτῷ περὶ πινυ δε-
- 221 νῶν ἡ τῆς φύσεως οὐτῆς φεύγει ὁ θεός δειλίας· ὡς περ οὐδὲ ἐπιθυμῶν, ἵνα καὶ ἄρξῃ ἐπιθυμίας. μυστικῶς ἔνθε φῆμι καὶ τὸ Πυθαγόρειον ἐλέγχετο, ἵνα γινώσκου καὶ τὸ ἀνθρώπου δύν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγός ἐστι, ἐνός ὄντος καὶ θεοῦ καὶ τὴν ἀμειψιότητα αἰετῶν πᾶσι ἀγαθὰ ἔχιν. αὐτίκα
- 30 ὁ σωτήρ ἀφ' ἐπὶ ἐπιθυμίας συναντρεῖ καὶ τὸ θυμὸν, ἡμωρίας ὄντος ἐπιθυμίας· κατὰ τοῦ γὰρ τὸ παρὴν γινώσκου ἐπὶ ἐπιθυμίας. εἰς δὲ τὴν ἀπαθήσαν θεοῦ μὲν ἄνθρωπος ἀχρεάντως, μοναδικῶς γίνεσθαι. κατὰ περ ἔνθε ἐν πάλαισιν δὲ ἀγκύρας τινούμενοι, ἐλκευσι μὲν τὴν ἀγκυραν· ὅσα ἐκείνην δὲ ἐπιπαύσονται, ἀλλ' ἐαυτὰς ἐπὶ τὴν ἀγκυραν· οὕτως οἱ καὶ τὸ γινώσκου βίον ἐπιπαύσονται τὸν θεόν, ἐαυτὰς ἐλαθον προσεγγόμενοι πρὸς τὸν θεόν· θεὸν γὰρ ὁ θεράπευων, ἐαυτὸν θεράπει. ἐν τῷ θεωρητικῷ βίῳ αὐτῶν πρὸς ἐπιμέλειαν, θρησκευτῶν τὸν θεόν, καὶ ἀφ' ἧς ἰδίας ἐλκευοῦς κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν τὸν θεόν, ἀγνοῦν ἀγνῶν· ἡ γὰρ σωφροσύνη ἐν παρὰ τῆς γινώσκου, ἐαυτὴν ἐπισκοπεῖσθαι καὶ θεωροῦσα ἀδιαλείπτως, ἐξομοιούται καὶ διώσκει μὲν θεῷ. αὐτίκα τὸ φῆμι ἐστὶν, οὐτῆς ἐπ' ἰσῆς αὐτῶν τε κύριοι ἐσμέν, καὶ τῶν ἀπικειμένου αὐτῶν, ὡς τὸ φιλοσοφεῖν, ἡ μὴ καὶ τὸ πιστεῖν, ἡ ἀπιστεῖν. ἀφ' οὗ οὖν τὸ ἐκαστέρου τῶν ἀπικει-
- 40 μένων ἐπ' ἰσῆς εἶναι ἡμᾶς κυρίας, διωτῶν ἐυρίσκεται τὸ ἐφ' ἡμῶν. καὶ δὴ αἰετῶν λαὸς οἰαίτε γινώσκου καὶ μὴ γινώσκου ἐφ' ἡμῶν. οἷς εὐλόγως ἐπέτα ἐπαμνός τε καὶ ὑπόγ· οἷς τὸ ἀπολαζόμενοι ἐνεκὲν τῶν γινώσκων αὐτοῖς ἀμαρτημάτων, ἐπ' αὐτοῖς μόνοις ἐλάττον· παρὴν γὰρ πᾶσι γινώσκου, ὁ δὲ ἀγνοῦν γινώσκου αὐτῶν πᾶσι γινώσκου. ἀφ' οὗ γ' ἐν πρὸς τὸ κυρίου αἰετῶν πᾶσι πᾶσι, ἐχ' ἵνα μὴ ὡς γινώσκου, ἀλλ' ὡς μὴ γινώσκου. πᾶσι ὁ δὲ πᾶσι ὁ βασιλεὺς φησὶ, μόνος δὲ πᾶσι ἀκούσας καὶ καὶ ἀγνοῦν ἀφ' οὗ κατὰ περ ἀνθρώπου πᾶσι, ἀλλ' ἐπὶ θεοῦ, τὴν ποσὶ τὴν παρεχόμενου δωρεάν. τῶ φησὶν ἡ γινώσκου· ἡ γινώσκου ἀνομιε ὅτι ἐπὶ σὺ σὺ οἱ μοι. ἀλλ' εἰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκαστοῖς ἐλάττον. οὐχ' ἵνα μὴ γινώσκου γινώσκου, ἀλλ' ὅτι ἐχρῶντο ἡμωρούμεθα. ἐλάττον δὲ τὸν ἀμαρτήσαν πᾶσι ὡς φέλει εἰς τὸ μὴ πεποιηκέναι, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ ἐτι ἀμαρτάνειν, μὴ δὲ μὴ ἄλλόν τινα τοῖς ὁμοίοις πεπιστεῖν. ἐν ταῦθα οὖν ὁ ἀρχηγός θεός, ἀφ' οὗ πᾶσι πᾶσι πᾶσι αἰτίας. πρῶτον μὲν, ἵν' αὐτὸς ἀμείνων αὐτῶν γινώσκου ὁ παρὸν ὁμοίος· εἰς ἐπὶ πᾶσι, ὅπως οἱ δὲ ὑποδείγματα σωθῆναι διωάμενοι, πρῶτον ἀκούοντα νοουτῶμενοι· καὶ τρίτον, ὡς μὴ ὁ ἀδικούμενος εὐκαταφρόνητος ὅς καὶ ἐπὶ τῆς αἰτίας ἀδικεῖσθαι. δύο δὲ καὶ τρεῖς τῆς ἐκαστοῦ πᾶσι.



ὁ μὲν, διδασκαλικός· ὁ δὲ, καλατικός, ὃν ἐπαυδολικὸν εἰρήκαμεν· ἰστέον μὲν τοι, τὴς μὲν τ' ἁμαρ-  
 τῶν τοῖς ἁμαρτήμασι περὶ πόντους, τῆς δὲ εἶναι τῶς παυδολομένους· (αὐτὸς μὲν γὰρ παυδολογῆναι  
 ἀφείδη· πᾶσι δὲ ὁπιγινόμενα, ἐκακαζαίρει). περὶ τῶν ἀπίστων ἄρη), λελογιάσθη τῆς ὡς χυρῆν,  
 ὃν ἐκρίθη ὁ ἀνεμος δὲ πρὸς ὡς τῆς γῆς, καὶ ἐκρίθη τὴν δὲ πᾶσιν· ὁ δὲ οὗτος ὅστις τ' ἰστέον εἶναι  
 μάθησιν, μήτε πολιτῶν ὁπιπμοσκή, μήτ' εἰς ἀδίκους πράξεις ὁρμῶν, ἀλλ' ἀθανάτους κα-  
 ρῶν φύσεως κόσμον ἀγῆρω, πῇ τε σωέσθῃ, καὶ ὅπως. τοῖς δὲ τοιούτοις, ἐδὲ πόλ' αἰχρῶν ἐρ-  
 γῶν μελέτημα προσίει. ἐκείτως ἔν τ' Πλάτων τ' τῶν ἰδεῶν θεωρητικόν, θεὸν ἐν αὐθρόποις ζή-  
 σταθ' Φησὶ· νῦν δὲ, χώρα ἰδεῶν· νοῦς δὲ, ὁ θεός. τ' ἀοράτῃ θεῷ θεωρητικόν, θεὸν ἐν αὐθρόποις  
 ζῶντα εἴρηκεν. καὶ ἐν τῷ σφίσι δὲ, τ' Ελεάτιν ξένον, Διὰ λεκτικὸν ὄληα, ὁ Σωκράτης θεὸν ὠνόμα-  
 σεν· ὡς τῶς θεῶς ξένουσιν ἐκκοτῶς ἀλλοδαποῖσιν, ὁπιφοιτῶντας τοῖς ἄεσι. ὅτ' αὖ γὰρ ψυχὴ 10  
 γνέσθῃ· ἐπεξαναβάσσει, καθ' ἑαυτὴν γὰρ ἡ ἐὸ μιλή τις εἶδεν· εἰς ἐστὶν ὁ ἐν τῷ Θεῷ αὐτῷ κε-  
 ρυφαῖος· εἶον ἀγγελος ἡδὴ γνόμενος, πῶ Χριστῷ πέσει, θεωρητικὸς ὢν, αἰετ' βύλημα τ' Θεοῦ  
 σκοπῶν τῷ ὄντι, ὅς τις πεπνυμένος, πῶ δὲ ὡς σκιαὶ αἰώσασιν· νεκροὶ γὰρ τῶς ἐαυτῶν γὰρ πόντοι νε-  
 κρός. ὅθεν Ἱερεμίας λέγει, Πληρώσω αὐτὴν νεκρῶν γῆγρῶν, ὡς ἐπαυσὴν ἡ ὁρμή μου. ὁ μὲν οὖν  
 θεός, ἀναπόδεικτος ὢν, ὡς ἐστὶν ὁπισημονικός· ὁ δὲ υἱός, σοφία περὶ τ' ὁπισημη καὶ ἀλήθεια, καὶ  
 ὅσα ἄλλα τῆς συγνῆς· καὶ δὴ καὶ δὲ πᾶσι ἐχρ' καὶ διέχον· πᾶσι δὲ αἰδιώμας τ' πνεύμα-  
 τος, συλλεβδὴν μὲν ἐν π' πᾶσι γὰρ γινόμενα, πῶ τε λῶσιν εἰς τ' αὐτ', τ' ὅν· ἀπαρέμφαλ' ὅδε  
 ἐστὶ τ' περὶ ἐκάστης αὐτῆς τ' διωάμεων ἐννοίας. καὶ δὴ ἔγινετο ἀπὸ χυρῆς ἐν ὡς ἐν, οὐδὲ πολλὰ ὡς  
 μέρη ὁ υἱός, ἀλλ' ὡς πᾶν ἐν· ἐνθεν καὶ πᾶν ἐν· κύκλ' ὅ γὰρ ὁ αὐτὸς πᾶσιν τ' διωάμεων εἰς  
 222 ἐν εἰλουμένων καὶ ἐνουμένων. Διὰ τ' Ἄλφα καὶ Ω ὁ λόγος εἴρηται· εὐμόνου τὸ πᾶν 20  
 δὲ γὰρ γίνετο, καὶ τελευτᾷ πάλιν ὁπι τῶν ἀνθρώπων δὲ χυρῆ, οὐδαμῶς Διὰ σκιν λαβῶν. διὸ δὲ  
 καὶ τ' εἰς αὐτὸν καὶ τ' δι' αὐτῶν πιστεύεται, μοναδικόν ἐστι γινέσθαι, ἀπὸ πᾶσιν ἐνούμενοι ἐν αὐ-  
 τῷ· τ' δὲ ἀπὸ τῆς, διὰ τῆς ἐστὶ καὶ Διὰ τῆς καὶ μεριδιῆται. Διὰ τ' πᾶσι λέγει κύριος· Πᾶς  
 υἱός ἀλλογενής, ἀπὸ τῆς καρδίας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐστὶ σαρκὶ· τῆς τῆς, ἀκαθαρτ' ὁ σῶμα-  
 τος· πῶ τε καὶ πνεύματι, ὡς ἐστὶ λευκός· εἰς τὰ ἄλλα δὲ τ' ἀλλογενῶν ἐν μέσῳ οἴκου Ἰσραὴλ· ἀλλ'  
 ἡ εἰς αὐτῶν· ἀλλογενής δὲ εἴρηκεν, τῶς μὴ πιστεύεται βουληθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐνέλοντες. μόνου  
 πίνω αἰ καθαρῶς βιοῦντες, ἱερῆς ὄντως τῆς Θεοῦ. Διὰ τ' πᾶσιν περὶ τῶν ἐνέμονων τῶν φυ-  
 λῶν, ἀγνώτεροι ἐλογιάσθησαν αἰ εἰς δὲ χυρῆς τε καὶ βασιλεῖς καὶ προφῆτας χυρῆσιν· ὅθεν  
 μὴδὲ ἀπὸ τῶν νεκρῶν αὐτοῖς κελεύει, μὴ δὲ ἐπὶ τῆς κατοικομένης· οὐχ ὡς μισροῦ τῶ σῶ-  
 ματι ὅλος, ἀλλ' ὡς τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ τῆς σαρκὶς τε οὐσης καὶ ἐν σῶματι, καὶ νεκρῶς, 30  
 καὶ Διὰ τ' βδελυκτῆς. μόνου ἔν πατρὶ καὶ μητέρι, ἡ ὡς τε καὶ θυγατρὶ, τελευτῶνται ὁπι-  
 τίτραπται ἐπὶ τῆς τὸν ἱερέα· ὅπ' συγνῆς οὗτοι σαρκὸς καὶ ἀπὸ τῶν μόνου· παρ' ὧν πᾶσι  
 προσεχῆ αἰτίαν τ' εἰς τ' βίον παρόδου καὶ ὁ ἱερεὺς εἴληφεν· καθαρῶς δὲ καὶ οὗτοι ἡμέρας  
 ἐπὶ αἰ, δι' ὅσων ἡ γῆς τελεῖται· τῇ ἐδδομῇ γὰρ, ἡ ἀνάπυστος θρησκευεῖται· τῇ δὲ ὁ γδδὲ ἱλασμὸν  
 πρὸς Φέρφ, ὡς ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ γέγραπται· καθ' ὅν ἱλασμὸν τ' λαβῶν ἐστὶ τῶν ἐπαγγελίας· τέλος  
 δὲ οἱ μὴ καθαρῶς, ἡ Διὰ νόμον καὶ προφητῶν εἰς τ' εὐαγγέλιον πίστεως ἵλεως, ἐπὶ δὲ ὑπακοῆς  
 πάσης ἀγνεία πᾶσι καὶ τῇ δὲ πᾶσι τ' κοσμικῶν εἰς τῶν ἐκ τ' ἀπολαύσεως τ' ψυχῆς εὐχάριστοι τ'  
 σκλῆρους δὲ ποδοσιν. εἰτ' ἔν ὁ χρόνος εἴη ὁ Διὰ τ' ἐπὶ αὐτῶν περὶ τῶν δὲ χυρῆς εἰς τῶν ἀκροτά-  
 τῶν ἀναπαυσιν δὲ ποκαθίστας· εἰτε ἐπὶ αὐρανοῖς, ὡς τινες ἀριθμῶσι κατ' ἐπανάβασιν· εἰτε καὶ ἡ  
 ἀπὸ τῆς χώρας ἡ πᾶσι σιὰ τῶν νοητῶν κόσμῳ, ὅ γδδὲ λέγειτο, πᾶν ἐξ ἀναδιῶναι γινέσθαι 40  
 τε καὶ ἁμαρτίας χυρῆναι λέγει τ' γνωσικόν. ὁπι γ' οὖν τ' ἐπὶ αἰς ἡμέρας πᾶσι ἱερεῖα ὑπὲρ ἁμαρ-  
 τῶν γίνετο· ἐπὶ γὰρ τῆς εὐλάβειας καὶ τ' ἐδδομῆς ἀπὸ τῶν περὶ τῶν. ἰωδ δὲ ὁ δίκμος, αὐ-  
 τὸς Φησι, Γυμνὸς ἐξήλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπὸ τῶν σκλῆρων· ἐκ τῶν ἀκροτάτων  
 γυμνός· τῆτο μὲν γὰρ μικρόν τε καὶ κρινόν· ἀλλ' ὡς δίκμος, γυμνὸς ἀπὸ τῶν κακίας τε καὶ ἁμαρτίας,  
 καὶ τοῦ ἐπομένου τοῖς ἀδίκως βιώσασιν αἰδοῦς εἰδῶλου· τῆτο γὰρ ἡ τὸ εἰρημένον, ἔαν μὴ  
 σφαφέντες γένεσθαι ὡς πᾶσι παυδία· καθαροὶ μὲν τῶν σκλῆρων, ἀγνοῖ δὲ τῶν ψυχῆν, κατὰ δὲ πο-  
 χὴν κακῶν ἐργῶν, δεικνύει ὅτι τοιούτους ἡμᾶς εἶναι βούλεται, οἷους καὶ γογγύει ἐκ μή-  
 τρος ὑδατ'· γένεσις γὰρ γένεσιν Διὰ δεχομένη, καὶ πρὸς πᾶσι ἀπαθανάτῃ βούλεται· τῶν  
 δὲ ἀπὸ τῶν ὁ λυχν' ὁ σκλῆρος τῶν. ναὶ μὴν τῶν κατὰ τὸ σῶμα κατὰ τὴν ψυχὴν ἀγνείαν, ἢν μέ-  
 τῆστιν ὁ γνωσικός, ὁ πάνσοφος Μωϋσῆς ἐκπεπῶς τῇ ἐπαναλήψῃ χυρῆς, ἐμήνυσεν, τὸ ἀ- 50  
 διάφθορον τ' τὸ σῶματος τ' τῆς ψυχῆς Διὰ γὰρ τῶν περὶ τῶν εἰς ὡς πᾶσι. ἡ δὲ, παρὲν τῶν  
 ἢν καλὴ· ἀπὸ τῶν σκλῆρων αὐτῶν. περὶ τῶν δὲ ἐρμηνεύει τῶν Θεοῦ δόξα· Θεοῦ δὲ δόξα, ἀφθαρσία·  
 αὐτῇ

- αὐτὴ ἡ τῶν δὲ δικαιοσύνη, μὴ παλεονεκτῆν πατέρω, ὅλον δὲ εἶναι ἡγιασμένον νεῶν ἔκφυλον. δικαιοσύνη ἔν ἐστιν εἰρήνη βίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ· ἐφ' ἧν ὁ κύριος ἀπέλυε, λέγων, "Ἀπελθε εἰς εἰρήνην. Σαλήμ γὰρ ἐρμηνεύεται εἰρήνη· ἥ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀναγράφεται βασιλεὺς, ὃν φησὶ Μαυσῆς Μελχισεδεκ, βασιλεὺς Σαλήμ, ὁ ἱερεὺς ἔθους τῆς ὑψίστης· ὁ τὸ οἶνον ἔτ' ἄρπον τὴν ἡγιασμένην διδῶς τροφὴν, εἰς τύπον εὐχαριστίας. καὶ δὲ ἐρμηνεύεται ὁ Μελχισεδεκ, βασιλεὺς δικαίος· σωνομία δὲ ἐστὶ δικαιοσύνης ἡ εἰρήνης. βασιλείδης δὲ ὑποσημαίνει, δικαιοσύνην δὲ ἔτι τὴν θυγατέρα αὐτῆς τὴν εἰρήνην, ὑπολαμβάνει ἐν ὁδοῖς ἀμένειν ἐν διατεταγμέναις. μελίτιον δὲ ἀπὸ τῆς φυσικωτέρων ὅτι τὰ παροφανεστερά ἡθικά· ὁ γὰρ περὶ ἐκείνων λόγος, μετὰ τὴν ἐν χειρὶ πραγματείαν ἐφέτω. αὐτὸς ἐν ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἀπὸ πᾶσι καὶ τῶν πραγμάτων μυσαγωγῶν, Ὁρῶν ὁρῶντας, καὶ διδῶσιν ὅργια. καὶ πύθη, τὰ δὲ ὅργια εἰπὶν εἰδῶν ἐχεται· σὺ ἀκούσῃς πάλιν, "Ἀρρήτα βακχά· πῶς εἰδέναι βροτῶν. καὶ πολυπραγμοῦν ἡς ὅποια εἴη, αὐτὸς ἀκασάτω, οὐ θέμις ἀκασάσθαι· ἔστιν δὲ ἄξιον εἰδέναι· ἀσέβητος ἀσκήν, ὅργια ἐχθαίρει θεῶν· ὁ θεὸς δὲ, ἀναρχὸς δέχεται τῶν ὅλων παντοφύλης, δέχεται πηλίκος· ἡ μὲν ἔστιν ἐστία, δέχεται πηλίκος τόπος· καθύστερον ἐστὶν ἀγαθόν, ἡ θεικὴ ἡ δὲ αὐτῆς νῦν, ἡ λογικὴ καὶ κρινικὴ τόπος· ὅθεν καὶ διδάσκαλος μόνος, ὁ μόνος ὑψίστος ἀγνοῦ πατρὸς, ὁ παιδευὼν τὸν ἀνθρώπον. οὐκ ἐν εὐλόγῳ οἱ κατατρέχοντες τὸ πλάσματος καὶ κακίαν ἔχοντες σῶμα· ἐκ σωρῶν τὴν κατὰ σκῆλην ἀνθρώπων ὁρῶντες πρὸς τὴν οὐρανοῦ θείαν ἡχομένην, καὶ τῶν αἰσθητῶν ὅργια ἀπὸ πᾶσι πρὸς γνώσιν συντείνουσιν, τὰ πᾶσι μέλη καὶ μέρη πρὸς τὸ καλόν, οὐ πρὸς ἡδονὴν εὐθέτω. ὅθεν ὁ πᾶσι δεικνύων γίνεται τῆς ἡμιωτάτης τῶν θεῶν ψυχῆς τὸ οἰκητήριον τῆς καὶ πνεύματος ἁγίου καὶ τὸν τῆς ψυχῆς καὶ σώματος ἁγιασμόν κατὰ ἑξοχὴν.
- τῶν τῶν σωτῆρος καθαρισμῶν πλειούμενον. καὶ δὲ ἡ αὐταρχοῦσα τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τὸν ἀνθρώπον εὐρίσκειται τὴν γνωστικὴν, ἡθικὴν καὶ φυσικὴν καὶ λογικὴν περὶ τὸ θεῖον πραγματούμενον. σφίον μὲν γὰρ, ὁ πᾶσι τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων· δικαιοσύνη δὲ, συμφωνία τῶν τῶν ψυχῆς μερῶν· ὁσίοτης δὲ, θεοσέβεια ἡ θεοῦ. εἰ δὲ ἡς ἀξιοβίαστα τὴν σάρκα καὶ δι' αὐτῆς τὴν ἡμέραν φάσκει, παρὰ θεῶν ἡσυχία λέγουσα, Πᾶσα σὺν ἡσυχίᾳ, καὶ πᾶσα διδοῖ ἀνθρώπων ὡς ἀνθος χόρτος· ἐξηράνη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν· τὸ δὲ ῥῆμα κυρίως μένει εἰς τὴν αἰώνιον· ἀκουσάτω ἐρμηνεύοντες τὸ ζητούμενον ἀπὸ ἱερειῶν καὶ πνεύματος, καὶ διέσωσεν αὐτὸς ὡς φέρων πετάμενα ἀπὸ ἀνέμου εἰς εἰρήνην. οὗτος ὁ κληρὸς καὶ μερὶς τῶν ἀπθιμένων, λέγει κύριος. ὡς ἐπελάθου με, ἡ ἡλπίσας ὅτι ψεύδεις· καὶ γὰρ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σε ὅτι πρὸς σὺν σε· ὁ φθόνος ἡ ἀπείθεια, μοιχεία σε, καὶ χρεμεισμός σε, καὶ τὰ ἐξῆς. τῆς
- γὰρ τὸ ἀνθος τῶν χόρτων, ἡ τὸ καὶ σάρκα περιπατεῖν, καὶ σαρκικὴς εἶναι καὶ τὸ ἀποστολόν, ἐν ἀμαρτίαις ὄντας. κρείττον μὲν ἢ αἰσθητῶν ὡμολογῆται ἡ ψυχὴ, ἡ τὴν δὲ τὸ σῶμα· ἀλλ' οὐκ ἀγαθὸν ἡ ψυχὴ φύσις, ἔτι αὐτὸ κακὸν φύσις τὸ σῶμα· ἐδὲ μὲν, ὁ μὴ ἐστὶν ἀγαθόν, τῆς εὐθείας κακόν. εἰσὶ γὰρ καὶ μεσότητες τινες, καὶ προσηγμένα καὶ ἀποπροσηγμένα ἐν ταῖς μέσιν. ἐξελὼν δὲ ἐν τῇ σωθῆσιν τῶν ἀνθρώπων ἐν αἰσθητοῖς ἡχομένην, ἐκ ἀξιοφύρων σωσέναι, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἐναντίων, σῶματός τε καὶ ψυχῆς. αἰεὶ πίνω αἰ ἀγαθὰ πρᾶξεις, ὡς ἀμείνους, τῶν κρείττων τῶν πνεύματος κυρίως προσάπτονται· αἱ δὲ φιλήδονοι καὶ ἀμαρτητικοί, τῶν ἡττων τῶν ἀμαρτητικῶν περιτίθενται. αὐτὰ καὶ ἡ σφουρὴ καὶ γνωστικὴ ψυχὴ, οἷον ὁ πᾶσι δεικνύμενη τῶν σῶματι, σπμνῶς αὐτῇ καὶ κτηνικῶς πρὸς φέρεται, ἐκ πρὸς παθῶν, ὅσων οὐδέπω, εἰς ὁ κληρὸς τῆς ἀποδημίας καλῇ, ἀπολείπεται τὸ σκῆλον· παροικῶν, φησὶν, ἐν τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, ἐγὼ εἰμι μετ' ὑμῶν. καὶ ἐν πύθιν
- ξένον τῶν ἐκλογῶν τῶν κόσμων ὁ βασιλείδης εἰληφέναι λέγει, ὡς ἂν ὑπερκόσμιον φύσις οὖσαν. τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει. ἐνὸς γὰρ πᾶσι πάντα θεοῦ· καὶ οὐκ ἂν ἡς εἴη φύσις τῶν κόσμων ξένος· μίαν μὲν τῆς οὐσίας οὐσίας, ἐνὸς δὲ τῶν θεῶν· ἀλλ' ὁ ἐκλεκτὸς ὡς ξένος πολιτεύεται, κτηνὰ τε καὶ ἀποκτείνονται εἰδὼς πάντα. ὅσα δὲ τριτὰ εἶναι ἀγαθὰ οἱ περιπατητικοὶ θέλουσι, χρῆται αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ τῶν σῶματι, ὡς ἡς μακρὰν ἐλλόμενος ἀποδημίαν, παντοχείους καὶ τὰ παρ' ὁδὸν οἰκήσας· ὁ πᾶσι μελόμενος μὲν καὶ κοσμητῶν, τὸν πότον ἐνθα καταλύει· ἀπολιπὼν δὲ τῶν οἰκήσιν καὶ τῶν κτησιν, καθάπερ καὶ τῶν χρῆσιν, ἀπρὸς παθῶν, πρὸς τῶν ἀπάγων τῶν βίᾳ συνεπόμενος, οὐδαμῶς ὀπίσω καὶ οὐδεμίαν ἀφορμὴν ὁπρὸς φέρεται· εὐχαριστίας μὲν ὅτι τῇ παροικίᾳ, εὐλογῶν δὲ ὅτι τῇ ἐξόδῳ, τῶν μόνων ἀπαζόμενος τῶν ἐν οὐρανῷ. οἶδα μὲν γὰρ ὅτι εἰς ἡ δὲ ἡμῶν οἰκία τῶν σκλῆρους καταλυθῇ, οἰκοδομηθῇ ἐκ θεοῦ ἔχομεν οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν ταῖς ἐρανοῖς. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἐξέταξις, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδυσσάμενος ὁπποῦθ' οὖντες· εἰς καὶ ἐνδυσσόμενοι, ἐν γυμνοῖς εὐρεθησόμεθα· ἀλλὰ πῶς γὰρ περιπατῶμεν, ἐκ δὲ εἰδὼς, ὡς ὁ ἀποστολὸς φησὶν. εὐδοκούμεν δὲ μάλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τῶν σῶματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν

„ θεόν. ἐπὶ συγκρίσει τὸ μᾶλλον· ἢ τὴν σύγκρισιν, ἐπὶ τῇ καθ' ὁμοίωσιν ὑποπιπλόνων· ὡς ὁ ἀν-  
 „ δρεότερος, ἀνδρείων ἀνδρεότερος, δειλῶν δὲ ἀνδρεότατος. ὅθεν ἐπὶ γὰρ, Διὸ Φιλολομού-  
 „ μιθα, εἴτε σκδημῆντες, εἴτε ἐνδημῆντες, εὐάρεστοι εἶναι αὐτῷ, τῷ ἐνὶ δηλονότι θεῷ, ἔτι πάντες  
 „ ἔργον τε καὶ κτίσις, ὁ τε κόσμος καὶ τὰ ὑπερκόσμια. ἄρα μὲν τὸν Ἐπίχαρμον, οὕτως λέγου-  
 „ ῖν. Εὐσεβὲς νῶν πεφυκώς, ἔτι πάθους γ' ἔδεν κακὸν κατθανόν· ἀνὰ τὸ πνεῦμα διαμένει κατ' ἐν-  
 „ ρανόν· καὶ τὸ μελοποιὸν ἄδοντα, ψυχὰς δὲ ἀπεβῶν ὑπερῶνιοι γαῖα πωτῶνται ἐν ἄλγεσι φο-  
 „ νίοις, ὡς ζεύγλαις ἀφύκτοις κακῶν· εὐσεβῶν δὲ ἐπερχάνιοι νάσσι μολπαῖς μάκαρα, μέγαν  
 „ ἀέδουσαν ἐν ὕμνοις. ἔχων ἔρανθεν κατὰ πέμπτην δαῦρον ἐπὶ τὰ ἡτῶν ψυχῇ· ὁ θεὸς γὰρ ἐπὶ τὰ  
 „ ἀμείνων πάντας ἐργάζεται· ἀλλ' ἢ τὸ ἀρετὴν ἐλομένη βίον σὺν καὶ δικαιοσύνης, γῆς ἔρανδον ἀν-  
 224 „ τὸ ἀλλόστον. ἐκ τῶς οὖν γνώσεως ἐπὶ βολῇ· ὁ ἰσὺς γινόμενος, Νυῦν οἶδα, εἶπεν, ὅτι πάντας δύν- 10  
 „ νασαι· ἀδυνατεῖ δέ σοι εἶναι. τίς γὰρ ἀπαγγέλλει μοι ἃ σὺ ἔδεν, μέγαρα καὶ θαύματα, ἃ σὺ  
 „ ἢ πιστεύεις; ἐγὼ δὲ ἐφάμισα ἑμαυτὸν, ἡγήσασθαι ἑμαυτὸν εἶναι γῆν καὶ ἀποδόν. ὁ γὰρ ἐν ἀ-  
 „ γνοίᾳ ὢν, ἀμαρτηλικὸς τε ἐστὶ, καὶ γῆν ἀποδόν· ὁ δὲ ἐν γνώσει καθεστώς, ἐξομοιούμενος θεῷ,  
 „ εἰς ὅσον διώσται, ἡδὴ πνευματικὸς, καὶ διατετακτοὶς ἐκλεκτός. ὅπῃ τὴν ἀνοήτως καὶ ἀπρόθεως  
 „ γῆν καλεῖ ἡ γραφή, οὕτως ποιεῖται ἱερεμίας ὁ προφήτης καὶ Ἰωακείμ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν  
 „ λέγων, Ἡ γῆ, ἔκκευ λόγον κυρίου· γράψον τὸν ἄνδρα τῆτον σκλήρυκτον ἄνθρωπον. ἀλλὰ δὲ  
 „ αὐτὸν προφήτης φησὶν, Ἄκουε ἔραν, καὶ ἐνωπίζου γῆ· τίς σῶσειν, ἀσπὴν εἰπών καὶ οὐρανόν, τίς  
 „ τῷ γνωστῇ ψυχῇ, τίς τῷ οὐρανοῦ καὶ τῶν θείων θείας ἐπατηρημένης καὶ ταύτης ἰσραηλὶτῶν γε-  
 „ γονέναι· ἑμπαλιν γὰρ αὐτὸν ἐλόμενον τίς ἀμαθίαν καὶ τίς σκληροκαρδίαν, γῆν εἰρηκεν, καὶ τὸ  
 „ ἐνωπίζου, ὅτι τὸ ὄργανον τῆς ἀρετῆς τῶν ὧτων προσσηρόρυσεν· τὰ σαρκικὰ τοῖς προσωπεύουσιν τοῖς 20  
 „ αἰσθητοῖς λησνέμεναι. ἔτι οἱ εἰσι πᾶν Μιχαίας ὁ προφήτης λέγει, Ἀκούετε λαοὶ λόγον κυρίου,  
 „ οἱ πτωχοὶ κύντες ὁδωαῖς. καὶ ὁ Ἀβραάμ, μηδαμῶς εἶπεν κύριον· ὁ κρινὼν τίς γῆν· ἐπεὶ ὁ ἀπ-  
 „ σήσας καὶ τὴν σὴν ἑλὸν φωνὴν ἡδὴ κέκριται. γὰρ γὰρ ἡ βασιλεία καὶ ἡ κρίσις καὶ ἡ δόξα  
 „ φασὶς τῷ κυρίου ὡς ἐχούσιν, Δικαίων ἐπισκεψάμενος ὁ θεός· ἀσπεῖς δὲ οὐ σῶζει· παρὰ τὸ μὴ βού-  
 „ λεσθαι εἰδέναι αὐτὸς τὸ θεόν· ἀποπαρὸν οὐ σωτηρίαν ὁ παντοκράτωρ. τί πρὸς ταύτην ἐπὶ φθίγ-  
 „ γον τὴν φωνὴν αἱ αἰρέσεις, ἀρετὴν θεὸν τὸν παντοκράτορα κηρυττόμενος τῇ γραφῇ, καὶ αἰσώπουν  
 „ κακίας καὶ ἀδικίας· εἴ γε ἡ μὲν ἀγνοία, διατρεφῇ μὴ γινώσκον, φύει· ὁ θεὸς δὲ, οὐδὲν ἄπορον  
 „ ποιεῖ. Οὐτὸν γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ σὺ ἐστὶ πᾶσι αὐτῶν σῶζων. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἀδικία  
 „ παρὰ τῷ θεῷ, καὶ τὸ ἀπρόστον. οὕτως δὲ ἐπὶ ὁ προφήτης τίς βουλήν τῷ θεοῦ, καὶ τίς προ-  
 „ κερτὴν τίς γνωστὴν διατάξιν διδάσκει· Καὶ νῦν Ἰσραὴλ τί κύριον· ὁ θεὸς σε αἰτεῖται πε- 30  
 „ ρὰ σὺ, ἀλλ' ἢ φοβῆσθαι κύριον τὸν θεόν σου, καὶ πορεύεσθαι ἐν πίστει· ὁδοὶς αὐτῶν, καὶ ἀρετῶν  
 „ αὐτῶν, καὶ λατρεύειν αὐτῷ μόνῳ αἰτεῖται παρὰ σὺ, καὶ τίς ἐξουσία ἔχοντος ἐλθεῖν τίς σω-  
 „ τηρίαν. ἢ πίνω οἱ Πυθαγόρειοι, βουλόμενοι, καὶ φωνῆς εὐχεσθαι καλεούσιν; ἐμοὶ δοκεῖ, ἔχοντες  
 „ τὸ θεὸν ὡς μὴ διώσθαι τὴν ἡσυχίαν φθεγγομένων ἐπαίειν, ἀλλ' ὅτι δικαίας ἐβούλοντο εἶναι πᾶς  
 „ εὐχας, ὡς σὺ αὐτὸς αἰδεσθῇ ποιῆσθαι, πολλῶν σωειδόντων. ἡμεῖς δὲ, πᾶσι μὲν τῇ εὐχῇ καὶ  
 „ κηρὸν προσέοι· καὶ λέγουσιν ἀλλήλοισιν· πᾶς ἔργα κεκραγόντα ἔχον ὁ φελομεν, ὡς ἐν ἡμέ-  
 „ ρα πειπατῆρες. λαμβάνω γὰρ σε τὰ ἔργα· καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν πρὸς προσω-  
 „ που αὐτῶν. ἰδοὺ γὰρ ὁ θεὸς καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. θεὸν γὰρ μιμεῖσθαι, εἰς ὅσον διώσται τῷ γνωστῷ.  
 „ ἐμοὶ δὲ καὶ οἱ ποιηταὶ τὴν ἐκλεκτὴν παρὰ σφίσι θεοειδέας προσπαροφύειν δοκοῦσι, καὶ δῖους, καὶ  
 „ αὐτοθεοὺς, καὶ διὸ μὴ πᾶσι ἀπαλάντες, καὶ θεοὶς ἐναλίγκια μὴδὲ ἔχοντες, καὶ θεοεικέλους, τὸ 40  
 „ καὶ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν πειρατῶντες. ὁ μὲν ἔν Εὐελπίδης, γράσσει δὴ μοι πῆρυγες πειρῶντων,  
 „ φησὶ, καὶ τὰ Σεργίωνων ἐροῦντα πειρῶντα ἀρμόζειται· βάσμις τ' εἰς αἰθέρα πολλὰ ἀερεῖς, Ζηνὶ  
 „ προσμύζων. ἐγὼ δὲ αὐτῷ εὐχαίμεν τὸ πνεῦμα καὶ Χριστὸν πειρῶντα με εἰς τίς Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐμὴν·  
 „ λέγουσι γὰρ καὶ οἱ Στωϊκοί, τὸ μὲν οὐρανὸν κυρίως πόλιν· τὰ δὲ ἐπὶ γῆς ἐνταῦθα σὺ ἐπὶ πόλεις· λέ-  
 „ γεται μὲν γὰρ, σὺ εἶναι δὲ· πωδαῖον γὰρ ἡ πόλις, καὶ ὁ δῆμος· ἀσπεῖν ἢ σύστημα καὶ πᾶσι  
 „ αἰθρώπων ὑπὸ νόμου διοικέμενον, κατὰ περὶ ἡ σκληροκαρδία ὑπὸ λόγῳ διπλοῦσθαι· ἀτυρά-  
 „ νη· πόλις ἐπὶ γῆς, θελημα θεῶν ἐπὶ γῆς, ὡς ἐν οὐρανῷ. εἰκόνας τῆς δὲ τῆς πόλεως καὶ οἱ  
 „ ποιεῖται κλιζοὶ γράφοντες· αἱ γὰρ ὑπερβόριοι ἐς Ἀρμάσσιοι πόλεις, καὶ τὰ Ἡλύσια  
 „ πεδία, δικαίων πολιτεύματα· ἴσμεν δὲ καὶ τὴν Πλάτωνος πόλιν,  
 „ παράδειγμα ἐν ὑπερῶν καμίνω.

ἢ

50

ΚΛΗΜΕΝ.

ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΟΚΤΩ  
ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

235

**Ε**ΠΙ ΜΕΝ Τῶ ΓΝΩΣΤΙΚῷ, ΠΑΡΩΤΑ, ὡς ἐν ὁδοδρομῇ· ΧΩΡΑΜΕΝ ΔΕ ἤδη ὅτι παρ' ἐξῆς, καὶ  
 δὴ πῶς πιστὴν αὐτοῖς διὰ βουλήν· ἐστὶ γὰρ οἱ πῶς [μὲν] πιστὴν ἡμῶν περὶ τῶν ὑπο-  
 γινώσκων, περὶ τῶν πνεύματι· ὅτι ἀναγινώσκουσιν ἀληθείαν. λέληθεν δὲ αὐτὰς, ὅτι πιστεύουσι μὲν  
 ἀληθῶς τῷ ὑποκρίναι, ὅτι τὸ πῶς, καὶ ὅτι ἡλθὲν, καὶ πῶς, καὶ διὰ τί, καὶ περὶ τῶν παθόντων·  
 γινώσκουσιν ὅτι ἀνάγκη, τίς ἐστιν ὁ ὑποκρίναι. ἤδη δὲ, οὐτὲ ἡ γνώσις ἀνδρὶ πιστῆς, οὐδὲ ἡ πίστις ἀνδρὶ  
 γινώσκουσιν. οὐ μὲν οὐδὲ ὁ πατήρ ἀνδρὶ ὑποκρίναι· ἀλλὰ γὰρ τῷ πατρὶ, ὑποκρίναι ὅτι πατήρ· ὅτι πατὴρ  
 ἀληθῆς διδάσκαλος. καὶ ἵνα τις πιστεύσῃ τῷ ὑποκρίναι, γινώσκουσιν δὲ τὸ πατὴρ πρὸς ὃν καὶ ὁ ὑποκρίναι αὐτοῖς  
 πῶς ἵνα τὸ πατὴρ παρονομαζέται, πιστεύουσιν δὲ τῷ ὑποκρίναι, ὅτι ὁ Θεὸς ὅτις διδάσκει· ἐκ πίστεως γὰρ εἰς  
 γινώσκουσιν διὰ ὑποκρίναι· γινώσκουσιν ὅτι ὑποκρίναι πατὴρ· ἡ καὶ τὸ κανὼν τὸ γνωστικόν, πὺν τῶν ὄντων γνωσι-  
 κόν, ὁπότε ἀληθὴ καὶ διὰ ἀληθείας ἐστὶν ἀληθείας διὰ τὴν ἀληθείας. ἡμεῖς ἀρα ἐσμεν οἱ ἐν τῷ ἀπιστο-  
 μένῳ πιστῇ, καὶ οἱ ἐν τῷ ἀγνώστῳ γνωστικῷ· τὰ πῶς, ἐν τῷ πῶς ἀγνοούμενῳ καὶ ἀπιστομένῳ· ὁλί-  
 γοις ὅτι πιστούμεν τὸ καὶ γινώσκουμεν γνωστικῷ· γνωστικῷ δὲ, καὶ λόγῳ ἔσται δοκίμαστοι, ἀλλ'  
 πῶς τῇ θεωρίᾳ. Μακάριον ὁ λέγων εἰς ὅτι ἀκούσιν· τίς δὲ, ὅτι ψυχῆς· καὶ ταῦτά τινι αἰ-  
 νώσονται τὴν πίστιν ὁ κύριος, λέγων, Ὁ ἔχων ὅτι ἀκούει, ἀκούει· ἵνα δὴ πιστεύσας σωθῇ ἀ λέγει ὡς  
 λέγει. ἀλλὰ καὶ ὁ μὲν ὁ ποιητὴν πρὸς ὅτι, ὅτι τῶν αἰσθητῶν τῶν ἀκούει, ἰοικῶς  
 ἀντὶ γινώσκουσιν χρηστέμενος, — μάστιγα δὲ ὅτι ἐκλυον αὐτοὶ, χράσκει· τὸ γὰρ ὅλον, ἡ σωωδία καὶ  
 ἡ σῶμα φωνία τὸ ἀμφότερον πίστεως, εἰς ἐν πείρας καταγίνεται τὴν σωτηρίαν. μάρτυς ἡμῶν νημερτῆς  
 ὁ ἀποστόλος, λέγων· Επισποθὼ γὰρ ἰδοὺ ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδώσῃ χάρισμα ὑμῶν πᾶσι μαθηταῖς εἰς τὸ  
 ἐκτελεσθῆναι ὑμᾶς· τὸ δὲ εἶπε, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῶν διὰ τὸ ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τὸ καὶ  
 ἐμῶν. καὶ πάλιν ὑποκρίναι, ἐπὶ τῇ Δικαιοσύνῃ δὲ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς  
 πίστιν. φαίνεται ὅτι ὁ ἀποστόλος διὰ τὴν καταγνῆσθαι τὴν πίστιν· μάλλον δὲ μίαν, αὐξήσιν καὶ τελείω-  
 σιν ὁπότε ἀποκαλύπτεται· ἡ μὲν γὰρ κοινὴ πίστις, κατὰ περὶ θεμέλιον ὑποκρίναι. τοῖς γὰρ ἐν θεωρητικῇ  
 καὶ πνευματικῇ, ὁ κύριος πίστεως κινουμένων· ἐπὶ τῇ· ἡ πίστις σε σῶσκει· ἡ δὲ ἐξαιρέτως  
 ἐκτελεσθῆναι, αὐτὴν τελειοῦται τῷ πῶς, καὶ σὺ ἀποκαλύπτει· αὐτὴ ἐκ μαθήσεως θεωρητικῇ,  
 καὶ τῇ λόγῳ πᾶσι ἐν πολλῇ ὁπότε πᾶσι· ὅποιοι ἦσαν οἱ ἀποστόλοι, ἐφ' ὧν πῶς πίστεως ὁρῇ μεταβιβάσθαι.  
 καὶ δὴ δὴ μετὰ φυτεύειν διδάσκει εἰρημῇ. ὁθεν αἰσθητοὶ ὅτι μεγαλύνει τὴν διδασκαλίαν, ἡζίου  
 πρὸς ἐκτελεσθῆναι αὐτοῖς πίστεως πῶς ὡς κόκκον σπένδοντες ὁπότε ἀκνοῦσαι ὡφελίμως τὴν ψυχὴν, ἐν  
 αὐτῇ αὐξήσονται μεγαλύνει, ὡς ἐπὶ ἀναπαύεσθαι αὐτῇ τῆς περὶ τὴν μετὰ τὴν λόγους. εἰ γὰρ φύσις  
 τὸ ἵσον ὁπότε, ὡς βασιλείᾳ οἰεῖ, πῶς νοήσιν πῶς ἐξαιρέσει πίστεως ἀμὰ καὶ βασιλείαν, ἐκα-  
 λῶν κτίσιν ὡς ἀξίαν τὴν ποιήσασθαι, πᾶσι ὡς ἀρχὴν αὐτὴν ἐρμηνεύων ὡς ἀξίαν, ἀλλ' ὅτι  
 ἐξουσία καὶ φύσιν καὶ ὑποκρίναι κτίσιν ἀντιπρὸς τὴν καλῶν ἀδιόριστον· ἐκ τῇ ψυχῆς αὐ-  
 τῇ οἰεῖ, λογικῶς συγκατατίθεται λέγει τὴν πίστιν. παρὰ τὴν τοῖνυν αἰνολογίαν, αἱ περὶ τὴν πα-  
 λαιάν, αἱ περὶ τὴν νέαν διδασκαλίαν, φύσις σῶζομένου, ὡς οὐαλεντίνου βούλε, ἵνος ἐφ' ὅτι  
 πίστεως ἐκλεκεῖται, ὡς βασιλείᾳ νομίζει. ἡ δὲ αἰ καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν παρούσας  
 χρόνῳ ποτὶ ἀναλαμβάνει διδάσκει τὴν φύσιν. εἰ δὲ ἀναγκαίαν τὴν ὁπότε ἡμῶν ἐκ κυρίου φη-  
 σάντων, ὡς αὐτοῖς πᾶσι φύσεως ἰδιώματα, μαθήσασθαι καὶ καθαροῖς καὶ τῇ τῇ ἔργων εὐπείᾳ, ἀλλ'  
 οὐ φύσις σῶζομένης τὴν ἐκλογῆς. ὅτι ἐν Ἀβραάμ, δι' ἀποκρίσεως πίστεως τῇ φωνῇ, τῇ ὑποκρίναι  
 τῇ ἐκ Μαμβρῶν ἐπαγγελία μὲν· Σοὶ δίδωμι τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ πατρὶ καὶ σὺ· ἡτοι ἐκλεκτός  
 ἦν, ἡ οὐ. ἀλλ' εἰ μὲν οὐκ ἦν, πῶς εὐθὺς ὁπότε πιστεύσει, οἷον φυσικῶς; εἰ ὅτι ἐκλεκτός, λέγει αὐ-  
 τῷ ὅτι ὑποκρίναι, ἐκλογῆς καὶ πρὸ τῆς κυρίας παρουσίας ἐκλογῆς, καὶ δὴ καὶ σῶζομέ-  
 νης· ἐκλογῆς γὰρ αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. ἐάν γὰρ τις τολμήσας λέγει, Μαρκίαν ἐπόμενον, τὸ  
 δημουργὸν σῶζειν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα, καὶ πρὸ τῆς κυρίας παρουσίας ἐκλογῆς, καὶ δὴ καὶ  
 σῶζομένης τὴν ἰδίαν αὐτῷ σωτηρίαν, παρὰ δόκιμην αὐτῷ τῇ ἀγαθῇ διδασκαλίᾳ ὡς καὶ 226  
 τὸ ὑποκρίναι αὐτῶν εὐφραδύνοντες δημουργὸν ὁπότε ἀποκαλύπτει σῶζειν καὶ αὐτῇ ἡτοι μαθήσασθαι καὶ μὴ  
 ἔσται. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων σῶζειν καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαθός, οὐτὲ τὰ φησὶς, ἔτε μὲν τὴν γνώμης τῇ πῶς  
 πᾶσι καὶ τὴν κτίσιν, ὁπότε χρεῖται τὴν σωτηρίαν, βίαν ὅτι δόλω. ἐπὶ ὡς εἰ ἀγαθὸς ὅτι ὡς καὶ ὕστε-  
 ρος· εἰ δὲ ὁ τόπος διὰ φέρει καὶ ἡ μὴ τῇ πατοκράτορι, λείπει ὁπότε τῇ ἀγαθῇ Θεοῦ  
 μαθήσασθαι· καὶ τῇ σῶζοντες βούλησις οὐκ ἀποκαλύπτει τῇ ἀγαθῇ, ἡ καὶ παρὰ τὴν ἀγαθῇ αὐτοῦ

- „ ἄρα οἱ ἄπιστα ἐκ τῆς προδιδωσμένων ἡμῖν δέκνυνται· Αἱ γὰρ τρεῖς αὐτῶν διεσπασμέναι, καὶ  
 „ οὐκ ἴσασιν εἰρήνην. Φησὶν ὁ προφήτης· Ὡς δὲ μωροὶ καὶ ἀπαχθέντες ζητήσας παρατίθενται ὁ  
 „ θεὸς ἐπὶ τῷ παρήνισσε Παῦλῳ, ὅτι θηνώσι μάχας· ὅτε Διοχύλῳ κέκραγε,  
 „ Τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα μὴ πίνει μάτην. τὴν μὲν γὰρ μὲν πίστως παυνοῦμαι ζητήσιν, ἐπιχο-  
 „ δομοῦσαν τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως τῇ μεγαλοπρεπῇ τῇ ἀληθείας γνώσει, δέξασθαι ἴσμεν. ἴσμεν ὅ-  
 „ ὡς ἄρα οὔτε τὰ φανερά ζητῶν, οἷον, εἰ ἡμέρα ἐστίν, ἡμέρας ἕσσης· ὅτε τὰ ἀόδηλα καὶ οὐδὲν ποτε  
 „ γνωσόμενα φανερά, ὡς τῶν, εἰ ἄρτοι ἐσὶν οἱ ἀσέρες, ἢ περὶ τοῦ· ἀλλ' ἔδιδε τὰ ἀόψις φοντα· ἀνπι-  
 „ σπρίφει δὲ ἅ καὶ πῖς τῇ ἐναντίον χειρίζουσι λόγον, ἐπ' ἴσης ἐπὶ ἐπ' αἶν, ὡς τῶν, εἰ ζῶνι τὸ κτ'· γαστρος.  
 „ ἢ ζῶνι. πέταρτις ἐπὶ τρέπῳ, ὅτ' ἀν ἐκ πατέρου τέτων μέρας ἀναπαύρηται καὶ ἄλυσιν ἐν θυμῷ  
 „ μα προτάνηται. εἰ τοίνυν ἡ ζήτησις αἰτία κτ'· πᾶν τὸς τρεῖς ἀναπαύρηται, πᾶσις ἐμπροσ- 10  
 „ πα· προτάνομαι γὰρ αὐτοῖς τὸ ἀναπαύρηται ἐκείνο, ὃ ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ λέγων, καὶ περὶ ἐνὸς ἐκάστῳ  
 „ ὡν ὁπλίζω, παρὰ τὰς ἐξ ἑαυτοῦ. πῖς οὖν ἐστὶ ἡ ἀπίστις ἐν θεῷ, καὶ ὡς ἀποδείξεις ὡς πα-  
 „ ρὰ ἀνθρώπων ἀπαχθέν ὁ θεός; πάλιν τῇ ζητημάτων ἀμὲν, αἰδοῦντας δεῖται, οἷον, εἰαν ζήτη-  
 „ ῖς εἰ τὸ πῶρ θερμόν, ἢ ἡ χιών λευκή· ἵνα δὲ, νοουθεσίας καὶ ὁπλίζω, ὡς Φησὶν Ἀριστέ-  
 „ λης, ὡς τὸ ἐρώτημα ἐκείνο, εἰ χερὶ γοῖς πᾶν. ἐστὶν ὅτι καὶ καλὰς αἵα· ὁππότε ἐστὶ τὸ αἰ-  
 „ τάν ἀποδείξεις εἰ προνοία ἐστὶ. προνοίας τοίνυν οὐσης, μὴ κτ'· προνοίαν γινώσκοντα πᾶσαν τὴν τε  
 „ προφητείαν καὶ τὴν περὶ τῆς σωτηρίας οἰκονομίαν, ἡγεῖσθαι ἀνθρώπων καὶ ἴσως ἐδὲ χερὶ τὰ τοιαῦτα  
 „ πᾶσιν ἀποδεικνύει, φανερὰς οὐσης τῆς θείας προνοίας ἐκ τῆς ὁφείας τῶν ὁρῶμενων πάντων  
 „ τεχνικῶν καὶ σφῶν ποιημάτων· καὶ τῶν, τάξι γινόμενων· τῶν δὲ, τάξι φανερομένων. ὅτι  
 „ μετὰ δὲ ἡμῖν ὁ εἶναι τε καὶ ζῆν, μετὰ δὲ δίδωκεν καὶ ὁ λόγος, λογικῶς τε ἅμα καὶ ἐν ζῆν ἐθέλων ἡ- 20  
 „ μᾶς· ὁ γὰρ ὁ περὶ τὸ ὅλον λόγος, ἐκ ἑστέ ἐστὶν ὁ προφορικὸς, σοφία ὅτι ἐκ χρηστότης φανερωτά-  
 „ τη τῆς θεᾶς, διωμάς τε αὐτοῦ παγκρατὴς καὶ τῷ ὄντι θεῶν· ἐδὲ πῖς μὴ ὁμολογῶσιν ἀκατανόητον,  
 „ θέλημα παντοκρατορὸν. ἐπεὶ ὅτι μὲν, ἀπίστι· οἱ ὅτι, ἐλπίς, ἐπὶ πᾶσις τυγχάνουσι τῆς πλειό-  
 „ τητος ὁ ἀγαθοῦ. ἔπειτα ἀνὰ προαιρέσεως τυχεῖν οἰοῖται· ἐμὴν ἐδὲ τῶν πάντων ὁπλίζω τῇ γνώμῃ τῇ ἡ-  
 „ μετέρα καίται· οἷον τῆς ἀποδοσόμενον. χάρις γὰρ σωζόμεθα· οὐκ ἀνὰ μόνον τῶν καλῶν ἔργων·  
 „ ἀλλὰ δὲ μὲν πεφυκέντες πρὸς τὸ ἀγαθόν, σωουδὴν τινα πεποιήσασθαι πρὸς αὐτὸ· δεῖ δὲ καὶ τὴν  
 „ γνώμην ὑγιὴ κατετήσθαι, πᾶν ἀμπεπνέον πρὸς τὴν γῆραν τῆς καλοῦ· πρὸς ὅπερ μάλιστε τῆς  
 „ θεᾶς χερὶ ζόμεν χάρις, διδασκαλίας τε ὁρθῆς ἐν παθῶν ἀγνῆς, καὶ τῆς ὁ πατὴρ πρὸς  
 „ αὐτὸν ὁλοῦς· ἐνδεδεμένοι γὰρ τῷ γὰρ δὲ σώματι, τῶν αἰδομένων ἀφ' ὧν σώματος αὐτοπλάμδανό-  
 „ μεθα, τῶν δὲ νοητῶν, δι' αὐτῆς τῆς λογικῆς ἐφαπτόμεθα διωμάς. εἰαν δὲ πῖς αἰδομένης πᾶν 30  
 „ τα κατελήψασθαι πρὸς δόκησιν, πᾶν ὁρθῶν τῆς ἀληθείας πᾶν πᾶν. πᾶν μακρῶς γ' ἔν ὁ δόξ-  
 „ λος ὅτι τῆς γνώσεως τῆς θεᾶς χερὶ φει, βλέπομεν γὰρ νῦν, ὡς δι' ἐσπέρου· πῖς δὲ, πρὸς ὧν πρὸς  
 „ πρὸς ὧν. ὁλίγους γὰρ τῆς ἀληθείας θεᾶς δίδωται. λέγει γ' ἔν τῇ Πλάτων ἐν τῇ Εἰρηνομίδι· Οὐ φη-  
 „ μι διωμάς εἶναι πᾶσιν ἀνθρώποις μακαρίους πᾶν ἐν δαίμοσι γίνεσθαι, πᾶν ὁλίγων· μέγας  
 „ περὶ ἂν ζῶμα, τῶν διορίζομα· καλὴ ὅτι ἐλπίς πᾶν τῆς πᾶν, τυχεῖν ἀπὸ πᾶν. πᾶν ἴσα τῶν βῆ-  
 „ λεται πᾶν παρὰ Μωϋσῆ· Οὐδεὶς ὁφείτω μου τὸ πρόσωπον, καὶ ζῆσθαι· ὅλον γὰρ, μηδὲν ποτὶ  
 „ διωμάς παρὰ τῆς ζωῆς χερὶ ὅν τῆς ἐναντοῦς κατελαβείσθαι· Οἱ καθαροὶ ὅτι τῇ καρδίᾳ, τῇ  
 „ θεῶν ὁφείτω, ἐπ' ἂν εἰς τὴν ἐχάτῳ ἀφ' ἑαυτοῦ πᾶν πᾶν. ἐπεὶ γὰρ ἡδὲ πᾶν πρὸς κατελήψιν τῇ  
 „ ὄντων ἡ ψυχῇ, θεῶν διδασκάλου ἐδεήθημεν· κατεπείμπεται ὁ σωτὴρ, τῆς ἀγαθῆς κήσεως δι-  
 „ δασκαλός πᾶν καὶ χορηγός, τὸ ἀπορρήθον τῆς μεγάλης προνοίας ἄγχι γινώρισμα. πᾶν πᾶν 40  
 227 χερὶ ματεῖς, πᾶν συζητήτης ὁ αἰὼν τῶν τῶν· ἐχὶ ἐμώραν ὁ θεὸς πᾶν σοφίαν τῶν κόσμων τῶν  
 „ τῶν; φησὶ. καὶ πάλιν· Ἀπὸ τῶν πᾶν σοφίαν τῶν σφῶν, καὶ πᾶν σῶσις τῶν σωτῶν ἀζητήσων τῶν  
 „ δοκησιόφων καὶ ἐλπίσων τῶν δολοῦν. παγκάλας γ' ἔν τῇ Ιερουσαλὴμ φησὶ· Τὰδε λέγει κύ-  
 „ ριος· Στήτε ὅτι τῶν ὁδοῖς, καὶ ἐρωτήσας τρεῖς αἰώνιας, ποῖα ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδί-  
 „ σατε ἐν αὐτῇ, καὶ εὐρήσετε ἀγνισμὸν τῆς ψυχῆς ὑμῶν. Ερωτήσας, φησὶ, καὶ πᾶν πᾶν παρὰ τῶν  
 „ εἰδοτῶν ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀδελφῶν. μαθόντες δὲ ἄρα τῆς ἀληθείας πᾶν ὁδόν, εὐθεῖαν βαδίζω-  
 „ μεν ἀμεταστρεπῆ, ἄχρις ἂν πετύχωμεν τὴν ποδομένην. ἐκείτως ἄρα ὁ μὲν βασιλεὺς Ρωμαίων  
 „ Νουμᾶς ὄνομα αὐτῶν· Πυθαγόρου ὡν, πρῶτος ἀνθρώπων ἀπείων πίστεως ἐπὶ ἑλπίς ἐπὶ ὁδόν ἰδρύ-  
 „ σατο. τῶν ὅτι Ἀβραὰμ πιστεύσας, δικαιοσύνη ἐλογίσθη. οὗτος, πᾶν ματῶσις τῶν κτ'· τὸν ἀέρα  
 „ συμβαίνοντων, καὶ τὴν μετῶρον τῶν κτ'· τὸν ἕρανὸν κινουμένων φιλοσοφίαν μετῶν, Ἀβραὰμ 50  
 „ ἐκαλεῖτο· ὁ μετῶν μετῶν, πατὴρ μετῶν· ὕστερον ὅτι, ἀναβλέψας εἰς τὸν ἕρανόν, ὅτε τῶν ὅν  
 „ ἐν τῷ πνεύματι ἰδὼν, ὡς ἐξηγῶνται πᾶν, ὅτε ἀγγέλων ἐνδοξόν, ὅτε καὶ ἄλλως ὁπλίζοντες θεὸν  
 „ κρείττερος

κρίτηνα τ' πωήσας κ' πάσης τ' ἐν αὐτῇ τάξεως, πρὸς λαμβάνει τ' ἄλφα, τὴν γινώσκον τ' ἐνός κ' μένος θεῶν, κ' λέγει Ἁβραάμ· αὐτὴ φυσιολόγος, σφῶς καὶ φιλόθεος χυόμενος· ἐρμηνεύεται μὲν γὰρ πατὴρ ἐκκλησίος, ἡχους· ἡχῆ μὲν γὰρ ὁ γινώσκων λόγος· πατὴρ δὲ τέττα, ὁ νοῦς· ἐξαιλεγμένος δὲ, ὁ τῷ σωδαίμῳ νῦς. καὶ μοι σφόδρα ἐπαρκεῖν ἐπέσι τ' Αβραάμ πῶτον ποιητῶν, ἐξυμνοῦνται τὴν πίσιν ὡδὲ πως·

ὦ φίλοι, οἶδα μὲν ἔν, ἐτ' ἀληθείη παρὰ μύθοις, —

οὗς ἐγὼ ἐξερῶ· μάλα δ' ἐξγαλῆ γε τίτος· Ἀνδράσι, ἐδύς ζήλος ὅτι φρένα, πίσις ὁρμή. — 10  
 Διὰ τὸ κ' ὁ δόσιος παρὰ καλῶν, ἵνα ἡ πίσις ἡμῶν μὴ ἦ ἐν σφίᾳ ἀνθρώπων τῶν πείθειν ἐπαγγελλομένων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεῶν, τῇ μόνῃ κ' ἀνδ' τῶν δόσιος, Διὰ ψαλῆς τ' πίστεως σὺ ζῶν διωαμένη. Δοκίμῳ γὰρ ὁ δοκιμῶναι γινώσκει φυλάσσειν· κ' μὲν πῶς καὶ δίκη κα-  
 20 παλήψεται ψαδῶν πικρῶν κ' μάρτυρας, ὁ Εφῆσιος Φησὶν· οἶδεν γὰρ καὶ οὗτος, ὅτι βάρβα-  
 ρου φιλοσοφίας μαθὼν, τὴν Διὰ πρὸς καθαρίσιν τ' κακῶς βεβιωκότων, ἢ ὕστερον ἐκπύρωσιν ἐκάλιστο ὁ Στωικός· καὶ ὃν καὶ τ' ἰδίως ποιοῦν ἀναστήσεται δογματίζουσι· τὰ τ' ἐκείνη, τὴν ἐκείνησιν· περὶ πῶν. — ὁ δὲ Πλάτων τὴν γὰρ χεῖρος πρὸς Διὰ πρὸς κατὰρεσθαι καὶ ὑδαί·  
 ὡδὲ πως Φησὶ· Πολλὰ κ' πολλὰ φθορὰ γέγονασιν ἀνθρώπων, καὶ ἔσονται πυρὶ μὲν κ' ὑδαπ·  
 30 μέγιστον· μυρίοις ἢ καὶ ἄλλοις ἔπρην βραχύτητα. καὶ μετ' ὀλίγα ὅτι φέρει· τὸ δ' ἀληθές, ἐστὶ τῶν περὶ γὰρ ἐκείνη οὐρανὸν ἰόντων παρὰ ἀλλήλῃς, καὶ Διὰ μακρῶν χρόνων γινόμενη τ' ὅτι γῆς πυρὶ πολλὰ φθορὰ. ἐπεὶ περὶ τῷ κατακλυσμοῦ ἐπίσθ· Ὅτι αὐτὸ αὐτοὶ γῆν ὑδασι κα-  
 40 θάρους κατακλύζουσιν, οἱ μὲν, ἐν πῶς ὅρεσι Διὰ σῶζονται, βουκόλοι νομῆς· οἱ δ' ἐν τ' παρ' ἡμῖν πόλιν, εἰς τὴν ἰαλάσας ὑπὸ τῶν ποταμῶν φέρονται. παρὲς ἡμεῖς μὲν δ' ἐν τῷ πρώτῳ  
 50 σωματικῇ, κλέπτειας λέγειται τῶς τ' Ἑλλήνων φιλοσόφους, παρὰ Μωυσέως κ' τ' ἀποφθίῶν πᾶς κυριώτατα ὁ δόγματων οὐκ εὐχαρίτως ἐληφότες. εἰς δὲ καπνῆνα πρὸς ἡμεῖς, ὡς οἱ ἀγγε-  
 λοι ἐκείνοι οἱ τ' ἄνω κληρὸν ἐληφότες, καταλιθίσαντες εἰς ἡδονὰς, ἐξείπον τὰ δόσιος τ' γυ-  
 ναιξιν, ὅσοι περὶ γινώσκον αὐτῶν ἀφῆκε, κρυπτόντων τ' ἄλλων ἀγχιῶν, μᾶλλον δὲ τηρούμεν εἰς τὴν τῷ κυρίου παρουσίαν. ἐκείνη ἡ τ' πρὸς οἰκίας διδασκαλία ἐγγύη, ἡ τῶν μετῴρων δόσιος  
 λυψίς. τῆς ἀποφθίᾳς δὲ ἡδὲ εἰς τῶν Ἑλλήνων Διὰ δόσιος, ἡ δογματικὴ πραγματεία πῶς φιλοσόφοις, πῶς μὲν ἀληθῆς, κ' τ' σὺχὸν ὅτι βλαβερῶν· πῶς δὲ πεπλανημένη, τ' ὅτι κερ-  
 60 κρυμμένον τ' ἀποφθίᾳς ἀλλοτριῶς μὴ συνιέντων, γέγονεν· ὁ κ' παρασημειώσας πρὸς Διὰ βραχίον, ὅτι βλαβερῶν πᾶς καπνῆνα. τὴν πῶς τῶν οὐκ ἐγγύη καὶ μόνον, ἀλλὰ πᾶς  
 70 ζήτησι δὲν ἀποφθίᾳς φανέν· φανέν. ἐγὼ τὸ λέγω, μὴ δ' ὅλας ζητεῖν· Ζήτη γὰρ, ἐγγύης, λέγει·

— τὸ δὲ ζήτημενον

Ἀλωτὸν· ἐκφύγῃ δὲ τὰ μελούμενον·

κ' τ' Σοφοκλῆα· πᾶς δ' ὁμοίως ἐμείναντες ὁ κωμικὸς λέγει· — πᾶν τὰ ζήτημενα Διὰ-  
 80 αὐτῶν μερῶν φαίνονται σφῶτατοι. ἀλλὰ τ' μὲν διορατικὸν τ' ψυχῆς δόσιος πρὸς τὴν εὐ-  
 90 ρεσιν χεῖρ, ἐκ ἐμπειρῶν Διὰ κατὰρεσθαι· φιλοσοφία πᾶς αὐτὴ φθόνος, κ' τὴν ἑλπίαν αὐτῶν, τὴν κά-  
 100 κισιν ἐξ ἀνθρώπων ὀλεσμένῳ, δόσιος πᾶς τέλος. παγκάτως γὰρ ὁ φιλίασι· Τίμων γὰρ φησὶ·  
 110 φοιτᾷ δὲ βροτοποιὸς εἰς κενὸν λελακῆα, Νείκης αὐτοφρόνιστος κασιγνήτης καὶ ἐρίθ·  
 120 ἢ τὰλλα περὶ πᾶν τὰ κυλινδῶ· αὐτὸς ἐπὶ τῷ, Ἐς τὸ βροτὸς σήριξε κάρη, ἐς ἐλπίδα βάλῃ·  
 130 ἐπὶ τῷ ὀλίγον ὑποδῶς, ὅτι φέρει· Τίς γὰρ τῶς δ' ὀλοῦ ἐλπίδι ξυνιέκει μάχεσθαι;  
 140 Ἡχῶς ἀνδρομῶς ὄχλος· ὁ γὰρ, σὺ γὰρ χολωθεῖς, Νῦν ἐπ' αὐτῶν ὥστε κακῆς ὀλέκοντ' ἢ  
 150 πολλοί· περὶ ψαδῶν φαίνονται λόγου ἐκρεπίνου, Διὰ λεληθότ' πᾶς αὐτὴ κροκοδειλί-  
 160 νου, σωρὶς πᾶς ἐκ κεκαλυμμένου, περὶ πᾶς ἀμφιβολίων καὶ σφισμάτων. τ' ἡ ἀρετὴ ζή-  
 170 τῶν περὶ θεῶν, αὐτὴ εἰς ἑρμῆν, ἀλλὰ εἰς εὐρεσιν τέτη, σωτῆρὸν ἐστὶ· γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Δαυίδ, φάγον·  
 180 πῶν καὶ ἐμπειρῶν καὶ ἐμπειρῶν, καὶ αἰνέσουσι κύριον οἱ ἐκ ζήτησιν αὐτῶν· Ζήτηται ἡ καρ-  
 190 δια αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα τῷ αἰῶνι· οἱ γὰρ ζήτησιν κ' τὴν ζήτησιν τὴν ἀληθῆ, αἰνέοντες κύ-  
 200 ριον, ἐμπειρῶν τῆς δόσιος τῆς παρὰ τῷ θεῷ, τῆς τῆς γνώσεως· καὶ ζήτησιν ἡ ψυχὴ αὐτῶν· καρδία γὰρ ἡ ψυχὴ ἀλλοτριῶς, ἡ τὴν ζήτησιν χορηγήσασθαι· ὅτι δὲ υἱοῦ ὁ πατὴρ γνωρίζ-  
 210 ζα· εἰδὲ μὴν πᾶσιν αὐαῖσιν πῶς λέγουσι τὴν ζήτησιν ἐκδοῦ τῷ ὡς περὶ χεῖρ· ἐπὶ καὶ αἱ κύλικες, πρὸς πολλῶν λαμβανόμενα τῶν ὡτων, καπερὶ πᾶν θῆται, δόσιος ἀλλοτριῶς μὲν  
 220 τῷ πᾶς· πρὸς δὲ τῆς δόσιος πᾶς, κατὰ γινώσκον καὶ αὐτῶν· πᾶς αὐτῶν γὰρ τῶν πᾶς καὶ οἱ πᾶς  
 230 πολλοὶς φλογαῖς κατὰ πᾶν πᾶς τὴν ἀγνῆν τῆς πίστεως ἀρετῆν, πᾶς ἡδὲ ἐκ κωφού-  
 240 μῶν πρὸς τὴν ἀληθῆ, ἀρετῶν τε γίνονται, καὶ εἰς γῆν δόσιος πᾶς. οὐκ ἔστιν εἰς πᾶς  
 250 πᾶς πᾶς ἀρετῶν, τῶν ὡτων λαμβανόμενοι φιλεῖν τῶς ἀρετῶν· τῶν δὲ πᾶς  
 260 αἰνέοντες, δὲ ἀρετῶν ἐγγύης τῆς ἀρετῆς τὴν συνιέντων· ἀρετῶν ἢ ὁ θεός, ὁ πᾶς ἀρετῶν







- 22 ἐπεὶ ὁ βίους βραχύς, καὶ οὐδεὶς τὸ χρόνον τῆτον εἰς μάτην καταναλώσῃ· ἢ κατ' ἐναντιότητά, Φέ-  
 σιων τῶν ἀναλωμάτων τῶν ἰδιωτικῶν· ἵνα καὶ πολλὰ ἐτη ζήσης, Φησί, μὴ ὀππλήσῃ σὶ τὰ ὀπι-  
 23 τήδεια. ὡς αὐτὸς ἐπὶ Γνωθισαυτὸν, πολλὰ ἐνδίκνυται· καὶ ὅτι θνητὸς εἶ, καὶ ὅτι ἄνθρωπος  
 ἐγγύς· καὶ ἤδη πρὸς τὰς ἄλλας τῆς βίου ὑπεροχὰς καὶ συγκρίσιν, ὅτι οὐδενὸς λόγου ὑπάρ-  
 χης, ἐνδοξὸν λέγων ἢ παύσιον· ἢ τοῦ αὐτοῦ, ὅτι παύσιον ὦν καὶ ἐνδοξόν, οὐ παρὰ μόνῳ  
 σεμνυνῇ παλεονεκτήματι· καὶ εἰς τὴν γέροντας γνῶσι, Φησί, καὶ ἵν' αὖ ἐκὼν ὑπάρχῃς· ἢς τίς  
 ἢ οὐσία, καὶ ἢς ἢ δημιουργία, καὶ ἢ πρὸς τὸ θεῖον οἰκείωσις ἢς, καὶ τὰ τέτοις ὅμοια. λέγει δὲ  
 24 Διὰ τοῦτο τῆ προφήτεως τὸ πνεῦμα, δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς ἀποκρύφους. θησαυροὶ δὲ  
 25 θεοῦ καὶ παύσιον ἀνεκλείπῃς, ἢ δυσθῆρατός ἐστι σοφία. ἀλλὰ καὶ οἱ παρὰ τῶν τῶν προ-  
 φητῶν τῶν θεολογίας διδασκαλίας ποιητῶν, δι' ὑπονοίας πολλὰ φιλοσοφῶσι· τὸν Ορφέα λέ- 10  
 γων, τὸν Λίνον, τὸν Μυσοῦν, τὸν Ὀμηρον καὶ Ἡσίοδον, καὶ τὰς τῶν σοφῶν παραπίπτασμα ἢ αὐτοῖς  
 πρὸς τὰς πολλὰς, ἢ ποιητικῇ ψυχῇ γὰρ, ὅντιν' οἱ καὶ σύμβολα, ἀφανέστερα πάντα τοῖς ἀνθρώ-  
 πους· ἢ φθόνῳ· ἢ γὰρ θείας ἐμπειρίας νοεῖν τὸ θεόν· ἀλλ' ὅπως εἰς τὴν τῶν αἰνιγμάτων ἐννοίαν ἢ ζή-  
 τῃς παρὲς δύσους, ὅτι τὴν ὕψιστον ἀληθείαν ἀναδράμῃ. τῶν τοι Σοφοκλῆς ὁ τῆς τρα-  
 26 γωδίας ποιητῆς, Φησί, καὶ τὸν θεόν τοῦτον ἐξέπισταμ·  
 27 Σοφοῖς μὲν αἰνικτῆρα θεοφάτων εἶναι, Σκαλοῖς δὲ φαῦλον, καὶ βραχὺ διδάσκαλον·  
 τὸ φαῦλον ὅτι τὰ ἀπὸ τῶν τάσεων· ἀνέκρυσ γ' ἐν περὶ πύσης γραφῆς τὸ κατ' ἡμᾶς, ἐκ τοῖς ψαλ-  
 28 μοῖς γέγραπται, ὡς ἐπὶ παραβολῇ ἐρημνῆς· ἀκούσατε λαός μου τὸ νόμον μου· κλίνει τὸ ὅς ὑ-  
 29 μῶν εἰς τὰ ῥήματα τῆς ἐπαγγελίας μου· ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγγομαι παρὰ  
 30 ματα ἀπ' ἀρχῆς. καὶ ὁ ἡμεῖς δὲ πάλιν, τὰ ὅμοια ὡς πάλιν λέγει· Σοφίαν δὲ λαλῶμεν ἐν  
 31 τοῖς πλείοις· σοφίαν δὲ ἐν τῶν αἰῶν τῶν τῶν, ὅτι τὸ δέχοντων τῶν αἰῶν τῶν τῶν, τὸ καταργημέ-  
 32 νων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεῶν σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τῶν ἀποκρυμμένων. ἡμεῖς πρὸς τὸ θεῖον  
 33 τῶν αἰῶνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἡμεῖς τὸ δέχοντων τῶν αἰῶν τῶν τῶν ἐγνωσκῶν· ἐν δὲ ἐγνωσκῶν, ὅτι  
 αὐτὸ κύριον τὸ δόξης ἐκείνου· οἱ φιλόσοφοι δὲ ἐκ ἐνηργήθησαν ἐν ἐκείνῳ τῶν παρούσων τῶν  
 κυρίως· ἀποκρίνῃ πῶν αἰῶν τῶν τῶν ἐκ ἐκείνῳ σοφῶν ὅτι πρὸς τὸν δόξαν· διὸ καὶ ὅτι Φέ-  
 34 ρει· Ἀλλὰ κηρύσσομεν καθὼς γέγραπται, Φησὶν, ὁ οὐρανὸς ὅτι εἶδεν, καὶ ἢς ὅτι ἡκούσεν, καὶ  
 35 ὅτι καρδίαν ἀνθρώπου ὅτι ἀνέβη· ὁ ἡμεῖς πρὸς τὸν ἀνθρώπου αὐτὸν· ἡμεῖς γὰρ ἀπὸ καλῶν  
 36 ὡς ὁ θεός, Διὰ τὸ πνεῦμα· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐκείνῳ, καὶ τὰ βῆθ' ἐκείνῳ. πνευματικὸν  
 37 γὰρ καὶ γνωστικὸν εἶδεν τὸ ἀγία πνεύματος μαθητῶν, τὸ ἐκ θεοῦ χορηγούμενον, ὅτι ἐν ἡμῶν Χριστοῦ.  
 38 Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος ὅτι ἔχει τὸ πνεῦμα· μωρία γὰρ αὐτῶν εἶναι. αὐτῶν ὁ δὲ ἀποκρίνῃ 30  
 πρὸς ἀποκρίνῃ γνωστικῆς πλείοντι, τῶν καὶ πῶν πῶν, πῶν μὲν, θεμέλιον λέγει· πῶν δὲ,  
 39 γὰρ· γὰρ τῶν τῶν τῶν· Ἀδελφοί, ὅτι ἡμεῖς ἡμεῖς λαλῶμεν ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ'  
 40 ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ· γὰρ ὑμεῖς ἐπὶ πῶν, ἐν βρώμα· οὐ γὰρ ἐκείνῳ· ἀλλ'  
 41 οὐδὲ ἐπὶ νηπίοις ἐπὶ· ἐπὶ γὰρ σαρκικοῖς ἐπὶ· ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ εἰς, οὐχὶ σαρκικοῖς ἐπὶ  
 42 καὶ καὶ ἄνθρωπον περὶ πατρί· καὶ αἰρετὰ τῶν ἀμαρτωλοῖς τῶν ἀνθρώπων· οἱ δὲ τῶν ἀπὸ καλῶν  
 43 νοί, τὰ θεῖα φρονῶσι, καὶ βρώμα· γνωστικῶν μεταλαμβάνουσιν. καὶ τῶν χαρῶν, Φησί, τῶν δο-  
 44 θῶν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον πῶν· ἀλλὰ δὲ ἐπὶ καλῶν χερσὶν ἐκ δέχοντων,  
 45 λιθὸς πῶν. καὶ τῶν γνωστικῶν ἐπὶ καλῶν μαθητῶν τῶν πῶν τῶν ἐκείνῳ Χριστῷ· καλὰ  
 46 μὴ δὲ, τὰ αἰρετῶν ἐπὶ καλῶν, καὶ ζύλα καὶ χόρσι· ὅποιον δὲ ἐκείνῳ τῶν ἐργῶν, τὸ πῶν δο-  
 47 κιμάσι. τῶν γνωστικῶν οἰκοδομῶν, καὶ τῶν πρὸς Ρωμᾶς ὅτι πῶν αἰνιγμένων· Φησὶν· Ἐπι- 40  
 48 θῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα ἡ μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν, εἰς τὸ ἐκείνῳ ὑμᾶς. ἀποκρί-  
 49 καλυμμένως δὲ ἐκ οἰκίας ἡν τὰ πῶν τῶν χαρισμάτων ὅτι πῶν· αὐτῶν τὸ βαρύνει φι-  
 50 λοσοφίας πῶν σφόδρα ὅτι πῶν ὅτι πῶν τὰ πῶν σύμβολα· παρὰ τῶν γὰρ ἐν ὅ  
 51 Σάμι, χελιδὼν ἐν οἰκίᾳ μὴ ἔχειν· τῶν πῶν, ἀλλὰ καὶ ψίθυρον καὶ πῶν ὅτι πῶν ἄνθρωπον,  
 52 μὴ διωκόμενον ἐκείνῳ ἢ μετὰ τῶν, μὴ δέχεται· χελιδὼν γὰρ καὶ πῶν, ἀρξὺ σπουδία,  
 53 ἐκείνῳ καὶ οἰκίᾳ αὐτῶν, Φησὶν ἡ γραφή· καὶ οὐ γὰρ πῶν φλυαρία σιωποῦν. καὶ μὴ  
 54 γογγύσαι ἢ πῶν, μέμψως καταλαλῶν ἀχάριστον ἐμφαίνουσα, ἐκείνῳ ἐκείνῳ  
 55 ὡς μὴ μοι πῶν παρήμενοι ἀλλοθεν ἀλλὰ· ἢ χελιδὼν δὲ, ἢ τὸ μῦθον αἰνιγτῆ· τὸ Παν-  
 56 διονος, ἀφοσιῶν ἄξιον τὰ ἐπὶ ἐκείνῳ θρυλλόμενα πῶν· ἐκείνῳ τῶν τῶν τὰ μὲν, παρὰ τῶν τὰ δὲ,  
 57 καὶ δρᾶται παρὰ λήφωμεν. διὸ καὶ ὅτι πῶν καὶ τῶν πῶν τῶν μεσικῶν· ὅθεν ἀπαθείσθαι δίκαιος ὁ δὲ 50  
 58 κῆρ τῶν λόγων. καὶ τῶν ὅτι πῶν κατὰ δέκοντα σκαπόμενον· Ἡρα· ἐπὶ μοι πῶν τῶν ὅτι  
 59 γλώσσας, ἢ πῶν τῶν Φησὶν· ὁ πῶν Διόγυλος, Ἀλλ' ἐπὶ καὶ μοι καὶ ὅτι γλώσσῃ φύλαξ·  
 πῶν

[illegible]

σιλεύς Σκυθῶν Απίας Βυζαντίων δῆμων· Μὴ βλάβῃτε προσόδους ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἐμοὶ ἵπποι ὑ-  
 μέτερον ὕδωρ πίωσι. συμβολικῶς γὰρ ὁ Βάρβαρος τὸν μέλλοντα πόλεμον αὐτοῖς ἐπαγγέλλαι πε-  
 ρεδήλωσεν. ὁμοίως καὶ Εὐφορίων ὁ ποιητὴς τὸν Νέστορα παρὰ γὰρ λέγοντα·

Οἱ δὲ ἔπω Σιμόνι Δαχναῖδας ἄροισιν ἵππους. Διὰ τὸ πῶς καὶ Αἰγυπῖοι πρὸ τῆς ἰε-  
 ρῶν τὰς σφίγγας ἰδρύοντο, ὡς αἰνιγματώδεις τῶν θεῶν λόγους ἔσονται οὐκ ἔστι. Ἐπεὶ δὲ καὶ  
 ὅτι Φιλῆν περὶ δὲ καὶ Φοβέειδαν τὸ θεῖον ἀπαπᾶν μὲν, ὡς προσελθὼς καὶ εὐμενὲς τοῖς ὁσίοις· διεδί-  
 ναι δὲ, ὡς ἀπαιρητῶς δίκαιον τοῖς ἀνοσίοις. Ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἐκ αὐθιγῶν καὶ σφίγγων αἰνίσσεσθαι πῶς  
 ἐκείνα. μακρὸν δὲ αὐτῶν πάλαι ἐπιζινοῦνται καὶ ποικίλα καὶ τὰ νομικά, καὶ δὲ αἰνιγμάτων  
 ἐρημμένα ὀπιλεγόμενα. σχεδὸν γὰρ ἡ πᾶσα ὥδε πῶς θεοῖς (εἰ) γραφή. Δοκῶν δὲ, οἶμαι, τῷ γε  
 νῆν κεκλιμένω, εἰς ἐνδείξιν τῶν περικειμένων, ὁλίγα πινὰ ἐκπινέτω παραδείγματι. αὐτὰ ὁμο- 10  
 λογῆς πῶς ὀπίκρυσιν ἢ περὶ τῶν πάλαιον τῶν πάλαιον περὶ ἀναφορὰ, παρ'  
 Ἑβραίοις ἰσχυρόμενη ἢ περὶ τὴν ποδὴν Δαχναῖδα, Διὰ ποικίλων τῶν πρὸς τὰ φαινόμενα  
 συμβόλων, πῶς ἀπ' ἑρμῆς μέγιστος γῆς αἰνιστομένη σωτήριον· τὸ κάλυμμα καὶ περικεπτασμα,  
 ὑακινθὸς καὶ πορφύρα, κόκκω περὶ βύσσω περικάλυπτο· ἡνίκα δὲ ἄρα, ὡς ἡ τῶν σφίγγων φύσις  
 ἐπέχει πῶς ἀποκαλύψιν τῶν θεῶν· ἐξ ὕδατος μὲν γὰρ ἡ πορφύρα· βύσσος δὲ, ἐκ γῆς· ὑακινθὸς  
 περὶ ὁμοίωται αἰετι, ζοφώδης ὢν, ὡς περὶ ὁ κόκκος τῷ πυρὶ. αὐτὰ μὲν ἔστι καλύμματι καὶ ἔστι  
 περικεπτασμα, ἐνθα τοῖς ἱερεῦσιν ἐξελθὼν εἰσέναι, θυμιατῆρὸν περικεπτασμα, σύμβολον τῆς ἐν μίσῳ  
 τῷ κόσμῳ τῶνδε κειμένης γῆς· ἐξ ἧς αἱ ἀναθυμιάσεις. μίση καὶ ὁ πᾶς ἐκείνη καὶ περὶ τῆς  
 τῶν κατεπτασμάτων, ἐνθα μόνω τῷ δεξιερὶ ἐπιτίτρα πλοῆταις εἰσέναι ἡμέραις, καὶ τῆς ἐξω-  
 θεν περικειμένης αὐλαίας τὸ πᾶν ἀνεμίνης Ἑβραίοις, τὸ μεσότητον ἑρμῆς φασὶ καὶ γῆς· ἀλλοὶ 20  
 δὲ κόσμῳ ἔστι νοητὸς ἔστι αἰσθητὸς λέγουσιν εἶναι σύμβολον. τὸ μὲν ἐν κάλυμμα, κάλυμα λαϊ-  
 κῆς ἀπιστίας, ὅτι περὶ τὴν πῆνιν περὶ τοὺς κίονων, ἔργον τῶν ἐν τῷ περὶ βόλῳ. πῶς τοι μουσικῶ-  
 τατα πῆνι ἄρτοι πρὸς τῶν σωτῆρῶν κατεκλῶνται ἔστι πλοῆταις τῷ ὄχλῳ τῶν ἀκροωμένων. πο-  
 λὺς γὰρ ὁ τοῖς αἰσθητοῖς ὡς μόνοις οὖσι προσσέχων. Ἀθροὶ δὲ περὶ σκοπῶν, Φησὶν ὁ Πλάτων,  
 μή τις τῶν ἀμυήτων ἐπακούει. εἰσὶ δὲ ἔτι οἱ ἄλλοι οἰόμενοι εἶναι, ἢ αὐτῶν ἀπὸ τῶν χερσὶν λα-  
 βέειν διώκοντες· περὶ ἧς καὶ γῆς καὶ πᾶν τὸ ἀέρα ὅσον δὲ προσδεχόμενοι, ὡς ἐν ἑσπέρῳ μένει  
 τοῖς τοῖς γὰρ οἱ τῶν περὶ τὴν αἰσθητῶν προσσέχοντες μόνη. Ἀβαστον δὲ ἀκροῦ καὶ τοῖς ὁμοφύεσιν  
 ἡ νόσις τῶν θεῶν. ἐν πύθωνι περὶ σωπὸν εἶρη) τῶν πατρῶος ὁ υἱός, αἰσθητῶν περὶ βόλῳ, σαρκοφάγῳ  
 γῆρας ὁ λόγος ὁ τῶν πατρῶων μελυντῆς ἰδιώματος. Εἰ ἡ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ σφίγγῳ-  
 μιν. Διὰ πίστεως περικεπτασμεν, οὐ Διὰ εἰδώς, ὁ καλὸς δόξαστος λέγει. ἐνδον μὲν ἐν τῶν καλύμ- 30  
 ματος ἱερατικῆς κέρυθραι Δαχναῖδας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πονεμένων πολλὴ τῶν ἐξω ἐργῶν. πάλιν  
 τὸ περικεπτασμα τὸ εἰς τὰ ἀγία τῶν ἀγίων παρόδῳ· κίονες πῆταρες αὐτόθι, ἀγίας μελυνμα  
 περὶ βόλῳ Δαχναῖδων παλαιῶν. ἀτὰρ καὶ τὸ τετραγώνιον ὄνομα τὸ μουσικόν, ὁ περὶ ἐκείνῳ οἷς  
 μόνοις τὸ ἀδύτον βασίμον ἔχει· λέγεται ἡ ἱερὴ, ὁ μεθερμηνεύεται ὁ ὢν καὶ ὁ ἐσόμενος. καὶ μελὴν  
 καὶ κατ' Ἑλλήνας Θεὸς τὸ ὄνομα, τετραδά περὶ ἔχει γραμμάτων. εἰς ἡ τῶν νοητῶν κόσμον μόνος  
 ὁ κύριος γῆρας ὁ μόνος, εἰσὶ τῶν παλῶν εἰς πῶς τῶν ἀρρήτων γινώσκιν παρὲς δυνάμενος, ὑπὲρ πάντων ὄνο-  
 μα ἐξαναχωρῶν, ὁ φωνῇ γνωρίζεται. ναὶ μὲν ἡ τε λυχνία ἐν τοῖς νοτίοις ἔκειτο ἔστι θυμιατῆρῳ·  
 δι' ἧς αἱ τῶν πάλαι φωσφόρων κινήσεις διεδήλωντο. νοτίως τῶν περὶ πολλῶν ποιημένων. τρεῖς γὰρ  
 ἐκατέρωθεν τῶν λυχνίας ἐμπεφύκασι κλάδοι, καὶ ἐπ' αὐτοῖς οἱ λυχνοὶ ἐπὶ ἐκείνῳ ὁ ἡλίου, ὡς περ  
 ἡ λυχνία, μέσος τῶν ἄλλων πλανητῶν τεταγμένος, τοῖς τε ὑπὲρ αὐτὸν, τοῖς τε ὑπὸ αὐτὸν, κατὰ 40  
 234 πῶς θεῖον μουσικὴν ἐνδίδωσι ἔστι φωτός. ἔχει δὲ καὶ ἄλλο αἰνιγματὴν λυχνία ἡ χρυσή, ἔστι ση-  
 μείον τῶν Χριστῶν, ἐν τῷ ὀφθαλμῷ μόνω, ἀλλὰ καὶ τῷ φωτὶ μετὰ ἑαυτὴν πολυτερώς καὶ πολυμερώς  
 τῶν εἰς αὐτὸν πιστεύοντες, ἐλπίζοντες τε καὶ βλέποντες Διὰ τῶν πρωτοκτίστων Δαχναῖδας.  
 φασὶ δὲ εἶναι ἐπὶ τὸ ὀφθαλμὸς κυρίως τῶν πνεύματων, ἐπαναπαυόμενα τῇ ῥάβδῳ τῇ αὐθιγῇ  
 ἐκ τῆς ῥίζης ἱερατῆς. πρὸς δὲ τοῖς βορίοις τῶν θυμιατῆρων, τρεῖς περὶ ἔχει πῶς θεῖον· ἐφ' ἧς ἡ πα-  
 ράθεσις τῶν ἁρτων· ὅτι τρεφόμενα τῶν πνεύματων τὰ βορία. εἶεν δὲ αὐτοῖς ἱνὲς εἰς ἐν σῶ-  
 ματι σῶσον μίαν συμπεσῶν ἐκκλησιῶν· τὰ τε πᾶσι τῶν ἀγίων κίβωτος ἰσχυρόμενα, μελυνεῖ τὰ  
 ἔστι νοητὸς κόσμος, τῶν ἀποκεκρυμμένων ἔστι ἀποκεκλεισμένων τοῖς πολλοῖς. καὶ μελὴν καὶ τὰ χρυσία  
 ἐκείνα ἀγάλατα· ἐξ ἀπὸ πύργου ἐκείνου αὐτῶν· εἴτε τὰς δύο ἄρκτους, ὡς βέλον πῆνι ἱνὲς, ἐμ-  
 φαίνει· εἴτε, ὅπερ μάλλον, τὰ δύο ἡμισφαίρια· ἐξ ἧς τὸ ὄνομα τῶν Χερσίδων, δηλῶν ὀπίγνω- 50  
 σιν πολλῶν. ἀλλὰ δώδεκα πύργους ἄμφω ἔχει, καὶ Διὰ τῶν ζωδιακῶν κύκλου, καὶ τῶν κατ' αὐ-  
 τὴν φερόμενων χρόνων, τὴν αἰσθητὸν κόσμον δηλοῖ. περὶ τῶν οἶμων καὶ τῶν τετραγώνων φυσιολογεῖται  
 Φησὶν·

Φησὶν ἀπάμας τε χρόνος παρὶ γ' αἰνάω ρεύματι πλήρης φοιτᾷ, πικρὸν αὐτὸς ἑαυτὸν διδυμοὶ ἐ-  
 τ' ἄρκιοι τ' ὠκυπλάνοισι πτερυγῶν ριπαῖς τ' Ἀτλάντιον τηρούσι πλον. Ἄτλας δέ, ὁ μὴ πάχων ἐ-  
 πάλῃ, διώταται μὲν εἶναι καὶ ἡ ἀπλανὴς σφαῖρα· βέλτιον ᾧ ἴσως αἰῶνα ἀκινήτον νοεῖσθαι. α-  
 μείνον δ' ἡ γούμῃ τῶν κισσῶν, ἐκ τῆς ἐδραικτοῦ ὀνόματι τῇ θηβῶτα καλουμένῃ, ἀλλ' οὐ ση-  
 μαινέειν. ἐρμηνεύει μὲν ἐν αὐτῇ ἐνὸς πάντων τόπων. εἴτ' ἐν ὀγδοῦς καὶ ὀνητος κόσμος, εἴτε καὶ ὁ  
 παρὶ πάντων παλαικλῆτος, ἀρχὴ μάλιστα τε καὶ ἀόρατος δηλατὰ θεός, ὅτι νῦν ὑπερκεκωλεχέν  
 πλεον ἀνάγκησιν μιλύει τῶν μὲν τῶν δοξολογῶν πνεύματων, ἀαίνιστε· Χερσβίμ ου γὰρ αὐτῷ  
 ὁ μηδὲ γλυπὸν εἶδωλον δημιουργεῖν παραινέσας, αὐτὸς ἀπὸ κόνιζεν τ' αἰρίων ἀγαλμα· ουδ' ἔ-  
 στί τῶν δέχων ὅτι πτωχὸς ἐστὶ καὶ αἰσθητὸν ζῶον ἐν ἑρανῶ ὥδε πως εἶχον σύμβολον δ' ἐστὶ λογι-  
 10 κῆς μὲν τ' πρῶτον ψυχῆς· πτερυγῆς δ' ἐλευθέρῃαι τε καὶ ἐνέργειαι αἱ μετὰ τοὺς θεοὺς τῶν τε ἀμῶν  
 καὶ λαῶν διωάμενων· ἡ Φωνὴ δ' ἐδοξάετο εὐχάρις τῇ, ἐν ἀκαταπαύστῳ θωρηγία. ἀποχρηστὴ μὲν  
 τῷδε προχωρήσῃ τῶν μυστικῶν ἐρμηνείαν· τῇ δ' ἐλευθέρως ὁ ποδῆρης, κόσμος ἐστὶν αἰσθητῶν συμ-  
 βολον· τῷ μὲν ἐπὶ αὐτῶν τῶν πεντελίθων καὶ οἱ δύο ἀνθρώποι, ἀλλὰ τὸ τ' Κρόνον καὶ τῶν Σελήνην  
 ὁ μὲν γὰρ μεσημβρινός καὶ ὑψὺς, ὁ μεσσημέριος καὶ βαρύν· ἡ δ' αἰετός· διὸ Ἀρτεμις παρὸς Ἰνῶν ἐρη-  
 πα, αἰετοτόμος τις ἔστι· ὁ Φερός δ' ὁ αἰρ. σωεργῶν τῶν εἰς γῆρας τῇδε, τῶν ἐφεσώτας τοῖς  
 παλαιῇ τῆς καὶ τῶν θείων παρῶν, ὅτι τῇ δ' ἐσθλούς καὶ τῶν ὁμῶν ἐκότας· ἰδρυαὶ ἀγαθὰ φε-  
 δι ὧν ἡ περὶ αἰετῶν ἐπιγῆρας, ἡ ἐδομας ἡ περὶ τῆς ἐσθλῆς δ' οἰκὴ τῆς καρδίας τε καὶ ψυχῆς·  
 εἶναι δ' αὐτῶν καὶ ἄλλως λιθοὶ, ποικίλοι σωτηρίας τρόποι· οἱ μὲν, ἐν τοῖς ὑπεραναβέβηκοσιν· οἱ  
 δ' ἐν τοῖς ὑποβέβηκοσιν ἰδρυμένοι πάντες τῶν σωζομένων σώματος· οἱ τε τριακόσιοι ἐξήκοντα  
 20 κώδωνες οἱ ἀπρητῆμένοι τῇ ποδῆρης, χρόνος ἐστὶν ἐνὶ αὐτοῖς, ἐν αὐτοῖς κυρία δεικτός, κηρύσσων καὶ  
 κατηχῶν τὴν μερίστην τῶν σωτῆρος ἐπιφάνειαν· ἀλλὰ ὁ πῖλος ὁ χρύσεος, ὁ ἀνατεταμένος, τὴν ἐξ-  
 οῖσιν μιλύει τῶν βασιλικῶν καὶ κυρῶν· εἴη ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας ὁ σωτῆρ. σημείον γ' ἐν ἡγεμο-  
 νικῶν τῆς δέχης ὁ πῖλος ὁ παρὰ αὐτῶν· ἄλλως περὶ ἀκηκάμεν, ὡς εἶρη, ὁ δ' Χρὶςτὸς κεφαλὴ ὁ ἐ-  
 θεός, ὁ πατὴρ καὶ κυρία ἡμῶν Ἰησοῦς Χρὶςτὸς. ναὶ μὴν τ' μὲν παρὶ τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἐστὶν ἐργα-  
 σύμβολον ἐκ τῆς λογίας· τὸ λογὸν δ' ἐστὶν αἰνίσσεται, ὡς σωεργῶν, καὶ ἐστὶν ἐρανὸς ἐκῶν, τῶν λεγῶν  
 ἡγεμόνων, τῶν ὑποκειμένων τῇ κεφαλῇ τῇ πάλιν τῶν Χρὶστῶ, καὶ τῶν αὐτῶν καὶ ὡς αὐτῶν κινούμενα.  
 οἱ δ' ἐπὶ τῇ ἐπωμίδος σμαράγδῃ φωτῶν λιθοὶ, ἡλιον καὶ σελῶν μιλύουσιν, τῶν σωεργῶν τῶν  
 φύσεως· χεῖρ δ' οἰκὴ ὁμῶν δέχῃ οἱ δ' ἐπὶ τῇ τῶν ἐσθλῶν τετραχά πεταγμένοι δώδεκα, τῶν ζωδια-  
 κῶν ἀγαθὰ φεσιν ἡμῶν κύκλον, καὶ τῶν πέντε τῶν ἐστὶν ἐσθλῶν. ἄλλως περὶ τῇ κεφαλῇ  
 30 τῇ κυριακῇ, νόμον μὲν καὶ προφήτας ὑποκείμεναι, δι' ὧν οἱ δίκαιοι μιλύονται καθ' ἑκατέρας  
 πᾶς ἀγαθίας· προφῆτας γὰρ ἅμα καὶ δικαίους εἶναι τῶν ἀποστόλων λέγοντες, εὐαγγελιστῶν, ἐνὸς  
 καὶ τῶν αὐτῶν ἐνεργῶν ἀγαθῶν πάλιν ἀγία πνεύματος· ὡς περὶ ὁ κύριος ὑπεράνω τῶν κόσμων  
 πάντων, μᾶλλον δ' ἐπέκεινα τῆς νοητῆς, ὥστε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐγγραπῶν ὄνομα, ὑπεράνω πάσης  
 δέχης καὶ ἐξουσίας εἶναι ἡξίωται· ἐγγραπῶν δ' ἀγαθῶν ἐντολῶν τὰς ἐγγραφάς, ἀγαθῶν τῶν  
 αἰσθητῶν παρουσίαι· ὄνομα δ' εἰρηπαῖ θεοῦ· ἐπεὶ, ὡς βλέπει τῶν πατέρων τῶν ἀγαθότητῶν ὁ υἱός,  
 ἐνεργῶν ὁ θεός σωτῆρ ἐκκλησίαν, ἡ τῶν δέχῃ ἡ πᾶς ἀπὸ κόνιζται μὲν ἐκ τῆς θεοῦ τῆς ἀρετῆς  
 235 πῶν πρῶτη καὶ παρὰ αἰῶνων· πτωχὸς καὶ τῶν μετ' αὐτῶν ἀπάντα ἡγεμόνα· ναὶ μὲν τ' ὁ λογὸν  
 τῶν προφητῶν τῶν ἐκδοῶν τῶν λογῶν καὶ κηρύσσουσιν, καὶ τῶν κρίσιν τῶν ἐσθλῶν δη-  
 λοῖ· ἐπεὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶν ὁ λογὸς ὁ προφητῶν κρίνων πᾶμα καὶ ἀγαθῶν ἐκαστα· φασὶ δ' ἐπ' ἐν-  
 40 δυμὰ τῇ ποδῆρη, τὴν καὶ σάρκα προφητῶν οἰκονομία· δι' ἧν προεχέσθον εἰς κόσμον ὥφθη·  
 παύτη τοι δόξα δὲ τῇ ἡγιασμένον χιτῶνα ὁ δέχων· κόσμος δ' ἡ καὶ ὁ κόσμος κτίσις ἡγιασται  
 παρὸς τῶν καλὰ συγκατατεμένων τῶν γινόμενα· λούεται, καὶ τῶν ἄλλων ἐνδύεται ἅγιον ἁγίου ὡς εἰπὴν  
 χιτῶνα, τὸν σωεργῶν εἰς τῶν αὐτῶν· ἐμοὶ δοκεῖν, ἐμφαίνων τὸν λαόν τῶν καὶ γνωστικῶν, ὡς  
 αὐτῶν ἄλλων ἱερέων ἀρχὴν· ὑδαὶ δὲ δόξα λεγόμενων ἐκείνων καὶ πῖν ἐνδεδυμένων μόνῳ, καὶ  
 τῶν ἰδίων ἐκδεχομένων μόνῳ, αὐτὸν ἀγαθῶν τῶν νοητῶν αἰσθητῶν, κατ' ἐπανόδοσιν  
 τῶν ἄλλων ἱερέων ἀπευδοῖ τῇ τῇ τῶν νοητῶν διόδῳ· τῇδε δόξα λεγεται· ἐκ ἐπὶ ὑδατῶν παρ-  
 50 τερον ἐκαθάριετο, εἰς λαοικὴν ἐντασόμεν· Φύλλῳ. ἀλλ' ἡδη τῶν γνωστικῶν λόγῳ κα-  
 θάρους μὲν τῶν καρδίας παρὰ πᾶσι, καθάρους δ' εὐμάλα καὶ τὴν πολιτείαν ἐπ' ἁκρῶν παρὰ  
 τῶν ἱερέων ὅτι μᾶλλον αὐξήσας, ἀτεχνῶς ἡγιασμένος καὶ λόγῳ καὶ βίῳ, ἐπενδυσάμενος τὸ γένωμα  
 τῆς δόξης, τῶν πνευματικῶν ἐκείνων καὶ τελείων ἀνδρῶν τὴν ἀπορρήτον κληρονομίαν δόξα λεγεται,  
 τῶν ὀφθαλμῶν οὐκ εἶδεν, καὶ οὐκ ἤκουσεν, καὶ ὅτι καρδίας ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· υἱὸς καὶ  
 φίλος ἡγεμόνος, παρὰ πᾶσι ἡδη παρὸς παρὰ πᾶσι ἐμπληρωσται τῆς ἀρετῆς θωρηγίας· οὐδὲν δὲ

οὖν αὐτὰ ἐπακῶσαι τῷ λόγῳ, πλείονα τὸν νοῦν διὰ τῆς γραφῆς ἐνδιδόντ'. λέγει γὰρ ὁ δὲ Κλήμης·  
 ὅς περ τὴν γλῶσσαν τὴν λυγρὴν, ἣν ἐνδεδύκει εἰς προδύοντα, εἰς τὰ ἅγια· καὶ δόξησιν αὐτὸν ἐκείνῳ  
 καὶ λούσεται τὸ σῶμα αὐτὸ ὑδατὶ ἐν τόπῳ ἁγίῳ, καὶ ἐνδύσεται τὴν γλῶσσαν αὐτῆς. ἄλλως δὲ οἱ  
 μὲν οὐ κύριον ὁποδύεσθαι τε καὶ ἐνδύεσθαι, καλῶν εἰς ἀγῶσιν· ἄλλως δὲ αὐτὰ πιστεύουσιν, ὁπο-  
 δύεσθαι τε καὶ ἐπινδύεσθαι, ὡς καὶ ὁ δόξουσι ἐμήνυσεν, τὴν ἡγιασμένην γλῶσσαν. ἐντεῦθεν κατ'  
 εἰκόνα τῆς κυρίας, δεξιερῆς ἀπὸ τῆς ἁγιάσεως ἡρῶντο Φυλῆς οἱ δοκιμώτατοι· καὶ οἱ εἰς βασι-  
 λείαν καὶ εἰς τροφῆταιαν ἐκλεκτοὶ, ἐχρίοντο. ὅθεν καὶ Αἰγυπτῖοι οὐ τοῖς ὀπίσθεν τὰ παρὰ  
 σφίσιν ἀνεπιθετο μυστήρια, οὐδὲ μὴν βεβήλοις τὴν τῆς θείων εἰδήσιν ἐξέφερον, ἀλλ' ἡ μόνους γε  
 τοῖς μέλλουσιν ὅτι βασιλείαν προΐεναι, καὶ τῆς ἱερῶν τοῖς κριθέσιν εἶναι δοκιμωτάτοις δόξοι τῆς  
 τροφῆς, καὶ τῆς παιδείας, καὶ τῶν ἔργων. ὅμοια γ' ἔν τοις Ἑβραίοις, κατὰ γε τὴν ὀπίσθεν, 10  
 ἔτα τῆς Αἰγυπτῖων ἀνιγνύμενα. Αἰγυπτῖων οἱ μὲν, ὅτι παλίου· οἱ δὲ, ὅτι κροκόδειλος τὴν ἑλὸν δέ-  
 κύουσι. σημαίνουσι δὲ ὅτι ὁ ἥλιος δι' αἶρα γλυκερὰ ἐύχρῶ τὴν πορείαν ποιούμενος, ἡνῶν  
 τὸν χροῖον ὅν ἀνίσταται ὁ κροκόδειλος, διὰ τὴν αἰτῶν ἱερατικὴν ἰσχυρίαν. καὶ μὴν καὶ ἐν Διοσπόλιν  
 τῆς Αἰγυπτίου, ὅτι τῆς ἱεροῦ καλουμένου πυλῶντος, ἀφ' ἐκείνου παρὰ τοῦ μὲν, ἡνῶντος σύμβο-  
 λον· Φθορᾶς γ', ὁ γέρον· θεοῦ περ αὐτῶν, ὁ ἱεραξ· ὡς οἱ χυθῆς, μίσος· καὶ ἄλλο πάλιν σημαίνου-  
 μενον, ὁ κροκόδειλος, ἀναδείας. φαίνεται πίνων συνήθιστον τὸ πᾶν σύμβολον, δηλωτικὸν εἶναι  
 τῶνδε ὧν γινόμενοι καὶ ἀπογινόμενοι, θεοῦ μισοῦ ἀναδείας. τὰ περ αὐτὰ καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς οἱ δη-  
 μιουργοῦντες ἐξ ὕλης τιμίας, καθηροῦσιν, τοῖς θεοῖς ἀνατιθέμεντες εἰς τὰς νεώς· τὰ δὲ ἀνίσ-  
 σόμενοι, ὡς πάλιν θεοῦ ὁρᾶ καὶ ἀκέραια. πρὸς τοὺς δὲ, ἀλκῆς μὲν καὶ ῥώμης σύμβολον αὐτοῖς ὁ λέων·  
 ὡς περ ἀμέλει γῆς περ αὐτῆς καὶ ζωργίας ἐκ τροφῆς, ὁ βόως· αἰδρείας τε καὶ παρρησίας, ὁ ἵππος· 20  
 ἀλκῆς τε αὐτῶν συνήθως, ἡ σφίγξ, τὸ μὲν σῶμα πᾶν λέοντος, τὸ πρὸς σὺν ἡ ἀνθρώπων ἔχου-  
 σα. ὁμοίως τε τῶνδε σῶσιν καὶ μνημεῖον, ἐκράτος καὶ τίχνην ὁ αἰθρῶντος αἰνιστόμενον, τοῖς  
 ἱεροῖς πρὸς αὐτῶν ἐγγλῶφεται. ἡ δὲ καὶ καλουμένη παρ' αὐτοῖς κωμασίαις, τῆς θεῶν  
 χρυσῆς ἀγαλματῆς· δύο μὲν κυῶας, ἕνα δὲ ἱέρακα, καὶ ἰδίαν μίαν περὶ φέρουσι, καὶ καλοῦσι τὰ  
 πρὸς αὐτὰ ἀγαλμάτων εἰδῶλα, πρὸς αὐτὰ ἀγαλματῆς. εἰσι γ' ἔν τοις μὲν κυῶας, σύμβολα τῶν  
 ἡμισφαιρίων, οἷον περὶ ἀνθρώπων ἐν φυλασσόντων· ὁ δὲ ἱεραξ, ἡλίου· πυρώδης γὰρ καὶ ἀναερί-  
 κος· αὐτὰ καὶ πρὸς λοιμικὰς νόσους ἡλίου ἀνατιθέσθαι· ἡ δὲ ἱερίαι, σιλήνης, τὰ μὲν σκιερὰ, τὴν μέλαινα·  
 τὰ δὲ φωτῆα, τὴν λαμπρὰν τῶν πύλων ἐκκαζόντων. εἰσιν δὲ οἱ τὰς μὲν τροπικὰς πρὸς τὴν κυῶν μνη-  
 νέου βέλοντος, οἱ δὲ ἀφ' ἐκείνου πρὸς τὴν πυλῶντος τὴν ὀπίσθεν τὴν ἀρκίαν παρόδον ἡλίου· τὸν  
 236 δὲ ἱσημεριον, ὕψιλον ὄντα ἐκ ἀφ' ἐκείνου μνημονεύον, ὁ ἱεραξ δηλοῖ, κατὰ περ ἡ ἱερίαι τὸ λοζόν· ἀντιμῆ- 30  
 γὰρ ὀπίσθεν ἐκ μέτρων μάστιγι τῶν ζώων ἡ ἱερίαι δεξιὴν παρεχόμεναι τοῖς Αἰγυπτίοις δοκεῖ, ὡς τῶν  
 κύκλων ὁ λοζός. ἀλλὰ γὰρ ὁ μόνον Αἰγυπτῖων οἱ λογικώτατοι, πρὸς τὴν καὶ τῶν ἄλλων βαρβα-  
 ρων, ὅσοι φιλοσοφίας ὠρέχθησαν, τὸ συμβολικὸν εἶδος ἐζήλωσαν. φασί γ' ἐν Ἰδαυθάρων τῶν  
 Σκυθῶν βασιλείᾳ, ὡς ἱσοῦν φερεκύδης ὁ Σύριος, Δαρσίω ἀφ' ἐκείνου τὸ ἱερὸν πᾶσι μὲν ἀπὸ τῶν  
 πίμψαι σύμβολον ἀντὶ τῶν γραμμάτων, μὴν, βάτραχον, ὄρνιθα, οἰόν, ἄροτρον. ἀπορίας δὲ  
 οὔσης, οἷος εἰκότος, ὅτι τῶνδε, ὁρὸντο πάγας μὲν ὁ χυθῆς ἐλεγε, παραδῶσθαι αὐτὸς τὴν  
 δεξιὴν· περὶ μὲν δὲ μῦθος, τὰς οἰκήσας· ἀπὸ τῆς βατράχου, τὴν ὕδατα· τὴν αἶρα  
 τε, ἀπὸ τῆς ὄρνιθος· καὶ ἀπὸ τῆς οἰκίας, τὴν ὄπλα· ἀπὸ δὲ τῆς ἀρότρου, τὴν χώραν. Εὐφρόδης δὲ,  
 ἐμπαλιν ἡμετέρῳ· ἔφασκεν γὰρ, εἰ μὴ ὡς ὄρνιθες ἀναπύωμεν, ἢ ὡς μῦθος· τὴν γῆς, ἢ ὡς οἱ  
 βάτραχοι κατ' ὕδατα δύωμεν, οὐκ αὖ φύγειμεν τὰ ἐκείνων βέλη· τὴν γὰρ χώραν οὐκ εἰσμεν 40  
 κύριοι. Ἀνάχαρσιν τε τὸν Σκυθῶν φησὶ καὶ αὐτὸν κριμώμενον κατέχευεν, τῇ μὲν λαίᾳ, τὰ αἰ-  
 δοῖα· τῇ δεξιᾷ δὲ, τὸ σῶμα· αἰνιτιζόμενον, δὲ μὲν ἀμφοῖν, μεῖζον δὲ εἶναι γλώττης κρατεῖν ἢ ἡδο-  
 νῆς. καὶ πῶς περὶ τῶν βαρβάρων ἐνδιατρέψαν, ἐξόν αὐτὰς τὰς Ἑλλήνας σφόδρα τῇ ὀπίσθεν  
 ψεῖς κεραιμένους παραστῆσαι; Ἀνδροκύδης γ' ἐν ὁ Πυθαγορικός τὰ ἐφείσα καλῶμενα ἀγαλμα-  
 τα, ἐν πολλοῖς δὲ πολυθρύλλητα ὄντα, συμβόλων ἔχον φησὶ τῶνδε· σημαίνον γ' Ἀσκιον μὲν τὸ σκό-  
 τος· μὴ γὰρ ἔχον τὴν σκιά· φῶς δὲ, κατὰ σκιον, ἐπεὶ καταπαύσθαι τὴν σκιά· ἀπὸ τῆς ἡγῆς, καὶ  
 δεξιᾶν ἐπ' ἀντιμῶν καὶ Τετράς, ὁ ἐνιαυτός, διὰ τὰς ὥρας· Δαμναμενέως δὲ, ὁ ἥλιος, ὁ δαμάζων·  
 τὴν Αἰσία τε, ἢ ἀληθῆς φωνή· σημαίνον δ' ἄρα τὸ σύμβολον, ὡς κακὸς μὴ τὰ θεῖα· οἷον, σκότος πρὸς  
 φῶς· καὶ ἥλιος πρὸς ἐνιαυτόν, καὶ γῆ πρὸς παντοῖαν φύσιν ἡγῆσιν. ἀλλὰ ἐν Διοτίστος ὁ θρᾶξ ὁ  
 ἀγαλματικός, ἐν τῷ περὶ τῆς ἐμφάσεως· περὶ τῆς τροχίσκου συμβόλου, φησὶ καὶ λέγειν· Εὐσημε- 50  
 νον γ' ἐν οὐδ' ἀπὸ λέξεως μόνον, ἀλλὰ ἐκ ἀπὸ συμβόλων εἶναι τὰς πρᾶξεις· διὰ λέξεως μὲν, ὡς ἔχον  
 τὰ λεγόμενα Δελφικὰ παραγνέματῃ, τὸ Μηδὲν ἄρα, ἐκ τῶν Γνωθὶ σωτόν, καὶ τὰ τέτοις ὅμοια·  
 ἀπὸ δὲ



- Διὰ δὲ συμβόλων, ὡς ὅ τι προχρὲς ὁ σφιρόμενος ἐν ταῖς τῶν θεῶν τιμῇσιν, ἐκλυσιμὸς πα-  
 ρα Αἰγυπλίους καὶ τῶν θαλάσσιων τῶν διδομένων ταῖς ποταμικοῦσι. Φησὶ γὰρ Ὁρφεύς ὁ Θράκιος·  
 Θαλάσσιον δὲ ὅσα βροτῶσιν ὅτι χθονὸς ἔργα μέμνηται. Οὐδὲν ἔχει μίαν αἵσαν ὅτι Φρεσὶν, ἢ  
 ἀλλὰ κυκλῶνται. Πάντα περίχ· σῆναι δὲ καθ' ἐν μέρος οὐ θέμις ἐστίν· Ἀλλ' ἔχει, ὡς ἤρξαντο, ἢ  
 δρόμος μέγας ἵππ' ἐκαστος. οἱ θαλάσσιοι ἦντι τῆς πρώτης προφῆς σύμβολοι ὑπάρχουσιν, ἢ ὅ-  
 πως ὁπασάντων οἱ πολλοὶ τὰς μὲν καρπούς δι' ὅλου θαλάσσιον καὶ αὐξάνου διὰ μένουσας ὅτι-  
 τῶνται· ὅφασ δὲ αὐτὰς ὀλίγοι ἐκλήχοναι τὸν τ' ζωῆς χρόνον· τὰ τε χάριτι δίδουσι τὰς θαλάσσι-  
 βούλους πα· ἵσως δὲ καὶ ἵνα ὁπασάντων ὅτι ὡς οὐτοι αὐ καίονται, οὕτως καὶ τὰς εἰς τὴν τὸν βίον,  
 παχέως ἐκλιπῶν, καὶ πυρὸς ἔργον γήθησιν. χρησιμώτατον ἄρα τ' τῆς συμβολικῆς ἐρμη-  
 νείας εἶδ' ἐν πολλὰ, καὶ πρὸς τὴν ὁρίαν θεολογίαν συνειργῆναι καὶ πρὸς εὐσεβείαν, καὶ πρὸς  
 10 ὁρίαν ἐν συνείστας, καὶ πρὸς βραχυλογίας ἀσκησιν, καὶ σοφίας ἐνδείξιν· σφίον γὰρ, τὸ χρη-  
 σίον τῇ συμβολικῇ φράσει διέξω, φησὶν ὁ χρηματικὸς δίδυμος, καὶ τὸ γνωρίσαι το διὰ τῶ-  
 ντος θαλάσσιον· καὶ μὲν ἡ σφικτικὴ τῶν πᾶσιν διδασκαλία, τὴν τ' πηλῶν σφικτικῶν πε-  
 ριέχουσαν ἐρμηνεύει· βέδου μὲν γὰρ τὰς φρύγας τὸ ὕδωρ φησὶ καλεῖν· κατὰ καὶ Ὁρφεύς·  
 Καὶ βέδου Νυμφῶν κατὰ λαβὴν ἀγλαὸν ὕδωρ. ἀλλὰ καὶ ὁ θυτῆς Δίων ὁμοίως φαίνεται·  
 20 χρῆσθαι καὶ βέδου λαβῶν, καὶ χερῶν καταχέου, καὶ ὅτι τὴν ἱεροσκοπίαν τρέπει. ἔμπαντι δὲ  
 ὁ καμικὸς ἐκλύει· βέδου τὸν αἶρα, βιόδωρον ὄντα, διὰ τῶν γινώσκει·  
 Ἐλποὶν τ' βέδου σωτήριον παρὰ πύχον· Ὅπερ μέγιστον ἐστὶν ὑμείας μέρ·  
 Τὸ πᾶν αἶρ' ἔλκειν καθαρὸν, οὐ τιθλομένον· σωμολογ· τῆς τοιαύτης δοξῆς καὶ ὁ Κυ-  
 30 ζικλῶς Νεάντης, χρῆσθαι τὰς Μακεδόνων ἱερεῖς ἐν ταῖς καταχάσιν, βέδου κατακαλεῖν ἱερεῖς  
 αὐτοῖς τε καὶ ταῖς τῶν· ὅπερ ἐρμηνεύουσιν ἄρα. Ζαψ δὲ, τὸ πῦρ οἰμὲν, παρὰ τὴν ζῆσιν,  
 ἀμαρτῶς ἐδείξω· καλεῖται δὲ οὕτως ἡ θαλάσσια, ὡς εὐφορίων ἐν ταῖς πρὸς θεωρίαν ἀν-  
 πρὸ φάσιν· Ζαψ δὲ ποτὶ σπινθήρας νεῶν ὀλέτρεα κακύνει.  
 Διούσιος τε ὁ αἶμας ὁμοίως· Πόντος μνημονόμοιο παρὰ εἰναι ἀλυσκὴ ζαψ.  
 40 ὁμοίως δὲ κρατῶν ὁ κῆπος καμικὸς· Καρὶδας ἡ ζαψ ἐκφέρει καὶ ἰχθυόδια·  
 καὶ Σιμαίως ὁ ροδῖος, ἀμαρτῶν καὶ πλῆθυνον ἐφυ ἡ ἀλυσκὴ ζαψ. χθῶν δὲ ἡ γῆ, εἰς μέγα-  
 θος καχυμῆναι· καὶ πλῆθυνον οἱ μὲν, τὸ πᾶν οἱ δὲ, τὸ αἶρα τὸ πᾶν ἀπὸ τῆς ἀπὸ καὶ κινῆσαι εἰς φύ-  
 σιν τε καὶ αἵματι, ἢ τὸν πᾶν πλῆθυνον. σφικτικὸν δὲ ὅτι Κλεάνθης τὸν Φιλόσοφον, ὅς  
 ἀντικρὺς πλῆθυνον τὸν ἥλιον καλεῖ· ἐν γὰρ ἀνατολαῖς ἐρείδων τὰς αὐαῖς, οἷον πλῆθυνον τὸν  
 50 πᾶσιν, εἰς τὴν ἐναρμόνιον πορείαν τὸ φῶς αἶμα· ἐκ δὲ τῆς ἡλίου σημαίνει καὶ τὰ λοιπὰ ἄρα·  
 σφίγξ δὲ, οὐχ ἡ τῶν ὄλων σφίσις, καὶ ἡ τῆς κόσμου καὶ τὸ ποιῆται Ἄρα τὸν παρὰ φῶς, ἀλλὰ  
 πᾶσα μὲν ὁ δῆλον πᾶσα μακρὸς τὸν καὶ συνέχων τὸν κόσμον εἰς αὐ· ἄμεινον δὲ ἐκδείχεται  
 τὸν αἵματι, πᾶν πᾶν συνέχον καὶ σφίγξ· κατὰ καὶ ὁ Εμπεδοκλῆς φησὶν·  
 Εἰ δὲ ἄρα τοι λέξω πρὸ ἡλίου δέχων, Εξ ὧν δὲ ἐχρῶνται τὰ νῦν ἐσώμενα πᾶν,  
 Γαῖα τε ἔσθλη πολυκύμων, ἢ ὅτι ὑπὲρ αἶμα· Τιτάν, ἢ ὁ αἶμα σφίγξων παρὰ κύκλον ἀπῆλ·  
 60 Ἀπολλῶν δὲ ὁ Κερκυραῖος τὰς σφίσις τὰς ἐκ Βράγχου ἀναφώνησιν τὴν μὲν τῶν  
 λέξαι, Μιλησίους κατὰ τὸν δὲ τὸν τοῦ· ὁ μὲν γὰρ ὁπρῶν τὸν πᾶν δαφνὸς κλαδὸς  
 παρὰ τῆς τῶν αἵματι ὡς πᾶς· Μέλπει τὸ πᾶν ἐκέρχεν καὶ ἐκέρχεν·  
 ἐπὶ πᾶσιν δὲ, ὡς εἰπὼν, ὁ λαός· βέδου, ζαψ, χθῶν, πλῆθυνον, σφίγξ, κναξί, χθῶν, εἰς  
 40 φλεγμὸς, ἀράψ, μίμνη· τὴν σφίσις καὶ καλὸς μακρὸς ἐν ἰαμβοῖς· κναξί, καὶ παραγωγὴν ἡ εἰ-  
 νόσις, πᾶν τὸ κναίει καὶ διαφέρειν· θύψαι τε, τὸν κεραυνῶ φλέξαι· Θέσις μὲν τοι ὁ τραγικὸς διὰ  
 τῶν αἵματι πᾶν σημαίνει φησὶν, ὡς πᾶς χρῆσθαι· ἴδε σφίσις ἀπὸ κναξί τὸ λῶν δὲ τὸν θαλά-  
 50 μῶν τῶν λῶν κνακῶν· ἴδε σφίσις χθῶν τὸν μῆλας ἐρυθρῶ μέλι, καὶ τὸν Πᾶν δίκερως πᾶ-  
 ν τῶν βωμῶν ἀγίων· ἴδε σφίσις βρομίου αἵματι φλογμὸν λέξω· αἰνίσις· οἶμα, τὸν ἐκ τῆς τεσσά-  
 ρων καὶ ἑκατοσφικτικῶν ψυχῆς θαλακτικῶν πρὸς τὴν προφῆν· μετ' αὐτὴν ἡ δὲ πεπηγὸς θαλά τὸ βρῶ-  
 μα· τελευτῶν δὲ αἶμα ἀμπύλας λόγος, τὸ αἶμα οἶνον, τὸν τελευτῶν τὸν ἀγῶνις εὐφροσύνην  
 διδάσκει· ἀράψ δὲ ὁ λόγος ὁ δραστήριος, ὁ ἐκ καταχρήσεως τῆς πρώτης εἰς αὐτῶν αἰδρὸς, εἰς  
 μέτρον ἡλικίας, ἐκ φλέγων καὶ ἐκ φάτις τὸν αἰθρῶν· ἀλλὰ καὶ τρίτος ὑποχρησμένος φέ-  
 ρεται πᾶσι, μάρτυς σφίγξ κλῶψ, ζωχθῶν· σημαίνει δὲ οἶμα διὰ τῶν σφικτικῶν ἐξ  
 50 κόσμου διοικήσεως, τὸν ὁδὸν ἡμῶν δὲ ὅτι τὸν τῆς τελευτῶν γίνεσθαι γινώσκιν, βία καὶ πᾶν παρὰ  
 νομῆς τῆς αἰωνίου σωτηρίας· μάρψαι μὲν γὰρ, τὸ καταλαβεῖν· τὸν δὲ τὸν κόσμου ἀρμονίαν,  
 ἡ σφίγξ· ζωχθῶν δὲ, τὸν χαλεπότητα μῆναι· καὶ κλῶψ τὸν λαοῦ τὸν κυρίου γινώσκιν



ἅμα καὶ ἡμέραν δηλοῖ. τί δ' ἔτι ἐπιθήσεται ἐν τῷ περὶ τ' Ορφείας ποιήσεως, ὅτι ἡδὲ Ζοῖα παρ'  
 10 Ορφείας ἐκλήθη μένος, φησὶ κεράσι καμπυλόχευσι, τοῖς δρότοις μὲν ὑδασι, σήμοσι δ' τοῖς αὐ-  
 20 λασι· μίτον δὲ, τὸ σπέρμα ἀλλήγορεῖσθαι· καὶ δακρυα Διός, τὸ ὄμωρον δηλοῦν· μοῖρας τε αὐτῶν, τὰ  
 μέρη τ' σλήνης, τρεῖς ἀκαδὰ καὶ πέντε καὶ δεκάτις καὶ νεμηνίαν· διὸ Ἐλάφου ἑλκυστούτας καλεῖται  
 τ' Ορφεία, Φωῖος ἔσται μέρη. πάλιν, ἀνθιον μὲν, τὸ ἔαρ, Διὸς τὴν φύσιν· ἀργίδα δ' ἡ τὴν κύκτα,  
 Διὸς τὴν ἀναπνοήν καὶ γοργόνιον, τὴν σλήνην, Διὸς τὸ ἐν αὐτῇ πρὸς σπῆν· Ἀφροδίτῃν τε, τὴν κη-  
 30 ρον καὶ ὃν δὲ ἀπεῖρειν, λέγεσθαι παρὰ τῷ θεολόγῳ. τοιαῦτα καὶ οἱ Πυθαγόριοι ἡνίοστοι·  
 φερεσφόνες μὲν κυκας, τὰς πλανήτας· Κρόνου δ' ἀκρυν, τὴν θάλασσαν ἀλλήγορεῖται· Ἐμυ-  
 ρία δ' ἡ μυριοῖς εὐροῖται ἀν' ὑπὸ τε φιλοσόφων, ὑπὸ πεποιητῶν αἰνιγματωδῶς εἰρημένα·  
 ὅπως καὶ ὅλα βιβλία ὁπτικευμένῃ τὴν ἑσθλὰς βιβλίῃ ὁπτικευμένη· ὡς καὶ τὸ Ἡ- 10  
 ρακλείης περὶ φύσεως ὅς ἐστι αὐτὸ τὸ τοιοῦτον, σκοπὸς πρὸς γοργόνιον· ὁμοία τὰ τῶν βιβλίων καὶ τὰ  
 φερεκύδης θεολογία δ' Συρίη. Εὐφορίων γὰρ ὁ ποιητής, ἔτα Καλλιμάχῳ Αἴψα, ἔτα Λυκόφρο-  
 νος Ἀλεξάνδρου, καὶ τὰ τῶν παραπλησια, γυμνάσιον εἰς ἐξήγησιν γραμματικῶν ἔκκει· ἁπα-  
 40 σιν. ἔκκει ἀπὸ καὶ τὴν βάρβαρον φιλοσοφίαν, περὶ ἧς ἡμῖν περὶ τῆς λέξης, ὁπτικευμένῃ  
 νας, καὶ Διὸς συμβόλων πρὸς φητέον ἐνεσιν, ὡς δὲ περὶ τῆς τοιαύτης γ' ἐν καὶ Μαυρίῳ παραίνεσι·  
 τὰ κωὰ δὲ ταῦτα, καὶ Φάραξ χοῖρον, ἔτα ἀετὸν, ἔτα ὄξυπτερον, ἔτα κόρακα· ὁ μὲν γὰρ χοῖρος, φι-  
 λήδονος ἔτα ἀκαθάρτου ὁπτικευμένης τρῶν, ἔτα Ἀφροδίτῃν λίχον ἔτα μεμολυσμένην ἀκροασίας  
 238 μὲν ἔτα, αἱ κνηστῶσαι, ὁ λικὴν τε ἔτα βορβόρον κερμένῃ, εἰς σφαγὴν καὶ ἀπὸ λίκου παυνομένην.  
 ἔτα παλιν ἡ ὁπτικευμένη διχηλὴν καὶ μαρυκωμένην ἐσθλὴν· μὲν ἔτα, φησὶν ὁ Βαρνάβας, καλλᾶσαι  
 δὲ καὶ τὴν φερεκύνῃ τὸ κύριον, ἔτα μὲν τὴν μελετώντων ὁ ἔλαβον Διὸς ἑλκυστούτας ἑλκυστούτας ἐν τῇ καρ- 20  
 δια, καὶ τὴν λαλόντων δικαίωμα τὰ κυρία ἔτα πρὸς τῶν, καὶ τῶν ἐσθλῶν ὅτι ἡ μελέτη εἰς ἔργον εὐ-  
 φροσύνης, ἔτα ἀναμαρυκωμένων τὸ λόγον κυρία· τί δ' ἐπὶ τὸ διχηλὴν; ὅτι ὁ δικαίος καὶ ἐν τῇ τῶν  
 25 κόσμῳ περὶ ταῦτα, καὶ τὸ ἄριστον αἰῶνα ἐκδέχεται· εἴτα ὁπτικευμένη· βλέπετε πῶς ἐνομοθέτησεν ὁ  
 30 Μαυρίῳ καλῶς· ἀλλὰ πρὸς ἐκείνοις ταῦτα νοήσας ἡ σωτηρία; ἡμεῖς δικαίως νοήσας τὰς ἐν τῇ  
 35 λαῶν λαλοῦμεν, ὡς ἡ ἐλπίς ἐν κύριῳ· Διὸς δ' ἐπὶ ταῖς ἀκρῶς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίαις, ἵνα  
 40 σωθῶμεν ταῦτα· καὶ μὴν ὅτι αὐτὸ λέγει, Οὐ φάσιν τὸν ἀετὸν, τὸ ὄξυπτερον, καὶ τὸ ἱκνῶν καὶ τὸ κῶ-  
 45 ρακα, οὐ καλλᾶσαι, φησὶν, ἔτα ὁμοιοῦσιν τὰς ἀνθρώποις τῶν τοιούτων, οἱ δὲ καὶ ἵκται Διὸς πόνου καὶ  
 50 ἰδρῶτος· περὶ τὴν ἐαυτοῖς τὴν τρῶν, ἀλλὰ ἐν ἀρπύγῃ καὶ ἀνομίᾳ βιοῦσιν· αἰετὸς μὲν γὰρ, ἀρ-  
 55 παγὴν ὄξυπτερον δὲ, ἀδικίαν, καὶ πλεονεξίαν ὁ κόραξ μὲν ἔτα· γέγραπται δὲ Μετὰ αἰθρὸς  
 60 ἀθώου, ἀθῶος ἔσται καὶ μὲν ἐκλεκτῶν, ἐκλεκτὸς ἔσται καὶ μὲν σπελίου, Διὸς δὲ τῆς καλλᾶσαι ἔτα  
 65 τὰς ἀγίοις προσέχει, ὅτι οἱ καλλᾶται αὐτοῖς ἀγαθὰ ἡντι· ἐν τῇ τῶν θεοῦ τῆς γὰρ φη-  
 70 Εὐδῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλὰ μαθήσεται· καὶ τὴν κακίαν Συμμιγῆς, δὲ πλεῖς καὶ τὸν εὐδῶν τόν.  
 75 ὅτι αὐτὸ αὐτὸ ἐν τῇ ὥδῃ λέγει· Ἐνδοξὸς γὰρ δεδεδόσται· ἵππον καὶ ἀναβάτῃν ἔρριψεν εἰς θάλασ-  
 80 σσαν, τὸ πολυσκελὲς καὶ κτλῶδες καὶ ὁρμητικὸν πᾶσι τῶν ὁπτικευμένων, καὶ τῶν ὁπτικευμένων πρὸς  
 85 ἡνίοχῳ, τὰς ἡνίας δ' ἡδοναῖς ὁπτικευμένῃ, ἔρριψεν εἰς θάλασσαν, εἰς τὰς κοσμικὰς ἀπὸ τῆς  
 90 δὲ πρὸς τῶν. ἔτα καὶ Πλάτων ἐν τῷ περὶ ψυχῆς, τὸν περὶ ἡνίοχον καὶ τὸν δὲ πρὸς τῶν ἵππων, τὸ ἄ-  
 95 λογον μέρος, ὁ δὲ διχαίμεται, εἰς θυμὸν καὶ ὁπτικευμένην, κατὰ τὴν φησὶν· ἡ καὶ τὸ φαῖνοντα  
 100 δὲ ἀκρασίαν τῶν πᾶν ἐκπεσῶν ὁ μῦθος αἰετὸς εἴηται· καὶ μὴν καὶ ὁπτικευμένη ἱωσήφ· ἡνίοχον τῶν ζῴ-  
 105 ῶν αἰετὸς οἱ ἀδελφοί, πλεῖον πρὸς ὁρῶμενον καὶ τὴν γνῶσιν, ἐξ ἑαυτοῦ τὸ χεῖρον τὸ ποικίλον·  
 110 καὶ λαοὶ, ἔρριψαν εἰς λάκκον· ὁ δὲ λάκκος, κενός, ὡς ὅτι ἔτα· τὴν ἐν φιλομαθείᾳ  
 115 τῶν πρὸς τῶν ποικίλων γνῶσιν δὲ πρὸς ἀκρίβειαν· ἡ, ψαλὴ τῇ καὶ νόμον πρὸς κατὰ τὴν, ἔρ-  
 120 ριψαν εἰς λάκκον τὸν ὕδατος κενόν, εἰς Αἴγυπτον ἀπὸ τῆς πρὸς τῶν, τὴν δὲ τῶν λόγων ἔρριψαν· κε-  
 125 νός δ' ὁπτικευμένης ὁ λάκκος· ἐν ὧρ φησὶ, καὶ τὴν γνῶσιν δὲ πρὸς τῶν, ὁμοίος τῶν ἀδελφῶν ἐ-  
 130 δὲ καὶ γυμνὸς γνῶστος, ὁ Διὸς λεληθὸς σφός· καὶ ἄλλο σημεῖον· εἴη δ' αὐτὸ ἐν τῇ τῶν ποικί-  
 135 λον ἐνδυμα, εἰς ἀχανὲς ἀπὸ τῆς βαρύτερον· ἔαν δὲ πρὸς αὐτοῖς λάκκον, ἡ λατομήσῃ, φησὶ, καὶ μὲν  
 140 καλύψῃ αὐτὸν, ἐμπέσῃ δ' ἐκ τῆς μόσχου ἡ ὄντος, ὁ κύριος δ' ὁ λάκκος δὲ πρὸς τῶν δρόμον, καὶ δὲ  
 145 σὲ τῶν πρὸς τῶν, αὐτὸν ἔσται· ἐν τῇ τῶν μοι τὴν πρὸς τῶν ἐκ τῆς ἐκ τῆς· ἔσται  
 150 βοῦς τὸ κτησόμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτῃν δ' κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ μετὰ σωτήρ· ἵνα ἔν μὴ πρὸς  
 155 τῶν ἐμπέσῃ εἰς τὴν ὑπὸ σὲ διδασκομένην γνῶσιν, ἀκρατὴς γυμνός τὸ ἀληθείας, παρα-  
 160 κῆσθαι τὸ παρὰ τῆς, ἀσφαλῆς, φησὶ, περὶ τῶν γνῶσιν τῶν λόγων γινῆ· ἔτα πρὸς μὲν τὰς ἀλόγους  
 165 πρὸς τῶν, δὲ καὶ τὴν τῶν ἐν βλάβῃ πρὸς τὸν ὅτι τῶν τῆς ἀληθείας διδιδυμῶ-  
 170 σιν· ὁπτικευμένη δ' ἐν πρὸς τὰς οὐχ οἰκτεροῦσας παραδίδουσι τὸ βάθος τῆς γνῶσεως, κα-  
 175 τακάλυψε.

- καταλύσει τὸ λάκκον. ὁ κύριος ἔνθ' ἰσχυρὸς, αὐτὸς ζήμιωθήσεται, Φησὶ, τίς αἰτίαν  
 ἔσπευον ἔσκαυδα λυθῆναι, ἢ καὶ καταπνέοντες τῷ μεγέθει ἔλογον, μικρολογεῖν οἷος ἡ με-  
 τεκινήσας τὴν ἐργασίαν ὅτι τὴν θυσίαν, καὶ δαψίνης διὰ τοῦτο φάσκει τὸ αὐτοχρεῖον πίστεως.  
 ἀργύριον ἢ ὅσων, τῷ παντοκράτορι καὶ βασιλεὶ ἔσπευον λόγον καὶ εὐθυίας. ἔτ' οὖν μὲν οὖν  
 ὁ κύριος ἔσπευον καὶ προφητῶν, ὁ μέγας ἰσχυρὸς, ὁ δὲ καὶ πρὸς φανερωπὸν λαλήσας, ὡς αὐτὸς  
 καὶ πρὸς φητῶν, ἀλλὰ δὲ κυνῶν ἢ παρόντων ἔξ' ἀρχῆς καταγέλλομενον συμβολικῶς, ὁμῶς,  
 Οὐκ ἐμὲ, φησὶν, ἀξίος τὴν ἐμὴν ἔσπευον ἀποδοῦναι λύσιν κυρίως· μή γὰρ ἀξίος εἶναι ὁμολογεῖται  
 πᾶσι τὴν βασιλείαν δύναιμι· ἔσπευον γὰρ τὴν καθαροποιούσας, δόξα δὲν ἔσπευον καὶ τὴν  
 ἀμαρτημάτων τὴν ψυχὴν, ὡς περὶ ἔσπευον τὸ πόδα. πᾶσα ἡ ἐκ τῆς πελάγειας ἔσπευον εἰς  
 10 ἡμᾶς ἐνδύσας, τὴν περὶ τὴν λέγων, τὴν διὰ τὴν παρὰ τὴν ὁμοθυμαδὸν τῷ τὸ προφητείας  
 αἰνιγματικῶς, ἢ διὰ τὴν αὐτοψίας τὴν ἱστορῶμενον διέξας, τὴν εἰς φανερόν πορρωθεν ὁδεύσαν μνη-  
 σαις ἡ παρὰ τὴν παρὰ τὴν, ὅπως ἔλυσαν τὴν πύραν τὴν λαλῶν τὴν οἰκονομίας, ἐκκαλύψας τὴν ἐνδοξάν  
 συμβόλων. καὶ πᾶσι παρὰ τὴν παρὰ τὴν διὰ τὴν ἱστορῶμενον γινόμενα, πᾶσιν ἐλάττω, ἢ διὰ τὴν δικαιοσύνην 239  
 ὁμοθυμαδὸν καὶ ἀσάφεια, καρπασμοί τε, καὶ αἱ τὴν ὅτων ὁμοθυμαδὸν. ἔτ' οὖν γὰρ, ἵνα δικαίως γί-  
 νηται, ἢ διὰ τὴν πᾶσι μερισμόν· τὸ δὲ, ὅπως ὁ παρὰ τὴν, ὡς βαρὺς τὸν αὐτὸν ὁμοθυμα-  
 δὸν, ὡς ἀκρίβεια, καὶ ἔσπευον μερίσας λάττω. ἀλλ', ὡς εἶπεν, ἔλαθον ὑποφιλότητος δόξα  
 δεικνύσας, παρὰ τὴν δόξα παρὰ τὴν. ὁμοθυμαδὸν μετὰ τὴν παρὰ τὴν συμβολικῶς  
 φιλοσοφῶν παρὰ τὴν μετὰ τὴν. μνήμη τε ἔνθ' ἔσπευον καὶ σωτομίας, καὶ τὴν παρὰ τὴν ἀληθῆς  
 ἀναπαύσας, τοιαῦτα ἵνες αἱ τὴν βαρβαρὸν φιλοσοφίας ἔσπευον. τῶν γὰρ πολλὰς αὐτῶς παρὰ  
 20 σπασίον, καὶ δοκιμασίας δεικνύσας κατὰ τὴν πίσιν, κατὰ τὴν βίον ἔσπευον, μόνων ἐξέλε-  
 σιν παρὰ τὴν ὅλων ἔσπευον φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἀληθῆς θεολογίαν. καὶ μὴν ἐξήγηται ἡν  
 καὶ κατηχητὴν ἔσπευον ἔσπευον ἡμᾶς βούλον· ἔσπευον γὰρ καὶ ἀποδοῦναι μᾶλλον, καὶ ἀνεξάπα-  
 τήτως ἔσπευον, παρὰ τὴν εἰδότην παρὰ τὴν ἀμαρτημάτων, καὶ ὡφελήσας τὴν ἀξίαν αὐτῶν, δι-  
 λάμψας. ἀλλὰς τε καὶ πᾶσι ὅσα διὰ τὴν ἱστορῶμενον παρὰ τὴν ἔσπευον μετὰ τὴν παρὰ  
 σπασίον δεικνύσας τὴν ἀληθῆς κατὰ τὴν τὰ μὲν ὅσα, διὰ τὴν φαίνοντα ἔσπευον αἱ μορ-  
 φῆς δὲ, διὰ τὴν παρὰ τὴν ἀμαρτημάτων, συνεμφάσας ἵνες αὐτῶς παρὰ τὴν ἔσπευον. ἐλεγκτι-  
 καὶ γὰρ αἱ παρὰ τὴν παρὰ τὴν ἔσπευον παρὰ τὴν μονοτρόπως κατὰ τὴν ἔσπευον. συνεμφάσας τοῖνυν παρὰ  
 30 καὶ ἐξορῶν λαμψάνειν, ὡς περὶ ἔσπευον λαμψάνειν, ὅτι τὸ μετὰ τὴν ὁμοθυμαδὸν εἰρημένων. ὡς ἔσπευον  
 ἐξορῶν, σφάλλεται μὲν ὁ ἀπὸ τὴν ἀμαρτημάτων κατὰ τὴν λαμψάνειν ὁ ἱστορῶν. ἢ γὰρ ἐν δὲ τοῖς  
 30 τοχούσιν ἡνελον ἀναίδων ἐκκαλύπτει πᾶσι, ὡς κοινοποιεῖται τὰ σφίαν ἀγαθὰ, τοῖς μετὰ τὴν ὅσα  
 τὴν ψυχὴν κακαρμένους· ἢ γὰρ ὅπως ὁρῶν τῶς ἀπαντῶσι τὰ μετὰ τὴν ὅσων ἀγώνων παρὰ  
 ὅσων· ὡς μὴν βεβήλεις τὰ ἔσπευον μυστήρια διηγεῖται. φασὶ γὰρ ἔνθ' ἰσχυρὸν τὸ Πυθαγό-  
 ριον, αἰτίαν ἔσπευον ἔσπευον τὰ ἔσπευον Πυθαγόρου σαφῶς, ἐξέλαττω τὴν ἀμαρτημάτων, καὶ ἐξέλε-  
 ἐπ' αὐτῶν γινέσθαι οἱ ἀνεκρῶ. διὸ καὶ ἐν τῇ βαρβαρῶν φιλοσοφίᾳ νεκρὸς καλῶσι τὴν ἐκκαλύπτει  
 τὴν δόγματων, καὶ καθυποτάσσας τὸν τοῖς παθεῖσι τοῖς ψυχικαῖς. τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ  
 ἀνομίας, καὶ τὸ ἔσπευον ἀποστολῶν ἢ τὴν κοινωνίαν φωτὶ παρὰ τὴν σκοτῶν; ἵς δὲ συμφωνήσας Χρυσῶ  
 40 παρὰ τὴν Βελίαν; ἢ ἵς μερίσας πᾶσι μετὰ τὴν ἀπὸ τὴν; διὰ γὰρ ὁλυμπίων ἔσπευον ἔσπευον. διὸ καὶ, ἔξέρ-  
 χεται ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορᾶται, λέγει κύριος· καὶ ἀκαθάρτα μὴ ἀπὸ τὴν κατὰ τὴν εἰς δὲ  
 40 ἔσπευον ὅσων, καὶ ἔσπευον ὅσων εἰς πατρίαν· καὶ ὅσων ἔσπευον εἰς ὅσων καὶ θυγατέρας. ἔτ' οὖν  
 40 οἱ ἄρα οἱ Πυθαγόριοι καὶ Πλάτων τὰ πολλὰ ἐπεκρύπτουν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑπικύριοι φασὶ ἵνα  
 καὶ παρὰ αὐτοῖς δόξῃται εἶναι, καὶ μὴ πᾶσιν ὁμοθυμαδὸν ἐντυγχάνειν τέτοις τοῖς ἔσπευον.  
 ἀλλὰ καὶ οἱ Στωικοὶ λέγουσι Ζεῶνι τῷ πρῶτῳ γράφει πᾶσι, ἢ μὴ ῥαδίως ὁμοθυμαδὸν  
 τοῖς μαθηταῖς ἀναγνώσκων, μὴ οὐχὶ πᾶσι δεικνύσας παρὰ τὴν, εἰ γνησίως φιλοσοφοῖεν. λέ-  
 γουσι δὲ καὶ οἱ Ἀριστοτέλους, τὰ μὲν, ὡς περὶ τὴν ἔσπευον σφραγισμάτων αὐτῶν· τὰ ἢ, κοινὰ τε  
 καὶ ἐξωτερικά. ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ μυστήρια ἔσπευον, φιλόσοφοι ὄντες, τὰ αὐτῶν δόγματα πᾶσι μύ-  
 θους κατὰ τὴν, ὡς μὴ εἶναι ἀπὸ τὴν δὲ ἢ οἱ μὲν, ἀνθρωπίνως κατακρύψαντες δόξας,  
 τὴν ἀμαρτημάτων ἐκκαλύπτει ἐντυγχάνειν· τὴν δὲ τὸ ὅπως ὄντων ἀγίαν καὶ μακαρίαν θεωρίαν, οὐ  
 πᾶσι μᾶλλον ὁμοθυμαδὸν παρὰ τὴν; πᾶσι οὐδὲ τὰ τὴν βαρβαρῶν φιλοσοφίας, οὐθ' οἱ μύ-  
 θοι οἱ Πυθαγόριοι, ἀλλ' ὅσοι παρὰ τὴν Πλάτωνι, ἐν Πολιτείᾳ, παρὰ τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ἐν Γοργίᾳ  
 50 Αἰάκῃ καὶ Ραδαμάνθυ, καὶ ἐν Φαίδρῳ ὁ τὸ παρὰ τὴν, καὶ ἐν Πρωταγόρᾳ ὁ Προμηθεὺς καὶ  
 ἑπικυρίως· παρὰ τὴν τῶν τοῖς ὅσων ἔσπευον Ἀτλαντίνων καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ,  
 εἰς ἀπὸ τὴν καὶ πᾶσι τὰ ὀνόματα ἀλλήλοισι, ἀλλ' ὅσα τὴν ἀμαρτημάτων τὴν καθόλου σημαν-



10 **Δαδιδι ψαλλή.** Ἰδοὺ γὰρ, ἀλήθεια ἡγάπησας, πᾶν ἄδελφον καὶ πᾶν κρυφίαν τῆς σοφίας σου ἐδήλα-  
 σάς μοι. ἡμέρα γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύραται ῥῆμα, τὸ γεγραμμένον ἀντικρυς· καὶ νῦν κυκλὶ ἀναγ-  
 γέλλει γινώσκειν, πᾶν ὅστις κεκρυμμένον μυστικῶς· καὶ σὺ εἰς λόγον οὐδὲ λαλῶν, ὡς σὺ ἀκού-  
 ναι αἰ φωνῶν αὐτῶν· τῷ θεῷ τῷ φησίν, Ποιήσῃ τις κρυφία, καὶ οὐκ ἐπὶ φόβῳ αὐτόν· ἀλλὰ  
 τὸ φῶς μὲν ἡ μαθητεία ἐκλήθη, ἡ πᾶν κεκρυμμένα φανερώσει, ἀποκαλύψαι μόνον  
 διδασκαλοῦ· τὸ πᾶν τῆς κωδῆς, ἐμπαινεῖ ἡ οἱ ποιητῶν τὸν Δία φασί, τὸν μετὰ τῶν ἀγαθῶν πῖ-  
 θον ὅτι λαβὼν, ἀντιζῶν τῇ τῶν φάσεων. οἶδα ὅτι ἐρχόμενος φησὶ πρὸς ὑμᾶς ὁ ἀποστόλος,  
 ὡς πᾶν ῥῆμα ἐκλογίας Χριστοῦ ἐλευσέμεν· τὸ πᾶν μαθητὴν χάρισμα καὶ τὴν γνώσκειν πᾶ-  
 ράδοσιν, ὡς μεταδοῦναι αὐτοῖς παρὼν παροῦσι ποθεῖ· ἔτι γὰρ δι' ὅτι πᾶν οἱ αὐτοὶ τῶν μη-  
 νῶν· πᾶν ῥῆμα Χριστοῦ καλέσας· ἀποκαλύψαν μυστηρίου χρόνοις αἰώνιους σεσημημένου,  
 20 **Φανερωθῆναι** δὲ νῦν ἀπὸ τῆς φωνῆς τῆς φησίν, κατ' ὅτι πᾶν τὸ αἰώνιον θεοῦ ἐκτετα-  
 κέναι πᾶν εἰς πᾶν τὸ ἐθνὴν γινώσκοντες, τῆς ἐξ ἐθνῶν πνεύματος ὅτι ἐστίν, ὁ λίγος  
 ὅς ἐστιν. καὶ τὸ, τίνα τῶν αὐτῶν ἐστὶν ἐκ μυστηρίων, δείκνυται. ἐκ τῶν πῶν καὶ Πλάτων ἐν τῷ  
 ὅτι πᾶν τῶν ἀπὸ θεοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνων, φράσειν δὲ σοφίαν, δι' αἰνιγματῶν, ἢ, ὡς πᾶν ἐκ τῆς  
 πᾶν νόημα καὶ πᾶν ἐννοίαν, σὺ αὖτε πᾶν ῥῆμα παραδοθῆναι, ἀρρήτως ὡς διωάμεν τῇ αὐτῇ· ὅπερ  
 ἐστὶν τὸ δεδῆλωκεν Πλάτων λέγων· Πρὸς τούτ' ἔτι σκοπεῖν, εὐλαβεῖσθαι μὴ ποτὶ σοὶ μεταμελήσῃ  
 30 **Σοφίαν** δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς πλείοσι· σοφίαν γὰρ αὐτῶν αἰώνιον· τῆς ἐξ ἐθνῶν ἀπὸ αἰῶ-  
 νος τῆς ἐξ ἐθνῶν, τὴν κατὰ γὰρ μυστηρίων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τῷ ἀποκακρυμμένῳ.  
 ἐπὶ τῇ ὑποστάσει, πᾶν εὐλαβῆς τῆς ἐξ ἐθνῶν πολλοῦ τῶν λόγων ἐκφοιτήσεως, ὡς πᾶν διδάσκει·  
 καὶ γὰρ ἀδελφοὶ σὺ καὶ ἡμεῖς ἡμεῖς ἀλλήλων ὡς πᾶν ἀλλήλους, ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν  
 40 **Χριστῷ**· γὰρ ὑμᾶς ἐπέτινα, ἐβρῶμα· οὐ γὰρ ἐδιδάξατε· ἀλλ' ἐδέετο νῦν διδάσκει· ἐπὶ γὰρ  
 ἐστὶν σαρκίνοι· ἐπὶ πῶν τ' ἐν βρῶμα, τὴν νηπίων· τὸ βρῶμα δὲ, τὴν πλείων τερφῇ πρὸς τὸ ἀποστόλου  
 εἶρηται, γὰρ μὲν ἡ κατὰ χριστόν, οἷον ἐπὶ τῇ ψυχῇ τερφῇ, νοηθῆσθαι· βρῶμα γὰρ, ἡ ἐπὶ πᾶν  
 θεωρία· σαρκίνοι αὐτῇ καὶ αἵμα τῶν λόγων, τῆς ἐξ ἐθνῶν διωάμεν καὶ ἐπὶ τῆς. Γεῦ-  
 σατε καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ κυρίως, φησὶν· οὕτως γὰρ αὐτὸς μετὰ δίδωσι τοῖς πᾶσι μαθηταῖς πρὸς  
 50 **τῇ Πλάτων**· βρῶμα γὰρ καὶ πᾶν τῶν θεῶν λόγων, ἡ γνώσις ἐστὶ τῆς θεῆς ἐπὶ τῆς. διὸ καὶ φη-  
 σὶν ἐν δούτῳ πολιτείας ὁ Πλάτων, θυσιμένους, οὐ χοῖρον, ἀλλὰ τι μέγα καὶ ἀπρον ὄμμα, ἔ-  
 τω χεῖρον ζητῶν πρὸς θεοῦ. ὅς ἐστιν ἀποστόλος, καὶ τὸ πᾶν ἡμῶν ἐπὶ τῇ· χεῖρον· ἀπρον  
 ὡς ἀληθῶς ὄμμα, ὅς ἐστιν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἀγαθῶν· θυσιὰ γὰρ τῷ τῷ θεῷ δεκτῇ, σώματος πᾶν  
 τῆς πᾶν, ἀμετῶν ὅτι χωρισμός· ἡ ἀληθῆς τῷ ὄντι θεοῦ αὐτῇ, καὶ μὴ ἡ ἐκ τῶν με-  
 λέων θανάτου· ἀλλὰ τῇ εἰρηται τῷ Σωκράτῃ φιλοσοφία· ὅς γὰρ μὴ πᾶν ὅτι παρὰ τὸν ὄντι  
 τῷ ἀποστόλου, μὴ τὴν ἡμεῖς αἰσθητῶν ἐφελκόμενος, ἀλλ' αὐτὴ καθαρῶς τῷ νῦν τοῖς πᾶσι  
 60 **γὰρ** ἐν τῷ γὰρ, τὴν ἀληθῇ φιλοσοφίαν μέτῃ. τῷ ἄρα βέλε· ἐπὶ τῷ Πυθαγόρᾳ ἡ τῇ πεν-  
 ταγώνια σιωπῇ, ὡς τῶν γνωρίμοις παρὰ τὸν· ὡς δὲ ἀποστολὴν τῇ αἰσθητῶν, ψαλλῶν τῶν νῦν  
 70 **τῷ** ὅτι ἐπὶ τῇ· παρὰ Μαυρίως πᾶν αὐτὰ φιλοσοφῶντες οἱ τῇ ἑλλήνων ἄνθρωποι. πρὸς τῶν  
 80 **τῷ** τῶν ὁλοκαυτῶματ' ἐκτετακέναι, ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς γινώσκοντες τὴν ὄντι δὲ ὁλοκαυτῶν  
 90 **τῷ** τῶν ὁλοκαυτῶν, ἀντὶ τῆς σαρκατικῆς φλυαρίας ἐπὶ τῇ πᾶν πάντων, ὅσα ἐπὶ τοῖς αἰ-  
 νῶν καὶ ψυχῶν ὑπολήψεις, ἀποδοσάμεν τὰς σαρκατικὰς ὁρμησίας, τῷ φῶς καὶ τερφῇ

ἀνάγκη. οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν αἰθέρων, τῶν ἐνὶ οὐρανῷ, καθάπερ οἱ κοχλίας, καὶ περὶ τῆς αἰ-  
 τῶν ἀκρασίας ὡς περὶ οἱ ἔχθροι σφαιροδονεῖσθαι, περὶ τῆς μακαρίας καὶ ἀφάρτου θεῶν παύσε-  
 οῖα καὶ περὶ αὐτῶν δοξάζουσιν. λέληθεν δὲ αὐτὸς, καὶ πηλοῖον ἡμῶν τύχῃσιν, ὡς μυρία ὅσα  
 δειδῶρηται ἡμῖν ὁ θεός, ὡν αὐτὸς ἀμέτρητος. γήρῃσιν μὲν, ἀγῶνι τῶν τροφῶν, ἀντιδῆς ὡν  
 καὶ αὐξήσιν, ἐν ἰσότητι ὡν εὐφροσύνη καὶ ἀθανασία, ἀθανασία τε καὶ ἀγῶνις ὑπάρχων. διδ-  
 καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ σῶμα καὶ ὀφθαλμούς, ἐκ σπένδους καὶ ἐξ ὀδους, καὶ ὀργῆς καὶ ἀπῆλως, μὴ πά-  
 ρη θεοῦ τις ὑπελάβη, παρὰ Ἑβραίοις λέγουσιν· μηδαμῶς· ἀλλ' ἡγορεῖσθαι δὲ πᾶσα ἐκ τῶν τῶν  
 ὀνομάτων ὁσιώτερον· ἀδὴ καὶ περὶ οὐδὲ λόγος, καὶ τὸ οἰκεῖον καὶ ἄλλοις ἀφαιρήσμεν. ἡ πενα-  
 11 κὴς παύσιν φαρμάκων σοφία, Καλλίμαχος· ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι γράφει· ἐπεὶ τῶν ἐξ ἑτέρου  
 12 σοφός, πὶ πάλαι, τῶν πενυ, φησὶ Βακχυλίδης ἐν τοῖς παισὶν· ἔδωκε γὰρ ῥᾶσιν ἀρετῶν ἐπίων 10  
 13 πύλας ἐξ ὁρᾶν. καλῶς ἄρα Ἰσοκράτης ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ, τίνας ἐν καλῷ πεπαιδευμένους,  
 14 περθεῖς, ὅτι φέρει, πρῶτον μὲν, τὴν καλῶς χρωμένους τοῖς πράγμασι τοῖς καὶ τῶν ἡμερῶν  
 15 καὶ τῶν περὶ πῆλσι, καὶ τῶν δόξαν ὅτι τυχερῶν ἐχούσας, καὶ διωαμένους ὡς ὅτι ποσὸν  
 16 σοφάζουσι τὴν συμφίρονι· ἐπεὶ τὰς περὶ πόντους καὶ δικαίως ἐμιλοῦντας αἰετὶς παλαιά-  
 17 ζουσι, καὶ τῆς μετῴτων ἄλλων ἀγῶνι καὶ βαρύνουσιν ἐκ τῶν καὶ ῥαδίως φέρουσας, σφᾶς δὲ  
 18 αὐτὰς ὡς διωατὸν ἐλαφροτάτας καὶ μετρίωτάτας τοῖς ζῴωνσι περὶ χούσας· ἐπὶ τῶν τῶν μὲν ἡ-  
 19 δονῶν κρατύντας, τῶν δὲ συμφορῶν μὴ λίαν ἡττωμένους, ἀλλ' ἀνδραδῶς ἐν αὐτῇσι πᾶσι φο-  
 20 μένας, καὶ τῶν φύσεως ἀξίως ἡς μετρίως ἐχούσας τυγχάνομεν. τίταρτον, ὅπερ μέγιστον ἐστὶ, τὴν μὴ ἀφα-  
 21 ρθαιρμένους ὑπὸ τῶν ἐυπραγίων, μηδὲ ἐξιστῶν αὐτῶν, μηδὲ ὑπερφάνους γινόμενους, ἀλλ'  
 22 ὅτι μέγιστον τῆς ἔχει τῶν ἐυφρονούνων. εἶπα ὅτι φέρει τὸ καλοφῶνα τῶν λόγων· τὰς δὲ μὴ μόνον περὶ 20  
 23 ἐν τῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀπαντὰ τὰ τῶν ἐξ ἡ ψυχῆς εὐαρμῶσιν ἐχούσας, τὰς τῶν φημὶ καὶ φρο-  
 24 νίμους εἶναι καὶ πλείους ἀνδράς, καὶ πᾶσας ἔχειν τῆς ἀρετῆς. ὁρᾶς ὡς τῶν γνωστῶν βίον καὶ  
 25 ἔλλειψες, καὶ τοὶ μὴ ἐδότῃς ὡς ὅτι περὶ τῆς ἀρετῆς, ἐκ τῆς ἀρετῆς; τίς δὲ ἐστὶν ἡ γνώσις, ἐπεὶ ὅτι ἀρε-  
 26 τῇ. ἐν τοῖσι λογικῶν ἡμῶν βρώματι γνώσις εἶναι συμπεφάνηται, μακάριοι τῶν ὄντι καὶ τῶν  
 27 γράφῃ, οἱ πῶντες ἐν διψῶντες τῶν ἀλήθων· ὅτι παλαιῶν τῶν τροφῶν αἰδῶν. πᾶν θαν-  
 28 μασις ὡς ὅτι τῶν πᾶσι φιλοσοφῶν· εὐελπίδης τοῖς περὶ τῶν ἡμῶν σωφροδῶν ἀφαιρῶν  
 29 εὐρίσκεται, πατὴρ ἐξ ὧν ἅμα, ἐκ οὐδὲ ὅπως, αἰνιόσμεν· Σοὶ τῶν πάντων μετέδωκε χολῶν  
 30 πύλας καὶ φέρων Ζεὺς, ἐπὶ Αἰδῆς ὀνομαζόμενος· ἐπεὶ τῶν σοὶ δὲ μοι θυσιῶν ἄπρον παγκαρ-  
 31 πίας δεῖξαι, πᾶν περὶ τῶν. ὁλοκάρπωμα γὰρ ὑπερῶν ἄπρον θυμὰ ὁ Χρῆσις. καὶ ὅτι τῶν  
 32 σωτῆρα αὐτῶν ἐκ εἰδῶς λέγει, σαφές ποιεῖσθαι πᾶν· Σὺ γὰρ ἐν τοῖς θεοῖς τοῖς ἑρμῶναις σῶν τῶν 30  
 33 τῶν Διὸς μετὰ χεῖρας, χθονίων δὲ Αἰδῆ μετὰ χεῖρας δέχῃς. ἐπεὶ τῶν ἀπικρυς λέγει, Πέμψον μὲν  
 34 φῶς ψυχῆς ἀνέραν τοῖς βουλομένοις ἀθλοῦς περὶ μαθῆναι πῶν ἐβλάσιν, τίς μὴ κακῶν, τίνα  
 35 δη μακαρῶν ἐκ τῶν μετῶν εὐρεῖν μόχθων ἀνάπαυλα. ἐκ ἀπῆς τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν μυστηρίων τῶν  
 36 παρ' Ἑλλήσιν, ἀρχεῖ μὲν τὰ καθαύσια, καθάπερ καὶ τοῖς βαρβάρους τῶν λουτρῶν. μεταπύπτει  
 37 δὲ ἐπὶ τὰ μικρά μυστήρια, διδασκαλίας πᾶσι ὑποθεσὶν ἐχούσας καὶ περὶ τῶν σφῶν τῶν μελ-  
 38 λοντων· τῶν δὲ μεγάλων, περὶ τῶν συμπαύων, ἐκ μαθῆναι ἐπὶ ὑπολείπτει, ἐκ πῶν δὲ, ἐκ περ-  
 39 νῶν τὴν φύσιν καὶ τῶν πραγμάτων· λαβοῖμεν δὲ αὐτὸ μὲν καθαυτὸν τῶν ὁμολογῶν· τῶν δὲ  
 40 ἐκ πῶν, ἀναλύσθαι, ὅτι τὴν πρῶτον νόσιν περὶ τῶν ἀνάλυσις, ἐκ τῶν ὑποκειμένων  
 41 αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ποιεῖμεν, ἀφελόντες μὲν τὸ σῶμα τῶν φυσικῶν ποιότητων, περὶ λόντες  
 42 τὴν εἰς τὸ βαθὺ ἀφαιρῶν· εἶτα, τὴν εἰς τὸ πλάττω· ἐπὶ τῶν, τὴν εἰς τὸ μῆκος· τῶν γὰρ 40  
 43 ὑπολείφθαι ἐστὶ σημεῖον μόνον, ὡς εἰπῶν, θῆσιν ἐχέσθαι· ἡς εἰαν περὶ λῶν τὴν θῆσιν, νοεῖται μο-  
 44 νας. ἐν τοῖσι ἀφελόντες πᾶν τῶν ὅσα περὶ τοῖς σώμασιν, καὶ τοῖς λεγομένοις ἀσώματοις,  
 45 ὅτι πῶν ἑαυτὰς εἰς τὸ μέγιστον τῶν Χρῆσις· καὶ εἰθὲν εἰς τὸ ἀχάρις ἀγῶνι περὶ οἰμεν, τῶν  
 46 νοήσθαι παντοκράτορος· ἀμνηστῆ περὶ οἰμεν, ἐκ ὅτι ἐστὶν, ὅτι μὴ ἐστὶ γνωρίσματος· ἀμνηστῆ, ἐκ  
 243 κινήσιν, ἡ εἰσὶν, ἡ θρόνον, ἡ πτόπον ἡ δεξιά, ἡ δεξιτέρα, τῶν ὅλων πατὴρ ἐστὶ ὅλως ἐνοητέον,  
 47 καὶ τοὶ καὶ τῶν γὰρ γὰρ ἀλλ' ὁ βούλεται δηλοῦν αὐτῶν ἑκάστων, καὶ τὸ οἰκεῖον ὅτι περὶ τῶν  
 48 τῶν πτόπον. ἐκ τῶν ἐν τῶν πτόπον, ἀλλ' ὑπεράνω καὶ τῶν καὶ χεῖρας ἐκ ὀνόματος καὶ  
 49 νοήσεως. ἀφαιρῶν τῶν Μωϋσῆς φησὶν, ἐμφάνισόν μοι σωτῆρα, ἐναργῆστα αἰνιόσμεν· μὴ εἶ-  
 50 ναι διδάκτον πρὸς ἀνθρώπων, μηδὲ ῥητὸν τῶν θεῶν, ἀλλ' ἡ μόνον τῶν παρ' αὐτῶν διωαμῶν γινώσκων. ἡ  
 51 μὲν γὰρ ζήτησις, αἰδῆς καὶ ἀδραστῆ· ἡ χάρις δὲ τῆς γνώσεως, παρ' αὐτῶν ἀφαιρῶν τῶν θεῶν. σαφέ- 50  
 52 τῶν δὲ ὁ Σαλομῶν μαρτυροῖ ἡμῖν ὡς πῶς λέγων· φρόνησις ἀνθρώπων ἐστὶν ἐν ἐμοὶ θεός· ὅτι  
 53 διδῶσί μοι σοφίαν· ἄλλα δὲ ὅτι περὶ τῶν. αὐτῶν τὴν φρόνησιν θείαν ἀλλ' ἡγορεῖν ὁ Μωϋσῆς, ἐξ ὧν  
 54 ζωῆς

10  
 20  
 30  
 40  
 50



- 11 Φονία λεχθῆσι τῷ παρῳήτῃ· Καὶ ἀνέλαβέν με πνεῦμα, ἔαυλόμενός με εἰς οὐρανὸν πύμπτου·  
 12 καὶ ἐθεώρουν ἀγγέλους καλουμένους κυρίους· καὶ τὸ Διδάγμα αὐτῶν ὁπταίμενοι ἐν πνεύ-  
 13 ματι ἀγαθῷ, καὶ ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ὁ θρόνος· ἐπὶ ἀπασι δὲ Φαπὶς ἡλίου ἀναπλήσει· οἰκου-  
 14 τες ἐν ναοῖς πωτηρίας, καὶ ὑμνοῦντας θεὸν ἀρρήτων ὕψους. τὸν γὰρ πατέρα καὶ ποιητὴν  
 15 τῶνδε τῶν πάντων εὐρεῖν τε ἔργον, καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἐξαπῆν ἀδιώτατον. ῥῆτὸν γὰρ οὐδα-  
 16 μως ἐστὶν ὡς τὰλλα μαθηματικά, ὁ φιλαλήτης λέγει Πλάτων· ἀκήκον γὰρ εὐ μάλα ὡς ὁ  
 17 πένσοφ· Μωϋσῆς εἰς τὸν ὅρον ἀνιῶν, διὰ τὴν ἀγίαν θεωρίαν, ὅτι τὴν κορυφὴν τῶν νοητῶν  
 18 ἀναγκαίως διέσσελλετο, μὴ τὸν πάντα λαὸν πωαναβαίνειν αὐτῷ· καὶ ὅτ' αὐτὸς λέγει ἡ γρα-  
 19 φή, Εἰσὶν ἄνθρωποι οἱ οὐκ ἐξέλεον τὸν γνῶσθαι τὸν θεόν, τῶν δὲ ἁπλῶς πωινῶν διωαμένων, ὡς  
 20 ὁ θεὸς ἀόρατος ἐστὶ καὶ ἀρρήτος· γνῶσθαι δὲ ὡς ἀληθῶς, ἡ τῶν πολλῶν ἀπίστια τε καὶ ἄγνοια, 10  
 21 τῇ αὐτῇ τῆς ἀληθείας ὅτι παρὰ τὴν φέρειται. Οὐρανοῦ τε αὐτὸς θεολόγος ἐντυθεὶν ἐφελιμέ-  
 22 νος, ἐκπῶν, Εἰς ἐς αὐτοπαλῆς, ἐνὸς ἐκγονα πάντα τίτοκται·  
 23 ἡ πεφουκέν· ῥεάφεται γὰρ καὶ οὕτως. ὁπφίρει, — οὐδὲ τις αὐτὸν  
 24 Εἰσπράα θνητῶν, αὐτὸς δὲ γὰρ πάντας ὁράει. σοφίερον δὲ ὁπφίλει·  
 25 Αὐτὸν δὲ ἔχον ὁρώ· πρὸς γὰρ ἐξέλεον. Πᾶσιν γὰρ θνητοῖς θνητῶν κῶραι εἰσὶν ἐν ὁδοῖς  
 26 Μικραὶ· ἐπεὶ σάρες τε καὶ ὁστά ἐμπεφασιν. μαρτυρήσει τις εἰρημένους ὁ δόσις·  
 27 Οἶδα, λέγων, αὐθροπὸν ἐν Χριστῷ ἀρπαγῆτα εἰς τρίτην ἑρᾶν, ἀκακίαν εἰς τὴν παράδεισον· ὅς ἡ-  
 28 κουσεν ἀρρητὰ ῥήματα, ἀσκήσον αὐθροπῶν λαλήσας· τὸ ἀρρητὸν τῷ θεῷ ἔτις αἰνιστόμενος· ὁ  
 29 νόμος καὶ φῶς παρὰ τῆς ἀγίας πνεύματος· ὅς ἐξέλεον παρὰ τῆς ἀγίας ἀφθειγῆτον εἶναι τὸ  
 30 θεῶν μηνύων· εἰς τὴν ἑρᾶν τὸν τρίτον ἀρχὴν λαλήσας, ὡς ἡμῖς τις ἐκὼν μουσγαγῶν τὰς 20  
 31 ἐξελεγμένας ψυχάς· οἶδα γὰρ ἐγὼ πᾶν παρὰ Πλάτων· πᾶν γὰρ ἐκ τῆς βαρβάρης φιλοσοφίας πα-  
 32 ραδείγματα, πολλὰ ὅσα, ὑποτίθειται μοι νῦν ἡ γραφή, καὶ τὰς πρώτας ὑποτάσσας τὴν κορὸν  
 33 ἀναμένονσαι, πολλὰς ἑρᾶς νοεμένας. ἀπορήσας γὰρ ἐν τῷ Τιμῳ εἰς τὴν παλαιοῦς κόσμους,  
 34 ἡ τῶν ἑρᾶν νομίζων, ἀδιαφορεῖ πρὸς τὴν ὁνομασίαν, ἀνώνυμος κόσμος πρὸς ἑρᾶν ἀποκαλῶν· πᾶν  
 35 δὲ τὸ λέξεως ὡς ἔχει· Πόπρον ἐν ὁρθῶς εἰς ἑρᾶν εἰρήκαμεν, ἡ πολλὰς ἐπὶ εἰρήρας· ἡ λέγειν  
 36 ὁρθῶς πρὸν ἑρᾶν, εἰπερ καὶ τὸ παρὰ τῆς εἰρήρας διδμηκερῆμενος. ἀλλὰ καὶ τῇ πρὸς Κορινθίους  
 37 Ρωμῳίων ὁπφίλει, ὡς αὐτὸς ἀπὸ τῆς αὐθροπίας γέγραπται, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κόσμοι. ἀπολύ-  
 38 θως τοίνυν πάλιν ὁπφίλει, ὡς βαρβάρη παλαιοῦς ἐσφίας καὶ γνώσις θεῶν, ὁ ἡρᾶς δόσις  
 39 ὁπφίλει, καὶ μή τι τῶν ἡν ὁ ἡνῶς τὸ παρῳήτης, ἐγκρυφίας κελύων πρὸς αὐτῶν· μελῶν ὅπ-  
 40 τῆς ἑρᾶς ὡς ἀληθῶς πρὸς τὴν ἀγνήτην καὶ τὴν διωαμένην αὐτῶν μύσιν λόγον ὁπφίλει κρυφῶν δὲ. βα- 30  
 41 βαίων ταῦτα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ὁπφίλει ὁ δόσις, ἀναφανδὸν ἡρᾶν· σοφίας ἡ λα-  
 42 λῶμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίας ἡ τῶν αἰῶν· τῶνδε ἡ δὲ τὸ δέχον τῶν αἰῶν· τῶνδε ἡ καταρ-  
 43 γῶμεν· ἀλλὰ λαλῶμεν θεῶν σοφίας ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην καὶ πάλιν ἀνακα-  
 44 λέγει· εἰς ὁπφίλει τῶν μυστηρίων τῶν θεῶν ἐν Χριστῷ, ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ ἡστωροὶ τῆς σοφίας καὶ  
 45 τῆς γνώσις ἀποκεκρυφοί. ὁπφίλει φραγίσει ταῦτα ὁ σωτὴρ ἡμῶν αὐτός, ὡς πῶς λέγων· Τιμῶν  
 46 δέδοται γινῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τῶν ἑρᾶν. καὶ πάλιν φησὶ τὸ εὐαγγέλιον ὡς ὁ σω-  
 47 τὴν ἡμῶν ἐλεῖν τοῖς ἀποστόλοις τὸν λόγον ἐν μυστηρίῳ· καὶ γὰρ ἡ παρῳήτης πρὸς αὐτὴν φησὶν· Α-  
 48 νοίξει ἐν παραβολαῖς τὸ σῶμα αὐτῶν, ἔξερύξει τὰ ἀποκαταβολῆς κόσμου κεκρυμμένα· ἡ δὲ  
 49 ἡ καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν ζύμην παραβολῆς τὴν ὁπφίλει ὁ κύριος· φησὶ γὰρ, Ὅμοια  
 50 ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν ἑρᾶν ζύμη· ἡν λαβούσα γυνή, ἐνέκουσεν εἰς αἰὺν οὐκ ἔτι, εἰς οὐ  
 51 ἐξυμῶν ὅλον. ἡτοι γὰρ ἡ τριμερὴς καὶ ὑπακοὴν σῶζειται ψυχὴ καὶ τὴν ἐγκρυφίαν αὐτῇ καὶ  
 52 τὴν πρὸς πρῶμα πρὸς δύναμιν· ἡ ὅππῃ ἡ γὰρ τῶν λόγων ἡ δοθεὶς ἡμῖν, σῶτομεν· εἰς ἐν διωα-  
 53 τῇ, πᾶν τὸν καταδεχόμενον καὶ ἐντὸς αὐτῶν κησόμενον αὐτὴν, ὁπφίλει κρυμμένως τε καὶ ἀ-  
 54 φανῶς πρὸς αὐτὴν ἔλκει, καὶ τὸ πᾶν αὐτῶν σῶμα εἰς ἐνότητη σῶμα. σοφία ταῦτα τοίνυν γέ-  
 55 γραπται τῷ Σόλωνι ταῦτα πρὸς θεοῦ·  
 56 Γνωμοσύνης δ' ἀφανὲς χαλεπώτατόν ἐστι νοῆσαι· μέτρον· ὁ δὲ πάντων πρῶτα μῦθον ἔχει·  
 57 τὸ γὰρ τοι θεῶν, ὁ ἀκραγῶν πρὸς φησὶ ποιητῆς, Οὐκ ἐστὶν πλάσσειν ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἐφικτόν·  
 58 Ἡρετίοις, ἡ χερσὶ λαβῆν· ἡ πρὸς τὴν μετρίαν· Πρὸς αὐθροπίας ἀμαξίτος εἰς φρενα πύμπτ·  
 59 καὶ Ἰωάννης ὁ δόσις, Θεὸν ἐδὲ εἰς ἑρᾶν πῶσι· ὁ μονογενὴς θεός, ὁ ὢν εἰς τὴν κελῶν τῶν  
 60 πατρὸς, ἐκείνῳ ἐξηγήσατο· τὸ δὲ ἀόρατον καὶ ἀρρητὸν, κελῶν ὁνομάσαι θεοῦ· βαθὺ αὐτὸν 50  
 61 κακῶς ἐντεῦθεν πνέει, ὡς αὐτὸς πρὸς τὴν φῶτα καὶ ἐγκρυφίαν αὐτῶν πᾶσι, ἀνὴρ φικτόν τε καὶ  
 62 ἀπέραντον· ναὶ μὲν ὁ δυσεύρετος καὶ ἐξέλεον· πρὸς θεοῦ λόγος, οὗτος ἐστὶν· ἐπὶ γὰρ δέχεται παντὶς  
 63 πρᾶγμα-



- πράγματι δὲ οὐκ οὐκ, πᾶν ὡς καὶ πρῶτον καὶ περὶ οὐκ οὐκ, ἢ πρὸς καὶ πρὸς ἄλλοις  
 ἀπὸ αἰτίας τῶν γυναικῶν, καὶ γυναικῶν εἶναι. πᾶν γὰρ αὐτὸ εἶρησεν, ὃ μήτε γὰρ ἐστὶ, μήτε δια-  
 φορὰ, μήτε εἶδος, μήτε ἄπειρον, μήτε ἀφροσύνη· ἀλλὰ μήτε συμβεβηκός τι, μηδὲ ὡς συμβεβηκέν  
 τι. οὐκ αὖτ' ὅλον εἶπεν πρὸς αὐτὸν ὁρθῶς· ὅτι μεγάλῃ γὰρ καὶ τῇ περὶ τὸ ὅλον, καὶ ἐστὶ τῶν ὅλων πατήρ.  
 ἔδωκε μὲν μέρη τῶν αὐτῶν λεπτῶν· ἀδιαίρετον γὰρ τ' ἐν Διῶντι καὶ ἀπείρῳ. οὐ γὰρ τ' ἀδιεξή-  
 κτητον νοοῦμενον, ἀλλὰ καὶ τ' ἀδιάστατον καὶ μὴ ἔχον πέρας. καὶ πῶς αὖτε ἀρχήματα καὶ ἀνω-  
 νόμαστον· καὶ ὀνομάζομεν αὐτὸ πᾶν κυρίως· καλοῦντες ἡτοῖον, ἡ πάραυτον, ἡ νῦν, ἡ αὐτὸ τ' ὄν,  
 ἡ πατέρα, ἡ θεόν, ἡ ἡμισυρτόν, ἡ κύριον, οὐκ ὡς ὄνομα αὐτῶν περὶ φερόμενοι λέγομεν, ὑπὸ τῷ  
 ἀπορίας ὀνόμασι καλοῖς προσχρώμεθα· ἵν' ἔχῃ ἡ Διῶντι, μὴ πρὸς ἀλλὰ παλαιωμένη, ἐπερι-  
 δεσθῇ τέστις. καὶ γὰρ τ' καθ' ἑκάστην μενυλικὴν τῶν θεῶν, ἀλλὰ ἀθρόως ἀπαντα ἐνδεικτικὰ τῆς τοῦ  
 παντοκράτορος διώμεως· πᾶν γὰρ λεγόμενα, ἢ ἐκ τῶν προσονίων αὐτοῖς ῥητέστιν, ἢ ἐκ τῆς  
 πρὸς ἀλλήλας σχέσεως· ἔδωκε τῶν λαβῶν οἷόν τι πρὸς τῶν θεῶν. ἀλλ' οὐδὲ ὁπισθὴν λαμβάνε-  
 ται τῇ ἀποδεικτικῇ· αὐτὴ γὰρ ἐκ προσόντων καὶ γνωριμωτέων συνίσταται· τῶν δ' ἀγνοητῶν ἔδωκε  
 προσυπέχει. λέγειται δὲ θεῶν χάριτι καὶ μόνῳ τῷ παρ' αὐτῶν λόγω τ' ἀγνοῦν νοῶν· κατὰ  
 καὶ ὁ Λουκάς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀποκηρυκτικῶς τὸν Παῦλον λέγοντα· Ἄνδρες Ἀ-  
 θηναῖοι, καὶ πᾶν ὡς δεσποταμονετέρους ὑμᾶς θεωρῶ. περὶ ἐρχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ  
 σεβασμὰ ὑμῶν, εὖρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπιτέτακτο, ἈΓΝΩΣΤΩ, ΘΕΩ. ὃν ἔν ἀγνοῦντες εὐσε-  
 βεῖτε, τῶν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. πᾶν τοίνυν ὃ ὑπὸ ὄνομα πίπῃ, γυνήτων ἐστὶν, εἴαν τι βού-  
 λων, εἴαν τι μή. εἴτ' ἔν ὁ πατήρ αὐτῶν ἔλκει πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ καθαρῶς βεβιωκότα, καὶ εἰς  
 20 ἐννοίαν τὴν μακαρίας καὶ ἀφιδάρτε φύσεως κεχωρηκότα· εἴτε τ' ἐν ἡμῖν αὐτεξούσιον, εἰς γινώσκει  
 ἀφικόμενον τὰ καθάρου, σμικρὰ τε καὶ μεγάλα ὑπερτάτα ἐσκαμμένα, ἢ φασὶν οἱ γυμνασται, πολλὰ  
 καὶ χαλκίους ἀνδρῶν ἐξαίρετα περὶ αὐτῶν τε καὶ ἀνίσταται καὶ ἀνωτ' ὑπερκειμένων αἵρεται ἡ ψυχὴ,  
 πᾶν τὸ βριθὸν ἀποπνεύμεν καὶ ἀποδιδόσκει τῷ συζύγῳ. λέγει δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Μένωνι  
 θεοσδόλον πᾶν ἀρετῶν, ὡς δηλοῦσιν αἱ λέξεις αἰδέ· Εκ μὲν τοίνυν τέττα τῶν λογισμῶν, ὡς δένων, καὶ  
 30 θεῶν ἡμῖν φαίνετο μοῖρα παραγνομένη ἡ ἀρετὴ, οἷς παραγίνεται. ἀρ' οὐ δοκεῖ σοι πᾶν εἰς πάν-  
 τας ἡκιστα γνωστικῶν εἶναι, θεῶν μοῖραν ἡνιχθαί; σφίστερον δὲ ὁπισθὴν· Εἰ γινώσκεις ἐν κα-  
 παντὶ τῷ λόγω τέττα καλῶς ἐζητήσαμεν, ἀρετὴ αὐτὴ οὐτε φύσις, οὐτε διδασκάλος, ἀλλὰ θεῶν  
 μοῖρα παραγνομένη, οὐκ ἀνδρῶν, εἰς αὐτὰ παραγίνεται. θεοσδοτῶ τοίνυν ἡ σφίς, διώ-  
 40 μεις ὅσα τῶν πατέρων, πρὸς τῶν μὲν ἡμῶν τὸ αὐτεξούσιον, ἀποδέχεται δὲ πᾶν πίστιν, καὶ ἀμείβεταί  
 πᾶν ὁπίσθασιν τῆς ἐκλογῆς ἀκρὰ κρινωνία. καὶ δὴ αὐτὸν οἱ Πλάτωνα παραστήσει, ἀντικρυς  
 ἡδὲ θεοῦ πασι πιστεύειν ἀξιούντα· πρὸς γὰρ θεῶν ἀρετῶν τε καὶ γυναικῶν ποιησάμεν τὸ λό-  
 50 γον ἐν τῷ Τιμαίῳ· Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων ἐπ' αὐτὴν καὶ γινώσκαι πᾶν γινώσκων. φησὶ, μεῖζον ἢ  
 κατ' ἡμᾶς· πιστεῖν δὲ τοῖς ἐρηκτοῖς ἐμπεδοκλέῳ, ἐκ γένους μὲν θεῶν οὐσιν, ὡς ἐφασκε· σαφῶς  
 δὲ πᾶς τῶν αὐτῶν προγόνους εἰδόντων. ἀδύνατον ἔν θεῶν πασι πιστεῖν, καὶ περ' ἀνδρῶν ἐκείτων  
 καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγεσθαι. οὐκ οἶμαι διώμεθα σφίστερον ὑπὸ Ἑλλήνων πρὸς  
 μαρτυρήσεσθαι τὸ σωτήρα ἡμῶν καὶ τῶν ἐκ προφητείας κεραισμένων, τῶν μὲν, πᾶν δὲ θεοῦ ἀνη-  
 γορεύμενους· τὸν γὰρ κύριον, ὃν οὐτὶς γινώσκων, ἀληθεῖς εἶναι πρὸς τῶν μαρτύρων· διὸ καὶ δὲν  
 πιστεύειν αὐτοῖς, ἐν θεοῖς οὐσι, προσεθήκε. καὶ περὶ αὐτὸν εἶπεν τις μὴ πιστεύειν· Οὐ γάρ μοι  
 60 Ζεὺς ἡμῶν κηρύττει τὰδε· ἀλλ' ἴδω αὐτὸν τὸν θεὸν Διῶντι τῶν ὑμῶν τὰς γραφὰς κηρύξαντα. πιστεῖν δὲ  
 τὰ οἰκεία καταγγέλλων· ἐπεὶ Μηδεῖς, φησὶν ὁ κύριος, τὸν πατέρα ἐγὼ, εἰ μὴ ὁ υἱός, ὅς ἂν ἄν ὁ υἱός  
 ἀποκαλύψῃ. πιστεύειν ἄρα τῶν κατὰ Πλάτωνα, καὶ ἀνδρῶν ἐκείτων καὶ ἀναγκαίων ἀποδεί-  
 70 ξεων, Διῶντι τῆς παλαιᾶς, διὰ τὴν ἐνείας Διῶντι κηρύσσεται καὶ λέγειται· Εἴαν γὰρ μὴ πιστεύ-  
 σθε, φησὶν ὁ κύριος, ἀποθανεῖσθε ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ ὑμῶν· ἐμπαλιν δὲ, ὁ πιστεύων ἔχει ζωὴν  
 αἰώνιον. Μακάριοι ἄρα πάντες οἱ πιστοῖς ἐπ' αὐτῶν. πολλὸν ἐστὶ τὸ πιστεῖν τὸν πιστεύοντα· ὅτι ἂν  
 γὰρ ὁπισθὴν ἴς ὅτι ὁ υἱός ἐστι τῶν θεῶν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, πιστεύειν ἀληθῆς εἶναι πᾶν διδασκα-  
 λῶν αὐτῶν. ὡς δὲ ἡ μάθησις κατὰ Ἐμπεδοκλέα — τὰς φρένας αὖξαι· ἔτις ἡ εἰς τὸν κύριον πε-  
 80 πίθησις αὖξαι πᾶν πίστιν. τὸ αὐτὸν γὰρ ἔν φαμεν εἶναι, φιλοσοφίαν μὲν ψέγειν, πίστεως δὲ κατατρέ-  
 χειν· ἀδικίαν τε ἐπαγνῆναι, καὶ τὸν κατὰ ὁπισθὴν βίον εὐδαιμονίζειν. ἡδὲ δὲ ἡ πίστις, εἰ καὶ ἐκ-  
 σι τῆς ψυχῆς συγκαταστήσις, ἀλλὰ ἐργάτις ἀρετῶν καὶ δικαιοπραγίας θεμέλιος. καὶ ὁ Ἀριστο-  
 90 τῆλης τεχνολογῇ, τὸ μὲν ποιῆναι καὶ ὁπίσθων αἰσθάνων ζῶντα ὡς αἰσθάνων, καὶ ὁπίσθων αἰσθάνων, διδά-  
 σκων· τὸ δὲ πρᾶξι, ἀνθρώπων εἶναι μόνων· εὐθυμῶν τῶν λέγοντας ποιητῶν τὸν τῶν ὅλων θεόν· τὸ  
 δὲ πρᾶξι, ἢ ὡς ἀρετῶν, ἢ ὡς ἀναγκαῖον φησὶ. τὸ τοίνυν ἀδικεῖν, ἀρετῶν ἐκείτων· ἔδωκε γὰρ, εἰ μὴ



- τῆς τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον. τὸ γὰρ καταζόμενον ἢ παρδόμενον, ἐν αἰδήσει δὲ, ζῆ, καὶ πά-  
 ρειν λέγει. τί δὲ; σὺ οὐδὲν ὁ Πλάτων καὶ πρὸς ποταμούς καὶ τὴν γῆν τὴν βαθεῖαν, τὴν πρὸς τῶν  
 βαρβάρων. Γένναν καλεμένῳ Τάρταρον πορφηρικῶς ὀνομάζων. Κωκυτὴν τε καὶ Αἰερόντα,  
 καὶ Πυρρὴν Φλεγέθοντα, καὶ τοιαῦτά τινα εἰς τὴν παρδόντων σωφρονιστὴν παρσιγῶν κατα-  
 ραῖα; τῶν μικρῶν δὲ καὶ τὴν γραφὴν καὶ ἐλαττωσὶν ἀγγέλους τὰς ὁράσεις τὸν θεόν, πρὸς δὲ, καὶ  
 τὴν εἰς ἡμᾶς δι' ἀγγέλων τῶν ἐφεσώτων ἡκιστὸν ὑποκαπλῶ ἐμφαινῶν, σὺ οὐκ ἔλαττωσιν.  
 Ἐπεὶ δὲ πάσαις ταῖς ψυχὰς τὰς βίους ἡγήσας, ὡς περ ἔλαττωσιν, ἐν ταῖς πρὸς αὐτὰς πρὸς τὴν λαχέ-  
 σιν· κένω δὲ ἕκαστον, ὃν εἰλετ δαίμονα, τὸν φυλακὰ συμπεμπὴν τῆς βίης, καὶ δὸς πλεονεξίαν τῇ  
 αἰρεσίῳ. πᾶσα δὲ καὶ τῷ Σωκράτῃ τὸ δαίμονιον ποιεῖ τὴν ἡνίοστον. καὶ μὴν γῆν τὴν εἶναι τὸν  
 κόσμον, σὺ Μαυσιέως παραλαβόντες, ἐδογματισσάμενοι Φιλοσοφοί. καὶ οἱ Πλάτων αἱ πικρὺς εἰ-  
 ρηκε, Πόπερον αὖ δὲ χεῖρ ἔχων γνέσας ἐδεμίαν, ἡ γένονεν ἀπ' ἀρχῆς πινος δέξάμενος; ὁρατὸς  
 πρὸς δὲ, ἀπὸς ἐστὶν· ἀπὸς τῶν, καὶ σῶμα ἔχει. αὐτὸς τε, ὅπου αὐτὸς εἶπεν, Τὸν μὲν ἔν ποιεῖ τὴν  
 καὶ πατέρα τῆς πάντων εὐρῆς πέρχον· οὐ μόνον γῆν τὴν πεδεῖξε τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἐξ  
 αὐτῆς γένοναι σημεῖα, καθάπερ ἦν· πατέρα δὲ αὐτῆς κεκληθῆναι, ὡς αὐτὸς ἐκ μόνου γνόμενος καὶ  
 ἐκ μὴ οὐκ ἔστιν. γῆν τὴν καὶ οἱ Στωικοὶ πθενται τὸν κόσμον. τὴν τε ὑπὸ τῆς βαρ-  
 βάρου Φιλοσοφίας θρυλούμενον Διόδοτον, τὸν τῶν δαιμόνων ἀρχόντα, κακουργόν εἶναι ψυ-  
 χὴν, ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν νόμων ὁ Πλάτων λέγει πᾶσι δὲ τῷ λέξεσιν· Ψυχὴ δὲ οἰκεῖται πᾶσι πάντῃ  
 κινουμένοις, μὴ οὐ καὶ τὸν οὐραῖον ἀνάγκη δικαῖαν Φάναι; τί μὴν; μίαν ἢ πλείους; πλείους,  
 ἐγὼ ὑπὲρ σφῶν δὸς κρινούμην. δυοῖν ποῦ ἐλαττωσιν μὲν πῶθεν, τῆς περὶ εὐεργεσίας, καὶ τῆς  
 πάναντία διωκαμένης ἐξερρασιασθῆναι. ὁμοίως δὲ καὶ τῷ Φαίδρῳ ταῦτα γράφει· Ἐστὶ μὲν δὲ καὶ  
 ἀλλὰ κακὰ· ἀλλὰ τις δαίμων ἐμίξε τίς πλείους ἐν τῷ παραυλικά ἡδονῇ. ἀλλὰ καὶ τῷ  
 δεκάτῳ τῶν νόμων, αὐτὸς τὸν δὸς κρινούσιν ἐκείνο· Οὐκ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἶμα  
 καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τὰ πνευματικά τῇ ἐν οὐρανοῖς ὡς  
 πῶς γράφει· Ἐπεὶ δὲ γὰρ συνεχωρήσαμεν αὐτῇς ἡμῖν εἶναι μὲν τὸ οὐρανόν, πολλῶν μεσὸν ἀγαθῶν  
 εἶναι δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, πλείονων δὲ τῶν μὴ μαχῆ [δὴ] Φαμεν ἀθάνατος ἐστὶν ἡ τοιαύτη, καὶ  
 Φυλακῆς θαυμαστῆς δεομένη. κόσμον τε αὐτῆς, τὸ μὲν νοητὸν αἰδὲν ἢ Βάρβαρον Φιλοσοφία,  
 πένδε, αἰδήτην τὸν μὲν, δέχεται πῶς, τὸν δὲ, ἡκιστα τὸ καλούμενον παραδειγματίζον· καὶ τὸν  
 μὲν, ἀναλήψιμον αἰδὲν, ὡς αὐτὸν νοητὸν· τὸν δὲ αἰδήτην, ἐξ αἰδὲν γὰρ γὰρ παρὰ τοῖς Πυθαγο-  
 ρίοις, ὡς ἂν γένιμος δέξιμος, ἡ ἐξ αἰδὲν καλεῖται. Ἐστὶ μὲν τῇ μονάδι πωλίσσιν ἐναντὶ ἀράων, καὶ  
 γῆν ἀράων, καὶ φῶς νοητὸν· Ἐν δὲ χεῖρ γὰρ φησιν, ἐπείσθη ὁ θεὸς τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ  
 αὐτὸς ἀράων, εἰς τὴν φησιν· Καὶ εἶπεν ὁ θεός, Γενήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς· ἐστὶ τῇ κοσμογονίᾳ  
 τῇ αἰδήτῃ, πρὸς οὐρανὸν δημιουργεῖ· τὸ δὲ πρὸς οὐρανὸν, αἰδήτην· γὰρ πῶς ὁρατὴν καὶ φῶς βλέπει-  
 νον. ἄρ' ἔδοξε σοὶ ἐν τῷ Πλάτῳ, ζῶντι δὲ ἐν τῷ νοητῷ δὸς κρινούσιν κόσμῳ, ἔτα ἡδὲ  
 τὰ αἰδήτῃ, καὶ τὰ γῆν δημιουργεῖν τὰ νοητὰ; ἐκὼς ἀρα ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα διὰ πᾶσι  
 αὐτῇ λέγει ὁ Μαυσιέως, ὁ γῆν Φησὶν ὁ Πλάτων σκλήρος· Ψυχὴ δὲ τὴν λογικὴν ἀνθενεμπό-  
 δῆται ὑπὸ τῷ θεῷ εἰς πρὸς σῶμα. ἐν ταῦτα γὰρ τὴν ἡγεμονικὴν ἰδρυσθῆναι λέγει, τὴν διὰ τῆς αἰδή-  
 τηρῶν ἐπὶ σῶμα τὴν ψυχῆς ὑπὸ τῆς πρὸς πᾶσι εἰσόδον ἐρμηνεύουσιν· διὸ καὶ κατ' εἰκόνα καὶ  
 ὁμοίωσιν τὸν ἀνθρώπον γενέσθαι. εἰκὼν μὲν γὰρ θεῶν, λόγος θεῶν καὶ βασιλικὸς, ἀνθρωπῶν  
 ἀπαρτῆς· εἰκὼν δὲ εἰκόνας, ἀνθρώπινος νῆς· ἐπὶ τῷ δὲ ἐβλάβη παραλαβὴν ὀνόματι τὴν ἐξομοίω-  
 σιν, εὐροῖς ἂν παρὰ τῷ Μαυσιέως τὴν ἀκαταστάσαν ὀνομαζόμενῳ θεῶν· Φησὶ γὰρ· Ὅπισθεν κυρίως  
 τῷ θεῷ ὁμῶν πρὸς εὐδοίαν, καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτῶν φυλάττει. ἀκόλουθοι δὲ οἱ μὲν καὶ θεράποντες θεῶν,  
 πάντες οἱ ἐνάρετοι· ἐν ταῦτα οἱ μὲν Στωικοὶ, τὸ πᾶν τὸ Φιλοσοφίας, τὸ ἀκαταστάσαν τῇ φύσει ζῆν,  
 εἰρήκασιν· Πλάτων δὲ, ὁμοίωσιν θεῶν, ὡς ἐν τῷ δεκάτῳ παρεστήσαμεν σρωματῇ Ζηνῶν δὲ Στωϊ-  
 κός, παρὰ Πλάτωνος λαβὼν, ὁ δὲ, δὸς τὴν βαρβάρου Φιλοσοφίας, τὰς ἀρχὰς πάντας ἀλλήλων  
 εἶναι φίλους λέγει· Φησὶ γὰρ ἐν τῷ Φαίδρῳ Σωκράτης, ὡς οὐχ ἡμαρτέν κακὸν κακῷ φίλον εἶναι,  
 οὐδὲ ἀγαθὸν ἀγαθῷ μὴ φίλον· ὅπερ καὶ τῷ Λυσία ἀπεδείξεν ἰκανῶς, ὡς ἐν ἀδικίᾳ καὶ πονη-  
 ρίᾳ σὺν ἂν πᾶσι σωθείη Φιλία· καὶ ὁ Ἀθηναῖος ξένος ὁμοίως φησὶ πρὸς αὐτὸν εἶναι φίλον καὶ ἀκό-  
 λουθον θεῶν, καὶ εἶνα λόγον ἔχοντα δέχασθαι, ὅτ' ἂν τὸ μὲν ὁμοίον τῷ ὁμοίῳ, μετρίῳ οὐκ, φίλον  
 ἢ τῷ δὲ ἀμέτρω, οὐ πρὸς ἀμέτρω, οὐτε τοῖς ἐμμέτρωις· ὁ δὲ θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέ-  
 50 προν ἂν εἴη· εἶπα ὑποδάς, ἐπ' ἀρ' ἀλλῶν· Πᾶς γὰρ δὴ ἀγαθός, ἀγαθῷ ὁμοίος· κατατρεῖ δὲ  
 θεῷ εἰσικῶς, ἀγαθῷ τε παντὶ φίλος ὑπάρχων καὶ θεῷ· ἐν ταῦτα γνόμενος, κακείνου ἀνεμνή-  
 σθην· ὅτι τέλει γὰρ τῇ Τιμῇ λέγει· τῷ κατανοομένῳ τὸ κατανοοῦν ἐξομοιωσθῆναι δεῖν, κατὰ τὴν

δρχαίαν φύσιν· ὁμοιωσάτω δὲ, τίλθ· ἔχον τὴν περὶ τὴν ἀνθρώπου ὑπὸ θεῶν δόξαν βίου,   
 πρὸς πτόν παρόντα καὶ τὴν ἐπὶ χρόνον· ἴσον γὰρ τὰς τις ἐκείνα διώσκει, οὐ παύσεται ὁ ζήτων,   
 εἰς ἀνὴρ· εὐρὴν δὲ, παμμένησι· παμμένης δὲ, βασιλεύσι· βασιλεύσας δὲ, ἐπαναπαύσι.   
 Τί δὲ; ἔχ· κακὴν τὴν θάληθ· ἐκ τῶνδε ἦρ·, τὸ, ἡς τὴς αἰῶνας τῶν αἰῶνων δόξα δίδωται τον   
 θεον; καὶ τὴν καρδιογνώσιν λέγειται πρὸς ἡμῶν ἀνέκρυς ἐρμηνεύει· ἐρωτηθεὶς γὰρ πρὸς θάλης, πῶς   
 ἐστὶν· θείον; τὸ μὴτε δρχήν, ἔφη, μὴτε τίλθ· ἔχον· πυθόμενου δὲ ἐτέρω, εἰ λαμβάνει τὸ θεῖον   
 πρῶτον ἢ ἀνθρώπου; καὶ Πῶς, εἶπεν, ὅς γε ἔδδ· ἀθανοσύμνος; καὶ μὴν μόνον τὸ καλὸν ἀ-   
 γαθὸν οἶδεν ἢ βάρβαρος φιλοσοφία, καὶ τὴν δρχήν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν· ἐπὶ λυκά· ἀν   
 20 ἐπὶ· ἰδὲ, δίδωκα πρὸς ὀφθαλμῶν σατὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὴν ζῶν καὶ τὴν θνήσκον· ἐκλεξά   
 τὴν ζῶν· τὸ μὲν γὰρ ἀγαθόν, ζῶν καλεῖ· ἐκ καλὸν τὴν τὴν ἐκλογὴν· κακόν δὲ, τὴν θνήσκον· ἐναντίον 10   
 αἵρεσιν· ἀγαθὸν δὲ καὶ ζῶν, ἐν τίλθ, τὸ φιλόθεον ἡμέσας· αὐτὴ γὰρ ἡ ζῶν σὺ καὶ τὸ πολυή-   
 μερον, ἀγαπᾷ τὸ πρὸς ἀλήθειαν· σαφιστερον δὲ ἐκείνα ἔχει· ὁ γὰρ σωτὴρ ἀγαπᾷ τὴν παρασχέ-   
 λας τὴν θεὸν καὶ τὴν πλησίον, ἐν πύταις φησὶ· ἔδδ· ἐντολαῖς ὅλον τὴν νόμον καὶ τὴν προφήτας   
 κρέμασας· πῶς τὴν θυλλῶσιν οἱ στωικοὶ τὰ δόγματα· καὶ πρὸς τὴν ὁ Σωκράτης ἐν φαίδρῳ   
 25 εὐχόμεν· ὦ Πάντε καὶ ἄλλοι θεοὶ, δοίητέ μοι τάνδον εἶναι καλῶν· ἐν δὲ τῷ θειότητι δια-   
 30 ρήδην φησὶν· Ὁ γὰρ καλῶς λέγων, καλὸς τε καὶ καλός· καὶ τῷ Πρωταγόρᾳ καλλίωνι Ἀλκι-   
 βιάδου ἐντυχὲν ὁμολογεῖ τοῖς ἐπῆροις Πρωταγόρᾳ· εἴ γε τὸ σφώπτετον κάλλιστον ἐστὶν· τὴν γὰρ   
 δρχήν τὸ κάλλος τὴν ψυχῆς ἔφη εἶναι· καὶ δὲ τὴν ἐναντίον, τὴν κακίαν αἴχος ψυχῆς· ἀντίπα-   
 35 ρος μὲν ἔν· ὁ στωικός τρία συγγραψάμενος βιβλία περὶ τὸ· Ὅτι καὶ Πλάτωνα μόνον τὸ καλὸν   
 ἀγαθόν, ἀποδείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτὸν αὐτάρκη ἢ δρχήν πρὸς εὐδαιμονίαν· καὶ ἄλλα πλείω 20   
 παρατίθεται δόγματα, σύμφωνα τοῖς στωικοῖς· Ἀριστοτέλῳ δὲ τῷ καὶ Πτολεμαίῳ γεγενοῖσι τὸν   
 φιλάδελφον, ὃ μὲν τὴν Μακκαβαϊκῶν ὀπισθομὴν, βιβλία γεγενηναι   
 ἱκανὰ, δι' ὧν ἀποδείκνυσιν τὴν περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἐκ τῆς καὶ Μωυσέως νόμου καὶ τῶν   
 40 ἄλλων ἡρώδης περὶ τῶν. καὶ τὴν μὲν, τῇδε ἐχέτω· ἀδελφὸς δὲ εἶναι ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ἐνός θεοῦ καὶ   
 45 ἐνός διδασκάλου, φαίνεται πᾶσι ἐκ Πλάτων καλῶν, ὡς πᾶσι· Ἐστὶ μὲν γὰρ πᾶσι οἱ ἐν τῇ πόλει   
 50 ἀδελφοί, ὡς φησὶ πρὸς αὐτὰς μυθολογῶντες· ἀλλ' ὁ θεὸς πλάττει, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ   
 55 ἄρχουν, χρυσὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ συνείμειξεν αὐτοῖς· διὸ πμῶτα πᾶσι εἰσιν· ὅσοι δὲ ὀπίσθιοι, ἄργυρον· σί-   
 60 δηρον δὲ καὶ χαλκόν, πῶς γεωργοῖς καὶ πῶς ἄλλοις δημιουργοῖς· ὅθεν ἀνάγκη φησὶ γεγενηναι, ἀσπᾶ-   
 65 ζεσθῶν τὴν φιλεῖν, τὴν μὲν, πᾶσι ἐφ' οἷς γνώσεις· ἐκείνας δὲ, ἐφ' οἷς δόξα· ἴσως τὴν ἐκλεπτὴν   
 70 πᾶσι τὴν φύσιν γνώσεως ἐφ' ἐμὲν μὲν μαντεύεται· ἐμὴ πρὸς ἴνας ὑπὸ τῇδε μένος φύσιν, τῆς 30   
 75 πολιτείας, ὡς ὑπὸ ἐλᾶσιν ἴνας, ἀγαθὰ καὶ καὶ ἰουδαίων μὲν, δρχήν· Ἑλλήνων δὲ, τὴν τρι-   
 80 τὴν· Χερστανῶν δὲ, οἷς χρυσὸς ὁ βασιλικὸς ἐγκαταμέμικται, τὴν ἄριον πνεῦμα· τὴν πὶ Χριστιανῶν   
 85 βίον ἐμφαίνων, καὶ λέξιν ἡράφει ἐν τῷ θειότητι· λέγωμεν δὲ περὶ τῶν κερυφαίων· πῶς γὰρ αὐ-   
 90 ἡς τὴς γε φαύλως ἀγαθῶν ἐστὶν ἐν φιλοσοφίᾳ λέγει; οὐ πῶς δὲ πᾶσι, ἔδδ· εἰς ἀγαθὸν ἴσασιν τὴν   
 95 ὁδόν, οὐ πῶς δικαστήριον ἢ βουλῶν τῶν ἡ κρινόν ἄλλο τῆς πόλεως σωέδριον· νόμους δὲ καὶ   
 100 ψηφίσματα γεγενημένα, οὐ πῶς ὁρῶσιν, οὐ πῶς ἀκῶσιν· ἀποδοῦναι δὲ ἐπερῶν καὶ σωδοί, καὶ οὐ πῶς   
 105 αὐλῆς τῶν κῶμοι, ἔδδ· ὅναρ πρᾶτῃν περὶ τῶν αὐτοῖς· εὐ δὲ ἡ κακῶς ἡς γέγονεν ἐν πόλει, ἡ πῶς   
 110 τῶν κακῶν ἐστὶ γεγενοῦς ἐκ παρόντων, μᾶλλον αὐτὰς λέληθεν, ἢ οἱ τὴν θαλάσσης λεγόμενοι χόες· καὶ   
 115 πῶς τὸ οὐδ' ὅτι οὐκ οἶδεν οἶδεν, ἀλλὰ τῶν ὄντων τὸ σῶμα καὶ τῶν αὐτῶν καὶ ὀπίσθι· αὐτὸς δὲ πῶς τῶν   
 120 καὶ Πίνδαρον, πῶς τε γὰρ ὑπὲρ ἀστρονομῶν, καὶ πᾶσι πάντη φύσιν ἐρᾷ· 40   
 125 ναμνός· πάλιν αὐτῶν ἔκκυρξ ῥητῶν, Ἐσὼ ὑμῶν τὸ ναὶ, ναὶ καὶ τὸ εἶ, εἶ, ἐκείνο ἀπὸ καστὸν·   
 130 Ἀλλὰ μοι ψευδὸς τε συγχωρήσας, καὶ ἀληθὲς ἀφανίσας, ἔδδ· ἀμῶς θέμις· τῇ περὶ τῶν ὁμῶν ἀ-   
 135 παγορεύσας συνάδει ἡ δὲ ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν νόμων λέξις· Ἐπαμνός δὲ ὅρκος τε περὶ παντός ἀπί-   
 140 στω, καὶ τὸ σωδόν, Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκῶν φωνῆς θεῶν, τὴν   
 145 κατασκευῶν τῶν ὅλων γεωροῦντες ἀκριβῶς ὑπὸ θεῶν γεγενηναι, καὶ συνεχομένῳ ἀδιαλείπτως·   
 150 ἀκηκάσι γὰρ τῶν Μωυσέως λέγοντι, Εἶπε, καὶ ἐγγίγει· τὸν λόγον τῶν θεῶν, ἔργον εἶναι ἀγαθὰ   
 155 φωνῶν· ὅτι τε τῆς τῶν ἀνθρώπου ἐκ χόος ἀγαθῶς ἰσάμενοι, γήινον μὲν οἱ φιλόσοφοι   
 160 πᾶσι ἕκαστα τὸ σῶμα ἀναγορεύουσιν· Ὁμηρῶν δὲ, ὅς κ' ὀκνεῖ ἐν κἀπῶν μέρει θείον τὸ,   
 165 Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν πάντες, ὑδὼρ καὶ γαῖα γήινος· καὶ κατὰ περὶ Ἡσίοδος, Καὶ κατὰ περὶ τῶν αὐ-   
 170 τῶν, λέγων, ὡς πηλόν· Καλλίμαχος δὲ, ἀγαθὸν δὲν γὰρ φησὶ, Ἦν κῆνος ἐναιωτός, ὡς πῶς πηλόν, 50   
 175 Καὶ τὸν θαλάσσης, καὶ τὸ πηλόν οὕτως ἐφθέρχεται ὡς ὁ πηλός ὁ Προμηθεύς·   
 180 πάλιν τε αὐτὸς αὐτός, — ἔσ', ἔφη, ὁ Προμηθεύς· Ἐπᾶσας, καὶ πηλὸν μὴ ἔτι πῶς γέγονας.   
 Ἡσίοδος

[illegible]

γὰρ λέγει· ἐπιπῦρ ὑπὸ τῷ διοικῆντι λόγῳ καὶ θεοῦ παρὰ σύμπαντα, δι' αἷρ τρεῖς ἔς ὑγρὸν, τ' ὡς ἀπέρμα τ' ἀφ' αὐτοῦ· ὁ καλὸς ἡμέρας αὐτοῦ γίνε' ἡ γῆ καὶ οὐρανός, καὶ τὰ ἐμπεριεχόμενα. ὅπως δὲ πάλιν ἀναλαμβάνεται καὶ ἐκπύρεται, οὕτως ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τῶν δηλοῦ· ὁ λαὸς ἀφ' αὐτῆς καὶ μετατρέπεται εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ὁμοῦ· πρῶτον ἡ γῆ ἡ γυνῆαυ γῆ. ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἄλλων στοιχείων παρὰ αὐτῇ. παραπλήσια τῷ καὶ οἱ ἄλλοι γινώσκονται τῶν κοινῶν δογματίζουσι, περὶ τῆς ἐκπύρωσινος ἀφ' αὐτῆς ἀναλαμβάνει καὶ κόσμου διοικήσεως, καὶ τῆς ἰδίας ποιῆς κόσμου τε καὶ ἀνθρώπου, καὶ τῆς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὀπίσθια μοῆς. πάλιν τε αὐτὸ Πλάτων ἐσμέν τῷ ἐσδόμῳ τῆς πολιτείας, τὴν ἐνταῦθα ἡμέραν, νυκτερινῶς κέκληκεν, ἀπὸ τῆς κοσμοκρατορίας οἴμου τῆς σκοτίας τῆς. ὑπὸν δὲ καὶ θάνατον, τὴν εἰς σῶμα καθόδον τῆς ψυχῆς, καὶ ταῦτα Ἡρακλείδῳ. καὶ μὴ πῦρ ὅτι τῆς σωτῆρος πύρμα, ἀπὸ τῆς Δαδισί λέγον, 10

Εγὼ ἐκείνην καὶ ὑπνοῦσα· ἐξηγήθη, ὅτι κύριος ἀντιλήψεται μα. ἐγὼ τὴν ἀνάστασιν μόνῳ τῷ Χριστῷ ἐξ ὑπνοῦ ἐγερσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς σῶμα καθόδον τῆς κυρίου, ὑπὸν ἀλλήλους. αὐτὴ καὶ αὐτὴ σωτὴρ παραγυῖα, Γρηγορεῖτε· οἶον, μελετᾷτε ζῆν, καὶ χωρίζετε τὴν ψυχὴν τῆς σῶμα· πρῶτον. τὴν τε κυριακὴν ἡμέραν ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας ὁ Πλάτων ἀπὸ τῆς τῶν καταμνηστικῆς· Ἐπὶ δὲ τῇ τοῖς ἐστώ λειμῶνι ἐκάστῃς ἐπὶ ἡμέρᾳ γινώσκοντες, ἀναστάντες, ἐνταῦθα 20

ὅτι τῇ οὐδὲ πορεύεσθαι, καὶ ἀφικνεῖσθαι περπατῆς. λειμῶνα μὲν ἔν ἀκέρειον, τὴν ἀπλανῆ σφαῖραν, ὡς ἡμέρον χωρίον καὶ περσινῶς, καὶ τῶν ὁσίων χώρον· ἐπὶ δὲ ἡμέρας, ἐκάστῳ κίνησιν τῶν ἐπὶ, καὶ πᾶσι τὴν ἐργαστικὴν τέχνην εἰς τὴν ἀναπαύσεως σπεύδουσιν. ἡ δὲ μὲν τῆς πλανωμένων πορεία, ὅτι τὸ οὐρανὸν ἄρα, τῆς τῆς οὐδὲ κίνησιν τε καὶ ἡμέραν. περπατῆς τῆς ψυχῆς ἀπέναι λέγει· δὴ τὴν τὴν ἀπὸ τῶν ποσάων στοιχείων πορείαν. ἀλλὰ καὶ τὴν 30

ἐσδόμῳ ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασιν· καὶ ἡ οὐρανὸς καὶ τὸ πᾶν κόσμον· κυκλῆται τῷ ζωογονομένῳ καὶ φανομένῳ ἀπὸ τῆς. Ἡσίοδῳ μὲν οὕτως περὶ αὐτῆς λέγει·

Πρῶτον ἐν περσῇ τε καὶ ἐσδομον ἱερὸν ἡμαρ. καὶ πάλιν·  
 Ἐσδομάτῃ δ' αὖθις λαμπερὸν φάος ἡελίοιο. Ὅμηρῳ δὲ,  
 Ἐσδομάτῃ δ' ἡπείτα κατ' ἡμέραν ἱερὸν ἡμαρ· καὶ Ἐσδομὴν ἡμερῆ. καὶ πάλιν,  
 Ἐσδομον ἡμαρ εἶναι, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα. καὶ αὖθις,  
 Ἐσδομάτῃ δ' ἡοὶ λειμῶνι ῥοόν ἐξ Ἀχέρηνος. καὶ μὲν καὶ Καλλίμαχος ὁ ποιητὴς γράφει,  
 Ἐσδομάτῃ δ' ἡοὶ καὶ οἱ τετέλεστο ἅπαντα. καὶ πάλιν,  
 Ἐσδομὴ ἐν ἀρχαῖσι, καὶ ἐσδομὴ ἐν γυναικῶν. καὶ,  
 Ἐσδομὴ ἐν πρῶτοις, καὶ ἐσδομὴ ἐν τελευτῇ. καὶ.

Ἐπὶ δὲ πάντα τίττυκε ἐν οὐρανῷ ἀστρόεντι· ἐν κύκλοις φανέντι· ὅτι τελλομένοις ἐν αὐτοῖς. ἀλλὰ καὶ αἱ Σόλωνος ἐλεγχεῖσθαι σφόδρα τὴν ἐσδομάδα ἐκθάξουσιν. τί δ' ἐπὶ παραπλήσια τῇ λεγούσῃ γράφει, Ἀρωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν δικαίον, ὅτι δύσχευς ὁ ἡμῶν ἐστιν, ὁ Πάτων μονονουχὶ περσινῶν τὴν σωτῆρον οἰκονομίαν, ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας ὡς φησὶν· Οὕτως δὲ ἀφ' αὐτῆς οἱ δικαίος, μασιγώθησθαι, σπερσινῶν, διεγέρσθαι· ἐκκοπήσθαι τῷ ὀφθαλμῷ· τελευτῶν, πάντα κακὰ παθῶν, ἀνασινδύλῃσθαι. ὅτε Σωκρατικὸς ἀντιπαιδὴς, παραφράζων τὴν περσινῶν ἐκείνων φωνήν, Τίμιμα ὁμοιωσάτω; λέγει κύρ· ἐν ἐν οἰκίᾳ φησὶ· διόπερ αὐτὸν ἐδεῖς ἐκμαθεῖν ἐξ ἐκείνου διῶα. ὅτι ὁμοία καὶ Ξενοφῶν ὁ ἀθηναῖος καὶ λέγει λέγει· Ὁ γ' ἐν πάντα σέων καὶ ἀτρεμίζων, ὡς μὲν μέγας τις καὶ δυνατός, φανερὸς· 40

ὅποιος δ' ἐστὶν μορφῇ, ἀφανής. οὐδὲ μὲν ὁ παμφανὴς δοκῶν ἀναῖ ἡλιος, ἐστὶν ὅτι οἰκνῶν ὁρᾷ αὐτὸν ὀπίσθιν· ἀλλ' ἢ πρὸς ἀναιδῶς αὐτὸν θεῶν, τὴν ὀφθαλμῶν ἀφανῆ. Τίς γὰρ αἰετὶς διῶαται τὸ ἐπὶ οὐρανῷ καὶ ἀληθῆ ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν θεὸν ἀμείρονον, ὃς πολλοὶ οἰκνῶν· ἀλλ' ἐστὶν ἀκτίνων κατ' ἐναντίον ἡλίοιο· ἀνθρώποις γινώσκαι δυνατοί, θνητοὶ γινώσκοντες, περσινῶν ἢ Σίβυλλα. εὐ γ' ἐν καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, διδάσκων ὅτι εἰς καὶ ἀσώματός ὁ θεός, ἐπιφέρει·

Εἰς θεὸς ἐν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποις μέγας, οὐ πᾶσι θνητοῖσιν ὁμοῖος, οὐδὲ νόημα· καὶ πάλιν, ἀλλὰ βροτοὶ δοκέουσιν θεὸς γινώσκοντες

τὴν σφετέρην δ' ἐσθ' ἡμεῖς ἐχόντες, φωνήν τε, δέμας τε. καὶ πάλιν,  
 ἀλλ' εἰ τοι χεῖρας εἶχον βόες, ἢ ἐλέφεις, ἢ γράψαι χεῖρας, καὶ ἔργα τελεῖν ἅπαντες αἰετὶς,  
 ἴπποι μὲν θ' ἵπποισι, βόες δὲ τε βυσσὶν ὁμοῖοι, καὶ κε θεῶν ἰδέας ἔραφον, ἐσώματ' ἐπίεν·  
 τοιαῦθ' οἷον περ καὶ τοὶ δέμας εἶχον ὁμοῖον. ἀκύνωμεν ἔν παλιν βακχυλίδῃ τῷ μελο- 50  
 ποιῶν περὶ τῆς θείας λέγοντος· Οἶμεν, ἀδμήτες αἰεὶ καὶ λίαν νοῦσαν ἐσὶν, καὶ ἀναίπτοι, ἐν ἀνθρώ-  
 ποις ἱκελοῖ· Κλειάνθεος δὲ Στωϊκῶν, ἐν ἡνιωμένῳ περὶ τῆς θεοῦ πᾶσι γινώσκοντες·

Τὰς αἰετὶς



- Τὰ γὰρ θένοντα ἱερῶτα μ' οἶον ἐς; ἄκρη δὴ.      Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές. αα  
 Κρατὺν αὐτῶν, χρησίμον, καλὸν, δέον.      Αὐστηρὸν, αὐθίκατον, αἰεὶ συμφέρον. αα  
 Ἀφοβόν, ἄλυτον, λυσιστάλις, ἀνώδιον.      Ωφελίμον, εὐάρεστον, ὁμολογούμενον. αα  
 Εὐκλείες, αὐτοφάν, ὀπτιμελές, πρᾶον, σφοδρόν.      Χρονίζομενον, ἀμύμητον, αἰεὶ διαμένον. αα  
 ὁ δὲ αὐτὸς κτ' ἔσται πῶ μόνον, τῶν τῶν πολλῶν διαβάλλων εἰδωλολατρείαν, ὅτι φέρεται. αα  
 Ἀνελεύθερος πῶς ὅστις εἰς δόξαν βλέπει.      ὥς δὲ παρ' ἐκείνης τῆς δόξης καλῶ πινος. αα  
 οὐκ ἐπὶ κτ' πῶς τῶν πολλῶν δόξαν περὶ τοῦ θεοῦ ὑποληπτέον.      — οὐδὲ γὰρ λάθρα δοκῶ, αα  
 Φωτὶς κακῶν ὁρμήματ' ἐκτρέφόμενον,      Σοὶ τήνδ' ἐς εὐνὴν, ὥς περ ἀνθρώπων, μολῶν. αα  
 Ἀμφίον λέγει τῇ Ἀρπιοπῇ.      ὁ Σοφοκλῆς δὲ εὐθυρημόνως γράφει. αα  
 10    Τῶν τῶνδε γάρ τοι Ζεὺς ἐγήμε μήτερά,      Οὐ χρυσόμορφος, οὐδ' ἐπημφισμένος. αα  
 Πῆλιν κύκνειον, ὡς κέρων Πλάτωνίαν.      Τημεβρύωσεν· ἀλλ' ὁλοχερὴς ἀνὴρ. αα  
 εἴτ' αὖ ἐπιπλῶν καὶ δὴ ἐπὶ γαίῃ.      Ταχὺς δὲ βαθμοῖς νυμφικαῖς ἐπεχάλη. αα  
 Ὁ μοιχός.      ἐφ' οἷς ἐπὶ φανερώτερον τῶν ἀκρασίων ἔμυθοποιεμένης Διὸς ὥδε πως ἐκδηγεῖ. αα  
 Ὁ δ', οὐ πειθαίτης οὐδὲ χερνίβος ὄντων,      Πρὸς λείκτρον ἦει, καρδίαν ὠδαγμένον. αα  
 "Ὁ λῶν δ' ἐκείνῳ εὐφρόνῳ ἐθρύπτετο.      πῶς τῇ μὲν ἐν παρέσθῳ τ' ἔτ' ἡστέων αὐτοῖσι. αα  
 ἀντικρυς ἢ ὁ μὲν Ἡράκλειος, τῶν λόγων τῶν θεοῦ αἰεὶ, φησὶν.      ἀξιώετο γίγνον· ἀνθρώποι, καὶ αα  
 περὶ αὐτῶν ἢ ἀκῶσαι, καὶ ἀκῶσαι τῶν πρῶτων.      ὁ μελοποιὸς ἢ Μελανιππίδης ἄδων, φησὶν.      Κλυτὴ αα  
 μοι, ὦ πάτερ, θαῖμα βροτῶν, πῶς ἀφ' ὧν ψυχὰς μεδέων.      Παρμενίδης ἢ ὁ μέγας, ὡς φησὶν ἐν αα  
 Σοφιστῇ Πλάτων, ὥδε πως περὶ τοῦ θεοῦ γράφει.      Πολλὰ μάλ', ὡς ἀγῶν ἦεν, καὶ ἀνώλεθρόν ἐστιν, αα  
 20    Οὐλοσμενοὶ γὰρ περὶ αὐτῶν, ἢ δ' ἀγῶν.      ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσίοδος. αα  
 Αὐτὸς γὰρ πάντων, φησὶ, βασιλεὺς καὶ κτίρας ἐστὶν ἀθανάτων.      ὅσοι δ' ἔτις ἐρήρισε κτίρας αα  
 ἄλλος.      καὶ μὴν καὶ τῶν θεῶν, ὅσοι τ' εἰδῶν ὁσπασσάμενος, εἰς τὸ ἔρανον ἀναβλέπῃ διδάσκει. αα  
 ὁ μὲν Σοφοκλῆς, ὡς φησὶν Ἐκατῶς ὁ πῶς ἱστορίας οὐκ ἀγνοῦν, ἐν τῷ κατ' Ἀβραμόν καὶ τῶν αα  
 Αἰγυπτιῶν, ἀντικρυς ὅτι τὸ σκλήρως ἐκδοῖ,      Εἰς τὴν ἀληθείαν εἰς ἐστὶν θεός. αα  
 "Ὁς ἐβράντο τ' ἐτόξε καὶ γοῖαν μακρὴν,      Πόντος τε χαροπὸν οἶδμα, καὶ ἐμὸν βίαν. αα  
 ὅντι δὲ πολλὸν καρδίαν πλανώμενοι,      Ἰδρυσάμεθα πημάτων παραψυχῶν. αα  
 Θεῶν ἀγῶν καὶ ἐκ λίθων ἢ χαλκῶν αα  
 25    Θεοῖσι τε τῶνδε καὶ καλὰς πανηγύρεις αα  
 Σπερφοῦσι, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν. αα  
 Εὐεργετὴς δὲ, ὅτι τὴν σκλήρως τραγωδῶν,      Ὅρας, φησὶ, τὸ ὑψὺ τόνδ' ἀπὸρον αἰθέρα, αα  
 30    Καὶ γῆν περὶ ἔχονθ' ὕψους ἐν ἀγκάλας; αα  
 Τέτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγῶ θεόν. αα  
 ἐν δὲ τῷ Περικλῆϊ δράματι οὐ αὐτὸς καὶ πᾶς τραγωδῶν. αα  
 Σὺ τὸν αὐτοφυῆ, τὸν αἰθερίῳ ὁμῶν αα  
 πάντων φύσιν ἐμπαλέξαντα. αα  
 ὃν περὶ μὲν φῶς, περὶ δ' ὁρφαίαν νύξ, αἰολόχως ἀκριτὸς τῶν αα  
 ἄνθρωπων ὄχλος ἐνδελεχῶς ἀμφιχορεύει. αα  
 ἐν πᾶσι γὰρ τὸ μὲν αὐτοφυῆ, τὸν δημιουργὸν νῦν εἰρηκεν. αα  
 περὶ δ' ἐξῆς, ὅτι τῶν θεῶν πᾶσι; αα  
 ἐν ᾧ καὶ ἐναντιότητις φωτός τε καὶ σκότους. αα  
 ὁ τε Εὐφορίων, ὁ τε Αἰσχύλος, ὅτι τῶν θεῶν σέμνως σφόδρα φησὶν. αα  
 Ζεὺς ἐστὶν αἰθήρ, Ζεὺς ἢ γῆ, Ζεὺς δ' ἔρανος. αα  
 Ζεὺς τοι γὰρ πάντα χῶπι τῶνδ' ὑπερτέρον. αα  
 οἶδα ἐγὼ καὶ Πλάτων καὶ περὶ μαρτυροῦντα. αα  
 Ἡρακλείτῳ γράφοντι. αα  
 "Ὁ ἐν τῷ σφόν μῦθον λέγων αα  
 σὺ κ' ἐθέλει, καὶ ἐθέλει Ζῆνος ὄνομα, καὶ πάλιν, Νόμος καὶ βουλή πείθεσθαι ἐνός. αα  
 καὶ τὸ ἐν αα  
 τὸν ἐκείνῳ ἀναγκαῖον ἐθέλει, ὁ ἔχων ὡς ἀκῶσαι, ἀκῶσαι, εὐροῖς αὐτῶν ὥδε πως ἐμφαινόμενον αα  
 40    περὶ τῶν Εφεσίων. αα  
 Ἀξιώετο ἀκῶσαι, καὶ φῶς εἰκόσιν. αα  
 Φάτις αὐτοῖσιν μαρτυρεῖ παρόντας αα  
 ἀπείναι. αα  
 ἀλλ' ἀντικρυς καὶ μίαν δέχην καὶ παρ' Ἑλλήνων ἀκῶσαι ποθεῖς; αα  
 Τίματος ὁ Λοκρός αα  
 ἐν τῷ Φυσικῷ συγγραμμάτι κτ' λέγειν ὥδε μοι μαρτυρήσῃ. αα  
 Μία δέχα πάντων ἐστὶν ἀγῶντος. αα  
 καὶ γὰρ ἐγὼ, σὺ καὶ ἄλλοι ἐπὶ δέχα, ἀλλ' ἐκείναι ἐξ ἧς αὐτὰ δέχα ἐγίνετο. αα  
 ἐρρύη γὰρ ἐκείθεν δόξα ἡ αἰ- αα  
 45    ληθής. αα  
 Ἀκῶσαι, φησὶν, Ἰσραήλ. αα  
 Κύριος δ' ὁ θεός σου, εἰς ἐστὶν καὶ αὐτῶν μόνῳ λατρεύσας. αα  
 Οὗτος ἰδὲ πάντεσσι σαφὴς ἀπὸ πάντων ὑπάρχει, αα  
 ὡς φησὶν ἡ Σίβυλλα. αα  
 ἤδη δὲ καὶ αα  
 "Ὁμηρος φαίνεται πατέρας καὶ υἱὸν διατάτων, αα  
 ὡς ἐτύχεν μαντείας εὐστόχου, λέγων. αα  
 Εἰ μὲν δὲ οὕτως σε βιάζεται οἷον ἐόντα, αα  
 Νῆσον δ' οὐ πῶς ἐπὶ Διὸς μεγάλα ἀλέαομαι. αα  
 Οὐ γὰρ Κύκλωπις Διὸς ἀγῶν καὶ ἀλέγασιν. αα  
 καὶ περὶ τῶν Ὀρφύων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ αα  
 Φερόμενος εἰρηκεν. αα  
 Τίς Διὸς μεγαλοῖο, πάτερ Διὸς ἀγῶν καὶ ἀλέγασιν. αα  
 50    Ζενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος, τὸ μὲν, ὑπὸ τὸν Δία, τὸν δὲ, νεάτον καλῶν, αα  
 ἐμφασιν πατέρος αα  
 διαλέπει καὶ υἱοῦ. αα  
 καὶ τὸ παραδοξότατον, Ὁμηρος γιγνώσκειν φαίνεται τὸ θεῖον, ὁ ἀνθρώ- αα  
 πῳ πατέρις εἰσαγών τῶν θεῶν. αα  
 ὃν οὐδ' οὕτως ἀνδραγαθῶς ἐπὶ κεῖται. αα  
 Φησὶ γ' ἔν. αα





Εὐρίης ἀνδρείων ἀχαιῶν δότι κληροῖ ἀπηρεΐς, ἡ φιλόσοφος Εμπεδοκλέης λέγει πειρητική. «  
ἐχέτω τις μέγας ἐσσι καὶ καθ' Ἑλλήνας, ὥς ὑπερέχον τὴν δύλιν· εἰ δὲ σμικρὸς, ὥς λαθεῖν.  
οὐδὲ αὐτὸς Ορφεὺς καὶ παῦτε λέγει· Εἰς δὲ λόγον θεῶν βλάψας, τάτω προσεδρεύε, «  
Εὐθύτων κραδίης νοερὸν κύτος· εὐ δ' ἐπιπαύε Ατρεαπίτᾳ, μῆνον δ' ἐστραχέσμοιο ἀνακτα «  
Αἰναιον. αὐτίς περὶ τοῦ θεοῦ, ἀόρατον αὐτὸν λέγων, μόνω γνωσθῆναι ἐν νηϊ Φησί, τὸ γῆρος «  
Χαλδαίων· εἵτε τὸν Αἰζάμε λέγων τῶν, εἷς καὶ τὸν ἕον τὸν αὐτῶ· Διὰ τούτων·  
Εἰ μὴ μενοχμήεις ποταρῶν Φύλας ἀνωθεν Χαλδαίων ἱδρις γὰρ ἔλω ἄστροιο παρήης, «  
Καὶ σφαιρὴς κίνημα ἀμφιχθόνα ὡς περὶ πέλι Κυκλοστρεῖς ἐν ἴσω τε καὶ σφέτερον κνώδακα· 255  
Πνεύματα δ' ἤνοχη περὶ τ' ἠέρα καὶ περὶ χυῦμα. εἴπε οἷον [ παραφράζων ] τ', Ὁ ἑρανός «  
**10** μοι θρόνον· ἡ δὲ γῆ, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου, ἵπτι φέροι·  
Αὐτὸς δ' αὖ μέγα αὐτίς ἐπ' ἑρανὸν ἐτήρικ· Χρυσεῖα ἐνὶ θρόνῳ, γαίη θ' ὑπὸ ποσσὶ βέβηκεν. «  
Χεῖρα δ' δεξιτερῇ περὶ λαρμασιν ὠκεανοῖο Εκτίπκεν· ὀρέων δ' ἐξέμειβάσις ἐνδοθι θυμῶ, «  
Οὐδὲ φέρειν δώμα· κρατερὸν μένος· ἐστὶ δ' πάντη Αὐτὸς ἐπεράνιος, καὶ ἵπτι χθοὶ πάντα πλατύτα· «  
Αρχὴν αὐτοῦ ἔχων καὶ μέσσην ἣ δ' ἔπειτα τῇ· Ἀλλως δ' ἡμεῖς τὸν σε λέγει· προμείω δὲ τι γῆα «  
Εν νόῳ ἐξ ὑπάτης κρίνει· καὶ τὰ ἵπτι τέτοις. Διὰ γὰρ τέτων δεδολωκεν πάντα ἐκείνα τα «  
προφητικά, Εἰαν ἀνοίξης τ' ἑρανὸν, πρόμος λήψε· ὅπου σῶρη, καὶ παμίστη, ὡς ὅπου προσω- «  
πα πυρὸς τέκεται κηρός· καὶ Διὰ Ηοπίε, Τίς ἐμέτρηση τὸν ἑρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν «  
δραμῇ; πάλιν οὗ αὖτις· Αἰθέρος ἡ δ' αἰθήρ, πόνη γαίης πετύραν· «  
Βροντῆς δ' οἱ σείεις βριαρὸν δόμον ἐλύμποιο· Δαίμονες δὲ φρίσσει, θεῶν δ' ἐδεδοικεν ὁμιλος· «  
**20** Ὡς μοῖραι πέπονται, ἀμείλιχοί περ εἰσσι· Ἀφθιτε μὴ τροπαίτωρ, εἴθυμῳ πάντα δονῆται· «  
Ὅς κινεῖς αἰέμεν, νεφελῆσι δ' πάντα καλυπτῆς· Πρηστηρίαι δ' ὧν πλατύνει ἀθέρα· σὴ μὲν ἐν ἄστροις «  
Τάξις, ἀναλλάξει οἰσιν· ἐφημοσυνῆσι τρέχουσι· Σὺ δ' ἐν θρόνῳ πυρρῶν περιπαῖς· πλούμοχοι «  
Ἀγγέλους οἰσὶ μέμηλε, βροτοῖς ὡς πάντα λελεῖ· Σὺ μὲν ἑαρ λάμπει νέον αὐτίς πορφυρεοῖσιν· «  
Σὸς χερσὶ ψυχραῖσιν ἐπερχόμενοι· νεφέλαισιν, Ἀς ποτὶ βακχευτάς βρομίαις διένευσεν ὁ πά- «  
ρας· εἴπε ἵπτι φέροι, ῥητὸς παντοκράτορα ὀνομάζων τὸ θεόν· Ἀφθίλον ἀναιον, ῥητὸν μό- «  
νον ἀθανάτοισιν· Ελθε μέγιστε θεῶν πάντων, κρατερῇ παύ ἀνάγκη, φρικτός, ἀήτητος, μέ- «  
γας, ἀφθιτος, ὃν σέφει αἰθήρ· Διὰ μὲν τῶ Μητροπάτωρ, ἐμόιον τὴν ἐκ μὴ ὄντων γῆεσιν «  
ἐμήνυσεν, δέδωκεν δὲ ἀφορμὰς τοῖς τοῖς περὶ βολὰς ἐιστάγασι, τίχα καὶ σύζυγον νοήσαι τοῦ θεοῦ·  
παραφράζει δὲ ἐκείνας τὰς προφητικὰς γραφάς· τὴν τε Διὰ Ηοπίε, Εγὼ στερεῶν βροντῇ «  
**30** καὶ κίπων πνεῦμα, εἰ καὶ χεῖρες τὴν σταπάντα ἑρανὸν ἐβεμελίωσαν· καὶ τὴν Διὰ Μωϋσῆος, «  
Ἰδετέ ιδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἐστὶ θεὸς ἕτερος πλην ἐμοῦ· ἐγὼ ἀπεκτείνω, καὶ ζῆν ποιήσω· «  
παύσω, καὶ γὰρ ἰάσομαι· καὶ οὐκ ἐστὶν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου.  
Αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι φυτεύει, Καὶ πόλεμον κρυόνει, ἐἴλας δακρυόεντα, «  
καὶ τὸ Ορφέα· πιαῦτε καὶ ὁ Πάρειος Αρχίλοχος λέγει· Ὡς Ζεῦ, σὺ μὲν ἑρανοῦ κράτ· σὺ δ' «  
ἔργα ἐπ' ἑρανὸς ὅρας λεωργαὶ καὶ αἰέμεν· πάλιν ἡμῖν ἀσπείρω ὁ Θράκιος Ορφεὺς, «  
Χεῖρα δ' δεξιτερῇ ἵπτι περμασιν ὠκεανοῖο Πάντοθεν ἐκτίπκεν, γαίη δ' ὑπὸ ποσσὶ βέβηκεν. «  
παῦτε ἐμφανῶς ἐκείθεν εἰλητήται, Ὁ κύριος σώσῃ πόλεις κατοικημένας· καὶ τὴν οἰκουμένην «  
ὅλῳ καταλήψει τῇ χειρὶ ὡς νιοτήϊαν ὁ κύριος· ὁ ποιήσεις τὴν γῆν ἐν ἰαχύτῃ αὐτῇ, ὡς φη- «  
σιν Ἱερομίας· καὶ ἀνορθώσεις τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σφίρει αὐτῇ· ἐπὶ πρὸς τοῖς δὲ Φωκυλίδης, «  
**40** τὰς ἀγγέλους δαίμονας καλῶν, τὰς μὲν, εἶναι ἀγαθοὺς αὐτῶν, τὰς δὲ, φαύλους, Διὰ τέτων «  
παράλειψιν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὁποῦταις ἰνὰς παρελήφαμεν·  
Αλλ' ἄρα δαίμονες εἰσιν ἐπ' ἀνδράσιν ἄλλοτε ἄλλοι· Οἱ μὲν ἐπερχόμενα κακὸν ἀνέρος ἐκλύ- 256  
σασι· καλῶς ἔν καὶ φιλήμων ὁ κωμικός τὴν εἰδωλοκρατείαν ἐκκόπη δια τέτων· Οὐκ ἔστιν «  
ἡμῖν εἰ μὴ μία τύχη θεός· Οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ταυτόματον, ὃ γίνε· Ὡς ἐτυχ' ἐκάστω, προσευγορούε- «  
ται τύχη· Σοφοκλῆς δ' ἐτραγωδοποιός· Οὐδὲ θεοῖσι, λέγει, αὐτῆς γίνεται πάντα πέλονται «  
Νόσφι Διός· κείνος γὰρ ἔχει τέλος, ἡ δὲ καὶ ἀρχήν· ὁ τε Ορφεὺς, Ἐν κράτος, εἰς «  
δαίμων γινετ' ἐμὲγας ἑρανὸν αἰθών· Ἐν δὲ τὰ πάντα τίττει· ἐν ᾧ δὲ πάντα κυκλείται· «  
Πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα — καὶ τὰ ἵπτι τέτοις· Πίνδαρος δὲ ὁ μελοποιὸς οἷον ἐκβακχεύει, ἀν- «  
πεκρὺς εἰπὼν, Τί θεός ἐστι πᾶν; καὶ πάλιν, Θεὸς ὁ πάντας τεύχων βροτός· ἐπὶ δὲ εἴπη, ὅτι «  
**50** ἐλπεται σοφίαν ὀλίγην τοῖ ἀνθρώποις ὑπὲρ ἀνδρὸς ἔχειν; καὶ θέων βουλευμάτων ἐρῶν ὁσῶν βροτία «  
Φρενὶ δύσκολον· θανατῶς δ' ὅπου ματρός ἐφυ· ἐκείθεν ἔπαυσε τὴν διάνοιαν· Τίς ἐγνωτὴν κυρία; «  
ἢ τίς ἐκείνης αὐτῇ ἐγινε; ἀλλὰ καὶ Ἡσίοδος δὲ ὧν γραφεῖται, σωάδει τοῖς προσερημένοις·

- 22 Μάνης δ' ἐδείξεν ὅτι πηχθονίων ἀνθρώπων "Ὅς τις ἂν εἰδὼς Ζηνὸς νόον αἰγόχοιο.  
 εἰκότως ἄρα Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἐπ' ἐλεγείαις, καὶ αὐτὸς κατακολουθήσας Ἡσιόδῳ,  
 23 Πάντῃ δ' ἀθανάτων ἀφανὲς νόον ἀνθρώποισι, γράφει. πάλιν δ' Μωυσέως ἐς μό-  
 χθους ἐπὶ πόντος, ἀπὸ τῶν παρὰ βασιλῆας, τέχνης τῶν γυναικῶν προφητεύσαντος, ποιητὴς ἵς ἐκ ἀση-  
 24 μος γράφει. — ἐδὲ ποτ' ἡμᾶρ Παύσαντα καμάτῃ καὶ οἰζύνος, ἐδὲ π νύκτωρ  
 25 Γινόμενοι· χαλεπὰς δὲ θεοὶ δώσασιν μερίμνας. ἐπὶ Ὀμηρῷ μὲν εἰπόν,  
 26 Αὐτὸς δὲ χρύσεια πατὴρ ἐπέπαινε βίβλας, δῖος ἄνθρωπος τὸν θεὸν μινύει. Μένανδρος δὲ ὁ κο-  
 μικός, ἀρχαῖον ἐρμηνεύων τὸν θεόν, φησὶν·  
 27 "Ἀπαντὶ δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσται· Εὐθύς γινώσκων, μυσεργαγὸς τῷ βίου  
 28 Ἀρχὸς· κακὸν γὰρ δαίμων οὐ νομίστειον εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστῶν. 10  
 εἶπε ὅτι φέρεται, "Ἀπαντὶ δ' ἀρχὸν εἶναι τὸν θεόν· ἥτοι πάντα θεὸν ἀρχὸν λέγων· ἢ, ὅτι καὶ  
 μάλλον, ἐπ' αἰσὶν τὸν θεὸν ἀρχόν. πάλιν αὖ Αἰσχύλος μὲν ὁ τραγωδοποιός, τὴν δυνάμιν τῷ  
 θεῷ παρατίθεται, ὅς κ' ὁκνεῖ καὶ ὑψίστου αὐτὸν προσεγορεύειν, ἀπὸ τῆς τῆς  
 29 Χώριζε θνητῶν τὸν θεόν, καὶ μὴ δοκεῖ "Ὅμοιον αὐτῷ σάκελλον καθεστῆναι.  
 30 Οὐκ οἶδα δ' αὐτόν· ποτὲ μὲν ὡς πῦρ φαίνει· Ἀπλάτος ὁρμή, ποτὲ δ' ὡς ὕδωρ, ποτὲ δὲ γνόφος·  
 31 Καὶ θηροῖν αὐτὸς γίνετα παρὲμ φέρης, Ἀνέμῳ, νεφέλῃ τε, καὶ ἄρα πῇ, βροντῇ, βροχῇ.  
 32 Ἵππερ τε δ' αὐτῷ θάλασσα καὶ πέτρας, Καὶ πᾶσι πηγῇ, χυδαῖς τε σσημασι.  
 33 Τρέμει δ' ὅρη καὶ γαῖα καὶ πελώριον· Βυθὸς θαλάσσης, καὶ ὀρέων ὑψὺς μέγας,  
 34 Ἐπ' αὖν ὅτι βλάβη γερὴν ὄμμα δεσπότης Πάντῃ· δυνατὴ γὰρ δόξα ὑψίστου θεοῦ.  
 35 Ἄρ' οὐ δοκεῖσι σκάνο παραφράζειν τ', Ἀπὸ προσώπου κυρίως τρέμει ἡ γῆ; ὅτι τέστις ὁ μαν- 20  
 πκώτατος Ἀπόλλων, μαρτυρῶν τῇ δόξῃ τῷ θεοῦ, λέγειν ἀναγκάζεται περὶ τῆς Ἀθήνας, ἥνικα ὅτι  
 τὴν Ἑλλάδα ἐσράτουν Μῆδοι, ὡς ἐδείξεν τε καὶ ἰκέσθαι τὴν Δία περὶ τῆς Ἀθηνῆς. ἔχον δὲ ὡς οὐ  
 36 χρησμέτι· Οὐ δυνάτα Παλλὰς Δί' ὀλύμπον ἐξίλασθαι,  
 37 Διοσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ· Πολλὰς δ' ἀθανάτων νηὲς μαλερῶ πυρὶ δάσας,  
 38 Οἱ ποὶ νῶϊδ' ὀρώπῳ ρεεῦμενοι ἐσκήκασιν Δείματα παλλόμενοι —  
 καὶ τὰ ὅτι τέστις. Θεοεργάτας ἔστι τῷ περὶ φύσεως γράφει, Μία δ' ἄρα τῶν ὄντων δέχα μὲν ὄντως  
 39 ἀληθινὰ, μία· κείνη γὰρ ἐν δέχα τέστιν ἐν καὶ μόνον· Οὐδὲ τις ἐστὶ ἐπὶ χωρὶς μεγάλης βασιλῆος,  
 40 Ὀρφύς λέγει· ὡς πρὸς μόνον ὁ κομικός Δίφίλος, γινώσκων τῶν ὄντων πάντων φησὶ πατέρα·  
 41 τῶν δ' ἀπὸ τῶν τέλους τίμα μόνον, Ἀρχῶν πόντων εὐρετῶν καὶ κτίσεων.  
 42 εἰκότως πίνω καὶ Πλάτων ἐθίζει τὰς βελτίστας φύσεις ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὸ μάθημα, ὅς ἐστι τῷ 30  
 43 πρὸς αὐτὸν ἐφαμένον εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε πατέρα, καὶ ἀναβλεῖναι σκάνειν τὴν ἀνάβασιν. τῶν δὲ,  
 44 ὡς εἰκοιεν, ὅς κ' ὁρᾷ αὐτὸν εἶναι περὶ σφοδρῆς, ἀλλὰ ψυχῆς περὶ αἰσώσεως, ὅς κ' νυκτερινῆς τινος ἡμέ-  
 45 ρας εἰς ἀληθινὴν τῆς ὄντως ἔστιν ἐπὶ πόντον· ἡ δὲ φιλοσοφίαν ἀληθῆ φησὶ μὲν εἶναι, καὶ τὴν ταύ-  
 46 τῆς μετασχόντας, ὅς κ' χρυσοῦ γυμνασίου κρίνειν. ἔστι μὲν δὲ πάντες ἀδελφοί, λέγων· οἱ δὲ τῶν χρυσοῦ γυμ-  
 47 κρίνειν ἀκριβέστερα καὶ πάντῃ. τῶν πατέρων ἄρα καὶ ποιητῶν συμπάντων ἐμφύτως καὶ ἀδιδάκτως  
 48 ἀντιλαμβάνει· πάντα πρὸς πάντων· τὰ μὲν αἰσώσεως, συμπαθὲν τῷ ζῶντι· τὸ δὲ ἐμφύχων, τὰ  
 49 μὲν ἡδὴ ἀθάνατα, καθ' ἡμέραν ἐργαζόμενα· τὸ δὲ ἐπὶ θνητῶν, τὰ μὲν, ἐν φόβῳ καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς  
 50 αὐτῶν ἐπ' αὐτῶν γαστρός ὀχρούμενα· τὰ δὲ, αὐτῶν ἐξ αἰσώσεως λογισμῶν. καὶ τὸ αἰσώσεων πάντες Ἑλλήνες  
 51 τε καὶ βάρβαροι, γινώσκοντες δὲ ἐν δαμῶν τῇ γερῇ γένει, ἐπὶ νομάδων, ἀλλ' ἔτι τὸ πολιτικῶν δύ-  
 52 ναται ζῆν, μὴ περὶ ἀτλήμενον τῇ δὲ κρείττοντος πρὸς. διὸ πάντες μὲν ἐν τῷ εἶναι, πάντες δὲ ἐπὶ 40  
 53 εἶναι ἀντὶ μόνον, ἢ βόρεόν τε καὶ τὰ πρὸς τῶν νότων πάντα, μίαν ἐχόντες τὴν αὐτὴν περὶ λήψιν περὶ  
 54 ὅς κ' κατασημαίνου τὴν ἡγεμονίαν· εἶναι καὶ τὴν καθολικὴν τῆς ἐνεργημάτων αὐτῶν ἀπὸ πεφοί-  
 τηκεν ἐπ' ἰσῆς πάντα. πολὺ δὲ πλεονεξοῦσι παρ' Ἑλλήσι πολυπράγμονες οἱ φιλόσοφοι, ὅς κ' τὴν βαρ-  
 55 βάρου ὁρμώμενοι φιλοσοφίας, ἀσπάζονται καὶ μόνον, καὶ δυνατὰ τῶν περὶ χηρῶν τῶν καλ-  
 56 λίστων αἰσώσεως τὴν περὶ νομῶν εἶδον· τὰ ἀκόλυντα τέστις, εἰ μὴ κατακηθῆεν πρὸς ἡμῶν, ὅς κ'  
 57 ὅτι πρὸς μόνον, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν ὅπως νομᾶται περὶ φύκιν τὸν θεόν, μόνον δὲ, ὡς ἡδὴ πολλὰκις εἰρή-  
 58 καμεν, καὶ περὶ φασιν ἀληθῆ. εἰκότως ἔν' ὁ δόξαστος, ἢ ἱεραίων μόνων, φησὶν, ὁ θεός· ἢ καὶ  
 59 καὶ Ἑλλήνων· ἢ μόνον προφητικῶς λέγων καὶ τὴν ἐξ Ἑλλήνων πιστεύοντες Ἑλλήνας εἰσεσθὶ τὸν  
 60 θεόν, ἀλλὰ καὶ αἰνῶν μινύων, ὡς δυνάμει μὲν ὁ κύριος καὶ θεὸς πάντων αὐτῶν εἶναι καὶ τῶν ὄντων παντο-  
 61 κράτωρ· καὶ δὲ τὴν γινώσκον, οὐ πάντων θεός· οὐ γὰρ ὅς ἐστιν, οὐδ' ὅπως κύριος καὶ πατὴρ καὶ 50  
 62 ποιητής, οὐδὲ τὴν ἄλλω ἰσῆσιν οἰκονομία· τὴν ἀληθείας, μὴ ὅς πρὸς αὐτῆς διδάχθεις. ὡς αὐ-  
 63 τως καὶ τὰ προφητικὰ τὴν αὐτὴν εἶναι τῶν δόξαστων λόγῳ δυνάμειν. Ἡσίοτος μὲν γὰρ φησὶν·  
 Εἰ δὲ



στ' καθ' ἑκάστην, καὶ τῷ ὄντι ἀνάγκη Πολλὰ πλάσσειναι, διζήμενον ἔμμεναι ἐδὲ λόγῳ.  
 ἥδη μὲν ἔν δ' ἡλόν ἡμῶν ἐκ τῶν ποσειρημένων, ὡς αἰδοῖται ἡ τοῦ εὐπορία τυγχάνει, καὶ ἡς πάν-  
 τες ἐξ ἀρχῆς ἀνάγκη ἐστὶν ἀποκρίσθαι, κατ' ἀξίαν ἐκάστη γῆρας ἡρομένη, ὅτι  
 ἀρχαίοντι ποσὶ· καὶ γὰρ ἀρχαίον τὸ κύριον καὶ ἀρχαίον εἶναι ἡλικίαν οὐκ ἔστιν, ὡς αἰὶν οὐκ ἔστιν· ἐδὲ μὴν  
 παρὰ τὴν ποσὶν ἀρχαίοντι, καὶ ἡς πάλιν ἀρχαίοντι ἐστὶν. μεταλαμβάνει δὲ τῆς εὐπορίας ἐκάστη  
 ἡμῶν ποσὶν ἐβούλεται· ἐπὶ τῷ Διὰφορῶν τῆς ἐκλογῆς, ἀξία ἡρομένη ψυχῆς αἰρεσίς τε καὶ  
 συνάσθησις, πεπονημένη. ὡς μὲν ἔν καὶ ὁ πέμπτος ἡμῶν τῶν καὶ τῷ ἀληθῆ φιλοσοφίᾳ  
 γνωστικῶν ὑπομνημάτων σωματικῶς περιέχεται.

10

263

## ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΟΚΤΩ

## ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ.



ΔΕ δὲ ἐκ τῶν ὁμοίων οὐδὲν ἡμῶν τῶν καὶ τῷ ἀληθῆ φιλοσοφίᾳ γνω-  
 στικῶν ὑπομνημάτων σωματικῶς, Διὰ γὰρ αἰτίας, ὡς ἐνι μάλει, τὸν ἡδυνῶν.  
 λόγον ἐκ τῆς περικείμενης καὶ παραστήσεως οὗτος αὐτῶν καὶ τὸ βίον οὐ γνωστικῶς.  
 ποσὶν δὲ τῶν φιλοσοφῶν ἐδαμῶς ὡς ἀξίον τῶν, ὡς ὑπελήφασιν,  
 μόνον δὲ τῷ ὄντι ἡρομένη τὸν τρέπον τὴν ἡλικίαν καὶ φιλαλιωδῶς  
 ἐκείνη μιν, ὅσα τε ἡς ἀρχαίον ὑπομνητικῶν ἀκινδύνως ἐγχαράξαι· ἐρ-  
 ροὶ γὰρ τῶν καὶ τῶν βρώσιν τῶν αἰώνων παραμεινέουσιν οὐκ ἔστιν ἐντεῖλατ· καὶ πρὸς τὴν ποσὶν  
 τῆς λέξι, Μακάρων δὲ πᾶν ὕδωρ, οὐ μόνον καὶ ὄν πατὴρ· ὁ ἐκ νόμου καὶ ἐξ  
 ἡ ἐθνῶν ἡς τῶν μίαι πᾶσι συναρμόνι καὶ λαός. ὁ δὲ ἀδελφῶν, λάχανα ἐσθίει, καὶ τὸν ἡλικίον  
 δαΐταλον. φθάσας δὲ οὐκ ἀναγνώσκει ἡμῶν ἐκ τῆς διαιρούμενης βίβλου, τῶν ἐκ πᾶν ἀνα-  
 γνῶν τε καὶ τρέπον παρίστησιν, τῶν ἐκ κατηχῆσεως συναύξουσιν τῇ πίστι πολυτίαν, καὶ πο-  
 σὶν ἀποδοῦναι τῶν ἡς αἰδῶν ἐξ ἀρχαίοντι ἐν ἀρετῇ τῶν ψυχῶν, ὡς ἀπὸ τῆς γνωστικῆς  
 πεπονημένη. ἀναγνῶν ἔν τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν ἐκ τῶν λεχθησμένων διὰ τῶνδε ἡμῶν, ὡς αἰο-  
 σίως τὴν φιλοσοφίαν ἀποδοῦναι τῶν, πᾶσι δὲ προϊόντων τῶν ὑπομνημάτων καὶ τῶν σρω-  
 ματικῶν χαρακτήρα, ὅτι πλοῦτον τῶν ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐκ τῶν βαρβάρων ποσὶν ἀποδοῦναι  
 ἡμῶν πρὸς τῶν κύριον πεπονημένης. ἐν μὲν ἔν τῶν λημῶν τῶν ἀντὶ τοῦ αἰδῶν, καὶ τῶν πα-  
 ραδοῦσιν ἡ τὴν ἀκροδύων φυτεία, οὐ καὶ εἶδος ἐκάστη καὶ ἡλικίον τῶν ἀλλοτρίων· ἐκ τῶν λημῶν  
 πῆρες, καὶ ἐλικῶνας, καὶ κηρία, καὶ πᾶσι, συναγωγῶς φιλομαθεῖς ποικίλως ἐξανθισί-  
 μικοι, σινερεῖσαντ· πῶς δὲ ὡς ἐτυχεν ὅτι μὴ μιν ἐλθοῦσι, καὶ μὴ τῇ τῇ πᾶσι μὴ τῇ φρά-  
 σι Διὰ καθαυμένων, διὰ παρμένων δὲ ὅτι πᾶσι, ἀναμῖξαι τῶν σρωματικῶν ἡμῶν ὑποτύπω-  
 σις, λημῶν δὲ δίκην, πεπονημένη). καὶ δὲ ὡς ἐχούσις ἐμοί τε ὑπομνήματα εἶναι αὐτῶν, τῶν  
 πᾶσι γινώσκιν ὅτι πᾶσι, ὡς πᾶσι τῶν πᾶσι, πρὸς τὴν σρωματικῶν καὶ ὡς ἐλπίσιν μὴ ἰδρῶτες  
 ἡ ζήτησις γῆρας). οὐ γὰρ μόνον τὴν σρωματικῶν πᾶσι, πολὺ δὲ πᾶσι καὶ τῶν γῆρας ἡλικίον διὰ τῶν,  
 τοῖς Διὰ τῶν καὶ τῶν λημῶν τῶν κυριακῶν ὅτις ὅτι, ἡς τῶν αἰδῶν καὶ μακαρίαν παραπι-  
 πόμενοις σρωματικῶν· ἡ γῆρας δὲ ἡμῶν καὶ ὡς παρὰ τοῖς οὐκ ἔστιν ἀποδοῦναι, αὐτῶν ἡμῶν ὡς σρω-  
 ματικῶν· ἡς ὅν κατὰ φύσιν ἀποδοῦναι, μετατετέληται καὶ μεταμοχλῶντες ἡς τῶν γῆρας ἀναγνῶν, ἐκ  
 βίαι καὶ παλαιῶν ἡ μεταβολῆς τῶν φυτείας, ἡς ἐν καρπῶν συμβαλλει). φῶς ἔν οὐκ ἔστιν καὶ  
 γῆρας ἡ ἀληθῆς· ἡς ὅν μετατετέληται. λέγει δὲ καὶ ἄλλως διττῇ ἡ γῆρας· ἡ μὲν, κρινῶς, ἡ ἐκ πᾶ-  
 σιν ἀνθρώποις ὁμοίως ποσὶς τε καὶ ἀντὶ τῆς, καὶ τῶν γῆρας ἐκάστη τῶν ἀποκειμένων, παρ-  
 ἀμῶς ἐμφανισμένη ἡς ὅν μόνον αἰ λογικαί, ἀλλ' ἴσως καὶ αἰ ἀλογοι μετῴντι· ἐκ τῶν ἀν ποσὶ  
 ἔγνω γῆρας τε ὁνομάσκει, ἐκ τῶν δὲ αἰδῶν τῶν ἀντὶ τῶν ἀποδοῦναι πεπονημένη· ἡ δὲ ἐξ αἰρε-  
 τῶν ὁνομαζομένη γῆρας, δὲ τῶν γῆρας καὶ τῶν λόγων χαρακτηρίζει). καὶ τῶν μόνον αἰ λογικαί  
 διὰ τῶν γῆρας γῆρας). αἰ τοῖς νοητοῖς καὶ ἡλικίον τῶν ψυχῶν ἐνέργειαν ἐκ τῶν ἀντὶ τῶν  
 ὡς ἀλλοτρίων· ἡλικίον ἀντὶ, φησὶν ὁ Δαδίδ, ὁ οἰκίρμων, τῶν ἀποδοῦναι τῶν ἀντὶ· καὶ κιν-  
 ῶν, ἐκ μεταδοῦσιν καὶ λόγων ἀληθείας, ἐκ τῶν ἐτυχεν· ἀλλὰ γὰρ οἰκονομήσιν τῶν λόγων αὐτῶν  
 ἐκ κρίσεως, ὅτι λογισμῶν βαθεῖ. ἐκ τῶν ἐκ τῶν ποσὶν, ἡλικίον τῶν ποσὶν. πρὸς τῶν τῶν ποσὶν  
 μιν ἐγχαράξαι, ἐκ ποσὶν εἶδος ποσὶν ποσὶν τῶν πᾶσι τῶν πᾶσι σρωματικῶν πᾶσι ἐν-  
 δύναι. ἐπὶ γὰρ πεπονημένη τῶν συμβολικῶν εἶδος ἀρχαίον εἶναι· καὶ τῶν δὲ αὐτῶν μόνον τῶν  
 ποσὶν τῶν περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῶν παλαιῶν τῶν ἀντὶ, καὶ τῶν ἀλλων τῶν καὶ  
 πᾶσι ἐθνῶν

- τὰ ἔθνη βαρβάρων σὺν ὀλίγῃς, ἔχρησεν ἡ καὶ τὰ μυστήρια ἐπελθεῖν τῶν τελευμένων· τὰ τε μὲν  
 ὑπερπίθετον Διαιφύσιν, ὁπλυντικὰ δὲ τὰ πρὸς δόξαν τοῖς Ἕλλησιν ἐρημέα ὀπιόντες δι-  
 λυγχομένῃ τῆς δὲ γὰρ ἰστορίας ὀπιδοῦσιν καὶ τὰ μυστήρια παρασημαστέον τὴν ἔμ-  
 φασιν τῇ Ἑλληνικῇ Διαιφύσιν σὺν τῇ Διᾷ τῇ γραφῶν εἰς ἡμᾶς δεδομένης ἀληθείας περὶ αὐτῶν  
 ὡς ἔστιν, καθ' ὃ σηματοδοτοῦν δὴ καὶ εἰς αὐτὰς τὴν κλοπὴν τῆς ἀληθείας ἐκδεχόμενοι, εἰ μὴ 260  
 ἐπαχθεὶς εἴποιεν, ἀπεδοῦσιν· Φέρε μάρτυρας τῇ κλοπῇ αὐτὰς καθ' ἑαυτῶν παρασημασμένους  
 Ἑλλήνας· οἱ γὰρ τὰ οἰκία ἔτι αὐτοῦ παρ' ἀλλήλων ὑφαιρέμενοι, βεβαιώσι μὲν τὴν κλέπται  
 εἶναι, σφραγίσαντες δὲ ὅμως καὶ ἀκρίβεις τῶν παρ' ἡμῶν ἀληθῶς εἰς τὰς ὁμοφύλους λάθρα  
 Διαιφύσιν· εἰ γὰρ μηδὲ ἑαυτῶν, ὁλοῦν γὰρ αὐτῶν ἡμετέρων ἀφίσχονται· καὶ τὰ μὲν κατὰ  
 10 Φιλοσφίαν σιωπῇ περὶ δόγματι, αὐτῶν ὁμολογῶν ἐγράφη· τῶν τὰς αἰρέσεις Διαιφύσιν  
 μένων, ὡς μὴ ἀχάριτοι ἐλεγχθῆναι, παρὰ Σωκράτους ἐληφέναι τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων.  
 ὀλίγοις δὲ τῶν καθωμλημένων καὶ παρὰ τῆς Ἑλλήσιν εὐδοκίμων ἀνδρῶν χρησάμενοι μαρ-  
 τυροῖς, τὸ κλεπτικὸν διελέγχας εἶδεν αὐτῶν, ἐν Διαιφύσιν τῆς χρόνους καταχρῶμενος, ὅτι  
 τὰ ἐξ ἑξ τρέφομεν. Οὐφίως πίνω ποιήσω, ὡς οὐ κωπερον ἔναι καὶ ῥίγον ἄλλο γυ-  
 ναικός, Ὀμηρος ἀπικρυς λέγει, ὡς σὺ αἰνέτορον καὶ κωπερον ἄλλο γυναικός. γράψαντες  
 πὶ Μουσῆς, ὡς αἰεὶ τῆς μέγ' ἀμείνων ἐχούσιν, Ὀμηρὸν λέγει,  
 Μῆτι περὶ δρυτόμῳ περὶ γένεσιν ἢ βίῃφι. πάλιν τὴν Μουσῆς ποιήσω,  
 ὡς δὲ αὐτῶς ἐφύλλα Φύξ Ζήδωρος ἄρεα· Ἀλλὰ μὲν ἐν μελίῃσιν ἀποφθίνῃ, ἄλλα ἢ Φύξ  
 ὡς ἡ καὶ ἀνθρώπου γυνή καὶ φύλλον ἐλίσσει· Ὀμηρὸν μεταγράφει·  
 20 φύλλα τὰ μὲν τ' ἀνέμος χαμαὶ δὲ χέει, ἄλλα δὲ ὕλη Τηλεθόωσιν Φύξ, ἔαρος δ' ἐπιγίνει ὥρη·  
 ὡς ἀνδρῶν γυνή, ἡ μὲν, Φύξ, ἡ δὲ ἀπολήγει. πάλιν δὲ αὐτὸ Ὀμήρου ἐπὶ,  
 Οὐχ ὅση καταμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχεσθῆσθαι, Ἀρχιλόχος τε καὶ Κρατὶν ὁ γράφει,  
 ὁ μὲν, Οὐ γὰρ ἐσθλὰ κατθανοῦσι καρτέμῃν ἐπ' ἀνδράσι· Κρατὶν ὁ γὰρ ἐν τῇ Λάκωσι,  
 φοβερόν ἀνθρώποις· τὸ δὲ αὐτὸ κατέμῃν ἐπ' αἰζηοῖσιν καυχᾶσθαι, μέγα. αὐτὸς τε ὁ Αρχίλο-  
 χος τὸ Ὀμηρικὸν ἐκείνο μεταφέρειν, Λασιμῶν, οὐδὲ αὐτὸς ἀνάνομος, αὐτὸν πολλῶν  
 ὡς πῶς γράφει· — Ἡμεῖς λακων, καὶ πῶς τὴν ἄλλον ἡ δὲ ἀττικὴ γὰρ· κατὰ περὶ ἀμέ-  
 λος κακῶν τοῦ ἐπὶ, Ζωὸς ἐνυάλιος, καὶ τε κτανέοντα κατέκλει· μετὰ πῶν αὐτὸς, ὡς πῶς  
 ἐξήνεγκεν· ἔρξω· Εἴη τῶν γὰρ Ζωὸς ἀνθρώποις ἄρης· ἐπὶ κακῶν μεταφράζων, Νί-  
 κης ἀνθρώποισι θεῶν σὺν πείρατα κῆται, Διᾷ τῶν τε ἰάμβων, — δηλὸς ἐστὶ καὶ νέος Θάρ-  
 30 ρύω· νίκης δὲ ἐν θεοῖσι πείρατα. πάλιν Ὀμήρου ἐπὶ, — ἀνιπτόδες χαμαὶ εὐ-  
 ναι· Εὐελπίδης ἐν Ερεχθίδι γράφει, — εὐδου· ἐν ἀσπρώτῳ πῖδω, Πηγάσι δὲ ἐχὺν γράφει·  
 πῖδας· Αρχιλόχος τὸ ὁμοίως ἐρηκός, Ἀλλ' ἄλλος ἄλλω καρδίῃ ἰαίνεται, παρὰ τὸ Ὀμη-  
 ρικόν, Ἀλλ' ὁ γὰρ ἄλλοισιν αἰὲρ ὀπιπτεται ἔργοις· Εὐελπίδης ἐν τῷ Οἰνείῳ φησὶν· Ἀλλ' ἄλ-  
 λος ἄλλοις μᾶλλον ἡδεῖται τῶν τοῖς· ἀκήκω ἢ Αἰχύλου μὲν λέγοντι, Οἴκω μένειν χρὴ τῇ  
 καλῶς εὐδαίμονα· Καὶ τὸν καλῶς πρῶτος ἰαίνεται, καὶ τῶν μένειν· Εὐελπίδου ἢ τῇ ὁμοίᾳ ὅτι τῇ  
 σκληρῇ βοῶντι, Μακάρι· ὅστις εὐτυχῶν, οἴκω μένει· ἄλλα καὶ Μενάνδρῳ ὡς πῶς  
 κωμωδῶντος, Οἴκω μένειν χρὴ, καὶ μένειν ἐλεύθερον· ἢ μὴκέτ' εἶναι τὸν καλῶς εὐδαίμονα·  
 πάλιν Θεόγνιδος μὲν λέγοντι, Οὐκέτι Φεύγοντι Φίλ· καὶ τῶν ἐπὶ τῇ  
 Εὐελπίδης πεποίηκεν, Πένητε Φεύγει πᾶσι σὺν ποδῶν Φίλ· Επὶ χάρμης πεποίητος, ὡς  
 40 ἵνα περὶ αὐτὴν τύχας· στωικίζων μὲν ὡς οἱ πολλοὶ περὶ· καὶ ἐπὶ τῇ, ὁ μὲν γὰρ ἄλλω δὴ τῇ  
 λαμβάνει νεανίδα· ἄλλον δὲ ἄλλω μαρτυρεῖ πῖναι· Εὐελπίδης γράφει, Κακὸν γυναικα  
 πρὸς νέον ζεύξαι γράφει· Ὁ μὲν γὰρ, ἄλλης λείπεται ἰμέρει λαβεῖν· ἢ δὲ, ἐνδεὴς τῇ δὲ  
 σα, βλεῦσαι κακά· ἐπὶ Εὐελπίδου μὲν ἐν τῇ Μηδῆα εἰπόντος, Κακὸν γὰρ ἀνδρὸς δῶρον ὄνησιν  
 σὺν ἔχει, Σοφοκλῆς ἐν τῷ Αἰάντι τῷ ματινοφῶν, ἐκείνο φησὶ τὸ ἰάμβιον, Εχθρῶν δὲ ἄ-  
 δωρα δῶρα, κακὸν ὄνησιμα· Σόλων ὁ γὰρ ποιήσας, Τίκτη γὰρ κέρως ὕβριν, ὅτ' ἂν πολλὸς  
 ὄλβος ἐπῆται· ἀντικρυς ὁ Θεόγνιδος γράφει, Τίκτη πικρὸν ὕβριν, ὅτ' ἂν κακῶ ὄλβος ἐπῇ· 261  
 ὅθεν καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν τῇ ἱστορίᾳ, Εἰώθασιν ἢ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, φησὶν, οἷς ἂν μά-  
 λιστα καὶ δι' ἐλαχίστην ἀπερσοδοκῇ εὐπραγία ἔλθῃ, εἰς ὕβριν τρέπεται· καὶ Φίλις ὁ-  
 μοίως τὰ αὐτὰ μιμεῖται, ὡς λέγων· Τὰ ἢ πολλὰ καὶ λόγον τοῖς ἀνθρώποις εὐτυχοῦνται,  
 50 ἀσφαλέστερα παρὰ δόξαν καὶ κακοπραγίαν· εἰώθασιν γὰρ μάλιστα οἱ παρὰ δόξαν ἀπερσοδοκῇ  
 τῶς εὐπράδοτοι, εἰς ὕβριν τρέπεται· πάλιν Εὐελπίδου ποιήσας, Εκ γὰρ πατρὸς καὶ  
 μητρὸς ἐκγονομένων Σκληρὰς διαίτας, εἰ γόνι βελτίονες· Κριτίας γράφει· Ἀρχαῖα

„ δέ τοι ὅππῃ χρεπῆς ἀνθρώπων. πῶς ἀν βέλεις τὸ σῶμα γῆραι καὶ ἰσχυρότατον; ἢ ὁ φυτεύων  
 „ γυμνάζοιτο, ἔσθιοι ἐρρωμένως, καὶ τάλαιπωροίη τὸ σῶμα· καὶ ἡ μήτηρ ἔπαυθαι ἔμελλοντος  
 „ ἔσθαι, ἰσχυρὸν τὸ σῶμα γυμνάζοιτο. αὐτίς τε Ὀμήρου ὅτι τῇ Φαιστειῦ κλῆ ἀσπίδος ἐκπίντος,  
 „ Ἐν μὲν γαῖαν ἔδωξ', ἐν δὲ ἔρανον, ἐν ᾧ ἡτάλασαν· Ἐν δὲ ἐτίθητο μοῖο μέγα δίνος ὠκεα-  
 „ νοῖο· Φερεκύδης δὲ Σύριον λίγῃ, Ζῆς ποιεῖ Φάρμακα τε καὶ καλόν· καὶ ἐν αὐτῷ ποικίλ-  
 „ λει γῆν καὶ ὠγῆνον, ἔτα ὠγῆν δώματα· Ὀμήρου τε ἐκπίντο· Αἰδῶς, ἣτ' ἀνδρα μέγα σίνε-  
 „ πα ἡ δὲ οὐνῆσιν· Εὐριπίδης ἐν Εὐρεχθῆ γράφει· Αἰδῶς ᾧ αὐτὸς δυσκρίτως ἔχω πέρι· Καὶ  
 „ δεῖ γὰρ αὐτῆς, καστὴν κακὸν μέγα· Λάβοις δὲ ἀνὲκ παραλλήλων τὸ κλοπῆς τὰ χωρία κακὰ  
 „ τῶν σωμακμασάτων καὶ ἀνταγωνισαμένων σφίσιν, ταῖα αὐτὰ· Εὐριπίδης μὲν ἐκ τῶ Ὀρέστου,  
 „ Ὁ φίλον ὕπνῃς ἡλγυττον, ὅππῃ κυρον νόσ· Σοφοκλῆς ἐκ τῆ Εὐρυφύλης· Ἀπελθ' ἐκεί- 10  
 „ νης ὕπνον ἡττον νόσ· καὶ Εὐριπίδης μὲν ἐξ Ἀντιγόνης, Ονόματι μεμπλὸν τὸ νόθον ἢ φύσις  
 „ δοίη· Σοφοκλῆς δὲ ἐξ Ἀλκυάδων· Ἄπαν τὸ χρεστὸν τῷ ἰσχυρῷ φύσιν· πάλιν Εὐριπί-  
 „ δου μὲν ἐν Κλυμένη· Τῷ γὰρ πονεῖν καὶ θῶς συλλαμβάνει· Σοφοκλῆς δὲ ἐν Μῆνι· Οὐκ ἔστι  
 „ τοῖς μὴ δρωσὶ σύμμαχος τέχνη· καὶ μὴν Εὐριπίδης μὲν ἐξ Ἀλεξάνδρου, Χρόνος δὲ δείξει· ὡ  
 „ τε κμηρία μαθῶν, Ἡ χρεστὸν ὄντα γνώσασθαι, ἢ κακόν· Σοφοκλῆς δὲ ἐξ Ἰππώνων· Πρὸς  
 „ ταῦτα κρύπτει μηδὲν· ὡς ὁ πᾶνθ' ὄρων· Καὶ πᾶντ' ἀκῶν, πᾶντ' ἀναπύσσει χρόνον·  
 „ ἀλλὰ κακὰ ἐνα ὁμοίως ὅππῃ δρᾶμεν· Εὐμήλου γὰρ ποιήσασθαι, Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς ὁ-  
 „ λυμπία ἐννέα κεῖται, Σόλων τ' ἐλεγείας ὡς ἀρχεῖ, Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς ὁλυμπίου ἀ-  
 „ γλαὰ τίνα· πάλιν αὖτ' Ὀμηρικὸν παραφραζὼν Εὐριπίδης, Τίς ποθεν εἰς ἀνδρῶν; τίς  
 „ ποίησις, ἢ δὲ πικρῆς; τίς δὲ χρεῖται τίς ἰαμβίοις ἐν τῷ Αἰγῇ· Ποίαν σι φῶμεν γαῖαν ἐκτε- 20  
 „ λοιπότε, Πολυξενῶν; γῆ ᾗ τίς, πάτερ; τίς ἔσθ' ὁ φύσας; τῆ κεκέρυξαι πατρὸς;  
 „ τί δὲ; ἢ Θεογονίδιον ἐκπίντο, Οἶνον πινόμενον πελὺς, κακὸς· ὡς δὲ πῆς αὐτῷ Χρητῇ ὅππῃ  
 „ σαιμένως, ἢ κακόν, ἀλλ' ἀραθόν· Πανύσας γράφει, Ὡς οἶνον θνητοῖσι θεῶν πέρα δῶρον  
 „ ἄριστον, Πινόμενον καὶ μέτρον· Ὡς ἐμμετρεῖται, χρεῖται· ἀλλὰ καὶ Ἡσιόδου λέγοντι,  
 „ Σοὶ δὲ ἐγὼ αἰτὶ πορὸς δῶσω κακόν ὡς κεν ἀπαίης Τέρπωνται· Εὐριπίδης ποιεῖ, Ἀνὴρ πορὸς δὲ  
 „ γὰρ ἄλλο πῦρ μέζον καὶ δυσμαχώτερον βλάσιν γυναικῆς· πρὸς τέτις, Ὀμήρου λέγοντι,  
 „ Γαστέρα δὲ ἔπως ἐστὶν ὅππῃ μεμαῖαν, Οὐλομένην, ἢ πολλὰ κακὰ ἀνθρώποισι διδω-  
 „ σιν· Εὐριπίδης ποιεῖ, Νικᾷ ᾧ χρεῖται μὲν, κακῶς τ' ὀλεμένη Γαστήρ, ἀφ' ἧς δὴ πάντα γίγνε- 262  
 „ ται κακά· ἐπὶ Καλλία τῷ κωμικῷ γράφοντι, Μετὰ μενομένων Φασὶ χρεῖται μνησάμεν πᾶν-  
 „ τας· ὁμοίως Μένανδρος ἐν Πωλυμένοις παρασάξει λέγων· Οὐ πανταχῇ τὸ φρόνιμον ἀρ- 30  
 „ μότις παρόν· καὶ συμβῆναι δὲ ἐνα δᾷ· Ἀντιμάχου τετὰ Τηῆς ἐκπίντο, Ἐκ γὰρ δῶρων  
 „ πολλὰ κακὰ ἀνθρώποισι πέλονται· Αὐγίας ἐπίησεν, Δῶρα γὰρ ἀνθρώπων νόον ἢ παφεν, ἢ δὲ  
 „ καὶ ἔργα· Ἡσιόδου ᾧ ἐκπίντο, Οὐ μὲν γάρ πῃ γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζει ἄμεινον Τῆς ἀραθῆς·  
 „ τ' δὲ αὐτὴ κακῆς, ἢ ῥίγιον ἄλλο· Σιμωνίδης ἐπὶν, Γυναικὸς ἔδεν χρεῖται ἀνὴρ ληΐζει· Ἐσθ' ἄλῃς  
 „ ἄμεινον, ἔδεν ῥίγιον κακῆς· πάλιν Επιχάρμου ἐκπίντο, — Ὡς πολλῷ Ζήσων χρόνον,  
 „ χῶς ὀλίγον, οὕτως Διανοῶ· Εὐριπίδης γράφει, Τί δή ποτ' ὄλω μὴ σαφῆ βεβηκότις, Οὐ  
 „ ζῶμεν ὡς ἡδίστα, μὴ λυπόμενοι; ὁμοίως τῷ κωμικῷ Διφίλῳ ἐκπίντο, Εὐμετέβολοι ἐστὶν  
 „ ἀνθρώπων βίον· Ποσίδωπον, Οὐδεὶς ἀλύπως τὸν βίον διήγαγον, Ἀνθρώπων ὧν· οὐδὲ  
 „ ἄρεϊ τῶ πῆλξ πάλιν Ἐμεινεν εὐτυχῶν — καὶ κατ' ἄλλα σι, Φησὶν ὁ Πλάτων γράφων περὶ  
 „ ἀνθρώπων εὐμετεβόλῃς ζῶν· αὐτίς Εὐριπίδης ἐκπίντο, ὡς πολὺ μοχθὸς βιοτὴ θνητῆς· ὡς ἐπὶ 40  
 „ παντὶ σφαλερὰ κῆσται καὶ πᾶ μὲν, αὖτις τὰ δὲ, ὅππῃ φθινύθης καὶ οὐκ ἐστὶν ὄρθον κείμενος,  
 „ ἔδεν εἰς, εἰς ὄντινα χρεῖται πλέσται θνητοῖς, πᾶν ὅτ' ἀνέλθῃ κρυερά διόθεν θανάτου πεμφθεῖσα πᾶ-  
 „ λυτῇ· Δίφιλον γράφει, Οὐκ ἐστὶ βίον, ὅς ἢ κέκτηται κακὰ, Λύπας, μερίμνας, ἀρπα-  
 „ γὰς, σφέλας, νόσους· Τάτων ὁ θάνατος κατὰ πρὶ ἰατρὸς Φανείς, Ἀνέπαυται τὰς ἔχοντας,  
 „ ἀναπαύσας ὕπνω· Ἐπὶ τῷ Εὐριπίδῃ ἐκπίντο· Πολλὰ μορφαὶ τῶν δαιμονίων· Πολλὰ δὲ  
 „ ἀέλπῃως κραίνουσι θεοί· ὁ τραγικὸς ὁμοίως Θεοδίκῃς γράφει, Τὸ μὴ βεβαίως τὰς βροτῶν  
 „ εἶναι τύχας· Βακχυλίδου τε εἰρηκότος· Παρ' οἷσι δὲ θνητῶν τὸν ἄπαντα χρόνον τῷ δαίμονι  
 „ δῶκε, πρᾶσοντα ἐκ κερῶν πολιορκίαν γῆρας ἰκνᾶσθαι, πρὶν ἐγκύρῃσθαι δυνά· Μεσσίαν ὁ κω-  
 „ μικός γράφει· Κείνος δὲ ἄπαντων ἐστὶ μακαριώτατος, ὅς Διὰ πῆλξ ζῶν ὁμαλον ἡσκησεν  
 „ βίον· εὐροῖς δὲ ἀν καὶ Θεογονίδιον ἐκπίντο, Οὐπὶ χρεῖται μὲν ἐστὶ νέα γυνὴ ἀνδρὶ γέροντι· 50  
 „ Οὐ γὰρ πηδάλιόν περὶται ὡς ἀκατ· Ἀριστοφάνη τὸν κωμικὸν γράφοντα, Αἰσχρὸν νεία γο-  
 „ νακί, πρὸς δούτης ἀνὴρ· Ἀνακρέοντος γὰρ ποιήματος, Ἐρωτὰ γὰρ τ' ἀδρόν Μέλπῃσι βρύοντα  
 „ μίτρας



μέτρεις Πολυανθίμοις αἰδῶν· Ὁ δὲ καὶ θεῶν διωάτης· Ὁ δὲ καὶ βροτὸς δαμάζει· Εὐριπίδης ἔ-  
 γραφει, Ἐρως γὰρ ἀνδρὸς οὐ μόνος ἐπύρχεται, οὐδὲ αὖ γυναικάς· ἀλλὰ καὶ θεῶν ἄνω  
 ψυχὰς παράσκει, καὶ πῖν' ἔρχεται. ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπιπαλῖον περὶ τοῦ λόγου, φιλοδουμή-  
 νων ἡμῶν τὸ εὐεπιφορον εἰς κλοπῆν τῶν Ἑλλήνων κτ' τὰς λόγους τε καὶ τὰ δόγματα ἐπιδὲκνύωμαι·  
 Φέρε ἀνέκρους μαρτυροῦντα ἡμῖν Ἰππῖαν τ' σφιστὴν τ' Ἡλῖον, ὅς τοι αὐτὸν περὶ τὸ προκείμενου  
 μοι σκάμματις ἤκην λόγον, παρασησώμεθα ὡς πῶς λέγοντα· Τάτων ἴσως εἴρη) (αὐτὸς μὲν, Ὁρ-  
 φῆ· τὰ δὲ, Μουσῶν κατεβραχύν, ἄλλω ἀλλαχῇ· τὰ δὲ, Ἡσιόδω· τὰ δὲ, Ὀμήρῳ· τὰ δὲ, πῶς ἄλ-  
 λους τῶν ποιητῶν· τὰ δὲ, ἐν συγγραφαῖς· τὰ μὲν, Ἑλλήσι· τὰ δὲ, βαρβάρους· ἐγὼ δὲ, ἐκ πάν-  
 των τῶν τῶν μέγα ἐομόφυλα σωθεῖς, τῶν κατὰ πολυειδῆ τὸν λόγον ποιήσας. ὡς  
 10 δὲ μὴ ἀμοιβῶν τὴν τε φιλοσοφίαν τὴν τε ἰσορίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ῥητορικὴν, ἧς ὁμοίως ἐλέγχω πε-  
 ριδιδῶμεν, καὶ τῶν ὀλίγων παραγέδωκε ὑλοζον. Αὐτοὶ μὲν γὰρ Κροτωνιάτης λέγοντος, Εὐχὴν  
 ἀνδρῶν ῥῆον φυλάττωμαι ἢ φίλον· ὁ μὲν Σοφοκλῆς ἐπιήσεν ἐν τῇ Ἀντιγόῃ· — τί γὰρ γένοιτ' ἂν  
 ἐνέλεος μῆζον, ἢ φίλος κακός; Ξενοφῶν δὲ εἴρηκεν· Οὐκ ἀνέχθης ἄλλως πῶς βλάψεν ἂν  
 ἡμεῖς, ἢ φίλος δοκῶν εἶναι. καὶ μὴν ἐν Τηλέφῳ ἐπὶ τοῦ Εὐριπίδου, Ἑλλήνες ὅλως βαρβάρους  
 δουλεύουσιν; Θρασυμάχος ἐν τῷ ὑπὲρ Λαερτιάδων, λέγει, Ἀρχελαῶ δουλεύουσιν, Ἑλλήνες  
 ὅλως, βαρβάρους; Ὁρφῆος δὲ ποιήματος, Ἐπὶ ὑδωρ ψυχῇ, θάνατος δὲ ὑδάτεσσιν ἀμοιβή·  
 Ἐκ δὲ ὑδάτος γαίη, τὸ δὲ ἐκ γαίης πάλιν ὕδωρ· Ἐκ δὲ ψυχῇ, ὅλον αἶθερα ἀλλοτρώσασα·  
 Ἡράκλειτος ἐκ τῶν παλαιῶν τῶν λόγους, ὡς πῶς γράφει, Ψυχῇσι θάνατος, ὕδωρ  
 γαίᾳ· ὕδατι δὲ θάνατος, γαίᾳ δὲ ὕδωρ γίνεται· ἐξ ὕδατος δὲ ψυχῇ. καὶ  
 20 μὴν Ἀγλαΐᾳ τῇ Πυθαγόρειον ἐπὶ τῷ, Ὡς γὰρ πάντες δέχα· καὶ ῥιζώματα τίτλα  
 τυγχάνοντι, πῦρ, ὕδωρ, ἀήρ, γῆ· ἐκ τῶν γὰρ αἱ γῆς τῶν γινόμενων· ὁ Ἀκραζαῖος ἐπὶ  
 ἐν Εὐμπίδοκλῃ, Τέσσαρ' αἱ τῶν πάντων ῥιζώματα, πρῶτον ἄκουε· Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ  
 γῆ, καὶ ἀήρ· ἀπὸ τῶν αὐτῶν· Ἐκ γὰρ τῶν, ὅσα τ' ἔω, ὅσα τ' ἔωσται, ὅσα τ' ἔασι·  
 καὶ Πλάτων μὲν λέγοντι, Διατέτ' καὶ θεοί, τῶν ἀνθρώπων ὀππότερον, οὐς αὖ ἀπὸ τῶν  
 ἐν τοῖς ποιήματι, γὰρ τῶν ἀπὸ τῶν ποιημάτων τῶν ζῶν· Μένανδρος πεπιθήκεν, Ὅσοι θεοὶ φιλοῦσιν, ὅσοι  
 ἐν τῇ ποιήσει· Εὐριπίδου δὲ, ἐν μὲν τῷ Οἰνομάρῳ γράφοντος, Τεκμηρίοισιν πῶς παρῶσι  
 παρὰ τῇ· ἐν τῷ τῷ φοινίκῃ, — παρὰ τῇ Τεκμηρίοισιν εἰς τὴν ἀλίσκην· Τῷ δὲ λέγει, Ἀδὲ  
 ἐστὶν ἀφανὴς, ἀνάγκη τὴν διδασκαλίαν τεκμηρίοις καὶ πῶς ἐκείνῃ ζητεῖν. Ἰσοκράτης πάλιν ἐπὶ  
 30 τῶν, Ἀδὲ δὲ τὰ μέλλοντα πῶς προσηγορευμένοις τεκμηρίοις· Ἀνδοκίδης δὲ ἐκ τῶν λέγει, Χρὴ γὰρ  
 τεκμηρίοις χρῆσθαι πῶς πρότερον γινόμενοις περὶ τῶν μελλόντων εἶσθαι· ἐπὶ Θεόγνιδος ποιήματι,  
 Χρυσὸν κίβδηλοιο καὶ δέγυρ' ἀχέλος ἄτη, Κύρνε, καὶ ἐξ ὧν ῥάδιον αἰδρὶ σφῶ·  
 Εἰ δὲ φίλινος ἀνδρὸς ἐνὶ στήθεσσι λείληθε, Ψεδνὸς ἐὼν, δόλιον δὲ ἐν φρεσὶν ἦτορ ἔχει,  
 Τῷ γὰρ θεὸς κίβδηλότιον ποιεῖσιν βροτοῖσιν, Καὶ γὰρ ὅταν πάντων τῶν ἀνθρώπων  
 Εὐριπίδης μὲν γράφει, Ὡς Ζεῦ, τί δὲ χρυσὸν μὲν, ὅς κίβδηλόν ἐστιν, ὡς  
 Τεκμηρί· ἀνθρώποισι τῷ ὅπως σφῶ· Ἀνδρῶν δὲ ὅταν χρῆσθαι τὸν κακὸν διειδέναι,  
 Οὐδὲ χαρὰ κτὲρ ἐμπύφου σῶματι; Τῷ δὲ λέγει, καὶ αὐτὸς λέγει, Καρὰ κτὲρ οὐδὲς  
 ἐπὶ τῇ τῇ προσώπου τῇς Διόσκου πῶς ἀνθρώποις· πάλιν Σπερίνου ποιήματι,  
 Νήπιος, ὅς περὶ τῶν πτόνων, πῶς καὶ κατὰ τῇ· Ξενοφῶν λέγει, Ὁμοίως γὰρ μοι νῦν φαί-  
 νομαι πεπιθήκεναι, ὡς ἔστι πατὴρ δόκεται εἶναι, τῶν παίδων αὐτῷ φησὶν· Σοφοκλέους  
 40 πάλιν Ἀντιγόῃ ποιήματι, Μητρὸς τ' ἐν ἄδου καὶ πατρὸς πταχότων, Οὐκ ἐς ἀδελ-  
 φούς ὅστις ἀναβλάσκει ποτὶ· Ἡρόδοτος λέγει, Μητρὸς καὶ πατρὸς οὐκ ἔτ' ὄντων, ἀδελ-  
 φὸν ἄλλον ἐχέτω· πρὸς τῶν Θεοπομπῶν ποιήματος, Δις παῖδες οἱ γέροντες ὀρθῶ τῷ λόγῳ  
 καὶ περὶ τῶν, Σοφοκλῆς ἐν τῷ Πηλεῖ, Πηλεὰ τὸν Αἰάκειον εἰσχυρὸς μόνον  
 Γεροντογενῶν κἀναπαυδύων πάλιν· Πάλιν γὰρ αὐτὸς πῶς ὁ γηροσκόπων ἀνὴρ  
 Ἀντιφῶν ὁ ῥήτωρ λέγει· Γηρωτεροφία γὰρ περὶ τοῦ πηδοτεροφία· ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλόσοφος  
 Πλάτων, Ἀρ' ὡς εἶπεν, ὁ γέρον δις πῶς γήρῃ· καὶ μὴν Θεοκλίδου λέγοντος, Μαθαθῶν  
 τῇ μόνῃ περὶ κινδυνεύου· Δημοκρίτης εἶπεν, Μὰ τὴν ἐν Μαθαθῶν περὶ κινδυνεύου· καὶ  
 ἐκείνα παραπλήρομαι· Κρατύνου ἐπὶ Ποιτῆ εἰπόντος· Τὴν μὲν παρασκώλητος γινώσκει·  
 50 Ἀνδοκίδης ὁ ῥήτωρ λέγει, Τὴν μὲν παρασκώλην, ὡς ἀνδρὲς δικασαί, καὶ τὴν περὶ τῶν  
 ἐχθρῶν τῇ ἐμῇ, χέροντι πάντες εἴσθε· ὁμοίως καὶ Νικίας ἐν τῷ πρὸς Λυσίαν ὑπὲρ καταθήκης·  
 Τὴν μὲν παρασκώλην καὶ τὴν περὶ τῶν ἀντιδικῶν ὁράτε, ὡς ἀνδρὲς δικασαί, φησιν· καὶ μὴ  
 τῶν ἀνδρῶν λέγει· Τὴν μὲν παρασκώλην ὁράτε, ὡς ἀνδρὲς Ἀθηναῖοι; καὶ τὴν περὶ τῶν ἀνδρῶν·

22 πάλιν Δημοθέους ἐπὶν[θ], Ὅση μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρὸς δὲ πρὸς τὸν ἀγῶνα καὶ  
 23 παραγελία γέγονε, σχεδὸν οἶμαι πάντας ὑμᾶς ἠδ' ἡδυν[θ]· Φιλῖν[θ] π[ο]μοίως, Ὅση μὲν, ὦ ἄν-  
 24 δρες δικαστῆ, πρὸς δὲ καὶ παρὰ τὰς γῆρας[θ] πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς νύκτος, εἴ' ἐν ὑμῶν ἀγνοῖν ἡγῶ-  
 25 μη. Ἰσχυρὰς πάλιν ἐρηκότ[θ], Ὡς πρὸς τῶν χρημάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκείνου συγγενὲς οὐκ  
 26 Λυσίας ἐν τῇς Ὀρφικῆς λέξι, Καὶ Φανερὸς γέγονεν, οὐ τ' σωματικῶν συγγενῶν, ἀλλὰ τ' χρη-  
 27 μάτων. ἐπεὶ καὶ Ὀμήρου ποιήσας[θ], Ὡς πῖπιν· ἐμὲν γὰρ πόλεμον πρὸς τόνδε Φυγόντες,  
 28 Αἰεὶ δὴ μέλλοιμεν ἀγῶνα τ' ἀθανάτω π[ο]· Ἐοσεῖδ', οὐτ' ἐν αὐτοῖς ἐν πρῶτοις μαχοίμεν,  
 29 Οὐτ' ἐν σὲ γὰρ οἶμαι μαχῶν εἰς κυδάνεραν. Νῦν δ'· ἐμῆς γὰρ κῆρες ἐφασπίν θανάτου  
 30 Μυρία, ὡς ἐκ τῆς Φυγῆς βροχὸν εἰς ὑπελύξαι· Ἰωμιν· ἐκ τῶν εὐχῶν ὀρέζομεν, ἡ ἐκ τῆς ἡμῶν  
 31 Θεοπαπ[θ] γράφει, Εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν, τὸν κίνδυνον τὸν παρόντα Δία Φυγόντας, ἀδελφῶς Διὶ γὰρ  
 32 πῶς ὅτιλοιπον χρόνον, οὐκ αὐτὸν θάυμαστον φιλοψυχῆν· νῦν δὲ πρὸς τῶν κῆρες τῶν βίῳ πα-  
 33 ραπτεφύκασιν, ὡς ἐκ τῶν μάχαις θάνατον αἰρετώτερον εἶναι δοκεῖν. τί δ'· ἐκ καὶ Χίλων  
 34 ν[θ] τῆς σοφιστοῦ Διοφθεγχαμένου, Εγὼ δ'· παρὰ δ'· ἄπα· Ἐπίχαρ[θ] τῶν αὐτῶν γράμμεν  
 35 ἐπὶ τῶν ὀνόματι περὶ τὴν γὰρ, ἐπὶ τῶν, Εγὼ δ'· ἄπα· Ἐπίχαρ[θ] τῶν αὐτῶν γράμμεν  
 36 ἰατρῶν Ἰπποκράτης, Ἐπιβλέπων ἔν δ'· καὶ ὡρῶν καὶ χῶρῶν, καὶ ἡλικίῳ καὶ νύκτι, γράφον-  
 37 τ[θ]· Εὐελπίδης ἐκ τῆς ἀμέτρου τηρήσας Φησίν, — ὅσοι δ'· ἰατρὸν καλῶς,  
 38 Πρὸς τὰς διαίτας τ' ἐνοικεῖων πάλιν, Τῶν γῆνιδόντας, τὰς νύκτας σκοπεῖν χρεῖων.  
 39 Ὀμήρου πάλιν ποιήσας[θ], Μοῖραν δ'· εὐ πῶς φημι πεφυγμένον ἐμμεναι αὐτῶν· ὁ  
 40 π[θ] Ἀρχὴν[θ] λέγει, Πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὀφείλει· ὁδοῦναι, ἡ πρὸς τὸν, ἡ εἰς ὑστέρων· ὁ π[θ] Δι-  
 41 μοθένης, Πᾶσι μὲν γὰρ ἀνθρώποις πᾶσι[θ]· ὁ βίου θάνατον, καὶ ἐν οἰκίσκῳ ἡς αὐτὸν καθέ-  
 42 ξας τηρῇ. Ἡροδοτὸς π[θ] αὐτὸν τῶν πρὸς τὴν Γλαύκου τῆς Σπαρτιάτης λόγῳ, φησὶν[θ] τῶν Πυθίων  
 43 εἰπεῖν, τ' π[θ] ῥηθῆναι τ' θεῶν, καὶ τ' ποιῆσαι, ἴσον γὰρ ἔστιν· Ἀριστοφάνης δ'· φησὶ, Διὶ αὐτῶν γὰρ ἴσον  
 44 τῶν δρῶν τ' νοεῖν· καὶ πρὸς τὰς ὁ Ελεάτης Παρμενίδης, — τ' γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι.  
 45 ἡ δ'· καὶ Πλάτωνος ἐπιτομή, Ἡμεῖς δ'· τῆς δειξόμεν ἀνίσως οὐκ ἀπὸ πῶς, ὅτι δὲ καὶ μὲν ἐρατὸς, ὁ-  
 46 ρασις· μεῖοι δ'· τ' πᾶθος ἐλπίς, τρέφει δὲ μνήμη, τηρεῖ δ'· σωτήρ[θ]· φιλήμων ὁ κομικὸς γράφει,  
 47 Ὅρῳσι πάντες πρῶτον· εἴτ' ἐθαύμασαν· Εἴτ' ἐπιθεώρησαν, εἴτ' ἐς ἐλπίδ'· ἐνέπασαν·  
 48 οὕτω γίνεσθαι ἐκ τῶν ἑρῶς. ἀλλὰ καὶ Δημοθέους ἐπὶν[θ], Πᾶσι γὰρ ἡμῖν ὁ θάνατος  
 49 ὀφείλεται, καὶ τῶν ἐξ ἡς· ὁ Φανοκλῆς ἐν Ἐρωσίν ἡ Καλοῖς γράφει,  
 50 Ἀλλὰ τοι μοιραίων ἡμῶν ἄλυστον, οὐδὲ πῶς ἐστὶν· Ἐκφυγῆναι, ὅσοι γῆν ὀπιφειδόμεθα.  
 51 εὐροῖς δ'· ἂν καὶ Πλάτων[θ] ἐπὶν[θ]· Πᾶσι γὰρ φυτῶν ἡ πρώτη βλάστη καλῶς ὀρμηθεῖσαι, 30  
 52 πρὸς δὲ τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως κυρτωτῆς πᾶσι[θ] ὀπιφειναι τ' πρὸς φορον· τ' ἰσορροπὸν γρά-  
 53 φοντα, Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγῶνων φυτῶν οὐτ' ἐν ἡμεροῦσιν πεφυκεν, ὅτ' ἂν παραλλάξωσιν τῶν  
 54 νεωτέρων ἡλικίαν. κακῆνο τ' Ἐμπεδοκλέους,  
 55 Ἡδὲ γὰρ πῶς ἐγὼ γνόμεν κῆρος τε κέρη τε, Θάμνος τ' οἰνός τε, εἰν αὐτὸν ἔλλοπ[θ] ἰχθύς·  
 56 Εὐελπίδης ἐν Χρυσίπῳ μεταγράφει, Θνήσκει δ'· οὐδὲν τῶν γινόμενων· Διὰ κρινόμενον δ'· ἄλλο  
 57 πρὸς ἄλλο, μορφὴν ἐπὶ τῶν ἐπιδειξεν. Πλάτωνός τε ἐν Πολιτείᾳ ἐπὶν[θ] κοινὰς εἶναι τὰς  
 58 γυναικάς, Εὐελπίδης ἐν Πρωτεσιλάῳ γράφει, Κοινὸν γὰρ εἶναι ἄρα καὶ γυναικῶν λίκος.  
 59 ἀλλ' Εὐελπίδου γράφοντ[θ], Ἐπεὶ τῶν δὲ καὶ τῶν αἰκῶν πῶς γὰρ σώφροσιν· Ἐπίκουρ[θ] ἀντι-  
 60 κρως φησὶ, Πλουσιώτερον αὐτῶν πᾶντων. αὐτὸς τε Ἀριστοφάνης γράφοντ[θ],  
 61 Βέβαιον ἔχεις τὸν βίον δίκην[θ] ὦν, Χωρὶς τε θορύβου καὶ φόβου ζῆσαι καλῶς· 40  
 62 ὁ Ἐπίκουρ[θ] λέγει, Δικαιοσύνης καρπὸς μέγας[θ], ἀπραξία· αἱ μὲν ἐν ἰδέαι τῆς κατ' Ἀθ-  
 63 νῆαν Ἑλληνικῆς κλοπῆς, εἰς ὑπερδυναμίας ἐναργῆς τῶν διορῶν διωαμένων, παιδὲ οὐσιν, ἄλλες  
 64 ἐξώσαν· ἡ δ'· οὐτ' ἄρα Διανοίας μόνον καὶ λέξεις ὑφελόμενοι καὶ παραφράσεις ἐφωράθη-  
 65 σαν, ὡς δειχθήσεται· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν φωνῶν ἀντικρὺς ὁλόκληρα ἔχοντες διελεγχθήσονται·  
 66 αὐτοτελῶς γὰρ τῶν ἐπὶ τῶν ὑφελόμενοι, ὡς ἴδια ἐξελύγονται, κατὰ τὴν Εὐράμειον ὁ Κυρηναῖ[θ]  
 67 ἐκ Μουσίου τ' πρὸς θεωρητῶν βιβλίον ὁλόκληρον, καὶ Πίσανδρ[θ] Καμυρεὺς Πισίου τ' Λιν-  
 68 δίου τῶν Ἑράκλειου· Πανύασίς τε ὁ Ἀλικαρνασσέως παρὰ Κλεοφύλου τῆς Σαμίου τῶν Οἰ-  
 69 χαλίας ἄλυσιν. εὐρεῖς δ'· ἂν καὶ Ὀμηρον, τὸν μέγαν ποιητῶν, ἐκείνα τὰ ἔπη,  
 70 Οἷον δὲ τρέφει ἐν[θ] ἀνὴρ ἐρμηνεύς ἐλαίης, καὶ τῶν ἐξ ἡς, καὶ λέξιν μετενένοχότα παρ'  
 71 Ὀρφείῳ ἐκ τῆς Διονύσου ἀφανισμοῦ. ἐν τῇ Θεογονίᾳ δὲ τῆς Κρόνου Ὀρφεῖ πεποίηται· 50  
 72 Κεῖτ' ὁδοχμῶσας παχὺν αὐχένα, καδδὲ μιν ὑπ[θ]· Ἡρεῖ πανδαμάτωρ —  
 73 πᾶντα δὲ Ὀμηρ[θ] δὲ τῆς κύκλωπ[θ] μετήθηκον· Ἡσιόδός τε δὲ τῆς Μελάμπεδ[θ] ποιῶν,  
 74 Ἡδὲ



ὅτι σὺν κύρῳ. πρὶν δὲ Μωϋσῆς λέγει, ἵνα αὐτῷ σωθῶμεν. καὶ περὶ μὲν τῶν σκληροκαρδίων  
 ὁ μὲν, ἔτι τὴν τρέχοντων ὁμῶν ἐσκληρωμένοι ἐπὶ ὁ γὰρ κύριος τῶν κυρίων καὶ θεὸς τῶν θεῶν, ὁ  
 θεὸς ὁ μέγας ἐξουρὸς, καὶ τὰ ὅλα τὰς. ὁ περὶ Ησάϊας, Ἄρατε εἰς ὕψος τὰς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν,  
 λέγει· καὶ ἰδετέ τις κατέδειξεν ταῦτα πάντα. λέγουσι δὲ ἔν πινες λοιμοὺς τε ἐχάλαζας ἐν ἡλ-  
 λας καὶ τὰ παραπλήσια, οὐκ ὁπότε τῆς ἀπαξίας τῆς ὑλικῆς μόνης, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσι δαιμό-  
 νων ἢ καὶ ἀγγέλων οὐκ ἀγαθῶν ὀργῶν, φιλεῖν γίνεσθαι. αὐτίκα φασὶ τὰς ἐν Κλεωναῖς μάγας  
 φυλάττοντας τὰ μετώρα, τὰ χαλαζοβολήσιν μελλόντων νεφῶν, παρὰ γὰρ τε ὠδαῖς καὶ θύμα-  
 σι, τὸ ὄρη τῶν ἀπὸ πλῆν. αἰετοὶ δὲ ἐπὶ ποτε δόξα ζῶν κατὰ λάβοι, τὸ σφέτερον αἰμάξαστες  
 δάκτυλον, ἀρκοῦνται τῷ θύματι. ἢ τε Μαλινική Διοίμα, ἡσυχασμένοις Ἀθηναίοις πρὸς τὸν λοιμῶν,  
 ἢ ἔτι ἀναβολὴν ἐποίησαν τὸ νόσον· κατὰ περὶ καὶ τῶν κρητὸς Επιμενίδου αἰθυσίαι αὐτοῖς Ἀθη- 10  
 ναίοις, τὸ Περσικὸν πόλεμον εἰς τὸν ἴσον ὑπερέβηεν χρόνον. διὰ φέρειν δὲ ἔδεν νομίζουσιν, ἐάν  
 γ' ἔν θεός, εἴτε καὶ ἀγγέλους τὰς ψυχὰς πᾶσι λέγειμεν. αὐτίκα οἱ ἐμπροσθέν τῶν λόγων, κατὰ  
 τὰς ἰδρύσεις ἐν πολλοῖς τῶν ἱερῶν, καὶ σχεδὸν πάσι τὰς θηκὰς τῶν κατοικομένων ἐν ἰδρύσεσιν· δαι-  
 μονας μὲν τὰς τῶν ψυχὰς καλοῦντες, θρησκείαν δὲ πρὸς ἀνθρώπων διδάσκοντες, ὡς  
 ἀνέχουσιν λαοὺς διὰ καθαρότητος βίαν, τῇ θείᾳ προνοίᾳ, εἰς τὴν ἀνθρώπων λειτουργίαν,  
 τὴν πείραν περὶ πᾶσι τῶν ἡπίων τῶν ψυχὰς ἵνας κρατῶμενας φύσει τῶν σώματι. ἀλλὰ  
 περὶ μὲν τῶν ἐν τῷ περὶ ἀγγέλων λόγῳ, περὶ τῶν τῶν θεῶν, κατὰ κερὸν διὰ λεγόμεθα.  
 Δημόκριτος δὲ ἐκ τῶν μετὰ τὴν παρατηρήσεως πολλὰ περὶ λέγων, Σοφία ἐπὶ νομασθῆ.  
 ὑποδείξασθαι γ' ἔν αὐτῷ Φιλοφρόνως Δαμάσῃς ἢ ἀδελφῶν, τεκμηριώμενος ἐκ ἰνῶν ἀστέρων,  
 πολὺν ἐσόμενον πρὸς ἑπὶ ὁμῶν. οἱ μὲν γ' ἐν, πρὸς αὐτῶν αὐτῶν, σωεῖσιν τὰς καρπύς· ἐν δὲ ὡς 20  
 θέρους, ἐν τῷ ἁλωσιν ἐπὶ ἡσυχῇ· οἱ δὲ ἄλλοι, πάντα ἀπώλεται, ἀδελφῶν δὲ πολλὰ καθάρρησαν-  
 τος ὁμῶν. πᾶσι δὲ ἐπὶ ἀπὸ τῶν ἑλλήνων τῇ θείᾳ ὁπὶ φανείᾳ περὶ τὸ ὄρος τὸ Σινῶ· ὁπλῶν  
 πῦρ μὲν ἐφλέγεται, μηδὲν κατὰ ἀναλίσκον τῶν φουμένων κατὰ τὸ ὄρος· σελήνην πᾶσι ἡσυχῇ φέρει,  
 ἀνὰ ὀργάνων ἐμπνέομεν. ἐκείνη γὰρ ἡ λεγόμενη κατὰ τῶν ὁπὶ τὸ ὄρος Διῶν, ὁπὶ τῶν εἰς  
 θείας διωάμεως, ὁπὶ πᾶσι τὸ κόσμον διέκυσσε, ἐκ κερυτῶν τῶν φῶς τὸ ἀπὸ σπιν. πιαύ-  
 τη γὰρ ἡ κατὰ τῶν θεῶν ἀλλήλων. πᾶσι ἐν ὡς τῇ πῦρ, ὡς φησὶν Ἀρμενίου, πᾶσι δὲ  
 πᾶσι τῶν μυριάδων ἐκ ἐλαστον ἐκαπὶν, χωρὶς τῶν ἀφ' ἡλικίων ἐκ κλησίου ζῶντων κύκλῳ τῶν ὀ-  
 ρῶν, οὐκ ἔστιν ἡμερῶν· τὸ περὶ τοῦ πυγχανύσης περὶ τὸ ὄρος. κατὰ πᾶσι πᾶσι τὸ πᾶσι τὸ ὄρος  
 σπῶς, πᾶσι αὐτοῖς κυκλόθεν, ὡς αὐτῶν παρεμβεβληκῶσι, τὸ πῦρ φερόμενον ἐν ἰερωσὶ· ὡς τὴν  
 κατὰ τῶν μὴ περὶ τῶν γενομένων· πάντῃ γὰρ ὁ θεὸς ἐστίν. λέγουσι δὲ οἱ πᾶσι ἰστορίας σωπάζασθαι, 30  
 ἀμφὶ τῶν Βοηθιανικῶν νῆσων, αὐτῶν πᾶσι ὑποκείμενον ὄρει. ὁπὶ τῇ τῇ κορυφῇ χάσμα· ἐμπνέον-  
 τες γὰρ τῶν ἀνέμων εἰς τὸ ἄντρον, καὶ περὶ τῶν γενομένων πᾶσι κῶλοις τῶν ὀρύγματις. κυμβάλων ἐν-  
 ρυθμῶν κρηομένων ἡσυχῇ ἐξακούεται· πᾶσι δὲ καὶ ἀνὰ τὰς ὕλας, κινεμένων τῶν φύλων ἀ-  
 θροά πνεύματι· περὶ τῶν ὀρνίθων ὡς παραπλήσιος περὶ πᾶσι ἡσυχῇ. ἀλλὰ οἱ τὰ Περσικὰ  
 σωπάζασθαι, ἐν πᾶσι ὑποκείμενοις τόποις κατὰ τῶν τῶν μάγων χῶραν. τρία καὶ ὁπὶ ὁρῇ ἐφ' ἧς  
 ἰστοῦσιν ἐν πεδίῳ μακρῷ· τὰς δὲ διδοῦναις τὸ πᾶσι, κατὰ μὲν τὸ πᾶσι τῶν γενομένων ὄρει, φῶ-  
 νης ἐξακούειν συγκλύδου, οἷον βοῶντων οὐκ ὀλίγων πᾶσι μυριάδων, κατὰ περὶ ἐν παρατῶν·  
 κατὰ μὲν τῇ ἡσυχῇ ὡς, πᾶσι δὲ καὶ ἐν ἀρραγέστερον αὐτῶν μετὰ ἀνέσθαι τῶν γενομένων· ὁπὶ πᾶσι  
 δὲ, πᾶσι τῶν γενομένων ἀκούειν ὡς νεικῶντων. αἰτία δὲ οἷμαι πᾶσι ἡσυχῇ, ἢ τῶν γενομένων τῶν τῶν,  
 267 κατὰ τῶν γενομένων. διδοῦναις γενομένων γ' ἔν τῶν γενομένων πνεῦμα πᾶσι εἰς αὐτὸ τὸ χῶρον βιαί- 40  
 πον ἡσυχῇ. κατὰ τῶν μὲν τῶν γενομένων· θεῶν δὲ τῶν παντοκράτορι, καὶ μηδενὸς ὄντος ὑποκείμενον,  
 φωνῇ καὶ φαντασίᾳ ἐν γῆν ὡς ἀπὸ διωάτων, ἐνδεικνύμενον τῶν αὐτῶν μεγαλειότητι παρὰ  
 τὰ εἰς τῶν φυσικῶν ἔχειν τὴν ἀκλουθίαν, εἰς ὁπὶ τῶν γενομένων τῶν γενομένων τῶν γενομένων, ἐπὶ πα-  
 ραδοχὴν τῶν διδομένων ἐν τῶν γενομένων. νεφέλης δὲ ὡς καὶ ὄρους ὑψηλοῦ, πᾶσι δὲ διωάτων διὰ φῶν  
 ἡσυχῇ ἐξακούεται, πνεύματος κινουμένου διὰ τῆς ἐνεργείας αἰτίας· διὸ καὶ φησὶν ὁ περὶ τῶν γενομένων·  
 φωνῇ ῥημάτων ὡς ἡσυχῇ, καὶ ὁμοίωμα οὐκ ἔδειξε. ὡς ὅπως ἡ κυριακή φωνὴ λόγος ἀρ-  
 μάτις· ἢ τῶν λόγων διωάταις, ῥῆμα κυρίου φωνῇ, ἀληθῆς οὐρανὸν ἀνθεν ὁπὶ τὴν σω-  
 γωγὴν τῆς ἐκ κλησίου ἀφ' ἧς γενομένη, διὰ φωνῆς τῶν γενομένων διὰ κλησίου ἐν ἡσυχῇ. εὐροῖμεν δὲ  
 αὐτῶν καὶ ἄλλο μαρτύριον εἰς βεβαιώσιν τῶν, κατὰ τῶν γενομένων τῶν γενομένων τῶν γενομένων, ὡς ὅπως  
 παρὰ ἡμῶν σφειραμένους, ὡς ἐν διασχῆν τῶν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων βαρβαρῶν ἀπὸ τῶν γενομένων,  
 τῶν γενομένων αἰρεσιν σωπάζοντων πᾶσι, μάστις δὲ Αἰγυπτίων τὰ πᾶσι, κατὰ τῶν γενομένων τῶν γενομένων,  
 τῶν γενομένων τῶν γενομένων τῶν γενομένων. μετὰ τῶν γενομένων τῶν γενομένων τῶν γενομένων, αὐτίκα τῶν γενομένων  
 ἐμφαίνει

- ἐμφαίνει μάλιστα τὴν ἱεροπρεπὲς αὐτῶν θρησκείαν· πρῶτον μὲν γὰρ περιέχεται ὁ ὠδὸς, ἐν πῶν  
 τῇ μουσικῇ ὅτι φερόμεν ὅτι συμβόλων. τῆτον φάσι δύο βίβλους ἀνεληφέναι δὲ ἐκ τῶν Ἑρ-  
 μῆ ὧν τὰ πρῶτον μὲν, ὕμνους περὶ θεῶν· ἐκλογισμὸν δὲ βασιλικῆς βίου τὸ δευτερον. μὲν δὲ τὸ  
 ὠδον, ὁ ὠροσκόπος, ὠρολόγιον περὶ χιτῶνος καὶ φοινίκας ἀστρολογίας ἔχων σύμβολα, περιέ-  
 σιν τῶν τὰ ἀστρολογημένα τὸ Ἑρμού βιβλίων, πῶς αὐτὰ τὸ δριβμον, αὐτὸ δὲ τῶν σωματιῶν ἔχων  
 χιτῶν τὸ μὲν ἐστὶ περὶ τῶν ἀλκασμῶν τῶν ἀπλανῶν φαινόμενων ἀστρον· τὸ δὲ, περὶ τῶν σινοδῶν  
 καὶ φωτισμῶν ἡλίου καὶ σελήνης· τὸ δὲ λοιπὸν, περὶ τῶν ἀνατολῶν. ἐξῆς δὲ ὁ ἱερογράμματις  
 περιέχεται, ἔχων πλεονάζον τὴν κεφαλῆς, βιβλίον περὶ χειρὸς καὶ κανονά, ἐν ᾧ τὸ πγραφικὸν  
 μέλαν, καὶ ὀκτὼ ἡ γράφει. τῶν τὰ τὴν ἱερογλυφικὰ καλόμενα, περὶ τὴν κεσμογραφίαν  
 10 καὶ γεωγραφίαν, τὴν τῆς τῆς ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ περὶ τῶν ἐπὶ ἀπλανῶν χωρογραφίαν  
 περὶ τὴν Αἰγυπτίαν, καὶ τὴν Νείλου ἀφ' ἧς περὶ τὴν καταγράφης σκῆλης τῶν ἱερῶν, καὶ τῶν ἀ-  
 φιερωμένων αὐτοῖς χωρῶν· περὶ τὴν μέτρων καὶ τὴν πῆς ἱεροῖς χρησίμων, εἰδέναι χρηστέον· ἐπὶ τῶν  
 ἐκ τῆς πῆς περιηρημένοις ἐπέται, ἔχων τὴν περὶ τὴν δικαιοσύνης πῆχυν, ἐν τῷ ἀποδοῖναι. καὶ τὰ  
 παγδωπικὰ πᾶν καὶ μοχοσφάγιστικὰ καλόμενα· δίκαια δὲ ἐπὶ τὰ εἰς τὴν πῆχυν ἀνήκοντα τῶν  
 παρ' αὐτοῖς θεῶν, καὶ τὴν Αἰγυπτίαν εὐσεβεῖαν περὶ τῶν θυμάτων, ἀπαρχῶν, ὑμνῶν,  
 εὐχῶν, πόμπων, ἐορτῶν, καὶ τῶν τοῖς ὁμοίων. ὅτι πᾶσι δὲ ὁ περὶ τῆς ἐξουσίας, περὶ τῶν  
 ὑδρῶν ἐγκυκλοπίσμενος· ὡς ἐπὶ τῶν οἰ τῶν ἐκπληκτικῶν ἀρίων βασιλέων. ἕτος, ὡς αὐτὸς περὶ  
 20 τῆς τῆς ἱερῆς, τῆς ἱερῆς καλόμενα· βιβλία ἐκμανθάνει· περὶ τῶν ἐν τῶν νόμων ἐν θεῶν,  
 καὶ τὸ ὅλης παγδαίας τῆς ἱερῆς· ὁ γὰρ τοῖς περὶ τῆς παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ τῶν ἀφαιρέσεων τῶν  
 30 περὶ τῶν ὅτι περὶ τῆς ἐστίν. δύο μὲν ἔν καὶ τεσσαράκοντα αἱ πᾶν ἀναγκαῖαι τῶν Ἑρμῆ γενοῦσαι  
 βίβλοι· ὧν τὰς μὲν λς, τὴν πᾶσαν Αἰγυπτίαν περὶ τῶν φιλοσοφίαν, οἱ περὶ τῶν ἐκ-  
 μανθάνουσι· τὰς δὲ λοιπὰς ἐξ, οἱ περὶ τῶν φοροῖ, ἱατρικὰς ἔχουσιν, περὶ τῶν τῶν σωματιῶν κατσκευῆς,  
 καὶ περὶ νόσων, καὶ περὶ ὀργάνων καὶ φαρμάκων, καὶ περὶ ὀφθαλμῶν, καὶ τῶν τελευτῶν περὶ τὴν  
 ναυκίαν. καὶ τὰ μὲν Αἰγυπτίων, ὡς ἐν βραχεὶ φάναι, τοσούτων Ἰνδῶν δὲ ἡ φιλοσοφία ἐν αὐ-  
 τῶν ἀφαιρέσει. Ἀλεξάνδρος γὰρ ἐν ὁ Μακεδῶν, δίκαια λαβὼν Ἰνδῶν γυμνοσφιστῆς, τῶν δοκί-  
 40 τῶν δριφύς ἐστὶν καὶ βραχυλόγων ὄντας, περὶ τῶν αὐτοῖς περὶ τῆς, τὴν μὴ ἀποκρινόμενον  
 εὐσεβῶς, ἀνελεῖν ἀπὸ τῆς ἐν τὸν περὶ τῶν αὐτῶν ὅτι περὶ τῶν κελύουσιν. ὁ μὲν ἔν πρῶτον  
 ἐξέτασθαι, πότερον οἷον τῶν ζῶντας ἐστὶν ἀλλόθεν, ἢ τῶν τεθνεώτας· τῶν ζῶντας ἐφ' ἧς γὰρ  
 ἐστὶν τῶν τεθνεώτας. ὁ δεύτερος δὲ, πότερον τὴν γλῶσσαν ἢ τὴν ψαλασσαν μείζονα φησὶ τῶν  
 50 τὴν γλῶσσαν· ταύτης γὰρ μέρος ἐστὶν τὴν ψαλασσαν. ὁ δὲ τρίτος, πῶς ἐστὶ τῶν ζῶντων παυσυρ-  
 ροτάλον, ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἐγνώσθη· εἶπεν, ἄνθρωπος. ὁ δὲ πῶς, ἀνακρινόμενος· τίνι λο-  
 γισμῶ τὴν σαβῶν ἀπίσταν, ἀρχὴν αὐτὸν ὅτι ἀπεκρίθη, καλῶς ζῆν βουλομένοι αὐτὸν, ἢ κα-  
 κῶς ἀποθανεῖν. ὁ δὲ πέμπτος, ἐρωτῆς πότερον οἷον τὴν ἡμέραν περὶ τῶν νύκτα γενοί-  
 60 ναι· εἶπεν, ἡμέρα μία· τῶν γὰρ ἀπὸ τῶν ἐρωτήσεων ἀνάγκη καὶ τῶν ἀποκρίσεως ἀπὸ τῶν ἐστὶν. ὁ δὲ  
 ἕκτος, ἀποκρίσεως πῶς αὐτὸς περὶ τῶν φιληθείη μάλιστα, Ἄνθρωπος ὦν, ἐφ' ἧς, μὴ φοβερὸς εἴη. ὁ δὲ  
 ἑβδομῶν, ἐρωτῆς πῶς αὐτὸς πῆς ἀνθρώπων γλῶσσαι θεῶν· Εἰ περὶ τῶν. εἶπεν, ἀπὸ τῶν ἀνθρώ-  
 πων μὴ διδοῦν ἐστίν. ὁ δὲ ὄγδοος, ἐρωτῆς πῆς ἰσχυρότερον, ζῶν ἢ θάνατος, Ζῶν, ἐφ' ἧς, τοσούτα  
 κακὰ φέρουσι. ὁ δὲ ἐνάτος, ἐξέτασθαι μὲν πῶς ἀνθρώπων καλῶς ἔχει ζῆν, μὲν γὰρ, ἐφ' ἧς,  
 μὴ νομίζῃ τὴν τεθνεώτας· ζῆν ἄμεινον. κελευσῶν δὲ ὁ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸ δέκατον εἶπεν·  
 70 δικαστὴς γὰρ ὧν· Ἐτερος, ἐφ' ἧς, ἐτέρου χιτῶν εἶπεν. τῶν δὲ Ἀλεξάνδρου φησὶν, οὐκ ἔν καὶ σὺ πρῶ-  
 τος ἀπὸ τῶν τοιαῦτα κρίνων καὶ πῶς, εἶπεν, βασιλεῦ, ἀληθὲς εἴη, φησὶς, πρῶτον ἀποκρί-  
 ναι τὸ πρῶτον ἀποκρινάμενον κακίαν· καὶ ὡς μὲν κλέπτει παῖς γράφης Ἑλλῆνας εἰρήνην,  
 ἱκανῶς, οἷον, ἀφ' ὧν ἀλλόθεν διδόν· τὴν κληρῶν· ὅτι δὲ καὶ ὅτι ὅτι γινώσκουσιν ὅτι τὸν, ἀλλὰ  
 καὶ περὶ φασιν, Ἑλλῶν οἱ δοκίμωτατοι, Πέτρος ἐν τῶν κληρῶν λέγει· Γινώσκετε ὅτι ὅτι εἰς  
 80 θεός ἐστιν, ὅς δὲ τῶν πάντων ἐποίησεν, καὶ πᾶς ἐξουσίαν ἔχων· καὶ ὁ ἀόρατος, ὅς τῶν πάντων ὁρᾷ· καὶ  
 ἀχώρητος, ὅς τῶν πάντων χωρὶς ἀνέστις, καὶ τῶν πάντων ὅτι δέεται, καὶ δι' ὅν ἐστιν· ἀκατάληπτος, καὶ  
 αἰνάτος, ἀφθαρτος· ἀπότης, ὅς τῶν πάντων ἐποίησεν λόγῳ διωμέως αὐτῆς, τῆς γνωστῆς γρά-  
 φης, ταῦτα ὅτι ἔχον. ἔτα ὅτι φέρει· τῶν τὸν θεὸν σέβεται, μὴ καὶ τῶν Ἑλλῶν· ὡς δηλονότι τὸ  
 αὐτὸν ἡμῖν περὶ τῶν θεῶν καὶ τὸ παρ' Ἑλλῶν δοκίμων, ἀλλ' οὐ καὶ ὅτι γινώσκουσιν πάντεσσι τὴν  
 90 δι' ὅς παρὰ δόσιν μεμαθηκότων. Μὴ τοίνυν, φησὶ, σέβεται, οὐκ εἶπεν, θεὸν οἱ Ἑλλῆνες,  
 ἀλλὰ, μὴ καὶ τῶν Ἑλλῶν· πῶς τῶν τῶν σέβεται ἐναλλάτῃν ὁ θεός, οὐχὶ δὲ ἄλλου  
 κατὰ γένειον, τί οὖν ἐστὶν, μὴ καὶ τῶν Ἑλλῶν, αὐτὰς ἀφαιρέσει Πέτρος ὅτι φέρων· ὅτι

ἄγνοια φερόμενοι, καὶ μὴ ὀπίσσεσθαι τὸ θεὸν ὡς ἡμεῖς, καὶ τὴν γῶσιν τὴν τελείαν, ἣν ἐδώκεν  
 αὐτοῖς ἐξουσίας εἰς χρῆσιν, μορφώσασθαι ξύλα καὶ λίθους, χαλκὸν καὶ σίδηρον, χρυσὸν καὶ ἄρ-  
 γυρον, τῆς ὕλης αὐτῶν καὶ χρῆσεως, τὰ δούλα τῆς ὑπαρξέως ἀναστήσασθαι, σέβοντι καὶ ἀδιδω-  
 κεν αὐτοῖς εἰς βρώσιν ὁ θεός, πεπνυγμένον αἶμα, καὶ τὴν τελείαν τῆς νηκῆς, καὶ τῆς ἐρπιδῆς,  
 καὶ τὰ θηρία σὺν κτήνεσι τετραπόδοις τῆς ἀρχῆς, γαλαῖας τε καὶ μῆες, αἰλῦρες τε καὶ κύνες καὶ  
 πτηνῆες καὶ τὰ ἴδια βρώματα βροτοῖς, θυματά θύουσιν καὶ νεκρὰ νεκροῖς προσφέροντες ὡς  
 θεοῖς, ἀχαρῆς ἔστι τῷ θεῷ, ἀλλὰ τῶν δυνάμεναι αὐτὸν ἕνεκα καὶ ὅτι γὰρ ὡς τὸ αὐτὸν θεὸν ἡ-  
 μῶν τε αὐτῶν ἔστι Ἑλλήνων ἐγνωκότων φέρεται, πολλὴν οὐχ ὁμοίως, ἐποίησεν παλιν, ὥδε πως· Μηδὲ  
 καὶ Ἰουδαίους σέβει· καὶ γὰρ ἐκείνοι μόνον οἰομένοι τὸ θεὸν γινώσκοντες, ὅτι ὀπίστανται, λα-  
 τρέοντες ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, μελὶ καὶ στήνῃ καὶ ἐὰν μὴ στήνῃ φανῇ, σέβεται ὅλη 10  
 ἄγχι τὸ λεγόμενον πρῶτον· οὐδε νεοφύτων ἀγχι, οὐτε ἄλυσμα, οὐτε ἰορτήν, ἔτε μεταλλῶν  
 ἡμέρας· εἴτα τὸ κελόφωνα τῆς ζήτησιν προσπιφίρει· Ὡς τε καὶ ὑμεῖς, ἐστίως καὶ δικαίως μα-  
 θόντες ἀπαρδίδομεν ὑμῖν, φυλάσσεσθε, καὶ ὡς τὸ θεὸν ἀλλὰ τῶν Χριστῶν σέβεται· εὐρομεν  
 γὰρ ὅτι ἡραφαῖς, καθὼς ὁ κύριος λέγει· Ἰδοὺ ἀφ' ἡμεῶν ὑμῖν κλητὴν ἀφ' ἡμεῶν· ἔχ' ὡς δι-  
 θέμεν τοῖς πατέσιν ὑμῶν ἐν ὁρῇ Χωρὴ· νῦν ὑμῖν δίδωται· τὰ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, παλαιὰ  
 ὑμεῖς ἦ, οἱ καὶ ὡς αὐτὸν τρέφω γῆρας σέβεται, Χριστιανοί· σαφῶς γὰρ οἶμα, ἐδὴ λωσεν τὸ ἕνα καὶ  
 μόνον θεόν, ὑπὸ μὲν Ἑλλήνων, ἐθνικῶς· ὑπὸ Ἰουδαίων, Ἰουδαϊκῶς· καὶ ὡς δὲ ὑφ' ἡμῶν καὶ  
 πνευματικῶς γινώσκοντες· πρὸς τὸ καὶ ὅτι αὐτὸς θεὸς ἀμφοῖν τῶν ἀφ' ἡμεῶν χορηγός, ὁ καὶ  
 τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ δοτὴρ τῆς Ἑλλήσιν, δι' ἣς ὁ παντοκράτωρ παρ' Ἑλλήσιν δοξάζεται,  
 παρέστη δὴλον ὅτι κἀνθενδε· ὅτι γὰρ ἔστι Ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ ὅτι νομικῆς, ἔστι τὸ ἐν 20  
 γῆρας τῆς σωζομένης ἀναστάντος λαοῦ οἱ τὴν πίσιν προστίθενται, καὶ χρόνῳ διαρρημένων τῶν τρεῶν  
 λαῶν, ἵνα πῆς φύσεως ὑπολάβοι τρεῖς· ἀφ' ὧν τῶν παιδισκομένων ἀφ' ἡμεῶν, τῶν ἐνὸς κυρίως,  
 ὅλως ἐνὸς κυρίως, ῥήματα· ἐπεὶ ὅτι, καθάπερ Ἰουδαίους σώζειν ἡμεῖς τὸν θεόν, τὴν προφήτως  
 διδόντες, ἔτῳς ἔστι Ἑλλήνων τῆς δοκιμασίας, οἰκίους αὐτῶν τῇ ἀφ' ἡμεῶν προφήτως ἀναστήσας,  
 ὡς οἱ οἱ τῆς δέχεται τὴν παρὰ θεοῦ εὐεργεσίαν, τὴν χυδαίων ἀνθρώπων δέχονται· δηλώσας  
 πρὸς τὸν Πέτρον κηρύγματι, ὁ δόξα ὅτι λέγων Παῦλος· λάβετε τῆς Ἑλληνικῆς βίβλος·  
 ὀπίστανται Σιβυλλῶν, ὡς δηλοῖ ἕνα θεόν, ἔστι μέλλοντα εἰσάγει καὶ τὴν Ἰσραὴλ λαοῖς, ἀνά-  
 γνῳς καὶ εὐρύσει πολλὰ τηλαυγέστερον ἔστι φέρεται γὰρ ἡμεῖς τὸν θεόν, καὶ ὡς παρὰ  
 269 παρὰ τὴν ποιήσους τῶν Χριστῶν πολλοὶ βασιλεῖς, μισθῶντες αὐτὸν, καὶ τῆς φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτῶν  
 καὶ τῆς πρὸς αὐτῶν, καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν· ἔστι ἐν λέγειν πωτὴν 30  
 ἡμῶν· Ὅλος ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, πᾶσι καὶ τῷ θεῷ; ἀλλὰ τὸ φησὶν ὁ Πέτρος εἰρη-  
 κέναι τὸ κύριον πῆς δόξα ὅτι· Ἐάν μὲν αὖν πῆς θελήσῃ τῇ Ἰσραὴλ μετανοήσας, ἀλλὰ τὸ ὄνοματός  
 καὶ πιστεύειν ὅτι τὸ θεόν, ἀφ' ἡμεῶν αὐτῶν αἰμαρται μὲν δώδεκα ἔτη· ἐξέλιξε ἔστι τὸ κόσμον,  
 καὶ ἡς εἴπη, οὐκ ἠκούσαμεν· ἀλλὰ ὡς καὶ κηρὸν ἡμεῖς τὸ κήρυγμα νῦν, ἔτῳς καὶ κηρὸν ἐδόθη νό-  
 μῳ μὲν καὶ προφήτῃ βαρβάρους, φιλοσοφίᾳ ἡ Ἑλλήσιν, πῆς ἀκούει ἐδίξουσα πρὸς τὸ κή-  
 31 ρυμα· λέγει γὰρ ὁ κύριος ὁ ῥυσάμενος Ἰσραὴλ, καὶ ὡς δεκτὴν ἐπὶ κεῖται, ἔστι ἡμεῖς σωτη-  
 ρίας ἐδόθησά σοι· ἐδώκας σε εἰς ἀφ' ἡμεῶν ἐθνῶν καὶ κατακλύωσας τὴν γῆν, καὶ κληρονομῆ-  
 32 σαι κληρονομίαν ἐρήμου· λέγοντα πῆς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθεις· ἔστι ἐν τῷ σκότει, ἀνακαλυφθῆ-  
 ναι· ἐν γὰρ δεσμοῖς μὲν Ἰουδαῖοι, ἐφ' ὧν καὶ ὁ κύριος ἐξέλθεις εἶπεν ὅτι τὸ δεσμῶν, οἱ θεῶν τῆς  
 ἐκείνης δεδεμένους, καὶ τὰ δυσβάστακτα φορτία, φησὶν, αὐτοῖς ἀφ' ἡμεῶν ἀνθρώπων παρεγχε- 40  
 ρήσας ἐπαναθιμένους λέγων· δὴλον ὡς οἱ ἐν σκότει οὐκ αὐτοῖς εἶναι, οἱ ἐν τῇ εἰδωλολατρῇ κατε-  
 παρρησμένοι ἐχόντες τὸ ἡγεμονικόν· πῆς μὲν γὰρ καὶ νόμον δικαίους ἐλπίσιν ἡ πίστις· διὸ καὶ τῶ-  
 τας ἰώμενοι ὁ κύριος, ἔλεγον, Ἡ πίστις σε σώσει· πῆς δὲ καὶ φιλοφίαν δικαίους, ἐχ' ἡ  
 πίστις μόνον ἡ ἐν τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξα τῇ εἰδωλολατρῇ εἶναι· αὐτὰ δὲ δόξα κα-  
 41 λυφθείσης τῆς ἀληθείας, καὶ αὐτοὶ ὅτι τοῖς προπεπραγμένοις μεταμέλονται· διὸ καὶ ὁ κύ-  
 ριος εὐηγγελίσας τοῖς ἐν αἵματι· φησὶ γὰρ οὐκ ἡραφῇ· λέγει ὁ αἵματι τῇ ἀπωλῇ· εἶδ' ὅτι  
 42 μὲν αὐτῶν ὅτι εἶδομεν, φωνὴν δὲ αὐτῶν ἠκούσαμεν· ἔχ' ὁ τόπος δὴ πᾶς φωνὴν λαῶν, ἔστι τὰ προ-  
 ρημένα, ἀλλ' οἱ ἐν αἵματι κατὰ πᾶσι, καὶ ἐν αἵματι ἐαυτοῖς ἐκδεδωκότις, καθάπερ ἐκ λίνου ἐκεί-  
 43 εἰς θεῶν ἐκόντες ἀπορρίψαντες· αὐτοὶ τοίνυν εἰσὶν οἱ ἐπακούοντες τῆς θείας διωάμεως  
 τε καὶ φωνῆς· ἐπεὶ πῆς αὐτοῦ φρονῶν, ἐν μὲν κατὰ δίκην καὶ τὰς τῶν δικαίων καὶ τὰς τῶν ἀμαρ- 50  
 τῶν ὑπολάβοι εἶναι ψυχῆς, ἀδικίαν τῆς προνοίας κατὰ χεῖρας; τί δὲ οὐκ ἐδὴ λωσιν εὐηγε-  
 λίσας τὸν κύριον τοῖς τε δόξα λωσιν ἐν τῷ κατὰ κλυσμῷ, μᾶλλον ὅτι πιστομένοις, καὶ τοῖς ἐν  
 φυλακῇ

Φυλακῇ τε καὶ Φρουρᾷ συναχομένοις· δέδεικται δὲ καὶ τῷ δαΐμονι φρωματῇ, τὰς δόξας λόγους·  
 ακολουθῶν τῷ κυρίῳ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ εὐαγγελισμένους· ἐξελὼν γὰρ οἶμα, ὡς περὶ καὶ ταῦτα· ἔτι  
 ἢ κακῶς, τὰς δόξας τῶν μαθητῶν μιμητὰς ἡμεῖς διδασκάλου· ἢ ὁ μὲν, τὰς ἐξ Ἑβραίων·  
 οἱ ἢ, τὰ ἔθνη εἰς ὅτι προφῆν ἀναγώσιν· τὰς ἐν δικαιοσύνῃ, τῇ καὶ νόμον καὶ καὶ Φιλοσο-  
 φίαν, βεβαιώσας μὲν, οὐ τελείως ἢ, ἀλλ' ἀμαρτηλικῶς διὰ περὶ ἀναμένους τὸ βίον· ταῖ γὰρ  
 ἐπεσπεν τῇ θείᾳ οἰκονομίᾳ, τὰς ἀξίαν μᾶλλον ἐρχοκότας ἐν δικαιοσύνῃ καὶ περὶ γνημένως βε-  
 βιωκότας, ὅτι τε τοῖς πλημμελεθῆσι μετανοηκότας, καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ τυχωσιν, ἐξομολο-  
 γημένως ἐν τοῖς ἢ Θεοῦ ὄντας ἢ παντοκράτορι, καὶ τῷ οἰκίαν ἐκάστη γνώσιν σωθῆναι. ἐνε-  
 γεί· οἱ μὲν καὶ ὁ σωτὴρ· ἐπεὶ τὸ σῶζεν ἐργον αὐτῷ· ὅπερ ἔν καὶ πιστοῖν καὶ τὰς εἰς αὐτὸν πιστεύσας  
 10 βεβουλημένους διὰ καὶ κηρύγματι, ὅποι ποτ' ἐτυχον γενεότες, ἐλκύσας εἰς σωτηρίαν. ἐγ'  
 ἔν ὁ κύριος δι' ἐδένετον εἰς αὐτοῦ κατῆλθεν, ἢ διὰ τὸ εὐαγγελισαῖν, ὡς περὶ κατῆλθεν, ἢ τοῖ  
 πάντας εὐαγγελισαῖν, ἢ μόνους Ἑβραίους. εἰ μὲν ἔν πάντας, σωθῆσονται πάντες οἱ πιστεύσαν-  
 τες, καὶ ἐξ ἔθνων ὄντες τυχωσιν, ἐξομολογησάμενοι ἢ ὅτι· ἐπεὶ σωτὴροι καὶ πατριάρχαι καὶ  
 καλῶς ἢ ἢ, εἰς ὅτι προφῆν ἀγασσιν, καὶ τῷ μετάνοιαν ἢ ἀμαρτωλῶν μᾶλλον, ἢ τὸ θάνατον  
 αἰρούμεναι· καὶ ταῦτα καθαρώτερον διοράν διωσμένων τῶν σωμάτων ἀπὸ λαγμένων ψυχῶν,  
 καὶ παθεσιν ὅτι σκοτῶνται, διὰ τὸ μή ἐν ὅτι περὶ αὐτῶν σαρκίῳ. ἐπὶ ἢ Ἰουδαίους μόνον εὐγ-  
 γελίστατο, οἷς ἐλειπεν ἢ διὰ τὸ σωτὴρ ὅτι γινώσκεις τε καὶ πίστις, δηλόν περὶ ὡς ἀρα ἀπερσωπο-  
 λήσῃς ὅτι ἢ ἢ, καὶ οἱ δόξαστοι, καὶ περὶ ἐν ταῦτα ἔτι κακῶς, τὰς ἐξ ἔθνων ὅτι περὶ εἰς  
 ὅτι προφῆν εὐαγγελισαῖν το· καὶ καλῶς εἶρη· τῷ Ποιμένι· Κατέβησαν ἐν αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ· ἀλλ'  
 20 ἔτι μὲν, ζῶντες κατέβησαν, καὶ ζῶντες ἀνέβησαν· ὅτι· οἱ περὶ κεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέ-  
 βησαν, ζῶντες ἢ ἀνέβησαν. ναὶ μὴν καὶ σώματα φησὶ τὸ εὐαγγέλιον πολλὰ τὸ κεκοιμημένων ἀνε-  
 στάσας· εἰς ἀμείνω δηλόν ὅτι μεταπετῆμένων ταῖς. γίνονται ἀρα τὰς καθολικῆς κινήσεως καὶ μετὰ-  
 θεσεως καὶ τῷ οἰκονομίαν ἢ σωτῆρος. δικαίῳ πάντων δικαίου, καὶ δὲ δικαίος ἐστίν, ἐπὶ διὰ φέρει·  
 ἐάν πε νομικὸς ἢ, ἐάν πε Ἑλλῆν· καὶ ἢ Ἰουδαίων μόνων, πάντων ἢ ἀνθρώπων ὁ Θεὸς κύριος, περὶ- 270  
 χέστρον ἢ τῶν ἐργασίων πατὴρ. ἐπὶ τὸ καλῶς βιοῦν, καὶ νομίμως ἐπὶ βίῃ· καὶ τὸ εὐλόγως  
 βίῃ, καὶ νόμον ἐπὶ βιοῦν. οὐδὲς ἢ βεβαιώσας οἱ περὶ νόμος, εἰς πίστιν ἐλογιάσθησαν, καὶ δικαιο-  
 ναι ἐκρίθησαν· δηλόν περὶ τὰς ὅτι νόμος ἡγομένης, διὰ τῷ τὸ φωνῆς ἰδιόπτη ὁδοῦς βεβιω-  
 κότας, ἐπὶ καὶ ἐν αὐτοῦ ἐτυχον ὄντες καὶ ἐν φρουρᾷ, ἐπὶ περὶ σωτῆρος τῆς ἢ κυρίας φωνῆς, ἐπὶ τὸ αὐ-  
 θεντικῆς, ἐπὶ καὶ τῆς διὰ τῶν δόξων ἐνεργείας, ἢ τὰς, ὅτι φησὶν αὐτῇ τε καὶ πιστεύσας·  
 30 μεμνήμεθα γὰρ ὅτι διώσας ἢ Θεοῦ ἐστὶν ὁ κύριος. καὶ ὅτι αὐτῷ ἀδελφῶν διώσας. ἔτι  
 οἶμα δέκνυται, ἀναγῶν μὲν. τὸν θεόν· διωσάντων δὲ τὸν κύριον· σῶζεν μὲν δικαιοσύνης καὶ ἰσότη-  
 τος τῆς περὶ τὰς ὅτι προφῆν, ἐπὶ ἐν ταῦτα, ἐπὶ καὶ ἀλλαχθι. οὐ γὰρ ἐν ταῦτα μόνον ἢ διώ-  
 σας ἢ ἐνεργητικῆς φθάνει, πάντῃ δὲ ἐπὶ, καὶ αἰ ἐργάζεσθαι. αὐτῇ περὶ τῷ Πέτρῳ κηρύγματι ὁ  
 κύριος φησὶ περὶ τὰς μαθητὰς μὲν τῷ ἀνάσσειν, ἐξελέξαμεν ὑμᾶς δώδεκα μαθητὰς, κρί-  
 νας ἀξίους ἐμῷ· οὐδὲν κύριος ἢ ἡγήσιν καὶ δόξαστους, πῶς ἢ ἡγησάμενοι, εἶναι, πῶς πῶν ὅτι  
 τὸν ἡσμον εὐαγγελισαῖν τὰς καὶ τῷ οἰκουμένῳ ἀνθρώπους, γινώσκοντες ὅτι εἰς Θεὸς ἐστίν· διὰ  
 40 τῆς ἢ Χρῆς πίστεως ἐμῆς δηλοῦντας τὰ μέλλοντα· ὅπως οἱ ἀκούσας καὶ πιστεύσας, σωθῶ-  
 σιν· οἱ ἢ μὴ πιστεύσας, ἀκούσας μαρτυρήσασιν, ὅτι ἔχοντες δόξα λόγιαν εἰπεῖν Οὐκ ἡκούσα-  
 μεν. πᾶν· οὐχὶ καὶ ἐν αὐτοῦ ἢ αὐτῇ γίνονται οἰκονομία· εἶνα καὶ καὶ πᾶσαι αἱ ψυχαί, ἀκούσας ἢ  
 κηρύγματος, ἢ τῷ μετάνοιαν ἐνδείξων, ἢ τῷ κλάσιν δικαίαν εἶναι, δι' ὧν ὅτι ὅτι πιστεύσας, ὁ-  
 μολογήσασιν· ἢ ὅτι αὐτῶν περὶ τῆς καὶ τὸ τυχεύειν ἐργον, τὰς προελεληλυθότας τῆς παρουσίας τῆς  
 κυρίας, μὴ εὐαγγελισμένους, μὴ δὲ ἐξ αὐτῶν τῷ αἰτίαν παραχομένους, καὶ τὸ πιστεύσας ἢ μὴ, ἢ  
 50 περὶ τῆς σωτηρίας, ἢ τῆς καλῶς μετὰ ἔσιν. καὶ γὰρ περὶ ἡμῶν, τὰς μὲν ἀκρίτως καταδικάζει· μόν-  
 οὺς δὲ τὰς μὲν τῷ παρουσίαν, τῆς θείας δόξα λελαυκέναι δικαιοσύνης. πᾶσιν δὲ ἀνθεν τῆς  
 ψυχῆς εἶρηται τῆς λογικῆς, ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ πῶς ὑμῶν ἐποίησεν, μὴ εἰδὼς σαφῶς τὸν Θεόν, ἐπὶ  
 ὅτι γινώσκοντες μετὰ ἡγήσιν, πάντα αὐτῷ ἀφῆρησται τὰ ἀμαρτήματα. Ἰδὼν γὰρ, φησὶ, τῆς καὶ  
 προσώπῃ ὑμῶν τὸ θάνατον καὶ τῷ ζῶν· ἐκλέξατο τῷ ζῶν· πρὸς σύγκρισιν ἐκλογῆς τεθείσας  
 λέγων ὁ Θεός, οὐ πεποιθέναι ἀμφω. καὶ ἐν ἐπὶ τῇ γὰρ λέγει, Εἰ ἀκούσῃς μου καὶ θηλήσῃς,  
 60 τὰ ἀρετὰ τῆς γῆς φάσεαι· εἰ δὲ μὴ ἀκούσῃς μου, μὴ δὲ θηλήσῃς, μάχαιρα ὑμᾶς κα-  
 τίσει· τὸ γὰρ σῶμα κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα. πάλιν ἢ ἀντικρυς ὁ Δαβὶδ, μᾶλλον ἢ ὁ κύ-  
 ριος ἐκ προσώπου τῶν ὁσίων· εἰς δὲ οὗτος ἐκ μεταβολῆς κόσμου· πᾶς ὁ διὰ φέροις χρόνους διὰ  
 πίστεως σωθῆναι καὶ σωθῆσιν· ἢ φράσῃς καὶ καρδίαν, καὶ ἡραλλιάσῃς ἢ γλώσσας· ἐπὶ ἢ



- „ και ἡ ψυχή μου κατασκευάσῃ ἐπ' ἐλπίδι, φησὶν· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψῃς τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄ-  
 „ δειν, εἰ δὲ δώσῃς τὸ ὅσιόν σου ἰδεῖν Διὰ Φθορᾶν, ἐγνωσάς μοι ὁδὸς ζωῆς, πληρώσῃς με εὐφροσύ-  
 „ νης μὲν ὅσον ὁπώρας, ὡς περὶ ἐν τῷ μὲν· ὁ λαὸς τῷ κυρίῳ, ἔτις ὁ λαὸς ἅγιος ἅπας ἐστίν, σὺ  
 τῷ Ἰουδαίῳ καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν ὁπιστρέφων· ὁ δὲ προσήλυτος· ὁ προσεφθιγμένος. εἰκότως ἄρα βῆν φησὶ  
 καὶ ἄρκτον ὁπιστοαυτοῦ ἐστῶται ἡ γραφή· βούς μὲν γὰρ ἔρηπαι, ὁ Ἰουδαῖος, ἐκ δὲ καὶ νόμον ὑπὸ  
 ζυγὸν καθαρῶς κριθέντος ζώου· ἐπεὶ καὶ διχηλαὶ καὶ μηρυκαὶ τοῖς βούσι· ὁ ἐθνικός δὲ, Διὰ τὴν ἄρκτον  
 ἐμφαίνει, ἀκαθάρτου καὶ ἀγρίου θηρίου· τίς τε δὲ τὸ ζῶον σάρκα ἀτύπωτον, καὶ σχηματίζει εἰς  
 τὴν δὲ θηρίαν ὁμοιότητα τῇ γλώτῃ μόνον· λόγῳ γὰρ τυπᾷ· εἰς τὸ ἡμερώσθαι ἐκ τῆς θηριώδους βίης,  
 ὁ ἐξ ἐθνῶν ὁπιστρέφων· πηλασθεῖς τε ἡδὴ καὶ αὐτοὶ ὡς βούς ἀγνίζετε. αὐτίκα φησὶν ὁ προ-  
 „ φητής· Σκευῶντες εὐλογήσατέ με καὶ θυγατέρες σκευῶν, καὶ τῆς θηρίας πάντα ὅσα ἀγροῦ. τὸ ἀκαθάρ- 10  
 „ των ζῶον τῆς θηρίας ἀγροῦ γινώσκει, τυπᾷ δὲ κόσμῳ· ἐπεὶ τὰς εἰς πίσιν ἀγρίους καὶ ρυπαράς  
 τὸ βίον, μηδὲ τῇ καὶ νόμον δικαιοσύνην καθαθαίρειν θηρία προσεργεῖται. μεταβάλλοντες μὲν τὴν  
 ἐκ δὲ εἶναι θηρία, Διὰ τῆς κυριακῆς πίστεως, ἄνθρωποι γίνονται Θεοῦ τὴν δόξαν, ἐκ δὲ θελήσει  
 μεταβάλλεσθαι, εἰς τὸ γνέσθαι προσεληόντες. τὰς μὲν γὰρ, προστρέψῃ ὁ κύριος· τοῖς δὲ ἡδὴ ἐγχα-  
 ρήσας, καὶ χεῖρα ὀρέξῃ καὶ ἀνέλκει· καὶ γὰρ ὑποστῆλκε· προσωπὶν ὁ πάντων δεσπότης· εἰδὲ ἐντρα-  
 πῆσε· μέγα δὲ, ὅτι μικρὸν καὶ μέγα αὐτὸς ἐποίησεν, ὁμοίως τε προσώπῃ πάντων· καὶ ὁ Δαδισί-  
 „ φησιν· εἰ δὲ καὶ ἐνεπαύσατο ἐθνη ἐν Διὰ Φθορᾶ, ἢ ἐποίησεν, ἐν περὶ δὲ πᾶσι τῇ ἐκρυψάτω, σω- 20  
 „ λήφθη ὁ πᾶς αἰὶς· ἀλλὰ ἐγέρθη κύριος καταφυγὴ τῷ πᾶσι· βοήθῃς ἐν εὐκαρίᾳ καὶ ἐν θλίψει.  
 271 εὐκαίρως ἄρα εὐηγγελίσθησαν οἱ ἐν θλίψει ὄντες. καὶ Διὰ τῆς φησὶν· Αναγείλατε ἐν τοῖς ἐθνεσι  
 „ τῆς ὁπιστηδευμάτω αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀδικῶς κριθῶσιν. εἰ τοίνυν τὰς ἐν σαρκὶ Διὰ τῆς εὐηγγελίσας, 20  
 „ ἵνα μὴ καταδικασθῶσιν ἀδικῶς, πῶς καὶ τὰς προσεληλυθότας τῆς παρουσίας αὐτῶν, Διὰ  
 „ τὴν αὐτὴν εὐηγγελίσας αἰτίαν· Δίκαιος γὰρ ὁ κύριος, καὶ δικαιοσύνην ἡγάγησεν· εὐθύτητα εἰ-  
 „ δειν τὸ προσώπον αὐτοῦ. ὁ δὲ ἀγαπᾷ ἀδικίαν, μισεῖ τὴν εὐαγγελίαν. ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ κατα-  
 κλυσμῷ ἀπώλετο πᾶσι ἁμαρτωλὸς σαρξ, εἰς παῖδας· ἡμετέρας αὐτοῖς τὴν χάριτος, πρῶτον  
 μὲν τὸ θελήμα· θεῶν, παῖδας πατρὸς καὶ ἐνεργητικὸν τυγχάνον, σῶζεν τὰς ὁπιστρέφοντας πιστευ-  
 τῶν· ἐπεὶ καὶ τὸ λεπίομερέςτρον, ἡ ψυχὴ, οὐκ αὐτῷ πᾶσι πρὸς τὴν παχυμερέςτρον ὑδατος, πᾶ-  
 θοι πεινῶν Διὰ λεπίοτητα καὶ ἀπλότητα μὴ κραυγμένης· ἢ καὶ ἀσώματός· προσεργεῖται. ὁ  
 δὲ αὐτῷ παχυμερές ἐκ τῆς ἁμαρτίας πεπαχυμένοι τύχη, τῶν δὲ πρὸς τῆς πᾶσι σαρκικῶν πνεύ-  
 ματι, τῷ καὶ τῇ ψυχῆς ὁπισθυμοῦντι. ἡδὴ δὲ καὶ τὴν κεινότητα προσεβόλόντων ὁ κορυφαῖος  
 „ Οὐαλεντίνος, ἐν τῇ περὶ Φίλων ὁμιλίᾳ, καὶ λέξιν γράφει· Πολλὰ τὴν γρηραμμένων ἐν τῇς δη- 30  
 „ μουσίαις βιβλοῖς, εὐρίσκει· γρηραμμένα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς θεῆς· τὰ γὰρ κενὰ ταῦτα ἐστὶ τὰ πρὸς  
 „ καρδίας ῥήματα· νόμος ὁ γρηρατὸς ἐν καρδίᾳ, ὅστις ἐστὶν ὁ λαὸς ὁ δὲ ἡραπημένος, ὁ Φιλέμενος, καὶ  
 Φιλῶν αὐτὴν. δημοσίας γὰρ βιβλους, εἴτε τὰς Ἰουδαϊκὰς λέγει γρηρατὸς, εἴτε τὰς τῶν φιλοσόφων·  
 κεινοποιεῖ τὴν ἀλήθειαν. Ἰσίδωρος τε, ὁ βασιλεὺς ὑπὸς ἁμακαμαθητῆς, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν τῶν  
 „ προφητῶν Παρχῶν ἐξηγητικῶν, καὶ αὐτὸς καὶ λέξιν γράφει· φασὶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι μεμνηνύσθαι Ἰνᾶ  
 „ Σωκράτη, παρεπομένην δαίμονος αὐτοῦ· καὶ Ἀριστοτέλους δαίμονος κεχρησθῆαι πάσης αἰθρίας.  
 „ πρὸς λέγει, σιωμαρτῶσιν αὐτοῖς παρὰ τὴν χρόνον τὴν ἐνσωματώσεως· προσφθιγμένον τῆς μαθημα-  
 „ λαῶν, καὶ καταγέμενος εἰς τὰ αὐτῶν βιβλία· μὴ ὁμολογῆσαι ὅτι ὑφείλετο τὴν λέγειν τῶν.  
 „ καὶ πάλιν ἐν τῷ δαυτῶν τῇ αὐτῆς συντάξει, ὡς πῶς γράφει· Καὶ μή τις οἰεσθῶ, ὁ φησὶν  
 „ ἰδὸν εἶναι τὴν ἐκλεκτῶν, τὴν τοῦ προσελημένου ὑπαρχέν· ὑπὸ Ἰνῶν φιλοσόφων· καὶ εἰς αὐτῶν 40  
 „ εὐρημα· τῶν δὲ προφητῶν σφειρομένον, προσεβόλῃ καὶ τῷ μὴ ὑπαρχόντι κατ' αὐτὴν σφῶ.  
 „ αὐτὸς τε ἐν τῷ αὐτῷ· Καὶ γὰρ μοι δοκεῖ τὰς προσεβόλῃς φιλοσοφῆν, ἵνα μάθωσι τί ἐστὶν ἡ  
 „ ὑπερπῆρος ὁρὴ καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ πεποικιλμένον φάρμακον· πάντα ὅσα φερεκύδης ἀλλήλῃς  
 εἰθεολόγησεν, λαβὼν δὲ τῆς δὲ Χάριτος προσφθιγῆς τὴν ὑπερπῆριν, ὡς πάλαι παρεσημειώσα-  
 θαι· καὶ τὴν καὶ ἐκαστὴν αἵρεσιν ἀγωγὴν φησὶν, ἀλλ', ὁπερ ὄντως ἐστὶ φιλοσοφία, ὁρθῶς σοφίαν  
 πικρὴν τὴν ἐμπειρίαν παρέχουσαν τῶν περὶ τὸ βίον· τὴν δὲ σοφίαν, ἐμπειρίαν γινώσκον, θεῶν τε καὶ  
 ἀνθρωπίνων πραγμάτων κατὰ λήξιν Ἰνᾶ βεβαίως εἶπαι καὶ ἀμετάπτωτον· σωεληφῆσθαι τὰ τε  
 ὄντα καὶ τὰ παρωχέστα καὶ τὰ μέλλοντα· καὶ εἰδὲ ἀξίαν ἡμᾶς Διὰ τὴν τῆς παρουσίας, Διὰ τὴν  
 τῆς προφητῶν ὁ κύριος. καὶ ἐστὶν ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγῳ παραδοθείσα· πάντη καὶ πάντως  
 ἀληθὴς ὑπαρχεῖ· βουλήσῃ, ὡς Διὰ τῆς ἡμετέρας γνώσεως. καὶ ἡ μὲν, αἰώνιος ἐστὶν· ἡ δὲ, χρόνος λυ- 50  
 σπῆλης· καὶ ἡ μὲν, μία καὶ ἡ αὐτὴ· αἱ δὲ, πολλὰ καὶ ἀδιάφοροι· καὶ ἡ μὲν, ἀνδρῶν παθητικῆς ἡ-  
 ρος κινήσεως· ἡ δὲ, καὶ παθητικῆς ὁρέξεως· καὶ ἡ μὲν, τίλει· ἡ δὲ, ἐνδεής· πᾶσις ἐν τῇ σοφίᾳ  
 ὁπισθυμῇ

Ἰππύμειν ἡ φιλοσοφία, τὴν ψυχῆς καὶ τὴν ὀρθότητ' ἔχει λόγῳ, ἔτις τῆ βίου καθάρσιν, ἀγα-  
 πητικῶς ἔστι φιλητικῶς ἀγατεθείσα πρὸς τὴν σοφίαν, καὶ πάντα πράττεισα ἕνεκα τῆς τοῦ αὐ-  
 τῆς φιλοσοφίας δὲ λέγον· παρ' ἡμῖν μὲν, οἱ σοφίας ἐρωῶντες, τῆς πάντων δημιουργίας ἔστι διδασκα-  
 λία, τῆς πρὸς γνώσεως ἔστι δὲ παρ' Ἑλλήσι δὲ, οἱ τὴν περὶ τῆς λόγων αἰτίαν λαμβάνοντες.  
 εἴη δὲ αὐτὴ φιλοσοφία, ἡ παρ' ἐκείνην τὴν αἰρέσεων, τὴν καὶ φιλοσοφίαν λέγω, ἀδιαβλήτως δογμα-  
 τικῶς ἔστι ὁμολογούμενη βίσις εἰς μίαν ἀθροισθέντα ἐκλογικῶς. ἡ καὶ αὐτὰ ἐκ τῆς βαρβαρίας κλα-  
 πέντα θεοδωρήτου χάριτος, Ἑλληνικῶς κεκόσμηται λόγῳ· τῶν μὲν γὰρ, κλέπτει· ὧν δὲ, καὶ  
 παρήκυσαν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, ἃ μὲν κινούμενοι ἐρήκασιν, ἀλλ' οὐ τελείως ἐξήρξασαν· τὰ  
 δὲ, ἀνθρωπίνῳ συχασμῷ τε καὶ ἱππολογισμῷ· ἐν οἷς καὶ παραπίπτουσιν, ἱππὶς ἀλλοίῃ δὲ εἶον·  
 10 τῇ ἀληθείᾳ· οὗτοι μὲν, τελείως· ὡς δὲ ἡμεῖς αὐτὰς καταλαβάνεμεθα, μερικῶς. πλεονεχ-  
 οῦν τῆς κόσμου τάξεως ὁμοίᾳσιν ἔδεν. καὶ μὲν ὡς ἡ γεωμετρία περὶ μέτρα ἔμετρεται καὶ ἀκρίβεια  
 πραγματευομένη, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς ἱππικῶσι κατὰ γραφῆς· ἡ τε ζωγραφία, τὸν ὁπτικὸν ὅλον τῶ-  
 ν ἱππῶν τὴν σκηνογραφουμένων φαίνει· παραλαβάνουσα· τὴν τῆς δὲ ψαυδογραφίας τὴν ὅλην 272  
 τοῖς καὶ πρὸς βολῶν τὸ ὁπτικὸν γραμμῶν, σημείοις χρωμένῃ καὶ τῇ περικύκλῳ· ἐν τῇ ἱππικῇ, καὶ  
 καὶ ποικίλῃ, καὶ φάσιν σφύζον· καὶ τὰ μὲν, δοκεῖ πρὸς ἑαυτὴν· ἔχον· τὰ δὲ, ἄλλ' ὡς πρὸς  
 φαντασίαν, ἐν τῷ ὁμαλῶς ἔστι· οὕτως καὶ οἱ φιλόσοφοι, ζωγραφίας δίκῃς ὑπομιμνῶν-  
 ται τὴν ἀλήθειαν· φιλαυτία δὲ, πᾶν ἡμῶν ἀμαρτημάτων αἰτία ἐκαστος ἐκαστοῦ. διόπερ' ἔχει,  
 τὴν εἰς ἀνθρώπου δόξαν αἰρούμενον, φιλαυτίαν εἶναι, ἀλλὰ, τὴν θεὸν ἀπαυτῶν, τὴν ὁντιόσοι καὶ  
 φρονήτως γίνεσθαι. εἰ γὰρ ἐν τῇς μερικῇς ὡς τῇς καθολικῇς χρώμεν· τὴν, ἔτι δὲ ὅσον ὡς  
 20 κύριον καὶ ἡγεμονικόν, σφάλλει· τῆς ἀληθείας, ἐσθλὴς τὴν δὲ δαδίδι κατ' ἑξομολόγησιν ἐρε-  
 μέν, τὴν ποδὸν ὡς αἰὲν ἐφαρμόζει· ἡ φιλαυτία καὶ ἡ οἰσισ, αὐτῇ γῆ ἐστὶ καὶ πάλιν. εἰ δὲ  
 τῇ, ἐκ μαθήσεως ἡ γνώσεως καὶ ἡ ἱππική. μαθήσεως δὲ ἔστι, ζητῆν ἀνάγκη τὸ διδασκαλόν.  
 Κλεάνθης μὲν γὰρ, Ζῶνωνα ἱππικῶς φησὶ· καὶ θεόφραστος, Ἀριστοτέλης, Μητροδώρος περὶ  
 κυρτον, καὶ Πλάτων Σωκράτη· ἀλλὰ καὶ ἱππὶς Πυθαγόραν ἔλθω καὶ φερεκυδῶν καὶ θάλητα  
 καὶ τῆς πρώτης σφῆς, ἱππικῇ, τῇ τῶν διδασκαλόν ζητῶν· καὶ Αἰγυπτίους εἰπῆς, καὶ Ἰνδοῦς,  
 καὶ Βαβυλωνίους, καὶ τῆς μάγας αὐτῆς, ἐκ παλαιῆς τῆς διδασκαλίας ἀπαυτῶν· ἀνάγκη  
 δὲ καὶ ἱππὶς τὴν πρὸς τὴν γῆν ἀνθρώπων· κακῶς ἐν ἀρχαῖς ζητῶν τῆς διδασκαλίας· ἀν-  
 θρώπων μὲν, οὐδὲν· οὐδὲν γὰρ μεμαθήκεσαν· ἀλλ' οὐδὲ ἀγγέλων τῆς· οὐδὲ γὰρ ὡς μηνύουσιν  
 οἱ ἀγγελοι, καὶ ὁ ἀγγελοι, ὅπως ἀκούουσιν ἀνθρώποι· οὐδὲ ὡς ἡμῖν τὰ ὦτα, οὕτως ἐκείνοις ἡ  
 30 γλῶττα· ἐστὶ αὐτὸν ὅρα· πρὸς δὲ φωνῆς ἀγγέλοις, χεῖλη λέγω, καὶ τὰς τῆς παρακείμενα,  
 ἔστι φάρυγξ, καὶ δέσμη, καὶ σπλάγχνα, καὶ πνεῦμα, καὶ πλεονεχόμενον ἄερα· πολλὰ γὰρ δὲ  
 τὴν θεὸν ἐμῶν ἀποσπῶν ἀγνόησι, ἔστι ἀγγέλων αὐτὸν κεχωρισμένον· ἡ δὲ καὶ τῆς ἀγγέ-  
 λους μεμαθήκεσαν παρὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῆς ὑπὲρ τῆς ἀρχοντίας· γῆν τὴν γὰρ. λεί-  
 πει· πίνω, ὑπερβαίνει ἡμᾶς, καὶ τῆς διδασκαλίας ποιεῖν. ἐπεὶ γὰρ ἐν μὲν τῇ ἀγῆν-  
 ταν, ὁ παντοκράτωρ θεός· ἐν δὲ καὶ τῇ πρὸς ἡμῶν, δι' ἧς τὰ πάντα ἐγίνετο, καὶ χωρὶς αὐτῆς ἐγίνετο  
 ἐστὶν· εἰς γὰρ τὴν ὅπτι ἐστὶν ὁ θεός, ὅς δὲ τῶν ἀπάντων ἐποίησεν, μηνύων τὴν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ, ὁ  
 Πέτρος γὰρ φησὶ· σῶν ἐκείνους τῶν, ἐν δὲ τῇ ἐποίησεν ὁ θεός τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· σοφία γὰρ  
 ἔστι εἰρηται πρὸς ἀπάντων τῶν περὶ τῶν. οὗτος ἐστὶν ὁ τῶν γῆντων ἀπάντων διδασκαλός, ὁ  
 σύμβουλος ἔστι, ἔστι τὰ πάντα πρὸς ἐγὼ καὶ τὸν. ὁ δὲ, ἀνῶθεν ἐκ πρώτης κατεβόλης κόσμος πο-  
 40 λυτρόπως ἔστι πολυμερῶς πεπλάσμενος καὶ πλεοῖ. ὅθεν ἐκόντως εἶρη, Μη εἰπῆς ἑαυτοῖς δι-  
 δασκαλὸν ἱππὶ τῇ γῆς. ὅρας ὅθεν ἔχει τῆς λαβῆς ἡ φιλοσοφία ἡ ἀληθής· καὶ ὁ νόμος ἐκόντων  
 καὶ σκία τῇ ἀληθείας τυγχάνει· σκία γὰρ ὁ νόμος τῇ ἀληθείας· ἀλλ' ἡ φιλαυτία τῇ Ἑλλήνων, δι-  
 δασκάλους πᾶσι ἀνθρώπους ἀνακηρύττει· ὡς ἐν ἱππὶ τῇ ποιητῇ τὴν θεὸν πᾶσι ἀνατέχει πα-  
 τριά, οὕτως καὶ ἱππὶς τὴν κύριον τῶν καλῶν διδασκαλία, καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ εἰς τῇ χειραγω-  
 γῶσι καὶ συλλαμβάνουσα. εἰ δὲ ἐκ πινος ποιήσεως τῇ ἀληθείας, ὅτω δὲ πρὸς τῇ λαβόν-  
 τος ἀνέμα, ὡς ἐξέθρεψαν πινές· γὰρ δὲ ἀγῶν καὶ ἀνομιβία παραδεδωκότες, ἀγῶνι συνε-  
 πίκταν· βοῦναι· καθάπερ οἱ φαρμακοὶ ἐξετέλεσαν τῇ νόμου, ἀνθρωπίνους παρὰ τῇ γενίῃς  
 διδασκαλίας· τῇ τῶν αὐτῶν διδασκαλός αἶπος, ἀλλ' οἱ παρακύνειν περὶ ἡμῶν· οἱ περὶ τῇ  
 50 δὲ αὐτῶν τῇ τῇ κυρίᾳ παρουσίᾳ καὶ τῇ τῇ γρῶν σαφένει, ἐν ἱππικῇ γίνονται τῇ νό-  
 μου· καθάπερ καὶ οἱ ἀπὸ φιλοσοφίας, ἀλλὰ τῇς τῇ κυρίου διδασκαλίας ἐν ἱππικῇ γίνονται τῇς ἀ-  
 ληθοῦς φιλοσοφίας κατὰ τῇ τὰ λόγια γὰρ κυρίου, λόγια ἀγῶν, δὲ γύριον περὶ τῇ νόμου, δὲ  
 κίμων τῇ γῇ, καὶ καθαρισμὸν ἐπὶ τῇ πλάσσει, ἡτοι ὡς ἀργυρὸς πολλὰ καὶ ἀποκαθαρίσθαι, εἰς δοκί-

ἡμῶν καθίσταται ὁ δίκαιος, νόμισμα κυρίου ἡμῶν, καὶ χάραγμα βασιλικὸν ἀναδεδειγμένον·  
 ἢ τοῦ ἢ ἐπεὶ καὶ Σαλομών λέγει, γλῶσσαν δικαίου ἀργυρὸν πεπυρωμένον· τὴν δὲ δοκιμασμένην καὶ  
 ἢ πρὸν διδασκαλίαν, ἐπαγγέλλω καὶ δοκίμω τὴν τυγχάνειν μιλύων· ὅτ' αὐτὴ καθαυμένη παλ-  
 αίως τυγχάνει τῇ γῇ, τέστιν, ὅτ' αὐτὴ πολυτρόπως ἡ γνώσις ψυχῇ ἀγιάζει, καὶ τὴν δοκίμην  
 τῶν πυρώσεων ἀγιάζει καὶ τὸ σῶμα ἐν ᾧ οἰκεῖ, ἐξιδιοποιούμενον εἰς ἐκκρίνειν ἀγί-  
 νει· ὁ δὲ ἐν τῷ σώματι καθαρισμὸς τῆς ψυχῆς πρώτης πρώτος, ὅπως ἐστὶν, ἡ δοκίμη τῶν κακῶν· ὡς  
 πῖνες πλείωσιν ἡγῶνται· καὶ ἐστὶν ἀπλῶς τῆς κοινῆς πίστεως, Ἰσραὴλ τε καὶ Ἑλλῆνος, ἡ πλείωσις  
 273 αὐτῇ· τῇ γ' γνώσεως μὲν τὴν ἀλλοις νομιζομένην πλείωσιν, ἡ δὲ δικαιοσύνη, εἰς ἐνέργειαν εὐπορίας  
 προσβαίνει· καὶ ὅτω δὴ ἡ δόξασις τῆς δικαιοσύνης εἰς ἀγαθοποιίαν δόξαι δίδωκεν, τῷ τῇ πλείω-  
 σις ἐν ἀμεταβόλῳ ἔχει εὐπορίας καθ' ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ ἀγαθῶν· οἱ μὲν γὰρ σῶμα Ἀβραάμ, 10  
 ὁ δὲ οἱ τῆς θεῆς, ὅπως ἐστὶν οἱ κλητοὶ· οἱ ἱσραῖοι, οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ, οἱ τῆς κακίας πειρασμοῦ τὴν  
 ἐνέργειαν· οἱ πῖνυν αὐτὴν τῇ Χρυσῇ σοφίαν φάμεν, καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς, τὴν ἀφ' ἧς τῶν σοφ-  
 φητῶν, δι' ἧς ἐστὶ τὴν γνώσις παράδοσιν ἐκμανθάνειν, ὡς αὐτὴ καὶ τὴν παρουσίαν τῆς ἀγίας  
 ἐδίδαξεν δοκίμας· σοφία εἴη αὐτῇ γνώσις, δόξα ἡμῶν οὐ καὶ κατὰ πληθύνει τῶν ὁρίων τε καὶ ἐσο-  
 μένων καὶ παρωχησάντων, βεβαία καὶ ἀσφαλής, ὡς αὐτὴ παρὰ τῷ ὕμῳ τῆς θεῆς παραδοθεῖσα καὶ  
 ἀπακαλυφθεῖσα. Ἐδὴ καὶ ἐστὶ τὴν σοφίαν ἡ θεωρία, ὁρᾶν μὲν, ἡ μὲν ἐπὶ φιλοσοφῶν,  
 τῆς θεῆς δόξης· ὁ δὲ πᾶς τυγχάνει, ὡς μὴ μαθήσῃ παραλαβὴ, σαφηνισθεῖσιν αὐτῇ τὴν  
 28 σοφητικὴν φωνὴν, δι' ἧς πᾶς εἰσὶν, πᾶς ἰσχυρὸς, ὡς τῆς εἰσῆλθαι, ὅπως ἔχει τε καὶ ἔχει καὶ ἔχει  
 παραλαμβάνει. ἡ γνώσις γὰρ αὐτῇ, ἡ καὶ ἀγαθοῦ εἰς ὀλίγους ἐκ τῶν δοκίμων ἀγαθῶν πα-  
 ραδοθεῖσα, κατὰ πληθύνει· ἐν τῇ γὰρ ἀγαθῇ γνώσει ἐπὶ σοφίαν σπουδαζομένην καὶ ἔξιν θεωρίας 20  
 αἰδίου καὶ ἀναλλοίωτον· ἐπεὶ καὶ Παῦλος ἐν τῇ δόξαι, οὐ φιλοσοφίαν ἀγαθῶν φαίνει·  
 τῇ γὰρ γνώσις μεταλαμβάνουσα ὕψους, ἐκ τῆς παλινδρομεῖν ἀξιοῦσιν δόξαι τὴν Ἑλληνικὴν φι-  
 λοσοφίαν, σιχηθεῖς τῷ κόσμῳ τῶν ἀλλήλων, σιχησικὴν πᾶσι ὕψους, καὶ σιχησικὴν τῇ ἀ-  
 ληθείᾳ. διὸ καὶ τοῖς Ἑβραίοις γράφον, τοῖς ἐπανακαμψοῦσιν εἰς νόμον ἐκ πίστεως, ἡ πᾶ-  
 30 λιν, φησὶ, γράφοντες τῇ διδασκαλίᾳ ὑμᾶς, πᾶσι τῇ σιχησικῇ τῇ λογίᾳ τῇ θεῷ, καὶ γὰρ  
 νὰ ἡ γράφοντες ἔχοντες γὰρ ἀκρίβειαν, καὶ ἐστὶν ἡ γράφοντες, ὡς αὐτῶς ἀρα καὶ τοῖς ἐξ Ἑλλήνων δόξαι  
 σιχησικὴν κολοσσάουσι· βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἐστὶν ὁ συλαγωγῶν ἀφ' ἧς τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς  
 35 ἀπάτης, καὶ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῇ σιχησικῇ τῷ κόσμῳ τέττα, καὶ ἐστὶν Χρυσῇ  
 δειλάτων αὐτῆς εἰς φιλοσοφίαν ἀναδραμεῖν, τὴν σιχησικὴν διδασκαλίαν. καὶ λέγει καὶ τῇ  
 σιχησικῇ ἀνθρώπων φιλοσοφίαν εὐρησάτω πρὸς Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὰς γράφας εὐρίσκω τὴν  
 αἰνέσιν θεοπέμπτον εἶναι λεγόμενα. ὁ γὰρ οὐκ ὑψαλμῶδες μέγιστον ἡγῶνται δωρεάν τὴν αἰνέσιν,  
 40 καὶ αἰτῇ λέγων· Δούλῳ σὺς εἰμὶ ἐγώ· σιχησικὴν μὲν καὶ μὴ ἡ τῇ πολυπύρρον τῇ γνώσει αἰτέ-  
 μενος ὁ δαδιστὴς γράφει· Χρηστέτω καὶ παιδείαν καὶ γνώσιν διδασκόντες· ὅτι τῇ ἐντολαῖς σου δόξαι  
 45 εἰσὶν, κυρίας εἶναι τῆς ἀγαθῆς ὁμολογήσας. Ἐτοῖς ἡμῶν τοῖς διδασκῶν. λέγει γὰρ ἐν ὧν ὑψαλ-  
 50 μος πᾶσι δόξαι τῇ θεῷ· Οὐκ ἐποίησεν οὕτως ἐδὲν ἔθνος, καὶ τὰ κρίματα αὐτῶν ἐκ ἐδὲ λωσεν αὐ-  
 τῆς. τῇ γὰρ. Οὐκ ἐποίησεν ὕψους, πᾶσι ἡμῶν μὲν δὲ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ ὕψους. ἐν συγκρίσει γὰρ ἐν τῇ Οὐ-  
 τως, πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τὴν καθ' ἡμᾶς γινόμενον· ἐξ ἧν γὰρ δόξα τῇ περὶ τῇ ἀπλῶς  
 55 τῇ γὰρ. Οὐκ ἐποίησεν, ἀνδρὶ τῇ περὶ τῆς Οὐτως. νὰ μὴν καὶ ὁ Πέτρος ἐν τῇ Πράξει, ἐπ' ἀληθείας  
 60 κατὰ λαμβάνομεν, φησὶν, ὅτι προσωπολήπτης ἐστὶν ὁ θεός· ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνος ὁ φοβού-  
 65 μενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δικτὶς αὐτῷ ἐστὶν. καὶ γὰρ τοῖς αὐτοῖς τῇ ἀποστολῇ  
 70 πᾶσι τῇ θεῷ, ἀλλ' ἐξ αἰῶνος· ἐδὲ μὴν ἡρξάτω ποτὶ ἡ ἐνέργειά αὐτῆς, ἀλλ' ἐδὲ περὶ τῆς πᾶ-  
 75 πᾶς ἡ ἀνθρώποις ἴσιν· ἐδὲ γὰρ μερικὴ ἡ εὐπορία αὐτῆς. ἀνοῖξά μοι πύλας δικαιοσύνης, φησὶν·  
 80 ἐν αὐτῇ εἰσελθὼν, ἐξομολογήσασθαι τῷ κυρίῳ. αὐτὴ ἡ πύλη τῇ κυρίῳ· δικαιοὶ εἰσελεύσονται· ἐν  
 85 αὐτῇ· ἐξ ἧν γὰρ μὲν δὲ τὸ ῥητὸν τῇ περὶ τῆς βασιλείας, δόξαι τῇ περὶ. Πολλῶν πυλῶν ἀνεωγμένων,  
 90 ἡ ἐν δικαιοσύνῃ, αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ· ἐν ἡ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες. τῇ αὐτῇ ἔχει ἐν-  
 95 νοίας κακῶν τῇ περὶ τῆς Κύριον, δόξαι τῇ ὑδάτων πολλῶν· ἐν τῇ ἀγαθῇ τῇ ἀγαθῇ τῇ ἀγαθῇ  
 100 μόνων, ἀλλὰ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῇ περὶ, τῇ ἐν Ἑλλήσιν εἰς δικαιοσύνην ἀγόντων, τῇ  
 105 τῇ ἐν βαρβάρους. σαφῶς γὰρ ἡ δὲ καὶ ὁ δαδιστὴς μαρτυρῶν τῇ ἀληθείᾳ· ψάλλει· ἀποστρέφεται  
 110 σαὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὴν ἀδὴν, πᾶσι τὰ ἔθνη τὰ δόξαι τῇ ἀνθρώπων τῇ θεῷ δόξαι τῇ ἀνθρώπων· δὲ  
 115 δὲ ἡ δὲ ὁ πρὸς τὸν ἐμὲ μὲν τῇ καὶ ὁ πρὸς τὸν ἐμὲ μὲν τῇ καὶ ὁ πρὸς τὸν ἐμὲ μὲν τῇ καὶ ὁ πρὸς τὸν ἐμὲ μὲν τῇ  
 120 ὡς ἀρα εἰδῆσις ἡς ἀμαρτῆς τῇ θεῷ καὶ πρὸς τῇ ἐθνεσιν. καὶ πᾶσι μὲν τῇ δὲ εἰς τὴν πολυμα-  
 125 θῆν· εἶναι γὰρ τῇ γνώσει· καὶ ἐπὶ τῇ Ἑλλήσιν φησὶ, Πρῶτον γὰρ περὶ τῇ καὶ τῇ ἀνθρώπων, πᾶσι  
 λόγῳ

- λόγῳ λόγον ἀντικείμενον παρὰ σκοπὸν αὐτῶν, καὶ πρὸς τὰς τοιαύτας τῶν λόγων ἀρμόζει λέγειν αὐτῶν.  
 λέγει γὰρ ἡ γραφή· Ὁ πᾶσι πολλὰ λέγων, καὶ ἀντακείμενον· παραβολὴν δὲ κυρίου πρὸς νοήσας, εἰ μὴ ἐπὶ  
 σοφὸς καὶ ὀπίσθημων καὶ ἀνοήτων τὸ κύριον αὐτῶν· ἐξω τοίνυν πρὸς ὁ τοιοῦτος· ἐξω διωκτὸς 274  
 γνώσιν ἐξεπείν· ἦτω σοφὸς ἐν ἀκριβοῦς λόγων, ἦτω γοργὸς ἐν ἐργαίῳ, ἦτω ἀγνός. τοσούτω γὰρ  
 μᾶλλον ὁ πρὸς φρονεῖν ὁ φείλει, ὅσῳ δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι· ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κοριν-  
 θίους φησὶ· τοιοῦτος· αἰσθεῖς ἐκείνῳ πείθεσθαι τῷ παραγγέλματι. Ὁ οὖς μὲν ἐκ πυρὸς ἀρπά-  
 ζει, ἀφαιρῶν τοὺς ἐλεῖται. ἀμέλει τὸ δρέπανον ἐνεκεν δὲ κλαδεύειν προσηγμένως γέγονεν·  
 ἀλλὰ καὶ πεπλεγμένα πᾶσι κλήματα ἀφαιρῶν ἐν αὐτῷ, καὶ ἀκάνθας κόπτοντες τὸ συμπεφυ-  
 κῶν τὸ ἀμπελοῖς, αἷς ἐξ ἀδὸν ἐστὶ προσελθεῖν· πᾶσι καὶ τῷ πάντῳ τῷ ἀναφορᾷ ἔχει ὅτι τὸ κλα-  
 10 δεῦται. πάλιν, ἀνθρώπῳ· προσηγμένως γέγονεν ἐπὶ γνώσιν γὰρ· ἀλλὰ καὶ γνωμῆτες, καὶ  
 γεωργεῖ, καὶ φιλοσοφεῖ· ὅταν τὸ μὲν, ὅτι τὸ ζῆν· τὸ δὲ, ὅτι τὸ εὖ ζῆν· τὸ γὰρ, ὅτι τὸ μελετᾶν πᾶσι δόπο-  
 δεικτικὰ, γὰρ γὰρ· καὶ μὴν εἰ λέγοντες τῷ φιλοσοφίαν ἐκ δὲ ἀφαιρῶν ὁρμῶν, καὶ ἐκείνῳ ὀπί-  
 σθησάτωσαν, ὅτι φησὶν ἡ γραφή μεταχηματίζεσθαι τὸ ἀφαιρῶν εἰς ἀγέλον φωτὸς· τί προήσων-  
 τα, εὐδελον ὅτι προφητεύουσα. εἰ δὲ ὡς ἀγέλος φωτὸς προφητεύει, ἀληθὴ ἄρα ἐρεῖ. εἰ ἀγέλι-  
 κά, καὶ φωτὴν ἀποφύγετο καὶ ὡφέλιμα, πᾶσι ὅτι καὶ μεταχηματίζεσθαι καθ' ὁμοιότητά ἐνεργ-  
 γίας, καὶ ἄλλος ἢ καὶ τὸ ὑποκείμενον τὸ δόποσι· ἐπεὶ πῶς αὐτὸ ἀπατήσεν τινα, μὴ ἀφαιρῶν  
 ἀληθῶν ὑπαρξάντων τὸ φιλομαθῆ εἰς οἰκειότητά, καὶ οὕτως ὑστερον εἰς ψεύδος ὑποσφύρων;  
 ἄλλως πε καὶ ὀπίσθησας, τῷ ἀληθῆος εὐρεθῆσθαι· καὶ εἰ μὴ καταληπτικῶς, ἀλλ' ἐν ἐκ ἀ-  
 πηρὸς γε αὐτῆς. ἐπὶ πῶς ἡ φιλοσοφία, καὶ ὁ κλέπτης καὶ ὁ ψεύστης καὶ μεταχηματισμὸν  
 20 ἐνεργίας πᾶσι ἀληθῆ λέγει. οὐδὲ μὴν ἀφαιρῶν τὸν λέγοντα, περὶ αὐτῶν ἀμαθῶς καὶ τῶν λεγο-  
 μένων. ὅπερ καὶ ὅτι τὸ προφητεύειν νῦν δὲ λεγόμενων παρατηρήσει· ἀλλὰ πᾶσι λεγόμενα σκοπη-  
 τὸν εἰς ἀληθείας ἔχειται. ἡ δὲ καὶ καθολικῶς λόγῳ πάντῃ ἀναγκαῖα καὶ λυσίτελή τῷ βίῳ  
 θεοῦ ἐκείνῳ εἰς ἡμᾶς λέγουσιν, ἐκ αὐτῶν ἀμαθῶν· τῷ δὲ φιλοσοφίαν καὶ μᾶλλον Ἑλλήσιν  
 οἷον ἀφαιρῶν οἰκίαν αὐτοῖς δέδοται, ὑποσφύρων ὅσον τὸ καὶ Χρυσὸν φιλοσοφίας, καὶ οἱ φι-  
 λοσοφῶντες πᾶσι Ἑλλήνων εἰδελόκωφον τῷ ἀληθῆος, ἐξ ἀπὸς τῶν τῷ φωνῇ τῷ βαρβάρ-  
 ρων, ἢ καὶ ὑποφωμένοι τὸ ἐκρητῆμενον τῷ πρὸς καὶ τὰς πολλὰς νόμους, τῷ θανάτῳ κίνδυνον.  
 ὡς περὶ τὸ ἐν τῇ βαρβάρῳ φιλοσοφία, οὕτως καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστᾶρ καὶ ζιζάνια, πρὸς δὲ τὸ  
 ζιζάνια οἰκίαν γεωργεῖ. ὅθεν αὐτὸ αἰρέσας παρ' ἡμῶν σωματικὴ φύσιν τῷ γονίμῳ πυρὶ· εἴτε τῷ  
 Επικύρου ἀθεοῦ καὶ τῷ ἡδονῇ, καὶ ὅσα ἄλλα παρὰ τὸ ὀρθὸν λόγον ἐπίστανται, τῇ Ἑλληνικῇ  
 30 φιλοσοφίᾳ κηρύσσοντες, νόθοι τῆς θεοῦ δωρηθείσης γεωργίας Ἑλλήσιν ὑπαρχοῦσι καρποί.  
 πᾶσι φιλοσοφίαν δὲ αἰῶνος τέττα τῷ φιλήδονον καὶ φιλαυτὸν ὁ δόποσι λέγει· ὡς αὐτὸ τῷ καὶ τῷ  
 τῷ καὶ τῷ πᾶσι αὐτὸν μόνον διδάσκουσιν, ὑποκείμενον περὶ ἀκρόατος καὶ πρὸς αὐτοῖς πᾶσι  
 ἀρχοῦσι· διὸ καὶ σωματικῆς ἡ ἐστὶν ἡμερικῆ αὐτῇ φιλοσοφία, τῆς τελείας ὄντως ὀπίσθησας  
 ἐπὶ κείνῳ κόσμῳ περὶ τῶν νοητῶν, καὶ ἐπὶ τῶν πᾶσι πᾶσι μαθητικώτερα ἀναστροφόμενης, ἀφαιρῶν  
 ἐκ εἶδεν, καὶ οὖς ἐκ ἡκούσεν, οὐδὲ ὅτι καρδίαν ἀνέβη ἀνθρώπων, πρὶν ἢ ἀφαιρῶν τὸ πᾶσι  
 τῶν λόγων ἡμῶν τὸν διδάσκαλον ἀγαθῶν, καὶ ἐπὶ τῶν κατ' ἐπανάστασιν τὰ ἀριώτερα  
 δόποσι καὶ πᾶσι τῶν γνησίως καὶ μὴ νόθως τὸ κυριακῆς ὑποθέσεως κληρονόμοις. αὐτὰ γὰρ  
 πολὺ μὲν φάναι· ἐν αὐτῷ γὰρ ἡ πίστις ἡ γνωστικὴ, πάντων ὀπίσθησας εἶναι, καὶ πάντων πᾶσι  
 ληπτικῶν, βεβαία καὶ πᾶσι καὶ κρημένον, καὶ ὅτι τῶν ἡμῶν δόποσι καὶ τῷ ὄντι γνωστικῶν· ὁ-  
 40 πῶς τῷ Ἰάκωβ, Πέτρῳ, Ἰωάννῃ, Παύλῳ, καὶ οἱ λοιποὶ δόποσι· γνώσεως γὰρ πλήρης  
 ἡ προφητεία, ὡς ἀνὰ κυρίου δοθῆσα, καὶ ἀφαιρῶν κυρίου πάλιν πᾶσι δόποσι σαφει-  
 σθῆσαι· καὶ μὴ τῇ γνώσει ἰδιώμα ψυχῆς τυγχάνει λογικῆς, ἡς τῷ ἀσκειμένης, ἵνα ἀφαιρῶν  
 γνώσεως εἰς ἀθανάσιαν ἐπιγραφῇ· ἀμφοῖν γὰρ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, γνώσις τε καὶ ὁρμή. εὐρίσκει-  
 ται δὲ ἡ ὁρμή μετὰ ἵνα συγκαταθεσὶν κινήσεις οὐσας· ἐξ ὁρμῆς εἰς τινα πρᾶξιν, πρὸς τὸν τῷ  
 γνώσιν τὸ πρᾶξιν λαμβάνει· δεύτερον δὲ, τῷ ὁρμῇ. ἐπὶ καὶ τῷ καὶ τῷ νοήσας· ἐπὶ δὲ γὰρ  
 τῷ μαθεῖν τῷ πρᾶξιν πρὸς ὑπερότερον ἐστίν· φύσις γὰρ ὁ πρᾶξιν τῷ πρᾶξιν βούλεται, μαθη-  
 ναι πρὸς τὸν καὶ ἡ μὲν γνώσις, ἐκ τῷ μαθεῖν τὸ πρᾶξιν δὲ, ἐκ τῷ ὁρμῇ· καὶ τῷ μαθησθῆναι ἡ  
 γνώσις· ἐπὶ τῇ ὀπίσθησας ὁρμή· μετὰ τῷ πρᾶξιν· ἀρχὴ δὲ δημιουργοῦ πάσης λογικῆς πρᾶ-  
 ξιν, ἡ γνώσις εἴη αὐτῇ· ὡς αὐτὴ ἐκείνῳ τῷ μόνῃ χαρακτηρίζεται ἡ τὸ λογικῆς ιδιότης ψυχῆς·  
 50 τῷ ὄντι γὰρ ἡ μὲν ὁρμή, καὶ ὡς περὶ γνώσις ἐστὶν ὅτι τῷ ὄντι κινουμένη· γνώσις δὲ αὐτὸ τῷ, θία 275  
 ἡ ἐστὶ τῆς ψυχῆς τῶν ὄντων, ἡ τοῦ ἵνους, ἡ τινῶν, τελειωθείσας τῶν συμπάντων. καὶ πᾶσι φασὶ ἵ-  
 νους τὸν σοφὸν ἀνθρώπον πεπαιδευμένον εἶναι ἵνα ἀκατάληπτα, ὡς καὶ πᾶσι τῶν ἔχον ἵνα κατὰ



[illegible]



τῇ τ' ἑαυτὸς ἡθελήσας, ἵς ὅσον ἀνάγκη, προσέμεν. προηγουμένη γὰρ αὐτῇ ἡ γνώσις. κατ' ἐπακολουθήματα τοίνυν καὶ τοῖς εἰς γνώσιν ἡμιναζούσιν αὐτὸν προσανακείτω, παρ' ἑκάστη μαθήματος τὸ πρὸς Φορὸν τῇ ἀληθείᾳ λαμβάνων. τὸ μὲν ἔν μουσικῇς τῶν ἐστέων ἡρμοσμένοις ἀναλογίαν δίδωκεν· ἐν τῇ δὲ θρησκευτικῇ τὰς αὐξήσεις καὶ μειώσεις τῶν θρησκυμῶν παρασημαίνοντες, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, καὶ ὡς τὰ πλεῖστα ἀναλογία πρὸς θρησκυμῶν ἐποπτεύοντες τὴν ζωμετρικῶν ἔσας αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἡρώων καὶ ἐθιζόμενος, σωεχὲς πὶ διδασκαλίας, ἔχοντες ἀμετάβλητον, ἐπὶ τῶν τῶνδε τῶν σωμάτων οὕτως ἐκ τῆς αἰσχρονομίας, γῆθεν αἰωρούμενος τε τῶν ἡρώων σωυψωθήσεται οὐρανῶ, καὶ τῇ περὶ φορᾶ συμπεριπολήσεται ἱερῶν αἰνῶν τῶνδε. καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλα συμφωνίας· ἀφ' ὧν ὁρμώμενος Ἀβραάμ, ἵς τῶνδε κτιστοῦς ἐπὶ ἐξ ἀέθρα γνώσιν. ἀλλὰ καὶ τῇ διδασκαλικῇ πρὸς χρῆσιν τὸ γνωστικόν, τῶν εἰς εἶδη τῶν ἡρώων ἐκλεζόμενον διαιρέσειν, 10 καὶ τῶν τῶν ὄντων πρὸς σέσω διδασκίσειν, μέχρις αὐτῶν πρῶτων καὶ ἀπλῶν ἐφάψεται. οἱ πολλοὶ δὲ, κατὰ πρὸς οἱ παῖδες τὰ μορμολύκια, οὕτως δεδίασι τῶν Ἑλληνικῶν φιλοσοφίας· φοβόμενοι μὴ ἀπαρῶν αὐτὰς. εἰ δὲ πιαύτη παρ' αὐτοῖς ἐστὶν ἡ πίστις· ἔγχαρ' αὐτοῖς γνώσιν ἐπιμῶμεν· ἵνα λυθῇ πιθανολογία· λυθῇ τῶνδε τῶνδε μάστις, ὁμολογῶντων οὐχ' ἔχοντων ἀλήθειαν· ἀνίκητος γάρ, φησιν, ἡ ἀλήθεια· ψευδοδοξία δὲ, καταλύεται. αὐτὰ πορφύραν ἐξ αὐτοῦ παραστήσας ἀλλῆς πορφύρας ἐκλεζόμεθα. ὡς ἂν ἡς ὁμολογῇ καρδίαν μὴ ἔχον διηρημένην, τρέπεται ἐκ τῆς τῶνδε θρησκυμοιῶν, ἐδὲ μὴν τ' κριτήριον τ' λόγον. καὶ πῶς ἐπὶ τρέπεται τῆς δεξιότητος μὴ διωάμενος καὶ ἀφαιρῶν τὸ ἀκρίβητον νόμισμα τῶν παραχαράγματος· κέρρα γὰρ ὅδε δαδίδι, ὅτι εἰς τὸ αἰῶνα ἐσσεύεται τὸ δίκαιον. οὗτ' ἔν ἀπατηλῶ λόγῳ, ἐδὲ μὴν πεπλανημένη ἡδονή. ὅθεν ἐδὲ τὸ οἰκείας κληρονομίας ἐσσεύεται. ὅτι ἀκρίβης ἀρα πνηρῆς ἐφ' ὅδε θρησκυμῶν οὗτ' ἔν ἀφαιρῶν κενῆς, ἐδὲ μὴν ψευδοδοξίας τὸ περὶ αὐτῶν· ἀλλ' ἐδὲ τῶν πανέργων δεδίδι· λόγους, ὅδε γινώσκοντες τῶνδε διωάμενον, ἡ πρὸς τὸ ἐρωτῶν ὁρθῶς ἐδοκρίνασθαι· οἷον θρησκυμῶν γὰρ ἐστὶ διδασκαλική, ὡς μὴ καταπτεῖται πρὸς τὸ σφιδῶν τὴν ἀλήθειαν. ἐπαυμένους γὰρ ἔν τῶνδε ὀνόματι τῶνδε ἀγίων τῶνδε κυρίου καὶ τῶνδε προφητῶν, ἐφ' ὅδε θρησκυμῶν τὴν καρδίαν, ζήτησας 20 τὸ κύριον. ζητήσας ἔν αὐτῶν καὶ κραταιώσας· ζητήσας τὸ πρὸς σέσω αὐτῶν ἀπαρῶν πῶς πολυμερῶς γὰρ καὶ πολυτροπῶς λαλήσας, ἐκ ἀπλῶς γνωρίζεται. οὐκ ἔν ὡς θρησκυμῶν πῶς συγχρωμένος ἡμῶν ὁ γνωστικόν, πολυμαθὲς ἐστὶν· ἀλλὰ σωεργὸς πιστὸν καὶ τῶνδε διδασκίαν τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τὰ ἰδία, προσήσεται τὴν ἀλήθειαν· εἶναι γὰρ πᾶσης πλάνης, καὶ ψευδοδοξίας αἴτιον, τὸ μὴ διωάσθαι ἀφαιρῶν, πῇ πὶ ἀλλήλοις τὰ ὄντα κρινόντες, καὶ πῇ διενήνοχεν. εἰ γὰρ καὶ τὰ διωρσμένα πρὸς τὸν λόγον ἐφοδεύοι, γῆπται συγχέας τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τὰ ἰδία· τέτα δὲ γινόμενου, 30 εἰς ἀνοδίαν καὶ πλάνην ἐμπίπτειν ἀναγκαῖον. ἡ ἀφαιρῶν δὲ τῶνδε πὶ ὀνομάτων τῶνδε περὶ αὐτῶν, καὶ πᾶς θρησκυμῶν αὐτῶν μέγα φῶς ἐντίκται τῶνδε ψυχῶν· ἀναγκαῖον γὰρ ἐπὶ αὐτῶν τῶνδε πλάνων σημεινομένων λείων, καὶ τῶνδε πλάνων, ὅτ' αὐτῶν πὶ σημεινῶσιν. ὅθεν καὶ τὸ ὁρθῶς δοκρίνασθαι περὶ γινέται. τῶνδε πολλὴν δὲ ἀφαιρῶν παραιτήσας, ἀπαρῶν οὐ πῶς περὶ τὰ μὴδὲν πρὸς σέσω· οἷον δὲ σωαίτιος προηγουμένων, εἰς τὸ τῶνδε ἀκρίβης παρὰ δόξιν τῆς ἀληθείας, ὅσον ἐφικτὸν καὶ ἀπείσασας, συγχρωμένους τοῖς μαθήμασι τῶνδε γνωστικῶν, καὶ εἰς περὶ φυλακῆν τῶνδε καθεπχονούων λόγων πρὸς ἐκκρεπῶν τῆς ἀληθείας. ὅδε δὲ πρὸς φησὶ πῶς τῶνδε πρὸς σέσω περὶ τὰς μαθήσας τὰς ἐγκυκλίους, καὶ τῶνδε Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν· ἀλλ' οὐ καὶ τὸν προηγουμένον λόγον, τὸν δὲ ἀναγκαῖον καὶ δεύτερον καὶ περὶ σέσω· οἷς γὰρ αὐτῶνδε πᾶν ἔργον χρῆσται οἱ καὶ τὰς αἰρέσεις πονοῦμενοι, τέτα πὶ ὁ γνωστικόν εἰς 40 εὐκαταχρήσται. μερῶς ἔν τυγχανούσης τῆς καὶ τῶνδε Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἐμφανισμένης ἀληθείας, ἡ τῶνδε ἀλήθεια, ὡς περὶ ἡλίου ὁπλάμψας τὰς χρώμας, καὶ τὸ λευκόν, καὶ τὸ μέλαν, ὁπῶνδε ἐκαστὸν αὐτῶν, ἀφαιρῶν οὕτως. οὕτως δὲ καὶ αὐτὴ πᾶσαν ἐλέγχει περὶ σέσω πῶς νολογίαν· εἰκότως ἀρα πρὸς ἀναπείσας τῶνδε Ἑλλήσιν, ἀρχὰς μεγάλους θρησκυμῶν ὡς ἀλήθεια. καθάπερ ἔν ὅπῃ τὸ ἀσχρονομίας ἐχομεν ὑπόδειγμα τὸ Ἀβραάμ, ὡς ὅπῃ τὸ θρησκυμῶν καὶ τὸ αὐτὸν Ἀβραάμ. ἀκρίβης γὰρ ὅπῃ αἰχμάλωτος ἐλήφθη ἐλὼν, τῶνδε ἰδίους οἰκογυμῶν τὸ ἡ θρησκυμῶν, καὶ ἐπὶ ἐλθὼν, πᾶν πολὺν θρησκυμῶν τὸ πολεμίων χειροῦται. φασὶν ἔν εἶναι τῶνδε μὲν κυριακῶν σημείου τύπον, καὶ τὸ ἄλμα τὸ πρὸς σέσω σέσω· τὸ ἡ ἡ καὶ τὸ ἡ, τῶνδε σημεινῶν τὸ σωτήριον. μνησέσται τοίνυν, τῶνδε Ἀβραάμ οἰκίους εἶναι καὶ τῶνδε σωτηρίαν· τῶνδε σημεινῶν καὶ τῶνδε ὀνόματι πρὸς σέσω φησὶ, κυρίους γινέσθαι τῶνδε αἰχμαλωπιζομένων καὶ τῶνδε 50 τέτα ἀφαιρῶν πᾶν πᾶν ἀπίσων ἔθων. ἡ δὲ ὁ μὲν πρὸς σέσω θρησκυμῶν, τῶνδε εἰσιν ἐν ἑκατοντῶνδε· ἡ δὲ καὶ δὲ ὁμολογῶνται πᾶν πᾶν εἶναι. ὁ δὲ ἐκτὸν κύριος ὁ πρῶτος, ἡ ἰσότης ἐν ἀπίσας



[illegible]



- ἔκπλη πῆς ἐπὶ χαρμῇ κείμενοις δεδομένοις, αὐτῇ αὖτις μὲν ἐκ ἐπὶ καθάπερ τ' αἰθῶν πικλάσματος, τ' δὲ ἔκ κυρίας μεταβολῆς εὐλογίας, τὴν ἀνάγκησιν τ' ἡρότητος, διὰ τ' ἔκ λόγου διωάμεως, ἐντελεύσθησαν. ἀλλ' εἰ καὶ περὶ τούτων, ἔκλαβε θάτερον τῶν ἰχθύων τὴν ἐγκύκλιον, τ' λοιπὸν δὲ αὐτῶν ἐκείνην τὴν ἐπ' ἀναθεσκήσας μηνύειν φιλοσοφίαν· αὐτὴ δὲ πάλαι λόγοις ἔκ κυρίας· Κορὸς δ' ἀναύδων ἰχθύων ἐπερρεθείη, ἡ μὲν ἢ τραγικῇ εἴρηκεν πρ. καμὲ δὲ ἐλαττωδὲς, εἰ αὖτις δὲ μόνον ἡδὴ λοιπὸν τ' κυριακὸν λόγον, εἰς ὃν περαιώται ὁ νόμος, ὁ πρόφητης εἴρηκεν ἐν ἁγίῃ. σὺν δὲ μοι τ' μυσηρίον τ' ἀληθείας, συγγνώμην δὲ σπένδων ἐν περαιτέρω περὶ τούτων· ἔκ τ' ἐξ ἐργασίας ὁκνῶ τ' ἐπὶ μόνον ἀνακηρύσσων, Πάπια δὲ αὐτῶν ἐγγύς, καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐγγύς· πρὸς δὲ εἰ. ἀμέλει λιθὸν ἀκρογωνιαίον εἶρη· ἐν ᾧ πᾶσα οἰκδομὴ σωαρμολογούμενη αὖτις·
- 10 εἰς ναὸν ἁγίον θεῶν, κτ' τ' θεῶν δόξασον. σιωπῶν τὴν νύκτα τὴν ἐν αὐτῇ ἐλαττωδὲς παραβολῇ λέγει· ἔκ τ' ὁμοίας ἐστὶν ἐκείνης τ' ἐκείνων ἀνθρώπων, σιγήν τε εἰς θάλασσαν βεβληκῆς, καὶ ἐκ τῶν παλαιοῦν τ' ἐκείνων ἰχθύων, τὴν ἐκλογὴν τ' ἀμεινόνων πιουμένων. ἡδὴ δὲ καὶ τὰς πύσας δρετὰς αὐτῶν ἢ παρ' ἡμῶν σοφία ὥς πῶς ἀνακηρύσσει, ὥς καὶ τῶν τὰς πηγὰς πῆς Ἑλληνισμὸν παρὰ Ἑβραίων δεδωκεν. μαθεῖν δ' ἐκ τῶν δ' ἔχειν. καὶ εἰ δικαιοσύνην ἀγαπᾷς, οἱ πόνοι τῶν τῶν δρετῶν. σωφροσύνη γὰρ καὶ φρόνησις, ἐκδιδάσκει δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν· ὡς χρησιμώτερον ἔστιν ἐν βίῳ ἀνθρώπου. ὅτι πᾶσιν εἰδέναι αὐτὰς κακῶν ἐργῶν· ὅτι φύσις μὲν ὅτι τῆς δρετῆς γέγοναμεν πρὸς δρετὴν· οὐ μὴν ὥς ἔχειν αὐτῶν ἐκ γυνεῖς, ἀλλὰ πρὸς τ' ἐκείνην ὅτι τῆς δρετῆς. ὡς λόγῳ λύει τ' πρὸς τ' αἰρετικῶν δπορέμενον ἡμῶν, πότερον τίλει· ἐκ τῶν δ' ὁ ἀδάμ, ἡ ἀπλήρης. ἀλλ' εἰ μὲν ἀπλήρης, πῶς τίλει θεῶν ἀπλὲς τ' ἔργον, καὶ 281
- 20 μάλιστα ἀνθρώπος; εἰ δὲ τίλει, πῶς παραδίδει τὰς ἐντολὰς; ἀκέραιον γὰρ καὶ παρ' ἡμῶν ὅτι τίλει· κτ' τὴν κατασχολὴν οὐκ ἐγγύς, πρὸς δὲ τ' ἀναδείξας τὴν δρετὴν ὅτι τῆς δρετῆς· διαφέρει γὰρ δὴ πρὸς τὴν τὴν δρετὴν γέγοναμεν ὅτι τῆς δρετῆς πρὸς τὴν κτῆσιν αὐτῆς· ἡμᾶς γὰρ ἐκ ἡμῶν αὐτῶν βούλεται σώζεσθαι. αὐτὴ γὰρ φύσις ψυχῆς, ἐκ αὐτῆς ὁρμᾶν· εἴτα λογικὴ οὐσία, λογικῆς οὐσίας τ' φιλοσοφίας, συγγενὲς π' ἐχομένη πρὸς αὐτήν. ἡ δὲ ὅτι τῆς δρετῆς, φορὰ μὲν ἐστὶ πρὸς δρετὴν, δρετὴ δ' οὐ. πάντες μὲν ἔν, ὡς ἐφ' ἡμῶν, πρὸς δρετῆς κτῆσιν πεφύκασιν· ἀλλ' ὁ μὲν, μάλλον· ὁ δ', ἡττον πρὸς τῇ τε μαθήσει τῇ τε ἀσκήσει· διὸ καὶ οἱ μὲν, ἐξήρκεσαν μέγρι τ' τελείας δρετῆς· οἱ δὲ, μέγρι πρὸς ἐφθασαν· ἀμεληθεῖς δ' αὐτῶν, καὶ εἰ ἄλλως ἦσαν εὐφύεις, εἰς τὴν αὐτὴν ἀπετραπήσαν. πολλοὶ δὲ μάλλον ἢ μέγρι πρὸς τῶν μαθησίων καὶ ἀληθείας διὰ φέρουσα γνώσις, χαλεπωπότης κτῆσιν αὐτῶν, καὶ ἐν πολλῷ καμᾶτω περὶ γίνεταί. ἀλλ' ὡς εἰκέν, οὐκ
- 30 ἐγνώσαν μυσηρία θεῶν· ὅτι ὁ θεὸς ἐκπῆσιν τ' ἀνθρώπων ὅτι ἀφθαρσία, καὶ εἰκόνα τ' ἰδίας ἰδιότητος· ἐπὶ ἡσιν αὐτῶν· καθ' ἡν ἰδιότητα πάντες εἰδότες· ὁ γνωστικὸς καὶ δικαίος· κτ' ὅσι· μτ' φρονήσεως εἰς μέτρον ἡλικίας τελείας ἀφικνεῖται αὐτοὶ. ὅτι δ' ἐμόνον αἱ πράξεις εἰς αἰένουσαι, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι καθαρεύουσι τῶν γνωστικῶν· Ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου, ἐπισκέψω εἰ νυκτὸς, φησὶν ἐπὶ ῥωαίς με, καὶ ἐκ εὐρέθῃ ἐν ἐμοὶ ἀδικία· ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τ' σῶμα μου πρὸς ἐργὰ τ' ἀνθρώπων. καὶ τί λέγω τ' ἐργὰ τ' ἀνθρώπων; αὐτὴν τὴν ἀμαρτίαν γνωρίζει, ὅτι παρὰ χθεῖσαν ὅτι μετάνοιαν· κτῆσιν γὰρ τῶν καὶ τ' ἄλλων πιστῶν· ἀλλ' ὅτι εἰς ἀμαρτία· ἐν δὲ γὰρ τῆς δρετῆς πρὸς ἀμαρτίας, ἀλλ' ἀπλῶς πᾶσης τ' ἀμαρτίας· ἐν δ' ὅτι ἐπὶ ἡσιν ἐκ κακῶς, ἀλλὰ τ' μὴ ποιητῶν σωτῆσιν. ὅθεν καὶ ἡ μετάνοια διόσῃ· ἡ μὲν, κτῆσιν, ὅτι τῶν πεπλημενηκέναι· ἡ δὲ, τὴν φύσιν τ' ἀμαρτίας καταμαθῶσαι, ἀφίπτεται τ' ἀμαρτίνην αὐτῶν· κτ' πρὸς γὰρ μόνον λόγον πρὸς τῶν ὡς
- 40 ἐπὶ τὸ μὴ ἀμαρτίνην. μὴ ποίνην λεγόντων ὡς ὁ ἀδικῶν καὶ ἀμαρτίνων κατ' ἐνέργειαν δαιμονίων πηλημελεί· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τῶν γυνότων· τὰ γὰρ αὐτὰ πῶς δαιμονίοις κτ' τ' ἀμαρτίνην αἰρούμενος; ἀνδρᾶς· καὶ κτ' φος εὐμετάβολος ἐν ὅτι θυμῶν, ὡς δαίμων, γίνεταί ἀνθρώπου δαιμονικός. αὐτῶν ὁ μὲν κακὸς φύσις, ἀμαρτηλικὸς διὰ κακίαν γυνόμενος, φαῦλος κατῆσθαι, ἔχων τὴν ἐκὼν εἶλετ' ἀμαρτηλικὸς γὰρ, καὶ κτ' τὰς πράξεις διὰ μαρτίνην· ἐμπαλιν γὰρ, ὁ σωδαιὸς κατῆσθαι· διὸ ἐμόνον τὰς δρετὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς πράξεις τὰς καλὰς ἀγαθὰ καλῶμεν. τῶν δὲ ἀγαθῶν ἴσμεν, τὰ μὲν, αὐτὰ δὲ αὐτὰ αἰρετὰ, ὡς τὴν γνώσιν· ἐν δὲ ἄλλο ἢ ἐκ αὐτῆς ἡρῶμεν, ἐπὶ δὲ ἀνὰ παρῇ, ἡ μόνον τὸ παρῆναι αὐτῶν, καὶ ἐν ἀδιαλείπτῳ θεωρεῖν ἡμᾶς εἶναι, καὶ εἰς αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ἀγωνίζεσθαι· τὰ δὲ, δι' ἐπερ, τὴν πίσιν, διὰ τὴν ἐκ αὐτῆς περὶ γινόμενὴν φυγὴν τε τ' ἐκλάσεως, καὶ ὡφέλειαν τὴν ἐκ τ' ἀνταποδοσεως. φέρεται μὲν γὰρ, αἴτιος τῶν μὴ
- 50 ἀμαρτάνειν τοῖς πολλοῖς· ἐπαγγελία γὰρ ἀφορμὴ δ' δώκεν ὑπακούειν, δι' ἧς ἡ σωτηρία. τὴν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡ γνώσις, δι' αὐτῶν ὅτι αἰρετῇ κατ' ἐπακούειν ἡμᾶς, καὶ τὰ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἀποδοσεως καλὰ. καὶ ἡ κόλασις τῶν μὴ ἐπακούειν διορθώσεως αἰτία· τοῖς δὲ διορθῶν

πρῶτον διωρεμένους, παράδειγμα γίνεσθαι, δι' οὗ τὸ σωεμπήπειν τοῖς ὁμοίοις ἀνακείησθαι  
 δεξώμεθα ἔν τὴν γνῶσιν, οὐ τῶν δόξαιονόντων ἐφίεμενοι, ἀλλ' αὐτὰ ἕνα καὶ τὴν γνῶσιν ἀσφα-  
 ζόμενοι. πρῶτη γὰρ ὠφέλεια ἡ ἐξ ἡ γνωστικῆς, ἡ δόνας ἀβλαβῆς παρεχομένη καὶ ἀγαλλίασιν,  
 καὶ νῦν, καὶ εἰς ὕστερον. τὴν δὲ ἀγαλλίασιν εὐφροσύνην εἶναι Φασίν, ὅτι λογισμὸν οὐκ οὐκ τῆς  
 κτ' τὴν ἀλήθειαν δρετῆς, ἀλλὰ πινος ἐπείσεως καὶ ἀσχυρίως ψυχικῆς. τὰ δὲ μετέχοντα τὴν γνῶ-  
 στείως ἔργα, αἱ ἀγαθὴ καὶ καλὰ πράξεις εἰσὶν. παύτος μὲν γὰρ ἀληθῆς, ὁ δὲ κτ' τὴν δρετὴν  
 πράξεισι παλαιοσμός· πενία γ', ἡ κτ' τὰς κοσμίας ὀπιθυμίας δόποια. αἱ κτήσεις γὰρ ἐξ ἐξήσεως  
 τῶν ἀναγκαίων, οὐ τὴν ποιότητα ἔχουσι βλαβεράν, ἀλλὰ τὴν παρὰ τὸ μέτρον ποσότητα. διό-  
 σπρτὰς ὀπιθυμίας ὁ γνωστικὸς περὶ ἀφαι κατὰ τε τὴν κτήσιν, κατὰ τε τὴν χρεῖσιν· ἐκ ὑπερ-  
 βαίων τὸν τῶν ἀναγκαίων ὅρον. τὸ ζῆν ἄρα τὸ ἐνταῦθα ἀναγκαῖον ἡγάμεν ὅς ἐστι δρετῆς 10  
 σωαύχισιν, καὶ τὴν περὶ πείσιν τῆς γνῶσεως, οὐ τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸ εὖ ζῆν· καὶ εἰς τὴν πείσιν  
 μήτ' οὐκ πᾶδας, μήτ' αὐτομόνοι ἡ τὰς γονεῖς, τ' πρὸς τὸ θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς ἐν βίῳ δικαιοσύ-  
 νης περὶ πῶν. ἀδελφὴ δὲ τέττω ἡ γυνὴ μτ' τὴν παρδοποιῶν ὡς καὶ ὁμοπατρία κρίνεσθαι· τότε  
 282 μόνον ἔσθ' ἀνδρὸς ἀναμνηστικὴ, ὅτι πῶν ἀν τοῖς πικροῖς περὶ βλάβη· ὡς ἀν ἀδελφῇ τῶν  
 πείσιν καὶ μτ' τὴν δόποσιν τῆς σαρκὸς, τῆς ἀσχυρίσεως καὶ διορξίσεως τὴν γνῶσιν τῶν  
 πῶν μακρῶν, τῇ ιδιότητι τ' ἀληθείας. αὐτὰ γὰρ καθ' αὐτὰς ἐπ' ἰσῆς εἰσὶ ψυχῆς. αἱ ψυχῆς οὐ-  
 γέπραι, οὐτ' ἀρρενέες, οὐτ' ἡλεια· ἐπ' ἀν μήτε γαμῶσι, μήτε γαμίσκονται· καὶ μήτε οὕτως με-  
 ταπείθεσθαι εἰς τὸ ἀνδρὰ ἡ γυνὴ, ἀλλὰ ἡλεις ἐπ' ἰσῆς καὶ αἰδρικὴ καὶ πείσιν ἡμεμένη. πρὶν τὴν ἄρα  
 ἐτῆς Σάρρας, ἡμεσιν παρδὸς εὐαγγελιστοῦ, γέλω· ὅτι ἀπιστοῦσιν οἱ μὲν τῶν ἀγγέλων, κα-  
 παρδὸς εἰσεῖς δὲ ἐκείνης αὐτῆς τὴν ὁμιλίαν, δι' ἧς ἐμελλεν παρδὸς ἡμεσιν ἀμῆτηρ. καὶ μήτε 20  
 πείσιν ὁ Αβραάμ, ὅτι πῶν παρὰ τῶν βασιλῆων τ' Αἰγύπτου ἀλλὰ τ' τῆς Σάρρας ἐκινδυνώσαν καλ-  
 λῶ, οἰκῆως αὐτὴν ἀδελφὴν περὶ ἔπειν, ἀλλ' οὐτ' ἐμομητρία οὐδέπω καὶ ὁμοπατρία. πῶς  
 μὲν ἔν ἐξ ἀμαρτιῶν μετανενοήσιν καὶ μήτε περὶ πείσιν, ἀλλὰ τ' δρετῶν παρὶς ὁ θεὸς  
 πᾶσι τῇμα· πῶς δὲ ἀναμαρτήτως καὶ γνωστικῶς βιοῦσιν, ἐνοσημένους μόνον δίδωσιν. αὐ-  
 31 πῶς τῇ Ἀννῇ ἐνοσημένη μόνον, ἔσθ' παρδὸς ἐδρετῆς σὺλληψις, ἔσθ' Σαμὴλ. Αἴτησιν, Φησὶν ἡ γραφή,  
 32 καὶ περὶ ἡσιν· ἐνοσημένη, καὶ δώσω. καρδιογνώσιν γὰρ τὸ θεὸν παρὶς ἡφαμεν, ὅτι ἐκ κινήσεως  
 ψυχῆς περὶ πείσιν κατὰ περὶ ἡμεῖς οἱ αἰθροποῖ· ἀλλ' ἐδρετῆς ἔσθ' ἀπὸ βαίων ὅτι γὰρ ἔ-  
 τως ἔσθ'· ἐδρετῆς, ὡς ὁ δρετῆς πείσιν ἡμεσιν ἔργον ἐπῆνεσθαι, καὶ ὁ θεὸς ἔτως περὶ ἡσιν τ' Φῶς, ἐπῆ-  
 ταῖς ἰδῶν, καλὸν εἶπεν· ὁ δὲ, καὶ περὶ ἡ περὶ ἡσιν, εἰς ἔσθ' εἰδῶς, τῆς ἐπῆνεσθαι. τ' ἐγίνετο, διωάμεν  
 περὶ οὐκ ὅτι καλὸν ἀνωθεν ἀλλὰ τὸ ἀνάρχου περὶ ἡσιν· τ' ἐσόμενον, ἐνεργεία καλόν. αὐτίκα τ' 30  
 ἐσόμενον, ἡδὴ περὶ ἡσιν εἶναι καλόν, τῆς φράσεως ὑπερβατῶν κρυψάσεως τὴν ἀλήθειαν. εὐχε-  
 πῶν ὁ γνωστικὸς καὶ κτ' τὴν ἐνοσίαν πᾶσι τὴν ὥραν, δι' ἀγάπης οἰκνήμενος τῶν θεῶν. καὶ τὰ  
 μὲν περὶ τὰ, ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν αἰτίσε· μτ' δὲ τ' μήτε ἀμαρτῶν, ὅτι τὸ εὖ πείσιν διωά-  
 σθαι, καὶ πᾶσι τὴν κτ' τὸ κύριον διμνησθῆναι πᾶσι οἰκονομίας σωτῆσαι· ἵνα δὲ καθαρὸς τὴν καρ-  
 33 δια πείσιν ὁ γνωστικὸς τῆς ἀλλὰ τῆς ἡσιν τῶν θεῶν, περὶ ἡσιν περὶ πείσιν περὶ πείσιν τὴν μακα-  
 34 ρίαν ἡσιν μνησθῆναι, ἐπακούσεως τῆς λεγούσης γραφῆς, Αγαθὸν ἡσιν μτ' περὶ ἡσιν· ἡσιν ἡσιν,  
 δόποιας κακῶν μνησθῶσιν πᾶσι ἀπαξάτω, τ' τε καὶ ἐνεργῆσαι καὶ κτ' λόγον καὶ κτ' τὴν δια-  
 νοσίαν αὐτῆν. ὡς εἰσιν ἔν, ἡ δικαιοσύνη τετράγωνός ἐστι, πάντοθεν ἰσῆς ὁμοία, ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ,  
 ἐν δόποια κακῶν, ἐν εὐπείσιν, ἐν τελειότητι γνωστικῇ, ἐδρετῆς ἐδρετῆς χαλεπούσα, ἵνα μὴ ἀδι-  
 κῆς τε καὶ ἀνίπης φωνῇ. ἡ μὲν ἔν πῶς ἐπὶ δικῶν, πᾶσι οὕτως καὶ πῶς· ἡ δὲ περὶ, ἐδρετῆς καὶ δι- 40  
 κῶν· τὴν κτ' περὶ πείσιν καὶ τελείωσιν δικαιοσύνην λέγω, καθ' ἡν ὁ γνωστικὸς δικῶν λέγει-  
 ται. αὐτίκα τῶν Αβραάμ περὶ ἡσιν ἡμεσιν ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην, εἰς τὸ μᾶλλον καὶ τελειότερον  
 τ' πείσιν περὶ πείσιν. καὶ γὰρ ὁ ἀπεχόμενος μόνον τῆς κακῆς πράξεως δικῶν, ἐὰν μὴ περὶ πείσιν  
 γὰρ καὶ τὸ εὖ περὶ πείσιν καὶ τὴν γνῶσιν· δι' ἡν αἰτίαν, τ' μὲν, ἀφεκτικόν, τ' δὲ ἐνεργητικόν. ἀλλὰ τῶν  
 ὅλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ δεξιῶν, Φησὶν ὁ δρετῆς παρὰ πείσιν τὸ δικῶν εἰς  
 κληρονομίαν τὴν ἄκραν· ὑπὸ μὲν τῶν, περὶ πείσιν· τοῖς δὲ, καὶ ἐνεργητικῶν. οὐ γὰρ ἡ σκέπη  
 μόνη τῆς παντοδυναμίας καὶ τῶν ἀμαρτημάτων δόποια, ἵκανη περὶ τελείωσιν, ἐὰν μὴ περὶ πείσιν  
 τὸ ἔργον τῆς δικαιοσύνης, τὴν εἰς εὐπείσιν ἐνεργῆσαι. τότε ὁ περὶ πείσιν καὶ γνωστικὸς ἐν δικαιο-  
 σύνη δόποια λυπῆται. δεδοξασμένος ἡδὴ κἀντὶνδε, κατὰ περὶ ὁ Μωϋσῆς περὶ πείσιν τῆς ψυ-  
 χῆς· ὅτι περὶ πῶς περὶ πείσιν τὸ σῶμα χαρὰ κληρονομίαν τῆς δικαίας ἐπῆκαμεν ψυχῆς. κατὰ περὶ 50  
 γὰρ πῶς ἐρίοις ἡ σὺν τῆς βαφῆς ἐμμένεσθαι, τὴν ιδιότητα καὶ παραλλαγῶν περὶ τὰ λοιπὰ  
 παρὶς ἐρία· ἔτως καὶ τῆς ψυχῆς, ὁ μὲν πῶς περὶ πείσιν, μένει δὲ τὸ καλόν· καὶ τὸ μὲν ἡδὺ,  
 κατὰ πεί-

[illegible]

τῇ παρθέτῃ ἀπεκδυσάμεν· τὰ πᾶσι ὁ πρὸς ἡμῖν μέτηςιν ὅτι τὴν βελλίονα τῇ περὶ πρᾶξι  
 νῆς μεγάλῃ κόλασιν· ὅτι φερόμεν· τὸ ἰδίωμα τῇ μετάνοιᾳ, ὡν ἐξήμαρτον μὲν τὸ βάπτισμα  
 234 ἀνιᾶται γ' ἐν ἐτι μάλλον, ἡτοιμηδέπω, ἡ καμῆδι· ὅλως τυγχάνων ὡν ἄλλους ὁρᾷ μετῆλη-  
 φότας. πρὸς δὲ, καὶ ἐπαγχαλῶν· τοῖς πλημμεληθεῖσιν αὐτῷ· αἱ δὲ μέγιστοι καλᾶς εἰσι τῷ  
 πρῶ. ἀγαθὴ γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη, καὶ δικαία ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτῆς· καὶ πάντως ἡ ἀρετὴ  
 αἱ ἡμῶν καὶ τὴν ἀποπλήρωσιν τῇ ἐκλήσεως καὶ τῇ ἐκάστῃ ἀποκαθάρσεως, μεγάλῃ ἔχουσι πε-  
 ραμένουςαν λύπῃ, ὅτι τῇ ἄλλῃς ἀξιοῖ εὐρεθῆναι αὐλῆς, τὴν ὅτι τῷ μὴ συνεῖναι τοῖς ἀξίᾳ δι-  
 καιοσύνης δοξαζομένοις. αὐτίκα ὁ Σαλομών σφόν καλῶν τῇ γνωστικῇ, περὶ τῶν θαυμαζόντων  
 22 αὐτῶ τὸ ἀξίωμα τῇ μοῆς, ταῦτα φησὶν· Ὁ ψόν· γὰρ τελευτῇ σφόν, καὶ ἐνοήσῃσι πῇ ἐκλεῖψαι-  
 23 το περὶ αὐτῶ, καὶ εἰς ἡ σφοναλίαν αὐτὸν ὁ κυρ· ὅτι τε τῇ δοξῇ ἐροῦσιν αὐτῶ, οὗτ' ἔστιν ἡ 10  
 24 ὃν ἔχομεν ποτὲ εἰς γέλωτα καὶ εἰς παραβολὴν ἐν ἐκδοσὶ οἱ ἀφρονες· τῇ βίον αὐτῶ ἐλογισάμεθα  
 25 μαρτυρῶν, καὶ τὴν τελευτῇ αὐτῶ, ἀτιμὸν· πῶς κατελογισθῇ ἐν ὑοῖς θεοῦ, καὶ ἐν ἀγίοις ὁ κληρ·  
 26 αὐτῶ ἐστίν; οὐ μόνον τοίνυν ὁ πρὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐθνικὸς δικαίος ἀγαθὸς· ἐπεὶ γὰρ ἡ δὲ ὁ θεός,  
 αἱ περὶ γνώσεως ὡν, μὴ πιστεύουσιν· τῶν, ἐδὲν ἡ πρὸς ὅπως τὴν κατ' ἐαυτὸν ἀναδέξῃ· τελευ-  
 σιν, ἔδωκεν μὲν φιλοσοφίαν αὐτῶ· ἀλλὰ περὶ τῇ πίστεως· ἔδωκεν ἡ τῇ ἡλίον ἐπὶ τὴν σελήνην καὶ  
 τὰ ἄστρα εἰς θρησκείαν· ἀ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῖς ἔθνεσιν, φησὶν ὁ νόμος· ἵνα μὴ τέλειον ἀγνοή-  
 μενοι, τελέως καὶ ἀγαθὰ φιδάρωσιν. οἱ δὲ, καὶ ταῦτα γινώσκοντες τὴν ἐντολὴν ἀγνώμονες, γλυπτοῖς  
 περὶ σκαλοῦντες ἀγάλλασιν, καὶ μὴ μετάνοιᾳ, κρίνον· οἱ μὲν, ὅτι διωκόμενοι, ὅτι ἡτλησάν  
 πιστεύουσιν τῷ θεῷ· οἱ δὲ, ὅτι καὶ ἡτλησάντες, ὅτι ἐξέπλησαν περὶ ἡμέρας πρᾶξι. καὶ μὴ καὶ κείνοι οἱ  
 27 ἀπὸ τῶν ἄσρων σεβήσεως μὴ ἐπαναδραμόντες ὅτι τῇ τῶν ποιητῶν ὁδὸς γὰρ ἡ αὐτὴ δοθεῖσα 20  
 πρὸς ἔθνεσιν, ἀνακύψαι περὶ θεὸν ἀγαθὸν τῶν ἄσρων θρησκείας. οἱ δὲ μὴ ὅτι τῇ τῶν θελήσε-  
 πρὸς ὅτι μὲναι τοῖς δοθεῖσιν αὐτοῖς ἄσρασιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποπειρῶν εἰς λίθους καὶ ξύλα,  
 28 ὡς χυνοῖς, φησὶν, ἐλογισθῶσιν, καὶ ὡς σαγῶν ἀπὸ κάδου· περὶ οἱ εἰς σωτηρίαν, οἱ ἀποπρὶπτό-  
 μενοι τῇ σάμα· ὡς περὶ ἐν τῇ μὲν ἀπὸ τῶν σῶζεν, τῇ μέσων ἐστίν· τῇ ὀρθῶς καὶ δεόντως, κα-  
 τέρθωμα· οὕτως καὶ πᾶσα πρᾶξις, γνωστὴ μὲν κατέρθωμα· τῇ δὲ ἀπὸ τῶν πρᾶξις, μέση πρᾶξις  
 λέγεται· αὐτῶ, μὴ δὲ πρᾶξις· λόγον ὅτι περὶ τῶν, μὴ δὲ μὲν κατ' ὅτι περὶ τῶν κατέρθωμα. πάντες ἡ  
 29 ἐμπαλιν τῇ ἐθνικῇ, ἀμαρτηλικῇ· καὶ γὰρ τῇ ἀπὸ τῶν πρᾶξις, ἀλλὰ τῇ περὶ τῇ σκοπῇ πρᾶ-  
 ξεις ποιεῖσθαι καὶ λόγον ἐνεργεῖν κατῆκεν, αἱ γὰρ φησὶ περὶ τῶν. κατὰ περὶ ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν τῇ  
 λυρίζειν λύρας ἐκ ἀπὸ τῶν, ἐδὲ μὴν τοῖς ἀπὸ τῶν τῇ αὐλῇν αὐλῶν· οὕτως ἐδὲ πρᾶξις ἀπὸ  
 ἀπὸ τῶν, τοῖς μὴ τὴν γνῶσιν εἰληφότες, ἐδὲ οἱ οὕτως αὐτοῖς παρὰ λόγον τῇ βίον χρεῖται. τῇ γ' 30  
 31 ἐν τῇ ἐλευθερίας ἀγῶνα ἐμὸν ἐν πολέμοις ἀγωνίζοντα οἱ πολέμων ἀθλητῇ, ἀλλὰ ἐν συμ-  
 ποσίοις, καὶ ὅτι καί τις, καὶ τοῖς δικαστηρίοις, οἱ ἀλειψάμενοι τῇ λόγῳ, αἰχμάλοις ἡρώδῃ  
 32 ἡδονῇς αἰσχυρόμενοι· ἐμὸν ποτ' αὐτῶν ἀλλὰ ἡμῶν αὐτῶ ἀδίκῃ κέρδους. ἀδίκῃ τῇ ἀπὸ τῶν  
 κέρδους, ἡδονῇ καὶ λύπῃ, πόνος τε καὶ φέρος, καὶ συνελόντι ἐπὶ τῇ πᾶσι τῇ ψυχῇ· ὡν τῇ παρὰ  
 33 τῇ τερπνῶν, αἰσάρον εἰς τοῦ πόνου. τί γὰρ ὁ φέρος, ἐάν τῇ κέρδους κερδήσῃς, φησὶ, τὴν τῇ ψυχῇ  
 ἀπολέσῃς; ὅλον ἐν τῇ μὴ ὅτι περὶ τοῦ πόνου πρὸς καλὰς πρᾶξεις, ἐδὲ γινώσκοντες τῇ ὀφείλμα  
 ἐαυτοῖς. ἐδὲ τῇ, ἐδὲ εὐχάσθαι ὀρθῶς οἱ οἱ τῇ παρὰ τῇ θεοῦ λαβεῖν τῇ ἀγαθῇ, ἀγνοοῦντες  
 34 τῇ ὀφείλμα ἀγαθῇ· οὐδὲ αὐτῶ λαβεῖν, αἰσάρον τῇ δωρεῇ, οὐδὲ αὐτῶ ἐδὲ ἀπολαύσθαι κατ' ἀξίαν οὐ  
 μὴ ἐγνώσκον· ὡς περὶ τῇ ἀπὸ τῇ τῇ χρεῖται τοῖς δοθεῖσι καλῶς, ὡς περὶ τῇ ἀγῶνα ἀμαρτίας, μὴ  
 35 δὲ πρὸς χρεῖται τῇ θείας δωρεῇς ἐγνώσκοντες· ἀμαρτία, ἀγνοίας αἰτία. καὶ μοι δοκῶ, περὶ τῇ  
 40 δὲ μὲν εἶναι ψυχῇς καύχημα, πολλὴν εὐσυνειδήτη, ὅτι φθίγγεται τοῖς κατ' ἀπὸ τῇ συμπαί-  
 36 νουσι, πρὸς τῇ τῇ τῇ χρεῖ καὶ παλαμᾶσθαι; τῇ γὰρ εὐ, μετ' ἐμῶ· καὶ τὸ δικαίον σύμμαχον εἶναι·  
 37 καὶ οὐ μὴ τῇ ἀλῶ καλὰ πρᾶξων. αὐτῇ τῇ ἡ εὐσυνειδήσια, τὸ ὅσον τὸ πρὸς τῇ θεῷ, καὶ τῇ πρὸς  
 τῇ ἀνθρώπων δικαίον ἀγαθῶν, καθάραν τὴν ψυχὴν φυλάττουσα ἀγνοήμασι σμυνοῖς, καὶ  
 38 λόγῳ ἀγνοῖς, καὶ τοῖς δικαίοις ἐργαῖς. οὕτως διδάμιν λαβεῖν κυριακὴν ἡ ψυχὴ μελετᾶ εἶ-  
 ναι θεός· κατὸν μὲν ἐδὲν ἄλλο, πολλὴν ἀγνοίας, εἶναι νομίζουσα, καὶ τῇ μὴ κατ' ὅτι ὅτι λόγον ἐνε-  
 γείας· αἱ δὲ εὐχαρεῖσθαι ὅτι πᾶσι τῇ θεῷ, δι' ἀκτῆς δικαίας καὶ ἀναγνώσεως θείας, ἀγαθῇ  
 39 τῇ αἰσθῆσις ἀληθοῦς, ἀγαθῇ περὶ φθορᾶς ἀγίας, δι' εὐχῆς μακαρίας· αἰνοῦσα, ὑμνοῦσα, εὐλογοῦσα,  
 ψάλλουσα, οὐ διορίζεται πρὸς τῇ θεῷ κατ' ἐδὲν κατὰ τῇ τοιαύτην ψυχῇ. ἐκείτως ἐν εἰρημῇ, καὶ  
 285 οἱ πεπρωτοῖς ἐπ' αὐτῇ, συνήσῃσιν ἀληθῶς· καὶ οἱ πρὸς ἐν ἀγάπῃ περὶ μὲν οὖσιν αὐτῇ. ὁρᾷς οἱ 50  
 39 περὶ τῇ γνωστικῇ ἀγαθῇ τῇ σοφίᾳ. ἀναλόγως ἄρα καὶ μοι αἱ ποικίλαι, κατ' ἀξίαν τῇ πρᾶ-  
 39 τῇ τῇ. αὐτίκα ὁ Σαλομών· Δοθήσῃ γὰρ αὐτῇ τῇ πίστεως ἡ χάρις ἐκλεκτῇ, καὶ κληρὸς ἐν ναὶ κυ-  
 ρίου θυ-



- ρίου θυμῆρεσθαι. τὸ συγκρίνον γὰρ δείκνυσιν μὲν τὰ ὑπερβηκότα ἐν τῷ νῶϊ ὅτι ἔστιν ἡ πᾶσα ἐκκλησία· ἀπολείπει δὲ ἐννοεῖν καὶ τὸ ὑπερβηκόν, ἐνθα ὁ κύριός ἐστιν. πάντας ἐκλεκτάς οὐσας τὰς τρεῖς μονὰς οἱ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δέριθμοι ἀνίστασιν, ὁ τριάκοντα, καὶ ὁ ἑξήκοντα, καὶ ὁ ἑκατόν. καὶ ἡ μὲν τελεία κληρονομία, ἣ ἐς αἰδρα τέλειον ἀφικνεμένων, κατ' εἰκόνα τῆς κυρίου· ἡ δὲ ἁμοιωσις, ὡς ἴνες, ἡ καὶ τὸ γῆμα τὸ ἀνθρώπων· ἄθεος γὰρ ἡδε ἐφορία· οὐδὲ μὴν ἡ κατ' ἀρετὴν, ἡ πρὸς τὸ πρῶτον αἴτιον· ἀσεβής γὰρ καὶ ἡδε ἡ ἐκδοσις, τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναι ἀνθρώπου καὶ τῆς παντοκράτορος Θεοῦ πρὸς δοκησάτων. Ἰπείλαδες, φησὶν, ἀομίαν, ὅτι ἰσομοῖσι οἱ ὅμοιοι· ἀλλ' Ἀρκετον γὰρ τῷ μαθητῇ γινώσκαι ὡς ὁ διδάσκαλος, λέγει δὲ διδάσκαλος. καθ' ὁμοίωσιν ἔν τῃ Θεοῦ ὁ ἐς ὑποθέσιν καὶ Φιλίας ὁ Θεοῦ καταπλάγεις, καὶ τὴν συγκληρονομίαν τῆς κυρίων καὶ Θεῶν γίνεσθαι, ἔαν, καθὼς αὐτοὶ ἐδίδαξαν ὁ κύριος, καὶ τὸ εὐαγγέλιον πλειωθῇ. ὁ γνωστὸς ἀρα τὴν πρὸς περὶ ἀναμάρτυς ὁμοιότητά, τὴν ἀφαινοῖαν τὴν δὲ διδασκάλου, ἡ πῖνα ἐκείνος νοῶν, ἐνετείλατο τε καὶ συνεβούλευσε πῶς φρονήμοις καὶ σώφροσι· παύσει πωλείς, ὡς ὁ διδάσας ἐβόλετο, καὶ ἀφ' αὐτῶν νόησιν ἀναλαβὼν τὴν μεγαλοπρεπῆ, διδάσας μὲν ἀξιολόγως ἵππ' ἡ δωμάτων τῆς ὑψηλῶς οἰκοδομηθῆαι διωαμένους· πρὸς αὐτὰς ἡ τῶν λεγόμενων ἐνεργείας καὶ τὸ ὑποδείγμα τῆς πολιτείας διωατὶ γὰρ ἐνετείλατο, καὶ δὴ τῶν ὄντων δεχόμενος εἶναι καὶ ἡγεμονικὸν τῆ βασιλικῆς καὶ Χερσιανόν· ἐπεὶ μὴ τῆς μόνων θηρίων κατακυρλεύειν ἐπ' αὐτῶν, ἀλλὰ ἐκ τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀρετῶν παθῶν. καὶ ἵππ' αὐτῶν, ὡς εἰκοιεν, ὅτι καὶ καὶ ἀγαθὴ βίβη σῶζεσθαι ὁ γνωστὸς, πλείον τῶν γεωμετρίων καὶ φαινομένων πωλείς τε καὶ ἐνεργῶν. Ἐν τῇ νου καὶ κατευοδῶ καὶ βασιλεύει, ὁ Δαβὶδ ἡ γράφει· ἔνεκεν ἀληθείας καὶ πρᾶότητος καὶ δικαιοσύνης· καὶ ὁδηγήσῃ σε ἡ μαρτυρία ἡ δεξιὰ σου· τὰς περὶ, ὁ κύριος. Τίς ἔν σοφός; καὶ πωλεῖται πᾶν· πωλεῖς; ὁ γινώσκων αὐτὰ· διότι εὐθεῖα αἱ ὁδοὶ τῆς κυρίας, φησὶν ὁ πρὸς φητής· δηλῶν μόνον διωαδῶν τῶν γνωστῶν καὶ ἱππ' αὐτῶν κρυμμένως πρὸς τὸ πνεύματος ἐρημίας, νοήσιν τε καὶ ἀφαινομένην. καὶ ὁ πωλῶν ἐν τῷ κατὰ ἑκείνῳ, σιωπῇ, λέγει ἡ γράφη· δηλονότι πρὸς τῆς ἀναξίτης ἐξαιπείν· ὅτι φησὶν ὁ κύριος, Ὁ ἐχὼν ὡς ἀκέραιον, ἀκέραιον· ὅτι πᾶν εἶναι τὸ ἀκέραιον ἐπὶ πωλείας, λέγων. αὐτὰ καὶ ὁ Δαβὶδ, Σκοπῶν ὁ ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων, γράφει· διότι τῆς θαλασσίας ἐνώπιον αὐτῶν, αἱ νεφέλαι διήλθον· χάλαζα καὶ αὐθρακὲς πυρὸς· ἐπικερυμμένως τῆς ἀγίας λόγους εἶναι διδασκῶν· ἐδὴ πῶς μὲν γνωστὸς διδίδας ἐπὶ θαλασσίας, κατὰ περὶ χάλαζαν ἀβλαβῆ, κατὰ περὶ πῦρ θεοθεν μηνύει· σκοπῶν δὲ τὴν πολλὰς, κατὰ περὶ τῆς ἐκ πυρὸς ἀποσπασμένους αὐθρακας· ὅς ἐστι πῶς ἀνάψαι καὶ ἀναζωπυρῆσαι, ὡς ἐκ φλογῆς, καὶ ἐμφορῶν ἡσυχίας. Κύριος ἔν, φησὶ, διδασί μοι γλῶσσῃ παιδείας, ὁ γινώσκων καὶ ὁ κατὰ ἑκείνῳ· ἡνίκα δὲ ἐπὶ λόγον, καὶ τὸ μαρτύριον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ ἐρώτησιν καὶ διότι κρισὶν· ἐπὶ παιδείας κυρίας ἀνοίγεται τὸ στόμα. γνωστὸς ἀρα ἐπὶ ἡδὲ καὶ κατὰ τὸν λόγον, ὁ πῶς περὶ ὅπως, ὁ πρὸς ὅσους· ἡ δὲ ἡ δὲ ἀποστολὸς λέγων, καὶ τὸ σιχηῖα τῆς καρμῆς, καὶ καὶ Χερσιανόν, τὴν μὲν διδασκαλίαν τὴν Ἑλληνικὴν σιχηῖα δὲ παραδίδωσιν εἶναι· πλείαν δὲ τὴν καὶ Χερσιανόν, κατὰ περὶ ἡδὲ πρὸς ἐμνηνύσαμεν· αὐτὰ καὶ ἡ ἀρετὴ εἰς ἐγκντρίζει· ἐς τὴν πόσιν τῆς ἐλαίας, ἐδὴ ἐφύετο ὁμοσῶς τῶν ἡμέραις ἐλαίας· καὶ γὰρ τὸ ἐμφυτεύμενον ἀπὸ γῆς τῶν δένδρων τῶν ἐν ὧ ἐμφυτεύεται· πᾶν δὲ ὁμοῦ καὶ φυτὰ ἐκ κελεύσματος θεῶν βεβλάσθηκεν· διὸ καὶ ἀρετὴ εἰς ὁμοῦς πυχάνη, ἀλλὰ τῆς ὁλυμπενοικίας ἐφύετο, ἐπὶ τὴν ἀμπελον ἡ πλεία ἐς ὕψος ἀνάγκη εὐκαρπείν διδασκῶν. ὁρῶμεν δὲ ἡδὲ πλείονα τὴν τροφὴν ἵππ' αὐτῶν αὐτῶν ἀρετῶν, διὰ τὸ μὴ διωαδῶν πῆτιν. ὅτι ἡ ἀρετὴ τῶν ἡμέρων ἀπὸ πλείονα ὑπάρχει· ἐπὶ αὐτῶν δὲ ἀρετῶν εἶναι αὐτὰ, ὅσους διωαμὲως πεπληκῆς. λαμβάνει πίνω τροφὴν μὲν πλείονα ἡ ἐγκντρίθει· εἰς ἐλαία, διὰ τὸ ἀρετῶν ἐμφύεσθαι· οἷον δὲ ἡδὲ πῆτιν ἐφύετο τὴν τροφὴν, συνεχομένη τὴν πόσιν τῆς ἡμέρας· ὡς δὲ ὁ φιλόσοφος, ἀρετῶν ἐκαστοῦ ἐλαία, πολὺ τὸ ἀπὸ πλείονος ἔχων, διὰ τὸ εἶναι ζητητικὸς καὶ ἐκ παρακαλέσθης· ὁρεκτικὸς δὲ πόσιν τῶν ἀληθείας· ἔαν πρὸς λάβῃ τὴν θείαν διὰ πίστεως διωαμὲν, τῇ κατὰ τὴν κατὰ φυτῶν θείας γνώσῃ, κατὰ περὶ ἡ ἀρετὴ εἰς ἐγκντρίθει· αὐτῶν ὅντως καλῶν καὶ ἐλεημονῶν λόγων, πῆτιν τε τὴν παραδιδόμενῃ τροφὴν, καὶ καλῶν ἐλαίων γίνεσθαι· ὁ γὰρ ποιεῖ ἐγκντρίθει· ὡς ἀρετῶν εὐχρῆς ποιεῖ, καὶ ὡς ἀφόρους φερύμενους γίνεσθαι βιάζεται, πῆτιν τῇ γεωργικῇ, καὶ ἱππ' αὐτῶν τῇ γνωστῇ. φασὶ δὲ ἔν γίνεσθαι τὸν ἐγκντρίθει καὶ τὸν τρόπον πῶς αὐτῶν· ἓνα μὲν, καθ' ὃν μεταξὺ τῆς ἑύλου καὶ τῆς Φλοιοῦ ἐναρμόζειν δὲ τὸ ἐγκντρίθει· ὡς κατὰ χροῦνται οἱ ἐξ ἐθνῶν ἰδιώται, ἐξ ἱππ' αὐτῶν δεχόμενοι τὸ λόγον· ἄλλο δὲ, ὅτι αὐτῶν ἑύλον χροῦνται, ἐς αὐτῶν ἐμβάλλωσι τὸ εὐχρῆς φυτόν· ὃ συμβαίνει ἱππ' αὐτῶν Φιλοσοφουμένων· ἀφαινομένη γὰρ αὐτοῖς τὸ δογματῶν, ἡ ἱππ' αὐτῶν ἀληθείας ἐγκντρίθει· ὡς δὲ ἐκ Ιουδαίους διοικητικῆς τῆς παλαιᾶς γραφῆς, τὸν ἐν ἐν ἑνὶ ἐγκντρίθει τῇ



ἐλαίας φυτόν· ὁ τρίτος ἢ ἐγκεντρισμός, τῷ ἀγριὰδων καὶ τῷ αἰρίλικῶν ἀπὲς, τῶν μὲν βίας εἰς  
τὴν ἀλήθειαν μεταχόμενων· ἀποξύνουσιν γὰρ ἐκάπρον ὁπίσφινον ὅξιν ὀρεπάνω, μέλει τῷ πλὴν  
ἐντερίων ἡ γυμνώσει μὲν, μὴ ἐλκῶσαι ἢ, δεσμεύουσι πρὸς ἄλληλα· πίπρως δὲ εἰς ἐγκεν-  
τρισμοῦ τὸν τρόπον· ὁ λεγόμενος ἐνοφθαλμισμός· περιαίρειται γὰρ ἀπὸ εὐχῆς ἐπὶ ἐλκῶς ὁφθαλ-  
μός, συμπεριγραφομένης αὐτῇ καὶ τῷ φλοιῷ κύκλῳ, ὅσον παλαισιῶν μήκος· εἴπα ἐναποξύνει τὸ  
ἐπὶ ἐλκῶς κατ' ὁφθαλμόν, ἵσον τῇ περιγραφῇ· ἔκτως ἐνπίθει· περιαίρειται ἡμενον καὶ περικυλί-  
νον πηλῶ, σφραγισμένης τῇ ἐνοφθαλμῷ ἀπαθῆς καὶ ἀμολιῶται· εἰδὲ τῷ γινώσκῃ διδασκαλίας,  
ἀφαιρῶν τὰ πρᾶγματα διωραμένης· ἀμέλει καὶ ὁπίσφιν ἡμέρων δένδρων τῷ μάλιστ' ἐχρησιμεύει  
τὸ εἶδος· διῶτα ἢ ὁ ἀπὸ τῷ ἀποξύνου λεγόμενος ἐγκεντρισμός εἰς τὴν καλλιέλαιον γίγνεται,  
τῷ Χρυσῶν αὐτόν, τῷ αὐτῆς καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως κατὰ φύσιν ἀποξύνου εἰς Χρυσῶν, τῷ εἰς τῶν εἰς 10  
Χρυσῶν περὶ οὐρανῶν· ἀμεινον ἢ πλὴν ἐκάστω πρὶν ἐν αὐτῇ ἐγκεντρίσειται τῇ ψυχῇ· ἔστι γὰρ ἄγον  
πνεῦμα πᾶν τῷ πᾶσι μετὰ φύσιν διανενημένως, καὶ πλὴν ἐκάστω περιγραφῇ ἀπεριγράψως.  
,, πρὶν δὲ τῷ γινώσκῃ ὁ Σαλομὼν ἀφαιρῶν, πρὶν δὲ φησὶ· λαμπρὰ καὶ ἀμάρτανος εἰς ἡ σο-  
,, φία, καὶ εὐχερῶς θεωρεῖται ὑπὸ τῷ ἀγαπῶντι αὐτὴν· φθάνει τὸς ὁπίσφιν πρὸς ὁρῶν αὐτῇ-  
,, ναί· ὁ οὐθρῖος ἐπ' αὐτῇ, ἐκπαύσῃ· τῷ γὰρ ἐνθυμηθῆναι περὶ αὐτῆς, φρονήσεως πλεονότης· καὶ ὁ  
,, ἀρεπνῆσις δι' αὐτῇ, ἡ χάρις ἀμέλειμος εἶται· ὅτι τὸς ἀξίους αὐτῆς αὐτῇ περικυλίει· ζῆτος·  
,, οὐ γὰρ πᾶν ἡ γινώσκῃ· καὶ ἐν τῷ τριβόσι φανταίεται αὐτοῖς εὐμενῶς· τριβόσι ἢ, ἡ τῷ βίῃ διεξα-  
,, γωγῇ, καὶ ἡ καὶ τῷ ἀφαιρῶν πολυεῖδος· αὐτῇ καὶ ὁπίσφιν φέρει, καὶ ἐν πᾶσι ὁπίσφιν ὑπὸ αὐτῇ  
,, αὐτοῖς, ποικίλως θεωρουμένη, ἀφαιρῶν δὲ δεικνύει πρὸς αὐτῇ· εἴτα ὁπίσφιν τὴν πλεονεχίαν ἀ-  
,, γάπλω, παραπείθει· ἀφαιρῶν λόγῳ συλλογιστικῇ καὶ λημμάτων ἀληθῶν ἀποδεικνύει τῷ 20  
,, ἀληθῇ, ὡς δὲ πρὸς ἐπὶ γων ὁπίσφιν Ἀρχὴ γὰρ αὐτῆς ἀληθεύει τῇ πρὸς αὐτῇ ὁπίσφιν, τῷ  
,, γινώσκῃ· φρονήσις ἢ πρὸς αὐτῇ, ἀγάπη· ἀγάπη δὲ, τῇ τῆς νόμων αὐτῆς· πρὸς αὐτῇ δὲ νόμων, βί-  
,, βαιώσις ἀφαιρῶν· ἀφαιρῶν ἢ, ἐγγὺς εἶναι πρὸς Θεοῦ· ὁπίσφιν ἄρα σοφίας ἀνάγκη ὁπίσφιν  
,, βασιλείας· διδάσκει γὰρ οἶμαι, ὡς ἀληθινὴ πρὸς αὐτῇ, ὁπίσφιν πρὸς αὐτῇ γινώσκῃ· ἀσκησις ἢ πρὸς  
,, αὐτῇ, σπείρειται δι' ἀγάπῃ γινώσκῃ· καὶ ἡ μὲν ἀγάπη, τῇ τῆς τῷ εἰς γινώσκῃ αἰαγῶν ἐντο-  
,, λῶν· ἡ τῇ τῆς τῇ αὐτῇ, βεβαιώσις τῇ ἐντολῶν, δι' ἡν ἡ ἀφαιρῶν ὁπίσφιν βεβαιώσις· ἀφαιρῶν  
,, ἢ, ἐγγὺς εἶναι πρὸς Θεοῦ· εἰ ἄρα ἀγάπη τῆς γινώσκῃ ἀφαιρῶν πρὸς Θεοῦ, ἔστι γινώσκῃ βασιλείας  
τῷ βασιλικὸν ἀνάγκη, ζητεῖν ἄρα δὲ τῇ γινώσκῃ εἰς εὐρεσιν· εἰς δὲ ἡ μὲν ζήτησις, ὁρμὴ ὁπίσφιν κα-  
τὰ λαβεῖν ἀφαιρῶν πρὸς σημείων ἀνδρῶν ἰσχυροῦσα πρὸς ὑποκείμενον· ἡ εὐρεσις ἢ, πρὸς αὐτῇ ἀνάγκη  
ζητήσεως ἐν κατὰ λήψιν ἡμετέρας· ὁπρὲς εἰς ἡ γινώσκῃ· καὶ αὕτη κυρτῶς εὐρεσις εἰς ἡ γινώσκῃ, 30  
κατὰ λήψιν ζητήσεως ὑπάρχουσα· σημείων δὲ εἶναι φασὶ τῷ πρὸς αὐτῇ, ἡ σπουδάρχον, ἡ  
ἐπόμενον· τῷ πρὸς Θεοῦ ζητήσεως εὐρεσις μὲν, ἡ ἀφαιρῶν τῷ διδασκαλία· σημείων ἢ τῷ εἶναι  
τῷ σωτῆρος ἡμῶν αὐτῇ ἐκείνων τῷ ὅν τῷ θεῷ, αἵτε πρὸς αὐτῇ παρούσας αὐτῇ πρὸς αὐτῇ  
τῷ πρὸς αὐτῇ αἵτε σπουδάρχουσαι τῇ γινώσκῃ αὐτῇ τῇ αἰσθητῇ περὶ αὐτῇ μαρτυρία· πρὸς  
δε καὶ μὲν τὴν ἀνάληψιν κηρυσσόμεναί τε καὶ ἐμφανῶς δεικνύμεναί τε διωόμεναι αὐτῇ· περὶ ἡμῶν  
ἄρα τῷ παρ' ἡμῶν εἶναι τὴν ἀλήθειαν, τὸ αὐτῇ διδάσκει τῷ ὅν τῷ Θεοῦ· εἰ γὰρ περὶ πᾶν ζήτημα  
κατολικά πᾶν εὐρίσκεται, πρὸς αὐτῇ τε καὶ πρὸς αὐτῇ, ἡ ὅλως ἀλήθεια παρ' ἡμῶν δεικνύει μόν-  
νοισι· ἐπεὶ πρὸς αὐτῇ μὲν δὲ δεικνύμενης ἀληθείας, ὁ ὅς τῷ Θεοῦ· τῷ πρὸς αὐτῇ δὲ, ἡ διωόμεναι τῆς  
37 πρὸς αὐτῇ, ἡ καὶ πρὸς αὐτῇ οὐκ ἔστιν ἐναντιούμενου, καὶ αὐτῇ ὅλου ἐνιστάμενου ἔκτος, πλεονά-  
ζουσα· ἀλλ' ἐπεὶ τῷ ἀνωμολόγη· βεβαιωθῆναι ἐν αἰωνίοις ἔργοις καὶ λόγοις, καὶ πρὸς αὐτῇ ἡδη 40  
κατάστατος ὅς αὐτῇ ἡ γινώσκῃ ἀξίος ἄπας ὁ μὴ νομίζων εἶναι πρὸς αὐτῇ, καὶ τῷ ὅν αὐτῇ· πρὸς αὐτῇ  
δὲ ἡμῶν πρὸς αὐτῇ καὶ πρὸς αὐτῇ βιοῦντες, εἰς πλὴν ὁπίσφιν τῷ πρὸς αὐτῇ πρὸς αὐτῇ  
κρίμεθα, καὶ πρὸς αὐτῇ ἡμῶν τῷ Θεῷ, σφίσις σωτηρίας αἵτιοι γινόμεθα, οὐ παρὰ τῷ σοφιστῶν,  
ἀλλὰ παρὰ αὐτῇ τῷ θεῷ γινώσκῃ καὶ μαθόντες τὸ εὐάρεστον αὐτῇ, τὸ δίκαιον καὶ ὅσον ὁπίσφιν ἐχρη-  
ροῦμεν· τῷ σώζεσθαι δὲ ἡμᾶς, εὐάρεστον αὐτῇ· καὶ ἡ σωτηρία ἀφαιρῶν τε εὐπείρας, ἀφαιρῶν τε γινώ-  
σεως πρὸς αὐτῇ· ὡς ἀμφοῖν ὁ κύριος διδάσκει· εἰπερ ἔν καὶ καὶ Πλάτων, ἡ παρὰ  
τῷ θεῷ, ἡ παρὰ τῷ ἐκείνων τῷ Θεῷ, τὸ ἀληθὲς ἐκμανθάνει μόνως οἷον, ἐκ τῷ παρὰ τῷ θεῷ  
λογίων πρὸς αὐτῇ ἐκείνων, τὴν ἀλήθειαν αὐτῇ ἐκείνων ἐκείνων ἀφαιρῶν τῷ θεῷ·  
πρὸς αὐτῇ ἐκείνων μὲν τὸ πρὸς αὐτῇ, ἐπεὶ τῷ καὶ σφίσις ἐκείνων· τὰ πρὸς αὐτῇ ἐκείνων  
τῷ ἀληθείας· ἐκείνων αὐτῇ ἀδύνατον· ἡ γὰρ φιλοσοφία πρὸς αὐτῇ κατὰ γινώσκῃ, καὶ τῷ μὲν εὐδαί- 50  
μονος βίῃ τὴν ἀμειβῆναι, ἔστι δὲ αὐτῇ καθεαίμενος τὴν ἐκείνων κατὰ γινώσκῃ· τὰ πρὸς  
ἐκείνων ἢ καὶ τὰ ὁπίσφιν μέγας, ἐκείνων ἐκείνων· ἔστι γὰρ περὶ τῷ θεῷ, οὐκ περὶ τῆς καὶ τὴν πρὸς  
νοίαν

- νοικον οἰκονομίας, ὁμοίως ἡμῖν Διχαλαμβάνει. ὃ γὰρ πᾶσι καὶ τὸ θεὸν ἐγὼ θεωρεῖται. διότι καὶ καὶ  
 πᾶσι βάρβαρον φιλοσοφίαν αἰρήσεις, καὶ θεὸν λέγουσιν ἓνα, καὶ Χριστὸν ὑμνῶσι, καὶ πᾶσι λέγουσιν, ὃ  
 πρὸς ἀλήθειαν. ἄλλον γὰρ θεὸν παρὰ τὸν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν Χριστὸν ἕως αἰωνῶν παρὰ τὸν ἑαυτοῦ  
 παραδιδόασιν ἐκδέχον. ἀλλ' ἔτι καὶ τὸν ψαλμὸν τῶν δογματῶν αὐτοῖς, ἐπὶ ἀνεναντιῶν τῇ καὶ πᾶσι  
 ἀληθῆς ἀγωγῇ, καθ' ἡμῶν ἐστίν. αὐτίκα ὁ Παῦλος τὸν Τιμόθεον περὶ ἐπεμνεν, λέγων τὸν ἐξ Ἰου-  
 δαίων πιστεύοντα· ἵνα μὴ καταλύσῃς αὐτὸν καὶ ἐκ νόμου σαρκικώτερον περιλημμένον, δοπο-  
 τῶσι τὸ πῆμα, οἱ ἐκ νόμου κατηχόμενοι· εἰδὼς ἀκριβῶς ὅτι περὶ τὴν οὐ δικαιοσύνην· πῶς γὰρ  
 πᾶσι γίγνεται ὡμολογῆσαι καὶ συμπεριφέρειν. σὺ γὰρ καὶ κύριος τῶν δογματῶν, ἵνα πᾶσι κατὰ  
 10 δόξῃ. Δανιὴλ γάρ, τὸν μαρτυροῦντα ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ τῶν Περσῶν, μὴ ὑπερβῶν θλίβεται τὸ  
 λείων. ψεύεται πῶς τῶν ὄντων, ἔχει οὐκ ἀποφαινομένοι δι' οἰκονομίαν σωτηρίας, καὶ οἱ πᾶσι  
 τὸν μέρι σφαλλόμενοι, ἀλλ' οἱ εἰς τὸν κύριον τὰ παραπίπτοντες, καὶ ἀθετῶντες μὲν τὸν κύριον, τὸ  
 ὅσον ἐπ' αὐτοῖς· ἀποστρέφονται τὸν κύριον πᾶσι ἀληθῆς διδασκαλίας· οἱ μὴ κατ' ἀξίαν τῆς θεότητος  
 κυρίου τὴν γραφὴν λεγόντες, καὶ παραδιδόντες· παραθήκη γὰρ ἀποδομένη θεῷ, ἢ καὶ πᾶσι  
 τῶν κυρίου διδασκαλίας, λέγει τῶν ἀποστόλων αὐτῶν, τὸ θεοσεβῆσαι παραδοσῶς σωτῆρος καὶ σω-  
 στικῆς. ὁ δὲ ἀκρίβης εἰς τὸν ὅτι· ὅτι περὶ τὴν ἀληθῆς διδασκαλίαν ἐκ μυστηρίων· καὶ ταῦτα γὰρ εἰς  
 τὸν οὐκ λέγουσιν ἀλλήλοισιν· ὅτι τῶν δογμάτων, φησὶ, κηρύττει· μεγαλοφρόνως περὶ ἐκδέχ-  
 20 μενοι, καὶ ὑψηλῶς παραδιδόντες, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα, λέγουσιν οὖν τὴν γρα-  
 φὴν· οὐ γὰρ ὁ παρὰ τὴν αὐτῆς, ἀλλὰ ὡς εὐτως ὡς τῶν ὑποτασσουσιν εὐαλω-  
 ταί εἶναι, καὶ θεῶν μυστηρίων ἀποφθέγγεσθαι, ἀλλ' ἐν παραβολαῖς διελίξασθαι. λέγουσι γὰρ ἔτι οἱ  
 30 ἀποστολὸι περὶ τῶν κυρίων, ὅτι πᾶσι ἐν παραβολαῖς ἐλάλησεν, καὶ ἐδὲν ἑαυτὸν παραβολῆς ἐλά-  
 λει αὐτοῖς. εἰ δὲ πᾶσι δι' αὐτῶν ἐλάλει, καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐλάλει οὐδὲ ἐν, καὶ ἡ παρὰ τὴν αὐτῆς  
 καὶ ὁ νόμος δι' αὐτῶν ἐλάλει, καὶ ἐν παραβολαῖς ἐλάλησεν δι' αὐτῶν· πολλὴν Ἀπαντα ὁρᾷ  
 ἐνώπιον τῶν σωτῆρων, φησὶν ἡ γραφὴ· ταῦτα, τῶν ὅσων ὑπὸ αὐτῶν σαφηνισθῶσι τὰ γραφῶν  
 ἐξηγήσιν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκδέχονται· ἀλλὰ σὺ γὰρ καὶ κανὼν τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἡ  
 σωφροσύνη καὶ ἡ συμφωρία νόμος καὶ παρὰ τῶν τῇ καὶ πᾶσι κυρίου παρουσίαν παρὰ διδομένη  
 ἀληθῆς· γνώσι μὲν ἔτι παρὰ φρόνησις· σωφροσύνη δὲ, τῇ φρονήσει· εἰρήδω γὰρ πᾶσι μὲν φρό-  
 νησιν ὑπαρχῶν γνώσιν θείαν, καὶ πᾶσι θεοποιουμένοι· πᾶσι τῇ σωφροσύνῃ θνητῇ καὶ ἐν ἀνθρώ-  
 πῳ εἶναι φιλοσοφῶσιν, ὅθεν πᾶσι σοφοί. αὐτίκα· ἔπειτα δὲ τῇ τῆς θείας ἐκ γνώσεως ἐαυτῆς· ἡ σω-  
 φροσύνη, ὅθεν ἀπὸ τῆς φρονήσεως, ἐφειμένη μὲν φρονήσεως, ἐργαστικῇ τῇ ὑποκρίσει, καὶ θεωρητικῇ·  
 30 καθάπερ ἀμέλει ἡ δικαιοσύνη, ἀνθρωπίνῃ ὅσα, καὶ ἵνα ὑπερβῇ τῇ ὁσιότητι, θείαν δικαιοσύνην  
 ὑπαρχῶσαν· τῷ τελείῳ γὰρ ὅσα ἐν συμβολαῖς πολιτικῶν, καὶ ἐν ἀπαρξούσῳ νόμῳ, ἀλλ' ἐξ  
 ἰδιοπραγίας καὶ τὸ πρὸς θεὸν ἀγάπης ἡ δικαιοσύνη. ἀλλὰ πολλὰς πῶς αἰτίας ὑποκρίσει· τὸ  
 νῦν αἰ γὰρ· πρῶτον μὲν, ἵνα ζῇ τῇ ὑπαρχῶσαν, ἐπεὶ παρὰ τῇ πᾶσι τῇ σωτηρίᾳ  
 λόγων εὐρέσι· ἔπειτα, μὴ δὲ τοῖς ἀπασὶ προσήκοντι νόσιν ὡς μὴ βλάβῃ ἐπὶ τῶν ἐκδέχονται καὶ  
 40 ὑπὸ τῶν ἀγίων πνεύματος σωτηρίας εἰρημνεία. διὸ δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς τῶν ἀνθρώπων, τοῖς καὶ ἐκ πίστεως  
 εἰς γνώσιν ἐγκρίτοις τῶν ἀγίων τῶν παρὰ τῶν μυστηρίων, τῇ παρὰ τῶν ἐγκαλύπτῃ·  
 παραβολικῶς γὰρ ὁ χαρακτήρ ὑπαρχῶν τῇ γραφῇ· διὸ καὶ ὁ κύριος, ὅσα ἐν κοσμοῖς, ὡς κοσμι-  
 κῶς εἰς ἀνθρώπους ἦλθεν· καὶ γὰρ ἐφόρειν πᾶσι τῶν ἀγίων· ἐμμελῆς τε τὸ σὺν τῷ φρονεῖν κόσμῳ αὐ-  
 θρωπῶν· ὅτι τῇ καὶ κύριος ἀλλὰ τὸ γνώσεως ἀνάγκη ἐκ κόσμου εἰς κόσμον. διὸ καὶ μετὰ φορικῇ  
 40 κίεση· τῇ γραφῇ· τοῦτον γὰρ ἡ παραβολὴ λόγος ἀπὸ πῶς οὐ κύριος μὲν, ἐμμελῆς δὲ τῷ κυ-  
 ρίῳ, ὅτι τῇ ἀληθείᾳ καὶ κύριον ἀγῶν τὸ σπέντε· ἢ, ὡς τινες φασί, λέξεις δι' ἐπὶ τῶν κυρίως λεγό-  
 μενα μετ' ἐνεργείας περιελάουσιν. ἢ δὲ καὶ ἡ οἰκονομία πᾶσα ἡ περὶ τὸν κύριον παρὰ τῶν θεῶν  
 σα, παραβολὴ ὡς ἀληθῶς φαίνεται· τοῖς μὴ τὴν ἀλήθειαν ἐγνωκόσιν, ὅτι αὐτὸς τὸν ὅσον τῶν θεῶν, τῇ  
 τῇ πᾶσι πεποιμένος, σάρκα ἀνελήφοντα, καὶ ἐκ μήτρας παρὰ τῶν κυρίων κυοφορηθέντα· καθὼς γὰρ  
 50 τῇ αἰσθητῶν αὐτῶν σαρκίον· ἀκαθάρτως δὲ, κατὰ γένεσιν, τῇ πεποιμένῃ καὶ ἀνεστάνῃ, ὁ μὲν,  
 λέγει· οἱ δὲ, ἀκούουσιν, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, ὡς φησὶν ὁ ἀποστόλος. ἀλλὰ  
 νοιχθεῖσιν τῇ αἰ γὰρ, καὶ τοῖς ὅσα ἔχουσιν ἐμμελῆς τὸ ἀληθές αὐτὸ ἐκείνο, ὁ πέποιθεν ἡ σάρξ,  
 ἡ ἀνελήφεν ὁ κύριος, διώκων θεῶν καὶ σοφίας καταργήσας. ὅτι πᾶσι τε τὸ παραβολικὸν ἐ-  
 δος τῇ γραφῇ, δεχάσασθαι ὅν, ὡς περιελάουσιν, ἐκόντως παρὰ τοῖς παρὰ τῶν μαλίστα ἐπὶ τῶν  
 50 νῶν. ἵνα δὲ καὶ τῶν φιλοσόφων τῶν παρ' Ἕλλησι, καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάρους σοφῶν ἡγε-  
 κέναι τὸ ἀγῶν ἐπὶ τῇ πνεύματι ἡν ἐσπένθη τῇ κυρίᾳ παρουσίᾳ, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῇ παραδοθησομένην  
 μουσικὴν διδασκαλίαν· ἐκόντως ἄρα κηρύττει ἡ παρὰ τῶν τῇ κυρίῳ, ὡς μὴ παρὰ τῶν πολλῶν

ὑπολήψεις λέγειν, βλασφημίαν ποιεῖν, ἐξημέρισε τὰ σημερινά φωνῆς ἢ ἐπὶ  
 ἑτέρας ἐννοίας ἄλλαν διωγμέναις. αὐτίκα οἱ προφητὴ πάντες οἱ περὶ αὐτοὺς τὴν παροι-  
 σίαν ἔκρινεν, καὶ αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ μυσηρίᾳ, ἐδίωχθησαν, ἐφοβήθησαν· καθάπερ ἔαυτος ὁ κύ-  
 ριος, ἀβλαστήσας αὐτοὺς τὰς γραφάς· καὶ οἱ τότε γνώριμοι, οἱ κηρύττοντες τὸ λόγον, ὡς αὐ-  
 τὸς, μετ' αὐτὸν τὴν παρεβάλλον· ἔθεν καὶ ὁ Πέτρος ἐν τῷ κηρύγματι περὶ τῶν ἀποστόλων λέγων,  
 22 Φησὶν· Ἡμεῖς δὲ, ἀναπύξαντες τὰς βίβλους, ὡς ἴσχομεν τὴν προφητείαν, ἡ μὲν, ἀπὸ παραβο-  
 23 λῶν· ἀλλ' οἱ αἰνιγματῶν· ἡ δὲ, αἰθνητικῶς καὶ αὐτολεξί· τὸ Χριστὸν ἰησοῦν ἐνομαζόμενον· ὑπομει-  
 24 νον καὶ τὴν παροισίαν αὐτῶν, καὶ τὸ θάνατον, καὶ τὸ σταυρὸν, καὶ τὰς λοιπὰς κοινὰς πείρας ὅσας  
 25 ἐποίησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ τὴν ἔγερσιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν, περὶ τῆς Ἱεροσολύμων  
 26 κληρονομίας, καθὼς ἐγράφη· ταῦτα πάντα ἃ ἔδει αὐτὸν παθεῖν, καὶ μετ' αὐτὸν ἀστῆ. ταῦτα 10  
 27 ἔνθα πηροῖς, ὁπότεύσαμεν τῷ Θεῷ ἀπὸ τῶν γραμμάτων εἰς αὐτὸν. καὶ μετ' ὀλίγα ὁπτε-  
 28 ρησάμεν, θεία προνοία τὰς προφητείας γρηγορᾶ παρὰ τὴν ὁδὸν· ἔγνωμεν γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς  
 29 αὐτὸν περὶ τὴν ὁδὸν, καὶ οὐδὲν ἀπεργαζόμενος λέγει· ἔχει δὲ ἔνθα καὶ ἄλλας ἰνὰς ἰδιότητος  
 ἡ Ἑβραίων ἀκριβείας, καθάπερ καὶ ἑκάστη τῶν λοιπῶν, λόγον πᾶν ἡμῶν ἐχέουσι ἐθνικῶς ἐμφαι-  
 νοῦν τὰ χαρακτηριστικά. ἀκριβέστερον γὰρ ὁ ὀρίζον· λέγει ἐθνικῶς χαρακτηριστικῶς συνταχθέντων. ἀλλ' ἔτι  
 γε ἐκείναις ἢ ἀκριβέστερον ἢ προφητείας γνώριμοι· καθάπερ· ἢ μὲν γὰρ Ἑλληνικῶς κατ' ἐπι-  
 τήδωσιν αἱ καλούμεναι τῶν τρεῶν ἐξαλλαγαί· τὰς ὁπικρύνει ποιῶνται, κατ' ἑκὼνα τὴν παρ'  
 ἡμῶν προφητῶν ἀναγράφονται· πάλιν ἐκείνου τὴν παρατροπὴν περὶ τὸ ὄρθον ἐμμέτρῳ ἢ ἀκριβῶς  
 φράσσειν ὁρίζονται· ἐπὶ γὰρ ὁ τρόπος, λέγει παραγραφὴν ἀπὸ τῆς κυρίας ὁπτερὶ τὴν μὴ  
 κυρίαν, κατασκευῆς ἑνὸς καὶ φράσας τὸ ἐν τῷ λόγῳ εὐχεστίας χάριν· ἡ προφητεία δὲ, ἢ δὲ 20  
 ὅλως τὰς περὶ τὰς λέξεις ἐξημερίσας ὁπτερὶ δὲ ἀπὸ τῆς φράσεως· τῷ δὲ μὴ πᾶν-  
 των εἶναι τὴν ἀλήθειαν, ὁπτερὶ πᾶν πολυτρόπως, μόνους τοὺς εἰς γνώσιν μεμνημένους, τοὺς δὲ ἀ-  
 γάπῳ ζητῶσι τὴν ἀλήθειαν, τὸ φῶς ἀνατίλλουσι. λέγει δὲ ἔνθα ἴδους τὴν προφητείαν ἢ παροι-  
 μίαν, καὶ τὴν βάρβαρον φιλοσοφίαν· λέγει δὲ καὶ παραβολή· τὴν αἰνιγματῶν ὁπτερὶ τῶν ἀλλὰ  
 μὴν καὶ σοφία λέγει· καὶ ὡς ἔπειτα αὐτῆς ἡ παιδεία, λόγος τε αὐτῆς φρονήσεως, καὶ εὐφραδίας λόγων,  
 καὶ δικαιοσύνη ἀληθείας, διδασκαλία τε αὐτῆς κατευθύναι κρίμα, καὶ πανουργία ἀπάσεις καὶ  
 21 τὴν παιδείαν περὶ τὴν ἀλήθειαν, αἰσθησίς τε καὶ ἐννοία τῶν νοημάτων ἡ γνωσμένη· ὁ δὲ τῶν ἀπάσεις,  
 22 φησὶ, τὴν προφητείαν σοφός, σοφώτερος ἔσται· κυδερήσιν ἢ ὁ νοήμων κτήσεται, καὶ νοήσεται παρα-  
 23 βολῶν καὶ σκοπῶν λόγον, ῥησὶς τε σοφῶν καὶ αἰνιγματῶν· εἰ δὲ ἀπὸ Ἑλλήνων τῶν Διὸς τῶν καὶ  
 24 ὁπτερὶ κλησὶν Διὸς καλῶν τὰς Ἑλληνικὰς συνήθεις κεκληθῶν ἀκριβέστερα, ὅτι τὸ χρόνον ὡς φθά- 30  
 σάντες παρεστήσαμεν, ῥάδιον συνιδεῖν ὅσας γυναικὲς τῆς Ἑβραίων φωνῆς αἱ παρ' Ἑλλήσι μετε-  
 γνήστεραι ἀκριβέστεροι παρὰ τῶν σοφῶν. ποιοῦσας δὲ τὴν γραφὴν, τὰς προειρημένους ὑπὸ τῆς προ-  
 φητείας τρόπος κατ' ἑκάστην περικύβητον σημαίνουσαι, παρεστήσαμεν τὴν γνωστικὴν ἀγωγὴν  
 καὶ τὴν ἀληθείαν καὶ νόον φιλοτίμως ἐνδεικνύμενοι· ἡ γὰρ οὐκ αἰσθάνεται τῶν Ἑρμῶν ἢ δι-  
 ναμῶν ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἐκκλησίας φανέσθαι, ἔδωκεν τὴν βιβλίον εἰς μεταγραφὴν, ὅπως ἐκλεκτοὶς  
 ἀναγελλῶν ἐβούλετο· τῆς δὲ μεταγραφῆς πρὸς γράμμα φησὶ, μὴ εὐρίσκων τὰς συλλα-  
 βὰς τελέσαι· ἔδωκεν δὲ ἄρα τὴν μὲν γραφὴν προδήλον εἶναι πᾶσι, καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀνάγνω-  
 σιν ἐκλαμβανόμενον· καὶ ταῦτα εἶναι τὴν πίστιν σοφῶν τὰς εἰσὶν ἐχούσας· διὸ καὶ ἡ πρὸς τὴν  
 γράμμα ἀνάγνωσις ἀλλοτριεῖται· τὴν ἀκριβέστερον δὲ τὴν γνωστικὴν τὴν γραφῶν, προκοποῦσας  
 ἡδὴ τὴν πίστιν, ἐκείναις τῇ καὶ τὰς συλλαβὰς ἀναγνώσας ἐκδεχόμεθα· ἀλλὰ καὶ Ἡσίοις ὁ προ- 40  
 φητὴς βιβλίον κλητὸν κελεύει λαβὼν, ἐγράψαι ἑαυτὸν τὴν γνώσιν τὴν ἀγίαν, ἀπὸ τῶν γρα-  
 φῶν ἐξηγήσεως ὑπερὸν ἑστέον προφητεῶν· ἢ πνεύματος τὴν ἐπὶ κατ' ὁκείνον τὴν κλητὴν ἀγγρα-  
 φον τυγχάνουσαν, ἀπὸ τῆς μὴ δέπω γνώσεως· εἴρηκε γὰρ ἀπὸ τῆς μόνης τοῦ νοῦ· αὐ-  
 τίκα διδάσκει· ἢ σωτήρος τὰς ἀποστόλους, ἢ τὴν ἐγγραφὴν ἀγραφοῦς ἡδὴ καὶ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ δι-  
 δοται παρὰ τοῖς, καρδίαις κλητῶν καὶ τὴν ἀνακαίνωσιν τῆς βιβλίας τῇ διωγμένῃ ἢ Θεῷ ἐγ-  
 γραμμένη· ταῦτα οἱ τῶν παρ' Ἑλλήσι λογιστάται τῷ Ἑρμῷ, ὃν δὲ λόγον εἶναι φασὶν, ἀπὸ τὴν ἑρ-  
 μενείαν καὶ τῆς σοφίας τὴν καρπὸν πολυκλήτης γὰρ ὁ λόγος· ἐκείνους ἄρα καὶ τὸ Μαυροῦ  
 ἀναλαμβάνοντες διττὸν εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τῆς Ναυῆ· καὶ τὴν μὲν, μετ' ἀγγέλων· πᾶν γὰρ, ὅτι τὰ ὅρη  
 περὶ τὰς φάραγγας κηδεύει· ἀξιοῦμενον· εἶδεν γὰρ Ἰησοῦς τὴν θείαν ταῦτα κατὰ πνεύματι ἐπαρ-  
 θεῖς, πᾶν καὶ τῷ Χαλέβ· ἀλλ' ἔχ' ὁμοίως ἄμφω θειῶνται· ἀλλ' ὁ μὲν, καὶ θάπρον κατήλθεν, πο- 50  
 λὺν τὸ βριθὸν ἐπαγόμενον· ὁ δὲ, ὁπτερὶ τελευτῶν, ὑπερὸν τὴν δόξαν διηγῶν τὴν εὐθεῖαν, ἀπὸ τῆς  
 αὐτῆς διωγθείας μᾶλλον πατέρου, ἄτε καὶ καθαρώτερος γινώσκων· δηλοῦσας οἱ καὶ τὴν εὐθείαν,  
 μὴ πᾶν

- μη πείνων εἶναι τὴν γνῶσιν· ἐπεὶ οἱ μὲν, τ' σῶμα τ' ψαφῶν τις λείψας καὶ τὰ ὀνόματα, κατὰ-  
 πτο τ' σῶμα τ' Μωϋσέως, πρὸς ἐλπίσιν· οἱ δ', τὰς ἀφαιρέσεις καὶ τὰ ὑποτῶν ὀνομάτων δηλού-  
 μενα διορῶσι, τ' μὲν ἀγγέλων Μωϋσέως πολυπραγμονήτης, ἀμείλι καὶ τῶν ὀπιθεωμένων τὸν  
 κύριον αὐτὸν, οἱ μὲν πολλοὶ, Τὸ Δαδιδί, ἐλέσθην με, ἐλεγον· ὁ λόγος δ' ὅν ἐγὼ γινώσκον τὸ θεῖον, εἰ  
 κατὰπερὶ ὁ Πίτερ· ὃν καὶ ἐμακάρισεν, ἐπὶ αὐτῇ σαρξὶς αἵματις ἀπκαλύψει τὴν ἀλήθειαν, εἰ  
 ἀλλ' ἢ ὁ πατὴρ αὐτῆς ὅς ἐστις ἐρανθὶς· δηλῶν τοὺς γνωστὸν καὶ ἀπὸ τ' σαρξὶς αὐτῆς τ' κυθηθείσης, εἰ  
 ἀλλὰ δὲ αὐτῆς τ' διωαμείως τ' πατρικῆς, γινώσκον τ' ὅν τ' παντοκράτορ· οὐ μόνον πίνω  
 τις ὀπιτυγχανουσιν ἀπὸ τῶς οὕτως δύσκολον καὶ ἀληθείας κτήσις· ἀλλὰ καὶ ὡν τυγχάνει ἡ  
 ὀπιτημὴ αἰκία, μηδὲ τ' τοῖς ἀθροῦσι διδοῦναι τὴν γινώσκον, ἢ καὶ τὸν Μωϋσέως ἐσθλὰ διδασκῶν,  
 10 μέγας ἀν' ἐλπίσιν αὐτῶν, κατὰπερὶ εἰς ἑβραῖοι, τῇ δοξῇ τῇ Μωϋσέως, εἰ αἱ αἱ ἱσραὴλ  
 τ' τῶν ἀγγέλων ὀπιτησῶν, οὕτως εἰς ἡμῶν τ' τῆς ἀληθείας μαρμαρυγῆς ἀντιβλεπὴν διωηθῶ-  
 μεν. ὑποδειγμα δ' ἡμῶν καὶ περὶ ἀποκάλυψιν ἐκείνου εἰς σαρξὶς αὐτῆς γινώσκον, ἡ δεκάλο-  
 γος καὶ ὅτι μὲν ἱσραὴλ δέκατος, καὶ ἐλπίσιν λέγει τὰ νῦν· εἰ δὲ αἱ παλάκας αἱ μαρμαρυγαὶ ἐργον βεῖ,  
 φυσικῇ ἐμφαίνουσι δημιουργίας εὐρεθῶνται· δακτυλὸν γὰρ θεῖον, διωαμείως νοήται θεῖον, δι' ἧς  
 ἡ πίστις πλάσσει ἐρανθὸς καὶ γῆς· ὡν ἀμφὸν αἱ παλάκας νοήσιν) σύμβολα. θεοῦ μὲν γὰρ ψα-  
 φῇ καὶ ἐκδοσιᾷ, ἐντολῆς μὲν τῇ παλάκῃ δημιουργία τῇ κόσμῳ τυγχάνει. ἡ δεκάλογος δ', καὶ  
 μὲν ἐρανθὸν εἰκόνα, περὶ ἐκείνου καὶ σαρξὶς αὐτῆς, ἀσφα, νέφη, φῶς, πνεῦμα, ὕδωρ, αἶρα, σκοπὸς,  
 πῦρ. αὐτῇ φυσικῇ δεκάλογος ἐρανθὸν· ἡ δὲ τ' γῆς ἐκείνου, περὶ ἐκείνου ἀνθρώπων, κτήνη, ἐρπετα,  
 θῆρα, εἰ τῶν ἐνύδρων ἰχθύας εἰς κτήνη τῶν πᾶσι πλῶν ὁμοίως τὰ περὶ σαρξὶς αὐτῆς, καὶ τὰ ἡμέρῳ  
 20 χρώματα τροφῇ· φυτῶν περὶ αὐτῶν, τὰ καρποφόρα καὶ ἄκαρπα. αὐτῇ φυσικῇ δεκάλογος  
 γῆς καὶ κωσπὲς δ', ἡ τῶν περὶ ἐκείνου φῶς, ἡ τῶν θείων περὶ ἀνθρώπων γινώσκον εἰς αὐτὴν καὶ σπ-  
 φῆα. τὰ καὶ δ' αὐτῶν αἱ δύο παλάκας αὐτῶν, διδοῦναι περὶ τῆς ἀληθείας· ἀνεκγινώσκον  
 ἐν, μυστικῶς πλεονάζουσι ἀφαιρέσεις αἵμα καὶ ἀμαρτίας. διδοῦναι, ὡς ἐκείνου, ψαφῶν), διδοῦναι πνεύ-  
 ματιν ἐντολῆς, τῶν πᾶσι μαρτυρῶν, τῶν περὶ ἐκείνου· ἐπεὶ ἡ σαρξὶς ὀπιθυμῆ καὶ τῇ πνεύματι,  
 καὶ τ' πνεῦμα καὶ τ' σαρξὶς· ἐπὶ δ' καὶ δεκάτος περὶ τὸν ἀνθρώπον αὐτὸν, τὰ περὶ αἰσθητήρια πνεῦ-  
 25 καὶ τ' φωνητικὸν καὶ τὸ σπέρματικόν· καὶ τὸ δ' ὅσον τὸ καὶ τὴν πλάσιν πλάσματικόν· ἐνα-  
 ταν δὲ, τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς καὶ δέκατον, τὸ ἀπὸ τῆς πίστεως πρὸς γινόμενον ἀγίου πνεύ-  
 ματι καὶ χαρὰς κτηρικὸν ἰδῶμα. ἐπὶ πρὸς τῆς δέκα πῶν ἀνθρώπων μέρεσι πρὸς τῶν αἰσθη-  
 τῶν νομοθεσία φαίνεται, τῇ περὶ ἐκείνου καὶ ἀσφα, καὶ τῇ ὁσφρήσι, ἀφῇ καὶ γινώσκον, καὶ τοῖς τῶν  
 30 ὑποურγῶν ὀπιτησῶν, διδοῦναι οὕσι, χερσὶν τε καὶ ποσὶν· αὐτῇ γὰρ ἡ πλάσις τῇ ἀνθρώπων· ἐπεκρί-  
 νεται δ' ἡ ψυχή, καὶ περὶ ἐκρίνεται τὸ ἡγεμονικόν, ὡς ἀφαιρέσεις ἐκείνου, οὐ καὶ τὴν τῇ σπέρματι  
 καταβολὴν γινώσκον, ὡς πλεονάζουσι καὶ ἀνδ' ἐκείνου πῶν δέκατον δέκατον, δι' ὃν ὅλα ἐν ἐν-  
 ῥῆα τῇ ἀνθρώπων ὀπιτελεῖται. τῇ τῇ γὰρ εὐθείως γινόμενον· ὁ ἀνθρώπος, δι' ὃν τῇ πλάσιν  
 τὴν δέκατον εἰς λαμβάνει. τὸ λογιστικὸν πίνω καὶ ἡγεμονικὸν αἰτιον εἶναι φαμέν τ' σπέρματι  
 τῇ ζωῇ· ἀλλὰ καὶ τῇ τῇ ἄλλοις μέρεσι, ἐπὶ τῇ ζωῇ τε εἰς μέρος αὐτῆς εἶναι· αὐτῇ τὴν μὲν  
 ζωτικῇ διωαμεί, ἡ ἐμπερίεχεται τὸ θρησκευτικόν τε καὶ αὐξήτικόν καὶ καθ' ὅλου κινήτικόν, τὸ πνεύ-  
 μα εἰληχὸν τὸ σαρξικόν, ὅσον κινήτικόν, καὶ πᾶσι ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῇ λοιπῇ σώματι  
 πορτομένην τε καὶ πρὸς τὸ παθεῖν ἀπὸ σώματος· τὴν πρὸς αἰσθητικῇ δὲ τὸ ἡγεμονικόν ἔχει δύ-  
 35 ναμιν, περὶ τῇ τῇ ζητήσις καὶ ἡ μάθησις καὶ ἡ γνῶσις. ἀλλὰ γὰρ ἡ πάντων ἀναφορά, εἰς ἐν σπῶν-  
 40 τατικῇ τὸ ἡγεμονικόν, καὶ δι' ἐκείνου ζῆτε ὁ ἀνθρώπος, καὶ πῶς ζῆ. ἀπὸ τῆς σωματικῆς ἀρε-  
 πῶν καὶ αἰσθητικῇ ὁ ἀνθρώπος, ὀπιθυμῆ, ἡδεῖα, ὀργί(ς), τρέφεται, αὐξεται καὶ δὴ καὶ  
 πρὸς τὰς πράξεις ἀπὸ τῆς πορεύεται τὰ κατ' ἐννοίαν τε καὶ ἀφαιρέσεις καὶ ἐπὶ δὲ κρατῇ  
 τῶν ὀπιθυμῶν, βασιλεύει τὸ ἡγεμονικόν. τὸ οὖν οὐκ ὀπιθυμῆς, οὐ δουλεύεις φησὶ τῇ σαρ-  
 κικῇ πνεύματι, ἀλλὰ ἀρξῆς αὐτῆς· ἐπεὶ ἡ σαρξὶς ὀπιθυμῆ καὶ τῇ πνεύματος, καὶ εἰς τὸ πᾶσι  
 φύσιν ἀπκατεῖν ἐπὶ τῇ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τ' σαρξὶς· εἰς τὴν καὶ φύσιν τῇ ἀνθρώπου διεξα-  
 γωγὴν ὀπιτελεῖται. μή τι οὖν εἰκότως κατ' εἰκόνα θεοῦ γινόμενον ὁ ἀνθρώπος (εἰρη), οὐ κατὰ  
 45 τῆς κατασχῆς τὸ ὄχημα· ἀλλ' ἐπεὶ ὁ μὲν θεὸς λόγῳ τὰ πάντα δημιουργεῖ· ὁ δ' ἀνθρώπος, ὁ  
 γινώσκος γινόμενος, τῇ λογικῇ τὰς καλὰς πράξεις ὀπιτελεῖ. εἰκότως τοίνυν αἱ δύο παλάκας  
 τοῖς διδοῦναι πνεύμασι, τὰς δεδομένας ἐντολῆς, τῇ τε πλάσιν, τῇ τε ἡγεμονικῇ, τὰς πρὸς τὸ νό-  
 50 μῳ παραδεδομένας, ἀλλὰ καὶ εἰρῶν) μιλῶν, καὶ τὰ τῇ αἰσθητικῇ κινήματα κατὰ τὴν διάνοιαν  
 κατὰ τὴν κατὰ τὴν διάνοιαν, κατὰ τὴν διάνοιαν ἐν τῇ σῶματι ἐν τῇ φανερῇ) ἐξ ἀμφὸν γὰρ ἡ καταλήψις·  
 καὶ τὴν αὐτῇ αἰσθητικῇ, πρὸς τὸ αἰσθητικόν, οὕτως καὶ πρὸς τὸ νοητικόν. διττῇ δ' καὶ πράξις, αἱ



- δοξας Θεοῦ, οἱ τέτων αἰσθητῶν τύποι, τὰ παρ' ἡμῖν φωνήεντα συχέει. οὕτως καὶ αὐτὸς εἶρη) ὁ κύριος αὐτῶν καὶ ὦ, ἀρχὴ καὶ τέλος, δι' ἧς πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. καὶ ποίνω, ὡς πέρ τις ἀπολαμβάνουσι, τὴν ἀνέκασιν ἔξ Θεοῦ πίπαι) ποιῶν ὁ Θεός· ἀρχὸς γὰρ ὢν, ἐκ παντοῦ παρὶ ἀρχοεργῶν, καὶ τῷ Θεῷ εἶναι πιστότερον· ὅπερ καὶ ἐπὶ πάντεσσι, ἐστὶν δὲ οὐκ καταπεπαικέναι, τὴν τῶν πᾶντων γινόμενων εἰς πάντα χρόνον ἀπαραβάτως φυλάσσειν καὶ πεπαικέναι, καὶ τῆς παλαιᾶς ἀπεχίας ἐκαστον τῶν κτισμάτων καταπεπαικέναι· αἱ μὲν γὰρ καὶ τὰς ἀγαθοὺς ἡμέρας δημιουργίας, ἀκολουθία μεγίστη παρελήφθησαν, ὡς αὐτὸς ἐκ τῆς ἀρχοεργου τὴν τιμὴν ἐχόντων ἀπάντων τῶν γινόμενων, ἀμεινοματι κτισθέντων, ἀλλ' οὐκ ὁπίσθης ὄντων τιμίων· οὐδὲ αὖ φωνῇ διδῶν τὴν ἐκαστου γνῆσιν, ἀθρόως ποιῶν λεχθείσης τῆς δημιουργίας· ἐχρῆν γὰρ τι καὶ πρῶτον ὀνομάσαι. ἀλλὰ τὸ ἄρα προεφητεῖα πρῶτα, ἐξ ὧν τὰ δεύτερα, πάντων ὅμως ἐκ μιᾶς ὑσίας μιᾷ διωάμει γινόμενων· ἐν γὰρ οὕτω τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ ἐν μιᾷ τῶν πᾶντων. πῶς δὲ αὖ ἐν χρόνῳ γίνετο κτίσις, συγχενομένη πῶς ὑστὶ καὶ τῷ χρόνῳ; ἡδὴ δὲ καὶ ἐν ἐβδομάσει πᾶς ὁ κόσμος κυκλῆται τῷ ζωογονουμένῳ καὶ τῶν φανομένων ἀπάντων. ἐπὶ αὐτῶν μέν εἰσιν οἱ τὴν μεγάλαν διωάμειν ἔχοντες πρῶτοντοι ἀγγέλων ἀρχόντες· ἐπὶ αὐτοῖς δὲ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν μαθημάτων τοὺς πλανήτας εἶναι φασὶν ἀστέρας, τὴν περὶ τὸν διοίκησιν ὁπτιλοῦντας· ὅφ' ὧν κατὰ συμπάθειαν οἱ Καλδαῖοι πάντα γίνεσθαι νομίζουσι· καὶ περὶ τὸν θνητὸν βίον παρὰ καὶ περὶ τῶν μελλόντων λέγειν πᾶσι παρὰ τὸν χρόνον· τῶν δὲ ἀπαλαίων, ἐπὶ αὐτοῖς αἱ παλαιότητες· ἐπὶ αὐτοῖς δὲ αἱ ἀρχαί, καὶ αἱ γεωργίαι καὶ ναυπηγίαι συμπεραοῦνται· ἡ σελήνη τε δὲ ἐπὶ αὐτῶν λαμβάνει τὰς μεταχρηματισμούς. κατὰ μὲν οὖν τὴν πρῶτην ἐβδομάδα, δι-
- 30 χότομος γίνεται· καὶ τὴν δὲ πρῶτην, πανσέλλω)· τρίτη δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρούσεως αὐτοῦ διχότομος· καὶ περὶ τὴν ἀφανίζεσθαι. ἀλλὰ καὶ αὐτὴ, καθάπερ Σέλακ) ὁ μαθηματικὸς παραδίδωσιν, ἐπὶ αὐτῆς μεταχρηματίζεται· γίνεται γὰρ ἐξ ἀφεγχοῦς μίωσιδος, εἴτα διχότομος, εἴτα ἀμφικυρτ)· πανσέλλω) π) καὶ καὶ ἀποκρούσθαι πάλιν ἀμφικυρτ), διχότομος π) ὁμοῖως καὶ μίωσιδος. Ἐπειτα τῶν φάρμιζίνους καλαδήσμεν ὕμνους, ποιητῆς ἡς οὐκ ἄσμη) χάφαι, καὶ τὴν παλαιὰν λύραν ἐπὶ ἀφθοχῶν εἶναι διδάσκων. ἐπὶ αὐτῇ καὶ περὶ τῶν προσώπων τῶν ἡμετέρων ὁπτικῶν τῶν αἰσθητῶν τῶν ὄψεσθαι· δύο μὲν, τὰ τὸ ὀφθαλμῶν· δύο δὲ, τὰ τῶν ἀκουστικῶν ὁρῶν· δύο δὲ, τὰ τῶν μυκτῆρων· ἐβδομον δὲ, τὴν τῶν σωματιῶν. τὰς τε τῶν ἡλικιῶν μετὰ τοὺς καὶ ἐβδομάδα γίνεσθαι, Σόλωνος αἱ ἐλεγείαι δηλοῦσιν, ὡς δὲ πᾶς·
- Πᾶς μὲν ἄνθρωπος ἐὼν ἐπὶ νήπιος, ἔρχος ὀδόντων φύσας, ἐκβαλλὼν πρῶτον ἐν ἐπὶ ἔπαιον·
- 30 Τὰς δὲ ἐτέρους ὅτε δὴ τελέσθαι θεὸς ἐπὶ ἐνιαυτῶν, Ἡθὺς ἐκφαίνει ἀτέρματα γινόμενης.
- τῇ τριτῇ δὲ χρόνον ἀεζομένων ὁπτικῶν γήων Λαχνοῦ), χροῖος αὐτοῦ ἀμειβομένης.
- τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς ἡς ἐν ἐβδομάδι μέγ' ἀρχος Ιαχὺ, ὡς δὲ ἀνδρες σῆματ' ἔχουσ' ὄρετης.
- Πέμπτῃ δὲ ὥριον ἀνδρῶν καὶ μεμνημένων εἶναι, Καὶ παρὰ τὸν ζῆτῆν εἰς ὁπίσω χροῖον.
- τῇ δὲ ἕκτῃ περὶ πάντων κατὰ τὴν νόον αὐτοῦ, Οὐδὲ ἐσιδεῖν ἐν ὁμοῖς ἔργα μάταια θέλει.
- Ἐπὶ αὐτῇ γὰρ γλῶσσαν ἐν ἐβδομάσει μέγ' ἀρχος, Οκτῶ δὲ ἀμφοτέρων πῶσαρα καὶ δέκα ἔτη.
- τῇ δὲ ἐνάτῃ ἐπὶ μὲν διωά), μετὰ τῶν δὲ αὐτῶν Πρὸς μεγάλην δὲ τὴν σῶμάτε καὶ δύναμιν.
- τῇ δεκάτῃ δὲ ὅτε δὴ τελέσθαι θεὸς ἐπὶ ἐνιαυτῶν, Οὐκ αὖ ἄλλος ἐὼν μοῖραν ἔχει θανάτου.
- πάλιν ἐν τῇ νόον κρίσιμος ἡ ἐξόδομος, καὶ ἡ τεσσαρεσκαδεκάτη· καθ' ἣς ἡ φύσις ἀγαθῶν (εἰ) πρὸς τὰ νοσοποιᾶ τ' αἰτίων. καὶ μυρία τοιαῦτα, ἀγαθῶν τὸν δόξιν, παρὰ τῇ) Ἑρμιπ-
- 40 π) ὁ βηρύλ) ἐν τῷ περὶ ἐβδομάδ)· σαφῶς δὲ τὸ περὶ ἐβδομάδος τε καὶ ὀγδοάδος μυστικὸν λόγον τοῖς γινώσκουσιν παραδίδωσιν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς δὲ πᾶς ψαλμῶν. Τὰ ἔτη ἡμῶν ὡς ἀρχὴν ἐμελέτων· αἱ ἡμέραι τῶν ἡμῶν, ἐν αὐτοῖς ἐξομῆκοντα ἔτη· εἰ δὲ ἐν διωάσει, ὁ γδοήκοντα ἔτη· εἴη δὲ ἡμᾶς βασιλεύειν. ἵνα τοίνυν γρητὸν εἶναι τὸν κόσμον διδασκῶμεν, μὴ ἐν χρόνῳ ποιῶν τὸ θεὸν ἀπολάβωμεν, ἐπὶ ἀρχῇ καὶ προφητεία· αὐτὴ ἡ βίβλ) γινέσθαι καὶ τῶν αὐτοῖς, ὅτε ἐγένετο, ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ Θεός τ' οὐρανὸν καὶ τὴν γλῶσσαν. τὸ μὲν γὰρ ὅτε ἐγένετο, ἀέρισον ἐκφορὰν καὶ ἀχρονὸν μίωσις· τὸ δὲ ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ Θεός, τῆς τῆς, ἐν ἣ καὶ δι' ἡς τὰ πάντα ἐποίησεν, ἡς καὶ χωρὶς ἐγένετο οὐδέν, τὴν δὲ ἡοῦ ἐνέρχαι δηλοῖ· ἐν φησὶν ὁ Δαβὶδ, αὐτὴ ἡ ἡμέρα ὡς ἐποίησεν ὁ κύριος· εὐφρανθῶμεν καὶ ἀγαλλιασθῶμεν ἐν αὐτῇ· τῆς τῆς, καὶ τὴν δὲ αὐτῶν γινώσκων παρὰ διδομένῳ, τὴν θείαν ἐπίσιν εὐωχῶμεν. ἡμέρα γὰρ εἶρη), ὁ
- 50 φησὶ τὰ ἐπικρυμμένα λόγος, καὶ δι' οὗ εἰς Φῶς καὶ γνῆσιν ἐκαστον τῶν κτισμάτων παρηλθεν. Ὁ δὲ ὅλος ἡ δεκάλογος ἀπὸ τῶν συχέει) ὀνοματ' μακάριον δηλοῖ, λόγον ὅν) τ' Ἰησοῦν περὶ αὐτοῦ. ὁ δὲ πέμπτος ἐξ ἡς ἐπὶ λόγος, περὶ ἡμῶν πατὴρ καὶ μητὴρ. πατέρ) δὲ καὶ

κύριον τ' θεὸν λέγει σέφως. διὸ καὶ τὰς ὀπλησθῆναι αὐτὸν ἵκναι ἀναγορεύει καὶ θεός. κύριός ἐστι  
 293 καὶ πατήρ, ὁ κτίστης πάντων· μήτηρ δὲ, οὐχ, ὡς ἴσως, ἡ οὐσία, ἐξ ἧς γινόμενα· οὐδ', ὡς ἐπὶ τοῖς  
 ἐκδεδωκάσιν, ἡ ἐκκλησία· ἀλλ' ἡ θεία γνώσις καὶ ἡ σοφία, αἷς φησὶ Σαλομῶν, μητέρα δικαίων,  
 ἀνακαλῶν τὴν σοφίαν. καὶ ἐστὶ δὲ αὐτῷ αἰρετή. πᾶν τε αὐτῷ καλὸν καὶ συμφέρον, παρὰ δ' εὖ θεοῦ δὲ  
 ἡ γινώσκεται. ἐπεὶ τὰ τῶν θεῶν μοιχείας λόγῳ. μοιχεία δ' ἐστὶν, ἵνα τις καταλιπὼν  
 τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἀληθῆ γνώσιν καὶ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγάπην, ἐπὶ τὴν μὴ προσήκουσαν ἐρ-  
 294 χῇ ψαδὴν δοξᾷ· ἢ τοῖς θεοποιῶν τι τῶν ἡμετέρων, ἢ καὶ ἀναιδωλοποιῶν τι τῶν ἡμετέρων εἰς ὑπερφανείαν,  
 μαλλον ἢ ἐκδοῦν γνώσεως· ἀλλοτρίαν δ' ἐργαστικὴν ψαδὴν δοξᾷ, ὡς περὶ ἀληθείας, οἰκιστὴν  
 καὶ οὐδ' οὐ γὰρ. διόπερ καὶ ὁ ἡγεμὼν ἀποστολῆς, ἐν ἡ τῶν τ' πορνείας εἰδὼν τὴν εἰδωλολατρείαν  
 295 καλεῖ, ἀπολούσας τὴν πορνείαν λέγοντι, ἐμοὶ χύσαντες τὸν ἕλκον καὶ τὸν λίθον· τὸν ἕλκον ἔπειν, ὅτι  
 Πατὴρ μου εἰ σὺ καὶ τὸν λίθον, σὺ ἐγὼ ἡγήσασαι με. ἐπεὶ καὶ ὁ πατὴρ φόνου λόγῳ ἐπακλυθῆναι. φόνος  
 ἢ, ἔξαρσις ἐστὶν βεβήλεια. πᾶν ἔν ἀληθείᾳ λόγον πατὴρ θεοῦ καὶ τὸ αἰδιότητι αὐτῶν· ὁ βουλόμενος  
 ἐξαίρετον, ἵνα τὸ ψεῦδος ἐγκρίνη, λέγων ἢ τοῖς ἀπορρήτοις εἶναι τὸ πᾶν, ἢ τὸ πᾶν ἀγνοῦν, ἢ  
 τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν βεβήλων ἐξολέεσθαι. καὶ δὲ τῶν, ὁ πατὴρ κλοπῆς ἐστὶν λό-  
 296 γῳ. ὡς ἔν ὁ κλέπτων τὰ ἀλλότρια, μετὰ τὴν ἀδικίαν, ἐκείνους πατὴρ πᾶσι τοῖς ἐπαχθίοις κακοῖς·  
 ἕτως ὁ πατὴρ τῶν ἔργων σφαιροειδὲς ἀφ' ἑκείνης τῆς πύλης ἢ τοῖς παλατιοῖς ἢ ἡρακλῆϊ, καὶ λέγων  
 αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τῶν ζώων καὶ φυτῶν· ὁμοίως τοῖς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἀπορμήμενοι,  
 ἐκλήθησαν εἶσι. καὶ γὰρ πατὴρ πατὴρ, ἀφ' ἑκείνης ἐστὶν παρρησίας καταβολῆς· ὁ θεὸς  
 ἢ τὴν πάντων αὐξάνει καὶ πλείωσιν παρῆσαν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν προσεῖχαι τὰ γινόμενα. οἱ παλαιοί  
 297 οὖν, οὐδ' ἐστὶν φιλοσοφοί, πᾶς αὐξήσεως καὶ πᾶς τροπῆς πᾶς ἀστροῖς καὶ τ' πᾶσι γινόμενον ἀνα-  
 ἡγάσιν, ἀποστεροῦντες, τ' ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὴν ἀκάμαλον διώκουν τὰ πατέρα τῶν ὅλων. πᾶς δὲ  
 ἐπιχθῆσιν καὶ τὰ ἀστροῖς, τὰ πᾶσι αἰδιώμενοι αἰδιώμενοι, ἀποστεροῦντες ὅσα ἐκ τῶν οὐρανῶν  
 νομῶν ὀπλησθῆναι· ἐατὰ τὴν πατρίδα, ἀγαπᾷ τε πᾶσι τῶν ὀπλησθῆναι αὐτοῖς. ἢ αὐτῶν ἡγήσασθαι  
 τὸ ῥῆμα κυρίου· ἐπείπερ ἡ θεία διώκεις ὀπλησθῆναι πᾶσι ἐνεργεῖν πεφύκεν. ὁ τοίνυν  
 αὐτὸν φάμενος ὀπλησθῆναι καὶ τὴν πεποιθέναι τῶν πρὸς δημιουργίας συντηρήσιν, εὐθὺς αὐτῶν ὀ-  
 298 φείξει· ἀσπερς τολμήματος. δίκαιος δὲ ἐστὶν ὁ πατὴρ ὀπλησθῆναι ἀπασῶν λόγος. κατὰ περὶ ἔν  
 ὁ τῶν μὴ καθήκοντων ὀπλησθῆναι εὐθὺς, καὶ τὸ αὐτὸν τρέποντες ἐκ τῶν ἐφ' ἑκείνῃ ψαδῶν πραγμάτων  
 ὀπλησθῆναι, οὐδὲ ὑπολαμβάνειν τῶν ἐν ἡμέρᾳ τὰ μὲν ἐμψυχὰ ἐξ αὐτῶν διώκεσθαι, τὰ δ' ἀψυ-  
 299 χα, κατὰ πᾶς μὴ διώκεσθαι σάξιν ἢ βλάπτειν· καὶ ἵνα λέγῃ τὴν ἀντιδοχὴν ἵαδαν μὴ διώκεσθαι,  
 καὶ τὸ κῶνιον φθείρειν, σφαιροειδὲς ἀφ' ἑκείνης. οὐδὲν γὰρ τῶν ἐνεργεῖν αὐτῶν τῇ βοτάνῃ καὶ  
 300 τῷ φαρμάκῳ χρωμένον· ὡς περὶ οὐδ' ἡ ἀξίνη αὐτῶν ἐκ τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ περὶ τῶν περὶ τῶν  
 ὡς δὲ κατὰ αὐτὰ μὲν ἐκ τῶν ἐνεργεῖν, ἔχει δὲ ἵνα ποιότητος φυσικῆς τῇ τεχνίτι ἐνεργείᾳ πᾶσι  
 τελοῦσας τ' οἰκῶν ἔργον· ἕτως τῇ καθολικῇ εὖ θεοῦ προνοίᾳ ἀφ' ἑκείνης τῶν πᾶσι ἐνεργεῖν κινουμέ-  
 301 νων, κατὰ ὑπερφανείαν εἰς τὰ ὅτι μέρους ἀφ' ἑκείνης ἡ δραστικὴ ἐνεργεία. ἀλλ' ὡς εἰσὶν οἱ φιλό-  
 σοφοι τῶν Ἑλλήνων, θεογονομάζοντες, οὐ γινώσκουσιν ἐπὶ μὴ σέβουσιν καὶ θεὸν, τ' θεόν. πᾶς  
 302 φιλοσοφούμενα δὲ παρ' αὐτοῖς, καὶ τὸ ἐμπροσθέν, ὡς ἀφ' ἑκείνης πολλῶν δὲ γλώσσης ἐλθόντα  
 303 ματῶς ἐκ τῶν ἐσμάτων ὀλίγον εὖ παρῆσαν εἰδοτῶν. ὡς γὰρ πᾶσι τὸ ἀπὸ τῆς ἡλίου φῶς δι' ὑπερφανείαν  
 σκεύους πλήρους ὑδατῶν μεθιδεύει ἡ τέχνη εἰς πῦρ, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία ἐκ τῆς θείας ἡρα-  
 304 φῆς τ' ἐμπροσθέν λαβούσα, ἐν ὀλίγῃς φαντάζεται. ναὶ μὴν ὡς τὸν αὐτὸν ἄερα ἀναπτέει τὰ  
 ζῶα ἀπαντα, ἀλλὰ ἢ ἄλλως, καὶ εἰς τὴν ἀφ' ἑκείνης φερόμενον ἕτως ἢ καὶ τὴν ἀλήθειαν μετὰ σιν οἱ παλαιοί,  
 305 μαλλον δὲ, τὸ πατὴρ ἀληθείας λόγον. οὐ γὰρ πατὴρ θεοῦ ἡ λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ αὐτῶν πᾶσι ὅτι θεὸν  
 ἀνάγκη ἐξηγῆσθαι. γίνονται γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος τὸ πηγεῖν ζητῶσιν, οὐ τὸ ἀληθείας· ἐκ μιμήσεως  
 ἢ ἀληθείας διδάσκονται, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως. οὐ γὰρ ἵνα δοξῶμεν εἶναι, Χριστὸν πιστεύομεν, κατὰ  
 306 περὶ εἰς τὴν ἡλίον ἐνεκά γε εὖ φαίνεσθαι μόνον ἐν ἡλίῳ ὄντας παρρησίας μεθ'· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν εὖ  
 ἀλεαίνεσθαι χάριν, ἐκ τῆς εὖ εἶναι καλὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, Χριστιανοὶ εἶναι βιαζόμεθα· ὅτι  
 μάλιστα βιασῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία, ἐκ ζητήσεως καὶ μαθήσεως καὶ πᾶσι σκῆσεως τελείας τὸ ἡμε-  
 307 ρα βασιλεία καρπῶν. ὁ μιμούμενος ἄρα τὴν δοκῶσιν, δηλοῖ καὶ τὴν πᾶσι ληψίαν. ὅτ' αὐτῶν  
 δὲ τις ἐναυσμα λαβὼν εὖ πράγματι, ἐξ αὐτῆς τῆς ἑνδον ἐν τῇ ψυχῇ πᾶσι καὶ μαθήσῃ, πᾶσι  
 308 ὅτι τούτοις κινεῖ πᾶσι τὸ ὀπλησθῆναι. ἢ γὰρ ἵνα μὴ ἀνιλαμβάνεται, οὐδὲ ποτὲ αὐτὸ, οὐδὲ  
 ἀσπάζεται τὴν ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν. τοῦτο οὖν ὁ γνωστικὸς ὅτι πᾶσι τῶν κατορθωμάτων  
 309 μιμεῖται, τὸν κύριον, εἰς ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρώποις, ποιότητά ἵνα κυριακῶς λαβὼν, εἰς ἐξο-  
 μοῖωσιν θεοῦ. οἱ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι τὴν γνώσιν, οὐδὲ κανονίζουσιν διώκοντες τὴν ἀλήθειαν. μετὰ  
 λαμβάνουσιν



λαμβάνειν ἔν τῃ γνωστικῇ θεωρημάτων ἐκ οἷον, ἐάν μὴ τῷ ἀποτίρῳν Διανοημάτων κενώσω-  
 μιν αὐτούς. ἀπὸ τῆς γὰρ ἁπλῆς ἀληθείας κρινὼς λέγει· πᾶν τὸ νοητὸν καὶ αἰσθητὸν. αὐτίκα ἐνέ-  
 στασεσθαι καὶ ζῶσα φάσις ἀλήθειαν παρὰ τὴν δηλωθεῖσαν, καὶ μεσικῆς σεμνότητος παρὰ τὴν ἀν-  
 λασόν. Ἐφίλοσοφίᾳ ἔν ἐστιν ἀλήθεια τις, παρὰ τὰς ἄλλας φιλοσοφίας· καὶ κατὰ τὴν ἀληθινὴν,  
 παρὰ τὴν δεδολωμένην. ἔκκειν ποτὶ τὰς ὅτι μέρους ἀληθείας, καθ' ὧν ἡ ἀλήθεια καταγράφεται, αὐ-  
 τὴν δὲ τὴν ἀλήθειαν πολυπραγμοσύνην, ὅτε ὀνόματι ζήτησιν μαθεῖν· τὸ γὰρ παρὶ θεῶν πρᾶ-  
 γμα, ὅτε ἐστὶν ἐν, ἀλλὰ μελέα· ἀποφέρει δὲ τὸ θεὸν εἶπεν, ἡ δὲ παρὶ θεῶν. καθόλου δὲ εἶπεν παρὶ  
 ἐκάστης πράγματι· τὸ οὐσίαν, πᾶσιν ἐκείνην ἀποκριτόν. καὶ μοι δόξαζεν φάναι θεὸν εἶναι  
 τὸ κύριον πάντων. αὐτοπαλὼς δὲ λέγειν τὸ κύριον πάντων, οὐδενὸς ὑπολειπόμενος· ἐξαιρέσειν.  
 10 ἐπεὶ πῶς δύο εἰσὶν ἰδέαι τῆς ἀληθείας, πᾶσι τὸ ὄνοματι καὶ τὸ πρᾶγματι, οἱ μὲν, πᾶσι τὸ ὄνοματι λέ-  
 γουσιν, οἱ παρὶ τὴν κατὰ τὴν λόγων ἀποκρίσεις, οἱ παρὶ τὴν Ἑλληνιστὶ φιλόσοφοι· τὰ πρᾶγματι δὲ,  
 παρὶ ἡμῖν ἐστὶ τῆς βαρβάρους. αὐτίκα ὁ κύριος ἐμὰ τὴν ἡγήλησεν εὐπλεῖ χρησάσθαι σώματι  
 μορφῇ, ἵνα μὴ τις τὸ ὡραῖον ἐπισημῶν καὶ τὸ κατὰ τὴν ἡγεμονίαν, ἀφίστηται τῶν λεγόμενων, καὶ  
 τοῖς καταλειπόμενοις προσπαύσων, δόξαζεν τῶν νοητῶν. ἐπὶ πῶς παρὶ τῶν λέξιν, ἀλλὰ παρὶ  
 τῶν σημειούμενων ἀναστρέψεται. τοῖς μὲν ἔν ἀντιληπτοῖς καὶ μὴ ἐκτεθειμένοις πρὸς γνώσιν, ἐπιστεύεται  
 ὁ λόγος· ἐπεὶ καὶ οἱ κῆρυκες ἀνθρωπείας δόξαζεν τῶν φωνῶν, ἐννοῶν ὅτι ἐχούσης ἐλέγχεσθαι  
 πρᾶγματι· ἀντίληψις δὲ νοερά, πᾶσι τῶν ἐχέτω. ἔως δὲ Ὀμηροῦ εἶπεν, — πατὴρ ἀνδρῶν καὶ  
 20 θεῶν πᾶσι μὴ ἐδῶς τις ὁ πατήρ καὶ πᾶσι ὁ πατήρ. ὡς δὲ τῶν χεῖρας ἐχούσης, τὸ λαβεῖν καὶ φύσιν·  
 καὶ τῶν ὀφθαλμοῦς ὑψαίνοντες κεκτῆμεν, τὸ φῶς ἰδεῖν· ἔως τῶν πᾶσι ἐκτεθειμένοις, τὸ γνώσιν  
 μεταλαβεῖν οἰκῶν πᾶσι, ἐπὶ τῶν ἐξαρτάσθαι καὶ προσεπικρομῶσθαι χρυσόν, ἄργυρον, λί-  
 θους τιμίους, τῶν καταβληθέντων θεμελίω γλίχοντες. οὐτοῖν ὑποκινεῖται βούλεσθαι μεταλαμ-  
 βάνειν, ἀλλὰ ἀρχεσθαι· οὐδὲ μέλλειν, ἀλλ' εἶναι βασιλικὴν καὶ φωτεινὴν καὶ γνωστικὴν κατὰ  
 καν· οὐδὲ ὀνόματι, ἀλλ' ἔργῳ ἐθέλειν ἀπιδεῖν τῶν πραγμάτων προσήκειν. ἀρχὴς γὰρ ὧν ὁ θεός,  
 ἀπὸ τῆς ἡγεμονικῆς ἐκτίσεως ἀπάσης, σὺζέτω βουλούμενος τὸν, ὅτι τὸ πᾶσι ἐξαρτάσθαι καὶ  
 30 λοιπὴν· πρῶτον πάντων ἐκτίσεως, τὸ γινώσκον, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς παρὰ τῶν αὐτοῖς· ἄμεινον εἶναι  
 πολλὰ τὸ εἶναι τῶν μὴ εἶναι, πᾶσι αὖ πᾶσι ὁμολογήσειν· ἐπὶ τῶν ἐνδεχέτω φύσεως ἐχειν ἕκαστον  
 ἐχέτω καὶ γινώσκον, πρὸς τὸν εἰς τὸ αὐτὸ ἄμεινον. ὡς δὲ ὅτι αὐτοῖν καὶ τῶν φιλοσοφίαν ὅτι τὸ  
 θεῶν πρὸς τὴν δεξιάν, προσπαύσων εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Χρυσῆς τελείωσιν, ὡς μὴ ἐπισημῶν  
 γινώσκον βαρβάρων κατὰ τὴν φιλοσοφίαν πρὸς τὴν εἰς ἀλήθειαν. ἀλλ' αἱ μὲν τρεῖς ἡθιμῶν  
 40 καὶ τὰ εὐτελῆ κινήματα· φιλοσοφία δὲ, πᾶσι ὅτι ἐν λόγῳ· καὶ τοῖς καὶ τῶν Σαμψὼν ἐν τῇ  
 θριξίν ἡ διώκρισις ἐδοθη· ἵνα καὶ τὰς ἀποβλήτας τῶν τῶν βίῳ τέχνας τῶν κειμένων καὶ μενέσας  
 μὲν τῶν ἐξοδῶν τῶν ψυχῆς χωρὶς, μὴ ἀνδρὶ τὸ θεῶν διώκρισις ἐννοήσῃ διδόναι. αὐτίκα φησὶν  
 ἡ πρῶτος, ἀνθεν ὅτι τὸ προηγούμενον κατὰ τὴν κεφαλῇ εἰς πάντας δὴκει, ὡς τὸ μῦρον, φη-  
 50 σὶ, τὸ κατακαίνον ὅτι τὸ πᾶσι τῶν ἀπὸν καὶ ὅτι τῶν ὡς τῶν ἐνδύματι αὐτῶν, τῶν τῶν  
 μερῶν ἀρχειώσας, ὅτι οὐ τὰ πᾶσι ἐκτεθειμένοι, καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐκτεθειμένοι ἐν ὅτι εἰς τὸ σῶμα  
 κόσμον· ἐξοδῶν δὲ τῶν φιλοσοφίαν, κατὰ τὴν ἐκτεθειμένην. οἱ τοῖνυν φιλόσοφοι, οἱ εἰς τὴν οἰκίαν  
 σπασάσθαι πνεύματι αἰσθητικῶν σπασάσθαι, ἐπὶ μὴ μέρους φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὴν αὐ-  
 60 τοτελῶς φιλοσοφίαν πολυπραγμοσύνην, φιλαληθῶς τε καὶ αὐτοφως, πρὸς μαρτυρῶντες τῇ  
 ἀληθείᾳ· πᾶσι παρὰ τοῖς ἐτεροδόξοις ὅτι τὸ καλῶν εἰρημένων πρὸς τὴν εἰς σπᾶσιν, κατὰ  
 70 τῶν θεῶν διοίκησιν τὴν ἀφῆτον ἀρχὴν τῆς ἐκτεθειμένης εἰς τὸ ἄμεινον· τὸ ἐγχαρῶν πρὸς  
 80 γινώσκον τῶν ὄντων φύσιν· ἐπὶ τῶν ἔκ· Ἑλλήσι μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους ὁμιλήσαντες,  
 ὅτι τὴν πᾶσι ὅτι σπασάσθαι εἰς σπᾶσιν ἰδίαν ἀρχὴν· παραδεχόμενοι δὲ τὸ θεμελίον  
 τῆς ἀληθείας, διώκοντες πρὸς λαμβάνουσι πρὸς τὴν αὐτὴν τῶν ζήτησιν· κἀνθεν ἀρχαῖ  
 90 αἰμὴν μαθητῶν αἰμὴν, γνώσεως δὲ ὁμολογούμενοι, πρὸς τὴν σπᾶσιν. πᾶσι φησὶν ὅτι  
 100 γὰρ πνεῦμα αἰσθητικῶν δεδόναι τοῖς τεχνίταις ὅτι τὸ θεῶν· τὸ δὲ, ἐνδὲν ἀλλ' ἡ φρόνησις ἐστὶ,  
 διώκοντες ψυχῆς θεωρητικῆς τῶν ὄντων, καὶ τῶν ἀποκτείνοντες τε ἀνομοίως ἀποκριτικῆς τε αὐτῶν  
 σπᾶσιν, ὅτι πρὸς τὴν καὶ ἀπαγορευτικῆς, τῶν μελλόντων κατὰ τὴν ἀσφαλείαν. ἀπὸ τῆς  
 110 ὅτι τῶν τέχνης μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν. πᾶσι δὲ ὅτι ὅτι φρόνιμος ἐ-  
 120 ρη· ἐπεὶ καὶ τοῖς πονηρῶν αἰσιν ἐστὶν εὐρεῖν ἀποκτείνοντες πᾶσι, ὅτι ἀποκρισιν καὶ σπᾶσιν, καὶ  
 130 χάσιν τῶν μελλόντων. καὶ τῶν πᾶσι τῶν ἀδικημάτων ἀποκτείνοντες, ὅτι πρὸς τὴν  
 140 σπᾶσιν· σφίσινοι κακοί, τὸ πᾶσι καὶ πᾶσι τῶν ἡμετέρας ἀποκτείνοντες. πολυμερὴς δὲ  
 150 οὐκ ἔστι φρόνησις, ὅτι ἀποκτείνοντες τὸν κόσμον, διὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπάντων, καθ' ἕκαστον αὐ-

τῶν μεταβάλλει τὴν προσηγορίαν· καὶ ἐπεὶ δὲ αὐτὴν ὀπιβάλλει τοῖς πρώτοις αἰτίαις, νόμισεν ἀλλο-  
 τῆ· ὅτι ἂν δὲ τῶν τῶν δόξαι κτλ. λόγῳ βεβαιώσῃ, γνώσις τε καὶ σοφία ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἐπι-  
 ζήτη· ἐν ᾗ πῶς εἰς εὐλάβειαν σωτηρίουσι γινομένη, καὶ ἀπὸ θεωρίας παραδείξιμένη τὴν  
 χερσὶν λόγον, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἐξουσίαν τῆς ἡρώσις, πῶς λέγει· καὶ τοῖς αἰσθητοῖς πρὸς αὐτὴν  
 τὴν δοκῶν, ὡς ἐν τέλει, ἀληθῆς ἐστίν, δόξα ὁρθή· ἐν τῇ αὐτῇ μὲν χερσὶν πρὸς αὐτὴν  
 πῶς δὲ ἀπὸ θεωρίας τῶν πρώτων αἰτίων, τῆς ἡρώσις τῶν ὁμοίων καὶ μεταβάλλει πῶς αὐτὴν ὁρμῶν καὶ  
 σύσειν, ἐμπειρία προσηγορεύει· ἰδίον ἐστὶν ἐκείνῳ καὶ τῷ ὄντι κύριον καὶ ἡγεμονικόν, ὅτι πᾶσι  
 πρὸς λαμβάνει μὲν τὴν βεβαιάν πῶς ἄγχιον κατ' ὀπισθοπολὶν ὁ πιστεύει πνεῦμα. ἀλλὰ φορη-  
 τῆς ἀρα αἰσθητικῆς φιλοσοφίας μεταβάλλει, ὡς ἐκ τῶν προσηγομένων διδόντων, φρονη-  
 στικῶς μετέχει. ἡ γὰρ ἐν πᾶσι τῇ νοητικῇ λογικῇ διέξοδος, μὲν αἰσθητικῶς ἐσυνκατατίθεται, ἀλλὰ  
 λεκτικῇ λέγει· βεβαιωτικῇ μὲν τῇ ἀληθείας λεγομένων δι' ἀποδείξεως, διακριτικῇ δὲ τῶν  
 ὀπισθοφερομένων δόξαι. κινδυνεύει πῶς οἱ φάσκοντες μὴ θεοῦ φιλοσοφίας δι' ὅσον ἦσαν,  
 ἀδυνάστον εἶναι λέγειν πᾶσι τῇ μέρει γινώσκον τὸ θεόν, μηδὲ μὲν πᾶσι εἶναι τῶν καλῶν  
 αἰτίων, καὶ τῇ ἐπὶ μέρει ἕκαστον αὐτῶν τυγχάνει. ὅτι αὐτὸ δὲ τὴν ἀρχὴν ἔσται πᾶσι τῶν ὄντων, ἀδύ-  
 λητος ἐκείνῳ τῷ θεῷ· αἱ δὲ βεβαιωμένα, θεοῦ ἢ φιλοσοφίας, ταύτῃ εἶναι βεβαιωτικῆς αὐτῆς  
 οἷα εἶναι, ἀλλὰ τὴν μὴ ἄλλως ἢ ἕως ἀφ' ἐξουσίας τῶν καλῶν. ὁ γὰρ πῶς πᾶσι οἶδεν, ἐμὸν  
 πᾶσι ὄντα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐξουσίας, καὶ ὡς ἐστὶν ἕκαστον· ὅτι ἐπὶ μέρει κινήσεως προσηγο-  
 ρῶν, πᾶσι ἐπὶ πᾶσι, γινώσκον τὴν ψυχὴν βλέπων, καὶ τὴν ἐπὶ οὐρανῷ τὴν ἐκείνῃ τῶν καλῶν  
 ἕκαστος ἐκείνῳ· ὅτι ἐπὶ τῶν θεῶν γίνεται καὶ ἐπὶ τῶν ἐκείνῃ μαρῶν, καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ  
 ἐκείνῳ καὶ πᾶσι, τῇ ἐπὶ τῷ θεῷ γίνε· ἀλλὰ πῶς πᾶσι, καὶ ἕκαστον ἐκείνῳ, μὲν 20  
 πρὸς πολλὰ πρὸς ἐκείνῳ· ἐπὶ πᾶσι μὲν πᾶσι τὴν πρὸς ἡγεμονίαν ἐπὶ οὐρανῷ. ἡ δὲ γὰρ ἐν πολλοῖς τῶν  
 τῷ βίῳ καὶ ἀλλὰ πῶς λογισμοῦ ἀνθρώπου λαμβάνει τὴν ἡγεμονίαν, θεοῦ τὴν ἐναυσιν ἐκείνῳ  
 ταύτῃ· αὐτῇ ἡ γὰρ ἀλλὰ τῆς ἱερατικῆς, καὶ ἡ ἐκείνῃ ἀλλὰ τῆς ἀληθινῆς, καὶ ὁ πᾶσι τῷ ἀλλὰ τῆς  
 χρηματιστικῆς λαμβάνει ἡγεμονίαν πᾶσι καὶ παρὰ τῆς, καὶ πρὸς οὐρανῷ τὴν θεῶν, καὶ πρὸς οὐρανῷ  
 δὲ τὴν ἀνθρώπινον. θεοῦ δὲ καὶ ἡ πᾶσι. αὐτῇ τῇ τῷ θεῷ βεβαιωτικῇ μάλιστα, ἡ τῶν ἀγαθῶν  
 αὐτῶν προσηγορίαις ὑπακούει. διότι πᾶσι μὲν τῶν ἀγαθῶν μὲν ἐστὶν καὶ τῶν κακῶν αὐτῶν  
 πᾶσι πολλὰ τῶν προσηγοριῶν γίνεται δὲ ὅμως ὡφελίμα μόνις πᾶσι ἀγαθοῖς πᾶσι καὶ ἀπὸ αἰσθη-  
 τῶν χάριν αὐτὰ ἐπὶ οὐρανῷ θεῶν· πρὸς γὰρ τῶν ἀγαθῶν πρὸς οὐρανῷ, ἡ τῶν θεοδωρητῶν διώσι-  
 μος πᾶσι. ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐν κείνῳ ἀνθρώπων ἐπὶ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ οὐρανῷ θεῶν γίνονται, ἀλλὰ  
 σιτημένῃς πᾶσι τῇ ψυχῇ, καὶ ἀλλὰ διδομένου τῷ θεῷ τῇ ἡγεμονίας εἰς τὰς ἀνθρώπινους ψυχὰς, 30  
 τῇ ἐν μέρει θεῶν λειτουργῶν συλλαμβανόμενων εἰς τὰς πᾶσι ἀλλὰ πᾶσι καὶ τὰ  
 εἶδη καὶ πᾶσι νενέμνεται τῶν ἀγαθῶν αἱ προσηγορίαι· ὅτι καὶ τῶν ἐπὶ μέρει, ὡς ἐν οὐρανῷ  
 δόξαι πᾶσι πᾶσι. ὅ γὰρ ἐν οὐρανῷ καὶ τῶν καλῶν ἕκαστον κῆδος πρὸς οὐρανῷ. καὶ μάλιστα τῶν  
 τοῖς πᾶσι προσηγορίαις ἡ ὀπισθοπολὶς, ὅτι ἀλλὰ πᾶσι τῶν φύσεως πᾶσι καὶ διωκτοῖς τὰ πᾶσι  
 πᾶσι φελεῖν ὑπακούει. οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἡγεμονικοὶ καὶ πρὸς οὐρανῷ· δι' ὧν ἡ ἐνέργεια τῇ προ-  
 νοίας δεικνύει δεικνύει, ὅτι πᾶσι ἀλλὰ πᾶσι ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσι ἐκείνῳ εὐ ποιεῖν  
 ἐκείνῳ τῶν ἀνθρώπων ὁ θεός· ἐκείνῳ δὲ πᾶσι· διότι σὺ γὰρ τῶν ὀπισθοπολῶν εἰς τὴν ὡφελί-  
 296 μὸν ἐξουσίαν τῇ πρὸς δεικνύει καὶ ἐκείνῳ καὶ εἰς εὐνοίας σωτηριότητων. τῇ ἐν οὐρανῷ πᾶσι, ἀπὸ  
 δεικνύει πᾶσι, καὶ πρὸς δεικνύει ἀναφέρει· καὶ ἡ τοῖς πᾶσι πρὸς οὐρανῷ πᾶσι δίδω, ἡ πρὸς τῶν ὄντων  
 πρὸς οὐρανῷ τῶν καλῶν φύσιν προσηγορίαι· πρὸς οὐρανῷ γὰρ ἐν τῶν καλῶν ἐπὶ μέρει. πᾶσι 40  
 ἐν ἑκ ἑκαστῶν τὴν ἀπὸ τῆς καὶ τὴν ἀδικίαν πρὸς ἐκείνῳ τῷ ἀλλὰ πᾶσι, ἐκείνῳ πρὸς οὐρανῷ  
 τον, τῇ φιλοσοφίας, δόξαι πᾶσι; κινδυνεύει γὰρ εὐμενέστερος τοῖς Ἕλλησιν εἰς τῶν ἀγαθῶν ἐν-  
 δρας γινόμεναι, τῇ θεῶν προνοίας τε καὶ γνώμης. ἐμπᾶσι δὲ οἱ νόμοι ἰδίον καὶ λόγῳ πᾶσι  
 ὁρθῶς, τῇ πρὸς οὐρανῷ ἐκείνῳ πᾶσι τῇ ὀπισθοπολῇ δόξαι. ὡς γὰρ ἡ λύρα μόνῃ κιθαριστῇ,  
 καὶ ὁ αὐλὸς ὅτι αὐλῇ, ἕως τὰ πρὸς οὐρανῷ τῇ ἀγαθῶν ἀνθρώπων ἐκείνῳ κῆδος. καὶ ἡ πᾶσι  
 ὅτι ἀγαθοποιῶν τῇ ἀγαθοποιεῖν. ὡς ὅτι πρὸς τῇ πρὸς οὐρανῷ, καὶ ὅτι πρὸς τῇ πρὸς οὐρανῷ.  
 καὶ ὅτι ἐν οὐρανῷ ἀγαθῶν, ὡς ὅτι τῇ πρὸς οὐρανῷ, ἡ πρὸς οὐρανῷ πᾶσι. ὅτι πρὸς οὐρανῷ  
 ἐν οὐρανῷ πᾶσι ἐνέργεια γὰρ αὐτῆς, τὸ κακὸν ποιεῖν, ὡς ὅτι πρὸς οὐρανῷ τῶν ὄντων· ἐκείνῳ  
 κῆδος ἐκείνῳ ἡ φιλοσοφία ἐκείνῳ πᾶσι. λέγειται δὲ, θεοῦ· οὐ μόνον τὸ ἀγαθὸν ἐκείνῳ  
 καὶ πᾶσι ὅτι πρὸς οὐρανῷ δίδωται, καλῶς δίδωται τε καὶ λαμβάνει. καὶ μὲν ἡ πρὸς οὐρανῷ  
 300 σοφίας, ὅτι ἐκείνῳ ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἡ τοῖς ἀγαθῶν τῶν Ἕλλησιν δίδωται. δηλον καὶ ὅτι δεικνύειται,  
 πρὸς τῆς κατ' ἀξίαν τῇ πρὸς οὐρανῷ ἐκείνῳ δόξαι πᾶσι. ἐκείνῳ οὐν.

Ιουδαίους





## ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΟΚΤΩ

Ο ΕΒΔΟΜΟΣ.

- Δ**Η δὲ καρὸς ἡμᾶς παρασῆται τῆς Ἑλλήσι, μόνον ὄντως εἶναι θεοσεβῆ τὰ γνωστὰ ὡς ἀναμαθόντας τὰς φιλοσόφους εἰσὶ ἐστὶν ὁ τῷ ὄντι Χριστιανός, τὸ εαυτῶν ἀμαθίας καταγινῶναι, ἡκὴ μὲν καὶ ὡς εὐτυχὲν διώκοντος τὴν ἀμαθίαν ἢ ἀγνοίας ἀποκαλῆναι τὸ τῷ ὄντι θεὸν ἐγνωκότας. ἐναργετέροις δὲ οἱ μὲν πρὸς τὰς φιλοσόφους χρησάμενοι πρὸς ἑαυτοὺς πῶς λόγους, ὡς ἐπαίειν ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς παιδείας ἡδὴ γενομένας μόνους διδάσκειν, καὶ εἰ μὴ δὲ πῶς ἀξίους εαυτοὺς μεταλαβῆναι τῆς πιστεύουσι διδάμεως παρασχέασιν. τῶν δὲ λέξεων τὸ πρὸ φητικῶν ὅτι παρὸν ὅτι ἐκ δὴ μνησθέντα, καὶ τὰς ὁπικαίρους τῶν πρὸς ὑπερὸν τὸν χρεαφαῖς συγχορησόμενοι πᾶσι δὲ ἐξ αὐτῶν δηλούμενα σημαίνοντες κεφαλαιωδῶς τὸν χριστιανισμόν ὑποχρεοφύτοις, ἵνα μὴ ἀλακρόπῳμεν τὸ πᾶν λόγους, συμπαραλαμβάνοντες τὰς χρεαφαῖς καὶ πᾶν τῶν μὴ δὲ πῶς αὐτοῖς τῶν λέξεων αὐτῶν· ἐπ' αὐτὴν δὲ τὰ σημαίνοντα ἐνδείκνυμεθα, τὸ πᾶν αὐτῶν ἐκ παλαιότητας πιστεύουσι, καὶ τὰ μαρτύρια φανεραῖς ἵπται. καὶ ἐπεὶ οἱ πᾶσι τὸ πολλὸν καταφαινῶνται τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα τὸ κυριακῶν χρεαφῶν, ἴσμεν ὅτι ἐκείθεν ἀναπτῆτε καὶ ζῆλον τῶν ἀφορμῶν ἀπ' αὐτῶν ἐχούσα, τὸν μόνον, καὶ τὴν λέξιν πρὸς ἡμᾶς ἐκ γὰρ ἡμῶν ἢ ἡ πρὸς ὅτι παλαιὸν ἐπιχειρησάσα, μὴ καὶ καρὸν γινόμενῃ, πρὸς τὴν δόξαν αὐτῶν εἰκότως τὸ πᾶν μὴ δὲ ὅλως ἐπιτελεῖσθαι.
- τ**ὸ κατὰ πᾶν, ῥαθυμον κομιδὴν καὶ ἐνδείξ· μακαριοὶ δὲ ὡς ἀληθῶς οἱ ἐξ ἐκείνων τῶν μαρτύρια κυρίου· ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητήσαντες αὐτὸν μαρτυροῦσιν δὲ πρὸς κύριον, ὁ νόμος καὶ οἱ πρὸς τὴν φητικῶν. πρὸς ἑαυτοὺς τὴν πᾶν παρασῆται ἡμῖν, μόνον τὸ γνωστὸν ὅτιον τε καὶ ὑποστῆ θεοπρεπῶς, τὸ τῷ ὄντι θεὸν ὁρῶν ἐκείνου. τῷ θεοπρεπῶς δὲ, τὸ θεοφιλὲς ἔστι καὶ φιλόθεον. ἡμῖν μὲν ἔν ἑαυτοῖς τὸ ὑποστῆ ἡγήσασθαι καὶ τὴν ἀξίαν, καὶ ἡμῶν τῶν, ἐν μὲν πῶς αἰσθητοῖς, τὰς ἀρχοντας καὶ τὰς γονεῖς, καὶ πάντας τὸ πρὸς ὑπερὸν· ἐν δὲ πῶς διδασκῶν, τὴν δὲ χριστιανικὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους πρὸς φητικῶν· ἐν δὲ τοῖς νοητοῖς, τὸ πρὸς ὑπερὸν ἐν ἡμῶν, τὴν ἀρχὸν ἀναρχὸν δὲ χῆν τε καὶ ἀπαρχὴν τὸ ὄντι, τὸ ὄν· παρ' οὗ ἐκμανθάνειν τὸ ἐπικρατὲς αἶπον, τὸ πατέρα τῶν ὄλων, τὸ πρὸς ἐκείνους καὶ πάντων εὐεργετικῶν, ὅτι ἐπὶ φωνῇ παραδιδόμενον, σὺ δὲ σμῆναι ἢ ἐκ γῆ καὶ ἐκ πλῆθους ἀγίας σέβας καὶ σελήν κυριακάτω, λεγόμενον μὲν πρὸς ὑπερὸν ὡς οἰοῖτο ἡμῶν ἐπικρατὲς τῶν μανθάνουσι, νοούμενον δὲ πρὸς τὴν τῶν ἐκείνων ἐκείνων εἰς γνώσιν παρὰ κύριον, τῶν τῶν αἰσθητῶν φητικῶν ὁ δὲ πρὸς ὑπερὸν, συγχορησόμενων. θεραπεία τοίνυν τῆς θεῆς, ἡ συνεχὴς ὁπικαίαν τὴν ψυχῆς τῶν γνωστῶν, καὶ ἡ πρὸς τὸ θεὸν αὐτῶν καὶ τὴν ἀδιάλειπτον ἀρχὴν ἀρχολία· τὸ πρὸς τὰς ἀνθρώπων θεραπείας, ἡ μὲν, βελιωτική· ἡ δὲ, ὑπερβελική. ἰατρική μὲν, σώματι· φιλοσοφία δὲ, ψυχῆς βελιωτική. γινέσθαι μὲν ἐκ παιδῶν, καὶ ἡ γὰρ οἱ ἐκ τῶν παλαιῶν, ὑπερβελική ὡφέλεια πρὸς γινέσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ καὶ τὴν ἐκ κληρονομίας, τὴν μὲν βελιωτικῶς οἱ πρὸς ὑπερὸν σώζουσιν ἐκείνους· τὴν ὑπερβελικὴν δὲ, οἱ ἀφ' ἐκείνων. πᾶν τῶν ἀφ' ἐκείνων ἀρχολίας ἀρχολοῖται ὑπερβελικῶν τῶν θεῶν καὶ τὴν τῶν πρὸς ἐκείνων οἰκονομίαν, καὶ αὐτὸς ὁ γνωστὸς, θεῶν μὲν ἀφ' ἐκείνων, ἀνθρώποις δὲ τὴν βελιωτικὴν ἐνδείκνυται· θεωρίαν, ὅπως αὐτὸν καὶ παιδεύειν ἢ τεταγμένον· εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπανόρθωσιν· θεοσεβῆς γὰρ μόνος ὁ καλῶς καὶ ἀνεπιλήπτως πρὸς τὰ ἀνθρώπων ἐξυπηρετῶν τῷ θεῷ. ὡς περὶ τὴν θεραπείαν φυτῶν δέξασθαι καθ' ἡμῶν γινέσθαι οἱ καρπὶ καὶ συγκομιζέσθαι· ὁπτικὴ καὶ ἐμπειρία γαργαλικῇ τὴν ὡφέλεια τὴν ἐξ αὐτῶν παραχομένην τοῖς ἀνθρώποις· οὕτως ἡ θεοσεβεία τῶν γνωστῶν, τὰς καρπὸς τῶν δὲ αὐτῶν πρὸς αὐτῶν ἀνθρώπων εἰς αὐτὴν ἀναδεχομένη, ἐκ δὴ τῶν πρὸς αὐτῶν γινόμενων καὶ τῶν πρὸς αὐτῶν, συγκομιδῶν δέξασθαι δὲ ἐμπειρίας ἐργάζεσθαι. ἡ δὲ ἡ θεοπρεπῶς ἐξίς ἐστὶ τὸ πρὸς τῷ θεῷ σώζουσα, θεοφιλὴς ὁ θεοπρεπῆς μόνος. οὗτος δὲ αὐτῶν, ὁ εἰδὼς τὸ πρὸς, καὶ καὶ τὴν ὁπτικὴν καὶ καὶ τὸν βίον, ὅτι βιωτῶν ἐσμέν, καὶ δὲ ἐξομοιούμεν ἡδὲ θεῷ. πᾶν τῶν ἀφ' ἐκείνων φιλοθεῶς τε· πρῶτον, ὡς γὰρ ἡμῶν τὸ πατέρα, φιλοπάτωρ· οὕτως ὁ πᾶν τὸν θεόν, φιλόθεος. ἡ καὶ μοι καταφαίνε· τρία εἶναι τὴν γνωστῆς διδάμεως ἀποτελέσματα, τὸ γινώσκον τὰ πράγματα· δεύτερον, τὸ ὁπτικῶν ὅτι ἀνὴρ λόγος ὑπαγορεύει· καὶ τρίτον, τὸ παραδιδόναι διδάσκειν θεοπρεπῶς τὰ πρὸς τῇ ἀληθείᾳ ὁπτικῶν. ὁ τοίνυν θεὸν πιστῶς ὁπτικῶν εἶναι παντοκράτορα, καὶ τὰ θεῶν μυστήρια πρὸς ὑπερὸν μόνον γινέσθαι αὐτῶν ἐκείνων, πᾶν οὗτος αὐτῶν· αὐτῶν μὲν γὰρ, ὁ μὴ νομίζων εἶναι θεόν· δεσποδαιμόνων ἢ, ὁ δεδωκὼς τὰ δαιμόνια.

ἡ πᾶν τὰ θεῶν, καὶ ξύλον, καὶ λίθον, καὶ πνεῦμα, ἀνθρώπων τε λογικῶς βιούτων καὶ ἀδιδου-  
 λωμένων. πῶς ἂν τὸ εἶδέναι θεὸν ἢ πρῶτον μὲν τὴν σωτῆρα διδασκαλίαν πᾶσι πεποιθῇσιν, τὸ  
 καὶ μηδεὶνα τρέπον ἀδικα δρᾶν, τῷ εἶναι πρῶτον ἡγεῖσθαι τῇ ὁππρωσίᾳ θεῶ. πᾶν τὴν κράτιστον  
 μὲν ἐν γῇ, ἀνθρώπων ὁ θεὸς ἐξίσταται. κράτιστον ἢ ἐν ἔρῳ, ἀγγελῶν, τὸ πηλοσιαιτέρον καὶ  
 πᾶσι καὶ ἡδὴ καθαρώτερον τὸ αἰωνίου καὶ μακροχρόνου ζωῆς μεταλαγχάνων. πηλοσιαιτῆ δὲ καὶ  
 ἀγνώστῃ καὶ κυριωτάτῃ καὶ ἡγεμονικωτάτῃ καὶ βασιλικωτάτῃ καὶ εὐεργετικωτάτῃ ἢ ἡ φύ-  
 σις, ἢ τῶ μόνῳ παντοκράτῳ προσχεῖται. αὐτῇ ἡ μέγιστη ὑπεροχή, ἢ ἡ πᾶντα διέχει καὶ  
 καὶ τὴν ἡγεμονίαν πατέρων, καὶ τὴν πᾶν ἀρετὴν οἰκίαν, ἀκαμάτω καὶ ἀτρέπτῳ διωάμει πᾶν ἔρ-  
 γασθὲν, διὸν ἐνεργῆσθαι δατοκρῶν ἐννοίας ὁππρωσίαν. οὐ γὰρ ἐξίσταται πᾶσι τὸ αὐτὸ πε-  
 ριπῆς ὁ ὕψος θεοῦ. ἐμερζόμενοι, οὐκ ἀποπνεύμενοι, ἐμεταβαίνων ἐκ τύχης ἐς τύχην, 10  
 πᾶν τὸ ὦν πᾶν τῆς, καὶ μηδεμὴν περὶ χρομῆς, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς πατέρων, ὅλος ὁφθαλμός,  
 πᾶν ὁρῶν, πᾶν ἄκων, οὐδὲ πᾶν, διωάμει τῶς διωάμει ἐρδῶν. τῶν πᾶσι ὑποτί-  
 200 πικρὰν γραπὰ ἀγγέλων τε καὶ θεῶν, τῶ λόγῳ τῶ πνεύματι πᾶν ἀγίας οἰκονομία ἀναδει-  
 γμῶν διὰ τὸ ὑποτάσσεται. διὸν καὶ πάντες αὐτῶν οἱ ἀνθρώποι. ἀλλ' οἱ μὲν, κατ' ὁππρωσίαν  
 οἱ δὲ, ἐδέπω καὶ οἱ μὲν, ὡς φίλοι οἱ ἦν, ὡς οἰκίαν πρὸς οἱ ἦν, ὡς ἀπλῶς οἰκίαν. ὁ διδασκαλός  
 οὗτος ὁ παιδύων μετὰ τοῖς μὲν ἢ γνωστῶν, ἐλπίσι δὲ ἀγνοῶν τὸ πρῶτον, καὶ παιδείαν τῇ ἐκ-  
 τορῶν καὶ οἱ αἰσθητικῆς ἐργασίας τὸ σκληροκάριον. ἐντύθειν ἢ πρῶτον ἰδίαν καὶ δημοσίαν καὶ  
 παντοχῶν. ἦν ἢ εἶναι θεοῦ, καὶ τῶν ἦναι τὸ σωτῆρα καὶ κύριον ὃν ἡμῖς φάμεν, ἀντικρυς  
 αἰθεῖται παρὰ πᾶσι πνεύματι. πᾶν τὸ πᾶν κύριον. Ἑλλῶν τε καὶ βαρβάρων τὸς ἐξέλον-  
 τας πατρίαν. οὐ γὰρ βιάζεται τὸ ἐξ αὐτῶν πᾶν σωτῆρα λαβεῖν διὰ τὸ εἰσδοῦν καὶ πᾶν δατοκρῶν 20  
 ῥῶσιν τὰ παρ' αὐτῶν πρὸς τὸ λαβεῖν τὸ ἐλπίδ' ὁ διωάμενος. οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ διδῶν καὶ πῶς Ἑλ-  
 λησι πᾶν φιλοσοφίαν διὰ τὸ ὑποδείκναι ἀγγέλων. ἐστὶ γὰρ αὐτοδιδασκούμενοι πρὸς τὸ εἶναι  
 τε καὶ δόξαν, ἀγγέλοι καὶ ἔθνη. ἀλλ' ἡ μερὶς κυρίου, ἡ δόξα τὸ πρῶτον. ἡ τοῦ καὶ φροντίς  
 πᾶν ἄνθρωπον ὁ κύριον. καὶ τῶν, ἡ τῶν μετὰ αὐτῶν πάθει αὐτῶν ὅτι οὐ δύναται. ἀσθε-  
 νείας γὰρ σημῶν. ἡ τῶν μετὰ βούλειαν, διωάμεν. οὐκ ἀγαθὸν ἢ τὸ πάθος. οὐκ ἔστιν ὑπο-  
 φῆς ῥαθυμίας, ὁ δὲ ἡμᾶς πᾶν πατρίαν ἀναλαβὼν σάρκα ἢ κῆρ. τῶν συμπάντων. ὅτι καὶ κα-  
 θῆκε τῶ κυρίῳ πᾶν ἡγεμονίαν. σωτῆρ γὰρ ἐστὶν. ἐξ ἡμῶν, τὸ δὲ οὐ. πρὸς δὲ ὅσον ὁππρωσίαν  
 πῶς ἐκαστος ἔχεν, πᾶν αὐτῶν διένειμεν εὐεργεσίαν, Ἑλλῶσι τε καὶ βαρβάρους, καὶ πῶς ἐκ τῶ-  
 των πρῶτον ἐσμῶν μὲν, καὶ ἢ τὸ οἰκίαν κυρὸν κεκλημένους πρῶτον τε καὶ ἐκλεκτοῖς. οὗτ' οὖν  
 φθονοῖται πᾶν ἂν πῶς ὁ πᾶν μὲν ἐπ' ἴσης κεκληκῶς, ἐξαιρέτως ἢ πῶς ἐξαιρέτως πεπρωκῶς 30  
 σιν ἀπονεύμας τιμᾶς. οὐ γὰρ ὅτι ἐτέρω κωλυθῇ πᾶν αὐτῶν πᾶν κύριον, καὶ μάλιστα ἐξυπη-  
 ρετῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ παντοκράτῳ. ἡγεμονία πατέρων. ἀλλ' ἐδέσθαι τὴν κυρίαν ἀπαθῶς  
 ἀναρχῶς ἡγεμονίαν φθόνον. οὐτε μὲν τῶ ἀνθρώπων ἔτις ἐστι, ὡς φθονῆται εἶναι πρὸς τὸ κυ-  
 ρίου. ἀλλ' ὁ φθόνος, οὐ καὶ παθῶν ἢ ψατ. καὶ μὲν οὐ γὰρ ἀγνοίας ἐστὶν ἐπὶ μὴ βύ-  
 λωσθαι σῶζεν πᾶν ἀνθρώπον τῶ κύριον, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι ὅπως ἐκαστος ὁππρωσίαν. ἀγνοία  
 γὰρ ἐστὶν τῶ θεῶ, τῶ πρὸς καταβολῆς κόσμου συμβούλῃ ἡγεμονίαν πατέρων. αὐτῇ γὰρ ἡ σο-  
 φία ἢ προσχεῖται ὁ παντοκράτωρ θεός. διωάμει γὰρ τῶ θεῶ, ὁ ὕψος, ἀτε πρὸς πᾶν τὸ ἡγεμονί-  
 ρων δόξαν καὶ λόγον τῶ πατέρων καὶ σοφία αὐτῶν κυρίως αὐτῶν καὶ διδασκαλῶν λεχθῆναι  
 τὸ δὲ αὐτῶν πᾶν ἐν τῶν. οὐδὲ μὲν ὑποπνῶν ἡδονῆς περὶ πᾶν, κατὰ λέγειν πᾶν ἂν πᾶν  
 ἀνθρώπων κηδεμονίαν. ὅς γὰρ καὶ πᾶν σάρκα πᾶν ἐμπατῆ φύσιν ἡγεμονίαν ἀναλαβὼν ἐς ἐξί- 40  
 παθῆναι ἐπαύδουσι. πῶς δὲ ἂν ἐστὶ σωτῆρ καὶ κύριον, ἢ μὴ πάντων σωτῆρ καὶ κύριος; ἀλλὰ  
 τὸ μὲν πεπρωκῶν σωτῆρ, διὰ τὸ γινώσκειν βεβουληθῆναι τῶν ἢ ἀπῆλκῶν, κύριον, ἐστὶ ἂν  
 ἐξομολογήσεται διωηθέντες, οἰκίαν καὶ καταλλήλου τὸ δὲ αὐτῶν τῶν εὐεργεσίας. πᾶσι  
 ἢ τῶ κυρίου ἐνέργεια, ὅτι τὸ πατοκράτωρ πᾶν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ ἐστὶν, ὡς ἡμῶν, πνευματικῇ  
 πρὸς ἐνέργεια ὁ ὕψος. οὐκ ἂν ἔν πτε ὁ σωτῆρ μισοῦσθαι. ὅς γὰρ διὰ πᾶν ὑπερβάλλειν φι-  
 λανθρωπίαν, σαρκοῦ ἀνθρωπίνης εὐπάθειας ἐκ ὑπεριδῶν, ἀλλ' ἐνδυσάμενος, ὅτι πᾶν κρινῇ τὸ  
 ἀνθρώπων ἐλήλυθεν σωτηρίαν. κρινῇ γὰρ ἡ πῶς τὸ ἐλόμενον. ἀλλ' ἐδέ τῶ ἰδίᾳ πᾶν ἀμελείᾳ  
 ἔργα, τῶ μόνῳ τῶν ἄλλων ζώων ἀνθρώπων ἐννοίας καὶ πᾶν ἡγεμονίαν ἐνεστέχθη θεῶ. ἐστὶ ἂν  
 βελτίων πρὸς ἄλλη καὶ ἀρμονιώτερη διοίκησις ἀνθρώπων εἴη τῶ θεῶ τὸ τελεγεμῆς. προσήκει  
 γὰρ ἂν αὐτῶν κρείττονι καὶ φύσιν. ἡγεμονίαν τῶ χείρονος, καὶ τῶ διωαμένου καλῶς πρὸς διέπναι δατο- 50  
 δεδῶσθαι πᾶν ἐκείνη διοίκησιν. ἐστὶν δὲ τὸ ὡς ἀληθῶς ἄρχον τε καὶ ἡγεμονοῦν, ὁ θεὸς λόγον,  
 καὶ ἡ τῶ πρῶτον, πᾶν μὲν ἐφορῶσι, μηδεὶς ἢ τῶν οἰκίαν αὐτῆς παρρησίαν τὴν ὁππρωσί-  
 λησαν.

- λειαν. οἳτι δ' αὖ εἰν οἱ ἐλόμενοι οἰκῆοι ἔναι αὐτῶν, οἱ Δ' αὖ πίστεως πλειέμενοι. οὗτος ἀπ' αὐτῶν  
 τ' ἀγαθῶν, θελήματι δ' παντοκράτορος πατρὸς, αἵτι' οὗτος καθεῖσται, πρωταρχὸς κινήσεως  
 δυνάμεις, ἀληθιῶν αἰδότης. ἔγὰρ ὁ λόγος, τῷ ὧφθῃ πῶς χωρήσῃ μὴ δυναμένοις Δ' αὖ τὴν α-  
 ἰδέσθαι τ' σαρκῆς. αἰδότης δὲ ἀναλαβὼν σάρκα, τ' δυνατὸν αὐθρώποις κ' τὴν ὑπακοὴν τ'  
 ἐντολῶν δείξων ἀφίκη. δυνάμεις δ' πατρικῆ ὑπαρχῶν, ραδίως περὶ γίνε' ὧν αὐτὸς ἐβίλη, ἔδω-  
 τ' μικρότατον ἀπὸ λείπων τ' εἰαυτῷ διοικήσεως ἀφρόντισιν· ἔδωκε γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ὅλον εὖ ἐρ-  
 γασμένον. δυνάμεις δ' οἱ μὲν τ' μεγίστης ἢ πάντων τ' μερῶν καὶ μέγρι δ' μικροτάτης περὶ σῆκ-  
 σαι δι' ἀκριβείας ἐξέτασις πάντων, εἰς τ' πρῶτον διοικῇ τὴν τῶν ὅλων, ὅς θελήματος πατρὸς κυ-  
 βερνώμεται τὴν πάντων σωτηρίαν, ἐφορώμεν ἐτέρων ὕφ' ἐτέρους ἡγούμενους πταγμένων, ἐπ' ἂν  
 10 πῶς ὅτι τ' μέγρι ἀφίκηται δεξιέρει· ἀπὸ μιᾶς γὰρ ἀνωθεν δεξιῆς τ' κ' τὸ θελήμα ἐνεργήσῃ,  
 ἡρτη' πᾶσι πρῶτα καὶ δευτέρω καὶ τρίτω· εἴπερ ὅτι πέλει δ' φαινόμενόν τῷ ἄκρῳ, ἡ μακαρία ἀγ-  
 γελισία· καὶ δὴ μέγρις ἡμῶν αὐτῶν ἄλλοι ὑπ' ἄλλοις, ἐξ ἐνὸς κ' δι' ἐνὸς σωζόμενοι τε καὶ σώ-  
 ζοντες Δ' αὖ πεπλάκαται. ὥς δ' ἐν συγκινήσει κ' μικροτάτη σιδήρου μοῖρα, τῷ τῆς Ἡρακλείας λίθου  
 πνεύματι Δ' αὖ πολλῶν τ' σιδηρῶν ὀκτνημένη δακτυλίῳ, οὕτω καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι ἐλκό-  
 μενοι, οἱ μὲν ἐνάεσι, εἰκασὺν τῇ πρώτῃ μοῖῃ, ἐφεξῆς δ' ἄλλοι μέγρι τ' πλεονάσας· οἱ δ' ὑπὸ  
 αὐθεντίας κακῶν, δι' ἀπλησίαν ἀδικῶν καχεξία περὶ πλεονάσας, οὗτε κρατύντες οὗτε κρατύν-  
 νοι, περικατερέουσιν, ἐλκχέτες τοῖς πάθεσι, κ' ἀποπύπνουσι χαμαί. νόμος γὰρ ἀνωθεν οὗτος,  
 αἰρεῖσθαι τ' βεβλόμενον δεξιέρει. διὸ καὶ αἱ ἐντολαὶ αἱ κ' νόμον τε καὶ πρὸς νόμον, ὅς ἐν νόμοις·  
 δικαίῳ γὰρ νόμῳ οὐ κέεται· πῶς μὲν ἐλόμενον, ζῶν ἀίδιον καὶ μακάριον γέρας λαμβάνειν ἔ-  
 20 παξάν· πῶς δ' αὖ κακία ἡδένει, σὺν ἑναιόσις εἰς τ' συνεχώρησιν· πάλιν τι αὖ, τὴν βελτιου-  
 μένην ἐκαστὴ ψυχὴν εἰς δεξιῆς ὅτι γίνεσθαι καὶ δικαιοσύνης αὐξήσει· βελτίονα δ' ἀπολαμβάνειν  
 ἐν τῷ παντὶ τὴν τάξιν, κ' περὶ τὴν ἐκαστὴν ἐπεκτεταμένην εἰς ἐξιν ἀπαθείας, ἄλλοις δ' ἐν κα-  
 παντήσῃ εἰς ἀνδράς πέλει, τ' γνώσεως πρὸς ὁμοῦ καὶ κληρονομίας ὑπεροχὴν. αὐτῶν αἱ σωτήριαι  
 περὶ τὴν κ' τὴν μεταβολῆς τάξιν δ' οὐ μερίζον, ἐξ ἑνὸς κ' πῶς καὶ ἡμῶν, κ' γνώσε-  
 σι, καὶ κληρονομίας καὶ λειτουργίας καθ' ἐκαστὴν, ἐκαστὴς ἑως τ' ἐπαναβεβηκίας καὶ περὶ  
 30 χροῦς δ' κυρίως ἐν αἰδιότητι θεωρίας. ἀγνοῶν δὲ τὸ ἐραστὴν πρὸς τὴν εἰαυτῷ θεωρίαν, πάντως δ'  
 ὅλον εἰαυπὴν τῇ τ' γνώσεως ἀγνοῶν ὅτι βεβληκὶς τῇ θεωρίᾳ. διὸ καὶ πᾶς ἐν ὁλοῦς ἀς εἰδωκεν,  
 πᾶς περὶ τὴν πᾶς περὶ τὴν δ' οὐ πᾶς ἐκαστὴς δεξιέρει πᾶς ὁ κύριος, οὗτε τὴν πρὸς νόμον  
 ἀνόμους εἶναι ὑπερβῶν, οὗτ' αὐτὰς μὴ ἐπαύσας πᾶς βαρβάρους φιλοσοφίας ἀφηνίασθαι  
 30 συγχωρήσας. τοῖς μὲν γὰρ ἐν ὁλοῦς, τοῖς δ' φιλοσοφίαν παραχῶν, σὺν ἐκλήσιν τὴν ἀπίσταν εἰς  
 τὴν παρεσίαν· ὅτι ἀναπολόγητες ἐπὶ πᾶς ὁ μὴ πιστεύσας. ἀλλ' ὅτι ἐξ ἐτέρως περὶ τὴν ἑλλει-  
 κῆς τε καὶ βαρβάρων, ὅτι τὴν διὰ πίστεως τελείωσιν. εἰ δὲ πῶς ἑλλείων ὑπερβῶν τὸ προηγούμενον  
 τ' φιλοσοφίας τ' ἑλλεικῆς, εὐθέως ὁρμησεν ὅτι τὴν ἀληθὴ διδασκαλίαν, ὑπερδιδάσκουσιν οὐ-  
 γος, καὶ ἰδιώτης ἦ, τὴν ὅτι τὴν σωτηρίας Δ' αὖ πίστεως εἰς τελείωσιν ἐλόμενος. πᾶν δ' ἐν ὅσῃ  
 μηδὲν ἐκάλυπεν ἐκαστὸν εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ τὴν αἵρεσιν, σὺν ἐργαί πρὸς δεξιῆν ἐποίησεν τε κ' εἰδέναι,  
 ὅπως ἀμνηστέα κ' τοῖς ἀμυθῶν διορᾶν δυναμένοις ὁ τῷ ὄντι μόνος εἰς παντοκράτορα ἀγαθὸς ἀ-  
 ναφαίνεται θεός, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα σώζων Δ' αὖ ἡς. κακίας δ' αὖ πάντη πάντως ἀνάπτος.  
 πρὸς γὰρ τὴν ὅλῃ σωτηρίαν τῷ τ' ὅλων κυρίῳ πάντα ἐπὶ διατεταγμένα, κ' καθόλου, κ' ὅτι μέ-  
 40 ρως. ἔργον δ' ἐν τ' δικαιοσύνης τ' σωτηρίου, ὅτι τὸ ἀμείνον αἰεὶ κ' τὸ ἐνδεχόμενον ἐκαστὸν περὶ τὴν.  
 πρὸς γὰρ τὴν σωτηρίαν δ' κρείττον· καὶ Δ' αὖ μόνον ἀναλόγως τοῖς εἰαυτῶν ἡθεσι διοικεῖται  
 καὶ τὰ μικρότερα. αὐτὰ καὶ μετὰ βάλει πᾶν τὸ ἐνάρετον εἰς ἀμείνων οἰκήσεως τῆς μετὰ βολῆς αἰ-  
 πταν τὴν αἵρεσιν τῆς γνώσεως ἔχον· ἦν αὐτοκρατορικὴν ὀκνέκτητο ἡ ψυχὴ. παθεύσεις δὲ αἱ  
 ἀναγκαῖαι, ἀγαθότης τοῦ ἐφορῶντος· μετὰ τοῦ κριτοῦ, Δ' αὖ τε τῶν περὶ τῶν ἀγγέλων,  
 Δ' αὖ τε περὶ κρίσεων ποιικίλων, καὶ Δ' αὖ τῆς κρίσεως τῆς παντελοῦς, τὴν ὅτι πλεον ἀπλη-  
 γηκῶς ἐκείνῃ μετὰ βολῆν. τὰ δ' ἄλλα σιγῶν, δοξάζων τὸν κύριον. πλεον ἐκείνας φημι  
 τὴν γνώσεως ψυχῆς, τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τ' θεωρίας ὑπερβαίνουσας ἐκαστὴς ἀγίας τῆς  
 τὴν πολιτείας, καθ' ἃς αἱ μακάριαι θείων οἰκήσεις διωρσμέναι Δ' αὖ κεκλήρωται, ἀγίας ἐν  
 ἀγίοις λογισθείσας, καὶ μετὰ τοῦ αἰετῶν ὅλας ἐξ ὅλων, εἰς ἀμείνους ἀμεινόνων τόπων τόπους  
 ἀφικόμενας, ὅς ἐν κατόπῃ, ἡ Δ' αὖ κατόπῃ, ὅτι τὴν θεωρίαν ἀπαυξομένης τὴν θείαν,  
 50 ἐναργὴ δὲ ὡς ἐν μάλει καὶ ἀκριβῶς ἐλκχρὴ τὴν ἀκέρειαν ὑπερφυῶς ἀγαπώσεως ψυχῆς  
 ἐστῶμενας θείαν αἰδῶς αἰδῶν, εὐφροσύνην ἀκέρειαν καρπομένης εἰς τὴν ἀτελεύτητος αἰῶ-  
 νας, παυτότητι τῆς ὑπεροχῆς ἀπίσης τελεμνημένης Δ' αὖ μείνειν. αὕτη τῶν καθαρῶν τῇ καρ-





- καὶ πάντα τῶν ἑκαστὸν ἔχει τὴν τάξιν, καὶ τὴν δυνάμιν καὶ τὴν λειτουργίαν εἰς φέρεῖ ἑκαστὸν ἐν  
 τῇ αὐτῇ τοῖς ἀνθρώποις, τί τι αὐτοὶ εἰσὶν ὁ ἀνθρώπου, καὶ τί αὐτὰ καὶ φύσιν ἢ παρὰ φύσιν εἰσὶν·  
 πῶς τι αὐτοὶ ποιοῦν ἢ πάσχειν προσήκει· τίνες τι δέξονται τὰτα, καὶ κακίαι τίνες· ποῖ τι ἀγαθῶν καὶ  
 κακῶν, καὶ τὴν μέσων ὅσα τι ποῖ ἀνδρείας ἐφρονήσεως καὶ σωφροσύνης, τῆς τι ὅππῃ πᾶσι πασι-  
 λῆς δέξεται δικαιοσύνης. ἀλλὰ τῇ μὲν φρονήσει καὶ δικαιοσύνῃ εἰς τὴν τὴν σοφίας κατακέρχεται  
 κτήσιν, τῇ δὲ ἀνδρείᾳ, ὅσα ἐν τῷ τὰ πειραστικὰ ὑπομένειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἡδονῇς τι καὶ ὀπ-  
 θυμίας, λύπης τι αὐτὴ καὶ ὀργῆς, καὶ καθόλου πρὸς πᾶν ἡτοῖ τὴν βίαν καὶ ἀπάτης τινος ψυ-  
 χαγωγουμένης αὐτῇ ὡς περ. οὐ γὰρ ὑπομένειν δεῖ τὰς κακίας καὶ τὰ καλὰ, ἀλλὰ πᾶσι  
 ὡς καὶ τὰ φρονήσεως ὑπομένειν. χρησὶ μὲν ἐν τῇ ἀληθείᾳ εὐρίσκειται κατὰ τὴν ἰατρικὴν  
 10 καὶ παιδαγωγικὴν καὶ κολακικὴν· καὶ διὰ ταύτης ἡθὴ διορθοῦν εἰς ὠφελείαν ἀνθρώπων. εἰδὴ δὲ  
 τὴν ἀνδρείαν, καρτερίαν, μεγαλοφροσύνην, μεγαλοψυχίαν, ἐλευθεριότην, καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ  
 διὰ τὴν αἰτίας οὐτε μὲν ψεύδους οὐτε κακοδοξίας τῆς ἐκ τῶν πολλῶν ἀντιλαμβάνεται ὁ γνωστικὸς,  
 οὔτε δόξαις οὔτε κολακείαις ὑποβιβάζεται· ἐν τῇ ὑπομένειν πόνους διὰ πρᾶξις αἰσθητοῦ ἀλ-  
 μα ἢ τῶν προσοχήνων, καὶ ἀνδρείως ὑπερᾶν πάντων τῶν πειραστικῶν γινόμενῃ, ἀντὶ τῶν ὄν-  
 τῶν ποῖς ἄλλοις ἀναφαίνεται ἀνθρώποις· σώζων τε αὐτὴν τὴν φρονήσιν, σωφρονήσιν ἢ σιχιστὴν τὴν  
 ψυχῆς, παρὰ δεκτικὸς τῶν ἐπαρρησιασμένων ὡς οἰκείων, καὶ τὴν ἀποστροφὴν τῶν αἰσχυρῶν ὡς  
 ἀλλοτρίων, ἡρώμεν καὶ κόσμιος καὶ ὑπερκόσμιος ἐν κόσμῳ καὶ τὰς πρᾶξας ἐν εὐδυνουδαιῇ  
 πλημμελῶν· πλουτῶν μὲν ὡς ὅτι μάλα ἐν τῷ μηδενὸς ὀπθυμείν, ἅτε ὀλιγοδέης ὢν καὶ ἐν  
 20 πειραστικῇ παντὶς ἀγαθοῦ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀγαθοῦ. δικαιοσύνης γὰρ αὐτὴ πρῶτον ἔργον, τὴν  
 τὸ ὅμοφύλον φιλεῖν διὰ τὴν, ὅσα εἶναι τέτοις ἐν τῇ ἔκρανῳ. ταύτη καὶ μετὰ δολικῶν ὢν αἰτῇ  
 κεκτημένος· φιλεῖ ἀνθρώπους τε ὢν, μισοπονηρότατος καὶ τὴν τελείαν ἀποστροφὴν κακοεργίας πᾶ-  
 σης· μαθῆναι ἄρα δεῖ πρὸς εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ ποῖς πέλας, καὶ ἐν πολλῇ ὑποήκον. ἔπος γὰρ ἐστὶν ὁ θε-  
 ράπων ὅτι, ὅτι ἐκὼν ἐν πολλῇ ὑπαγομένος. ὁ δὲ ἡδὴ μὴ διὰ τῆς ἐν πολλῇ, διὰ αὐτὴν τὴν γνῶ-  
 σιν καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, φίλος ἔπος ὁ θεοῦ. οὔτε γὰρ φύσις τὴν δέξεται ἡμῶν μεθὰ ἔχοντες· ἔτε γε-  
 νημένοις, ὡς περ ἄλλα ἵνα τὴν τῆς σώματος μερῶν, φυσικῶς ὑπερον ὀπθυμείν· ἐπεὶ ἐστὶ ἀντὶ τὴν  
 ἐκείσιν ἐδὲ ἐπαμνετόν· ἐδὲ μὴν ἐκ τῶν συμβάντων καὶ ὀπθυμείν σιωπῆς, ὃν τρέπον ἢ διά-  
 λεκτός, τελειοποιῇ καὶ δέξεται· σχεδὸν γὰρ ἡ κακία τῶν ἐγγίνε· τὴν τρέπον· ἐ μὴν ἐδὲ ἐκ πίχνης  
 πνός ἡ τοῦ τῶν πορρωτέρων ἢ τῇ πρὸς τὸ σώμα θεραπείᾳ, ἢ γνῶσις πείγεται· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ  
 30 παιδείας τῆς ἐγκυκλίου. ἀγαπήτην γὰρ ἐπὶ παρὰ σκῶσαι μόνον τὴν ψυχὴν καὶ διὰ κινήσας  
 δυνάμεις· οἰνόμοι γὰρ οἱ πολυίκεῖς, μοχθηρὰς ἴσως πρᾶξεις ὀπθυμείν οἰοῖτε. ἀλλ' ἐδὲ οἱ λόγοι οἱ  
 πῆσι, ὀπθυμείν οἱ οἶτες, ὀπθυμείν οἱ ἀληθείας διὰ μοῖν παρὰ ἔχοντες ἄν. φιλοσοφία δὲ  
 ἢ ἑλληνική, οἷον προσκαθάρσει καὶ πρὸς διζέει τὴν ψυχὴν εἰς παρὰ δόχην πίστεως· ἐφ' ἣ τὴν  
 γνῶσιν ἐπικροδομῇ ἢ ἀληθείᾳ. ἔπος ἐστὶν ἔπος ὁ ἀθλητῆς ἀληθῶς, ὁ ἐν τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ κα-  
 λῶ κόσμῳ τὴν ἀληθινὴν νίκην καὶ πᾶν τὸν σφαιρούμενος τὴν παθῶν. ὁ τε γὰρ ἀγνοοῦν τὸ παν-  
 τοκράτωρ θεός· ὁ τε βραβεύτης, ὁ μονοκλῆς ἔπος ὁ θεοῦ· θεῖται δὲ, ἀγγελοὶ καὶ θεοί· καὶ τὸ  
 παγκράτων τὸ πάμμαχον, ἐπὶ τὸς αἶμα καὶ σῆμα, ἀλλὰ τῆς διὰ σαρκῶν ἐνεργήσας πρῶμα-  
 τικῆς ἐξουσίας ἐμπαθῶν παθῶν. τῶν πρὸς ἐγγίνε τὸν μέγαν ἀνταγωνισμάτων, καὶ οἷον  
 ἄλλους ἵνα τὴν παρὰ τῶν ἐπὶ ἀρτῶν καταγωνισάμενος, ἐκράτησε τὴν ἀθανασίαν· ἀπαρ-  
 40 λόγος γὰρ ὁ δὲ θεοῦ ψῆφος εἰς τὴν δικαιοσύνην κρίμα. κέκλην μὲν ἐν τῇ τὴν ἀγώνισμα τὸ  
 ζῆλον· παγκράτεια ζουσι δὲ εἰς τὸ πᾶν οἱ ἀθληταί· ἐδὲ ἐκ τῶν πρὸς ἐγγίνε τὸ πειθῆναι  
 τῷ ἀλείπειν γινόμενος. πᾶσι γὰρ πάντες ἴσα κῆται παρὰ τὸν θεοῦ, καὶ ἐστὶν αὐτοῖς ἀμεμφής· ἐλεῖται  
 ὁ δὲ δυνάμενος καὶ ὁ βουληθείς, ἰσχύει. ταύτη καὶ τὸν εὐλῆφαι, ἵνα εἰδῶμεν ὁ ποιοῦμεν καὶ τὸ  
 γινώσκω· ὡς ἐν τῷ πᾶσι εἰδέναι ἐφ' ὃ γινώσκωμεν. γινώσκωμεν δὲ εἶναι πῆσι καὶ ἐντολαῖς, ἐπὶ βέ-  
 λεσται σῶζονται ἐλπίδα. αὐτὴ πρὸς ἀδράσας, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀδράναι τὸν θεόν. τὸ ἄρα  
 ἀνθρώπων ἔργον εὐπείθης θεῷ, σωτηρίαν κατὰ γέλωτος ποικίλλω διὰ ἐντολῶν· εὐαρέστησις δὲ,  
 ἐμολογία ὁ μὲν γὰρ εὐεργέτης, προσκατάρχει τῆς εὐπείας· ὁ δὲ μὲν τῶν δεόντων λογισμῶν 304  
 παρὰ δέξεται μὲν πρὸς ὅπως καὶ φυλάξας τῆς ἐντολῆς, πρὸς ἔτ· ὁ δὲ καὶ εἰς δυνάμιν ἀ-  
 μείβομεν διὰ ἀρχῆς τὴν εὐπείαν, ἡδὴ φίλος. μία δὲ ἀμοιβὴ κυρτωτῇ παρὰ ἀνθρώπων,  
 ταῦτα δρᾶν ἀπὸ δέξεται τῷ θεῷ. κατὰ περ ἀνιδίου γινώματ, καὶ κατὰ πρὸς γενῆς ἀποτε-  
 50 λίσματ, ὁ δὲ δακρυλ καὶ σωτὴρ ἀναδέχεται τὰς ὠφελείας τε καὶ ἐπανορθώσεως τῶν  
 ἀνθρώπων, εἰς ἰδίαν χάριν τε καὶ ἡμῶν· κατὰ περ καὶ τὰς εἰς τὰς πεπρωκότας αὐτῷ βλάβας,  
 ἰδίαν ἀχαρίαν τε καὶ ἀπείαν ἡγόμενος. ἡς γὰρ ἄλλῃ ἀπὸ τῆς ἀντιμῆς θεοῦ; διόπερ ὅλως

- τοσῶδε οὐδὲ ἔστιν ἀμοιβὴ κατ' ἀξίαν σωτηρίας δοτιδόναι πρὸς τὴν παρὰ τὸ κυρίως ὠφέλιμα.  
ὥς ὅτι καὶ κτήματα κακῶντες, τὰς δὲ ἀπὸ τῆς ὑβριζούσης καὶ ὡς οἱ τὰς σφαλιώτας, τὰ τέτων ἡ γού-  
μενον ἔτι καὶ κυρίως ἐστὶν ἀνεπρεπεία, ἢ περὶ τὰς καθωσιωμένους αὐτὰ κακώσις. ὅνπερ γὰρ τρέ-  
πον ὁ ἡλιόθεος μόνον τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ λοιπὸν κόσμον φωτίζει, γῆν τε καὶ θάλασσαν ὀπιλάμ-  
πων, ἀλλὰ καὶ διὰ θυρίδων καὶ μικρῶς ὀπῆς πρὸς τὰς μυχαίετας οἰκους ἀποστρέφει τὴν αὐ-  
γὴν· οὕτως ὁ λόγος πάντη κεχυμένος, ἔτα σμικρότερον τῶν τοῦ βίου πράξεων ὀπιβλέπει.  
Ἐλλείπει δὲ, ὥς περ ἀνθρωπομορφους, οὕτως καὶ ἀνθρωποπαθεῖς τοὺς θεοὺς ὑποτίθει. καὶ  
καθ' ἑκάστην μορφὰς αὐτῶν ὁμοίας ἐσποιοῖς ἕκαστοι ἀναζωγραφοῦσιν, ὥς φησὶν ὁ Ξενοφάνης·  
Αἰθίοπες τε, μέλανας σιμούς τε· Θράκες τε πυρρούς καὶ γλαυκούς· οὕτως καὶ τὰς ψυχὰς ὁ-  
μοιοῦσιν, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀναπαύουσιν. αὐτὰ καὶ βάρβαροι, οἱ μὲν, θηριώδεις καὶ ἀργεῖς τὰ 10  
ἦθη, ἡμερωτέρους ὅτι Ἐλλείπει, πλὴν ἐμπαθεῖς. διὸ εὐλόγως, τοῖς μὲν μοχθηροῖς, Φαύλας ἔ-  
χεν τὰς περὶ τοῦ ἀφανοῦς ἀνάγκη· τοῖς δὲ ἀπουδαίοις, ἀρίστους· καὶ ἀφ' αὐτῶν ὁ τῶν ὄντων βα-  
σιλικὸς τὴν ψυχὴν ἐγνωστικὸς, οὗτος καὶ θεοσδοῖς, καὶ ἀδυστοδαιμονίων ὦν, τίμιον, σεμνὸν, με-  
γαλοπρεπές, εὐπειθὲς, εὐεργετικόν, ἀπάντων δέχτην ἀγαθῶν, κακῶν ὅτι ἀνάπτον, μόνον ἔ-  
ναί τ' ὁ μόνον θεὸν πεπρωμένον. καὶ περὶ μὲν τὴν Ἐλλειπὴν δεισιδαιμονίας, ἱκανῶς οἰμαι ἐν  
τῷ Προτρεπτικῷ ἐπὶ γραφομένῳ ἡμῖν λόγῳ, παρεστήσαμεν κατὰ μέρος, τῇ κατὰ πρῶτον συγκα-  
ταρῶμενοι ἰστορίᾳ. οὐκ ἔστιν ἄλλο αὐτῶν τὰ δειδῆλως ἐξηγήμενα μυθολογῶν. ὅσων δὲ ἐπισημνήσας  
καὶ τὸ πᾶν γινώσκοντες, ὁλίγα ἐκ πολλῶν ἀποκρίσει καὶ τὰς εἰς ἐνδείξιν ὅτι ἀγνοοῦντες παρὰ τὴν  
τὰς τοῖς κακίοις ἀνθρώποις τὴν θεῶν ἀπεκρίσει. ἦτοι γὰρ βλάπτονται πρὸς ἀνθρώπων αὐ-  
τοῖς οἱ θεοὶ, καὶ χείρους τῶν ἀνθρώπων ὑφ' ἡμῶν βλαπόμενοι δέκνυνται· ἢ ἐμὴ τῶν, πῶς 20  
ἐφ' οἷς οὐ βλάπτονται, καθ' ἑκάστην ὁρμήν ὁρμήν ὁρμήν εἰς ὁρμήν ἐρεθίζόμενοι, ἐκπικραίνονται· ἢ  
φασὶν ἡ Ἀρτεμὶς δι' οἰνέας αἰτωλοῖς ὁρμήν ὁρμήν. πῶς γὰρ ἐκ ἐλογίσαντο, θεὸς εὖσε, ὥς  
οὐ καταφρονήσας ὁ οἰνεὺς, ἀλλ' ἦτοι λαθόμενος, ἢ ὡς πῶς ἡμέλειται· εὖ δὲ καὶ ἡ αὐτὴ δι-  
κμολογομένη πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν ὅτι τῷ χαλεπαίνῃ αὐτῇ πεπρωμένῳ τῷ ἔργῳ, λέγει.
- „ — σκύλα μὲν βροτοφθόρα Χαίρες ὁρῶσ' ὅτι νεκρῶν ἐρείπια.
- „ Κἄ μιν αἰσὶν πᾶσι τῶν ἐστίν, ἐν δὲ ἐγὼ τίκων, Διὸν πᾶσι ἡγή —  
καὶ πῶς καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἐν τοῖς ἱεροῖς τίκοντα οὐδὲν ἀδικεῖ. ἐκότες πίνω δεισιδαίμονες  
περὶ τοὺς εὐοργήτους γινόμενοι, πάντῃ σημεῖα ἡγνῶνται εἶναι τὰ συμβαίνοντα, καὶ κακῶν αἰ-  
πῶ· εἴαν μὴς διορύξῃ βωμὸν ὅλην πῆλινον· κἄν, μηδὲν ἄλλο ἔχων, ἀφ' αὐτῆς ληκύνθον· ἀλε-  
κτρῶν τρεφόμενος, εἴαν δὲ ἐσπέρῃς ἄσῃ, τίθεται τὸ σημεῖον πνός. τοιοῦτόν τινα ἐν τῷ 30
- „ Δεισιδαίμονι ὁ Μένανδρος ἀφ' αὐτῶν· Ἀγαθὸν μοι γένοιτο, πλῆθος θεοῖ. τὸ πᾶν  
μὲν, τὸ ἱεμεῖα τῆς δεξιᾶς ἐμβάδος διέρρηξα. ἐκότες, ὡς φησὶν ὁ Φωκίων· σαπὲς γὰρ ἡ  
μικρολογία, ἐκ ἐξέλιπον καὶ πᾶσι πᾶσι. χαρὲν τὸ ἄνθρωπον· εἰσισταμένου πνός, ὅτι  
κατὰ φάσιν ὡς πᾶσι δελφάκια, θασσόμενος αὐτῷ ὑπὸ λιμοῦ ἀφ' αὐτῶν μικροψυχίαν τῶν τρεφόν-  
„ τῶν κατὰ γινόμενον, Χαῖρε, εἰπὲν, ὅτι τῷ σημεῖῳ· ὅτι ἐν τῷ πᾶσι, τὰ πᾶσι ἐφαρμύκναι.  
„ πᾶσι καὶ θωμάσιν, εἰ μὴς, φησὶν ὁ Βίων, πᾶσι θύλακον διέτρεψον, οὐκ εὐρὺν ὁ πᾶσι γῆ; τῶν  
γὰρ ἡ θωμάσιν, εἰ, ὡς περ Ἀρκεσίλαος· πᾶσι ἐνεχέει, τὸ μὴ ὁ θύλαξ κατὰ φάσιν. εὖ γ'  
„ ἔν καὶ Διογένης πρὸς τὴν θωμάσιν ὅτι εὐρεῖν τὸν ὄφιν ἐν τῷ ὑπέρῳ περὶ τὸν ὄφιν, μὴ θω-  
„ μαζεῖ, ἔφη· ἡ γὰρ παραδοχὴ ὅτι ἐκείνου, εἰ τοῦ ὑπερῶν περὶ ὄφιν τῷ ὄφιν κατὰ τὸν ὄφιν ἐθέ-  
„ σκον· ἀδὲ, ἐκείνοις ὅτι καὶ φύσιν, ἐκ ἂν πᾶσι ἡμῖν γινώσκοντες παρὰ φύσιν· Ὅρμητις δὲ πᾶσι πολλοὶ 40
- „ ὑπὲρ αὐτῶν ἡλείοιο φοιτῶσιν. ὁ κομικὸς δὲ φιλήμων καὶ τὰ πᾶσι καμῶν.
- 305 „ Ὅτ' ἀνίδω (φησὶ) παρὰ τὴν πᾶσι ἐπᾶρεν, ἢ πᾶσι ἐλάλησεν, ἢ ἵς ἐστὶν ὁ περὶ τῶν
- „ Σκοπῶν, πᾶσι τῶν εὐδὺς ἐν ἀγορᾷ. Ἐαυτῷ βαδίζει καὶ λαλεῖ καὶ πᾶσι πᾶσι
- „ Ἐκαστὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει. Τὰ πᾶσι πᾶσι ὡς πᾶσι πᾶσι, ὡς γίγεται.  
εἰπὲν ἡ Φωκίων· μὲν, ὡς γίγεται αἰτῶν. ὑπερῶν πᾶσι πᾶσι καὶ μᾶλλον ἐγκυλιόμενοι καὶ τὰς  
ἐορτάς, νόσους ὀπιπῶν. πολλοὶ καὶ τὰς γραφὰς δεδίασι τὰς ἀνακαίμενας. ἀς ἕως πᾶσι ὁ
- „ Διογένης ὅτι οἰκία μοχθηρῶν πνός εὐρὺν ἐπιγραμμένον, ὁ Καλλίνικος Ἡρακλῆς ἐνθάδε κα-  
„ τοικεῖ· μηδὲν εἰσὶν κακόν· καὶ πᾶσι, ἔφη, ὁ κύριος ἐσπέρῃς τὸ οἶκός· οἱ αὐτοὶ δὲ ὅτι πᾶσι  
ξύλον καὶ πᾶσι λίθον, τὸ δὲ λεγόμενον, λιπαρὸν πᾶσι πᾶσι, ἐλα πᾶσι, καὶ ἁλῶν χόνδρες, καὶ 50  
δάδας, σκίλλαν τε καὶ θῆον δεδίασι, πρὸς τῶν γοήτων κατὰ γοήτων κατὰ γοήτων ἀκαθάρτους  
καθαρές. θεός, ὁ τῶν ὄντων θεός, ἄγιον μόνον οἶδεν τὸ τοῦ δικαίου ἦθος, ὡς περὶ ἑκάστην τὴν ἀδικίαν  
καὶ μοχθη-

- καὶ μοχθηρὸν. ὁρᾷ γ' ἔν ἐστι τὰ ὧτά δὸτ' ἑβικαθαρθέντων, εἰ θαλφθῆναι, ζωογονούμενα. σὺ  
αὖτ' ἵνα γίνετ', εἰ ἀνελάμβανεν τὰ τῷ περικαθαρισθῆναι κακὰ. χαλεπὴ γ' ἔν καὶ ὁ κομι-  
κὸς δι' φίλος κομῶν τὰς γόητας ἀφ' τῶνδε, Προϊτῆδας ἀγνίζων κούρας, καὶ τ' πατέρ' αὐ-  
τῶν Προϊτὸν Λεωπαδῶν Ἐρραυὶ πέμπῃ ἐνὶ τῇδε, Δαδὶ μιᾷ, σπῖλῃ πεμῖα, ποσὶ τῷ-  
ματ' αὐτῶν! Θέω τ' ἀσφαλῶ πε πολυφλοῖσσοιο θαλάσσης, ἐξ ἀκαλαρρεῖσσο βα-  
θυρὸς ὡκεανοῖο. Ἀλλὰ μάκαρ ἄηρ, ἀφ' τῶν νεφέων διὰ περὶ σὺν Ἀντίκυραν, ἵνα πένδε κέρει  
κηφλῶα ποιήσω. εὐ γὰρ καὶ ὁ Μένανδρ'· Εἰ μὲν τι κακὸν ἀληθὲς εἶχες Φιλιάζειν ἀληθὲς ἐν  
Φαρμακῶν, τέτταρ' ἔδδ'. Νῦν δ' ἴδ' ἔχες, κενὸν εὐρηκας τ' Φαρμακῶν, Πρὸς τὸ κενόν. εἰ  
οἰήθη δ' ὡφελῆναι σὺ. Περιμαζάτωσθαι σ' αἱ γυναῖκες ἐν κύκλῳ, Καὶ περὶ τῶσδε  
10 δὸτ' κρητῶν κρητῶν Ἰδαπὴ περὶ ῥάνα, ἐμῶ λαὸν ἄλας, φακὺς. Πας ἀγνός ἐστιν ὁ μηδὲν ἐν  
ἐαυτῷ κακὸν σπυιδῶν. αὐτὴ καὶ παραγωγα λεία, Ορέστω, τίς σ' δὸτ' ἄλλοσι νοσος; Ἡ σὺν-  
σας ὅτ' σπυιδάδην ἐργασμένος. τῷ γὰρ ὄντι, ἡ ἀγνεία σὺν ἄλλῃ τίς ἐστιν, πᾶν ἡ τῶν ἀμαρτη-  
μάτων δὸτ' ἀχῆ. καλῶς ἄρα καὶ Ἐπιχάρμους φησί, Καθάρων τ' εὐνὴν εἶναι ἔχης, ἅπαν τ' σῶμα κα-  
θαρόν ἐστι. αὐτὴ καὶ πῆς ψυχᾶς περικαταίρειν χρεῶν Φαρμὴν δὸτ' τ' Φαύλων καὶ μοχθηρῶν  
δογματῶν ἀφ' τῷ λόγῳ τῷ ὁρθῷ· καὶ τὸ πούτως ὅτι πᾶν τ' περὶ γεμύμενων κεφαλαίων ὑπὸ-  
μνησιν κρείσσει· ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν μυστηρίων παραδόσεως, καθαρμὸς πῆς περὶ τῶν  
μυστηρίων μέλλουσιν ἀξιοῦσιν· ὡς δέον, πᾶν θεὸν δὸτ' ἀγνόμενους δοξάν, ὅτι πᾶν ἀληθὴν κρείσσει  
παραδόσιν. ἡ γὰρ ἐκ καλῶς καὶ ἀληθῶς σὺν ἐν πᾶσι περὶ περικαταίρειν τ' ἀπερίληπτον, ἐπὶ ἐν  
ἱερῶς καθέρνυμιν χειροποιήσις τ' πᾶν περὶ περικαταίρειν; ἢ δ' αὖ καὶ εὐκλόμων καὶ λιδοξῶν, καὶ  
20 βαναύσων τέχνης ἀγνὸν εἶναι ἔργον; καὶ ἀμείνους τέτων, οἳ τ' ἀεὶ καὶ τὸ ἀεὶ ἔχον, μάλλον ἢ τὸ ὅλον  
κόσμον καὶ τὸ σύμπαν, ἀξίον ἡγήσασθαι τῷ θεῷ ὑπερῶς; καλοῖον μὲν τ' αὐτῷ, ὡς αὐτῷ  
Φασὶν οἱ Φιλόσοφοι, ἀνθρωποπόνη, παύγειον θεῷ θεῷ ἐργάζεσθαι, καὶ γινεσθαι παιδῶν τέ-  
χνης τὸν θεόν· ἐπεὶ τὸ γινόμενον, ταῦτ' ἐμοῖον τῷ ἐξ οὗ γίνεται, ὡς τὸ ἐξ ἐλέφαντος ἐλεφάν-  
τηνον, ἔστω καὶ χρυσῷ χρυσῶν· πᾶν ἡ περὶ ἀνθρώπων βαναύσων κατασκευαζόμενα ἀνάλαμπά  
περὶ ἱερὰ, ἐκ τ' ὕλης τ' ἀργῆς γίνεται· ὡς καὶ αὐτὰ ἀνέειν ἀργῆ καὶ ὑλικά καὶ βέβηλα· καὶ  
πᾶν τέχνην ἐκπέσσει, τὸ βαναυσίας μετέλθειν. καὶ τ' ἐν ἱερῶ καὶ θεῶ τ' τέχνης τὰ ἔργα. ἢ  
δ' αὖ καὶ ἰδρύσθαι, μηδενὸς ἀνδρὸς τυγχάνοντος; ἐπεὶ πάντα ἐν τόπῳ. καὶ μὲν τὸ ἰδρυμένον  
ὑπὸ ἱεροῦ ἰδρύει, περὶ πᾶν ἀνδρὸς ὄν. ἔπειτα ἡ θεὸς ἰδρύεται περὶ ἀνθρώπων, ἀνδρὸς  
πολλῶν, καὶ ἐπὶ ὅλῳ ἦν. τῷτο γὰρ ἀνὴρ ἀνδρῶν, τὸ σὺν ὄν· ἐπὶ δὴ περὶ πᾶν τὸ μὲν, ἰδρύ-  
30 ται· τὸ δὲ ὄν, ὑπὸ τῷ μὲν ὄντος σὺν ἀνδρῶν· ἀλλ' ἐπὶ ὑπὸ ἄλλῳ ὄντος ὅντος καὶ αὐτό.  
λείπει δὴ ἐφ' αὐτῷ. Ἐπὶ αὐτὸ αὐτὸ ἡ γυνή; ἡ πᾶν αὐτὸ τὸ ὄν αὐτὸ εἶναι ἐνδρῶς; ὑπὸ-  
πᾶν ἀνδρῶν ὄντος περὶ πᾶν, ἰδρύει αὐτό; ἀλλ' σὺν ἀνδρῶν ἦν· ἐπεὶ τὸ μὲν, ἀνδρῶν· καὶ τὸ  
ἰδρύει νομιζέμεν, πᾶν, ὅφρα σὺν ἔχον, τῷ αὐτῷ ὑπερῶν ποιοίη; οὐ γὰρ τῷ ὄντι, πᾶν ἔν τῷ  
ἀνδρῶν ὄντος; ἀλλ' ἐκ καὶ ἀνθρωποποιῶς τὸ θεῶν, τῶν ἴσων διήσεται τῷ ἀνθρώπῳ, περὶ τῷ  
καὶ σκέπης, οἰκίας περὶ καὶ τῶν ἀκαλούθων παθῶν. οἱ ὁμοιογράμους γὰρ καὶ ὁμοιοπαθεῖς, τῷ  
ἴσως διήσονται διαίτης. εἰ γὰρ τὸ ἱερὸν διχῶς ἐκλαμβάνεται, ὅτ' ὁ θεὸς αὐτὸς καὶ τὸ εἰς ἡμῶν αὐτῷ  
κατασκευασμά, πᾶν ἐκ περὶ πᾶν εἰς ἡμῶν τῷ θεῷ κατ' ὅτι γινώσκιν ἀγνὸν γεμύμενον ἐκκλη-  
σίαν, ἱερὸν ἀνέποιμιν θεῷ, τὸ πολλὸν ἀξίον, καὶ ἐβαναύσων κατασκευαζόμενον τέχνη, ἀλλ' ἐπὶ 304  
ἀγνῶν χειρὶ δεδαδαλμένον· βελήσῃ γὰρ τῷ θεῷ εἰς νεῶν πεποιημένον. καὶ γὰρ νῦν τὸ τῶν, ἀλλὰ  
40 τὸ ἀθροισματῶν ἐκλεκτῶν, ἐκκλησίαν καλῶ. ἀμείνων ὁ νεῶς ἔπος εἰς παραδοχὴν μεγέθους  
ἀξίας τῷ θεῷ. τὸ γὰρ περὶ πολλοῦ ἀξίον ζῶν, τῷ τῷ πάντες ἀξίον, μάλλον ἢ οὐδενὸς ἀντιξίον,  
δι' ὑπερβολὴν ἀγνότητος καθιέρω. εἴη δ' αὖ οὗτος ὁ γνωστικὸς ὁ πολλοῦ ἀξίος, ὁ ἴσως τῷ  
θεῷ, ἐν ὃ ὁ θεὸς ἐνδρῶν, τῷ τῷ, ἡ περὶ τῷ θεῷ γινώσκιν καθιέρω. ἐν τῷ καὶ τὸ ἀπὸ κόνις  
εὐρομένον ἀντὶ τοῦ θεῶν καὶ ἀγνὸν ἀγαλμα, ἐν τῇ δικαίᾳ ψυχῇ, ὅτ' ἀνμακαρίαν μὲν αὐτῇ τυγχά-  
νη, ἀπὸ περικαταίρειν, μακαρία γὰρ ἀφ' ἀπὸ τῷ θεῷ. ἐν τῷ καὶ τὸ ἀνδρῶν, καὶ τὸ  
ἐνδρυμένον· τὸ μὲν, ὅτι τῶν ἡδη γνωστικῶν· τὸ γὰρ, ὅτι τῶν οἰῶντι γινώσκιν, καὶ μηδέπω ὄντι  
ἀξίον ἀναδεξασθαι ὅτι τῷ θεῷ. πᾶν γὰρ τὸ μέλλον πιστεύειν, πᾶν ἡδη τῷ θεῷ, καὶ καθιέρω-  
50 νον εἰς ἡμῶν ἀγαλμα ἐν ἀντὶ ἀνακείμενον θεῷ. κατὰ περὶ οὐ περικαταίρειν τὸ τῷ θεῷ, καὶ  
ἀπὸ κόνις περὶ τῷ ζῶν ὁ γινώσκιν· οὕτως καὶ ὁμοιοπαθῆς οὐδὲν ἐκδεχῆς καθιέρω περὶ γινώσκιν, ὡς γιν-  
ώσκιν, δικλὴν περὶ τῷ, ἀφ' ἡμῶν ὅτι τῷ θεῷ. Φθαρτὰ πάντες ἐστὶ καὶ τῷ μὲν  
60 τῷ περὶ τῷ περὶ τῷ βόρην, μάκαρον· καὶ ὅτ' ἀγνὸς ἐκκαίειν τῷ περὶ τῷ, ἐν αὐτομολοῖς  
χαλεπῶς αὐτῶν πεποιήκειν τῷ θεῷ κατὰ μὲν τῷ περὶ τῷ ἀνθρώποις τῷ ἱερῶν, — ὅτι τοῖσι ἐν

„ θύοισι θύοι, πρώτης δ' ἀποκρίνετε· τ' νομιζόμενον ὑμῶν, αἰχμητὴ τὸ κατεπαι. Οὐ τῷ  
 „ μὲν πρὸς λαίλαπτες κομιδὴ μέχρι βουδάνων, καὶ τὴν ὅσφιν κομιδὴ ψιλῶν, λοιπὸν τὸν  
 „ σπονδυλὸν αὐτὸν ὡς πρὸς ῥινησάντας, ἐνέμαθ', ὡς πρὸς τοῖς κυσὶν ἡμῶν; Εἴτ' ἀλλήλας αἰ-  
 „ χυνόμενοι, ἔλθασιν κρύπτει πολλοῖς. Εὐδαλός ἔξ' αὐτὸς κομικὸς, ὡς πρὸς τὴν θυσιῶν  
 „ χεῖρα. Αὐτοῖς ἢ τοῖς θύοισι τὴν κέρων μόνον. Καὶ μὲν ὡς πρὸς παιδερὰς τῆς θυσιῆς. ἢ πρὸς  
 „ βασιλῶν τὸν Διόνυσον ἐν Σεμέλῃ, διατελλόμενον πεποιήκεν· πρῶτον μὲν, ὅτ' αὐτοῖς θυσιῶν πινεῖς,  
 „ αἶμα, κύστιν, μὴ καρδίαν μὴ δὲ σπλῆναιον· ἐγὼ γὰρ σὺν ἐσθλῇ γλυκύνῃ καὶ ὀσμῇ μὲν. Μέναν-  
 „ δρος τε τὴν ὅσφιν ἀκρῶς πεποιήκεν, τὴν χολῆν, ὅσα τὰ ἀδράκω. Φησὶ, τοῖς θεοῖς σπληνίζοντες,  
 „ αὐτοὶ τὰ ἄλλα ἀναλίσκωσιν. ἢ γὰρ ἔχ' ἢ τὸ λοκαλιζώμενον κνίσαν, ἢ τοῖς θηρίοις ἀφελεία; εἴ ἢ  
 „ τῷ ὄντι ἢ κνίσαν γέρας ἐπὶ θεῶν τ' παρ' Ἑλλήσιν, σὺν αὐτοῖς φθάνουσιν καὶ τὰς μαγείρας θροονί- 10  
 „ πιν, εἰ τῆς ἰσθμῆς εὐδαιμονίας ἀξίαν· καὶ τ' ἰτμὸν αὐτὸν περὶ κυνοῦντες, περὶ χιτῆραν γινόμενην  
 „ τῇ κνίσῃ τῇ πολυτημίῳ. καὶ πρὸς Ἡσίοδον· κατὰ πινὰ μαλίστον κρεῖων ἀπαιτῆναι. Φησὶ  
 „ πρὸς τὸν Προμηθεῖος τὸ Δία, λαβὼν ὅσα λαοὶ καὶ βοὸς δολίχ' ὅππ' ἔχ' ἡ κακαλυμμένα δέξεται δη-  
 „ μῶν. Ἐκ τῆς δὲ ἀθανάτοισιν ὅππ' ἔχ' ὅντι ἀνθρώπων καίους· ὅσα λαοὶ, θυγνῶν ὅππ' ἔχ' ὅντι  
 „ μῶν. ἀλλ' ὅσα ἀνδραμῶς φασὶν· τὴν σὺν τ' ἐνδὲς ὅππ' ἔχ' ὅντι κακῶς μενον τρέφεται τὸ θεόν.  
 „ ὅμοιον ἔν αὐτὸν φυτῷ ποιήσασιν ἀνορίκως τρέφόμενον, καὶ τοῖς φωλεύουσιν θηρίοις. φασὶν γὰρ  
 „ ἔν αὐτῷ, εἴ π' ὅσα τ' ἐνδὲς παχύτης, εἴτ' αὐτοῖς ἐξ αὐτῆς τὸ οἶκος σώματος ἀνα-  
 „ θυμιάσας τρέφόμενα, ἀδραμῶς αὐτῶν. καὶ π' ἢ ἀνενδεῶς τρέφεται αὐτὸς τὸ θεόν, π' ἔπ'  
 „ χεῖρα τρέφῃς τῷ ἀνενδεῖ; εἴ ἢ πρῶτον χεῖρα, φύσιν ἀνενδεῖς ὑπάρχον, σὺν ἀπὸ τῆς ἡ- 20  
 „ μῆς δὲ εὐχῆς πρῶτον τὸ θεόν. ἔπειτα τὴν τὴν θυσιῶν δέξεται ἢ ἀγνώστῳ μὲν δικαιοσύνης ἀνα-  
 „ πίμπομεν τῷ δικαιοῦ τῷ λόγῳ γράφοντες· δι' ἣν παραλαμβάνομεν τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅσα  
 „ δοξάζοντες ἀμαρτῆκαμεν. ἐπὶ γὰρ ἔν τ' παρ' ἡμῶν θυσιῶν ἐνταῦθα τὸ ὅππ' ἔχ' ὅντι ἀνθρώπων  
 „ τ' ἔν αὐτῷ ἀνακειμένων, μίαν ὡς πρὸς ἔχον φωνὴν τὴν κοινὴν καὶ μίαν γνώμην. αἱ δὲ ἀλλ' ὅσα  
 „ ὅσφιν ὅσα, εἰ καὶ ἡσίοδος τῶν ἀλλ' ὅσα τρέφεται, ἀλλ' ἀναπνέει ἐπὶ δολωπκαί. τί οὖν  
 „ φασὶν πρὸς τὸν θεόν, πρὸς ἀπαιτήται, ὡς τ' τῶν δαμνόνων ὄντος; ἢ ἔμπροσθεν, ὡς τὰ ἐν-  
 „ δρα, ἢ τὴν τὴν βραγχίαν ἀπαιτῆται; ἢ πρὸς πρὸς, καὶ πρὸς τὰ ἐν πρὸς τὴν ἀπαιτήται  
 „ γων ὅππ' ἔχ' ὅντι ἐν πρὸς; ἀλλ' ὅσα ἀν πρὸς τῶν ἀπαιτήται, εἰ γὰρ ἐν φρονέειν, τὸ θεόν· ὅσα ἢ  
 „ ἀναπνέει ἢ τὴν τὴν πρὸς πρὸς πρὸς τὸν θεόν ἀναισθητῶν, ῥυμουλκῆ τὸν ἀέρα. εἴτα,  
 „ ἢ ἀπαιτήται δοῖεν καὶ δέ τῆς καὶ φλέβας καὶ νεύρα καὶ μέλα τῷ θεῷ, οὐδὲν ἀπαιτήται φέρον- 30  
 „ ται ἐπὶ τῶν. ἢ οὐ μπόια ἢ, ὅππ' ὅσα ἐκκλησιῶν λέγειται κυρίως. καὶ γὰρ ἐπὶ τὴν θυσιῶν  
 „ τῆς ἐκκλησιῶν, λόγῳ δὲ τῶν ἀγίων ψυχῶν ἀναθυμιάμεν, ἐκκαλυπόμενης ἅμα τῆς  
 „ θυσιῶν καὶ τῆς ἀναπνέει ἀπαιτήται τῷ θεῷ. ἀλλ' ὅσα τὸ μὲν δέχεται ἀπαιτήται βωμὸν ἐν δὲ ἀγίων εἶναι  
 „ 305 πρὸς ἀπαιτήται· πρὸς ὅν δὲ μόνον καὶ Πυθαγόρας περὶ λθεῖν φασὶν, φόνον καὶ θανάτῳ μὴ μισο-  
 „ γνῆναι· βωμὸν ἢ ἀληθῶς ἄγιον, τὴν δικαίαν ψυχὴν· καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς θυμῶν, τὴν ὅσα εὐ-  
 „ χλῶ λέγουσιν ἡμῶν, ἀπαιτήται; σαρκοφάγων δὲ οἶμα πρὸς φάσιν αἱ θυσιῶν τοῖς ἀνθρώποις  
 „ ὅππ' ἔχ' ὅντι. ἐξελύτ' ἢ ἄλλως. ἀνδρ' ἢ πρὸς τῆς ἐδωλολατρείας, μεταλαμβάνειν κρεῖων τὸν βω-  
 „ λόμενον. αἱ μὲν γὰρ ἢ τὸ νόμον θυσιῶν, τὴν πρὸς ἡμῶν εὐσεβείαν ἀλληγοῦσι· καὶ πρὸς ἢ τρυ-  
 „ γῶν καὶ ἢ πρὸς τῶν ἀμαρτιῶν πρὸς φέρονται, τὴν δὲ ἀπαιτήται ἀλόγου μέρους τὸ  
 „ ψυχῆς πρὸς δεκτῶν μὲν οὐσι τῷ θεῷ. εἰ δὲ πρὸς τῶν δικαίων σὺν ὅππ' ὅσα τῆς κρεῖων βρώ-  
 „ σι τὴν ψυχὴν, λόγῳ ἢ ἐν λόγῳ χεῖρα· οὐ γὰρ Πυθαγόρας καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν τὴν μετίνδεσιν 40  
 „ ὀνειροπολοῦντες τῆς ψυχῆς. δοκεῖ ἢ ἔνδοξος ἰδία πραγματίζομεν πρὸς τὸ δὲ τῶν ζώων  
 „ πρὸς, καὶ Πολέμων ἐν τοῖς πρὸς τῶν κατὰ φύσιν βίου σωτῆρας σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμ-  
 „ φερὸν ἐπὶ τὴν ἀλλ' ὅσα τῶν σαρκῶν πρὸς, ἐργασμένη ἢ καὶ ἐξομοιουμένη τῆς τῶν ἀλόγων ψυ-  
 „ χῆς. αὐτῇ καὶ μάλιστα Ἰουδαῖοι χοιρεῖς ἀπαιτήται, ὡς ἀνδρ' ἢ θηρίου τῶν μαρτυρῶν· ἐπεὶ  
 „ μάλιστα τὸ ἄλλων τῶν καρπῶν ἀνορύσκει καὶ φθείρει. εἰ δὲ λέγουσι τοῖς ἀνθρώποις δεδότην τῶν  
 „ ζώων, καὶ ἡμεῖς συνομολογοῦμεν· πλὴν οὐ πάντως εἰς βρώσιν· οὐδὲ μὲν πᾶν, ἀλλ' ὅσα ἀεργά.  
 „ „ διόπερ οὐ κακῶς ὁ κομικὸς Πλάτων ἐν τῇς Ἑορτῆς τῷ δράματι φησὶν· Τῶν γὰρ περὶ ἀπαιτήται  
 „ „ οὐδὲν ἀπαιτήται ἐπὶ ἡμῶν τὸ λοιπὸν, πᾶν ὅντι· τὰ γὰρ κρέα ἡδὲ ἔχ' ὅσα, οὐδὲν ἀπαιτήται ὅς  
 „ „ γίνεται Πλὴν ὅσα τῶν ἡμῶν καὶ πᾶν πρὸς βοῆ. ὅθεν καὶ ὁ Αἰσώπος οὐ κακῶς ἔφη τῶν ὅσα κα-  
 „ „ κραγῆται μέγιστον· σπειδέναι γὰρ αὐτοῖς εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησίμοις, ὅτ' ἀνέλκονται, ἢ πᾶν 50  
 „ „ εἰς τὴν θυσιῶν. διὸ καὶ Κλεάνθης φησὶν ἀνθ' ἄλλων αὐτοῖς ἔχ' ὅσα τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ σαπῇ  
 „ „ τὰ κρέα, οἱ μὲν οὖν, ὡς ἀπαιτήται ἐδίδουσιν· οἱ δὲ, ὡς λυμναζόντων τῶν καρπῶν· ἢ ἄλλοι, διὰ τὸ  
 „ „ κατεφεί.

- κατωφερές εἰς πωυσιαν εἶναι τ' ἔζωον, σὺν ἐαδίουσιν. πώτῃ οὐδὲ τ' τραχὺν ὁ νόμος ἦν, ἀλλ' ὅτ' ὅτ' μόνῃ τῇ ἀξιοπομήσῃ τ' κακῶν· ἐπεὶ μητρόπολις κακίας ἡδονή. αὐτὰ καὶ συμβαλλέσθαι τῷ τ' τραγείων κρεῶν βρώσιν πρὸς ὀπληψίαν λέγουσι. Φασὶ δὲ πλείων ἀναδεδίαι ἐν χειρείων γίνεσθαι κρεῶν· διὸ τῆς μὲν ἀσκήσεως τ' σῶμα, χρησιμεύει· τῆς δ' αὐτῷ τῷ ψυχῇ αὐξάνει ὀπληροῦσι, ἀλλὰ τῷ νουθρίαν τῷ δὲ τ' κρεοφαγίας ἐγίνοντο, σὺν ἑπ. τὰς αὖ τ' γνώσικων, καὶ ἀσκήσεως χάριν σαρκοφαγίας δόξασι, καὶ ἔμην σφριγᾶν πρὶ τὰ ἀφροδίσια τῷ σάρκα. Οἷον γὰρ, Φησὶν Ἀνδροκύδης, καὶ σαρκῶν ἐμφορήσεως, σῶμα μὲν ῥωμαλέον ἀπεργάζον, ψυχῇ δὲ νουχαιεστῆραν. ἄλλοι δ' ἐν ἡτοιματῇ τροφῇ πρὸς σῶμα ἀκρίβη· διὸ καὶ αἱ γυνήτιοι ἐν τῇ κατ' αὐτὰς ἀγνείαις σὺν ὀπληροῦσι τῆς ἱερέως σιτεῖσθαι σέρκας, ὀρνιθεῖσι τε ὡς κεφοπάταις χρῶνται· καὶ ἰχθύων οὐχ ἄπειναι, καὶ δι' ἄλλους μὲν πινὰς μύθους, μάλιστα δὲ ὡς παλαδάραι τῷ σάρκα τ' τοιαύτας κατασκευάζουσιν βρώσεως. ἡδὴ δ' αὖ μὲν χειροῦ καὶ τὰ πῦρ, τ' αὐτὸν ἡμετέρας ψυχῆς ἀναπνέουσα ἀέρα τρέφει, συγγενεῖ τῷ αἵματι τῷ ψυχῇ κεκτημένα· τὰς δὲ ἰχθύας ἐν ἀναπνέειν φασὶ τῇ αἵματι, ἀλλ' ἐκείνου ὅς ἐγκέκρα τῷ ὕδατι εὐθὺς καὶ τῷ πρῶτῳ ἡμῖν, καθάπερ καὶ τοῖς λοιποῖς σιχέτοις· ὁ καὶ δᾶγμα τῆς ὑλικῆς ἀξιοπομῆς. δὲ τοίνυν θυσιᾶς πρὸς φέρειν τῷ θεῷ, μὴ πολυτελεῖς, ἀλλὰ θεοφιλεῖς· καὶ τ' θυμιάματα ἐκείνου τ' σιτίζοντο ἐν τῷ νόμῳ, τ' ἐκ πολλῶν γλωσσῶν τε καὶ φωνῶν, καὶ τῷ εὐχῇ συγκείμενον, μᾶλλον δὲ τ' ἐκ ἀφ' ὧν ἐθῶν τε καὶ φύσεων, τῇ καὶ τὰς ἀξιοπομῆς δόσαι σκευάζοντο εἰς τὴν ἐνότητά τ' πίστεως, ἔκ τ' τὰς αἰνους σιναγόμενον. καθαρῶ μὲν τῷ νῷ, δικαία δ' καὶ ὀρθὴ τῇ πολιτείᾳ, ἐξ ὧν ἐργων εὐχῆς τε δικαίας· ἐπεὶ τῷ ὁδὲ μωρός, καὶ τὴν ποιητικὴν χάριν, καὶ λίαν ἀναιμῆν εὐπείας ἀνδρῶν, ὅστις ἐλπίζει θεῶν, ὅσων ἀσπίδων, ἐχολῆς πυρουμένης, ἀκαυσι πῆνῳ τιν οὐχὶ βρώσιμα, χαίρειν ἀπάτη, καὶ γέρας λαχέιν τῷδε, καὶ χάριν τῶν τοῖς δρώσιν ἐκπίναν, καὶ πρᾶται, καὶ λησῇ, καὶ τύραννοι τιχῶσιν; φημὲν δ' ἡμᾶς ἀγιάζειν τ' πῦρ, οὐ τὰ κρέα, ἀλλὰ τὰς ἀμαρτωλὺς ψυχάς· πῦρ οὐ τ' παμφαγὸν καὶ βάνανον, ἀλλὰ τὸ φρόνιμον λέγοντες, τὸ δίκνυμενον διὰ ψυχῆς τ' διερχομένης τὸ πῦρ. σέβαν δὲ δὲν ἐγκελευόμεθα καὶ πᾶσι τ' αὐτῶν, καὶ λόγον σωτήρα π' αὐτῶν καὶ ἡγεμόνα εἶναι πρὸς ἡμᾶς, καὶ δι' αὐτῶν τ' πατέρας, σὺν ἐν ἐξαίρετοις ἡμέραις, ὡς περ ἄλλοι πνέες, ἀλλὰ συνεχῶς τ' ὅλον βίον τῶν πρᾶτοντες, καὶ τ' πάντῃ τρέπον. ἀμείλει τ' ἡμᾶς τὸ ἐκλειπὸν, Ἐπὶ αἰετ' ἡμέρας ἡμεῖς σοι, Φησὶ, κατ' ἐντολὴν δικαίαν. ὅθεν οὐτ' ὠρισμένον τόπον, οὐδὲ ἐξαίρετον ἱερὸν, οὐδὲ μὴν ἐορτὰς πινὰς καὶ ἡμέρας ἀποτιταγμένας, ἀλλὰ τ' πάντῃ βίον ὁ γνωστὸς ἐν παντὶ τόπῳ, καὶ καθ' ἑαυτὸν μόνος ὢν τυγχάνη, καὶ ὅπως πινὰς αὐτῷ ὁμοίως πεπρωμένῳ ἐχῇ, πᾶσι τ' θεῶν, τῇ τῇ χάριν ὁμολογῇ τ' γνώσεως τ' πολιτείας. εἰ δὲ ἡ παρουσία πνὸς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, διὰ τῶν ἐντροπῶν καὶ τῶν αἰδῶν, πρὸς τὸ κρεῖττον αἰετ' ἀξιοματίζει τ' ἐν τυγχάνοντι, πᾶσι καὶ μᾶλλον ὁ συμπαρὼν αἰετ' διὰ τῆς γνώσεως καὶ ἔβίου ἐκ τῆς εὐχαριστίας ἀδολαφίως τῷ θεῷ, σὺν εὐλόγως αὐτῷ παρ' ἑκάστῃ κρείττων εἴη εἰς πάντῃ, καὶ ἔργα καὶ τὰς λόγους καὶ τῷ διαθέσιν; τοιοῦτος ὁ πᾶν παρῆναι τ' θεὸν πεπρωμένος, καὶ τ' ἐν τόποις πᾶσι ὠρισμένους κατακεκλῆσμένον ὑπολαβὼν, ἵνα δὴ χωρὶς αὐτῶν ποτε εἰρηθεῖς εἶναι, καὶ νύκτα καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπολασμένη. πάντῃ τοίνυν τ' βίον ἐορτὴν ἀγνοῖς, πάντῃ πάντοθεν παρῆναι τ' θεὸν πεπρωμένοι, γεωργεμένον αἰνούντες, ἀλίομενον ὑμνοῦντες, καὶ τὴν ἄλλῃ πολιτείαν ἐντίχως ἀναστρεφόμεθα. προσεχέστερον δὲ ὁ γνωστὸς οἰκεῖται θεῷ. σεμνὸς ὢν ἅμα καὶ ἱλαρὸς ἐν πᾶσι· σεμνὸς μὲν, διὰ τὴν ὀπλὴν τ' θεῶν ὀπληροῦσιν· ἱλαρὸς δ', διὰ τὸ ὀπλοισμὸν τ' ἀνθρωπείων ἀγαθῶν, ὧν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεός. φαίνεται δ' ὁ ἐξοχὸς τῆς γνώσεως ὁ παρ' ἡμῶν ὡς παρ' αἰετ'· Χρηστέα καὶ παιδείαν καὶ γνώσιν ἐκ διδασκόντων κατ' ἐπανάστασιν αὐξήσεως τὴν ἡγεμονικὴν τῆς πλειότητος. οὗτος ἄρα ὄντως ὁ βασιλικὸς ἀνθρωπῶν· οὗτος ἱερεὺς ὅσιος ἔσθ' ὁ θεοῦ· ὅπερ ἐπὶ καὶ νῦν παρὰ τοῖς λογιστάτοις τῶν βασιλέων σώζει, τὸ ἱερατικὸν ἔργον εἰς βασιλείας προσεχόντων. οὗτος ἐν οὐδαμῇ μὲν ἑαυτὸν εἰς ὀχλοκρασίαν τὴν τ' θεάτρων διαποπὴν ἐνδίδωσιν· τὰ λεγόμενα δ' καὶ πρᾶτῶν καὶ ὁρώμενα, ἡδονῆς ἀγωγῆς χάριν οὐδὲ ὄναρ προσέει. οὗτος ἐν πᾶσι τὰς ἡδονὰς τῆς θεᾶς, οὐτε τὰς διὰ τ' ἄλλων ἀπολαυμάτων ποικιλίας, οἷον θυμιαμάτων πολυτελείαν τὴν ὀσφρησιν γεγενημένην, ἢ βρωμάτων συγκατῆσθαι καὶ τὰς ἐξ οἶνων διαφορὰν ἀπολαύσεως, δελεάζουσας τὴν γούσιν· οὐδὲ τὰς πολυαυθεῖς καὶ εὐδαίς πλοκάς, ἐκζηλωτούς δ' αἰσθήσεως τὴν ψυχῇ πάντων δ' τὴν σεμνὴν ἀπολαύσιν ὅτι τ' θεὸν ἀναγαγὼν αἰετ', καὶ τ' βρώσεως καὶ ἔσθ' ὅματ' καὶ τ' χρίσματ' αὐτῶν, τῷ δοτῆρι τ' ὅλων ἀπάρχεσθαι, χάριν ὁμολογῶν, ἐκ τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς χρηστεως, διὰ λόγους δ' ὁδοῖν αὐτῶν· πάντως εἰς τὰς ἐστάσας τὰς συμπληκτικὰς ἀπαντῶν, πᾶσι ἐ

μή τὸ Φιλικὸν καὶ ὁμονητικόν, ἐπαγγελλόμενον αὐτῷ τὸ συμπόσιον, ἀφικέσθαι προτρέψαι. πῆ-  
 πῆσαι γὰρ εἶδεναι πάντα τ' θεὸν καὶ ἐπικέειν, ἔχ' ὅτι τῆς φωνῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐννοίας· ἐπεὶ  
 καὶ ἡ ἀκοὴ μὲν ἤμιν διὰ σωματικῶν πόνων ἐνεργεμένη, καὶ διὰ τῆς σωματικῆς διωάμεως ἔχα-  
 τὴν ἀντίληψιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ψυχικῆς αἰσθήσεως, καὶ τῆς διειρητικῆς τῶν σημειουμένων  
 τῶν φωνῶν κατ' αὐτοῦ. οὕτως ἀνθρωποειδὴς ὁ θεὸς τῶν ἐνέκα, καὶ ἵνα ἀκούσῃ· καὶ αἰσθήσεων αὐ-  
 τῷ δεῖ, κατὰ περ ἤρεσιν τοῖς Στωϊκοῖς, μάλιστα ἀκοῆς καὶ ὁψιως· μὴ γὰρ διωμάσθαι ποτε ἐπὶ τῶν  
 ἀντιλαμπρόντων· ἀλλὰ καὶ τ' εὐπαθεῖς ὁ αἶρος, καὶ ὁ ἐξυπατή σαυαίσθης τ' ἀρχέλων, ἢ τ' ὅτι  
 σωηδότις ἐπαφωμένη τῆς ψυχῆς διωάμεις, διωάμεται τῇ ἀρρήτῳ καὶ ἀνδ' αἰσθῆς ἀκοῆς,  
 ἅμα νοήματα πάντα γινώσκει· καὶ μὴ τὴν φωνὴν τις ἐξικνεῖσθαι πρὸς τ' θεὸν λέγειν, κατὰ πρὸς  
 τ' αἶρα κυλινδουμένων· ἀλλὰ τὰ νοήματα τῶν ἀγίων πῆναι, οὐ μόνον τὴν αἶρα, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον  
 κόσμον. φθάνει δὲ ἡ θεία διωάμεις, κατὰ περ φῶς· ὅλως διδοὺν τὴν ψυχὴν. ἡ δὲ; ἐχέει καὶ αἱ  
 πρῶται φθάνουσι πρὸς τ' θεόν, περιέσθαι τὴν φωνὴν τὴν αὐτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τ' σω-  
 δῆσεως πορθμεύοντα πῆνα καὶ φωνὴν ἀναμείναι, ὅ καὶ περιέσθαι τ' ἐκλεκτὸν καὶ πρὸς τῆς ἡμέ-  
 σεως, τ' ἐσόμενον ὡς ἡδὴ ὑπάρχον, ἐγνωκώς; ἢ ἐχέει πάντῃ ἐς τ' βάθος τῆς ψυχῆς ἀπείσθης τ'  
 φῶς τῆς διωάμεως ἐκλάμπει τὰ πῆναι ἐρδυνώντων, ἢ φησὶν ἡ γραφή, ὅτι λύχνος τῆς διωά-  
 μεως, ὅλος ἀπὸ καὶ ὅλος ἐφθαλμός, ἵνα τις τῶν πρὸς τῆς ἐννοίας, ὁ θεός. καὶ ὅλα πί-  
 νυν καὶ εἰς μίαν σῶζει θεοσεβείας, οὐτὶς ἐν ὕμνοις, οὐτὶς ἐν λόγοις, ἀλλ' οὐδὲ ἐν γραφαῖς ἡ δόγμα-  
 σιν, ἢ μὴ πρέπῃσαι πρὸς τ' θεοῦ ὑπόληψις, ἀλλ' ἐς ταπείνας καὶ ἀσκήμονας ἐκτετραμένη ἐν-  
 νοίας καὶ ὑπονοίας· ὅθεν ἡ τῶν πολλῶν εὐφημία, δυσφημία καὶ διὰ φέρει, διὰ τὴν τ' ἀλη-  
 θείας ἀγνοίαν. ὦν μὲν ἔναι ὁρέξεως ἐπὶ καὶ ἐπιθυμίας, καὶ ὅπως ἐπὶ αἰὶν ὁρμή, τῶν ἐπὶ καὶ αἱ  
 εὐχαί. διόπερ καὶ εἰς ἐπιθυμίας πῆμας, ἀλλὰ καὶ πῆναι τὸ πῆναι· καὶ μὴ κληρονομίας, ἀλλὰ τῆ  
 κληρονομίᾳ· ἔτασι τ' καὶ ἐν γνώσεως, ἀλλὰ καὶ ἐν γυνῶναι· καὶ γὰρ πολιτείας ὁρῆς, ἀλλὰ καὶ πο-  
 λιτείας. τῶν ἐν αἰεὶ εὐχαί, ὦν καὶ αἰτήσεως· καὶ τῶν αἰετῶν αἰετῶν, ὦν ἐπὶ ἐπιθυμίας· τ' ἢ εὐ-  
 χεῖσθαι καὶ ὁρέεσθαι, κατὰ πῆλλους γίνεσθαι ἐς τὸ ἔχοντα ἀρὰν, καὶ τὰ παρακείμενα ὠφε-  
 λήματα. τῇ κτήσῃ πῆναι ὁ γνωστὸς. τὴν εὐχὴν καὶ τὴν αἰτήσιν τῶν ὄντως ἀγαθῶν τῶν πρὸς  
 ψυχῇ, ποιεῖσθαι καὶ εὐχεσθαι, σωεργῶν ἅμα καὶ αὐτὴς ἐς ἔξιν ἀρὰς τῇ ἐλθεῖν, ὡς μηκέ-  
 τι ἔχοντα ἀρὰν κατὰ περ μαθήματα πῆνα παρακείμενα, εἶναι ἢ ἀρὰν. διὸ καὶ τῶν μά-  
 λιστα προσήκει εὐχεσθαι, πῆς ἐδοσι τ' θεὸν ὡς ἡρῆ, καὶ τὴν πρὸς φθορὴν δρετὴν ἔχουσιν αὐτῷ  
 αἰετῶσι πῆνα τὰ ὄντως ἀρὰν, καὶ πῆνα αἰτησίαν, καὶ πῆτι, καὶ πῶς ἔκαστα. ἐσχάτη ἢ ἀμαθία  
 παρὰ τῶν μὴ θεῶν ὡς θεῶν αἰετῶν· ἢ τὰ μὴ συμφύροντα αἰετῶν, φαντασία ἀγαθῶν κα-  
 καὶ αἰετῶν σφίσι. ὅθεν ἐκότεως ἐνός ὄντος· ἀρὰν θεοῦ, παρ' αὐτῷ μόνου τ' ἀγαθῶν τῶν  
 μὲν δοθῆναι, τὰ ἢ παραμῆναι εὐχόμεθα, ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀρχελοι· ἀλλ' ἐχόμενως. οὐ γὰρ ἐστὶ  
 τῶν αἰετῶν παραμῆναι τὴν δόσιν, ἢ τὴν δρετὴν πρὸς αὐτῶν λαβεῖν. καὶ ἡ ἀποτροπὴ τῶν  
 κακῶν, εἰδὲν εὐχῆς. ἀλλ' ὅσα ἐπὶ τῶν αἰετῶν βλαβητῇ πῆναι συγχερῆσθαι εὐχῇ  
 πρὸς· πῆναι ἐμὴ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν δικαιοσύνης πῆναι τῶν, πῆς δὲ ἀπληροῦσθαι ὁ γνω-  
 στὸς οἰκονομοῖ τὴν αἰτήσιν. ἐστὶν ἔν, ὡς ἐπὶ πολυμέτρον, ὁμιλία πρὸς τ' θεὸν ἡ εὐχὴ· καὶ  
 ψυχεῖς ὡς ἀρὰ, μὴ δὲ τὰ χεῖλη αἰετῶν, μὴ σιγῆς πρὸς λαλῶμεν, ἐνδοθεν κεκράραμεν·  
 πῆναι γὰρ τὴν ἐνδιάθετον ὁμιλίαν ὁ θεὸς ἀδιαλείπτως ἐπικέει. πῆναι καὶ προσανατένομεν  
 τὴν κεφαλὴν, καὶ τῶν χεῖρας ἐς ἔραν ἀίρομεν. τῆς πῆναι ἐπεγείρομεν καὶ τὴν τελευταίαν τ'  
 εὐχῆς σωεργῶν, ἐπεκτελουμένης τῇ προθυμίᾳ καὶ πεινῶν ἐς τὴν νοήσιν· καὶ σω-  
 αφιστάνειν τὴν λόγῳ τὸ σῶμα τῆς γῆς πρῶτον, μετὰ τὸν πῆναι τὴν ψυχὴν ἐπερωμέ-  
 νην τὴν πῆναι τῶν πῆναι, ἐπὶ τὰ ἀγία χωρεῖν βιαζόμεθα, καὶ δεσμῶν κατεμεινῶν φρονεῖν τῶν  
 σαρκικῶν. ἴσμεν γὰρ εὐ μάλα, τὴν γνωστὸν τὴν ὑπερβασιν πῆναι τὸν κόσμον, ὡς περ ἀμέλει τῆς Αἰ-  
 γυπτίας οἱ Ἰσθαῖοι, ἐκαστὸς πῆναι, ἐκδεικνύμενον ἐναργῶς πῆναι μάλλον, ὡς ὅτι μάλιστα σω-  
 εργῶς ἐστὶ τῶν θεῶν. ἐπὶ πῆναι τῶν παλαιοῦν ἀποτέμνουσιν εὐχῇ, ὡς τρίτην φέρει ἐκ τῆς ἐννά-  
 τῆς, ἀλλ' ἔν γε ὁ γνωστὸς, παρὰ ὅλον εὐχῇ τ' βίον, δι' εὐχῆς σωεῖναι μὲν σωεῖν θεῶν κα-  
 ταλείπειν ἢ, σωεῖν ἐπὶ πῆναι, πάντα ὅσα μὴ χρησιμεύειν ἡρόμενος ἐπὶ· ὡς αὐτὸ ἐνθὺν ἡδὴ τὴν  
 τελείωσιν ἀπληρώς, τῶν καὶ ἀρὰ πῆναι δρῶμεν. ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀγνοίας τῆς διεπεμ-  
 νος καὶ τῶν εὐχαῖς τελειωμένων, ἴσασιν οἱ γνωρίζοντες τὴν μακαρίαν τῶν ἀγίων τῶν ἀγίων  
 νῶν. ἐνταῦθα ἡρόμενος, ὑπερβῆναι τὴν πῆναι τῶν μὴ εὐχεσθαι πρὸς ἡνῶν ἐπεροδῶν, του-  
 τίςιν τ' ἀμφὶ τὴν Προδικῆ αἰρέσιν παρεστῶν δογμάτων. ἵνα ἔν μὴ δὲ ἐπὶ τῇ αὐτῶν τῇ  
 ἀπὸ σφίς ὡς ξένη ὁγκύλλων αἰρέσιν, μαθήτωσαν προεληφθῆναι μὲν ὑπὸ τ' Κυρίων αἰκῶν  
 λειζομένων



λεγμένων φιλοσόφων, ἀπὸ τῆς ὁμοίας πύξεως καὶ κρήνης ἢ τῆς ψυχρῶν τῶν τῶν ἀν-  
 σις γνώσις, ὡς μὴ νῦν περὶ δυνάμεως τῆς ἐπινοίας, ὅσα ὀλίγη ἔσται, ἢ τῶν κατὰ φύσιν δια-  
 πόσιν τῶν χειρὶ λόγον, δεικνύων ἡμῶν μόνον ὅτι οὕτως ὅσον καὶ θεοῦ, τὸ ὅτι καὶ τὸ ἐκκλη-  
 σιαστικὸν κανόνα γνωστικῶν, ὡς μὲν ἡ αἰτήσις καὶ τὸ πᾶν θεῶν βέλησιν ἀπονεμεμένων γίνεται καὶ  
 αἰτήσις καὶ ἐννοήσις. ὡς περὶ τὸ πᾶν ὁ βέλος διώκει ὁ θεός, ὥτως πᾶν ὁ αἰτήσις ὁ γνωσι-  
 κὸς λαμβάνει. καὶ ὅλα γὰρ ὁ θεός οἶδεν τὰς πρὸς αἰτίους τῶν ἀγαθῶν, καὶ μή. ὅθεν τὰ προσήκοντα ἐκά-  
 σταις δίδωσιν. διὸ πολλὰ μὲν αἰτήσις ἀγαθῶν, ὅσα αὐτοῖς δοῖν. δοῖν ἢ ἀγαθῶν δηλονότι ὑπέρ-  
 χουσιν. οὐ μὲν παρὰ λαίκα αἰτήσις, καὶ χωρὶς ἀξιώσεως δίδεται τὰ ἀγαθὰ. αὐτὰ καὶ ἡ εὐχα-  
 ριστία, ἢ τὸ πᾶν εἰς ὁπίσθον αἰτήσις, ἐργὸν ἐστὶ τῆς γνωστικῆς. ἢ καὶ ὁ κύριος ἦρχατ' εὐχαρι-  
 10 στῶν μὲν ἐν οἷς ἐπελάσσειν τὴν ἀφρονίαν, εὐχόμενος δὲ ὡς πλείους ὅσους ἐν ὁπίσθον γινέσθαι.  
 ἐν ἐν τοῖς σωζομένοις ἀφρονίαν τῶν σωτηρίας κατ' ὁπίσθον ὁ θεός δοξάζει, καὶ ὁ μὲν ὁ ἀγαθός  
 καὶ ὁ μὲν ὁ σωτὴρ δὲ ὡς ἐξ αἰώνος εἰς αἰῶνα ὁπίσθον ὁπίσθον καὶ τοῖς καὶ ἡ πίστις τὰ λήψεται,  
 ἐν ὁπίσθον εὐχῆς ἐκποκαίμενης γνωστικῶς. ἀλλ' εἰ ἀφορμὴ τις ἐπιλείας τῆς πρὸς τὸν θεόν γίνεται  
 ἢ εὐχῆς, οὐδὲ μίαν ἀφορμὴν παρὰ λαίκα τῶν προσόδου τῆς πρὸς τὸν θεόν. ἀμέλει συμπα-  
 20 καί τῃ μακαρία προσοία ἢ τῆς γνωστικῆς ὁσιότητος, καὶ τὴν ἐκούσιον ἐμολογίαν τελείαν τὴν εὐε-  
 ργασίαν ὁπίσθον τῷ θεῷ. οἶον γὰρ ἀντιπροσφῆ τις ἐστὶ τῆς προσοίας ἢ τῆς γνωστικῆς ὁσιότητος, καὶ  
 ἀντιπροσφῆ εὐνοία τῷ φίλου τῷ θεῷ. οὐ γὰρ ὁ θεός ἄκων ἀγαθός, ὃν τρόπον τῶν θερμαν- 308  
 στικῶν ἐκείσεως δὲ τῶν ἀγαθῶν μακάριος αὐτῶν, καὶ προλαμβάνει τὴν αἰτήσιν. οὐ μὲν ἄκων  
 σωτὴρ) ὁ σωζόμενος ἀγαθὸς ἐστὶν ἀψυχός· ἀλλὰ πάντες μάλλον ἐκείσεως ἐκπροσφῆ καὶ σω-  
 20 σὶ πρὸς σωτηρίαν. διὸ καὶ ἐν πολλὰς ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος, ὡς αὐτὸς ὁρμητικὸς πρὸς ὅτι π-  
 ροναὶ καὶ βέλος τῶν πρὸς αἰρετῶν καὶ τῶν φροσῶν. οὐκ ὡς ὁ θεός ἀνάγκη ἀγαθοποιεῖ καὶ προσφῆσιν  
 δὲ εὐποιεῖ τὰς ἐξ αὐτῶν ὁπίσθον φησὶν. καὶ ὁ ὁπίσθον γένεσις ἢ εἰς ἡμᾶς θεοῦ ἡγενοσα, οἶον ἐκ  
 χειρὶν εἰς κρήνην πρὸς αἰτίους, ἢ πρὸς αἰτίους. κατ' ἔλεον δὲ τῆς ἡμετέρας ἀδυνατίας, αἱ προσφῆσιν  
 ὁ προσφῆσιν ἐνεργῶν οἰκονομία. καὶ ὁπίσθον καὶ ἢ τῶν πρὸς αἰτίους εἰς τὰ πρὸς αἰτίους, καὶ τῶν βασιλείας  
 πρὸς τὰς δέχονται, καὶ ἡμῶν αὐτῶν πρὸς τὰς ἡγενοσιν ἐκείσεως τὰς τεταγμένους,  
 φέροντες καὶ ἡ ἐνεργῶν πρὸς τὰς ἡγενοσιν ἐκείσεως τὰς τεταγμένους, 30  
 πρὸς τὴν λήψιν ἀσμένως, δὲ ὡς εὐχῆς, τὸ πρὸς αἰτίους λαμβάνων. ἐπὶ τὸ πρὸς ἡμῶν εὐ-  
 σπὶ φρονὸν τῶν ἀγαθῶν λαβὼν δοτῆρ, ἀθρόα πάντα τῇ συλλήψιν αὐτῆς ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ. ἀμέλει  
 ἐξ ἐτάς τῶν ἀφρονίαν τῶν πρὸς αἰτίους, πῶς ἔχει πρὸς τὸ προσήκον. εἰ ἢ ἡ φωνὴ καὶ ἡ λέξις τῆς νοή-  
 σεως χάριν δέδοται ἡμῖν, πῶς οὐκ αὐτῆς τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἐκείσεως ὁ θεός. ὅπως γὰρ ἡ ψυχὴ  
 ψυχῆς, καὶ νοῦς νοῦς· ἐπαίει; ὅθεν τὰς πολλὰς γλώσσας ὅσα ἀναμένει ὁ θεός, καὶ ὁπίσθον  
 οἱ παρὰ ἀνθρώπων ἐρμηνεῖς· ἀλλ' ἀπαξ ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῶν γινώσκων τὰς νοήσεις· καὶ ὅτι ἡμῖν ἢ  
 φωνὴ σημαίνει, τῶν τῶν θεῶν ἢ ἐννοία ἡμῶν λαλεῖ. ἡ καὶ πρὸς τῆς δημιουργίας εἰς νόσιν ἡζυ-  
 σιν ἢ πᾶσα ἔξεστιν ἐν μὲν φωνῇ τὴν εὐχὴν παρὰ τῶν πρὸς αἰτίους, μόνον δὲ ἐνδοθεν, τὸ  
 πρὸς αἰτίους πᾶν εἰς φωνὴν τὴν νοήσιν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πρὸς αἰτίους πρὸς τὸν ὁπίσθον. ἐπὶ  
 30 τῇ γινώσκῃ ἡμέρας ἐκείσεως ἢ ἀνατολῇ, καὶ ὅθεν τὸ φῶς αὐξάνει ὅσα σκότους λαμβάνει τὸ πρὸς  
 40 τῶν· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἀγνοία καλινδομένοις ἀντίλεγε γνώσεως ἀληθείας ἡμέρας καὶ λόγον πῶ  
 ἢ λίαν, πρὸς τὴν ἐνδοθεν ἀνατολὴν αἰεὶ εὐχαί. ὅθεν καὶ τὰ παλαιὰ τὰ ἱερὰ πρὸς δύσιν ἐβλε-  
 πον· ἵνα οἱ ἀπὸ τῶν πρὸς αἰτίους τῶν ἀγαθῶν ἐκείσεως, πρὸς ἀνατολὴν τρέπονται διδασκων-  
 ται. κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ πρὸς αἰτίους ὡς ἡμέρας ἐκείσεως πρὸς αἰτίους τῶν χειρῶν μὲν ἡμέρας  
 ἐκείσεως, οἱ ψαλμοὶ λέγουσιν. τοῖς μοχθηροῖς πίνω τὸν ἄνθρωπον ἢ εὐχῇ, καὶ μόνον εἰς τὰς ἀλ-  
 50 λας, ἀλλὰ ἐκείσεως βλαβερώτατη. ἐγὼ ἢ καὶ φασὶν εὐτυχῆμα τὸ αἰτησόμενοι λά-  
 βωσιν, βλάπτει λαβὼν τὰς αὐτὰς ἀντισημῶν τῆς γνώσεως αὐτῶν ὑπάρχοντες. οἱ μὲν γὰρ, ἀπὸ ἐ-  
 χασιν, εὐχον) καὶ τὰ δοκῶν ἀγαθὰ, καὶ τὰ ὄντα, αἰτῶνται. ὁ γνωστικὸς ἢ, ὡς μὲν κέ-  
 κτηται, παρὰ τὴν ὁπίσθον αἰτῶνται, καὶ αἰτῶνται τὸν ὁπίσθον αἰτῶνται, καὶ αἰτῶνται τὸν ὁπίσθον αἰτῶνται.  
 50 τὰ δὲ ὄντως ἀγαθὰ τὰ πρὸς ψυχῇ, εὐχεται εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ παρὰ τῶν. ταύτη ἢ δὲ ὁρῶ-  
 τὰ ἵνους τῶν ἀνθρώπων, δέχεται τοῖς παρὰ τῶν. καὶ γὰρ ἐκείσεως τῶν οἰκείων ἀγαθῶν· ἵκανός ὡς ἡδη  
 ἐκείσεως ἐκείσεως χάρις τε ἐκ γνώσεως· ἀλλὰ αὐτῶν μὲν γινόμενος, ἀνενδεής δὲ τῶν ἄλλων·  
 τὸ παντακρατορικὸν δὲ βέλος ἐκείσεως, καὶ ἔχων ἅμα ἐκείσεως, προσφῆς τῇ πρὸς αἰτίους

διωάμει γυόμενος, πτωματικὸς εἶναι ἀποδύσας, διὰ τὸ ἀορίστου ἀγάπης, ἥνω τῷ πνεύματι. οὕτως ὁ μεγαλόφρων, ὁ τ' πάλιν τιμιώτατον, ὁ τ' πάλιν ἀγαθώτατον κτ' πλὴν ὀπισθόμην κακτημένος, εὐθικὸς μὲν κτ' πλὴν πρὸς βολὴν τ' θεωρίας, ἐμμενον δὲ πλὴν τ' θεωρητῶν διωάμει ἐν τῇ ψυχῇ κακτημένος, τὰς τὴν πλὴν διορατικὴν τ' ὀπισθόμην δριμύτην. πᾶν τὸν δὲ ὡς ἐνι μά-  
 λις βιάζεται κτήσασθαι πλὴν διωάμει, ἐγκρατὴς γυόμενος τ' ἀνίστατο δυνάμει τῷ νῷ. κτ' τῇ μὲν θεωρία ἀδολογήτως προσεδρεύων, τῇ ἐφελκῇ ἢ τ' ἡδύων καὶ τῇ καταρθωτικῇ τ' πρᾶξι ἐν ἐγυμνασμένοις ἀσκήσας, πρὸς τὰς τοιαύτας ἐμπειρία πολλὴν χρησιμεύων, τῇ κτ' πλὴν μάθησιν τε καὶ πόν-  
 βιον, παρρησίαν ἔχει, ὡς πλὴν ἀπὸ ὧς ὕψος ἀδυρογλωσσον διωάμει, διωάμει ὃ ἀπὸ λόγῳ  
 χρωμένῳ, μὴ δὲ τ' λαχθῆναι διωαμένῳ κτ' τ' προσήκουσιν ἀκαρὸν, ἐφ' ὧν μάλιστα χρῆ, ὀπι-  
 κρυπτομένῳ, μή τι διὰ χάριν, μή τι διὰ φόβον ἀξιολόγως. ὁ γ' ὅτι πᾶσι θεῶν διελθὼς, 10  
 πρὸς αὐτῆς τ' ἀληθείας, χορᾷ μουσικῇ λόγῳ τῷ πρὸς τρέπῃ τι μέγας τ' δρετῆς, καὶ ἀξίαν  
 αὐτὴν τε εἶπε ἀπ' αὐτῆς ἐνδοκνυμένων χρῆ) μὲν διὰ μαλίστος ἐν τῷ εὐχῆς, πῶς νοητὸς καὶ πρὸς  
 309 μαλίστος ὡς ἐνι μάλιστα γνωστικῶς οἰκισμένος. ὅθεν ἡμερος καὶ πρᾶξις αἰετ, εὐπρόσιτος, εὐαπάντη-  
 τος, ἀνεξίκακος, εὐγνώμων, εὐσυνείδητος, αὐστηρὸς οὐτως ἡμῖν, αὐστηρὸς οὐκ εἰς τὸ ἀδιάφορον  
 μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τ' ἀπειράστον. οὐδαμῇ γὰρ ἐνδοσίμον οὐδὲ ἀλώσιμον ἡδονῇ τε καὶ λύπῃ πλὴν  
 ψυχῇ παρίστανει δικαστῆς, ἐὰν ὁ λόγος καλῇ, ἀκλινὴς γυόμενος, μὴ δὲ ὅπου πῶς πᾶσι χα-  
 ρίζομεν, ἀμεταμέτῳ ἢ πεφυκεν τ' δικαιοσυνὴν πορεύεσθαι βαδίζων. πεπρωμένῳ εὐμάλα  
 παγκάλως διοικεῖσθαι πᾶν, καὶ εἰς τ' ἄμεινον αἰετὴν προκοπὴν προσείναι τ' δρετὴν ἐλο-  
 μέναις ψυχῇς, εἰς αὐτὸ ἀφίκων) τ' ἀγαθόν, ὅτι πρὸς τοῖς ὡς εἰπὴν ἔπαυτος πρὸς  
 20 ἑαυτῶν τῷ μεγάλῳ δρετῇ γυόμενα. οὗτος ἡμῖν ὁ γνωστικὸς ὁ πρᾶξις, ὁ πεπρωμένῳ ἄρκεται διοι-  
 κείσθαι πᾶν κτ' τ' κόσμος. ἀμείλει πᾶσιν εὐαρεσέσθαι πῶς συμβαίνουσιν. εὐλόγως ὅτι ὅθεν ὀπι-  
 τεῖ τ' κτ' πόν βίον εἰς πλὴν ἀναγκαίως χρῆσιν, οὐδ' ὅπου, πεπρωμένῳ ὡς ὁ πᾶν πᾶν εἰδὼς  
 θεός, ὁ πᾶν συμφέρει, καὶ οὐκ αἰτεμένοις πῶς ἀγαθοῖς χορηγεῖ. κατὰ πρὸς γὰρ οἱ μὲν τῷ τεχνικῷ  
 τεχνικῶς, καὶ τῷ ἐθνικῷ ἐθνικῶς, οὕτω καὶ τῷ γνωστικῷ ἐκαστα δόξαι δόσθαι. καὶ ὁ μὲν ἐξ ἐθνῶν  
 ὀπισθόμην, τὴν πᾶσιν· ὁ δὲ εἰς γνώσιν ἐπαναβαίνων, τ' ἀγάπης τὴν πλειότητα αἰτήσας). κερυ-  
 φαῖος δὲ ἡδὲ ὁ γνωστικὸς θεωρίαν εὐχε) αὖτις τε καὶ παραμένειν, κατὰ πρὸς ὁ κοινὸς ἀνθρώπος  
 πᾶσι συνεχεῖς ὑγιαίνειν. ναὶ μὴν μὴ δὲ δόξαι πᾶσιν πῶς τ' δρετῆς αἰτήσας), συνεργῶν μάλιστα πρὸς  
 τὸ ἀπὸ τοῦ διδασκαλίου. οἶδεν γὰρ καὶ τ' ἀγμάτων ἵνας ὑπὸ βαθυμίας ὀλιγόησας αὐτῶν  
 χαμῶν, μὴ δὲ πᾶσι πᾶσιν εἰς τὴν μίαν ἐκείνην ἔξιν ἐκ τ' εἰς τὴν διωλήν ὀπισθόμην ἐκθλί-  
 ψαντας ἑαυτῶν. τῷ ὃ ἐν τῇδε εἰς γνώσιν ἀκρότητα καὶ τ' ἐπαναβεβηκὸς ὑψ) αἰδρὸς ἐντε- 30  
 λῶς γυμνασμένῳ πρὸς τοῦ πᾶν κτ' χρόνον καὶ τόπον ἀπῆλθε ἀμεταπώτως βιοῦν ἐλομένῳ, καὶ  
 ἀσκητῇ διὰ τὴν τ' γνώμης πᾶν ὅθεν μονότονον ἐδραϊότῃ) ὅστις ἢ βριθοῦσιν ἵς ἐπὶ ὑπολείπει-  
 ται γωνία κάτω ῥέπειν, καὶ καταστᾶται τ' διὰ τ' πίστεως ἀναζόμενον. τῷ ἄρα ἀναπέβλητον  
 τὴν δρετὴν ἀσκήσας γνωστικῇ πεποιημένῳ φυσικοῦ) ἢ ἔξιν) καὶ κατὰ πρὸς τῷ λίθῳ τ' βάρ, οὐ-  
 τως τὰς δὲ ἢ ὀπισθόμην ἀναπέβλητ), οὐκ ἀκρυβύτως, ἀλλ' ἐκρυβύτως, διωάμει λογικῇ καὶ γνωσι-  
 κῇ καὶ πρὸς οὐρανὴν καθεῖσθαι). ὀπι) τ' μὴ δόξαι βληθῆναι δι' εὐλαβείας ἀναπέβλητον γίνε). τῆς  
 μὲν εὐλαβείας, πρὸς τ' μὴ ἀμαρτάνειν) τῆς ὃ εὐλογίας, πρὸς τὸ ἀναπέβλητον τῆς δρετῆς  
 ἀνθέξεται. ἢ γνώσιν) ὅτι εἰς τὴν εὐλογίαν παρέχων, διορᾷ διδασκαλίας τὰ βοηθεῖν πρὸς  
 τὴν παραμονὴν τῆς δρετῆς διωάμει. μέγιστον ἄρα ἢ γνώσιν) θεοῦ. διὸ καὶ πᾶσι σώζεται τὸ  
 ἀναπέβλητον τῆς δρετῆς. ὁ δὲ ἐγνωκὼς τ' θεόν, ὅστις καὶ εὐσεβής. μόνος ἄρα ὁ γνωστικὸς εὐσε- 40  
 βής ἡμῖν εἶναι δέδεικται. οὗτος χαίρει μὲν ὅτι τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, γένηται ὃ ὅτι τοῖς ἐπὶ  
 γαλμένοις, ὡς ἡδὲ παροῦσιν. οὐ γὰρ λελθὲν αὐτὸν ὡς ἀν' ἀπὸν) ἐπὶ, δι' ὧν ἐγνω φθάσας οἷα  
 εἶναι. τῇ γνώσιν) πεπρωμένους καὶ ὡς ἐπὶ ἕκαστον τ' μελλόντων, κέκτηται τῶν. τ' γὰρ ἐνδεῖς καὶ ὀπι-  
 δεῖς πρὸς τὸ ὀπισθόμην μετρεῖται. εἰ γ' ὅτι σφίαν κέκτηται, καὶ θεῶν ὁ σφίαν, ὁ ἀνενδεῖς με-  
 τῶν, ἀνενδεῖς εἰη αὐτῶν. οὐ γὰρ ἢ τῆς σφίαν μετὰ δόξιν κινῶντων καὶ ἰσχύοντων ἀλλήλους, τῆς τε  
 ἐνεργείας καὶ τ' μετῶντος γίνεται, οὐδὲ ἀφαιρεμένου ἵπτος, οὐδὲ ἐνδεοῦς γινόμενα. ἀμείω-  
 τ) δὲ ὅτι ἐν ἐνέργειᾳ αὐτῆς τῆς μεταδόσεως δεικνύται. οὕτως ὅτι πᾶν) ἔχει τὰ ἀγαθὰ ὁ γνω-  
 στικὸς ἡμῖν κτ' τὴν διωάμει. οὐδέπω ὃ καὶ κτ' τ' δρετῆς) ἐπὶ καὶ ἀμεταμέτῳ, κτ' τὰς ὁ-  
 φειλομένας ἐνθεοῦς προσκοπᾶς τε καὶ διοικήσας. τῶν συλλαμβάνει καὶ ὁ θεός, πρὸς ἑαυτῶν  
 50 μῆσας ὀπισθοποῖ. ἢ γὰρ οὐκ ἢ ἀγαθῶν ἀνθρώπων χάριν, καὶ εἰς τὴν τῶν κτήσιν καὶ ὡφελῶν, 50  
 μᾶλλον ὃ σωτηρίαν, πᾶν πάντα γέγονεν) οὐκ ἐν ἀφελότητι τῶν τῶν δρετῆς, δι' οὗς τὰ γυ-  
 νόται. δηλον γὰρ ὡς τὴν φύσιν αὐτῶν τὴν ἀγαθὴν καὶ τὴν πρᾶξιν τὴν ἀγίαν τιμωμένους τε, καὶ  
 τοῖς εὐ

- τοῖς εὐβιῶνι πανηρομένοις, ἰαχὴν πρὸς τὴν λοιπὴν σωτηρίαν ἐμπνέει τοῖς μὲν, πρῶτόν τιν' ἄλλο  
 νον, τοῖς δ' ἀξίοις ἡγομένοις ἐξ αὐτῶν, καὶ συλλαμβανόμενος· ὁππότε γὰρ ἅπαντες  
 γνωσικῶς ἔαζον· εἴ γε δὴ τὸ τέλος ἐστὶν αὐτῶν, ὅπως αὐτῶν καὶ πρῶτος ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἔκαστος. ὡς  
 ὅ οἱ αὐτοὶ ὑγίαν παρέχεται τοῖς σωεργοῦσι πρὸς ὑγίαν, ἔτι καὶ ὁ θεὸς τὴν αὐτὴν σωτηρίαν  
 τοῖς σωεργοῦσι πρὸς γνώσιν τε καὶ εὐπείαν· αὐτὸς γὰρ τὴν ποιῶν, ὄντων ἐφ' ἡμῖν ἡ ἀπορίᾳ τῆς  
 σιν αἰ ἐντολῇ, καὶ ἡ ἐπαγγελία πληροῦται. καὶ μοι δοκεῖ κακῶς καλῶς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι λέ-  
 γεσθαι· ἀθλητὴς τις ἔκ ἀγῶνις ἐν τοῖς πάλαι, πολλῶν τῶν χρόνων τ' ὁ σωματικὸν εὖ μάλα πρὸς αὐ-  
 θριαν ἀσκήσας, εἰς Ὀλύμπῳ ἀναβὰς, εἰς δ' Πιοταῖν Διὸς τ' ἀγαλμα ἀποδιδέψας, εἰ πάλαι, εἰ-  
 πεν, ὦ Ζεῦ δεοῦνός μοι τὰ πρὸς τὸ ἀγῶνα παρεσκεύασαι, ἀποδοὺς φέρων δικαίως τὴν νίκην ἐμοί. 10
- 10 ὡς δὲ καὶ τῶν γνωσικῶν ἀνεπιλήπτως ἐκὺς ἐκδηλῶς τὰ παρ' αὐτὸν πείνη ἐκπεπληρωμένη, εἰς  
 τε τὴν μαθησιν, εἰς τε τὴν συνάσκησιν, εἰς τε τὴν εὐπείαν, καὶ εἰς τὴν εὐαρέστησιν τῶν θεῶν τ' ὡς  
 συναιρεῖ· πρὸς τὴν πληροτέτη τὴν σωτηρίαν. ταῦτ' ἂν ἀπαγγέλλῃ παρ' ἡμῶν τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ  
 τὰ πρὸς ἡμᾶς ἀνηκόντων παρόντων τε καὶ ἀπόντων, αἰρεσίς τε καὶ πόθος, καὶ κτήσις, καὶ χρεῖσις, καὶ  
 ἀφαιρήσις. διὸ καὶ ἀρχαῖον τὴν ψυχὴν ἔχον χρεὶ καὶ ἀμείωτον ἐλκρινῶς, τὸ πρὸς μιλήν τε τῶν  
 θεῶν, μάλιστα μὲν, ἀρχαῖον πλείους αὐτὴν ἐξαιρουμένων· εἰ δὲ μὴ, καὶ ἀνὰ πρὸς κτήσιν τε ὅτι τὴν  
 γνώσιν, καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῆς, τῶν δ' ἐκείνης ἔργων πλείον ἀπασσασμένων. ἀλλὰ καὶ τὰς εὐχὰς  
 ἀπάσεις, ὁππότε ἅμα καὶ μετ' ὁππότε πρὸς ἐστὶν σφάλερον γὰρ τοῖς ἐπὶ τῶν ἀμαρ-  
 τήμασι συνεπηρεφέεσσι. πρὸς τῶν ἄρα ὁ γνωσικὸς καὶ συνεύχεσθαι τοῖς καμνότερον πεπείσ-  
 κῶσι, πρὸς ὧν καὶ συμπεσῆεν κατὰ καὶ· ἅπας δ' ὁ βίος αὐτῶν, πᾶν γὰρ ἀγῶνα. αὐτὰ καὶ θυσιᾶς μὲν
- 20 αὐτῶν, εὐχαὶ τε καὶ αἶνοι, καὶ αἰ πρὸς τῆς ἐστιαστικῆς ἐντεύξεως τῶν θεῶν, ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι  
 παρὰ τὴν ἐστίασιν, πρὸς τῆς κτήσεως· ἀλλὰ καὶ νυκτὶ εὐχαὶ πάλιν. ἀφ' ὧν αὐτὸν  
 εὐνοοῖ τῶν θεῶν χορῶν ἐκ τῆς συνεχοῦς μνήμης, εἰς ἀείμνησιν θεωρίαν ἐντεταγμένον. πῶς δ' ἔτι  
 οὐ καὶ τὴν ἄλλαν θυσιάν, τὴν καὶ τὰς δεομένους ὁππότεσιν καὶ δογμάτων καὶ χρημάτων, γιγνώ-  
 σκει καὶ μάλα. ἀλλὰ τῇ ἀφ' ὧν εὐχῇ καὶ πολυλόγῳ χρεῖται, παρὰ δ' αὖ καὶ ἀφ' αἰ-  
 τῶν μαθόντων. ἐν παντί τοίνυν τῶν, ὅσα ἀνέκρυσθαι, οὐδὲ ἐμφανῶς τοῖς πολλοῖς, εὐχεται· ὁ  
 δ' καὶ πρὸς τὰς χρεῖστας, καὶ ἐμὴν καὶ ἡσυχίαν, καὶ ἀναγνώσθαι, καὶ τοῖς ἔργοις τοῖς καὶ λό-  
 γοις, καὶ πᾶσι τῶν ἐν οὐχῇ· καὶ ἐν αὐτῶν τῶν ταμιείῳ τῆς ψυχῆς ἐννεσθῆναι, καὶ ἀλλή-  
 τοις συναγμοῖς ὁππότεσιν τὸν ταμίαν· ὁ δ' ἐργὸς καὶ ἐπὶ λαλοῦντι παύσειν. τριῶν δ' ὄν-  
 των πάσης πρῶτος τῶν, ἀφ' ὧν τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον πάντα ἐνεργεῖ· τὸ δ' ὁππότελεν,
- 30 ἀφ' ὧν τὸ πρῶτον κινῶν βίον διώκεσιν καταλιμπάνει. πολλοὺς γὰρ δὲ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ εὐσθεῖα ἐξε-  
 καζόμενον, πρὸς χερσὶν εἶναι πρὸς τὸ ψεύσεσθαι, πρὸς τὸ ὁμῶσαι. ὅρκος μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμολογία  
 καθοριστική, καὶ πρὸς παραλήψεως θείας. ὁ δ' ἀπαξ πρὸς, πῶς αὖ αὐτὸν ἀπὸν πρὸς ὅχοι,  
 ὡς καὶ ὅρκος δέσας, καὶ ὁππότε καὶ καθορισμένως ὅρκον εἶναι τῶν βίων; ὅτι καὶ πολυ-  
 τεύει, καὶ τὸ πρὸς τὸ ὁμολογίαν, ἐν ἀμετακινήτῳ καὶ ἐδραῖῳ δέκνυσθαι. βίον τε καὶ λόγον. εἰ δ' ἐν τῇ  
 κρίσει δ' ὁρῶντος καὶ λαλοῦντος τὸ ἀδικεῖν, καὶ ὅτι ἐν τῷ παρὰ καὶ τῇ ἀφαιρέσει, οὐτε ψεύ-  
 σθαι οὐτε ὁππότελεσθαι, ὡς ἀδικῶν τὸ θεῖον· τῷ φύσει ἀδολαφῶς ὑπάρχειν εἰδώς· ἀλλ' ὅδε ἀφ' ὧν  
 τὸ πᾶσιον ψεύσεται ἢ παραδίδωται, ὃν γὰρ ἀρχὴν μεμαθήκεν, καὶ μὴ σωθήσεται τυγχάνη.  
 δι' αὐτὸν δ' ἂν ἐπὶ μάλλον, οὐτε ψεύσεται, οὐτε ὁππότελεσθαι, εἴ γε ἐκὼν ὅσα αὐτὸς ἀδικῶς εἰς αὐ-  
 τὸν εὐρεθείη. ἀλλ' ὅδε αἰετῶν ὅτι μὲν τὸ συγκαταθέσθαι μόνον τὸ Ναί, ὅτι δ' τῆς δέσμευσης, τὸ οὐ
- 40 πρὸς ὁμολογίαν τῶν ὁππότελεσθαι. ὁμνύει γὰρ ἐστὶ, τὸ ὅρκον, ἢ ὡς αὐτὸν ὅρκον, ἀπὸ ἀθανάτων πρὸς  
 φέρεσθαι παραστατικῶς. δεκτικὸν τοίνυν αὐτῶν, ἢ τοῖς συγκαταθέσθαι τῇ δέσμευσι πρὸς θῆναι τὸ Ἀ-  
 ληθῶς λέγω, εἰς παραστάσιν τὴν διδραχμῶν αὐτῶν τὸ βέβαιον τῆς ἀποκρίσεως. ἔχον γὰρ οἱ-  
 μα καὶ πρὸς μὲν τὰς ἐξω, τὸ βίον ἀξιοῦσιν, ὡς καὶ ὅρκον αἰτεῖσθαι πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς  
 συνιέντας, ἐν γνωμοσυνῶν, ἢ πρὸς ἐκείνους δικαιοσύνη. αὐτὰ καὶ εὐορκῶ μὲν, οὐ μὴν εὐεπίφο-  
 ρῶν ὅτι τὸ ὁμνύειν ὁ γνωσικὸς, ὅτι ἀπὸ τῆς ὁμνύειν ἀφαικνόμενον, οὕτως μὲν τοι ὡς  
 ἐφάμεν. καὶ τοι τὸ ἀληθεύειν καὶ τὸν ὅρκον, καὶ συμφωνίας τῆς καὶ τὸ ἀληθὲς γίνεσθαι. τὸ  
 εὐρεῖν οὐδὲν συμβαίνει κατὰ τὴν κατόρθωσιν τὴν ἐν τοῖς κατὰ καὶ. πᾶσι τοίνυν ἐπὶ τῷ ὅρκῳ  
 χρεῖται, τῶν καὶ ἀπὸ ἀληθείας βιβλῆς· ὁ μὲν ἂν μὴ δὲ ὁμνύει, πολλοὺς γὰρ δὲ ὁππότελεσθαι· ὁ δ' ὁμνύει  
 παραδίδων τῶν καὶ τὰς σωθήσας, καὶ αὐτὸν ὁμῶσαι πᾶσι· ὅτι καὶ τῆς τε παραδιδάσκας καὶ
- 50 τῆς ὁππότελεσθαι ἐν τοῖς ἔργοις καὶ κύρωσις, ὡς περ ἀμείλιχ' ὡς ψεύδεσθαι καὶ τὸ ψάδουρκεν, ἐν τῷ  
 λέγειν, καὶ τὸ ὁμνύειν παρὰ τὸ κατὰ καὶ. ὁ δ' ἀδικῶς βιβλῆς, μὴ δὲν παραδίδων τὴν κατὰ καὶ,  
 εἴθε καὶ κρίσις ἢ ἀληθείας ἐξετάζει, τοῖς ἔργοις εὐορκῶν· παρὲλκει τοίνυν αὐτῶν τὸ κατὰ τὴν



[illegible]

ἡμῖν κτ' τὴν ὁσιότητα ὁ γνωστικός· ἀκόλουθα δὲ τῇ ὁπισθημονικῇ θεωρίᾳ καὶ τὰ περὶ τὴν ἀλ-  
 λω πολιτείαν ἐπαγγέλματα. τὸ βίον γὰρ ὁ γνωστικὸς ἀναγράφει ἡμῖν ποσὴν τὰ νῦν, ἔχ-  
 τὴν τὴν δογμάτων θεωρίαν παραβλεπόμενον, ἢ ὑπερὸν κτ' τὴν ὁπισθαλλόντα κερὶ ἐκζητούμεθα, σώ-  
 ζοντες ἅμα ἐπὶ τὴν ἀκλουσίαν. περὶ μὲν ἔν τ' ὅλων ἀληθῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς διείληφεν, ὡς  
 ἀνθρώπων χωρήσας διδασκαλίαν. δεξάμενος γ' ἔν σ' ἡμεῖς (ἐν τὴν κλῆσιν, δὲ γὰρ δὲ διω-  
 αδα λαβεῖν τὴν γνώσιν κομίζων οἰκεῖν, περὶ θυμὸς μαθητῆς δὲ κυρίου γίνεσθαι). εὐθὺς δὲ ἀκού-  
 σαι, θεὸν τε καὶ πρηνότιαν ὁπισθῶν ἐξ ὧν ἐπαύμασεν. ἐνθένδε οὖν ὁρμώμενος, ἐκ παντὸς τρέ-  
 που σωτηρίᾳ πρὸς τὴν μάθησιν, πάντ' ἐκείνα ποιῶν, δι' ὧν λαβεῖν διωθήσεται τὴν γνώσιν ὧν πο-  
 θῆ. ποθῆ δὲ κτ' προκοπὴν πίστεως, ἅμα ζητήσας κραθεῖς σωίσαι. τὸ δὲ εἶναι, ἄξιον ἡμεῖς τὴν  
 τοσούτης καὶ τηλικαύτης θεωρίας. οὕτως γινώσκῃ δὲ θελήματι δὲ τοῦ ὁ γνωστικός. οὐ γὰρ τὰς 10  
 ἀκοῆς, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν παρίσχει τοῖς ὑπὸ τὴν λεγόμενων δηλουμένοις πράγμασιν. ὅσας τοί-  
 νυν καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ παραλαβὼν ἀφ' ἑλόντων, ἐκείνας καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὰ δέον-  
 τα ἄλλ' τ' μὴ μοιχεύσης μὴ φονεύσης ἰδίως ἐκλαμβάνων ὡς ἔρη) τῷ γνωστικῷ, ἔχ' ὡς παρὰ  
 τοῖς ἄλλοις ἐπαίληται. προσέσιν ἔν ἐχθρὸν ἀντιμαζόμενος τῇ ὁπισθημονικῇ θεωρίᾳ εἰς τὸ ἐναγω-  
 νίσασθαι πῶς καθολικώτερον ἐ μεγαλοπρεπέστερον ἡρμήνευσι. ἰδὼς εὐ μάλα, ὅτι ὁ διδασκων  
 αὐθροπὸν γνώσιν, κτ' τὴν περὶ τὴν κύριον εἶναι, ἀφ' ὧν ἀνθρώπων κύριος ἐνεργῶν. ταύτη  
 καὶ σάρκα ἀνέληφεν. ἐκείτως ἔν οὐδὲ ποτὶ τὴν ἡδὺν περὶ δὲ συμφύροισι αἰρεῖται. ἐπὶ αὖ περὶ κα-  
 λῆται αὐτὸν κατὰ ἴνα πείσῃ περὶ κατὰ τὴν φθέρῃ ἐπιρικῶς ἐκ διαζομένη ὡραία γυνή· ἐπὶ  
 μηδὲ τὴν ἰωσήφ παρὰ τὴν ἐνστάσις ἰσχυρὸν ἢ δὲ δεωτότε γυνή· ἀπιδύσας τὴν αὐτὴν περὶ βίαν  
 καπνύσας τὴν ἡδὺν· γυνὸς μὲν τὴν ἀμαρτίας γινώσκων, τὴν κέσμιον ἢ τὴν ἡθους περὶ ἀλλ' ὁρμῶν. 20  
 εἰ γὰρ καὶ οἱ δὲ δεωτότε ὁ φθάλμοι ἐχέωρων, τὴν Αἰγυπτίου λέγω, τὴν ἰωσήφ, ἀλλ' οἷός τ' ἐκ περὶ  
 κράτος ἐπεσκόπῃ. ἡμεῖς μὲν γὰρ, τὴν φωνῆς ἀκούομεν καὶ τὰ σώματα θεωροῦμεν· ὁ θεὸς δὲ,  
 τὸ πρᾶγμα, ἀφ' ὧν φέρεται τὴν φωνῆν καὶ βλέπειν, ἐξετάζει. ἀκλουθῶς ἄρα, καὶ νόσος ὁπισθῶ  
 καὶ ἡ τῶν περὶ τὴν τῷ γνωστικῷ, καὶ δὴ μάλα οὐ φερόμενος τὴν ἰανάλει. ἀπὸ τῆς μὲν  
 κτ' τὴν ψυχῇ. πάντα εἰδὼς τὰ πᾶντα κτίσεως ἀνάγκη εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἔτιως διωάμεν τὴν  
 τοῦ φαρμάκου γινώσκων σωτηρίας, ἀφ' ὧν παιδείας τὴν ἀπλῆστερον μετὰ ρυθμιζόμενους εὐε-  
 γγέτω, πρὸς τὴν ἀρχῆς ὁρίως καὶ ἀξίαν μελεζόμενα πρηνότιας. χρώμενος τὴν πῶν πῶν κλῆσις,  
 ὅτι αὐτὸν ἐρεῖ λόγος, εἰς ὅσον ἐρεῖ, κτ' τὴν ὁπισθῶ τὴν κτίσεως εὐχαρίστῃ, καὶ τὴν ἀπὸ λαύσεως κύ-  
 ρει κατὰ τὴν. ἐμνηστικῶς ποτὶ, ἐχάλεπται ἐνδὲν, καὶ μίσος ἄξιος τυγχάνει ἐφ' οἷς  
 ἀφ' ὧν πᾶν. σέβει μὲν γὰρ τὴν ποιητῶν, ἀρὰ πᾶν ἢ τὴν κρινόντων τὴν βίαν, οἰκτείρων καὶ περὶ ἀχό- 30  
 μενος αὐτὴν ἀφ' ὧν ἀρῶν αὐτὴν. καὶ δὴ ἐκ συμπαροῦ τὴν σώματι, τὴν φύσιν παθητῶν ἐνδε-  
 μένος· ἀλλ' ἐπερὶ τὴν κτ' τὴν πάθος· κτ' γ' ἔν τὰς ἀκρίσεις περὶ τὴν ἀνάγκη εἶναι τὴν δόξῃ  
 τὴν πῶν ὁπισθῶ τὴν οἰκείαν, ἐπερὶ τὴν φέρεται πῶς ἀλλ' ὁ τῶν αὐτῶν. συμπεριφέρει τὴν πῶς ἀναγκαίους  
 αὐτῶν, εἰς ὅσον ἀβλαδῆς τηρεῖται ἡ ψυχὴ. ἐγὼρ πᾶν ἐν τὴν ἀπὸ λήψις, ἀλλ' ἐνδὲν τὴν δόξῃ,  
 πῶς εἶναι βούλει· γνώσῃ καὶ ἀληθείᾳ, ὅτι ἐργῶν βεβαίως καὶ λόγῳ καὶ ἐνεργῶν. ἐκέν ἐ μόνον  
 ἐπαίρει τὰ καλὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς βιάζει) εἶναι καλὸς, ἐκ τῶν ἀγαθῶν καὶ πῶν δούλου μετα-  
 βαίνων δι' ἀρχῆς εἰς φίλον ἀφ' ὧν τὸ τέλος τῆς ἐξέως, ὅτι ἐκ μαθήσεως τὴν ἀληθείας καὶ συνασκή-

314

30

40

50

Ὁ γὰρ μὲν, Φησὶν, ὡς μὴ γὰρ μὲν· ἀπορροπαθὴ τὸ γὰρ μὲν ἀξίων εἶναι καὶ ἀποδείκναι τὸ πρὸς τὸν  
 κύριον ἀγάπης· ἥς ἐχέτω δόξα δὲ μὴ μούσης ἔβρις πρὸς τὸν κύριον τῇ γυναικὶ ὁ τῶν ὄντων ἀνὴρ παρῆ-  
 νεν· ἀρ' ἐπεὶ δὴ λυτὸν ἢ πῶς αὐτοῖς τὸ μὴ γὰρ μὲν ἐλπίδος, πῶς καὶ ἐν αὐτῇ τῶν καλῶν  
 ἀκροῦς εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ; βεβαίαν γὰρ οἶμαι πῶς πῶς ἐκκλῖναι, ἢ κατηκολούθουν πι-  
 πτω καὶ ἐνέρχαι. ἐστὶν οὖν ἐν πίστει πειρασὶς ἐν ῥώμῃ τῇ γνωστικῇ ἢ ψυχῇ, οἷον ἀθλητῆς τῷ σῶ-  
 ματι ἐν ἀπρεσβύτῃ καὶ ῥώμῃ κατὰ τὴν κῆρα. εὐδουλῶ μὲν γὰρ ὑπαρχει πρὸς τὰ ἀνθρώπων τῶν  
 δικαίων τὰ πρᾶκτον γνωματεύουσα, ἔτι δὲ ἄλλος θεὸς ἀνῶθεν καὶ πρὸς τὴν θείαν ἐξομοίωσιν  
 πρὸς τὴν ἡδονῶν καὶ λυπῶν σωματικῶν πεποιημένη· κατὰ τὴν ἀνίσταται δὲ τῶν φόβων εὐ-  
 φροσύνης καὶ πεινῶν τῷ θεῷ. ἀπὸ τῆς οὖν ἐπιτήδεωσιν ἐκὼν θείας διωάμεως ἢ γνωστικῇ ψυ-  
 10 χῇ, πλεία δρετὴ κακοσμημένη, ἐκ πάντων ἅμα τέτων φύσεως ἀσκήσεως λόγῳ σωυζημένη.  
 τῷ τὸ καλὸς τὸ ψυχῆς, νεὼς γίνεται ἔργου πνεύματος, ὅτ' αὖ ἀλθεσιν ὁμολογούμεναι τῷ  
 εὐαγγελίῳ κατὰ πάντα κτήσεται τὸ βίον. ὁ τοιοῦτος ἄρα κατὰ τὴν ἀνίσταται παντὸς φόβου, παντὸς  
 θανάτου, ἐμόνον θανάτου, ἀλλὰ καὶ πεινῆς καὶ νόσου, ἀδοξίας καὶ τῶν ὅσα τέτοις συγχεῖται, ἀπὸ τῆς  
 τῷ ἡδονῇ γίνεσθαι, καὶ τῶν ἀλόγων ἐπιθυμιῶν κύριος. εὐ γὰρ οἶδεν ὅτι ποιητὰς, καὶ μὴ ἐγνω-  
 κῶς καὶ κρατὸς τὰ πῶς ὄντι δεινὰ, καὶ ὅτι μὴ ὅθεν ἐπισημόνως ὑφίσταται ἀδελφὴ καὶ προσήκου-  
 σι τὸ λόγος ὑπαγερεῖται, ἀλλὰ κρίνων ἐπισημόνως τῷ ὄντι τὰ θάρραλεια, τὰ πῶς τὰ ἀγαθὰ,  
 δὸς τὸ φαινόμενον, καὶ τὰ φοβερά δὸς τὸ δοκῶντων, αἶον θανάτου, καὶ νόσου, ἐπείνας· ἅπερ δό-  
 ξης μᾶλλον ἢ ἀληθείας ἔχει. οὗτοί τ' ὄντι ἀγαθοὶ ἀνὴρ, ὅτι ἐξωτὸν παθῶν, καὶ τὴν ἐξ ἡθελῶν  
 θείαν πρὸς ἐναρέτην ψυχῆς ὑπερβάς ὅλον τὸν ἐμπαθῆ βίον· τέτω πάντα εἰς ἐαυτὴν ἀνῆρτηται,  
 20 πρὸς τὴν ἑτέραν κτήσιν. τὰ μὲν γὰρ λεγόμενα τυχερά, δεινὰ καὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ, καὶ φο-  
 βερὰ, ὅτι μὴ κακὰ· τὰ δὲ τῷ ὄντι δεινὰ, ἀλλότρια Χριστιανοῦ τῇ γνωστικῇ, ἐκ ἀλθεσιν χωρῶν-  
 τα πῶς ἀγαθῶς, ἐπεὶ δὴ κακὰ, καὶ ἀμήχανον ἅμα τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία καὶ τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς τὸν  
 αὐτὸν ἀπαντᾶν χρόνον. ἀμέμφως πίνω ὑποκρινόμενος τὸ δράμα ἔβρις, ὅπερ αὖ ὁ θεὸς ἀγ-  
 νίσταται παρὰ τὴν, τὰ πρᾶκτέα, τὰ πρὸς ὑπομενέα γνωρίζει. μὴ πὺν ἢ δι' ἀγνοίας τὸ δει-  
 νῶν καὶ μὴ δεινῶν σπένδει ἢ δειλία. μόνος ἄρα θάρραλτος ὁ γνωστικός, τὰ πῶς ἀγαθὰ, καὶ τὰ  
 ἐπόμενα γνωρίζων· σπειροπῆμενος δὲ τέτοις, ὡς περὶ φῶς, καὶ τὰ μὴ τῷ ὄντι δεινὰ· ἐπεὶ μόνον κα-  
 κίαν ἐχθρὰν ἔσται ἐδῶς καὶ κατὰ τὴν κῆρα τῇ πῶς γινώσκιν προσηλόντων, πῶς ὅσοις ἔχει κυρίου  
 πεφραγμένον, κατὰ πολεμεῖ τῶντος. ἐγὼ δὲ δι' ἀφροσύνης πῶς ἔσται καὶ ἀλθεσιν ἐνέρ-  
 30 γασ, μᾶλλον δὲ σπένδει, τῷ εὐθέως ἀλθεσιν ἢ ἀφροσύνη· ὅτι μηδεμίαν ἐνέργειαν φρόνη-  
 σις· ἐξ ἧς γὰρ ἡ φρόνησις· οὐδεμίαν ἢ ἐνέργειαν ἔχεις. οὐ πίνω οὐδὲ ἢ δι' ἀγνοίας σπένδει πρὸς  
 ἡθελῶν ἀγνοίας, ἀλλὰ κακία μὲν, δι' ἀγνοίας, οὐ μὲν ἀγνοίας· ἐδὲ γὰρ τὰ πῶς, οὐ πῶς ἀμαρτήμα-  
 τα, κακία, καὶ τοὶ δὸς κακίας φερόμενα. οὐδεὶς ἂν ἀλόγως ἀνδρείος γνωστικός· ἐπεὶ καὶ τὰς  
 πῶς λεγόμενους ἀνδρείους· ἀγνοίας τὸ δεινῶν ὑφίσταται τὰ φοβερά· ἀπὸν γὰρ ἔτι καὶ πρὸς  
 πυρός· καὶ τὰ θηρία ὁμοίως τὸ λόγῳ πορεύμενα, ἀλόγως ὄντι ἀνδρεία, ἐνάρτα λεγόν-  
 των· τάχα δὲ οὗτοι καὶ τὰς θηριακοὺς ἀνδρείους φήσουσιν, εἰς τὰς μαχαίρας κυβιστῶν  
 ἐξ ἐμπειρίας ἴνους, κακοτεχνῶντας, ἐπὶ λυπῶν τῷ μισθῷ. ὁ δὲ τῷ ὄντι ἀνδρείος, προφανῆ τὸ κίν-  
 40 δυνον ἀπὸ τῶν πολλῶν ἡλόντων, εὐθάρσως πᾶν τὸ πρὸς τὸν ἀνδρείον· πᾶν τὸ ἄλλων λε-  
 γομένων μαρτύρων χωρίζομενος, ἢ οἱ μὲν, ἀφορμας παρέχοντες σφίσι αὐτοῖς, ἐπὶ τῇ πῶς  
 αὐτοῖς τοῖς κινδύνους οὐκ οἶδ' ὅπως; εὐσεμῶν γὰρ δικαίων· οἱ δὲ, πρὸς τὸν κῆρα τὸ ὄρ-  
 50 γον, ἐπὶ τῷ ὄντι καλῶσθαι τὸ θεοῦ προθύμως ἐαυτὸς ἐπιτιδόντες, καὶ τὴν κλήσιν, ἐκ  
 μηδὲν αὐτοῖς προσπίπτει σπειροπῆμενος, βεβαιούσιν, ἐπὶ τὸν ἀνδρὰ ἐν τῇ καὶ ἀλήθειαν λογικῇ ἀν-  
 δρεία ἐξελίξεται παρέχον. οὗτ' ἂν φόβος τὸ μείζονον δεινῶν τὰ ἐλάττω κατὰ πρὸς τοὺς λοιποὺς  
 ὑπομένοντες, οὗτ' αὖ φόβος τὸ δὸς τὸ ὁμοτίμων καὶ ὁμογνωμόνων ὑποφώμενοι, τῇ τὸ κλήσεως  
 ἐμμένουσιν ὁμολογία· ἀλλὰ, ἀπὸ τὴν πρὸς τὸ θεὸν ἀγάπῃ, ἐκόντες πείθον τῇ κλήσει, μηδέ-  
 ταῖς ἑτέρον σκοπὸν ἐλόμενοι, ἢ πῶς πρὸς τὸ θεὸν ἐναρέτησιν, ἐκὼν τὸ ἀπὸ τῶν ἀθλάτων πόνων. οἱ μὲν  
 γὰρ, φιλοδοξία· οἱ δὲ, εὐλαβία καλῶς ἄλλης δριμυτέρας· οἱ δὲ, ἀπὸ τῶν ἡδονῶν καὶ εὐ-  
 φροσύνης τὰς μὴ θάνατον ὑπομένοντες, πᾶν δὲ ἐν πῶς· μακάριοι μὲν, ἐδὲ πῶς ἂν ἀνδρὲς ἐν ἀ-  
 γάπῃ τῇ πρὸς τὸ θεὸν, κατὰ πρὸς τὸ γνωστικός, γεγονότες. εἰσι γὰρ, εἰσι, κατὰ πρὸς τοῖς ἀγῶσι  
 τοῖς γυμνασίοις, ἔτι καὶ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐφ' ὅσον ἀνδρῶν τε ἐπὶ πᾶν ἢ ἀγάπῃ αὐτῇ,  
 60 δι' αὐτὴν αἵρεσιν, οὐδὲ ἄλλο τι. ἀλλὰ ἐν τῷ γνωστικῷ μὴ γνῶσεως ἢ τελειότης τὸ ἀνδρείας ἐκ  
 τῆς ἑβρίου σπασμένης αὐξάνει, μελετήσονται αἱ τῶν παθῶν κρατεῖν. ἀφοβον οὖν καὶ  
 ἀδελφὰ καὶ πεινῶν τῇ κύριον ἢ ἀγάπῃ ἀλείφουσι καὶ γυμνάσονται, κατὰ σκῶλίζει τὸν ἴδιον



ἀθλητῶν, ὡς περ δικαιοσύνη τ' ἀδικίαν ἀλλοτρίαν αὐτῶν ἐβίου πεποιθεῖ. δικαιοσύνης γὰρ ἡ  
 ὁππότε φάναι, ἔστι ὑμῶν τ' εἶναι, καὶ οὐ οὐ. ὁ δὲ αὐτῶν λόγος καὶ ὅτι τ' σωφροσύνης. οὐτε  
 γὰρ ἀφ' ἐκείνων φιλοτιμίαν, καὶ ἵνα περ οἱ ἀθλητῶν σφάνων καὶ εὐδοξίας χάριν· οὐτ' αὖ ἀφ' ἐκείνων φιλοχρη-  
 ματίας, ὡς πινεσ περὶ πινῶν σωφρονεῖν, πᾶσι δὲ αὖτ' ἀγαθὸν μεταδιώκοντες· καὶ μὴ οὐδὲ ἀφ' ἐκείνων  
 φιλοσωματίας, ὑγείας χαλεπὴν· ἀλλ' οὐδὲ δι' ἀρεσκίαν, ἐγκρατὴς καὶ ἀγλαῖα ἡδονῶν, ἐδέξαι  
 κατ' ἀληθείαν σωφρων. ἀμέλει γὰρ οὐκ αἰνοῦν τ' ἡδονῶν οἱ τ' ἐργάτῳ τρεῖς βίον, αὐτὰ καὶ μά-  
 λα κατὰ γυνουσι τ' ἀκαμπίς τ' ἐγκρατείας εἰς τὰς ἡδονάς. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ νόμοι καὶ φόβος κα-  
 λυόμενοι· καὶ γὰρ γὰρ λαβόντες παρακλίπουσιν τ' νόμον, ἀποδορᾶσποντες τὰ καλὰ· ἡ δὲ αὐτὴν  
 αἵρεσι σωφροσύνη, καὶ τῶν γινώσκοντων πλειονότητα, αἰετὶ παραμένοντες, κύριον καὶ αὐτοκράτορα τ'  
 αὐτὰ κατὰ σκῶλας, ὡς εἶναι τ' γνωσκόντων σωφρονα καὶ ἀπαθῆναι ἡδοναῖς τι καὶ λύπαις ἀπγυ- 10  
 κλον, ὡς περ φασὶ τ' ἀδελφὰ τῶν πυλῶν. τῶν ἄνθρωπων αἰτία, ἡ ἀγνοία καὶ κυρωμένη τῶν πάσης  
 ὁππότε φάναι. ἀφ' ἐκείνων τῶν δέξαι καὶ ἐξοχωτάς τεραπείας, ὁ δὲ τῶν ἐνὶ χαρακτὴρ ἵ-  
 σται, φίλον ὁμοῦ καὶ ἕν τ' γνωσκόντων ἀπαθῆναι, τίλειον ὡς ἀληθῶς αὐτὰ, εἰς μέτρον ἡλικίας  
 αὐξήσαντα. ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμοιοῦσα ἡ περὶ αὐτὸ πρᾶγμα, συγκαταθεσίς ἐστι· τ' δὲ ταῦτα, ἐν ἐστίν· ἡ πε-  
 ρὶ φιλίας δι' ὁμοιότητος περαινέται, τῆς κοινότητος ἐν τῶν ἐνὶ κοινότητι. ὁ αὖτε γνωσκόντων, τῶν ἐνὸς ὄν-  
 τος θεοῦ ἀγαπητὸς ὑπάρχων, τίλειον ὡς ἀνὴρ καὶ φίλος ἐστίν, ἐν ἧς κατὰ λεγόντας ἵ-  
 σται. ταῦτα γὰρ ὁνομάσκει ὑγείας καὶ γνώσεως καὶ πλειονότητος καὶ τῶν ἐν ἐκείνῳ· καὶ κορυ-  
 φαιοῦ τῶν σωφρονῶν ἡ γνωσκόντων ψυχὴ λαμβάνει, καθαρὰ τίλειον ἡγομένη, σωφρονισμῶν, φησὶ,  
 πρὸς πρὸς σωφρονισμῶν αἰδώς κατὰ ξιμμένη τ' παντοκράτορα θεόν. πᾶσι μαθητῶν γὰρ ὅλη ἡγομένη,  
 πρὸς τ' συγγενὲς χωρήσασθαι ἐν πᾶσι μαθητῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, μένει εἰς τῶν ἀνάπαυσιν ἐστὶν θεοῦ. 20  
 ταῦτα μὲν ἐν ταῦτα. ἔτι καὶ ἔχων ὁ γνωσκόντων πρὸς τ' σῶμα καὶ τῶν ψυχῶν πρὸς τὴν πᾶν  
 καὶ οἰκείας ἡ, καὶ πᾶσι ὁμοῦ ἡγομένης, καὶ ὅς τις ἐν, ἴσως καὶ ὁμοῖος εὐρίσκειται. οὐ γὰρ  
 ὑπεροχὴ τ' ἀδελφὸν καὶ τ' θεῶν νόμον, ὁμοπᾶσιον ὄντα καὶ ὁμομᾶσιον· ἀμέλει θλιβόμενον  
 ὁππότε φάναι, παρὰ μὲν ταῖς, παρὰ μὲν ταῖς, τ' βιωτικῶν καὶ ἐκείνων ὁππότε φάναι, διδόντες τοῖς θεο-  
 μένοις πᾶσιν, ἀλλ' οὐκ ὁμοῖως, δικαίως δὲ καὶ καὶ τῶν ἀξίαν· πρὸς δὲ, καὶ τῶν κατὰ διώκοντι καὶ  
 μισθῶν, εἰ τῶν θεῶν· ὁλίγα φρονεῖν τῶν λεγόντων ἀφ' ἐκείνων αὐτῶν δεδιώκοντες, εἰ μὴ ἀφ' ἐκείνων  
 φόβον, δι' ὁππότε φάναι τῶν ποιῶν. οἱ γὰρ πρὸς ἐχθροὺς ἀφιλάργυροι καὶ μισοπᾶσι, πᾶσι  
 316 μάλλον πρὸς τῶν οἰκείων ἀγαπητοί; ὁ τοιοῦτος ἐκ τῶν πρὸς ἐκείνων ἀκριβῶς εἰδέναι, καὶ  
 ὅτι αὐτὸς μάστις, καὶ ὁππότε, καὶ ὅπως ὁππότε. τίς δὲ αὐτῶν καὶ ἐχθρὸς εὐλόγως γί-  
 νοιτ' αὐτὸς οὐδὲ μίαν ὑδαμῶς παρέχοντ' αἰτία ἐχθρας; καὶ μὴ τι, καὶ ἵνα περ ὁππότε φάναι τῶν θεῶν, 30  
 ἐδένει μὲν ἀπὸ ἐκείνων λέγοντες τ' θεόν, ἐδένει ἐχθρὸν εἶναι ἑνός· πάντων γὰρ κλήσις, καὶ ἐδένει ἐστὶ τῶν  
 ὑπερᾶντων ὁ μὴ τίλει· φανέν δὲ αὐτῶν ἐχθρὸς εἶναι τῶν ἀπῆλθαι, καὶ μὴ καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτῶν  
 πρὸς ἐκείνους, οἷον τῶν διεχθρῶν αὐτῶν τῇ ἀφ' ἐκείνων· τ' αὐτὸν τρέπον ἐστὶν τ' γνωσκόντων εὐροῖμεν  
 αὐτῶν. αὐτῶν μὲν γὰρ ἐδένει ἐδένει κατ' ἐδένει τρέπον ἐχθρὸς ἂν γένοιτο· ἐχθροὶ γὰρ εἶναι νοῖον αὐτῶν οἱ  
 τῶν ἐναντίων ὁδὸν τρεπόμενοι. ἄλλως τε καὶ ἡ ἐξίς ἡ παρ' ἡμῶν μετὰ δόλῳ δικαιοσύνη λέγειται,  
 ἀλλὰ καὶ κατ' ἀξίαν διακριτικὴ πρὸς τὸ μάλλον καὶ ἥτιον, ἐφ' ὧν καθήκει κατ' ὁππότε φάναι γινέ-  
 σται, ἀκροῦ τῆς δικαιοσύνης εἶδος τυγχάνει. ἐστὶ μὲν ἔν τ' καὶ καὶ τῶν ἰδιωτικῶν πρὸς ἑνὸς κατὰ το-  
 θῶνται, οἷον ἡδονῶν ἐγκρατῆα· ὡς γὰρ ἐν τοῖς ἐθνέσιν ἐκ τῶν ἐμὴ διώκοντων τυγχάνει ὡν ὁρᾶται, καὶ  
 ἐκ τῶν πρὸς αἰθρώπων φόβου· ἐστὶ δὲ οἱ ἀφ' ἐκείνων μείζονας ἡδονὰς ἀπῆλθαι τ' ἐν τοῖς ποσὶν ἡ-  
 δέων· ἔτι καὶ τῇ πᾶσι, ἡ δὲ ἐκείνων, ἡ ἀφ' ἐκείνων θεοῦ, ἐγκρατεῦσιν ἵνες. ἀλλ' ἐστὶ μὲν 40  
 θεμέλιος γνώσεως ἡ τοιαύτη ἐγκρατῆα, καὶ πρὸς γινώσκοντες ὅτι τὸ βέλτιον, καὶ ὅτι τὸ τίλειον  
 ὁρμή. Ἀρχὴ γὰρ σοφίας, φησὶ, φόβος κυρίου. ὁ τίλειος δὲ, δι' ἀγαπᾶν πάντα εἶναι, πάντα ὑπο-  
 μένει· ἐχθρὸς ἀνθρώπων δέξαι, ἀλλὰ θεῶν. καί τοι καὶ ὁ ἐπαυμένος ἐπὶ ταῖς αὐτῶν, κατ' ἐπαυλού-  
 γημα, σὺν εἰς τῶν αὐτῶν ὡφίλειαν, ἀλλ' εἰς τῶν τῶν ἐπαυμένων μίμησιν τε καὶ χρῆσιν. λέγει-  
 ται καὶ κατ' ἄλλο σηματούμενον ἐγκρατῆς, ἐχθρὸς τῶν παθῶν μόνον κρατῶν, ἀλλὰ ἐφ' ὧν ἀγαθῶν  
 ἐγκρατῆς ἡγομένη, καὶ βεβαίως κτησάμενος τ' ὁππότε φάναι τῶν μακαρίων, ἀφ' ὧν κατὰ ποφο-  
 ρεῖται κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας. ταῦτα ἐδένει, περὶ τῶν ἡγομένης, τ' ἰδίας ἐξέως ὁ γνωσκόντων  
 ἐξίσταται. ἐμπεδος γὰρ καὶ ἀμετέβλητος ἡ ἀγαθὴ ἐπισημονικὴ κτήσις, ἐπισημὴ θείων καὶ αἰ-  
 θρώπων πραγμάτων ὑπάρχουσα. οὐ ποτε ἂν ἀγνοία γίνεται ἡ γινώσκοντων, οὐδὲ μετὰ βλάβη τὸ  
 ἀγαθὸν εἰς κακόν· διὸ καὶ ἐδένει καὶ πίνει, ἐκαμῆ, ἐπὶ προσηγμένως, ἀλλὰ ἀναγκαίως. τὸ καμῆν 50  
 δὲ, ἐάν ὁ λόγος ἐρῇ λέγειν ἐστὶν καθήκει. ἡγομένος γὰρ τίλειος, εἰσὶν εἰς τῶν ἀποδείξεως, καὶ τῶν  
 ὅτι ἀνὴρ σὺν τῶν μονήρη ἐπαυμένῳ δέκνεται βίον, ἀλλ' ἐκείνους αὐτὰς νικᾷ ὁ καμῆν καὶ  
 παυδοποιῶ

[illegible]

καὶ βεβαίωσιν τὴν ἐκκλησιάν, ἵς πείραν καὶ μαρτύριον πλειότητος ἤχθησαν. ἔχων ἂν ὁ γνωστὸς  
 1. ἐναυλον τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν, Ὁν ἐγὼ πατήσω, σὺ ἐλέησον, καὶ τὴν μισῶν αὐτὴν ματα-  
 νοήσῃ. τὴν γὰρ τῶν κακούργων ἐν ταῖς σπείραις ὀπιτελουμένων πτωρίαν ἐπαύων ἐπὶ μηθιό-  
 σιαι. οὐ γὰρ ἐστὶν ὅπως ὑπὸ τῶν αὐτῶν παχιδόθει ποτ' αὐτὸς γνωστὸς, ἢ παρθεὶς ἐκ προαι-  
 ρήσεως, καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι σιωπασήσας, καὶ πύτη ἀπαγκίῃ ἡδοναῖς γυόμενῃ. ἔποτε  
 ὑποπίπτων ἀμαρτήμασιν, ἀλλοτριῶν κακῶν ὑποδείγμασιν ἢ παχιδεύεται. πολλοὶ γὰρ οὕτως  
 ὀπιτῆται ἡδοναῖς τε καὶ θεωρίαις εὐαρεσθεῖται τῶν, ὅς καὶ τῶν κοσμικῶν, καὶ τοὶ θεῶν ὄν-  
 2. των, ἐπαγγελίων κατεμεγαλοφρόνησεν. Οὐ πᾶς ἄρα ὁ λέγων Κύριε Κύριε ἐστέλευσεν, ὡς τὴν  
 3. βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποίων τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. ἕτος δ' αὖτ' ὁ γνωστὸς ἐργάτης, ὁ κρα-  
 τῶν μὲν τῶν κοσμικῶν ὀπιθυμῶν, ἐν αὐτῇ ἐπὶ τῇ σαρκὶ ὦν. περὶ δὲ ὧν ἔγνω τῶν μελλόντων καὶ 10  
 ἐπὶ ἀοράτων, πεπλησμένος ἀκριβῶς ὡς μάλλον ἢ γὰρ τῶν ἐν ποσὶ παρῆναι πῶτα. ἔτ' ἐρ-  
 γάτης εὐθείᾳ, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς ἔγνω, συλλέγοντος δὲ ἐφ' οἷς ἐπιγυλιέῃ τῇ βίᾳ ἀνάγκῃ.  
 μηδέπω καταξέμενος τῶν ἔγνω ἐνεργάσης μετὰ λήψεως. πύτη τῶν βίῳ τῶνδε ὡς ἀλλοτρίῳ.  
 ὅσον ἐν ἀνάγκῃ συγχρησάμενος. οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας καὶ αἰνίγματ' αὐτῶν ἡμερῶν τῶν.  
 τὴν τετράδα καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω. ὀπιτῆται γὰρ ἡ μὲν, Ἑρμῆς ἡ δὲ, Ἀφροδίτης. αὐ-  
 4. τήκα νηστεύει καὶ τὸν βίον φιλαργυρίας τε ὁμοῦ καὶ φιληδονίας. ἐξ ὧν αἱ πᾶσαι ἐκφύονται κα-  
 5. κία· πορνείας γὰρ ἡδὴ πολλάκις τρεῖς τὰς ἀνωτάτω διαφορὰς περὶ ἑσθαι καὶ τὸν ἀπολόγη-  
 Φιληδονίαν, φιλαργυρίαν, ἐδωλολατείαν. νηστεύει πίνων καὶ καὶ τὸν ὁμοῦ τῶν πράξεων  
 τῶν φαύλων, καὶ τὴν τῶν εὐαγγελιστῶν τελεότητά, ἀπὸ τῶν ἐννοίων τῶν πονηρῶν. τῶν δὲ αἱ π-  
 6. ρασμοὶ προσάγονται, ὅς ἐν τῇ δόξῃ καθαροί, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πέλας ὡς ἐφάμεν ὠφέ- 20  
 λειαι, ἐν ταῖς λαβῶν πόνων καὶ ἀλγηδόνων κατεφρόνησεν καὶ παρεπίμψατ'. ὁ δ' αὖτ' ἐν  
 καὶ περὶ ἡδονῆς λόγῳ. μέγιστον γὰρ, ἐν ταῖς γυόμενος, εἶπε δόξα ἔσθαι. πὶ γὰρ μέγα ἐν αὐτῇ  
 οἶδεν τις, ἐγκρατεύσῃ; ἢ ἐν πολλῇ τῇ καὶ τῇ εὐαγγελίῳ ἀφ' ἑσθαι, κυρτακῶν ἐκεί-  
 νῳ τῇ ἡμέρᾳ ποιεῖ, ὅτ' ἂν δόξα ἡ φαῦλον νόημα καὶ γνωστὸν προσλάβῃ, τῇ ἐν αὐτῇ  
 7. ἑκυρίου ἀνάστασιν δοξάζων. ἀλλὰ καὶ ὅτ' αὐτὸς ὀπιτῆται τοῦ θεοῦ κατὰ λήψιν λάβῃ,  
 τὸν κύριον ὁρᾶν νομίζει, ὅς ὅψις αὐτῷ πρὸς τὰ ὁράτ' αὐτῶν γυόμενος, καὶ βλέπει δακρῶν αὐτῇ βλέ-  
 πειν ἐξέλῃ. καλὰ τῶν ὁρατῶν, ὅτ' ἂν ἡδοναῖς αὐτῇ καὶ τῇ πρὸς τοὺς ὁψέως πωλεί-  
 8. αὐτῇ. ἐπεὶ τῶν ὁρᾶν βούλεται καὶ αἰσθάνῃ, ὁ πρὸς αὐτῇ. αὐτῇ τῶν ἀδελφῶν  
 τῶν ψυχῶν θεωρῶν καὶ τῆς σαρκὸς τὴν κάλλ' αὐτῇ βλέπει τῇ ψυχῇ, τῇ μόνον τὴν καλὴν ἀν-  
 9. τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς ὀπιτῆται ἐνδομήν. ἀδελφοὶ δ' ἐπὶ τῶν ὄντων καὶ τῇ κτίσιν τὴν ἐξ- 30  
 λεγμένῃ καὶ κατὰ τὴν ὁμοίαν καὶ κατὰ τὴν τῶν ἔργων ὑποπίπτει, τὰ αὐτὰ ποιοῦντες καὶ  
 νοοῦντες καὶ λαλοῦντες ἐνεργήματα ἀγία καὶ καλὰ, ἀ ὁ κύριος αὐτῶν ἡγήσεν ἐκλεκεπὺς  
 ὅπως φρονεῖν. πίσις μὲν γὰρ, ἐν τῇ αὐτῇ αἰρεῖσθαι. γνώσις δὲ, ἐν τῇ αὐτῇ μαμαθηκά-  
 ναι καὶ φρονεῖν. ἐλπίς δὲ, ἐν τῇ αὐτῇ ποιεῖν. καὶ καὶ τὴν ἀναγκαῖον τῇ βίῳ ὀλίγον τι τῆς  
 10. ὥρας περὶ τὴν τροφήν ἀχολήθῃ, χρεωκοπεῖσθαι οἶσθαι, περὶ αὐτῶν ὑποπίπτει. ὑποπίπτει καὶ  
 πύτη οὐδὲ ὅναρ ποτὶ μὴ ἀρμόζον ἐκλεκεπὺς βλέπει ἀτέχως. ἔνθ' αὖτ' καὶ παρεπίδημ' ἐν  
 τῇ βίῳ παντὶ πᾶς ἔτ' αὖτ', ὅς πόλιν οἰκῶν, τὴν πόλιν κατεφρόνησεν, παρ' ἄλλοις δουμα-  
 11. ζομένων καὶ καθάπερ ἐν ἐρημίᾳ τῇ πόλει βιοῖ, ἵνα μὴ ὁ τῶν αὐτῶν ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἡ προαι-  
 12. ρήσις δεικνύῃ δικαίον. ὁ γνωστὸς ἔπος, σιωπῶν ἐπ' αὐτῇ, τὴν δόξα καὶ δόξα αὐτῇ ἀναπαύ-  
 13. ροί, βίῳ ὁρθῶς, γηγιώσκων ἀκριβῶς, ὠφελῶν τῶν ὀπιτῆται, τὰ ὅρα μεθιστῶν τὴν πηλοῖον, καὶ 40  
 τῶν τῇ ψυχῇ αὐτῇ ἀνωμαλίας ἀποβάλλων. καὶ πᾶς αὖτ' ἡμῶν, αὐτῇ πᾶς ἀμπελῶν καὶ ἐρ-  
 γάτης. ὁ δὲ καὶ πρᾶστων τὰ ἄρτα, λαμβάνειν βούλε' ὡς ἀνθρώπου, τὸν κύριον ἄμα καὶ αὐ-  
 14. τὸν περὶ τῶν, ὅπ' αὖτ' αὐτῇ ἐν πολλῇ βίῳ, περὶ αὐτῇ αὐτῇ ἐξ ὧν εἶναι περὶ αὐτῇ. Ὁπου γὰρ ὁ νοῦς  
 15. πινός, φησὶν, ἐκείν' ὁ θεοῦ αὐτῇ. αὐτῇ αὐτῇ μαινομένη, πρὸς τὴν μὴ ὑπερδοῖν περὶ  
 ἐν τῇ αὐτῇ γυόμενον ἀδελφόν, ἀπὸ τῇ ἐν τῇ ἀγῶνι περὶ αὐτῇ, ἐὰν ὀπιτῆται μάλιστα ῥᾶον αὐ-  
 16. τὸν δὲ ἀδελφὸν τὴν ἐνδοῖα εἰσπῆ. ἡ γὰρ γὰρ ἐν τῇ ἀλγηδόνῃ ἐκείνῃ, ἴδιον ἀλγημα. καὶ ἐν  
 τῇ αὐτῇ ἐνδοῖα παρεχόμενος δὲ ἐν τῇ πύτῃ πύτῃ πύτῃ, ἐν δυσχεραίνει ὀπιτῆται τῇ τῇ, περὶ αὐτῇ  
 17. δὲ ἐπὶ μάλλον τὴν εὐεργεσίαν. ἔχει γὰρ ἀκράδιν πίσις, τὴν περὶ τῇ πράγματων, τὸ εὐαγγέλιον  
 18. δι' ἔργων καὶ θεωρίας ἐπαμνῶν. καὶ δὴ ἔτ' ἐπαμνῶν παρὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ καρ-  
 19. ποῦται. αἱ δὲ δίδασκεν ὁ κύριος, πᾶσι τῇ ὀπιτῆται. ἕτος περὶ αὐτῇ ἐπὶ ἰδίας ἐλπίδ' αὖτ', οὐ 50  
 γνέσθαι τῶν ἐν κόσμῳ καλῶν, πάντων τῶν ἐν τῇ κατὰ μεγαλοφρονῶν, οἰκτείρων τῶν με-  
 θ' ἡμῶν παχιδόμενους ἀπὸ τῇ κατὰ ἀκούσιως ἐξομολογουμένους περὶ αὐτῇ περὶ τὴν  
 20. ἔξοδον

ἔξοδον καὶ αἱ ἐπιμύθησιν, ὡς αὐτὸν παρεπίδημος καὶ ἔξω τῶν τῆδε κληρονομημάτων, μόνων τῶν  
 ἰδίων μεμνημένος, πᾶσι δὲ ἐνταῦθα πάντα ἀλλότρια ἡγούμενος· καὶ μόνον ταυμάζων πᾶσι τῶν κυρίου  
 ἐποπτείας, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τοῦτο εἰπὼν, δι' αὐτῆς τῆς γνώσεως μέτοχος ὢν τῆς θείας βουλήσεως, οἰκτιρῶν  
 ὅπως τῶν κυρίων καὶ τῶν ἐντολῶν ἐξαλειγμένον ὡς δίκαιος· ἡγεμονικὸς δὲ βασιλικὸς, ὡς ὁ γνω-  
 στικός· χρυσοὺς μὲν πάντα τὰ ὅτι γῆς καὶ ἀπὸ γῆς καὶ βασιλείας τῶν ἀπὸ πειράτων ὅτι πειρά-  
 ῳ καὶ ἀπὸ ἀπορίας, ὡς μόνος τῶν κυρίων ἀντιχρυσῶν θεοπείας· διὸ καὶ ἐαδίων καὶ πίνων καὶ  
 ῥαμῶν, ἐὰν ὁ λόγος ἔρῃ, ἀλλὰ καὶ οὐκ οὐκ βλάπων, πᾶσι ἅγια ποιεῖ καὶ νοεῖ· πῶς τε καθαρὸς εἰς  
 εὐχῶν πάντοτε, ὅς, καὶ μετ' ἀγγέλων εὐχῶν, ὡς αὐτὸς ἡδὴ καὶ ἰσχυρίσθη, καὶ ἐξω ποτὶ τῆς ἀ-  
 γίας φρουρᾶς γίγνηται· καὶ μόνος εὐχῶν, τῶν ἀγίων χορὸν συνιστάμενον ἔχει· διττῶν οὐτως οἰ-  
 10 δα· καὶ τῶν μὲν, τῶν πιστευόντων ἐνέργειαν· τῶν δὲ, τῶν πιστευόμενων, τῶν κατ' ἀξίαν ὑπεροχῶν·  
 ἐπεὶ καὶ ἡ δικαιοσύνη, διττῇ· ἡ μὲν, δι' ἀγαπῶν· ἡ δὲ, δι' ἀφ' ὧν· ἡ γὰρ, ὁ φόβος· τῶν  
 κυρίου ἀγίων, ἀφ' ὧν μόνων εἰς αἰῶνα αἰῶν· οἱ γὰρ εἰς φόβον εἰς πίστιν καὶ δικαιοσύνην ὁπότε· 319  
 φονίης, εἰς αἰῶνα ἀφ' ὧν μόνων εἰς αἰῶνα αἰῶν· αὐτὰ καὶ ἀποχρῶν κακῶν ἐργάζεσθαι· ὁ φοβούμενος· ἀγαθοποιεῖν  
 ἢ ποτὶ τῇ, ἐπιπροσδοκῶν εἰς τὸ ἐκείσιν ἢ ἀγαπῶν, ἵνα πᾶσι ἀκρίβως παρὰ τὸν κυρίον, οὐκ ἐπιτύχῃς·  
 δούλους, ἀλλὰ φίλους λέγων, καὶ πιστευόντων ἡδὴ περὶ τῆς εὐχαῖς· τῶν εἰδὸς αὐτῶν τῆς εὐχῆς, εὐχα-  
 20 ρία, ὅτι πᾶσι τοῖς περὶ τὸν κυρίον, ὅτι πᾶσι τοῖς ἐνδοξοῦσιν, ὅτι πᾶσι τοῖς μέλλουσιν, ὡς ἡδὴ ἀφ' ὧν τῶν  
 πίστιν παροῦσιν· τὰς δὲ ἡ γῆναι, τὴν εὐχὴν φέρον τῶν γῶν καὶ δὴ καὶ αἰτέων ἕως ζῆσιν τὸ ὁρισμέ-  
 νον ἐν τῇ σαρκὶ βίον, ὡς γνωστικός, ὡς ἀκριβὴς· καὶ τυχῶν μὲν τῶν δόξων, φυγῶν δὲ τὰ χεῖρο-  
 να· αἰτέων δὲ καὶ ὅτι καὶ φισμὸν περὶ ὧν ἡμαρτήσονται ἡμεῖς, καὶ ὅτι περὶ τὴν εἰς ὅτι γῶν·  
 30 οὕτως ὁ ζῶν ἐπὶ τῶν καλοῦν καὶ τῶν ἐξοδῶν, ὡς ἐκείνος καλῶς περὶ τῶν ὡς εἰπὼν, ἀφ' ὧν  
 τῶν ἀγαθῶν συνειδητὸν περὶ τὸν εὐχαριστήσαν· καὶ καὶ τὸν Χριστὸν ἡγούμενος, ἄξιον εἶναι τὸν  
 παρασχῶν ἀφ' ὧν καθαρὸς, καὶ ἀνακρασιν ἔχειν τῶν διώκων τῶν θεῶν, τῶν ἀφ' ὧν τῶν Χρυσῶν  
 χορηγούμενον· καὶ γὰρ μετὰ τὴν θείαν φωνήν, οὐδὲ πύρος φωτὴς, ἀλλ' εἶναι ὅλον· φῶς  
 βούλεται· οὐτὶς οἶδεν ἀκριβῶς τὸ εἰρημένον, ἐὰν μὴ μισήσῃ τὸ πατέρα καὶ τὸν μητέρα, πρὸς  
 40 ἐπὶ τῇ καὶ τῶν ἰδίων ψυχῇ, καὶ ἐὰν μὴ τὸ σημεῖον βασιλείας· πᾶσι πᾶσι περὶ τῆς σαρκὸς  
 καὶ πολλὴ τῆς ἡδονῆς τὸ φίλτρον ἐχέσας μεμίσσηται, καὶ καταμεγαλοφρονεῖ πάντων τῶν εἰς δι-  
 μιουργίαν καὶ τὸ φῶς τῆς σαρκὸς οἰκίων· ἀλλὰ καὶ τὸ σωματικὴς ψυχῆς κατὰ τὴν ἀνίσταται, ἐσμὸν ἐμ-  
 βαλὼν ἀφ' ὧν ἀλλότῳ τῶν ἀλόγων πνεύματι· ὅτι ἡ σαρκὶς ὁπτιθυμῇ καὶ τὸ πνεύματι· τὸ σημεῖον δὲ  
 βασιλείας, τὸ θῆνατόν ἐστιν περὶ φέρειν, ἐπὶ τῶν πᾶσι δόξαζόμενον· ἐπεὶ μὴ ἴσῃ ἐστὶν ἀγαπῶν τῶν  
 50 ἀγαθῶν· τῶν οἰκίων, καὶ τῶν τῶν ψυχῇ εἰς ὅτι τῇ καὶ κατὰ τὴν· οὐτὶς ἐν εἰς ἡγούμενος  
 ὑποσηπικῶν, πᾶσι τὸν εἰς λέγον καλῶς εὐεργετῇ, πᾶσι τῶν ἀδελφῶν ἀμαρτήματα μερίσσει εὐ-  
 χόμενος· εἰς ἐξομολόγησιν καὶ ὁπτιθυμῇ τῶν συγγενῶν, κεινῶν καὶ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν περὶ τὸν  
 μόνος τοῖς φίλοις· αὐτοὶ δὲ ἕως αὐτῶν οἱ φίλοι· αὐτῶν ἔν τῷ πατρὶ κατὰ τὴν ἡμεῖς ἀφ' ὧν  
 60 καὶ τῶν ὁμοίων ἀφ' ὧν τῶν πνεύματι ἐστὶν τοῖς χοροῖς τῶν ἀγίων, καὶ ὅτι γῆς ἐπὶ κατὰ τὴν· οὐτὶς  
 δι' ὅλης ἡμέρας καὶ νυκτὸς λέγων καὶ ποιῶν τὰ περὶ τὸν κυρίον ὑπερβόρῃ, οὐ  
 πρὸς αἰῶνα μόνον ἀναστὰς καὶ μέσση ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν καὶ κεινῶν, ἀμφιεννύμενος περὶ  
 70 ἀποδιδόμενος, ἐδιδάσκει τὸν ἕν, ἐὰν ἡδὴ τὸν ἡγούμενον, ἀχώρητον ὡν τὸ ἐντολὴς ἐστὶν ἐλπίδου,  
 εὐχαριστῶν αἰς τὸν θεὸν κατὰ τὸν τῶν τὰ δόξαζόμενα τὰ ἀφ' ὧν ἡγούμενον· ὑπερ-  
 80 μοιηπικός περὶ τῶν πᾶσι πᾶσι· ὁ κύριος, φησὶν, ἔδωκεν· ὁ κύριος ἀφ' ὧν· τοιοῦτος γὰρ καὶ ὁ  
 εἰς, ὅς καὶ τῶν ἀφ' ὧν ἡγούμενον τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ τῶν τῶν σώματος ὑγίαια, περὶ τῶν πᾶσι  
 90 περὶ τὸν κύριον ἀγαπῶν· ἡ γὰρ, φησὶν, δίκαιος, ὅσιος, ἀπτόχονος ἀπὸ πάσης πονηρίας· τὸ δὲ  
 ὅσον, τὰ περὶ τὸν θεὸν δίκαια ἐστὶν τῶν πᾶσι οἰκονομίας μηνύει· ἀδὴ ὁπτιθυμῇ, γνωστικός ἦν.  
 καὶ γὰρ μήτε, ἐὰν ἀγαπῶν, περὶ τὸν κεινῶν τέτοις, ἀδελφῶν οὐσι· μήτε αὐτῶν, ἐὰν κακῶν, ἀ-  
 πτόχονος αὐτοῖς· ἀλλὰ ἐπὶ τῶν εἶναι ἀμφοῖν, τὰ μὲν πατὴρ, τὰ δὲ τοῖς δεομένοις παρὰ  
 100 πᾶσι· ἀφ' ὧν τῶν συμπεριφορᾶς ὁ γνωστικός μὴ λάθῃ, ἡ δὲ συμπεριφορὰ ἀφ' ὧν τῶν ἡγούμε-  
 νων· οὐδὲ περὶ τὸν αὐτὸν ἀμαρτησάντων μίσηται, ἀλλὰ ἀφ' ὧν· διὸ καὶ δικαίως εὐχῶν· Ἄφες  
 ἡμῖν, λέγων· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀφ' ὧν· ἐν γὰρ ἐστὶ καὶ τῶν ὡν ὁ θεὸς βούλεται, μηδὲν ὁπτιθυμῇ, μη-  
 110 δὲ ἀμαρτῶν· ἕως γὰρ θελήματος ἔργον, οἱ πάντες ἄνθρωποι· καὶ μὴ πᾶσι γνωστικὸν πᾶσι εἶναι  
 βουλομένους ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὡς τὸν εὐεργετῇ πᾶσι, τὰς τῶν αὐτοῦ, ὁ λέγων, Δεῦτε τέκνα, ἀφ' ὧν  
 120 πᾶσι μου φόβον κυρίου· καὶ δι' ἀγγέλων βοηθείας ὁπτιθυμῇ ἐπὶ εἶναι βούλεται· τῶν, παρ' αὐτῶν  
 ὅς ἡγούμενον λαμβάνειν, καὶ τῶν φερόντων παρ' αὐτῶν, διὰ τὴν εὐπείθειαν· ὁ τοιοῦτος

ἀπαυτεῖ παρὰ κυρίαν, ἐχὶ δὲ καὶ αἰτέ. καὶ ὅτι τῶν πενομένων ἀδελφῶν, οὐκ αὐτὸς αἰτήσας ἡ  
γνωστικὸς, ἐχρημάτων πειρασίαν εἰς μετὰδοσιν, ἐκείνοις ἢ ὧν διενεπτο χορηγία εὐχὴ ἡμέτερος.  
δίδωσι γὰρ οὕτως καὶ τὴν εὐχὴν τοῖς θεομένοις ὁ γνωστικὸς, καὶ τῷ διὰ τῆς εὐχῆς ἀγνώστως ἁ-  
μα καὶ ἀτύφως παρέχει. πένια μὲν οὖν πολλάκις καὶ νόστος καὶ τσιαύτη παύσαι, ὅτι νου-  
θεσία πρὸς φέρονται καὶ πρὸς διόρθωσιν τῶν παρεληλυθόντων, καὶ πρὸς ὁπισθοφύλιν τῶν μελ-  
320 λόντων. ὁ ποιῇ τὸν ὁπισθοφισμόν τῶν αἰτέμενων, ἅτε τὸ ἐξαίρετον τῆς γνώσεως ἔχων,  
οὐ διὰ κενοδοξίαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ εἶναι γνωστικόν, αὐτὸς ἐργάζετο τὴν εὐπίαν, ὅργανον  
γινόμενος τῆς εὐχῆς ἀγαθότητος. λέγουσι γὰρ τῆς παρεδόσεως Ματθαίου τὸν δόξολον παρ'  
ἑκάστη ἐρηκέναι, ὅτι ἐὰν ἐκλεκτοῦ γείτων ἀμαρτήσῃ, ἡμαρτίαν ὁ ἐκλεκτός· εἰ γὰρ οὕτως ἐαυ-  
τὸν ἡγῶμεν ὡς ὁ λόγος ὑπαγορεύει, κατηδέσθη ἂν αὐτὸς τὸ βίον καὶ ὁ γείτων εἰς τὸ μὴ ἀμαρτῆσαι. 10  
ἢ τί πίνωμεν αὐτῶν τῶν γνωστικῶν φησόμενοι; ἢ οὐκ οἶδατε, φησὶν ὁ δόξολος, ὅτι παὶς ἐστὶ τῆς  
θεοῦ; θεὸς ἄρα ὁ γνωστικὸς, καὶ ἡδὴ ἄγαθος, θεοφορῶν καὶ θεοφορέμενος. αὐτίκα δ' ἀμαρ-  
τήσας ἀλλοτρίον παρεῖσαι ἡρεσὴν, τὰς μὲν παραπεσύντας τοῖς ἀλλοφύλοις, πηρὸς αὐτῶν. μὴ  
ἢ ἐμβλέψῃς πρὸς ὁπισθυμίας ἀλλοτρίαν γυναικί, λέγουσι· ἀσπικρυς ἀλλοτρίους ἐπὶ παρὰ φύσιν  
τῶν αὐτῶν θεοῦ τὴν ἀμαρτίαν λέγει. ναὸς δὲ εἰσιν, ὁ μὲν, μέγας, ὡς ἡ ἐκκλησία· ὁ δὲ μικρός, ὡς ὁ  
ἀνθρώπος· ὁ δὲ σπέρμα σώζων τὸ Ἀβραάμ. οὐκ ἄρα ὁπισθυμῶν πινὸς ἐπέχῃ, ὁ ἔχων ἀσπικρυ-  
μενον τὸ θεόν. αὐτίκα πάντα τὰ ἐμποδὼν καταλιπὼν, καὶ πᾶσι τὴν πείρασον αὐτὸν ὕψω  
ὑπερῆφάνης, τίμνει ἂν τὴν ἐπιστήμης τὴν ἄραν, καὶ διελθὼν πρὸς πνευματικὰς ἐσθίας καὶ πᾶ-  
σιν ἀρετῶν καὶ ἐξουσίαν, ἀπὸ τῶν θρόνων τῶν ἁγίων, ἐπὶ ἐκείνους μόνους ἱέμενος, ἐφ' ὃ ἔγνω μόνον.  
μὴ τὰς ἐν τῇ πείρασῳ τὸ ὅφιν, τελείως ἅμα καὶ εὐσωείδῃ τῶν βίον, πίστιν ἐλπίδι κεράσας, πρὸς 20  
τὴν τῶν μελλόντων ἀπεκδοχήν. αἰδοίη γὰρ τὴν δωρεάν τῆς ἐλαδεν, ἅγιος γινόμενος ἐκ τυχῆν, καὶ με-  
ταπείθῃς ἐκ δαλείας εἰς ὑποψίαν, ἀνακλινόμενος τῇ ἐπιστήμῃ, μὴ τι μὴ γινῆς τὸ θεὸν, μάλλον ἢ γνω-  
σθεὶς περὶ αὐτῶν ἐπὶ τέλει, πρὸς ἀξίαν τῆς χάριτος ἐνδεικνύμενος τὴν ἐνεργήματα. ἐπιταγὰς γὰρ  
τὰ ἔργα τῆς γνώσεως, ὡς τῶν σώματι ἡ σκιά. ἐπὶ ἔδνι πίνωμεν ἐκ τῆς ἀρετῆς τῶν συμβαινόντων,  
ἐδὲ ὑποπτεύει τῶν κατὰ τὴν οἰκονομίαν ὅτι τῷ συμφέροντι γινόμενων· ἐδὲ αἰσχυρῶς δόξο-  
σαν εἶναι, εὐσωείδῃ τῶν ἐξουσιῶν ὁφθῆναι· πάντας, ὡς ἐπὶ ἐπέειν, τὰς τῆς ψυχῆς δόξο-  
κεκατηρμένους ἀπίλους, ὅτι εὐ μάλα ἐπιστρέφουσιν ἀμεινον αὐτῶν καὶ τὴν ἐξουσίαν ὑψιάσας. ὅθεν  
οὐδὲ πρὸς τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον προκρίνει τῆς οἰκονομίας· γινώσκων ἑαυτὸν διὰ τῶν ἐντο-  
λῶν, ἵνα καὶ πρὸς τὸν κύριον εὐάρεστος ἐν πᾶσι γένηται, καὶ πρὸς τὸν κόσμον ἐπαμνηστός· ἐπὶ  
30 τὰ πάντα ἐνὸς τῶν παντοκράτορος θεοῦ ἵσταται. Εἰς τὰ ἴδια, φησὶν, ἦλθεν ὁ υἱὸς τῆς θεοῦ, καὶ οἱ  
ἴδιοι αὐτὸν οὐκ εἰδὲξαντο. διὸ καὶ καὶ τὴν τῶν κοσμικῶν χρῆσιν, οὐ μόνον εὐχαρίστησεν καὶ θαυμά-  
ζει τὴν κτίσιν, ἀλλὰ ἐχρώμενος ὡς προσήκειν ἐπαμνηστικῶς ἐπὶ τὸ τέλος αὐτῶν δι' ἐνεργείας γνω-  
στικῆς τῆς ἐντολῆς εἰς θεωρίαν πρὸς αὐτῶν. ἐνθὺν δὲ ἡδὴ δι' ἐπιστήμης τῆς ἐφόδια τῆς θεωρίας  
καρπύμενος, μεγαλοφρόνως περὶ τῆς γνώσεως ἀναδεξάμενος μέγαθος, πρὸς αὐτὸν ὅτι τὴν  
ἀρίαν τὴν μεταθεσῶς ἀμοιβῶν. ἀκήκεν γὰρ ὁ ψαλμοῦ λέγειν, Κυκλώσας Σιών, καὶ πε-  
35 λώσε αὐτήν· διηγήσας δὲ τοῖς πύργους αὐτῆς. αἰνίσσεται γὰρ οἶμα τῶν ὑψηλῶν πρὸς δεξά-  
μένους τὸ λόγον, ὑψηλοὺς ὡς πύργους ἵσταται, καὶ βεβαίως ἐν τῇ τῇ κρίσει καὶ τῇ γνώσει ἐστήσας.  
καὶ πᾶσι μὲν ὡς ἐνὶ μάλιστ' ἀπὸ βραχυτάτων περὶ τῶν γνωστικῶν τοῖς ἑλλήσι παρεμαπικῶς ἐ-  
ρήσας· ἴσεν δὲ ὅτι ἐὰν ἐν τῶν ἐπιστῶν καὶ δεύτερον καταρθώσῃ, ἀλλ' οὐ γὰρ ἐν πᾶσιν, ἀλλ'  
οὐδὲ μὴν μετ' ἐπιστήμης τῆς ἀκρας, κατὰ περὶ ὁ γνωστικὸς· καὶ δὴ τῆς κατὰ τὸ γνωστικὸν ἡμῖν ὡς 40  
ἐπὶ ἀπαθείας, καθ' ἣν ἡ τελείωσις τῆς πρὸς δι' ἀγάπης εἰς ἀνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας  
προβαίνουσα ἀφικνεῖται, ἐξομοιούμενη θεῷ, ἰστέλλεται ἀληθῶς γινόμενη. πολλὰ μὲν καὶ  
ἄλλα ἐκ γραφῆς μαρτύρια ἐπὶ παραπείθεται· ἀμεινον δὲ οἶμα ὑπερθέσας τὴν τσιαύτην  
φιλοπρίαν διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, τοῖς πονεῖν ἐθέλουσι καὶ προσεκπονεῖν τὰ δόγματα κατ'  
ἐκλογὴν τῶν γραφῶν ἐπιτρέψαστες. μῖσος δ' οὖν διὰ βραχυτάτων ἐπιμνησθήσμεθα. ὡς μὴ  
ἀνεπισημείωτοι παραλιπὼν τὸν τόπον. λέγει γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ  
45 ὁ θεὸς δόξολος· Τολμᾷ τις ὑμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἔθρονον, κρίνειται ὅτι τῶν ἀδ-  
ικῶν, καὶ ἐχὶ ὅτι τῶν ἀρίων; ἢ οὐκ οἶδατε ὅτι οἱ ἀγίοι τὸν κόσμον κρινούσι; καὶ τὰ ἐξ ἡς. μεγίστης δ'  
οὐσης τῆς πειρασῆς, τῆς ἐπικαίρου τῆς δόξολικῶν συγγράμμενοι λέξεσι, διὰ βραχυτάτων ἐξ ἐπι-  
δρομῆς οἶον μεταφράζοντες τὴν ῥῆσιν, τὴν διάνοιαν τῆς ῥῆσιν τῆς δόξολου παραστήσαμεν, καθ' ἣν 50  
τῶν γνωστικῶν τὴν τελειότητα ὑπογράφει. οὐ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀδικούντων μάλλον ἢ ἀδικεῖν ἵστησιν τὸ  
51 γνωστικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμνηστικῶν εἶναι διδάσκει, μηδὲ εὐχέσθαι κατὰ τῶν ἀδικούντων  
ὁπιστρέφοντων.

- ὅτι τρέπων. οἶδεν γὰρ καὶ τὸ κύριον ἀντικρυς εὐχεσθ' ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν παραγείλαντα. τὸ μὲν  
 ἔν ὅτι τὸ ἀδικῶν κρίνεσθαι τὸ ἡδίκημένον φάσκειν, ἔδεν ἀλλ' ἢ αἰταποδοῦναι βούλειται δοκεῖν,  
 καὶ ἀνταδικῆσαι δεῦτερον ἐθέλειν· ὅπερ ὁμοίως ἐστὶν ἀδικῆσαι καὶ αὐτόν. πρὶν ὅτι τὸ ἀγίων κρίνε-  
 σθαι ἐθέλειν πινὰς, λέγειν ἐμφαίνει τὰς δι' εὐχῆς πῶς ἀδικῆσαι αὐταποδοθῆναι τὴν παλεονεξίαν  
 αἰτεμένους· καὶ εἶναι μὲν τῶν προτέρων τοὺς δεύτερους ἀμείνους, ἔδεν πρὶν ἢ ἀπθῆναι, ὡς μὴ  
 ἀμνησικακίᾳ τέλειον γρόμενοι, καὶ τὴν τῆς κυρίου διδασκαλίαν προσεύχωνται καὶ ὑπὲρ τῶν  
 ἐχθρῶν. καλὸν οὖν καὶ φρένας καλὰς ἐκ μετανοίας αὐτὰς τῆς εἰς τὴν πίσιν μεταλαβῆναι. εἰ γὰρ  
 καὶ ἐχθρὰς ἢ ἀληθῆτα τὰς παραζηλῶντας κεκτῆσθαι δοκεῖ, ἀλλ' οὐ πρὶν αὐτῇ διεχθρεῦεσθαι πνι.  
 ὁ πρὶν γὰρ θεὸς ὅτι δικαίους καὶ ἀδικούς τ' αὐτῶν ὅτι λάμπη ἥλιον, καὶ πρὶν κύριον γὰρ αὐτῶν ὅτι  
 10 δικαίους ἐπιμύβειν καὶ ἀδικούς· ὁ πρὶν ἐξομοιῶσαι βιαζόμενοι· θεῶν, ἀλλὰ τῆς πολλῆς ἀμνη-  
 σικακίας ἀφ' ἧς ἐδομηκέναι ἐπὶ αὐτῶν, οἷον κατὰ πάντα πρὶν βίον καὶ κατὰ ὅλυν τὴν κερμικὴν  
 παρὰ λυσιν, ἐδομάσιν ζειθμεμέναις σηματομένω, παντὶ τῷ χρησεύεσθαι, εἰ καὶ πρὶν τὰ πάντα  
 τῶν ἐν σαρκεὶ βίους ζέοντες, ἀδικεῖ τὸ γνωσκόν. καὶ γὰρ τὴν κτῆσιν μόνω ἄλλοις ὅτι τρέπον ἀξιοῖ  
 πρὶν παρὰ δαίον τῶν ἡδίκηστων αὐτόν, ἀλλὰ καὶ παρὰ ἐκείνων αἰτεῖσθαι τῶν κριτῶν βουλεύει  
 τὸν δίκαιον πρὶν ἀφῆσιν τῶν ἀμαρτιῶν πῶς εἰς αὐτόν πωλημελήκον· καὶ ἐκείνους· εἰ γὰρ τὸ  
 ἐκ πρὶν μόνον ἐστὶν παρὰ σώμα, καὶ μὴ ζῆναι παρὰ σώματι, παλεονεξίαν οἱ ἀδικεῖν ὅτι χερσὶν  
 πρὶν ἔδεν οἰκῶν τῶν γνωσκόν. πῶς δ' αὖ καὶ ἀγγέλος πρὶν κρίνῃ τὰς δόξας, αὐτὸς δόξ-  
 ας τῆς ἐκείνης τὸ καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀμνησικακίας γρόμενοι· ἀλλὰ πρὶν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι  
 20 φησὶ· ἀλλὰ πρὶν μᾶλλον δόξεσθαι; ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ δόξεσθαι, εὐχόμενοι καὶ τῶν  
 τῶν δηλονότι τὸ καὶ ἄγνοια πωλημελήκων, καὶ δόξεσθαι τῆς ἐκείνης φιλανθρωπίας πρὶν καὶ  
 ἀγαθότητος, τὸ ὅσον ἐφ' ὑμῖν, τὰς κατὰ ὧν εὐχεσθαι, καὶ τὰς ἀδελφάς· ἔτῃς καὶ πρὶν μόνον, ἀλλὰ  
 καὶ τὰς προσηλύτους λέγων. εἰ γὰρ καὶ ὁ νῦν διεχθρεῦων ἕτερον πρὶν πρὶν, ὅτι ἴσμεν ἔδεν πρὶν ἡμῖς.  
 ἐξ ὧν σωτὴρ ὁ σαφῶς, εἰ καὶ μὴ πάντας εἶναι, ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς δοκεῖν εἶναι ἀδελφάς, ἡ δὲ καὶ  
 πάντας ἀνθρώπους, ἐνὸς ὅλως ἔργον θεοῦ ἐμὴν ἐκείνην, ὅτι μίαν ἐστίαν παρὰ βεβημένους, καὶ  
 παρὰ βεβημένοι τύχων ἄλλοι ἄλλων μᾶλλον, μόνος ὁ ὅτι τῆς γνῶσεως καὶ ἀλλὰ τὸ κτισμάτων πρὶν  
 ἐνέργειαν, δι' ἧς αὐτὸς τὸ θεῖον καὶ θεὸς προσκυνοῖ. ἡ δὲ οὐκ οὐκ, ὅτι Ἀδικεῖ βασιλείαν θεῶν καὶ  
 30 κληρονομῆσθαι; ἀδικεῖ ἔν ὅτι ἀντιδικῶν, εἰτ' ἐνέργω, εἰτε καὶ λόγῳ, εἰτε καὶ τῇ τῆς βλάβης ἐννοίᾳ·  
 ὡς μὲν τὴν νόμον παιδαγωγίαν τὸ εὐαγγέλιον παρὰ φέρει. καὶ ταῦτα τίνες ἦν· τοῦτο δὲ δηλον,  
 ὅτι οἱ ἐπὶ τυγχάνουσιν οἷς αὐτοῖς ἐσὶν συγγνώσκον. ἀλλὰ ἀπελθόντες· ἔχ' ἀπὸ τῶν ὡς οἱ λοιποὶ,  
 ἀλλὰ μὲν γνῶσεως τὰ παρὰ τὰ ψυχικὰ ἀπερρίψατε, εἰς τὸ ἐξομοιῶσαι, ὅτι δι' αἰσῶν, τῇ ἀγα-  
 θότητι τῆς τῆς θεῶν προνοίας, ἀλλὰ τε τὸ ἀνεξικακίας, διὰ τὴν τῆς ἀμνησικακίας· ὅτι δικαίους καὶ  
 ἀδικούς τ' εὐμένους τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων, κατὰ πρὶν ὁ ἥλιος, ὅτι λάμπη. εἰτ' ἐν μετὰ  
 νοίᾳ τῶν παρὰ πρὶν ὁ γνωσκόν, εἰτε μιμνήσκ' ἐκείνην. τρίτη δ' αἰτία τὸ, Ἀφες, καὶ  
 40 ἀφῆσθαι σοι· βιαζόμενης ὡς πρὶν ἐν πολλῇ εἰς σωτηρίαν, δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητι. ἀλλὰ  
 ἡ γὰρ αὐτῇ. τῶ γὰρ εἰς τῶν ἡμεῶν ἐξέως, ἀγίῳ εἶναι συμβαίνει, μηδενὶ τῶν παθῶν καὶ μηδέν  
 πρὶν παρὰ πρὶν, ἀλλ' οἷον ἀπὸ τῆς ἡδονῆς, καὶ ἀπὸ τῆς δὲ τῆς ἀγίας γαλῶν. διόπερ ἐδικαίω.  
 50 ἡ γὰρ. φησὶ, τῶ νόμῳ καὶ κυρίῳ ἐπὶ ἡδονῇ ὡς εἰπὶν ὅτι αὐτὸ δίκαιο εἶναι ὡς αὐτὸς, καὶ τῶ πνεύ-  
 ματι τῶ ἀγίῳ ὡς ἐνὶ μάστιγι καὶ δι' αἰσῶν ἀνεκράτῃ. Μὴ γὰρ ἐπὶ πάντα μοι ἐξέσιν; ἀλλὰ οὐκ  
 ἐξέσθαι ἀπὸ τῆς φησὶ, παρὰ τὸ εὐαγγέλιον ἐπὶ τῇ νοήσῃ ἢ λαλῇσῃ· τὰ ὅτι βρώματα τῇ  
 40 κριλῖα καὶ κριλῖα πῶς βρώμασιν, ἀ ὁ θεὸς καταργήσῃ, τὰ τέσιν, τὰς οὕτω λογισμένους καὶ βίον-  
 τας ὡς διὰ τὸ ἐσθίειν γρομένους, μὴ καὶ ὅτι ἐσθίοντες ἵνα ζῶσιν μὲν κατὰ τὸ ἀκούον, καὶ δὲ τὸ  
 παρὰ γρομένον τῇ γνῶσιν παρὰ πρὶν. καὶ μὴ πρὶν οἷον σάρκας εἶναι τὸ ἀγίου σώματι· τὰς  
 φησὶ· σῶμα ὅτι ἀλλογορεῖται ἢ ἐκκλησία κυρίου, ὁ πρὶν μαρτυρῶν καὶ ἀγίου· χερσὶν· ἐξ ὧν οἱ τὸ  
 ὄνομα ὅτι ἐκκλησιᾶς μόνον, βιοῦντες ὅτι κατὰ λόγον, σάρκες εἰσὶ. τὸ ὅτι σῶμα τῶν, πρὶν  
 50 μαρτυρῶν, τὰς τέσιν, ἢ ἀγία ἐκκλησία, οὐ τῇ πορνείᾳ, οὐδὲ τῇ ἀπὸ τῆς εὐαγγελίου δόξας, ἀ παρὰ  
 τὸν ἐθνικὸν βίον κατὰ οὐδέν· τὰς οὕτω οὐκ οἰκωτέον. πορνεύει γὰρ εἰς τὴν ἐκκλη-  
 σίαν καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα ὁ ἐθνικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πολιτεύμενος, εἰτ' ἐν ἐργῶν, εἰτε καὶ ἐν λό-  
 γῳ, εἰτε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ· ὁ παρὰ τὴν καλλῶμενος τῇ πόρῃ, τῇ παρὰ τὴν διαθήκην ἐνεργεία,  
 ἀλλὰ σῶμα γίνεσθαι, οὐχ ἄγιον εἰς σάρκα μίαν καὶ βίον ἐθνικὸν καὶ ἀλλὰ ἐλπίδα· ὁ ὅτι καλλῶμενος  
 50 τῶ κυρίῳ ἐν πνεύματι, πρὶν μαρτυρῶν σῶμα, τὸ διὰ φορὸν τῆς σωδῶν γρῶν, ὁ οὗτος ὁ ἀπας,  
 ἀνθρώπων ὁ ἅγιος, ἀπαθής, γνωσκόν, τέλειος, μορφούμενος τῇ ἐκείνης διδασκαλίᾳ, ἵνα δὴ  
 καὶ ἐργῶν ἐκ λόγῳ καὶ αὐτῇ τῶ πνεύματι, προσεχῆς γρομένους τῶ κυρίῳ, τὴν μόνω ἐκείνῳ τῶ



ὁ Φειλομένω τῷ οὕτως ἀπὸ δρωμένω δόξα λαβὴ. δόξα γὰρ τὸ δῶγμα τοῖς ὡπλίσουσιν. οὐ γὰρ  
 ἐκκυκλεῖν χρὴ τὸ μυτήριον, ἐμφαίνειν δὲ ὅσον ἐς ἀνάμνησιν τοῖς μεταχρησίσιν τῇ γνώσει, οἱ  
 10 καὶ σωήσουσιν ὅπως ἐρηπὴ πρὸς τὸ κυρίου, Γίνεσθε ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν τέλει, τελείως ἀφίεν-  
 τες τὰς ἀμαρτίας, καὶ ἀμνησικακῶντες, καὶ ἐν τῇ ἐξέσει τῆς ἀπαθείας καταβιβύοντες. ὡς γὰρ τέ-  
 λειον φάμεν ἰατρὸν, καὶ τέλειον φιλόσοφον, οὕτως οἱ μὲν καὶ τέλειον γνώστην. ἀλλ' ὁ δὲν τέτων,  
 καὶ τοὺς μέγιστον, ἐς ὁμοιοτήτα θεοῦ παραλαμβάνει. οὐ γὰρ καθάπερ οἱ Σταίκοι, ἀθίως πένυ  
 τῷ αὐτῷ δέρετι ἀνθρώπου λέγομεν καὶ θεοῦ. μή ἢ ἐν τέλει γίνεσθαι ὁφείλομεν ὡς ὁ πα-  
 τὴρ βούλει. ἀδιώδιον γὰρ καὶ ἀμύχανον, ὡς ὁ θεὸς ἐστὶ, γινώσκοντα τέλειον. βούλει δὲ ὁ πα-  
 τὴρ ζῶντος ἡμῶν καὶ τῷ ἑὐαγγελίῳ ὑπακούειν, ἀνεπιλήπτης πλείους γίνεσθαι. ἡ δὲ κατ'  
 ἐλπίδα λεγόμενον ἔρηπὴ πρὸς παρούσῳ μὲν τὸ εἶδεν, ἐς ἀναπλήρωσιν δὲ περικυκλῶν τοῖς συν- 10  
 ἰέναι διωαμένοις δόξα λαμβάνοντες ἐκλαβὴν, καὶ τὸ θεληματὶ θεοῦ γινώσκοντες, καὶ ἀφίεν-  
 τες ἐν πολλῇ, εὐσεβῶς ἅμα καὶ μεγαλοφρόνως πολιτεύομεθα. ἐπεὶ δὲ ἡ ἀκλόουθον ἐστὶ πρὸς  
 τὰ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων ὀπιφειρόμενα ἡμῖν ἐγκλήματα δόξα λογισσάμεθα. σπουδαίως λαμ-  
 βάνοντα ἢ ἐν ἡσυχίᾳ τῶν δόξα ὡς ὁμοίως τοῖς προεξημένους, καὶ αἱ περὶ τῶν ἄλλων διδασκαλίας  
 αἰρέσεις, εὐαίχου, πρὸς τὸν ἀσκαθάραιας τὰ ἐμποδῶν, εὐτερεῖς δὲ τὰς τῶν δόξα ὡς λύ-  
 σης, ἐς τὴν ἐξέσει πρὸς ἡμῶν. πρῶτον μὲν ἐν αὐτῷ τῷ πρὸς αἰσχύνῃ ἡμῶν λέγοντες, μὴ δὲ  
 πιστεύειν ἀπὸ τῶν ἀσκαθάραιας τῶν αἰρέσεων. παρατίνει γὰρ καὶ ἀλήθεια, ἄλλων ἄλλα δογματίζ-  
 ούντων. πρὸς οὓς φάμεν. ὅτι καὶ παρ' ὑμῖν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ παρὰ τοῖς δοκιμαστέοις τῶν παρ'  
 Ἑλλήσι φιλοσόφων, πᾶσι πολλὰ γινώσκοντες αἰρέσεις. καὶ οὐδέ τις φάτε δὲν ὁκνεῖν ἡ τοὺς φιλοσοφῶν  
 καὶ Ἰουδαίων, τῶν ἀσκαθάραιας ἐνεκα τῶν πρὸς ἀλήθειας τῶν παρ' ὑμῖν αἰρέσεων. ἐπεὶ δὲ ὀπιπαρῇ 20  
 σέσθαι τὰς αἰρέσεις τῇ ἀληθείᾳ, καθάπερ τῷ πυρὶ τὰ ζιζάνια, πρὸς τὴν κυρίαν προφητικῶς ἐρ-  
 ρη, καὶ ἀδιώδιον μὴ γινώσκοντα πρὸς ἐρηπὴν ἐσθαι. καὶ τέτταρτὴ αἰτία, ὅτι πάντες τῶν καλῶ  
 μῶν ἐπὶ πᾶσι. μὴ ἢ ἐν, ἐκ καὶ παραδοχῇ πρὸς σωτήρας, καὶ τῶν ὁμολογίαν παρέλθον τὴν πρὸς  
 ἡμῶν, ἀπὸ τῶν ψευδόμενον τῶν ὁμολογίαν, ἀφειρόμεθα τὴν ἀληθείαν καὶ ἡμῶν, ἀλλ' ὡς ἀψά-  
 δειν χρὴ τὴν ὀπιπῇ, καὶ μηδὲν ὧν ὑπερχηται ἀκυροῦν, καὶ ἄλλοι ἱνὲς παραδοχῇ πρὸς σωτήρας.  
 οὕτως καὶ ἡμῶν καὶ μὴδὲν ἔσθαι τὸ ἐκκλησιαστικὸν παραδοχῇ πρὸς σωτήρας. καὶ μάλ-  
 λις τῶν περὶ τῶν μεγίστων ὁμολογίαν ἡμῶν μὲν φυλάττομεν, οἱ δὲ, παραδοχῇ πρὸς. πρὸς τῶν  
 ἐν τοῖς βεβαίως ἐχομένοις τὴν ἀληθείαν. ἡ δὲ ἢ ὡς ἐν πλάτῃ χρωμένους τῇ δὲ τῇ δόξα, ἐν-  
 ἐπὶ φάναρ πρὸς αὐτὴν, ὅτι καὶ οἱ ἰατροὶ ἐναντίας δόξας κεκτημένοι καὶ τὰς οἰκίας αἰρέσεις, ἐπ'  
 ἰσῆς ἐργῶν θεραπεύουσιν. μὴ ἢ ἐν κάμνῳ ἢ τὸ σῶμα καὶ θεραπείας δεόμεναι, καὶ πρὸς τῶν 30  
 ἰατρῶν, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἰατρικῇ αἰρέσεσι, οὐκ ἄρα οὐδὲ ὅτι τῶν ψυχῇ νοσῶν καὶ ἐιδώλων ἐμπελῶν,  
 ἐνεκα γὰρ τῶν ὑγιάναι καὶ ἐς θεὸν ὀπιπρῆσαι, πρὸς φασίμεν τὸ πρὸς τὰς αἰρέσεις. καὶ μὴν ἀπὸ τῶν  
 δοκίμους, φησὶν, αἱ αἰρέσεις. δοκίμους ἦτοι τὰς ἐς πίσιν ἀφικνουμένους λέγει, ἐκκλησιαστικῶν  
 πρὸς τῶν τῇ κυριακῇ διδασκαλίᾳ καθάπερ τὰς δοκίμους πρὸς τῶν τοῦ κῆδου νόμισμα  
 τῶν κυρίου δόξα τῶν παραχαράγματος ἀσκαθάραιας, ἡ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ πίστι δοκίμους ἡ δὲ γινώσκον-  
 τας, καὶ τὰ τὸ βίον, κατὰ τὴν γνῶσιν. ἀπὸ δὲ τῶν ἄρα πλείοντα ὀπιμελείας καὶ προμη-  
 θείας δεόμεθα ἐς τῶν ἐξέσθαι πᾶσι ἀκριβῶς βιωτέον, καὶ πρὸς ὅλως οὐσε θιοσέβεια. δὴλον  
 γὰρ ὅτι δυσκόλε καὶ δυσεργῆ τὴν ἀληθείαν τυγχανούσης, ἀπὸ τῶν γινώσκοντες αἱ ζήτησις. αἱ δὲ ὧν  
 αἱ φίλαυτοι καὶ φιλόδοξοι αἰρέσεις, μὴ μαθητῶν μὲν μηδὲ παρηληφόντων ἀληθῶς, αἶσιν δὲ  
 γνώσεως ἐληφόντων. ἀπὸ πλείοντα τοῖνυν φρονίῳ ἐρῶν ἡ τῶν ὧν ἀλήθειαν, ἡ μό- 40  
 323 νη περὶ τῶν ὧν ὧν ὧν καταγίνεται. πᾶσι δὲ ἐπὶ γλυκεία εὐρεσίς τε καὶ μνήμη. ἐπεὶ πρὸς  
 τῶν ἄρα τῶν πᾶσι τὴν εὐρέσεως διὰ τὰς αἰρέσεις, ἀλλ' οὐ τέλειον δόξα τῶν. ἐπὶ γὰρ ὁ πᾶσι παρα-  
 κειμένης, τὴν μὲν, ἀληθοῦς καὶ ὡρίμης. τῆς δὲ, ἐκ κηροῦ, ὡς ὅτι μάλιστ' ἐμπερὶ πρὸς πρὸς  
 διὰ τῶν ὁμοιοτήτα, ἀμφοῖν ἀφεικτέον. ἀσκαθάραιας ἢ ἐμὴν τε τῇ καταληπτικῇ θεωρίᾳ ἐτῶν κυ-  
 ρωτάτω λογισμῷ τὸ ἀληθές ἀπὸ τῶν φαινομένων. καὶ ὡς περὶ ὁδὸν μῶν μὲν τὴν βασιλικὴν τυγχαν-  
 ούσης, πολλῶν ἢ ὡς ἄλλων τῶν μὲν, ὅτι ἡν κρημνόν, τῶν δὲ, ὅτι ποταμὸν ἐσθαι ἡ πρὸς τῶν  
 ἀσκαθάραιας φερουσῶν, οὐκ αἱ τὴν ὁκνήσῃ διὰ τῶν ἀσκαθάραιας ὁδεῦσαι, χρῆσθαι δὲ αὐτῇ τῇ ἀκιν-  
 δυνῶν ἐν βασιλικῇ καὶ λεωφόρῳ. οὕτως ἄλλα ἄλλων περὶ ἀληθείας λεγόντων, οὐκ ἀπὸ τῶν  
 ὀπιμελείων ἢ πρὸς τῶν ἀκριβῶς τῶν περὶ αὐτῆς γνῶσιν. ἐπὶ καὶ τοῖς κηρομένοις  
 λαχάνοις πρὸς τῶν φῶν καὶ πᾶσι. μὴ τι ἐν ἀπείχοντι οἱ γινώσκοντες, τὴν κηρομένην ὀπιμελείας 50  
 ἔχοντες ἐν πολλῇς ἐκ φύσεως ἀφορμας πρὸς τὴν ἐξέσθαι τὰ λεγόμενα, καὶ τὴν ἀληθείαν τῶν  
 ἀκλόουθῶν ἐξέσθαι ὁφείλομεν. διὰ καὶ ἐκ τῶν κρινόμεθα, οἱ δὲ πρὸς πρὸς πρὸς, μὴ συγκα-  
 ταίγμε-



- ἔπιζητοῦνται, μὴ διατίλλοις τ' μαχόμενον καὶ ἀπειπὶς καὶ παρὰ φύσιν καὶ ψεύδος ἀπὸ πτὰ-  
ληθῆς καὶ τῶ ἀκαλῆθι καὶ τῶ πρέποντος καὶ τῶ κτ' φύσιν· αἷς ἀφορμαῖς καταχρησέσθαι εἰς ὀπί-  
γνωσιν τῆς ὀλῆως οὐσίας ἀληθείας. ματαῖα τίνων τοῖς Ἕλλησιν ἡ πρόφασις αὕτη. τοῖς μὲν γὰρ  
βυλομένοις ἐξέσται καὶ τ' εὐρεῖν τὴν ἀλήθειαν· τοῖς δ' αἰτίας ἀλογίας προβαλλομένοις, ἀναπο-  
λόγηται ἡ κρίσις. πότερον γὰρ αἰτιροῦσιν, ἢ συγκατατίθενται εἶναι, ἀποδείξιν; οἱ μὲν πάντας ἀν-  
ὁμολογήσιν, ἀνὰ τῶν τὰς αἰσθησὶς ἀναρέτων. ἀποδείξωσι δ' ἕσσης, ἀνάγκη συγκαταβαίνειν  
εἰς τὰς ζητήσας, καὶ δι' αὐτῶν τ' γεαφῶν ἐκμανθάνειν ἀποδεικτικῶς, ὅπως μὲν ἀπὸ φάλαγγος αἱ  
αἰρέσεις, ὅπως δ' ἐκ μόνῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ δέχῃ ἐκκλησία, ἢ περὶ ἀκριβοῦς τῆς γνώσεως, καὶ ἡ τῶ  
ὄντι δέξῃ αἰρέσεις· τῶν τε ἀπὸ τ' ἀληθείας ἐκτερεπομένων, οἱ μὲν, σφᾶς αὐτὰς μόνους· οἱ δ', καὶ  
10 τὰς πύλας ἐξ αὐτῶν ὀπιχειροῦσιν. οἱ μὲν ἔνδοξοι σφᾶς καλέμενοι, οἱ τὴν ἀλήθειαν εὐρηκέναι  
νομίζοντες, σφᾶς ἔχοντες ἀποδείξιν καὶ εἰς μίαν ἀλήθειαν, εἰ αὐτὰς οὐτοι ἀπατῶσιν ἀναπαυῶν νομί-  
ζοντες· ὡν πολλὸς σφᾶς ὀλίγον, τὰς τε ζητήσας ἐκτερεπομένων διατὰς ἐλέγχους, ἀποφύζοντων  
καὶ τὰς διδασκαλίας διατὰ τὴν κατὰ γνώσιν. οἱ δὲ τὰς προσοχίας ἐξ αὐτῶν, πανούργοι  
σφᾶδρα· οἱ δὲ παρακαλῶντες αὐτοὺς, ὅτι μὴδὲν ὀπίσταν, πιθανοὺς ὅμως ὀπιχειρήμασι σκο-  
πιζέσθαι τὴν ἀλήθειαν. ἐπεὶ δ' οἱ μὲν τ' πιθανῶν ὀπιχειρημάτων, καὶ ἐπεὶ τ' ἀληθῶν ἡ φύσις, καὶ  
ὅτι τῶν αἰρέσεων ἀνάγκη τὴν ὀνομασίαν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀληθείας λέγεσθαι γινώσκο-  
μεν. ἀφ' ἧς πᾶσα ἀποσπᾶσθαι ὀπί λυμῆτων ἀνθρώπων οἱ σφᾶς, καὶ ἐξ ἐκδημένων σφᾶσιν  
ἀνθρωπικῶς τεχνικῶς ἐγκατορυζάντες αἰχρῶσι πρὸς ἐκδοσιν, διατρεφῆς μᾶλλον ἢ ἐκκλησίας.  
ἀλλ' οἱ πονεῖν ἐπιμοῖ ὀπί τοῖς καλλίστοις, οὐ πότερον ἀποστήσονται ζητῶντες τὴν ἀλήθειαν, πρὶν  
20 ἂν τὴν ἀποδείξιν ἀπ' αὐτῶν λάβωσι τῶν γεαφῶν. ἐστὶ μὲν οὖν κείνα πᾶσι τῶν ἀνθρώπων κε-  
κτήρια, κατὰ πρὸς τὰ αἰσθητήρια· τὰ δ' ἄλλα τῶν βελήεντων καὶ ἀσκησέντων τὰ ἀληθῆ καὶ διὰ  
τῶν καὶ λογισμοῦ τεχνικῶν, λόγων ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν. μέγαρον δ' ἔτι καὶ τὴν οἴησιν ἀποδείξω,  
ἐν μέσῳ καταστάντας ἀκριβοῦς ὀπιστήμης ἐκ πρὸς τῶν δοξοσφᾶς, καὶ γινώσκαι ὅτι ὁ τὴν αἰώνιον  
ἐλπίζων ἀνάπτωσιν, γινώσκει καὶ τὴν ἐπὶ αὐτῆς ὀπίπνον ἔσσαι καὶ πηλιμμένον· ὁ περὶ ἀπᾶς  
εὐαγγελιστῆς, καὶ τ' σωτήριον φησὶν ἐν ἡμέρᾳ ὀπιστῶν, μὴ ὀπιστρεφείτω εἰς τὸ ὀπίσω κατὰ  
πρὸς ἡ δὲ γνώμῃ, μὴδὲ εἰς τ' πότερον βίον τὸν τοῖς αἰσθητοῖς πρὸς ἀκρίβειαν, μὴδὲ μὲν εἰς τὰς  
αἰρέσεις παλινδρομεῖται· ἐκίχουσι γὰρ ἀμνηστῆς τ' ὄντα μὴ γινώσκουσαι θεόν. ὁ γὰρ φιλῶν πα-  
30 ἔρα ἢ μητέρα ὑπερῆμεν ὅντως πατέρα καὶ διδασκαλον τ' ἀληθείας, πᾶν ἀναγινώσκων καὶ  
ἀνακρίνοντα, καὶ πηνούμενον τὴν ψυχὴν τὴν ἐκτελεγμένον, σφᾶς ἐστὶ μὴ ἄξιος, λέγει τὰ εἶναι  
ἡδὲ θεοῦ καὶ μαθητῆς θεῶ, ὁμοῦ καὶ φίλος καὶ συγγενής· ἔδει γὰρ εἰς τὸ ὀπίσω βλέπων, καὶ ὀπι-  
βάλλον τὴν χεῖρα αὐτῆς ἐπ' ἄροτρον, εὐθεὶ τῇ βασιλείᾳ τ' θεοῦ· ἀλλ' ὡς εἰκέν τοῖς πολ-  
λοῖς, καὶ μέγιστον δοκεῖ ἡ μάλα μὲν λέχων εἶναι διατὰ τὴν τῶ πατρίου γέννησιν, σφᾶς οὐσα λέχων  
καὶ γὰρ μὴ τ' τεκεῖν αὐτὴν μακροχρόνως, φασὶ πινες παρθένον εὐρεῖναι· τοιαῦτα δ' ἡμῖν αἱ κυ-  
ρια καὶ γεαφαί, τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ μένουσαι παρθένοι μὴ τῆς ὀπισκρινέως τῶν  
τῆς ἀληθείας μυσηρίων. τίτοκεν καὶ οὐ τίτοκεν, φησὶν, ἡ γεαφή· ὡς ἀνέξ αὐτῆς, σφᾶς ἐκ σω-  
δασμοῦ συλλαβῆσαι· διόπερ τοῖς γνωστικῶς κεκυηκασιν αἱ γεαφαί. αἱ δ' αἰρέσεις, σφᾶς ἐκμα-  
32 θῆσαι ὡς μὴ κεκυηκῆς, παρὰ πᾶσι μόνον. πάντων δὲ ἀνθρώπων τὴν αὐτὴν κρίσιν ἐχόντων, οἱ  
μὲν ἀκαλῆθες τῶ ὄντι λόγῳ, ποιεῖν τὰς πύλας· οἱ δὲ ἡδοναῖς σφᾶς αὐτὰς ἐκδεδωκότες,  
βιάζοντες πρὸς τὰς ὀπισθυμίας τὴν γεαφήν. δὲ δ' οἱ μὲν τῶ τῆς ἀληθείας ἐραστῇ, ψυχικῆς  
40 εὐτονίας· σφᾶς ἀλλοδαπῶν γὰρ ἀνάγκη μέγιστον τὰς μεγίστας ἐγχειροῦντας πράγμασιν, μὴ μὴ τ' κα-  
νόνα τ' ἀληθείας παρ' αὐτῆς λαβόντες ἔχωσι τ' ἀληθείας. οἱ τοιοῦτοι δὲ, ἅτε ἀποπινόντες τῆς  
ὀρθῆς ὁδοῦ, καὶ τοῖς πλείστοις τ' κτ' μέγιστον σφᾶλλον· εἰκότως, διατὰ μὴ ἔχειν ἀληθῶν καὶ  
ψευδῶν κριτήριον, συγγεγυμνασμένοι ἀκριβοῦς τὰ θεῶν αἰρεῖσθαι. εἰ γὰρ ἐκείνῳ, καὶ θείαις  
ἐπέθοντο ἂν γεαφαῖς. κατὰ πρὸς ἂν εἴπῃς ἐξ ἀνθρώπων θηρίον γένος παρὰ πηλίστας τοῖς ὑπὸ  
τ' Κίρκης φαρμακθεῖσιν, οὕτως ἀνθρωπῶν εἶναι τ' θεοῦ καὶ πρὸς τῶ κυρίῳ διαμένειν, ἀπολώ-  
λεκεν ὁ ἀναλακτίσας τὴν ἐκκλησιαστικὴν παρὰ δόσιν, καὶ ἀποσκιρτήσας εἰς δόξας αἰρέσεων  
ἀνθρωπίνων. ὁ δ' ἐκ τῆς δὲ τῆς ἀπᾶς παλινδρομήσας, κατὰ φύσιν τῶν γεαφῶν, καὶ τ' εἰ αὐτῶ  
βίον ὀπιστρέφας τῇ ἀληθείᾳ, οἷον ἐξ ἀνθρώπου θεὸς ἀποτελεῖ. ἔχομεν γὰρ τὴν δέχῃ τ' δι-  
δασκαλίας πᾶν κύριον, διατὰ τὴν πρὸς φητῶν, διατὰ τὴν εὐαγγελίου, καὶ διατὰ τὴν μακαρίων ἀπο-  
50 στέλων πολυτρόπως καὶ πολυμερῶς ἐξ δέχῃς εἰς τέλος ἡγούμενον τ' γνώσας. τὴν δέχῃ δ'  
εἴπῃς ἕτερον δίδωαι ὑπολάβαι, οὐκέτι ἂν ὄντως δέχῃ φυλαχθεῖν· ὁ μὲν ἔνθεν εἰ αὐτῶ πρὸς τῇ  
κυριακῇ γεαφῇ τ' ἐφ' ὧν ἀξιοπύς· εἰκότως αὖ διατὰ κυρίου πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐε-

γασίαν ενεργυμένη. ἀμέλει πρὸς τὴν τ' πρᾶγματ' εὐρίσιν, αὐτῇ γρῶμαθα κριτηρίω· τ' κρι-  
 νόμενον δὲ πᾶν, ἐπὶ ἀπίστον πρὶν κριθῆναι· ὥστ' ἂν δὲ δέχῃ τὸ κρίσιως διέμενον. ἐκότεως τοίνυν πί-  
 ρη βεβαλόντες ἀναπόδεικτον τὴν δέχῃ ἐκ βεβαιουσίας, καὶ πᾶς δόξαις παρ' αὐτῆς τ' δέ-  
 χῃς περὶ τ' δέχῃς λαβόντες, φωνῇ κυρίου παρδόμεθα πρὸς τὴν δῆλινωσιν τ' ἀληθείας. οὐ  
 γὰρ ἀπλῶς δόξαινομένοις ἀνθρώποις προσέχομεν, οἷς καὶ αὐτοπροφαίνεσθαι ἐπ' ἴσῃς ἐξέστιν.  
 εἰ δὲ οὐκ ἀπὸ μόνον ἀπλῶς ἐπ' αὐτῇ δόξαν, ἀλλὰ πρὸς αὐτῇ δὲ τὸ λεχθῆναι, καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώ-  
 πων ἀναμένομεν μαρτυρίαν, ἀλλὰ τῇ τῷ κυρίου φωνῇ πιστέμεθα τ' ζητέμενον· ἢ πᾶσιν δόξαι-  
 δέξιν ἐχέμεν ἡμεῖς, μᾶλλον δὲ, ἢ μόνῃ δόξαι δέξιν ἡμεῖς τυγχάνει· καθ' ἡν δῆλινωσιν οἱ μὲν  
 δόξαινομένοις μόνον τῶν γραφῶν, πιστοί· οἱ δὲ καὶ πρὸς αὐτῇ χωρήσασθαι, ἀκριβοῦς γνώμονες  
 τ' ἀληθείας ὑπάρχουσιν, οἱ γνωστοί· ἐπεὶ καὶ πᾶς καὶ τ' βίον ἐχούσι ἢ πλείον οἱ τυχόντες τῶν  
 ιδιωτῶν, καὶ παρὰ πᾶς κοινᾶς ἐνοίας ἐκτυπῶσι τ' βέβηλον. οὕτως ἔν ἡμῖς ἀπ' αὐτῶν περὶ  
 αὐτῶν τῶν γραφῶν πλείως δόξαινομένοις ἐκ πίστεως πηγήμεθα δόξαινομένοις. καὶ πολυήσω-  
 σι προφητικαῖς χερσὶν γραφαῖς καὶ οἱ πᾶς αἰρέσεις μετόντες, πρῶτον μὲν, καὶ πᾶσι· ἐπεὶ  
 καὶ πλείους, ὅτε ὡς τ' σῶμα καὶ τ' ὕψος τ' προφητικῆς ὑπαγορεύει· ἀλλ' ἐκλεγομένοις πᾶσι  
 φιλόσοφους ἐρημίαν, εἰς πᾶς ἰδίας μετέγχεσι δόξαις, ὁλίγας ἀποράδην ἀπανθίζομενοι φωνᾶς· καὶ  
 τ' σημαίνοντες ἀπ' αὐτῶν σκοπῶντες, ἀλλ' αὐτῇ ψαλῇ δόξαινομένοις τῇ λέξει. χεῖρον γὰρ ἐσ-  
 πᾶσιν οἷς πρὸς φέρονται ῥητοῖς, εὐροῖς αὖ αὐτῆς ὡς πᾶς ὀνόμασι μόνους προσέχουσιν, πᾶσι ση-  
 κόμενα ὑπαλάττειν· οὐδ' ὡς λέγον· γινώσκουσιν, ὅτε ὡς ἔχον πεφύκασι γρῶμαθαι, αἷς καὶ  
 δὲ κομίζουσιν ἐκλογαῖς· ἢ ἀλήθεια ἢ, ὅτε ἐν τῷ μεταβῆναι τῇ σημαίνοντα εὐρίσκειται· ἔτι  
 μὲν γὰρ ἀνατρέψουσιν πᾶσιν ἀληθῆ διδασκαλίαν· ἀλλ' ἐν τῷ ἀφασκίῃσθαι τῇ τῷ κυρίῳ καὶ τῷ  
 παντοκράτῳ θεῷ πλείως οἰκῶντες καὶ πρὸς· καὶ τῷ βεβαιουῖν ἕκαστον τῶν δόξαινομένων  
 καὶ τῇ γραφᾷ, ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν ὁμοίων γραφῶν· ἔτ' ἐν δῆλινωσιν δῆλιν τὴν ἀλήθειαν ἐθέ-  
 λουσιν, αἰδοῦμενοι καταβῆναι τ' τ' φιλαυτίας παρδόμενα· οὐτ' ἔχουσιν ὅπως ἀφασκίῃσθαι τὰς  
 αὐτῶν δόξαις, βιαζόμενοι τὰς γραφάς· φθάσασθαι ἢ ἐξενεγκῆναι εἰς τὰς ἀνθρώπων δόγμαθαι  
 ψαδῇ, χεῖρον ἀπᾶσις τ' γραφαῖς ἐναργῶς μαχομένοις, καὶ αἱ ὕψ' ἡμῶν τῶν ἀντιλεγόντων  
 ἀπᾶσις ἐλεγχόμενοι, τὸ λοιπὸν ἐπὶ καὶ νῦν ὑπαμένεσθαι, τὰ μὲν, μὴ πρὸς αὐτῶν τῶν προφητικῶν  
 τὰ ἢ, ἡμᾶς αὐτῆς ὡς ἀλλῆς γεγονότας φύσεως, μὴ οὐδὲ εἶναι σωεῖναι τὰ οἰκῶντες ἐκείνοις δια-  
 βάλλουσιν· ἐνίοτε ἢ καὶ τὰ αὐτῶν διελεγχόμενοι δὲν ἔχοντες δόγμαθαι, ἀντικρὺς ὁμολογοῦν αἰδοῦ-  
 μενοι ἀκατ' ἰδίαν αὐχῶσι, διδάσκουσιν ἕτως· ἔτι γὰρ καὶ πᾶσις ἐπὶ ἰδὲν τὰς αἰρέσεις δῆλινωσιν  
 325 αὐτῶν τὰς μοχθηρίας τῶν δογμάτων. ἐπεὶ δὲ ἀνατρέψουσιν πρὸς ἡμῶν, δεικνύτων αὐτῆς  
 σαφῶς ἐναντιμένους τ' γραφαῖς, δυὼν θάπρον ὑπὸ τῶν προεσώτων ἢ δόγματ' ἐπὶ θείας-  
 δαι γινόμενον. ἢ γὰρ τ' ἀκολουθίας τ' σφαιρῶν δογμάτων, ἢ τ' προφητικῆς αὐτῆς, μᾶλλον δὲ  
 τ' αὐτῶν ἐλπίδ' ἀκαταφρονῶσιν· αἰρῶν· ἢ ἕκαστον τὸ δόξαν αὐτοῖς ὑπάρχον ἐναργέστερον,  
 ἢ τ' πρὸς ἢ κυρίῳ ἀφ' αὐτῶν προφητῶν ἐρημίαν καὶ ὑπὸ τῇ εὐαγγελίῳ, πρὸς ἔτι ἢ καὶ τ' δόξαι-  
 σίλων συμπαρτρυμένον καὶ βεβαιούμενον. ὁρῶντες ἔν τὸν κίνδυνον αὐτοῖς, καὶ περὶ ἐνὸς δόγμα-  
 τ'ς, ἀλλὰ περὶ τὸ τὰς αἰρέσεις ἀφασκίῃσθαι, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐξείρκειν· τοῖς μὲν γὰρ ἐν μέσῳ καὶ  
 προχάρως ἐντυχόντες παρ' ἡμῖν ὡς εὐτελῶν ἀκαταφρονῶσιν· ὑπερβῆναι ἢ ἀφασκίῃσθαι τὸ  
 κοινὸν τ' πίστεως, ἐξέβησαν τὴν ἀλήθειαν. μὴ γὰρ μαθόντες τὰ τ' γνώσεως τ' ἐκκλησιαστικῆς μυ-  
 στήρια, μηδὲ χωρήσαντες τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀληθείας, μέγχι τῇ βάθους τ' πρᾶγματ' ἀκατα-  
 λῆαν δόξαινομένοις, ἐξ ἀπλοῦς ἀναγνόντες, παρὰ πᾶσι τὰς γραφάς. ὑπὸ δόξαι-  
 40 φίας τοίνυν ἐπλημένοι, ἐρίζοντες ἀφασκίῃσθαι, δῆλοι γεγονότες, ὡς ἢ δοκῶν μᾶλλον, ἢ περ τοῦ  
 φιλοσοφῶν προνοῶν· αὐτῶν οὐκ ἀναγκαίως δέχας πρᾶγματ' ἀκαταλλόμενοι, δόξαις  
 τε ἀνθρωπίναις κεκινημένοι, ἐπεὶ ἀναγκαίως πᾶσι ἀκολουθεῖν αὐτοῖς ἐμπορῶντες, ἀφασ-  
 κίῃσθαι τῶν ἐλεγχουσιν πρὸς τῆς τὴν ἀλήθειαν φιλοσοφίαν μετὰ κληρονομήσας· καὶ πᾶσι  
 μᾶλλον ὑπομένοντες, καὶ πάντα φασὶ κάλων κινουσι, καὶ ἀσθενῶν ἀφ' αὐτῶν τ' γραφαῖς  
 μέλλουσιν, ἢ περ μετὰ τῆν· ὑπὸ φιλοφιλίας τ' αἰρέσεως, καὶ τῆς πολυθρύλητης καὶ τὰς ἐκ-  
 κλησίας αὐτῶν πρωτοκαθεδρίας· δι' ἣν, καὶ κείνῳ τὴν συμποικίλῃ ἀφ' αὐτῆς ψαδῶν ἀνάγκης  
 πρωτοκλισίαν ἀσπάζον· ἢ παρ' ἡμῖν ἢ τ' ἀληθείας δῆλινωσιν, ἐκ τῶν ἡδὲ πρὸς αὐτοῖς οὕτω  
 πρὸς ἐκπορίζε· τὴν πίσιν· ἢ τις ὅσα, ὡς ἐπ' αὐτῇ, δόξαι δέξιν καθίσταται. ἀλλ', ὡς εἰσιν, πᾶ-  
 σαι αἰρέσεις, δέχῃν ὡς ἀκρίβως οὐκ ἔχει τὸ σύμφωνον, μόνον δὲ τοῖς πρὸς ἡδὲ ἀνεωρότα· ἐπὶ  
 50 καὶ ἰάτηρ αὐτῶν, εἰ πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ μόνον ὁβουλήθῃ. τριτὴν ἢ πρᾶξιαν οἰήσεως, καθά-  
 περ καὶ πᾶσις ἀφασκίῃσθαι· μαθητοῖς τε ἢ αἰσῶν, καὶ τὸ πᾶσι ἀν' ἐξαιρεθείῃ τῇ· καὶ τριτόν, ἢ ἀσκησις  
 τῆς ψυ-



ὁ πατὴρ οἱ παῖδες, ἕως ἡμεῖς πρὸς τὸ πνεοῖας καταζόμεθα. θεὸς δὲ ἡμῶν ἔστι γὰρ ἡ  
 ἡμῶν, κακεῖ ἀνταπόδοις· καταζόμεναι τὸ πρὸς τὸ χρησίμου καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς καταζο-  
 μένοις. πᾶσι μὲν ἀποτρέψαι βεβλόμενος τὸ εἰς τὰς αἰρέσεις εὐεμπήσιαι τὰς φιλομαθοῦν-  
 τας, παρεθέμεν· τὰς δὲ τὸ ὀπιπλάξας, εἴτε ἀμαθίας, εἴτε ἀβελτηρίας, εἴτε καχεξίας, εἴθ'  
 ὁ πὶ δὴ ποτε χρηρὴ καλεῖν αὐτῶν, ἀποπᾶσαι γλιχόμενος, μεταπίπτει καὶ προσαγαγὴν τῇ ἀ-  
 ληθείᾳ τὰς γὰρ μὴ πάντα πασιν ἀνιάτεις ὀπιχειρῶν, τοῖς δὲ σωεχρησάμεν τοῖς λόγοις. εἰσι γὰρ  
 οἱ καὶ ἀνέχονται τὴν δόξαν ἐπακῶσαι τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν πρὸς τρεπόντων, καὶ δὴ φλυαρεῖν ὀπι-  
 χειρῶσι, βλασφήμους τὴν ἀληθείας καταχέοντες λόγους, σφίσιν αὐτοῖς τὰ μέγιστα τῶν ὄντων  
 ἐγνωκέναι συχωρῶντες, καὶ μαθόντες, καὶ ζητήσαντες, καὶ πονέσαντες, καὶ εὐρόντες τὴν ἀκαταβία-  
 οὺς ἐλεήσεν ἂν ἡς ἡ μισήσεν τὴν αὐτῆς ἀλαστοφῆς. εἰ δὲ ἡς ἰασιμῶν τυγχάνει, φέρει δυνά- 10  
 μεν ὅς ὡς πῦρ ἢ σίδηρον τῆς ἀληθείας τὴν παρρησίαν, ἀποτέμνουσαν, καί οὐσαν τὰς ψυχὰς δό-  
 ξας αὐτῶν, ὑπερέχει τὰ ὅσα τῆς ψυχῆς. ἔστι γὰρ τὸ, εἰ μὴ ραθυμεῖν ἐπιγόμενοι ἀποδω-  
 θῶνται τὴν ἀλήθειαν, ἢ δόξης ὀργιζόμενοι, κακοτομέειν βιάζονται· ραθυμοῦσι μὲν γὰρ οἱ, παρὸν  
 τὰς οἰκίας τὴν θείαν γραφάιν ἐξ αὐτῶν τὴν γραφὴν πορίζου ἀποδείξεις, τὴν παρὰ πᾶν καὶ  
 ἡδοναῖς αὐτῶν σωαρούμενοι ἐκλεζόμενοι· δόξης γὰρ ὀπιθυμῶσι, ὅσοι τὰ πρὸς φύσιν τοῖς θεο-  
 πνεύσις λόγοις ὑπὸ τῶν μακαρίων ἀποστόλων καὶ διδασκάλων παραδιδόμενα, ἐκόντες εἶναι  
 σφίζονται, δι' ἐτέρων παρεχρησάτων ἀνθρωπείας διδασκαλίας ἐνιστάμενοι θεία παραδό-  
 σι, ὑπερὶ τὴν αἵρεσιν συζητοῦν. τίς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐκ τῆς ἀληθείας ἀνδράσιν, καὶ τὴν ἐκκλη-  
 227 σιατικῶν λέγω γινώσκιν, ὑπελείπει λόγῳ, μαρτίᾳ, φέρει εἰπεῖν, ἢ προσδίδει, καὶ τὸ ὁ-  
 μοίων, τὴν ὁρθὴν οὐ βαδισάτων ὁδόν; καὶ γὰρ ἂν ὑπερέβαλον σοφία τὰς ἐμπροσθεν ἀνδρας, ὡς 20  
 προσεξέμεναι πὶ τοῖς ὑπὸ ἐκείνων ἀληθῶς ρηθεῖσιν· ἀλλ' ἀγαπητὸν ἦν αὐτοῖς, εἰ τὰ πρὸς παρα-  
 δεδομένα μαθεῖν ἡδυνήθησαν. ὁ γνωστικὸς ἄρα ἡμῖν μένος ἐν αὐταῖς καταγρησάς τὴν γραφάιν,  
 τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν σὺν ὁρθοπιστίᾳ τῶν δογμάτων, καὶ τὴν εὐαγγελίον ὁρθό-  
 τῃ βίᾳ, πᾶς ἀποδείξει, ὡς αὐτὸς ὀπιζητήσῃ ἀνδρείσκειν, ἀναπεμπόμενος ὑπὸ ἐκείνου, ἀπὸ  
 τῆς νόμου καὶ πρὸς φύσιν. ὁ βίᾳ γὰρ οἶμα ἔγνωσκει, καὶ δὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἔργα καὶ λόγοι τῆς ἐκείνου  
 22 ἀκρίβειαι παραδόσι. ἀλλ' ἐκ πάντων ἡ γινώσκιν. οὐ γὰρ ἔγω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, φησὶν ὁ  
 23 ἀπόστολος, ὅτι πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλῃ ἦσαν, καὶ πᾶσι μαθηταῖς βρώματός τε καὶ πόματος μετί-  
 24 λαβόν· κατασκοπάζων σαφῶς, μὴ πάντας τὰς ἀκούοντας τὸν λόγον, κεχωρηκέναι τὸ μέγεθος τῆς  
 25 γνώσεως ἐργῶν τε καὶ λόγων· διὸ καὶ ἐπήγαγον· ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἡδύκησεν. τίς ἔστι;  
 26 ὁ εἰπὼν, τί με λέγει κύριε, ἐπεὶ καὶ ποιεῖς τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου; καὶ τίς τὴν διδασκαλίαν 30  
 τῆς σωτῆρος, ἢ τίς ἐστὶ βρώμα ἡμῖν πᾶσι μαθηταῖς, καὶ πόμα διψᾶσιν οὐκ ὀπιτῶντες, ὑδωρ ζωῆς  
 27 γνωστικῆς. καὶ φησὶν, ἡ γνώσις εἴρη· φυσιοῦν. πρὸς οὓς φημὲν, πᾶσα μὲν ἡ δοκῶσα γινώ-  
 σις φυσιοῦν λέγει, ἢ τις πετυφώσῃ τὴν λέξιν ἐρμηνεύειν ὑπολάβοι. εἰ δὲ, ὅπως καὶ μᾶλλον, τὸ  
 μεγαλείως τε καὶ ἀληθῶς φρονεῖν μνησθῇ ἢ ἀποστόλου φωνῇ, λέλυται μὲν τὸ ἡπρημένον· ἐπι-  
 28 μενοῖς ἂν τὴν γραφάιν, κυρώσωμεν τὸ ἐρμημένον. ἡ σοφία, φησὶν ὁ Σαλομών, ἐν φυσίῳσι πᾶσι  
 ἐαυτῆς τέκνα. καὶ δὴ καὶ γὰρ τὸν ἐν ἐπιπῶσιν ὁ κύριος τὴν μερικαίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὸ  
 ὅτι τῇ ἀληθείᾳ πεπαιγμένοι, καὶ εἶναι μεγαλὴ φρονα εἰς γνώσιν τῆς ἀλήθειας τῶν γραφῶν παραδιδόμε-  
 29 νη, ὑπεροπικὸν τῶν εἰς ἀμαρτίαν ὑποσυνέων, παρασκοπάζει· ὁ σημαίνει ἢ ἐν φυσίῳσι  
 λέξις· μεγαλοπρέπεια τὴν σοφίας τοῖς καὶ τὴν μάθησιν τέκνοις ἐμφυτωσάσης διδάσκει. αὐτί-  
 30 κα φησὶν ὁ ἀπόστολος, καὶ γινώσκου οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσισμένων, ἀλλὰ τὴν διώαμιν, εἰ  
 μεγαλοφρόνως, ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς· ἀληθείας γὰρ ἡμῖν ἐδόν· τὴν γραφὴν σωῖται· ἐνταῦθα γὰρ ἡ  
 διώαμις τῶν πεφυσισμένων τέκνων τὴν σοφίας. οἷον, εἰσπορεύει, φησὶν, εἰ δικαίως ὅτι τῇ γνώσει  
 31 μέγα φρονεῖται· γινώσκεις γὰρ καὶ τὸ Δαβὶδ ἐν τῇ ἱσθαίᾳ ὁ θεός, καὶ τίς, τίς κατ' ὀπιγνώσιν Ἰσραη-  
 λίτης. ἱσθαίᾳ γὰρ, ἐξομολόγησις ἐρμηνεύεται. ἐκτόως ἄρα εἴρηται πρὸς τὸ ἀποστόλου· τὸ οὐ  
 μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ὀπιθυμήσεις, καὶ εἴπεις ἐτέρα ἐντολὰ, ἐν τῇ τῶν λόγων ἀνακεφα-  
 32 λαιῶν, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸ πλησίον σου ὡς σεαυτόν. καὶ γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς αἰρέσεσι με-  
 λούσιν ποῖσι, μοιχεύειν τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ κλέπειν τὸ κανόνα τὸ ἐκκλησίας, καὶ ἰδίαις ὀπι-  
 θυμίας καὶ φιλοδοξίας χαλζόμενοις ὀπιτῇ τῇ πλησίον ἀπάτη, οὓς πᾶσι μᾶλλον ἀγαπῶν-  
 33 τας, τὴν ἀληθείαν αὐτῆς ἀντέχουσι διδάσκειν προσήκει. εἴρη γὰρ ἂν ἀνλικρος, ἀναγείλας ἐν  
 τοῖς ἔθνεσι τὰ ὀπιτηδέματα αὐτῶν, ἵνα μὴ κριθῶσιν, ἀλλὰ ὀπιτραφῶσιν οἱ προσακηκότες· ὅσοι 30  
 γὰρ γλώσσας αὐτῶν δολιῶσιν, ἐγγραφὰ ἔχουσι τὰ ὀπιτήματα. οἱ πίνουσι τὸ ἀσέβων ἀπὸ ἡμῶν λό-  
 γων, ἀλλοῖς τε ἐξ ἀρχαίων, καὶ δὲ ἐν τοῖς λόγοις τοῖς θείαις ἀλλὰ ἐξ ἡμετέρας συγχερόμενοι,  
 οὕτως αὐ-

οὕτω ποτὶ εἰσασιὶν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὕτω οὐς ἐξήπατησας, ἐώσιν πυγχαίνον τ' ἀ-  
ληθείας· ἀλλ' ἐδὲ τὴν κλέιν ἐχορίης αὐτοὶ τ' εἰσόδου, ψαδῇ δε πινακαὶ ὡς φησιν ἡ σωτηρία αὐ-  
τοκλήσια, διῆς οὐ τὴν αὐλαίαν ἀναπεπαιστωίης, ὡς περ ἡμεῖς διὰ τ' τὴν κυρίαν παραδόσας εἰς-  
εἶμεν· παραθύρον ἢ ἀναπμόνης, καὶ διορύξαντες λάθρα τ' τηρίον τῆς ἐκκλησίας, ὑπερβαί-  
νοίης τὴν ἀληθείαν, μυπαγωγὸς τῆς τ' ἀσέβων ψυχῆς καδίσανται. ὅτι γὰρ μεταγμετέρας τῆς  
καθολικῆς ἐκκλησίας πᾶς ἀνθρωπίνης σωηλύσεις πεπαιήκασιν, οὐ πολλῶν δὲ λόγων. ἡ μὲν  
γὰρ ἔκυρίε κτ' τὴν παρσίαν διδασκαλία, δὸτ' Αὐγεύς καὶ Τιβερίε καίσαρ ὁ δὲ ξαμίνη,  
μεσθίλων τ' Αὐγεύς χροῶν τελειούται· ἡ ὅ τῶν δασεῶλων αὐτῶν, μέχρι γε τ' Παύλου λῆστου-  
ρίας, ὅτι Νέρωνος πελεῖται· κατὰ δὲ, πῶς τὴν Αδριανὸν ὁ βασιλεὺς χροῶν, οἱ πᾶς αἰρέσεις  
10 ὅτι πᾶς πᾶν γαρόναι, καὶ μέχρι γε τ' Αντωνίνου ὁ πρεσβυτέρης διέτηναι ἡλικίας, κατὰ περ ὁ  
Βασιλείδης, καὶ Γλαυκίαν ὅτι γε αὐτὴν διδασκαλον, ὡς αὐχῶσιν αὐτοί, τ' Πέτρῳ ἐρμηνεία.  
ὡς αὐτῶς δὲ καὶ Οὐαλεντίνον Θεοδῶδ' ἀκηχεῖναι φέρει· γὰρ ἐμὲ δὲ ἔτ' ὅ γε γαρόναι Παύ-  
λου. Μαρκίαν γὰρ, κτ' τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἡλικίας γηρόμεν, ὡς πρεσβυτῆς, νεώτεροις σωηγέται.  
μεθ' ὃν Σίμων ἐπ' ὀλίγον, κηρύσσοντι ὁ Πέτρου ὑπήκουσιν. ὡν αὐτῶς ἐχούων, συμφανεῖς 328  
ἐκ τ' σωηγέτης καὶ ἀληθῆς τῆς ἐκκλησίας, πᾶς μεταγμετέρας αὐτῶν, καὶ πᾶς ἐπὶ τῶν  
ὑποσέβηκας, τῶν χροῶν κεκαρνοτομήσας παραφρασεύσας αἰρέσεις. ἐκ τ' ἐρμηνείων ἁ-  
ρα φανερόν οἱ μὲν γαρόναι, μίαν εἶναι τὴν ἀληθῆ ἐκκλησίαν, τὴν τῶν ὄντων δὲ χαίαν, εἰς τὴν οἱ  
κτ' πᾶσι δικαιοὶ ἐγκαταλέγει· ἐνὸς γὰρ ὄντος ὁ θεὸς, καὶ ἐνὸς ὁ κύριος. διὰ τῶν καὶ τ' ἁ-  
κρῶς ἡμῶν κτ' τὴν μόνωσιν ἐπαγγέλλεται, μίμημα ὃν δὲ χῆς τῆς μίαν. τῇ γ' ἐν τοῦ ἐνὸς φύσιν συ-  
20 κληροῦται ἐκκλησία ἡ μία, ἡ εἰς πολλὰς κατατέμεναι βιάζονται αἰρέσεις. κατὰ πᾶν ὑπο-  
στασιν, κατὰ πᾶν ὅτι νοῦν, κατὰ πᾶν δὲ χῆν, κατὰ πᾶν ἐξοχῆν, μὲν εἶναι φανέν τὴν δὲ χαίαν καὶ  
καθολικὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἐνότητά πᾶς μίαν τ' κτ' τὰς οἰκείας διδασκίας, μάλλον ἢ κτ'  
τὴν διδασκίαν τὴν μίαν διδασκαλίαν πᾶς χροῶν, ἐνὸς τῷ Θεοῦ τῷ βελήματι, δι' ἐνὸς ὁ κύριος,  
σωηγέτης τῶν ἡδὲ κατὰ πᾶν γινόμενος εὖς πρῶτον ὁ Θεός, δικαίως ἐσμένους πρὸ καταβο-  
λῆς κτισμῶν ὡς. ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξοχὴ τ' ἐκκλησίας, κατὰ περ ἡ δὲ χῆ τῆς συστάσεως, κτ' τὴν  
μονάδα εἶναι, πάντα τὰ ἅλλα ὑπερβαλλόμενα, καὶ μηδὲν ἔχον ὅμοιον ἢ ἴσον αὐτῇ. ταῦτα  
μὲν ἔν καὶ εἰς ὑπερὸν τῶν δὲ αἰρέσεων αἱ μὲν, δὸτ' ὀνόματι ὁ πρῶτος γαρόναι, ὡς ἡ δὲ Οὐα-  
λεντίνος καὶ Μαρκίανος καὶ Βασιλείδης, καὶ τὴν Ματθίαν αὐχῶσι προσάγειν διδαν· μίαν γὰρ  
ἡ πάντων γένεσι τῶν δασεῶν ὡς περ διδασκαλία, ὅπως ἡ καὶ ἡ παραδόσις. αἱ δὲ, δὸτ' ὅπως,  
30 ὡς οἱ Περσὶ καὶ αἱ δὲ, δὸτ' ἐννοῦς, ὡς ἡ τῶν φρυγῶν αἱ δὲ, δὸτ' ἐνεργίας, ὡς ἡ τ' ἐγκρατῶν αἱ  
δὲ, δὸτ' δογματῶν ἰδιαζόντων, ὡς ἡ τ' Δακίαν ὁ δὲ τῶν αἱματιτῶν αἱ δὲ, δὸτ' ὑποθέτων, ὁ δὲ  
πεπαιήκασιν, ὡς Καϊανιστῆς καὶ οἱ Οφίανοι προσεγορεύονται· αἱ δὲ, ἀφ' ὧν παρὰ νόμους ἐπι-  
τηδῶσαι καὶ ἐπὶ λησάν, ὡς τ' Σιμωνιανῶν οἱ ἐντυχητὴ καλέμενοι. ὅτι πᾶν ἔν πᾶν ὀλιγὺς  
ὑποδείξαντες πᾶς φιλοθεάμοσι τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῶν κτ' τὰς θυσίας νόμους, πῶς τ' Ἰουδαίων τ'  
χουδαίων, πῶς τ' αἰρέσεων μυστικῶς διφρακτινόμενων, ὡς ἀκαθάρτων δὸτ' τ' πῶς καθάρων καὶ  
ἀκαθάρτων ζῶντων θείας ἐκκλησίας, καταπαύσμεν τ' λόγον. τὰ μὲν γὰρ διχληλῆναι καὶ μηρυ-  
κισμὸν ἀναγοῖν, τ' ἐρεῖν, κατὰ περ καὶ δεκτῶν τῶν παρὰ διδασκίαν ἡ γε αὐτὴν, ὡς αὐτοὶ πα-  
τέρας καὶ εἰς ἡν διὰ τῆς πίστεως τ' δικαίων τὴν πορείαν ποικιμένων· αὐτῇ γὰρ τ' διχληλῆντων  
40 ἐδραϊότης, τῶν τὰ λόγια ὁ Θεοῦ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν μελετώντων καὶ ἀναπεμπιζομένων  
ὡς τῶν τῆς ψυχῆς τῶν μαθημάτων δοχεῖον· ἡ καὶ σωασκῆσιν γνωτικῶς ὑπάρχοντων κατὰ  
ζῶν μηρυκισμὸν ὁ νόμος ἀλλογορεῖ. ὅσα ἡ μήτε ἐκάτερον, μήτε ἄτερον τῶν ἔχει, ὡς ἀκά-  
μαρτα ἀφορίζεται. αὐτῶν τὰ ἀναγοῖν μηρυκισμὸν, μὴ διχληλῆναι δὲ, τῶν Ἰουδαίων αἰνίσσεται  
τῶν πολλῶν· οἱ πᾶς μὲν λόγια ὁ θεὸς ἀνασῶμα ἔχουσιν, τὴν δὲ πᾶσιν ὁ τὴν βάσιν δι' ἡν πρὸς τὸν  
πατέρα παραπέμπουσιν ὅσα ἔχουσιν ἐπεκδομένῃ τῇ ἀληθείᾳ. ὅθεν καὶ ὀλιγὸν τὸ γῆρας  
τ' τοιούτων θρησμάτων, ὡς αὐτὸ μὴ χεῖρα νοπῶν ὄντων, μηδὲ τῇ διπλῇ τῆς πίστεως ἐπεκδομέ-  
νων· οὐδὲς γὰρ, φησὶ, γινώσκῃ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ὁ υἱὸς ὁ δὲ πατὴρ ἀποκαλύψῃ. ἔμπα-  
50 λιν τε αὐτὸ ἀκάθαρτα ὅμοιας κακείνα, ὅσα διχληλῆναι μὲν, μηρυκισμὸν ἢ ὅσα ἀνάγει. ταῦτα γὰρ τῶν  
αἰρετικῶς ἐνδείκνυται, ὀνόματι μὲν πατὴρ καὶ υἱὸς ὅτι περὶ θεότητος· τὴν δὲ τῶν λόγων ἀκριβῆ σα-  
φύειαν λεπτοῦργειαν καὶ καταλεαίνειν ἐξαοφάνους, πρὸς δὲ, καὶ τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης  
ὁ λοχεύεσθαι, οὐχὶ δὲ ἀκριβεστοὶ μετρηχομένους· εἴ γε καὶ μετέλθοιεν. πᾶσις πᾶν ὁ κύριος  
λέγει, τί με λέγετε κύριε κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ὅσα λέγω; ἀκάθαρτα δὲ πάντα, οἱ μὴ δι-  
60 χηλοῦντες μηδὲ ἀναγοῖν μηρυκισμὸν. Ἰμεῖς δὲ ὁ Μεγαρεῖς, φησὶν ὁ Θέος, οὕτω τρίτοι,



- ὅποια τις εἶναι, καὶ μὴ πῶς ὑπερβαίνει τὴν δοθείσαν τάξιν. ἐὰν δὲ οὕτως δέκῃ τὴν μόνον ἀπολῶς  
εἶπεν ὡς ἔζητεμένου τ' ὁδοῦ. ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἀντικαθιστάμενον ἐπ' ἰσῆς ἀντιποφίησιν ὁ  
βούλεται· ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν ἡ δόξα λείπει· ἐὰν μὲν εἰς ὁμοίως ἀμφισβητούμενον ἀναφύσκει αὐτὴ  
ἢ κρίσις, καὶ κινήσει πάλιν ὁμοίως εἰς ἀμφισβητούμενον ἕτερον, εἰς ἄπρὸν περὶ ὅσων καὶ ἀνα-  
ποδείκτον ἔσται· ἐὰν δὲ εἰς ὁμολογούμενον ἀπαύειν ἢ τὴν ὁμολογούμενου πίστες ἀναφύσκει, ὅτι  
τὴν δόξαν τῆς διδασκαλίας ποιεῖται. πᾶν γὰρ τὸ περὶ βλήθην ὄνομα, μεταλαμβάνειν ἡ εἰς  
λόγον ὁμολογούμενον τε καὶ σαφὴ τῶν κεινωκῶσι τῆς σκέψεως, δέχεται μὲν τὴν διδασκαλίαν ἐσ-  
μένον, ἐξηγησάμενον τε τὴν τ' ἐζητούμενων εὐρεῖν. Φέρε γὰρ περὶ βλήθην ὁ ἡλιθίος πῶς οὐκ  
φασὶν οὖν οἱ Σίμωνες τὴν εἶναι ἀνάμνησιν τοῦ ἐκ βασιλείων ὑδάτων. ἀρ' οὐκ ἀναφύσκει ὁ  
10 λόγος αὐτῶν ὁ ὀνόματος, ἀλλ' ἡ δόξα δεικνύει δέσμευτος εἰς ἀλήθειαν εἶναι; ἀμείνον γὰρ εἶπεν κινῶ καὶ  
ὡς φησὶ τὸν λόγον, ἡ λειον ὀνομαζέσθαι τὸ λαμβάνειν τὴν καὶ ἑρμηνεύειν τῶν ὁμοίων γὰρ οὐκ ἔστι καὶ  
ἀναφύσκει, καὶ πᾶσιν ὁμοίως ὁμολογούμενον ὁ λόγος οὕτως. ὡς αὐτὸς ἡ καὶ τὴν δόξαν εἶναι  
πᾶσι δὲ ἀνθρώποις ὁμολογούμενον εὐλογον εἶναι τῶν ἀμφισβητούμενων ἐκ τῶν ὁμολογούμενων ἐκ-  
πορεύσει τὴν πίσιν. ἢ μόνον ἢ δόξαν εἶναι καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λέγει διχῶς  
ἢ μὲν, ὅτι σημειοτική ἐστὶν βεβαία· ἀλλ' ἢ μόνον ἐλπίστικη. κυριώτατα μὲν γὰρ δόξαν εἶναι λέγει,  
ἢ τὴν σημειοτικὴν πίσιν ἐνθιβεῖται τῶν μαθητῶν ψυχῆς δόξαν εἶναι ἢ ἑτέραν ὡς καὶ ἀν-  
θρώπος ὁ μὲν, ὅπως ἀνθρώπος, ὁ πᾶς κινῶς φέρεται κεινόμενον ὁ γὰρ ἀνθρώπος καὶ θηρίωδης. ἔγωγε  
καὶ ὁ κωμικὸς ἐλεῖν, ὡς χαλεπὸς εἶναι ἀνθρώπος, ἐστὶν ἀνθρώπος ἢ καὶ ὁ βόδιος καὶ ἵππος καὶ κυ-  
20 νός ὁ αὐτὸς λόγος, περὶ τὴν δόξαν τὴν ἑρμηνεύει κακίαν. εἰς γὰρ τὴν τῆς γῆρας τελειότητα βλέποντες,  
ὅτι καὶ κυριώτατα τῶν σημειούμενων ἐρχόμεθα. ἀντικαθιστῶν νοούμεν, ὡς μὴ δὲν τὴν ἰατρικὴν  
διωκτικῶς ἐνδὲ· γνῶσιν γὰρ, ὡς μὴ δὲν λείπει τὴν σημειοτικὴν ἐκ δόξης. καὶ ἡ δόξα φέρεται ἐνδείξει  
συλλογισμῶν, ἢ τὴν μὲν ἐνδείκνυμενον, ἐὼς ἐστὶν δηλωτικόν, ἐν ὑπάρχον καὶ αὐτὸ ὡς ὁ μὴ ἐπὶ εἶναι  
περὶ γένον, ἐνδείξει εἶναι τὸ κύειν φασὶν τῶν συλλογισμῶν λαμβανόμενον ἐν ὑπάρχον, ἐπειτα  
τελείουσι, ὡς τὴν Πύθωνος περὶ δόξαν Βυζαντίου, εἰ ἔτι εἶναι, ἔχον ἄλλα πλεονάζοντα λαμβανέ-  
ται πᾶσι δηλωτικῶς καὶ τὴν μὲν περὶ αἰνῶν ἐξ ὁμολογούμενων, συλλογίζεσθαι εἶναι τὸ δὲ γὰρ ἐξ ἀληθῶν  
πᾶσι περὶ αἰνῶν, δόξαν ἐκινῶν εἶναι ὡς εἶναι σωφιστικὴν πᾶσι τὴν δόξαν εἶναι τὴν ὁμολογούμενων, ἐκ τῶν πᾶσι λαμ-  
βανόμενα πρὸς τὴν ζητούμενα ἀληθῆ λαμβανέμεν, καὶ τῶν τὸ συμπέρασμα αὐτοῖς ἀκούοντων  
ὅτι φέρεται. εἰ δὲ τοι μὴ ὑπάρχει τὸ περὶ τὸν, ἢ μὴ ἐπὶ αὐτῶν τὸ δεύτερον, οὐκ ἀποδείξει  
μὲν, πᾶσι λογιστὰς πᾶσι. τὸ μὲν γὰρ οὐκ εἶναι ἐπὶ πᾶσι συμπέρασμα πᾶσι λήμασιν, συλλογιστικῶν  
30 μόνον εἶναι· τὸ γὰρ καὶ τὴν λημμάτων ἐκαστὸν ὑπάρχειν ἀληθές, οὐ συλλογιστικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ  
δόξαν εἶναι. περὶ αἰνῶν δὲ εἶναι, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος δὴλον, τὸ ἀγνοεῖν ὅτι τὸ περὶ. ἐστὶ γὰρ  
δηλον περὶ εἰς ἐκάστω λόγῳ, τὸ ζητούμενον ὁ δὴ καὶ συμπέρασμα καλεῖται. οὐδὲς γὰρ ἀπλῶς  
καὶ πρῶτον λόγῳ ὀνομαζέσθαι συλλογισμὸς, καὶ ἀληθῆς ἢ, ἀλλ' ἐστὶ πᾶσι λήμασιν, ἐκ τῶν  
ποιούτων σωφιστικῶν, δεῖν μὲν ὡς λημμάτων, ἐνὸς γὰρ ὡς συμπέρασμα. ἢ τοι γὰρ πάντα δόξαν εἶ-  
ξεως δεικνύει, ἢ καὶ πᾶσι ἐξ αὐτῶν ἐπὶ πᾶσι. ἀλλ' εἰ μὲν τὸ περὶ τὸν, ἐκάστω δόξαν εἶναι δόξαν  
αὐτῶν, εἰς ἄπρὸν ἐκείνησιν, ἐκ οὗτως ἀναφύσκει ἢ δόξαν εἶναι. εἰ γὰρ δὲ δεύτερον, τὴν πᾶσι  
καὶ πᾶσι ἐξ αὐτῶν πᾶσι τῶν δόξαν εἶναι δόξαν δέχεται γῆρας. αὐτὰ καὶ οἱ φιλόσοφοι ἀναποδείκτους  
ὁμολογῶσι πᾶσι τῶν δόξαν. ὡς εἰπερὶ εἶναι δόξαν, ἀνάγκη πᾶσι περὶ τὸν εἶναι πᾶσι  
ἐξ αὐτῶν ὁ δὴ πρῶτον καὶ ἀναποδείκτον λέγει. ὅτι τὴν ἀναποδείκτον ἀρα πᾶσι, ἢ πᾶσι δό-  
40 ξας ἀνάγκη. εἰν δὲ καὶ ἄλλα τῶν δόξαν εἶναι δόξαν δέχεται μὲν τὴν ἐκ πίστεως πηγῶν, πᾶσι  
αἰσθητικῶν καὶ νοητικῶν ἐν ἀργῶς φαινόμενα. πᾶσι μὲν γὰρ πρὸς αἰσθητικῶν συμβαίνει, εἰν ἀπλῶς  
καὶ ἀπλῶς πᾶσι πρὸς νόησιν, ἀπλῶς τε καὶ λογικῶς πρῶτα. πᾶσι γὰρ αὐτῶν γινώμενα, σωφιστικῶν  
μὲν, εἰν δὲ ἢ τοιαύτην καὶ πᾶσι καὶ λογικῶς πρῶτα. ἀπολούθου καὶ μαχομένης γὰρ εἶναι, λῶ-  
περὶ ἰδίαν λόγῳ διώκων πεφικῶν ἀπλῶς ἐχόμεν φύσις. εἰν γὰρ πᾶσι εὐρεθὴ λόγος ποιῶντος εἰς  
ἐκ τῶν ἡδὴ πᾶσι οὐ πᾶσι πᾶσι ἐκπορεύεται τὴν πίσιν διώκων, αὐτὸν τῶν εἶναι φη-  
σάντων οὐσίαν δόξαν εἶναι. εἰρηται γὰρ καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς δόξαν εἶναι γῆρας, διττόν· 331  
τὸ μὲν. πᾶσι μόνον τῶν ψυχῶν τῶν ἀκρόντων τῶν, ὅτι σημειῶν ἀπεργαζόμενον. εἰ μὲν οὖν  
ἐκ τῶν πρὸς αἰσθητικῶν καὶ νόησιν ἐν ἀργῶν ἀρξάντες, καὶ πᾶσι τὸ οὐκ εἶναι ἐπὶ πᾶσι  
εἰρηται, ὅπως δόξαν εἶναι. εἰ δὲ ἐξ ἐκείνων μόνον, ἢ μὲν πρῶτον γὰρ, τῶν πᾶσι πᾶσι πρὸς αἰ-  
50 σθητικῶν, οὐ πᾶσι πρὸς νόησιν ἐν ἀργῶν. εἰ μὲν οὐκ εἶναι ὅτι φέρεται συμπέρασμα, συλλογιστικῶν μὲν  
οὐ μὲν ὅτι σημειῶν γὰρ ποιῶνται τὴν δόξαν εἶναι. εἰ δὲ οὐκ οὐκ εἶναι, οὐδὲ συλλογιστικῶν τὴν δό-  
ξαν. ἀναφύσκει δὲ ἀναφύσκει δόξαν εἶναι. εἰ μὲν γὰρ τῶν δόξαν εἶναι, ἀναφύσκει δόξαν



δεικνυμένων δὸ ποδεκτικῶν αὐτῶν κακίων ὑφ' ἐπείρων, ἄλλοις αὖ ἐς τὰ ἐξ ἑαυ-  
 τῶν πρὸς ἀναδράμωμεν, ἢ ἐς τὰ πρὸς αἰσθησὶν τε καὶ νόησιν ἐναργῇ· ὅπερ ἀνάλυσιν ὀνομάζου-  
 νται· δὸ ποδεκτικὸν δὲ ἐστὶν, ὅτ' αὖ δὸ ποτὶ τῶν πρώτων τ' ζητῶμενον ἀφικνῆται διὰ πάντων τῶν ἐν μέ-  
 σω. χρητὴν τὸ ποδεκτικὸν αὐτῶν, τὸ μὲν ἀληθείας ὡς τῶν λημμάτων πολλῶν ποιήσασθαι  
 πρὸς τοὺς τῶν ὀνομάτων ἀφροντιστῶν, εἴτε ἀξιώματα πρὸς ἐξέλοισιν καλῶν, εἴτε πρὸς τῶν, εἴτε  
 λήμματα. ὁμοίως δὲ καὶ ἔξ, πίνων ὑποκειμένων τὴν περὶ αὐτῶν, πολλῶν ὡς αὐτῶν πεποιθῶν  
 τῶν πρὸς τοὺς αὐτοὺς· εἴτε δὲ περὶ αὐτῶν λόγον, εἴτε περὶ αὐτῶν, εἴτε συλλογιστικὸν ἐξέλοισιν ὡς ὀνομάζου-  
 σιν αὐτῶν, ἢ κίεσι φροντίζον. δύο γὰρ ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς χρῶμαι φημί τὸν ποδεκτικὸν φυλάττειν·  
 τὸ μὲν λήμματα ἀληθῆ λαμβάνειν, ἀκόλουθον δὲ αὐτοῖς ὅτι φέρειν συμπερασμα. ὅπερ ἱ-  
 νες καὶ ὅτι φέρειν καλοῦσιν, τὸ ὅτι φέρονται τοῖς λήμασιν περὶ πάντες τῶν ζητῶμενων καθ' 10  
 ἑαυτῶν πρὸς βλήμα. διὰ φέρων μὲν δὲ τῶν λημμάτων, οἰκῶν δὲ τῶν πρὸς βλήματι, καὶ πρὸς  
 βλήματι αὐτῶν εἰς λόγον μεταλαμβάνειν ἀναγκαῖον· τὸν τε λόγον τῶν ὁμολογούμενων ἅπασιν  
 εἶναι πρὸς ἑαυτῶν· τὸ δὲ λημμάτων μὴ οἰκῶν τῶν πρὸς βλήματι λαμβανόμενων, οὐκ ἐνδέχεται κα-  
 λῶς οὐδὲν αὐτῶν ἐξελθεῖν ἀγνοούμενων ὅλα τῶν πρὸς βλήματι, ὅ καὶ ζήτημα καλεῖται, τὸ φύσις.  
 ἐν πᾶσιν ἔν τοις ζητῶμενοις, ἐστὶ πρὸς γεννωσκόμενον· τὸ πάντως ἐξ ἑαυτῶν πρὸς ἐν, ἀναποδεί-  
 κτως πρὸς ἐν· ὃ χρητὴν ποιῶν τὸ ζήτησις αὐτῶν ὁρμητήριον, καὶ τὸ εὐρησθαι δοκούντων κριτή-  
 ριον· πᾶσα γὰρ ζήτησις, ἐκ προῦ παρχούσης εὐρίσκει· γνώσις· εἶναι δὲ τῶν γνώσιν τῶν προῦ-  
 πάρχουσιν ἔξ ζητῶμενου πάντες, ποτὶ μὲν τῆς οὐσίας ψιλῶς, ἀγνοούμενων δὲ τῶν ἔργων αὐτῆς·  
 οἷον λίθων, πάντων ζώων, ὧν τὰς ἐνεργείας ἀγνοοῦμεν, ἢ παθῶν, ἢ θυμῶν, ἢ ἀπλῶς ἐπὶ ἐν 20  
 ἐν τῶν παρχόντων τοῖς ἔσιν· ἐνίοτε δὲ γνωσκουσιν μὲν πᾶσι τῶν θυμῶν ἢ παθῶν, ἢ ἵνα  
 τῶν, ὡς τὸ ψυχῆς τὰς ὁρμητικὰς καὶ τὰ παθῶν, ἀγνοοῦσιν δὲ καὶ ζήτησις τῶν ἔσιν. ἐν πολ-  
 λοῖς δὲ τῶν νόησις αὐτῆς τὴν ἐμετῶν ὑποκειμένης ἐαυτῇ, ταῦτα πάντα τῶν ζήτησιν εἶναι πρὸς  
 ἐαυτῶν, αὐτῶν μὲν ὑπάρχον· ἀμφοτέρων γὰρ τῶν οὐσίας τῶν ἐνεργείας τὰς ὁρμητικὰς ἐν τῇ δια-  
 νοίᾳ λαβόντες, οὕτως ὅτι τῶν ζήτησιν ἐρχόμεθα. ἐστὶν δὲ ὧν καὶ τὰς ἐνεργείας ἐδότες ἅμα τῇ  
 οὐσίᾳ, ἀγνοοῦμεν τὰ παθήματα. ἐστὶν ἔν τῇ μέθοδῳ τὸ εὐρίσκειν τοιαύτην. ἀρκούν γὰρ ἐξ αὐτῶν  
 τῶν γνωσκουσιν τὰ πρὸς βλήματι, πολλὰς γὰρ ἐξ ἀπατῶν τὸ λήξαις ὁρμητικῶν, καὶ συγχέει καὶ  
 παράγει τῶν ἀφρονοῦν, ὥστε μὴ ῥαδίως εὐρίσκειν ἐκ ποίως ἐστὶ διὰ φέρων· οἷον ἐν μὴ ζῶν τὸ  
 κούμενον· ἔχοντες γὰρ καὶ ζῶν τὸ νόημα καὶ κούμενον, ζητῶμεν, εἴ τῶν κούμενων ζῶν εἶναι  
 ὑπάρχει· τῶν δὲ ἐστὶν, ἐν τῇ κούμενῃ οὐσίᾳ πᾶσι τῶν κούμενων διωσάσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν ὑπέρ-  
 χει. ὥστε ἐνεργῶν ἐστὶ καὶ παθῶν ἢ ζήτησις, ὅτι προγενωσκόμενης οὐσίας· εὐρίσκειν ἔν τῶν 30  
 βλήματι ἀντερωτησίων, ἢ ποτε καλεῖ ζῶν· μάλιστα γὰρ τῶν ποτῶν, ἐπὶ δὲ ἐν διὰ φέρων  
 ρους χρησὶς ἡγούμενον ἰδωμεν τῶν νομῶν· καὶ διερωτησίων, εἴτε ἀμφοτερόμενον ἐστὶ τὸ σημερινόν  
 μενον ἐκ τῆς προσηγορίας, εἴτε ὁμολογούμενον ἅπασιν. ἐν γὰρ ζῶν εἶποι καλῶν, ὃ πρὸς αὐτῶν  
 αὐξάνει καὶ τρεφῇ, πάλιν αὖ προσπαραστήσεται, ἐν καὶ τὰ φυτὰ νομίζουσι ζῶν· καὶ πρὸς φάν-  
 τῶν μὲν ἔσιν, ὅτι δεικνύειν ἤδη χρητὴν τὸ κούμενον τε καὶ τρεφόμενον. Πλάτων γὰρ καὶ τὰ φυ-  
 τὰ ζῶν καλεῖ, ἔπειτα τὸ ψυχῆς ἐδούς τῶν ὁρμητικῶν μόνου μετέχοντες· Ἀριστοτέλης δὲ, τὸ  
 φυσικῆς τε καὶ θρεπτικῆς ψυχῆς μετέχειν οἶται τὰ φυτὰ, ζῶν δὲ ἤδη προσπαροῦσιν ἐκ αἰσθη-  
 τῶν γὰρ τῶν ἐτέρων ψυχῆς τὸ αἰσθητικὸν μετέχον, τῶν μόνον αἰσθητικῶν καλεῖται ζῶν. οὐ μὲν οἶον

332 Στοιχεί τῶν φυτῶν διωσάμεν ἤδη ψυχὴν ὀνομάζουσιν. δὸ ποτῶν δὲ πρὸς βλήματι εἶ-  
 ναι ζῶν ἐν τῶν φυτῶν, δείξομεν ἐαυτῶν μαχόμενα λίαν. τῶν γὰρ τρεφόμενων τε καὶ αὐξάνουσιν τὸ ζῶν 40  
 ὁρμητικῶν, ἀλλὰ ἐν τῶν φυτῶν οὐκ εἶναι ζῶν δὸ ποτῶν ἡγούμενον, ἐδὲν ἄλλο εἶναι λίαν, ὅτι τὸ τρε-  
 φόμενον τε καὶ αὐξάνομενον, καὶ ζῶν ἐστὶ καὶ ἔξ ζῶν. ἢ ἐν βούλεται μαθεῖν ἐκ πάσας· ἀρὰ γὰρ ἐν  
 αὐξάνει καὶ τρεφῇ τὸ κατὰ φύσιν, ἢ ἐν αἰσθητικῶν ἵκναι, ἢ ἐν τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως αὐτῶν μέ-  
 τεσιν. κατὰ μὲν γὰρ Πλάτωνα, τὸ φυτὸν ἐμψυχόν τε καὶ ζῶν· κατὰ δὲ Ἀριστοτέλην, ζῶν μὲν οὐκ ἔστι  
 λείπει γὰρ αὐτῶν τὸ αἰσθητικὸν ἐμψυχόν δὲ ἤδη· ἐστὶ γὰρ ἐν αὐτῶν τὸ ζῶν, οὐσία ἐμψυχῶν αἰσθητικῶν·  
 κατὰ δὲ τῶν στοιχείων, οὐτε ἐμψυχόν οὐτε ζῶν ἐστὶ τὸ φυτὸν· ἐμψυχὸν γὰρ οὐσία τὸ ζῶν. ἐν τοῖ-  
 νυν ἐμψυχόν τὸ ζῶν, ἢ ψυχὴ δὲ φύσις αἰσθητικῶν, ὅλον ὡς αἰσθητικὸν ἤδη τὸ ἐμψυχόν. ἐν μὲν  
 ἐν ἀντερωτηθείς ὁ ζήτησις, ἐν ζῶν τὸ κατὰ φύσιν, ἐπὶ καλεῖ τὸ ζῶν, ὅτι τὸ τρεφόμενον καὶ αὐ-  
 ξόν ἐστι τῶν δὸ ποτῶν· ἐν δὲ φάσκει τῶν εἶναι ὁ ζήτησις, ποτερον αἰσθητικὸν ἤδη τὸ κούμενον, ἢ  
 καὶ καθ' ὁρμὴν τινὰ ἐστὶ κινήτικόν ἐαυτῶν, ἢ ὁρμητικῶν γίνεσθαι ἢ διερωτησίων τῶν πραγμάτων, οὐ 50  
 μενούσης ἐπὶ τῶν πρὸς τῶν νομῶν ἀπάτης· μὴ δὸ ποτῶν ἡγούμενον· δὲ πρὸς τὸ ἀντερωτησίων, μὴ δὲ βε-  
 λόμενον· ἐπὶ ποτῶν εἶναι ἐκ πρὸς ὀνομασίων, ἢ κατὰ φύσιν ὅτι φέρων πραγμάτων τὸ ζῶν, ὅνομα τῶν πρὸ-  
 τῶν

- ἔστιν ἐπιήσασθαι. καλούων δὲ ἡμᾶς αὐτὰς διελείσθαι ἐλεητικούς ὑπάρχοντων γνωριζέσθαι. ἡ δὲ οὖν  
 πρῶτον ὑπάρχουσαν, ἐπεὶ μὲν τῷ κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀποκρίσιν, ἐπεὶ δὲ ἔκ' ἐξ ὁδοῦ ἡρ-  
 ηται τ' ἐπερον, ἐπακροῦται πάντες τὰς τ' περὶ βλάστημα διεξιόντων ἡμῶν. οἱ τ' ἐπιδᾶν τιλεώσω-  
 μιν, ἐξέστη αὐτὰς τότε περὶ ἐνὸς ἐκείνου ἐν μέρει λαμβάνειν. οἱ δὲ λαβόντες ὅτι χερσὶ τοῦ  
 ἐξέστησαν πτωχόμοιρος, δηλὸς ἐστὶν ἔδεν ἀκούειν βυλόμενον. ἀλλ' εἰ μὲν ἀποκρίνεται ἑλοῖτο,  
 πάλιν πρῶτον ἐρωτησὶν αὐτὸν, ἐφ' ὃ πὶ φέρει πρᾶγμα τ' ζῶν ὄνομα καὶ πρὸς τὸν ἀποκρί-  
 ηται, πάλιν ἐρωτησὶν, ὃ πὶ πρὸς αὐτὴν σημαίνει τ' κυούμενον, ἡ τὸ κ' γαστρός. ἡ τὰ λαβὼν παλα-  
 σμένη ἡδὴ καὶ τὰ ζῶα, ἔτι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καταβέβληται, τὸ κ' γαστρός αὐτὴν σημαίνει βύ-  
 λω. ἡ μὲν τὰ διηρθρωμένα πὶ καὶ ἡδὴ λαβὼν παλασμένα, τὰ ἐμβρυα καλόμενα. ἀποκρίνα-  
 μένου δὲ ἔτι πρὸς τὸν, πρᾶνται ἡδὴ τ' περὶ κείμενον ἐφεξῆς καὶ διδάσκοντες. οἱ δὲ ἡμᾶς λέγειν  
 βούλοισιν αὐτὸς μὴ ἀποκρίναμενος, ἀκροῦται, Ἐπεὶ οὐ μὴ βύλῃ λέγειν καθ' ὅτι σημαίνει  
 λέγειν ὁ περὶ βλάστη. οὕτως γὰρ αὐτὸς περὶ σημαίνοντων ἐγὼ ἐπιβλέπω τὸ λόγον, ἀλλ' ὑπερ αὐτῶν  
 ἡδὴ τῶν πραγμάτων ἐκπορεύω γίνωσθαι ποιῶντι ποιήσας, οἷον εἰ καὶ περὶ βλάστης ἐξ ὧν ὁ  
 κύων. ἐνὸς γὰρ αὐτὸς ἐποιεῖ πῶς κυνός. ἐγὼ γὰρ καὶ περὶ τῶν χερσῶν καὶ ἑξ ἡπατῆς, ἔτι κατ'  
 ἑρᾶν ἄσπε, ἀλλὰ καὶ Διοφύτης, καὶ τ' ἄλλων ἐφεξῆς διέμι κυνῶν. ἔτι αὐτὸς καὶ τὸς αὐτῶν  
 πῶτον ὑπερ πάντων ἐρώτας, ἡ πνός. ὅπερ ἔν ἐξ ὑστέρῃ ποιήσας, τὴν ἡδὴ μαθεῖν περὶ τοῖς ζῴ-  
 σι φῶς ἐπὶ. οἱ δὲ περὶ ὄνομα ἐξέφει, τὸ κυνόμενον, αὐτὸ δὲ τὴν τῶνομα, παντὶ δηλονότι μὴ  
 ζῶν ἐστὶ, μὴ φυτὸν, ἀλλ' ὄνομα πὶ καὶ φωνὴ ἔστι σώμα, ἔστι, καὶ πὶ, καὶ πᾶσι μᾶλλον ἢ ζῶν.  
 καὶ ἐπεὶ τὴν περὶ βλάστης, ἐχέει τὴν ἀποκρίσιν. ἔτι μὲν ἔδεν τὸ σημαίνοντος ἐκ τ' κυνόμενον ὄνο-  
 ματός ἐστι ζῶν. ἀλλ' ἐκείνο μὲν ἀσώματόν ἐστι, ἔστι λεκτικὸν καὶ πρᾶγμα καὶ νόημα, ἔστι πᾶσι  
 μᾶλλον ἢ ζῶν. ἀλλὰ δὲ πὶς ἐστὶ τὴν ζῶα φύσις. ἐναργῶς γὰρ ἐδείκνυτο ἑξ ἡραγμῶν αὐτῶν ἑξ ἡ-  
 τυμένα, λέγω δὲ τῶν ἐμβρυῶν τ' φύσεως ὅποια τίς ἐστιν. ἐπερον ὑπάρχον περὶ βλάστη τὸ περὶ τῶν  
 σημαίνοντων ἐκ τῶν ζῶν ὄνομα. λέγω πίνω, εἰ τὴν λέγειν ζῶν τὸ διωάμενον αἰσθάνε-  
 σθαι πὶ καὶ κινήσθαι καθ' ὅρμην, ζῶν ἐστὶν ἔτι ἀπὸ τῶν τὸ κινούμενον καθ' ὅρμην καὶ αἰσθάνε-  
 σθαι γὰρ καὶ κοίμᾶσθαι, ἡ μὲν παρόντων τ' αἰσθητῶν μὴ αἰσθάνεσθαι. τὸ δὲ διωάμενον ἡτοι ὁρ-  
 μάει, ἡ καὶ αἰσθάνεσθαι πεφυκός, ζῶν γινώσκουσα. πῶτον γὰρ πὶ σημαίνει ἐκ τῶν, πρῶτον  
 μὲν, οἱ τὸ κυνόμενον καθ' ὅρμην μὴ αἰσθάνεσθαι ἡ κινήσθαι διωάται. ὅπερ περὶ σκοπεῖται.  
 ἐπερον δὲ, οἱ τὸ κυούμενον αἰσθάνεσθαι πὶ καὶ κινήσθαι διωάται καθ' ὅρμην. καθ' ὃ σημαίνοντος  
 ἐδείξας ζητεῖ ἐναργῶς ὄν. ἐξήγητο δὲ, πῶτον ζῶν ἐστὶν ἡδὴ τὸ ἐμβρυον, ἡ φυτὸν ἐπὶ καὶ πᾶσι με-  
 λήθηται τὴν ζῶα τῶνομα ἐς λόγον, ἢ καὶ σφῆς. αἰσθάνεσθαι δὲ καὶ κινήσθαι καθ' ὅρμην ἐύροντες αὐτὸ  
 λαβόντες τὴν ζῶα, πάλιν τὴν διωρίσθαι τὰ παρακείμενων αὐτῶν πραγμάτων, ἐπερον  
 μὲν εἶναι φάμενοι τὸ διωάμεν τοῦτον, ὃ μὴ πῶ μὲν ἐστὶν αἰσθάνεσθαι καὶ κινούμενον, ἔστι δὲ  
 πῶν τοιούτων ἑτερον δὲ, τὸ κατ' ἐνέργειαν ὑπάρχον ἡδὴ τοῦτον. τῶν δὲ τὸ μὲν ἡδὴ ἐνεργῶν, τὸ δὲ  
 ἐνεργῶν μὲν διωάμενον, ἡσυχάζον δὲ καὶ κινούμενον. τῶν δὲ ἐστὶ τὸ ζητούμενον. ἔτι ἐκ τῶν  
 ἐστὶ τὸ ἐμβρυον, ζῶν εἶναι λεκτικόν, ὃ τ' ἔστις ἐστὶν, ἀποχωρέντων ἑξ ἡτυμένα, τοῖς δὲ ἄλλως  
 συμβεβηκόσιν περὶ σφῆς τῶν. κινήσθαι δὲ πᾶσι τοῖς ἐύρσκεισθαι λεγόμενοις πῶν καὶ  
 ἡ ἀποδείξις, ἡ πὶς ἐστὶ λόγος, ἐξ ἑτέρων ἑτερον πὶ πρᾶγμα. ἐξ ὧν ἡ χερσὶ πρᾶσθαι τὸ ζητού-  
 μενον, ὁμολογεῖσθαι τε καὶ γνωσκεισθαι δὲ τῶν μαθημάτων. δεῖται δὲ τῶν ἀπάντων ἐστὶ τὸ περὶ  
 αἰσθάνεσθαι τε καὶ νόσιν ἐναργῶς. ἡ μὲν ἔν περὶ ἀποδείξις, ἐκ τῶν ἀπάντων σύγκειται. ἡ δὲ ἐκ  
 τῶν φθασάντων ἀποδείξις, διὰ τῆς δὲ πάλιν ἑτερον πὶ πρᾶνται, πρᾶ μὲν ἔδεν ἡ πὶς ἐστὶ τ'  
 περὶ τῶν, ἔτι μὲν καὶ πρῶτη ὄνομα ζεσθαι διωάται, διὰ τὴν μὴ δὲ ἐκ πρῶτων πρᾶνται περὶ τῶν.  
 τὸ μὲν ἔν περὶ τῶν ἐστὶ τῶν ζητούμενων ἀφ' ὅρας, τῶν ὄντων ἐδείχθη. λέγω δὲ τὸ τ' ἔστις  
 γνωσκειμένης, ἀποδείξις ἡ τῶν ἡδὴ αὐτῶν. δεῖται δὲ τῶν διαφορὰ περὶ βλάστη, ἐφ'  
 ὃ πὶ μὲν ἐργα καὶ πάθη γινώσκουσι πάντες, ἀγνοῦμεν δὲ τὴν ἔστις. οἷον ἐν τῶν σώμα-  
 τ' ὁμοῦ τὸ ἡγεμονικόν ἐστὶ τ' ψυχῆς. ἡ δὲ αὐτὴ ὁπχέρσις τ' ἀποδείξις, καὶ τῶν τῶν  
 περὶ βλάστη. φασὶν ἔν τῶν μὴ ἐγχεῖν πᾶσις δεῖται ἐνὸς εἶναι ζῶου. ὁμοῦ μὲν οὖν  
 δεῖται, οὐκ ἐγχεῖν πᾶσις ὑπάρχον ἐνὸς ζῶου. ἀφ' ὅρας τῶν τοῖς γένεσιν, ἔδεν ἄποιν.  
 πρὸς τῶν Πυρρώνειος εἴη, φασὶν, ἡ ἐπὶ βλάστη εἶναι μὴ δὲν. δηλονότι ἀφ' ἑαυτῆς δεῖται  
 πρῶτον ἀπὸ τῶν ἐαυτῶν. ἡ τοῖνυν δίδωσιν ἀληθῆς εἶναι, καὶ ἔτι πάντων ἐφεκτεῖν. ἡ ἐνί-  
 παται, μὴ δὲν εἶναι ἀληθῆς λέγειν. καὶ δὲ ὅτι οὐδὲ αὐτὴ πρότερον ἀληθεύει. ἡτοι γὰρ αὐτὴ  
 ἀληθεύει, ἡ δὲ ἀληθεύει. ἀλλ' εἰ μὲν ἀληθεύει, δίδωσιν ἀπὸ τῶν εἶναι ἀληθῆς. εἰ δὲ μὴ ἀλ-  
 θεύει, ἀληθῆς ἀποδείξις ἀπὸ ἀνελάν ἐβούλετο. ἐν τῶν γὰρ ψυχῆς δεῖται ἡ ἀναρῶν ἐποχῆ.

ἐν τῷ τῷ αὐτῷ αὐτῷ ἀληθῆ δέκνυται· ὡς ὁ ὄνειρος· ὁ λέγων ψαδῆς εἶναι πάντας τὰς ἐν ἑαυ-  
 ροῦς· αὐτὸ γὰρ ἀναρεπικὴ οὐσία, τῶν ἄλλων γίνεται κυρωτική· καὶ ὅλως εἴστιν ἀληθῆς, ἀφ' ἑαυ-  
 τῆς ποιήσεως τῷ δέχῃ, ὅς ἐστιν ἄλλου ἴνους οὐσία ἐποχή, ἀλλ' ἑαυτῆς πρῶτον· ἐπὶ ταῖς, ἐκ κατα-  
 λαμβάνεται ὅτι αὐθροπῆς ἐστὶν ἢ ὅτι ἐπέχει, δηλὸς ἐστὶ μὴ ἐπέχειν. πῶς δ' αὖ καὶ ἀποκρίνεται  
 πρὸς τὸ ἐρωτηθῆναι; πῶς γὰρ αὐτὸ τῶν δὴ λόγος ἐστὶν ἐκ ἐπέχων· καὶ μὴ καὶ ἀποφαίνει· ὅτι ἐπέ-  
 χει· ὁ καὶ εἰ δὲ πηθόμενον αὐτῆς πῶς πάντων ἐπέχειν, πῶς αὐτῆς πρῶτον τῆς ἐποχῆς ἐφίξομεν,  
 εἴτε πιστὸν αὐτῇ, εἴτε καὶ μὴ. ἐπὶ ταῖς αὐτῆς ἐστὶ τὸ ἀληθῆς τὸ μὴ εἶδεναι τὸ ἀληθῆς, οὐδὲ τῷ  
 δέχῃ ἀληθῆς ἐκ παρ' ἐκείνου διδοται. εἰ δὲ ἐστὶν ἀμφισβητήσιμον ἐρεῖ, τὸ ἀγνοεῖν τῶν ἀληθῆς,  
 ἐν αὐτῷ τῷ δίδωσιν εἶναι τὸ ἀληθῆς γνώριμον, ἐν ᾧ τῷ πῶς αὐτὸ ἐποχὴν φαίνεται μὴ βε-  
 βαιῶν. αἵρεσις ἐστὶ πρὸς κλισίας δογμάτων, ἡ ὡς ἴνες, πρὸς κλισίας δόγμασι πολλοῖς ἀκολου- 10  
 θῶν πρὸς ἄλληλα ἑτὰ φαινόμενα πείχουσιν, πρὸς τὸ εὐζήνως τεύχουσιν. καὶ τὸ μὲν δόγμα,  
 ἐστὶ κατάληψις ἡς λογικῆ· κατὰ ληψις δὲ, ἐξὶς καὶ συγκατάθεσις τῆς ἀφανείας. οὐ μόνον οἱ  
 ἐφεκτοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶς δογματικὸς ἐν ἡσὶν ἐπέχειν εἴωθεν, ἥτοι παρὰ γνώμης ἀσθενείας, ἢ  
 παρὰ πραγμάτων ἀσάφειας, ἢ παρὰ τῷ τῶν λόγων ἰσοδυνάμει.

## ΑΙ ΤΩΝ ΖΗΤΗΣΕΩΝ ΕΦΟΔΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙ. ΠΕΡΙ

τῶν καὶ ἐν ταῖς ἐστί.

ΠΡΟΤΑΚΤΕΟΝ δὴ καὶ τῶν ὄρων καὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ διαιρέσεων, ποσαχῶς λέγα-  
 ται τὸ ζητούμενον· τὰ περὶ ὁμώνυμα χειρίζεσθαι, καὶ τὰ περὶ ὁμώνυμα εὐκρινῶς πακτίον καὶ τὴν σημα- 20  
 σίας. ἐπεὶ τὰ ζητητῶν, ἐστὶ πρὸς ἐπερα θεωρουμένων ἐστὶν τὸ περὶ κείμενον, ἢ καθ' αὐτὸ λαμβά-  
 νεται· ὅτι τῶν, εἴ ἐστι, πῶς ἐστὶ, πῶς αὐτῶν συμβέβηκεν· ἢ καὶ οὕτως, εἴ ἐστι, πῶς ἐστὶ, διότι ἐστὶν. πρὸς  
 δὲ τῶν τῶν θεωρίαν, ἢ τῶν καθ' ἑκάστην γνώσιν καὶ ἡ τῶν καθόλου συνυποβάλλει ἑτὰ πρὸς  
 334 τερα, καὶ τὰ ὅτι τὰς διαφορὰς αἱ διαιρέσεις αὐτῶν. ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγή· φέρει τὸ καθ' ὅλου  
 καὶ τὸ ὅρισμόν· αἰδὲ διαιρέσεις, τὰ εἶδη καὶ τὸ ἴδιον εἶναι καὶ τὸ ἀτομόν· ἡ δὲ θεωρία, ἡ ποσα-  
 χῶς τῷ ληψίᾳ οἰκείου· αἰδὲ διαφορῆς, τὰς κατ' αὐτὰς διαφορὰς καὶ τὰς ἀποδείξεις, καὶ  
 ἄλλως τῷ θεωρίᾳ συναίχουσιν, τὰ τε παρὰ κείμενα αὐτῆς. ἐκ πάντων δὲ ὁππότε τὴν παρί-  
 σταται καὶ ἀληθῆς. πάλιν τὸ κεφαλαιωθῆναι ἐκ τῆς διαιρέσεως, ὅτι γίνε· λαμβάνεται γὰρ  
 καὶ πρὸς τὴν διαιρέσεως καὶ ὑπερ· ὁ διορισμός· πρῶτος μὲν, ὅτι αὐτὸ συγχωρηθῆναι ἢ πρὸς  
 30 τεθῆ· ὑπερ· δὲ, ὅτι αὐτὸ ἀποδείχθῃ. καὶ καὶ τῷ αἰσθησὶν δὲ ἐκ τῆς καθ' ἑκάστην κεφαλαιου· τὸ  
 καθόλου. δέχῃ γὰρ τῆς ἐπαγωγῆς, ἡ αἰσθησὶς· πῶς δὲ, τὸ καθόλου. ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγή, ἐκ  
 τῶν ἐστὶ δέκνυσιν, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν, ἢ ὅτι ἐστὶν· ἡ διαιρέσεις δὲ, ὅτι ἐστὶ παρίσταται. ὅτι διορισμός  
 ὁμοίως τῇ διαιρέσει τῷ οὐσίᾳ καὶ τῷ ἐστὶ διδάσκει, οὐ καὶ τὸ εἶναι· ἡ τε ἀποδείξεις, τὰ τρία,  
 τό τε εἶναι, καὶ τὸ ἴδιον εἶναι, καὶ τὸ ἀληθῆς εἶναι, σαφὲς ἴσιν. ἐστὶ δὲ ἐννοίαι καὶ τῆς αἰτίας ἐμπερικλή-  
 κει ὅροι. ἐπεὶ δὲ ὁππότε αὐτῶν ἐστὶν ὅτι αὐτὸ δίδωμεν τῷ αἰσθησὶν αἰτίαι δὲ πῶς αὐτῶν, ἡ ὕλη, τὸ κινεῖν, τὸ  
 εἶδεναι, τὸ πᾶν· τετραχῶς ἐστὶν ὁ διορισμός. ληπτέον οὖν πρῶτον τὸ γινε· ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ ἐπάνω  
 τὰ ἐν ἑαυτῇ· μετατῆτο, τῷ πρὸς τῇ διαφορᾷ. ἡ δὲ συνέχεια τῇ διαφορᾷ τινεμένη καὶ  
 ἀποδιαιρεμένη, τὸ ἴδιον εἶναι ἐκ παλαιοῦ. ὅς ἐκ ἀνάγκῃ δὲ πᾶσις λέγειν ἐκαστὴν τὰς διαφορὰς,  
 ἀλλὰ τὰς εἰδοποιούσας. ἡ γνωμικὴ ἀνάλυσιν καὶ συνήσεις, τῇ ἀσλεκτικῇ διαιρέσει καὶ ὁ-  
 40 ρισμῷ εἰσιν· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς διαιρέσεως, ὅτι τὰ ἀπλούστερα καὶ δέχῃ κατεργασμένα ἀνατετέχοντες.  
 τὸ γὰρ ἐν γινε· ἡ ζητημένου πρᾶγματ· διαιρεῖται εἰς περὶ ἐνυπάρχοντα αὐτῷ εἶδη· οἷον ὅτι  
 τὸ αἰσθησὶν τὸ ζῶν, γινε· ὅν, εἰς τὰ ἐμφαινόμενα εἶδη διαιρούμεν, τὸ θνητὸν ἑαυτῶν καὶ  
 ὅπως αἰετὶ πᾶσι συνήσεις δοκούντες εἶναι γινε, εἰς τὰ ἀπλούστερα εἶδη τέμνοντες, ὅτι τὸ μὴ ζητέμε-  
 νον καὶ μηκέτι τομῇ ὁππότε δεχόμενον παρεχόμενα. τὸ γὰρ ζῶν εἰς τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον δι-  
 λόντες, εἴτε μὲν τοι τὸ θνητὸν εἰς τὸ χερσαῖον καὶ ἐνυδρὸν· καὶ πάλιν τὸ χερσαῖον εἰς τὸ πτερόν καὶ  
 πεζόν, καὶ οὕτως τὸ πρὸς τῆς τῷ ζητῶμεν εἶδεναι, ὅ καὶ περὶ λαμβάνει τὸ ζητέμενον, διαμε-  
 50 ντες, ἀφίξομεθα τέμνοντες ὅτι τὸ ἀπλούστερον εἶδεναι, ὅπερ ἄλλο μὲν οὐδὲν, μόνον δὲ τὸ ζητέμε-  
 νον περὶ λαμβάνει. πάλιν γὰρ τὸ πεζόν εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον διαιρεῖται. καὶ πᾶσι τὰ πρὸς τῆς  
 ἐκ τῆς διαιρέσεως λαμβανομένων εἰδῶν τῶν αἰσθησὶν ἐκλεζόμενοι, ἑτὰ πρὸς τῆς εἰς ἕνα λόγον.  
 τὸ ὅρον τὸ αἰσθησὶν ἀποδίδωμεν, ὅς ἐστι ζῶν θνητὸν, χερσαῖον, πεζόν, λογικόν. ὅθεν ὕλης μὲν τὰ ζῶν  
 ἐπέχει ἡ διαιρέσεις, τῶν ὄρων, τῶν ἀπότητα τὸ ὀνόματος ἀναζητῶν τεχνίτη καὶ δὲ δημιουργῶ ὁ ὅρος  
 ὁππότε τῆς κατασκευῆς, καὶ τῷ γινώσκειν ὅντος παρίσταται. καὶ τῶν τῶν πραγμάτων,  
 οὕτως τῶν

- οὐτὶ τ' ἰδεῶν οἰῶροι· ἀλλὰ γὰρ τῶν πραγμάτων ὧν ἔχομεν καθολικὰς διανοίας, τῶν δὲ διανοῶν τὰς ἐρμηνεύοντας λόγους εἶναι φασί· τῶν γὰρ τῶν διανοῶν, καὶ αἱ διαιρέσεις γίνονται. τὸ δὲ διαιρεῖσθαι, ἢ μὲν τις εἰς εἶδη διαιρεῖ τὸ διαιρούμενον, ὡς γὰρ ὅτι· ἢ δὲ τις εἰς μέρη, ὡς ὅλον· ἢ ἢ εἰς τὰ συμβεβηκότα. ἢ μὲν ἔν τ' ὅλου εἰς τὰ μέρη διαιρέσεις, ὡς ὅτι τ' ἀλλήλων καὶ μέγεθος ὁπιοῦται· ἢ ἢ εἰς τὰ συμβεβηκότα, οὐδὲ πᾶσι ὅλη διώεται διὰ ληφθῆναι· ἔστι καὶ οὐσίαν ἐκαστῷ δὲ πάντως τῶν ὄντων ὑπάρχειν. ὅθεν ἀδόκιμοι ἀμφὶ αὐτῇ αἱ διαιρέσεις, μόνῃ δὲ εὐδοκίμῃ ἢ τῶν γένους εἰς εἶδη τμή, ὅφ' ἢς χαρακτηρίζεται ἢ περὶ τῆς ἢ καὶ γένους, ἢ περὶ τῆς ἢ καὶ τῆς ἰδικίας διὰφορές. τὸ δὲ αἰεὶ ἐν πνι μέρει θεωρεῖται· οὐ μὲν ἀνάπαλιν, εἴπερ μέρος ἐστὶ τῆς οὐσίας, τῆς καὶ εἰδῆς γνήσιας. ἢ γὰρ χεῖρ, μέρος μὲν ἐστὶ τῆς ἀνθρώπου, εἰδῆς δὲ οὐκ ἐστίν.
- 10 καὶ τὸ μὲν γένος, ἐν τοῖς εἰδῆσιν ἐν ὑπάρχει· τὸ γὰρ ζῶον καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ βοί· τὸ δὲ ὅλον, ἐν τοῖς μέρεσιν οὐκ ἐν ὑπάρχει· οὐ γὰρ ὁ ἀνθρώπος ἐν τοῖς ποσὶν ὑπάρχει. διὸ κυριώτερον τὸ εἶδος ἢ μέρους· καὶ ὅσα τῶν γένους κατηγορεῖται, πάντα πάντα καὶ τῶν εἰδῶν κατηγορηθῆσιν. ἀρῶν μὲν ἔν, εἰς δύο θεωρεῖται εἶδη τὸ γένος· εἰ δὲ μὴ, εἰς τρία. τὰ πέντε εἶδη, γνησιώτερον μὲν διαιρούμενα, χαρακτηρίζεται τῷ περὶ τῶν καὶ τῶν. ἐπὶ δὲ διὰ τὴν γνησιώτητα σηματοδομένων διαιρούμενα χαρακτηρίζεται. ἔκαστον γὰρ τῶν εἰδῶν, ἢ πᾶσι εἶναι· ὡς περὶ τὸ αὐτὸ λέγωμεν, τὸ ὄντων τὰ μὲν, σώματα ἐστὶ, τὰ δὲ, ἀσώματα· ἢ ποσὶν, ἢ ποσὶς π, ἢ πᾶς, ἢ πᾶσι, ἢ ποιῶν, ἢ πάσχειν. πάντες οὐ πνι ἔν ὁπιοῦται τις ἐστὶ, τῆς καὶ τὸ ὅρον ἀποδοῦναι· ὡς ὅτι μὴ διωάμεν λόγῳ περὶ λαβεῖν καὶ ὁρίσασθαι ὅπου, τῆς ὁπιοῦται οὐκ αὐτὸ εἶναι. ἐκ δὲ τῆς τῆς ὁρου ἀγνοίας, καὶ 335 τὰς πολλὰς ἀμφιστήσεως γίνεσθαι καὶ τὰς ἀπάτας συμβαίνει. εἰ γὰρ ὁ τὸ πᾶν εἶδος
- 20 ἔχει καὶ διανοίαν τὴν εἰδῆσιν αὐτῆς, διώεται δὲ καὶ λόγῳ σαφελῶς ὁ διανοῦται, ἢ δὲ τῆς διανοίας ἐρμηνεία ὅρος ἐστίν, ἀνάγκη αἰὲν ἐστὶν τὸν εἶδός τε τὸ πᾶν, διώεται αὐτῆς καὶ τὸν ὅρον ἀποδοῦναι. πρὸς λαμβάνεται δὲ ὅροι καὶ ἢ διὰφορές, σημείου ἔχον ἐπὶ χροῖα τῷ ὅρῳ. τῷ γὰρ οὐδ' ἀνθρώπου ὅρῳ τὸ γλασικὸν περιεχθῆναι, ποιεῖ τὸ ὅλον ζῶον λογικὸν θνητὸν, χερσῶν, περὶ, γλασικόν. σημεία γὰρ ἐστὶ τὰ καὶ διὰφορὰν περιεχόμενα τῷ ὅρῳ, οἰκείων πραγμάτων· τὴν δὲ φύσιν αὐτῶν τὴν πραγμάτων οὐκ ἐνδείκνυται. αὐτὰ καὶ ἰδίᾳ ἀποδοῦναι φασὶν εἶναι τὴν διὰφορὰν. καὶ καθὼτ' ἄλλων ἀπάντων διὰφέρει τὴν ἔχον τὴν διὰφορὰν, ὁ μόνος ὑπάρχει καὶ ἀντικατηγορεῖται τὴν πᾶν καὶ ἐν τοῖς ὅροις, ἀνάγκη τὴν πρῶτον γένος ὡς ἀρχὴν καὶ ὑποκαταλαμβάνειν. ἐν μὲν ἔν τοῖς μακροτέροις ὅροις, τὸ πᾶν τῶν εἰδῶν τῶν ἐξ ὁρισκομένων διὰ τῶν δέκα κατηγοριῶν· ἐν δὲ τοῖς ἐλαχίστοις, τὰ περιεχόμενα τῶν περιεχόμενων εἰδῶν
- 30 ληφθῆναι, τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν διὰσημαίνει τὴν πᾶν καὶ ὁ δὲ ἐλάχιστος, ἐκ τῶν συνείσκειν, τῶν γένους. καὶ διὲν τῶν ἀναγκασιωτάτων εἰδῶν. γίνεται δὲ τῆς, διὰ σωτηρίας. φασὶν ἔν, ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ζῶον γλασικόν. τὴν περὶ εἰσπράτως συμβεβηκός, τῷ ὁρίζομένῳ πρὸς παραληπίον, ἢ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν αὐτῆς, ἢ τὴν ἰδίαν ἐργον αὐτῆς, καὶ πᾶσι τῶν ἄλλων. ἐξηγητὴς ἔν ὁ ὅρος ὧν τῆς τὴν πᾶν καὶ οὐσίας, περὶ λαβεῖν μὲν ἀκριβῶς τὴν φύσιν τὴν πᾶν καὶ οὐσίας ἀδωατῆς. διὰ δὲ τῶν κυριωτέρων εἰδῶν τὴν δηλωσιν τὴν οὐσίας ποιεῖται, καὶ σχεδὸν ἐν ποιεῖται ὁ ὅρος τὴν οὐσίαν ἔχει. τὴν ποιεῖται τῆς ἐποχῆς αἴτια, δύο ἐστὶν τὰ ἀνωτάτω· ἐν μὲν, τὴν πλὴν τῶν καὶ ἄσχιον τὴν ἀνθρώπου γνῶμης· ὅπερ γνησιώτερον εἶναι πεφύκεν τῆς διὰφωνίας, ἢ τῆς ἀλλήλων πρὸς ἀλλήλους, ἢ τὴν αὐτῶν πρὸς αὐτῶν· δεύτερον δὲ, ἢ ἐν τοῖς οὐσι διὰφωνία, ἢ καὶ ἐκείνῳ ἐμπητικῇ κατέστηκε τῆς ἐποχῆς. μὴ πὶ γὰρ πᾶσι τῶν φασίαις πιστεύειν διωθῆναι διὰ τὴν μά-
- 40 χῆν, μὴ πὶ πᾶσι ἀπίσιν, διὰ τὴν καὶ τὴν λέγουσαν πᾶσι ἀπίστους ὑπάρχειν ἐξ ἀπίστων ἔστιν ἀπιστία φασίαις πᾶσι· μὴ πὶ πᾶσι μὲν πιστεύειν, πᾶσι δὲ ἀπίσιν διὰ τὴν ἰσότητά, κατήχθημεν εἰς ἐποχὴν. τῶν δὲ αὐτῶν τῶν ἀρχικῶν τῆς ἐποχῆς, τὸ μὲν ἀδίδακτον τὴν διανοίας, γνησιώτερον ἐστὶ διὰφωνίας· ἢ δὲ διὰφωνία, πρὸς αἴτιον τῆς ἐποχῆς· ὅθεν πλήρης μὲν ὁ βίβλος δικαστηρίων πὶ καὶ βουλοῦντων, καὶ καθόλου τῆς πᾶσι τῶν λεγόμενα ἀγαθὰ καὶ κακὰ αἰρέσεως, ἀπερ ἢ προημένης ἐστὶ διανοίας καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀντικειμένων πραγμάτων εἰς ἀδένεια μετοκλαζούσης περὶ μέλα. πλήρης δὲ αἱ θῆκη τῶν βιβλίων, καὶ αἱ σωφειῖαι καὶ αἱ πραγματεῖαι τῶν διὰφωνίων ἐν τοῖς δόγμασι, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἐν τοῖς οὐσίαν ἀλήθως γινώσκων. τρία ἐστὶ πᾶσι τῶν φωνῶν· τὰ πᾶσι, σύμβολα ὅλη τῶν νοημάτων καὶ τὴν πρὸς τοῦτον, κατ' ἐπαχολούθημα δὲ καὶ τῶν ὑποκειμένων· δεύτερον δὲ, τὰ νοήματα, ὁμοιώματα καὶ ἐκτυπώματα τῶν ὑποκειμένων ὄντων. ὅθεν ἀπασιν καὶ τῶν νοημάτων τὰ αὐτὰ ἐστὶ, διὰ τὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ἀπασιν ἐγγίνεσθαι τύπων· ἐκ ἐπὶ δὲ τὰ ὀνόματα, διὰ τὰς ἀλλήλους τῶν διὰφορές. τρία δὲ, τὰ ὑποκείμενα πραγματεῖα, ἀφ' ὧν



- καὶ τὸ οὐκ ἐδόκει οἰκεδομῆν λέγεται καὶ τὴν ὅτι τὴν ἡγεσίμηνον ἀναφορὰν. οὕτως φαμέν χλα-  
 μύδα ὑφαίνεσθαι· τὸ γὰρ ποιοῦν, ἐνεργείας δηλωτικὸν ὑπάρχει. σὺν ἐστὶ ἡ ἐπὶ τοῦ μὲν τὸ ποιεῖν,  
 ἐπὶ τοῦ τὸ αἶπον, ἀλλὰ πῶς, τὸ χλαμύδῳ, καὶ τῆς οἰκίας· καθ' ὃ γὰρ αἶπῳ τῷ γίνεσθαι,  
 καὶ τῷ καὶ ποιητικὸς ἐστὶ γίνεσθαι. τὸ ἡ αὐτὸ ἄρα αἶπον καὶ ποιητικὸν καὶ δι' ὅ. καὶ ἐμὲν τὴν  
 ἐστὶν αἶπον καὶ ποιητικὸν, τῷ πάλιν ἐστὶ καὶ δι' ὅ. ἐμὲν ἐστὶ δι' ὅ, ὡς πάλιν τῷ καὶ αἶπον. πολλ-  
 λα γὰρ ἐν ἐφ' ἐν δόσι πλίσματα πωρεῖται, δι' ἃ γίνεσθαι τὸ πλῆθος· ἀλλ' οὐκ ἐστὶ πᾶν αἶμα. καὶ γὰρ 317  
 αὐτὸ ἐπικνοκτονήσιν Μήδεα, ἐμὲν ὡς γινώσκῃ· καὶ αὐτὸ ὡς γινώσκῃ, ἐμὲν ἐξήλωσεν· καὶ τῷ, ἐμὲν ἡρά-  
 αθη· καὶ τῷ, ἐμὲν ἰάσων ἐπώλεσεν εἰς Κολχούς· καὶ τῷ, ἐμὲν Ἀργῶ κατεσκόλασθαι· καὶ τῷ  
 τῷ, ἐμὲν τὰ ξύλα ἐκ τῷ Πηλείου ἐμνήθη. ἐν τῷ τῷ γὰρ ἀπασιν ἐμὲν διὸ τυγχάνουσι, οὐ πᾶν αἶμα  
 10 τῆς πικνοκτονίας αἷτια τυγχάνει, μόνον δὲ ἡ Μήδεα· διὸ τὸ μὴ κωλύον ἀνενεργητὴν ἐστὶν· διὸ οὐκ  
 ἐστὶν αἷτιον τὸ μὴ κωλύον, ἀλλὰ τὸ κωλύον. ἐν γὰρ τῷ ἐνεργεῖν καὶ δρᾶν ἔστι, τὸ αἷτιον νοεῖται. ἐπὶ τὸ  
 μὴ κωλύον, καὶ ὡς τῷ γὰρ νομομένου· τὸ ἡ αἷτιον, πρὸς τὸ νομομένου. οὐκ αὖ ἐν αἷτιον τὸ μὴ  
 κωλύον. ἀλλὰ τὸ γὰρ ἐν ὅτι πλῆθος, ὅτι τὸ διωάμενον κωλύειν, ἐμὲν παρῆσιν. πτωχεύει τὸ αἷ-  
 πον λέγει, τὸ ποιοῦν, ὡς ὁ ἀνδριαντοποιός· καὶ ἡ ὕλη, ὡς ὁ χαλκός· ἐμὲν ὁ εἶδος, ὡς ὁ χαρακτὴρ·  
 καὶ τὸ πῆλος, ὡς ἡ πῆλξ· γυμνασιάρχης. τὸ ὡς οὐκ αὐτὸ, λόγον ὁ χαλκός ἐπὶ χεῖρ πρὸς τὸ γινώσκαι  
 τὸ ἀνδριάντα, ἐμὲν ὡς ἐστὶν αἶπον. πᾶν γὰρ ἐμὲν ὡς οὐκ ἐνδεχόμενον γινώσκαι τὸ δόσι πλίσματα,  
 καὶ ἀνάγκη ἐστὶν αἷτιον· αἷτιον ἡ ἐμὲν ἀπῶς. καὶ γὰρ ἐστὶ συνεκτικόν, τὸ οὐ μὴ αὐτὸ, συνεργὸν δὲ.  
 πᾶν τὸ ἐνεργεῖν, παρέχει τὸ δόσι πλίσματα μὲν ὅτι πῆθος ἐμὲν παρῶν· ἀλλὰ τῷ μὲν  
 20 οὐκ αὐτὸ λόγον ἐπεχούσης. ἀπῶν ἐμὲν τὸ αἷτιον, αὐτὸ τὸ ὅτι πῆθος ἐμὲν. οὐκ ἐστὶν ἡ αἷτια,  
 ἀλλὰ συνεργός· ἐπὶ πᾶν αἷτιον, ἐν τῷ δρᾶν νοεῖται. αὐτὸ γὰρ οὐκ αὐτὸ ποιοῖ ἡ γῆ· ὡς πῆ δὲ αἷτια  
 αὐτὸ ἐστὶν αἷτια. καταγέλασθαι τὸ λέγειν, μὴ τὸ πῆθος αἷτιον τὸ καύσας, ἀλλὰ τὰ ξύλα· μὴ δὲ τὸ  
 μάχαιραν τὸ πῆθος, ἀλλὰ τὸ πῆθος· μὴ δὲ τὸ καταπαλαιώθηται τὸ ἀθλητῶν, τὸν ἰσχυρὸν τῷ ἀν-  
 τιπάλου, τὸν αὐτὸν ἡ ἀδύνατον. τὸ συνεκτικὸν αἷτιον, ἐμὲν πῆθος· τὸ γὰρ καυτήριον ἄμα τῷ  
 καὶ τὸ σαρκοῦς ἐπηρεάζειν, τὸν ἀληθινὸν παρέχει. τὸ πῆθος κατὰ πῆθος πᾶν μὲν, πῆθος δὲ πῆθος,  
 ἀλλὰ ἐμὲν αὐτὸ τὸ δόσι πλίσματα· πᾶν, οὐ δὲ, ὡς ἡ πῆθος τῷ κατὰ γματῶν. μὴ τὸ ἐμὲν οὐ καὶ  
 ἐμὲν πῆθος πῆθος ἀλλὰ πῆθος λέγειται πᾶν, ἀλλὰ καὶ μείωσιν· ὡς καὶ τὸ ἐξαίφνης, μὴ δὲ αὐτὸ χωρὶς  
 πῆθος γινώσκον. πᾶν αἷτιον ὡς αἷτιον, ἀλλὰ οἷον ληπτὸν τυγχάνει ὅτι τινος, ἐμὲν τὸ νοεῖ-  
 ται· τινος μὲν τοῦ δόσι πλίσματος· κατὰ πῆθος ἡ μάχαιρα τῷ τῆμεν· πῆθος τινος, κατὰ πῆθος  
 30 ὅτι πῆθος ἔχοντι, κατὰ πῆθος τὸ πῆθος τῷ ξύλῳ· τὸ ἀδύνατον γὰρ οὐ καύσας. τὸ αἷτιον, τῶν  
 πῆθος τῶν καὶ γὰρ τὴν πρὸς ἐπὶ τοῦ νοεῖται ὡς πῆθος πῆθος ἀλλὰ πῆθος, ἵνα τὸ αἷτιον ὡς αἷτιον  
 νοήσωμεν· ὁ αὐτὸς καὶ πῆθος τῶν δημιουργοῦ καὶ πῆθος λόγος καὶ πῆθος. οὐκ ἐστὶν αὐτὸ τὸ αἷτιον  
 αἷτιον, καὶ ἐμὲν αὐτὸ τῶν πῆθος· ἐπὶ τὸ πῆθος, γινώσκαι δεύτερον· τὸ γὰρ μὲν αἷτιον, ἐνεργεῖ καὶ  
 ἀλλὰ τῶν τῶν αἷτιου γινώσκον, πῆθος καὶ ἀλλὰ τῶν. οὐ δὲ αὐτὸ πῆθος αὐτῷ  
 λαμβανόμενον, ἐνεργεῖ ἄμα καὶ ἀλλὰ τῶν, οὐδὲ ὡς εἶναι καὶ πῆθος. καὶ ἀλλὰ τὸ αἷτιον  
 τῶν αὐτῶν γινώσκον, πῆθος καὶ τῶν οὐσίαν, ὡς ἡ μάχαιρα τὸ πῆθος. καὶ δὲ αὐτὸ  
 τὸ καὶ τὸ αὐτὸ καὶ πῆθος ἐμὲν τῇ ὕλῃ κατὰ αἷτιον ἐστὶν, ἄμα καὶ ὑστέρειν καὶ ὑστεροχρονεῖν, κατὰ  
 τὸ αἷτιας ἐστὶν ἐργον. ἀλλὰ πῆθος πῆθος εἶναι, τῷ γινώσκαι. οὕτως καὶ αἷτιον μὲν τῶν γινώσκον, πῆθος  
 τῶν δὲ ὡς. οὐκ ἐνδεχέσθαι γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι ἄμα καὶ γινώσκαι. καὶ ἐμὲν ἐστὶν αἷτιον  
 40 τῶν αἷτιον. ἀλλὰ πῆθος οὐκ ἐστὶ πᾶν αἷτια, ἀλλὰ πῆθος δὲ αἷτια. ἡ γὰρ ἀπῶν καὶ ἀλλὰ πῆθος  
 μέν, οὐ πῆθος αἷτια, ἀλλὰ τῶν γινώσκαι τὸ πῆθος. καὶ ὁ πῆθος πῆθος πῆθος, ἐμὲν ἀπῶν  
 πῆθος, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν τῶν ἀλλὰ πῆθος. οὕτως καὶ αἷτια ἀλλὰ πῆθος αἷτια, τῶν μὴ χωρὶς γινώσκαι,  
 ἀλλὰ τῶν ἀπῶν πῆθος. ἐμὲν ὅτι πῆθος πῆθος, ἀλλὰ πῆθος ἐστὶν αἷτιον τῶν μὲν κατὰ γματῶν  
 τῶν, ἀλλὰ πῆθος δὲ ἐμὲν αἷτιον· καὶ ὁ διδάσκαλος δὲ ἐμὲν ἀπῶν, ἀλλὰ πῆθος ἐστὶν αἷτιον τῶν πῆθος  
 πῆθος κατὰ γματῶν. λέγει δὲ ἀλλὰ πῆθος αἷτια, πῆθος μὲν, τῶν αὐτῶν, ὡς ὁ ἐμὲν πῆθος ἐμὲν ἀπῶν  
 ἀλλὰ πῆθος ἐστὶν αἷτιον τῶν πῆθος· ποτὶ δὲ, ἀλλὰ καὶ ἀλλὰ, κατὰ πῆθος ἡ μάχαιρα καὶ ὁ σαρκοῦς· ἡ μὲν  
 γὰρ τῇ σαρκοῦς τῶν γινώσκαι· ἡ σαρκοῦς δὲ τῇ μάχαιρα τῶν γινώσκαι. τὸ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ  
 ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς· ὁ μὲν γὰρ πῆθος τινὰ θανάσιμος, αἷτιος ἐστὶν αὐτῶν τῶν θανάτων, ἡ τὸ γινώσκαι  
 τὸ θάνατον· ἀντιπῆθος δὲ ὡς αὐτῶν θανάσιμος, ἔχον αὐτὸν ἀνταἷτιον, καὶ ὡς ἐμὲν αὐτῶν αἷ-  
 50 τῶν, κατὰ ἐπὶ τοῦ δὲ αἷτιος μὲν γὰρ αὐτῶν θανάτων γινώσκαι, καὶ ὁ θάνατος δὲ τῶν πῆθος πῆθος τῶν θανάσι-  
 μῶν ἀντιπῆθος πῆθος, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ πῆθος· ὡς ἀλλὰ μὲν αὐτὸς γινώσκαι αἷτια, ἀλλὰ πῆθος  
 δὲ ἔχον αἷτιον· καὶ ὁ ἀδίκησις, ἀλλὰ μὲν αἷτια κατὰ πῆθος, τοῦ ἀδίκησις· ὁ δὲ ἀντιπῆθος

ρεῖσθαι κελεύων νόμος, σὺν ἀδικήματι, ἀλλὰ τῷ μὲν, ἐκδικίας, τῷ δὲ, παυθείας. ὥς τε σὺν ἀλλή-  
 λων τὰ αἵτια ὡς αἵτια, ἀδὲ ἐς τὴν αἵτια. ἐπὶ (ζητῇ), ἐκ πολλὰ καὶ σωφρονισμὸν ἐνὸς αἵτια, γίνε-  
 ται. οἱ γὰρ ἀνθρώποι σωφρονισμοί, αἵτιοι ἐστὶ καὶ κατὰ κελεύειν τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ σὺν τοῖς ἄλλοις· ἐκ  
 μὴ ἢ καὶ τὸ σωφρονισμὸν αἵτιον. ἄλλοι δὲ φασιν, ἐκ πολλὰ αἵτια, κατὰ ἰδίαν ἕκαστον ἐνὸς αἵτιον γίνε-  
 ται. τὰ γὰρ ἐν εὐδαιμονίᾳ ἐνὸς ὅλου, αἵτια παρὰ τῶν αἵτιων, πολλὰ ἔχουσιν· καὶ τὰ θέρμηναι καὶ  
 καὶ τὰ ἀλλὰ ὁμοίως πολλὰ αἵτια. μὴ ἢ ἐκ πολλὰ ἄρετων μία ἐστὶ καὶ διώκειν, καὶ τὰ θέρ-  
 μηναι καὶ τὰ ἀλλὰ ἄρετων καὶ τὸ πᾶν ὅλον καὶ τὰ ἄρετων, καὶ γένος ἐκ τῶν αἵτιων γίνε-  
 ται εὐ-  
 δαιμονίαν. τῷ ὅντι, ποικιλικὰ μὲν αἵτια, ἐνὸς γίνε-  
 ται παλαιοῦ, καὶ γένος καὶ κατὰ εἶδος.  
 καὶ καὶ γένος μὲν, τὰ νοσῶν ὅπως, οἷον ψυχῆς, ἐκλυσις, καὶ πᾶν, ἀπὸ ψυχῆς, μέγας καὶ εἶδος, τὰ  
 πυρετῶν. καὶ ἡ ποικιλικὰ αἵτια καὶ γένος μόνον, σὺν ἐστὶ καὶ καὶ εἶδος. τὰ γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ 10  
 γένος ἐνὸς ὅλου, πολλὰ τὰ αἵτια καὶ εἶδος· οἷον λιβανωτῆς, ῥόδου, κρόκος, εὐρύς, σμύρνα, μύρον·  
 τὸ γὰρ ῥόδον σὺν ἄλλοις εὐώδεις εἴη ὡς ἡ σμύρνα. τὸ δὲ αὐτὸ τὸ ἐναντίον αἵτιον γίνε-  
 ται ποτὶ μὲν  
 παρὰ τὸ μέγας καὶ αἵτις καὶ τῶν διώκειν, ποτὶ ἡ παρὰ τῶν ἡπικηδεύει καὶ πᾶν καὶ πᾶν.  
 παρὰ μὲν τῶν ποιοῦν διώκειν, ἡ αὐτὴ χορδή, παρὰ τῶν ἡπικηδεύει ἡ τῶν ἀνέσιν, ὅτι καὶ ἡ βαρὺ  
 ὁποῖον τὸ φθόγον· παρὰ ἡ τῶν ἡπικηδεύει καὶ παρὰ τῶν, τὰ μέλι γλυκάζει μὲν τὰς  
 ὑμῶν, πικράζει δὲ τὰς πυρετῶν, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς οἶκος, τὰς μὲν, εἰς ὄργην, τὰς δὲ, εἰς  
 ἀσθένειαν καὶ ὁ αὐτὸς ἡλιος, τῆκε μὲν τὸ κηρὸν, ξηραίνει δὲ τὸ πᾶν. τῶν ἐν αἵτιων, τὰ μὲν  
 ἐστὶ ποικιλικὰ· τὰ δὲ, ἡπικηδεύει λαμβανόμενα· τὰ δὲ, ἀδελφὰ· τὰ δὲ, ἀναλογισμῶν. καὶ τὰ ἀδελ-  
 φῶν, τὰ μὲν, πρὸς κηρὸν ἀδελφὰ, καὶ μὲν ἵνα κηρὸν ὁποῖον, καὶ δὲ ἵνα πᾶν ἐκδη-  
 λα βλεπόμενα· τὰ δὲ, φύσις ἀδελφὰ, τὰ καὶ μὴ δὲ κηρὸν πρὸς δὲ λαμβανόμενα διώκειν. 20  
 ἐκ τῶν  
 μὲν φύσις, τὰ μὲν, καταληπτά· ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐκ δὲ ἀδελφῶν, διὰ σημείων ἀναλογιστικῶς λαμ-  
 βανόμενα, κατὰ πᾶν ἡ συμμετρία τὸ λόγῳ θεωρητῶν πᾶν· τὰ δὲ, ἀκατάληπτα, καὶ καὶ μὴ δὲ  
 πρὸς πᾶν κατὰ ληψὶν πρὸς διώκειν· ἀδελφὰ, ἐκ τῶν κατὰ πᾶν λέγει καὶ τὰ μὲν,  
 ποικιλικὰ· τὰ δὲ, ποικιλικὰ· τὰ δὲ, σωφρονισμῶν. καὶ τὰ μὲν, καὶ καὶ φύσιν· τὰ  
 δὲ, καὶ παρὰ φύσιν· τὰ δὲ, νοσῶν καὶ καὶ τὸ ὑποθετικόν, τὰ μὲν, παλαιοῦ· τὰ δὲ, καὶ μεγάλους αὐτῶν  
 τὰ δὲ, χρόνων καὶ κηρῶν. τὰ μὲν ἐκ ποικιλικῶν αἰρομένων, μένει τὸ ὁποῖον· σωφρο-  
 νισμῶν δὲ ἐστὶν αἵτιον, καὶ παρὰ φύσιν, μένει τὸ ὁποῖον· καὶ αἰρομένων, αἶρε-  
 ται. τὸ δὲ ποικιλικόν, σωφ-  
 ρονισμῶν καὶ αὐτοτελὲς καλοῦσιν· ἐπὶ δὲ αὐτὰρ καὶ διὰ αὐτῶν ποιοῦν ἐστὶ καὶ ὁποῖον καὶ 30  
 τὸ αἵτιον αὐτοτελοῦς ἐνεργείας ἐστὶ δηλωτικόν, τὸ σωφρονισμῶν ὁποῖον σημείων. καὶ τῶν πᾶν ἐτέρῳ  
 λειτεργίαν. ἐκ μὲν ἐκ μὴ δὲ παρὰ φύσιν, καὶ σωφρονισμῶν λειτεργίαν· ἐκ δὲ παρὰ φύσιν, τὰς πᾶν γί-  
 νε-  
 ται αἵτιον, καὶ καὶ παρὰ φύσιν, τὰς πᾶν, τὰ δὲ αὐτῶν γινόμενα. ἐστὶν ἐκ σωφρονισμῶν, καὶ παρὰ φύσιν ἐστὶν τὸ  
 ὁποῖον· ποικιλικὰ μὲν ἐκ παρὰ φύσιν, ἀδελφὰ δὲ ἀδελφὰ. καὶ τὸ σωφρονισμῶν δὲ ἐκ τῶν γένος ἐστὶ τὸ  
 αἵτιων, κατὰ πᾶν ὁ σωφρονισμῶν ἐστὶν ἐστὶν, καὶ ὁ σωφρονισμῶν ἐστὶν ἐστὶν. τὸ μὲν ἐκ σωφρονισμῶν αἵτιον  
 τῶν σωφρονισμῶν πρὸς τῶν ἡπικηδεύει βοηθῇ τὰ ὁποῖον γινόμενα· τὸ δὲ σωφρονισμῶν, σὺν ἡπικηδεύει  
 αὐτῶν ἐστὶν ἐννοίας· διώκει γὰρ σωφρονισμῶν ὁποῖον ἀρκεῖν, καὶ μὴ σωφρονισμῶν αἵτιον ἢ τι. νοεῖ γὰρ σωφ-  
 ρονισμῶν τὸ σωφρονισμῶν, οὐδὲ αὐτῶν διώκειν κατὰ ἰδίαν ποιοῦν τὸ ὁποῖον, αἵτιον ὅντι σωφ-  
 ρονισμῶν. ἀσθένειαν δὲ τὰ σωφρονισμῶν τὸ σωφρονισμῶν, ἐκ τῶν, τὸ μὲν σωφρονισμῶν, κατὰ ἰδίαν μὴ ποιοῦν τὸ  
 ὁποῖον παρὰ φύσιν· τὸ δὲ σωφρονισμῶν, ἐκ τῶν κατὰ ἰδίαν μὴ ποιοῦν, ἐτέρῳ δὲ σωφρονισμῶν τῶν  
 κατὰ ἰδίαν ποιοῦν, σωφρονισμῶν αὐτῶν πρὸς τὸ σφοδρότερον γίνεσθαι τὸ ὁποῖον. μάλιστα δὲ,  
 τὸ ἐκ ποικιλικῶν σωφρονισμῶν γινόμενα τῶν τὰ αἵτιον ἀσθένειαν διώκειν παρὰ φύσιν. 40

339 ΕΚ ΤΩΝ ΘΕΟΔΩΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΛΟΥ-  
ΜΕΝΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ, ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΟΥΛΑΝΕ-  
ΠΙΟΥ ΧΟΡΙΟΥΣ ΕΠΙΤΟΜΗ.

**Ε** Α Τ Ε Ρ, Φησὶ, παρατίθεμαι σοὶ εἰς χάριτος τὸ πνεῦμά μου ὃ παρέβαλε, Φησὶ, σπυρίον τῷ λόγῳ ἢ σοφίᾳ τὸ πνευματικὸν σπέρμα, τὴν το σπριαίμεν(θ) κατῆλθεν ὁ σωτὴρ. ὅθεν ἐν τῷ πάθῃ τῷ σοφίαν παρατίθη(ν) τῷ πατρὶ, ἵνα αὐτῷ ὁπολαθῇ παρὰ τῆ πατρὸς, καὶ μὴ καταχεθῇ ἐν πῦθᾳ ὑπὸ τῷ περισκενδιωμένῳ. οὕτως πᾶν πνευματικὸν σπέρμα τὸς ἐκλεκτοὺς διὰ τὸ περιεργημένης Φωτὸς παρατίθηται. τὸ ἐκλεκτὸν σπέρμα φαινὲν καὶ ἀνιῇται ζωοποιούμενον ὑπὸ τῷ λόγῳ, καὶ κόλῳ ὀφθαλμῶν, καὶ κόκκῳ σπινάπιδος



- σινάπης, καὶ ζύμην, καὶ δόξαν κατεδηρῶσαι γῆν ἐνοποιῶσαι εἰς πίσιν. οἱ δὲ δὸς Οὐαλε-  
 τίνε, πλάσινος φασί τ' ψυχικῆς σώματος, τῇ ἐκλεκτῇ ψυχῇ οὕση ἐν ὑπὸ ἐν τῇ ἡναι ὑπὸ τῷ  
 λόγῳ σπέρμα ἀρρένικον· ὅπερ ἐστὶν δαπύροια τ' ἀγγελικῶν, ἵνα μὴ ὑστέρημα ἦ. καὶ τῷ ἐξ ὑμῶσεν  
 καὶ δόξαν κατεδηρῶσαι, ἐνοποιῶν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα, ἀκαὶ ἐν μερισμῷ ὑπὸ τ' σφ-  
 ρίας περιλήχθη. ὑπὸ τ' ἡν Αδάμ, ἡ λήθη τ' ψυχῆς ἡν σπέρμα, μὴ διαλυθῆναι ὡς περ τ'  
 πλάσμα πρὸν ὅπερ ἐνέθηκεν τῇ ψυχῇ ὁ σωτὴρ· τ' σπέρμα, δαπύροια ἡν τ' ἀρρένικον καὶ ἀγγελι-  
 κῶν. Διατῷ λέγει ὁ σωτὴρ, Σὺ καὶ ἡ ψυχὴ σὺ. ἐλθὼν ἐν ὁ σωτὴρ, τὴν ψυχὴν ἐξύπνισεν, καὶ  
 ἐξήπνεν τ' ἀπνῆσθαι. διώμεις γὰρ, οἱ λόγοι τῷ κυρίῳ. Διατῷ ἔρηκεν, λαμπράτω τ' φῶς καὶ  
 ὑμῶν ἐμπερθεῖν τ' ἀνθρώπων. καὶ μὲν τὴν ἀνάστασιν ἐμφυσῶν τ' πνεῦμα τοῖς δαπύροις, τὸν  
 10 μὲν χοῦν, καὶ περ τ' φραν, ἀπφύσκει καὶ ἐχώρει· ἐξήπνεν τ' ἀπνῆσθαι καὶ ἐζωοποιεῖ. ὁ κύ-  
 ρει, Διατῷ πλάσμα φροσῶν, ἔχως ἀγγελος ὡφθῇ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπος· καὶ ὅτι ἐν δόξῃ  
 ὡφθῇ τοῖς δαπύροις ὅτι ὅρες, ἐν δὲ ἐαυτὸν ἐπιήκειν ὁ κύριος ἐαυτὸν, ἀλλὰ Διατῷ ἐκκλησιᾷ,  
 ἡπὶ ἐπὶ τ' γῆς τ' ἐκλεκτῶν, ἵνα μάθῃ τὴν περθεῖν αὐτῷ μὲν τ' σπέρμα ἐξοδῶν. αὐτὸς γὰρ  
 καὶ ἄνω φῶς ἡν καὶ ἐστὶ τ' ὅτι φανερὸν ἐν σπέρμα καὶ ἐν ταῦθα ὡφθῇ, οὐκ ὑστέρημα τῷ ἄνω· ἐν δὲ διεκ-  
 κῶσι ἡ ἀνωθεν μετῆς δειρῶ, πρὸν ἐκ τ' πρὸ ἀμείβων, ὡς τ' μὲν ὅτι λαβεῖν, τ' ὅτι, δαπύροια· ἀλλ'  
 ἡν τ' πρὸν ὅν, καὶ παρὰ τῷ πατρὶ, καὶ ταῦθα· διώμεις γὰρ ἡν τῷ πατρὶ. ἀλλὰ περθεῖν  
 καὶ ἄνω πρὸν λαβεῖν τ' λόγον τῷ σωτῆρος, ὅν ἔπειν, Εἰσὶ πνὲς τ' ὡς ἐξήκειτων, εἰ καὶ μὴ γένοισται  
 20 γενεᾷ, ἔως αὐτῶν τ' ὅν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν δόξῃ. ἐδὸν ἐν καὶ ἐκμετῆσθαι, ὁ περθεῖν καὶ ἱακω-  
 ρει καὶ ἱωάννης. πῶς ἐν τῷ μὲν ὅτι τὴν φωτῆν ἰδοῖς, ὅτι ἐξ ἐκκλησιᾷ τὴν τ' φωνὴν ἀ-  
 30 κῶσθαι, ἔπειν ὅτι γῆν; ὅτι ὡς ταυγάται ἀπφύσκει ὁ φθαλμῶν, καὶ ἡ παρὰ δόξαν φωνὴ  
 μᾶλλον ἐκκλησιᾷ. ὅτι ἱωάννης ὁ βαπτιστής, τ' φωνῆς ἀκούσας, ἐκ ἐφθῆθη, ὡς αὐτὸν ἐν πνεύματι  
 ἀκούσας σπέρμα τῆς πατρὸς φωνῆς· καὶ ὅτι ἀνθρώπος πρὸς ἐστὶ, μόνον ἀκούσας κατεπλάγη· διὸ  
 καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ σωτὴρ· Μηδὲν ἐπῆν ὁ ἰδεῖ. καὶ τοιοῦτο σπέρμα ὁ φθαλμῶν τ' φῶς ἐκκῶ-  
 40 κῶσθαι· εὐδὲν γὰρ συγγενὲς καὶ οἰκῶν ἐκκῶ τῷ φῶτι· ἐπῆν τῇ σπέρμα· ἀλλ' ὡς ἡ διώμεις καὶ  
 ἡ βούλησις τῷ σωτῆρι ἐνδύμωσεν τὴν σάρκα, εἰς τ' ἡσπασθαι· ἀλλὰ περ καὶ ὁ ἡ ψυχὴ εἶδεν,  
 μετῆς δαπύρην καὶ ἡν οὕση τῇ σπέρμα, συμπεπλάχθαι αὐτῇ. τὸ ὅτι Μηδὲν ἐπῆν, ἵνα μὴ ὅτι ὁ κύριος  
 νοήσας, δαπύρην τῷ ὅτι ἐκκῶ τῷ κυρίῳ πρὸς χεῖρας, καὶ ἀπῆλθεν ἡ οἰκονομία γῆν, καὶ  
 ὅτι ὅτι δαπύρην τῷ κυρίῳ, ὡς μάτην παρὰ τῶν ὅτι ἀνθρώπων. καὶ ἐπῆν μὲν ἐν τῷ ὅτι  
 φωνῇ, τοῖς ἡν σπέρμα ἐκκῶ ἐκκῶ· διὸ καὶ ἐκκῶ μαρτυρεμένου τῷ πρὸς ὁμῶν· ἡ  
 50 ὅτι τῷ πρὸς τῷ, πρὸς μέλλουσι πιστεύει· διὸ καὶ ἡμελῆθη ἡ φωνὴ αὐτοῖς περκατεχομένοις  
 ὅτι τῷ τ' νομοδιδασκάλων ἀγωγῇ. τὸ ἐν δαπύρην ἡν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἡν πρὸς τ' θεόν, καὶ  
 60 θεὸς ἡν ὁ λόγος, οἱ δὲ δὸς Οὐαλεντίνου οὕτως ἐκκῶσθαι. δαπύρην μὲν γὰρ τ' μονογενῆ λέγουσιν,  
 ὅν καὶ θεὸν περκατεχομένου, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐκκῶ ἀπῆκεν θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων, Ὁ μονογενὴς  
 70 θεὸς ὁ ὢν ἐκ τ' κῶλον τῷ πατρὶ, ἐκκῶ ἐκκῶ. τὸ δὲ λέγειν τ' ἐν τῇ δαπύρην τῷ πρὸς τ' ἐν τῷ  
 μονογενῇ, ἐν τῷ νῶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, μηνύει τ' Χρῆσθαι τὸν λόγον καὶ τὴν ζῶν· ὅθεν ἐκκῶ καὶ αὐ-  
 τὸν θεὸν λέγει, τ' ἐν τῷ θεῷ τῷ νῶ ὅτι. ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, ζῶν ἡν ὁ σύζυγος· διὸ καὶ  
 80 φησὶν ὁ κύριος, Εγὼ ἐμὴ ζῶν. ἀγνοῶς ἐν ὁ πρὸν ὡν, ἡ γέγονεν γινώσθαι τοῖς αἰῶσι· ἐπῆν τ' 340  
 ἐνθυμήσας τῆς αὐτοῦ, ὡς αὐτὸν ἐκκῶ, πρὸς γινώσας, οὕτως ἐν γινώσῃ, περθεῖν τ' μο-  
 νογενῇ. γέγονεν ἐν καὶ δὸς γινώσας τῆς πατρὸς ἐκκῶ ἐκκῶ περθεῖν, γινώσας, πρὸς  
 90 σιν, ὁ οὗτος ὅτι δι' οὗτος ἐκκῶ γινώσας. τὸ ὅτι τῆς ἀρχῆς πρὸς πρὸς, κῶλον τῆς γινώσας, ὡς πα-  
 τὴρ οὗτος, καὶ ἐκκῶ ἀληθείᾳ· ἐπῆν ἀληθείᾳ περθεῖν, ὡς δὸς ἐκκῶ γινώσας ἡ γινώσας. καὶ ὁ μὲν  
 μέναις μονογενὴς οὗτος εἰς τ' κῶλον τῷ πατρὶ, τὴν ἐκκῶ γινώσας διὰ τῆς γινώσας ἐκκῶ τῷ  
 σιν· ὡς αὐτὸν ὑπὸ τῷ κῶλον αὐτῷ περθεῖν. ὅτι ἐκκῶ ὡφθῇ, ὅτι ἐκκῶ μονογενὴς, ἀλλ' ὡς  
 μονογενὴς πρὸς τῷ δαπύρην περκατεχομένου. Δόξαν ὡς μονογενὴς· ὅτι εἰς καὶ αὐτὸς ὢν, ἐν μὲν  
 100 τῇ κῶλον πρὸς τῷ ἐκκῶ ἐκκῶ· ἐπῆν ἀληθείᾳ, μονογενὴς. ὁ δὲ αὐτός ἐστι τοιοῦτος ὢν ἐκκῶ  
 τῷ πρὸς, οἷος κῶλον ὡφθῇ, καὶ οὐδὲ πρὸς τῷ μῶναι· ὁ κατεκῶ μερῶσθαι. φησὶ γὰρ ὁ  
 δαπύρην· Ὁ γὰρ ἀναβῶν, αὐτός ἐστι καὶ ὁ κατεκῶ. ἐκκῶ τῷ μονογενὴς τ' δαπύρην λέγει·  
 σιν· διὸ ἐκκῶ τῷ ἐκκῶ πρὸς τῷ ὅτι ἐκκῶ ἐκκῶ τῆς πρὸς ἀναστάσεως ποι-  
 110 σας τῶν νεκρῶν οὗς ἡγῶν, ἐκκῶ ἐκκῶ τὴν σάρκα, ἀλλ' ὡς αὐτοῖς δαπύρην ἐκκῶ ἡγῶν. ἡ-  
 120 μῶς δὲ, τ' ἐκκῶ τῷ λόγον· ἐκκῶ ἐκκῶ, ὅς καὶ εἰς τ' κῶλον τῷ πατρὶ ἐκκῶ λέγειται,  
 ἀδελφῶν, ἀμείβας, εἰς θεός. Πάντα δι' αὐτῷ ἐκκῶ, καὶ τὴν περκατεχῇ ἐκκῶ τῷ ἐκκῶ  
 τῷ λόγῳ, καὶ πρὸς ἀναστάσεως καὶ αἰῶνι. οὗτος τ' κῶλον τῷ πατρὶ ἐκκῶ

11 οὐτ' ὁ σωτήρ. καὶ ἡσυχίας, καὶ ἀνταποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸ κέλευθρον αὐτῶν, ἡς τὴν ἐννοίαν αὐ-  
 12 τῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀφ' ἧς πρώτης ἐνεργείας. πρῶτοντος πάσης κτίσεως. ὁ δὲ ἵς παντί τῃ  
 13 μονογενῆς, οὐ κατ' ἀνάγκην ἀδιάστατον ὁ σωτὴρ ἐνεργεῖ. οὗτος ἐστὶ τὸ φῶς τὸ ἐκκλησίαις, τὸ πρῶ-  
 14 τον ἐν σκοτῶ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ οὐκ. καὶ ἡ σκοτία αὐτῶν οὐ κατέλαβεν. οἱ ἀποκατήσαντες καὶ οἱ  
 15 λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, σὺ ἐγνώσαν αὐτόν. καὶ ὁ θάνατος ἐκείνου αὐτόν. ἡ πίστις ἐμὴ, ἀλλὰ  
 16 ἀλάφορος. ὁ γὰρ ἐν σωτῇ φησὶ. Γενήθητω σε κατ' ἐλπίδα. ὅθεν εἴρη) τὰς μὲν τὴν κλήσεως αὐ-  
 17 θρώπων κατ' ἐλπίδα παρὰ τὴν ἀποκατήσαντων. ἀδιώκων τὴν ἐκλεκτῆς. διὸ φησὶ,  
 18 καὶ ἐν διωκτῶν, τὰς ἐκλεκτῆς με. πάλιν ὅτ' αὐτὸ λέγει, Εξέλθει ἐκ τοῦ οἴκου τῶν πατέρων με, πῶς  
 19 κλητὴς λέγει. πάλιν τῶν ἐξ ἀποδημίας ἐλθόντων καὶ κατεδηδοκῶν τὰ ὑπάρχοντα, ὡς τὸ σιτοῦν  
 20 ἐθυσεν μόρον, τὴν κλήσιν λέγει. καὶ ὅπως ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ δεῖπνον ἔραμεν τὰς ἐν τῷ ὄδοις κί- 10  
 21 κλησαν. πῶς μὲν ἐν κέλευθρον) ἐπ' ἰσῆς. βρέχει γὰρ ὅτι δικαίους καὶ ἀδικούς, καὶ τὸν ἡλιον ὅτι ἀλάμ-  
 22 πῶς πᾶσιν. ἐκλέγον) τὴν, οἱ μὲν πᾶσι πιστεύσαντες. πρὸς οὐς λέγει, Τὸν πατέρα με ἐδίδες ἑώρακεν,  
 23 ἐμὴ μὴ ὁ υἱός. καὶ, ἡμεῖς ἐστὶ τὸ φῶς ἐκείνου. καὶ, Πάτερ ἄγιε, ἀγάπην αὐτῶν ἐν τῷ ὀνόματί σε.  
 ἀλλ' ἐδίδες τὴν πνευματικὰ καὶ νοερά, ἐδίδες οἱ δὲ ἀρχαγγέλοι οἱ πρωτόκτιστοι, ἐδίδες μὲν ἐδὶ αὐτῶν ἀμορ-  
 24 φος καὶ ἀνέκδοτος καὶ ἀρχιμάστις καὶ ἀσώματος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ μορφῶν ἔχει ἰδίαν, καὶ σῶμα ἀνάλο-  
 25 γον τῷ ὑπεροχῇ τῇ πνευματικῶν ἀπάντων. ὡς καὶ οἱ πρωτόκτιστοι ἀνάλογον τῷ ὑπεροχῇ τῶν  
 26 ὑφ' αὐτῶν ὄντων. ὅπως γὰρ τὸ γνηστὸν σὺ ἀνούσιον μὲν, ἐχόμενον τῇ μορφῇ τῷ σῶματι ἐχουσι πῶς  
 27 ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ σώμασιν. ἀρρενὰ τε γὰρ καὶ θήλια ἐν πᾶσι, καὶ ἀλάφορα πρὸς αὐτά. ἐκεί-  
 28 δε, ἐμὴ μὲν μονογενῆς ἐστὶν ἰδίως νοερός, ἰδέα ἰδέα καὶ ἐστὶν ἰδέα καὶ ἡμεῖς ἐκείνου. ἀκρως, ἐκλειπνὴ καὶ ἡ γη-  
 29 μονικῶς ἐστὶν, καὶ πρὸς τὴν τῶν πατέρων ἀπολαύων διωμάτως. οἱ δὲ πρωτόκτιστοι, ἐκείνου δὲ 20  
 30 ἀλάφοροι, καὶ ὁ καθ' ἑκάστην περὶ τῶν καὶ περὶ τῶν καὶ περὶ τῶν, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης τῇ πρᾶγματων, ἐν-  
 31 τητῶ καὶ ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι ἐνδείκνυται. καὶ γὰρ τῷδε μὲν πλείον, τῷδε καὶ ἥτιον παρέχεται τῶν  
 32 ἐπὶ αὐτῶν. ἐδὶ ὑπολείπεται τις αὐτῶν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς φέτων τῇ πλείον ἅμα τῇ πρώτῃ  
 33 γένεσιν παρὰ τὸ θεοῦ ἀλά τῶν καὶ. καὶ ὁ μὲν, φῶς ἀπερίσπλον εἴρη), ὡς μονογενῆς ἐστὶν πρῶτος καὶ  
 34 ἀφθαρτός σὺ εἶδες, καὶ ὡς σὺ ἡκουσεν, ἐδὶ ὅτι καρδίας ἀνθρώπων ἀνέβη, ἐδὶ ἐστὶν τῆς ποιῶ-  
 35 πης, ἐδὶ τῇ πρῶτη κτίσει, οὐτε ἀνθρώπων. οἱ δὲ, ἀλά πᾶσι τῶν πρῶτων τῶν πατέρων βλέπουσιν  
 36 πρῶτον τῇ πατρὶς ὁ υἱός, δι' ἧς γνωρίζεται ὁ πατήρ. τὸ πῶς ὁρῶν καὶ ὁρῶμενον, ἀρχιμάστις  
 37 εἶναι καὶ διώκει ἐδὶ ἀσώματον. ὁρῶσι τὸ φθαλμῶ σὺ αἰσθητῶν, ἀλλ' οἷα παρέχον ὁ πατήρ,  
 38 νοεῶν. ὅτ' αὐτὸν εἴπη ὁ κύριος, Μη καταφρονήσῃς ἐνός τῶν μικρῶν τέτων. ἀμὴν λέγουσιν, τοῦ.  
 39 των οἱ ἀγγέλοι τῶν πρῶτων τῶν πατέρων ἀλά πᾶσι βλέπουσιν, οἷον τῶν πρῶτων καὶ τῶν, οἷον ἐσόν- 30  
 40 τῶν οἱ ἐκλεκτοί, τὴν πλείον ἀπελαδοῖς πρὸς τὴν. Μακάριοι δὲ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐ-  
 41 τοὶ τὸ θεὸν ὄψον). πρῶτον δὲ τῶν ἀρχιμάστις, πῶς αὐτῶν; σῶματ' αὐτῶν ἐν ἐκείνῳ εὐμορφῶν  
 42 καὶ νοεῶν οἶδεν ὁ ἀποστόλος. πῶς δὲ ἂν καὶ ὀνόματ' ἀλά φορα αὐτῶν ἐλέγῃ, ἐμὴ ἀρχιμάστις ἦν  
 43 περὶ τῶν ἀρχιμάστις, μορφῇ καὶ σῶματι; ἀλλ' ἡ δόξα ἐκείνων, ἀλλ' ὅτι πᾶσι. ἀλλ' ἀρχιμάστις,  
 44 ἀλλ' ἀρχιμάστις. ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῇ τῇδε σῶματων, οἷον ἄσρων. ἀσώματα καὶ ἀνεί-  
 45 δεια, ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῶν καὶ, σῶματα μεμετρημένα καὶ αἰσθητῶν. ἔτι καὶ ὁ υἱός πρὸς  
 46 τὸν πατέρα παρὰ τὸν ἀλλόθεν. καὶ διώκων μὲν ἰδίαν ἔχει ἑκάστην τῇ πνευματικῶν, καὶ ἰδίαν οἰκο-  
 47 νομίαν. καθὼς δὲ ὁ μὲν ἐγγύς, καὶ τὸ ἐντελὲς ἀπὸ τῆς φάσιν οἱ πρωτόκτιστοι, κινήσιν τὴν λήτῃ-  
 48 ρίαν καὶ ἀμείρουν. οἱ πρωτόκτιστοι ἔν τόν τε ὅν ὁρῶσι. ἐαυτὸς ἐστὶν ὑποδεσθεύσας, ὡς πρὸς καὶ οἱ  
 49 ἀρχαγγέλοι τὰς πρωτόκτιστας. ὁ δὲ υἱός, ἀρχὴ τῆς πατρικῆς ὑπάρχεις, πρῶτον τῶν πατέρων 40  
 50 λεγόμενον. καὶ οἱ μὲν ἀγγέλοι, νοερόν πῦρ, καὶ πνεύματ' αὐτῶν τὴν καὶ ἀποκακαζομένη. φῶς  
 51 δὲ νοερόν, ἡ μερίστη πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν νοερόν πυρὸς, ἀποκακαζομένης πλείον. εἰς ἀπὸ τῶν νοερόν  
 52 ἀγγέλοι παρὰ τὴν, ὁ Πέτρος φησὶν. ὁ δὲ υἱός ἐπὶ τῶν καθαρώτερων, ἀπερίσπλον φῶς, καὶ δύ-  
 53 ναμις θεῶν, ἐ, κατ' ἐλπίδα, ἡμῶν καὶ ἀμώμων καὶ ἀσπίλων αἱμάτων ἐλυτρώθημεν. καὶ τὸ μὲν  
 54 ἡμᾶς ὡς φῶς ἐλαμψεν, τὸ πρῶτον δὲ ὡς ὁ ἡλίου. ὡς μὲν ἀνταπῆσαι ἐπὶ ῥαδίως. ἔτι ἐστὶν  
 55 ἄρτ' ἐκείνου, καὶ πνευματικῇ τρεφῇ ζωῆς παρεκλήσας, κατ' ἐλπίδα βρώσιν ἐγνώσιν τὸ φῶς  
 56 τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἐκκλησίας δηλονότι. οἱ μὲν ἔν τῷ ἐράνιον ἄρτον φάγοντες, ἀπὸ τῶν. ὁ δὲ τὸ ἀ-  
 57 ληθινὸν ἄρτον τῶν πνεύματ' ἐδίδων, καὶ τὴν ἐλπίδα. ὁ ζῶν ἄρτ' ὁ ὑπὸ τῶν πατέρων δοθείς, ὁ υἱός  
 58 ἐστὶν, τοῖς ἐδίδον βελομένοις. Ὁ δὲ ἄρτ' ὁ ἐν ἐγῶ δώσω, φησὶν, ἡ σάρξ μου ἐστίν. ἡτοι ὡς τρεφῇ 50  
 59 ἡ σὰρξ ἀλά τὴν εὐχαριστίας. [ἡ] ὅπερ καὶ μᾶλλον, ἡ σὰρξ τὸ σῶμα αὐτῶν ἐστίν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκκλη-  
 60 σία ἄρτ' ἐκείνου, σωμαγωγὴ εὐλογημένη. Ἐκείνη δὲ ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς ἐστὶς τῶν ἐκλεκτῶν κατ'  
 τὸ ὑποκαίμενον γινόμενον, καὶ ὡς τῶν αὐτῶν πλείον τῶν καὶ, ἐκ δαμόνια ἀσώματα εἴρη),  
 οὐχ ὡς

ἔχει αἱ σῶμα μὴ ἔχοντες· ἔχει γὰρ καὶ ὁ ὁρμημα· διὰ καὶ συμπάσθησιν καὶ λήσας ἔχει· ἀλλ' ὡς περὶ οὐ γ-  
 κρισιν τ' σωζομένων σωμάτων πιδμαπικῶν σκιά ὄντα, αἱ σῶμα αἱ εἰρηται. καὶ οἱ ἀγγελοὶ σῶ-  
 ματι εἰσιν· ὁρμημα γ' ἔν, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. ὅ γ' ἔν δαπιδολ(Θ), 2 πείραται μὲν γὰρ σῶμα καὶ  
 ψυχὴν, ἐγρήρεται δὲ σῶμα πιδμαπικόν. πῶς ἢ καὶ αἱ κολαζόμεναι ψυχαὶ σωματιοῦ ἄντον· κα-  
 τα, μὴ σῶμα αἱ οὐτοι; φεβήθητε γ' ἔν λέγει, τ' μὴ θείαν δυνάμεινον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς  
 γήνηται βαλάν. τ' γὰρ φαινόμενον, οὐ περι κατάρει, ἀλλ' εἰς γῆν ἀναλύεται. αὐτοκρυς ἢ δαπιδ  
 5 Δαζάρου καὶ τῷ πλουσιῶν Δαζ τ' σωματικῶν μελῶν σῶμα εἶναι δέκνυ) ἡ ψυχὴ, ὡς ἢ ἐφο-  
 ρεῖται μὲν τῷ εἰκόνα τ' χεῖρα, φορεῖται μὲν καὶ τῷ εἰκόνα τῷ ἐπαραινί τῷ πιδμαπικῷ, καὶ περ-  
 κοπῶν παλῶμενοι. πάλιν πάλιν εἰκόνα λέγει· ὡς εἶναι σῶμα αἱ πιδμαπικά, καὶ πάλιν, Ἄρ-  
 10 πι βλεπόμεν διείσθηται ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ περὶ σωπον περὶ σωπον. αὐτίκα γὰρ δέχονται  
 γινώσκον· ἔδῃ περὶ σωπον ἰδέα καὶ ὁρμημα καὶ σῶμα. ὁρμημα μὲν οὐν ὁρμηματι θεωρεῖται, καὶ περὶ  
 σωπον ἔστω σῶμα, (ἐπὶ γινώσκον) πῶ γινώσκον αἱ πῆς ὁρμημασι· ἔστω σῶμα. καὶ ἡ περὶ σωπον ἢ  
 σῶμα αὐτῷ· ἢ οἱ μὲν, τ' ἄντον πνεῦμα φασιν· οἱ ἢ δαπιδ Βασιλείου, τ' Δαζάρου· οἱ ἢ δαπιδ Οὐα-  
 λωνται, τ' πνεῦμα τ' ἐνθυμήσεως τ' πατρός, τῷ κατὰ λῶσιν πεπιημένον ὅτι τῷ τ' λόγῳ σῶμα  
 καὶ ἔστιν ἰησὺς ἔστω ἐκκλησία καὶ ἡ σφίδια δὲ ὅλων κράσις τ' σωμάτων διωατή, καὶ τῶν Οὐαλεν-  
 πιακῶν. ἢ γ' ἔν αὐθροπῇ μῆξις ἢ καὶ γάμον, ἐκ δυνάμει μίγνυμένων ἀπερμάτων, ἐνδὲς γῆρσιν  
 ποιηται δαπιδ τῷ καὶ τ' σῶμα εἰς γῆν ἀναλυθῆν, κέκρα) τῇ γῇ, καὶ τ' ὕδωρ τῷ οἶνῳ· τῷ ἢ κρείττω  
 καὶ Δαζάρου πῆς σῶμα αἱ, ῥαδία ἔχει τῷ κράσιν. πνεῦμα γ' ἔν πνεῦματι μίγνυται. ἐμοὶ ἢ  
 δοκῇ καὶ περὶ ἔστιν τῷ γῆρσιν, ἀλλ' οὐ καὶ κράσιν. μὴ π' ἔν ἢ εἰς δυνάμεις διήκυσσε τῷ  
 20 ψυχὴν, ἀρῶν αἱ τῷ καὶ τῷ πιδμαπικῷ περὶ σωπον. ὁ γὰρ θεὸς πνεῦμα, ὅπως θέλει πνεῦ. ἢ γὰρ  
 πῆς οὐ καὶ οὐσία δέκνυται, ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἰσχύῳ· περὶ ἔστιν τῷ πνεῦμα τῷ πνεῦ-  
 ματι, ὡς τ' πνεῦμα τῇ ψυχῇ. ὁ σωτὴρ αὐτῷ καπῶν πῆς ἀγγέλοις· διὸ καὶ εὐηγγελίσταται  
 αὐτόν· ἀλλὰ καὶ τῷ Δαζάρου καὶ πῆς λοιποῖς δικαίσις πῆς ἐν τῇ ἀναπαύσει ἔστιν, ἐν πῆς δεξιοῖς  
 αὐτῷ· ἢ καὶ αἱ σῶμα αἱ πῆς, φησιν, ἵνα ἰδῇ τῷ ἡμέραν τῷ ἐμῶν, τῷ ἐν σαρκὶ παρσῶν. ὅθεν  
 ἀναπαύσει οὐ καὶ εὐηγγελίσταται τῶν δικαίων τῶν ἐν τῇ ἀναπαύσει, καὶ μετῆρσεν αὐτῶν καὶ μετῆ-  
 ρηται, καὶ πῆς ἐν τῇ σκιά αὐτῷ (ἔστιν τῷ). σκιά γὰρ τῆς δόξης τ' σωτὴρ τῷ πῆς παρσῶν 342  
 τῷ, ἢ παρσῶν ἢ ἐν πῆς. Φωτὸς δὲ σκιά οὐ σκέτῃ, ἀλλὰ φωτισμός ἐστιν. καὶ ὁ λόγος σῶμα  
 ἐγῆρσιν, καὶ τῷ παρσῶν μόνον αὐθροπ(Θ) γῆρσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν δέχῃ ὅ ἐν τῷ τῷ τῷ  
 γ(Θ) καὶ περὶ σωπον καὶ καὶ ἔστιν γῆρσιν, ὁ ἢ καὶ πάλιν σῶμα ἐγῆρσιν, Δαζάρου περὶ  
 30 τῶν ἐγῆρσιν· πῆς ἢ πῆς ἐν τῷ τῷ λόγῳ, ὁ σωτὴρ εἰρηται· Δαζάρου ἐν δέχῃ τῷ λόγῳ,  
 καὶ ὁ λόγος ἢ περὶ τ' θεόν· ὁ γῆρσιν ἐν αὐτῷ, ζῶν ἐστιν· (ζῶν) ὁ κύριος. καὶ ὁ Παῦλος, Ἐνδυσθῃ  
 τ' κῆρσιν αὐθροπ(Θ), τ' καὶ θεόν κῆρσιν, οἶον, εἰς αὐτὸν πῆς ὄντον, τ' ὑπὸ τῷ θεῷ καὶ θεῷ τ' ἐν  
 θεῷ λόγον κῆρσιν. διώαται ἢ τὸ κατὰ θεόν κῆρσιν, τὸ εἰς ὁ μέλλει τέλος περὶ σωπον φθά-  
 νον αὐθροπ(Θ), μῆνυται, ἐπ' ἰσῆς τῷ, Απῶνται εἰς ὁ ἐκπῶν τέλος. καὶ ἐπ' ὁ σῶμα περὶ σωπον καὶ δια-  
 ρῆδω ἐν ἄλλοις λέγει, Ὅς ἐστιν εἰκὼν τῷ θεῷ τῷ ἀοράτῳ· εἶπε ὅτι φέρει, Πρωτόπῆς πάσης κῆ-  
 40 σῶν. ἀοράτῳ μὲν γὰρ θεῷ εἰκόνα, τ' λόγον τῷ λόγῳ, τῷ ἐν τῷ τῷ· πῆς ὁ τῷ πῆς πῆς κῆ-  
 σῶν, γῆρσιν αὐθροπ(Θ), κῆρσιν καὶ γῆρσιν ἀρχῆς τ' ὅλης ἐγῆρσιν κῆρσιν πῆς ἔστιν. ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ  
 πῆς πῆς πῆς ἐπῶνται. ὅθεν ἐμορφήν δέκα λαβῶν εἰρηται, οὐ μόνον τῷ σῶμα καὶ τῷ πα-  
 ρσῶν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἔστιν ἐκ τῷ ὑποκείμενῳ· δούλη δὲ ἡ οὐσία, ὡς αὐτῷ πῆς, καὶ ὑποκεί-  
 40 μῆν τῇ δραστηρίῳ καὶ κυρωτάτῃ αἰτία. τὸ γὰρ πῆς ὁ σῶμα ἐγῆρσιν, οὕτως ἐξ ἀκῶνται ὅτι  
 τῷ πῆς πῆς θεοῦ λόγῳ, καὶ περὶ ἡλῆς καὶ σελῆνῆς, καὶ περὶ πάσης κῆρσιν τὸ ὄνομα τῷ. τὸ  
 καὶ εἰκόνα θεοῦ ἐπῶνται αὐτῶν· ἄρσιν ἐπῶνται ἐπῶνται αὐτῶν· τῷ περὶ σωπον τῷ δῶν τῷ φα-  
 50 σιν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ τ' σφίδια λέγεται, ἀφ' ἧς τῷ μὲν ἀρρενικά, ἢ ἐκλογῇ· τῷ δὲ θηλυκά,  
 ἢ κῆρσιν· καὶ τῷ μὲν ἀρρενικά, ἀγγελικά καλοῦσι· τῷ θηλυκῷ δὲ, εἰαυτῶν, τὸ Δαζάρου πνεῦ-  
 μα. οὕτως καὶ ὅτι τῷ Ἀδάμ, τὸ μὲν ἀρρενικόν, ἐμῆνται αὐτῷ· πῆς δὲ τὸ θηλυκόν ἀπῶνται ἀρ-  
 ἀπ' αὐτῷ· εἰς γῆρσιν· ἀφ' ἧς αἱ θῆλαια, ὡς ἀπ' ἐκείνῳ οἱ ἀρρενες. (τῷ ἔν ἀρρενικά, μὴ τῷ λό-  
 γῳ αὐθροπ(Θ)· τῷ θηλυκῷ δὲ ἀπῶνται θῆλαια, ἐν οὐ) πῆς ἀγγέλοις, καὶ εἰς πῆς ὁρμημα χωρεῖ. δια-  
 τῆς ἢ γῆρσιν εἰς αὐθροπ(Θ) λέγεται, ἔν ἢ ἐν τῷ ἐκκλησία εἰς ἀγγέλους. καὶ ὅτ' αὐτῷ  
 πῆς δαπιδολος, Επεὶ ἢ πῆς ὁρμημασι οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; ὑπὲρ ἡμῶν γάρ, φησιν,  
 60 αἱ ἀγγελοὶ ἐβαπτίσθησαν, ὡς ἐσμῶν μῆρσιν. νεκροὶ δὲ ἡμεῖς, οἱ νεκροὶ θῆλαια τῇ σῶμα τῷ τῷ· (ζῶντες  
 αἱ ἀρρενες, οἱ μῆρσιν λαβῶνται τ' σῶμα τῷ τῷ. οἱ νεκροὶ σῶμα ἐγῆρσιν), ἢ καὶ βαπτι-  
 ζομένη; ἐγῆρσιν ἢ ἡμεῖς, ἢ ἀγγελοὶ πῆς ἀρρεσιν δαπιδολος θῆλαια, πῆς μέλλει τὰ μέλη  
 FF



- ἔλαβεν, τῷ πατρὶ ἀκατάληπτον προσηγόρευεν. ἔπειτα ἐκλαθόμενοι τὸ δόξης ἔθειον, παθεῖν αὐτὸν  
 λέγουσιν ἀγέως. ὁ γὰρ συνεπαίθησεν ὁ πατήρ, ἑρπὺς ὦν τῇ φύσει, Φησὶν ὁ Θεόδοτος. Ἐάνειδο-  
 τος, ἐνδοσιμονίαν παρὰ τῶν, ἵνα ἡ σιγή τῶν καταλάβῃ, πάθος ἐστίν. ἡ γὰρ συμπύξη, πά-  
 θος πνός, διὰ πάθος ἐπὶ πρὸς. ναὶ μὴν καὶ ὁ παῖδους γινόμενα, τὸ ὅλον συνεπαίθησεν καὶ αὐτὸς εἰς  
 διόρθωσιν τῶ παθόντος. ἀλλὰ ἔτι ὁ καταλθὼν εὐδοκία τῶ ὅλῳ. ἐν αὐτῷ γὰρ πᾶν τὸ πλήρωμα  
 ἐν σωματικῶς ἐπαθεν ἢ οὐτως, δηλονότι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀπέρματα συνεπαθεν. δι' ὧν τὸ ὅλον καὶ  
 τὸ πᾶν εὐρίσκει τὸ πάθος. ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν δωδεκάτην αἰῶνος πίστεως πᾶ ὅλα παρὰ δὲ θεία,  
 ὡς φασί, συνεπαίθησεν. τότε γὰρ ἐπέγνωσαν ὅτι εἰσὶν χάριτι τῶ πατρὸς, εἰσὶν ὄνομα αἰωνόμαστον,  
 μορφή καὶ γνώσις. ὁ ἢ βουληθεὶς αἰὼν, τὸ ὑπὲρ πᾶν γινώσκον λαβεῖν ἐν ἀγνωσίᾳ καὶ ἀμορφίᾳ  
 10 ἔχοντες. ὅθεν καὶ κένωμα γνώσεως ἐργάσατο. ὅπερ ἐστὶ σκία τῶ ὀνόματος. ὅπερ ἐστὶν ὁμοίος, μορφή  
 τῶν αἰώνων. οὗτος τὸ κατὰ μέρος ὄνομα τῶν αἰώνων ἀμέλει ἐπὶ τῶ ὀνόματι. ἐν πληρώματι  
 ἐν ἐνότητος οὐσίας, ἕκαστος τῶ αἰώνων ἰδιὸν ἔχει πλήρωμα, πᾶν συζυγίαν. ὅσα ἐν ἐκ συζυγίας,  
 φασί, πρὸς ἐρχεῖται, πληρώματα ἐστὶν. ὅσα ἢ δὲ ἐνός, εἰκόνες. ὅθεν ὁ Θεόδοτος τὴν Χρυσὸν ἐν-  
 νοίας προσελθὼν τὴν σοφίας, εἰκόνα τῶ πληρώματος ἐκάλεσεν. ἕως δὲ καταλείψας πᾶν μητί-  
 ρα, ἀνελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα, ἐκράτησεν, ὡς περὶ τοῖς ὅλοις, ἔτω ἢ ἐτῶ παρακλήτω. ὁ δὲ 344  
 μένει γίνοντι ὁ Χριστός, ὡς πρὸς τὰ πληρώματα ἐκλεκτοὺς γινόμενος, καὶ πρωτότοκος τῶν ἐνθάδε  
 πραγμάτων. ἔπειτα ἐν ὁ λόγος οὗτος πρὸς ἐκδοχὸς τῶ ἡμετέρου ἐκ τῶ ὑποκειμένου, πρωτότοκον  
 λέγων τὸ σῶμα καὶ ἐστὶν ὡς περὶ τὴν ῥίζαν καὶ κεφαλὴν ἡμῶν. ἡ ἢ ἐκκλησία, καρπὸς αὐτῶ Χρυσῶ  
 φασὶ τὸ ἀνοικεῖον φυλόντες, συζητεῖται ἐπὶ τὸ πλήρωμα ἐκ τῶ μητρὸς γινόμενου ἐννοίας. ἡ  
 20 μήτηρ αὐτῶν τὸν ὁ οἰκονομίας προσήγαγε ἀρχόντα, εἰς τύπον τῶ φυλῆν αὐτῶν κατ' ὅπ-  
 πῃσιν αὐτῶ κρείττους ὑπάρχοντες, ὅς ἐν τύπῳ τῶ πατρὸς τῶ ὅλων. διὸ καὶ ἡ τὸν γίνετα, ὡς  
 αὐτὸς ἐκ πάθος τῆς ὀπτιθυμίας συνεστῶσα. ἐμυστήθη μὲν τοὶ ἐνιδούσα πᾶν δόξατομίαν αὐτῶ, ὡς  
 φασὶν αὐτοί. ἀλλὰ καὶ ἐνὶ νουμοὶ διωάμεις πρὸς τῶν προσελθόντων τῶν δεξιῶν ὑπὸ αὐτῆς, ὑπὸ  
 τῆς τῶ φωτὸς παρουσίας οὐ μορφοῦνται κατελείφθησαν ἢ αἱ δεξιῶν ὑπὸ τῶ τόπου μορφω-  
 θῆναι. τῆς μητρὸς ἐν μὲν τῶ ὑποκείμενῳ καὶ τῶν ἀπέρματων ἐσελεύσεως εἰς τὸ πλήρωμα, τότε ὁ τόπος  
 τῆς ἐξουσίας τῆς μητρὸς καὶ τῆς πᾶν δόξατομίαν, ἐν νῦν ἔχει ἡ μήτηρ. ὁ ἰησοῦς τὸ φῶς ἡ-  
 μῶν, ὡς λέγει ὁ δόξατομος, αὐτὸν κενώσας, τῆς ἐκ τῶ ὅρου γινόμενος, καὶ Θεόδοτος ἐπὶ  
 ἀγγελος ἐν τῶ πληρώματι τῶ ἀγγέλους τῶ ἀφ' ἑρποντος ἀπέρματος συνεξήγαγε αὐ-  
 τῶ. καὶ αὐτὸς μὲν τὴν λυτρώσιν ὡς δὲ τῶ πληρώματι προσελθὼν ἔχεν. τῶ ἀγγέλους εἰς  
 30 διόρθωσιν τῶ ἀπέρματος ἡγάγετο. ὡς γὰρ ὑπὲρ μέρους δέον καὶ παρακαλῶσι, καὶ δὲ ἡμᾶς κατε-  
 χόμενοι ἀπὸ δόξης εἰσελθόντες, ἀφ' ἑσιν ἡμῶν αἰτῶνται, ἵνα σωσιεὶσθωμεν αὐτοῖς. ὁ γὰρ ἡμῶν  
 χρεῖαν ἔχοντες ἵνα εἰσελθωσιν. ἐπὶ ἀνδρῶν ὅσων ἐπὶ τῶ αὐτοῖς. διὰ τῶ γὰρ οὐδὲ ἡ μήτηρ  
 συνελήλυθεν ἀνδρῶν ἡμῶν, φασὶν. εἰκότως ὑπὲρ ἡμῶν δέοντα. ἐν ἐνότητι μέντοι προσελθόν-  
 ται οἱ ἀγγέλους ἡμῶν φασὶν εἰσιόντες, ὡς δὲ ἐνός προσελθόντες. ἐπὶ ἢ ἡμῶν ἡμῶν οἱ μεμερισμέ-  
 νοι, διὰ τῶ ἐδαπῆς αὐτοῦ ἰησοῦς, τὸ ἀμείριστον μεριάζονται, μέχρις ἡμᾶς ἐνώση αὐτοῖς εἰς τὸ  
 πλήρωμα, ἵνα ἡμῶς οἱ πολλοὶ ἐν γινόμενοι, οἱ πάντες τῶ ἐν τῶ δὲ ἡμᾶς μεριάζονται ἀνακραθῶ-  
 μεν. οἱ δὲ ἀδαμῆ ἐξελθόντες, οἱ μὲν δικαιοί, διὰ τῶ ἐκτισμένων, τὴν ὁδὸν ποιεῖται, πρὸς τῶ  
 τόπῳ κατεῖχοντο, καὶ τῶς οὐαλενπιναιῶν. οἱ ἢ ἐπὶ τῶ, ἐν τῶ ὅσων ἐκτισμένων ἐν τοῖς δεξιῶ-  
 ροῖς ἔχοντες σωαίοντες ὅσον πυρός. ποταμὸς ἐκπερεύεται πυρὸς ὑπὸ κατὰ τῶ ὅσον τοῦ τόπου,  
 40 καὶ εἰς τὸ κενὸν τῶ ἐκτισμένου. ὅ ἐστιν ἡ γέννα ἀπὸ κτίσεως τῶ πυρὸς ῥέοντος, μὴ πληρεμέ-  
 νης. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τόπος πύρινός ἐστι. διὰ τῶ φησὶ κατὰ πέτασμα ἔχει, ἵνα μὴ ἐκ τῶ πρὸς  
 ψευδὲς ἀναλωθῇ τὰ πράγματα. μόνος ἢ ὁ δεξιῶν ἀγγέλους εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰκόνα καὶ  
 ὁ δεξιῶν ἀπὸ τῶ ἐν αὐτῶ εἰς τὰ ἄλλα τῶν ἀγίων εἰσὶν. ἐνθεν καὶ ὁ ἰησοῦς παρακληθεὶς συν-  
 εκαθίστη τῶ τόπῳ. ἵνα μὲν τὰ πράγματα καὶ μὴ πρὸς ἀνασῇ αὐτῶ, καὶ ἵνα τὸ τὸν ἡμερῶν,  
 καὶ τῶ ἀπέρματος διόδοι εἰς πλήρωμα παράσχῃ. ἡ μήτηρ προσβαλοῦσα τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον καὶ  
 ὑπὸ αὐτῶ κατελείφθησιν, τῶ λοιποῦ ὅσων ἐπὶ ὅθεν προσβαλεν ὁλόκληρον, ἀλλὰ τὰ διωατὰ  
 παρ' αὐτῇ παρέχον. ὥστε καὶ τῶ τόπου καὶ τῶν κλήρων ἐν τῶ ἀγγελικῶν αὐτῇ προσβαλοῦσα,  
 παρ' αὐτῇ κατεῖχει τὸ ἐκλεκτῶν τῶν ἀγγελικῶν ὑπὸ τῶ ἄρρενος ἐπὶ πρὸς τὸν προσβαλεμένων.  
 1 τὰ μὲν γὰρ δεξιά, πρὸς τῶς τῶ φωτὸς αἰτήσεως προσωχέθη ὑπὸ τῆς μητρὸς. τὰ ἢ ἀπέρματα τῶ  
 50 ἐκκλησίας, μὲν πᾶν τοῦ φωτὸς αἰτήσιν, ὅτε ὑπὸ τοῦ ἄρρενος τὰ ἀγγελικὰ τῶν ἀπέρματων  
 προσβαλετο. τὰ διὰ φέρων ἀπέρματα, φησὶ, μήτε ὡς πᾶν ὡν λυομένων, σωελυθὲν αὐτῶ καὶ  
 τὰ ἀπέρματα μήτε ὡς κτίσιν προσηλυθῆναι, ἀλλ' ὡς τέκνα. ἀπαρτιζομένης γὰρ τῶ κτίσεως,

σωματηρίῳ αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι· διὸ καὶ τὴν οἰκονομίαν ἔχει πρὸς τὸ φῶς, ὃ πρῶτον παρή-  
 γαγον, τετέστι τὸ Ἰησοῦν, ὃ ἀπὸ τῶν αἰώνων Χριστός· ἐν ᾧ συνδυάσθη καὶ διώαμιν καὶ τῷ  
 σπέρματι συνελθόντα αὐτὰ εἰς τὸ πληρωμα· διότι πρὸς καταβολῆς κόσμου, ἐκότεως λέγει· ἡ  
 ἐκκλησία ἐκλελέχθη· ἐν δὲ χάριτι τοίνυν συνελογίσθημεν, φασί, καὶ ἐφανερώθημεν. Διὰ τοῦτο  
 ὁ σωτὴρ λέγει, λαμβάντω τὸ φῶς ὑμῶν· μελύνων περὶ τῷ φωτός τοῦ φανέντος καὶ μορφώσαν-  
 τος· περὶ οὗ τοῦ σπουδαίου λέγει, ὁ φωτιστὴς πάντων ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τὸν διὰ τῆς  
 ρα σπέρματος· ὅτι καὶ ἐφωτίσθη ὁ ἀνθρώπος, τότε εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, τετέστιν ἐαυτὸν ἐκόσμησεν,  
 345 χωρίσας αὐτὴν τῇ ὁμοιοτητί καὶ σωματικῇ μορφῇ αὐτῆς πατρὸς καὶ τῷ Ἀδὰμ ὁ δημιουργὸς ἐν-  
 νοία προοχών, ὅτι τέλει τὴν δημιουργίαν αὐτὸν προσηγάμεν· ὁ σωτὴρ, τοῦ ἐν πληρωμα ὅρα ση-  
 μείον ἐστιν· χωρίζει γὰρ τὰς ἀπίστας τὸ ἀπίστων, ὡς ἐκείνους τὸν κόσμον τῷ πληρωματός· διὸ καὶ τῷ  
 σπέρματι ὁ Ἰησοῦς διὰ τὸ σημεῖον ὅτι τῶν βασιλέων ἐσκέχθη εἰς τὸ πληρωμα. ὧμοι γὰρ τοῦ  
 σπέρματος, ὃ Ἰησοῦς λέγει· κεφαλὴ ὅ, ὁ Χριστός· ὅθεν εἴρηται, ὅς σὺ αἶρει τὸν σκῆτον αὐτῆς καὶ  
 ἀκολουθεῖ μοι, ἐκ ἐστὶν μετὰ ἀδελφός. ἦρεν ἔν τῷ σῶμα τῷ Ἰησοῦ, ὅπερ ὁμοῦσιον ἦν τῇ ἐκκλησίᾳ. λέ-  
 γουσιν ἔν τῷ ὅτι αἱ δεξιὰ ἡ δέξιον τὸ Ἰησοῦν καὶ τὸν Χριστόν τῷ ὀνόματι, καὶ πρὸς τὴν παρρησίαν· ἀλλὰ τὸ  
 σημεῖον σὺ καὶ ἡ δέξιον φησὶ διώαμιν. καὶ δὲν τῷ πᾶσι τὴν ἐξουσίαν τῷ πνεύματι, σωμαίνεσαι-  
 τ· ὅτι καὶ τῷ πληρωματος, ἐκπέμπει ὁ τῆς βαλῆς ἀγγελος, καὶ γίνε· κεφαλὴ τῶν ὅλων μετὰ τὸν  
 πατέρα· πάντες γὰρ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ ὅρατα καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, κυριότητες, βασιλείαι,  
 350 θεότητες, λειτουργίαι· διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὄνομα πρὸς ὅσον  
 ὄνομα, ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ, καὶ πᾶσι γλῶσσαι ἐξομολογήσῃ ὅτι κύριος καὶ δεσπότης Ἰησοῦς Χρι-  
 στός σωτὴρ, ἀναβάς αὐτὸς ἐκ καταβάς. τὸ ὅτι ἀνέβη τί ἐστιν, ἐμὴ ὅτι καὶ κατέβη· ὁ καταβάς αὐτός  
 355 ἐστὶν εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, καὶ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. ἰδοῦσα ὅτι αὐτὴν ἡ σοφία, ὁμοίον  
 τῷ καταλιπόντι αὐτὴν φωτὶ, ἐγνώρισεν καὶ προσέδραμεν, καὶ ἡραλλιασεν καὶ προσεκυκλήσεν·  
 τὰς ὁμοίας ἀγγέλους τὰς αὐτὰς ἐκπεμπέντας θιασάμενη, κατηδέσθη καὶ κάλυμμα ἐ-  
 πίβη. διὰ τὰς τῆς μυστηρίου ὁ Παῦλος κελεύει τὰς γυναῖκας φορεῖν ἐξουσίαν ὅτι τὴν κε-  
 φαλήν, διὰ τὰς ἀγγέλους. εὐχὴς ἔν τῷ σωτῇ ὅτι φέρει αὐτὴν μόρφωσιν τὴν κατήγνωσιν καὶ  
 ἱασιν τῶν παθῶν· δέχας δὲ πατρὸς ἀληθινῆς τῆς ἐν πληρωμα καὶ τῆς μετὰ αὐτῆς· ἀποδείξας  
 δὲ τὰ πᾶσι τῆς πεποιθῆς, αὐτὴν μὲν ἀπαθὴ καποσκεύασιν, τὰ πᾶσι δὲ διακρίνας ἐφύλαξεν,  
 καὶ οὐχ ὡς περὶ τῆς ἐνδον διεφορήθη, ἀλλ' εἰς οὐσίαν ἡραγαν αὐτὰς καὶ τῆς δούτερας διαφέ-  
 360 ρως. οὕτως διὰ τῆς σωτῆρος ὅτι φανείας ἡ σοφία γίνετα, καὶ τὰ ἐξὼ καὶ ἐντὸς. Πάντα γὰρ  
 δι' αὐτῆς γέγονεν, καὶ χωρὶς αὐτῆς γέγονεν οὐδέν. πρῶτον ἐν ἐξ ἀσωμάτων παθους καὶ συμβεβηκό-  
 365 τος, εἰς ἀσώματον ὅτι τὴν ὕλην αὐτὰ μετήντησιν καὶ μετέβαλεν, εἴθ' οὕτως εἰς συγκρίματα  
 καὶ σώματα· ἀθρόως γὰρ ἐπὶ αὐτῇ ποιήσας τὰ πάθη σκενέτω· καὶ τοῖς σώμασι καὶ φύσιν ὅτι τη-  
 δεύσθη ἐνεποίησεν. πρῶτον μὲν ἐν δημιουργός ὁ σωτὴρ γίνε· καθολικός· ἡ δὲ σοφία, δούτερα  
 οἰκονομῶν οἶκον ἐαυτῇ, καὶ ὑπερήκειν ἐν ἑαυτῇ· καὶ πρῶτον πάντων προσβάλλει· εἰκόνα τοῦ  
 πατρὸς θεοῦ, δι' ἣν ἐποίησεν τὸ ἔρανον καὶ τὴν γλῶσσαν, τετέστι τὰ ἔρανα καὶ τὰ ὁμήματα, τὰ δεξιὰ καὶ  
 τὰ ἀριστερά. οὗτος, ὡς ἐκὼν πατὴρ, πατὴρ γίνετα, ὅτι προσβάλλει πρῶτον τὸ ψυχικὸν Χριστόν  
 ὑπὸ εἰκόνα· ἐπὶ τὰς δεξιάς γὰρ, αἰώνων εἰκόνας· εἴτα ἀγγέλους, ἀγγέλων, σὺν τῇ ψυχικῇ  
 370 καὶ φωτὶ οὐσίᾳ, ἡν φησὶν ὁ προφητικὸς λόγος, καὶ πνεῦμα θεὸς ἐπέφερε ἐπ' αὐτῶν τῶν  
 ὕδατων, καὶ τὴν συμπλοκὴν τῶν δύο οὐσιῶν τῶν αὐτῶν πεποιημένων, τὸ ἐλικρινές ὅτι φέρεται ἐν-  
 375 πῶν· τὸ δὲ ἐμυθίζεσθαι καὶ ὑλικὸν ὑποφέρειν, τὸ ὁλοκρὸν καὶ παχυμερές· ἀσώματον δὲ καὶ τὸ  
 τὴν ἐν δὲ χάριτι αἰνίσσεται, τὸ φάσκειν ἀόρατον· οὐτε γὰρ ἀνθρώπων τῶν μετὰ τὸν ὄντι ἀόρατος ἦν, οὐ-  
 τε τῶν ἐδημιουργηθῶν· ἀλλὰ τὸ ἀμορφον καὶ ἀνείδεον καὶ ἀχρημάτιστον αὐτῆς, ὡς πῶς ἐξε-  
 φώνησεν. Διακρίνας δὲ ὁ δημιουργός τὰ καθαρά ἀπὸ τῶν ἐμυθισθῶν, ὡς αὐτὸς ἐνιδὼν τὴν ἐκατέρου  
 φύσιν, φῶς ἐποίησεν, τετέστιν ἐφανερώσεν, καὶ εἰς φῶς ἐίδεαν προσήγαγεν· ἐπεὶ τό γε ἡλιακὸν  
 καὶ οὐράνιον φῶς, πολλῶν ὑπερον ἐργάζεται· καὶ ποιεῖ σὺν τῷ ὑλικῷ, τὸ μὲν σὺν τῇ λύπῃ, οὐσιῶ-  
 380 δες, κατὰ τὸν πνευματικὸν τῆς πονηρίας, πρὸς ἣν πάλιν ἡμῖν· διὸ καὶ λέγει ὁ ἀποστόλος, καὶ μὴ  
 λυπῶνται τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον τῷ θεῷ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε· τὸ δὲ ἐκ τῆς φύσεως, τῆς ἡμετέρας· τὸ  
 δὲ ἐκ τῆς πλῆξης καὶ ἀπορίας, τὰς σιχηῖας τῶν κόσμων. ἐν δὲ τοῖς πρὸς σιχηῖαις τὸ πῦρ ἐναιωρεῖ-  
 385 ται καὶ ἐνέσφαται καὶ ἐμφωλεύει, καὶ ὑπὸ τῶν ἐξ ἀπείρων, καὶ τοῖς ἐπαποθήσκει, μὴ ἔχον  
 τύπον ἀποπακτὸν ἐαυτῶν ὡς καὶ τὰ ἄλλα σιχηῖα, ἐξ ὧν καὶ συγκρίματα δημιουργεῖται. ἐπεὶ δὲ  
 σὺν ἐγνώσκον τὴν δὲ αὐτῶν ἐνεργῶσαν, οἰόμενοι ἰδίᾳ διώαμιν δημιουργεῖν, φιλεργὸς ὡν φύ-  
 390 σι, διὰ τὸ εἶπεν ὁ ἀποστόλος, ἵπταται τῇ μακρότητι τῶν κόσμων σὺν ἐκόντων, ἀλλὰ διὰ τὸν  
 ὑποταξάμενον

- ὑποτάσσεται, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι ἑαυτὸς ἐλευθερωθήσεται, ὅτι αὐτὸν συλλεγῇ τὰ σπέρματα τοῦ Θεοῦ. ἡ πεκμήριον ἢ μέλισσα τοῦ ἀκουσίου, τὸ εὐλογεῖν τὸ σάββατον καὶ τὴν δόξαν τῶν πνύων ἀναπαύσιν ὑπερασπίζειται. λαβὼν χοῦν δὸτ' ἡγῆς, οὐ τῆς ξηραῖς, ἀλλὰ τῆς πολυμερούς ἐποικίλης 346 ὕλης μέρος, ψυχὴν γὰρ ὅλην ἐπικτήσατο ἄλογον, καὶ τῶν θηρίων ὁμοούσιον. ἔτι καὶ ἑκάστα ἀνθρώπων. ὁ ἢ καθ' ὁμοίωσιν τὴν αὐτὴν δημιουργεῖ, ἐκείνος ἐστίν, ὃν εἰς τὴν ἐν- φύσησιν τε καὶ ἐν ἑαυτῷ, ὁμοούσιον πᾶσι διὰ τῶν ἀγγέλων ἐνθάδε· καθὼς μὲν αἰρατός ἐστι καὶ ἀσώματος, τὴν ἔστιν αὐτὴν, πολὺ ζῶης προσεῖπεν· μορφωθὲν ἢ, ψυχὴ ζῶσα ἐγέρθη· ὅπερ εἶναι καὶ αὐτὸς ἐστὶν προφητικαῖς γραφαῖς ὁμολογεῖ. ἀνθρώπος γ' ἐν ἑστὶν ἐν ἀνθρώπῳ, ψυχικὸς ἐν χοικῷ, οὐ μίρει μέρος, ἀλλὰ ὅλον ὅλος πνύων, ἀρρήτω δυνάμει Θεοῦ· ὅθεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ περ- 10 τῷ ἔραν ὁ δημιουργεῖται. ἐκεῖ γὰρ χοικὴ σαρξ ὅλη ἀναβαίνει, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν Θεοῦ οἶον σαρξ ἢ ὕλική. τὰ τα σημαίνει τὸ πνύων ὅσον ἐκ τῶν μου. τὴν Θεοῦ ψυχὴν αἰνιόσεται τὴν ἐγχε- κρυμμένῃ τῇ σαρκεὶ καὶ σπέρματι καὶ δυεπαθῇ καὶ διωατωτέρῃ. Καὶ σαρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. τὴν ὕλικήν ψυχὴν, σῶμα ἔσται τῆς ψυχῆς. πᾶσι τῶν τῶν δυεῖν καὶ ὁ σωτὴρ λέγει, φοβεῖ- 20 σθαι δεῖν τὸν διωκόμενον τὴν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν ἐν γεννῇ δόπολῃσθαι. τῶ- πὸ τὸ σαρκίον ἀντιδίδον ὁ σωτὴρ εἶπεν, καὶ ὁ Παῦλος νόμον ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ μου. καὶ δὴσται παραινέει καὶ ἀρπάζει ὡς ἰατροῦ τὰ σκεύη, ἔτι ἀντιπολεμοῦν τῇ οὐρανίῳ ψυχῇ, ὁ σωτὴρ· καὶ ἀπὸ πλάσθαι αὐτὴν παραινέει καὶ τὴν ὁδὸν, μὴ τῇ φυλακῇ ἐπιπείσωμεν καὶ τῇ καλῇ· ὁμοίως δὲ καὶ εὐνοεῖν αὐτῷ, μὴ τρέφοντες καὶ ῥωννύμεν τῇ τῇ ἀμαρτημάτων ἐξ- 30 σία, ἀλλὰ ἐν πύθινον νεκροῦντας ἡδὴ καὶ ἐξίτηλον δόποφαινοῦντας, δόπολῃ τῆς πονηρίας· ἵνα ἐν τῇ Διελύσει τῇ τῇ Διελύσει καὶ Διελύσει λαθῇ, ἀλλὰ μὴ καὶ αὐτὸ πνός ὑποστάσας λαοόμενον, τὴν ἰατρὴν ἔχει παραινόμενον ἐν τῇ Διελύσει διελύσει. τῶ τῇ (ζῆλον ὀνομάζει) συμ- φυεῖς τῇ ψυχῇ τῇ τῇ σπέρματι. τῶ καὶ σπέρματι Διελύσει ὡς ὁμοούσιον ἐκείνῳ, ἐφ' οἷς καὶ Διελύσει, ἐλπίδος ὁπτιθήμενος κεφαλὴ βασιλείας. ἔχεν ἢ ὁ Ἀδὰμ ἀδελφὸς αὐτῷ ὑπο τῆς σφίρας ἐν σπέρματι τὸ σπέρμα τὸ πνύματικὸν εἰς τὴν ψυχὴν, Διελύσει, Φησὶ, διὰ τῶν ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσῆς· ὁ ἢ μεσῆς, ἐνὸς ὅσον ἐστίν· ὁ ἢ Θεός, εἰς ἐστίν. διὰ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ ἀρρῆναι τῇ σπέρματι ὑποπείσεται ἐκ εἰς ἡμέσιν παρὸν τῇ τῇ σφίρας, καθὼς ἐγχαρὲς γίνεσθαι. ἀπὸ γὰρ δημιουργός, ἀδελφὸς κινούμενος ὑπο τῆς σφίρας, οἷσται αὐτοκίνητος εἶναι· ὁμοίως καὶ αὐτῷ ἀνθρώπῳ. πρῶτον ἐν σπέρματι πνύματικὸν τὸ ἐν τῷ Ἀδὰμ παρὸν τῇ σφίρας, ἵνα ἢ τὸ ὅσον ἢ λογικὴ καὶ ἔρανία ψυχὴ μὴ κενή, ἀλλὰ μετὰ γένεσιν πνύματικῷ. δόπολῃ ἢ Ἀδὰμ, τῆς φύσεως ἡνῶν- 30 τῇ πρῶτῃ μὲν, ἢ ἄλογος, ἢς καὶ Καινὸν δόπολῃ, ἢ λογικὴ καὶ ἢ δικαία, ἢς ἢ Ἀδὰμ· τῆς τῇ, ἢ πνύματικῇ, ἢς ἢ Σῆθ. καὶ ὁ μὲν χοικός, ἐστὶ καὶ ἑκόντα· ὁ δὲ ψυχικός, καθ' ὁμοίωσιν Θεός· ὁ δὲ πνευματικός, καὶ ἰδίας. ἐφ' οἷς τρεῖς ἄνθρωποι τῶν ἀλλων πᾶσι τῶν Ἀδὰμ εἶρη, Αὐτὴ ἢ βίβλος 40 γένεσιν ἀνθρώπων. ὅτι ἢ πνευματικός ὁ Σῆθ, οὐτὶς ποιμαίνει οὐτὶς γεωργεῖ, ἀλλὰ πᾶσι καρ- ποφορεῖ, ὡς τῇ πνευματικῇ· καὶ τῶν, ὅς ἢ λησεν ὁπτικαλῶσθαι τὸ ὄνομα κυρίου, ἄνω βλέπον- τα, ἢ τὸ πολίτευμα ἐν ἑαυτῷ· τῶν ὁ κόσμος ἐκχωρεῖ. τοῖς τρεῖς ἀσώματις ὁπτι ἢ Ἀδὰμ, τῇ- παρὸν ἐν πνύματι τῇ χοικῷ, τῶν δερματίνους χιτῶνας· οὗτ' ἐν δόπολῃ πνύματος, οὗτ' ἐν δόπολῃ ἐμφυσημάτων σπέρματι ὁ Ἀδὰμ. Θεὸς γὰρ ἄμφω· καὶ δι' αὐτῶν μὲν, ἐκ τῶν αὐτῶν ἢ παρὸν τῇ ἄμφω· τὸ δὲ ὕλικόν αὐτῶν, ἐνεργὸν εἰς σπέρματι ἢς ἡμέσιν, ὡς ἂν τῶν σπέρματι συγκεκορμέ- νον, καὶ τῶν ἐν ζῶῃ τῇ ἀρμονίας δόπολῃ μὴ διωαμέν. καὶ τῶν πατῆρ ἡμῶν ὁ Ἀδὰμ. ὁ 40 πρῶτος ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ γῆς, χοικός. εἰ δὲ ἐκ ψυχικῆς ἑσπερὶν ἐκ πνευματικῆς κατὰ- περ ἐκ ὕλικῆς, πάντες ἂν ἴσοι καὶ δίκαιοι ἐγεγονέοντο, καὶ ἐν πᾶσιν ἂν ἡ διδασχὴ ἦν. Διελύσει πολ- λοὶ μὲν οἱ ὕλικοι, καὶ πολλοὶ δὲ οἱ ψυχικοί· πᾶσι δὲ οἱ πνευματικοί. τὸ μὲν ἐν πνευματικῷ, φύ- σις σωζόμενον· τὸ δὲ ψυχικόν, αὐτῶν ὅσον ὁπτιθήμεν ἔχει πρὸς τὴν πίσιν ἐκ ἀφθαρσίαν, ἐκ- πρὸς ἀπίσταν καὶ φθοράν, καὶ τὴν οἰκίαν αἵρεσιν· τὸ δὲ ὕλικόν, φύσις δόπολῃσται. ὅτι ἂν ἐν τῇ ψυχικῇ ἐγκεντρίσθαι τῇ καλλιτελείῃ εἰς πίσιν καὶ ἀφθαρσίαν, ἐκ μετὰ τῇ τῇ πότῃς τῇ ἐλαίας, καὶ ὅτι ἂν ἐσέλθαι ἐκ ἐθνή, τότε οὕτω πᾶσι Ἰσραὴλ. Ἰσραὴλ δὲ ἀλληγορεῖται, ὁ πνευματικός, ὁ ὀ- ψόμενος τὸν Θεόν, ὁ τῇ πῆς Ἀβραὰμ ὁ γένσιος, ὁ ἐκ τῆς ἐλευθερίας, ἐκ ὅτι σάρκα, ὁ ἐκ τῆς δούλης τῆς Αἰγυπτίας. γίνεσθαι ἐν ἐκ τῶν ἡνῶν τῶν τριῶν, τῶ μὲν, μόρφωσις τοῦ πνευματικῷ· τῷ δὲ, μετὰ τῆς ψυχικῷ, ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν. καὶ τὴν τῇ θανάτου τοίνυν βασι- 347 50 λείας, μετὰ τῶν μὲν καὶ ἐν πρῶτον τὴν ἐπαγγελίαν πεποιημένῃ, οὐδὲν δὲ ἡπτόν Διελύσει- νίαν θανάτου γαληνῶν. πάσης ἀπὸ πούσης δόπολῃ καὶ θότῃ, ὁ μέγας ἀγωνιστὴς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ δυνάμει τῇ ἐκκλησίαν ἀναλαβὼν, τὸ ἐκλεκτὸν καὶ τὸ κλητὸν, τὸ μὲν παρὰ



τῆς περὶ αὐτοῦ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ψυχικόν, ὃ ἀνέσωσεν καὶ ἀνέγειρεν ἅπαντας  
 ἀνέλαβεν, καὶ δι' αὐτῶν καὶ τὰς τοιαύτας ὁμοιοῦσαι. εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἀγία, καὶ τὸ φύραμα· εἰ ῥίζα  
 ἀγία, καὶ οἱ κλάδοι. σπέρμα μὲν ἔν πρῶτον παρὰ τὴν περὶ αὐτοῦ ἐνεδύσατο, καὶ χωρισθὲς ἀλλὰ χω-  
 ρήσας αὐτὸ διωάμεν· ὃ καὶ μικρὸν μορφοῦται διὰ γνώσεως· καὶ τὸ τὸ πνεῦμα ἡρώμεν, εὐρεν ἡ-  
 σαν Χριστὸν ἐνδύσαντα τὸν προκεκηρυγμένον, ὃν κατήγγελλον οἱ περὶ αὐτοῦ· ὃ νόμος, ὃ ἡ ἀγάπη  
 τῶ σωτῆρι. ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ψυχικὸς Χριστὸς, ὃν ἐνεδύσατο, ἀόρατος· ὡς εἶπεν ὁ ἁγίος πνεῦμα  
 ἀφικνούμενον, ἐφ' ᾧ περὶ ὁφθῆναι, κρατηθῆναι, πολιτεύσασθαι, καὶ αἰδοῦναι τὸ σῶμα· αὐτὸς τε  
 αὐτῶν σῶμα πίνων αὐτῶν ὑφάναι τὸ ἐκ τῆς ἀφανοῦς ψυχικῆς ἕσεως, διωάμεν δὲ θείας ἐκ κα-  
 22, τὰς αὐτῆς εἰς αἰδοῦναι τὸν κόσμον ἀφικνούμενον. τὸν Πνεῦμα ἁγίον [ἐπελεύσει]· ὅτι σὶ, τίς ὁ σῶ-  
 22, ματος τῶ κυρίου λέγει. Διωάμεν δὲ ὑψίστην ἰσχυρίαν σοι, τίς μορφωσιν θεοὶ τῶ θεοῦ, 10  
 22, ὡς ἐνέτυπώσιν τὸ σῶμα ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ. ὅτι μὲν ἔν αὐτῶν ἕτερος ὡς ἀνέλεφεν, δηλοῦν ἐξ ἁν-  
 22, μολογῶν, Εγὼ ἡ ζωὴ, ἐγὼ ἡ ἀλήθεια· Εγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμέν. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνέλεφεν,  
 22, καὶ τὸ ψυχικόν, ὅπως ἐμφαίνει· τὸ δὲ παρὸν ἡρώμεν καὶ περὶ αὐτοῦ σφόδρα. σφίος μὲν γὰρ  
 22, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· μεγάλους γὰρ, τὸ ψυχικόν. διὰ τὸ τῶν ἐκρύνων ἐκ τῶ παλαιῶν, ἐδήλου  
 πᾶς ἐκρύνει τὸ παλαιόν, ὅσοι τὸ ἐμπαλαιὸν ἀπαθῆς ἡρώμεν πᾶς ἕσεως σιωπῶν. καὶ ὅτ' αὐτὸ λέγει,  
 22, Δεῖ τὸ ἕν τῶ ἀνθρώπου δοποδοκίμασθαι, ὑβριδοῦναι, σκυρωθῆναι, ὡς περὶ ἄλλων φαίνεται λέ-  
 22, γων, δηλονότι τῶ ἐμπαλαιῶν. Καὶ περὶ αὐτοῦ, λέγει, τῇ τρίτῃ τῇ ἡμερᾷ εἰς τὴν Γαλιλαίαν.  
 αὐτὸς γὰρ περὶ αὐτῶν πᾶν, καὶ τίς ἀφανὲς σωζομένῳ ψυχῇ ἀναστήσει ἡρώμεν καὶ δοποκα-  
 τήσῃ ἐν νῦν περὶ αὐτοῦ. ἀπὸ αὐτοῦ δὲ, δοποσύνει τὸ κατὰ αὐτὸν· ἐπ' αὐτῶν δὲ τὸ ἰορδάνη  
 πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ ἰδίας ἡρώμεν, ἀλλὰ συσταλὲν τὸ, ἵνα καὶ ἐνεργήσῃ ὁ ἵνα τὸ· ἐπὶ πᾶσι τῶν 20  
 ζωῆς παρὸς ἐν αὐτῶν, ἀπὸ αὐτοῦ τὸ σῶμα· ὅπως γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτὸ τῶ σωτῆρος ὁ ἵνα τὸ· ἐκράτησιν  
 αὐτὸ ὅπερ ἄποιν. δόλω γὰρ ὁ ἵνα τὸ κατεστρατηγήσῃ· δοποσύνει τὸ γὰρ ὁ σῶμα τὸ καὶ κρατῇ-  
 στω τὸ αὐτὸν τῶ ἵνα τὸ, ἀνασείλῃς τίς ἐπὶ αὐτῶν ἀκτῖνα τὸ διωάμεν ὁ σωτῆρ, ἀπὸ ἐλπί-  
 22, μὲν τὸ ἵνα τὸν· τὸ δὲ θνήσκον σῶμα δοποσύνει πᾶσι ἀνέστησιν. τὸ ψυχικὸν μὲν ἔν ὅπως ἀνέστη  
 καὶ ἀνασῶν· περὶ αὐτοῦ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκείνῳ σώζει, ἐνδύματα γάμων. τὸ ψυ-  
 22, χας λατῶν· καὶ τὸ μὲν ἔν ὁ ψυχικὸς Χριστὸς ἐν δεξιᾷ ὡς δημιουργῶ· καὶ ὅτι ὁ Δαβὶδ λέγει,  
 22, Κάθῃ ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ ἑξῆς· καὶ τὸ δὲ μέχρι συντελείας, ἵνα ἰδῶσιν οἱ ἐν ἐξέκντησιν. ἐξ-  
 κέντησιν γὰρ τὸ φαίνόμενον, ὃ ὡς περὶ τῶ ψυχικῶν. ὅπως γὰρ αὐτὸ ἐν συντελείᾳ· φησὶ· καὶ περὶ  
 ὅτι τῶ Ἀδὰμ τίς ψυχῇ ὅπως ἡ ἀληθινήσιν ἡ προφητεία· αὐτὴ γὰρ ἡ ψυχὴ τῶ Χριστοῦ, πᾶσι  
 22, τὸ σῶμα τὸ, ἐαυτὴν ἐκ τῶ χριστοῦ τῶ πατρὸς παρακατῆσθαι. τὸ δὲ ἐν τῶ ὅτι τὸ πνεῦμα 30  
 πικρὸν, ἐκ τῶ παρακατῆσθαι, ἀλλ' αὐτὸς σώζει· ἡ μὲν ἔν τῶ πνευματικῶν ἀνάπαυσις, ἐν κυ-  
 ριακῇ ἐν ὁδοῦ· ἡ κυριακὴ ὀνομάζει· παρὰ τῇ μητρὶ ἔχον τὸ ψυχικὸν τὰ ἐνδύματα, ἀχρε-  
 σιωτελείας· αἱ δὲ ἄλλαι περὶ ψυχῆς, παρὰ τῷ δημιουργῶ· περὶ τὴν συντέλειαν ἀναχω-  
 ροῦσι καὶ αὐτῇ ἐν ὁδοῦ· εἴτα τὸ δὲ πᾶσι τῶ γάμων, κρινὸν πάντων τῶν σωζομένων, ἀχρε-  
 ἀπισθῶν πᾶσι καὶ ἀλλήλων γνώριση· τὸ γὰρ ἐντεῦθεν δοποσύνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῶ ψυχῆς, ἅμα  
 τῇ μητρὶ κομιζομένη τὸ νυμφίον, κομιζομένα καὶ αὐτὰ τῶ νυμφίῳ τῶ ἀγγέλου ἐαυτῶν, ἐκ  
 τῶ νυμφῶν ἐν τῶ ὅρου εἰσίσαι, καὶ περὶ τὴν πνεῦμα τὸ ὅτι ἐρχοῦν αἰῶνες νεοὶ ἡρώ-  
 μένα, ἐκ τῶ νεοῦ καὶ αἰώνιος γάμος τῶ συζυγίας. ὃ γὰρ δὲ πᾶσι μὲν δεχτέκλινος, τῶ γάμων  
 δὲ παρὰ νυμφος, τῶ νυμφίῳ δὲ φίλῳ, ἐς ὅς ἐμπερὶ αὐτοῦ νυμφῶν, ἀποῦν τῶ φωνῆς τῶ  
 νυμφίῳ, χαρὰ χαίρει. τῶ αὐτῶ τὸ πᾶν τῶ τῆς χαρᾶς ἐκ τῆς ἀναπαύσεως. ὁ σωτῆρ τῶ 40  
 δοποσύνει ἐκ δὲ αὐτοῦ, τὰ μὲν πρῶτα, τυπικῶς καὶ μυστικῶς· τὰ δὲ ὕστερα, παραβολικῶς καὶ  
 22, ἡνιγμένως· τὰ δὲ τρίτα, σαφῶς καὶ γυμνῶς καὶ μόνως. Ὅτε ἡμὲν ἐν τῇ σαρκὶ, φησὶν ὁ δοπο-  
 λῶν, ὡς περὶ αὐτοῦ σῶμα τὸ ἡδὴ λαλῶν. αἶμα ἔν λέγειν αὐτὸν φησὶν ἐκείνῳ τίς αὐτοῦ  
 348 νειαν, τίς δοπο τὸ ἄνω γυναικὸς προβολήν. καὶ ὅτ' αὐτὸ σωτῆρ περὶ Σαλώμην λέγει, μέχρι  
 τότε εἶναι θάνατον, ἀχρε- ἂν αἱ γυναῖκες πικτωσιν, οὐ τίς ἡρώσιν κακίῳ ἐλεῖν, ἀναγκαίαν  
 οὕτως διὰ τίς σωτῆρ τὸν πικρὸν· δὲ γὰρ εἶναι τίς ἡρώσιν πᾶν, ἀχρε- αὐτὸ τὸ σπέρμα  
 περὶ αὐτοῦ τὸ προλελογισμένον· ἀλλὰ περὶ τὸ ἄνω θηλείας ἀνίπτε, ἡς τὰ πᾶσι κτίσις γίνο-  
 νεν, τὸ καὶ τὰς ἀμόρφους ἕσεως προβαλλῆσθαι· διὸν ἐκ ὁ κύριος κατήλθεν, ἀπὸ μὲν ὡς πικρὸς ἡμᾶς  
 δοποσύνει, ἐαυτὸν δὲ ἐκποιήσας. ἀχρε- μὲν γὰρ ἡμὲν τὸ θηλείας μόνως τίνα, ὡς αὐτὸς αἰσχροῦς  
 συζυγίας, ἀτελῆ καὶ νήπια καὶ ἀφρονα καὶ ἀδελφῆ καὶ ἀμορφῶν, ἐκ τῶν πᾶσι πᾶσι πᾶσι  
 30, τα, τὸ γυναικὸς ἡμὲν τίνα· ὡς δὲ τῶ σωτῆρος μορφωθέντες, αἰδρὸς καὶ νυμφῶν γάμων  
 τίνα. ἡ ἐμαρμένη ἐστὶ σῶμα πολλῶν καὶ ἐναντίων διωάμεν· αὐτὸ δὲ εἰσὶν ἀόρατοι καὶ ἀφα-  
 νῆς, ὅτι·

[illegible]

διπλοῦν ἀναλόγως· τὸ μὲν, αἰσθητὸν, δι' ὕδατος, τὸ αἰσθητὸν πρὸς σθεσθήριον τὸ δὲ, νοητὸν, διὰ πνεύματος, ἔ' νοητὸν πρὸς ἀλεξήτηρον. καὶ τὸ σωματικὸν πνεῦμα, ἔ' αἰσθητὸν πρὸς τρεφὴ καὶ ὑπερκαύμα γίνεται, ὁλίγον δὲ· πολλοὶ δὲ γινόμενοι, σθεσθήριον πέφυκεν· τὸ δὲ ἀνθρώπου δοθέν ἡμῖν πνεῦμα, ἀσώματον ὄν, ἐ' σπικαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ διωάμεων κρατῆς ἐ' δρχῶν πονηρῶν. καὶ ὁ ἀρὶς ἐ' τὸ ἔλαιον ἀγιάζει τὴν διωάμεν τὴν ὀνόματι, ἐ' ταῦτα ὅτι αὐτὸ ἐ' τὸ φαινόμενον οἷα ἐληφθη, ἀλλὰ διωάμεν ἐς διωάμεν πνευματικῶς μεταβέβλη. ἔ'τως ἐ' τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἐξορκιζόμενον καὶ τὸ βάπτισμα γινόμενον, οὐ μόνον χωρεῖ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ καὶ ἀγριασμὸν προσλαμβάνει. ὅτι τὸ βάπτισμα χαίροντας ἐρχομένη προσώκειν· ἀλλὰ ἐπεὶ πολλὰς συγκρατεῖται τοὶ καὶ ἀκαθάρτα πνεύματα παρακαλεῖται, καὶ τυχόντες ἐ' αἰθρώπης τὸ σφραγίδος, αἰσῶτα ἐ' λοιποῦ γίνε, ἐ' τὴν χαρῶν συμπαλέει· Φόβος, ἵνα τις μόνος καθαρὸς αὐτὸς κατέλ- 10  
βη. Διὰ τὴν ἡγεσίαν, δεήσεις, εὐχαί, χαρῶν γονυκλισίαι, ὅτι ψυχὴ ἐκ κόσμου καὶ ἐκ ἐνόςματι· λεόντων ἀνασώζει· διὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς εὐθείας, ἀνακατέλιναν τὸ ὅτι ὡς ἀφ' ὧν ἀφ' ἡρώθης. καὶ τις φέρη προσειδώς, πᾶς γὰρ ἐξω σαλευουσιν. αὐτὰ καὶ ὁ κύριος ἐ' τὸ βάπτισμα σαλεύεται ἐς ἡμέτερον τύπον, καὶ γίνε τὸ πρῶτον ἐ' τὴν ἡρώθης ἐν τῇ ἐρήμῳ· εἴτα κρατήσας τῶν ἐ' τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ὡς αὐτὴν βασιλεὺς ἀληθῆς, ὑπε' ἀγγέλων ἡδὴ Διὰ κενεῖ. ὁ γὰρ ἀγγέλων ἐν σαρκὶ κρατήσας, εὐλόγως ὑπε' ἀγγέλων ἡδὴ δαλύει. δὲ ὡς ὡς ἀπὸ τῶν κυριακῶν ὁπλοῖς, ἐχούσας τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἁγίων, ὁπλοῖς σθεσθῶν ἐ' βέλη τὴν Διὰ βόλῃς διωάμενοις, ὡς φησὶν ὁ 20  
δοξολογῶν. ὅτι τὸ προσκομιδὴν νομίσματα· ὁ κύριος εἶπεν, ἐ' Τίνος τὸ κτήμα, ἀλλὰ, Τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ὁπληραφῆ; καὶ αὐτὸς· ἵνα οὐ εἴσιν, ἐκείνῳ δοθῇ. οὕτως καὶ ὁ πιστὸς· ὁπληραφῆν μὲν ἐχει Διὰ Χρῆστὸν τὸ ὄνομα τὴν Θεοῦ· τὸ δὲ πνεῦμα, ὡς ἐκείνῳ· καὶ ἐ' ἄλλοις ζῶσι Διὰ 20  
σφραγίδος· δέκνυνται τὴν· ἐστὶν ἑκάστη, καὶ ἐκ τὸ σφραγίδος· ἐκδικεῖται. οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἡ πιστὴ, τὸ τῆς ἀληθείας λαβῶσα σφράγισμα, ἐ' ἐνόςματι τὴν Χρῆστὸν περὶ φέρει. οὐτοὶ εἰσιν ἐ' παῖδες τὰ ἡδὴ ἐν τῇ κτίσει σωαναπαυόμενα, καὶ αἱ παρθένοι αἱ φρόνιμοι, αἵ αἱ λοιπαὶ αἱ μέλλουσαι οὐ σωνησθῆναι ἐς ἐ' ἡτοιμασμένα ἀγαθὰ, ἐς ἐ' ὁπληρυνουσιν ἀγέλοι παρακύνει.

#### Εκ τῶν προσφηνικῶν ἐκλογαί.

Οἱ ἀμφὶ τὸν Σεδράχ, Μισάκ, Αβδεναγὰ, ἐν τῇ καμίνῳ τὴν πρὸς ὑμνοῦντες τὸ Θεόν, λέ- 30  
γυσιν, Εὐλογεῖτε οἱ ἕραιοι τὸ κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψῶτε αὐτὸν ἐς τὰς αἰῶνας. εἴπα, Εὐλο-  
γεῖτε ἀγγέλοι τὸ κύριον· εἴπα, Εὐλογεῖτε καὶ πάντες τὰ ἐπάνω ἐ' ἕραιον τὸ κύριον. ἔ'τως ὅτι δυ-  
νάμεων ἐ' οὐρανῶν αἱ ἡραφαὶ καθαρῶν τὰς οὐρανὰς καὶ τὰ ὕδατα, ὡς καὶ ὅτι τῇ γῆνι ἐ' δαυὶ. 30  
ἐ'κείνῳ ὡς πικίλως τὸ διωάμεως ὀνομαζομένης, ἐ' πᾶσι Δαυὶλ· Εὐλογεῖτε πᾶσι διωάμεν τὸ  
κύριον· εἴπα ἐ' φεῖς, Εὐλογεῖτε ἡλῖος ἐ' σελήνῃ τὸ κύριον· καὶ Εὐλογεῖτε [πᾶ] ἄστρα τὰ ἕραιον τὸ  
κύριον· εὐλογεῖτε πάντες οἱ σθεσθῶν κύριον· τὸ Θεὸν τὸν ἡμῶν ὑμνεῖτε καὶ ἐ' ἐξομολογῆσθε, ὅτι ἐς  
πάντες τὰς αἰῶνας τὸ ἐλεῖ αὐτῶν· ἐν τῷ Δαυὶλ γέγραπται, τὸ τριῶν παίδων ἐν τῇ καμίνῳ  
ὑμνοῦντων. Εὐλογημένος ἐ' ὁ βλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ὅτι Χερουβίμ, ὁ Δαυὶλ λέγει, ὁμοδοξῶν τῷ Εὐὼχ, τῷ ἡρηκῆν, καὶ εἶδον ἐ' ὕλας πᾶσας· ἀβύσσος γὰρ, τὸ ἀπεράτῳ καὶ  
πᾶσι ἰδίαν ὑπόκεινται, περιουόμενον τὴν διωάμεν τὸ Θεοῦ. αἱ πῖνυν οὐσίαι ὑλικάι, ἀφ' ὧν τὰ  
ὅτι μάρτυς γὰρ ἐ' τὰ τέτων εἶδη γίνε, ἀβύσσοι εἴρω· ἐπεὶ μόνον τὸ ὕδωρ ἐ' αὐτῶν εἴπα ἀβύσ-  
σον. καὶ τὴν καὶ ὕδωρ ἀβύσσος ἡ ὕλη ἀλληγορεῖται. ἐν ἀρχῇ ἐ' πῖνυν τὸν Θεὸν τὸν ἡμῶν καὶ τὴν 40  
γῆν, ἐ' γῆν καὶ τὰ ἕραια. ὅτι τὸ τῶν ἀληθῆς, εἴπα ὁ κύριος πρὸς Ωση, Βάδιζε, λά-  
βε σιαντὴν γυνῆκα πορνείας, καὶ πῖνα πορνείας· διότι ἐκπορεύεσθαι ἐκπορεύεσθαι ἡ γῆ ἀπὸ  
ὅπου ἐ' κυρία. ἐ' γὰρ τὸ σπικαίων λέγει, ἀλλὰ τὰς ὅτι τῶν σπικαίων, τὰς γῆνι φρόνημα ἔχον-  
τας. ὅτι τὸ δρχὴ ὁ ὕος, Ωση διδάσκει σαφῶς· καὶ εἴπα, ἐν τῷ πῖνυν ἐ' ἐρῆθη αὐτοῖς οὐ λαός  
μὲν ὡς, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ ὕοι Θεοῦ (ζῶντες, ἐ' σωαχθήσονται) οἱ ὕοι Ἰσραὴλ καὶ οἱ ὕοι Ἰσραὴλ  
ὅτι πᾶσι αὐτοῖς, καὶ τῶν δρχῆν μίαν, καὶ ἀναβήσονται ἐ' γῆς· ὅτι μαζαλὴ ἡμέρα ἐ' Ἰσραὴλ.  
ὁ γὰρ ἡς πῖνυν, τῶν αἰρεῖται. πῖνυν δὲ ἡς τῶν ὕων, ὅς ἐστιν δρχὴ. διὸ καὶ προσεῖπεν· Τὰς δὲ  
ἡοὺς Ἰουδα ἐ' λείσω, καὶ σῶσω ἐν κυρίῳ τῶν αὐτῶν. σωτήρ ὁ σῶζων, ὕος ἐ' Θεοῦ. οὗτος ἀρχὴ  
δρχὴ. διὸ Ωση τὸ πνεῦμα, Εγὼ τὸ παρδότης ὡν, φησὶ· σαλπῖσαι περὶ σαλπῖν· ὅτι τὰς βα- 50  
νὰς κυρίῳ· ἡγήσεται ὅτι τὸ ὑψηλῶν. ἐ' μὴ ἡ αὐτὸ τὸ βάπτισμα, ἀναγνῶντας ὑπερῶν σα-  
μῶν, τὸ ὕλος ἐστὶν ἐκδοσῖς, Διὰ τὸ τοῦ σωτήρος διδασκαλίας μεγάλης καὶ σφοδρῶν ρεύματος ἀπὸ  
φρομῆς καὶ παρὰ φέροντος ἡμῶν. ἐ' ἀγῶν ἐ' ἀ' ἐ' ἡμῶν ὁ κύριος, Φωτίζε, ἐς τὸ Φῶς  
ἀγῶν



1. ἰσχυρὸς καὶ ἰσχυρὸς ἐπὶ τῶν, τὰ πιαυτὰ ἐν ἡμῶν καὶ περὶ οὐτοῦ. ὁ μὲν πιστεύσας, ἄφισιν ἀμαρτημάτων  
 2. τῶν ἑλαβεν παρὰ τῆς κυρίας· ὁ δὲ ἐν γνώσει γινόμενος, ἀπὸ μηκέτι ἀμαρτημάτων, παρ' αὐτῆς τῶν  
 ἀφισιν τῶν λοιπῶν κομίζε· ὡς περ αἱ θρησκείαι καὶ αἱ περὶ φητέαι καὶ τὰ σημεῖα, οὕτως καὶ  
 ἡ γνωστὴ διδασκαλία δι' ἀνθρώπων ἐνεργεῖ· τῆς θεῆς ὁπτιπλεῖται· ὁ γὰρ θεὸς δι' ἀνθρώπων  
 3. τῶν διωσμένων ὁπτιπλεῖται. καὶ ὁρθῶς ἡ περὶ φητέαι φησὶν· καὶ ὁποσὶν ἐπ' αὐτοῖς ἀνθρώπων  
 4. πόνος σώσει αὐτούς. αὐτοὶς ἐν ἐκπέμπτῃ, ποτὶ μὲν περὶ φητέαι, ποτὶ δὲ ὁποσὶν ἐπ' αὐτοῖς ἀνθρώπων  
 ἀνθρώπων. οὕτως θεὸς δι' ἀνθρώπων ἐνεργεῖ· ἕως γὰρ τὰ μὲν διώσται, τὰ δὲ ἐν διώσται ὁ θεός, ἕ-  
 5. δεῖ ἀσθενεῖ ποτὶ ἐν ἐδενί· ἀλλ' ἐδὲ τῶ μὲν, ἐκπλεῖται, τὰ δὲ, ἀκπλεῖται· αὐτῶς γίνε· καὶ τὰ μὲν, ὑπὸ  
 αὐτῶν, τὰ δὲ, ὑπὸ ἐπ' αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐξήνευσεν δι' ἀνθρώπων, καὶ ἐπαύδαυσεν δι' ἀνθρώπων· ὁ  
 6. θεὸς ἡμᾶς ἐποίησεν, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν. ἐξήνευσεν γὰρ ἐδέναι ἡμᾶς ὅπως ἤμεν ἐν περὶ φητέαι, καὶ πῶς καὶ διὰ  
 7. τὴν δευροῦ ἡμεῶν· ἐπὶ δὲ ἐπερὶ φητέαι, τῆς γνέσεως μόνος αἰπίος ὁ θεός. ὡς ἐν σὺν ὁπτιπλεῖται ἐποίησεν, οὕ-  
 8. τως καὶ γινόμενος σῶζει τῇ ἰδίᾳ χάριτι. εἰαν ἄλλοι καὶ ὁπτιπλεῖται φανώμεν, ἐν μὴ παρῆσθαι περὶ  
 9. τὸ οἰκτεῖον τέλος· καὶ γὰρ ζώντων ἐστὶ καὶ νεκρῶν κύριος. ὅρα δὲ τῶν διωσμένων τῶν θεῶν· ἐν μόνον ἐπ' ἀν-  
 10.θρώπων μὴ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς περὶ φητέαι, καὶ τὰς γινόμενος αὐξάνει καθ' ἡλικίας περὶ φητέαι· ἀλλὰ  
 καὶ τὰς πιστεύουσας σώζων καὶ τὸ οἰκτεῖον ἐκαστῶ. ἡ δὲ μετὰ βάλει καὶ ὥρας, ἐκαστῶν, καὶ καρ-  
 11. πῆς, καὶ σιχαῖα. οὗτ' ὅτι γὰρ ἐστὶν θεός, ὁ καὶ τῶν δὲ φητέαι καὶ τὸ τέλος τῶν γινόμενος οἰκτεῖον ἐκά-  
 12. στῶ μετῆσας. ἐκ πῆσας ἐφ' ὅσον περὶ φητέαι ἐν γινόμενος ἀνθρώπων, οἶδεν ἐπ' αὐτῶν Κύριε Κύριε·  
 ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ δοῦλός, ἐμαθεν λέγειν Πάτερ ἡμῶν· τὸ πνεῦμα τῆς δαλείας τὸ ἐν φόβον ἐλθε-  
 13. ρώσας, καὶ δι' ἀγάπης περὶ φητέαι ἐν ὑποθείσας· αἰδοῦμεν ὅτι ἡ δὲ δι' ἀγάπην ὅν ἐφ' ὅσον περὶ φητέαι  
 14. ρον· ἐν γὰρ διὰ φόβον ἀπέχεται τῶν ἀφικτιῶν, ἀλλὰ δι' ἀγάπην ἔχειται τῶν ἐν πλεῶν. αὐτό, 20  
 15. φησὶ, τὸ πνεῦμα μαρτυρεῖ, ὅτι ἂν λέγομεν Αββὰ ὁ πατήρ. ἀγορεύει δὲ ἡμᾶς κύριος τιμῶν  
 16. αἱματι, δεσποτῶν πάλαι· πικρῶν ἀπαλλάσσων ἀμαρτιῶν, δι' ἃς τὰ πνευματικὰ τ' πονηρίας  
 17. ἐκυρίδυσεν ἡμῶν. ἀλλ' ἂν ἐν ἐλθερίᾳ τῶν τῶν πατέρων, συγκληρονόμος ἡμῶν καὶ φίλος. ἀδελφοί  
 18. μὲν γὰρ, φησὶν ὁ κύριος, ἐν συγκληρονόμοι, οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τῶν πατέρων μὲν. μὴ καλέσῃ ἐν  
 19. αὐτοῖς πατέρα ὅτι τῆς γῆς· δεσποτῶν γὰρ ὅτι τῆς γῆς· ἐν γὰρ ἐν αὐτοῖς ὁ πατήρ, ἐξ ἧς πᾶσα πατρία ἐν  
 20. πνεύματι καὶ ὅτι τῆς γῆς. ἀγάπη γὰρ ἐκαστῶν ἀρχαί· ἀκρίτων δὲ ὁ φόβος· ὅτι ὁ φόβος ὁ φανῶν· ὁ  
 21. γὰρ ἐν ἀγάπῃ παρὰ φητέαι, ἐν Χριστῷ ἀγάπη, καὶ ἐπὶ σωτήριος. ἐν δὲ τῆς νοῆς θεόν, κατ' ἀξίαν μὲν  
 22. ἐδαμῶς· τίς γὰρ γινόμενος ἀξία θεῶν; ἀλλ' ὡς διωσμένων ἐστὶ, νοῆτω μέγα ἐν ἀφ' ἐν ὅσον καὶ κάλλιστον  
 23. φῶς ἀπερὶ φητέαι, πᾶσι διωσμένων ἀγαθῶν, πᾶσι ἀξίᾳ δὲ τῶν συγκληρονόμων, πάντων κη-  
 24. δόμενοι, φιλοκτενέμενοι, ἀπαθῆς, ἀγαθῶν, πάντες εἶδος, περὶ φητέαι πᾶσι, ἐλκερινές, γλυκύ, 30  
 25. λαμπρῶν, ἀκήρατον. ἐπὶ ἐξ αὐτῆς κινεῖται ἡ ψυχὴ, ἡ χάρις ἡ τῆς θεοῦ, ὅτι ἡ ψυχὴ, τῶν  
 26. περὶ φητέαι, ἀπαθῆς παρ' αὐτῆς, οἷον ἐρανον ἐν σωτηρίᾳ. βούλεται γὰρ τῆς ψυχῆς ἰδίον εἶναι  
 27. τὸ ἀγαθόν, ὁ δίδωσιν αὐτῇ ὁ κύριος· ἐν γὰρ ἐν ἀνάσσει τῶν, ἵνα φέρηται ὡς σῶμα. τὸ μὲν οὖν  
 28. ἔχει, τὸ λαβόντ'· τὸ λαβόντ' δὲ, τῶν θελήσωντ' καὶ ὁρεχθέντ'· τὸ κρατῆν δὲ ὅτι ἐλαβεν, τοῦ  
 29. κρατῆν μελετήσωντ' καὶ διωσμένων. διὰ τῶν ὅτι τῆς ψυχῆς ὁ θεός τῶν αἵρεσιν δίδωκεν,  
 30. ἵνα αὐτὸς μὲν μελέσῃ τὸ θεόν· ἡ δὲ, ἐλόμενη, δέξεται καὶ κατὰ χη. ὡς περ διὰ τῶν σῶματ' ὅτι  
 31. ὁ σωτὴρ ἐλάλει καὶ ἰᾶτ', οὕτως ἐν περὶ φητέαι μὲν διὰ τῶν περὶ φητέαι, νῦν δὲ, διὰ τῶν ὁποσὶν  
 32. καὶ τῶν διδασκάλων· ἡ ἐκκλησία γὰρ ὑπερρεῖ τῇ τῆς κυρίου ἐνεργείᾳ· ἐνθεν καὶ τότε ἀνθρώπων  
 33. ἀνέλαβεν, ἵνα δι' αὐτῶν ὑπερρεῖ τῇ τῆς θελήματι τῶν πατέρων. καὶ πάντοτε ἀνθρώπων ὁ φιλάν-  
 34.θρωπος ἐνδύει· θεὸς ἐν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ, περὶ φητέαι μὲν τὰς περὶ φητέαι, νῦν δὲ τῶν ἐκ- 40  
 35. κλησίαν. τὸ γὰρ ὅμοιον τῶν ὁμοίῳ ἐξυπηρετεῖν κατὰλληλον περὶ φητέαι ὁμοίαν σωτηρίαν. ὅτι  
 36. χοῖκὸς ἡμῶν, καίσαρ ὁ ἡμῶν. καίσαρ δὲ ἐστὶν ὁ περὶ φητέαι ἀρχων· ἐν καὶ ἐκὼν ἡ χοῖκὸς ὁ  
 37. παλαιὸς ἀνθρώπος, ἐν ὃν ἐκπλεῖται ἐνδρόμεσιν. τέτω ἐν τὰ χοῖκα δὲ περὶ φητέαι, ἀπεφορέκαμεν  
 38. ἐν τῇ ἐκὼν τῶν χοῖκων· καὶ τὰ τῶν θεῶν, τῶν θεῶν· ἐκαστον γὰρ τῶν παθῶν ὡς περὶ φητέαι καὶ χά-  
 39. ραγμα ἡμῶν ἐσημεῖον. ἄλλο χάραγμα νῦν ὁ κύριος ἡμῶν, ἐν ἄλλῳ ὀνόματι ἐν χάραγματι ἐνση-  
 40. μαίνει· πῶς ἐν ἀπίστιας, καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτως δὲ τῶν ὑλικῶν ὅτι τὰ πνευματικὰ μετὰ γό-  
 41. μεθα, φορέσωντες τῶν ἐκὼν τῶν ἐπερὶ φητέαι. ὁ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι, Εγὼ μὲν ὑμᾶς ὑδατι βα-  
 42. πτίζω, ἐρχεται δὲ μετ' ὁπίσω ὁ βαπτίζων ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἐν πυρί. πυρὶ δὲ ἐδέναι ἐβάπτισεν. ἐνιοι  
 43. γὰρ φησὶν Ἡρακλείων, πυρὶ τὰ ὅσα τ' σφραγισμένων κατὰ φητέαι· ὅπως ἀκέραιες τὸ δὲ  
 44. σπλικόν. τὸ γὰρ πῦρον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῶν, τῶν διὰ καθάραι τῶν ἁλῶν· καὶ σπλάγγνει τὸν σπιν ἐν τῶν 50  
 45. δὲ πηλὸν, τὸ δὲ ἀχύρον κατὰ καὶ πυρὶ ἀσβέσω. περὶ φητέαι ἐν τῶν διὰ πυρὸς, τὸ διὰ πνεύμα-  
 46. τος· ἐπὶ δὲ τὸ σπιν δὲ τῶν ἀχύρου διὰ φητέαι, τῶν τῶν δὲ τῶν ὑλικῶν ἐνδύματος διὰ πνεύματος·  
 καὶ τὸ

καὶ τὸ ἀχυρὸν χωρίζεται διὰ τὸ πνεύματος λιχνώμενον· ὅπως τὸ πνεῦμα διὰ χωριστικὴν ἔχει  
 δυνάμιν ἐνεργῶν ὑλικῶν. ἐπεὶ δὲ πᾶς μὲν ἐξ ἀγνότητος καὶ ἀφθάρτου γίνονται, πᾶς ἀπερμαίνεται ζωῆς,  
 ὁ πυρὸς καὶ ἀποτίθεται· τὸ ὑλικὸν, μέχρι σῶσις τῶν κρείττων, μένει· ὅτ' αὐτὸ ἐκείνου χωρῶν  
 ἀπολύται· ἐν ἐπὶ γὰρ εἶχε τὸ εἶναι. τὸ γὰρ ἔν χωριστικὸν μὲν δυνάμει, τὸ πνεῦμα· ἀναλω-  
 κὸν δὲ τὸ πῦρ· πῦρ ὃ τὸ ὑλικὸν νοητέον. ἀλλ' ἐπεὶ μὲν τὸ σωζόμενον, σίτω εἰκέν· τὸ ὃ περὶ φυ-  
 κὸς τῇ ψυχῇ, τῷ ἀχυρῷ· καὶ τὸ μὲν, ἀσώματον· τὸ ὃ χωρίζομενον, ὑλικόν ἐστιν· αὐτίθηκεν τῷ  
 μὲν ἀσώματῳ, τὸ πνεῦμα, λεπτὸν καὶ καθαρὸν ὁδεὸν ὑπερνῶν· τῷ δὲ ὑλικῷ, τὸ πῦρ, ἐπο-  
 νηρὸν ἐδὲ κακὸν ὑπερῶν, ἀλλ' ἰσχυρὸν καὶ κακῶς καθαρτικόν· ἀγαθὴ γὰρ δυνάμεις τὸ πῦρ νοεῖται  
 καὶ ἰσχυρὰ, φθαρτικὴ τῶν χειρόνων, καὶ σωτικὴ τῶν ἀμεινόνων· διὸ καὶ φρόνημον λέγει· παρὰ  
 10 πῖς περὶ φήτας τὸ πῦρ. οὕτως γὰρ ἔν καὶ ὅτ' αὐτὸ θεὸς λέγει· πῦρ καταναλίσκον, καὶ κακίας,  
 ἀλλὰ δυνάμειος ὄνομα καὶ συμβαλὸν ἐκλεκτῶν· ὡς γὰρ τὸ πῦρ ἰσχυρότατον τῶν στοιχείων καὶ πάντων  
 κρατῶν, ὅπως ὁ θεὸς παντοδύναμος ἐκ παντοκράτωρ, ὁ δυνάμενος κρατῆται, κτίσται, ποιῆται,  
 πείθει, αὖξιν, σῶζειν, σώματος ἐκ ψυχῆς ἐξισιάνειχων. ὡς ἔν τῶν στοιχείων ὑπερέχει τὸ πῦρ,  
 ὅπως θεῶν πᾶς δυνάμεων καὶ δρχῶν ὁ πατοκράτωρ. διὰ τὴν πᾶς δυνάμεις ὁ πυρὸς, ἡ μὲν, περὶ  
 δημιουργίαν καὶ πᾶσιν καρπῶν, καὶ ζώων ἡμεῖς καὶ τρεφὴν ὁπτηθῆς· ἡς εἰκὼν ὁ ἥλιος· ἡ  
 ὃ, περὶ ἀνάλωσιν ἐκ φθορᾶν, ὡς τὸ πῦρ τὸ ὁπτηθῆς. πῦρ ἔν ὅτ' αὐτὸ λέγει· ὁ θεὸς καταναλίσκον, 353  
 δυνάμεις ἰσχυρὰ ἐκ ἀποσπότητος, ἡ μὲν ἀδωάστον· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποσπότης δυνάμειν. περὶ πια-  
 τῆς δυνάμεως ἐκ σωτῆρ λέγει, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γλῶτταν· δηλοῖ ὅτι δυνάμειν, τὴν μὲν ἀγίαν  
 καθαρτικῶν, τὴν δὲ ὑλικῶν, ὡς μὲν ἐκείνοι φασίν, ἀφανιστικῶν· ὡς ὃ ἡμεῖς ἀν φαίμεν, παρ-  
 20 ἀδὲ πικρῶν. ἔχει δὲ καὶ φῶς τὸ πῦρ, καὶ διὰ χύσιν τὸ φῶς. οὐκ ἐξαρῶν ὃ οἱ περὶ σῶντοι,  
 μήτε ἀπαχολῶν βεβλόμενοι πῶν διδασκαλικῶν τὴν παραδόσεως φροντίδα τῇ περὶ τὴν γράφειν  
 ἀλλὰ φρονίσι, μηδὲ μὴν τὴν περὶ σῶντοι πᾶς λεχθησόμενα κερὸν καταναλίσκοντες ἐκ γρά-  
 φῶν. πᾶσα ὃ οὐδὲ τὴν αὐτῆς φύσεως κατόρθωμα, τὸ σωτακτικὸν καὶ διδασκαλικὸν εἶδος εἶναι  
 περὶ σῶντοι, πῖς εἰς τὸ πῦρ καὶ σῶντοι σῶντοι. πᾶς γὰρ, ἀκωλύτως καὶ μὴ ῥύμης φέρεται  
 ῥεῦμα ἐκ λέγοντος, καὶ πᾶς καὶ σῶντοι σῶντοι δυνάμενον· τὸ δὲ, ὑπερὶ ἐντυχανόων ἐκ-  
 σῶντοι βεβλόμενον ἀκριβῶς, τὴν ἐξέσῶντοι τυγχάνον ἀκρᾶς καὶ τὴν ὁπτηθείας ἀξίῳ· καὶ εἰς  
 εἰς ἐκ πᾶν ἐξ ἱεροῦ διδασκαλίας βεβαιώσις, ἐκ εἰς τὴν ὁφιστόντος ὅπως διὰ τὴν σῶντοι σῶντοι  
 εἰς σῶντοι σῶντοι τὴν φωνῆς. ἡ γὰρ τὴν περὶ σῶντοι σῶντοι, διὰ τὴν γράφῆς λαλῶσα, ὑπερ-  
 γῶν χεῖται τῷ γράφοντι· περὶ πῶν περὶ σῶντοι τῶν ἐντυχομένων. κατὰ πῶν ἡ μαγνητῆς λίθος  
 30 πῶν ἀλλῶν ὑλλῶν περὶ σῶντοι σῶντοι, μόνον ἐφέλκει· διὸ ὁπτηθείας τὴν σῶντοι σῶντοι· ὅπως ἐκ βι-  
 βλίας, πᾶν ὁφιστόντος τῶν ἐντυχανόων, τὴν ὁφιστόντος σῶντοι σῶντοι μόνον ὁπτηθείας. ὁ γὰρ τὴν ἀληθείας  
 λόγος, πῖς μὲν, μωρία· πῖς ὃ, σκάνδαλον· ὁλίγοις ὃ σῶντοι· ὅπως καὶ δυνάμεις εὐρίσκει· θεῶν  
 φθόνος δὲ ἀπείη· γνωτικῶν. διὰ τὴν γὰρ ἐκ ζῆτις, πᾶν χεῖρον ἀναξίῳ δοῦναι, ἡ ἀξίῳ μὴ παρα-  
 δοῦναι· καὶ κινδυνεύει ὑπερὶ πᾶν τὴν ἀνάγκης, ἐκ μόνον πᾶν τῷ σῶντοι σῶντοι, ἀλλ' ἐκ ὅτι ἐκ ἀνα-  
 ξίῳ λιπαρῶς δευόμενον κερὸν ὁφιστόντος· ἐκ διὰ φιλοδοξίᾳ· ἀλλὰ διὰ πῶν ὁπτηθείας  
 ἐκ δευόμενον μελετῶν· εἰς πᾶν διὰ πᾶν τὴν δευόμενον. εἰς δὲ οἱ, λέγοντες εἶναι γνωτικῶν,  
 πῖς οἰκείους φθόνος μᾶλλον ἢ πῖς ἐκείνους. ὡς δὲ ἡ θάλασσα ἀνίη· πᾶσιν, ἀλλ' ὁ μὲν, νήχει· ὁ δὲ,  
 ἐμπρεύει· ὁ δὲ, ἀρκεύει τὴν ἰχθῦς· ὡς ἡ γῆ κερὸν, ἀλλ' ὅς μὲν ὁδεύει, ὁ δὲ, ἀρκεύει, τῇ δὲ ἐπὶ  
 καὶ πᾶς ἄλλος μέταλλοι ἐκείνους, ὁ δὲ, οἰκοδομεῖ· ὅπως καὶ τὴν γράφῆς ἀναγνωσκόμενης, ὁ μὲν, εἰς  
 40 πᾶν· ὁ δὲ, εἰς ἡθὺς ὁφείλειται, ἀφαιρεῖται δὲ ἄλλος διδασκαλίας, διὰ τὴν ὁπτηθείας τῶν  
 πραγμάτων· ὁ δὲ ἀθλητῆς, γνωρίσας τὸ σῶντοι τὸ ὁλυμπιακόν, ἐκ πᾶν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ  
 ἀγωνίζεται καὶ πικρὸς γίνεται, τὴν ἀντιπᾶν καὶ κατατρεχόντας τὴν γνωτικῆς ὁδὸν παρ-  
 κασάμενος καὶ καταγωνισάμενος. ἀναγκαῖα γὰρ ἡ γῶσις, καὶ περὶ ψυχῆς γυμνασίαν, καὶ  
 περὶ σῶντοι σῶντοι, ἀξίον τῶν πᾶν πᾶν τῶν πᾶν, καὶ τῶν πραγμάτων ἀκριβῶς θῶ-  
 τῶν. ὡς γὰρ οὐκ εἰς πᾶν πᾶν ἀνδρὶ κατηχῆσις, ὅπως ἐκ καταλαβείας ἀνδρὶ γῶσις· τῶν γὰρ  
 εὐχρηστῶν καὶ ἀναγκαῖων εἰς σωτηρίαν, οἷον πατὴρ καὶ ἡμεῖς ἐκ ἀγίας πνεύματος· ἀλλὰ καὶ τὴν με-  
 τῶν ψυχῆς δὲ πᾶν, ἐκ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, ὅς εἰς γνωτικῶν, εὐχρηστῶν ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον  
 τυγχάνειν. πῖς δὲ καὶ πῶν περὶ σῶντοι σῶντοι ἐκ πᾶν ὁφιστόντος ἐκ πᾶν ὁφιστόντος ὁφιστόντος  
 50 καὶ ἄλλῃ συγυμνασίαν ψυχῆς ζῆτητικῆς ἡ τὴν ἐπὶ σῶντοι σῶντοι διδασκαλίας ἐκείνους, καὶ ἀνέξαπα-  
 τητον τὴν ἀληθείας τῇ τὴν μαθητῶν, περὶ σῶντοι σῶντοι πᾶν τῶν πᾶν τῶν πᾶν τῶν πᾶν  
 μικροῖς ὁφιστόντος. τὴν γνωτικῶν νόμος, κατὰ πᾶν λέγει· πᾶν τῶν πᾶν τῶν πᾶν τῶν πᾶν τῶν πᾶν  
 Gg 2

ὁ βίβλος καθαρὸς δὸς πικρὸς πικρὸς ἐργὸς τε καὶ νοήματος καὶ λόγος, οὐτε ἐχθρὸν ἐχθρὸς τὸ πα-  
 ραίειν, ἀλλὰ καὶ φθόνος καὶ μίσους, καὶ βλασφημίας πάσης καὶ ἀβουλής ἐκτὸς οὐλῶν. ἐν πολ-  
 λῷ τῷ βίβλος μακαρίους, καὶ ἀφ' ὧν μακρὸν γινόμενος ζῆν, ὡς καὶ διὰ τὸ ζῆσθαι καὶ ὑπερῆξεν ἀξίως  
 τῶ ζῆν αἰετὸς. οὐδένα λελύπηκεν, ὅτι μὴ τῷ λόγῳ παθεῖν τὰς εἰλωμένους τὴν καρδίαν,  
 καὶ περὶ μέλιτι σωτηρίῳ, γλυκεῖ πόνῳ καὶ δὴ κηλῶ. ὡς ἵε πασις μάλλον ὁ γνωστὸς τὸ πρὶ-  
 πον αὐτῷ τῷ λόγῳ φυλάσσει. τῷ γὰρ ἐμπαθεῖν πασις περὶ τῆς καὶ περὶ τῆς καὶ περὶ τῆς ἀ-  
 πείσης τῆς ψυχῆς, τῷ κρατῆσι καθαρῶ γινόμενος καὶ ἡλθερωμένος εἰς ὑποδείξις, ὅτι λειπὲ συν-  
 εῖν τε καὶ βίβλῳ. Πυθαγόρας ἡγεῖται, μὴ μόνον λογιώτατον, ἀλλὰ καὶ περισπούδατον ἡγεῖται τὸ σ-  
 354 φῶν τὸ γινόμενον τὰ ὀνόματα πῶς πρᾶγμασι. δὲ πῶν τὰς γραφὰς ἀκριβῶς διεκρινόμενους,  
 ἐπὶ δὲ ἐν παραβολαῖς ἐρῶσαι ἀνωμολόγητον, δὸς τὸ ὀνομάτων θηρωμένους πῶς δόξας αὐτὸ 10  
 ἄγριον πνεῦμα περὶ τὰ πρᾶγματων ἔχον, εἰς τὰς λέξεις ὡς εἰπὴν τὴν αὐτὴν ἀφ' ὧν ἐκτυπω-  
 σάμενον διδάσκει, ἵνα ἡμῖν ἀκριβῶς ἐξετάζομενα ἀφ' ὧν ἐκτυπώθη τὰ ὀνόματα πολυσημῶς μὲν ἐ-  
 ρημένα, τὸ δ' ἐγκυκλιζόμενον ἐν πολλοῖς πῶς σκέπῃσι ψηλαφώμενον καὶ καταμνησθένον  
 ἐκφαίνεται καὶ ἀναλαμψῇ. ἔτι καὶ ὁ μόλυβδος πῶς τρεῖς οὖσι ἐξ αὐτῆς λαβὼν ἐκ μέλανος τὸ  
 ψιμυθιον ἔτι καὶ ἡ γνώσις φέρει καὶ λαμβάνει καὶ καταχέουσα τὰ πρᾶγματα, ἡ τῷ ὄντι  
 θεία σοφία εἴη αὐτῷ, τὸ φῶς τὸ εἰλικρινές, τὸ φωτίζον τὰς καθαρὰς τῶν ἀνθρώπων εἰς κέρων  
 ὀφθαλμοῦ, εἰς ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἀληθείαν βεβαίαν. ἀναψάμενοι τοίνυν τὸ δέχτης τὸ φῶς  
 ἐκείνου ἐκ τῆς πύλης τῆς αὐτῆς, ὡς ἐν μέλει ἐξομοιωσάμενοι πρῶτον, φῶς ἐμπαθεῖ φῶ-  
 ρος Ἰσραηλῆται τῷ ὄντι γινόμεθα. Φίλος γὰρ εἶπεν καὶ ἀδελφούς, τὰς ἐχομένους τὸ πρὸς τὸ θεῖον ἀ-  
 φομοιωσάμενος καὶ ὁ πᾶν καὶ δίδωμι, ὡς τόποι μὲν καθαροὶ καὶ λειμῶνες ἐδέξαντο φῶς 20  
 καὶ πᾶς ὁ ψῆς ἀγίων φασμάτων· ἀνθρώπος ὅς ἀκριβῶς καθαρθέντος ἀπας, διδασκαλίας  
 καὶ διωάμεως θεϊκῆς καταξιώσεται. οἶδα δὲ ἐγὼ, ὅτι τὰ τὸ γνώσις μυστήρια, πῶς μὲν πολ-  
 λοῖς χλεῦν φέρει, καὶ μέλει μὴ κεκατημένα σοφιστικῇ τροπολογία· τὰς ὁλίγους, καὶ πε-  
 ρὶ φῶς ἐκτενεχθέν ἐξ αἰφνης συμπόσιον πνί σινηρεῖται, ἐκτελεῖται τὰ πρᾶγματα· ἐπὶ τῇ ἐπίστασι  
 καὶ σιωπῇ φέντες καὶ ἐγὼ μνησάμενοι τῷ λογισμῷ, ὡς ὅφ' ἡδονῆς εὐφραίνόμενοι καὶ ἀσπα-  
 λωμένοι τοῦ κύριον. ὡς γὰρ ἡδονὴ τῷ τῷ ἀληθινῷ ἀπαλλαγῇ ἑστῶν ἔχει, ἔτι καὶ ἡ γνώσις τῆς  
 ἀγνοίας τῷ ὑπερβαίνει. ὡς γὰρ οἱ μέλει καὶ κατὰ τὸν οἶον μάλιστα ἐρεχθόρηναι, ἐναρ-  
 γεροις ὑποπίπτοντες καὶ ἀπεσπᾶσθαι τὸ ὄνομα φαντασίας· οὕτως οἱ μέλει ἀγνοοῦντες, μέ-  
 λει εἰδέναι νομίζουσι. μακάριοι δὲ οἱ ἐξ ὕψους τῆς καὶ τῆς παραφροσύνης ἀνελθόμενοι, καὶ  
 ἀναβλέψαντες τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν. δὲ πῶν ἐπ' ἴσης τῷ βουλομένῳ τὸ περὶ τὸν 30  
 χεῖν τὸν μαθητὴν, καὶ τῷ πῶν τῷ πῶν ἐγκαταμίσθαι, γυμνάζει καὶ μελετᾷ ἐκάστη  
 πρὸς αὐτὸν τῷ τῶν θεωρημάτων ἀλήθειαν ἐξετάζοντα. ἐπὶ δὲ ὅς ἔχεν αὐτῷ δοκῇ, τότε  
 δὴ καὶ εἰς τὰς τῶν πέλας ζητήσις καθεῖναι· ἐπὶ καὶ οἱ νεοττοὶ πρὸς αὐτῶν τοῦ πῶν  
 ὅτι τῆς καλίας, γυμνάζοντες τὰ πῶν. ἡ γὰρ δέξεται ἡ γνωστὴ, πανταχοῦ καλὸν καὶ πρᾶν  
 καὶ ἀβλαβὲς καὶ ἄλυτον καὶ μακάριον καὶ περισπούδατον, ἄριστα μὲν ὁμιλῶν παντὶ τῷ θεῷ,  
 ἄριστα δὲ ἀνθρώποις, θεωρητικὸν ὁμῶς καὶ πρακτικὸν ἀγαλμα θεῖον τὸ ἀνθρώπον κατασκάδα-  
 σα, καὶ φιλόκαλον ἀπεργαζομένη δι' ἀγάπης τὸ γὰρ καλὸν, ὡς ἐκείνη σοφία θεωρητὸν καὶ νοητὸν, ἐν-  
 ταῦθα σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη διὰ πίστεως πρακτόν· ἐν σαρκὶ μελετήσαντες ἀφελικῶς ὑπερ-  
 355 ρίαι, ὡς περὶ τὸ πῶν ἀφ' ὧν καὶ αἰμῶν τῷ σώματι τὸ νῦν καθεῖναι. πρὸς τὸ τα-  
 356 πανόν, λέγοντα εὐκλεῖν εἶναι τὸ γενηθῆναι φῶς, λεκτικόν· εἰ πῶν εὐχόμενος ἡδὲ τὸ ὑπερκαίμε-  
 357 νοι θεῖον, πῶς λέγει ἐγὼ θεός, καὶ πᾶν ἐμὲ ἄλλος ἄδεις. εἴπω μὲν ὡς καλὰς ἐπὶ βλασφη-  
 μιῶν, φλυαρίας, ἀκαλίας ῥημάτων, λόγῳ καλῶν καὶ παθεῖν. ἔφασι δὲ καὶ διὰ  
 τὰς τρεῖς καλὰς καὶ τὸ κόσμον τὰς γνωστικὰς, ὑπερδιωάμενος τὸ πῶν τῆς τεταγμένης  
 ἡ καὶ τῶν ἀμύμων διωάμενος περὶ τῆς θείας, ἡ καὶ καλὰς τὰς ἀφ' ὧν τρεῖς ὁ πῶν πρὸς  
 ὁρμῶσις. καὶ περὶ ἀγαθοῦ ἀπορροία ἀγαθωσύνη, οὕτως καὶ καθεῖναι. καλὴ ἡ κρίσις τὸ θεῖον.  
 ἡ καὶ ἀφ' ὧν τῶν πῶν δὸς τῶν ἀπίστων, ἡ καὶ περὶ τῆς ὑπερ τοῦ μὴ μείζονι περὶ τῆς  
 κρίσις, ἡ καὶ κρίσις, παθεῖν οὐκ. ἡ γραφὴ φησὶ τὰ βρέφη τὰ ἐκτεθέντα τημιλούχῳ πα-  
 358 ρεδίδοσθαι ἀγγέλω, ὅφ' οὐ παθεῖναι τε καὶ αὐξάνει καὶ ἔσονται, φησὶν, ὡς οἱ ἐκατόν ἐτῶν  
 359 ἐνταῦθα πρὸς διὰ καὶ Πέτρος ἐν τῇ ἀποκαλύψει φησὶ, καὶ ἀσραπὴ πρὸς πᾶν τὸ δὸς τῶν  
 360 βρεφῶν ἐκείνων, καὶ πᾶν τὸς ὀφθαλμοὺς τῶν γνωστικῶν· ἐπὶ ὁ δὲ καὶ ὡς πᾶν τὸ  
 361 διὰ καλὰς ἐκλάμψῃ, καὶ κρίνῃ ἔθνη. μετὰ οἷς ὁσιωθήσῃ. καὶ ἀνόν σὺ δεδόξασθαι τὸ ὄνομα  
 σὺ κατ' ὅλην γῆν ἡμῶν, δεδόξασθαι τὸ θεῖον κατὰ τὴν ὅλην γῆν κατὰ τὴν κληρονομίαν.  
 οὕτω καὶ



- οὗτοι καὶ τὸ Ζῆ κύριος, καὶ τὸ Ἀνέστη κύριος· λαὸς δὲν σὺν ἔγνω, ἐδύλασάν μοι· καὶ Διὰ τὴν κλῆ-  
 σιν ἐκ ἔγνω. οἱ ἄλλοι οὖν, καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἑλκυσμάτων. Μεγαλυνὼν τὴν σωτηρίαν τῆ βασιλείας αὐ-  
 τοῦ βασιλεῖς πάντες λέγον· οἱ πιστοὶ εἰς βασιλείαν, καὶ κληρονομίαν τε. ἡ μακροθυμία γλυ- 355  
 κύτης ἐστὶν ὑπερὶ τὸ μέλι· ἔχοντες ἐπὶ μακροθυμία, ἀλλὰ καὶ τὸ καρπὸν τῆ μακροθυμίας. ἐπὶ ἔνθ  
 ἐγκρατὴς ἐστὶν ἀπαθὴς, κρατῶν σὺν δόκονος τῶν παθῶν· ὅτ' αὐτὸς ἐξίς γῆν, σὺν ἐπὶ ἐγκρατὴς, ἐν  
 μιᾷ ἔξει καὶ ἀγῶν πνεύματος γημομένης ἀνθρώπων. πνεύματος λέγεται, καὶ παθὴ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ,  
 σὺν ἐξουσίας πνεύματος· ἐπὶ ἐστὶν ἐμπαθὴς ἄνθρωπος λεγῶν δαιμόνων· ἀλλὰ καὶ τὸν πνεύματος  
 πλῆ· ἡ γὰρ αὐτὴ ψυχὴ, καὶ μεταβολὰς ἄλλας καὶ ἄλλας ποιότητος κακίας ἀναδεχομένη, πνεύ-  
 ματος λέγει· ἀνελθόντα.
- ὁ λόγος τῆ κτίσεως ἀφίσταται καλεῖται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύματος διοι-  
 κῶν τὴν κτίσιν· ἀπὸ τοῦ δὲ πνεύματος δὲ πνος, μὴ ἀνακαλῆν, μὴ δὲ λυπεῖσθαι, μὴ δὲ ὀπιθυμεῖν κλή-  
 σαθαι· τῆς ἐν πατρί παρὰ κτίσεως ἀφίσταται καλεῖται καὶ πύσης πνεύματος, ἡ θεία πνεύμα  
 ἀνατρέφει ὅτι μόνους τῆς ἐν σαρκί. αὐτὰ καὶ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησὶν, καὶ βρέφη  
 ἐξαμβλῶνται, τῆς ἀμείνων· ἐσόμενα πείρας, καὶ τὰ ἀγγέλωι τημελῶν παρὰ δίδωται,  
 ἵνα γινώσκωι μεταλαβόντα, τῆ ἀμείνωνος τύχῃ μόνος, παθόντα αὐτὸν ἐπαθεν καὶ ἐν σώματι γενό-  
 μενα· καὶ οἱ ἐπερ, μόνος τῆς σωτηρίας τυχεῖ, ὡς ἡ δικημένα ἐλεηθῆναι, καὶ μένει ἀνδ' κολά-  
 σεως, τῆς γέρας λαβόντα. Τὸ δὲ γέρας τῶν γυναικῶν, ῥέον δὲ τῶν μαζῶν καὶ πηγνύμενον, φη- 360  
 σὶν ὁ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, γυνήσιν θηρία λεπτὰ σαρκὸς φάρα· καὶ ἀνατρέχοντα εἰς αὐτὰς,  
 καποθίει· Διὰ τῆς ἀμαρτίας γίνονται τὰς κολάσεως διδασκων. ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν γινώσκου αὐ-  
 τὰς φησὶν, ὡς Διὰ τὰς ἀμαρτίας ἐπαθεν ὁ λαός· καὶ Διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀπιστίαν, ὡς φησὶν ὁ  
 20 δόξα σοι, καὶ τὸ ὄφειον ἐδάκνουν· ἐλεῖν πρὸς τῆς ζῶντας εἶναι τὸ καὶ γὰρ  
 τὴν ψυχὴν εἰς τὴν μήτραν δὲ τῆς κατὰ σαρκαὶς ἡυπερπνεύματιν εἰς σὺν ἄλλῃ, καὶ ἐκκριθῆναι ὑπὸ  
 τῶν τῇ γυνήσιν ἐφ' ἑσῶτων ἀγγέλων, παρὰ γινώσκον· τὸ καρὸν τῆς συλλήψεως, κινεῖν  
 πρὸς πνεύματος τὴν γυναικα. κατὰ βλήθην· τὸ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὡς ἐπ' αὐτὴν, ἐξοικειῶνται τὴν τῶν  
 πνεύματος πνεύμα, καὶ οὕτως συλλαμβάνονται τῇ πλάσει. μαρτύριον ὠνόμασεν πᾶσιν· ὅτι νῦν  
 αὐτὸς ἀναγγελλῶνται οἱ ἀγγέλοι· τὰς σείρας, οἷον πρὸς ἐκρίνεσι τῆς συλλήψεως τὰς ψυχὰς· καὶ ἐν  
 τῷ εὐαγγελίῳ τὸ βρέφη ἐσκήρτησεν ὡς ἐμψυχον· καὶ αἱ σείρας Διὰ τῆς ἐπὶ σεί-  
 ρας, ὡς αὐτὸς ἐκκρινομένης τῆς ψυχῆς τὴν τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος συλλαβῆς εἰς κατὰ τὴν  
 συλλήψεως καὶ γυνήσας. Οἱ ἔρανοι διηγῶν· δόξαν θεῶν· οἱ ἔρανοι λέγονται πολλὰ καὶ, καὶ οἱ καὶ 365  
 Διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος, καὶ οἱ καὶ Διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἀγγέλων ἐνέργειαν πρὸς τῆς κυρι-  
 30 πταν γὰρ παρὰ τῆς ἀγγέλων αἱ Διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν ὅτι Ἀδάμ, ἡ ὅτι Νῶε, ἡ ὅτι Ἀβραάμ,  
 ἡ ὅτι Μωυσῆς. διὰ γὰρ τῆς κυρίας κινήσεως πρὸς τῆς ἀγγέλων, ἐνέργειαν εἰς τῆς πρὸς τῆς  
 πρὸς τῆς ἀγγέλων, ἡ γὰρ μόνος δόξαν θεῶν, Διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος. ἀλλὰ ἐν τῇ ἐργῇ τὰ καὶ τὴν γυνῶν  
 γινώσκοντα ὑπὸ ἀγγέλων, διὰ τῶν πρὸς τῆς ἀγγέλων ἐνέργειαν εἰς δόξαν θεῶν. καλῶν· τὸ οὐ-  
 ρανοί, κυρίως μὲν, ὁ κύριος· ἐπὶ τῇ καὶ οἱ πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος· μεθ' οὓς καὶ οἱ ἀγνοοῦντες ἀνθρώποι,  
 ὡς οἱ πατριάρχαι καὶ Μωυσῆς ἐπὶ πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ἔτα καὶ οἱ δόξα σοι. Ποίησιν τὴν χειρῶν αὐτῶν ἀ- 370  
 ναγγελλῶν τῆς πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος. πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος λέγει τὸ θεῶν, τὸ ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ ἀμείβεται, ὡς καὶ ἀλλὰ καὶ οὗτος  
 Διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος, Ἀναγγελλῶν σε κύριε ἡ γὰρ μόνος· κύριος πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος, καὶ κατὰ φύσιν μόνος. τὴν ποίησιν  
 ἐν τῶν χερῶν αὐτῶν, αὐτὸς τὸ πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἀναγγελλῶν, τῆς πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος, δέκνυσιν· φαίνει τὴν ποίησιν τῶν ἀγ-  
 γέλων αὐτῶν· ἀναγγελλῶν γὰρ δέκνυσιν οὓς ἐποίησεν. Ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐρεύγει· ῥῆμα. ὡς 375  
 40 οἱ ἔρανοι πολλὰ καὶ, ἔτι καὶ ἡμέρα· ῥῆμα ὁ κύριος· ἐν αὐτῷ τῇ ἡμέρα πολλὰ καὶ εἴρηται. Καὶ  
 νῦν νυκτὶ ἀναγγελλῶν γινώσκον. ὁ διάβολος ἡ δὲ ἐδύλασάν μοι τὸν κύριον· ἐν τῇ [θεῶν] αὐτὸς εἶπεν, καὶ  
 ἡ πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἐπὶ αὐτὸν, ἵνα γινώσκῃ διωκτὴς ἐστίν. ἔαν φησὶ, καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος αὐτῶν εἰς κα- 380  
 ρὸν, τῆς πρὸς τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἀνάστασιν. ἡ δὲ γὰρ τῶν εἶναι τὸν κύριον τὸν ἀναστη-  
 μένον. ὁμοίως καὶ οἱ δαίμονες· ἐπὶ καὶ Σολομῶνα ὑπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος εἶναι τὸν κύριον· ἐγνώσκον δὲ μὴ  
 εἶναι, ἀμαρτῶν αὐτῶν. Νῦν νυκτὶ. πάντες οἱ δαίμονες ἐγνώσκον ὅτι κύριος ἦν ὁ ἀνάστας μὲν τὸ 385  
 πάθος. ἡ δὲ καὶ ἐν τῇ φησὶν, τῆς παρὰ τῆς ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἀγγέλων διδασκῶν τῆς ἀνθρώπων ἀστρονομίας  
 καὶ μαθητικῶν, καὶ τὰς ἄλλας τέχνας. Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ καὶ λόγοι, ὧν σὺν ἀκρόνται αἱ φωναὶ αὐ- 390  
 τῶν· οὐτὲ τῶν ἡμερῶν, ἔτι τῶν νυκτῶν. εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγος αὐτῶν. μετῴνυκεν  
 τὸ λόγον ὅτι μόνους τῆς ἀγίους, οὓς οὐρανοὺς τε εἴρηκεν καὶ ἡμέρας. οἱ ἀστέρες, σώματα πνευμα-  
 50 πκά, κακοῦ καὶ κατὰ ἀγγέλους ἐφ' ἑσῶσι διοικόμενα· σὺν αἵματι γινώσκον, σημεῖα καὶ τῶν γι-  
 νομένων τε καὶ ἐσόμενων καὶ γινόμενων, ὅτι περὶ τῶν αἰώνων αἰώνων, ὅτι περὶ τῆς εὐφροσύνης ἐκ ἀκαρπίας, 395  
 ἐπὶ τοῖς λοιμοῖν καὶ φλογμοῖν, ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. οὐτ' ὅναρ τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος ἀπὸ τοῦ πνεύματος

1) σημαίνει δὲ τὰ ἰόντα, τὰ ἰσόμενα, καὶ τὰ ἰόντα. Καὶ ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτῶν  
 ἐν πᾶσι τοῖς ὑπερβατόν ἐστι. καὶ γὰρ τὸ παρῶν τὸ δαύτιρας ὁ λόγος. ὅπως ἐν ἀναγωγῇ τὸ  
 2) ὑπερβατόν, καὶ ἀπολαύσιον. Καὶ αὐτὸς, ὡς νυμφίος ἐκπορεύομενος ἐκ πατρὸς αὐτοῦ, ἀγαλλιά-  
 3) σται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ. ἀπ' ἀκρῶς τῶ ἑρᾶν ἡ ἐξ ὁδοῦ αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἐπὶ ὅς ἀπαρυ-  
 4) ῥῆσι τὴν ἡμέραν αὐτοῦ. καὶ τότε, ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ. οἱ μὲν γὰρ φασὶν τὸ  
 σῶμα τῶ κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθειναι, ὡς Ἑρμογόνης· σῶμα δὲ λέγουσιν οἱ μὲν, τὸ σκῆ-  
 νος αὐτοῦ· οἱ δὲ, τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν· ὁ Παντῆνος δὲ ἡμῶν ἔλεγε, ἀορίστως τὴν περὶ φη-  
 τείαν ἐκφέρειν πρὸς λέξεις, ὡς οὗτοι τὸ πᾶν, καὶ τῷ ἐνεσῶπι αὐτὸ τῶ μέλλοιτος χρῆσθαι χρῆμα,  
 καὶ πάλιν τῷ ἐνεσῶπι αὐτοῦ περὶ χηκῶς· ὁ καὶ νῦν φαίνεται. τὸ γὰρ ἔθετο, καὶ οὗτοι τὸ παρῶ-  
 χηκῶς· καὶ οὗτοι τῶ ἐσόμενῳ πᾶσι. ὅτι μὲν τῶ ἐσόμενῳ· ὅτι, πᾶσι τοῖς πιστοῖς τῶν ἐσόμενων  
 10 παρῶν κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ὁ κύριος ἔλευσεν, καὶ τὰς δικαίας, τὰς πιστὰς· οἱς ἐπαπαύει  
 καὶ περὶ σκῆνῃ· ἐν γὰρ σῶμα οἱ πάντες, ἐκ τῶ αὐτοῦ ἔχουσιν, τὴν αὐτὴν πίσιν καὶ δικαιοσύνην  
 ἐλόμενοι· εἰς τὴν αὐτὴν ἐνότητά· ἀποκαταστήμενοι· ἀλλ' οἱ μὲν, ὡς κεφαλὴ· οἱ δὲ ὡς ὀφθαλ-  
 μοί· οἱ δὲ, ὡς ὦτα· οἱ δὲ, ὡς χεῖρες· οἱ δὲ, ὡς στήθη· οἱ δὲ, ὡς πόδες, ἐν ἡλίῳ τηρήσονται· φωτῆνοί. Λάμ-  
 ψαιε ὡς ὁ ἥλιος. ἡ ἐν ἡλίῳ· ἐπεὶ δὲ χρονοῦς ἀγγέλ· ἐν ἡλίῳ· εἰς δὲ χρονοῦ γὰρ ἡμερῶν τίτληται,  
 καὶ περὶ ἡ σελήνῃ εἰς τὸ ἀρχεῖν νυκτός. ἡμέραι δὲ, ἀγγελοι ἐκλήθησαν. καὶ τὸ μὲν ἡλίῳ ἀγγέ-  
 λων φησὶ τηρήσονται· ἐν. ὡς περ κεφαλὴ σώματος ὅλος ἐνός ὁ ἥλιος ἐσόμενοι πᾶσι κατὰ πᾶσι  
 20 δὲ καὶ αὐτοὶ ἀρχόντες ἡμερῶν, ὡς ἐκείνος ὁ οὗτος τῶ ἡλίῳ, ὅτι τὸ μὲν εἶναι, ἐφ' ὃ μετῆλθεν πρὸ αὐ-  
 τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ. καὶ πάλιν ἐπαναθεσόμενοι καὶ προκοπὴν ἀφίκοι· ὅτι τὴν πρῶτον μοῖνῃ καὶ  
 τὸ παρῶν καὶ ἔθετο. τὰς περὶ πᾶσι ἀγγέλους εἰς τὸ μὴ κέπει καὶ τὴν πρῶτον αὐτῶν ὥρῃσι  
 25 καὶ λατρίᾳ, ἀλλ' ὅτι ἐν ἀναπαύσει, ἐπεὶ μὲν τῇ θειῶν τῶ θεοῦ· οἱ δὲ περὶ σκῆνῃ τῶ  
 τοῖς, περὶ σκῆνῃ εἰς τὸ ἐκείνοι ἀπολαύσιον αὐτοῦ· καὶ ὅπως οἱ ὑπερβατόν ἐκ ἀναλόγως.  
 εἰσὶν ἐν καὶ τὸ ἀπολαύσιον οἱ ἐν τῇ ἀκρᾷ ἀποκαταστήσονται, περὶ σκῆνῃ. ὅτι εἰν· καὶ πᾶσι  
 νάμεις ὅλως οἱ περὶ σκῆνῃ ἀναπαύσονται ἐν αὐτοῖς τὸ θεόν, ὡς καὶ ἐν τοῖς πιστεύουσιν. ἐ-  
 κας· καὶ γὰρ, καὶ τὴν ἰδίαν περὶ σκῆνῃ, οἰκίαν ἔχει τὴν περὶ θεοῦ γινώσκον· ἐφ' ἣ γινώσκον ἀναπαύει  
 ὁ θεός, αἰδίων ἡμερῶν ἀπὸ τῆς γινώσκον τῆς γινώσκον. καὶ μὴ πᾶσι ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνω-  
 30 μα αὐτοῦ, ὅπως ἐξ ἀκρῶς· ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο, τῶν ἐν τῷ θεῷ τῷ πᾶσι ἡμερῶν, ὡς ἐν τῷ εὐαγγ-  
 4) ἡλίῳ ἡλίῳ· αὐτοῦ, καὶ μὲν, καὶ μὲν. καὶ τὸ ὑπερβατόν πᾶσι δὲ χρονοῦ καὶ ἐξουσίας καὶ διωά-  
 μως, καὶ πᾶσι ὁνομαζόμενοι· ὁνομαζόμενοι, οἱ πᾶσι ἡμερῶν εἰσὶν ἐκ ἀνθρώπων, ἀγγελοι, δὲ χρονοῦ  
 5) τοῖς, εἰς τὴν περὶ σκῆνῃ τῶ ἀγγέλων φύσιν. οἱ γὰρ ἐκ ἀνθρώπων εἰς ἀγγέλους μετασπίντες, χίλια  
 6) ἔτη μαθητῶν· ὑπὸ τῶ ἀγγέλων, εἰς πᾶσι τοῖς ἀποκαταστήμενοι· ἔτι, οἱ μὲν διδάσκαλοι, με-  
 7) ταπείν· εἰς δὲ χρονοῦ καὶ ἐξουσίαν· οἱ μαθητῶν δὲ, τὰς ἐκ ἀνθρώπων αὐτοῖς μετῆλθεν εἰς  
 ἀγγέλους μαθητῶν· ἐπὶ τῶ ὅπως περὶ σκῆνῃ ῥητοῦ ἀποκαταστήσονται τῇ οἰκίᾳ τῶ σώματος ἀγ-  
 8) γολοθεσία. ὁ νόμος δὲ θεοῦ ἀμωμῶς, ὅτι περὶ ψυχᾶς. νόμος καὶ λόγος, αὐτοῖς ὁ  
 9) σωτὴρ λέγεται, ὡς Πέτρος ἐν κηρύγματι· καὶ ὁ περὶ σκῆνῃ, ἐκ γὰρ Σιών ἐξελύσεται νόμος, ἐλ-  
 10) γος κυρίου ἐκ Ἱερουσαλὴμ. Ἡ μαρτυρία κυρίου πιστῇ, σοφίᾳ καὶ νήπια· ἡ δὲ μαρτυρία κυρίου ἀλη-  
 11) θῆς, σοφίᾳ καὶ νήπιας, τὰς ἀκάκους, τὰς περὶ ἀποσπίντες, ἐπὶ τῶ καὶ ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοῦ τῶ κυ-  
 12) ρίᾳ μαρτυρία κατ' ἡν πᾶσι ἀνέστη, ἀληθῆς ἡμερῶν καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, εἰς βεβαίωσιν πίστεως  
 13) ἡμερῶν τὴν ἐκκλησίαν. ὁ φόβος κυρίου ἀγνός ἀμωμῶν εἰς αἰῶνα αἰῶν· τὰς ἐκ φόβου εἰς  
 14) πίσιν ὅτις φησὶ καὶ δικαιοσύνην, εἰς αἰῶνα παραμένειν λέγει. τὰ κρίματα κυρίου ἀλη-  
 40 θινὰ· βεβαία καὶ ἀμετακίνητα, καὶ ἀξίαν ἀπονημνικά, ἐκ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως ἀποκα-  
 15) τιστῶν τὰς δικαίας. τὰ γὰρ σημαίνει τὸ ἀποκαταστήμενα ὅτι αὐτοῦ. αἱ πᾶσι· ὅτι πᾶσι καὶ ὑπὲρ  
 16) χρυσίου καὶ λίθον ἴμιον. καὶ γὰρ ὁ δὲ λόγος σὺ φυλάσσει αὐτὰ· ἐχὼσι δὲ αὐτὰ· οἱ δὲ αὐτὰ, ἀλλὰ  
 17) πᾶς ὁ λαὸς ὁ σωζόμενος, δοῦλος θεοῦ δὲ ὑπακούον ἐν πολλῇ ἐκκλησίᾳ. ἐκ τῶν κρυφίων  
 357 μα καὶ ἐλπίσιν με· τῶν ἐννοίων τῶν παρὰ τὸ ὅρον λόγον τῶν ἐγκαταλειμμάτων. πᾶσι γὰρ ἀλ-  
 18) λότερια λέγει δικαίᾳ. Ἐάν μὲν καὶ καὶ ἐκλειψώσιν, τότε ἀμωμος ἔσται· ἐπ' ἴσης τῶ, εἰάν μὲν  
 19) καὶ καὶ ἐκλειψώσιν οἱ δὲ κῆρυγες με ὡς περὶ τὸ κύριον, ἐκ ἐσόμενος ἀμωμος. ἐγὼ μάρτυς γίνεσθαι  
 20) πᾶσι εἰάν μὲν διωχθῇ· ἀλλὰ δικαίος φαίνεται, εἰάν μὲν ἀδικηθῇ, μὴ ἀδικηθῇ· ἀλλὰ μὴ ἀνέξικτος

- ΕΙΗ Δ' ἂν τῶν εἰρημένων ὁπιοφράγισμα (inquit Eusebius) καὶ ἡ Διοδώρου μαρτυρία, ὡς ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς συναχθείσης αὐτῶν βιβλιοθήκης παραλήσθη, οὕτως ἔχουσιν ὡς λέγειν.
- 10 Τῶν δ' ἡμῖν διδοκρινημένων, ῥητοῖν ὅσι τῶν παρ' Ἑλλήσι δεδοχασμένων ὅτι συνέσθη καὶ παιδεία, παρέβαλον εἰς Αἰγυπτον ἐν τοῖς δευκαίοις χρόνοις, ἵνα τῶν ἐνταῦθα νομίμων καὶ παιδείας μετάχωσιν. οἱ γὰρ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων ἱερροῦσιν ἐκ τῶν ἀναρχαφῶν τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς βιβλοῖς, παραβαλὼν πρὸς αὐτοὺς Ορφέα τε καὶ Μουσαῖον, καὶ Μελάμποδα, καὶ Δαίδαλον, ὡς ἡ τούτοις, Ὅμηρον τε τὸ ποιητῶν, καὶ Λυκάργον τὸν Σπαρτιάτην· ἐπὶ δὲ Σόλωνα τὸν Ἀθηνῶν, καὶ Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον· ἐλθεῖν δὲ καὶ Πυθαγόραν τὸν Σάμιον, καὶ τὸ μαθηματικὸν Εὐδόξον· ἐπὶ δὲ Δημόκριτον τὸν Ἀβδηρίτην, καὶ Οἰνοπίδην τὸν Χίον. πάντων δὲ τούτων σημεῖα δεικνύουσι, τῶν μὲν, εἰκόνας, τῶν δὲ, τόπων ἢ καὶ σκασμάτων ὁμωνύμους προσσηγορίας· ἐκ τῆς ἐκάστω ζηλωθείσης παιδείας ἀποδείξαις φέρουσι. σφισάντες ἐξ Αἰγυπτίας μετὰ πλεονοχίαν πάντας δὲ ὧν παρὰ τοῖς Ἑλλησι ἱερὰ μάθησιν. Ορφέα μὲν γὰρ τῶν μουσικῶν πελετῶν τὰ παλαιὰ, καὶ τὰ περὶ τὴν αὐτῆς πάλιν ὀργαζόμενα, καὶ τὴν τῆς ἀδου μυθολογίαν, παρ' Αἰγυπτίων ἀπενέγκασαν. τὴν μὲν γὰρ Ὀσίριδος πελετῶν, τῇ Διονύσου τὴν αὐτὴν εἶναι· τὴν δὲ Ἰσιδος, τῇ δὲ Δήμητρός· ὁμοιοπατρίαν ὑπάρχον, τὸν ὀνομάτων μόνων ἐνηλλαγμένων. ταῖς δὲ τῆς ἀσθεῶν ἐν ἀδου τιμωρίας, καὶ τὰς τῶν εὐσεβῶν ληψύνας, καὶ τὰς παρὰ τοῖς πολλοῖς εἰδωλοποιίας, ἀναπλάσκειναι παρεστραγγεῖν, μμησάμενοι τὰ περὶ ταῖς τὰς κατ' Αἰγυπτον. τὴν μὲν γὰρ ψυχοπομπὴν Ἑρμῶν, καὶ τὸν παλαιὸν νόμιμον, παρ' Αἰγυπτίοις αἰσχυρόντα δὲ Ἀπιδος τὸ σῶμα, μέχρι πύθης παραδιδόναι τῷ περικειμένῳ τὴν τῆς κερδέου προσωπὴν· τὰ δὲ Ορφέως τὰ κατὰ δειξάτω παρὰ τοῖς Ἑλλησι, τὸν Ὅμηρον ἀκολουθῶν τῶν θείων καὶ τὴν ποιήσιν, Ἑρμῆς δὲ ψυχῆς Κυλλῆνός· ἐξεκαλεῖτο Ἀνδρῶν ἡρώων· ἔχε δὲ ῥάβδον καὶ χερσίν. εἶτα πάλιν περὶ τῆς Μελάμποδα δὲ Φασί μετενεγκέν ἐξ Αἰγυπτίου τῆς Διονύσου νομιζόμενα πελετῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησι, καὶ τὰ περὶ Κρόνου μυθολογούμενα, καὶ τὰ περὶ Τιτανομαχίας, καὶ τὸ σῶμα τὴν περὶ τὰ πύθης τῶν θεῶν ἱστορίαν. τὴν δὲ Δαίδαλον λέγουσιν ἀπομνησκόταν τὴν τῆς λαβυρίνθου παλαιῶν, τῆς ἀλαμῆνός· μὲν μέχρι τῆς νῦν κειμένης, οἰκοδομηθείσης δὲ, ὡς μὲν πῖνές Φασιν, ὑπὸ Μένδη· ὡς δὲ ἔνιοι λέγουσιν, ὑπὸ Μάρκῃ τῇ βασιλείᾳ, πολλοῖς ἔπει πρὸς τὸν Μίνω βασιλείᾳ· τὴν περὶ τὸν τῶν δευκαίων καὶ Αἰγυπτιῶν αἰδριάντων, τὴν αὐτὴν εἶναι τοῖς ὑπὸ Δαίδαλου καὶ σκασμάτων παρὰ τοῖς Ἑλλησι. τὴν δὲ κάλλιπον πρὸς πυλὸν ἐν Μίμφιδι τῇ Ἡφαίστου Δαίδαλον δεχτικτονήσῃ, καὶ θυμασθέντα, τυχεῖν ἐκέν· ξυλίνης καὶ τὸν περὶ τὸν ἱερὸν, ταῖς ἰδίαις χερσὶ διημιουργημένης. πύρας δὲ, ἀπὸ τὴν εὐφυΐας ἀξίω θέντα μεγάλης δόξης, καὶ πολλὰ προσέξεδρόντα, τυχεῖν ἰσθίων τιμῶν. καὶ γὰρ μίαν τῶν πρὸς τῇ Μίμφιδι νήσῳ ἐπὶ καὶ νῦν ἱερὸν εἶναι Δαίδαλου, τιμώμενον ὑπὸ τῇ ἐγχωρίῳ.
- 40 τῶν. τὴν δὲ Ὀμήρου παρουσίας, ἀλλὰ πε σημεῖα φέρουσι, καὶ μάλιστα τὴν τῆς Ἑλένης γενομένην παρὰ Μενελάῳ Τηλεμάχῃ Φαρμακείαν, καὶ λήθην τῆς συμπεθεγκτόν κακῶν. τὴν γὰρ νηπιγῆς Φάρμακον, ὃ λαβεῖν Φησιν ὁ ποιητὴς τὴν Ἑλένην ἐκ τῆς Αἰγυπτίων [Θηβῶν] παρὰ τὸν Πολυδάμνην, τὸ ὄν γυναικὸς, ἀκριβῶς ἐξητακῶς φαίνεται. ἐπὶ γὰρ καὶ νῦν τὰς ἐν ταύτῃ γυναικὸς χερσὶ τῇ περὶ τὴν διωάμει λέγουσι, καὶ παρὰ μόναις τῇ Διοσπολίτιν ἐκ παλαιῶν χρόνων ὀργῆς καὶ λύπης Φάρμακον εὐρησάτω Φασί· τὰς δὲ Θήβας καὶ Διόσπολιν, τὴν αὐτὴν ὑπάρχον. τὴν περὶ Ἀφροδίτην ὀνομάζοντα παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις χερσὶν, ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως· καὶ περὶ ὅντιν ἐστιν καλούμενον Χρυσῆς Ἀφροδίτης, παρὰ τὴν ὀνομαζομένην Μῶ. τὰ περὶ τὴν Δία καὶ τὴν Ἥραν μυθολογούμενα περὶ τῆς σωουσίας, καὶ τὴν εἰς Αἰθιοπίας ἐκδημίαν, ἐκείθεν αὐτὴν μετενεγκέν. καὶ ἐν αὐτὴν γὰρ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις τὸν νεὼν τοῦ Διὸς περαιούοντα τὸν ποταμὸν εἰς τὴν Λιβύην, καὶ μετ' ἡμέρας ἵνας πάλιν ὁπιστρέφον, ὡς ἐξ Αἰθιοπίας τοῦ Θεοῦ παρόντος· τὴν τε σωουσίαν τῶν θεῶν τούτων, ἐν ταῖς πανηγύρεσι τῶν νεῶν ἀνακαμιζομένων ἀμφοτέρων εἰς ὅς· αὐτοῖσι πενπίσις ὑπὸ τῶν ἱερέων κατεστειμένον. καὶ

Λυκουργον [δὲ] καὶ Σόλωνα, καὶ Πλάτωνα, πολλὰ τῶν ἐξ Αἰγύπτου νομίμων ὡς τὰς αὐτῶν  
κατεῖχε νομοθεσίας. Πυθαγόραν τὸ τὰ κτ' τὸν ἱερὸν λόγον καὶ τὰ κτ' γεωμετρίας θεωρήμα-  
τα, καὶ τὰ περὶ τοὺς ἀριθμούς, ἐπὶ τὴν εἰς πᾶν ζῶον τῆς ψυχῆς μεταβολὴν, μαθεῖν παρ' Αἰ-  
γυπτίων. Ἐπολαμβανουσι δὲ καὶ Δημόκριτον παρ' αὐτοῖς ἐπὶ ἀφαιρίσει πίνης, καὶ πολλὰ  
διδασκόμεναι τῶν κατ' ἀστρολογίαν. τὸν τε Οἰνοπίδην ὁμοίως συνάφαιψαντα τοῖς ἱερεῦσι καὶ  
ἀστρολόγοις, μαθεῖν ἅλλα τε καὶ μάλιττα τὸν ἡλιακὸν κύκλον, ὡς λοξὴν μὲν εἶχει τὴν πορείαν,  
ἐναντίαν ᾧ τοῖς ἄλλοις ἄστροις τὴν φορὰν ποιῆται. παραπλησίως δὲ καὶ τὸν Εὐδόξον ἀστρολο-  
γοῦντα παρ' αὐτοῖς, καὶ πολλὰ τῶν χρησίμων εἰς τὰς Ἑλλήνας ἐκδόντα, τυχὸν [τῆς]  
ἀξιολόγου δόξης. πάντων ᾧ τῶν παλαιῶν ἀγαλματοποιῶν τὴν μάλιττα διανομασμέ-  
τους ἀφαιτρίφειναι παρ' αὐτοῖς, Τηλεκλέα καὶ Θεόδωρον, τοὺς Ροίκου μὲν  
μῦθος, καὶ σκοδάσαντας δὲ τοῖς Σαμίοις τὸ τῷ Ἀπίλλων  
τοῦ Πυθίου ξόανον. τοσαῦτα ἔχει  
Διόδωρος.



IN CLEMENTEM ALEXANDRINUM ANNOTATIONES, A FRIDERICO SYLBURGIO VETER.  
hinc inde collectæ, magnaque accessione adauctæ.

**N** hoc Notationum libello, ut potissimum persequi propositum est, lector, quæ ad genuinam Clementis lectionem conferunt. Quia tamen & historica symbola ab amicis ad exornandam editionem sunt collata, eas quoque vel hic, vel in Indice, prout commodius videbitur, intexere non dedignabimur. In quarum recensione ut sua cuique constet gratia, suas singulis vel in principio vel in fine apponemus notas. Contribuerunt autem ad hanc editionem doctissimi viri Theodorus Cantabrigiæ, Ioannes Arcerius, David Hæschelius, Georgius Remus, & ipse editionis character Hieronymus Commelinus; qui partim e sua privata observatione, partim e Guilelmi Xylandri codice, non pauca subministravit. Suppeditavit etiam nonnulla Petri Victorij exemplar, quod bonus ille senex paulo ante obitum donum mihi misit. A igitur, Arcerij; C, Canteri; Com. Commelinus; R, Remi; V, Victorij; X, Xylandri notationes significabis. P vero, Palatinum codicem notabis in Pædogogo: quem solum manuscriptum adipisci nobis licuit, eoque non adeo veterem; quippe anno 1549, uno sc. ante Florentinam editionem Victorij, anno exaratum. Attamen etiam excerpta m. s. nonnulla quædam opus attulerunt: quæ nobis pauciora Palatini codices, plura Hæschelio subministravit liber Augustinus, quamquam confusus & passim mutilatus ac depravatus. His addidimus quæ a doctissimis nostri seculi criticis annotata fuerunt, videlicet Petro Victorio, Ioanne Brodæo, Paulo Leopardo, Guilelmo Cantero, Luito Lipsio, alijs: tum ea quæ Fr. Iunius in difficultioribus a nobis consultis ex tempore suggestit. Interpres quoque Gentianus Hærmæus, etsi multis in locis alucinatus est, in non paucis tamen haud aspernandis nobis attulit suppetias. Quibus ipsi quoque intexuimus quæ vel aliunde, vel e nostro penu, quamvis pauperculo, in medium conferre valuimus.

Ut ergo institutum aggrediar, CLEMENTIS hic ALEXANDRINI cognomine distinguitur ab altero Clemente, qui τὴν ἀποστόλων φοιτητής, τῆς Ρωμῶν ἐκκλησίας πάλαι ἡγήσατο, teste Eusebio Eccles. hist. l. 5, c. 11: & lib. 3, c. 4: de quo & Epiphanius pag. 51, & Ignatius epistola 1, & aliter hic Clementis aliquoties. Fuerunt tamen & qui Atheniensem pro Alexandrino hunc Clementem lecerint: ut idem Epiphanius testatur p. 56, contra Secundianos, his verbis: οἱ περὶ οὐ καλῶς συστράμαται, καὶ ἀληθῶς τῶν τῶν αὐτῶν συστράμαται ἡλιζαν. Κλήμης π. ἐν φασί. πρὸς Ἀλεξανδρίαν, ἐν τῇ δὲ Ἀδελφῶν. PROTERICI vero titulum agnoscit & probat auctor ipse, Stromateo VII, 302, 16, his verbis: καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίας ἡμεῖς οἱ μὲν οὐ τὸν Προτερικὸν ἐκκλησιαστικὸν παρρησιασάμεθα, καὶ τὸν ὁμοῦ τῆς ἐκκλησίας συστράμαται ἡμεῖς οἱ μὲν οὐ τὸν Προτερικὸν ἐκκλησιαστικὸν παρρησιασάμεθα. H. V. 6, [χρῶν] delphinem; Herodorus lib. 1: Aelian. Hist. animal. l. 2, c. 6: lib. 6, c. 15: lib. 12, c. 45: Greg. Naz. Carmine Nicobuli ad filium: & apud Latinos Naso Fastorum 2: Plinius Nat. hist. l. 8, c. 9: A. Gellius Noctium Attic. l. 16, c. 19: Solinus cap. 12. H. & R. V. 7, Θρησκείας σφωδρῆς] Orpheus: Greg. Naz. Carm. ad Vitalium, & ad Nemesium. Idem tamen Greg. etiam allegorice hanc de Orpheo & Amphione fabulam transfert ad eloquentiam; carmine Nicobuli ad filium, his verbis: Ορφεὺς καὶ ἄρρη μύθος πάλιν, αἰετὶς ἵππου, Πάρος ἄρον μελίσσι: ὁ μὲν ἄρρη πτερόεντα. ὅς δ' Ἀμφιωνίᾳ λύρῃ & λαῶς ἔπειθε, & ὁ μὲν πτερόεντα. De Amphione autem præter alios etiam Plato lib. 3 De legibus: & de Arione Plutarchus Sympo-

sio septem Sapientum. H. V. 15, ἀγῶν ἡ] Strabo lib. 6, p. 289: H. De Eunomo autem & cicada narrat etiam Antigonus Παρὰ δὲ τὴν ἀρχὴν, initio. Com. V. 16, q. ἡ ἐξ ἑαυτοῦ τῆς ἡλίου: & seq. v. τῆς ἐκ τῆς Πυθίας. Idem, v. 18, περὶ τῆς: & seq. v. τῆς τῆς Πυθίας. V. 27, q. τῶν κακῶν καὶ ἀνὰ τὴν ἀρχὴν ἀρχῆς ἀρχῆς, & τῶν ἀρχῶν τῶν. οἱ ὑποκριτῶν θυμησίας (pro θυμησίας) θυμησίας: & seq. v. ἀνὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἀρχῆς, omissa voce ἀφραίνοντες. & rursum v. 29, διὰ τὴν ἀρχὴν, pro vulg. θυμῶν ἀρχῆς. quæ scriptura ut verior, ita minus consentanea ista eiusdem, v. 30, ἀφραίνοντες φρονήσι. V. 45, ὅς ἐστιν: q. ὅς ἐστι, consuetudinis; aptius. V. 46, in exemplari scriptū ambiguo errore κατὰ τὴν ἀρχὴν. X. legit κατὰ τὴν ἀρχὴν: ut sit cum visco innoluentes. nostrum & H. κατὰ τὴν ἀρχὴν confirmat continuata ζυγῶ metaphora, & repetita inferioris eiusdem verbi vsurpatio, 33, 38, τῶν ἀνθρώπων τὴν συνουσίαν κατὰ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν ἡμέραν.

P. 2, v. 15, geminationem illam, ἡμῶν γὰρ ἡμῶν, confirmat alia consimilis infra, 74, 2, ἀπὸς ἡ ἀπὸς. (desumptus autē locus ex Pauli ad Titum epistola, cap. 3; paucis variatis) sic 18, 12: 96, 7, 15. V. 22, pro ἡμῶν ἀπὸς aptius συμφωνίᾳ vel ἡμῶν ἀπὸς quadrabit ad præcedens ἀφραίνοντες. V. 24, A. ἐπεὶ οὖν ἐν τῇ ἀρχῇ φρονήσι: & v. 26, ἀφραίνοντες. Rursum v. 24, q. c. ἐπεὶ ἡ ἀρχὴ τῆς. V. 33, de illo, οὐ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς, vide Philonem p. 135: & Basil. p. 56. H. Ibid. mox q. c. καὶ ἡ ἀρχὴ. V. 37, rectius cum A. legemus ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ: ut interpres quoque Saule a deo agitato. alius q. c. ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς: structura pariter & sensu luxatis. V. 52, de ἀφραίνοντες Arcadib. vise Plutarchi Problem. Romana. H.

P. 3, v. 1, ἀναφύων] A. ἀναφύων. vtriusque lectionis exempla infra, 125, 41: & 128, 31. ἀναφύων tamen neutraliter potissimum accipitur, ut ἀναφύων ἀέθις. V. 9, q. c. ἡ ἀρχὴ τῆς ἡ ἀρχὴ τῆς. V. 15, νεκρὸς τῶν ἀρχῶν τῶν ἀρχῶν] sicut Mezentius AEnēid. 8, Mortuus quinetiam iungēbat corpora vivis, qua de re & Liu. lib. 1, & Petrus Victor. Var. lect. lib. 4, c. 18. V. 17, ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς: A. v. 25, f. ὡς καὶ ὁ αὐτὸς, ὡς καὶ ὁ αὐτὸς; ut pag. seq. v. 10. v. 26, f. ἀφραίνοντες.

P. 4, v. 4, locus ille de sterili & deserta, tractatur etiam infra Strom. lib. 2, 160, 29. V. 21, q. c. ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς: C. at A. ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς. in qua lectione si quem offendit δὲ cum dativo personæ, sciat ille infra quoque in Stromateo 1, 118, 7, similiter legi, ὡς καὶ ὁ αὐτὸς ἀφραίνοντες ἀφραίνοντες. V. 26, locus ille de non consulendis deorum oraculis, citatur ab Eusebio De præpar. euang. p. 39. vbi quæ diversitates sunt, a Com. notatæ sunt. Primum hoc ipso versu, ἀφραίνοντες ἀφραίνοντες: deinde v. 29, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς: & mox, τὰ μαντικὰ ἀφραίνοντες. V. 33, ὅς ἀφραίνοντες: v. 33, κατὰ τὴν ἀρχὴν: v. 36, σφωδρῆς ἀφραίνοντες ἀφραίνοντες κατὰ τὴν ἀρχὴν: v. 43, ἐπεὶ οὖν ἀφραίνοντες ἔστιν ἀφραίνοντες: v. 44, παρρησιασάμεθα, & ὁ αὐτὸς ἀφραίνοντες: v. 45, τὸ ὅς, ἀφραίνοντες: & mox, ὅς ἀφραίνοντες, ἀφραίνοντες articulo: v. 49, ἀφραίνοντες ἀφραίνοντες; & rectius fortasse: v. 50, ἐπεὶ οὖν ἀφραίνοντες ἀφραίνοντες ἀφραίνοντες: & seq. v. μὴ ἀφραίνοντες: pro quib. Guilelmus Canterus Nouarum lectionum lib. 8, c. 18, legēdum censet ἀφραίνοντες: ut a venatione dicta sint: sicut ipse auctor confirmat, tales fabulæ mysticæ potentissime θρησκείαν τῶν βαρβάρων καὶ διδασκαλίας. sed cum in vulgata quoque scriptura, quæ est μὴ ἀφραίνοντες, insint ὅς ἀφραίνοντες vestigia, non male fortassis ea lectio retinebitur præsertim quia μὴ ἀφραίνοντες & μὴ ἀφραίνοντες generaliter quælibet & scrutatorē sonant, quam specialiter venatorē.

Hh

P. 5, v. 1, G. Canterus, loco iam modo citato, putat aptius esse, τὸς δὲ σιδαίμενοις τῆς: eo nempe comparationis gradu quo praecedat ἀνοητοῦς: idemque sentiunt A. & H. Positiuū tamen δὲ σιδαίμενος habet etiam Eusebius loco ante dicto. Idem Euf. ibid. τῆς δὲ ἀρχῆς τῆς ἀνοησίας ἀπὸ ἀνθρώπων: & seq. v. καὶ διδάσκει: v. 11, ἀγροῦς: v. 12, καὶ Κινύρε φάσι: v. 14, καὶ ἀστράγῳ: v. 24, καὶ μὴ χαλαροῦσιν ὑμῖν. Sequentem mysteriorum formulam Iulius Firmicus in libello de errore profan. relig. paulo aliter citat; ita nempe; *De typhano manducant; de cythralo bibi; de religionis secreta perdidici: quod Græco sermone dicitur, ἐκ τοῦ μανθάνειν βέβαιον: ἐκ τοῦ μανθάνειν πίπτον: γὰρ γὰρ μανθάνειν*. De κερυφορέσσει v. 25, dictum in Indice. Rursum Eusebius seq. v. habet ὑπὸ δ' αὐτοῦ: & v. 26, πὶ δὲ καὶ. Ab eodem abfunt ista v. 18, πατήρ καὶ φθορῶς κέρως ὁ Ζεύς. v. 32, idolici poetæ versus apud Firmicum ita legitur; *Ταῦτο δὲ φέρεται, καὶ δὲ φέρεται ταῦτο πατήρ*: non male. Rursum Euseb. v. 33, βασιλικὸν οἶμον κέντρων τὸ ἱερὸν ἐπιπλάων, ὅτι δὲ κλάων ἀσπίφουσι οἱ βάρχει: & v. 35, καὶ σὺ τῆς: v. 37, καὶ πόλεως: v. 38, κερυφορέα, δὲ ῥητοφύλακα. pro quo posteriore sacrificio apud Hesychium, Harpocrationem & Suidam, δὲ ῥητοφύλακα legitur, facta syncope. Rursum Euseb. v. 52, πῶς, absq; præpos. καὶ.

P. 6, v. 1, idem Euseb. ἰγίλης ἐπιπλάων: v. 3, καὶ περὶ φαντοῦ δὲ φέρεται, duali numero: v. 5, εἰς μέδον καλῶς: rectius, εἰς μέδον, καλῶς, quib. cura est, vocant: v. 6, ἐπὶ τῆς ἀπὸ τῆς πῆλιν: v. 8, τὸς γὰρ ἀπὸ πῆλιν: v. 9, πλιντὸ καὶ φθορῶς καὶ πλιντὸν: v. 12, πολὺ πρὸς. Ibidem mox q. c. δηροκίαν ἡμῶν. Sequenti versu pro "Ἀπὸν A. conuenientius "Ἀπὸν scribi posse suspicatur, nempe παρὰ τὸν ἄπτον τὸν βλάβη: utpote multatū virilibus. Sed "Ἀπὸν habet etiam Eusebius. Rursum idem Euf. v. 18, ὡς καὶ δὲ κέρως: & v. 22, ὡς γὰρ ἀπὸν. Fabulam vero de Cerere ac Baubone, Arnobius lib. 5, fere totam hinc desumpsit; ut prolixius declarat Paulus Leopardus Emendationū libro 6, c. 25. v. 24, Euseb. ὑπὸ δ' αὐτοῦ: v. 29, αὐτοῦ ὄντος: v. 31, ῥίψας: v. 34, καὶ δὲ σύμβολον, estque symbolum. quam lectionem etiam magis probat Paulus Leopardus Emendationum lib. 4, c. 3: vulgatum tamen κίση tuentur quæ sequuntur, ἵλαστον καὶ κίση: καὶ καλῶς εἰς κίση: καὶ κίση καὶ μουσική. Rursum vers. 37, idem Euf. πῶς γὰρ μανθάνει, quib. porro uaticinatur? v. 39, αὐτοῦ ὄντος: & mox, ὡς καὶ ὡς καὶ ὑπὸ δ' αὐτοῦ: v. 41, αὐτοῦ ὄντος, horitantiū: v. 45, πῶς ὄντος σύμβολον: v. 46, ὡς ὄντος: & mox, καὶ μουσική: v. 49, δὲ ἀπὸν κέρως: v. 52, καλῶς καλῶς.

P. 7, v. 3, idem Euseb. ἰγίλης καὶ δὲ φέρεται, ταῦτα δὲ τῆς πλιντῆς. v. 8, de Anacharside quæ narrantur, pugnant cum ijs quæ Diogenes Laert. refert in eiusdem Anacharsidis vita, pag. 39. H. v. 10, Vict. μητρώου ταῦτα mauult. v. 17, sunt qui malint εἰς ἀλγῆσαν: vel, εἰς ἀλγῆσαν φροήσιος ζῶντος. Seq. v. qui dissimulato nomine ὁ μὲν περ dicitur, Xenophanes est Plutarcho, libro περὶ δὲ σιδαίμενος extremo. Heraclito Ægyptio tribuit Epiphanius pag. 512: ubi Diagoræ quoque factum his verbis memorat idem Epiphanius: τὸ ἰδίον Ἡρακλῆα, ἐξ ὧν οὐκ ὄντος, δι' ἀπορίαν ἐξ ὧν, ὑποκρίσιν, καὶ σωματικῶς ἐπιλήθοντο, "Ἀπὸ δὲ Ἡρακλῆος, τὸ τρισημίδητον ἄθλον ἐκπλῶν παύλας, τὸ ὅσον ἡμῖν ἐψήσαν. v. 22, procul dubio facta post παρασκευάσαντων interpunctione, legendum, καὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πῦρ ἐνέθην. v. 25, explicationem commatis istius, τὸ φέρεται καὶ γὰρ ἡμῖν δυνάμει, prolixè infra in Pædagogo inuenies, lib. 2, c. 10. v. 32, potest etiam scribi ἀπὸν ὄντος, ut apud Homerum & Hesiodum aliquoties. v. 33, rectius, ὡς γὰρ ὄντος καὶ γὰρ ὄντος ὄντος, ut in vulgatis editionib. habent Euripidis Troades. Eadem seq. v. habent δὲ σιδαίμενος ἐν δύναν.

Pag. 8, v. 5, in vulg. edit. Pauli Ephes. 2, legitur τίς καὶ φῶς ὄντος. v. 18, metrum postulat βροτῶν πῶς σπῆται, desistere ab humanis, studiis scilicet; aut simile quid. A. & H. malunt, πὶ πλιντῆς βροτῶν; πῶς σπῆται καὶ σπῆται. v. 24, locum de quinque Mineruis latius ex Ciccone declarat Petrus Victorius Var. lect. lib. 11, c. 15. v. 40, idē

uise scribendum τὰ ῥῆ, vt II. v. & infra in Panyasis loco simili, 10, 36.

P. 9, v. 3, rectius ἰσχυρῶν, præsentī tempore. Ibidem mox A. mauult genit. casu, τῶν Διοσκύρων πῆρα: vel duali numero, τῶν Διοσκύρων. v. 5, Homeri editiones pleræque habent φῶς ὄντος, per omicron: & ἐν πῆρα: v. 11, A. v. 8, idem A. θύναται δὲ οἱ αἰσὰ πῆρα. v. 13, pro μικρὸν legendum esse μακρὸν, procerum, ex A. Gellij lib. 1, c. 1, recte monet H. v. 17, non male fortasse legimus, μυστρία περιζῶσιν αὐτοῦς. Ibidem mox A. inuerso verborum ordine mauult, ταῦτα ἡμεῖς πῆρα ὄντος. v. 39, A. ἐλῆξεν, corripit. v. 44, legi potest etiam ἡμῶν ὄντος, παύται. v. 51, rectius, opinor, passiva forma ἰδὲ ὄντος, consueuerunt.

P. 10, v. 2, pro μέρον legendum μέρον, manebant, ex Odys. 8. v. 4, inclusa ἰπὶ abest a vulg. editione: inferendam esse, perspicuum est & sequentibus. Ibidem mox scribendum ἰσχυρῶν: vt apud Diod. Sicul. 237, 7, ἐκ Διὸς καὶ καὶ ἰσχυρῶν ἡμῶν καὶ πῆρα Πλάτων: & Ouid. Met. 9, — queritur capere mitem Iasona Ceres. Sequenti etiam v. pro Ἀδωνιδι reponendum esse Ἀδωνεί, cum aliunde liquet, tum ex 5, 35, & Athenæi loco modo citato. v. 7, pro ἰσχυρῶν fortan ἰσχυρῶν, ἡμεῖς. v. 10, A. καὶ πῆρα: sed καὶ πῆρα ἡμῶν agnoscit etiam Euseb. Præpar. Euang. p. 45. Idem Euf. paulo post, v. 12, Πῶς αὖ ἰσχυρῶν καὶ πῆρα. v. 28, de Apollinis seruitute prolixè Euripides Alcestide, & Plutarchus Erotico. De Herculis seruitute apud Omphalen, Diod. Sicul. p. 165: Plutarch. in lib. An seni capiendā resp. & Terentius Eunuchi actū 5, scena 8. H. v. 37, A. τὰ ῥῆ δὲ in exemplari est τὰ ῥῆ, errore ambiguo. Precedenti versu ἡμῶν ὄντος accipiendum pro aoristo ἡμῶν ὄντος: aut præsentī tempore legendum ἡμῶν ὄντος. v. 50, rectius ἀφ' ὧν ὄντος ὄντος ὄντος. & seq. v. melius fortasse ὑπὸ δ' αὐτοῦ.

P. 11, v. 4, articulus ὁ abest ab exemplari: inferendum esse, declarant commata sequentia. v. 13, Callimachi versus hodieque exstat hymno in Iouem. Chrysostomus tamen commentario in epistolam ad Titum, & prouerbialē illum versum, Κρήτες αἰεὶ ψεύσαντες, καὶ ἡμεῖς ἡμεῖς, καὶ ἡμεῖς ἡμεῖς, & hos Callimachi, Epimenidi Cretensi tribuit. sic enim ibi: *Εμπροσθὶς οὐκ ἔστιν οἱ ὄρη καὶ Κρήτες καὶ αὐτὸς ὄντος ὄντος. οἱ Κρήτες πῶς ὄντος ὄντος ὄντος, ἰπῶν καὶ πῶν. ΕΝΤΑΥΘΑ ΖΑΝ ΚΕΙΤΑΙ, ΟΝ ΔΙΑ ΚΙΚΛΗΣ ΚΟΥΣΙ. 24, ταῦτα οὐκ ὄντος ὄντος ὄντος ὄντος ὄντος τῶν Κρήτων καὶ μῶν, αὐτοῦ, πῶν ὄντος, αὐτοῦ καὶ πῶν τῶν καὶ μῶν, — καὶ γὰρ πῶν, ὡς αὐτῶν, σῆς Κρήτες ἐπὶ κήντων. οὐ δὲ ὄντος ὄντος αἰεὶ. Aut memoria igitur Chrysostomum fecellit, aut duo hi poetæ idem scripserunt: quod ab alijs quoque factum docet Clemens infra in Stromateis, 263, 13, & deinceps. H. v. 19, in exemplari erat πῆρα καὶ πῆρα. pro quo ego πῆρα καὶ. reposui. A. pro "Ερωσι mauult "Ηρωσι, Herobius. Paulus Leopardus Emendationum libro 4, cap. 4, locum ita legit, *Φαντασῶς δὲ ὡς "Ερωσι ἢ Καλοῖς* (vt infra Stromateon lib. 1, 266, 28) *Ἀγαμέμνονα τὸ "Ελῶ λῶν βουσίῃ Ἀργυνίδος ὡς Ἀφροδίτης ἰσχυρῶς* (alibi ὡς αὐτῆς) *ἐπὶ Ἀργυνίδος τῶν ἱερῶν: Phanocles autem in Cupidinibus seu Pulchris narrat Agamemnonem Græcorum regem templum statuisse Veneris Argynnidis in gratiam Ἀτασί Argynnis. De Argynno autem plura idem Leopardus ibidem ex Stephano, Athenæo, & Propertio: itemque de verbo ὡς αὐτῆς. v. 26, commation illud, Ἀργῶν καὶ Λάκωνες, e margine in contextum irrepsisse videtur: eoque sublato melius constat & structura & sententia. v. 29, genitiuos illos ἀπὸν καλῶν. A. in sequentem periodum transfert, inter βίον & ἐμπροσθεν. v. 31, grammatica regula postulat τῆς ἡμεῶν, honotati sunt: cuiusmodi anomalia notata etiam supra, 93. Ibidem mox in exemplari scriptum erat καὶ πῶν πῶν. sed καὶ πῶν legendum esse declarat synonymum epitheton καὶ ἡμεῶν. itemque ὡς πῶν affectare dicuntur mulieres, in Alexidis quodam loco infra, 94, 3. Monuit de eodem errore Brodæus quoque Miscell. lib. 1, c. 19, c.**







τῶσι πιστεύεις, non credentes ἢς quis alios mentib. nostris.  
ingerunt patres. Heruetus interpres legit, τῶσι ἄλλοις ἡ-  
μεῖς νῦν ἐστὶν ἡ πατήρ, non fidelem habentes ἢς quis nos al-  
liter docent quam parentes. V. 27, P. m. f. τῷ σοι, hoc  
tibi. Idem P. seq. v. ἐξ ἡν ἡμεῖς ἡνίοποι: parum apte. V. 31  
vulg. B. Εἰσαῖε 66, ἐπὶ τῇ πατέρει καὶ ἡνίοποι. A. V. 33, P.  
ἀπαλοὶ ὃ ἡμεῖς: & mox, οἱ ἀπαλοὶ σὺς πᾶσι. Præceden-  
ti fane versu scribendum potius videtur ἀπαλὸν ὑμῶν, ut  
mox πᾶσι ἀπαλόφρων. aut vt ἀπαλὸν ὑμῶν in  
priori, sic in posteriore item πᾶσι ἀπαλόφρων legenden-  
um. Superior editio ἀπαλὰ φρονεῖν: P. m. f. ἀπαλόφρ-  
ων habet, utrobique α in tertia syllaba posito pro ο: sic  
ut & Iliad. ζ, v. 400, Παῖδ' ἐπὶ κῆλον ἔχουσ' ἀπαλόφρ-  
ων, ἡνίοποι αὐτῶν: contra compositionis normam vsita-  
tam, per allusionem ad adverbium, quo idem Homerus  
soluta compositione vtitur, Il. σ, ἡῖθις ἀπαλὰ φρο-  
νίσας: & Hesiod. πᾶσι ἀπαλὰ φρονίσας. quæ sententia  
vt Eustathio placuit, ita Hesychius maluit regulari ἀ-  
παλόφρων. est autem ἀπαλὸς poeticum, ἀπαλὸς ma-  
gis in prosa vsitatum: & illud quidem, deriuatum ab  
ἀπάλλω: hoc vero, compositi formam gerit, quasi ἡ πα-  
λαῖον, absque obliuicatione obsequentem ac morigerū  
se præbens. V. 46, λόγος κενεῖν repositum e P. m. f. In  
vulg. ed. perperam est τὸς λόγους κενεῖν μεταληφθῶς.

P. 40. v. 2, paulo melius, *ἰσχυρῶς τὴν ἡλικίαν τὴν βοήθειαν*, seu *εἰς βοήθειαν*. Heruetus vertit, *animosa animi parte ei quod est tantillum, ad ipsam*. Seq. v. haud scio an verius *ἰσχυρῶς αἰδῶ, infantes noxi*. V. 7, de Isaac etymologia etiam Philo p. 256: Ioseph. p. 18: & Amos c. 7. Rebecca quoque etymon, v. 9, tradit idem Philo p. 161. H. V. 13, inclusus articulus *τῇ*, abest a P. V. 18, disiunctivum ἢ habet etiam P. m. f. & interpres: sed forsā convenientius relatiuum ἢ, *quæ*. V. 21, vulg. B. Genes. 26, *πεπορεύσας*. A. V. 25, vsfratiore structura A. *ὅς ἐστι τὸ πᾶν τῶν χειρῶν*. V. 33, paulo aliter locus legitur in vulg. B. Esaiæ 9. V. 52, sunt qui putarint *λαθεῖν* legendum. sed *λαθεῖν* in corripienti & reprehendenti significatione hie retinere, non video quid veter.

P. 41. v. 2, *ἀπανητὶς* abest a psalmo 2, e quo locus hic desumptus est. assumptum videtur ex Lucæ 3. V. 10, *καθὼς* pro vulg. *καθὼς* repositum e P. m. f. V. 13, de variis Baptismi nominib. etiam Gregorius Naz. oratione in f. Baptisma, p. 238. H. V. 20, liberationem a malis, salutis esse initium, tradit & Philo p. 104: Basil. p. 56, 94, & 580. H. Ibidem mox P. m. f. *οἱ πρῶτοι ὁρῶντες αὐτὸν*. V. 22, idem P. *ζωντὸν*, in vulg. B. Ioann. 1, aliter hæc leguntur: Infra tamen iterum eodem modo locus reperitur 335, 367, 337. V. 47, vulg. B. Ioann. 6, *τὸ πᾶν τῶν μετὰ τοὺς μετὰ τοὺς*: & mox, *πιστεύοντες εἰς αὐτὸν*. A.

P. 42, v. 4, Marci 9,  $\kappa\tau$  τὴν πῖπιν ὑμῶν,  $\gamma\rho\eta\eta\tau\alpha\iota$  ὑμῖν.  
A. sed singulari numero *eu* legitur etiam infra Stro-  
mateo I, 164, 32: 336, 6. V. 10, pro ἀποκρίσεις nō mi-  
nus apte legiturimus ἀπαλήψεις. Sic vero & Greg. Nyss. ἡ  
 $\text{ἐξ} \pi\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\acute{o}\varsigma \pi\alpha\upsilon\sigma\iota\varsigma, \delta\omicron\chi\eta \tau' \epsilon\gamma\epsilon\tau'$  ἐκ τῆς αἵματος τοῦ οὐμοῦ. H. V. 20,  
vulg. B. Gal. 3, συγκεκλησμένοι. In eodem cap. mox v.  
24 legitur, πάντες ᾧ ὀφείθετε ἐπελθόντες ἐν ἰσχύϊ Χρ-  
στού. A. V. 29, vulg. B. I Cor. 12, ὃ ἐν ἰσχύι μου: & seq.  
v. 35 ἐλάττωσι: & rursum, εἰς τὸ πνεῦμα ἐπιποθέτημι.  
V. 35, inclusa ἔα abest a P. m. f. Itemque seq. v. τῇ πόδι-  
μω Lucæ 10 legitur absque præpositione ἐν. V. 37,  
inclusus articulus δ, additus e P. m. f. Ibidem mox vulg.  
B. Lucæ 10, κλέει  $\text{ἐξ} \theta\epsilon\omega\upsilon$ . A. V. 44, interpres legiti  
 $\alpha\phi\eta\rho\iota\sigma\alpha\iota$   $\text{ἐξ} \theta\epsilon\omega\upsilon$ . A. V. 48, I Cor. 13, transposita &  
membra & verba, ὡς νήπιος ἐλαλών, ὡς νήπιος ἐφεγγεν. A.

P. 43, v. 10, δι' αὐτῆς abest a vulg. B. Gal. 4. Et mox v. 13, in eodem cap. legitur, πληροῖν μου ἡ ψυχή Χριστῷ. A. V. 34, Homeri locus est Il. 7, initio. A. V. 40, vulg. B. 1 Cor. 3, ζῆλος καὶ ἔλεος, καὶ δικαιοσύνη. V. 43, Ioann. 6, ἀληθῆς ἐστίν. A. V. 46, 1 Cor. 13, βλεπόμενος ὁ ἄνθρωπος δι' ἑστέφανον. V. 51, rectius οὐκ εἶδεν, non vidit, 1 Cor. 2: vbi etiam mox ἐπὶ καρδίᾳ pro ἐπὶ νου. atque adeo ita est etiam infra Stromateum 2, 157, 30.

P. 44, v. 7, rectius ὑμῖς, vos: A. V. 15, A. ex vulg. B. mauult τῶν σάρκων, sing. número. V. 23, ἵφ' αὐτὸν agnoscit etiam Herueti versio; ad quas seiplos propter scientiam erigunt. Sed procul dubio pro duab. illis vocalis, librorum vitio diuulsis, reponenda vna σφαῖ: & belle constabit structura pariter ac sensus. V. 26, τῷ 3, hoc autem, P. m. f. & Heruetus interpretes. Sequentia, v. 29, de foetus nutrimento & lactis generatione, confer cum Plutarcho περὶ φιλοσοφίας, H.

P. 45, v. 14, interpres Heruetus post πῶλον τῷ dīstinguit, & mox nominatiuo casu legit ὑποτροφῶσα. P. m. f. a vulg. editione nihil discrepat. V. 32, vulg. B. 1 Petri 2, καὶ ὑποκρίνεις καὶ φθόνος, καὶ πείσους καὶ καταλαλίας: & mox, τὸ λογιζομένον ἀδελφόν σου. Seq. v. εἰς σωτηρίαν abest a vulg. B. Ibidem mox A. ἐν δόξῃ σου ὅτι γὰρ ἡ τοῦ οὐρανοῦ, γαίης καὶ ὅλης κτίσεως Dominus: itemque H. ex Psalmo 33, & Bail. p. 92. Contra, Christum vulgo Chrestū fuisse appellatum, declarat Suetonius in Claudio cap. 25, Laetant. Institut. lib. 4, c. 7: Tertull. Apolog. c. 3 & 16: Euseb. Hist. eccl. l. 1, c. 4, ex psalmo 44. R. V. 36, nō minus apte transposita distinctione atque articulo, legerimus, πῶλον δὲ καὶ δίδωμι, τῷ ἐν τῷ κατεκλόμενῳ γερμῷ ἱψορροῖ. V. 42, post μήτε τὸ αἷμα, subaudiendum e precedenti membro verbum παλαιά. nec enim assentior Arcerio, qui legendum putat, ἐπεὶ μήτε τὸ αἷμα, μήτε πᾶσι κατεχέη ἡ τροφή. V. 44, P. m. f. τῷ γαίῳ καλῶ. Idem ibidem ἀμπελίῳ habet, forma diminutiva; quæ nihil huc facit.

P. 46, v. 3, vulg. B. Ioann. 3, ἵνα ποιῶ, præf. tempore. V. 13, ἄφ' οὗτος agnoscit cum P. m. f. etiam Herueti versio, v. quæ per ignem resurgat. sed fortasse legendum δίκην πυρὸς, more tritici seu frumenti: vt sequens indicat commation. V. 17, inclusa αὐτὸν abest a P. m. f. Ibidemque καὶ v. 34. In eodem P. v. 49 alia etiam scriptura est, ἀποκατεστήθη, præf. temp.

P. 47, v. 1, recte A. ἱκανοῦσθαι εἶσι: vt Heruetus quoque, licet Domino gloriari. V. 13, procul dubio diuise legendum ἐπὶ κατὰ σαρκα, vt mox v. 15, ἐπὶ κατὰ σπῆ. V. 19, P. m. f. ὅτι παρ' αὐτῷ ὁδόν, quidquid ab eo adulterinum profectus sit. V. 25, inclusa, absunt a P. m. f. sed leguntur in vulg. B. Deuteronomij 32. V. 27, eadē vulg. B. φάσμα pro ἰδίῳ. V. 30, eadem, Philipp. 3, ὑποφύλαξ Ἰησοῦ. A. Inclusum ὅτι seq. v. additum e P. m. f. V. 32, vulg. B. Philipp. 3, ἐπὶ τῷ θρόνῳ σου: & mox, καλῶς σου γένοιτο: & rursum v. 35, φρονῶν, subiunctiuo modo. A.

P. 48, v. 22, pro præpos. εἰς P. m. f. habet articulum οἱ, structura elliptica quidem illa, sed tamen visitata. Pro ἡσυχασμένοι Paulus Leopardus Emendationum libro 2, cap. 10, dubitat an reponendum sit ἡσυχασμένοι, ruentes. Quod vero auctor de Persarum incestis connubiis & hic dicit, & infra in Strom. repetit, 185, 12; confirmat etiam Philo p. 32. H. V. 26, cum σκεπάζου subaudienda potentialis αὐ: plena enim structura est, ὡς αὐτὸς σκεπάζει τὴν νοστιαν αὐτῶν. V. 32, vulg. B. Gen. 17, ὁμοιωσὶς ἐν αὐτοῖς ἡμῖν: & seq. v. ἡσυχαστὴν τῷ 2. Rursum v. 35, eadem B. Gen. 28, ἐγὼ εἰμι μὲν σὺ: & seq. v. πάντες ὅσοι. V. 40, eadem B. Gen. 32, ἀπαγγεῖλον μοι. A. V. 42, idem A. mauult γερουνην. potest tamen & γερουνην retineri, sicut Ioann. 1, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. V. 47, subiunctiuum ἀλείφῃ respicit visitatum particulæ ὅπως regimen: alioqui magis ad præcedens membrum congruit indicatium ἀλείφει, præsertim si πᾶς vtrobique legamus. V. 49, vulg. B. Exodi 32, ἐξ ἀλείψου: & seq. v. ὅτι ἐπὶ σοι. A.

P. 49, v. 1, vulg. B. Exodi 32, ὅτι πορεύεται σὺ σὺ πᾶσι. V. 18, eadem B. Hieremij 1, νεώτερόν ἐγὼ εἰμι. A. V. 26, A. ὁ σκεπάζων ἐξ ἑσθίου. V. 37, inclusus articulus abest a P. m. f. V. 40, vulg. B. Efaia 11, τὸς πατρίδας τῆς γῆς. A. V. 52, vulg. B. Sirac. 21, ἐπιστρέψαι ἐν καρδίᾳ. A.

P. 50, v. 2, vulg. B. psalmo 103, ἐμνήσθη ἡμῶν. A. V. 3, P. m. f. πᾶν τὸ πῶν αἰῶν. V. 8, vulg. B. Ioann. 1, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος: καὶ ὁ λόγος ἦν πᾶς ὁ θεός. V. 15, in-

clusa καὶ abest a P. m. f. V. 22, post πᾶσι Heruetus interpres subaudit ἵνι: quæ quidem omnia est iustitia. V. 32, ἀληθείας πᾶν, si vera est scriptura, dici videntur quæ a corrupta veritate proficiscuntur vitia. ἀπὸ δὲ ad præcedens ψυχὴ minus quadrat. V. 37, αἰκίας legendum esse pro vulg. αἰτίας, vidit etiam Heruetus interpres. V. 44, commation illud καὶ ἱκανοῦσθαι, omisit idem interpres: & certe superfluum est: aut pro ἱκανοῦσθαι reponendum ἐπιτηδεύειν, vel simile quid. Ibidem mox P. m. f. ψικῆ: Heruetus interpres ψικῆ, absterforia. nostrū ψικῆ, satis confirmant sequentia.

P. 51, v. 2, οὗς corruptum fortassis ex abbreviato ὁ π, id est ὁ κύριος: & seq. v. cōgruentius εἰπὶν. V. 5, vulg. B. Ioann. 15, πᾶν τὸ καρπὸν φέρει, καὶ θάλλει αὐτὸν, ἵνα τὸν καρπὸν φέρῃ. A. V. 8, idē A. μετὰ τὸν καρπὸν mauult, forma media. V. 11, Platonis locus est in Morga. A. V. 24, vulg. B. Deuteronomij 32, σωτηρίᾳ εἰς αὐτοὺς. In P. m. f. desunt hæc & sequentia, vique ad sequentis pagine versum quintum. V. 28, ad sententiam de timore ac metu, cōgruit etiam Chrysostomi hæc, ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείους ἐχέουσιν τὴν τῶν γυναικῶν ἐπεχίρῃ, ὡς τὸ φῶς τῶν λυτῶν ἀπὸ τοῦ πᾶν τοῦ ἐλθόντος. H. Seq. v. pro ἀφ' οὗ εἰ in vulg. edit. Siracidis legitur θυμὸς εἰ ἀδίκος: in quibusdam, θυμὸς εἰ ἀνὴρ. A. V. 30, Deum absque ira punire, docet etiam Lactantius De ira Dei, cap. 17: Ambros. libro de Noe, cap. 4. Et præclare Augustin. De ciuitate Dei lib. 18, c. 18, Iudicia Dei, inquit, licet occulta multa, tamen iniusta nulla. R. V. 32, vulg. B. Deuteronom. 32, παρὰ τὸν αἰῶνα ὡς ἀρχὴν τῶν χρόνων: & mox, καὶ ἀποκαταστήσῃ: & rursum, τὸς μισοῦσι με: & seq. v. ἀφ' οὗ καὶ τῶν. V. 40, eadem B. Amosi c. 4, ὅτι ὅσοι. V. 48, ἡ γλῶσσα, ἐπ' ἀρχῇ] perimus enim, nisi pereamus: Cyprianus epist. 4, l. 4: Ambros. in psalm. 118, sermone 9. R. V. 51, cum potentiali αὐ magis congruit ἐπιθυμῆσαι, vel Atticum ἐπιθυμῆσαι. Sequenti v. pro ἀπὸ τῶν rectius cum C. legemus ἀρχῆς, inuiti. alioqui pro eo legi posset etiam μόνος καὶ ὁλως, vt pag. seq. v. 7.

P. 52, v. 3, vulg. B. Ioann. 17, Νέδωκα: & seq. v. ἡμῖς ἐν ἱερῷ: & v. 10, καὶ ὅτι ἐγνωσαν. A. V. 18, eadem B. Siracida c. 5, παρ' αὐτῶν. A. Seq. v. malim οὐλάειν. V. 22, vulg. B. Lucæ 5, καὶ ὡς καὶ ὁ πατήρ -- & seq. v. εἰ μὴ εἰς ὁ θείος. V. 24, eadem B. Matth. 5, ἀνατίθῃ τὸν ἅλιον αὐτῶν ἐπὶ πονηρὸν καὶ ἀκαθάρτον. A. V. 27, P. m. f. ἐπὶ πάντας δικαίους, ἱστο. Haud scio an melius δικαίους: aut datiuo casu δικαίῳ καὶ δόξῃ. V. 34, vulg. B. Rom. 3, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πᾶσι. A. V. 36, idem A. ὅτι εἰς ἡμῖν: & mox ἱστο, genit. casu. V. 41, fortasse melius, τὸν συμπάντων θεόν. Seq. v. inclusum τὸν αἰῶνα abest a P. m. f.

P. 53, v. 9, vulg. B. Sirac. 7, καὶ καμῶν οὐκ ἐν ὁπλῇ: & τὸ πᾶν καλὸν αὐτῶν. V. 11, ὁ positum pro ὅτι seu διό: nisi malis ὅ, id est ἵφ' ὅ, eo quod. V. 26, vulg. B. Matth. 23, ἡποκρινάμενοι: & seq. v. ἡποκρινάμενοι τοὺς ἰσχυροὺς αὐτῶν. itemque infra 122, 12. V. 27, eadem B. Efaia 29, & Marci 15, πόρρω ἀπὸ καὶ ἀπ' ἐμοῦ. V. 30, eadem B. Ieremias 5, ἡμεῖς ἐμὲν: & mox, ἐν ἐθνὶ τοῦ ἐθν. V. 33, eadem Olca 4, σὺς καὶ ἐμὲν καὶ πᾶσι. V. 51, eadem Ierem. 2, ἵφ' οὗ εἰς ἡμῖν καὶ πᾶσι: & seq. v. ὁ λαός μου: ac rursum, ὅτι εἰς ἡμῖν καὶ πᾶσι. A.

P. 54, v. 1, vulg. B. Threnis Ierem. 1, ἐπεκαίνασαν αὐτῶν. Seq. v. H. καὶ δὲ καὶ, ἐν morga, vt infra 8, 19. V. 15, eadem B. Matth. 23, ἀφ' οὗ ὁ λαός μου ἐρημῶν. & mox, λίγῳ γὰρ ὁ λαός μου. Οὐ μὴ με ἰδοῖτε ἀπ' ἄρῃ, εἰς αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι. V. 18, eadem B. Efaia 1, conuenientiore commatum ordine, λαὸς πλῆρης ἀμερῶν, σπέρμα πονηρῶν, καὶ αὐτοῖς. Seq. v. ὅφεις a trib. euāgelij locis abest: sed legitur Matth. 23, 33. V. 26, vulg. B. Thren. Ier. 1, ὡς καὶ ἀρχὴ σου ἐν καὶ καὶ, ἐν ἡμῖν εἰς φῶς. V. 29, eadem B. Ierem. 3, δόξα τῇ τῇ πνευματικῇ σου. A. V. 32, idem A. pro τῶν ὁδῶν cum Herueto interprete legit τῶν ὁδῶν, sicut. V. 34, vulg. B. Deuter. 32, οὗτος σὺς πατήρ ἐκτίσας, καὶ ἐποίησε καὶ ἱστο. V. 43, vulg. B. Prouerb. 23, οὐ μὲν γὰρ πατὴρ εἰς τὸν ἰσχυρόν: & seq. v. ῥύση. itemque mox, καὶ δὲ: ὅτι καὶ καὶ.

ἐκὼν περὶ τῆς αὐτῆς, ἢ μὴ δὲ ἀποδείξει. A. Pro δὲ ἀποδείξει autem in P. m. f. est etiam ἀποδείξει. V. 49, rectius ἀποδείξει πὶ καὶ αἴχρ. in Platonis Sophista, teste A. atq; ita legit etiam interpres. V. 50, vulg. B. Rom. 13, τῶν ἀρχαίων ἔργων: itemque seq. v. τῶν μὴ ἀρχαίων ἔργων. A.

P. 55, v. 24, P. m. f. ἐκὼν καταβαίνουσιν, si descendant. V. 28, pro κικρυηκὼς vulg. B. Ioann. 4 habent κικρυηκὼς. V. 36, eadem B. Prouerb. 1, ὑποκινεῖται. V. 39, eadem B. Psalmo 77, ἐφύλαξας: & seq. v. σὺν ἐβελήθηται πορεύσθαι. A. V. 41, P. m. f. ὁ δὲ ἄνω: minus apte. Seq. v. idem P. ταχύτερον: forsitan melius ταχέστερον, ἀφεινός. V. 44, vulg. B. Psalmo 77, τὴν ἐξέζητην. V. 50, eadem B. Sirac. c. 30, ἀποβαίνει σκληρότης. A.

P. 56, v. 2, vulg. B. Psalmo 78, ἐπὶν οἰκτῆρμαι, καὶ ἰλασκαται τοὺς ἀμαρτανίας αὐτῶν: & seq. v. ἐλὼν ἐκ αὐτοῦ. V. 16, P. m. f. ἐπὶν ἡμῶν, creaturam f. V. 25, inclusum αὐτῷ abest ab eodem P. V. 41, vulg. B. Prouerb. 8, ὅμοιος αὐτοῦ ἡμῶν: & mox, εἰς κεκοσμημένον. V. 45, eadem B. psalmo 1, ἐπὶ καὶ ἰδὲ. sed accusativum etiam infra Stromat. i repetit Clemens 168, 2.

P. 57, v. 7, rectius Διὶ πᾶσι μετὰ πάντας, vt Matth. 11, & supra 33, 43. Sic v. 11, εἰ δὲ φρονήσει vulg. B. Prouerb. c. 3: quod & Clementis ipsius expositio declarat, & γὰρ αὐτὸ φρονήσει paulo post, v. 13. atque adeo infra sic scriptū, 91, 42: (vbi tamen οἰδὲ positum e P. m. f.) & 133, 14. V. 16, vulg. B. Esaiā 56, τὸ ἀγνόν μου. V. 21, P. m. f. τῷ δὲ δι. ζυγῷ, dandi casu. excusari tamen & genitiuus potest, vt supra, 52, 27. ἀλλ' inclusum seq. v. neque P. m. f. agnoscit, neque vulg. B. psalmo 1. atque adeo & Clementis ipse infra omittit Strom. i, in prolixiori huius loci expositione, 168, 16. Eadem B. ibidem αὐτοῖς χινοῦς: & paulo ante, v. 1, οὐκ αὐτοῖς. V. 28, eadem B. Baruchi 3, εἰς τὸ αὐτὸν ἡρώων: adiectiue accepto αὐτῶν vocabulo. V. 29, eadem B. Ierem. 6, ἐπὶ τῷ ψαλμῷ ὡς ὁ πρῶτος. A. V. 31, P. m. f. τοῖς πεπαισμένοις, temp. praterito, vt paulo ante, v. 29. Seq. v. vulg. B. Ierem. 6, τῷ ἑσθῶς κυρίου αἰνέτης, καὶ ἰδὲ τὸ πῶς. A. V. 37, P. m. f. breuius, οὐ πῶς, οὐ πῶς ἀλλὰ περὶ ἡμῶν. Idem mox v. 39, ἐπὶ ἡμῶν αὐτῶν. V. 46, A. περὶ ἡμῶν, infin. modo. V. 48, commation illud ἡ ἡρώωνσι H. expungendum censet. Sed frequentes apud hunc auctore sunt eiusmodi epanalepses pleonasticae, vt supra quoq; monui, ad 14, 22. V. 50, vulg. B. Esaiā 48, σὺν ἐστὶ χαίρειν. Seq. v. eadem B. Prouerb. 1, μὴ σὺ τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἀποδείξει: μηδὲ βυλῆθῃς ἐκὼν παροργισα. Ab isdem B. abest αὐτοῖς v. 52. A.

P. 58, v. 1, eadem B. eodem in loco, κατεπίμωρον δ' αὐτοῖς ὡς αὐτῶν αὐτοῖς. A. Inclusa οὐκ seq. v. abest a P. m. f. V. 3, vulg. B. Ezech. 18, αὐτὴ δὲ ἀποδείξει, facta nominatiui epanalepsi: & mox, ὅς ἐστι δὲ καὶ: & rursum, ὁ ποῖός κελεῖται καὶ διανοουμένη, ἐπὶ τῷ ὅριον οὐ φάσεται καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῶν αὐτοῦ οὐ μὴ ἐπ' αὐτῇ σὺν τῷ εἰδὼλα οἴκῳ Ἰσραὴλ. quia & aliter variat huius loci citatio, infra Strom. 2, 180, 39. Rurfus eadem B. v. 6, οὐ σὺν ἡμῶν: & seq. v. ἐλὼν ἐκ αὐτοῦ: (contracte videlicet pro ἀρπάζοντι) & ἡ ἐβελήθη ἡμῶν: denique v. 8, πᾶσι αὐτοῖς οὐ λήψεται. V. 16, pro ἐκ αὐτοῦ Matth. 13, & Lucā 13 ac 17, σὺν αὐτοῖς legitur in vulg. B. ed. itemque infra Strom. i, 164, 31: 334, 52. vnde apparet Clementem saepe liberius & ex memoria ple- rumque allegare Scripturæ testimonia. V. 12, inclu- sam βίαν non agnoscit P. m. f. nec sensus aut constructio admodum requirit. V. 29, post παιδαγωγῶν deest λῶ- γος, aut simile quid: vel cum H. legendum, εἰς τὸν δὲ ἀληθοῦς παιδαγωγῶν ὁ πατέρας. V. 39, idem H. mauult ἀρχαίων τῶν παλαιῶν, datiuo casu; vt infra Strom. i, 160, 23. V. 51, vulg. B. Genes. 1, καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον καὶ κατ' ὁμοίωσιν ἡμῶν. A.

P. 59, v. 9, vulg. B. Matth. 6, εἰς τὸν αὐτοῖς. A. V. 11, malet forsitan aliquis περὶ, ciuitas: vt ad bellum restrin- gamus hoc commation, sicut antecedens; ac sensus sit, bello & magno apparatu & largiorib; alimentis opus esse: sed retineri tamen & περὶ potest: vt cum bello coniungatur voluptas, sicut in oppositione cum pace copulatur caritas seu dilectio: V. 15, congruentius ἰσο-

μετρούμενον. V. 35, post ποιησάμενος distinguit & P. m. f. & superior editio. V. 41, pro ἐκλυσιν infra Strom. 2, 161, 16, legitur ἐκλυσιν, declinationē, euersionem: item- que in P. m. f. Epitome Stromateων m. f. habet insuper ὁ πρῶτος ἐκλυσιν, teste Hæschelio. sed ἀπὸ τῆς confirmat ἀλλοτῶν infra, loco iam citato. V. 49, vulg. B. Sirac. 33, ἵππῳ εἰς ὄχλῳ, ὡς φίλῳ μῶν: & mox, ὑποκινεῖται πᾶν τὸ ἐπικαθημένον ἡμῶν. A.

P. 60, v. 5, P. m. f. σὺν ἡμῶν, plur. num. V. 8, ἵπ- ποθῆμοι repositum ex eodem P. c. Herueti versio secu- ta est vulgatam lectionem βούληται ἐν, κατὰ τὸν. volunt- tas una, quæ se propter vitam æternam recte & ex virtute gerit. V. 13, similitudo de pila, est apud Basil. p. 172. H. V. 32, αὐτοῖς pro vulg. ἀχθῆς repositum e P. m. f. V. 44, idem P. disiunctiue, ἡ ἀθλία. V. 47, τῷ φῶτι pro- bat etiam Herueti versio, audient enim nutritionem ap- pellare deliciarum exercitationem. P. m. f. habet περὶ φῶ- τος, parum ad rem. Seq. v. Excerpta m. f. τὸν αὐτοῖς τῶν- τῶν: rectius.

P. 61, v. 2, Excerpta m. f. παραλείπονται δὲ — V. 11, fragmentum m. f. τὸν ἐν ὅλῳ βρῶσι. H. Superior editio: ambiguo errore habet ἐν ὅλῳ. V. 27, vulg. B. Lucā 14, μὴ κατεκλίσθης: & seq. v. αὐτοῖς: & rursum v. 29, κα- λὲ πλῶχος, absque articulo. A. V. 31, haud scio an cō- uenientius φοιτητῆς καλίας, adiectiue. P. m. f. ibidem mox diuise ἐπὶ δέκνοι, ad cœnam. V. 39, vulg. B. Lu- cā 14, φάσεται ἄνθρωποι, comedet panem. sed ἀλλοτῶν cum Clemente agnoscit etiam Theophylactus. A. V. 42, vulg. B. 1 Cor. 13, ψυμίστα pro ἀλγῶν. A. V. 47, P. m. f. ἵνα μὴ τὸ φάσθαι ἡ βασιλεία τοῦ θῆ, ἀλλὰ διανοουμένη καὶ ἐκ- κλίσθῃ. Inclusum μὴ, abest a superiori editione. V. 51, Heruetus interpres aliter distinguit; φρονήσις ἡ κατὰ δέξιν, ἀρχαία: contra autem disciplina, est caritas.

P. 62, v. 5, inclusum αὐτοῖς καὶ non agnoscit Herueti versio: atque adeo e margine in contextum irrepsisse vi- detur. V. 18, vulg. B. Esaiā c. 22, ἡ ποιήσασθαι ἐφ' ὅσον καὶ ἀρχαίαισιν: & mox, ὅσον ἡσυχία ὡς τὸ φάσθαι καὶ αὐ- τοῖς, καὶ πᾶσι οἰόν: λέξ. Et rursum v. 20, ἀφ' ἡμῶν τῶν ὡς αὐ- τοῖς ἀμαρτανίας, ὡς αὐτοῖς. A. V. 22, P. m. f. μικρὰ περὶ φῶ- τος apposite. V. 25, vulg. B. 1 Cor. 10, καὶ ἡμῶν τῶν δαμνῶν, cum articulo. Sic v. 35, eadem B. 1 Cor. 8, ὡς αὐτοῖς, vel ὡς αὐτοῖς. & mox, τοῖς αὐτοῖς αὐτοῖς. A.

P. 63, v. 3, vulg. B. Rom. 14, ἀρχαίαισιν καὶ τῷ θ. Sic v. 14, eadem B. 1 Cor. 5, ἀλλὰ φῶς ὡς καὶ ἡμῶν: & seq. v. τῷ τοῦ θ. τῷ καὶ μὴ δὲ σὺν αὐτοῖς. P. m. f. simpliciter μὴ σὺν αὐτοῖς. V. 17, genitiuo casu legendum ἡμῶν, vel plur. num. ἡμῶν. V. 31, vulg. ed. & P. m. f. κατὰ τῶν, coniuncte: postquam disparationem probat etiam A. V. 48, fortasse con- uenientius παραφουλακίαι δὲ —

P. 64, v. 4, P. m. f. ἀφ' αὐτοῖς δὲ τοῖς. V. 11, cum dicto de- licentia, congruit Plutarchi hoc p. 370, μέγας οὐκ ὁ κί- νησις, βυλῶς δὲ μὴ δέξῃ, τὸ βύλῃται ποῖον δυνάμενον. H. V. 23, vulg. B. Prouerb. 13, ἐμπίμωρον τὸν ψυχῶν αὐτοῦ. A. V. 26, post ἀναπέθῃ ex Plutarcho. p. 76, 6, addere possumus, καὶ τῶν πομπῶν ὅσα πίνῃ μὴ διψῶντες: vbi Socrati hoc sanitatis præceptum adscribitur. H. Sic cer- te infra Strom. 2, 177, 41. V. 17, τὸ γὰρ pro ὅ γὰρ seu ὅτι γὰρ positum videtur: aut ἵνα pro ἐς τῶν, vel alio eius- modi. nisi potius legendum, τὸ γὰρ ἰδὲ ἐπὶ τῇ δέξιν, quod ἐστὶ ἀρπάζει. V. 41, A. ex Act. apost. c. 10, ita legit, καὶ κατεβαίνειν ἐπ' αὐτὸν σκεῦος π, τίς αὐτῶν δέξῃς διδόμενον, καὶ κατὰ τὸν ἐπὶ τῇ δέξιν: & ὁ ὡς ἡ ἡρώων τῶν πᾶσι ἀποδο- τῇ γῆς. καὶ τῇ ἡρώων, καὶ τῇ ἐρπύλλῃ, καὶ τῇ πτῆνι δὲ ἔργον: & paulo post, Ἀνδρῶν Πίττει ἡρώων καὶ φάσθαι: & rursum, καὶ ἰδὲ ἡ ἀρχαίαισιν. V. 47, post ἀρχαίαισιν ἡ μὴ ἀρχαίαισιν, subau- diendum σκεῦος καὶ μῶν, vel simile quid. Allusio esse videtur vt A. adnotat, ad Prouerb. 15. V. 49, P. m. f. καὶ ἀμφοῖν τῶν ἐκαστῶν παραφουλακίαι: breuius quidem, sed ami- nus congruenter. V. ultimo idem P. παραφουλακίαι.

P. 65, v. 8, P. m. f. λυτῶν pro λυθῶν habet. V. 13, in vulg. ed. Platonis, epist. 7, legitur ἰταλιωτικῶν: & seq. v. δὲ τὴν ἡρώων: & v. 15, τῶν τῶν ἡρώων: & seq. v. ἐκ τῶν ἡρώων ἰταλιωτικῶν δυνάμεων: ac rursum v. 17, ἡμῶν τῶν φῶσι καὶ

ἡσυχία. A. V. 21, proculdubio legendum, σὺ φρονεῖς ἐν αὐτῇ μετάνοιᾳ (scu μετάνοιᾳ) ποτιφρονεῖς. V. 32, H. ἐκτρέφοντες: & v. 35, diuise, ἐν πάσαις ἀρεταῖς, adhuc uagantes. V. 38, genitium Ἡρῆτος Heructus per appositionem cum Ἡρῆτι coniungit. sic enim vertit, cum ἡσυχίᾳ τῆς ἡσυχίας, Verbum scilicet, aqua temperari volueris. De magno autē botro historia est Numer. 13. V. 44, P. m. f. ἡσυχία ἡσυχίας; gen. casu, structura durior. V. 50, πῦρ ἐκ τῆς ἀσκήσεως πυρᾶς] Plato lib. 2 De leg. 666. H. Seq. v. P. m. f. εἰδὲ pro εἰδὲ.

P. 66, v. 3, conuenientius ἐφ' ἑαυτοῖς, πῶς, A. V. 16, ἡσυχίας, intelligit Menandrum. eius enim Stobæus titulo 18, sermone de Incontinentia, hunc iambum citat: Ὁ πολλὸς ἀκράτης, ὁ δὲ ὁ ἀσκήσει φρονεῖν. V. 19, cum ἡσυχίᾳ e præced. membro subaudiendum ὑποφρονεῖς: vel extrinsecus subintelligendum χρεῖται, aut simile quid. Seq. v. si quis ὁσπῆται malit, per me licet. V. 27, parenthesim istam, ἀκράτης τῶν καλῶν οἱ ἀσκήσει φρονεῖν, Hieronymus Mercurialis Variarum lectionum libro 4, c. 6, ex margine in contextū irrepsisse putat. in eamque sententiam inclinat etiam A. Sunt tamen apud Clementem etymologiae, & alia eiusmodi grammatica, passim obuia: vt de αἰσθησὶς supra 62, 13. imino etiam ὑποφρονεῖς seu variantis scripturæ adnotatione ab eo non neglecta est: vt 210, 29: 250, 13: 279, 27. V. 29, excerpta m. i. βριζήται, τριζήται. V. 34, ἀκράτης agnoscit etiam Heructi versio, τῆς ἀκράτης. sed verius fortasse γλίσχρα, λεπτα & viscida. Sic v. 41, fortasse rectius πλεῖνται, τριζήται, præf. temp. V. 52, vulg. B. Sirac. 31, πλεῖν ψυχῆς, οἱ πλεῖν πλεῖν, ὡς ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως καὶ φρονεῖς. A. Sophocles autē esse versus qui præcedunt, annot. H.

P. 67, v. 2, fragmentum m. f. H. παραμυθία: & mox v. 7, ἡσυχία καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. In Flor. ed. ambigue scriptum τὸ εἶδος: pro quo & τὸ εἶδος legi posse annot. A. V. 12, Heru. interpres ἡσυχίας, ἡσυχίας. A. V. 18, vulg. B. Sirac. 31, οὗτος οἱ πλεῖν πλεῖν, ὡς ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως καὶ φρονεῖς. V. 30, vulg. B. Prouerb. 23, ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως: & v. 38, ὡς ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως. A. Versus qui sequuntur, duorum poetarum esse, vidit etiam interpres Heructus: qui primi loci finem facit post Βορέως ἡσυχίας: & pro πῶς δὲ repository καὶ πῶς, sequentia continuat, tamquam eiusdem poetæ verba. Sed fallitur. Aliam interpolationem discimus ex Stobæo, titulo 18, de Incontinentia. ibi enim tertij acroteleution, & quartus, ita leguntur, πῶς δὲ καὶ πλεῖν πλεῖν καὶ φρονεῖν, ὡς ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως καὶ φρονεῖς. vt πῶς, quod est ante φρονεῖν, surrepserit, vel e sequenti loco, vel aliunde. Sequens autem locus, οἱ πλεῖν repetitione ita interpolari posset: καὶ πῶς, οἱ πλεῖν πλεῖν, οἱ πλεῖν πλεῖν, οἱ πλεῖν πλεῖν, οἱ πλεῖν πλεῖν, sed nec coniecturæ hic indulgeo, nec cuius iste locus sit, compertum habeo. Priorem Stobæus tribuit Eratostheni. Hemistichium autē illud, Βορέως ἡσυχίας, legitur etiam apud Homerum; anapesto pro dactylo usurpato, vt & apud Virg. Fluviorū rex Eridanus. V. 48, rectius vulg. B. Ephes. 5, transposita præpositione, καὶ πλεῖν πλεῖν, ὡς ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως καὶ φρονεῖς. A. Seq. v. cū πλεῖν subaudiendū ὡς πλεῖν. V. 50, P. m. f. ἡσυχίας, repetito articulo.

P. 68, v. 5, si contracte legamus τῶν, melius constabit metrum. V. 16, A. cum Heru. interpr. legit, ἡσυχίας καὶ ἀσκήσεως καὶ φρονεῖς. V. 18, vulg. B. Amos c. 6, plurimum. καὶ πλεῖν ἡσυχίας. A. V. 22, A. & H. ὡς πλεῖν, ἀπὸ τοῦ πλεῖν. V. 31, vulg. B. Sirac. 31, ἀπὸ τοῦ πλεῖν. V. 39, apud euangelistas est ἀσκήσις καὶ φρονεῖς: & apud Lucam etiam mutata præpositione, τὸ πλεῖν ὡς πλεῖν ἀσκήσεως. V. 44, Lucæ 7, ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως καὶ φρονεῖς.

P. 69, v. 21, vulg. B. Sirac. 31, ὡς ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως καὶ φρονεῖς. A. V. 30, de poculorum nomenclatura consule Indices. V. 38, legendum videtur χεῖρας πικρὰς, vt infra 108, 28: vel χεῖρας (aut χεῖρας) πικρὰς, vulgata certe lectio structuram habet duriorē. V. 47, Matth. 29, δὲ πικρὰς. A.

P. 70, v. 4, ἡσυχίας repository e P. m. f. pro vulg. τῶν λόγων. vulg. B. Baruch c. 3, multum hic variant. V. 16, P. m. f. transpositis vocabulis, φρονεῖν καὶ πλεῖν. Ibidem mox fragmentum H. πλεῖν, indic. modo significatiua. Seq. v. rectius πλεῖν. V. 25, congruentius ἡσυχίας, accus. casu. Seq. v. P. m. f. ἡσυχίας καὶ ἀσκήσεως. V. 33, inclusa ἀπὸ abest a P. m. f. V. 36, vulg. B. Aggæi 1, οἱ δὲ ἀσκήσει. & v. 43, 1 Tim. 6, δὲ πλεῖν πλεῖν. A. V. 52, A. & H. ἀσκήσις, castenā.

P. 71, v. 1, Heru. interpres datiuo casu legit πλεῖν, cum potestatem in conuenio. V. 12, excerpta m. f. ὡς πλεῖν: & seq. v. τῶν καλῶν, neutro gen. V. 19, locus est psalmo 150: de tuba vero & 1 Cor. 15: & 1 Theff. 4. H. V. 34, P. m. f. τῶν, dat. casu. vnde suspicetur aliquis scriptum fuisse τῶν πικρὰν. V. 42, idem P. Ios. 3, καὶ πλεῖν. V. 41, vulg. B. Coloss. 3, ὡς πλεῖν, absque articulo: & mox ὡς λόγῳ absque disiunctiua -- & seq. v. πλεῖν δὲ αὐτῶν. A. V. 52, fortasse rectius ἐκ τῆς αἰσθησὶς καὶ ἀσκήσεως, imper. modo.

P. 72, v. 20, P. m. f. ἀσκήσις, conueniet, quadrabit. V. 37, A. ante ἀσκήσις interpungit: H. in tertium abhinc versum transfert, legitque, καὶ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. ego ἐκ τῆς αἰσθησὶς seu glossulam esse puto vocabuli καὶ πλεῖν, delumptum ex sequentibus, v. 49: vbi ἀσκήσις ἡσυχίας significat animum καὶ πλεῖν πλεῖν ita persunderet, vt vultus quoque καὶ πλεῖν πλεῖν renideat. Sequentia quoque sic fortasse legentur melius, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς καὶ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. vt significet, eiusmodi risum etiam in moderati hominis vultu, & quidem absque vitio, cadere. V. 43, A. οὐκ ἐστὶν ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. V. 47, idem A. & C. cum Heru. interprete, ἀσκήσις καὶ πλεῖν πλεῖν, illud enim est humanae rationis indicium. V. 50, in eandē sententiam Saluianus lib. 6 De prouidentia Dei Christum, inquit, fuisse legimus; risisse namque legimus: hoc vitiumque in exemplum pro nobis: quia Fletus, corruptio est animæ: Risus, corruptio disciplina. Nolis ridere & gaudere non sufficit, nisi cum peccato atque infamia gaudeamus; nisi risus noster improprietatibus, nisi flagitiis miscetur: nec delectat ridere sine crimine. Rideamus & lateamus iugiter, dummodo innocenter. Quia vacordia est, vbi non putemus risum, nisi Dei iniuriā in se habeat? R. V. 52, f. rectius πλεῖν.

P. 73, v. 2, apud Plutarch. ἀπὸ ἀλλήλων, & Sympos. lib. 3, c. 1, plenius citatur hic locus, οἱ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. καὶ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. itemque apud Stobæum titulo 18 De incontinentia, vbi tertij versus clausula sic legitur, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς: per positionem producta, non ceterum. Sunt autem Homeri, Odys. 5, V. 15, P. m. f. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. V. 21, vulg. B. Ephes. 5, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. itemque v. 22, eadem B. Matth. 5, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. Seq. v. ὡς πλεῖν legi potest atque ὡς πλεῖν. quomodo. vulgatum ὡς πλεῖν est Heructus, appon. & de illo scriptum est? Ibidem vulg. B. Matth. 12 habent ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. & seq. v. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. A. V. 27, tragicus iambus de improborum commercio, prolixius infra commendatur, Ström. 1, 129, 18. V. 41, f. cum præpositione legendum, καὶ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς, contra huiusmodi. V. penult. H. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς.

P. 74, v. 4, vulg. B. Eccles. 31, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. A. V. 13, interpres Heru. videtur legisse ἀσκήσις καὶ πλεῖν καὶ φρονεῖς, dum vertit, peccatum peccato adducens. V. 21, vulg. B. Eccles. 9, καὶ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς: & mox, καὶ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. & seq. v. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. A. V. 34, pro καὶ sunt qui legant καὶ ὡς: & seq. v. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. A. V. 27, per ὡς πλεῖν intelligenda ὡς πλεῖν seu concupiscentia eius quod derit. V. 40, vulg. B. Sirac. 32, ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. & seq. v. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. A. V. 44, eadem B. A. apost. c. 1, πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. & seq. v. ὡς πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. A. & rursum, καὶ πλεῖν καὶ ἀσκήσις καὶ φρονεῖς. A.

P. 75, v. 6, Flor. ed. πλεῖν: p. ater rem. In seq. loco vulg. B.









desumpta vero hæc esse ex Prouerb. 10 & 19. V. 42, οἷδι pro vulg. οἷδι repositum e P. m. f. Supra, 57, 9, pro eodem est οἷδι, inuenit. Seq. v. A. τὸ πινυμὸς λίγχι: itemque H. Ibidem mox, in vulg. B. Prouerb. 3, præfenti tempore legitur ἐμπορεύσθαι. V. 45, H. mauult præterito temp. σιτῆδον, perforatum esto. Luxum vero hunc suspensarum ex aurib. gemmarum, taxat etiam Plinius in proœmio libri 12, & Seneca De vita beata, cap. 17. R. V. 50, P. m. f. καὶ οὐδὲν οὐκ ἔκκευ.

P. 92, v. 1, P. m. f. titulus est Λόγος τῆς ἰστορίας, omisso & auctoris & libri nomine. V. 12, de triplici anima, etiam Plato Polit. 4, 430. H. V. 17, in vulg. edit. Homeri, Od. 8, legitur, Ἀλλ' ἡ τοὶ σπῆνται: secundo versu, καὶ πᾶσι δαλῖς: tertio, Γένετ' ἑ— A. V. 31, congruentius δὲ λαμβάνει τὸ σπῆνται, nomin. casu. V. 39, vulg. B. 1 Cor. 13, τὰ ἰαυτῆς. Ibidem mox post ἀλλήλων non est distinctio in P. m. f. V. 42, vulg. B. Εἰσαίε 53, καὶ ἐκλείπει πᾶσι πᾶσι τὸς ἡς τῶν αὐτῶν. A. V. 47, cum capite hoc ἀπὸ τῆς καλλωπισμοῦ, confer Tertulliani lib. De cultu mul.

P. 93, v. 3, congruentius ζήτησις, vel ζήτησις π. V. 24, ὅψι, agnoscit etiam Herueti versio: capite ergo, ut quæ sit visus iucunda. Sed procul dubio legendum ὅψον, etiam C. arbitro. V. 28, metro conuenientius πᾶσι, ut apud Aristoph. passim. V. 33, P. m. f. καὶ ἐκλείπει πᾶσι. V. 37, includum γυνῆ, abest a P. m. f. V. 38, ἐκλειπόμεναι Heru. interpres vertit, eos colorum florib. sparsa. perperam. significat enim flauata, i. flauo capillitio exornata: a verbo ἐκλείπει: sicut v. 17 dicit, a Menandro ex adib. exigi τὴν ἐκλείπει τὸς πλοῦς. ab ἐκλείπει enim dicendum fuisset ἐκλειπόμεναι, ut supra 87, 20.

Quæ sequuntur, in versu distincta sunt in P. m. f. quorū primus definit in λυμνυόμεναι: secundus, in ἀναπνεύσις: tertius, in ἀπῆνοιόμεναι. quæ distinctio, cum metri legem habeat nullam, consulto a me prætermissa est. V. 43, P. m. f. καὶ οἱ δὲ καὶ, exscendit, egressa est. Seq. v. malim, καὶ οἱ δὲ, subiunctiuo modo. ubi significare videtur, delicatulas istas, si minime quid mali habeant, continuo se præ impatientia strangulare. V. 45, stercore crocodili ad fucandam faciem vltas esse mulieres, & quidem crocodili terrestres, fufius docet Petrus Victorius Var. lect. lib. 11, c. 4. V. 48, in Alexidis loco, plane luxati sunt versus. In P. m. f. tres sunt distincti: quorum primus exit in καμνυόμεναι: alter, in γυναικωνίπιδος: tertius, in ῥῆτοι. Sed ea quoque distinctio a me de industria neglecta est, quia nihil habet metri legitimi. Si quis aliam a me petat, hanc attulerim: Οὐ γὰρ εἰς τὸν ἀπῆνοιόμεναι. ἔγωγε δὲ ἀναπνεύσις, καμνυόμεναι τὸν δὲ γυναικωνίπιδος, Εἰ βουθὸς γυναικωνίπιδος καὶ ἀπῆνοιόμεναι τὸν ἀπῆνοιόμεναι, καὶ οἱ δὲ καὶ τὸν ἀπῆνοιόμεναι. Πᾶσι δὲ αὐτῶν πᾶσι πᾶσι, τῶν τῶν ἑρῶν γυνῆ. Haud scio tamen an non e plurib. locis hic breuitatis causa in vnum sit contracta. In Athenæi m. f. c. post hæc sequuntur quæ in vulg. ed. leguntur lib. xiii, 281, 27, Πᾶσι δὲ πᾶσι ἐπιβυλῆς: ut indicat Petrus Victorius Var. lect. lib. 15, in vltimi capitis appendice. Vti que in Excerptis m. f. v. 50 legitur, εἰ βουθὸς γυναικωνίπιδος, ἐπὶ ῥῆτοι ἀπῆνοιόμεναι τὸν ἀπῆνοιόμεναι, sensu admodum appposito. Eos autem versus quorum initium est in fine huius pagina, restitui ex Athenæi lib. 13, pag. 281. De quib. ut adnotem quæ opus est, impressus pariter & m. f. liber habent, βλαῦταισι ἐν ἰσχυρίων, contra metrum, quod vel βλαῦταισι postulat, vel, ut apud Athenæum est, βλαῦταις. quod eo magis placuit, quoniam Hefychio quoque ac Polluci βλαῦταις sunt mollis & muliebris calceamenti genus: βλαῦται vero etiam virile calceamentum supra, 89, 15.

P. 94, v. 2, ἱρραμμὸς e P. m. f. repositum pro vulg. ἱρραμμὸς, instrumentum videlicet, nates graciliores & depressiores aliquantum attollens. Seq. v. Athen. cod. q. πῆλῖς τῆτοις: alij σῆλῖς. V. 4, πῶδον e corruptis vestigiis collegi: Clementis enim codices habent, οὐ πῶδον: Athenæi, πῶδον γυνῆ αὐτῶν. Contra etiam autem πῶδον: ex πῶδον, proxime accedit

ad id de quo modo dixi ἱρραμμὸς. V. 6, P. m. f. καὶ πῶδον: minus apte. καὶ πῶδον ibidē mox ex Athen. scriptis pro vulg. πῶδον δ'. Ex eodem Athenæo inferui quæ in sequentibus inclusionis nota circumscriptis. Vnguentum autem fuisse καὶ πῶδον, præter Hefychium docet Hieronymus Mercurialis Var. lect. lib. 5, c. 9: forsā ex eo quod pueros adolescentesque in amorem accenderet. Et dentium candorem ab effœminatis curiosius affectatum fuisse, latius docet Petrus Victorius Var. lect. lib. 6, c. 12. V. 18, vulg. B. Prouerb. 9, καὶ ὕδατος: Itemque v. 32, eadem B. Ieremæ 4, καὶ ὕδατος. A. V. 41, δὲ λῶς] 2 Cor. 4, 18. V. 50, vulg. B. 1 Sam. 16, ἐπὶ τῶν ὀφθαλμοῦ, καὶ εἰς τὴν τῶν ἐξ ἡμῶν: ὅτι ἐξ ἡμῶν αὐτῶν: ἐπὶ καὶ εἰς ἐκλείπειται αὐτῶν, ὅψιται ὁ θεός. & rursum, ἐπὶ αὐτῶν καὶ ὅψιται εἰς αὐτῶν: ὅς ὁ θεός, ὅψιται εἰς— A.

P. 95, v. 10, tragici versus, Enripidis sunt, ex Iphigenia Aulidensi. Comm. V. 12, P. m. f. post χερσὶν π. distinguit, non ante: eo prope modo quo infra, 111, 26. Ibidem excerpta m. f. ἐκλείπειται πᾶσι, accus. casu; non male. V. 27, metrum constabit aliquanto melius, si transpositione facta scribamur, Μὴ δὲ λυγρὸν δὲ γυνῆ. sed parum curæ sunt eiusmodi coniecturæ. Seq. v. A. mauult καὶ τῆς ἡδονῆς: vel ὅψι ἡδονῆς. V. 34, historia de Sichemitis est Genes. 34. V. 40, ἀπῆνοιόμεναι, si mendo carer, accipiendum videtur pro circumscripta incrustati, eo prope modo quo huius ætatis καλλωπιστῶν indusiorum collaria tenuissimo polline incrustant, ut gyros & volumina quibus exornantur, rigidius seruent. V. 52, cum ἀρρητον subaudiendum e præcedenti membro ἀπῆνοιόμεναι seu ἰαυτῶν.

P. 96, Diogenis apophthegma refertur etiam a Diog. Laertio, pag. 215, & Philone 605. H. V. 4, legendum videtur, τὸς ἀπῆνοιόμεναι αὐτῶν τὸς ἡλυδρῶν, vel τὸς ἀπῆνοιόμεναι αὐτῶν τὸς ἡλυδρῶν. V. 19, A. ἐνδυσσας, infin. modo, ex vulg. ed. epist. ad Ephes. cap. 4. V. 22, A. γυναικὸς αὐτῶν ἀπῆνοιόμεναι. sed vulgata lectio maiorem habet emphasin. idem enim est ac si legas, καὶ γυναικὸς αὐτῶν ἀπῆνοιόμεναι, etiam mulieres esse putaret. V. 27, fortasse rectius αὐτῶν, dat. casu. De leuitate autem corporis muliebris, dissevit etiam Basil. 612: virilisque naturæ indicium esse τὸ λῶς, notat etiam Eustath. in Iliad. α. H. V. 49, de πῆλῖς seu picatione vide quæ a Petro Victorio Var. lect. lib. 8, cap. 14, variis ex locis annotantur.

P. 97, v. 4, αὐτῶν cum P. m. f. legendum esse pro vulg. αὐτῶν, satis clarum est. V. 14, H. ἡνῶν mauult, genit. casu; structura magis vsitata. V. 19, σπῆλῖς agnoscit etiam Herueti versio, naturam coëctet. seu procul dubio legendum σπῆλῖς, confundit. V. 23, idem interpres primā personā, ἡμῶν, nostra. V. 25, πῶδον pro vulg. πῶδον reposit. e P. m. f. V. 32, Moylis locus est Leuit. 19. V. 37, τὸς παρ. 1099. respicit legem Scantiniā: de qua Prudentius ἀπὸ τῶν, in Romani martyrios Sed credo magni lumen amplectat Iouis: Quis si ceteris legibus vestris reus, Laqueis minacis implicatus Iulia, Luas seueram videtur Scantiniā. Plura Antonius Augustinus de Leg. & S. C. pag. 186. R. V. 38, vulg. ed. Odyss. 2, τῶν: magis poetice. A. V. 42, Flor. ed. πῶδον, sed rectius P. m. f. πῶδον, audensibus. i. cum talia viri audeant, mulieres quoque ad eorum exemplum, ceu speculum, se componunt. Seq. v. ex eiusdem m. f. auctoritate, sustuli δ', quæ in Flor. ed. legitur post ὅν. V. 45, vulg. B. Sirac. 19, καὶ αὐτῶν ἐπιγινώσκοντες ἡμῶν. V. 51, locus est Hesiodi, ex ἱρραμ. α'. A.

P. 98, v. 9, interpres legit ἀπῆνοιόμεναι: nostrum ἰφίγονται petitum e P. m. f. V. 21, A. negatiue mauult, Τὸς καὶ σπῆλῖς πῆλῖς. cum quo capite vtilliter confères Senecæ epistolam xlvii. V. 52, vulg. B. Sirac. 9, ἐμῶν αὐτῶν. A.

P. 99, v. 2, P. m. f. συμπληρωσιν. V. 11, vulg. B. Eccl. 9, ἐν φόβῳ κυρίου τὸ καὶ χροῖον. V. 18, interpres legit ἀπῆνοιόμεναι: nec male. πῶδον effect calceos a latere affectator. V. 22, f. rectius αὐτῶν, ἱρρα. V. 34,

congruentius plurale φασί: quod notauit etiam C. & v. 40, δὲ γυναι, scem. gen.

P. 100, v. 4, malum cum articulo τὸ ἐστίν. V. 32, P. m. f. ἐξέλεγε, fut. temp. & v. 40, κηρύττειν, temp. praesentis. Rursus eodem v. 32, μελέει] totus iste locus, particulis exceptis, desumptus ex Platonis libro 2 ἐμὴν. A. v. 46, vulg. B. Prouerb. 8, βέλτοι ἐμὴ κηρύττειν. Seq. v. P. m. f. δὲ γυναι.

P. 101, v. 6, P. m. f. ἀναφέρει τὴν ψυχὴν. Ex eodem additus articulus τὴν, v. 9. v. 17, H. ἡ λόγος διμυρρημῶ. alioqui ἡ λόγος significabit, eius qui unus est solus est tectum auctor ac rector. v. 29, P. m. f. ἐκλίπεται, temp. acnominatum ibi ἐκκρυφίαις ἐλυσίταις: & mox, κρυψάμενος ὑδάτι. v. 39, P. m. f. σωματιστάς. v. 42, de conuenientia calcei & pedis, itidem Plutarch. lib. περὶ ἀνιμίας, p. 315, τὸ ὑποδήμα τῷ ποδὶ σωματιστάς φέρεται, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ. H. v. 43, φασί pro singul. φασί repos. e P. v. 47, idem P. ἀνακηρύττει, fut. temp. Inclusus articulus τὴν seq. v. abest ab eodem P. v. 51, de iusti inopia, negat psalm. 36. H.

P. 102, v. 2, articulus ὁ, additus e P. m. f. v. 19, idem P. λέγον. Sequentes versus, Euripidis sunt in Oreste. Comm. v. 21, Flor. ed. οἱ δὲ ζῶντες μοιχαῖται. ego τις e P. reposui: A. & H. legunt τῶν μοιχαῖται. v. 28, Flor. ed. & P. m. f. αὐτῶν (i. αὐτῶν) πάλιν νοσή. sed rectius αὐτῶν vulg. Heliodori exemplaria: atque adeo ita est in tertio huius sententia versus. Variant etiam in aliis eadem editiones vulg. v. 48, αὐτῶν pro vulg. αὐτῶν repos. e P.

P. 103, v. 7, in vulg. epistola iudae non legitur commation istud, ἀρχὴν ἀρχάνων: & contra, v. 9, post ἡ βαλαμ, in eisdem legitur μισθῶ. A. v. 21, P. m. f. καὶ ἐπὶ τῷ. v. 27, ἢ δὲ aut interrogatiue accipiendum videtur, aut in ἢ δὲ aliamve similem particulam transmutandum. v. 32, prius αὐτῶν, post πάντας, expungendum videtur. Seq. v. P. ἢ γὰρ. v. 34, malle cum articulo, ποδάμεις τῆς ἡμέρας. v. 40, vulg. B. Matth. 23, περιμυθίζετε πατέρας. Sequentia etiam ibi variant: ac nominatum v. 42, ἐσθὲν γέμυσιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀκρασίας: & mox, τὸ οὐτὶς ἔσθῃ καὶ τὸ περιμυθίζῃ, i. ἀφύπναι καὶ τὸ οὐτὶς αὐτῶν καὶ τῶν πατέρων. v. 45, in iisdem B. Esaiæ 4, ἔσθῃ καὶ τῶν Σιών: & mox, οὐ μὲν αὐτῶν. v. 48, H. ἀποπλυνται, abluitur. v. 49, C. cum fratre manuū ἐκλετίον: & versu vltimo P. habet ἐμρίνεται.

P. 104, v. 6, Heru. interpres legit αὐτὸν τὸ ὄψον, dum vertit, in coquendo obsonio versari. H. ὄψον legit, i. excurram. sed cum ἐκκρυφίαις iam ante facta sit mentio, & mox de obsoniis apparandis apponendisque verba fiant, vulgata scriptura, ὄψον, ferri potest, intelligique locus sublimior, in quem per scalam ascendendum sit, ut in ædibus lectus, in horto arbor, & alibi alia. v. 9, retinendum ἢ cum Heru. interprete reposui pro vulg. disiunctiua ἢ. v. 20, Fl. ed. ἡλθεν: P. m. f. ἡλθεν, i. ἡλθόντων, ἀποβύλουν. vera scriptura est ἡλθεν, molebat: ut declarat hæc apud Diog. Laert. ex Clearcho, τὴν γυναικαί, ὅτιν ἀλόν. Simplicior etiam verborum hic esset ordo: εἰπὼν ὅτι ὁ Πιττακὸς ἐκείνῳ, ὁ Μιτυληναῖος βασιλεὺς, ἡλθεν. Seq. v. conuenientius f. αὐτῶν γυναικῶν, ἢ ὅτιν. v. 24, γυναικῶν pro vulg. γυναικῶν repos. e P. m. f. Seneca id dicit clara voce legere. v. 24, pro εἰ μὴ rectius cum H. legemus εἰ μὴ. v. 29, λοιπόν, si mendo caret, positum videtur pro αὐτῶν, superfluum quid. aut f. legendum λοιπὸν, relinquentes. v. 43, P. m. f. titulus est, Κλήμης τῷ ἀληθινῷ κλέμης λόγῳ. qui verius ad primum huius tertij libri caput pertinet. v. 52, congruentius ἔχοντες, accus. casu.

P. 105, v. 8, simplicior ordo, ὡς ἔχοντες, seu ὡς αὐτοῖς. v. 12, inclusum γυναικῶν abest a P. m. f. Platonis locus qui sequitur, exstat Legum lib. 12, Basil. ed. p. 629: vbi pro σὺ φρονέῃς legitur ἐμμελῶν: & mox, σὺ φρονέῃς αὐτοῖς, καὶ ἀλλοῖς, καὶ ἐν ὅφῃ βέβαιον δὲ μὴ σφῶ. A. v. 22, de veste calorem & retinente & arcente, Plutarch. De virtute ac vitio, pag. 61. H. v. 32, vulg. B. Prouerb. 11, cum epi-

theto habent, ἰσχυροὺς χρονοῦ. A. v. 42, aptius ἀντιχρόνους: ut mox v. 45 sequitur, ἰσχυροὺς βούλωντας. v. 46, P. m. f. πᾶν pro αὐτῶν.

P. 106, v. 14, ἐκκρυφίαις P. m. f. At Fl. ed. ἐκκρυφίαις: pro quo fortasse ἐκκρυφίαις scribere voluit, i. secundum vento currere. v. 26, inclusa ista, τὸ πᾶν, abest a P. m. f. sed leguntur in Psalmo 132. v. 39, P. φιλίας ἐν, custodire, pro μελέει. v. 41, f. rectius αὐτῶν τῶν, dat. casu. & v. 45, σφῶς ἰσχυροῖς, appositiones, ut alibi σφῶς ἰσχυροῖς. Seq. v. P. m. f. ἰσχυροὺς αὐτοῖς, dat. casu.

P. 107, v. 5, P. m. f. ὑποδείξω, indic. modo: & v. 16, αὐτῶν γὰρ τῆς ὕψις ἐλυσίταις. v. 20, cum ὁ λόγος subaudiendum πᾶν ἡμῶν ἐστὶν, ἐστὶν quiddam trahendi vitium habens. v. 32, vulg. B. i Petri 3, ἵνα καὶ, ὡς πᾶν αὐτῶν τῶν λόγων: & seq. v. ἐν φῶτι: & rursum seq. ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις. A. v. 42, inclusa γὰρ, abest a P. v. 45, vulg. B. Prouerb. 31, σφῶς καὶ ἰσχυροῖς: & seq. v. αὐτῶν αὐτῶν ἡν ἰσχυροῖς αὐτῶν: & mox, γυναικῶν ὅτι σωματιστάς. v. 52, eadem B. Prouerb. 5, ὡς αὐτῶν λιπαρῶν.

P. 108, v. 2, eadem B. ibidem, ἡ γυναικαί ἐν τῷ ὄψον. A. v. 3, f. rectius ἰσχυροῖς, παρρησίας. v. 18, vulg. B. Prouerb. 10, ὁ ἰσχυρὸς ἐκκρυφίαις. v. 23, eadem B. Sirac. 26, ὡς μετὰ μελέεις ὄψον. v. 25, inclusa, abest a P. v. 32, vulg. B. Prouerb. 9, ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις, σφῶς ἐκκρυφίαις: & mox, τῶν ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις: & rursum, ὡς ἰσχυροῖς: item, καὶ τῶν ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις. Si quis etiam v. 33, coniuncte malit ἀλλοῖς, per melicet. v. 35, eadem B. ibidem, γυναικῶν πᾶν: & v. 37, ὡς αὐτῶν: & seq. τῶν πᾶν αὐτῶν. Rursum v. 38, ἀφύπναι ὡς ὄψον: & mox, ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις. v. 41, eadem B. Esaiæ 3, τῇ παρρησίας τῇ παρρησίας: & mox, τῶν πᾶν αὐτῶν ἐκκρυφίαις: & rursum, παρρησίας τῇ παρρησίας: & mox, ὡς ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις. A. v. 47, f. rectius, τῇ παρρησίας ἐκκρυφίαις. v. 50, Erasmus in Adagijs, τῇ παρρησίας ἐκκρυφίαις. A.

P. 109, v. 7, vulg. B. i Petri 2, ὡς πᾶν φῶς. A. v. 9, P. m. f. ἀντιχρόνους, f. τῇ παρρησίας. Ibidem, vulg. B. i Petri 3, τὸ δὲ πᾶν: & mox, φιλοφρονέας. A. v. 14, P. m. f. ἀντιχρόνους. Ibidem mox A. legit ὁρῶντες. Seq. v. P. c. κῆρυξ μὲν ἐν ὁρῶντες, sing. num. Ex eodem P. additus articulus ὁ seq. v. v. 19, f. rectius παρρησίας, παρρησίας: & v. 28, τῇ παρρησίας, delicie. v. 36, P. m. f. post αὐτῶν distinguit. v. 39, f. rectius ἀντιχρόνους: ea nempe forma qua ἐκκρυφίαις dicitur. nisi forte ἀντιχρόνους seu ἀντιχρόνους aut simile quiddam verius est. v. 42, P. m. f. ἀντιχρόνους, catulliente vifu.

P. 110, v. 12, vulg. B. Exodi 20, κῆρυξ τῇ παρρησίας. v. 16, P. m. f. & ἀντιχρόνους: itemque mox v. 23, Αἰνείας & Αἰνείας. nomen autem vxoris Æneæ, Creusa, ex poetis & historicis notum est. v. 28, alludit ad Theognidis distichon, Πυλὸν ποδὶ ἰσχυροῖς πολὺ πορνῶν. de cuius follertia meminit etiam Aristoteles, Plutarchus, Ælianus, Plinius. v. 32, articulus τῇ, additus e P. m. f. v. 36, φῶς, π. ] locus est Esaiæ 22: Sequentia partim ex i Tim. 9, partim e Matth. 8. H. v. 38, inclusa, abest a P. m. f. v. 41, H. ἰσχυροῖς. nostra lectio, εἰς, petita ex P. m. f. Fl. ed. perperam habet ἐν δὲ. v. 44, Heru. videtur legisse, ἐκκρυφίαις ἐκκρυφίαις ἀρχαίς, dum vertit, turpem mouis suspicionem. Sanctorum autem osculum Paulus dicit Rom. 16. v. 50, vulg. B. i Ioann. 5, ὡς ἐκκρυφίαις αὐτῶν τῇ παρρησίας. A.

P. 111, v. 4, locus est ex Prouerb. c. 27. v. 7, in iisdem Prouerb. c. 4, vulg. ed. βέλτοις. A. v. 13, eadem B. Sirac. 9, γυναικῶν ἀντιχρόνους καὶ μὴ κηρύττειν. & v. 25, ἐκκρυφίαις, absque præpos. v. 21, P. m. f. ὡς σφῶς: & ὡς αὐτῶν: & v. 24, κηρύττειν ἐκκρυφίαις ἀντιχρόνους. vulgatae lectionis exemplum supra 76, 51. v. 25, tragici versus, Apollonidi tribuuntur a Stobæo, titulo 186. Comm. v. 32, vulg. B. i Petri 4, γυναικῶν τῇ παρρησίας: & v. 37, μετὰ τῇ παρρησίας. i Petri 3. A. v. 38, inclusa, abest a P. m. f. Idem P. v. 40 habet ἀντιχρόνους: & legi possit ibidem etiam παρρησίας.

P. 112, v. 7, inclusa, abest a P. m. f. v. 12, vulg. B. Lucæ 6,

Lucæ 6, καὶ ὑμεῖς ποιῶτε αὐτοῖς ὁμοίως. Mox seq. v. eadem B. Matth. 22, ἀλλ' κύριον ἔχειτε σὺν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου. Et rursum, v. 27, pro συνθήσῃ vulg. euang. habent ζήτησιν. V. 20, ἀπὸ τοῦ καὶ μετὰ τοῦ ποιῆσαι] nempe τῆς ε. H. V. 25, vulg. B. Eiaiz 1, ante μετὰ τε, interserunt hæc, ποιῶσθε δὲ τὸ ποιεῖν ὑμῶν: & seq. v. ἀλλ' ἡμεῖς οὐκ ἔχοντες. A. V. 30, P. m. f. ὑποτάσσεται pro ἰσχυρῶς. Ibidem mox vulg. B. Eiaiz 58, ὑποτασσέσθαι σου: & seq. v. τότε βούλησιν, καὶ ὁ θεὸς εἰσακούσεται σου: & v. 34, ὑποτασσέσθαι, forma act. & v. 37, ἀπὸ τῆς πῆρας σου, & mox, ποιῶσθε συνγραφὴν ἀδελφῶν. V. 40, inclusa καὶ, addita est e vulg. B. Eiaiz 1: vbi etiam mox πρῶτον καὶ εἰς φωνῶν legitur. V. 41, per necessitatem vsurpationis indic. ὁμοιωσάμενοι, quia subiunctio futuro carent verba omnia, hoc verò, etiam aor. i. V. 46, vulg. B. Lucæ 17, ἰδοὺ ἀμέλει ἐστὶν ὑμῖν: & seq. v. καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τοῖς ἡμέτεροις, ἀμ. εἰς σὺν, καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις, ἡμεῖς οὖν, ἀμ. ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν. V. 51, pro καὶ σὺν in vulg. Prouerb. c. 13, legitur ὑπακούετε. A.

P. 113, v. 2, P. m. f. ὡς σὺν ἡμῖν, infin. modo. V. 21, vulg. B. Matth. 25, ἰδοὺ ἔρχεται, temp. aoristo, vt in sequentibus: & seq. v. ἡ δὲ ἐκείνη: & v. 25, ἐπὶ τῇ ἐκείνῃ ἐστὶν τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων. A. Inclusa, seq. v. absunta P. m. f. V. 32, rectius ἰαυτῶν μου. A. V. 35, vulg. B. Ephes. 4, ἰσχυρῶς, τὸ ἀγαθὸν τῶν χειρῶν, ἵνα ἔχη μετὰ τῶν ἁγίων. V. 38, φρονέτω καὶ, absunta vulg. ed. Ephes. 3: & seq. v. ibidem rectius est ἡμεῖς, nos, prima persona. V. 42, eadem B. Ephes. 6, πῶς ἡμεῖς οὖν ὑμῶν οὐ κελεύει: & v. 46, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ κύριος: & mox, ὡς σὺν πολλῇ ψαύσει ἐν πατρὶ αὐτοῦ. A.

P. 114, v. 8, verbum ἴστω non existat quidem in vulg. B. Rom. 12: sed necessarium hic a Clemente adiectum est. V. 24, genitiuus ἀμφοτέρων, non repetitur in vulg. B. 1. Ioann. 2. Sic v. 26, ibidem, λέγων, Ἐγὼ λέγω: & v. 28, καὶ ὁ κύριος αὐτῶν ἀπεκρίθη, καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπεκρίθη. A. V. 38, P. m. f. τὸ ἄλλα δημιουργοῦ, cetera fabr. Versus qui sequuntur, Homeris sunt, Il. ε. A. V. 40, f. leg. ἀλλ' οὐτὸς, aer hic. V. 43, P. m. f. δι' αὐτῶν, propter ipsum. V. 45, P. m. f. ἴπαι: quod nec pro verbo nec pro adverbio stare potest. V. 47, f. leg. φαίνεται. Præced. v. vulg. B. Philipp. 2 habent ἀμύμητος: & mox οὐ μύσος. A.

P. 115, v. 1, αἰετὶν expungendum videtur, vt superfluum. Seq. v. P. m. f. ita distinguit, ἡρ καὶ πρῶτος, καὶ ἡ δεύτερος καὶ ἡ τρίτος. Tertij versus pars desumpta ex Gal. 3: pars ex Rom. 12. Hymni versu tertio, Guil. Canterus legit, εἰς τὴν ἡμετέραν, metro conuenientius. H. A. P. m. f. hymnus iste abest.

P. 116, v. 2, verior sequentium librorum inscriptio hæc, Ἐρωματίων λέγων ὁ πρῶτος, vt apud Euseb. Euangel. Præpar. pag. 292, δὲ τὸ πρῶτον ἔκ Κλήμεντος Ἐρωματίων: vel, Ἐρωματίων ὁ πρῶτος, vt apud eundem Euseb. Euang. Præpar. p. 240, τῶν δὲ μετὰ τὸν Κλήμεντος Ἐρωματίων: immo apud ipsummet Clementem infra 235, 19: 253, 43: 262, 15, 50: 271, 1: 326, 15. Plenior si velis titulum, ex epilogo primi, secundum, tertij, & quinti Ἐρωματίων, substitui potest hic, τῶν καὶ τῶν ἀλλῶν φιλοσοφῶν γνησιῶν ὑπομνημάτων ὁ πρῶτος Ἐρωματίων. Cur vero Ἐρωματίων nomen hisce libris imposuerit, ipse infra luculenter declarat Clemēs, 204, 15: 262, 27, 32: 326, 6, 12. De additamento autē quod in sex sequentium librorum inscriptione additur, ἔστι δὲ καὶ, suspicionem mouent non tantum singulorum proœmium & propositio, sed etiam septimi epilogo, 326, 15, vt aut plures scripsisse, aut plures scribere voluisse videatur. Octauum sane mancum & imperfectum esse, patet clarum est. Plutarchum quoque (inquit H.) Ἐρωματίων libris tribuit idem Eusebius, Demonstr. euang. p. 15, vbi dicit, δὲ τὸ Πλάτωνος Ἐρωματίων ἐκδηλώσας: eo nomine fortasse appellans librum De placitis philosophorum. Ad proœmium quod attinet, non multa forsitan desunt: nempe præludium defensionis horum librorum, cur ad eorum scripturam se contulerit. V. 28, vulg. B. Prouerb. 3, ἰμῶν νομίμων. A. V. 31, eadem B.

Matth. 13, ἡ δὲ συνῆλθον. Sequentia verba in Flor. ed. perplexius sic leguntur, τὸ ἄλλοιαν αὐτοῖς ὡς μὴ παρὶς. Nostram lectionem secutus est etiam Heru. interpres. V. 34, in eadem Flor. ed. pro cop. καὶ legitur relatiuum ἡ, quæ. Seq. v. indicatiue quoque legere possis πῆται: & v. 40, ἀβλήθησται, eiicietur, vt Matth. 22 & 25. Ibidem paulo ante, vulg. B. Matth. 25, τὸ ἔμεινεν τὸ πῶς. V. 42, sententia postulat, ὡς ὁ Παῦλος λέγει: vel, ἰνδωαμῶν ἡ, Παῦλος λέγει. petitus autem locus ex 2 Tim. 2.

P. 117, v. 4, vulg. B. 1 Tim. 5, τοῦ καὶ κελεύει ἰσθὲ Χριστοῦ. Sic v. 11, eadem B. 1 Cor. 11, τὸν ἀρτον τῷ πνεύματι. V. 14, post ἰππηρημένων subaudiendum εἰς ἐν, ap. sit ex eorum numero qui proximi utilitatem spectant. V. 18, præpositio ὡς, addita ex 1 Thessal. 2. V. 24, A. & C. συνιδίαι, vt interpres quoque, oportet ut optima is sit conscientia. V. 46, vulg. B. psalmo 50, πᾶσι τοῖς ἀνομίαις μου. V. 51, legi potest etiam, ἔοικεν ἀκούει, eorum qui audire possant.

P. 118, v. 12, de illo, mercedem meretricis non interendum esse in sacra, tractatus est Philonis, pag. 589. H. V. 13, rectius idem H. καὶ πῶς οὐκ ἔστι καὶ διδασκαλία, dat. casu. V. 15, vulg. B. Prouerb. 5, πῶς ὑδωρ. A. V. 18, pro τὸ παρὲς Platonis ed. vulg. lib. 8 De leg. habent καὶ ἐμὲ: quæ quid sit, declarat Plutarch. 409. H. Ibidem mox H. negatiue, μὴ ἐπαρκεῖν. V. 23, vulg. B. 1 Cor. 11, εἰ γὰρ αὐτὸς. A. Ibidem mox H. & C. ὅτι ἡ ἡραφὴ. V. 25, pro ἡ δὲ λέγει ἡ δὲ λέγει, optime H. & C. legunt ἡ δὲ λέγει, imago, simulacrum. V. 27, pro plur. οἱ δὲ, rectius f. sing. ὁ δὲ, vt in ceteris membris. innuitur autem iis verbis Pythagoras. V. 37, H. cum Heru. interpr. pro αὐτῶν legit πᾶσι: sed cum Biblia quoque αὐτῶν agnoscat, Prouerb. 29, non videtur querenda mutatio. Similitudo de puteis seq. v. est etiam apud Basil. 154. H. V. 43, διδάσκων πρὸς, καὶ γὰρ ἡ ἀλήθεια sic b. Augustinus epist. 7, Ego ex eorum numero me esse profiteor, qui scribunt proficiendo, & scribendo proficiunt. R. V. 51, Fl. ed. τὸ: mihi datius talis visus est conuenientior.

P. 119, v. 27, vt hic ὑποκρίνω dicit, ita 122, 14, τὸς ἐκλεγκῶς ὑποκρίνω: forsitan coniectrices suspiciones intelligens. interpres legit ὡς φησὶν: quæcumque ante prophetiam contemplationem prius dispensata esse oportet. Ibidem mox relatiuum ἡ, quæ, agnoscat idem interpres: Flor. ed. habet disiunctiuam ἡ: parum apte.

P. 120, v. 4, legendum videtur, ὡς ἀρδύσας τὸν γλῶσσο, εἰδ' οὕτως τὸ ἀνέμεν κατὰ βέλους. οὕτως δὲ ἡμεῖς. V. 30, ἀλλ' ὅτι ὡς παρὰ τὸν ἵστον] quia sc. τὸ ὡς παρὰ τὸν ἵστον πᾶσι τοῖς καὶ μάλιστα γνησιῶς: inquit Philo 191. H. V. 39, H. αὐτὸς πρὸς ἀπατάς, καὶ τὸς ἡγεμόνας αὐτῶν γνησιῶς. Seq. v. pro Ἐβραῖος legitur ἰουδαῖος, 1 Cor. 1. V. 42, f. c. καὶ πᾶσι τοῖς ἡγεμόσι, ludificantes, ludibrio habentes, vt supra 109, 48. V. 44, Ionicæ dialecto magis conuenit θρηνητοῖς: vel vt in m. f. epitome est, θρηνητοῖς. Seq. v. si pro γὰρ legamus γὰρ τοι, aut γὰρ γὰρ, recte constabit versus. V. 50, pro ἡ δὲ Paulus Leopardus Emend. libro 9, c. 3, sagaciter reponit ἡ δὲ: prolixiusque lectionem eam ibidem declarat.

P. 121, v. 1, vncis circumscriptus pentameter, additus est ex Plutarcho & Diog. Laert. V. 4, vulg. B. Matth. 8, & Lucæ 9, καὶ ἡ, subiunct. modo. A. V. 14, Epitome m. f. Μαργαρίτης ἡ δὲ αὐτῶν. H. Meminit autem Margitæ huius etiam Aristot. Ethic. Nicomach. 7, & libro περὶ ποιητικῆς: itemque Plato in Alcib. altero. V. 18, vulg. B. Daniel. 2, βασιλεὺς ἐπαρτα. Abiisdem abest δαίμων, seq. v. A. V. 20, de homonyma σφίνας appellatone agit etiam Basil. 186. H. V. 26, vulg. B. Exodi 31, τὰ τεχνικὰ καὶ ἔργων ἐργασίας καὶ πάντες ἐργα. (Alioqui Clemens noster particula ἰως vti solet in abbreviatis locorum citationibus, pro, & cetera usque ad-- vt infra, 155, 33: 180, 51: 181, 3, & alibi) & rursum v. 27, καὶ ἡ δὲ δόξα τῶν ἁγίων, τῶν τε-- V. 29, eadem B. Exodi 28, ὅς ἐστι πᾶσι τοῖς καὶ σφίνας καὶ αἰσθήσεις. A. V. 35, ποιητικῆς in Fl. ed. caret articulo. sed addendum esse, satis declarant commata sequentia. V. 41, vulg. B. Prouerb. 2, ἡ δὲ γὰρ σφίνας ἐπιταλίσκη, καὶ τῇ συνεισὶ δὲ φωνῇ σου.

τὴν τι αὐτῶν ζήτησις μεγάλη τῇ φωνῇ καὶ τῷ ζήτησι  
αὐτῶν ὡς δὲ γινώσκον καὶ ὡς ἡσυχάζουσιν. — A.

P.122, v.4, vulg. B. Prouerb. 2, καὶ ὁ ψῶς σι. A. v.5, interpres videtur legisse, πολυμεθείας ὁρῶν, dum vertit, *multam rectam eruditionem*. Ibidem permutata partium qualitate, legi potest, ὑπερωχέωσας — τῆρας. v.9, Flor. ed. οὐ δὲ: quam lectionem sequitur etiam Herueti versio, sed omissa particula μέγας: *quo quidem in loco vniuersi cuiusdam inusti vias plures salutaris recensuit*. Sed ὁ μέγας legendum esse, ex sequentibus satis liquet. v.13, vulg. B. Matth. 23, ὅτι πρὸς ἡμᾶς ὁρῶντες τὰ ἱστορία ἰσχυρῶς. Seq. v. q. l. πικρὰ δὲ γινώσκον, temp. praeterito. v.21, vulg. B. Prouerb. 5, καὶ γινώσκον: & v.23, ἀλλοις ζωνῶν. A. v.31, αὐτὸς σφίσι κλῆσιν legendum esse, non φιλοσοφίας, vt habet Fl. editio, declarat etiam Herueti versio, *conducit ad parandam sapientiam*. Sequentia, iisdem penne verbis leguntur apud Philonem 295, ἐπὶ τῷ φιλοσοφία ἐπιτιθέσθαι σφίσι: σφίσι δὲ, ἰπσι. Apud Basil. 180, legitur, καὶ τῶν τῶν αὐτῶν. H. v.38, rectius ἰσοχρόν, *reputatus est*. v.42, Philonis locus est p.290. H. v.44, f. διδασκῶν. De Abrahami philosophia, seq. v. idem Philo 335: de Rebecca etymo, 88, 109, 161, 287, 291: item 77 & 78: vbi tamen ἐπιμνησὶν perperam pro ὑπομνησὶν: vt & 52, ὑπομνησὶν pro ὑπομνησὶν. De notitia signaculo, e quibus constat, v. 51, vif. Notationes nostras ad Philonis librum ἀπὸ τῶν μετανοήσαντων, p. 214 & 224. H. v.52, Θῆμωρ vulgatis B. Θῆμωρ est, Genes. 38. P.123, v.1, pro δῶκατος apud Philonem ἐξομολογησῶς est, pag.38. H. v.3, f. περὶ δὲ κλημῶν αὐτῶν. v.7, vulg. B. Prouerb. 3, πᾶν δὲ αὐτῶν. v.31, f. verius ῥάθυμον, *segetem*. v.39, H. mauult συνίεναι, praef. temp. v.47, rectius vulg. B. Prouerb. 10, πᾶν δὲ αὐτῶν, dat. casu. v.49, δὲ δὲ αὐτῶν agnoscit etiam Epitome m. scripta: H. dubitat an legendum sit ὁ δὲ δὲ αὐτῶν: & seq. v. τὸν μὴ διέξοι. v. penult. Epitome m. f. ὅσοι δὲ καὶ θεοῦ ῥῆσιν αἰεὶ δύνανται, αὐτῶν πνεύματι αἰεὶ δύνανται. — H.

P.124, v.22, Heru. interpres, οἱ μὴ ἰπταίμενοι οὐ ποιεῖν, ἀλλ' ὅσοι καλῶς: *quod si quando recte viuunt qui nesciunt benefacere*. v.25, rectius ἡμεῶν δὲ γινώσκον cum augmento, vt v.9. v.31, vulg. B. psalmo 117, aliquantum hic variant. A. v.48, similis locus 1 Cor. 12. H.

P.125, v.1, vulg. B. 1 Tim. 6, παρὰ τῶν καλῶν: vt significantur ἀγαθῶν quae sunt παρὰ τῶν καλῶν, καὶ παρὰ τῶν καλῶν. v.9, f. aptius αἰρεῖν, *capere*. v.14, κατὰ τῶν καλῶν est etiam in Epit. m. scripta: Heru. interpres legit σωφροσύνη, *funiculus*. Seq. v. καθεύδον αὐτῶν pro vulg. καθεύδον αὐτῶν, reposui e vulg. B. Ephes. 4. Seq. v. eadem B. Tit. 1, φρονεῖν. v.21, cum ἀλλοτρίων subaudienda praepos. καὶ, ἀπὸ, vel similis. Seq. v. lego, ἀλλ' ἵνα τὸ πρῶτον. v.24, interpres legit αἰεὶ καὶ πρῶτον, seu αἰεὶ καὶ πρῶτον. Alioqui legi etiam posset, αἰεὶ καὶ πρῶτον, subaudito exsequentibus. verbo αἰεὶ, *quae illos exercere sciuerunt*. v.34, verius καληγένης. v.46, f. ὁ μὴ ἀλλ' εἰς τὴν σωτ. συνεκκαθάρσιν, *qui non cum alio componitur*. Heruetus vertit, *qui se non prius ad certamen instruxit*. Seq. v. apud Homerum est ἰδὲν ἄστα, metri causa. v.50, diuise quoque scribi potest ἡ δ'.

P.126, v.1, f. καὶ μὴ καὶ ἵνα αἰεὶ καὶ τὴν βάρβ. v.26, f. rectius, αὐτὸς δὲ ὁ, *ad quod autem*. v.33, γρητῶσιν καὶ πῶσι, Comm. secutus scripsi, sed mallet reliquisse vulg. lectionem γρητῶσιν καὶ πῶσι: quia post infra similem copulae ellipsim animaduerti, 133, 31: 133, 29: 184, 18: 185, 48. v.38, vulg. B. Prouerb. 10, ἀποταξέσθαι, praef. temp. v.41, μέλα pro vulg. λεία repos. e fragmento m. f. H. v.43, idem fragm. ἀποταξέσθαι τοῖς ἐνόμοις, absque praepos.

P.127, v.3, ἵνα σφίσι accipiendum pro *Sapientia pariter aut genera*: vel legendum τὴν σφίσι. Ibidem mox verius ἀποκρινάμενος, qui Sphingi ad aenigma respondit. v.7, f. leg. ἵνα πᾶσι πᾶσι ὁδὸς, *est cum silentij via fidelissima est*, seu, nonnumquam silentium est tutissimum. v.19, vulg. B. Coloss. 2, τὸν δὲ λέγω, ἵνα μὴ αἰεὶ — & v.21, μὴ πρὸς ὑμᾶς ἵνα ὁ συλαγωγῶν. v.28, vulg.

B. 2 Tim. 2, aliquantum hic discrepant. v.30, m. f. H. καὶ δὲ αὐτῶν ἀπομεινῶν. v.32, Heru. legit αὐτῶν: fortasse verius, ἀκίνητοι μὲν τοῖς αὐτοῖς ἀλλ' ὅτι ἰμμοτονταται. Guil. Canter. pro ὅτι legit ἵπ. Ibidem si quis πρὸς τὸν malit, per me licet. v.34, καὶ μὴ agnoscit etiam Herueti versio, *recentibus nugis*. sed haud scio an verius καὶ μὴ, *manet*. v.37, vulg. B. Coloss. 2, τὸ Χρῆσθαι ἰσχυρῶς τὸν κύριον. v.45, m. f. H. Διορῶν.

P.128, v.6, pro οὕτως rectius cum Guil. Cantero legimus ὅτως, *tenet*. Ibidem mox, A. πᾶν δὲ αὐτῶν, dat. casu, vt supra notatū ad 123, 47. v.12, vulg. B. 1 Cor. 8, εἰ πρὸς δὲ αὐτῶν πᾶσι, ὅτι πᾶσι ὅτι ἰσχυρῶς, καὶ δὲ αὐτῶν. A. v.20, negatiue intelligendū καὶ βάρβ. vt Matth. 7. v.21, H. m. f. ἵπ. τῶν, pro αὐτῶν: & seq. v. συνδύει. v.27, rectius ἀποταξέσθαι, *accipere, intelligere*. v.32, fabulam de Bacchis narrat etiam Diodor. Sicul. 139. H. v.37, legi potest etiam ἐμπόση, *inciderit*. v.41, congruentius ἐμολογῶν. Euseb. v. fortasse rectius μέγας, *pari*, vt v.45. v.46, de partium tam dissimilium inter se concordia, vif. & Nemesium libro ἀπὸ φύσεως ἀνθρώπων, pag. 11. H. v.50, δὲ αὐτῶν vulg. B. Ecclesiast. c. 2. Seq. v. ibidem legitur, ἵσχυρῶς ὅτι καὶ τῶν — A.

P.129, v.3, vulg. B. Prouerb. 8, πᾶν δὲ αὐτῶν τοῖς συνίενται: & v.5, αὐτῶν καὶ γινώσκον. A. v.8, de septem sapientibus vif. & Platonem tomo 1, 343: Diog. Laert. p.5 & 14: & Plutarchum in eorundem Sympolio. H. v.12, vulg. B. Tit. 1, ἐπὶ πρὸς ἰδὲν αὐτῶν ἀποφῆτης, Κρήτ. Et mox v.17, eadem B. 1 Cor. 15, πρὸς τὸν ὁφθαλμῶν, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; Iambus autem qui sequitur, Menandro adscribitur. v.18, inter eos qui Acusilaum Argium septem sapientibus annuerant, est etiam Plato in Protagora. Basil. ed. pag. 295. A. v.23, H. m. f. δὲ δὲ, oportet autem. v.31, sensus est, *Sponde: sed praesto est nox*. i. non quidē veto spondere; sed hoc tamen moneo, cum fideiussione plerumque coniunctam esse noxam: qua de re Plutarchus quoque 99, 321, 339: & Laert. 27. H. v.32, Homeri ed. vulg. Odyss. 8, δὲ αὐτῶν γὰρ: A. v.35, H. m. f. Σωτῆρ, communi more. v.38, Pythagoram primum se Philosophum appellasse, testatur etiam Laert. pag. 5: & Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. H. v.50, apud Diog. Laert. p. 56, ἀποταξέσθαι: vbi duo insuper versus leguntur, Ἐκείνους ἵπταίμεν, ἀκριβολόγους ἀποφῆνας. Μυκητὴν ῥητορὸν καὶ ὁφθαλμῶν, εἰρωνοφῆνας. Socratem autem Physicis relictis ad Ethica se cōtulisse, testatur etiam Cicero in Bruto. H.

P.130, v.24, C. Βλῶσιν. v.28, Τυρρῶν. procul dubio mendosum est. itaque suspicor legendum Τυρρῶν ἢ Τύρῶν, vt pag. praeced. v.42. v.30, de Pythagoræ apud Aegyptios peregrinatione narrat etiā Diog. Laert. p.310: De ἀποταξέσθαι, Hierocles 318. H. v.36, Plati editio vulg. pag. 31, ὅτι ἵπ. πρὸς ἀποταξέσθαι: A. Sequens Platonis locus est editionis Stephanæ tomo 1, 409 & 425. H. v.39, Platonis editio Basil. in Symposio, pag. 190, καὶ αἱ αὐτῶν πᾶσι καὶ αὐτῶν, καὶ αὐτῶν, καὶ αὐτῶν βαρβάρους. A. v.44, Platonica philosophiae commendatio, est in Timæo, p.484: cetera quæ praecedunt, sunt in fine Phædonis. A. v.51, structurae lex postulat καὶ ἵπ. τῶν, vel plur. καὶ ἵπ. τῶν. Comm.

P.131, v.3, f. rectius Σάγγρι, a nom. Σάγγρις. v.8, Plato Basil. ed. p.474, Ἐκείνους οὐκ ἵπ. v.10, f. rectius πρὸς αὐτῶν, *apud eum*. v.14, f. datiuo casu legendum συνήσεις, *compositionibus*. Ibidem mox ὅτι αὐτῶν καὶ ἰονice dictum pro ὅτι αὐτῶν, *nullus dum, nemo adhuc*. v.17, aptius ἐξήλυσιν, *amulatus est*: quod C. quoque monuit. v.25, pro Σιδῶν. apud Pausaniam 327, 21, legitur Ποσειδῶν, *Neptuni*: paterque Sibyllæ perhibetur Iupiter. Plutarchus quoque in lib. ἀπὸ τῶν καὶ γινώσκον τὴν Π. Lamiam Neptuni filiam facit: vt monuit Ioannes Opsopæus. Ibid. H. m. f. Σειργίον. Seq. v. malim cum articulo, καὶ τὴν πλῆθυν. v.21, de Dei simulacris a Numa vetitis, meminit etiam Plutarchus in Numa, p.21. H. v.34, Euseb. Praepar. euang. p. 240, ἀποκρινάμενος: & mox, δῶκατος γλωττῆν, μέγας δὲ τῶν πρ. Plutarchi quoque hæc verba esse loco modò citato, notat H. v.42, H.

V. 42, H. m. f. φλοιός, accus. casu: & seq. v. Βούμη, vno v. idem v. 48 rectius ὡς δὲ λίπυσσι. V. 50, de nouilunij obseruatione quod Germanis tribuit, narrat Cæsar lib. 1 De Bello Gallico. R. V. 52, Iudaicas antiquitates ceteris omnib. anteire, docuit etiam Fl. Iosephus contra Apionem, Iustinus martyr parænesi ad Græcos, & Eusebius Præpar. euangelica. H.

P. 132, v. 2, Euseb. & Suid. Νικητορας: & v. 4, παρὰ τοῖς Ἰνδίοις. V. 6, de Idæis dactylis vise & Diodorum Siculum pag. 145: & Plutarchi Vitas, pag. 22. H. V. 13, si παραγράφας, & ἡμέρας ἐλάμπυν, integrum habebis distichon heroicum. V. 17, fortasse rectius ἱπποπόλυς, vel Dorice ἱπποπόλες, gen. casu. V. 22, Euseb. Præpar. euang. 279 habet γυναιξὶ μέγιστον: & seq. v. διὰ γυναικῶν: & mox, ὁρίσται οἱ αὐτοὶ γυναικῶν: & v. 24, παρὰ φύλαξεν. V. 25, Τόδοκας pro vulg. ὅστις repositum ex eodem Eusebio. V. 26, idem Euf. ὡς παρὰ τὴν ἑλπίδα: & mox, Τυρρηνῶν οἱ σὺλπιγον. V. 27, Cadmum litteras primum in Græciam intulisse tradit etiam Herodorus lib. 5, 194: Diodorus Siculus 140: Fl. Iosephus 917: Plutarchus 9 Sympos. 2. H. V. 30, H. m. f. τὴν ἰνῶν. V. 32, Euf. Τίλμης τὴν Δαρμυρῶν: & seq. v. Δίλας δὲ ἀλφειοῦ. V. 34, ἀρκῦν pro vulg. παρὰ μὲν repositum ex eodem Euf. qua de re monuit & Brodæus Miscell. lib. 1, c. 19: & Iustus Lipsius Saturn. lib. 2, c. 9. vbi ἀρκῦν esse Latinorum *sicam*, ex Iosepho & veteribus Glossis docet idem Liplius. V. 35, idem Euf. πάλιν ἔρχομαι. Ibidem mox Τροάδων Com. reposit. e Tatiano Flor. ed. & Euseb. diuise habent τὰς Κανούς. Samnites vero scutum inuenisse testatur etiam Athenæus, lib. 6 extremo. V. 37, Euf. Πάσαι, vt item Strabo, & alij. Seq. v. idem Euf. Καταδύσκει: quod agnoscit etiam Stephanus: & mox, τὴν τὰ δὲ λαὸν κελυβρίζειν. V. 41, Flor. ed. Νωρεμῶν, durius. V. 44, inclusa, addita sunt ex Euf. V. 48, idem Euf. Σιδωνίως, per ω: & mox περικλυτοῖς: quod sequitur Brodæus loco modò citato. V. 50, ex eodem Euf. lege βασιλίδος Λαυρεῖαν. Cum Eusebiana lectione consonant excerpta m. f. Palatina bibliotheca: nisi quod v. 30 habent, ἱαπεκλῶν, Ἀπὸ Αἰγυπτίου ἔτι μὲν ταύτης Λαλαῖα. & v. 32, Τίλμης: & seq. x. Δίλας δὲ ἀλφειοῦ. & v. 35, Ιαυρεμῶν: & seq. v. Καδμῶν δὲ οὐκ ἔστι. λιγυρῶν π. — ἀπὸ τῶν Πέρσων οὐκ ἔστι: & v. 39, Καρχηδονίως δὲ περικλυτοῖς: & mox, Βόσπρος αὐτοῦ γένος: & v. 41, ἰνῶν δὲ Νωρεμῶν, κρηττόν. & v. 44, τὴν ἰδὴν ἀρμυρίαν: & v. 48, περικλυτοῖς: nobiscum: & v. 51, Περσὶν βασιλίδος: & seq. v. ἔπ' ἐκείνην Ἀντιφ.

P. 133, v. 3, excerpta m. f. breuius, ὁρίσκει βίω φιλοίας. V. 5, Anacharis apophthegma refertur etiam a Cicero de Tuscul. lib. 5. H. V. 7, rectius sic disting. ὁ δὲ δάπνηλας, Οὐτὼ, φησὶ, καὶ ὁ μῦθος. nam οὐτὼ Pauli verbum est, 1 Cor. 14. V. 9, vulg. B. eodem in loco, ἔδιν αὐτῶν ἄφρονος: & seq. v. ἁλῶν, ἐν ἑμοῖς βάρβαρος. V. 16, f. πρώτος ἦσεν, primus cecidit. V. 20, f. Διονύσια ἦσαν. vt sit, ob quem & Dionysia dictum id spectaculum, seu iij ludi. V. 27, loci huius restitutio debetur Paulo Leopardo, qui Emendationum libro 2, cap. 11, ex Eusebij Chronico lectionem suam petiit. Fl. ed. corrupte sic habet, Μένωτον δὲ σὺ πλὴν κίως οὐτὼ μὲν Δαναοὶ — & corruptius interpretes, Μενοτιαν σὺν τῇ Διοφελύκει. Nōstram & Leopardi lectionem confirmat chronologia Clementis infra, 138, 52. Ibidem mox interpretes legit ὅς δὲ δεικνύη, post Danaum decima generatione. V. 34, de heroi inuentione meminit etiam Plutarchus lib. ἀπὸ τῶν ἑλπίδων ἡμετέρας τὴν ἰνῶν Πυθίαν, pag. 621, ἔτι οἱ δὲ καὶ περὶ τῶν φασὶν ἡρώων ἐν ταύτῃ (nempe ἐν τῇ Μυθῶν ἱστορίᾳ) μέγιστον ἀκκοῦνται. Συμφέρει τὴν πῆλιν οἰωνοῖς, καὶ ἐν τῇ μέλει σάμ. H. V. 39, H. m. f. ἐκείνη κρηττόν. V. 46, οἶνον abest a vulg. ed. Prouerb. 9.

P. 134, v. 3, ὁ παλὺν δὲ δυνάμεις ἴσως, τὴν καὶ ἡ αἰτία τοῦ συμβ. παρὰ πᾶσι τῶν Paulus I C. in l. nullum, 109 de Regul. iuris: & l. culpa, 50, eodem. R. Infra eadē disputatio repetitur 333, 10. V. 6, f. rectius πρὸς τὸν πρῶτον, tempore, vt in præced. membro γένος. V. 11, λιγυρῶν

τῶν imperatiue dictum pro λιγυρῶν, dicant. V. 12, A. cum interpr. negatiue legit σὺν ἴσως, in eius potestate non erat. qua additione non video quid opus sit, nemo enim cogebat Achillem vel irasci vel non irasci, sed vtrumque in eius arbitrio erat positum. V. 26, etiam accus. casu legi potest ἀπὸ αὐτοῦ. V. 33, vulg. B. Ioann. 8, ἐκ πατρὸς & ἀπὸ βόλου ἐστὶ. A. V. 42, H. m. f. ἀποστρέφονται: sed verior vulg. lectio: vel etiam breuius, ἀποστρέφονται. V. 51, cum ταύτη, si vera est scriptura, subaudienda præpositio καὶ, vel similis: aut legendum ταύτη.

P. 135, v. 7, vulg. B. Ioann. 7 breuius, ἡ ἰσὺς διδωχί. ab iisdem abest etiam appositium πατρὸς. A. V. 10, f. καὶ ἐπὶ τῶν, ὅς de his: vt v. 5 & 8. ἐπὶ autem in hoc loquendi genere magis cōuenire quam ἀπὸ, liquet etiam ex alijs scriptoribus, præsertim Aristotele. V. 13, vulg. B. 1 Cor. 1, maiori emphasi, ὁ ἰσὺς τῶν: & contra, v. 20, nomen Ἰησοῦ a vulg. B. abest. V. 31, in κρηττόν ἡμετέρας καὶ ἐργον ἡμετέρας alyndeton est: quale supra notatum 126, 33. V. 36, vulg. B. Act. apost. 2, ἀποστόλων ἀπὸ δὲ ἀρμόν. V. 52, eadem B. Act. apost. 17, ἀναστρέφονται habent pro ἰσὺς: & mox, ἔργον καὶ βαρύνει ἐν τῇ ἐπιτάγῃ καπλῷ — A.

P. 136, v. 3, vulg. B. loco modò citato, καὶ ἔτι αὐτῶν: & seq. v. αὐτὸς διδῶν: & mox, ἡ ἐκ τῶν αἰμάτων πᾶν ἰθὺς αὐτοῦ. & v. 5, ἐπὶ πᾶσι τῶν ὁσίων τῆς γῆς: & mox, ὡς περὶ γῆ. καὶ τῶν, πρῆστινα (seu statuta) tempora: & v. 7, ἡ τῶν ἐκ τῶν αἰμάτων, εἰ ἀπὸ γῆ ψηλαφῆσαν αὐτοῦ καὶ ἔβριον: καὶ τῶν γῆ — ὡς ἀπὸ γῆ. A. V. 10, Fl. ed. ἀπὸ φαντοῦ, absque φ, & hic, & infra, 260, 47: & tamen mox v. 14 diserte τὸ ἀπὸ φαντοῦ. V. 17, Platonis ed. Basil. in Phædone, pag. 27, εἰσὶ γὰρ δὲ φαντοῖ, οἱ ἀπὸ τῶν πλῆθους — & v. 20, ὅς δὲ καὶ ἰσὺς καὶ τὸ δυνάμει — ἀπὸ τῶν αἰμάτων: & v. 22, ἦν δὲ ἰσὺς. A. Prouerbialis autem versus ille de multis feruligeris & paucis bacchis, legitur etiam infra, 236, 51. V. 23, non in Demodoco hic locus extat, sed in Ezechiel, Basil. ed. pag. 237. vt vel Clemens memoria lapsus sit, vel a librariis facta corruptela, vel duo a Platone hoc titulo scripti dialogi. A. Demodocum autem inter nos ponit etiam Diog. Laert. 122. H. V. 24, Platonis ed. vulg. loco modò citato, κυπρίαν, sing. numero: & mox, ἐπὶ γῆ αἰμάτων καὶ οἰκῶν ἐν τῇ γῇ. A. V. 25, H. m. f. ὡς ἀπὸ πολυμυθίας, ἰσὺς ἔχον. V. 27, vulg. Plat. ed. Πολύ, ἔ, 423, τῶν τῶν περὶ τῶν, φιλοσοφίας ἡσυχίας: vt & H. m. f. & Theodoretus Therap. 1. V. 30, Theodor. ibidem, αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος: vt & Heru. interpretes, ipsius boni. Seq. v. ὅτι καὶ ὁ δὲν habent anomaliam generis. V. 40, vulg. B. 1 Cor. 13, βλέπετε γὰρ ἑρπὶς ἐν τῇ πῆλιν. A. V. 42, parentheticum φησὶ, aliena hæc verba esse ostendit: vt alibi sæpe: nec φύσις pro eo substituere opus est. V. 47, vulg. B. Prouerb. 11, ὁ ἀπὸ τῶν δικαιοσύνης, ληψεται μισθὸν πᾶν. A. V. 51, vulg. B. Rom. 2, ποιῇ, sing. numero, more Attico. A.

P. 137, v. 3, vulg. B. Prouerb. 9, ποιμαίνει αὐτὸς: ὁ δὲ αὐτὸς διατίθει ὅρνια πτόμα: & v. 6, τὰς δὲ ἀξίους ὡς ἰδὸο γαρρῖν — Et v. 11, γλυκερὸν πίνει: & v. 14, ἀπὸ τῶν ὡς ὕδωρ. A. V. 13, ὕδωρ ψαλὸν ἀναμῆς ὡς] Aquarum nempe: de quib. Augustin. lib. De hæref. cap. 64. R. V. 24, malim cum articulo, ὡς τὴν ζήτησιν: itemque v. 41, σωμαῖον τὴν φιλοσοφίαν. V. 29, H. m. f. τὸ τὸν μὲν οὐκ φανερὸν — V. 44, A. & H. αὐτὸς τὸ φιλοσοφῶν. vt interpretes quoque: nec perinde ac non sit veritas absque philosophia. ego legendum puto, ἔδ' ὡς οὐ σὺν αὐτῷ, τὴν φιλοσοφίαν. i. neque vt causam sine qua non, statuentes philosophiam. vt quemadmodum in præcedentib. membris nominata est causa adiuuans, & causa continens: ita hic exprimitur causa sine qua non: sicut infra quoque, 180, 23: 332, 35: 333, 15, & seq. V. 48, si quis malit participium ὑπαρχον, per me licet.

P. 138, v. 10, H. m. f. γλυκίαν πτωχίαν, plur. num. V. 13, f. ἰδὴ, primatim: vel ἰδὸς, proprio nempe inuenito. V. 21, Euseb. Euang. Præpar. lib. x, 292, ὡς τῶν Ἑβραίων, cum articulo: & seq. v. Κασιανῶν, geminato σ, vt apud Latinos: & v. 27 Ἀβελίαν pro Αβυρίαν. V. 30,

idem cum articulo, τὸν Αἰγυπτίαν βασιλῆα: & seq. v. πη-  
λαίπτερον δὲ τῶν Ἑλλήνων μνημονεύει τὰς Αἰγυπτίους, τὰς  
ἀπὸ Ἰνάρχου λίγης, Διονύσιου ὁ Ἀλκιφρονί— V. 35, idem  
Euf. αἰώνων δύοιν: vera fortasse lectio, αἰώνων πιντήκων-  
πιδνόντων πιντήκων, videlicet, & hic sit sensus: *Hic autem, alius  
quinguentaginta duabus generationibus recentiora sunt Phœbio-  
tica.* Interpres pro numero isto πιντήκων δύοιν, repo-  
nit minorem, πιντήκων δέκα, quindecim: & præced. ver-  
su πέντε αἰώνων pro πέντε αἰώνων: quod e supputatione col-  
ligi annotat. Rursum Euf. v. 36, ἡ μὲν παλαιὰ, ἡ δὲ νεώτερη  
ῥήματα: & seq. v. contractius, πέντε αἰώνων Ἑλλήνων  
Κηπίας λίγης. mox idem far magnū defectū ita supplet,  
φωτισμένη τῇ δόξῃ καὶ τῇ ἀληθείᾳ τῇ τῆς Αἰγυπτίων δό-  
ξης, τῇ δὲ Βυλάρχου (Belochum vocat Eusebij Chronicon)  
ἡ ὁδὸς διωκασίας τῇ δόξῃ καὶ τῇ ἀληθείᾳ— Idem v.  
42, πέντε αἰώνων. v. 44, Platonis editio Basil. 474,  
eis λόγους τῶν δὲ, ἡ τῶν ἀρχαίων λίγης ἐπιχρησίν: & mox  
Νιόβης. A. Eusebius nihil hic variat, nisi quod & ipse  
infinitive habet ἐπιχρησίν, & Νιόβης. Rursum Euf. v.  
47, ἰὸν pro ἰὸν: & mox, καὶ ἡ ἐπὶ Δόκ. ἐπιμύθεια, alcito  
articulo: itemque seq. v. ἡ τῶν Δαρδ. & v. 51, καὶ ἡ Τελπι-  
λίμης γαυρία. Rursum v. 48, idem Euf. Σητεία: &  
mox Αμφικτύπος, accētu in antepenultimam retracto.

P. 139, v. 5, Euf. loco supra indicato, Ἀρχὴ δὲ, καὶ Κίρκυ-  
λῳ: & τῇ πρὸς τὴν, μὲν δὲ πέντε αἰώνων ὁδὸς φθινοῖ. vbi vt  
de auctororum nominib. dubito, ita distinctionem perio-  
di amplector: vt & τῇ πρὸς τὴν sit, in *historiarum seu chro-  
nographia libro tertio.* πέντε αἰώνων autem media breui scri-  
bit etiam Suidas & alij. Rursum idem mox, Ἑλλήνων  
διδασκῶν τῇ ἀρχαίᾳ: omittis γὰρ δὲ μὲν δὲ. v. 8, idem,  
ἔπειτα ἡ ἀρχὴ. Et mox, ὅθεν δὲ, Ἑλλήνων δὲ ἀρχὴς αἰ-  
ονισμοῦ articulo. v. 10, idem ἐπὶ δὲ ἐκινεῖται. Seq. v. nu-  
merus interpreti grandior videtur: ideoque legendum  
censet πέντε αἰώνων πέντε αἰώνων, trescentos quatuor. Homeri au-  
tem locus de Tlepolemo, versu præcedenti, est Il. β.  
v. 12, Euf. ἀπὸ τῆς αἰῶνος, vt v. præced. v. 18, Hesiodi locus  
est in fine Theogonias. A. v. 22, Euf. συζυγοῖς ἐδὲ μὲν  
ἡ— Et mox, ἐπὶ δὲ οἱ τῶν ἰὸν φασί— sed vulgata lectio vi-  
detur sincerior. De Ionis autē vagis errorib. narrat Dio-  
dorus Siculus pag. 12: & Plutarchus 274. H. v. 25, Euf.  
omittit commationem istud, ἡ καὶ ἐκινεῖται. v. 31,  
idem, ἀπὸ τῆς αἰῶνος: & τῇ αἰῶνος. v. 33, Homeri locus de Ti-  
tyi violentia, exstat Odys. λ. v. 41, Euf. nom. casu ἡνὲ-  
ρῳ, congruentius. v. 49, ad Κάριον proxime ac-  
cedit Cermalus, locus in vrbe sic nominatus, teste Fe-  
sto: *Carmen* tamen, quam hic innuit, potius requi-  
rit Καρρυπάλιον.

P. 140, v. 5, Gothonieli pro annis 9 Eusebij chronicon  
tribuit annos μ, id est quadraginta. Quæ discrepantia  
facit vt in ceteris quoque collatione opus esse videatur.  
In propriis etiam nominib. non nulla est diuersitas: vt  
Αἰγυπτίαν v. 6 & 8: & Εγγύμ v. 19. In Μαδύλαις v. 13, η est  
pro α, vt & supra in Θήμης 122, 52: in Αμφικτύπος, v.  
17, α pro α, per allusionem fortassis ad Amanū mon-  
tem, Græcis notiozem: sicut item in Φυλιππίαν v. 21, al-  
lusio est ad φυλῆς appellationem tritissimam. De quib.  
calculum permitto Hebrææ linguæ peritioribus. v. 28,  
forsan aliquis legerit, ἡ Σαὺλ ἐπὶ αἰῶνος, ἡ δὲ ἀναρχί-  
αυς ἡ βασιλεύς, i. *Saulis anni viginti, ex quo reponatur  
regnum tenuit:* vt etiam Heruetus vertit; *regnavit re-  
ponatur Saul annis XX.* Fr. Iunius legendum putat, ὁ  
Σαὺλ ἐπὶ αἰῶνος ἐπὶ αἰῶνος ἀναρχίαυς ἡ βασιλεύς, vt paulo  
ante, v. 24. Porro cum Eusebij Chronicon Saulem aho-  
nos quadraginta, Thēophylus autē & Chronicon meum  
m. f. viginti annos regnasse dicant, discrepantiæ ratio  
hic videtur esse, quod Saul regnū partim cum Samue-  
le, partim solus administravit, vt Clemens quoque non  
obscurè hic significat, & clarius Zonaras his verbis, ἡ  
ἐκείνου δὲ Σαὺλ, ἡ δὲ ἐπὶ Σαμυὴλ, ἀπὸ τῆς αἰῶνος  
ἐκείνου δὲ Σαμυὴλ, ἡ δὲ ἐπὶ αἰῶνος. v. 51, de anonymo  
propheta ex Iuda, narratur 3 Reg. 13, initio. v. 52, pro  
Αἰγυπτίαν in Eusebij Chronico Αἰγυπτίαν legitur: isque tunc

tantum annos regnasse dicitur, non xxiii.

P. 141, v. 28, Fl. ed. ἐπὶ πέντε αἰώνων πέντε αἰώνων. sed & τῇ  
πέντε αἰώνων πέντε αἰώνων legendum esse, vidit etiam interpres,  
dum vertit, in xlii verum Philippicatum. v. 43, C.  
τῇ αἰῶνος ὁ ἰσχυρὸς: Flor. ed. errore ambiguo, ὁ ἰσχυρὸς.

P. 142, v. 19, f. μαρτυρῶν ἀλλήλων πέντε αἰώνων, expuncto τ.  
v. 24, ὁ ἐν τῇ δόξῃ ἀλλήλων, & pag. seq. v. 19 & 35, ὁ ἐν  
τῇ δόξῃ ἀλλήλων, Malachias est: ea enim vox angelum  
Hebraice significat; vt notauit etiam interpres. v. 27,  
vitatius alibi Euf. v. 45, vulg. B. Danielis cap. 9, καὶ  
ἡ ἀπαλὶψα ἡ ἀναρχία καὶ ἡ ἐξελασσά ἀρχία: & v. 48,  
πλάττω καὶ ἀρχία: sed simplex τῷος habet etiam  
Complut. editio. Rursum v. 50, τῷος ἡ πέντε αἰώνων. Seq. v. Compl.  
plut. ἡ ἐν κατεκλυσμένῃ: & mox, πέντε αἰώνων πέντε αἰώνων.  
v. ultimo, eadem B. ἀρχία καὶ πέντε αἰώνων: & mox Compl.  
καὶ ἐν αἰῶνος τῇ δόξῃ. Quæ deinceps sequuntur, cum Com-  
plutensi editione plane consonant: excepta vltima pe-  
riodo, quæ a Compl. ed. abest; in ceteris editionibus  
ponitur ea periodus post illa Clementis, extremo huius  
pagina versu, διωκασίας ἀρχίας καὶ πέντε αἰώνων ἡ δόξῃ.  
post ea enim verba in vulg. editionibus sequuntur ista;  
καὶ ἡ μὲν τῇ δόξῃ καὶ πέντε αἰώνων ἡ δόξῃ καὶ πέντε αἰώνων  
καὶ πέντε αἰώνων ἀπὸ ἀφανισμοῦ, καὶ ἐν πέντε αἰώνων καὶ πέντε αἰώνων  
καὶ πέντε αἰώνων.

P. 143, v. 10, rectius καὶ αἰῶνος, καὶ Γαλάτας, καὶ Ὀθων: vt in-  
fra 147, i. nam ante Othonem imperauit Galba. v. 15,  
in Fl. ed. duplex lectio in vnam confusa est, Οὐαφρὴ  
nempe, & Οὐαφρὸς, vel potius, retracto accentu, Οὐα-  
φρον, vt v. 46 & 48. v. 17, cum τῇ ἀρχίᾳ subaudiend-  
um βασιλείας, vt v. 20. v. 46, epistolæ quarum hic  
mentio fit, apud Euseb. leguntur, Præpar. euang. p. 263.

P. 144, v. 2, structuræ lex postulat vel ἀδελφίαν, vel  
dualiter ἀδελφίαν: vel singulariter ἀδελφίαν. v. 3, C.  
καταρχή, pro Κεραρχή. v. 10, Fl. ed. συμπάσης, nihil  
ad rem. v. 20, Α. Τιμὸς: sed rectius f. Τιμὸς. Sic v. 23  
verius f. Πύλῳ, transposita aspiratione: vt intel-  
ligatur Delphica Sibylla. v. 20, Platonis ed. Basil. pag.  
241, ἐπὶ γὰρ ἡμῶν— ἡ δὲ ἡμῶν περιπλοκή. ἐπὶ δὲ τῇ  
φύσιν ἡ φύσις ἡ φύσις, αἰ μὲν σιμῶν, ὁ αὐτὸς αὐτὸς  
τῶν ἀπὸ τῶν αἰώνων, αἰώνων— A. v. 37, f. ἐπὶ pro ἡδὲ le-  
gemus aptius. Ibidem mox Guil. Canterus Notis ad Ly-  
cophr. legit Οἰνίαν Κεραρχή, f. ἡ φύσις: vt Apollo-  
dorus lib. 3, Οἰνίαν τῶν Κεραρχή. ἡ φύσις ἡ φύσις  
non tamen male A. qui legendum censet Οἰνίαν καὶ  
Κεραρχή: causalis sane particula quæ sequitur, ei lectio-  
ni quadamtenus patrocinator. De Iamo, & Iamidis, po-  
steris eius, meminit etiam Pausanias 94, 10: & 179, i. de  
Telemo Homerus Odys. i. extremo. v. 43, Flor. ed.  
Μόψῳ ὁ Αἰγυπτίαν, καὶ Μαντέος ὁ Παμφυλίαν: quasi  
de duobus, Mopso nempe & Manteo. nostram lectio-  
nem, Μόψῳ ὁ Αἰγυπτίαν καὶ Μαντέος, cum alia tuen-  
tur, tum ea quæ a Natale Comite narrantur Mytholo-  
giæ libro 4, p. 357.

P. 145, v. 4, Sophoniæ initio legitur, Σοφονίαν τῇ Χυθῇ  
Sophoniam filium Chusi. v. 4, cum ὁ τῶν συζυγοῦς  
putarit fortasse aliquis subaudiendum ἐπὶ τῇ ἀρχίᾳ, vel simile participium: aut legidum, ὁ ἐπὶ τῇ ἀρχίᾳ  
quæ rationib. præstat: vt notauit interpres. sed verisimi-  
lior est Fr. Iunij sententia, ὁ τῶν συζυγοῦς, f. γένος.  
vt Misaelis liber sanctarum argumentationum signifi-  
cetur: cuiusmodi complures alij recensentur inter apo-  
cryphos. v. 12, Sothiacæ reuolutionis meminit etiam  
Plutarch. in Sympof. Probl. Sed interpres mauult  
ἐπὶ τῇ ἀρχίᾳ ἀλυστος, ἀπὸ τῆς αἰῶνος: quippe quod ab  
Inacho vsque ad captam Troiam intercesserint plusquā  
quadringenti anni, vt ipse Clemens ante docuit 138, 36.  
v. 13, numeralem notam ὁ cum exemplari retinui: a-  
lioqui maluissimè integra verba πέντε αἰώνων πέντε αἰώνων.  
v. 34, Fl. ed. τῷος Αἰγυπτίαν. Sed ἐπὶ legendum esse sensus ipse  
arguit, & confirmat Chronicon Eusebij. v. 15, Heru.  
interpres legit ἡ φύσις πέντε αἰώνων, quatuor generationes  
v. 37, Βαβυλῶν ὁ ἀλλήλων intelligenda quæ per Cyrum  
facta est, vt declarat Chronicon Eusebij.

P. 146, v. 20,







P. 157, v. 5, vulg. B. Hebr. 11; plur. num. τὰ βλασφημία: & mox, πλεονάζοντες ἑαυτοὺς: & v. 6, δι' οὗ αὐτῶν: & v. 7, ἵπ' ἀλλήλων. Sequentia verba, καὶ τὰ ἱερεῖς, ἵως, Clementis sunt. cōtrahit enim loci prolixioris citationem, & transilit a versu eius capituli 4, vsque ad 25, ab Abele nempe vsque ad Moysen. Ibidem mox ex eodem cap. legendum; ἡ ἀποκρίσις ἔχει, quanta temp. habere. v. 35, simplicior ordo est, μόνον τὰ φησὶν, ὅτι, τὸ νόμισμα πῖ-βδελόον ἐστίν. v. 37, rectius τὸ δὲ π, vt passim apud Aristotelem: atque ita etiam interpretes, hoc quidpiam. v. 43, f. rectius πῖσθ, vt mox sequitur γινώσκει: vt significet persuasione effectum esse cognitionem, sicut fides e cognitione oritur.

P. 158, v. 4, Platonis locus est lib. 5 De leg. non procul a principio: vbi vulg. ed. inter cetera, ὁ δ' αἰμίνα ἔφη-σας: & seq. v. ἀφ' οὗ αἰ. A. v. 12, congruentior ordo est, αἰς βασιλεῖς, οἱ τῶν ὀν βασιλεῖς μεμνημένοι. v. 28, locus est Genes. 33. H. v. 45, vulg. Plat. ed. in fine Phædri τὴν-ξωθεν, exteriora: & mox, εἰς τὰς φιλίας. v. 49, vulg. Plat. ed. sub finem lib. 5 De leg. κίετ' αὐ. v. 52, legi potest etiam ὁ σωήκεν, quod intellexit. Ibidem mox vulg. Plat. ed. lib. 5 De leg. μὴ τὸ τίδ--- Alter vero locus est in Alcibiade priore sub finem. A.

P. 159, v. 6, Fl. ed. τῇ οἰκίᾳ, m' nus apte. nostra lectio petita ex Ioann. c. 8. v. 14, vulg. Plat. ed. lib. 1 De leg. mox a principio, σὺ αὐ ποτε γένοιτο αὐδ' ἐν μ. δριτῆς. ἀφ' οὗ αἰς, εἰς τὸν ποταμὸν: ὅτι οἱ ἀλλοτρίους γίνονται ἡραεῖς καὶ ἀδικοὶ καὶ ὑβρισταί, καὶ ἀφ' οὗ αἰς ἐξέρχονται οὗτοι: εἰς τὴν πύλιν--- Et v. 17, ὁ φίλος, σὺ αὖτε ὁ σὺς τὴν μὴ. δρ. μελίστις βλῆκεν αἰς, σὺ δὲ τὸς νόμους. Et rursus v. 20, τὸ γὰρ μὲν αἰετοῖν, οὐτὶ οὐ πάλ--- ἀπ' οὗ αἰς δὲ τὸ--- A. Ad no- strum vero contextum vt redeamus, auctor v. 18, videtur scripsisse τὴν οἰκίαν: pro quo vulg. ed. Plat. hab. τῇ-σθ, vt modo indicatum est. v. 32, Epicharmi locus ci- tatur etiam a Plutarcho, 59, 357, 474. H. v. 38, vulg. B. Rom. 10, τὸ δ' αἰμίνα ἔφησας, τὴν δ' αἰμίνα ἔφησας, τὴν δ' αἰμίνα. v. 44, cum ἡ γυνὴ ἔπεισεν, subau- diendum γῆ, frequenti ellipsis genere. v. 46, f. leg. ὅτι μὲν ἀποφθεῖται ὁ νόμος, τὸ δ' αὖ. Alioqui vel expun- gendum istud οὐκ, vel genitius aliquis post illud deest.

P. 160, v. 14, H. m. f. ἀλλοτρίους αἰς τὴν οἰκίαν. v. 18, ἀποκρίσις cōiuncte legit etiam interpretes, dum ver- tit, voluntaria demonstrationis precedentis assertio. si- quis tamen diuise malit ἀπὸ δ' αἰμίνας, non multum refragabor. v. 41, vulg. B. 1 Tim. 1, κρατύνει, præs. tem- pore. A. v. 50, interpretes nomin. casu legit τὸ εἶναι δει- κνύται, in operando quod is sit ostenditur. Seq. v. haud scio an verius, καὶ τοῖς εἰσὶν πνεύματι, quantaquam esse creditur.

P. 161, v. 6, cum commatio isto, τὸ σὺς τὸν κύριον, sub- audienda κτ', vel similis præpositio: sensus est, quod ad Dominum attinet; seu, in reb. ad Dominum pertinenti- bus. v. 14, non minus aptum ὡς ἀγεται, vt ducitur. v. 20, κηλουῶν imperatiue positum pro κηλεύω, vocans. v. 24, vulg. lectionem sequitur etiam inter- pres; Sapientiam vocat effectiōnem, qua est timor Domi- ni. sed f. leg. ἡς δὲ καὶ ἐν φεῖσθαι θεοῦ, cuius initium est ti- mor Dei. v. 27, vulg. B. Prouerb. 1, δὲ καὶ σοφίας: vt & paulo post, v. 51. v. 48, f. rectius ἀποκρίσις, cum prae- posuisset.

P. 162, v. 5, aptius ἔπεισεν, vel ἀπ' ἐκείνου: & v. 9, σὺ δὲ, coniuncte, vt v. 26: & v. 35, ἐμὸς. Eodem v. 35, vulg. B. Prouerb. 1, ἀκούων, κηρύσσων ἐπ' ἐλπίδι, καὶ ἡσυχ. A. v. 43, f. πάλιν τὴν δὲ τὸ θεοῦ, honorem qui a Deo est. v. 48, vulg. B. Prouerb. 14, plenius ὁ δ' ἀφ' ὧν, ἰαυτὴν πεποιθὼς, μέγνυται αὐτόμ. A. v. 51, Fl. ed. εἰς δὲ λ-πίδα. vnde aliquis suspicatur, transposito εὐ legendum esse, ἡ δὲ λ-πίδα λαμβάνεται εἰς ἐλπίδα. Precedenti quoque versu, disiunctiua in articulum versa, legi po- test, ἡ δὲ λ-πίδα ἀγαθὸν εὐελπίς, de absente bono bona spe- ficiat. εὐελπίς sane, seu δὲ λ-πίς, pro substantiuo, ra- sum est, mihi quidem.

P. 163, v. 6, vulg. B. Rom. 12, τὸ δὲ σὺς ὁ μόνος. v. 14, com- mation illud; ἡμῖν αὐτοῖς, abest ab eodem apostoli lo- co. v. 27, vulg. B. Efaia 65 & Rom. 10, σὺς λαὸς ἀπὸ v. 40, vulg. B. Rom. 2, τὸ δ' ὅμως ποιῇ. A. v. 42, con- gruentius, ἐπιδεικνύμενος, cum demonstratum sit. si quis ἐπιδεικνύμενος malit, actiua significatione accipiendum erit id participium. v. 51, post ἐμὸς desideratur φι- λαλέειν, aut aliud consimile verbum, vt & structura & sensus arguit.

P. 164, v. 1, sententia talem quampiam lectionem pos- tulat, καὶ τὸ ποιῇ καλοῖς ἔχουσιν ἐξουσιάζοντες, nec bone- stis morib. excelsum reddere. v. 7, vulg. B. Leuit. 17, ἐλά- λησι κύριος: & seq. v. τὸ δ' αἰμίνα, ὅτι ἡ παρὰ κηρύσσει ἐπ' αὐ- τῆς: & v. 12, geminate, πάλιν τὸ σὺς. καὶ καὶ πάλιν τὸ καὶ καὶ καὶ. v. 49, aptius εἰς δ' αὐ--- De eodem loco Notat. D. Hæschelij ad Philonis opusc. 228.

P. 165, v. 10, A. mauult γινώσκει: itemque seq. v. ἀγ- νῶσκει: nempe a them. γινώσκει. Idem cum vulg. B. 1 Tim. 6, περὶ τῆς γινώσκου mauult v. 20: & recte. v. 24, rectius σωηθήσεται, temp. præterito. v. 29, allusio est ad lo- cum Prouerb. 3, initio. A.

P. 166, v. 34, vulg. B. Prouerb. 11, διαμοιῶναι ὃ ἀμείνον. v. 39, eadem B. psalmo 48 disiunctiue, ἡ σπῆν, αὐτὸς σπῆν. Et seq. v. psal. 5, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἐλπίδων σου. A. v. 50, H. m. f. αὐτὸν μεμνημένοι, absque negatiua: & seq. v. τοῖς ἐμφο- ροῖς: parum conuenienter.

P. 167, v. 7, vulgatam lectionem sequitur etiam inter- pretis versio, eligit res celare spiritum. v. 14, ἀμνηστῆ- τος, ἀποχρηματῶς & ἀδικημάτων explicatio est etiam apud Aristot. Ethic. Nicom. lib. 5, c. 8. H. v. 25, plane luxatum est metrum. In Aiace Sophoclis qui exstat, ni- hil horum inuenio. Paulo ante, v. 22, H. legit, Αἰαχὴ μὲν ἔστιν--- v. 48, vulg. B. 1 Ioann. 5, ὁ σὺς γινώσκων. A.

P. 168, v. 2, vulg. B. psal. 1, ἐπὶ καὶ τῶν, datiuo casu. A. v. 24, eadem B. Ezech. 34, ὁ ἐκζητῶν, ὁ δὲ ἐκζητῶν, rectius. A. v. 32, idem A. mauult κρείσσων, potior, scem. gen. v. 34, vulg. B. Prouerb. 6, ἀλλοτρίους καὶ ἑαυτοῦ. A.

P. 169, v. 2, vulg. B. Matth. 25, ἰδίψου, καὶ ἰποπόσει με: & mox ἰποπόσει, in vitroque membro. A. v. 20, idem A. mauult πάλιν. v. 24, rectius ἀγαθὸς vulg. B. Prouerb. c. 5. A. v. 40, etiam datiuo casu legi potest τὸ δὲ--- v. 50, Fl. ed. καὶ διδάσκουσα. ne quid ergo corrup- tis vestigiis deccat, legi potest καὶ διδάσκουσα. v. 52, aptius ἀποκρίσις. Ibidem H. m. f. αὐτοῖς pro παρῶν.

P. 170, v. 4, vulg. B. Prouerb. 11, initio, ζῶντες δὲ λῆλοι, βδελύσκει ἐν ὧν ποιοῦν καὶ καὶ. De Pythagoræ symbolo, ζῶ- ντες καὶ ὑποβασίλει, latius infra differtur 239, 33. v. 6, allusio est ad Prouerb. c. 10. v. 44, ἀφ' ὧν αὐτὸν ἐλπίδων legitur Prouerb. c. 16: sed Prouerb. 8, vnde petitur hic lo- cus, ἀφ' ὧν αὐτὸν καὶ καὶ. A. Madianicarum mulierum stratagema exstat Num. 25: Deuter. 4: Psalmo 105: apud Philonem 441, 506: Chrysof. homilia contra Nouilun- nij obseruatores, p. 16. H. v. 48, vñtatiis μικρὰ δὲ.

P. 171, v. 1, cum ἀγαθὸν σωζίναι subaudiendum εἰσὶ. v. 5, rectius, ἵνα εὐρηται ὁ ἡμέρα κρίσις. τὸς τῶν ἡ- βόλων, ἀγάπης τίς--- vel, ἵνα εὐρηται ὁ ἡμέρα κρί- σις τῶν ἡβόλων. τὸς τοῖς ἀγάπης τ. v. 7, ἀδελ- φῶν δὲ καὶ εὐσεβῶν vetitum Deuter. 23. De mercede mercena- rio non differenda, Deuter. 24. v. 22, vulg. B. Deuter. 24, & Leuit. 19, ἰσχυροί: itemque Philo 479. H. v. 29, neg. εἰ, in Fl. ed. omisum, agnoscit etiam Heru. ver- sio, Quomodo ergo non est bona lex? v. 35, A. εἰς τὸν ἡ- μῶν, masc. gen. v. 48, praeceptum de iumento pa- lante, est Exodi 23: & Deuter. 22. H. v. 43, locus cita- tus ex Prouerb. cap. 14. A. v. 45, aptius, opinor, μνησ- ποιησῇ, i. μνηστικῇ, illati malis memoriam seruat. Se- quens praeceptum, exstat Deuter. 23: De captiua, v. 49, in eodem Deuteronomij capite lex est, & apud Philo- nem 481: & rursus infra, Strom. lib. 3, 195, 47.

P. 172, v. 7, legi potest etiam, ἵπ' ὃ καὶ--- sublara inter- rogationis nota. Præceptum vero istud enarratur etiam a Philone 482. Lex de inimici iumento palante, v. 11, exstat Exodi 23: H. v. 22, cum τὸς αὐτὸν, subaudiendum δὲ καὶ καὶ.

*δουλείας* : vt sit, perpetua servitutis. Præceptum id exstat Deuter. 15. V. 23, vulg. B. Prouerb. 17, *ἡ π. δου. ἐν κερμαίνῃ ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ, οὕτως ἐκλυκται καρδία παρὰ πτωχῶν*. A. V. 31, apud Plutarch. quoque, 272, similiter legitur, *εἰ δὲ ἦν ἀναγκὴς πίφους ὀφείδει* : itemque apud Basil. 22. H. Seq. v. malum cum articulo, *ὁ δούλος ὧν* : & v. 32, *δουσκπιθῶσαν*, præf. temp. V. 34, de infantum expositione agit etiam Philo 483, & 543. De matre & prole non sacrificandis eodem die, v. 41, præcipitur Exodi 23 : & Deuter. 14. De damnata, quæ grauida sit, v. 42, vife Quintiliani Declam. De agno in matris lacte non coquendo, v. 49, præcipitur Exodi 23 & 34 : & Deuter. 14. De non obthurando boui frumentum terenti, ore, v. 41, Deuter. 25. De non iungendo ad aratrum boue atque asino, v. 52, Deuter. 22 : & Philo 485, 499. H. Rursum v. 50, *ὁ σπῆξ* superuacuum est.

P. 173, v. 6, interdictum de cædendis arborib. exstat  
Deut. 20. H. V. 8, malum cum articulo,  $\eta\eta\ \eta\eta\ \eta\eta$ , vt  
mox,  $\eta\eta\ \eta\eta\ \psi\chi\eta\eta$ . V. 34, A. dubitat an potius legen-  
dum  $\eta\eta\ \eta\eta$ , dat. casu.

P. 17.4, v. 1, Platonis locus est in Theæteto, Basil. ed. p. 82. A. V.4, Philonis locus, lib. 1 De vita Moſis, p. 412. H. V.6, congruentius *φυλάσσει*, vel *φυλάσσει*, imperatiuo modo. V. 12, vulg. B. Prouerb. 14, *ἵππου δὲ ἀφ' ὧν*. Seq. v. eadem B. Eliaze 66, *ἀλλ' ἵππ' τὸ περὶ ὧν καὶ πύχιστον καὶ πρῶτον τὰς λόγους μεν*. V. 17, rectius, *χαράζει*, *τὰς φιλίας αἰ μὲν* --- quod vidit etiam H. V. 24, H. m. f. *τὸ πᾶν ἀσχηματισμένον*. V. 25, f. inuertis casibus, melius legemus, *ἱπικυρία γὰρ ὕπνου μὲν σιωδῶνται, λυσιται δὲ ἕχθρας*: vt supra 172, 13. V. 26, A. *ἕχθ' ἔς*. V. 49, *ἡνὰ τῶ φιλοστοφ.*] Is Cleanthes est infra, 304, 31.

P. 175, v. 11, non minus aptum ἄρ', *igitur*. locus est ex Euripidis Oreste: prior, ex Andromache. Comm. Platonis locus, v. 24, est in Phædone, Bas. ed. pag. 33. A. V. 50, ἐξ ἑνός μύθου] Philo 201, 610. H.

P.176, v. 4, concinnius, *τινὲς ἀληθῆς καὶ τῆς ψευδοῦς*: vt  
 mox, *ὁ ἐφύβηται καὶ τῆς ἀγίας*. Sic v. 45 non incon-  
 venienter legeris, *ἡγουσθὶ δὲ καὶ τῆς αὐτῆς ἀρετῆς βέλῃ*,  
*αὐτοελεῖται*.

P. 177, v. 13, procul dubio legendum *πρώτη δολοπία τῇ*  
*Δ.* Aristippi autem apophthegma hoc de Laidis amore,  
refertur etiam a Diog. L. 75: a Plutarcho in Erotico, 589:  
a Cicer. lib. 9 Epist. famil. V. 21, Sardanapalli epita-  
phium & latius & alio versuum ordine legitur apud A-  
thenæum lib. 8, 167, hoc modo:

Εὖ εἰδὼς ὅτι θνητὸς ἴφους, τὸν θυμὸν ἔδει,  
 Τὴν παρὰ θεοῦ θηλοῦναι σοῦ πρὸς ὕψους.  
 Καὶ δ' ἔτι ποδὸς εἰμι, Νίνυ μιν αἰλῆς βασιλεύσας.  
 Ταῦτ' ἔγω' ἔωσ' ἐφάρθην καὶ ἴφ' ὕψους, καὶ μετ' ἱρμῷ  
 Τὴν ἐπ' ἔπαυον. καὶ ἦ πάλαι καὶ ὄλβια κείνη, λίλ' ἄπ' ἡται.  
 Cuius postremum distichum Crates in faniorem sen-  
 tentiam sic transformavit, apud Plutarch. 298:  
 Ταῦτ' ἔγω' ἔωσ' ἔμαθον καὶ ἴφ' ὕψους καὶ μετ' Μουσῶν  
 Σίμην ἰδύμεν. καὶ ἦ λοιπὰ καὶ ὄλβια πάντ' ὡς λίλ' ἄπ' ἡται.

Alij tamen nō Crateti hoc distichon tribuunt, sed Chrysippo. Meminit eiusdem Epitaphij idem Plutarch. 354, Diodor. Sic. 78, & Strabo 77. H. V. 33, metro conuenientius, *πινειν θηλοντις*. Seq. etiam versu rectius f. *δ' εἰς τὸ μὲν αὐτῶν*. V. 37, structuræ lex postulat *ἀντιμεχρίστας*, gen. casu. V. 41, Socratis præceptum hoc adnotatur etiam in Pædagogica supra, 64, 23: & a Plutarcho 76, & 310. H. V. 45, primus versus, si pentameter est, recte habet. Sequenti, rectius *χρυσείων*, penultima diphthongo. Tertius, si hexameter est, ita interpolari potest, *ἡ δ' εἰς πινυμένην ἐστὶ φιλονεικία*. V. 47, C. mauult *ἀνομολία*. Seq. v. rectius *πυθωνικοῦ*. Socr. enim apud Diog. L. 230, *Ἐρωτα πυνθωνικοῦ· οἱ δὲ μὴ χρῆσθαι*. Eand. *τῆς τοῦ μὴ δυνάμενος, βραχὺ*. Comm. V. 50, *πινὼν* non inepte forsitan: vt iciuna & macra philosophia intelligatur: vnde Timoni quoque secta illa dicitur, *Πυνθωνικὴ τ' ἔστι καὶ κρυφία βροτῶν αἰσῶν*. C. *κρυφίω* mauult, vt est apud Diog. L. 248: vbi etiam alio hi versus ordine collocantur.

P. 178, v. 15, metrum quidem explebitur si legamus, *ὡς πιστεύει*: vel, *ὅτε ἔρρωται*, aut *ὅτε ἔρρωται*: sed earum lectionum nulla mihi quidem fatiscit. V. 22, cum *ἰσχυρὸν* subaudiendum *μυσθόν*: quæ ellipsis vsurpatur interdum etiam a Latinis. V. 30, *ἵνα* abest a vulg. B. Rom. 8: 2 Cor. 10 legitur, *ὡς περὶ ἀσθενούντων*. A.

P. 179, v. 22, f. *Αδινιπ* Ⓞ, vt supra 130, 12. ego quidem nec *Αδινιμ* hic noui, nec *Αδινιμ*. quamquam Diogenes L. Physica tantū dogmata Leucippo tribuit.

P.180.v.4. Platonis locus iste, citatus etiam supra, 20,  
45. exstat autem lib. 4 De leg. 715. exstat & apud Aristot.  
De mundo, cap. 7: apud Plutarch. 636, & Iustin. mart.  
23. H. legitur autem in vulg. ed. *ἀρχὴν πρὸς πλάτωνα καὶ*  
*μάλιστα ὅτι ἀπὸ ἀπὸ τῶν*: & v. 13, *ἀφ' οὗτος πρὸς καὶ ἀπὸ πρὸ*. A.  
V. 39, de Iezekieli loco dictū supra, ad 58,3. V. 50, vulg.,  
B. Efaiz 55, *ὡς βουλάς αὐτῶν, καὶ ἵππερ. ἐπὶ κύμασιν*. A.

P.181; v.1, vulg.B.Gal.5, *Χελεῖται* Ἰησὺς. A. V.5, *clarius diuife dī a, quapropter*. V.19, *congruentius dat.cafu*, τὰ πῶς ἐποιεῖ, vt v. 17, *πῶς*.

P. 182, v. 2, versus illi sic disponentur melius, Παῖδες  
 δὲ γ' αὐτοὶ τὰ αἶαν ὀνὲ κληδόνες Γεγάσι. Φειδοὶ δ' ὡς ἄ-  
 γρουσι δίκτυον, Τὸν ἐκ βυθοῦ κλωστήρ σῶζοντες λίνον. Sed no-  
 tandum legi cos ( vt H. obseruauit ) non apud Sopho-  
 clem, sed apud Αἰχylum in Choephoris, 247, hoc mo-  
 do: Παῖδες γδ αὐτοὶ κληδόνες σωτήριοι Θανάτῳ· Φειδοὶ δ'  
 ὡς ἄγρουσι δίκτυον, Τὸν ἐκ βυθοῦ κλωστήρ σῶζοντες λίνον.  
 V. 5, de Laconica lege meminit & Plutarchus Lycurgo,  
 pag. 15. H. V. 10, H. m. f. xὴ αὐτοῖσιν xὴ ἀδῷ. V. 15, me-  
 trum raleum potius lectionem poitaur, Παπτερὶ ῥ' ποίει  
 τίνα, μήτερ' ὡς αὐτή. Itidem seq. v. si hemistichium  
 velis, legendum erit, μὴθ' ἔμοφρεσπῶν δὲ π' ἐδολῆς. cui  
 affinis locus infra ex eodem fonte, 214, 10. V. 26, τοῖς  
 πρᾶγμαδ ποιοῖς] Eurip. Hecuba: & Philoni 604. H. V.  
 37, pro posteriori αἰχμελορία sensus requirit αἰχμερορία,  
 seu contracte αἰχμερία: quod vidit etiam interpres.

P. 183, v. 5, capitulum quidem mentio hic; sed ea non distincta sunt ut in Pedagogo, propter varias scilicet materiarum interruptiones. V. 31, aptius ἀναπλοῦν, absolvere.

P. 184, v. 4, *concinnius*, ὁμοῦς λέγεται. V. 14, *rectius* ἀνατίθαι, indic. modo: ea phrasi qua psalmo 103, ὁ ἐξανατίθει τὸν χροῖον τοῖς κλέουσιν. V. 19, f. *rectius* ἀπὸ τοῦ παρῶν, expuncto nomine *διηγουμένη*: vt hoc quoque membrum referatur ad superiorem nominatiuum τοῦ φησι. V. 33, *melius* fortasse, ὁ μίαν ἀρχὴν: & v. 48, τὸ αὐτὸ διηγουμένης λέγει, eo inquam qui *De iustitia* inscriptus est.

P. 185, v. 2, f. conuenientius *κακίῳ, uisitationum, improbitatum*. Seq. v. rectius fortasse *καπελά*: quæ tamen lectio ad sequens magis quam ad præcedens membrum pertinet. V. 15, A. *εἰ γὰρ ὕπαρ τῇ ἀληθείᾳ ἐπιβάλλουσιν* quæ uerba Clementis sunt, nō Iudæ apostoli: & transilii. Clemens ab apostoli uersus 8 vsque ad 17. V. 32, de illo, quod mundus hic sit animarum *πνευμαίων*, agit etiam Athenæus lib. 4, p. 79. De Marcionis autem hæresi, seq. v. prolixè, ut & de aliis, Epiphanius Panario. H. De animarum e corporib. in corpora transfusione Pythagorica, v. 33, meminit etiam Seneca, epist. c v i i i. V. 39, cum formam tantum mutari dicit Empedocles, intelligit *τὴν ψῆσιν ἐν τῇ ἀμοιβῇ*, non *ἐν τῇ μεταβολῇ*, fieri: inquit Ios. Scaliger. Seq. v. rectius f. *ἂ δ' ἄλδον*: itemque mox, *ἂ δ' οὐκ ἔσθ' ἄλδον*. Siquis tamen *ἂ* malit in vtroque membro, per me licet. V. 42, Poetæ uersus est Odyss. σ. A. V. 44, Theognidis edit. vulg. *μηδ' ἐπιδῶν*: eodem sensu. Ex eisdem additus est pentameter qui mox uenis inclusus sequitur. V. 49, H. m. f. *οὐτ' ἔρεῖ*, hic dicit.

P. 186, v. 1, Homeri locus est Il. σ: in cuius citatione Apollonij Rhodij scholiastes habet Οἷη γδ φούα. A. V. 4, Plat. ed. vulg. διότι αὐτῶν συμφορὰν εἰς αὐτομάτην ἡ ψυχή: & seq. v. αἵς διὰ τὸ διδόναι τὴν ψυχῆς. A. Ad istam porro ὁ συμφορὰ etymologiam alludunt etiam hæc Philelonis 41, ἡ ψυχὴ αἷς αὐτῶν συμφορὰν τῆς συμφορᾶς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς. V. 9, f. rectius αἷος εἶναι τὸν χόλον, commun



απειρή γδ ἢ ῥητοίης: vt infra 202, 28, κλέψης γδ ὁ κλέψας, κλέψῃ καὶ ὁ κλέψας. V. 27, etiam gen. casu legi potest ὁ κλέψας. Seq. v. A. mauult κλέψῃ, temp. praeterito. V. 33, congruentius μεταφράσας. V. 45, vulg. B. i Cor. 7, κρείσσον γὰρ ἡμεῖς. V. 46, post ἀλλὰ τὸ θεῖον desideratur οἰκονομίας, vel simile quid: aut legendum ἀλλὰ τὸ θεῖον, seu ἀλλὰ τὸ θεῖον.

P. 201, v. 2, vulg. B. Εἰσαίε 56, ἐγὼ εἰμὶ ἐξ ἡρ. V. 6, eadē B. Εἰ. 65, οὐ κενώσιν: & mox, ἀλογημένοι ὑπὸ θεοῦ εἰσι. A. V. 14, idem A. mauult simpliciori ordine, Τεκνία, ἐπὶ μικρῶν μὲν ὑμῶν εἰμὶ, φησὶν ὁ διδάσκων: ex Ioann. 13. V. 17, vulg. B. i Cor. 4, Χρῆσθ' ἑαυτοῦ. V. 21, Ieremias locus est cap. 20: At Iobi locus, v. 26, exstat cap. 14. A. H. V. 28, Fl. ed. τὸ μῆτιν ἐνιργηθεῖσαν, errore manifesto. V. 30, vulg. B. ψαλμο 50, ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἀνομίαις ἐκείνη σέ με ἤμ. V. 34, eadem B. Mich. 6, Εἰ δὲ πρὸς τὸ πᾶν μὲν --- V. 39, locus de lueta christiana, desumptus ex Ephes. 6. A. V. 41, vulg. B. i Cor. 9, ὡς παῖς, nempe παρὰ τὴν ὑπὸ πᾶσι: sed ὑποπίεζον legitur etiam apud Basil. 82: & Greg. Naz. 196. Apud eundem Greg. 131, b, legitur etiam καλὸν ὑποπιασμός ἐστιματόν: a πιασμός, quod est corruptio ἐν πρῶτο. H. V. 44, Fl. ἡδὴ πῖς, iam quidam; minus apte. V. 52, vulg. B. Ierem. 5, τὸ πᾶσι τοῖς αὐτοῖς ἰσχυρίεσθαι: A.

P. 202, v. 12, haud scio an verius ἀγένης, vt mox sequitur τὸ ἀγένης. V. 22, A. mauult δὲ ὡς αὐτοῖς, plur. numero, ex i Cor. 15. V. 24, vulg. B. Gal. 3, ἐπιτελεῖσθαι, forma deponeti. V. 35, vulg. B. Prouerb. 1, οἱ φόνες μεταχρήσις. A.

P. 203, v. 2, vulg. B. i Cor. 7, plenius, εἰ μὴ ἢ αὐτὸς συμφο. V. 16, vulg. B. i Cor. 16, οὐτε κλίεσθαι, οὐτε πλεονέκτειν, ὅτι μὴ ῥητοί. V. 22, vulg. B. Philipp. 4, εἰς τὴν ἀλήθειαν: & seq. v. 28, ἡ ἀλήθεια ἡ ἀλήθεια, ἐπὶ τῇ ἀλήθειᾳ: καὶ εἰ δὲ τῇ. V. 28, eadem B. i Petri 1, ἀλλοι ὁρῶντες διότι ἐγὼ ἀγαπᾶμαι. A. V. 45, accus. ὁμοειδέσιν (i. ἡμῶν) regitur a verbo infin. ἀγαπᾶσθαι. vbi etiam nota, medium & extremum cuiusque προκειμένου non semper propositioni seu proemio respondeat.

P. 204, v. 5, procul dubio legendum, τὸ ἀποκρίσθαι ὁφείλουσαν ἡ ἀληθείαν, eorum qua ante veritatem dici debent: vt interpres quoque vertit, quaedam enim ante veritatem omnino praefari necesse est. V. 14, aptius, vt putat, ἔστιν ἡ ἡμῶν, ἐπιστῆναι αὐτοῖς nobis. V. 25, Hesiodi ed. vulg. ἐπὶ αὐτοῖς: & seq. v. 29, ἡμεῖς, veniens. V. 29, ἡμεῖς φησὶ Iob. c. 5. V. 33, alibi ἐν ἡμῶν μελίσσας. V. 37, ἀποφασίζων agnoscit etiam H. m. f. & quodam in loco Aristophanis scholiastes: alibi tamen idem schol. pro eo habet ὑποψήσας, Suidas δὲ ὑποψήσας: Varini lexicon sit pro ἐπιγινώσκων: quod haud scio an mendose scriptum sit pro ἐπιγινώσκων. ex his priora duo veriora sunt; postremum ἐπιγινώσκων, exegema est. V. 38, A. & H. πλοκάμους: vt etiamum seu tricarum discussio intelligatur. sed malit fortasse aliquis πλάκους aut ποπλάκους: quorum illud fuisse dicitur τίμημα πλοκάμων ἢ πλοκάμων: hoc, πλοκάμων ποπλάκων καὶ λαπίδων καὶ ἀφιδρῶν. vt sensus sit, in efficiendo eo placentiarum genere. πλάκων δὲ καὶ ὁ oblatio infra mem. oratur 248, 28. Seq. v. H. cum articulo, τῶν ἀποκρίσεων: recte. V. 40, legendum videtur, --- ποπλάκων Διδρακόν ἀργύρῳ, ποπλάκων αὐτῶν πᾶσι καὶ ἡμῶν. Epicharmi versus qui sequitur, alibi sic legitur, Μίμνος ἀπὸ πύργου ταῦτα φησὶ. V. 43, f. traictis genitiuis mallet quis, ἐκ κρατὸς ἡμῶν καὶ ἡμῶν, ἐκ κρατὸς ἡμῶν: aut diffusius etiam, ἐκ κρατὸς ἡμῶν καὶ ἡμῶν, ἀκρατὸς ἡμῶν καὶ ἡμῶν: sed mutatione haud opus est. sensus enim est; Nam continere se a boni operatione, malitia opus est: & contra, abstinere ab iniuria, salutis est initium. Seq. v. rectius ἀποκρίσας. V. 50, cum ἔξιν subaudienda videtur praepositio καὶ, vel participium ἐκρίσας, aut simile quid.

P. 205, v. 1, quaedam B. edit. post γινώσκοντες inter-pungunt. A. V. 11, idem A. mauult αὐτὰρ αὐτῶν, sub-iunctiuo modo. Seq. v. cum πολλὸν subaudiendum ἡμῶν: aut legendum, αὐτῶν δὲ ἑπ' ἑπ' --- V. 14, H. ἰδὲσαν, ὁρῶντες. V. 17, vulg. B. Rom. 13, οὐ τέτρεται ἡ ἀνάστασις

καὶ φάλαγγας, οὐ τέτρεται, Ἀναστασις. A. V. 21, πᾶσι --- superua-cuum est; nisi aut πᾶσι τοῖς φέροντες ῥητοίης legamus, aut πᾶσι τοῖς φέροντες ῥητοίης. V. 26, vulg. B. Rom. 6, ὡς ἡ, maiori emphasi. V. 33, Homeri locus est, Odyss. p. A.

P. 206, v. 5, aptius ποιητικῶς γὰρ: aut vt superuacua est. V. 7, quantopere laudati fuerint qui in bello occubuisse, declarat insignis illa Periclis oratio apud Thucyd. lib. 2, & Platonis sententia in Menexeno. R. V. 23, H. m. f. οἰκονομῶσι οἱ πολλοί.

P. 207, v. 5, forsitan auctor scripsit, ὅτι γὰρ ἰσχυρῶς: vulg. B. Rom. 15, ἀσθενεῖς ἔχουσιν, in vtroque membro. Vox τὸ παρὰ κλήσεως seq. v. post ἰσχυρῶς, abest ab iisdem B. V. 17, eadem B. i Cor. 7, ἡμεῖς δὲ: & mox ἀποκρίσας. A. V. 28, cum impressis consentit etiam H. m. f. Sed Athenaei epitome m. f. rectius, δὲ ὅτι τῶν δὲ, φωνὴ καλὴν. Sic apud Platonem lib. 2 De leg. 661, λέγεται γὰρ ὅτι ἔστιν ἡ ἀλήθεια: δὲ ὅτι τῶν δὲ, καὶ ἡ ἀλήθεια: ὅτι τῶν δὲ, ἰσχυρῶς: τῶν δὲ, πλοκάμων. V. 30, Theognidis ed. vulg. πᾶσι, & μεταχρήσας: Plutarch. 644, μεταχρήσας: at 463, βαρυνήσας. H. Seq. v. Antiphanis locus apud Stob. titulo 91, plenius sic legitur, ὁ πλοκάμων ἡμῶν, καὶ ἡ ἀλήθεια: καὶ ἡ ἀλήθεια, τυφλὸς, βλάπτων παρὰ λαβὴν, πᾶσι τοῖς. V. 35, cum dicto de paupertate, consonat hoc Theocriti, Ἀπνία, Διοφάντης, μόνον τὸ τέχνης ἰσχυρῶς. Oraculum de Sparta, mutato verbo legitur apud Plutarch. 142, Ἀφιδρῶν ἡ ἀλήθεια Σπάρτῃν ὁλεῖ, Sparta perdet: cum hic sit ἰσχυρῶς, capriet. In Sophoclis loco si τῶν expungatur, metrum constabit rectius; Οὐκ ἐν μόνον νόμισμα λαβὴν ἀργυρῶν ἡ χρυσὸς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ῥητοί βροτοῖς. V. 44, congruentius, τὰς τὸν γινώσκον ἀποκρίσας πόλιν.

P. 208, v. 9, rectius A. οὐτε τῶν δὲ, ita primariter, sic orbat. V. 15, Fl. τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἀποκρίσας: perperam. V. 22, f. rectius ἀλλὰ πᾶσι ἐκ τῆς ἀλήθειας, propter dationis alicuius promissionem; vt mox v. 24. V. 27, δύο legendum pro τῶν, arguit sequens vocabulum ἀμφότες. V. 36, vulg. B. Lucæ 13, Πορρωμένης ἐστὶν: & seq. v. ἐπιπλάσας ἡμῶν. V. 51, inclusa, addita sunt e psalmo 11.

P. 209, v. 1, vulg. B. eodem psalmo, ἐν τῇ τῆς πλάκων πύργῳ --- V. 14, eadē B. Lucæ 12, ταῦτα τῇ ἐκ τῆς πλάκων πύργῳ ἀποκρίσας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, τῶν ἡμῶν: V. 18, eadem B. eodem cap. ἀλλὰ τῶν ὑμῶν λέγει: & seq. v. μετὰ τῶν ταῦτα, τῶν ὑμῶν δὲ. ἡ ψυχὴ, πλοκάμων ἐστὶν τῶν ἀποκρίσας. V. 21, eadem B. Matth. 6, τῶν βασιλείων τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν δικαιοσύνης αὐτῶν. A. V. 28, idem A. ex Lucæ 21 mauult pluraliter, τὰς μὲν πλοκάμων --- βλάβης: itemque seq. v. οἱ μὲν γὰρ --- Pro χαλκῶς δύο vulg. B. ibidem habent δύο λαπίδων: & seq. v. οἱ δὲ ὑποκρίσας. V. 36, idem A. ex Matth. 10 legendum suspicatur, καὶ ὅς ἐστιν πόσις ἡ ἐκ τῶν μετῶν --- V. 41, rectius αὐτῶν τὸ ὅτι β. H. m. f. & Platonis ed. vulg. sub finem Phædonis. Seq. v. eadem Plat. ed. τῶν δὲ μὲν τὸ πᾶν ἐν τῇ γῇ: & seq. v. αὐτῶν ἐκ τῶν κατὰ τὸν --- & v. 45, εἰς τὸ ἐπὶ τῇ γῇ. A.

P. 210, v. 1, interpres mauult εἰς τὸν ἡ, diuinitatem quid. sed εἰς τὸν pro eleganti & humano retinere nihil vetat. V. 28, vulg. B. Matth. 5, ἐν τῇ δικαιοσύνης: ὅτι αὐτῶν ἡ ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ. In sequentib. etiam nonnihil variant eadem B. ibidem. A. V. 48, idem A. mauult τὴν μὲν λέγει, dat. casu: sed retineri etiam accusatiuus potest, vt Lucæ 7, τὴν μὲν λέγει Κύριε Κύριε: V. 52, f. melius, δι' ἐργῶν καρπορευόμενοι ὁ πείθοντες εἶναι, τοῖς αὐτοῖς testificantibus quod esse persuasum habent. interpres minus apte, τοῖς αὐτοῖς testantibus ei cui credunt esse carnem.

P. 211, v. 12, Fl. ἀγαπᾶ, φησὶν, αὐτοῖς. nostra scriptura, ἀγαπᾶ φησὶν αὐτοῖς --- & Aristophanis editione vulgata, & ipso metri numero confirmatur. Exstat autem locus in Auib. In eisdem ed. seq. v. legitur πλοκάμων πλοκάμων: & mox, φῶν ἀποκρίσας. V. 14, concinnius, τὸ μὲν πᾶσι τοῖς ἀποκρίσας. V. 22, vulg. B. Rom. 8, εἰς ἀγαπᾶν, absque articulo: & v. 24, καὶ οὐκ ἐκάλει --- V. 28, eadem B. i Petri 3, κύριον ὃν τὸν θεόν αἰ. & v. 30, τὸ ἐν ὑμῖν ἰλασθῶν: & mox, ἵνα ἐν ᾧ κατὰ λαλοῦν ὑμῶν ὅς καὶ ποιῶν, κατὰ λαλοῦν οἱ ἐκ τῆς ἀγάπης ὑμῶν τῶν ἀγαπᾶν ἐν Χρῆστῳ ἀναστροφῶν. & rursum v. 32, οἱ ἡμεῖς, indic.



P. 222, v. 6, ὁ ἐν εὐρεῖ λήγῃ— per Dauidem sc. psalmo 33. V. 14, congruentius, πλὴν ὅτι ἐλίου. Sequens commation, ὁ ἐν τῇ αὐτῇ Κορινθίῳ ἐπιστολῇ γάρ κ' αὐτοῦ, nostri potius quam apostolici Clementis esse videtur. alioqui ex eius ad Corinthios epistola hæc excerpta esse nō possent. V. 17, f. ῥητόρητι, disertiusque: vel, transpositione facta, καὶ ῥητόρητι. V. 18, aptius ἐκκευφ. V. 30, vulg. B. i Cor. 13, τὸ σῶμα μου παρεδόν ἵνα κενώσωμαι: (vt hic quoque mox legitur v. 30) & v. 34, καὶ ἐὰν ψαύω. & v. 37, μεθιστήσιν. V. 44, vulg. B. psalmo 49, ἀπὸ δὲ τοῦ πνεύματος ἡ δόξα— A.

P. 223, v. 6, f. asseueratiue, ἡ γὰρ, utique enim. interpres, vt prior disiunctiua consistat, in sequenti quoque membro legit, ἡ καὶ τῶν σῶματι. Paulo insolentius esset, ἡ γὰρ, pro αὐτῇ γὰρ, hac enim. V. 14, ellipsis est: plena structura, ἀντ' ἐιδύλα συμπολοῦν, pro ἰταγίτη ποίησαι. Sic v. 40, cum ἐξηγήσαντο subaudiendum μετὰ. V. 46, f. rectius ἀποστήσας, præter. perfecto.

P. 224, v. 2, H. m. f. μετ' ὀλίγον, paulo post: & seq. v. αὐτῇ, nom. casu: rectius. V. 30, Homeri locus de Naufractis, exstat Odysf. ζ, initio. A. V. 34, H. m. f. σωτηρίας φέρει, absque præpositione. V. 42, f. αὐτῶν τὸ σωφρονεῖν διωκόμενοι: & rursum seq. v. εὐ λήγῃ. V. 46, melius sic constaret metrum, --- συσκευασίαν ἀλοχῶν πόσῃ Κοινοῖν τι λύπης ἡδονῆς τ' ἔχῃν μέγῃ. Seq. v. A. ὑποδύκνουν καὶ ταῖς συμφοραῖς, (sub persona videlicet coniugis) ἐπιφέρει. Sequentium sic expleri metrum posset, --- σὺ δ' ἔγωγε— Γε καὶ ἡ σωσιώπη σωσιώσθ' ἀνέξομαι, Καὶ τ' ἡ σωσιώπη τῶν σωσιώσων σὺν μέγῃ. Et mox, --- ἡ δὲ ἐν μέγῃ πικρῇ. Μιστὰ τ' φίλων γὰρ δυστυχῇν τι κλυτὰ Χρή. τίπτε γὰρ δὴ τὸ φίλων ἀλλο, πάλιν τὸ δὲ: Sed absque codicum auctoritate nil ausim affirmare.

P. 225, v. 6, metrum postulat τὸ κέρων, id quod iudicat. V. 19, vulg. B. Hebr. 12, ἀλλ' ὅτι τῶν μισθῶν ποιοῦν. V. 22, haud scio an rectius, διδόντες, ἢ πλέειν: vt appositum exegema sit, idque substantiue positum pro τ' πλῆθος. Ibidem mox, vulg. B. i Petri 1, εἰ δὲ οἱ ἐσὶ: & v. 24, ἀλλ' ὅτι τὸ δὴ καὶ μετὰ: & mox, εἰς ἑκατόν καὶ πεντήκοντα: & v. 26, τὸ πλῆθος τῆς πίστεως ὑμῶν. A. V. 41, rectius ἀνακαταστήτω. V. 48, malet fortasse aliquid, ἢ δὲ δὴ σύστασις: vt 2 Cor. 6, ἐν πνεύματι ὡς ἡμεῖς αὐτοῖς, ὡς ἐοικὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐν ὑπομνήσιν ἡμῶν, & quæ sequuntur: nam δὲ δὴ more Platónico alibi quoque vsurpata, 37, 33: 186, 25: 206, 26. sed mutatione opus non est, quia nomen ἀφ' ἑαυτοῦ confirmat adiectiuum ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ 120, 22.

P. 226, v. 2, f. λέγει, dicit. V. 4, vulg. B. 2 Cor. 7, καὶ πρᾶξις: itidemque seq. v. V. 7, τῶν πρᾶξεων agnoscit cum Clemente etiam vetus interpres: sed cum præpos. habent libri vulg. ἐν τῇ πρᾶξει, eodem in loco. V. 10, eadem B. Ephes. 4, καταντισταμεν οἱ πάντες. Seq. v. Flor. ed. duplicem lectionem habet, τ' ἐκζητήσας ἢ ἡμεῖς: & τ' ἐκζητήσας ἢ ἡμεῖς τὸν θεόν: quæ cum in vnā confusæ essent, ego eam secutus sum quæ in vulg. B. exstat. V. 17, vulg. B. i Cor. 12, concinnius, ἀλλ' ὅτι πνεύματι διδόνται λόγος: & seq. v. ἐπὶ τῇ πίστει: itemque v. 20, ἀλλὰ ἢ ἀποφθεῖναι: ἀλλὰ ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ πνεύματι: ἐπὶ τῇ ἡλικίᾳ: inserta vbique coniunctione. A. V. 25, f. rectius ἀποφθεῖναι, plur. num. Sequens Homeri locus exstat Iliad. 1, in fine. V. 26, vulg. B. i Cor. 7, ἰδίον χαρακτὴρ ἔχει ὁ καθ' ἑαυτόν, οὕτως ὡς δὲ, οὕτως. A. V. 36, H. m. f. γὰρ, nom. casu: & mox ποιεῖ, indic. modo. Seq. v. vulg. B. psalmo 138, πρὸ ποταμῶν ἀπὸ τῶν πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τῶν ἀστροῦ σου πρὸ φύλων: καὶ ἀναβῶ---.

P. 227, v. 4, f. ἐν πάσῃ ἀσέβει: aut ἀσεβεί accipiendum pro, τῷ ἔργῳ, reipsa & factis. V. 9, plenius ex Matth. 6 legeris, Γίνεσθι τέλει, ὡς καὶ ἡ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς ἀστροῖς, τέλει ἐστίν. V. 32, vulg. B. i Theff. 5, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ: & v. 35, ἐλπίδα σωτηρίας. V. 37, f. ἐν ἀφρόνῃ, ποῦ: vt v. 29. V. 39, vulg. B. Rom. 13, ἡμῶς, nos: & v. 41, καὶ ἐνδοξίμην τὴν οὐρανῶν. V. 46, vulg. Hom. ed. Odysf. δ, ὁρηνάμεθα: & mox, εἰμὲν: ἔλπεσθαι. Sequens eiusdem Homeri locus, est ex Odysf. α, H.

P. 228, v. 23, Fl. ἡ ἀπὸ λανθάνει: articulo scilicet pro coniunctione posito. V. 46, etsi optatiuum φήσιν ferri potest, tamen si quis indicatiuum φήσιν malit, per me licet. allusio autem est ad Homericum illud, Αὐτὰρ ἔγνων αὐτὸς ἐμὲ λυσσόμεν. V. 52, vulg. B. i Cor. 7, ὁ καταμύζων: (omisso commatio illo, τὴν παρθέτον αὐτόν: quod glossema esse videtur) & mox, ὁ δὲ καὶ καταμύζων. A.

P. 229, v. 8, A. inserta copula legit, καὶ παρ' αὐτὸν ποιεῖ. Seq. v. vulg. B. Prouerb. 1, κατανύσσων ἐπ' ἐλπίδι πιστοῦ. V. 25, legi posset etiam transposita negatiua, καὶ τὴν τῇ σὺν ἀφροῖ. V. 37, Fl. ἡνυμνή: errore ambiguo. nam aut ἡνυμνή nobiscum legendum, aut ἡνυμνή: quod haud scio an sit verius. V. 46, ἡ χαρὰ] psalmo 49: vbi legitur ἐπὶ λαοῖς ἀνομιῶν, vt etiam infra 285, 7. Cum sequentibus, de castigatione & punitione, confer quæ Seneca ex Platone tradit lib. 1 De ira, cap. ultimo, 206, 52.

P. 230, v. 4, allusio est ad illud Esaiæ 40, πᾶσι τὰ ἐξ ὅτων ὡς στεγνὸν ἀπὸ χύδνου, καὶ ὡς ῥοπή ζυγῶν ἐλογίζοντο, καὶ ὡς ἐπὶ λοχίῳ σπινθηρῶν. V. 5, rectius diuise, ἐπὶ πηροσύνῃ: A. mauult ἐπὶ πηροσύνῃ. Eundem locum H. in versus ita digerit, vt primi finis sit μετὰ: secundi, πηροσύνῃ: tertij, ὁρμῶν: quartij, φύσις: quintij, ὅπως: sextij, ἀκαρῶν: vltimi, ἀποσφί. V. 8, magis placet νοδὸς π: itemque v. 11, καὶ ἰαυτῶν π, vt seq. v. σὺν Χρυσῷ π. V. 13, Homeri versus est, ex Od. κ. V. 23, vulg. B. Ezech. 44, λέγει Ἀδωναὶ κύριος ὁ θεός: & seq. v. ἀφ' ἐκ τῆς σαρκὸς, absque verbo ἐσ: & v. 25, εἰς τὴν ἀγῆ μὲν ἐκ πατρὸς ὑοῖς ἀπορῶν τῶν ὄντων ἐκ μέσων---A.

P. 231, v. 5, εἰς τὴν πονηρίαν] Epiphanius 205, & Damasc. H. V. 6, Heruetus interpres legit, Βασίλειος ὁ δὲ ἀποστρέψας, διχοσυνώων καὶ τὴν ἡσ. Sic enim vertit; Βασίλειος autem, qui defecit, iustitiam, & eius filiam Pacem, existimat manere collocatas in οὐρανῷ. Sed fortasse retento verbali ὑποσφύ, sola coniunctio δὲ vertenda in copulatiuam π. vt sensus sit, Βασίλειος vero res subsistentes iustitiam pariter & filiam eius Pacem, putat in οὐρανῷ manere collocatas. V. 9, Eurip. ed. vulg. in Bacchis, ὁρῶντες, sing. num. Et seq. v. τὰ δ' ὅρα ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ἔργῳ σὺς. Et mox, Ἀρρετ' ἀσκαχόποιον--- V. 14, f. rectius, ὑψίστη ὡς πατὴρ: aut poetice, ὑψίστη ὡς πατὴρ. V. 27, vulg. B. Ierem. 13, φεύρα καὶ φερέμεθα: & mox, ἔστω ὁ κληρὸς σου καὶ μερὸς τῆς ἀπὸ τοῦ ὕμνου ἐμοῦ, λέγει κύριος. Et rursum v. 26, ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ σου: & mox, καὶ ἀντιχρῆσται σου καὶ ὁρῶντες---A. V. 32, in Fl. est etiam altera lectio, ἀποσφύ, fut. temp. Sequentia verba Dauidis sunt ex ps. 38, pauculis mutatis. A. V. 45, constructionis regula postulat gen. casu, πῶν τῶντων, vel τῶντων. V. 52, A. mauult, ἡνυμνή καὶ καὶ ἀδυναμῶν μετὰ, ex 2 Cor. 5: vbi etiam mox, ἐν ἡμεῖς αὐτοῖς τὸν κύριον.

P. 232, v. 3, vulg. B. 2 Cor. 5, διὸ καὶ φιλοῦμεν μετὰ, ὅτι ἐν ἡμεῖς αὐτοῖς, ἐπὶ οὐκ ἡμεῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν εἶναι. A. V. 6, H. m. f. ὑπὸ αὐτῷ τοῖς γάμοις: corrupte. Seq. v. μετὰ καὶ: vel distinctione transposita legendum, μετὰ καὶ μετὰ, idque substantiue pro ἡμῶν μετὰ. V. 10, aduerb. νῦν abest a vulg. B. Iobi ultimo: vbi etiam mox, πῶς ὁ ἀναχρῆσται. variant & alia quædam. A. V. 32, commation istud, τὸ τὴν ἐξουσίαν ἔχει ὁ ἰσχυρὸς τῶν σωτηρίων, Clementis est, enarrationis loco verbis Moyse attestatum. V. 45, legi potest etiam αὐτὸν αὐτῶν.

P. 233, v. 4, ἡνυμνή in Fl. omiffam, ipsa structura connectio postulat. V. 19, f. melius εἰδὲν, speciali. Seq. v. alludere videtur ad illud Achilles, Iliad. α, Ὅς καὶ ἡοῖος ἐκπαισθήσεται, μέλα γ' ἐκλονοῖ αὐτόν. A. V. 29, cum clausula illa, καὶ τὸ λόγος ἐστὶν ἐν τοῖς ἐπιτελεῖν, subaudiendum ὡς, significatione finali, pro ἵνα, vt cum alibi, tum supra 196, 18.

P. 234, v. 28, f. conuenientius ἀπειθείας, obediencia. V. 32, vulg. B. i Cor. 13, βλῖπόμεν γὰρ ἀπὸ δι' ἐσώπρι. V. 33, vulg. Plat. ed. in ipso statim Epinomidis principio, Οὐ φημι εἶναι δυνατὸν ἀνθρώποις, μεταχειρίσασθαι καὶ ἀδυναμῶν ἡνυμνῶν, πάλιν ὀλίγων: μετὰ καὶ αὐτὸν, τὸν διότι ζῶμεν.



V. 44, vulg. B. Ierem. 6. ἐῖδεν καὶ ἐρωτήσας τοὺς κενεῖν αἰώνους, καὶ ἐβλεψεν ποταμὸν. A. V. 51, πατὴρ μετάνοιας Philo libro Περὶ τῶν μετάνοιαν ἐκζητούντων, p. 21. cum quo loco confer & sequentia. H.

P. 235, v. 5, A. & H. ὅτ' ἀληθεῖς ἔχοντες. Et seq. v. Οὗς γ' ἐξ ἐξέρει. Rursum v. 5, H. m. f. αὐτοὶ μύθοις. Seq. v. idem m. f. ἀγαθὸν, contra structuræ normam; f. pro ἀγαθὸν. V. 14, vulg. Plat. ed. in Timæo, 475, πολλὰ καὶ κατὰ πολλὰ. & seq. v. μετέοις ἢ ἀλλοις, absque καὶ: & v. 17, οἱ θεοὶ γὰρ ὁδοὺς κατεκλύζουσιν: & seq. v. βυβλίοι νομίσαι. A. V. 25, cum commatio illo, εἰς τὰς τ' ἑλάνων, subaudiendum φιλοσόφους, aut simile quid. V. 29, f. non minus verum ὁδοῦναι, progredi. V. 30, Sophoclis locus citatur etiam a Plutarcho, libro De fortuna, pag. 59. H. V. 35, A. Φοιτᾷ δ' ἡ βροτολογία. & seq. v. ἢ τ' ἀλλή: at C. ἢ τ' ἀλλή, quæ cæca; ex Eusebio. V. 38, idem C. ἀλλή, pro κακῶν. Seq. v. κερὰν καὶ ἀλλοῖον ἐριστικῶν σὺλλογισμῶν meminit etiam Diog. Laert. 87 & 88. H. V. 42, vulg. B. psalmo 21, ζήσονται ἐν καρδίᾳ αὐτῶν εἰς αἰῶνα αἰῶν. A. V. 51, τ' ὧν λαμβάνω. Meminit eius consuetudinis etiam Plutarch. De auditu, & quidem aliquanto luculentius. quare verba eius hic libet adscribere: οἱ τε πολλοὶ τὰ μικρὰ ποιῶντα κατεφίλουσι, αὐτοὶ τε τῶν ὧν ἀπλόνται, καὶ τῶν τῶν ποιῶν καλῶσιν. αἰνιτίζονται μὲν ποιῶντας, ὅτι δὲ φιλεῖν μέλει τὰς ἀφ' αὐτῶν ἀφελουμένους. H.

P. 236, v. 22, non minus aptum ἦσεν, sede. V. 24, Fl. ἔχεται, repugnante metro pariter & sententia. Sic præpōtere v. 38, eadem ed. ἀπληρότης: & v. 47, ἀγρίαις. nostræ lectioni sensus ipse patrocinatur.

P. 237, v. 5, sunt qui malint τὰ πολλὰν ψόφου: sed retineri tamen & vulgata lectio potest. V. 14, vulg. B. Proverb. 26, ἀποκρίναι ἀφ' ὧν αὐτὸς τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ. ἵνα μὴ φανήται σοφὸς παρ' ἑαυτοῦ. V. 15, eadem B. i Cor. 9, πῶς πᾶσι γάρ γε τὰ πάντα, ἵνα πάντας ἑαυτοῦ σώσω. V. 17, eadem B. Rom. 3, ἡ ἰδὲ αἰὼν ὁ θεὸς μένος, ἐχθρὸς καὶ ἐχθρὸς καὶ ἐχθρὸς ἐχθρῶν. V. 22, H. ὅσον γε, quamvis quidem. V. 33, Fl. corrupte ἐ φιλοκαρδῶν. Dorismus est, pro communi phrasi, ἔπειτα φιλοκαρδῶν. V. 51, λοξίας, cur dictus sit Apollo, meminit etiam Plutarch. 339, ἀφ' ὅτι φέρει τὴν ἀδελφίαν μετὰ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ. H.

P. 238, v. 15, Sophoclis iste locus citatur ab eodem Plut. libro, Cur Pythia nō amplius metrica responsa det; pag. 624. H. V. 18, vulg. B. psalmo 77, πνεῦμα λαός μου τὸ νόμον μου. V. 27, eadem B. i Cor. 2, ἡμῖν ὁ θεὸς ἀποκάλυψεν ἀφ' ὧν αὐτοῦ: & v. 30, τὰ τὴν πύμνην. V. 34, eadem B. i Cor. 3, καὶ ἔστι καὶ διχρησισία: & v. 36, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, τὴν δὲ θεοῦ μου: & seq. v. ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς. V. 46, eadem B. Ierem. 8, ἐφύλαξαν καὶ οὐκ εἰσόδον ἑαυτῶν. V. 48, Homeri locus est Il. i. A. Ibidem mox, post Πανδίωνος clausa periodo, e præcedenti membro subaudiendum ἐξοικίζονται, vt coherentia sit; καὶ ἀφοσιῶνται ἑξοικίζονται. Symbolum hoc Pythagoræ cum seq. exponit etiam Plutarch. Sympo. lib. 7, p. 575. H.

P. 239, v. 4, vulg. B. Ephes. 4, ὁ ὕψις ἐπὶ τῷ παρρησιασμῷ ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῷ πνεύματι. V. 13, symbolum de annulo, explicat etiam Plutarch. p. 7: & Diog. L. 317. H. V. 19, pro ἀφροσύνη interpretes legendum putat αὐτῶν: quoniam alioqui aut nullus, aut frigidus sit sensus. Ego vulgatam lectionem retinendam puto. Cælum enim, Dei sedes est; teste Scriptura: & vt vulgata Ori Hieroglyphica testantur, pag. 25 Mercerianæ editionis, θεὸς ἐν ἡρώδοις σημεῖοις, ἡ εἰς ἡρώδοις, ἡ τὸν πέντε δόρυθρον, ἀστὲρ ζωρεφδοσιν Αἰγυπτίους. V. 44, Homeri locus est Il. ζ. καππιδίον τὸ Ἀλκίον εἶος ἀλάτρου θύμῳ κατὰ δόν. V. 49, pro ὅτι aptius f. reposuerimus ὅπη, quæ, seu quo. Ibid. mox Κείν per diphthongū legitur apud Suidam: itemque supra, 87, 32. V. 50, Pythagoræ symbolum, ὡς λωφόμενος καὶ βαδίζων, exponit etiam Diog. L. 315, & Philo 593: e quo, Laertij locus corrigi potest. H.

P. 240, v. 14, ὡς ἡ τῶν σοφῶν φύσις Philo 299. H. V. 25, congruentius ἐπακρή, subiunctiuo modo, vulg. Plat. ed. in Theæteto, p. 74. Eadem mox, οὐ αὐτῶν.

ἀπὸ τῆς χρίσιν λαβίαν. A. V. 33, H. πτεροειδῆ μύθοις, ex Philone, 456: & seq. v. Ιαὺ. Ad vulg. pronunciationem magis accederet Ιουά. V. 44, φασὶ δ' εἶναι] eadem de re Greg. Naz. homilia in Pentecosten, & Nicetas eius paraphrastes. De borealibus flabris, v. 46, Philo 456. V. 50, ad ἐπίγνωσιν πολλῶν, addit idem Philo καὶ ἐπίγνωσιν, 455. H.

P. 241, v. 6, haud scio an rectius ὁ πτεροειδῆς μύθος, qui circumquaque continet omnia. V. 48, ἐπ' ἀκρῶν agnoscit etiam Herueti versio, in extremis.

P. 242, v. 17, f. ἀνιόντες, compellatiue sc. Οὗτος qui nascimini & defungimini. V. 33, non minus concinnum, τὸ σκυτῶν βασιλία: vt articulus feratur ad remotius nomen. Meminit autem illius symbolice legationis etiam Herodotus lib. 4, 167: & Athen. lib. 8, 166, 49. H. V. 36, H. m. f. aduerbially οὐαί, vt verisimile est. V. 41, Anacharsidis symbolicum factum refert & Plutarch. περὶ ἀδελφίας, 335, H. V. 43, post ἰνδία, ἡ ἰνδία subaudiendum ἡ ἰνδία, ἡ ἰνδία, vel simile quid. Ad sequentia quadrant quæ de Alexarchi Vranopoli narrantur ab Athenæo lib. 3, 50, 13.

P. 243, v. 8, post τὰς εἰς τῶν τὸ βίον, desideratur εἰσόδος, vel simile quid. V. 36, si legamus, Ἀπὸ κακοῦ καὶ κακοῦ καὶ κακοῦ, ἡ φησὶ, ἀλλὰ καὶ ἡ φησὶ: metrum quidem constabit: sed parum consentanea reddi videtur sententia. V. 31, f. verius, ἡ τῶν ὅλων συνάφαις, vniuersæ colligatio. V. 34, metrum explebitur si legamus, λείψανον παλιν πρὸς ἡλίου. V. 41, f. aptius ἀφ' ὧν φέρει, corrumpere: & mox, τὸ κεραιὸν φέρει: vt articulus ad verbum feratur, non ad nomen. Ibidem Fl. ed. habet ἡρῶν, frangere: nihil ad rem. Eadem mox v. 43 confusc, παιδὶ καὶ καὶ, pro Πανδίωνος.

P. 244, v. 2, τῶν δόρυθρον καὶ τῶν αὐλάων, absolute posita sunt; eodem nempe casu quo vocabula quæ per hæc explanantur. V. 32, συμμικρῶν habent etiam Platonis ed. vulg. in Menone: metrum tamen requirit potius συμμικρῶν, vel συμμικρῶν. Sunt qui συμμικρῶν legant: & mox ἰνδία. V. 34, τὸ πολυσκελὲς Philo libro περὶ μετανοίας, p. 201. H. V. 44, malet f. aliquis ὁ δὲ ἀληθὺς σφῶς. sed nihil opus est mutatione, si cum ἀληθὺς subaudiamus infin. εἶναι. V. 46, vulg. B. Exodi 21, δὴ σὺ τὸν κεραιὸν αὐτῶν: & continetur, τὸ ἡ πεπλομένης. V. 48, eadem B. Esaiæ 1, ἰσχυρὰ δὲ μετὰ ἡμῶν, καὶ ὁ λαός μου ἐστω ἡμῶν.

P. 245, v. 37, vulg. B. Esaiæ 52, ἐξέλιθται ἐκ μέσων αὐτῶν: itemque 2 Cor. 6. V. 13, A. Gellij lib. 15, c. 27, Testamentorum tria genera fuisse tradit: vnum, quod calatis comitiis in concione populi fieret: alterum, in proximis, cum viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: tertium, per familiam emancipationem, cui as libram adhiberetur. Quorum postremum (inquit Brissionius De formulis lib. 7, 653) priorib. duob. abolitis diu in vñ mansit. eaque res Libripende & Familia emptore adhibito, & quinque testibus præsentibus, agebatur. Familiam enim, id est hereditatem, testator mancipabat imaginario emptori, qui Familia emptor dicebatur, nummo vno, aut item altero, dicis causa, intercedente. Clementem vero ibi κεραιῶν nomine intellexisse Manicipationes, quæ in testamentis intercedebant, verisimile penitus inspicientib. fiet, cum in sollemnib. testamentorum, quæ per æs & libram fiebant, totus ille locus versetur. Eoque in genere præter ζυγὰ καὶ ἀσάρεα, id est as & libram, mancipatio intercedebat, ὡς ἡμῶν (id est pretij) μετὰ μόνον, vt Clemens censet. Item testator: cuius gratia factas ὡς τὸ αὐτῶν ἐπιφύσεως significat: quandoquidem in ima aure memoriæ locus erat; quem tangentes, antestabantur, teste Plinio lib. 11, c. 45. Hæc inter alia ibi Brissionius. Attigit eundem locum etiam Paulus Leopardus Emend. lib. 6, c. 9. V. 44, f. rectius αὐτῶν, ei. V. 49, pro præpos. ὡς; reponendum nomen proprium Hēs, vt infra 255, 37: quod prolixius declarat Paulus Leopardus Emendationum lib. 9, c. 2.

P. 246, v. 3, f. rectius γησίως, aduerb. V. 9, Fl. πύς δῆρις





ἔχουσιν ἀρχαίους, ὅτι παρὰ τοὺς ἐμοὺς τὰ ἐμοῖσι, ὅτι κατεῖχον, φί-  
λοι αὐτῶν εἰναι τὰ δι' ἡμῶν, οὐτὶ ἀλλήλοις, οὐτὶ τῷ ἐμμί-  
στοις: & mox, μίτρον αὐτῶν εἶναι ῥηγίστως. A. Seq. v. Eucl.  
ἐπαρχὴ Πλάτων, Παῖ---

P. 254. v. 1, Plat. ed. vulg. loco modo citato, ὡς πρὸς αὐτῶν ποίσι, plur. num. V. 5, rectius, καὶ τὸ κερδογνώσκον λέγειται: vt articulus feratur ad verbum, non ad nomen. V. 7, cum ἀφ' αὐτοῦ μόνου subaudiendum λαμβάνει. Meminit autem huius responsi etiam Diog. Laert. p. 13. V. 15, Plat. ed. vulg. in fine Phædri, διὰ τὴν μὴ καλὰ γινώσκοντων. A. V. 22, haud scio an rectius γινώσκον, indic. modo. V. 24, malit fortasse aliquis ἡπιάς, vel ἡρυνάς. ferri tamen potest etiam ἡεπιάς, pen-dere. Ibidem mox Euseb. p. 393, ἐνὸς θεοῦ ὄντος, οὗτος quivis Desistimus: & seq. v. Παλάται καλῶς: quæ lectio vni cōsistat, extrinsecus subaudiendum aut verbum εἰπεῖν, aut particip. εἰπόν, aliudve huiusmodi. V. 25, idē Euf. ἐστὶ μὲν γὰρ πέντε οἱ--- & v. 29, ἐφ' οἷς ἐδῆξεν: & mox, ἵνα γὰρ--- & seq. v. ἐμὴ πες, nisi quis. V. 32, idem, ὁ χρευσθὲς ὁ βασιλ. geminato articulo: & mox, Χρησιμῶν βίον, vt item H. m. f. V. 34, Plat. ed. vulg. in Theæreto, p. 81, οὗτοι δὲ περὶ κένον, πρῶτον μὲν ἐς ἀγαθὸν οὗτοι ἵσταται τῶν ὀδῶν, εὐδὲ οὗτοι--- & v. 36, ψηφισμῶν λεγόμενα ἢ γαμεμαμέναι: & mox, ἀπὸ δ' αὖ γ' ἐταίρων ἐπ' ἀρχαῖς καὶ συνόδοι καὶ δέπνοι, καὶ οὐκ αὐληταί. Euf. vero ἐταίρων habet, & mox, ἡ συνὸν αὐλ. κἀρχαι. Seq. v. cum verbo πρῶτον ἢ subaudiendum πρῶτον μόνον, ἢ, vel simile quid: i. res agere, agere aliquid, quod sc. viro dignum sit. Eodem v. 37, Euf. κακῶς πεγάζον, male quid factum est. Seq. v. Plat. ed. vulg. καλὸν ἐστὶν οὐκ ἀσχηρὸν γινώσκον ἢ αὐτὸς ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, καλῶς αὐτοὶ λήθηται--- & rursum seq. v. καὶ ταῦτα πάντα ἢ δ' ὅπ' ἐκ εἰδέν, εἰδέν. εὐδὲ γὰρ αὐτ' ἀπὸ καλῶν ὁδοῦ καὶ καλῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ὀντων σῶμα μόνον ἐστὶν πολὺ κείττω αὐτῶ καὶ ἐπιδόμει: ἢ γ' διάνοια, ταῦτα πάντα ἢ ἡσυχασμῶν συμμετῶ καὶ εὐδὲν ἀπαιτούμενα, πανταχῇ φέρεται, καὶ Πίνδ. πᾶσι γὰς ὑπὸν ἔστι καὶ πᾶσι ἐφ' ὧς γαμμεταίμα, ὡς ἐνὸς π' ὑπὸ ἀπαιτούμενα, καὶ π. l. φ. ἐδύνανται. A. Apud Euf. quoque sine articulo & absque coniunctione legitur γὰς ὑπὸν ἔστι: & ἐδύνανται: vt item in H. m. f. nec enim ferri ἐδύνανται potest, nisi per syncope alicubi vfurpetur, vt ἀφ' αὐτοῦ μόνου. V. 41, idem Euf. repetito articulo, ῥηται, καὶ--- & mox plur. num. ἄλλαι. Seq. v. idem, ψιῦθ' συναρχήσται, καὶ ἀληθείαν ἀφανίσται. V. 46, idem ἀπκησάται ὅς Μανσ. absque coniunctione: & v. 48, πῆταξ, præf. temp. Seq. v. ἡμέας sc. ex II. π. V. 51, οὕτως pro vulg. αὐτῶν repol. ex Euf. Ibidem si Ionice legamus Προμηθεῖ, puri crunt scizontes iambi. V. 52, Euf. πάλαι τε ὁ αὐτὸς, omisso αὐ.

P. 255, v. 1, Euf. 394, Ἡσιόδ. & v. 4, οἷος ἦ ὁ λόγος. Et seq. v. ἰπὶ τῇ Τηθύ, absque coniunctione. V. 6, Homeri locus est, ex Il. §. A. V. 9, Euf. θεῶν δ' αὐκ' ἀνὰ, absque coniunctione: & seq. v. ἔρσηται: quod etiam magis analogum est, ἔρσηται tamen cum Fl. ed. retinui, quoniam illud agnoscit etiam Hesychius. Rursum Euf. v. 12, ὁ Ἄρεσ, cum articulo: & mox, ἀρχαίμεθα, prætempore: vt habent etiam Arati editiones vulgatæ. V. 15, Α. δημιουργία, datiuo casu; i. opificio seu creatione. Seq. v. Arati ed. vulg. & Theon interpres, ἰπὶ ἑρῶν, sing. numero: & mox, τὰ γὰρ σήματ' : & seq. v. ἰσχυρῶ, vt item Eusebius: & rursum v. 18, φύνωνται, plurali fine: & mox, Τῷ μὲν, Quocirca eum. Sequens Homeri locus exstat Il. σ. A. V. 22, Euf. ἐχπύον κενυτοῖς. & v. 24, οὐ νῦν, ὅβι πῦρ. Sequens vocabulum, duplicis scripturæ apud eundem Euf. habet vestigia, ἦ ἔσθ, & αἰτίεσ: quorum posterius Euripides infra probat, 257, 29. V. 26, Fl. ed. & Euf. ἀνδρῶν ἐν θῆναι ἥν: perperam coniunctis quæ dirimenda sunt, vt prolixè docet Theodorus Canterus Variarum lect. lib. 2, c. 11: vbi Pindari versus ita distinguit & interpolat; Ἐν ἀνδρῶν, ἐν θεῶν ἥν. οὐ Μῆδ' ἔπειθ' ἰπὶ Μαρτίος ἀμφίπετροι. Seq. v. Euf. τῶνται δημιουργόν, ἀριστοτεχνίαν ποιέειν λίγῃ, (sublato relativo) (ἀριστοτεχνίαν ποιέειν) vero & Pindaro citat etiā Plutarchus duob. in locis: ac Dio Chrysostomus, omisso poetæ nomine,

verba eius ita refert plenius, *Δωδωνῆσι μεταπολίτις Ἀρ-  
στηρχα πάτερ*, vt fusius declarat Theod. Canterus loco  
iam memorato ) Contra, seq. v. idem Euf. ἡ *ἐνέκρυς*,  
otiose positio relatiuo: nisi pro ὅπi quis accipiat. V. 30,  
idem, Εβρ. *φωῶν ἐκφανῶν*. V. 31, Plat. ed. vulg. τῇ *τῷ*  
*αὐτῆς ἀδελφῇ παθεῖα* ( vt item Euf. ) *καὶ τῷ πατρὶ*  
*ῶν ἡμαρῶν, τῷ πρὸ ὅλῳ καὶ τῷ μεθόλῳ, τῷ τῇ ἡμαρῶν*—  
A. V. 32, Euf. *φιλοσοφῆτι*, præf. temp. Et seq. v. *λίγα*  
*τὸ δημουργ.* & rursum seq. v. *ἡρώων ἀπὸν*, ital. c. gene-  
re: A. Ibidem Euf. *ἀπὸν τῶν καλῶν*: & paulo ante,  
*ἡρώων ἔντα*: quod leuiusculum est. V. 37, Euf. *ἔργς*:  
& seq. v. *Ζωογράφος*, bis: & v. 39, *ὅσα ἐκ τοῦ γένους*. qui  
locus ab eodē Euf. citatur etiam lib. II, p. 330: apud Plat.  
est Basil. ed. p. 470. Rursum Euf. v. 41, *πῶς μὲν οὐ τῶν*  
*ἀνθρώπων, ἀλλὰ οὐκ ἔστι*— V. 43, idem, *Ἡρακλῆος ἀθλα λή-  
μας*. Seq. v. negatiuum *καὶ* ante *πυροπυμπομεν* omittit  
idem Euf. Et seq. v. legit, *ὁ φυσικὸς οὗτος*, *physicus hic*.  
V. 46, idem, *σπερίσθῃ δὲ* *Ἡράκλ.* Et v. 50, *μήτε*: item-  
que seq. versu: rectius. Idem v. 52, *προπῆς*, accus. casu.

P. 256, v. 1, idem Euf. 395, τὸ πῦρ, cum articulo: & seq. v. ἄετός ἐστι γῆ: & v. 4, ἀποθανῶν ἢ θνήσκω, omisso seq. vocabulo γῆ. V. 8, idem, νεκτερεῖν ἡμῶν κτελεῖν: & v. 11, μύθοι ἐπὶ πᾶσι θεοῖς. V. 15, Plat. ed. vulg. 470, ἐν τοῖσι δὲ ἐστὶ τῇ ὁρᾷ. itidemque Euf. V. 19, πεποιημένους cōmuni sine legitur apud eosdem: cuius generis exempla cum alibi supra inuenies, tum 62, 40: 70, 51: & 147, 37. V. 22, Euf. Ἠσιόδοσος μὲρ οὐκ ἔστω: & seq. v. ἐδῶμα ἰσθρὺ ἡμῶν: sicut etiam in vulg. ed. Hesiodi, ab initio Ἠμεῶν. V. 28, idem Ἐβδμήκῃ τῇ ἡμέρᾳ, conuenientius: & mox, ἐπὶ τὸν κλῶ ἀπαιεῖται. V. 32, Solonis locus infra citatur in septenarij numeri mystica cōtemplatione, 291, 28. Ibidem Euf. τὸ δ' ἔστι πνεῦμα. Sequens f. Scriptura locus, accedit ad illum Sapient. 2, ἐν ἐσθρῶσιν μὲρ τῷ δὲ θεῷ. --- A. V. 35, Euf. κρησῶνται, διδῶσι, omisso κρησῶνται, apud Plat. quoque in vulg. ed. 383, est κρησῶνται, & mox, ἀπαυθῶνται τὸ ἐφθαλμῶν. V. 37, Euf. οὐκ ἐν τῷ χρῶματι: & mox, ἦτοι ἐν τῷ ἰσχυρίῳ. V. 39, Xenophontis locus aliquid variat in vulg. ed. Existat Apomnemnon. lib. 4. A. V. 45, H. m. f. οὐτὶ δέμας --- ἔστι νόημα. Sequens versus in Flor. ed. iambicus est, sic; Αἰεὶ οἱ βροτοὶ διὰ τοῦ θνητῶς θεοῦς: ex alio nempe vel Cleanthis vel alterius cuiuspiam opere. V. 48, Euf. Αἰεὶ οἱ χεῖρας ἔχον: sed tunc addendum ῥαδιῶς, vel simile quiddam, ad exemplum metri numerum. Seq. v. idem Euf. εἰ δέμας ἐπὶ τοῖς: minus apte. Ex hoc loco expressa videtur Babrize fabula de homine & leone; quæ inter vulgatas prima est. V. 50, idem Euf. Βακχλίδος μὲρ --- itidemque in redditione, v. 52, Κλειώθης --- Rursus v. 51, ἀδ' ἡμῖν ἀδελφῶν νόον: & seq. v. πᾶσι γὰρ ἀφ' οὗ ἀνακτε. Idem etiam ἐκλειω ibidem, prima diphthongo.

P. 75, v. 2, Euf. 397, αἰεὶ σύμφρον· & seq. v. ἀφίλιον, ἀφάλεις, φίλον, ἐνέμεν, δάριον· & v. 4, ἀμυγπλον προ-  
ἀμυγπλον· quo modo supra quoque in Protreptico le-  
guntur hic versus, 21, 19. Rursus Euf. v. 7, αὐτὸ δ' εἶναι.  
Seq. v. idem, σ' εἰς δινὺν, contra metrum. V. 9, idem  
ὦ τῇ Ἀνδρείῃ, quam lectionem si sequamur, Amphion  
intelligitur recentior. nam superior ille Amphion, mu-  
sicus nempe, Antiope & Ioue filius fuit, Νυκτεῖ nepos,  
vt ex Apollodoro intelligere est. V. 12, Euf. οὐκ ἀντι-  
δῶν· (vt alibi ἀντιδῶς) & mox, μετὰ τοῖς ἐπὶ τῷ ἥτι· & v.  
14, οὐκ ἐχέρις δ' ἀντὶ δῶν-- V. 15, idem, ἀφ' ὧν ἐν ἡμέρῃ-  
ν. Ibidem mox idem rectius, πᾶσι δὲ οὐκ ἀντιδῶν.  
V. 19, idem αὐτὸ δ' εἶναι, vt v. 7. & seq. v. Μουσῶν, μου-  
σῶν εἰς δ'-- V. 21, legendum videtur datiuo casu, σὺ εἰ δ'·  
aut sio retento, sequens κρᾶτ'· vertendum in dat. κρᾶ-  
τ'· vt sensus sit, Tecumque nullus alius robore contendit,  
vel, Tuoque cum robore nullus alius contendit. nisi forte  
aliquis ἐπὶ τῷ εἰς malit: vt sit, Tuamque potensius ne-  
potis fulcinit. V. 23, Euf. ὁ μὲν δ' ὁ Σοφοκλ. & seq. v. κινί-  
μων βίαις, plur. num. vt item supra in Protreptico, 21,  
44. V. 29, idem Eurip. locus a Plutarcho citatur 369,  
& 424: & a Cicer. lib. 2 De nat. Deorum exprimitur, vt  
notauit Petrus Victorius Var. lect. lib. 13, c. 7. V. 31, Euf.  
ἵν' π' τῷ





alioqui legendū foret, τὸ δὲ ἔστιν ἐπιμελεῖσθαι.

P. 273, v. 7, notabilis est articulorum commutatio; ἔστι δὲ-- & mox, ἂν μὲν-- τὸ δὲ-- cum utrobique iidem & similes poni soleant. V. 20, A. ὡς κύριον κληρονομήται. possit etiam legere, ὡς κύριον κληρονομήται. vulgata lectio ferri potest si κ accipiatur pro etiam, vel id est, si, ut dominans, etiam cum dux praeire velit. V. 21, interpres l. γὰρ καὶ αὐτὸν: vulg. B. psalmo 101, γὰρ hoc loco non agnoscunt. V. 31, distinctione post δὲ non opus est: & seq. v. conuenientius f. δὲ καὶ γὰρ αὐτὸν, ab archangelis ipse. Seq. v. A. mauult ἡγορητοί, geniti: itemque v. 38, ἡγορητοί ἀντιπάλων. V. 51, δεκίμοι τῇ γῇ agnoscunt etiam vulg. B. psalmo 11: Hebr. versio, excoctū in fornace terrae.

P. 274, v. 18, Homeri locus est, ex ll. α. Seq. v. αὐτὸν agnoscit etiam interpres versio, cognitio autem ipsa. Si quis demonstratiue malit αὐτὸν, haec, per melicet. V. 28, vulg. B. Coloss. 2, ἔχουσιν, absque demonstratiuo τῶν. Seq. v. interpres προδιαλέξων maluit διὰ τὴν, significans elementalem doctrinam reuerri ad philosophiam. Sed nihil mutandum. sensus est, quasi esca quaedam illiciens iterum ad philosophiam, elementarem illam doctrinam, recurrere. seu charius, velut esca quaedam illiciens ut iterum ad philosophiam, elementarem illam doctrinam, reuertatur. allusio est ad apostoli verba ista, βλῆντι με τίς ὁμιλῶν ἐστὶ ὁ συλαγωγῶν. V. 35, vulg. B. psalmo 147, πῶς πᾶν ἔθνος. Hebraico more. V. 39, eadem B. Act. apost. 10, ordine inuerso, ὥς ἐστιν αὐτῶν πολλὰ πλῆθος: itemque v. 43, eadem psalmo 117, εἰσαγγὼν ἐν αὐτοῖς. A. V. ultimo, πᾶν τὸ λόγον λόγον ἀντὶ. Maximus Tyrius 196. H.

P. 275, v. 13, Fl. πῶς οὐκ ἐστὶν, tempore aoristo; minus recte, ut declarat seq. V. 49, H. m. f. χαροῦν κληρονομήται: optatiuo modo: Fl. utroque modo, & χαροῦν κληρονομήται, & χαροῦν κληρονομήσει. Heruetus interpres nobiscum, charactere accipit. V. 51, H. m. f. πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὅτι τῶν--

P. 276, v. 6, Flor. ἰπὶ τοῖς: minus apte. Seq. v. οἱ δὲ τὸ δὲ καὶ, & quae sequuntur, petita sunt ex Sap. 8. A. V. 20, posterior ille genitiuus, τὸ αὐτὸ τὸν γινώσκων, praecedentis τῶν est exegesis quaedam. Cum iis vero quae mox breuiter attinguntur de christiana ἀσκησίᾳ, confer Seneca librum De Tranquillitate animi. V. 29, H. m. f. ἡδὺ δ', neutro gen. V. 31, Fl. & H. m. f. πᾶσι δ': parum apte. V. 35, rectius ἀπαυδάσει, τὸ δὲ τῷ ζῆν, vel absque demonstratiuo pronomine ἀπαυδάσει, ὅτι ζῆν, ut supra 265, 25. De praecedente συζητησάμενος dicitur in Indice. V. 42, pro εἰς requiritur ἰσχυρὸς, vel simile quid: ut ἰσχυρὸς ἔχων ἔργα καὶ εὐχέλων εὐχέλων. V. 45, sunt qui malint τὸ γινώσκων, neutro genere. mihi vulgata lectio videtur magis consentanea: eamque confirmant & praecedentia & sequentia.

P. 277, v. 18, H. m. f. ἂν ἔστιν αὐτὸν-- V. 25, f. rectius εἰς δ', seu εἰς ὅσον, in quantum, quatenus. τὸ δὲ seq. v. pro τὸ δὲ, infra quoque tribus quatuorve in locis ita usurpatur, nominatim 283, 45.

P. 278, v. 8, H. m. f. ἐν ἐργῷ, cum praepos. V. 11, Heruetus interpres legit ἀποτίσει, adducet eorum quae sunt distinctionem. Si quis ἀποτίσει malit, per melicet: i. insuper videbit seu sciet. V. 15, A. φασί, plurali num. V. 17, H. m. f. κληρονομήσει λόγον. V. 28, ἀποτίσει agnoscit etiam H. versio, admittet veritatem. A. ἀποτίσει mauult, ut paulo ante, v. 11. V. 30, Flor. λύσει, soluet; parum ad rem. V. 48, κυριακὸν σημεῖον vocat τὸ σωτὴν, crucem: cuius formā repraesentat τ: sequentes duae litterae, i & u, primae duae initiales sunt salutaris nominis Ιησοῦς.

P. 279, v. 2, sensus est: Existit autem numerus hic κ', si numerus qui ab vnitate vsque ad x v inter sunt inclusue, nempe ab α vsque ad ι, in vnam summam colligas: efficiunt enim cxx. V. 4, post ἔσθ' interpres deesse putat haec verba; πεμπτε οὐδὲ, imitari. ab vnitate: id est, ἐπὶ τὸ δηλοῦν, ἀποδοῦν δὲ μὲν ἀδύνατος: & mox eidem legendum videtur, πεμπτε γινώσκων, gignit triangulos. V. 27, idem Heru. tollenda putat ista, ἢ, ὡς ἐν ποί, διδύκων: quippe quae superflua sint. V. 34, si quis pluraliter φασί

malit, per melicet. V. 40, f. rectius post Ζεὺ distinxeris, quam ante.

P. 280, v. 1, τὸν accus. casu agnoscit etiam H. m. f. Idem seq. v. πείσμενος: & mox, τὸν ἀπείλιν ἀσφάλ. V. 6, de musica animos frangente, agit etiam Philo 130. H. V. 8, H. m. f. μὲν τὸν ἑμπερίαν ἰσχυρῶν. V. 11, f. rectius ἐπιτολῆς ἀφ' αὐτῶν. Praeced. v. ἐτίαν, seu ἐτέραν, usurpatum pro ἐπιστολῶν, ἀποστολῶν, seu, cuiusque anni temporum. V. 32, f. rectius, ὁρίσθαι. V. 39, f. διδύκων τὸ ἀληθές, vulgatam lectionem secutus interpres vertit, minime epam doceri a veritate.

P. 281, v. 4, interpres legit συναλόγοι, & vertit, quae scilicet cum ipse Dominus verbo cōparantur. Seq. v. f. legendum ἐπιτρέψα, a them. ἐπιτρέπω: pro quo tamen frequentius usurpatur ἐπιτρέψα. interpres optatiui modum & ipse agnoscit, affluerit. V. 7, Fl. εἰς ἑτέρω: errore satis euidente. V. 9, vulg. B. Ephes. 2, πᾶσι ἡ οἰκονομία-- & seq. v. καὶ ἀφ' αὐτῶν ἐκ κεφαλῆ. A. V. 27, ἀμνηστίας δ' αὐ] Plutarch. De liberorum educatione, pag. 1. H.

P. 282, v. 7, haud scio an verius χρημικῆς ἐπιθυμίας: ut vera paupertas intelligatur, mundanis concupiscentiis carere. interpres vertit in moderatis actionibus. V. 17, modi diuersitas in χαμῶσι & χαμῶσι, occurrit etiam alibi. V. 20, congruentius, ἐκείνῳ αὐτὸς τὸν ὁμιλῶν. V. 31, Flor. τῇ φράσει ὑπερβολῇ, perperam: concinnius & plenius, τὸ τὸ φ. ὑπερβολῇ. V. 33, procul dubio verior lectio est, ἐπὶ τῷ εὐ ποιῶν: datiuo sc. casu, pro Ποῦ, seu Praestor & Virtus bene faciendi facultatem. V. 52, allusio est ad Musonii verba, quae A. Gellius initio libri 16, sic refert: αὐτὸς πᾶσι καλὸν μὲν ποιεῖν, ὁ μὲν ποιεῖ οὐχ ὅτι, τὸ δὲ καλὸν μὲν αὐτὸς ποιεῖν οὐχ ὅτι, τὸ μὲν ὁδὸ οὐχ ὅτι, τὸ δὲ αὐτὸς ποιεῖν. quam sententiam Cato in oratione ad equites sic expressit: Si quid per Laborem recte feceritis, labor ille a vobis cito recedet; beneficium a vobis, dum vixeritis, non abscedet: sed si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos semper manebit.

P. 283, v. 17, Flor. κατὰ πᾶσα: vnde altera quoque scriptura colligitur, κατὰ πᾶσα φύσις ἐξ αἰρέσεων ἰδιότητος. V. 19, congruentius, τὸ ἡρώδης ἀπὸ τοῦ.

P. 284, v. 7, planior erit structura & sententia, si pro coniunctione ὅτι reponatur pluralis articulus οἱ. V. 28, conuenientius H. καὶ ἡ κληρονομία, infinitiuo verbi modo. alioqui ante αἱ χαρμαί, inferendum foret ὅς, seu ὡς εἰς, sicut. V. 30, καὶ λόγον habet etiam H. m. f. Sed rectius H. καὶ ὅλον, per totam v. V. 33, haud scio an verior lectio sit, ἢ μὲν πᾶσι τὸν δὲ τῶν ἀπαυδάσει-- V. 38, conuenientius, ὅτι αὐτὸς πᾶσι λαλοῦσιν. V. 40, legendum puto, vel, μηδὲ πᾶσι χρεῖται: vel, μηδὲ πᾶσι χρεῖται. V. 52, Salomonis locus est Sapient. cap. 3.

P. 285, v. 13, de tribus illis numeris mentio apud Matth. 13: & Marc. 4. V. 30, commation illud ἐν καμῶ, abest a vulg. B. Efaia 50. Seq. v. eadem B. ibidem, αὐτοῖς μὲν πᾶσι: atque ita sonat etiam Hebr. textus. A. V. 49, τὸ ἐκ τῆς ἐξουσίας, neutro genere, agnoscit etiam H. m. f. Idem seq. v. pro συμπαίσι habet χημῶ. De inflectionis generib. prolixè Geoponica 109. H.

P. 286, v. 21, vulg. B. Sapient. 6, ἡ ἀληθινή, cum articulo.

P. 287, v. 8, respicit ad illud Pauli 1 Cor. 9, 19, πᾶσι ἡμῶν ἰδούλωσα, ἵνα τὸς πλείονας κερδήσω: & mox, v. 22, τοῖς πᾶσι γάρ καὶ τὸ πᾶν, ἵνα πᾶν πᾶσι πᾶσι σώσω. Infra eadem iisdem verbis repetuntur 310, 22. V. 13, λερωῦντες, vitiosum est: interpres vertit differunt. fortasse verius λαλοῦντες, ut in sequentibus. aliquoties. Siquis λαλοῦντες malit, per melicet. παραδιδόντες sane ibidem scribi potest, ut v. 17. V. 22, allusio est ad illud Prouerb. 8, πᾶν ἡμῶν πᾶσι σῶσαι, καὶ ὅτι τὸς δολοκονοῦσι γινώσκοντες. A. V. 30, f. καὶ ἐκ τῆς τῶν οἰότητος, accus. casu.

P. 288, v. 4, haud scio an rectius ὡς αὐτὸς, seu αὐτὸς τῶν, eodem modo. Sic v. 13 legi posset etiam ἀποτίσει οὐτως, imitatur ita. V. 28, locus est ex Prouerb. Sapient. cap. 1.

P. 289, v. 16, f. rectius *ἐκκακισθῆναι*: δε v. 23, *χαίροντων*  
*δοσῶν πινύμενων* in v. 24: vt coniiicere licet ex v. 48. vti-  
 que Heruetus interpres ita legit. V. 37, aptius *ἐκαστη*:  
 vt idem interpres vertit, *Ἐκαστος versus per seipsum Ἐ*  
*reliquius corpus procedis*. V. 50, haud scio an legendum  
*ἀλλὰ ἄλλῃ ἑρμηνείᾳ*. Si quis ordine inuerso *καὶ ἄλλῃ* malit,  
 per sic licet. interpres, vt corrupta, transiit.

P. 290, v. 4, A. mauult ~~ἄσκησιν~~. Seq. v. post comma istud, ὁ δὲ Λίπρος ἔμεινεν λῆγ, mutilatus esse videtur locus, deesseque enarratio secundi præcepti de imaginibus. Id enim cum hoc loco agnouisse, satis declarat quæ cum alibi passim contra imagines disputat, tum 249, 40: & 295, 43: 303, 22. Secundum vero ei præcepto locum tribuunt etiam Philo tribus in locis, & Iosephus p. 69: itemque Origenes homilia octaua in Exodum, Athanasius in Synopsi s. Scripturæ, Gregorius Naz. in Carminibus: immo & recentiores, Nicephorus, Zonaras, Cedrenus, & Suidas in voce Πλάσι. atque adeo nisi hoc loco defectus statuatur, & mox v. 8, pro πῖτ, reponatur πῖπρ, quomodo consistet ordo & numerus in sequentibus? manifeste namque cum ceteris supra nominatis auctoribus. decimum præceptum esse dicit ~~ἐν τῇ θρησκείᾳ~~, 292, 26. Atque en tibi octo hexametris expressa hæc x præcepta per Gregorium, pag. 36, 2:

Οὐ γνώση θινὸν ἄλλον· ἐπεὶ σέβας οἶον ἐνός γε.

Οὐ γὰρ τὸ ἐνδοξαζόμενον καὶ ἄπλοον εἶναι.

Οὐ ποῖς μεγαψυχῶς μνήσῃ, μεγάλοιο θεοῖο

Σάββατο πάντα φύλασσε με πέρσαι κή σκί

Ὁλβι, ὡς τοκέας φέρει χάρι, ὡς ἐπίοικι.

Φύλαξιν ἀνδροφόνου παλάμης ἄγ. ⑤, ἀλλοτρίης τε

Εὐνῆς· κλειπτοσύνην τε καὶ φροῖα, μαρτυρεῖται τε

V. 38, Dominus in montem ascendit quartus; comitatus nempe tribus discipulis, Petro, Iacobo, Ioanne. deinde, accessione Moysis & Eliæ; fit sextus; vt restatur Marcus 9, Matth. 17, Lucas 9: & collectanea infra 335, 18.

P. 291, v. 18, agricolas & nautas sidera spectare, supra quoque docuit Clemens 280,11; & Basilii 187. V.30, Philo in Soloniorum versuum citatione, pag. 16, habet (vt H. adn.) ὁμοῖα γινώσκεις: & v. 32, ἐν ἑβδομήκῃ ἐστὶ ἄριστος: & μοx, ἥ τ' αὖθις, datiuo casu: & seq. v. ἐξοπίστη. V.35, idem, Οὐδὲ ἐδράτ' ἐθ' ὁμοῖα ἐστὶ ἀπὸ λαοῦ ἡλ. Seq. v. rectius f. ὁμοῖα τ'. vt sensus sit, in septima hebdomade hominem mente ac lingua pollere plurimum; itemque in octaua: & ambarum coniunctim an nos esse xiiii. Rursum Philo v.35, μετακἀντιστρεφ' αὐτῶ: & μοx, Πρὸς μαζάλλου δρετῶν γλωσσῶν τε καὶ σφαιρῶ: & v.37, Τῇ δευτέρῃ εἰς πέντε τελείας καὶ μετρεῖται ἡ ἀρίστη--- V. 34, cum Flor. editio habeat κερτυνῶνται, A. transpositione facta legit, πρὸ πάντων νόῳ κερτυνῶνται αὐθιός: non incommode. nos Philonem secuti sumus. V.42, vulg. B. psalmo 89, ἐν αὐτοῖς. Eadem post ἐγδόκησεν ἡ τῇ subiungunt, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κἀννοῦσιν καὶ πόνον. V.43, A. γλῶσσην εἶναι. sed vulgatum γλῶσσην tuetur sequens vocabulum γλῶσσις, & verbum ἡλίσσης. V.48, vulg. B. psalmo 117, ἀγαλλῶσθαι καὶ ἀφρογῶμεν. A.

P. 292, v. 7, Α. ἡγορητῶν; itemque v. 13, ἀβήρησιν. V. 14, post βεβαιῶν deesse videtur τὸ αὐτῶν, vel simile quid. vt sensus sit; *dicens aut absque ulla providentia in hoc uniuersum, aut mundum non esse factum, aut aliquid eorum quæ secundum veram doctrinam stabilia sunt, conuellens, est perditissimus.* nisi forte malis, ἢ τὸ πρὶν ἀληθὺς διδασκαλίας βεβαιῶν, aut aliquid contra veram doctrinam adstruens. V. 26, omissa est noni præcepti explicatio, vt supra 290, 5, expositio secundi. Quod si ab auctore data opera factum est, nonum cum octauo propter affinitatem cōiunctum dicitur, vt secundum cum primo. V. 37, metrum constabit si legamus, ὁ ἄνθρωπος πάντως ἰδιῶν. V. 43, congruentius, τῷ εἶναι καὶ οὐκ ἔχει ἀρετὴν εἶναι; vt idem sc. calus & sequatur & præcedat infinitiuium εἶναι, vt cum alibi passim, tum 311, 26.

P. 293, v. 15, H. m. f. ἀνπλαπλιγοῖς, actiua signif. V. 22, in Flor. est etiam altera lectio, καθ' ἡμέραν, praef. temp.

V. 32, congruentius ἰσομετρῶν, subiunctiuo modo. H. m. f. ἰσομετρῶν δὲ λέγει, luxata structure coherentiā. V. 35, A. cum interprete legendū putat, οὐκ οἶς τὸ τῷ συνέμειται τοῦ ἀλλοῦ τῆς ψυχῆς ἀφομοιοῦν, mihi vulg. lectiq. magis placet.

P. 294, v. 4. H. m. f. *παραπληροῖ*: & v. 19, *ἀνέβησαν*.  
V. 26, H. *ἦσαν τῶν ἀνθρώπων*, expuncta priore *ἦσαν* -- alio-  
qui legendum foret, *τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐν τῇ πόλει τῶν ἑσπερίων* --  
V. 29, malet f. aliquis *ἐπὶ τοῖς ὁρίων*, ex pag. seq. v. 22.  
V. 47, H. mauult, *ὅτι οὐκ ἐπὶ τῇ πόλει* seu *παραπληροῖ*, vt mox  
in seq. membro. Ibidem mox legi posset etiam *ψυχαί*,  
*refrigerationem*. V. seq. cum *ἦσαν* subaudiendum *ἦσαν*  
*ἐν τῇ πόλει*.

P. 295, v. 14, *visitationis* πρ/τ-Θ. Ν ις πρ/τ-Θ. absque articulo: & seq. v. αἰς ὁδὸν ιν πρ/τ-Θ. absque coniunctione ζ V. 18, post διδασκων H. m. f. addit, καὶ ὁ μαθητὴς εἶπε καὶ μεν: quæ verius ad 20 v. pertinet. V. 44, ιν πρ/τ-Θ pro vulg. ιν εὐ- agnoscit etiam Herueti versio, deinde docens per aposto- lum. Exstat autem apostoli locus 1 Cor. 8. V. 45, Α. ἡμετεῖς, gentilis. V. 48, ἡμετεῖς agnoscit eadem Herue- ti versio, aliorum ἀνιμωσιν. sed verius fortasse ἀλόγων.

\* P. 296, v. 6, apostoli locus est 2 Cor. 10. V. 10, f. aptius, *φίρται π, fortissime*. V. 33, Heructus interpres locum sic inzerpolat; *διδακτοῖς μὲν ὕμν, οἱ δ' φιλόσοφοι, τοῖς ἑκαστὸν μὲν οἷς, philosophi autem, Gracioso, neque in omnib. placuerunt*. V. 34, rectius, *Αεσπίλῃς* ἢ *Θεοφράστῃ*, inserta coniunctione.

P. 297, v. 8, post ἀποκαλύψεις non male inferretur articulus τῆς, vt v. 23. V. 14, Flor. συμπεριλαμβανόντως: midius apte. V. 44, eadem Flor. εἰ δὲ ἦτορ. gemino articulo, nulla membrorum coheretia. V. 47, post φιλότιμ. rectius f. expungetur, vt superflua. Præcedentis clausule sententia est, qua viuendum sit ei qui quasi Deus quidam futurus est, atque adeo iam assimilatur Deo, seu, ad Dei similitudinem se conformat.

P. 298, v. 1, aliquanto aptior lectio esse videtur, *οὐκ ἔστιν ἡ λογικὴ βίωσις ὑπερδιδυμωμένη*, *hominiſque qui rationaliter vivit, se veluti seruum obstringens*: cuius modi superstitio supra exponitur plenius 268, 13. Seq. v. f. *ποτὶ τὸ πρῶτον* distinguendum; hoc ſenſu: *Fides ergo prima*, (ſeu primus fidei gradus) *ſcire atque agnoſcere Deum: deinde, poſt fiduciam in ſervatoris doctrina collocatam, nullo modo inuſi: quidquam facere, id Dei agnitionem decens exiſtimare.* V. 11, Flor. *παντὶ, & μοι πατρὶ* male genere; perperam. V. 13, *μαlet f. alioqui αὐτοδιδυμῶν*, fuſcipiendi ſignificatione. ſed retineri tamen etiam vulg. lectio poteſt, ſignificatione exhibendi. V. 39, *ὑπερλόνει ποτ' αὐτῷ*, ita uſurpatum vt mox v. 41, *πῶς δ' αὐτῷ ἔσται*— cum alioqui optatius modo gaudeat hæc particula, vt v. 47, & alibi paſſim. V. 48, Fl. *ἰνταύτῃ*, perperam. V. 50, conuenientius *τῷ δουλεύῶν*, datiuo caſu.

P. 299, v. 5, rectius ἀφίκτω, vel saltem ἀφίκνυ. V. 7, legi potest etiam ἀνέμωτος, *progrediens, procedens*. V. 13, a Clemente hoc loco dissentit Brodæus Miscell. lib. 3, c. 29: ubi aliam affert causam cur lapis Herculeus seu Magnes ferrum attrahat. V. 22, verum esse puto ἐπί-  
πλησις, *acquisitionem*: C. legit ἐπίδωσις. V. 29, haud scio an verius αὐτὸς, diuise, mox sane verius legemus, ἐπιπλοῦς τῶ παρὰ τὴν φιλοσοφίαν. V. 31, pro ὅτι aptius f. leg. ὅτι, *per autem*. V. 34, f. εἰς πλείονος ἀλάμω-  
ν f. sit, *per se in perfectionem saluū factu*. V. 41, H. εἰς ἀμείνων τῶντος (vel οἰκνύσης) τῶ μεταβολῆς, ex v. 48: sed legi posset etiam, εἰς ἀμείνων οἰκνύσις, ex v. 47. interpres vertit, *ecce enim, quidquid est virtutis prædictum, muta-  
tur in melius, habens propriam causam mutationis, ele-  
vationem*.

P. 300, v. 4, *procul dubio accus. casu legendum τῶν λειτουργῶν, τῶν διδασκάλων, & τῶν δι' ἐργον ἀποποιῶν*: vt *interpres quoque vertit, per curam exercendam nos beneficientia, & rursus per sacra ministeria, & per doctrinam, & per bonorum operum effectiōnem.* V. 22, *nescio an verius, ἢ ποτε φθῆναι*: vel, *eis οὐς αὐ φθῆναι.* Seq. v. A. *μαυρὸν φθονῶν.* V. 50, *legendum exitimo, ἡς τὸ μὴ παθεῖ*







ἡδὲ τῶν ἰσχυρίων ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ κυρίου τῶν ἡμερῶν. Meminit eundem dierum Epiphanius quoque 387: & Ignatius epist. 5, p. 29. H. v. 22, congruentius ἡμερῶν, accus. casu. v. 43, rectius transpositis nominibus, ὅπου ἡ ἀποστολὴ πρὸς τὸν, φησὶν, καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ: allusio enim est ad dictum Matth. 6, 21. A.

P. 317, v. 7, de verbo ἐν supra dictum ad 314, 51. v. 9, post διὰ τὸν οὐτὸν οἶδεν, desiderari videtur πρὶν, πρὶν αὐτῶν, aut simile quid. v. 13, mallet ἐργάζεσθαι ὁ φῶς: in quam sententiam multa supra 161, 42, & seq. pagina: item in Pædagogō, 51, 28. Sic v. 15, aptius opinor αὐτῶν, ei, dātuo casu. v. 50, vulg. B. psalmo 33, Δεῖπτε τίνα· φῶς κελεύει διδάξαι ὑμᾶς. A.

P. 318, v. 45, congruentius ἐπιτίψας, accus. casu. Seq. v. Flor. ἀπὸ τῆς αὐτῆς Κορ. quæ lectio consistere non potest, nisi subintelligamus μετέδωκεν, aut aliud eius modi.

P. 319, v. 5, rectius ἀπαθῆς, vt interpr. quoque vertit, nondum tamen plane obediētes. v. 46, malim ἰσχυρίζω, quomodo cumque.

P. 320, v. 17, H. περὶ φθίνε, perit, interit. v. 32, ἀπὸ τῆς δικίμης breuitatis causa dictum pro eo quod latius apud Paulum est 1 Cor. 11, ἵνα οἱ δέκα μισθοὶ φανερῶν γένηται.

P. 321, v. 48, interpres legit ἐπιτίψας, vitam suam permisit veritati, retineri tamen & vulgata lectio potest, hoc sensu, ad veritatem conuertit.

P. 322, v. 48, rectius C. τῶς οὐκ πρὸς: vt interpres quoque, iis quæ nondum sunt credibilia.

P. 323, v. 1, rectius H. ἐρῶς ἔχει, recte habere. v. 5, idem H. ἐρῶσιν ἰαυτῶν, ἡ ἀκλήσις ὑποφωτισμένοι διὰ λόγον. vulgatam lectionem sequitur Herueti versio, prophetias arcens a sua ecclesia, suspectas eas habentes propter reprehensionem & admon. v. 9, H. τὰς αἰετῶν πινούσας, expuncto posteriore articulo τὰς--- v. 11, idem H. δι' ἐνάρχας, vt interpres quoque, propter veri eundem. Seq. v. Flor. οὕτως οὐδὲν ἰδὼν οὐδὲν λόγον ἔχοντες εὐλόγησαν ἡμᾶς πρὸς τὴν βίαν λαπρίαν τῶν, luxata structura pariter & sententia. nobis veram lectionem præiit interpretis versio; ita non deferendus est ordo quem dedit nobis Verbum, quem accepimus principem ac ducem cognitionis & vite. v. 17, rectius ἀποχέρις ὡς φασί. expuncto articulo τὰς: vt interpres quoque, efficiendum vt prompta sint visa quæ sunt ex ratione. v. 29, Flor. ἰρίσας, corrupte. v. 33, magis analogum Ἀραπτόλῃ, vt ibidem Δημόδωτῃ. v. 38, Heru. interpres ἀγνοία, ignorantia, vt v. 23. Seq. v. sunt qui legant ἡ κακῶς κρίνεται, non male iudicant. vulgatam lectionem probat etiam Herueti versio, quod non recte iudicant. Ibidem mox post commation istud, ὅτι ἰσχυροὶ τῶς ὁρῶς κριθέντες, deest ἀνελκῶν, vt v. 1; aut aliud eiusmodi verbum. v. 40, vilitatius δυνάμει αὐτῶν, opt. modo. v. 43, Flor. ἐνερῶς, perperam.

P. 324, v. 24, f. rectius ἀπὸ τοῦ κυρίου: vt sit, allegans a Domino. nec enim quadrare videtur Herueti versio, vt qui emittatur a Domino. v. 27, vulg. B. 1 Cor. 10, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες: & v. 29, ὅτι οἱ πάντες ἀπὸ τοῦ κυρίου. A. v. 32, idem A. plur. num. φασί. v. 38, conuenientius ὑποσυνέτην, actiue; vt interpres quoque, contemptorem eorum quæ trahunt in peccatum. v. 40, post φησὶν ὁ λόγος, ex 1 Cor. 4, supplendum istud membrum, ἡ δὲ συνημία τῶν ὁρῶς ὑμῶν. Seq. v. Flor. τῶς χαρᾶς συνίνομαι, mendo euidente.

P. 325, v. 3, rectius εἰσέρχων, vel εἰσέρχων. v. 8, rectius interpres μεσσηνίων τῶν Τιβερῶν γένων, medio Tiberij tempore: vt patet e superiori chronologia 147, 21. v. 23, pro ἐνὸς Flor. perperam habet ὡς οἶς: vt etiam Herueti versio, in quib. Dei voluntate per unum Dominum congregat eos q. v. 46, vulg. B. Lucæ 10, καὶ ἡμεῖς ἐν ὅς ἀποκαταστήσονται. Sic v. 51, eadem Lucæ 6, τὸ μετὰ τὴν Κύριον K. nulla sensus variatione. A.

P. 326, v. 3, aptius interpres ἡδὲ τῶν τόπων, loco morali: & v. 6, ὡς εἰρη, vt Pausanias, δὲ τῶν περὶ τὸν Κόρινθον ἐπὶ

τοῦτο, & Virgilius, pone ordine vires. v. 14, rectius f. ἐν τῶν, incidit, legerint: vel, οἷον αὐτῶν, quicquidque fuerint. v. 24, interpres vulg. lectionem retinet, ad perscrutandum quæres iubet: omisso articulo. sed rectius opinor, διεκδιναῖν καὶ ζητῶν, ad perscrutandum & quærendum. v. 28, vulg. B. Lucæ 11 & Matth. 7, αὐτῶν, act. forma. v. 33, inclusa desunt in Flor. ed. v. 41, f. rectius, τὸν ὃ τῆς ἀληθείας ἐρεῖ. v. 44, Flor. ἐν τῇ γαστρί, perperam superlatiuo pro comparatiuo supposito. v. 46, legi possit etiam καὶ πῶς, absque interrog.

P. 327, v. 8, rectius ἐξηγησάμενος ὃ, vt præcedens ῥῶν habeat suam reddituiam. v. 13, legendum f. aut λόγον ἀνα, aut plenius, ἐν λόγῳ αὐτοῦ, ex 329, 37. vulgatam lectionem tamen retinet etiam interpres, confessi fuerint rationi esse consentaneam quæ--- v. 18, metrum constabit melius si legamus, ὡς χαλεπὸς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Apud Stobæum titulo quinto, De Tempertantia, legitur, ὁ χαλεπὸς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, utique gratissimum quid (seu gratiosum & elegans animal) est homo, si homo sit. quo in loco Æschylo adscribitur hic versio: Plutarchus, si recte memini, Menandro tribuit. H. v. 23, congruentius, τὸ ὃ συλλογισμὸς λαμβανόμενος, ἢ ὑπάρχον: nomin. sc. casu, vt in præced. membro τὸ ῥῶν--- Sic v. 25 aptius, τὸ ῥῶν ἀπὸ τοῦ: vt interpres quoque vertit, & concludere quidem. v. 28, A. τὸ μὴ ὑπάρχειν, sed procul dubio verior lectio est, ὡς ἡ τοῦ μὴ ὑπάρχειν τὸ ἀπὸ τοῦ, si vero aut non sit prius. v. 45, οὐκ legendum esse pro vulg. οὐκ, vidit etiam interpres, dum vertit, iis quæ nondum sunt probabilia. v. 47, f. rectius ἰναποχέρις.

P. 328, v. 19, vulg. lectionem sequitur etiam interpretis versio, lapidum & omnium animalium. sed verior f. scriptura, λίθων, φυτῶν, ζώων, lapidum, plantarum, animalium. v. 34, congruentius νομίζῃ, indic. modo. v. 51, simplicior structura est, μηδὲ βυλόφωτον εἶπεν τὸ πρὸς τὴν νόον: vt interpres quoque vertit, neque velis dicere quidnam intelligat.

P. 329, v. 48, non minus aptum aduerb. δηλονότι, videlicet.

P. 330, v. 2, rectius αὐτῶς seu ἰαυτῶς, suis ipsius: & mox H. κυρῶν, vilitatius. v. 4, in Fl. est etiam altera scriptura, ἀπικρίντω, indic. modo. v. 13, f. verius ὁφθαλμοῖς. v. 16, titulum istum, Αἰ τῶν ζῴων ὁφθαλμοῖς, & cetera, Heruetus interpres omittit, & absque separatione sequentia cum præcedentibus connectit. v. 20, χρεῖται agnoscit etiam Herueti versio, tractanda sunt homonymia: sed verius f. χαλεπῶν. v. 16, in Flor. est etiam altera lectio, καὶ αὐτῶς. priorem sequitur Herueti versio, eas quæ sunt in ipsis differentiæ. v. 35, τὸ κινεῖται id est τὸ ποιεῖται. H.

P. 331, v. 13, γενοῖν agnoscit etiam Herueti versio, contemplari genus in duabus speciebus: atque ita est etiam v. 8: non aspernanda tamen A. lectio, διακρίν, diuidere.

P. 332, v. 5, f. congruentius ἀεὶ ἐν, opt. modo. v. 31, συνωνύμως legendum esse pro vulg. συνωνύμως, liquet ex 334, 27.

P. 333, v. 3 & seq. Flor. coniuncte διὰ: minus perspicue. v. 8 & 9, allusio est ad prologum Medæ Euripideæ, qui apud Ciceronem quoque expressus est. Disputatio de causa prohibere, v. 10, supra tractata latius 134, 2. v. 42, rectius αὐτοὶ ὃ καὶ χαλεπῶς: vt interpres quoque sibi iniuncta causa sunt ne separantur. v. 47, A. mauult τὸν ὁφθαλμόν. sed τὸ recte scriptum; quippe quod totam sequentem sententiam respicit: in cuius fine subaudiendum ἀλόγως ἔρηται, vel simile quid.

P. 334, v. 3, malet f. aliquis συνωνύμως, ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ferri tamen & συνωνύμως potest. aliis verbis supra in eadem re vititur, 137, 18. v. 16, vinum idem alios aliter afficere, docet etiam Philo ὅτι τῶν μετνομενῶν. 172: Plutarchus 199, 387: & Aristot. problem. 17, sect. 3. H. v. 25, Flor. ὑπερβόης: quod ne Ionismus quidem facile admisit. regulare ὑπερβόης supra quoque legitur 325, 16: & infra 336, 39. v. 36, eadem Fl. diuise αὐτῶν, sed pro-

nomina

nomen *αὐτῆς* agnoscit etiam Herueter versio, quod nec *ἐρῶν* per se potest effectum efficere. V. 40, mancum esse hunc *ἐρῶν*, c superiorum proœmiis & epilosis sat clarum est. An vero idem etiam ultimus sit, non abs re dubitaueris. plura enim superiorum prologi nobis pollicentur quam hucusque sint pertractata. Sequentes autem ex Theodoto *ἐκλογαί*, stilum quidem & phrasin Clementis maiori ex parte preferunt, in dogmatis tamē non vsquequaque consonant. vt, si a Clemente sunt excerpta, non de Clementis, sed de Theodoti sententia pleraq; relata videantur. qua de re intelligentiorib. calculum permitto. Heruetus sane illa non est interpretatus; vel quia passim mutilata & deprauata, vel quia non vsquequaque orthodoxa sunt, vt quæ Basilidis quoque & Valentini opiniones identidem allegent.

P. 335, v. 20, Herodoti dictum est, pag. 2, *ὅτι γὰρ τοῦ αὐτοῦ ποιῶσι τὸν αὐτὸν πρὸς ὁφθαλμῶν*: quod a Philone quoque duob. in locis viurpatur. H.

P. 336, v. 6, A. mauult *ῥηγήτω σὺ καὶ τὴν πίνει σὺ*, vt Matth. 9 & 15. V. 17, f. *ἔπειτα αὐτὸς οἶσιν, εὐτυχεῖς οὗτοι ἐσὶν ὅτι οὐκ ἔσθον*. Ibidem mox A. *τὸ ῥηγήτω*. V. 25, congruentius f. *ὁ φθ. σὺν εἰδὲ*: vt referatur ad singulare *φῶς*. V. 30, etiam si diuise legas *τὸ πνεῦμα τῶν* (i. *τῶν*) *οἷοι ἐσονται οἱ ἐκλεκτοί*, tamen ne sic quidem sat recte constare videtur locus. Fr. Iunius legit, *οἷοι τὸ πνεῦμα τῶν, οἷοι τῶν ἐσονται οἱ ἐκλεκτοί*: vt *ἔσονται* πνεύματος vocabulo significetur *ἡ τῶν πνευματικῶν φύσις*. V. 34, f. *μὲν φησὶ πνεῦμα*. V. 38, melius *ὁ μὲν πνεῦμα*, vt apud Plutarchum & alios. V. 50, inclusa *ἡ* deest in Flor. ed.

P. 337, v. 11, f. leg. *τὸ ἔσονται, ἰδὲ*--- nam *εἰδὲ* parum huc facere videtur.

P. 338, v. 12, f. *ἀποστολὴ γάρ*. Seq. v. aptius *ῥηγήτω καὶ πᾶς*. Ibidem mox verius esse videtur *ἀπὸ τῶν δούλων*, propter *συνιστάς*, vt pag. seq. v. 24. mox sane v. 15, memorantur *διδόται ἄγγελοι*. V. 22, congruentius *τῆς αὐτῆς οὐσίας, eiusdem substantia*. V. 29, f. *συνερχομένη*: vt sensus sit, cum vero *ἡ* ipse intrat, semen quoque cum eo intrat. De myltico autem summi sacerdotis in sanctuarium introitu & habitu eiusdem, latius supra 240, 19: 241, 12.

P. 339, v. 2, legendum videtur *ἡ δὲ συνειδήσις*: aut *ἡ* interrogatiue capiendum pro *ἡ*. Seq. etiam v. aptius *καὶ αὐτὸ, ἡ ἑστῶτα*: nempe *τὸ εἶδος*. V. 19, haud scio an verius *φωτίζομαι*, genit. casu, vt mox v. seq.

P. 340, v. 13, vulg. B. Matth. 10, *ὅτι ἐστὶ μὲν ἄξιον*: atque ita etiam Clemens supra 321, 29. ferri tamen & *ἀδελφός* potest, quoniam apud Lucam 14, 27, est, *ἡ δὲ αὐτῶν μὲν οὐκ ἔστιν ἡμεῖς*. V. 15, *δύω μιν* accipiendum per ellipsin præpositionis *καὶ*: aut transposita copula legendum, *δύω μιν ὅτι καὶ πᾶσι τὴν ἐξουσίαν*. V. 42, A. supplet *τὸ ὄν*. De informi autem, seq. v. vife & Basilium, pag. 6. H. V. 46, f. *πνεῦμα τὸ πνεῦμα*: & v. 50, *τὸ πνεῦμα*, locum assignatum.

P. 341, v. 3, conuenientius viderur *ὑπερβαίνει τὰς ἀποστολὰς, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας*. V. 10, *δεῖ* legendum esse datiuo casu, satis declarant sequentia. V. 32, H. dubitat an verius sit *κατ' ἰδίαν*. V. 46, A. post *πᾶς* *ἰσχυρὰ* addendum putat *συνίσταται*, ex Rom. 11, 26. sed subaudi etiam potest ex antecedenti membro verbum *εἰσέλθου*, i. *tunc demum totus Israel intrabit*. De insitione autem latius tractatum supra 285, 34, & seq.

P. 342, v. 10, post *λέγει* deesse videtur *σύνθεσιν*, aut simile quid. Et seq. v. congruentius f. *ἐπὶ τὸν αὐτὸν φῶς*, alius (seu diuersus) ab eo quem assumpsit. V. 23, legendum videtur *ἡ πνεῦμα τὸ πνεῦμα, minatus est morti*: vel saltem, *ἀπὸ τῆς, deuoluit* (h. e. submouit) *mortem*. V. 44, responsum Christi ad interrogationem Salomes, narratum etiam supra 191, 17.

P. 343, v. 4, de astris Philo quoque pag. 6, *οἷς δὲ αὐτῶν πᾶσι ἰδύμεν ὁ θεός, ἡ μὲν αὐτοκρατεῖς*. H. V. 9, Flor. *ἐκ*, genit. casu. V. 21, A. *ἀπ' ὧν*, sing. numero: Flor. ambiguo errore, *ἀπ' ὧν*. V. 23, post *ἀποστο-*

*σίαν* non male distinxeris; vt sequens commation *καὶ φῶς*, cum sequenti participio iungatur, non cum antecedenti. V. 28, plena structura est, *ὅτι θεοῦ ἐστὶν ἐκ τῆς βασιλείας τῆς τοῦ θεοῦ*. V. 39, *λέγεται* ferri potest, nempe pro *ὁμολογείται*. si quis tamen *λέγεται* aut *φύεται* malit, per melicet. V. 52, H. m. f. *οὕτως ἐστὶν ἡ πνεῦμα* *πῦρ* *διὰ τὸν τὸν ἀφ' ὧν φύσιν*. vbi constructionis norma in clausula postulat potius *ἀφ' ὧν φύσιν*, vel *ἀφ' ὧν φύσιν*: aut accusatiuorū illorum alteruter reddat.

P. 344, v. 1, H. *ἀπὸ τῆς πνεύματος*, cum articulo. V. 5, *ἀρχαῖται τῆς δυνάμεως* *ὁ νόμος*.] Gregorius Nyssenus homilia in s. Baptisma. H. De exorcismo autem quod sequitur, non congruit cum eo quod supra docuit Clemens 177, 1. V. 11, *ἡ* superuacuum videtur, ideoque tollendum. V. 25, *Excerpta ista ex Prophetis* an & ipsa e Theodoti scriptis collecta sint, & an a Clemente collecta, non immerito ambigas. nam & stilus in nō nullis & sententiæ a superiorib. discrepant: neq; omnia ex vnus auctoris sententia deprompta esse declarat additiuncula ista 347, 19, *ὅτι ἡμεῖς αὐτῶν φωνήμεθα, παρὰ δὲ ἐκ τῶν*: & rursum 350, 7, *ὁ Πανταγύστης ἡμῶν ἐλπίς, ἀορίστως τὴν ἀποφασίαν ἐκφέρειν ἡμῶν*. V. 29, vulg. B. in Cantico trium puerorum, *ὁ λόγος ἐπὶ ἄγγελοι κυρεῖ τὸ πνεῦμα*: & mox, *ὁ λόγος ἐπὶ ὅσων πνεύμα τὸ πνεῦμα τὸ πνεῦμα*. V. 33, articulus *τὸ*, additus ex eisdem B. Eadem seq. v. *οἱ σὺν ὁμοῖοι τὸ πνεῦμα*, cum articulo. Sed non legitur hoc canticum in Hebraicis Bibliis: ideoque seorsum inter Apocrypha collocatur. V. 44, in Fl. geminae lectionis sunt vestigia, *καὶ ἡμεῖς φωνήμεθα, & καὶ ἡμεῖς φωνήμεθα*. V. 46, locus de magna Israelis die, exilat Osee 1.

P. 345, v. 1, respicit ad duos mirificos Israelis transitus; alterum, per mare rubrum, Moyse duce, Exodi 14; alterum, per Iordanem fluium, duce Iosua, Iosue cap. 3. Alteri autem horum tam ducum quam prophetarum, nempe Iosue, nomen Seruatoris nostri dicitur fuisse inditum; quia & ipse Iosue in Græcis Bibliis appellatur, sed addito discrimine, *ὁ Ναυῆ, Nana filius*. V. 19, legendum videtur diuise *ὡς ἐκ τῶν*, aut *ὡς ἐκ τῶν* seu *ἐκ τῶν*: & v. 22, *ὡς μὴ ἡ πνεῦμα*. V. 44, de ieiunij abstinencia vife & Basil. 133 & 137. H.

P. 346, v. 5, f. *ἀποστολὴ ἐπ' αὐτὸς*, vel *ἐκ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν*: aut *ἐκ* omnino tollenda est. V. 12, sic quoque distinguui locus poterit, *ἐὰν ἀξιοὶ καὶ ἐκ τῶν φωνήμεθα* *ὡς μὴ*, (id est *ὡς μὴ*) *παρὰ τὸν αὐτὸν οἶκον*. V. 48, vulg. B. *ὡς πνεῦμα*, Matth. 3, 11: Lucæ 1, 16: Ioann. 1, 27. Seq. v. pluraliter legendum viderur *καὶ ἡμεῖς φωνήμεθα*: vt feratur. d. *ἡμεῖς*. nec enim vel ad Christum vel ad Heracleonem referri verisimile videtur.

P. 347, v. 2, A. *ἀποστολή*. V. 17, in Flor. sunt etiam alterius scripturæ vestigia, *ἡ μὲν δὲ αὐτῶν, quæ ἡ ἐκ τῶν φωνήμεθα* *ἡ μὲν δὲ αὐτῶν*. V. 15, non minus apte sic legeris, *ὡς τῶν ἐκ τῶν φωνήμεθα* *ἡ μὲν δὲ αὐτῶν*. V. 30, similitudo de Magnetis lapidis natura, viurpata etiā supra, 299, 13: & apud Philonem 630: sed aliam eius rei causam adnotat Io. Brodæus Miscell. lib. 3, c. 29. V. 32, sensus est, *Dei (at si verbo inuidia) gnostici*. i. hominis gnostici in diuinam quandam naturam transmutati: quod tamen absque inuidia dictum volo. V. 37, malim *αὐτῶν πᾶσι, expositum est omnibus, patet omnibus*. V. 39, Flor. & H. m. f. *μεγάλα ἐκ τῶν, magna scrutatur*. sed *μεγάλα* legendum esse, recte vidit etiam X. & H. V. 40, H. m. f. *ἀφ' ὧν ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῶν φωνήμεθα*. sed vulg. lectio melior. V. 45, haud scio an verior scriptura sit, *αὐτῶν γνῶσις* *ἡ γνῶσις ὧν ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῶν φωνήμεθα*. *absque cognitione, eorum quidem quæ vtilia & necessaria sunt ad salutem*. V. 50, legi etiam potest *ἀπὸ τῶν φωνήμεθα*: & seq. v. *πᾶς ἀληθὺς, veri*, i. veritatis. aut cum *τῶν ἀληθῶν* ex præced. membro repetendum *διδοσκαλίας*.

P. 348, v. 2, congruentius *ὅτι*, singulari numero, vt præced. v. *ἐκ τῶν*. V. 3, paulo congruentius, *ἡ καὶ ἀπὸ τῶν φωνήμεθα*, *ὡς ἡμεῖς* *ἡμεῖς* *ἡμεῖς*, cui etiam







# INDEX VERBORUM ET PHRASEON, QVAE VEL enarrantur a Clemente, vel alioqui notatu dignae sunt.

Compendiaria nota huius Indicis, P. m. f. Palatinum codicem manuscriptum significante, quo in Padagogio usi sumus: H. m. f. Augustinus Clementis in primis denotant, e quibus qua observationem merebantur, a Damido Hefebio nobis communicata sunt. sed communicata sunt ab eodem etiam alia, quae sola H designat. Excerpta m. f. debentur et ipsa bibliotheca Palatina. Fl. Florentinam editionem indicat, e qua nostra hac expressa est.

<b>A</b>		<b>α</b>
<b>Α Ω</b> cur dictus Christus 230, 20:	291, 2	α αλαλαχμική 124, 17
<b>α</b> in Abraami nomine additum quid signif. 235, 1		α αλφειν 257, 42: α αλφειν i- ον 257, 19
<b>α</b> δαίλοι 13, 35: <b>Ευφρ. Praepar. Evang.</b> 45, 5 δαίλοι.	273, 8	α αλφειν 309, 7: <b>gemino</b> νι ε- iam P. 95, 49
<b>α</b> ρη - πα δ -	231, 10	α αλφειν 273, 34
<b>α</b> βαρχαυτις α ρη -	239, 38	α αλφειν φιλοσφίας 213, 15
<b>α</b> βαρχαυτις ζυγος	187, 31	α αλφειν 72, 12
<b>α</b> βαρχαυτις ρη -	351, 42	α αλφειν 230, 6. sic α αλφειν α- δισφ 38, 36. α αλφειν 10, 51
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 279, 40: <b>Dot.</b> pro η γ- ταρ.
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 291, 39. α αλφειν 85, 24. α αλφειν 65, 43
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 218, 3
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 110, 47
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 99, 29
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 125, 11
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 236, 6
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 227, 48
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 190, 40. α αλφειν 60, 34. α αλφειν 57, 33. P. m. f. α αλφειν habet.
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 187, 6
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 201, 38
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 290, 33
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 201, 12
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 267, 27
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 274, 19
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 286, 1
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 104, 18
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 15, 17
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 99, 1
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 222, 23. α αλφειν 47, 49. α αλφειν 111, 38
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 19, 13
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 299, 36
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 100, 10
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 125, 9
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 38, 29
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 302, 13
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 1, 12. sic α αλφειν 83, 38. α αλφειν 247, 28
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 16, 47. <b>rectius</b> α αλφειν 111, 51: P. m. f. α αλφειν
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 234, 46
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 248, 28
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 62, 10
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 273, 5. α αλφειν 192, 42
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 118, 36
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 177, 36
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 251, 6. α αλφειν
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 68, 21
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 93, 49
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 230, 50
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 64, 45. α αλφειν 215, 4. α αλφειν 190, 24, 36
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 250, 24. α αλφειν 194, 8. α αλφειν 179, 18
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 251, 3
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 167, 16
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 331, 6
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 215, 2
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 16, 2
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 301, 44
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 255, 9
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 237, 28
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 155, 45
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 257, 18
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 256, 52
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 309, 22
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 264, 46
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 241, 1. α αλφειν 269, 47
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 304, 46
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 171, 38
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 38, 29
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 248, 15
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 237, 23. α αλφειν 179, 32
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 239, 26
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 6, 52: 297, 52
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 218, 8. α αλφειν 54, 23
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 282, 18
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 30, 51. α αλφειν 240, 24
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 303, 40: 304, 22
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 229, 25
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 99, 14
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 311, 32
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 265, 44
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 261, 28
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 100, 10. sic 84, 27
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 41, 52: P. m. f. α αλφειν 83, 2
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 165, 8
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 175, 10
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 75, 41
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 121, 3. α αλφειν 45, 23. α αλφειν 237, 39, 43. α αλφειν 240, 5. α αλφειν 244, 9. α αλφειν 238, 16
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 257, 32
<b>α</b> βαρχαυτις 230, 20:		α αλφειν 257, 32

117, 8: 156, 52. αἰρεσις seu secta quid 330, 10. οἱ αἰρετικοὶ καλού- μενοι 137, 2. αἰρετικῶν, sectatores 296, 34 αἰδοῦμαι, sentit 286, 28. sic 318, 21: 329, 28 αἰσάν, mystice quid 242, 48 αἰσουλαιρῶς ἐκ χίτλι 9, 47 αἰχμορροεῖν ἐκ αἰχμολογεῖν 108, 43 αἰχμολογία quid 73, 47 αἰτιῶν, reitit 176, 47. apud eman- gel. vulg. αἰτιῶν. sic 12, 41: 149, 52 τὸ αἰτιῶν ἡμῶν παρὶχθὲν 282, 23 αἰτιῶν αἰτιῶν 332, 39 αἰὼν ἐκ χίτλι non idem 41, 44 quid 128, 36. αἰὼν δὲ χρῶν, τὸ ἐ- μπίπτον τιλ 60, 4 αἰωνοχαρὲς θ. λόγος 115, 26 αἰωνοῦ κερδία Deo gratia 39, 35 αἰωνοκρίτας πῶλ. 303, 5 αἰσχυρῶς χρῶν 241, 1. αἰσχυρῶς δωαμεις 292, 2: 298, 8 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 277, 49 αἰσχυρῶς προ-αἰς 128, 37 αἰσχυρῶς Valentinianus quid 339, 1. αἰσχυρῶς τὸ θῶν 258, 2. αἰσχυρῶς πῶλ κερδία πῶλ πῶλ γρῶν 275, 52: 276, 3 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 209, 39 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 234, 22 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 240, 11 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 110, 19 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 225, 49 αἰσχυρῶς ψυχῶν, medicatur 36, 23 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 39, 37. αἰσχυρῶς unde diffi 39, 3 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 69, 10 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 35, 44 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 45, 12 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 308, 16 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 177, 47 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 85, 9 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 253, 40. αἰσχυρῶς τὸ κερδία 271, 2. αἰσχυρῶς τὸ κερδία 174, 8: 233, 43 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 39, 2 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 201, 44. alibi αἰ- σχυρῶς αἰσχυρῶς 178, 40 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς ἐκ αἰσχυρῶς 232, 17: 233, 19. αἰσχυρῶς τὸ κερδία λατῶν, i. praeceptoribus vult esse Galatias 131, 20. αἰσχυρῶς, nomina- tur 176, 46 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς, discip. Pythag. 246, 2 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς ἀγαθίασιν 117, 45 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς σῶμα 66, 27 τὸ αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 150, 1 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 167, 6 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 316, 48 αἰσχυρῶς quia dedecant 109, 44 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 281, 9 τὸ αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 178, 11 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 131, 42, 47 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 32, 47 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 66, 27. Aristot. Pro- blem. 28, sect. 11: Plutarch. 3 Sym- pos. 8: Philo pag. 183, 614. H οἱ αἰσχυρῶς φιλοσοφ. 247, 49. sic αἰσχυρῶς φιλοσοφίας 31, 15	τὸ αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 325, 18 αἰσχυρῶς quid 173, 30 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 101, 14. P. m. f. αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς 7, 44 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 114, 3 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 167, 11 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 104, 40 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 174, 45. sic αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 157, 36 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 89, 10 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 294, 23 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 344, 2: 345, 10 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 61, 9 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 434 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 310, 20. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 310, 18 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 7, 28. τῶν αἰσχυρῶς, venetia 21, 43: 257, 24 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 115, 33 αἰσχυρῶς προ αἰσχυρῶς P. m. f. 76, 48: 77, 57 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 181, 13 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 226, 6. αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς 178, 17. αἰσχυρῶς non initio tantum perit, sed etiam in redditione, vacante 193, 12, 38, 39. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 208, 16 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 174, 12. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 90, 39: P. m. f. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς libi. ac 98, 15. P. m. f. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς 118, 13. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 284, 33 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς ante in αἰσχυρῶς. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς ἐν ἡδοναῖς ποικίλοις, variis nominib. eos per allegoriam appellat 37, 41: 38, 39. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς, multis nominib. per allegoriam appellatur 46, 20. sic 31, 1: 76, 10 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς nefaria 82, 40 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς phil. sophi. barb. 131, 41 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 44, 42 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 88, 31. sic αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 93, 9. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 79, 51. Sed αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 69, 39: αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 88, 34 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 87, 17 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 243, 24, 26 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 315, 1 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 70, 52. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 109, 16. P. m. f. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 81, 9 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 110, 33. ubi P. m. f. adiectum exegema παλαιῶν, sic αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 71, 4. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 8, 12. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 88, 35 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 90, 34, 44, 52 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 216, 21. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 308, 15 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 258, 2	αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 163, 43 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 59, 39 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 227, 10. τὸ αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 217, 8 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 67, 44 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 206, 46 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 208, 3: 305, 23: σὺν 272, 24 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 211, 12 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 263, 26 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 89, 29. alibi αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 81, 36 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 150, 31 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 102, 12 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 313, 23. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 120, 1 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 211, 13 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 283, 28 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 151, 17 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 164, 20. αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 308, 31 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 234, 47 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 229, 29 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 226, 23 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 99, 46 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 290, 33 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 19, 18: 27, 6 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 171, 38 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 33, 18 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 171, 38 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 40, 42 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 88, 42 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 170, 29 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 28, 43. οἱ αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 240, 25. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 6, 40: ut Augustinus libro de Ha- eresibus, cap. 46, de Manichaeorum sacro loquens; Hoc non Sacramen- tum, sed Exsacramentum. R. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 68, 32. αἰσχυρῶς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 180, 15. οἱ αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 7, 44. οἱ αἰσχυρῶς ἡδοναῖς, Si- mon ἐκ eius sectatores 165, 15. sic 161, 5: 186, 5 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς, dubitatur 34, 6, 24. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 13, 12 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 126, 3. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς λατῶν 322, 15. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς λατῶν 335, 40. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς λατῶν Saita eludit Christus 126, 4 αἰσχυρῶς seu αἰσχυρῶς Vulcanus 22, 29 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 181, 45 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 78, 4 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 90, 52 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 98, 34 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 257, 38 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 94, 29: P. m. f. τῶν υἱεσίων αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 160, 33: 270, 18 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 255, 8 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 46, 26: cum presenti ἐκ fut. indic. mo- di 65, 16: cum indicativo ἐκ optati- vi 298, 39, 41, 47. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 294, 51 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 99, 1. αἰσχυρῶς ἡδοναῖς αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 296, 36 αἰσχυρῶς ἡδοναῖς 137, 26. sic αἰσχυρῶς ἡδοναῖς λόγος
--	---	--



λόγῳ 4,39. ἀνὰ τὸν ἄλγος, in ore  
 b. 109,35:325,43  
 ἀνὰ βῆδιν ἐπὶ κλίην ἐξέρχεται 108,19  
 ἀνὰ βῆδιν 229,14  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀφιλείας 79,39: P.m.f. ἀ-  
 γαλῶν  
 ἀνὰ γαλῶνους λόγῳ 135,19  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 60,43  
 ἀνὰ γαλῶνους 237,43  
 ἀνὰ γαλῶνους 83,35  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 142,35  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 66,17  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, Dei te cunctis scri-  
 bis 30,23. ἀνὰ γαλῶνους γαλῶν 17,28  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 78,41. οἱ ἀνὰ γαλῶνους  
 γαλῶνους 78,13  
 ἀνὰ γαλῶνους: vide δὲ φησὶ  
 ἀνὰ γαλῶνους, μίσηται 90,48  
 ἀνὰ γαλῶνους, ὑποφῶν 176,42:305,3  
 ἀνὰ γαλῶνους ἐπὶ 142,36  
 ἀνὰ γαλῶνους ἐπὶ τῷ φῶν 222,16  
 ἀνὰ γαλῶνους pro ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 62,39  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν βυλομύθον  
 187,50: ὁ ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά πᾶσι  
 128,28: rectius ἀνὰ γαλῶνους, ut P.m.f. 99,  
 16: 110,44  
 ἀνὰ γαλῶνους ἡμῶν ἡλικίας 134,22: ὁ 302,  
 14  
 ἀνὰ γαλῶνους γίνεσθαι 172,31  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 182,44  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν δὲ γαλῶνους  
 79,25  
 ἀνὰ γαλῶνους τῇ ἐπιστήμῃ 318,22  
 ἀνὰ γαλῶνους ἡ εἰς οὐρανόν 312,50  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 58,28  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 226,60  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 100,37  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 321,29. ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 229,6  
 ἀνὰ γαλῶνους quid 6,5  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 43,21  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 321,46  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 239,22  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 334,18: ὁ  
 ποτὺ.21 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά  
 ἀνὰ γαλῶνους τὸ δὲ γαλῶνους, rescindit. 223,47.  
 ἀνὰ γαλῶνους, excedere 194,49. ἀνὰ  
 γαλῶνους quid, ὁ a Demonstratione  
 quid 327,52  
 ἀνὰ γαλῶνους 160,8:207,13. ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 282,24  
 ἀνὰ γαλῶνους: vide μαρτυρεῖται  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 59,2  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 74,34  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 138,20  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 143,41  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 148,10. ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 229,7  
 ἀνὰ γαλῶνους τὸ γὰρ εἰς τὸν οὐρανόν, natus  
 eleuare a terra 29,46  
 ἀνὰ γαλῶνους τὸ δὲ τὸν οὐρανόν 29,7  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 52,31  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 70,12  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 163,50. ὁ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 162,35  
 ἀνὰ γαλῶνους τὸν γάρ. 265,44  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 177,37  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 248,33  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 230,34:39  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 325,39

ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 304,20. sic  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 115,7. ἀνὰ  
 γαλῶνους, accetserunt 324,24  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 101,47  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 37,18  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 69,5  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 308,33  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 327,39. ἀ-  
 γαλῶνους ἀθλητικά 328,15  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 299,31  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 288,6. ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 264,16: Euseb.  
 ἀθλητικά 173,31  
 ἀνὰ γαλῶνους τὸν οὐρανόν 313,  
 19  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 19,43. ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 231,12: 262,3  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 50,34.  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 205,31  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 166,33  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 178,24: rectius ἀ-  
 γαλῶνους ἀθλητικά 216,31:256,36  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 6,24. ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά, ibid. 29  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 79,9. idem ἀ-  
 γαλῶνους 78,48  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 182,47  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 54,42  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά Astice pro ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά, spongia extergit 66,10  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 345,21  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 242,15. ἀ-  
 γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 207,14  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 149,7  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 168,14: 281,5  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 250,31  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 236,33  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 298,44.  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά locut. 310,13  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 31: rectius ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 55,42  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 204,37  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 28,43  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 109,11  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 170,30. sic ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά  
 ἀθλητικά 211,44  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 62,12  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, viros arguit  
 97,20  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 13,47  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 82,4: τὸν οὐρανόν 95,15:  
 ἀθλητικά 97,35  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 28,8  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 80,27  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 12,26: Euseb. Prae-  
 parat. euang. ἀνὰ γαλῶνους. οἱ ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 63,39: q. laxatis frenis, a  
 uerbo ἀνὰ γαλῶνους.  
 ἀνὰ γαλῶνους, incenset. 204,40: 281,42  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 336,35 sic ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 229,15: (340,42) f. melius  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 7,45. sic  
 19,15. ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν  
 ἀθλητικά 292,7. ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά  
 ἀθλητικά 227,25  
 τὸ ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 151,3  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 204,23  
 ἀνὰ γαλῶνους, inde a superioribus temporibus  
 bms 4,12  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 119,20  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 224,34  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 112,8: 209,10  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 222,5  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, redite a  
 b. 343,38  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 24,51. ὁ γαλῶνους ἀ-  
 γαλῶνους 91,35  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 197,16  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 333,10  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν τὸν οὐρανόν  
 347,50  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 123,47  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 112,45  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 115,42  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 125,45  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 230,15  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, uacuum concupiscen-  
 tia 229,25:315,18,20  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 62,4  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 318,46  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 307,46  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, negligens 302,3  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 85,19  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 315,1  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, qui signis. in f. 39,12  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, elig. sen-  
 sum pro a. 129,5  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά τὸν οὐρανόν 246,3  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 124,13  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 77,3: rectius ἀ-  
 γαλῶνους ἀθλητικά, ut ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά  
 ἀθλητικά 86,24  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, symbol. 244,5  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 183,18  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, cunctis mulierib. aqum  
 ac uitis potum 37,30  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 214,24  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 111,44. sic τὸν οὐρανόν  
 ἀθλητικά 295,8: ὁ ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 107,30. τὸν οὐρανόν  
 ἀθλητικά ψυχῶν ἀθλητικά 175,52: C. m. f.  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 164,34  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 103,27  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 302,7  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 302,7:257,1  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 38,35: sic  
 42,18: 3,3:298,35: ὁ ἀθλητικά  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 189,48  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, uise ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 6,39  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 6,22  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 70,20  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 263,30  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 13,19: Euseb. Prae-  
 parat. 45, ἀνὰ γαλῶνους. ἀνὰ γαλῶνους, re-  
 futasse 271,21. ἀνὰ γαλῶνους, re-  
 futasse 287,45  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 278,31  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 182,31. ὁ ἀνὰ γαλῶνους  
 ἀθλητικά 173,1  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 172,46  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, non consentanea  
 239,51  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 48,42:339,8  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 6,41  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 336,17  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 301,37  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά 157,44  
 ἀνὰ γαλῶνους ἀθλητικά, uiciss. aud. 275,2  
 Mm 2

ἀντιπαύσασθαι οὐρανὸν γῆς, <i>permutas</i> <i>certam</i> 232,9	ἀντιπύδης <i>athletica</i> 73,17	ἀντιπύδης τῷ μίτῃ 318,27
ἀντιπαύσασθαι τὴν ἀπὸν 316,39	ἀντιπύδης κίς 233,35. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 171,13	ἀντιπύδης τῆς σαρῆς 190,47
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 60,10	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 88,10:192,46	ἀντιπύδης τῆς σαρῆς 179,12. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 228,37
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 54,35	ἀντιπύδης 89,12,16, <i>per hanc</i> <i>in P.m.f.</i>	ἀντιπύδης 734,8: 217,37
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 62,21	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 119,15	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 344,37
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 25,12	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 17,21. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 166,12. <i>fic</i>	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 348,37. <i>pro</i> <i>eo</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 160,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 303,41	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 313,7	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 249,23
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 322,5. ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 327,2	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 251,6:339,8	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 346,28
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 191,13	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 221,51	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 81,24
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 157,43	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 347,44	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 158,11:313,2
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 307,16	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 277,20	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 126,30
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 328,51. ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 328,51	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 83,46	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 96,51. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 252,12
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 239,11	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 178,40	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 159,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 327,2. ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 327,2. ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 327,2	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 180,19. <i>fic</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 78,44: (P.m.f.) ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 177,49	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 159,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 96,11	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 86,3	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 261,36
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 304,28. ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν τὸν ἀπὸν 199,11. <i>fic</i> 43,12:196,52	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 28,4: 74,49	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 259,1
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 239,52	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 41,12	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 163,43. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 252,25
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 167,2	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 35,42. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 261,35. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 276,47	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 195,16
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 117,14	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 26,4	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 231,2
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 232,40	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 24,33	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 32,19
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 327,2. ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν τὸν ἀπὸν 181,40	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 86,37	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 107,39. <i>fic</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 85,15: P.m.f. <i>q</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 34,4: 161,21 <i>q</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 273,50. <i>fic</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 165,45: ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 187,18. <i>Rufinus</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 165,44: ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 160,21. <i>fic</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 282,2
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 283,20	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 102,37	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 151,15
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 325,2	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 162,37	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 29,44
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 52,25	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 39,32. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 38,17	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 66,9
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 293,15	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 39,26	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 242,17
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 293,17	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 207,9	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 59,9
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 124,49	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 14,28	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 91,2
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 177,37	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 43,12	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 155,10
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 218,45	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 127,51	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 313,2
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 118,7. ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 82,19	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 339,47	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 77,2
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 120,30	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 189,37. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 204,30	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 155,51. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 204,45. <i>fic</i> ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 168,13
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 278,15	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 101,47	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 201,22
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 102,41	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 276,13	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 136,43: 230,37
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 67,46	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 260,13	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 123,23
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 341,16	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 195,29	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 269,49
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 211,34	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 87,22	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 105,12
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 307,42	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 75,12	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 83,19
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 180,27	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 137,18	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 276,39
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 120,30	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 230,17	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 238,44
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 155,27	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 184,28	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 38,8
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 210,19	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 91,46	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 146,7. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 162,3
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 307,17	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 54,15	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 203,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 187,18	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 290,25	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 259,1
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 189,30	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 260,12	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 94,46	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 123,48. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 120,28	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 335,52	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 283,6	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 100,43	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 300,29	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 261,38	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 201,24	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 101,47	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 552	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
ἀντιπαύσασθαι τὸν ἀπὸν 289,10	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 254,41	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 36,41. ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 239,15: 295,45: 303,43	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 38,5: 280,1	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 175,44	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 70,21: 90,47: 88,8	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 308,15	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20
	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 287,29	ἀντιπύδης τὸν ἀπὸν 291,20

INDEX VERBOR. ET PHRAS. NOTAB.

δοσιν φασ. μ. ρη 85, 4. δασκ. φοι ἐννοια 298,9: ἡκτωρ 112,7: βί- βλοι 131,17: 188,9	29: ἀκροατήματα 201,13: κρ- κῶν 208,12,19. ἀποχή ἀσφαλῆς σφ. ὡς φασμασίαι 179,21	ἡ ἀρτ. ὄρεα 212,19 ἀρχήματα βίβλη 45,32: P.m.f. ἀρ- χόντες: nemus. vulg. B. i. Petri 2.
δοσιν φασ. μ. ρη 231,42	δοσιν φασ. μ. ρη 178,9	ἀρτίδια, haurire 299,28
δοσιν φασ. μ. ρη 99,31	ἀποψάξ, detergere 76,3	δοσιν φασ. μ. ρη 144,7
δοσιν φασ. μ. ρη 245,8. δασιν φασ. μ. ρη 210,43. ἡ ἀ- ποσιν φασ. μ. ρη 180,51,52	ἀποψάξ ὡς τριχῶν 36,5	ἀρχήματα ὡς 28,5. τὸ δὲ δ- σιν φασ. μ. ρη 152,25
δοσιν φασ. μ. ρη 35,45	ἀποψάξ (συνταξία 136,35. ἀ- ποσιν φασ. μ. ρη 292,13	δοσιν φασ. μ. ρη 302,14
δοσιν φασ. μ. ρη 16,17	ἀποσιν φασ. μ. ρη 347,17	δοσιν φασ. μ. ρη 322, 50. sic τὸ δ- σιν φασ. μ. ρη 306,33: 324,7
δοσιν φασ. μ. ρη 35,9	ἀποσιν φασ. μ. ρη 62,37	δοσιν φασ. μ. ρη 218,42: 294,3. τὸ δοσιν φασ. μ. ρη 331,42
δοσιν φασ. μ. ρη 11,24	ἀποσιν φασ. μ. ρη 188,31	δοσιν φασ. μ. ρη 142,25
δοσιν φασ. μ. ρη 73,12: Δ. μακίμης 274,40	ἀποσιν φασ. μ. ρη 62,52	δοσιν φασ. μ. ρη 131,3
δοσιν φασ. μ. ρη 157,48	ἀποσιν φασ. μ. ρη 206,22	δοσιν φασ. μ. ρη 121,25
δοσιν φασ. μ. ρη 70,11	τὸ ἀποσιν φασ. μ. ρη 211,13	δοσιν φασ. μ. ρη 209,25
δοσιν φασ. μ. ρη 80,23	ἀποσιν φασ. μ. ρη 28,23	ἀρχήματα 296,39. οἱ κτὰ μί- ρ. ἀρχήματα 296,41
ἀποσιν φασ. μ. ρη 89,22	ἀποσιν φασ. μ. ρη 148,30	ἀρχήματα 77,48. ἀ- ρχήματα 267,29: Euseb. ἀποσιν φασ. μ. ρη 267,42
δοσιν φασ. μ. ρη 286,25	ἀποσιν φασ. μ. ρη 86,32	ἀρχήματα 317,18: 319,36
δοσιν φασ. μ. ρη 31,28. δασιν φασ. μ. ρη 47,10	ἀποσιν φασ. μ. ρη 275,14	ἀρχήματα 330,14
δοσιν φασ. μ. ρη 162,46	ἀποσιν φασ. μ. ρη 197, 3. sic ἀποσιν φασ. μ. ρη 227,32	ἀρχήματα 103,38: in P. supercri- ptum ἀποσιν φασ. μ. ρη 261,36
δοσιν φασ. μ. ρη 253,8	ἀποσιν φασ. μ. ρη 317,32	ἀρχήματα 216,9
δοσιν φασ. μ. ρη 231,33	ἀποσιν φασ. μ. ρη 124,13	ἀρχήματα 123,1
δοσιν φασ. μ. ρη 214,50	ἀποσιν φασ. μ. ρη 267,5	ἀρχήματα 69,51. ἀ- ρχήματα 73,41. οἱ εἰς σωσιν φασ. μ. ρη 48,22. Leop. σωσιν φασ. μ. ρη 226,8
δοσιν φασ. μ. ρη 93,30	ἀποσιν φασ. μ. ρη 244,5	ἀρχήματα 242,45
δοσιν φασ. μ. ρη 209,35	ἀποσιν φασ. μ. ρη 64,10	ἀρχήματα 36,51
δοσιν φασ. μ. ρη 251,18	ἀποσιν φασ. μ. ρη 206,27: 327,9	ἀρχήματα 161,26
δοσιν φασ. μ. ρη 247,42. ἀποσιν φασ. μ. ρη 248,28. ἀποσιν φασ. μ. ρη 217,32	ἀποσιν φασ. μ. ρη 12,20	ἀρχήματα 252,30
δοσιν φασ. μ. ρη 217,32	ἀποσιν φασ. μ. ρη 206,23	ἀρχήματα 228,17: 296,47
δοσιν φασ. μ. ρη 61,11	ἀποσιν φασ. μ. ρη 20,25	ἀρχήματα 242,45
ἀποσιν φασ. μ. ρη 161,15	ἀποσιν φασ. μ. ρη 25, 25	ἀρχήματα 36,51
ἀποσιν φασ. μ. ρη 104,2	ἀποσιν φασ. μ. ρη 31,12	ἀρχήματα 161,26
ἀποσιν φασ. μ. ρη 183,26	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 252,30
δοσιν φασ. μ. ρη 112,5	ἀποσιν φασ. μ. ρη 47,23	ἀρχήματα 228,17: 296,47
ἀποσιν φασ. μ. ρη 319,45	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 242,45
ἀποσιν φασ. μ. ρη 153,43	ἀποσιν φασ. μ. ρη 47,23	ἀρχήματα 36,51
ἀποσιν φασ. μ. ρη 168,8	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 161,26
ἀποσιν φασ. μ. ρη 175,25	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 252,30
ἀποσιν φασ. μ. ρη 105,21	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 228,17: 296,47
ἀποσιν φασ. μ. ρη 302,5	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 242,45
ἀποσιν φασ. μ. ρη 75,33	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 36,51
ἀποσιν φασ. μ. ρη 32,13	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 161,26
ἀποσιν φασ. μ. ρη 301,16,21	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 252,30
ἀποσιν φασ. μ. ρη 78,28: 114,9	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 228,17: 296,47
ἀποσιν φασ. μ. ρη 165,47	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 242,45
ἀποσιν φασ. μ. ρη 340,50. sic ἀ- ποσιν φασ. μ. ρη 303,30	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 36,51
ἀποσιν φασ. μ. ρη 208,37. ἀποσιν φασ. μ. ρη 105,17: 137,32,49: 149,36: 332,32: 334,26	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 161,26
ἀποσιν φασ. μ. ρη 82,10: 172,47	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 252,30
ἀποσιν φασ. μ. ρη 178,13	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 228,17: 296,47
ἀποσιν φασ. μ. ρη 306,33	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 242,45
ἀποσιν φασ. μ. ρη 12,39	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 36,51
ἀποσιν φασ. μ. ρη 18,23	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 161,26
ἀποσιν φασ. μ. ρη 84,35	ἀποσιν φασ. μ. ρη 34,34	ἀρχήματα 252,30
ἀποσιν φασ. μ. ρη 7		

ἀπλῶς πλῶ 180,28: 311,12	ἀφ' οὗ αὐτῶ 192,25	βιβαίνω (C) αὐτοῦ 315,33. βι-
ἀπερχομένη λίγη 288,13	ἀφικνία καὶ τοῖς θηρίοις 304,9	βαιὼν τὴν ἐποχὴν 330,9. βι-
ἀπρὸς τὴν πύλιν 179,30	ἀφίλεια quid 105,20	βαιούσιν τὴν ἐκείνην 263,7.
ἀπρὸς τὴν πύλιν, uidelicet, nempe 95,41.	ἀφίλεια πρὸς πονηρίας 112,24	βιβαίνω τὴν ἐκείνην 316,1
ἀπρὸς τὴν πύλιν 313,9: 316,36	ἀφίλεια σφίρας 30,10	βίδω quid 243,14,17
ἀπρὸς τὴν πύλιν 186,16	ἀφίλεια ἀμφοτέρων 167,45	βιβαίνω πρὸς θεοφιλίαν 297,33
ἀπρὸς τὴν πύλιν 115,26	ἀφίλεια καὶ ἀμφοτέρων 171,38	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 155,44. βιβαίνω
ἀπρὸς τὴν πύλιν (C) 219,25: 256,39	ἀφίλεια εἰς τὴν πύλιν ἀντίθετον αὐ-	violenti occurr. 204,27: 236,36
ἀπρὸς τὴν πύλιν 150,47	ἀφίλεια 249,24: ἀφίλεια 151,5	βίβω (C) παρρησίας 148,28
ἀπρὸς τὴν πύλιν 298,8	ἀφίλεια 326,42	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 243,17
ἀπρὸς τὴν πύλιν 88,45	ἀφίλεια 326,37	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 115,17
ἀπρὸς τὴν πύλιν 272,7	ἀφίλεια 326,37	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 154,19
ἀπρὸς τὴν πύλιν 232,46	ἀφίλεια 158,8	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 309,51: 316,40
ἀπρὸς τὴν πύλιν 300,9	ἀφίλεια 293,13	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 314,24.
ἀπρὸς τὴν πύλιν 167,15: 30	ἀφίλεια 81,33	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 295,27: βι-
ἀπρὸς τὴν πύλιν 77,50	ἀφίλεια 181,26	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 112,11: etiam P:
ἀπρὸς τὴν πύλιν 250,11	ἀφίλεια 325,42. ἀφίλεια	m. f. sed p. βιβαίνω.
ἀπρὸς τὴν πύλιν 124,2	ἀφίλεια 196,11,12	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 61.
ἀπρὸς τὴν πύλιν 75,16	ἀφίλεια 1,28	23. βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην, λοι-
ἀπρὸς τὴν πύλιν 300,26	ἀφίλεια 5,12. ἀφίλεια	δορία, etiam pro salutari oburgati-
ἀπρὸς τὴν πύλιν 206,31. ἐξ ἀπρὸς	ἀφίλεια 46,38. ἀφίλεια	tionem 50,45
ἀπρὸς τὴν πύλιν 203,51. ἐξ ἀπρὸς	ἀφίλεια 315,14: χαλκῶ 10,18	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 89,15
ἀπρὸς τὴν πύλιν 69,46. P. m. f.	ἀφίλεια 24,38	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 181,12
ἀπρὸς τὴν πύλιν 124,33. ἀπρὸς	ἀφίλεια 240,4	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 33,4. ἐξ ἀπρὸς
ἀπρὸς τὴν πύλιν 218,31.	ἀφίλεια 244,45	ἀπρὸς τὴν πύλιν, ad iuu. hom. 295,10
ἀπρὸς τὴν πύλιν καὶ ἀπρὸς τὴν πύλιν	ἀφίλεια 186,27: 270,7	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 228,28
ἀπρὸς τὴν πύλιν 288,7	ἀφίλεια 14,20. ἀφίλεια	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 80,49
ἀπρὸς τὴν πύλιν 332,12	ἀφίλεια 190,46	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 240,46
ἀπρὸς τὴν πύλιν 98,49: 325,3	ἀφίλεια 212,33	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 55,18
ἀπρὸς τὴν πύλιν 240,20	ἀφίλεια 309,14	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 90,52: bacc-
ἀπρὸς τὴν πύλιν 283,43	ἀφίλεια 333,27	tum monil. H.
ἀπρὸς τὴν πύλιν cum vulg. ed. et-	ἀφίλεια 236,32	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 90,44: memi-
iam P. m. f. 38,8	ἀφίλεια 72,13	nit (C) Pollucis onomasticon.
ἀπρὸς τὴν πύλιν 304,18	ἀφίλεια 88,15: (P. m. f. ἀφίλεια)	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 149,4: 255,37
ἀπρὸς τὴν πύλιν 50,52: m. m. f.	ἀφίλεια 159,49	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 181,32: quae f. male-
178,13	ἀφίλεια 29,27	dictum pronunciat cum qui bouem
ἀπρὸς τὴν πύλιν sed (C) 128,37	ἀφίλεια 29,27	cum a quo ad atque ad adiunctis.
ἀπρὸς τὴν πύλιν 91,36. ἀπρὸς τὴν πύλιν	ἀφίλεια 213,8	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 95,13
ἀπρὸς τὴν πύλιν 277,50	ἀφίλεια 94,16	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 243,11
ἀπρὸς τὴν πύλιν 130,13	ἀφίλεια 137,31	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 76,45
ἀπρὸς τὴν πύλιν 116,21,46: 204,30.	ἀφίλεια 108,14	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 76,45
41: 206,17, alibi	ἀφίλεια 4,42: (C) 5,34: (C) 6,38	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 13,43
ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,11. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 5,19
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 243,44
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 302,25
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 68,49
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 45,39: 101,47
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 29,41. βιβαίνω
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 136,30
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 195,52
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 43,34
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 88,7. βι-
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 114,52
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 85,20: 282,
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 191,
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 192,4. βιβαίνω
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 228,52. vulg. B. 2 Corinth. 7,
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 63,40
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 125,50. βιβαίνω
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 159,31.
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 166,5
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 173,26
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 97,42
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 189,25
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 93,52
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 101,49
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 219,
125,6. ἀπρὸς τὴν πύλιν, qui est ipsa veritas	ἀφίλεια 33,28. βιβαίνω	βιβαίνω πρὸς τὴν ἐκείνην 215,52

καὶ pro

[illegible]



[illegible]



ἐκκλησιάζοντες 167, 39: ὁ ἐκκλη-  
 ζοῦντες 250, 21: 297, 30  
 ἐκκλησιάζοντες ἐπὶ διδα-  
 σκαλίᾳ κυρ. 320, 33  
 ἐκλογὴ τῆς ἀληθείας 135, 30: βίβλ. 300, 27  
 ἐκλογισμὸς βασ. βίβλ. 269, 3  
 ἐκμύσσειται τὸν τύπον τῆς-  
 87, 2  
 ἐκπύρρειται ἐν αὐτῷ 324, 16  
 ἐκπυρρῶνται ἐπὶ ὁρίεσις 85, 33  
 ἐκπύρρειται τὸν ἄρτον 269, 17  
 ἐκπύρρειται quid 162, 16  
 ἐκπύρρειται ὅλην τὴν 284, 19  
 ἐκπύρρειται ἐν 211, 42: f. ἐκπύρρειται  
 ἐκπύρρειται Stois. 235, 11: 256, 6  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 182, 41.  
 ἐκπύρρειται τῶν πνευματικῶν 181, 46. sic  
 165, 1  
 ἐκπύρρειται, explicare 262, 19  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 305, 22: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐν 203, 5  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 96, 41  
 ἐκπύρρειται ἐν 178, 9  
 ἐκπύρρειται τῆς πολιτείας 96, 46  
 ἐκπύρρειται ἐν 159, 16: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐν 214, 6. sic 176, 39  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 282, 20  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 73, 6: ἐκπύρρειται  
 ἐκπύρρειται 65, 24  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 73, 2: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐν 135, 39  
 ἐκπύρρειται τῶν ἀποκριμάτων 331, 50  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 125, 41  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 189, 22  
 ἐκπύρρειται τῆς λαίας 149, 41  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 300, 10  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 89, 23  
 ἐκπύρρειται, miseretur, Flor. editio 54, 38: as  
 P. m. f. ἐκπύρρειται  
 ἐκπύρρειται Σόλωνος 260, 2: 291, 28.  
 τῆς ἐκπύρρειται 264, 18.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 54, 6  
 ἐκπύρρειται quid 55, 47: ὁ 50, 31  
 ἐκπύρρειται ἐν τῷ 76, 16  
 ἐκπύρρειται τῆς 307, 27  
 ἐκπύρρειται τῶν 190, 19  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 69, 38  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 89, 2  
 ἐκπύρρειται, orn. m. u. l. 91, 2  
 ἐκπύρρειται βίβλ. 86, 12  
 ἐκπύρρειται, tit. libri 262, 31  
 ἐκπύρρειται Jones unde 86, 30  
 ἐκπύρρειται λαός 296, 6  
 ἐκπύρρειται γένος 164, 28: ἐκπύρρειται  
 ἀνθρώπων 307, 50: sic ὁ P. m. f. 41, 3.  
 alibi ἐκπύρρειται.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 91, 45  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 183, 23  
 ἐκπύρρειται τῶν πᾶσαν ἐπὶ τὸν θεὸν ἵκοντες  
 290, 4: ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 163, 4.  
 ἐκπύρρειται 177, 30: 179, 42  
 ἐκπύρρειται, exspectare 228, 17  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 329, 9  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 84, 32  
 ἐκπύρρειται, toleranda 170, 11  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 310, 7  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 308, 3  
 ἐκπύρρειται med. qui 125, 48  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 204, 28: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 330, 34.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται P. m. f.  
 62, 39: 64, 23  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 295, 22: 309, 1.

ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 253, 35: ἐκπύρρειται 218, 36.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 133, 44.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 107, 7: ἐκ-  
 πύρρειται ἐκπύρρειται 304, 25  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 331, 38  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 95, 47: P.  
 m. f. ἐκπύρρειται  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 106, 2  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 109, 1  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 324, 20  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 162, 51  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 292, 39, 48  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 309, 25  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 177, 31: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 38, 45  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 136, 44: ἡ ἐκ-  
 πύρρειται ἐκπύρρειται 163,  
 4: ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 52, 5  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 214, 5: 217, 10  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 36, 43: τὸ ἐκπύρρειται 252,  
 16: τὸ ἐκπύρρειται 218, 36  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 324, 38  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 183, 37  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται  
 2, 22  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 44, 1  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 280, 15  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 301, 52  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 312, 14  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 25, 16  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 186, 32  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 176, 5: ἐκ-  
 πύρρειται ἐκπύρρειται 175, 41  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 25, 47  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 24, 23: 113, 27  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 68, 24  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 122, 26  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 286, 5  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 283, 6  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 30, 9.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 175, 41  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 185, 48  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 183, 20  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 292, 48  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 26, 4  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 181, 2: ἐκ-  
 πύρρειται ἐκπύρρειται 251, 10: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 302, 18: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 327, 21  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 176, 45: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 237, 7: ἐκπύρ-  
 ρειται 147, 27  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται, accipere, intel-  
 lig. 128, 27: ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται  
 res fert 299, 39  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 231, 52  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 231, 7  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 93, 6  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 246, 5: 323, 23  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 308, 15  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 78, 4  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 88, 12  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 80, 48: f. rectius  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 215, 33  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται, per cetera fide-  
 ra, i. respectu cet. f. 31, 27: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 211, 40: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 324, 10

ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 107, 46  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 116, 45: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 104, 20.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 312, 35: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 217, 7: idem ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 9: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 151, 21.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 212, 10: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 282, 37  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 201, 28: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 122,  
 52: ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 181, 2  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 316, 32: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 226, 19  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 188, 50  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 160, 38  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 180, 44: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 58, 6  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 67, 46  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 57, 48  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 296, 46: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 71, 52  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 36, 6  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 58, 4: q. c. ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 132  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 303,  
 295, 48  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 108, 15: alibi  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 46  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 96, 34  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 279, 14  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 151, 16  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 27,  
 24: ἐκπύρρειται 236, 31  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 222, 5: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 274, 45  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 70, 7  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 137, 30  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 85, 8: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 85, 23  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 105, 8  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 335,  
 4: ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 335, 2: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 309, 22  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 97, 48  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται H. m. f. ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 93, 10  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 286, 4  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 312, 19.  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 311, 51: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 70, 25  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 45, 11  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 44, 44  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 82, 50: 195, 12  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 230, 30: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 185, 32: ἡ ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 218, 10: 272, 37: 338, 49  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 309, 20  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 278, 32  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 221, 47  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 93,  
 46, 17: ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 94, 15  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 295, 15  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 72, 48: ἐκπύρ-  
 ρειται ἐκπύρρειται 199,  
 25: sic 129, 15  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 332, 2  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 189, 12  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 289, 16: re-  
 ctius ἐκπύρρειται  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 129, 8  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 129, 8  
 ἐκπύρρειται ἐκπύρρειται 129, 8

ἐκπύρην <i>quid</i>	232,20	206,15: <i>pro</i> ὑπάρχ. <i>obadiens</i>	14. <i>κτ</i> τὸν ἐκπύρην <i>καρπὸν</i> , <i>compres.</i> 312,3
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	191,20	ἐκπύρην <i>κλίκης</i>	94,22
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	149,9	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 249,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 89,3
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	45,37	20. ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 227,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 343,16
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	293,9	1. <i>κτ</i> ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 305,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 161,36.
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	333,27	42. <i>ἐκπύρην</i> 31	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 24,35:109,27
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	168,11	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 274,24	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 137,35.
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	227,35: <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 164,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 157,46.
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	261,43	18	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 249,18.
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	227,52	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> <i>pro</i> ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> , <i>Flor. ed.</i> 254,3	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 233,14
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	87,20: <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 93,5.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 277,
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	87,45	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 224,1	23. ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 232,10.
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	240,49	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 207,1	232,10. <i>ἐκπύρην</i> 171,5.
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	92,16	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 317,45	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 191,6:
ἐκπύρην <i>τρυφή</i>	324,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 18,1.	<i>pro</i> ἐκπύρην
52. <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i> , <i>ἐκπύρην</i>		ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 32,6,8	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 102,21
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	253,28	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 228,32	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 64,17
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	325,49	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 40,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 241,17
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	46,37.	48. ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 320,41	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 309,2
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	44,40	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 51,25	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 299,21
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	104,27	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 181,50	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 96,48
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	72,17	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 210,4	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 74,36
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	283,50	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 307,43	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 64,23: <i>ἐκπύρην</i>
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	134,37	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 306,8	322,3
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	63,19	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 78,35	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 296,
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	216,52.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 316,12	24. <i>ἐκπύρην</i> 7,27
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	272,35	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 318,43.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 6,24: <i>ἐκπύρην</i>
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	324,52	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 230,29,32	<i>ἐκπύρην</i> 61,31
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	71,5	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 289,30	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 236,7
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	175,44	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 253,37	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 206,37.
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	173,34	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 211,17	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 310,27
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	75,50	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 275,34	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 278,25
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	100,43	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 80,20, <i>pro</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 61,14
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	59,15.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 78,35.
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	127,47.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 63,26	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 13,18
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	181,10.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 87,26	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 12,5
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	283,8.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 43,18: ( <i>P.m.f.</i> <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 189,48
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	174,2	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 151,41	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 212,18
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	12,18.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 333,25.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 82,20
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	271,7	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 325,44.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 303,50: <i>ἐκπύρην</i> 14,8,
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	250,19	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 294,21	31. <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i> 59,40:177,
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	344,7	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 201,22	28:190,28
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	47,19	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 156,9. <i>ἐκπύρην</i> 133,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 150,42: <i>ἐκπύρην</i>
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	120,38.	36. <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 84,20
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	96,51	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 219,29: <i>ἐκπύρην</i> B. <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 82,48
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	113,52	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 102,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 78,37. <i>ἐκπύρην</i>
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	60,51: <i>ἐκπύρην</i>	49: <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 61,19
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	235,4	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 7,9	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 62,28
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	193,23:210,6	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 6,6: <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 170,23.
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	108,52	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 41,31. <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 208,1. <i>ἐκπύρην</i>
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	87,16	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 319,3. <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 9,4
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	245,45	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 308,9:310,8.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 99,17
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	108,49	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 211,48.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 290,7
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	76,42	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 144,41:145,21.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 80,5
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	102,43	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 145,21.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 37,31
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	332,34: <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 229,42.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 173,15
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	152,24	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 38.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 224,15
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	121,52. <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 312,49.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 3,25.
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	281,51: 331,49	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 31,1. <i>ἐκπύρην</i> 220,27	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 90,2
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	106,8.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 226,36: <i>ἐκπύρην</i>	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 314,24.
ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i>	118,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 157,14	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 317,19
44: <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i> <i>ἐκπύρην</i>		ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 108,47	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 83,2.
		ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 259,4.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 148,14
		ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 201,50	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 222,32.
		ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 299,37.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 99,19
		ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 158,43.	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 237,26.
		ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 141,21: 144,	ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 244,14
			ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 247,16
			ἐκπύρην <i>ἐκπύρην</i> 278,42.

ἀλάμπη τὸν ἥλιον ἐπὶ πᾶσι τοῖς 52,24.  
 ἡ ἀλάμπη πᾶσι τὸν ἥλιον 336,11  
 ἐπὶ λήγης κρεῶν 1,39  
 ἐπιλογισμὸν λαμβανόντες τοῦτον 183,  
 21. ἐπιλογισμὸν λαμβανόντων  
 334,18. ἡ ἐπιλογιστικὴ ἀριθμολο-  
 γία 93,37  
 ἐπιλυτοὶ τὰ ἀπορρυθμιζόμενα 262,28  
 ἐπιμελουμένην τὴν νοῦν. ἐπιμελουμένην  
 H. m. f. 182,2  
 ἐπιμύειν τῇ σαρκεὶ 194,50  
 ἐπιμύειν τὴν πρὸ τοῦ π. 35,51: 190,7  
 ἐπιμύειν καὶ τὴν σαρκεὶ 83,18  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 181,38  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 13,48  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 80,44  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 199,29  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 121,22  
 ἐπιμύειν, οἱ φίλοι 163,8. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα 231,37  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 76,49  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 118,45  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 216,47: τὴν ποιότητα  
 σκαλίσαι 117,14: τὴν ποιότητα 206,34  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 23,5: rectius  
 ἐπὶ τῇ ποιότητι.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 265,53  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 131,12  
 τὸ ἐπιμύειν τὴν ποιότητα καὶ ψαλμὸν εἰς  
 57,39. ἐπιμύειν τὴν ποιότητα quid, ὅτι unde  
 dicta 53,42: 54,45: 57,47  
 οἱ ἐπιμύειν καὶ τὴν ποιότητα 156,6. ἐπιμύειν  
 148,7: ὅτι 21,5  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 226,6: 339,20  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, prof. 99,29. ἐπι-  
 μύειν τὴν ποιότητα καὶ σκαλίσαι, *offundere anima* 176,43. ἐπι-  
 μύειν τὴν ποιότητα, τὴν ποιότητα, *obversatur*  
*luci* 250,11. ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα  
 καὶ τὴν ποιότητα, *ante columba* 240,22.  
 Hinc ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 210,  
 15: ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 271,16  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 243,37  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 123,10  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 261,40  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, comic. 63,24: 313,38  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα καὶ τὴν ποιότητα, *affluere*,  
*incrementum* 102,51  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 196,46  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 290,42  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 135,13,  
 27. ὅτι μὴ μὴ μὴ ἐπιμύειν 88,48.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα P. m. f. 79,34  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *reficere* 194,11.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 173,42  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα quid 54,11  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα καὶ τὴν ποιότητα 75,1  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 97,29. ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 190,30  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 193,13  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *scilicet* 243,6  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 149,32. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 151,6  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 228,1  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 312,14. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 151,48. τὸ ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα *Perip.* 246,5  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 39,  
 25: 215,39  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 169,26  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 237,36  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 321,48.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 182,51  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 28,18  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 78,29: ὅτι  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 54,52  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 330,49.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 241,9  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 218,18. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 349,10  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 88,18  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 63,8  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 286,2. *alibi* ἐπιμύειν τὴν ποιότητα  
 τὴν ποιότητα.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 257,12: *Euseb.* ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 144,31  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 261,26. *sic* ὅτι  
 P. m. f. 98,39  
 ἡ κατ' ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 198,9  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 191,  
 23. *sic* 13,15: 24,10  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 263,33  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 134,27  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 295,5  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 86,12  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα quid 281,24  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 77,24  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα quid 53,28  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *pena, punitio* 57,24: 95,33.  
*idem* ἐπιμύειν 41,14: ὅτι ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα 122,6. ἐπιμύειν τὴν ποιότητα  
 217,21  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 197,51: (αὐτὸν 39 ἐπὶ  
 τῷ τῷ) 272,5: 350,42  
 ὅτι ἐπιμύειν 130,15. κατ' ἐπιμύειν τὴν ποιότητα  
 τὴν ποιότητα 203,44. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 299,44  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 70,9  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *conced.* 66,21: 116,19  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 10,8  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 248,14  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 148,15. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 268,  
 22. ἡ ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 295,21.  
*eadem* τὴν ποιότητα, *adventus*, v. i.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 273,14  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 24,39  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 266,29  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *secum ferre* 101,41  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *dedicare* 12,45. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα (ἡ) *Erm.* 316,15  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 230,10  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 44,35. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 219,36. ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα, *illatio, concessio* 328,10: *adie-*  
*ctio* 197,50  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *operare* 304,39  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 173,10  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 172,8  
 τὸ ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 345,23  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 324,6.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 233,50  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 283,3  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 61,37.  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 67,44  
 ἡ ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 223,23  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα, *accipere* 243,39  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 245,14  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 72,2  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 55,4  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 196,39  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 41,36: 229,36:  
 247,49. ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 47,52.  
 ἡ ἐπιμύειν τὴν ποιότητα 153,26. ἡ ἐπιμύειν  
 τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 155,42: *hinc*  
 164,20  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τὴν ποιότητα 48,9  
 ἐπιμύειν τὴν ποιότητα τ

τὸν οὐ αὐτὸν pro διαγελιστάρηροι  
271,2. *pass.* διαγελιστάρηροι παρ'  
ἱλπίδα 162,1. *Rursus* διαγελισ-  
τάρηροι αὐτὸν, *latum de illo nuncium*  
*int.* 337,22  
διαγέλλω ἀνὰ θυμῳ 249,48. διαγέ-  
λλω 261,27  
διαγέλλω εἰς βλάβην 89,12  
διαγέλλω νύκτις 148,26  
διαγέλλω bacch. unde manaric. 4,43  
διαγέλλω χεῖρ 107,8  
διαγέλλω αὐτῷ 308,13  
διαγέλλω τῷ π. θυμῳ. 173,45. δια-  
γέλλω οὐ παρὼς τὸν κύριον (ἡν)  
318,29. διαγέλλω παρὼς τοῖς  
συνῶν. 308,21. *sic* 183,12: 316,7.  
αἰ διαγέλλω τῷ θεῷ τῶν κυρ. λό-  
γων 198,33. εἰς τὴν διαγέλλω  
τῷ θεῷ 309,11. διαγέλλω τῷ θεῷ  
ἡν 163,32: 313,45  
διαγέλλω τὴν ψυχὴν χροσμ. 137,34  
διαγέλλω τὴν λόγῳ 101,39  
διαγέλλω (ἡν) τὴν σῶμα 65,9  
διαγέλλω quid 168,28  
διαγέλλω ζήλω 126,40: *Ch* 125,  
11,20  
εὐγνώμων προχαί 108,13  
εὐδαίμων qui, *Ch* εὐδαίμων quid  
137,34. εὐδαίμων Platonis quid,  
*Ch* unde dicta 179,43  
εὐδὲ αὐτῶν ἡμῶν 246,7  
εὐδαίμων, bonas spes 162,51  
εὐδαίμων εἰς- 35,43: 324,3  
εὐδαίμων χεῖρ 106,32  
εὐδαίμων εἰς τὸ-199,25: 265,4: *i-*  
πὶ τὸ-309,43: αὐτῶν τὸ-343,20:  
*Ch* 99,8. εὐδαίμων τῶν πατρῶν  
182,47  
εὐδαίμων αὐτῶν ἀγαθῶν 39,32  
εὐδαίμων ψυχῇ 253,19  
εὐδαίμων φῶς 298,6  
εὐδαίμων ὅτις, *i.* ἀγαθὰ ἐργάζονται  
124,25. *sic* 106,12  
εὐδαίμων *Ch* καὶ ἐργάζονται 118,9. εὐδαίμων  
ἐργάζονται 84,24. εὐδαίμων γέ-  
νη αὐτῶν 315,7. τὸ εὐδαίμων τῆς ὑ-  
λῆς 70,6  
εὐδαίμων quid 179,30: 33  
εὐδαίμων γυναικὴ 208,42. εὐδαίμων  
μαλετήσας 206,46: ἱλὶδ 55,41  
εὐδαίμων καὶ λιτὸν δέσπον 62,4  
εὐδαίμων 313,8: 337. τὸ εὐδαίμων 213,47  
εὐδαίμων λαβεῖν τὰ ἀληθινὰ 189,38  
εὐδαίμων τῇ βασιλείᾳ 321,31: εἰς πολ-  
λά 69,52: αὐτῶν γὰρ 181,34  
εὐδαίμων δ' ἀνύσας, *at simulatq. aud.*  
312,6. *sic* 289,33  
εὐδαίμων τὴν ψυχὴν 308,3  
εὐδαίμων καὶ ὑλῆς 28,47: *ut* ἀμυν-  
*Ch* εὐδαίμων ὑφ' ἐξ ἑῶν πολμ. 292,  
25, *ut apud Hesychium: apud Sui-*  
*dam* εὐδαίμων  
εὐδαίμων γὰρ 177,48: 257,9  
εὐδαίμων ἀπὸ ἑαυτοῦ ὁρίσας, *si-*  
*mulatque patius est* 260,9  
εὐδαίμων ὁρίσας ὁρίσας 52,18. *f. re-*  
*stitu* εὐδαίμων  
τὸ εὐδαίμων τῆς ἐπιθυμίας 74,18  
εὐδαίμων εἰς ἀλήθ. 246,6. εὐδαίμων *phi-*  
*losoph.* 227,5  
εὐδαίμων quid 105,25. εὐδαίμων *pra-*

textus 97,27  
εὐδαίμων μετὰ φόρῳ 154,8. εὐδαί-  
μων τῶν 330,20  
εὐδαίμων τὸ φῶς, *temere lucem* 31,  
40. εὐδαίμων αὐτῶν ἡμῶν 63,  
13. εὐδαίμων quid 161,20: 170,  
12: *Legis filia veneratissima* 178,8  
εὐδαίμων pro εὐδαίμων 224,43. εὐ-  
δαίμων τῶν 79,48. εὐδαί-  
μων τῶν γαμψῶν 106,47: *P.c.*  
εὐδαίμων, εὐδαίμων ληψίται πα-  
ρὸ κυρίου 311,34  
εὐδαίμων pro εὐδαίμων 122,38  
εὐδαίμων (ῶν) 103,2. *Ch* τὸ εὐ-  
δαίμων 179,10  
εὐδαίμων εἰς πάντας 220,5  
εὐδαίμων quid 160,27  
εὐδαίμων αὐτῶν δὲ ἀμυν-  
201,19. εὐδαίμων ἰαυτὸν πᾶσι  
ἐπιθυμίας 193,47. εὐδαίμων αὐ-  
τῶν quia 192,21  
εὐδαίμων 302,28  
εὐδαίμων τῶν ἐργῶν 309,52  
εὐδαίμων, *benef. acceptum* 32,2  
εὐδαίμων εὐδαίμων 285,43  
εὐδαίμων τὸν κύριον 207,17: 229,1  
εὐδαίμων ἡν 301,45  
εὐδαίμων ἡ ἀμυν-  
221,3  
εὐδαίμων pro εὐδαίμων 305,20  
εὐδαίμων pro εὐδαίμων 160,27. *Ch* εὐ-  
δαίμων 126,25: 302,14. *Ch* εὐ-  
δαίμων τὸ ἀδελφόν, *benef. erga fr.*  
113,24  
εὐδαίμων quid 311,49: 286,45  
εὐδαίμων 307,29  
εὐδαίμων δὲ 174,26. εὐ-  
δαίμων τὸν 38,21  
εὐδαίμων affectu 94,3  
εὐδαίμων ἀγαθῶν 326,41  
εὐδαίμων 125,12  
εὐδαίμων βίᾳ 179,23  
εὐδαίμων πόλεμος 214,8  
εὐδαίμων ἀπὸ δὲ 159,41  
εὐδαίμων ὁδὸς 168,9: 209,12  
εὐδαίμων ἡν, *pietas erga Deū*, 150,13  
εὐδαίμων λόγος, *i.* εὐδαίμων 133,7  
εὐδαίμων ἡν 177,30. εὐδαίμων  
βίᾳ 231,3: ψυχῇ 229,9  
εὐδαίμων 284,43. εὐδαίμων  
ἡν 318,26: *Ch* 284,41. εὐδαί-  
μων 318,20. *sic* 183,26:  
309,10  
εὐδαίμων *infantis* 105,18  
εὐδαίμων *maxima ubiq. haben-*  
*da ratio* 68,20  
εὐδαίμων quid 111,38  
εὐδαίμων 4,5  
εὐδαίμων ὑπομνή 83,40. εὐδαίμων *P.*  
*m.f. pro cōl.* 109,14  
εὐδαίμων 166,33  
εὐδαίμων ὑπομνή 98,1  
εὐδαίμων, *plausibilis titulo* 191,11  
εὐδαίμων τὴν καρδίαν 278,24  
εὐδαίμων ὅλως, *notem t.* 257,15. εὐ-  
δαίμων *nox unde dicta* 227,30  
εὐδαίμων 307,29. *Ch* εὐδαίμων  
εὐδαίμων 237,21. εὐδαίμων  
αὐτῶν 225,41  
εὐδαίμων ἡμῶν 79,36  
εὐδαίμων ὁδὸς 79,37. εὐδαίμων  
237,21. *fractum* 334,10  
εὐδαίμων δὲ αὐτῶν 339,23

εὐδαίμων, *vest. genus* 87,48  
εὐδαίμων ἡν 98,9  
εὐδαίμων *sem* εὐδαίμων 330,13  
εὐδαίμων pro ἐπιθυμίας *sem* ἐπιθυμίας  
69,6  
εὐδαίμων ὅτις ἀλῶν 177,28: *Ch*  
εὐδαίμων τῶν καλῶν 276,36  
εὐδαίμων τῶν ἐργῶν 172,8  
εὐδαίμων βίᾳ 59,20  
εὐδαίμων pro ἐφ' ὅτι *etiam P.m.f.* 64,28  
εὐδαίμων ἐπιθυμίας, *in infinita via*  
*aduc.* 2,11  
εὐδαίμων ὁδὸν 113,19  
εὐδαίμων 235,5  
εὐδαίμων ἀπὸ δὲ 322,8  
εὐδαίμων 44,2. εὐδαίμων αὐτῶν  
ἡν 120,17  
εὐδαίμων πινεὶ ἐργῶν, καὶ ἡμῶν *i-*  
*χρῶν* 99,4. *Ch* εὐδαίμων 3  
177,14. *Ch* 148,34. *Ch*  
εὐδαίμων τῶν αὐτῶν, *ad eandem*  
*tendit sent.* 274,45  
εὐδαίμων εἰς οἶνον 68,2  
εὐδαίμων *donec es* 219,31. *Ch*  
*etiam* 155,35: 180,51: 181,3,  
*Ch* *alibi.*  
εὐδαίμων, *Ion.* εὐδαίμων 156,14  
*Z*  
εὐδαίμων βουλῶν 259,50: *Emf.* τὴν  
ἡν βουλ.  
264,5  
εὐδαίμων, *Ion.* 243,21  
εὐδαίμων quid 243,21  
εὐδαίμων ἀπὸ δὲ 263,18: *Emf.* *Ch* *Hom.*  
εὐδαίμων.  
εὐδαίμων 50,34  
εὐδαίμων ἀληθῆς 300,47. τὸ εὐδαίμων  
ἡν, *ut hac* 175,29. *Ch* εὐδαίμων, *vi-*  
*nificat* 187,25  
εὐδαίμων φανῶν 239,8  
εὐδαίμων *sem* εὐδαίμων *synthetice*  
quid 243,52  
εὐδαίμων *Ionice*, *Ch* 185,36  
εὐδαίμων τὸ 328,33: 329,23. *diphthongo*  
*passim in Flor. ed.*  
εὐδαίμων ὡς 303,2  
εὐδαίμων ὡς 43,28. *Ch* εὐδαίμων  
φικῇ 124,17  
εὐδαίμων ἡν 213,18. εὐδαίμων  
εὐδαίμων ὑπομνή 262,34. *Ch*  
εὐδαίμων τῶν ἀπὸ δὲ 326,4  
τὸ εὐδαίμων εὐδαίμων 223,29. εὐδαίμων δὲ  
αὐτῶν quia 289,36  
*H*  
εὐδαίμων *an non enim* 224,2: *H.m.f.*  
εὐδαίμων, *ut etiam P.m.f.* 62,14: 84,3:  
90,32: *circumflexo nempce, non a-*  
*cuto accentu.*  
εὐδαίμων, *quantia celeritate possunt*  
27,27: *Ch* 36,4: *Ch* 42,11. *Ch* φα-  
σι, *ut aiunt* 119,19: *sic alibi pas-*  
*sim pro Quatatione, Quo modo*  
εὐδαίμων ἀπὸ δὲ τὸ πολ. 55,49. *Ch* ἡ-  
εὐδαίμων, *f. aud.* 294,35. *Ch* ἡ-  
εὐδαίμων ὡς 79,16. *Ch* ἡ-  
εὐδαίμων 253,36. *Ch* εὐδαίμων  
εὐδαίμων 49,2. τὸ εὐδαίμων τὸ  
ῶν 296,3. *Ch* εὐδαίμων καὶ ἐπὶ  
σπᾶς 260,42: *Emf.* εὐδαίμων.  
εὐδαίμων αὐτῶν 2,5  
εὐδαίμων, *sol* 207,32  
εὐδαίμων εὐδαίμων 29,19. *Ch* ἡ-  
εὐδαίμων δὲ αὐτῶν 27,47: *Emf.*

89,28. <i>allus. ad λίθους</i>		<i>παις quare 276,30</i>	<i>ιδιων τῶν 153,39: ιδιων 233,19</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡδὲ δὲ δὲ δὲ 275,30. ἡδὲ δὲ δὲ δὲ</i>	<i>τὴν 12,39: παρ' Ὀρφῆος 244,2</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ληφῶς τῶν 294,22</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 29,14</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>τὸ θεολογικὸν εἶδος 204,10. ἡθελ-</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 28,29</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 296,</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>13. κατ' ἰδιωτικὸν 314,37</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 18,18. ἰδὼν ἡδὲ</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 240,5. ἰδὼν ἡδὲ</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 303,27. ἰδὼν ἡδὲ</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 18,39.</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 237,37. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 269,18</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 269,7. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 237,36</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 4,42</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 25,22.</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>οἱ ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 93,4</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 243,16</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 204,7. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 21,49</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 237,29</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 102,44. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 280,25</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 9,16. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 114,24</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 125,51</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 39,30</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 12,28. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 9,4,3. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 107,19</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 109,30</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 114,46</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 69,15:67,46</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 100,38</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 77,3:227,</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 136,49</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 120,44</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 206,11: sic 25,17</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης cum indic. modi ver-</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>bis 49,36: 124,31: 208,26: sic ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 222,34: ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 190,5. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 220,13</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 29,8</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 38,30. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης cuius scriptura velli-</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>gia sunt etiam in P. m. f. 124,16</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 43,50: 283,15</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 122,25,42: legi etiam</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>protest. ἰδὼν, ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης P. m. f. 91,34: ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 102,42</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 178,44</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 52,17. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 330,14</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 56,39. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 109,33. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 107,25. ἰδὼν</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 52,27</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 219,9</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 122,44</i>
<i>ἡλικία παλαιότης 323,28</i>		<i>ἡθελῶν μὲν 237,42</i>	<i>ἰδὼν ἡδὲ παλαιότης 194</i>

ἵσται τὴν ἀσπίδα stabilis 127,40.	αὐτὸς τὰς κληρὺς τῆς πονηρίας, tempo-	τῇ κληρικῇ ἐκπέπλειαν	55,11
ἵσται τὴν νύμφα τὴν συνηκὴ 55,6.	ritius iniquis 29,52	καταδύσας ἐπὶ κακῶς	217,3
ἵσται μὲν τὴν τηλικαύτην τὴν βοήθειαν,	αἱ ἐκ κληδονίας 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῶν	86,36
scilicet eis βοήθειαν 40,2.	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	1,46
ἵσται πάλιν τὴν ἑλπίδα 98,42.	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	265,50
ἵσται, viri docti 133,32.	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	46,17
πολλῶν 261,52	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	16,35
ἵσται αὖτε ἐν ἵσται 267,7	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	211,42
ἵσται αὖτε τὴν μήνιν 131,12.	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	103,35
ἵσται αὖτε τὴν 278,18.	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	212,17
ἵσται αὖτε τὴν 117,21	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	217,34
ἵσται αὖτε τὴν 213,23	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	243,20
ἵσται αὖτε τὴν 221,34	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	190,35
ἵσται αὖτε τὴν 154,17.	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	172,4
ἵσται αὖτε τὴν 217,35	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	280,3
ἵσται αὖτε τὴν 304,11	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	157,51
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	135,32
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	234,36
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	330,12
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	18,23
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	214,6
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	249,19
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	207,47
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	201,45
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	306,42
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	303,52
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	157,15
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	54,31
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	299,32
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	95,47
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	177,48
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	313,28
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	117,10
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	169,25
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	100,31
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	235,47
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	134,23
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	242,46
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	78,45
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	105,48
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	30,179
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	280,3
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	277,14
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	293,47
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	296,42
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	218,47
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	16,35
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐπὶ τῇ	25,1
ἵσται αὖτε τὴν 210,45	κλῆροισιν αἱ 29,52	καταδύσας ἐ	

Digitized by Google



ἐκλεισθὲς ἡμερᾶς 38,51. κυλινδρὸν ἄνθρωπος  
 ὅλ. 1,32  
 κυκλώπια ἐπιπέδω 279,33  
 κυκλίζων, *cyclicam philosophiam secta-*  
*ri* 129,52  
 κυνωγάμια: *vise γυνωγάμια*. κυνω-  
 γάμια Theodoret. 173,4  
 κύνωδρομῆσος ὁ ἥπρωδ. 120,25  
 ἡ κυνωτροφικὴ 124,16  
 κυοφορηθεὶς ἐν μήτρᾳ 287,44: ὅ  
 172,48. κυοφορεῖα 43:195,52  
 κυπριζοῦντες ἀπὲρ ὧν τίχυνται 136,24:  
 ἀμφὶ ὧν φλεμ. περὶ τῆς 64,34.  
 κυκυφότις ἐς τῆς ἀπίστους αἰεὶ 62,43  
 κύπριος *Carrocrates* 185,3  
 ὁ κυρεμάχης λαὸς 223,52: λόγ. 281,6:  
 κ. γεραφά 297,17  
 κυριολογικὴ παιδεία 237,38. κυριο-  
 λογῶν ἄνθρωπος παιδείας εἰδὼ 237,40  
 κύρεα ὅ. προ. ὁ κυρ. 172,24. ὁ κύ-  
 ρεα ὅ. τῆς οἰκίας 302,49. κύρεα  
 μίρη συνάγει 77,40. κυρεώ. ὅ. τῆς  
 πύλ. ὁ ἐπιθῆναι 266,31  
 κυρεώ. ὅ. ἡ ἀλλανξίνι 330,2. *vul-*  
*garis* κυρεώ. ὅ. ἡ. H.  
 κυρῶνται προ. κυρῶνται 27,10  
 κύων νοχ. πολυσημ. 329,14  
 κω. προ. 131,14: 237,33  
 κωλυσιώ. *Emped.* 267,43  
 κωμωδία *Aegypti* 242,23. κωμ. 23  
 δὲ χαλκός *qui* 71,43  
 κώφωσις τῆς ἀφῆς 29,29  
 Λ  
 λαβὴ δὲ γυναικ. 70,10  
 λαβρῶνται, λατ. ὁ χαλκός. ἀσπιδό. ὁ  
 ἐκπυρ. ἀφ. ὅ. ἐπὶ λαβρῶς ἐμφορη-  
 θῶναι ὅ. πίνοντες. *excerp. m.* 69,30  
 λαγνεία *vnde dicta* 83,25. λαγν. ὁ  
 μύθος ἐπὶ τῆς 84,38. τὸ λαγνι-  
 χὸν καὶ ἀναγνῶν 83,35. λαγνιστῆ-  
 ρος ὅ. ὁ ζῶν 82,20: P. m. f. λαγνιστῆ-  
 ρος ὅ. ὁ 6  
 λαμπηδὲς χαλκός 45,29  
 λαμπρ. ἐπὶ τῆς 240,21  
 λαμδῶναι, *intelligo* 154,21. λαμδῶναι  
 χαλκός 314,8  
 λαμπρῶνται *pro* λαμπρῶνται *sem*  
 λαμπρῶνται 211,51  
 λαμδῶναι ὅ. ὁ γλῶσσος 96,22  
 λέγνυσθαι φησὶ 137,9. *vise* ὅ. φησὶ. πῶ  
 λέγνυσθαι φησὶ *philosophia* 332,7  
 λειμῶν *titulus* L. 262,30: ὁ Plin. ἐν  
 prologo *Hist. nat.*  
 λείονος, ὅ. ὁ λαλῶν ἄνθρωπος 95,50  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 294,31.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 197,20: 198,12.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 71,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 268,15  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 98,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 150,33  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 332,46.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 126,37  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 272,30: 124,37.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 18,9.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 216,52.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 258,15.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 176,26: 249,42  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 120,44.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 46,1  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 8, ὁ χαλκός  
 χυτῶντες ἐκ-  
 πύρ. ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 150,33  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 294,31.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 197,20: 198,12.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 71,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 268,15  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 98,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 150,33  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 332,46.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 126,37  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 272,30: 124,37.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 18,9.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 216,52.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 258,15.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 176,26: 249,42  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 120,44.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 46,1  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 8, ὁ χαλκός  
 χυτῶντες ἐκ-  
 πύρ. ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 150,33  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 294,31.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 197,20: 198,12.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 71,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 268,15  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 98,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 150,33  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 332,46.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 126,37  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 272,30: 124,37.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 18,9.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 216,52.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 258,15.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 176,26: 249,42  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 120,44.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 46,1  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 8, ὁ χαλκός  
 χυτῶντες ἐκ-  
 πύρ. ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 150,33  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 294,31.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 197,20: 198,12.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 71,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 268,15  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 98,18.  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 150,33  
 λείονος ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν ὁ λαλῶν 332,46.  
 λείονος







παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 21,41.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 73,31  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 104,38: P.m.f.  
 παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 326,11. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 326,6  
 παρεμύνηται 19,16  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 163,23  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 164,36  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 165,20: 287,13  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 325,4  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 300,30  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 246,1. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται 54,25  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 79,35  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 59,47. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 339,17. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 36,15  
 παρεμύνηται, acqumf. 349,11  
 παρεμύνηται, regentem 106,38  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 17,4  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 36,38. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 106,32  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 103,20  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 177,27  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 63,50  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 262,47  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 32,40  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 105,52.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 119,11  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 52,24:  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 176,16  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 220,52.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 54,3  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 88,32: Fl. παρεμύνηται.  
 παρεμύνηται, dies Ven. 316,15  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, affert. τὴν  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 310,29. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 19,19, obseq. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 225,11. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 309,41. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 213,9.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, προσώμιτι 236,9.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν τὴν παρεμύνηται  
 παρεμύνηται 160,40: sic 116,42  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 177,16  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 165,31  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 148,8  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 86,13  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 39,22  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 278,18.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 21,45: 257,26  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, com. 324,17  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 259,34  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 238,14. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 51,44  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 332,35  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 204,28  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 315,43  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 289,13. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 104,19  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 59,28  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 23,34  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 236,9  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 188,30: 231,29  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 390,27

παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 261,42  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 123,3. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 233,47  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 14,14: vel παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 118,18: Platonis et Plu-  
 tarcho χρηστέως.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 197,14  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 154,15: H. m. f.  
 παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 105,7: sic 276,31: 291,16  
 παρεμύνηται 196,23: 235,39. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν hoc mendo 111,29  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν φιλοφρονέω 66,33.  
 παρεμύνηται quid 67,19  
 παρεμύνηται quid 332,20: 121,9  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 215,8  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 93,4:  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 269,22  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 64,14: (P. m. f. παρεμύνηται)  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 178,34. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 18,19: 82,11  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 81,43  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 102,4  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 273,43  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 298,13. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 298,44. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 35,43: 65,45  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 2,29  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 111,31  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 25,47.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 323,49  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 90,34. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 90,35. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 49: ut Greg. Naz. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 93,11  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 114,14  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 89,28: 90,49: 91,41. idem tamen παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 90,32, per epistolam.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 302,38: in Fl. sunt etiam  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν vestigia, παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν illud a παρεμύνηται, hoc a  
 παρεμύνηται.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 88,11  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 319,12  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 111,34  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 57,34. παρεμύνηται  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 212,21  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 32,10  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, dicta seu loca  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 189,37, 43: sic  
 παρεμύνηται 197,28: 33: 215,38: 318,49  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, raris 209,9  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 172,47  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 290,39  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 304,2  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, circumsp. 294,20  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν τῆς πόλεως 69,34  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 135,35  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν ἡμεῖς δὲ τὰ 12,16  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, obambulationem seu deamb. 108,9, 51. οἱ παρεμύνηται, Peti-  
 ratetici phil. 161,30  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν οὐδὲν πολ-  
 λαὶς 70,43. παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 45,34  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 40, vife appot.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 45,38  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 304,26  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, acqumf. 207,48  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν τῇ Ληδῇ, 18,22: Α. π-  
 λεκτῶν.  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 133,36: 136,33  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 68,47  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν 148,32  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, offendit 63,52  
 παρεμύνηται τὴν ἀλήθειαν, plus habere 62,31

πραίνων quid 327,25,31  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν Δι-  
 ον 351,50. πραίνων τὴν ἀλήθειαν  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, certum est 127,33.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 281,6. i-  
 tem 163, 43. πραίνων τὴν ἀλήθειαν εἰς  
 πραίνων 290,23. πραίνων τὴν ἀλήθειαν εἰς  
 πραίνων 262,16.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 245,17. πραίνων  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 223,6  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 328,7  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 262,50. πραίνων τὴν ἀλήθειαν  
 πραίνων 327,31. πραίνων τὴν ἀλήθειαν  
 πραίνων 200,41, Flor. ed. πραίνων τὴν ἀλήθειαν  
 πραίνων 351,37.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 32,6  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 42,15  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 245,27  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 212,25  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 11,31. apud Hesych.  
 πραίνων, forsan a promissione ob-  
 ambulatione, ut ἡ πᾶνδης, alio-  
 qui et παραβάσει legi posset; ut  
 quae cōmuni leges frequenter tras-  
 lias. interpretis πᾶνδης cur maluerit  
 nescio.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 93,11  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, delete, tollere 114,14  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, P. m. f. 89,28: 90,49: 91,41. idem tamen πραίνων  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 90,32, per epistolam.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 302,38: in Fl. sunt etiam  
 πραίνων scriptura vestigia, πραίνων  
 πραίνων: illud a πραίνων, hoc a  
 πραίνων.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 88,11  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 319,12  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 111,34  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 57,34. πραίνων  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 212,21  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 32,10  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, dicta seu loca  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 189,37, 43: sic  
 πραίνων 197,28: 33: 215,38: 318,49  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, raris 209,9  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 172,47  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 290,39  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 304,2  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, circumsp. 294,20  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν τῆς πόλεως 69,34  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 135,35  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν ἡμεῖς δὲ τὰ 12,16  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, obambulationem seu deamb. 108,9, 51. οἱ πραίνων, Peti-  
 ratetici phil. 161,30  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν οὐδὲν πολ-  
 λαὶς 70,43. πραίνων τὴν ἀλήθειαν 45,34  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 40, vife appot.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 45,38  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 304,26  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, acqumf. 207,48  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν τῇ Ληδῇ, 18,22: Α. π-  
 λεκτῶν.  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 133,36: 136,33  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 68,47  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν 148,32  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, offendit 63,52  
 πραίνων τὴν ἀλήθειαν, plus habere 62,31

αἰσθησὶν αἰσθητῶν ποιῶντι 148,23.  
 οὗτοι αἰσθητῶν αἰσθητῶν 216, 39.  
 οὗτοι αἰσθητῶν πᾶσι χρῆσθαι 206,52.  
 πᾶσι αἰσθητῶν ὑπομένειν 301,6.  
 αἰσθητῶν τῶν ἀμετρίων 111,34.  
 αἰσθητῶν τῶν ἀμετρίων 243,24.  
 αἰσθητῶν τῶν ἀμετρίων 216,21.  
 τὸ αἰσθητῶν 241,24.  
 αἰσθητῶν πᾶσι, ἀμετρίων 90,34.  
 αἰσθητῶν, ἀμετρίων 232,41.  
 οἱ αἰσθητῶν πᾶσι 121,8.  
 αἰσθητῶν 12,2.  
 αἰσθητῶν ἰσχυρότεροι τῶν ἰσχυρῶν 269, 44.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 136,10.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 12,46.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 261,28.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 99,39.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 160,31.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 136,10,14.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 286,6.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 108,29.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 20,27.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 92,37.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 15,46.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 348,33.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 108,37.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 104,5.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 98,40.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 80,4.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 43,29.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 1,45,6.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 71,30.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 230,5.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 315,52.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 277,29.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 334,16.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 323,10.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 101,49.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 176,30.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 1,45,6.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 251,18.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 21,18.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 120,32.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 280,2.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 158,50.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 190,22.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 251,33,41.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 296,20.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 228,9.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 294,4.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 160,13.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 159,18.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 322,7.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 108,7.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 95,45.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 76,45.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 65,31.

αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 68,10.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 305,11.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 289,13.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 121,33.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 90,51.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 108,46.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 138,23.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 58,7.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 231,1.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 28,31.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 243,27.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 304,48.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 279,3.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 106,22.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 36,27.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 246,24.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 33,11.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 11,21.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 90,9.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 251,50.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 173,52.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 225,13.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 182,27.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 251,51.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 153,12.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 184,21.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 333,4.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 95,23.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 88,19.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 207,25.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 224,5.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 261,2.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 117,30.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 13,24.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 45,11.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 15,48.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 96,14.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 88,7.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 201,14.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 151,46.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 11,9.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 309,30.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 309,48.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 119,10.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 295,7.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 257,48.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 60,49.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 286,18.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 47,23.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 166,15.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 254,11.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 98,25.

αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 136,24.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 121,49.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 204,38.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 264,21.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 6,43.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 4,12.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 30,4.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 244,34.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 105,8.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 98,28.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 6,12.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 302,31.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 65,9.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 124,2.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 307,34.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 267,27.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 332,19.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 79,41.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 201,6.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 324,9.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 240,31.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 48,39.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 29,52.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 75,28.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 103,25.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 69,4.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 88,38.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 19,24.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 112,48.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 96,14.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 297,25.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 283, 24,38.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 259,21.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 92,30.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 108,21.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 119,32.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 156,23.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 55,51.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 54,51.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 197,51.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 229,51.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 156,38.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 127,12.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 205,42.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 120,4.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 174,11.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 328,30.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 321,4.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 338,9.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 338,5.  
 αἰσθητῶν τῶν ἰσχυρῶν 196, 4.

[illegible]





## INDEX VERB. ET PHRAS. NOTAB.

418

[illegible]

συμπεριλαμβανόμενοι 1υδαίοις 310, 22.  
 τῇ τ' αὐτῇ ἀδυναμία 108, 30. συμ-  
 πεφορεῖ, *conferat* 62, 45  
 σύμπτωση *ecclesie proptia* 304, 28  
 συμπεπληρώσει αὐτῶν ποιεῖς 32, 33  
 συμπεμπόμενον χειρῶν 99, 2: P. m.  
 f. συμπεπληρώσει.  
 συμπεπληρωμένων τῶν παλαιῶν 82, 49  
 συμφίρειν τὸ φιλικόν *conspiciat* 50,  
 22. συμφιλέρμενος αὐτῷ, *conspicit*.  
 185, 37  
 σύμφωνον ἡρώδ 41, 40  
 συμφωνηθεὶς Στωϊκ. 254, 21. συμ-  
 φωνοῦμαι αὐτῷ 198, 3. συμφώνη-  
 σις αὐτῷ Βλατίου 194, 20.  
 σύμφωνοι οἶπες 219, 6, 8  
 συν ἑλθὶ ἱερεῖ, *etiam cū* 16, 6 sic 195,  
 37. σύν ὁμοίᾳ 87, 19  
 συναγωγή, *collig. conclus.* 329, 23  
 συναγωγὴ φιλομαθεῖς ποικίλων  
 ἐξ ἡλυσθημένων 262, 31. συναγωγὴ  
 ἐκ συλλογῆς, *causis* 109, 40: ἐκ 61, 29,  
 110, 30. συναγωγὴ λαοῦ, *ecclesie* 129,  
 51. συναγωγὴ τὸ ἐκκλησίαν, *causis*  
 268, 47. συναγωγὴ, *locus conuen-*  
*tus* 137, 14  
 συναίνεσι, *consentire* 185, 19  
 συναίνεσιν αὐτῷ εἰς— pro συναίνετι,  
*consentiri* 309, 12: sic 324, 15  
 συναίνομεν pro συναίνομεν 165, 24  
 συναίνομεν ἡρώδης τοῦ πυρὸς 339,  
 39 sic 121, 36: 306, 7  
 συναίρεσις καὶ συναίρεσις τὸ ἄλλο. 137, 41.  
 τὸ συναίρεσις ἀπὸ 137, 32: 334, 4.  
 32. συναίρεσις ἐκ συναίρεσις *quid*  
*differtur* 334, 37  
 συνακροᾶται τοῖς κατὰ 118, 44  
 συνακροᾶται ἐκ τῶν τοῦ ὕδατος 47, 12  
 συνακροᾶται λόγῳ τῶν κυριακῶν 281, 4:  
*rectius συνακροᾶται*.  
 συναναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 189, 10  
 συναναίρεσις τοῖς 99, 21  
 συναναίρεσις ἀπὸ τοῖς 62, 48. sic  
 202, 51: 340, 8  
 συναναίρεσις ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ 109, 23  
 συναναίρεσις τῇ κατὰ 543, 2  
 συναναίρεσις τῇ πυρὶ 275, 28  
 συναναίρεσις τοῦ βίβλου 148, 6  
 συναναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 134, 26  
 συναναίρεσις ἡμῶν 26, 50  
 συναναίρεσις τῇ κατὰ 223, 40  
 συναναίρεσις τοῖς ἀπὸ 312, 33 sic 176, 1  
 συναναίρεσις κατὰ 71, 38  
 συναναίρεσις τοῦ οἴκου 281, 9  
 συναναίρεσις τοῦ αὐτοῦ 208, 43.  
 συναναίρεσις αὐτῷ τῇ κατὰ 116, 34: 160, 3  
 συναναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 306, 40  
 συναναίρεσις τοῦ αὐτοῦ 99, 11  
 συναναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 109, 23  
 συναναίρεσις τοῖς ἀπὸ 192, 41  
 συναναίρεσις τοῦ οἴκου 298, 22  
 συναναίρεσις αὐτῷ 152, 31  
 συναναίρεσις τοῦ οἴκου 75, 20  
 συναναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 174, 2.  
 συναίρεσις ἡρώδ 235, 38  
 εἰς ἡμῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ 201, 50  
 συναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 254, 35  
 συναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 277, 50  
 συναίρεσις, *intelligere* 212, 6  
 οἱ συναίρεσις τοῖς ἀπὸ 79, 13  
 συναίρεσις ἀπὸ 137, 44. συναίρεσις  
 ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ 332, 31: 333, 24: 334, 26  
 συναίρεσις τῇ κατὰ καὶ τὸ ἐλ. 136, 88

συναίολοσις, <i>conspiciens</i> 185, 2.	Λωβ-
ήλσος ἐφ' ἑξίασι 74, 10	
συναμπιπλήνους ὁμ.	282, 2
συναμφάσας	245, 26
ζωαξακρὺν δι' <i>stimul</i> intell.	198, 35
συναπιπραχάμενος τῆς-	309, 28
συναπικρυφίαν ἐκρυφ.	172, 7
συναπιπασιάς pro <i>συμμελίστας</i> P. m.	
ς. 101, 39.	
συναπικρύπτειν ὅτι τῶν τῶν	313, 27
συναρτάσας ἀντίων 299, 45. συναρ-	
τάσας αἰτίας 334, 31. ἤ συναρτά-	
<i>differentia</i> 138, 21. συναρτάσας	
τῶν ἐπιτήσεων 93, 27. καὶ συναρτάσας	
ἀντίων. 294, 24. ζωαίρα καὶ τὸ	
ζωαβόλον 313, 29	
συνάσας 53, 35. συνάσας, <i>intelligens</i>	
<i>et peccata eorum admittit</i> 303, 11	
συνάσας ὅτι 309, 18. συνάσας	
ῥήματα, <i>congrat.</i> 223, 28	
ὁ συναφῆς	334, 33
συναλήσας πεισιγνήτας 325, 6. sic 61,	
26, 49: 109, 40. idem συναλήσας.	
συνήμας (ὁ δὲ δὲ, <i>in signe</i> ) 96, 35	
συνάσας τῶν Μανυῶν 23, 27	
συνήμας τῶν ἡνίων 311, 13	
συνάσας pro συνάσας, <i>intellig.</i> 97, 24:	
116, 31. sic συνάσας, <i>intelligens</i> 58, 33,	
35: 138, 11: 195, 42: 226, 35: 285, 22.	
<i>regularis</i> συνάσας, <i>intelligens</i> 161,	
40: 194, 15: 201, 9. ἡ συνάσας τῶν	
ῥήματων καὶ τῶν, pro ζωαδύναμις 117,	
24. unde ζωαίσις pro ζωαδύναμις	
303, 11.	
συναζήμας καὶ φάλας	69, 11
συναζήμας καὶ φάλας 117, 1: 2 Cor. 6 συν-	
ῥήματα. sic 225, 47	
συνάσας ὅτι αὐτῶν	227, 30
συνάσας ὅτι ἡμῶν, <i>comit.</i>	219, 39
οἱ ζωαίκατοι τῶν ὁδῶν 232, 22	
συναρτάσας αὐτοῖς	272, 37
συναρτάσας τῆς διέσεως	243, 19
συναρτάσας τῶν ἡμῶν	304, 46
συναρτάσας τῶν	101, 38
συνάσας, <i>retr. eff.</i>	138, 31
συνάσας	294, 20
συναρτάσας ὅτι τῶν καὶ τῶν 193, 31.	
(συναρτάσας τῶν καὶ τῶν 187, 47	
συνάσας, <i>congrat.</i> 116, 16. συνάσας	
καὶ τῶν 304, 42. συνάσας,	
<i>conspicito, libet</i> 272, 39: 331, 46	
συνάσας τῶν αὐτῶν ὅτι τῶν 151, 32	
συνάσας τῶν αὐτῶν τῶν 225, 4	
συνάσας τῶν τῶν 311, 21	
συνάσας, <i>congrat.</i>	239, 26
καὶ συνάσας	136, 35
συνάσας τῶν τῶν 330, 23	
συνάσας τῶν τῶν 233, 20: 287,	
25: 279, 46	
συνάσας τῶν 332, 15. τῶν συνάσας	
καὶ τῶν τῶν 330, 20.	
συνάσας τῶν τῶν 294, 34: ἡ καὶ	
καὶ τῶν 295, 13	
συνάσας τῶν τῶν 98, 29	
συνάσας τῶν τῶν 224, 46	
συνάσας τῶν τῶν 191, 29	
συνάσας τῶν τῶν 219, 22	
συνάσας τῶν τῶν 271, 20	
συνάσας τῶν τῶν 271, 20	
συνάσας τῶν τῶν 71, 39	
συνάσας τῶν τῶν 159, 42: σ. φ. φ. φ.	
συνάσας τῶν τῶν 106, 12	
συνάσας τῶν τῶν 271, 20	

σφαις αὐτὸς 12, 42: Euseb. prap. euang.  
σφαις: sicut σφαις αὐτὸς pro σφαις.  
etiam P. m. f. 83, 6  
σφαις πρὸς αὐτὸν ὅτι σφαις, εὐροφ.  
sibi mutui 272, 41  
σφαις πρὸς αὐτὸν 243, 35. σφαι-  
ς πρὸς αὐτὸν 66, 3: pro σφαις πρὸς  
αὐτὸν.  
σφαις symbolice quid 243, 35, 52  
σφαις αὐτὸς 102, 23: P. m. f. σφαις  
σφαις πρὸς αὐτὸν 305, 6  
σφαις πρὸς αὐτὸν 70, 52  
σφαις πρὸς αὐτὸν 9, 13. ἡ σφαις πρὸς  
αὐτὸν 87, 36. σφαις πρὸς αὐτὸν  
αὐτὸς πρὸς αὐτὸν 151, 5. item σφαις πρὸς  
αὐτὸν 227, 29: σφαις πρὸς αὐτὸν 56, 17  
σφαις πρὸς αὐτὸν πρὸς αὐτὸν, informans, imbit.  
205, 12, 17. σφαις πρὸς αὐτὸν 272,  
7. σφαις πρὸς αὐτὸν 325, 45  
σφαις πρὸς αὐτὸν 9, 13: de Hercule.  
Interpres uertit gracilis: ut nos  
quos idiomate iude appellatur  
qui corpore sunt procero et magno.  
σφαις πρὸς αὐτὸν 269, 9. σφαις πρὸς  
αὐτὸν 77, 28  
σφαις πρὸς αὐτὸν 97, 2: 263, 9  
σφαις πρὸς αὐτὸν 186, 2. σφαις πρὸς  
αὐτὸν 44, 13  
σφαις πρὸς αὐτὸν 235, 30  
σφαις πρὸς αὐτὸν 26, 22  
σφαις πρὸς αὐτὸν 59, 21  
σφαις πρὸς αὐτὸν 48, 4  
σφαις πρὸς αὐτὸν 72, 11. σφαις πρὸς  
αὐτὸν 54, 46. σφαις πρὸς  
αὐτὸν 170, 9: 287,  
28: Platoni quid 151, 23

## T

πρὸς αὐτὸν 174, 47: 200, 7. sic πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 89, 46  
πρὸς αὐτὸν Platoni quid 179, 43  
πρὸς αὐτὸν 366, 45  
πρὸς αὐτὸν 85, 2  
πρὸς αὐτὸν 98, 42. item πρὸς  
αὐτὸν 104, 4  
πρὸς αὐτὸν 85, 42  
πρὸς αὐτὸν 240, 22  
πρὸς αὐτὸν 222, 18  
πρὸς αὐτὸν 79, 50  
πρὸς αὐτὸν 223, 43  
πρὸς αὐτὸν 223, 10  
πρὸς αὐτὸν 12, 36  
πρὸς αὐτὸν 57, 20  
πρὸς αὐτὸν 259, 44  
πρὸς αὐτὸν 38, 26  
πρὸς αὐτὸν 199, 34  
πρὸς αὐτὸν 333, 7: πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 211, 52 (333, 10)  
πρὸς αὐτὸν 41, 16.  
πρὸς αὐτὸν πρὸς αὐτὸν πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 41, 16. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 173, 16. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 225, 39: 274, 7. πρὸς  
αὐτὸν 206, 6  
πρὸς αὐτὸν 128, 2. sic πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 104, 46: πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 84, 2: πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 15, 27: πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 123, 37: Euseb. Iulius P. m.

par. euang. pag. 45: ut πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 309, 15. conuenit πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 284, 16  
πρὸς αὐτὸν 53, 33. πρὸς  
αὐτὸν 8, 35. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 12, 25  
πρὸς αὐτὸν 227, 50: aut scilicet.  
πρὸς αὐτὸν, scilicet.  
πρὸς αὐτὸν 256, 35  
πρὸς αὐτὸν 329, 3. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 173, 14. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 162, 3  
πρὸς αὐτὸν 178, 49  
πρὸς αὐτὸν 4, 42. πρὸς  
αὐτὸν 14  
πρὸς αὐτὸν 150, 8. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 229, 23. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 137, 30. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 243, 26  
πρὸς αὐτὸν 110, 34  
πρὸς αὐτὸν 107, 5. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 120, 47: 127, 27 (24)  
πρὸς αὐτὸν 242, 2  
πρὸς αὐτὸν 240, 33: re-  
p. 456.  
πρὸς αὐτὸν 181, 31  
πρὸς αὐτὸν 240, 35.  
πρὸς αὐτὸν 240, 33. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 242, 47. ἡ πρὸς  
αὐτὸν 242, 47. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 241, 28. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 153, 24: H. m. f. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 99, 30  
πρὸς αὐτὸν 295, 6  
πρὸς αὐτὸν 280, 46  
πρὸς αὐτὸν 132  
πρὸς αὐτὸν 285, 15  
πρὸς αὐτὸν 348, 47: 349, 13:  
πρὸς αὐτὸν 2, 20  
πρὸς αὐτὸν 277, 46  
πρὸς αὐτὸν 110, 49. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 91, 35: P. m. f. πρὸς αὐτὸν: sic  
ut apud Hefsch. quod πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 321, 29  
πρὸς αὐτὸν 69, 49  
πρὸς αὐτὸν 89, 30  
πρὸς αὐτὸν 97, 14. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 231, 37  
πρὸς αὐτὸν 51, 50: 324, 2  
πρὸς αὐτὸν 102, 50  
πρὸς αὐτὸν 243, 33  
πρὸς αὐτὸν 45, 4, 38.  
πρὸς αὐτὸν 45, 23. item πρὸς  
αὐτὸν 13: πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 94, 3  
πρὸς αὐτὸν 205, 31. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 277, 26: 283,  
45: 290, 17: 312, 9. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 160, 2. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 163, 16. sic πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 17, 10: 181, 4: 182, 8. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 106, 50. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 224, 36. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 204, 22

πρὸς αὐτὸν 157, 37  
πρὸς αὐτὸν 26, 7  
πρὸς αὐτὸν 270, 49  
πρὸς αὐτὸν 72, 29  
πρὸς αὐτὸν 277, 15  
πρὸς αὐτὸν 229, 31  
πρὸς αὐτὸν 89, 29  
πρὸς αὐτὸν 12, 42  
πρὸς αὐτὸν 113, 34. πρὸς  
αὐτὸν 138, 24. sic 326, 3  
πρὸς αὐτὸν 121, 34  
πρὸς αὐτὸν 9, 34  
πρὸς αὐτὸν 47, 5: 85, 34. item di-  
mitte πρὸς αὐτὸν 224, 36  
πρὸς αὐτὸν 254, 31  
πρὸς αὐτὸν 94, 3  
πρὸς αὐτὸν 210, 35: 39  
πρὸς αὐτὸν 258, 18  
πρὸς αὐτὸν 98, 16  
πρὸς αὐτὸν 244, 4  
πρὸς αὐτὸν 212, 36  
πρὸς αὐτὸν 73, 43  
πρὸς αὐτὸν 179, 8: 23  
πρὸς αὐτὸν 132, 48: etiam πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 142, 9  
πρὸς αὐτὸν 117, 52  
πρὸς αὐτὸν 8, 19: etiam πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 90, 33. item  
πρὸς αὐτὸν 7. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 35, 49. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 186, 19. sic 237, 39. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 348, 23  
πρὸς αὐτὸν 149, 18  
πρὸς αὐτὸν 75, 26  
πρὸς αὐτὸν 171, 21  
πρὸς αὐτὸν 238, 47: λαλῶν πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 81, 35  
πρὸς αὐτὸν 87, 17  
πρὸς αὐτὸν 105, 16:  
P. m. f. πρὸς αὐτὸν. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 87, 41. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 119, 39  
πρὸς αὐτὸν 90, 49. re-  
p. 456. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 267, 31: Euseb. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 295, 33. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 11, 26  
πρὸς αὐτὸν 238, 2. πρὸς  
αὐτὸν 6, 29. πρὸς  
αὐτὸν 40, 25  
πρὸς αὐτὸν 339, 22. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 150, 25. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 272, 8  
πρὸς αὐτὸν 230, 28. πρὸς  
αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 324, 33: 36  
πρὸς αὐτὸν 113, 4, 6. πρὸς αὐτὸν  
πρὸς αὐτὸν 124, 52  
πρὸς αὐτὸν 28, 43  
πρὸς αὐτὸν 313, 20  
πρὸς αὐτὸν 287, 23  
πρὸς αὐτὸν 236, 40  
πρὸς αὐτὸν 88, 4

[illegible]



# INDEX RERVM IN CLEMENTE ALEXANDRINO MEMORABILIVM.

- A**
- Aaron, typus Christi 293, 34  
 Abaris hyperboreus vates 144, 26  
 Abba pater 197, 8  
 Abbaeus, vife Abbaeus.  
 Abderites sophista, Democritus 84, 2.  
 Abderites philosophi summum bonū qua in re posuerint 179, 29  
 Abdias propheta 141, 3  
 Abelis natura q. 341, 30  
 Abimelechi regis per fenestrā profectus, allegor. 40, 8  
 Abominatio (seu *βδελυγμία*) Hierosolymis posita 143, 10: 147, 27, 29  
 Abortus curatori angelo a Deo traduntur 349, 13  
 Abram quid significet, & cur postea dictus Abraam 234, 50. Abram quid signif. 235, 2: (Philo libel *λογοισμὸς ἀβραάμ*) & 122, 50. Abraam ex fide iustificatus, non ex operibus 124, 24: amicus Dei vnde dictus 95, 3: 102, 28: 221, 24, 29: pater etiam gentium 184, 43: vxorem quomodo sororem appellavit 181, 21  
 Abrahamo ex trib. mulierib. heres tantum vnus 173, 42. Abrahami semen qui 274, 10. Abrahami filij ex lapid. 2, 8. Abraami ad Deum triduana profectio, allegor. exposit. 249, 9  
 Abstinerē quib. cibis iussi Iudæi, & cur 174, 47. abstinere a quibus voluerit apostolorum concilium 219, 52. abstinencia vtuntur etiam idololatæ ac magi 191, 44. abstinencia qualis nos commendat 228, 28. abstinere ab iis quæ expertus sis, maximum 316, 22  
 Abydena ostrea delicata 61, 3  
 Abyssus quid 344, 37  
 Academia vetus a quo inceperit, & in quo desierit 130, 5: media, per quos fundata & propagata 130, 6  
 Accētium, tenorum, & interpunctionū transmutatione corrumpunt Scripturam hæretici 190, 1  
 Accipiter Ægyptiis quid signific. 242, 15, 26, 30  
 Achæi a Ællenis mactantur 12, 33  
 Achaicus in Ethicis quæ trad. 213, 7  
 Achias Silonites propheta 140, 35, 51  
 Acicari columna 131, 9  
 Acinaces Scythis deus 13, 38: Sauro-matis Scythis pro deo est 19, 28  
 Acragas mons 267, 44. Acragantinus poeta, Empedocles 235, 4  
 Acrisij tempora 139, 1: sepulcrū 13, 23  
 Actæus Actææ seu Atticæ cond. 138, 46  
 Actiones duum generum sunt 289, 52: bonæ, a meliore animæ parte; malæ, a peiore proficisc. 231, 35: actionis cuiusque fines tres 309, 29. omnium finis ad Dei gloriam referendus 220, 14  
 Actium, Acarnanæ, & Actij Apollinis sanum 11, 51  
 Acusilaus hist. Hesiodum profa expressit 267, 7: de Phoroneo quæ prodat 138, 41  
 Acusilaus Argiuius in septem sap. 129, 18  
 Adam perfectus ne creatus, an imperfectus 281, 19: perfectus quæ fuerit, quæ non 229, 18. Adami filij tres, & qualis eorum propagatio 341, 29. de Adami propagine vt sentierit Valentiniani 337, 45: 339, 37: 341, 23, 29, 35  
 Adiuuantium causarum differentia 138, 2  
 Admetus Thessalus vates 144, 19  
 Admonitio seu Commonefactio quid 53, 15: animi ægri ceu diæta est 50, 34. admonitionis & reprehensionis species variæ, earūq; definitiones 53, 15  
 Adonai Dominus 180, 47  
 Adonis, Proserpinæ amasius 10, 5. perperam pro Aidoneus, qui & Pluto. Adonis enim Veneris amasius, ibidem mox v. 6.  
 Adrastus, Cræsi filiorū pedag. 48, 13  
 Aduenæ humaniter excip. 171, 45  
 Aduersarius noster qui; cum quo in gratiam redire iubemur dum adhuc in via sumus; & quomodo cum eo redeundum in gratiam 219, 31: 189, 17: 341, 15  
 Adulter & adultera morte puniuntur 184, 43. adulterium duplici præcepto vetitum 73, 37: allegorice quid 292, 5. adulterare ligna & lapides; allegor. 292, 10. adulterant veritatem hæretici 324, 47  
 Adyta Ægyptiis quid signif. & quibus patuerint 237, 28  
 Æacus Nereidis amasius 10, 4  
 Ægialeus, rex Sicyon. l. 138, 41  
 Ægias de Ilij capti tempore quæ scripserit 139, 5: Agis Eusebio Euāg. præpar. 293  
 Æglomus, rex Moab. 140, 6  
 Ægyptus allegorice mundus 122, 40: 171, 47: allegor. Regio profana 244, 42: allegorice Vitiōrū colluuiis 164, 13. Ægypti Chronicon 138, 29  
 Ægyptij quæ inuenerint 132, 20: mysteriis seu ænigmatibus quibus quid significant 239, 17: 240, 4: 242, 10: mysteria sua quib. communicarint 242, 7: in varias religiones cultusque diuisi 11, 39: & Diodorus Sicul. lib. 2, c. 4: excusabiliores in sua superstitione quā Græci 11, 36  
 Ægyptiacorum deorum historia 139, 26. Ægyptiorum templa ornatissima; diij ridiculi 92, 50: reges & philosophi quam sapientes 131, 1: sacerdotum abstinencia 305, 8  
 Ægyptiæ philosophiæ luculenta descriptio 268, 52. Ægyptiis disciplinæ seu institutionis gradus & genera quæ 237, 35. Ægyptiorum philosophi, Prophetæ 131, 36. cum Ægyptiorum prophetis contulit Thales 129, 45: 130, 29. ab Ægyptiis Græci mutuati omnia quæ admirationem aliquam eis pepererunt 351, 18. Ægyptiis maledicere vetantur Iudæi 171, 46  
 Æneæ in Italiam aduentus 145, 25: vxor quam pudica 110, 23  
 Ænigmata Ægyptiorum 242, 11. ænigmatice scripti libri 244, 10. ænigmatice cur enunciata oracula & prophetiæ 237, 31. ænigmatica docendi ratio priscis vīrata 129, 22: 154, 47  
 Æolice v. pro v. 9, 21  
 Æolus physicam a quo didic. 132, 15  
 Æqualitatem cum simplicitate inter discipulos suos esse voluit Christus 239, 39  
 Aer pro Deo inuocatus 255, 24. Aeris seu Meteoris tributa diuinitas 28, 45  
 Æs conficere qui docuerint 132, 41. æris mixtura, quorum inuentum 132, 33  
 Æschinis or. locus ex Nicia desumptus 265, 52.  
 Æschylus Euphorionis F. 257, 35: ob mysteria in scena euulgata reus, vt euaserit 166, 49: viam ad inferos qualem statuat 211, 10. Æschyli locus 211, 52: 234, 3: 238, 52: 257, 35: 260, 12. ex Æschylo qui quæ mutuati 263, 34  
 Æsculapius Argonauticæ expeditionis socius 139, 13: medicus auarus 8, 49: (item Plato Polit. 3. Cicero De nat. deor. lib. 3: Plin. Hist. nat. lib. 29, c. 1: Arnob. Disput. aduersus Gentes lib. 4) medicinam ab Api inuentam excoluit 132, 31. Æsculapius Memphites ex vate deus 144, 36: quando consecratus 139, 15. Æsculapius Epidaurius negligitur ab auiibus 15, 48. Æsculapij plures 8, 34  
 Æsopus de suis clamore vt pronunciarit 304, 49. Æsopij tolerantres 213, 2  
 Æsther pro Æsther 142, 27  
 Æther seu Aer pro Deo inuocatus 255, 24: 257, 29  
 Æthiopes simos nigrosque sibi finxerunt deos 302, 9. Æthiopicæ gemmæ 93, 2  
 Aethlius de Iunone Samia q. scr. 13, 42  
 Æthusa Apollinis concubina 9, 11  
 Æuum quid 128, 36  
 de Affectibus vt somnient Basilidiani 176, 7: vt philosophia Christiana sentiat 175, 41. affectibus suis indulgens homo, legio demonum q. est 349, 7. affectuum

- animalium expers quomodo dicatur gnosticus 276, 47. affectus animi in deos versus ab ethnicis 7, 45; & 13, 13
- A**ffirmationi satis est addere Veré, absque iuramento 309, 41
- A**fflatus Dei, seu Spiritus quē inflavit homini figmento suo Deus 36, 43. afflatu condita rerū natura; ex quorundam sententiā 188, 12
- A**fflictiones nolēte an volente Deo contingant 217, 50. afflictiones spontaneæ, aduersus persecutiones seu exercitia roborant 102, 11
- A**gamemnonij regni anno xviii, captum Ilium 139, 3
- A**gar allegorice quid 122, 42; 123, 3
- A**gathonis comici locus 261, 42
- A**gathopus Valentini amicus 193, 43
- A**gesilaus Doryssæ F. Laced. r. 141, 20
- A**ggus quando proph. 142, 24; 143, 18, 35
- A**gis historicus: visē Ægias.
- A**gnæ Phrygis inuenta 132, 46
- A**gni p dilectis Dei 38, 15, 41. agnus Dei, allegor. 40, 42
- A**grariæ leges aliquot 171, 27
- A**grestia minus excoquantur q̄ fatiua 285, 39. agrestis illa fera; diabol. 216, 3. agrestes feræ, allegorice filij mundi 272, 11
- A**gricultura & in frumentis & in plantis variat 124, 9. agricultura sacra & mystica 173, 14. agricultura spiritualis duplex 117, 26
- A**ger, mundus allegor. 86, 15
- A**grigentinus poeta, Empedocles 235, 4
- A**iax iræ feruore victus 167, 25
- A**læ pictæ quid signif. 241, 10
- A**labastri, pocula pretiosa 68, 48; 69, 3. alabastrū vnguētū pretiosi 75, 51
- A**lcander de Musis quæ scripsit 9, 16
- A**lcibiadis forma 16, 18: Ἰεραρχοῦ
- A**lcæmon Crotoniates deos quos statuerit 19, 50. Physica cōscripsit primus 133, 11. locus eius a Sophocle expressus 265, 11
- A**lcmeon vates in Acarnania 144, 44. f. Alcæmon rectius.
- A**lcman choreæ inuentor 133, 15
- A**lcmena plures noctes concubuit Iupiter 9, 42: & in Plauti Amphitruone.
- A**lea taxillique taxati 109, 20
- A**lea hominum Paulo quæ 125, 15
- A**lexander M. a Cecrope quorū annis distet 145, 41: Asiam quando petierit 145, 44: Indorum philosophis quæ propos. 269, 25: Persarum imperium ad Macedonas transfert 143, 25: & filius Ammonis videri, & corniger fingi voluit 16, 24: duodecim diis adscriptus decimustertius 27, 39. Alexandrum M. quem sui deum fecerant, Babylon arguit mortuū 27, 39: & Curtius lib. 10, Plutarch.
- Alexandro, Arrianus lib. 7 extremo, Themistius ὡσαύτως λέγει, R. quando mortuus 145, 34, 37, 48
- A**lexander Polyistor, libro De Iudæis, Solomonis, Irami, & Vaphris litteras mutuas narrat 143, 45: in Indicis de Brachmanis quæ narret 194, 1: libro de Pythagoricis symbolis, de Pythagoræ præceptorib. quæ tradat 131, 18
- A**lexarchus grammaticus, Sol 16, 27
- A**lexidis locus in mulieres 93, 48
- A**liena quæ dicantur 219, 23. aliena in animo quæ 208, 15. aliena concupiscere quid 318, 14. in aliena terra pollutum esse; allegor. 199, 32. alienam ne frequēs adeas; allegor. 122, 25, 42. alieni filij qui 349, 2
- A**lienigenis venditum esse; allegorice quid 182, 30. alienigenæ quid d. 230, 26
- A**limusia sacra 10, 15
- A**llegoriis velata 246, 1
- A**lope, Neptuni concub. 9, 28
- A**ltercationes & dubitationes veterib. non fuerunt visitatæ 326, 22
- A**maranti corona vbi reposita, & quibus 78, 48
- A**masias rex lud. 141, 35
- A**mosis Ægyptij regis tempora, & res gestæ 138, 25. a. Amasis.
- A**matiorum inuentor 133, 16
- A**amazones viragines 213, 49. carum in Articam irruptio 145, 22
- A**mbacum, seu Abbacuc, quādo, prophet. 142, 11, 22: Danicli ministrat 142, 30
- A**mbulatio, exercitij loco 104, 18
- A**micus qui 301, 48. amicus in p. pinquo porior quam frater longe distit 137, 2. amicorū communia omnia 34, 10
- A**micitiæ species tres 174, 13: vera dumtaxat inter bonos 253, 45
- A**mmanita seu Ammonitæ 140, 17
- A**mmonis filius Apollo 8, 30. Ammonis filius Alexander 16, 24
- A**moëbeus citharædus 191, 27
- A**mor quid 111, 16: coli vnde cœptus 13, 13. amor statutz & picturæ insanus 17, 29, 37. de Amorib. ridiculis etiam Ælianus Var. hist lib. 9.
- A**mos & Esaias filius eius quando prophetarint 141, 37
- A**mos Manassis F. rex Iudæ 141, 51: Euf. m. f. Ammon.
- A**mphiarus Athen. vates 144, 20. 40. oraculum eius 4, 32
- A**mphictyonis regnum 138, 48
- A**mphiletus Athen. vates 144, 17
- A**mphilocho oraculum 4, 32. Amphilocho Amphiarai F. vates in Cilicia 144, 44
- A**mphilocho furturn 267, 9
- A**mphionis musica 1, 6, 41. Amphionis musici tempora 139, 36: 143, 52
- A**mphionis ad Antiopam verba; seu Amphionis locus ex Antioipa 257, 9
- A**mphitrite Neptuni concub. 9, 28
- A**myci Berycis inuentum 132, 42
- A**mygdalæ castæ quæ dicantur 323, 8
- A**nymone Neptuni concubina 9, 28
- A**nacharsis Scythia in septem Sapientū numero positus 129, 11. Anacharsidis dormientis symbolicus corporis habitus 242, 41: zelus 7, 8: apophthegma 133, 4
- A**nacreon Eroticōn seu Amatoriorum inuentor 133, 16. Anacreontis locus 108, 9: locus ab Euripide effectus 264, 52
- A**nanias pseudophr. 142, 4
- A**naxagoras Clazomenius Infinitū pro deo habuit 19, 47: summum bonum quod statuerit 179, 24: primus Physicis animum intendit 157, 21: primus scripto librum edidit 133, 12. Anaxagoræ ortus, præceptor, successor 129, 47
- A**naxandra Nealeis f. 224, 26
- A**naxarchus antecessores & success. q. hab. in Eleat. profecti. 130, 13: tyranni tormenta eludit 213, 10. Anaxarchi locus ex lib. De regno 123, 48
- A**naximādrū philosophi ortus, præceptor, successor 129, 47: dogma 19, 46
- A**naximenis ortus, præceptor, successor 129, 47: dogma 19, 17: furturn 267, 9
- A**nchises Venēris amasius 10, 6
- A**ncillæ quales esse debeant 108, 42
- A**ncora nautica in annulo 106, 15
- A**ndocidis locus ex Iſocrate petitus 265, 29: locus ex Cra. tin. 267, 49
- A**ndro in Tripode quæ trad. 143, 39
- A**ndrocrates heros 12, 7
- A**ndrocydes Pythagoricus de Epheſiis litteris quæ tradat 242, 42: de vino & carnibus vt prouinciarit 305, 7
- A**ndrotionis furturn 267, 10
- A**ngelus quid Valentinianis 338, 21. Angelus meus præit tibi; de Chriſto 48, 52. Angelus (seu Nuncius) Pœnitentiæ, Hern.æ de Pseudoprophetis quæ dixerit 134, 37. Angelus inter xii prophetas, i. Malachias 142, 24: 143, 19, 36: 145, 5
- A**ngeli quali natura sint 336, 41: corpora sunt 337, 2: opifices secundum Valentinianos 162, 28: hominum præfides & inspectores 253, 6: & magnis hominum cœtib. & singularibus hominib. præfecti 294, 32: 298, 22: infantulis vel expositis vel abortu elisis curatores præpositi 348, 47: 349, 13: viarum nostrarum præfides 223, 22: auxilio dati hominib. 317, 51: preces hominum ad Deum perferunt 338, 37: pro nobis cur deprecantur 339, 33: pro hominibus baptizati 337, 50: an primi hominum doctores fuerint 273, 29
- A**ngeli ex hominib. ad perfectionem cunctis 350, 29. angelos vocarūt q. animas defunctorum 266,



- 268, 13. angeli gradu in gradu ascendunt 350, 20. angeli supremi 350, 23. angeli domini seu dominatores 250, 2. angeli throno Dei aditantes 259, 24. angeli dexteri 338, 15. angeli punitores 252, 51. angeli boni & mali super hominib. inter se acie instructa decernunt 343, 12. angeli mali hominib. mala nouumquam immittunt, Deo permittente 268, 6.
- Angeli, Demones appellati a poetis & cet. ethn. 259, 40: 260, 9. angeli & demones coluntur a magis 190, 46.
- Angelorum cibus manna 45, 3. preces eorum ab hominib. precib. quid differant 306, 32: sacerdotes summi qui 338, 40: primigenii principes, septem 291, 14. Angelorum defectio 103, 6: lapsus vnde prof. 95, 30. angeli ob incontinentiam e caelo exclusi 193, 42: mulierum amore lapsi, secreta eis caelestia communicant 235, 21: per seculum lapsi 368, 28.
- Angelis paulo inferiorem fecisti, quid signif. 204, 46.
- Angelicus chorus 45, 48. angelicam quandam naturam consequitur gnosticus 230, 12.
- Anguilla Mæandrii delicata 60, 52. anguillarum captura 323, 3.
- Anima inspirata diuinitus 253, 35: corpus est & ipsa 337, 3: suapte impetu fertur naturaliter 281, 23: ipsa se alit 247, 39.
- Animas cælitus in humana corpora immigrasse dicit Plato 130, 41. animæ per angelos in veterum immittuntur 349, 21. de animæ in corpus hoc illigione vt senserint veteres ethicorum theologi 186, 7. animam, diuinam origine, cupiditate efformatam, in ortu corruptionis obnoctulum ergastulū detrusam, cum Platone censuit etiam Cassianus 200, 19. animæ in hoc ergastulum detrusæ, & miseriis ceu potius exagitæ, depurgari videtur Marcionitis 185, 31. animam in corpore ceu cordis perenni vitione phantasi sensit etiam Orpheus 186, 25.
- Animæ dormienti semen inditū, eiusque excitatio, secundum Valentinianos 335, 2. animis hominibus affingunt Basilidiani nō tantum bestiarum spiritus adulterinos, sed etiam plātarum motus 176, 11. animarum e corporib. in corpora transfusio, ex Ægypt. philosoph. desumpta 268, 51. animæ genios vitæ custodes sortitæ diuinitus, secundū Plat. 233, 7: pares per se, & sexus expertes 232, 16.
- Animæ defunctorum vt discretæ melico poetæ vixit 232, 6. animæ defunctorum, dii angelique appellatæ a nonnullis, atq; adeo etiam diuinis honoribus affectæ 268, 13.
- Animas duas qui statuerint 176, 24. anima terrestris & feculenta, brutorum animæ similitudo 341, 4. anima diuina, terrestris & feculenta anima ceu carne amicta 341, 10. anima philosophi, corporis consortium fugit, & secum esse cupit 186, 16: pura, demum etiam in Aeth. transit 338, 44. animas sapientum deos fieri 229, 12.
- Animæ partes tres 92, 12: 328, 36. principalis pars sedem vbi hab. 253, 36. Animæ partiumque eius cōsideratio secundum decalogū 289, 31. Animæ affectiones tres, ignorantia, opinio, scientia 323, 23: raptus per angelos seu spiritus 250, 1, 17: studium quod 205, 7: cibus qui 117, 32: 315, 25: mors quæ 161, 33: 194, 35.
- Anima peccans morietur 58, 3. anima viri, opib. redimitur 193, 6: opib. seu pecuniis redimi vt dicatur 101, 46. animā suam qui perdiderit, seruabit 175, 26. animam amare quid, & quid perdere 207, 51. animam suam in ignem conicere quid 183, 22.
- Animales qui vocentur ab hæreticis 219, 11. animalis hominis initio in spiritualem 341, 45. animalis homo vt resurgat & seruetur 342, 24.
- Animal quid 328, 33, 44: omnium vascerum quod 269, 30. terrestris ne an marina maiora 269, 29. animalium delictuū nutritura 304, 16. animalib. vesci quib. potiss. licitum 304, 46. animalia vt Pythagoras, ita & sacre litteræ mitius haberi voluerunt 172, 27.
- Animi cognequeant 212, 8. animum a corpore affici, cōtra Stoicos 206, 46. animi viria & morbi quib. curentur medelis 50, 31. animi ægri pædagogus & medicus 35, 34: & 36, 21. animi igniculos exuscitat Scripturæ lectio 118, 20.
- Anius Deli vates 144, 45: Deliorū genius 12, 6.
- Annicerei summum bonum qua in re collocarint 179, 44.
- Annuli fatidici 144, 32. annulus aureus mulieribus cur detur 105, 37: viris qui & quomodo conueniant 106, 4, 11: qualib. insignendi sint imaginib. 106, 14. anulū ferre, deorumque imagines in eo exprimere cur vetuerit Pythagoras 239, 3.
- Aninus in x 11 menses a quib. primū diuisus 132, 22.
- Anthia, seu Antea, libidinis seruiore vixit 167, 28.
- Anticleæ amor sincerus 224, 10.
- Anticlidēs Nostis, de Lyctiis 12, 34.
- Anticyræ auxilium ad metamorph. 165, 6.
- Antigones constantia 211, 43.
- Antigonides, calices 69, 30.
- Antilochei Chronologia Doctorum 133, 31.
- Antimachi Teij locus 264, 31.
- Antinoi consecratio 14, 42.
- Antiochi Cyziceni factum 15, 44.
- Antiochus historiarum 1x de Cecropis sepulcro 13, 24.
- Antipater Cleanthis sectator, summum bonū quod statuerit 179, 11. Antipater Stoicus de Virtute quæ tradiderit 254, 18.
- Antiphanes Delius, morborū causam quam censuerit 60, 48. Antiphanes de rerum inuentoribus scripsit 133, 1.
- Antiphanis comici locus 207, 30: locus ex Malthaca de mulieribus 93, 40.
- Antiphontis inuentum 133, 22: locus 302, 33: locus ex Sophocle & Theopompo expr. 26, 45.
- Anrstheneis Socratis auditor, cynicam philosophiam sectatus est 129, 52: de Deo vt senserit 21, 2: de Venere & Amore vt senserit 175, 12: metragyrus stipem negat 22, 22: summum bonum quod statuerit 179, 34: prophetæ locū expressit 256, 36: vnde oriundus 130, 28.
- Antistatarum hæresis quæ somniet 189, 2: & 185, 20: 187, 20. confutantur 194, 24. de Antistatis Augustin. lib. de hæres. c. 18.
- Antonini Pijannus x 147, 41. idem Antoninus senior 325, 10.
- Antrum cymbalis resonans 268, 32.
- Apellas Delphicis, duo narrat Palladia 14, 12.
- Apellis apophthegma in Auream Helenam 91, 8. Apellice manus 18, 45.
- Apio grammaticus, cognomento Παλαίμας, Ægyptiacarum historiarum libro 1114, Iudaice genti etiam inuitus antiquitatis testimonium perhibet 138, 23.
- Apis Ægyptius, medicinæ inuentor 132, 30.
- Apis Memphitarum Deus 11, 43. de Api Ægyptiorum quæ referantur a vet. script. 139, 29. de eodem multa Herodotus Thalia, Themistius *Ἐρωδιὸς λόγος*, Crotius Hist. l. 11, c. 8. R. Apis a Cambyse occisus 16, 1.
- Apis Argiuorum rex, Memphim in Ægypto condit 139, 27: tertius ab Inacho 139, 32.
- Apis & formica, industriæ exemplar 123, 24. apis Siculæ industria 118, 30.
- Apium a sacris Corybātum cur exclusum 6, 7.
- Apocalypses locus de animabus martyrum 87, 10.
- Apollo Mineræ precib. Iouem inexorabilem prædicit 260, 20: erga Cræsum parum gratus 13, 1: seruire iugum subiit 10, 28.
- Apollinis ortus & tempora 139,

- 34: supra 9,30: epitheta 9,30.  
 Apollinis hiantis simulacrum 11, 23. Apollinis Opsophagi simulacrum 11,24. Apollinis Delphici templum & tempestatib. & incendiis deiectum 16,9. Apollinis Delphici simulacrum columna 151,9. Apollo Sminthius vnde dictus 11,50. Apollines sex 8,27.  
 Apollinis etymologia & significatio mystica 151,11. Apollo mystice quid significet docet etiam Plato in Cratilo, & Fulgentius Mytholog. lib.1.  
 Apollodorus chronographus de Herculis & Æsculapij consecratione quæ trad. 139,16: de Bacchi consecratione quæ prod. 139,12: de Martis sacrificiis quæ scrib. 8,44: de Homeri temporib. quæ tradat 141,19: de Xenophanis Colophonij temporibus quæ scripsit 130,10.  
 Apollodorus Corcyreus de Branchiatis carmine lustrali quæ trad. 243,26.  
 Apollodorus Cumanus, Grammaticus primus appellatus 133,23.  
 Apollodorus Cyzicenus summum bonum quod statuerit 179,31.  
 Apollonius Rhodius de Argonauticæ expeditionis sociis quæ narret 139,14.  
 Apophthegmata septem sapietum 129,30.  
 Apostoli allegorice Pedes Domini per prophetam dicti 76,8: an electionis merito facti apostoli 283,17: a Christo mystice primum, postea ænigmatice, demum liquide & clare edocti 342,41: perfecti in omnib. gratiæ donis 226,26: euangelium prædicarunt etiam apud inferos 271,2,18: quam diu docuerint 325,8: Christi exemplo, pro Ecclesiis quas erexerunt, passi sunt 216,6: prophetæ quoque fuerunt 241,31: uxores suas cum secum circumduxerint 192,40.  
 Apostolos in xii signa Zodiaci mutatos esse censuerunt Valentiniani 338,24.  
 Apostolus ille præclarus; de Paulo 240,30. sic Apostolus ille generosus 180,52, & alibi sæpe. item Apostolus ille diuinus 136,40.  
 ex Apostolorum actis locus de Petri abstinencia scrupulosa 64,40.  
 Apostolica vestigia insitenda gnosticis 216,7. apostolicæ traditionis semina vsque ad Clementem quoque propagata 118,33. apostolorum omnium vt doctrina, sic & traditio fuit eadem 325,29.  
 Apostolicus vir Barnabas 176,49.  
 Appetentia & Concupiscentia quid diff. 223,32.  
 Apretudo quid 281,24.  
 Aqua pro deo a quib. habita, & cur 19,17,23: an deus 29,2. aqua lustralis e trib. salientib. iniecto sale 303,10. aqua marina in expiatione seu lustratione 303,5. aquæ salutaris fons a Deo propinatur 27,2. aqua mystica contra ecclesiæ regulam abutuntur hæreses 137,11. aqua nuda in eucharistia vruntur quidam hæretici 137,13. (Aquarij d. Augustino de Hæres. cap. 64) aqua baptismatis a cõmuni quid differat 344,7: duplex 345,11.  
 Aqua obscura in nubibus aeris, allegor. 285,24. aquæ tuæ in tuas plateas discurrant; allegor. 156,13. aquam de tuis conceptaculis bibe: allegor. 118,15. aqua aliena abstinere; quid 94,18. aquam alienam transire; allegor. 108,38: 137,15. aquam furti bibere: allegor. 137,10: & 108,34.  
 Aquilæ esu cur interdictum Israeli 109,30: 244,26.  
 Aras & templa plura exstruere vetuit Moses 249,22. aras diis primi qui statuerint 13,11. ara antiquiss. & puriss. in Delo 304,32: Ignoto Deo dicata 251,17: vere sancta quæ 304,34: Christiana quæ 304,22. Ara si a mure perrosa esset, ominosum hab. 302,29.  
 Arabes quæ inuenerint & excoluerint 132,26: camelis quomodo vrantur 98,8: lapidem pro deo colunt 13,38. Arabes Felices quantopere philosophati 130,48.  
 Arati locus 21,34: 136,9: 255,12. Aratea mundi circulerentia 243,31.  
 Arbitrium homini liberum datum, eligendi pariter & fugiendi 156,52: 261,14,17: gratiæ diuinæ aliis opus habet vt exsurgat & subuolet 251,20. de arbitrio atq; electione hominis vt senserint Basilidiani & Valentiniani 156,40.  
 Arbores impudentes 124,6: agrestes, plus alimenti trahunt quam satiuæ 285,39. arbor immortalitatis 249,5. arbor e fructibus dignoscitur, non e foliis aut floribus 191,2.  
 Arcæ sacræ myst. sig. 240,47: 241,4: 279,16: 289,21. Arcæ operculo detecto, effulget arcanorum notitia 247,15.  
 Arcadiæ vetustas 2,52. Arcadica Argolicis quanto recentiora 138,34. Arcadicon libri Aristippi 139,28.  
 Arcana constantissime qui apud se continuerint 213,3. arcanorum cognitio vnde ad homines peruenierit 235,22.  
 Arcesilai academici antecessores & successores 130,5: locus 302,37.  
 Archangeli inter angelos & πύργους medij 338,40.  
 Archedemus summum bonum quod statuerit 179,12: λίσθη quæ voc. 332,46.  
 Archelaus Atheniensis Anaxagoræ successor, præceptor Socratis 129,50: Infinitum pro deo habuit 19,47.  
 Archelaus saltator 323,32.  
 Archemachus Euboicorū tertio de Homeri temporibus quæ scripsit 141,23.  
 Archemori funebria 10,11.  
 Archias, Syracus. conditor 144,14.  
 Archilochus Parius iambum inuenit 133,17: turpis poeta 116,19: quando vixerit 144,11: Terpanδρο vetustior 144,8. Archilochi locus 259,34: locus ex Homero mutuatus 263,22,24,32. Archilochi Commentarij Aristarchi 141,18.  
 Archini locus ex Homero 266,19.  
 Arctinus a Lescche victus 144,9.  
 Arête philosopha 224,20: meminit & Diog. Laert. lib. 2.  
 ab Argenniamasij nomine, templū Argynnæ Venere structum 11,20. Sunt qui vtrobique malint Ἀργύνη, per i: quo nomine & insula vna legitur, & tria promuntoria. Significat autem Ἀργύνη Ἔολica forma, idem quod ἄργυρος, albus, candidus. Ἀργύνη Agamemnonis amasium & Ἀργύνη Ἀφροδίτη agnoscit etiam Stephanus: sed addit, eandem & Ἀργύνη dici, ab Aristophane autem Ἀργύνη per diphth. Argenteus hominum ordo Plat. 254,27.  
 Argia seu Argiua, philos. 224,19.  
 Argolica Græcorū vetustissima 138,32. Argolica Demetrii 14,7.  
 Argolicarum mulierum fortitudo 224,4.  
 Argonautarum expeditio 139,13: 145,20.  
 Arguerē & Reprehendere, animi viatorum chirurgia est 50,31.  
 Argi statuarij opera 14,8.  
 Argynnus: vise Argennus.  
 Aridæi supplicium 252,49: Plutarch. 290: Iustin. 19,53: Theodor. 154,19: in Plat. ed. Aridæus est 615.  
 Arignotæ scripta 224,16.  
 Arimasij, fict. ciu. 232,48.  
 Arionis musica 1,6,41.  
 Aristæus Cyrenæus vates 144,19: ecclesias impetrat per sacrific. 267,38.  
 Aristander Telmelenis vates 144,45.  
 Aristarchus de Pythagora quæ trad. 129,42: in Archilocheis commentariis de Homeri temporib. quæ tradat 141,18.  
 Aristæas Argiuius de Api Argiuorū rege quæ prod. 139,29.  
 Aristæas Proconnes. vates 144,26.  
 Aristippus Cyrenæus vnguëtorum vsum quo argumento luserit 76,40: vnguenti vsum a cinædis infamatum dolet 77,42. responsum eius de Laide 177,13. Aristippus iunior μετρηδιστής vnde dictus 224,21.  
 Aristippus Arcadicorum libro 1, de Api Argiui quæ referat 139,28.  
 Aristot. Thessalus vates 144,21.  
 Aristot. philos. summum bonum quod statuerit 179,18. locus eius de vitiis

**Nierum** tetrachordo 175, 21  
**Aristobolus** Peripateticus Iudaicam philosophiam Græca multo antiquiorem ostendit 132, 11. Peripateticos ex Lege ac Prophetis sua collegisse tradit 254, 21. De Dei in Sina monte se ostendit magnifico splendore quæ script. 268, 26. locus eius de f. Scripturæ libris 148, 11  
**Aristocles** furtim 267, 9  
**Aristocritus** Antidorumenon libro 4, x-nigmaticam epistolam rececit 239, 51  
**Aristodemus** de rerum inuent. ser. 133, 1  
**Aristomachus** Messenii victimæ 12, 18  
**Aristophanes** in Dædalo suffragatus q. Platonis comico 267, 5. in Thesmophorizantibus priorib. Cratino multa suffragatus 267, 2. locus eius ex Thesmophorizantibus, in vulg. ed. non existans 90, 46. locus ad imitationem Theognidis 264, 51. locus ex Herodoto 266, 22. locus ab Epicuro expressus 266, 39. locus ex Vespis 211, 12. Aristophanis Cocalum, transformauit Philemon in Hypobolimum 267, 4  
**Aristoteles** Cyrenæus Laide vt vsus 192, 17  
**Aristoteles** Platonis discipulus, in Lyceo Peripateticam sectam instituit, successoremque reliquit Theophrastum 130, 1. præcipua suorum dogmata, a Platone mutuatus 267, 14. Iudæi consuetudine vsus 131, 21. Phytices magister insignis 323, 33. scærum quo temporis spatium perfici scribat 290, 26. de asello pisce quæ tradat 65, 23. plantas animalia esse negauit, & quid Animal esse voluerit 328, 36, 44. de Sophistica vt senserit 135, 3. *πρότερον* quid vocet 157, 37. *πρότερον* quid vocet 332, 49. *πρότερον* & *πρότερον* vt distinguat, & an recte 251, 49. de rerum inuentorib. scripsit 133, 1. Pythiz adscribit d. Nolce te ipsum 129, 26. de Apolline quæ prod. 8, 27. in Locrensi republ. de Zaleuco quæ scribat 132, 22. in Phocensium rep. de Execro tyranno quæ trad. 144, 34. seruis ne arideri quidem vult 111, 22. cuique homini suum attribuit genium 272, 35. bonum quatuorplex statuerit 207, 28. summum bonum quod statuerit 179, 2. de deo vt senserit 20, 1. providentiam Dei quousque se extendere censuerit, & vnde opinionem illam hauserit 252, 42. Aristotelis Exoterica & Eloterica 245, 44  
**Aristoxenus** de Pythagora quæ tradiderit 129, 41. de Doria & Phrygia harmonia quæ trad. 279, 37  
**Aritus** Salaminius historicus. 16, 28  
**Aritmetica** mythica gnosi materiam suppediat 278, 45  
**Arius** viam dædicatum 68, 8. P. m. f. *Ἀρίων*, Ariusum cur ibi reposuerit, docet Petrus Victorius Var. lect. lib. 15, cap. vltimo, ex Plutarcho, Strabone, Athenæo.  
**Arma** iustitiæ dextra & sinistra 282, 45. arma lucis, allegor. 227, 42  
**Armatura** Christiana seu spiritalis 32, 26. 175, 34. 212, 46, 49  
**Aromatum** vsus qui 79, 39  
**Aspedonaptræ** Ægyptii philosophi 131, 14. Aspedonaptræ Euseb. Euangel. præ par. 277, 2  
**Arrogantia** quid 173, 30  
**Artes** quid 294, 5. artes vnde ad homines peruenerint 349, 47. & 121, 22, 31. ferme omnes a barbaris inuentæ & ad Græcos deriuatæ 132, 20. absque vera philosophia noxiæ sunt 124, 41. artificii statuarum accuratius in barathrum homines pellexit 173, 33  
**Artes** seu Oenus, rex Pers. 143, 24  
**Artinos**, Apollinis concubina 9, 31  
**Artapanus** libro de Iudæis, de Moysæ quæ

narret 149, 1  
**Artaxerxes** Darii filius 19, 38  
**Artemisia** philosopha 224, 19  
**Artorius** in lib. De vitæ longitudine, potus præceptum quod det 66, 28  
**Aruspicina** & extispicina quorum inuentum 132, 35  
**Arum** formicæum Plato attingi vetat, nisi proprium 13, 10  
**As** & libra in Rom. testamentis symbolica 245, 14  
**Ascanii** imperium 145, 26  
**Asterum** blitum delic. 61, 3  
**Aselli** piscis natura 65, 22. aselli iuuenti ad vitæ alligati allegoria 38, 36. asinum boui ad aratrum iungere vetitum; allegor. 172, 52. asinus petulans; allegor. 205, 35. asini a Scythis sacrificantur Marti 8, 43  
**Aspasiz** Miletiæ eruditio 224, 22. meminit etiam Xenophon & Ælianus  
**Aspis** sordiditate affectans; allegor. 29, 41  
**de Assensione** Platonici & Stoici vt prædicantur 165, 44  
**Assyria** Græcis multo antiquiora 138, 36. Assyri quæ inuenerint 132, 38. Assyriorum philo'sophi, Chaldei 131, 17  
**Astrabacus** genus 12, 6  
**Astra** pro diis culta 7, 40. quid virum habeant, quid non 343, 48. astrorum curius ab Ægyptiis vt notatus 237, 44. astra spectant etiam agricolæ ac nautæ 280, 11. 291, 18  
**Astrologia**, curiosior astronomia 20, 18. a quib. inuenta 132, 20, 24. verax tantum vsque ad baptismum 343, 40. Astrologica, Magica & Prestigiatrix arte gloriatur Græci 155, 7. Astrologia hitorix Eudemi 130, 18  
**Astronomia** ab angelis ad homines deriuata 349, 46. ex astronomia quæ potest gnostica 230, 8  
**Astylus** Croton. athleta 192, 16  
**Atnamantis** Pythagorei locus 265, 20  
**Atheniensium** veterum cultus 86, 26. clades 145, 33  
**Athenodorus** de Sarapi quæ tr. 14, 29  
**Athletæ** veteres pudiciores quam mulieres in balneis 100, 9. continentia vii & ipsi 162, 15. athletæ olympiaci precatio ad Iouem generosa 309, 7. athleta christianus vere qui 301, 33. athleticum robur quale 60, 44  
**Athyria** regio eueria 138, 27  
**Atlas** Libycus quæ inuenerit 132, 31. Atlas Phryx cæli columnas vnde sustinuisse dictus 132, 10. Atlantis tempora 138, 46. Atlantii poli custodes; & Atlas polus qui 241, 2. Atlanticus Platonis 245, 51  
**Atreus** Scyth. rex 240, 1. H. m. f. *Ἀτρείς*: alibi Atreus.  
**Atomi** rerum primordia atheis 127, 46  
**Attagenes** Ægyptii delicatior 61, 6. de attagenum deliciis etiam A. Gellius lib. 7, c. 16. & Martialis. epigr. 37, lib. 5. R.  
**Attica** olim Actæa, ab Actæo rege 138, 46  
**Attica** quanto Argolicis recetiora 138, 33. Atticorum sacrorum stultitia 6, 15  
**Atticifimus** 37, 31. & 38, 12  
**Attridis** & Cybeles sacra 5, 20. Attin pro Baccho cur accipiant nonnulli 6, 13  
**Auaritia**, malitiz & vitiorum arx 70, 42  
**ne Audire** quidem veritatem multi sustinent 324, 7. Audire pro Intelligere & Scire 232, 17. 233, 19. auditus Dei, prouenit expectationem filiorum suorum 55, 24. auditores strategemate interdū capiendi 310, 18. ad auditorum captū accommodat se apostoli quoque; ac prophetæ 287, 5. Auditorum verbi quod officium 116, 46. auditor Gnostico sufficit vel vnicus 127, 6  
**Aues** Indicz, Psittaci 99, 21. aues & colorem mutantes & vocem quorundam 81, 42. auium concentum reddetes filiz ad ventorum statum 258, 34. aues multæ sub sole, i. varia auguria 302, 41. auium

volatus significat tantum, nō agit 343, 5. auib. retia tenduntur iure; allegor. 161, 35. auib. raptricib. cur interdicitum Iudæis 109, 30. auiculis leuiss. vefcuntur Ægyptii sacerdotes 305, 9.  
**Augeas** ab Hercule vulneratus 10, 45  
**Augiz** locus ex Antimacho 264, 32  
**Auguria** & auspicia a quib. inuenta 132, 24  
**Augustus** & successores eius quot annos quisque imperari 146, 44. Augustus sūlatu 1111, 145, 39.  
**Auriz** effigies Ægyptiis quid sign. 242, 17. auriz munimina vt in palatris, ita in auscultatione 73, 16, 25. aurib. appichēis deolculari olim pueros cur soliti 235, 51. auris tactus in testamentis symbolicus 245, 14. aures fodicare, indecorum 75, 42. aurib. personis inserta ornamenta non decent matronas 91, 45. in aurem dicere, & in aurem audire, quid 286, 15  
**Aures** minus credulæ quam oculi 335, 20. non temere prebendæ omnib. 235, 46. nec obituendæ monenti ac docti 29, 41. per ignorantiam obstruntur a nonnullis 279, 48. aures habetib. fat aperta scriptura mens 287, 47  
**Auroræ** amalius Tithonus 10, 4  
**Aurum**, terra primum est; post purgatur & defacatur 176, 45. aurum terrefre magno labore modicum eluitur; celeste, contra 204, 16. iræ Dei haud eximit 91, 12. aurum regium, allegor. 254, 32. aurum in corona regia quid signif. 76, 37. Chusio infantia magis oblatum quid signif. 76, 38  
**Auri** gestatio quam stolidia 106, 5. aureus ornatus non stupendus nec affectandus 89, 21. aureus ornatus, eruditio 106, 5. aurei homines Platonique 24, 27. 260, 34. aureum seculum quod 206, 28.  
**Auteritate** præceptorum curantur multa vitia 50, 30.  
**Auxo**, dea 7, 49  
**Axiothea** Philiasia 224, 23  

B

**Baelis** sacra 33, 15. 91, 20  
**Babylonis** euerio 145, 36. Babylonii sermones Democriti 131, 9  
**Baccari**, vnguentum barb. 76, 46  
**Bacchi** ortus & tempora 139, 2, 20. Bacchus Moie recentior 133, 20. in Deorum numerum quando relatus 139, 11. idem cum Osiri Ægyptiorum 351, 21. Democrito idem qui Pluto 10, 5. Bacchus, vinum 7, 41. 310, 13  
**Bacchica** orgia coronati peragunt 78, 46. Bacchicorum sacrorum vesania 4, 41. immanitas 5, 39. 12, 35. Bacchanalia Christiana 33, 16  
**Bacchi** Eleutherensis templum 16, 9. Bacchi Morychi simulacrum 14, 15. Bacchus *Ἰακχός* 11, 33. Bacchi nomen sibi vsurpauit Ptolemæus & Mithridates 16, 23  
**vt Bacchæ** Penthel corpus, ita sectæ Philosophiam disceperunt 128, 32  
**Bacchylidis** locus 114, 45. 256, 50. ex Pz. anib. 248, 10. locus a Moschione comico expressus 264, 47  
**Bacides** duo 144, 16  
**Bactriorum** philosophi, Samanæi 131, 37  
**Baculus** tuus & virga tua inuitant me 49, 45. baculus christianus, beneficentia 101, 44. baculus iniuriæ quid 74, 7  
**Balneis** an vtendum, & quomodo 99, 37. cur, & quomodo 103, 17  
**Baptismus** iustorum ante Christum, a nostro quid diff. 163, 36. 198, 12. baptismus per ignem qui 346, 48. baptismus per aquam & spiritum fit 345, 10. duplex, vt duplex ignis 343, 52. 345, 12. quid significet 344, 50. veteris hominis sepultura est 343, 37. post baptismum cur ieiunia & preces insit 344, 11  

Q 9

- Baptizari pro mortuis 337, 49. baptisima hereticum allegorice praefiguratum 137, 15. baptisimus seu adoptio nostri, variis appellatur nominibus 41, 13, 34. baptisimi imago quaedam ex Mose & Homero 227, 45.
- Barba tonderi potest, radi non debet 106, 23; & 96, 20, 35.
- Barbarorum genera plura, quo sensu dixerit Plato 130, 36, 51. barbari philosophiam philosophosque ac legumatores quanti fecerint 130, 40. barbari philosophi non verba spectanda, sed res 133, 4. Barbarus nobis est quem non intelligimus 133, 9.
- Barnabas apostolicus, vnus e LXX Christi discipulis, Pauli administrator & socius, de corde hominis ut scripserit 176, 50; 246, 46: praeceptum de prohibitis & concessis carnibus ut enarrat 244, 19: ut enarrat illud psalmi, Aperite mihi portas iustitiae 274, 44: primum psalmum ut exposuerit 168, 5. Barnabae apostoli locus 161, 3, 45: 171, 3: 246, 45.
- Basillum vnguentum 76, 45
- Basilides quibus temporibus fuerit 325, 11: Deum naturaliter sciri dicit 233, 23: hominem qualem statuerit 176, 17: electionem, peregrinam in mundo vnde dixerit 231, 40: de iustitia & Pace ut censuerit 231, 6: peccata quae remitti senserit, quae non 229, 44: de coniugio ut senserit 183, 12: Exegeticon libro XIII de martyribus quae scribat 216, 51.
- Basiliidani Matthiae opinionem iactant 325, 18: diem quo Christus baptizatus est, religiose celebraverunt 147, 20: de fide atque electione ut senserit 156, 36, 40: fidem ut definiant 160, 11: de affectibus ut sentiant & loquuntur 176, 7: de columba in Christi baptismo ut senserint 337, 13: ut interpretati sint redditionem Dei vindictae vsque in tertiam & quartam generationem 338, 49: ut enarrat dictum istud, Initium sapientiae, timor Domini 161, 51: confutantur 183, 35.
- Bassari Bacchi orgia 6, 43
- Batti Cyrenaei Diuinitio 144, 25
- Baubo terrigena 6, 19
- Bauson seu Blyson, Heracliti pater 130, 24
- Beatus qui, & Beatitudo quid 137, 34: 167, 51. beatos quos praedicat Verbum, eos nos imitari vult 57, 17. Beatitudo seu summum bonum quod a quibus statuatur 178, 44: 179, 5: Platoni est, similem Deo fieri 174, 11: paucis obtingit 234, 34. beatitudo christiana ut contemnatur a nonnullis 57, 37.
- Beliar, pro Belial 245, 37: 194, 20.
- Bellum sacrificio auertruncatum in annos x 268, 11. in bello mortui laudantur & honorantur 206, 7, 25. bellicarum calamitatum cephras 95, 24.
- Benefacere & iuste punire, eiusdem facultatis ac virtutis 53, 1. beneficentiae studium quantopere nobis commendatum 101, 44: 113, 20: 126, 28: aequae veteri ac nouo testamento praeceptum 193, 3.
- Beneuolentia quid sit 58, 39: 160, 25.
- Berosus in Chaldaicis historiis de Nabuchodonosoris expeditione quae scribat 142, 18: Chaldaeorum tertio de Persarum religione quae scribit 19, 38.
- Beseleel, excellens artifex 121, 23
- Bestiarum spiritus adulteros humanos animis affingunt Basilidani 176, 10. bestioles vitrices ex peccatricum lacte 349, 17. bestia pro diis habitae 11, 40. bestia, allegor. Infideles 121, 5. brutam bestiam se facit qui praeter rationem peccat 59, 51.
- Betz Ascrenses delicatae 61, 3
- Biantis dictum 129, 35
- Bibere ac Potare, adutorum sunt 43, 42. bibere calicem Christi 216, 9
- Bibliotheca Alexandrina 147, 52
- Bifidis vesci cur concessum 109, 32
- Bilis allegor. Fastus 58, 21
- Bion Proconesus Cadmi scripta in fumaria seu capita redegit 267, 8. Bionis iocus 302, 16: apophthegma 17, 8.
- Blistichis, Ptolemaei peller 14, 25
- Bocchoridis iustum iudicium 223, 7: meminir & Diodor. Siculus lib. 1, p. 59.
- Boco vates 144, 22
- Bombylus, insectum 16, 49: Aristoteli & Plinio βαμβύλιος. Bombycis natura & textura 16, 47: & Hieronymus Vida in Bombyce.
- Bonum esse, quomodo dicatur 50, 19. bonum probumque esse diuinitus sibi vnice precatur Socrates 254, 15. boni finis non natura sed institutione recta 123, 25. bonus nemo nisi Deus pater 52, 38.
- Bonum, quatenus bonum, non nisi iuuat 50, 14: vsum non habet, nisi bonitatis suae actiones & fructus edat 213, 13. bonum bono amicum 253, 46. bonum quod non est, non continuo malum est 231, 32. bonum qui quod statuerint, & quos boni gradus 207, 20. Bonum summum & perfectum quod a quibus statuatur 178, 44. bona vocantur non virtutes modo, sed & actiones honestae 281, 45. bona diuinitus veniunt hominibus. 295, 9: impertiuntur tribus modis 295, 11: quod triplicia 281, 40: dum generum 210, 11: triplicia Peripateticis 161, 35: 231, 43. bona tria quae, & quae bona vera 111, 44. Bonitas, iustitiae austeritate ac metu temperanda 55, 47.
- Bos Aegyptiis quid significet 242, 19. boni trituranti non obligatur os: nec bos cum asino ad aratum iungitur 172, 51: & Plato De leg. lib. 6. vbi bos & asinus calcant, quid significet 262, 21. bouis & vrsi congressus in vnum; allegor. 272, 5.
- Bosporus quadriremis fabricator 132, 39
- Botrus propheticus 65, 35
- Brachmanes, Indici philosophi 130, 47: 132, 5: quanta vni continentia 193, 51.
- Branchii vatis versus 243, 26
- Brenthii vnguentum 76, 45, & apud Hefychium: Athenaei epitome m. βρενθίου. Suidae βρενθίου & βρενθίου: apud Pollucem βρενθίου, & superuacuo
- Breuiloquentia studii 243, 11: veteribus vtitur 129, 24.
- Britanniae antrum cymbalis concinnare sonans 268, 31.
- Brontini poemata 144, 6
- Bryaxides statuarii duo 144, 4, 34
- Buras seu Burtas, Ind. doct. 131, 43
- Butyrum quid, & vsum eius 47, 22
- Buzi, propheta 142, 10
- Byssinae telae 11, 42: quando inuenerit 132, 50
- C
- Cabiri qui 6, 9
- Cadmus Thebas quando venerit 138, 51: 139, 21: quae inuenerit 132, 27, 36. Cadmi veteris scripta 267, 8. Cadmeam victoriam reportare 126, 34.
- Cades quid 292, 11
- Calibatus quoque, ut Coniugium, sua habet munia 197, 19. calibatus & continentiae non capaces omnes 192, 9, 13: & calibatu ad coniugium transitus per manu impos. 193, 27. calibatus Sparta punitus 12, 5. calibes annuifaria multa pedere iubet Plato lib. 7 De leg. & Valerius Max. lib. 2, c. 9, in principio.
- Caelum & Mundus indifferenter a Platone ponuntur pro eodem 250, 24. Caeli proprie vrbis, secundum Stoicos 232, 44. caelum, allegorice caelestia curantes 232, 47. caeli allegorice quid 249, 23, 44. caelum petentes quibus instructos esse oporteat 101, 44. cum caelo verus est hominibus cognatio 7, 25. caelum stellatum pro Deo adoratum a nonnullis 239, 19. in quantum caelum subiectus Sophonia: Paulus in tertium 256, 17. Caeli septem, secundum quosdam 239, 39. & Caeli genitalibus nata Venus 5, 24. Caianistae heretici vnde d. 225, 32. Caiani Epiphano 103 & 123
- Caini & filiorum eius natura 341, 30
- Caltha in cistam 6, 24
- Calceamentorum vsum qui 49, 7: luxus 49, 1. calcei mulierum q. 19, 9. calcei corrigiam soluere, allegor. 245, 7. calceos habere vetantur apostoli; allegor. 101, 33, 35.
- Calchas vates 244, 23
- Calices auiti 235, 47
- Callix comici locus 264, 29
- Callimachi locus 1, 44: 11, 13: 25, 4, 50: 256, 2: locus ex Epigramm. 245, 9. Callimachus Iambis, Branchii lustrationem memorat & ipse 243, 40: Aetius, Diana & 270, 20, 21 narrat 11, 21. Aetia eius eryprice scripta 244, 22.
- Callinicus Hercules 202, 48.
- Callinus quando vixerit 144, 70
- Callipho Iummi bonum quod 178, 47, 50
- Callistagoras genius Teniorum 116
- Callithoe aditua 151, 7
- Calo statuarii opus 144
- Calumnia, gladii ministra 226, 22
- Cambyfes occidit Apin & g. d. 25, 28
- Cameli barbaris & vehiculis praeficit, & vti 95, 9. e cameli pilis vestis 55, 4, 21, 26.
- Candelabri sacri signis. 242, 37
- Canis vox 202, 20, 21. canis pro Deo 11, 42. Canes duo Aegypti quid significet 242, 25, 28. canes Marti sacrificat Cares 243, 43. canibus non participanda sancta alleg. 156, 10. Canis pretium altari offerre vetitum 115, 13.
- Canities venerationem habet 107, 2. canitiae illitio indecens 96, 2: canescunt citius qui se tingunt & inungunt 77, 49.
- Canthari, pocula exquirit 69, 30
- Cantus & hymni in conuiuiis 7, 47: 216, 2
- de Capillis obseruata quae & viris & mul. 106, 2, 39. capilli soluti, allegor. quid 76, 19. capillorum rasura in subiti & inuoluntarii homicidii expiatione, allegor. ca 36, 2. capillus Dei ut lana inuoca 96, 10.
- Capito mulcus 137
- Cappadoces quae inuenerint 132, 31. Cappadocium imperium dierum xviii 143, 32.
- Capra fabulosa 2, 57, 4, 38
- Captiuam quam reuerenter haberi voluerit Deus 171, 49: 195, 47. captiuare se, quid 300, 11. captiuitatis Babylonicae tempus 143, 14: & 142, 19.
- Caput nudum viros quidem decet; mulieres non item 106, 36. caput mulieris, maritus; viri, Deus 106, 48
- Carbones ignis, allegor. 255, 26
- Carbunculi mystici 241, 18
- Cares quae inuenerint 132, 24: Marti canes sacrificant 8, 43. Carica inuisa 71, 16.
- Carice Chelidonenses 61, 4
- Caritas seu Dilectio quid 168, 52: 222, 25. caritas cur appellatur Deus ipse 222, 46. caritas multipliciter intelligenda se praebet 171, 37: per uadit omnia 165, 27: per auditum se inuincit 235, 12: simplici modicoque apparatu indiget 199, 42. caritatis comites quae 163, 10.
- Carmalus, locus Romae 139, 49. ambigue pro Carmalus vel Carmentalis Carminum facies a Musis inargentata, iunct

in lucri causa scripta 237, 34  
 Carneades Hegesilae successor 130, 6  
 Carnib. & vino abstinendum, seu parcius vitandum 63, 17: 304, 39: 305, 5. caro factum Verbum, quo sensu 337, 27. caro omnis, fornum est 231, 24: potestatis. & spiritibus obfistere ut possit 211, 33. in carne vivere non simpliciter abominatur Paulus 194, 46. carne abutendum quo sensu Nicolaus dixerit 177, 16: 187, 35. carnis odium quale intelligatur 193, 49. caro, aduersarius noster: & quomodo cum ea in gratiam redeunt in hac vita 340, 15. caro allegorice quid 342, 43: & 213, 46: 319, 43: carnis opera quae 213, 42.  
 Carnalem esse, & secundum carnem ambulare, quid 235, 30. carnales qui Paulo 43, 38.  
 Carpocratiana haeresis a quo nata 184, 5. Carpocratez legis obediencia 185, 6. Carpocrates mulieres communes esse vult 183, 49. meminit & Augustinus De Haer. cap. 7.  
 Carthaginienses quadrare inuenerunt 132, 39  
 Causus quid 45, 52  
 Cassianus Exegeticon primo, Hebraicam philosophiam Graeca multo antiquiorem docet 138, 22: de Salomone interrogatus quid referat 200, 7: tunicas pelliceas primorum parentum quomodo interpr. 200, 30. Cassiani Iulii locus ex libro De continentia seu calibatu 199, 50.  
 Castalis fons 42, 29  
 Castigatio quid 131, 49. castigari a Deo, salutare 152, 40. castigare Deo quod potest peccata soleat 330, 2. castigare Deum ob causam solent 229, 29. castigatione ac poenis multa curantur vitia 50, 30.  
 Castitatis martyr 223, 51  
 Castor & Pollux Argonauticae expeditionis socii 139, 14: quando consecrati 139, 17  
 Castratus a sacris ecclesiasticis arcetur 7, 24: vix Eunuch.  
 per Catechesin veram generanti liberos merces generationis a Deo proposita 201, 8  
 Catenis aureis vincti fontes 90, 31. catenae capillitii 106, 41.  
 Cathedra pestilentiae quae 109, 38: 168, 10.  
 Catholica epistola; omnium sc. apostolorum 219, 50  
 Caudae diis sacrific. 304, 5. caudis suis verberantes; allegor. 202, 37.  
 Causa proprie quid 332, 35: quotuplex, seu quot eius genera 330, 35: 332, 43: 333, 13: aliae euidentes, aliae occultae 334, 17. efficientium, diuisio 332, 28. adiutantium differentiae, & absolutae ratio 138, 2. causa ut causa 333, 31.  
 Causa sui ipsius nihil est 333, 32. causa essendi, Deus omnibus 50, 7. causa vna effectus saepe producit contrarios 334, 12. causa vna multas habens adiutantes 137, 19. causae multae saepe ad vnum effectum concurrunt 334, 2. causa in quibus posita 134, 4. causae corporeorum an incorporeorum sit 332, 38.  
 Causas oratorie apud iudices primus egit Antipho 133, 22.  
 Cecrops ille Diphys, rerum Atticarum conditor 138, 33. Cecropis tempora 138, 47: sepulcrum 13, 23. Cecrops alter quando vixerit 139, 2.  
 Celei filiae ubi sepultae 13, 26  
 Celmis & Damnameneus Idzi dactyli, quae inuenerint 132, 22: m. f. T. 14, 18  
 Celtis comas ut alant 97, 11: ebriosi 68, 32: lectarios se praestant 98, 42.  
 Centaurus allegoricus 205, 6  
 Cephalenes Epiphanem quatopere co-

luerint 184, 2  
 Cerauniae gemmae 89, 29  
 Cercopis Pythagorae poemata 144, 5.  
 Cercylus historicus: vixit Derc.  
 Cerebrum natura frigidum 78, 9: odoratis roboratur 77, 32.  
 Ceremoniae sacrae non omnibus promiscue ostenduntur 237, 32  
 Cereos homines voluptas facit 175, 24  
 Ceres Graecis quae Isis Aegyptiis 139, 26: 351, 22: allegorice frumentum 7, 41. Cereis amasius lasus 10, 5. Cereis sacrorum origo, & vanitas 4, 45: & 5, 6, 17: & 6, 16. de Certaminum proprietate liber Istii 192, 21. certamen Christianum 27, 35: 175, 46. certaminis virtutes, Audentia & Sapientia 127, 30. v. Athletae.  
 Cerussae malae 93, 46  
 Ceus sophista, Prodicus 97, 32  
 Ceyx Aecoli F. Iupiter 16, 28  
 Chaldaei, Assyriorum philosophi 131, 37: planetis quantum tribuerint 291, 16  
 Chaldaei generis propagatio Orpheo quae 259, 7.  
 Chamaeleo libro de Diis Thaleti tribuitur 7, 12: 129, 16: libro De Ebrietate de Zaleuco quae tradit 152, 21.  
 e Chami prophetia desumpta Pherecydis theologiae allegorica 272, 44  
 Chananaea terra, allegorice quae 164, 14  
 Charadrii nutriendi a delicatis 99, 26: quia eius auis aspectus arquatos sanare fertur.  
 Charilli Spart. ann. viii, 141, 32  
 Chelidonenfes caricae 61, 4  
 Chelzias sacerdos, Ieremias pater 142, 2  
 Cherubi quid signific. 240, 40: 241, 7  
 Chilonis Lac. dictum 129, 25, 29: expressum ab Epicharmo 266, 12  
 Chione, Nepruni concub. 9, 29  
 Chironis centaui inuenta 132, 11. Chironia sacra 12, 33  
 Chium vinum delicatum 68, 8  
 Choaspia aqua, optima 68, 16  
 Chordae, nervi hominis Christi. 71, 23  
 Chorez inuentor 135, 15. chorus infantium 39, 34. chorus psallens qui 72, 6: spiritualis & sanctus, ecclesia 319, 43: & 71, 21. a choro diuino abfistere qui debeant 237, 25.  
 Christus Dei filius esse Seruatorque ac Dominus noster, quibus argumentis demonstratur 298, 18: & 286, 33: deus, & homo 35, 41: adoptatus quomodo secundum Theodotum 339, 15: sanctus sanctorum, quomodo vnctus 143, 7: seruator omnium hominum, maxime vero piorum 295, 29: seruator fidelium, Dominus inobedientium 298, 41: ut Iudaeis legem, sic Graecis philosophiam ante inhumanationem suam dedit 298, 21: in regum coronatorum capite circumlatus symbolicè 76, 35: quando natus 147, 8: carnem cur assumpserit 312, 17: quando baptizatus 147, 11, 21: cur baptizatus 345, 6: docere quando coeperit, & quid docuerit 325, 7: & 147, 12: 279, 27: apostolos triplici docendi genere instituit 342, 40: doctor nobis vnicus, & seruator 114, 22: gloriam suam discipulis in monte cur ostenderit 335, 12: gloriam suam cur euulgari vetuerit 335, 26: quando passus 147, 15, 22: ad inferos cur descenderit 271, 11: euangelium praedicauit etiam inferis 270, 45: peccatis nostris traditus quomodo dicatur a propheta 51, 17: ut filius Davidis agnoscebatur a multis, ut filius Dei a paucis 289, 4: aduersarios habuit multos reges ac principes 270, 29: humanam naturam omnium dorum genere legitimissime superauit 158, 34: infantibus & filiis suis pater, mater, omnia 45, 16: a Platone significatus 251, 36: castratus a sectis prophantis 128, 40: in formis corporis specie 202, 12: & 92,

42: 159, 10: vili corporis forma uti cur voluerit 293, 12: cibum, potumque & alia corporis sustentamina quomodo seu cur admiserit 276, 10: vxorem, cur non duxerit 191, 52.  
 Christi antiquitas & erga homines beneficia 3, 6: bonitas immensa & mirifica 31, 7: & 33, 48: principatus per Daniele praedictus 142, 47: 143, 4: descensus in carnem, visus ab angelis, Abrahamo, ceterisque iustis in requie positus 337, 22: natalis dies, curiosus a quibusdam inquisitus: a Basilide vero etiam dies baptismi eius festa solemnitate actus 147, 18: passio, mystice a Platone praesignific. 256, 34: nascencia, baptismus, & passio, quid nobis contulerit 343, 30. Christi carnem, edere, & sanguinem bibere, symbolicè dictum 44, 15: & 45, 7. e Christi plenitudine accepimus omnes 135, 6.  
 Christus animalis, Sapientiae filius, secundum Valentin. 340, 36: matrem, ut deseruerit 339, 45. de Christi passione, morte, descensu ad inferos, & resurrectione ut senserint Valentiniani 342, 16. de Christo ut homine peccatore sensit Basilides 217, 15, 31.  
 Christum qui antecesserunt doctores, quomodo fures ac latrones fuerint 133, 42: 134, 30.  
 Christiani sunt & dicuntur 279, 158, 13: & Petr. Pithoeus Aduers. lib. 2. c. 3. Deum nec Iudaico nec Graeco, sed nouo more colunt, per Christum, 270, 16: soli nobiles ac diuites 340, 14. actiones eorum quae, quodque officium 60, 6.  
 Christianae doctrinae fundamenta 321, 49. Christianismi summaria descriptio 297, 13: 310, 37. Christianae politicae hypotyposis ex Ezechiele 58, 11: ex Platone 254, 32. Christianismus publicum & capitale crimen Clementis temporibus 216, 41: nullis quamuis potentum machinis expugnari potuit 296, 39. Christianis a Iudaeis & Graecis obiecta iam olim sectarum diuersitas 220, 14.  
 Chromaticae harmoniae 72, 12  
 Chronologia f. Bibliorum ab Adam vsque ad monarchiam Rom. 145, 51: a Mose vsque ad finem regum, Iud. 139, 50. chronographia Clementis in Bibl. temp. 140, 43: 142, 15. chronologia Graecae historiae 145, 10. chronographia brevis Graecam historiam cum Iudaica & Aegyptiaca comparans 138, 31  
 Chrysippus puer deamatus 94, 9  
 Chrysippus Cleanthis in stoica prof. successor 130, 8: dialecticus insignis 323, 33.  
 Chrysis sacerdos cum templo conflagrat 16, 7  
 Cibi varii & delicati an salubres 60, 49: viliores, saniores & robustiores efficiunt 61, 35. vitandum eis moderate 65, 9. visus eorum indifferens 64, 45: abstinentia superstitiosa, coarguitur 192, 24, 29, 44. vitandi qui 64, 25: Iudaeis interdicti qui, & cur 64, 52. in cibo & potu qualem se Christianus gerere debeat 60, 38. cibis Christi supernaturalis 46, 3: in Christo corruptionem nullam, sensit 193, 45. cibis ventri, & venter cibo 191, 38. celestis ac spiritualis in primis querendus 62, 39. spiritualis qui 315, 25: 336, 46: diuinus qui 345, 49: gnosticus qui 238, 36. cibis solidus, cibis tenerior, cibis spiritualis 44, 14: & 48, 13.

Cicada Eunomi musicam adiuvat 1, 13.  
 cicadarum aurearum infertione cur se  
 ornarint Athenienses prisci 86, 19.  
 Ciconia pro deo 11, 45  
 Cimmerius in Verbo nemo 25, 37  
 Cindici gestus 99, 16  
 Cinctus e lino & e pilis 88, 9, 11. zona co-  
 riacea 192, 45  
 Cinyras Cyprius vates 144, 19: Veneris  
 amafius 10, 6. Cinyra orgia 5, 4:  
 sepulcrum 13, 32. Cinyra ditior; pro-  
 verb. 100, 34.  
 Circumcisione Timothei ludos capit  
 Paulus 310, 19. circumcissionem A-  
 gyptiacam philosophiz causa Pytha-  
 goras admittit 130, 30. circumcidite  
 vias vestras 24, 13. circumcisio aurium  
 & cordis quid & quorsum 244, 25.  
 Citharus tripus 4, 27  
 Cisternæ operiendæ allegoria 244, 45:  
 245, 1  
 Citharæ allegoria 279, 40: & 71,  
 20  
 Ciuitas Stoicis quæ 232, 44. ciuitatis  
 caelestis imago apud ethn. 232, 47.  
 Clarii oraculum 4, 32  
 Claudii Cæsaris Germanici princip. 145,  
 49  
 Clauis falsa vti 325, 3  
 Clauis calceis infixi 89, 1  
 Cleanthes Zenonis in Stoa successit,  
 Chryppiantheceffor 130, 8: Zenonem  
 magistrum professus 273, 23: 296, 34  
 summum bonum quod statuerit 179,  
 10: lib. 2 De voluptate, Socrati quæ  
 adscripserit de summo bono 179, 45:  
 de Deo vt senserit 21, 18: de suis anima  
 vt pronunciarit 304, 51: λέγει quæ vo-  
 carit 332, 46: πῶς τὸ θεῖον quid vocet  
 243, 27. Cleanthis locus 256, 52: 237, 2.  
 Clearchi sepulcrum 13, 28. Cleomachum  
 vocat Euseb. præpar. euang. pag. 45  
 Clearchus Peripateticus Aristotelem Iu-  
 dæi consuetudine vsu tradit 131, 20  
 Clemens in Proteptico positum quid  
 habuerit 33, 5: 302, 16: Stromateos quæ  
 vsu de collegerit 118, 29: cōnubialem  
 sermonem scripsit 102, 17: pollicetur  
 disputationem contra hæreses 219, 1:  
 tractatum de Principiis 185, 28: 186, 42:  
 263, 2: de Mundi ortu 296, 52: de Ani-  
 ma 176, 16: 185, 35: de Prophetia 149,  
 48: 219, 13: de Prophetia & de Anima  
 252, 24  
 Clemētis apostolici locus ex epistola ad  
 Corinth. 124, 36: 221, 17: 275, 5  
 Cleobis & Biron Herodoti 185, 51  
 Cleobuli Lindii dictum 129, 31  
 Cleobuline, Cleobuli F. 224, 27  
 Cleomenes libro de Hesiodo, dictū  
 illud, ἡ φύσις πῶς αὖτε: refert  
 ad Homerum 129, 31  
 Cleopatra Macedonicæ stirpis vltima in  
 Reg. 143, 32  
 Cleopho Corinthius vates 144, 21  
 Cleophylo Samio Oechaliæ excidium  
 suffuratus Pisander 266, 47  
 Cleitoris filia & nepos 11, 47  
 Clitarchus de Alexandri expeditione quæ  
 scripsit 145, 45  
 Cocytus fl. 253, 3  
 Coenæ & ἀγῶν quid differant 61, 44:  
 quales esse debeant 62, 3.  
 Cogitata quoque; piorum exaudiuntur a  
 Deo 282, 24, 26  
 Cognitio quid 42, 9: 169, 32: 191, 4: 275,  
 50: 294, 2: a prænotione & prædictio-  
 ne vt differat 165, 36: a sapientia quid  
 diff. 310, 46: a fide quid diff. 311, 21: bo-  
 num perfectiss. 281, 51: exoritur vna cū  
 τῇ φησὶ μὴ 42, 15: duplex 262,  
 41: 164, 27: fida quæ; & quæ inflans  
 164, 23: 165, 19. cognitio illa sublimis,  
 paucis sine scripto ab Apostolis tradi-  
 ta, & deinceps per successiones pro-  
 pagata 274, 19. cognitionis peregrin-  
 az euangelium quod somnient Mar-

cionitz 185, 26. cognitionem fal-  
 sam professi quidam, a fide aberrar-  
 runt 165, 21. cognitionem solis si-  
 bi arrogant Gnostici 188, 33. Co-  
 gnitio inflat, quo sensu dictum ab a-  
 post. 324, 32: & 128, 13. cognitio-  
 nis finis, acquiescere 42, 6. ad co-  
 gnitionem nos inuitat Deus 57,  
 26.  
 Coitus, parua epilepsia 84, 2. coitus  
 promiscuus magnas sæpe parit tra-  
 gœdias 97, 24. coeunt magietiam  
 cum consanguineis 185, 12. coitus  
 cur damnatus a quibusdam philoso-  
 phis 186, 19: 187, 10. coitus leges  
 195, 48: & 82, 13. coitus abstinen-  
 tia triduanæ, imperatur populo verbū  
 Dei audituro 196, 7.  
 Collatio quid 169, 32  
 Colophonius fons 4, 29  
 Colorum insigniorum catalogus 87,  
 15. colorum fucus nec in coma nec  
 in vestitu adhib. 106, 51. colores  
 Platoni qui probati 105, 13. christia-  
 nos qui deceat 87, 7.  
 ad Colossenses qua occasione a Paulo  
 scripta epistola 274, 27.  
 Columba pro deo 12, 2: in Christi ba-  
 ptismo quid fuerit 337, 12. colum-  
 bæ oblatio mystica 304, 37. colum-  
 bæ in annulo sign. 106, 14. columbæ,  
 simplices 38, 18. columbæ serpen-  
 tem miscere 318, 20. columbarum  
 coniugia 181, 39.  
 Columna Euii Dei 151, 2. columna The-  
 banis Bacchus 150, 52. columna hie-  
 rographica 131, 9. columnæ vii. Sa-  
 pientiz 340, 34. Columnæ quatuor  
 ante aditum sanctuarii quid signif.  
 240, 32. columna ignea & ludæis o-  
 lim & post Græcis præluxit 150, 33.  
 columna quid significet; & quid Co-  
 lumna fulgens 151, 3. columnæ i-  
 gnez allegoria 151, 12. columnæ li-  
 gnez ac lapidez pro diis 13, 39: (&  
 Panfan. aliquot in locis) columnæ  
 olim pro imaginib. & simulacris po-  
 nebantur 151, 5. columnæ seu cippi  
 mortuis ponebantur, & exaucto-  
 ratis 245, 33. Columnæ mundi quid  
 132, 10.  
 Comas Celtæ Scythæque nutriunt abs-  
 que ornatu 98, 1. comæ fucatura &  
 computra indecens 96, 3. de coma  
 quæ obseruanda christianis 106, 20, 39.  
 Cometes Cretenfis vates 144, 19  
 Commodi Imp. mors 145, 41  
 Commune esse, qua signif. dicatur 185,  
 10. communem facere hominem,  
 quid 73, 13. communionem qualem  
 statuat Harpocrates 184, 31: 187, 41:  
 qualem f. litteræ 192, 51: & 187,  
 43.  
 Comœdiæ inuentor Sufario 133, 18  
 Comparatio quorum sit 232, 1  
 Compassio quid 339, 3  
 Compositio geometrica & dial. 330, 39  
 Conceptionis ratio, cōceptiq; fetus nu-  
 tritio 46, 36. conceptus fetusq; abi-  
 gere, nefarium 84, 19.  
 Conchæ Pelotides delicatæ 61, 1. conchy-  
 liorum captatores 88, 39.  
 Conclusio quid 327, 32. conclusiones ex  
 f. Scripturæ oraculis veræ 164, 38.  
 Concordia quid 163, 13  
 Concupiscere æque lex atque euangeli-  
 um verant 196, 31. non concupiscere,  
 quid signif. 289, 43. concupiscere ni-  
 hil, quid 219, 21. concupiscentia quid  
 59, 40: ab appetentia quid differat  
 223, 32. de cōcupiscentiis præceptum  
 decalogi vt intelligendum 292, 26.  
 concupiscentiam qualem a Christo  
 damnari Gnosticus quidam voluerit  
 223, 5. concupiscentiam quomo-  
 do fugiat dometque gnosticus 228,  
 39, 45: 282, 9. v. Cupiditas  
 Condiementi plus quam alimenti hab.

cibus 127, 1  
 Confessio gratior Deo quam sacrific. 222,  
 42. confessio Christi qualis esse de-  
 beat 222, 33: Christi quotuplex se-  
 cundum Heracleonem 215, 22:  
 vtra præstantior 216, 11: omnibus  
 modis fieri debet 215, 49. Confi-  
 teri Christum, & confiteri in Christo,  
 quid diff. 215, 30.  
 Confidentia quid 160, 22  
 de Coniugio vt senserint philosophi  
 181, 23. coniugium diserte a quibus-  
 dam & scortatio & diaboli inuentum  
 appellatum est 191, 48. coniugii di-  
 rectores quib. vrantur argumentis  
 191, 28. coniugium abominantes  
 confutantur 192, 22. coniugium,  
 quam immerito damnetur ab hæz.  
 197, 43: ab ipsa Scriptura suaderetur  
 182, 37: 183, 22: contrahendum cur  
 sit 181, 43. in coniugii quæstione cō-  
 siderari quæ soleant & debeant 181,  
 16. coniugium seu connubium quid  
 181, 14: sua habet munia, vt & celi-  
 batus 197, 19: virilitatis ostenden-  
 dæ maiorem materiam habet quam  
 cælibatus 314, 52. piorum qualia con-  
 iugia 312, 52: consummatum, seu  
 perfectum quod 24, 50. coniugium  
 concordia quam beata 111, 25. con-  
 iugia peregrina soluuntur ab Elisha  
 142, 36. connubium vnde dictus nu-  
 merus senarius 290, 28.  
 Conscientiam, incredulitate pollente  
 160, 43. conscientiz habenda ratio,  
 non nostræ tantum, sed etiam aliæ  
 næ 212, 41: 220, 10: & 63, 12. con-  
 scientiæ bonæ gloriatio vera quæ 234,  
 41.  
 Consilium quid 168, 27. Consiliarius  
 Patris ante mundum conditum  
 Chr. filius 298, 36: & 273, 39.  
 Consolatione quoque; apud peccatores  
 vritur Deus 57, 4  
 Consonantia e dissonis 128, 43  
 Conspiratio ecclesiæ 304, 28  
 Constantia exempla ex vtraque historia  
 211, 40: 213, 2. constantia philoso-  
 phica quid a christiana diffet 312,  
 46.  
 Consuetudo a maioribus ad nos propa-  
 gata, retinenda, necne 25, 43: & 32,  
 49. diuersam a veritate viam habet  
 30, 32. consuetudines in errorem  
 impellentes, in totum abolendæ  
 323, 17.  
 ad Consummationem properantibus  
 quæ proposita 212, 36. consumma-  
 tio cur dictum, martyrium 206,  
 6.  
 Contentio graphice depicta 235, 35: ab  
 inquisitione veri summouenda 235, 33:  
 contentioforum altercationum quis  
 fructus 326, 26.  
 Continentia quid 191, 47: quid sit, & in  
 quibus posita 183, 40: diuersis modis  
 dicitur, & quæ sit vera gnostici conti-  
 nentia 314, 40: non circa vnā tan-  
 tum speciem versatur, sed circa plu-  
 res 193, 38: vbi virtus, & vbi virium  
 204, 43: qualis nos commendet conti-  
 nentia 228, 28. continentia, virtu-  
 tum christianarum fundamentum  
 174, 46: & nobis prodest & fratribus  
 63, 9. continentia gnostica quid dif-  
 ferat ab humana continentia 193, 22:  
 non nisi a gratiæ Dei proficitur 193,  
 15. continentia specioso titulo crea-  
 tionis diuinæ se opponentes, confutan-  
 tur 194, 23. continentia Marcioni-  
 tarum 185, 22: idololatrarum &  
 magorum 191, 44: athletarum 192,  
 15.  
 Contraria ex vna eademque causa inter-  
 dum 334, 12  
 Contumelia ministris possessionibusve  
 illata, ipsi domino illata censetur  
 302, 2  
 Con



- Conuersari cum quibus debemus, & cum quibus non 98, 22: 244, 30
- Conuertendi ad salutem homines vari' & multiplex Deo modus 267, 26. conuersio hominis vnde 208, 6. conuersionis gradus 311, 24
- Conuicia paterna & salutaria in verbo Delph. 43: & 50, 46
- in Conuictu eleganti ac liberali vitanda quæ 74, 1
- Conuictus accendit qui 99, 11. conuicti finis qui, qui item comitatus 74, 10. conuicta tacitate fundata esse debet 82, 8: & 61, 43. quando & quomodo attendenda 305, 32. in conuictibus christianis se gerere vt debeat 82, 51: 63, 43: 76, 36. conuictualis lætitia christiana quæ 71, 35. in conuictibus decorum obseruandum in primis 68, 20. conuictualia præcepta de sermone 74, 22. aliter conuictum lectio scripturarum, in conuictio psalmi & hymni 309, 20
- Conuictus, Ægypti propheta 131, 4
- Copulata a Deo, per hominem separari non debet 192, 3
- Coquos agricolis antefert gula 62, 45
- Cor in ventre asello pisci 65, 23. credere mythæ quid vetant 239, 42. cor humani dorum Deo effundere 29, 52. in cor nostrum leges suas scribit Deus 31, 50. cor & renes scrutatur Deus 167, 8. cor spectat Deus, non oris speciem 94, 52. cordium notitiam Deo tribuit etiam Thales 254, 5. cordium scrutatur Deus quomodo sit 232, 26. cor diuersioris simile facit Valentinus haz. 176, 30. cor ante fidem quale 176, 51. cor allegorice Animus 235, 45
- Coram intellexit Mopsus 144, 26
- Coram Thracis in bello vtuntur ad classem 71, 30. cogniger Alexander 16, 24
- Coronamentum magnorum deum nardus 78, 39. coronæ vt in gymniciis, sicut ecclesiasticis certaminibus 313, 49. corona gemmis & auro præiosa in regum capite, symbolice Christum designat 76, 25. corona Christi, mystice interpretata 78, 41. corona mulierum quæ, quæ virorum, quæ ecclesiæ 78, 21. coronis & vnguentis an vtendum christiano 75, 50. coronari vult apud ethnicos qui fuerit, & quando inuictus 78, 33
- Corpus quomodo habendum seu tract. 206, 39. in corpore hoc inhabitandū vt in domo ruinosa aut navi cariola 345, 22. in corpore hoc mortali veteres identidem pari optabant 345, 22. e corpore mortis huius exsolui cupit Paulus, vt Philosophus Platonis 186, 19. corpus in regeneratis templum Dei est, in infidelibus, sepulcrum animæ 196, 47. corpora spiritalia angelorum & animarum 337, 9. celestia a terrenalibus, quid differant 336, 32: excellentiora, facilius habent misturam 337, 17. corpus, allegorice Ecclesia 319, 43. corpus spirituale, ecclesia, & fidelis secundum spiritum viuens 319, 43, 50
- Corruptionis modi duo 229, 52
- Corruptionem non videbit iustus 126, 35
- Corrumpit arborum vestiti 131, 42
- Corui quoque humanas voces imitatur 293, 16. corui fatidici 4, 38. corui cæsus cur vetitus 244, 26, 29
- Corybantum orgia 6, 1
- Corybantis filius Apollo 8, 29
- Coryphæa Minerva 8, 25
- Crantoris academici præceptor qui, & qui discipuli 130, 4
- Crater Orphei 144, 3
- Crateris academici antecessores qui 130, 4: qui successores 130, 6
- Cratetis cynici vxor 224, 20: vers. 177, 44
- Crates grammaticus de Homeri temporibus quæ scripsit 141, 24
- Cratina Prænitelidis amasia 16, 15
- Cratini locus ex Archilocheis 121, 9: locus ex Laconibus 263, 23. locus ex Herodoti seu Herodoti 265, 48. ex Cratini Empiramenis furatus Aristophanes 267, 3. Cratini iunioris locus 243, 25. Cratini filia Irene 224, 26
- Creationis harmonia pulcherrima 210, 25. de creatione rerum vt senserint Valentiniani 349, 33. creatorem alium seu diuersum a primo deo esse quidā putauerunt 219, 22
- ni Credideritis, nō intelligetis; quo sensu dictum 126, 33. credere quid philosophis 166, 17. credere in Christum quid, & quid ei non credere 230, 23. credere ac regeneratum esse, perfectio est 41, 24. credulitas, opinionibus sine mente scientiaque se permittens 125, 27
- Crenius Heracles vates 144, 37
- Crepidæ Atticæ & Sicyoniæ; Persicæ ite ac Tyrhenicæ 89, 5
- Cres, Crētæ rex I, 138, 40. Cressa canis 214, 4. Creta bestiis noxiis caret 147, 52. creticum vinum quale 68, 12
- Criso Himeræus athleta 192, 26
- Critæ locus ab Eurip. mut. 263, 52
- Critici nomen a quo inuictum 133, 43
- Critolaus Phaselites ὁ φασελίτης quos vocat 161, 21. Critolaus Lycónis successor in Lyceo 130, 2: summum bonum quod statuerit 179, 22
- Crobylus coquus 323, 32
- Crocodylus & zyptilis quid signif. 242, 11, 13, 16. crocodilorum stercorebus fucatz 93, 45: & Petr. Victor. Var. lect. lib. 11, c. 4. ex Horatio
- Crocus somnum conciliat 78, 30
- Croesus ereb. aduersis verum agnoscit 13, 6: & Herodot. I, 1. Plutarch. Solone. R.
- Crotopi tempora 138, 47: 145, 15
- Crumenæ umbra solum meretrici premium 223, 13. crumena communis inter improbos 202, 32. crumena non veterascens quæ 209, 10
- Crux quid significet 175, 29: 340, 9. cruce ferre quid 317, 28. crucis dominicæ figura T 278, 48: 279, 26
- Cruentus Assyria Græcis multo vetustiora facit 138, 38
- Cubus primus, octo 278, 52: 290, 36
- Cultus Dei quid; & hominum cultus quod duplex 297, 31. cultus Dei nec loco certo nec temporis adstrictus 307, 23: & 306, 45
- Cumana Sibylla 144, 21
- Cupiditas quid 59, 40: 177, 28: 190, 28: quale animal 244, 34, 44: Proteo versatileior 92, 15, 22: obsequendo alitur 190, 26. cupiditatis moderatrices Prudentia & Temperantia 239, 24. cupienda tantum necessaria 193, 33. v. Concupisc.
- Curatio cuiusque affectus triplex 322, 51: 323, 23
- Cyclæus heros 12, 8
- Cycli poetæ, verusti 144, 15
- Cyclopes Iouem non curant 257, 48. Cyclopus vates 144, 37
- Cydicus Mantinenis de rerum inuentoribus scripsit 132, 52
- Cymbalo Arabes in bello vtuntur, vt tympano Ægyptii 71, 31. cymbalis resonans antrum 268, 32. Cymbalum, oris lingua 71, 25
- Cynica philosopha 224, 19
- Cynopolitæ Ægypti canem colunt 11, 42
- Cynosuridis fines 9, 1
- Cypri flos somnum conciliat. 78, 30
- Cypriaci poematis locus 9, 7
- Cyrenaici de summo bono Epicureis assentiuntur 178, 44, 51: 179, 36
- Cyrus Iudæis restitutione publico præconio promittit 142, 37
- Cythinorum genius Menædemus 12, 5
- D
- Dactyli musici vnde dicti 132, 8
- Dactyli Idæi 132, 6, 32: 145, 16
- Dædali peregrinatio & opera 351, 31: vacca 17, 42: fanum 351, 49
- Dæmones populis quibusdam peculiaribus 12, 5: Hesiodo XXX M. 12, 10: coluntur a magis 191, 46: magis inferiunt 17, 51: hominibus irati, mala non numquam immittunt; Deo permitte 268, 5: an in corde habitent ante regenerationem 177, 5. dæmonum legio quædam est homo affectibus suis indulgens 349, 7. dæmonum spiratio 304, 25: princeps, Diabolus 253, 16. dæmoniis participare vetat apostolus 62, 25. de Dæmonum natura nil affirmare audeat Plato 251, 32
- Daira Enmolpi vxor 13, 25
- Damafus Democriti frater 268, 19
- Danai in Peloponnesum aduentus 138, 49. ex Danaide locus 224, 6
- Daniel e leonum faucibus seruatur diuinitus 174, 34: e fossa eximitur 142, 30: torquem fert, nec populi tamen sui obliuisc. 287, 9: quando prophetarit 142, 23. locus eius de LXX hebdomadibus enarratus 142, 43: dies a deuastatione Hierosolymorum quos innuerit 147, 26. e Daniele canticum trium puerorum mystice enarr. 144, 32
- Daphne Apollinem vix effugit 9, 32
- Daphnenses turdi 61, 4
- Dare se petenti; qua signif. dictum 187, 43: 192, 50. in dando quæ confid. 314, 29. dati voluntatem, non quantitatem spectat Deus 209, 23
- Dardani inuentum 5, 2. Dardani & Dardanæ antiquitas 138, 49
- Darii primi tempora 142, 24. Darii Hytaspidæ annus I I, 143, 17
- Datis, dux Persæ 150, 45
- Dauid Israelis rex II, Iudaicæ tribus primus, a Samuele inungitur 140, 29: quæ humilis in summa dignitate 221, 37
- Dez amoribus & adulteriis deos æquarunt 10, 3: ambitione stolidi cecant 10, 7
- Debbora vates & iud. 140, 9
- Decalogum, allegor. 71, 46
- Decalogi brevis enumeratio, eiusdemque nota 112, 20: mystica enarratio 289, 12: 290, 1
- Decadis seu Denarii numeri mystica consideratio 289, 13, 25: & 164, 48: 209, 38. nota 112, 20: simplicissima littera 112, 20
- Deceptiones & errores plerique omnes ex definitionis ignoratione proficisc. 331, 19
- Decimæ Deo suspensæ 151, 10: Deo cur oblatæ 165, 33: 171, 23
- Decorum, seu Decentia, in primis spectanda 68, 19
- Defecatio spiritus quid 42, 31
- Definitio quot modis fiat 330, 36: longior vt fiat, vt item breuior 331, 28: ex diuisione fit 330, 28. definiri possunt quæcumque recte sciuntur 331, 17
- Deliberatiuum dicendi genus sub se quæ contineat 50, 42: 56, 34. deliberationis partes tres 56, 45
- Deliciasum aliquot catalogus, & an illæ salubres 60, 51
- Deliorum genius Anius 12, 6
- Delphica præcepta 242, 52
- Demetrius Phocaensis vates 144, 20
- Demarati Tragedumena 12, 38
- Demetrii Carzbatæ templum 16, 35
- Demetrii Phalerei diligentia 147, 51
- Demetrius libro De Iudæorum regibus, de Iudæorum captiuitate quæ referat 146, 9. Demetrii Argolica 14, 7
- Democrates heros 12, 8
- Democritus Ethica vnde hauserit; de peregrinatione sua, de magistris, de libris quæ prædicat 131, 9: in Ægypto quamdiu comoratus, quæ ab illis han-



- serit 352,4: antecessores & successores quos hab. 350,12: summum bonum quia in re posuerit 179,32: de natura doctrinaeque affinitate quae tradat 229,2: de aere seu Deo spiritu ut senserit 20,34: de poeta quae scripti. 296,46: de matrimonio ut sentiat 181,25: Sapientiae cognomen unde adeptus 268,11: Democriti locus 36,20: 255,23: 180,44: dictum de suum natura 26,41: dictum de coitu 84,2: idem seu *ἡ δὲ φύσις* 19,50: & 20,9
- Demodocus** vates 144,1. **Demodocus** Platonis an sit dubitatur 136,23
- Demonstratio** quid 156,22: 328,3: 329,37: a syllogismo quid differat 327,21: ab inductione & definitione quid diff. 330,33: ab analysi seu resolutione quid diff. 327,52: duplex 164,26: 327,14,46: suprema quae 164,35: 321,7: 322,8: demonstrationes a Deo poscere amica & impium est 234,12: demonstrationis oratio qualis 123,16
- Demophontis** Theſidis temp. 139,3
- Demophontis** locus ex Homero expressus 266,19: locus ex Thucydide 265,47: locus a Phanocle expressus 266,27: locus a Philino imitatus 266,1
- Demylus** tyrannus 213,5
- Dentes** pulchros quae habent, ridentiam nolentes 94,7: & Petr. Vict. var. lect. lib. 6, cap. 12: dentes & gingivas in conuiuio scalpere, indecorum 75,41
- Dercylus** de Ilii capti tempore quae scripserit 139,5: Dercylus Eusebio Euang. praepar. 293
- Descensus** ad inferos, cuius poema 144,4,6
- Descriptio** & census prouincialium quid fieri coepta 147,9
- Deucali** Phthiotarum progenitor 138,35: Deucalionem diluuium 138,48: 145,14: Deucalionia Hellanici 267,11
- Deus** scitur naturaliter, secundum Basilidem 233,33: dei cogitationem & notitiam aliquam brutis quoque tribuit Xenocrates 252,13: de Deo unde querendum ac discendum 286,32,47: de Deo sacri libri ut tradant 23,12: Deus nominib. quib. designari solet 251,7: a gentilib. nominatus quidem passim, sed non agnitus vere 292,35: Deus deorum, Deus magnus & fortis, Iehoua 268,2: deus verus vnus 29,6: vnus etiam Platoni 154,26: vnus & supra ipsam vnitatem 52,4: vnus & vnusque esse unde colligatur 52,28: mundum cur fabricarit 249,34: causa essendi omnibus 50,7: naturalis nobis pater secundum Antisthenem 189,2: prouidentia sua mundum administrare dictus optimis quibusque philosophis 260,45: an mali hominib. causa sit 134,22: 261,15,17: cum hominib. agit ut homines cum liberis suis 53,8: omniū Deus quomodo sit, & quomodo non 260,30: gratiam suam hominib. variis modis patefecit 3,9: vnus & per legem ac prophetas & per euangelium locutus 184,39: 203,52: per Filium scripturas tradidit & enarrauit 251,39: donat multa quorum ipse expers est 24,8,4: amari pariter & timeri vult 240,6: inimicus nemini 314,30: iustus licet acrigidus, tamen & bonus 49,50: & 50,27: bonus est propter se; iustus, propter nos 56,14: minas quam graues immorigero populo denunciarit 51,33: irascitur quidem, sed facile placatur 52,17: vicisci quomodo dicatur 324,1: castigat ob tres potiss. causas 229,49: Bodinus Dæmonomanias libro 4, c. 5, plures affert. R. affectuum expers est 229,25: affectus habens humano more inducitur 168,48: 292,41: humana multa habere inducitur ad captum nostrum 248,6,44: passus an sit 339,1: quiescisse die septimo quomodo dicatur 291,3: prope est suis 210,44: in hominib. habitans, corrumpitur & contaminatur ab impiis 85,23: Dei cognitio meditanda vbique 28,31: Dei agnitio, pietas 25,9: ad Dei intelligentiam quomodo accedi aliquatenus possit 248,45: deum videre quib. datum 234,37: deum timere spiritus, viuere 51,15: deum propitium qui habet, omnia habet 173,47: deus colendus quomodo, quando, ubi 305,25,28: deū colli Petrus vult non Græco nec Iudaico more, sed nouo more per Christū 270,9,13: & 269,50: deus imitandus nobis, quoad eas fieri potest 232,38: deo obſistere, saluti sibi esse interpretati quidam hæretici 189,39,46: Dei verba, facta sunt 254,46: dei potentia celebrata etiam ab ethnicis 255,8: dei sedes & potentia magnifice descripta 259,11: dei thronus quomodo dicatur cælum, cum locus eum nullus capiat 155,48: deus domum sibi edificari posse negat 249,28: dei descensus in moxatem Sinam magnificentiss. 268,22: dei facies ubi, ibi pax & exultatio 51,43: deo ministrantes spiritus & flammæ ignis 252,52: dei affecta *Δίεσ* 180,6: dei nomine solo exanimatus Pharo 149,6: Dei amicus qui 301,24: dei amicus unde dictus Abraham 221,24,29: dei filii qui 37,37: dei similis vir bonus quare 276,30: ad dei imaginem factum esse quid signif. 239,46: dei similitudo, seu deo similem fieri, quid 174,6,28: 179,52: dei imago triplex 300,46: dei veri linago quid Valentino 218,33: dei imaginem facere vetuit Moses 94,45: itemque Numa Pōpilius 131,31: Deus quid inter homines est Idearum contemplator 230,7: & Gnosticus 229,11: deus homini esse dicitur qui eum docet 312,16: Deum Patrem, & Deum filium agnouerunt etiam poete 257,49: Deus impudens, seu Dei æmulum numen, hæreticorum 189,39: Dei primi filios naturales se iactant Gnostici ficticii 188,18: DEO IGNOTO dicata ara 251,17: Dii, homines; homines, dii; Heracliti dictum 92,26: dii per metaph. quid 311,13: dii & filii altissimi qui 34,16: 41,12: 178,27: 229,11: deorum pater opifex rectorque rerum omnium 255,33: deorum filii de Deo fidem adhiberi vult Plato; i. Christo & prophetis eius 251,34: deos alios sibi finxerunt; & quæ ex causa 7,40: deos sibi similes quæque finxit natio; forma scilicet, habitu corporis, moribus & affectib. 302,7: dii qui quib. philosophis fuerint 19,14,45: 127,45: dii magni, inferi sc. 78,39: dii hospitum peregrinorum specie vrbes obeunt 230,10: humanam ad mensam in Æthiopia epulati 10,52: deorum amores, pugna, vulnera, vincula 9,15: & 10,4: habitus ridiculi, interdum & probrosi 17,26: deos lugere, stultitia est 7,18: dii gentilium, mera dæmoniorum idola; atque adeo dii *δαίμονες* ab ipsis appellati 116,52: & 18,49: deificationis licentia 7,37: & 14,41: & 16,19
- Dextera** tua ducet te, i. Dominus 285,20: a dextris meis sede, ut interpretati Valentiniiani 342,7: dextri & sinistri angeli 338,15: dextra & sinistra loca Valentiniianorum 338,50
- Diabolus**, hæreticorum Deus Impudens 189,48: quomodo significatus ab ethnicis 253,16: mali causa ut sit 133,13: *ὁ μὴ ὁπλίζων* magis quam *ὁ ὀπλίζων* in pecc. 313,28: fur & latro quomodo dicatur 134,28: defectionis socios sibi quærit inter homines 166,12: in angelum lucis se transformans, veritate primum vitur, deinde dolis 274,14: de Christo quæ sciuerit, quæ non 349,41: tentationes suas quousque possit extendere 217,31: diaboli semen 341,22
- Diaconi** qui 297,36: vere qui 283,22: per diaconas doctrinæ Christi adirus patefactus in gynæcea 192,42
- Diagoras** deos ut deriserit 7,21
- Dialectica** vulgaris quid 124,49: vera quid 126,14: 294,10: Platoni quid 139,28: quid conferat 138,4: 278,10,23: cuius inuentū 126,6: dialecticorum hodiernorum studia; & quæ sit vera dialectica 159,30: dialecticæ mulieres 224,17
- Dialectus** quid sit 146,25: dialecti seu linguæ generales LXX 146,22: primæ ac generales, natura voces suas habent 146,39: Græcorum quot 146,27: dialectos etiam deorum & brutorum animalium 146,29
- Dianæ** indignatio aduersum Ætolos, & expositulatio cum Minerua 302,22: Diana *Ἀντιόχεια*, *Κορυδαλλίς*, *Ποδάρη* 11,21: Dianæ *χαλὺπδος* sanum 11,27: Dianæ Munychiæ simulacrum 14,18: Dianæ Tauricæ sacra 12,31: Dianæ Tauropolu sacra 12,36
- Dicarchus** de Hercule quæ prod. 9,13
- Dicens** multa, vicissim audit multa 275,2
- Dichordon** a quib. inuentum 132,28
- Dictiōis** figura sæpe turbat 328,28
- Didymei** oraculum 4,32
- Didymus** grammaticus sextum Apollinem facit 8,30: Soloni tribuit *ἡ Μοῦσα* 129,30: de symbolica phrasiquæ trad. 243,12: libro De Pythagorica philosophia, de Theano quæ tradiderit 133,35: in Symposiacis de clavis mulierib. quæ narret 224,27
- Dies** magnus Iud. 270,11: dies Christi, aduentus in carne 337,24: dies noturnus Platoni qui 256,8: 260,32: dies diei eruat verbum, quid signif. 247,11: dies allegorice quid 291,39: & 227,41
- Dieuchidas** Megaricorum libro 1111, Lycurgum quando fuisse trad. 141,46: Dieuchidas Megarensis furtum 267,10
- Differentia** in definitione quid præstat 331,22: differentiarum continuas ut secunda 330,37
- Diffidere** meminere 204,48
- ne** Digitum quidem temere a sapiente moueri dicunt Stoici 82,52: digitum Dei quid 289,14
- Dilectio** quid 162,52: dilectio Dei quæ 110,50
- Diluuium** purgata terra 235,17: diluuium sub Ogyge 138,40: sub Deucalione 138,48: 145,14
- Diminutiua** ornant interdum 18,13
- Dinomachus** summum bonum q. st. 178,47
- Dion** de Magorum sacrificiis 19,38
- Diodorus** Critolai successor in Lyceo seu Peripat. secta 130,3: summum bonum quod statuerit 178,50: Diodorus de Antiphonte quæ tradat 133,23: Diodori Croni filii 224,17: Diodori Siculi locus 351,8
- Diogenes** Apolloniata secutus Anaximenis sententiam 19,18: 127,45: *ἀφ' ὧν* unde dicta voluerit 46,38: Diogenes Perficorum libro 1, de Asianorum deo 19,31: Diogenes Smyrnenus antecessores & successores hab. in Eleatica profess. 130,13: Diogenis tragici locus 177,31: Diogenis cynici locus 302,48: scoticum apophthegma in mollem 95,52

Dion philosophus de Lydica Philote-  
raque verecundia quæ scrip. 223, 51.  
Dionis aruspici locus 243, 15  
Dionysius ryr. imaginum cultum vt luf-  
xit 15, 42. Dionysius Carphag. vates  
144, 21. Dionysius Argius de illi ca-  
pei tempore quæ prod. 139, 4. Dio-  
nyfius Halicarnaficus Argolica Græ-  
corum vetustiffimæ facit 138, 32. Dio-  
nyfii lambi verfus 243, 24. Dionyfii  
Thracis locus de variis significadi mo-  
dis 243, 49. Dionyfius Orbis fui libro  
Vh. 11: de Thafio condita quæ fcrip-  
ferit 144, 15  
Dioscuri feruatores 8, 1: homines fuerit  
mortalis 9, 4. Argonautica expediti-  
onis socii 139, 14  
Diospollarum hieroglyph. 242, 13. Dios-  
polis, eadem Thebe 351, 45  
Diotima Mantia vates 268, 9  
Diotimus fumum bonum quod fla-  
tuerit 179, 32  
Diphili comici locus 258, 30: 260, 28: 303,  
3: locus ex Euripide 264, 43: locus a  
Polidippo expreffus 264, 37  
Dipoeni & Scyllidis stat. opera 14, 16  
Disciplinæ liberales, meditando materiâ  
quæ fupponit pui 278, 1, 45: Æ-  
gyptiæ quæ vfitatæ 148, 41. disciplinæ  
gradus & genera Ægyptiis quæ 237, 35.  
disciplinarum fons & celefii fapientia  
289, 55  
Disputationes & quæftiones quorū  
quomodo instituendæ 326, 30, & feq.  
quæ pifcos philosophos non fuerunt  
vfitatæ 326, 22  
Diftinctio verborum & rerum, magnam  
affert lucem etiam in fcriptura 278, 31  
Dithyrambi auctor primus 113, 14  
Dizæ qui 100, 21, 47, 51: Platoni qui 158,  
44: diuitiz & malitiæ & vitiorum  
70, 31: exæ sunt, exæque efficiunt  
207, 22: ferpentis in modum, caute  
traftandæ 100, 36: oprinæ quæ 70, 44:  
veræ quæ 101, 4: 282, 6: 301, 18  
Diuius quidam defluxus in nos proman-  
nat 20, 25. diuini & diis pares vnde  
dicti eximii homines 232, 41. diuini-  
tas quæ folide tributa creaturis, &  
creaturarum affectionib. 28, 42  
Diuinitio ecclefium obferuatione 194,  
8: effluuiorum vorticib. & fteptu 131,  
48. diuinationum & diuinaulorū  
genera varia 4, 31. diuinitio ab an-  
gelis ad homines deriuata 349, 47  
Diuifionis logicæ natura quæ 330, 25: vt  
facienda 331, 13: quod duplex fit 331, 3  
Docendi modus triplex 295, 11. docen-  
di genere triplici apud apoftolos vſus  
Seruator 342, 41. docere veteres fa-  
pientes & breuib. & anigmaticis ver-  
bis foliti 129, 22. docendi maiorem  
quam fcribendi curam agebant veteres  
347, 21. docendo difcimus 118, 43.  
docendi lampas tradenda etiam aliis  
116, 42  
Docens proximum cognitionem Dei,  
Deus eius a Deo appellatur 312, 16.  
doctores quanto in pretio apud bar-  
baros 130, 41, 46. doctores infignes,  
peculiares fortiti angelos 294, 35. do-  
ctores imaginarii, qui opinionem fuas  
pro veritate audiorib. obtundunt 321,  
10. doctō omnium primus qui 273,  
22, 38. doctō vnus, in cælis 39, 9.  
doctō nobis vnicus Chriftus Dei fi-  
lius 114, 22: 231, 14. doctō a Deo no-  
bis miſſus Seruator noſter 234, 39  
Doctrina in naturâ vſitit præcepta ſua  
229, 4. doctrinæ ſtudioſi *σωφρονισ-  
μο* adiuuantur 121, 34. doctrina multi-  
plex & varia, & prodeſt multum, &  
obeſt 123, 49. doctrina abſoluta quæ  
138, 5: vera quæ 286, 24: Græcæ,  
elementaris dumtaxat eſt in eccleſia  
Chriftiana 285, 33. doctrinis hominū  
impugnare traditiones diuinas audeſt

hæretici 32, 17  
Docitarum hæreſis 325, 31  
Dodonæum 28, & Dod. quercus 447  
Dogmatum ſecandorum apoſtolica &  
eccleſiaſtica reſtitutio 324, 23. in do-  
gmatib. pugnatib. quid faciendū 323, 19  
Dolium Iouis aperte pugnat cum arca  
Dei 247, 15  
Dolor ſecundum Deum, ſalutaris eſt 226, 4  
Dolola & veſtimenta & vnguenta 126, 52:  
& 77, 3  
Domicilia mobilia poſſeſſoresque ſe-  
quentia 95, 4. domicilium ſtabile ac  
fixum vbi 231, 49  
Domus Herculis tutelam inſcriptione  
præferens 302, 48. domus domina-  
ricæ viri & mulieris coniugio conſtitui po-  
teſt 273, 32  
Domina qualis, talis & catula 108, 50  
Dominus dominorum, Deus deorum,  
Deus magnus & fortis 26, 12. dominū  
appellare Chriſtum nihil eſt, niſi &  
mandatis eius obſequamur 210, 48.  
domino qui prope eſt, quomodo fla-  
gellorū plenus dicatur 161, 45. domi-  
nis duob. ſeruire non poſſumus, Deo  
nempe & volupt. 137, 36  
Dominicus dies a Platone vt præ-  
ſignif. 256, 14. dominica dies vere quæ  
310, 13  
a Domitiano inſtituti ludi 145, 49  
Doricæ harmoniz quæ conueniant 279,  
37, 39  
Dormientis vſus nullus 20, 27. dormien-  
tium viſa euidentiffima 346, 27. dor-  
mientem & profundo ſomno excitare  
51, 1. dormire ac ſoporati allegorice  
a Dauide capta 256, 11  
Dorothei Italica hiſt. 12, 39. Dorotheus  
Pandeſæ primo de Moſo quæ tradat  
144, 25  
Doryſius Laced. rex 141, 20: Pauſan.  
Doryſius 12, 34  
Dolida de Leſb. ſacrificiis 12, 35  
Draconis ſpecie cum Proſerpina coit lu-  
piter 5, 29  
Diaco leges ſuas quando tulerit 133, 31  
Druidæ Gallorum philoſophi 131, 37  
Dubitationes & Diſputationes veterib.  
non fuerunt vſitatæ 326, 22  
Duces inſignes, peculiareſ fortiti angelos  
294, 35  
Duo vel tres in nomine Domini congre-  
gati, qui 195, 13  
Duodenarii num. myſt. 255, 41. duode-  
cimi zui paſſio 339, 7  
Duris de Alexandri expeditione quæ ſcri-  
pſerit 145, 47  
Dyſtales terrigena 6, 19  
E  
Ebrui e riſu effuſo interdum ad ploratus  
deueniunt 74, 47. ebriorum turpi  
exemplo ab ebrietate auocatur iuue-  
tus 12, 23. ebrietatis theatrum 71, 6:  
ſymptomata 66, 40: 67, 40. ebrietati  
qui populi magis dediti 67, 32  
Eccleſia quid 41, 26: 232, 46: 303, 40: myſti-  
ce a Dauide deſcripta 280, 28: & virgo,  
& mater 45, 12: ſponſa Chriſti 192, 11:  
alii præter Chriſtum non nubit 196, 18:  
aſſumitur a Chriſto 341, 52. Eccleſia  
ſapientiamque cum Ieſu coniunctam  
vt eſſe cenſuerint Valentiniani 337, 15.  
eccleſia Patientiz nomen firmum ac  
fixum gerit 40, 17. eccleſia, ſeu electus  
eccleſiæ grex, fidei vinculo continetur  
165, 50. eccleſiæ excellentia, in vnitatem  
poſita eſt 325, 25. eccleſia frequentan-  
da; & quæ ibi præſtanda officia 110, 16  
Eccleſia vna & trib. populis 195, 35: pri-  
migenia 24, 22: vetus & catholica vna  
eſt 325, 17, 21. in eccleſia vetere & do-  
ctrina puriſſima eſt, & ſecta optima  
321, 8. ex eccleſia vetuſtiſſima veriſſi-  
maque recentiores pullularunt hære-  
ſes 325, 15. eccleſiæ primitiuz deſertri-  
ces ſunt hæreſes 177, 7. eccleſia catho-

lica hæreſibus vetuſtiſſis 325, 6, 15. ec-  
cleſias ſuas habent etiâ hæretici 322, 47  
Eccleſiæ ſemina quando exorta ſecū-  
dum Valentin. 339, 10. eccleſiæ puri-  
tas duplex 197, 30. eccleſiæ regulam  
furtim deprauant hæretici 324, 47. ec-  
cleſiaſtica regula eſt veteris nouique  
teſtamenti concentus 277, 24. eccle-  
ſiaſtica ſymphonia, vtriuſque teſtamē-  
ti ſcriporum conſonantia 279, 46. ab  
eccleſiaſtica traditione ad humanarū  
ſectarum opinionem tranſiliens, ipſe ſe  
perdit 321, 46  
Eccleſia terreſtris, imago eccleſiæ ce-  
leſtis 214, 30: 255, 34: in angelos con-  
uertitur, Valen. 337, 48. pro eccleſia  
calicem Chriſti bibere non recuſant  
fidei paſtores, vt Chriſtus & Apoſtoli  
216, 9: 310, 27  
ex Eccleſiaſte citatus locus 128, 50  
Echini, pilæ modo ſe volutant 246, 3  
Ecyles ſtatuarius 14, 16. rectius Scyllis  
Pauſaniz  
Edem allegorice quid 166, 8  
Edemus genius 12, 5. rectius Menede-  
mus. C.  
Edere ſe mutuo, beſtiarum ritus 154, 24.  
edere ac bibere verbum Dei quid 247,  
40. edendum vt viuamus 60, 36.  
Edificanda potius quam ſcribenda ſecre-  
ta phil. 247, 23  
Eduia hominib. propria, diis ſacrifican-  
tur ab ethiæis 270, 6  
Eetionis inuentum 5, 8  
Eglomus, iudex Iſr. 146, 19  
E G O, in verbis Domini vim quam ha-  
beat 144, 46  
Eleaticæ disciplinæ conditor qui, & qui  
propagatores 129, 40: 135, 8  
Electi quib. epithetis per poetas designa-  
ti 232, 39. electum genus quo anigmate  
a Platone ſignificatum 254, 29. elec-  
torum electiſſimi qui 257, 31. electo-  
rum liberi quales 201, 10  
Electio peregrina in mundo vnde diſta  
Baſilidi, & electus quomodo peregrin-  
us 231, 40. de electione ſeu arbitrio  
hominis vt ſenſerint Baſilidiani 156, 38  
Electrum paleas attrahit 159, 49  
Eleemoſynæ quæ commendabiles 171,  
39: commendantur non quantitate,  
ſed animo dantis 209, 23, 28  
Eleorum (vel potius Deliorum) genius  
Anius 12, 6  
Elementa quæ qui philoſophi rerū prin-  
cipia conſtituerint 19, 17. de elemen-  
tis mundi vt ſentiant Chriſtiani; vt iſſe  
philoſophi veteres 127, 43. elementa  
inter ſe vt commutentur 256, 15  
Elephant ſe inuicem intelligunt 146, 38  
Elephantines Ægypt. deus 114, 40  
Eleuſinii templi fundatio 13, 51: ſeptum  
13, 25. Eleuſiniorum myſteriorū ſym-  
bolum 6, 33  
Eliz veſtitus 28, 8: 192, 47  
Elifæus prophetare quando coep. 146, 8  
in Elliptice diſtis ſubaudiendum & ſup-  
plendum quod deſt 320, 10  
Elpenor talum frangit 69, 14  
Elyſii campi 232, 48  
Empedocles Agrigentinus præter qua-  
tuor elementa duos inſuper deos ſta-  
tuit, Contentionem & Amicitiam 19,  
20. in ignem reuerſura cuncta ſen-  
ſit 255, 43: vaticiniis, medicina &  
miraculis clarus 267, 48: & 144, 25:  
*αὐλοῦται μὲν* vnde dictus 267, 43.  
Empedoclis locus 8, 11: 15, 37: 205, 44:  
229, 12: 235, 4: 236, 21: 237, 11: 243, 3: 250,  
47: 251, 46: 252, 1: 261, 5: 267, 46: 292, 36:  
locus ex Athamante Pythag. 265, 22:  
locus ab Euripide expreſſus 266, 33  
Empedotimus Syracul. vates 144, 29  
Emungere ſe crebrius, indecorum 75, 31  
Euarratore ac præceptore opus eſt ad  
gnoſt. profeſſ. 245, 22  
Encratetorum hæreſis vnde d. 325, 30:

- dieta quæ 131, 43. Enkratetz notati & obiter refutati 68, 45
- Endymion Lunæ amicus 10, 4
- Enoch quæ homines ab angelis edoctos esse tradiderit 349, 46. ex Enocho locus cum Danielis prophetia consonans 344, 37
- Entychitz hæretici 325, 33
- Enyo an dea 29, 1
- Ephesius philosophus; Heraclitus 235, 10; 257, 40. Ephesiz Dianæ ruinam prædicit Sibylla 15, 5. Ephesiz litteræ a quib. inuentæ 132, 7: quid significauerint 242, 44
- Ephorus de Lycurgo & Minoe quæ scripserit 152, 21: de Alexandri expeditione quæ scri. 145, 45
- Epicharmus comicus, Hieronis Siculi temp. vixit 130, 9: Pythagoreus fuit 255, 7: affellū piscem vocat *καταπύλας* 65, 24. Epicharmi locus 159, 32: 204, 30: 211, 14: 232, 4: 255, 7: 303, 13: locus ex *Παλιέας* seu Republ. 258, 5: locus ex Chilonis apophthegmate 266, 13. ex Epicharmo qui quæ inuenti 263, 10: 264, 35
- Epicherematis tumidis declamantes somphiz 117, 38
- Epicurus a Democrito quæ mutuatus 267, 15: impius scriptor 116, 18: & 20, 8: supra ceteros philosophos impius 257, 52: *πυρρὸς αὐτοῦ* somniandi ansum quam habuerit 252, 41: summum bonum quod statuerit 178, 40, 45, 51: 179, 37: sapienti suo quantum indulgeat 228, 7: de fide ut senserit 157, 44: de matrimonio ut sens. 181, 27: Græcos solos philosophari nosse, imperite ac falso dixit 130, 37. Epicuri locus ex epistola ad Menoecum 215, 6: locus ex Euripide expressus 266, 38: locus ex Aristophane, ibidem: vox impia 178, 41
- Epicurei arcana quædā & ipsi iactitant 245, 40. Epicurea secta sinceræ philosophiz adulterina proles 275, 29: damnatur a Paulo 127, 23
- Epidauri templi inscriptio 236, 4
- Epigenes Thesp. vates 144, 20. Epigenes libro de Orphei poet. quæ de poematis quibusdā incertis tradat 144, 5: ex eodem libro 244, 1
- Epilepsia parua coitus 84, 2. epilepticis quæ med. 305, 3
- Epimenides Cret. vates 144, 27: Persicū bellum sacrificio in decenniū differt 268, 10: in septem sapientum numero positus, & Propheta Græcus a Paulo appellatus 129, 11. Epimenidis dii 7, 46
- Epimethei tempora 138, 47
- Epiphanis Carpocratis filii dogma, liber, consecratio 183, 50: locus de Iustitia seu Communione omnium æquali 184, 55, 34, 48
- Episcopos quales Paulus velit 197, 22
- per Epistolam plenitudo spiritualis gratiz seu gnostica traditio significari a Paulo non poterat 247, 18. Epistola catholica; omnium sc. apostolorum 219, 50. epistolæ zigmaticæ 239, 52. epistolarum inuentrix 132, 51
- Epitaphium arrogans 16, 41: profanum 177, 21
- Epulum populo q. datum a Danide 61, 20
- Equus Scythæ & domicilium præbet & victum 98, 6. equus cuiuslibet sessori adhiñiens; allegor. 59, 49. equi hinnitores & salaces 38, 30: 82, 45: 201, 51: 202, 30: 205, 35. equus cum sessore in mare præcipitatus; allegor. 244, 33. equus Ægyptiis quid signif. 242, 20. equi durii imago 176, 16
- Er Armenius 245, 49: & 255, 37: Theodor. 159, 5: apud Eusebium Jr 395, 22
- Eratosthenes Cyrenzus Grammaticos libros primus edidit 133, 24. Eratosthenes tempora ut descripserit 145, 27: de Homeri temp. quæ scripsit. 141, 27: de Alexandri expeditione quæ scripserit 145, 45: lib. De bonis ac malis, tolerantiz exempla quæ proponat 213, 2
- Erechthei sacrificium 12, 37
- Eremitæ veri qui 316, 38
- Erichthonii sepulcrum 13, 24
- Erinnyes vnde cultæ 7, 43: an deæ 28, 48
- Eriphyle proditrix 87, 31: 167, 29
- Erroris causa quæ 278, 28
- Erudiri & castigari a Deo, salutare 152, 40. eruditi qui Isocrati 249, 11. eruditio, Studii soror 255, 31
- Esaias & Amos pater eius, quando prophet. 141, 37, 45, 48: de Deo quæ tradiderit 23, 29: vestitu quo vñs 88, 9: 152, 47
- Esaſus profanus 224, 18
- Esdras Leuita, Zorobabelis socius, sacras scripturas recognoscit & redintegrat, palchaq. instaurat, & matrimonia expurgat 142, 34: 148, 10: de templi instaurati tempore quæ prod. 143, 4: in vtero matris extinctū se optat 201, 25
- Esse vere quæ infidelibus sola videantur 157, 27
- Etheſi quanto populi sui studio instincta 223, 44: pulchritudine sua populum suum liberat 95, 8: quando flor. 142, 27
- Eteſiz sacrificio excitati 267, 38
- Ethica Moyſis 153, 25. ethica Græcorum a Moſe mutuata 169, 47
- Eua quid significet, & cur Vita dicta sit 194, 43: 201, 31. de Euz propagine ut senserint Valentiniani 337, 46
- Euznerus archon 145, 45, 48
- Euander Carmentis filius Luperca Panem exstruxit 139, 49
- Euangelium prædicatum etiam apud infēros 270, 46: a Christo nunciatum etiam iustis in requie 337, 25. euangelium de Christo, ludæis versescendulum 237, 46: 288, 1. euangelii cognitio, legis & enarratio est & impletio 226, 32. ad euangelii regulam viuere 206, 19. euangeliorum lectio & expositio variata etiam Clementis temp. 210, 29. in 1111 Euangelis nō inueniuntur quæ Salome ex Christo quæsiuisse memoratur 200, 9. ex euangelio secundū Ægyptios 194, 24: 200, 10. ex euangelio secundum Hebræos 163, 50
- Euboica Archemachi 141, 23
- Eubuleus terrigena 6, 20: & 5, 36
- Eubuli comici locus 304, 4
- Eucharistia mystica quid 65, 43: distribui & sumi ut consueuerit 117, 7. eucharistiz panis comedendus *λογισμός* 126, 20. Eucharistiz typus sub Melchisedeco 231, 5
- Euclidis statuarii opus 13, 51
- Eudemus in Astrologicis historis de Thalete quæ scripsit. 130, 18. Eudemi Naxii furtum 267, 7
- Eudoxus Cnidius magistro quo vsus in Ægypto 131, 4: 352, 7: Periodi lib. 2 de Scythis 19, 27
- Euemerus Agrigentinus 7, 12
- Euenitarum Æg. deus 11, 40. rectius Syenitarum
- Eugamon Cyrenzus librū De Thesprotis Museo suffuratus 266, 45. Euseb. 271 Eugrammon
- Euius Deus, Bacchus 151, 2
- Eumeli Corinthii temp. 144, 14. Eumelus Hesiodum prosa expressit 267, 6
- Eumeli locus a Solone expressus 264, 17
- Eumenides vnde cultæ 7, 43
- Eumolpus terrigena 6, 20: cum Athen. quando bellum gessit. 138, 52. Eumolpi filius 13, 25
- Eunomi musica 112
- Eunuchi analendi, & eunuchi veri qui 98, 35. eunuchorum genera quot, & quæ 183, 14: 192, 9: Deo qui probentur 192, 21: promissa quæ a Deo acceperint 201, 2: ab ecclesia qui exclusi 201, 12, 18
- Euphorion cryptice scriptis 244, 12: libro *Ἐὶ Ἀλκιδωρ*, de Homeri ætate quæ scripsit. 141, 29: de Saraiis q. 12, 1. Euphorionis Chalcid. locus 207, 33: 240, 3: locus ex *ἡλικόφαις* ad Theotidam 243, 22
- Euphorus de litterarum inuentione quæ tradiderit 132, 28: gentes & linguas L X X V facit 146, 20
- Eupolemi Chronographia Indajca 146, 16: liber de Iudæis regibus 148, 47
- Euripides, ut Socratis discipulus, deos & ipse nonnusquā taxat 22, 36: de Deo ut senserit 20, 29: & 21, 42: Patrem & Filium zigmaticè innuit 248, 27: Taurica sacrificia in scena proposuit 12, 32: aliis quæ suffuratus 263, 31, 33, 33: 39, 41: & 264, 7, 19, 25, 28, 36: & 265, 1, 34: & 266, 16, 34. ciuile loci alii 8, 52: 95, 10: 132, 16: 182, 27: 185, 46: 212, 31: 214, 7: 224, 43: 231, 9: 232, 41: 249, 31: 257, 29: 261, 23: locus ex *Ἐὶ ἀμύση* 266, 16: ex Ægeco 264, 20: ex Alexandro 267, 35: 264, 14: ex Antigone 264, 11: ex Antiopa 151, 1: ex Chrylippo 266, 35: e Crimeno 264, 12: ex Erichtheco 263, 31: 264, 7: ex Medea 263, 43: ex Oeneo 263, 33: ex Oenomaio 265, 26: ex Oreste 264, 9: ex Phœnice 265, 27: e Phœnissis 125, 4: ex Pithoo 257, 31: ex Proteſilio 266, 37: ex Theopho 265, 14. Euripidis Bacche in christianismum translatæ 33, 10. ab Euripide qui quæ mutuati 263, 43, 51: 264, 9, 40, 45: & 265, 24, 26: & 266, 38
- ex Europa versus 151, 8
- Europa, Sicyon. rex II, 139, 48
- Eurymedusa Cleoris filia 11, 44
- Euryſi Pythagorei locus 239, 11
- Euthymeres Chionici de Homeri temporibus quæ scripsit. 141, 21
- Excelleniores doctrina & virtute, peculiare sortiti angelos 294, 35
- Excrementa copiosiora quibus 107, 24
- Excessu tyranidi diuinatio 144, 32
- Exempla, rectæ doctrinæ maxima pars 102, 7: 152, 44
- Exercitiis an aliqd. temporis tribuendum, & quib. 103, 49. exercitatio metis quæ, & quoduplex 123, 15. Exercitatio Dominica animum abducit a corpore 207, 51
- Exinanitionem Christi ut interpretatus Theodotus 339, 27
- Exire e medio; allegor. 245, 38
- Exorcismus in baptismo 344, 7. diuerſum 177, 1
- Expiationib. quæ adhibita 303, 4
- Expositio scripture, ad locum, tempus, & materiam, accommodatur interdum 64, 8. expositio ridicula 219, 48
- Exprobratio amici & inimici, ut differat 50, 32, 45
- Expectatio quid 160, 11
- Exultatio quid 282, 8
- Extispicina vnde orta 131, 19
- ex Ezechielii tragici *Ἐξ ἀγῶν* seu Exodo locus de Moyſe 149, 8. v. & Iezekiel F
- Fabarum esu cur interdix. Pyth. 187, 13
- Fabulæ ad sedandū puerorum fletū adhibitz 20, 12: in theologia versæ 237, 42
- Facies in sacris nocturnis 6, 50: in expiationib. 302, 51: 303, 4
- Facere quib. ex causis omittamus quæ nō facimus 169, 35
- Facies Dei Iacobi q. 311, 36. facies Dei Patris quæ 338, 17: & 336, 27, 40
- Falsitatis *κείμειον* 321, 43
- Famulos alere multos an deceat 98, 25: Seneca epist. X L V I I. ut tradidit 109, 6
- Falsi

Faci persuasio apud Græcos 212, 30. fa-  
rum esse vt demonstratur 343, 26  
Febri sacrificant Romani 11, 26  
Feldis sacrificatura 304, 8 : 305, 21  
Femora diis sacrif. 304, 2  
Fenestra; allegorice 40, 44  
Fera manufactæ musica 1, 10 : & 2, 3  
Fera qui allegor. 121, 5 : 272, 12  
Fermenti allegoria 250, 29, 39  
Ferre quando inuentu 145, 16 : a quib.  
inuentum 132, 32. purgare ferrum qui  
docuerunt 132, 41. ferrum Indicum  
70, 10. ferreus & æreus hominum or-  
do qui Platoni 254, 28  
Fetula Bacchica 5, 32. feruligeri multi  
135, 17 : 236, 51  
Festorum alternatione requiem a labo-  
ribus diu hominib ordinantur 186, 36.  
festus dies pridianæ vigilæ lectione  
initus 147, 20. festis statiq; dieb. non  
alligatus Dei cultus in vita gnostica  
305, 29  
Fibula comas religare 106, 39. fibulis  
eburneis aut testudinibus caput scalpere  
108, 27  
Ficus etiam in sepulchris nascitur 124, 5  
Fides quid 59, 4, 2 : 60, 10 : 156, 17, 21 : 157, 24,  
52 : 160, 21 : 294, 4 : a Basilidianis vt de-  
finiatur 160, 11 : an naturalis 156, 36 :  
percipitur etiam absq; litteris; litte-  
rarum tamē & philosophiæ cognitio-  
nem mediocriter adiuuat 137, 47 :  
135, 5 : ex auditu est 159, 35 : cognoscen-  
do nascitur 157, 43 : quæsitio nē habet  
comitem 231, 28 : a cognitione separa-  
ri non potest; nec cōtra 233, 9 : assidua  
exercitatione in scientiam transit 156,  
27 : gnostico tā necessaria quam ani-  
malis spiritus 161, 8 : etiā ante legē pios  
iustificauit, promissionisque diuinæ  
heredes fecit 157, 8 : virtutum mater  
maxima 159, 22 : disciplinæ seu institu-  
tionis perfectio 41, 50 : ecclesiæ gregē  
electum seu vinculum cōtinet 165, 50 :  
non claudicat seu titubatur 42, 1 : a Græ-  
cis contemnitur vt barbara & inanis  
156, 17 : an res leuis ac vulgaris 160, 41 :  
rara inter homines, etiā Empedoclis  
iudicio 155, 6 : vbiq; necessaria 159, 13 :  
fide sola contenti quidam, omnes di-  
sciplinas respuunt 125, 36. fide carētes,  
bonis operib. nihil adiunguntur 124, 25 :  
fides tua seruauit te; quo sēsu, ad quos,  
& cur dictum 283, 47 : in fidem vnā  
cōgregatus populus, seu Christi eccle-  
sia 262, 22. fides vna & vniuersalis hu-  
mani generis salus est 42, 18. fides vna  
quidem, differt tamē 336, 5 : duplex est  
164, 35 : 166, 25 : 233, 25 : 317, 11 : 327, 14 :  
46 : duplex, & quid vtraq; 298, 2 : cō-  
munis, a Paulo modo lac, modo fun-  
damentum vocatur 238, 31 : perfecta, a  
vulgari seu communi quid diff. 220, 34 :  
in fide Pueri qui, & qui Viri 313, 47  
Fidei auctor & cōsuminator Iesus 221,  
4 : fidei initu quod, secundū Theophr.  
156, 29 : Icopus & finis 181, 11 : vis & ef-  
ficacia 157, 5 : filiar, comitesq; & affectus  
165, 51 : & 161, 2. fidei res nō nisi discen-  
do cognoscuntur 123, 39. fidei regula  
metiendæ actiones omnes 220, 14. de  
fide atq; electione vt senserint Basili-  
diani 156, 40. Fidei Pacisq; templum  
primus statuit Numa Pōpilius 234, 48  
Fideles qui 160, 13 : 301, 47. fideles, & ser-  
ui & amici Dei dicuntur 210, 42 : omniū  
ditissimi 158, 49. fidelis hominis per-  
fectio vt fiat 318, 39  
Fiducia quid 160, 22. Fiducia seu Con-  
fidentia plus est quam fides 251, 44  
Fieri & Esse differunt 333, 38. fiat lux,  
quo sensu acceptum a Tatiano 248,  
40  
Filiæ prostitui vetat Deus 97, 32. Filia  
Sion, Filia Ierusalem; ecclesia 38, 33  
Filius Dei, Sapientia, Veritas, Scientia,  
& cetera eiusdem generis 230, 15.

filii hodie genitus a patre : qua si-  
gnif. 41, 2. filius mulieris qui, & qui  
filius sponsi 343, 43. filium hominis  
reici, contumelias affici, & crucifigi  
oportet; de quo acceperint Valentia.  
342, 16. filium patris celestis fieri,  
quid 219, 30  
Filii Dei qui sint, & quam variis  
nominibus in verbo Dei appellantur  
37, 39 : 319, 50. Filii Dei qui, & qui  
infantes 43, 42. filii Dei per quos  
gradus fiamus 41, 11. filii Dei omnes  
sumas per fidem in Christum 42, 15 :  
filios naturales primi Dei se vocant  
Gnostici fictitii 188, 17. filii illius Iz-  
culi, qui 189, 8. filius appellatur etiā  
is qui instituitur 116, 27  
Finis respiciendus homini 13, 7. finis  
homini qui propositus ab ethnica phi-  
losophia, & qui a Christiana 180, 28 :  
205, 17. fines actionis cuiusque tres  
309, 29  
Fistula & tibi an in conuiuia admitten-  
da 71, 8, 29. fistula obliqua cuius in-  
uentum 132, 44  
Flagellorum plenus; allegor. 161, 45  
Flauities comæ quid signif. 98, 2  
Florum decor, & vires 78, 15, 2 : vltus  
qui 79, 31  
Flumiuorum vorticib. & strepitu diuina-  
tio 131, 48. flumini infernales 253, 3.  
flumini ignis, gehenna 339, 39. flu-  
uium alienum superare; allegor. 139,  
27 : & 94, 16. flumini verborum; men-  
tis gutta; prouer. 120, 50  
Fœminæ in mares vt transire secundū  
Valentinianos 337, 47. ad fœminæ  
opera destruenda quomodo venisse  
dicatur Christus 194, 25, 36 : 200, 11  
Fœminea Valentinianis quæ 337, 43  
Fœneratoria lex 171, 7, 15, 30.  
Fœneratio verbi Dei 135, 46  
Fœni flos, allegor. 231, 30 : & 86, 17  
Fœtus in vtero perfici quanto temp. spa-  
tio dicatur 290, 25. nutrimentum e-  
ius 44, 29 : & 46, 42  
e Fonte alieno bibere, quid 94, 19. fon-  
tum absconditorum allegoria 244, 51  
Forfices tonsoriz 106, 30  
Formicæ & Apes, industriæ exemplar  
123, 23. formicæ aurum fodiunt 89,  
46  
Fortitudo homini quid præstet 229, 23 :  
vera quæ 313, 32 : philosophica quan-  
tum a Christiana differt 312, 46. for-  
titudinis species quæ 301, 11 : cognatæ  
virtutes quæ 170, 10  
Fortuna dea an sit 29, 3 : dea esse nega-  
tur etiam a Philemone com. 259, 44 :  
templum ei a Romanis vbi positum  
15, 19  
Fratrem vidisti, Deum vidisti 136, 42 : 168,  
35. Frater carus apud Dominum au-  
dit martyr 206, 5. frater cur dictus  
Dominus 210, 46. frater in Scriptu-  
ta qui dicatur 171, 7. fratres spiritua-  
les qui 163, 2 : 316, 30. fratres omnes  
videri nobis debent, etiam si forte nō  
sint 319, 23. fratres nos esse agnouit  
etiam Plato 254, 25 : 260, 34  
Frictio pro exercitio 104, 37  
Frugalitas quid 91, 36 : maximum viaticū  
62, 5 : 101, 12  
Fruges & fructus perdere vetitum 173, 7  
Fucamenta mulierum 93, 46  
Fugitiui stigmatē notantur 94, 81  
Fundamentum gnosticum 238, 37  
Furin Scriptura qui dicatur 138, 15. fu-  
res & latrones quomodo f. doctores  
ante Christum 133, 42 : 134, 30 : 261,  
43. furta vnde orta videantur Car-  
pocratianis 184, 30. furta Græcorum,  
in disciplinis sc. scriptis 263, 7. fur-  
tum allegorice quid in decalogo 292,  
14. furta dulcia 108, 35  
G  
Gadi prophetæ tempora 140, 31

Galeus vates in Sicilia 144, 48  
Gallorum philosophi, Druidæ 131, 37  
Gallinacei cantus vespertinus, om.  
302, 30  
Ganymedis raptus 145, 17  
Garrulitas & scurrilis dicacitas taxatur  
109, 18 : multatur 75, 22  
Gaudium quid 168, 43  
Gedeon, iudex Isr. 140, 13  
Gehenna, Tartarus poet. 253, 3 : flumini  
ignis 339, 40  
Gemmarum insigniorum catalogus, &  
an illæ christianis curiosius affectandæ  
89, 22. gemmæ in regia corona quid  
signif. 76, 36 : in tunica sacerdotis  
quid signif. 241, 12, 28  
Generatio seu Ortus duplex est 229, 21.  
generatio spiritualis & regeneratio  
236, 20. generatio per aquam & spi-  
ritum, vt regeneratio 345, 6. genera-  
tionis spiritualis merces 201, 8. in ge-  
nerationem tertiam & quartam pu-  
niri inobedientiam, quomodo inter-  
pretati Basilidiani & Valentiniani 338,  
49. generationes tres, vna annorum  
centuria continentur 145, 15  
Genii seu dæmones ethnici quales 12, 27,  
49 : Hesiodo XXX milia 12, 10 : ani-  
mis obseruatores & custodes dari 253,  
7. genium cuique suum attribuit Ar-  
istoteles quoq; 272, 36. genii popu-  
lis quibusdam peculiare 12, 5  
Gentes (seu nationes) & linguz LXXV  
146, 21. gentes obliuiscētes Deum  
274, 49. gentes mundi, i. homines in-  
compositi & amentes 86, 4. in gen-  
tib. quoq; nomē suum celebrari & coli  
ait Deus 261, 13. in gentes emissus ad  
aperiendos eorum oculos 136, 11. gen-  
tibus omnibus patefactum æternum  
Dei mysterium, i. omnib. inter gentes  
fidelib. 247, 21. gentium vocatio per  
prophetas prædicta 160, 34. gentes  
cur a Deo vocatæ 163, 27  
Genus electum, seu Gens electa 18, 14.  
Genus a Toto quid differat 331, 10  
Geometria mysticæ gnosti materiam  
quam suppediet 279, 15 : a quib. in-  
uenta 132, 23  
Germani Rhenum suum tuentur 98, 3.  
Germanorum sacræ mulieres 131, 48  
Gestus temperandi vt sint, in conuiuio  
præsertim 75, 28  
Getæ publice philosophant 130, 47  
Gladium malus sibi rapit, non a rege ac-  
cipit 143, 14 : in gladios se præcipitan-  
tes præstigiatores 313, 35. gladius de-  
fixus pro deo barbaris 19, 26 : Scythis  
13, 38  
Glaucias Petri apostoli interpres 325, 17  
Glaucus Isthmia instituit 145, 19  
Gloriz gradus 253, 38. gloriandum in  
Domino, non in nostris dotib. 44, 32  
127, 15  
Gnostici & Psychici perstringuntur obi-  
ter 42, 27 : 47, 28 : suis inuidēt ma-  
gis quam alienis 347, 36 : arrogantē  
188, 17 : libertatis nomine perperam  
abutuntur 191, 7 : de Puerorum & In-  
fantum vocabulo vt sentiant 40, 59.  
gnostici cuiusdam falsi iactantia 177,  
10 : de concupiscentia iudicium 223, 4.  
de Gnosticis inflatis & inanib. Irenæus  
aduersus hæreses lib. 1, c. 24 & 34 :  
& Augustin. De hæres. cap. 6. R.  
Gnosticus qui 226, 35 : propriæ qui 129,  
1 : vere qui 165, 23 : perfectus qui 320,  
5. gnosticus multa didicerit oportet  
274, 51 : e disciplinis liberalib. quam  
meditandi materiam percipiat 278, 3,  
45 : habitu animi quali præditus 282,  
3 : affectib. omnibus exemptus 276,  
45 : solus vere pius 297, 22 : tem-  
plū Dei est 303, 42 : in diuinam quan-  
dam naturā transit 229, 11 : 250, 7 : 347,  
32 : ad mortē in singula momēta para-  
tus 205, 41. gnosticū quæ faciāt 164, 6.  
R. c

studia eius & occupationes 295, 31: progressus quasi per gradus quosdam 225, 35: gradus 212, 28: opus seu officium quod 226, 36: & 125, 52: criteria 164, 42: gnostici pura omnia, actiones, sermones, cogitationes 281, 32: gnostici anima, fides 161, 9: finis qui, & qui constantis fomes 212, 23: Gnostica vita, Christi hortatione nobis commendata 209, 22: gnostica exercitationis praeludia 226, 8: gnostica legis vita qualis 147, 52: gnostica imitationis regula 300, 8: gnostica virtutis vis 348, 34: gnostica facultatis effecta tria potiss. 297, 48: gnostica fides qualis 275, 38: gnostici animi perfectio ubi sita 311, 19: gnostici & perfecti exemplum Christus & Apost. 216, 7: compendiosa descriptio ex psalmo D. 311, 35: typus ex Clemente apostolico 221, 17: regula ex Paulo 220, 34: gnostica vita agnitio etiam apud Græcos philosoph. 248, 22: gnostico sufficit vel vnus auditor 127, 6: Gomorranz, allegorice interpr. 164, 40: Gonorrhoea inuoluntaria, damnab. 167, 4: Gorgiz Leontini didum 127, 29: furtum 267, 7: Gotholia regina impia 141, 10: Gothoniell. lfr. dux 140, 4: Græci litteras & doctrinam sero excollere coeperunt 133, 10: litteras a Phœnicib. acceperunt 148, 49: ab Agyptiis mutuati omnia cultiora scitamenta 351, 19: ab Hebræis & barbaris philosophiam suam hauserunt 265, 46: Ethicæ quoque doctrinæ rituos ab Hebræis mutuati 281, 14: non barbaris tantum multa suffragati sibi adscripserunt, sed & sibi inuicem 163, 7: de sua dialecto & de ceterarum gentium linguis ut prædicent 146, 16: semper pueri, nec vllus Græcus senex 135, 8: 134, 3: aliquantulam veritatis cognitionem habuerunt, teste Paulo 135, 50: coargui nisi per sapientes suos non possunt 120, 18: prophetarum suorum testimoniis coarguantur a Paulo 129, 14: ad Græcos libros ablegantur 270, 25: superstitionem suam minus excusare possunt quam Agyptii 11, 36: Græcorum more Deū colivetat Petrus 269, 50: Græcorum libri ut legendi 261, 49: Græci doctores in Agypto 148, 44: Græcum *αἰσθητικὸν* ex Hebr. *הנפשי* 241, 4: Græciz luxum inuexit Persica victoria 75, 36: Grammaticam primus Iudæis tradidisse ferrit Moyse 148, 48: Grammaticus primus quis appellatus; & Grammaticos libros primus qui ediderit 133, 23, 25: grammaticis exereendis scripti symbolici libri 244, 13: grammaticus vesanus Solis habitum libi sumit 16, 27: Grando per magos abigitur 268, 7: Gratia & Veritas, per Iesum Christum 49, 26: gratia sua cuique a Deo data, alia alia 226, 27: gratiarum actio ad Deum perpetua esse debet 284, 47: gratiz Deo pro quibus & quando agendæ 305, 51: & 71, 44, 51: 246, 35: gratiz relatio præcipua quæ 301, 48: Grauidæ damnatz, vsque ad partum leges Rom. parcunt; Deus autem & ceteris animantib. 172, 42: Grex Domini allegoricus 152, 6: Grypes aurum custodiunt 89, 46: Gutta & cado 284, 23: 326, 2: Gyges regnare quando cœp. 141, 29: Gymnosophistæ, Indorum philosophi 131, 39: ad Alexandri problemata ut respond. 269, 25: igni se dantinani 206, 38

in Gynæceæ doctrinæ Christi aditum apostoli fecerunt per vxores suas & diaconas 192, 41

Habeo; non habeo 177, 14: habet omnia quem miseratur Deus 158, 28

Habitus a qualitate seu statu suo non desiscit ita ut non sit habitus 227, 22

Hæmatitarum hæresis 325, 31

Hæreses, zizania diaboli 275, 28: in christianismo quando coeperint 325, 9: de Deo & Christo ut loquantur 287, 2: opinionib. nituntur 323, 25: humanis doctrinis nituntur contra traditiones diuinas 324, 19: aures quidem habent, sed voluptati magis quam veritati patentes 322, 50: quāvis diuersæ obfurgare nō debent quo minus veritatem scrutemur & sequamur 320, 19: vitandæ 196, 14: nomina seu appellationes vnde fortitæ 325, 27: omnes in duo diuiduntur capita 190, 8: a Deo cur permittantur 320, 33: Hæretici quænam ruminantium species 325, 48: serpentes seductores, ut pater eorum Satanas 197, 33: Scripturam ut tractent 189, 37: 322, 13: prophetarum scripta cur reicere soleant 323, 51: disputare ut soleant 322, 30: in oleam Christianam ut inferantur 286, 1

Halcyone, Nepruni concubina 9, 29

Halcyone Iuno appellatur 16, 21

Harmonia e dissonis 128, 43: mixtura earum seu temperatura 225, 2: quæ a quib. inueniuntur 132, 43, 45

Haſta seu Quiris, Martis simulacrum olim apud Rom. 13, 45: haſtz præpilatæ in gymnasiis 166, 52

Hebdomades LXX myſt. 319, 11: hebdomadib. sex consummatū interualum myſticum 147, 47

Hebræia Sibylla laudati 20, 52: & 21, 12: Hebraicorum regum finis 142, 31: ex Hebraicis scripturis hausit Plato 136, 22: ad Hebræos epistola qua occasione Paulo scripta 274, 24

Hecatai historia 277, 23: furtum 287, 10: Hecateo phil. summum bonum quod 179, 37

Hegesilaus academicus 130, 5: Helenæ raptus a Pirithoo 145, 23: raptus ab Alexandro Paride 145, 24: Helena Aurea 91, 9

Helenus Troianus vates 144, 27

Hellanicus de epistolâ inuentione quæ tradiderit 131, 51: de Hyperboreis 131, 46: de Terpanidri temporib. 144, 7: Hellanici Deucalionia 267, 11

Hellenicus mons 267, 30

Heraclea, poema 266, 47

Heracleo de martyrio & confessione Christi ut senserit 215, 21: de baptismo per ignem quæ trad. 346, 49: meminit & Augustin. De Hæref. cap. 16

Heracleopolitarum deus 11, 42

Heraclidarum reditus 141, 25: 145, 26, 28, 43

Heraclides Ponticus de Deo ut senserit 20, 9: Pythagoram qua in re summum bonum statuere tradiderit 179, 28: libro de oraculis, de Herophile Sibylla quæ tradat 139, 42: Heraclides in Ctesin de muscarū cultu quæ narret 11, 50

Heraclitus Baulonis seu Blysonis, quo tempore philosophatus 130, 24: 143, 40: *ὁ σκοτεινός* seu Obscurus vnde dictus 244, 11: ignem pro Deo habuit 19, 20, 29: Ioui lulum qualem tribuerit 44, 12: de mundi ortu & interitu quæ scripserit 255, 46: de ortu seu nascenzia hominis ut sens. 185, 35: 186, 40: de Sibylla quæ trad. 131, 21: prophetæ locum paraphraſi quadam reddidit 151, 3: ex Orpheo plurima mutuatus 267, 11: eiusdem loci aliquot 156, 14: 204, 27:

205, 14: 206, 25: 212, 10: 227, 37: 239, 30: 242, 25: 257, 16: 257, 37: 262, 1: locus ex Orpheo mutuatus 265, 11: de sacris ethnicis vaticiniis 6, 27: de Bacchicis sacris sententia 10, 25: de statuis sententia 15, 14: dictum de homine 92, 26: locus de altera post hanc vita 228, 17: dictum de Dei perspicacia & vigilantia 6, 7: locus de impenitis, ex Salomone 159, 31: eiusdem *πνευματικὸν* 136, 25: liber eius de Natura, cryptice scriptus 244, 11

Herba campi; allagor. 16, 16: herbarum eius vet. 191, 3

Hercules, homo fuit mortalis 9, 12: Iouis filius reuera 9, 43: corporis habitudine quali f. 9, 13: Lini discipulus 159, 38: physicaux & diuinationem a quo didicerit 132, 9: Omphale feruit 10, 29: vulneratus ab Hippocoonidis 10, 47: regio muni. quali fundus Argis 150, 2: Olympicum certamen inuituit 145, 22: ante. uros quando relatus 145, 23: 159, 15: Hercules epitheta, & stupra 147, 7: mors & sepulcrum 9, 15: Hercules Apomyi lacra 11, 25: Herculis ligni certamen XLI, 7, 19: Herculei (i. M. igneus) lapidis vis 299, 19

Heres, quamdiu infans, a se uo nihil differt 43, 6

Herillus summū bonum quod i. 176, 9

Hermas a diuina vi per uisionem monetur 154, 15: 155, 20: de tali propheta Pastor: siue Angelo presentis ut monitus 154, 27

Hermaphroditorum portenta 12, 9

Hermippus Berytius de Chirone quæ tradiderit 132, 11: libro *ἑξήκοντα* Septenarii numeri multa recet. mystica exempla 291, 39

Hermogenes ut interpretatus illud, in Sole posuit tabern. suum 330, 6

Herodorus de Herculis inuentis 171, 9

Herodotus de litterarum inuentione quæ tradiderit 132, 29: de Dario Hyſtaspide quæ prod. 143, 30: de Thaletæ quæ trad. 139, 44: de Thaletis temporibus consentit cum Eudemo 130, 21: Herodoti locus de hominis miseria 155, 58: locus ex Sophocle 265, 41: locus ab Aristophane expressus 266, 21

Heroici metri inuentrix 133, 39

Herophile, Sibylla Erythr. 139, 47

Hesiodus Elifzo recentior 141, 24: decorum Theogoniam cecinit 7, 50: de Mercurii & Bacchi ortu quæ cecinerit 139, 18: *ὁ σφῶν* vocabulū ut vsurparit 121, 15: Hesiodi locus 21, 39: 100, 2: 154, 21: 204, 25: 236, 39: 256, 22: 257, 20: 259, 52: 304, 12: locus ex Musæo desumptus 266, 12: locus ad Moysen alludens 255, 1: locus enarratus 123, 52: sententia de XXX M. geniorum seu demonum refutata 12, 14: ex Hesiodo qui quæ suffragati 244, 24, 33: Hesiodum proſa oratione expressit Eumelus 267, 6

Hexametri heroiei inuentrix 139, 39

Hicelius libro De mysteriis, de Samomatis quæ narret 19, 28

Hieroglyphicis litteris tradita philosophia symbolica 141, 43: hieroglyphicorum magister q. 289, 9: hieroglyphica disciplina Agyptiis duplex 237, 37: vnde dicta 242, 23

Hieronymus Peripateticus summū bonum quod statuerit 177, 42: de Hercule quæ trad. 9, 12

Hieros logos, cuius poema 144, 6

Hierofolyra capta & excisa 145, 11: per Neemiā & Zorobabelem inſtauratur 242, 26, 34: post Christi paſſi. XLI anno euerſa 147, 95: Hierofolytorum capit.

- captivitas Babylonica & Romana quantum differt 146, 7. Hierosolyma celestis 232, 43: quo exulta ornata; eiusq; allegoria 29, 36
- Hipparchia philolopha 224, 19
- Hipparchus & Pythagororum schola cur cunctus 245, 32
- Hippasus Metapontinus ignem pro deo habuit 19, 20: 127, 45
- Hippias defector patris 150, 42
- Hippias Eleus de Græcorum scriptorū turris testatus & ipse 265, 5
- Hippo Chironis filia, doctiss. mulier 132, 14: vates 144, 21
- Hippo Melius, sapiens 7, 13
- Hippo immortalē se facit 16, 39
- Hippoborus de Pythagora q. scr. 129, 41
- Hippocoonitidz vulnerant Herc. 10, 47
- Hippocratis Collocus 178, 40: locus ab Euripide imitatus 266, 15
- Hippodami Pythagorei locus 174, 17
- Hipponas turpis poeta 116, 19: inuentor iambi scazontos 133, 18
- Hippothoe Neptuni concubina 9, 29
- Hippothorus, equorum hymenæus 71, 12
- Hircus quando sacrificatus 305, 1: Mendisus deus 11, 43: Hircinæ, eius epileptici prodest 305, 3
- Hirundo cur a Pyth. exclusa 218, 44
- Hodie, eternitatis imago quædam, durat vique ad consummationem huius vite 24, 41
- Hodi Melii, delicati 61, 1
- Holocautorum allegoria 247, 50
- Homenus quando natus 141, 17: vnde oriendus 130, 29: in Ægypto fuisse quib. argumētis colligatur 351, 40: *Γαλαξίας* quæ quales faciat 43, 34: de Dardaniis antiquitate quæ prod. 138, 49: coniugalē cōcordiam quāti faciat 182, 15: *αφ' ου* vocabulū vt vsurparit 121, 14: ab Orpheo quæ mutuatus 263, 15: 266, 50: a Musæo quæ mutuatus 263, 15, 19: eiusdem locus ex Moysē 255, 4, 19: locus ad Esiām alludens 254, 48: eiusdē theologia 7, 31: deos taxat passim 22, 27: Patrem deumq; hominumq; quē dicit, non intelligit 293, 17: de Ioue 9, 46: de Matre 8, 37: de Hercule 9, 11: de Dioscuris 9, 4: locus de Veneris vinculis explicatus 90, 40: locus de sponsonibus 129, 32: alia loca 16, 50: & 17, 11: & 18, 6: 33, 2: 46, 1, 17: 80, 12: 87, 49: 114, 38: 174, 24: 182, 15: 185, 42: 186, 17: 214, 10: 226, 27: 233, 19: 239, 44: 256, 24: 257, 46, 51: 260, 6: ex Homero qui quæ mutuati 263, 21, 25, 30, 32: & 264, 3, 6, 19, 26: & 266, 6, 18: Homeri Margites an sit dubitatur 121, 14
- Homicidiū subiti & inuoluntariū expiatio 36, 1: homicidiū in decalogo quid allegorice 292, 11
- Homo, commune mulierib. eque ac viris nomen 37, 30: quid 246, 51: quid dialectice seu logice 330, 50: plāta celestis 21, 21: organum pacificum 71, 27: Dei nec pars est, nec filius naturalis, nec substantia, natura, potentiave propria cōconiunctus, vt hærefes quædam voluerit 169, 10, 17, 21: tamen a Deo adoptatur & vt filius curatur 169, 23: Deo curæ est 50, 14: in quem finem a Deo creatus 36, 41: 275, 10: 281, 30: nascitur ad agnitionem Dei 64, 22: ad virtutē aptus natura 281, 17: res elegans, tantisper dum homo est 327, 18: proprium quid habeat, seu habere debeat 60, 34: ad Dei imaginem & similitudinē formatus olim, & per Christum reformatus 58, 50
- Hominis & partium eius consideratio secundū decalogū 289, 33: partes tres, in obediētia mandatorum a Deo expositæ 30, 34: superiorē & inferiorē partem a diuersis facultatib. comparatam esse finere nonnulli 188, 49: *statura erecta* cur 231, 16: opus propriū & officium quod 205, 5: ortus, an e deceptione serpentis cōstet 200, 18: formatio e luto agnita etiam ab ethaicis 254, 4: hominis primi infantia quæ, & quæ maturior etas 30, 52
- Homines, dii, dii, homines; Heracliti dictum 92, 26: homo homini deus vt sit 312, 16: hominem nostra causa induit Christus 225, 31: homines terrestres cur pleriq; omnes; rari animales, rariores spirituales 341, 40: homines pro victimis mactati 1, 28
- Homo duob. modis in Scriptura dicitur 194, 34: homo vetus Tatiano qui, & qui nouus 198, 2: hominis effigies Ægyptiis quid signif. 242, 22
- Honor quib. debeat 297, 24
- Hora precationis 306, 48: hora sexta, sacra 290, 50
- Hordeaceorum panum allegor. 280, 49
- Hosanna, quid signif. 38, 1
- Hospitalitas quid 163, 3: hospitum pedes lauare soliti 224, 28: hospitib. pro seruis vsū Ægyptii 149, 44
- Humanitas quid 163, 8
- Humeri feminis, allegor. 340, 11: humeri insipientum, allegor. 83, 40
- Humilitas quid 191, 47: humilitatis & modestiæ commendatio 221, 29: humilior quisq; esse debet quo maior esse videtur 275, 5
- Hyacinthus deamatus 9, 49: Hyacinthidum animositas 224, 10
- Hyænz sexus & genitalia 81, 36: 82, 2: hyænz spelunca, domus Dei 82, 30: hyænz eius cur vetitus 81, 32
- Hymni inuentor 133, 15: hymni deorū apud Ægyptios ex Mercurii libris 269, 3
- Hyperboræi philosophi 131, 46: Hyperboræi, fict. pop. 232, 48
- Hyperidis locus ex Eurip. 265, 27, 36
- Hypero architect. Tyrius 143, 50
- Hyperochæ sepulcrum 13, 27
- Hypocritæ qui 210, 41
- Hypsipyle, Apollinis concub. 9, 32
- ad Hytaipis scripta ablegantur Græci 270, 27
- I
- Iacchus puer ludib. 6, 29: Iacchum prodit lumen 6, 50
- Iacob humi cubare nō dedignatus 80, 16: Israel dictus, i. Videns Deū 158, 30: cur 122, 48: Iacobi progenies qui 274, 11
- Iacula Dei 51, 24
- Lambus, Archilochi inuentum 133, 17: scazon, inuentum Hipponactis 133, 18
- Iamus & Iamidæ vates 144, 37: de hisdem e Pausania & Pindaro multa Petrus Victorius Var. lect. lib. 13, c. 15.
- Iaou pro Ioua 240, 34
- Iason Cereris amasus 10, 4: rectius Iasid, Diodoro, Ouidio, aliis: Iasonis expeditio 139, 13
- Iberi, ebriosi 68, 32: Iberis finitimæ mulieres fortiss. 213, 52
- Ibides in Ægypto coluntur 19, 36: Philo 516: Diodor. Sicul. 55: Plutarch. in li. De Iside. Ægyptiis quid signif. 242, 27, 30
- Ichneumon Heracleopoli deus 114, 42
- Idæ montis incendium 145, 16: Idæi dactyli, sapientes fuerunt; & quæ illorum inuenta 132, 6, 32: nomina, ibidem: tempora 145, 16
- Idanthurz Seythæ legatio 242, 33
- Idea Platoni quid 236, 31: contemplationearum quærum tribuerit Plato 230, 7: idearum locus Platoni qui 230, 8: 253, 33: idearum regionem vnde hauserit Plato 249, 13
- Idmon, vates Argonaut. 144, 43
- Idola vana formia 28, 43: nihil sunt: Deusq; vnus tātum 295, 44: de idolis prophete quæ pronunciarint 23, 19: ab idolis auocant etiam tragici p. 257, 22: cultum eorum qui inuenerint 1, 43: cultus eorum quam stolidus 28, 42: Deum vnū in multis diuellit 199, 29: fornicatio est spiritalis 292, 9: igni arguitur 16, 5
- de Idolothorum cognitione quæ moueantur a quibusdam 219, 45
- Iehu propheta 141, 2
- Ieiunium quid sit, & quid significet 345, 45: & 282, 36: quale requiratur a Deo 122, 32: ieiunii dies qui, & quæ ænigmatica eorum signif. 316, 14
- Ieremia pater qui, & quando ipse prophetat 142, 1, 10, 22: diem ortus sui cur exsecratus 201, 21: vestitu quo vius 88, 11: de Deo 23, 12, 45
- Ieroboam Isr. rex I. in Samaria 140, 50
- Iesús Naue, Iesú Chr. typus 25, 7: 49, 31: quib. temp. flor. 139, 52
- Iesus isedeki filius, sacerdotum princeps 143, 19
- Iesus, æternus Dei filius, vnus & summus humani generis sacerdos 31, 30: filius ac verbum Dei, pædagogus noster 58, 32: & 47, 43: cur baptizatus 339, 35: redemptione opus habuit & ipse 338, 5: continentia & puritate quanta fuerit p. xditus 153, 44: tamquam ab *Isid.* d. 114, 24
- Iezekiel quādo prophetat 142, 22: quibusdam putatus Nazarus Assyrius 131, 19: locus eius explicatus 168, 22
- Ignis pro deo a quib. habitus, & cur 19, 18, 29: an deus 29, 2: elementorum omnium validiss. 347, 0: in humorem vt transeat 256, 1: in ignem reuersura omnia putarunt q. philosophi 255, 46, 52: 256, 6
- Ignis duplex, & duplex ei<sup>9</sup> restrictio, secundum Valentinianos 343, 50: 345, 11: duplici vi p. xdit. 347, 14: ignis peccatrices animas purificans qui 305, 23: per ignem malos post mortem puniri, vnde Græci hauserint 252, 45
- Ignis furiuo artificio e sole accensus 239, 30: ignis pluuinus circa Sinam montem, nec quidquam tamen consumens 268, 22: ignis diuinitus prælatus exercitui 150, 31, 48: ignis consumens cur appelletur Deus 347, 10: igni prudentia cur tribuatur a prophetis 347, 9: ignis contemnitur ab Indorum sapientib. 212, 10
- Ignis allegorice q. 255, 3: mystice quid 347, 8: ignis amoris pro surrepto callus igne 264, 25: in ignem conicere animam suam quid 183, 2
- Igniti viri Platoni qui 252, 48, 51: Igniti fluuii apud Platonem, ad puniendos sc. improbos 253, 2: igneus fluuius, gehenna 339, 39
- Ignorantia pasci, brutorum propriū 30, 14: ignorantia quid 169, 27: furoris species 34, 5: gentiliū moribus 323, 24: exitialium malorum causa 28, 18: quo modo causa 162, 22: ignorantia causa, non didicisse 284, 40: animaduersio eius, primus ad cognitionem gradus 236, 40: quod duplex sit 166, 48
- Ignoscere quam punire facius 168, 32
- Ilium conditum quādo 145, 19: ab Apolline & Neptuno instauratum 10, 31: captum quando 139, 17
- ex Iliade parua versus 139, 7
- Illecebræ voluptatum 176, 2
- Illuminatio, institutio 247, 14
- Ilyrii quæ inuenerint 132, 35: m. f. *Illyrii*
- Images pro fictorū affectib. modo hac modo illa forma efficit 16, 14: imaginē Dei nec pictam, nec fictam, nec fufam sculptamve fieri licitum 189, 32: 239, 15: 303, 21: imagine Deū exprimi posse aut debere negant etiam ethnici saniores 256, 37: & 131, 31: imagines sanctorum nō effinxit qui sui imaginē fieri noluit 241, 8: imagines nullæ esse possunt eorū quorū simulacra coluntur 295, 46: in imaginib. ars adoratur, non Deus 18, 51: pro imaginib. olim columnæ ponebantur 151, 5



- imaginum cultus quā stolidus; & que-  
 nam Christianis colenda imago 15,31.  
 imago Dei, Verbu Filius; Filius, nos ho-  
 mines 28,5. imaginem Dei intra nos  
 circumferimus 11,12. ad imaginem  
 Dei fecit eos, quomodo interpretati  
 Valentiniani 337,42. imago Dei  
 triplex 300,46. v. Simulacrum  
 Imaginationes veraz q. 136,46  
 Imitatio Dei 32,34  
 Immari Eumolpidz sepulcr. 13,25; Ismari,  
 Euseb. Præpar euang. p. 45  
 Immunitas quib. & cur olim d. 170,33  
 Imperus quid 275,44,50  
 Impius qui 297,52: impiorum viam  
 prosperari stomachatur Ieremias 159,  
 45. impius ad penitentiam vocatur  
 180,50  
 Impietates propheta quid vocet 201,  
 36. impietatis ab impiis acculatur ve-  
 rz pietatis exemplar 297,7. sic christia-  
 ni 162,17  
 Impudentia ara 7,47  
 Impura tangere; allegor. 245,38  
 Inachi Argiui tempus 137,38; 145,12  
 Inaurium vanitas 105,31  
 Incantationib. dæmonas cogunt magi  
 78,1. incantationes salutaris Pl. 20,50  
 Incessus qualis deceat 108,51  
 Incircumcissus corde & Incircumcissus  
 carne qui 230,24; & 54,10  
 Incredulitas quid 160,19; 165,43: interdū  
 vitilis 204,40  
 Increpatio amica, salutaris est 51,8  
 Indemonstratum & Primum quid 327,39  
 Indi philosophi Alexandro quæ respon-  
 derint 212,8. Indorū philosophi Gym-  
 nosophistæ 131,39; & Brachmanes 132,5  
 Indicæ philosophiæ brevis descriptio  
 269,24. Indicæ genmæ 93,1  
 Indifferentem licentiam introducenti-  
 um confutatio 194,8. indifferentia  
 quadam etiam inuitis nobis se in-  
 nuant 215,4  
 Indigo benefac 193,5  
 Inductionis dialecticæ proprietas 330,24;  
 initium quod, qui finis 330,32  
 Infantum expositorum curator angelus  
 342,48. Infantum & Puerorum appella-  
 tio quid significet in s. scr. 40,45. In-  
 fans seu νήπιος duo significat 42,50.  
 infantes Dei qui, & qui filij 42,45: &  
 43,2. infantes pro dilectis Dei filiis,  
 etiam adultis 39,22. infantes cur a Deo  
 dicantur qui ab æterno ad fidem ab eo  
 fuerunt præcogniti 49,20. infantes  
 malitia & vitis, animo & mente viri,  
 Christiani 42,47  
 Inferi prædicatum euangelium 270,46  
 Infideles cæci 157,25. miseria eorum 210,  
 36. imago ex Aristoph. c. 211,11  
 Infinitum pro deo habitum 19,46  
 Infortunium quid 167,15,30  
 Ingenia bona, negligentia deprauan-  
 tur; & contra 123,20,25. magna in-  
 genia proxime ad veritatem collini-  
 ant 174,3: in multis concurrunt seu  
 congruunt 239,26  
 Inimicos quoque humaniter haberi lex  
 voluit 172,14: 174,24. inimicos a-  
 mare quid sit 219,14,27. inimici  
 Dei qui dicantur 314,32. Inimici;  
 allegorice Peccata 199,47  
 Initiatos solos ad audiendum admitti  
 voluit Plato 240,25  
 Iniuria quid 167,31  
 Iniustefactum quid 167,16,31  
 Ino quib. temp. vix. 138,47. habitus e-  
 ius 17,27  
 Inoculatio, insit. mod. 286,4  
 Inobedientia fructus 231,27  
 Inscripção templi 236,4: arx 251,17: sc-  
 pulcri 16,41: 177,21  
 Insultationis vitilitas quæ, & quot modi, in  
 vtraque agricultura, sacra & prof. 285,  
 34,48  
 Insomnia quoque peccato vacare de-  
 bent 227,50  
 Insuperbia vnguentum 76,49  
 Institutio Dei non negligenda 123,7. in-  
 stitutio quem non coarguit, excus er-  
 rat 123,47. institutione ac virtute  
 cunctis hominib. opus est 214,7. in-  
 stitutio recta, pabulum animæ 123,20:  
 nil prodest nisi ab audientib. percipia-  
 tur & retin. 159,45: aliorum alia est  
 59,18. institutionis gradus & genera  
 Ægyptiis quæ 237,34  
 Insula exilis 32,58  
 Intellectus seu Intelligentia quid 53,35:  
 169,31: a Deo est 194,25. magnum  
 Dei donum est 274,31. intelligentib.  
 recta omnia 287,23  
 Intemperans, illecebris quocumque du-  
 cendum se præbet 77,25. Intempe-  
 rantia nec verbis nec gestib. vlla præ-  
 benda significatio 14,37  
 Interpretationem miraculosam dare  
 potuit qui mirifice per prophetas lo-  
 cutus est 145,7  
 Inuenies si quæras 204,23,27: 236,45. in-  
 uentio quid 286,32. Inuenta pro De-  
 positis reputanda 171,42. inuenta  
 quæ a quibus 132,20.  
 Inuoluntarium quoduplex 166,46  
 Io in Ægyptum vsque palata 132,30. H.m.  
 s. l. v. 10. Iis cur dicta 139,23  
 Ioabas Berofo veritatis testimonium  
 perhibet 142,11: f. 868,6, l. uba.  
 Ioakim, Moyses infans 142,40  
 Ioakim, rex iud. 142,8  
 Ioannes ad salutem inuitat suis concio-  
 nib. 3,49: & 4,15. prophetia eius seu  
 doctrina quid a superioribus differat  
 245,5: vestitus & victus qui 56,3 & 64,39  
 Ioannes apostolus antichristos multos  
 suo tempore fuisse ait 191,14: episto-  
 la sua falsos gnosticos vt coarguat 191,  
 11: in maiori epistola peccatorum  
 differentiam quam faciat 167,46. Io-  
 annis Apocalypsis de XXIII. thronis  
 vniuersalis iudicij quæ scrib. 213,26  
 Iob voluntati Dei se xquo animo submit-  
 tit 317,41: quam moderatus 221,30:  
 continentia iudicis exemplum 206,  
 48. epiphonema eius post liberatio-  
 nem e malis diut. 232,10  
 Ioca morata 74,50  
 Ioel, quando prophet. 141,40. locus e-  
 ius de spiritus effusione 252,21  
 Ion Athenas quando venerit 139,1  
 Ion in Trigrammis quæ trad. 144,4  
 Ionas quando prophet. 141,37: 142,31.  
 locus eius 261,3  
 Jonathan rex iudæ 141,37: Euseb. m. f.  
 Jonathan.  
 Iones Ιωνας vnde 56,30. Ionia  
 cōditur 145,28. Ionica colonia 141,16.  
 Ionica philosophia, Thaletis 129,40.  
 Ionice Musæ (seu Ionici philosophi)  
 sententia de communi opinione 246,8  
 Iophōtis locus ex Aulædis Satyris 121,11  
 Iosabæ pietas 141,11  
 Iosephus muliebres dolos effugit 108,4.  
 Iosephi pallio nudati allegoria 312,19:  
 a fratrib. in cisternam deicisti allego-  
 ria 244,38  
 Fl. Iosephus Iudaicæ historiz chronologi-  
 am quam pertexat 147,38  
 Iosias rex iudæ 141,41  
 Iphiti Olympias 145,27  
 Iramus rex Tyri 140,46  
 Irafci, & non peccare 239,9: Iraz vesti-  
 gia quoque tollenda 239,3  
 Irene, Cratini filia 224,26  
 Iris pro dea 28,45  
 Isaac, typus Christi 158,30: quid signifi-  
 cet, & proprie & allegorice 40,6: 122,  
 46. Isaac cum vxore ludentis alle-  
 goria 40,6  
 Isauri quæ inuenerint 132,25  
 Ischomachus agricola 323,10  
 Isis quæ, vnde dicta, quib. temp. vix. 139,  
 22,26: Ceres Græcorum est 351,21  
 Isidis templum costructurum prædicat  
 Sibylla 15,9.  
 Isidorus de Sarapi q. trad. 14,27  
 Isidorus Basilidis F. libro primo Enarra-  
 tionum prophetæ Parchor, de Socratis  
 genio quæ scr. 272,34: de anima quæ  
 scr. 176,18. ex Isidori Ethicis locus de  
 continentia 123,25  
 Isocratis locus ex Panathænico 248,12  
 locus a Lysia imitatus 266,4. locus ab  
 Andocide expressus 265,28  
 Israelis nomen quando accepit Iacob  
 47,45: cur 122,49. Israel allegorice  
 q. 208,30: 341,46. Israelitæ qui 32,18:  
 vere qui 160,29: 273,40: 348,19. Israe-  
 litici regni diuisio 140,50: finis 142,11  
 Ister, libro de Ægyptiis colonia, de Iste  
 de quæ narret 139,23: libro de certa-  
 minum proprietate, de Aristotele Cy-  
 renæo quæ narret 192,24  
 Isthmia panegyris 10,11: inscripta 145,19  
 Italica historia Pythoclis Samij 144,42  
 Italica & Milesia vellera 88,1. Itali-  
 cæ mentis displicent Platonis 65,42. I-  
 talica philosophia, Pythagoreorum  
 129,40: 47.  
 Itani Samnitis inuentum 132,18  
 Ithaceus senex, Vlysses 246,16  
 Ithomatz Ioui sacris. 12,18  
 Iuda quid signif. 123,1. Iudæ apostoli  
 locus 103,5: 183,14. Iudas proditor,  
 vnguenti allegoria significatur 76,12  
 Iudæ ex Ægypto quancio egressi 138,30:  
 39: ex Ægypto exeuntes, cur præ-  
 dam opimam ex Ægyptiis secum af-  
 portarint 149,37: remanentium spe-  
 cies quæ 325,42: zelo aguntur, sed  
 absque agnitione veri 163,17: Chri-  
 sti aduentu cur primi omnium coho-  
 nestati 343,28: conuertendū eis  
 quæ credunt ad ea quæ non credunt  
 154,50: et vt. testamento in nouum  
 vt inferantur 285,52.  
 Iudæa, Confessionem significat 324,  
 44. Iudaica historia Fl. Iosephi 147,39.  
 De Iudæorum regib. liber Demetrii  
 146,9. Iudaicæ tragediæ 149,1. Iu-  
 daica philosophia vetustior Græca 132,  
 6. Iudaico more Deum coli vult  
 Petrus 270,9. Iudaismus quoque se-  
 ctas multas habuit 320,28  
 Iudicum Israel. brevis chronologia 140,3.  
 iudices vniuersalis iudicij, eorumque  
 throni XXIII. 283,25,32. iudica-  
 bunt mundum Sancti 318,48. iudici-  
 um defunctorum apud Inferos poetæ  
 quoque decantarunt 258,21.  
 Iudicium Dei rectum; eiusque spe-  
 cies 348,45. iudicia dirigere quo  
 sensu dictum a Salomone 156,2. iu-  
 dicio multitudinis non standum  
 237,5. iudicialis scientia quæ 151,  
 47  
 Iudith quanto erga ciues suos studio in-  
 rincta 223,40  
 Iugum transgredi Pythagoras quid ve-  
 tuerit 170,5: 239,38  
 Iulij Cæsariani locus ex libro De conti-  
 nentia seu cælibatu 159,49  
 C. Iulius Nepos, vates 144,48  
 Iumentis similes fieri qui dicantur 205,  
 35: & 201,50. iumentum palans, eti-  
 am inimici, vt tractandum 171,40:  
 172,7,11  
 Iunonis Cithæroniz simulacrum 134,1:  
 Samiz simulacrum 13,41,51. Iuno  
 Zygia seu Iugalis, ab Hercule vulnera-  
 ta 10,45. Iuno fictitia, Hælycone  
 16,22  
 Iupiter videt regitq; omnia 255,25: omnia  
 est 257,36: Iulium qualem Iudat Hæ-



- ditio 40, 41: cum Iunone in Æthiopiam ex Ægypto quotannis peregrinatur 351, 41: ſigmento Cererem deducit; & Proſerpinam filiam, draconis ſpecie, poſuit in ceſſus 5, 21: draconis, cyni & aquilæ ſpecie induta, mæchus 11, 7: ſupris infinitus 9, 33: Sarpedonem deſcit 16, 50: a Lycaone deceptus in conuiuium 11, 7: Ioui lanceum amiculum pro aureo dat Dionyſius 15, 43
- Iupiter ἀγρομήτωρ Spartz 17, 18. Iupiter μαιναγός, ζήντης, ἰνίτης, μολιχός, παρορμαῖος, ὠνυρομήτης, falſo 11, 3. Iouis Apomyii ſacta 11, 25. Iouis Calul, & Iouis Vltoris ſacta 11, 30. Ioui Ithomæ cec Laconas immolat Ariſtomenes 12, 23. Iouis ægis ſeu ſcutum 17, 4: ſimulacrum cubitorum ex auro 15, 43: ſepulcrum 11, 19. Ioues duos facit Xenocrates, Superum & Inferum 157, 30. Ioues tres 1, 22. Iupiter ſiſtitius 16, 21, 26
- Iurare quid 309, 42. Iuramentum quid 309, 31. iuramento abſtinendum 110, 10: 25, 4, 43. in iuramento qualem ſe gnoſcitur gerere debeat 3, 9, 45. Iuramentum eleganti ſophiſmate præſtitum 192, 20
- Iuſtum etiam bonum eſt 42, 49. Iuſtus qui 21, 6: in omnib. qui 22, 4: Deo qui 11, 11: maximis expoſitus malis 26, 31: etiam in calamitatibus beatus 27, 22. iuſti quidam tam ex ethnicis quam Iudæis, etiam ante legem 16, 31. iuſtos quomodo philoſophia Græcos olim fecerit 137, 50. iuſti veteres vitam qualem egerint 177, 23. Iuſtificationem eſſe in nomine Domini, quid 319, 16
- Iuſtitia bonum quomodo ſit & dicatur 3, 22: quadrata eſt 22, 31: virtus perfecta 317, 5: duplex 317, 11: vera; ad diſcrimen fucatæ 156, 11: vere quæ 231, 11: perfecta quæ 225, 15: dolosa quæ 170, 6: Carpocratiana quæ 184, 5. Iuſtitie porta, Chriſtus 274, 45
- Iuueniles nubere vult Paulus 199, 34. iuuenes loqui vt debeant 75, 11. iuuenilis ætas, Dei auctoritate ſulta, non reſicienda 49, 14
- L**
- Labiis honorare & oſculari 76, 24
- Labor & diligentia impendenda grauius rerum indagatori 155, 12. labore parari dona ſua vult Deus 236, 39. laborum requiem dñi hominib. ordinari dicitur 16, 36
- Labronii calices 69, 33
- Labyrinthi artif. 351, 33
- Lac sanguine oritur 44, 36: & 45, 39: ſanguine tenius ac dulcius 44, 25: ſtate parcius quam vere & autumnno 45, 42: & 47, 37. potum non acceſcit, ſi aliquid aquæ illi ſuperforbeat 47, 12: vino dulci miſtum 47, 18. ex lacte peccatricum, beſtiarum vitricum 349, 16. lacte vos potauit; quo ſenſu dictum, a Paulo 43, 19: 238, 32. lactantium & lactentium rationem hab. Deus 172, 30, 49
- Lacedæmonii iuuentutem ab ebrietate auocabant turpi ebriorum ſeruorum exemplo 122, 22: flores auratasque veſtes ſolis meretricibus conceſſerunt 46, 24. Lacedæmoniorum reſponſum de purpuræ vnguentique dono 126, 51: & 77, 3. Lacenarum puellarum veſtibus 71, 24. Lacones tolerantiores 213, 2
- Lacrymæ Saturni; Mare 244, 8. Iouis; pluuia 244, 3. Lacrymæ, allegorice Pœnitentiam ſignif. 76, 12, 11
- Lacheſis Parca 813, 7
- Lædi ſe poſſe negat Socrates, etiam ſi occidatur 216, 49
- Læſari malis alienis neſas 172, 8. Læſtitia quid 162, 43
- Læritus in Φοινικίων libris de Menelaï in Phœnicen aduentu quæ tradat 140, 48
- Læis iuramento eluſa 192, 38
- Læius iuxta ſeruore victus 167, 21
- Lamiz filia Sibylla 131, 25. Lamia meretr. pro Minerva 16, 37
- Laminæ inſcriptum nomen, myſticum 246, 33. lamina myſtica 237, 31, 35, 47
- Lampades virginum prudentum q. 123, 6, 46
- Lampis nauſclerus 313, 31
- Lanz ruſſæ, religioſæ 302, 50
- Laodiceæ Hyperboreæ ſepulcrum 13, 27
- Lapis pro deo 13, 38: lapides ſyncti adorantur 312, 39. lapis, ſeu lapidea ſtatua ſalis, ex Loti vxore; allegor. 167, 10: & 29, 16. lapides muſica ducti 4, 5. ex lapidibus filii Abraham 2, 9. lapides pretioſos non eſſe curioſius quaerendos: aut ſuſcipiendos 18, 1, 27. v. Gemma
- Lapidina cuius inuentum 132, 37
- Læſtiæ picturæ & ſicuræ 11, 22
- Læſthenia Arcadia 224, 22
- Læſus Hermionensis diſthyrambi auctor 173, 15
- Lætonæ tempora 439, 33
- Lætro allegorice 239, 23
- Læuacris an vtendum, & quomodo 99, 37. loſio ante cibum & ante ſonnum 257, 14. cur lotos puroque & mundo cultu ad ſacta & preces itaſi voluerint antiqui 227, 48, 47. læuacro quo in primis opus ſit 103, 37. læuacrum regenerationis 224, 52. læuacrum non liberat ſolum, ſed cognitio 343, 41. læuacrum cur dicatur adoptio noſtra 41, 13
- Laudata creſcit virtus 57, 45. laudabilia philoſophis tantum perfecta 17, 37
- Lauinium conditum 146, 25
- Lauri luſtratio in peſte 249, 37
- Lazari parabola quid ſignif. 216, 30
- Lænz Atticæ conſtantia 224, 2
- Leander de Thalete quæ trad. 129, 44
- Leandrius de Clearchi ſepulcro 13, 28: (Leander Eufebio Præpar. euang. pag. 45) ſur 267, 9. Leandri Miſeſii meminit Diog. Laert.
- Læſtus, vehiculum mulare, ſcabellum, a quib. inuenta 122, 45. læſti ſumptuoſi 10, 2. læſto ſtratoque ſimplici contentus Chriſtianus 16, 14. læſto ſurgentes veſtigia corporis abolere Pythagoras cur voluerit 239, 2, 7. læſticarii miniſtri 98, 41
- Lecythii arroſio ominoſa 302, 29
- Legatio ſymbolica 242, 35
- Legende ſcripturæ, vt promiſſa eius intelligantur 112, 23. legere obiter non ſufficit 322, 40. legere qui neſciunt, audiant 110, 4. læſio diuina, & veri quaſitio, perpetua eſſe debet 224, 47. læſio clara voce, pro exercitio eſt 104, 24: & Plutarch. in Præcept. ſanit.
- Leges melicis numeris modulatz 133, 14, 16. leges in pauperum gratiam latæ 174, 7. legum epitome 30, 24. leges politice a Carpocratianis cur reſiciantur 124, 23. leges primus qui tulerit 133, 26. legumlatores quanto in honore apud barbaros 130, 41, 46. legumlatores Græci, legib. ſuis exemplo Moyſis auctoritatem aſtruxere 152, 23. legumlatoris officium 152, 4
- Lex quid 151, 33: regina omnium 154, 22, 155, 20: lumen viæ 154, 19: pædagogus immortigerorum puerorum 158, 25: vetus gratia; vt Euangelium noua 49, 24: ab eodem profecta a quo euangelium 193, 22: quorſum a Deo data 151, 40: quid præſtet 152, 34: humaniſſime plebæ; omnia ſanxit 170, 38: 171, 27: iuſque a
- quibusdā carpitur 161, 13, 36: 177, 40: cuius inique ab hæreticis reſiciatur 205, 104 velut ab alio Deo lata, tollitur a Tatiano 198, 4: malorum cauſa lata eſt, nō bonorum 205, 14. Lex & Verbum ipſe Senator a Petro dicitur 350, 34: & 154, 36: 168, 12. lex ſancta; præceptaque bona & iuſta 52, 37. lex Chriſtiana vere regia & animata 152, 19
- Legis ſumma 112, 13: ſcopus, Chriſtus 163, 21. voluntas, tripliciter nobis accipienda 153, 50: interpres optimus, idem qui auctor eius, filius Dei 152, 13. legem ſuam in electorum corda inſcribit Deus 31, 50. lex non ſcripta, rex eſt 188, 21. lex animata, politicus & regius vir 158, 16. lex animata Moſes erat 151, 45
- Leo Ægyptiſ quid ſignif. 242, 19
- Leo in Ægyptiacorum Deorum hiſtoria; de Iſide quæ narret 139, 26
- Leonides, Alexandri pædagogus 48, 14
- Leonteſ Lampſ. vxor 224, 15
- Leporis eſu cur interdictum Iudæis; & leporis quæ natura 81, 32: 82, 32
- Lepra variis maculis ceu punctis diſtinguita 105, 8
- Leſbiorum ſacta inmania 12, 33
- Leſchis Leſbiū tempora 144, 8
- Leſſimus ſummu bonum q. ſt. 179, 23
- Leucippus Miſeſius primordia rerum ſtatuit Vacuum & Plenum 19, 41: antecēſſores & ſucceſſores quos habuerit 130, 12
- Leuco heros 12, 8
- Leucophrynes monumentum 13, 29
- Leuctrica pugna 145, 33
- Leui, ſeu Lewis, extra martyrium mortuus 215, 26
- Leuitæ ſoli, in ſancta intrare poterant 236, 26. leuitæ, Gnoſtici ſymbolum & Leuiticæ tribus ſanctitas 230, 28: ſymbolum 278, 10. ceteris tribub. cui numero minor 196, 3. Leuitici locus 142, 1
- Liberiorum procreatio, maledictio quibusdā hæreticis viſa eſt 201, 8. de liberorum procreatione quæ obſeruanda Chriſtiano 81, 19. liberorum expoſitio, neſaſia 172, 39
- Libertas quid 191, 8: vera quæ 182, 29: 183, 24
- Libidinis impetus quæ foueant 107, 26. libido ſomnio exſatiata 223, 9
- Libra & As in Rom. teſtamenti allegorice 245, 14
- Libri, liberi ſeu proles eorum qui ſcribunt 116, 20: legentib. quid præſtent 347, 30. libri publici Valentino qui 27, 23. liber apocryphus 155, 9. librorum tituli ſeu inſcriptiones ſpecioſæ 262, 30
- Licentia vtendum quomodo 62, 33: 64, 22
- Ligneæ columnæ pro diis 133, 39. Lignum omne adorans 302, 50. lignum inſuſcituoſum allegorice eunuchi 200, 3
- Lilio gaudet luno 76, 41
- Lingua vegeta & valida, ceteris partibus languore pene collapſis 120, 12. lingua Eſaiæ prophete igni purgatur 127, 17. linguæ moderari, plus quam temp. libid. 242, 42. linguæ clauis 238, 52. linguam præmorſam in tyrannum exſpuit Zeno 213, 4. linguæ LXXV Euphoro 146, 21. lingua ſua ſeu loquelæ, eſt etiam brutis animalib. 146, 31. linguacium ſaliaciz 125, 1, 20
- Lintea Hebræa & Cilicia 87, 41
- Linus quib. temp. vix. 139, 38
- Liparenſes halcees 61, 2
- Lirigari coram fidelib. potius debet quā coram inſid. 318, 47
- Litteræ a quib. inuenta 132, 28. litteræ Ægyptiſ dictæ quatuor ſimulacra 242, 24. Litteræ ænigmæ quæ ſcriptæ a Platone 247, 23. pro litteris ſymbola miſſa 242, 35. Litteræ ſacræ quantum proſunt 25, 21. litteras qui neſciunt

unt, aures docentib. praebeant 110, 4.  
 Locustis victitavit Ioannes 64, 39. de locustis & melle agresti Ambros. lib. de Elia, cap. 3. sunt & apud Agatharchidē ἀγρίοι παρ' αὐτοῦ, pag. 57.  
 Logica morbosa quæ 125, 2  
 Lot ab Abraamo liberatus 95, 7: turpis lapsus causas quas habuerit 80, 52. Loti vxor, Niobe; eiusq; allegoria 29, 16: 167, 11: 321, 26  
 Lucas in euangelio de Christi natiuitate, de Ioannis prædicatione, de Christi baptismo quæ trad. 147, 10: in Actis Apostolorum de Pauli apud Athen. concione quæ ref. 251, 15  
 Lucerna impiorum exstinguetur; allegor. 230, 49. v. Lycha.  
 ante Luciferum genitus Chr. 337, 40  
 Lucta pro exercitio quælis 104, 24. luctu spiritalis agnitio quædam etiam apud Platonem 253, 22  
 Luctus beatus qui 209, 47  
 Luctus amarus 326, 7, 11  
 Ludi Christianos an deceant 109, 20, 37.  
 lusus louialis qui 40, 12  
 Lumbi diis sacrif. 304, 2  
 Lumen subito illatum in opaca loca, prima facie exterrit 348, 24  
 Luna quas variationes admittat, & quib. inde nominib. appelletur 291, 18. luna quintadecima pleno lucet orbe 279, 2. luna amarius Endymion 10, 4. in luna quæ apparet facies, Sibyllæ anima credita 131, 30  
 Lupercal Pani ab Euandro structum 139, 49  
 Lupus pro deo 11, 42. lupus ferus; allegor. 205, 35. lupi ouina pelle amicti 2, 13: 125, 8  
 Lucinia & vocem & colorem mutat quotannis 81, 44  
 Lustrare se aqua soliti etiam Ægyptii 148, 32. lustrationib. quæ adhibita 303, 1. lustratio in peste 243, 27. lustrale carmen 243, 38  
 Lutum Promethei, homo 254, 51. luti more calcari 254, 49  
 Lucis generatio prima, & Lucis spiritualis fons 290, 14  
 Luxus in suppellectilibus & vestitu æque vitandus atque in cibo & potu 69, 25  
 Lycaon Arcas Iouem epulis decipit 11, 1  
 Lyceum. Peripat. gymn. 130, 1  
 Lychnos accendere quorum inuentum 132, 28. lychnus super candelabro ponitur, non sub modio 118, 41. Lychni extinctio in Carpocrateis ἀπὸ πυρὸς 185, 4  
 Lyco, Stratonias successor 130, 2  
 Lycophronis Alexandra cryptice scripta 244, 12  
 Lycopolitæ lapum colunt 11, 42  
 Lyctiorum sacrificia 12, 34  
 Lycurgus pro tutore temp. administrat 145, 29. Lacedæmoniis leges quando tulerit 133, 28: 141, 21, 48: Moyses ex iplo legib. suis auctoritatem peperit 152, 20. in Lycurgi Politia quid desiderat Plato 151, 15  
 Lycus Peripateticus summum bonum quod statuerit 179, 21  
 Lydium ramentum, aur. 105, 34. Lydius lapis qui 125, 50. Lydiæ harmoniæ inuentor 132, 43  
 Lyncei tempora 138, 50  
 Lyræ citharistæ tantum vtile aptumque instrum. 294, 44: belli incentiuum apud Cretenf. 71, 30: septem chordis intenta olim 291, 25: (quomodo a Luciano quoque ἰνέμεται, a Synesio ἰνέμεται, a Plutarcho ἰνέμεται, a Apollonio appellatur) ad lyram cantatum scilicet 72, 5. lyra musica in annulo signa. 106, 15. Lyrici locus 261, 16

Lyfiz locus ex Orphicis, ad imitationem Iliocratis 266, 5  
 Lyfidicæ verecundia 223, 52  
 Lyssipartes 18, 45

## M

Macræ seu Macariz animositas 224, 10  
 Macaris Musa 9, 18  
 Maccabaica historia 142, 27. Maccabæorum epitome 254, 22  
 Macedones tolerantes 213, 2: ignem pro deo colunt 19, 31. Macedonicorum sacrorum ritus 243, 20: Macedonici imperii chronologia breuis 143, 16  
 in Macello quæ videntur, absque percontatione emenda esse, vt quidam intellex. 219, 47  
 Macetis Sibylla 144, 23: i. Maced.  
 Madienzi, seu Madianitz 140, 13. Madianicarum mulierum stratagema 170, 44  
 Mæzides Liparentes 61, 2  
 Mæzotes piscis pro deo 11, 40  
 Magi, Perfarum philosophi 131, 38. ignem pro Deo colunt 19, 30: e noua stella quid collegerint 343, 27. magi dæmonia seruisio suo obstrictos iactant 17, 51: grandinem minantem abigunt incantatione & sacrif. 268, 6: miscetur etiam cum confanguineis 185, 11: abtinentia vtuntur & ipsi quandoque 191, 45. Magorum regio, & montes psiane resultantes in Pers. 268, 34  
 Magistratus maximi a cælibe peti non poterant 182, 5  
 Magnanimitas quid 170, 11  
 Magnetis filius Apollo 8, 31  
 Magnetum excidium 144, 11  
 Magnetis lapidis vis 347, 29  
 Maia Atlantidis filius 139, 19  
 Malachiz locus ab hæreticis male interpret. 189, 39, 46  
 Malefica anima diab. 253, 16  
 Mali homines omnes, aut pleriq; omnes 129, 34. malum in homine an insit existit 139, 11. mali causa præbenda nulli 216, 17. malorum auerfio, precationis species quædam 306, 33. malorum pœnas post hanc vitam crediderit etiam ethnicorum saniores 219, 5  
 Malleus & ignis verbi Dei 57, 44  
 Mammæ in grauida foetum, alias marem spectant 44, 50  
 Mamonas seu Mammonas quid 208, 32  
 Mammonæ seruire quid 315, 16  
 Manasses rex Iudæ 141, 50  
 Mancipatio symbolica 245, 14  
 Mangonica lenocinia 97, 12  
 Manna, cælestis cibis 45, 3: & cibis angelicus, & primum nutricis lac 45, 3. manna mensura, allegorice interpret. 164, 39  
 Mansiones variz, pro credentium dignitate 284, 1, 51: eadem in vtroque testamento promittuntur 160, 32  
 Mantinensia rapa delicata 61, 2  
 Manto vates 144, 22, 36  
 Manubiz Deo suspensæ 151, 10  
 Manus vnguentis medicatis salubriter infinguntur 77, 37. manum igni exurit Postumus Rom. 213, 9. manus virorū, ditant 193, 5. manus suas supra populum immorigerum & contumacem frustra expandit Deus 163, 26. manib. in calum elatis cresctoque capite precati 306, 39. manib. puris in calum extensis communem Deum inuocat & acus 267, 30. manuum impositio aduersus peccatum 183, 30. manuum impositione benedicitur nubentibus 106, 47. manuum impositioni clausula quæ addita 338, 3  
 Marcio Poticus, vnus ex ἀντιπαρθεῖς heresi 187, 18: & 185, 18: ingratus erga opificem seu creatorem 214, 36: creationem malam esse sentit 211, 27: de natura

hominis vrsenferet, & a coniugio cur abstinere voluerit 185, 17, 30: Platonis mentem, sinistre interpretatus 186, 30, 47: de electione vt senserit 233, 45: a Scriptura cōfatur 162, 35: quib. temporib. vixerit 325, 13. Marcionitæ Matthiz opinionem iactant 325, 28. de Marcionitis Augustin. lib. De hæref. c. 22

Mardochai liber 142, 27  
 Mars, terræ pars 269, 40: allegor. mundus 244, 35  
 Margaritæ gemmæ ortus, magnitudo, pretium; allegoria item myth. 29, 30: (& Ammianus Marcell. in fine libel. 23: & Plin. lib. 9, c. 35) in margaritis multis Vnio 119, 44. margaritis porcis obicere 128, 20

ex Margite Homericæ locus 121, 14  
 Maria Christū peperit quidem; sed post partum tamen virgo inuenta est: eiusque virginitalis allegoria 325, 22  
 Mariti veri officium quod in excessu coniugis 313, 2  
 Marii Rom. sacrificium 12, 37  
 Marpissa Apollinis concubina 9, 32  
 Mars vnde dictus, & pro Deo cur habitus 19, 25: an deus 29, 1: vulneratus a Diomede 10, 43. de Marte variant pœtæ 8, 36. Martis sacra 8, 43. Martis simulacrum olim Hasta seu Quiris apud Rom. 13, 43. Mars sextum allegor. 310, 12

Marfupium habere vetantur apostoli; allegor. 101, 32

Mariyz inuenta 132, 27, 46  
 Martyrium, scaturigo quotidiana Clementis temp. 178, 23: nonnulli penes temerarii, alii sedatores 313, 38. casus a Deo castigatur 218, 10. de martyribus quæ dicat diuina Sapiencia 221, 8

Martyrium quid 206, 14: 216, 1; 221, 11: cur πλεῖστος seu consummatio dicatur 206, 6: vulgo cur reformidetur 211, 3: e sincero amore proficiscitur 211, 25: voluptatem quam sibi propositam habet 207, 25: in quacunque circumstantia & vitæ statu inuenitur 207, 40: in omnes actiones cadit, & ipsa testificatur quod credit 210, 51. duplex 216, 10: verum quod 216, 10: verum hæreticis quod 206, 30. veri character seu nota quæ 206, 37. gnosticum martyrium quod 205, 44: 206, 19. martyris gnostici summaria descriptio 219, 43. (de Martyrio inuenit agit etiam Chrysostomus lib. De morbo & paupert.) de Martyrio quæ Dominus ipse dixerit 215, 13

Mas allegorice Iraz impetus seu Irarum, seruo 200, 11. mascula Valentianis quæ 337, 43. masculum & feminam fecit eos, quomodo interpretati Valentianis 337, 42. masculos infantes in profluentem abiici iubet Pharaon 148, 25: 149, 13

Mastichen mandentes 95, 40: 108, 26  
 Mater mea in peccatis me concepit; etiam ad Euam ipsam extenditur 201, 31. mater allegorice quid 206, 22. allegorice quid in decalogo 292, 2. matres quæ foetū vel abortu elidunt, vel natum exponunt, quas pœnas luan 349, 12: & 348, 47. Matris deum orgia 7, 8: a quo instituta 5, 2

Materiam rudem & incōditam vnde rerum principium statuerit philosophi 252, 33, 40

Mathematicis ἀριθμοί dicta stella 69, 10: P. m. f. μαθηματικῶν.

Matronarum corruptela multiplex 98, 34. matronæ generosæ descriptio 107, 41. matronæ puchæ pudicæq; memorabile responsum 11, 26

Matthæus apostolus victu quo vñus 64, 38: extra martyrium mortuus 215, 26. euange-

euangelium eius chronologiam quā tradat 147, 42  
 Matthiz publicaniconuersio 209, 24. ad apostolatū cur adicitur 23, 19: catene abuti quo scripsi praeceperit 117, 36. locus eius & Traditionum libro 109, 45: 319, 2. Matthiz opinionem laetant Valentianus, Marcionitae, & Basilidiani 323, 22  
 Mausolia seu Mausolia 14, 31  
 Medea iuxta feruore victa 167, 27: 333, 7. inuentum eius 132, 40  
 Medica bella, i. Persica 112, 8  
 Medici & Medicina in pretio habenda 77, 44. medici libri Aegypti. 269, 22. "medicina, seu Ars medica, quid 36, 17: facta & ipsa diuersas habuit 322, 31: a quo inuenta 132, 30  
 Medietates, seu Media, sc. inter Bonum & Malum 234, 33. in medicorum eorum 1, edus nemp qui in meo nomine congregari erant quomodo accip. 195, 33  
 Meditationes gnosticae 317, 37  
 Megalo & Mela 9, 18  
 Megarensis nec tertii nec quarti, nec etiam duodecimi 335, 52. Megarica Diachidz 141, 47  
 Megasthenes Indiarum lib. 111, barbaricam philosophiam antiquiorem ostendit 132, 2  
 Mel duffine mordaci salutare est 348, 5: bifam gignit 5, 21. melle rubente misceat 243, 3. melle ac lacte fluens regio 45, 46. melle dulcius 47, 16  
 Melampodis institutum 56. Melampus vnde sua hauserit 311, 29  
 Melancomas tyranus 130, 24  
 Melanippe Neptuni concubina 9, 22  
 Melanippidis melici locus 257, 17  
 Melchi dictus Moyles 142, 41  
 Melchisedec allegor. 231, 3: & 152, 40  
 Melisagorae furatus Gorgias 267, 7  
 Melice poenata legesq; primus extulit Terpander 133, 13  
 Melicetza funeralia 10, 11: 145, 19  
 Meli hodi delicati 61, 1  
 Melitzi catuli in deliciis 99, 24  
 Memotiz portus intigeda quam scriptis configunda secreta philof. 247, 32  
 Memphis Aegyptiz conditor 139, 2: Memphis adiacentes insulae 351, 39. Memphisitarum deus Apis 11, 43  
 Menander Pergamenus de Menelai in Phoenicem aduentu q. tr. 140, 48  
 Menandri comici locus 22, 10: 181, 15, 49: 235, 32: 260, 7: 303, 7: 324, 7: locus e D. isidoro mone 302, 31: locus ex Πλάτωνος seu Venetantib. 264, 30: locus ex Schapito m. 27, 32: loca ex aliis mutata 263, 36: 264, 32: 265, 25: locus e propheta 257, 14, 25: sententia de Deo reprehensa 25, 29  
 Mendacii natura 312, 32: cognata vitia quae 16, 17. quae licita 312, 18  
 Mendetia Aeg. opus 351, 33  
 Mendesium vinum 63, 18. Mendesium deum hircus 11, 43  
 Menecrates medicus Iupiter 16, 26  
 Menelaus post Troiam captam in Phoenicem delatus 140, 47: 141, 26, 4: mulier: editatis notatur tragica 175, 7  
 Menestheus annus vltimus 139, 7  
 Menesthratus Metrodoro famil. 260, 31  
 Menexena dialectica 224, 18  
 Mens videt, mens audit 159, 32: animae finis quidam portionis diuinæ, secundum Platonem 252, 20  
 Mensz Aa conicz situs & mystica signif. 240, 48: 279, 38  
 Menfurz cibi caelestis, allegorice interpretat 164, 40  
 Merces labori ac merito apud Deum parata 219, 14. merenario merces eodem die reddenda 171, 13. meronarii qui d. 201, 25  
 Mercurii ortus & tempora 159, 19. Mer-

curius animalium deductor 351, 25, 22. Mercurius Aegyptius, uindicta 9, 70. Phos 28, 43. Metcurii plures 1, 34. Mercurius Aegyptius ex. vate Deus 144, 37. Mercuri apud Aegyptios libri 269, 2, 3, 20. Mercurius fictitius Nicagoras 16, 29. Mercuriales statuae ad Alcibiadis formam effictae 16, 11  
 Mercurii dies 316, 15  
 Meretrices in testro prostantes 187, 50: & 109, 17. meretrix elegantis indicis sententia elusa 223, 10. meretricis merces in lacra non inferenda 112, 12. meretrice natus, a sacris ecclesiis arceatur 7, 24  
 Merita prolixè compenfat Deus 209, 34  
 Meritoriorum & puerorum & mulierum proflibula impud. 97, 16  
 Meropis inuentum 13, 11  
 Merula & colorem & vocem mutat 11, 43  
 Metioria lex 171, 16: 173, 7  
 Metalla scrutari 347, 39. metalla auri a quo inuenta 132, 37. Metallum vnguentum 76, 45: rectius μετάλιον in Athenzi epitome m. f. & Hefychii lexico: Suidas μετάλιον, Pollux μετάλιον vocat. Denominatum a Megalo Siculo inuentore, teste Suida.  
 Metaphoricis locutionib. Scriptura cur vtatur 207, 39  
 Metaphysica Aristoteli dicitur τὸ μεταφυσικόν 153, 27  
 Metaphorina philosophia Pythagorae 129, 46  
 Meteororū reuelatio vnde ad homines peruenerit 235, 24  
 Metrodorus Chius antecessores & successores quos hab. in Eleatica profess. 139, 13: primordia rerum statuit Vacuum & Plenum 19, 48: Epicurum ptaeceptorem laetit 273, 22. locus eius 179, 42: 261, 30  
 Metus quid 59, 40: 161, 16. inique a quibusdam reprehenditur 161, 44: vitilis hominibus ac saluta 51, 15: Fidei comes 162, 49: 161, 2: dilectionis initium 163, 31: a malo absterget 317, 13: & 255, 49: cietur quos verbum non capit 162, 14: nascitur e peccato 205, 12: duplex 55, 49: 165, 33: 346, 26. metus Dei quid 155, 29: aspellit peccata 51, 21. metum bonitati suae admiscet Deus, 345, 15. Timori sacrificant Romani 11, 26  
 Meum & Tuum per leges inuenta 114, 26  
 Michzas Moraerites quando prophet. 141, 3, 39, 45. Michaz locus 232, 21  
 Mida ditior, prouerb. 100, 34. Midz facta 5, 3  
 Milesii vt lustrati 243, 27. Milesia smaragdus 19, 29: vellera 15, 1  
 Milites quoque auro se ornare coeperunt, vt fecim. 90, 24. militaris rei praeludiu venatio 149, 33. militia Christiana seu spiritualis 31, 24: 160, 42  
 Miltiadis stratagema 150, 39  
 Miluii esus cur vetitus 244, 26  
 Minz ponzque quorsum proposita 103, 11: salutare 51, 20  
 Minerva Vlyssi praelucet 10, 37. Atticam suis precib. seruare nequit 260, 23: tibias cur abiecerit 68, 20: vulnerata 10, 44: Lamiz postponitur a Demetrio 16, 36. Minerva Poliadis seu Vrbicz templum 13, 24: simulacrum 13, 50. Minervae simulacrum sub dio cur Aegyptiis 239, 18. Minervae quinque 5, 24  
 Ministerio an vtendum numerofo 98, 25  
 ministri ecclesiae quae reportantur praeemia 263, 25, 32  
 Mines quib. temp. fegnarit, & quae in-

uenerit 133, 27: 135, 52. Moylis exemplo legib. suis auctoritate peperit 152, 11: 157, 32. in Minois Politia quid desiderarit Plato 151, 44  
 Minotaurus caesus 145, 21  
 Miracula praestigiat 313, 35. mirari res, initium Veritatis 163, 50  
 Misael, Ananias, & Azarias, martyrio clarent 142, 28  
 Misericordia seu Misericordia quid 166, 44. misericordia pariter & ira cum Deo 58, 17. misericordia Domini super omnem carnem 54, 37. misericordia christiana quid differat a philosophica 209, 52  
 Mires seu Lenex qui 209, 31  
 Mithridates Bacchus 16, 23  
 Mnemosynes & Iouis filia 9, 16  
 Mnesiphilus Solonis amulus 130, 24  
 Modus ubique obseruandus 104, 30  
 Momemphis Aeg. vrbs 851, 47  
 Monimi Mirabilium congeries 12, 28  
 Monogamia cur introducta, & cur vitia polygamia 195, 4: quo argumeto stabilatur 197, 34. monogamiae lex 132, 46  
 Mons constitut variis arboribus 326, 7. mons omni florum genere constitutus 351, 52. Mons triplex praeane resutans 267, 35. Mons Dei, ecclesia 55, 21: 213, 39: 311, 31. montes a proximis suis transferre quid 316, 40  
 Mopius Yates 144, 24, 43. Mopfi Diuinitatio a quo composita 144, 25  
 Morbi causa quae ex Antiphanis medici sententia 60, 48. morbi metuentudinon externi, sed interni, peccata 345, 25  
 Mores & ingenia vultu, incessu, vestituque se produnt 97, 45. mores boni corrumpuntur malorum commercio 73, 27  
 Mortui a Christo suscitati, mortui denuo 335, 49. mortui coronari soliti 76, 44. mortui alligati viui; alii cum iisdem sepulti 3, 20. mortuos tangere & accedere cur vetiti Leuitae 236, 29. mortui mortuos sepeliunt; quo sensu dictum 117, 22. mortuos suos sepelire; allegor. 110, 37. mortuum esse legi; allegor. 197, 29: 198, 26. mortui puiualiter qui 245, 34. morientium via duz celebratz a poetis quoq; 255, 34  
 Mors quid 255, 39: quam diu regnatura sit 191, 16: ortui praefertur a quibusdam 155, 36, 52: vulgi iudicio violenta, ad beatam vitam aditus est 211, 3: 214, 47. in mortem incurrere, nō est martyrium 206, 35. mortis meditatio quid profit 205, 37. mors stratagemate quo a Christo deuicta 342, 22. mors rationalis seu spiritualis quae 315, 9. mors, allegor. Ignorantia 161, 45  
 Morychi Bacchi simulacrum 14, 15  
 Moschionis comici locus ex Bacchylide petitus 264, 48  
 Moy Aegyptiis aqua, & cur inde dictus Moyles, 145, 37  
 Moyles quib. temporib. floruerit 138, 31, 38: multis Graecorum diis antiquior 139, 42: Baccho quanto vetustior 199, 10: vetustior quam qui primi omnium hominum nati a Graecis perhibentur 139, 25: trib. appellatus nominib. 142, 40: Deum fidei instinctu aulicis honorib. praetulit 225, 57: de Deo quae tradiderit 23, 24, 48: munerib; quib. functus; & quorum munus ex exemplar ad posteros transmiserit, etiam Graecis 149, 47: faciei splendorem vnde contraxerit 283, 2: & 223, 24: quam moderatus & humilis fuisse 221, 33: quanta erga populum suum caritate affectus f. 223, 35: ieiunium XL dierum per Dei gratiam tulit 193, 26  
 de Moylis theologi & prophetae ortu ac vita breuis narratio 145, 19. eius

vita & actiones in quib. constituerint 151, 49: virtutes & ornamenta 158, 33. in tenebrosam caliginem introitus eius quid signif. 250, 9. Moyses a Græcis nescientibus colitur in Platone ceterisq. legumlatorib. 151, 18. a Moysæ ad Græcos deriuata videntur omnia veri politici munia 158, 27. Moses Atticifans, Plato 148, 18. Mosaica disciplina in quib. constituerint 151, 49. philosophia eius quadripartita 153, 24. successorum eius chronologia 139, 51.

Morus quatuorplex, & quorum sit 175, 47.

Mugiles Sciachii delicati 61, 1.

Mulier, genis glabra, capillitio spontaneo comat 96, 27: viro adiutrix a Deo data 225, 7. caput eius vir 213, 35. sexui eius propria quæ, quæ cū viris cōmuniā 213, 28: virtus eadem quæ viri 37, 23: officium 224, 31: 225, 7: officia, ex Paulo 214, 14, 20: exercitia 104, 3: ornatus 91, 26: 107, 4: decorum in conuiuiis 68, 46. testis esse debent etiam in conuiuiis 74, 26: præsertim in ecclesia 110, 19: nulla parte nudæ, immo & capite velatæ esse debent 88, 29. potestatem eas in capite ferre quo mysterio voluerit Paulus 340, 25.

Mulieris virtutis exempla, ex vtraque historia 223, 40. mulieres pleræque molliorem affectant 107, 49: a comicis grauiter taxatæ 93, 27. mulieres illecebræ 107, 52. muliebri stragemate victus Israel 170, 49. mulieris impudē:is descriptio 108, 30. a mulierum aspectu auertendi oculi 113, 5. Mulierem videns ad concupiscendū, moechatur 200, 25. mulierem tangi verat Plato, nisi propriam 23, 10. a mulierib. quæ Indorum sectæ abstineant 194, 5. mulieres communes esse quomodo voluerit Plato 185, 9: communes esse vult Carpocrates 183, 49. mulieris quoto die a viri concubitu in Ceteris sanum intrare licitum 224, 13.

Mulieres sacræ, Germanorum philosophi 31, 48: mulier in virum transformari quomodo dicta Valentiniānis 337, 48. mulier superna 342, 44, 47. mulier mala; allegor. quibusdam Græcorum philosophia 122, 18. Mulier seu Femina, allegorice Cupiditas in Script. 194, 25, 36.

Mundatio quid 227, 44.

Mundities quid 105, 19.

Mundus & Cælum indifferenter a Platone ponuntur pro eodem 250, 24: pro deo habitus 19, 52: & 20, 6. ortum seu creatum esse agnouerunt etiam saniores philosophi 253, 10, 15, 26. vnus esse visus etiam Platoni 250, 23: duplex, æternus, & corruptibilis 255, 47: sensibilis & intelligibilis 253, 26. rectores eius duo quibusdam philosophis 253, 17: anima, summus vniuersi rector ac pater Deus 20, 4. Mundus minor, homo 2, 31.

Mūdānā rerū vsum damnavit Marcio; inique 187, 19. mūdāni qui 163, 4.

Muræx Siculæ 60, 52. muræx orn. mulieb. 90, 43.

Musæ quæ fuerint, & vnde dictæ 9, 16: quid conferant 124, 1: lucrum olim nō spectabant 237, 33. Sirenib. suauiores esse vult Pythagoras 127, 2. Musarum corona, rosæ ex Pieria 78, 40. Musarum alumna Sibylla 131, 24.

Musæi tempora 139, 2, 38. a Musæo mutatus Homerus 263, 16, 17: Hesiodus 267, 2. Musæo librum De Thesprotis suffuratus Eugamon Cyren. 266, 45.

Musæi oracula, dicuntur esse Onomacriti 144, 2. Musæi discipulus Orpheus 143, 52.

Muscis bos mactatur 11, 52.

Muscum diui consecrati 184, 5.

Musica modulamina & instrumenta quæ a quib. inuenta 132, 42. musica instrumenta quæ quib. populis in bello vtitata 71, 29. musica cur attingenda, & quomodo 280, 3. musica incondita 71, 3. musica prophanz sacræque discrimen 1, 6, 30. christiana quæ 71, 19: musica exempla David nobis suppeditat 279, 35.

Mycon' vna nō facit ad prouerb. 154, 1. Fl. ed. Μύκων, & subauditur ὁ ἄλλος: vt intelligatur Myconia linea. sed Myconon insulam in hoc prouerbio significari declarat Stephani Ethnica.

Myia philosopha 224, 16: & poetria, ibid. 25.

Myrmidonis ortus 11, 48.

Myrsilus Lesbius de Musis 9, 24.

Myrsinum vnguentum 79, 34. myrto siluestri Diana gaudet 78, 41.

Myso Chenensis in sept. sap. 129, 20.

Myræx tondendus potius quam mentū aut genæ 106, 29.

Mytæ, s. mysteriorum interpretes 148, 41, 51: sacrificiorum rationes & causas enarrant 175, 3: cognitionem suam vnde hauserint 123, 14. cor suum edere quid verent 239, 42.

Mysteria ethnica a quib. & quomodo condita 245, 45: mystice traduntur 119, 2. mysteriorum præludia illustratio; inde parua mysteria 248, 33: 303, 16. ante mysteria magna initiati paruis; prouerb. 204, 6. mysteria sunt etiam mysteriorum præludia 119, 32. mysteria lugubria & funebria 16, 49. mysteriorum profanorum symbola 5, 46: & 6, 33. mysteria quib. apud Ægyptios comunicata 242, 8. ob mysteria euulgata accusatus Æschylus 166, 49.

Mysterium suum sibi & filiis domus suæ referuat Dominus 247, 3. mysterium de Christo cur velatum a prophetis 287, 42: superioribus seculis ignotum, Paulo patefactum 246, 15, 23. in mysteriis loquitur sapientia 128, 16. mysteria diuina qui ab vniuerso Dei filio didicit, impius esse non potest 297, 51.

Mythica naturæ orgia peragere 84, 22. mystica Ægyptiorum philosophia 130, 31. mystice velata multa in vtraque theologia & ceteris discipl. 237, 26.

Myuntis Attici casus 4, 45: Mysuntis, Euseb. Præpar. euang. p. 39.

## N

Nabla quorum inuentum 132, 38.

Nabuchodonosoris expeditio 142, 17.

Naid, allegor. quid 165, 7.

Narcissus ipse sui amore incensus 94, 45. narcissus, magnorum deum coronamentum 78, 39. narcissini vnguenti vis 79, 34.

Nardus vnguentis nobilitata 76, 46.

Nasci hominem, cur malum esse cum alii senserint ethnici, tum Marcionitæ hæretici 185, 29: 186, 24. Natalis diui consecrati solenniter celebratur 184, 2. ortus diem cur exsecrati nonnulli 201, 20. ortus hominis an e deceptione serpentis constet 200, 18.

Nathanis propheta tempora 140, 31, 35.

Natura magistra, legitimos temporum articulos docet 84, 14. naturæ conuenienter vt viuamus 84, 28. naturæ adulterant qui meritoria prostibula permittunt 97, 28. naturam Stoici Deum vocant 174, 9. naturalia hominib. quæ sunt, Christum non tollit, sed temporis & modo attingit 72, 32.

Nauem compingere & nauigare, primus qui docuerit 132, 31. naus cursus ad aëtrum dirigitur 277, 47. naus cælum secundo vento petens, in annulo signa.

106, 14. Nauigium Ægypti. quid signif. 242, 11. Nauigare in terra cur vteretur Pythagoras 239, 11.

Naum quando prophet. 142, 29.

Nauicula Homeri 224, 30.

Nauphanes Pyrrhonis discipulus, Epicuri præceptor 130, 14: summum bonum quod statuerit 179, 32.

Naufirhous Philippi paedagogus 41, 15.

Nazaratus Assyrius 131, 18.

Nealcis f. Alexandra 224, 26.

Neantes Cyz. de Maced. sacerdotibus quæ trad. 243, 20: de Pythagora quæ trad. 129, 42.

Nearchus tyrannus 213, 5.

Nechao rex Ægypti 142, 5.

Nechephres Æg. rex 149, 2.

Neemias Hierosolyma instaurat 142, 25.

Negationi iatis cit addere Vere, absque iuramento 309, 41. negare Christum quid sit 215, 34: seipsum negare est 210, 38.

Negligentia malos facit qui boni sunt natura 123, 35.

Nemeca panegyris 10, 18.

Neptunus vnde dictus, & pro deo cur habitus 19, 23: medicus 9, 2: Laomedonti seruuit 10, 29. Neptuni stupa 9, 27. Neptuni & Amphitritæ simulacra in cubitorum 14, 6.

Nereidis amasus Æacus 10, 4.

Nicagoras Zelites Mercurius 16, 28.

Nicander, Spartz rex 141, 23.

Nicandri Poetæ Venus καλλιόλητος 11, 32: μουσαλα 15, 26.

Nicanor Cyprius, sapiens 7, 19.

Nicias Carystius vates 144, 28.

Niciz or. locus ex or. ad Lyfiam Pro depolito 265, 50.

Nicolai dictum & factum sinistra a q. interpretatum 177, 15: 137, 26.

Nicolitri comici locus 90, 49.

Nidore deos suos quam solide honorarint Græci 304, 10.

Niobe, vxor Lori 29, 18.

Nobilitas seu Generositas vera quæ 106, 7: christiana quæ 173, 26. veram quid deceat 188, 42. nobilitas sua male abutuntur gnostici fictitii 188, 19. nobilitas & libertas fictitiorum gnosticatorum a Paulo vt coarguatur 197, 6.

Noctu cur fieri solitæ sacrarum ceremoniæ 227, 31. nocturnus dies Platoni qui 256, 8: 260, 32. nox nocti cognitionem annuntiat; quid signif. 247, 11.

Noei ebrietas exemplo nobis prop. 69, 28.

Nomadibus barbaris equi & vehiculum, & domicilium, & victum præstant 98, 8.

Nomina notæ rerum 331, 48. nomina reb. inposuisse, quanti a Pythagora æstimatum 348, 9. nominum diuersa significatium vis accurate in Scripturis penicillanda 348, 12. nominibus seu vocabulis pugnantibus Sophistæ 161, 20. Nomen supra omnia nomina euectum 340, 18. nomen beatum. i. Nomen domini Iesū 291, 51. nomen laminæ inscriptum, mysticum 241, 33. nomen Dei in vanum vsurpare quid 290, 6.

Nomius Apollo 8, 29.

Nomos in choro & cithara primus qui cecinerit 133, 16.

Norici & Noropes qui populus, & quid inuenerint 132, 40.

Nosce te ipsum; vnde desumptum 168, 35, 40. nosce plus est quam cred. 283, 51.

Nothi, filii perditionis 27, 8.

Noua facit Deus Verbum 157, 30. nouos esse oportet qui nouo participarunt Verbo, Christo 39, 46. nouitas, Dei auctoritate fulta, non reicienda 49, 17.

Noth-

- Nouilipii** obferuatio apud barb. 131,50  
**Nouimeftres** partus quot dieb. formen-  
 tur 278, 14  
**Nudus** veni, nudus reuertar; quo fenfu d.  
 230, 43. nudi degunt apud Indos  
*ei. ex p. 101 & ei. ex p. 101* 194, 3. nudare  
 corporis partem aliquam mulieres haud  
 decet 69, 7  
**Numa** rex populi Romani, philofophi-  
 am fuam vnde haufert 131, 30. Fidei  
 Pacisque templum primis ftatuit 234,  
 48  
**Numenius** Pythagoreus de Platone  
 148, 17  
**Numerus** matre carens idemq; ftertilis,  
 Septem 290, 33. numerus mafculi qui,  
 & qui forminei 290, 30. numerorum  
 myftica interpretatio 278, 48. ex Nu-  
 meris (libro Moyfis) exemplum zeli  
 ard. 188, 36  
**Numidae** vife Nomades  
**Nummi** hominib non pecunie tantum,  
 fed & virtus 207, 26. nummi infcri-  
 ptio myftice interpretata 344, 18  
**Nuptie** feu Connubium fcopum quem  
 habeat 11, 21. fecundæ quib. conceffæ  
 197, 8. nuptie fempiternæ 342, 38. nu-  
 bentibus manu impofita benedicitur a  
 presb. 106, 47  
**Nutritio** plus amoris ingenerat quam  
 procreatio 46, 51  
**Nux** arbor haliu fuo caput grauat; vnde  
 & nomen traxit 78, 26. nuxes caffæ  
 quæ d. 133, 8  
**Nyctimus** Lycaonis filius 11, 3  
**Nymphæ** Hamadryades, Oreades, Nai-  
 des, Nereides 17, 50  
**Nymphodorus** Amphipolites, Afaticor-  
 um rituum libro tertio, de Api Ægy-  
 ptiorum quæ referat 139, 39. Nympho-  
 dori Ritus & Iura barbarica 19, 32  

O

**Obiectionib. & Refponfionib.** fæpe vir-  
 tutis Scriptura 159, 48  
**Oblatio** deflorata 204, 10  
**Oblivam** viam tenentib. obliquum fe  
 præbet Deus; & quæ obliqua illa via  
 55, 33  
**Oblivioni** remedium imago feu effigi-  
 es 118, 24  
**Obœdiætiæ** quid fpectare debeat 228, 41.  
 mandatis ceu fundamento nititur 60,  
 1. quas partes fibi vindicet in homine  
 30, 36  
**Obferuatio** mand. quid 170, 13  
**Occidere** fe, feu Mortificare, quid 100, 11.  
 315, 25. occifus folo verbo maleficus  
 148, 52  
**Occultatio** myftica vtriq; theologiz vfi-  
 cata 237, 26  
**Océanus** inuenfus 250, 27. Océano cir-  
 cumflua Tellus 279, 35  
**Ochus** rex Arfes, rex Perf. 143, 24  
**Octo**, primus cubus 278, 52. 290, 36. octona-  
 xii numeri myftica cõfideratio 290, 36  
**Octaua** feu Dominica dies 342, 32. octa-  
 ua feptimæ loci cepiffe videtur 290, 21.  
 in octauam transferuntur regenerati  
 343, 46. octaua & duodecima dies Pla-  
 tonis, myft. 256, 16  
**Oculi** caute regendi 108, 12. 111, 6. oculus  
 fe te scandalizet; qua signif. dictû 108,  
 13. oculi imago Ægyptiis quid signif.  
 242, 17. Oculi Iouis omnia cernens  
 258, 33. oculus totus torusq; auritus  
 Deus 306, 16. oculos hominû qui me-  
 ruit, non Dei, miferimus eft 85, 2  
**Odiffe** parentes ac propinquos præ Chri-  
 ftu; qua signif. d. 200, 47  
**Odores** chriftianos qui deccant 77, 4. O-  
 dorem cognationis fui, per omnia De-  
 us fpargit loca; aliis a falutem, aliis ad  
 mortem 76, 32  
**Odryæ** publice philofophati 130, 47  
**Oechaliæ** excidium, poema 266, 47  
**Oeneus** Dianam offendit 208, 23  
**Oenone** vates Troiz 144, 37  
**Oenopides** Chius ab Ægyptiis quæ hau-  
 ferit 351, 16. 352, 5  
**Oephi** hoftiarum 165, 3  
**Officium** quid 60, 1. diuinum generum, eft  
 60, 16  
**Ogygii** feculi diluuium 138, 40  
**Oleum** infectis inimicum, hominib. vti-  
 lifsimum 77, 14. 48. olei fluuius 45, 49.  
 oleum myftice quid signif. 76, 15. 85. O-  
 leum facrum a communi quid diffet  
 344, 5  
**Oliuz** agreftris in fatiuam infitio allego-  
 rica 285, 34  
**Olla** e cinerib. fublata, typum feu velti-  
 gium eius abolet Pythag. 239, 1  
**Olympi** Phrygis inuenta 132, 27. 42, 45.  
 Olympia regina, Iuno 151, 7  
**Olympia**, feu Olympii ludi 10, 12. Olym-  
 pia prima 145, 30. Olympiis fui, fui fu-  
 nerib. honores funt; prouerb. 245, 37  
 Olympicum certamen ab Hercule in  
 honorem Pelopis inftitutum 145, 22. O-  
 lympici athletæ 177, 38. Olympias Iphi-  
 ti 145, 27. Olympias prima 141, 34. 143,  
 42. XV, 144, 10. XVIII, 141, 30. 144,  
 9. XX, 144, 11. XXXIX, 133, 30. XLVI,  
 130, 24. XLVIII, 143, 16. 36. L, 143, 38.  
 51. LXII, 130, 22. 143, 38  
**Olympichi** Samiaca 13, 51  
**Olympionicarum** corona ex oliua agre-  
 fti 285, 37  
**Olympii** Iouis fimulacrum ex ebore In-  
 dico 14, 11. Olympiis ethnicorum lu-  
 piter quid fit 28, 3  
**Omina** fupertitiofa vet. Græc. 302, 28  
**Omnib. omnia** factus Paulus, vt omnino  
 feruaret aliquos 310, 22  
**Omphacinus** color 87, 15  
**in Onere** fufiftollendo Pythagoras opem  
 ferri voluit, non in deponendo 118, 19  
**Onomacritus** Athenienfis, vates 144, 40.  
 de Orpheo quæ trad. 143, 50. Onoma-  
 criti effe dicuntur quæ Mufæ adcri-  
 buntur oracula 144, 3  
**Opera** nofta clamare debent, non verba  
 332, 36. opera bona, fide deftituta, nil  
 adiuuant poft obitum 124, 25. opus v-  
 num idemq; quib. reb. differat 222, 51  
**Ophiani** hæretici vnde d. 325, 32. Ophitæ  
 Epiphania 103, & 120  
**Opinio** communis non fpectanda, præ-  
 fertim in reb. diuinis 257, 6. opinio  
 vulgi plerumque errat 246, 8. 14. opi-  
 nio a fabulis parum diftat 154, 9. opi-  
 nionis falfa caufa quæ 278, 28. curatio  
 triplex 322, 51. recta opinio quid 294,  
 5. opinionum mutationes omnes vo-  
 luntariæ 125, 24  
**Oraculum** ethn. dat. 150, 52. 260, 23. ora-  
 cula zngmatis cur velata 237, 31. 50  
**Orationi** orationem opponere, Protago-  
 ra inuentam 275, 1  
**Organum**, corpus Chriftiani 71, 22  
**Orgia** naturæ myftica 84, 23. cæleftia &  
 beata 261, 34. orgia Dei, impietatem  
 exercentes auerfantur 231, 12  
**Orientem** verfus preces fieri cur folitæ  
 307, 41  
**Ornamentum** cuiq; creaturæ peculiare  
 dedit opifex Deus 96, 28  
**Ornytus** Mineruam vulnerat 10, 44  
**Orontopagas**, tribunus Perf. 242, 37  
**Orpheus** vates 144, 45. Mufæi discipu-  
 lus 143, 52. vnde oriundus 21, 49. 130,  
 28. quando flor. 139, 2. 38. de Deo vt  
 fenferit 21, 49. animas in corpore  
 ceu ergaftulo puniri cenfuit 186, 15.  
 Orphei mufica 1, 9, 41. locus 5, 41. 6, 28.  
 243, 214. 257, 48. 259, 3, 11, 18, 33, 36, 46.  
 260, 28. locus ex Theogonia 266, 50.  
 locus e Mofe 250, 11. ex Orpheo qui  
 quæ mutuati 263, 14. 265, 16. 266, 50.  
 ex Orpheo plurima mutuatus Hera-  
 clitus 267, 11. ex Orphei verfus 257,  
 48. de Orphei pocû liber Epigenis  
 144, 5. Orphei myftica feu symbolica  
 vocabula ab Epigene enarrata 244, 2.  
 de Orpheo quæ tradat Onomacritus  
 143, 50. Orphei poemata, Onomacri-  
 ti effe perhibetur 143, 50. Orphei Cra-  
 ter, Zopyri Heracleotæ effe dicitur 144,  
 8. Orpheo quædam adfcripfit Pytha-  
 goras 144, 4  
**Oſculari** vxorem, in confpectu familie  
 non decet 111, 21. oſculi abufus taxatur  
 110, 42. oſculum myfticum & fanctum  
 effe oportet 110, 45  
**Oſces** quando Prophetarum 141, 37. 45  
**Ofiris** rex confecratus a Sefoftri 151, 40.  
 idem cum Baccho Græcorum 35, 21  
**Oſa** diis facrificata 304, 8. 14. 305, 20.  
 Os de offibus meis 245, 5. os allegorice  
 pro Anima 342, 28  
**Oſtreorum** natura 15, 39. oſtreæ Abydena  
 delicata 61, 1  
**Otiolorum** ftudia inania 109, 22  
**Oua** vt viuifcant 303, 1  
**Ouis** pro Deo 11, 42, 52. oues pafcere non  
 dedignatus Iacob & Rachel 104, 19, 22.  
 & puellæ regiz 224, 30. oues Chrifti,  
 ecclefiæ membra 44, 7. oues & ouile  
 Chrifti, diuinum generum 283, 43. 284, 1  
**Oxyrynchitz oxyrynchum**, colunt 11,  
 41  

P

**Pactolus** aurifer 25, 11  
**Pædagogus** Clementis quid promittat  
 35, 4. Pædagogus qui, & Pædagogia e-  
 ius quæ 47, 38. & 35, 41. pædagogus  
 nofter Iefus, filius ac verbum Dei 58,  
 52. pædagogus ille diuinus quib. or-  
 natus dotibus 58, 34. cur nobis præfe-  
 ctus 35, 40. mulierum æque ac virorum  
 eft 27, 20. humanus eft & benignus 36,  
 36. & bonitate virtutis & austeritate, vt  
 Deus pater 58, 41. inftrumento virtutis  
 verbo diuino 58, 44. in puerili eccleſia  
 vſus lege ac prophetis 58, 14. vnus, fed  
 per varios miniſterii modos 112, 11.  
 Pædagogus Clementis, peractis mune-  
 ris fui partibus, ad doctorem Chrifti  
 eiusq; verbum difcipulos deducit 114,  
 18. & quidem cû precatione, v. 48.  
 Pædagogi ethnici quantum a noſtro  
 diffiterint 48, 12  
 Pædagogiz rationibus quam variis &  
 & quib. potiffimum vtatur Deus 53, 4.  
 pædagogiz chriftianæ breuila capitis  
 112, 11. 113, 39  
**Pæderotæ** inungunt fe mulieres 94, 6  
**Pallantis** filia, Minerua 8, 26  
**Pallas** vnde dicta 5, 47. Palladia duo 14,  
 9, 12  
**Pan** colitur a Brachmanis Indis 194, 3.  
 præ ceteris diis a Socrate inuocatus;  
 myft. 254, 15. olim ignoratus qui effet  
 13, 16. Pani vt facrificatum 243, 43. Pa-  
 nifici arrectis veretris 18, 26  
**Panætius** ſummum bonû quod ftatuerit  
 179, 14  
**Pancæus** mons 132, 37. Euf. & Strabo  
 Πανέως, itemque m. f.  
**Pandæta** Dorothæi 144, 28  
**Panegyres** funebres 10, 8  
**Panemi** menſis dies 111, 739, 5  
**Panis** farine cribratione effeminatur 61,  
 11. panis deftituitur iuſtus perraro 101,  
 52. panib. clam deftinis veſci, & Aquæ  
 furti bibere allegor. 137, 10. panes quin-  
 que a Domino fracti, myfticiffimi 240,  
 23. panis calorum, verbum Dei 46, 9.  
 panis cæleftis Chriftus 336, 46. panis  
 myfticus 46, 12. panis euchariftiz f. 336,  
 50. a communi quid diffet 344, 5. pane  
 myftico contra eccleſiæ regulam abu-  
 tuntur hærefes 137, 11  
**Pantælea** philofophia 224, 19  
**Pantænus** vt acceperit illud, in Sole po-  
 ſuit tabernaculum ſuum 359, 7  
**PANTARCHES** PVLICHER 16, 13  
**Panyafis** de Augæ & Iunone vulneratis  
 q. 11, 45. Panyafidis loc. 10, 44. loc. 88

- Theognide desumptus 264, 24. Panyasis Halicarnasensis Cleophylo Oechalix excidium suffuratus 266, 47
- Papyracea cistula 143, 28
- in Parabolis aperiet os suum 230, 38. in parabolis pleraque omnia locutus Dominus 287, 20. parabolicum scripturę genus antiquissimum 287, 48. parabolicus sermo qualis 287, 40. parabola Domini qui intelligant 247, 2
- de Paraclete vt senserint Valentianiani 335, 8
- in Paradisum subuectus Paulus 250, 27. paradisi in quarto celo 341, 9. paradisi, mundus allegor. 249, 1
- Parce & Fatum, dii 7, 40. an deus 28, 48, 52
- Parchoris prophetę enarratio 272, 35
- Paries intergerinus per Christum sublatu 253, 29
- Parmenides Eleates, magnus philosoph, Platonis iudicio 257, 11. pceptorem quem & quos discipulos ac success. hab. 130, 17. ignem & terram deos statuit 19, 19. Parmenidis locus 236, 23: 246, 12: 257, 18: 261, 16: hemistichium ab aliis imitatum 266, 23
- Paras Specie quid differat 331, 8
- Pascha instauratur 142, 1, 36. Pasche allegoria 161, 4: 247, 42
- Pascere ventos, prouerb. 137, 3
- Pascheres Artici delicati 61, 3
- Pastor, Angelus ( seu Nuncius ) poenitentiz, Hermas de pseudoprophetis quz dixerit 134, 37: de fide vt prędicet 165, 50: de poenitentia 166, 2: de puritate cordis 216, 2: de descensu ad inferos 271, 20
- Pastorem se vocat Christus pędagogus noster, & cur 47, 48: 55, 15. pastor bonus, solus Christus 55, 29. pastor bonus idem & legislator 152, 7. pastoris boni officium 55, 19
- Pastores, ecclesię antistites, ad Christi pastoris exemplum 44, 6. pastura ouini pecoris, regni pręludium 149, 32: 252, 3
- Pastus an sit Deus 339, 1
- Patientia quid 170, 11: firmum, fixum, que nomen ecclesię 40, 17
- Patrem & Matrem honorare, allegorice quid 291, 52. pater allegor. quid 206, 23. patres, & qui lingua, & qui calamo nos instituit 116, 22. pater sublimis, Abram 234, 51. pater vnus nobis in celis 199, 15. Pater bonus & Pater iustus, Deus 52, 13. Pater & Filius enigmatische ab Euripide innuuntur 246, 27. Patrem nosse, vita; ignorare, mors est 247, 6
- Patria consuetudo, fluxa 46, 11
- Patriarchę tres, Abram, Isaac & Jacob, quid signif. 122, 50
- Patrocles Thurius de Dfosciris 9, 3
- Paulus Lacydę discipulus 213, 6
- Paulus apostolorum nouissimus, Veteris testamenti auctoritate omnia sua scripta confirmauit 226, 30: quam diu docuerit 325, 2: ceu theatrum mundo propositus 218, 18: ad auditorum caput se accommodauit 257, 5: Gręcis aliquantulum veritatis cognitionem tribuit 135, 50: Gręcorum quoque prophetarum testimonio Gręcos coarguere ausus 139, 14: philosophiam quam damnat 127, 23: de lege vt sentiat 151, 40: quzstiones inanes repudiandas dicit 234, 3: coniugem & ipse habuit 192, 37: ad Colossenses qua occasione scripserit epist. 274, 27: epistolam ad Hebręos qua occasione scripserit 274, 21, 24. Pauli ad Corinthios epistola prior 42, 46: ex ad Colossenses epistola 119, 25: ex ad Titum epistola 129, 12: ex epistola ad Hebr. 144, 1. ad Timotheum epistola cur a quibusdam reiecta 161, 22. Pauli discipulum pceptorem & magistrum iactat Valentiniani 335, 12. vife Apostol. Pauones Medici delicati 61, 6: 99, 21
- Paupertas Platoni quid 152, 52: vera quz 222, 7: beata quz 207, 45: sapiętię sortita est 207, 35: auocat nonnihil gnōsticos 207, 12
- Pax, iustitiz filia 231, 6. pacem colentes cum omnibus 163, 16. pacifici qui, eorumque beatitas 210, 19, 22
- Peccare, actione seu actu dicitur, nō substantia 219, 27. peccans, suapte sponte, an dęmonis impulsu delinquat 221, 40: tractandus vt frater 113, 14. peccatoris poenitentiam quam mortem, mauult Deus 161, 43: 163, 2. peccatorum poenitentia gaudet Deus 113, 17. peccatorem occidi lex cur iusserit 300, 14
- Peccatum quid 167, 31: 159, 39: ppter rectam rationem est, vt recte facta rectę rationi sunt consentanea 59, 36. peccato originali infecti omnium & animę & corpora 201, 21. de peccato actuali & innato seu originali, Basilidis sententia 217, 7. peccati cuiusque principia, Ignorantia & Infirmas 223, 37: agnitio, ex lege 161, 40. peccatis suis venditum esse 199, 32. peccatorum suorum catenis quisque constringitur 169, 24. peccatum qui facit, seruus est 159, 5. peccatis non succubendum, sed instaurandum aduerfus ea bellum 35, 51. peccatorum radices quoque excidit lex 73, 37. peccatorum differentia a palamędo exposita 167, 35. quz remittantur, quz non; ex Basilidis sententia 229, 45. voluntaria peccata post veritatis agnitionem, expiationem non inueniunt 166, 17. peccatis sepius repetitis veniam petere, non poenitentia est, sed poenitentiz opinio 166, 35. peccata vicini, electo quadam tenus imputantur 316, 9. peccatis nostris traditus quomodo Christus 51, 17
- Pectus Methymnzi, delicati 41, 3. pectus mulieris 6, 46
- Pectorale sacerdotis q. signif. 241, 24
- Pedes hospiti apud hosp. lauabantur 224, 28: vnguento medicato salubriter illinuntur 77, 31. pedum excitatio ad extremam psecutionis clausulam 306, 39
- Pedes Domini, allegorice Apostoli 76, 8. Pes, vox multas sign. habet 332, 25
- Pelasgus Arcadium progenitor 131, 34
- Peleus Theridis amasius 10, 4
- Pelius mons 333, 9
- Pellicez tunica primorum parentu quz 341, 36
- Pelopis e Phrygia in Peloponnesum, transfusus 139, 1. e Pelopis offib. Palladium 140, 10
- Peloponnesiaci belli initium 145, 32
- Peloridae conchę delicatz 61, 1
- Peltz, quorum inuentum 132, 34
- Penelopez textura vt imitanda 144, 28
- Penes nos positum, quid 229, 38
- Pennato capite sacer scriba 269, 8
- Peplus, cuius poema 144, 6
- Peram habere vetantur apostoli, allegor. 101, 33. Pera Crætetis, prouerb. 13, 43
- Peratica hæresis 325, 30
- Perditum repperisse dicit Christus in conuersione Zacchai publicani 209, 27
- Perdix caupo 323, 32
- Peregrini mundo sumus, non natura tamen 231, 41. Peregrinus & Aduena in hoc mundo qui 316, 36. in peregrinis Scalenis modesti vt dū & cōtinentia 151, 29. Peregrinatio christiana 101, 31
- Perfecti effote vt pater vester in celis, quo sensu 220, 3. perfectus qui 225, 32. perfecti quando fieri putemur 41, 50. perfectos quam temere se quidā vocent 47, 28. perfectoru differentiz 226, 16. perfectus diuersis modis dicitur: at qui in omnib. vna perfectus sit nemo hominū inuenitur 224, 28. perfectum esse, penes vnū Deum 39, 10. perfectum coniugium quod 161, 41
- Perfectio quid, vel potius Perfectionis primus gradus qui 274, 7. perfectio christiani quę 47, 35: christiana quę 220, 29: 222, 10. euangelica quz 316, 19. perfectionis nomen cur baptismo tributum 41, 16
- Periandri dictum 129, 36. Periader e septem sapientib. eximitur 129, 10, 19
- Peripateticz sectę conditor Aristoteles; eiusque successores 190, 2. Peripatetici deū quem statuerint 20, 3. bonorum genera faciunt tria 161, 30: de matrimonio vt senserint 220, 29. Peripateticz disciplinę genera duo 246, 51: ex Mose ac prophetis concinnata 254, 23
- Peritia quid 169, 30: 294, 6
- Periz ac Medi deos quos habeant 19, 32: & 13, 39. Perizum philosophi, Magi 131, 36
- Perizca gens impēse philosophata 130, 45: quz inuenerint 132, 47. Perizum reges filios suos in quib. potissimū instrui curarint 42, 18. Periz rex delicias in Græcia maximo cū exercitu cōsecratus 61, 5. Periz regni chronologia breuis 143, 22. Periz montes miris 268, 44
- Persei tempora 139, 22: expeditio 145, 18. Persei regnantis annus xxxiii, 139, 12
- Perseus crepidę 89, 5
- Persecutionem ob inuitiam patientes beati 207, 39: 210, 28. persecutionem cur patientur pii 216, 27. nolente an volente Deo fiat 217, 50: ex vire in vrbem fugienda vt sit 216, 15. occasio eius quantum fieri potest pręcedenda 216, 41
- Perisclētia soli adscribitur ab Agypt. 242, 27. Iustratio eius 243, 37
- Periti se daret, q. 1492 50. peritio regia, hominum salutem potere 226, 44
- Petrus apost. mactare iubetur & vesci 44, 40: liberos procreauit 192, 26: vxorem ad suppliciu vadentem quib. verbis cohortatur 312, 49. ex Petri predicatione locus 269, 44, 52: 271, 33: 288, 5: 350, 35. ex Petri Apocalypsi locus 348, 49: 347, 12, 17. Petri interpretem Glauciā magistrum iactat Basilides 325, 11
- Perulantiz ara 7, 47
- Peucetio, Rom. hostis 213, 8
- Phagros piscis pro deo 11, 40
- Phaethon Veneris amasius 10, 6. Phaethonthei incendii tempora 138, 47: 145, 14: allegoria 244, 37
- Phalangis venenatiores oscula 110, 48. 177, 43
- Phalerensis heros 12, 7
- Phalli Bacchici 10, 16: & 5, 16: qua ex causa instituti 10, 23
- Phaenias de Lefchis & Terpanii temporib. quz tr. 144, 8: de Alexandri expeditione 145, 45
- Phanoclis Erotas 11, 19. loc' ei' ex Amorib. seu Pulchris ad imit. Demosth. 266, 28
- Phanothez inuentum 333, 33
- Phasiane aues delicatz 61, 5
- Phemius vates 144, 1
- Phemonoe Delphica vates 144, 43: quādo flor. 139, 36
- Pherecratis locus ex Automolis 309, 51
- Pherecydes Syrius in septem sap. 120, 19: Theologia suam cryptice scripsit 244, 12: allegoricam suam theologiam e Chami prophetia desumpsit 272, 42: de Idanthura Scyth. rege quz ref. 242, 34. locus eius ex Homero mut. 264, 5
- Phidiz Ioui a se facto parum honoris tribuit 16, 12
- Philænidis Schemata 18, 30
- Philemonis comici locus 108, 44: 259, 43: 302, 42: locus ex Platone mut. 266, 25: locus e Synephebo 90, 35. Philemō Hypobolimzum suū ex Anisophanis Cocalo



- Cerealis suffraganeus 267, 4  
 Philini locus ex Demosthene 266, 2  
 Philippides Pan qui sic docet 13, 16  
 Philippus Amyntoris (Amyntas) Euseb. & al. E-adorat 16, 33: moritur 145, 34  
 Philippus, Archon Athen. 149, 15  
 Philippus apost. filius eloauit 192, 36: extra. martyrium. mortuus 219, 26  
 Philisti locus ex Thucydide 269, 48  
 Philo Dialecticus in Menexeno quæ scribat 224, 18. Philo Pythagoreus Hebraicam philosophiam Græcæ vetustiorum offendit 132, 1. Saram & Agarem ut interpr. 122, 42: in Moyſis vita, Græcos doctores in Agypto fuisse tradit 148, 45: de magnis ingeniis quid prædicat 174, 4: in libro De Iudæis regibus diffinit a Demetrio 146, 16  
 Philochorus de Neptuno medico quæ scia, 1: de Teleſis ſtatuarii operibus 14, 6: de Homeri nativitate 143, 17: *Martius* libro 1 de Orpheo quæ trad. 144, 46. ſurtum eius 267, 10  
 Philolai Pythagorici locus 186, 8  
 Philophandum omnib. cuiuscumque ſexu, ætate, conditione ſive hominib. 214, 49: 215, 7. philophari Platonem quid 136, 24. Philosophia quid 31, 22: 39, 44: 122, 32: 123, 105: 163, 51: Clemēti quid 173, 6: 195, 4: quæ intelligatur & p̄betur a Clemēte 124, 18: Hebraica ſeu iudaica, multo vetustior Græcæ 130, 11: 151, 52: 131, 20: barbarica, & antiquior & auctior Græcæ 130, 12: barbara ſeu chriſtiana, vera & perfecta 155, 31: Moſaica, quadripartita 153, 24: Græcæ, ſingitur a quibusdā ut a pueris larua 278, 12: quo nomine a quibusdam reiicitur 120, 19: 122, 6: an ex diabolo, ut quibusdam viſum eſt 275, 12: 294, 12, 41: ad Græcos vnde manarit 298, 21: & 120, 27: deſinata ex barbara 261, 46: theologis veteris veraq; fragmentū quoddam 122, 47: Græcis Teſtamenti loco data 175, 23: & 170, 19: Græcis magiſtra fuit vq; ad Chriſti aduentum, ſicut Iudæis lex 295, 1: quid & ante & poſt Chriſti aduentum proſuerit 121, 48: Græcos quomodo iuſtos fecerit 237, 6: quid cōſerat ad veritatis cognitionem 137, 20, 42: 138, 5: viam præparat celeſti doctrinæ 133, 40: 301, 31: ad ſapientiam nos deducit, ut liberales diſciplinæ ad philoſophiam 122, 31. neglecta ea multi apud ancillas eius conſeſcunt 122, 28  
 Philoſophia, ut naux, non in totum eſt ſui eſt 117, 34: faſtu & ſapientiz opatione infamata 165, 18: ſectis variis ita diſcerpta ut a Bacchis Penſtheus 128, 33. ſucceſſiones eius præcipue tres, Italica, Ionica, Eleatica 129, 39. Philoſophia inanis ſeu macra, Zenonis nempe Stoici 177, 50. quæ & quatenus a Paulo reprehenda 274, 21: & 127, 22: quæ reſiciatur a chriſtianiſm, quæ non 136, 16: vera, a primo omnium doctore Chriſto profecta 273, 41. chriſtiana patet etiam illiteratis 213, 20: ſublimis, reſu cæleſtium ſcrutatio 234, 50: tripartita in homine gnoſtico, Logica, Phyſica, Ethica 231, 21. ſinis eius qui a quib. philoſophis poſitus 253, 42. antiſites eius olim qui apud barbaros 131, 36  
 Philoſophi Græcis qui, & qui chriſtianiſm 273, 3: Platoni qui 136, 27: 151, 27: veri qui 236, 29. philoſophum ſe cur appellavit Pythagoras 205, 1. philoſophus, veritatis ſtudioſus eſt 163, 46: multa perfectæ habeat oportet 261, 52: chriſtianiſm, quor & quæ obſeruet 164, 4: veteres pleriq; omnes barbari 118, 25: 130, 26: optima quæque dogmata partim ab Hebræis partim a ceteris barbaris mutuati 268, 49: e Moyſe multa ſummi  
 235, 19: qui quos deos ſibi finxerint 19, 14, 45: 127, 45: pueri ſunt, niſi ſub Chriſto in viros adoleſcant 127, 51  
 Philoſophorum ſectæ pleraque a Socrate ſua mutuata 263, 11. philoſophorum antiquiſſimus Thales quando vixerit 143, 38. philoſophæ inſignes 224, 11: prima, Theano 133, 35. e philoſophis quoq; multi ad chriſtianiſm ſe contulerunt 296, 38  
 Philoſtephanus hiſt. de Pygmalione Cyprio 17, 31: de rerum inuentorib. ſcr. 133, 1  
 Philoteræ verecundia 223, 52  
 Philyldei comici locus 243, 17  
 Phocaenſium ſacrificia 12, 35  
 Phocylidis locus 259, 39  
 Phœnices quæ inuenerint 132, 38: litteras ab Hebræis ad Græcos propagarunt 148, 49. Phœniciarum rerum hiſtoria Laiti 140, 48  
 Phorbantiz tempora 138, 46  
 Phormio Lacq. vates 144, 29  
 Phoronic antiquitas 138, 41: inuentum 13, 12: leges apud Argiuos 30, 22. e Phoronic verſus 138, 40: 151, 6  
 Phosphori ara 150, 49  
 Phrygum inuenta 132, 25, 27: ſacta 5, 20: hæreſis 219, 11: 325, 30: Epiphanius 175. Phrygiæ harmoniz quæ conueniant 279, 37  
 Phrynes Theſpiacæ celebritas 16, 16  
 Phthiotica Arcadicis & Argolicis quanto recentiora 138, 35  
 Phyle, demos Atticus 159, 46  
 Phylitiūm, Palæſtini 140, 21  
 Phyſica; Brontini poema 144, 6. phyſica Moyſis 153, 25. phyſicis animū primus intendit Anaxagoras 157, 21. phyſica primus conſcripſit Alcmaeon Crotoniata 133, 12. Phyſici antiquiſſimi qui 132, 9, 15: ſummum bonum quod ſtat. 179, 25  
 Phyto Sibylla 144, 22. f. Pytho, i. Delphica 139, 45  
 Picatorum vulforumque ac raſorum officinæ pudenda 95, 45. picatio quam pudenda 96, 49  
 Picturæ accuratæ efficacia 17, 35. pictrices inſignes 224, 25  
 Pietas quid 164, 3: quid, & qui eius fructus 25, 9, 18: vera quæ 247, 44: a Deo manat 121, 45: producit dies vitæ 165, 30. ſinis eius perpetuo in Deo acquieſcere 60, 3. piorum prata beata 351, 23  
 Pignoratæ lex 171, 15  
 Pilæ paræ luſus 104, 17. pilæ luſus quæ poſtulet 159, 40: & Seneca De Benef. lib. 2, c. 32. præparatæ haſtæ in gymnafiis 166, 52  
 Pileus ſacerdotis quid ſignif. 241, 23  
 Pili quo honore a Deo affecti, & quam reuerenter habendi 96, 31: 106, 20: poenas Deo luunt 348, 43. pilos ſucare inuentum Medæ 132, 40  
 Pindarus *Ὀνείκτις* inuentor 133, 16: Pythagoreus fuit 255, 26. Pindari locus 1, 5: 113, 10: 127, 6: 131, 10: 139, 34: 154, 20: 158, 21: 166, 8: 211, 59: 254, 40: 255, 26: 259, 48: 261, 19: locus ad imitationem Salomonis 108, 36  
 Piraticā nauem reficere, prouerb. 194, 11  
 Piſa, Pelopis ſepulcrum 102, 12. Piſaniloulis ſimulacrum 309, 8  
 Piſander Camireniſis fur 266, 46  
 Piſcatio pro exercitio 104, 40. piſces aqua turbata capiuntur facilius 323, 3. acrem quem trahant 305, 13: loquelam ſuam habent 146, 38: attingi ab Agyptiis cur vetiti 305, 11: Iudæis interditi qui, & cur 65, 3: 167, 52: 168, 4, 14: 174, 51. marini licet aquis ſaliſis inſtruiti, ſale tamen egent 125, 18. Piſcis in annulo ſign. 106, 14: Agyptiis quid ſignif. 242, 15. piſcis a Petro cum ſtare capti allegoria 64, 3. piſcium  
 duorum, cum hordeaceis panibus diſtributio myſtica 280, 52. piſces pro diis 12, 2: & 11, 40  
 Piſino Lindio Heracleam ſuffragatus Piſander 266, 46  
 Piſistratus in firmanda tyrannide adiutus ab Amphileto vate 144, 18  
 Piſtillis ferreis contuſus 213, 11  
 Piſtaci diſtum 129, 37: exercitium, impla 104, 20  
 Planetæ pro diis habiti 19, 52: quid poſſint 343, 6: & 291, 15  
 Plangonium vnguentum 76, 45  
 Plantarum nutritura 304, 16. plantæ animalia 328, 35. planta celeſtis, homo 28, 28  
 Platicæ, tacta pollet 121, 33. platicæ inuentores 132, 35  
 Plataici genii ſeu heroes 72, 8  
 Plato, Socratis diſcipulus, in Academiā ſe contulit 129, 52: veritatis ſtudioſus 247, 39: 250, 6: philoſophiam ſuam vnde hauſerit 20, 47: magiſtro quo vſus in Agypto 131, 3: a Pythagora & Agyptiis quæ mutuatus 267, 12: philoſophiæ pulcherrima quæque ſe a barbaris hauſiſſe aperte proſitetur 130, 34: Hebraicam philoſophiam & veritatem præ ceteris philoſophis ſecutus 65, 12: 118, 16: 136, 22: Moyſen diligentiffime ſecutus 239, 24: & 148, 12: Moſes Atticiſſans 148, 18: barbaricæ philoſophiæ quantum religionis tribuerit 130, 38, 50: de Deo ut ſenſerit 20, 21: 251, 30: 255, 29: de Deo veritatem vnde diſci voluerit 286, 46: Deum vnum eſſe docuit exemplis Politicis 154, 26: principium vnum & ipſe agnoſcit 252, 36: de mundi ortu ut ſenſerit 253, 10: mundi fabricati cauſam Deo quam eſſe putauerit 249, 35: de ortu ſeu naſcentia hominis ut ſenſerit 186, 1: de mentis origine ut ſentiat 252, 19: de irrationali animæ parte quæ ſcr. 244, 36: rationi tantum credit 125, 25: de aſſenſione ut prædicet 165, 44: de conuerſione hominis ut ſenſerit 208, 7: correctionis vim, maximam tribuit coargutioni 154, 47: Veritati ſtudere vult cum quid beatitudinem aſpirat 151, 4: de ſummo bono ut ſenſerit 179, 42, 49: & 374, 1: de ſummi boni cognitione quæ trad. 260, 30: beatitudinem paucis obtingere ſcribit 234, 53: virtutem & ipſe diuinitus dari ait 251, 25: diuinam, quandam naturam quos & quomodo conſequi putauerit 230, 7: impios vocat qui Deum in ſe habitantem corrumpunt ac pollunt 25, 28: de fraternitate humani generis, eiuſq; gradibus quæ tradiderit 254, 25: 260, 34: de matrimonio ut ſenſerit 25, 28: mulieres communes eſſe quomodo voluerit 15, 2: de corporis cura ut ſentiat 206, 40: de vaſis & ſupelleſtili quæ præcep. 69, 40: colorem veſtis quem probat 105, 13: de voluptate ut prædicat 175, 24: Siculum Italicumque luxum damnat 65, 12: Pæderiſtan belluam cur dixerit 15, 17: poenas viles ac ſalutares eſſe cenſet iis quib. inſiguntur 51, 11. de vita æterna ut ſenſerit 211, 9: 236, 17: ſententiam de ſpe poſt mortem vnde mutuatus 136, 23. de Aridæi mortui ſupplicio quæ ſcripſ. 152, 48: Chriſtianiſmo in multis præluſit 254, 32: 255, 26: 256, 14, 35: in Minois & Lycurgi Politia quid deſiderat 151, 13: in rep. ſua ſimaginem celeſtis ciuitatis adumbrat 232, 49: ideam animalium, vbi locat 253, 33: idearum regionem vnde hauſerit 249, 13: Diem nocturnum quem & cur dixerit 256, 7: *ὕπερθε* quem vocat 82, 45:  
 8 3 3





trib. libris complexus 138, 26  
 Pudendorum amputatio in cultu idoli-  
 co quid signif. 26, 18  
 Pudor quib. & ubi debeat 100, 16. Pu-  
 doris indumentum eum calcabitur;  
 znigm. 200, 8  
 Puella seu Iuenculæ imaginem qualem  
 nobis Zeno proposuerit 109, 11  
 Puero gladium dare 119, 19. Pueri meri-  
 tori, mulieres simulantes 97, 18. Puer,  
 Ægyptiis quid signif. 242, 14. Puerorū  
 & infantum appellatio, an prima di-  
 sciplinæ rudimenta significet in f. Scr.  
 40, 45. pueri vocantur etiam adulti fi-  
 lii Dei 37, 43; & 38, 7. puer nominatus  
 etiam Christus ipse 40, 32. pueri non  
 mente atque animo, sed malitia & vi-  
 tiis 42, 47.  
 Pugilatus cuius inuentum 132, 42  
 Pulchram qui non poterat, diuitem pin-  
 xit 91, 10. pulcher-at non communis  
 seu publicus 38, 27. in pulchrorum in-  
 uitu prædicandum Dei opificium 78,  
 16. pulcher solus sapiens 159, 7. pul-  
 chra & præclara omnia a Deo; & qui-  
 dem dupliciter 121, 51  
 Pulchritudo vera quæ 92, 3; 97, 10: opti-  
 ma quæ 107, 5. interiora a Deo sibi  
 precatur Socrates 254, 15. pulchri-  
 tudo creaturæ cuiusque in virtute eius  
 posita 90, 21. pura conseruanda est 14,  
 47: quib. conseruetur & augeatur 107,  
 11. affectanda non est 92, 46. affecta-  
 tio eius viros quam dedecet 95, 37:  
 affectatio eius quæ mala & viris & mu-  
 lierib. conciliet 95, 9: absque peccato  
 inspectetur 223, 17: pulchritudinem &  
 pulchra vt spectet gnosticus 316, 29  
 Pulli pro dilectis Dei 38, 19, 25, 28. pulli a-  
 sinini ad vitam alligati allegoria 38, 36  
 Punctorum transpositione corrumpunt  
 Scripturam hæretici 190, 1  
 Punicæ mali grana cur edere vereatur in  
 Theophrastis 6, 7  
 Purgata terra per diluuium 235, 17: purgā-  
 da nobis non lingua tantū, sed & aures  
 128, 18. purgatio animi quod duplex 274,  
 6. purgatio æ impiorū per ignē, agno-  
 uerunt ethnici quoq; philosophi 235, 11  
 Purificatio perfectæ quæ 230, 36: homini  
 quæ sufficiat 227, 50  
 Puritas quid 236, 7: perfectæ quæ 227, 48:  
 vera quæ 303, 12. Puritas & sanctitas  
 Deo in primis nobis commendatur  
 224, 18, 52  
 Purus qui 303, 10. puri corde qui, & quam  
 beati 210, 9, 14. purus a peccati fœdib.  
 nemo; ne si vnam quidem tantum di-  
 em viuat 201, 26: 217, 19: 226, 32. pura  
 puris dumtaxat tangenda 237, 30  
 Purpurarii, & piscatores se, & tinctores,  
 elonginquo sæpe accessit 88, 38. pur-  
 pura Tyria, Sidonia, & Laconica, insi-  
 gnior 88, 37. purpura purpure admo-  
 ta, cernitur euidentius 278, 15. purpu-  
 ram sublatam esse præstaret 88, 33  
 Pyrethrum spumis se illinentes 93, 45  
 Pygmalionis amor insanus 17, 38  
 Pyramis pro deo colitur 194, 4. Pyra-  
 midalis forma 279, 21  
 Pyriphlegethon fl. 253, 4  
 Pyrrho antecessores & success. quos ha-  
 buerit in Eleatica profess. 130, 19. Pyr-  
 rhonii vt refutandi 329, 48  
 Pythagoras patre quo & qua patria na-  
 tus 129, 41: 130, 28: quando flor. 130,  
 21: 143, 37: Pherecydis discipulus fuit  
 129, 46: Philosophum se primus ap-  
 pellauit 129, 38: eum 205, 1: philoso-  
 phiam a quib. hauserit 190, 30, 51: 131,  
 18, 20: ab Ægyptiis quæ hauserit 358,  
 2: Moysen diligenter secutus 239, 247  
 Zoroastren æmulatus 131, 17: Orpheo  
 quædam adscripsit 144, 4: de Deo  
 vt senserit 21, 26: sapientem esse dicit  
 Deū solum, vt Paulus 204, 51: summū  
 bonum quod statuerit 179, 27: præ-  
 notione attendit semper 144, 26:

eum qui nomina reb. imposuit, quan-  
 ti fecerit 348, 11: Musas Sirenib. sua-  
 uiores esse vult 127, 2: hominem vnū  
 fieri debere quomodo dixerit 229, 21:  
 quinquenni silentio quid sibi volue-  
 rit 247, 47: preces clara voce fieri cur  
 voluerit 232, 33: carnib. abstinere iu-  
 bet ac vino 63, 13: & Plutarchus in lib.  
*περί σπουδης φασίας*: cur 304, 40:  
 animalium abstinentiam mitemque  
 tractationem vnde hauserit 172, 27: in  
 onere sustollendo opem ferri voluit,  
 non in deponendo 118, 20: aram so-  
 lam quam adierit 304, 32  
 Pythagoræ versus 57, 46: locus de vi-  
 tæ hum. miseria 186, 40. e Pythagora  
 quæ traxerit Plato 267, 12. de Pytha-  
 gorica philosophia liber Didymi 133, 35  
 Pythagoræ discipulorum genera duo  
 246, 21: firmissimum argumentum ha-  
 bebant *αὐτῶς ἴφα* 159, 28. Py-  
 thagorica symbola exposita 238, 43:  
 239, 33. Pythagoreorum symbolica vo-  
 cabula enarrata 244, 7. de Pytha-  
 goris symbolis liber Alexandri 131, 18.  
 Pythagorei *αὐτῶς ἴφα* cælum vocant  
 261, 38: symbola sua clarius explanari  
 noluerit 245, 34. de senario num. quæ  
 trad. 290, 28: 253, 28. a coitu cur absti-  
 nuerint 187, 10. Pythagoricæ philoso-  
 phæ 224, 11, 16  
 Pythia panegyris 10, 10  
 Pythiæ vatis responsum 204, 23: dictum  
 268, 21  
 Pytho proditor 327, 24  
 Pythocles Samius de Phocaensium sacri-  
 ficiis 12, 30: Italicorum lib. 111, C. Lu-  
 liū Nepotem vate fuisse refert 144, 47  
 Q  
 Quadrata figura quid signif. 279, 18  
 Quadraremis a quib. inuenta 132, 3  
 Quære; & inuenies 204, 23, 27: 215, 29:  
 quærendo inuenitur veritas 236, 45:  
 quærendum in primis regnum Dei 86,  
 8: 89, 50  
 Quæstiones huius sæculi 135, 12. Quæ-  
 sitio seu Quærere quid sit 286, 28. quæri  
 quæ non soleant, nec debeant 234, 5  
 Quæstiones quo scopo fieri debeant,  
 & quomodo 326, 30, 39: de Deo quæ  
 viles, quæ non 235, 40. quæstionis de  
 Deo inuentio quæ sit 286, 32. in quæ-  
 stione vniuersali quæ requirantur 286,  
 36. quæstionū genera vt differant 234,  
 13: 329, 42: iuueniles Paulo quæ 127,  
 28: inutiles repudiandæ 234, 2. quæstio-  
 nem scabiosarum fructus 124, 52  
 Quaternarii mysterium 240, 32  
 Quies a labore mystice quid 290, 11. quie-  
 uisse Deum die septimo, quid sit 291, 5  
 Quoties volui congregare filios tuos?  
 122, 16  
 R  
 Rachel, patris oues pascit 104, 13  
 Rapa Mantinensis 61, 2  
 Rasura capitis explatur inuolūtarium &  
 subitum homicidiū 36, 2. radi non acu-  
 la. leuigariq; & comi, degenerū est 96,  
 20: 106, 30. rasorū officinæ pudēdæ 95, 45  
 Rami virentes adorantib. dati 243, 25  
 Rationis & mentis sedes 36, 6: & 78, 9.  
 Greg. Nyss. cum Hippocrate in corde  
 locat. rationalis animæ character pro-  
 prius qui 275, 49. rationale summū sa-  
 cerdotis quid signif. 241, 37  
 Rebecca quid significet, & proprie & al-  
 legor. 40, 9: 122, 46: 230, 52  
 Regeneratione in regnū Dei recipimur  
 24, 18. regeneratio per aquam & spi-  
 ritum sit 345, 5: per aquam 58, 48: Dei  
 filios nos efficit 199, 19. regeneratio in  
 spiritu quid 166, 31. regeneratio alle-  
 gorice dicitur catechetica instructio  
 seu illuminatio 236, 20  
 Regenerati a Christo, transferuntur  
 in octauam, secundum Valentinianos  
 343, 45. regeneratorum officium 111,

35. regenerati, Dei habitaculum; non  
 damonum 177, 6  
 Reges corona pretiosa redimunt, Christi  
 typus f. 76, 34. reges appellantur fide-  
 les omnes 349, 3. reges deos vnde se  
 fecerint 16, 19. Rex qui 150, 15. regem  
 petenti populo quale futurum esse re-  
 gium imperium prænuuntiarit Samuel  
 98, 31: rex, lex non scripta 188, 21. rex  
 inter homines sapiens 173, 52  
 Regi inuneris species quot 149, 50: in-  
 strumētū quod 150, 9. regia sciētia Pla-  
 toni quæ 158, 10. regius & authenticus  
 aditus 124, 33. regil qui 158, 12: vere qui  
 228, 34. regales filii licentius nobilitate  
 sua abutentes; nempe Gnostici fidi-  
 cii 188, 21.  
 Regni præludium, pastura ouini gre-  
 gis 149, 32. Regnorum (seu Regum lu-  
 daicorū) libri quatuor; eorumq; bre-  
 uis chronologia 140, 28: 141, 7. regnū  
 Dei rapti vt dicatur 236, 36  
 Regina, mystice Ecclesia 280, 28  
 Religio quid 170, 12. religio seu religiosus  
 metus & reuerentia, quantopere cō-  
 mendata Platoni 180, 7  
 Remittite, & remittetur vobis 319, 33  
 Renouari seu Reluenerescere vt debea-  
 mus 96, 18  
 Repentina & subita, sine tempore non  
 fuit 333, 27  
 Reprehensio medela est vitiorum animi  
 50, 30: & 51, 2. species eius variz, ea-  
 rumque definitiones 53, 27  
 Repudiare vxorem, & repudiatam du-  
 cens, morchantur ambo 152, 43. repu-  
 diatæ an superinduci alia vxor possit  
 192, 14  
 Res rapessendæ non verbis sed factis 293,  
 23  
 Resp. tria genera znigmatica a Platone  
 signif. 254, 30  
 Resolutio geometrica quid differat a dia-  
 lectica 330, 39  
 Respiratio vt fiat 304, 24, 28  
 Responso recta vt sit, verborum & rerū  
 distinctione opus est 178, 34  
 Resurrectio, quædam e somno euigilatio  
 est 256, 11: a Zoroastre teste signif.  
 255, 41. agnouerūt eam etiam ethnici  
 philosophi 235, 14  
 Retrospectendum non est vbi semel ara-  
 tro manus admota est 321, 30  
 Rhacotis, promunt. Ægypti 14, 24  
 Rheus Germ. propugn. 98, 3  
 Rhipzi montes 131, 46  
 Rhœci statuarii filii 358, 10  
 Ritus genera quot, & quale christiannam  
 decet 72, 36. ritus, scortationis pte-  
 cursor 99, 17  
 Roboamus Salomōnis F. & succ. 140, 48  
 Robur athletarum iniustum 60, 45  
 Roma condita 145, 35. Romani veteres  
 mascula venere interdixerunt 97, 35:  
 Romanorum ad Corinthios epistola  
 250, 27. Romanæ monarchiz initium  
 146, 5: chronologia 146, 44  
 Rosantes calices 72, 8  
 Rosa vnde dicta 78, 31  
 Rota quæ in deorum templis versaba-  
 tur, quid signif. 243, 15  
 Rubi ardentis allegoria 79, 29  
 Ructus vt compesc. 75, 34: & 69, 5  
 Ruminantib. vefci cur concessum 109, 34  
 ruminantium allegoria 144, 19: 325, 36  
 Rhythmi musici a quib. inuenti 190, 7  
 S  
 Sabazia mysteria 3, 29  
 Sabba gymnosophist. antist. 269, 32  
 Sabbati obseruatio quæ 201, 13. sabba-  
 tum, primum ab Iudæis silentē lu-  
 na non celebratur 270, 10. sabbati  
 significatio allegorica 204, 44: 299, 9,  
 33. sabbati dominos singunt se Gno-  
 stici fidei 188, 20  
 683



- Sechnaphis**, Aegypti proph. 136, 4  
**Secta** quid 330, 10. Secta Baccharum more disceptant philosophiam 128, 33: diuersa fuerunt apud Iudaeos quoque & Graecos 320, 18: diuersitas earum, verum fidei non derogat, nec seruationem eius impedire debet 320, 17. secta optima in vetere ecclesia 321, 9  
**Sedekias rex** Iud. 142, 9: captiuus abducitur 142, 20. **Sedekias** pseudoproph. 141, 3  
**Seluci regis anulus** 106, 15  
**Selucus mathematicus** de Lunae variatione quae scribat 291, 21  
**Semelus** Cadmeae f. Bacchi. 130, 20  
**Semen animalis**, spuma quaedam sanguinis 46, 16: qua religione mittendum 81, 19. femine vacuatur homo tantum quantus ipse corpore cernitur 84, 6. prolium eius etiam inuolutarium lege damnatum; allegor. 167, 4. Semen masculinum animae dormienti secundum Valentinianum inditum 335, 3. semen spirituale in anima 341, 24. spirituale in Adam emissum 341, 28. semen electum, spiritus 334, 51. semen verbi Dei, conditur in anima discipulis 116, 24. semen diaboli feu zizanium Valentinianus quid 341, 22  
**vt Seminatur**, ita metitur 211, 1: & 116, 48. seminis quadruplicis allegoria 208, 40. seminem in saxo spargere; allegor. 81, 28  
**Semidici**, vt **Semiferi** 12, 21  
**Senacherimi bellum** 146, 11  
**Senes** apud iuniores in conuictu quales se praeberere debeant 74, 50. senum corona multa experientia 96, 13. senes & pueri pauperes, a delicatis posthabentur beatus 99, 24. senes sexagenarii & medio tolluntur apud Indos 131, 47. senes pueri 265, 42. **Senes**, Aegyptio sacerdoti qui 134, 5. **Senex**, Aegyptii quid significat 242, 15  
**Senectus**, morbus naturalis 210, 5: veneranda, non tegenda nec fucanda est 96, 7. senectus quae deponenda, & quae inuenitur affectanda 96, 17  
**Sensus**, scala quaedam scientiae 137, 14: 138, 43. sensum instrumenta in facie septem 291, 26. sensus diuinus a Deo est 121, 43. spiritum sensus duplicem a Deo accipiunt sapientes 121, 31  
**Septem**, qualis numerus 290, 33. **Septenarii** & octonarii mysterii 22, 7: 246, 38, 44: 291, 14. **Septem spiritus** 121, 10. de septem sapientibus, quae a quibus tradita 129, 3. **Septies** de die laudauit, i. perpetuo 305, 28  
**Septima dies** Graecis quoque sacra, vt Hebr. 236, 21. septima die, & quietis in ea data, mystica significatio 290, 9. septimanam LXX myt. 319, 11. septimae dies partus quot dieb. formentur 279, 12  
**Sepulchra in templo** versa 13, 29: & Arnob. **Disputat**, 6. sepulchrum suum in sanctum Dei templum vertit perfectus gnosticus 227, 10  
**Sequitur Deum**, dictum est. oia omnia sunt. 162, 16. sequi Deum quid 253, 40. in sequendo quae spectentur 322, 14  
**Seres Indici**, i. serica tela 86, 47  
**Sermo christiani** qualis & de qualib. esse debeat 73, 19: 114, 33: sanus qui 128, 5: putris qui 135, 48  
**Serpens** in Bacchicis sacris vnde 4, 44. serpentem mittere columbae 318, 20. serpentes prudentes cur dicti 293, 48. serpentes surdi, seu surdas incantantibus aures praebent 323, 47. super serpentibus & scorpionibus ambulare, allegor. 207, 50  
**Serpens seductor**, diabolus & ministri eius haeretici 197, 33. serpens ille uetus cuniculos agit in hominum cordibus & corporibus 93, 18. **Serpens**, allegor.  
**Deceptor** 209, 36. **Serpens deceptor** Voluptas 31, 1. **Serpentes**, orn. mulieb. 90, 43  
**Seruatores immanes** 12, 41. seruatori nostro coguominis dux Israelis per Iordanem, nempe Iosua, seu Iesus filius Naua 343, 5. **Seruatores** vnde dictus Filius & Verbum Dei 59, 21  
**Serui** quomodo erga dominos gerere se debeant; & quomodo vicissim ab eisdem tractari 214, 23, 27: & 113, 12: 172, 21. apud seruos & famulos grauitas seruanda domino 118, 22. serui formam quomodo induerit Christus 337, 38: & 92, 31. serui allegorice qui 205, 34: vere qui 106, 8: 159, 6. **Seruitus** ex aie alieno, septimo anno finiebat 172, 21. **Spiritus seruitutis** 212, 2  
**Sesoftris** victor in Aegyptum quae importauit 14, 30  
**Sethi natura** q. 341, 41, 43  
**Sex numerus perfectus**; curq; 167, 50: & 208, 28  
**Sex** & 208, 28  
**Sexus a natura** non mutatur 81, 41  
**Sibylla** Orpheo vetustior 139, 43. Sibyllae plures 139, 45, 47: 144, 21. de Delphica quae prodita veteribus 131, 23. ad Sibyllinos libros ablegantur Graeci 270, 23. Sibyllini versus 126, 14, 52: 18, 37: 20, 52: 21, 12: 23, 1: 95, 44: 139, 46: 181, 41: 256, 41: 257, 45  
**Sichemitarum** clades 95, 32  
**Sicinni** inuentum 48, 17  
**Siconis** stat. opera 142, 6. forsitan Simon Paulaniz 176, 22  
**Siculorum** inuentum 132, 49  
**Sicyonii** regni antiquitas & reges primi 138, 40  
**Sidonis** filia Lamia 131, 35: Pausan. 327, 21, **Ποσειδώνος**, Neptuni. **Sidoniorum** inuentum 132, 48  
**Signa** seu omnia superstitiosa a vet. Gr. obseruata 302, 28. signa annulis qualia insculpenda 106, 14. signaculis mores suos produnt multi 18, 23. signacula vnde inuenta 105, 39. signaculum beatorum 156, 50. signaculum praedicationis, baptismus 169, 35. ad f. signaculum vna cum hominibus se ingerunt etiam demones 344, 9. signatur igni aures in baptismo 346, 49. f. signaculi mysterium triduo Abrahamae inuenire significatum 249, 13  
**Signum** ferre, i. Crucem Christi 317, 25. sic Signi Domini figura 277, 48  
**Significatio** animi intendendus, non sono verborum 293, 15. significatio non per voces tantum facta, sed & per symbola 242, 50  
**Silenti filius** Apollo 8, 29  
**Silentium** tutum seipsum numero 108, 14: vt muliebrem sexum ita & iuuenilem aetatem decet 75, 70. silentio quinquenni quid sibi voluerit Pythagoras 247, 47. **Silentium** Valentinianus q. 326, 31  
**Siluz** anium cœcenta resonantes ad ventorum situm 261, 33  
**Simia** plura sunt a delicatis quam senes pueri pauperes 99, 28  
**Similitudo** aliud a re ipsa 104, 28  
**Simmix** Rhodii locus 243, 26  
**Simois** fl. Troiz 240, 4  
**Simonis** statuarii opera 14, 16  
**Simon haereticus** quib. temp. vixerit 325, 14. **Simonismi** ad Stantem suum se conformant 165, 15  
**Simonides** quando vix. 144, 12: **Simonidis** locus 207, 22: 221, 45: locus ex iambris 76, 45: locus ex Hesiodo expressus 264, 24  
**Simplex** callidior vt fiat 138, 11  
**Simulacra** VII. cubitorum 14, 6: in forma olim e ligno aut lapide 13, 40: ex auro & ebore 13, 50: purpura, gemmis, aurique exornantur 257, 16: coronati solita, manifesto mortis indicio 76, 45. ad simulacra deorum & precor sedant, & pacta coram eis inibantur 310, 31: humanam speciem colit quando cepta 19, 31. simulacrum Dei nullum apud veteres Romanos, ex Numae ac Moysis instituto 19, 33. simulacra deorum veterunt etiam Zeno & Plato 209, 41. simulacrum Dei nobis est intelligibile, non sensibile 15, 36. simulacrum diuinum & sanctum quod 303, 44: 348, 30: & 300, 40. simulacrum Domini animatum gnosticus 310, 14  
**in Sina** monte quanta se magnificentia ostenderit Deus 26, 23  
**Sinapis** granum mysticum 239, 21: 334, 52: & 51, 17  
**Sine quo non**, cause spec. 328, 15  
**Sinistra** potestates 339, 24: & 338, 19  
**Sinus** Dei P. quid. 250, 50: 335, 52  
**Sionis** filiz reprobent. 103, 40  
**Sirenum** calceamina 232, 42: vis 156, 34: hymni 272, 10. **Sirenibus** Musas suauiores esse vult Pythagoras 127, 2  
**Sisario** comœdia inuentor 133, 18  
**Sitis** balneo extinguitur interdum & accenditur 103, 26. sitientes ad aquam inuitantur 112, 13  
**Smagadi** indicat 99, 42: **Milesia** 89, 29: mystic 241, 17  
**Socius**, alter ego 163, 9  
**Socrates**, Archelai auditor, relicta naturali philosophia moralem tractauit 129, 50: genio familiari vsus a pueritia; & quid illud fuerit 144, 30: & 134, 15: 253, 9: de beatitudine vt senserit 179, 45: a Deo quid vnice petierit 254, 44: legem malorum causa latam dixit, non b. 205, 14: edi & bibi vt voluerit 177, 41. discipuli eius & successores 129, 52. a Socrate praecipua dogmata mutatae plerumque; sectae 263, 11  
**Sodomiz** exemplo nobis propol. 1: 2, 46  
**Sol** quid 227, 9: medio inter planetas loci situs 240, 40. soles duos videre videtur senex 66, 44. solis habitum sibi vsurpat grammaticus 16, 27. in sole posuit tabernaculum suum, quo sensu d. 354, 1. sol spiritualis, Verbum Dei 31, 38  
**Solitarium** fieri quid 230, 22. **solitaria** vita vere quae 316, 38  
**Sollicitudo** quae verita. 209, 3, 18  
**Solo** quib. temporibus vixerit 130, 22: barbaris magistris vsus 151, 7: Apolline veracior apud Croesum 13, 4. **Solone** dictum 129, 30: versus 120, 52: 258, 45: 260, 2: locus ex Eumelo desumptus 264, 18: elegia de decem aetatibus 291, 26. a Solone mutuatus Theognis 263, 45  
**Somnus** christiano vt carpendus 79, 45: corpori necessarius, non animo 16, 11. somnolentus ruptas gestabit vestes 67, 27. **Somnus** & mors allegorice q. 256, 9  
**Somniorum** phantasmata vnde 80, 49. somnio satiata libido 223, 9. somnia liquida & vera vnde prof. 51, 13. somnia quoque pura esse debent 277, 50: 317, 7. somniorum interpretatio a quibus inuenta 132, 26. somniis multa velarunt poez 238, 12  
**Sonchis** Aegypti archiproph. 131, 3  
**Sonitus** seu echonis causae 268, 39  
**Sophistae** olim qui dicti 121, 7: friuolis captionibus vacant 156, 1: arguti nugatores 120, 47. **Sophistica** ars quid 124, 39, 42: & 135, 3: cum Eristica & christiana rep. exterminanda est 126, 33  
**Sophocles** Sophilli F. tragicus de Deo vt senserit 21, 43: de reb. veneris 14, 1. **Sophoclis** locus 21, 43: 26, 7: 78, 39: 105, 5: 112, 4: 204, 31: 207, 37: 235, 31: 236, 10: 257, 9: 257, 23: 259, 43: locus ex Alcuiadis 264, 12: ex Eriphyle 264, 10: ex Hipponoo, seu (vt H. m. f.) Y 70109, i. **Sulpicace** 264, 15: ex Minee 264, 14: 8 4

- ex Peleo imitatus ab Antiphonte or. 265,43: locus ab Herodoto imitatus 265,39: locus ab Alcmeone desumptus 261,12: locus ab Euripide mutuatus 263,44: 264,10
- Sophocles iunior de Dioscuris 9,3
- Sophonias quando prophetarit 142,4.
- Sophoniz locus 91,12: 250,1
- Soroapis Sarapis 139,32
- Sororem quomodo uxorem suam vocat Abraham, & quomodo gnostico vxor soror sit 181,22: 282,13,21
- Sosibius Laco in Chronographia sua de Homeri zitate quæ scripsi. 141,31: de Hercule vulnerato 10,46: de Diana Podagra 11,33
- Sotades Byzantius Bianti tribuit dictū illud, Πάρτις καὶ Ἰνδὸς 129,35
- Sothiaca reuolutio 145,12
- Spartam perdet auaritia 207,16
- Speciem eius non vidimus, sed vocem audiuius 270,46: & 268,46. Species Dei; locus 48,47. Species simplicis quæ 330,47. Species & Pars quid differant 331,8
- Spectat in vna eademque re alius alia 119,47
- Spectacula christianos an deceant 109,37: Saluianus De prouidentia Dei lib. 6, & Cyprianus epist. 2, lib. 2, R.
- Spectrum informe sequens eos qui male vixerunt 230,45
- Specula mulierum 94,43
- Spes quid 160,12: 162,50: vocab. ambig. 181,5: 228,20: duplex 180,35: e fide constat 160,11: fidei ceu sanguis quidam 44,30. Spem laboris pii non fallit Deus 170,41. Spei suæ rationē reddere vnicuique paratus est christianus 211,39. spes alterius vitæ post mortē etiam purioribus philosophis 228,12: 236,11
- Speusippus Platonis nepos 180,17: successor 130,3: de summo bono vt senserit 180,17. Speusippi locus ex lib. 1 ad Cleophontem 158,21
- Sphæra mundi q. 164,52: 290,37
- Sphinx cur pro templi forib. ab Ægyptiis collocata 240,5: forma qua fuerit, & quid signif. 240,7: 242,21: 243,31
- Spinis vna, ex rubo ficus 79,19. Spineæ coronæ Christi, spinæq; ipsius mystica interpretatio 79,12
- Spiritus quem homini primo inflauit Deus 36,43. Spiritum suum in manus Patris quomodo commendavit Christus moriens 334,47. Spiritus duplex, corporalis & supernus 344,2. Spiritus vitæ quid 341,7. Spiritus appellantur etiam affectus animi 349,6. Spiritus Dominum timens, viuet 51,15
- Spiritus Dei super aquas latio, quid præsignificat 345,6. e spiritui suo in omnem carnem effusurum se promittit Deus 252,21. spiritus dona varia, nec eodem modo cōferuntur 226,17. spiritu diuino sapientiz, intelligentiz scientizque, ornatus a Deo artifex 121,24. spiritu sensus a Deo impletus artifex 121,29. Spiritum sensus artificib. datum esse qua signif. dicat Scriptura 293,45. spiritu apostolos quomodo afflavit Christus 335,9. de spiritu prophetarum vt senserint Valentiniani 338,19
- Spiritus sancti discipulus spiritualis & gnosticus 238,29. Spiritus opera seu fructus qui 213,45. Spiritus allegorice Iusti seu Pii 213,47. Spiritus ministrantis monita 162,7. a spiritu in cōtum subuectus Sophonias proph. 250,1. spirituum adulterinas naturas humanis animis affingunt Basilidiani 176,10. spirituum cateruam ingentē in vnum corpus insinuat Basilides 176,17. spiritus impuri, animæ impliciti, per layacrum regenerationis decon-
- tur 345,9. in infidelium cordib. an habitent 177,2. spiritus maligni fidelibus perpetuo bellum aut insidias struunt 175,43
- Spirituales vt fiamus 161,48. spirituales Paulo qui 43,37. spiritualis natura Sethi 347,34
- Splenica affectio 333,40
- Spolia Deo suspensa 151,10
- Spumæ generatio 44,43
- Sputationes crebræ indecentes 75,30
- Stadium christiani athl. 301,33
- Stans, Simonianorum genius 165,15
- Staphylus de loue Aganemnone 11,19
- Stalini versus 265,38
- Strater in pisce inuentus, allegor. 64,5
- Statuæ lignæ & lapideæ, etiam informes 13,40: ex auro, X V canbitorum 15,45: adamatz & constupratæ 17,39. statuæ fidere, miserum 27,49
- Statuarii nobiliores ab Ægyptiis sua mutuati 351,35: 352,10. statuarii inuenti noui in miscēda materia 14,34
- Stellæ corpora spiritalia 349,49: pro diis habitæ 19,50: causæ non sunt, sed tantum significant 349,49. stella noua cur exorta in Christi natali 143,23
- Sterili ac desertæ denuntiat gaudium 160,29: & 4,4. steriles cur steriles 349,26
- Sternutatio vt moderanda 75,34
- Sterope, Apollinis concubina 9,31
- Stesichorus hymnum inuenit 133,65
- Stheneli tempora 138,48: Σθενέλιος vocat Euseb. 292
- Stipula; allegor. hæreses 238,38
- Stoicæ sectæ conditor Zeno, eiusq; successores 130,7. Stoici de Deo vt senserint 20,1: 127,27: 252,27: 306,6: opinionem illam vnde haus. 252,31: mundum ortum seu creatū esse agnouerunt & ipsi 253,15. Solē vt denunciant 327,9: οὐρανὸν ποῦν quid vocarint 235,11: 256,5: ignem allegorice vt acceperint 255,3: de plantis vt senserint 328,18,46: philosophiz finem summumq; bonum q. stat. 253,42: & 174,8: de conuersione hominis vt senserint 208,6: de assensionē 165,45: virtutem hominis eandem quam Dei statuerunt 320,6: animum nihil a corpore affici aiunt 206,46: de matrimonio vt sens. 187,28: sapienti suo quantum trib. 158,24: secretiora Zenonis scriptis quib. communicariat 245,42: a Platone mutuati plurima 267,13: rectiores summum bonum quod stat. 179,17. Stoica paradoxa in Christianismum tralata 344,4
- Stola linea, mystica 242,2
- Stragula pretiosa 79,50
- Strategema & Strategica cernuntur in trib. velut ideis 150,19,35
- Strato Theophrasti successor 130,2: libro de inuentis q. tr. 129,20: 133,1
- Stratodemi Teg. dictum 129,29
- Streptus & sibili indecori 75,29
- Studere quib. debeamus 164,14
- Stulti insaniunt, Stoic. parad. 34,4
- Subcinericii informant; alleg. 250,29
- Subitum, inuoluntarium 36,8
- Subscriptio nominis hypocritica 210,41
- Substantia vera infidelib. quæ videatur 157,30. substantiam vendere, pauperibusque dare, & Christum sequi; quid sit 208,14
- Suchion, lacryma, attrahit festucas 159,49. Succinum Plinio
- Suffitib. odoratis abutuntur multæ 76,49
- Suffitus summi sacerdotis quid signif. 77,20: verus qui 304,35
- Sulfur religiosum 102,51: 303,5
- Summus pater vniuersi 20,4
- Supellectili pretiosa non stud. 69,14
- Superbia Deo inuisa 221,36
- Superstitio quid 162,45. superstitio in omnib. & signis 302,27: lepide desita
- etiam ab ethnicis 302,31. Superstitiofus qui 297,52: Superstitiosi cultus auctores primi qui 52: 13,11
- Supplantator allegor. 343,23
- Surditas affectata, aspidis in morem 29,40: obstinata, granes sibi penas attrahit 323,47: 324,57
- Sus vociferari alti; quæ animalia cetera cur soleat 304,49: corno gaudet 116,29: & 26,40. suilla cur iudæi abstinerint, alii vesci voluerint 109,26: 174,48: 304,44: 305,3. suilla abstinuit etiam Petrus apost. 64,19
- Sufannæ constantia 223,48
- Suinnus vnguentum 79,33
- Syllogismus a Demōstratione quid diff. 327,22
- Symbolica significatio 67,52: 242,51: 243,1. symbolica philosophia Hieroglyphicis litteris tradita 148,43. Symbolicum & enigmaticum docendi genus vtitur veterib. 154,46: cur 243,9
- Synecdochæ crebræ in symbolica phrasi 245,27
- Syracusana mensa 65,14. Syracusanum vinum 68,12
- Syri quæ inuenerint 132,29
- Syrophœnicum dii 12,1
- T Tabernaculi mystica expos. 279,15
- Tabulæ legis diuinæ; allegor. 113,28: 239,13,22,48
- Tæniæ fetiales 4,10
- Talares vestes Atheniens. 86,27. talaris tunica sacerdotis Hebr. quid signif. 240,12: 241,12,40
- Talentum concreditum exercendum & augendum 116,24
- Taraxandra Sibylla 144,23
- Tatianus e Valetini schola egressus, Cæsariani quoque sententiam de calibaru sequitur 200,6: quomodo acceperit illud, fiat lux 348,39: veterem hominem & nouum quomodo accep. 198,2: libro ad Græcos, Hebraicam philosophiam Græca multo antiquiorem esse docet 198,21. locus eius ex libro De Christi perfectione 197,17
- Tauriformis puer, Taurus pater draconis, & Tauri pater draco 5,31
- Tauri Dianæ quas immol. host. 12,30
- super Tecto prostantes metretices 109,17: 137,50
- Telæ nobiliores quæ f. 88,48
- Telchin, Sicyon. rex III, 138,41
- Telecles statuarius 35,10
- Telemus Cyclopum vates 144,37
- Telestæ statuarii opera 14,5
- Telestilla poetrix fortitudo 224,5
- Telmisus vates in Caria 144,42: Fl. od. Τελμίσσης. Telmissi vatis tēplum 13,31. Telmissenses quæ inuenerint 132,16
- Temperantia quid 170,9: sine fortitudine non est 170,20
- Tempestatum arbitrium pates q. 267,58
- Templa & aras diis primi qui statuerint 33,11. templa plura & aras plures extrui vetuit Moyses 249,22. templum sine imaginib. fieri cur voluerit Moyses 239,18. de iisdem Plato & Zeno vt sens. 349,40,44. templa idololatriæ, sepulcra potius aut carceres, quæ ædes sacræ 26,19. templa appellata quæ sepulcra erant 13,21. templa vetustissima occidentem cur spectarint 307,47: pure ædenda 236,5
- Templum Dei, mundus 249,22,44: Deo dignum quod 303,40. templum maius, ecclesia: minus, pius quisq; 318,35. templum Spiritus sancti, animus gnosticus 313,11. templum Dei trib. firmatum fundamentis 236,7: & Augustin. Enchiridio ad Laurent. templa Dei cum sint regenerati, pie pureque viuere tenentur 196,8
- Tempeps scilicet parit 241,1. tempeps





200, 6. Valentini discipulorum spectatissimus Heracleo 214, 31  
Vanitati mundi Christus subiectus iustus 340, 32  
Vaphres & Egypti rex 243, 35, 43  
Vaper ab olla; i. nihil 221, 36  
Varro de Martis simulacro 23, 43  
Vasa qualia cōparanda 69, 51: sumptuosan non curanda 69, 24  
Vaticiniorum & oraculorum genera varia 4, 31: vaticinata Sibylla etiam post mortem 121, 25: vates nullus Iouis mentem percipit 260, 1: varum venturiorum catalogus 14, 16  
Velle anteceat actiones omnes 169, 42  
Velle Dei opus & factum est 41, 25  
Velum templi quid signif. & quib. paruerit 237, 28: 240, 21: veli colores variegati q. f. 240, 12: velum exterius in atrio q. f. 240, 20  
Venatio, rei milit. prelud. 149, 33  
Venter cum cibo abolebitur, qua signif. dictum 319, 40  
Ventilabrum in manu Domini 55, 12: 346, 50  
Ventilata & sacrificio placati, hostilem classem dissipat 267, 41: Ventos pacere, & Aues persequi: prouerb. 137, 3  
Venus an dea 28, 50: in adulterio qualib. circumdata vinculis 90, 40: vulnerata plorat 10, 42: Helenæ ancillatur 10, 32  
Veneris ambitio 10, 8: adulteria 10, 5: imagines ad meretricum insigniū exemplar efficit 16, 17: simulacra adamata & constuprata 17, 50: orgiorum eius institutor 5, 5: ratio 5, 12: Veneris cognomina 5, 12: Veneris Argynæ seu Argennæ templum 15, 20: Aurex campus 35, 47: Cnidiz simulacrum 16, 14: Peribasiq. (seu Parabasiq.) ἡ τὰ πὰς item & ἡ ἀλλὰ πύξιν sacra 31, 31: Tanaidis simulacrum 19, 39: Tymborychu sacra 11, 26: Venus ἡ ἡμετέρα seu promiscua nefarie promyfica communione a quibusdam accipitur 187, 38  
Veneris dominium agreste ac rabidū 84, 9: Veneres res profuerunt nemini, obfuerunt multis 84, 41: venere mascula interdixerunt prius Romani 97, 35  
Veneris dies 116, 15  
Venus, Sationis tempus, symbol. 244, 6  
Ver vitæ, pueritia 39, 48  
Verba gangræz instar gliscientia 127, 10: verbis studere parcius, prudentia ditat in senectute 126, 43: verba ligant homines 168, 34: e verbis facta manant 126, 35  
Verba deū vestis sunt; res, caro & nervi 126, 43: verborum non tam sonus quam significatio spectanda 293, 15: non verbis tantum Scripturarum inherendum, sed significationum velamenta penetranda 322, 17: Verbo suo Deus variis modis ante facta vitur 51, 24: verbum Dei variis atque adeo omnib. modis homines ad salutem vocat 33, 5: & 3, 26: verbum Dei, verbū parit 274, 51: lubet omnibus, omnes inuitat 25, 37: vera musica 2, 40: accomodat se temporibus, locis, personis 71, 38: idem & arcet a peccatis & seruat homines 56, 5: occidit vt penetrantiss. gladius 148, 52: fructus quos afferat amplectentib. 31, 23: in pædagogia vetere vsum lege ac prophetis 58, 14: prædicatum, lucem suam ubiq. diffudit 239, 30: verbi prædicatio duplex 117, 26: & 116, 44: verbi & prædicatorum, tum & auditorum, quod officium 117, 5: 37, 43: verbi minister vt præbandus 117, 33  
Verbum Supremi patris quod 234, 21: amago Dei filiusq. Dei germanus 28, 5: Platonis Idea designatum 236, 31  
Verbum caro factum est; qua signif.

dictum 337, 27: præstat omnia 114, 24  
Verecundia christiana 100, 16: verecundia matronalis exempla 221, 52  
Veritas quid 169, 33: magna Virtutis regina 278, 44: prima omnium participanda ei qui vult beatus esse 158, 5: inuentu difficilior: ideoque labore ac studio erui vult 155, 12: 320, 38: tempore ac labore elucescit tadem 139, 45: ipsa se interpretatur 124, 27  
Veritas proprie ac specialiter dicta, apud Filium Dei dicitur 137, 29: veritas Dei, hominum salutem querit 2, 46: vna est, multa tamen habet adiumenta 137, 23: via eius vna; sed multi in eam influunt riuus 122, 6: via qualis 30, 33: initium, res admirari 163, 47: formæ duæ, verba & res 298, 10: demonstratio, e. f. Scriptura petenda 321, 20: regula, ab ipsa veritate petenda; a sacra videlicet Scriptura oraculis 321, 41  
Verum in quatuor, sensu, mente, scientia, opinione 157, 11  
Vesica diis sacrificata 304, 7  
Vespis iracundiores 177, 38  
Vestitu quorsum opus, & quali 26, 36: qualis christianum deceat 105, 21: 106, 52: muliebris a virili differre quid debeat 86, 39: vestes florez & auratz, solis meretricib. olim concessæ Lacedæmone 86, 24: vestem infra pedes demissam trahere, luxur inanis 88, 13: vestitu cultuq. mundi ore cur ad sacra accedatur 227, 43: vestis rupta, allegorice quid 67, 26  
Veterum depositum, per scripturam loquitur 347, 28: veterum rectefacta, nobis ad correctionem seu emendationem propolita 207, 1  
Vetus dierum; æternus Deus 96, 9: vetus homo qui Cassiano 200, 19  
Vetula scurriles 99, 2  
Viz duæ mystice propolitz etiam a veterib. 239, 45: vias vulgares infisti Pythagoras quid vetuerit 239, 50: via regia vna; diuerticula eius multa 320, 45: via regia si teneatur, non aberratur 204, 27: via regia quæ, & quæ lubrica 355, 43  
Vicit cura vt temperanda 353, 38  
Videmus nunc velut per speculum 136, 40: videri Deus vt possit 41, 35  
Vidua castitatis studio ad virginitatem redit 315, 21: cur virgini præponatur a quibusdam 201, 44  
Vigilantia in primis a Christo commendata 80, 28: 227, 35, 32  
Vigilia diei festi 147, 20  
Vilis victus amictusq. magis decet quam sumptuosus 101, 12  
Vinculis exire iubemur 270, 39  
Vindemiatoria lex 171, 21  
Vinorum aliquot nobilium catalogus 68, 14: vno contentus conuiui temperans 68, 14: vinum idem alios aliter afficit 334, 16: vini vsum quib. concessus, & quomodo 65, 48: 66, 17: vinū immoderatus sumptum quæ comitentur 66, 40: 67, 40: in vino patefuit ingenia recta & subdola 73, 4: vinum & carnes corporis vires augent, animi enervant 305, 7: vino indulgere gētes quæ solite 68, 32  
in Vino lauans stolam suam 46, 23: vinum, sacri sanguinis symbolum mysticum 67, 52: Vinum, sanguis vitæ, allegorice liquor, sanguis sc. Christi 68, 38: vinum mysticum, corporis, sanguis, spiritui salutaris 38, 39  
Viperarum progenies qui & cur in euag. 220, 27: & 2, 11  
Vir, facie ac pectore hirsutus, leonis in morem 96, 28: virum tibi emisti; scomma Diog. 96, 1: virorum officia ex Paulo 214, 17, 20: vir vere qui 314, 52: viri qui dicantur in scriptis, &

qui Infantes ac Pueri 45, 4: & 39, 12: vir solus Christus a Scriptura dicitur 43, 16  
Viragines apud quos populos 281, 49  
Virga cur tributa magno propheta; & qualis 49, 35: virga e radice Ieffæ 49, 38  
Virgines nobiles; viles quoque laboris non dedignate 124, 28: virgines prudentes allegorice quid 315, 27: virgo casta, vni viro copulata; allegorice 39, 35: virgo patiens absq. virginitatis corruptione 321, 24: virginitatem apud Indos seruatur 207, 19: 194, 7  
Virtus quid 59, 43: 100, 42: 254, 18: Acq. agnoscitur homini, neq. postea naturaliter ei accedit 301, 24: diuinitus datur 254, 24: laudata crescit 57, 45: sola ad beatitudinem sufficere vix Platonis 254, 20: ipsa non patitur 207, 19: vnam cum sit, pro rerum diuersitate, varia formatur nomina 137, 25: multiplex cū sit, vt tamē & facultate vna est 324, 6: se inuicem consequitur 163, 42: vnam qui habet, habet & ceteras, ob mutū earum consequentiam 170, 17: virtutis habitaculum vbi 221, 48: imago ex Prodicō 87, 39  
ad virtutem apti sumus natura 281, 17: virtus hominis eadem Stoicis quæ Dgī 320, 6: mulieris eadem quæ viri 372, 3: & Basil. pag. 56, H  
Vita dupliciter videtur ebrietas 66, 49: dormientium euidentiora quam vigilantium 348, 27: visiones & reuelationes diuinæ 154, 15  
Vitratio quid 54, 18  
Vita ne an mors validior 269, 37: vita hæc quib. conficit, & quib. ad ea opus sit 60, 41: vitæ humanæ miseria quantopere a veterum nonnullis deplorata 185, 35: Vita & Longitudo dierum vere quid 254, 11  
de Vita optima discursus 104, 43: vitæ optimæ brevis regula ex f. litteris 11, 18: vitæ institutum, animi & mentis imitamen est 109, 24  
Vitam eligere, i. Bonum 354, 10  
in Vitam & morte reuerfus Zoroastres 255, 41: vitæ æternæ spes fuit etiam puriorib. philosophis 211, 5: 238, 12: 236, 11  
Vitalis animæ facultas q. 289, 36  
Vitis cultura quæ, tam spiritus quam corporalis 125, 38: vitis vera Christus, eiusq. vitis cultura 51, 3: item verbum Dei 38, 39  
Vitium quid 254, 18: Serpens deceptor 55, 1: in homine vt existat 301, 27: imago eius ex Prodicō 87, 45: species duæ 159, 50: omniū mater Aquaria & Voluptas 306, 16  
Viti species variz 39, 25: vitæ quorum peculorum ambitio 69, 33  
Viuorum an mortuorum maior numerus 269, 28: viuunt fideles non tantū frugib. terræ, sed verbo Dei 62, 2: viuere indifferenter an licitum 190, 23, 36  
Vltio quid 324, 2  
Vmbra trēmens remuneratum imaginariū obsequium 223, 13: in vmbra Christi viuere quid 337, 26  
Vnctio regum & prophetarum 242, 7: vnctio pedum domini; allegor. 76, 6: vngi soliti mortui 76, 17  
Vnguentorum insigniorum catalogus 76, 44: species 76, 49: Vnguentum olentes viri 95, 40: vnguentum an vtiq. christiano & coronis 75, 50: 78, 3: vnguentum qui 79, 32: quæ retineri possint in vtu, & debeant 77, 33: vnguentorum & suffutium artifices a quibusdam rebus abacti 77, 2: vnguentum vultures & scarabei fugiunt 77, 11  
Vnguentum, allegorice quid signif. in vnctione pedum Domini 76, 17, 26: vnguento quo vnctus Christus, & quo christiani



christiani 77,1. Vnguento fidei vngi  
33,40  
Vnigeniti imago 335,47: gloria 335,42  
Vnitas, Deus 242,41  
Vniuersi anima, summusq; tector ac pa-  
ter Deus 20,4. vnum olim omnia 151,  
11. vnum fieri debere hominē quo-  
modo Pythagoras dixerit 238,21  
Vocati multi, electi pauci 236,52. vocati  
qui nominentur 135,34. vocatio vni-  
uersalis omnium gentium, post Chri-  
sti aduentum incepit 195,1. vocatio-  
nis suae quisque munus obeat 197,24  
Voluerib. reria iure tenduntur 202,35. ra-  
paciūm cū sit cur virtutis 162,35  
Voluntas si sit, facultas non deest 160,3.  
voluntatem Patris facere quid 324,30.  
voluntarium quod duplex 167,13  
Voluptas quid 59,41: bonum an sit 190,  
45: 207,20: absq; utilitate, meretri-  
cia est 77,40: aperte vitium appella-  
tur a Xenophonte 175,16: vitiorum o-  
mnium metropolis 305,2: voluptate  
an expugnetur secundum hæreticos  
quosdam 177,9: in hanc vitam cur ad-  
missa 177,27. voluptatis sedes, & ille-  
cebre 33,1. studium eius quantopere  
christianos dedecet 101,14  
Votum Deo quod placeat 112,27  
Vox audita sine vlla loquentis specie 261,  
46: 274,47. vox inopinata magis cō-  
fernat quam visio inopinata 336,21:  
in colloquiis qualis esse debeat 71,9.  
votum seu verborum genera in mun-  
do diuersissima; & omnia tamē signifi-  
cantia 135,1. circa vocem seu oratio-  
nem tria potiss. spectantur 334,48  
Vires Stoicis quæ 232,44  
Vrias propheta 162,10  
Vr̄is, poli custodes 241,2. vr̄i & bonis  
congressus in vnum 272,6  
Vteri situs & natura 42,24

ab Vr̄ili iustum separari noluit Socrates  
179,47  
Vires inflati, homines 211,14  
Vulcanus pro deo a quib. habitus, & cur  
29,29: claudus ferri faber 1,47: a Ioue  
deiectus in terram, allegor. 69,17. Vul-  
cani plures 6,34  
Vulpes allegor. q. 121,3: 208,36  
Vulforum officinæ pudendæ 95,45  
Vxorē proximi ne concupiscas 114,44.  
vxor soror vt sit gnostico 272,13: eiga  
maritum vt se gerere debeat 224,31

## X

Xanthus Lydus de Lescche 144,9: in Ma-  
gicis de Magis q. ref. 185,11  
Xenocrates Speulippi successor in Aca-  
demia 130,3: Dei cogitationem & no-  
titiā aliquam tribuit etiam brutis  
252,13: deos quos statuerit 19,51: Iouē  
alterum Summum, alterum Inferum  
vocat 257,50: beatitudinem qua in re  
collocat 116,20: sapientiam vt defin.  
159,23: scripsit de non petendo ex a-  
nimalib. alimento 304,41: Καρχιδδ-  
310: 19,51: 252,13: rectius Χαλκιδ-  
δ310: 180,20: 257,50  
Xenophanes Colophonius, Eleaticæ phi-  
losophiæ conditor, successores quos  
habuerit 129,40: 130,8: quib. temp. vi-  
xerit 130,8,17: de deorum imaginib. vt  
pronunciaret 302,8. Xenophanis lo-  
cus 256,44  
Xenophonis Atheniensis philosophi So-  
cratici locus de Deo 216: 256,38: locus  
contra voluptatem 175,16: locus ex  
Stasino expr. 265,38: locus ex Alcme-  
one expr. 265,13  
Xerxis expeditio 145,31  
Xiphodres Persa 242,38

## Z

Zacchæi pernitentia 209,24  
Zacharias quando prophetarit 142,24:  
143,1,35: locus eius 26,11  
Zachariæ silentium mysticum 4,16  
Zalencus legumlator primus 133,26: a  
Minerva leges sumpserit 152,22  
Zamolxidis veneratio 213,26  
Zelotypiæ stimulus 167,28  
Zeno Eleates Parmenidis auditor 130,12:  
constans in torm. 213,3  
Zeno Citiensis, Cratetis academici disci-  
pulus, Stoicæ sectæ conditor, successo-  
res quos habuerit 130,7: diis nec tem-  
pla nec simulacra poni voluit 249,40:  
summum bonū quod stat. 179,9: bo-  
nos omnes amicos inter se esse dixit  
253,43: Indum ignes patientem vide-  
re desiderauit 171,22: virginem quali  
nobis imagine proposuerit 109,11. dicta  
eius 177,49: secretiora scripta quib.  
communicata 245,42: locus e libro  
De republ. 249,40  
Zeno Myndius histor. 13,29  
Zethi musici tempora 139,25  
Zeuxippe, Apollinis concubina 9,38  
Zizania in humano genere a quo fata, se-  
cundum Antiractas 149,4. zizania  
philosophiæ quoq; admiscuit diabo-  
lus 275,26. zizania, anima terrestris  
& feculenta 341,20  
Zodiaca signa, & planetæ, quid virium  
habeant 343,6. zodiacus circulus my-  
stice vt designatus 140,51,2: 241,22  
Zoili filia Themisto 224,15  
Zopyri Heracleotæ Crater 144,23. Zopy-  
rus Alcibiadis pædag. 41,16  
Zoroastres vates 144,23: de se quæ scri-  
pserit 255,38. Zoroastriæ amuli, & li-  
bri 132,16: apud Euf. 395 Ζωροάστρης est  
Zorobabel, Hierosolyma iustaurat 142,  
11: 143,21

## CORRIGENDA.

Pag. 12, v. 48, leg. ὁ βίος ἡς, exrupta παρρηγοίη. Et  
seq. v. μισοθρησκείας. 13, 21, ἡμῶς, vos: itidemq; 27,  
20: 44,7: 254,40. Et contra, 26,42, ἡμῶς, nos. 14,1,  
Κάλας, K. maiuscula. 31,22, συμβουλῇ- 61,11, δ' ἡμεῖς.  
79,42, σιμῖδης. 83,43, Πῆμων, Π. maiuscula. 95,50,  
οὐδ': itemq; 96,46. 104,20, ἡλῆθι, molebat. 105,35,  
φορυτὸν. 128,41, ὁμοιογενῶς. 136,24, κυπρίων.  
145,33, Διδυμῶς. 154,12, αὐτοῦς- 157,7, ἡ περὶ καὶ.  
174,1- 163,35, παρὺ γμοῦ. 167,22, οὐδ' in- 190,52, ἐπι-  
θυμίας. 224,47, ἀποδιδόναι καὶ τὰς συμφορὰς, ἐπι-  
φύει- 237,23, φιλοῦται μὲν. 239,2, τῶν. 256,33,  
Πλάτων. 303,52, τ' ἰσῶν. 343,9, Flor. ed. ixctou.  
Ad distinctiones quod attinet, diaſtalen pone post φησὶ, 8,  
44: itemq; seq. pag. v. 38, post ἵπ, non ante. sic 56,1, post  
πῶς: 206,1, post παρὶν: 317,4, post ἐνθλῶς: 342,23,  
post ἀσθενῆσαι. Punctum suspensum seu gaminum pone  
218,1, post τημ: Et 338,51, post αὐτῶν. In annot. 353, v.  
20, post Commelini, adde, H, Hoescheli. Si qua nos  
fingerint alia, æquus lector suo Marte corriget. nos hac ob-  
ser animaduersa, celare nolimus.

## NOTIS ADDENDA.

In Annotationibus, pag. 354, v. 13, post κενὸς adde  
ἵστα Ιωάννης Ορσώρει: Sibyllinorum lib. 8, de tympano Et  
cymbalo versus exstat mutilus, Τύμπανον οὐκ ἔχει, ὁ κύμ-  
βαλον. Οὐκ αὐλὸς πολὺ τρηθῶς.  
P. 8, v. 18, Ορσώρει legi, ἡ παλαιὰ βιβλίη: πύσ-  
σις μύσταις. Idem inter hos quatuor vnum in vulgatis Si-  
byllinis interiectum esse annotat, Et variare non nihil etiā

apud Theophilum Alexandr. lib. ad Autohycum.

P. 15, v. 1, Opf. Ὑδδὺς Φοῖβου χρησμηγόρου, ex Sibyllin.  
lib. 4, initio: Et v. 12, Καὶ οὐ Σίεραπ λίθους ἐπικύβητα  
παρὰ μνηστῆρας, ex Sibyll. lib. 5. Oraculum de Epheso exstat  
eodem libro 5.

P. 20, v. 52, versus qui absq; auctoris nomine citatur,  
exstat Sibyll. lib. 3, parum variantes, nisi quod vnius pra-  
terea interiectus est.

P. 24, v. 46, versus sum e Sibyllin. lib. 4: ubi pro αὐ-  
θρῶν vulgati libri habent πύδων: Et δὲ μνηστῆρας πύδων pro  
πύδων ἀνθρῶπων. nam in Sibyllinis sequens versus habet id  
commutationem, Αἱ αὐτῶν ἀνθρῶπων. Hac Opf.

P. 290, v. 3, Hoescheli decalogi numerū sic impleri posse  
arbitratur, si post γλῶ inseratur, ὁ δὲ πῶς δὲ λῶ (seu  
ἡ δὲ δότις ἐνθλῶ) παρῆται: mutato mox δὲ πῶς in  
τελῆς, v. 5: Et τελῆς in τέλει, v. 8.

P. 291, v. 24, Pindarus quod, Φόρμυσα ἐπὶ ἀκτυπὸν δι-  
cit: itemq; scholiastes eius ἐπὶ ἀκτυπὸν λύρῳ, Lucianus  
ἐπὶ ἀκτυπὸν λύρῳ, Synesius ἐπὶ ἀκτυπὸν λύρῳ hymno 8: Et  
Philo p. 19, septichordem lyram septem planetarum chorea  
respondere tradit. Plutarchus quoq; 442, lyram ἐπὶ ἀ-  
κτυπῶν fuisse scribit vsq; ad Terpantrum: postea numerū  
chordarum a Timotheo Milesio auctum esse. Vnde λυγὴν  
Et Φόρμυσα pro eodem accipiunt multi, sicut Eustathius  
etiam in Homero illo, Φόρμυσι λυγῇ ἱμεγὴν κινάει. Et.  
Diuersa tamen facit Gregorius carmine Nicobudi ad filiū,  
Basilium homilia in psalm. 1, Et Lucianus libro αὐτῶς ἀπαι-  
δῶτοι. Inuentorem autem lyra Plato facit Amphionem,  
Pausanias Mercurium. Hoesch.

Notis ad 255, 9, post Hefychius, adde; Pindaro locum  
hunc tribuit Theodoretus 29,15.



T. FLAVII  
CLEMENTIS  
ALEXANDRINI PRESBYTERI,  
ET ECCLESIASTICAE SCHOLAE MAGISTRI.

QUI PANTÆNI QUIDEM MARTYRIS FUIT DISCIPVLVS,  
præceptor verò Origenis, opera omnia ante annos quadraginta è  
Græco in Latinum conuersa, nunc vero recognita interpre-  
tatione, amplissimis commentariis illustrata.

A  
GENTIANO HERVETO AVRELIANO,  
ECCLESIAE RHEMENSIS CANONICO.

*Adiecta sunt collectanea variorum scriptorum, qui multa eiusdem  
loca in suis commentarijs exposuerunt.*

Cum quatuor Indicibus commodissimis, ac fidelissimis.

*Librorum nomina octaua pagina indicabit.*



PARISIIS,  
APVD MICHAELEM SONNIVM, VIA  
IACOBÆA, SVB SCVTO BASILIENSI.  
M, D. LXXXX.

Cum priuilegio Regis



ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΓΕΝΤ. ΤΟΥ ΕΡΒΗΤΟΥ.

Ερβήτου γεγερό κέται σῶμ' εἰς ῥῆμον,  
 Ψυχὴ δ' οὐρανόις δ' ἄδρονός ἐστι τόποις.  
 Γράψεν τινὲν κεφαλῇ οὐ ζωγράφος, δαλὰ καὶ ἦθρ,  
 Καὶ πολὺντο νοῦν βιβλίον εἰπὸς ἔχρ.

Σίμωνες Ερβήτου ἀδελφίδες.

*Herueti effigiem scalpri solertia monstrat,  
 Quem cunctis notum pagina versa facit.  
 Aurelia natum conseruat Rhemica tellus,  
 Corpus, sed mores, ingeniumque libri.*

Innocentij Theueretij Rhemensis Canonici.



# AMPLISSIMO AC RELI-

## GIOSISSIMO CANONICORVM

RHEMENSIVM COLLEGIO SIMON HERVETVS

Medicinæ doctor, S. D. P.



*Q*UAM difficili in negotio versetur eorum industria, qui de Græcis Latina faciunt, vel quod (ut cætera taceam) inepte faciant, dum Græca verba totidem penè Latinis reddunt, ut fideles interpretes habeantur, vel quod, dum ad ornatum orationis toto animo intendunt, ab ipsa sententia longius aberrant, præter quam quod experiens ita sensi, Canonici Rhemenses totius Europæ clarissimi, me multoties suo iure mo-

nuit honoratus vir Gentianus Hervetus, haud ita pridem collega vester, citra invidiam doctissimus patruus meus, quoad vixit, mei amantissimus, cuius memoria singularis mihi ideo, & pluribus alijs nominibus omni observantia genere semper colenda est, & prosequenda. Quod tamen difficillimum esse vir ille me monebat, id nequaquam ipsum auocavit à vertendis pluribus de Græco tam in sacras literas quam in philosophicas disciplinas veterum auctorum commentarijs, licet sua omnia grauiora studia, curas omnes, & cogitationes in serenandis horribilibus dissidentium opinionum procellis, nec non in refutandis Sacramentariorum, ut ita dixerim, nefandis erroribus adhiberet ac collocaret. Proinde, dum esset in Italia, literatorum hominum hortatu inter eas difficultates à me enumeratas constitutus, & quasi medius inter duas Syrtes nauigans, Clementis Alexandrini opera Græcè conscripta Latinitate donauit, sed tanta certe & penè incredibili ob nimis importunâ Typographi festinationem celeritate, ut diebus singulis tantum pertere cogeretur, quantum quiuis alius calamo potuisset excipere, quò commodius Typographiariis operis satisfaceret: hoc ego testor eò libetius, quod ab illo sine ulla ostentatione dictum esse memini. Annum autem iam agens octogesi-

*mun, dum etatem viresque suas inclinare, ac deficere animaduverteret, quod ei reliquum esset vite, totum id in sacrosanctis euoluendis literis, quibus animum suum vere ingenuum & ad optima quaque percipienda apprime attentum pasceret ac reficeret, conterere ac consumere decreuit. Quo atatis sua tempore, cum à quibusdam de literis peregre meritis viris factus esset certior nonnulla apud Clementem Alexandrinum reperiri, quæ extremam interpretis manum requirerent: ecce de repente priorem suam versionem maturo iudicio perpendens perlegensque attentius, quod à se in ea versione desideraretur, facile deprehendit. Hoc onus animo potius quam robore aggressus est, eo quidem consilio, ut omnia ad calculum Græcæ veritatis referret (solent enim ἁπλῶς λέγειν τὸν ὅλον ὅτι) ὅτι ὅτι) ut si fieri posset perfecti munus interpretis expleret, aut saltem ne sua scripta nimis indulgenter (quod sæpe fit) probare crederetur. In quo præstando tantam operam tantumque studium posuit, ut Clemens Alexandrinus denuo Latinus factus nouam formam seu faciem induisse, nec ex Herueti officina exisse videri queat, qui nihilominus possit audentius proferri in apertum, & à studiosis hominibus multo magis quam antea probari: atque eo potissimum nomine quod cum multa difficilia, et quasi numeris Platonis longe obscuriora sese offerrent, ea sine dubio vniuersa commentariorum luce peruia fecerit ac illustrarit. Quos una cum toto quasi nouo volumine, typis ut imprimerentur ex iussu auctoris, & assiduis doctorum hominum efflagitationibus quum traderem, dedi me libenter in eam partem, ut sub dignitate, celebritate & clientela vestra prodirent in lucem, Canonici Rhemeneses dignissimi, qui omni laude prædicatione, literarum monumentis decorerentur. Estis enim ij, qui in his miseris temporibus maxima ad perpetuam vestram laudem constantia animis corporibus, & fortunis certatim excubatis pro salute & dignitate Ecclesiæ. Estis ij, in quibus summa sunt omnia, quæ præcipuum quendam amorem, honorem, & obsequium seu studium non obscurum conciliant, eruditio, vitæ sanctimonia, humanitas, amor in pauperes, & in literatos homines singularis. Estis ij, in quibus virtutes omnes ita cadunt affatim, ut difficillimum foret eas non modo persequi & commemorare scribendo, sed etiam recordari cogitando, vel notare obseruando. Estis ij denique, quibus in diuinis officijs obeundis, & in sacris faciundis tam pura est & sollemnis religio, tam diligens cautio, tum amplius tamque splendidus ordo ceremoniarum pro veteri insignis ecclesiæ vestra consuetudine, adeo ut:*

*Qui mores hominum multorum vidit & vrbes, habeat, unde palam prædicet vestrum collegium nulli Canonicoꝝ collegio secundum esse, à quo cætera habent exemplum religionis & virtutis excolenda præclarissimum: Qui quando sitis ij, quales reuera estis, ne sit mirum cuiquam si has recentiores socij vestri lucubrationes cum celebris Capituli vestri inscriptione publicari & apparere curauerim, quas ille in integrum sui*

*grū sui erga vos amoris, et observantia argumentum amplitudini vestra consecrare statuerat, ut quemadmodum vestra insignis teneret demortui corpus Basilica, vestra quoq, Bibliotheca omni bonorum voluminum genere cumulatissima, postrema hac ingenij sui monimenta haberet. Quæ si probetis, et æquo animo excipiat, sanepatruī mei in vertendo & commentando maximos, meos pariter quantuloscunque in transcribendo exantlatos labores hæud exiguo fructu compensatos esse nunquam non existimabo.*

Valete. Rhemis Kal. Aprilis.  
clō. lō. xc.

PRIVILEGII SVMMÆ.

**C**AROLVS IX. Francorum Rex, suo diplomate sanxit, ne quis opera Clementis Alexandrini, ab interprete nouiter recognita & Commentariis illustrata, ante sexennium à die primæ editionis numerandum, præter Michaelē Sonnum bibliopolam, ad eius castigationis exemplum imprimat, nè e alibi impressa diuēdat in Galliis. Secus qui faxit multa fisco applicanda, aliisque pœnis indictis damnabitur, vt latius patet in literis Priuilegij indultis Lutetiæ 5. Nouembris. 1570.

ā iij



# DE CLEMENTE ALEXANDRINO TESTIMONIA.

Εὐσεβίος γὰρ παρμύνην ἐν τῇ τῆς εὐαγγελ. προοίμ. βιβλ. β.



ΑΥΤ. Α. δὲ Κλήμης ὁ θαυμασιός ἐν τῇ παρὰ ἑλλήνας παρὰ βιβλίου διαρρηδύει  
ἐκκαλύπτει πλὴν πικρῶν ἀφ' αἵματός ἐλθὼν ἀνὴρ, γὰρ τοι γὰρ τῆς πλάτης αἰα-  
νύσας, ὡς αὐτὸς ἐν ἑσθέρῳ λόγῳ, καὶ ἀφ' ἧς ὁ ἀναγνησκὴς διδασκαλίας τῆς κα-  
κῶν λελυρωμένος. βραχέα δὲ αὐτῶν ἐπακούσιν ἀδύτα ὁῖνον ἄλλα, καὶ ὡς ἐξῆς.

*Eusebius Caesariensis. de præp. Evang. lib. 2.*

Hæc autem mirabilis ille Clemens in Exhortatorio ad Gentes aperte reue-  
lat, vir omnium rerum experientia scientiaq; præditus, & vfu plurimorum negotio-  
rum prudentissimus, qui patriis nugis & salutari & Euangelica doctrina monitus  
cito contempsit. Pauca igitur ab eo sumpta diligenter audias. Abdita inquit, &c.

ὁ αὐτὸς ἐν τῇ τῆς οὐκηνσιατικῆς ἱστορίας βιβλίῳ ε'.

Κατὰ τῶτον τὸ θεῖαις γραφαῖς Ἐκκασιμάδος ἐπ' Αλεξάνδρειας ἐγνωρίζετο Κλήμης, ὁ μὲν-  
υμος τῇ παλαιᾷ τῆς Ρωμαίων ἐκκλησίας ἡγεταμῶν φοιτητῇ τῷ ἀποστόλων, ὅς δὴ καὶ ὀνομαστὶ ἐν αἷς  
συνέταξεν ὑποτυπώσεις, ὡς αὐτὸς διδασκαλίας ἡ πικρῆς μέμνηται. τῶτον δὲ αὐτὸν καὶ τῶν ἑρωμα-  
τέων ἐν παρῶν συγγραμμάτων ἀνιτήσασθαι μοι δοκεῖ, ὅτε τοῖς ἐμφανετέροις ἡς κατέληφεν ἀποστο-  
λικῆς ἀφαιρέσεως ἐκπληρωμένος, αὐτὰ φησὶν. ἥδη δὲ ἐν γραφῇ εἰς ἐκτίθειν τετρασμένη ἡδε ἡ  
παραγραμτεία, ἀλλὰ μοι ὑπομνήματα εἰς γῆρας θησαυρίζεται λήτης φάρμακον, εἰδὼς ἀτε-  
χῶς καὶ σκιαγραφία τῶν ἐν αἵματι καὶ ἐμψύχων ἐκείνων ὧν κατηξιώθην ἀκούσαι λόγων τε καὶ ἀνδρῶν  
μακαρίων, καὶ ὧν ὁππότε ἀξιολόγων. αὐτῶν ὁ μὲν ἐπὶ τῇ ἐλλάδος ὁ ἰωνικός. ὁ δὲ ἐπὶ τῆς μεγάλης  
ἐλλάδος τῆς κυλίας θατέρως αὐτῶν συρίας ὡς, ὁ δὲ αὐτῶν Αἰγύπτου. καὶ ὡς ἐξῆς.

*Idem Hist. Ecclesiastica lib. 3. cap. 11.*

Clemens eodem vocabulo quo & ille qui Romanam Ecclesiam olim re-  
xerat, & Apostolorum discipulus fuerat, temporibus illius (Panteni) cuius ope-  
ra in sacris literis educatus multumque exercitatus erat, Alexandriæ hominum  
fama nobilitatus est: qui quidē in libris Dispositionū nominatim præceptoris  
sui Pantæni mentionem facit. Quem etiam in primo libro Centonum, vbi cer-  
tos quosdam viros Apostolica doctrina, quam ipse ab illis acceperat, cum pri-  
mis eximios recenset his verbis: Istud à me iam institutum opus non est certe  
opus artificiose ad inanem ostentationem elaboratum, sed tanquam commē-  
tarius ad obliuionis morbum curandum in summam senectutem repositus, si-  
mulachrum planè & adumbratio non modo efficacia illius & planæ spiritu ac  
vita doctrinæ, quam mihi concessum est audire: verum etiam beatorum homi-  
num, qui sunt re vera præconiis celebrandi. Quorum vnus Ionicus genere in  
Græcia vixit: alter magnam Græciam incoluit: alter in Cœlesyria natus, ibi-  
dem commoratus est: alter ex Ægypto fuit, &c.

vide pag.  
301, 40.

ὁ αὐτὸς ἐν τῇ β' βιβλίῳ.

Γαίταμον ὁ Κλήμης ἀφαιρέσας, τῆς κατ' Αλεξάνδρειαν κατηχήσεως εἰς ἐκείνο τὸ κατὰ  
κατηχήτο, ὡς καὶ τὸ Ωερηνίω τῷ φοιτητῶν ἡμέτερον αὐτῶν. τὴν γὰρ τοῖς ἑρωματέων παραγραμτεία  
ὁ Κλήμης ὑπομνήματα πύματος, καὶ ὁ παρῶν συγγραμμάτων ἐκκασιμάδος γραφῶν, εἰς  
τὸ Κομμόδου τελευτῶν παρὰ τῶν τοῖς χρόνοις, ὡς ἐπὶ ἑσθέρῳ αὐτῶν ἐπεπλήρητο τὰ  
απουδάσματα. ὁ τοῖς χρόνοις ὁ παρῶν ἰσορρ. λόγος.

*Idem lib. 6. cap. 5.*

Post Pantænum Clemens scholæ Alexandriæ ad fidei principia docenda  
institutæ ad illud ipsum tempus, quod iam persequimur, præfuit: sic, vt Orige-  
nes, dum

nes, dum puer erat, auditor eius, ac discipulus existeret. Clemēs vero in primo libro operis, quod *ερωμαίης* inscripsit, annalium serie notata & exposita, tempora ad Commodi vsque mortem describit: adeo ut non obscurum videatur illud opus regnante Severo, cuius tempora liber quem iam habemus in manibus explanat, ab eo elaboratum fuisse.

ὁ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ βιβλίῳ.

Τῷ δὲ Κλήμῳτος *ερωμαίης* οἱ πρῶτες οὕτως παρ' ἡμῖν φέρονται, ὅς ἐστι τοιαύτης ἡξίωσε *περιγραφή*, Τίτου Φλαβίου Κλήμῳτος τῷ καὶ τῷ δὴν φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομημάτων *ερωμαίης*. ἰσχυροί τε οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐπιγεγραμμένοι ὑποτυπώσεων αὐτῶν λόγῳ, ἐν οἷς ὀνομαστὶ ὡς διδασκῶν, τῷ πρῶτῳ μνημονεύει; ἐκδοχὰς τε αὐτῶν γράφων, καὶ τῶν ἀδούσις ἐκπληρόντος. ὅτι ὁ αὐτὸς καὶ πρὸς ἑλλήνας λόγῳ ὡς περὶ θεολογίας, ὅς τε οἱ ὅτι γεγραμμένοι παιδαγωγῶν, καὶ πῶς ὁ ἐξ ὁμοῦ πλάσιος ἔτι γεγραφέντος ἑτέρου αὐτῶν λόγῳ τὸ τε πρὸς ὅτι πάρα σύγγραμμα, καὶ ἀγαλλέξας πρὸς νηθείας, καὶ πρὸς κατὰ γὰρ, καὶ ὁ περὶ θεολογίας πρὸς ὑπομνημάτων εἰς τοὺς νεωστὶ βεβατισμένους, καὶ ὁ ἐπιγεγραμμένος κήμων ἐκκλησιαστικῶν, ἢ πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς, ὃν Ἀλεξάνδρῳ τῷ δεδωλῶν ὅτι σὺ πρὸς αὐτὸν αἰατέθηκεν. ἐν μὲν οὖν τοῖς *ερωμαίῳ* σιν ὁ μόνον τῆς θείας κατὰ ἑρῶσιν πεποιήται γραφῆς, ἀλλὰ καὶ τῷ παρ' ἑλλήνων. εἴ τι ὅτι ὡς ἐλπίμον ἐδόκει αὐτοῖς εἰρηάζει, μνημονεύει, τῷ τε πρὸς τοὺς πολλοῖς δογματῶν, καὶ ἑλλήνων ὁμοῦ καὶ κατὰ βαρβάρων ἀναπλήρων. καὶ ἐπὶ τῷ αἰρεσιάρχων ὑποδοξίας διδόνων, ἰσχυροί τε πολλοὶ ἐξαπλοῖ, ὑποθέσιν ἡμῖν πολυματοῖς παρέχον παιδείας. οὗτοι ἅπανι κατὰ μίμησι καὶ κατὰ φιλοσόφων δόγματα. ὅθεν εἰκότως κατὰ ἄλληλον τῇ ὑποθέσει καὶ τῷ περὶ γεγραφέντος τῷ *ερωμαίῳ* πεποιήται. κέρχεται δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀπληρομένων μὲν τῶν, τῆς τε λεγόμενης Γραμμῆτος Γραφίας, καὶ τῆς ἰσοῦς τῷ σιχαί, καὶ τῆς πρὸς ἐβραίοις ὅτι σολῆς, τῆς τε Βαρνάβα καὶ Κλήμῳτος καὶ ἰσχυροί.

Ex eodem lib. 6. cap. 11.

Clementis omnes octo libri *ερωμαίης*, id est variè contexti, apud nos integri servantur, quos tali inscriptione donavit, Titi Flauij Clementis Commentarij *ερωμαίης*, hoc est varia ratione contexti, qui multiplicè veræ ac diuinæ philosophiæ cognitionem complectuntur. Totidem etiam libri sunt ab eo editi, qui ὑποτυπώσεις, id est Informationes inscribuntur: in quibus Pantænū doctorem & magistrū suum nominatim memorat, cum Cōmentarios eius in sacras literas recensendo, tum traditiones etiā explanādo. Est eius liber ad Gentiles hortatorius. Tres item, qui inscribuntur Pædagogus. Alius cuius titulus sic habet, Quisnam diues ille sit, qui saluetur. De pascate liber vnus. Disputationes de ieiunio. Liber de obtrectatione. Et alius exhortatorius ad patientiā. Alius ad nuper baptizatos. Alius qui nūcupatur canon Ecclesiasticus, siue contra eos, qui Iudæorū sequuntur errorē: quem Episcopo Alexandro, de quo verba fecimus, dedicauit. In libris Stromateon non modo sententias ex sacra scriptura collectas disperse intexit: sed etiam ex Gentilium scriptorum libris, siquid ab illis cōmode dictum videatur, sumit, cum Græcorū simul & barbarorū opiniones, quæ apud multos iactatæ sunt, aperiēdo, tum falsos & cōmentitios errores eorum, qui inter hæreticos principē locum obtinebant, coarguendo: denique explanationem multiplicis doctrinæ, & literarū cuiusque generis, vnde copiosa materia nobis suppetit prudētiæ, ante oculos lectoris proponit. Atque his vniuersis philosophorū dogmata admiscuit. vnde merito libros suos *ερωμαίῳ* appellauit. In eisdem octo libris vtitur testimoniis scripturarum, quibus à multis solet cōtradici: nimirum Sapientiæ, quæ Salomonis dicitur, & Ecclesiastici Iesu Sirach, & epistolæ ad Hebræos, & Barnabæ, & Clementis, & Iudæ.

## TESTIMONIA DE CLEM. ALEXAND.

### *S. Hieronymus in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.*

Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, Pantæni, de quo supra retulimus, auditor, post eius mortem Alexandriæ Ecclesiasticam scholam tenuit, & κατηχήσεων magister fuit. Feruntur eius insignia volumina, plenaque eruditionis & eloquentiæ, tam de scripturis diuinis, quàm de secularis literaturæ instrumētō. E quibus illa sunt, *στωματεῖς* libri octo: ὑποτυπώσεων libri octo: aduersus Gentes liber vnus: Pædagogi libri tres. De pascha liber vnus: de ieiunio disceptatio: & alius qui inscribitur, Quisnam diues ille sit, qui saluetur: de obtrectatione liber vnus, de canonibus Ecclesiasticis, & aduersum eos, qui Iudæorum sequuntur errorem, liber vnus, quem propriè Alexandro Hierosolymorum Episcopo παραστροφῶσιν. Meminit autem in Stromatibus suis voluminis Tatiani aduersus Gentes, de quo supra diximus, & Cassiani cuiusdam *χρονολογίας*, quod opusculum in veteribus inuenire non potui. Nec non & de Iudæis Aristobulum quendam, & Demetrium, & Eupoleum scriptores aduersus Gentes refert, qui in similitudinem Iosephi ἀρχαιολογίας Moysi & Iudaicæ gentis asseuerent. Extat Alexandri Hierosolymorum Episcopi, qui cum Narcisso postea rexit Ecclesiam, epistola super ordinatione Aiclepiadis confessoris ad Antiocheneses, congratulans eis, in qua ponit in fine. Hæc vobis domini ac fratres scripta transmissi per Clementem beatum presbyterum, virum illustrem, & probatum: quem vos quoque scitis, & nunc plenius recognoscetis, qui cum huc venisset iuxta prouidentiam & visitationem Dei, confirmauit, & auxit domini Ecclesiam. Constat Origenem huius fuisse discipulum. Floruit autem Seueri & Antonini filij eius temporibus.

*Επιφάνιος καὶ σκουριδιανὸν αἰρ. λβ'. π' α'.*

Εἴτα οἱ καλῶς συγγραφεῖς, καὶ διήγγαντες τούτων ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν συγγραμμάσιν ἔλεγξαν, Κλήμης τε ὃν φασὶ πινες Αλεξάνδρεα, ἕτεροι δὲ Αθηνᾶιον.

*Eriphanius contra Secundianos heresi 32.*

Deinde qui recte scripserunt de veritate, horum vesaniam in scriptis suis redarguerunt: Clemens videlicet, quem quidam Alexandrinum, alij Atheniensem dicunt, &c.

*ὁ Κύριλλος.*

Εφη δὲ καὶ Κλήμης αὐτὸν ἐλλόγιμος, καὶ μὲν τοὶ καὶ πολυῖς, πρὸς τὴν γὰρ καὶ τῶν καλῶν ὡς ἂν ὁδοῦ τὸ πωπῆσαι, πρὸς δὲ καὶ αὐτοὺς ἐλέγχοντες νέως μὲν διφήμους ὀνομαζομένους, ἄφοις δὲ ἡγεμόνους τούτοις, καὶ ἄφοις νέως ὀπτικηζομένους. καὶ πάλιν. Ταύτης τῆς ἰδίας μεμνηται ἰστορίας ἐν τοῖς *στωματίσιν* ὁ Κλήμης, αὐτὸν ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθὴς, καὶ αἰαγνωσμάτων ἐλλεικῶν πολυπραγμοτήσας βλάβος, ὡς ὀλίγοι ἄρχαυ τῶν πρὸ αὐτοῦ.

*Cyrillus Alexand. lib. 10. in Iulianum.*

De diis autem & templis sic dixit Clemens vir disertus, & plurimarum rerum cognitione præditus: Neque enim hoc celabimus, atque adeo hoc conuincemus, specioso quidem nomine dici templa, fuisse autem sepulchra ea quæ templa sunt appellata. Et rursus: Huius inquit, historiæ separatim meminit Clemens in Stromatibus vir & imprimis studiosus, & qui eorum quæ apud Græcos leguntur altitudinem cura ac studio perscrutatus est, quo pauci utique ex iis, qui cum præcessere.

*M. Aurelius Cassiodorus lib. 1 Institut. diuinarum lectionum.*

Epistolas autem canonicas Clemens Alexandrinus presbyter, qui & Stromateus vocatur, id est epistolam sancti Petri primam, sancti Ioannis primam & secundam, & Iacobi, Attico sermone declarauit. Vbi multa quidem subtiliter, sed aliqua incaute loquutus est, quæ nos ita transferri fecimus in Latinum, vt exclusis quibusdam offendiculis purificata doctrina eius securior posset hauriri.

Extant talia quædam eius nomine edita in Bibliotheca sanctorum Patrum.

### *Catalogus librorum.*

Liber adhortatorius aduersus Gentes, siue Protrepticus.

Pædagogi libri tres.

Stromatum siue Commentariorum de varia multiplicique literatura ad instituendum Christianum philosophum libri octo.

CLEMENTIS



# CLEMENTIS ALEXAN- DRINI ADHORTATORIA AD GRÆCOS SEV AD GENTES.

10



AMPHION<sup>a</sup> Thebanus, & Arion Methymneus, fuerunt quidem ambo arte canendi præditi, Græcorum autem in choro: & fabula & canticum de ambobus hucusque canitur, quod hic quidem piscem inescauerit, ille verò Thebas ædificauerit. Thracius autem alius Sophista ( alia est hæc Græca fabula ) solo cantu feras reddebat mansuetas: quinetiam & ceteras arbores, & fagos, suis locis motas musica transplantabat. Possum tibi aliam quoque narrare fabulam, huic non minus quàm fratri frater est similis, similem, & Cantorem Eunomum Locrensem, & Cicadam Pythicam, Dies festus maximo Græcorum conuentu Pythone celebrabatur propter Draconem mortuum, Eunomo canente serpentis epitaphium, nescio an hymnus an lamentatio serpentis esset canticum. Erat autem certamen constitutum, & æstus, tempore cithara canebat Eunomus, quando cicada quæ sole incalescebant, sub ramis cane-  
bant in montibus. Canebant autem non Draconi mortuo, sed Deo sapientissimo verè liberum canticum modis Eunomi præstantius. Locro chorda rumpitur, in cithara iugum aduolat cicada, & super instrumentum tanquam super ramum personat, & cithara cantico apta harmonia conueniens citharædas, chordam suppleuit deficientem. Cicada ergo Eunomi cantu ducitur, ut vult fabula, quæ æneum Eunomum in Pythone posuit cum ipsa cithara, & Locri socium certaminis. Ea autem & sua sponte aduolat, & sua sponte canit: Græcis autem visus est fuisse histrio & imitator musica.  
30<sup>o</sup> Quanam ergo ratione credidistis inanibus fabulis, existimantes animantia demulceri musica: lætus autem ac speciosus vultus veritatis, solus, ut est verisimile, videtur vobis esse simulatus, & infidelitatis oculis subiicitur? Cithæron autem, & Helicon, & Odyssij montes, & Thracum quæ errori inittant mysteria, diuinis honoribus affecta, hymnisque & laudibus sunt celebrata.<sup>a</sup> Ego quidem, etsi mera sit fabula, egrefero tot & tantas quæ à tragædis referuntur calamitates. Vobis autem malorum quoque descriptiones actus Poëtarum euaserunt.<sup>a</sup> Sed actus quidem, & Lenæum celebrantes, & iam<sup>b</sup> planè debacchantes Poëtas, <sup>b</sup>hedera utique redimitos, <sup>c</sup>mysteriis Bacchicis præter modum desipientes<sup>c</sup> cum ipsis Satyris, & insano Thyaso, & alio choro demonum, <sup>m</sup>in Helicone & Citharone qui consenuerunt includamus: supernè autem è calis deducamus<sup>a</sup> veritatem, una cum clarissima prudentia in montem Dei sanctum, & sanctum chorum propheticum.<sup>o</sup> Illa autem vel longè clarissima luce emicans undiquaque illuminet eos qui volutantur in tenebris & homines liberet ab errore, supernam dexteram, nempe intelligentiam, porrigens ad dexteram, porrigens ad salutem. Ij verò ad se reuer-

A

si, \* Heliconem quidem & Citharonem renuentes deferant, <sup>1</sup> Sion autem habitent.

Eccl. 2. \* Ex Sion enim egredietur Lex, & Verbum Dei ex Hierusalem. <sup>2</sup> Verbum caeleste, verus germanusque decertator, qui in totius mundi theatro coronatur. <sup>3</sup> Canit autem meus quidem certe Eunomus. <sup>4</sup> Canit, inquit, non Terpandri modum, neque modum Capitonis, sed neque Phrygium, vel Lydium, vel Dorium, <sup>5</sup> sed noua harmonia aeternum modum, qui à Deo accipit denominationem, Canticum nouum, Leuiticum,

Hom.  
Od. 9.

\* Luctu iraque carens grauiumque obliuia ducens

10

Cunctorum. Iucundum quoddam & verum persuasionis medicamentum est cantico temperatum. <sup>7</sup> Atque mihi quidem videntur & Thracius ille Orpheus, & Thebanus, & Methymnaeus, viri quidam, non viri, fuisse deceptores, qui prae-  
textu musicae vitae perniciem afferentes, artificiosis quibusdam praestigiis ad corruptelas demoniacae incitantes, probra orgiis celebrantes, luctus in deorum cantica traduentes, primi deduxere homines ad simulachra, atque adeo lapidibus & lignis, hoc est, imaginibus & adumbrationibus, agrestem gentis excitauere consuetudinem: illam verè pul-  
chram libertatem, eorum qui sub caelo vitam egerunt, canticis & carminibus in extremam redigentes seruitutem. <sup>8</sup> Sed nō talis est meus cātor, sed venit paulò post dissoluturus acerbam seruitutē demonū tyrannidē obtinentium: ad suaue autem & benignum religionis & pietatis in Deum iugum nos traducēs, <sup>9</sup> in caelum rursus euocat eos qui humi sunt abiecti. <sup>10</sup> Solus quidem certè ex iis qui unquam fuerunt, difficillimas feras, homines mansuefecit. Volucres quidē, eos qui ex ipsis sunt leues: serpentes verò, eos qui deceptores: & leones, eos qui sunt animosi & ad iram concitati: sues autē, eos qui sunt voluptati dediti: <sup>11</sup> lupos autē, eos qui sunt rapaces: lapides autem & ligna, sunt insipientes. Praeterea autem lapidibus est minus sentiens qui est tinctus ignorantia. Testis nobis accedat vox prophetica, veritati concinens, quae miseretur eorum qui sunt contriti in ignorantia & amentia.

Matth. 3. Potens est enim Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahae, qui miseratus multam inscitiam & cordis duritiem eorum qui lapidauerunt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempe Gentibus quae crediderunt lapidibus. Rursus autem quosdam virulentos impostoresque ac simulatores, iu-  
stitiae insidiantes, appellauit genimina viperarum. Sed horum quoque serpentum si quis poenitentia ductus fuerit, Verbum lubens ac sua sponte sequens, homo Dei efficitur.

Luc. 3. Alios autem allegoricè dicit lupos pellibus ouium indutos, eos innuens, qui in forma hominum sunt rapaces. Has ergo omnes immanissimas feras & tales lapides, ipse caelestis

Ad Tit. 3. cantus in mansuetos homines transformauit. Eramus enim, eramus nos quoque aliquando insipientes, inobedientes, errantes, seruientes voluptatibus & cupiditatibus variis, in malitia & inuidia degentes, odibiles, nos inuicem odio habentes, ut ait scriptura Apostolica. Quando autem benignitas & humanitas apparuit Seruatoris nostri, non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum misericordiam saluos nos fecit.

\* Vide quantum potuerit nouum Canticum: homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris. <sup>12</sup> Hi autem qui planè erant ut mortui, qui eius quae verè est vita non erant participes, postquam cantici solum fuerant auditores, reuixerunt. <sup>13</sup> Hoc tibi & uniuersum numerosè concinnèque exornauit, <sup>14</sup> & elementorum disensionem in ordinem redegit consonantiae, <sup>15</sup> ut ei totus mundus fieret harmonia, <sup>16</sup> & mare quidem dimisit solutum, ei autem ut terram inuaderet prohibuit: terram autem rursus stabilem & solidam effecit, quae ferebatur, & ei mare terminū praefixit. <sup>17</sup> Iam verò ignis quoque vehementiam aëre emolliuit, veluti

liit,<sup>k</sup> veluti Doricam harmoniam Lydia attemperans, & suam aëris frigiditatem ignis amplexu leniit, hos extremos uniuersorum sonos numeroſe & concinnè contemperans.  
<sup>1</sup> Atque incorruptum quidem hoc canticum, uniuersorum firmamentum, & harmonia omnium, à mediis ad fines, & ab extremis extenſum ad media, concinnauit hoc uniuersum, non ex musica Thracia, quæ est Tubal musicæ ſimilis, ſed ex paterna Dei voluntate, quam Dauid eſt admiratus.<sup>m</sup> Qui autem ex Dauid ortus eſt, & ante ipſum fuit, Dei Genef. 4. verbum, lyram quidem & citharam inſtrumenta inanima deſpiciens, cū hunc mundum, atque etiam paruum mundum, nempe hominem, & eius animam corpus ſancto Spiritu concinnaffet, pſallit Deo per inſtrumentum multarum vocum, & huic inſtrumento, nempe homini, canit: <sup>n</sup> Tu es enim cithara, & tibia, & <sup>10</sup> templum meum: cithara propter harmoniam, tibia propter ſpiritum, templum propter verbum, ut illa quidem reſonet, hæc verò inſpirent, templum autem contineat Dominum. <sup>o</sup> Dauid certè rex citharædus, cuius paulò antè meminimus, qui adhortabatur ad veritatem, dehortabatur autem ab idolis, longè quidem aberat ut ipſe laudaret demones, qui vera musica ab ipſo expellebantur, qua Saule à demone vexato, ille ſolummodo canens, eum curauit. <sup>p</sup> Pulchrum ſpirans inſtrumentum Dominus, hominem fecit ad ſuam imaginem. Certè ipſe quoque eſt Dei concinnum & aptum inſtrumentum & ſanctum, Sapientia ſupermundana, verbum cæleſte. <sup>q</sup> Quidnam ergo vult inſtrumentum, Dei verbum, Dominus, & nouum canticum? <sup>r</sup> Patefacere, inquit, oculos cæcorum, & aperire aures ſurdorum, & qui pedibus claudicant vel errant, ad iuſtitiam deducere, Deum inſipientibus hominibus oſtendere, interitum compeſcere, mortem vincere, inobedientes filios patri reconciliare. Benignum Dei inſtrumentum Dominus, miſeretur, caſtigat, hortatur, admonet, conſeruat, cuſtodit, & doctrinæ mercedem ex redundanti quadam copia, nobis regnum cælorum promittit, hunc ſolum fructum percipiens ex nobis, quod ſalui ſumus. <sup>s</sup> Vitium enim hominum paſcitur interitu: veritas autem, ſicut apes, nulli ex iis quæ ſunt detrimentum afferens, propter ſolam ſalutem hominum exultat. Habes ergo promiſſionem, habes benignitatem, euade gratiæ particeps, <sup>t</sup> & meum ſalutare canticum ne ita exiſtumes eſſe nouum, ut vas vel domum: <sup>v</sup> erat enim ante Luciferum, & <sup>x</sup> in principio erat verbum, Ioan. 1. <sup>30</sup> & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. <sup>y</sup> Eſt autem vetus error, res verò noua apparet veritas. <sup>z</sup> Siue ergo veteres Phryges docent fabuloſa capræ: ſiue rursus Arcades Poëta, qui eos fuiſſe ante Lunam deſcribunt, ſiue etiam Egyptios, hi qui hanc primam apparuiſſe terram, deos & homines produxiſſe ſeminant. Sed nullus eorum fuit ante hunc mundum: nos autem ſumus ante mundi conſtitutionem, qui eò quod eſſe oporteret, in ipſo Deo prius ſumus geniti. <sup>a</sup> Dei verbi ſumus nos figmenta ratione prædita, per quæ priſci ſumus, quoniam in principio erat verbum. Sed quoniam Verbum quidam erat ab alto petita origine, diuinum uniuersorum principium & fuit & eſt. <sup>b</sup> Quia autem nunc nomen acceperit olim ſanctificatum, poteſtate dignum, Chriſtus, nouum, mihi vocatum eſt canticum.

A ij

4  
GENTIANI HERVETI AVRELII  
COMMENTARIUS IN CLEMENTIS ALEXANDRINI EXHORTATORIAM AD  
gentes Orationem, ab eodem latine versam.



1 c liber Clementis Alexandrini inscribitur λόγος πνευματικός πρὸς ἑλλήνας, id est Oratio exhortatoria ad Græcos: ἑλλήνες autem olim dicti sunt, qui eam Thessaliæ partem habita-  
bant, quæ ἑλλὰ dicebatur: Postea autem ἑλλήνες, seu Græci dicti sunt, omnes qui vniuersam habitabant Græciam: quorum cum & sermo esset elegantior, & mores cultiores & humaniores, eò factum est ut cæteræ gentes, quarum nec par erat elegantia sermonis, nec mores similes, ab eis dicerentur Barbari. Quomodo Hebræi, apud quos solos, ut qui Dei essent proprius populus, vera erat religio & vnius Dei cultus, alias omnes gentes Goim appellant, eas à se secernebant & distinguebant. Postea autem cum per orbem terræ prædicato Christi euangelio, & veteris legis umbræ cessassent & figuræ, & veritas & gratia, quæ est lex Christi, ei successissent, factum est ut qui ex Græcis seu gentibus in Christum credidissent, & veram & sinceram amplexi essent religionem, dicerentur Christiani, quod vocabulum Antiochiæ primum est auditum: qui autem non credidissent, & obstinato animo in suo errore permansissent ab ipsis Græcis ad fidem conuersis dicerentur ἑλλήνες, seu Græci. A Romanis autem conuersis, morem Hebræicum secutis, qui cæteras gentes Goim appellabant, gentes appellabatur. Quæ etiam dicebantur ἄπιστοι seu increduli & infideles, ut qui Christo salutis auctore, qui primum exigit ut ei credatur, fidem non haberent. Clementis autem nostri institutum est & scopus, gentes à falsa religione ad veram traducere, & persuadere, ut abiectis falsorum Deorum & Dæmonum simulachris, vnum Deum colant, & vnico Dei filio credant, vitamque & æternam salutem ab eo expectant. Huius autem ad gentes orationis hæc est scriptionis ratio & methodus. Quoniam verus Græcorum Theologia initium duxerat à Poëtis, qui & hymnos in falso ab iis vocatos Deos cecinerant, & Deorum oracula, & ad eorum cultum instituta mysteria suis versibus celebrauerant, primum quidem Poëtarum, quos ὁδοῦ, id est Catores appellat, auctoritatem eleuat, quod & sint fabulosa quæ de eis dicuntur, & vitæ humanæ perniciosum fuerit eorum institutum, ut qui non aliud sibi proponerent, quod ut genus humanum ad colenda falsorum Deorum simulachra inducerent. Deinde falsos esse Deos quos colebāt, imo nec Deos, sed Dæmones & homines, & non solum homines, sed etiam sceleratissimos & perditissimos homines atque adeo quosdam ex iis etiam rationis expertes bestias esse docet, arcana eorum mysteria quæ maximi ab eis fiebant, quàm sint turpia & ridicula aperit. Oraculorum responsa quàm vana, quàm ambigua quàm fallacia, quàm non credenda ostendit. Cùmque passim per totam orationem de Verbo Dei, quod vniuersitatem creauit & salutis hominum semper curā gessit, & post multa olim signa edita, & post Prophetas ab eo ad populum missos ut eum salutis suæ admoneret, ut nouissimis temporibus ad eum seruandum & redimendum in terras descendit, sæpe meminisset. hunc tandem orationi pulcherrimum veluti colophonem imponit, ut Christum conferens cum falsorum Deorum mendaciis & imposturis, gentes ad vnius Dei cultum traducat, & à tenebris ad lucem, & à mendacio ad veritatem, & à profligata ac scelerata ad sanctam vitam abductos, ad regnum cælorum & æternam vitam perducatur. <sup>4</sup> Amphion Thebanus & Arion Methymneus De Amphione Thebano vide Pausaniam lib. 9. Bæoticorum. De eo Horatius scribit in Arte.

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis

Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda

Ducere quo vellet.

De Arione Herodotus lib. 11. Gell. lib. 16. cap. ultimo. Ouid. lib. 1. De Fastis. Pausanias in multis locis: Et de eo Virgilius in Bucolicis. Orpheus in syluis, inter Delphinas Arion.

De Orpheo etiam quem Thracium Sophistam vocat, hic statim noster Clemens: vide quæ scribit Pausanias lib. 9. Bæoticorum, & totam quæ de eo narratur fabulam, vide apud Ouidium in Metamorphosi.

Strab. lib. 6. Eunomi autem quæ ab eo narratur fabula, aliter legitur apud Strabonem, ut qui Eunomo, cum Aristeia dicat fuisse certamen de musica, in quo certamine cum defecisset chorda Eunomo, aduolatem cicadam chordæ vicem suppleuisse: in quo certamine à victo Aristeia, Eunomo positam dicit esse statuam. apud eum autem de Pythone & de Dracone occiso ne verbum quidem. <sup>6</sup> Quam ergo ratione Miratur Clemens quod fictis credant fabulis, veritati autem animū non adhibeant, sed tanquam rem fictam & comœditiā reiciant. <sup>7</sup> Citharon autem, & Helicon & Odrisyj montes: Hæc cum sint omnibus qui Poëticam, vel è limine salutarunt, vel in Geographia sunt vtrunque versari notissima, non est in eis explicandis immorandum. Ea ægrè fert Clemens diuinis affici laudibus & honoribus, contemptis interim iis quæ sunt plane diuina. Odrisyos autem montes dicit propter Orpheum natione Thracem, qui mysteria plena erroris induxit, de quib⁹ postea. <sup>8</sup> Ego quidem esime si vera sit fabula, Dolet quod quæ sunt fabulosa, in scena sint introducta, & à Tragicis Poëtis humanæ descriptæ sunt calamitates, in iis enim versantur actus Poëtarū. <sup>9</sup> sed actus quidem, & Lenæum celebrantes, Agebantur Tragædiæ in festis Bacchi, qui dicebatur etiam Dionysius, vnde etiam dicti sunt Poëtæ Dionysiaci. Eos ergo vult relinqui cum toto bacchante choro, & planè Demoniaci, & in Helicone & Cithærone includi, & veritatem è cælo deduci in mōtem Dei sanctum ad chorum propheticum, ut Helicone & Cithærone relicto, ad se reuerse gentes, & Sion habitantes, ad salutem perueniant. Actus à Græcis dicuntur δράματα. Ea sunt autem poëmata, quæ ad imis tanta-



randas & repræsentâdas personas aguntur in Theatris, cuiusmodi sunt comædiæ & tragædiæ. *f. Lenæum celebrantes.* Græcè est *ληναῖοι*, id est Lenæum agentes vel imitantes. Est autem Lenæus Epithetum Bacchi, *ἀπὸ τοῦ ληνῆ*, quod significat torcular: *ληνός* autem dicitur Torcular, *ἀπὸ τοῦ λείπειν*, quod calcata vuae in eo comminuantur. *& Plane debacchantes.* Græcè est *παραιώντες*, id est ob remulentiam cōiuiis & maledictis insectantes, quod debacchari dicitur. Bacchantium enim seu orgia Bacchi celebrantium quanta esset infânia, nullus est qui ignoret. *\* Hedera redimitos.* Hædera erat Baccho sacra. Vnde & qui Bacchi celebrabant orgia, hædera coronabâtur, & Poëtæ, vt qui Dionysiaci essent artifices, hædera caput cingebât. *\* Mysteris Bacchicu.* Bacchi orgia appellat mysteria. *\* Cum Satyru.* Satyri finguntur Dij fuisse agrestes, qui bacchantium cœtum merito sequebâtur, vt qui essent impudicissimi & libidinosisissimi. *\* Et infano Thyaso.* Thiasus vocatur à Græcis Bacchantium cœtus, quem merito vocat insanum, vt qui in illis celebrandis orgiis planè fureret. *\* Cithærone & Helicone qui consenuerunt.* Cithæronem & Heliconem dicit consenuisse, cum Christi in orbem inducta fide & religione, veteres superstitiones antiquatæ sint & abolitæ. *\* Veritatem vna cum clarissima prudentia.* Bacchantium furoris & amentia ex aduerso ponit veritatem & prudentiam. Cithæroni autem & Heliconi opponit montem Dei sanctum, qui est Sion, Bacchantium verò Thyaso sanctum chorum propheticum. *\* Illa autem vel clarissima luce micans vndique illuminet eos.* Operat vt Christus qui est veritas & sapientia & prudentia, eos à tenebris & vitiis liberatos illuminet. Quod quidem fit per baptismi sacramentum, quod Græcè *φωτισμα*, id est illuminatio dicitur, & qui id sunt assecuti, dicuntur illuminati. Vnde & Paulus ad Hebræos, Impossibile est, inquit, eos qui semel sunt illuminati, &c. Per eum autem baptismum & à tenebris liberamur, & à vitiis & peccatis purgamur, & adiuuante Christi intelligētiæ, porrecta dextera ad salutem perducimur. Iis verò suspicientes, & caput suum attollentes. *\* Heliconem quidem & Cithæronem deserant, &c.* Id est relicta gentium erroris plena cōgregatione, in Dei ecclesia. Cithæron enim & Helicon per metonimiam significat Græcorum conuentum. *\* Sion autem,* Dei Ecclesiam. Accessistis, inquit Paulus ad Hebræos, ad Sion montem in Ecclesiam Dei viuentis, Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, &c. *\* Ex sion enim egredietur lex, & verbum Dei ex Hierusalem.* Ex monte Sina egressa est lex vetus, ex Sion autem lex noua, nempe nouum Testamentum. Ex Hierusalem egressum est verbum Dei, non solum *ῥησφοεμα* seu prolatium, sed etiam verbum Dei, quod est Deus. & est *ὁυπὸς αὐτοῦ*, id est in hypostasi & persona consistēs. *\* Verbum cœleste, verus germanusque decertator.* Quodnam sit hoc Verbum docet, nempe Verbum cœleste, vt quod è cœlis descenderit, & est verus germanusque decertator, vt qui fortem Dæmonum principem armatum expugnarit, eique optima spolia detraxerit, & victor vniuerso mundo spectante pronuntiatus fuit & coronatus. *\* Canit autem certè meus quidem Eunomus.* Vetus gentium Theologia tota erat Poëtarum, cantorum, & musicorum, vt pote Orphei, Lini, Musæi, Hesiodi, & cæterorum. Iis omnibus Clemens vnum opponit Dei verbum, ipsum autem vocat Eunonium, simul alludens ad illum Locrum musicum, cuius meminit statim in principio, & cum *εὐνομος* significet, & eum qui bonis format legibus, & institutis, & eum qui bonis vritur modis musicis: *νόμος* enim & pro lege accipitur, & pro modo musico, innuens & legis euangelicæ summam perfectionem, & in vita instituenda modularum quandam concentum. Habet autem quandam emphasim quod dicit, meus Eunomus. Nam suam vehementem in eum ostendit pietatis affectionem, vt qui eum totum sibi vendiceret, qui est communis omnium fidelium: Græcè est autem *ὁ εὐνομος ὁ ἐμός*, vt in vtroque sit articulus, qui & per excellentiam eum significet dici *Εὐνομος*, & indicet quantus sit eius in ipsum zelus, qui tanquam sibi proprium eum arripiat qui est omnium, & qui omnes qui in baptismo ei nomen dederunt, suos vocet fratres & coheredes. Cum sit autem sermo Dei Musicus, videndum est quid canat. *\* Canit, inquit, non Terpandri modum, neque Capitonis, sed neque Phrygium, vel Lydium, &c.* id est, non canit modos quibus vtuntur huius mudi musici. Quinam autem hi sunt videre licet & apud Bætiū de musica, & apud Celsium Rhodiginum lib. 9. Læctionum antiquarum, cap. 3. & apud doctissimum Henricum Glareanum lib. secundo suæ musicæ. Quinam autem sint modi Terpandri & Capitonis, & quomodo fuerint ab aliis distincti, nusquam memini me legere, & si Terpandrum Lesbium constet fuisse suauissimum musicum. Capitonem autem ne relatum quidem fuisse in musicorum numerum vsquam legi. *\* Modos ergo illos nequaquam canit noster Eunomus Dei verbum: Sed nouæ harmoniæ æternum modum, qui à Deo accipit denominationem.* Is est Dei Euangelium, quod peccatorum annunciat remissionem, & vitam pollicetur æternam. Nouum autem dicit canticum, vt quod in nouissimis temporibus sit reuelatum. Leuiticum autem, vt quod à veteris Sacerdotij vmbris & figuris non sit alienum, imo verò vmbras & figuras eius adimpleret & consummarit. *\* Luctu autem iraque carens, & malorum obliuia ducens.* Merito vocat canticum, quod & salutare lauacro, & cæteris sacramentis, deletis peccatis, nulla sit amplius occasio doloris & tristitiæ. Iucundum autem quoddam & verum persuationis medicamentum dicit esse admistum cantico: quoniam in omnibus euangelij partibus fides admista sit oportet. Fidem autem appellat persuationis medicamentum. Nam fides persuadeatur oportet, cum ea sit ex auditu. Medicamentum autem iure dicitur, cum omnibus nostris malis medeatur. Nam nisi peccata nostra tollantur, quod absque fide nō potest fieri, nulla nobis relicta est spes salutis. *\* Atque mihi quidē videntur & thracius ille Orpheus.* Veterum illorum musicorum, qui gentium erant Theologi, eleuat auctoritatem, vt cum Christum cum eis contrulerit, ad ei credendum facilius inducantur. Viros autem eos dicit non viros. Dæmones enim potius quàm viri erant appellandi, vt qui à Dæmone afflati exitium hominibus afferre contenderent, musicæ prætextu decipientes, & ad vitam impuram & sceleratam incitantes, turpissima orgia inuehentes, mortuos hymnis decantantes, & idolorum cultum, lapidum, inquam, & lignorum hominibus persuaudentes, ad Dæmonibus seruiendum, pristina libertate quæ sub cœlo erat amissa, induxerūt. Hæc quidem nunc pau-

cis perstringit, quæ fustus & copiosius postea est explicaturus. <sup>a</sup> *Sed non talis est meus cantor*, Rursus cātor-  
rem suam appellat, diuino, ut dixi, zelo incitatus. Hic autem cantor, nempe verbum Dei quale sit osten-  
dit, & quam diuersum eius institutum à gentium, Poëtarum & cantorum, quos habebant pro Theolo-  
gis institutis. Nam ille, inquit, venit ad nos liberandos à seruitute Dæmonis, non ad durum & intolera-  
bile, sed ad suaue & iucundum pietatis iugum inducens. Suaue enim est & iucundum quod propter  
Matth. 11. Christum sponte & libenter suscipitur. Meum enim, inquit Christus, iugum suaue est, & onus meum  
leue. Quod quidem eo facilius fertur & lubentius, quod eis qui id susceperint magna merces propona-  
tur, nempe regnum cœlorum, quod cum primis parentibus, si vitam recte & ex virtute egissent Deum  
sequentes, esset promissum, fraude Dæmonis & sua minus cauta imprudentia & inobedientia ab eo ex-  
ciderant. Et hoc est quod dicit Clemens. <sup>a</sup> *In cœlum rursus euocat eos qui humi sunt abiecti*. Humi enim erant 10  
abiecti, qui è Paradiso eiekti, & perpetuis laboribus & doloribus confecti ac depressi, ne poterāt quidem  
in cœlum, quod eis fuerat promissum, oculos attollere. <sup>b</sup> *Solus quidem certe ex iis qui vnquam fuerunt, dif-  
ficillimas feras homines mansuefecit*. Ne quis existimaret Christum, is enim est Verbum quod carnem suscep-  
pit, sola sua virtute ac potentia homini salutem dare, & amissum cœlorum regnum restituere, & ab ho-  
mine interim nec virtutē, nec vllam bonam actionem exigere primum docet quid fecerit in homine, ut  
eum redderet aptum ad regnum cœlorum consequendum. Solus, inquit, ex iis qui vnquam fuerunt, dif-  
ficillimas feras homines mansuefecit. Quasi diceret. Bonis quidem moribus præditos homines esse oport-  
ter, qui ad regnum cœlorum sunt vocati: sed ij peccato à primis parentibus infecto & ingenerato à prima  
mansuetudine ita degenerant, ut immanes potius essent bestię quam homines, adeo eos inuaserat crude-  
lis peccatorum tyrannis. Quid ergo fecit Christus? Difficillimas feras homines mansuefecit, id est, ab in-  
ueterata inhumanitate & feritate ad mores qui homini conueniunt reduxit. Solus autem id fecit. Nam  
& Philosophi & legislatores, imo verò & Prophetę ipsi licet à Deo missi, in componendis homi-  
num moribus frustra laborauerunt, nec ad iustitiam, clementiam, benignitatem, & temperantiam ita in-  
formare potuerunt, ut non fere potius quàm homines essent appellandi. Solus id effecit Christus, qui &  
in terra hominibus pacem dedit, & Deo homines reconcilians, ut suę originis memores essent effecit.  
Quoniam autem priores illos muscos, Poëtas, inquam, & cantores, suis carminibus admiranda quidem  
fecisse fabularum monumentis erat traditum, ut qui feras suo cantu mansuefecissent, arborēque ad se  
attraxissent, & ipsos lapides suis sedibus mouissent, docet Clemens Christum nō fabulose, sed verē lon-  
gē maiora & præstantiora effecisse, non in feris quidem, arboribus, & lapidibus, sed in hominibus qui  
feris erant immaniores, & qui minori erāt sensu præditi quàm lapides. Eos autem homines quos ad hu-  
manitatem deduxit, & à feritate conuertit ad mansuetudinem ferarum, quarum feros mores imitaban-  
tur ac truculentiam, appellauit nominibus, ut videre licet in contextu. Lapidēs autem eos vocauit qui  
erant insipientes, & ignorantes, & indurati in incredulitate. Hoc probat & prophético Ioannis Baptistę  
testimonio, & ipsius Christi verbis in multis locis Euangeliorum. Ad quæ accedunt etiam quæ dicit D.  
Matth. 3. Paulus ad Titum, qui docet quales olim essemus, priusquam aduenisset Christus, & quales facti sumus,  
Luc. 3. quando apparuit benignitas Seruatoris nostri Dei. <sup>a</sup> *Vide quantum potuerit nouum canticum, homines ex la-  
pidibus, & homines fecit ex feris*. Nouum vocat canticum quod cecinit Christus, bonum afferens nuncium  
remissionis peccatorum, & regni Dei appropinquantis. Quo quidem cantico, homines qui prius erant  
effeati, vel potius immanes ferę, modesti euaserunt & mansueti. Hoc quidem reuera magnum est & lon-  
gē præstantius iis quæ ab Orpheo & Amphione & ceteris Poëtis facta fuisse finguntur. Sed longē est 40  
maius id quod sequitur. <sup>b</sup> *Hi autem qui plane erant ut mortui*. Longe enim est maius mortuos exci-  
tare, quàm ex feris reddere mansuetos. Non autem intelligit de mortuis à Christo excitatis, è quorum  
corpore anima excesserat, sed de iis qui Dei, qui vere est vita, non erant participes, quos Christus suo  
cantico, nempe Euangelij prædicatione, vitę restituit. Anima enim quæ peccauit est mortua. ut quæ à  
Deo qui verē est vita, est separata: remisso autem & abolito peccato quod hominem à Deo separant, re-  
uiuiscit. <sup>c</sup> *Hoc tibi & vniuersum numeroſe concinnēque exornauit*. Pergit exponere quæ fecerit hoc nouum  
Canticum, nempe, Christus vniuersum, inquit, quod Græce est *ὅλος*, id est totum mundum, quod qui-  
dem Cicero vocauit vniuersitatem, exornauit, per hoc intelligit, creauit, seu condidit. Græcē autem est  
*κόσμος*, id est, ornaui. Alludit ad mundi vocabulum, quod Græcē dicitur *κόσμος*, ab ornatu. Sicut etiam à  
Latinis mundus, quod ornamentum significat, ut apud Iurisconsultos dicitur mundus muliebris, orna-  
mentum mulieris. Merito autem tota hæc vniuersitatis fabrica Græcē *κόσμος*, & Latine mundus dicitur,  
cum mundo nihil fingi nec cogitari possit pulchrius & elegantius. Numeroſe autem & concinne exor-  
nasse dicit, quod cum Deus omnia fecerit in pondere, numero & mensura, id non fiat citra proportionem  
musicas, ex quibus pulcherrima efficitur consonantia. <sup>d</sup> *Et elementorum dissensionem in ordinem redegit con-  
sonantia*. Elementa inter se dicuntur dissidere, quod contrarius ac repugnantes inter se habeant qualita-  
tes. Quamuis autem per eas maximē dissideant, & inter se disiuncta sint elementa, per eas tamen eiusmodi  
inter se illorum fit connexio, ut inde existat numerosus & suauis concentus & consonantia. Non est  
enim aliud consonantia & harmonia, quàm similium & dissimilium vocum, utpote grauium & acutarū  
in vnum redacta cōcordia, ut vult Nicomachus & Boëtius. <sup>e</sup> *Ut et totus mundus feret harmonia*. Si in rebus  
quæ inter se maxime dissident, ut sunt res inferiores & sensiles. Deus voluit esse harmoniam, quāto ma-  
gis in supernis & quæ cadunt sub intelligentiam? Quomodo certe Deus vnus est, & vnum mūdum con-  
didit, vnum autem harmoniæ musicæ est fundamentum, ita quæcunque à Deo sunt creata, seu sensilia,  
seu quæ cadunt sub intelligentiam, quantumuis sint inter se dissimilia, ad vnum rēdunt, & ita vnam har-  
moniam efficiunt & consonantiam. <sup>f</sup> *Et mare quidem dimisit solutum, ei autem ut terram inuaderet prohibuit*.  
Ostendit quam sint mirabilia quæ facta sunt in mundi creatione. Mirum est autem quod cum mare fe-  
cerit

cerit liberum & solutum, ei tamen adempta sit potestas terram supergrediendi. Voluit enim Deus Opt. Max. terram relinqui, in qua habitarent homines, & dominatum obtinerent in animalia quæ in ea erant alenda. Qui posui, inquit ipse Deus apud Hieremiam, præceptum sempiternum, quod non præteribit, Hier. 3. & commouebuntur & non poterunt, & intumescunt fluctus eius, & non transibunt illud, & sapientia in prouerbis. Quando circumdabat, inquit, mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. Mirum quoque est quod terra quæ prius ferebatur, nunc sit stabilis & immobilis, & sit ei mare terminus constitutus, sicut & arena mari. Quid enim magis stupendum, quàm aquam cuius est proprium diffundi ac fluere, cum via sit aperta, & datus ei sit liber campus quo excurrat, terræque quæ prius erat fluida & mobilis, nihil impediatur, subsistere, & non ultra progredi quàm Dei præcepto sit ei cõstitutum? Prou. 8.

10 <sup>1</sup> *Iam verò ignis quoque vehementiam aëre emollit.* Ignis quidem est calidus & siccus, qui nisi temperaretur & emolliretur, sua vehementia & veluti feritate, rebus creatis afferret exitium: hoc ne accideret prouidens Deus rem ita temperauit, ut vehemens calor ignis reprimeretur ac sedaretur frigore aëris, & aëris torpescens, humor agilius fieret, ac viuidior siccitate ignis. <sup>2</sup> *Veluti Doricam harmoniam Lydia attemperas.* Exemplo à modis musicis petito indicat quemadmodum ignis vehementia ab aëre temperetur. Doricum modum appellat Apuleius bellicosum, Lydium verò querulum. Ex quo satis intelligitur vehementiorem & acriorem fuisse Doricum, Lydium verò magis accommodatum ad mitiores & sedatioris animi motus. Sed de his legantur Musici, Boëtius & Glareanus. Hos extremos vniuersorum sonos, Græcè est *τὰς ἑστέρας ὁλὰν φθόγγους*. Dicitur autem *ἑστέρας φθόγγος*, extremus sonus, sicut in fidibus & instrumentis musicis chordæ dicuntur *ῥάπαι*, seu *πίται*, tam infima quàm suprema, quæ & grauitate & acumine alias superant. Dicit ergo Clemens verbi canticum hos grauissimos & acutissimos sonos numerose temperasse, id est, per quandam cõmissionem, ad moderationem & contemperationem rerum vniuersitatem deduxisse. <sup>3</sup> *Atque incorruptum quidem hoc canticum.* Incorruptum vocat hoc canticum, ut quod sit ab omni labe & macula, & mortali putrefactione & corruptione alienum. Appellat etiam vniuersorum firmamentum, ut quod tanquàm aliquod fulcrum omnia sustineat & contineat. Harmoniam quoque ipsum vocat, ut quod omnia recte & numerose disponat. Ipsum autem dicit à mediis ad fines, & ab extremis extensum vsque ad media, secutus id quod scriptum est in libro Sapientiz. Attingit à fine ad finem fortiter, & disponit omnia, non quòd locorum extendatur interuallis, sed quòd eius vis creandi & operandi pateat. Concinnauit autem, inquit, hoc vniuersum, hoc est condidit, compescit & architectatus est hanc totius mundi machinam, apud autem, & conuenienti græco vsus est vocabulo, nempe *συνηρμόσασα* quod significat quidem compegit, sed adhibita ratione ac proportionem. Concinnauit autem, inquit, non ex musica Thracia, quæ est Tubalcain similis, sed ex paterna Dei voluntate, quàm Dauid est æmulatus. Magna est laus musicæ, quod in creanda vniuersitate, musicarum harmoniarum & consonantiarum Deus rationem habuerit. Sed ne existimes hanc musicam esse sensilem, sed intelligas eam sub solam cadere intelligentiam. Non ex musica, inquit, Thracia, id est, non ex ea musica qua vsus est Orpheus, quæ est Tubal musicæ similis, simul significans multis ante Orpheum seculis Tubalcain inuenisse musicam, sed ex paterna Dei voluntate, quàm Dauid est æmulatus. Quasi diceret. In hoc verbi Dei cantici constitit musica, quod Dei patris voluntatem sit secutus, ut qui cum sit vnum quod pater, ab eius voluntate minimè dissentiat, imò verò vtriusque vna sit & eadem voluntas. Ex ea ergo Dei patris voluntate pulcherrimam illam mundi idæam, quæ in Deo, vel potius Deus erat, nihil enim est in Deo quod non sit Deus ad hanc sensilem vniuersitatis fabricam suo cantico deduxit verbum, quæ Deum suum agnoscit authorem, ut quæ id ipsum quod sit, ab eo habeat, licet vtriusque sit diuersa essentia, cum Deus sit propriè, ut qui semper sit, & nunquam mutetur: mundus autem sit, eo quod sit factus, & per partes consistat, quæ assidue fiunt & intereunt: postremò autem totus sit interiturus. Quo sit ut non tam esse sit dicendus, quàm *γένεσθαι*, quod est fieri & oriri, quod in eum cadat ortus & interitus. Quod autem dicit. Quam æmulatus est Dauid, Græcè est *ἡμιμαχία* quod verti potest & æmulatus est & admiratus, ut intelligatur vel per sensilem suam musicam, eam quam sola comprehendit intelligentia, quoad eius fieri potuit, imitatus, vel eam diuinis prædicasse & ornasse laudibus, & in summa habuisse admirationem. <sup>4</sup> *Qui autem ex Dauid ortus est, & ante ipsum fuit, Dei verbum.* Lyram quidem & cytharam instrumenta in anima despiciens, cum hunc mundum, atque etiam paruum mundum, hominem, nempe animam & eius corpus sancto spiritu concinnasset, psallit Deo per instrumentum multarum vocum, & huic instrumento, nempe homini canit. Postquam dixit quidnam fuerit, & quid apta & numerosa consonantia ac harmonia effecerit canticum, docet quisnam fuerit cantor & psalter. Is est Christus qui secundum carnem quidem natus est ex Dauide, priusquam autem accepta carne ex eo nasceretur, fuit verbum. Eum autem dicit, cum non sensili, sed quæ sub intelligentiam cadit musica, & mundum, nempe hanc vniuersitatem & paruum mundum, hominem scilicet, fuisset fabricatus & Deo psallere, & homini canere. Psallere autem Deo per instrumentum multarum vocum, nempe per hominem, qui cum Dei laudes tanquam scopum & finem sibi habeat propositum, & sua ipsius voce & musicorum instrumentorum sonis variis non cessat eum psalmis & spiritualibus canticis laudare, & ei gratias agere. Canere autem homini, qui est ab ipso ad eius laudem factus instrumentum, & ea verba usurpare quæ hominem admoneant suæ dignitatis & officij. Tu es, inquit, cythara, & tibia, & templum meum, de quo statim dicemus. Prius autem dicendum est quid sit quod cum dicit mundum, & paruum mundum, hominem, nempe & animam & eius corpus esse fabricatum. Primum fabricatus est mundum: deinde paruum mundum, nempe hominem: ex quo est perspicuum quanta sit dignitas hominis. Nam licet totus mundus sit infinitis partibus maior homine, qui est paruus mundus, in hoc ramen mundum superat homo, quòd eius causa factus sit mundus, & quæcunque sunt sensilia, imò verò permulta & iam mentes ac intelligentiæ, ut puta angeli qui sunt administratorij spiritus, ad eius vsum accommodati, ipsi

- seruiant : ipse autem præsit & dominetur omnibus animantibus. Non prius ergo fuit homo à Deo creatus, quàm factus esset mundus, qui ei erat necessarius vt viueret & suis fungeretur muneribus. Non immerito autem dictus est homo paruus mundus. Nam quidquid est in mundo, id etiam continetur in homine. Quatuor certe elementa & eorum qualitates sunt, vt in mundo, ita etiam in homine: & quidquid est, siue ita sit vt solum consistat, vt quod sit inanimum, siue ita sit vt quouis genere vitæ viuat, nempe vel vegetâtis, vel sentientis, vel ratione præditæ, id totum homo complectitur. Quod autem est maxime mirandum, vt totius mundi figura est sphærica, ita etiam ipsius hominis, vt omittam quod eius caput non longè abest à rotundo, totus ambitus est sphæricus. Nam si expansis manibus & pedibus homo statuitur, & ad extrema omnia à pectine ducatur circinus, efficitur perfecta & absoluta figura circuli. Hoc quoque non minus est stupendum, quod cum rerum totius mundi quædam sint inter se symmetriæ, hominis quoque membra proportionem quandam inter se conferunt, & ad mundi partes, vt ait Damascenus. Ex his efficitur vt iure optimo dictus sit homo μικρόκοσμος, id est, paruus mundus. Sed quomodo vocat Christus hominem cytharam, tibiam, & templum suum. *"Tu es enim cythara, & tibia, & templum meum.* Cythara Christi dicitur homo: Cythara enim est suauissimè resonans instrumentum musicum. Nullus autem est suauior concentus, nulla iucundior symphonia, quàm bonorum morum & virtutum consonantia, quæ versatur in decantandis Deo hymnis & canticis spiritualibus. Tibia autem Christi dicitur homo, propter spiritum. Is scilicet qui spiritu sancto afflatus, ea profert quæ diuinitus inspirata profunt auditoribus, & ad vitia extirpanda, & ad mores componendos, & ad aperiendum sacræ scripturæ intelligentiam, qui quidem in nouo testamento dicuntur Prophetæ, & qui etiam nonnunquam futura prædicunt, cuiusmodi in actis fuit Agabus. Dicit etiam Christus hominem esse suum templum. Propter verbum, inquit, Clemens. Quasi diceret, Si dicitur templum in quo Deus habitat, verbū autem est Deus, in homine autem habitat Christus qui est Deus & homo, merito dicitur homo Dei templum, habita ratione ad Deum qui est vnitus homini, vel potius vnus & idem simul & ὁμοῦς, id est, Deus est & homo. Longè certè aptius dicitur homo Dei templum, quàm templum manu factum, neque enim in templis manu factis Deus habitat, sed in homine Deus habitat, qui Dominū, nempe Verbum carne rectum mysticè & spiritualiter comesum in se continet. Quod si Verbum continet, patrem quoque & spiritum in se continet: ac necesse est qui vnus est Deus, & qui est alioqui incomprehensibilis, quoad eius fieri potest, ab homine comprehenditur. Hinc est quod Christus dicit apud Ioannem. Veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Quod autem homo sit Dei templum, disertis verbis in multis locis dicit Paulus. Nescitis, inquit, quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis. Et rursus. Nescitis quod membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis à Deo? *\* David certe Cytharædus, cuius paulò antè meminimus.* Cum ostendisset quanta & quam admirabilia fecit Christus, qui prius fuit Verbū, & ita Deus, & deinde fuit Deus, & homo ex Davide ortus secundum carnem, ea autem effecisse dixisset cantico, nunc meminit ipsius Davidis, vt eum opponeret priscis illis varibus & musicis, qui ad Dæmonū & simulacrorum cultum impia sua theologia cantando humanum genus alliciebant. Ille enim ad veritatem adhortabatur, dehortabatur autè ab idololatria, tātum autem aberat vt ei placeret cultus Dæmonū, vt vera sua musica, nempe quam & à Christo acceperat, qui est ipsa veritas, vt ipsos expelleret Dæmones. Saulem quidè certe Regem à malo spiritu vexatum diuina sua curauit musica. Inter cæteras laudes musicæ hæc à scriptoribus annumerat, quod & mores componat, & vitia animique motus reprimat, & coxendicum morbo laborantes, quos ἰσχυροὶ appellant, sanat. Quod autem Dæmones expellat, & à malo spiritu vexatos liberet, non mundanæ, sed veræ & supernaturalis est musica, quam à sancto Spiritum acceperat David fretus eius auxilio, qui futurus erat eius filius secundum carnem, cum in principio fuisset Verbum. *\* Pulchrum spirans instrumentum Dominus, hominem fecit ad suam imaginem.* Allocutus paulo ante Dominus suum instrumentum, nempe hominem à se creatum. Nunc autem ne quispiam, eo quod homo sit instrumentum ipsum, vilipendat eum non inanimum, nec sensile dicit esse instrumentum, sed animatum & spirans, & ad suam factum imaginem: nec ideo minoris esse faciendum quod sit instrumentum, cum ipse quoque, Verbum inquam Dei, sit instrumentum. Si Aristoteles rectè dixisse censetur, qui manum dicit esse instrumentum instrumentorum, quanto magis est homo id docendus, qui non solum manu, sed etiam ratione, & intelligentia, Dei admiranda imitatur opera, artésque & scientias omnes, quarum semina sunt in eius anima insita, inuenit, absoluit, & perficit. Est ergo homo Dei instrumentum. Hominis aut instrumentum est manus & ratio: Dei vero instrumentum est Verbum, sed cuiusmodi instrumentum, Clemens exponit, dicens, Sapientia supermundana, Verbum cœleste, Sapientia quidem illa supermundana & increata, quæ idem est quod Verbum quo cœli sunt firmati: tanquam instrumento, Deus creauit cœlum & terram, sed id instrumentum, non est ab ipso artificè alienum & diuersum, nec aliqua in re eo minus, sed planè eiusdem essentiæ: sola autem persona ab eo distinguitur, & hypostasi, quomodo etiam, si inter res tanto interuallo disiunctas, vlla inueniri potest comparatio, ratio quidem qua hominis anima scientias omnes & artes inuenit & perficit, est instrumentum, sed quod ab ipsa animi essentia, quæ vna est & eadem, licet hypostasi distinguatur, minimè dissidet. Hæc dico ne quis nostrum Clementem Arrianismi insimulet propter Origenem eius discipulū, quāquam ei quoque ipsum Origenem, inquam ab eo crimine egregiè purgat Pamphilus Martyr. Quod autem homo factus sit ad Dei imaginem & similitudinem, videre licet in Genesi. Quomodo autem in mente humana. Hæc, licet non omni ex parte perfecta, constat imago & similitudo, nempe in intelligentia, memoria, & voluntate, videre licet apud D. August. lib. 14. De Trinitate in multis capitibus, nempe 7. 8. & 11. Non in hoc autem solūm volūt nonnulli hanc Dei & animæ consistere imaginem & similitudinem, sed in multis aliis, nempe quod & ab anima fons vitæ qui à Deo primum emanat, ad omnes deinde proprii corporis partes & membra profluat, & præbent

& præbent corpori vitam vegetantem, sentientem, rationisque & intelligentiæ participem. In vna enim anima tres sunt vitæ, vt in vna diuinitatis triadæ tres hypostases, seu personæ, & quod pro modo suæ essentia omnia sicut Deus cognoscit, & continet: & vt Deus est quidam circulus à seipso procedens, & ad seipsum tendens, ita homo instar circuli à Deo procedit, & in ipsum tendit, nunquam quiescens donec ad ipsum peruenerit, & ei fuerit vnitus. <sup>9</sup> *Quidnam ergo vult instrumentum, Dei verbum, Dominus, & Dei canticum?* Vnum & eundem Christum diuersis appellat vocabulis, nempe instrumenti, Verbi Dei, & noui cantici, quæ hic omnia coniungit, vt intelligamus omnibus idem significari. Ad veram autem religionem, Christi que fidem, & eius cultum gentes adhortaturus, primum ostendit quidnam sit eius scopus & institutum. Quodnam est ergo eius institutum, & quæ tendunt eius actiones? <sup>10</sup> *Patefacere, inquit, oculos cecorum, & aperire aures surdorum, &c.* Hæc omnia ostendunt Christum, non aliud velle quàm omni ratione humano generi prodesse, ab errore liberare vitia tam animi quàm corporis tollere, peccata condonare, rectè & ex virtute viuendi rationem docere, suæ autem doctrinæ & vitæ rectè actæ mercedem dare regnum cælorum, cum ipse interim à nobis non alium expectet fructum quàm nostram salutem. *Vitium enim hominum pascitur interitu:* Reddit rationem cur à nobis nullam suæ beneficentiæ expectet mercedem. Nam cum ipse ipsa sit veritas, veritati autem nihil magis aduersetur quàm vitium, vitium autem, sicut fucus qui alienis pascitur laboribus, pascitur hominum interitu, ipse qui est veritas, sicut apis quæ nulli rei nocet, maximè dum flores legit, non alia re magis lætatur & exultat quàm salute hominum, propter quam descendit è cælis: *Habes ergo promissionem.* Ostendit quod sit verbi, quod carnem suscepit, institutum, & quis scopus, & quàm sit præclarum & magnificum quod promisit, nempe regnum cælorum: nunc gentes admonet, vt cum per Dei gratiam in eorum sit potestate, vt id assequantur, nec eis desit aliquid, ne ipse sibi desint. Quasi diceret, Promisit regnum cælorum, est benignus ac liberalis, id tibi gratis donat tua salute contentus, nec vllam à te expectans mercedem, fac vt eius quod tibi gratis donatur, sis particeps. <sup>20</sup> *Et meum salutare canticum, ne ita existimes esse nouum, vt vas, vel domum:* Cum gentes incitasset ad Christi fidem, & ex eo quod eorum salutis curam gereret, & ex promissi regni cælorum amplitudine, minus autem autoritatis apud eos haberet Christus, quod existimaretur nouus & recens exortus, docet eos rem aliter habere: non enim Christum ita esse nouum, vt nouum est vas, & noua domus, quæ recens facta est. Non enim factum esse Christum, vt dici possit nouus, qui in nouissimis temporibus apparuerit, sed genitum esse ante luciferum, & fuisse in principio, & ante omnia tempora secularia: sed Verbum, quod fuit in principio, & est omne principium, nunc ideo dicit nouum canticum, quod carne suscepta olim quidem sanctificatum, & à Deo præscriptum ac præstitutum, sed nunc demum datum Christi nomen acceperit. A quo etiam id accepimus vt cæteris gentibus & populis simus antiquiores, vt qui ante omnia sæcula in verbo essemus, & in ipso simus geniti. <sup>30</sup> *Et tu, inquit, ante luciferum.* Ego enim, inquit pater, ante luciferum genui te. Nam cum æterna sit patris generatio, ipse quoque qui gignitur, nempe Verbum, seu filius æternus sit necesse est. Generationem autem eius, inquit, Esaias, quis enarrabit? <sup>35</sup> *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Ante omnia erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, vt quod esset hypostasi seu persona à patre distinctum, & Deus erat Verbum, licet enim esset à patre distinctum, vt quod esset patris filius & ab eo genitus, vnum tamen erat cum patre, quatenus Deus & pater & filius & Spiritus sanctus vnus est Deus, nec hypostascon diuersitas obstat quominus sit eadem, & vna essentia diuinitatis, est enim pater & filius & Spiritus sanctus ὁμοῦρος, quem vocant consubstantialem, id est vnus & eiusdem essentia. <sup>40</sup> *Vetus autem error.* Non si quid appareret, id statim est quod apparet. Error quidem apparet res vetus, veritas autem res noua, cum tamen res aliter se habeat. Nam si error non est aliud quam declinare à veritate, veritas à qua declinatur necesse est vt sit antiquior errore qui ab ea declinat. Veritas autem quæ diu latuit, cum exorta fuerit, ideo videtur noua, quorū error longissimè tēporis spatio omnia occupauit, & ideo videtur vetus. Deus quidem certè qui est ipsa veritas, Dæmonum & simulacrorum cultu ita erat obliuioni mādatus, vt à paucissimis agnosceretur hominibus. Venit Christus qui est ipse Deus carne indutus, Deum in memoriam hominum reuocaturus, & hominū genus ei reconciliaturus, procul expulsa omni idololatria: Sed & munus videbatur gentibus, & qui eum prædicabant existimabantur à gentibus novos Dæmones annunciare. <sup>45</sup> *Sive ergo veteres Phryges.* Suam antiquitatem iactabant Phryges, Arcades, & Ægyptij: Clemens autem nos dicit illis esse antiquiores. Nam quantalibet fuerit eorum antiquitas, ante mundum quidem certe non fuerunt. Nos autem sumus ipso mundo antiquiores, cum ante mundi creationem in ipso verbo fuerimus, & ab ipso certa prædestinatione geniti, cuius tandem secutus est euentus cum aqua salutari ad vitam æternam fuimus regenerati. Quod autem dicit fabulosas capras docuisse veteres Phryges, id videre licet apud Herodotum, qui narrat Plamithichum Regem duos infantes captis alendos dedisse in solitudine, qui cum adoleuissent, primum verbum enunciaffe Bec, quod lingua Phrygia dicitur panis, & inde coniecisse Phrygiam gentem esse omnium antiquissimam. Arcades autem fuerunt in hac opinione, vt existimarent se natos fuisse ante Lunam, & ideo se appellarunt ἀργεῖλαι. Quod testatur Apollonius sic canens, <sup>50</sup> *Ἀρκάδες οἱ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀργεῖος ἀλλωμένης ὀνόμαται.* Et Ouidius de Fastis. *Orta prior Luna, de spe si credimus ipsi,* <sup>55</sup> *A magno tellus Arcade nomen habet.* De his vide Erasimum in Prouerbio Beccelesenis, & commentarium Aristophanis in comœdia quæ inscribitur Nubes. Quod autem Ægyptij crediderint primam suam terram Deos genuisse & homines, vide Diodorum Siculum in historia fabulosa. <sup>60</sup> *Dei verbi sumus nos: fragmenta ratione prædita.* Fragmenta Dei creaturæ Græcè dicuntur κλάσματα à verbo κλάσσειν, quod significat fingere, formare, & creare; vnde & primus homo, nempe Adam dictus est protoplastus. Hoc autem verbo κλάσσειν, vtitur interpret sapientiæ Solomonis, cum dicit ὁδοὺς αὐτοῦ ὁμοίως ἀνθρώπου ἰχθὺς κλάσσειν.

Esa. 53.  
Ioan. 1.

Act. 17.

Herod. lib. 2.

Apollon.  
arg. 2.  
Ouid. fast. 2.

Sap. 15.



διόν. Græcè autem ratione prædita dicuntur λόγια. Poterat verbi verba, ut seruaretur verbi allusio, quæ est Græcè λόγος & λογικός. Sed cum Græcè λόγος, & verbum internum significat, quod est ratio, & verbum externum seu prolatitium, quod non est in usu apud Latinos, nisi apud Theologos, & nec apud ipsos quidem dicuntur Verbalia, quæ vel ad Verbum Dei filium, vel ad rationem pertinent, malui sententiæ seruienti potius vertere ratione prædita quàm verbalia. In eo autem quod vertimus Prisci sumus, nō potest seruari allusio Græcæ dictionis ἀρχαῖον, quæ alludit ad vocabulum ἀρχή. Ita autem est in Græco, δι' ὃν ἀρχαῖον, ἐπ' αὐτῇ λόγος ἔω. Quæ allusio nequaquam fieri potest, ut Latine vertendo seruetur. Sed quoniam Verbum quidem erat ab alto, diuinum vniuersorum principium, & fuit & est. <sup>10</sup> Quia autem nunc nomen accepit, olim sanctificatum. Hoc est, ut opinor, quatenus quidem ab omni æternitate est Verbum, & est & fuit rerum omnium principium, & ita est antiquissimum. Quatenus autē nouissimis temporibus, sanctum nomen, & sua potestate dignum accepit, nempe Christi, à me, inquit, vocatum est nouum canticum. Et meritò quidem cum in Christi aduentu, & Deus nouum creauerit super terram. Fœmina enim circumdedit virum, & noua data sit lex, & nouum mandatum, & nouum testamentum, & nouus homo, & noua facta sit creatura spiritu & aqua regenerata, & cum vetera transiissent, noua facta sint omnia. Neque non ideo verum est quod dicit Ecclesiastes. Nihil est nouum sub sole. Sub sole enim non est, in quod sol nihil habet potestatis, nullam autem habet potestatem in ea quæ sunt supernaturalia, sed in ea demum quæ naturaliter oriuntur & intereunt. Quod autem vertimus ab alto, Græcè est ἀνωθεν, quod significat & desuper, & à tempore longè remoto, quod interpretor æternitatem, ponitur autem ἀνωθεν pro ἀρχαῖον, id est, ab origine.

<sup>20</sup> Hoc ergo verbum ille Christus, & ut nos olim essemus, erat enim in Deo, & ut bene essemus causa fuit. <sup>10</sup> Nunc autem apparuit hominibus hoc ipsum Verbum, quod solum est ambo, Deus & homo: & est nobis causa omnium bonorum, <sup>10</sup> à quo edocti rectè viuere, ad vitam æternam transmittimur. <sup>10</sup> Nam ut ait diuinus ille Domini Apostolus, Gratia Dei salutaris omnibus hominibus apparuit, docens nos, ut abnegantes impietatem & secularia desideria, moderatè & iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. <sup>30</sup> Hoc est canticum illud nouum, aduentus qui nunc refulsit in nobis, Verbi quod erat in principio, & prius fuit. Apparuit autem nuper, qui prius erat Seruator: apparuit qui est, in eo quod est, quoniam Verbum quod erat apud Deum, Doctor apparuit, per quod omnia sunt fabricata. Verbum, quod cum eo quod finxit vitam, simul præbuit in principio, ut opifex, bene viuere docuit, cum apparuisset ut magister, ut postea semper viuere suppeditaret ut Deus. <sup>40</sup> Ille autem non nunc quidem primùm misertus est nostri erroris, sed ab ipso altè petito principio: nunc autem cum iam periremus: apparens conseruauit: <sup>40</sup> Maligna enim & serpens bellua oculos præstringens redigit in seruitutem, & in hodiernum vsque diem homines affligit, barbarorum ritu (ut mihi videtur) puniens, qui dicuntur cadaueribus alligare captiuos, donec cum ipsis quoque putrescant. Hic ergo malus tyrannus & draco, quoscunque ab ortu sibi potuerit vendicare, lapidibus, & lignis & lapidibus, & aliquibus eiusmodi simulachris, misero superstitionis vinculo, viuos, ut dicitur, adducens, unà cum eis sepelit, donec unà cum eis interierint. Quamobrem, unus enim est seductor, qui ab initio quidem Euam, nunc autem alios quoque iam homines ad mortem adducit, unus & idem nobis est adiutor & opitulator Dominus, in principio quidem prophetice præsignificans, nunc autem iam etiam aperte ad salutem adhortans. <sup>50</sup> Fugiamus ergo, præcepto parentes Apostolico, principem potestatis æris, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae, & ad seruatorem Dominum accurramus, qui nunc & semper adhortatur ad salutem, per prodigia & signa, in Ægypto, & deserto, & per rubum, & per eam, quæ humanitatis gratia Hebræis ancilla instar, sequebatur nubem. Atque hoc quidem metu adhortabatur eos qui erant duro corde. Iam verò etiam per Moysen omnibus sapientiæ numeris absolutum, & veri amatorem Esaiam, & omnem chorum propheticum, magis ex ratione, ad rationem seu Verbum conuertit eos qui habent aures, & alicubi quidem male-

Ephes. 2.  
ἀπιστίας,  
incredulitatis.

dem maledictis incescit, alicubi verò etiam minatur, & nonnullos quidem deflet homines, nonnullis verò canit quemadmodum bonus medicus corporum egrotantium, alia quidem curans cataplasmatibus, alia verò purgationibus, alia verò fomentis, alia autem ferro quoque diuidens, alia autem urens, & nonnunquam etiam secans, si qua ratione fieri possit, ut præter partem vel membrum possit homo sanari. Multiplices quidem habet Seruator voces & modos ad salutem hominum: minans admonet, maledicens conuertit, deflens miseretur, psallens per rubum loquitur, quoniam illi signis egebant & prodigiis: & igne terret homines, & ex columna flammam accendens, quod est simul gratiæ & timoris indicium: si obedieris, lucem, si non obedieris ignem.

Quoniam autem & columna & rubo caro est pretiosior, Propheta post illa loquuntur. Ipse est Dominus loquens in Esaia, ipse in Helia, ipse in ore Prophetarum.<sup>m</sup> Quòd si tu non credis Prophetis, fabulam autem esse existimas & viros, & ignem, ipse tibi loquetur Dominus. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse equalē Deo, seipsum autem exinanivit misericors Dominus, hominem seruare cupiens, & ipsum iam tibi Verbum euidenter loquitur, pudore afficiens incredulitatem. Dei Verbum, inquam, factus homo,<sup>n</sup> ut tu quoque discas ab homine, quam eadem ratione homo efficiatur Deus.<sup>o</sup> Deinde, an non absurdum, ô amici, Deum quidem semper nos adhortari ad virtutem, nos autem recusare utilitatem, & differre salutem? <sup>p</sup> An non Ioannes quoque adhortatur ad salutem, & uniuersum vox exhortatoria? <sup>q</sup> Eum ergo rogemus, quisnam tu es ex hominibus? Heliam quidem se non esse dicet, Christum autem se esse negabit, vocem autem esse fatebitur clamantem in deserto. Quis ergo Ioannes? Ut eum utcumque exprimam, liceat dicere, vox Verbi adhortatoria, clamantis in deserto. Quid clamas ô vox? dic nobis quoque: Rectas facite vias Domini, præcursor <sup>Esa. 40.</sup> Ioannes: & vox Verbum præcurrit, vox adhortatoria, præparans ad salutem, vox <sup>Ioan. 1.</sup> Ioannes: & vox Verbum præcurrit, vox adhortatoria, præparans ad salutem, vox adhortans ad hereditatem cælorum,<sup>r</sup> per quam sterilis & deserta non est amplius infertilis.<sup>s</sup> Hanc mihi fœtus conceptionem prædixit vox angeli.<sup>t</sup> Illa quoque vox præcurrebat, Dominum, de sterili muliere euangelium, id est bonum afferens nuncium, ut Ioannes de deserta. Per hanc ergo Verbi vocem, sterilis multos habet filios, & deserta fert fructum.<sup>u</sup> Hæc duæ voces Dominum præcurrentes, angeli & Ioannis mihi quidem significant salutem repositam, nempe quod cum hoc Verbum apparuerit, bona prolis fructum simus recepturi, vitam æternam.<sup>v</sup> Has ambas itaque voces simul Scriptura colligens, totum aperit: Audiat quæ non parit, erumpat vocem quæ non parturit, quod sunt plures filij deserte, quàm eius quæ habet virum. Virum nobis annunciabat angelus, nos adhortabatur Ioannes ut agricolam cogitarem, virum quæreremus.<sup>w</sup> Est enim hic unus & idem, vir sterilis mulieris, agricola deserte, qui diuina impleuit virtute & sterilem & desertam.<sup>x</sup> Quia enim ingenuæ multi sunt filij, carebat autem liberis propter incredulitatem, quæ multos ab initio habuit filios, mulier Hebræa: sterilis accipit virum, & deserta agricolam.<sup>y</sup> Deinde hæc quidem fructuum, illa verò fidelium, ambæ autem matres per Verbum.<sup>z</sup> Infidelibus autem in hodiernum usque diem & sterilis & deserta relinquitur.<sup>aa</sup> Ioannes quidem præco Verbi, ea utriusque ratione adhortabatur, paratos esse ad Dei Christi aduentum:<sup>ab</sup> & id erat quod tacite significabat Zachariæ silentium, expectans fructum Christi præcursorem, ut Verbum lux veritatis, Prophetico-<sup>Luc. 2.</sup> rum anigmatum mysticum absoluat silentium, factus Euangelium.<sup>ac</sup> Tu autem si Deum videre desideras, sis particeps piaculorum quæ Deum decent, non ramorum



*lauri, & quarundam taniarum ex lana & purpura variatarum, sed iustitia redimi-*  
 Ioan. II. *tus, & continentiae foliis contectus, sedulo Christum quæras.* <sup>f</sup> Ego enim, inquit, sum  
*ostium, quod discere oportet iis qui voluerint Deum intelligere, ut nobis omnes simul*  
 Matth. II. *tur clauē fidei.* <sup>g</sup> Deum nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. <sup>h</sup> Bene autem  
*scio, quod qui clausam portam tunc aperit, reuelat postea ea quæ sunt intus, & osten-*  
*dit ea quæ nec prius poterāt cognosci, nisi ab iis qui per Christum ambulassent, per quem*  
*solum Deus cernitur.*

## C O M M E N T A R I V S.

<sup>a</sup> Hoc ergo Verbum ille Christus, &c. Verbum, inquit, quod prius erat nudum Verbum antequam car-  
 nem susceperet, nunc autem suscepta carne est Christus Deus & homo, & ut olim essemus causa fuit, ut  
 qui in Deo esset, & nos in eius mente essemus prædestinati, & ut bene essemus, ut qui à peccati, Diaboli,  
 & mortis tyrannide liberati, eius gratia virtuti simus restituti, & regnum cælorum assecuturi. <sup>b</sup> Nunc  
 autem apparuit hominibus hoc ipsum Verbum. Olim quidem, ut essemus & bene essemus causa fuit Verbum,  
 quod cum in Deo esset non apparebat. Nunc autem cum carne suscepta Deus sit & homo, & in Deo est,  
 & apparuit hominibus. Solum autem ipsum dicit ambo fuisse, nempe Deum & hominem, ne quis anti- 20  
 quos ab hominibus in Deos relatos existimet, Deos fuisse & homines. Solus enim ille est Deus & ho-  
 mo, qui cum ab omni æternitate sit Deus Verbum, nouissimis diebus carne tectus *ὑποστατικῶς*, simul est  
 Deus & homo, nec tamen ideo desit esse apud Deum, cum tres illæ hypostases patris & filij & Spiritus  
 sancti sint vnus Deus. <sup>c</sup> Est nobis causa omnium bonorum. Quantum Christo debeamus paucis expressit,  
 cum ei bona omnia debeamus ferre accepta. <sup>d</sup> A quo edocti rectè viuere. Reddit causam cur omniū bo-  
 norum nobis causa sit. Nam cum ea demum felicitas sit perfecta, & omnibus numeris absoluta, quæ  
 semper est duratura, felix esse non potest qui æternam vitam non sit assecutus. Sed ne quis existimet in  
 Christum fidem esse otiosam, & posse Christianū absque labore & à virtute profectis actionibus vitam  
 æternam adipisci, dicit nos edoctos ab eo rectè viuere, ad vitam æternam transmitti. His enim demum  
 gradibus ad cælum, & vitam æternam peruenitur. Si vita rectè & ex virtute à nobis agatur. <sup>e</sup> Nam ut 30  
 ait diuinus ille Domini Apostolus. De Pauli testimonio probat, quod dixerat, non ideo nobis Dei salutarem  
 apparuisse gratiam, ut in otio vitam transigamus, sed ut reiecta impietate, nempe idololatria, & repressa  
 libidine, & mundana cupiditate, omnem virtutem exerceamus. Omnis autem in eo consistit virtus, si &  
 in Deum piissimus, nec in proximum per iniustitiam peccemus, nec per stupra & flagitia corpus nostrū  
 polluamus. Quod si fecerimus, beata spes, & gloriæ magni aduentus est à nobis expectandus. <sup>f</sup> Hoc est  
 canticum illud nouum. Breui quidem epilogo reperit, quod dixerat de nouo cático, nempe quod Verbum  
 quod erat in principio, & Deus erat, & erat apud Deum, & omnia est fabricatum, & essentiam simul præ-  
 buit, & vitam ut creator, tanquam magister ac Doctor apparuit, ut doceret bene viuere, æternam vitam  
 postea suppeditaturus ut Deus. <sup>g</sup> Ille autem non nunc quidem. Explicat quod iam dixit. Qui prius erat  
 Seruator, nuper apparuit. Dicit autem eum non nunc primū nostrū esse misertum, sed ab eo tempore 40  
 quo per fraudem & insidias Cacodæmonis qui sub specie serpentis delitescbat, in primum originis pec-  
 catum quod totam generis humani massam corripuit incidimus, nostræ quidem salutis per suam miseri-  
 cordiam cœpisse consilium, nunc autem cum vita nostra execrandis flagitiis ac sceleribus infecta planè  
 esset deplorata, dedisse salutem. <sup>h</sup> Maligna enim & serpens bellua, &c. Eundem dicit esse serpentem qui  
 Euam olim in fraudem induxit, & qui totū genus humanū ad impietatem & mortē adduxit, & eūdem qui  
 quam multis olim signis & figuris præsignificauerit, salutē nūc nobis repræsentet, nepe Christum, ut qui  
 omnes homines vult saluos, & eos ad ipsum adhortatur. Idolorū autē cultum in quem homines impel-  
 lebat Cacodæmon, assimilat immanitati Barbarorum, nepe Scytharum. Nam sicut Scythæ, ut tradunt hi-  
 storici, captiuos alligant cadaueribus, ut cum eis putrescāt: ita etiam Cacodæmon, malignus, inquam, &  
 humano generi infestus Diabolus, quoscūque captos potest in suam potestatem redigere, eos simulachro- 50  
 rum lignis & lapidibus alligatos simul cogit interire, & cum oīs sepultos æternam mortē perpeti. <sup>i</sup> Fu-  
 giamus ergo præcepto parentis Apostolico. Fugiamus ergo, inquit, Diabolum nostrī generis hostem & inimi-  
 cum, confugiamus autem ad Christum qui nostram salutem nobis semper & significauit, & omni ra-  
 tione procurauit. Diabolū autē vocat principem potestatis aeris, vel quod ei olim data sit potestas aeris à  
 qua per suam excidit superbiam, vel quod Dei permissione eam tantisper exerceat, dum in ignem æter-  
 num ei paratum sit amandandus. <sup>k</sup> Qui nunc & semper adhortatur ad salutem. Paucis ostendit quibus  
 modis signis & figuris, & quibus temporibus, & per quosnam homines diuinitus inspiratos ad sa-  
 lutem sit adhortatus. Quæ singula si quis vellent exponere, totum ferè verus testamentum eadem opera  
 esset ei exponendum. Ea ergo potius sumatur ex Origene & cæteris Doctoribus ecclesiasticis. Quod au-  
 tem vertimus, ex ratione ad rationem, seu verbum, conuertit eos qui habent aures, ita fuit vertendum, 60  
 cum non possemus assequi venustatem Græcæ allusionis *λογικῶς ἐστὶν πρὸς λόγον*, λόγος enim & rationem &  
 Verbum significat, ut superius diximus. Cum autem de Verbo loquatur, aptè dicit. Cōuertit eos qui ha-  
 bent aures, in memoriā reuocans quod sæpe dicebat Christus, Qui habet aures audiendi, audiat. Rectè  
 autem modos recensens: quibus Christus ad salutem hortatur; eum medico assimilat, ut qui venisset ad  
 salutem

salutem ægrotis dandam, neque enim ut ipse dicebat sanis opus est medico, sed ægrotis, appositæque eas rationes quibus ægrotos curant medici, ei accommodat per similitudinem, cataplasmarum adhibitiones, purgationes, fomenta, & si nulla alia ratione curari possint, sectiones & cauteria. *Quoniam autem ex columna.* Nihil omisit Christus eorum quæ ad parandam hominibus salutem pertinebant, & cum per rubrum & columnam quæ sunt inanima eos esset adhortatus, ipse per os Prophetarum eos est allocutus. *Quod si tu non credis Prophetis.* Cum rerum inanimatarum signa, nec viri à Dei spiritu afflari ad persuadendam homini salutem sufficerent, postremo Verbum seipsum exinaniit, & homo factus euidenter & disertis verbis loquitur cum hominibus, incredulitati pudorem incutiens. Sed cur eadem homo factus loquitur hominibus? *Ut tu quoque.* Christus Deus & homo, docet hominem qua ratione fiat Deus, 10 nō per essentiam, sed per gratiam. Nam cum Deus nos in filios adoptauerit, & filij Dei, & dij cum Christo sumus, & eius cohæredes. Quod tum demum futurum est, si cum Christo patiamur ut conglorificemur. Non enim coronatur, nisi qui legitime certauerit. *Deinde an non absurdum.* Perpetuæ Dei adhortationis locum ita concludit, ut eos dicat facere absurdè qui Deo non pareant. Nam si Deo iubenti, etiam si ex eius iussis nulla redeat utilitas, est parendum, eius maiestatis & potestatis habita ratione, ei non solum ea quæ sunt utilia iubenti, sed etiam sine quibus salui esse non possumus, non parere an non planè est absurdum, ut quod simul impietatem arguat & stultitiam. Quod si iubenti parendum est, multo magis exhortanti. *An non Ioannes.* Non solum Christus exhortatur ad salutem, sed etiam Ioannes, & nihil est aliud Ioannes quàm vox exhortatoria. Quasi diceret, Nihil aliud agebat Ioannes quàm exhortabatur. Ea quidem certè quæ turbis dicebat, Publicanis & militibus, ita concludit Lucas. Multa quidem 20 & alia exhortans euangelizabat populo. *Eum ergo rogemus, quisnam tu es ex hominibus.* Qui videbant Ioannem virtute insignem, populoque pœnitentiam prædicantem, in remissionem peccatorum baptizantem, & ad vitæ nouitatem exhortantem, alij alia de eo sentiebant. Alij autem putabant Heliam, alij verò Christum. De eo autem rogatus utrunque negat: ipse Helias non erat qui in secundo Christi aduentu erat venturus, etiam si venisset in virtute Heliz. Christum quoque se esse nō agnoscebat, sed Christi tantum præcursorem asserbat, & non esse Verbum, sed vocem verbi exhortantem ad parandam viam Domini, erat enim veluti præco Christi mox affuturi, & quæcunque ab eo fiebant, erant preparatoria ad ea quæ ab ipso Christo facièda erant efficaciter. Baptizabat quidem in remissionem peccatorum, sed solus Christi baptismus verè tollit peccata, & confert gratiam. Præparabat quidem ad salutem, sed vnum est nomen, in quo nos oportet saluos fieri. Hortabatur ad hæreditatem, sed ad eam non parebat aditus 30 nisi per Christum, cuius per adoptionem effecti fratres, futuri sumus etiam cohæredes. *Per quam sterilis & deserta.* Per quam scilicet Verbi vocem. Verbi autem vocem vocat, & Angeli bonum afferentis nuncium quod sterilis esset paritura, & Ioannis annunciatis quod terra inculta, & quæ nihil fructus proferebat fertilis esset futura. *Hanc mihi fatus.* Prædixit Angelus fore, ut Elizabeth quæ erat sterilis conciperet. *Illam quoque vox præcurrebat Dominum.* Illa, inquit, vox quæ prædixit fore, ut conciperet Elizabeth, præcurrit etiam Christum, afferens bonum nuncium de muliere sterili, nempe de gentibus, ex quibus erant pauci atque adeo ferè nulli qui Deum vnum colerent, quod scilicet Christo plurimi erant credituri, & veram suscepturi religionem. Ex ea ergo gēte quæ prius erat sterilis nascitura, erat magna multitudo filiorum, nempe credentium. Eadem autem vox Verbi per Ioannem prolata, bonum quoque attulit nuncium de eadem gente deserta, id est inculta & inarata, quod bonum Agricolam assecuta, qui est 40 Dominus, fieret sterilis, & quæ proferret bonos fructus actionum & virtutum. *Hæ duæ voces Dominum præcurrentes.* Duæ voces dicuntur & vna. Vna quidem, ut quæ Christum præcurrat: Duæ autem, ut quæ per duos sint prolata, nempe Angelum & Ioannem. Hæ ergo voces Christum præcedentes significabant fore, ut cum apparuisset Verbum homo factum, nempe Christus, salutem nobis repositam essemus assecuturi, & fructum qui filiis Dei debetur, nempe vitam æternam. *Has ambas itaque voces simul scriptura colligens, totum aperit.* Vtraque autem vna est & eadem, nempe Ecclesia, quæ antequam Christo crederet, erat sterilis, ut cuius nulli essent liberi, nunc autem longè habet plures quàm Iudeorum synagoga, quæ in Christum non credit, & deserta, ut quæ esset inculta, & nullos ferret fructus. Vni autem & eidem Ecclesiæ est vir quærendus, & Agricola. Vir qui idem est qui sponsus Ecclesiæ, nempe Christus, in quorum duorum coniunctione, Christi & Ecclesiæ, magnum est Sacramentum. Agricola quoque est 50 quærendus Christus, qui eam colat, & ad bonos producendos fructus, nempe bonas actiones & virtutes, fertilem reddat. Neque verò si dicit Christus patrem suum Agricolam, non ideo ipse, ipse quoque nō est Agricola, constat enim esse inseparabilia opera Trinitatis, neque obstat quominus idem Christus diuersa ratione sit & vitis & Agricola. *Est enim hic vnus & idem.* Vnus & idem Christus vnus & eiusdem mulieris, nempe gentium Ecclesiæ, quondam sterilis & deserta, & vir fuit seu sponsus, ut quam numerosa sobole fecundauerit: & Agricola, ut quam virtutibus excoluerit, & bonis impleuerit operibus & actionibus. *Quia enim ingenua multi sunt filij.* Iudeorum quidem synagoga, ut quæ esset ingenua, olim multos habuit filios, sed cum propter suam in Christum incredulitatem desisset habere filios, gentium Ecclesiæ quæ prius fuit sterilis, coniunctus Christus sponsus multos dedit filios, & tanquam Agricola eam quæ erat deserta excolens, bonis ornauit moribus & virtutibus. *Deinde hæc quidem fructuum.* 60 Vna & eadem Ecclesiæ diuersè considerata, vna est & duæ. Si consideretur ut quæ sit Christi Ecclesia, vna est, sicut & vnus est sponsus Christus. Si consideretur, ut quæ multos habeat filios, & quæ bonos ferat fructus, nempe bonas actiones & bona opera, licet vna sit, duæ tamen esse matres videntur, quarum vna fert fideles, altera verò fructus. Ambæ autem matres per Verbum. Verbum enim nempe Christus, & fideles facit, & eos bonis operibus ornatos reddit & excultos. *Infidelibus autem.* Ecclesia non est Christi sponsa nisi fidem in Christum habeat, quæ est fundamentum iustitiæ. Fides autem in Christum

B

facit, ut filij Dei simus. Quod si filios non habet Ecclesia qui sunt etiam Dei filij, ea est sterilis, & etiam deserta, ut quæ bonis careat operationibus, bona enim non sunt opera, quæ non innituntur firmissimo & stabilissimo fidei fundamento. <sup>a</sup> *Ioannes quidem præco Verbi.* Ioannes qui Christum prædicabat, & Verbi erat præcursor, ideo iubebat esse paratos ad Christi aduentum, ut gratia præueniente inspirati, & bonis operationibus muniti, à Christo adueniente iustificarètur, ut qui non essent planè infertiles. <sup>4</sup> *Es id erat quod tacitè significabat Zachariae silentium.* Exponit mysterium silentij Zachariae. Zacharias, inquit, tacens expectabat fructum præcurrentem Christum. Quis est autem præcurrentes Christum? Morales illarum operationes, quæ Christi gratiam inducunt præuenientem, cuiusmodi erant Cornelij Cæturionis preces, & eleemosynæ quæ in Dei conspectum ascenderunt, & Deo adeò gratæ fuerunt, ut Dei gratia paulo post sit salutari lauacro ei cōcessa. Quis autem finis fuit huius silentij? Vt cum aduenisset Verbum quod est lux veritatis, abolerentur & silentio mandarentur significantes Prophetarum umbræ & figuræ. Verbum autem fieret euangelium, ut quod bonum afferret nuncium remissionis peccatorum & liberationis à morte, & à Diaboli tyrannide, nec in eo esset quidquam typicum & figuratum, sed euident & aperta veritas. <sup>5</sup> *Tu autem si Deum videre desideras.* Est quidem Verbum lux veritatis, quæ Deum ostendit: sed non cernitur ab omnibus, sed ab iis demum qui sunt redimendi corona iustitiæ & continentiae, quæ quidem sunt piacula quæ Deum decet: Deum autem non decet piacula quibus olim utebatur gentes ad placandos Dæmones. Eorum autem multa erant genera, nempe ignis, sal, sulphur, inter quæ erat laurus, quæ etiam vim habebat propulsandorum venenorum. De his vide Eustathium Homeri cōmentatorem in X. Odyssæ, & Cælium Rhodiginum lib. 5. lect. antiquarum cap. 7. & lib. 6. cap. 12. in quo citat illud Satyricum,

—Cuperent lustrari, si qua darentur

sulphura cum sedus, & si foret humida laurus.

Teniz autem sunt fasciæ quibus alligabatur caput, quæ alio nomine appellantur vittæ, & apud Græcos post Homerū dictæ sunt etiā mitræ, teste Eustathio in 4. Illiadis. Iis ergo teniis seu vittis redimita erant sacrificantium capita ad peccatorum expiationem. Sed apud Christianos non eiusmodi piaculis expiantur peccata, sed ita demum expiantur, si iis per penitentiam remissis in eorum locum succedant virtutes contrariæ. Et hæc sunt piacula quæ dicit decere Deum. Per ea autem quaeritur Christus. Sed cur quaeritur Christus? Quoniam cum sit ostium cum discat oportet qui vult Deum intelligere. <sup>f</sup> *Ego enim, inquit, sum ostium.* Per eum ergo & patet aditus ad Dei intelligentiam, & aperiuntur portæ regni cælorum. Aperiuntur autem clauæ fidei. Nam fieri non potest, ut sine fide Deo placeamus: Regnum autem cælorum intrare non potest, nisi qui Deo placet. <sup>39</sup> <sup>5</sup> *Deum nemo nouit nisi filius.* Ex operibus & effectibus à multis iam olim fuit Deus cognitus: ipsa autem Dei essentia à nullo fuit cognita, nisi qui eiusdem esset essentiae, nempe Deus. Quo fit ut solus filius Deum nouerit, & is cui filius reuelauit. Hinc est quod trias illa admiranda, suspicienda, & adoranda à paucis ante Christi aduentum fuit cognita, quæ per fidem ab omnibus Christi fidelibus nunc cognoscitur. Ea autem cognitio, nunc quidem est imperfecta, perfecta autem erit & absoluta, cum non amplius in enigmate, sed facie ad faciem Deus videbitur, & in eo tanquam in speculo videbuntur omnia. <sup>6</sup> *Bene autem scio.* Christus quidem nunc regnum cælorum credentibus per fidem aperit, arcana autem illa interna quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, iis demum reuelat, qui & in ipsum crediderint, & per ipsum ambulauerint. Per ipsum autem ambulat, qui in eius, qui via est, vestigiis insistentem cum sequitur.

<sup>a</sup> *Impia ergo adyta* <sup>b</sup> *ne inuestigetur,* <sup>c</sup> *nec barathrorum ora* <sup>d</sup> *præstigiis plena,* <sup>e</sup> *aut Lebeten Thesprotæum,* <sup>f</sup> *aut tripodem Cirrhæum, aut æs Dodonæum.* <sup>g</sup> *Gerandryon autem arenis desertis honoratum,* & quod illic est oraculum, quod cum ipsa quercu emarcuit, anilibus fabulis relinquamus. <sup>h</sup> *Silentio quidem certè mandatus est fons Castalius,* & alius fons Colophonis, & alia similiter perierunt fluentia diuinatoria, quæ certè fastu plena, serò quidem, tandem tamen conuicta sunt, ut quæ unà cum suis effluxere fabulis. Narrat nobis alius quoque diuinationis, vel insanæ potius vanitatis oracula, <sup>i</sup> *Clarium, Pythium, Didymæum, Amphiaræum, Apollinem, Amphilo-chum.* <sup>k</sup> *Quod si velis,* & monstrorum inspectores, augures, & aruspices, & somniorum coniectores unà cum eis consecra. <sup>l</sup> *Ad Pythium autem adductos simul statuæ Aleuromantes & Crithomantes, & eos qui adhuc apud multos sunt in honore, ventriloquos.* <sup>m</sup> *Iam verò adyta Ægyptiorum,* & necromantia Hetruscorum, demandantur tenebris. <sup>n</sup> *Sunt hæc verè insana infidelium hominum commenta.* <sup>o</sup> *Harum præstigi-* <sup>60</sup> *arum mercatura socia sunt capra, quæ sunt ad diuinationem exercitata: & corui, qui ab hominibus docentur dare responsa.* <sup>p</sup> *Quid tibi recenseam mysteria? Non pro-palabo quidem, ut aiunt olim Alcibiadem, sed per Verbum veritatis, præstigia quæ*   
 *in eis*

in eis latent rectè aperiā, & eos qui vestri dii vocantur, quorum sunt sacra mystica, tanquam in vitæ scena, veritatis contemplatoribus in medium proferam & euoluam. <sup>9</sup> Dionysium Menolen orgiis Bacchi celebrāt, crudarum carniū esu sacram agentes insaniam, & casarum carniū peragunt diuisionem, coronati serpentibus, ululantes Euam, Euam illam per quam error est consecutus: & signum Bacchicorum argiorum est serpens mysteriis initiatus. <sup>1</sup> Iam verò si accuratè vox spectetur Hebraica, <sup>10</sup> nomen Heua aspiratum, exponitur serpens fœmina. <sup>2</sup> Ceres autem & filia Proserpina in scena actus factæ sunt; errorēque & raptum, & earum luctum Eteusis illustrat facibus. <sup>3</sup> Mibi autem videtur oportere dare etymologiam horum vocabulorum, Orgia, & mysteria. <sup>4</sup> Orgia quidem dicuntur ὀργή, hoc est, ab ira Cereris in Iouem. <sup>5</sup> Mysteria autem μυστήρια, hoc est, ab execratione & abominatione quæ accidit circa Dionysium. <sup>6</sup> Quod si etiam à Myonte quodam Attico, quem dicit Apollodorus interuisse in venatione, nulla est inuidia vestra mysteria sepulchri honore esse affecta. <sup>7</sup> Possunt autem aliter quoque intelligi μυστήρια quasi μυστήρια, literis sibi ex aduerso respondentibus: ὑπόλοιποι, id est, venantur enim si ulla alia, eiusmodi quoque fabulæ, ex Thracibus, maxime barbaros: ex Phrygibus, amentissimos: ex Græcis supersticiosos. <sup>8</sup> Pereat ergo qui huius fraudis fuit princeps & author hominibus, siue Dardanus, qui matris deorum ostendit mysteria: siue Eetion, qui Samothracum suggestit Orgia & sacra mystica: siue Phryx ille Midas, qui didicit ab Odryso, deinde iis qui eius parebant ditioni, <sup>9</sup> fraudem tradidit artificiosam. <sup>10</sup> Non enim Cyprius insularis Cinyras mihi unquam persuaserit, libidinosa quæ circa Venerem fiebant orgia ausus ex nocte dici tradere, dum meretricem ciuem vellet in deos referre. <sup>11</sup> Melampodem autem filium Amythaonis, alij dicunt ex Ægypto in Græciam transtulisse festum Cereris, luctum qui hymnis celebratur. <sup>12</sup> Hos ego dixerim fuisse principes & authores impiarum fabularum, & patres perniciosæ superstitionis, qui vitij & corruptelæ semen in vitâ seminarunt, mysteria. <sup>13</sup> Iam verò, tempus enim, conuincam hæc vestra orgia esse plena fraude & præstigiis, & si mysteriis estis initiati, hæc vestras fabulas quæ in honore habentur magis ridebitis. <sup>14</sup> Apertè autem dico quæ sunt occulta, non erubescens dicere ea quæ non pudet vos adorare. <sup>15</sup> Quæ ergo ex spuma & in Cypro est genita, Cinyra amica, Venerem dico, quæ φιδουμένης dicitur quod exorta sit ἐκ μυνδῶν, hoc est, ex genitalibus, ex salacibus inquam illis genitalibus quæ Cælo abscissa sunt, quæ post abscissionem fluctui vim attulerunt, tanquam libidinis vestris partibus dignus, fructus sit Venus in sacris mysticis. <sup>16</sup> Marina huius voluptatis generationis indicium, salis granum & Phallus traditur, iis qui in hac mæchandi arte sunt initiati. <sup>17</sup> Nummum autem ei offerunt ij qui initiantur, ut amica amatores. <sup>18</sup> Cereris autem mysteria, sunt Iouis cum matre venerei congressus, & ira, nescio quid deinceps dicam, matris an uxoris Cereris, qua de causa dicitur appellata esse Brimo, Iouis preces, & potus bilis, & cordis euulsiones, & dictu nefandæ operationes. <sup>19</sup> Hæc mystica sacra peragunt Phryges Atthidi, & Cybelæ, & Corybantibus. <sup>20</sup> Hoc quoque iactarunt, quod cum Iupiter ab ariete geminos euulisset coleos, eos iecit in medium sinum Cereris, de violento congressu falsum pendens supplicium, ut qui seipsum utique excidisset. <sup>21</sup> Hæc symbola huius initiationis satis supérque apposita, satis scio vobis risum esse motura, etiamsi vobis non veniat in mentem ridere, eo quod refellamini. <sup>22</sup> Ex tympano comedi, ex cymbalo bibi, temperatum attuli, ingressa sum thalamum, an non probra sunt hæc symbola? non ridicula mysteria?

Cinyras  
fuit rex  
Cypri.

Veneris  
mysteria.

<sup>1</sup> Quid autem si etiam reliqua adiecerim? <sup>2</sup> Vtrum quidem gerit Ceres, nutritur autem Proserpina. Rursus autem hic Iupiter qui genuit, coit cum Proserpina sua filia post matrem Cererem, oblitus prioris sceleris. <sup>3</sup> Pater & corruptor puellæ Iupiter, & coit factus draco, conuictus quisnam esset. <sup>4</sup> Sabaziorum certe mysteriorum signum est iis qui initiantur, Deus qui sinum peruadit. Est autem is draco, is dum extrahitur per sinum eorum, qui initiantur, est evidens argumentum Iouis incontinentiæ. <sup>5</sup> Parit autem Proserpina quoque filium taurina specie. Certè, ait quidem Poëta cultui idolorum deditus, <sup>10</sup> Taurus pater draconis, & pater tauri draco, <sup>6</sup> In monte occultum bubulcus stimulum. Bubulci, ut existimo, stimulum, ferulam illam efficiens, quam pulchrè Bacchi circumagunt. <sup>7</sup> Vis etiam tibi narrem quomodo flores collegerit Proserpina, eiusque calathum, & raptum à Plutone, & hiatum terræ, & fues Eubulei quæ absorptæ sunt cum duabus deabus? propter quam causam, in Themosphoriis megaricè loquentes porcos expellunt. <sup>8</sup> Huius fabulæ diem festum mulieres variè concelebrant, Thesmophoria, Scirophoria, multis modis raptum Proserpinæ tragicè decantanres. <sup>9</sup> Dionysij autem <sup>10</sup> mysteria sunt planè inhumana, quem cum esset adhuc puer, mori qui sit in armis, Curetibus choream ducentibus, dolo autem subeuntibus Titanibus, puerilibus quibusdam ludicris deceptum hi decerpserunt Titanes, cum adhuc esset infans, ut mysterij Poëta dicit Orpheus Thracius:

<sup>a</sup> Pineæ nux, <sup>b</sup> trochus, <sup>c</sup> & qui flectunt membra mouentque

Ludi, <sup>d</sup> & quæ Hesperides miserunt aurea mala.

<sup>e</sup> Inutilia autem huius mysterij symbola, non fuerit inutile ad ea condemnanda adducere, talus, sphaera, mala, trochus, speculum, vellus. <sup>f</sup> Atque Minervā quidem quæ Dionysij cor sustulit, appellata est Pallas, <sup>g</sup> τῆ τοῦ πάλαν, id est, à vibrando seu torquendo, eò quod cor vibret ac torqueat. <sup>h</sup> Titanes autem qui etiam ipsum discerpserant, cum quendam lebetem tripodi imposuissent Dionysij membra iniicientes, ea prius coxerunt, deinde confixa verubus Vulcano imposta tenebant. Iupiter autem cum postea apparuisset, siquidem Deus erat, ut qui assarum carniū nidorem fortè sensisset, cuius <sup>i</sup> præmij se esse participes vestri dii consententur, Titanes punit fulmine, & membra <sup>10</sup> Dionysij, filio Apollini sepelire præcipit. Ille autem, non fuit enim Ioui inobediens, deferens in Parnassum, deponit illic cadauer lacerum. <sup>k</sup> Quod si etiam Corybantum velis Orgia considerare, hi cum suum fratrem occidissent, caput mortui purpura contexerunt, & coronatum sepelierunt, ferentes in clypeo æneo ad radicem montis Olympi. <sup>l</sup> Et hæc sunt, ut in summa dicam, mysteria, cades, & sepulchra. <sup>m</sup> Horum autem sacerdotes, quos Anactotelestas vocant in quibus vocare curæ est, ad calamitatem quædam monstra afferunt, prohibentes, apium cum totis radicibus in mensa apponere. <sup>10</sup> <sup>n</sup> putant enim ex Corybantino qui effluxit sanguine, enatum esse apium. Sicut certè mulieres etiam quæ Thesmophoria celebrant, à mali Punici granorum esu se abstinent, existimantes ex guttis sanguinis Dionysij germinasse mala Punica. <sup>o</sup> Cabeiros autem appellantes Corybantes, mortem quoque Cabiricam annunciant. Hi enim duo fratricidæ, cum cistam sustulissent in qua repositum erat pudendum Dionysij, eum vexerunt in Hetruriam, egregiarum mercium mercatores, & ibi habitaverunt cum essent exules, <sup>60</sup> venerabilem pietatis doctrinam pudenda & cistam colendam commendantes Hetruscis. Propter quam causam non improbabiler volunt nonnulli Dionysium vocari Atim, ut qui sit priuatus pudendis. <sup>p</sup> Et quid mirum, si Hetrusci barbari tam turpibus mysteria sua ducant

sua ducant affectionibus, cum etiam Atheniensibus & aliis Græcis (pudet me dicere) probro ac dedecore plena sit Cereris fabula? ° Cum enim erraret Ceres ad quarendam filiam Proserpinam, circa Eleusinem (is est autem vicus Attica) defatigatur, & moerore affecta sedet super putrum: ° Hoc in hodiernum diem prohibetur iis qui initiantur, ne videantur qui sunt initiati mysteriis, imitari eam quæ lugebat. ¶ Tunc autem habitabant Eleusinem Terrigenæ, seu Terræ filij. Eorum nomina sunt, Baubo, & 10 Dysantes & Triptolemus, præterea autem Eumolpus & Eubuleus. Triptolemus erat bubulcus, pastor autem ovium Eumolpus, subulcus autem Eubuleus, à quibus Eumolpidarum, & hoc sacra enuncians præconum genus, Athenis effloruit. Baubo autem (neque enim me continebo quin dicam) cum Cererem hospitio excepisset, ei confectam potionem porrigit. Cum ea autem recusaret accipere, & nollet bibere, ut quæ lugeret, egre ferens Baubo, ut quæ fuisset despecta, pudenda aperit, & ea deæ ostendit. Ceres autem delectatur aspectu, & vix tandem potum accipit, exhilarata spectaculo. Hæc 20 sunt arcana Atheniensium mysteria: hæc etiam describit Orpheus. ° Educam autem tibi ipsos versus Orphei, ut habeas illum ipsum mystagogum testem impudentiæ.

Hoc dicto traxit vestes, omnemque figuram

Corporis ostendit turpem, puerilique Iacchus

Tunc fuit ætate, in gremium iaculataque Baubus

Est illum ridens. Vbi subrisit Dea mente

Tunc hilarit varium vas quod cinnamque tenebat

30 In cista accepit. ° Eleusiniarum mysteriorum signum est, Ieiunavi, cinnam bibi, ex cista accepi: postquam feci, id deposui in calathum, & ex calatho in cistam. ° Pulchra quidem hæc sunt spectacula, & deæ conuenientia. Digna quidem certè nocte mysteria, & igne, & qui magno, vel potius vano est animo, populo Erechthidarum, atque etiam aliis Græcis, quos quidem vita sanctos ea manent, quæ ne sperent quidem. ° His quidē vaticinatur Heraclitus Ephesius, his, inquam, noctuagis, Magis, Bacchis, lenis, mystis, his minatur quæ sunt post mortem, his ignem vaticinatur. Iis enim quæ ex 40 hominum sententia censentur mysteria, prophane initiantur: sunt enim ea, lex vana & opinio, ° & sunt draconis mysteria fraus quedam, quæ verè prophana colit sacra, & ad execranda adhortatur sacramenta adulterina religione. ° Quales autem cistæ eorum mysticæ? Oportet enim sancta eorum reuelare & arcana enunciare. An non ea sunt sesamides & pyramides, & tolypæ, & popana, quæ multos habent umbilicos, & grana salis, & draco orgium Dionysij Bassari? ° An non mala Punica, & præterea corda, ferula, & hedera, & præterea phthoes & papauera? ° Hæc sunt eorum sancta. 50 ° Quinetiam Themidis arcana symbola, origanum, iucerna, ensis, pecten muliebris, quem honestè & mysticè licet dicere, pudendū muliebre. ° O euidentem impudentiam. ° Olim quidem moderatis hominibus voluptatis integumentum erat nox silens: nunc autem iis qui initiantur, est incontinentiæ sacra nox loquens: & ignis qui lucet in facibus, vitia & animi perturbationes arguit. ° Extingue ignem sacrorum antistes, reuerere lampades o tu qui faces geris, tuum Iacchum lux arguit. Permite nocti ut celet mysteria, & orgia honorentur tenebris. Ignis non dissimulat, & arguit, & punit quæ iubentur. 60 ° Hæc sunt impiorum, & qui sunt planè sine Deo, mysteria. ° Impios autem eos & sine Deo iure voco, qui eum quidem qui est verè Deus ignorauerunt, puerum autem qui discerpitur à Titanibus, & lugentem mulierculam, & partes reuera præ pudore minimè



dicendas impudenter colunt, duplicique tenentur impietate. Prima quidem, qua cum qui est Deus ignorant, eum qui verè est Deus non agnoscunt: altera & secunda, qua per eum errorem eos qui non sunt, ut qui sint existimant, & eos deos nominant qui verè non sunt, imò verò qui non sunt quidem, sed solum nomen obtinent. Propterea certe nos quoque arguit Apostolus: Et eratis, dicens, alieni à testamenti promissionis, spem non habentes, & sine Deo in mundo. <sup>m</sup> Multa bona regi Scitharum eveniant, quicunque is fuerit. Is ciuem suum, qui Matris deorum sacra quæ sunt apud Cyzicenos, in Scithia imitabatur, & tympanum perstrepens, & cymbalum resonans, ut Menagyrtes quispiam, collo appensum habebat, sagittis confodit, ut qui & ipse effœminatus euasisset apud Græcos, & fœmininum morbum alios Græcos doceret. <sup>n</sup> Qua de causa (nullo enim modo celandum est) venit mihi in mentem admirari, quonam modo Eumerum Agrigentinum, & Nicanorem Cyprium, & Diagoram, & Hipponem Melium, & illum post hos Cyreneum, cui nomen erat Theodorus, & multos alios, qui moderatè ac continenter vixerunt, & reliquis hominibus acrius hunc de diis istis errorem perspexerunt, impios & ἀθεούς, hoc est, absque Deo cognominarunt, qui etiam si veritatem ipsam non considerauerint, sed errorem quidem certè suspicati sunt: quod quidem non paruum existit semen ad excitandam scintillam intelligentiæ veritatis. <sup>o</sup> Ex quibus unus quidem præcipit Aegyptiis: Si existimatis deos, ne ipsos lugeatis, neque plangatis: si autem lugetis, ne eos esse deos putetis. <sup>p</sup> Alter verò cum Herculem è ligno cepisset efformatum (aliquid autem domi coquebat, ut est verisimile) age ô Hercules, inquit, nunc iam tempus est, ut sicut Euristheo, nobis quoque in hoc tertiodécimo decerto certamine inseruias, idque pares Diagora, & ipsum tanquam lignum in ignem iniecit. <sup>q</sup> Extrema itaque pietatis sunt, impietas & superstitio, extra quæ studendum est manere. <sup>r</sup> Non vides Mosem, sacrum veritatis interpretem, iubentem, ut Eunuchus, fractis vel attritis testiculis, & cui exsecta sunt virilia, non ingrediatur in ecclesiam? & præterea is qui natus est ex meretrice. Significat autem per priores quidem, mores impios, diuina virtute & genitali priuatos: per reliquum autem tertium, eum qui pro uno solo, qui est Deus, multos falso nomine sibi deos adscribit, sicut is qui natus est ex meretrice, multos sibi adscribit patres, propter veri patris ignorationem. <sup>s</sup> Erat autem quadam antiqua, naturaliter hominibus insita cum calo societas, ignoratione quidem obscurata, sed quæ tamen repente ex tenebris exilit & emicat, ut illud ab aliquo dictum est:

Huncne vides qui supra infinitum æthera,  
Vlnis suis terram in humidisque continet,  
Cui terra currus, & ædesterrestria?  
Quisnam tu sis coniiicere est difficile.

Et quacunque huiusmodi alia canunt Poëta: Peruersa autem sententia, & quæ declinarunt à recta, verè peruersa, hominem, qui est planta celestis, diuerterunt à celesti videndiratione, & humi prostrauerunt, persuadentes humanis figmentis attendere. <sup>t</sup> Alij enim statim in cælo contemplando decepti, & soli visui credentes, motus astrorum contemplantes, admirati sunt, & deos esse censuerunt, astra deos, nempe θεῶν δὲ τοῦ οὐρανοῦ: hoc est, à cursu, & Solem adorarunt, ut Indi: & Lunam, ut Phryges. Alij autem, eorum quæ in terris nascuntur mites fructus carpentes, Cererem frumentum, ut Athenienses: & Dionysum vitem, ut Thebani, appellauerunt. Alij cum considerassent



considerassent vitij pœnas, eas in deos referunt, adorantes pœnas & calamitates. Hinc Furias & Eumenidas, & quos παλαμάς & αἰετοειδείς vocant, seu a-uerruncatores & malorum depulsores: & præterea ἀλγιστοί, id est, cacodæmones seu malos genios, finxerunt Poëta scenici. Iam verò quidam ex philosophis, ipsi quoque post Poëticos, earum quæ sunt in nobis affectionum, figuras & simulachra constituunt, nempe timorem, & amorem, & latitiam, & spem: sicut certè priscus quoque Epi-  
 10 menides, qui Contumelia & Impudentia Athenis erexit altaria. Alij autem ex iis-  
 dem rebus impulsī, alia instar hominum in deos referunt, & instar corporis effingunt: Nam tanquam Dea colitur, Iustitia quadam, & Clotho, & Lachesis, & Atropos, & Parca, & Auxo, & Thallo, Attica. Sextus est modus introducendæ & acqui-  
 rendæ deorum deceptionis, quo deos numerant duodecim. Quorum etiam Hesiodus suam canit Theogoniam, & quacunque in numerum Deorum refert Homerus. Re-  
 20 stat postremus (sunt enim hi omnes septem modi) qui proficiscuntur à diuino in homines beneficio. Nam cum beneficio afficientem, Deum non intelligerent, effinxerunt quos-  
 dam Seruatores, Castorem & Pollucem, & Herculem ἀγέλαστον, id est, in malis ad-  
 iutorem, & medicum Æsculapium. Hæ quidem sunt lubricæ & exitiosæ à veritate digressiones, quæ hominem à cælo detrahunt, & in barathrum pessundant.

αἰετο, ab au-  
gendo, αἰα-  
λω, à ger-  
minando.

## COMMENTARIUS.

\* IMPIA ergo adyta ne inuestigetur. Postquam ostēdit quod sit Dei Verbū, quod suscepta carne est Chri-  
 30 stus Deus simul & homo, & quā multis & magnis hominem affecerit beneficiis, & quanta sit merces, & præmium eorum qui ipsum sequuntur, neque regnum cælorum, quod credentibus & per ipsum am-  
 bulantibus est apertum, ex his infert & concludit, non esse querenda oracula, fugienda execranda myste-  
 ria, abhorrendos Dæmones, idolorum cultum esse vitandum. In primis autem enumerat multa oracula, quæ serò quidem, sed tandem tamen mendacij sunt conuicta, & tanquam fabulosa sunt reiecta. Impia  
 ergo adyta ne inuestigetur, Græcè est ἀδύτα πίνω ἀδύτα μὴ παντοπραχμοῦν. Hoc est. Adyta ergo impia ne cu-  
 riosè queratis. Adyta, inquit, etymologicon Græcum, vocatur loca templorum quæ non licet omnibus  
 intrare, à verbo δύω, quod est intro, & à priuatiua particula. Sunt ergo adyta loca templorum quæ non  
 sunt conspicua, sed remota, & in penetralibus, domusque subterraneæ & obscuræ. Cum autem in ady-  
 40 tis dicerentur dii habitare, Clemens ea vocat ἀδύτα, id est, in quibus non sit Deus, quod vertimus impia.  
 Nam ut maximè in eis habitent Dæmones. Dæmones certè non sunt Di: Di enim gētium sunt Dæmo-  
 nia. Eos autem Deos seu Dæmones ex adytis excessisse dicit Vergilius Troia capta. Ne inuestigetur,  
 Græcè autem est, μὴ παντοπραχμοῦν, ne curiosè queratis. Nec barathrorum. Barathrum dicitur, & lo-  
 cus profundus in quem immittuntur malefici, aut locus concauus, cuius superiora quidem sunt firma &  
 valida, inferiora autem mollia, ut qui ea subeunt demergantur. Propriè autem dicitur Barathrum locus  
 concauus, per quem subit, non amplius apparens fluuius. Hic autem Barathrorum ora vocat oracula, ut  
 quæ sita essent in antris & speluncis. De Barathro vide etymologicon Græcum, & Celium Rhodiginum  
 lect. antiquarum lib. 17. cap. 9. Præstigiis plena. Præstigiis Græcè πρᾶσις, πρᾶσις quidem monstrum si-  
 gnificat & portentum. πρᾶσις autem est ψευδολογία γένεσις, Aristoph. in Comœdia quæ inscribitur νεφέλαι.  
 Aut Lebeten Thesprotæum. Plinius inter populos Epiri primos recenset Chaones. Deinde Thesprotos.  
 50 Nonos autem Molossos, apud quos, inquit, Dodonzi Iouis templum oraculo illustre. Pausanias autem  
 non in Molossis, sed in Thesprotis collocat Dodonem, sic scribens. In Thesprotide quidem & alia valde  
 quæ spectantur digna sunt: & Ioias in Dodona templum, sacraque ei fagus. Thesprotiam autem & re-  
 gionem & ciuitatem in finibus Thessaliæ esse sitam, dicit Eustathius in Homerum, interpretans illum  
 versum Odyssææ.

Τὸν δὲ οἷς δαδῶντι φάτω βήματα, ὅφρα θεῶν

Εκ δρυὸς ὑψιπέμοιο διὸς βυλὴν ἐπακύνει.

Vbi multa etiam licet videre quæ scripsit de sacra illa quercu, quæ existimata est antiquissima, & quæ pri-  
 ma fertur dedisse alimentum hominibus, & de Dodonæo oraculo, quod fuisse omnium antiquissimum  
 60 scribit Herodotus, & de ære illo Dodonæo, & lebetibus illis quorum vno pulsato, ceteri deinceps reso-  
 nabant. De quibus videre licet & apud Pausaniam, & in Chiliadibus Erasmi, in Prouerbio, & Dodo-  
 næum. Sed cum hîc noster Clemens, & de lebere loquatur Thesprotæo, & paulò pòst de ære Dodonæo,  
 & videatur statuere ea esse diuersa, cum de ære tantum Dodonæo, quo illi consonantes intelliguntur le-  
 betes loquatur scriptores, non video quomodo solui possit hoc dubium. Nam etsi dici possit Dodonem  
 olim fuisse Thesprotorum quæ nunc est Molossorum, ut scribit Eustathius, non ex eo tamen distingui-  
 tur, lebes Thesprotæus ab ære Dodonæo. Sed hæc relinquamus iis qui fabularū Poëticarum studiis de-

B iiij

Plinius lib.  
4. naturalis  
histor. in  
prologo.

Pausan. lib.  
10. Phoci-  
corum.

lectantur. <sup>f</sup> Aut tripodem Cyrrhæum. Oraculum intelligit Delphicum. Erat autem Cyrrha vrbs Phocidis, à qua dictus est campus Cyrrhæus, qui cum Apollini Delphico fuisset consecratus, suavis & consilio Solonis, à Phœcenibus autem postea usurpatus aratusque, & in prophanos usus esset redactus, is fuit causa excitandi belli facti, de quo vide Diodorum Siculum. Quamvis autem alia vrbs est Cyrrha, alia Delphi, quoniam tamē in eadem regione utraque sita erat Delphicum oraculum, Tripodem Cyrrhæum hinc vocat Clemens. Erat autem hoc oraculum apud veteres Græcos in tanta auctoritate & existimatione, ut quidquid ab eo esset responsum, id pro certo & de quo dubitari nefas esset haberetur. Vnde ortum est proverbum, E tripode. Erat autem tripos ille cœneus, propterea quod æs diuino quodam spiritu vndique consonet, & sæpe est deprehensum æs concanum cum omnia fileant sonum edere, erat enim tripos symbolum veritatis, & sacrum Apollini & Baccho. Apollini quidem propterea quod is sit Vates. Baccho autem, propterea quod per ebrietatem verum dicatur. Vide Eustathium in I. Iliadis, & in XIII. librum Odysseæ, & Chiliad. Erasmi in Proverbio, E tripode. <sup>g</sup> Gerandryon autem arenis desertis. Existimo cum intelligere de oraculo Iouis Ammonis, quod situm erat in Libya deserta in loco arenoso. Scribuntur autem duæ Columbæ ex Thebis Ægyptiis euolasse; Quarum alteram Bpiro, cum in faga consedisset, Dodonæ Iouis templum & oraculum designavit. Altera autem in Lybia deserta Ammonis Iouis templum & oraculum. De his vide Eustathium in XIII. librum Odysseæ, & Seruium in Georgica quādam in Bucolica Vergiliana. Atque in Dodona quidem annosam fuisse quercum, e qua dabantur oracula, testis est idem Eustathius in loco quem citauimus. Num itidem autem etiam apud Iouis Ammonis templum fuerit quercus annosa, e qua darentur oracula, nusquam memini me legisse. Annosa autem arbor vocatur, Græcè *μεγάρων*, sic inscriptum est in Etymologico *μεγάρων* δὲ πάλαιον φυτόν. σημαίνει γὰρ μεγάρων καὶ πάλαιον δὲ γένος ἐστὶν ὡς ἐν τῇ συμφορῇ ἐξηραμμένον ἀπὸ τῆς δρυός, δόκει γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως ἔχειν δρυὶς. id est, Gerandryon est vetus planta. Significat veterem plantam, & quæ consenuit, aut quæ in radice coacta est exsiccata. Dicta est *δρὺς*, id est quercus. Videtur enim quercus fuisse prima planta cognita. <sup>h</sup> silentio quidem certe mandatus est fons Castalius. De fonte Castalio scribit Pausanias in Phocicis, qui est liber decimus, A gymnasio sursum ad fanum via ducit, ad dexteram Castaliæ aqua præterfluit, suaui illa quidem potu. Forti indigenam quandam mulierem nomen dedisse ferunt, &c. Hæc Pausanias qui quod fuerit diuinatorius nihil dicit penitus, est autem verisimile cum is non procul abesset à Delphis, vim quoque diuinandi ei esse tributam. De fonte autem Colophonis disertis verbis scribit Plinius, Colophone in Apollinis Clarij specu Lacuna est, cuius potus mira redduntur oracula, bibetium breuiore vita. Sed Lacunam vocat, quam Clemens noster fontem. Narrat nobis alius quoque diuinationis, vel insanæ potius vaticinantis oracula.

Plin. lib. 2.  
cap. 103.

<sup>i</sup> Clarium, Pythium, Didymeum, Amphiaræum Apollinem, Amphilocho. Erat Clarium Apollinis oraculum in Claro Ioniæ oppido, cuius meminit Pausanias in Achaïcis lib. 7. Pythium oraculum est notius quàm ut de eo aliquid sit dicendum. Didymis autem quod fuit oppidum Achaïcum, Apollinis fuisse templum testatur Pausanias in Corinthiacis lib. 2. De Amphiaræi fonte, oraculo, & responso, & de eius templo apud Argiuos, vide Pausaniam. Nescio cur Apollinem coniungat cum Amphilocho, nisi forte quod vna & eadem ara, ut scribit Pausanias, in hæc partes sit diuisa, vna Herculi sacra, & Ioui, & Apollini Pæoni; altera Heroibus & Heroum vxoribus: tertia Veste, Mercurio, Amphiaro & Amphilocho, &c. De eodem autem Amphilocho dicit etiam paulo post, Amphilocho in Atheniensium vrbe etiam ara est, & in Ciliciæ loco mallo oraculum, mea ætate omnium verissimum. <sup>k</sup> Quod si velis & monstrorum inspectores. Monstrorum inspectores, Græcè *νεαπεκύντες*. Dicuntur etiam *νεαπύργι*. Est autem *πύργος*, idem quod *σημαίον*.

Paus. lib. 1.  
& 2. Cor.

Sed in hoc differunt, quod *πύργος* dicitur res quæ facta est præter naturam, quàm Latini monstrum, portentum, & prodigium appellant: *σημαίον* autem res quæ facta est præter communem consuetudinem. Sed confunduntur, & alterum pro altero sumitur. Augures & auspices, Græcè *οἰωνοκῆται*, qui etiam dicuntur *οἰωνοκόποι* & *οἰωνιστῆς*. Ij autem sunt qui futura diuinant ex garritu & volatu auium. Vnde & Latine Augures à garritu, & auspices dicuntur ab earum volatium inspectione. *οἰωνός* autem, etsi pro quauis aue usurpetur, propriè tamen significat vulturem, qui dicitur *οἰωνός* ἀπὸ τοῦ ὄϊος, quod est solas. Dicunt enim eos sæpe parere absque coitu ex vento & calore & solis radiis. Somniorum coniectores qui etiam dicuntur *ονειροπόλοι*, quod in somniis coniectandis versentur. De quibus scripsit Artemidorus <sup>l</sup> Ad Pythium autem adductos. Multa erant genera diuinationis, quæ vult omnia iuxta Pythium Apollinem posita mandari silentio & obliuioni. Inter ceteros diuinatores erant qui e farina diuinabant, qui dicuntur *ἀλευρομαῖτες*, <sup>m</sup> erant qui ex ordeo, qui *κριδομαῖτες*, erant etiam in quorum ventre malignus illic habitans spiritus loquebatur, & futura prædicebat, qui Græcè dicuntur *ἐνσπριμαῖται* & *ἐνσπριμαῖτες*, & à nonnullis *πυθῶνες*. De quibus non consulendis, & in veteri testamento cauetur, & qui eos primùm abstulerat, Saul, cum mulierem Pytonissam postea consulisset in prælio victus, ipse sibi mortem accersuit, & conscuit. Eiusmodi mulierem Pytonissam cum à Dæmone liberasset Diuus Paulus, id ægrè tulerunt eius Domini, quod eo miraculo sibi ablatum esset quæstus quem ex ea faciebant. Eos tempore Clementis apud multos fuisse in honore, ipse hinc testatur. Quod quidem est verisimile, ideo euenisse, quod quæ prædixerat, aliquando verè accidebant. Testatur Cælius Rhodiginus eiusmodi mulierem suo tempore fuisse in sua patria, quæ de præteritis quidem & præsentibus vera diceret, in futuris autem quæ prædicebat, sæpe falleret. 60 Nostro quoque tempore fuit celeberrimum illud miraculum, quo mulierem in Pythone obsessam, & mirandum in modum vexatam, ei oblato sacrosancto Christi corpore frequentissimo inspectante populo, liberauit Reuerendissimus Laudunensis Episcopus. <sup>n</sup> Iam verò adyta Ægyptiorum. Ægyptiorum falsam religionem & inanem superstitionem, nemo ex Ethnicis melius describit quàm Herodotus in Euterpe, ex Christianis quàm Epiphanius, cuius sunt hæc à nobis Latine versa. Plus autē omnino quàm omnes errantes Ægyptij, non solum propria viria coluerunt & affectiones, sed volucres & quadrupedes,

Deut. 18. &  
Leuit. 20.  
1. Reg. 24.  
Act. 16.

terrestriaque

terreſtriâque & aquatilia, & fera quædam & immania animantia, & quæ à Deo ſancto in ſeruitium eis fuerant tradita, in ſuo ordine mouerunt, & vt quæ mente ſint Heluina, quæ apud ipſos ſunt animalia colunt, in Deos teferentes citra vllum pudorem, canem latrantem, ſelem ſerpentes comedentem, hircum libidinoſum, ouem imbecillam, Crocodilum multiſidum & immiſſiſſimam Ibiſim quæ deuorat venena, & miluum, & accipitrem, & coruum, quæ ſunt maximè ſeruilia, ſerpentemque tortuoſum & iniucundilliſſimum, &c. De his vide etiam Theophilum Antiochenum ad Antolycum & Eufebium de præparatione Euangelica. Hetruſcos quidem Aruſpicinæ & auguriorum diſciplinam calluiſſe, monſtra & prodigia apud Romanos procurariſſe ſæpe legitur. De eorum autem necromantia, qua manes mortuorum ad danda reſponſa excitantur, vix vſquam legitur, niſi forſe de iis intelligatur quod ſcribit Euſtathius, quod in ſinu Italiae qui dicitur Auernus, fuerint olim *νεκρομαντῆς*, id eſt. ex excitatis morſuis diuinationes, Auernus autem lacus ſit in Hetruria. Ex quo intelligitur Necromantes fuiſſe Hetruſcos, Latius autem quàm nunc patiſſe Hetruriam, vt quæ intra ſuos limites comprehenderet etiam Campaniam. *⁂ ſunt hæc verè infana & fidelium hominum commenta.* Quanta ſit gentium diuinationis ſtulticia, inſania & vanitas, non ſolam norunt pii & fideles, ſed etiam externorum authores cognouerunt. Nemo certè vniuerſum diuinationis genus quàm ſi ineptum vidit, acriùſque & facilius iriſit quàm Cicero in ſecundo de Diuinatione. *⁂ Harum præſtigiarum mercaturæ ſocii ſunt capras.* Inter cætera ex quibus dicit ſumi diuinationem, auguriique obſervari & auſpicia, enumerat Alexander ab Alexandro & Capras quæ Carano eximia fuerunt duces ſælicitatis, & coruos qui maxima ex parte futuram infelicitatem ſignificârunt: rariùſque autem ſælicitatem. Cur autem dixerit Clementis capras ad diuinationem exercitatas, & Coruos doceri ab hominibus dare reſponſa, non ſatis intelligo, niſi forſe ſignificet capras ab impoſtoribus fuiſſe edoctras quædam ſælicitatis aut infelicitatis ſigna edere, & coruos certa voce quàm didicerant à magiſtris, vel proſperam, vel aduerſam portendiſſe, illud autem dare reſponſa, vocet voce futura prædicere. *⁂ Quid ubi recenſeam myſteria?* Oraculis & diuinationis multis generibus expeditis, aggreditur exponere quàm ſint turpia probrique & de decoris plena myſteria: ea autem dicit, ſe non propalaturum vt Alcibiades, ſed licentes in eis præſtigios æpæturum, & eorum Deos tanquam in vitæ ſcenam productos, ſpectandos propalaturum. Quod eſt autem Latine, Non propalabo, Græcè eſt *ἐκφράζωμαι*. Plus eſt autem *ἐκφράζειν*, quàm propalare. *⁂ ἐκφράζειν* emitti eſt itridere, & probro & contumelia afficere. Quod fecit Alcibiades, qui cum factis non eſſet inſtutus, & prophanus Cereris ſacris interfuiſſet, quod nō licebat, non ſolum ea euulgauit, ſed etiam iriſit, & probro affecit. Quo factum eſt, vt eum Lamachus & Nicia ad bellum miſſus Syracuſanum, abſens ab aduerſariis vocatus in odium & inuidiam, cum eſſet religionis violatæ nomine condemnatus, ad Lacedæmonios confugerit, eius autem conſilio & opera cum Lacedæmonij Athenienſium potentiam fregiſſent, ab Athenienſibus reuocatus eorum fractam inſtaurauit potentiam. *⁂ Dionyſium Mænolem Orgiæ Bacchi celebrant.* Quàm turpia, quàm obſcœna, quàm inſana eſſent Bacchi Orgia, vide apud Alexandrum ab Alexandro lib. Genialium dierum cap. 19. & in Ludouici Viui commentatio in D. Auguſtini de Ciuitate Dei lib. 7. cap. 20. & 21. vbi exponens, quæ ſcribit D. Auguſtinus, reſert quæ de iis narrantur ab Herodoto & Plutarcho in libello, De cupiditate opum. Inter cætera autem Bacchi cognomina ei quoque datum eſt cognomen Dionyſij Mænole. Dionyſij quidem à Nyſſa mōte Thraciæ, ex quo furore primū percitæ mulieres Bacchi Orgia celebrarunt, quæ Bacchæ & Mænades ſunt dictæ. Bacchæ quidem à Baccho, Mænades autem *ἄνθρωποι μανίας*, id eſt à furore. Mænole autem quoddam vinum, quod fertur eſſe eius inuentum, qui immoderatè bibunt eos reddat inſanos. Quod autem Bacchantes crudas carnes comederent apud eos quos legi nuſquam memini me legiſſe. Comellationes autem fieri legi, in quibus fieri diuiſionem carniū eſt veriſimile. Quod hedera coronarentur legi, non autem quod ſerpentibus. Eſt autem ſatis veriſimile eos furentes eo proceſſiſſe inſaniæ, vt & crudas carnes ederent, & hederis ſerpentes adtexere pro ludo haberent. Quoniam Eua eſt propria vox Bacchantium ſcitè & appoſitè dicit eos Eua mulare, Eua, inquam, primam noſtram matrem per quam error eſt conſecutus, quæ ſerpentis fraude eſu pomi inſcata, primam peccati labem in genus humanum inuexit, & mortem à qua alioqui futuri eramus immunes, accerſiit. Serpētem autem myſteriis inſtitutum, illum dicit Serpentem, quo Bacchantium hederaceæ coronæ erant redimitæ. Illum ergo ſerpentem dicit veluti quodam ſymbolo ſeu ſigno ſignificari, cuiusmodi eſſent illa Orgia Bacchica. *⁂ Iam verò ſi accurata vox ſpectetur Hebraica.* Eua apud Græcos ſcribitur abſque aspiratione, Hebraicè autem dicitur Heua, cum aspiratione, quod eſt nomen primæ illius mulieris à Deo ex Adami coſta creatæ, ex qua origo hominum eſt deriuata. Significat autem Heua vocabulum idem quod viuens. Eſt etiā Heua ſœminini generis, quod animal & beſtiam ſignificat. Vult ergo ſignificare non magnum eſſe diſcrimen inter ſœminam & ſerpētem, quo fuit facilius ſerpenti ſeducere ſœminam. *⁂ Ceres autem & filia Proſerpina.* De raptu Proſerpinae ſcripſit Ouidius lib. 5. Metamorphoſeos, & de hac re ſeorſum poëma cōſcripſit Claudianus. Res autē erat adeo nota omnibus, vt de ea à Poëtis ſcriberentur actus, qui Græcè dicuntur *δραματῶν*, nempe Comœdiæ, & Tragœdiæ. In ſacris autem Eleuſiniis, in memoriam Cereris amiſſam filiam quærentis accenſis facibus, fiebāt quædam luſtrationes. *⁂ Mihi autem videtur.* Ad rem melius intelligendam multum conſert etymologia, id eſt vera nominis ratio, Orgia ergo & myſteria quænam, & cuiusmodi ſint expoſiturus, à vocabulorum incipit etymologia. *⁂ Orgia quidem dicuntur.* Ab ira quidem Cereris ea dicta eſſe dicit, ſed quænam fuerit ea ira prætermittit. Scribit autem Diodorus Siculus de fabuloſis narrationibus, Iouem in Draconem mutatum cum Proſerpina filia eſſe congreſſum, ex quo inceſtu fertur natus Dionyſius Taurus, non ille qui ex Semele eſt ſuſceptus, & ab ipſo, cum ea fulmine percuſſa eſſet mortua, in ſœmore fuit inclufus ad tempus vſque partus. De his & de diuerſis Dionyſij nominibus, vide Beruleium in tertium librum Cic. de natura Deorum. *⁂ Myſteria autem *ἄνθρωποι μυστήριον*.* Abominationem vocat inceſtum

Vide Alex.  
ab Alex. ge-  
nial. lib. 5.  
cap. 19.  
Euſtath. in  
Rapſ. O-  
dyſſ.

illum à Ioue admissum in filiam Proserpinam, ex quo procreatus fuit Dionysius Taurus. <sup>1</sup> *Quod sciam à Myonte quodam Attico.* Cum solus Apollodorus, qui hodie non extat, quod sciam, narret hunc Myontem interuisse in venatione, de eo frustra alibi quæsieris. Hoc est autem quod dicit Clemens, Si à Myonte qui in venatione est mortuus, vestra denominantur mysteria, non est quod ea vobis inuideamus. Nam cum ea fiant in honorem mortui, & sepulchri honore afficiantur, non est quod existimemus in iis esse aliquid diuinum. <sup>2</sup> *Possunt autem aliter quoque intelligi mysteria.* Hic affert aliam etymologiam vocabuli mysteriorum, nepe quod dicuntur *μυστήρια*, quasi *μυστήρια*, id est fabulæ venantes. Hanc autem affert causam, quod mysticis fabulis ad execrandorum sacrorum suorum societatem ex diuersis gentibus plurimos pellicerent, quomodo etiam in euangeliiis dicuntur Scribæ & Pharisei mare circuisse, & aridam, vt vnum facerent profelytum. Hanc mysterij etymologiam videtur hinc sumpsisse Erymologicon Græc. cum *μυστήρια*, *μυστήρια*, *μυστήρια* γὰρ ὁ λόγος. sed cum mox corrigit, dicens *βέλπον ἢ ἀδὲ μυστήρια τῶν ἱερῶν*. Melius est autem clausis oculis, quæ sunt intus seruire, & paulò antè *μυστήρια*, id est *μυστήρια* dicitur. *ἢ μυστήρια*, id est à *μύω*, quod est conuicere & claudo oculos: clausis enim sensibus, & à carnalibus remoti cogitationibus diuinas suscipiebant illuminationes. Cum autem *μύω*, non solum significet conuicere, sed etiam claudo & cælo. Mysterium dici potest à *μύω*, quod mysteria sunt arcana & secreta, & minime aperienda ac reuelanda. Porro autem Clemens causæ suæ, nempe mysteriorum gentium vituperationi seruiens, has solas duas, quas diximus, nempe *μυστήρια*, id est abominationis, & *μυστήρια*, id est venantium fabularum, dedit *ετυμολογίαν*. Qui si verorū, Christianæ, fidei veram voluisset dare etymologiam, non eam duxisset ab his duobus quas diximus, nempe ab abominatione & fabulis venantibus, sed à *μύω*, quod est celare. Sunt enim Christianæ fidei mysteria eiusmodi, vt cum nec comprehendi, nec verbis exprimi possint, ideo celentur quod sint ineffabilia, & propterea sunt arcana & secreta. Ceterum quodque mysteria dicuntur à celando, quod ea propter eorum turpitudinem probum, & dedecus non essent aperienda & detegenda. Hæc est ergo verbi etymologia; rei autem definitio ab eo est prætermissa, tantum mysteriorum gentium descripsit & oculis subiecit turpitudinem. Mysterium autem sic definit Theodoretus, Mysterium est quod non est notum omnibus, sed iis solis qui contemplantur, & Mysterium est quod non omnibus declaratur, sed solis amicis creditur. Quæ quidem definitio sumpta est ex Chrysost. in epist. ad Timoth. Idem quoque Chrysost. in epist. 2. ad Cor. cap. 2. Mysterium est in quo non id quod credimus, intuemur, sed aliud videmus, aliud credimus. Nemo autem rem melius expressit quam Varius Camers in suo lexico Græco *μυστήριον ὅτι θάλασσα πνευματικὴ τῶν πλὴν τῶν κατὰ φύσιν ὁρατῶν ὁρῶντων*. Mysterium est spiritualis contemplatio, vulgi caprum effugiens. <sup>3</sup> *Pereas ergo qui huius fraudis.* Malè præcatur ei qui primus fuit autor horum mysteriorum & orgiorum quicumque is fuerit. Deinde eos recenset qui ea instituerunt, Dardanum quidem mysteria matris Deorum, Eetionem autem orgia & sacra mystica Samothracum: quænam autem instituerit Midas Rex Phrygum qui ab Odyso didicerat, nihil dicit. Dardanum autem & Mydæ Regis Phrygiæ, sunt nomina etiam vulgo satis cognita. De Eetione autem nihil memini me legere. Quod autem Dardanus, & Eetion, & Midas ea quæ dicit orgia, & sacra mysteria instituerit, ex iis qui non amplius extant Clemens accepit autoribus. Apud eos enim quos hodie habemus, de iis nihil inuenimus mandatum literis, cum tamen Sacrorum Cybeles, quæ est mater, vt vocant, Deorum, eiusque ministrorum Curetum, Corybantum & Cabirotum, & sacrorum Samothraciæ frequens fiat mentio, tam apud Poëtas, quàm apud eos qui soluta scripserunt oratione. <sup>4</sup> *Fraudem tradidit artificiosam.* id est, suis subiectis fallorum horum sacrorum certos ritus tradidit & cæremonias. <sup>5</sup> *Non enim Cyprius insularis.* Venus in Cypro insula est nata, vnde etiam dicta est Cypris, quæ cum fuisset meretrix, eam antiquissimus Rex Cyprî Cinyras in Deos retulit, quæ noctu fiebant obscæna Orgia in lucem proferens. Ea primum instituit vt Cypriz virgines cum mercatoribus ad littus maris appellentibus coeuntes ex turpissimo quæstu dotem sibi pararent. Huius autem Cinyræ meminit Homerus in Rapf. L. Iliadis, dicens eum Agamemnonem excepisse hospitio. <sup>6</sup> *Melampodem autem filium Amythaonum.* Ex Ægypto quæ impietatis & superstitionis omnis fuit magistra, & ad Græcos, & ad Romanos execranda quædam sacra & festa fuisse deducta apud autores multos satis constat. Sed quod Melampus Amythaonis filius ex Ægypto in Græciam trāstulerit festum Cereris, in quo celebratur luctus Cereris Proserpinam filiam à Plutone raptam quærentis, etsi diligenter quæsierim, nusquam potui inuenire. <sup>7</sup> *Hos ergo dixerim fuisse principes.* Mysteria dicit esse semen vitij & corruptelæ, & qui ea instituerunt fuisse auctores omnis superstitionis, & impiarum fabularum & patres superstitionis, seu falsæ religionis, & abominandi Deorum cultus. <sup>8</sup> *Iam verò, tempus enim.* Postquā satis præmuniit auditorem, nunc aggreditur ipsa aperire mysteria. Ea dicit esse plena fraude & præstigiis, quod iis decipiantur homines, & oculi eorum præstringantur, vt qui se putent alia videre quàm videant, & pro sacris habeant, quæ sunt maximè execranda. Dicitque se eorum turpitudinem oculis ita subiecturum, vt non solum ij qui mysteriis non sunt initiati, sed etiam qui sunt initiati, vera quæ dicit agnoscere sint risuri fabulas quæ ab ipsis habentur in honore. <sup>9</sup> *Aperit autem dico quæ sunt occulta.* Turpia & obscæna pudor est dicere, sed longè magis est pudendum adorare quæ pudor est dicere. <sup>10</sup> *Quæ ergo ex spuma est in Cypro est genita.* Ex Cæli genitalibus à filio Saturno abscissis, & in mare proiectis, & cum maris spuma coniunctis nata est Venus amica Cinyræ, de qua iam diximus, vt Hesiodus scribit in Theogonia. Et ideo vocata est Venus à spuma, quæ *ἀφρός* Græcè dicitur, *ἀφροδίτη*, & ex Cypro in quam nata appulit *καπρωθίνα*, id est in Cypro genita, & Cypris, & *φιλομήδης*, quod exorta sit ex genetalibus quæ vocantur *μύδια*. Ea ergo, inquit, Venus in vestris sacris mysticis, est tanquam fructus dignus libidinosis vestris partibus, nempe pudendis, quasi diceret, Mysteria vestra sunt huiusmodi, vt libidinosis vestris partibus, nempe pudendis, iure conueniant, & fructus sint eis dignus. <sup>11</sup> *Marina huius voluptas.* Erant quidem vt cæterorum Deorum, ita etiam

Theodo-  
ret. in  
Rom. cap.  
11.

1. Cor. 15.  
2. Corinth.  
cap. 2.

- etiam Veneris arcana mysteria, erant tamen in eis eiusmodi symbola quæ initiatis rei latentem aperirent veritatem. Initiatis, inquit, in hac arte meretricia, id est initiatis mysteriis Veneris, traditur granum falis & Phallus. Granum quidem falis significabat ex mari ortam Venerem, Phallus, id est arrectum mēbrum virile procreatum ex genitalibus. Nummus autem, quem initiati dabant Veneri sicut amator dar amicæ, significabat eum & ipsam fuisse meretricem, & meretriciam artem in Cypro instituisse. Nam quod verumus, amicæ, Græcè est *ἐταίρα*. Solent autem Athenienses ut rem leniant, meretrices appellare *ἐταίρας*, id est, amicas. *Cereris autem mysteria.* Execrandorum flagitiorum non poterant, non esse execranda & abominanda symbola. Idem Iupiter cum matre Cerere concubuit, & ex ea Proserpinam genuit, & eum eadem Proserpina postea coiens ex ea suscepit Dionysium Taurum. Hæc sunt ergo præclara illa mysteria. Coit cum matre Iupiter, mater quæ eadem est etiā vxor, in filium & eundem maritum irascitur, propter quam iram appellata est *βελμωρ*, ἀπὸ τοῦ βελμᾶς, quod idem est ac fremere, & ipse Iupiter factum ægrè ferens precibus matrem placat. Per fellis potum quid significaretur non satis intelligo. Per cordis autem euulsiones fortè significatur Arys iuuenis, cuius amore capta fuerat Cybele, cum ipsa ex eo deprehensa fuisset grauida, per summam crudelitatem occisus à parentibus simul cum nutricibus, ipsa autem Cybele ob dolorem insana effecta in publicum prodiit, phallénque cum Tympano, Diodorus Siculus lib. 4. Bibliothecæ. Dictu autem nefandæ operationes significant, fortè nefariam Arys à Cybele exectionem, cum eum deprehendisset cum pellice. Quam quidem nefariam exectionem imitari sunt postea Galli Sacerdotes Cybeles, qui virilibus amputatis ei sacra faciebant, & cum Tympanis & Cymbalis tumultuantes oberrabant. *Hæc mystica sacra peragunt Phryges.* De Cybele Attide, Curetibus, Corybantibus, & Idæis Dactylis, vide quæ scribit Strabo lib. 10. neque enim immorandum in iis ducimus, quæ non recenseret Clemens, ut discamus, sed ut ea gentes rideant & abhorreant. Phryges autem dicit ea sacra mysteria peragere quod ea è Phrygia orta sint, & à Sacerdotibus Cybeles, qui Galli sunt appellati, primò sunt facta. *Hoc quoque iactant.* Iuppiter fingens se ægrè ferre quod Cererem, quæ eadem est quæ Rhea, ut vult Diodorus compressisset, arietis auulsos coleos in eius sinum iniecit, fingens eos esse suos, & se stupri ei illati pœnas dare, quod erat falsum. *Hæc symbola huius initiationis.* Symbola, inquit, vestrorum mysteriorum vobis abundè exposita vos vel inuitos cogent ridere, licet ægrè feratis quod refellamini in iis quæ vobis sancta videntur & veneranda. *Ex Tympano comedit.* Hæc verba sunt signa & symbola quæ significabant ea quæ continebantur in mysteriis, nempe esum & potum, & ingressum in thalamum, ex quo significatur postquam comedissent & bibissent Iuppiter & Ceres, Iouem tanquam in nuptiali thalamo coiuisse cum matre Rhea seu Cerere, ea enim multis fuit appellata nominibus, & quem vocat patrem hominūque Deūmque, suo exemplo homines incestum docuisse. *Quid autem scietiam reliqua adiecerim?* Per interrogationem auditorem reddidit attentiorē. *Utrum quidem gerit Ceres.* Non satis habuit Iuppiter cum matre coiisse, & ex ea filiam suscepisse, nisi cum filia incestum admitteret, qui etiam sororem suam vxorem duxerat. *Pater & corruptor puella Iuppiter.* Rem exaggerat à circumstantia personæ, quod qui filiam suam bonis moribus debebat instituere, ipse eam corruerit, & eam induerit personam ut cum ea concumberet, quæ faciliè quam esset sceleratus argueret. Draco enim factus cum ea coiit. Draco autem in multis sacra scripturæ locis accipitur pro Diabolo seu cacodæmone. *Sabbaziorum certè mysteriorum.* Scribit Diodorus lib. 4. historiæ fabulosæ tractans de Dionysii, cum quisnam sit vnus ex iis exposuisset. Traditur quoque, inquit, & alter multa prior ætate fuisse Dionysius, quem aiunt ex Ioue & Proserpina natum, à nonnullisque appellatum Sebasim. Huius genus sacra honorésque propter pudorem nocturna occultaque agunt. Fuit is quoque à Poëtis appellatus Sabazius & Zagreus. Sebasius, ut dicit Heraclides in XII. de Heraclea, eum citante Commentatore Aristophanis in Comœdia, cuius est titulus Aves, ἀπὸ τοῦ ὀβελῆν, quod idem est quod Bacchari, siue clamare. Zagreus autem ex eo quod sit valde ferus & agrestis. Za enim est particula intensiua. Cuiusmodi autem esset hoc mysterium, iis qui mystetio erant initiati, ostendebat signum, id enim est symbolum. Symbolum autem seu signum erat Deus qui sinum subibat & peruehbat. Is autem Deus erat Draco, qui cum traheretur & reperet per sinum initiatorum, significabat Iouem in Draconem conuersum, cum filia Proserpina concubuisse, & ex ea natum esse Sebasim seu Sabazium aut Zagreum, qui idem est quod Dionysius, quod quidem erat euident argumentum eius incontinentiæ. *Parit autem Proserpina quoque filium Taurina specie* Ex eo Iouis cum filia Proserpina congressu natus est Dionysius, qui & Taurus, & ταυροπόρφος, & ταυρόμορφος & κροκόπορος, & κροκός, & βοῦκαρος, est appellatus. Idem est autem qui est Sebasus & Sabazius & Zagreus. *In monte occultum bubulcus stimulum.* Est hoc quoque, ut existimo, aliud symbolum mysteriorum Sabbaziorum, sed quod non satis intelligo, nisi fortè in iis esset Bubulcus, ad significandum Dionysij cognomen, nempe Taurum. Is gestabat occultam seu mysticam ferulam, ea autem ferula Græcè est *κρητὴς*, quæ etiam Thyrsus dicebatur, quam gestabāt qui Bacchi erant affecle. Vnde est etiam Græcum prouerbum *κρηττοφόροι πολλοί, παῦροι δὲ πὶ βάκχοι*. Bubulcus ergo taurum significabat. Ferula autē, seu Thyrsus Dionysium. In Græco autem contextu est *κάλον*, sed lego *καλόν*, ut sit *καλοὶ* pro *καλός*. Hæc mea est coniectura quæ an vera sit, nescio: mihi quidem certè videtur locus mutilus & corruptus, sed malui meam qualemcunque asserere coniecturam, quàm nihil dicere: lectori interea suum relinquens iudicium. *Vis etiam tibi naturam quomodo flores collegerit Proserpina.* De Proserpinæ flores legētis, & in Calathum immittentis à Plutone raptu, Vide Ouidium in Metamorphos. lib. 5. & integrum de ea poemā Claudiani. De suis autem Eubulei quæ cum duabus deabus sunt absorptæ, nusquam memini me legere, neque quod in Theophrastiis megaricè loquentes expellunt porcos. Totum hunc locum Clementis traduxit Eusebius in suum opus de præparatione Euangelica lib. 2. cap. 5. Sed eius interpres Trapezontius in multis videtur à nostro exemplari dissidere. Ita enim habet. Nequeo latius huius Perephatæ sacra enarrare,



In Comm.

Giraldus de  
Diis gen-  
tium, hist.  
Deorum,  
synt. II.

quasillum, rapinam Idoneæ, ubi legendum est Adonei, id est Plutonis, terræ suæ Eubulei, quos eodem  
hiatu simul & duas Deas absorptas aiunt fuisse. Vnde Megarense in Thesmophoriis suis immittunt, le-  
gendum fortè est, suæ emittunt. Et quod ille vertit Megarēses, Græcè est *μεγαρέσις*, id est Megaricè lo-  
quentes seu Megarica lingua loquentes. Ideo autem Megaricè fortè loquebantur, quod cum Megaris  
esset Cereris domicilium, quod Megarum dicebant, ut scribit Pausanias lib. I. Atticorum, Megaricis riti-  
bus uterentur in Thesmophoriis. <sup>1</sup> *Huius fabule diem festum mulieres varè concelebrant.* Cereris filiam  
quæritis, & Proserpinæ filie raptus erant aliquot dies festi. Erant Thesmophoria, id est dies festus Ce-  
reris legiferæ. Nam inter cætera Cereri tribuitur quod prima leges tulerit. Prima, inquit Ovidius, dedie  
leges, *νόμος*, enim, lex dicitur, sed propriè lex non scripta, quam vocant Iurisperiti consuetudinem. Erant  
etiam Scirophoria. Sic autem scribit qui Commentarium edidit in Aristophanem. Scira est dies festus 10  
Mineræ Sciradis XII. mensis Scirophorionis, qui est, ut vult Gaza, Mensis Martius. Alij volunt esse fe-  
stum Cereris & Proserpinæ, in quo Sacerdos Erechthei fert umbellam albā, quæ dicitur Sciron. Aliter,  
Scira est dies festus apud Athenienses, à quo etiam mensis Scirophorion. Dicunt autem qui scripserunt  
de mensibus & festis Atheniensium, quod Sciron est umbella, cum qua proficiscentes ex arce vadunt in  
quendam locum qui dicitur Scirus, Mineræ sacerdos & sacerdos solis. Hoc autem portant Ereobuta-  
dæ, est autem hoc signum quod oporteat edificare, & tecta facere, utpote quod sit tempus aptum ad ædi-  
ficandum. Mineruam autē Sciradem colunt Athenienses, quam Philochorus quidem in secundo Attidis  
diei esse vocatam, à quodam Sciro vate Eleusinio. Praxion autem in secundo Megaricorum, à Scirone  
qui construxit Calaminem. Sciradem autem Mineruam fecit Theseus quando rediit occiso Minotaurō.  
Dicunt autem quidem & mensē Scirophorionem & festum dici Scirophorion, quod à cæde Mino- 10  
tauri reuersus Theseus, quam ex gypso fecerat Mineruam portavit. <sup>2</sup> *Dionysij autem mysteria sunt planè  
inhumana.* Tota hæc fabula, & quæ ex ea pendunt mysteria, ab Orphæi poematibus est petenda. Ea autem  
causam dederunt mysteriis, Dionysius scilicet cum Cureribus choreas ducēs, cum adhuc esset puer, pue-  
rilibus ludicris & muneribus, à Titanibus deceptus, & ab eisdem discerptus. <sup>3</sup> *Pinea nux, &c.* Hæc  
sunt munuscula puerilia, quibus à Titanibus deceptus fuit puer Dionysius choreas ducens inter Cure-  
tas. <sup>4</sup> *Pinea nux.* Græcè *κῶνος*, quæ etiam dicitur *σπόκιλος*. <sup>5</sup> *τροχός.* Græcè *ρόμβος*, id est turbo. <sup>6</sup> *Es  
qui flectunt membra mouentque ludi.* Græcè *πείρη καμπύρισμα*, ludicra, quæ flectunt membra. Disum au-  
tem vel pilam intelligit, quorum exercitium cogit membra inflectere. <sup>7</sup> *Es quæ Hesperides miserunt aurea  
mala.* Fingitur in Hesperidum hortis in Aphrica fuisse mala aurea, quæ custodiebantur à Dracone perpe-  
tuo vigilante. <sup>8</sup> *Inutilia autem huius mysterij symbola.* Sunt hæc symbola mysteriorum Dionysij à Tita-  
nibus his munusculis decepti & postea discerpti. <sup>9</sup> *Atque minerua quidem.* De hac fabula quæ cor Dio-  
nysij sustulit, & ideo *ἀπὸ τοῦ πάλμου*, dicta est Pallas, mirum ubique silentium. Giraldus Ferrariensis quidem  
certè, qui hoc de Diis gentium argumentum copiosissimè tractauit, cum cognomen Palladis multas  
attulisset rationes, de hac cordis ablatione & vibratione ne meminit quidem. De Palladis autem appella-  
tione sic scribit Eustathius in I. Homeri Iliadis Rhapsodiam. Mineruam dicit Palladem per allegoriam,  
propter velocitatem & agilitatem providentiæ aut prudentiæ, pro qua accipitur Minerua, utpote dicta  
à *πάλω*, quod significat moueo, ex quo etiā fors dicitur *πάρος*, & *κραπάλη*, id est crapula, vibratio ex ebrie-  
tate, quod quidem est motus & circumactio capitis, quod dicitur *κάρα*. Historia autem eodem deducit  
Palladem & adolescentulam, dicens apud veteres eandem vocari Palladas & adolescentulas. Vnde etiam 40  
denominata est *παλλαί*, id est pellex, & Pallantes dicti sunt iuvenes apud veteres, ut dicit Philistides in  
Syngenice. Dicere autem eam sic vocari, quoniam in pugna cum Gigantibus interfecit quendam Pallan-  
tem Gigantem, vel quod euibrata fuit simul cum capite Iouis, vel quod Semele percussa fulmine, cum  
fœtus excidisset Dionysij palpitantis abortiui fœtus cor ad Iouem attulerit, aut si quid aliud dicitur, id  
dicitur ex nugis fabulosis. Hactenus de cognomine Palladis, ex quo constat non inueniri illam sublato  
cordis palpitationem quam scripserat Orpheus, cuius poema in quo hoc mādauit litteris interiit. <sup>10</sup> *Ti-  
tanes autem qui etiam ipsum discerperant.* Titanum fabulosa historia narratur à Diodoro Siculo, lib. 4. Bi-  
bliotheca. Hi Titanes quod Dionysium discerpsissent, & cum Ioue bellum gessissent, ab ipso fulmine  
perculsi in Tartarum sunt amandati, & Dij Tartarei constituti. Hæc quoque ex Clemente, sed nonnihil  
immutata & truncata sumpsit Eusebius lib. I. de Præparat. cap. 2. Ut qui assarum carniū nidorem fortè 10  
sensisset, cuius præmij se esse participes vestri Dij consententur. Vnde Homerus lib. 4. Iliadis,

Οὐ γὰρ μοι ποτὶ Λαμῶς ἐδύετο δειπὸς ἐείσας.

Λαίβης τε κριοῖς τε. τὸ γὰρ λαχόμενος γέρας ἡμεῖς.

<sup>11</sup> *Quod si etiam Corybantum.* Hunc locum ex Clemente acceptum ita tractauit Arnobius. Obluioni et-  
iam Corybantia sacra donentur, in quibus sanctum illud mysterium traditur. Frater trucidatur à fratri-  
bus, interempti ex sanguine Apium patum, prohibitum mensis olus illud apponi, ne à manibus mortui  
inexpiabilis contraheretur offensio. Quamuis autem in Græco exemplari Clementis legatur, *τὸν τρίτον ἀ-  
δελφὸν ἀποκτείναντες ὄντι*, & versio Eusebij habeat, Tertium fratrem ab his interemptum. Nos tamen Arno-  
bium secuti, non tertium, sed suum fratrem vertimus, ut Græcè legatur, non *τρίτον*, sed *ἑαυτὸν*. Coryban- 60  
tes autem dicti sunt ministri sacrorum Cybeles matris Deorum, dicti Corybantes, quia inter saltandum  
iactabant capita. Hinc dicti sunt *κορυβαντίζον*, qui iactant capita, & furis, & numine agitantur. Cuiusmodi  
autem esset eorum saltatio, vide Cælium Rhodiginum lib. 5. lect. antiq. cap. 4. hinc natum est prouer-  
bium *κορυβαντίζω* pro insanire, vide Erasmus in Chiliad. <sup>12</sup> *Es hæc sunt ut in summa dicam.* Quam sint ex-  
cranda & abominanda eorum mysteria summatim exponit, cum ea dicat nihil esse aliud quàm cædes &  
sepulchra mortuorum. <sup>13</sup> *Horum autem Sacerdotes.* Sacra mystica & solemnna *θηεῖται*. Qui autem ea ob-  
ibant

- abant ἀκροπλάταις appellabant. Ij itaq̃ue erant qui sacris præerant. Eis autem non satis erat suis symbolis representare Corybantum fratris ab eis occisi calamitatem, sed etiam quædam monstra afferbant. Prohibebant enim ne in mensis apponeretur apium cum totis radicibus, erat enim eis persuasum ex sanguine occisi. <sup>1</sup> Putant enim ex Corybanticis. Abstinebant quidem Corybanticorum mysteriorum, mystæ ab Apio, propter eam quàm diximus causam. Mulieres autem quæ Thesmophoria celebrabant, id est festa Cereris, quæ quidem dicuntur θεσμοφορεύουσαι, quem titulum vni ex suis Comædiis imposuit Aristophanes, abstinebant ab esu mali Punici, propterea quod putarent mala Punica germinasse ex guttis sanguinis Dionysij, discerpti à Titanibus. Iliaci autem & Cibeles Sacerdotes festum celebrantes, nō solum abstinebant ab esu mali Punici, sed ieiunabant, & ab omni cibo abstinebant, non solum propter Atym & Olyrim amissos, sed etiam propter raptam filiam Proserpinam quam quærebat Ceres. De his vide Augustinum lib. 6. de Ciuitate Dei, Hieron. in Iouinianum, Celium Rhodi. lect. antiq. lib. 6. cap. 3. & Girald. <sup>2</sup> Cabeiros autem appellantes. De Cabiris vide quid scribat vir doctissimus & diligentissimus Cælius Rhodig. lect. antiq. lib. 17. cap. 20. Eorum constat fuisse teletas, sed quānam ipsi fuerint dubitatur. Sunt qui eos putant fuisse Curetes. Fortasse autem iidem erant Curetes, Corybantes, & Cabiri. Ij ergo quicumque essent, & fratrem suum occiderunt, & Dionysij à Titanibus discerpti pudendum in cista repositum in Hetruriam, tanquā præclaras merces portarunt, & Hetruscis colendum exhibuerunt, & apud eos egregias scilicet reliquias deposuerunt. Propterea autem quod Dionysius qui à Titanibus fuit disceptus, fuit etiam excubus, satis verisimiliter opinantur, nonnulli eum fuisse dictum Atym, ἀπὸ τοῦ ἀτῆς, quod est lædo & mutilo. <sup>3</sup> Et quid mirum si Hetrusci barbari. Hetrusci erant barbari, vt qui ex Lydia duxerint originem. Quo fit vt minus sit mirum si eis persuaderi potuerit, vt tam turpia admitterent mysteria. Atheniensibus autem, & toti Græciæ omni humanitatis & doctrinæ genere excoltæ persuaderi potuisse, vt omni probro ac dedecore plenam in Cereris mysteriis admitteret fabulam, planè est mirum. <sup>4</sup> Cum enim errares Ceres. Hic describitur origo mysteriorum Eleusinorum, quæ etiam lepidè narratur ab Arnobio aduersus gentes. <sup>5</sup> Hoc in hodiernum diem. Quando Proserpinæ festa celebrabantur, luctu plena erāt omnia ad exprimendum dolorem matris filiam quærentis. Quando autem erat dies festus Cereris, prohiberetur tristitiam præ se ferre, ne post inuentam filiam imitari viderentur Cererem, eam cum luctu & dolore quærentem, vt scribit Phurnutus, quem citat Giraldus historiæ Deorum syntagm. 6. cap. Proserpina. <sup>6</sup> Tunc autem habitabant Eleusinem serrigenæ. Horum omnium meminit Pausanias in Atticorum secundo & tertio, & eos dicit primos instituisse sacra Eleusiniæ, quanquam Homerus in suis carminibus de Cereris mysteriis Dysaulis non meminit. De Baubo autem ne verbum quidem fecit. Rei autem turpitudine fortasse effecit vt admoneretur in somnis Pausanias ne arcana reuelaret. Eumolpidæ autem dicti sunt ab Eumolpo qui ex Thracia genus duxit, qui ipse quoque docuit ritus initiandi mysteriis. <sup>7</sup> Et hoc sacra enuncians. Græcè est καὶ τὸ κρυπτικὸν τὸ ἐκφαντικὸν διὰ τὸ τοῦ ἥους λῆψιν. κρυπτικὸν apud Græcos multa significat, caduceatorem, facialem, præconem. Ex iis autem quidam dicebantur διὸς ἀγγελοι, Iouis nuncij, quoniam inter Deos & inter homines intercedebant in sacrificiis, & Deorum festa annunciabant. De iis autem intelligit Clemens, non de facialibus, nec de caduceatoribus, nec de rerum venalium præconibus, nec de iis qui in gymniciis certaminibus victores renunciabant. Vt eos ergo à cæteris distingueret, non solum dixit κρυπτικοί, sed etiam addidit ἱεροφαντικοί. ἱεροφαντικὸς autem est, qui ostendit mysteria, & ad diuina inducit eloquia. Et ideo sic vertendum duximus; Et hoc sacra enuncians præconum genus, non vt Trapezontius apud Eusebium libro de Præparatione cap. 2. Et præconum sacrum genus, aliud est enim ἱερὸν, aliud ἱεροφαντικόν. <sup>8</sup> Baubo autem (neque enim me continebo quin dicam.) Hoc est illud arcanum, quod ne reuelaret Pausanias, dicit se in somnis fuisse admonitum: eum quidem certè, vtputo, non somnium deterruit, sed pudor. Quod autem est Græcè κινῶν, nos confectam potionem vertimus, est enim κινῶν ex variis confecta potio. Eam cinnam vocat Arnobius, etiam si sapius vsurpet vocabulum Cyceonis. Pudèda aperit ἀναγλῆται τὰ αἰδῶτα, Trapezontius vertit, subata veste genitalia membra Deæ ostendit. Decet fortè aliquid, nempe καὶ δυνῆσαι, vt sit, vestes contrahit & pudenda aperit. <sup>9</sup> Hæc sunt arcana Atheniensium. Egregia, inquit, sunt hæc mysteria, & quæ tam sancta & angusta sunt apud Athenienses, & à quibus arcantur profani, & quæ nemini sunt aperienda, & quæ tanti fecit Orpheus, vt ea suorum versuum mandarèt monumentis. <sup>10</sup> Educam autem sibi ipsos versus Orphei, &c. Nos sic eos vertimus, aliter Trapezontius apud Eusebium. Aliter Arnobius in lib. 5. aduersus gentes, sed in his versibus Iacchi non meminit. Quid autem eius loco subiiciat malim apud eum videas, quam dum id refero ipse sim ridiculus. <sup>11</sup> Eleusinorum mysteriorum signum est. Græcè est στήμη, quod verti signum. Is enim alibi vocat στήλην, quod est symbolum, & signum: est autem στήμη signum, de quo inter aliquos conuenit, quod etiam dicitur Tessera. Erant autem omnia hæc symbola, non rerum diuinarum, sed planè obscenarum, & ridicularum signa. <sup>12</sup> Pulchra quidem hæc sunt spectacula. Est hoc veluti quoddam epiphonema eorum quæ prius dicta sunt. Eiusmodi, inquit, Deæ talia conueniunt spectacula. Merito noctu, & in tenebris peraguntur hæc mysteria, & non abs re lucent faces quæ ardente igne significant æterni ignis pœnas qui est præparatus post mortem Atheniensibus, & cæteris Græcis præter eorum spem & expectationem. De eiusmodi enim mysteriis talem non expectant mercedem. Dicuntur autem Athenienses ab antiquissimo eorum Rege Erichthæo, Erichtidæ. De Erichthæo autem, vide Pausaniam lib. 1. Atticorum. Illud autem qui magno vel potius vano est animo, Græcè est μεγαλήτερος μάλλον δὲ ματαιόφρονος. Est autem pulchra correctio & elegans allusio in μεγαλήτερος & ματαιόφρονος, quam vententes magno & vano utcunque expressimus. <sup>13</sup> His quidem vaticinatur Heraclitus Ephesius. Quicumque fuerit hic Heraclitus Ephesius, nondum enim memini me legere, ex verbis Clementis constat eum fuisse vatem qui post mortem prædicit, & minatur ignem ijs quos enumerat, nocti-



uagis, Magis. Fortè coniungendum est Noctiuagis cum Magis, ut id sit Magorum epitheton: ars enim magica maximè exercetur noctu in tenebris Bacchis, lenis, mystis, scribit Strabo lib. 10. Ministri & affeclæ Dionysij putabantur Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ, Thyæ, Mimallones, Naiades & Nymphæ, & Tiryri. Er est mysta quidem commune omnium qui quibusvis mysteriis initiant, aut ea discunt: Lenæ autem dicuntur, ut vult Eustathius in Homerum, mulieres quæ Bacchum sequuntur, dicuntur & Bacchæ & Mænades. Dicuntur etiam Lenides, propter torcular quod vinum excipit, ubi licet videre quod melius dicuntur mulieres istæ Bacchi affeclæ Lenides quàm lenæ. Dicuntur autem Lenides *ἀπὸ τοῦ λένω*, quod est torcular, à quo & Bacchus dictus est Lenæus, & Lenæa Bacchi festa, & mensis Lenæon. *Et sunt Draconum mysteria.* Draconis dicuntur mysteria, & quod Cacadæmon quem Draco significat in scripturis ea suggesserit, & quod ea orta sint à Dracone, qui ut superius vidimus Dionysium Taurum genuit. Sunt etiam autem ea mysteria fraus quædam, per quam decipiuntur homines, & inducuntur, ut pro sacris habeant ea quæ sunt prophana, & quæ falsa religione adhortatur ad execranda sacramenta. Execranda sacramenta, Græcè est *ἀνοργιάσεις πλεταί*, id est ad mysteria quæ sunt à mysterio aliena. Ita autem vertimus quod & πλεταί sint mysteria, & mysteria sæpe accipiantur pro sacramentis. Et *ἀνοργιάσεις* dicitur, quod est alienum ab orgiis quæ sunt etiam mysteria. Sacramentis autem per antithesim aptè opponitur execrandum.

*Quales autem cistæ eorum mysticæ?* Apud Athenienses erant duæ virgines ministræ Palladis, quæ dicebantur *κασσιόφοροι*, id est cistiferæ. De iis ita scribit Pausanias in Atticò. Virgines duæ, non longè à Poliados habitant. Eas Athenienses Cistiferas appellant. Hæ certum tempus apud Deam commorantur, deinde ubi festus dies aduenit, per noctem capite tollunt, quæ illas Mineræ Sacerdos ferre iusserit. Cum neque ipsa quid ferendum det, neque virgines quid ferant, sciant. Est in vrbe septum quoddam non longè à Veneris quæ in Ortis dicitur. Ibi in specum quendam descendentes, onus deponunt, & pro eo aliud item velatum & occultum tollunt, ac foras cum egressæ fuerint, exautoratæ in posterum quo velint abeunt, sed pro illis totidem alias, quas in arcem adducunt, capiunt. Nec Sacerdos ergo quæ eis onus imponebat, nec ipse quæ portabant sciebant quid portarent. Quænam autem portarent, aperit Clemens qui eorum arcana detegit mysteria. Ea sunt Sefamides & Pyramides & Tolypæ & Popana quæ multos habent umbilicos, salis grana, & Draco orgium Dionysij Bassaræ. Sefamides, inquit Athenæus, bellaria sunt in circulum facta, melle & Sefamo, oleoque irrigata. Pyramidem verò dicit esse Placentam quæ fit ex tosto tritico melle irrigato. Tolypæ apud Eustathium in Rhapsodiam Odyss. multa significat, nempe & globum lanæ elaboratæ, & herbam quandam letalem, & nonnulla alia. Significat etiam genus Mazæ. Maza autem, ut vult Aristoph. interpres, est farina aqua & oleo cōspersa. Alij volunt esse panem offa maza defactum: alij libam vel placentam. In qua significatione hic est accipiendum, cum præcedētia duo vocabula significent nomina placentarum, & Popanum quoque quod sequitur sit genus placentæ, ut vult Eustathius in 1. Homeri. Rhaps. Iliad. dictum *ἀπὸ τοῦ πίνειν*, quod significat concoquere, vel *πίνος*, & *μάζα*, quæ sunt nomina Diis conuenientia, ut vult idem in Δ Rhaps. Iliad. Et Draco Orgium Dionysij Bassaræ. Draco quoque vnum erat ex iis quæ portabantur. Erat autem symbolum Dionysij Tauromorphi, qui genitus fuit à Ioue conuerso in Draconem. Orgium autem & mysterium confunduntur, sed orgium est propriè mysterium Bacchi. Porro autem Bassaræus est vnum ex Bacchi nominibus, quod sumptum ex suis nutricibus quæ dicebantur Bassaræ. Propterea quod ob insaniam facilè ferebantur ad execrationem, ut dicit Eustathius in Homil. 5. Rhaps. Iliad. Aliàs à Bassaride veste demissa ad talos. De nominibus Bacchi vide Giraldum de Diis syntagm. 8. Dicitur autem non solum *βασταρεύς*, sed etiam *βασταρος*, ab Orpheo in hymnis. *ἐλθε μάκαρ διόνυσε πνεύματι, πνευµατέωπε βάσταρε.* An non mala Punica. Sunt hæc quidem mysteriorum quorundam symbola. Sed quorum nō facile est in iis quos habemus authoribus inuenire. Apud Eusebium ex versione Trapezontij pro mala Punica legitur exta fumantia: consulendum est Græcum exemplar Eusebij, quod mihi deest. Legitur etiam eorda tremétia, id fortè erat symbolum discerpti Dionysij. Ferulæ etiam & hederæ erant symbola Bacchi. Phloe erat quædam placentia, de qua sic scribit Athenæus, Phloes placentia ita fit, Caseum exprimens terito, ac in æreum cribrum coniectum excolato, postea mel iniicias, heminamque fatinæ filigineæ, in vnumque mollias. Papauera autem offerebantur Cereri in sacrificiis, ut scribit Phurnutus, propterea quod cum sit rotundum & turbatum, terram significet. *Hæc sunt eorum sancta.* Ex his, inquit, symbolis facilè licet videre quàm nihil sit in his sanctum nec diuinum, sed omnia crassa & terrena. *Quæ etiam Themidis arcana symbola.* Themis dicunt esse iustitiæ, & eius quod est fas, præsidem, eamque etiam ante Apollinem edidisse oracula, sed cur eius sint hæc arcana quæ dicit Clemens symbola, cum de ipsa permulti scripserint, mirum apud omnes silentium. De quorum cæteris aliquid fortasse probabile potest conijci, sed nulla afferri potest coniectura, quæ obstat quominus pudendum muliebri sit obscenum symbolum, & quod nihil habeat commune cum Dea præside iustitiæ, nempe Themide. *O euidentem impudentiam.* Postquam eorum arcana detexit mysteria, & ostendit quàm ea sint obscæna, & impudentia, exclamat. O euidentem impudentiam, quasi diceret, dum latent creduntur veneranda, sed propalata, sunt à pudore aliena penitus. *Olim quidem moderatis hominibus.* Viri, inquit, modesti non nisi noctu olim dabant operam voluptati, ut nox detegeret eius turpitudinem: nunc autem initiatis, nox aperit sacra incontinentiæ & libidinis, & in mysteriis ideo lucent faces, ut ignis ostendat vitia & flagitia. *Extingue ignem sacrorum Antistites.* Per apostrophem cōuertit sermonem ad sacrorum Antistiten, & ad eum qui gestat facem, & sacrorum quidem Antistiten ignem iubet extinguere, eum autem qui gestat facem ut reueretur lampades, quæ ea quæ celari deberet detegunt mysteria. Bacchi enim obscæna orgia lux aperit. Iacchus enim est idem quod Bacchus. Mysteria, inquit, & orgia luce sublata honorentur tenebris. Nam quæ propalata p̄obro ac dedecore lux afficit, ea dum non conspiciuntur honorant tenebræ. Ignis non diffumulat, &c. Per *ἀποπναιον*, de igne loquitur

Pausan. lib.  
Attic.

Athen. lib.  
14. de Placentis.

loquitur tanquam de re animata. Ignis, inquit, non est hypocrita, rem cuiusmodi est ostendit, & punit eos quos iubetur punire ut tandem impios Dei iussu est puniturus. *Hæc sunt impiorum.* Epilogus eorum quæ dixit de mysteriis. Impij Græcè dicuntur *ἄθιοι*, quasi dicas sine Deo, & qui à religione plane sunt alieni. *Impius autem, eos et sine Deo iure voco.* Duplex est impietas, & Deum verum non agnoscere, & eos qui verè non sunt Dij colere, imò qui ne sunt quidem. Sunt enim qui existimantur Dij, cum tamen non sint Dij, & sunt qui existimantur Dij qui ne sunt quidem, id est, tantum abest ut sint Dij, ut ne sint quidem omnino, & tantum nominentur, rei autem nihil habeant. Puerum qui discerpitur à Titanibus, intelligit Dionysium, de quo superius diximus, lugentem autem mulierculam intelligit Cererem quæ luget filiam Proserpinam. Partes præ pudore non dicendas, Phallos intelligit & Itriphallos, pectines muliebres, partesque pudendas. *Propterea certè nos quoque arguit Apostolus.* In nostra veteri versione legitur: Et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo: cuius est sensus, Nec verus, nec nouum Testamentum habebatis, nec quæ sunt in Christum credèribus promissa sperabatis, nempe regnum cœlorum & vitam æternam, neque Deum colebatis, nec ullam habebatis religionem. Tales enim erant gentes priusquam in Christum crederent. *Multa bona Regi Scytharum.* Bene præcatur cuidam Regi Scytharum qui suum ciuem turpia matris Deorum mysteria imitantem sagittis confoderit. Sed quòdnam fuerit eius Regis nomen, faterur Clemens se ignorare, cum dicit, *Quicumque is fuerit.* Quod satis indicat in exemplari Græco, malè fuisse insertum *ἀνάρχους*, quod nos ideo expunximus. De Anacharsi enim Rege Scythiæ nulla fit mentio, frequens autem de Anacharsi Philosopho. Cyzici matris Deorum, & filia eius Proserpina, quam etiam Deam Cyzicenam appellat, ut ait Strabo lib. 12. Pausan. Metragitæ, idem significant, nempe Sacerdotes Cybeles seu Rheæ matris Deorum singulis mensibus oberrando stipem cogentes, & tympana ac cymbala portantes. Scribendum est autem Metragertes, non Mitraghes, ut vult Erasmus in proverbio, Metragytes, non Daduchus. Hinc deriuatur *μυταγυρῆτις*, apud Eustathium, in Rhaph. Odysl. quod significat oberrando stipem querere, propter Rheam Deorum matrem. *Quæ de causa (nullo enim modo celandum est.)* Miratur Clemens quod ij quos enumerat, impij & *ἄθιοι* sint cognominati, non aliam ob causam, quàm quod aliis omnibus perspicacius eos non esse Deos viderunt, qui Dij existimabantur, cum tamen vita eorum esset proba. Primus ad pietatem est gradus, eos qui non sunt Dij pro Diis non habere, nec eos colere. Secundus autem, falsis Diis reiectis, vnum Deum tolerare, & remuneratorem agnoscere. Impietas autem summa est nullum penitus Deum agnoscere. Ij ergo hoc quidem nomine non erant *ἄθιοι*, quòd pro Diis non habebant eos qui non erant Dij, & si pij nondum essent quod veritatis & religionis nondum haberent intelligentiam. De Diagora Melio, & Euhemero Agrigentino, & Theodoro Cyrenæo frequens est mentio tam apud gentium autores, quàm apud scriptores ecclesiasticos. De Nicanore Cyprio, & Hippone Melio rarior. Quòd autem horum omnium proba fuerit vita, non videtur sentire Epiphanius. Is certè de Theodoro Cyrenæo his verbis scribit, ut nos vertimus; Theodorus, qui cognominatus *ἄθιος*, nugas esse dicebat quæ de Deo dicuntur, existimabat enim non esse Deum: & ideo omnes adhortabatur ut furarentur, peccarent, raperent, & ne morerentur pro patria. Dicebat enim vnam patriam esse mundum, & eum solùm esse bonum qui esset felix, fugiendum autem qui esset infelix, etiam si sit sapiens, & eum esse eligendum ac præferendum qui est insipiens, si sit diues & inobediens. *Ex quibus vnus quidem præcipit Ægyptius.* Ex hoc loco videtur Epiphanius id sumpsisse quod scribit. Alius autè Heraclitus Ægyptius dicit; Si sunt Dij, cur eos lugetis? Si autem sunt mortui, frustra eos lugeris: lugebant enim Ægyptij Typhonem & Osyrim. Quod autem dicit Clemens, Ex quibus vnus quidem præcipit Ægyptius, Epiphanius habet, alius autem Heraclitus Ægyptius dicit. Si ne corruptus locus nescio. Hoc scio de Heraclito Ægyptio me nihil vnquam legisse. Diogenes quidem certè Laërtius, cum in scribenda Heracliti vita aliquot eius nominis meminisset, & patriam dixisset, de Heraclito Ægyptio, ne verbum quidem fecit. *Alter verò cum Herculem è ligno circipisset.* Hunc quoque locum ex Clemente sumpsit Epiphanius, qui sic scribit in Anchorato dicēs de gentibus. Audiant enim Diagoram qui suum Herculem cum esset ligneus exussit, & dicebat, Age Hercules tertium decimum certamen perficiens, accede nobis cocturus obsonium: quo accepto & in scindulas discisso, suum iridens Deum tanquam qui non esset, apposita sibi cœna per ludibrium alebatur. Tertiumdecimum autem certamen vocauit, quoniam duodecim labores narrantur Herculis suscepti iubente Euristheo: quibus accessit hæc cum igne decertatio. *Extrema itaque pietatis.* In Græco exemplari contextus habet *ἀπορῆτης τῆς ἀμαθίας*, id est, extrema itaque ignorantia: sed puto legendum *ἀπορῆτης τῆς εὐσεβίας*. In medio consistit virtus quæ pertinet ad mores, ut vult Aristoteles in Ethicis, eius autem extrema occupant vitia. Pietas ergo quæ est verus veri Dei cultus duo habet extrema, nempe *ἀθῖοντα*, id est impietatem, per quam Deus esse non creditur, nec colitur: *δουλομανία* autem, per quam qui non sunt Dij, Dij esse creduntur & coluntur. Eam vertimus superstitionem quæ est Dæmonum & idolorum cultus. Dicitur etiam aliquando superstitio quando non ritè colitur, nec quæ decet, nec ut decet ab eo peruntur. Extra ea vitia, inquit, studendum est nescire, nempe ut relictis extremis in virtute, nempe in pietate, & vnus veri Dei vero cultu utamur. *Non vides Moysen sacrum veritatis interpretem.* Nihil est autem magis tritum in diuinis scripturis, & maxime in Prophetis, quàm fornicationis nomine intelligi multorum Deorum cultum, & idololatriam. *Erat autem quedam antiqua, &c.* Deus sit à quo mundus regatur: Animis hominum insitam esse notionem, vidit Corra apud Ciceronem de natura Deorum lib. 2. sic dicens, Quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cœlum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus; quam esse aliquod numen præstantissime mentis quo hæc reguntur? Hanc notionem dicit Clemens esse quandam antiquam hominibus cum cœlo naturaliter insitam societatem. Antiquam autem Græcè est

ἀρχαίαν, quasi dicas ab initio innatam. Hæc autem notio, etsi ignoratione quæ orta est à peccato primi hominis est obscurata, non est tamen ita extincta quin repente ex tenebris exiliat & emicet. Quod facile licuit videre cum duodecim à Christo missi Apostoli, breui tempore à falso Dæmonum cultu totum ferè terrarum orbem ad veri Dei cultum reuocatum à tenebris in lucem deduxerint. Cuiusnam autem hi sint quos citat versus, nec ipse dicit, nec ego memini me legere. Quod autem dicit, Quisnam tu sis, coniecere est difficile, quod est ad ipsum Deum apostrophe, videtur id significare quod & à Platone dictum est, & à Gregorio Theologo, nempe Nazianzeno, pulcherrimè est demonstratū. Quod sit quidem Deus facile posse intelligi, quidnam autem sit Deus, nec mente conici, nec verbis posse exprimi. *Alijenim statim in cælo contemplando decepti.* Plato in Cratylo censet Dei etymologiam ἀπὸ τοῦ θεῖν, hoc est à cursu, quem peragunt, esse deductam. Indos adorasse Solem dicit Clemens, quem sicut ignem adorabāt etiam 10 Persæ. Lunam autem adorasse Phryges non memini me legere. *Hinc furias & Eumenidas.* Furiaz quæ Græcè dicuntur ἑρῆναι, & per ἀντίφρασιν εὐμενίδες. Fingebantur scelorum & maleficiorum ultrices, & eorum maximè quæ à filiis admitta erāt in parentes, ut scribuntur à Poëtis Scenicis, nempe à Tragicis, Orestem parricidam, qui matrem occiderat, ardentibus facibus esse persecuta, ποδὶ μαῖναι quoque & περὶ παῖς & ἀγέτορες cum ipsi essent mali Dæmones & noxij, ad eos placandos & mala propulsanda, ad eos accedebant supplices. De varia autem eorum significatione & etymologia, vide Etymologicum Græcum & Eustathium in Homerum. *\* Iam verò quidam ex Philosophis.* Poëtis vrcunque erat condonandum quod Deos fingerent, sed Philosophi minimè possunt excusari, qui hominum affectiones in Deos retulerunt, & eorum etiam simulachra erexerūt. Timor colebatur apud Lacedæmonios, ut ostendit Plutarchus in Cleomene. Apud Romanos Hilariæ, id est lætitiæ celebritas fiebat, v 111. Cal. Aprilis. Giraldus 10 dicit se Spei effigiem in Adriani Imperatoris aureo numismate aliquando conspexisse. Fœmina fuit stans iustitæ laciniam sinistra manu nonnihil attollens, dextera in cubitum elata paterā proferebat, in qua repositum erat veluti ciborium, id est vas in floris similitudine cum hac inscriptione: Spes P. R. De hac Spe idem in multis locis. De Amore autem qui Græcè ἔρως dicitur, & alio etiā Latino vocabulo appellatur Cupido, copiosè scribit idem Giraldus in syntagmate xiii. historiæ Deorum. Athenienses, ut scribit Pausanias in Atticis inter cæteros Deos coluerunt Contumeliam & Impudentiam. Idem scribit lapides 15 argenteos quibus rei atque accusatores omnes insunt, unum contumeliæ, impudentiæ alterum appellant. Cicero autem lib. 2. de legibus, scribit Epimenidem Cretensem non altaria erexisse, sed Atheniensibus erigenda suasse. Hæc sunt enim eius verba. Nam illud vitiosum Athenis, quod Cyllonio scelere expiato, Epimenide Cretensi suadente, fecerant contumeliæ sanum & impudentiæ. Vide quæ de ea scribat 30 Erasmus in Proverbio Dea impudentia Chil. 111. Cent. 1. Quid est autem magis absurdum quàm eodem & Deum Pudorem, & Deum facere Impudentiam, ut Xenophon in conuiuio. *\* Alij autem ex iisdem rebus.* Cum Græcum Clementis exemplar ita habeat, αἱ δὲ εἰς αὐτῶν ὀρμώμεται τῶν παρὰ μαῖναι, ἐκδηνται τῆς ἀνδραγαθίας, καὶ σωματικῶς ἀναπλάττονται δικαιοσύνης, καὶ κλωθῶ καὶ λάχαις καὶ ἀτροπῆς, καὶ εὐμεινίῃ, αὐτὰς τε καὶ θαλλῶ αἱ ἀδικαί, ex quibus verbis non possit plenus & perfectus elici sensus, nec diuinare possem quidnam scriptū reliquisset, malui paucula verba addere quibus perfecta redderetur sententia quàm si nihil adderem, sensus qui alioqui est per se satis clarus mancus esset & mutilus, interim optans ut aliquod aliud inueniatur exemplar ex quo suppleri possint quæ desunt. Iustitia Græcè dicitur δίκη. Δίκη autem & iustitiam & iudicium significat. Dicitur etiam Altreæ à patre ut quidam dicunt, A streo. Alij autem eam dicunt fuisse 40 filiam Iouis & Themidis. Eius imago describitur à Chrysippo in libello περὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἡδονῆς, hoc est de honesto & voluptate. Cuius verba & eorum versionem, vide apud Gellium lib. 14. Clotho, Lachesis, & Atropos Latinè per antiphrasin dicuntur parca quod nemini parcant. Græcè autem μύραι, αἵσαι & κῆρες, Lachesis autè dicta est ἀπὸ τοῦ λαγχάνειν, quod est sortiri, vel sorte euenire. Atropos, quoniam verti & mutari non possit. Clotho ἀπὸ τοῦ κλωθύν, quod est contorquere & filum glomerare. De his vide Eusebium lib. 6. de Præparat. Evangelica. Quod Græcè est εὐμεινίῃ, verti Parcam, quoniam non aliud occorrebat 50 Latinum vocabulum. Poteram vertere fatum, reuera enim εὐμεινίῃ, est fatum. Sed quoniam omnes Dij qui vocantur, sunt vel masculini vel fœminini generis, malui parcam dicere quàm fatum. Dicitur autem εὐμεινίῃ, ut vult Eustathius in Homerum, vel ἀπὸ τοῦ μίρειν, quod est diuidere ac distribuere, vel ἀπὸ τοῦ εἰρμῶ, quod est series, quoniam sit fatum ex quadam concatenata rerum serie & consequetia. Fatum autem, ut vult Varro, dictum est à fando, quod Parca pueris quid sit venturum pronunciat. De Auxo & Thallo 60 duabus Deabus Atticis his verbis scribit Pausanias lib. 9. Boëticorum. Lacedæmonij gratias tantum duas colunt, quas Lacedæmonem Taygetæ filium dedicasse tradunt, easque Clytam & Phenam nominasse. Cōsentanea sanè Gratiis nomina. Cōsentanea etiam quæ Athenienses vsurparunt. Nam & ipsi iam tum ab antiquis temporibus gratias venerantur Auxo & Hegemonem. Nam Carpus nomen non gratiæ, sed heræ, id est fructuum tempestiuitatis est. Horarum alteri, communes cum Pandroso honores Athenienses habent. Thallorémque, hoc est germinatricem nominant, &c. Thallotem autem eam esse puto, quæ à Clemente dicitur Thallo. Hesiodus in Theogonia tribus Gratiis nomina imponit, Euphrosynem, Aglaïam, & Thaliā. Quo fit ut existimem eandem fuisse Thallo & Thaliā. *\* sextus est modus introdu- cende.* Hic est alius modus, quo fiunt Dij gentium: Duodecim enim Dij ab iis numerantur, quos vocat 60 maiorum gentium: de quibus vide Lactantium in primo: D. Augustinum in 6. de Ciuitate, ex Varro- ne: & Ciceronem in Tusculanis. De iis scripsit Hesiodus in sua Theogonia, si modo ea sit Hesiodi. De eo enim dubitat Pausanias. Præter hos autem duodecim, alios enumerat Homerus, & adscribit in numerum Deorum, qui dici possunt Dij minorum gentium, & ἀδελφὸν καὶ ἀδελφὴν, Latinè autem adscriptitij, & μικτοί, seu inquilini. *\* Reslat postremus.* Multi homines sunt ab hominibus in Deos relati propter beneficia. Ad hunc autem errorem sunt prolapsi, quod cum primum rerum omnium causam, cui sunt omnia

Pausan. de  
Atticis lib.  
1.

omnia bona accepta ferenda, non agnoscerent, pro Diis habuerunt eos, à quibus aliquam acceperunt utilitatem. Scribit Cicero de natura Deorum. Suscepit autem vita hominum, consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes in cœlum fama ac voluntate tolleretur. Hinc, inquit, Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber. Quod autem est Græcè *σωτήρ*, verti Seruatores, cum non sit aliud Latinum vocabulum, quo verbum Græcum, nempe *σωτήρ* exprimamus. Non me fugit Ciceronem in Verrinis asserere id dici non posse Latine, *σωτήρ* enim dici qui dedit salutem. Omnes ferè Latini scriptores qui res Christianas tractarunt, Saluatorem dicunt: sed cum nec Latinum sit Saluator, nec rem magis exprimat quàm Seruator, Seruatorem malit dicere quàm Saluatorem. Quod si quis malit Saluatorem, per me licet ei ubicunque est Seruator, legere Saluator. Dicitur est aptem & Iupiter *σωτήρ*, & Castor & Pollux. Solus autem Christus verè est *σωτήρ*, id est Seruator, seu maior Saluator, qui nos à peccatis, mortisque & Diaboli tyrannide eripuit, & ad vitam conseruauit æternam. Hercules verò dicitur *ἡγήτορας*, ut etià Iuppiter & Apollo *ἀνὸρ καὶ ἡγεῖται κακῶν*, ab ope ferenda in malis, ut vult Eustathius in 1. Rhapsod. Iliadis, vel à malis depellendis: *ἡγήτορας* enim malorum depulsores vocat, Macrobius. 1. Saturnal. Æsculapius autem non solum dicitur medicus, sed & medicinam inuenisse, cuius fertur tanta fuisse medendi præstantia, ut mortuum Hippolytam in vitam reuocauerit, vide Paulaniam 2. Corinth. *Hæ quidem sunt lubricæ.* Hi sunt, inquit, modi à nobis explicati, quibus apud gentes sunt falsi Dij, & quibus disceditur à veritate, id est à Deo verò, & homo à cœlo præcipitatus cadit in barathrum, ut qui vera carens religione deturbetur ad inferos.

20. \* *VOLO autem vobis, quales essent ipsi dii, & quinam essent, ad viuam ostendere, ut tandem ab errore cessetis, rursus autem in calum reuertamini. Examus enim Ephes. 2. nos quoque aliquando filij iræ, sicut etiam reliqui: Deus autem cum diues esset in misericordia, per multam suam dilectionem qua dilexit nos, cum iam essemus mortui delictis, cum Christo conuiuiscant. Viuens enim Verbum, & una cum Christo sepultum, una cum Deo extollitur. Qui autem adhuc sunt infideles, iræ filij nominantur, ut qui ira nutriantur. Nos non sumus amplius iræ alumni, qui sumus auulsi ab errore, tendimus autem ad veritatem: ea ratione nos, qui aliquando fuimus filij iniquitatis, per Verbi clementiam nunc facti sumus filij Dei. Vos autem vester quoque incessit poëta Agrigentinus Empedocles:*

Difficilis nam quos cruciat sceleratæque vita,

Non erit à misero vobis cessaro dolore.

40. *Ac plurima quidem vobis de diis ficta & fabulosè sunt tradita. Quacunque autem facta esse reputatum est, ea de hominibus turpibus, & qui petulanter ac flagitiosè vixerunt, scripta sunt.*

Infani tumidique inceditis, atque relicto

Rectæ calle viæ fugitis per inhospita saxa,

Et sentes: cur erratis: desistite rebus

A vanis hominum ô homines, noctisque tenebris

Dimissis, claram quæ offertur prendite lucem.

50. *Hæc vobis præcipit prophetica & poëtica Sybilla: præcipit etiam Veritas, quæ harum terribilium & stuporem incutientium personarum, deorum aperit turbam, falsò susceptas opiniones synonymis arguens. Ac sunt quidem qui tres dicunt esse Ioues: unum quidem Ætheris filium in Arcadia, reliquos autem filios Saturni: Eorum autem unum quidem in Creta, alterum verò rursus in Arcadia. Sunt autem qui ponunt quinque Minervas, unam quidem Vulcani filiam, Atheniensem: alteram verò Nili, Ægyptiam: tertiam Saturni, belli inuentricem: quartam Iouis, quam Messenij Coryphasiam à matre cognominarunt: Postremam filiam Pallantis & Titanidis filia Oceani, quæ patre ab ipsa impiè sacrificato, ornata fuit patris pelle, tanquam vellere. Iam verò Apollinem Aristoteles quidem primum Vulcani & Minervæ, (non est hic amplius virgo Minerva) secundum in Creta, filium Corybantis, tertium*

*Iouis, & quartum Arcadem, Sileni. Is apud Arcadas appellatus est Nomius. Post hos recenset Lybin Ammonis. Didymus autem Grammaticus sextum his subiungit, filium Magnetis.<sup>11</sup> Quot autem nunc quoque sunt Apollines innumerabiles, mortales homines, opem ferentes, qui similiter vocati sunt atque illi prædicti? Quid autem si tibi multos dixerim Æsculapios, vel qui enumerantur Mercurios, vel Vulcanos qui traduntur in fabulis? Num superfluum vobis esse videbor, qui aures vestras his multis nominibus obruam? Sed ipsos quidem, patria, & artes, & vitæ, & præterea se-<sup>10</sup> pulchra, eos homines fuisse conuincunt.<sup>12</sup> Mars quidem certè, qui à Poëtis fuit, ut potuit, honoratus,*

Iliad. 4.

*Mars Mars sæue hominum exitium, qui mœnia quassas.*

*Hic transfuga, qui nunc has, nunc illas partes sequitur, & est ferus & insolens, ut dicit quidem Epicarmus, erat Spartanus. Sophocles autem eum nouit esse Thracem: alij autem Arcadem. Hunc autem Homerus dicit fuisse vinctum tredecim mensibus:*

Iliad. 4.

*Et Mars sustinuit, cum<sup>1</sup> Otus fortisque Epialtes*

*Hunc nati rigido vinxerunt vinculo Aloi.*

*Mensibus is dolio terdenis vinctus ahenis est.*

*<sup>13</sup> Multis augeantur bonis Cares, qui canes ei sacrificant. Scythæ autem non cessent mactare asinos, ut dicit Apollodorus & Callimachus. Idem autem alibi:*

*Phœbus hyperboreis asino placatur in oris.*

*Phœbo mactati est hostia grata asini.*

*<sup>14</sup> Vulcanus autem quem iecit Iupiter ex Olympo à limine dio, cum in Lemnum cecidisset, fuit faber aris, ut qui mutilatus esset pedibus,*

*Graciles illi tibiæque ruebant.*

*<sup>15</sup> Habes etiam Medicum, non solum aris fabrum inter deos: Medicus autem erat auarus, nomen est ei Æsculapius. Tibi autem tuum adducam poëtam Bæotium Pindarum:*

*Illum quoque subuertit præclara mercede,*

*Aurum quod in manibus apparuit.*

*Manus autem Saturnius iaculatus per ambas,*

*Respirationem pectoris abstulit ocyus.*

*Ardens autem fulmen illi mortem attulit.*

*Et Euripides:*

*Nam Iupiter meum peremit filium,*

*Cui torlit ignem in pectus, Æsculapium.*

*<sup>16</sup> Atque hic quidem ictus fulmine iacet in sinibus Cynosuridis.<sup>17</sup> Philochorus autem dicit Medicum in Teno coli Neptunum, Saturnum autem situm esse in Sicilia, & <sup>18</sup> eum illic fuisse sepultum.<sup>19</sup> Patrocles Thurinus & iunior Sophocles scribunt de Castore & Polluce, eos fuisse quosdam homines morti fatiisque obnoxios. Quod si cui possit fidem facere Homerus, audiatur quod scriptum est:*

Tenos, vna ex Cycladibus.

Iliad. 7.

*Alma autem hos iam terra tenebat*

*In Lacedæmone, eis quæ chara est patria tellus.*

*Accedat autem is quoque qui poëmata scripsit Cypriaca:*

*Mortalis Castor, mortemque huic fata pararunt:*

*Immortalis erat sed Pollux, Martia proles.*

*Hoc quidem falsum dixit poëtice. Homerus autem est eo fide dignior, qui dixit de vtroque,*

troque, Castore & Polluce, & qui præterea Herculem arguit esse hominem:

Namque virum Alcidem qui insignia facta sciebat.

Odyss.

<sup>10</sup> 'Herculem ergo ipse quoque Homerus nouit mortalem hominem. Hieronymus autem Philosophus ipsius quoque corporis narrat habitum, paruum, crispo capillo, bona firmæque valetudine. Dicaarchus autem gracilem, nemosum, nigrum, naso aquilino, subhilaribus oculis, fufis promissisque capillis.' Hæc ergo Hercules cum duos & quinquaginta annos uixisset, è vita excessit, per eam quæ fuit in Oeta pyram, iustis illi factis exequiis. <sup>2</sup> Musa autem, quas Alcander ait genus ducere à Ioue & Memoria, & reliqui poëta & scriptores ut deas eas habent & colunt, quin & totæ ciuitates Musis musæa extruunt: eas cum essent serua, emit Megaclo filia Macaris, Macar autem erat quidem rex Lesbiorum: semper autem contendebat cum uxore. Matris autem vicem dolebat Megaclo. Quin ni enim doleret? & Musas has ancillas tot emit numero, & Mysas vocat lingua Æolica, has docuit canere, & vetera facta numerosè ad citharam cantare. Illa verò cum cithara assidue sonarent, & pulchrè incantarent, Macara demulcebant, & eius iram sedabant. Qua de causa Megaclo, ut pro matre eis referret gratias, posuit columnas aneas, & per omnia insit sacra honorari. Et sunt Musæ quidem tales. Est autem historia apud Myrsilum Lesbium. <sup>3</sup> Audite vero eorum qui sunt apud vos deorum amores, & quæ sunt præter fidem fabulas intemperantia, & eorum vulnera, & vincula, & risus, & pugnas, & præterea seruitutes, & conuiuia, & rursus complexus, & lachrymas, & affectiones, & impudicas voluptates. <sup>4</sup> Voca mihi Neptunum, & chorum qui ab ipso fuit corruptus, Amphytritæ, Amymonem, Alopem, Menalippem, Alcyonem, Hippothoëm, Chionem, & alias innumerabiles, <sup>5</sup> in quibus quidem cum tot essent vestri, Neptuni affectiones in arctum cogeantur. <sup>6</sup> Voca mihi etiam Apollinem. Is est Phæbus, & bonus consiliarius. Sed non hæc dicit Sterope, nec Arethusa, nec Arfinoë, nec Zeuxippe, nec Prothoë, nec Marpissa, nec Hypsipyle. Effugit enim sola Daphne & uatæ & uitium. <sup>7</sup> Et post omnes veniat ipse Iuppiter, vestra sententia hominum pater atque <sup>8</sup> deorum, qui in Venerem adeo fuit profusus, ut omnes quidem desideraret, suam autem in omnes expleret libidinem. Explebatur itaque mulieribus, non minus quam hircus Thmuitarum capris. <sup>9</sup> Atque tua quidem ô Homere admiror poëmata.

Legitur  
Æthusa.

Annuet & ciliis glaucis Saturnius ipse,  
Fusique Ambrosij Regis fluxere capilli

Iliad. α.

Vertice de sacro, magnum & tremefecit Olympum.

Grauem ac venerabilem ô Homere effingis Iouem, & ei nutum tribuis honorandum.

<sup>10</sup> Sed si solum ei cestum ô homo ostenderis, & Iupiter arguitur, & coma dedecore afficitur. <sup>11</sup> In quantam libidinem processit ille Iupiter, qui tot noctes cum Alcumena transigit in deliriis?

Neque enim nouem noctes longæ sunt intemperanti. Rursus autem vniuersa vita brevis erat intemperantiæ, ut illum nobis malorum propulsatorem sereret, <sup>12</sup> Iouis Hercules, verè, inquam, Iouis filius, qui ex longa nocte gignitur, qui duodecim quidem certamina longo tempore fortiter sustinuit, <sup>13</sup> quinquaginta autem filias Thestia una nocte vitiauit, <sup>14</sup> ut qui simul & adulter & sponsus fuerit tot virginum. <sup>15</sup> Non abs re ergo eum vocant poëta miserum & αἰσυλόεργον, id est, perpetratores rerum nefariorum. <sup>16</sup> Longum autem fuerit eius omnis generis adulteria & supra pueris illata recen-

C iij



*sere. Nam nec à pueris quidem dij vestri abstinerere, vnus quidem Hylam, alius verò Hyacinthum, alius Pelopem, alius Chrysippum, alius autem Ganymedem amantes. Hos deos vestra uxores adorent, tales autem suos esse maritos vota faciant, adeò temperantes, vt sint diis similes, similia emulati. Tales filij vestri consuescant colere, vt etiam viri fiant, Deos accipientes sacram fornicationis imaginem.*

## COMMENTARIUS.

*\* Volo autem vobis.* Transit ad aliud, nempe ad ostendendum quales & quanam sint Dij. Volo, inquit, eos ad viuum ostendere, vt relicto errore ad cælum, vnde exiistis reuertamini. A cælo enim excidit, qui cæli & terræ creatorem non agnoscit. *\* Filij iræ.* Per peccatum originis, quod à primis parentibus per inobedientiam admissum, per traducem ad omnes deriuabatur, & veluti quædam massa confunde-  
batur, erant omnes filij iræ, id est filij Dei per creacionem, sed propter peccatum ira digni, & vltimo sup-  
plicio. Exponit Theodoretus hunc locum epist. ad Ephesios. Ira enim Dei quæ est vindicta peccati, ma-  
ner super eum qui peccauit quamdiu est incredulus, vt scribitur Ioan. 1. Quænam autem est, illa peccati  
vindicta? Mortalitas, quæ nos primæ mortis & secundæ, & damnationi æternæ reddit obnoxios. Ab illa  
Dei ira vindictæque & pœna peccati, Deus ipse nos liberauit per Christum. *\* Viuens enim verbum, &*  
*\* cum Christo sepultum.* Christus, inquit, fuit mortuus & sepultus, & cum eo viuens verbum fuit sepul-  
tum. Nam licet Christo mortuo & sepulto eius anima descenderit ad inferos, verbum tamen quod nec  
eius animam, nec corpus ynquam deseruit, cum eo est sepultum, & licet mortuum esset corpus, vt à quo  
separata esset anima, vivebat tamen verbum, vt quod ipsum sit vita. Quando autem surrexit Christus,  
cum quo verbum quoque erat sepultum, vt quod ab eo nō abesset, verbum quoque simul cum Deo ex-  
tollitur. Anima enim ad Christi corpus reuerfa surgit Christus qui est Deus & homo, & cum Deo ver-  
bum quoque extollitur, quod viuens vitam dat homini credenti in Christum. Nam qui credit in Christū  
si in baptismo consepeliatur cum Christo, cum Christo resurgit & reuiuiscit per verbum quod Deus est,  
& si nondum re ipsa, certa tamen spe sulta bonis operationibus est hæres vitæ æternæ, vt qui in filium  
Dei sit adoptatus. *\* Vos autem vestri quoque incestus* Poeta Agrigentinus Empedocles, &c. Empedocles na-  
tione Siculus, in Agrigentino oppido natus, versibus naturalem scripsit Philosophiam, vt ait Diogenes  
Laërtius. Ex quibus eos quos hic habemus est verisimile à Clemente fuisse acceptos. Quod autem verti,  
vos incestis, & Græcè est *ἡμιότιμοι ὄντες*, ex multis verbi significatis mihi visum est, hoc huic loco conue-  
nire. *\* Insani tumidique inceditis, &c.* Hi sunt versus Sibyllini, quos licet videre in Græculis Sibyllinis,  
haud ita pridem editis. *\* Hæc vobis præcipit Prophetica, & Poetica Sibylla.* De Sibyllis quænam & quot  
fuerint, & quænam dicantur earum carmina, & quomodo cum decem fuerint Sibyllæ, earum carmina  
ita fuerint commista, vt quanam fuerint cuiuslibet versus discerni non possint, vide Lactantium de ve-  
ra religione lib. 1. cap. 7. & Augustinum de Ciuitate Dei in multis locis, & doctissimum Ludouici viuis  
Commentarium in caput 23. lib. 18. Cum autem earum carmina ita sint cōfusa, vt cuiusnam ex iis sint in-  
ternosci nequeant, citantur omnia tanquam Sibyllæ. Eam autem vocat Clemens Propheticam & Poë-  
ticam. Propheticam quidem quod futura prædixerit: Poëticam autem quod versibus more Poëtarum  
scripserit. *\* Ac sunt quidem qui tres dicunt esse Iones.* De tribus Iouibus vide Ciceronem lib. 3. de natura  
Deorum. Vbi multa præclare in Commentariis Beruleius. Hæc autem Synonymia & Iouium enumera-  
tio omni diuino honore Iouem planè exiit & spoliatur. Deus enim esse non potest qui parentes habuit  
homines ex quibus ortus sit. *\* Sunt autem qui ponunt quinque Minervas.* Quinque Minervas enumerat  
Cicero tertio de natura Deorum. Cur autem quarta Iouis filia dicta sit Coryphasia diuersæ sunt senten-  
tiæ. Alij enim dicunt dictam Coryphasiam à Coryphasio promontorio, in quo Pylos vrbs condita fuit,  
vt ait Pausanias. Alij quod nata sit è summo Iouis vertice, hastam vibrans. Alij verò à Coryphe matre, vt  
innuit Arnobius in 3. aduersus gentes. Et quod quinta quidem patrem Pallantem à quo cognomen ac-  
cepit, ei stuprum inferre conantem occidit, videre licet & apud Ciceronem in 3. de natura Deorum, & a-  
pud Arnobium in 3. aduersus gentes, sed quod patris pelle, tanquam vellere se ornauerit, nusquam me-  
mini præterquam hic legere. *\* Iam verò Apollinem Aristoteles.* Apollines aliter enumerat Cicero in 3. de  
natura Deorum. Apollinum antiquissimus is, quem paulo antè ex Vulcano natum esse dixi, custodem  
Athenarum. Alter Corybantis filius natus in Creta, cuius de illa insula cum Ioue ipso certamen fuisse tra-  
ditur. Tertius Ioue tertio natus & Larona, quem ex Hyperboreis Delphos ferunt aduenisse. Quartus in  
Arcadia, quem Arcades Nomionem appellant, quod ab eo se leges ferunt accepisse. Nomius autem di-  
ctus est Apollo, vel quod Admeti Regis gregem pauerit, vt volunt Poëtæ, vel quod pascuis & vniuersæ  
animalium passioni præsit, vel à νόμος, quod certum canendi modum significat, vel à νόμος, id est lex, vt  
vult Cicero, quod Arcadibus leges tulerit. Quod autem est in hoc loco apud Ciceronem Nomionem,  
est verisimilius Ciceronem scriptum reliquisse Nomium. *\* Quot autem nunc quoque sunt.* Inter cætera  
Apollinis cognomina, fuit etiam cognomē *ἡλεκτρικὸν, αἰετὶν ἐπιτελεῖν*, id est, malorū depulsoris, medicātis  
& auxiliatoris, sunt etiā hodie innumerabiles Apollines, homines, inquam, mortales qui mala depellunt,  
medentur, & dant auxilium. *\* Mars quidem certe qui à Poëtis fuit, &c.* Siue Spartanus, siue Thrax fuerit  
Mars, ipsa patria arguit eū fuisse hominē. Martem appellat Homerus *βροτολογόν, πηχεὶ πηχίται: βροτολογόν* au-  
tem vertimus exitium hominum, *βροτολογός*, inquit Eustathius interpretes Homeri, est *ἀνδρὸφόνος* hominum  
occisor,



oceifor, & qui hominibus affert exitium, aut *βροτῶν λήθων*, id est homines sopiēs, *τετραπλήτης* autem quod nos vertimus, qui quassat mœnia: dicit esse *πολεμικὸν*, urbium obsessorem, *πυρροπλήτης* autem est is qui muros destruit & diruit. Quod vertimus autem transfugam, Græcè est *ἀλλοπερσάμων*, quod est epithetum Martis. Significat autem instabilem, & qui modo huic, modo illi est amicus. De Martis autem patria diuersæ sunt sententiæ. Sic enima scribit Arnobius, qui ex hoc loco Clementis videtur quod dicit sumpsisse. Quis Spartanum, inquit, fuisse Martem? Nonne Epicharmus autor vester? Quis in Thraciæ finibus procreatum? Non Sophocles Atticus cunctis consentientibus theatris? Quis autem dixerit in Arcadia cum esse natum, nec Clemens dixit, nec Arnobius. Odrysium autem, Geticum & Thracem eum sæpe vocant. Poëtæ, ut qui non ignorarint nationes eas esse bellicosas. Hunc autem Homerus dicit fuisse vinctū tredecim mensibus. <sup>1</sup> *Otiū forisq̃ Epialtes*. Oti & Epialtæ fabulam lege apud Homerum Iliad. Rhaps. 2. cuiusque allegoricam interpretationem apud Eustathium eius commentatorem. <sup>2</sup> *Mulius augustinus bonis canes*, &c. Hoc etiam à Clemente accepisse Arnobium est verisimile, qui sic scribit in quarto aduersus gentes. Quis mēsiū in Arcadia tribus & decem tenuit vinctum. Non Melæ fluminis filius. Quis ei canes à Caribus, quis ab Scyris asinos immolari? Non principaliter cum cæteris Apollodorus. Cur autem canes & Asinos Marti veteres quidam immolabant, scribit Giraldus ex Phurnuto dicens. Porro & Deo Marti veterum quidam canes immolabant propter eius animalis audaciam: alij asinos propter bellicum clamorem. Quod autem Apollini immolarentur asini, testatur etiam Eustathius in Homerum, Rhaps. 1. Iliad. qui enumeratis nescio, quor animalibus quæ immolabantur Apollini, hoc quoque subiungit, *ἢ καὶ ὑπερβόρειοι δὲ ὄνοι*. *ὑπερβόρειοι δὲ ὄνοι* πίνδαρος ἱστέει, *ποσῶντα καὶ ἀδελφὰ δαίμων ἴδουσι*, id est, sed nec asinos abhorret. Hyperborei quidem certè ut narrat Pindarus, illi sacrificabāt eiusmodi bestias. Illum autem Græcum versum Callimachi in hymnis, *πέρποισι λιπαρὰ φέρον ὄνα σπαραγὰ*, id est, inquit, Pingues Apollinem oblectant asinorum iugulationes, citat Celiū Rhodiginus lib. 30. lect. antiquarum, cap. 21. nec tamen dicit unde sumpserit. Quam autem superius diximus Oti & Ephialtis fabulam, quod ex Homero sumpserit Clemens, testatur Homeri versus quos citat. De Homero autem intellexeritne Arnobius cum scribit. Quis mensibus in Arcadia tribus & decem? Non Melæ fluminis filius? nescio. Hoc certè scio, me nusquam legisse quod Homerus fuerit Melæ fluminis filius. Quare quid sibi velit viderint alij. <sup>3</sup> *Vulcanus autem quem fecit Iupiter*. Quod fuerit Vulcanus claudus & faber, vide Lucianum, de sacrificiis, & Arnobium aduersus gentes, ubi arguit Deos esse homines, quod ea exerceant quæ sunt hominum. Eius casus allegoriam, vide apud Eustathium in citatum Homeri locum. <sup>4</sup> *Habes etiam medicum*, &c. Hoc quoque ex Clemente sumpsit Arnobius. Nunquid, inquit, cupidinis atque avaritiæ causa (sicut canit Boetius Pindarus) Æsculapium fulminis transfixum esse telo? Pindari autem versuum satis habui, si utcumque exprimerem sententiam neglectis pedibus. In Clemente autem deest vnus versus qui in excuso inuenitur Pindaro. Nam post eum versum *χρὸς δὲ χρὸς φασίς*, quod vertimus aurum quod in manibus apparuit, sequitur *ἠδὲ καὶ καμίας δὲ θανάτου ἦδη ἐθώσθη*, id est, cum virum ex morte reduxisset, iam captum, Hippolytus enim ab Æsculapio vitæ fuit restitutus. De hoc vide Giraldum ex Pausania, & Ovidium lib. 15. Metamorph. Non extat autem tragiæ Euripidis, ex qua duos versus hic citat Clemens. <sup>5</sup> *Atque hic quidem istius*. Cynofuridis quidem meminisse & Strabo & Pausanias: sed quod in eius finibus sit sepultus Æsculapius, ne verbum quidem. <sup>6</sup> *Philochorus autem dicit*. Tenus numeratur inter Cycladas insulas à Strabone & à Plinio. Sed quod illic coleretur Neptunus medicus nulla fit mentio. Quod autem in Sicilia sepultus sit Saturnus, solus dicit Philochorus. <sup>7</sup> *Patrocles Thurius & iunior Sophocles*, &c. Quod Castor & Pollux & Hercules qui pro Diis habebantur & colebantur, non essent Dij, sed homines, cum Patrocli Thuriij & Sophoclis, tum Homeri maxime probat auctoritate. Ij autem Castor & Pollux, cum multos haberet filios Iupiter, soli dicti sunt *καὶ ἱεῖς καὶ θνητοὶ καὶ διέπαισι*, id est, filij Iouis. Ij finguntur à Ioue ex uno in Lædæ gremio posito esse tenerati simul cum eorum sorore Helena, fuisse autem vicissim mortales & immortales. Sed vtrunque fuisse mortuum & sepultum testatur Homerus, qui magis fides est habenda, quam Poëtæ illi Cyprii qui Castorem quidem scripsit esse & mortalem & mortuum, sed Pollucem immortalem. Quod autem verti Martia proles, Græcè est *ἱερὰ ἀνὰ*, id est ramus Martis, quod significatur cum fuisse fortem & bellicosum, non autem Martis filium. <sup>8</sup> *Et qui præserta Herculem arguit esse hominem*. Non solum Castorem & Pollucem, sed etiam Herculem arguit esse hominem, in exemplari Græco scribitur *αὐτὸς δὲ καὶ τὸν ἱεραῖα εὐδαμον ἐπέχευ*, pro *εὐδαμον*, lego *ἀνδράντι*, alioqui nullus est sensus. <sup>9</sup> *Herculem ergo ipse quoque Homerus ponit mortalem hominem*. Homeri testimonio prius ostendit Herculem esse hominem: nunc autem ex descriptione eius corporis, quæ mandata est licetis ab Hieronymo Philospho & Dicarcho, quæ est huiusmodi, ut hominem conueniat non Deo, nisi eum qui Deus dicitur, dicamus esse hominem, Hieronymum autem Philosophum dicit, ut eum distinguat ab Hieronymo Cardiano historico, de quo Pausanias. Neutrius autem extat hodie aliquid, sicut Dicarchi, quod quidem sciam. Quod autem verti gracilem, Græcè est *λατὴν*. Rectène viderem, nescio; ut qui hoc vocabulum nunquam legerim, suspicor autem ita esse; eo quod derivetur à *λατὴν*, quæ autem, ut videtur Aristophanis Commentator in Comœdiam de pace, sunt ligna filia in forma sacrificiorum, quæ solent esse gracilia. Nisi forte cum dicamus *λατὴν*, quasi dicas filium, quod longis est tibi. <sup>10</sup> *Hic ergo Hercules*. Hercules in Oeta monte, se in pyram iniectam exiit. De eius autem morte videt Quidium in 2. Metamorph. Itæ & ex Homeri auctoritate, & ex eius corporis habitus & figuræ descriptione, & postremo ex morte Herculem esse ostendit hominem. Eleganter autem dixit cum per pyram sibi iusta fecisse, alludens ad morem comburendi corpora mortuorum. <sup>11</sup> *Muse autem, quam Alcander ait*. Hanc de Musis sine historiam sine fabulam ex Clemente sumpsit Arnobius aduersus gentes scribens. Nunquid ex nobis Myrmis est auctor, qui Macari filia Megaloni ancillula profectus fuisse Musas filia enim est legitimum filia, non filia.

Arnob. id  
4. contra  
gentes.

Arnob. lib.

Arnob. lib.

4.

Arnob. lib.

4. aduersus  
gentes.

Myrtilus autem apud eum dicitur, qui hanc scripsit historiam. Ex hac autem historia, ostendit Clemens, Musas quas pro Deabus habebant, & quas tanquam Deas colebant, & quibus templa quæ Musæ dicebant extruxerant, non solum non fuisse Deas, sed homines & ancillas. De Musis autem vide Diodorum Siculum lib. 3. cap. 2. & in multis aliis locis. Huius autem vocabuli, Musa, varia fertur etymologia. Sunt qui dicant *μῦσος*, dici quasi *μυόσος*: Musam enim nihil differre à mysteriis. Alij autem à *μῶν* vel *μῆμα*, quod est quæro & dicendam esse *μῶσος*, quam vocamus *μῦσος*, vocabuli enim etymologiam esse Doricam. Clemens autem dicit Megaclo quæ eas emit appellasse lingua Æolica *μῦσος*, *ἡ δὲ τῶν μῶν*, quod est oculos claudere & conminere, quoniam quos odimus non rectis oculis intruemur. Myfas ergo eas vocavit quasi dicas *μῦσος*, id est odiosas, ut quas odisset propter ignorantiam. Quas tamen cum artem canendi & psallendi docuisset, postea tanti fecit ut statuis honorari, & diuino honore voluerit affici. Hæc historia apud nullum inuenitur alium præterquam apud Myrtilum, vel Myrsilum, qui hodie non extat.

Arnobius  
aduersus  
gentes.  
lib. 5.

<sup>1</sup> Audite verò eorum qui sunt apud vos. Ex iis omnibus quæ enumerat, quæ quidem in Deum non posse cadere est perspicuum, probat Deos gentium minimè fuisse Deos, sed homines. <sup>2</sup> Voca mihi Neptunum. Per apostrophem iubet vocari, & in medium produci Neptunum & mulieres quibus vitium attulit. Quod non fecisset si reuera fuisset Deus. Hinc autem sumpsit etiam quod scripsit Arnobius. Nam quid de illis amoribus dicam, quibus in fœminas sanctos incaluisse cœlestes, vestris proditum literis atque autoribus continetur. Nunquid enim à nobis arguitur rex maris Amphitritas, Hypothoas, Amymonas, Menalippas, Alcionas, per furiosæ cupiditatis ardorem castimonie virginitate priuasse. Præter has autem enumerantur aliæ ab Hero in Heroïdibus Ouidij.

At tibi, inquit, flammæ memori Neptunæ tuarum,  
Nullus erat ventus impediendus amor,  
Si neque Amymone, nec laudatissima forma  
Criminis est Tyro fabula vana tui,  
Lucidæque Alcione, Ceicæque & Alymone nata,  
Et nondum nexis angue Medusa comu,  
Flauæque Laodice, cæloque recepta Celeno  
Et quarum memini nomina lecta mihi.  
Has cerè pluresque canunt Neptune Poëta,  
Molle latus lateri conseruisse tuo.

Scribit etiam Pausanias; Cererem peperisse aiunt ex Neptuno filiam, cuius nomen profanis non indicandum esse aiunt, & equum Arionem, & lib. 5. Arcad. Cum Corcyra, inquit, fertur Neptunus cœcubuisse; Et idem in decimo Phocensium; Sunt, inquit, qui dicant Neptunum concubuisse cum Thya. <sup>3</sup> In quibus quidem, cum tot essent. Infinitæ & inexhaustæ libidinis dicit fuisse Neptunum, qui cum tam multas vitiafferet fœminas, nondum tamen eius libido erat exsatiata, ut quæ in his in arcum esset coacta, & latius vellet euagari, & in alias fœminas effundi. <sup>4</sup> Voca mihi etiam Apollinem, uel est Phæbus. Arnobius quoque sic scribit; Nunquid Apollo Latonius immaculatus ille castissimus, atque purus, Arfinoas, Chrysis, Hypsipylas, Marpessas, Zeuxippas, Daphnas & Steropas inconsulti pectoris appetisse feruoribus? Præter eas autem quæ enumerat Clemens, numeratur ab Arnobio Chrysa. Has omnes non solum appetiit, sed eis etiam vitium attulit Apollo, præter Daphnein, quam cum persequeretur, in laurum conuersa & vatem, nempe Apollinem, persequentem effugit, & vitium quod ei erat allatura. De ea autem, vide Ouid. in 1. Metamorph. Præter has autem scribit Pausanias Apollinem concubuisse cum Acallide & filios ex ea suscepisse, amasse etiam Creusam & Bolinam. Est etiam vulgaris eius amor in Hyacinthum, cuius fabulam & in Horem sui nominis conuersionem, Vide apud Ouid. lib. 10. Metamorph. Et de eodem ipse Clemens paulo inferius. <sup>5</sup> Et post omnes veniat ipse Iupiter. Post Neptunum & Apollinem, ipsum quoque vocat Iovem ad libidinis in fœminas speciebatem, sed ita ut in ea summæ ei partes tribuat, ut qui & omnes desideraret fœminas, & in omnes suam expleret libidinem. Non potuit autem eius libidinem melius exprimere, quam eum hirco assimilando, qui est omnium animalium salacissimus, & ad Venerem maxime prætilis. Vnde & ab Horatio merito vocatur libidinofus. Quænam autem dicat hircum Thumitarum ingenue fateor me nescire. Legi quidem apud Herodotum Mendesium octo coluisse Deos, inter quos erat Pan, quem Mendem vocabant, effingebatur autem caprina facie & hircinis cruribus. Lege etiam apud Plutarchum hircum insipienti seculo pro Deo habitum propter fecunditatem, ut qui non secus atque Panes & Satyri mira esset salacitatis: eumque apud Ægyptios in Mendefio ciuitate in multarum formosarum puellarum collegio fuisse curatum sacro fano inlufum, cui selectiores capras non negligenter educabant. Hæc Plutarchus. Est autem verisimile eas capras tam diligenter à puellis fuisse educatas, ut hircus quosdam curabant haberet in quas suam expleret libidinem. Hæc quidem legi de hirco Mendefio. Idemne autem sit Thumitarum hircus & Mendefius, planè nescio, conicio tamen, sed nescio an verè in Mendefio præfectura, quam *ἱρὸς* vocabant Ægyptij, fuisse Thumit quam dicit Clemens. <sup>6</sup> Atque ita quidem de Homero, &c. Homerum quidem laudat Clemens, quod elegantissimis versibus eam quam decuit Ioui tribuerit grauitatem, sed in hoc vituperat quod Iupiter ipse eam non seruet perpetuam. Quod autem non seruet libido est impedimento. Verè enim dixit Ouidius in Metamorph.

Non bene conueniunt, non in una sede morantur.

Et solam, inquit, cestum ei ostenderis, & Iupiter arguitur, & coma de decore afficitur, id est, cum primum se obtrahit aliqua occasione ex corpore libidinis, sub dignitatis & maiestatis oblitus, se Iovem esse arguit, nempe libidinofum & impudicum. Cestus autem est lorum pectus, & variatam, quo pectus suum ciegebat

Al. dona  
Amphitritas  
et c.

gebat Venus. Est autem Græcè *ἄνδρς*, id est punctus & variatus, & est adiectiuum substantiui *ἡμᾶς*. Dicit Homerus scribens de Venere quæ cestum exuerat vt roganti eum daret Iunoni.

Ἡ καὶ ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἐλάττει καὶ τὸν ἡμᾶς

Homer. in  
O. Raps. II.

Γοιμᾶλον ἐπὶ δὲ οἱ θεακτικῆς πρὸς τὰ τέκνα

id est,

Dixit, compunctum soluitque à pectore lorum,

Et varium instructæ fuerant in quo illecebræ omnes.

Lorum compunctum Græcè est *ἡμᾶς*, vt sint duo vocabula, quamuis inueniatur aliquando per se cestum substantiuum.

<sup>10</sup> In quantam libidinem processit ille iupiter. Iouis in Amphitryonem mutati trinum noctium cum Alcmena cōcubitus satis est vulgatus ex Amphitryone Plauti. Arachne apud Ouidium in Metamorphosi inter cætera Iouis adulteria eum vno versu refert, dicens, Amphitryon fuerit cum te Ty-  
rinthia cepit. Ex eo concubitu natus est Hercules, ad virum enim tantum procreandum vna nox non suffecisset. Videtur autem Clemens significare illum cōcubitum nouem noctium, vt scilicet vnâquæque ex tribus noctibus trinoctium spatium contineret. Illi autem Ioui aded̄ intemperanti, non solum nouem noctes, sed ne vniuersa quidem vita lōga fuerit ad illum malorum propulsores, nempe Herculem generandum. In Iouis autem libidinofam intemperantiam nemo acrius & vehementius inuehitur quam Arnobius lib. 4. aduersus gentes.

Ouid. in  
Metam.  
lib. 10.

<sup>20</sup> Iouis Hercules, verè, inquam Iouis filius. Qui ex longa, inquit, nocte gignitur, nempe ex ea nocte quæ durauit spatium trinum noctium, vt volunt ceteri ferè omnes, vnde etiā *νεμῆσιος*, dictus est à Gregorio Nazianzeno in inuectiuis in Iulianum, vt Clemens autem, & qui hoc ex ipso accepit Arnobius, nouem noctium.

<sup>30</sup> Quinquaginta autem filias Thestie vna nocte vitauit. Totum hunc locum quoniā ex Clemente accepit Arnobius, visum est ea hic adscribere, vt quæ ad Clementis explicationem multum faciant. Et sanè (inquit, gentes alloquens) adiungitis beneficia non parua. Si quidem vobis Deus Hercules natus est, qui in rebus huiusmodi patris sui transiret exuperaretque virtutes. Ille noctibus vix nouem vnâ potuit prolem extendere, concinnate, cōpingere: Hercules sanctus Deus natus quinquaginta de Thestio nocte vna perdocuit, & nomen virginitatis ponere, & genitricum pondera sustinere. Quem vocat autem Clemens & Arnobius Thestium, is à Pausania dicitur Thespius; Herculem, inquit, aunt cum filiabus Thespij omnibus numero quinquaginta, præter vnâ, eadem nocte concubuisse, &c. Et pauld post. Ego vero & alia quædam audiui, omnes eadem nocte Herculis concubitu factas esse grauidas, marèsque omnes peperisse, &c.

Pausan. lib.  
9. Boeotico.

<sup>40</sup> Vt qui simul & adulter. Adulter, vt qui cum eis quæ illis erant nuptiæ adulterium admiserit. Sponsus autem, vt qui cum eis tanquam quæ recens ipsi nupsissent, rem habuerit. Non abi re ergo cum vocant. Cum Hercules, inquit, tot & tam laboriosi certamina confecerit, totque labores exantlarit, & res adeo iniustas & sceleratas fecerit, merito à Poëtis appellatur miser & *αἰσχυρὸς*. Miser autem Græcè dicitur *αἰσχυρὸς*, ἀπὸ τοῦ αἰσχύνω, id est à certaminibus & laboribus quos est perpeffus, vnde etiam dictus fuit ærurnofolus. *αἰσχυρὸς* autem dicitur, qui iniqua & nefaria admittit scelera & flagitia.

<sup>50</sup> Longum autem fuerit eius omnis generis adulteria. Sic etiam Arnobius, Quid quod non contenti fœminei generis attribuisse Diis curas, virilis etiam sexus adiungitis adamatōs ab his mares, Hylam nescio quis diligit, Hiacyntus est alius occupatus, Ille Pelopis desiderijs flagrat, Hic in Chrysippum suspirat ardentius, Catamirus rapitur delitia futurus, & poculorum custos. Atque quod Hylas quidem fuerit pusiō Herculis, Hyacinthus autem Apollinis, Ganymedes vero Iouis, passim licet inuenire. Cuiusnam autem pusiō, & quisnam sit hic Pelops & Chrysippus itidem, non facile inuenis, ego quidem certè nusquam memini me legere. Hos Deos vestre uxores adorent. Est hic acris, quam sarcasmon vocant irrisio, quod eos Deos colant qui sunt eiusmodi, vt nec fœminæ tales velint esse suos maritos, nec parentes suos filios.

<sup>60</sup> Sed ex diis fortè quidem soli masculi feruntur in Venerem: Deæ autem fœminæ domi manebant qualibet harum, ait Homerus, erubescences Deæ propter honestatem videre Venerem adulteratam. Illæ autem impudice se gerunt, in adulterio vehementius implicatæ. Aurora propter Tithonum, Luna propter Endymionem, Nereis

propter Eacum, & propter Peleum Thetis, propter Iasionem autem Ceres, & propter Adonidem Proserpina, Venus vero propter Martem probro & dedecore affecta, transit ad Cinyram, & nupsit Anchisa, & Phaethonti parauit insidias, & amauit Adonidem: cotendit autem cum Iunone quæ *γλαυκῶπις* dicitur, hoc est, bouinis oculis: & cum se propter malum Deæ vestibibus exuissent, nuda se permiserant pastori, indicaturo quam esset ex eis pulchra. Age vero, paucis quoque obeamus certamina, & panegricos illos sepulchrales conuentus dissoluamus, Isthmia, & Ne-

mea, & Pythia, & quæ ea sequuntur Olympia. In Pythone quidem Pythius Draco colitur, & frequens serpentis conuentus appellatur Pythia. In Isthma miserabile excrementum mare expuit, & Melicertam deslent in Isthmia. Nemeæ alij puero Archemoro iusta facta sunt, & funebris oratio pueri appellatur Neemea. Pisa autem

vobis, ô Græci, est sepulchrum auriga Phrygis, & Pelopis inferiæ. Olympia sibi vendicat Iupiter Phidia.<sup>a</sup> Erant ergo mysteria, ut videtur, certamina, quæ suscipiebantur propter mortuos, sicut etiam oraculi responsa: & facta sunt ambo publica.<sup>c</sup> Sed quæ sunt quidem in Sagra mysteria, & quæ in Halimunte Attica, circumscripta sunt Athenis, mundi autem sunt probum ac dedecus: & certamina & Phalli qui Dionysio peraguntur & celebrantur, quique vitam malè occuparunt.<sup>d</sup> Dionysius enim cum cuperet descendere ad inferos, viam ignorabat. Pollicetur autem se ei<sup>10</sup> esse dicturum quidam Prosymnus nomine, sed non sine mercede. Merces autem non pulchra, sed pulchra Dionysio: erat autem venerea gratia, merces quam postulabatur Dionysius. A Deo autem volente hoc postulatum est, idque ei daturum pollicetur, si redierit, iureiurando promisso confirmato. Cum viam didicisset, abiit, rursus rediit, non offendit Prosymnum, erat enim mortuus. Amatori iusta faciens Dionysius, proficiscitur ad monimentum, &<sup>e</sup> muliebria patiendi vehementi tenetur desiderio. Cum ergo ficus ramum, ut contigit, excidisset, instar virilis membri eum effor-<sup>10</sup>mat, & ei insidet ramo, faciens promissum mortuo. Mysticum eius quod accidit monimentum, per urbes Phalli excitantur Dionysio.<sup>b</sup> Nisi enim pompam fecissent Dionysio, & canticum cecinissent, pudendis fecisset impudentissima, inquit Heraclitus. Hic est autem Orcus, & Dionysius seu Bacchus cui insanunt, & cui bacchantur, non tantum propter ebrietatem corporis (ut opinor) quam tum propter probrosam libidinis & lascivie sacram interpretationem.<sup>f</sup> Sunt ergo iurè vestri dii tales, qui servi fuerunt vitiorum: sed ante Ilotes qui vocantur apud Lacedamonios, iugum servile subiit Apollo Admeto Phæris. Hercules Sardibus Omphale. Laomedonti autem fuit mercenarius Neptunus & Apollo, sicut servus inutilis, qui nec libertatem quidem potuit consequi à priori domino. Tunc etiam muros Troiæ Phrygiæ edificarunt.<sup>g</sup> Non pudet autem Homerum dicere Minervam Ulyssi præluxisse, auream lucernam tenentem manibus.<sup>h</sup> Legimus autem Venerem, tanquam lasciviam & intemperantem quampiam ancillulam, lecticam Helenæ apposuisse ex adverso adulteri, ut eum illiceret ad coitum.<sup>i</sup> Panyassis autem, alios quoque plurimos deos refert servivisse homi-<sup>15</sup>nibus, sic scribens:

Passa Ceres, passusque insignis Mulciber, estque

Passus Neptunus, passusque est Phœbus Apollo

Mortali ipse suas operas mercede locare.

Passus Marsque ferox, urgente hoc patre coactus.

Et quæ deinceps sequuntur.

° Est ergo his meritò consequens, hos vestros deos, qui & amore languent, & animi<sup>10</sup> vexantur perturbationibus, omnino inducere obnoxios humanis affectionibus: nam mortale illis est corpus.<sup>a</sup> Rectè autem admodum coniicit Homerus, introducens Venerem propter vulnus acuta & magna voce clamantem, & narrans bellicosissimum Martem fuisse à Diomede in ventre sauciatus.<sup>b</sup> Polemo autem dicit etiam Minervam fuisse vulneratam ab Ornyto.<sup>c</sup> Quineriam dicit Homerus Plutonem fuisse vulneratam ab Hercule, & Eleum Augeam refert Panyassis. Iam verò lunonem quoque<sup>15</sup> conjugalem, ab eodem Hercule fuisse vulneratam in Pylo arenoso narrat hic ipse Panyasses.<sup>d</sup> Sosibius autem dicit etiam Herculem fuisse in manu sauciatus ab Hippocoontidis.<sup>e</sup> Quod si sunt vulnera, est etiam sanguis. Sanies verò poetica, quam poëtae vocant,

vocant; est etiam sanguine turpiar. Putrefactio enim sanguinis sapies intelligitur. Ec-  
 enationes ergo ex nutrimentis quibus indigent. eis necesse est inducere. Quare sunt et  
 mensa, et ebrietas, et risu, et coitus, turpore quod homines veneris rebus non de-  
 rentur, ut darent operam libris, sed nec dormituri essent, si essent immortales, nullius  
 egeni, et expertes sanii. Fuit autem humane quoque mensa particeps apud Æthiopes  
 inhumane autem et nefaria. convivio a Lycaone exceptus ipse Iupiter, humanis certe  
 20 carnibus impletus non lubens. Nesciebat enim Iupiter, quod Lycaon Arcas qui cum con-  
 vivio excipiebat, interfectum suum filium. Nyctimo ei nomen erat, epulandum ei appo-  
 suisset. Egregius vero Iupiter, qui est diuinator, hospitalis, supplices exaudiens, cle-  
 mens, panampharus, seu voces agilinguas omnium excipiens, depulsor et auersor malo-  
 rum: imo vero iniustus, sceleratus, iniquus, impius, inhumanus, violentus, stuprator,  
 adulter, amator. Sed tunc quidem fuit quando erat talis, nempe quando erat homo:  
 nunc autem mihi videntur vobis quoque consensisse fabula. Iupiter non est amplius dra-  
 30 co, non cygnus, non aquila, non homo amor deditus, non volat Deus, non tenetur a-  
 more puerorum, non osculatur, non affert vim, est adhuc multa sunt pulchra mulieres,  
 et Leda venustiora, et Semele formosiores: adolescentes autem speciosiores et civi-  
 liores Phrygia bubulco. Vbi nunc est illa aquila, ubi vero cygnus, ubi autem ipse Iupiter?  
 una cum penna consenuit. Non enim quod amoribus operam dederit, eum pœnitet, nec  
 docetur esse moderatus et temperans: sed vobis aperitur fabula, mortua est Leda, mor-  
 tuus est cygnus, mortua est aquila. Quare tuum Iovem, ne scruteris calum, sed ter-  
 40 ram. Narrabit tibi Cretensis, apud quem est sepultus, Callimachus in Hymnis: Sepul-  
 chrum enim, inquit, o Rex, Cretenses sunt fabricati. Mortuus est enim Iupiter, ne  
 agere feras, ut Leda, ut cygnus, ut aquila, ut homo amor deditus, ut draco. Iam  
 vero videntur ipsi quaque qui prava tenentur superstitione, inuiti quidem, sed tamen de  
 diis errorem intelligere.

Annola geniti non sunt quercuve petrae.

Sed sunt ex hominum genere.

20 Paulo post autem inueniuntur esse et quercus et petra. Agamemnonem certe quen-  
 dam Iovem Sparta colit refert Straphylus. Phanocles autem, in pulchris colebat heroi-  
 bus Agamemnonem Græcorum regem. Argynne stat templum Keneris propter Ar-  
 gennum dilectum. Dianam quæ vocatur ἡ τὴν χορδὴν, hoc est, suffocata, colant Ar-  
 cades, ut inquit Callimachus in caulis. Colitur etiam Methymna alia Diana Con-  
 dylia. Est etiam Padagra alterius Diana templum in Laconica, ut ait Sosibius. Po-  
 40 lemo autem nouit imaginem hiantis Apollinis, et obsonatoris rursus Apollinis aliam,  
 quæ colitur in Elide? Hic Elei Ioui sacrificant. Romani autem sacrificant  
 ἑρμῶν Herculi, id est, miferarum depulsori, et Febri et Pauidi, quos ipsos quoque  
 adscribunt in numerum eorum qui erant cum Hercule. Mitto autem Argiuos, qui co-  
 lunt Venerem τὴν Ἀργεῖαν, id est, quæ sepulchra effodit. Argiui et Lacones, et etiam  
 Spartani. Dianam colunt Cheluidem, quoniam iussit ab eis vocatur χελὺς. Vn-  
 50 denam putas scriptum est ad toga deferri, quæ à nobis adducuntur: nos quidem vide-  
 ris agnoscere scriptores, quos ego testes cito ad tuam incredulitatem. Quiseri, qui omnem  
 vestram vitam resera minime vitalem, impia impleuistis ludificatione. Annon caluus  
 quidam Iupiter Argi, alius autem iutor, in Cypro honorati sunt? Annon Veneri  
 quidam Argi, alius autem, id est, amice seu meretrici, Athenienses:  
 et alius autem, id est, pulchras habenti nates, sacrificant Syracusani, quam Nican-  
 60 da Reet alibi vocant, et alius, id est, pulchris duntibus? Dionysium autem iam



taceo χοροφαλλω. Eum adorant Sicyonii, Dionysiam præscientes membris muliebribus, ut curam gerat turpitudinis, colentes eum qui est author ac princeps probri ac petulantia. Tales quidem sunt ipsi Dei: tales autem sunt ipsi quoque, in diis ludentes, vel potius seipsos ludificantes, probroque & ignominia seipsos afficientes. Es quanto melius Ægyptii, qui vicatim & per oppida, bruta coluntur animantia, quam Græci, qui tales deos adorant: nam illa quidem, etsi sint fera bestia, non sunt tamen adultera, nec stupro ac libidini dedita, neque ullam præter naturam venantur voluptatem. Porro autem Ægyptii, quorum nunc feci mentionem, dispersi sunt in varios calum ac religiones. Ex iis Euenitæ quidem colunt piscem Phagrum: Mæoren autem (est verò hic quoque alius piscis) colunt qui habitant Elephantinam. Oxyrinchitæ autem piscem similiter, à quo eorum denominatur regio. Præterea Ichnemonem Heracleopolitæ: Saitæ autem & Thebani, ouem: Lupum autem Lycopolitani, Canem verò Cynopolitani, Apim Memphitani, Hircum Mendesij. Vos autem qui Ægyptiis estis plane meliores, vereor autem dicere deteriores, qui non cessatis Ægyptios ridere quoridie, quales vos quoque estis in bruta animantia? Ex vobis quidem ciconias honore affecerunt Thessali, propter consuetudinem: Thebani autem mustelas, propter ortum Herculis. Quid verò, Thessali rursus dicuntur colere formicas, quoniam didicerunt Iovem assimilatum formica, coisse cum Eurymedusa filia Cletoris, & genuisse Myrmidonem? Polemo autem refert eos qui habitant circa Troadem, colere mures qui sunt in his regionibus, quos ipsi appellant μυῖδους, quoniam arrodebant chordas arcuum bellicorum, & Sminthium Apollinem ob illos mures celebrasse. Heracleides autem dicit in ædificationibus templorum in Atarnania, ubi est Actium promontorium, & templum Actij Apollinis, bouem prius sacrificari masculis. Neque verò obliuiscar Samiorum, ouem, ut inquit Euphorion colunt Samij. Sed nec eorum qui Phœniciam colunt Syrorum, quorum alij quidam columbas, alij verò pisces tam impensè colunt, quam Elei Iovem. Age verò, quoniam non sunt dii quos colitis, mihi rursus videtur considerandum, an sint reuera demones, relati in hunc secundum ordinem, ut vos dicitis. Atque si sunt quidem demones, liguritores & scelerati, possunt etiam aperte inueniri in ciuitatibus demones indigene, qui honores decerpunt: apud Cythnios quidem Edemus, apud Tenios Callistagorus, apud Eleos autem Anius, apud Lacones Astrabacus. Colitur autem quidem quoque heros Phaleris in puppi. Et Pythia constituit Plataeensibus, ut sacrificarent Androcraati, & Democrati, & Cyclao, & Leuconi, cum vel maxime tunc vigerent Medica ter tamina. Possunt alij quoque quamplurimi intelligi demones, et qui potest vel parum perspicere.

Cythnos  
vna ex insulis  
Cy-  
cladibus.

Hesiodus.

Dæmonium decies ter habet nam millia tellus

Immortalia, queis hominum custodia cessat.

Quinam sunt hi custodes? O Bæotie, non te pigeat dicere. Num est clarum quod hi sunt, & qui sunt his honoratioris, magni demones, Apollo, Diana, Latona, Ceres, Proserpina, Pluto, Hercules, ipse Iupiter? Sed nunc ne fugiamus, nos custodiamus Ascræ, numne forte peccemus, qui peccatis non sumus utique affines. Hic utique licet eloqui id quod habet instar prouerbij, Pater qui non potest corrigere, corrigit filium. Quod si etiam hi sunt custodes, non sunt propter eam qua in nos sunt affecti beneuolentiam, sed nostrum vrgentes exitium, instar adulatorum alimento & cibo adherent fumo inescari. Ipsi certe demones fatentur suam ingluuiem libaminis & nidoris, ut quædam sortiti sumus hoc manu. Quamnam aliam vocem ederent, si vocem acciperent dii Ægyptiorum, nempe feles & mustela, quam Pomericanæ & Pœticanæ, cui placet nidor & condimen-

*et condimentum obsoniorum? <sup>h</sup> Tales quidem sunt apud vos et demones et Dei, et si qui semidei, tanquam semiasini muli vocati sunt. Neque enim est vobis nominum egestas ad impietatis compositiones.*

## COMMENTARIVS.

- <sup>a</sup> SED ex Diis fortasse quidem soli masculi. Cum Deorum masculorum ostendisset libidines, & in fœminas  
10 & in pueros, nunc transit ad Deas fœminas, ostensurus eas, nec propter pudorem abstinuisset à Venere. Deę autem fœminę, inquit, domi manebant quęlibet harum, ait Homerus, erubescences propter honestatem videre Venerem adulteratam. Hi sunt versus Homeri in Raps. 8. Odyssę.

Θηλόπρην δὲ θεὰν μένον αἰδῶν οἴκῳ ἐκείνῳ,  
Ἐστὼ δὲ ἐν πρυμνοῖσι θεὸν δαίμωνες ἔχον.

id est,

Fœmina quęque domi Dea mora pudore manebat,  
Verum in vestibulis stabunt Dii qui bona donant.

- Vbi describit Venerem à Vulcano insolubilibus vinculis cum Marte colligatam, & diis irridendam expositam. <sup>b</sup> Illa autem impudicę se gerunt. Hęc etiam ex Clemente sumpsit Arnobius, sic enim scribit. Sed soli  
20 amant apud vos mares, & in fœmineo sexu sua conseruata est sanctitas. Nōne vestris cautum est literis ad-  
amatum esse ab Aurora Tithonum, arsisse in Endymionem Lunam, Nereidem in Æacum, in Achilles genitorem Thetim, Proserpinam in Adonidem, Matrem eius Cererem in Iasionem nescio quem rusticanum, & post Vulcanum, in Phæonem, & Martem ipsam illā Venerem Æneadum matrem, & Romanę dominationis auctorem. Hęc Arnobius. Sunt autem hęc omnia iis qui legunt Poetas satis obuia. Vnum est quod nusquam mihi adhuc occurrit, nempe quod Venus Phætoni pararit insidias, vel Phæoni, vt legitur apud Arnobium. De Veneris autem & Iunonis contentione, & de iudicio Paridis, non est quod hic aliquid dicamus, cum ea fabula à nemine ignoratur. Quod autem γλαυκῶπις sit epithetum Iunonis, passim videre licet apud Homerum. Dicitur autem βοῶπις, vel quod bouinis, id est magnis sit oculis, vel à βοή, quod vocem significat. Hęc enim dicitur æēr, quoniam in eo editi audiantur soni. Ita Eustathius in Homerum Il. α. Quod autem verri, se permiserunt Pastori iudicaturum quęnam esset ex eis pulchra, Gręcę est περσέηρον πρὸς ποιμένα, ἢ  
30 πρὸς αὐτῷ δόξει καλῇ. quod sonat ad verbum, Attendebant Pastori si qua ei videnda esset pulchra, est autem idem sensus. <sup>c</sup> In Pythone quidem Pythius draco colitur. Eadem ciuitas & Delphos dicta est Pythos, à serpēte Pythone, ab Apolline in ea interfecto. Inde etiam dicti sunt ludi Pythij, & qui ad ludos celebrandos fiebat conuentus, dictus est Pythia. De his præter Pausaniam & Strabonem, vide elegantissimos versus Ouidij in Metamorph. 1.

Hunc deus arcitenens, &c.

Perdidit effuso per vulnera nigra veneno,  
Nēve operis famam posset delere vetustas,  
Instituit sacros celebri certamine ludos  
Pythia, perdomitæ serpentis nomine dictos.

- 40 De ludis Isthmicis scribit Pausanias, In Corinthiaco agro vicus est cui Cromio nomen, à Cromio Neptu-  
ni filio. In eo educatum ferunt Pythocampem, cui suus est inter Thesei ærumnas locus. Operis index est pi-  
nus, quę in ipso adhuc littore se progredientibus ostendit. Fuit hoc ipso in loco & Melicertę ara, eo enim  
à Delphine puerum euectum memorāt, quem cum offendisset expositum Sisyphus, & humarit in Isthmo,  
& Isthmicos in eius honorem ludos instituerit. Is autem puer est, quem à mari eiectum, Clemēs dicit, Gręcę  
σκιδναίον, nos extremērum vertimus, erat enim puer expositus. Is autem erat Learchus, à furēte Arhamante,  
cum vxore Ino, seu Melicerta interfectus: quam fabulam, vide apud Ouidium in Metamorphosi. Est  
autem Isthmus angustum terrę spatium inter duo maria, cuiusmodi est Isthmus Corinthiacus, in quo celebrabantur ludi Isthmici. Dicuntur autem Isthmia, & ipsi ludi & frequens in eo populi conuentus. Nemæi ludi ab Hercule sunt instituti. Inter ceteros autem labores Herculis recenseretur, & Leo Nemæus ab eo  
50 interfectus, à quo etiam accepit cognomen Nemæi. De eo labore vnico versu gloriatur in Oeta monte moriens apud Ouidium,

Hic elisa iacet moles Nemeę lacertis.

- Pausanias scribit, in montibus non longē sitis à Cleonis, antrum leonis suo tempore solitum esse ostendi, & Nemęam oppidum stadiis circiter quindecim inde distare. Strabo autem lib. 8. dicit syluam surgere Nemęam inter Cleonas & Phthiuntem, in quo Argiui sacra celebrare consueuere Nemęa. Ibi quoque quę de Nemęo leone gesta fabulis prodita: hęc Strabo, his in locis celebrabantur ludi Nemæi. De Archemoro autem, quem hic Clemens dicit, hoc rātum legi apud Pausaniam; In Isthmo abies & Nemęe apium quod datur, in causa sunt Palæmonis & Archemori clades. An autem hic Archemorus esset Opheltēs Lycurgi filius, qui à serpente fuit interemptus, de quo Pausanias in aliquot locis mihi satis non constat. De ludis  
60 Olympicis ad quos spectandos conueniebat in campis Elæis tota Gręcia non procul à Pisa & Pythicis, Isthmiis & Nemæis, tam multa scripta sunt à Strabone, Pausania, ab Alexandro lib. 5. cap. 8. à Cælio Rhodigino lib. 13. cap. 17. vt sufficiat lectorem ad eos remittere. Hic Phryx auriga fuit Myrtilus, cuius fraude Hippodamię coniugio potitus est Pelops. De quo vide Pausaniam lib. 8. Arcad. & Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 11. Quod autem vertimus inferiæ, Gręcę est ἡ πύλοπις χάρις, ita enim legimus, non autem πρὸς χάρις. χάρις autem sunt libamina quę exhibentur mortuis, πύλοπις autem quę viuus, inquit Eustathius in Raps. 8. Odyss. Quod autem dicit Clemens Iouem Phidiz sibi vindicasse Olympia; videtur significare ludos quidem Olympicos, in honorem Pelopis fuisse institutos ab Hercule, dictos autem esse Olympicos propter Olympici lo-

Ouid. Me-  
tamor.  
Paus. Co-  
rinth. 2.

Pausan. Ar-  
cad. 8.



Plin. lib.  
34. cap. 8.  
Pausan. lib.  
5. Eliac.  
Pausan. lib.  
6. Eliac.

nis delubrum, quod in Achaia fuit celebratissimum. De Phydia quidem certè dicit Plinius, eum Iouem fecisse Olympium, quem nemo est æmulatus: cuius etiam in multis locis meminit Pausanias. Phydiam autem in signis faciendis admiratur sapientiam Eliacorum lib. 6. Propterea ergo dicit Clemens, Phydiam propter Iouem Olympicum à se fabricatum, tanquam sua sibi vendicasse Olympia, id est ludos illos & certamina Olympica sibi attribuisse. <sup>d</sup> Erant ergo mysteria, ut videtur. In Græcia nihil erat præclarius ac magnificentius ludis Gymnicis & oraculorum responsis, ad quæ vndique publicè conueniebatur. Earum autem dignitatem & existimationem eleuans Clemens, ex præcedentibus concludit, quod ambo nempe & ludi Gymnici & oracula, quæ licet viderentur fieri in honorem Deorum, & ex iis oriri, propter mortuos tamen suscipiebantur ac fiebant. Erant autem mysteria, ut quæ arcanum aliud significarent quàm præ se ferebant. Nam Deorum honorem quidem præ se ferebant, mortuorum autem erant exequiæ & inferiæ. <sup>e</sup> Sed quæ sunt quidem in Sagra mysteria. Gymnicos ludos & oracula dixerat esse publica mysteria, nunc transit ad priuata: sed quænam ea sint, nec ipse explicat, nec cum de iis quidem adhuc vsquam legerim, possum diuinare. De Sagra Locrorum fluuio legi apud Strabonem, & de insigni illa Locrorum victoria aduersus Crotoniatas: vnde ortum est prouerbiū, veriora iis quæ apud Sagram euenerunt, multi meminere. Halimysiorum quoque Atticæ populorum meminit & Pausanias, & Strabo, & Plinius, sed horum mysteriorum quæ Clemens dicit fuisse circumscripita finibus Atticæ, nullam omnino fecerunt mentionem: non dubito tamen ea fuisse huiusmodi, ut non sit magnopere dolendum quod ignorentur. Atque illa quidem mysteria dicit certis terminis fuisse conscripta, nempe Atticis: certamina autem & Phallos qui celebrabantur in honorem Dionysij, fuisse eiusmodi, ut probro ac dedecore totum mundum repleuerint. Horum autem Phalloorum originem, aliam dicit fuisse Diodorus Siculus lib. 1. & eorum ritum ac ceremonias quas Græci ab Ægyptiis acceperunt, aliam verò Clemens, qui quidem dicit eos Phallos totam vitam occupasse, quod is Dionysij colendi ritus passim, & vbiq; terrarum vsurparetur. Quod autem hic narrat Clemens, in librum quintum aduersus gentes, transtulit Arnobius: Eius autem verba non me pudebit hic adscribere: quæ ipsum non puduit mandare literis, ut gentibus, quæ tam impudicos, & flagitiosos, & quos nihil pudebat Deos colebant, pudorem incuteret. Cum inter homines, inquit, esset adhuc Nisus & Semelius liber, nosse inferos expetiuit, & sub tartari sedibus quidnam rerum ageretur, exquirere. Sed cupiditas hæc eius nonnullis difficultatibus impediabatur, quod qua iret ac pergeret incerta itineris nesciebat. Prosumnus quidem exoritur ignominiosus amator Dei, atque in nefarias libidines satius pronus, qui se iamã Ditis atque Acherusios aditus pollicetur indicaturum si sibi morem gereret Deus, atque vxorias voluptates pateretur ex se carpi. Deus facilis iurat potestatis futurum, ac voluntatis se eius: sed cum primum ab inferis compos voti atque expeditionis redisset, viam comiter Prosumnus edisserit, atque in limine ipsos prostituit inferorum. Interea dum Liber, Stygem, Cerberū, furias atque alias res omnes curiosa inquisitione collustrat, ex viuientium numero index ille decedit, atque ex more sepelitur humano: emergit ab inferis Eubius, & recognoscit extinctum ducem: Qui ut fidem compleret pacti, & iurandi solueret religione se iuris, locum pergit ad funeris, & ficorum ex arbore ramum validissimam præsecans dolat, runcinat, lenigat, & humani speciem fabricatur in pœnis: figit super aggerem tumuli, & postica ex parte nudatus, accedit, subdit, insidit: lasciuia deinde luxuriantis accepta, huc atque illuc clunes torquet & meditatur à ligno pari, quod iamdudum in veritate promiserat. Ac ne quis fortè à nobis tam impias arbitretur confectas res esse, Heraclito testi non postulamus ut credat, nec mysteriis quid super talibus senserit, ex ipsius accipiat lectione, totam interroget Græciam, quid sibi velint Ithyphalli, quos per rura, per oppida mos subrigit & veneratur antiquus, inueniet causas eas esse quas dicimus, aut si fuerit pudicum, veritatem simpliciter explicare, quid obsecrare, quid tegere causam ritus atque originem proderit, cum criminatio ipsa religionis in re sit. Hæc Arnobius. Sic autem Clemens à quo sumpta sunt quæ ipse scripsit. <sup>f</sup> Dionysius enim cum cuperet descendere. Quem autem vocat Clemens *παιδαγωγός*, appellat Arnobius Prosumnum, ypsilo mutato in v. <sup>g</sup> muliebria patiendi. Græcè est *παθητικός*, id est cupit fieri pathicus. <sup>h</sup> Nisi enim pompam fecissent Dionysio, &c. Hoc est passim erectis phallis placandus fuit Dionysius, alioqui impudentissimis suis pudendis, suam impleisset libidinem & impudicitiam. <sup>i</sup> Hic est autem Orcus & Dionysius. Pluto dicitur Græcè *αἰδώς*, & *αἰδωρός*. Quod autem idem sit & Bacchus & Pluto, seu *ἄδης*, testatur hoc versu Orpheus,

*Εἰς ἄδης, εἰς αἰδώς, εἰς ἥλιος, εἰς δῖον οὐρανόν.*

De Bacchi Mænadibus antea diximus, quæ dicuntur etiam Bacchæ. Eas autem dicit Clemens bacchari & furere, non tantum propter ebrietatem corporis, quantum propter Venerem ac libidinem, quæ vires corporis non minus enervat & dissoluit quàm ebrietas. Sacram autem interpretationem verti, quod Græcè est *ἱεροφαντία*, ut Bacchæ illæ sint Bacchi Sacerdotes, non minus propter libidinem, quam propter temulentiam. Quod verti autem Bacchantur, Græcè est *βλῦαίς*. Dictus est autem Bacchus Lenæus *ὑπὸ τῷ βλῦαίς*, id est à torcularibus. Vnde etiam deriuatur *βλῦαίς*, id est Bacchari. Hæc autem scribit Heraclitus, non philosophus, sed historicus, qui scripsit Macedonicam. ut ait Diogenes Laërtius. <sup>k</sup> sunt ergo iure vestri Dyttales. Cum Dionysij summam enarrasset turpitudinem, ex eo infert Deos eorum merito esse tales, ut qui seruirent vitiis: deinde subiungit eos non solum fuisse seruos vitiorum, sed etiam re vera fuisse seruos hominum, antequam Helotes essent serui Lacedæmoniorum. Deinde recenset Deos, qui seruierunt hominibus, & quibusnam seruierint: Fuerunt autem Helotes serui Lacedæmoniorum: eorum enim opera utebantur in agris colendis, cum ipsi militiæ tantum darent operam: Dicti autem sunt Helotes, ut ait Pausanias ab oppido cui nomen Helos, quod ex obsidione captum Boriæses euerterunt, iique primi Lacedæmoniorum reipubl. seruierunt: postea autem ceteri quoque finitimi, qui in eorum potestatem venerant dicti sunt etiam Helotes. De Helotis copiosè scribit Cælius Rhodiginus lect. antiq. lib. 25. cap. 19. Ex Diis autem qui hominibus seruierunt, primum recenset Apollinem, qui Admeti in Thessalia Phæris mercede gregem paui. De quo vide Ouid. lib. 2. Metamorph. De quo etiam dicit Lactantius. Quid Apollo pater eius, nonne ob amorem quo flagrabar, turpissimè gregem paui alienum, & muros Laomedonti extruxit, cum Neptuno mercede

Pausan. lib.  
3 Lacon.

Laet. lib. 1.  
cap. 10.

no mercede conductus, quæ illi negari potuit impune, ab eoque primo Rex perfidus, quidquid cum Diis pepigisset, didicit abnegare: Non satis autem habuit Clemens dicere cui seruierit Apollo, nisi etiam adderet locum ubi seruierit, nempe Phæris oppido Thessaliæ. Deinde refert Herculem etiam scæminæ, quod est vilius & abiectius, seruiisse: de quo etiam Lactantius. Nam illud quidem nemo negauit, Herculem non tantum Euristheo seruiisse Regi, quod aliquatenus honestum videri potest, sed etiam impudicæ mulieri Omphale, quæ illum vestibus suis indutum sedere ad pedes suos iubebat pensa facientem. Detestabilis turpitudine, sed tanti erat voluptas. Tertium enumerat Neptunum cum Apolline fratris filio, qui Laomedonti Regi Troiano, Troiæ muros ædificauit, Adeo inutilis autem, inquit, fuit seruus Apollo, ut ne à priori quidem domino, nempe Admeto, fuerit emancipatus. De eo iam vidimus quid dixerit Lactantius, Neptunus apud Homerum in Rapsodia 8. Iliadis: narrat quomodo ipse cum Apolline mercede conducti, à Laomedonte muros Troiæ ædificauit, eos autem mercede fraudauit Laomedon. Hunc quoque locum ex Clemente nostro sumptum, sic profert Arnobius. Nunquid aliquando à nobis cõscriptum est ( hæc dicit gentes alloquens ) mercenariam Deos seruitutem seruiisse. Ut Herculem sordidi moris & petulantia causa, ut Admeto Apollinem Delium: ut Laomedonti Troico, Iouis fratrem: ut eidem, sed cum Pattub, Pythium, &c. <sup>1</sup> Non pudet autem Homerum dicere Mineruam. Hoc quoque ex Clemente accepit Arnobius, dicens: Ut coniugalia secreta miscentibus, Mineruam luminis ministram, & lucernarum modulatricem: Hæc sunt autem verba Homeri in Raps. 7. Odyssæ.

Παρόιθε δὲ πάλαις ἀθλιότη,

• 1110 • Χρόστοι λήξαν έχουσα φάει ἀφαικτοῦς ἐποίησιν.

208 ... : ... Alpraxente Mincua,

20 *Alpræcedente Minerva,* *Aureis manibus cui Lychnus, reddita lux est* *Perpulchra.*

\* *Legimus autem Veneream.* Cum à Menelai manibus mox eum interfecturi, Paridem excitata caligine eripisset Venus; ex aduerso adulteri, nempe Paridis, lecticam Helenæ apposuit Venus, inuicem ad coitum. Hi sunt autem versus Homeri;

Τῇ δ' αὖτε εἴθρον ἐλπίου φιλομαχῆς ἐφρουρήθη

Ἀπὸ δὲ ξυμφορῆς καὶ κατ' ἴσιν φέρουσα,

Εἴπα καὶ ἐλάνη κύρη διὰς αἰγιόχοιο.

id est, *Leſticam at reſu gaudens Cytheræ locavit*

*Aduersam Peridi, locu in qua nata sedebas*

*Aegida terribilem qui forti pectore gestat.*

30 " *Panyassis autem alios quoque, &c.* Panyassis meminit Pausanias in Phocicis, dicens; Panyassis autem Poliarchi filius, in iis versibus quos in Herculem fecit Acheloi filiam fuisse Castaliam perhibet. Sic enim de Hercule loquens scripsit.

*Parnassi vt celeri pede saxa nivalia liquit*

*Castalia, tetigit inges Acheloidis vndas.*

Eusebius autem in Chronicis dicit eum fuisse poetam insignem Olympiade 72. Meminit etiam eius Arnobius, dicens. Non ex vobis Panyassis, unus est qui ab Hercule Ditem Patrem, & reginam memorat sauci-  
tam esse Iunonem. Ex quo est perspicuum Panyasium recensuisse, non solum eos Deos qui mortalibus ser-  
uierunt, sed eos etiam qui fuerunt sauciati ab hominibus. \* Est ergo his merito consequens. Ex his, inquit, re-

Arnob. lib.  
4. aduersus  
gentes.

Et sequitur, vt qui tales sunt Dij, quales exposuit, eas patiantur affectiones quæ cadunt in homines, vt qui habeant humana corpora. *Rectè autem admodum.* De his vide Homerum Rapf. i. Iliadis. *Polemo au-*

*tem dicit etiam Minervam. Quisnam sit hic Polemo qui scribit Minervam ab Ornyto fuisse vulneratam, nec quis sit Ornytus qui vulneravit, nusquam memini me legere. Strabo quidem meminit Polemonis filij Ze-*

nonis oratoris. Sed est verissime hunc Polemonem fuisse Poetam. Quicumque autem sit hic Polemo, videtur Arnobius eum legisse, & ex eo non autem ex Clemente sumpsisse quod scribit. Non viraginem ab Arnobio eodem cruciatum vocatam. Polemonis vestri indicat scripta: Viraginem autem vocat Miner-

Ornitho caeterum, cruenatatum, vexatatum, et semionis ventri indicantur hic ipse: Viraginem autem vocat Minervam, quod ea ex Iouis cerebro armata profliliis fingatur à Poëtis. <sup>1</sup> *Quinetiam dicitur Homerus.* Dione apud Homerum in Iliade recenset Deos quia ab hominibus grauius sunt passi, nempe Martem ab Otho & Ephialce

fuisse victum, & Plutonium ab Hercule iaculo fuisse sauciatum in Pylo. Inter Deos ab Hercule vulneratos ponit etiam Augiam Elæum, quem nonnulli dixerunt Solis filium. Quomodo bellum cum eo gesserit

§ Hercules, vide Pausaniam in Eliacis lib. 5. & prouerbiū Augæ stabulum repurgare, vide apud Erasmus in Chili. 2. cent. 4. prouer. 21. *§ Sosibius autem dicit etiam Herculem. Sic quoque Arnobius; Non ab Hip-*

poco ontis liberis ipsum Solibus Herculem cruciatum retulisse pronunciat, & illi vulneris & doloris: Pausanias autem in Laconicis dicit Herculem posuisse templum Corylicei (Esculapij) apud Eurotam, cum

et vulnere quod in Cotyle, id est in manus concavitate, in praelio aduersus Hippocoontem & eius filios, accepit, fuisse sanatus. Sed quis fuerit Sosibius qui hæc mādauit literis, non memini me legere. Quod si sit vulnus. Ex eo quod Dii sint vulnerari dicere sequi quod in iis sit sanguis, ex vulnere enim manas son-

quis: *Thuris*. Et eo quod dixit vulnerat, dicit sequi quod in his sit sanguis, & vulnera enim manant sanguis. Quod si sit in eis sanguis, in eos etiam cadunt omnia quæ cadunt in homines, & quæ non cadent si essent immortales. Sanies vero poetica ab eo dicitur, quod in eis non propria sanguinem, sed *sanies*, id est

faniem esse dicat Homerus. Ita autem scribit,  
— Πῶς δ' ἀνέστην ἄμνα

Ἰσχυροὺς πρὸς τὴν μάχην ἀνίστανται.  
Οὐ γὰρ σὺν ἔδδουσ', ἢ πρὸς αὐτὰς οἶνον·

id est, — Fluxistiqve Dea à yulnere sanghite,

*Qualis dies iouis est sanies manare veas,  
Namque cibum nec edunt, ab eis nec vina bibuntur  
Sunt ideo exenares, immortalesque vocantur.*

D iij

Celsus lib.  
5. cap. 26.

Hanc ergo sanie[m], quoniam non propriè eam esse sanguinem dixit Homerus, Poëtica[m] esse dixit Clemens, & esse sanguine turpiorem. Putrefactio enim sanguinis sanies intelligitur. Sanguis, inquit Cornelius Celsus, omnibus notus est. Sanies est tenuior hoc, variè crassa, & glutinosa, & colorata. Pus crassissimū albidissimūque, glutinosius & sanguine & sanie, &c. De eo autem legatur Galenus lib. 6. de Sanitate tuenda, & in libro Methodi 3. & Hippocr. lib. 4. de Ratione victus in morbis acutis. Ex quo satis intelligitur sanie[m] differre à sanguine, ut quæ sit putrefactio sanguinis. Quod autem est putrefactū est turpius eo quod est purum & syncerum. Ichor ergo seu sanies in Diis quæ proportionem habet, & cōuenientiam cum sanguine humano, longè cedit sanguini humano qui est purus & sincerus. Ex hoc ergo quod Dij sanguinem habeant, vel sanie[m] quæ habet cōuenientiam cum sanguine humano, sequitur ut Dij ægrotent & cæsentur, esuriant & reficiantur. Quare & cætera quæ enumerat, mensæ, ebrietas, risus & coitus, eis accidunt sicut hominibus. *Fuit autem humana quoque mensæ.* Quod Iupiter Æthiopum mensæ fuerit particeps, vide Homerum in Iliade,

Homer. II.  
Rapl.

Ζεὺς δ' ἐπ' ὀψωνὸν μετ' ἀμύμονας αἰθουῖας  
Χθρὸς ἔσθ' ἰσθ' μετὰ δαΐτω, οὗσι δ' ἄμα παῖτες ἔμεν.  
Δαΐδαται δὲ μετὰ δαΐταις ἑλυσσάμενοι.  
Iupiter Oceano est ad cœnam namque profectus  
Laudandos heri ad Æthiopes, omnesque secuti  
Dij sunt, estque duodecimo repetiturus olympum.

Quod autem Lycaon in Arcadia, ei in conuiuio, suum filium comedendum apposuerit, vide Ovid. lib. 2. Metamorph. Qui scribit Lycaonem in Lupum mutatum, & ex eo appellatum esse Iouem Lycæum: Rem aliter narrat Pausanias quàm Ovidius, ut qui scribat, non ipsum suum mactasse filium, sed mulieres, volentes experiri num ipse Iupiter tanquam Deus id esset cogiturus. Nyctimi autem Lycæonis filij meminisse quidem Pausanias, sed nusquam scribit eum à patre fuisse interfectum. *Egregius verò Iupiter.* Per ironiam Ioui multa tribuit cognomina, quæ quo sunt præclariora, eo est indignius, quod nesciret ea quæ sibi per summam iniuriam fiebant ab hominibus. Ironiam autem excipit elegans correctio, qua in loco priorum cognominum alia surrogat turpia, & inhonesta. Diuinator autem, dicitur Græcè *μάντις*, id est vim habens diuinandi, ut à quo Apollo, & alij eam vim acceperint. Hospitalis autem Græcè est *ξένος*, quod hospitum curam gerat. Supplices exaudiens *ἱκετός*, quod supplices exaudiat, & eis faueat. Clemens *μυῖχος*, id est incundus & suavis. Is autem *Ζεὺς μύχρος* colebatur cum apud cæteras Græciæ ciuitates, tum maxime apud Athenienses, ut in primo histor. scribit Thucydides. De eo quoque multa in multis locis scribit Pausanias. De Ioue Panomphæo Eustathius in Iliade Homeri, exponens hunc versum,

II. Rapl.

Εἰς αὐτὸν πανομφαίῳ Ζεὺς πρὶ ἱερῶν ἀρχαίῳ.

Iupiter, inquit, Panomphæus quod attinet quidem ad allegoriam, is est ad quem omnis *ἡμῶν*, seu, ut semel dicam, vox refertur, hoc est, aër autor omnis vocis. Vox enim est percussio aëris. Si autem spectetur fabula, Panomphæus est qui est autor omnis diuinationis. Alij enim omnes dicuntur *ἑρμῆτι*, id est interpretes Iouis, siue sint homines, siue Dij. *ἡμῶν* autem dicitur propriè vox vera, quæ id quod est ostendit, nempe *τὸ ὄν φαίνοντα*. Sicut & *ὄνειρος* dicitur verum somnium, per quod id quod est dicitur. De quo etiā Panomphæo dicitur apud Ovidium. Ara Panomphæo vetus est sacra tonanti. Depulsor & auersor malorum in exemplari Græco Clementis legitur *ἀποτρεπτικός*, sed legendum arbitror *ἀντισπαστικός*. Quod quidem ut coniciam facilius adducor, quod Lucianus ita scribat,

Ovid. in  
Metamor.

Ἀποτρεπτικὸς ἱερῶν καὶ τοῦ ἀποτρεπτικῆς.

De cæteris Iouis cognominibus legat qui volet Giraldum de historia Deorum. Quæ autem in eorum locum per correctionem subrogauit, non aliunde sunt petenda quàm ex iis quæ de ipso superius scripsit Clemens. Iouis enarrans scelera & flagitia. *Sed tunc quidem fuit quando eras talis.* De Leda & Semele notæ sunt fabulæ & de Ganymede ab eo rapto cum esset versus in Aquilam. Eum autem intelligit cum dicit Bulbucum Phrygem. *Quære tuum Iouem, ne scrutetur cælum.* Non est Iupiter quærendus in cælo, sed in terra, cum ipse fuerit sepultus in Creta, ut ipsi narrant Cretenses, quibus maiorem habet fidem quam Callimæcho, qui eos hæc dicentes appellat mendaces. Sunt autem hi versus Callimachi in hymnis,

Callim. in  
hymno ad  
Iouem.

Κρῆτες αἰὶ ψεύσαι καὶ δὲ πᾶσι δὲ δόξασι  
Κρῆτες ἐπελυσσάμενοι, οὗσι δ' ἔστι δαΐτες. ἰσθ' δὲ αἰὶ.

id est,  
Mendaces semper Cretenses, namque sepulchrum  
Construxere tuum ὦ Rex, non es morte peremptus  
Ipse, sed es semper.

\* Iam vero videtur ipsi quoque, &c. Dixit antea eos doceri, & eis apertè ostendi meras esse fabulas quæ de Diis scripta sunt. Nunc autem dicit etiam eos ipsos qui Deos colunt, quos *διδωμένους* vocant, nō esse adeo stupidos & nullo sensu præditos, ut suum de Diis errorem non agnoscant, ut qui habeant animam rationis participem, & sint homines non quercus quæ viuunt quidem, sed non sentiunt, nec lapides qui nec viuunt nec sentiunt. Versus autem Græcus ita habet,

Οὐδ' ἀπὸ δρυὸς ἐστὶ πηγαία, οὐδ' ἀπὸ πέτρης,  
Ἀλλ' ἀνδρῶν γένος ἐστὶ.

Quod verti autem annosam quercum, Græcè est *ἀπὸ δρυὸς πηγαία*. *πηγαία*, inquit Etymologicū Græcum *πηγαία*, pro eo quod est ex quercu olim excisa, vel de qua olim sparſa est fama quod sit hominū genitrix. Est enim in fabulis quod ex quercubus & lapidibus olim nati sunt homines, ut est quod scribitur *ὅτι δρυὸς ἐστὶ πηγαία*. Hunc ipsum quidem versum citat, sed cuiusnam sit auctoris, nec ipse dicit, nec ego scio. *Paulo post autem inuenientur.* Etsi, inquit, sunt huiusmodi ut suum errorem facile possint agnoscere, res autem ipsa postea indicabit eos in Diis suis agnoscendis, non plus sentire aut sapere, quàm quercus aut petra. *Agamemnonem certè quendam.* Nec de Staphylo, nec de Agamemnone Ioue memini me ali-

quid legere. \* *Phanocles autem in pulchris.* Phanocles Poëtæ meminit Eusebius in Chronicis, dicens. Ob-  
raptum Ganymedis & Trois patris Ganymedis, & Tantalii exortum est bellum, vt scribit Phanocles Poë-  
ta. Pausanias autem lib. 7. Achaicorum scribit Elazomenios habere lauacra in quibus colitur Agamemnon.  
Idem Pausanias lib. 1. Atticorum enumerat aliquos, qui cum fuerint homines, in Deorum numerum à  
Græcis sunt relati, Amphiarum, Protefilaum, Trophonium. In eorū numerū potuit referri Agamemnon,  
quem non Mycæneorum dicit fuisse Regem, sed Græcorum. Hic locus vtrunque est à nobis explicatus, &  
mihi videbar fecisse operæ pretium quod aliquem sensum eliciuissem, sed cum post ea legissem quæ scribit  
diligentissimus Giraldu de Venere Argynni, historiæ Deorum syntagmate XIII. visus est hic Clementis  
locus sic emendandus, *φανοκλῆς δὲ ἐν τῷ Πότι καὶ οἷς ἀγαμέμνονα, ὃς ἐν τῷ βασιλείᾳ ἀργυρῶν καὶ ἀποδοτῆς ἐκείνου ἐν  
ἀργυρῶν τῷ ἱερῷ.* Phanocles autem in pulchris amoribus, supple refert, Agamemnonem Regem Græco-  
rum Argynnis templum posuisse Veneris propter Argynnum quem amabat. Argynnis Venus, inquit,  
Giraldu cognominata est ab Argynno pueri nomine, de quo apud Athenarum libro decimotertio legi-  
mus, quod puer fuerit ab Agamemnone Rege amatus, qui cum frequentius nataret in flumine Cephysio,  
periit, quo in loco eum sepeliuit Agamemnon, ibidemque Veneris Argynnidos templum construxit.  
Hinc illud Propertij sanius intelligitur.

*Sunt Agamemnonias testantia littora curas*

*Qua natus Argynni pater natus aquas.*

\* *Dianam quæ vocatur ἀπαρχομένη.* Cur Diana dicatur apud Arcadas ἀπαρχομένη, causam affert Pausanias in  
Arcadicis. Pueri circa templum Condyleatidis videlicet Veneris cum luderent, (numerus non indicant)  
in funiculum inciderunt. Hoc itaque collo simulachri iniecto, strangulatam, ἀπαρχομένην scilicet, conclama-  
runt. Deprehenso hoc facinore, Caphiensēs lapidibus pueros obruerunt. Quo facto morbus eorum vxo-  
res inuasit vt abortum facerent, donec sepeliendos esse pueros Apollo respondit, eisque quotannis sacrifi-  
candum, præter fas enim esse interfectos. Idcirco Caphiensēs tum alia ex oraculo etiamnum faciūt, tum il-  
lam in Condylæis Deam (nam & hoc ab oraculo iniunctum esse aiunt) à strangulando post hæc apan-  
ehomenam vocant. Callimachi autem liber de Causis, non extat hodie. \* *Colatur etiam Methymna alia*  
*Diana Condylæis.* Methymna constat esse oppidum Lesbii insulæ, sed quod in ea colatur Venus Condy-  
læis nusquam memini me legere. \* *Est etiam Podagra alterius Dianæ templum.* Cum nec extet Sosibius, nec  
de hac Diana Podagra alij quidquam scripserint, nihil mihi occurrit quod dicam amplius. \* *Polemo au-*  
*tem nouit imaginem.* Giraldu qui omnia Apollinis cognomina diligentissimè collegit ἐν τῷ ἀπολλωνίῳ, id  
est Obsonatoris Apollinis ex Polemone in epistola ad Artalum meminit, eamque dicit coli ab Elæis, sed  
de Hiante Apolline ne verbum quidem facit, sed nec de eo quidquam alibi reperi. \* *Hic Elei Ioui ἀπομύῳ*  
*sacrificant.* Iupiter ἀπομύς cur dictus sit, narrat Giraldu historiæ Deorum syntagmate, nempe à fugandis  
& pellendis muscis. Nam cum Hercules in Olympia rem diuinam faceret, & ei infestæ essent muscæ Ioui  
Apomyio sacrificauit. Quo factum est vt omnes muscæ ultra Alpheum fluium euolarint. Quo in loco  
Elei quoque eidem Ioui Apomyio sacrificare cōsueuerunt. Quod quidem sumpsit idem Giraldu ex Pau-  
sanias in Eliacis. \* *Romani sacrificant ἀπομύῳ Herculi.* Hercules fortè, ideo dictus est, vt diximus, Apomy-  
ius, quod cum ei infestæ essent sacrificanti, sacrificio Ioui facto eas ultra Alphæum expulerit. Quod febrem  
quoque & pallorem, tanquam Deos coluerint Romani apud omnes ferè historicos Romanos licet vide-  
re, & ex Lactantio lib. 1. cap. 21. Colebantur enim pro Diis nonnulli, non vt prodesse, sed ne obessent. Di-  
uinè profecto scripsit Cicero de natura Deorum tertio. Illud, inquit, profecto confiteamini longè aliter  
rem se habere atque hominum opinio sit, eos enim qui Dei appellantur, rerum naturam esse, non figuras  
Deorum. Qui tantus error fuit, vt perniciosus etiam rebus, non tantum nomen Deorum tribueretur, sed et-  
iam sacra constituerentur. Febres enim phanum in palatio videmus. Apud historicos quoque Romanos  
legimus, quod Herculi tanquam Deo sacrificaretur, & essent eius Sacerdotes ex familiis Potitorum & Pi-  
natorum, Sed quod Herculi Apomyio sacrificarent, Herculi que socios adsciscerent febrem & pauorem,  
non memini me alibi legere. Hic est autem animaduertendum, quod cum febris dicatur Græcè πυρετός, in  
genere masculino. Clemens qui intelligebat febrem esse fœminini generis apud Romanos, non πυρετός di-  
xerit, sed πυρετώ in fœminino. \* *Mitto autem Arginos.* De hac Venere quæ apud Argiuos colebatur, apud  
eos qui hodie extant auctores, nusquam quod sciam, sit mentio. \* *Argini & Lacones.* De Venere Chelytri-  
de, nec apud autores veteres, nec apud recentiores memini me aliquid legere. Clemens dicit eam vocari  
Chelytridem, & coli ab Argiuis, Laconibus, & etiam Spartanis quoniam χελύτριν, apud eos sit tussire. Sed  
non ex ea intelligo, cur dicatur Venus tussiens. Sed nec quod χελύτριν significet tussire alibi legi. Nam Her-  
molaus Barbarus in 8. Plini cap. 10. non alium citat quàm hunc locū. Solus Hippocrates dicit χελύτρινον ὑπο-  
καεστῶς dici paruam tussim, χελύτρινον δὲ ἕρπον, id est tussiculam, dicit esse siccam, quando nihil humoris quod  
excretur ad os accedit. \* *Vndenam putas scriptum est ad te.* Quasi diceret, videtis quænam sint Deorum  
vestrorum cognomina, quæ facile arguunt quales sunt Dij quos colitis. Sed ea quæ à nobis adducuntur,  
nonne ex vestris adducimus autoribus ad refellendam vestram incredulitatem? At videmini eos non agno-  
scere. Deinde in eos exclamat. O miseri, inquit, quorum vita, quæ ne vita quidem est dicenda, est plena im-  
piis ludibriis. Sunt enim omnia quæ de Diis scribuntur planè ridicula. \* *An non caluus quidem Iupiter Ar-*  
*gu.* Giraldu qui omnia Iouis nomina & cognomina diligentissimè est persecutus, Calui Iouis nusquam  
meminit. Vltorem autem Iouem dicit à Romanis fuisse cultum, sicut & Martem vltorem, quod scelerato-  
rum impia facta vlcisceretur. Plinius lib. 36. cap. 15. Pantheon, inquit, Ioui vltori ab Agrippa factum. Idem  
est autem πυρρὸς, & vltor. Ex quo patet Iouem vltorem non solum cultum fuisse apud Romanos, sed etiam  
apud Cyprios. \* *An non Veneri quidem.* Venus ὤψαριν, ea est quæ dicitur ab aliis ὤψαριν, vt dicit Giral-  
du ex Hesychio. ὤψαριν autem, idem est quod ὀχλύουσα, id est equitans. ἰταῖα, id est amica. Apud  
Athenienses Venus ἰταῖα, id est amica dicitur, vt scribit Athenodorus in libro Deorum, quæ amicos &  
amicas in vnum cogit. Nam & liberæ mulieres & virgines his etiam temporibus familiares & domesticas

D iiii

Cœlius  
Rhodig.  
lib.14.c.6.  
Erasmi in  
Chiliad.  
2.cent.1.  
prouer.43.

Strabo. lib.  
17.

Pagri me-  
minit A-  
then. de  
Mecoph.7.

Plin. lib.5.  
cap.9.

Pierius  
Hierogl.  
lib.3.cap.  
Decreto.

Plin. lib.10.  
cap.22.

Eustath. in  
Homer.  
Rapf.4.

amicas appellât. Appellât amicas & merentes scēinas, id est meretrices, &c. Hæc Athenæus Dipnosoph. lib.13. De ea vide etiam Cœlium Rhodiginum lib.14.c.6. Venus autem quænam fuerit Callipygos, & quænam fuerit origo huius cognominis, vide etiam apud Athenæum lib.12.cap.32. ad quos te remitto ne sim prolixior. In Chiliadibus Erasmi vide prouerbiū; Ne in Melampygu incidās, ubi videbis quinam sint *λυσιπποὶ & ἀδάμυργοι*. *¶* Dionysium autem iam taceo *χοιρολόγῳ*. Per occupationem inter ceteros Deos obscēnos enumerat Dionysium *χοιρολόγῳ*, qui colitur à Sicyoniis: sed de quo apud alios autores nihil legitur: *χοιρολόγῳ* autem dici potest, & qui porcos & qui muliebre membrum cōrectat, utcumque enim significat *χοῖρος*. *χοῖρος* certè apud Aristophanem in Comœdia, cui nomen Acharnes significat in multis locis pendendum muliebre. Quod autem in hac significatione hic quoque accipiat, ostendit ipse Clemens, dicēs eos Dionysium præficere membris muliebribus. *¶* Tales quidem sunt ipsi Dei. Hic concludit totum hunc locum de Diis Græcorum: & cum quàm turpes & inhonesti essent, vel ex ipsis docuisset cognominibus; veluti quodam epiphonemate acclamat, & ipsis Deos eis esse tales, & eos se in Deos ita gerere ut in eis ludant, & seipfos ludibrio & probro afficiant. *¶* Et quanto melius *Ægyptij*. Transiit nunc à Diis Græcorum ad superstitionem *Ægyptiorum*, quam conferens cum impia Græcorum religione eo nomine profert, quod *Ægyptij* quidem bruta colant animantia, sed quæ non sunt libidini dedita, neque vllum ex iis præter naturalem conquirat voluptatem, Græci autem rationis quidem participes homines colunt tãquam Deos, sed omnibus vitiis & flagitiis obrutos. De *Ægyptiorum* autem superstitione præterea quæ citauimus superius ex Anchorato Epiphaniij, vide Herodotum in Euterpe. Diodorum lib.2.cap.4. Lucianum de sacris ficiis, & Eusebium de præparat. Euangelica, Arnobium aduersus gentes, & Cyrillum aduersus Iulianum. *¶* Porro autem *Ægyptij*. In quam varios cultus ac religiones dispersi essent *Ægyptij*, paucis sic scribit Strabo: ita enim verti. Quædam animalia communiter omnes colunt *Ægyptij*, utpote ex terrestribus quædam tria; bouem, canem, felem: ex volucribus autem duo, accipitrem & lbim: ex aquatilibus verò duo, lepidotum piscem & oxyrinthum. Alia autem sunt quæ singuli per se colunt, sicut Saitæ ouem, & Thebani. Latum autem piscem quendam qui est in Nilo, Latopolitani: Lupum Lyeopolitani: Cynocephalum Hermopolitani: Cepum Babylonij qui sunt iuxta Memphim. Est autem Cepus facie quidem Satyro similis: in aliis autem est medius inter canem & vrsū. Nascitur in *Æthiopia*. Aquilam autem Thebani, Leonem Leontopolitani, Capram & hircum Mendefij, Murem autem Araneum Athribitæ, aliud verò aliquid alij. Hæc Strabo. Nullum autem inuenio qui dicat Euenitas colere Pagrum, atque adeo nec Euenitas quidem legi inter ciues *Ægyptij*. Fieri tamen potuit ut hæc ciuitas in Phagrogriopolitana Præfectura (ita enim *Ægyptium* *νόμοι* vocat Plinius) cuius meminit idem Strabo sita esset, ut quæ ita sit appellata à pagris quos colebat. Neque verò mirum, si, cum *Ægypti* oppidorum tot fuerint millia, à scriptoribus aliquod sit omissum. Sciendum est autem aliud esse Pagrum de quo hic loquitur Clemens, & de quo scribit Athenæus lib.7. aliud Pagurum qui est genus cancri. Diuisa autem fuit *Ægyptus*, teste Plinio, in *νόμους* quas præfecturas ipse vocauit. Sūt autē *νόμοι* τὰ διατεταγμένα μέρη τῆς γῆς, id est distributæ partes terræ, ut vult Suidas. Eas præfecturas enumerat ibidem Plinius, & nominat. Sed sunt multa earum nomina mutata. Multæ autem ex iis acceperunt nomina ab animalibus quæ pro Diis colebant, ut Lycopolitani à Lupo. Leontopolitani à Leone, Cynopolitani à cane. Oxyrinchitæ à pisce Oxyrincho, qui etiam canem mastabāt & comedebant, quod Cynopolitani Oxyrinchum eorum Deum non dubitare comedere, ut scribit Pierius. Quisnam autem sit piscis quem Meonten appellat Clemens, & quem dicit coli ab iis qui Elephantinam habitant, nusquam legi. Sed nec Elephantinam vsquam legi numerari inter præfecturas *Ægypti*. Etymologicum verò Græcum dicit *ἐλεφαντίνῳ*, dici *Ægyptiam* & *ἐλεφαντίνον ἱερὸν*, nempe *Ægyptium*, ut Elephantina non sit distincta regio *Ægypti*, sed ipsa *Ægyptus*. *¶* Ex vobis quidam Ciconias honore affecerunt. De Ciconiis scribit Plinius, Honosius, nempe Ciconiis serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadem legibus pœna quæ in homicidam. Quod etiam scribit Stephanus de urbibus, *ἐν ταύτῃ δημοσίᾳ διατάξις ἐκ τῆς πλατῆρας κτείνεν. πρὶν γὰρ τῆς χάρις ὁμοῖς ἀναιρῆσαι*. In Thessalia non licet occidere Ciconias, regionis enim serpentes perimunt. Quod quidem mihi persuadet, ut existimem aliquid deesse in contextu Clementis. Neque enim est probabile Thessalos eas honorasse propter solam consuetudinem, si non ab eis aliquod magnum acciperent beneficium, nempe id propter quod adhuc hodie in honore habetur in inferiori Germania, quam vocant Flandriam, in qua etiam fertur esse capitale eas occidere, propterea quod ex regionem purgent à serpentibus. Sed licet Thessali honorarent Ciconias, non tamen eas habebant pro Diis, in quo magis quam Thessali erant vituperandi *Ægyptij*. *¶* Thebani autem mustelas. Propter ortum Græcè est *ἡστὴ ἡμῶν*, id est propter natiuitatem, ut ita dicam, Herculis. Quod Thebani mustelam honorarint propter ortum Herculis nusquam legi. Quod autem mustela sit Herculi dedicata legi tantum apud Eustathium in Homeri Iliade Rapf. 4. in expositione huius versus, *Ἀλκμήνης δὲ ἀνέπαυσεν τέκεν, ἥνδε δὲ εἰληδύης*, id est, *Obstuit Alcmena parienti, ab eaque repressit* Lucinam, de Iunone loquens. Hic, inquit, feruntur nugæ fabulosæ, quod dum parturiret Alcmena, parca eius manus compresserunt, cum autem transisset mustela, dissoluerunt, quo etiam tempore nato Hercule existimatum est mustelam ei fuisse nutricem. Vnde Herculi dedicata fuit mustela. *¶* Quid verò Thessali. Myrmidones alij dictos esse à Myrmidone Heroë Iouis filio & Eurymedusæ, alij à formicis, quas Græci *μύρμηκες* vocant, Æaci præcibus in homines conuersis, quam fabulam elegantissimè narrat Ouidius libro 7. cap. 24. & eius allegoriam pulchrè exponit Eustathius in Rapf. β. Iliados. Sed quod Iupiter formicæ assimilatus cum Eurymedusa Cereris filia coierit, & Myrmidonem ex ea susceperit, nec Ouidius qui Metamorphos. diligenter est persecutus, meminit, nec ego vsquam legi. *¶* Polemo autem refert eos qui habitant. Quid narrarit Polemo videmus ex Clemente, ex ipso autem non possumus qui hodie non extat. Videtur autem Polemo significare & Troes celebrasse mures, propterea quod arcuum suorum chordas erodissent, ut eos placarent, & Apollinem, propterea quod eos expulisset, & ea de causa appellatum esse Smynthium. De Smyn-



De Smyntheo Apolline sic scribit Eustathius in Rapf. 1. Iliados. Smyntheus est epithetum Apollinis, & alij quidem aiunt, eum sic appellari à Smynthe ciuitate circa Troiam, cuius ciuis & Smyntheus dicitur, vt sit Smyntheus Apollo qui in ciuitate Smynthe colitur. Alij autem dicunt eum sic vocari à Smyntis qui mures dicuntur. Videtur enim mures sustulisse qui incolas offendebant, quo factum est, vt templum sit ei positum, & ipse sit vocatus *εμύνθος*, propter mures expulsos, quos indigenæ appellabant *εμύνθους*. De his adhuc plura scribit idem paulo pòst, quæ consultò prætereo ne sim prolixior. De eodem Apolline Smyntheo, vide Cælium Rhodiginum qui etiam adnotauit quàm leuibus & friuolis de causis vanis Diis, & vano populo, vana imponerentur cognomina. *z Heracles autem dicit in ædificationibus templorum.* Plinius lib. 4. cap. 1. vbi recenset Epiri populos inter eos nominat etiam Acharnanes, dicens, Acharnania quæ antea Curetis vocabatur oppida, Heraclea, Echinus, & in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili. In eo ergo templo Apollinis, bos prius sacrificabatur muscis quàm ipsi Apollini, vt autor est Heraclides, teste Clemente. Minus autem mirum quod Myagro, qui est Deus muscarum ante sacrificari Pausanias dicat in Arcadicis, quo fiebat vt muscæ auolarent. Is autem Myager Deus muscarum, est forè qui dicitur in Euangelio princeps Dæmoniorum nomine Beelzebub, quem D. Hieronymus cap. 10. in Ecclesiasten, dicit significare vel idolum, vel dominum, ac possessorem muscarum. Illud autem in ædificationibus templorum, est verisimile significare aliquem librum ab eo scriptum. *Neque verò obliuiscar Samiorum.* Si extaret Euphorion, ex ipso sciremus quod dicit Clemens. Nam quod ouis quidem sacrificaretur, apud omnes ferè scriptores inueneris. Quod autem ipsi oui vsquam sacrificaretur, existimo vix vsquam inueniri. *sed nec eorum qui Phœniciam colunt Syrorum, &c.* Diodorus lib. 3. iuxta Ascalonem urbem lacum esse scribit, vbi templum insigne fuit Dææ quàm Syri *δερντω* vocabant, quæ Dea muliebri facie, reliquum autem corpus figura piscis fuisse perhibetur, cuius filia Semiramis à columbis fuit educata, quæ aues ideo Syris sacra. De hac Decreto vide Giraldum in historiz Deorum primo syntagmate, qui de hac re scribit copiosissimè. Est autem verisimile hanc Decreto fuisse Dagon Deum, de quo scribitur in libro Regum. Dagon enim lingua Phœnicum significat piscem, qui etiam lingua Hebræa dicitur *dag*. *Age verò quoniam non sunt Di.* Postquam ostendit Clemens Deos qui coluntur à gentibus, esse vel iniquissimos & flagitiosissimos homines, vel bestias, non solum apud Ægyptios, sed etiam apud eos ipsos Græcos à quibus irridebantur, quoniam eo confugiebant Græci, vt dicerent se, nec homines nec bestias pro Diis colere, sed Dæmones qui sunt hominibus præstantiores: Dæmones enim secundum locum à Diis tenere, nunc aggreditur de iis dicere. *Atque si sunt quidem Dæmones.* Si sunt, inquit, liguritores & scelerati Dæmones, vt qui sacrificiorum delectentur nidoribus sceleratæque & nefaria admittant, non est quod Dæmones alibi quærentur colendi, cum multæ ciuitates suos peculiare & indigenas habeant Dæmones eis nō dissimiles, & eorum aliquos Pythia vates Apollinis iusserit colere, vt apud Platæenses. Vndè nam autem hæc nomina sumpserit Clemēs, an ex archiuis ciuitatum quas nominat, an ex historicis qui perierunt, ingenuè fateor me nescire. Quod autem verti Phaleris, Græcè est *φάληρος*, id est in Atticæ populo qui dicitur Phalereus. Est autem verisimile Pythiam iussisse Platæensibus, vt eos colerent, quos nominat Clemens, eo tempore quo Mardonius cum centum Persarum millibus à Pausania Lacedæmonio fufus fuit & profligatus. Mædi enim sæpe accipiuntur pro Persis, & Medica certamina vocat Clemēs, bella quæ per se gesserunt aduersus Græcos. *Possunt alij quoque.* Sunt multæ ciuitates quæ suos peculiare & indigenas habent Dæmones, quos ipsæ colunt relatos in Deos. Sed quàm plurimos esse alios potest quiuis perspicax intelligere, ex eo quod scribit Hesiodus triginta millia Dæmonum immortalium esse super terram, cui est assignata hominum custodia. *Quinam sunt hi custodes.* Conuertite sermonem ad horum versuum Pœtam, nempe Hesiodum, qui erat genere Bœotius, ex vico autem nomine Ascra, dictus est Ascraeus. *sed num ne fugiamus nos custodiunt.* Dixerat Hesiodus Dæmones esse hominum custodes. Nunc autem ostendit Clemens eos vel non esse hominum custodes, vel si sint, eam custodiam illis esse bono non hominibus. Ita enim rogat Hesiodum. Cur nos custodiunt? Num ne fugiamus? Et hoc præterit tanquam indignum ad quod respondeatur. Deinde subiungit, Num ne peccemus qui peccatorum non fecerunt periculum? Ad quod respondet hic vtique licet eloqui, id quod habet instar prouerbij, Pater qui non potest corrigi, corrigit filium. Quasi diceret, Quomodo possunt Dæmones nos custodire, ne peccemus, qui ipsi peccant, nec possunt corrigi, & non solum sunt mali, sed & homines tentant, & ad mala inducunt. Ipse quidem certè Diabolus à Christo dicitur *κατ' ἐξουίαν ὁ πονηρὸς*, quasi dicas, Ille malus vel malignus. Ita probauit Dæmones hominum non esse custodes. Nunc autem probat *ἐκ τῆς ἐξουίας*, id est ex abundantia, quod & si maximè sunt hominum custodes, eos custodiunt & obseruant ad suam non ad hominum vtilitatem, vt qui tanquam adulescentes & parasiti sacrificiorum venentur nidores & obsoniorum conditorum odorem. *Tales quidem sunt apud vos.* Hoc veluti Epiphonemate conclusit quod dixit. Quod Diij vel Dæmones non sunt hominum custodes. Tales, inquit, sunt apud vos Dei & Dæmones. Quibus addit semideos. Ij autem sunt vel quos vocant Heroes, vel Fauni & Satyri. Ij autem ita vocantur, inquit, semidei, quomodo muli qui ex equo & asina sunt nati, Græcè vocantur *ἡμιόται*, id est semialini. Neque enim, inquit, defunt vobis vocabula quibus vestram componatis impietatem.

Eustath.  
Rapf. 1. 11.Cæli. Rhodig.  
anriq.  
lect. lib. 6.  
cap. 7.

*Age verò hoc quoque adiiciamus, quod inhumani & homines odio habentes demones sunt vestri diij, & non solum latantur hominum furore & amentia, sed etiam ex hominum cæde fruuntur voluptate, nunc quidem armatas in stadiis contentiones, nunc autem innumerabiles de laude in bellis decertationes, sibi præbentes materiam voluptatis, vt vel maximè possint humanis affatim expleri cadibus.* *lam verò cum ciuitates*

Et gentes, tanquam pestes inuasissent, saeva postulatunt libamina. Et Aristomenes quidem Messenius, Ithometæ Ioui mactavit trecentos, se tot & tales hecatombas ritè sacrificare existimans, in quibus etiam Theopompus, rex Lacedæmoniorum, erat præclara victima. Tauri autem populi qui habitant circa Tauricam Chersonesum, quoscunque hospites apud se ceperint, ex iis qui mari aberrarunt, Dianæ Tauricæ eos statim sacrificant. Hac autem hominum sacrificia decantat Euripides in tragædia, cui est titulus Iphigenia in Tauris.<sup>c</sup> Monimus autem in Collectione rerum mirabilium, refert<sup>10</sup> Pella Thessaliae Acheum hominem sacrificari Peleo & Chironi.<sup>d</sup> Lyctij autem (sunt verò hi gens Cretensium) pronunciat itidem Anticlides in redivis, Ioui mactare homines:<sup>e</sup> & Lesbios Dionysio simile offerre sacrificium dicit Dosidas. Phocenses autem (neque enim eos præteribo) scribit Pythocles in tertio de Concordia, hominem holocaustum offerre Dianæ Tauricæ. Erechtheus autem Atticus, & Marius Romanus sacrificauerunt suas filias, quorum ille quidem Persephone, ut Demaratus in primo Rerum tragicarum, hic autem, nempe Marius, diis Auerruncanis seu malorum depulsoribus,<sup>10</sup> ut Dorotheus scribit in quarto Rerum Italicarum.<sup>f</sup> Hominibus quidem bene velle ex his rebus ostenduntur demones.<sup>g</sup> Quomodo ergo non sunt sancti, qui sunt cultui demonum ac superstitioni dediti? alij quidem demones tanquam seruatores bonis verbis prosequentes, alij verò petentes salutem à salutis insidiatoribus. Dum ergo existimant se eis ritè sacrificare & litare, non animaduertunt se homines occidere. Non enim ex loco cades fit hostia sacra: neque si quis Dianæ & Ioui in sacro loco, magis quam si ira & auaritiæ & aliis similibus demonibus in altaribus vel viis hominem occiderit, sacram appellans hostiam, id sacrum est, sed est cades & homicidium tale sacrificium.<sup>30</sup> <sup>h</sup> Quid ergo, ô homines aliorum hominum sapientissimi, feras quidem immites fugimus, & sicubi in ursum vel leonem inciderimus, diuertimus?

Iliad.3.

Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem,

Verg.2.

Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit.

Perniciosos autem & exitiales insidiatores, hominumque hostes & prædones, cum demones esse prius senseritis & intelligatis, non declinatis, non auersamini?<sup>40</sup> Quidnam autem veri dixerint improbi, vel quamnam attulerint utilitatem? Iam ego tibi possum ostendere hominem vestris istis diis, nempe demonibus, meliorem: Apolline vate, Cyrum & Solonem. Munera diligit vester Phæbus, non homines. Prodidit Cræsum amicum, & mercedis oblitus, adeo erat gloriæ cupidus, Cræsum ad rogam deduxit per Halym. Sic amantes demones deducunt ad ignem.<sup>k</sup> Sed tu ô homo, qui es Apolline hominum amantior & verior, miserere eius qui vinctus est supra pyram. Et tu quidem ô Solon vaticinare veritatem. Tu autem Cyre iube pyram extinguere. Tu postremo ô Cræse fac ut sapias, cum tuo malo id didiceris. Est ingratus is quem adoras: capit mercedem, & auro accepto mentitur. Vide rursus finem: an non demon, sed homo tibi dicit? Non obliqua vaticinatur Solon, eum benignè intelliges: verum solum ô Barbare responsum hoc in pyra experieris.<sup>1</sup> Vnde venit mihi in mentem admirari, quibusnam tandem visis abducti homines qui sunt decepti, superstitionem & demonum cultum annunciarunt hominibus, sceleratos demones colere lege lata iubentes, seu fuerit ille Phoroneus,<sup>60</sup> seu Merops, seu aliquis alius, qui eis posuerunt templa & altaria, & præterea sacrificia eis primò obtulisse dicti sunt: <sup>m</sup> nam posterioribus quidem certè temporibus, finxerunt deos quos adorarent. Hunc quidem certè Amorem ceu Cupidinem, qui dicitur esse inter deos antiquissimos, nemo prius colebat, quam Charmus ceperit quendam adolescentulum, & aram elegantiore posuerit in Academia, postquam expleta fuit cupiditas, &



ditas, & morbi intemperantiam appellantur Amorem, intemperantem cupiditatem in deorum numerum referentes.<sup>a</sup> Athenienses autem nec quis quidem esset Pan nouerant, priusquam eis diceret Philippides. Merito ergo demonum cultus, cum alicunde cepisset principium, fons fuit stolidi vitij. Deinde cum non fuisset rescissus, sed accessisset augmentum, & magno fluxisset alueo, est multorum architectus demonum, sacrificans hecatombas, & conuentus celebrans, & imagines erigens, & templa adificans.<sup>o</sup> Quae quidem nec ipsa silentio praetermittam, atque adeo ipsa conuincam specioso quidem nomine nominari templa, fuisse autem sepulchra, hoc est, sepulchra vocata fuisse templa. Vos autem vel nunc saltem demonum cultus & superstitionis obliuiscimini, sepulchra colere erubescites.<sup>2</sup> In templo Mineruae, Larissae, in arce est sepulchrum Acrisij.<sup>3</sup> Athenis autem in arce, Cecropis, ut ait Antiochus in nono Historiarum.<sup>4</sup> Quid verò Erichthonius, non fuit sepultus in templo Polladis? Immarus autem filius Eumolpi & Daira, non fuit sepultus in ambitu Eleusini, quod est sub arce? Filiae autem Celei, non sunt sepultae Eleusine? Quid tibi enumerem uxores Hyperboreorum? Hyperoche & Laodice sepultae sunt in Artemisio templo Delij Apollinis. Leandrius autem dicit Clearchum fuisse Mileti sepultum in Didymaeo. Hic Leucophrynes monumentum par est non praetermittere, sequendo Zenonem Myndium, quae in templo Dianae sepulta est, Magnesia. Sed neque Apollinis aram quae est in Telmesso, quam ipsam quoque scribunt esse monumentum Telmissis uatis. Ptolomaeus autem filius Agelarchae, in primo eorum quae scribit de Philopatre, dicit Paphi, in templo Veneris sepultum esse Cyniram & eius nepotes. Sed mihi quidem persequentem sepulchra quae adorantur, ne uniuersum quidem tempus suffecerit. Vos autem, si non eorum quae audetis vos aliquis pudor subeat, planè mortui, verè mortuis credentes circumcursatis. Omiseri cur nam hoc malum toleratis? Nocte certè capita vobis sunt inuoluta.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> A G E verò hoc quoque adiiciamus. Non sufficit, inquit, Dæmonibus quod homines ad vitia incitant, per quae mens eorum laeditur, & ad insaniam adigitur, sed etiam in eos suam exercent crudelitatem, & ad gladiatoria incitantes certamina, & ad belli laudem & gloriam affectandam prouocantes, ut qui hominum cede laetentur. Hoc videre licet apud Homerum qui in Iliade introducit Deos, alios Graecis, alios Trojanis fauentes, & ad pugnam strenuè capeffendam exhortantes. <sup>o</sup> Iam verò cum ciuitates. Hæc quæ hic dicit Clemens de Aristomene Messenio transcripsit Eusebius in quartum librum Præparat. Euangelicæ, & de eodem Aristomene eadem narrat Cyrillus aduersus Iulianum. De Aristomene autem historiasti Pausanias lib. 4. Messenicorum, dicit fuisse scriptam à duobus, quorum alter nomine Rianus, solura scripsit oratione; alter verò nomine Myron carmine. Ille inter trecentos Lacedæmonios quos Iouis Ithomæ mactauit Aristomenes, enumerat Myron Theopopum Regem Lacedæmoniorum. Quod Pausanias non videtur probabile. Myronem tamen secutus est Clemens. Plin. lib. 11. scribit virum fortissimum fuisse Aristomenem, qui cum à Lacedæmoniis captus, ex eorum manibus lapsus euassisset, postremo ab eis comprehensus, fuit dissectus, inuentum est autem cor eius hirtum, quod est signum maxime fortitudinis. Cum quibus autem in locis esset Iupiter Ithomerese seu Ithomates, nempe & Ithomæ quæ est vrbs Thessaliæ Pelagica, & Messenæ, ubi scribunt fuisse Iouem nutritum ab Ithomæ & Neda, quarum altera monti & vtri nomē dedit, altera flumini, ut tradit Pausanias in Messenicis, de eo Ioue hic est intelligendum qui colébatur Messenæ. Quod autem scribit Clemens de Diana Taurica, cui immolabantur aduenæ qui in eam locum appulerant in Præparat. librum quartum transcripsit Eusebius, quem sic vertit Trapezontius. Taurica autem quæ cunctis aduenas ceperat (capiunt autem multos) qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur, Dianæ statim immolare solent, quæ sacrificia tragica in scenâ Euripides decantauit. Sic Trapezontius. Nos ipsa verba contextus magis secuti sumus. De Diana autem Taurica, vide quæ copiosissime scribit Offidius historia Dædorum syntagmate. <sup>o</sup> Monumentum autem in collectione. Hoc quoque vertit Trapezontius, sed addit singulis annis, quod non est in nostro exemplari Græco. De Monimo scriptore nusquam fit vlla mentio. Pellam Thessaliæ dixit oppidum, ut id distingueret à Pella, quam Strabo dixit fuisse Medæ oppidum, & patriam Philippi & Alexandri. <sup>2</sup> Lycij autem (sunt verò hi gens Cretensium.) Trapezontij exemplar habuit Lycij, non Lycij. Ita enim vertit ipse, & melius meo iudicio, cum Lycij quidem sint in Asia, Lycij verò recenscantur inter populos Crete. In nostro exemplari, erat à rōm, quod vertimus in redditibus, quod praetermittit Trapezontius, an de industria, an quod in suo deesset exemplari, nescio. <sup>3</sup> Et Lesbios Dionysij simile offerre. Cum nec extrent authores qui hæc scripserunt, nec de iis quidquam inuentur, nec frustra sunt

Plin. lib. 11.  
cap. 9.



vnusquisque quem sibi velit Deum architectetur & adoret, ex hoc quoque eorum summam arguit stultitiam, quod Deorum templa vocent quæ sunt sepulchra mortuorum, & homines mortuos pro Diis adorent, & eis sacrificia offerant. Quo in loco hoc interim obseruandum multum interesse inter Græcos, qui mortuos adorant & eis sacrificia offerunt, & Christianos qui vnum solum Deum adorant, & ei sacrificant, interim tamen commemorationem facientes Martyrum, & sanctorum, sed non tanquam Deorum, imo verò tanquam Dei seruorum. De his legendus est diuus Augustinus aduersus Faustum Manichæum, & Theodor. de curandis Græcorum affectionibus. Relinquit ergo, inquit, idololatriam, & cultum Dæmonum, & vos pudeat sepulchra colere. *In templo Minervæ.* Hic Acrisius fuit Abantis filius, frater Præti cui in regno successit. Ab Eusebio autem recensetur decimusquartus Rex Argelicorum. Eius autem res gestas, vide apud Pausaniam lib. 2. Corinthiacorum, hic tantum dicemus quæ de eius morte scribit; Filij deinceps Abantis, Lyncei nepotes regnum administrarunt, & Acrisius quidem Argis permanfit. Præter autem Heræum, Mideam, & Tirynthem occupauit, & quæcunque ex Argiuorum terra mari adiacent. Signa etiamnum supersunt, quæ Tirynthi Præti habitasse indicant. Aliquanto autem post Acrisius cum viuere adhuc Perseum comperisset, eumque præclara facinora edere. Larissam se, quæ ad Pæneum sita est, contulit. Perseus item, videre enim auum maternum cupiebat, eumque sibi bonis tum dictis tum factis conciliare, Larissam peruenit. Ibi, vt qui ætate floreret, & ob disci inuentionem exultaret, admirationi fuit omnibus. Acrisius autem diuino quodam instinctu disci imperum imprudens subiit. Non enim excogitata aduersus filiam & nepotem insidiæ, impendentem fati necessitatem auerterunt. Larissæ ergo, vt scribit Pausanias, disco fuit occisus. Ibidem autem, vt dicit Clemens, in templo Mineræ fuit sepultus in arce. *Athenis autem in arce.* Cum duo fuerint Cecropes, nempe primus qui dictus est *Ἰσχυρὸς*, quod duplicem haberet linguam & doctrinam, nempe Ægyptiam & Græcam, & secundus, dubitari potest, de quonam dicat. Sed est verisimilius eum intelligere de primo, quod quidem scri posset ex Antiocho si extaret. *Quid verò Erichthonius.* Erichthonius fuit Rex sextus Atheniensium. Eius si velis videre res gestas, vide Pausaniam in Atticis. Is, vt dicit Clemens, fuit sepultus in templo Poliadis: Est autem Polias Epitherum Mineræ, quod ciuitati præsit, vel eius curam gerat. De ea autem & de Ioue qui dicitur *Πολύδης*, copiosè Giraldu is citatis qui de hac re scripserunt, in historia Deorum, syntagmate 2. *Immarus autem filius Eumolpi & Dairæ.* Ad horum interpretationem operæpretium mihi videor facturum, si hîc transcripsero quæ de his scribit Arnobius, quæ quidem omnia videtur sumpsisse ex Clemente. Nōne patet, inquit, & promptum est, aut pro Diis immortalibus vos Deos colere, aut inexplabilem fieri numinibus contumeliam, quorum delubra & templa mortuorum superlata sunt bustis. In historiarum Antiochus nono, Athenis in Mineruo memorat Cecropem esse mandatum terræ. In templo rursus eiusdem, quod in arce Larissæ est, conditus scribitur atque indicatur Acrisius. Erichthonius Poliadis in fano. Dairas & Immanarchus fratres, in Eleusinis conseperto quod ciuitati subiectum est. Quid Celci virgines? Non in Cereris Eleusine humatæ habere perhibentur officia? Non in Dianæ delubro, quod in Apollinis constitutum est Delij. Hyperocha Laodicæque, quas aduectas illuc esse finibus ex hyperboreis indicatur? In Didymæo Milesio Cleochum dicit habuisse supremam Leandrus. Funeris Leucophryne monumentum in fano apud Magnesiā Dianæ esse, Myndius profitetur, ac memorat Zeno. Sub Apollinis arula, quæ Telmessi apud oppidum visitur Telmessum esse conditum vatem, non scriptis constantibus indicatur? Agefilarche Ptolomæus Philopator quem edidit primo, Gnyram Regem Paphi cum familia omni sua, imo cum omni prosapia in Veneris templo situm esse litterarum autoritate declarat. Hæc Arnobius, quæ quidem nonnihil discrepant ab iis quæ scribit Clemens propter diuersitatem, vt opinor, exemplarium. Et primum dicit in Mineruo, pro eo quod est, In templo Mineræ. Deinde quod dicit Clemens Immarus filius Eumolpi & Dairæ, Arnobius dicit Immarus & Immanarchus fratres, &c. Quod autem apud Clementem est Clearchum, apud Arnobium est Cleochum, & apud Arnobium est Leandrus, apud Clementem verò est Leandrius. Quod autem Clemens habet Immarus, Arnobius verò Immanarchus, utrobique suspicor esse legendum Immaradus; cuius meminit Pausanias, dicens, Cernuntur ibidem & ænea quædam simulachra magna, viri in procinctu stantes, vnum Erechtheum vocant, alterum Eumolpum. Et si Athenienses, qui res antiquas studiosè obseruant, Immaradum esse sciunt Eumolpi filium qui ab Erechtheo fuit interfectus. Et alibi. Facta autem inter Eleusinos & Athenienses pugna, Erechtheus cecidit Rex Atheniensium, & Immaradus item Eumolpi filius. Bellum hisce conditionibus est confectum, vt Eleusini aliis in rebus obtemperarent, initia verò Cereris sacrosanctum administrarent. Deæ autem utriusque sacra Eumolpus & Celci filia peragerent. Hæc Pausanias. Sunt autem hæ filia Celæ, quas Clemens dicit sepultas Eleusine. Quorumnam autem Hyperboreorum fuerunt uxores Hyperochæ & Laodicæ, non ausim quidem asserere, suspicor tamen fuisse illorum, quos scribit Pausanias oppem tulisse Delphis aduersus Gallos, & abrupta è Parnasso saxa ferebantur, instantesque tres viri armati Barbaris maximè fuere terrori. Horum duos ex hyperboreis venisse dicunt Hyperochum & Hæmadochum; tertium vero Pyrrhum fuisse Achillis filium. Horum hyperboreorum hæ duæ, vt opinor, fuerunt uxores quæ fuerunt sepultæ in Artemisio in Delo. Artemisium autem vocauit Arnobius delubrum Dianæ. Erat ergo delubrum veluti quoddam sacellum Dianæ in templo Apollinis. Clearchus autem quem dicit Clemens, nescio an is sit insignis ille Statuarius, de quo dicit Pausanias, loquens de Leontisci statua. Statuam effinxit Pythagoras Rheginus, qui, si quisquam alius, ipse etiam sculptor arte fuit insignis. Didicisse eum perhibent à Clearcho, qui ipse etiam Rheginus fuit, & discipulus Eucheri. Didymum autem in quo fuit sepultus Clearchus, fuit templum Apollinis qui appellatus fuit Didymus, qui etiam dictus est *Μυδῆς*. De quo Orpheus in hymno,

*Βάκχῃ καὶ Διδύμῳ, ἐκατέρῃ, λόγια ἀγνέ.*

Dictus est autem Didymæus, vt vult Macrobius, quod geminam speciem sui nominis præfert ipse illuminando, formandoque Lunam. Etenim ex vno fonte lucis gemino sydere spatia diei & noctis illustrat. De Leucophrynes autem monimēto, quæ in templo Dianæ sepulta est Magnesiæ, neque apud Strabonē, neque

Arnob. lib. 6. aduers. gent.

Pausan. 1. Atticorū.

Pausan. lib.  
i. Atticorū.

Strabo lib.  
14.

apud Pausaniam quidquam scribitur. Sed Leucophryem Dianam, Magnesiæ maximè culeam fuisse dicit Pausanias, cuius etiam apud Athenienses fuerit simulachrum, quod à Themistoclis liberis positum ferunt. Magnesiis enim Themistocles Persarum Regis beneficio imperavit. Ex iis autem quæ scribit noster Clemens, est satis verisimile Dianam Magnesiæ appellatam fuisse Leucophryem, eo quod ibi esset monumentum Leucophrynes, quæcunque ea fuerit, neque enim quidquam inueni. De Telmesso hoc tantum scribit Strabo. Post Pedala Lyciorum montem prope est Telmessus oppidulum Lyciorum, & Telmessias promontorium quod portum habet: sed de vate Telmesse nihil usquam legi. Solus Arrianus qui narrat res gestas Alexandri, ut refert Cælius Rhodiginus, scribit apud Telmessum mulierum puerorumque vaticinia haberi præstantissima. Sed est verisimile à Telmessi vatis monumento, quod erat in ara Apollinis, oppidū denominatum fuisse Telmessum. De Telmessio autem & Cinyra in re quidem consensunt Clemens & Arnobius, in authorum autem nominibus dissentiunt. Nam Clemens quidem de Telmessio nemine citato absolute dicit: Arnobius autem citat Agefarchum. Quod autem Clemens dicit de Cinyra, id tribuit Ptolomæo filio Agefarchæ: Arnobius autem Ptolomæo Philopatori. Quo fit ut necesse sit corruptum esse alterutrius exemplar. De scriptoribus autem quos uterque citat, eo minus est laborandum, quod iniuria temporis ad nostra temporis non pervenerint. De Cinyra autem & Venere satis antea diximus, quibus addendum est quod hic dicunt Clemens & Arnobius eum cum tota familia fuisse sepultum Paphi, quod est oppidum Cypri olim sacrum Veneri.

Thespiaz  
locus in  
Bœotia sacer  
Iunoni.

Quasi diceret, siue  
fuerit ars  
Bryaxis, siue  
Phidiaz.

\* Quod si præter hæc vobis ipsas imagines subiecero considerandas, verè persequentes, inuenietis nugæ esse consuetudinem, ut qui manuum hominum insensilibus supplicetis operibus. Atque Scythæ quidem antiquitus adorabāt Acinacem: Arabes autem lapidem: Persæ verò fluuium: & ex aliis hominibus, ij qui erant adhuc antiquiores, ligna erigebant insignia, & columnas ponebant ex lapidibus, quæ etiam appellabantur *ἑσάραι*, eo quod eraderentur & expolirentur ex materia. In Icaro certè, imago Dianæ lignum erat non laboratum. Et Cithæroniæ Iunonis Thespiæ truncus excisus, & Samiæ Iunonis, ut ait *Æthlius*, prius quidem erat asser, postea autem cū esset Archon Procleus, efficta est in formam statuæ. Postquam autem cœperunt statuæ formari hominibus, *ἰστέον*, quod idem est quod statuæ, acceperunt denominationem *ἰστέον τῶν ἰστέον*, id est ex hominibus. Romæ autem antiquitus statuam Martis fuisse hastam dicit scriptor Varro, cū nondum peruenissent artifices ad hoc speciosum quidem, sed improbum artificium. Postquam autem ars floruit, auctus est error. Quod itaque lapides & ligna, & ut semel dicam, materiam fecerint imagines hominibus similes, quibus pietatis formam præ vobis fertis, calumniantes veritatem, iam quidem ex hoc patet. Verum enimvero cū locus indigeat aliqua demonstratione, non est recusandum. Atque Iouem quidem Olympicū, & Poliadem Athenis, ex auro & ebore effecisse Phidiam, cuius est evidens. Quod autem is Iunonis Samiæ statuam suo cælo, seu scalpello fecerit, nusquam legi. Ne ergo dubitetis, si seuerarum, quæ Athenis vocantur, Dearum, duas quidem fecit Scopas, ex lapide qui vocatur *λυγιδεύς*. Calos autem eam quam narrantur habere mediam, Polemonem ostendere in quarto eorum quæ scripsit ad Timæum: nec eas quæ sunt Patariæ Lyciæ statuas, Iouis & Apollinis, quas rursus Phidias imagines, sicut Leones qui cum eis dedicati sunt, effecit. Quod si, ut nonnulli dicunt, erat ars Bryaxis, non contendo, habens eum quoque statuarium: utrum eorum velis adscribe. Quinetiam Telesij Atheniensis, ut ait Philochorus, opus sunt imagines in Neapetia, Neptuni & Amphitrites, quæ adorantur Teni. Demetrius autem in secundo Argolicorum, statuæ Iunonis Tirynthiæ, & materiam, pirum, & effectorem fuisse scribit Argum. Multi autem fortasse admirabuntur si didicerint Palladium quod appellatur *διοπατὴς*, ut quod à Ioue deuolauerit, quod Diomedes quidem & Ulysses feruntur Troia abstulisse, deposuisse autem apud Demophoontem, fuisse constructum ex ossibus Pelopis, quemadmodum Olympium ex aliis ossibus beluæ Indicæ. At qui adduco Dionysium hæc referentem in quinta parte circuli. Appellas autem in Delphicis dicit duo fuisse Palladia, ambo autem fabricata esse ab hominibus. Sed ne quis existimet me propter

propter ignorationem pratermisisse, hæc quoque adducam: Morychi Dionysij statuam fuisse quidem factam ex lapide qui vocatur Phellata, esse autem opus Siconis cognomine Eupalami, ut dicit Polemon in quadam epistola. Fuerunt autem etiam quidem duo alij Cretenses, ut opinor, statuarij, Ecyles & Diapœnus hi nominabantur. Fecerunt autem imagines Castoris & Pollucis, quæ sunt Argis, & effigiem Herculis, quæ est Tirynthe, & statuam Diana Munichie Sicyone.<sup>k</sup> Et quid in his immoror, cum liceat vobis ostendere quisnam fuerit magnus ille Damon, quem per excellentiam audimus cultu & veneratione dignum ab omnibus esse habitum? Eum non esse manufactum ausi sunt dicere, Ægyptium Sarapim. Alij enim scribunt eum fuisse munus missum à Sinopensibus ad Ptolomæum Philadelphum, qui eos fame laborantes missò ex Ægypto frumento recreauit: esse autem hanc statuam effigiem Platonis, qui eam acceptam posuit in promontorio quod nunc appellant Racotim, ubi etiam est honore affectum templum Sarapidis: est autem rusticum prædium iis locis vicinum. Blistichemid autem pellicem mortuam Canopi, translatam Ptolomæus sepeliit sub primo dicto templo. Alij autem Ponticam imaginem dicunt esse Sarapim, translatam autem fuisse honorifice Alexandriam à frequenti hominum conuentu. Isidorus solus, à Seleucensibus qui sunt præter Antiochiam, statuam fuisse traductam, qui ipsi quoque penuria frumenti laborauerant, & nutriti fuerant à Ptolomæo. Caterum Athenodorus filius Sandonis, cum vellet Sarapidis ostendere antiquitatem, nescio quomodo eò lapsus est, ut eum argueret factam fuisse statuam. Sesostrim dicit Regem Ægyptium, cum plurimas Græcorum gentes sibi subiunxisset, reuersum in Ægyptum multos adduxisse artifices. Osirim itaque à quo genus duxerat, iussit magnifice affabreque variatum effingi. Eum autem construxit Bryaxes opifex, non Atheniensis, sed quidam alius qui appellabatur eodem nomine quo Bryaxes, qui ad opus faciendum mista & varia usus est materia. Habebat enim ramenta auri, & argenti, & æris, & ferri, & plumbi, nec ei ullus lapis deerat Ægyptius, sed nec Saphiri & Hematidis fragmenta, sed nec Smaragdi & Topazij. Hæc ergo omnia leuigata tritaque ac commixta illinit colore cæruleo. Qua de causa nigrior est color imaginis, & cum pharmaco relicto ex sepultura Osyridis & Apis, permiscuisset, finxit Sarapim, cuius nomen quoque significat & funeris societatem, & opus quod factum est ex sepultura, ut quod compositum ex Osyride & Api factum sit Osyrapis.<sup>l</sup> Nouum autem alium in Ægypto, & qui vel ab ipsis propemodum colitur Græcis, retulit in numerum Deorum, Imperator Romanus, dilectum, & qui fuit formosissimus, Antinoum: quem ita consecravit, ut Ganymedem Iupiter. Non enim facile arcetur cupiditas, quæ caret metu. Et sacras Antinoi noctes nunc adorant homines, quas turpes sciebat amator qui simul vigilauerat. Quid mihi refers in numerum Deorum, eum qui stupro fuit honoratus? Quid verò etiam iussisti lugeri tanquam filium? Quid verò eius quoque narras pulchritudinem? Turpis est pulchritudo, quæ per contumeliam & probrum emarcuit. Ne tyrannidem exerceas ô homo in pulchritudinem, ne probrum afferas florenti adolescenti. Ipsam mundam conserua, ut sit pulchra. Pulchritudinis Rex efficere, non tyrannus, liber maneat. Tunc tuam agnoscam pulchritudinem, quoniam mundam conseruasti imaginem. Tunc veram adorabo pulchritudinem, quæ est exemplar pulchrorum. Iam verò dilecti sepulchrum est templum Antinoi & oppidum.<sup>m</sup> Sicut autem templà, ita etiam sepulchra habentur in admiratione, Pyramides, & Mausolea, & Labyrinthi, alia templà mortuorum, ut illa sepulchra Deorum.<sup>n</sup> Vobis autem magistram adducam vatem Sibyllam:

Non sunt responsa hæc Phœbi mendacia, stulti

E ij

Morychus  
vnum ex  
Bacchi co-  
gnomini-  
bus.



Quemque Deum dixere homines, falsóque vocarunt  
Vatem : sed vox ista Dei, similem simulachris,  
Quem haud fecere manus hominum, rationis egenis.

*Hæc quidem tibi prædicit ruinas templorum , significans quidem fore , ut templum  
Dianæ Ephesiæ terræ hiatibus & motibus absorbeatur, his verbis:*

Abiecta autem Ephesus tristisque in littore flebit,  
Et templum quærens, quod tum non incolet ullus.

*Templum autem Isidis & Sarapidis in Ægypto diruendum dicit, & exurendum:*

Isi Dea in Nili tu vndis infausta manebis  
Sola, & voce carens, Menasque Acherontis arenis.

*Deinde subiicit:*

Tuque Sarapi erecta ingens cui saxeæ moles,  
Magnus in Ægypto misera impendet tibi casus.

\* Sed si tu non audis prophetissam, at tuum audi philosophum Heraclitum Ephesium, 10  
quod sint insensiles, exprobrantem imaginibus. Et his vota faciunt imaginibus, perinde ac si quis loquatur cum adibus.² An non sunt enim prodigiosi qui lapides adorant? Deinde verò etiam statuantes eos ante fores, perinde atque qui vim agendi habeant. Mercurium tanquam Deum adorant, & etiam ægyptæ ianitorem statuantes.³ Si enim tanquam nullo sensu præditos contumelia afficiunt, cur adorant ut Deos? Si verò eos existimant esse sensus participes, cur eos ianitores constituunt?⁴ Romani autem qui res maximas & præclare gestas Fortunæ attribuunt, & eam esse Deam maximam existimant, 30  
posuerunt eam in sterquilinio, dignum Deæ templum, tribuentes cloacam.⁵ Vtumenimvero sensu carenti lapidi, & ligno & diuiti auro nihil penitus curæ est, nec nidor, nec sanguis, nec fumus, quo dum honorantur & suffumigantur, nigrescunt: sed nec honor, nec probrum ac contumelia.⁶ Sunt autem hæc imagines quous animaliviliores. Et quomodo quæ sunt nullo sensu prædita, divino sint honore affecta, mihi venit in mentem dubitare, & errantium, tanquam miserorum, misereri amentia. Nam si quædam animalia non habent omnes sensus, ut vermes & eruca, & quæcunque statim à primo ortu manca & inutilia apparent, sicut talpæ & mus araneus, quem dicit 40  
Nicander cæcum & quepdlw, sunt tamen meliores his statuis & imaginibus, quæ sunt surdæ penitus: habent enim unum quidem certè sensum, verbi gratia, auditum vel tactum, vel qui habet proportionem ac conuenientiam cum odoratu vel gustu: Simulachra autem nullum sensum participant.⁷ Sunt autem multa animantia quæ nec visum habent, nec auditum, nec vocem, cuiusmodi est genus ostreorum, viuunt tamen & 50  
augentur, & præterea cum Luna consentiunt & afficiuntur. Statuæ autem ociosæ, inefficaces, inutiles, & nullo sensu præditæ alligantur, configuntur, & compinguntur, funduntur, limantur, secantur, eraduntur, sculpantur.⁸ Surdam quidem terram vexant, & contumeliosè tractant statuarij, eam à natura propria arte dimouentes, & adorare persuadentes. Adorant autem ij qui Deos faciunt, non Deos & Demones, mea quidem sententia, sed terram & artem, id est imagines. Verè est imago, mortua materia formata manu artificis.⁹ Nobis autem non est materiæ sensilis, 60  
sensilis imago, sed quæ percipitur intelligentia. Deus qui solus verè est Deus, intelligentia percipitur, non sensu.¹⁰ Contra autem cum in ipsis casibus reipsa didicerint superstiosilapidum adoratores, nullo sensu præditam non colere materiam, ab ipso usu victi, pereunt à superstitione: & Demonum timore, & tamen simulachra contemnentes, nec volentes

nec volentes videri omnino contemnere, ab ipsis Diis conuincuntur, quibus sunt dedicata imagines.<sup>a</sup> Dionysius enim tyrannus iunior, cum auream vestem Ioui abstulisset in Sicilia, iussit eum indui lanea, facete dicens eam esse aurea meliorem, ut quæ esset & æstate leuior, & hyeme calidior.<sup>b</sup> Antiochus autem Cyzicenus cum egeret pecuniis, Iouis auream statuam, quæ erat magnitudinis quindecim cubitorum, fundi iussit, & ex alia viliori materia statuam illi similem, laminis inauratam rursus reponi.<sup>c</sup> Hirundines autem, & multæ aues sæpe aduolantes, inquinant imagines, nullam curam gerentes, nec Olympi Iouis, nec Æsculapij Epidaurij: sed nec Minervæ Poliadis, vel Sarapidis Egyptij, à quibus nec ipsas quidem imagines insensiles esse discitis.<sup>d</sup> Sed sunt quidem improbi aliqui prædones, vel hostes, qui facta irruptione, turpis lucri gratia, sacra sunt depopulati, & diripere donaria, vel ipsas etiam fuderunt statuas. Et si Cambyses aliquis, vel Darius, vel alius insaniens, quædam eiusmodi fecerit, & si Egyptium quis Apim occiderit, rideo quidem quod Deum ipsorum occiderit: indignor autem si propter lucrum peccauit. Lubens autem obliuiscar huius maleficij, auaritiæ, non idolorum imbecillitatem conuinci existimans. Sed non ignis, nec terribiles terræ motus pertimescunt aut reuerentur Dæmones, aut imagines, non magis quam calcules qui sunt ad littora accumulati fluctibus.<sup>e</sup> Scio ego ignem posse conuincere, & mederi superstitioni, si velis cessare ab amentia, ignis te ad lucem deducet.<sup>f</sup> Hic ignis & templum quod erat Argis, combussit unâ cum sacerdote Chryside: & id quoderat Ephesi, Diana, secundum post Amazones: & Romæ sæpe depopulatus est Capitolium.<sup>g</sup> Sed nec abstinuit à templo Sarapidis Alexandria. Liberalis autem Dionysij Athenis templum diruit, & templum Delphici prius rapuit procella, deinde ignis sapiens temperantique deleuit. Hoc tibi ostenditur præmium eorum quæ pollicetur ignis.<sup>h</sup> Qui autem fabricantur statuas, nonne eos admonent qui ex vobis sapiunt, ut materiam contemnatis?<sup>i</sup> Atheniensis quidem Phidias, qui inscripsit in Iouis Olympij digito, *πρωταρχος θεος*, hoc est, Pantarces pulcher. Non erat enim ei pulcher Iupiter, sed is qui ab eo amabatur.<sup>j</sup> Praxiteles autem, ut declarat Posidippus in libro de Cnidio, Veneris Cnidie construens imaginem, fecit eam formæ similem Cratina, quam amabat, ut adorarent miseri amicam Praxitelis.<sup>k</sup> Cum floreret autem Phryne meretrix Thespiaca, pictores omnes imitabantur Veneris imagines, ad Phrynes pulchritudinem: sicut rursus lapidæ quoque Mercurios effingebant Athenis ad Alcibiadem.<sup>l</sup> Restat nunc tuum adhibere iudicium, an velis etiam adorare meretrices.

Epidaurus est oppidum Argorum sacrum Apollini.

Quidam dicunt hoc fecisse Phidiam.

## COMMENTARIUS.

50.

<sup>a</sup> Quid si præter hæc vobis ipsas imagines. Homines mortuos colere, & eorum sepulchra pro templis habere iam ostendit quàm sit absurdum: nunc accedit ad imagines quæ cum sint insensiles, vel potius nullo sensu præditæ, utrunque enim significat *αἰετὸν*, non sunt adorandæ, nec spectandam esse dicit consuetudinem, quæ cum non sit rationi consentanea, pro nugis est habenda.<sup>b</sup> Atque Scythæ quidem antiquitus. Hunc quoque locum hinc sumpsit Arnobius, qui etsi sit admodum corruptus, non tamen dubitabo cum hic adscribere. Rideris temporibus priscis Persas fluuios coluisse, memoralia ut indicant scripta, informem Arabas lapidem, Acynacem Scythiarum nationes, ramum Progenes Thespios, lignum Carios pro Diana incolatum, Pessi nuncios silicem pro Deum matre, pro Marte Romanos hastam, atque ut Erhedius memorat, ante usum disciplinamque fictorum, puteum Samios pro Iunone, & abstinetis à risu, cum pro Diis immortalibus sigilliolis hominum & formis supplicatis humanis. Vbi existimo legendum, ramum putatum pro Iunone Thespios, & lignum Icario pro Diana indolatum, & pro puteum pro Iunone, existimo legendum, purum asserem pro Iunone. Acinaces autem quem colebant Scythæ, erat, ut vult Arrianus hasta Persica. De iis quæ pro Diis colebantur à diuersis nationibus, vide Giraldum qui de iis tractat copiosissimè in historiæ Deorum syntagm. 1. Etymologia huius vocabuli *ἑταρον* *ἀπὸ τοῦ ἑτα*, quod significat rado & expolio. Dictum est *ἑταρον*, quasi *ἑταρον* & mutato in o. Dicitur autem propriè *ἑταρον*, statua lapidea, vel sit.

Arnob. lib. 6.

*ἑταρον* quid sit.

E iij



- porius columna; erant enim *ἑστῶτα*, etiam priusquam statuar essent efformata in figuras hominum. Cum autem efformata essent similes hominibus dicta sunt *ἑστῶτα*, quasi dicas *ἑστῶτες ἄνθρωποι*, similes hominibus, ut dicit Aristophanis. Interpres in Comœdia quæ inscribitur *ἱπποίς*, id est Equites. Hinc est quod ubi dicitur in Genesi Loti vxor conuersa in statuam salis, septuaginta habent *στήλην*, id est columnam. Icarus autem de qua hic loquitur Clemens à Strabone appellatur Icaria. Adiacet autem Samo, inquit, Insula Icaria, à qua Icaria pelagus nominatur. Ea nomen habet ab Icaro Daidali filio, quem dicunt paternæ fugæ comitem, cum ambo pennati è Creta aufugissent, hoc in loco cecidisse, viâ non seruata. Et paulo post, In hac insula est promontorium ad Zephyrum porrectum. Inest etiam Dianæ templum quod Tauropolium vocatur. Hæc insula, sicut & à Clemente, à Phinio etiam appellatur Icarus. De Cytheronia autem Ioue & Iunone, vide quæ scribit Giraldus historiæ Deorum syntagmâ, ubi citat quæ à Paulania & à Plutarcho, & ab Eusebio dicuntur lib. 3. de Præparat. Evangelica. Ad eum ergo remitto, ne sim prolixior. Est autem Cytheronia regio prope montem Cytheronem. Thespia verò vel Thespie, utrunque enim dicitur teste Strabone, erat non procul ab ea regione distans, sacra Iunoni, Samos insula Iunoni fuit dedicata, in qua ait Paulanias, Iunoni templum ab Argonautis fuisse ædificatum. Ipsi autem Samij dicunt Iunonem fuisse apud se natam prope Imbrasum fluium, unde etiam dicta est Imbrasia. Quod autem simulachrum fuerit lignum, testatur etiam Eusebius de Præparat. lib. 4. Quod autem dicit. Cum esset Archon Procleus, ostendit quod tempore effectum sit lignum in formam humanæ statuar, aut porius in simulachrum. Per Archonas enim qui sunt summi apud eos magistratus, Athenienses significabāt tempora, sicut Romani per Cōsules. Cum autem essent rudes homines, & rudia adhuc tempora, erat in hominibus quædam simplicitas, cum ab eisdem doctæ fuerunt artes, creuit etiam vitium, & in colendis Diis error fuit multiplicatus. Hæc autem fuit olim Martis statua, quæ quoniam lingua Sabina dicebatur Quiris, inde factum est, ut & Mars diceretur Quirinus, & itidem Romulus, ipsi quoque Romani dicti sunt Quirites. Quod itaque lapidei & ligni. Quomodo ex lignis & lapidibus, & alia materia efformatae sunt imagines hominibus similes, iam quidē ostendit, sed quoniam & multiplex est materia, & de ea nimis breuiter dictum est, in eius rei demonstratione vult aliquantulum immorari. Præ se ferre autem fontem pietatis, id enim ita verti quod Græcè est *ἱερότης*, quod Deum quidem colere sit pietas, falsorum autem Deorum, nempe qui non sunt Dij, colere simulachra, est quædam simulatio. Calumniari verò dicuntur veritatem qui Deorum adorant simulachra, quod eos qui non sunt Dij adorantes, eum qui verè est Deus, non esse Deum arguant. Atque Iouem quidem Olympicum. Quod Iouem Olympium fabricatus sit Phidias, testatur Paulanias, dicens Simulachrum à Phidia esse elaboratum inscriptio etiam sub Iouis pedibus testatur, *Phidiaca fecere manus, qui natus Athenis ex patre Charmida.*
- De eodem Phidia scribit quoque Plinius. Phidias præter Iouem Olympium quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquæ Mineruam, quæ est ex Parthenone astans. Iunonis autem Samiæ statuam factam esse Euclidis cælo, refert Olympicus in Samiacis. Euclidis statuarij Atheniēsis meminit Paulanias in aliquot locis. Nam & in Achaicis dicit, Templum ibi Cereris est, Veneris aliud, Bacchi itidem aliud, & Lucinæ. Simulachra ex lapidibus Pentelycis sunt facta, opera Euclidis Atheniēsis. Et paulo post, Ægyra Iouis templum exhibet scriptu dignum, & quod fedit simulachrum, & lapidibus quidem Pentelycis, opera autem Atheniēsis Euclidis fabricatum. Quod autem is Iunonis Samiæ statuam suo cælo, &c. Hic locus in Græco est corruptus, quem tamen si licet diuinare, ita puto restituendum, *μηδὲν ἀμφισβήσας εἰ πῶς σμυνὼν ἀθήνησιν καλεῖται ἱερότης, παρὰ μὲν δύο σκοπῶς ἐποίησεν ὅτι τῷ καλεῖται λυγρέως λίθον, ὡς μὲν αὐτῷ ἱερῶνται ἐχούσας, ὡς πολλοὶ δὲ κινεῖται ἐν τῇ περὶ τῶν πῶς πῶς ἱμαίων, μηδὲ τὰ ἐν πατρίοις τῆς Δυκίας ἀγάλματα Ἀπόλλωνος καὶ Διὸς, εἰ φιδίας παλιν ὀκνήσας ἀγάλματα καὶ δατὰ τῶν πῶς πῶς αὐτοῖς ἀεικνέμενοις εἴρηται.* id est, ne ergo dubitetis, an seuerarum quæ Athenis vocantur Dearum, duas quidem fecit scopas ex lapide qui vocatur Lynceus. Calon autem eam quam cernuntur habere mediam, ut ostendit Polemon in quarto eorum quæ scribit ad Timæum: neque quæ Pataris Lycæ sunt imagines, Apollinis & Iouis, an Phidias, inquam, illas fecerit imagines, sicut & leones qui cum eis sunt dedicati. Statuarij autem quorum hic nomina audis, fuerunt olim excellentissimi, & eorum meminit Paulanias in multis locis, & præclara eorum recitat opera, & Plinius itidem lib. 25. cap. 7. Sed quod illarum Dearum, quæ σμυνὼν vocantur ab Atheniensibus, imagines fecerint, neuter dicit. Videtur autem intelligendum id quod hic dicitur, quod cum sint tres Deæ, quæ appellantur furæ, quarum vna dicitur Tisiphone, altera Megæra, alia verò Alecto, ex iis quidem duas fecit scopas quas collocauit in extremo. Calon autem vnā quam posuit in medio. Dicuntur autem hæ furæ per antiphrasin *εὐμένιδες*, quasi dicas beneuolæ, cum vexent & torqueant homines, sceleratos maximè & impios. σμυνὼν autem, id est venerandæ, cum nihil sit his magis execrandum. Lapis autem qui hic dicitur *λυγρός*, vel est gemma quæ dicitur etiam à Plinio Lichmitis, quæ est genus pyropi, vel carbunculi. De quo Plinius lib. 37. cap. 7. vel genus marmoris cādidi & pellucidi. De quo idem lib. 30. cap. 5. Patara quæ & olim dicta est Pataros, ut vult Plinius lib. 5. cap. 27. erat vna ex maximis viginti tribus ciuitatibus, quæ commune habebant suffragium, teste Strabone lib. 12. De statu autem Iouis & Apollinis cum illis dedicatis leonibus, de quibus hic scribit Clemens, non memini me vsquam alibi legere. Quod si, ut nonnulli dicunt, Bryaxis meminit Paulanias in lib. 1. Atticorum, dicens. Simulachrum Æsculapij & Higiz Bryaxis effinxit. Eum quoque inter egregios statuarios recenset Plinius; Nolo ergo, inquit, contendere Phidiæne an Bryaxis eas imagines effinxerit. Quinciam Telefij Atheniēsis. Hic locus est corruptus, sed qui cum voluerit emendare, Philochorum inueniat oportet, ex quo est sumptus. Ex omnibus quos legi authoribus neminem, quod meminero, inueni qui Telefij Atheniēsis vllam faciat mentionem. De Teno insula, quæ est vna ex Cycladibus, scribit Strabo & Plinius & alij Geographi, sed quod in ea sint Amphitrites & Neptuni simulachra, quæ in aliis locis frequenter occurrunt, ne verbum quidem. Tenni oppidi alicubi fit mentio, à quo gentile nomen Tennites, apud Ciceronem in Orat. pro Flacco, sed vbi nam sit situm Tenum non inuenio. Sed nec intelligo quid sibi velit Neapecha, de qua nemo est

mo est qui vel vnum verbum dicat. Suspiciabar pro Neapecha legendum esse Neapolim, sed cum multæ inueniantur Neapoles, in Teno nulla inuenitur Neapolis. Meas tibi ô lector, expono coniecturas, sed quibus ad eruendum huius loci sensum nihilum quidem profeci. Alij melius fortè coniciunt, quibus ego lubens trado lampadem. De Tirynthia quoque Iunone nihil legi, etsi de Tirynthe multa scribat Strabo & alij Geographi, & quod in ea educatus sit Hercules, dictus est Tirynthius. Excitandus ergo erit ab inferis Demetrius, si fidem nolimus habere Clementi, qui quæ dicit accepit ab ipso Demetrio. <sup>h</sup> Multi autem fortasse admirabuntur. Si quæcunque de Palladio scribuntur vellem hic afferre, esset diutius quàm opus sit in eo immorandum. Legatur Seruius in secundum Æneidos in his versibus,

*Omnis spes Danaum, & cepti fiducia belli, &c.*

- 10 Legatur etiam Dionys. Halycarnassensis in historia. Legatur quoque Eustathius in Homeri Iliadem in aliquot locis, & Pausanias 1. Atticorum. Quod autè ex Dionysio qui hodie non extat, scribit Clemens ex osse Pelopis constructum fuisse Palladium, id est simulachrum Palladis, non alibi legitur. Hoc tantum scribit Pausanias; Cum produceretur bellum Troianum, prædixisse vates aiunt, urbem non captam iri priusquam Hercules arcum adducerent, & os Pelopis. Sic itaque Philoctetem in castra ab eis accersitum, & ex ossibus Pelopis scapulam alteram Pisa allatâ. At in reditu, ipsa etiam nauis, qua Pelopis os vehebatur, ad Eubœam tempestate periit. Deinde scribit quomodo à piscatore inuêrum, & humi infossum, postea iussu Apollinis effossum Elidem fuerit missum, ad eam à pestilentia liberandam. Sed nihil omnino de Palladio ex Pelopis scapula constructo, sicut nec de ea re quidquam dixit Cælius Rhodiginus, qui multa dixit non trita nec vulgaria. De Palladio & inter cætera refert, Ioannem Antiochenum dixisse Palladium è cælo missum esse, quod idem est quod id quod dicit Clemens, id esse *διονει*, id est à Ioue euolasse. Sed nec Giralduus qui quæ ad Deos pertinent, diligentissimè est persecutus, cum de Palladio tractaret quidquam, dixit quod id fuerit constructum ex osse Pelopis. Nec tamen est dubitandum, quin id Clemens legerit apud Dionysium quem citat. Quod autem dicit Clemens, Vlysem & Diomedem, capto Ilio Palladium quod auehant deposuisse apud Demophoontem, id longè aliter narrat Pausanias, vbi multa præclare dicit de iudiciis Atheniensium. Ad eum autem te remittam, ne sim prolixior. De Iouis autem Olympici simulachro quod opus est Phidias superius diximus, sed quod id sit ex ossibus beluæ Indicæ factum non credo vsquam alibi legi. Sed nec quam dicat beluam Indicam satis intelligo, nisi fortè elephantum. Sunt enim elephanti apud Indos maximi. Significat ergo Iouis Olympij simulachrum factum esse ex ebore Elephanti Indici. Quod appertè dicit Plinius his verbis; Phidias præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè ac Mineruam quæ est in Parthenone adstans. <sup>i</sup> Sed ne quis existimet. Inter cætera Dionysij seu Bacchi cognomina, est etiam Morychus. Ita est autem dictus *μωρυχος* ἀπὸ τοῦ μωρυχαί, quod significat polluere & inquinare: quia in vindemiis faciem musto tingere, vetus fuit consuetudo, vt scribit Cælius Rhodiginus. Phellatas autem est lapis durus, ita appellatus à loco qui dicitur *φῆλος*, est autem locus durus, & qui non faciliè coli potest, nec admittere operationem, & est periculosus in superficie. Siconis autem Eupalami, nec Plinius, nec Strabo, nec Pausanias, nec vlli alij meminerunt. De Diapœno sic scribit Pausanias; Mineruæ fanum in eo est (loquens de oppido Cleone nomine) & simulachrum, Scyllidis artificio & Diapœni perfectum, quos Dedali fuisse discipulos memorat. Hoc me inducit, vt cum Ecyli nulla vsquam fiat mentio pro Ecyli existimem legendum esse Scyllides. Diapœnum recenset etiam Plinius inter eximios marmorarios, Scyllidis nulla facta mentione. De templo autem Castoris & Pollucis hoc scribit Pausanias, loquens de Argis; Post hæc Castoris & Pollucis templum, & simulachris, cum ipsi sunt expressi, tum filij Anaxinus & Menasinus. Cum his matres quoque Hilaira & Phæbe. Diapœni verò & Scyllidis artificio hæc ex Ebano ligno dicuntur fabricata. Quod autem Scyllides & Diapœnus fecerint effigiem Herculis Tirynthæ, & Dianæ Munichiz Sicyone, nusquam alibi legitur. Quod autem & Hercules cognominetur Tirynthius, & Diana Munichia quæ eadem est quæ *Βενδιδία*, vide Giralduum historiz Deorum syntagmate 12. Et Munichia quidem dicebatur quod celebraretur eius dies festus Munichio mense qui est decimus, *Βενδιδία* autem ἀπὸ τοῦ βένδω, quod lingua Thracica dicitur Diana: *Βενδιδία* autem & ipsam Dianam significat, & eius diem festum. Bendidiorum autem meminit & Strabo lib. 10. & Xenophon secundo *ἐκτακτικῶν*. Tirus autem & Sicyon sunt oppida Peloponesi. <sup>t</sup> Et quid in his immoror. De Serapide multa à multis scribuntur authoribus, nempe Pausania, Diodoro, Plinio, Plutarcho, & cæteris, quæ si vellem hic omnia transcribere, essem quàm par esset prolixior. Quæ autem hic dicuntur, dicuntur omnia de statua seu idolo Serapidis, cui tanquam maximo Dæmoni, maximus honor haberetur à Græcis, & tanquam non manu hominis esset factum colebatur. Quod non esse verum, ostendit Clemens. Sed quisnam id fecerit varias scriptorum affert sententias, sed permultos ex iis quos adducit non nominat, & ij quos nominat interierunt. Serapidis autem templum & simulachrum adhuc stabat tempore Clementis, quod tempore Christianissimi Imperatoris Theodosij à Theophilo Episcopo ad id incitati, de euerendis Dæmonum simulachris ab eo emisso edicto, à Christianis fuit euersum. De quæ euerfione, vide Rufinum historiz Ecclesiasticæ 10. & Nicephorum historiz Ecclesiasticæ 12. Quod autem Serapidis simulachrum fuerit à Sinopësis missum ad Philadelphum, ex eo est satis verisimile, quod Strabo scribat Colchis cum Ægyptiis intercessisse cognationem. Est autem Sinope non admodum remota à Colchide. Rhacotim autem dicit Strabo esse partem Alexandriæ, in qua antequam ab Alexandro conderetur Alexandria, Reges Ægypti posuerant præsidium ad arcendos aduenas. Sesostris verò teste Diodoro Siculo, superiores omnes Reges excessit gloria, & rerum magnitudine, vt Strabo dicit. Is enim (nempe Sesostris) primus videtur Æthiopiam Trogloditicamque subegisse, postea in Arabiam transgressus, inde Asiam omnem permeauit, &c. De Bryaxi Atheniensi statuario satis multa diximus, sed quisnam hic esset cum Clemente ignoramus. Quam autem magnificum atque superbum esset templum & simulachrum Serapidis, pulchrè Rufinus lib. 11. vbi agit de eius euerfione, sed quod ex lapidibus & gemmis esset constructum, hoc ex Athenodoro quem non habemus, habuit Clemens. Pharmacum autem quod dicit fuisse relictum ex sepultura Osiridis & Apidis, intelligit reliquias

Anno mudi  
1130. Chri-  
sti 132.

Strabo. lib.  
15.  
Pausan. Ar-  
cad. lib. 18.

Diodor.  
histor. vet.  
& fabula.

aromatū quibus, ut mos erat in Ægypto, condita fuerat Apidis & Osiridis corpora. Quod autem Athenodorus, ut refert Clemens, dicit dictum esse Serapidem ex eo quod in eodem tumulo vnā sepulti essent Osiris & Apis, quasi dicas Osirapis, alij aiunt *οὐρανίδης*, dictum esse *ὡς τὸ οὐρὸν*, id est à tumulo, seu sepulchro Apidis, è quibus est Diuus Augustinus. Vide Suidam quem citat Viues in Commentario in Augustin. de Ciuit. lib. 18. <sup>1</sup> *Nouum autem alium in Ægypto.* De Antinoo sic scribit Eusebius in Chronicis; Antinous puer egregius eximia pulchritudinis in Ægypto moritur, quem Adrianus diligenter sepeliens (nam in deliciis eum habuerat) in Deos refert, ex cuius nomine etiam vrbs appellata est. Ælius verò Spartianus; Peragrata, inquit, Arabia Pelusium venit, & Pompeij tumulum magnificentius extruxit. Antinuum suum dum per Nilum nauigat perdidit, quem muliebriter fleuit: de quo varia fama est, aliis eum deuorum pro Adriano asserentibus, aliis quod & forma eius ostentat, ut nimia voluptas Adriani. Et Græci quidem volente Adriano eum consecrarunt, oracula per eum dari asserentes, quæ Adrianus ipse composuisse iactatur. Propemodum autem etiam apud Græcos eum coli dicit Clemens, quod in Ægypto non in Græcia extructum sit ei templum, & ab eo denominatum oppidum. Nō facile autem arceri dicit cupiditatem, ubi non est metus, quod difficile sit, ut Cicero scribit in Orat. pro Marcello, in summa potestate tenere modum. Sacras autem Antinoui vocat noctes, vel ironicè, vel potius per Sarcasmon. <sup>2</sup> *Sicut autem templa.* Templa (ut antea ostendit) erant sepulchra Deorum: Pyrrhides autem, Mausolea & Labyrinthi erant sepulchra mortuorum. Vtraque autem, nempe & templa & magnifica illa & gloriosa sepulchra habentur in admiratione. Pyrrhides quæ olim mundi fuerunt miracula, erant Regum Ægyptiorum sepulchra. De iis sic scribit Strabo loquens de Memphi. Vrbs magna est & populosa, & secunda post Alexandriam, mixtis hominibus referta qui illic commigrarunt. Iacent lacus in fronte vrbs & regiarum, quæ nunc dirutæ sunt & deserta. Sitæ erant in loco edito, & vsque ad inferiorem vrbs partem descendebant, ubi lacus & lucus iungebatur. Quadraginta stadiis ab vrbe progredienti est montanum quoddam supercilium, in quo stant multæ Pyrrhides Regum sepulturae. Earum tres sunt eximiae, sed duæ inter septem orbis miracula adnumerantur. Mausolæum autem dictum est Mausoli Cariae Regis sepulchrum, quod ei extruxit vxor eius Artemisia, ut scribit Strabo. De Mausoleis autem quæ ita sunt appellata à primo Mausoleo Mausoli sepulchro, hæc dicit Pausanias; Licet complura admiratione digna sepulchra, duorum tantum hoc loco mentionem faciam. Alterum Alicarnassi est. In Hebræis alterum. Erectum illud fuit Mausolo, qui Alicarnassi regnavit, ea operis magnitudine, atque omni ornamentorum magnificentia, ut Romani rei miraculo adducti, magnificentissima quæque monimenta Mausolea appellarent. De Labyrintho verò in quo à Minotauri inclusus fuit Minotaurus, non est quod aliquid dicamus, cum res sit notissima. Erat autem Labyrinthus, carcer ita ædificatus, ut qui in eo esset non posset effugere. Sed non solum erant carceres Labyrinthi: sed Myridem quoque Regem Ægyptium, magnificentissimum sibi construxisse sepulchrum, quod appellauit Labyrinthum, testis est Diodorus lib. 2. cap. 2. <sup>3</sup> *Vobis autem magistratam adducam.* Hæc Sibyllina carmina sic vertit Castalio. De Epheso quidem sic, At lachrymas Ephesus recubans ad littora fundet. Quod Græcè est *ὡς ἡλὴν*, id est supina, ille vertit recubans. De Iside verò sic:

*Isi Dea infelix, Nili remanebis ad amnem,  
Sola furens Manas, permixta Acherontis arenis.*

De Serapi verò,

*Tūque Serapi sedens in saxo multa dolebis  
Magna in Ægypto infelice ruina iacebis.*

Hos versus ideo inferui, quod cum Clememtem viderem, nec Sibyllina oracula videram, nec eorū versionē. Nunc autem cum contigit videre, nec mihi displicet versio, neque meorum me pœnitet versuum, qui nisi fallor Sibyllæ sententiam satis exprimunt. <sup>4</sup> *sed si tu non audis prophetissam.* A colendis idolis dehortatus adductis Sibyllæ versibus, iubet ut si eam non audiant, audiant Heraclitum Philosophum, qui simulachris exprobrat quod sensu careant. Ex quo liquet adeò sensus expertes fuisse Græcos illos veteres, ut & sentire, & diuinitatem in se continere crederent imagines. Quod quidem tantum abest, ut cadat in Christianos, ut non sentire imagines planè intelligant, nec eis vllam tribuant diuinitatem, sed eo tantum nomine venerentur, quod nobis prototypa reuocent in memoriam, ea autem sunt Martyres, & alij sancti Dei serui & amici. Neque cum Diuis vota faciunt, ita eos alloquuntur tanquam eorum imagines preces, & vota audiant, & intelligant. Heraclitus autem ab eo dicitur Ephesus, ut distinguatur à Lesbio, & aliis eiusdem nominis. Is autem est qui dictus est *σκοπιὸς*, quod obscurè scriberet. Scripsit autem lingua Ionica, ut satis indicat citatus ex eo versus,

*— Καὶ ἀγάλμασι πύργοι  
Εὐχόμενοι ὁκαίον εἰ περ δὲμοις λελυμένοι.*

<sup>5</sup> *An non sunt enim prodigiosi.* Prodigia, ostenta, portenta, & monstra idem significant, etiam si sit diuersa eorum etymologia, nempe ea quæ cum sint noua, inusitata, & præter naturam, mali aliquid portendunt, & tendunt, & ostendunt. Vnde etiam dicuntur prodigiosi homines, qui ea faciunt quæ aduersantur naturæ. Aduersatur autem & repugnat naturæ lapides colere. Sed eis non sufficit eos adorare, sed eos etiam collocant ante ianuas, eis ianuæ mandantes custodiam, tanquam qui possint agere & operandi habeant efficaciam. Quod autem dicit; Mercurium adorant tanquam Deum intelligit *ἑρμαῖον*, qui erat cōgeries lapidum dedicata Mercurio, quæ viam ostendebat iter facientibus, quæ vocatur etiam statua Mercurialis: Sunt autem hæc congeries lapidum, quas vulgari nostra lingua vocamus *montioyes*. Adorabant autem illas congeries lapidum tanquam Mercurium. *ἀγυὰς* autem dicitur ab *ἀγία* quod est vicus, vnde etiam ab Homero Troia dicitur *εὐρωάγη*, id est latos habens vicos. Est autem *ἀγυὰς* sacra Apollini columna, stans pro foribus, desinens in acutum, ea autem colebatur pro Apolline, qui etiam dictus est *ἀγυὰς*. Ita enim scribit Horatius libro quarto Carminum:

*Phæbe qui Xantho lauis amne crineis,*

Homer. Il.  
p. & ibi vide Eustath.

Dannic

*Dauuia defende decus Camena,*

*Laus. Agyien.*

- Præter Apollinem autem ἀγία, erant etiam alij Dij qui dicebantur ἀγίοι, quibus sacrificabant, si quid erat nunciatum, ut si esset quid faustum annuerent, sin sinistram, propulsarent. Vocabantur autem eorum aræ in vicis erectæ ἀγιάδες θεοπαΐδες. De his vide Giraldum hist. Deorum, syntagm. 7. <sup>9</sup> Si enim tanquam nullo sensu. Aut sunt, inquit, lapides nullo sensu præditi, aut sensus sunt participes. Si sensu carent & eos habent contemptui, cur adorant tanquam Deos? Non sunt enim Dij existimandi qui sensu carent. Sin autem sunt sensu præditi, & ideo tanquam Deos eos colunt, cur humili & abiecto lanitoris officio eos præficiunt? Est itaque huiusmodi dilemma, ut vtrumuis dixerint, incurrant in reprehensionem. <sup>1</sup> Romani autem qui res maximas. Vtinam nobis. Clemens suum citaret authorem à quo hæc habuit, magno certè nos leuasset labore. Nam quod Romani qui res maximas & præclare gestas fortunæ tribuebant ei que acceptas ferebant, aded ingratum fuerint ut eam in sterquilinio & cloaca collocarent, cum omnia diligenter scrutatus essem, nusquam inueni. Legi quidem apud Alexandrum ab Alexandro in genialium dictu libro 1. & apud Cæli Rhodigini lib. 10. & apud Giraldum historiarum Deorum syntagm. 16. Fortunæ varia fuisse simulachra. Nam alicubi effingebatur in manu altera gestans cornu copiarum, in altera autem geminum versans gubernaculum. Bupalus verò fortunæ simulachrum primus fecisse dicitur, polum habens in capite, & altera manu cornu Amaltheæ. Alij fortunam habitu femineo furenti similem, cæcam & exoculatam super volubile saxum effingere, quod nullo delectu opes ad malos & indignos conferat, & quod esset vagans & inconstans & instabilis. Et idem Apelles eam effinxit sedentem, eo quod nunquam staret, quæ omnia sumpserunt ex Plinio qui eos præcessit. Pierius verò de Hieroglyphicis lib. 39. vulgatissimum dicit esse inter Hieroglyphica, ut fortunam pingant nunc torulæ insidentem, ut vulgus, nunc alicui Sphæræ, ut Cebes. Qui pulchre etiam animaduertat fortunam dictam quasi vortunam à vertèdo, sãmque à Pindaro appellari ὀρίπαιον, quod humana omnia, ut vult ferat & agat. Sed quod Romani eam collocarint in sterquilinio & cloaca ex iis nemo verbum fecit. Neque tamen est dubitandum, quin id Clemens alicubi legerit, quem constat fuisse πολυλογος, & plurimæ lectionis. <sup>2</sup> Verumenimvero sensu carenti. Facta sunt simulachra vel ex lapide, vel ex ligno, vel ex auro, sed ea sensu carent. Quo fit ut frustra eis sacrificetur, & thuris suffitus adhibeatur, neque enim quidquam curant, nec sanguinem, nec nidorem, nec fumum quo suffiunt, nec eis est ullus sensus honoris nec probri ac conrumeliz. <sup>3</sup> Sunt autem hæc imagines. Si quæ sentiunt, sunt longè præstâtiora iis quæ non sentiunt. Sunt autem idola nullo sensu prædita, quoduis animalculum aliquo sensu præditum est, quouis idolo melius ac præstantius. Quo fit ut sint planè infelices, qui errant in adorandis idolis. Sunt autem quædam animantia quæ omnibus sunt prædita sensibus, sunt quædam quæ cæteris defecta, vnũ solum habent, vel reipsa, vel cum alio proportionem habentia & conuenientiam: quæ licet videre apud eos qui tractant de historia animalium. Inter animalia autem quæ non habent omnes sensus, præter vermes qui nascuntur ex putredine, qui dicuntur ωλαί, & crucas, quæ καμπαι, enumerat murem araneum qui dicitur μυγάλη. μυγάλη autem dicitur Nicander esse τυφλὴ καὶ σμυρδίνῳ. Cuius hi sunt versus in Theriacis,
- Τυφλὴ πὶ σμυρδίνῳ πὶ ἑρποῖς ὅτα λογρὸν ἄγισται*  
*Μυγάλην ἔχουσι ἐνδὸς τοῦ σώματος ἀμάχητος.*
- id est, *Cæcam & terribilem, generi exitiumque ferentem*  
*Mugaleam humano cui mors est orbita currit.*
- De quo quidem mure araneo ita scribit Plinius. In Italia muribus araneis venenatus est morsus, eisdem vltior Apennina regio non habet. Idem vbicunque sit, orbitam si transferint, moriuntur. Matheolus tamen falsum esse dicit quod scribitur à Plinio, vltiorem regionem non habere muros araneos. Sed fieri potest ut sint quidem, licet eorum morsus non sit venenatus, & fortè ita intellexit Plinius. Verteram quidem antea σμυρδίνῳ, surdam: sed malè. σμυρδίνος enim idem est, quod κατὰ πλεονασμὸν obstupesciens, cuius etymologicum Græcū hanc dicit esse etymologiam, ἀπὸ τοῦ μωρεῖν τὴν ψυχὴν καὶ οὐ εἶναι ἐν αὐτῇ μένειν, ab eo quod metu diuidat animam, & non sinat apud se manere, quasi μωρεδίνος per syncopen, & pleonasmum literæ σ. Sed mihi tunc erat persuasum Clementem per σμυρδίνῳ intellexisse surdam, ex eo quod sequitur. Sunt tamen meliores his statuas & imaginibus quæ sunt surdæ penitus, eas conferendo cum bestiis quæ aliquem vnum habent sensum, vel saltem cum eo proportionem aliquam ac conuenientiam. Surdas autem dicit pœnitus, ut quæ nec vocem vllam audiant, nec loqui possint. <sup>4</sup> Sunt autem multa animantia. Ut idola magis vituperet, ea confert cum infimo genere animantium, nempe cum eo quod nec habet visum, nec auditum, nec vocem. Nam hæc quidem etsi nullum habeant sensum, nisi fortè per quandam proportionem & conuenientiam, ut dixit antea, viuunt tamen, ut quæ vitam saltem habeant φυτικῶν, seu vegetatiuam, augenturque & decrescunt, ut Ostrea quæ propter quandam cum Luna συμπάσχει, crescente Luna augentur, & ea decrescendo diminuuntur, ut testatur Plinius, dicens. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchiliorumque & concharum omnium corpora augeri, & rursus minui. Quin & Soricum fibras respondere numero Lunæ, exquisiuere diligentiores. Viuunt ergo & augentur ac minuuntur ostrea, conchilia, & conchæ, & quæ sunt huiusmodi. Statuas autem seu idola cum sint planè inanima, nec vllam habeant vitæ portionem, perpetiuntur quæcunque in ea agunt artifices, nec tamen quidquam sentiunt. <sup>5</sup> Surdam quidem terram venant. Ponderanda sunt hic verba Clementis. Ea demum dicuntur affici iniuria quæ acceptam iniuriam possunt ad animum reuocare. Quare cum terra sit surda & planè inanima, videtur fieri non posse, ut ea iniuriam accipiat, & tamen iniuriam patitur, cum indignè tractatur, ut cum ei sit à natura infirum, ut colatur ad fructus producendos, per statuarios à propria natura discedit, & in statuas & imagines efformata diuinum accipit cultum, & honorem qui ei non debetur. <sup>6</sup> Nobis autem non est materiæ sensus. Ætiologia cur qui Deos faciunt, non Deos adorant, sed terram. Nam imago quidem est materia mortua, id est inanima, & quæ nihil sentit, quam artifex sua manu formauit. Et materia illa quidem non sentit, sed est tamen sensilis & cadit sub sensum. Sed quomodo Deus non cadit sub sensum? Deus, inquam, qui verè est Deus, sed sub so-

Mugalea mus araneus. Plin. lib. 8. cap. 38.

Plin. lib. 2. cap. 41.

lam intelligentiam, ita etiam eius imago non sensu, sed intelligentia percipitur. Nos ergo non terrenam & sensilem imaginem adoramus, sed *νοητὴν*, hoc est, ut ita dicam intelligibilem. Deus enim à nobis colitur, dum eius imago quæ sub sensum non cadit, quantum ab homine comprehendi potest, fuerit comprehensa. Nam eius essentiam nemo mortalis unquam comprehenderit. Dei autem, ut arbitror, vocat imaginem, illam de Deo notionem seu conceptionem, quæ menti nostræ ita eum repræsentat, ut dum in nullum sensum cadat, & agnoscat summum bonum & prima & perfectissima rerum omnium causa, merito spiritu & pura mente à nobis colitur, nostris ritibus & ceremoniis, quæ corporis opera sunt & adminiculo id ipsum protestantibus. *2. Contra autem cum in ipsis casibus.* Videtur conferre veri Dei cultores cum idololatriis. Hæc est ergo sententia. Veri Dei cultores non sensilem, sed quæ sola intelligentia percipitur colunt imaginem. Idolorum autem cultores quæ sunt lapides, etiam si aliquibus casibus, ut puta si contingerit igne consumi idola, didicerint, non esse colendam nullo sensu præditam materiam, superstitioni tamen ita sunt addicti ab ipso usu victi & longa consuetudine, ut ab idolorum cultu non recedentes pereant, & cum si mulachra quidem contemnant, nec tamen velint videri contemnere, ne videantur esse *ἄδω*, ipsi Dij quibus sunt dedicatæ imagines arguunt ac conuincunt ipsa esse contemnenda. Nam quod pariantur ea fieri suis imaginibus quæ verisimile est eos non esse passuros si ea non contemnerent, hoc facile arguit ea esse contemnenda, & eos male facere qui præcedentibus admoniti casibus ea non contemnunt. Quænam autem ea sunt quæ Dij patiuntur fieri suis imaginibus, docent ea quæ sequuntur. *3. Dionysius enim tyrannus iunior.* De hoc Dionysio, vide Cic. lib. 3. de natura Deorum, & Valerium lib. 1. in cap. de neglecta Religione, cap. 2. & Lactant. lib. 2. Institut. cap. 4. Sulpicor autem non legendum esse iunior: itam quæ hic narrantur, non fecit filius, sed pater. *4. Antiochus autem Cyzicenus.* Antiochi Cyziceni qui ullam fecerit mentionem, *10* neminem adhuc legi, libenter hic inserturus si quid inuenissem. Quod autem is pro Iouis aurea auratam reposuerit imaginem, hic narrat noster Clemens. *5. Hirundines autem, & multæ aues sepe aduolantes.* Cur Iupiter dictus sit Olympius, inter se dissident scriptores, cum alij ab Olympia, ubi magnificè colebatur, alij à monte Olympo, qui propter altitudinem à Poëtis cælum dicitur, dictum putent. De eo vide Giraldum, histor. Deorum syntagm. 11. Æsculapius dictus est Epidaurius ab Epidauro Argiuorum oppido, in quo colebatur, & quo multi conueniebant sanitatis causa, à Dæmone illius. Minerva autem dicta est *παλαιά*, quod *παλαιός*, id est ciuitatis curam gereret. De ea autem & Ioue Polio, vide eundem Giraldum in eodem syntagmate. De Sarapide autem qui colebatur Alexandriæ, si hic aliquid diceremus, actum ut aiunt ageremus: de eo enim iam satis diximus. *6. Sed sunt quidem improbi.* Idolorum quæ à gentibus coluntur, ex hoc arguit imbecillitatem, quod & priuati fures easpolient, & sua donaria eis abripiant, & publici templorum *10* hostes, cuiusmodi erant Persarum Reges, utpote Cambyfes & Darius, & imagines depopulentur, & quos falso opinabantur esse Deos occidant. Et se simul quidem dicunt ridere & indignari. Ridere quidem quod putentur Dij occidi: qui enim sunt mortales, non sunt Dij. Indignari autem, quod ad hæc agenda eos impellat auaritia & amor lucri, & ideo se huius maleficij leuiorem facere mentionem, quod eorum magis conuincatur auaritia quàm imbecillitas idolorum. *7. Scio ego ignem posse conuincere.* Nihil est quod falsam esse religionem magis arguat, & ei magis remedium afferat, quàm si eius qui pro Deo colitur, ostendatur impotentia & imbecillitas. Nam si Dei propria est omnipotentia, imbecillitas & impotentia Deum non esse arguit, eius autem rei cognitio medetur falso cultui Deorum, & ita qui voluerit cessare ab impotentium Deorum cultu, ab igne deducitur ad lumen veritatis. *8. Hic ignis & templum quod erat Argis.* Sigillatim enumerat aliquot Deorum templa quæ igne conflagrarunt. Primum autem recenset templum Iunonis Argiæ. De quo vide Pausaniam lib. 2. Corinthiacorum, ubi dicit Iunonis Sacerdotem nomine Cryseidem, cum æde Iunoni sacra conflagrasse. Secundum autem quod fuit omnium celeberrimum, nempe Dianæ Ephesinæ, quod ab Erasistrato fuit incensum, non aliam ob causam quàm ut eo facinore perpetuam sibi famam compararet, de eo non est quod plura scribam, cum id ferè nulli sit ignotum. Quod autem dicit secundum post Amazones significat id templum sæpius fuisse conditum. De eo autem sic scribit Pausanias, ut reprehendat Pindarum qui id dicit fuisse conditum ab Amazonibus, cum Amazones aduersus The- *15* seum bellum gerentes in eo sacrificarint. Videtur autem innuere Clemens, id quod ab Erasistrato fuit incensum, non fuisse id quod Amazones condiderunt, sed secundum post ipsum, ut hinc liceat intelligere Templum Dianæ Ephesinæ sæpius fuisse constructum, & sæpius destructum, & rursus extructum. Capitolium quod loco tertio ponitur, sæpius fuisse exustum testantur historiæ. Nam & bello seruii fuit exustum, *20* ut videre licet apud D. August. de Ciuitate lib. 3. cap. 17. quod quidem fuit à Sylla restitutum. Vitelliana quoque seditione fuit exustum, ut scribit Suetonius, & Cornelius Tacitus. De his vide Alexandrum ab Alexandro Genial. dierum lib. 5. cap. 11. De Eleutherienfi verò Dionysio ita scriptum reliquit Pausanias lib. 1. Atticor. Prius Eleutherienfes ab Attica limitibus fuere determinati, qui postquam se cum Atheniensibus coniunxerunt, Bæotia finis Cytheron est. Eleutherienfes autem coniunxerunt se cum Atheniensibus, non ut bello coacti, sed quia Atheniensium Reipubl. cupidi erant, & Thebanorum inimici. In campo hoc Bacchi fanum est, & simulachrum verus. Athenis autem delatum est, ad cuius imitationem illud quod Eleutheris nostro tempore habebatur, est effectum. Hæc Pausanias de Baccho Eleutherensi qui erat Athenis. Cæterum de templi eius conflagratione ne verbum quidem. De Sarapidis quoque templi exustione, de ea *25* inquam, quæ fuit ante tempus Clementis, ne verbum quidem legi. De eius autem excidio quod fuit post temp. Clementis, vide historicos Ecclesiasticos. Porro autem de Delphi Apollinis templi incendio sic scribit Pausanias lib. 10. Phocesium. Sed neque quo casu fanum fuerit abolitum ab omnibus ad eundem modum rem expositam comperi. Sunt qui terræ hiatu haustum, alij qui igne combustum dicant. Conflagrauit hoc principatum obtinente Athenis Erixiclide, octauæ & quinquagesimæ Olympiadis anno primo quo palmam tulit Diognetris Crotoniates. Eleganter autem dixit Clemens ignem qui Delphicum tēplum combussit, temperantem & sapientem, eum quodammodo ex aduerso opponens Phœbe quæ furore respondebat. *Hoc tibi ostenditur proæmium.* Quasi diceret, Hic ignis qui templa exurit & idola, ostenditur incredulis

Pausan. 2.  
Arcad.



credulis procemium eorum, quæ ab igne passuri sunt cultores idolorum. Hoc enim supplicium hic ignis iam pollicetur. <sup>2</sup> *Qui autem fabricantur statuas.* Cum in contemptum vocasset idola, ex eo quod sint imbecilla, & in ipsa scruenti igni non possint resistere, nunc ea ludificatur ex eo quod statuarij ea in iis imprimant, & immittant quæ à veris Diis sunt penitus aliena, vt qui quos turpiter amarunt & pulsiones & meretrices, sub nomine & titulo Deorum colendos & adorandos proposuerint. Quod autem vertimus, admonent, Græcè est *δυσωρεῖν*, quod est, pudorem incutiunt, vt significet pudore incusso admonere. Materiam autem quod Græcè est *κόσμος* appellat mundum, & quæ sub sensum cadunt, & in dies transmutantur & transformantur, & ideo esse contemnenda, vt quæ non sint firma ac stabilia, cuiusmodi sunt spiritualia. Quod qui fecerit, simulachra & imagines pro Diis non adorabit. <sup>3</sup> *Atheniensis quidem Phidias.* Ex statuariis Clementi primus occurrit Phidias qui in digito Iouis Olympij inscriptum suum Pulsionem, non Pantarcem, tanquam Iouem voluit adorari. Duo certè vocabula quæ in eo erant inscripta, nempe *πυρρὸς καλός*, id est vndique sufficiens pulcher, si Deo verò, non autem Ioui Dei nomen sibi falso vsurpanti, tribuatur, negari non potest, nihil esse quod ei melius conueniat, vt qui sit & pulcher arque adeo ipsa pulchritudo, & nullius rei egeat, imò vero à quo omnia bona procedunt. Quod si pathico Pulsioni, vt ei re vera tribuebat Phidias, tribuantur, iis nihil esse potest turpius, nihil flagitiosius. De hoc autem Pantarce sic scribit Pausanias lib. 6. Eliacorum, vbi agebant de statu Olympionicarum. Post Icum Pantarces victis in lucta pueris erectus est. Fuit hic Phidias in amoribus. Et in quinto eorumdem. Quem verò tenia redimtum videas, eum ex ipsa corporis specie Pantarcem esse suspicantur, Elæum puerum, amore Phidias deuinctum. Hæc Pausanias versus ab Amasæo. <sup>4</sup> *Praxiteles autem.* Quod Venus Cnidia fuerit opus Praxitelis, testatur Plinius & Athenæus qui in hoc differunt à Clemente, quod Clemens quidem dicat camillam fecisse formam similem Cratinæ quam amabat: Plinius autem & Athenæus Phrynes, cuius etiam amore erat captus. <sup>5</sup> *Cum floreret autem Phryne.* Sicut Phryne Thespia erat suo tempore longe pulcherrima, vt in multis locis videre licet apud Pausaniam, ita Alcibiades erat omnium sui temporis adolescētum longè formosissimus. <sup>6</sup> *Restat nunc tuum adhibere iudicium.* Est hic huius loci veluti quidam epilogus. Cum, inquit, ex meretricibus effingantur Deorum imagines, restat nunc vt iudices velisne adorare meretrices: & est hæc quædam figura Rhetorica, qua eum cum quo discipulam eorum quæ dicimus iudicem constituimus. His ipsis argumentis quibus antiqui patres oppugnabant idololatrias, Catholicos quoque hodie inuadunt Ichonomachi: sed quæ facile refelluntur, cum in nostris imaginibus nihil statuamus esse diuinitatis, & licet coram ipsis imaginibus procidamus, non tamen eas colimus & adoramus, sed totum cultum & venerationem referimus ad ipsum exemplar prototypum, quod nec ipsum quidem à nobis adoratur, si non sit Deus. Sanctos quidem certè quorum in nostris Ecclesiis positæ sunt imagines, non tanquam Deos adoramus, sed Dei seruos agnoscimus, & rogamus, vt pro nobis intercedant, & nos suis iuuent precibus.

Plin. lib. 36.  
c. 8. & lib.  
38. cap. 7. &  
Athen. lib.  
23. cap. 22.

<sup>7</sup> *Hinc puto moti Reges veteres, has fabulas despicientes, liberè, propterea quod ab hominibus nullum impenderet periculum, seipsos Deos pronunciarunt, ea ratione docentes, illos quoque per gloriam factos esse immortales.* <sup>8</sup> *Ceyx quidem filius Æoli, appellatur Iupiter ab uxore Alcyone.* Rursus autem Alcyone, Iuno appellatur à marito. <sup>9</sup> *Prolemaeus autem quartus vocabatur Dionysius, & Mithridates Ponticus ipse quoque Dionysius.* Volebat autem Alexander quoque videri filius esse Ammonis, & cornutus effingi à statuariis, pulchrum hominis vultum cornu studens ignominia probròque afficere. <sup>10</sup> *Neque verò solum Reges, sed etiam privati, se iactant de diuinis appellationibus; vt Menecrates medicus, qui fuit cognominatus Iupiter.* <sup>11</sup> *Quid opus est vt referam Alexarchum? Is cum fuisset scientia Grammaticus, vt scribit Aristus Salaminius, seipsum effinxit in Solis effigiem.* *Quid opus est etiam meminisse Nicagoræ?* <sup>12</sup> *Erat Zelites genere, natus tempore Alexandri; Mercurius autem appellabatur Nicagoras, & usus est etiam Mercurij veste: cum etiam integra gentes, & cum ipsis viris urbes, adulatione videntes, de Diis fabulas viles & contemptas reddant, homines se ipsos efficientes, Diis aequales, inflati à gloria, sibi qui modum superant honores decernentes.* *Nunc quidem Macedonem Pellæum, Amyntoris filium Philippum in Cynosarge adorandum decernentes, cui & fractus erat iugulus, ox inquam iuguli, quod καύσα, id est clauem vocant, & fracta tibia, & fuerat excelsus oculus, & rursus Demetrium ipsum quoque Deum vocantes, & vbi ex equo quidem descendit Athenas ingrediens, est templum Demetrii κατὰ τὸν, hoc est, Descensoris.* *Vbiq; autem aræ & nuptiæ Mineræ ei parabantur ab Atheniensibus.* *Ille autem Deum quidem despiciebat, cum uxorem ducere non posset imaginem: habens autem Lamiam meretricem ascendit in arcem, & in Mineræ thalamo volutabatur, veteri virgini meretricis iuue-*

Cynosarge  
ges Asiæ  
gymnasia

nis figuram gestumque & habitum ostendens.<sup>f</sup> Non est ergo Hipponi succensendam mortem suam efficienti immortalē. His enim Hippo iussit suo inscribi monumento hunc versum elegiacum:

Hic est Hipponis tumulus, quem lumine cassum  
Æternis fecit Parca parem esse Deis.

<sup>a</sup> Recte quidem, o Hippon, humanum errorem nobis ostendis. Si enim tibi vel loquenti non crediderunt, fiant mortui discipuli. <sup>b</sup> Hoc est oraculum Hipponis, ipsum intelligamus. Qui à vobis adorantur, cum fuerint aliquando homines, deinde mortem obierunt. Affecit autem ipsos honore, & fabula, & tempus. Solent enim nescio quomodo, ea quidem quæ sunt præsentia despici propter consuetudinem: quæ autem sunt præterita, separata ab ea quæ tunc erat præsens probatione, propter incertitudinem temporis, in honore esse propter figmentum: & alia quidem non credi, alia verò etiam haberi in admiratione. Iam verò veteres mortui longo erroris tempore se venditantes, à posteris existimantur esse dii. Harum rerum fidem vobis faciunt vestra mysteria, celebres conuentus, vincula & vulnere, & Di lachrymantes.

Homer, II.

Hei mihi, quod qui hominum est mihi vel charissimus vnus,  
A Patroclo statuunt Sarpedona fata domari.

Superatur ergo Iouis voluntas, & vobis victus Iupiter eiulat propter Sarpedonem.  
<sup>i</sup> Merito ergo & vos ipsi, & idola, & Dæmones eos vocatis, cum & Minervam ipsam, & alios Deos, qui eos improbe honoravit Homerus, appellarit Dæmones,  
Illa ast conscendit Olympum  
Ægiferi Iouis ad præcelsa palatia summi  
Dæmones adque alios.

30

<sup>k</sup> Quomodo ergo sunt adhuc Di simulacra, & Dæmones, verè abominandi & immundi spiritus, quos fatentur omnes esse terrenos & lutulentos, qui circa sepulchra, & monimenta ipso pondere depressi versantur & volutantur? circa quæ etiam exiliter & evanide apparent spectra umbris similia. Hi sunt vestri Di, idola & umbra, & præter hos, claudæ illæ & rugosæ, & strabis oculis litæ, quæ sunt potius filia Thersita<sup>40</sup> quàm Iouis. <sup>l</sup> Quare mihi videtur Dion facetè dixisse, Quomodo homines bonam prolem iure petierint à Ioue, quàm ipse sibi præbere non potuit? <sup>m</sup> O impietatem puram, & ab interitu alienam essentiam, quoad eius à vobis fieri potest, defoditis, & quod est intemeratum & sanctum, eius quæ verè est essentia, obruistis, Deum sacrilegio depradati. Cur ergo ea quæ sunt Dei, iis qui non sunt Di tribuistis. Cur verò relicto cælo, terram honorastis? Quid est autem aliud aurum, vel argentum, vel adamas, vel ferrum, vel æs, vel ebur, vel lapides pretiosi, an non terra, & ex terra? An non autem<sup>60</sup> unius terræ matris sunt fetus hæc cuncta quæ vides? Cur ergo stolidi & inanium rerum dediti cogitationi (rursus enim reuertar ad institutum) cælestem locum maledictis incessantes, pietatem ac religionem humi detraxistis? terrestres Deos vobis fingentes, & hæc genita ante Deum ingenitum persequentes, in profundiore incidistis caliginem? Pulcher est lapis Parius, sed nondum est Neptunus. Pulchrum est ebur, sed nondum est Olympius. Materia semper arte indiget. Deus autem nullius est indigus. Præcessit ars, adiecta est figura. Materia & essentia opes ad lucrum quidem deducuntur, sola autem sunt figura veneranda. Aurum est tua statua, est lignum, est lapis, & terra, quæ si ab initio consideraueris, formam accepit ab artifice. Ego autem terram calcare didici, non adorare. Non enim est mihi fas unquam rebus inanimis credere spem animæ. Eundem est ergo quàm proximè fieri potest ad imagines. Nam qui est proprius earum error,  
vel ex

Lapis Parius, est mirum in modum albus.



vel ex aspectu conuincitur. Dæmonum enim affectionem imagines vel apertissime exprimunt. Si quis ergo picturas & imagines obiens contempletur, ex turpibus ignominiaque ac dedecore plenis figuris, vestros Deos statim agnoscet, Dionysium ex amictu, Vulcanum ex arte, Cererem ex calamitate, Ino ex vitta, Neptunum ex tridente, Iouem ex Cygno, Herculem autem ostendit pyra: & si quis nudam viderit depictam mulierem, auream Venerem intelligit. Sic Pygmalion ille Cyprius eburneam amauit statuam: erat ea simulachrum Veneris, & erat nudum. Vincitur figura Cyprius, & coit cum imagine. Id autem scribit Philostephanus. Venus autem alia in Cnido erat lapis, & erat pulchra, alius eam amauit, & cum lapide Veneris habet consuetudinem, ut refert Posidippus: prior quidem in opere de Cypro, alter verò in opere de Cnido. Tantum ars valuit ad decipiendum, quæ homines amoris deditos illexit in barathrum.° Vim quidem efficacem habet ars opificis, sed nec ad eum qui est ratione præditus, nec ad eos qui vixerunt ex ratione. Per picturam, propter adumbratam similitudinem columbi aduolauerunt ad columbas, & equabus recte pictis equi adhinnierunt. Adolescentem aiunt adamasse imaginem, & pulchrum iuuenem simulachrum Cnidium: sed spectatorum visum ars deceperat. Neque enim cum Dea congressus esset aliquis; neque esset aliquis sepultus cum mortua, neque Dæmonem & lapidem amasset aliquis, qui fuisset sanæ mentis.² Vos autem ars decipit aliis præstigiis, etiamsi non inducens ad amandum, verum ad colendum & adorandum simulachra & picturas. Similis quidem est pictura: Laudetur ars, non decipiat autem hominem, ac si esset veritas. Quiete stetit equus, columba minimè est perturbata, & penna stetit otiosa. Vacca Dædali, quæ ex ligno confecta fuerat, cepit taurum agrestem, & coëgit bestiam, ars quæ eam deceperat, amantem inire mulierem. Tantum æstrum artes quæ improbo utuntur artificio, attulerunt insipientibus. Sed qui simias quidem nutriunt & exercent, quod nec cereæ, nec luteæ, nec virginalium mundorum similitudines, eas aliquid fallant, mirantur. Vos autem vel simiis euadetis deteriores, dum lapideis & ligneis, & aureis, & eburneis imagunculis & picturis animum adhibetis.³ Tot vobis perniciosorum ludibriorum opifices, lapidæ, & statuarii, pictoresque & fabri, & Poëta, multam & talem turbam inducunt: in agris quidem Satyros, per sylvas autem Nymphas Oreades, & Hamadryades: quinetiam in aquis & fontibus, Naiades, & in mari Nereides. Magi autem se iam suæ impietatis gloriantur ministros habere Dæmones, ut qui eos in suorum famulorum numerum adscripserint, & necessitate adactos seruos fecerint suis carminibus.⁴ Deorum itaque nuptiæ, & liberorum procreationes, & puerperia, & adulteria quæ canuntur, & conuiuia quæ à Comicis recitantur, & risus qui in potu inducuntur, me incitant ut vociferer, et si velim tacere. O impietatem, scenam cælum fecistis, & Deus vobis factus est actus, & quod sanctum est, Dæmoniorum personis in Comædia ludificati estis, verum Dei cultum ac religionem, Dæmonum superstitione libidinose & obscenè inquinantes.

⁵ Sed pulsans cytharam pulchrè is præludere cœpit, &c.

Cane nobis, o Homere, pulchram aliquam cantilenam.

Furrium pulchræ Venerisque & Martis amorem

Vulcani in lecto ut fuerit congressus amantum

Primum, & per multa incestarit dona cubile,

Vulcani Regis.

Desine canticum, o Homere, non est pulchrum,

docet adulterium. Nos autem ne aures quidem stupris ac fornicationibus inquinare volumus. Sumus enim nos, sumus, qui Dei imaginem circunferimus, in hoc viuo, &

F

1. Pet. 2.

Exod. 9.

Joan. 6.

quod mouetur, simulachro, homine, simul habitantem imaginem, consulentem, collo-  
quentem, contubernalem, & quæ nostris mouetur affectionibus, & est omnibus affe-  
ctionibus superior. Nos Deo donati & dicati sumus pro Christo. Nos genus electum,  
regale sacerdotium, gens sancta, populus peculiaris, qui aliquando non populus, nunc  
autem populus Dei, qui, ut ait Ioannes, non sumus ex iis qui sunt inferius, sed ab eo  
qui venit supernè, uniuersum didicimus, qui Dei Oeconomiam seu carnis susceptæ dis-  
pensationem, mente comprehendimus, qui ut in uita nouitate ambulemus nos exercui-  
mus. Sed hæc nõ cogitat vulgi magna pars, sed pudore & metu omni abiecto, domi depin-  
gunt turpes Dæmonum in Venerè pruritus & titillationes. Depictis enim quibusdā tabellis  
sublimè appensis, mentē adhibentes, thalamos ornarunt impudicitia, intemperantiā exi-  
stimantes pietatē: & in cubili decubentes, in ipsis amplexibus Venerè illam nudā afficiunt,  
quæ vincula est propter amplexus, & ad Ledam aduolantē auem, quod sit mulierū amans,  
probantes & admittentes, in annuli palla imprimunt picturam, utentes signaculo con-  
ueniente Iouis impudicitia. Hæc sunt Theologiae probri & petulantia plenæ. Hæc sunt  
doctrina Deorum, qui unā vobiscum fornicantur. Nam quod quilibet vult, hoc etiam  
putat, ut ait orator Atheniensis. Cuiusmodi autem sunt aliæ quoque vobis imagines?  
Panisci quidem, & nudæ puellæ, & ebrj Satyri, & membrorum erectiones, quæ pi-  
cturis nudantur, conuictæ proficisci ab intemperantia. Iam verò totius libidinis & im-  
pudicitia figuræ apertè descriptas publicè intuentes, non erubescitis, imò verò positas  
erectasque custoditis, perinde ac si Deorum vestrorum imagines impudentia columnas  
domi consecraueritis, figuræ gestusque Philanidis æquè depingentes, atque certamina  
Herculis. Horum non solum usus, sed etiam aspectus, & auditus deponendam esse me-  
moriā vobis annunciamus. Scortatae sunt aures vestrae, fornicati sunt oculi, & quod  
est magis nouum, antè complexum vestri adulterium admisserunt aspectus. O qui homini  
vim attulistis, & diuinitatem, figmenti probro & dedecore conscidistis, omnino incre-  
duli estis, ut vestras sequentes animi perturbationes, vacetis delitiis, & creditis qui-  
dem simulachris, eorum quærentes intemperantiam: Deo autem non creditis, modera-  
tionem non ferentes & continentiam, & quæ sunt quidem præstantiora, odio habetis:  
quæ verò deteriora honore afficitis, ut qui virtutis quidem effecti sitis spectatores, vitij  
autem decertatores. Beati ergo uno, ut semel dicam, consensu sunt soli illi ex Sibylla  
sententia,

Græcè ita  
puto legen-  
dum, καὶ τὸ  
ἐνθὺν τῶ  
πλάσματος  
ἐλίσσῃ ἀπε-  
ράσας.

A se visa Deum qui omnino templa negabunt,  
Surdorum & lapidum quæ sunt altaria, sedes:  
Ex lapide & manibus simulachra effecta virorum,  
Cæsorū quæ sunt animato infecta cruore,  
Quadrupedum, bipedum, volucriumque, & cæde ferarum.

Exod. 20.

Nobis enim est apertè vetitum artem fallacem exercere. Non facies enim, inquit Pro-  
pheta, cuiusvis rei similitudinem, eorum quæ sunt in cælo, & quæcunque sunt in terra  
infra. Reuera enim Cererem Praxitelis, & Proserpinam, & Iacchum mysticum Deos  
existimaremus, vel Lysippi artes, vel manus Apellis, quæ diuinæ estimationis figu-  
ram præbent materiae. Sed vos quidem ut statua fabricetur quàm pulcherrima valde  
elaboratis, ne autem propter sensus egestatem efficiamini imaginibus similes, non cura-  
tis. Valde certè dilucidè & breuiter arguit Propheticus sermo consuetudinem, dicens;  
Omnes Dij gentium sunt idola Dæmoniorum. Deus autem cælos fecit, & ea quæ  
sunt in cælo. Hinc itaque factum est, ut quidam errantes nescio quomodo, diuinam qui-  
dem artem,

Psal. 95.

dem artem, sed non Deum adorent. Solem & Lunam, & alium eorum astrorum eos prater rationem Deos existimantes, cum sint instrumenta temporis. Verbo enim eius cæ- Psal. 32.  
 li firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Sed ars quidem humana, & domos, & naues, & urbes, & picturas fabricatur, Deus autem quomodo dixerim, quacunque facit? Vide vniuersum mundum, illius est opus, & cælum, & Sol, & Angeli, & homines sunt opera digitorum eius. Quanta est autem Dei potentia? Ipsius Dei  
 10 solum voluntas, est mundi creatio. Solus enim Deus fecit, quoniam ipse quoque solus est verè Deus. Sola voluntas operatur, & eius solum velle, factum esse consequitur. Hinc eueritur chorus Philosophorum, qui factum quidem esse hominem ad cælum contemplandum, pulcherrimè considentur, sed quæ in cælo cernuntur & visu comprehenduntur adorant. Et si enim humana opera non sunt ea quæ sunt in cælo, at hominibus tamen sunt fabricata. Nec adoret quis vestrum Solem, sed Solis effectorem desideret: nec mundum Deum esse censeat, nec mundum colat, sed mundi quærat opificem. Ei er-  
 20 go qui ad portas venturus est salutes, solum restat, ut videtur, refugium diuina sapientia. Hinc tanquam ex sacro aliquo asylo, à nullo Demone educi potest homo, qui magno studio contendit ad salutem.

## COMMENTARIUS.

\* HINC puto moti Reges veteres. Postquam ostendit, pro Diis celi & adorari eos qui fuerunt homines, & sunt mortui & sepulti, & in ipsis simulachris, imaginibus, & idolis, quæ tanquam Deos adorabant, nihil  
 30 esse diuinitatis, nec virtutis, nec potentis, ut quæ & aues suis inquinarent excrementis, & in quæ feruens ignis arceri non posset, nunc ostendit quidnam veteres Reges impulerit, ut se in Deorum numerum referrent. Id autem fuit, quod & quæ de Diis scripta erant, tanquam fabulas despicerent, & eadem sibi quæ ipsis licuerat licere viderent, nempe propter rerum gestarum gloriam fieri immortales. \* Ceyx quidem filius Æoli. Ceycis Trachiniorum Regis meminit Pausanias lib. 1. Atticorum, quem dicit fuisse tēpore Herculis, cum quo ei intercessit amicitia. Eo autem vita functo misisse eius filios Athenas, ut eos defenderent aduersus Euristheum. Isne sit autem de quo naufragium passo, & cum vxore Alcyone in auem quoque mutato narratur fabula, ex hoc potest dubitari, quod Ouidius quidem Luciferi, Clemens autem Æoli cum dicat fuisse filium. Quod autem ipse vxorem suam vocarit Iunonē, & vicissim eius vxor ipsum vocarit Iouem, his verbis Latine versis scribit Eustathius in Homerum Rapf. 1. Iliadis; Alcyones maritus vocabatur  
 40 Ceyx, qui eo venit insolentis, ut se vellent vocari Iouem, illam verò ornari nomine Iunonis. \* Ptolemæum autem quartus vocabatur Dionysius. Strabo lib. 17. Geographiæ, Ptolemæus, inquit, Lagi filius Alexandro successit, Ptolemæo autem Philadelphus, Philadelpho Euergetes. Postea Philopator Agathocliæ. Postea Epiphanes. Postea Philometor, filio à patre imperium perpetuè accipiente. Hinc verò frater successit, secundus Euergetes nominatus, quem & Phisconem dicunt, cui & Ptolemæus cognomento Lathurus successit. Lathuro autem ætate nostra Auletis Cleopatraz pater: sed omnes, post tertium Ptolemæum malè vixerunt, delitiis corrupti, omnium verò pessimè quartus, & vltimus Auletis, &c. Hæc Strabo qui pessimè quidem vixisse, & delitiis fuisse corruptum dicit Ptolemæum, sed nec ipse, nec ullus alius quem legerim, cum dicit vocatum fuisse Dionysium vel Bacchum. De Mithridate Ponti Rege hæc dicit Cælius Rhodiginus; Scribunt adiutissimi ex Græcis, Mithridatem inter alia quædam spectacula, etiam illis certa constituisse præ-  
 50 mia, qui ciborum amplius in ventris barathrum constipassent, aut meri plus ingurgitassent, πανοργισμὸν vocant Græci ac παντοσίου. In vtrisque verò ipsum retulisse victoriam, imo verò omnium sui temporis hominum in bibendo modum excessisse. Quo argumento putant nonnulli cognominatum esse Dionysium, & ab Æliano de varia historia recensetur inter αἰνέταροι, id est Helluones, ut refert idem Cælius. Potuit adhuc alios recensere Clemens, qui Dionysij vel Bacchi voluerint appellari, nempe Antonius & Caius Caligula, ut constat ex historiis, & eorum meminit Eustathius in Homerum in locum quem citauimus. De Alexandro autem qui voluit dici filius Iouis Ammonis, satis patet ex iis qui legerunt historias de eius rebus gestis: est autem planè ridiculum, quod cum esset homo, ut Deus appareret à statuariis effingi voluerit cornutus, cum cornua eum potius bestiam ostendant quàm hominem. \* Neque verò solum Reges. Est apud Athenarum lib. septimo Dipnosoph. scriptum. De Menecrate Ioue & Themisone Hercule vide Cælium  
 60 Rhodiginum lib. 11. cap. 16. & Eustathium in loco quem prius citauimus. \* Quid opus est ut referam Alexarchum? Hunc errorem hominum in Deos referendorum dicit non solum fuisse Regum & priuatorum hominum, sed & gentium & ciuitatum, quæ per adulationem Regibus, quos sciebant esse homines, diuinis honores decreuerunt, ut Athenienses Philippo Amyntæ filio, (ita enim legendum non Amyntoris) & Demetrio; Quid opus est, inquit, ut Alexarchum afferam & Nicagoram, qui se, cum essent homines, Deos fecerunt, cum gentes integræ & ciuitates diuinis honores tribuant hominibus? De hoc autem Alexarcho Nicagora non memini me aliud legere quam quod hic scriptum reliquit Clemens. Quis autem fuerit Philippus Amyntæ filius, Macedo Pelleus, id est Pellematus quæ est vrbs Macedoniæ, & quam præcla-

Cælius lib.  
 29. lect.  
 antiq. cap.  
 17.

ras res gesserit, & Cherſonenſi prælio Athenienſium, & totius Græciæ vires fregerit, licet videre apud Dio-  
dorum Siculum. Quod autem Athenienſes ab eo victi decreuerint, vt adoraretur apud Cinofarges, nuſ-  
quam memini me legere. Erat autem Cinofarges, teſte Pauſania in primo Atticorum, templum Herculis,  
in quo erant aræ Herculis & Hebes, quam Iouis filiam ferunt ei nupſiſſe, Alcmenſque & Iolai qui multo-  
rum laborum Herculis comes fuit. De Cinofarge autem vide etiam Plutarchum in vita Themiftocliæ.  
Quam profuſos & immodicos honores decreuerint Athenienſes Demetrio in vita Demetrii, in quibus  
eſt illud vel maximum, quod ara fuerit ipſi ab illis conſecrata in loco in quem ex equo deſcendit, & ab ipſis  
eſt appellatus Demetrius *κατάδαιμος*. *κατάδαιμος* autem dicebatur Iupiter, vel quod fulmina in terram deiiceret,  
vel quod propter amorem mulierum in terras deſcenderit. Non video autem cur Clemens Lamiam iu-  
uenem vocet meretricem, cum ea iam ætate grandior ad meretriciam artem ſe contulerit, ex qua facta eſt  
nobilior, quam ex arte canendi fiſtulis quam prius exercebat. Demetrius quidem certè diſceteris paſſim in-  
ceſſabatur, quod iuuenis cum vetula haberet cōſuetudinem. Sed cum Græcè ſit *νῆας*, *νῆας* autem & iuuenem,  
& recentem ſignificet, Clemens fortè intellexit, non ætate iuuenem, ſed recentem meretricem. *Non eſt*  
*ergo Hipponi ſuccenſendum.* Quis fuerit hic Hippon qui hoc carmen elegiacum ſuo monimento iuſſerit in-  
ſcribi, non ſatis conſtat. Conſtat autem Hipponem quendam Philoſophum recenſeri inter *ἀδύτοις*, cum  
Diagora Melio, & Theodoro Cyrenaico, Eubemero, & cæteris. Sed nec huius carminis elegiaci vlla alibi  
ſit mentio. Sed quicumque fuerit hic Hippon, ſumma certè fuit eius arrogantia & amentia, qui ſe vel mor-  
tuum æquiparat immortalibus. Cui tamen eo nomine non eſſe ſuccenſendum dicit Clemens, cum hic er-  
ror eſſet ei communis, & cum Regibus & cum priuatis aliquot hominibus, atque adeo cum vniuerſis gen-  
tibus & ciuitatibus. Vnde etiam inferit. *Rectè quidem dicitur Hippon.* Quæ dici, inquit, humanum errorem  
oſtendunt. Nam cum tu etiam mortuum dicis immortalem, hoc ſatis etiam arguit errare homines qui eos  
dicunt eſſe Deos qui ſunt mortui, & vt maximè tibi loquenti & viuenti tui non crediderint diſcipuli, tibi  
nunc mortuo credant oportet, qui dum te mortuum immortalem eſſe dicis communem hominum erro-  
rem arguis. *Hoc eſt oraculum Hipponis.* Hoc eſt, inquit, oraculum Hipponis. Oracula autem cum ſint  
obſcura, indigent interpretatione, vt ea intelligamus. Ex huius ergo Hipponis oraculi interpretatione quid  
intelligemus: Deos qui à gentibus adorantur, aliquando fuiſſe homines, & deinde eſſe mortuos ex quo ne-  
ceſſario ſequitur eos nō eſſe Deos. Deinde reſpondet obiectioni quæ fieri poſſet. Si fuerant, inquit, homi-  
nes, & poſtea ſunt mortui, qui factum eſt vt adorarentur, & pro Diis colerentur & haberentur. *Merito*  
*ergo & vos ipſi.* Ab ipſius Homeri authoritate probat Deos gentium, non eſſe Deos, cum ipſe Homerus  
qui alioque eos honorabat tanquam Deos, non vocet Deos, ſed Dæmones, quem ſequentes gentes Deos  
& Dæmones, & idola merito appellant. Rectè autem ſequitur, quod ſi ij quos colunt gentes, ſunt Dæmo-  
nes & idola, ij non ſunt Dij. Dij enim eſſe non poſſunt, in quo non cadit eadem quæ in Deum definitio.  
D. Auguſtinus in Ciuitate Dei Dæmones ita definit congruenter Apuleio, à quo eam ſumpſit definitio-  
nem: Dæmones ſunt genere animalia, animo paſſiua, mente rationabilia, corpore æreæ, tempore æterna.  
Nolo immorari in explicanda hac definitione, nec in quærendo ſitne vera. Sed vt maximè ſit vera, ea cum  
Dei definitione minimè conueniet. Quod ſi quærarur quænam ſit, quid ſit quidem Deus, nec mente cogi-  
tari, nec verbis exprimi poſſe aſſeuerabo, etiamſi vtrunque per negationem, & quid non ſit, dicendo, non-  
nulla concipi poſſit eius notio, vt teſtatur Nazianzenus in oratione de Deo. Sed quod non ſit Deus genere  
animal, cum ipſe ſit potius ipſa vita, à qua omnia vitam habent quæ non eſt tamen ipſa Dei eſſentia: nec  
animo paſſiua, cum nec in eum vlla cadat affectio, nec perturbatio, ſitque merus & purus actus: nec ratio-  
nalis, cum ſint ei omnia præſentia, nec ad res intelligendas & explicandas ei vlllo diſcurſu aut tranſitu ſit o-  
pus, vt in quo firmæ, ſempiternæ & ſtabiles, & ab eius eſſentia non discrepantes ſint ideæ: nec corpore æ-  
reo, vt qui plane ſit incorporeus, nec tempore æternus, vt qui eſſet ante tempus, nec vllus numeri motus  
eum, aut metiatur, aut circumſcribat. Quo ſit vt nec Deus ſit Dæmon, nec Dæmones poſſint eſſe Dij. To-  
to ergo, vt aiunt, cœlo errant gentes, quæ Dæmones Deos eſſe putant, & tanquam Deos adorant. Quod  
autem idola quæ tanquam Deos adorant gentes, non ſint Dij, ex hoc conſtat quod ſi ſunt Dij, eſt aliqua  
eorum eſſentia. Idoli autem ſeu ſimulachri quatenus eſt ſimulachrum, nulla eſt eſſentia. Quidquid enim  
eſt ſimulachri totum conſiſtit in imitatione. Non efficit autem imitatio, vt idolum ſeu ſimulachrum ſit id  
quod imitatur: illa enim demum vera eſt imago quæ illam ipſam repræſentat eſſentiam, cuius eſt imago.  
Quod quidem de ſolo Dei verbo dici iure poteſt, quod eſt ipſa & expreſſa imago patris. Si autem verum  
eſt, vt certè eſt, etiam rei veræ idoli ſeu ſimulachri nullam eſſe eſſentiam quantumvis eam imitetur, quan-  
to magis rei quæ non eſt ſimulachrum, nullam habet eſſentiam: Si hircoceruus non eſt in rerum natura,  
quanto magis in rerum natura non eſt ſimulachrum hircocerui? Dæmones quidem ſunt in rerum natura,  
vt qui ſint maligni ſpiritus, & perniciem quærentes humani generis: ſed vt Dij non ſunt in rerum natura,  
cum non ſint Dij. Quod ſi, vt Dij non ſunt in rerum natura, multo magis eorum ſimulachra & idola, cum  
ipſa eorum quæ imitantur nullam habent eſſentiam. Quamobrem ſi Dæmones non ſunt Dij, nec tanquam  
Dij ſunt adorandi, multo minus eorum ſimulachra, quæ ne earum quidem rerum quas imitantur habent  
eſſentiam. Præclare profeſſo & diuinè Diuus Paulus; Scimus, inquit, quod idolum non eſt in mundo:  
quaſi diceret idoli nullam eſſe eſſentiam. Id autem cuius nulla eſt eſſentia nihil eſt. Quod autem nihil eſt,  
non eſt. Quod non eſt, Deus non eſt. Quod non eſt Deus, non eſt adorandum tanquam Deus. Non ſunt  
ergo idola adoranda. Aded autem nihil eſt idolum, vt idolum & vmbra & ſomnus pro eodem uſurpen-  
tur, nempe pro ſpectro & re, quæ licet appareat, nihil ſit, vt teſtatur Euſtathius in triceſimum librum  
Odyſſ. Huiusmodi idolum, ſeu ſpectrum erat vmbra illa Æneæ, pro qua depugnabatur cum à Venere  
matre ſublatus eſſet Æneas lib. 5. Iliadis. *Quomodo ergo ſunt adhuc Dij, ſimulachra, & Dæmones verè abo-  
minandi.* Nec Dæmonum idola ſunt Dij, vt iam diximus, nec ipſi quoque Dæmones, cum ſint immundi ſpi-  
ritus, terreni & lutulenti, & qui tanquam ſpectra vmbriſ ſimilia, & quodammodo nullius eſſentia idola,  
verſantur circa ſepulchra & monumenta, Dij eſſe poſſunt. Quos tamen vos Deos eſſe dicitis, & præter hos  
etiam

Auguſt. de  
Ciuitate  
lib. 8. cap.  
17.

1. Cor. 8.

etiam Litas, quas suis describit versibus Homerus II. 1. quos citat, & Latinè vertit Erasmus in prouerbio; Ira omnium tardissimè senescit: quibus subiungit fabulæ de Ate & Litis allegoriam, quæ tamen vberius tractatur ab Eustathio in eum librum Homeri, cuius hæc sunt verba à nobis è Græco versa. Poëta Ates & Litarum graphicè quandam depingit imaginem, & quæ sunt eorum qui noxam afferunt, & eorum qui supplicant, ad Aten & Litis transferens. Et ipsam quidem Aten dicit robustam & validam & integris ac sanis pedibus, quoniam qui noxiam afferunt, sunt validi & potentes, quatenus lædunt, & occasionem cito arripiunt. Dicit autem alibi quoque Ates lancos esse pedes, eo quod quidam lædantur insensiliter, absque strepitu, Ate in eos irruente. Et talis quidem est Ate. Litas autem describit claudas, ut eas opponat & distinguat ab Ate, quæ est sanis & integris pedibus, eo quod lento pede, & veluti impediti incedunt qui supplicant. Rugosas autem propter habitum & figuram vultus supplicantium, quibus cum sit tristis & contractus, corrugatur. Præterea Litas quoque strabis dicit esse oculis, ut quarum peruersi sint oculi, & abducti ab eo quod est secundum naturam. Vnde etiam dicuntur *δυσμύς*, id est non rectis intueri oculis propter pudorem. Multa alia dicit Eustathius, quæ longum hinc esset adtexere. Hæc quamuis ab Homero describantur deformissimæ, ipse tamen eas dicit esse Iouis filias, quæ potius dicendæ essent filiæ Theristæ, quem ipse describit omnium deformissimum. *Quare mihi videtur.* Est omnibus hominibus à natura ingeneratum, ut quæ bona sunt à Deo petant. Inter cætera autem quæ bona ducunt, & sibi optant, est bona proles. Ea quidem à vero Deo est petenda, sed & qui in religione errabant, & Iouem qui non est Deus adorabant, liberos quoque à Ioue petebant. Sed cum Iouis deformes essent filij, quales Homerus descripsit Litas eius filias, faceret, dixit Dionysius, ut puto, cui cum Platone maxima intercessit amicitia, homines à Ioue bonam prolem iure dici non petere, cum ipse eam sibi dare non possit. Nemo enim, ut aiunt, dat quod non habet. Hoc autem in verum Deum non cadit, à quo est omnis paternitas, & cuius generationem nemo potest enarrare, æternam, inquam, illam verbi filij sui generationem, quo nulla est proles pulchrior & melior. Ab eo ergo iure petuntur liberi, qui filium habet, & filios dare potest, quem pulchrè Elías inducit loquentem. Nunquid ego qui parere alios facio, ipse non pariam? dicit Dominus. Si ergo qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus. *O impietatem puram.* Sola diuina essentia est pura & mera, ut quæ nihil habeat admistum, nec concretum ac compactum, & est ab omni interitu libera, nec in eam vlla cadunt accidentia, & cum sit libera, nec vllis terminis coercita à loco non continetur. Cum ea ergo sit eiusmodi, quid magis impium, quàm dum idolis & sepulchris tribuitur diuinitas (tribuitur autem dum ea Dij creduntur, & tãquam Dij coluntur) puram illam & sinceram essentiam in arctum locum cogere, quod vocat Clemens infodere, ab ipso Deo suam essentiam sacrilegè suffurari. Hoc quidem fieri non potest, sit tamen, quoad eius fieri potest ab iis qui simulachris & sepulchris Deum includunt. *Eundum est ergo quàm proximè fieri potest.* De Pigmalcone qui eburnam amauit statuam, quàm ipse erat fabricatus, vide Ouidium lib. 10. Metamorph. sed eam statuam non dicit fuisse Venerem. De Venere autem Cnidia, cuius tanto amore exarsit quidam iuuenis, ut in ea apparuerint quædam notæ expletæ libidinis, vide Plinium; Tantum, inquit, potuit ars artificis, nempe pictoris, ad homines decipiendos, ut qui erant ad amorem procliues illexerit ad barathrum, id est ad interitum. Planè enim periit qui naturæ suæ oblitus ea perpetrat quæ sunt contra naturam. Erat autem barathrum locus Athenis, in quem iniecerunt legatos Darij. Faciebat autem, ut quæcunque in eum iniicerent, euanescerent, nec amplius apparuerint. Commèrarius Aristophanis in Equites: De eodem idem Commentarius in Plutum. Barathrum est hiatus instar putei & tenebrosus in Artica, in quem iniiciebant maleficos. *Vim quidem efficacem habet ars opificis.* Quisnam eas pinxerit columbas ad quas aduolarunt columbi, nusquam memini me legere, sed nec de equabus ad quas hinnierunt equi. Tantum legi, Ephesi ab Apelle ad viuum expressam fuisse imaginem, quam cum vidisset admiratum fuisse Alexædrum: sed cum inductus fortè equus visa equa adhinnisset, sensit Apellem equam melius expressam quàm ipsum Alexædrum. *Vos autem ars decipit alius præstigiis.* Quamuis quædam animalia mente & ratione carentia decipiantur à pictura & imaginibus, sunt tamen etiam quædam quæ non decipiuntur, utpote Simiæ, & ita per argumentum à minori ad maius ostendit quàm sit turpe, quod homines rationis participes sint Simiis deteriores, ut qui decipiuntur ab idolis, ea Deos esse putantes. Simiæ enim nec à Cereis, nec à Luteis similitudinibus, nec à virginalibus mundis, seu ornamentis ad eas fallendas comparatis falluntur. Huiusmodi Cereas & Luteas similitudines & imagines, & virginalia ornamenta, existimo olim fuisse parata à venatoribus ad capiendas Simias: Quibus tamen is dolus non succedebat. Quo factum est ut ad eas capiendas alia iniretur ratio. De iis scribit Plinius lib. 8. cap. 54. Mira solertia visco inungunt oculos, calcearique imitatione venantium traduntur. Sed cum de Simiis multi scribant authores, apud neminem inuenio ea quæ dicit Clemens. Eos cum legerit Clemens, necesse est ut ij iniuria temporis interciderint. *Tot vobis perniciosorum ludibriorum opifices.* *τις γὰρ μιμήτης*, ars, inquam, imitativa dicitur illa quæ posita est in imitatione. De qua vide Platonem in Sophista. In illa continentur lapidæ, statuarij, fabri, pictores, & Poëtæ, qui tam ea quæ sunt quàm quæ non sunt repræsentant. Eis autem omnibus est commune, quod quidquid repræsentat, eius nullam exprimunt essentiam, sed id solum quod accidit extrinsecus. Tanta est autem picturæ cum Poëtica affinitas, ut à Plutarcho meritò dicatur Poëtica loquens pictura, & contra pictura muta poësis. Harum artium opifices quam multa hominibus afferant ludibria, ostendit Clemens, ea enim tanquam vera repræsentant quæ ne sunt quidem in rerum natura, cuiusmodi sunt ea quæ enumerat, Satyros, inquam, Deos agrestes, & Nymphas. Quid sit autem Nympa, & quot modis accipiantur apud Græcos, quotuplices sunt illæ Nymphæ, quæ vulgo canuntur à Poëtis, vide apud Giraldum qui ea copiosè tractat in multis locis suæ de Diis historiæ. Quod ad Magos autem attinet, & ad artem Magicam, quoniam de iis hic loquitur Clemens, hoc tatum dicam fuisse quidem olim Magiam aliquam dictam naturalem, quæ ex obseruatione causarum & rerum naturalium multa vulgo ignota in lucem proferebat, & faciebat admirabilia: sed semper malè audiisse, & seuerissimis legum decretis fuisse damnatam eam quæ pactum conuentum habebat cum Dæmonibus, quorum quantus esset astus & dolus, ex hoc facillè potest



intelligi, quod quos in suam pertraxerant seruitutem, eis se ab ipsis adiuratos obedire & seruire præ se ferebant. Cum autem sint multa maleficiorum genera, in quæ seuerè animaduertitur à legibus, Magiæ quidem certè crimen proprium & peculiare sibi adsciuit nomen maleficij. Sûntque Magorum libri etiam iure ciuili habiti reprobata lectionis. Quo magis mirum est, quod cum tam multis abhinc sæculis Christus Cæcodæmonis profligauit tyrannidem, & in spiritualem nos asseruerit libertatem, nō desint infelicitissimo hoc tempore principes, qui maleficos apud se alant, & eos, si Dīs placet, Philosophos appellant. *Deorum itaque nuptiæ.* Cælum est sedes Dei: vos autem cum non in cælo collocatis, sed in scēna, in qua aguntur Tragœdiæ & Comœdiæ. Et Deum, inquit, *actum fecistis*, id est, fecistis vt Deorum personam in scēna agerent Mimi & Histriones. Nam quod Græcè dicitur *ἀπαίμα ἀπὸ τοῦ ἀγῶντος*, & actus Latine ab agendo, significat id quod imitando repræsentatur: Et quod sanctum est, *Dæmoniorum personæ in Comœdia ludificari estis*. Sanctum 10 Græcè dicitur *ἅγιος*, id est colendum & venerandum ἀπὸ τοῦ ἀγῶντος, id est venerari, vel vt vult Origenes, *ἀγῶντος*, id est sine terra. Quod est, inquit, venerandum ac colendum, & minimè est terreste, id autem est Deus, Deorum personis, qui planè sunt Dæmones in Comœdiis inducentes, pro ludibrio habetis. *Sed pulsans cytharam pulchre præludebat cæpit, &c.* Iam ostendit quomodo Poëtæ se gererent in scēna, in Comœdiis, inquam, & Tragœdiis, in quibus introducebant Dæmones. Nunc autè ne videretur cæteros Poëtæ à culpa liberare, quemadmodum ij quoque se gerant ostendit, & maximè is qui omnium Poëtarum erat facilè princeps, nempe Homerus, qui suis versibus canit adulterium Martis & Veneris. Inducit enim Cytharædum Cynodocum id canentem. Plato quoque docet à Poëtis non esse scribenda, quos etiam à sua deturbat ciuitate, non prius reuocaturus quàm priori relicta consuetudine, ad grauiora & honesta scribenda se contulerint, quanto magis non est permittendum Christianis vt impudici versus ab eis vel legantur vel scribantur: Quod qui faciunt vt sunt maximè vituperandi, ita maximè sunt laude digni, qui eos versus scribunt, qui & ad pietatem erudiunt, & mores componunt. Quo in genere maximam laudem meo iudicio est assecutus vir Doctiss. & religiosissimus Iacobus Billius Cœnobiarcha Monasterij S. Michaelis in Ere-  
mo. *Nos Deo donati & dicati sumus pro Christo.* Quod vertimus Deo donati & dedicati pro Christo, Græcè est *ἀνὰ θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ*. Est autem *ἀνὰ θεοῦ*, quod Deo donatum est & dedicatum. Significat autem nos qui olim fuimus à Deo alieni, nunc esse Dei, vt qui ei sumus à Christo donati. Nam quod Dei sumus id non nostris tribuendum est meritis, sed Christo qui nos ei donauit & obtulit. Et ideo dixit pro Christo, id est propter Christum, cui acceptum ferre debemus quod Dei sumus. Deinde sequitur. *Nos*

Exod. 19. *genus electum, regale sacerdotium.* Deus olim dixit populo Hebræo, Si audieritis vocem meam, & custodieritis præcepta mea, eritis mihi in regnum Sacerdotale, & gens sancta. Eum ergo populum tanquam proprium & peculiarem sibi Deus elegerat. Sed cum ita se gessissent vt Dei voce sprete & contemptis mandatis ab ipso essent repulsi, vocatae gentes in eorum locum successerunt, & qui prius non erat populus, factus est Dei populus. Quod olim à Deo prædictum per Prophetam Osæ, post Christi aduentum ipso euentu, verum est comprobatur. *Qui vt ait Ioannes, non sumus ex iis.* Quod Græcè est *οὐκ ἐσμὲν ἐκ τούτων*, verti, vt vult Ioannes. Ita autem verti, non autem vt dicit Ioannes, quod nusquam expressis verbis hoc dicat Ioannes, etiam si hic sensus ex eo possit elici, maximè ex tertio capite Euangelij, vbi quod nostra habet versio. Nisi quis denuo natus est, *ἐὰν μὴ τις ἀνωθεν γεννηθῇ*, id est, nisi quis sit generatus supernè vel à supernis. Vt significet eos qui tincti sunt salutari lauacro, non ab inferis, id est à terra, sed supernè seu à superis habere generationem, quia ab eo qui de cælo descendit vniuersum discitur, nempe à Christo, cum in ea regeneratione tres cœlitus infundantur Theologicæ virtutes, fides, spes, & charitas, quibus is qui regeneratur noua efficitur creatura, recens, inquam, creata, cum postquam ab eis renunciatum sit Satanæ & pompis eius, Christi vestigia sequentes & innocenter viuunt, & bona exerceant opera. Hoc autem non potest fieri nisi Dei Oeconomiam mente comprehenderimus, id est carnis à Christo susceptæ dispensationem, qui pro nobis natus cum surrexisset à mortuis, & ascendisset in cœlos, humanum genus consedere fecit in cœlestibus. Et hoc est quod dicit, Qui Dei Oeconomiam, seu carnis susceptæ dispensationem, mente comprehendimus. Sed non satis est cognitam, & mente comprehensam habere carnis à Christo susceptæ dispensationem. Non enim vult Christus ignauam & otiosam fidei professionem, sed vt facti sumus noua creatura, ita vult vt nos exerceamus, vt in vitæ nouitate ambulemus, id est vt charitatis opera ita exerceamus, vt omnis vitæ nostræ scopus, & institutum ad Deum dirigatur. Quod quidem merito dicitur nouæ vitæ via & institutum, cum ante Christum natum qui est via veritas & vita, nemo ita se gereret in bonis actionibus, vt solum Deum tanquam extremum finem sibi proponeret. Et hoc est quod dicit Clemens. *Qui vt in vitæ nouitate ambulemus nos exercuimus.* *Sed hæc non cogitat vulgi magna pars.* Dixit quidam facerent per baptismum regenerati & docti Christiani, & noua effecti creatura, non satis habentes Christum suæ salutis agnoscere authorem, nisi etiam in rectæ vitæ institutione se exercerent. Nunc eis ex aduerso opponit gentes, quæ turpium & obscœnorum amorem & complexuum suorum Deorum, suspensis depictis tabulis, se ad libidinem irritabant. In eis erat depicta, vel nudæ Veneris & Martis à Vulcano colligatorum coniunctio: vel Iouis in olorem versi ad Lædam accessus & concubitus. Nonnulli autem vt ea res frequentius eorum obseruaretur oculis, & tenacius hæreret memoriæ, ipsum Iouis in olorem versi cum Læda concubitum in palla annuli habebant depictum. Hoc quantum ad libidinem exciter, ostendit Chærea in Eunuchio Terentij, qui dum contemplaretur in tabula Iouem per impluium tanquam imbrem aureum, in Danaes gremium descendisse, se maximè dicit fuisse incitatum ad desideratis fruendum complexibus. Quod autem dicit Clemens vulgi magnam partem illam nouæ vitæ exercitationem non cogitare, est perspicuum, non de solis gentibus, sed quod magis est dolendum, nostris maximè temporibus, etiam de profligatæ vitæ Christianis esse intelligendum. *Hæc sunt Theologiae probri.* Ex his, inquit, facile potest intelligi quàm sit turpis, & obscœna gentium Theologia, & qualis sit Deorum doctrina, qui cum eis fornicantur. Hæc autem, inquit, Theologia & Deorum doctrina facile vobis persuadetur. Nam cum sitis ad libidinem procliuēs, libidinosos esse Deos facile existimatis. Nam quod vult quilibet hoc etiā esse putat, vt dicit Demosthenes, & quod volumus

Terenti. in  
Eunuch.

volumus facile credimus, ut ait Cæsar in Commentariis. <sup>2</sup> *Cuiusmodi autem sunt alie.* Præter eas autem quas iam dixit alias quoque dicit esse imagines ad libidinem incitantes, Paniscorum, nudarum puellarum, Satyrorum, Phallorum, & Ithyphallorum, quæ sunt erectæ tanquam quædam columnæ & trophæa quædam impudicitæ. De Phallis autem, & Ithyphallis, cum antea satis superque dixerimus, non est quod plura dicamus. Inter cæteras autem recenset etiam imaginem Philenidis, cuius figuras gestusque æquè depingebant, atque certamina Herculis. Ex quo potest intelligi eos pluris fecisse voluptatem, quam magni animi virtutem & fortitudinem. Fuit autem Phryne famosa meretrix, quam conicere possumus ex verbis Clementis varias libidinis figuras & gestus consueuisse ostendere. Quas quidem figuras & gestus ad excitandam libidinem exprimebant pictores in describendis imaginibus. Nescio autem an ea sit Philenis quam  
 20 Lycosthenes in Theatro dicit Polycratem Poëtam Græcum suis lacerasse carminibus, & cuius meminit Martialis lib. 8. Epigrammatum. Nam ego quidem nihil legi Polycratis, sed si ea vixit tempore Clementis, fortasse etiam vixit circa tempus Martialis. <sup>4</sup> *Nobis enim est aperte vetitum.* Vulgo dici solet iniquum esse petendum, ut æquum feras. Quod hic quoque facit noster Clemens qui gentes abducturus à cultu simulachrorum, eo processit ut ne nobis quidem dicat licere imagines pingere & fingere, alioqui futurum ut summorum artificum opera, imagines, inquam, & statuas Deos existimemus, cum ij artifices sua arte & manibus effecerint, ut inanima & nullo sensu prædita materia pro Diis haberetur & coleretur. Sed ratum abest ut nobis non liceat habere imagines, ut ne Iudæis quidem quantumvis ad idololatriam propensis fuerit vetitum habere imagines, modo ea adhiberetur cautio ne eas adorarent. Dei quidem certè sententiam qua prohibetur populus Hebræus habere imagines, & vllam similitudinem, ira esse intelligendam, constat  
 20 ex eo quod præcedit, & ex eo quod mox sequitur. Præcedit enim; Non habebis Deos alienos coram me. Deinde sequitur, Non adorabis ea, neque coles. Quo fit ut si tollatur adoratio, qua Deos alienos gentes colebant, ritè haberi possint imagines. Quod quidem licuisse etiam apud Hebræos, ostendunt & Cherubimorum, & Seraphinorum, & Leonum, & multorum aliorum imagines, quæ erant in templo Dei quod ædificauit Solomon. Quod si id licuit apud Hebræos, quos idololatriæ fuisse deditos, ostendit, ut cætera omittam, vitulus aureus, quem cõstarunt, & pro Deo adorarunt; quanto magis apud Christianos, qui imaginibus nihil tribuunt diuinitatis. Nec apud eos locum habet, quod summis artificibus euenisse dicit Clemens, ut eorum artes & manus effecerint, ut pro Diis coleretur materia: ex quacunque enim materia facta sit imago, ea diuinitatis nullam habet existimationem, sed reputatur id quod est, nempe materia: nec aliud efficit quàm quod quomocunque sit efformata, in memoriam reuocet eum cuius cernitur effigies.  
 30 Sed de his hæcenus. Artem autem fallacem vocat Clemens, artem *μυμητικὴν*, id est, imitativam, quæ quantumvis pulchrè imitur, nunquam assequitur id quod imitatur. Quo fit ut in imitatione semper sit fallacia. Est itaque semper fallax pictura quæ magnitudinem quidem & externa vtrunque exprimit accidètia, ipsius autem rei nunquam ipsam exprimit essentiam. De Lysippo autem, Praxitele & Apelle, & quænam fecerint opera, non est quod hic persequar, cum apud Plinium & Pausaniam ea omnia liceat inuenire, qui de his copiosè scripserunt. Quod autem Deus dicit, Clemens dicit id dicere Prophetam, intelligens eum qui legem dedit, dicere per os Prophetæ. Propheta autem dicitur Moyses, ut qui non solum narrat res gestas, sed etiam prædicat futuras. <sup>6</sup> *valde certè dilucidè & breuiter.* Autoritate Moysis Prophetæ cui lex à Deo data fuerat, fallacem idolorum artem non esse exercendam docuit. Nunc autem eandem idololatriæ culturam alterius Prophetæ, nempe Dauidis Regis qui idem fuit Psalmographus, autoritate reprobat & refellit, qui clarissimis verbis cuiusmodi esset idololatria ostendens, Omnes, inquit, Dij gentium Dæmonia. Ad maiorem autem emphasim addidit Clemens Dæmoniorum idola: quasi dixisset, Quidnam colitis, & ij respondissent, Deos colimus. Sed quinam sunt vestri Dij? Ipsi certè Dæmones non sunt Dij. Atque nec ipsos cohitis Dæmones, sed simulachra Dæmoniorum. Est autem emphasim in verbo Dæmones. Sunt enim Dæmones maligni spiritus, Dei hostes, prauis & exitiosis, & qui nihil vnquam pulchrum & præclarum fecerunt: Deus autem est Opt. Max. & hæc pulcherrimam mundi fabricam est architectatus, & in ea id quod est maxime stupendum, nempe cælos. Dæmoniorum sunt idola, Deus autem nulla materiata exprimi potest imagine. Ex his autem præclaris Dei operibus quæ conspiciuntur ab hominibus, cum ipse posset intelligi author vniuersitatis, quidam à Deo aberrarunt, ut negato ipso opifice eius opera tanquam Deos adõrent, Solem, scilicet, & Lunam & Stellas, quæ tantum abest ut sint Dij, ut sint tantum instrumenta temporis.  
 40 Nam in Deum quidem ut qui sit æternus, nullum cadit tempus: cadit autem in homines qui oriuntur & occidunt. Ad tempus autem dimetiendum creati sunt Sol & Luna, quæ suo motu res mortales circumscribunt & definiunt. Est enim tempus numerus motus per id quod præcedit, & id quod sequitur. Dixit enim Deus in Genesi; Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem, & fiant in signa, & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram, &c. Quamnam ergo ob rationem Sol & Luna sunt existimati Dij? Nam cum verbo Dei cæli sint firmati, & spiritus oris eius virtus eorum, non est par honor tribuendus rei creatæ & creatori. Diuinam autem artem dicit Clemens ipsum Dei opificiũ, ne quis, ut nonnulli Philosophi, existimet Solem & Lunam casu esse ortum. <sup>7</sup> *Hinc eueritur chorus.* Philosophos & probat & reprehendit. Probat quidem in eo quod dicunt hominem esse factum ad cælum contemplandum. Homo enim Græcè dictus est *ἀνὴρ τὸ ἀνω ὄψαι*, ex eo quod sursum aspiciat. Vnde  
 60 eleganter dicit Ouidius.

*Pronaque cum spectent animalia cætera terram,  
 Os homini sublime dedit, cælumque videre  
 Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.*

In hoc ergo probat, sed in eo reprehendit quod Solem & Lunam adorant. Nam si ideo adorant, quod eos Deos esse censent, & in eo falluntur quod res creatas adorant pro creatore, & non animaduertant quæcunque sunt creata, in quibus est Sol & Luna, ea ad vsum hominum esse creata.



<sup>a</sup> Persequamur autem, si velis, sententias quoque Philosophorum, quas de Diis iactant, si fortè ipsam quoque inuenerimus philosophiam, propter inanem gloriam, ex materia idola constituere, si etiam Dæmonia quædam diuino honore afficientem, persequendo ostendere possimus eam somniare veritatem. Atque elementa quidem principia à se laudata reliquerunt, Thales Milesius aquam, & Anaximenes, qui ipse quoque fuit Milesius, aërem, quem Diogenes Apolloniates est postea consecutus. Parmenides autem Eleates introduxit Deos ignem & terram. Ex his autem alterum solum Deum existimarunt ignem, Hippasus Metapontinus, & Ephesus Heraclitus. Empedocles autem Agrigentinus, cum incidisset in multitudinem, præter hæc quatuor elementa, contentionem enumerat & amicitiam. <sup>b</sup> Sunt autem hi quoque impij, qui insipida quadam sapientia adorarunt materiam, & lapides quidem vel ligna non honorarunt, terram autem eorum matrem ut Deum colendam esse putarunt: & Neptunum quidem non effingunt, ipsam autem aquam colunt. Quid enim est aliud Neptunus, quàm humida quadam substantia, quæ ἀπὸ τῆς ποσῆος, hoc est à potu, Græcè vocata 10 est ποσιδών, sicut certè Mars bellicus ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, Græcè dictus est ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, vel ἀνὰ πτόσῳ, hoc est ab insurrectione & interfectione. Qua ratione mihi videntur quoque valde multi, cùm solum ensẽm fixerint, tanquam Marti sacrificare. Est autem Scytharum, sicut dixit Eudoxus in lib. de ambitu. Ex Scythiis autem Sarmatæ, ut dicit Icesius in opere de mysteriis, adorant acinacem. Hoc etiam usu venit Heraclito & eius sectatoribus, qui ignem colunt tanquam rerum ortus principium. Hunc enim ignem alij nominarunt ἡφαίστιον, id est, Vulcanum. Persarum autem Magi ignem coluerunt, & multi ex 15 iis qui Asiam incolunt: Quinetiam Macedones, ut ait Diogenes in primo Persicorum. Quid mihi opus est recensere Sarmatas, quos refert Nymphiodorus in lib. de Legibus Barbaricis, ignem colere, aut Persas, & Medos & Magos? Hos autem dicit Dinon sacrificare sub Dio, solas Deorum imagines ignem & aquam esse putantes. <sup>c</sup> Neque verò eorum celauerim inscitiam: nam etsi se maximè existimant fugere ab errore, in alium tamen labuntur errorem. Deorum quidem imagines, ligna, & lapides non existimarunt, ut Græci. Sed nec Ichneumonas, & Ibides, ut Egyptij, sed ignem & a- 20 quam, ut Philosophi. <sup>d</sup> Multis tamen postea decursis annorum curriculis, eos imagines hominum formæ similes coluisse ostendit Berosus in tertio Chaldaicorum, cùm hoc introduxisset Artaxerxes Darij filij Ochi filius, qui cùm primus Veneris Tanaidis imaginem erexisset Babylone, & Susis, & Ecbatanis, & Persis, & Bactris, & Damasco, & Sardibus, eam ostendit esse colendam. Fateantur ergo philosophi suos magistros fuisse Persas, vel Sarmatas, vel Magos à quibus didicerunt impietatem venerabilium sibi principiorum, principem omnium effectorem & ipsorum principiorum 25 opificem ignorantes, Deum, qui caret principio: hæc autem egena & infirma, ut ait Apostolus, quæ ad usum hominum ministeriumque facta sunt elementa adorantes. <sup>e</sup> Ex aliis autem philosophis, qui elementis præteritis, excelsius quid & præstantius indagarunt: alij quidem ex ipsis laudarunt infinitum, ex quibus fuit Anaximander Milesius, & Anaxagoras Clazomenius & Atheniensis Archelaus. Atque hi quidem ambo præfecerunt mentem infinitati. Leucippus autem Milesius, & Chius, Metrodorus, i- 30 psi quoque, ut videtur, duplicia reliquere principia, plenum & inane. His autem duobus adsumpta adiecit simulachra, ceu rerum species, Democritus Abderitanus. Alcmaeon verò Crotoniata, astra Deos esse putabat, ut quæ sint animata. <sup>f</sup> Sed nec eorum filebo impudentiam: Xenocrates fuit hic Carthaginensis, septem quidem Deos planetas, octauum verò qui ex his omnibus constat, mundum tacitè significat. <sup>g</sup> Sed nec præ-

Hic Berosus fuit Sibylle pater, ut refert Iustinus Martyr.

Galat. 4.

termittam

termittam Stoicos, qui omnem quantumvis vilem & abiectam materiam dicunt Deum  
 peruadere, qui aperte suam philosophiam afficiunt dedecore.<sup>b</sup> Sed nec molestum fuerit,  
 ut arbitror, cum ad hunc locum peruenerim, meminisse etiam Peripateticorum. Et qui  
 est quidem pater huius hæresis, cum non intellexisset patrem, eum qui vocatur supre-  
 mus, putat esse animam vniuersitatis, hoc est, mundi animam Deum esse existimans,  
 ipse à seipso confoditur: Qui enim usque ad Lunam eius definit providentiam, deinde  
 10 mundum Deum esse existimat, evertitur, ut qui eum, qui est Dei expers, Deum esse  
 arbitretur.<sup>c</sup> Erefius autem ille Theophrastus, familiaris Aristotelis, alicubi quidem cœ-  
 lum, alicubi verò spiritum, Deum esse existimat.<sup>d</sup> Nam Epicuri quidem solius vel lu-  
 bens obliuiscar, qui Deo dicit non esse curæ res humanas, impiè se gerens per omnia.  
<sup>e</sup> Quid verò Heraclides Ponticus? non ipse quoque alicubi detrahitur ad ipsa Democri-  
 ti simulachra? Magna mihi affuit eiusmodi turba, inducens veluti quandam laruam  
 Demoniorum, absurdas exterorum fabulas, nugis anilibus adumbratas. Longè abest  
 20 ut viris permittamus audire eiusmodi fabulas, qui ne lachrymantes quidem, ut dicitur,  
 filios narrando fabulas solari assuescimus, timentes ne una cum eis nutriamus impieta-  
 tem, quæ annuntiatur quidem ab his qui sibi videntur sapientes, veritatem autem non  
 magis nouerunt quàm pueri. Quid enim, ô per veritatem, eos qui tibi crediderunt, flu-  
 xui & interitui grauibus & inordinatis efficis obnoxios? Cur verò mihi vitam reple  
 simulachris, vel ventos, vel aërem, vel ignem, vel terram, vel lapides, vel ligna, vel  
 hunc mundum Deos effingens? & de Diis etiam stellis errantibus, hominibus qui verè  
 30 aberrauerunt, per hanc vulgo iactatam Astrologiam, non Astronomiam sublimè lo-  
 quens & nugans? Desidero Dominum spirituum, Dominum ignis, mundi opificem  
 Deum quero, qui præbet Soli lumen, non autem Dei opera.<sup>f</sup> Quémnam autem, in-  
 quit, à te inquisitionis accipiam adiutorem? Non enim Platonem, si velis omnino repu-  
 diamus. Quanam ergo ratione Deus est perscrutandus, ô Plato? Vniuersitatis huius pa-  
 trem & effectorem inuenire est difficile, & cum inueneris, fieri non potest ut eum  
 enuncies. Cur nam verò ô per ipsum? Nequaquam enim est dicendus.<sup>g</sup> Rectè ô Plato at-  
 40 tigitisti veritatem, sed ne te pigeat laboris, una mecum suscipe boni inquisitionem. Omni-  
 bus enim, ut semel dicam, hominibus, maximè autem iis qui versantur in doctrina &  
 literis, instillatus est quidam diuinus influxus. Qua de causa vel inuiti fatentur quidem  
 unum esse Deum, ab interitu alienum & ingenitum, eumque in cæli vertice, in sua  
 propria specula verè semper esse.<sup>h</sup> Dic autem mihi qualisnam Deus sit mihi cogitandus?

Plato in  
Timæo.

Per ipsum,  
videlicet  
Deum, dic  
ô Plato.

Qui cuncta cernit, ipse sed non cernitur,

Ait Euripides. Mihi ergo videtur Menander errasse, cum dicit:

50 O sol Deorum, nam te adorare decet

Primum, Dei per quem videntur cæteri.

<sup>i</sup> Neque enim Sol unquam ostendet verum Deum, neque verum Verbum, quod est Sol  
 animæ, qui si solum intus sit exortus, in profundo mentis, ipsius quoque mentis illu-  
 stratur oculus.<sup>j</sup> Vnde non improbabiler Democritus ait, paucos ex doctis hominibus  
 manus sustulisse: hinc quem nunc Græci vocamus aërem, totum oppleri fabulis, quod i-  
 pse omnia norit, & det, & auferat, & is sit Rex omnium. Hac ergo ratione Plato  
 60 quoque de eo cogitans, regem omnium significat, & est ille causa omnium bonorum.

<sup>k</sup> Quisnam ergo Rex est Deus vniuersorum? Eorum quæ sunt mensura veritatis. Sicut  
 enim ea in quæ cadit dimensio, mensura comprehenduntur: ita etiam eo quod Deum co-  
 gitemus, venit in dimensionem, & comprehenditur veritas. Verè autem Sacerdos Mo-  
 ses: Non erit, inquit, in tuo marsupio statera magna vel parua, sed statera vera &

aqua, stateram & mensuram; & numerum omnium Deum esse existimans, iniusta enim & iniqua simulachra, domi in marsupio, & in sordida, ut semel dicam, anima sunt absconsa. Quæ est autem sola iusta mensura? Qui solus est verè Deus, semper equalis, & semper eodem modo se habens, omnia metitur & ponderat tanquam trutina iustitia, uniuersorum naturam in æquilibrio continens & sustinens. Deus quidem certè, sicut vetus est oratio, omnium quæ sunt, principium, & finem, & media continens, recta semper secundum naturam circumcirca ingreditur. Illum autem semper sequitur iustitia, quæ de eis pœnas sumit, qui à lege diuina deficiunt. Vndènam, ô Plato, veritatem coniciis? Vndènam abundè suppeditata rationum copia, pietatem & verum Dei cultum uaticinatur? His, inquit, sunt sapientiora barbarorum genera. Noui tuos magistros, etsi eos celare velis. Geometriam discis ab Ægyptiis, Astronomiam à Babylo-  
niis, rectas & sanas incantationes accipis à Thracibus. Te etiam multa docuerunt As-  
syrii. Leges autem quæcunque veræ sunt, & de Deo opinio, suppeditata tibi sunt ab  
Hebræis, qui non vanis erroribus, nec hominum opera aurea, aenea & argentea, ebur-  
nea, lignea, & lapidea hominum qui sunt mortui adorant simulachra, quæ inani con-  
silio adorantur ab hominibus, sed sanctas vlnas tollunt ad cælum, manè à cubili semper  
corpus aquis mundantes, & immortalem qui semper regnat colunt. Nec mihi, ô philo-  
sophia, unum hunc Platonem, sed multos etiam alios cura ut in medium adducas, qui  
unum verè Deum solum loquuntur Deum, sicubi per eius inspirationem veritatem ap-  
prehenderunt. Antisthenes enim non hoc quidem Cynicum cogitauit, sed ut qui esset  
Socratis familiaris, dicit Deum nulli esse similem: quare nemo eum potest discere ex  
imagine. Xenophon autem Atheniensis ipse quoque apertè scribit de veritate, testimo-  
nium dicturus ut Socrates, nisi ipse timuisset pharmacum: sed nihilo secius tacitè signi-  
ficat: Qui omnia, inquit, mouet, & est quietus & immotus, magnus quidem est &  
apertè potens, sed cuiusmodinam sit forma, non apparet. Sed nec Sol qui omni ex par-  
te videtur esse lucidus & conspicuus, ipse seipsum videre permittit: sed si quis ipsum  
impudenter fuerit contemplatus, visu oculorum priuatur. Vndènam igitur eruditur  
Grylli filius? num ab Hebræorum prophetissa, scilicet, quæ hoc modo uaticinatur.

Quæ caro cœlestem poterit verumque tueri,  
Humanæ sortis qui expers in vertice cœli  
Est Deus? Aduersus radios neque cernere Solis  
Mortales possunt homines lucemque micantem.

Cleanthes autem Pisadeus, Stoicus philosophus, qui non Poëticam Theogoniam, sed  
veram ostendit Theologiam, non celauit quidnam de Deo sentiret. Si bonum quale sit  
me rogas, audi: Ordinatam, iustum, sanctum, pium, seipsum continens, pulchrum,  
decorum, seuerum, constans, semper conferens, metus, cura & doloris expers, iucun-  
dum, tutum, amicum, honoratum, quod omnes fatentur gloriosum, à fastu alienum,  
curam gerens, moderatum, vehemens, diuturnum, reprehensioni minimè affine, sem-  
per permanens. Est sordidus & illiberalis, quisquis respicit ad opinionem, tanquam ab  
illa quid boni consecuturus. Hic, ut existimo, apertè docet qualisnam sit Deus, &  
quod communis opinio & consuetudo, eos qui ipsas sequuntur, sed non eos qui Deum  
querunt, redigunt in scruitutem. Nec est silendus Pythagoras, qui dicit: Deus qui-  
dem est unus. Is autem non est, ut quidam existimant, extra mundi administrationem,  
sed est totus in ipsa, in toto circulo speculator totius generationis, uniuersorum contem-  
peratio, qui semper est, & suas facultates deducit ad opus, omnium operum in cælo il-  
lustrator, pater omnium, mens & illuminatio toti circulo, omnium motus.

COMMEN-

## COMMENTARIVS.

\* *Persequamur autem si velis sententias.* Cum ostendisset Clemens errare Philosophos, qui res creatas quas ad vsum hominum Deus est fabricatus, tanquam deos adorant, obtulit se occasio loquendi de eorum errore, in eo quod mundi elementa & principia ita statuunt ut ea pro diis habeant. Grauius autem errant, quod cum sit vnum principium, ut pulchrè dicit Theodoretus, Deus vniuersorum ab interitu alienus, æternus, infinitus, qui nec definiri nec circumscribi potest, incompositus, incorporeus, sub aspectum non cadens, simplex, bonus, iustus, lux intelligens, potentia quæ nulla mensura cognoscitur, eam autem sola diuina voluntas dimittitur: isti inter se dissidentes vel multa statuunt principia quæ sunt mundi elementa, vel vnum solum elementum. Quamuis autem Plutarchus dicat elementa differre à principiis, quod elementa sint composita, principia autem neque sint composita, neque effecta, constat tamen omnes fere Philosophos neque elementa distinguere à principiis, & vel vnum aliquod ex elementis cōstituere principium, vel quatuor simul elementa principia. De his autem principiis scribit Plutarchus in lib. De placitis Philosoph. & Theodoretus in lib. De curandis Græc. affectionibus. Quod autem dii sint hæc elementa vel principia, etsi non disertis verbis dixerint, quod tamen id senserint ex hoc est perspicuum, quod ea dixerint principia. Principia autem sunt causæ rerum omnium. Quod est autem rerum omnium causa, quid aliud fuerit quam Deus. Philosophia ergo inani impulsæ gloria, inueniendo nouam de diis sententiā, dum deos dicit elementa seu principia, ex materia idola constituens, vel dæmonia pro diis habens, somniat veritatem. Merum enim est somnium quod nihil habet firmum & stabile, cuiusmodi est ipsorum de diis opinio. *Sunt autem hi quoque impij.* Clementis quidem præcipuus est scopus & institutum eos ostendere impios qui idola adorant & simulachra: Philosophorum autem errorem esse dicit, quod elementa, quæ etiam vocant principia, deos esse existimant. Ne quispiam autem eos non censet esse impios, quod ligna & lapides non colant, nunc pronunciat eos non minus esse impios, quod ipsam terram adorant & materiam. Lapides, inquit, & ligna non adorant, sed adorant terram eorum matrem: Neptuni quidem simulachrum effectum non adorant, sed aquam, quæ quidem est Neptunus. Neptunus enim Græcè dicitur *νεπτεῦν*, cuius etymologia, *νεπτεῦν* hoc est à potu deducitur. Potus autem nō est aliud quam humida substantia: *νεπτεῦν* autem etymologiam esse *νεπτεῦν* testatur Eustathius Homeri interpres in Rhapsodiam o Iliadis Homeri, dicens: *νεπτεῦν*, est causa quæ mare cōtinet, quoniam mare est causa *νεπτεῦν*, id est potus, propter fluuios, & cæteras aquas, quæ colatæ e mari emanant, à quo pendent etiam pluuiæ quæ ipsæ quoque sunt potabiles. *νεπτεῦν* autem & hanc etymologiam affert etymologicum Græcum, & aliam non minus verisimilem, nempe quod *νεπτεῦν* dicatur *νεπτεῦν* hoc est à damno seu noxia, est enim bellum rerum omnium perniciosissimum & maxime noxium. Est autem in Philosophis Græcorum hoc maxime reprehendendum, quod vel ex materia, quam æternam dicunt & ingenitam, dum principia & elementa dicunt primas rerum causas, Deos constituunt, efficientis causæ nulla facta mentione, vel Deum simul coniungunt cum ingenta & æterna materia, & Deo ipsi non plus tribuunt quam materię, cum vtrunque statuunt æternum & ingenitum. De iis autem nationibus quæ acinace seu gladio in terram fixo Martem tanquam Deum colunt, credendum est Clementi nostro *μαρτυρεῖ*, cum ij quos citat autores, temporum iniuria perierint. Quod autem Heraclitus ignem censuerit rerum omnium esse principium, videndum est apud Laertium. Eundem quoque ignem censuerunt esse Deum Persæ, Chaldæi & Magi. De Macedonibus autem & Sarmatis nusquam alibi legi. De Chaldæis autem qui ignem Deum suum circumferebant, & tanquam omnium potentissimum prædicabant, & quomodo à Canopo Sacerdote victus sit Alexandriæ, elegans est narratio in Ecclesiastica historia Rufini, lib. 11. cap. 26. Dicebatur autem ignis etiam *ἡφαιστος* etymologia ducta *ἡφαιστος* ex eo quod tangat & urat. Persæ autem indignum rati quod dii rectis includerentur, templa ab hominibus ædificata exurebant. Cum autem nulla templa haberent, si ab eis esset sacrificandum, igni sub dio sacrificabant. Magi verò nullas esse putabant deorum imagines præter ignem & aquam, cæ autem imagines erant ipsorum dij. *Neque verò eorum celauerim insitiam.* Tres sunt errores, quod attinet ad deorum cultum & religionem Græcorum, qui ligna & lapides deorum putabant esse imagines, cum tamen ligna & lapides diuinitatem minime possint exprimere ac repræsentare: Ægyptiorum, quorum tantā erat superstitio, ut bruta animantia, imo verò etiam cæpe & alia pro diis colerent. Philosophorum, qui statuiebant elementa & principia esse rerum omnium causas. Persæ ergo & Magi duos quidem errores non admittebant, ut qui nec idola cum Græcis, nec bruta animantia, nec cæpe & alia colerent cum Ægyptiis, sed in eundem incidebant errorem in quem Philosophi, ut qui sicut ipsi ignem & aquam adorarent. *Multis tamen postea decursis annorum curriculum.* Quænam fuerit Venus Tanais nusquam alibi legi, non est tamen dubitandum id apud Berosum legisse Clementē, qui summus fuit historicus & Astrologus, & cuius tanta fuit authoritas, ut propter futurarum rerum prædictionem, ab Atheniensibus in publico gymnasio posita fuerit statua, teste Plinio. *Ex alijs autem Philosophis.* Præter eos Philosophos qui elementa & principia deos constituiebant, fuerunt alij qui præteritis elementis, aliquod aliud excelsius & præstantius principium cōstituerunt, utpote Anaximander, Anaxagoras, Archelaus, qui infinitum constituerunt principium nempe *ἄνολον* seu materiam: sed cui dirigendæ, componendæ, terminandæ, & formandæ, mentem, id est Deum perfecerint. Omnes autem omnia ferè principia constituiebant vel contraria, vel ex contrariis ut scribit Aristoteles in lib. 1. naturalis auscultæ. vbi tractat de principiis. Democritus autem pleno & mani non contentus, his adiunxit corpora insectabilia, quæ dicuntur atomi. Eæ ita vocat Democritus, an ea ludificans Clemens appellat *εἰδωλα*, ut quæ falsâ visione essent effecta & apprehensa, non possum cetero statuere. Sed certum est Democritum inter rerum principia constituisse atomos: à quoniam autem accepit Clemens, Alcmaeonem Crotoniatam astra Deos putasse, ut quæ essent animata, nescio: hoc scio nec Diogenem Laertium qui vitas scribit Philosophorum, nec Plutarchum qui eorum refert placita, de eare vllum verbum fecisse. *Sed nec eorum filebo impudentiam.* Exemplar quidem Græcum habet *καταδιδόναι*, sed existimo legendum *κατα*

Theod. lib.  
4. diuinorū  
decret.

Plutarc. lib.  
2. de placit.  
Phil. cap. 3.

undvius, Xenocratem enim fuisse Chalcedonensem dicit Laërtius. Is autem fuit quem dicebat Plato egere calcaribus, Aristotelem verò freno. Apud eum autem nulla fit mentio, quod septem Planetas existimant Deos, septimum autem ex his constantem mundum. *Sed nec prætermittam Stoicos.* Si sentirent Stoici Deum res omnes quantumvis obscenas & immundas ita peruadere, ut ab eis labis aliquid & inquinamēti contraheret, ea sententia merito reprehenderetur à Clemente, ut quæ eorum Philosophiam probro afficiat & dedecore. Sed si sentirent Stoici, ut sentire est verisimile Deum, sed non tanquam corporeum, neque tanquam motu corporis agitatū, cum sit incorporeus, & ubique esse, & omnia implere, nō video cur à Clemente iure reprehendantur. Ab iis certe Stoicis accepit quod præclare scribit Vergilius,

*Principio cælum ac terram camposque liquentes,*

*Lucentemque globum lunæ, Titaniamque vestra*

*Spiritus intus alit, totosque infusa per artus*

*Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.*

Quod quidem dum dicit, non videtur aliud sentire quam quod ipse Dominus in sacris nostris dicit eloquis; Cælum & terram impleo, dicit Dominus. Implet autem non eo modo quo corpus, sed eo modo qui ne sub humanam quidem cadit intelligentiam. Non magis autem, imo verò multo minus inquinatur, quam radij solis loca, quantumvis turpia & fœtida peruadentes. *Sed nec molestum fuerit.* Peripatetici Philosophi sunt affectu Aristotelis, ita appellati, quod eius sectæ, quam heresim vocat, pater (is est autem Aristoteles) deambulando disputaret. Aristoteles autem, summus alioqui Philosophus, minus piè quam par est, de Deo, hoc est, de Dei prouidentia sentiebat, ut qui & intelligentiis solum vsque ad orbem lunæ administrandi mundi munus cum mandasse dixerit, & in libro de Mundo, de mundi rectiōe loquens, iis vitur exemplis & similitudinibus quæ Deo plane sunt indignæ. Cum is ergo Deum esse mundum non vereatur dicere, quod ei tribuit Plutarchus in placitis Philosophorum, vel saltē mundi animam, ut vult hic Clemens, Dei autem prouidentiam non ultra orbem lunæ statuat procedere, ipse sibi repugnat & aduersatur, ut qui mundum esse Deum arbitretur qui non est Deus. Deus enim non est, ubi non est eius prouidentia. Quo in loco autem non est Dei prouidentia, ea certe pars mundi ut sit sine Deo necesse est, quod est absurdum, & impium. *Eresius autem ille Theophrastus.* Quod de Theophrasto dicit Clemens, in iis quæ nunc extant operibus eius non inuenies, sed cum multa perierint quæ extrabant tempore Clementis, ei fides est habenda qui legit. *Nam Epicuri quidem.* Epicurum in hac fuisse sententia, ut existimaret Deos nō curare res humanas, vix est vllus qui ignoret. Hoc autē aperte licet videre, & apud Lucretium, qui impiam eius sectam pulcherrimè describit, & apud Ciceronem De natura Deorum. Epicuri autem sententiæ se dicit Clemens non lubenter meminisse, qui cum diuinam tollat prouidentiam, omnem omnino euertit religionem. *Quid verò Heraclides Ponticus.* Hic Heraclides recensetur inter philosophos à Diogene Laërtio. In eadem autem fuit sententia, in qua Democritus de atomis & simulachris. *Quemnam autem, inquit.* Ut facilius perueniatur ad Dei cognitionem, petit ab ipso Græco, ut Plato sibi detur adiutor ad eius inquisitionem, cum vix vllus dari possit ex gentibus, qui de Deo scripserit diuinus. Conuertit itaque sermonem ad Platonem, & inducto veluti quodam inter eos dialogismo, ex eo sciscitur quanam ratione Deus est inuestigandus, ad quod responderet Plato, id quod ab ipso dictum est in Timæo; Vniuersitatis huius patrem & effectorem & inuenire est difficile, & cum inueneris fieri non potest ut eum enunciet: Dei enim dari non potest vlla definitio, quæ eius explicet essentiam. Quidquid enim de eo dixeris, id magis quod non sit quam quid sit statuit, ut exempli causa, immensus & infinitus, & quæ sunt huiusmodi, ut diuinè scribit Gregorius Theologus in sua de Deo oratione. Tantum autem abest ut explicari possit eius essentia, ut cum apud Hebræos multa sint Dei nomina, vnum est tamē solum, nempe Tetragrammaton, quod eius vtrūque significandæ essentiæ vim aliquam habeat & potestatem. Sed & illud erat ineffabile, & pro eo necesse erat aliud vocabulum, nempe Adonai vlturpare, quo eius significabatur dominatio & potestas, quoniam eius essentia erat ineffabilis, inexplicabilis. Nomen autem Dei Tetragrammaton non prius licuit effari, quam Iesus Christus suo aduentu, & mysterium aperuit, & nobis salutem dedit. Rogatus ergo Plato cur non posset enunciari, responderet; Nequaquam enim est dicendus: id est, eum non licet effari. Nam cum Plato esset in Ægypto, à Iudæis didicerat nomen Dei Tetragrammaton esse ineffabile. Eius autem nominis mysterium tempore Clementis iato genelarat Christus, quod tamen ignorabat Plato, à quo non plus erat potendum quam ipse præstare poterat: laudat itaque Clemens id quod dicit Plato. *Recte o Plato attingisti veritatem.* Dicit Clemens recte quidem dixisse Platonem, quod Tetragrammaton Dei nomen & eius essentia enuntiari & explicari non possit. Sed ideo non esse desistendum à cognitionis Dei inuestigatione, quam posse haberi ex eo constat, quod omnibus hominibus, maxime autem iis qui versantur in literis, instillata immissaque sit Dei notio. Nam ut pulchrè dicit Lucilius apud Ciceronem in secundo de natura Deorum; Quid potest esse tam apertum & perspicuum, quam cum cælum perspexerimus, cœlestiaque contemplati fuerimus, esse aliquod nomen præstantissimæ mentis quo hæc regantur. Iam verò non potest hæc notio esse insita in animis hominum, quin simul intelligatur esse vnum qui regit & moderatur. Necesse est autem, ut in eum qui perpetua regit & moderatur, non cadat ortus & interitus. Inest quoque omnibus hæc notio quod Deus sit in cœlo. Quod quidem sacræ quoque testantur literæ quæ dicunt; Deus autem noster est in cœlo: & in oratione Dominica quotidie clamamus; Pater noster qui es in cœlis. Neque tamen est existimandum Deum ita esse in cœlis affixum, ut non sit alibi. Esi enim sit in cœlis, cælum tamen & terram implet, nō corporis mole, sed potestate. Cælum quoque dicitur esse Dei sedes, quod cælum rerum creaturarum sit & præstantissimum & Deo dignissimum. In cœlo autem esse Deum tanquam in specula, absit ut quis ita intelligat, Deum tanquam hominem inde prospicere, ut videat quid sit agendū, Prospicit enim & prouidet omnia, regisque & moderatur more suo, non humano, & ita est suscipienda Dei cuncta prospectio, ut interim videtur secta ἀφ' ὧν τὸ μυστήριον. *Dic autem mihi qualisnam Deus est.* Pergendo quætere quisnam sit Deus, adducit etiam Euripidem Platoni assentientem, quem laudat eo quod dixerit

dixerit Deum cuncta cernere, ipsum autem non cerni: videt enim omnia Deus, non corporeis quidem oculis, sed mente sua & intelligentia, ipse autem à nemine videtur: Deum enim nemo vidit vnquam, ut dicit scriptura, & nemo Deum videbit & viuet. Repræhendit autem Menandrum Poëtam & comicum, qui dicit, Solem primum Deorum esse adorandum, quod per eum Dij cæteri videantur. Sol enim est à Deo creatus, & cadit sub sensum: & ideo nec est Deus, nec est adorandus tanquam Deus: & falsum est per eum videri Deos cæteros. Nam licet verum sit per Solem videri quæcunque cadunt sub aspectum, falsum est tamen esse Deum quidquam quod sit sensibile, cum Deus sit incorporeus: & licet verum sit quod præclare dicit Nazianzenus, id esse Solem in sensibilibus, quod est Deus in iis quæ cadunt sub intelligentiam, falsum est tamen Solem cadere sub intelligentiam. Quo fit ut falsum sit eum esse Deum, falsum quoque est cæteros Deos per eum videri. Nam cum sit vnus Deus, dici non potest alios esse Deos: falsum quoque est Deum videri, cum solus omnia videat, ipse autem minime videatur. Quod si non videtur Deus, Sol cum nequaquam potest ostendere. *Neque enim Sol vnquam ostendet verum Deum, neque verum verbum.* Sol non potest ostendere verum Deum. Nam id quod cadit sub intelligentiam, illustrari non potest ab eo quod cadit sub sensum: neque quod est expertus rationis rationem ostendere. Rationem dico nempe λόγος: λόγος enim rationem & verbum & sermonem significat, qui est Christus Dei filius, qui & seipsum lucem mundi, & quem Ioannes dicit in Euangelio illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum. Eum dicit Clemens esse Solem animæ, quoniam ipsius exortus oculum eius illuminat. Illuminat enim, ut qui ignorantie & vitiorum tenebras expellat, scientiæque & virtutum lucem immittat. Mentis autem cum audis oculum, nihil est corporale intelligendum. Nam mens quidem, quæ est incorporea, videt ea quæ sunt sensilia per ὀφθαλμὸν αἰσθητικόν, seu instrumentum visus. Oculus autem corporis non videt citra mentem, quæ iudicandæ rei visæ ei vim præbet & facultatem. Ad ea autem videnda quæ cadunt sub intelligentiam, mens nullo indiget instrumento visus, ut quæ per se ea videat absque vllius auxilio. Quo etiam modo dicitur Deus videre, ut qui nihil habeat commune cum corpore & sensu. Eo modo videt quidem omnia, sed à nemine videtur. Deum enim nemo vidit vnquam, & nemo Deum videbit & viuet. Quod autem & Iacob & Moyses Deum vidisse dicuntur, ideo dicuntur quod eis aliqua esset obiecta species, quæ eum præsentem adesse significaret. Quæ quidem cum non sit eius essentia, & tamen eum adesse constet, merito scribitur visa eius esse posteriora, posteriora, inquam, id est effecta. Non abs re etiam dicitur Deum videri in Eucharistia, sub symbolis panis & vini in Corpus Christi & sanguinem conuersis, quæ concomitatur Christus, qui est Deus & homo, & à quo sancta trias abesse non potest. Quod autem externus non videt sensus, aperte videt interna fides. *Vnde non improbabilius Democritus ait, paucos ex doctis.* Ex eo, inquit Democritus, quod Deus verbum mentem illuminat, pauci autem sunt, quorum mens à Deo illuminetur, fit quod pauci etiam docti & religione præditi, manus in cælum tollant, quoniam Deum non vident quibus non est mens pura. Idem autem Democritus dicit totum quem Græci vocant æræm, plenum esse iis quæ dicuntur, (id enim est Græcè πῦρ, non solum conficta narratio) nempe quod Deus notit omnia, & quid sit ipsa sapientia, & det omnia, & omnia auferat, ut in cuius manu & potestate sita sunt omnia. Duo ergo adducuntur qui se recte de Deo sentire præ se ferunt, nempe Euripides Tragicus & Democritus Philosophus. *Quisnam ergo Rex est Deus vniuersorum? Eorum quæ sunt mensura.* Quæ dicit hic Clemens, ea merito tribuit Platoni, ut quæ inueniuntur in eius scriptis. Nam esse Deum rerum omnium opificem & creatorem dicit Sophista. Bonorum autem omnium authorem & causam in Epinomide. Quod autem sit mensura rerum omnium, & quod omnium quæ sunt principium, finem habens & medium, recta semper secundum naturam circumcirca ingreditur, in primo de legibus. Sed quomodo dicitur, Deus esse mensura rerum veritatis? Veritas non est nisi in iis quæ sunt perpetuo, & quæ nunquam mutantur. Eiusmodi non sunt ea in quæ cadit ortus & interitus, sed ea quæ versantur in intelligentia. Rerum autem omnium veritas est in mente diuina. In ea enim sunt rerum omnium idæ & imagines, quæ cum ipse nunquam mutantur, iis quæ oriuntur & intereunt formam impertiunt, sed quæ mutatur & alteratur. Per illas autem rerum omnium idæ & imagines quæ sunt in mente diuina, Deo viuunt omnia, sicut nostra canit Ecclesia. Propter quas quidem rerum idæ, & formas quæ in eo ita sunt, ut ab eo differant quatenus est Deus, nihil enim est in Deo quod non sit Deus, merito dicit Diuus Dionysius Deum esse omnia eminenter. Rursus autem videndum est & considerandum quid sit mensura. Est autem mensura id quod metitur quantitatem earum rerum quæ cadunt sub dimensionem. Sub dimensionem autem cadunt in quæ sunt quantitas, dimetiendo quantum sit spatium & interuallum rei quæ habet longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Ad eam dimetiendam certe opus est regula, quæ diffiniat quoties compræhendatur in eo quod dimetitur: vel volumus scire quantum sit pondus rei quam dimetimur, siue ea sit arida, siue liquida. Ad id autem dimetiendum, statera opus est seu trutina. Siue autem regula siue trutina res sit dimetienda, recta certè & æqualis & sibi constans mensura sit oportet. Nunc videndum est quid sibi vult, quod dicit, Deus est eorum quæ sunt mensura veritatis. Ad hanc autem intelligendam rerum veritatis mensuram, legem quam Hebræis tulit Moyses, qua cauet, in marsupio, vel ut habet noster literæ contextus, domi, non sit statera magna vel parua, sed statera vera & æqua, ad sensum adducit anagogicum, nempe quod Deus est statera, & numerus omnium. Et statera quidem & mensura æqua quomodo sit Deus iam diximus, & quod per eam compræhendatur essentia veritas, quæ in nullo est alio, nisi per participationem. Cur autem sit Deus vera & æqua mensura hanc affert causam, quod cum oporteat mensuram esse semper æqualem, & sibi constantem, solus Deus est eiusmodi, qui est semper æqualis & eodem modo se habens. Is certe est qui dicit per Prophetam: Ego sum Deus, & non mutor. Dicitur etiam Deus numerus omnium. Nam quidquid

Malach.



est in rerum natura, tendit ad vnum tanquam ad suum principium, & cum multa sint quæ numerantur, non alia tamen ratione considerantur, quam quatenus vnumquodque sit vnum, & ea ipsa tandem rediguntur ad vnum. Nam certum est non aliud esse numerum, quam multarum unitatum collectionem. Quælibet autem unitas cum sit vna per vnius participationem, non metitur, nisi quatenus Deus est vniuersorum mensura. Metitur ergo Deus, ut qui sit rerum omnium regula & mensura. Ponderat autem ut qui sit omnium firma & stabilis statera & trutina. Statera autem & trutina est, per quæ multa quæ sunt alioqui diuersorum ponderum, rediguntur in vnum pondus. Ea autem trutina dicitur iustitia, quam Deus semper habet comitem. Nam qui fecit omnia in numero pondere & mensura, in omnibus etiam & singulis rebus certam & conuenientem vult obseruari proportionem. Cui conuenienter ab hominibus constituti iudices, & iis qui recte se gerunt honores & præmia decernunt, & eos qui se scelere obstrinxerunt, vel corrigunt, vel si non possint corrigi, ab hominum societate repellunt & abscindunt. Hæc est Dei statera & trutina, & ideo vulgo pingitur iustitia manu gestans libram seu trutinam. Quod autem dicit Clemens cum Platone, Deum esse mensuram veritatis, id statuendum est non dici in propria mensuræ proportionem. Nam cum mensura proprie dicatur in quantitate, Deus autem tantum abest ut sit quantitas, ut mera sit essentia, vel potius purus actus, & supra omnem essentiam, Deus non proprie dici potest mensura, sed vel per metaphoram, vel per quandam analogiam. Nam ut mensura in se comprehendit omnem quantitatem earum rerum quæ cadunt sub dimensionem, ita Deus in suis idæis completitur veritatem rerum omnium, quæ propriè non sunt, nisi quatenus Deus æternas earum formas & imagines in sua habet essentia. Quo fit ut merito dicatur Deus esse mensura veritatis rerum omnium. Nam absque Deo, qui cuilibet rei suam tribuit formam, perpetua nihilominus manente & nunquam mutata forma quæ est in ipso, non modo nihil est vere, sed ne est quidem. Hinc fit, ut cum vniuersorum naturam in æquilibrio contineat & sustineat, merito dicatur omnium quæ sunt, principium, medium & finem continere. Hinc est quod in sacris literis aptissimè & conuenientissimè se dicit Alpha & Omega. Nam ut Alpha & Omega, omnes intermedias continent literas, nec sunt tamen omnes intermedie literæ idem quod Alpha & Omega: Ita Deus quæcunque sunt suo complexu continet, & eorum essentia ab eo dependet, nec tamen est eorum essentia idem quod Deus, licet eis Deus formam tribuat & essentiam, quæ in ipso quidem est æterna, in rebus autem creatis oritur & occidit, præterquam in iis, quas esse æternas & interitui non obnoxias, æterni sui privilegij vult gratia & beneficium. Hactenus quomodo sit Deus mensura rerum veritatis. *Vndenam, ô Plato veritatem conijcis.* Barbaros esse Græcis & antiquiores & sapientiores multis in locis testatur Plato. Cum autem à diuersis barbaris diuersa didicerit, ab Hebræis quidem certe & leges quæ ad mores pertinent, & veram Dei colendam rationem didicit. *30* Egyptij dicuntur inuenisse Geometriam, cum illa eis opus esset propter confusos agrorum terminos Nili inundatione: Assyrij vel Chaldæi Astronomiam, ut qui in locis planis & parentibus habitent: à Thracibus accepta sunt mysteria quæ docuit Orpheus versibus, & ideo ea vocat *ἑρμῆς*, id est, incantationes. Est autem obseruandum, quod dicit Hebræos à cubili semper corpus mundasse, nec priusquam id fecissent, ad Deum colendum accessisse. Frequentia autem fuerunt apud eos baptismata, quæ erant veluti quidam typi nostræ ad synaxin & communionem præparationis. *Nec mihi O philosophia, vnum hunc Platonem,* Per apostrophen sermonem conuertit ad Philosophiam, quam rogat ut præter Platonem alios proferat Philosophos qui de Deo rectè sentiunt. Rectè autem adiecit sicubi per eius inspirationem veritatem apprehenderint. Nam ij ipsi Philosophi qui de Deo verè sunt locuti, non sibi semper constant, sed sæpe ad suum de Diis errorem conuertuntur, sicut etiam multis in locis Plato. *40* *Xenophon autem Atheniensis ipse quoque aperte scribit.* Alterum nempe Xenophontis Socratis discipuli, affert testimonium de Dei veritate, qui idem dixisset quod Socrates, nisi timuisset sorbitionem cicutæ, quam bibere coactus fuit Socrates, damnatus quod de Diis impiè sentiret, cum de vno vero Deo colendo ipsam amplecteretur veritatem. *\* Vndenam igitur eruditur Grylli filius?* Hanc de Deo sententiam dicit Clemens, Xenophontem didicisse à Sibylla, quam vocat Hebræorum Prophetissam, quod suis carminibus eadem canat quæ Prophetæ Hebræi. Cum autem apud authores fiat mentio duodecim Sibyllarum, vnius tamen solius nomine editus est liber, qui nunc extat ab Oporino excusus. *† Cleanthes autem Pisandæus, stoicus Philosophus.* Alium Philosophum affert Philosophia, nempe Cleanthem Stoicum qui rectè de Deo sentiat, ut qui non explicet Theogoniam, id est, *50* Deorum generationem ut Hesiodus, sed veram ostendat Theologiam, id est, veri Dei rationem *τὸ θεῶν*, id est pulchrum, quo nomine Deum vocat, ut qui per se sit pulcher, bonusque & honestus, pulcherrimis ornans elogiis, interim reiiciens communem de Diis opinionem & consuetudinem, quas qui sequuntur impietati seruiunt & superstitioni. *‡ Nec est silendus Pythagoras, qui dicit.* Platoni & aliis quos recensuit Philosophis, adiungit etiam Pythagoram qui Deum vnum esse dicit, cui curæ sunt res humanæ, & eas administrat, qui generationem in mundi circulo considerat, vniuersa temperat, qui non est otiosus, sed operator, facultates suas deducens ad opus, omnium creator & genitor, tori mundo dans vitam & intelligentiam, & per quem mouentur omnia.

*\* Atque hæc quidem sufficiunt ad Dei agnitionem, quæ ab ipsis quidem Deo inspirante scripta, à nobis autem selecta sunt ei, qui vel parum potest perspicere veritatem. † Accedat autem (non sufficit enim Philosophia) ipsa quoque poetica, quæ est quidem omnino in falso occupata, sed vix tandem aliquando testatur veritatem, vel potius Deo confitetur*

*fitetur fabulosam digressionem. \* Accedat autem quicumque velit Poëta, Atque primus quidem Aratus intelligit Dei potestatem omnia peruadere:*

Atque ut sint omnia firma,  
Primo & postremo præbent huic sacra precesque.  
O mirande pater, salue, valde utilis orbi.

19 *\* Ascræus quoque Hesiodus Deum itidem tacite significat:*

Ipse suo regno ditoneque continet omnes:  
Nec tenet imperium hoc ex immortalibus ullus.

*\* Iam verò in scena quoque veritatem aperiunt. Vnus quidem,*

In æthera & cælum cum tu suspexeris,  
Eum vide, illum & esse censeas Deum. *ait Euripides,*

*\* Sophilli verò filius Sophocles:*

20  
c  
In veritate est vnus, est vnus Deus,  
Qui machinam cæli solique condidit  
Lætos marisque fluctus, & vehementiam  
Ventorum: Aberrantes lucro nos homines,  
Sed recreantes qui incidunt casus graues,  
Imagines & igneas, & ligneas  
Et lapideas posuimus atque eburneas,  
30  
Diisque sacra offerentes, & festos dies  
His celebrantes, esse dicimus pios.

*\* Hic quidem tam audacter & tam confidenter veritatem auditoribus introduxit in scenam. Thracius autem sacrorum simul interpret & Poëta, Oeagri filius Orpheus, postquam Orgiorum sacra fuit effatus, & simulachrorum exposuit Theologiam, veritatis inducit recantationem, verè sacram, sed serò tamen canens orationem:*

40  
Effabor queis fas est, aures claude prophane  
Quisquis es, illustri Musæ sed edite Luna,  
Audi, vera loquar, nec quæ olim visa fuere  
Pectoribus, charæ te priuent lumine vitæ.  
Verbum ast aspiciens diuinum, assistere nunquam  
Huic cessat, mentemque tuam & cor dirige, recta  
50  
Atque via ingredi, mundi autem respice Regem,  
Solum immortalem.

*Deinde inferius subiungens, dicit dilucidè:*

Ex se vnus genitus, genita & sunt omnia ab vno,  
Versaturque in eis ipse, ex mortalibus ullus  
Nec videt hunc, contra sed cunctos aspicit ipse.

60 *Sic quidem Orpheus, & cum aberrasset, tandem intellexit:*

Ast homo consilio ne tu cunctare sagaci,  
Sed propera placare Deum, mox ipse reuersus.

*Si enim cum vel maximè Græci quasdam verbi diuini acceperant illuminationes, veritatis pauca quadam sunt elocuti, attestantur quidem eius vim non occultam, seipso au-*

tem arguunt, ut qui imbecilli finem non attigerint. Iam enim existimo cuius euasisse manifestum, quod qui absque verbo veritatis operantur aliquid vel loquuntur, sunt similes ijs qui conantur ingredi absque pedibus.<sup>b</sup> Te quoque pudore quodam moueant ad salutem, Deorum vestrorum reprehensiones, quibus à veritate coacti Poëta vestri, eos infestantur in Comædijs. Menander certè Comicus in *Auriga*, in actu qui dicitur Supposititijs:

Nullus, inquit, mihi placeat Deus foris ambulans  
Cum vetula, neque in domos ingrediens  
In ostio Metragyrtes.

Tales enim erant Metragyrta. Vnde eis medicantibus meritò dicebat Antisthenes: Non alo matrem Deorum quam Dij alunt. Rursus idem Comicus in actu qui dicitur Sacerdos, egrè ferens consuetudinem, impiam erroris arrogantiam conatur refellere, sapienter eloquens:

Nam si trahit Deum  
Ad quod cupit quisquam homo cymbalis,  
Hoc qui facit, certè is Deo est potentior.  
Audaciæ sed vitæque hæc reperta sunt  
Hominibus instrumenta.

Neque verò solus Menander, sed etiam Homerus & Euripides, & permulti alij Poëta Deos vestros arguunt, nec verentur, vel tantillum eos insequi maledictis: Iam Minervam *κωμόναι*, id est, muscam caninam, & Vulcanum *ἀμφιγυῖν*, id est, utroque pede claudum appellant. Veneri autem dicit Helena,

Atque tuis pedibus reditus tibi non sit Olympo.

<sup>a</sup>De Dionysio seu Baccho aperte dicit Homerus:

Et qui nutrices Bacchi quandoque furentis.  
In medium immisit Dionysum, quæ simul omnes  
Thyrsum iecerunt sæuo impellente Lycurgo.

Socratica schola verè dignus est Euripides, respiciens ad veritatem, & spectatores despicens, aliquando quidem Apollinem, qui medias habitat sedes, in os apertissimè respondens hominibus, arguens:

Parens ei, matrem necavi ego meam,  
Eum putate, vos impium & occidite,  
Peccauit ille, non ego minus sciens  
Eram qui honesti & ipsius iustitiæ.

<sup>1</sup>Aliquando autem Herculem inducens furiosum, & alicubi ebrium & insatiabilem. Quomodo enim non erat eiusmodi, qui in conuiuiis virides ficus comedebat, cum carnibus, latrans tam ineptè ut id sciret vel barbarus? Iam verò in actu cui nomen est Ion, capite nudo Deos theatro aperit,

Æquum esse quî potest, dedistis qui hominibus  
Leges, rei ut vos sitis iniustitiæ?  
Quod si (nam erit nunquam id, & absque re loquor)  
Supplicium ob raptas luatis fœminas,  
Neptune tu, & cælum tenet qui Iupiter,  
Scelera luendo, templa exinanibitis.

COMMEN-

## COMMENTARIVS.

\* *AT QV* *hæc quidem sufficiunt.* Philosophi, inquit, quæ verè de Deo scripserunt, Deo quidè inspirante scripserunt, sed à nobis acceperunt, à nostris scilicet maioribus. Quod facile intelligit etiam qui parum perspicit veritatem. \* *Accedat autem non sufficit enim philosophia* Non soli Philosophi, sed etiam Poetæ, licet versentur in scribendis fabulis & mendaciis, de Deo tamen verè tandem scripserunt, & quas scripserunt fabulas fatentur esse digressiones à veritate, quam sibi debebant scribendam proponere. \* *Accedat autem quicunque velit Poeta* Primum adducit Aratum Poetam qui scripsit *ἑρμῶνα*, id est ea quæ apparent in cælis, quem tanti fecit Paulus ut eum citaret in Actis Apostolicis. Is dicit eum primum & postremum esse orandum & ei sacrificandum, ut sint omnia firma & stabilia. Nam sine eius præsidio & auxilio omnia corruerent. \* *Ascrans quoque Hesiodus* Hesiodus quoque dicit Deum esse omnium Regem & Imperatorem, nec ullum esse alium ex immortalibus qui hoc imperium obtineat. Quod eo magis est mirandum, quod is sit qui scripsit Theogoniam, in qua ab eo introducitur innumerabilis Deorum multitudo. \* *Iam verò in scena* Nulli sunt ex Poëtis qui vulgi magis sequantur opinionem & consuetudinem quam Scenici, & tamen duo ex his Tragici, Euripides & Sophocles, de Deo verè habuere sententiam. In his certe versibus, vult Euripides, cum cælum suspeximus, Deum cognosci ex operibus. \* *Sophocles verò filius Sophocles* Hæc est sententia Sophoclis, vnum esse Deum cæli & terræ creatorem, idola autem & simulachra primum fuisse fabricata ad solarium eorum, quibus gravis aliquis casus accidisset, utpote quibus aliquis charissimus morte esset præreptus, eo tamen ipse rediisse ut pij habeantur, qui colunt idola seu simulachra eorum qui sunt mortui. \* *Hic quidem tam audacter & tam confidenter* Orpheus qui ex professo scripsit de Deorum sacris Orgiis & mysteriis, ipsa veritate cogente de Deo tadem verè scripsit, & cum se aberrasse intellexisset, cæteros quoque qui aberrarant, ut ad se reuersi thure Deum placeant, admonet. \* *Te quoque pudore quodam moueant ad salutem, Deorum mortuorum* Ad gentes ab errore & impietate abducendas, & ad fidem & salutem conuertendas, plurimum valere deberent repræbensiones, quibus Poëtæ suos Deos insectantur, vel inuicti ab ipsa veritate coacti. Eos autem in aliquot actibus insectatur Menander, qui sibi dicit non placere quod Deus foris ambulet cum vetula ut puta cum lena, forte ambiens ut sibi aliquam conciliet meretricem. De Metragyritis Cybeles Sacerdotibus satis antea diximus, nec opus est ut ea hic repetamus. Ij stipem mendicabant. Irridet etiam Deorum imbecillitatem, quod cymbalis & aliis instrumentis musicis homines eos qui vellent ducerent. Quod quidem de Rhea seu Cybele fingitur à Poëtis. Vbi autem legitur, Audaciz sed vitæque hæc reperta sunt hominibus instrumenta, Græcè quidem est *βία*, sed conicio legendum esse *βίαι*, id est violentia, ut sit inter *παῖς*, id est audaciam, & *βίαι*, id est violentiam, aliqua affinitas. Significat autem cymbala & huiusmodi instrumenta, ab hominibus esse inuenta ad excitandam audaciam & violentiam. \* *Iam Minervam κλυδωνίαν, id est Musicam* Cum imprudentia omni Muscarum generi merito tribuatur, ea quidem certè quæ Camina dicitur nihil est impudentius. Cum ergo Poëtæ *κλυδωνίαν* appellent Minervam, eam intelligi volunt impudentissimam. Vulcanus quoque ab eis dictus est *κλυδωνίαν*, id est utroque pede claudus, ut qui à Ioue in Lemnum insulam præcipitatus claudus factus sit. \* *De Dionysio seu Baccho aperte dicunt* Præter Homerum Euripides quoque Deos maledictis est insectatus in multis Actibus & Comædiis, maiorem veritatis habens rationem quam spectatorum, qui falsos Deos colebant. Inducit autem Euripides Orestem culpam in Apollinem conferentem, quod matrem occidisset, cum respondisset eum iure posse occidere matrem, quæ maritum suum ipsius patrem occidisset, eum ergo esse impium qui iussisset, non se qui paruisset. \* *Aliquando autem Herculem inducens* Inducitur etiam ab Euripide Hercules, & furès & ebrius & insatiabilis: voracem autem fuisse Herculem dicit Athenæus omnes Poëtæ & scriptores demonstrasse. Sed quod virides ficus comederet cum carnibus, latrans tam inepte, ut id sciret vel Barbarus, non alibi memini me legere.

Euripides  
cenfer Deū  
cognosci ex  
operibus.

Athen.  
lib. 10.

\* *Tempus est itaque alijs prius ordine peractis, venire ad scripturas propheticas. Prophetarum enim responsa, materiam nobis aperte præbentia ad Dei cultum & religionem, veritati iaciunt fundamentum. Diuina autem scriptura, honesta & moderata vitæ institutiones, quæ sunt viæ compendiosa, nuda à verborum fucis & illecebris, efficiunt ut erigatur & exurgat homo qui suffocatur à vitio, casus eorum quæ ad victum pertinent contemnentes, una & eadem voce multa remedia afferentes, à damnis quidem fraudibus nos dehortantes, ad præuisam autem salutem aperte adhortantes.* \* *Prophetissa itaque Sibylla nobis prima canat canticum salutare;*

Omnino en clarus, nulloque errore vagatur.  
Dimissis tandem nebulis tenebrisque venite.  
Solis lux grata aspectu clarissima fulget,  
Figaturque animis præstans sapientia vestris.  
Est mittens imbres Deus vnus, fulgura, motus,

G iij

Fulmina, pestes atque fames, & tristia cuncta,  
Et glaciem, atque niues. Quid opus tibi singula dicam?

Est cæli princeps, Dominus terræ is quoque verè est.

Diuinè profectò errorem quidem tenebris assimilās, Soli autem & Dei luci cognitionem.

Vtrunque autem adducens in comparationem; docet electionem. Falsum enim non per so-

lam veri allationem exterminatur, sed per usum veritatis per vim eiectum fugatur. Hie-

Cap. 23

remias autem Propheta sapientissimus, vel in Hieremia potius sanctus Spiritus, Deum

Cap. 40.

ostendit: Deus appropinquans ego sum, inquit, & non Deus procul. Si fuerit homo ali-

Idem 64.

Idem 66.

quis in occulto, & ego non videbo ipsum? An non calum & terram ego impleo? dicit Dominus. Rursus autem per Esaiam: Quis metietur, inquit, calum palmo, & terram omnem pugillo? Vide Dei magnitudinē, & admirare. Eum adoremus de quo dicit Pro-

Deut. 32.

pheta: A facie tua montes liquefcent, sicut cera à facie ignis. Is est, inquit, Deus, cuius calum est thronus, terra autem scabellum pedum eius, quasi calum aperuerit, te terror apprehendet. Vis autem etiam audire quid hic Propheta dicat de simulachris? Traducentur, inquit, coram Sole, & erunt eorum morticina escæ volucris cali & bestiis terræ, & putrescent à Sole & Luna. Ipsi amauerunt ea quibus ipsi etiam seruiert, & ciuitas eorum incendetur. Dicit autem fore, ut etiam elementa & mundus cum eis pereant: Terra, inquit, ueterascet, & calum præteribit, verbum autem Domini permanet in æternum.

Esaiz 45.

Quid verò quando Deus rursus voluerit seipsum per Moysen ostendere? Videte videte quod ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam & ego viuere faciam, per-

Esaiz 40.

entiam & ego medebor, & non est qui eripiet è meis manibus. Sed visne adhuc alium audire, responsa dantem? Habes uniuersam chorum Propheticum, Moysis, inquam, sodales simul cum eo canentes. Quid eis dicat Spiritus sanctus, per Osee Prophetam, non dubitabo dicere: Ecce ego firmans tonitru, & creans spiritum, cuius manus cali quoque fundant militiam. Præterea per Esaiam hanc quoque tibi vocem redigam in memoriam: Ego sum, inquit, Dominus, ego sum qui loquor iustitiam, & annuncio veritatem, congregamini & venite. Simul consultate qui seruamini à Gentibus. Non cognouerunt qui tollunt lignum, sculpturam eorum, & deos orantes qui eos non seruabunt. Deinde paulò inferius: Ego, inquit, Deus, & non est præter me iustus, & seruator non est excepto me.

Prouerb. 8.

Conuertimini ad me, & salui estote qui estis ex sinibus terræ: Ego sum Deus, & non est alius, per meipsum iuro. Idololatriæ autem indignatur dicens: Cui assimilastis Dominum, aut cui similitudini assimilastis ipsum? Num imaginem fecit faber, aut aurifex auro fuso ipso illinit? & quæ deinceps consequuntur. Non amplius ergo sitis vos idololatra, sed nunc quoque minas caute. Eiulabunt enim sculptilia, & quæ manu facta sunt, vel ij potius qui fiduciam in eis habuerunt: est enim materia nullo sensu prædita. Præterea Dominus, inquit, concutiet urbes quæ habitantur, & manu comprehendet uniuersum orbem terræ tanquam nidum. Quid tibi annunciem sapientiæ mysteria & verba, ex erudito quodam Hebræo? Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua, & Dominus dat sapientiam, & à facie eius cognitio & intelligentia. Quousque piger iaces? quando autem ex somno excitaberis? Sin autem fueris impiger, veniet tanquam fons mæsis tua, verbum paternum, bonus lychnus, Dominus qui inducit lucem, fidem omnibus & salutem. Dominus enim qui fecit terram in virtute sua, ut ait Hieremias, erexit orbem terræ in sapientia sua. Nos enim qui procideramus ad simulachra, sapientia, quæ est verbum eius, erigit ad veritatem: & hæc est prima à lapsu resurrectio. Vnde ab omni idololatria dehortans diuinus Moyses, pulcherrimè clamavit: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Dominus unus est, & Dominū Deum tuū adorabis, & illi soli seruiēs. Nunc ergo o homines intelligite,

Deut. 16.

Math. 4.

intelligite, ex sententia beati illius P. salmagraphi, Apprehēdite disciplinam, ne aliquando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta, quando exarserit velociter furor eius. Beati omnes qui confidunt in ipso. ° Iam verò nostri mirandum in modum miserans Dominus, nobis tradit modum salutarem, veluti numerum quem vocant ἐμὴν ἡμέραν, quòd hortetur ad ingrediendum: Filij hominum, usquequo graui corde? Vt quid diligitis vanitatem & queritis mendacium? Quenam autem sit vanitas, & quod est mendacium, sanctus Dominus. Apostolus Grecos reprehendens, tibi exponet: quòd cum Deum cognouissent, non ut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed exanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinem carnis corruptibilis, & seruierunt creatura potius quàm creatori. Atqui hic est Deus, qui in principio fecit celum & terram. Tu autem Deum quidem non intelligis, celum autem adoras, & quomodo non te impiè geris? Audi rursus Prophetam qui dicit: Deficiet quidem sol, & celum obscurabitur, resplendet autem omnipotens in æternum, & manebuntur celorum virtutes, & cali conuoluentur ut pellis, ut qui extendantur & contrahantur (hæ enim sunt voces prophetiæ) & terra fugiet a facie Domini. Possum tibi scripturas afferre innumerabiles, quarum ne apex quidem vnus præteribit, qui non fuerit perfectus. Quia Domini vocat Spiritum sanctum, ea Deo tribuens quæ sunt hominis, & per angelos suos se hominibus accommodans: Ne amplius ergo, inquit, fili mi negligas disciplinam Domini, neque defatigeris cum ab eo corripieris. O insignem humanitatem: non autem magister discipulos, neque ut ministros Dominus, nec ut homines Deus, sed ut pater, quam benignè admonet filios. ° Deinde fatetur quidem Moses, se timere & tremere cum dauid verbo audires. Tu autem verbum diuinum audiens, non times? non es anxius? non sumis & reuereris & studes discere? hoc est, non festinas ad salutem, timens iram, diligens gratiam, spem amplectens & admirans, ut declines iudicium. Venite venite, o meorum iuuenum cætus: nisi enim efficiamini rursus ut pueri, & regeneremini, ut ait Scriptura, eum qui verè est pater non recipietis, neque vnquam in regnum celorum intrabitis. ° Quomodo enim hospiti permissum est ingredi? Sed quando, ut puto, inscriptus fuerit, & cuius effectus, & patrem acceperit, tunc erit in numero filiorum patris, tunc dignus habebitur qui sit hæres, tunc germano & dilecto regnum paternum impertiet. Hæc est enim primogenita ecclesia, quæ constat ex multis bonis pueris. Hi sunt primogeniti, qui descripti sunt in celis, & vnà cum tot angelorum millibus diem festum celebrant. Primogeniti autem nos filij, qui sumus Dei alumni, qui primogeniti sumus germani amici, qui primi ex aliis hominibus Deum intelleximus, qui primi à peccatis auulsi, qui à diabolo primi sumus separati. Nunc autem sunt quidam tantò magis impij, quanto est benignior Deus ac humanior. Deus enim ex seruis vult nos fieri filios, illi autem etiam effici filij contempserunt. ° O magnam arrogantiam: Dominum pudore afficitis. Libertatem pollicetur, vos autem aufugitis in seruitutem. Salutem gratis largitur, vos autem ad hominem descenditis. Vitam donat æternam, vos autem supplicium expectatis, & ignem præstolamini, quem parauit Dominus diabolo & angelis eius. Propterea beatus Apostolus: Testor, inquit, in Domino, ne amplius ambuletis sicut & Gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati cogitatione, & alienati à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis, propter cecitatem cordis ipsorum: qui quidem seipsos tradiderunt, indurati impudicitia, ad operationem omnis immunditiæ & auaritiæ. Tali teste repellente hominum ignorantiam, & Deum inuocante, quidnam restat aliud incredulis, quàm iudicium & condemnatio? ° Non negligit autem Dominus, suadens, terrens, adhortans, excitans, admonens. A somno quidem certè excitat, & ab ipsis tenebris eos qui aberrauerunt facit surgere: Expergiscere, inquit, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus

Ibid. 5.

G iij



Psal. 84.

dominus, Sol resurrectionis, qui ante Luciferum gignitur, qui largitus est vitam propriis radiis. Ne quis ergo Verbum despiciat, ne seipsum imprudens despiciatur. Dicit enim alicubi Scriptura: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentauerunt me patres vestri in probatione. Quanam est autem probatio? Si velis discere, exponet tibi sanctus Spiritus: Et viderunt, inquit, opera mea quadraginta annis. Quare proximus fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde. Ipsi verò non cognouerunt vias meas, sicut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Videte minas, videte adhortationem, videte honorem. Cur ergo adhuc gratiam mutamus in iram, & non patentibus auribus Verbum suscipientes, in castis animis Deum hospitio excepimus? Est enim magna gratia eius promissionis, si hodie vocem eius audierimus. Illud autem, hodie, augetur in unoquoque eius die, donec nominatur hodie. Usque ad consummationem & quæ est hodie & doctrina permanet, & tunc quæ verè est hodie, quæ non deficit dies Domini, una cum seculis extenditur. Semper ergo audiamus vocem Verbi diuini. Hodie enim est imago aeterni seculi, lucis verò signum & symbolum est dies. Lux verò est Verbum hominibus, per quod Deum contemplamur. Merito ergo illi qui crediderunt & obediunt, superabundauit gratia. Iis autem qui non crediderunt & errant corde, & vias Domini non cognouerunt, quas rectas facere & parare iussit Ioannes, iis proximus fuit Dominus & minatur. Atque minarum quidem finem acceperunt enigmatice veteres Hebræorum erronei. Non dicuntur enim ingredi in requiem, propter infidelitatem, priusquam ipsi Moysi successorem consecuti, serò tandem dicant se non posse aliter esse saluos, quam si Iesu crediderint. Dominus autem cum sit benignus, & amator hominum, adhortatur omnes homines ad agnitionem veritatis, qui mittit paracletum. Quanam est ergo agnitio? pietas ac Dei cultus. Est autem pietas ad omnia utilis ex Pauli sententia, habens promissionem vitæ presentis & futura. Quanti o homines prosteremini vos esse empturos, si salus aeterna venderetur? Ne si Pactolum quidem, qui totus aureo, ut est in fabulis, fuit fluente, quis dederit, pro salute iustum pretium numeraueris. Ne vos ergo laborasse pigeat: licet vobis, si vultis, pretiosissimam salutem emere proprio thesauro, charitate & fide vitæ, quod quidem est iustum pretium. Hoc pretium Deus lubenter accipit. Sperauimus enim in Deo viuo, qui est seruator omnium hominum, maxime autem fidelium. Alij autem homines qui mundo adhæserunt, ut pisciculi quidam qui vocantur algæ petris marinis, contemnunt immortalitatem: sicut senex Ithacensis, qui non veritatem & cælestem patriam, & eam etiam quæ verè est lucem, desiderabat, sed fumum. Pietas autem, quæ Deo hominem quoad eius fieri potest assimilât, conuenientem sibi magistrum adscribit, nempe Deum, qui vel solus potest pro dignitate hominē Deo assimilare. Hanc doctrinam Apostolus cum sciret verè esse diuinam, Tu autem, inquit, o Timothee, ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem in Christum. Sunt enim verè sacra litera, quæ sacros faciunt & deificant. Ex quibus literis & sacris syllabis compositas scripturas & opera, idem consequenter Apostolus appellat scripturas diuinitus inspiratas, ut quæ sint utiles ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Non adeo autem admirabitur quispiam aliorum sanctorum adhortationes, ut ipsum Dominum, qui est benignus & humanus. Nullum enim aliud est ei præterquam hoc solum opus, ut homo saluus fiat. Clamat ergo ipse urgens ad salutem: Appropinquauit regnum cælorum. Conuertit homines timori appropinquantem. Ea ratione Apostolus quoque Domini adhortans Macedones, sit diuinæ vocis interpres, dicens: Appropinquauit Dominus, caute

1. Tim. 4.

2. Tim. 3.

\* ἡ ἀποστολική.

nus, caute ne deprehendamus vacui. <sup>a</sup> Vos autem qui estis adeo audaces, vel potius increduli, neque ipsi Domino credentes, neque Paulo, & maxime roganti pro Christo, gustate <sup>Phil. 4.</sup> & videte quod Christus est Deus, fides introducet, experientia docebit, Scriptura instituet: Venite, dicens, o filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Deinde ut iis qui iam <sup>Psal. 33.</sup> crediderunt, breuiter subiungit: Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Nos sumus, inquam, qui sumus boni adoratores, qui bonorum amulatores ac sectatores.   
 10 Audite ergo qui estis longe, audite qui prope. Nullus celatum est Verbum, lux est communis, omnibus illucescit hominibus. Nullus est in Verbo Cimmerius, <sup>b</sup> festinemus ad salutem, ad regenerationem. Multi in unam cogi dilectionem festinemus, per monadica essentia unionem. Beneficio affecti, conuenienter persequamur unionem, bonam exquirentes unitatem. Quæ est autem ex multis unio? cum ex vocum multitudine & dispersione diuinam ceperit harmoniam, fit unus concentus, unum chori ducem sequens & magistrum Verbum, in eadem acquiescens veritate, dicens, Abba pater. Hanc Deus veram vocem   
 20 amplectitur, eam primam à suis filiis percipiens.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> TEMPS est itaque aliis prius ordine peractus, Cum ostendisset ipsos etiam Poetas Græcorum nos docere quales essent Dij, qui olim colebantur, accedit ad Prophetas, & diuinas scripturas quæ Deos reiiciendos, unicum autem Deum colendum docent, & ad salutem preuisam iter nobis ostendunt. <sup>b</sup> Prophetissa itaque Sybilla. Prophetarum testimonio, veram probaturus religionem, & vnus Dei cultum, primam citat Sybillam, quam etiam dicit Prophetissam. Quod quidem videtur consulto facere, ut Iudæorum Prophetis facilius gentes assentiantur, cum intellexerint apud se quoque Sibyllam Prophetissam de Deo idem sensisse,   
 30 & dixisse quod ipsi. Hos Sibyllæ versus, sic vertit Castalio in sua Sibyllinorum oraculorum versione:

Desinite in terra noctis iuuare tenebris,  
 Vani mortales, noctisque nigrore relictis  
 Utimini (patet en cunctis errore sine ulla)  
 Solus luce, suo qui lumine cuncta serenat.  
 Atque hoc pectoribus sapienter noscite vestris  
 Vnus, qui pluuias mittit, motusque notosque,  
 Est Deus, atque fames, pestes, tristesque dolores,  
 Atque niues, glaciem: sed quorsum singula pando  
 Imperat & cælis, & terræ præsidet. Ipse est.

40 Quod autem dicit Clemens, interpretans initium versuum Sibyllæ, est eiusmodi. Per comparisonem falsi & erroris cum veritate elucet veritas, & falsum expellitur. Sed non alia ratione falsum validius eiicitur, quam si cognitam veritatem amplectamur, ut ea utamur. <sup>c</sup> Hieremias autem Propheta. Diui Hieronymi versio sic habet. Putas ne Deus è vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus. Nunquid non cælum & terram impleo, ait Dominus. Hæc est autem sententia, Deum ubique esse, non ut qui loco comprehendatur, sed ut qui vi suæ essentia ubique sit præsens: & implere omnia, non tanquam corpus aliquod solidum, sed ut qui omnia contineat, moderetur, & regat, & absque cuius præsentia omnia sint collapsura; & in nihilum redigenda. <sup>d</sup> Rursus autem per Esaiam. Hoc sic vertit Hieronymus. Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo pōderauit? Quod magis accedit ad Hebraicam veritatem. Vtraque autem versio significat tantam Dei esse   
 50 magnitudinem, ut cum ipse sit immensus, & sub nullam cadat mensuram, ipse tamen sit rerum omnium mensura, & omnia facile metiatur. <sup>e</sup> Eum adoremus, de quo dicit Propheta. Nostra versio sic habet; Utinam disrumperes cælos & descenderes. A facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent. Sexagesimi sexti autem Esaiæ capitis initium, in nostra versione sic habet; Hæc dicit Dominus. Cælum sedes mea est, & terra scabellum pedum meorum. His autem significatur stupenda Dei potentia, & omnem modum exuperans magnitudo. Quod autem addit Clemens, Qui si cælum aperuerit, te terror apprehendet, nec est in Hieronymi versione, nec in Sepruaginta. <sup>f</sup> Vis autem etiam audire. Cum non inueniantur quæ hic citantur in eo loco in quo citantur, constet autem inueniri in scriptura, possumus dicere quod dicit Hieronymus in tertio Marth. Porphirius istum locum Marci Euāgelistæ principio cōparat, in quo scriptum est, Initium Euāgelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Esaiā Propheta &c. nos certe dicere possumus, de diuersis   
 60 scripturarum testimoniis unum corpus effectum. <sup>g</sup> Quid vero quando Deus. D. Hieronymi versio sic habet; Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me. Ego occidā, & ego viuere faciam. Percutiam, & ego sanabo; & non est qui de manu mea possit erui. Magnā autē emphasim habet illa conuolucatio apud Sepruag. Videte, videte ad attētos reddēdos auditores. Significat enim id quod dicitur esse magni momenti, & esse diligenter considerandum. Solus non est apud Septuaginta, sed cum soli Deo esse cōueniat, nam quæcunque alia dicuntur esse, non sunt nisi per participationē, quam ab illa suprema acceperūt essentia, sufficit dicere Deū esse. Tria autem hac Dei loquentis sententia significatur, Deum esse, ex quo intelligitur, alia omnia non esse, non esse alium Deum, quo fit, ut quicumque alij dicuntur Dij, non sint Dij. Deum esse omni-

potentem, ut in cuius manu & potestate sint omnia, ex quo intelligitur omnem potestatem esse à Deo. *sed vis ne adhuc alium.* Hoc ipsum hic quoque dicendum est, quod superius accepimus ex Hieronymo in Matthæum. Non est certe mirum, si quod in vno inuenitur Propheta testimonium, ex alio citeretur, dum id constet inueniri in scriptura. *Præterea per Esaiam.* Hunc locum exponens D. Hieronymus; Deus, inquit, suam ostendit iustitiam, quod non solum Iudæorum sit Dominus, sed & gentium. Ipse enim cæli factor & terræ, æqualiter omnium Deus est, & nō ob aliam causam creauit terram, nisi ut hominum esset habitaculum, qui suum adorarent, & intelligerent creatorem. Nam & in monte Sina, de excelso eius vertice, hæc audientibus populis est locutus; Non erūt tibi Dij alieni absque me, nec facies tibi idolum. Sed melius est ut hoc dictum de Euangelica prædicatione credamus. Moyses enim in abscondita solitudine, vni tantum locutus est populo, Apostolorum autem sonus in vniuersum orbem exiit, & verba eorum vsque ad terminos orbis perueniunt. &c. *Non amplius ergo sit.* Postquam Prophetarum scriptis docuit vnum Deum esse adorandum, & ostendit Esaiam idololatriis merito indignari, nunc hortatur Clemens idololatrias, ut desinant idola colere, maxime cum idolorum & ipsorum idololatrarum interitus, quem in multis locis minatur Deus, impendeat. *Quid tibi annunciem sapientie mysteria.* Eruditum Hebræum Solomonem vocat Clemens, ex eius enim prouerbis sumptum est, quod hic dicitur. Id autem mysterium merito vocat Clemens, ut quod de increata Dei sapientia, nempe de Deo verbo, intelligatur. Quod autem Septuaginta interpretum versio habeat, Dominus creauit me in initio viarum suarum, quo maxime nitebantur Ariani, ut probarent creatum esse Dei filium, & ea ratione eum esse creaturam: ad quod refellendum multa ab antiquis Doctoribus Græcis, ingeniose sunt excogitata, Diuus Hieronymus Hebraicam secutus veritatem, vertit; Possedit; quod quidem Arrianorum omnem peremit dubitationem, & argumentationem. Hanc Dei sapientiam, Verbum, inquam, Paternum pigri non assequuntur, assequuntur autem impigri, tanquam plenam & fontis instar emanantem laborum suorum messem. Hoc autem Verbum, id est, hanc Dei sapientiam vocat etiam Clemens bonum lychnum, id est, bonam lucernam, Dominum scilicet Iesum Christum, qui inducit lucem, fidem omnibus & salutem. Ex quo elicitur Dei quidem donum esse fidem & salutem, ut qui sua preueniente gratia, nos ad eum accersat: sed non dari pigris, verum impigris, qui bonas Dei inspirationes amplectuntur, & Deum vocantem sequuntur. Primum autem quod nobis inspirat Deus verbum, Dei, inquam, sapientia, est ut fugiamus idololatriam. *Dominus enim qui fecit terram.* Hunc quidem locum aliter interpretatur Hieronymus, ut videre licet in eius Commentariis. Sed Clemens suo eum instituto accommodans, dicit Deum qui in virtute sua, id est per filium suum, terram creauit, per sapientiam, id est, per eundem filium, qui Dei Verbum dicitur, virtus, & sapientia, orbē terræ qui lapsus erat ad idololatriam, ad veritatem erexisse, id est, ad veri Dei cognitionem & adorationem. Hæc est autem, inquit, prima à lapsu resurrectio: Id est, Ei qui lapsus est in idololatriam, id est, in idolorum & falsorum Deorum cultum, hoc primum est faciendum, ut verum Deum agnoscat & colat, & ita à lapsu resurgat. Pulchra est autem antithesis, in eo quod nos qui procideramus erexit sapientia. *Vnde ab omni idololatria dehortans.* Et Moïsis & Psalmographi Davidis auctoritate, probat fugiendam esse idololatriam, & vnum Deum colendum. Quod autem Septuaginta Interpretes verterunt; Apprehendite disciplinam; Hebraica veritas habet; Osculamini filium, quod nostræ à Christo Dei filio institutæ religioni est accommodatius. *Iam vero nostri.* Dominus Deus volens omnes saluos fieri, apud Psalmographum hortatur, ut vanis relictis, nempe simulacris & eorum cultu, Ecclesiæ nauem ingrediantur, extra quam nulla est salus: *ipsa enim dicit cantum incitantem & hortantem ad ingrediendum.* *Deinde fatetur quidem Moïses.* Ad Dei inuitantis benignitatem, Gentes est adhortatus: nunc autem ne Dei humanitatis eos negligentes redderet & supinos, ad timorem eos reuocat, iram Dei eis proponens, & futurum iudicium, ut gratiam Dei, & futurorum bonorum spem amplectentes, æternum vitent supplicium impiis & sceleratis infligendum. Moïsis autem exemplo eis suadet timorem, qui & Dei visionem in rubo ardente visurus, & de eo verbo auditurus, abscondit faciem. Non enim audebat aspicere contra Deum. *Quomodo enim hospitii permissum est.* Quomodo hospes seu externus ciuis non est, nisi qui inscriptus fuerit in numerum ciuium, & qui est extra familiam non sit filius, nisi fuerit adoptatus, & tuoc demum dignus est qui sit hæres: ita in regnum cælorum non intrat, nisi qui factus ciuis supernæ ciuitatis Hierusalem, & regni cælestis hæres esse non potest, nisi qui à Patre in Filium fuerit adoptatus. Christiani autem omnes ita adscripti in numerum ciuium, & à Deo patre in filios adoptati, primogenitam constituunt Ecclesiam, eruntque hæreses regni cælestis, nisi sua culpa à patre exhæredentur. Quod autem hic dicit Clemens, id accepit ex Epistola Diui Pauli ad Hebr. in qua sic dicit: Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuientis, Hierusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum qui conscripti sunt in cælis, &c. Ex quo facile potest intelligi quantæ auctoritatis eius tempore fuerit hæc epistola, quam tamen ausi sunt quidam nostro tempore negare esse Pauli. *O magnam arrogantiam.* Exclamando inuehitur in eorum arrogantiam, qui cum à Deo oblata eis beneficia amplecti, & magni facere deberent, ea contemnunt, & Dei spernentes benignitatem eum pudore afficiunt. Non quod Deus pudore possit affici, in quem nulla cadat animi perturbatio, sed humano more loquitur per *admonitionem.* Solent enim ægre ferre homines, quādo vident suam sperni liberalitatem & beneficentiam. Ornat autem suam orationem ex aduerso positis antithetis, ut qui seruitutem opponat libertati, descensum autem ad homines qui sunt miseri & mortales, saluti, supplicium autem & ignem æternum, vitæ æternæ. Ignem autem illum, dicit Dominum parasse Diabolo & Angelis eius, congruenter ei quod dicit Christus Iudex apud Matthæum, lata in impios & sceleratos sententia qui erant à sinistris. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius; Paratus, inquam, à Domino, ab ipso Iudice Christo, non hominibus, sed Diabolo & Angelis eius, id est Dæmonibus: Nam qui à gratia penitus exciderant, nullam à Deo salutem poterant expectare, cum Deus velit omnes homines saluos fieri. Iam verò cum Diabolo & Angelis eius paratus sit ignis æternus, merito est damnanda illa plane impia Origenis sententia, quod futurum sit tandem ut Dæmones salutem assequantur. *Non negligit autem*

Exod. 10.

Psalm. 18.

Exod. 1.

Matth. 25.

- antem Dominus.* Non solum obtestatur Paulus, sed ipse quoque Dominus omnem dat operam, ut homines è tenebris excitatos ducat ad lucem. Quod autem dixit Paulus, Clemens tribuit Domino. Nam per os Pauli loquitur Christus; An experimentum quæritis, inquit, eius qui in me loquitur Christus. Christum autem Dominum vocat Clemens, Solem resurrectionis, tum quod à vitiorum tenebris excitatos illuminet virtutibus, tum quod ad vitam æternam credentes sit deducturus. Ante luciferum autem eum gigni dicit, id fecutus quod apud Psalmographum dicit ipse Deus; Ego ante luciferum genui te. Gigni autem dicit, non autem esse genitum, quod sit æterna filij Dei generatio. Vitam autem eum esse dicit largitum propriis radiis. Nam ipse quoque aliquando se dicit esse viam, veritatem & vitam: aliquando autem vitam & resurrectionem. Ipse ergo cum sit vita, est etiam autor vitæ, quam largitur omnibus. Quod autem dicit eum esse largitum propriis radiis, hoc dicit, non quod materiatis habeat radios, sed quod cum eum dicat esse Solem, quod quidem dicitur per metaphoram, metaphoricè quoque ei tribuit radios, qui significat influentem eius virtutem. *Ne quis ergo verbum despiciat.* Verbum dicitur & hypostaticum, quod dicitur Dei filius, & *θεσφοεικός*, id est, quod enunciat & profertur. Vtrouis autem modo accipiat, non est verbum despiciendum. Nec verbum, inquam, Dei filius, qui pro salute nostra descendit de cœlis: nec verbum quod est pronunciatum, vel scriptis mandatum, ut religionem & rectam vitæ agendæ rationem disceremus. Qui Verbum, vtrouis modo sumatur, despexerit, seipsum despicit, ut qui suæ salutis non quam par est curam gerat. Verba Dei loquentis non audierunt Hebræi in deserto, nec eius præceptis paruerunt. Quo factum est, ut cum quadraginta annos cum eis versaretur, & mirabilia edens opera eos tentaret & probaret, ipsi verò perniciaci & obstinato corde, eius præcepta & vitæ agendæ instituta, tanquam ea non agnoscentes, non obseruarent; iurauit eos non intraturos in requiem suam, & quod iuraret re ipsa sit adimpletum, cum vno & altero excepto, ex tam multis Israelitarum millibus terram promissam nemo intrarit. Ita qui Dei Verbum quod nobis est annunciatum, vel non audit, vel auditum despicit, promissum regnum cœlorum non intrabit. *Videte minas, videte adhortationem.* Cum Deum & minas intentantem, & nos adhortantem audiamus, & quantum nobis promittat honorem videamus, cur Dei gratiam mutamus in iram, id est, cur Deum ad iram prouocamus, qui nos gratis magnis afficit beneficiis, & non verbum eius attentis auribus & animis audientes, omni immunda cogitatione & perniciacia expulsa, Deum hospitio excipimus? Non satis est autem verba Dei audire, nisi etiā ea re ipsa exequamur, bonasque & Deo dignas edamus actiones. Nam ut dicit Dominus in Euangelio dilecti sui discipuli; Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. *Est enim magna gratia eius promissionis.* Magnum est, inquit, beneficium eius quod nobis promissit, si hodie vocem eius audierimus. Promissit nobis regnum cœlorum & vitam æternam. Magna est gratia, magnum, inquam, donum gratis datum, cum nulla nostra præcessissent merita. Sed addita est conditio; Si hodie vocem eius audierimus. Vita quidem æterna est Dei gratia, ut quæ à Deo detur gratis, non tam nostrorum meritorum habita ratione, quam suæ bonitatis, additur tamen conditio; Si vocem eius audierimus; Hodie. Quid sibi vult illud hodie? Illud, inquit, hodie augetur. Quotidie est hodie, & quotidie est dies Domini, qui non deficit. Cum quotidie ergo & in vnoquoque die Domini sit hodie, cum seculis extenditur, & est semper hodie. Ex eo infert; Semper ergo audiamus vocem verbi Domini. Hodie ergo audire, significat semper audire vocem Domini. Hodie enim est imago æterni sæculi. In æternitate nulla habetur ratio temporis, quod circumscribitur per numerum eius, quod est prius & posterius: Ita cum hodie sit quotidie, & in vnoquoque die sit hodie, & nulla habeatur ratio diei præcedentis, & diei sequentis: hodie audire, est semper audire. Hodie ergo est imago æterni sæculi. Dies verò est signum & symbolum lucis, id est, lux significatur per diem. Non enim lux idem est quod dies, cum lux creata fuerit ante diem: Sed nec lux illa creata vera est lux. Vera lux illa est, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, nempe Verbum. Præclare ergo dicit Clemens, Lux est Verbum per quod Deum contemplamur. Sicut enim nihil aspectabile potest videri absque luce, ita quod cadit sub intelligentiam, id est, *νοῦς* quod in primis est ipse Deus, absque Verbo, quod Græcè dicitur *λογος*, id est Verbum, sermo, & ratio, nemo potest contemplari. *Atque minarum quidem finem.* Errarunt quidem Hebræi, ut qui Dei vocem non audierint, & eius viam non cognouerint: nec prius cessarunt errare quam Iesus, quem Iosue appellant, Mosi succellit, & Hebræorum reliquias in terram promissam, lacte & melle fluentem. Is Iesus, seu mauis Iosue, fuit typus & figura Iesu seruatoris nostri, qui ex Iudæis paucos qui crediderunt, nempe Apostolos & Discipulos, & aliquot cæterorum millia, in terram promissam, nempe in regnum cœlorum induxit, & postremo futuræ sunt etiam salutis eorum qui crediderint reliquiæ. Quoniam ergo pauci ex iis crediderunt, si conferantur cum gentibus, quæ Christi fidem protinus sunt amplexæ, iure dicit Clemens eos serò tandem discere, se aliter non posse esse saluos, quàm si Iesu crediderint. *Quenam est ergo agnitio.* Quanam sit illa agnitio veritatis, ad quam nos hortatur Dominus, docet Clemens, dicens, Pietas ac Dei cultus. Si solus Deus est veritas, excepto enim Deo nihil vere est, cum quidquid sit præter Deum, non est nisi per participationem, is demum agnoscit veritatem, qui est pius & Dei cultor. Is autem demum vere colit Deum, qui Deum adorat in spiritu & veritate. Est autem pietas, ut scribit Diuus Paulus, ad omnia utilis. Nam si ea extenditur ad præsentia & futura, est perspicuum eam ad omnia esse utilem. Ea autem, inquit, habet promissionem vitæ præsentis & futuræ. Quod autem pietas ad vtrunque sit utilis, docet ipse Christus dicens. Quærite primum regnum Dei, & cætera adiicientur vobis. Viro ergo bono & pio quærenti, regnum Dei promittitur, & interim non defutura, quæ sunt huic vitæ necessaria. Quæ ne desint in oratione Dominica iubemur dicere; Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quamuis autem in hac vita multa sint quæ nos perturbant, & molestiam nobis afferunt, hoc tamen nos debet consolari, quod vere piis (ij autem sunt qui Deum diligunt) omnia cooperantur in bonum. Neque ergo piis deest aliquid in hac vita, & in posterum vita expectatur vita æterna, ut quæ sit promissa. Salute nihil est præstiosius, quanto magis æterna? Cur autem vocet Clemens fidem vitæ, non satis intelligo, nisi fidem in Christum vocet fidem vitæ, ut qui ipsa sit vita. *Hoc pretium Deus lubenter accipit.* Deus tanti facit charitatem & fidem, ut æter-

2. Cor. 13.

Psal. 109.

Ioan. 4.

Ioan. 14.

Rom. 6.

Ioan. 1.

Matth. 6.

Ioan. 14.

nam vitam, earum pretio vendat hominibus. Quamvis ergo gratia Dei sit vita aeterna, cum tamen ea vendat iis qui offerunt opera quæ à fide & charitate procedunt, constat opera ad æternam salutem esse necessaria. Quo fit ut non soli fidei ascribenda sit nostra salus. Causam autem mox subiungit, cur charitatis & fidei pretium Deus lubens accipiat. Nam cum Deum diligamus, est enim charitas Dei dilectio & proximi, & in eum credamus, & in eo speremus, qui est seruator omnium, maxime autem fidelium, non est mirum si quæ nostra sunt, & ab eo nobis donata, ei sint grata & accepta. Alij qui mûdo ita sunt affixi, ut toti in eo sint, & cœlestem patriam & vitæ immortalitatem contemnant, non est mirum si à Deo contemnantur: *φύμα* dicit Etymologicum Græcum esse in mari nata animalia. Dicuntur etiam *φύμα* alga & spuma marina. Per senem autem Ithacensem, intelligit Vlysses, qui maluit Ithacam patriam suam, quantumvis paruum & instar nidi petra affixam, & fumum è domus suæ camino videre exilientem, quam cum Circe frui volupratibus, & esse immortalem. Quod autem dicit Clemens esse seruatorem omnium hominum, maxime autem fidelium, non est ita intelligendum, ut quod vult Origenes, salui tãdem futuri sint omnes homines, & non soli homines, sed etiam Dæmones. Sed quod dicit Psalmodographus; Homines & iumenta saluabis Domine, ita est intelligendum, ut Deus omnibus det salutem, sed non eodem modo. Nam bonis quidem & piis salutem dat æternam, cum malis autem præclare agitur, si utrunque salutem habeant temporalem. Iumenta quoque conseruat, cum eis aliquot annorum spatio non afferat interitum, sed ea sinat viuere ad vsum hominum. Quomodo Dæmones quoque dici potest seruare, cum eos non ad nihilum redigar, sed eis suam relinquit essentiam. *Pietas autem quæ Deo hominem.* Formatus quidem est homo ad Dei imaginem & similitudinem: sed peccata effecerunt, ut homo procul esset à Deo, & ab eius imagine & similitudine longissimè discederet, sed pietas & verus Dei cultus, Deum colendo & orãdo efficit, ut ad Deum propius accedat, ut qui in spiritu & veritate Deum adorans, ipse quoque fiat spiritualis. Ad hoc efficiendum non est ei alius conuenientior magister quàm ipse Deus. Eum itaque ipsa sibi adscribit magistrum. Is solus potest Deo hominem maxime assimilare pro dignitate. Nam si tales euadimus quales sunt ij cum quibus versamur, quidni Deo euadant similes, qui dies & noctes Deum cogitant, in spiritu & veritate eum adorantes, & quorum omnis, ut cum Diuo Paulo dicam, conuersatio est in cœlis? Sed vbinam docet Deus eos quos docet Deo effici similes? In sacris scripturis: hoc ut scias, vide quæ sequuntur. *Hanc doctrinam Apostolus.* Si tibi est, inquit, curæ tua salus, sacræ literæ te instruent ad salutem. Sed quomodo? Per fidem in Christum. Tum demum enim tibi proderunt sacræ literæ ad hoc ut saluus fias, si in Christum credas. Legebat quidem Eunuchus Esaiam, sed eius lectio tum demum ei profuit, cum à Philippo accepta eius intelligentia, ab ipso salutari lauacro fuit tinctus. *Clamat ergo ipse.* Sicut Baptista præcursoris, ita etiam ipsius Domini initiū fuit prædicationis. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Appropinquauit, inquam, non appropinquabit, est enim Græce *ἤγγικεν*. *Conuertit homines timor appropinquat.* Nihil est quod à peccatis magis homines auerrat, & ad virtutem cōuertat, quàm si sibi viderint impendere pœnas suorum peccatorum, cum interim appropinquet merces eorum quæ recte gesta sunt & è virtute. Conuertit ergo Dominus homines timori appropinquantibus, id est timentibus ne breui sint daturi pœnas suorum peccatorum. *Et ratione Apostolus.* In Diui Pauli epistola ad Philipenses, quos constat fuisse Macedones: sunt hæc verba; *ὁ κύριος ἐγγύς*, id est, Dominus prope est, non autem *ἤγγικεν*, id est, appropinquauit Dominus. Quod autem subiungit Clemens, *ἐγγαστέρω, μὴ καὶ πληρωθῶμαι καρδίᾳ*. in ea epistola non inuenitur. Quo fit ut suspicor id à sciolo aliquo fuisse additum. Quod autem dicit Clemens, Apostolum fieri diuinæ vocis interpretem, nisi fallor ita est intelligendum, Appropinquare regnum cœlorum, idem esse quod, Prope est Dominus, qui & bonis dat regnum cœlorum, & malis irrogat pro meritis supplicia. Ex quo sequitur esse cauendum ne depræhendamur vacui, ne si virtutibus vacuos nos Dominus depræhenderit, is nos merito condemnet. Hæc est mea cuiusmodicunque coniectura. *Et vos autem qui estis adeò audaces.* Cōuertit sermonem ad gentes quæ non credunt, & ad eos qui non crediderunt, suadetque ut omnes Verbum audiant quod est omnibus reuelatum, nulli celatum. Dicens autem, Paulo roganti pro Christo, intelligit eum fungentem legatione. Tria autè dicit quibus ad Christum adducitur infidelis: per fidem. Nam ut in omnibus disciplinis sunt quædam credenda tanquam principia, sine quibus eas non possumus assequi, ita Christum esse Deum primum est credendum. Paulo post autem id ab ipsa docetur experientia, cum constet Christum ea fecisse quæ solus Deus potest facere. Id postea docet scriptura, quæ & ostendit ea quæ de Christo sunt prædicta, bonisque instituit præceptis & institutis eos qui sunt initiati. Vult autem Verbum audiri ab omnibus: Ideo enim profertur, ut id omnes audiant; Id Verbum dicitur etiam lux vera, & sicut lux omnibus est communis, ita Verbum omnibus illucescit, nisi si qui sua culpa claudant oculos. Cimmerij populi Septentrionales sunt adeò à Sole remoti, ut velint nolint, perpetuo cogantur esse in tenebris. Sed in Verbo nullus est Cimmerius, nisi qui sua culpa illucescentem lucem nolit videre; Sunt autem Cimmerij qui etiam dicti sunt Cymbri, qui cum Romanis olim bellum gessere, à quibus Duce Mario sunt insigni victoria victi, fusi & profligati. *Festinemus ad salutem.* Cum Deus ipse, inquit, nostram ita procurat salutem, ut præcipuum atque adeò vnum eius sit opus ut salui simus, non est nobis cunctandum. Festinemus ad salutem, festinemus ad Baptismi regenerationem, est enim baptisimus prima ianua ad salutem: Est vnus, inquit, Deus, cui in Baptismo nomen damus. Ut est autem vnus Deus, licet eius distinctæ sint personæ, vna enim est essentia, diuersæ autem eius hypostases: ita nos qui multi sumus, in vnum cogamur & conciliemur. Id in nobis efficit vnio monadicæ essentia: Vnio autem dicitur monadicæ essentia, qua Patris & Filij & Spiritus sancti, tres personæ seu hypostases conueniunt in vnam essentiam diuinitatis. Apud musicos dicitur harmonia, multarum vocum, nempe acutarum & grauium, quæ alioqui separatae dissonant ac discrepant, vnio vnum efficiens concentum. Ita in Dei Ecclesia fit vnio, quando multorum voces in diuinam coeunt harmoniā vnum efficiunt concetum, qui vnum sequitur Chori Ducem & magistrum, nempe Verbum. In hoc autem maxime cōsistit hic concentus, quod in dogmatibus vnā & eandē sequatur veritatē, & vnū & eundē agnoscens patrē dicat, Abba pater. Eam veram & primā vocem Deus audit à suis filiis per gratiā ab eo adoptatis.

At, inquit,



At, inquit, nō est nobis facere eundem consuetudinem traditam à patribus. Quid verò, an  
 non primo alimēto lacte nutrimur, cui certe in lacem editos nutrices nos assuefecere? Cur ve-  
 rō paternas facultates in geminis ad ediminiuimus, & non æquales, ut accepimus, conserua-  
 mus? Cur autem non alioquin in suis paternis comedentes singultimus, vel etiam alia que  
 dō ut infantes faceremus, & aliter in nutricibus visum mouimus, nō amplius facimus?  
 sed nos ipsos etiam si pedagogos minime habuimus, correximus. Deinde in affectionibus  
 16 quidem excessus, et si sunt damnosus, & periculosus, tamen accidunt: in vita autem, non  
 improbare relinquētes consuetudinem vitiosamque, & impiam, et si patres agra ferant, de-  
 clinabimus ad veritatem, & cum qui uere est pater inquiramus, tanquam letifera aliquo  
 veneno reiet la consuetudine. Idcirco ipsa enim est pulcherrimum argumentum, ad uobis  
 ostendendum, quod cum sancta & haud longe infeliciissima consuetudine odio est habita pie-  
 tas & Dei cultus. Nam quā uis effectus odii habuit, vel prohibitum tantum bonum, quā  
 humano generi nullum à Deo datum, si prestatius nisi abieci à consuetudine, deinde non  
 20 his occlusis auribus, ut a quibusdam habere de reuelantes, & ora fratrum mordentes,  
 fugeritis rationes, vestre quidem omnia uisus nos excutere cupientes, sed uos ipsos pre in-  
 feritia precipites dantes in exitum, & ad inferos ducitis execrandum. Ne tra-  
 itaque electionis uos consequamini primum, de Sophoclis sententia: *Μένειναι δὲ τὸν θεόν*  
 Mens vana, inuiles aures, currior ira.  
 Et nescitis hoc longe esse omnium, uerissimum, quod boni quidem & pii bonam consequen-  
 tur remunerationem, ut qui bonum honorant, qui autem contra sunt mali, supplicium  
 24 conueniens. Ac etiam uiti principum minet supplicium. Eacertū minatur Zacharius fo-  
 re ut puniatur. In re est qui elegit Hierusalem, non ecce hāc est uox, exultus ex igne?  
 Quenā ergo adhuc inest hominibus appetitio mortis uoluntaria? Cur uero ad mortife-  
 rum hanc torrem confugerunt, cum quo comburantur, cum licet recte ex Deo uiuere, non  
 ex consuetudine, Deus enim uitam largitur. Mala autem consuetudo post excessum ex hac  
 uita, uanam penitentiam afferat, nisi supplicio. Passus non itaque stultus, quod perdit  
 28 demonum superstitio, & salutem dat uerus Dei cultus. Videte uestrum aliquis eos, qui  
 adorant simulachra, sordida coma, ueste censa, & lacera deformatos, & lacris quidem o-  
 mnino abstinentes, exersentibus autem unguibus efferatos, & multos etiam pudēdis pri-  
 uatos, res ipsa ostendentes, templi dolorū esse, quædam sepulchra, vel carceres. Hi certe mi-  
 hi uidentur lugere, non deos colere, ut qui ea passi sint, quæ sunt potius digna misericordia,  
 quā Dei cultu ac religione. Et hæc uidentes uos adhuc tacetis, & ad uniuersarū Do-  
 32 minū non respicietis? Non autem ex iis qui hīc sunt carceribus fugientes, confugeritis ad eā  
 quæ est ex cælis misericordiam? Deus enim ex multa benignitate & clementia hominē re-  
 tinet & complectitur, sicut cum pullus è nido excidit, mater auis è nido auolat. Si quando  
 autē serpens pullo deuoraturus inhiat, mater circumuolat, natos charissima pignora deflēs.  
 Deus autem pater & suum querit figmentum, & ei quod lapsum est medetur, & feram  
 persequitur, & pullū rursus in nidū recipit, ut rursus aduolet incitās. Deinde canes quidē,  
 qui iam aberrauerunt sagacibus naribus querentes, Dominū inuestigant. Nonit autē, in-  
 36 quit, bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel autē me nō cognouit. Quid  
 ergo Dominus? Iniuriæ acceptæ obliuiscitur, adhuc miseretur, adhuc postulat penitentiam.  
 Volo autem uos rogare, an non uobis uidetur absurdum, uos ipsos qui estis Dei figmentū,  
 & ab ipso animam accepistis, & omnino Dei estis, alij seruire Domino, & præterea cole-  
 re quidem pro rege tyrānum, pro bono autē malum? Quis enim, o per ueritatem, sana men-  
 tis, bonū relinquens uersatur cum uitio? Quis est autem qui Deum fugiēs, uiuit uia cum  
 demoniis? Quis autem, cum possit esse Dei filius, delectatur seruitute? Aut quis cum cæli  
 H



possit esse ciuis, crebum persequitur, cum ei liceat colere paradisum, & cælum circumcirca obire, vitalisque & puri esse fontis particeps, per lucidam illam in aëre suis vestigiis ambulando nebulam, & contemplando, ut Helios, salutare pluviam? Illi autē, instar vermiū, in cæno & voraginibus, nempe voluptatis fluentis voluntati, inutilibus & stultis pascuntur delitiis, suilli quidam homines. Sues enim cæno magis delectantur, quàm aqua munda: & in cōgestæ paleæ versari cumulo, est quædam insana eis delectatio, ut ait Democritus. Ne ergo, ne euadamus mancipia, neque porcis efficiamur similes, sed ut germani filij lucis, intueamur lucem & sursum aspiciamus, ne nos esse adulterinos deprehendat Dominus, quemadmodum sol aquitas. Ducamur ergo penitentia, & ex ignoratione traducamur ad scientiam ex imprudentia ad prudentiam, ex intemperantia ad temperantiam, ex iniustitia ad iustitiam, ex impietate & nulla religione ad Deum. Pulchrum est periculum, ad Deū transfugere. Multa alia possumus bona consequi nos iusticie amatores, qui æternam salutem persequimur. Quinetiam eorum quæ Deus ipse acitè significat, loquens per Esaiam, est hereditas iis qui colunt Dominū. Est pulchra quidem certè & amabilis hereditas, non aurum, non argentū, non vestis in qua sunt timeæ: nec res terreneæ quas subit latro in diuinis terrestribus cacutiens, sed thesaurus ille salutis, ad quē oportet eos cōtendere qui Verbi fuerint amatores. Hinc autem nobiscum akeunt bona opera, & veritatis pennis simul euolant. Hanc nobis hereditatem æternam Dei tradit testamentū, donum æternum suppeditans. Hic autem amore nostri pradiuino noster pater, verè pater, non cessat adhortari, admonere, docere, diligere. Naque enim cessat dare salutē. Consulit autem ea quæ sunt optima. Efficiamini iusti, ait Dominus. Qui sitis, ite ad aquam: & quicunque non habetis pecuniam, ite & emite, & bibite absque pecunia. Adhortatur ad laudatrum, ad salutem, ad illuminationē, propemodum clamans: & dicens: Do tibi, o fili, terram & mare, & cælum, & quæ in eis sunt tibi omnia largior animantia. Solummodò o fili patrem sitias, Deus tibi gratis ostendetur. Non cauponatur veritas, dat tibi & volucra & natatilia & terrestria animantia. Hæc tibi cum gratiarū actione sumendis nutrimentis pater est fabricatus, quæ pecunia quidem emit qui est adulterinus, & filius perditionis, cuius institutum est seruire mammona: tibi autem tua permittit. Germano dicit filio, qui amat patrem, propter quem adhuc operatur, cui etiam soli promittit, dicens: Et extendetur terra ad cōfirmationem. Interitui enim seu corruptioni non confirmatur. Mea enim est vniuersa terra: ea autem tua quoque est, si Deum receperis. Vnde iis qui crediderunt, meritò annunciat Scriptura: Sancti autem Domini erunt heredes Dei gloria & potentia. Quanam est, dic mihi o beate, gloria? Quam oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, & letabuntur in regno Domini sui in æternum.

## COMMENTARIUS.

\* AT, inquit, non est nobis fas euertere. Obiciebant gentes suam causam defendentes, quod à patriis moribus & consuetudine non liceret discedere. Clemens autem consuetudinis communem locum tractans, multis probat exemplis non esse consuetudinē mordicus tenendam. Deinde in affectionibus. Augentur aliquādo affectus, & ita mutantur, non mutantur autem sine damno & periculo eius qui afficitur, & tamen mutatio illa est iucunda. Si ergo, inquit, in affectibus est mutatio iucunda, quanto magis in vita mutatio debet esse iucunda, qua mala relicta consuetudine declinamus ad veritatem: nec est ideo desistendum, quia pater ægrè ferat, maximè cum verum inquiramus patrem, à quo est omnis paternitas in cælo & terra. Hæc autem idè dicebat Clemens, quod nihil esset quod gentes magis auocaret à Christianismo, quàm quod necesse esset, ut à parentibus eis traditam relinquerent consuetudinem. Hoc cum futurum sciret Christus, pronunciauit eum ipso non esse dignum, qui non propter ipsum odisset patrem & matrem. Non quod filiorum in patres probaret impietatem, sed quod pietas in Deum sit præferenda pietati in homines. Imo verò non est dicenda pietas, cum propter patrem hominem Deus pater offenditur, à quo habet pater ut sit pater, & filius ut sit filius. Quoniam autem illam veterem, & à parentibus traditam tanti faciebant consuetudinem, ut propter eam in Christum non crederent, dicit illam esse reiciendam, tanquam letiferum venenum. Letiferum est enim venenum quod morte afficit animam, mortua autem est anima à qua separatur Christus, qui est

- qui est vera vita. *\* vestra itaque electionis.* Qui se in exitium dant præcipites, id ex libero arbitrio, & sua sponte eligunt. Ea itaque eos sequuntur præmia quæ ipsi elegerunt: Ad ea autem ostendenda citat Sophoclem: Quid ergo dicit Sophocles: Mens vana, Græcè est *φρόνησις*, id est, perit mens & ingenium: nam cum ea quæ mala sunt eligat, mens eis merito dicitur periisse. Aures inutiles: nam cum ea audiant quæ bona sunt & salutaria, & ea reiciunt, aures sunt eis planè inutiles. Curæ irritæ Græcè *σπουδαὶ κεναί*, id est, inanes curæ & sollicitudines. Nam cum eis regnū Dei & vita æterna querenda proponatur, illi autem in rebus terrenis, & quæ sunt huius mundi, omnem suam ponunt curam & sollicitudinem, quàm inanes sint curæ, ex hoc licet videre, quod in eis nihil sit solidum, nihil firmum & stabile, ut quæ momento temporis corruant & intereant. Et in hoc quidem mundo sic puniuntur mali, quod mente careant, frustra que sint eis datæ aures, *vanæque & inanes sint eorum curæ & sollicitudines:* Sed hoc non sufficit. Nam & bonis post hanc vitam pro remuneratione datur vita æterna: malis autem supplicium æternum. *\* Ac etiam vitij principi imminet supplicium.* Satanam seu Diabolum vocat Clemēs vitij principem, ut qui ad homines tentādos, & ad vitium inducendos principatum gerat, licet resistentes non possit cogere. Cuilibet enim peccatori ex se est perditio, ut qui sua sponte peccans pereat. Diabolo autem & angelis eius paratus est ignis æternus, æternū supplicium. Huius ignis æterni intentatur minæ, non solum sceleratis & impiis, sed etiam Diabolo sceleratorū principi. Sed si est ignis paratus Diabolo, quomodo vocat eum Clemēs torrem ex igne erutū? Et si est Diabolo torris ex igne euulsus, quomodo stare poterit, quod, & nunc Diabolus inferorū igni crucietur, & sit torris ex igne erutus? De his quidem absit, ut ausim quidquam certi statuere. Meam tamen qualemcunque coniecturam in medium proferam. Diabolo quidē paratus est ignis æternus & eius Angelis. Eo futurum est in fine seculorum, ut omnes in æternum crucietur. Interim autē sunt quidē aliqui, qui eo iam torquetur, aliqui verò qui in eum nondum missi, tandiu ab eo absunt, dum ad exercenda iustitiæ diuinæ munera eis commissa mittuntur. Aliqui verò qui ad tēpus ab inferis remori, tandiu absunt, dum ab eis fiant, quæ Deus iusserit. Et ij sunt qui dicuntur torres ex igne eruti. Hæc habui quæ dicere, Clementis securus sententiā. Nam non me fugit D. Hieronymū aliter interpretari. *\* Quenā ergo adhuc inest hominibus.* Immoratur in eo quod iam dixit, eos sua spē sibi afferre interitū, & id amplificatur. Cur, inquit, desiderāt homines sibi ipsis mortem consciscere? Cur ad mortiferū torrem confugerunt, id est ad Dæmonē? Cum quo cōburentur. Idē enim ignis qui paratus est Diabolo, eos quoque cōburet qui colunt Dæmones. Ut autē Dæmones colant, nō alia mouetur ratione quàm cōsuetudine, & interim malè viuunt, licet autē eis recte viuere Deū colēdo. Est autem elegās hæc antithesis. Si ex Deo rectē viuas Deum colendo, Deus dat tibi vitam: Si autē colas Dæmones malā sequendo cōsuetudinem, ex mala cōsuetudine hoc assequeris, ut post hanc vitā te Dæmones coluisse frustra pœniteat, & æterno afficiaris supplicio, quod quidem est mors secunda. Nec hoc potest quisquā inficiari, cum vel stultos ipsa doceat experientia, falsam Dæmonū religionem afferre exitiū, verum autē Dei cultū, salutem. *\* Videat vestrum aliquis.* Ex ipso idolis sacrificārium, & Dæmones colentiū habitu, ostēdit quā turpis & indignus esset idolorū cultus. Quales autem hic describit, erant Dæmonum Sacerdotes, qui non ut Christiani Sacerdotes lætātur in Domino, sed ipso ornatu & habitu magis luctū præ se ferunt, quā cultū Deorū. Ex his autem Galli Sacerdotes Cybeles ipsi sibi amputabāt virilia. Et hoc est quod dicit ex iis multos esse pudendis priuatos. *\* Volo autem vos rogare.* Ostendit quā sint absurda quæ fiāt ab idololatriis, qui cum sint à Deo creati, non ipsum Deū colunt, cuius sunt omnino, sed Dæmones colūt, & ipsis seruiunt. Est autem totus hic locus plenus antithetis, quæ orationi miram afferunt gratiam & venustatem.
- 40 Regi opponitur Tyrānus, bono malum, virtus vitio, Deus Dæmoniis, filius seruo, cælum Erebo. Absurdū est autē ut qui cæli possit esse ciuis & paradysum colere, & puri illius fontis qui erat in paradiso esse participes, malit in Erebo degere. Quod autē allegoricè per hoc sit intelligenda contēplatio, ex hoc licet intelligere, quod dicat puri illius fontis esse participem per lucidam illam suis vestigiis in aëre ambulando nebula, contēplando ut Elias, salutarem pluuiā. Est ergo puri illius in paradiso fontis participatio diuinæ bonitatis contēplatio, qua fruebatur Elias dum per lucidā nebulam salutarem contēplaretur pluuiam. *\* Illi autem instar vermium.* Corporeæ voluptates, ut quæ puræ non sint, nec sinceræ, cœno & luto merito assimulantur, & qui se eis explent in eis, sicut porci in cœno, volutari dicuntur. Cōtra autē sunt puræ & sinceræ animi voluptates, ut potē virtutes & diuinæ cōtemplationes, à quibus abest omnis turpitudine & obscœnitas, & tamē aded insaniūt mortales fere omnes, ut corporis voluptatibus, quæ sunt impuræ & beluina, magis delectentur, quā sinceris animi voluptatibus, quā insanam delectationē esse porcorū dicebat Democritus. *\* Ne ergo, ne euadamus mancipia.* Nostræ mentis oculi eo sunt dirigēdi, ubi nostrum habemus patrem, & idē in oratione Dominica quotidie dicimus; Pater noster qui es in cælis. Deprehēdit autē Dominus eos nō esse germanos suos filios, qui non sursum aspiciūt, & patrem in cælis non agnoscūt. Deprehēdit, inquit, Dominus sicut Sol aquilas. Aquilæ quæ solem non valent intueri, deprehenduntur non esse germanæ, sed adulterinæ. Deprehendit autē vel Sol ipse, ut vult Clemens, vel ipse pater, ut vult Plinius qui sic scribit; Haliaëtus tantum implumes etiamnum pullos suos percutiēs, subinde cogit aduersos intueri Solis radios, & si conuenientem, stertemque animaduertit, præcipitat e nido veluti adulterinū & degenerem, illum cuius acies firma contra steterit, educat. *\* Ducamur ergo pœnitentia.* Ne detreātur Gentiles, quod sit odiosum & periculosum trāsfigæ vocabulū, eos cōfirmat, dicēs, pulchrum esse & honestū ad Deū trāsfigere, ad quē quod trāsfigerint, nemo est qui eos iure possit reprehendere. *\* Multa alia possumus bona.* Bonum esse ad Deū trāsfigere docet ex iis quæ hic dicit. Et iā quidē prius dixerat bona aliqua, quæ cōsequuntur ij qui salutem æternā studēt adipisci, sed nūc transit ad maiora, nempe ad desiderabilem illam hæreditatē, quam Deus promittit apud Esaiā, sed tacitè & mysticè. Ea non est terrestris, nec huiusmodi ut aliquid detrimenti ei afferri possint tinea, vel suffurari fures qui in diuitiis terrestribus cecutiūt, ut qui eas magnifaciant, cum sint caducæ & instabiles, sed thesaurus salutis quem student assequi, qui verbi sunt amatores, sed quisnam est ille thesaurus? Is qui est in Christo Domino. In quo ut dicit Paulus ad Colossenses, sunt omnes scientiæ & sapientiæ thesauri absconditi. Et ideo dicebat ipse Christus in Euangelio. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra,

Plin. lib. 10.  
c. 3.

Esa. 54.

Marth. 6.

vbi ærugo & tineæ demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo. Ii thesauri quos bonis actionibus thesaurizamus in cœlo, non sunt aliud quàm thesauri scientiæ, & sapientiæ Christi, quibus fruuntur qui benefici fuerint in pauperes, & aliis actionibus Christi beneuolentiam sibi conciliarint. <sup>10</sup> *Hinc autem nobiscum abeunt.* Quomodo ad eam perueniatur hæreditatem, docet Clemens; Hinc, inquit, nobiscum abeunt bona opera, & veritatis pennis simul euolant. Bona, inquit, quæ fecimus opera non intereunt, sed nobiscum abeunt, sed quomodo abeunt; Veritatis pennis simul euolant, quasi diceret; Ea demum bona opera nobiscum euolant, quæ in altum euehit penna veritatis: id est quæ vera sunt, & in quibus nihil est fictum, nihil simulatū, nihil quod vllam redolet hypocritism. Sed qui sciemus futurum, vt hæc nobis obuenerit hæreditas? Quoniam æterno testamēto sumus instituti hæredes. Hoc cum sit æternum, nihil est quod ipsum possit infirmum reddere & irritum: Æternum itaque nobis donum <sup>20</sup> suppeditat. Cùm sit autem donum, gratis datur: Nulla enim nostra sunt huiusmodi opera, vt ex se vitam mereantur æternam; sed cum operantibus Deus eam sit pollicitus, & sine iis non detur, licet ea hæreditatis vitæ æternæ causa non sint efficiens, sunt tamen causa adiuuans, cui nituntur nostra merita, & merces quæ est à Deo promissa. *Hic autem amore nostri.* Æternæ vitæ hæreditatem eo, inquit, facilius assequi possumus, quod qui æterno suo testamento eam nobis promissit, ipse eam dat, & qui dat salutem, vt qui nos diligit, ipse nos assidue hortatur & admonet. Nec satis est admonere & adhortari, ipse quoque consulit quæ sunt optima. Efficiamini iusti, ait Dominus. Vbinam autē scriptum sit; Efficiamini iusti, me ignorare fatear necesse est. Nam in eo Esaie loco qui mox adducitur, non est ita scriptum, sed in fine præcedentis capituli ita habent Septuaginta; *ὅτι κληρονομία τῆς ζωῆς κληρονομήσουσιν καὶ ὑμεῖς ἵνα μοι δίκαιοι, λέγει κύριος*, id est, Est hæreditas iis qui seruiunt Domino, & vos eritis mihi iusti, dicit Dominus. Clemens autem legit *δικαιοῦσθε*, id est, efficiamini iusti quod est hortantis vel consulentis, non autem narrantis fore vt Domino sint iusti. Quod autem sequitur in sequenti, nempe in ss. capite, dicit Clemens esse exhortationem ad baptismum, salutem & illuminationem. Hæc enim tria vocabula vnum & idem significant, & meritò. Nam baptismo peccata remittuntur: Cui autem remittuntur peccata, is iustificatur, iustificato autem salus datur. Porro autem cùm baptizato hæc tres Theologicæ virtutes infundantur, quæ prius tantum in eo erant inchoatæ & imperfectæ, is à Deo illuminatur. Idem ergo significant baptismus seu lauacrum, & salus & illuminatio. Non autem alios vult venire ad baptismum, quàm eos qui sitiunt Dominum, id est, qui Domini tenentur desiderio. Nam qui aliò spectant vt Sarraceni, qui non aliam ob causam baptizantur, quàm vt tetrum odorem à corpore suo expellant, eorum inutilis & inefficax est baptismus. Et hoc est quod apud Ioannem dicit Christus; Si quis sitit, veniat & bibat. Ei autē qui ita sitiens venit ad baptismum, Deus & seipsum dat gratis, & quæcūque propter hominem est fabricatus, dum ea sumantur cum gratiarū actione. Et <sup>30</sup> ideo dicit Dominus; Primum quærite regnum Dei, & cætera adiciuntur vobis. Gratis enim accipit is cuius primus est scopus vt Dominum inueniat, & nihilominus ei à Domino suppeditatur, quæ sunt ad hanc vitā necessaria. Qui autem Dominū non quærit, sed mammonæ seruit & pecuniæ, is qui acquirit non gratis accipit, vt qui sit adulterinus filius, & pecunia emit quæ labore paratur incredibili. Hic mihi videtur esse sensus huius quod dicit Clemēs. Quod autem Græcè est *ἀποδοῦναι καὶ ἡ γὰρ ἀποδοθήσεται εἰς βαλάντιον, ὃ γὰρ κερύει τὴν φθορὰν*, quod verti; Et terra extēdetur ad confirmationē. Non enim cōfirmatur interitu & corruptione, nec quid sit intelligo, nec vbi id sumpserit Clemens scio. Perspicacioribus itaque id relinquo inueniendum.

*Haberis o homines diuinam gratiæ promissionem: audiuiſtis etiā alias supplicij minas, per quæ dat salutem Dominus, & gratia & metu hominem instituens. Quid cunctamur: cur non supplicium effugimus? Cur non donum suscipimus? Cur non eligimus ea quæ sunt præstantiora, Deum malo, & idololatriæ preferentes sapientiam, & vitam morte commutantes? Ecce, inquit, ante faciem vestram posui mortem & vitam: tentat te Dominus vt vitam eligas. Consulit tibi vt pater, Deo obedite. Si enim me, inquit, audieritis & volueritis, bona terræ comedetis. Obedientiæ est gratia. Sin autem mihi non obedieritis, neque volueritis, gladius vos & ignis deuorabit. Inobedientiæ est iudicium. Os enim Domini hæc <sup>40</sup> locutum est, lex veritatis, Verbum Domini.* *Vultis ne ego sim vobis bonus consiliarius? Sed vos quidem audite, ego autem, si fieri possit, ostendam. Vos quidem oportebat, o homines, de ipso bono cogitantes, testem à natura ingeneratum & eum fide dignum adducere, nempe fidem, quæ ex se & ex sua domo apertè eligit id quod est optimum, nec quærere aut laborare an ea sit persequenda. Etenim an aliquem inebriari oporteat exempli gratia, dubitare oportet? Vos autem inebriamini, priusquam consideraueritis. Et an iniuria sit facienda, nō valde estis solliciti, sed quamprimum iniuriam facitis. Solū autem an Deus sit colendus quæritis: & an sapiens, hoc est, Christus & Deus sit sequendus, hoc consultandum & deliberandum esse censetis. Cum nec quid Deum deceat unquam cogitaueritis; Creditis nobis si vos inuadat ebrietas, vt sobrii & moderati sitis. Creditis, si affecti estis iniuria, vt viuatis. Si autē vultis credere, euidentē virtutum fidē suspiciētes, ex redundanti quadā <sup>60</sup> copia vobis*

Ioan. 7.

Marth. 6.

Eccleſ. 15.

Esa. 1.

cōpia vobis adducā de Verbo persuasionem. Vos autē (patrj enim mores adhuc vos præ-  
occupatos abducunt à veritate) iam audieritis quomodo se habet id quod sequitur. <sup>b</sup> Ne-  
que verò vos huius nominis pudor occupet, qui viris damnum affert maximū. <sup>c</sup> In veritatis  
ergo stadio nos aperte exuentes, germanè ac legitime certemus, designatore quidem Verbo  
sancto, certamen autē ac præmiū certaminis agonotheta proponente Domino uniuersorū.  
Non proponitur enim nobis paruum certaminis præmiū immortalitas. <sup>d</sup> Nō curetis ergo,  
10 nec si vobis detrahāt quidam forensiū rabularum quisquiliae, demonū superstitionis impiū  
ducentes chorū, amentia & insania in ipsum deturbati barathrum, simulachrorum facto-  
res, & adoratores lapidū. Illi enim ausi sunt homines in deos referre, tertiumdecimū Ma-  
cedonē Alexandrū in deorū numerū adscribentes, quem Babylon arguit mortuū. Diuinū  
itaque admiror Sophistā, ei nomen erat Theocritus. Irridēs is Theocritus, vanas hominum  
opinionēs quas de diis habebant, dixit ad ciues: O viri, inquit, bono estote animo, donec vi-  
detis deos mori ante homines. Hos autem deos qui sub aspectū cadunt, & horum qui sunt  
20 geniti promiscuā qui adorat colluuiē, & qui cum eis fornicatur, is est demonibus illis longē  
infelicior. Deus enim nullo modo est iniustus ut demones, sed quam fieri potest iustissimus:  
neque illi est quidquā similius, quā qui ex nobis fuerit quā iustissimus. <sup>e</sup> Ite in viā om-  
nes qui illiberalē manuum artē exercetis, populus qui Mineruā Iouis filiam Gorgopin &  
Ergatin stantibus vtilabris oratis: stulti lapidū opifices iidēque adoratores veniant, Phi-  
dias vester & Polycletus, & rursus Praxiteles, & Apelles & quicūque illiberales & sor-  
didas tractāt artes, qui sunt terreni terræ operarij. Tunc enim, inquit quādā prophetia, res  
30 hīc se habebunt infelicitē, quādo crediderint statuis. Veniāt ergo rursus (non enim desinā  
vocare) viles abiectique artifices: nullus utique ex his spirantē fabricatus est imaginē, sed  
neque ex terra mollē carnē effecit. Quis liquefecit medullā? aut quis fecit ut ossa cōcresce-  
rent? quis nervos distendit? quis venas inflauit? quis in ipsis sanguinē infudit? aut quis curē  
extendit? ubinam autē quis eorū oculos fecit vidētes? quis inspirauit animā? quis donauit  
iustitiā? quis promisit immortalitatē? Solus uniuersorū opifex Pater, cuius est ars longē o-  
ptima ac præstātissima, talem animatā imaginē, nos nempe hominē fecit. <sup>f</sup> Olympus au-  
40 tē vester imago imaginis longē à veritate discrepās, est surdum opus manū Atticarū. <sup>g</sup> Est  
enim Dei imago eius verbū & filius, mentis germanū, diuinū illud Verbū, lucis lux exem-  
plar & archetypa. Verbi autē imago est homo, vera mens quæ est in homine, qui ad Dei  
imaginē & similitudinē propterea factus esse dicitur, prudētia quæ est in corde, diuino Ver-  
bo assimilatus, & ea ratione Verbi rationisque particeps. Hominis autē terrigena, qui vi-  
detur, terrena imago, sunt quæ viri similitudinē referūt effigies. Procul à veritate cernitur  
id quod est ad tēpus expressum & efformatum. <sup>h</sup> Nihil ergo mihi videtur fuisse aliud nisi  
50 vita furore plena, quæ tanto studio versabatur in materia. Permissa est autem à vana opi-  
nionē cōsuetudo, quæ vos quidē fecit gustare seruitutem, curamque superuacaneā & à ra-  
tione alienam. Legum autem iniquarum & fallacium imitationū causa est ignoratio, quæ  
quidē hominū generi cōparata, cum Parcarum exitialiū & abominandorū simulachrorū  
demonum multas formas excogitasset, iis qui eam sequuntur lōgæ mortis impressit macu-  
lam. <sup>i</sup> Rationalem ergo seu Verbi aquam accipite. Lauamini qui estis polluti. Vos veris a-  
60 spergite guttis & emundate à consuetudine. Mundos homines cælum oportet conscendere.  
Homo es, quare id quod est maximē cōmune, eū qui te est fabricatus. Filius es, id quod est  
maximē propriū, agnosce patrem. Tu autem adhuc permanes in peccatis, extabescēs & li-  
quesces voluptatibus. <sup>k</sup> Cuinam loquetur Dominus? Vestrum est regnū cælorum, vestrū  
est si velitis, qui liberā animi voluntatē ad Deum direxeritis. Vestrum est si tantū volueri-  
tis credere, & compendium sequi prædicationis. Quam cū exaudiissent Ninivita, expe-

Qui pudor  
scilicet, eos  
qui sunt ma-  
gno & forti  
animo, solet  
valde lade-  
re: tales e-  
nim viros  
appellat.

ἀνὴρ καὶ  
παρρησιώδης.

μαρτυρίαν.

ἐμπόδιον.

Matth. 7.

H ij

Etatam euerfione, per germanā & ſynceram pœnitentiū egregia ſalute cōmutauere. Quo-  
modo ergo, inquit, cœlos cōſcendam? Via eſt Dominus, anguſta quidē, ſed ex cœlis: anguſta  
quidem, ſed quæ mittit ad cœlos: anguſta, quæ deſpicitur in terra: lata, quæ adoratur in cœ-  
lis.<sup>1</sup> Deinde qui Verbum quidē non accepit auditione, ei venia datur propter ignorationē.  
Qui autem haurit auribus, & animæ ſua ſponte infert incredulitatem, quo videbitur eſſe  
prudentialior, eo maiori ei malo fuerit: quoniam accuſatrice uſus eſt prudentia, id quod eſt  
optimum non eligens.<sup>2</sup> Eſt enim alioqui homini à natura ingeneratum, ut ei quædā inter-  
cedat cum Deo coniunctio. Quemadmodum ergo equum non cogimus arare, neque taurū  
venari, ad id autē ad quod natura aptū eſt, animal unumquodq; trahimus: ſic certē homi-  
nem qui natus eſt ad Dei contemplationē, & verē eſt planta cœleſtis, adhortamur ad Dei  
cognitionē, id quod eſt eius propriū, eximiū, & peculiare cōprehendentes, ut ſufficiēs ſecū-  
lorū viaticum, pietatē & Dei cultum cōparet, conſulētes. Terram cole, dicimus, ſi es agri-  
cola: ſed cognoſce Deum, terram colens: & nauiga, qui teneris amore nauigationis, ſed cœ-  
leſtem aſſumens gubernatorem. Te militantē deprehendit cognitio, audi Imperatorem qui  
tibi iuſta ſignificat.<sup>3</sup> Vt qui ergo ſitis crapula grauati & ebrietate, redite ad ſobrietatē, &  
cum parum perſpexeritis, cum animis veſtris cogitate quidnam ſibi velint qui à vobis ado-  
rantur lapides, & quæ vano ſtudio in materiam expenditis. In ignoratione & facultates  
& opes, ſicut etiam veſtram vitam, in morte conſumitis, cum vana ſpei veſtræ hunc ſolum  
finem inueneritis, nec veſtrū poſſitis miſereri. Sed nec ut iis qui veſtri erroris miſerētur,  
credatis, apti eſtis, mancipati malæ cōſuetudini, à qua dependētes, veſtra ſpōte uſque ad ex-  
tremū ſpiritū peſſum itis ad interitū. Lux enim venit in mundum, & dilexerunt homines  
magis tenēbras quàm lucem, cum liceat ea amouere quæ ſaluti impedimentū afferunt, fa-  
ſtum, diuitias, & timorē, proferendo hoc poëticum:

Ioan. 3.

Hom. in  
Od.ἀμύνετε  
αὐτός.Demosthe-  
nicum.

A me quo fertur multa iſta pecunia: vbique Erro ipſe.

° Si vultis ergo, his omnibus abiectis viſis & phātaſiis, renūciare ipſi cōſuetudini, dic vane  
opinionem, falſa valete ſomnia, eratis ergo nihil. Quid enim, ô homines, exiſtimatis Typho-  
nē, & Andocidē, & Mercuriū, & Amyctum? num eſt cuiſlibet manifeſtum eos eſſe lapi-  
des ſicut etiā Mercuriū? Vt autē non eſt Deus area, & ut non eſt Deus iris, ſed ſunt aeris  
& nubium quædam affectiones: & quemadmodū dies nō eſt Deus, neque menſis, nec an-  
nūs, neque tempus quod ex his conſtatur: ſic neque Sol, nec Luna, quibus definitur unum-  
quodque eorum quæ prædicta ſunt.<sup>4</sup> Quis itaque ſana mētis, pœnā ſupplicii, iuſtitiam &  
Nemeſin Deos eſſe putauerit? Nam neque Furia, nec Parca, nec fatū: quoniā nec reſpub.  
nec gloria, nec Plutus, id eſt, diuitiæ, quæ vel pictores cæcū depingunt. Si autē Verecundiā  
& Amorē & Venerem in Deos reſertis, eos conſequatur pudor & appetitio, & pulchri-  
tudo, & coitus. Non ergo ampliūs iurē apud vos dī Gemelli exiſtimabuntur, ſomnus &  
mors, cum ea ſint affectiones quæ naturaliter animalibus eueniant? Sed neque Fatum, nec  
Parcas, Deos merito dicetis. Si autē lis & pugna non ſunt dī, nec Deus eſt Mars, nec E-  
nryo. Præterea autē ſi fulgura & fulmina & imbres nō ſunt dī, quomodo ſunt dī ignis &  
aqua? Quomodo autē quæ διαφορές, hoc eſt, aërem percurrētes, dicuntur, & Cometa, qui  
prouenerūt ex affectione aëris? Qui deam autē dicit Fortunā, deam quoque dicat actionē.  
Si ergo nullū ex his cenſetur eſſe Deus, ſed nec ex illis nullo ſenſu præditis & manu factis  
figmētis: cernitur autē quædam in nos diuinæ potētiae providentia: reſtat ut nihil aliud quā  
hoc conſiteamur, quod ſolus verē ſit & conſiſtit, qui verē eſt ſolus Deus.<sup>5</sup> Verūmenim-  
vero hominibus qui mandragoram, vel aliquod aliud paharmacum biberunt, ſtulti euāſe-  
re ſimiles. Deus autē vobis concedat, ut ex hoc ſomno aliquando excitemini, & Deum in-  
telligatū, neque aurum, vel lapidem, vel arborem, vel actionē, vel affectionē, vel morbum,  
vel timorem,



vel timorem, ut Deum affingatis. <sup>1</sup> Verè enim sunt in alma terra tres demonum myriades, non immortalium, sed neque mortalium: nam neque sunt sensu præditi, ut mortis quoque sint participes, sed sunt lapidei & lignei hominum domini, qui vitam hominum violant & iniuria afficiunt per consuetudinem. Domini autem, inquit, est terra & plenitudo eius. <sup>2</sup> Deinde, cur in ijs quæ sunt Domini, voluptati & delitijs indulgens, audes ignorare Dominum? Relinque meam terram, inquiet tibi Dominus, ne tangas aquam quam tibi dono, ne sis particeps fructuum quos ego colo. Alimenta ô homo fer Deo accepta; agnosce tuum Dominum, proprium es Dei figmentum. Quod autem est eius proprium, quomodo iure fiat alienum? Quod est enim ab alienatum, cum priuatur proprietate, priuatur & veritate. An non enim quodammodo ut Niobe, vel ut magis mysticè ad vos loquar, instar uxoris viri Hebræi (eum Loth appellabant veteres) euasistis omni sensu vacui? Hanc mulierem accepimus effectam esse lapidem, propterea quod amaret Sodomam. Sodomitæ autem impij, & qui versabantur adhuc in impietate, duro erant corde & stolidi. <sup>3</sup> Has tibi existima voces dici diuinitus. Ne existimes lapides quidem esse sacra & ligna & aues & serpentes, non autem homines: sed contrà, verè quidem sacros homines existima, feras autem & lapides id quod sunt. Miseri autem & infelices homines per coruum quidem & graculum existimant Deum clamare, per hominem autem tacere: & honore quidem affecerunt coruum ut Dei nuncium, Dei autem hominem persequuntur, non crocitantem, nec glocitantem, sed, proh dolor, è ratione loquentem, benignisque & humanis vocibus resonando instituentem, inhumanè conantur occidere, dum vocat ad iustitiam: neque quæ supernè descendit gratiam excipientes, neque supplicium declinantes. Deo enim non credunt, neque eius ediscunt potentiam. <sup>4</sup> Cuius autem est humanitas quæ verbis dici non potest, eius est improbitatis odium quod capi non potest. Alit autem ira quidem supplicium propter peccatum: bene facit autem humanitas propter pœnitentiam. Dei autem priuari auxilio est longè miserrimum. Atque oculorum quidem orbitas, & aurium surditas, maiorem inferunt dolorem, quam cetera quibus nos malignus iniuste afficit incommoda. Illa enim aspectu caelesti est priuata: hæc verò orbata est caelesti doctrina. Vos autem, qui, quod ad veritatem quidem attinet, estis manci, & mente quidem cæci, surdi autem intelligentia, non doletis, non ægrè fertis, non celum videre & cæli effectorem desiderastis, nec vniuersorum opificem & patrem audire & discere quæsisistis, institutum & liberam animi voluntatem saluti coniungentes? Nullum enim obsistit impedimentum ei qui contendit ad Dei cognitionem, non liberorum orbitas, non paupertas, non ignominia, non egestas possessionum. Nemo eam quæ verè est, sapientiam optat arreptam ære ferròve commutare. Id enim elegit potius, quam quiduis aliud. Christus est ubique salutaris. Quis enim iusti est æmulator, ut qui est amator eius quæ nullius est egenus, paucis indiget, ut qui non in aliquo alio, quam in ipso Deo, beatitudinis thesaurum reposuerit, ubi non est tineæ, non fur, non pirata, sed bonorum æternus dator. Merito ergo assimilati estis illis serpentibus, qui clausas habent aures incantatoribus. Ira enim eis, inquit Scriptura, est ad similitudinem serpentis, tanquam surda aspidis & aures suas obturantis, quæ non exaudiet vocem incantantium. <sup>5</sup> Sed vos quidem reueremini sanctitatem, mitèque nostrum verbum suscipite, & virus letale expuite, ut vobis quoque interitum, sicut illis senium exuere concedatur. Audite me, nec aures obstruite, nec auditum obsepitè, sed menti ea quæ dicuntur imprimitè. Immortalitatis pulchrum est medicamentum, reptiles & serpentinas tandem conuersiones tractasque sistite. Inimici enim Domini terram lingunt, inquit Scriptura: à terra in ætherem extollamini, respicite in celum, admiramini, desinite insidiari calcaneo iustorum & viam veritatis impedire. Estote prudentes &

Ex Hesiod.

Psalms. 25.

xamxodim.

Aspectu caelesti, id est, spectaculo diuinæ pulchritudinis.

Bonum doctrinæ præfert cuius alij bono.

In ipso bono scilicet doctrinæ.

Matth. 6.

Luc. 12.

Psalms. 57.

Psalms. 71.

Matth. 10.

Psalms. 54.

H iij



innocentij: fortasse Dominus utiq; vobis dabit pennā simplicitatis (vult pennis induere terri-  
 genas) ut relictis lustris celos habitetis, solūmodo ex toto corde ducamur pœnitētia ut possi-  
 mus capere Dominū ex toto corde.<sup>b</sup> Sperate in ipsum, inquit, tota cōgregatio populi, effun-  
 dite coram ipso omnia corda vestra: dicit ijs qui sunt recentes ab improbitate, miseretur, &  
 implet iustitia. Crede homo homini & Deo. Crede homo Deo viuenti, qui passus est & ado-  
 ratur. Credite serui mortuo, omnes homines credite ei qui solus est Deus ex omnibus homi-  
 nibus. Credite, & mercedem accipite salutem. Querite Deum, & vinet anima vestra.<sup>10</sup>  
 Qui querit Deum, est de propria salute sollicitus. Inuenisti Deum, habes vitam. Quera-  
 mus ergo, ut etiam viuamus. Merces inuentionis, vita est apud Deum. Exultent & le-  
 tentur in te omnes qui querunt te, & dicant perpetuò, magnificetur Deus.<sup>c</sup> Pulcher hy-  
 mnus Dei homo immortalis, qui iustitia edificatur, in quo sunt insculpta eloquia verita-  
 tis. Vbi enim est alibi inscribenda iustitia, quā in anima temperanti ac moderata? ubi cha-  
 ritas? ubi autem pudor? & ubi mansuetudo?<sup>d</sup> Oportet, ut existimo, ut qui his diuinis  
 sunt scripturis in anima ob signati, existiment eas esse optimos carceres à quibus emitta-  
 tur sapientia, ad quamcunque vita partem ij conuersi fuerint, & eundem salutis portum.  
 nullis agitatū fluctibus putent sapientiam: per quam sunt quidem boni patres filiorum,  
 qui ad patrem confugerunt: boni autem sunt filij in parentes, qui filium intellexerunt:  
 boni autem mariti uxorum, qui sponsi meminerunt: boni autem sunt famulorum domi-  
 ni, qui sunt ab extrema seruitute liberati.<sup>e</sup> O errore qui est in hominibus bestia beatiores,  
 quæ possident quidem ut vos ignorationem, veritatem autem nequaquam falso imitan-  
 tur ac simulant. Non sunt apud eas genera adulatorum. Pisces nequaquam demones su-  
 perstitiosè colunt, aues non adorant simulachra. Vnum calum solum stupent, quoniam  
 Deum non possunt intelligentia apprehendere, ut quibus non sit concessa ratio. Deinde  
 non erubescitis, quod vos ipsos feceritis piscibus minus participes rationis, qui per tot æ-  
 tates contriti estis in impietate? Fuiſtis infantes, deinde pueri, deinde puberes, deinde vi-  
 ri, nunquam autem boni. Senectutem saltem reueremini. Cū in vita sitis occaſu, resipi-  
 scite moderatūque ac temperantes euadite, vel in fine vite Deum agnoscite, ut vobis vite  
 finis suscipiat initium salutis. Consenuistis in falsa demonum religione, venite iuuenes<sup>f</sup>  
 ac recentes ad Dei cultum verāque religionem, vos referet Deus in numerum puerorum  
 simplicium.

Psal. 61.

Psal. 68.

Psal. 34.

Matth. 9.

Luc. 3.

N. d. g. v. r.  
brutis.

## COMMENTARIUS.

\* VULTIS ne ego sim vobis bonus consiliarius. Consulturus Clemens gentibus ut Christi fidem sequan-  
 tur, primum dicit eam esse eiusmodi, ut de ea non sit consultandum & deliberandum, cum ea ex se eligat id  
 quod est optimum, nempe Dei cultum: ad quod probandum non alium esse testem producendum: mi-  
 ratur autem quod cū de multis quæ non sunt agenda non deliberent, sed nullo capto consilio ea agant,  
 ut exempli gratia non capto consilio an inebriari oporteat, inebrientur, & cum non cōsultarint an facien-  
 da sit iniuria, iniuriam faciant; de Deo autem an sit colendus, & an Christus qui est Deus & sapiens, sit se-  
 quendus, consultent & deliberent: & si de re quidem non adeò magni momenti, nempe non esse inebri-  
 andum, aut iniuriam non esse faciendam, agatur, consulenti sibi credere, fidem autem & Dei cultum cō-  
 sulenti non credere. Quod si velint credere, se de verbo certam & copiosam adducturum persuasionem.  
 Quam cum audierint, fore ut persuadeantur, licet mores patrij & vetus consuetudo colendi Dæmones &  
 adorandi idola, eos præoccupatos abducant à veritate. Neque verò vos huius nominis. Viros appellat qui  
 sunt forti & magno animo: erant autem multi magis & excelsi animo, qui ad Christi fidem lucenter ac-  
 cessissent, si nō eos pudor Christiani nominis auocasset. Tunc enim pudori erat apud multos nomen Chri-  
 stianum, propter inueteratam erroris de Diis consuetudinem. In veritatis ergo stadio. Agonotheta, &  
 qui præmium proponit, est ipse Deus. Proponitur autem præmium immortalitas. Exuerit autem de-  
 cir, metaphora sumpta à gymniciis certaminibus. Aperte verò, quod Christum oporteat palam & intrepide  
 confiteri coram hominibus. Germanè vero ac sincère, quod ita se gerere oporteat, ut in Christiano ni-  
 hil sit fucatum & simulatum, nihil quod discrepet à veritate fidei Catholica. Non curat ergo. Ne mo-  
 uerentur ij qui ad Christum aspirabant, autoritate eorum apud quos Christi nomen erat pudori, & qui  
 Christianis detrahebant, ostendit Clemens quinam ij essent & cuiusmodi, & iubet ne eos curent. Eos dicit  
 Alexandrum

Alexādrum Macedonum Regem Babylone mortuum in Deos retulisse, facere autem Theocritus quidam sophista postquam mortuus esset Alexander, irrisit inanes hominum opiniones, quod quos sciebant mortuos eos in Deos referrent. Bono animo, inquit, estote, id est, non est quod timeatis, cum videatis Deos mori ante homines. Hæc autem consuetudo homines mortuos referendi in Deos, à Græcis etiam transit ad Romanos, qui suos Cæsares seu imperatores mortuos referebant in Deos. Ex quibus quidam fratrem suum nomine Geram à se occisum, cum audisset à Senatu in Deos relatum, sit, inquit, Diuus, modo ne viuius. Quo dicto & suam arguit sceleratam & patricidium, quod fratrem occidisset, & Senatus stultitiam, qui quem sciebat mortuum pro Deo coleret. *\* Ite in viam omnes.* Statuarios omnes eos & eos maximè qui sunt inter eos præstantissimi euocat, & reprehendit eos, quod eos ipsos adorent lapides, ex quibus suis  
10 manibus fabricati sunt simulachra. Deinde quod quantumcunque de suis artibus se iactent, & quantumuis egregias faciant imagines, quæcunque tamen ab eis fiunt eiusmodi, vt in eis nihil sit veri. Nam quantumcunque eleganter imitentur, non sunt tamen verè quæ imitantur, solus est Deus qui creat: à se imaginem, nempe homini, dat verum spiritum, veram carnem, verum sanguinem, veros oculos, nervos & ossa, vitamque & virtutes, & ipsam tandem immortalitatem. De his opificibus loquens Hieremias, sic dicit: *Le-* Hier. 10.  
ges populorum vanæ sunt, quia lignum de saltu præcedit opus manus artificis in ascia. Argento & auro decorauit illud, clauis & malleis compegit, vt non dissoluatur. In similitudinem palmæ fabricata sunt & non loquentur, portata tollentur, quia incedere non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec bene possunt facere nec male. Multa quoque de iis diuinè scribuntur cap. 13. Sapientiz, quæ quoniam sunt prolixiora prætermitto, ad ea remittens lectorem. Hos omnes opifices dicit Clemens, tractare artes sordidas & illiberales, quod terrena sint eorum opera. Inter cætera autem Mineræ cognomina, est Gorgopis & Ergatis. Dicta est autem Gorgopis quod oculos habeat terribiles, & vel solo aspectu timorem incuriat, à Gorgone illa Medusa, de qua tam multa in Poëtarum fabulis. Cur autem dicatur Ergatis, vide apud Pau-  
20 saniam qui sic scribit, Athenienses maiori studio quam alij habuere res diuinas. Primi enim Mineruam cognomento Erganen quasi opificem seu opificum præsidem appellauerunt, Ergane autem & Ergatis idem significat. Quod autem verti, stantibus ventilabris oratis, Græcè est *στασις λινοῖς περιστρίπτου*, quod non potest aliter verti quam, stantibus seu stabilibus ventilabris vel cribris, sed nusquam quidquam legi de his cribris aut ventilabris. Suspicio autem esse legendum, *στασις ὕμνου*, hæc est mea coniectura. Diuinent alij quod volent. *\* Olympius autem vester, imago imaginis longè à veritate discrepans, est surdum opus.* Iouis Olympij simulachrum quisnam fecerit satis antea diximus. Hoc est autem quod dicit Clemens, hominem  
30 quidem, qui est animata Dei imago, fecit Deus, Iouem autem vestrum Olympium, is enim quem Deorum summum vocant gentes, imaginem imaginis, id est, imaginem hominis, homo enim erat Iupiter quem Deum censebant, longè, inquit, à veritate discrepantem, id est, quæ imago longè aberat vt esset homo, vt quæ esset surdum opus, quod nec audiebat nec videbat, nec erat vlllo sensu præditum, fecerunt manus Atticæ, nempe Apellis Atheniensis. *\* Est enim Dei imago.* Affert causam cur homo qui est Dei imago, à veritate non discrepet, sed verè sit, vt qui sit sensu, & intelligentia præditus, & animatus. Hominis autem imago non sit verè, sed multū discrepet à veritate. Verbum, inquit, quod est Dei filius, est imago Dei. Verbum, inquam, diuinum & germanum mentis, id est, patris. Idem autem verbum est etiam lucis lux exemplaris & archetypa. Est enim filius, vt est in epistola ad Hebræos, figura vel potius, vt est in Græco, character Dei substantiæ, & qui est, vt nostrum habet symbolum, Deus de Deo, lumen de lumine. Vnde & Ioannes in  
40 Euangelio eum dicit esse lucem, illuminantem omnem hominem venientem in hunc mundum. Non potest ergo hæc imago, quod ad essentiā attinet, quidquam discrepare ab eo cuius est imago. Nam nec Deus potest non esse Deus, nec fieri potest, vt lux non sit lux. Huius autem verbi imago est homo. Sed cum homo constet ex anima & corpore, non quod ad corpus attinet, est imago Verbi, sed vera mens quæ est in homine, quæ quidem est princeps facultas animæ, est imago Verbi. Propterea enim ad Dei imaginem & similitudinem homo dicitur esse factus, quod prudentia quæ est in corde (eam enim Clemens in corde statuit cum sacris literis) diuino verbo sit assimilatus. Ita tamen est assimilatus vt non sit verbum seu ratio, nempe λόγος, sed verbi particeps, nempe rationalis. Hac ergo ratione, quod ad animam attinet homo est Dei imago, sed quod ad corpus id quod refert & exprimit hominem, est terrena imago. Quo fit vt sit procul à veritate, id quod ad tempus est expressum & efformatum, vtpote ad conseruandam eius qui mor-  
50 te fuit præreptus memoriam. Dicuntur autem homines quod ad corpus attinet, *γεννητός*, id est, terrigenæ, est enim corpus à terra formatum, non autem quod ad animam. Nam in hominem è limo factum, nempe in corpus inspirauit Deus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. *\* Nihil ergo mihi videtur.* Vita hominis quæ se totam dedit colendis idolis, est planè plena furore, vt quæ tanto studio versetur in materia. Nam materia si sola consideretur, cum sit informis, nihil est. Quidquid enim veri est, formam habeat necesse est. Idola autem nihil sunt. Nam vel ea exprimunt quæ omnino non sunt, & nihil exprimunt: vel ea quæ sunt quidem, exprimunt, sed formam eorum non exprimunt. Quod autem formam non habet, non est: est itaque idolum nuda materia, in qua versari mera est insania: vanum enim est versari in eo quod non est. Ex eo autem quod in nudam materiam, vita insanat, existit consuetudo. Eam autem consuetudinem permittit vana opinio. Id enim quod non est nemo coleret, quod facit idololatra, nisi  
60 id quod non est aliquid esse crederet. Quidnam autem efficit vana ista opinio? vt gustetur seruitus. Seruitutem enim gustat qui inania adorat simulachra, quæ eo est amarior quod non sit verus Dominus cui seruit. Efficit etiam coram superuacaneam & à ratione alienam: Ita enim verti *ἀγνοῦν θεωρησάσας*, id est, rationis expertem curiositatem. Sunt enim idololatraz de multis curiosi, de iis non solliciti quæ ad suam salutem pertinent: Et magnam quidem vim habet consuetudo, sed consuetudini accedunt etiam leges, quæ diurnam confirmant & corroborant consuetudinem. Sunt autem ex leges iniquæ quarum causa est ignoratio. Nam si Dei veram habuissent cognitionem, non de falsis Dijs & idolis leges essent constitutz, nec colendorum Dæmonum fallaces ritus introducti, ita enim verti *ὑποκρίσιν*, nihil enim aliud occur-

- rebat quo id melius exprimerem. Illa ignoratio cum genus humanum inuasisset, multasque Deorum & Dæmonum, qui tamen Dij non erant, varias formas in abominandis simulachris excogitasset, iis qui eum sequuntur longè mortis impressit maculam, id est, effecit ut eorum peccans anima moreretur, & diuturnæ mortis macula contaminaretur & pollueretur: nam si anima quæ peccauerit ipsa moritur, quod autem est mortuum est immundum: quo diutius in peccato perseverat anima, eo est immundior & sordidior: & ideo est mundanda, & ideo subiungit. *\* Rationalem ergo seu verbi aquam accipite.* Cum sit immunda anima & polluta à vana idolorum adorandorum consuetudine, suadet gentibus ut veniant ad baptismum; non quemvis autem baptismum, sed ad rationalem, id est, ad Verbi baptismum: Is est baptizatus Christi, qui est verbum patris: eum enim instituit ipse Christus ad emundandam animam & à peccatis expurgandam. Et ideo dicit: Lauamini qui estis polluti, & vos veris guttis aspergite. Alludit autem ad illud Psalmista: Asperges me Domine hyssopo & mundabor. Veras autem vocat guttas quæ verè emundant à peccatis pollutas animas. Neque enim veræ sunt cæsendæ quæ solum mundant corpus, sed quæ corpus & animam. Mundant autem vi spiritus, cum verbum accesserit ad elementum & factum fuerit sacramentum. Docet autem cur homines mundari oporteat, nempe ut cælum conscendant: In regnum enim cælorum nihil intrabit inquinatum. Ut autem in regnum cælorum ascendant, duabus de causis dicit oportere eos faragere, quod Deus qui est in cælis, est eorum & creator & pater. Commune est omnibus, quod à Deo sint creati. Quilibet proprium suum habet patrem, Deus autem est & pater omnium, & proprius cuiuslibet pater: Nam & creatione pater est omnium, & quum vniuscuiusque gerit curâ est illi pater proprius. Aptæ ergo usus est distributione, utpote homini tribuens quod est omnium commune, nempe quod Deus sit eum fabricatus, ut filio autem, id quod est maxime proprium, ut Deus eius sit pater. Indignatur autem Clemens quod cum liceat gentibus baptismi sua emundare peccata, in eis adhuc permaneant, & maxime in iis quæ consumunt eorum corpora, nempe in voluptatibus & in deliciis quæ homines macerant & liquefaciunt: Nam pulchrè Horatius.
- Horat. epi-  
stol. 1. *Sperne voluptates, nocet emptæ dolore voluptas,*  
& Venerem enervare vires, scribit Vergilius. *\* Cuinam loquitur Dominus.* In multis locis Evangelij dicit Christus, vestrum est regnum cælorum. Petit autem Clemens cuinam hoc dicturus est Dominus; Respondet autem, vestrum est regnum cælorum, si velitis, qui liberum arbitrium ad Deum direxeritis. Quasi diceret, In vestra est potestate intrare in regnū cælorum, si quod vobis à Deo datum est liberum arbitrium, non ad res terrenas & caducas, sed ad cælum dirigatis & ad Dominum, vestrum est regnum cælorum si tantum volueritis credere. Nam & si à Deo datum est ut credatur, & fides est donum Dei, necesse est tamen ut Dei assentiamur inspirationi. Sed non satis est credere, nisi sequamur compendium prædicationis. Prædicationis autem compendium est pœnitentiam agere, id est, de peccatis commissis dolere, & pro eis, quoad eius fieri potest, satisfacere. Et hoc est quod dicit Christus. Pœnitentiam agere, appropinquat enim regnum cælorum. Quæ cum sint utraque in iis qui illorum sunt capaces, ad baptismum necessaria, hinc factum est ut dicatur baptismus & fidei, & pœnitentiæ. Quam vim autem habeat pœnitentia ex hoc perspicitur potest, quod cum Niniuitæ verè & non fictè egissent pœnitentiam, etsi salutem non assecuti sint æternam qui Christum nondum agnouerant, cum nondum aduenisset, eam tamen sunt assecuti, ut eversa non sit eorum ciuitas, quod Deus erat minatus. *\* Deinde qui verbum quidem.* Qui non audiuit prædicationem, obtendens aliquam causam ignorationis, veniam assequetur. Equum enim est ut mitius cum eo agatur qui ignorauit, quam cum eo qui sciens prudensque laborauit gravissimo peccato incredulitatis. Quod tamen tum demum est verum, si naturæ sequens legem in corde suo inscriptam, & Deum agnouerit, & ita vitam suam & mores composuerit, ut à decem illis præceptis quæ naturæ conuenientia Deus statuit, non declinauerit, licet exactam illam à Christo postea præscriptam fidei formulam non obseruauerit. *\* Est enim alioqui homini.* Omni animali est aliquid à natura insitum ad quod est aptum, & ad id ab hominibus ducitur, ad id autem quod natura non est aptum non ducitur. Homini autem à natura est insitum, ut cum Deo habeat coniunctionem. Quo magis debent moueri gentes, ut facilius & lubentius amplectantur quod est eorum naturæ proprium, nempe religionem & Dei cultum. Cum sint autem multæ artes & scientiæ quibus hominum vita vitur, tam ad victum sibi parandum, quam ad civilem societatem, nulla est cui pietas & Dei cultus non sit tanquam viaticum necessarius, quo deducamur ad vitam æternam, & tantum abest utæ artes impediatur à religione & Dei cognitione, ut potius adiuuentur, siue dicas agriculturam, siue artem nauticam, siue militarem disciplinam. *\* Ut qui ergo sitis crapula granati.* Tanquam crapula & ebrietate grauatas gentes dicit suum errorem non agnoscere: Iubet ergo eas ad sobrietatem redire, tunc enim fore ut cognoscant quale sit lapides adorare, & in ea quæ sunt nihili, imo nihil, inanes sumptus profundere, in ignoratione, inquit, vestras opes consumitis. Multas pecunias secum ferebat Vlysses, sed ipse interim toto mari errabat: apud simulachrorum quoque cultores erant tempore nostri Clementis omnia præclara & magnifica, amplæ diuitiæ, summi honores, maxima rerum omnium copia, & omnibus fruebantur voluptatibus, sed ipsi interim errabant, ut qui Deum non noscent. *\* si vultis ergo, his omnibus.* Cum sint ergo Dij inanes, & nihil sint idola, quæ tamen esse aliquid visione & phantasia apprehenderunt gentes à mala inductæ consuetudine, iubet Clemens ut abiectis his visis & phantasiis abnegent inueteratam consuetudinem, falsam opinionem à se reiicientes tanquam falsa somnia. Quod Græcè est *avoddeia*, verteram vanæ gloriæ: *avoddeia* enim & vanam gloriam, & vanam significat opinionem, sed diligentius consideranti mihi, visum est hic magis quadrare vanam opinionem. Iubet ergo dicere vanæ opinioni, falsa valete somnia. Quasi diceret: Inueterata consuetudo me induxerat ut Deos & idola putarem esse aliquid, sed postea re ipsa comperi, ea non minus esse vana quam falsa somnia. Subiungit autem ad Deos & idola sermonem conuertens: Eratis ergo nihil, sicut falsa somnia nihil sunt, ita vos quoque nihil eratis, quæ tamen antea putabam esse aliquid. Quod autem sequitur, Quid enim o homines existimatis Typhonem & Andocidem, & Mercurium & Amyetum. Num est cuiuslibet manifestum

manifestum eos esse lapides sicut & Mercurium, est adeo corruptum, ut nisi quod maxime cupio, inueniatur aliquod aliud exemplar Græcum emendatius, existimem non posse eius inueniri sensum. Quid sit Typhon qui etiam dictus est Typhæus, tritum est apud Poetas. De Mercurio Andocydis aliquid legitur apud Æschinem aduersus Timarchum. De Amyeto quid intelligat nescio, sitne ἀμύνος mysteriis non initiatus: an nomen proprium. Quomodocunque autem intelligantur hæc vocabula, non video quomodo ex eorum contextu vllus eliciatur sensus, hoc tantum possumus coniecere, eum sensisse quomodocunque & à quibuscunque falsi Dij fuerint fabricati, eos non aliud esse quam lapides. Cum autem dixisset Clemens simulachra non esse adoranda, ut quæ sint inania & planè nihil, venisset autem ei in mentem posse dicere quempiam: Non adorentur quidem idola ut quæ nihil sint, negari tamen non potest Solem & Lunam esse aliquid, nec ideo non esse adorandos, quod nihil sint, tacitæ objectioni respondet Clemens, non ideo quidem esse adorandos quod nihil sint, sed ideo non esse adorandos tanquam Deos quod Dij non sint. Non magis autem esse Deos quam orbem illum qui est circa Solem & Lunam quem ἄλως vocant, & Iridem quam diem, mensem & annum: sit autem & arcæ illa quam ἄλως vocant & Iris, à quadam affectione nubium & aëris, Iris quidem, nubis humore variato à Solis incursione, aut ex eo quod ex humidis nubibus sit solaris splendoris reflexio; ἄλως, verò, quod circa Solem & Lunam aër sit nebulosus, prohibente Solis vel Lunæ splendore ne totum eorum corpus occuperet. Dies autem, mensis, & annus, non aliud sunt quam quadam temporis spatia, quæ circumscribuntur ac definiuntur à motu Solis & Lunæ. Cum autem Sol & Luna quæ magna luminaria vocat scriptura, à Deo sint creata in signa & tempora dies & annos, ea non magis sunt dicenda Dij, quam illa propter quæ sunt creata. Quis itaque sene mentis, penam supplicium, iustitiam. Deos omnes qui dicuntur & Dij falso existimantur tollit & remouet, ut statuatur vnum solum esse Deum. Est autem veluti quidam epilogus eorum quæ ab ipso dicta sunt superius. Ita autem procedit argumentum. Si est Deus, vel multi sunt Dij qui dicuntur, vel vnus. Sed non sunt multi Dij, est ergo vnus Deus. Quod autem sit Deus probatur ex eo, quod cernatur quædam in nos diuinæ potentie prouidentia. Quod autem non sint multi Dij qui dicuntur, iam satis probatum est; Ex eo efficitur ut vnus solus sit verus Deus. Verum enimvero hominibus qui mandragoram. Mandragoræ poma dicit Dioſcorides dum oleunt vel comeduntur καρωπία, id est, soporifera, & eius etiam succum: adeo ut dicat Plinius eam largiore potu etiam enecare. Imitatus est autem Clemens Demosthenem, qui dicit ἀλλὰ καὶ μανδραγόραν πιπνύσαι, ἥτις ἄλλο τι σὺν φάρμακον ἀνδρῶντος τοιοῦτον. Sed similes sumus hominibus qui biberunt mandragoram, vel aliquod aliud tale medicamentum. Dicit ergo Clemens gentes simulachra adorantes altum quendam somnum dormire, è quo oporat ut excitentur, ut Deum intelligant, nec eum ira effugiant, ut vel aurum, vel lapidem, vel arborem, vel actionem, vel affectionem, vel morbum, vel timorem Deo similem esse sentiant, cum Deus sit eiusmodi ut nihil tale in eum cadat, qui est totus νῦν, id est, quem sola comprehendit intelligentia, à sensu omnino remotus. Vere enim sunt in alma terra tres Demonum myriades. Hæc, inquit, quæ diximus cum Deo, nullam habent similitudinem. Sunt autem præterea, ut dicit Hesiodus, in terra tres Dæmonum myriades. Sed neque ij sunt immortales, quo fit ut nō sint Dij: neque mortales, quo fit ut non sint homines. Quod autem non sint mortales, ex hoc constat quod sensu careant. Sentiat enim necesse est quod est mortale: mortuum enim est quod cum sensu fuisset particeps, sensum amisit. De Dæmonum autem natura multi multa scripserunt, nempe sintne corporei an incorporei, & num sint sensu præditi. Sunt qui eos immortales existimant, sunt qui mortales quidem, sed eorum vitam esse longè prolixiorē quam hominum, sed quomodocunque sit, ij Dij non sunt. Deinde cur in ijs quæ sunt Dæmonibus. Aliud affert quod est planè homine indignum, nempe eius à Deo acceptorum beneficiorum ingratura & immemorem animum. Omnia, inquit, sunt Domini, ut qui ea creatit & donarit, tu autem cum eis fruaris, Dominum non agnoscis nec ei agis gratias. Quid si terram, aquam, fructus, alimenta quæ tu ei debes ferre accepta, tibi adimat, quo res tandem redibit? Tu es eius figmentum, id est, ab eo es creatus & formatus, agnosce tuum Dominum. Is in te habet plenum dominium & proprietatem, cur te abalienas & alteri te mancipas? Quod autem est eius proprium, non potest iure esse alterius. Quo fit, ut sit prædo qui inuasit quod est alterius. Qui autem est prædo, nec habet proprietatem, nec verè est Dominus. Priuatur ergo proprietate & veritate. An non enim quodammodo uti Niobe. Quod in Deum sint ingrati & beneficiorum acceptorum immemores causam esse dicit quod sensu plane careant, non minus quam Niobe, quæ, ut est in fabulis, occisus suis filiis ab Apolline, conuersa est in lapidem, & vxor Loth, quæ fugiens à Sodomorum incendio, cum retro aspexisset, versa est in statuam salis, ut nostra habet versio. Dicit autem se loqui mysticè, quod huius historiz litera allegorice sit intelligenda, nempe quod qui à vitiis auersi ad ea reuertuntur, sunt instar lapidum omni sensu vacui. Ideo enim retrospexit, quod impios & in teterrimis peccatis indurato animo versantes Sodomitas amaret. Hæc tibi existima, voces dici dimittis. Hoc erat vel maximum signum sensuum egestatis incredularum gentium, quod aues & bestias magis sacras ducerent quam homines, cum contra oporteret homines sacros existimare, aues autem & bestias non aliud esse putare quam quod sunt. Sacras autem aues ideo putabant, quod quæ Dij vellent, tanquam eorum nuncij, renunciarent, significarent & prædicerent. Tantus quidem certè honor olim est habitus auguriis & auspiciis, ut inconsultis auibz nihil nec publicū nec priuatum aggredi fas esse putarēt, maxime apud Romanos. Erat autem planè ridiculū, quod Deum quidem putarent clamare per guttur auium, per os autem hominis nihil dicere. Vana autem illa opinio eos ad tantam deduxerat stultitiam, ut aues quidem, nempe coruos, graculos, vultures, & alias eiusmodi, tanquam Dei nuncios & Angelos honorarent: Dei autem homines, ita enim vocat scriptura eos qui Deo placent, non solum non honorarent, sed etiam bonum Dei nuncium, nempe Euangelium annunciantes, & ad fidem Christi instituentes, & ut recepto iam utar vocabulo, catechizantes, persequerentur & conarentur occidere. Quod quidem eo erat indignius, quod aues non aliis quam suis, quæ non intelligantur, yterentur vocibus, Dei autem

Dioſc. lib.  
4. cap. 66.  
Plin. lib. 25.  
cap. 11.  
Demosth.  
Phil. 4.

Ouid. Met.  
Genes. 19.

homines humanis iisque benignis verbis eos alloquerentur, & ea dicerent quæ dictabat ratio. Quod si humanis quidem vñ essent verbis, sed inhumanum aliquid præcepissent, aliquid possent causari, cur eos auerfarentur: Cum verò eos vocarent ad iustitiam, siue intelligas iustitiam fidei, siue omnem virtutem, nam nomine iustitiæ omnis virtus comprehenditur, nihil habent quo se excusent; oblatam eis à superis gratiam quæ per Euangelium offertur, non suscipientes, neque vitantes æternum quod eis impender supplicium. Quod Euangelium autem eis annunciatum non audiant, causa est, quod Deo non credunt, qui tamen est maximè fide dignus, neque eius ediscunt potentiam, quæ tam evidentibus signis vbique se ostendit. Quàm sit autem ridicula auguriorum & auspiciorum disciplina, non soli intellexere Christiani, sed plerique etiam è gentibus, ut in libris de divinatione Cæcero præclare eam irridet, quamvis ipse esset ex collegio Augurum. \* *Cuius autem est humanitas.* Vituperavit quidem gentes incredulas, quod oblatam gratiam non suscipiant, supplicium autem cuius minæ intentantur non declinent. Nunc autè dicit videntem Dei procedat gratia, & videntem supplicium. Dei quidem est ineffabilis humanitas, à qua gratia, Dei quoque est summum odium sceleris, à quo supplicium. Alitè autem, inquit, ira supplicium propter peccatum. Propter peccatum enim augetur ira Dei, quæ est eo grauior quo grauius & sapius admissum facit peccatum, alitur etiam & augetur supplicium. Nam Deus cum sit iustus, quo est maius & frequentius peccatum, eo maiores de eo sumit pœnas. Non quod Deus more humano irascatur, sed per eius iram intelligitur eius iustitiæ conueniens in peccata animaduersio. Ab ineffabili autem Dei benignitate quomodo procedit gratia? Benefacit, inquit, humanitas propter pœnitentiam. Est Deus quidem facilis ad ignoscendum, & ad suam conferendam gratiam, sed id non facit temere. Nam non ignoscit cuilibet, nec peccatorem prius iustificat, & ei confert gratiam, quam peccatorum præuente pœnitentia ei fuerit reconciliatus. Id autem non difficiliter assequitur peccator, qui diuinum auxilium assidue implorat, quò priuari quidem est longè miserrimum, nemò autem eo priuatur nisi qui perniciaci & obstinato corde resistit Dei præuenienti gratiæ & misericordiæ. Congruenter autem iis quæ diximus de Dei benignitate & ira, scribit Paulus in epist. ad Rom. dicens: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiā te adducit. Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius, &c. *Atque oculorum.* Nullo maiori incòmodo nos afficere potest malignus Dæmon, quàm si nos priuet visu & auditu, cū cæcitas quidem impediat ne cæli aspiamus pulchritudinē, surditas verò ne diuinā percipiamus doctrinā. Quod si tantū est incòmodum nō videre, nec audire, quàm sunt gentes vituperandæ, ad eas enim dirigit orationē, quæ sua spōte & cæcæ sunt & surdæ, nō corporeis quidē oculis, sed mente & intelligentia, ut quæ non desiderant videre cælū & cæli effectores, & totius mundi opificis diuinam audire doctrinam, maximè cum si ad eam quærendam suam applicarint voluntatē & liberum animi arbitrium, id à Deo adiuti, qui eis non deerit, possint assequi. Ut autem intelligant nihil posse obstare quo minus salui fiant si velint, multa enumerat quæ quantumvis sint graua, impedire tamen non possunt quo minus ad Dei perueniant cognitionem, à qua pender salutis hominis. Eam Dei cognitionem, id est, sapientiā, qui est Christus, qui semel fuerit adeptus, is eam tantū facit, ut non ære, non ferro, nec vllā re aliā mundana committatur, cum cæteris omnibus præferat. Ea sapientia est Christus. Christus autem est qui dat salutem, & est vbique salutaris, & merito cum sit *semper*, id est, seruator, siue malis dicere Saluator. Quoniam autem dixerat, neque paupertatem, neque possessionum egestatem, impedire à Dei cognitione, alicui autem venire poterat in mentem, ut diceret ad hanc transigendam vitam nos multis egerere, hinc tacitè respondens obiectioni; Qui est, inquit, æmulator iusti, id est, qui ardenti amore tenetur Christi, Christus enim est iustus atque adeo ipsa iustitia, is, cum sit amator eius qui nullius indiget, nempe Christi qui Deus est & homo, paucis indiget. In ipso enim Deo reposuit suum thesaurum beatitudinis, ubi non est qui eum corrumpat, non qui fissuretur, expilet & eripiat. Ibi enim est Deus qui dat bona, non est qui ea adimat, neque qui mala inferat. Quod autem in Deo sit eius thesaurus, ex hoc constat quod ibi sit cor eius. Vbi enim est thesaurus, ibi est cor tuum, & contra. Quoniam autem ad hanc vitam transmittendam aliquòd opus est viatico, in oratione Dominica, precamur nobis dari panem quotidianū. Deus enim solus est qui nullius indiget. Et ideo dicit Clemens, cum paucis indigere, non nihilo. Quod autem verti, Arreptam ære ferro commutare, Græcè est *ἀρραβάν*, id est, populatus. Suspicio quidem locum esse corruptum, & alio vocabulo vsum esse Clementem, fieri tamen potest, ut alluserit ad illud Euangelicum; Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. \* *Sed vos quidem reueremini sanctitatem.* Primum quidem verbum ita ut hic est verteram. Sed nunc animaduertens in Græco esse errorem qui ita sit corrigendus; *ἀλλ' ὑμῖς κατεπάσθητε τὴν ἀγιοτητα ἐν φόβῳ δεύσαντες τὴν ἡμετέραν ἐὺ μέτρον λόγον*, ita verti; Sed vos quidem sanctitate incantemini, & nostrum vestrumque verbum suscipite. Cuius hæc est sententia. Surda quidem aspis aures obstruit ne carmen audiat, sed vos contrà ne aures claudatis, sed sancto Dei audito carmine incantemini ut vos reddat sanctos, & nostrum vestrumque verbum suscipiatis. Quasi diceret, Verbum descendit è cælis & nostræ vestræque salutis causā carnem suscepit, non est magis nostrum quam vestrum si velitis, dummodo ipsum quod se vobis offert suscipiatis. In eo autem quod dicit, Et virus lætale expuite ut vobis quoque interitum, sicut illis senium exuere concedatur, persistit in metaphora serpentis. Constat serpentes singulis annis veterem pellem exuere, & ira desinere esse senes. Quomodo hoc fiat ambigitur: dicit Plinius, hoc fieri gustato ab eis sceniculo: alij bile seu felle euomito, quod est virus letale, exuta senectute iuuentam restitui, in qua sententia videtur fuisse Clemens. Iubet autem gentibus ut virus letale exuant, nempe ut peccata sua confiteantur & baptismo pœnitentiæ renouati, ut serpens senium, ita ipsi interitum exuant, id est, facti noui homines in Christo, vitam assequantur æternam. Cum autem hoc agatur quod est maximi momenti, oportere ipsos iis quæ dicuntur diligenter attendere, ut assequantur immortalitatem quod est pulchrum pharmacum seu medicamentum, quod ab omnibus quæ in hominem cadūt affectionibus & morbis liberat. Sed ut ad eā perueniatur, non esse instar serpentium humi reptandum, sed à terra assurgendū, & ad cælos aspiciendū & aspirandū. Nā inimici Domini qui sunt peccatores de terrenis tantum

Matth. 6.

Matth. 11.



tantum solliciti, terram lingent, id est, humi repent, ut qui omnem diuinam & caelestem repellant contem-  
 plationem. Sed quoniam non satis habebant gentes incredulæ si ipsæ serpentum more humi serperent, nisi  
 iis etiam qui ad cælum aspirabant insidiantes impedimentum afferrent, iubet eos desistere. Nam si sint pru-  
 dentes & nemini noceant, futurum fortasse Deo adiuuante, ut sint & prudentes sicut serpentes, & simpli-  
 ces sicut columbæ, & datis pennis & terrena relinquunt lustra & latibula, & in cælis habitent. Sed hoc  
 non vsuuenit nisi iis quos ex toto corde peccatorum pœnitent. Nam ij demum Dominum ex toto corde  
 capiunt. Non capiunt autem qui simulata ducti pœnitentia, mox ad peccatum tanquam sues ad vomitum  
 reuertuntur. *sperate in ipsum.* Non satis est autem pœnitere, sed & in Dominum spes est collocanda à quo  
 pender nostra salus. Sed nec pœnitentia, nec spes nostra debet esse ficta & simulata, sed corda nostra coram  
 10 illo sunt effundenda, id est, aperienda, nec in nobis debent esse vllæ latebræ, in quibus vllæ vitiorum reliquie  
 delitescant. Et sunt quidem velimus nolimus, omnia Deo aperta, sed sunt nibilo secius quæ in nobis sunt à  
 nobis exprobanda. Nam si nostra non celauerimus, & Dei auxilium implorauerimus, Deus est adiutor  
 noster in æternum, qui nobis non deerit si nobis ipsis non desimus. Hæc dicit Psalmographus; Sed quibus-  
 20 dā dicitur: Iis qui sunt recentes ab improbitate, id est, iis quibus sunt recens remissa peccata. Eorū Deus mise-  
 retur, & eos implet iustitia. Quasi diceret, Eos quidem remissis peccatis iustificauit in baptismo, sed nō est  
 satis remissa esse peccata, sic enim incepta solum est iustitia, sed eam bonis operibus perfici oportet & ad-  
 impleri. Quod facit Christus qui inceptum opus perficit vsque ad diem suum. Nam & nos quidē nostram  
 salutem operamur, sed & Deus est qui dat velle & perficere pro bona voluntate. Atque in Deo quidem est  
 sperandum, sed nostræ salutis initium est fides. Sed ne quis dicat non temere esse credendum, cum quæ pro-  
 missa sunt non semper seruentur, dicit fallere quidem homines, ut qui sint mendaces, sed Christū non falle-  
 30 re qui est Deus & homo. Nam fallere quidem posset si esset tantum homo, sed cum in Christo vnū sit sub-  
 iectū quod est Deus & homo, Deus autem sit ipsa veritas, merito ab homine est habenda fides Deo & ho-  
 mini. Crede ergo, inquit, Deo viuenti. Non est, inquit, Deus idolis similis, quæ nec viuūt nec sentiūt: Chri-  
 stus est Deus verus & viuus. Nec te à fide auocet quod passus sit in cruce. Nā passus quidem est ut homo,  
 adoratur autem ut Deus. Credite, inquit, serui mortuo, ei, inquam, qui est mortuus, sed idem & reuixit &  
 viuut. Credite omnes homines ei qui solus est Deus ex omnibus hominibus. Quasi diceret, Ex hominibus  
 in Deos relati & ab eis adorati sunt homines innumerabiles, qui tamen non aliud fuerunt quam homines:  
 solus autē Christus est Deus & homo. *Pulcher hymnus.* Hymnus dicitur id quod ad laudē Dei cantatur  
 canticū. Hic autem dicit Clemens, pulchrum Dei hymnum esse hominē immortalem, qui iustitia ædifica-  
 40 tur, & in quo sunt insculpta eloquia veritatis. Significat autem nihil esse quo magis Deus laudetur, quam  
 quod hominem fecerit immortalem, sed non quemuis hominem, verū eum in quo cum Christus positum  
 sit fundamentum, crescit id ædificium superædificata iustitia, & in eo insculptis eloquiis veritatis, & cæte-  
 ris omnibus impositis virtutibus. Ideo autem ex immortalitate hominis laudatur Deus, quod cum is homo  
 demum sit immortalis qui est præditus virtutibus, eæ virtutes nusquam melius possunt inscribi, quā in ani-  
 ma hominis tēperanti & moderata. Neq; sanē mirum, cum ea sit creata ad Dei similitudinem. Eodē autem  
 modo dicit Clemens, hominem immortalem esse Dei hymnum, seu canticum ad laudem Dei cantatū, quo  
 Paulus dicit Corinthios esse suā epistolam, ut quorū bonæ actiones magistrum magis cōmendarēt quam  
 50 quæuis eius epistola. *Oportet ut existimo.* Quoniam est verisimile, ex his gentibus quæ ad Christi fidem  
 vocabantur, futuros, qui sentirent scripturas quas oportet in suis animis insculpere & obsignare Christia-  
 nos, à suscepto vitæ suæ genere esse alienas, ostendit eas ad omne vitæ genus esse accommodatas, & multum  
 conducere. Carceres autem hic vocat, quod Græci ἀπέμεια, à quibus vel equi, vel cursores ad cursum emit-  
 tuntur. A sacris illis ergo scripturis qui eis animā habent obsignatā, ad quoduis genus vitæ emittantur, eas  
 inueniant sibi conducibiles. Qui ex scripturis patrem didicerit, & ad eum confugerit, bonus erit pater, qui  
 filium intellexit, erit bonus filius in parentes. Mariti erunt boni in vxores qui Christum legerint esse spon-  
 sum & sponsam Ecclesiam, Domini autem erunt boni in seruos, qui sunt ipsi liberati à peccati & Diaboli  
 & mortis tyrannide. *O errore qui est.* Cum hominū falsos Deos & simulachra colentiū ostendisset igno-  
 rationem, per exclamationē exaggerat & amplificat rei indignitatem, dicens & hominibus & bestiis esse  
 communem Dei ignorationem, sed in hoc esse bestias hominibus beatiores, quod bestiarum quidem tantum  
 Deum ignorant, homines autem non solum Deum ignorant, sed etiam veritatem imitantur & simulant,  
 60 falsam inducentes religionem, ut qui falsos Deos colant, & adorent simulachra.  
*Leges quidem Solonis sequatur Atheniensis, & Argiuis leges Phoronæi, & Spartanus  
 Licurgi.* Si autem te ipsum Deo adscribis, cælum quidem est tibi patria, Deus autem le-  
 gislator. Quanam autem sunt leges? Non occides, adulterium non committes, puero stu-  
 prum non inferes, non furaberis, non dices falsum testimonium: diliges Dominum Deum  
 tuum. Horum autem sunt etiam implementa leges rationales, & verba sancta, si in ipsis  
 inscribantur cordibus: Diliges proximū tuum sicut te ipsum. & tibi percutienti maxillam,  
 præbe etiam alterā. Non concupisces: sola enim cōcupiscentia admisisti adulteriū. Quan-  
 70 tō est melius hominibus ab initio ea quæ non oportet nolle concupiscere, quā assequi ea quæ  
 concupieris? Sed vos quidem sustinere non potestis salutis austeritate. Quemadmodum  
 autem nos cibis dulcibus delectamur, eos pluri facientes propter leuitatem voluptatis: nos  
 autem curant & sanant amara, quæ sensum exasperant: sed eos qui sunt imbecillo stoma-  
 cho, confirmat medicamentorum acrimonia, sic delectat & iucundo quidem sensu titillat



ἡ πόλις.

consuetudo. Sed illa quidem in barathrum deturbat consuetudo, in calum autem deducit, veritas, quæ primum quidem est aspera, sed bona puerorum educatrix: & ex ea honestus quidē ac venerandus mulierū cœtus, & prudēs & moderatus senatus. Neq; verò est aditu difficilis, neque eiusmodi ut sit eam accipere difficile, sed est proximè in nostris domibus quæ est, ut dicit tacitè significans Moses longè sapientissimus, in tribus nostris degens partibus, manibus, ore, & corde. Hoc quidem verum est ac germanum signum veritatis, quæ in summa tribus completur, consilio, & actione, & verbo. Neque verò verearis, ne multa eaque iucunda, te visis pulsum ac phantasiis abducant à sapientia, transiliet ipse lubens nugas cōsuetudinis, sicut etiam pueri, cū ad virilem ætatem peruenerint, abijciunt ludicra. Celeritate quidem inexpugnabili, & quæ faciliē aditum præbet beneuolentia, diuina quæ terræ illuxit potentia, impleuit vniuersitatem salutarī semine. Non enim tantum opus in tam paruo tēpore absque diuina cura & providentia perfecisset Dominus, qui visu est despectus, re ipsa autem adoratur, qui expurgans & salutaris, benignusq; est & clemēs, Verbum diuinū qui reuera est Deus manifestissimus, qui est vniuersorum domino exa-  
 quatus: quoniam erat eius filius: & Verbum erat in Deo, neq; quando est primum prædicatus non creditus, neq; quando suscepit personam hominis, nec quando carne effectus egit saluare actum humanitatis ignoratus. Fuit enim verus & germanus decertator, & sui figmenti propugnator. Celerrimè autē omnibus hominibus traditus, cum Sole celerius ortus esset ex ipsa paterna volūtate, facillimè fecit ut Deus nobis illucesceret, undēnam ipse esset, & quis esset, per ea quæ docuit & demonstrauit, ostendens, fæderis initor & reconciliator, & Seruator noster, Verbum, fons viuificus, pacificus, qui per vniuersam terrā faciē diffunditur, per quem, ut semel dicā, effecta sunt omnia, pelagus bonorum. Parumper autem si velis ab alto repetens, intueri diuinū beneficium. Primus homo quādo in paradiso erat, ludebat solutus, quoniam erat Dei puer: quando autem subiecit se voluptati (Serpens allegoricè dicitur voluptas, super ventrem repēs, vitio terrestri innutrita materijs) illectus est puer cupiditatibus, vir effectus per inobedientiam, & cū patrē non audisset, Deum affecit ignominia. Quantū virium habet voluptas? Homo qui erat solutus propter simplicitatē, inuentus est alligatus peccatis. Eum voluit rursus Dominus soluere à vinculis & carne illigatus. O diuinum mysterium! hunc serpentē subegit, & tyrannum redegit in seruitutem, nēpe mortem, & quod est maximè præter opinionem, illū hominem qui seductus fuerat à voluptate, qui erat alligatus interitui & corruptioni, extensis manibus ostendit solutum. O diuinum mysterium. Inclinator quidem est Dominus, homo autem surrexit, & qui cecidit ex paradiso, maius obedientiæ præmiū celos accepit. Quamobrem, ut mihi videtur, quoniam ipsum Verbum ad nos venit calitus, non est nobis amplius eundū ad humanam doctrinam, Athenas, & aliam Graciam, quinetiam Ioniam, quærendo curiosè. Si est enim nobis ille magister, qui impleuit omnia sanctis potestatibus, opificio, salute, beneficio, legislatione, prophetia, doctrina magister omnia nūc resonat, & vniuersum iam Athenæ & Gracia factū est Verbo. Nō enim poëtica quidē fabulæ credidistis, quæ Minoem scribit Cretēsem vsū esse familiari Iouis cōsuetudine: nobis autē nō credetis qui Dei fuimus discipuli, qui eā philosophiā, quæ reuera vera est, suscepimus? Quā autem summi tantū obscure significarunt Philosophi, Christi etiam cōprehendere & prædicauere discipuli. Atque vniuersus quidem, ut semel dicam, Christus non diuiditur. Non est Barbarus, nec Iudæus, nec Græcus, nec masculus, nec fœmina: est autem nouus homo Dei sancto Spiritu transformatus. Deinde alia quidē cōsilia & admonitiones, & molestæ sunt, & sunt de ijs quæ sunt singularia, an ducenda sit uxor, an sit gerenda respublica, an procreandi filij? Generalis autem sola adhortatio, & quæ ad rotam scilicet

Extensis  
manibus  
in cruce.

Galat. 3.

tam scilicet vitam in omni tempore, in omni euentu & circumstantia vitam dirigens ad id quod est precipuum, est pietas ac Dei cultus. Cui congruenter solum quoque viuere necesse est, ut semper viuamus. <sup>1</sup>Philosophia autem, ut dicunt veteres, est diuturnum consilium, quod sapientie aeternum ambit amorem. Præceptum autem Domini lucidum illuminans oculos. <sup>2</sup>Suscipe Christum, suscipe visum, suscipe lucem,

Ipse Deumque virumque ut rectè noscere possis.

- 10 Dulce est verbum, quod nos illuminauit: est super aurum & lapidem præciosum, desiderabile super mel & fauum. Quomodo enim non est desiderabile, quod mentem in tenebris defossam, operantem effecerit & efficacem, & animæ luciferos acuerit oculos? Quemadmodum enim si sol non esset, quod ad alia quidem astra attinet, nox essent omnia: ita nisi Verbum cognouissemus, & eo illuminati essemus, nihil differremus ab animalibus quæ saginantur, ut qui pinguesceremus in tenebris, & morti nutriremur. Capiamus lucem, ut Deum capiamus. Capiamus lucem, ut simus Domini discipuli. Hoc
- 20 certè Patri quoque est pollicitus. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesie laudabo te. Lauda, & narrabo tibi patrem tuum Deum. Saluum faciunt tuæ narrationes. Docebit me canticum, quod huc usque errauerim quærens Deum. Quoniam autem ad lucem deducis me Domine, & Deum inuenio per te & Patrem accipio abs te, sis tuus coheres, quoniam fratris te non puduit. <sup>3</sup>Auferamus ergo, auferamus oblivionem veritatis, ignorantia amota & tenebris, quæ impedimento sunt oculis perinde ut caligo: cum qui verè est Deus contemplemur, hanc ei primùm vocem in hymno ac-
- 30 clamantes: Salue lux, quoniam lux nobis è celo exorta est, qui defossi eramus in tenebris, & inclusi in umbra mortis: lux, inquam, sole purior, & vita quæ hîc est iucundior. Illa lux est vita aeterna, & viuunt quæcunque eam participant. Nox autem veretur lucem, & propter timorem occidens, cedit diei Domini. Fiunt omnia lux quæ sopiri non potest, & occasus credidit orienti: hoc noua voluit creatura. Qui enim omnia obequitat soli iustitiæ, æquè obit humanitatem, imitans patrem qui æquè super omnes facit oriri
- 40 solem suum, & rorem instillat veritatis. Is occasum traduxit in orientem, & mortem in vitam cruci affixit: ab exitio autem abreptum hominem, in æthere suspendit, transplantans interitum & corruptionem, in interitus & corruptionis vacuitatem: & terram mutat in calum Dei agricola, dextra signans: populos autem ad bonum opus excitans, veram vitam in memoriam redigens, & verè magnam, & diuinam, & quæ auferri non potest nobis hereditatem largiens, celesti doctrina hominem Deum efficiens, dans legem in mentem ipsorum, & eam scribens in corde. <sup>4</sup>Quâsnam scribit leges? Quod omnes scient Deum à magno usque ad paruum. Et propitius, inquit Deus, ero ipsis, & peccatorum eorum non recordabor. Suscipiamus leges vitæ, pareamus Deo exhortanti. Discamus ipsum, ut sit propitius. Reddamus illi licet non egenti gratam mercedem, affectus bene compositos: & veluti in habitata domus mercedem, pro nostra quæ est hîc habitatione, demus Deo pietatem ac eius cultum. <sup>5</sup>Æs pro auro pondus-
- 50 que nouem, pro pondere centum taurorum. Pro modica fide dat tibi tantam terram quam colas: aquam, ut bibas, & aliam, ut nauiges: aërem, ut respires: ignem, ut opereris: mundum, ut inhabites. Hinc tibi concessit in calos mittere coloniam. Hæc tot & tam magna opera & munera modica fide locauit. <sup>6</sup>Deinde qui crediderunt quidem præstigiatoribus, amuleta & incantationes accipiunt ut salutare: Vos autem ne ipsum quidem Verbum calesce, qui est seruator, alligare vobis vultis, & Dei credentes incantationi liberari quidem à vitijs & perturbationibus, quæ sunt morbi animi: auelli autem à peccato. Est enim peccatum mors aeterna. <sup>7</sup>Estis pla-

Esaie 9.

Malach. 4.

Matth. 5.

Hier. 13.  
Matth. 5.

Hom. III. 6.

Locauit, id est, tradidit largitus.

Ephes. 1.

nè surdi & caci sicut talpæ, & nihil aliud quam comedentes, degitis in tenebris, circumfluentes interitum & corruptione. <sup>m</sup> Sed est veritas quæ clamat. Ex tenebris lux lucebit. Luceat ergo lux in occulto hominis, nempe in corde, & exoriantur radij cognitionis, eum qui intus est occultus hominem manifestantes & illustrantes, discipulum lucis, qui est Christi familiaris & coheres: maxime quando pio & bono filio, maxime honorandum & colendum boni Patris nomen venerit ad cognitionem, imperantis lænia, & filio iubentis ea quæ sunt salutaria. Qui autem ei paret, in omnibus magna commoda percipit, <sup>10</sup> sequitur Deum, paret Patri, se errare cognoscit, Deum diligit, diligit proximum, implet mandatum, querit premium, postulat promissum. Deo autem semper est propositum servare gregem hominum, & ideo pastorem bonum, bonus misit Deus. Verbum autem explicata veritate, ostendit hominibus altitudinem salutis, ut vel salvi fierent ducti pœnitentia, ut iudicarentur, si non obedissent. Hac est prædicatio iustitiæ, ijs quidem qui obdierint Evangelium, seu bonus nuncius: ijs autem qui non obdierint, iudicium. <sup>10</sup> Sed terrifica quidem tuba classicum canens, congregat milites, & bellum denunciat. Christus autem pacifico modo in fines terræ inspirato, non congregabit suos milites pacificos? Atque collegit quidem, ô homo, sanguine & Verbo incruentum exercitum, & regnum celorum eis tradidit. Tuba Christi est, eius Evangelium. Is quidem tuba cecinit, nos autem audiimus. Armemur pacifice, induentes thoracem iustitiæ & fidei clypeum assummentes, & galeam salutis imponentes, & acuamus gladium spiritus, quod est Verbum Dei. <sup>10</sup> Ita nos Apostolus ordinat pacifice. Hac sunt arma nostra inuulnerabilia. His armati, conflagamus instructa acie aduersus malum, ignita mali iacula extinguamus <sup>30</sup> aqueis à verbo tinctis cuspidibus, beneficia remunerantes gratis benedictionibus, & Deum verbo diuino honorantes. Adhuc enim loquente te, dicet, inquit: Ecce adsum. <sup>10</sup> O sanctam beatam hanc potentiam, per quam Deus versatur unà cum hominibus. Melius est ergo & præstantius imitatorem simul fieri & cultorem optimæ ac præstantissimæ eorum quæ sunt essentia. Non poterit enim quis Deum imitari, nisi eo quod sanctè colat: neque colere ac venerari, nisi eum imitetur. Qui enim est celestis amor & verè diuinus, hac ratione accedit hominibus, quando in ipsa anima id quod est verè honestum, à verbo diuino excitatum, potuerit effulgere. Et quod est maximum, cum germana & sincera voluntate unà concurret salus, simul, ut semel dicam, coniungatis libera animi electione & vita. Proinde hac sola veritatis adhortatio assimilata est fidelissimis amicis, permanens usque ad extremam respirationem, & bona dux & comes toto & perfecto spiritu animæ, ijs qui tendunt ad cælum. <sup>10</sup> Quid autem te adhortor? Urgeo ut saluus fias. Hoc vult Christus, uno verbo tibi vitam largitur. Et quòdnam est hoc? Disce paucis. Verbum veritatis, Verbum incorruptionis, qui hominem regenerat, ipsum reducens ad veritatem, stimulus salutis, qui abigit interitum, qui mortem persequitur, qui edificauit templum in hominibus, ut in hominibus Deum collocet. Fac ut templum sis castum ac mundum, & voluptates & delicias, tanquam caducam & breuem florem, relinque vento & igni. Temperantiæ autem ac moderationis sapienter fructus cole, & Deo te ipsum consecra primitias, ut non solum sit opus, sed etiam Dei gratia. Decet autem utrumque, & Christo familiarem cerni, & dignum regno, & regno esse dignatum. <sup>60</sup>

Ephes. 6.

Esaie. 8.

Cōiugatis,  
id est, con-  
uenientibus.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> LEGES quidem Solomonis sequatur Atheniensis, & Arginus leges Phoronai. Aliæ quidem ciuitates habent leges quas sequantur latae à suis legislatoribus, Christiani, quibus cælum est patria, Dei sequantur leges quarum ipse est legislator. De Solone & Lycurgo vide Plutarchum in Parallelis. De Phoronæo autem hæc scribit

hæc scribit Eusebius ; Phoroneus Inachi filius & Niobes leges primus iudiciaque conscripsit. Pausanias vero, Phoroneus Inachi filius, homines primum ad publicæ vitæ consortia perduxit, cum dispersi antea solique passim degerent. *Quanam autem sunt leges.* Et veteris testamenti & noui sunt eadem leges, sed noui eo sunt perfectiores, quod Christus qui venerat legem adimpleturus, non soluturus, ea etiam prohibuerit quæ inducebant ad legem violandam, & ideo Clemens eas appellauit leges rationales, seu verbi leges, & priorum implementa. Non solum enim prohibuit eadem hominis, sed odium & iram qua ad eam peruenitur, & non solum vetuit vindictam, sed etiam iniuriæ iussit perpeffionem. Nec solum interdixit ne admitteretur adulterium, sed etiam ne videretur mulier ad concupiscendum. Est autem longè melius & perfectius, omnino quæ non oportet non concupiscere, quam ea quæ concupieris assequi, cum eis tibi minime frui liceat. *Sed vos quidem sustinere.* Qui molli delicatæ & voluptuariæ vitæ assueuerunt, nihil est quod æquè abhorrent atque vitam austeram & laboriosam. Cum ergo esset austeræ & laboriosa Christianorum vita, vt qui in ieiuniis, vigiliis, humi cubationibus, quas *χαρμυίαι* Græci vocant, se exercerent, vnde & *ἀσκηταί*, id est, exercitatores dicti sunt Monachi, quod plusquam alij his asperioribus affligendi rationibus carnem suam macerarent & domarent: illam autem vitæ austeritatem non ferrent incredulæ gentes, nec à fide ideo deterterentur, dicit Clemens austera & amara dulcibus esse præferenda. Quo fit vt de Christianæ religionis veritate id iure optimo dici possit, quod dicit Isocrates de virtute, Virtutis quidem radicem esse amaram, fructus autem dulces. Quod autem vertimus Senatus id Græcè est *παρρησία*, quod significat, & *βουλὴ*, id est, hominum multitudinem ad dandum ciuitati consilium constitutam, quæ maxima ex parte constabat ex senibus, & quamuis senum congregationem. Ita *παρρησι-  
ας*, est & gynæceum, & quæuis multitudo mulierum. Erat etiam aliud quod poterat detertere gentes à fide Christiana, nempe quod ad legem Christi non pateret facilis aditus, & difficile esset eam accipere. Cuius contrarium adstruit Clemens dicens, non esse difficile id assequi, quod est in nostris domibus, id est, in nostra potestate: esse enim in nostra potestate, quod est in tribus nostris partibus, manibus ore & corde. Quod quidem dicit Moysen tacite significasse. Ita enim scribit in Deuteronomio. Eruntque verba quæ ego tibi præcipio hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditareris sedens in domo, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur ante oculos tuos, scribesque in limine & ostiis domus tuæ. Id autem significat Moyses, omnem nostram cogitationem, orationem, & actionem eo esse dirigendam, vt lex Dei à nobis obseruetur. Hoc est verum & germanum signum quod sit in nobis veritas, quando Dei legem, & in corde meditamur, & ore eloquimur, & opere exercemus. Hæc sunt illa tria quibus dicit Clemens compleri, id est, esse absolutam & perfectam veritatem; Consilio, dum quæ sunt agenda meditamur, hoc est esse in corde; Actione, dum legi Dei conuenienter operamur, hoc est esse in manibus, Verbo, dum eam enarramus ac docemus, hoc est esse in Verbo. *Parumper autem si velis intueri diuinum beneficium.* Hic est pulcherrima diuini beneficii contemplatio. Primum hominem, nempe Adamum, à se creatum Deus collocauit in paradiso. Ludebat autem solutus, id est, nullis angebarur sollicitudinibus, nec vllis afficiebatur animi perturbationibus: erat autem solutus, id est, liber, nec vllis peccatorum vinculis alligatus, cum tamen esset sui iuris, & ei à Deo esset donatum liberi animi arbitrium. Deus enim ab initio reliquit eum in manu consilij sui, ludebat autem solutus, quoniam erat Dei puer. Non erat cur esset sollicitus, nec vlla afficeretur animi ægitudine. Deus enim eius tanquam & filij & pueri curam gerebat, *πῦς* enim & filium & puerum significat, filius erat vt qui ab eo esset creatus. Puer erat, vt qui planè esset simplex & innocens & ab omni fastu & vitæ superbia alienus. Is ergo puer cum esset sui iuris, & eius curam Deus gereret, & Dei & sui oblitus, se subiecit voluptati, quæ allegoricè à scriptura dicitur serpens, vt quæ planè sit terrestris, & humi repens aliena sit à diuino spiritu. Hinc factum est vt qui Dei erat puer, factus sit vir, sed terrena sapiens, & cum patri qui eum creauerat, & qui eius curam gerebat non obediisset, Deum affecit ignominia. Deum enim ignominia afficit qui suæ dignitatis immemor, ei non paret cui omnia sua ferre debet accepta, nihil enim suum potest dicere quod non sit eius qui dedit. *Quamobrem, vt mihi videtur.* Ex his quæ superius dicta sunt concludit Clemens, quod cum magister noster Christus qui iis quæ hic enumerat omnia impleuerit, & in eo sint omnes thesauri scientiæ & sapientiæ; cum solus, inquam, ille sit cui nihil deest, & à quo haberi possunt omnia, non esse amplius adeundas Athenas, nec Græciam aliam, nec Ioniam, vt discamus Philosophiā, maxime cum non plenam eam traderet Philosophi, sed eam tantum obscure significarent: Christi autem Discipuli eam perfectè compræhenderint & docuerint atque adeo prædicarint. Quibus eos magis oportet credere quam Minoi Cretensi, qui vt leges quas ferebat, maioris essent authoritatis, fingeat se Iouis vti cōsuetudine. Quod de Aegeria quoque nympha Numa fingeat apud Romanos, & Lycurgus apud Lacedæmonios dicebat se leges accepisse ab Apolline. Frustra, inquit, nūc quæritur Athenæ, & frustra Græcia, cum per totū orbē terrarū nūc Verbum resonet vbique, quod ad discendam verā & perfectā attinet Philosophiā, sint Athenæ & Græcia. *Atque vniuersus.* In Christo Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque præputiū sed noua creatura. Nouus autē sit homo, & noua creatura, nō quod corpore aliquid mutetur, sed quod eodē manente corpore quod prius erat terrestris, & tantū terrena sapiebat, fiat spiritalis, & ad diuina & spiritalia tantū aspiret. Neque verò est mirū, quātūuis sit nouū, quod Christus nō diuiditur dū docetur & discitur, quod in Sacramento Eucharistiæ sub symbolis panis & vini tot⁹ comeditur & tot⁹ bibitur. *Philosophia autē.* Quisnā ex veteribus hoc dicat nō meminisse me legere. Pythagoras primus vocauit Philosophū, id est, amatorē sapientiæ, cum qui eū præcesserat nō dubitasset se appellare *σοφιστής*, id est, sapiētes. Est ergo Philosophia amor sapientiæ. Clemens autē dicit eā esse diurnū cōsiliū, quod sapientiæ æternū ambit amorē. Cōsiliū diurnū appellās longā meditationē, laborēque & studiū quod in ea ponitur. Nā vt sapientiā assequaris longo opus est tempore. Ambire autem dicit, metaphora sumpta à puellis, quas ambiunt qui cupiunt earū frui cōsuetudine. Quod autem verū æternū, Græcè quidem est *αἰδιον*, sed suspicor legendū esse *αἰδῶν* in genitiuo, vt coniungatur cum sapientiæ & dicatur amorē æternæ sapientiæ, & distinguatur æterna sapiētia, cuius amore tenetur Philosophus à creatura, cuius nō tenetur. Quod si legatur æternū, intelligendum est Philosophum ambire vt in se sit

Euseb. in  
Chron.  
Pausan. 2.  
Corinth.

Deut. 6.  
& 11.

Ecclesi. 15.

1. Corin. 3.  
Galat. 6.

æternus amor sapientiæ. & *suscipe Christum, suscipe visum*. Ea æterna sapientia est verbum patris, ea est ipse Christus, Verbum est sapientia, Verbum est etiam lux quæ illuminat: lubet ergo ut Christum suscipiamus qui dat ut videamus, lux est qua poterimus cognoscere eum esse Deum & hominem, & esse unum subiectum, aut si mauis suppositum, cuius sunt duæ naturæ & voluntates, nempe diuina & humana. Dulce autem & desiderabile dicitur esse Verbum, & statim subdit causam, quod id sit quod nobis lucem afferat. Luce autem nihil est iucundius. Sol quidem efficit ut sit lux in vniuerso mundo sensibilis, qui si non esset, ne astra quidem alia lucem darent, cum ea ipsa illam à Sole accipiant. Verbum autem mentem & animam illuminat, efficitque ut quæ prius erat in tenebris nihil agens, operetur & sit efficax. Quod nisi esset, non secus atque aues quæ saginantur in tenebris tantum pinguesceretur, & saginati moreremur, nulla nostræ dignitatis & officij habita ratione, nec vlla regni cælestis proposita expectatione. Ad lucem itaque capiendam nos inuitat, ut capiamus Dominum, & eius simus discipuli. Quod ipse quoque Dominus patri est pollicitus, & dicens se nomen eius narraturum fratribus suis in medio Ecclesiæ, fratres suos vocauit suos Discipulos, quos ipse adducit ad lucem. Cum ergo ad lucem, id est, ad Deum per eum perueniant, & Deum per eum inueniant, & patrem ab eo accipiant adoptati per gratiam, qui natura est eius pater, ita fit ut sint eius coheredes, cum eum non pudeat eos appellare fratres. Hinc est quod dicit Paulus, quod si sumus filij, sumus quidem heredes Dei, coheredes autem Christi. *Auferamus ergo, auferamus*. Cum verbum quale esset explicasset, & inter cætera lucem esse dixisset, nunc tenebris & veritatis ignoracione amota, iubet per eam lucem quæ mentem illuminat, nempe Christum, Deum verum contemplari. Sed occurrit obiectio. Cum tam multi sint homines, ad quos nulla Dei peruenit visio & cognitio, quæ est vita æterna, quomodo ij dicuntur non esse vitam, quæ nunquam desinit, quod in vitam non cadit mortalem. Qui enim verè viuunt, semper viuunt, quod Dei præstat visio & cognitio, quæ est ipsa lux & vita. Sed cum alicubi dicat scriptura: Deum nemo vidit vnquam, quomodo fieri potest, ut Dei visio vita sit æterna, cum ab homine qui viuunt Deus non possit videri. Ad quod respondendum est, Dei visionem non cadere sub sensus humanos, cum Deus ipse sola percipiatur intelligentia. Non viuunt ergo qui humanis sensibus Deum comprehendunt, cum id non possit fieri. Deo enim caret qui est ipsa vita: Sed qui spiritu, ut ipse quoque Deus est spiritus & intelligentia Deum contemplatur, Deum videt & noscit; quæ est vita æterna, & licet mortali corpore viuat vita humana, viuunt tamen etiam vita diuina & æterna, ut qui spiritu Deum contemplans, efficiatur quodammodo vnus & idem spiritus. Ad hæc accedit, quod vita humana, quamuis quod sit à Deo habeat, ut qui sit vitæ fons & initium, ea tamen multis eget adminiculis, quibus deficientibus necesse est ut extinguatur. Dei autem vita est per se vita, & cui nihil potest deesse. Quo fit ut qui in eo viuunt, viuunt autem qui eum vident & norunt, tandiu viuunt quandiu eum vident & norunt. Hinc Dei visio & cognitio dicitur vita æterna, quæ hic quidem inchoatur ab iis qui Deum diligunt, spirituque & intelligentia, quoad eius fieri potest, eum apprehendunt, in futuro autem sæculo erit perfecta & omnibus numeris absoluta, quando non amplius per speculum & in ænigmate, sed facie ad faciem eum videbimus, id est, quando omnibus terrenis amoris impedimentis, eius essentia fruemur visione. Nox autem veretur lucem, & propter timorem occidens, cedit diei Domini. Lux, & nox, quæ est diei priuatio, simul stare non possunt, adueniente enim luce nox recedit. Nam, ut dicit Paulus, Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Dicit autem Clemens noctem vereri lucem, id quod est rei animatæ tribuens inanimatæ. Significat autem Christo adueniente, qui est vera lux, fugere tenebras peccati. Diem autem Domini vocat Christi aduentum, Eo adueniente omnia sunt illustrata: fugatæ enim sunt tenebræ, nec fuit quisquam non illuminatus, nisi qui exortæ luci non clausit oculos. Christi autem luce fuisse illustratum, vocat nouam fieri creaturam. Vnde etiam baptisma inter cætera nomina appellatur *φωτισμα*, id est, illuminatio. Deinde affert causam cur lux omnia illuminet. Nam Christus, inquit, Sol iustitiæ qui omnia peruat & permeat, obit humanitatem, id est, totum genus humanum pertransit, imitans patrem suum, qui Solem facit oriri super bonos & malos, & instillat rorem veritatis, id est, veram fidei docet doctrinam, quæ instar roris descendit à cælis. Deinde sequitur: Is occasum traducit in Orientem. Christus in scripturis vocatur Oriens. Ipse ergo cui est nomen Oriens, qui nos, ut ait Lucas, visitauit ex alto, occasum traduxit ad Orientem, id est, efficit ut qui erant in occidente, nempe qui erant propensi & procliuēs ad peccatorum tenebras, traducerentur ad Orientem, id est, ad ipsum Christum, & Christiani fierent, qui prius à Christo, id est, ab ipsa veritate, procul erant remoti. Quid postea sequitur? Et mortem in vitam cruci affixit. Id est, ipse in cruce affixus est & mortuus, ut per eius mortem, vita quæ propter peccatum homini fuerat adempta, ei veluti postliminio restitueretur, imo verò longè melior & præstantior, nempe vita æterna. Ab exitio autem arreptum hominem in æthere suspendit. &c. Quasi diceret, Ipse in cruce suspensus in æthere, & hominem in altum extulit, liberauitque ab interitu, & cum esset antea interitui & corruptioni homo obnoxius, interitum & corruptionem veluti transplantatam & transmutatam penitus sustulit. Postea autem dicit, Et terram mutat in cælum Dei Agricola. Christum vocat Dei Agricolam, sicut etiam in Euangelio, dicitur homo, qui est Dei Agricola, exiisse ad agrum seminandum. Nec ideo non est Dei Agricola, quod ipse Christus patrem suum appeller agricolam, & Paulus Corinthios dicat esse Dei agriculturam. Terram autem mutare dicit in cælum, quod homines quamuis terram habitent, optimo accepto à Christo semine, non amplius sint terrestres, sed cælestes diuini & spirituales. Dextera autem signans dicit, alludens ad id quod scribitur apud Matthæum, quod Deus in fine sæculi sententiam laturus, bonos statuit à dextris, malos autem à sinistris. Vbi etiam populos ad bonum opus excitat, narrans quæ cōsequatur ij qui suis eleemosinis bene merentur de pauperibus, & quænam sit eis danda hæreditas, nempe regnum cælorum, dum dicit, Venite benedicti patris mei, possidere paratū vobis regnū à constitutione mundi. Nā possidete, Græcè est *κατακληρονομήσατε*, id est, sitis heredes regni. Cælesti autem doctrina Christus hominem Deū quodammodo facit, quādo per eā efficitur vnus cū eo spiritus. Nā qui adhæret Domino, inquit Paulus, vnus est spiritus. Quod autem



- autem dicit, dans legem in mentem ipsorum & eam scribens, id dicit conuenienter ei quod prædixit Hieremias; Post illos dies, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Hier. 31. Quod quidem citatur à Diuo Paulo dum dicit ad Hebræos; Dabo leges meas in mente eorum, & in corde eorum superscribam eas. <sup>1</sup> *Quasnam scribit leges!* Hæ leges quas dicit Clemens, sunt apud eundem Hieremiam in eodem loco; Inter leges autem primum tenet locum, quæ cauet ut omnes Deum norint à minimo usque ad maximum. Quod quidem aded fuit verum, ut post Christi aduentum vbique fere terrarum cessarit adoratio simulacrorum & Dæmonum, falsorumque cultus Dæmonum. Hinc Dei cognitio, quæ certa & stabili in Christum fide nititur: adiuncta est pœnitentia, quæ efficit ut deletis peccatis Deus amplius eorum non recordetur. Hæc autem est peccatoris iustificatio, qua remissis peccatis, fides per charitatem operatur, & spes in Deum collocatur. Hæc verè lex dicitur, quæ à Græcis proprie νόμος vocatur, quod suum unicuique tribuatur, nempe Deo pietas, & qui eum decet cultus, in proximum autem certis hominum constitutis gradibus, quoad eius fieri potest, beneficentia. Has leges iubet ut suscipiamus, & pro plurimis & maximis quæ à Deo hic accepimus beneficiis, tanquam habitationis mercedem ei reddamus fidem, & pietatem, & bonos mores, & effectus bene compositos. Tot autem & tanta quæ à Deo accipimus beneficia, cum exigua mercede quam Deo non egenti reddimus, nempe cum pietate & eius cultu conferens, eam dicit esse veluti Diomedis & Glauci permutationem, id est, valde inæqualem. Vsurpauit autem hoc vocabulum locauit, tanquam nos à Deo tot & tam magna opera quæ enumerauit, certa mercede pendenda conduxerimus. Quod autem dixit Deum concessisse, ut hinc in cælum mittamus colonias, hoc dixit respiciens ad magnarum ciuitatum, quas metropoles appellant, consuetudinem, quæ suos ciues ad alios agros colendos & regiones habitandas mittebat, & ideo eas appellabant colonias, quæ à Græcis dicuntur, κολωνίαι, quasi procul à domo sua amandatz. <sup>2</sup> *Deinde qui crediderunt.* Amuleta sunt quæ à Græcis dicuntur, ἀμύλητα. Ea autem sunt quæ vel collo suspenduntur, vel brachiis alligantur. Iis autem utebantur præstigiatores & incantatores ad morbos, ab iis qui ipsis credebant propulsandos. Miratur autem Clemens quod amuleta pluris faciant, ut qui ea credant salutaria, & ideo ea collo suspendant & brachiis alligent, quam ipsum verbum cœlestes qui est Saluator. Ex quo colligitur non esse superstitiosum, verba sacra collo suspendere, & brachiis alligare, imo verò pium & religiosum, dum ab eis absit fraus & impostura Dæmonis. Incantatio autem etsi accipiatur sæpius in malam partem, est tamen etiam quædam bona incantatio, ut hic dicitur, Dei incantatio, quæ liberat à vitis, & auellit à peccatis. <sup>3</sup> *Estis plane surdi & cæci sicut talpæ.* Gentes incredulas assimilant talpis, ut quæ nec verbū Dei audiant, nec Euangelij lucem aspiciant, & in tenebris agentes nihil aliud quam comedant, interitu & corruptione vniuersæ circumfusæ. Quod autem est in Græco exemplari ρωδδ, quod est edetuli, existimo legendū esse κωφοί, quod est surdi, quod etiā ita verti. Non cōuenit enim, edetuli, cum eo quod mox sequitur; Comedētes. Dentibus enim non carent qui comedunt. Atque talpam esse quidē cæcā, & ex eo constare quod non appareant eius oculi inuolucro quodam tecti, & ex eo quod talpa cæciorem dicimus quem nihil videre significamus. Surdam quoque eam esse est verisimile, ex eo quod auditus instrumento careat. Quod autem eos qui ipsam captant sentiat, non tam auditui quam odoratiui est tribuendum. <sup>4</sup> *sed est veritas quæ clamat; Ex tenebris lux lucebit.* Postquam dixit gentes degere in tenebris, nunc eas consolatur, dicens exclamare veritatem; Lux lucet in tenebris. Occultum quidem est cor hominis, sed lux quæ lucet in tenebris, id potest illuminare, eo autem illuminato, exorti radij scientiæ & cognitionis ostendunt Discipulum lucis, nempe eum qui est tinctus salutari lauacro baptismi, quod appellatur etiam φωτισμός, id est illuminatio. Hic autem lucis Discipulus, non solum est Christi familiaris, sed etiam eius frater & coheres, ut qui per gratiam sit Dei filius, nempe adoptiuus, cum Christus eius sit natura filius. Hoc autem tunc maxime vsuuenit, quando, ut pius & bonus filius, honorandum patris nomen cognouerit, & eius præceptis quæ nec sunt difficilia, & salutem afferunt, paruerit. Eadem enim sunt & patris & Christi præcepta, qui dicit, iugum suum esse suauē, & onus leue. Apposite autem dicit Clemens; Lux luceat in occulto hominis, nempe in corde, cum Paulus ad Ephesios dicat, illuminatos oculos cordis vestri. <sup>5</sup> *sed terrificæ quidem tubæ.* Habent terreni Imperatores & belli duces suam potentiam, habet & Christus suam. Illi autem ad bellum terribili tuba suos milites congregant, & bellum indicunt. Christus autem non aliud canit classicum quam pacem, & eos suos congregat milites qui sunt pacifici, eis enim suam dat pacem, eis pacem suam relinquit. Quo fit ut ab eis alienæ sint animi perturbationes, & sint tranquilla omnia. <sup>6</sup> *ita nos Apostolus ordinat pacifice.* Hæc est, inquit, armatura, qua Apostolus nos pacifice instruit. His armis nos instruit Apostolus Paulus, non ad bellum gerendum, sed ad pacem agendam. Hæc arma quibus nos instruit Paulus, sunt inuulnerabilia, quo fit ut securè possimus instructa acie decertare aduersus malum, nempe aduersus Cacodæmonem, & ignea illius tela extinguere aqueis cuspidibus à Verbo tinctis. Alludit autē ad baptismum, quo extinguuntur peccata, quæ sunt ignea tela Dæmonis. Extinguuntur autem aqua & verbo. Nam ubi ad elementum accesserit verbum, & quæ prius sola erat aqua, fuerit salutari lauacri facta sacramentum, Cacodæmonis corrumpit vniuersa potentia, nec possunt ignita iacula ei nocere qui salutari aqua fuerit tinctus. Hortatur ergo ut confidentes pugnemus aduersus Dæmonem, & aqua illius baptismi tela ignea extinguamus. Nec de victoria dubitemus, cum Deus promittat nobis repente suum adfuturum auxilium. Quo nomine Deo meritò sunt agendæ gratiæ, & diuino suo Verbo est ei honor habendus. <sup>7</sup> *O sanctam & beatam hanc potentiam.* Homo ita armatus, ut docet Paulus, efficitur potens. Potentia autem illa beata est & sancta, qua Deus versatur cum hominibus. Cum hominibus autem versatur Deus, quando fugato Cacodæmone, & profligatis peccatis, est in animis hominum pax & tranquillitas. Quando autem ab animis hominum absunt aggritudines & perturbationes, illi colunt & imitantur Dei essentiam, quæ est omnium optima & præstantissima. Non colitur autem Deus nisi diligatur, & ad eius similitudinem, quoad eius fieri potest, perueniatur. Est autem verè cœlestis is amor, quando in anima hominis resplendet bonum & honestum, simul coniunctis libera animi electione & vitæ bonitate. <sup>8</sup> *Quid autem te adhortor?* Hic est finis & veluti epilogus totius huius exhortatoriæ ad gentes orationis, cuius non est alius scopus & institutum, quam ut gentes



salutem assequantur. Non est autem nomen in quo detur salus quam Christi. Saluus non est nisi qui vivit, Christus autem est Verbum vitæ. Saluus non est nisi qui vere est: Christus autem est verbum veritatis, atque adeo ipsa veritas. Saluus non est in quem cadit corruptio & interitus: Christus autem cum verè sit id quod est nempe *veritas*, & ens, si latinè liceat dicere, nec corrumpitur, nec in eum cadit interitus, & ne homo corrumpatur, & interitui sit obnoxius, eum saluari laacro regenerat, reducens ad veritatem, id est, ut verè sit efficiens, qui alioqui morti æternæ erat obnoxius, vixit à Deo separatus qui est vera vita: Ad id autem quod ipse largitur stimulat & incitat nempe ad salutem. Interitum abigit, & mortem expellit, morte suam revocans sententiam, quam in prothoplastum cum peccasset rulerat. Christus templum ædificavit in hominibus, in eos immittens Spiritum sanctum quem constat esse Deum. An nescitis, inquit Paulus, quòd templum Dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis? Et rursus: Nescitis quod membra vestra templum sunt Spiritus sancti? Hac templi ædificatione Christus Deum collocauit in hominibus, & qui prius erant mortales, eos Deos quodammodo effecit. Cum autem, inquit, te Christus tanta dignitate affecerit, ut te Dei templum esse voluerit; fac ut te ita geras, ut eum decet qui est templum Dei, nempe ut sis castus, ob-scenasq; & turpes fugias voluptates, & ut quæ sint caducæ & breves, eas igni relinque absumendas, eis autè contrarias cole & exerce virtutes, nempe temperantiam, & modestiam. Quæ Deo consecrantur sancta sunt, & te Deo consecrare oportet ut sis sanctus. Deo autem consecrantur ac dedicantur quæ sunt optima & præstantissima: Tales sunt quæ Deo offeruntur primitiæ. Te itaque Deo consecrabis si sis bonus & virtute præditus: Quod si feceris, non solum eris Dei opus tanquam à Deo creatus, sed etiam Dei gratia, ut qui sis regeneratus, virtuteque auctus & Dei gratia. Non solum decet te esse Christi familiarem & regno dignum, sed etiam te oportet esse regnum assecutum. In hoc enim nostra consistit summa felicitas, quod nobiscum cum Christo intercedat familiaritas, & non solum simus digni regni, sed etiam regnemus cum Christo. Quod quidem regnum est paratum à constitutione mundi piis & iis qui Christum diligunt, & bona exercent opera.

1. Cor. 3 &amp; 6.

*Fugiamus ergo consuetudinem, fugiamus tanquam scopulum difficilem, aut Charybdis minas, aut fabulosas Sirenes: suffocat hominem, à veritate auertit, abducit à vita, est laqueus, est barathrum, est malum ventilabrum consuetudo. Ait quidem ille:*

Hom. in Od.

Nauem inter fumum sæuum fluctumque coërce.

Circem in-nuit.

*Fugiamus, fugiamus o socij, hæc vnda ignem eructat, mala est insula, accumulata ossibus & cadaueribus. In ea autem canit formosa meretricula, voluptas, quæ publica oblectet musica:*

Sirenes hæc dicunt Vlyssi.

Gloria Græcorum veni, agè huc illustris Vlysses,  
Siste ratem, diuina audire ut carmina possis.

*Laudat te, o nauta, & celebrem te dicit & illustrem, & Græcorum gloriam sibi vendicat meretrix. Sine eam possidere cadauera, fert tibi opem diuinus Spiritus. Prætergredere, voluptatem abige:*

Hesiodus in oper.

Atque caue meretrix te fœmina fallere compta  
Possit, dulce loquens, quærens te euertere nido.

*Præternauiga canticum, mortem operatur. Si solum velis, viciisti interitum, & ligno alligatus, eris solutus ab omni exitio. Gubernabit te Verbum Dei, & ad portum cælorum te adducet Spiritus sanctus. Tunc meum Deum intueberis, & sanctis illis initiabere mysteriis, & frueris iis quæ sunt occulta in cælis, quæ mihi sunt seruata, quæ neque auris audiuit, nec in cor alicuius ascenderunt. Soles mihi duos en videre videor, & duplices Thebas, dicebat quidam bacchans idolis, mera ebrius ignorantia. Ego verò eius misertus fuerim debacchantis, & eum qui sic desipit, adhortatus fuerim ad moderatam temperantemque salutem: quoniam Dominus quoque pœnitentiam peccatoris, & non mortem desiderat. Veni o vesane, non thyrso innixus, neque hadera redimitus. Abiice mitram, & nebridem, sis temperans ac moderatus. Ostendam tibi Verbum, & Verbi mysteria narrans conuenienter tuæ imagini. Hic est mons Deo dilectus, qui non tragædiis subiicitur, ut mons Cythæron: sed est dedicatus veritatis actibus, mons sobrius, castis umbrosus syluis. In eo autem bacchantur, non fulmine ictæ Semeles sorores, Menades, quæ in incesta visceratione carniū initiatur, sed Dei filia, pulchræ agnæ, quæ veneranda Verbi orgia cōcelebrant, chorum moderatum congregantes. Chorus sunt iusti. Canticum est hymnus Regis omnium, psallunt puellæ, gloria afficiunt Angeli, Propheta loquuntur, editur sonus musica, cursu Thiasum*

Thiasum persequuntur, magno studio festinant qui sunt vocati, patrem cupientes recipere. <sup>1</sup> Veni tu quoque mihi ô senex, relictis Thebis, & diuinatione abiecta & arte Bacchica, deducere ad veritatem. Ecce do tibi lignum quo innitaris. Festina Tiresia, crede. Christus illuminabit visum sole splendidius, per quem cæcorum oculi respiciunt: nox te fugiet, ignis perterrebitur, mors peribit. Videbis cælos ô senex, qui Thebas non aspicias. <sup>2</sup> O verè sancta mysteria. O puram lucem, præferuntur mihi faces, cum cælos & Deum inspexero, sanctus fio initiatus. Sacrorum autem interpretes est Dominus, & mystam obsignat illuminans, & Patri cõmendat eum qui credidit, qui seruatur seculis. <sup>3</sup> Hæ sunt debacchationes meorum mysteriorum. Si velis tu quoque initiare, & chorum duces cum Angelis circa eum qui est ingenitus, & ab interitu alienus, & qui solus est verè Deus, unà hymnum nobiscum canente Deo Verbo. Aternus hic est Iesus unus, qui magnus est pontifex & unius Dei, qui idem quoque est pater, orat pro omnibus, & hortatur omnes. Audite gentes innumera-  
<sup>10</sup> biles, vel potius quicumque ex hominibus estis ratione præditi, & Barbari & Græci, voco omne genus hominum, quorum ego sum opifex voluntate Patris. Venite ad me omnes sub uno Deo collocandi, & uno Dei Verbo: nec sola ratione superate expertia rationis animantia, sed etiã ex uniuersis mortalibus do fruendam vobis immortalitatem. <sup>4</sup> Volo enim volo vos hac quoque impertiri gratia, plenum & integrum præbens beneficium. Interitus & corruptionis vacuitatem, & rationem vobis largior, Dei cognitionem, perfectum me ipsum largior. Hoc sum ego. Hoc vult Deus. Hoc est consensio, hoc est concentus & harmonia Patris. Hoc Filius, hoc Christus, hoc Verbum Dei, brachiũ Domini, potestas uni-  
<sup>20</sup> uersorum, voluntas Patris. Quorum olim quidem imagines, sed non omnes similes. Volo vos corrigere ad exemplar, ut sitis mihi quoque similes: ungam vos unguẽto fidei, per quod interitum exuistis & corruptionem: & iustitiæ nudam ostendam figuram, per quam ad Deum ascenditis. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. <sup>5</sup> Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quòd ego sum mitis & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. <sup>6</sup> Festinemus, curramus ô religiose, & Dei verbi similes, ô homines, imagines, festinemus: cur-  
<sup>30</sup> ramus, tollamus iugum eius, subeamus incorruptionem. Pulchrum aurigam hominũ Christum diligamus. Pullum cum veteri duxit sub idem iugum, & iuncta hominum biga, cur- rum dirigit ad immortalitatem, contẽdens ad Deum, ut euidenter impleat quod tacitè significauerat: prius quidem in Hierusalem, nunc autem agens in cælos. Pulcherrimum est Patri spectaculum filius æternus, victor. Magno ergo studio & contentione feramur ad  
<sup>40</sup> honesta & efficiamur homines pijs ac religiosi, & maxime eorum quæ sunt aliena ab affe- ctionibus & perturbationibus, Deum & vitam possideamus. Est autem Verbum adiutor: <sup>7</sup> bono animo simus, & in eo ponamus fiduciam. Nec nos unquam tantum auri & argenti & gloriæ subeat desiderium, quam ipsius Verbi veritatis. Neque enim Deo gratum est, si nos ea quidem quæ sunt maximi pretij, minimi facimus: amentias autem, & ignorantias, & socordias, ac voluptates, & cultus simulachrorum, manifesta probra ac dedecora, & impietatem extremam pluri faciamus. <sup>8</sup> Non abs re enim philosophi, quæcunque stulti faciunt, ea impiè gerere, & impios esse existimant. Quinetiam ipsam præterea ignorantiam insaniam genus describentes, nihil aliud quàm multos fatentur insanire. Non est ergo dubi-  
<sup>50</sup> tandum, inquiet Verbum, utrum sit eorum melius, sapere ac moderatum esse, an insanire. <sup>9</sup> Oportet autem veritati fortiter adherentes, Deum sequi totis viribus, moderatè se geren- tes, & existimare omnia eius esse sicut sunt. Præterea autem cum nos quoque didicerimus esse pulcherrimum eius possessionem nos ipsos Deo permittere, Dominum Deum diligẽtes, & hoc nostrum esse munus per totam vitam existimantes. Si autem sunt cõmunia ea quæ

Matth. 11.

Esa. 4.

Psal. 81.

sunt amicorum (est autem homo pius ac religiosus, Dei etiam amicus Verbo intercedente) fiunt itaque omnia hominis, quia sunt Dei omnia, & sunt omnia amborum amicorum communia, Dei & hominis. <sup>2</sup> Nobis ergo hoc nunc restat, ut dicamus, eum solum qui pius est ac religiosus, Christianum esse, & diuitem, & temperantem, & generosum, & ea ratione Dei imaginem cum similitudine, & dicere & credere & iustum & sanctum, ut qui à Christo Iesu factus sit cum prudentia, atque adeo iam quoque Deo similis. Non celat itaque Propheta gratiam, dicens: Ego dixi dñi estis, & filij excelsi omnes. Nos enim, nos <sup>10</sup> adoptauit, & noster tantum vult esse pater, non eorum qui fidem non habent. Res ergo nostra ita se habent, qui sumus Dei ministri. Qualia autem sunt consilia, tales quoque sunt sermones: quales autem sunt sermones, tales etiam actiones: & qualia sunt opera, vita talis. <sup>1</sup> Bona est uniuersa hominum vita, qui Christum cognouerunt. <sup>m</sup> Satis, ut puto, verborum fecimus, etiamsi longius processi, propter humanitatem & beneuolentiam, quod de Deo habui effundens, utpote qui ad maximum omnium bonorum hortarer, nempe salutem. De ea enim vita quæ nullum habet finem & intermissionem, nec volunt quidem unquam inter- <sup>20</sup> mitti orationes, sacra enunciantes. Nobis autem adhuc hic restat finis, ut eligamus id quod est utile, vel iudicium, vel gratiam. Nam ego ne puto quidem esse dubitandum, utrum eorum sit melius: sed nec fas est comparare vitam cum interitu.

## COMMENTARIUS.

Proper. 5.

<sup>4</sup> FUGIAMVS ergo consuetudinem. Idolorum & falorum Deorum cultum dixit antea esse adscribendum consuetudini, quæ cum veluti in alteram sit conuersa naturam, ab ea non facile receditur, maxime cum ea iucunditatem & voluptatem afferat. Ad eam autem fugiendam hortatur, quod hominibus exitium afferat, <sup>30</sup> non minus quam scopulus, aut charybdis, aut Syrenes. Est autem hinc perpetua allegoria sumpta ex iis quæ scribit Homerus in Odyssea de Scylla & Charybdi vitanda & Syrenibus, ut Circe cõsulit Vlyssi. Iis Syrenibus cantus suauitate præternauigantes illicientibus, & ad exitium trahentibus, assimilat Clemens voluptatem. Harum autem Syrenum cantico simile est, quod à Solomone scribitur in prouerbiis de meretrice. Ne intenderis fallaciæ mulieris. Fauus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. Nouissima autem illius amara quasi absinthium, & lingua eius acuta quasi gladius. Pedes eius descendent in mortem, & ad inferos gressus eius penetrant &c. Opere præcium autem est videre quàm pulchrè Christianismo hanc allegoriam accommodet Clemens, dum dicit gentilem ligno, nempe cruci alligatum, sicut Vlysses erat alligatus malo naui, solum fore ab omni exitio. Pulchrè quoque persistens in rei nauticæ metaphora Verbum Dei dicit eum gubernaturum, & Spiritum sanctum ad portum cœlorum eum deducturum, ubi <sup>40</sup> & Deum esse visurum, & cœlestibus mysteriis esse initiandum, & ea percepturum, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit. <sup>5</sup> soles mihi duos en videre videor. Cœlestibus mysteriis dixerat eum initiandum, qui ligno crucis alligatus & à verbo gubernatus in portum fuerit deductus. Nunc hortatur ut Bacchi relictis orgiis & mysteriis, quæ celebrantur à furiosis & insanis, his Christi initientur mysteriis quæ sunt moderata & temperata, & salutem afferunt. Cuiusmodi autem essent ea Bacchi orgia viderè licet, & apud Diodorum Siculum lib. 5. cap. 2. ubi de Baccho & eius comitatu, scribit amplissimè, Ouidius quoque lib. 4. Metamorph. quomodo Bacchi celebrarentur orgia paucis exponit dicens;

Immunesque operum famulas Dominaeque suorum,  
Pectora pelle tegi, crinales solvere vittas  
Serta comis, manibus frondentes sumere thyrsos,  
Iusserat.

Athen. li. 8.

Illud autè, Soles mihi duos videre videor, & duplices Thebas, sumptum est ex aliqua Tragœdia, Ut quod vnum est autè, tanquam duo appareant, & ebriis & furiosis accidit. Quoniam autem Thebis & in monte Cytherone, hæc Bacchi celebrabantur orgia, à Thebis & à monte Cytherone ad montem Domini aduocat, in quo non Tragœdiæ aguntur, sed pietatis opera exercentur, & simul confert cum Bacchidibus & Mænadibus orgia Bacchi celebrantibus, Dei filias, nempe virgines sacras quæ orgia Dei celebrat. Et quoniam de orgiis agitur, videndum est quam pulchrè persistat in metaphora, utrobique inducens Orgia, sed Bacchi insana: Christi autem temperata ac moderata, & Baccho tribués Mænadas, Christo autem, iustorum Chorum, sacras Virgines, Angelos & Prophetas, ut in Bacchi, ita etiam in Christi orgiis edissoluitur musica, & ut Thiasus ea dicitur multitudo, quæ festinans Bacchum sequitur: ita magno studio festinant qui sunt vocati à Christo, patrè nempe, Deum cupientes recipere. Hæc autè Christi <sup>60</sup> orgia aduocans iubet, ut ea exuant ornamenta, quæ conueniunt Bacchi orgia celebrantibus, nempe ut neque thyrsos innitantur. Thyrsus autem est virga frondibus vestita, qua & ipse utebatur Bacchus, unde & factum est prouerbiū. Multi thyrsigeri pauci verò Bacchi: & qui etiam Bacchi celebrabant orgia, neque caput habeant hædera redimitum, & mitram abiciant, quam gestans Bacchus dictus est <sup>61</sup> ~~μυρρῶν~~, teste Diodoro, & quam etiam gestabant, qui eius festa agebant, & ut abiciat etiam nebriden, quæ est pellis ceruina qua tegebatur pectus bacchantiū. ~~νεβρίς~~ enim, unde ~~νεβρίς~~ est cerui hinnulus. Quod si credamus Diodoro, non cerui, sed pardipelle tegebatur Bacchi pectus & Bacchantiū. Ouidius quidem certe quia pelle tegeantur

tegerentur eorum pectora, non expressit. *Veni tu quoque mihi, ô senex.* Per Apostrophem conuertit Clemens sermonem ad Thebanum Tiresiam, qui erat & vates & cæcus, & qui orgia Bacchi instituerat. Relinque, inquit, Thebas, diuinationem abiice, & fallacia Bacchi orgia, & veni ad veritatem, id est ad Christum, qui est ipsa veritas. Non est tibi amplius gestandus thyrsus bacchicus. Ecce do tibi lignum quo innitaris, nempe crucem. Festina, ô Tyresia, non Bacchum sequens, sed Christum, crede in Christum. Si in eum credideris, illuminaberis ab ipso, is enim est qui visum dat cæcis, in tuis oculis nullæ erunt amplius tenebræ, nulla caligo, in te nihil poterit ignis æterni supplicium, qui impiis & sceleratis cum Diabolo est paratus, nō modo ignem non timebis, sed ipse etiam ignis à te terrebatur. Mors à Christo in morte victa peribit. Nam vt Christus à mortuis surrexit, ita tu quoque cum à mortuis surrexeris, eris immortalis, nec amplius morieris. Mors itaque non est vera mors, sed ad meliorem vitam transitus. Quo fit vt mors merito dicatur perisse, & cui ita caligant oculi, vt Thebas non videas (nam qui duplices videt Thebas, cum Thebæ vnum sit ciuitas, is non videt Thebas.) Si ad Christum veneris, videbis ipsos cælos. *Ô verè sancta mysteria.* Exclamat admirans sancta Christi mysteria, quibus qui iniciantur illuminantur, & illuminati sancti fiunt. Dominus autem est interpret sacrorum, & crucis signo signat, cum qui initiatur illuminans, & patri commendat eum qui credidit, qui seruatur seculis, id est, qui ita seruatur, vt in æternum sit futurus saluus. *Hæ sunt de bacchationes.* Talia sunt, inquit, Christi orgia, talia mysteria. Si velis, inquit, tu qui es ex gentibus, initiare his mysteriis, & non cum Silenis, non cum Bacchidibus & Menadibus, sed cum Angelis, chorum ducere, & nō circa Bacchum, qui est totus temulentie deditus, & voluptati, sed circa Deum ingenitum, & interitui non obnoxium, & qui solus verè est Deus. Neque verò nos soli canemus, sed vnà nobiscum canet Deus Verbum. Quemnam autem dicimus esse hoc Deum Verbum? Is est Iesus æternus vnus. Iesus, id est, qui dat salutem: Æternus autem, cuius non est principium nec finis. Qui est magnus Pontifex: Qui est Pontifex secundum ordinem Melchisedech, Dei vnus Pontifex. Nam sicut vnus est Deus, ita vnus sufficit Pontifex. Nam quilibet Deus etiam apud gentes suum habebat Pontificem. Quo fit vt cum sit vnus tantum Deus, vnus tantum sit propriè Pontifex, qui est Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Quanquam ij quoque dicuntur Sacerdotes, qui in sacrosancto eius corpore & sanguine sub symbolis panis & vini, sed eius verbis & autoritate consecrādo, immolando, & offerendo, vtuntur eius verbis & autoritate. Ille autem ipse Deus cuius est Pontifex, est eius quoque pater. Eum sibi Pontificem elegit ipse pater, vt testis est Paulus scribens ad Hebræos. Christus non semetipsum clarificauit vt Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eū; Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit; Tu es Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Is ergo Iesus Christus, cum sit & Verbum, & quatenus homo sit sacerdos Dei secundum ordinem Melchisedech, & pro hominibus fundit preces, & pro eis intercedit, eosque hortatur vt vni Deo se subiungentes ad salutē cōmuniter festinent. *I volo enim, volo vos hac quoque impetiri.* Christus Iesus qui est Creator omnium, omnes vocat homines, vt vni Deo & vni Verbo subiecti salutem consequantur: Saluati autem esse non possunt, nisi sint immortales. Brutis quidem in hoc estis, inquit, superiores, quod sitis ratione præditi: sed volo vos in hoc eis esse præstantiores, quod præter rationem quæ est vobis insita, ex vniuersis mortalibus soli sitis immortales. Perfectum & plenum volo meum sit beneficium. A me habetis rationem qui sum λόγος, quod idem est quod verbum & ratio, sed præter rationem volo vt vobis accedat immortalitas. Cum autem fueritis & ratione præditi, & interitus minime obnoxij, Deum perfectè cognoscetis, & eo fruamini. Iam ego perfectum meipsum vobis largior, qui ratione vos impetior, cum sim ipse λόγος, & ipsa ratio, & vos reddo immortales, qui cum quatenus sum verbum & ratio, semper viuo, atque adeo sum ipsa vita, homo factus morte depicta, vt tu qui natura eras mortalis, æterna vita fructeris, effeci. Hec sum ego, & Verbum, & morte carens. Hoc vult Deus, vt ego id sim quod sum, & tu eius quoque sis particeps: Pater & Filius, etsi duæ sint hypostases vnum tamen sunt, & in hoc consentiunt, & in hoc vnus est contentus, & vna harmonia & consonantia, & ita filius est harmonia patris, est Verbum Dei ac ratio patris, est brachium Domini. Nam vt homo operatur per brachium, ita Deus omnia operatur per filium, adeo vt vnà sit operatio & vnus operans: Filius est potestas vniuersorum, cum Deus per Verbum omnia operetur, nec alter ab altero separatus operetur. Filius etiam est voluntas patris. Nam quod vult pater, vult filius: Non vult autē nisi per Verbum seu rationem. Verbum ergo seu ratio est voluntas patris. Atque creati quidem sunt homines ad Dei similitudinem & imaginem: erant ergo ij etiam olim imagines, sed non erant omnes illæ imaginē similes, erant enim alie exemplari ipsi minus similes. Dicit ergo Christus se velle eas corrigere ad exemplar, vt eæ sint ipsi similes. Sed quomodo, ô Christe, corriges nos ad exemplar? Vigila, inquit, vos vngentes to fidei: Quasi diceret, Sum Christus, & Christus dicor quod sim vnctus: Vnctus enim sum Spiritu sancto, vt in quem Spiritus Domini descenderit, & super quem visus est Spiritus descendere sicut columba, & super quem requiescit Spiritus Domini. A me autem dicuntur Christiani, quasi vncti, eos enim vngit Christus, id est, vnguento fidei, quod quidem est vnctio spiritus. Per quod, inquit, vnguentum interitum, carnis & corruptionem. Per illud vnguentum fidei & spiritus, quod in baptismo suscipitis, cum non amplius sitis terreni, sed spirituales, exuitis interitum & corruptionem, id est, euaditis immortales. Nam in baptismo aqua mors simul cum peccato & Diabolo obruitur, & simul cum Christo ad vitam resurgitur: *Et in ista nudam ostendam figuram.* Non satis est obrui & submergi peccatum, sed iustitiæ quoque opus est bonis operationibus, quæ sint nudæ, id est à quibus remota sit omnis simulatio & hypochripsis. Ea est via, inquit, per quam in cælum ascenditis, quando & peccata tolluntur, & bonæ sunt operationes. Venite ad me omnes qui laboratis &c. Videntur quidem blandæ & iucundæ esse voluptates, & quæcunque peccata iucunditatis quandam speciem præ se ferunt, sed tamen eo tandem res redit, vt exclament peccatores, Lassati sumus in via iniquitatis, sed virtus cum primo aspectu dura videatur & aspera, mox mitescit, iucundaque fit & leuis. Et ideo Christus omnes ad se vocans, qui peccatorum pondere præmuntur, eos se dicit refecturum & recreaturum. Nam quod asperum videtur esse iugum, id temporis tractu & assuetudine redditur suauis, & onus quod videbatur ferri non posse, id à Christo nostris humeris impositum, adeo fit leue, vt nullam affe-

Hebr. 5.  
Psalm. 1.Matth. 3.  
Luc. 4.  
Esa. 11.

Sap. 5.

Matth. 21.  
Marc. 11.  
Luc. 19.  
Ioan. 12.

rat molestiam, nullam difficultatem. Hoc in antiquis illis Monachis, olim videte licuit, qui in virtutis certaminibus ita se exercuerunt, ut quæ inexercitati fugiebant tanquam intollerabilia, ij obuiis, ut aiunt, vlnis tanquam leuia & facilia, atque adeo iucunda illa exciperent & amplecterentur. *¶ Fectinemus, curramus.* Alludens ad Bacchica illa orgia quæ qui celebrabant, festinabant, horratur homines, quos religiosas dicit imagines & Verbi similes, ut quæ factæ sint ad Dei similitudinem, ad Christum currant festinantes, & eius iugum tollant, ut ita fiant immortales. Christus est pulcher auriga hominum, homines enim vehit ad immortalitatem, eum diligamus. Et veterem, inquit, synagogam, nempe Iudeos & Gentes sub idem duxit iugum, eos veluti iuncta biga ducit ad immortalitatem, id implens quod allegoricè significauerat in ascensu suo in Hierusalem. Nam & pullum & asinum ducēs in Hierusalem, significabat se in Hierusalem cœlestem, scilicet cœlos ducturum, & Hebræos & Græcos nempe gentes. *¶ Non abs re enim philosophi.* Philosophorum maxime autem Stoicorum est sententia; Omnes stultos insanire: nulla autem est maior stulticia, quam simulachra colere, & mortuos pro Diis habere, & in quibus nullus est sensus, imò ne vlla quidē vita ea venerari, tanquam præstantem quandam ac diuinam naturam. Hæc cum multis accidunt, fit ut sint multi stulti, insani & impij. *¶ Oportet autem veritati fortiter adherentes.* Qui falsos Deos colit, is veritati non adhæret, Deus enim est veritas. Oportet autem veritati adhærentem Deum sequi totis viribus: Deum autem sequitur totis viribus, qui eum diligit ex toto corde & tota anima. Non diligit autem qui non est modestus & moderatus, & qui suum esse aliquid, nō autem Dei censet esset omnia, ut sunt re vera, Dei enim reuera sunt omnia qui condidit omnia, & in quo sunt omnia. Omnium autem Dei possessionum nulla est homine pulchrior. Cum ergo eius simus, eaque pulcherrima possessio, totos nos debemus ei committere, eumque diligere & existimare hoc nostrum esse munus & officium, ut eum per totam vitam diligamus. Quod si eum diligimus, is quoque nos vicissim diligit. Quod si nos diligit, nostra quoque diligit, & quæ sunt illius, & quæ nostra sunt inter nos communia. Amicorum enim sunt inter se omnia communia, ut est in proverbio. Quod autem homo pius ac religiosus sit Dei amicus, ex hoc constat quod Verbum, quod inter Deum & hominem intercedit, inter vtrunque conciliat amicitiam. Quod si Dei sunt omnia, hominis autem & Dei sunt omnia communia, sequitur ut sicut Dei, hominis quoque sint omnia. Hoc vidit Socrates licet ethnicus, qui bonorum virorum omnia esse ita colligebat, Deorum sunt omnia: Boni viri Deorum sunt amici, & amicorum inter se communia sunt omnia. Bonorum igitur virorum sunt omnia. De hoc autem proverbio, vide Erasmmum in proverbiis qui illi primum tribuit locum. *¶ Nobis ergo hoc nunc refert.* Ut Stoici sua habebant placita, quæ multis videbantur paradoxa, admirabilia, inquam, & quæ sunt præter opinionem, cuiusmodi sunt; Solum sapientem esse diuitem, liberum, honoratum, pulchrum, Regem: ita etiam Christiani sua habent paradoxa, quæ licet sint admirabilia, sunt tamen vera, nempe; Solum pius ac religiosus Christianum esse diuitem, temperantem & generosum, Deique imaginem & similitudinem, atque ad eò Deo similem. Neque enim is diues est censendus, qui auri & argenti abundat copia, cum sua sorte nemo sit contentus. Is demum est diues qui habet omnia. Omnia autem habet, cui Deus sua obtrigit hæreditas. Temperans non est qui terrenis omnibus se explens deliriis & voluptatibus, id solum non habet quod solum satiat, nempe Deo non fruitur. Generosus & fortis, magnique & excelsi animi non est, qui non propter Deum aspera quæque patienter sustinet, Dei non est imago & similitudo, neque Deo similis qui in sua in proximum beneficentia Deum non imitatur, ut qui amiserit eam cum qua à Christo erat creatus Dei similitudinem. Creatus autem à Christo fuit cum prudentia. Non enim fortuito ac temere ab eo fuit creatus, sed eius instituti ac voluntatis fuit ea creatio. Ea autem Christi creatio est, quæ in baptismo fit regeneratio, per quam efficiamur Dij & filij excelsi. Filij, inquam, Dei, non natura, sed gratia. Per gratiā enim Deus nos in filios adoptauit, & filij sui naturalis facti sumus cohæredes. Sed non omnes Christiani sunt diuites, temperantes, generosique & Deo similes, & ita Dij & filij excelsi, sed ij demum qui saluari lauacro tincti sunt pij ac religiosi, fidem habentes, & Deum patrem agnoscentes. Non vult enim Deus esse pater eorum, qui fidem non habent. Cum autem fides nos efficiat Dei ministros, simusque adoptiui Dei filij, & eum agnoscamus patrem, oportet & cōsilia nostra, & verba, & actiones, & opera, & vitam nostrā, nempe Christi, conuenire professioni. *¶ Bona est vniuersa hominum vita.* Bene, inquit, & ex virtute viuunt, qui Deum cognouerunt. Deum autem cognouerunt, qui ex Deo nati ac regenerati factis testantur se Deum nosse. Qui autem ab eo defecerunt, & quam ei dederunt fidem, fregerunt, ij cum non sint amplius pij & religiosi, non sunt censendi Christiani, nisi eos peccatorū pœnituerit. *¶ Satis, ut puto, verborum fecimus.* Se excusat quod prolixior fuerit eius oratio, nempe quod propter suam in homines beneuolentiam, de Deo dixerit quod potuerit, ad maximum bonum hortans, nempe ad salutem, quæ nobis datur à Christo: non enim est aliud nomen, in quo possimus esse salui. Salus autem non est aliud quàm vita æterna, id est, vita quæ nullam habet finem, nec intermissionem, & durat perpetuò. Ut autem vita illa est perpetua, nec vnquam finitur, ita de ea quoque oportet perpetuam esse orationem quæ res sacras enūtiat. Reliquum esse dicit, ut cum sit in nostra potestate, vel damnationem eligere, vel gratiam, quæ est vita æterna, id eligamus quod est vtilius & melius. Dubitandum autem non esse quin citra comparisonem quam non licet facere, vita sit melior interiri. Ex quo concludit, quod cum Christus sit is qui dat salutem, id est vitam æternam, is sit diligendus, amplectendus, colendus, & adorandus.

## ORATIONIS ADHORTATORIÆ AD GENTES FINIS.

CLEMENTIS



# CLEMENTIS ALEXAN-


## DRINI PÆDAGOGI,

### LIBER PRIMVS.

#### CAPITA LIBRI PRIMI.

- 10 **Q**UOD proficetur Pædagogus. Cap. 1.  
 Quod propter peccata nostra nos moderetur Pædagogus. Cap. 2.  
 Quod sit benignus & hominum amator Pædagogus. Cap. 3.  
 Quod ex æquo virorum & mulierum amator Pædagogus sit sermo. Cap. 4.  
 Quod omnes, qui in veritate versantur, sint apud Deum pueri. Cap. 5.  
 Aduersus eos qui existimant puerorum & infantium appellationem significare primarum disciplinarum doctrinam. Cap. 6.  
 Quis sit Pædagogus, & de eius pædagogia. Cap. 7.  
 Aduersus eos qui existimant, non esse bonum, quod iustum est. Cap. 8.  
 Quod eiusdem sit potestatis & benefacere, & iuste punire. In quo etiam dicitur, quis sit modus Verbi Pæ- Cap. 9.  
 dagogiae. Cap. 10.  
 Quod idem Deus per idem verbum & à peccatis arceat minans, & humanæ naturæ de salutem adhortans. Cap. 11.  
 Quod per Legem & Prophetas Verbum fungatur Pædagogi officio. Cap. 12.  
 Quod Pædagogus conuenienter paternæ affectionis seueritate & benignitate usus sit. Cap. 13.  
 Quod, quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, sit ex recta ratione: ita rursus peccatum sit præter rectam rationem.

#### Quid proficetur Pædagogus. CAP. I.

- 30  **C**ONSTITUTA<sup>a</sup> est basis veritatis, o vos pueri, vobis ipsis sancti templi magni Dei, infractum fundamentum cognitionis, pulchra adhortatio per obedientiam vitæ rationi consentanea, æterna appetitio deiecta in prædium intelligens. Cum hæc quidem certè tria sint in homine, mores, actiones, animique affectiones seu perturbationes: mores sortitus est sermo exhortatorius, pietatis dux ac religionis, qui instar carinæ subiectus est ad fidei ædificationem: quo quidem nos valde exultantes, & opiniones veteres abiurantes, ad salutem capevandam inuenes alacresque reddimur, cum psallente prophetia concinentes: Quam bonus Israël Deus noster, qui recto sunt corde: Omnibus vero actionibus præest sermo qui versatur in tradendis præceptis: animi autem motibus ac perturbationibus medetur sermo consolatorius. Hic ipse idem omnis sermo, cum unus sis, à munda-  
 40 na, in qua eductus & coalitus est, consuetudine hominem abripiens, & in simplici uniusque modi fidei in Deum salute insinuens, dux scilicet cælestis sermo, quando ad salutem quidem adhortatus est, et impositum est nomen exhortatorij. Hic sermo propriè incitatorius, ex parte scilicet totum, est appellatus. Est etiam exhortatoria uniuersa religio piusque Dei cultus, ut qui & vitæ hic rectè degenda, & futura desiderium menti cognate ingeneret. Nunc autem cum & in medendo, & in præceptis tradendis versetur, & ad utrumque simul, cum quem admonet, ipse seipsum sequens, adhortetur, qui in nobis sunt animi morborum curationem in summa promittens, hic à nobis apposite uno appelletur nomine, Pædagogus: cum in actione, non in accurate tradenda disciplinæ ratione, versetur Pæ-  
 50 gogus: quatenus eius quoque finis est, animam meliorem reddere, non docere: & in vita moderata ac temperata, non quæ sit scientia prædita, instaurare. Quanquam hic ipse quoque sermo ad docendam aptus est, sed eo in præsentia non utitur. Qui enim quæ ad dogmata perueniunt declarat et reuelat, is sermo est qui in docendo versatur. Cum autem in actione versetur Pædagogus, postquam ad componendos mores prius est adhortatus, tum ad ea quæ oportet agenda adhortatur, pura ac sincera præcepta tradens, & eorum quæ

K



prius admissa sunt, erratorum imagines ac similitudines posteris ostendens. Sunt autē ambo utilissima: Adhortatoriū quidem genus, ad parendum. Quod autem instar imaginis & similitudinis assumitur, quod ipsum quoque est duplex, sicut prior coniugatio: partim quidē in eo consistit, ut bonum eligentes imitemur: partim autem, ut malum repudiantes auersemur. Morborum itaque animi hinc sequitur curatio, cūm adhibitis imaginum & similitudinum solatiis, animos confirmat Pædagogus humanis præceptis, tāquam lenibus medicamentis, ad perfectam veritatis cognitionem eos qui laborant deducens. Inter sanitatem autem & cognitionem permultum interest: nam hæc quidem disciplina, illa verò curatione comparatur. Qui itaque laborat, non prius aliquid ex iis quæ ad doctrinam pertinent didicerit, quàm perfectē sanus fuerit. Neque enim discantibus ac laborantibus unumquodque præceptum similiter traditur, sed illis quidem ad cognitionem, his verò ad medelam. Quemadmodum ergo, quorum corpus ægrotat, iis medico opus est: ita quorum æger est animus, iis pædagogo opus habent, ut animi nostri morbis medeatur: deinde verò doctore, qui puram deducat animam ad cognitionis aptitudinem, ut possit reuelationem sermonis percipere. Porro autem dum gradu salutari nobis conuenienti in efficaci disciplina nos studet perfectos & consumatos reddere, pulchra vititur æconomia, omni ex parte benignus & hominum amans Sermo, è supernis adhortans, deinde fungens Pædagogi officio in omnibus, & nos edocens.

## COMMENTARIUS IN CAP. I.

- QVID proficitur a Pædagogo. Huius libri titulus est Pædagogus. Ita enim cum inscripsit Clemens, Pædagogus autem est, qui pueri curam gerens, eum ita instituit, ut bonis moribus conuenientes exerceat actiones, & memor institutionis ab officio non recedat. Puer autē qui instituitur, est Christianus, qui Christi fide & moribus imbutus ad salutem ducitur. Ad salutem autem non peruenit, nisi qui cum fide, & qui fidem decent moribus, Christiano homine digna coniungat officia. Hæc officia nos docet Pædagogus. Est autem hic liber eiusdem planè argumēti, cuius D. Ambrosij liber de Officiis. Quis est autem hic Pædagogus? Qui Græcè dicitur παιδαγωγός. Is autem est Latine vel verbum, vel sermo, vel ratio, & oratio. Duobus autem modis accipitur à Theologis παιδαγωγός, seu sermo & verbum. Significat enim & ipsam Dei sapientiam, quæ est ipse vnicus Dei filius, cuius est æterna generatio, verè immutabilis, qui verè est & verè consistit: Significat & ipsum Dei quod profertur eloquium, quodquidem etsi non sit hypostaticum, ut quod consistentem & permanentem non habeat substantiam, in hoc tamen consistit, quod nobis relinquitur contestatam æternam Dei voluntatem, quæ diuinitus inspirata nobis fuit tradita in scripturis sanctis. Omnis autem scriptura diuinitus inspirata, ut ait Dñs Paulus, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendū in Iustitia, ut perfectus sit ad omne opus bonum instructus. Vtrius autē modo accipiat, seu sermo & Verbum, seu eloquium, is iurè dicitur Pædagogus. Erudit enim Verbum hypostaticū, docens per scripturam: Scriptura quoque erudit quæ est verbum Dei, ab ipso verbo inspirata, diuinitus in hoc autem argumento ita procedit Clemens. Primum quidem cūm hic liber inscribatur Pædagogus, verba sua dirigit ad pueros qui docentur à Pædagogo, & affert causam cur hunc librum, quem inscribit Pædagogus, præcedenti subiunxerit, quem appellauit sermonem exhortatorium: Initij autem libri hæc est sententia. In vobis, ô pueri, iactum est fundamentum veritatis, cūm per verbum exhortatorium falsis veteribus amotis opinionibus, data est vobis fides, quæ bonos habet adiunctos mores, restat ut huic fundamento fidei & bonorum morum, bonæ superstruantur actiones, & si quæ contigerint animi affectiones & perturbationes, quæ sunt morbi, eæ curentur. Constituta est basis veritatis. Pueros in fide & moribus à sermone præcedenti institutos alloquitur Clemens. Constituta est, inquit, basis, & iactum fundamentum: Sumpta est metaphora à columnis & ædificiis. Nam id quod columnam sustinet dicitur basis, & nisi prius iactum fundamento consistere non potest ædificium. Sed cuiusnam rei basis & fundamentum? Veritatis. Id autem quod vere est, dicitur veritas. Solus autem Deus vere est. Et ideo Christus, cūm simul cum Patre & sancto Spiritu sit vnus Deus, non dubitauit dicere se esse vltimam, veritatem, & vitam. Sed hic per veritatem, non ipsum Deum intelligit, sed certam de Deo vero persuasionem, ut interim innuat nihil esse firmum, nihil stabile ac solidum in Dæmonum, Deorumque qui dicuntur, & inanum simulacrorum, falsa religione. Quod autem intelligat certam de vero Deo persuasionem, ostendit id quod sequitur. Infractum fundamentum cognitionis. Firmum, inquit, & stabile fundamentum cognitionis, id est scientiæ. Sed cuius rei scientiæ? Sancti templi magni Dei. Quodnam est autem hoc templum sanctum magni Dei? Carnis à verbo susceptæ Oeconomia ac dispensatio. Magni enim Dei templum merito dicitur Christi corpus, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Et certè si Christiani propter inhabitantem in eis Christi spiritum dicuntur templum Dei, quanto magis Christus qui & ipse est Deus, & in cuius corpore omnis habitat diuinitas corporaliter, magni Dei templum merito vocabitur. Illius ergo templi magni Dei, id est carnis à verbo susceptæ, qui habet cognitionem, is Patris quoque & sancti Spiritus, qui in Christo habitat habet noti-

2. Tim. 3.

Ioan. 14.

Coloss. 2.

1. Cor. 3. &amp; 6.

2. Cor. 6.

bet notitiam, quæ per solam habetur fidem. Sed quibusnam est constituta hæc basis, & hoc fundamentum? Vobis inquit, ipsis, o pueri. Vobis, inquam, qui Christiana pietate & fide estis imbuti. Sed quænam est hæc basis, & hoc fundamentum? Pulchra adhortatio. Nam fidei fundamentum in vobis iecit adhortatio, ut qui audientes ei sitis assensu. Fides enim est ex auditu. Sed nunquid satis est exhortationem audivisse, & assentientem credidisse? Nequaquam. Nam ea demum fides affert salutem quæ operatur per dilectionem. Ea enim demum fides saluum facit quæ est viva. Fides autem sine operibus est mortua. Et ideo subiungit, per obedientiam vitæ rationi consentaneæ: quasi diceret, Non satis est fidē habere & Deum nosse, nisi eius præceptis pareas, & vitam ita instituas, ut à verbo seu ratione non discrepes. Id enim significat, *πιστος λογος*, id est, per vitam verbo & rationi congruentem: *λογος* enim significat & verbum & rationem. Quid verò, satis ne est credere, & præcepta servare? Minime. Oportet enim Deum tanquam scopum tibi proponere, omnesque tuas actiones ad eum dirigere & eius fruendi, qui est vita æterna, perpetuo teneri desiderio, & cum Psalmista dicere, Quemadmodum desiderat cervus ad fontes, ita desiderat anima mea ad te Deus. Cæterum non omne Dei desiderium iuvat ad salutem. Si quis enim Deum ita desideraret, ut eum assecutus crederet se carnalibus expleturum deliciis & voluptatibus, falleretur, & rem Deo indignam, & ei minime convenientem appetere. Nam ut Deus est spiritualis, ita etiam spirituale esse oportet eius desiderium, nec in Dei quæ appetitur consecutione, visione, apprehendere aliquid carnale. Deus enim ipsum diligētibz bona promittit, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit. In eo quidem fallebantur Chiliastæ, quod post resurrectionem existimarent se mille annos esse victuros in omni genere deliciarum. Et ideo dicit Clemens, Dei cognitionis fundamentum, esse æternam appetitionem deiectam in prædium intelligens. Persistit autem in metaphora fundamēti, dum dicit deiectam. Per prædium vero intelligens, significat terrā spiritualem. Dei enim oportet æternum esse desiderium, sed nihil carnale, terrestre, & crassum est de Deo concipiendum, sed spirituale, & quod sola percipit intelligentia. *Cum hæc quidem certe tria sint in homine.* Explicaturus quidnam profiteatur Pædagogus, prius docet quænam sint partes exhortatorii sermonis, qui hunc librum præcessit. Tria, inquit, sunt in homine, mores, actiones, affectus. Mores sortitus est sermo exhortatorius. Is nos ducit ad pietatem & religionem, ad fidem adducens, ad quam ædificandam is est veluti fundamētum, non secus atque carina est fundamentum navis. Aperte autem dixit fidei ædificationem: Nam cum fides sit in Christum, ipse Christus Iesus est lapis angularis, in quo omnis ædificatio crescit in templum sanctum in Domino. Templum autem sanctum in Domino est Ecclesia, quæ est à Christo supra petram ædificata, id est, supra fidei firmitatem ac stabilitatem, à qua etiam nomen accepit Petrus Apostolorum Coryphæus. Is autem sermo exhortatorius, cum falsorum Deorum & simulacrorum cultus ostenderit errores, latos reddit: nihil enim est quod gravius sit & molestius homini quam errare, labi, & falli, & maxime in præcipuis: efficit autem ut veteribus abiuratis & abrenunciatis erroribus, ad salutem acquirendam contendamus, Christo in baptismo nomen dantes, & Dei præcepta servantes. Dei autem beneficentiam in nos agnoscētes cum Regio Psalte canimus; Quam bonus Israel Deus, iis qui recto sunt corde. Quam bonus est Deus Israel, idem enim est Deus & veteris & novi testamenti, quicquid delirent Marcionistæ; Bonus est, inquam, iis qui recto sunt corde. Recto autem sunt corde, qui post susceptum baptismum Deum unum & trinum sincere colunt, neque amplius relabuntur in veteres errores, neque tanquam canes ad remissorum peccatorum vomitum redeunt, sed fidei fundamento in quo sunt boni mores, à charitate procedentes superstruunt actiones. *Omni bus vero actionibus.* Postquam docuit quidnam profiteatur sermo exhortatorius, nunc docet quidnam profiteatur Pædagogus: Duo autē proficitur, nempe & dirigere actiones, quod ut melius facias, tradit præcepta, & vocatur sermo *πονητικός*, id est præcepta suggerens & admonitiones, & curare animi motus seu affectus & ægritudines, & vocatur sermo *παρηγορητικός*, id est, consolatorius, consolatur enim ad pristinam reducens tranquillitatem. *Hic ipse idem omnis sermo.* Unus & idem sermo pro varia & diuersa functione variis & diuersis appellatur nominibus, quando ad salutem quidem adhortatur, est adhortatorius ex parte totum ita appellatus, cum tota religio perpētua sit exhortatio, sed tunc propriè est adhortatorius, quando ad exhortandum peculiariter est deputatus. Pædagogus vero, quando versatur in curandis animi morbis, & tradendis præceptis. Pædagogus autem dicitur, quod ad agendum instituat, dogmata autem non tradat, & animam quidem reddere meliorem, nempe moderatiorem & temperatiorem, non autem doctiorem, proponat. *Morborum itaque animi.* Pædagogus, & ea docet quæ sunt agenda, & quæ non agenda. Quæ non sunt autem agenda, sumuntur ex imaginibus, & similitudinibus, & exemplis. His quoque imaginibus, similitudinibus, & exemplis historicis utitur Pædagogus, ad curandas animi ægritudines & perturbationes. Adductis enim his imaginibus & exemplis adhibet quædam humana præcepta, tanquam leuila quædam medicamenta. Quibus recreatus & confirmatus ægrotus animus, ad perfectam veritatis cognitionem deducitur à Pædagogo.

Quòd propter peccata nostra nos moderetur Pædagogus. Cap. II.

**P**ÆDAGOGVS\* autem noster, o vos pueri, est Deo Patri suo similis, cuius est filius, in quem nullum omnino cadit peccatum, estque nulli reprehensioni affinis, & animo impatibilis: Deus in figura hominis, impollutus, paternæ voluntati seruiens, Deus verbum, qui est in patre, qui est à dextris patris, & cum figura Deus est. Hic nobis est imago in qua nulla est macula. Ei omnibus viribus tentandum est animam similem efficere. Sed ille quidem liber est ab omnibus humanis animi perturbationibus. Propterea enim vel solus est index, quòd solus sit in quē peccatum non cadit:

K ij

Gal. 5.  
Iac. 2.

Psal. 41.

Esa. 64.  
1. Cor. 2.

Ephes. 2.

Psal. 72.

Christus  
Deus in fi-  
gura homi-  
nis.

Ioan. 5.  
2. Pet. 2.

nos autem conemur quoad eius fieri poterit, ut quàm minimum peccemus. Nihil enim maiori cura ac studio esse debet, quàm ut ab animi perturbationibus morbisque primùm liberemur: deinde verò, ut prohibeamus ne in peccatorum consuetudinem facile prolabamur. Atque optimum quidem est nullo modo penitus peccare, quod quidem Dei esse dicimus. Secundum autem, nullum ex voluntariis attingere maleficiis, quod est proprium sapientis, & in inuoluntariis non adeò multa incidere. Tertium autem, quod est proprium eorū qui bene educati & à Pædagogo rectè instituti fuere, in peccatis nō diutissimè immorari, ultimo loco ponatur. Sed ei quoque salutare fuerit, si iis qui vocant ad pœnitentiā, minimè repugnauerit. <sup>1</sup> Atque mihi quidem per Moysen videtur pulcherrimè dicere Pædagogus: Si quis in eo fuerit repente mortuus, statim polluetur caput voti eius, & radetur: peccatū inuoluntariū, mortē repentinā appellans. Eam autē dicit polluere, ut quæ animā macula respergat, & ideo quācitissimè ei adhibet medicinā, cōsulens ut statim ei caput radatur, nempe ignoratiæ comas, quæ umbrā rationi offundunt, amouere & abstergere suadēs, ut à dēsa vitij materia nuda relicta ratio (ea autem sedē suam collocat in cerebro) quamocysimè redeat ad pœnitentiā. Deinde cum pauca adiecisset, subiūgit: Priores autē dies irrationales. Per quæ clarū est significari peccata quæ non facta sunt per rationē. Et inuoluntariū quidē appellauit repentinū, peccare autē, irrationale. Quamobrem sermo Pædagogus sortitus est moderationē, ad prohibendū irrationale peccatū. <sup>2</sup> Id autē hinc ex Scriptura cōsidera: Propterea hæc dicit Dominus; quod prius fuerit peccatū, arguendo ostēditur per sequentē dictionem, Propterea, quod iustum iudicium sequitur. Idque per Prophetas aperte ostēditur, dum dicunt: Si non peccasses non hæc esset minatus; & propterea sic dicit Dominus. Propterea quod hos sermones non audiistis, ideo hæc dicit Dominus: Et ecce propterea dicit Dominus. Propterea enim est Prophetia, propter obedientiā scilicet & inobedientiā. Propter illam quidē, ut seruemur: propter hanc autē, ut castigemur. <sup>3</sup> Est autē Pædagogus noster Verbum, qui præternaturales animæ affectiones curat per admonitiones. Morborum autem corporis auxilium, propriè vocatur Medicina, quæ docetur humana sapiētia. Verbum autem paternū, solus est humanarū agnitudinum, Pæonius medicus, & sanctus agrotæ animæ incātator. Saluum fac seruum tuum, inquit, Deus meus sperantē in te. Misere mei Domine, quia clamaui ad te toto die. Medicina enim ut ait Democritus, medetur morbis corporis, sapiētia autē liberat animam à perturbationibus. <sup>4</sup> Bonus autē Pædagogus, qui est sapiētia, qui Verbum Patris, qui fabricatus est cælū, uniuersi figmētī curam gerit, eiusque corpori & animæ medetur, qui est omni ex parte sufficiens medicus humana nature, seruator, Surge, inquit, paralytico, & sublato, in quo iaces, grabato, vade domū, & qui prius erat infirmus, ex templo sanus & firmus euasit. Et mortuo Lazaro, dixit, egredere. Ille verò mortuus, ex sepulchro exiit qualis erat ante quàm moreretur, meditatus resurrectionē. <sup>5</sup> Quinetiam ipsi quoque per se medetur animæ præceptis donisque ac gratiis. Sed præceptis quidē & monitis id facere utique differt: donis autē & gratiis diues, dimittuntur tibi peccata tua, nobis dicit peccatoribus. <sup>6</sup> Nos autē simul ac ipse cogitauit, facti sumus infantes, optimū & stabilissimū locum ab optima & præclare ordinata eius moderatione adepti: quæ primū quidē in mundi & cæli solique ambitibus circumagitur, in cæterorūque astrorum motibus versatur, propter hominē: deinde verò in ipso homine, in quem omne eius studium confertur: eumque maximum ac pulcherrimum esse opus existimans, prudentia quidem ac moderatione & temperantia animā eius direxit: corpus verò pulchritudine iustæque & commodata membrorum proportionē temperauit: in humane autem nature actionibus quod in eis rectè & ex virtute geritur, pulchrumque qui est in eis ordinem, ex suo eis inspirauit.

Numer. 6.

Esai. 66.  
Hierem. 7.  
Ezech. 33.

Psal. 85.

Marc. 2.  
Ioan. 11.

COMMENT.

\* PÆDAGOGVS autem noster. Ex eo quòd dicit Filium esse Patri similem, ostendit esse distinctas ac separatas patris ac filij hypostases ac personas. Nam cum nullum simile sit idem, sit autem filius patri similis, ex eo sequitur alium esse patrem, alium filium, quod pugnat cum Sabellianis: Sed non ex eo sequitur, non esse patrem & filium vnus & eiusdem essentia. Est quidem filius patri similis, sed idem est non solum ὁμοῖος, id est similis essentia, quod ad circumscribendum Concilij Niceni decretum frustra excogitarunt Arriani, sed etiam ὁμοῖος, id est vnus simul & eiusdem essentia. In quem nullum cadit peccatum, Græcè est ἀμάρτητος, quod est, si dici posset Latinè, Impeccabilis, id est, qui nec peccat, nec potest peccare. Estque nulli reprehensionis affinis] Græcè est ἀνεπίλητος, id est, qui non potest reprehendi. Est autem vnum alteri consequens. Nam si nihil potest reprehendi præter peccatum, sequitur vt qui non possit reprehendi, non peccet. Et animo impatiibilis, ἀπαθὴς τῷ ψυχῷ, id est, in cuius animam nulla cadit ægritudo, nullus à ratione deflectens motus, nullaque perturbatio. Deus in figura hominis. Hoc de Christo verissime dicitur, post susceptæ carnis dispensationem. Nam qui prius solum erat Deus, postquam Verbum caro factum est, fuit Deus & homo, & quamuis in eo appareret sola hominis figura, sub ea tamè latebat Deus, quo fit vt à Propheta meritis sit dictus Deus absconditus. In eodem enim subiecto, seu maius supposito, erat & filius hominis, quod vocabulum sæpius vsurpat ipse Christus, id est homo, quod ipsa præ se ferebat figura, & filius Dei, id est Deus, quod intus quidem latebat, sed id apertè ostendebant diuina opera signa & miracula. Paternæ voluntati. In Christo etsi duæ fuerint voluntates, diuina & humana, ita tamen semper se gessit, vt diuinæ humanam subiiceret voluntatem, & suam, quatenus erat homo, voluntatem à patris voluntate nunquam vellet discrepare, adeò vt à morte quidem liberari, quod desiderabat caro, vt homo voluerit, sed se tamen velle quod pater vellet affirmari, neque suam voluntatem ab eius voluntate seiuixerit. Quo factum est vt animam suam non inuitus, sed sponte posuerit. Dicit enim; Nemo tollit animam, sed ego pono eam à meipso, Deus Verbum: In principio, inquit Ioannes, erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Græcè verbum dicitur λόγος. λόγος autem & sermonem seu orationem verbumque significat, & rationem. Quæ omnia vnigenæ Dei filio ita conueniunt, vt siue eum dicas verbum, quod apud Theologos est vsitatus, siue sermonem & rationem, non est quod propterea te quispiam iure reprehendar. A mente quidem certè, tanquam à patre, generatur & sermo & verbum quod profertur, & ratio qua ratiocinamur, nec obstat prolatio nec ratiocinatio, quo minus, & quod pronuntiatur, & quod in syllogismum deducitur, adhuc sit in mente tanquam in patre. Ita nec æterna filij à patre generatio impedit, quo minus genitus filius adhuc sit apud patrem. Quæ quidem filij generatio, etsi sit eiusmodi vt non possit enarrari, per hæc tamen vocabula, quantum humana potest capere imbecillitas, vtrumque potest, non intelligi, sed coniici. Qui est in patre. Ad Dei imaginem & similitudinem factus est homo. Ea autem hominis imago & similitudo, consistit non in corpore, sed in anima, in qua est intelligentia, memoria, & voluntas. Ipsum autem Dei verbum, quod omnia condidit, hominem quoque creauit ad suam imaginem & similitudinem. Hinc factum est vt verbum quod est Græcè λόγος, id est ratio, hominem quoque fecerit λογικόν, id est, rationis participem, siue maius rationalem. Illa autem Verbi, qui est noster Pædagogus, imago, ad quam expressi & effecti sumus, est pura, & munda, & ab omni sorde & macula immunis. Nam apud eum, sicut apud patrem lumen à quo est genitus, nulla est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. \* sed ille quidem liber. Anima quidè nostræ imagini sit similis, Verbo, inquam, nostro pædagogo, si nō peccet, sed cum solus sit Deus qui non peccet. Nam si nos peccatum non habere dicamus nos ipsi seducimus, & in nobis veritas non est, si eius non possimus omni ex parte esse similes, pro viribus saltè, admittamur vt ad eius similitudinem quàm proxime accedamus. Hoc ita demum fiet, si quam minimum peccemus. Sed quoniam rarum est vt minimum peccemus, rãta est humanæ naturæ ad peccatum propensio & procliuitas, hoc saltem caueamus, ne per diurnam peccandi consuetudinem in peccatis perseueremus. Nam hominis quidem est peccare, in peccatis autem perseuerare, non hominis, sed diaboli. Non omnino autem peccare est solius Dei: Hanc autè dicit esse causam quod Dominus noster Iesus solus Iudex à Deo sit constitutus viuorum & mortuorum, quod solus sit, in quem non cadat peccatum, alioqui filio non omne daturus Iudicium, neque enim pater quenquam iudicat. Nam re vera Iudex esse non debet, qui non est iustus. Iustus autem non est, qui in quo alterum iudicat seipsum condemnat. Ipsa enim eius conscientia eum arguit, quòd etsi iustè iudicet, ipse tamen sit iniustus qui iudicat, cum quam in seipsum quoque ferre deberet, in alium ferat sententiam. Hæc iniustitia in verbum hominem factum, nostrum Iudicem, non potest cadere, cum in eum non cadat peccatum. Peccatum enim non fecit, nec inuentus dolus in ore eius. \* Atque optimum quidem est. Si fieri posset vt nunquam peccaremus, esset quidem longè optimum. Sed cum solius Dei sit non peccare, nec est homo qui non peccet, saltem caueamus ne grauius peccata admittamus, quod est sapientis. Grauius autem sunt peccata quæ etiam dicimus capitalia vel mortalia, vt quæ sint ad mortem, quæ æternam, inquam, mortem peccatoribus afferunt. Voluntaria autem dicuntur, quod consulto, & certo instituto, & à prudentibus ac scientibus admittantur. Ea autem vocauit Clemens ἀδικήματα, quod nos vertimus maleficia. ἀδικήματα autè dicuntur, quòd iniuriam faciant. Nullum enim est peccatum capitale seu mortale, quod non vel Deum, vel proximum, vel non eius qui peccat proprium corpus, iniuria afficiat & offendar. Quæ ratione etiam maleficium dicitur à Latinis, quod malefaciat. Quo quidem maleficij vocabulo vtuntur frequenter Iurisconsulti, quando tractant de delictis. Neque verò est absurdum & alienum, quod nomine iniustitiæ comprehendantur omnia maiora peccata, cum ipsa iustitia comprehendat omnes virtutes, non solum apud prophanos, sed etià apud sacros authores. Sunt autem præter voluntaria quæ sunt maxime vitanda, etiam inuoluntaria. Inuoluntaria autem vocat, non quæ fiunt à coactis, sed quæ vel ignorantia aliqua, vel errore, vel repentina aliqua animi concitatione, cui tamen non datur assensus, vel nimia forte risus, aut furiliū verborum, aut aliorum

eiufmodi exuperatione, non captata occasione, nec confulto ac deftinato animi propofito, nec maleficiē-  
 di ftudio admittuntur, & propterea dicuntur inuoluntaria, quæ inter graua peccata ideo non annumeran-  
 tur, quod vix peccati rationem obtineant. Nam peccata quæ non ex origine trahuntur, fed agendo admit-  
 tuntur, tantum habent voluntarij, vt fi non fint voluntaria, in peccatorum numerum non referantur, præ-  
 terquam eorum quæ dicuntur venialia, propterea quod facile remittantur. *Atque mihi quidem per Moysen.*  
 Quod hic dicit Clemens, fumptum eft ex vj. capite Numerorum, in quo defcribitur votum Nazæcorum,  
 qui fe à populo separabant, & annis aliquot totos Deo confecrabant. Hæc autem obferuabant, vt & co-  
 mam capitis nutrent, nec afcenderet ferrum fuper caput eorum toto voti fui tempore, neque vinum aut  
 ficeram biberent, donec completa fuiffet voti profeflio. Nec ad vllum corpus mortuum, ne patris quidem  
 aut matris accederent, alioqui fore vt polluerentur. Quod fi in quempiam repente mortuum incidiffent,  
 pollutam iri eorum comam, & ideo efle abradendam, & votum de integro efle incipiendum: adeo vt ne  
 eorum quidem dierum qui præcefferant, vlla haberetur ratio. Illam mortui pollutionem, & capitis comæ  
 abrafionem trahit Clemens ad allegoriam. Et repentinum quidem fignificare dicit inuoluntarium, pecca-  
 tum autem irrationale, quoniam nec confulto, nec præcedente ratiocinatione ac cogitatione, fed vel igno-  
 rantia, vel repentina quadam incitatione inuoluntarium admittatur peccatum. Id tamen rationi, quæ fuam  
 fedem in cerebro collocauit, maculam imprimere & vmbram offundere, & ideo efle abfcindendum. Ser-  
 monem autem feu Verbum Pædagogum curam gerere, vt hoc inuolūtarium prohibeatur peccatum, quod  
 nec proficifcitur à ratione, & abeft rationi. Quod autem vertimus, priores autem dies irrationales, Græcè  
 eft *αι ημεραι αι προραι αλογον*, id eft, priorum dierum nulla habetur ratio, vel priores dies non computantur.  
 Sed cum *αλογον* fignificet, & id cuius nulla habetur ratio, & id quod eft expers rationis feu irrationale, fuo  
 instituto feruiens Clemens id accipit pro irrationali. Eas autem quæ abraduntur comas dicit efle craffam  
 ignorantia materiam, cuius impedimento à ratione ablato, ea redit ad pœnitentiam. Ignorantia enim fa-  
 cile admittit peccatum, & impedit ne peccatum agnofcatur. Agnito autem à ratione peccato, & de eo do-  
 lor concipitur, & peccaffe pœnitet. Quod autem dicit rationem fedem fuam collocafle in cerebro, id dicit  
 fecutus fententiam Platonis, qui mentem quidem & rationem collocauit in cerebro, iram vero in corde,  
 cupiditatem & libidinem in iecore. *Id autem hinc ex fcriptura confidera.* Docet per fcripturas Pædago-  
 gum Verbum rectorem efle & moderatorem ad prohibendum peccatum irrationale. Eæ autem quas ci-  
 tat fcripturæ fumuntur ex prophetia Efaie, Hieremiæ & Ezechielis: Ideo autem institutam dicit efle pro-  
 phetiam, vt fi Dei quidem præceptis obediamus, falui fimus: fin autem non obediamus, erudiamur, & ca-  
 ftigemur. Merito autem prohibet Pædagogus peccatum, quod non proficifcitur à rationis præmeditatione,  
 fed vel ex ignorantia, vel ex infirmitate, vel ex repentina animi concitatione. Nam fi his inuoluntariis  
 peccatis affuefcamus, eo facile res redibit, vt etiam in voluntariis ipfa ratio pareat animi motibus, nos inui-  
 tos ad ea quæ funt praua & vitiofa præcipientibus. *Est autem Pædagogus noster Verbum.* Inuolun-  
 taria quidem peccata prohibet fermo Pædagogus, cauens ne victa ratione fiant voluntaria. Ea peccata vo-  
 luntaria funt præternaturales animæ affectiones. Nam cum naturæ fit institutum, vt mens & ratio imperet,  
 feruiant autē animi motus & affectiones, fi contra fiat, non iam naturales, fed præternaturales funt animæ  
 affectiones, quæ cum funt morbi & ægritudines, ad eas curandas opus eft Medico. Medicus autem eft fer-  
 mo Pædagogus, qui medetur per admonitionem. Ideo certè è cœlis descendit Verbum humana carne te-  
 ctum, vt noftra curaret vulnera, & noftras fanaret ægritudines, qui etiam difertis verbis dixit fanis opus nō  
 efle medico, fed male habentibus. Atque humana quidem fapientia inuēta eft medicina quæ medetur cor-  
 pori: ipfa autem Dei fapientia, quæ eft Verbum patris, noster Pædagogus curat noftros animæ morbos, vt  
 qui fit Pæonius medicus, medicus, inquam, præftantiffimus, & ipfo Pæone, qui eft Apollo, longè præftan-  
 tior. Eft autem non folum medicus animæ, fed etiam incantator, vt qui non herbis, fed verbis morbos curet  
 animæ, fi ei fapienter incantanti aures non recludantur. Quod autem Democritus tribuit fapientia, nempe  
 Philofophia, ficut etiam Cicero in Tufculanis, vt liberet animam à perturbationibus, id longè melius, vel  
 potius fola præftat Dei fapientia; Verbum patris, vnicus Dei filius. Et ideo subiungit Clemens; *Bonus  
 autem Pædagogus.* Docet quanto medico corporis fit præftantior noster Pædagogus, qui eft ipfe quoque  
 noster medicus. Corporis quidem medicus curat folum morbos corporis: bonus autem Pædagogus &  
 medicus, qui eft idem Dei fapientia & Verbum patris, cum cœlum & totam mundi fabricam propter ho-  
 minem primo efflet architectatus, & deinde ipfum creaffet hominem, totius quoque hominis quem creauit  
 curam gerit, & cum homo ex anima conflet & corpore, vtrunque curat, alioqui non futurus fufficientiffi-  
 mus medicus. Neque verò folum eft medicus, fed etiam feruator, vt qui homini det falutem & vitam æter-  
 nam. Cuius rei vt certa & euidentia daret teftimonia, ea fecit miracula, quæ apertè oftenderent quanta eius  
 efflet bonitas & potentia, vt qui & Paralyticum integrè fanauerit, & Lazarum iam triduo ante mortuum  
 in vitam excitauit, præclarum certe exemplum futuræ refurrectionis quam refurgens videbatur medita-  
 tus. *Quinetiam ipfi quoque per fe medetur animæ.* In fanando quidem paralytico, & in vitam reuocando  
 Lazaro, vtriusque fimul curam geffit, nempe animæ & corporis. Medetur autem ipfi etiam foli animæ.  
 Medetur autem præceptis ac monitis donisque & gratiis. Sed præceptis quidem ac monitis non fit tam  
 prompta curatio, fed differtur propter eorum qui audiunt, vel tarditatem vel peruerfitatem. Sed prom-  
 pta eft & expedita quæ per dona & gratias fit curatio, vt cum subito remittuntur peccata. Ideo autem pro-  
 pta eft & expedita hæc curatio, quod fit Dominus diues in misericordia. Hoc enim fignificat quod dicit  
 Diues in donis & gratiis, eft enim donum & plane gratia, quando gratis remittuntur peccata. *Nos autem  
 fimul atque ipfe cogitauit.* Oftēdit quā cita fit & expedita quæ fit donis & gratiis in peccatis remittēdis cura-  
 tio. Nā fimulatq; cogitauit Pædagogus noster Dei fermo, peccatis remiffis effcimur quali modo geniti in-  
 fantes, depofita omni malitia, & omni dolo, & fimulatione, & inuidia & detractioe: Optimū autē & fla-  
 biliffimū locū adipifcimus à rectè ordinata eius rectione & adminiftratione. Quis enim melior dari poteft  
 locus, quā Dei filiū & efle & nominari, quod peccatis in baptifmo remiffis nobis cōceditur? Sed in quonā  
 verfatuf

Matth. 9.  
Luc. 5.

Pfal. 57.

Ephel. 2.

1. Pct. 2.



versatur huius nostri Pædagogi reſtio & administratio: In mundi, cæli, ſolis, & cæterorum aſtrorum conuerſione, quæ & creata ſunt propter hominem, & propter eundem conuertuntur, & circumaguntur, ex quo eſt perſpicuum quanta ſit dignitas hominis. Nullius autem rei tantam gerit curam quantam hominis, cuius & animam ornat virtutibus, & corpus ita conſtruit, vt decens in membris omnibus ſeruetur proportio & conuenientia, & In omnibus humane nature actionibus, id quod eſt decorum, congruens, conueniens, & honeſtum ita inſpirat, vt rectè & ex virtute ſe gerat, & quem par eſt ordinem ſeruet in omnibus. Quod quidem etſi ſit veriſſimum, aliter tamen ſæpiſſimè videmus uſu venire propter ſua culpa corruptam & deprauatam naturam hominis.

10 Quòd ſit benignus & hominum amator Pædagogus. Cap. III.

**N** <sup>a</sup> omnibus prodeſt & in omnibus iuuat Dominus, & tanquam homo, & tanquam Deus: peccata quidem remittens, vt Deus: ne peccemus, autem, Pædagogi ritu inſtituens, vt homo. Iurè ergo homo eſt Deo charus, quoniam eius ſigmentum homo eſt. <sup>b</sup> Et alia quidem ſolo iuſſu fecit: hominem autem per ſe manu fabricatus eſt, & quid ei proprium, inſpirauit. Quod ergo ab ipſo & ad  
 20 eius imaginem factum eſt, vel tanquam propter ſe Deo eligendum, ab ipſo Deo fabricatum eſt, vel tanquam propter aliud eligendum effectum eſt. <sup>c</sup> Si ergo homo eſt propter ſe res eligenda cum bonus ſit, bonum amauit, & intus eſt in homine id amatorium, quod Dei inſpiratio ſeu inſufflatio dicitur. <sup>d</sup> Si autem homo res propter alias eligenda factus eſt, non alia fuit Deo cauſa cur eum faceret, quàm quòd abſque eo neque Deus poterat eſſe bonus opifex, neque homo peruenire ad Dei cognitionem. Neque enim aliter id cuius cauſa homo factus eſt Deus feciſſet, ſi non homo factus eſſet: & quam habuit abſconſam volendo  
 30 potentiam, per externam impleuit faciendi poteſtatem Deus ab homine acceptam qui fecit hominem: & vidit quem habuit, & factum eſt quod voluit, nihil eſt autè quod Deus non poſſit. <sup>e</sup> Homo ergo quem fecit Deus, res eſt propter ſe eligenda. Quæ res autem propter ſe eſt eligenda, ei eſt propria & familiaris, cui propter ſe eſt eligenda. Ea autem res eſt expetenda & diligenda. Sed & ſi quid eſt diligendum, non poteſt id ab ipſo non diligere. Diligendum autem eſſe hominem oſtenſum eſt. Homo ergo à Deo diligitur. Què enim fieri poteſt vt non diligatur, propter quem vnigenitus ex patris ſinu demittitur, Verbum fidei,  
 40 fides ex ſuperabundantia, ipſe Dominus? qui aperte conſitetur & dicit: Ipſe enim pater  
 vos diligit, quia vos me dilexiſtis. Et ipſe rursus: Et dilexiſti ipſos, quemadmodum ipſe  
 me dilexiſti. <sup>f</sup> Quidnam ergo velit Pædagogus, & quid profiteatur, & quomodo & factis & dictis affectus ſit, & in ijs quæ ſunt agèda præcipiendis, & prohibendis ijs quæ ſunt contraria, iam utique clarum eſt. Manifèſtum eſt autem eſſe alterum genus ſermonis, cuius inſtitutum eſt docere, quod quidem eſt ſubtile & ſpiritale, & accuratam tractandi rationem ſequitur, & in arcanis contemplantis myſterijs verſatur. Id autem in præſentia  
 50 differatur. <sup>g</sup> Par eſt autem eum nos redamare, qui pro ſuo in nos amore dux eſt nobis vitæ optimæ degendæ: ex eius autem voluntatis iuſſis viuere, non ea ſolùm quæ iubentur exequentes, vel quæ prohibentur cauentes, ſed etiam has quidem imagines auerſantes, illas verò, quoad eius fieri poterit, imitantes: Pædagogi factorum ſimilitudinem operando referre, vt impleat id quod dictum eſt, Ad imaginem & ſimilitudinem. <sup>h</sup> In vita enim tanquam in profundis errantes tenebris, optimo & qui nunquam aberret & offendant duce opus habemus. Optimus autem dux eſt, non cæcus, vt dicit Scriptura, cecos in foueam  
 60 ducens, ſed Verbum, cuius eſt viſus perſpicaciſſimus, & qui cordis intima peruidet. Quemadmodum ergo non eſt lux quæ non illuminat, neque mouens quod non mouet, ita nec diligens quod non diligit, nec bonum quod non prodeſt, & ad ſalutem deducit. Faciamus ergo præcepta per opera & facta Domini. Verbum enim ipſum aperte caro factum eſt, eandem ſimul virtutem actiuam & contemplatiuam oſtendens: atque adeo eius ſermo-

Genef. 1.

Ioan. 16.

Ibid. 17.

Matth. 15.

Ioan. 1.



*nem, præcepta & monita legem existimantes, cognoscamus qua sint breues & directæ viæ ad aternitatem. Persuasione enim plena sunt præcepta, non timore.*

## COMMENTARIUS IN CAP. III.

\* *IN omnibus prodest.* In hoc capite ostendit Clemens Pædagogum nostrum, Dominum inquam nostrum, ut qui sit verbū quod carnem suscepit, & ideo Deus est & homo, in omnibus nobis prodesse & nos iuuare, & tanquā Deum, & tanquam hominem. Tāquam Deū quidem peccata remittere, solus enim Deus peccata remittit, & qui vicaria & ab eo delegata videntur autoritate & opera. Tāquam hominem autem, ut qui Pædagogi fungatur officio, erudire, ne peccetur. Causam autem quod homini prodest & eum iuuet, hanc esse dicit quod hominem amet, ut qui sit eius opus, ab eo, inquam, effectus & factus. *Et alia quidem solo iussu fecit.* Quilibet artifex suum opus diligit, & quo plus artis, operæ, studij & diligentie in id contrulit, eo magis diligit. Hæc est causa cur Dominus Deus hominem maximè diligit. Nam cætera quidem solo iussu fecit. Nam dixit Deus & facta sunt. In fabricando autem homine plus studij posuit, ut qui & de eo faciendo deliberarit, tāquam aliquod magnum opus facturum, faciamus enim, inquit, hominem, & eius quidem corpus è luto effinxit, animam autem in ipsum inspirando spiraculum vitæ, & ita factus est homo in animam viuentem, id est, animal viuens: sed ne forte existimares hominem quidem esse animatum, sed eam esse animam, quæ corpori tantummodo tribuit ut alatur & crescat, vel etiam sentiat, addit Clemens: *Et quid ei proprium, inspirauit.* Id est, inspirauit ei animam, qua non solum viueret & sentiret, sed qua etiam ratiocinaretur, quod quidem est Dei proprium & hominis. Nam & Deus Verbum est ac ratio, & mente ac ratione esse præditum, soli ex animantibus omnibus conuenit homini. *Quod ergo ab ipso.* Probaturus hominem à Deo diligi, duo proponit, ex quibus vtrumuis sumas, necessario sequitur ut homo à Deo diligatur. Homo, inquit, non solum factus est à Deo, sed etiam factus est ad eius imaginem & similitudinem. Quod autem factum est ad eius imaginem & similitudinem, factum est vel tanquam propter se à Deo eligendum vel propter aliud. Videamus deinde quid sequatur. *Si ergo homo est propter se res eligenda.* Quod Deus dicitur hominem fecisse ad suam imaginem & similitudinem, id non est intelligendum de corporali. Non enim corporis figmentum Dei imaginem continet. Neque factus etiam corporalis homo dicitur, sed plasmatus. Is autem qui ad imaginem Dei factus est interior homo noster, est inuisibilis, & incorporealis, & incorruptus atque immortalis. In his enim talibus Dei imago rectius intelligitur, ut dicit Origenes. *Ad Dei autem imaginem & similitudinem, factum esse hominem dicit Diuus Basilus, & propter rationis affluentiam, & propter imperium quo vtitur in omnia animantia.* Diuus verò Augustinus dicit, hominem esse factum ad imaginem Dei & similitudinem, secundum mentē qua irrationalibus antecellit: sed ad imaginem, secundum memoriam intelligentiam & dilectionem. Alias etiam in diuersis locis affert causas, cur dicatur homo à Deo factus ad eius imaginem & similitudinem, quas prætermitto ne sim longior. Quod autem dixit Græcè Clemens *ἐκ τῆς εἰκόνος*, vertimus, manu fabricatus est, conuenienter ei quod dicit Psalmodographus: Manus tuæ fecerunt me, nec ex eo existimandum est Deum habere manus, ut volunt Anthropomorphitæ, sed vel per manus intelligendus est spiritus sanctus, vel per manum Deus fabricatus esse dicitur, ut accuratius esse factus homo intelligatur, quam si tantum eum fieri iussisset. Cum autem constet Deum fecisse hominem ad suam imaginem & similitudinem, ut sciamus an is à Deo ametur, videndum est quid in eo faciendo sibi proposuerit, & quisnam eius fuerit eius faciendi finis. In homine ergo faciendo aut hic tantum fuit eius finis, ut excellentissimum opus conderet ad suam imaginem & similitudinem, in quo non alio spectauit quam ad ostendendam eius pulchritudinem, idque propter se delegit, id est, propterea quod esset tale opus. Aut non ad eius solam spectauit pulchritudinem, sed eius condendi hic quoque fuit finis, ut ostenderet quam bonus esset opifex, non poterat autem esse opifex, nisi homo fieret, & ut homo veniret ad illius cognitionem. Vtrumuis autem sibi proposuerit, ut hominem diligat necesse est. Nam & præstantissimum suum opus non potest non amare quod propter se delegit, & id opus amabit propter quod eius summum cognoscitur artificium, & quod summum suum agnoscit artificem. *Si homo est res.* Id est, Cum Deus sit bonus & bonum opus fecerit, bonum opus amet necesse est. Et intus in homine est id amatorium, quod Dei inspiratio seu insufflatio dicitur. Amatorium Græcè dicitur *φίλος*, est autem medicamentum quod ad amorem prouocat. Deus, inquit, amat hominem. Nam in homine est medicamentum quod Deum ad amorem prouocat. Id autem medicamentum est ratio & intelligentia homini à Deo indita quam inspirationem seu insufflationem vocat scriptura. *Si autem homo res propter alias eligenda factus est.* Cur à Deo factus est homo? ut Deus bonus esset opifex. Bonus enim est opifex bonum opus faciendo quod est homo, & ut homo perueniret ad Dei cognitionem. Ad Dei autem cognitionem peruenit per creata à Deo opera. Ea autem opera ideo sunt creata, ut per ea homo Deum cognosceret. Non essent autem ideo creata, nisi Deus fecisset hominem. Et creandi quidem hominis potestas volendo in Deo erat absconsa. Eam autem creandi potestatem quam habuit, Deus impleuit per externam faciendi potestatem quam accepit ab homine, qui fecit hominem. Id est, potestas illa creandi hominem extrinsecus est adimplenda, accepta ab homine qui fecit hominem, nempe ab idea illa hominis quæ est in mente diuina. *Quid sibi illud vult: Et vidit quem habuit?* Extrinsecus vidit hominem quem prius habuit. Intus enim prius erat homo per Ideam in mente diuina. Is erat absconfusus in Dei voluntate nec videbatur. Nunc autem potestate in actum exeunte, non amplius lateret homo, sed est manifestus. Et factū est, inquit, quod voluit. Non fuit amplius absconsa potestas quam habebat in voluntate, sed creato homine res aperte deducta est in actum. Et nihil est quod Deus non possit. Deus enim omnia quæcunque voluit fecit in cælo & in terra. A Dei enim voluntate non est separata potentia. *Homo ergo quem fecit Deus.* Persequitur id quod superius dixerat, quod homo quem fecit Deus res sit propter se eligenda, & gradatim procedens probat hominem à Deo diligi, & est

Genes. 1.

Orig. in  
gen.  
Homil. 10.  
in exam.  
August. lib.  
de spiritu &  
anima.

Psalm. 118.

& est veluti Sorites, qui sic reduci potest ad syllogismum. Res à Deo propter se eligenda est, expetenda, & diligenda. Homo res est à Deo expetenda & diligenda. Quod autem est à Deo expetendum & diligendum, non potest non à Deo diligi. Homo est à Deo expetendus & diligendus. Homo non potest non à Deo diligi. Ex his efficitur hominem à Deo diligi. Dei autem amoris in homines maximum affert argumentum, quo vnigenitus Dei filius ex sinu patris descendit, Verbum caro factum. Hoc Verbum vocat Verbum fidei, ut quod persuaserit ut in Deum crederetur. Vocat etiam fidem ex superabundantia, crevit enim fides cum non in vnum Deum tantum credamus, sed in Deū trinum, id est, trium hypostaseon seu personarum, quem sanctam appellamus triadem. Hoc Verbum est Dominus, nempe Christus. Nam et si vnus tantum est Deus, & vnus Dominus, quādo tamen de Domino loquimur Christum Dominum nostrum intelligimus, neque tamen sunt tres Domini, sed vnus est Dominus. <sup>1</sup> *Quidnam ergo velu Pædagogus.* Est veluti quidam brevis epilogus eorum quæ dixit Pædagogi de instituto, nempe quod erudiat in iis quæ sunt agenda, & in iis quæ sunt fugienda, illa quidem suadens, hæc verò prohibens. Hæc autem sunt quæ pertinet ad mores componendos, & animi motus regendos & reprimendos. Dicit autem esse etiam aliud genus sermonis quo doctor subtilia & accurata tradit dogmata, & versatur in contemplandis mysteriis, sed se in præsentia differre de eo dicere quod hoc non sit institutum Pædagogi. <sup>2</sup> *Par est autem eum nos redamare.* Hic est conclusio huius capituli, quæ est huiusmodi, quod cum Deus nos amet, Pædagogus autem noster sit Deus Verbum, & nos ducat ad bonam vitam, eum redamare debemus, & præceptis eius parere, nec solum præcepta, sed etiam exempla attendere quæ vocat imagines, mala auerfantes, bona pro viribus imitantes & Pædagogi nostri fieri similes, eius actiones imitantes. Ita enim futurum ut impleat in nobis id quod scriptum est; <sup>3</sup> *Hominem esse factum ad Dei imaginem & similitudinem.* <sup>4</sup> *In vita enim tanquam in profundu errantes tenebris.* Aberrare non possumus si Pædagogum verbum ducem nostrum sequamur, qui aberrare non potest, cum sit perspicacissimus, & qui cordis intima peruideat. Adeo enim est perspicax, ut quod scribit Paulus, sit discretor cogitationum & intentionum cordis.

Hebr. 4.

## Quod æquè virorum &amp; mulierum Pædagogus sermo sit. Cap. IIII.

**H**ANC ergo bonam obedientiam magis magisque amplectentes, nos ipsos Domino tradamus, à firmissimo eius fidei rudente appensi cogitantes eādem esse virtutem viri & mulieris. Si enim utrisque vnus est Deus, utrisque etiam vnus est Pædagogus, vna Ecclesia, vna moderatio ac temperantia, vna verecundia, alimentum commune, coniugales nuptiæ, respiratio, visus, auditus, cognitio, spes, obedientia, charitas, omnia similia. Quorum autem est vita quidem communis, communis autem gratia, & salus communis, eorum quoque communis est dilectio & educatio. In hoc enim, inquit, sæculo uxores ducunt & nubunt, in quo solo fæmininum à masculo discernitur: in illo autem non amplius, ubi socialis & sancta huius vita quæ ex coniunctione proficiscitur, præmia nō masculo ac fæminæ, sed homini proponuntur, cum eum qui est separatus seiungat cupiditas. Viris itaque & mulieribus commune nomen homo est. Ea ratione mihi videntur Attici παῖδες communiter non solum masculū, sed etiam fæminam vocasse, si cui fide dignus videtur esse Comicus Menander in Rapiζomena, qui sic dicit: Filiola mea; admodum enim natura humanum ac benignum est παῖδες. Iam verò πῦρες quoque, quod agnos significat, est epicænum nomen simplicitatis, animalis masculini & fæminini. Ipse autem Dominus nos pascit in sæcula sæculorum, Amen. Sine pastore autem, nec oues, nec quicquam potest aliud viuere: neque pueri sine pædagogo, nec ministri sine Domino.

Gala. 3.

Math. 22.  
Lucæ 10.

## COMMENTARIUS IN CAP. IIII.

<sup>1</sup> *HANC ergo bonam obedientiam.* Scribit Paulus ad Galatas, Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus neque fæmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Ex quo intelligitur omnes qui in Christum crediderunt, ita esse inter se coniunctos, ut vnum sint, & nec natio, nec cōditio, nec sexus eos distinguat. Christi quidem certe scopus est in baptismo, ut quomodo ipse & pater vnum sunt per Spiritum, ita & ipse quoque suos discipulos in se vniet per charitatem. Cum autem ipsi vnum sint, vnus quoque est eorum Deus, vnus Pædagogus, vna Ecclesia, vnum & idem alimentum, vna & eadem virtus, vnus omnium sensus, atque adeo cōsensus, & communis omnium dilectio & educatio. Cum autem ita sint inter se charitate coniuncti, ut in Christo vnum sint, fit ut non mutuis inter se exardescant concupiscentiis, nec viri nec fæminæ nomen amplius inter eos vsurpentur, sed tantum hominis. Non amplius enim uxores ducunt, neque nubunt, cum nō sint huius sæculi. Huius enim sæculi non sunt amplius dicendi, cum eorum conuersatio sit in cælis, vbi sunt inter se coniuncti: seiunctorum autem, non autem coniunctorum est libido & cupiditas. Nec ideo tamen

Galat. 3.

Lucæ 10.  
Philip. 3.

desinunt esse viri & mulieres, sed nomen hominis est utrisque commune. Quod ne cuiquā ex gentibus videatur esse nouum & alienum, ostendit apud Atticos παιδαγωγός, significare masculum & foeminam. Mānander enim in Comœdia, cui est titulus Rapizomena, παιδαγωγός vocat puellam. & παῖς, est nomen epicœnum, quod apud eosdem Atticos agnos significat & agnas. Quæ omnia tendunt ut cum sit noster Pædagogus qualem antea descripsit, ei pareamus, & à firma & stabili in eum fide pendentes, nos ei regendos tradamus, qui nos regit ac pascit in sæcula. Est enim noster pastor, noster Pædagogus, noster Dominus, nos verò eius oves, pueri, & ministri. Quo fit ut sine eo non possimus viuere. Necessè est enim ut oves pastorem, pueri Pædagogum, ministri Dominum habeant, alioqui non possunt viuere. Non est autem existimandum nolle Clementem ut Christiani qui ita vitam instituunt, ut non esse videantur in hoc sæculo, sed conuersari in cælis, vxores non ducant, nec nubant, sed vult ut conuenienter consilio Diui Pauli, vxorem 10 habentes sint tanquam non habentes, nempe ut libidini & voluptati non seruiant, sed tantum propter prolem liberis dent operam. Ad quod nos inuitat noster Pædagogus qui virorum & foeminarum parem curam gerēs, nec viri neque foeminæ separatim nomen agnoscit, sed vtriusque cōmuniter, nempe homines.

Quòd omnes qui in veritate versantur, sint apud Deum pueri. Cap. v.

**V** O D' itaque Pædagogia quidē sit ἡ παιδων ἀγωγή, hoc est, puerorū educitio, ex ipso nomine est perspicuum. Restat autem ut pueros quos scriptura signi- 20 ficat consideremus, deinde Pædagogum eis præficiamus. <sup>b</sup> Nos pueri sumus. Multifariam autem nos celebrat, multisque modis varijs nominibus allegoricè vititur Scriptura, simplicitatē fidei diuersis rationibus immutans. In Euāgelio itaque: Cū in littore, inquit, stetisset Dominus, Discipulos (erant autem piscantes) alloquutus est: Puelli, inquit, nunquid obsonium habetis? eos pueros appellans, quos usu & diuturna consuetudine habebat familiares. <sup>a</sup> Et adduxerunt ad eum, inquit, pueros ad impositionem manuum benedictionis. Cū autem eius noti ac familiares prohiberent, dixit Ie- 30 sus: Sinite puellōs, & ne prohibeatis eos venire ad me: talium est enim regnum celorum. Quid autem sibi vult quod dictum est, ipse declarabit Dominus, dicens: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut hi puelli, non intrabitis in regnum celorum; non regenerationem allegoricè hīc significans, sed quæ in pueris inest simplicitatem, ut eius similitudinem referamus, commendans. <sup>c</sup> Pueros quoque nos eligit spiritus Propheticus. Cū carpssissent, inquit, pueri ramos oleæ vel palmārum, exierunt obuiam Domino, & clamarūt dicentes: Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini: lux & gloria & 40 laus cum supplicatione Domino; hoc enim significat Osanna, si Latine explicetur. Mihi autem videtur Scriptura, hāc prophetiā proferens, tacitè eam quæ prædicta fuerat ignauis pro probro obycere. Nunquam legistis, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Hac itidem ratione Dominus suos familiares stimulat, ut ipsum diligenter attendere incitans, ut qui iam ad patrem properaret: auditores ut maiori desiderio eum audirent preparans, fore ut paulò post abesset præsignificans: oportere eos veritate vberius ac profusius frui innuens, cū Verbum mox se in celum reciperet. Rursus ergo eos vocat 50 puellōs. Ait enim: Puelli, adhuc modicum sum vobiscum. <sup>d</sup> Et rursus assimilat regnum celorum puellis in foro sedentibus, & dicentibus: Tibia vobis cecinimus, & non saltastis: lamentati sumus, & non planxistis: & quacunque alia subiunxit his consentanea. <sup>e</sup> Neque verò ita solū sentit Euangelium, sed prophetia quoque est eiusdem sententia. Dicit itaque Dauid, Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Porro autem dicit etiam per Esaïam Prophetam: Ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus. Miraris, dum audis viros, qui sunt in Gentibus à Domino vocari pueros: non mihi vocem videris audire Atticam, à qua disci potest, eas, quæ sunt elegantes & speciosa adolescentulæ, & præterea ingenuæ appellari παιδομαχας, ancillas autem παιδομαχέας, & ipsas adolescentulas propter ætatis puerilis vigorem diminutivè puellarum nomine honorari. <sup>f</sup> Iam verò cū dicit, Agnelli stent à dextris, simplices pueros significat, tanquam agni & oves sint gene- 60 re, non

Ioan. vii.  
Matth. 19.  
Marci 10.

Matth. 18.  
Lucæ 18.

Matth. 21.

Psal. 117.

Psal. 8.

Ioan. 13.  
Matth. 11.

Psal. 112.  
Esaïa 8.

Matth. 25.

re, non viri. Agnellos autem priuilegio dignos censuit, eam quæ est in hominibus facilitatem ac teneritudinem morumque simplicitatem & animi innocentiam præferens. Et rursus quando dicit, Tanquam vituli lactentes, nos rursus allegoricè significat. Et quando, Tanquam columbam simplicem & felle carentem. Et rursus nos iubet per Moysen duos pullos columbarum vel par turturum pro peccato offerre, eorum quæ sunt tenera, nullam quæ eis inest cum peccato affinitatem, pullorumque innocentiam, & acceptæ iniuriæ nullam recordationem dicens esse Deo acceptam, & simile similis piaculū esse exponēs. Quinetiam turturum timiditas, quæ ne peccetur est adhibenda, cautionem significat. Quod autem nos pullos dicat, testis est Scriptura: Quemadmodum gallina congregat pullos sub alis suis: ita nos sumus pulli Domini sane quàm admirabiliter & mysticè animi simplicitatem ex puerili ætate describente sermone. Alicubi enim nos vocat pueros, alicubi verò pullos, nonnunquam autem infantes, alicubi autem filiolos, & sæpe filios, & populum recentem, & populum nouum. Seruis autem meis, inquit, imponetur nomen nouum. *Non* men nouum dicit, quod est recens, æternum, impollutum, simplex, & infantile & verum, quod benedicetur in terra. Per allegoriam autem nos rursus pullos vocat, qui vitij iugum non subimus, qui ab improbitate minimè domiti sumus, sed sumus simplices, & ad ipsum solum Patrem exilimus: non equos subiugales, qui ad propinquorum uxores hinnunt, & fæminarum insano amore tenentur, sed liberos, & recens genitos: qui propter fidem exultant: qui celeriter currunt ad veritatem: qui sunt veloces ad salutem: qui mundana proterunt & conculcant. Latere valde filia Sion, annuncia filia Hierusalem: Ecce Rex tuus venit tibi iustus, mansuetus, & seruans, & ipse mitis, & qui ascendit subiugalem & pullum nouum. Non satis habuit solum dixisse pullum, sed etiam nouum ei adiecit, humanitatis quæ in Christo unita est nouitatem, & senij expertem cum simplicitate æternitatem ostendens. Tales autem nos novos pullos qui infantes sumus diuinus noster alit pullorum domitor. Quod si asinus quoque nouus est in Scriptura, pullus tamen est hic quoque asinus. Et pullum, inquit, alligauit vineæ; hunc simplicem & infantem populum sermoni alligans, quem vocat allegoricè vitem. Fert enim vinum vitis sicut Verbum sanguinem. Est autem utrumque poculentum hominibus ad salutem: vinum quidem corpori, sanguis verò spiritui. Quod autem nos quoque agnos dicit, fide dignus testis est spiritus loquens per Esaiam: Sicut pastor pascet gregem suum, & brachio suo colliget agnos: per id quod est in ouibus tenerrimum, agnos scilicet simplicitatem allegoricè significans. Atque adeo nos quidem certè eorum quæ sunt in vita longè pulcherrimæ & perfectissimæ possessiones appellatione puerili honorantes, disciplinam Græcè παιδεία & παιδαγωγία, vocauimus. Pædagogiam autem confitemur esse bonam à pueris in virtute institutionem.

*Nobis* itaque Dominus apertius ac euidentius reuelans quid ex appellatione puerorum significetur, cum orta esset quæstio inter Apostolos, quisnam ex eis maior esset, statuit Iesus puellum in medio dicens: qui se humiliauerit ut hic puellus, is est maior in regno celorum. Non ergo puerorum appellatione usus est tanquam qui per ætatem essent inconsiderati, & ratione minimè uti possent, quemadmodum nonnulli senserunt: neque si dixerit, nisi fueritis sicut hi puelli, non intrabitis in regnum celorum, id ineruditè accipiendum est. Qui itaque infantes sumus, humi non amplius volutamur: neque ut antea serpentem more in terra serpimus, toto corpore in stultis cupiditatibus pronoluti, sed mente sursum erecti, mundoque & peccatis renunciantes, suspensio pede eatenus terram tangentes, quatenus in mundo esse videamur, sanctam persequimur sapientiam. Hæc autem videtur esse stultitia ijs, qui se ad calliditatem & versutiam exercuerunt. Iurè ergo sunt pueri, qui solum Deum patrem nouerunt, simplices infantes, integri & innocentes, qui sunt unicornium

Hier. 46.  
Deut. 14.  
Numer. 6.  
Leuit. 14.

Matth. 23.

Isa. 56.  
& 65.  
Παῖδες.  
Pullus  
equinus.

Zach. 9.  
Matth. 21.

Genes. 49.

Esaiæ 40.

Matth. 18.  
Marci 9.  
Lucæ 9.

cornuum amatores. Iis itaque qui in sermone processerunt, hanc vocem annunciant, rerum ac negotiorum quæ hic sunt iubens curam abicere, & suadens solum patrem attendere, pueros imitantes. Et ideo dicit in ijs quæ sequuntur: Ne sitis solliciti de crastino, sufficit enim dies malitia sua. Ita de curis victu depositis, soli Patri adherere præcipit. Qui autem hoc implet præceptum, reuera infans ac puer Deo est & mundo: huic quidem, tanquam seductus & errabundus: illi vero, tanquam dilectus. <sup>10</sup> Iam vero si unus est, ut dicit Scriptura, magister in celis, constat, qui in terra sunt, omnes appellari discipulos. Ita enim habet veritas, id quidem quod est perfectum, esse apud Dominum qui semper docet: quod puerile autem est & infantile, apud nos, qui semper discimus. Porro autem itidem Prophetia id quod perfectum est honoravit viri appellatione. Et per David quidem, de diabolo: *Vikum*, inquit, sanguinum abominatur Dominus. Virum vocat, ut qui sit perfectus in vitio. Dicitur vir quoque Dominus, ut qui sit perfectus in iustitia. Iam enim Apostolus ad Corinthios scribens, dicit: Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo: siue tanquam infantes & sanctos, verumtamen soli Domino. <sup>20</sup> Ad Ephesios autem scribens, apertissime reuelavit quod queritur, dicens hoc modo, Donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut non simus amplius infantes qui fluctibus agitemur & circumferamur omni vento doctrinae, in prestigijs hominum, in versutia ad insidias erroris: vera autem dicentes in dilectione, augeamus in ipsum omnia. Hæc dicens ad ædificationem corporis Christi, qui est caput & vir, qui solus in iustitia perfectus: nos autem infantes, qui ad inflationem perflantes, hæresum ventos vitantes, & ijs non fidem habentes <sup>30</sup> qui nos aliter docent quam patres, tunc perfecti efficiamur quando sumus Ecclesia, capite, Christo scilicet, recepto. Hic autem par est attendere, appellationem huius vocabuli *νῆπιος*, quod infantem significat, ut intelligatur & *νῆπιος* non dici de insipientibus. Qui est enim insipiens, dicitur *νῆπιος*. *νῆπιος* autem, qui est *νῆπιος*, ut *νῆπιος* qui est leni ac molli animo. Quo fit, ut is dicatur *νῆπιος*, qui moribus mitis ac mansuetus recenter euasit. Hoc autem manifestissime significauit beatus Paulus, dicens: Cum possemus oneri esse sicut Christi, Apostoli, fuimus mites in medio vestrum, sicut nutrix fouet filios suos. Mitis ergo & mansuetus est infans, nempe *νῆπιος*, & ea ratione magis tener ac mollis, & tener molliorque est, qui est simplex, doli ac fraudis expertus, & remotus à simulatione, rectoque & erecto animo. Hoc est autem fundamentum simplicitatis & veritatis. Super quem enim, inquit, respiciam, nisi super mansuetum & quietum? Talis est enim sermo virginis, tener ac mollis, & fictioni non affinis. Vnde etiam virginem teneram, sponsam, & puerum <sup>40</sup> *ἀπαλόγητος*, hoc est, teneri & mollis animi, vocare consueuimus. Sumus autem nos teneri ac molles qui per suasionem non reluctamur, & ad bonitatem non difficiliter colimur, bilèq; vacui, & malitia & peruersitate minimè permixti sumus. Vetus enim generatio peruersa est & dura corde. Chorus autem infantum; nos inquam, qui sumus nouus populus, mollis est & delicatus ut puer. Propter simplicitatem autem & innocentiam corda, fateatur se gaudere. Apostolus in epistola ad Romanos, & quandam ut ita dicam, infantium definitionem tradit, dicens: Volo vos autem sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum. Neque enim nomen *νῆπιος* à nobis intelligitur per priuationem, quoniam à Grammaticis statuitur *νῆπιος* esse priuatiuam particulam. Si qui enim infantium insectantur, nos vocant insipientes, videte quomodo Dominum blasphemus & maledictus imperunt, dum eos existimant insipientes qui ad Deum confugerunt. Sin autem, quod magis quoque audiendum est ipsi de simplicibus infantes acceperunt, gaudent appellatione. Infantes enim sunt mentes nouæ in veteri insipientia, quæ nuper prudentes, quæ in Nouo Testamento

Testamento exortæ sunt. Nuper certè Deus per Christi aduentum fuit cognitus. Deum enim nemo nouit nisi Filius, & cui filius reuelauerit. Iuuenes ergo populus nouus ut distinguatur à veteri populo, ò sunt qui bona noua didicerunt: & est nobis uerber atatis ipsa iuuentus expers senij, in qua semper uigemus ad intelligentiam & mentis agnitionem, semper iuuenes, & semper mansueti, & semper recentes ac noui. Oportet enim nouos esse sermones, qui noui uerbi fuerunt participes. Quod autem fuit aternitatis particeps, ei quod  
 10 est ab interitu alienum solet assimilari, ut puerilis atatis appellatio, sit nobis uer totius uitæ, propterea quòd sit senij expers, quæ in nobis est ueritas, & mores nostri, qui sunt ueritate perfuncti. Sapientia autem semper germinans, quæ semper similiter & eodem modo se habet, & nunquam mutatur, Puelli, inquit, eorum super humeros tollentur, & super genua consolationem accipient, perinde ac si mater aliquem consoletur, ita ego quoque uos consolabor. Mater quidem ad se pueros adducit: & nos matrem quærimus Ecclesiam. Quicquid autem est imbecillum & tenerum, ut quod propter imbecillitatem auxilio egeat,  
 20 gratum est iucundum & delectabile, animosa animæ facultate ei quod est tantillum auxilium ferente. Quemadmodum enim patres & matres lubentius vident, equorum quidem pullos, bouum uerò paruos uitulos, & leonum leunculum, & cerui hinnulum, & hominis puellum: ita etiam uniuersorum Pater eos qui ad ipsum confugiunt recipit, & in filiorum adoptionem spiritu regeneratos nouit mansuetos, & eos solos diligit, eisque dat auxilium, & pro eis pugnat, eosque defendit: & ideo puellum nominat. Ego uerò Isaac  
 30 quoque ad puerum refero. Isaac, risus exponitur. Eum uidit ludentem cum uxore & adiutrice Rebecca rex curiosus. Rex autem, cui nomen erat Abimelech, mihi uidetur esse quedam supramundana sapientia, quæ puerilis ludi ac disciplinæ considerat mysterium. Interpretantur autem Rebeccam, tolerantiam. O prudentem ludum & disciplinam! Risus & à tolerantia adiunatur, & Rex, qui ea attendit, stupet & admiratur spiritum eorum qui sunt puelli in Christo, qui in tolerantia uitam agunt. Et hic est diuinus ludus ac disciplina. Talem ludum ludere suum Iouem dicit Heraclitus. Quid enim aliud viro sapienti & perfectò magis conuenit, quàm ludere & collatari? per honestarum rerum  
 40 tolerantiam, & bonorum administrationem, dies festos cum Deo celebrantem. Potest etiam aliter accipi quod à prophetia significatur, nos scilicet letari & ridere propter salutem, quemadmodum Isaac. Risit autem quoque ille à morte solutus, ludens & exultans cum sponsa, quæ nostra est ad salutem adiutrix Ecclesiæ, cui firmum ac solidum positum est nomen, Tolerantia: vel quoniam ea manet in sæcula, semper gaudens: vel quòd constet ex tolerantia credentium, qui sumus membra Christi, & eorum qui ad finem sustinuerunt testimonium, & quæ sit propterea gratiarum actio. Hic est autem ludus mysticus & disciplina, & salus quæ cum graui & honesto solatio fert auxilium. Rex itaque Christus è superis risum nostrum speculatur, & cum è fenestra, ut dicit Scriptura, prospexisset gratiarum actionem, & benedictionem, exultationem & latitiam, & simul etiam cum ijs operantem tolerantiam, & eorum coniunctionem, solam suam respicit Ecclesiam: ostendens faciem suam quæ deerat Ecclesiæ, quæ regali capite perfecta efficitur. Vbi erat autem fenestra per quam ostendebatur Dominus? Caro, per quam fuit manifestatus. Ipse est Isaac (aliter enim accipere possumus) qui est typus & figura Domini. Puer  
 50 quidem ut filius: erat enim filius Abrahæ, quemadmodum Christus Dei: hostia autem sicut Dominus, sed non oblatas est ut Dominus. Ligna solum sacrificij portauit Isaac, ut lignum Dominus. Mystice autem risit, prædicens fore, ut Dominus nos risu impleret, qui sanguine Domini ab interitu & corruptione redempti sumus. Solummodò autem iure Isaac non passus est, qui primas passionis partes Verbo cesserit. Quinetiam significat

Marth. 11.  
Lucz 10.

Esaiz 49.  
& 66.

Genes. 26.

παιδία

Quod  
Græcè est  
αὐτὸς ὁ Θεὸς  
ἢ μυστικὴ  
παιδία.



Esaia 9.

Domini diuinitatem, dum non fuit occisus. Surrexit enim post iusta facta funeris Iesus: non passus, quemadmodum Isaac dimissus est è sacrificio. Porro autem ad eius quod propositum est defensionem, maximum quoque aliud afferam. Ipsum Dominum puellum nominat, id per Esaia prædicens spiritus: Ecce puellus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius, & vocatū est nomen eius, magni consilij Angelus. Quid est ergo puellus? Infans, ad cuius imaginem nos infantes sumus. Per eundem Prophetam narrat eius magnitudinem: Admirabilis consiliarius, Deus potens, pater æternus, princeps pacis: eò quòd ludum multiplicet. Et pacis eius non est finis. O magnum Deum! O perfectum puerum! Filius in Patre, & Pater in Filio. Et quomodo nō est perfecta huius pueri puerilis disciplina & institutio, quæ nos omnes pueros periuadit, Pedagogi ritu nos instituens, qui sumus eius infantes? Is manus in nos expandit, quæ aperte & euidenter fuere credita. De hoc puello fert quoque testimonium Ioannes, qui est maior

Propheta inter natos mulierum: Ecce agnus Dei. Quoniam enim Scriptura pueros ac infantes agnos nominat, Deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnum Dei, filium Dei, infantem Patris.

Ioan. 1.

## COMMENTARIUS IN CAP. V.

\* Quid itaque Pædagogia quidem sit. Cum ostendisset Clemens Pædagogum, non virorum & fœminarum separatim, sed vtrorumque communiter curam gerere, & sub nomine hominis vtrumque comprehendere, & dubitare posset aliquis, cur cum Pædagogus puerorum propriè sit Pædagogus, ei erudiendi dentur viri & fœminæ qui propriè non sunt pueri: ostendit primum quodnam sit Pædagogicæ etymon, nempe educatio puerorum, deinde docet quorū modis accipiat pueri vocabulum, ut ex eo cōstet non immerito dici pueros & fœminas quibus præficitur Pædagogus: Ita ergo dicit. Nos pueri sumus. Significat eos qui Christo nomen dederunt, & veritatem sectantur, esse pueros, non quod ij omnes sint ætate pueri, sunt enim ex iis quidam & iuuenes & senes, sed ut quod morum simplicitas est propria puerorum, ita in Christianis est quædam fidei simplicitas, quæ eos à simulatione, fraudēque & malitia reddit alienos. De hac autem nostra, inquit, fidei simplicitate variè loquitur Scriptura, sed allegoricè, ut quæ sub pueri nomine aliud significet quam præ se ferat. In Evangelio itaque. Quod nostra Latina versio habet, pueri, id cum Græcè sit *παιδία*, diminutiui *παιδός*, id verti, puelli. Huiusmodi enim diminutiua, quæ *παιδαγωγία* Græci vocant ut quæ conueniant blandientibus, magis arguūt longū vsum, & diuturnā consuetudinem, quo minores sunt ij cum quibus loquuntur, & loquentis magis quandā præ se ferunt grauitatem. Et adduxerunt ad eum. Alios citat locos Scripturæ ex Matthæo & Marco, apud quos ad Iesum adducuntur pueri ut eis manum imponat. Eam impositionem manuum, Clemens dicit esse impositionem benedictionis. Sed quænam est hæc manuum impositio? August. de verbis Domini; Cui, inquit, afferuntur tangendi, nisi Saluatori? Sed si Saluator est, saluandi offeruntur illi qui venit saluum facere quod perierat. Vbi isti perierant? Quantum ad ipsos pertinet, innocentes, sed secundum Apostolum, per vnum hominem intrauit peccatum in orbem terrarum. Veniant ergo paruuli ut languidi ad medicum, perditī ad redemptorem. Præclara est manus illa impositio, qua qui tanguntur salutem assequuntur: *ברכה*, id est, benedictionem vocant Hebræi, boni additionē seu multiplicationem. Quænam potest autem esse maior boni additio, quam per Spiritum sanctum ita confirmari in gratia, ut nisi stet per eum cui manus imponuntur, certa salus ei detur. Per hanc autem Christi manuum pueris impositionem, vel traditum, vel saltem præfiguratum fuit sacramentum Confirmationis, quod per Episcopos in baptismo datæ remissioni peccatorum superadditum, maiorem & vberiore dat gratiam spiritus. Quòd autem puerorum sit regnum cælorum, non eorum quidem qui ætate sunt pueri, sed qui simplicitatem imitatur puerilem, ut cæteros omitam, pulchrè explicat Chrysostomus exponens hunc locum. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut hi pueri &c. Hoc, inquit, est supremum philosophiæ culmen, ut cum prudens sis, nihil ficti, nihil simulati ascilcas, id angelorū vita est. Ab omnibus enim passionibus anima paruulorum munda est, his qui dolorem intulerunt nullas vltionis vices referuāt, & quasi nihil actum esset, veluti ad amicos accedunt, &c. Pueros quoque nos elegit spiritus propheticus. Spiritum propheticum dicit nos pueros elegisse, quoniam id quod dixerunt pueri obuiam facti Christo eunti Hierosolyma, sumptum est ex Psalmo c x v i. vbi est in nostra versione. O Domine saluum me fac, Benedictus qui venit in nomine Domini, quod quidem dixit David spiritu quodam prophético, prædicens quod factum est à pueris. Hosanna autem vel hosianna non id significat quod dicit Clemens, qui linguam Hebræam non satis intellexit, sed quod dicit Hieronymus ad Damasum, Saluum fac, quæso, ut in Psalmo nostra habet versio. Quod verti puelli, versio nostra habet filioli, & est Græcè *παιδία* & significat & paruos pueros & filiolos, *παις* enim cuius diminutiui est *παιδίον*, & puerū significat & filiū. Vertimus autem puelli quoniā Clemens hic loquitur de pueris. Et rursus assimilari. Alius Scripturæ locus ex Matthæo in quo Christus regnū cælorū cōparat pueris in foro sedentibus, qui, nec tibia canentes, nec lamentātes persuadere poterunt auditoribus, ut id facerent ad quod eos incitabant. Tibia caneant, ut saltarent, lamentantur, ut lugerent: sed neutrum persuaferunt. Ij auditores fuerūt Iudæi, qui ut ad regnum cælorum per penitentiam venirent,

Chrysost.  
hom. 19. in  
Matth.

tiam venirent, nec à Ioanne austerā vitam agente, nec à Christo familiariter cum eis versante, & ad eorum caprum se benigne demittente, persuaderi potuerunt. In hoc autem tantum cōsistit similitudo, quod neutro modo potuerint persuaderi. Non cōsistit autem in pueris, nisi in hoc quod non persuaserunt: nisi fortè ij & Ioanni & Christo possint adaptari propter vitæ innocentiam & integritatem. Sed *παιδίσκος* est vocabulum, quod dicitur per contemptum, nec ex eo significatur aliquid laudabile. Quo fit vt ij neutri eorum possint esse similes, sed non necesse est vt omni ex parte congruat similitudo, sed sufficit si conueniat in eo propter quod adducitur. Conuenit autem in eo quod sicut pueri non persuaserunt quod volebant iis qui aderant: ita nec Christus, nec Ioannes persuaserunt Iudæis, quos incitabant ad pœnitentiam. *Neque vero ita solum sentit Euangelium.* Dicit non mirum debere videri gentibus, si ij qui sunt ætatis adeo prouectæ vt sint viri, adhuc pueri vocentur, cum etiam lingua Attica *παιδίσκος* dicantur adolescentulæ ingenuæ forma speciosæ: *παιδισκαρία* autem ancillæ, & ipsæ quoque adolescentulæ Græcè *παιδίσκος* dicuntur diminutiue: ita etiam diminutiue dicuntur apud Latinos adolescentulæ & iuenculæ, vbi etiam adnotandum est *παιδισκαρία* dici per contemptum, vt diximus antea *παιδίσκος*. *Ita vero cum dicit.* Scriptura viros faciles simplices & innocentes non solum appellat pueros, sed etiam agnellos, hoc eis dans priuilegium vt in extremo iudicio sedeant à dextris. Verti autem agnellos, quod est apud Clementem *ἀγρία* diminutivum *ἀγριός*, cum tamen in Euangelio sit *ἀγρίων*, id est, Oues, non *ἀγρία*. Hædi autem qui sunt à sinistris, non *ἐλεφάντι* dicuntur, id est, hædi, sed *ἐλεφάντι*, id est, hæduli. Et rursus quando dicit: Tanquam vituli lactantes, nos rursus allegoricè significat] Dicit nos, nempe viros faciles, simplices & innocentes, non solum vocari agnos seu agnellos, sed etiam vitulos allegoricè. Quod autem citat ex Hieremia dubito. an hoc significet. Nam in cap. xlv. vbi prædicit euersionem Ægypti, & liberationem Israëlitarum, loquitur de mercenariis Ægyptiorum. Vbi Septuaginta versio ita habet, *καὶ οἱ μισθωτοὶ αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς μόρον στυγερῆς πρὸς ὅμοιοις οὖν σπαρασσέτω*, id est, qui in ipsa sunt mercenarij, tanquam vituli saginati qui aluntur ad occisionem. Quod autem est apud Septuaginta *στυγερῆς*, vertit autem Hieronymus ex Hebræo saginati, dicit Clemens *κατακτείνωσι*, id est, lactantes vel sugentes. Sed quid hoc ad declarandam puerilem simplicitatem & innocentiam? Viderint qui sunt perspicaciores. Ego quidem ingenuè fateor me non videre. *Quod autem nos pullos dicat.* Pulli dicuntur recens nata animalia. Pro diuersitate autem animalium sunt diuersi pulli. Sunt enim & gallorum pulli gallinacei, & equorum pulli equini. Sunt multorum quoque animalium pullorum, à cæteris distincta nomina; vt hædi caprorum, & hinnuli ceruorum, & multorum aliorum. Ad significandam autem animi simplicitatem vitur verbum per Scripturam, & pullorum variis nominibus, vt pote gallinaceorum, & equinorum, & multis aliis nominibus quæ nouum & recens significant, vt pote puerorum, infantium, filiorum, filiolorum, populi recentis, populi noui. Addit etiam nomen nouum, quod non dubium est esse Christianorum qui denominantur à Christo, cui pater dedit nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu flectatur omne genu, cælestium, terrestrium & infernorum. Cui propriè conuenit quod dicit Clemens, recens, æternum, impollutum, simplex, infantile, & verum, quod benedicetur in terra, hoc quidem nomen Christo propriè conuenit: Christianis autem non ex se, sed quantum ipse suis membris sua gratia concesserit. Per id nouum Iesu nomen, noui quoque hominis nomen conceditur, iis qui Christum induti vererem exuerunt hominem, & crucifixerunt cum suis vitiis & concupiscentiis: induit enim nouum hominem qui renouatur in agnitione Dei. Si qua certè in noua Christi creatura vetera trāsierunt, ecce facta sunt omnia noua. *Per allegoriam autem nos.* Quod equi quidem metaphoricè seu allegoricè accipiuntur pro iis qui sunt propensi ad libidinem, & ad adulterium admittendum cum alienis vxoribus, licet videre apud Hieroniam, apud quem scribitur: Equi amatores in scæminas & emissarij facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. De pullis autem equinis quod in bonam vel in malam partem ita accipiuntur in Scriptura, vt dicit Clemens, non memini me legere. Neque tamen negari potest bellam hanc posse esse allegoriam. *Latare valde filia sion.* Prophetiam Zachariæ sensu allegorico ita interpretatur Clemens, propterea quod in Septuaginta versione sit pullum nouum, vt dicat Christum ascendisse pullum nouum, id est, Verbum ita factum esse carnem, vt simul hypostaticè, seu in vno, vt loquitur, supposito esset humanitas, & in qua nō cadit senium nec interitus æternitas, quod est planè nouum, & antea inauditum. Ascendere autem pullum nouum vocat carnem suscipere & fieri hominem. Hunc pullum nouum cum ascendisset verbum, & homo factus esset, ipse nos qui eramus infantes & pulli, perdomitos, & à vitiis & concupiscentiis prohibuit, & Domini, id est, suos pullos effecit, adeo vt non amplius hinniremus ad aliorum vxores, sed mundanis protritibus & conculcatis, solum Dominum desideraremus, & velociter ad salutem curremus. Porro autem ne in via deficiamus nos alie optimo & planè diuino sui corporis & sanguinis viatico. Et ideo nos, qui eius pulli sumus, alligat ad vineam, id est, ad seipsum qui dixit se esse vitem, vt ex ipso in mysterio manantem qui est Deus & homo sanguinem biberemus, qui quidem sanguis mysticus salutem affert spiritui, sicut vinum corpori. Quod autem dicit Verbum ferre sanguinem, sicut vitis vinum, intelligendum est de Verbo quod carnem suscepit. Nam in verbo corporato etiam in mysterio est ipse sanguis qui fusus est in cruce, & qui nunc bibitur à fidelibus, siue sub solo panis symbolo sumatur corpus Christi, siue sub panis & vini symbolis. Corpus enim Christi non potest esse ex angue, quod id torum recepit quod amisit. Sed hæc sunt remotiora à nostro instituto, qui agimus de pullo quem Christus ascendit, & de pullis quos ipse domuit, quos alacres & veloces reddidit ad salutem persequendam. Et hi sunt forrasse pulli de quibus superius dixit Clemens, & de quibus dixi me non meminisse aliquid legere in Scriptura. Hi certè sunt, aut nullalij, quod sciam. *Nobis itaque Dominus.* Eos cōtemnit mūdus, & qui in negotiis gerēdis sunt vafri & callidi, & pro stultis ab eis reputantur qui diuinā persequuntur sapientiā. Ita etiā olim, vt scriptū est apud Platonē despiciēbātur Philosophi, qui nec priuatæ nec rei publicæ curā gerētes, toti versabātur in rerū contemplatione. Quod autem dicit Clemens pueros illos esse amatores cornuū vnicorniū, ita opinor esse intelligendum, vt vnitatem ab eis amari significet, cuius sit symbolum cornu vnicornis, quod est & vnicum & prætiolissimum. Nōstrū Rhinoceros quidē duo habet cornua, vnum in fronte, alterū verò in nare,

unicornis vero, qui est & Græcè Monoceros, vnum tantum, quod est aduersus venena præfens remedium. De hoc monocero si vis plura scire vide Plinium lib. v i i i. historiarum naturalis, & Pierium in Hieroglyphicis. *\* Iam vero si vnus est.* Quinam & quales sint pueri iam docuit. Qui hos autem docet pueros est Pædagogus. Idem est autem Pædagogus & Magister. Vnus autem est magister in cælis qui docet. Qui discunt autem in terris sunt discipuli, perfectus est autem qui docet. Qui discit autem est imperfectus. Qui est autem imperfectus infans vel puer dicitur. Qui vero perfectus vir appellatur. Perfectus autem est vel in vitio, & is est Diabolus: vel in virtute, & is est Dominus. Porro autem Dominus cum sit Pædagogus & magister infantes & pueros quos docet, quoad eius fieri potest, deducit ad perfectionem. Ad quâ cum peruenierint, non sunt amplius infantes, sed viri, ut qui non sunt in fide instabiles, nec in variis doctrinis errantes, sed Deum firmiter agnoscences & ei adherentes, ad ædificationem corporis Christi qui est & vir & caput, & solus in iustitia & in omni virtute perfectus, sicut perfecti, ut qui sint Ecclesia, cuius caput est Christus: ita autem Ecclesia est Christi sponsa, quæ non minus sponso adheret quam vxor marito, vnde existit illud magni matrimonij mysterium seu sacramentum in Christo & Ecclesia. Ea quoque Ecclesia est corporis Christi ædificium, quæ si à Christo capite suo separaretur, tota corruat necesse est. *\* Hic autem par est attendere appellationem huius vocabuli.* Quoniam locutus est de infantibus qui Græcè dicuntur *νήπιος*, erant autem qui existimabant *νήπιος* dici insipientes, primum dat etymologiam huius vocabuli *νήπιος*, deinde explicat quidnam sint *νήπιος* vel infantes: dicit ergo duo esse diuersa vocabula *νήπιος* & *νήπιος*. Et *νήπιος* quidē dici à *νη* priuatiua particula & *νήπιος*, quod est sapiens. Quo fit ut *νήπιος* dicatur insipiens, *νήπιος* autē dicitur, quasi *νήπιος* à *νός* & *νήπιος*. Quo fit ut dicatur *νήπιος* qui recens euasit moribus mitis & mansuetus. Sunt autē infantes mites, mansueti, molles, simplices, doli & fraudis expertes, nihil simulantes, rectoque & erecto animo. Tales autem dicit esse eos qui in Christum credunt, ut qui persuasionē fidei faciliē admittant, & bonis moribus non difficiliter excolantur, neque sint iracundi & prauī ac peruersi. Veterem autem, nempe credulorum Iudæorum generationem esse duro & obstinato corde: ut iis qui Dei Verbum annunciant non credant. *\* Propter simplicium autem innocentium corda.* Tū *νήπιος*, quod significat infantem, exposuit etymologiam: nunc ad ipsam accedit definitionem, quam accipit ex ultimo capite epistolæ Pauli ad Romanos: Volo autem vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum: *νήπιος* enim, inquit, seu infans, est is qui est sapiens in iis intelligendis & agendis quæ sunt bona & honesta, simplex autem ad mala. Talis est bonus Christianus, qui quæ sunt agenda, conuenienter diuinis præceptis, & mēte intelligit & exercet actione: fraudes autem, dolos, imposturas, circumuentiones, & circumscriptiōes & cætera vitia ad cauendū tantum intelligit, non ad operandum, ut qui sapiens tamen sit ad vitam rectē instituendam, non autem ad decipiendū, astutus, callidus, versutus & impostor, nec ingeniosus ad opes malis artibus quærēdas, nec ad voluptates fruēdas. Talis est verus Christianus, qui est sapiens ad bonum, simplex autē ad malū. Simplicitas autē est accipienda non pro insipientia, qua bonum ignoratur, sed qua malū vel nescitur vel cauetur. Dicere autem Christianos esse insipientes, qui ad Deum confugerunt, est impia in Dominum blasphemia. Qui autem insipientes dici ægrē tulerunt, ut qui satis intelligant suam ad bonum sapiētiam, iidem lubenter agnoscunt suam ad malum simplicitatem. Iidem autem sunt simplices qui infantes. Quod autem dicit infantes esse mentes nouas veteri insipientia, ita videtur accipiendū, quod vetera ita dediderint ut eorum non plus meminerint, quam si ea nunquam sciuisent. Veterem autem vocat insipientiam, si hoc quidem ad gentes referatur, stulta Græcorum mysteria, de quibus scripsit in exhortatoria ad gentes. Sin ad Iudæos eorū cæremonias, quæ sunt nouæ legis umbræ & figuræ, à quibus si tollatur eorum quæ Christo adueniēte futura erant significatio, cæ planē erant mera insipientia. Eadem autem quæ sunt nouæ & planē ignaræ in veteri insipientia, sunt nuper prudentes, ut quæ in nouo Testamento veteri abrogato nouam didicerint sapientiam. Quamnam autem nouam didicerunt sapientiam, Dei cognitionem. Deus enim ante Christi aduentū erat ignotus. Non prius enim fuit cognitus præterquam à paucis antiquis patribus, quā Christus cum aduenisset reuelauit eum trinum esse & vnum. Deum enim nemo nouit nisi filius qui est in sinu patris, & cui filius reuelauit. Sed nec illi antiqui patres Deum cognouissent, nisi filius eis reuelasset. Ij autē quibus est reuelata hæc noua sapientia, nempe Dei cognitio, sunt *νήπιος* & iuuenes. *νήπιος* autē Græcè, & nouos significat, & iuuenes, & populus nouus: dicuntur autem *νήπιος* & populus nouus, ut distinguatur à populo veteri, cui à Deo sunt solum promissa, si eorum crassa spectetur intelligentia, ea quæ sunt terrena & temporalia: is enim ea sola esse bona didicerat, nouus autem populus noua bona didicit. Quænam autem sunt ea bona? Per Euangelium didicit dari per Christum remissionem peccatorum, & in eum credentibus & ipsum diligentibus dandam esse vitam æternam, & ea bona quæ nec oculus vidit nec auris audiuit. Est autem huius populi noui eiusmodi inuentus ut in eam non cadat senium, & est eius vitæ ver quoddam perpetuum. Nam & est æterna quæ est in eo veritas, & sapientia quæ semper & eodē modo se habet, nec mutatur: In humanis quidē rebus, non est æterna veritas. Nā quod nunc est verum, procedēte tēpore non erit verum. Sed nec est æterna veritatis sapientia. Nam quod nunc est sapiens consilium, id mutata loci & temporis circumstantia erit insipiens. In quo autem est æterna veritas, & quæ nunquam mutatur sapientia, id semper est nouum. Hinc fit ut & verba veritate sint semper persufa, & mores ab ea non alieni, & quæ ab eo geruntur ita sunt inter se conuenientia, ut ab ea non omnino dissideant, ab ea firmamque ac stabilem teneant constantiam. Nam quod est æternitatis particeps, ei solet assimilari. Qui autem in Christum sunt baptizati, cum Christum induerint qui est Verbum nouum, & quod carnem recens suscepit sunt etiam participes æternitatis quæ à verbo non potest separari. Quo fit ut sint Verbo similes, & semper noui & recentes ad veritatis intelligentiam, & ad bonas operationes, nec vnquam senescant, nisi se sua culpa à Christo qui est verbum æternum separauerint. *\* I ego vero Isaac quoque.* Historiā Isaac & Rebecca quos colludēs vidit Rex Abimelec, Clemens deducit ad allegoriā, Isaac risum significat, Rebecca est tolerātia, Abimelec est supramundana quædā sapientia. Ea admiratur Christi pueros, id est, Christianos res aduersas tā toleranter ferre, ut eorū patientia sit veluti risus. Similem ludum Ioui tribuit Heraclitus. Is autē ludus Græcè *μυσθία* dicitur, quod est ludus & disciplina. Hunc autem

Rom.vlt.

autem ludū dicit maximè conuenire sapienti, vt quamuis res honestas ac præclaras gerens & administrans multa graua pariat, ea tam fortiter ferat vt pro ludo habere videatur, & nihilo serius dies festos cum Deo celebret. Et hoc est quod dicit Diuus Paulus nobis esse gaudendum in Domino. *Potest etiam aliter accipi.* Aliam affert allegoriam, nempe quod Isaac ridens significat Christum ridentem cum surrexisset à mortuis. Ridet autem cum sua sponsa Ecclesia quæ dicitur Rebecca, id est, tolerantia seu patientia, firmam autem ac solidum nomen ei dicit impositum, quod propter petram fidei supra quam est ædificata, aduersus eam non præualeant portæ inferi. Tolerantia autem dicitur, quod quicquid acciderit ea semper maneat gaudens, constetque ex constanti in Christum credentium perpeffione, & ex eorum assidua gratiarum actione. Eam autem dicit nostrā ad salutem adiutricem, ne quis existimet satis esse credere in Christum. Nam credenda est etiam Ecclesia catholica, quæ ad salutem assequendam tantam nobis fert opem, vt extra eam non possit quis esse saluus. Hic est, nisi fallor, huius loci sensus qui est Græcè adeo perplexus, vt cum existimem vel mutilatum vel corruptum. *Hic est autem ludus mysticus & disciplina.* Nam et si *παῖδας* significet disciplinam, quoniam tamen deriuatur *παῖς*, quod significat puerum, disciplina non satis mihi visa est *παῖδας* exprimere nisi adderetur ludus: Mysticam autem disciplinam & salutem, hanc de Isaac & Rebecca historiam, quæ nos honeste recreans & consolans nobis fert opem. Hanc ipsam autem Isaac & Rebecca historiam alio modo allegoricè interpretatur quam prius. Abimelec enim Regem qui prospexit per fenestram, non amplius dicit supramundanam aliquam significare sapientiam, sed Christum Regem. Is cum è cælis nostrū risum esset speculatus, Isaac enim significat risum: non poterat autem speculari Isaac quin simul etiam aspiceret Rebeccam, id est, patientiam seu tolerantiam, prospexit per fenestram, id est, per carnem, quam vt susceperet descendit è cælis, & vidit gratiarū actionem, & benedictionem, exultationē & lætitiā, & simul etiam cum iis operantem tolerantiam, & eorum coniunctionem. Hæc autem omnia significant ecclesiā, quæ etiam si multis affligatur laboribus, ærumnis, & persecutionibus, omnia tamen fert toleranter, & inter tam multas perpeffiones nihilo secius Deo agit gratias, benedicit, exultat, & lætatur, & hæc omnia simul cōiuncta constituunt ecclesiā, quæ est cōiunctio Isaac & Rebecca, id est, risus & patientiæ. Hinc factum est vt hæc omnia quæ recensuit aspiciēs, solam suam respiceret ecclesiā, cui suam ostendens faciem eam reddidit perfectam. Regali enim accepto capite, nempe Christi, quod ei deerat, non est amplius imperfecta nec est *ἀτελής*. *O magnum Deum.* Recitatis præclaris illis Esaiæ de puero Domino nostro Iesu Christo recens nato & nobis dato elogiis, quæ apertè ostendebāt eum esse Deū & hominem, exclamat Clemens, O magnum Deum & perfectum puerum. Hæc est magna laus & magnum encomium Christi Seruatoris nostri, quod vnus & idem sit Deus & homo. Multi apud gentes fuerūt olim Dij vocati, & ab eis in Deos relati: sed non erant magni Dij, quoniā ne Dij quidem erant, sed tantum homines, inter se autem pugnat vt idem sit Deus & homo. Sed nec perfecti erant homines, cum eos nec virtutes, nec res bene gestæ nobilitarent, sed vitia sceleraque & flagitia. Solus Christus redemptor noster verè fuit Deus magus, vt qui verè esset Deus, & perfectus homo, vt qui non phantasia nec visione aliqua, vt falsi existimabāt quidam Hæretici, sed ipsa natura & rei essentia esset homo, & ea gessit quæ apertè testarentur eum non solum esse Deum, sed & verum hominem, & numeris omnibus absolutum. Nam & ea fecit miracula quæ solus Deus potest facere, & in suis actionibus eas ostendit virtutes quæ non cadunt nisi in hominem à quo nihil abest, quod in viro bono & perfecto possit desiderari. Ideo autē fuit Deus & homo, vt inter Deū & hominē intercederet, & hominē ita Deo coniungeret, vt qui natura Deus esse nō poterat, gratia & adoptione filius Dei atq; adeo, quoad fieri potest, Deus esset. Deinde subiungit quod est maximè stupendū & admirabile, filius, inquit, in patre, & pater in filio, quod significat distinctas quidē esse vtriusq; personas, sed ita distinctas, vt ipsa diuinitatis essentia ab alterius essentia nō possit separari. Nā & filius est in patre, & pater in filio, filius quidem est filius, & non pater, quod attinet ad ipsam hypostasin & personā: ita etiam pater nō est filius: Pater tamen & filius vnum sunt quod ad ipsam attinet diuinitatem. Nam & pater & filius vnū sunt. Deinde sequitur: Et quomodo nō est perfecta &c.] Hoc est autē quod dicit: Cum perfectus sit hic puer, qui nos docet & est noster Pædagogus, fieri non potest vt non sit perfecta disciplina & institutio quæ ad nos peruenit, & quā docemur qui sumus eius pueri seu infantes. Postea sequitur: Is manus in nos expandit &c.] Qui docet, in eos quos docent manus extendit, frustra autem docentur, qui docentur, nisi doctori fides habeatur. Hoc est ergo quod dicit Clemens, Christū doctorem nostrū & Pædagogum ad nos docendos manus extendisse: nos autem eius manibus apertè & euidenter credidisse, vt qui apertè profiteamur nos Christo & eius doctrinæ & disciplinæ credere.

Aduersus eos qui existimant, puerorum & infantium appellationem significare primarum disciplinarum doctrinam. Cap. VI.

**L** I C E T autem nobis veluti ex quadam redundanti copia eos aggredi, qui in reprehendendis alijs delectantur. Non enim nos pueri & infantes appellati sumus, quod sit puerilis & contemnenda nostra disciplina, vt nos sunt caluminati, qui sunt inflati sciētia. Statim itaque regenerati recepimus perfectionem, cuius causa festinabamus. Fuimus enim illuminati: id autem est, Deum cognoscere. Non est ergo imperfectus, qui quod perfectum est cognouit: nec me reprehenderitis, quod dicam me Deum nosse. Verbo enim ita dicere vsus est: Is verò est liber. Iam enim dum tingeretur Dominus, vox è cælis testis dilecti apparuit: Tu es filius meus dilectus,

L iij

Matth. 3.  
Marci 1.  
Lucæ 3.

Psal. 81.

Ioan. 1.  
Ibid. 5.

Rom. 9.

ego hodie genui te. <sup>b</sup> Sapientes ergo rogemus: Christus hodie regeneratus: iamne est perfectus, an quod est absurdissimum, ei aliquid deest? Sed si ita est, ut aliquid disceret opus fuit: sed eum cum Deus esset, nihil didicisse fuit consentaneum. Neque enim quisquam Verbo maior fuerit. Sed neque magister ac doctor est eius qui solus est magister. An non ergo vel inuiti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Patre natum, ex æconomica præordinatione esse perfecte regeneratum? Etsi erat perfectus, cur qui erat perfectus tingeretur? Oportebat, inquiunt, implere humanam professionem. Pulcherrime. Ita enim dico. <sup>10</sup> Simulatque ergo à Ioanne tingitur, sit perfectus scilicet. Nihil ergo ab eo didicit? nequaquam. Solo autem lauacro perficitur, & spiritus aduentu sanctificatur. Ita habet. Hoc ipsum nobis quoque euenit quorum fuit exemplar Dominus. Tincti illuminamur: illuminati, in filios adoptamur: adoptati perficimur: perfecti immortales reddimur. Ego, inquit, dixi, dii estis, & filij excelsi omnes. <sup>c</sup> Multis autem modis vocatur hoc opus, gratia, illuminatio, perfectum, & lauacrum. Lauacrum quidem, per quod peccata abstergimus: Gratia autem, qua remittuntur pœnæ quæ peccatis debentur. Illuminatio autem, per quam <sup>10</sup> sanctam illam & salutarem lucem speculamur, per quam id quod est diuinum perspicimus. Perfectum autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit qui Deum nouit? Est enim reuera absurdum, Dei vocari gratiam, quæ non sit perfecta & undequaque plena. Qui est autem perfectus, perfecta utique largietur. Quemadmodum autem simul ac ipse iussit fiunt omnia, ita sequitur, ut eo quod solum gratificari voluit, plena fuerit gratia. Quod enim futurum est temporis, id per voluntatem potentie anticipatur. <sup>d</sup> Accedit ihs, quod liberatio à malis est initium salutis. Soli ergo qui primum vitæ fines attigimus, iam perfecti <sup>30</sup> sumus. Iam autem viuimus, qui sumus à morte separati. Christum ergo sequi salus est. Quod enim factum est, in ipso vita est. Amen amen dico vobis, inquit, qui sermones meos audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transijt à morte ad vitam. Ita solum credidisse & regeneratum esse, est in vita perfectio. Nūquam est enim Deus imbecillus. Quemadmodum enim eius voluntas est opus, & id mundus nominatur: ita etiam eius voluntas est hominum salus, & ea vocata est Ecclesia. Nouit ergo quos vocauit, quos seruauit: simul autem vocauit, & seruauit. Ipsi enim vos, inquit, <sup>40</sup> Apostolus à Deo docti estis. Nefas ergo est imperfectum sentire, quod ab eo docetur. Quod autem ab eo discitur, est æterni Seruatoris æterna salus. Cui gratia in sæcula sæculorum, amen. Et qui est solummodo regeneratus, quemadmodum etiam illuminatus dicitur: illuminatus quidem protinus à tenebris liberatur, & ab eo tempore lucem accepit. <sup>e</sup> Quemadmodum ergo qui somnum excusserunt, ab eo tempore protinus intus vigilant: vel potius quemadmodum qui oculorum suffusionem conantur amouere, non extrinsecus eis lucem suppeditant, quam non habent, sed quod oculis impedimentum afferebat depellentes, liberam <sup>50</sup> relinquunt pupillam: ita etiam qui tingimur, abstersis peccatis, quæ diuino spiritui instar caliginis tenebras offundebant, liberum, ab omni impedimento vacuum, & lucidum habemus spiritus oculum: quo quidem solo quod diuinum est intuemur, celitus influente nobis sancto spiritu. Hæc est æterna splendoris temperatura, qui videre potest æternam lucem: quandoquidem quod est simile, est amicum simili. Quod sanctum est autem, amicum est ei ex quo sanctum est, quod lux proprie est appellatum. Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Hinc puto ab antiquis Græcis hominem vocatum esse <sup>60</sup> φῶς, id est, lucem. <sup>f</sup> At nondum, inquiunt, perfectum donum accepit. Ego quoque assentior: sed est in luce, & tenebræ ipsum non comprehendunt. Inter lucem autem & tenebras nihil est intermedium. In resurrectione autem credentium, finis est repositus. Is autem non est alicuius alterius rei esse participem, quàm promissum prius conuentum assequi. Non enim



Non enim eodem tempore ambo simul consistere dicimus, nempe & accessum ad finem, & accessus anticipationem. Non est enim idem, ævum & tempus. Sed neque idem est appetitio, qua ad aliquid impellimur, & finis ad quem tendimus. Circa unum autem ambo, & unus circa ambo versatur. Est autem, incitans quidem appetitio, ut ita dicam, fides qua in tempore generatur: finis autem promissum assequi, qui est firmus ac stabilis in secula. <sup>ai 67.</sup> Ipse autem Dominus salutis æqualitatem apertissime reuelavit, cum dixit: Hæc est enim vo- <sup>Ioan. 8.</sup> luntas patris mei, ut omnis qui contemplatur filium, & credit in ipsum, habeat vitam æternam, & resuscitabo ipsum in novissimo die. Quatenus ergo fieri potest, in hoc mundo, quem per novissimum diem significavit, qui eousque servatur dum cessaverit, nos perfectos factos esse credimus. Fides enim est doctrinæ perfectio. Et ideo dicit: Qui crediderit, ha- <sup>Ibidem 3.</sup> bet vitam æternam. Si ergo qui credidimus, habemus vitam æternam, quid reliqui est ultra vitæ æternæ possessionem? Fidei autem quæ ex se perfecta & plena est, nihil deest. Sin autem ei aliquid deest, non est undequaque perfecta, neque fides est ulla in re claudicans: <sup>20</sup> neque postquam ex hoc loco exceßerint, expectat eos qui crediderunt, cum absque ullo discrimine hic arrham acceperint. Sed cum quod futurum est credere præceperimus, post resurrectionem illud factum recipimus: ut illud impleatur quod dictum est: Fiat secundum fidem tuam. <sup>Matth. 9.</sup> Vbi autem fides, hinc promissio. Promissionis autem perfectio est requies. Quapropter cognitio quidem est in illuminatione: Promissionis autem perfectio est requies, quod quidem extremum expetendum intelligitur. <sup>b</sup> Quemadmodum ergo imperitia, peritia soluitur, & inuenta certa via, dubitatio: ita illuminatione tenebras deleri necesse est. <sup>30</sup> Tenebræ autem sunt ignoratio, per quam in peccata incidimus, circa veritatem hallucinantes. Cognitio ergo est illuminatio quæ delet ignorationem, & perspicacem videndi facultatem inserit. Quin etiam eorum quæ sunt deteriora reiectio, est meliorum reuelatio. Quæ malè enim colligavit ignoratio, ea pulchrè resolvit agnitio. Hæc autem vincula quamcelerrimè remittuntur, humana quidem fide, diuina verò gratia, cum remittuntur peccata uno medicamento Pæonio, nempe <sup>λογικῷ</sup> baptismo, verbali baptismo. Omnia ergo peccata eluimus, <sup>λογικῷ βαπτισμῶτι.</sup> & è vestigio mali non sumus amplius. Vna est hæc gratia illuminationis, quod non sint iidem mores, qui erant antequam laueremur. <sup>40</sup> Quoniam autem cognitio una oritur cum illuminatione circa mentem refulgens, & qui prius rudes & ignari eramus, protinus vocamur discipuli: utrumne id factum est cum aliquando aduentasset disciplina? non enim poteris tempus dicere. Catechesis enim, seu quæ per auditum suscipitur institutio, ad fidem deducit. Fides autem simul cum baptismo docetur à diuino spiritu. Quod enim fides una sit uniuersa salus humana naturæ, eadem sit autem iusti & benigni Dei erga omnes æqualitas & communicatio, Paulus manifestissime exposuit, sic dicens: Priusquam autem ve- <sup>Gal. 3.</sup> niret fides, custodiebamur sub lege, conclusi sub fide quæ erat reuelanda. Quare lex fuit noster Pædagogus in Christo, ut ex fide iustificemur. Postquam autem venit fides, non sumus amplius sub Pædagogo. Non auditis nos non esse amplius sub illa lege quæ erat cum timore, sed sub Verbo qui est pædagogus liberi arbitrii? <sup>k</sup> Deinde subiunxit vocem quæ est remota ab omni personarum acceptione: Omnes enim filij estis per fidem Dei in Christo Iesu. <sup>Ibidem.</sup> Quicumque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus nec Græcus, non est seruus nec liber, non est masculus & femina. Omnes enim vos unus estis in Christo Iesu. Non ergo hi quidem sunt cognitione præditi, illi vero animales in eodem verbo: sed omnes qui concupiscentias carnales deposuerunt, sunt æquales & spirituales apud Dominum. Et rursus alibi scribit: Etenim uno spiritu omnes nos in unum corpus <sup>1. Cor. 12.</sup> baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes ex uno poculo bibimus. <sup>l</sup> Neque verò absurdum fuerit illorum quoque ipsorum verbis uti, qui spiritus qui-



dem percolationem dicunt esse meliorum memoriam. Percolationem autē intelligunt, quæ ex meliorum sit recordatione, eorum quæ peiora sunt separationem. Ei itaque qui meliora reuocauit in memoriam, necessario sequitur pœnitentia propter deteriora. Ipsum ergo spiritum pœnitentia adductum recurrere fatentur. Eodem modo nos quoque peccatorum nostrorum moti pœnitentia, ipsorum detrimētis renunciantes, baptismo percolati ad aternam quoque lucem recurrimus, filij ad patrem. Exultans itaque in spiritu Iesus, Confiteor tibi pater, inquit, Deus cœli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Infantes nos ac paruulos pædagogus & magister appellans, qui sapientibus qui sunt in mundo, sumus aptiores ad salutem, qui sapientes seipsos existimantes, superbia inflati sunt: & exclamat exultans & mirandum in modum lætus, tanquam unā cum infantibus balbutiens: Ita, pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Propterea quæ absconsa sunt à sapientibus & intelligentibus huius quod nunc est seculi, reuelata sunt infantibus. Merito ergo Dei pueri, qui veterem quidem hominem deposuerunt, & vitij tunicam exuerunt: Dei autem incorruptionem induerunt, ut nouus facti populus sanctus, regenerati impollutum hominem custodiamus: & infans quidem est, tanquam Dei puellus, qui à fornicatione & improbitate est expurgatus. Manifestissimè itaque beatus Paulus nos ab hac quæstione liberauit in priori epistola ad Corinthios, sic scribens: Fratres ne pueri efficiamini mentibus, sed sitis vitio infantes, mentibus autem estote perfecti. Illud autem: Quando eram paruulus, cogitabam ut paruulus, loquebar ut paruulus: quam sub lege egit vitam significat, in qua non ut iam simplex, sed ut adhuc insipiens, puerilia quidem animo agitans, persequabatur: puerilia autem loquens, blasphemis & maledictis Verbum incessebat. Duo enim significat & ἡμιον, infantem videlicet & stultum. Postquam autem factus sum vir, rursus, inquit Paulus, feci ut cessarent ea quæ erant infantis. Non ætatis imperfectam magnitudinem, sed nec temporis præfinitam mensuram, neque virilium & perfectiorum disciplinas: arcanas scilicet alias doctrinas significat, infantiam extra fines amandans, qui se eam annunciare profiteretur Apostolus. Sed infantes quidem dicit eos qui sunt sub lege, qui non secus atque laruis pueri, timore perturbantur. Viros autem qui Verbo paremus, nostrique sumus iuris & arbitrij, vocauit qui credidimus, spontanea electione seruati, sapienter, non insipienter metu territi. De hac re testimonium feret ipse Apostolus, Iudeos secundum prius testamentum dicens hæredes, nos autem secundum promissionem. Dico autem, inquit, quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium, sed est sub tutoribus & curatoribus usque ad patris præfinitum tempus: ita & nos cum essemus infantes, eramus redacti in seruitutem sub elementis mundi. Quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui erant sub lege redimeret, ut adoptionem filiorum per ipsum reciperemus. Vide quomodo confessus est esse infantes, qui timori & peccatis sunt subiecti: eos autem qui sub fide sunt filios vocans, viros effecit, tanquam ut eos distingueret ab infantibus qui sunt in lege. Non es enim, inquit, amplius seruus, sed filius. Sin autē filius, & hæres per Deum. Quid ergo filio deest post hæreditatem? Eleganter ergo sic expansi potest illud, Quando eram infans: hoc est, quando eram Iudeus (erat enim à prima sua origine Hebraeus) cogitabam ut infans, quoniam sequebar legem: postquam autem factus sum vir, non amplius quæ sunt infantis, hoc est, quæ sunt legis, sed quæ sunt viri, cogito, hoc est, quæ sunt Christi, quem solum virum Scriptura vocat, ut antè diximus: cessare feci quæ sunt infantis. Quæ est autem in Christo infantia, est perfectio, si cum lege conferatur. Cum hic sumus suscipienda est defensio infantia. Est præterea interpretandum id quoque quod ab Apostolo dictum est: Lac vobis potum dedi tanquam infantibus in Christo, non cibum: nondum enim poteratis,

- ratis, sed neque adhuc nunc potestis. Non enim mihi videtur dictum Iudaicè accipiendum quod dicit. Nam illam quoque scripturam ei ex aduerso adducam. Inducam vos in terram bonam lacte & melle fluentem. Exoritur itaque maxima dubitatio in hac scripturarum collatione cogitantibus. Si enim fidei in Christum principium est quæ per lac designatur infantia: ea autem tanquam puerilis & imperfecta vilipenditur: quomodo eius quod est perfectum & scientia præditum, post cibum requies, infantili rursus lacte honorata est?
- 10 Nunquid ergo hoc, quod veluti quandam indicat similitudinem, tale quid significat? & est utique hoc ita legendum: Lac vobis potum dedi in Christo: & paruo interiecto spatio subiungamus, Tanquam infantibus: ut per lectionis distinctionem talem sensum accipiamus, Catechizavi vos, hoc est, per auditum in Christo institui, simplici verò & ex se naturali alimento spiritali. Talis est enim lactis, quæ est alitrix animalium, substantia, ex amantibus uberibus scaturiens: ita ut uniuersum sic intelligatur. Quemadmodum nutrices recens natos infantes lacte nutriunt, ita ego Christi lacte nempe vobis spiritale nutrimentum instillans. Ita ergo perfectum est alimentum lac perfectum, & ad finem qui nūquam est cessaturus deducit. Quocirca in quiete quoque id ipsum lac & mel promittitur. Iurè enim rursus iustis lac Dominus pollicetur, ut aperte Verbum esse utrunque ostendatur, Alpha & ω, principii & finem: Verbum inquam, quod lac allegoricè dicitur. Tale quid Homerus vel inuitus diuinat, iustos homines γαλακτοφάγους, hoc est, qui lacte vescuntur, appellans. Potest etiam ita Scriptura accipi. Et ego, fratres, non potui loqui vobis tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus, tanquam infantibus in Christo: ut possint car-
1. Cor. 3.
- 30 nales intelligi, qui recentiter instituebantur, erantque catechumeni, & adhuc infantes in Christo. Spiritales enim eos qui sancto spiritui iam crediderunt, appellauit. Carnales autem, eos qui per auditionem recens sunt instituti, nec adhuc satis expurgati: quos merito adhuc carnales dicit, ut qui aequè atque Gentes ea quæ erant carnis cogitabant. Vbi enim inter vos æmulatio & lis, an non carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Quocirca dicit etiam, Lac vobis, inquit, potum dedi: cognitionem dicens vobis infudi, quæ ex catechesi, data est, quæ nutrit ad vitam æternam. Quinetiam hoc verbum, Potum dedi, est
1. Cor. 3.
- 40 symbolum & signum perfectæ participationis. Qui enim sunt perfecti, dicuntur bibere, infantes autem sugere. Sanguis enim meus, inquit Dominus, verus est potus. Num ergo cum dixit, Lac potum dedi, significauit perfectam in verbo Lactis letitiam, veritatis scilicet cognitionem? Quod autem deinceps subiungitur, Non cibum, nondum enim poteratis, euidentem quæ erit in futuro seculo reuelationem, instar cibi, facie ad faciem, potest significare. Videmus enim nunc tanquam per speculum, dicit idem Apostolus, tunc autem facie ad faciem. Quocirca illud quoque subiunxit: Sed neque nunc potestis, adhuc enim
- 10 carnales estis, quæ sunt carnis sapientes, concupiscentes, amantes, æmulantes, irascentes, inuidentes. Non enim in carne amplius sumus, ut quidam existimarunt: cum ea enim, faciem Angelis æqualem habentes promissum facie ad faciem videbimus. Quomodo autem, si verè est illud promissum postquam hinc excefferimus, quod oculus non vidit, neque in mentem hominis ascendit, se id nouisse dicunt, cum spiritu non intellexerint, sed ex disciplina acceperint, quod auris nunquam audivit, præterquam illa sola quæ in tertium cælum raptæ est, sed illud quoque arcano silentio obtegere iussus est? Sin autem humana sapientia, quod quidem restat, potest intelligi, est cognitionis gloriatio. Audi legem scripturæ: Ne gloriatur sapiens in sapientia sua: & non gloriatur fortis in fortitudine sua, sed qui
- Hierem. 9.
- 60 gloriatur, in Domino gloriatur. Nos autem à Deo docti sumus, & in Christi nomine gloriamur. Quomodo ergo non est intelligendum, Apostolum hoc modo intelligere lac infantium, siquidem pastores sumus qui ecclesiæ præsumus ad imaginem boni pastoris, vos
1. Cor. 1.

Ioan. 6.

de his dixit.

autem oues? an non eum qui lac quoque gregis dicit Dominum seruare consequentiam, utentem allegoria? Iam uero dictum rursus menti est applicandum, Lac vobis potum dedi, non cibum, nondum enim poteratis: non aliquid aliud quam lac cibum existimantes, sed idem substantia. Similiter enim idem ipsum quoque Verbum vel est remissum laxumque & mite, ut lac: vel concretum & coactum, ut cibus. Verum enim uero si sic acceperimus, poterit à nobis lac intelligi prædicatio, quæ plurimum est diffusa. Cibus autem, fides, quæ à catechesi in fundamentum coacta est & conuersa: quæ cum sit auditione solidior, cibo assi-  
milatur in ipsa anima corpus effecta. Tale alimentum alibi quoque Dominus in Euange-  
lio secundum Ioannem aliter per symbola & signa exposuit cum dixit: Comedite carnes  
meas, & bibite meum sanguinem: euidenter fidei & promissionis quod est, esculentum &  
poculentum dicens, allegoricè, per quæ ecclesia, tanquam homo ex multis constans membris  
irrigatur & augetur, & ex utrisque conflatur & coalescit, corpore quidem, fide, anima  
uero, spe, quemadmodum Dominus quoque ex carne & sanguine. Reuera enim sanguis  
fidei est spes, in qua continetur, quemadmodum fides ab anima: cum autem spes expirau-  
rit, perinde ac si sanguis effluerit, vitalis fidei facultas dissoluitur. Quod si uelint nonnul-  
li contendere, dicentes lac primas significare disciplinas tanquam prima rudimenta, cibum  
autem spirituales cogitationes, per quas se ipsos propter scientiam erigunt, sciant quod cum  
utique cibum dicant nutrimentum solidum, & carnem & sanguinem Iesu gloriabunda  
sua sapientia deducunt ad ueram simplicitatem. Sanguis enim inuenitur primum geni-  
tus in homine, quem nonnulli ausi sunt dicere essentiam animæ. Hic autem sanguis natu-  
rali conuersus concoctione, postquam concepit mater & uterum gerit, consentiente, &  
compaciente, ut ita dicam, pietate efflorescit & senescit, ut infans sit absque metu: & quod  
carnis quidem est humidius, est sanguis, ut qui sit ueluti quadam caro humida: id autem  
sanguinis quod est suauius & subtilius, est lac. Siue enim est sanguis qui fœtui in utero  
suppeditatur, & per maternum prius umbilicum mittitur: siue ipsa menstrua à proprio mo-  
tu exclusa, naturali diffusionem ab almo & generationis authore Deo ad ubera iam tur-  
gentia se conferre iubentur, sanguis mutatus infanti efficitur iucundum & suauis nutri-  
mentum: ex omnibus enim membris maximum habent consensum ubera cum matrice. Vbi  
enim in partu uas abscissum fuerit per quod sanguis ad fœtum deferrebat, obstruitur qui-  
dem meatus, sanguis autem ad ubera impellitur, & cum illuc permultum destuxerit, ex-  
tenduntur, & sanguis in lac mutatur, non secus ac mutatur sanguis in pus in ulceratione:  
siue à uenis apertis, quæ iuxta sitæ sunt in mamillis, per conceptus distensiones, in naturales  
mamillarum cauernas sanguis transfunditur, ei autem commixtus qui ex vicinis arteriis  
emittitur spiritus, manente integra quæ subiicitur sanguinis essentia, unde instar agitato  
albescit, & tali interruptione ritu spuma mutatur affectione quadam ei quæ mari uenit  
non absimili, quod quidem Poëta dicunt ventorum concitum insultibus salis spumam ex-  
puere. Verū tamen adhuc habet sanguinis essentiam. Eodem modo fluuij quoque dum ma-  
gno feruntur impetu, circumfusi aëris interceptione lancinati spumam cum murmure ex-  
primunt: & quod in ore nostro est humidum, spiritu exalbescit. Quam est ergo absurdum  
non fateri, sanguinem in eum fulgorem eumque candorem à spiritu conuerti, eamque su-  
scipere mutationem in qualitate, non autem in essentia? Nihil certè quod melius nutriat,  
neque quod sit dulcius, nec quod candidius lacte, inueneris. Est id itaque omni ex parte spi-  
rituali nutrimento simile, quod est quidem dulce propter gratiam, nutriens autem tanquam  
uita, candidum autem ut dies Christi, & sanguinem Verbi ostensum est esse tanquam lac.  
Ea ergo ratione in puerperio dispensatum lac infanti subministratur, & ubera quæ inte-  
rim recta uirum inspiciebant, iam ad puellum inclinantur, ut quod à natura elaboratum  
est alimen-

est alimentum, ut ad capiendum facile exhibeant edocta, ad salutis educationem. Non enim tanquam fontes sunt ubera influente parato lacte plena, sed alimentum mutantia, lac in se ipsis efficiunt, & conflant. Alimentum autem quod est ipsum conueniens & utile puello recens compacto & nato, à Deo altore & Patre eorum qui generantur & regenerantur, elaboratur quemadmodum veteribus Hebræis manna cœlitus defluebat, supercœleste Angelorum nutrimentum. Certè nunc quoque nutrices id lactis quod primum ad  
 10 potum effunditur, eodem quo illud nutrimentum nomine manna appellant. Caterum mulieres quidem prægnantes, cum matres factæ fuerint, lac emittunt. Dominus autem Christus fructus Virginis, non beata dixit ubera fœminea, nec ea ad nutrimentum delegit: sed cum amans & benignus Pater Verbum impluisset, ipsum iam spirituale alimentum factum est bonis & moderatis hominibus. O miraculum mysticum. Unus quidem est uniuersorum pater. Unum est etiam Verbum uniuersorum, & Spiritus sanctus unus, & ipse est ubique. Una autem sola est mater virgo: mihi autem placet eam vocare ecclesiam. Lac  
 20 non habuit mater hæc sola, quoniam sola non fuit mulier. Virgo est autem simul & mater, integræ quidem & inuiolata, ut virgo: amans autem, ut mater: & suos accersens infantulos, sancto lacte, nempe verbo infantili enutrit. Ideo autem lac non habuit, quod lac esset hic infantulus pulcher & appositus, scilicet corpus Christi, nouum cœtum verbo nutriendum: quem ipse Dominus carnali labore peperit: quem ipse fasciis alligauit Dominus, precioso sanguine. O sanctas secundinas: & partum sanctum: o sanctas fascias, Verbum est omnia infanti, & pater, & mater, & pedagogus, & altor. Comedite, inquit, meam  
 30 carnem, & bibite meum sanguinem. Hæc apposita & conuenientia nobis alimenta suppeditat Dominus, & carnem præbet, & effundit sanguinem, & ad incrementum nihil deest infantulis. O admirabile mysterium. Veterem & carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum & vetus nutrimentum: alius autem nouæ Christi diætæ effectos participes, illum, si fieri possit, recipientes, in nobis ipsis reponere, & seruatorem intra pectus comprehendere, ut carnis nostræ affectiones integras perfectasque reddamus. At non vis sic intelligere, sed fortasse communius. Hoc quoque modo audias. Carnem nobis  
 40 allegoricè sanctus significat Spiritus: ab ipso enim caro est fabricata. Sanguis Verbum nobis tacite innuit: tanquam enim diues sanguis, Verbum vitæ est infusum. Amborum autem est temperatura Dominus. Alimentum infantium est Dominus, qui est spiritus & verbum. Alimentum, id est Dominus Iesus, hoc est, Verbum Dei, est spiritus incarnatus, caro cœlestis sanctificata. Nutrimentum est lac Patris, quo solum aluntur infantuli. Ipse itaque qui est dilectus & altor noster, Verbum, effudit pro nobis suum sanguinem, salutem  
 50 humanæ naturæ afferens, per quem qui in Deum credidimus, ad mamillam Patris, quæ curarum obliuionem inducit, nempe Verbum, confugimus. Ille autem solus, ut est consentaneum, nobis lac dilectionis infantibus suppeditat. Ilique verè sunt beati, qui hanc lactant mamillam. Et ideo Petrus quoque dicit: Deposito ergo omni vitio, & omni dolo, & simulatione, & inuidia, & detractioe, tanquam nuper nati infantes verbale lac concupiscite, ut in ipso crescatis in salutem, si gustastis quod Christus Dominus. Quod si quispiam etiam eis concesserit cibum aliquid aliud esse præter lac, deinde quomodo à seipsis non  
 60 consignentur, ut qui naturam non considerauerint? Etenim alimentum cum condensans hyems continet, & intus concluso calori non præbet exitum, concoctum & in sanguinem versum fluit in venas. Ille autem cum eis non detur perspiratio, impletæ maxime intenduntur, & pulsant. Quocirca nutrices quoque tunc lacte maxime plene sunt. A nobis autem paulo antè ostensum est, sanguinem prægnantibus in lac deduci, mutatum quidem, sed nequaquam conuersa essentia, quemadmodum scilicet senescentibus pili flauī mutantur

Exod. 16.  
Deut. 8.

Ioan. 6.

1. Pet. 2.

in canos. *Æstate autem rursus, corpus cū sit rarius, ut alimentum facilius differatur efficit: & lac minimè abundat, quoniam neque sanguis, neque uniuersum continetur nutrimentum. Si ergo cibi quidem confectio sanguificatur, sanguis verò lactescit, sanguis est lactis præparatio, sicut sanguis hominis, & acinus vineæ. Lacte ergo, dominico scilicet nutrimento, statim quidem postquam editi sumus, alimur: simulac autem regenerati sumus, honore sumus effecti, dum spes quietis annuntiatur, superna Hierusalem, in qua & lac & mel pluerè scriptum est, dum per materiale sanctum nobis alimentum despondetur. Cibi enim, sicut ait Apostolus, abolentur. Quod per lac autem est nutrimentum, deducit in cælos, ciues cælorum & cum Angelis choreas ducturos enutrients. Quoniam autem Verbum est fons vitæ scaturiens, & flumen olei dictum est, meritò Paulus allegoricè loquens, & ipsum lac nominās, subiūgit: Potum dedi. Verbum enim bibitur alimentū veritatis. Certè potus quoque vocatur humidū nutrimentū. Potest autē res eadē esse & cibus, si aliquo modo consideretur, & potus si alio & alio modo consideretur, quēadmodum caseus quoque est lactis cōcretio, vel lac concretum: neque enim dictiones aucupari mihi in præsentia curæ est, præterquā quod utrūque alimentū una subministrat essentia. Caterum pueris quoque lactantibus lac solū sufficit, ut sit cibus & potus. Ego, inquit Dominus, habeo māducare cibū quem vos nescitis. Cibus meus est, ut faciā voluntatē eius qui misit me. Videte aliū cibum, qui similiter atque lac dictus est allegoricè, nempe volūtas Dei. Quinetiam propriæ passionis completum abusuē calicem appellauit, quando eam ebibere & exhaurire & perficere ipsum solum oportebat. Ita Christi quidem nutrimentum erat paternæ voluntatis adimpletio. Nobis autem ipse Christus infantibus est alimentum, qui Verbum cælorum exugimus. Hinc quærere Gracē dicitur *μασκόω*, quod infantibus qui verbum quærit, paternæ benignitatis vbera lac suppeditant. Præterea autem seipsum quoque panem cælorum Verbum fatetur. Non enim Moyses, inquit, dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum: panis enim ex Deo est qui de cælo descendit, & vitam dat mundo, & panis quem ego dabo caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Hic panis notandum est mysterium, quod ipsum dicat carnem, ut quæ per ignem resurgat, quēadmodum ex corruptione & satione frumentum resurgit, atque adeo quæ etiam per ignem consistat, in gaudium ecclesiæ, ut panis qui pinsitur. Sed hoc rursus à nobis dicitur apertius in libro de resurrectione. Quoniam autem dixit, Et panis quem ego dabo, caro mea est: caro autem sanguine irrigatur: sanguis autem vinum allegoricè dicitur: sciendum est quod panis in vinum temperatum minutatim coniectus, vinum arripit, quod est aquenam autem relinquit: ita etiam caro Domini quæ est panis Angelorum, ebibit sanguinem: eos qui ex hominibus sunt cælestes, ad incorruptionem enutrients: solas autem illas carnales cupiditates ad corruptionem relinquens. Ita Verbum multis modis allegoricè dicitur, & cibus, & caro, & nutrimentum, & panis, & sanguis, & lac. Omnia est Dominus, ut nos eo fruamur qui in ipsum credidimus. Ne quis verò alienum existimet, quod nos sanguinem Domini lac allegoricè dicimus: an non enim vinum quoque allegoricè dicitur? Qui lauat, inquit, in vino vestem suam, & in sanguine vix indumentum suū. In spiritu suo se dicit ornaturum corpus Verbi, quemadmodum scilicet suo spiritu enutriet eos qui verbum esuriunt. Quod autem sanguis sit, Verbum, Abel iusti sanguinis fert testimonium, qui Deum interpellat. Sanguis enim vocem nunquam emittet, nisi sanguis Verbum intelligatur. Vetus enim iustus, typus est noui iusti: & sanguis vetus qui interpellat, pro nouo sanguine interpellat. Deum autem alloquitur sanguis qui est Verbum, quoniam significauit Verbum quod erat passurum. Caterum caro quoque ipsa, & sanguis qui est in ipsa, tanquam ciconiæ instar data remuneratione, lacte irrigatur & auge-*

tur. Por-

1. Cor. 6.

Ibidem. 3.

Ioan. 4.

*μασκόω à  
μαστός quod  
significat  
mamillam.  
Ioan. 6.*

Genes. 49.

Ibidem 4.

tur. Porro autem eius quod conceptum est formatio, fit semine commixto & contempera-  
to cum puro, quod relictū est, excremento menstruæ purgationis. Nam quæ est in eo facul-  
tas, sanguinis naturam conglobans, quomodo coagulum lac facit contrescere, formationis  
efficit essentiam. Facile enim producit bona temperatura: quæ autem sunt extrema, sunt  
propensa ad filiorum sterilitatem. Iam enim in ipsa terra, quod nimis imbris inunda-  
tur, semen abstrahitur, propter humoris autem siccitatem desiccatur. Qui est autem visco-  
10 sus humor, semen continet & producit. Iam verò nonnulli quoque animalis semen statuunt  
esse spumam sanguinis in essentia, qui innato masculi calore in coniunctione turbatus, ven-  
tilatus spumescit, & deponitur in venis seminariis. Hinc Diogenes Apolloniates vult  
Venerem Græcè esse dictam ἀφροδίτα. Ex his omnibus est evidens sanguinem esse huma-  
ni corporis essentiam. Quinetiam qui est in utero, primum quidem est lacti similis humi-  
di consistentia: deinde hæc consistentia in sanguinem conuersa caro efficitur: concreta au-  
tem in utero à naturali & calido spiritu, à quo effingitur fœtus, viuificatur. Sed etiam  
20 postquam infans est in lucem editus, eodem sanguine alitur. Natura enim sanguinis est  
fluxus lactis, & fons nutrimenti est lac, quo etiam mulier ostenditur & verè peperisse, &  
esse mater: per quod etiam benevolentia amatorium accipit. Propterea ergo qui in Apo-  
stolo erat sanctus Spiritus, Domini voce utens, dicit mysticè: Lac vobis potum dedi. Si 1. Cor. 3.  
enim in Christo sumus regenerati, qui nos regenerauit, proprio lacte nutrit, nempe Verbo.  
Quicquid enim generauit, ei quod generatur, alimentum protinus præbere, est consenta-  
neum. Quemadmodum autem regeneratio ita etiam conuenienter, nutrimentum fuit ho-  
mini spirituale. Omni ergo ratione nos in omnibus Christo coniungimur, & familiares  
reddimur, & in cognatione, per sanguinem eius quo redimimur: & in mutua affectione  
& consensione, per nutritionem quæ ex verbo efficitur: & in incorruptione, per eius ipsius  
institutionem, & vitæ agendæ rationem. Aluisse autem, inter homines sæpe affert plura  
amoris incitamenta, quam procreasse liberos. Idem ergo sanguis & lac, est symbolum ac si-  
gnum Domini affectionis & doctrinæ. Vnicuique ergo nostrum, qui infantes sumus, licet  
Domino gloriari & eloqui: Patre bono, æquè bono me sanguine glorior esse. Quod autem  
40 lac ex sanguine fiat per mutationē, iam quidem est perspicuum: verum id etiam & ex pe-  
coribus & ex bobus licet cognoscere. Hæc enim animalia tempore anni quod ver voca-  
mus, cum sit id quod ambit humidius, herbaque & pascua sint melioris succi & magis ro-  
scida, sanguine prius implentur, ut ex venarum quæ incuruantur vasorum extensione li-  
cet cognoscere: ex sanguine autem lac funditur uberius: contra autem æstate, ab æstu adu-  
stus & arefactus sistit sanguis mutationem, & ideo minus mulgentur. Quinetiam lac  
quoque habet maximè naturalem cum aqua cognationē, quomodo scilicet cum nutrimen-  
to spiritali lauacrum spiritale. Qui itaque in prædicto lacte frigida aquæ parum exor-  
50 bent, statim iuuantur: non finit enim lac acescere, quæ est illi cum aqua societas, dum non per re-  
pugnātiā aliquā, sed per coniunctam illi affectionem maturatur. Et quam habet ver-  
bum cum baptismo societatem, eandem habet lac cum aqua conuentionem: hoc enim solum  
ex humidis suscipit cum aqua mixtionem, recipiens purgationem, quemadmodum baptis-  
mus propter remissionem peccatorum. Aptè etiam & appositè melle miscetur, idque rur-  
60 sus propter purgationem, cum dulci nutrimento. Verbum enim benignitate commixtum, si-  
mul & animi medetur affectionibus, & expurgat peccata, illudque,  
Dulcior & melle emanat sermo.

ἀφροδίτα,  
Venus, aut  
coitus,  
ἀπὸ τῆς ἀφρο-

1. Cor. 3.

Ibidem.

2. Cor. 3.

Psalm. 118.

Mihi videtur dictum esse de melle. Multis autem in locis Propheta cum extollit super mel  
& fauum. Porro autem miscetur quoque lac vino dulci: est autem utilis mixtio, veluti  
contemperata affectione ad incorruptionem. Lac enim à vino serefcit, & scinditur, & quic-

M



Allusio est  
in *ἡ λαοὶ* &  
*ἡ λαοί*.  
Deut. 32.

Esa. 7.

Philip. 3.

quid eius est adulterinum, id tāquam per aqueductum educitur. Eodem autē modo se habet spiritualis fidei societas in hominem patibilem. Serefcere enim faciens carnales concupiscentias, hominem ad aeternitatem contrahit, diuinis immortalē efficiens. Sed & multi adipe lactis, quod butyrum vocant, utuntur ad lucernam, multiplicē Verbi misericordiam per hoc enigma apertē significantes, ut quod solum iurē nutriet, & augeat, & infantes illuminet. Propterea enim Scriptura quoque dicit de Domino: Cibarunt eos germina agrorum: suxerunt mel de petra, & oleum ex petra solida: butyrum boum & lac ouium, cum adipe agnorum, & quæ sequuntur, dedit eis. Quinetiam prædicēs Propheta pueri generationem: Butyrum, inquit, & mel comedet. <sup>2</sup> Mihi autem venit etiam in mētem mirari, quomodo audeant quidam seipsos vocare perfectos & gnosticos, hoc est, cognitione præditos, plus de se quam Apostolus sentientes, inflati, & exultantes, cum ipse Paulus de se fateatur: Non quod iam acceperim, vel iam perfectus sim: persequor si etiam comprehendam, propter quod & comprehensus sum à Christo. Fratres ego meipsum nondum existimo comprehendisse. Vnum autem, eorum quæ retro sunt obliuiscens, ad ea autem quæ antè sunt me extendens, secundum scopum persequor branium supernæ vocationis in Christo Iesu. Et seipsum quidem perfectum existimat, quod à priore vita sit liberatus: meliorem autem persequitur, non tanquam iam in cognitione perfectus, sed tanquā id quod est perfectum desiderans. Et ideò subiungit: Quicumque ergo perfecti, hoc sentimus: perfectionē scilicet dicēs renunciāsse peccatis, & in fidem eius qui est perfectus esse regeneratos, posteriorum peccatorum oblitos.

## COMMENTARIUS IN CAP. VI.

1. Cor. 1.

Ioan. 3.

Hebr. 6.

Ioan. 17.

Tit. 3.

Ephes. 2.

<sup>30</sup> **L**ICET autem nobis veluti ex quadam redundanti copia. Erant quidam qui scientia inflati (nam ut dicit Paulus, scientia inflat, charitas vero ædificat) dicebant pueritiam & infantiam, de qua iam diximus, non aliud significare, quā primas disciplinas quibus imbuuntur pueri, Grammaticam scilicet & Rhetoricam, & cæteras. Eos refellit Clemens hoc argumento. Qui Deum nouit est perfectus. Qui autem est baptizatus, Deum nouit. Vnde sequitur quod qui est baptizatus est perfectus. Qui autem est perfectus, primas non discit disciplinas, ut qui ipsam attigerit perfectionem. Ex eo ergo quod dicamur pueri & infantes, non sequitur quod tantum primas discamus disciplinas. Baptizati autem, quos latiniori vocabulo tinctos vocant Tertullianus & Cyprianus, dicuntur etiā regenerati, ex eo quod dixit Christus apud Ioannē, baptismi legem statuens; Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Dicuntur etiam illuminati, quod à Christo qui est lux mundi luce accepta, Dei habeant notitiam perfectam quod sit trinus & vnus. Hoc autem illuminati pro baptizati vocabulo vsus est Diuus Paulus ad Hebræos, dicens; Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, id est baptizati, renouari ad pœnitentiam. Non iteratur enim baptismus, nec post baptismum vlla datur pœnitentia, quæ semel omnia deleat peccata. Quoniam autem videbatur dici paulò arrogantius, quod sibi tantam arrogaret perfectionem, ut Deum cognosceret, ad tacitam respondet obiectionem, id sibi licere dicere, quo ipsum vsus est verbum, & quo vti permisit. Ipse certè Christus, ut alia omitram, dicit apud Ioannem; Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Hoc cum dixerit Christus, qui est verbum carne tectum, quod omnem habet potestatem, hoc enim dixit esse liberum, non est, inquit, quod me quisquam reprehendat, quod dicam me Deum nosse. <sup>40</sup> *Sapientes ergo rogemus.* Quomodo ad Christi perfectionem post baptismum à Ioanne susceptum nihil accessit, neque enim quidquam postea didicit, ut qui iam esset perfectus, neque ab ullo cum Deus esset doceri potuit: ita etiam nos in ipso baptismo statim perficimur, neque nobis restat aliquid discendum, ut qui statim illuminemur, in filios adoptemur, perficiamur, & immortales reddamur. *Multi autem modis vocatur hoc opus.* Baptismi varij sunt effectus, ex quibus varia sortitur nomina. Effectus eius est peccata abstergere, id est ita emundare, ut nulla remeat sordes nec macula; non autem solum radere, ut aliqui volunt hæretici, & ideo dicitur lauacrum; Per lauacrum regenerationis, inquit Paulus ad Titum. Per baptismum ergo tollitur culpa, & ipse, ut loquuntur, reatus. Sed non sola tollitur culpa, verumetiam pœna: & ideò vocatur gratia, quod gratis absque vlla pro peccatis satisfactione, præcedente tantum confessione, si id possint, qui tinguntur, remittantur, nec vllæ pœnæ luantur. Et hoc est quod dicit Paulus; Gratia saluati estis per fidem: id est, Gratis in baptismo vestra remissa sunt peccata, sed ita demum si fidem habeatis ei qui vobis liberatis à peccatis dat salutem. Alius quoque est effectus, illuminare, mentis inquam illuminare oculos, ut Deum possimus contemplari & cognoscere, & non solum quod sit Deus videre, sed etiam nosse admirabile mysterium Trinitatis. Et ideo Græcè dicitur, *φωτισμός*, id est illuminatio: Effectus quoque baptismi est perficere, seu perfectum reddere. Perfectus autem est qui Deum nouit. Perfectio autem illa, diuina est gratia: diuina autem gratia necesse est, ut sit plena & perfecta, alioqui non est gratia. Perfectio autem illa diuina voluntate datur, cuius tanta est potentia, ut ad id efficiendum aliquo temporis spatio opus non sit. Quomodo enim solo iussu fecit omnia, ita sola gratificandi voluntate, nobis plenam & perfectam dedit gratiam, & cui nihil deest. Ea de causa baptismus dicitur per-

rur perfectum. <sup>4</sup> *Accedit ita quod liberatio à malis est initium salutis.* Alio probat argumento perfectum cum  
 esse qui est baptizatus. Liberatio, inquit, à malis est initium salutis. Baptismus enim est liberatio à malis,  
 liberat enim à peccato, & à morte. Est ergo baptismus initium salutis, Initium autem salutis est vita. Qui  
 est autem à morte liberatus, vitæ fines attingit. Qui vitæ fines attingit, vivit. Qui autem vivit, perfecte vi-  
 vit: Vivit autem qui est in Christo, cum Christus ipsa sit vita. In Christo autem est, qui est baptizatus. In  
 Christo ergo vivit: In Christo autem est qui verba eius audit, & ei credit qui ipsum misit. Quod qui facit,  
 habet vitam æternam. Hoc verò facit baptizatus: Baptizatus ergo habet vitam æternam. Qui vitam æ-  
 ternam habet, est perfectus: Baptizatus ergo est perfectus. Perfectio autem illa à Dei voluntate profici-  
 scitur, qui vult omnes homines esse saluos. Quomodo autem eius volūtas est mūdus, Dixit enim & facta sūt:  
 10 ita etiā eius voluntas qua vult esse saluos eos qui regenerātur, est Ecclesia. Ecclesia autē dicuntur ij qui sunt  
 vocati, & qui ab eo sunt docti: qui autē sunt vocati & ab eo docti, sunt salvi, vt qui æterni Seruatoris æter-  
 nam salutē, nempe vitam æternam, didicerint. Tantiſper autē sunt salvi, dum eius sermones audiunt, paren-  
 do eius præceptis, fidemque seruant integrā & inuiolatam. Quod si nō fecerint, non sunt amplius salvi, sed  
 sua culpa pereunt: Qui est ergo regeneratus, protinus est saluus. Idem quoque statim est illuminatus tandiu  
 in luce futurus, donec sua culpa redeat ad tenebras. <sup>5</sup> *Quemadmodum ergo qui somnum excusserunt.* Dixit su-  
 perius eos qui sunt regenerati statim esse illuminatos. Vt hoc melius intelligamus, docet quomodo fiat il-  
 luminatio. Tenebræ dicuntur, quando obstat aliquod impedimentum, quo minus lux videatur. Eo amoto  
 20 impedimento statim lux est. Qui autem sunt in peccatis, sunt in tenebris: amotis autem peccatis quæ im-  
 pediunt, ablati tenebris lux redditur, in baptismo autem absterguntur peccata, quæ luci erant impedi-  
 mento. Hinc baptizati dicuntur illuminati, habent enim lucidum spiritus oculum, qui cum cœlitus de-  
 fluente sancto Spiritu contemperatus, Deum intuetur, & æternam lucem aspicit. Ab hac autem luce quæ  
 cernitur, veteres Græci *φῶς*, id est, lucem vocabant hominem. Vnde etiam Paulus tenebras vocauit homi-  
 nem, qui arcantibus peccatis non videt lucem: Lucem autem qui peccatis per baptismum ablati luce frui-  
 tur. Ad ostendendum autem quod regenerati statim illuminentur, adducit elegatē similitudinem & eius  
 qui dormit, cui cum somnus fuerit excussus, expergefactus statim vigilar, & eius qui oculorum laborat suf-  
 fusione, à quo cum pupillæ fuerit ablatum quod lucem arceat impedimentum, statim videt. Pulchrum est  
 etiam quod dicit, nostri spiritus & sancti Spiritus, qui è cœlo descendit esse quandam similitudinem & a-  
 micitiā, ex qua temperatus nostræ mētis oculus æternam videt lucem. Hoc autem non admodum discre-  
 pat ab eo quod dicit Plato in Timæo, idē nos videre quod ignis qui est in nostris oculis, foras emissus iun-  
 30 gatur cum igni simili qui occurrit. <sup>6</sup> *At nondum, inquit, perfectum donum accepit.* Occurrit Clemens obie-  
 ctioni quæ est huiusmodi. Qui fieri potest, vt qui est baptizatus sit perfectus, cum donum non sit perfectū  
 ante resurrectionem. Ad eam responder Clemens, esse & fidem perfectam, quæ est Dei cognitio, qua ad fi-  
 nem impellimur, & finem perfectum, quo id quod fidem promissit assequimur. Non posse autem vtrunque  
 esse simul, nempe anticipationem accessus ad finem, quæ est fides, & ipsum accessum ad finem, sicut nec si-  
 mul esse potest tempus & æuum. Nam in tempus quidem cadit certa motus dimensio: in æuum autem nō  
 cadit, quod constar firma & stabili duratione æternitatis. Fides autem generatur in tempore, & ideo non  
 est æterna. Quod autem credentibus est promissum, nempe vita æterna, cum in id non cadat ortus & in-  
 40 teritus, firmum est stabile & sempiternum. Hinc est quod dicit Paulus. Eidem quidem spem & charitatem  
 nunc manere, tria hæc, postquam autem ex hac vita exceſſerimus, cum & sint præſentia quæ credebantur,  
 nec quæ fuerant promissa sperentur cum iam teneantur, fidei & spei non est relictus locus, sed soli charita-  
 ti. Quo fit vt teste Paulo, maior horum sit charitas. Quod autem dicit ambo circa vnum versari, & vnum  
 circa ambo, significat & fidem & accessum ad finem, vnum & eundem habere scopum, cum sit vtrique &  
 singulis proposita vita æterna. <sup>7</sup> *Ipsæ autem dominus salutis.* Eos qui sunt regenerati ostendit esse perfectos,  
 ex eo quod dicit Christus eos qui crediderint habere vitam æternam. Vita autem æterna, quæ ipsa quoque  
 est nostra requies, est ipse finis, ad quem redimus. Ipsum autem finem iam habere dicimur, cum id quod fu-  
 turum est, fide anticipamus. Si is autem qui vitam habet æternam, est perfectus, is autem qui credit, habet  
 vitam æternam, is qui credit est perfectus, credit autem is qui est regeneratus. Perfectus ergo est qui est re-  
 generatus. Hæc doctē & sapienter dicit Clemens, qui finem non ignorans esse extremum, propter quem fit  
 aliquid, intelligit eundem intelligentia, & mentis agitatione haberi primum. Hæc autem fides est perfectio  
 50 doctrinæ, vt quæ sit Dei cognitio. Ei est adiuncta vitæ æternæ promissio, à qua nō potest excidere qui cre-  
 dit, credit autem qui suam fidem bonis, & fide dignis ostendit actionibus. Ne de futura autem hæreditate,  
 quæ est vita æterna, & nostra requies dubitetur, signati sunt qui crediderūt spiritu promissionis sancto, qui  
 est arra nostræ hæreditatis. Data illa arra, ad eō certi sunt de vita æterna & requie sempiterna, vt eam non  
 possint amittere, nisi sua culpa exciderint ab eius possessione ante resurrectionem, in qua reipsa exhibetur  
 ac repræſentatur quod fide credebatur, & spe expectabatur. Quod autem dicit Clemens salutis esse æqua-  
 litatem, ita est intelligendum, omnibus quidem qui crediderint dari vitam æternam, & requiem semper-  
 nam: sed non ex hoc est inferendum, non esse eorum qui salutem consequuntur varios gradus, cum dicat  
 60 Christus, in domo patris sui multas esse mansiones, & disertis verbis scribat Paulus stellam à stella differre  
 in claritate. <sup>8</sup> *Quemadmodum ergo imperitia peritia soluitur.* Cōtraria non possunt esse in vno & eodem sub-  
 iecto. Hinc est vulgata illa apud medicos sententia, quod contraria curentur contrariis. Hinc etiam virtutes  
 & vitia se inter se expellunt, nec potest vnum cum altero consistere. Nec peritia simul esse potest cum im-  
 peritia, nec ignoratio simul cum scientia & cognitione. Cognitionis autem est illuminatio: ignoratio verò  
 sunt tenebræ, per quas in peccata incidimus, vt qui veritatem non cernamus. Non enim alia de causa pec-  
 camus, quàm quod aberramus: aberramus autem quod à veritate declinamus. Hinc fit vt hallucinemur:  
 Agnita autem veritate non hallucinamur amplius, & ideo non amplius erramus nec peccamus. Tenebræ  
 ergo quæ sunt veritatis ignoratio, efficiunt vt erremus, & specie boni fallamur & peccemus. Et ignoran-  
 tes quidem, non autē inuiti peccamus. Peccatum autem non esset, nisi esset voluntarium. Nec peccaremus  
 M ij

1. Cor. 13.

Ephes. 1.

Ioan. 4.

1. Cor. 15.

Esa. 58.

Gal. 3.

Gal. 5.

Hebr. 12.

nisi quod est prauum, rectum esse putaremus, & quod videtur esse vtile, & iucundum existimaremus esse bonum, cum re vera nullum sit bonum nisi virtus & quod geritur ex virtute; quodque à Dei voluntate, & præceptis non dissidet. Has ignorationis tenebras propulset cognitio, quæ est quæ in baptismo datur illuminatio. In eodem autem baptismo solvuntur vincula peccatorum, quæ ita sunt inter se connexa, vt Esaias non immerito ea vocat colligationes. Dissolue, inquit, colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Solvuntur autem peccatorum vincula in baptismo, & fide humana, & diuina gratia. Fidem autem dicit humanam. Nam etsi à Deo detur vt credamus, & ideo fides sit donum Dei, fides tamen non est nisi assentiamur. Quamuis autem credamus, & sine fide non remittantur peccata, cum tamen non remittantur, nisi vel ab ipso Deo, vel auctoritate ab ipso homini mandata & delegata, remissio peccati merito dicitur fieri diuina gratia. Celerrime autem dicit remitti, cum in baptismo simul remittatur culpa 10 & pœna, nec sint expectanda longa tempora satisfactionis. Simulatque ergo sumus baptizati, Deum cognoscimus, veritatē intelligimus, & ita immutatur vt non simus amplius mali, nec in nobis quidquam remaneat quod habeat vllam peccati rationem. Hinc est quod dicimur veterem exuisse hominem, & nouum induisse. Non sunt enim amplius iidem mores, qui erant antequam lauaremur. Quoniam autem peccata sunt morbi animæ, baptismum quo ea curantur Pæonium vocat medicamentum. Verbalem autem vocat, id est Christi, qui est verbum Dei, baptismum, vt distinguatur à baptismo Ioannis, qui erat ad baptismum Christi veluti quædam præparatio suadens pœnitentiam: baptismus autem Christi omnia simul delet peccata. *Quoniam autem cognitio vna oritur.* Cognitio Dei, quæ idem est quod fides, discitur in baptismo. Nam ante baptismum sumus rudes & ignari, & quamuis ante eum in fide instituamur, seu, vt verbo vsitato vtamur, catechizemur, ante eum tamen non sumus Discipuli. Non potest ergo dici certum tempus 10 quo Dei cognitionem & fidem discimus. Non est enim ea disciplina quæ discitur processu temporis. Nam Catechesis quidem quæ est veluti quædam præparatio, nos ad fidem quidem ducit, sed fidem non docet. Fides enim cum baptismo docetur à sancto Spiritu. Diui quoque Pauli testimonio probat nobis ex æquo dari & communicari vnam & eandem fidem quæ dat salutem, ex eo quod iustificet, & priusquam veniret fides quæ datur in baptismo, legem fuisse nostrum in Christo Pædagogum, sed eiusmodi Pædagogum qui nos minis & terroribus contineret in officio. Postquam autem venisset fides, legem non amplius nostrum esse Pædagogum, sed Christum, qui non minis & terroribus, sed à libero arbitrio procedentibus operationibus nos vocet ad salutē. Sunt enim spontanea, & nō coacta quæ à Christi Discipulis fiunt opera. *Deinde subiunxit vocem.* Auctoritate Diui Pauli probat inter Christi discipulos nullam esse, nec nationum, nec conditionum, nec ætatum, nec sexuum distinctionem, nec vllam personarum acceptionem. Omnes enim 30 illos esse per fidem Dei filios, & cum omnes vnum sint in Christo, vnam constituere Ecclesiam, quæ est corpus Christi, cuius caput est Christus, vnam & eandem esse omnium cognitionem, vnos & eosdem mores, vnam & eandem esse spiritualem escam, & potum mysticum, nempe verum Christi corpus & verum sanguinem sub symbolis panis & vini. Qui autem in Christo sunt baptizati, ideo dicuntur Christum induisse, quod sicut vestimenta, & ætus & frigoris & omnes denique aëris arcent iniurias, ita Christus quoque cuius baptismo tincti sumus, nos protegit ab omnibus malis & nocementis, neque sinit nos obui ab imperu & insidiis Dæmonis. Quod autem attinet ad cognitionem, non sunt alij quidem scientes & spirituales, alij verò animales, sed carnalibus depositis cum concupiscentiis, sunt omnes apud Dominum æquales & spirituales. In hoc enim consistit Dei cognitio & fides, quam discimus in baptismo, quod qui Christum induerunt, id est qui sunt Christi, non sunt amplius animales seu carnales, sed spiri- 40 tuales. Quinam autem sunt animales seu carnales, & quinam spirituales, facile disci potest ex operibus carnis & spiritus, quæ recenset Paulus in epistola ad Galatas, cuius quintum caput ita concludit; Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Quod autem animales iidem sunt qui carnales, non est mirum. Carnales enim sunt qui solum carnem suam curant, de iis quæ ad spiritum pertinent minime solliciti. Iidem quoque sunt animales, quod animæ non maiorem curam gerant, quam quantum postulet præsentis vitæ ratio, & studium alendi corporis. Spirituales autem nec animæ qua viuimus, nec corporis, id est sui domicilij, maiorem curam gerunt, quàm quantum satis sit ad vitam præsentem transigendam, omnem suam cogitationem interim defigentes in purissimum illum spiritum, atque adeo patrem spirituum, nempe Deum, ad quem assidue suspirantes aspirant. *Neque verò absurdum fuerit.* Vndenam acceperit Clemens hanc spiritus percolationem nihil ausim asserere, 50 suspicor tamen accepisse vel à Pythagora, vel à Pythagoreis qui constituentes *μετεμύχουσι*, seu animarum transmigrationem in varia animantium corpora, erant in hac sententia vt existimarent animam cum multis defuncta esset generationibus, tandem suæ primæ, nempe cœlestis recordari originis. Meliora itaque nempe cœlestia in memoriam reuocans, deteriorum quæ diu est experta mota pœnitentia, ad cœlos reuertitur. Hanc meliorum recordationem, & à deterioribus per pœnitentiam separationem, vocabant, vt dicit Clemens, spiritus percolationem. Nam per percolationem separantur meliora à deterioribus. Hoc ipsum didicit vsu venire in baptismo. Nostrorum enim peccatorum moti pœnitentia, eis eorumque auctori Sathanæ renunciantes, & à deterioribus ad meliora conuersi, ad patrem nostrum qui est in cœlis recurrimus, lucem & vitam æternam desiderantes. *De hac re testimonium feret ipse Apostolus.* Quod sit infans qui est in lege, & vir qui est in Christo. Sed qui est in lege, tanquam infans aut puer qui regitur à tutoribus & curatoribus. Nam etiam iure ciuili Romanorum, puer sibi delatam nō prius libere administrat hæreditatē, quam vir factus fuerit, & ad viginti quinque annorum ætatem peruenerit. Qui est autem in Christo, est tanquā vir. Vir autē, nempe is qui est maior viginti quinque annis habet liberā hæreditatis administrationem. Quantumcunque autē sit hæres infans aut puer, etiamsi se gerat pro hærede, is tamen retinetur & legum & tutorum repagulis, vt seruus potius videatur, quam filius aut hæres. Multū enim ei deest qui liberā non habet hæreditatis administrationē. Qui est autē vir & maior ætate, cum sit filius & hæres, liberē admini- 60 nistrans,

nistrans, ei nihil deest. Est ergo infans & puer, is qui est in lege: vir autem is qui est in Christo. Ad hæc accedit, quod ne hæres quidem esset infans qui est sub lege, nisi virilem expectaret ætatem, & ipsam hereditatem haberet à viro, id est à Christo confirmatam, quam ipse suo sanguine illi acquisiuit. Quo fit ut non sit hæres nisi per Christum, & eius venturi fidei protestationem. Est ergo puer & infans Iudæus, si lex vetus cum lege Christi conferatur. Habet autem lex quoque Christi suam infantiam & pueritiam, quæ est lege veteri quacunque ratione perfectior. Quare si infantia vel pueritia de lege accipitur, ea ad eò cedit legi Christi, ut infans sit Iudæus, vir autem Christi discipulus. Sin autem pueritia vel infantia accipitur in Christo, ea longè exuperat quantumvis magnam veteris legis perfectionem. *\* Est præterea interpretandum id quoque, quod ab Apostolo dictum est.* Ei quod ante dixerat de infantia in Christo, quod sit perfectio, videbatur ob stare quod est apud Paulū in Epist. 1. ad Corinthios, Lac vobis potū dedi tāquam infantibus in Christo, non cibum, &c. Hoc ut ostendat nihil ob stare, ostendit aliter interpretandum quam ipse verborum contextus præ se ferat: ita enim esse subdistinguendum ut dicatur; Lac vobis potum dedi in Christo, tanquam infantibus. Lac enim non arguere imperfectionem, quod sit purissimum & perfectissimum alimentum manans ex vberibus, maxime cū Hebræis à Deo sit promissa terra fluens lacte & melle, nihil autem imperfectum eis tot laboribus perfundis promissum fuit in quiete, quam tot annos expectauerant. Significat ergo Paulus se eos catechizantem seu instituentem, simplici, puro, & spiritali verbi alimento eos pascuisse. Lac enim allegoricè significat Verbum, quod ut est Alpha & ω, id est principium & finis, ita viris bonis & iustis datur, & in ipso principio institutionis, & in fine, nempe in ipsa requie, quæ expectatur post tot huius mundi labores & afflictiones. Quod autem viris bonis & iustis lac conueniat, tanquam eorum proprius cibus, probat etiam Homeri Poëtæ testimonio, qui viros bonos & iustos appellat γαλακτοφάγους. Eius certè sunt hi duo versus in N. Iliados:

Μυστή τ' ἀρχιμάχου καὶ ἀγαυῆς ἱππομόλῃς.  
Γαλακτοφάγῃ, ἀβίαντι, διακοσέτωι διδραπίνι.  
Τὸς γαλακτοφάγους.

Id est, eos qui lacte vescuntur, non satis habet vocare διακόους, id est iustos, sed etiam vocat διακοσέτους, id est iustissimos. *\* Quocirca dicit etiam, Lac vobis, inquit, potum dedi.* Iam ostendit ex lactis vocabulo non significari imperfectionem: nunc autem ostendit, nec hoc quoque significari per hoc quod dixit; Potum dedi. Bibere enim est perfectorum, sugere autem infantium. Dicens autem Paulus; Lac potum dedi, significat se dedisse cognitionem per catechesin, quæ nutrit ad vitam æternam. Cognitionem, inquam, veritatis quæ est in verbo latitans, lac autem est verbum in sensu allegorico. Cognitionem autem illa quæ datur in catechesi, tum demum est perfecta, quando per baptismum datur illuminatio, ut dixit antea. Quod autem bibere significet perfectionem, hoc maxime arguit, quod potus sit symbolum perfectæ Christi participationis in sacramento Eucharistiæ. Nam cū Christus dixerit suum sanguinem esse verum potum: non est autem verus potus nisi verè bibatur: non bibit autem nisi qui est perfectus: potus qui bibitur, arguit perfectionem. Quod quidem ita esse ex hoc est perspicuum, quod catechesi primum instituendus est ad fidem, qui vult esse fidelis: deinde verò suscepto baptismo initiatus, aptus est ad mysticam Christi cœnā, in qua sub symbolis panis & vini verum Christi corpus verè comeditur, & verus sanguis verè bibitur. *\* Quod autem deinceps subiungitur.* Cibus ille quem Paulus dicit se eis non dedisse, quoniam nec tunc potuerint, nec nunc possint, variè exponitur à Clemente, nempe quod & significet euidentem Verbi & eius gloriæ reuelationem, quæ futura est post nostrum hunc excellum, quæ cum nec ex disciplinis, nec ab humana disci possit sapientia, & vni tantum sit reuelata, nempe Paulo qui raptus est usque ad tertium cœlum, quam etiam iustus est silentio regere, frustra existimatur hic cibus arcanas significare disciplinas. Potest etiam ita accipi hic cibus, ut sicut lac Verbum significet: sed lac quidem, ut quod sit diffusum, Verbum prædicatum: Cibus autem, ut qui sit compressus, Verbum fide compræhensum. Fides enim solido cibo assimilatur, ut quæ à catechesi sit coacta, & veluti ad fundamentum redacta: est enim Fides fundamentum nostræ salutis. Hoc autem alimentum dicit significari per corporis & sanguinis historiam, si ea ducatur ad allegoriam. Quomodo enim in corpore Christi est caro & sanguis, quo tanquam alimento nutritur Ecclesia, ita etiam in corpore Christi, nempe Ecclesia, cuius caput est Christus, & est corpus seu caro, nempe fides, est & sanguis seu anima, nempe spes, quæ ita sunt inter se coniuncta, ut alterum ab altero nequeat separari. Nam si non sit fides, spes non potest consistere, & si spes deficiat, deficit vitalis facultas fidei. Per hoc, nempe fidei & spei alimentum, alitur & crescit Ecclesia. Pastores autem Ecclesiæ, sicut sacramentorum, ita etiam fidei & spei sunt dispensatores & ministri. Princeps autem pastorum est ipse Christus Dominus. *\* Sanguis enim inuenitur primum genitus in homine.* Quod non solus cibus spirituales significet cognitiones, sed lac quoque, ex hoc probat, quod lactis & carnis vna & eadem sit essentia, nempe sanguis, licet eorum diuersæ sint qualitates. Et dicit sanguinem quidem primum inueniri genitum in homine, quem nonnulli ausi sunt dicere essentiam animæ. Empedocles quidem certè, teste Cicerone in 1. Tusculana, non solum dicebat sanguinem esse essentiam animæ, sed ipsam animam esse corde suffusum sanguinem. Cui congruenter cecinit Virgilius Purpuream vomit ille animam, sanguinem intelligens. Sacræ quoque literæ non sanguinem quidem dicunt esse animam, sed sanguinem esse ipsius vitæ sedem. Moses enim in Leuitico disertis verbis dicit; In sanguine animalis est anima eius. Ex ipso autem bene concocto semen efficitur, ex quo viuens & animal generatur. Galenus huius rei testis est locupletissimus, qui semen dicit nihil esse aliud, quàm sanguinem in venis quæ ipsum continent exquisitè confectum. Cū ergo semen ex quo generatur anima, sit sanguis exquisitè concoctus & confectus, ex quo sequitur quod sanguis sit prior semine, meritò dicit Clemens sanguinem inueniri primum esse genitum in homine. Hic ipse sanguis, cū mulier conceperit, naturali quadam pietate prouidetur ne remaneat infans absque nutrimento, mutatur & lac efficitur. Mutatur autem & album redditur, ut mamillarum apud quas deponitur, & glandularum ruborem verentium in candorem, & nimium sanguineum calorem refrigerantium, & ut ab infante commodè possit cōcoqui efficientium. Hanc

Leuit. 17.

Galen. 2. de  
semine.

Arist. lib. de  
gener. ani-  
malium.  
Hieron. 2.  
aduersus Io-  
uinianum.

autem mutationem seu rubri in album conuersionem dicit fieri naturali concoctione. Fit autem glandulis quæ mammis adiacent, in colorem sibi similem rubrum transmutantibus. Quod ut sit probabilius & credibilius, statuit & carnem & lac esse sanguinem. Caro enim nihil est aliud quam sanguis condensatus, ut vult Aristoteles, & ipsius carnis id quod est humidius est sanguis, & sanguis est quædam caro humida, & sanguinis id quod est suauius & subtilius est lac. Vnde & Chæremon apud Diuum Hieronymum scribit veteres Ægyptiorum Sacerdotes abstinuissse ab ouis & lacte: ab ouis quidem, quod sint carnes liquidæ, à lacte, quod sit sanguis. Quid sit autem sanguis qui vult videre, legat Galeni secundum de naturalibus facultatibus. Quamuis autem dici possit sanguinem quidem eandem esse & carnis & lactis materiam, non esse autem eandem vtriusque essentiam cum forma sit diuersa: eandem tamen dicit Clemens esse vtriusque essentiam, non externam attendens formam, cuius mutantur qualitates, sed internam, quæ non suscipit ullam qualitarum mutationem, quo modo externa quidem forma hominis quæ cadit sub aspectu sæpe mutat qualitates, interna autem, quæ est ratio, nullam suscipit mutationem. Quomocunque ergo mutetur sanguis, & si concreascit quidem & condensetur, sit caro: si autem è rubro in album mutetur sit lac, mutantur quidem qualitates, sed manet eadem essentia sanguinis. Quod si queratur cum sit eadem essentia carnis & lactis, quænam sit horum materia, in promptu licet respondere, humor. Est enim humor fluxilis ac liquida quædam substantia, in quam alimenta actione naturæ transmutantur, ut vult Auicenna. Sed nec est absurdum, nec alienum, si dicatur eum essentiam accipere pro materia, quæ variè mutans qualitates, varias quoque formas suscipit manans eadem. Quod autem dicit efflorescere & senescere sanguinem, metaphorice significat album fieri sanguinem, & ita fieri lac quod est alimentum infanti conueniens. Quod autem in Græco exemplari legitur *οὗτος δὲ ἄφρονας τὸ παιδίον*, quod verteramus, ut sit infans absque metu, suspicor esse legendum, *ὅτι τὸ μὴ ἀφρον τὸ παιδίον*, quod etiam puro vertendum; ne infans careat alimento. Deinde ostendit quoniam sit is sanguis qui foetu in lucem edito fluit ad mammæ, ut in lac conuersus eum nutriat. Dicit autem eum esse vel sanguinem quo alebatur infans, ad eum missum per vmbilicum matris: vel sanguinem menstruum, qui post partum mulieris, consuetum amisit cursum, à Deo generationis autore amandari ad vbera iam turgentia. Abscissa enim secundina, quam vas vocat, quo per matris vmbilicum deferrebat alimentum ad infantem, ita obstruitur meatus, ut cum eo non possit exire, ad vbera se conferat, & ad ea abundè affluens efficiat ut turgeant, ruber esse desinens, & venis quæ sunt circa mammæ & glandulis assimilatus, ingreditur cauernas vberum. Ita enim vocat illa lactis receptacula quæ sunt in mammis, quas ut alatur exugit infans. Ut autem melius intelligatur quomodo sanguis in lacte efficiendo albescit, id ostendit aliquot similitudinibus. Prima est sanguinis in pus mutatio quæ fit in vlceribus. Fit autem pus quando humor in partem inflammata decumbens, & per inania eius spatia diffusus, occlusis vndique meatibus perspiratione intercepta computrescit. Est autem pus optimum, quod est optime concoctum, quod licet intelligere ex eo quod sit lenè, album & æquale. Hæc autem ut non discrepet similitudo, statuendum est, ut pus, ita etiam lac album fieri concoctione. Aliæ duæ sunt similitudines, nempe & maris ventris agitati, quod salis spumas expuit, & fluuiorum, qui magno impetu fluentes, à circumfuso aëris spiritu lancinati ac discepti, spumam emittunt cum murmure. Ita etiam venis mamillarum apertis in conceptione, dum per eas transfunditur sanguis in quem incurrit atque adeo intercipit ex proximis arteriis excurrentes spiritus, sanguis qui prius rubebat, albescit instar spumæ, & mutatus non amplius dicitur sanguis, sed lac. In his autem consistit similitudo, quod ut in illis per vndæ impetum & irruptionem spiritus oritur spuma, ita in mammæ affluenti sanguine qui interruptitur & intercipitur à spiritu excurrente ex proximis arteriis, generatur candor spumæ non dissimilis. Generatur autem spuma vel ex spiritu humorem intercipientem & interruptentem, vel ex nimia caloris redundantia. Aliam etiam affert similitudinem, nempe sputi, quod albescit, dum humor qui in os nostrum profluit, spiritu interruptitur & intercipitur. Potuit etiam aliam afferre similitudinem, nempe seminis quod ex omnibus corporis partibus excretum, & per vasa seminaria ad testes vsque delatum, spiritu interceptione, & nimia caloris abundantia spumescit & albescit. Quod autem dicit Clemens, Poetas dicere mare ventorum insultibus concitum, spumas salis expuere, sumpsit ex eo quod scribit Homerus in iij. Rhapsodia Iliadis:

*Κυρπὴν εἰς κορυφῆται, ἀπὸ πύλιν δ' αἰλὸς ἄχλιν.*

id est,

*Incurua affurgit, spumam ex salis expuit vnda.*

Quam est ergo absurdum. Ex iis quæ dixit, concludit esse absurdum, si quis non fateatur in lacte conficiendo mutari sanguinem non in essentia, sed in qualitate, & non esse lac simile spirituali alimento, quod est spiritualis cognitio. Vtriusque autem alimenti inter se conferens excellentiam, vtrumque dicit à Deo elaborari, & manna appellari, sicut id quod olim cælitus demissum est Hebræis: nutrices quidem certè adhuc suo tempore manna vocasse id lactis, quod primum bibendum effunditur. Lac nutrit, lac est dulce, lac est candidum. Spirituale quoque alimentum, est dulce propter gratiam, nutrit ut quod sit vita, est enim Christus Via, Veritas, & Vita, & est candidum, tanquam dies Christi illuminans oculos. *¶ O miraculum mysticum.* Merito exclamat Clemens; O miraculum mysticum. Sunt enim omnia quæ hic dicit mirabilia & stupenda, & plane arcana, ut quæ sola fide sint cognita fidelibus. Vnus Pater, vnus Filius, vnus Spiritus sanctus. Vna Ecclesia quæ est mater & virgo. Ea, ut quæ sit virgo non mulier, est enim sancta & incorrupta, lac non habet. Accersit tamen nouum populum, ut eum lacte alat. Lac autem quo eum alit, est ipsum Christi corpus, & Christi sanguis, quem licet in mysterio, verumtamen verè bibit, & est hoc lac quo alitur totus Christus, siue comedatur, siue bibatur. Quod si corpore & sanguine Christi alitur, verbo quoque alatur necesse est. A carne enim Christi & sanguine non potest verbum separari. Quod autem Christi carnem & sanguinem lac appelleret, non est mirum. Nam ut diximus superius, & caro est sanguis condensatus, & lac est sanguinis essentia. Nouus autem de quo loquitur populus, est Ecclesia, seu cæterus fidelium, quem Christus Dominus carnis suæ labore peperit, ut eum sibi acquireret tot & tam graues labores & dolores in carne sua perpessus, & eum proprio sanguine redemit, ut liberaret à peccati, mortisque & Satanæ tyrannide. Huius autem rei effectus



effectus cum præcipue sit in baptismo, in quo cum Christo conspelimur, dicit eum ipsum fasciis alligasse proprio sanguine. Nam et si generis humani redemptio facta est in cruce, ea tamen credenti applicatur in baptismo, in quo in Christi mortem conspelimur, ibi adipiscentes salutem merito prætiosi sanguinis quem in cruce effudit. Quoniam autem dixerat Christum Dominum nouum suum populum carnis suæ labore peperisse, persistens in metaphora exclamat Clemens, O sanctas secundinas, & parum sanctum, O sanctas fascias. Secundinæ enim sunt quibus in vtero inuoluitur fœtus, & fasciæ quibus alligatur iam in lucem editus. Non satis autem fuit Christo carnis suæ laboribus nouum peperisse populum, nisi eum conuenienti & apposito aleret alimento. Alimentum autem infantibus conueniens, sunt autem qui sunt baptismo tincti quasi modo geniti infantes, est lac. Lac autem quod præbetur baptizatis est caro Christi, & ipse sanguis qui effusus in ara crucis, nunc quoque in altari, mystico & arcano modo effusus, in ora fidelium fusus ab eis bibitur, quo fit ut eis nihil desit ad incrementum, cum cibum & potum habeant qui eos confirmet & corroboret, & tandem ad iustam perducatur viri magnitudinem, ut qui in baptismo factus est Dei filius & Christi frater per gratiam, eius quoque sit coheres in gloria: hoc alimentum præbet Christus qui est verbum carne relictum, qui stupendum sui corporis & sanguinis mysterium in cœna suis instituit discipulis ab eis sumendum, & tradendum posteris. Cur autem eos pascit alimento? Ut veteribus cibis reiectis, nempe & idolothitis, quæ latentibus suis venenis inficiebāt, & interitum afferebant, & escis Iudaicis, quorum tantum figurata & umbratica erat alimonia, diuinam escam percipientes, nostras quæ prius erant carnales, spirituales perfectasque & integras redderemus affectiones, & à corruptione & interitu liberati, Seruatorem intus comprehendentes, & salutē consequentes, regno Dei apri, diuini & immortales, atque à Deo

10 Dij quodammodo redderemur. Sed interim occurrit quæstio: Si Christus est pater & mater, quomodo etiam mater est Ecclesia? Ad quod responderetur, nihil ob stare quominus Ecclesia sit nostra mater, quæ est ipsa quoque Christi sponsa, & cui Christus sui regendi populi omnem mandauit curam, ut fidelibus non secus atque suis filiis prouideret, ac prospiceret, cauere ne quid in eum irrumperet aut irreperet quod esset salum, fucatum & adulterinum, & ne quod pro salutifero medicamento daretur esset venenum, & pro salute quam nobis dari vult Christus, afferretur exitium. His de causis mater nostra dicta est Ecclesia, quàm adeo nostram esse matrē disertis verbis dixit Diuus Augustinus, ut nō veritus sit asserere eum Deum non habere patrem, qui matrem non habuerit Ecclesiam. *At non vs sic intelligere.* Hac allegoria videtur significare Clemens Christi sanguinem & carnem esse alimentum spirituale, & spiritum quidem sanctum significare carnem Christi, quam ipse est fabricatus. Sanguinem verò, verbum, quod tanquam diues & copiosus sanguis vitæ humanæ est infusum. Ex utroque autem, nempe ex carne & ex verbo temperatum esse Christum. Christum enim esse verbum incarnatum. Et verbum quidē quatenus est Deus, est spiritus: caro autem, quatenus est à verbo fabricata, est spiritualis. Porro autem illa spiritualis est alimentum spirituale, ut quæ sit à spiritu sanctificata verbis Christi prolatis. Christus autem ipse in cruce suum effudit sanguinem, qui nunc mysticè quoque in altari funditur, & tanquam lac rationale, vel potius verbale seu verbi, bibitur à fidelibus. Per eum autem sanguinem, qui à fidelibus bibitur, ad verbum quod est veluti Dei mamilla, confugitur. Ea autem mamilla omnium curarum inducit obliuionem, dum expiatis peccatis à morte æterna liberamur, & de salute nostra certam spem concipimus. Hoc lac verbi, nempe Christi sanguinem, iubet nos Petrus concupiscere, ut crescamus in salutem, id est, ut eum bibentes, confirmati & roborati, omnibus expulsis vitiis salutem tandem consequamur. Beatos autem dicit eos qui hanc lactant Dei mamillam, id est, qui Christi sanguinem bibunt ad salutem. *Quod si quispiam etiam eis concesserit cibum.* Probauit Clemens lac esse cibum, nec à cibo distinguendum. Nunc autē ostendit eos qui dicunt lac aliud esse quam cibum, se suo iugulare gladio, eo quod naturam non considerauerint. Nam ut superius diximus, cibus conuertitur in sanguinem. Sanguificatio enim nihil aliud est, quam cibi seu alimenti mutatio in sanguinem aptum alendo corpori. Ipse autem sanguis mutatur in lac quod est alimentum infantis, nō mutata quidem essentia, sed colore, ut in senibus pili flauī mutantur in canos. Natura ergo ita est comparatum ut cibus seu alimentum sit vi ac potestate sanguis: sanguis autem in lac conuersus, non mutata essentia, sed colore, sit cibus seu alimentū. Ipsa ergo natura nos docet cibum non esse à lacte distinctum, cum ipsum lac sit cibus. Hoc ut facilius intelligatur, docet & sanguinis & lactis abundantiam ac paucitatem ex eadem esse causa. Abundantiam quidem, quod frigore alimentum continente ac comprimente, dum calor nō facile habeat

50 exitum, concoquatur melius alimentum, & copiosior fiat & sanguis & lac, quod accidit hyeme. Contrā autem æstate, dum & corpus est rarius, & differtur ac dispergitur alimentum calore rarefaciente. Quod autem dicit venas, cum eis non datur perspiratio impletas maxime intendi & pulsare, videtur *καταχρηστικῶς* accepisse venas pro arteriis, est enim arteriarum non venarum pulsare, quod Græcè est *αρτηριῶν* à quo *σφυγμός*, id est, pulsus. Pulchrè autem dicit cibi confectionem esse sanguificationem. Ad hoc enim ut sit sanguis magna opus est elaboratione. Ex cibo enim primum fit chylus à ventriculo concoctus. Eum autem chylum à ventriculo & venis meseraicis præparatum, iecur postea in sinum admittit, & in suam substantiam conans conuerrere, sibi similem reddit, & colore & essentia, hæc autem confectio est sanguificatio. Sanguis autem est præparatio lactis. Sanguis enim, ut antea diximus, ad mamillas delatus & concoctus lac efficitur. Est etiā sanguis præparatio hominis: sanguis enim est, ut antea dixit, primogenitus. Acinus verò est præparatio

60 vuz, ut quod sit semen ex quo oritur vinea. *Quintiam propriè passionis complementum.* Calicem quoque quem pater Christo dedit bibendum, Christus ipse suam vocat passionem. Christi cibus est volūtas patris: noster autem cibus est ipse Christus, quem ut verbum cælorum exugimus cum sanguine qui est essentia lactis, quod & comedimus & bibimus. Hoc lac, iis qui verbum quærunr tanquam ex vberibus pater suppeditat, quo nobis acquiritur requies æterna & vita immortalis. Ex eo autem quod tanquam ab vberibus Verbum quæritur, ducitur etymologia vocabuli *μαστῶν* quod est ex vberibus quærere. Sunt autem hæc omnia, & vera. Nihil enim verius quàm verum Christi sanguinem verè bibi. Sunt etiam allegorica, ut quæ mysticos & arcanos spiritualēque sensus contineant. *Præterea autem seipsum quoque panem.* Sextum caput



Ioannis continet quidem certam sacramenti corporis & sanguinis Domini promissionem quam ipse Christus in sua cœna impleuit, in qua corpus suum & sanguinem sub symbolis panis & vini comedendum & bibendum dedit suis discipulis, sed significat etiam spirituales manducationem. Præter eam autem alios quoque arcanos & mysticos sensus ex eo eruit Clemens. Vnus autem est, quod ex eo quod panis dicitur caro, resurrectura caro intelligitur. Nam ut farina quidem subigitur & pinfitur, deinde cocta fit panis: ita etiam caro subacta & corrupta, igne illo cocta quo totus mundus est conflagraturus, in integrum restituitur, reparatur & resurgit, quomodo etiam surgit frumentum corruptum & seminatum, ut diuine scribit Paulus ad Corinthios. Ut autem ex illa farinæ coctione confectus consistit panis: ita etiam quæ in integrum est restituta & surrexit caro, consistit in gaudium Ecclesiæ, quæ lætatur quod iam sit quæ videbatur interiisse & redacta ad nihilum. Hæc fusius tractauit in suo libro de resurrectione, quem existimo hodie non exstare. Alius est etiam sensus mysticus & arcanus. Si panis minutatim coniectus fuerit in vinum temperatum, panis quidem vinum ad se trahit, relinquit autem id quod est aqueum: ita etiam caro Domini sanguinem quidem ebibit & spiritum attrahit, & homines qui sunt cælestes enutrit & reddit incorruptos, solas autem carnales cupiditates relinquit corrumpendas. Hinc est quod qui Christi corpore digne vescuntur, resurgunt ad vitam æternam: qui contra, ad mortem æternam quæ est mors secunda. *Ita verbum multis modis allegoricè dicitur.* Allegoricè dicuntur quæ aliud significant quam verba præ se ferunt. Constat autem allegoria perpetuis metaphoris. Rectè autem dicit verbum dici carnem, panem, nutrimentum, sanguinem, & cætera, non autem esse. Verbum enim non est id quod est corporeum, quatenus est verbum: quatenus autem carnem suscepit, & in vno, ut Theologorum verbo utar, supposito est Deus & homo, Verbo attribuuntur quæ sunt eius corporis, ad significandos diuinæ eius carnis & sanguinis mirabiles effectus, ut pote alendi, tuendi, corroborandi, mundandi & expiandi, & multos alios. Dicitur autem Dominus hæc omnia esse fidelibus, quod omnes hos effectus ij qui se probauerunt & ut par est præparauerunt, ex participatione diuini eius corporis & sanguinis percipiant, quod Clemens appellat frui Domino. *Ne quis verò alienum existimet.* Quoniam superius dixit sanguinem Domini lac dici allegoricè, ne cui hoc mirum videatur, dicit eum non solum lac dici allegoricè sed etiam vinum. Hoc probat ex 49. cap. Genes. Explicans autem illud, Qui lauat in vino vestem suam, & in sanguine vult indumentum suum. In spiritu suo, inquit, dicit se ornaturum corpus verbi, quemadmodum scilicet suo spiritu enutrit eos qui verbum sitiunt. Quod ita videtur intelligendum, Christum suo spiritu, (est enim spiritus id quod est sanguinis subtilissimum & tenuissimum) ornaturum verbi corpus, nempe Ecclesiam, ut suo etiam spiritu enutrit eos qui verbum sitiunt. Quos etiam beatos pronunciat Christus dicens, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum: iustitia enim nostra & sanctificatio, est Christus. Ut existimem eum ita intelligere me adducit Origenes eius discipulus, cuius ex hoc sunt verba in hunc locum; Stola Christi quæ lauatur in vino, merito eius intelligitur Ecclesia, quam ipse mundauit sibi sanguine suo, non habentem maculam aut rugam. Non enim, inquit Apostolus, argēto vel auro redempti estis, sed præioso sanguine vni geniti à Deo. In huius enim sanguinis vino, id est, lauacro regenerationis à Christo, lauatur Ecclesia. Consepelimur enim per baptismum in mortem, & in sanguine ipsius, id est, in mortem ipsius baptizamur. In sanguine autem vult quomodo amictum suum lauit, videndum est: Amictus propinquior quædam vel secretior corpori vestis videtur esse quàm stola. Hi ergo qui prius per lauacrum loti stola eius fuerat effecti, posteaquam ad sacramentum sanguinis vult peruenierint, vel interioris mysterij secretiorisq; facti sunt participes, amictus eius esse dicuntur: lauatur enim etiam in vult sanguine anima, cum sacramenti huius coeperit capere rationem. Agnita namque & intellecta virtute sanguinis Verbi Dei, quanto capacior effecta fuerit anima, tanto purior fit, & lauatur quotidie ad scientiæ profectum, & iungens se Deo, non solum amictus eius, verum etiam vnus iam cum ipso spiritus fiet. Hæc ille, ex quibus facile licet intelligere quomodo Christi sanguine, quod vinum dicitur allegoricè, ornatur corpus Verbi, id est, Ecclesia, & fidelis anima, nempe & sancto baptismi lauacro, & venerando sacramento Eucharistiæ. *Quod autem sanguis sit Verbum.* Quoniam dixit superius sanguinem dici Verbum, ne quis fortè id falsum esse putet, citat testimonium scripturæ ex Genesi, Vbi post occisum Abelem dixit Deus Cain fratri qui eum occiderat; Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Illum sanguinem dicit esse Verbum: neque enim sanguinem absque verbo vocem esse editurum. Abel autem iustus qui olim est passus, erat typus Christi passuri. Quod autem dicit verbum quod erat passurum Deum alloqui, est ita intelligendum, quod verbum quidem sit postea passum, utpote quod carnem suscepit, sed eius diuinitas non sit passa, sed caro. Ideo enim sanguinem Verbum appellat, quod de verbo loqueretur, quod futurum erat Deus & homo, adeo ut simul essent neque tamen confusè, licet in eodem, ut dicunt Theologi, supposito, diuinitas, caro, & sanguis. Rectè itaque dicitur eiusdem verbi, caro, sanguis & diuinitas, quæ licet sint simul, sunt tamen inter se distincta. Per *αἰθρῶν παλαιὰ* autem Verbum dicit loqui quasi incarnatum, quod plurimis post sæculis erat incarnandum. Neque mirum, cum quæ sunt futura, sint Deo omnia præsentia. In iis autem quæ deinceps sequuntur, cum de carne & sanguine & lacte conuenienter medicorum placitis esset philosophatus, & carnem quidem & sanguinem lacte dixisset irrigari & augeri, fœtum autem in utero ex purissimis sanguinis mœstrui reliquiis per seminis veluti quoddam coagulum cogi & coagulari eundem autem in lucem editum lacte ali, memor sui instituti, nempe quod per lac de quo loquitur Paulus, dicens: Lac vobis potum dedi, dicit Christum quidem in baptismo regenerare, regeneratos autem, lacte suo, nempe verbo alere, quod cum sit spiritus, & ita sit alimentum spirituale, alimentum autem spirituale sit doctrina spiritualis, hinc sequi quod lacte minime significantur primæ disciplinæ, sed spiritualis disciplina & doctrina, quæ primis disciplinis est longe excellentior. Quod autem dicit, Tanquam ciconiæ instar data remuneratione] ita enim verti, Græcè est, *ὡς αἰπὸν ἀργύριον*, significat ex carne quidem & sanguine lac procreare: lac autem carnem rursus & sanguinem alere & augere. Alludit autem ad prouerbiū Græcum *αἰπὸν ἀργύριον*, quod significat gratiam referre parentibus, ut ciconiæ senio confectos parentes nutriunt, de quo vide Erasimum in Chiliadibus. Quod autem

1. Petr. 1.  
Rom. 6.

Genes. 4.

autem dicit de sanguine in utero per semen coagulato, ex quo formatur fœtus, cōuenit ei quod dicit Hippocrates libro de natura pueri, cuius hæc sunt verba Latine versa, Genitura siue semen si ab utrisque, hoc est viro & muliere permanferit in utero mulieris, miscetur primum, coaceruatur, ac crassa per calorem euadit, & spiritum concipit. Porro autem fœtus illa informatio procedit à bona seminis & sanguinis temperatura. Nam bona temperatura seminis & sanguinis facile producit. Intemperies autem, nempe nimius calor, vel nimium frigus, frequentissime obfistunt ne fiat filiorum generatio. Elegantissime quidem certe scripsit Ouidius in Metamorphosi,

*Quippe ubi temperiem sumpserit humorque calorque  
Concipiunt, & ab his oriuntur cuncta duobus:  
Cumque sit ignis aqua pugnax, vapor humidus omnes  
Res creat, & discors concordia fertibunda apta est.*

Ouid. i.  
Metamor.

10

Porro autem hanc quoque temperiem dicit in terra necessariam ad hoc ut herbas & arbores producat. Nam si semen nimis imbris inunderetur, abstrahitur, id est, non manet vitum nec consistit. Quod si non sit in eo humoris quantum sufficit, exsiccatur non potest producere. Propter nimium ergo humorem, & propter nimiam siccitatem non est in terra semen aptum ad generandum. Requiritur itaque, non solum in animalibus, sed etiam in terra, bona temperatura ad procreandum, & est similis in utrisque ratio & proportio. De quo vide Hippocratem in libro de natura pueri. Quod autem nimia siccitas impediatur generationem, causa est quod humor viscosus semen continet, & producit. Quod autem exuperat in siccitate, est friabile & minime consistit. Quod autem dicit Clemens nonnullos sensisse, semen esse spumam sanguinis in essentia, qui innato masculi calore in coniunctione turbatus ventilatus spumescit, & deponitur in venis seminariis, id ipsum dicit Fernellius, cuius hæc sunt verba. Ut aqua oleo permista, aut oui candidum diutius agitur, à coercito statu in spumę densę & albę ingentem tumorem exurgit, ita propemodum quod in nobis est semen calore cogitur & albescit. Dicit etiam hoc sensisse veteres, quorum tamen tacet nomina. Nec prætermittit, quod citat Clemens ex Diogene Appolloniata, Venerem quæ Græcè dicta est ἀπποδῖον, dictam esse ἀππὸ τοῦ ἀππῆ, id est, à spuma, unde & ἀπποδῖον λέγεται, est rem habere veneream: fit autem spuma aut propter motum, aut propter calorem, aut propter utrumque, quæ omnia usu veniunt in coitu. Quo fit ut non sit mirum si semen spumescat. Non solum autem spumescit, sed etiam spumans album redditur & incrassatur. Cuius rei rationem pulchrè reddit Fernellius hoc subiecto axiomate. Quodcunque absolute coactum coactumque est, id ut colore album, ita substantia crassum redditur, planèque imitatur vasorum & testium naturam. Albescit ergo semen & propter hanc quam diximus causam, & propter diuturnam moram quæ fit in valis seminariis, quorum longi sunt fluxus & anfractus, & è quibus accipit semen coloris similitudinem. Quomodo autem sanguis cogatur, & coactus caro fiat, iam antea diximus. Quomodo autem viuificetur, qui scire vult, legat Hippocratem de natura pueri. Diximus etiam de lacte, quod sua quidem essentia sit sanguis, delatum autem ad vbera, colore tantum mutato est alimentum infantis, & ideo dicit hic Clemens fluxum lactis esse naturam sanguinis, & lac esse fontem nutrimenti. Nam mulier quæ peperit, nato fœtui hoc suppeditat alimentum, & hoc ipsum alimentum eam peperisse arguit, & esse matrem, est enim horum veluti quædam reciprocatio. Lac habet, ergo peperit, & si peperit habet lac, & si peperit est mater, & si peperit, lac habet quo natum alit infantem. Nā quamuis quādoque cōtingat, ut propter retentionem menstruorum mulier lac non habeat, id tamen est adeo rarum ut ad consequentiā minime sit trahendum, nec propter id quod accidit præter naturam mutandus est aut euertendus ordo naturæ. Nihil est autem quod maiorem conciliet benevolentiam quam lac quo alitur infans. Est ergo id lac, ut Græci vocant γάλακτος, id est, medicamentum amatorium. Quo-

20

Fern. cap. 5.  
lib. 7. Phil.  
scol.

30

modo autem mater quæ peperit, paratum habet alimentum quo natum alit infantem, ita Christus qui nos regenerauit, paratum habet alimentum quo nos alit, nempe Verbum. Nam cum sit spiritualis generatio, spirituale quoque alimentum sit oportet. Nam ut carnis carnalis, ita eius quod est spirituale cibus quoque est spiritualis. Verbum ergo quod est veluti sanguis & lac spirituale, est cibus regeneratum, cum primum sunt regenerati. Is cibus est memoria & contemplatio Christi verbi incarnati & pro nobis perpassi, ut nos redimeret & peccata deleteret, quæ quidem memoria nos debet excitare ad vitam integrè sancte & innocentem agendam, & ad eum pro viribus imitandum, qui pro nobis est passus ut sancti essemus, & ad regnum cælorum perueniremus. Et est hic quidem cibus per se spiritualis: quanto autem magis cum accesserit veri Christi corporis & sanguinis verus cibus & potus, in quo est in mysterio, nempe sub symbolis panis & vini, ipsa Christi essentia, qui cum sit ipsa veritas, nihil de ea crassum, nihil terrenum, nihil carnale, nihil concretum nihil materiale est cogitandum, ut à quo absit, ut loquar cum Diuo Chrysostomo, naturalis omnis consequentia. Cum autem & à Christo sumus regenerati, & hoc spirituali cibo & potu ab eo nutriti, quo ei unimur, & uniti quodammodo deificamur, quantum nostrum in eum par est esse amorem, alere magnam per se habet benevolentiam: quanto maiorem autem & regenerare & alere? Quanta est autem nostra cum Christo coniunctio, qui pretioso eius sanguine redempti, per eius verbum nutriri, eius enim verbo fit caro, & sanguis quo nascimur, & per ipsum in bonis actionibus, tanquam à Pædagogo & magistro sumus instituti. Spiritualem huius rei cognitionem, lac vocat Paulus quod se dicit eis dedisse. Hæc autem cognitio primis illis disciplinis, quantum præstat, nemo est vir verè pius qui non videat. Cum

50

60

*Πατρὶς δὲ ἐστὶν ἀγαθὸν & αἷματις ὡχροναι τῇ.* id est,  
*Patre bono, æquè bono me sanguine gloriari esse.*

Bonus enim est pater noster, nempe Christus qui nos regenerauit, & est bonus noster sanguis, nempe sanguis Christi, quo potati eius sumus consanguinei, atque adeo eiusdem sanguinis. Quæritur etiam lac quoque habet. Cum dixisset Clemens ex sanguine lac fieri mutato tantum colore, & esse id infantis nutrimentum, nempe verbum, nunc dicit aquam habere maximam cum lacte cognationem, quomodo scilicet cum nutrimento spirituali lauacrum spirituale. Lauacrum spirituale est baptismus: nutrimentum spirituale est

Tertul. i.  
aduersus  
Marcio-  
nem.

Sacramentum Eucharistiae. In utroque Sacramento est aqua. In baptismo quidem est materia sacramenti, ad eam autem cum accesserit verbum fit Sacramentum, quo remittuntur peccata. Atque eam quidem peccatorum purgationem significat aqua, cuius est proprium lauare, & mundare: efficit autem purissimus Christi sanguis qui in eorum applicatur remissionem, ut qui ad hoc in ligno crucis fuerit effusus. Is sanguis est lac, eadem enim est lactis & sanguinis essentia. Sed quo modo in lacte naturali parum aquae est adhibendum ne acefcat, quod lacti facile accidit cum fuerit extra sua receptacula, ita in spiritali lacte, nepe incarnati verbi sanguine qui tam multis abhinc seculis est fusus, adhibetur aqua quae significat Spiritum sanctum. Nam & in ipso mundi exordio spiritus Domini ferebatur super aquas. Is spiritus Domini, qui est & patris & filij spiritus, cum feratur super aquas regenerationis, in sua virtute lac, id est, Christi sanguinem continens, & ne vnquam acefcat prohibens, efficit ut per ipsum, & omnia purgentur peccata, & veteri exuto homine, nempe carnali, fiat homo nouus & spiritalis. In Sacramento autem Eucharistiae, nempe in calice, miscetur aqua, non solum ad significandam populi cum Christo vnionem, & coniunctionem, nam & aqua in scriptura aliquando populum significat, sed etiam ad ostendendam spiritus sancti praesentiam, qui ea aqua, ut ita dicam, lotus, diuinam & spiritualem reddit Christi sanguinis portionem, quae nullum admittens acorem, sed nectareum habens saporem, nos in nostris sibi iungit visceribus, & ad futuram parat resurrectionem, diuinos futuros & immortales. Haec autem vtrunque significantur ex eo quod paululum aquae lacti admixtum lactis prohibet acorem & cum in sua conseruat essentia. *Apte etiam & appositè melle miscetur.* Verus fuit olim traditio, ut qui exierant e baptisimi lauacro, lac & mel prae gustarent. Testis est Hieronymus aduersus Luciferianos qui sic scribit. Nam & multa alia quae per traditionem, inquit, in ecclesiis obseruantur auctoritate sibi scriptae legis vsurpauerunt, velut in lauacro ter caput mergitare, deinde egressos lactis & mellis prae gustare concordiam ad infantiae significationem, &c. Id quoque testatur Tertullianus aduersus Marcionem. Nec reprobauit, inquit, mellis & lactis societatem qua suos infantat. Haec traditio exoleuit, ut quae sit visa minus necessaria, nec ab Apostolis fuerat accepta. Ad eam autem spectasse videtur Clemens cum dicit, *Apte & appositè lac miscetur* Mel enim cum lacte prae gustabatur, & ea erat quam dicit Tertullianus mellis & lactis societatem. Quod autem dicit, Idque rursus propter purgationem cum dulci nutrimento] non est ita accipiendum quasi mel aliquid faceret ad peccatorum remissionem, sed quod iam factam significaret, cum mel habeat vim abstergerendi, & quod id ipsum quod peccata abstergit, nempe verbum, vim quoque habeat suauiter nutriendi in Sacramento Eucharistiae, in quo non acriter puniens, sed benignè nutriens simul & tollit peccata, & animi medetur aegritudinibus. Verbi autem benignitatem non solum multis in locis dicit ostendisse prophetam, sed etiam ipsum Homerum, quod dixit de Nestore, de ipso verbo videri sensisse. *Porro autem miscetur quoque lac vino dulci.* Quamuis lac videatur esse simularium partium, sunt tamen eius partes multum dissimiles. Constat enim ex tribus substantiis, Crassa ex qua fit caseus, Pingui, ex qua butyrum, Aqua, quae Graeci ὄρος Latinè serum dicitur. Miscetur autem lac non solum cum aqua & melle ad prohibendum ne acefcat, sed etiam cum vino dulci ut ferescat. Serefcere autem nihil est aliud, quam secretis duabus aliis substantiis remanere aquam, quae ὄρος Graecè, Latinè serum dicitur. Quod autem verti cum vino dulci, οἶνον τῆς γλυκῆς, Graecè legitur. Sed cum vinum dulce dicatur, & cuicumque inest aliqua dulcedo, cuius sunt multa genera, tam natiui quam factitij: & γλυκὺ, id est, dulce, etiam dicatur vnum solum vini genus quod vuis aut sole in area siccatis, aut in sacramento torrefactis exprimitur, quod passum dicitur: ut passum vinum intelligam, id me mouet quod non dicat γλυκὺ οἶνον, sed οἶνον τῆς γλυκῆς, habet enim quandam emphasim subiectus hic articulus, ad passum distinguendum à ceteris vinis dulcibus, quod propter eximium eius saporem dulce dicitur. Prodest autem haec mixtio, quod secretis inutilibus, quae remanent non corrumpantur amplius. Hoc ipsum vsu venit in fide. Nam si fides coniungatur cum homine paribili, id est, qui laborat animi aegritudinibus & perturbationibus, ea serefcere faciens, id est, secernens ac separans carnales concupiscentias, nempe libidines, & noxias cupiditates quae mortem afferunt, hominem dispersum in vanas & inutiles huius mundi curas & sollicitudines, contrahit ad aeternitatem. Reiectis enim inutilibus & noxiis, & manentibus iis quae sunt diuina, morte recedente manet immortalitas. Porro autem, ex pingui lactis substantia seu ex adipe lactis, id est, ex butyro, concinnatur lucerna, non secus atque ex oleo: per eam autem aenigmaticè seu allegoricè significatur multiplex verbi misericordia. Id enim nutrit infantes, eosque auget, & illuminat. Quod autem verti, multiplex misericordia, Graecè est πολλήλαρον, id est, multi olei. In eo autem est elegans allusio ad ελαιον, quod est oleum, & ἔλεος quod est misericordia, per butyrum ergo significatur verbum seu Dominus nutriens, augens & illuminans. Qui autem suos alit, ipse quoque butyrum & mel comedit, ut humani corporis ostenderet veritatem, & interim eius infantia nihil praedidit diuinæ potentiae & sapientiae. Eo autem cum esset puer vsus est alimento, quod conuenit infantibus tanquam homo, ut ille ipse cum sit verbum, futurus magister & Pædagogus spiritaliter à se regeneratis spiritalem, & quae Dei decet infantes, daret alimoniam, nempe veram Dei cognitionem, & ab omni fastu & superbia alienam vitae agendae rationem. *Mihi autem venit etiam in mentem mirari.* Cum ostendisset Clemens illud Pauli, lac vobis potum dedi non esse intelligendum de primis disciplinis, sed de spiritali verbi cognitione quae ab initio à Dei infantibus discitur ei venit in mentem insectari Gnosticos qui se perfectos dicebant, & de scientia & rerum cognitione se iactabant, cum tamen quae dicebant inanes esset nugae & impiae nanae. De his Gnosticis sic scribit Theodoretus in epistola ad Timotheum, ut nos vertimus: Qui à Simone praecesserunt, appellati sunt γνῶσται quasi dicas cognitione aut scientia praediti. Quae enim diuina scriptura tacuit, ea Deum sibi dicit reuelasse, sunt autem plena omni impietate & petulantia ac libidine. Hinc ergo ea nominauit Paulus, scilicet falso nominatam scientiam, ut quae ignorationis habeat caliginem, non autem lucem diuinae cognitionis. De iis in multis locis Tertullianus & Irenaeus, qui eorum tamen principem dicunt fuisse Valentinianum, quod minime pugnat cum eo quod dicit Theodoretus. Nam à Simone quidem Gnostici duxerunt originem, sed eorum sectam adeo amplificauit Valentinus, ut in eis principatum sibi iure possit vendicare. Pulchrè autem soluit Clemens

Clemens eam quæ occurrebat dubitationem, quod videretur secum pugnare Paulus, ut qui & se numeraret inter perfectos, & se tamen diceret non esse perfectum, sed persequi perfectionem ut eam comprehenderet. Sunt enim quidam gradus perfectionis, & perfectus quidem est qui credidit & renuntiavit peccatis, si cum eo conferatur qui nec habet fidem & perseverat in peccatis. Sed longè est perfectior qui & suam fidem bonis & fide dignis testatur actionibus, & non solum non peccat, sed etiam virtutibus in dies ornatior & illustrior redditur. Sicut autem sunt gradus perfectionis & virtutis, ita etiam suos gradus habent vitia, & neque sunt virtutes pares, nec vitia paria. Quod præclare ostendit Ioannes in Apocalypsi dicens: *Qui in* Apocal. 22.  
*sordibus est sordescat adhuc, & qui iustus est iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc.* Est ergo perfectio quidem renuntiassè peccatis, & regeneratos esse in fidem eius qui est perfectus, nempe Christi. Sed  
 10 nondum est ea perfectio cui nihil possit addi. Hinc fit quod cum nec virtutes sint pares, nec vitia paria, meritorum quoque non sint eadem præmia, nec peccatorum supplicia.

### Quis sit Pædagogus, & de eius Pædagogia. Cap. VII.

**Q**UONIAM ergo ostendimus, pueros nos omnes qui à Scriptura vocamur, nec id solum, sed etiam qui Christum secuti sumus, nos infantes dictos esse allegoricè: solum autem esse perfectum Patrem uniuersorum: in ipso enim est  
 20 *Filius, & Pater in Filio: restat ut nos ordinem sequentes, dicamus quis sit noster Pædagogus. Vocatur autem Iesus. Nonnunquam ergo seipsum pastorem vocat, & dicit, Ego sum pastor bonus, per metaphoram sumptam à pastoribus, qui ducunt oves. In-* Ioan. 10.  
*telligitur pædagogus ducens pueros, & est pastor curam gerens infantium. Infantes enim, simplices tanquam oves dicuntur allegoricè. Et erunt, inquit, omnes unus grex, & unus* Ibidem.  
*pastor. Pædagogus ergo iure Verbum dicitur, qui pueros nos ducit ad salutem. Evidentissimè ergo Verbum dicit de seipso per Oseam. Ego autem sum eruditor vester. Pædagogia* Osee. 5. Præceptor Græcè παιδαγωγία, & est alusio ad παιδαγ, & παιδαγωγία.  
 30 *autem est diuina religio, quæ est doctrina diuini cultus, & eruditio ad assequendam veritatis agnitionem, & recta institutio, vitæque agenda ratio, quæ in cælum deducit. Pædagogia autem multis modis appellatur. Est enim pædagogia eius qui ducitur & discit: & est pædagogia eius qui ducit & docet: & tertio pædagogia est ipsa deductio & institutio: & quarto pædagogia est ea quæ docentur, ut præcepta. Est autem quæ est ex Deo pædagogia, veritatis directio ad Dei contemplationem, & sanctarum actionum aperta ac euidentis descriptio in æterna perseverantia. Quemadmodum ergo phalangem dirigit dux*  
 40 *exercitus, militum salutis curam gerens: & gubernator navis clauum regit, volens seruare rectores: ita etiam pædagogus ducit pueros ad salutarem vitæ agenda rationem, ut nostri ipsorum curam gerat. Et in summa, quacunque à Deo iustè nobis fieri petierimus, ea nobis aderunt si Pædagogo paruerimus. Quomodo ergo gubernator non semper cedit ventis, sed contra proram quandoque obuertens, uniuersis resistit tempestatibus: ita pædagogus legibus quæ sunt in hoc mundo nunquam cedit, nec eis puellum, tanquam cymbam, in beluinam & libidinosam viuendi rationem impellere permittit: sed solo secundo*  
 50 *veritatis spiritu in altum sublatus, clauum pueri, aures inquam, fortiter tenet, donec inoffensum puellum in portum cælorum perduxerit. Patrius enim qui ab eis vocatur mos, momento temporis præterit. Diuina autem vitæ institutio est in æternum permanens possessio. Achilles quidem pædagogum dicunt fuisse Phænicem, & Cræsi filiorum Adrastum, Alexandri autem Leonidem, & Philippi Nausithoon. Sed Phænix quidem insano mulierum amore tenebatur: erat autem exul Adrastus: Leonides verò fastum Macedonis non reseuit: nec Nausithous ebrietatis Philippi curauit vitium. Neque verò Ab-* Pellens Philippus à Pel la vrbe Macedonia.  
 60 *cibiadis scortationem Thrax Zopyrus potuit reprimere. Sed erat emptitium mancipium Zopyrus: & Themistoclis liberorum pædagogus Sicinnus fuit ignauus famulus. Eum dicunt saltasse, & genus saltationis, quod Sicinnis Græcè dicitur, inuenisse. Nos non lauerunt qui apud Persas Regij vocantur pædagogi, quos numero quatuor ex omnibus Persis optimatim deligentes reges Persarum, suis præsticiebant filijs. Sed solam sagittandi ar-*

- tem discunt eorum filij: postquam autem ad pubertatem peruenerint, cum sororibus & matribus, mulieribusque tam uxoribus quam concubinis innumerabilibus coeunt, tanquam capri ad Venereum congressum exercitati.<sup>a</sup> Noster autem pædagogus sanctus Deus Iesus, qui est dux omnis humane nature, Verbum, ipse benignus & clemens Deus, est pædagogus. De ipso quidem dicit Spiritus sanctus in cantico: Populo in deserto sufficienter supeditauit in siti æstus, in inaquoso ipsum circumdedit, & eum erudit & custodit tanquam pupillam oculi sui, sicut aquila protegit nidum suum, & in pullis suis desiderauit: expansis alis suscepit ipsos, & supra dorsum eos recepit: Dominus solus duxit ipsos, & non erat cum eis Deus alienus. Apertè, ut mihi quidem uidetur, Scriptura ostendit pædagogum, eius ductum enarrans. Rursus autem quādo dicit, per propriam personam, seipsum fatetur pædagogū. Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti. Quis ergo habet potestatem inducendi & educendi? an nō pædagogus? Is apparuit Abraham, & dixit: Ego sum Deus tuus, gratus esto coram me. Eum autem tanquam optimus pædagogus, ut sit fidelis puer, instituit dicens: Et sis irreprehensibilis. Et ponam testamentum inter me & te & semen tuum. Amicitia qua præest & curam gerit, hic est societas & communicatio.<sup>f</sup> Iacobi autem pædagogus esse cernitur euidentissimè. Ei itaque dicit: Ecce ego tecum, custodiens te in uniuersa uia quocunque ambulaueris, & reducam te in terram hanc, quoniam non te derelinquam donec fecerim quacunque locutus sum tibi. Cum eo autem colluctari quoque dicitur. Remansit autem, inquit, Iacob solus, & luctabatur cum eo homo, nempe pædagogus, usque ad matutinum. Hic erat homo qui agebat & ferebat, qui unā exercebatur, & exercitatorem Iacob aduersum malignum inungebat. Quò autem Verbum esset qui erat unā cum Iacob aliptes & inunctor, & pædagogus humane nature, ex hoc sciri potest: Interrogauit, inquit, ipsum, & dixit ei: Enuncia mihi quod sit nomen tuum. Et dixit: Cur interrogas nomen meum? Nomen enim nouum nouo populo reseruabat, nempe infanti. Adhuc autem erat innominatus Dominus Deus, ut qui nondum homo factus fuisset. Vocauit tamen Iacob nomen illius loci, Speciem Dei. Aspekti enim, inquit, Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Facies autem Dei, est Verbum, quo Deus illuminatur & cognoscitur. Tunc etiam nominatus est Israël, quando uidit Dominum Deum. Hic est Deus, qui est Verbum, qui pædagogus, qui ei postea rursus dixit: Ne timeas descendere in Egyptum. Vide quomodo iustum sequitur pædagogus, & quomodo eum qui exercetur inungit, docens supplantare aduersarium.<sup>g</sup> Hic ipse Moysen quoque docet fungi pædagogi officio. Dicit enim Dominus: Si quis peccauit coram me, deleo eum de libro uiuentium: nunc autem uade, & deduc populum hunc in locum quem dixi tibi. Hoc in loco est magister pædagogia. Reuera enim erat Dominus per Moysen pædagogus ueteris populi, per seipsum autem, populi noui dux, facie ad faciem. Ecce enim dixit Moysi: Angelus meus præcedit te: euangelicam & principalem Verbi potestatem representans. Dominicā autem authoritatem ac dignitatem conseruans: Quo die, inquit, visitauero, inducā super ipsos peccatum ipsorum; hoc est: Quo die iudex fuero constitutus, reddam quæ eorum peccatis respondeant. Idem enim pædagogus & iudex, eos qui non obedierunt iudicat. Eorum autem peccatum benignum Verbum nequam silentio præterit. Arguit autem, ut ducantur pœnitentia. Mauult enim Dominus pœnitentiam peccatoris, quam mortem. Nos autem, cum tanquam infantes aliorum peccata auditione acceperimus, minarum metu ne similia patiamur, ab eiusmodi delictis abstinemus. Quidnam ergo fuit quod peccarunt? Quòd in ira sua homines occiderunt, & sua cupiditate tauro neruos præciderunt, execranda est ira ipsorum.<sup>h</sup> Quis ergo nos eo benignius & humanius erudierit? Atque prius quidem veteri populo uetus erat testamentum, &
- Lex cum



- Lex cum metu populum erudiebat, & Verbum erat angelus; nouo autem & recenti populo nouum ac recens datum est testamentum, & Verbum fuit genitum, & metus conuersus est in dilectionem, & mysticus ille Angelus Iesus paritur. Hic enim ipse pædagogus, tunc quidem, dominum Deum tuum timebis, dicebat: nobis autem suasisit, Diliges Dominum Deum tuum: & præterea nobis præcipit, Cessate ab operibus peccatorum vestrorum veterum, discite benefacere: Declina à malo, & fac bonum: Dilexisti iustitiam, odio habuisti iniquitatem. Hoc est meum nouum Testamentum veteri litera impressum. Non est ergo exprobranda Verbi nouitas. Sed Dominus quoque dicit in Hieremia: Ne dicas sum iunior. Antequam te formarem in utero noui te, & antequam egredereris e matrice sanctificauit te. Hæc prophetia apud nos potest significare eos, qui ante mundi constitutionem Deo ad fidem sunt cogniti, nunc autem sunt infantes propter impletam nuper Dei voluntatem, quatenus ad vocationem & salutem recens nati sumus. Quocirca etiam subiungit: Prophetam ad gentes posui te: dicens eum oportere predicere, non videri esse pro-
- bro recentioris appellationem his qui videntur infantes. Lex autem est vetus gratia per Moysen à Verbo data. Quocirca dicit quoque Scriptura, Lex per Moysen data est: non à Moysese, sed à Verbo quidem, verum per Moysen seruum suum: & ideo fuit ad tempus. Aeterna autem gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Videte verba Scripturæ. De lege quidem, data est, inquit, tantum: Veritas autem, quæ est gratia Patris, est æternum Verbi opus. & non dicitur dari, sed per Iesum fieri, sine quo factum est nihil. Iam verò Moyses prophete perfectio cedens pædago, nempe Verbo & nomen & pædagogia prædicat, & populo pædagogum commendat, præceptis ei obedientia traditis: Prophetam vobis suscitabit, inquit, Deus: & me de fratribus vestris: per Iesum Nane filium, Iesum Dei significans: nomen enim Iesu, quod in lege prædicabatur, erat adubratio Domini. Subiungit itaque, quod populo utile futurum erat consulens: Ipsum audietis, dicens. Et homo qui non audierit Prophetam hunc, eriminatur. Tale nobis prædicat nomen salutaris pædagogi, propterea ei virgam adiungit prophetia, virgam disciplina, imperij, & potestatis: ut quibus Verbum suadens & admonens non medetur, eis mina medeantur. Quibus autem non medentur mina, eis virga medebitur. Quibus verò virga non medetur eos ignis depascit. Egredietur, inquit, virga de radice Iesse: Vide pædagogi curam, sapientiam, & potestatem. Non secundum opinionem, inquit, iudicabit, neque secundum loquelam arguet, sed iudicabit humili iudicium, & arguet peccatores terra. Et per David: Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. A Domino enim castigari, & tamquam à pædago erudiri, est à morte liberari. Et dicit per eandem prophetam: In virga ferrea pascet eos. Ea motus quoque Apostolus in epistola ad Corinthios: Quid vultis, inquit, in verbo veniã ad vos, an in dilectione & spiritu lenitatis. Sed etiam, virga potestatis erit et Dominus ex Sio, dicit per alium Prophetam. Pædagogica autem hæc virga tua & baculus tuus me consolata sunt, dixit aliquis alius. Hæc est pædagogi potestas, veneranda & grauis, consolatoria & salutaris.

Deut. 6.  
Marth. 22.  
Esaiæ 1.  
Psal. 36.  
Ibid. 44.

Hier. 1.

Ibidem.

Ioan. 1.

Deut. 18.

Esaiæ 11.

Psal. 117.

Ibid. 2.

1. Cor. 4.

Psal. 119.

Ibid. 22.

# COMMENTARIIVS IN CAP. VII.

- QVONIAM ergo ostendimus pueros nos omnes. Facta breuiorū quæ dicta sunt auctoritate, primum exponit quoniam sit noster Pædagogus, & deinde quoniam sit Pædagogia. Dicit autem eundem, nempe Iesum, & noster esse Pædagogum, & Pastorem. Quod autem dicit nos esse pueros & infantes, solū autem perfectum patrem vult ostendere, non est existimandum cum sentire cum Arrianis Patrem esse maiorem filio. Quod ipse satis explicat cum dicit, in patre esse filium, & filius in patre. Quod satis arguit eos, nempe patrem & filium quod ipse Christus dicit apud Iohannem, esse vnum, id est, vnam & eandem essentiam, licet sint diuersæ hypostases, & personæ. Vnde augustinus de aduersariis nostris potest esse maior seipso. Ad hæc accedit, quod cum fecit filium, cum Deus vniuersum se perfectum, hanc ostendit, quod filius sit in patre, & pater in filio. Quod si non sit filius minus Deus quam sit pater, cum vterque, adiungit etiam sancto Spiritu, sit vnus Deus, est vnus Deus in tribus personis. Quod autem solū perfectum dicitur, non hoc dicit ratione habita filio, sed proinde meminit ne si dicatur tantum meminit de monarchia, videretur id sentire quod Iudei, qui solam Dei naturam vniuersam, in corpore personarum non admittunt.

N



Matth. 5.

Matth. 1.

Osec. 5.

Hom. 10.  
Iliad.

tium, quibus potest quidē in suo genere esse aliqua perfectio, sed quæ planē nihil est si cum Dei perfectione conferatur. Nā quod dicit Christus: Estote perfecti sicut pater vester in cælis est perfectus, est ita intelligendum, quod iubeantur quidem esse perfecti, sed nō ea quæ est in Deo perfectione, sed ut quæ in suo genere sint perfecti Deo similes quoad eius fieri potest. Atque primum quidem dicit nomen nostri Pædagogi. Id autem est Iesus, id est, Seruator seu qui dat salutē. Dixit enim Angelus Iosepho cū ei in somnis apparuisset, Pariet autem filiū, & vocabis nomē eius Iesum. Ipsum enim saluū faciet populū suum à peccatis eorum. Ipse autem Iesus seipsum vocauit bonū pastorem. Pastor autem qui est Græcè *μυλων*, propriè dicitur ouium. Nihil est autē ouibus mansuetius & simplicius. Quo fit ut allegoricè dicatur oues infantes & pueri, quibus innata est facilitas & simplicitas, & à quibus abest omnis fastus & superbia, & idē dicatur Pastor & Pædagogus, nempe qui ducit & regit pueros. Qui autem seipsum vocauit pastorem bonum, idem à Diuo Petro vocatur princeps pastorum nempe *μυλων* ut qui multos habeat vicarios, nempe Sacerdotes, qui sub eo & summo eius vicario Petro successore, gregis, nempe Ecclesiæ curam gerunt. Qui si suo munere rectè fuerint perfuncti, immarcescibilem in Principis pastorum aduentu coronam percipient. Ille autem ipse pastor & princeps pastorum alia ratione agnus quoque dicitur, ut qui pro peccatis hominum tanquā pura & immaculata oblatas hostiā, ea sustulerit & Deum placauerit. Ille autē ipse Pædagogus se per Osecam vocat eorum eruditorem. Habent enim Septuaginta *μυλων*, id est, eruditorem, quod magis alludit ad Pædagogum. Hebræum autem propriè significat eum qui corripit, corrigit, admonet & docet, tanquā Pædagogus & magister. *Pædagogia autem est diuina religio.* Postquam exposuit quisnam sit noster Pædagogus, nunc ad explicandum accedit Pædagogiam. Atque primum quidem ita definit Pædagogiam, ut statuatur eam consistere in doctrina pietatis, verique Dei cultus & cognitionis veritatis, morumque institutionis, & rectè agendæ vitæ rationis, ducentē ad cælū. Continet hæc definitio ea quæ docentur à Pædago: sed quoniam multis modis appellatur Pædagogia, ut certa sit & firma definitio, sunt distinguenda eius significata, quod quidem facit Clemens. Est autem Pædagogia nomen quod refertur ad aliquid. Aut enim refertur ad ipsum qui ducit & docet Pædagogū, & de ipso iam satis diximus: aut ad eū qui ducitur docetur & discit, nepe ad puerū seu infantem, de quo satis dictū est, nec opus est ut eius denuo repetatur definitio: aut ad ipsam Pædagogi ducētis, & docētis actionē quam definit, veritatis directionem ad Dei contēplationem, &c. Aut refertur ad ea quæ docētur à Pædago. Eius autē Pædagogiæ est prima illa quam posuit definitio. Hæc autē Pædagogiam, id est, Pædagogi actionē, quatenus est Pædagogus, nō aliud sibi dicit proponere quam pueri qui ducitur & docetur salutē, sicut imperatorem, militū quibus imperat, & nauclerum, nauis & vectorum. Quomodo autem nauclerus seu gubernator nauis, ut nauē cōseruet & vectores, vētis omnibus resistit & tēpestatibus: ita etiā noster Pædagogus ut suorum infantū provideat salutē, humanis acriter resistit legibus tanquā tempestatibus. Ex autem sunt leges quæ vel de Diis colendis latæ sunt ab hominibus, vel quarum autoritate impij pios, id est, fideles, sunt persecuti. Porro autem hic noster Pædagogus, & quæ iuste à Deo petuntur suis impetrat, & tanquā bonus gubernator superatis omnibus tēpestatibus, infantes suos tanquā vectores, inoffensos ducit ad portū salutis, nepe ad regnum cælōrū. Nō possunt enim mores patrij qui prætereunt & nō diu durant, resistere diuinæ vitæ institutioni, cum sit possessio quæ nō possit auferri. Est autē Græcè elegans allusio *ἡ ἀρετὴ & ἡ μὴ*, quam lingua Latina nō potest assequi. Est etiā satis lepidum ac venustum quod dicit Pædagogum tenere clauum, id est, aures, ne leges tanquā tempestates puerum ad vitam impellant sceleratā & flagitiosā, cumque spiritu sublatum, nempe sancto Spiritu, euehere in portum. In eo autem est allusio quod ventis opponit spiritum, nepe *πνεῦμα: πνεῦμα* autem Græcè, & vētum significat & spiritum. *Achillis quidē Pædagogum dicunt fuisse Phœnicem.* Postquam exposuit Clemens quisnam sit Pædagogus & quænam Pædagogia, ostensurus qualisnam sit noster Pædagogus, prius exponit qualisnam fuerint aliquot veteres Pædagogi, ut cum nostro Pædago collati nihil esse intelligantur. Primum autem adducit Phœnicem Amyntoris filium Achillis Pædagogum, quī ipse dicit Achilli apud Homerum, se à patre eius Pelco ad Agamemnonem esse missum: cuius hæc sunt verba,

*Τὴν δὲ μετ' ὅσιν κεν δὴ δόξα μιν αἰεὶ πῦρ  
Μύθων π' ἤντιμ' ἔμαθαι περὶ πάντων π' ἔργων.  
Μιστ' ἐμὴν δὲ αὖτ' ἐκείνῳ ἔδωκα πάντα διδάσκειν,  
Ὅτι καὶ βέλτερόν μοι ἔστιν ἢ πάντας ἀνδρῶν.*

Ipse autem Phœnix ad Peleum Achillis patrem venerat ut vitaret irā patris, qui ei valde erat infensus, quod à matre incitatus concubinæ eius stuprum intulisset. Et hoc est quod paulo post dicit Clemens; Sed Phœnix quidem insano mulierum amore tenebatur. Deinde adducit Adrastum filiorum Græci Pædagogum, de quo vide Herodotum libro primo. Is cum fratrē suum imprudēs occidisset, & à patre suo Gordia Phrigum Rege esset expulsus, ad Cræsum venit, à quo humaniter fuit exceptus, & ab eodem expiatus. Sed cum filij sui nomine Attis curam dedisset & custodiam, quem ad venandum aprum qui omnem vastabat regionem erat secutus, & contigisset, ut fessio ē venabulo excusso imprudens Adrastus eum, occideret, ex eo tantum concepit dolorem ut sub manus affert. Dicit itaque Clemens eum Adrastum fuisse exulem. Duos alios deinde recenset Pædagogos, Alexandri Leonidam, Philippi Nausithoum. Sed de Nausithoo quidem quem Philippi dicit fuisse Pædagogum, Peliei autem, nempe Philippi à Pella Macedoniarū vrbe ita dicti, ebrietatis vitium non curasse, non meminisse me aliquid legere. Ebrietatis autem & bibacitatis vitio constat & patrem & filium laborasse, verestatur Athenæus lib. x. cap. xi. Et quod ebrietatis quidem vitio laboravit Alexander, solet culpa conferri in Pædagogum Leonidam. Quod autem Philippus, Clemens adscribit Nausithoo. Sed hoc eorum vitium exilimo patriæ potius tribuendum. Nam & Macedones & vicini eorum Thracæ semper habiti sunt bibaces. Sed nec ab eo vitio admodum abhorruit Græcia, unde etiam Græcari vocabulum est, diuino vsu satis tritum: Videtur autem Clemens qui dicit Leonidam Macedonīs fastum non relesuisse, inuere, per Leonidam non sterisse quo minus frugi & modestus esset Alexander, qui propensus erat ad fastum & animi elationem, tantum abest, ut cum incitaretur ad ebrietatem

ad ebrietatem, luxumque, & nimiam profusionem. Idem quoque videtur sentire Plutarchus, qui dicit Leonidam aliquando reprehendisse Alexandrum, quod plus quam opus esset thuris adhiberet in sacrificando, perinde atque si in eius potestatem venisset Arabia: cuius postea memorem Alexandrum, deuicta Arabia ingens thuris pondus ad eum misisse, cum nimis insimulantem parsimoniam. Alium postea recenset, nempe Alcibiadis Pædagogum, nomine Zopyrum, cuius etiam meminit Plutarchus in Alcibiade, nomen quidem non silens, sed eius vitæ conditionem prætermittens, cum tamen eum ad libidinem esse propensissimum aperte scriberet. Addit deinceps Pædagogum liberorum Themistoclis quem vocat Sicinnium. Sed de eo neque apud Plutarchum, neque apud ullum alium quidquam legi. Eum autem dicit Clemens ignauum fuisse famulum. Dicunt autem, inquit, eum saltasse, & genus saltationis quæ Sicinnis dicitur inuenisse. Sicinnis autem, ut ait Athenæus, ab aliis Satyrica dicitur saltatio, unde & Satyri Sicinnistæ nuncupati, quam Sicinnus excogitavit barbarus. Hæc Athenæus: Est autem satis verisimile hunc Sicinnum quem dicit Athenæus, fuisse Pædagogum liberorum Themistoclis, quem ignauum famulum fuisse dicit Clemens. De quatuor autem illis regis Pædagogis apud Persas optimatim selectis, etsi diligenter inuestigatim, nihil inueni. Cætera autem quæ de Persis dicit Clemens, in promptu sunt apud Alex. ab Alexandro in variis locis, & cæteros qui scribunt de rebus Persicis, nempe quod sagittandi artem discant, coeant autem cum matribus & sororibus, & multas ducant uxores, & concubinas habeant innumerabiles. <sup>4</sup> *Noster autem Pædagogus sanctus Deus Iesus.* Postquam ostendit quales fuerint veteres quos citauit Pædagogi, nunc docet qualis sit noster Pædagogus, & quomodo se gesserit. Vereres quidem illi Pædagogi fuerunt vel exules, vel barbari, vel serui ignaui, & vel non recte suo functi sunt officio, vel non eis recte successit Pædagogia. Pædagogus verò noster qualis est? Non exul, non barbarus, non seruus ignauus, sed sanctus Deus, Iesus, id est, Seruator, seu qui dat salutem, Verbum, nempe ipsa Dei sapientia. Deinde ne quis existimaret cum sit Deus, non facilem ad eum patere aditum, eum dicit esse ducem humanæ naturæ, ut qui eam abducat ab erroribus, estque benignus & clemens, quod Græcè est *φιλανθρωπος*, id est, amator hominis: sunt enim eius deliciae esse cum filiis hominum. Quomodo autem se in suos gesserit pueros tam publice quam priuatim, tam in omnes, inquam, simul quam separatim in singulos, & spiritus sanctus docet per Scripturam, & ipse per se loquens in Scriptura, In solitudine & rerum omnium egestate totum populum Israëliticum aluit, potauit, erudit, & custodit, sicut Aquila nidum suum protegit, & quos suos esse cognoscit, quos enim habet suspectos pro suis non admittit, sed eos expellit, suos passis alis suscipit & dorso vehit. Nam quo maiori odio habet foetus adulterinos, eo maiori tenetur studio & desiderio eorum quos agnoscit pro veris & suis. Hæc Pædagogus summam arguunt benevolentiam, quos suos nutrire, potare, erudire, & protegere: quæ quidem omnia illi tribuit Moyses in Scriptura loquens per sanctum Spiritum. Sunt autem illa omnia soli Domino, nempe Pædagogo accepta ferenda. Solus enim pueros suos ducit, nam nec ipse falsorum Deorum admittit societatem, nec inter pueros suos ullus est Deus alienus, cum Pædagogus se solum Deum velit coli & adorari. <sup>5</sup> *Is apparuit Abraham & dixit.* Postquam ostendit quemadmodum publice, nempe totius populi fuerit Pædagogus, de singulis nunc loquitur quorum fuit Pædagogus. Atque primum quidem ostendit eum Abraham fuisse Pædagogum. Quod autem dicit, gratus esto coram me, ita enim verti quod est apud Septuaginta *ωαριστ*, est Hebraicè *אשר לך*, id est, ambula coram Deo. Ambulare autem coram Deo, est phrasis Hebraica, qua significatur vacandum esse Dei cultui. Quod autem dicit, Et sis irreprehensibilis, arguit eum tanquam optimum pædagogum, instruisse Abraham, ut ita se gereret, ut nulla in eum caderet reprehensio. Perfectus est autem: qui nihil facit quod sit reprehendendum. Hinc est quod id quod Septuaginta verterunt; Et sis irreprehensibilis, vertit Hieronymus; Et esto perfectus. Quod autem Septuaginta verterunt Testamentum nempe *διαθήκη*, id Hieronymus vertit fœdus. Nam vocabulum Hebraicum *ברית* significat & testamentum & fœdus & pactum. Hoc autem fœdus & pactum inter Deum & Abrahamum dicit Clemens esse societatem & communicationem amicitiae quæ præest & curâ gerit. Nam Deo quidem cum Abrahamo intercedebat amicitia, sed ea amicitia non erat tanquam inter pares, sed Abraham quidem Deus erat amicus, ut qui ei præfesset, & tanquam Pædagogus eius curam gereret. <sup>6</sup> *Iacobi autem Pædagogus esse cernitur euidentissimè.* Alium adducit cui priuatim ac singulatim Pædagogus fuit Dominus, nempe Iacobum. Pædagogum autem eum fuisse ostendit, & ex eo quod dicat se eum in via custoditurum quocunque irer, eumque & ducturum & reduiturum, est enim Pædagogi ducere & reducere: & ex eo quod cum ipso luctatus ad vitam ex virtute gerendam, & ad vitis & inimico Diabolo resistendum eum exercuerit. Qui enim solus cum Deo fuerit luctatus, is spiritualia nequitiae (ut Diui Pauli vitæ verbis) cum eis enim est nobis colluctatio, facile superabit, est autem hoc quoque Pædagogi, pueros exercere, & ut sint ad luctam agiliores & paratiores, ungere, ut qui & Aliptarum & Pedotribarum fungantur officio. Quænam est autem illa hominis cum Iacobo colluctatio? Homo ille erat Dominus qui erat etiam eius Pædagogus. Hic Pædagogus cum puero suo Iacobo est colluctatus, ut qui ei duo magna proposuerit certamina, nempe & Dei contemplationem, & vitiorum fugam. Vicit autem Iacobus, ut qui & Dei visionem quantumvis difficilem sit assecutus, quantum scilicet allequi potest captus hominis, & quæ cum eo pugnabat vitia expugnauit. Sed tam præclaram assecuti victoriæ fœmoris neruus emarcuit. Eo autem significatur effrenatam vim libidinis, & concupiscentiam in eo fuisse deiectam & prostratam. Nihil enim est quod vitia magis eneruet quam assidua Dei cōtemplatio. Solus autem idq; noctu Iacobus Deum est cōtemplatus. Nā & qui Deum cōtemplatur, is se ab omnibus separat mortalibus, sola sibi diuina proponens & caelestia, & eo tempore maximè cōtemplatur, quod & piis ad cōtemplandum, & flagitiosis ad vitis fruendum est aptissimū, nepe noctū. Ex hac autem visione, & Dei contemplatione, qui prius dicebatur Iacob, id est, luctator & supplantator, & fratre Esau supplantasset, & benedictionem ei præripuisset, & acriter cū vitis depugnasset, appellatus est Israël, id est, homo Deum vidēs, ut interpretatur Origenes, & D. Ambrosius. Porro aut ex hac visione salua facta est ei anima. Tū demū enim salua est quādo viuit. Viuit aut per Dei cognitionem, qui est ipsa vita: ad hanc aut diuinā nō peruenisset visionem, nisi ab ipso suo adiutus fuisset Pædagogo qui est Verbum, qui eum duxit, incitauit, & instruxit ad exercitia-

tionem. Eius autem nomen tunc quidem fuit ignotum, Dei enim nomen tetragramaton prius ineffabile tunc demum licuit effari, quando à verbo suscepta carne nomen longè pulcherrimum, nempe Iesus, ei fuit impositum. *Hic ipse Moysen quoque docet fungi Pædagogii officio.* Moyses quidem veteris populi fuit Pædagogus, Christus autem noui, sed hanc pædagogiam non ex se habuit Moyses, sed Dominus eam ei cōmisit, qui lege datā eum docuit, quomodo esset & regendus & docendus populus. Moyses ergo non sua auctoritate, nec suis, sed Christi, ut ita dicam auspiciis, veteris populi fuit Pædagogus. Christus autem per se, non per vllū alium, & facie ad faciem, ut qui esset aspectabilis, videreturque & videretur, fuit dux & Pædagogus noui populi, nempe Christiani. Quo fit ut in vtroque, nempe & in veteri & in nouo Testamento fuerit Christus Pædagogus. Sed in veteri, per Moysen, in nouo autem per se. Quod quidem est adeo verū, ut & Moyses sit Pædagogus per Christum qui eum constituit, & ipsa lex quā à Deo accepit, sit Pædagogus ad Christum, ut & cuius præcepta à Christo essent perficienda & adimplenda, cæremoniæque & sacrificia, tam eorum quæ gessit in terris, quā eius sacramentorum, & vnicuique & æterni sacrificij essent vmbra & figura. Quod quidem significabat Angelus ille qui Moysen præcedebat. Nam Angelus qui idem est quod nūcius, innuebat prædici per Moysen futuram Verbi in Euangelio potestatem, conseruabat autem Domini auctoritatem & dignitatem. Non enim eius qui mittitur, sed eius qui mittit auctoritatis & dignitatis habetur ratio. Qui ergo à Verbo mittebatur Angelus ut Moysen præcederet, Verbo eum mittenti suam conseruabat dignitatem & auctoritatem. Atque habebat quidem Moyses ut qui esset Pædagogus, à verbo sibi mandatam iurisdictionem. Est enim Pædagogi castigare. Sed cum idem verbum sit, & Pædagogus & Iudex, tanquam Pædagogus quidem monet ut pareant, eorum saluti consulens, non vult enim mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & viuatur, & ideo eorum peccata proponit ante oculos, ut caueant ne peccent, & peccasse eos pœniteat. Quod si non pœniteant, in futuro iudicio quas mererentur dabunt pœnas. Neque verò sua tantum eis proponit peccata, sed etiam aliorum, ut metu pœnæ desistant peccare. Cuiusmodi autem sunt ea à quibus deterret peccata, ostendit exemplo eorū quæ egregius ille Pædagogus Iacobus mox è viuis excessurus dixit cōuocatis suis filiis, de Simeone & Leui qui ut raptam à Sichem sororem vlciscerentur, & Sichem ipsum & Sichimitas omnes occiderunt, & urbem euerterunt. Sunt autē eiusmodi crimina planè lætalia. Est autem hic animaduertendum quod id quod Septuaginta verterunt, Tauri nervos præciderunt, significantes cæsum fuisse Sichem, Diuus Hieronymus verterit, murum suffoderunt, id est, urbem euerterunt. Nec mirum, cum vocabulū Hebræum quod est *מורמור*, inter cætera significata, & taurum & murum significet. *Quis ergo nos eo benignius & humanius erudierit.* Hunc locum ita conclusit, ut dicat Pædagogum benignè & humaniter erudire. Sed quoniam idem est Pædagogus in veteri & in nouo Testamento, nec tamen eodem modo se gerit in vtroque, ostendit quodnam sit eius discrimen in veteri & nouo. In veteri, lex erudiebat cum metu, nam metu pœnæ deterrebat à vitiiis, & licet vtrobiq; esset idem Pædagogus, nempe verbum, in veteri tamē præcedebat Angelus, adeo ut verbum quodammodo esset Angelus, nempe id sub cuius specie diuina Verbi latebat essentia. In nouo autem Verbum genitum, ut quod carnem suscepisset, & quod non erat amplius Iesus mysticus, id est, latens in mysterio sub diuersis figuris, ut aliquando in rubo sub specie ignis, aliquando in viri forma, aliquando interdiu in columna nubis, noctu verò in columna ignis, sed euidenter apparens: in lucē enim editus visus est in terris, & conuersatus cum hominibus, non homines minis terruit, sed beneficiis allexit, amorēque & benevolentia complectens, dedit pulcherrima documenta & præcepta charitatis. Iam verò cum etiam in veteri Testamento, in quo terretur populus, nō desint multis in locis præcepta charitatis, cuiusmodi sunt ea quæ citauit ex Psalmis & prophetis, quod sit ut etiam in veteri Testamento sit nouum, non est quod nouo Testamento exprobretur verbi nouitas, cum eadem nouitas sit etiam impressa in literis veteris Testamenti: vtrobiq; enim est idem Verbum & idem Spiritus, licet pro varietate temporum aliquando diuersa fuerint præcepta, in iis maxime quæ pertinent ad indicia cæremonias & sacrificia, quæ noui Testamenti fuerunt vmbra & figura quæ quidem cessarūt exorta veritate. *Sed Dominus quoque dicit in Hieremia.* Hæc prophetia quidem est de Hieremia, sed vult Clemens eam intelligi de iis qui sunt à Deo præcogniti & prædestinati ad fidem. Quæ quidem Dei præcognitio & prædestinatio, cum fuisset completa post Christi aduentum, qui præsciti & prædestinati fuerant, dicti sunt pueri & infantes: ut qui recens nati sint ad salutem, & Christum habeant Pædagogum. Quod cum prædicat Hieremias, significat probro non esse dandam infantis & pueri appellationem. Nouum ceterò non est dicendum Euangelium quod ante mundi constitutionem fuit præcognitum, licet possit dici nouum, ut quod nouissimis temporibus fuerit prædicatum. Sed nec lex veteris testamenti est præstantior Euangelio. Vtrumque quidem est gratia, ut quæ sit gratis data; sed legis gratia, licet à Deo data, per Moysen tamen eius seruum fuit data, quo fit ut ea magna ex parte versetur circa temporalia, & sit temporalis. Promissa quidem fuerat Abraham terræ fluens lacte & melle, ad quam contendebat etiam Moyses, licet ad eam non peruenerit, ad eam autem peruenit populus Israëliticus, non à Moyse ductus, sed à Iesu Naue quem dicimus Iosue, qui nobis representabat Iesum ad terram viuientium nos deducturum, quæ verè erat terra promissionis. Gratia autem Euangelij, non data est per Moysen, licet ea quoque à Deo sit data, sed facta est per Iesum. Ea non consistit in pinguedine & vbertate terræ fluentis lacte & melle, non in bonis temporalibus quæ à Deo quidem dantur, fluxa autem sunt & caduca, sed in vitæ æternitate quæ idem datur à Deo, sed facta est per Iesum, qui Diaboli mortisque tyrannidem, peccatis deletis, per mortem suam destruens æternam vitam est fabricatus, quæ dum mors regnaret esse minime potuit. Non solum autem æterna illa gratia, nempe vita æterna, facta est per Iesum, sed etiam veritas. Nam cum sub lege omnia Hebræis contingerent in vmbra & figuris, eæ cum Iesus aduenisset cessarunt, & facta est veritas. Vera enim fuerunt, & non solum significantia, sed verè etiam efficientia fuerunt sacramenta, & in locum tot sacrificiorum successit vnicum verum Christi præsentis & peccata expiantis sacrificium. Est autem animaduertendum non dixisse Scripturam, fuit veritas, sed facta est: semper enim fuit imò verò est ipsa veritatis essentia, quæ est ipse Deus, sed non semper fuit quod factum est à veritate nempe ipsum opus, quod æternum dicitur, vel

citur, vel quod factum sit ut esset sempiternum, vel quod ei semper adsit qui operatur. Non me fugit multos hunc locum Ioannis aliter exposuisse: sed mihi visus est Clemens sic intellexisse. De eo autem aliis relinquo iudicium.

Aduersus eos qui existimant eum non esse bonum  
qui est iustus. Cap. VIII.

10 **I**C<sup>2</sup> exoriuntur aliqui, qui dicunt non esse bonum Dominum, propter vir-  
gam & minas, & timorem: neque Scripturam audientes quæ sic dicit: Et Ecclef. 11.  
qui timet Dominum conuertetur ad cor suum; & obliti, quod est maximum,  
eius benignitatis, qui propter nos homo factus est. Quinetiam familiarius eum Iob. 10.  
propheta precatur per hæc verba: Memento nostri, quoniam pulvis sumus, hoc est, Mife- Psal. 102.  
rere nostri, quoniam carnis imbecillitatem tu ipse eam passus, es expertus. Ea ergo ratione  
optimus, & nulli reprehensioni obnoxius pædagogus est Dominus, qui propter insignem Sapient. 11.  
benignitatem & clementiam uniuscuiusque hominum naturæ miseretur. Nihil enim esset  
20 quod odit Dominus: non enim aliquid quidem odit, vult autem id esse quod odit. Neque  
verò vult aliquid non esse, est autem causa ut sit id quod vult non esse. Sed neque non vult  
aliquid quidem non esse, id verò est. Si quid ergo odit Verbum, id vult non esse. Nihil  
est autem, cuius non Deus causam, quod id sit, prabeat. Nihil ergo odit Deus. Sed ne-  
que Verbum: utrumque enim unum est, nempe Deus. Dixit enim: In principio erat Ioan. 1.  
Verbum, & Verbum erat in Deo, & Deus erat Verbum. Quòd si nihil odit eorum quæ  
facta sunt ab ipso, restat ut id diligat. Longè autem plus quàm alia iurè hominem diligit,  
30 qui est pulcherrimum animal eorum quæ ab ipso effecta sunt, pietatēque ac religione præ-  
ditum. Hominem ergo diligit Deus, ergo Verbum etiam hominem diligit. Qui autem ali-  
quid diligit, ei vult prodesse. Quod autem prodest, eo quod non prodest utique fuerit præ- Match. 6.  
stantius. Præstantius autem bono nihil est, prodest ergo quod bonum est. Constat autem  
Deum esse bonum. Deus ergo prodest. Bonum autem quatenus bonum est, nihil aliud fa-  
cit quàm prodest. Deus ergo prodest in omnibus. Et non homini quidem in aliqua re pro-  
dest? non autem eius curam gerit? Neque quidem eius curam gerit? non autem est  
40 etiam de eo sollicitus? Est autem præstantius quod sua sponte prodest, quàm quod non sua  
sponte. Deo autem nihil est præstantius. Nec est aliud sua sponte prodesse, quàm esse de ho-  
mine sollicitum. Deus ergo curam gerit hominis, & de eo est sollicitus. Id autem re ipsa ostē-  
dit, cum Verbo eum erudiat, quod est verus & germanus adiutor Dei in homines bene-  
uolentiæ. Bonum autem esse dicitur, non eò quòd virtutem habeat: quandoquidem iusti-  
tia quoque bonum esse dicitur, non quod habeat virtutem, ipsa enim est virtus, sed quod  
ipsa ex se & per se bona sit. Dicitur etiam alio modo bonum, id quod est utile non eo quod  
50 delectet, sed eo quod prosit. Quæ quidē omnia est iustitia, bonum & ut virtus, & ut per  
se eligenda, & ut quæ nō delectet. Non enim iudicat ad gratiam, sed pro uniuscuiusque  
meritis distribuit. Id autem quod est utile, sequitur id quod prodest. Per omnes ergo partes  
per quas bonū diiudicatur, iustitia quoque boni figurā ac characterem suscipit: sunt enim  
inter se æquales & similes. Bonum est ergo iustitia. <sup>b</sup> Quomodo ergo inquiunt, si Domi-  
nus homines diligit, & bonus est, irascitur & punit? Necesse est ergo de ijs quàm fieri po-  
60 terit breuissimè differere: est enim hæc tractatio aliqua ex parte conducibilis, ad rectam  
puerorum educationem necessarij auxiliij locum tenens. Multæ enim animi affectiones cu-  
rantur supplicio, & præceptorum austeriorum iussu, atque etiam per doctrinam nonnul-  
larum speculationum. Est autem reprehensio veluti quædā chirurgia affectionū animæ. A  
veritate autē abscessus sunt affectiones, quas sectione diuidentē oportet coarguere. Medi-  
camentorum autem potioni aut applicationi est similis exprobratio, quæ resoluit affectio-

Abscessus  
Græcè est  
ἀποστήθω,  
hoc est apo-  
stema, siue  
humorum  
abscessus.

nes quæ iam occalluerunt, impudicaque & libidinosa vita sordes expurgat, fastusque ac  
 superbiæ carnes quæ ex creuerunt, exæquat, sanū ac verum hominem exequās & restituēs.  
 Iam vero admonitio est veluti quadam dieta egrotantis animæ, quæ sunt sumenda con-  
 sulens, & quæ non sunt, prohibens. Hæc autem omnia tendunt ad salutem & sanitatem  
 æternam. Quinetiam dux exercitus, cū in eos qui maleficium admiserunt, & multis  
 pecuniarijs, & pœnis quæ cum vinculis & extrema ignominia ad corpus usque peruadūt,  
 animaduertit, & nonnullos etiam nonnunquam morte punit, finem habet id quod bonum  
 est, ut qui eius imperio parent duces admoneantur. Ita etiā magnus ille Imperator uniuersorum  
 dux Verbum, eos qui præter suam legem effrenatori impetu feruntur, & aurigæ  
 non parent, ut à seruitute & errore, & ab aduersarij captiuitate liberētur, ut animi per-  
 turbationes coërceant admonens, ad sacram reipublicæ concordiam eos pacificè deducens.  
 Quomodo ergo orationi suasoriæ adiunctum est genus exhortatorium & consolatorium,  
 ita etiam laudatorio vituperatorium & exprobratorium. Est autem hoc genus ars qua-  
 dam absterforia. Beneuolentiæ autem, non odij signum est, reprehendere. Ambo enim  
 probri obijciunt, & amicus & inimicus: sed inimicus quidem irridens, amicus autem be-  
 nè volens. Non ergo propter odium Dominus homines maledictis incescit, quos cū pro-  
 pter nostra ipsorum scelera licuisset perdere, ipse pro nobis passus est. Pædagogus enim, ut  
 qui sit bonus, admodum artificiosè vel per maledictū ad vituperandum irrepit, maledicto  
 tanquam flagello mentis socordiam excitans. Rursus autem eosdem vicissim conatur ad-  
 hortari. Quos enim laus non mouet, incitat vituperatio: & quos tanquam mortuos vitu-  
 peratio non excitauit ad salutem, eos ad veritatem expergeficit maledictum. Flagella e-  
 nim & maledicta in omni tempore sapientiæ. Qui testam conglutinat, & stultum docet,  
 ad sensum, inquit, terram ducit, & eum qui est desperatus acuit ad prudentiam. Propter-  
 ea apertè subiunxit: Excitās dormientem à profundo somno, qui est ex alijs maxime mor-  
 ti similis. Porro autem ipse de seipso apertissimè exponit, multiplicem multisque modis  
 utilem culturam allegoricè significans, quando dixit: Ego sum vitis vera, & Pater meus  
 agricola est. Deinde rursus subiunxit: Omnis palmes in me non ferens fructū, tollit ipsum,  
 & quidquid fructum fert expurgat, ut amplius fructus ferat. Syluescit enim vitis nisi pu-  
 tetur: ita etiam homo. Luxuriantes autē adnatāsque propagines, Verbum qui est gladius,  
 expurgat, cogens appetitiones ne fructū ferre desiderent. Eorum autem qui peccant incre-  
 patio habet scopum salutem, Verbo se concinnè applicatē pro proprijs vniuscuiusque mori-  
 bus, & alicubi quidem vehementi & intenso, alicubi autem laxo & remisso. Apertis-  
 simè itaque dictum est per Moysen: Bono estote animo, ut vos tentet accessit Deus, ut sit  
 timor eius in vobis, ut non peccetis. Hinc pulchrè quoque Plato cū didicisset: Omni-  
 bus enim, inquit, reuera bene sit qui dant pœnas: iuuantur enim dum eis punitis melior  
 euadit anima. Si qui autem corriguntur, ijs à iusto bene sit; etiam ex sententia Plato-  
 nis constat bonum esse quod iustum est. Ipse ergo timor prodest, & ut hominibus be-  
 nè esset inuentus est: quopiam spiritus timens Dominum viuet. Spes enim est in eum qui  
 ipsos saluos facit. Hic ipse autem, Verbum inquā, qui pœnas imponit, est index. De quo  
 dicit etiam Esaias: Dominus tradidit ipsum peccatis nostris, peccatorum scilicet corre-  
 ctorem & directorem: & ideo solus hic potest peccata nostra remittere, noster à Patre  
 uniuersorum constitutus Pædagogus, qui solus ab obedientia potest discernere inobedi-  
 tiam. Qui autem minatur, apertè ostendit se nihil mali velle facere, neque ea quæ mina-  
 tur exequi, sed incusso timore impetum ad peccata reprimat, & suam in homines beneuolē-  
 tiam ostendit adhuc differens, & ostendens qualia sunt passuri si peccatores permaneant.  
 Non autem sicut serpens statim infixus momordit. Bonus est ergo Deus. Atque ipse  
 quidem

Hebr. 12.

Ecclef. 22.

Ioan. 15.

Deut. 8.

Esaiæ 43.



quidem Dominus sermone ante factum saepe utitur. Sagittæ meæ, inquit, conficient ipsos, Deut. 32.  
 consumpti fame & morsu auium, & nervorum in cervicem cōvulsio immedicabilis. Den-  
 tes bestiarum immittam in ipsos cum ira serpētium super terram, foris filiis eos orbabit gla-  
 dius, & ex promptuariis metus. Non enim Deus irascitur, ut nonnullis visum est, sed per  
 suam in homines benevolentiam à plurimis quidem abstinere hortatur, omnia autem quæ  
 sunt agenda indicat. Bona autem est hæc ars, terrere ne peccemus. Timor enim Domini  
 10 peccata extrudit. Qui est autem sine timore, non poterit iustificari, inquit Scriptura. Deus Ecclef. 1.  
 autem non ex ira irrogat supplicium, sed quod iustum est considerat, nempe quod non ex-  
 pediat propter nos pratermitti quod iustum est. Vnusquisque autem nostrum supplicium  
 eligit, cum sponte peccat. culpa est autem eius qui eligit: in Deum autem nequit conferri  
 culpa. Si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Nunquid est  
 Deus iniustus qui infert iram? Absit. Dicit itaque minans: Acuam gladium meum, &  
 apprehendet iudicium manus mea, & ipse retribuam eius inimicis, & iis qui oderunt me  
 20 retribuam. Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus comedet carnes à sangui-  
 ne vulneratorum. Hic ergo est apertum, quod qui nō sunt inimici veritati, neque verbum  
 oderunt, suam ipsorum salutem odio non habuerint, inimicitiarum autem pœnas effuge-  
 rint. Corona itaque sapientiæ, inquit sapientia, timor Domini. Apertissimè autem per  
 Amos Prophetam sui consilij rationem Verbum significavit: Euerti vos, dicens, sicut Deus  
 euertit Sodomam & Gomorram, & fuistis sicut torris extractus ab igne, & ne sic qui-  
 dem ad me conuersi estis, dicit Dominus. Videte quomodo Deus propter suam bonitatem  
 30 requirit pœnitentiam: & in ipsa minarum intentione tacitè ostendit suam in homines be-  
 neuolentiam: Auertam, inquit, faciem meam ab ipsis, & ostendam quid erit ipsis. Vbi e-  
 nim Domini facies respicit, illic est pax & exultatio. Vbi autem faciem auertit, ingredi-  
 tur vitium. Non vult ergo mala intueri: est enim bonus: sed cum ipse oculos auerterit, sua  
 spōte propter humanam infidelitatem ortum habet vitium. Vide ergo, inquit Paulus, bo- Rom. 11.  
 nitatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem boni-  
 tatem, si permanseris in bonitate, hoc est, fide in Christum. Eum autem qui est bonus, qua-  
 40 tenus est bonus, sequitur odium vitij. Et ideo fatebor quidē eum castigare infideles. Casti-  
 gatio enim est bono & utilitati eius qui castigatur: est enim eius qui resistit correctio: ulcisci  
 autem non vult. Est autem ultio, redditio mali quod emittitur ad ultionem eius qui ulci-  
 scitur. Vlcisci autem non desiderauerit, qui pro iis qui nobis faciunt iniuriam nos orare do-  
 cuit. Sed quod bonus quidē sit Deus, omnes confitentur. Quod autē idem quoque Deus  
 iustus sit, non est mihi opus pluribus verbis, si euangelicam Domini vocem adduxero. Matth. 5.  
 Vnum quidem ipsum dicit: Ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & Ioan. 17.  
 50 ipsi in nobis unum sint: ut etiam mūdus credat quod tu me miseris. Et ego gloriam quam  
 tu dedisti mihi, dedi eis, ut unum sint, sicut nos unum sumus: ego in ipsis, & tu in me, ut  
 sint perfecti in unum. Vnum autem est Deus, & ultra unum, & supra ipsam unitatem.  
 Et ideo particula illa, Tu, demonstratiuam habens emphasim, eum qui verè solus est, qui  
 fuit, & est, & erit, Deum ostendit. In quibus tribus nominibus ponitur unum nomen,  
 nempe Ens. Quod autem is ipse qui solus est Deus, ipse quoque sit solus & verè iustus, in  
 ipso testabitur Dominus euangelio, dicens: Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum,  
 60 illi quoque mecum sint, ut contemplentur gloriam meam quam dedisti mihi, quod dilexi-  
 sti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, & mundus te non cognouit, ego autem te  
 cognoui, & illi cognouerunt, quod tu me miseris, & notum eis feci nomen tuum, & no-  
 tum faciam. Hic est qui reddit peccata patrum in filios iis qui oderunt, & faciens miseri-  
 cordiam iis qui diligunt. Qui enim hos quidem statuit à dextris, illos verò à sinistris, qua-



tenus quidem Pater qui est bonus mente concipitur, id solum quod est bonus est appellatus: quatenus verò qui est Filius verbum eius est in Patre, iustus appellatur ex mutua quæ est inter se relatione & habitudine, ut sit dilectionis æqualitate diversum nomē potentia: Virum, inquit, secundum opera sua iudicabit, cum bona statere faciem iustitiæ Iesum Deus nobis notum fecerit, per quem, tanquam ex æquali trutina, Deum quoque cognouimus. De eo quoque aperte dicit Sapientia: Misericordia enim & ira cum ipso. Dominus enim his utrisque solus est potens, iram effundens ad propiciationem ex magna sua misericordia. 10 Ita etiam eius reprehensio: misericordiae enim & reprehensionis scopus est salus eorum qui reprehenduntur. Iam vero quod bonus sit idem Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, idem Verbum rursus confitebitur, dicens eum esse bonum in ingratos & in improbos: & præterea dum dicit: Estote misericordes, sicut Pater vester est misericors. quinetiam quando dicit aperte: Nemo bonus nisi pater meus qui est in cælis. Deinde rursus: Pater, inquit, solem suum splendescere facit super omnes.<sup>b</sup> Hic notandum est, quod Patrem suum qui est bonus, opificem quoque & creatorem esse confitetur. Quòd autem iustus sit crea- 20 tor, nulla est controuersia. Et rursus: Pater meus, inquit, pluit super iustos & iniustos: & quatenus quidem pluit, est aquarum & nubium opifex: quatenus autem super omnes, iure est eius quoque virtutis æquilibrium. Tanquam bonus autem, super iustos & iniustos, similiter.<sup>c</sup> Apertissimè ergo unum & eundem esse Deum ratiocinatione colligimus, hoc modo: Videbo cælos opera digitorum tuorum: &, Qui creauit cælos, in cælis habitat: & Cælum sedes tua, Spiritus sanctus cecinit. Dominus autem dicit in precatione: Pater noster qui es in cælis. Cæli autem sunt eius qui mundum creauit. Contradici ergo non po- 30 test, quin Dominus sit filius opificis. Quòd si apud omnes constat iustum esse creatorem: opificis autem filius est Dominus, eius ergo qui est iustus, filius est Dominus. Quocirca Paulus quoque dicit: Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est. Et rursus: ut magis Deum censeas: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes credentes. Non est enim distinctio. Et præterea veritati ferens testimonium paulò post subiungit: Intollerantia Dei ad ostensionem quòd sit idem iustus, & iustificans eum qui est ex fide, Iesus. Quòd autem iustum est id bonum esse, nosse videtur qui dicit: Quare lex qui- 40 dem sancta, & præceptum sanctum, & iustum, & bonum est: in eadem potestate utrumque nomen collocans. Atqui nullus est etiam bonus nisi Pater eius. Idem est ergo pater eius, qui cum unum sit, multis significatur potestatibus. Et hoc sibi volebat illud: Nemo nouit Patrem, qui quidem ipse erat omnia priusquam veniret Filius: ut sit veritate apertum, quòd qui est vniuersorum Deus, unus solus sit bonus, iustus, opifex, Filius in Patre, cui gloria in secula seculorum, Amen.<sup>d</sup> Sed neque à salutari verbo est alienum, dum alicuius cura geritur maledicere. Nam hoc quoque est medicamentum diuinæ benignitatis, ex quo efflorescit rubor pudoris, & ad peccandum subit verecundiæ. Si enim oportet vituperare, oportet etiam maledicere. Quo in loco animam, quæ dolere desit, tempus est non letaliter sauciare, sed salubriter exiguo dolore lucrantem mortem eternam. In pædagogia autem eius magna est sapientia, & varia est eius administrationis ratio ad salutem. Bonis enim fert testimonium pædagogus. Vocatos autem euocat ad meliora, & eos qui ad iniuriam faciendam properant, ab impetu auertit: iubet autem traduci ad vitam meliorem. 60 Nam quòd non est alterum, quòd est absque testimonio, ab eo cui fertur testimonium, & gratia est maxima, quæ proficiscitur ex testimonio. Porro autem iræ quoque affectio, si ita vocanda sit eius admonitio, est benignitatis & beneuolentiæ erga homines, cum Deus ad affectiones descendat propter hominem, propter quem Verbum Dei homo factum est.

COMMEN-

\* *Hic exoriantur aliqui, qui dicunt.* Cùm dixisset Pædagogum Dominum nostrum non solum docere & admonere, sed etiam castigare & punire, venit illi in mentem quorundam hæreticorum, nempe Marcionistarum, qui Deum quidem legis dicebant esse iustum quòd puniret, Euangelij autem, bonum, quod in suos benignus esset & clemens. Quod si noster Pædagogus in castigandis & puniendis suis pueris esset severus, futurum iridem ut dicerent, eum quidem esse iustum, sed non bonum. Atque aduersus Marcionistas quidem doctissimè scripsit Tertullianus: & cuiusmodi esset eorum hæresis, legi potest apud Theodoretum Cyrensem Episcopum in libro de hæreticorum fabulis. De iis etiam intelligit doctissimi magistri, doctissimus discipulus, nempe Origenes, qui sic scribit in Numerorum caput xvj. Verum quoniam in hos peruenies locos, volui de bonitate Dei admonere discipulos Christi, ne quis forte vestrum ab hæreticis conturbetur, si quando certamen inciderit, illis dicentibus quòd Deus legis non est bonus, sed iustus, & Moyses lex non bonitatem continet, sed iustitiam. Videant ergo qui Deum pariter criminantur & legem, quomodo Moyses ipse & Aaron priores fecerunt, hoc quod postmodum Euangelium docuit. Ecce diligit Moyses inimicos, & orat pro persecutoribus suis, quod utique Christus fieri in Euangelis docet &c. Probaturs ergo Clemens, quòd Dominus noster Iesus pro nobis Verbum caro factus, qui in nos tanta benignitate est usus, ut pro nobis homo fieret, non ideo non est bonus quod castiget & puniat ut iustus, hac ratione vitur & methodo, Deus nihil odit eorum quæ creauit: nam si odisset, non esset, quidquid enim est ab eo quòd sit causam habet: Si non odit, diligit: Si autem Deus diligit, diligit etiam verbum. Vnum enim & idem est Deus & Verbum. Verbum enim est apud Deum, & Deus est Verbum. Plus autem quam cætera omnia diligit hominem, ut qui sit pietate præditus ac religione. Qui autem diligit, vult prodesse. Qui vult prodesse, curam gerit, & est sollicitus. Curam autem gerit & est sollicitus, ut qui sit bonus. Bonus autem dicitur, non ut qui iusto aduersetur, & tanquam virtute præditus: nam ipsa quoque iustitia est virtus, sed ut qui habeat bonum seu bonitatem. Nam & bonum est quod est per se honestum, & quod est utile, & quod delectat. Has omnes boni partes in se habet iustitia. Quòd si fortè non habeat eam boni partem quæ delectat, non ideo nõ est bona cùm cæteras habeat. Ex quo sequitur necessariò effici, ut qui est iustus, sit etiam bonus, & qui est bonus sit iustus, & bonum sit iustitia. *Quomodo ergo inquirunt.* Respondens ad interrogationem hæreticorum qui rogāt, quomodo Deus diligit si irascitur & punit, affert ea quæ fuit à chirurgis & medicis ad sanandos morbos, & propulsandas malas corporis affectiones, quæ ad patiendum sunt quidem aspera & molesta, bono autem sunt laborantibus. Chirurgorum enim sectioni, & medicorum medicamentorum porioni & applicationi assimilat reprehensionem, exprobrationem, admonitionem quæ tendunt ad æternam salutem & sanitatem eorum, quorum sunt ægri & perturbationibus agitati animi. Sunt autem perpetuæ metaphoræ sumptæ à Chirurgis & Medicis, ex quibus vna est abscessus, qui Græcè est *ἀπὸ τοῦ σώματος*, alias *ἀπὸ τοῦ σώματος*. Ita autem vocat sectam vel hæresim, quæ à toto corpore separatus, in vnum locum cogitur humor prauè & impiè. Eam autem affectionem dicit sectione diuidendam & coarguendam. *Hinc pulchrè quoque Plato.* Hæc sunt verba Platonis in Gorgia quæ nos sic latine vertimus; Conuenit autem cuilibet qui est in supplicio, ut dum ab alio recte puniatur, aut fiat melior & iuuetur, aut aliis sit exemplo, ut alij videntes patientem quæ patitur timentes, reddantur meliores. Ex his infert ex sententia Platonis, quod iustum est esse bonum, & timorem esse inuentum, ut prodesset hominibus. Quo fit ut Pædagogus noster qui ipse quoque est Iudex à Deo constitutus, Verbum, inquam, homo factum, & si est iustus & puniat, sit bonus. Is autem cum sit Iudex, ut potest damnare, ita etiam potest sua autoritate solus peccata remittere. Nam Sacerdotes qui remittunt, non sua, sed eis ab ipso mandata funguntur autoritate. Meritò autem solus peccata remittit, qui solus discernit peccata quæ procedunt ab inobedientia. Non peccat autem qui Dei parer præceptis. Ipse quoque Iudex non statim condemnat, nec est eius scopus statim malefacere, ut serpens infixus statim mordet, sed minatur deterrens à peccatis, ostendens quæ sint passuri, nisi eos peccasse pœniteat. Niniuitis quidem certe minatus, & eos induxit ad pœnitentiam, & suam de Niniues excidio reuocauit sententiam. *Atque ipse quidem Dominus sermone ante factum sepe vitat.* In Deum quidem ira non cadit, nec vlla animi perturbatio, sed in scriptura dicitur Deus irasci, quando aliquid iniustum à nobis geri indicat. Sed nec ad puniendum more humano repentino fertur impetu, sed quæ facturus est, aut quæ futura sunt pœnæ prædicit, ut à peccatis abstinèatur, & eorum sit pœnitentia. Timorem enim nobis incutit qui expellit peccata, & sine quo nemo potest iustificari. Iustus enim non est qui Deum non timet. Nam etsi timori successerit charitas, quæ efficit ut non amplius propter metum pœnæ peccemus, à viro tamen bono abesse non potest metus, qui persuadet ut propter Deum qui nos vult esse saluos, & cui omnia debemus, caueamus peccare: Nec perfecta charitas eum expellit timorem qui inducit ad obedientiam, sed eum qui ne peccet solam sibi proponit pœnam, non autem Dei amorem: Deus autem pœnam non irrogat propter iram, sed propter iustitiam. Eam autem pœnam sua culpa sibi accersit, atque adeo eligit homo, qui cum sit libero præditus arbitrio, sua sponte peccat. In Deum autem tantum abest, ut vlla possit conferri culpa, ut iniquitatis punitio eius commendet iustitiam, quæ ne prætermittatur, ipsius quoque qui puniuntur interest. Quo fit ut etiam lubenter eam subeant, qui suam amant salutem, & Verbum non oderunt. Corona itaque sapientiæ, inquit sapientia, timor Domini: Sapientiæ nihil maius affert ornamentum, quàm timor Domini. Non quantumuis præclarum sit hominis ingenium, & quantacumque sit intelligentia, si is procliuus sit ad vitium, nec eum à scelere reprimat ac teneat pietas ac religio, nullum est eius vitæ decus, nec honor, nec sapientia tam est appellada, quàm calliditas & malitia. *Apertissimè autem per Amos Prophetam.* Hunc locum Prophetæ Amos sic exponit Diuus Hieronymus; Subueriti vos sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrhā, & facti estis quasi torris raptus de incēdio, & non rediistis ad me, dicit Dominus. Idcirco hæc faciam tibi o Israël, ut qui præterita contempsisti, saltem ad ea quæ illaturus sum corrigaris. Cùmque dixerit; Hæc faciam tibi, quid facturus sit tacet, ut dum ad singula pœnarum genera pender incer-

Matth. 5.

Deut. 32.

Orig. 2. in  
2. ca. Genes.

Eccles. 1.

Marth. 7.

tus, quæ ideo terribiliora sunt, quia omnia suspiciantur, agat pœnitentiam ne Deus inferat quæ minatur: Hæc Hieronymus; Est ergo Dei consilium & scopus in minando, ut ij quibus minatur agant pœnitentiam, nec eis minatur quod eis male vult, imò verò in ipsarum minarum intentione est benevolentia. Non enim ad mala quæ minatur, ideo aspicit, ut ea inferat, cum sit bonus, sed ut intelligant quod si ipse auertat faciem suam, quod eis minatur, omnia eis malè sint cessura. Nam quando Dei facies nos aspicit, & nos suo ruetur præsidio, in nobis est virtus, & ea de causa inest pax & exultatio. Quando autem auertit faciem, nec nos suo dignatur auxilio, propter nostram nequitiam subit vitium, & cum eo mala omnia. Non subit autem vitium & mala quæ inde oriuntur, quod Deus id velit fieri: non est enim Deus autor mali: sed cum Deus faciem auertit, & nostra culpa nos amplius sua non dignatur gratia, sine qua nihil possumus facere, libero nostro relicto arbitrio, nostra sponte in vitium incidimus. Hoc autem vsuuenit propter humanam infidelitatem, 10 ut qui Deo non credamus, nec eius præceptis pareamus. *¶ Vide ergo, inquit Paulus.* Deus cum sit bonus, odit vitium. Qui autem odit vitium castigat, non autem vlscitur. Differunt autem castigare, & vlscisci. Castigare enim est eum punire qui peccauit, & eum qui non est rectus dirigere ad rectitudinem. Quo fit ut castigatio sit bono eius qui castigatur, non eius qui castigat. Vlscisci autem est malum cuiuspiam illatum reddere: ultio autem non sibi proponit bonum eius quem vlscitur, sed eius qui vlscitur. Vlsciscens enim non aliud quam ut parem referens gratiam suam impleat desiderium, quod quidem existimat sibi esse con-  
ducibile. Deus autem castigat, non autem vlscitur, & permittit quidem castigationem; tantum autem abest ut permittat ultionem, ut nos etiam iubeat orare pro iis qui nobis fecerunt iniuriam. *¶ Sed quod bonum quidem sit Deus omnes confitentur.* Deus est & bonus, & iustus, & clemens, & seuerus, habita ratione di-  
uersitatis temporum, & actionum quæ fiunt ab hominibus. In eos quidem qui peccant, iustus est & seue- 20 rus: in eos autem qui recte viuunt in fide permanentes, bonus, benignus, & clemens. Cum autem sit vnus solus Deus, atque adeò vnum, & vltra vnum, atque adeò supra vnitatem, ut qui sit simplicissimus, & nec cum materia concretus, nec ab ea abstractus, & per se sit solus, & nec vnionem suscipiat, nec separationem, nec mutationem, & cum omnia numeret, ipse non cadat sub numerum, licet eius diuersæ sint hypostases seu personæ, quarum quælibet sua habeat attributa, alteri tamen non adimuntur, quæ vni tribuuntur, quod ad diuinam attinet essentiam, propter mutuas inter se habitudines & relationes, nisi quatenus diuinæ naturæ adiuncta humanitas, non permittit ut eadem attribuantur cuiuslibet personæ & hypostasi. Hinc non sequi-  
tur quod si pater sit iustus, non sit etiam iustus filius: & si filius qui est Verbum, sit bonus, non sit etiam pa-  
ter bonus. Quod autem pater sit iustus, & nihilo secius bonus: & filius bonus, & nihilo secius iustus, probat multis scripturæ testimoniis, in quibus & ipse pater filio tribuit iustitiam, & filius patri bonitatem. Quo fit 30 ut sit falsum quod asserit Marcion; Deum legis esse iustum, non autem bonum, & contrà noui Testamenti Deum esse bonum, non autem iustum. Huius autem hæc est causa, quod cum sanctæ Triadis vna sit diuinitas, quæ cuiuslibet personæ, ut quæ Deus sit tribuantur, ea propter mutuum inter se relationem & habitu-  
dinem, sunt veluti in æquilibrio. Quo fit ut pater æquè sit bonus atque filius, & filius æquè iustus atque pater, & contrà; Deus enim bonus & iustus, est Deus Pater & Filius, & Spiritus. Tres enim hypostases seu personæ, sunt vnus Deus, & quælibet persona est Deus. *¶ Hic notandum est quod patrem suum qui est bonus:* Ex eo quod citauit, concludit eundem esse opificem, seu creatorem & bonum. Creatorem quidem ex eo quod plu-  
uat, ab eo autem creantur imbres qui cadunt: Bonum autem ex eo quod pluuia proferat bonis & malis. *¶ Apertissime ergo vnum & eundem esse Deum.* Vnum & eundem esse Deum sic ratiocinando colligit; Creator est pater: Creatoris autem filius est Dominus Iesus, qui est bonus: Creator autem est iustus. Sic 40 ergo concludit; Pater & filius sunt vnus Deus: iustus autem & bonus sunt pater & filius: iustus ergo & bonus est vnus Deus. Hoc autem significauit per illud; Nemo nouit Patrem antequam veniret Filius: Co-  
gnosci enim non potest aliquid, nisi per id quod est in ipso qui nouit: Ignotum enim esset, nisi in ipso esset. Anima quidem certe quæ rerum externas nouit formas, eas non nosset, nisi in ipsa essent formæ, quas per in-  
telligentiam applicaret ad res externas. Eæ autem res externæ non sunt quidem in anima, sed in ea sunt earum formæ cadentes sub intelligentiam, quæ efficiunt ut cognoscantur sensibiles. Simile enim simili cognos-  
citur. Nihil est autem tam simile quàm Filius Patri, ut cuius vna sit & eadem essentia. Quod fit ut per filium cognoscatur Pater. Quod eo fit facilius & certius, quod & Pater & Filius sint vnum, & sit in patre filius, nec sit in eis externum aliquid cogitandum. Nam qui videt Patrem, videt etiam filium, & quæcunque sunt in patre eadem sunt etiam in filio, personalibus exceptis relationibus, & quæ suæ earum propria. Patrem 50 autem nosse non est aliud quàm ipsum nosse filium, per quem peruenimus ad patrem. Filium autem nouit, qui ipsam credit iustum, & bonum, & rerum omnium esse autorem opificem. Hoc ipsum credere & senti-  
re, de patre, est ipsum nosse patrem. Et erat quidem pater hæc omnia priusquam filius veniret, sed præstitit eius aduentus, ut vterque crederetur bonus & iustus, & hanc mundi vniuersitatem simul cum Spiritu ar-  
chitectatus, & cum tres sint hypostases seu personæ, esse tamen vnum, neque patrem ita esse seiunctum à filio, quin sit vnus Deus. Neque verò sicubi dicatur Pater iustus, & alicubi bonus, non sequitur, quin vnus & idè sit iustus & bonus, maxime cum, ut patet ex Diuo Paulo, ita coniungantur bonum & iustum, ut & bona dicatur lex & iusta, & præceptum bonum & iustum, & ipse Christus quem etiam hæretici fatentur bonum, sit etià iustus & ex fide iustificans. *¶ Sed neque à saluari Verbo est alienum.* Quoniam ira non cadit in Deum, vsus est correctione, dicens; Si ira vocanda sit admonitio, admonitio autem & vituperatio & maledicti 60 illatio eiusmodi sit oportet, ut anima quæ indurata doloris sensum exuit, non lætaliter lauciorut, sed salu-  
briter, ut paruo dolore à morte æterna liberetur. Siue autem laudet Pædagogus, siue vituperet, siue bonis ferat testimonium, siue non ferat, non est enim diuersum id cui fertur testimonium ab eo cui non fertur, cum vtrique fuerit Pædagogus, id proficiscitur ab eius benevolentia. Maxima autem est gratia, si bonis ferat testimonium. Nam si à viro bono pulchrum est laudari, & bonum habere testimonium, quanto magis ab ipso Dei verbo, quod ipsum quoque est Deus?

Quod

Quòd eiusdem est potestatis & benefacere, & iustè punire: in quo etiam dicitur, quis sit modus Verbi Pædagogi. Cap. I X.

- M**NIBVS<sup>a</sup> ergo viribus, humana natura pædagogus, diuinum nostrum Verbum utens omnibus sapiëntia machinis, infantes conseruare est aggressus, admonens, reprehendens, increpans, arguens, minans, sanans, promittens, gratificans, multis veluti quibusdam franis à ratione alienas humana natura appetitiones alligans. Vt ergo paucis dicam, in nos ita se gerit Dominus, ut nos in nostros filios. Sunt tibi filij, castiga eos, suadet sapientia, & inflecte eos à iuuentute sua. Sunt tibi filia, attende corpori earum, & ne vultum tuum apud eas exhilaraueris. Atqui liberos nostros, filios & filias, valde & supra quodcunque aliud amamus. Quoniam autem qui ad gratiam quidem loquuntur, parum diligunt id quod non molestia afficiunt: qui autem ad utilitatem, acerbi sunt & astringunt, etsi in præsentia sint molesti, in futurum postea seculum beneficio afficiunt: non præsentem voluptatem Dominus, sed futuram spectauit delectationem.<sup>b</sup> Benignè autem & hominem diligentis eius pædagogia modum persequamur cum prophetico testimonio. Atque admonitio quidem est, curam gerens vituperatio, indens intelligentiam. Talis est pædagogus, admonitor, ut quando dicit in Euangelio: Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos, & nolulistis. Et rursus scriptura admonet: Et mæchati sunt, dicens, in lignum & lapidem, & suffumigarunt Baal. Maximum autem signum est eius benignitatis, quod licet apertè sciret impudentiam populi qui recalcitrabat & resilliebat, apertè tamen adhortatur ad pænitentiam, & dicit per Ezechielem: Fili hominis in medio scorpionum tu habitas; veruntamen loquere ipsis si fortè audierint. Quin etiam dicit Moyse: Vade & dic Pharaoni ut emittat populum: ego autem noui quod non emittet ipsos. Vtrunque enim apertè ostendit, & Deū præsciuisse futurum, & eius benignitatem libero animi arbitrio largiri occasionem pænitentia. Admonet autem per Esaiam, populi curam gerens, quando dicit: Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Hoc est vituperatio arguens: Frustra autem me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum. Hic curatio, quæ peccatum manifestauit, eadem ratione ex aduerso salutem ostendit. Increpatio autem est propter turpia vituperatio, iis quæ sunt honesta, coniungens. Hoc ostenditur per Hieremiam: Equi in feminas insanientes facti sunt: unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Nunquid propter hæc non visitabo, dicit Dominus, vel in populo tali non vindicabit anima mea? Coniungit autem ubique timorem, quod timor Domini sit initium sensus. Et rursus per Osee: Non visitabo, inquit, ipsos: quoniam ipsi cum meretricibus commiscebantur, & cum initiatis sacrificabant, & populus qui intelligebat coniungebatur cum meretrice. Eorum peccatum ostendit apertius, eos intelligere profitens, ut qui sua sponte & consilio peccarent. Intelligentia autem est animæ oculus, & ideo Israel est qui Deum videt: hoc est, qui Deum intelligit. Conquestio autem est vituperatio, utpote eorum qui contemnunt vel negligunt. Hoc modus pædagogia vsus est per Esaiam, dicens: Audi cælum & ausculta terra, quoniam Dominus locutus est, Filios genui, & extuli, ipsi verò me nihil fecerunt: Nouit bos possessorem, & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit. Quamodo enim non est indignum, si qui nouit Deum, non cognoscat Dominum? sed bos quidem & asinus, quæ sunt inertia & stulta animalia, nouerint eum qui ipsa alit, Israël autem iis à ratione alienior inueniatur? Et cum per Hieremiam pluribus de populo questus esset, subiunxit: Et ore dereliquerunt, dicit Dominus. Insectatio autem est inuectiue increpatio, vel inuebens vituperatio. Hoc etiam medicamento vsus est Pædago-

Sap. 7.

Matth. 23.  
Hier. 3. 32.

Cap. 2.

Exod. 3.

Cap. 29.  
Matth. 15.  
ἐκ παλαιῆς  
ἀγ.

Cap. 5.

Cap. 4.

Cap. 1.

Hier. 1. & 2.  
ἐπιπληξίς.

- Esaï. 30. gus per Esaïam, dicens: *Vae filij defectores. Hæc dicit Dominus: Consilium fecistis non per me, & pacta conuenta non per spiritum meum. Valde autem austero in singulis utitur constipamento, nempe metu per ipsum simul aperiens & conuertens populum ad salutem: quomodo lana quoque quæ tinguntur, solent constringi ac constipari, dum parantur, ut colorem melius suscipiant. Redargutio autem est peccati prolatio, id in medium afferens. Eo tanquam maxime necessario pedagogie modo utitur, propterea quod eneruata, & soluta sit permultorum fides. Dicit enim per Esaïam: Dereliquistis Dominum, & ad indignationem concitauistis sanctum Israël. Dicit etiam per Hieremiam: Stupuit cælum propter hoc, & terra multo magis horruit, quoniam duo mala fecit hic populus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt lacus contritos qui aquam continere non poterunt. Et rursus per eundem: Peccatum peccauit Hierusalem, propterea in commotionem facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt eam, quoniam viderunt eius turpitudinem. Redargutionis autem acerbiter & vehementiam per Salomonem consolans, dicit, tacite significans pedagogie in filios amorem: Fili mi, disciplinam Domini ne despicias, neque agreferas cum ab ipso corripieris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit: quoniam homo peccator fugit reprehensionem. Consequenter ergo dicit scriptura: Incepet me iustus, & castiget, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Castigatio autem est vituperatio, quæ affert prudentiam. Nec ab hoc quidem pedagogie modo abstinuit, & dicit per Hieremiam, Quousque clamabo, & non exaudiente? ecce aures incircuncisæ eorum. O beatam tolerantiam. Et rursus per eundem: Incircuncisæ omnes gentes: hic autem populus est incircuncisus corde, quoniam populus est inobediens: filij, inquit, quibus non est fides. Visitatio autem est vehemens redargutio. Vñsus autem est hoc genere in Euangelio: Hierusalem, Hierusalem quæ occidis prophetas & lapidas eos qui ad te missi sunt: Nominis autem conduplicatio effecit ut esset grauis reprehensio: Qui enim Deum nominis, quomodo Dei ministros persequitur? Propterea, inquit, relinquitur domus vestra deserta. Dico enim vobis: Deinceps non videbitis me donec dixeritis; Benedictus qui venit in nomine Domini. Si enim non suscipitis benignitatem, cognoscetis potestatem. Maledictum autem est vehemens & intensa oratio. Pro medicamento autem vsus est maledicto dicens per Esaïam: Vae gens peccatrix, filij iniqui, populus plenus iniquitatibus, semen malum. Et in Euangelio per Ioannem: Serpentes inquit, genimina viperarum. Accusatio est vituperatio eorum qui faciunt iniuriæ. Hac pedagogie ratione per Dauidem vsus est, dicens: Populus, inquit, quem non cognoui seruauit mihi, & in auditu auris obediuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi, & claudicauerunt a viris suis. Et per Hieremiam: Et dedi ei libellum repudiij, & non timui incompotus Indæ. Et rursus: Et me nihili fecit domus Israël. & domus Indæ mentita est Domino. Expostulatio autem est, quæ artificiali auxilio clam sit vituperatio, quæ ipsa quoque saluti prouidet sub integumento. Ea autem vsus est per Hieremiam, dicens: Quomodo sedet sola ciuitas, quæ fuerat plena populo, facta est tanquam vidua: quæ imperabat regionibus, facta est sub tributis, fletus fletus in nocte. Obrectatio autem est obrectans vituperatio. Eo vero vsus est auxilio diuinis pedagogus, dicens per Hieremiam: Fuit tibi aspectus meretricis, impudens fuisti erga omnes, & non in domum vocauisti me, & patrem & principem virginitatis tue, & putchra meretricis & iucunda, dux venenorum. Artificiose admodum cum virgini sub meretricis nomine insultasset, rursus ad honestatem eam adhortans euocat. Indignatio autem est legitima increpatio, seu increpatio filiorum qui plus quam par est extolluntur. Ea pedagogia per Moysen utitur, dicens: Filij reprehensibiles, generatio praua, & peruersa: hæc Domino retribuitis? Hic populus stultus &*



- tus & non sapiens: non hic ipse Pater possedit te? Et per Esaiam dicit: Principes tui nō obediunt, socij furum, diligentes munera, persequentes retributionem, orphanis non iudicantes. Esai. 1.
- Et ut in summa dicam, eius in incutiēdo timore artificij, est fons salutis. Boni est autem, dare salutem. Misericordia autē Domini est super omnem carnem, dum arguit, castigat & docet, sicut pastor gregem suum. Eorum qui disciplinā suscipiunt miseretur, & eos qui sunt ardenti studio sibi cōglutinat: & hac ducendi ratione sexcenta millia peditum, qui coacti Prou. 13.
- 10 erant in ea quam habebant cordis duritie flagellās, miserans, verberās, medens, in miseratione & disciplina custodit. Prout enim est multa misericordia, ita etiam eius reprehensio. Pulchrum quidem certē est non peccare: pulchrum est etiam ut & qui peccat ducatur pœnitentia: quemadmodum optimum quidem semper esse sanum: bonum autem etiā à morbo conualescere. Hac etiam ratione præcipit per Solomonem: Tu quidem virga percutere filiū tuum, animam autem eius à morte libera. Et rursus: Ne parceris castigare puerum: virga autem ipsum corrige, non enim morietur. Reprehensio enim & increpatio, sicut vel ipsum ἐπιπληξὶς ἀ πλῆττω, quod est percussio.
- 20 Græcum nomen nempe ἐπιπληξὶς significat, sunt ipsi ictus animæ, qui peccata castigant, & mortem prohibent: ad moderationem autem & temperantiam deducunt eos qui feruntur ad intemperantiam. Hac quidem certē ratione Plato cū sciret reprehensionem maximam esse vim correctionis, & præcipuam purgationem, conuenienter ei quod dictum est, eum qui est maximē impurus, vult ineruditum & turpem euasisse, propterea quod reprehendi non posset: quomodo purissimum & pulcherrimum esse cōueniebat eum, qui futurus erat beatus. Si enim magistratus & principes non sunt timori bono operi, quomodo qui natura bonus est Deus, ei qui non peccat erit timori? Sin autem malum facias, time, ut dicit Rom. 13.
- 30 Apostolus. Et ideo ipse quoque Apostolus ad similitudinem Domini sigillatim ecclesias peracriter incesit suæ conscius libertatis, & imbecillitatis eorum qui audiebāt. Galatis itaque dicit: Inimicus factus sum, vobis vera dicens? Quomodo autem qui sani sunt, non opus habent medico, quatenus sunt valentes, qui autem agrotant, arte indigent, ita nos quoque qui in vita laboramus probrosis cupiditatibus, vituperandisque intemperantiis, & libidinibus aliorūque vitiorum inflammationibus, Seruatore opus habemus. Is autem Ibidem.
- 40 non solum lenia ac mitia adhibet medicamenta, sed etiam acria. Peccatorum quidem certē proserpentes corrosiones sistunt amaræ metus radices. Quamobrem salutaris est metus, licet amarus. Iurē ergo qui agrotamus, Seruatore opus habemus: qui autem aberrauimus, eo qui nos est deducturus: & qui cæci sumus, eo qui nos ad lucem deducat, & qui sitimus, fonte vitali, cuius qui sunt participes, non amplius sitient: & qui mortui sumus, vita egemus: & qui oues, pastore: & qui pueri, pædagogo: quinetiam uniuersa humana natura, Gal. 4.
- 50 Iesu: ne qui insolentes sumus & peccatores, incidamus in finem condemnationis: à paleis autē segregemur, & in patris horreum recōdamur. Vtilabrum enim est in manu Domini, quo palea quæ igni debetur à frumēto secernitur. Licet autem, si vultis, sanctissimi pastoris & pædagogi omnipotentis & paterni Verbi summam nobis sapientiam ediscere, ubi allegoria vititur, seipsum dicens pastorem ouium: est autem pædagogus infantium. Dicit ergo per Ezechielem, orationem dirigens ad presbyteros, & eis exponēs quādam salutarē iustæ solitudinis descriptionem: Et quod claudum est alligabo, & quod est agrotum curabo, & Matth. 3.  
Luc. 3.
- 60 quod aberrat, reducam: & pascam ipsos ego ad montem sanctum meum. Hæc sunt præcepta boni pastoris. Pasce nos infantes, sicut oues. Etiam Domine imple tuis iustitiæ pascuis: etiā pædagoge pasce nos ad sanctum tuum mōtem, ad ecclesiā, quæ est in alto, quæ superat nubes, quæ cælū tangit. Et ero, inquit, pastor eorū, & ero prope ipsos, sicut tunica prope corpus ipsorum. Vult carni meæ dare salutem, me tunica incorruptionis induēs, & corpus meū inūxit: Vocabūt me, inquit, & dicā; Ecce adsum. Celerius exaudisti, quam ego expectaui Ezech. 34.  
Ibidem.  
Zach. 13.  
Esai. 38.



Domine. Et si transeant, non cadent, dicit Dominus. Non cademus enim in corruptionē, qui transimus ad incorruptionem: quoniam ipse nos tenebit. Dixit enim ipse, & voluit ipse. Talis est noster pædagogus, optimo iure bonus: Non veni, inquit, ut mihi ministraretur, sed ut ipse ministrarem. Propterea in Euāgelio fessus introducit, qui pro nobis defatigatur, & suam ipsius animam pretium redemptionis pro multis dare pollicēs. Eum enim solum esse fatetur bonam pastorem. Liberalis ergo est & magnificus, qui quod maximum est suam pro nobis dat animam. Valdēque est hominibus utilis, & in eos benignus, quod homo voluit esse frater, cum posset esse Dominus. Ille verò etiam usque adeo bonus fuit ut pro nobis moreretur. Quinetiam eius clamauit iustitia: Si recti ad me veniatis, & ego rectus ad vos: Si obliqui ambulatis, & ego obliquus ad vos, dicit Dominus exercituum: peccatorū increpationes per vias obliquas significans. Recta enim & secundum naturam, quæ per Iesum literam, I. significatur, est eius bonitas, quæ erga eos qui ex auditu crediderunt firma est & immobilis: Quoniā vocaui, & non exaudiistis, dicit Dominus, sed mea irrita fecistis cōsilia: meas autem reprehensiones non attendistis. Ita est maximē utilis Domini reprehensio. De his quoque dicit Dauid: Generatio praua & perversa & exacerbās, generatio quæ nō direxit cor suum, & nō fuit fidelis cum Deo spiritus eius, & Dei testamentū non custodierunt, & in lege eius noluerūt ambulare. Hæ sunt causæ exacerbationis propter quas venit Iudex pœnas irrogaturus iis qui bonam vitā noluerūt eligere: ideo in eos paulò hīc egit grauius, si ab eo quo ad mortem ferūtur impetu, aliquo modo eos retardauerit. Dicit itaq; per Dauidem minarum causam apertissimā: Non crediderunt mirabilibus eius. Quādo occidebat ipsos, requirebāt ipsum, & conuertebantur, & manē ad Deum vigilabāt, & recordati sunt quod Deus adiutor eorum est, & Deus altissimus redemptor eorum est. Ita cognouit eos cōverti propter metum, contempsisse autem eius benignitatem. Bonum enim, ut quod semper sit beneficium, omnino contemnitur: colitur autem qui beneuolo iustitia metu admonet. Duplex est autem genus metus: quorum alterum quidem est cum pudore, quo utuntur ciues aduersus bonos Principes, & nos in Deum: quomodo utuntur boni ac moderati filij in parentes. Equus enim, inquit, indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps. Aliud autem metus genus est cum odio, quo serui utuntur in dominos difficiles: & Hebraei, qui Deum Dominum fecere, non patrem. Multum autem atque adeo omnino differt id quod est spontaneum, liberum, ac voluntarium, ab eo quod fit per necessitatem, quod ad religionem attinet & pietatem. Ipse enim, inquit, est misericors, medebitur peccatis eorum & non perdet, multiplicabit ut auertat iram suam, & non incendet omnem indignationem suam. Vide quomodo pædagogi iustitia ostenditur in increpationibus, & Dei bonitas, in miserationibus. Quocirca Dauid, hoc est, spiritus qui per eum loquitur, utrunque complectens de eodem Deo psallit: Iustitia & iudicium preparatio sedis tuæ. Misericordia & veritas præcedent ante faciem tuam. Fatetur esse eiusdem potestatis & iudicare & benefacere: simul enim est utrorumque potestas, iudicium iusti quod discernit, & idem iustus & bonus qui est verè Deus: qui est ipse omnia, & omnia ipse: quoniam ipse est Deus, qui est solus Deus. Quomodo enim speculum, non est malum deformi, & quod ipsum ostēdat qualis sit: & quemadmodum medicus non est egrotanti malus, quod ei febrem annunciet: non enim medicus est causa febris, sed ipse febrem arguit: ita nec is qui reprehendit, ei malè vult qui laborat animo, neque ei delicta adiungit, sed ea quæ adsunt peccata ostendit, ad hoc ut auertat ab eiusmodi studiis. Quamobrem Deus quidem bonus est propter seipsum, iustus autem propter nos, idque quoniam bonus. Quod iustum est autem, nobis per suum ipsius Verbum ostendit illinc è superis unde ipse fuit Pater. Priusquam enim esset creator, Deus erat,

Deus erat, bonus erat; propterea & opifex esse & Pater voluit: & amoris illius habitu-  
do ac relatio fuit principium iustitiæ, cum & solem suum lucere faceret, & filium suum  
mitteret. Isque primus e cælis bonam annunciauit iustitiæ, cum diceret: Nemo nouit Fi-  
lium nisi Pater, neque Patrem nisi Filius. Hæc reciproca quæ ex æquo repeditur cognitio,  
est signum ac symbolum prisce iustitiæ. Deinde ad homines descendit iustitiæ, & scripto  
& corpore, Verbo & lege humanam naturam ad salutarem vrgens pœnitentiam: bona  
enim erat. At Deo non obedis? Eius rei culpam tibi adscribe, qui iudicem attrahas.

## COMMENTARIUS IN CAP. IX.

\* OMNIBUS ergo viribus, humana natura Pædagogus. Pædagogus noster omnibus modis, totisque viribus  
procurat salutem nostram qui sumus eius pueri. Maxime autem in nos ita se gerit, vt parentes in filios,  
quos cum ament supra omnes, castigant tamen, & non sinunt eos præsentibus frui voluptatibus, habentes  
rationem futuræ utilitatis. Ita etiam Dominus noster Pædagogus nostri curam gerens, & nostræ saluti  
prospiciens, in nobis erudiendis & educendis non huius seculi præsentem, sed futuri æternæ volupta-  
tem spectat & delectationem, ad quam nos dirigens, acerbis & asperis vtitur admonitionibus & repræ-  
hensionibus. <sup>1</sup> Benigne autem & hominem diligens. Ex multis scripturæ locis tam veteris quam noui Te-  
stamenti, quos propheticum vocat testimonium, ostendit quomodo Pædagogus se gerat in suos pueros.  
Atque prima quidem occurrit admonitio, quam dicit esse vituperationem. Sed quoniam non omnis vi-  
tuperatio est admonitio, est enim quædam vituperatio quæ ex ulcerato nascitur animo, & ex odio &  
maleuolentia, ne ea intelligatur vituperatio, addit, curam gerens. Et quoniam est aliqua vituperatio quæ  
non alium finem sibi proponit, quam vt calumniatur, & in odium & inuidiam vocet quem vituperat, ne ea  
censeatur admonitio, subiungit, indens intelligentiam, vt intelligamus esse scopum admonitionis, vt intel-  
ligentior & sapientior fiat qui admonetur. Quod quidem sumptum est ex ipsa græca vocabuli etymolo-  
gia, nempe *νηπιε*, id est admonitio, dicta quod mentem immitat & intelligentiam, dum admonet  
quod non recte fecerit qui admonetur. Admonet enim Christus in eo quem citauit Matthæi loco, quod  
cum eos congregare voluerit, ipsi noluerint, vt resipiscant & ad se redeant, & apud Hieremiã, quod in idola  
& falsos Deos sint fornicati, vt qui eos adorauerint, & vt ad vniuersi veri Dei cultum quo defecerunt reuertantur.  
<sup>2</sup> Increpatio autem est propter turpia vituperatio. Hic est alia vituperatio qua vtitur Pædagogus in suos  
pueros, nempe Increpatio. Non quæuis autem vituperatio est increpatio, sed ea quæ fit propter turpia. Tur-  
pe autem, quod Græcè dicitur *αἰσχρόν*, aduersatur; *τὸ καλόν*, id est pulchrum; *τὸ καλόν*, autem id est pulchrum vo-  
cant Græci, maxime Philosophi, id quod est bonum & honestum. Et sunt quidem omnia vitia turpia, sed  
est vtriusque, vt ea dicantur turpia, quæ iis qui ea admittunt, non solum propter actionis turpitudinem, sed  
etiam propter legis prohibitionem, irrogant infamiam, cuiusmodi sunt adulteria, & execranda quæ cum  
malesulis admittuntur stupra, quæ non solum veteri iure Romanorum inuolunt ignominiam, sed etiam vt  
iure diuinum omittant, ab Imperatoribus puniuntur pœna capitis. Cum prostitutis autem meretricibus  
coitis, etsi non tanta, non leui tamen nec contemnenda notant ignominia, maxime cum & in veteri te-  
stamento sit prohibitum, ne apud Israëlitas essent meretrices, & disertis verbis scriptum sit in nouo; Fornica-  
tores regnum cælorum non possidebunt. Soku enim, etsi minus honestus, propagandi tamē generis hu-  
manitatis causa necessarius est, permissus cum vxore legitima concubitus. Cæteræ omnes venereæ coniu-  
ctiones, & à lege diuina sunt prohibita, & qui illis vtiuntur à Prophetis Hieremiã & Osea increpantur. Cum  
in increpatione autem à Pædago, coniungitur timor Domini, qui est initium sensus, vt septuaginta inter-  
pretum habet versio, vt Hieronymus autem vertit, sapientia, quod idem est. Eo autem sunt grauiores pro-  
hibita ista coniunctiones, quod scientes & intelligentes peccent, non ignorantes id à Deo esse vetitum.  
Quoniam autem animæ vocat Clemens intelligentiam. Nam qui intelligit aliquid esse à Deo vetitum, is  
sciens & prudens peccat, nec in errorem, aut in ignorance, sed in seipsum debet conferre culpam. Iure  
ergo increpat Pædagogus. Eius autem increpatio non solum est vituperatio propter turpia, sed est etiam  
coniungens eum quem increpat, cum iis quæ sunt honesta. Ideo enim increpat vt turpibus expulsi ei red-  
dat coniuncta & familiaria ea quæ bona sunt & honesta: est enim eius scopus ita instituere, vt recte & ho-  
nestè viuatur, quod quidem etiam apud Iurisconsultos est primum præceptum iuris. <sup>3</sup> Insectatio est inuectiua  
increpatio. Insectatio Græcè est *ἐπιτιμία*, ea est acris & vehemens obiurgatio seu inuectiua, qua vtitur Pæ-  
dagogus in iis reprobis mendacibus, quæ sunt à pueris non obedientibus eius præceptis, & eius consilio & vo-  
luntati non acquiescentibus. Hanc insectationem appellat Clemens medicamentum. Nam vt medicamen-  
tum est amarum & molestum iis qui sunt curandi: ita etiam obiurgatio & inuectiua est grauis & molesta  
iis, qui per eam suam salutem assecuturi. Timorem autem qui in singulis adhibetur repræhensionibus, assimilat  
constipamento sive pissameto lanæ tingenda. Nam vt constipamentum lanam tingenda aperit & adstringit, &  
reddat aptam ad colores suscipiendos, ita metus dissolutum aperit & adstringit animum, & aptum reddit ad  
suscipiendam salutem. Redargutio autem. Aliam exercenda Pædagogia affert rationem quam vocat *ἐλέγξω*, id  
est redargutionem, per quam peccatum in medium prolatum probatur & redarguitur. Ea Pædagogum vt  
necesse est, quoniam sunt perimulti quorum non est firma fides & stabilis. Hoc cum in medium prolatum  
fuerit & prolatum, spes est fore vt errorem suum agnoscentes reuertantur ad Dominum: Dominum e-  
nim dereliquerunt, qui vniuersi veri Dei cultu relicto, idola & Dæmones & falsos Deos adorauerunt, suis-  
que flagitiis & abominandis sceleribus Deum ad iram prouocauerunt. Is sanctus est Israelis, quo-  
niam is erat Israël proprie & peculiari Deus, eiusque cultui ac religioni quodammodo dedicatus.

*Castigatio autem est vituperatio.* Hic est alius modus Pædagogicæ, quàm Græcè dixit *οὐρεσις*, nos vertimus, quoniam non aliud nobis occurrit, castigationem. Dicitur autem *οὐρεσις* *ὁ δὲ οὐρεσις*, id est, à præcordiis: *οὐρεσις* autem dicitur etiam prudentia & sapientia. Nam in corde à nonnullis sita censetur esse intelligentia & prudentia. Unde etiam sapiens dicitur cordatus, cuius contrarium est excors & vecors. A *οὐρεσις*, dicitur *οὐρεσις*, id est, immissio seu ingeneratio prudentiæ. Id autem fit, quando per asperiores castigationem amputantur quæ sunt superuacanea & inutilia. Quibus autem ea sunt amputata, ij dicuntur circuncisi: quibus non sunt incircuncisi. Et circuncisæ quidem erant gentes, quibus amputatum non erat præputium: circuncisi autem Iudæi, quibus iussu Dei fuerat amputatum. Amputabatur autem & in signum fœderis à Deo facti cum Abrahamo, & eo etiam significabatur membris virilibus non esse tanquam necessariam quærendam voluptatem, sed solam humani generis propagationem. Ab hac præputij amputatione ad alia traducta est 10  
metaphora. Nam & aures dicuntur incircuncisæ, quæ inutilibus vanisque & nullius mōmēti sermonibus, merisque nugis audiendi vacantes, verba Dei non audiunt. Et cor incircuncisum, quod inutilibus mundanis & terrenis inuolutum cogitationibus, diuina & cœlestia non cogitat. Et qui ita se gerunt acriter increpare, & sui officij admonere, vocatur *οὐρεσις*, quod dicitur castigatio, quoniam qui aures ei præbent patientes, meliores euadunt & sapientiores. *Contra autem circuncisi.* Incircuncisi autem sunt omnes qui Deo non obediunt, & in quibus non est fides: est enim cor eorum incircuncisum, ut quod sit mundanis & inanibus inuolutum desideriis & cogitationibus. *Visitatio autem est vehemens redargutio.* Subiungit aliud genus Pædagogicæ, nempe visitationem, quæ Græcè dicitur, *ἐπισκοπή*, Hebraicè autē *מִשְׁכָּר*, dicitur autem Græcè *ἐπισκοπή* *ἐπὶ τῇ ἐπισκοπῇ*, quod idem est atque inspicere, intueri, attendere, visitare, quod quidem est eius qui præest ac præsidet, & aliorum curam gerit. Nobis autem præest, & nostri curam gerit Christus, qui est 20  
noster Pædagogus, & ut eum vocauit Petrus, nostrarum animarum Pastor & Episcopus. Episcopi autem munus est suos visitare. Eiusmodi autem debet esse visitatio, ut eos quidem quorum est recta fides ac doctrina, & vita sancta, bonis verbis ac benignis in officio contineat: qui autem à fide aberrant, & atrociam admittunt facinora, asperis verbis ad officium reuocet, & durè, ut dicit Paulus, increpet. Ita tamen ut in eos suam ostendat beneuolentiam, non alio spectans quàm ut errantes in viam, & peccatores conuertantur, & ad bonam vitam redeant. Hac visitatione vsus est Christus in visitando Hierusalem, quæ & geminato vocabulo Hierusalem asperior & vehementior fuit reprehensio, neque tamen expers fuit suæ in eum beneuolentiæ, cum eius misertus hoc diceret, & minas intentaret ut resipisceret, & ducta pœnitentia eum qui tollit peccata mundi agnosceret: cuius si nolint suscipere ad pœnitentiam inuitantis benignitatem punientis, sensuri sunt pœnitentiam. *Maledictum autem est vehemens.* Maledictum est verbum asperum & puniens, quod ideo iacitur, ut qui audit, id verum esse sentiens, pro medicamēto accipiat, & curetur à peccatis. 30  
Hoc maledicto vtitur Pædagogus, tam in veteri quam in nouo testamento in iis quæ citantur locis. *Accusatio est vituperatio eorum qui faciunt iniuriam.* Inter maledictionem & accusationem videtur Clemens hanc ponere differentiam, quod maledictio quidem sit vehemens & intensa oratio, sed quæ non significet factam alicui iniuriam, sed tantum id quod obiicitur vehementer augeat & amplifcet, quæquidem planè esset contumelia, si non & verum esset quod dicitur, & si non iaceretur animo, ut corrigatur is in quem iacitur maledictum: Accusatio, verò tanquam apud Iudicem intendat crimen, & vel ei qui accusat, vel alicui alij factam exponit iniuriam, eum qui accusatur ostendens dignum qui condemnetur. Ea autem accusatione vtitur Pædagogus, quando & in Psalmis, & apud Hieremiam immemoris & ingrati animi crimine Hebræum accusat populum, quod Dominum suum deseruerit, & eum nihili fecerit, & cum ei tanquam mulieri adulteræ daretur libellus repudij, ipse non timuerit. Sunt autem hæc atrociam crimina, delictoris & transfugæ crimen incurere, & adulterium admittere. *Expositulatio autem est quæ artificiali auxilio clam sit vituperatio.* Inducit Pædagogus per Hieremiam lamentantem Hierusalem, quod quæ fuerat populo frequentissima, nunc sit sola, & deserta, quæ multas habebat regiones quæ eius parebant imperio, nunc seruiat, & tributum pendat, quæ diuitiis & delitiis abundabat, noctu casus suos defleat. Atque videtur quidem hæc oratio solam miserabilem præ se ferre lamentationem, sed est re vera artificiali auxilio prædita vituperatio. Vituperatur enim tacite Hierusalem, quod sua culpa in tantam inciderit calamitatem, ut suorum peccatorum ducta pœnitentia, veluti postliminio amissam recuperet dignitatē & salutem. Et hoc est quod vocat Clemens auxilium artificiale, quoniam datur quidem auxilium ad salutem, sed arte quæ non cernitur occultatum. *Obreftatio autem est obreftans vituperatio.* Obreftat quidem virgini Pædagogus, eam 40  
vituperans tanquam in omnes impudentem & effrontem, perinde atque si esset meretrix, & quod cum omnes suā venustate illiceret, solum patrem quem debebat reuereri ad se non vocaret: sed rursus eam reuocat ad honestatem, dicens patrem & autorem suæ virginitatis: dum enim adhuc ei tribuit virginitatem, ostendit eam nondum esse deploratam, & eam pudorem incutiens admonet quid ipsam deceat. Quod sequitur autem in contextu Clementis, *ἐπὶ τῇ ἐπισκοπῇ ἡ γυνὴν φαρμακὸν*, cum ea nec sint in Hebræo, nec in versione Hieronymi, nec in septuaginta, omittenda censui, nec vertenda. *Indignatio autem est legitima increpatio.* Quod vertimus; Increpatio filiorum, est quidem in Græco exemplari Clementis *ἐκτίσις* *ἐκτίσις*, sed cum eorum verborum nullus sit sensus, pro *ἐκτίσις* existimaui esse legendum *ἐκτίσις*, & ita verti, filiorum. Iusta est autem & legitima reprehensio, quæ vtitur patres in nimis elatos & non morigeros filios, & in eos qui eorum 60  
reguntur imperio. Acriter autem reprehenduntur filij à patre, quod beneficiorum quæ à parentibus acceperunt immemores sint & ingrati. Principes autem à Deo constituti, quod eius præceptis non pareant, & quod donis corrumpantur, & pupillos non defendunt ab iniuria. *Et ut in summa dicam.* Postquam ostendit multa esse genera Pædagogicæ quæ versantur in reprehensione & vituperatione, hunc locum ita concludit, ut dicat incuriendi timoris artificium esse fontem salutis. Non alio enim tendunt omnes Pædagogi reprehensiones & vituperationes, quam ut qui peccarunt metu pœnæ à peccato reuocentur, & ad viam salutis redeant. Id non solum vidisse Solomonem, sed etiam Platonem, cuius hæc sunt verba in Sophista. Dicendum est reprehensionem esse maximam, & quæ principatum tenet purgationem, & eum qui non reprehenditur

1. Petr. 1.

reprehenditur existimandum est, etiam si sit magnus ille Rex Persarum, cum sit non purgatus in iis quæ sunt maxima, in iis ineruditum & turpem euasurum, in quibus purissimum & pulcherrimum esse decebat eum qui vere futurus erat beatus. Diuini quoque Paulum in epistolis Et ceteras acriter reprehendisse: Deum non esse bonis timori, sicut nec magistratum, sed malis. Timorem quidem esse amarum, sed salutarem, qui peccatorum serpentes sistat corrosiones. De peccatis enim merito dici potest, quod dicit Paulus de sermone hæreticorum, ea ut cancrum serpere; quare ne ea amplius serpan & latius rodant, ea Pædagogus incusso timore sistit & reprimat: in multis nos opus habere Iesu nostro seruatore, ut non damnemur, sed à paleis separati in Domini horreum recondamur. *Licet autem si vultis*, Christus est noster Pædagogus, Pastor, & medicus. Conuenienter autem his officiis quomodo in nos se gerat, multis ostendit allegoriis sumptis ex Prophetis, & ex Euangelis, in quibus ipse se vocat bonum pastorem, qui animam posuit pro suis ouibus, & qui tanti nos fecit, ut cum esset Dominus, frater noster esse voluerit. Atque ipse quidem ut qui sit Iesus, id est seruator, directa sua vitetur bonitate in eos qui ex auditu ei credunt, & eius parent præceptis. Qui autem à via recta aberrant, & eius præceptis non obediunt, etsi in eos quoque sit bonus, est tamen ex obliquo bonus, ut qui ad eos in viam reuocandos vitatur reprehensionibus & castigationibus, quæ etsi sint asperæ, sunt tamen utiles, ut antea diximus. *Duplex est autem genus metus*. Mali quidem pœnarum metu reuocantur à peccatis. Is autem est ferilis metus, quo Domini vtuntur in seruos, & Hebræi in Deum, qui eum agnoscunt, non patrem, sed Dominum. *Vide quomodo Pædagogi iustitia ostenditur in increpationibus*. Refelluntur Marcionistæ de quibus antea diximus, qui veteris testamenti Deum statuebant esse iustum, noui autem bonum. Nam & in nouo testamento iustus est Pædagogus noster Dominus, dum increpat & reprehendit: & in veteri etiam est bonus, dum miseretur. Sunt autem ita coniuncta misericordia & iustitia, ut non possint sciungi. Iustus enim non est, qui non quod iustum est discernit. Summum autem ius temperare, & æqui boni lenitate mitigare, est misericordia: quæ si esset eiusmodi, ut id quod factum est, non recte iudicaretur, ea plane nec iustitia esset, nec misericordia, sed mera dissolutio. Cum autem & Dominus noster Iesus qui est Dei filius & eius pater sit vnus & solus Deus, non potest esse bonus qui non sit iustus, & iustus qui non sit bonus, maxime cum verus Deus sit omnia, & omnia Deus, est enim Deus, mundus, & id est si licet dicere, intelligibilis, in quo sunt omnes rerum idæ seu formæ ac species, & ipsæ quoque idæ ac formæ sunt Deus. In Deo enim nihil est quod non sit Deus. Quo fit ut si in Deo sit idæa bonitatis, sit quoque idæa iustitiæ. Quare si Deus est bonus, ut fateri necesse est, idem quoque necesse est ut sit iustus. Vtriusque autem testamenti, nempe & legis & Euangelij vnus est Deus. Vtriusque ergo testamenti Deus est bonus & iustus. *Quemadmodum enim speculum non est malum deformi*. Per similitudinem à speculo & à Medico sumptam, ostendit Deum non ideo esse malum quod nos reprehendat. Neque enim reprehendit quod male velit, sed reprehendit & peccata ostendit, ut ab eis auertat. Speculum enim ostendens deformem, non est ei malum, cum non sit causa deformitatis, sed eam ostendit ut agnoscat qui est deformis: nec medicus est causa febris quam annunciat, sed eam annunciat ut curetur. Atque Deus quidem est bonus & iustus, sed primo bonus, deinde iustus. Bonus quidem propter se, propter nos autem iustus, & ideo est iustus, quia est bonus. Ideo enim sua vitetur iustitia, ut malos liberet à peccatis, id est à malis. Hanc autem iustitiam nobis ostendit per Verbum suum filium, cuius est pater. Quod autem bonus esset antequam iustus, ex hoc patet, quod antequam creator esset & pater, erat Deus & bonus. Propter autem suam bonitatem & Pater fuit & Creator, seu rerum opifex. Nam etsi verum sit simul esse Patrem & Filium, ut qui sit genitus ante secula, imo vero cuius æterna sit generatio, ut qui semper generetur, origine tamen prior est Pater, ut à quo initium tota sumat diuinitas, & quamuis Deus intrinsecus ab æterno omnes produxerit formas quæ cadunt sub intelligentiam, sensiles tamen non prius produxit, quam eius visum est bonitati. Ab hac autem æterna, & diuina Patris generatione, prisca profluxit iustitia, quam constituit æqualis & reciproca patris & filij habitudo ac relatio, qua & pater filium, & filius patrem nouit & diligit. Hæc autem quæ in cælis cœpit iustitia, descendit in terras & scripto & corpore. Scripto quidem, nempe & veteri & nouo testamento, lege & Euangelio: Corpore autem, nempe ipso Christo, qui est nostra iustitia & iustificatio, quæ in hoc consistit, ut nostris per eum remissis peccatis nos ita geramus, ut & Deum nostrum agnoscamus patrem, & Iesum Christum natura Dei filium, gratia autem fratrem nostrum & coheredem, si cum eo patiamur, ut conglorificemur. Hæc ut assequamur, primum opus est ut peccata remittantur. Non remittuntur autem nisi per pœnitentiam. Et cum sit salutaris, etsi sit aspera, est tamen bona, & ipsa quæ pœnam irrogat iustitia. Atque eam quidem pœnitentiam tibi bono & saluti futuram, si Deo pareas, & Christus prædicauit, & lex ostendit, & annunciauit Euangelium. Quod si Deo non pareas, per te stat quo minus saluus fias, & in te non in Deum culpa est à te conferenda. Nam cum tibi liceret ab eo assequi misericordiam si ei paruisses, tua inobedientia & contumacia cum in te iustam laturum sententiam attrahis iudicem.

Quod idem Deus per idem Verbum & à peccatis arcet minans, & humanæ naturæ dat salutem adhortans. Cap. x.

*I' itaque quæ in astringenda humana natura versatur administrationem, necessario à Verbo assumi ostendimus, & esse aptam & accommodatam ad pœnitentiam, & ad peccatorum prohibitionem, consideranda deinceps fuerit Verbi mansuetudo & lenitas. Eum enim iustum esse ostensum est. Proprias quoque exponit sententias quæ ad salutem hortantur, per quas id quod bonum est &*

honestum, vult ex voluntate paterna significare. <sup>b</sup> Hæc autem considera. Honestum quidem, est encomiastici: utile vero, suasorii. Sunt autem utriusque generis duplices habitudines & affectus. Etenim suasorii quidem habitudines & affectiones sunt hortatorium & dehortatorium: encomiastici verò laudatorium & vituperatorium. Aliquo enim modo affecta mens suasoria, efficitur hortatoria, & aliquo modo dehortatoria. Similiter etiã genus encomiasticum, aliquo quidem modo affectum est, & vituperatorium: aliquo verò, laudatorium, in quibus maximè versatur iustus pedagogus, qui quod nobis est utile, <sup>10</sup> sibi tanquam scopum proposuit. Verumenimvero genus quidem vituperatorium & dehortatorium nobis prius ostensum est: nunc autem hortatorium & laudatorium rursus nobis aggrediendum est, & tanquam in trutina in æquilibrio stantes iusti lances expendamus. Ad hæc ergo quæ sunt utilia, adhortatione utitur pedagogus hoc modo per Salomonem:

Prou. 45. Ego vos, ô homines, adhortor, & vocem meam edo filiis hominum, audite me: præclara enim dicam. & quæ sequuntur. Quæ sunt autem salutaria consilii: quoniam consilium.

Psal. 1. ad eligendum & vitandum aptum est, quomodo facit per Dauidem, dicens: Beatus vir <sup>10</sup> qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & supra cathedram pestilentiarum non sedit: sed in lege Domini voluntas eius. Consilij autem dandi tres sunt partes. Vna quidem, quæ sumit exempla ex tempore præterito: ut, exempli causa, quid Hebræis euenerit, qui aurum per crimen idololatriæ adorarunt in vitulo, & quid passi sunt cum fornicati essent, & quæ sunt similia. Altera verò quæ ex præsentis tempore intelligitur, ut quæ sensu comprehendatur, sicut illud quod dictum est iis qui Dominum

Marth. 11. rogarunt: An es ipse Christus, an alium expectamus? Abite & dicite Ioanni: cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & beati qui non fuerint scandalizati in me. Hoc ergo fuit quod prædicens dicebat Dauid: Sicut audiuiimus, ita & vidimus. Ex futuris autem constat tertia pars dandi consilij, quæ quæ sunt euentura iubet cauere, quomodo illud quoque dictum est: Qui autem in peccata inciderint, eicientur in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium, & quæ sunt similia: adeò ut ex his omnibus clarum sit Dominum per omnem medendi rationem procedentem, humanam naturam euocare ad salutem. <sup>c</sup> Consolatione autem peccata lenit & mitigat: minuens quidem cupiditatem, simul autem spem præbens ad salutem. Dicit enim per Ezechielem: Si conuersi fueritis ex toto corde vestro, & dixeritis Pater, audiam vos tanquam populum sanctum. Et rursus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & ea quæ sequuntur ex sua persona dicit Dominus. Apertissimè autem ad bonitatem vocat per Salomonem, dicens: Beatus homo qui inuenit sapientiam, & mortalis qui inuenit prudentiam. Quod bonum est enim à quærente inuenitur, & solet videri ab eo qui inuenit. Iam verò per Hieremiam quoque enarrat prudentiam: <sup>10</sup> Beati sumus Israël, dicens, quòd quæ Deo grata sunt, à nobis possint cognosci. Cognosci autem possunt per Verbum, per quod sumus beati & prudentes. Prudentia enim & cognitio significatur per eundem prophetam dicentem: Audi Israël mandata vitæ, ausculta ut cognoscas prudentiam. Per Moysen autem propter suam in homines beneuolentiam donum quoque pollicetur iis qui contenti sunt ad salutem. Dicit enim: Et introducam vos in terram bonam, quam iurauit Dominus patribus vestris. Et præterea: Introducam vos in montem sanctum, & vos letitia afficiam, dicit per Esaiam. Iam verò est aliud quoque genus pedagogia, nempe beatificatio: Beatus ille est, dicit per Dauidem, qui non peccauit: & erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet. Per hoc etiam tacite significauit resurrectionem: Et omnia quæcunque faciet, ei rectè succedent. Nos vult esse tales ut simus beati.

Rursus



- Rursus autem ostendens id quod ex aduerso respondet tutrinæ iustitiæ: *At nō sic, inquit, impij non sic, sed tanquam puluis, quem projicit ventus à facie terræ. Cum peccatorum pœnas, & facilem & tanquam ventis perflabilem eorum dissipationem ostendisset pædagogus, per pœnam auertit à culpa: & cum supplicium pro meritis intentasset, beneficentia sua benignitatem ostendit, ut bona nobis paremus, ijsque fr̃amur, per eam summo nos artificio excitans. Quinetiam ad cognitionem nos per Hieremiam hortatur, dicens: Via* Hier. 6.
- 10 *Dei si ambulasses, habitasses in pace in seculum. Cognitionis enim mercedem eis ostendēs, prudentes ad eius amorem excitat.* <sup>a</sup>*Et ei qui aberrauit dans veniam, Conuertere, conuertere enim, inquit, sicut qui vindemiāt ad canistrum suum. Vides bonum iustitiæ, quæ consulit moueri pœnitentia.* <sup>b</sup>*Præterea per Hieremiam illuminat eos qui aberrant à veritate. Hæc autem dicit Dominus: State in vijs, & videte, & rogate semitas Domini* Ibidem.
- eternas, quænam est semita bona, & ambulate in ea, & inuenietis sanctificationem animabus vestris. Ducit autem ad pœnitentiam causa salutis nostræ. Propterea dicit: Si te* Ibidem.
- 20 *pœnituerit expurgabit Dominus cor tuum, & cor seminis tui.* <sup>c</sup>*Poteram quidem ad huius quæstionis defensionem adducere Philosophos, qui dicunt eum solum qui est perfectus, esse laudabilem: qui malus est autem, vituperabilem. Sed quoniam nonnulli quod beatum est calumniantur, ut quod neque ipsum aliquid negotij habeat, neque alij exhibeat cū beneuolentiam in homines non intelligant, propter hos, & propter eos etiā qui bono quod iustum est non tribuunt, id quod à nobis dictum fuit, adiectum est. Consequens enim erat ut diceremus, increpatorium & vituperatorium pædagogicæ genus conuenire hominibus, quoniā* Hier. 18. Ezech. 18. 33-36.
- 30 *omnes homines stultos dicunt: sapiens autem solus est Deus, à quo sapientia: & perfectus solus, & ideo solus quoque laudabilis. Sed hac oratione non utor. Dico ergo, laudem & vituperationem, vel quod laudi & vituperationi est aſsimile, esse medicamenta hominibus maximè necessaria.* <sup>d</sup>*Atq; qui sunt quidem curatu difficiles, ab igne, malleo, incude, hoc est, minis, reprehensione, increpatione tanquam ferrum aguntur. Qui autem ipsam fidem attendunt, tanquam per se docti, & libero animi arbitrio impulsī, laude augentur. Laudata enim virtus non secus atque arbor crescit. Hoc cum intelligeret, mihi videtur*
- 40 *Samius præcepisse Pythagoras,*
- Δὲλα μὲν ἐκ τῶν ἑσῶν ὅτι πλὴν ἁεὶ Χρηστὰ δὲ τέκνον.*  
Si mala fecisti reprehende, si bona gaude.
- <sup>e</sup>*Increpare autem dicitur etiam admonere, quod est ὠτρύνειν. Admonitionis autem, quæ est ὠτρύνσις, etymologia est ὠτρίσματις, hoc est, mentis immissio, quod sit increpatorium genus quod mentem acquirit. Caterum alia innumerabilia inueniri possunt præcepta de bonis parandis, & malis fugiendis: Non est pax impijs, dicit Dominus. Propterea* Esaie 48. Prouerb. 2.
- 50 *per Solomonem præcipit infantibus: Fili, ne te in errorem abducant peccatores, neque in vijs cum eis ambulaueris, si te hortati fuerint, dicentes: Veni nobiscum, sis socius innocentis sanguinis: in terra autem virum iustum iniuste abscondamus, de medio eum tollamus, sicut infernus uiuentem.* <sup>f</sup>*Atque hoc quidem prædicatur etiam de passione. Porro autem etiam per Ezechielem mandata nobis uita suppeditat. Anima quæ peccat, morietur: homo autem erit iustus, qui facit iustitiam. Qui non comederit in montibus, & oculos suos non coniecerit in cogitata domus Israël, & uxorem proximi sui non polluerit, & ad mulierem quæ fluxum patitur menstruum non appropinquabit, & hominem potentia non oppresserit, & pignus debitoris reddiderit, & rapinam non rapuerit, panem suum dederit esurienti, & nudum induerit: Pecuniam suam non dederit ad usuram & commodum nō acceperit, & ab iniquitate auerterit manum suam, & iustum iudicium fecerit inter virum & inter proximum suum: In præceptis meis ambulauerit, & iustificationes meas* Ezech. 18.



*seruauerit ut faceret eas. Iustus hic est, vita uiuet, dicit Dominus. Hac continent descriptionem institutionis uitae Christianorum, & conuenientem adhortationem ad beatam uitam, premium uitae, uitam aeternam.*

## COMMENTARIUS IN CAP. X.

\* *Si itaque quae in astringenda humana natura.* In hoc capite Clemens transit ad aliud. Nam cum ostendisset Pædagogum esse iustum, ut qui utatur reprehensionibus, vituperationibus & increpationibus, quæ sunt acerbæ & astringunt ducentes ad pœnitentiam & peccatorum prohibitionem, nunc uult ostendere verbum etiam esse bonum, mite & benignum, & eas afferre sententias, quæ leniter & placide doceant quid sit bonum & honestum, & quid utile & iucundum conuenienter patris voluntati. Ne quis uerò miretur, quod non sit in Græco quod scripsimus, Sunt autem utriusque generis duplices habitudines & affectiones. Sciat enim nos id addidisse ne trunca & inutilis esset sententia, cum constet deesse aliquid, non addituros si aliquod aliud inueniretur exemplar. \* *Sunt autem utriusque generis duplices habitudines.* Pædagogus, quatenus est iustus, reprehendit, vituperat, & castigat, ut iam diximus, & nos adducit ad pœnitentiam: quatenus autem est bonus, suadet & laudat, dirigens ad salutem. Duo autem sunt quæ maximè mouent hominum animos, si proponantur, Bonum & honestum, quod est laudabile, & accendit ad uirtutem, & Utile quod commodi habita ratione, repellit quod affert noxam & detrimentum. Hæc norunt etiam Rhetores, qui tria constituunt genera in quibus oratorum uersatur oratio, demonstratiuum quod hic vocatur Encomiasticum; alterum suatorium, quod uocant deliberatiuum; tertium iudiciale, de quo hic non meminit. Neutro autem eorum utens Pædagogus dure agit & asperere. Nam & quod est laudabile gratum est auditori, & delectatur quilibet suis commodis & utilitatibus. Vtrumque autem genus habet duplices habitudines & affectiones, per quas diuersas habet species, prout alio & alio modo fuerit affectus animus. Aliquo quidem modo affectus suadentis animus hortatur ad ea quæ sunt profutura, & ita suatorij species erit exhortatoria; alio autem modo affectus dehortatur ab iis quæ sunt obfutura, & fit suatorij species dehortatoria. Ita etiam alio modo affectus eius qui encomiastico genere utitur animus, vituperat, ut reiecta re vituperabili statuatur eius contrariam rem laudabilem. Alio autem modo affectus constituit rem per se & absolute laudabilem. Ita encomiastici duæ erunt species, laudatorium, & vituperatorium. Denominatur autem encomiasticum, à præcipua eius parte, nempe à laude. Neutrum autem, nempe nec dehortatorium, nec vituperatorium est graue & asperum, cum non in hominem, sed in rem cadat dehortatio & vituperatio. Quamuis autem hæc boni sint Pædagogi, sunt etiam iusti. Nam cum sit iusti suum cuique tribuere, iuste facit qui quod nobis futurum est utile sibi pro nostris proponit meritis. \* *Consolatione autem peccata lenit.* Per multa loca sumpta ex Scripturis, nempe ex Solomone, & ex Prophetis, & ex Moyse legislatore, hortatur Pædagogus ad bonitatem, sapientiam & prudentiam, proposita quæ ex iis sequitur beatitudine, præclarisque ac magnificis donis promissis, quæ significare quidem uidetur terram huius mundi promissam Israëlitis, sed reuera significant terram uiuæ, Hierusalem caelestem quæ est in monte sancto, in quo nihil est terrenum, nihil carnale compactum & concretum, sed sunt omnia spiritualia, & quæ sub solam cadunt intelligentiam. \* *Et ei qui aberrauit dans ueniam.* Pædagogia est etiam exhortari ad pœnitentiam. Ad canistrum autem seu ad cartallum redire iubet vindemiatores, id est, ad memoriam reuocare quæ prius male gesta sunt, & de eis dolorem capere & duci pœnitentia. \* *Præterea per Hieremiam illuminat eos.* Præter eas quæ dictæ sunt Pædagogi exhortationes est etiam illuminatio, per quam illuminati qui à uia, nempe à Christo aberrarunt, ad eam redeunt, & ex omnibus uis, id est, uitæ institutis id eligunt quod est optimum ac præstantissimum. Bona quidem est ea uitæ ratio quæ uersatur in actione: sed ea est omnium præstantissima, quæ tota est dedita contemplationi. Nam, ut ipse dicit Christus, Maria, quæ quidem uitam exprimit contemplatiuam, optimam partem elegit. Bonum quoque est uitæ genus quod ducta uxore, & dat operam liberis, & suæ prouidet familiæ, & ea curat quæ sunt ad uitam agendam necessaria. Sed illud est præstantissimum, atque adeo perfectum, quod abdicatis suis possessionibus & datis pauperibus, & nec de uxore nec de liberis sollicitum, in Deum omnipotentem omnem suam defigit curam, eius uidendi ardentissimo flagrans desiderio. Neque uero sunt alia uitæ agendæ instituta reiicienda, sunt enim bona. Sed hoc tanquam optimum & perfectum est amplectendum, ut quod animam expiet & sanctificet nullis mûdanis pollutam negotiis. Ad hoc autem prima dux est pœnitentia, sine qua ad altiora non potes conscendere. Ad eam, inquam, pœnitentiam ducit noster Pædagogus causa nostræ salutis, cor nostrum purificaturus & expurgaturus. Cor enim nostrum tum demum purum est & expurgatum, quando ualere iusserit omnes mundanas curas & desideria. In Dei enim contemplatione est uitæ hominis perfectio. Quid autem sibi uelit illud; cor seminis tui; non satis intelligo, ut qui hoc nusquam legerim. Nam eorum quidem quæ hic citantur ex Ezechiele, facile inuenitur sensus, uerba autem non adeo expressa, nec in Septuaginta nec in Diui Hieronymi uersione. \* *Poteram quidem ad huius questionis defensionem.* Dicit Clemens se ad hanc questionem in qua agitur de pædagogia laudationis & vituperationis, potuisse adducere Philosophos, qui dicunt Deum cum sit perfectus solum esse laudabilem, & cum qui malus est, vituperabilem. Sed quia sunt nonnulli Philosophi qui dicunt Deum res humanas non curare ut qui sit beatus, nec ulli exhibeat negotium, nec ab ullo ei exhibeatur, ij autem sunt Epicurei: & rursus sunt hæretici Marcionistæ, qui bono iustitiam non tribuunt, de quibus antea uerba fecit, cum esset consequens dicere, increpatorium & vituperatorium genus pædagogicæ solis conuenire hominibus qui sunt omnes stulti, ut ipsi dicunt, solus autem Deus sapiens & perfectus, & ideo laudabilis, cum hæc, inquam, posset dicere, consulto prætermisit, nec ea usus est oratione. His ergo prætermisiss, quid dicit? laudationem & vituperationem, & quæ sunt his similia, esse medicamenta hominibus maximè necessaria. Qui autem Deum affirmant esse bonum, & humana omnia atque adeo totum mundum eius administrari

ministrari prouidentia, esseque omni ex parte perfectum & laudabilem, ij sunt in primis Platonici & Stoici. <sup>8</sup> Atque qui sunt quidem curatu difficiles. Ostēdit quomodo laus & reprehensio sint necessaria hominibus medicamenta: Sunt quidem morbi curatu difficiles, cuiusmodi sunt cancer & gangrena: ad eos curādos opus est ferro & cauterio: qui curatu sunt faciles, lenioribus & mitioribus medicamentis indigent. Ita etiam hominibus quorum sunt animi ægritudines asperæ & peruicaces, adhibenda sunt acra medicamenta, nēpe minz, increpationes, reprehensiones, & quæ sunt eiusmodi. Quorum autem ægritudines leues sunt, & nō letalia & atrocia scelera, ij per se curantur, nec alio eis opus est medicamento quam sola laude, quæ efficit ut & leuia delicta reprimantur & virtus laudata augeatur. Quod autem est in versu illo Pythagorico, Si mala fecisti reprehendere, Græcè est *ἐπιτιμῶναι*, id est, reipsum increpa & reprehende. <sup>10</sup> Increpare autem dicitur etiam admonere. Ex Græca admonitionis nempe *ἐπιτιμία*, etymologia, facile intelligitur admonitionem & increpationem multum conferre ad parandam mentem & intelligentiam. <sup>11</sup> Porro autem etiam per Ezechielem. Deus, quem vitam hic vocat Clemens, multa dedit præcepta apud Ezechielem de iis quæ sunt facienda, & quæ non facienda, quæ sunt eiusmodi ut ea dicat continere institutionem vitæ Christianæ, quæ quoniam doctissimè & accuratissimè exponit Divus Hieronymus in xviii. caput Ezechielis, in eo exponendo non mihi visum est diutius immorari, sed lectorem ad eum remittere.

Quòd per legem & Prophetas Verbum fungatur  
Pædagogi officio. Cap. xi.

**I** V S<sup>a</sup> quidem in homines beneuolentia & pædagogia modus, quoad eius à nobis fieri potuit, est ostensus. Quocirca ipse seipsum pulcherrimè exponens, grano sinapis assimilauit. & verbi quod seminatur, quod in eo inest spirituale, naturamque multiplicem, rationalisque potestatis magnificentiam simul & sanctitatem, & præterea reprehensionis mordacitatem, & repurgandi facultatem, esse utilem propter acrimoniam significans. Perexiguum itaque granum, quod allegoricè dicitur, <sup>30</sup> uniuersa humanæ naturæ plurimam salutem largitur. Atque mel quidem, cum sit dulcissimum, bilem generat: quemadmodum quod bonum est, contemptum: quod quidem causa est peccandi. Sinapi autem & bilem diminnit, hoc est, iram: & phlegma excindit, hoc est, fastum & superbiam. Ex quo verbo vera anima sanitas æternæque bona temperatura accedit. Olim itaque per Moysen, Verbum pædagogi fungebatur officio. Deinde etiam per Prophetas. Est autem Moyses quoque Propheta. Est autem Lex Pædagogia puerorum insolentium, qui habenis non facile retinentur. Saturati ergo, inquit, <sup>40</sup> surrexerunt ludere. Saturati autem Græcè est *ἐχορτάσθαι*, quasi dicas, fæno repleti, nempe qui à ratione alienam alimenti plenitudinem *χορτάσθαι*, hoc est, fæni repletionem, non autem cibum dixerit. Quoniam autem absque ratione seu Verbo saturati, absque ratione ludébāt, propterea ipsos & Lex & timor sequebatur, ut & peccata rescinderet, & ad res honestas rectè & ex virtute gerendas adhortaretur, aures præparans ut vero pædagogo obedirent, qui est unum & idem Verbum legi quæ urgebat conueniens: datum enim dicit <sup>50</sup> Paulus pædagogū ad Christum, adeo ut ex hoc sit perspicuum unū, solum, verū, bonum, iustum, ad imaginem & similitudinem Patris filium, Iesum, verbum Dei esse nostrum pædagogum, cui nos tradidit Deus tanquam Pater beneuolus, vero & germano pædagogo committens & commendans filios, ut qui nobis dilucidè præceperit: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Fide dignus est pædagogus, tribus rebus pulcherrimis ornatus, scientia, beneuolentia, dicendi libertate. Scientia quidem, quoniam paterna est sapientia. Omnis enim sapientia est à Domino, & cum eo est in æuum. Dicendi autem libertate & fiducia, quoniam Deus est & opifex. Omnia enim per ipsum facta sunt, & <sup>60</sup> sine ipso factum est nihil. Beneuolentia autem, quoniam solus pro nobis seipsum hostiam tradidit. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis, atque adeo eam posuit. Beneuolentia autem nihil est aliud, quàm voluntas boni proximi sui propter illum.

Matth. 13.  
λογίου δὲ  
ἐλάτου.

Exod. 32.  
1. Cor. 10.

Galat. 3.

Matth. 17.

Ephes. 5.  
Ioan. 10.

## COMMENTARIUS IN CAP. XI.

\*Eius quidem in homines beneuolentia ex *Pædagogicæ* modus. Postquam ostendit Pædagogum beneuole quidem, sed acriter & asperè se gerere in suos pueros, subiungit eum se ea de causa assimilare grano sinapis. Et non legitur quidem quod se verbum assimilarit grano sinapis, sed regnum cælorum & fidem, cæterum & ipse Christus, & quæ est in Christum fides, est regnum cælorum. Nō est enim regnum cælorum nisi ubi regnat Christus. Non regnat autem nisi ubi in eum est fides, per quam nomen Dei sanctificatur & conglorificatur. Idem est regnum Dei & regnum Christi & regnum cælorum. Nam etsi Deus sit Rex Regum & dominator dominantium, & regnum obtineat in omnia quæ creauit, est tamen propriè Rex eorum qui eius parent imperio. Ij autem parent in quorum cordibus Christus habitat per fidem. Vnde non immerito 10  
 Ephes. 3. dixit Christus discipulos suos alloquens; Regnum Dei intra vos est. Nam in quorum cordibus habitat Christus, illic quoque regnat: ubi est autem regnum Christi, illic quoque est regnum Dei: ubi est autem regnum Dei, illic quoque est Regnum cælorum, Deus enim licet sit infinitus & immensus, & omnia sua potestate occupans, nullis locorum comprehendatur spatiis, in cælis tamen propriè esse dicitur. Quod si Deus qui est in cælis, per fidem in nobis habitare dicitur, consequens est ut per fidem sit intra nos, nempe fideles, & Deus qui est in cælis, & ipsum regnum cælorum. Atque in illos quidem regnat Deus, sed in eos non regnat qui Deo non credunt nec eius parent præceptis, sed vitis seruiunt & peccatis. In eos, inquam, non regnat Deus, sed Diabolus in eos exercet suam tyrannidem. Sed futurum est tandem ut omnibus ad Christi fidem venientibus, cum subiugauerit omnem principatum potestatem & virtutem, omniaque sibi subiecerit, Deo & patri regnum tradat, quod ita suum est, ut 20  
 id patris quoque esse necesse sit: filij enim nihil est quod non sit patris, nec est inter eos ylla necessaria aut coacta subiectio. Tunc Dei regnum quod nunc per angustis continetur finibus, erit amplissimum, erit enim Deus omnia in omnibus. Hæc diximus, ut intelligamus, quod licet non legatur in Euangelio Verbum se assimilasse grano sinapis, sed regnum cælorum & fidem, id tamen Verbo iure adscribat Clemens, cum regnum Dei & regnum Christi ita sint inter se confusa, ut non possint à se inuicem separari. Restat nunc ut videamus cur Verbum se assimilet grano sinapis. Marcus in Euangelio dicit Christum assimilare regnum cælorum grano sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra, & cum natum fuerit, ascendit in arborem, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aures cæli habitare. Hoc ipsum & iisdem fere verbis scriptum est in Luca: Euangelio. Hunc locum diuine profecto Diuus exponit Ambrosius. Granum quidem sinapis, res est vilis & simplex, sed si teri coeperit, vim suam fundit. Et fides simplex primo videtur, sed si teratur aduersis, gratiam suæ virtutis effundit. Verbum autem Dei in Euangelio seminatum merito assimilatur Christus, ipsum, inquam, Verbum se ipsum explicans, grano sinapis. Nam ut granum sinapis videtur vile, humile & abiectum dum seminatur, postea autem crescit in iustam & quæ arborem æquat magnitudinem, & in omnes partes pulchros extendit ramos: ita etiam verbum dum adhuc seminatur in Euangelio, nihil præ se fert quod sit pulchrum & præclarum & magnificandum. In ipso quidem certè Euangelio ipsum docendi genus est planè vulgare & plebèum, non sunt in eo ethymemata, non epichetemata, non rhetorica figuræ & colores, non genus dicendi grande & sublime, non philosophicæ rationationes, non mathematicæ & necessariæ demonstrationes, ubi denique ex quo aliquid magni possis expectare. Solæ fere in eo sunt parabole, quæ non doctis auditoribus, sed plebi indoctæ sunt accommodatæ. Quo fit ut ad eas ediscendas, non 30  
 præcedentibus, inquam, disciplinis, sed sola fide sit opus. Et talè quidem est Verbum dum seminatur, sed dum crescit, in quantam assurgit magnitudinem, quam præclaræ & plane diuina sunt quæ ex eo enascuntur, peccatorum remissio, Dei qui in tribus hypostasibus seu personis vnus est cognitio, fidei, spei, & charitatis possessio, virtutum omnium, & earum maxime quæ perfectum hominem reddunt consecutio, arcanorum mysteriorum & sacramentorum quæ accedente ad signa spiritu per Christum gratiam conferunt, reuelatio & exhibitio, & tandem vitæ æternæ. Significat etiam Verbum grano sinapis assimilatum vtilitatem, quæ accipitur ex reprehensionis mordacitate & purgatione verbi quæ vtitur ut Pædagogus. Sicut autem Verbi multe in Euangelio reprehensiones, dum inuoluitur in Scribas & Phariseos, atque adeo in totam gentem Iudaicam, vitia eorum reprehendens, ut corrigantur, & suos etiam ab erratibus corripiens discipulos, ut in viam redirent. Nam & Petri reprehendit temeritatem, & filiorum Zebedei ambitionem, & Iudei arguit proditorem. Quod autem verbum reprehendens & expurgans rectè assimilatur grano sinapis, 40  
 ut patet ex eo quod scribit Dioscorides, dicens: Vinum, inquit, habet calefaciendi, extenuandi, extrahendi, pituitam eliciendi si mapsum fuerit. Granum ergo sinapis allegoricè significans Verbum acriter reprehendens & expurgans, humanæ naturæ plurimam affert vtilitatem: quam ut melius ostendat, comparat mel cum grano sinapis. Mel, inquit, est dulcissimum, sed generabilem; omnia enim dulcia, ut est medicorum sententia, bilescunt. Biliosa autem stomacho fastidium faciunt, quò fit ut faciliè euomantur. Bonitas autem mellis assimilatur: & ut mel fastidium, ita bonitas parit contemptum, non secus atque nimia familiaritas, teste Comico. Contemptus autem est causa perditionis. Nam dum reprehensio non adhibetur, nec peccati poena timeatur, qui ad peccatum sunt propensi, omni ablato peccandi impedimento, in omne genus sceleris feruntur precipites. Quo fit ut ad cohibendum vitium opus sit seueritate, alioqui absoluta bonitas 50  
 meruam reddit & dissolutum. Ea seueritas assimilatur sinapi, quod bilem, id est, iram diminuit, & flegma, id est, fastidium & superciliam excindit. Bili autem, id est, ira amputata & exciso flegmate, id est, superbia quæ corpori humano varios & asperos procreat morbos, remanet corpus temperatum, id est, bene temperatum. Vnde exstitit sanitas & animi & corporis. Nam bilis & flegma corpus, animus vero male afficit ira & superbia: quibus dum sua seueritate & acri castigatione medetur Pædagogus, is corpori & animo bonam affert constitutionem.

Quod

Quòd Pædagogus conuenienter paternæ affectioni feueritate & benignitate vsus sit. Cap. XII.

**H**IS iam peractis, consequens fuerit, ut Pædagogus noster Iesus vitam nobis veram describat, & qui in Christo est hominem erudiat & instituat. Est autem eius descriptio & informatio neque admodum terribilis, neque benignitate usque adeo dissoluta. Simul autem mandat, & mandatorum formas & characteres ita imprimit, ut ea possint perficere. Atque mihi quidem is ipse videtur hominem finxisse ex puluere: aqua autem regenerasse: spiritu verò auxisse: Verbo autem, <sup>Joan.</sup> pædagogi instar instituisse, ad filiorum adoptionem & salutem sanctis præceptis dirigens, ut cum terra genitum in sanctum & supercaelestem hominem suo aduentu transformasset, diuinam illam vocem maximè impleret: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. <sup>Genes. 1.</sup> Atque fuit quidem Christus hoc plenum quod dixit Deus. Alius autem homo intelligitur per solam imaginem. Nos autem, ô boni Patris filij, alumni boni Pædagogi, Patris voluntatem impleamus, Verbum audiamus, & verè salutarem Seruatoris nostri vitam exprimamus, hic iam meditantes caelestem vitæ agendæ formam, per quam effecti dij, semper germinante letitiæ & incorrupto boni odoris unguento inungamur, euidentis incorruptionis indicium habentes vitæ Domini formam & Dei vestigia persequentes: cui soli conuenit considerare, atque adeo cui curæ est quomodo & quânam ratione futura sit vita hominum sanior. Quinetiam ad hoc ut victu facile contenti simus, & quæ sunt superuacanea negligamus, accinctique & expediti & ad bonæ vitæ æternitatem parati simus, nos preparat, unumquemque nostrum esse ipsum sui ipsius penum docens. <sup>Matth. 6.</sup> Ne solliciti enim, inquit, sitis de crastino: dicens oportere eum qui in Christi numerum relatus est, sua sorte contentum, sibi per se seruientem, & cui satis sit in diem victum eligere. Non enim in bello, sed in pace institui mur. Atque bello quidem magno apparatu opus est, magnoque & profuso sumptu egent delitiæ: pax autem & dilectio, simplices & quæ lites ac negotia fugiunt sorores, non armis, neque profuso apparatu indigent. Nutriminum eius est Verbum. Verbum autem, id est, cui & demonstrandi & docendi principatus obtigit, à quo frugalitatem, simplicitatem, à fastuque alienationem, libertatis amorem, benignitatem & honesti studium ediscimus. Id, etsi vno Verbo cum virtutis coniunctione Deo similes reddimur, non ad socordiam ac negligentiam oportet traducere, sed elabora, & ne defatigeris, eris enim qualem non speras, neque verò conijcere potueris. Quomodo autem Philosophorum quidem alia est viuendi ratio, alia verò Oratorum, alia autem Luctatorum: ita est generosa ac liberalis affectio, liberæ voluntati quæ est honesti studiosa, conueniens, quæ accessit ex Christi pædagogia, & qui ad operationem eruditi, sunt decori, graues & honesti incessus & accubitus, nutritio & somnus, cubitusque & victus ratio, & alia disciplina. Non est enim nimis intensa ac vehemens eiusmodi Verbi eductio, sed moderata, & quæ iusto ac recto tenore consistat. <sup>b</sup> Hac etiam ratione Verbum est dictum Seruator, qui hominibus hæc verbalia & rationalia ad salutem, ut bono & integro sensu præditi essemus, inuenit medicamenta, opportunitatem quidem obseruans, noxam autem & damnum arguens, & animi affectionum causas exponens, & à ratione alienarum cupiditatum radices excindens, à quibus quidem abstinere oporteat præcipiens, omnia autem salutis antidota egrotantibus exhibens. Hoc est enim maximum, & maximè regium Dei opus, humanam seruare naturam. Atque medico quidem, qui ne quod faciat quidem ad salutem consulit, egroti succensent: diuino autem Pædagogo, quomodo non maximas se habere fatebuntur gratias, qui nec taceat, nec ani-

mo penetrabilibus contineat minas quæ ferunt ad exitium? sed & eas arguat, & quæ ad eas tendunt appetitiones excindat, & quæ ad rectam reipub. pertinent administrationē edoceat. Magnæ ergo illi sunt agendæ gratia. Ratione enim præditum animal, hominem inquam, aliquid aliudne dicimus quàm quod est diuinum oportere contemplari? Porro autem humanam quoque naturam dico eum oportere considerare, & ita viuere, ut iubet & dicat veritas, & ipsum Pædagogum & eius præcepta mirandum in modum admirantes, ut quæ inter se congruant & conueniant. Cui conuenienter imagini & similitu-  
dini oportet nos quoque, cum nos ipsos Pædagogo adaptauerimus, ita viuere, ut factis oratio reuera conueniat.

## COMMENTARIUS IN CAP. XII.

His iam peractis, consequens fuit. Cum ostendisset Clemens quisnam & qualis sit Pædagogus, & cuiusmodi sit eius Pædagogia, nunc venit ad ostendendum quibusnam præceptis Pædagogus suos pueros informet, & hominem instituat qui est in Christo, id est, qui vitæ suæ instituendæ exemplar habet in Christo. Ea autem præcepta dicit esse huiusmodi ut in iis tradendis is seruetur modus, ut neque terrorem incutiant, neque eneruent, remissosque & dissolutos reddant. Sed neque præcepta sunt eiusmodi, ut cui dantur causari possint se ea non posse exequi. Nam qui dat mandata, is eorum talem imprimit formam & characterem ut perfici possint ab iis quibus dantur, & ille ipse qui dat, ad ea implenda adiuuat. Sed quis ea dat præcepta? ipse Iesus noster Pædagogus. Ille autem ipse Iesus & nos creauit, & aqua in baptismo regenerauit accedente spiritu, & nos verbo instar Pædagogi erudit, ut in sanctum & cælestem hominem transformati qui prius eramus terreni, Dei in nos veram agnoscamus imaginem & similitudinem. Ea imago & similitudo est Dei Verbum, qui est splendor æternitatis & expressa imago substantiæ patris. Illud autem ad Dei factum esse imaginem & similitudinem, primum fuit plenum & omni ex parte absolutum in Christo homine qui est etiam Deus. Id ipsum tandem poterit etiam de nobis dici, si eius præcepta sequentes, & Dei vestigia persequentes, & incorruptionis vnguento delibuti, Christiani à Christo dicti, & à Deo adoptati, per gratiam & participationem Dei efficiamur. Hoc noster nostri curam gerens sibi proponit Pædagogus, cui maximè est curæ, ut humana natura sit quam sanissima, & ab omnibus animi & corporis vitiis & morbis remotissima. <sup>60</sup> *Hac etiam ratione Verbum dictum est Seruator.* Ad corporis sanitatem & ad animæ salutem nihil est melius quam certum tenere modum, & neque exuperare nec deficere. Hinc & corpora temperata, id est, bene temperata, in quibus humorum qualitates à natura constitutum tenent modum, & neque sunt, aut calidiores, aut frigidiores, aut humidiores, aut sicciores quam par sit, sana sunt: & sani sunt animi in quibus sunt morum virtutes quæ consistunt in mediocritate. Hoc qui præstat Pædagogus, merito *σωτήρ* dicitur. *Σωτήρ* autem dicitur qui dat salutem. Hoc vocabulum non posse Latine exprimi, Cicero dicit in Verrinis, nullum certè aliud habemus nisi Seruatoris, quo etsi alioqui minùs vsitato, non dubitauit uti Seneca in libro de beneficio: Saluatoris vocabulum passim vsurpant Doctores ecclesiastici, arbitrati, ut existimo, à Saluatore rem melius exprimi quam à Seruatore, cum tamen sit vtriusque eadem significatio, cum seruare non aliud sit quam salutem dare. Dicit certè Terentius, Hanc domum ne ipsa quidem salus potest seruare. Quod si quis existimet, significantius esse vocabulum Saluatoris quam Seruatoris, per me eis licebit duabus tantum mutatis literis Saluatorem dicere pro Seruatore, dum intelligant Seruatorem dici longè Latinius. Salutem autem dat Pædagogus rationalia adhibens medicamenta, quæ in literæ contextu Clemens exponit, vitiorum scilicet causas explicans, à ratione alienarum cupiditatum radices excindens, quæ sunt ægrotis noxia prohibens, & quæ sunt eis vitia & salutaria antidota exhibens. Quod autem rationalia dixit medicamenta, Græcè est *λογικά*, quod deriuatur à *λόγος*, quod & verbum significat & rationem quod linguæ Latine inopia non satis potest exprimere. Humanæ autem naturæ salutem dat Pædagogus quod est opus maximum & maximè regium. Quid est enim magis regium quàm eos beneficio afficere qui ab ipso reguntur? id autem facile potest cum sit Deus, est enim noster Pædagogus Deus & homo, quo fit ut & velit & possit.

Quòd quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, fit ex recta ratione, ita rursus peccatum præter rationem. Cap. XIII.



*λόγος ratio,  
p filio Dei  
hoc in loco  
necessariò  
vertitur.*

VID QUID est præter rectam rationem, id est peccatum. Iam enim quæ sunt maximè generales animi affectiones seu perturbationes hoc modo definiendas censent Philosophi. Cupiditatem quidem, appetitionem quæ non paret rationi: Metum autem, dissolutionem quæ non paret rationi: Voluptatem autem, elationem animi quæ non paret rationi. Si ergo quæ in rationem est inobedientia, peccatum generat, quomodo non necessariò rationis obedientia, quam quidem finem.

finem dicimus, parit ac procreat id quod vocamus honestum ac decorum? ipsa enim virtus, est animæ concinna & congrua affectio, quæ rationi subijcitur per totam vitam. Quinetiam, quod est supremum omnium, ipsam, inquam, Philosophiam definiunt, studium rectæ rationis, adeo ut sit necessariò delictum, quicquid sit propter errorem rationis, & meritò Græcè vocetur ἀμάρτημα, hoc est, erratum, quod etiam peccatum significat: Iam enim, quando primus homo peccauit, & Deo non obedijt; Et iumentis, inquit, est assimilatus homo, qui præter rationem aberrarat meritò rationis expers existimatus comparatur iumentis. Hinc etiam dicit Sapientia: Equus ad coitum libidinosus, & adulter irrationali iumento assimilatus. Et ideo subiungit: Quocunque super eum sedente hinnit. Non amplius, inquit, homo loquitur. Non est enim amplius particeps rationis, qui peccat præter rationem: est autem expers rationis bellua, dedita cupiditatibus, quibus omnes voluptates insident. Quod ex rationis autem obedientia rectè & ex virtute geritur, ὁρμητικὸν & καὶ ὁμιλικόν, hoc est, quod congruit, & conuenit, nempe officium, vocant Stoici. Quod itaque decet & congruit, nempe officium, id etiam conuenit. Obedientia autem fundatur mandatis. Ea autē monitionibus, quæ cū sint eadem, veritatem sibi scopum proponentes, ad extremum expetendum, quod finis intelligitur, erudiunt & instituunt. Pietatis autem ac religionis finis æterna est in Deo requies. Aui autem seu æternitatis principium, est noster finis. Quod autem est pietatis honestum quod rectè & ex virtute geritur, id quod decet & conuenit, nempe officium, operibus efficit. Vnde officia meritò consistunt in actionibus, non autem in dictionibus. Et est Christiani quidem actio, rationalis animæ operatio, ex sincero ac prudenti iudicio & appetitione veritatis, quæ per coniunctum simulque opem ferens corpus peragitur. Quod decet autem ac conuenit, officium inquam, est quæ in vita Deum & Christum sequitur voluntas una, quæ se propter vitam æternam rectè & ex virtute gerit. Etenim Christianorum vita quam nunc instituimus, est quidam conuentus ac congregatio rationalium actionum: hoc est, eorum qui à verbo seu ratione docentur, quæ non labitur operatio, quam quidem fidem appellamus. Conuentus autem & congregatio sunt mandata Domini, quæ cū sint diuinæ sententiæ, monita spiritalia, nobis scripta sunt, ut quæ & nobis ipsis & proximis bene possint quadrare. Quinetiam ipsa quoque ad nos reuertuntur, sicut globus qui propter repercussionem ad eum qui iacit recurrit. Vnde etiam sunt ea quæ decent & conueniunt, nempe officia ad diuinam pædagogiam necessaria, ut quæ à Deo præcepta & ad salutem sint tradita. Et quoniam eorum quæ sunt necessaria, aliqua quidem solum ad vitam hanc agendam pertinent, alia verò hinc ut illic bene viuamus erigunt & extollunt: conuenienter quoque officiorum, alia quidem ad viuendum, illa verò ad rectè viuendum ordinantur. Atque quæcunque quidem ad gentiliter viuendum præcipiuntur, ea vulgò apud multos sunt publicata. Quæ autem ad bene viuendum conueniunt, ex quibus æterna illa vita acquiritur, ea hæc veluti adumbrata ex ipsis scripturis colligentibus licebit considerare.

## COMMENTARIUS IN CAP. XIII.

60 QUID QUID est præter rectā rationē. Traditurus Clemens præcepta ex Christi Pædagogia, quæ nō ad viuendum tantum instituunt, cuiusmodi sunt præcepta gentilium, sed ad bene viuendum ut æternam vitam tandem assequamur, quod est finis Christianorum, in eo autem illa versantur præcepta ut peccata fugiamus, bona autem opera, quæ κατὰ δυνάμειν, id est, quæ rectè & ex virtute sunt sequamur, primum docet quid sit peccatum, & quid bonum opus, seu quod rectè & ex virtute geritur. Peccatum ergo esse dicit quicquid est præter rationem, bonum autē opus seu rectè factum, id quod fit conuenienter rationi. Quod quidem ex eo probat quod generales animi affectiones seu perturbationes à Philosophis nempe Stoicis ita definiuntur, ut dicatur earum quælibet non parere rationi. Quod fit autem non parendo rationi, fit præter rationem. Quod fit autem præter rationem, est peccatum. Quod fit autem obediendo rationi, id est, bonum opus, quod κατὰ ρηµα dicitur, & κατὰ λόγον & ὁρμητικόν, id est, quod decet & conuenit, & perfectum



Pfal. 4.

officium. Quod fit autem obediendo rationi, id fit conuenienter rationi. Ea autem obedientia quæ iubentem sequimur rationem, fides dicitur, quæ non solum significat credulitatem & fiduciam, sed etiam in se continet promptam & efficacem Dei præceptis obediendi voluntatem. Ratio autem non solum significat diuinam animæ hominis facultatem, à qua homines dicuntur λογικοί, id est, rationis participes, sed veram illam & per se consistentem rationem, quæ à nobis & verbum & ipsa Dei appellatur sapientia, à qua profuit & deriuatur quicquid est in nobis rationis: quam falso quidem Seneca vocat diuini spiritus portionem in nobis mesam, & Horatius diuinæ particulam auræ: non enim ea in nobis existit per ipsam Dei essentiam, sed veluti per quandam lucis illuminationem, conuenienter ei quod scribit Psalmographus; Signatum est supra nos lumen vultus tui Domine. Quæ ergo huic verbo seu rationi, quæ nostram inspirat & illuminat animam, præstatur obedientia quæ fides dicitur, in nobis procreat quod bonum est, honestum & decorum. Inde existit virtus, quæ est concinna & congrua animæ affectio per totam vitam subiecta rationi. Boni enim & honesti particula non est virtus censenda, sed oportet ut ea semper sibi constet, nec villo tempore intermittatur. Quod vsuuenit si anima pareat rationi. Cui parendi si quis studio teneatur, & ut id faciat diligenter meditatur, is dicitur Philosophus, & hoc studium appellatur philosophia, nempe studium sapientiæ, quæ est recta ratio. Eam rectam rationem qui non sequitur, nec ei parer, sed eam auersatur vel ab ea aberat, tantum abest ut sit Philosophus, ut ne homo quidem sit dicendus, ut qui non sit particeps rationis, sed eius expers comparetur iumentis, & sit similis bestiis. Qui ergo eam rectam rationem non sequitur, nec ei parer, is dicitur errare & peccare. Non peccat ergo qui iubenti obedit rationi. Sed cum sit obedientia, oportet etiam ut sint mandata quibus obediatur: ut eis autem obediatur opus est etiam admonitionibus. Cum sint autem Dei mandata ideo constituta, ut ad vitam perueniatur æternam: is demum recte obedit mandatis qui sibi tanquam scopum proponit æternam in Deo requiem & vitam æternam. Sed ut eam assequamur, non satis est hic viuere, sed etiam bene oportet viuere. Ad id nobis opus est præceptis, quæ conuenienter Christi Domini Pædagogia, ex sacris literis exprompsit Clemens. Gentibus quidem satis est si viuant, & eam demum vitam existimant beatam, quæ hic perpetuis fruitur voluptatibus. Nos autem hic bene viuamus, ut hac laboriosa tandem perfuncti vita, vitam tandem assequamur æternam, qua nec cogitari quidem potest quidquam melius & beatius. Bene autem viuemus, si nos & in nos ipsos & in proximos nostros recte geramus. Quod autem à nobis fit in proximos, ad nos quoque non secus reuertitur quam globus percussus ad eum qui iecit reuertitur. Consistit autem bonum opus seu recta operatio, & perfectum officium, non in dictionibus sed in actionibus quæ ab animo fiunt, sed non sine adiumento corporis. Harum autem actionum à ratione proficiscentium, & quæ non labuntur, conuentus, vitam constituit Christianorum, quæ fides appellatur. Ad eam per Pædagogiam sumptam ex sacris libris in sequenti libro nos instituet Clemens. Tota enim Christianorum vita nihil est aliud quam fides, quæ certa ac firma promissorum spe sustentata, bonas per charitatem edit operationes.

## CAPITA LIBRI SECVNDI PÆDAGOGI.

Quomodo in alimentis versari oporteat.

Quomodo oporteat se in potu gerere.

Quod non oporteat sumptuosæ ac magnificæ suppellectilis studio teneri.

Quomodo in conuiuio sit relaxandus animus.

De risu.

De turpiloquio.

Quænam obseruare oporteat eos qui vrbane ac ciuilitate vnà viuunt.

An vnguentis & coronis sit vtendum.

Quomodo se in somno gerere oporteat.

Quænam de liberorum procreatione tractanda sint.

De calceamentis.

Quod gemmas & mundum aureum non magni pendere & admirari oporteat.

Cap. 1.

Cap. 2.

Cap. 3.

Cap. 4.

Cap. 5.

Cap. 6.

Cap. 7.

Cap. 8.

Cap. 9.

Cap. 10.

Cap. 11.

Cap. 12.

CLEMENS

## CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI PAEDAGOGI

## LIBER SECVNDVS.

Quomodo in conuiuio versari oporteat. Cap. I.



PROPOSITVM itaque institutum & scopum sequentibus, & scripturas ad eam paedagogia partem, quæ vitæ utilis futura est diligentibus, qualem esse in tota vitæ eum qui Christianus dicitur oporteat, summam describendum est. Nobis igitur à nobis ipsis incipiendum est, & quomodo nos componere ac moderari oporteat. Compositi itaque proportionem & commoderationem coniectantibus, quæadmodum unum-

20 quemque nostrum se in suum corpus gerere, vel potius quomodo id dirigere oporteat, dicendum est. Quando enim quibus à rebus externis, & ab ipsa præterea educatione corporis ad mentem à ratione deductus, eorum quæ in homine secundum naturam eueniunt contemplationem accuratè perfectèque didicerit, sciet non esse studium in res externas conferendum: hominis autem esse proprium, animam expurgare oculum, castamque & sanctam carnem suam tueri. Qui enim ab illis purè emundatus exolutusque fuerit per quæ est adhuc pulvis, quidnam aliud seipso habuerit conducibilis ad hoc, ut recta via ingrediatur ad Dei comprehensionem? Atque alij quidem homines viuunt ut comedant, quod certè etiam rationis expertis euenit animantibus, quibus nihil aliud quàm venter vita: nobis autem Paedagogus præcipit comedere ut viuamus; neque enim nostrum munus est nutritio, neque institutum scopusue noster voluptas: sed ea nutritio est propter nostram hanc mansionem, quam ad incorruptionem rationis instituit: & ideo secernitur ac seligitur alimentum. Est autem ipsam reuera simplex, & non nimis opipare & curiose paratum pueris simplicibus, & non curiosis conueniens, ut quod aptum sit ad viuendum non ad delitias. Ipsum autem 40 vivere, ex duobus, sanitate scilicet & viribus, constituitur, quibus maximè conuenit alimenti facilitas, ut quod & ad digestionem & corporis leuitatem sit utile: ex quibus incrementum, sanitas, & iustæ vires: non autem iniusta, lubrica & misera, quales sunt quæ Athletis ea illa sua edendi necessitate obueniunt. Sunt itaq; multiplices qualitates respuendæ, quæ varia detrimenta pariunt, malas corporum habitudines, stomachorum subuersiones, cum corruptus & constupratus sit gustus, misera & infausta quadam condiendi arte, & inani in faciendis bellarijs artificio. Audent enim appellare nutritionem, deliciarum exercitationem, quæ in noxias voluptates dilabitur. Antiphanes autem Delius medicus vel unam hanc dicit esse morborum causam, ciborum varietatem: cum qui veritatem egreferunt, multiplici nescio quæ vana gloria frugalem & moderatum victum abiurent, & transmarinas escas anxie perquirunt. Atque mihi quidem venit in mentem eorum morbi misereri: ipsos autem non pudet suas decantare delitias, cumque sunt in freto Siculo, murænas anxio & sollicito animo perquirentes, & Meandri anguillas, & qui in Melo sunt hædos, & qui in Scyatho mugiles, Pelori conchas, & Abydena ostrea, nec 50 manas quæ sunt in Lipara prætermittentes, nec rapum Mantinicum, nec betas quæ sunt apud Ascreos, & pectines Methymnaeos exquirentes, & soleas Atticas, & turdos Daphnios, & caricas Chelidonias, propter quas infelix Persa cum quingentis mille millibus in Græciam est profectus: Phasidis aues præterea coëmentes. Attagenas Egyptias, medicum pauonem. Hæc condimentis immutantes, ij qui sunt gula dediti, obsonijs inhiant,

αἰσχρογῆα.

Ἰνίται ἀνίγαι, πῖσκις γένος, de quo vide Athenæum & Aristotelē.

P ij

- quacunque tellus, & profunda Ponti, immensaque alit latitudo aëris, ingluviei suae ea comparantes. Videntur reuera isti insatiabiles, solliciti ac anxij ciborum indagatores, ad delicias ac voluptates suas mundum irretire, sibilantibus sartaginibus undique circumstrepentes, & circa cochlear & mortarium totam suam vitam consumentes, edaces atque omniuori homines, materiam ignis instar apprehendentes. Quinetiam facilem cibum, nempe panem effæminant, quod frumenti est nutriendum excutientes, ut quod est alimenti necessarium, sit probrum voluptatis. Nullum autem habet apud homines terminum delicata ingluuies. In liba enim placentas & bellaria est prouecta, mensarum secundarum multitudinem inueniens, omnes qualitates aucupans. Mihi autem videtur
1. Corint. 6. homo qui est eiusmodi, nihil esse aliud quam bucca. Ne desideres, inquit Scriptura, cibos diuitum: ij enim vitæ non veræ & turpi sunt coniuncti. Illi enim dant operam obsonijs quæ finis paulò post excipit: nobis autem cibum caelestem venantibus, necesse est ventri qui est sub cælo imperare, & multò magis ijs quæ ei sunt amica & grata: Quæ Deus abolebit, inquit Apostolus, voraces gulæ cupiditates iure execrans. Esca enim ventri, ex quibus hæc carnalis, & quæ interitum affert, vita dependet, quam audent nonnulli vocare charitatem, effrenata lingua utentes, nempe quadam prandiola & nidorem ius redolentia, pulchro & salutari Verbi opere appellantes, sanctificatam charitatem ollulis & iuris fluente iniuria afficientes, potuque delitiis & fumo illud nomen maledicto persequentes: falluntur autem existimatione, ut qui Dei promissum prandiolis se posse emere expectauerint. Quæ enim lætitiæ causa sunt congregationes, ipsi quoque recentes & cœnulas, & prandia & epulas, hunc cœtum iure vocauerimus, rationem sequentes. Has autem epulas ἀγάπας, id est, charitates, non vocauit Dominus. Dicit itaque alicubi quidem: Quando inuitatus fueris ad nuptias, ne primo loco accumbas, sed quando fueris vocatus, accumbe in ultimo loco; alibi autem: Quando feceris prandium aut cœnam. Et rursus: Sed quando feceris epulum, voca mendicos, propter quod cœna maximè est facienda. Et præterea: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Sed sentio vndenam effluxerit speciosa cœnarum appellatio: nempe ex gutturibus. Insaniæ bellariorum ventitator, ait Comicus. Reuera enim multa multis sunt cœnæ gratia: nondum enim didicerunt Deum parasse suo opificio, homini inquam, cibum & potum, ut conseruetur, non autem ut voluptate afficiatur. Nam nec corporibus quidem natura insitum est, ut ex multiplici ciborum varietate iuuentur. Contra enim planè qui cibis utuntur vilissimis, sunt robustiores, saniores, & generosiores: ut famuli dominis, & agricolæ possessoribus: & non solum fortiores, sed etiam prudentiores, ut Philosophi diuitibus. Non enim mentem alimentis obruerunt, neque ipsam voluptatibus decipiunt. Charitas autem reuera est caeleste nutrimentum, rationale epulum: omnia sustinet, omnia suffert, omnia sperat, charitas nunquam excidit. Beatus qui comedit prandium in regno Dei. Casus autem est omnium grauissimus, si quæ charitas non potest excidere, supernè è calis ad insculam humi abiiciatur. Et tu me eam existimas putare cœnam quæ aboletur? Si facultates, inquit, meas distribuero, charitatem autem non habeam, nihil sum. Ab uniuerfa hac charitate dependet Lex & Verbum, si Dominum Deum tuum & proximum dilexeris. In calis est hoc caeleste conuiuium, quod βωχία Græcè dicitur. Terrestre autem, dictum est cœna, ut ostensum est ex Scriptura; & fit quidem cœna propter charitatem: sed non est cœna charitas, verum socialis beneuolentia, & quæ sua lubenter impertit, indicium. Ne quod ergo bonum nostrum est, maledictis impetatur. Non est enim regnum Dei esca & potus, dicit Apostolus, ut fluxum & quod est unius diei intelligatur prandium: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto

Vocabant  
Clementis  
tempore non-  
nulli prandia ac con-  
uiuia ἀγά-  
πας, hoc est,  
charitates.  
Lucæ 14.

Ibidem.

I. Corin. 13.

Ibidem.

Matth. 23.

Rom. 14.

sancto. Qui de hoc prandio comederit, is eorum quæ sunt, optimum possidebit, nempe regnum Dei, sanctum charitatis conuentum hic meditatus, nempe caelestem Ecclesiam. Charitas ergo res est pura & Deo digna: officium verò eius est communicatio. Cura autem disciplina est Charitas, quam dicit Sapientia: Charitas verò observatio legum eius. Sapient. 6. Hæ autem letitiæ habent quoddam charitatis incitamentum ex nutrimento publico, quod ad æternam assuefacit oblectationem. Charitas ergo non est cæna: epulum autem à charitate pendeat. Deut. 6. Discant enim, inquit, filij tui quos dilexisti Domine, quod non generationes fructuum nutriant hominem, sed verbum tuum eos qui tibi credunt conseruat: non enim in pane viuet iustus: Sed sit nobis cæna tenuis & expedita, apta ad vigilias, inpermixta diuersis qualitatibus, & quæ à pedagogi disciplina minimè sit aliena. Bona enim nutrix ad communicationem est charitas, quæ copiosum habet viaticum, nempe sufficientiam, quæ quidem dimenso iusta quantitate alimento præfecta, salubriter corpus administrans, etiã proximis ex eo aliquid distribuit. Victus autem qui inundat & obruit sufficientiam, homini multum officit, animam quidem ignauam reddit & inertem, corpus verò valetudinarium, & quod in morbos facile prolabitur, efficiet. Quinetiam voluptates quæ in iudicandis aromatibus conditis dapibus sunt morosæ & difficiles, probra & maledicta inurunt: utpote liguritionem, ingluuiem, edacitatem, voracitatem, insatiabilitatem, & alia huiusmodi. Muscæ quoque ijs nominibus aptissimè conuenientes, & mustellæ, & adulatores, & gladiatores, & agrestia genera parasitorum, ventris voluptate: alij quidem rationem, alij verò amicitiam, alij autem vitam ipsam vendentes, super ventrem serpentes, bestia hominibus similes, ad imaginem patris sui, edaces voracisque beluæ, & qui eos ἀσώτους, appellant, bene mihi videntur eorum finem significasse: ut qui eos vocent ἀσώτους, hoc est, à salute alienos, per elisionem elementi σ. An non enim sunt eiusmodi qui in ollis versantur, multiplicibusque exquisitorum alimentorum voluptatibus, qui sunt humiles & abiecti animi, terræ planè filij, qui victum in dies persequuntur perinde ac non victuri? Eos miseros pronunciat per Esaiam sanctus Spiritus, cum nomen Charitatis sensim nescio quomodo ab eis sustulisset, quoniam non erat epulum rationi consentaneum: Ipsi autem fecerunt letitiam, occidentes vitulos, & oues sacrificantes, dicentes: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Et quod eiusmodi delitias peccatum existimet, subiungit: Et non dimittetur hoc vestrum peccatum, donec mortui fueritis. Non dicens peccati remissionem mortem insensilem, sed retributionem peccati morti salutis adiudicans. Prou. 4. 20. Ne lateris autem propter execrandas delitias, dicit Sapientia. Hic autem de idolothytis quoque, hoc est, de ijs quæ immolata sunt idolis faciendæ est mentio, quoniam modo præcipiat ab ijs esse abstinendum. Illa mihi videntur execranda & abominanda, quorum sanguinem superuolant. Subter sunt animæ quæ erebum hoc nunc lumine cassæ. Nolo enim vos fieri participes demoniorum, dicit Apostolus. Eorum enim qui seruantur, & eorum qui pereunt, separata sunt nutrimenta. Ab his ergo est abstinendum, non quod pertimescamus, non est enim in eis aliqua potentia, sed quod propter nostram conscientiam, quæ sancta est, & propter demonum odium, quibus illa sunt dedicata, auersemur: & præterea, propter eorum qui multa procliuiter discernunt, ac verentur imbecillitatem, quibus infirma polluitur conscientia: Cibus enim nos non commendabit Deo: neque quæ intrant co- 1. Corint. 8. Marth. 11. inquinant hominem, sed quæ ex ore, inquit, exeunt. Vsus enim nutrimenti est indifferens: Neque enim si comedamus, inquit, plus habemus: neque si non comedamus, deficiamus. Sed non est consentaneum ut sint mensæ demoniorum participes, qui spirituali ac diuino nutrimento digni sunt habiti. Arnon habemus potestatem comedendi & bibendi, & mulierem circumducendi, dicit Apostolus? sed voluptatibus, scilicet, 1. Corint. 8. Ibidem.

imperantes, arcemus cupiditates. <sup>3</sup> Videte ergo ne hæc nostra potestas offensionem offerat imbecillis. Non oportet ergo nos veluti prodigè & profusè viuentes, quemadmodum est in Euangelio similitudo filij diuitis, abuti donis patris, sed eis uti, ut qui ipsis constanter imperemus: ut in cibos enim regnum & dominatum obtineamus, non ut eis seruiamus, ordinati sumus. Res est ergo præclara maximè expetenda, id quod verum est suspicientes, supernum alimentum persequi, & eius quod verè est inexplebili spectaculo impleri, firma, stabili, & pura voluptate fruantes. Hanc enim charitatem oportere nos suscipere ostendit cibus Christi. Est autem valde à ratione alienum & inutile, & nequaquam humanum, pecudum more pinguefactum, morti nutriti, deorsum in terram respicientes, & è terra semper in mensas procumbentes, lautam & delicatam vitam persequètes, id quod bonum est, hic utique in vita quæ non est futura infodientes, soli sibi deuoratori blandientes, propter quam in maiori pratio sunt coqui quam agricola. Non enim poculorum circulationem tollimus, sed cõsuetudinis prolapsionem, tanquã calamitatem, habemus suspectam.

<sup>1. Cor. 10.</sup> Quocirca vitandus est luxus, pauca quedam & quæ sunt necessaria sumentibus: & si quis nos inuitat infidelium, & accedere statuamus (bonum est enim cum insolentibus & immodestis hominibus non versari) quicquid apponitur iubet nos comedere, nihil interrogantes propter cõscientiam. Similiter autem iussit nos ea quæ sunt in macello citra ullum scrupulũ ullamve curiosam indagacionem emere. Non est ergo omnino à varijs cibis abstinentium, sed non est in eis studiũ ponendum. Ea autem quæ apponuntur sumenda sunt, ut decet Christianum, cum quidem qui nos inuitauit honorantes, innoxia & quæ satietatem non afferat sermonis & cõgressionis societate: sumptuosas quæ inferuntur dapes indifferentes esse existimantes, obsonia despicientes, ut quæ nõ sint paulò post. Qui comedit, cum qui non comedit non spernat. Qui autem non comedit, cum qui comedit non iudicet. Cũ autem parum fuerit progressus, præcepti quoque causam exponet: Qui comedit, inquit, Domino comedit, & Deo agit gratias: & qui non comedit, Domino non comedit, & Deo agit gratias: ut sit iustum nutrimentum gratiarum actio. Porro autem qui semper agit gratias, is in voluptatibus non versatur. Quòd si etiam propter virtutem cõuiuas aliquot inuitemus, eò magis à lautis & delicatis his cibis est abstinentium, euidentis virtutum exemplar nos ipsos exhibentes, sicut ipsi Christum exemplar habuimus. Si quid enim eiusmodi ciborum fratrem offendit, nõ comedam, inquit, in æternum, ne fratrem meum offendam. Exigua cõtinentia hominem lucrifacio. An non habemus potestatem comedendi & bibendi? Et veritatem cognouimus, inquit, quòd nihil est idolum in mundo, sed solus reuera & unus noster Deus, ex quo omnia, & unus Dominus Iesus. Sed tua, inquit, scientia perit frater infirmus, propter quem mortuus est Christus. Qui infirmorum fratrum cõscientiam verberant, in Christum peccant. Hac quidem certè ratione Apostolus de nobis cautionem adhibens, cœnas discernit: iubens non commisceri, si quis frater inueniatur qui dicatur esse fornicator, vel adulter, vel idololatra, nec obsonium quidem comedere, nec sermonem conferre, quod illinc procedit inquinamentum habens suspectum, sicut & mensas demoniorum. Atque bonum quidem esse carnem non comedere, nec vinum bibere, & ipse fatetur, & Pythagoræ: hoc enim magis est feræ: & quæ ex eis ascendit exhalatio, cum sit crassior & turbidior, offundit animæ tenebras. Quòd si quis ea quoque sumat, non peccat, modò ea moderatè ac temperatè sumat, non eis nimium deditus, neque ab eis dependens, neque obsonia deuorans ac deglutiens. Ei enim vox personabit, dicens: Noli propter escam destruere opus Dei. Est enim insipientis, ea quæ publicis apponuntur epulis, valde mirari & stupere, postquam senseris eas quæ ex verbo percipiuntur delicias: multò est autem insipientius in pulmentorum seruitutem redigere oculos, adeo ut eorum,

ut eorum, ut ita dicam, incontinentia simul feratur à ministris. Quomodo autem non est inutile è sedibus surgere, propemodum faciem in ollas iniicientes, è sedibus tanquam è nido prospicientes, ut quod vulgò dicitur, vaporem errantem excipiant per respirationem? Quomodo autem non est alienum à ratione, manus condimentis immiscere, vel perpetuò ad obsonium extendere, non gustantium ritu, sed rapientium, se immoderatè & indecorè implentes? Licet enim videre eos qui sunt eiusmodi, suibus vel canibus propter voracitatem assimilari, potius quàm hominibus: qui adeò festinant ut saturentur, ut ambæ buccæ simul inflentur, elatis vasis quæ sunt in facie: quinetiam sudorem præterea diffundi, dum arctè comprimuntur propter insatiabilitatem, & anhelant propter intemperantiam, festinatione indecora, & ab honesta consuetudine aliena, abstruso in ventrem nutrimento, tanquam ad viaticum, non ad digestionem, reponunt edulia. Atque cum semper malum sit immoderatio, ea in nutrimentis maximè reprobatur. Ingluuius itaque, quæ græcè ὀψαλῖα dicitur, nihil est aliud quàm in obsonij usu immoderatio. Dicitur etiam ἀμύγνια, quæ quidem est circa guttur insania: & γαστρίμυγνια, quæ est in alimento intemperantia, & ut ipsum nomen indicat, in ventrem insania. Insanus enim græcè μῦγος dicitur. Eos itaque qui in epulis iniuriam facere meditabantur Apostolus increpans, dicit: Vnusquisque enim propriam cœnam præsumit in comedendo: & alius quidem esurit, alius vero est ebrius. Annon domos habetis ad comedendum & bibendum? aut Dei ecclesiam contemnitis, & pudore afficitis eos qui non habent? Apud eos autem qui habent, qui citra pudorem comedunt, insatiabiles seipso dedecore afficiunt. Ambo autem malè faciunt, hi quidem ut qui eos qui non habent grauauerint, ut qui suam intemperantiam apud eos qui habent aperuerint. Necessariò ergo aduersus eos qui pudorem exuerunt & insatiabiles, quibus nihil sufficit, cœnis impudentius utentes, secundò rursus Apostolus in vocem erupit indignantem: Quamobrem fratres mei conuenientes ad comedendum, alter alterum expectate. Si quis autem esurit, domi comedat, ne in iudicium conueniatis. Ab omni ergo seruili & illiberali actione abstinendum est, honestè tangendo quæ apponuntur, & manum, & lectum, & barbam seruando impollutam, faciei decorem immobilem, & non huc & illuc se versantem custodiendo, nec inter comedendum se indecorè gerendo, sed manum ordinatè certis interuallis adhibitis porrigendo. Est etiam cauendum ne inter comedendum loquaris, sit enim vox indecora, & non satis expressa ac significans, ut quæ plenis buccis in angustum coërceatur: & lingua quæ nutrimento premitur, à naturali operatione præpedita, oppressam edit prolationem. Sed nec simul edere & bibere conuenit: est enim maximæ intemperantiæ tempora confundere, quorum usus non simul conueniunt. Et siue comeditis, inquit, siue bibitis, omnia ad gloriam Dei facite, verà frugalitatem ac tenuitatem tanquam scopum proponentes: quam mihi Dominus quoque videtur significasse, cum panes benedixit & assos pisces, cum quibus suos discipulos conuiuio excepit, cibi non nimis exquisiti pulchrum exemplar inducens. Ille itaque piscis quem (cùm iussisset dominus) cepit Petrus, ipse quoque facile, diuinitus donatum, frugaléque ac moderatum nutrimentum significat. Per eos autem qui ex aqua ascendunt ad escam iustitiæ, monet auferre luxuriam, & auaritiam, tanquam piscis numisma, ut separet vanam gloriam, & dato statere publicanis, redditis Cæsari quæ sunt Cæsaris, Deo seruet quæ sunt Dei. Habet autem stater alias quoque solutiones quæ minimè ignorantur: sed ea tractare non est huius temporis: sufficit autem admonitio, ea nobis ad præsens institutum utentibus, cùm à Verbi floribus minimè discrepet, quod quidem iam saepe fecimus, ad eam de qua agitur questionem, fontem longè utilissimum attrahentes, ut irrigentur quæ à Verbo plantantur. Etsi enim omnium mihi licet esse particeps, non omnia tamen expediunt: citò enim adducuntur



ut ea faciant quæ non licet, qui faciunt omnia quæ licet. Quemadmodum autem non ad-  
 uenit iustitia per auaritiam & plura habendi cupiditatem, neque temperantia per intem-  
 perantiam: ita nec victus Christiani ratio lautitiis paratur & delitiis. A cibis enim ti-  
 1. Cor. 10. tillantibus & ad venerem incitantibus, procul est mensa veritatis. Esi enim maximè pro-  
 pter homines omnia facta sunt, non tamen omnibus uti bonum est, sed neque semper: nam  
 tempus, occasio, modus, & ad aliquid relatio, non parum ei qui instituitur momenti  
 afferunt ad id, quod est sibi utile. Atque hoc quidem aptum est, & magnam habet vim  
 Diuitiæ, 10  
 πλῆτος: Plu-  
 tus autem  
 cæcus fin-  
 gitur.  
 Matth. 6. ad abolendam vitam quæ est ventri dedita, ad quam quidem diuitiæ incitant, non quæ  
 sunt acribus oculis, sed nimia quæ circa gulæ insaniam cæcutiunt copia. Nemo autem ad  
 res necessarias pauper est, neque homo unquam despicitur. Qui enim & pennata & na-  
 tatilia, & ut semel dicam, à ratione aliena nutrit animalia, unus est Deus, eis autem ni-  
 hil deest, etsi nullam de victu curam gerant. Nos autem eis sumus eò præstantiores, quòd  
 & Domini: & Deo eò familiariores, quòd & temperantiores. Facti autem sumus non  
 Prouerb. 13. ut comedamus & bibamus, sed facti sumus ut essemus ad Dei agnitionem: Iustus enim, 20  
 inquit, comedens, impletur animo: ventres autem impiorum egeni, ut qui nunquam cessa-  
 turas cupedias appetant. Magnificentia autem & sumptuosus apparatus non ad solum  
 usum, sed etiam ad socialem communicationem aptus est: quocirca ij cibi sunt cauendi,  
 qui non esurientes nos cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam præstigiis  
 fallentes. Annon est enim vel in moderata frugalitate multiplex ciborum varietas? bulbi,  
 oliuæ, aliquot olera, lac, caseus, fructus, & quæcunque absque iure coquuntur: & si assa-  
 vel elixa carne opus fuerit, ea quoque est impertienda. Habetis hîc aliquid esculentum? 30  
 Luc. 14. dixit Dominus discipulis post resurrectionem. Illi verò, ut qui frugalitatem exercere ab eo  
 didicerant, assi piscis ei partem dederunt. Et cum coram eis comedisset, dixit eis, inquit  
 Lucas, quæcunque dixit. Ad hæc autem, ne bellariorum quidem expertes esse oportet eos  
 qui rationi conuenienter cenant. Ex cibis enim ij sunt aptissimi, quibus ex se uti licet abs-  
 que igne, quoniam sunt paratiores: secundi autem, qui sunt simpliciores ac viliiores, ut  
 antè diximus. b. Iis autem qui ad luxum mensarum sunt propensi, & suos sibi morbos nu-  
 triunt, præest dæmon helluo maximus, quem ego non verebor appellare Ventriddæmonem, 40  
 dæmonum omnium pessimum & perniciosissimum. Is autem est reuera similis illi qui di-  
 citur ventriloquus. Melius est autem esse fœlicem, quàm habere habitantem dæmonem.  
 c. In usu enim virtutis consistit fœlicitas non in voluptate. Matthæus itaque Apostolus se-  
 minibus, baccis & oleribus absque carnibus utebatur. Ioannes autem continentiam vl-  
 terius extendens, locustas & mel agreste comedeat. Porro autem Petrus quoque abstine-  
 bat à suis. Sed ei persuasit quæ in eum cecidit ecstasis, ut scriptum est in Actibus Apo-  
 10  
 stolorum: Et videt cælum apertum, & vas quoddam quatuor initis alligatum super ter-  
 ram, omnes quadrupedes, & serpentes terræ, & volucres cæli in ipso. Et vox ad ipsum fa-  
 cta est: Surge, & occide, & comede. Petrus autem dixit: Nequaquam Domine, quo-  
 niam omne commune & immundum nunquam comedi. Et vox rursus ad eum secundo  
 facta est: Quæ Deus mundauit ne communia dixeris. Ergo nobis quoque usus est indiffe-  
 60  
 rens: Non enim quæ intrant in os coinquinant hominem, sed in intemperantia inanis e-  
 xercitatio. Deus enim qui finxit hominem: Omnia vobis, inquit, erunt in cibum. Olera  
 autem cum charitate sunt meliora, quàm vitulus cum fraude. Hoc nobis rectè in memo-  
 riam reuocat id quod antè dictum est, quòd non sunt olera charitas, sed sumenda sunt cœ-  
 næ cum charitate, in quibus bona quidem est media constitutio, in omnibus, sed maximè  
 in apparatu conuiuij. Nam sunt extrema quidem periculosa: media autem bona: medium  
 est autem, quicquid non eget rebus necessariis. Nam quæ sunt secundum naturam appeti-  
 tiones, cir-

siones, circumscribuntur sufficientia. <sup>a</sup> Porro autem Iudæis per legem summo consilio annuntiatur frugalitas. Innumerabilium quippe rerum usum per Moysen abstulit Pædagogus, causas illis adiungens, occultas quidem, quæ erant spirituales, apertas autem, quæ carnales, quibus etiam crediderunt: his quidem, quod ungulam non habeant bifidam: illis verò, quod cibum non ruminent: aliis verò, quod ex aquatilibus sola squammas non habeant, Leuit. 11. adeo ut eis omnino pauca restarent apta ad alimentum. Quæ autem permisit tangere, eorum rursus prohibuit morticina, & quæ simulachris immolata, & quæ suffocata fuerant: nam ne hæc quidem licet tangere. Quoniam enim fieri non potest, ut qui iucundis utitur, ab eis suscipiendis abstineat, ei contrariam vitæ rationem opposuit, donec qui ex more proficiscitur ad voluptatem ac delectationem impetum dissolueret. Hominiibus autem sæpe numero quidem damnum & molestiam procreat voluptas: graues autem affectiones, & obliuionem, & insipientiam, in anima parit nimia alimenti copia. Iam verò dicunt etiam puerorum corpora rectè crescere in longitudinem, si desit nutrimentum: neque enim prohibetur spiritus recurrens ad incrementum, cum commodam cursus respirationem multum nutrimentum obsepiat. Vnde luxuriosam delitiisque affluentem vitam insectans, qui Philosophorum veritatem æmulatus est Plato, scintillam Hebraicæ veritatis suscitans: Mihi autem, inquit, cum venissem, quæ illic beata vita dicitur, Italicis & Syracusanis mensis plena, nullo modo placuit. Bis die saturum viuere, & noctu nunquam solum dormire, & quæcunque studia hanc vitam consequuntur. Ex his enim nullus homo ex iis qui sunt sub sole potest esse prudens, ex iis qui hæc à iuuentute exercet, neque sic admirabilis natura comprehendetur. Neque enim Plato de Dauide non audierat, qui in sua ciuitate in medio tabernaculo sanctam arcam collocans facta omnibus qui eius ditioni parebāt letitia, coram Domino distribuit omnibus copiis Israël, à viro usque ad mulierem, unicuique tortam panis, & panem subcineritium, & laganum ex sartagine. Hoc est sufficiens nutrimentum Israëliticum: gentile autem quod est, superfluum. Qui autem eo utitur, nunquam ut sit sapiens laborauerit, ut qui mentem in ventre infoderit, admodum similis pisci qui ὄνος, hoc est, a fellus dicitur: quem quidem dicit Aristoteles solum ex omnibus animalibus habere cor in ventre. Hunc Epicharmus comicus vocat ἐκσάρδης καρπορ, hoc est, qui discedit à communi ventris consuetudine. Tales sunt ij homines, qui in ventrem crediderunt. Quorum Deus venter est, & gloria ignominia ipsorum, qui quæ sunt terrena cogitant, eis non bona prædixit Apostolus, dicens: Quorum finis est interitus. 1. Par. 16. Philip. 3.

## COMMENTARIUS IN CAP. I.

\* PROPOSITVM itaque institutum. Summatim docturus quomodo Christianum se gerere oporteat, cum homo constet ex animo & corpore, à corpore primum incipit, erudiens quomodo se in eo gerere oporteat, & quomodo ipsum sit dirigendum, ut cum relictis rebus externis & corporis educatione, à ratione ductus ad mentem ascenderit, & contemplationem eorum quæ sunt in homine secundum naturam didicerit, expurgatis animæ oculis, carnēque sua sancta & casta conseruata, intelligat nihil esse seipso melius ad Dei comprehensionem. Ii demum Deum vident, suntque, ut ipse ait Christus; Beati qui sunt mundo corde, id est, quorum purus & à vitiis mundus est animus. Purus autem & mundus non est eorum animus, quorum corpus est inquinatum voluptatibus & libidinibus. Obstant enim oculorum animæ perspicacitati, (oculi autē animæ vocantur contēplandi facultas, quæ ἐπιστήμη dicitur) & lenticulam veluti quandam inducunt sordes corporis. Ad Dei autem contemplationem, & eius quoad eius fieri potest comprehensionem, nihil fuerit ipso hominē conducibilius, qui cum factus fuerit ad ipsam Dei imaginem & similitudinem, in se suum exemplar facile agnouerit, si obrutus aciem vitia non impedierint. Matth. 6. Atque alij quidem homines viuunt. In gerenda cura corporis primum locum tenet cibus. Comedendum est enim ut viuamus, non viuendum ut comedamus, quod plurimi faciunt homines, est autem id proprium bestiarum. Oporteret autem simplicem esse cibum, & non nimis exquisitum, ut qui paratus sit ad viuendum, non ad delitias. Nutrirī autem oportet ut viuamus, nempe ut reficiatur quod in dies deperit de nostri corporis substantia. Propter nostram ergo hic mansionem reficimur. Hanc autem mansionem nostram ratio seu Verbum, Pædagogus, inquam, noster Dominus instituit ad incorruptionem, quam postquam hinc excesserimus, & reuixerimus mortale corpus nostrum est induturum. Illud autem: Est autem ipsum simplex. &c. cum malè à nobis prius

Hippoc. de  
flatibus.

versum animaduertissemus, ut videre hic licet correximus. \* *Ipsam autem vivere ex duobus.* Cum sit comedendum ut vivamus, vita autem constituatur ex duobus, ex sanitate scilicet, & ex viribus: nam si nec sanum sit corpus, quod consistit in iusta humorum proportionem ac symmetria, nec valet viribus ad ea propulsanda quæ sunt ei noxia, fieri non potest ut diu vivat, eo cibo est utendum, qui facile concoqui possit & digerari. Bona enim concoctio non procreat crudos & noxios humores qui morbos generant: & bene concoctorum ciborum distributio corpus reddit leve & agile, ut quod nec in incoctorum humorum nimio gravetur pondere, nec ab ascendentibus oppressum & suffocatum torpescat vaporibus, & ea sit nutrimenti distributi aggregatio, & cuilibet parti assimilatio, ut corpus augeatur & crescat ad iustam, & non ad plus æquo exuperantem molem & magnitudinem. Id præstat cibus simplex & concoctus facilis. Nam ut præclare dicit Hippocrates in libro de flatibus; Cibus varios & dissimiles inter se simul assumere, ad pravam vi-  
ctus rationem pertinet. Seditionem enim movent quæ sunt inæqualia, aliquaque citius, alia difficilius concoquuntur. Mouetur autem seditio propter diuersas, & inter se contrarias qualitates. Pulchrè certè in Satyris cecinit Horatius:

*Accipe nunc victus tenuis quæ quantaque secum  
Afferat, in primis valeas bene, nam varia res  
Ut noceant homini credas, memor illius escæ,  
Quæ simplex olim tibi sederit, at simul assu-  
miscueris elixa, simul conchyliis turdis,  
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum  
Lenta feret pituita, vides ut pallidus omnis  
Cæna desurgat dubia, quin corpus onustum  
Hesternis vitiiis, animum quoque prægrauat una  
Atque affligit humo diuinæ particulam auræ.*

Cum ergo tot & tam varios morbos quos recenset Clemens, pariat variorum ciborum multiplicitas, dum variis artificiosè confectis bellariis corrumpitur & constupratus gustus, is merito dicit multiplices respuendas qualitates, quæ & morbos corpori & animæ detrimentum afferunt. Atque simplex quidem & facilis cibus sanitatem affert & vires: quod non facit varia ciborum ingurgitatio. Nam etsi sani esse & viribus valere videantur Athletæ, qui ut in gymniciis certaminibus cæteros superent, necesse habent plurimū cibi sumere, non esse tamen stabilem nec firmam eorum valetudinem nec vires, ex hoc potest intelligi, quod cum ad summum bonæ habitudinis gradum peruenerint, nec possint amplius crescere, ne decrecendo in morbum & præsens mortis periculum incidunt, purgatione & inanitione remedium est eis afferendum, ut docet Hippocrates in suis Aphorismis. Cum ergo eiusmodi sit eorum sanitas, ut cum videatur optima non possit consistere, sed necesse sit ut diminuat, Clemens merito eam vocat malam, iniustam, & miseram. Malam, ut quæ eam non teneat, quæ in sanitate requiritur moderationem & temperaturam. Iniustam, ut quæ plus quam par sit usurpet & exuperet. Miseram, ut quæ semper alieno egeat auxilio. Atque hoc quidem est Athletis utcumque condonandum, qui coacti plus quam par est, comedunt, ut iniustum, & aliis, & sibi obfuturum robur habeant. Sed quænam eis dabitur venia, qui nutritionis abutentes vocabulo, & rei veritatem, nempe amissæ substantiæ refectioem ægrè ferentes, se exercent in delitiis & voluptatibus, & sua culpa plurima sibi mala accersunt. Nam dum frugalem & moderatum victum abiurant, nec cibis contenti terrestribus, pisces & marinos cibos exquirunt, dilabuntur in voluptates quæ ab eis magnis emuntur doloribus. <sup>40</sup> *Atque mihi quidem venit in mentem.* Morbum vocat Clemens nimiam deliciarum vndique conquirendarum aviditatem, cuius se dicit misereri, cum eos non pudeat illas venando decantare & celebrare. Quænam autem sint & quibusnam in locis valde à se inuicem remotis eas venentur, exponit, nempe in Sicilia, Asia, Attica, Phocide, Bœotia, Ponto, Ægypto, & non solum continenti, sed etiam in insulis, & non solum pisces & aues, sed etiam rapa & betas. Quod autem dicit de Caricis Chelidoniis, id videre licet apud Athenæum, qui sic scribit ex Dione de rebus Persicis. Cum quidam ex Eunuchis inter reliqua bellaria Atticas Caricas aliquando intrulisset, interrogauit cuiates essent, ubi vero Atticas esse intellexit, iussit obsonatoribus ne emerent, donec ei non liceret capere ubi veller, non autem emere. Fama est hunc Eunuchum sedulo id effecisse, ut illi in memoriam reuocaret in Athenas esse militandum. Hæc Athenæus. Propter has ergo Chelidonias Caricas dicit Clemens, Persam, videlicet Xerxem, cum innumerabili hominum multitudine in Græciam esse profectum. De eius autem expeditione vide Herodotum in Polyhymnia & Vrania, <sup>50</sup> & Plutarchum in vita Themistoclis. Constat autem Plinium inter ea genera ficuum recensere etiam ficum Chelidoniam, quam dicit nouissimam sub hyeme maturari. Mæander in quo delicatæ sunt anguillæ est in Caria. Melo & Scyathos recensentur à Plinio inter plurimas alias insulas lib. 5. c. 29. Hanc autem Melon insulam refert etiam inter eas quæ sunt enatæ, lib. 2. c. 87. Pelorus est promontorium in Sicilia. Abydos, ubi luxuriosi homines venantur ostræa, est in Asia, non longè à Lampſaco. Mantinea, in qua sunt rapa magni nominis, est in Achaia. Ascra, ubi sunt optimæ betæ, est in Bœotia, patria Hesiodi. De Methymna dicit Plinius; Arisbe terrarum motu subuersa, Antissam Methymna traxit ad seipsum. Athenæ, vnde optimæ exquirebantur *φῆται*, quæ latine Lingulacæ dicuntur & Soleæ, fuit olim vrbs tam insignis, ut de ea sit aliquid dicere superuacaneum. Daphnus, ubi erant Turdi fama celebres, erat oppidū Phocidis. Phasis vnde dicuntur aues Phasidis seu Phasiani, & clarissimus fluuius Ponti, qui oritur in Moschis. De Media & Ægypto non est quod aliquid dicamus, cum sint regiones fama saltem notæ omnibus. Piscium autem & cæterorum animalium, quorum ut delicatiorum hic meminit, descriptio, peratur à Plinio & Aristotele, ne id quod propter aliud diceretur, sit eo de quo agitur prolixius. Pulchris autem metaphoris vitur Clemens ad describendam helluonum istorum aviditatem, dum dicit eos ad voluptates & delicias videri velle totum mundum irretire, metaphora sumpta à piscatoribus, qui omne genus piscium suis retibus includunt, & eos tanquam ignem materiam apprehendere, materiam vocans omne genus ciborum, & per quandam veluti hypotipolim

Plin. 15. c. 18.

Plin. 4. c. 5.

Plin. 5. c. 31.

Plin. 6. c. 4.

potyposim eos omnium oculis subiicit, strepentibus sartaginibus frigentes, & ad conficienda bellaria, liba & placentas, totam suam vitam in cochleari & mortario consumentes, dum aromata conterunt. Quod autem dicit ingluuiem omnes aucupari qualitates, per qualitates intelligit omne genus saporis. Est autem argutum quod dicit hominem qui est eiusmodi, nempe luxui & delitiis deditus, nihil sibi videri esse aliud quam buccam, ut qui omnibus aliis omissis hominis partium officiis in comedendo assidue buccam moueat. Est etiam eleganter & scite dictum, effœminari panem excibrato flore farinæ, ut quod est alimentum necessarium, nempe panis qui est alendo homini necessarius, probro detur, ut qui non tam alat quam voluptatem afferat. <sup>a</sup> *Ne desideres, inquit scriptura.* Duplicem vitam constituit Clemens, nempe vitam æternam, & vitam temporalem. Qui vitam æternam desiderant, cibum cœlestem venantur, nempe panem illum super substantialiorem, imperantes ventri qui est sub cœlo, id est ei ventri qui terrenos concoquit cibos, qui vitam tuentur temporalem, & iis quæ sunt amica ventri, nempe iis quæ sunt sub ventre, à quibus oritur impudicitia, stupra & fornicationes. Qui vero vitam desiderant temporalem, cibos quoque diuitum desiderant, à quibus existit vita non vera & turpis. Ii cibi rediguntur in fimum. Deus autem & cibos ipsos & ventrem destruet. Non est autem vera vita quæ est breui interitura, & quæ affert interitum: turpis verò est quæ inquinatur libidinibus & flagitiis. Cum autem tempore Clemētis fierent quædam cœnæ & quædam prandia quæ vocabantur charitates, ostendit se ægrè ferre quod diuinum charitatis vocabulum maledicto afficerent, quasi huiusmodi cœnis & prandis emi posset Dei promissum. Eæ autem Agapæ fortasse erant illæ, quas in epistola ad Corinthios reprehendit Paulus, quibus tantum tribuebant Corinthij, ut eis suam salutem magis acceptam ferrent, quam præcioso corporis & sanguinis Christi alimento, quo ad vitam æternam suos alit in sancta sua mensa. Quod autem hæc cœna & hæc prandia non sint dicenda Agapæ, ex hoc probat quod Christus eo vocabulo non sit usus. Appellari quidem iure posse conuiuia, cœnas, & prandia quæ lætitiæ causa celebrantur, non autem Agapæ seu charitates. Est autem animaduertendum duobus modis dici charitatem, nempe & substantiam, & opus. Substantiam quidem diuinam quæ ipsa quoque est Deus, qua & pater filium, & filius patrem diligit, & ea est Spiritus sanctus qui à Patre procedit & Filio, & qui cum duobus adiunctus vnus sit, tres personas distinctas in vnum coniungit, & vnum efficit, ea verò ut quæ sit Deus, est increata. Dicitur etiam charitas Dei opus: ea verò à Deo creata docet in homine, quomodo sit Deus diligendus & proximus. Et increata quidem charitas, quæ est Spiritus sanctus, creatam quæ est Dei opus sanctificat charitatem. Hanc à Deo creatam & sanctificatam charitatem, maledictis & probis afficit, qui eam in cœnis & prandis, & in ciborum nidore constituit. Non sunt enim cœna & epulæ appellandæ charitas, sed amor in Deum & proximum. Quod autem eas Deus nolit appellari ἀγάπαι, seu charitates, probat Clemens ex aliquot Christi testimoniis, ubi appellatur prandium, cœna, & epulum, non autem Agapæ, id est charitas, etiam si ea fiat propter pauperes quod raro contingit. <sup>f</sup> *sed sentio vndenam effluxerit speciosa cœnarum appellatio.* Cur cœnæ & prandia appellata sint agapæ seu charitates, hinc putat esse ortum, quod ad guttur implendum multis sibi opus esse censentes, nec paucis contenti, se diligi putarent ab iis, à quibus inuitabantur. Quod non fecissent, si Deum creatorem suum credidissent, non ad voluptatem, sed ut in vita conseruarentur, cibos homini parasse, est enim natura paucis contenta. Hoc non sibi persuadentes parafiti, quos ventitatores infantiæ bellariorum vocat Comicus Menander, fortasse qui temporis iniuria interciderit, cum bene & laute cœnandi magno tenerentur studio, ad mensas diuitum ventitabant, ut se impleant bellariis quæ vocant ἑνδορμία, quæ quidem cœnæ iam factæ accedebant, cum iis minime opus esset. <sup>g</sup> *Nam nec corporibus.* Postquam ostendit cœnas, prandia & epulas non esse dicendas agapæ seu charitates, nunc excurrit in laudem charitatis, quam dicit esse cœleste nutrimentum & rationale epulum, id est rationis seu Verbi, ut ex hoc intelligatur cœnas nostras quæ sunt terrestres, non posse esse charitatem quæ est cœlestis. Quod sit autem cœlestis ex hoc patet, quod cum ea suo munere hic fuerit perfuncta, fides quidem & spes non amplius consistunt, sola non desinit esse charitas, & è cœlo non excidit. Atque quandiu quidem hic sumus in via, beatam illam spem expectantes, charitas nihil non sperat, nihil non toleranter patitur. Vbi autem ad beatam illam vitam æternam peruenerimus, panem seu prandium, ita enim legit Clemens, in regno Dei comedemus, id est, super substantiali diuinitatis nutrimento fruemur, quod efficit quæ nunquam excidit charitas. <sup>h</sup> *Casus autem est omnium grauissimus.* Si charitas, inquit, est in cœlis, & inde nunquam excidit, quam grauem & indignum statuemus eius esse casum, si è cœlis humi abiiciatur ad iuscula, nempe ad epulas: non est existimandum charitatem esse cœnam quæ aboletur, cum charitas nunquam desinat nec excidat. <sup>i</sup> *Ab vniuersa hac charitate.* Quanti sit facienda charitas, ex hoc licet videre, quod ex ea pendet lex & Verbum. Quasi diceret; Per eam completur quicquid præcipitur in lege & in Euangelio, nihil enim aliud continet lex & Euangelium, quam dilectionem Dei & proximi. Non est autem mirum quod pro Prophetis dixerit Verbum. Nam & Euangelium in quo prædicatur Verbum, non solum continet Iohannem præcursores, sed etiam alios Prophetas. <sup>k</sup> *In cœlis est hoc cœleste conuiuium.* Cœnam superius ostendit non esse Agapen, id est charitatem. Nunc autem dicit cœleste quidem conuiuium esse charitatē, terrestre autem esse cœnam. Conuiuium autem illud cœleste græcè dici ἐνωχίδιον ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ὄφει, id est, ex eo quod bene se habeat alimentum, quod fit dum ad Deorum honores acceditur, tunc enim lautæ sunt epulæ, quæ ἐν dicuntur. Terrestre autem conuiuium cœna dicitur in scriptura. Cœna verò non est agape, id est charitas, licet ea fiat propter charitatem. Differt autem esse aliquid & fieri propter aliquid. Propter charitatem quidem fit cœna: nempe ut ostendamus nos facere officium charitatis, dum propter Deum & propter proximum pauperibus cœnam damus. Ad eam autem differunt cœna & charitas, ut & possit esse cœna propter charitatem, & sæpe fiat cœna non propter charitatem, sed propter inanem gloriam & lautitiæ, & profusi sumptus ostentationem. Cœna autem quæ fit propter charitatem, non est quidē charitas, sed iudicium mutuz beneuolentiæ & communicationis. Porro autem Charitas est proprium nostrum bonum, nempe Christianorum, à Christo discipulis præcipue commendatum. Hoc bonum maledictis appetit, qui id in cibo & potu constituit. Regnum enim cœlorum ad quod tendimus, cum sit spirituale, non est cibus & po-

tus, ut in eo breue & mox transitorium intelligatur prandium, sed iustitia, & pax & gaudium in Spiritu sancto, dum peccatis remissis, & nobis parata vitæ innocentia, pacatisque & sedatis animi perturbationibus, non lætamur in momentaneis huius mundi voluptatibus, sed in Spiritu sancto qui nos arcens à suis vitiis rempestatibus, in virtutum portu collocat, & ad vitam tandem perducit æternam. Hoc est prandium, ex quo qui comederit, id possidebit quod est omnium rerum optimum, nempe regnum cælorum, in quo qui panem comederit est beatus. Qui autem in eo comeditur panis seu cibus, is est virtus qua reficitur animus. Est autem græcè elegans allusio quam lingua latina non admittit, in vocabulo *ἄριστον*, quod est prandium, & in vocabulo *ἄριστον*, quod significat optimum. Sanctum autem charitatis conuentum, id est cœlestem Ecclesiam hic meditatur, qui panem cœlestem & supersubstantialem, qui est panis Angelorum, hic comedit in mysterio, nempe sub symbolo, diuinitate, remotis omnibus integumentis, in cœlis postquā hinc excesserit fruiturus cum Angelis & cœlestibus potestatibus, id est cœlesti Ecclesia. Ex his autē concludit charitatem quidem esse rem puram ac sinceram, & quæ nihil habet admistum crassum & terrestre, & ideo est digna Deo qui ipse quoque est charitas, eius autem esse munus & officium largiri & impertiri e-  
gentibus. Hoc autem non fit sine disciplina, quæ est accuratum & exactum distribuendi & impertiendi quibus oportet, iudicium. Huius disciplinæ curam gerit charitas, aut si maius dilectio. Quis enim alterius necessitati prouiderit, qui non diligit? Porro autem disciplina certis continetur legibus, quæ ut custodiantur efficit dilectio. Nam nisi diligatur disciplina, ea breui tempore est interitura. Atque charitates quidem, nempe agapæ, non sunt dicendæ cœnæ publicæ, in quibus refectioni exhilarentur qui sunt inuitati: habent tamen quoddam incitamentum charitatis ex publico illo nutrimento, quod assuefacit ad æternam voluptatem. Illis enim epulis exhilarati, & quantum sit bonum charitatis cogitant, & vitæ æternæ quam expectant quanta sint futura gaudia, quoad eis fieri potest mente apprehendunt. Quamuis ergo non sint cœnæ agapæ appellandæ, eæ tamen ita sunt celebrandæ, ut epulum pendeat à charitate, id est ut fiat propter charitatem, nempe ut reficiantur pauperes, non autem propter inanem gloriam & ostentationem. *Discant enim inquit, filij.* Cum dixisset cœnam qua aluntur pauperes debere pendere à charitate, ne quis forte diceret deficere hodie charitatem, propter quam faciendæ sunt cœnæ, eos consolatur dicens, quod etsi desint cœnæ, vir iustus non solo pane viuit, sed etiam verbo Dei: quod & Deus dixit Moyse, & Dominus usurpauit aduersus tentatorem. Quod verum esse non solum suo exemplo nos docuit Christus, sed ante eum Moyses, & post Christum plurimi sancti Patres, inter quos primas partes facile tenuit Symeon Stecleres, quem Theodoretus, qui eius vitam scripsit in historia *ἑσπερίων*, narrat permultas sanctas dierum quadragesimas ieiunium transegisse. Quod si quis forte causetur, id non humanæ naturæ quæ per se id præstare non potest, sed diuino adscribendum miraculo, subiungit quomodo etiam absque vilo miraculo tenui victu sustentari possit vita hominis, sic scribens. *sed sit nobis cœna tenuis & expedita.* Oportet, inquit, cœnam esse tenuem & aptam ad vigilias. Et recte: Vigilare enim non potest is cui est venter variis infertus eduliis. Nam qui ex multis cibis procreati ad cerebrum ascendunt vapores, caput grauant, & soporem afferunt. Oportet etiam eam esse impermixtam diuersis qualitatibus, id est, oportet in ea esse cibum simplicem. Nam ubi est cibus varius & multiplex, ibi necesse est, ut sint etiam multæ saporum qualitates, quæ officiunt ventriculo. Oportet etiam cœnam à Pædagogi disciplina non esse alienam. Ita vertimus quod est græcè *ἀπαιδεύγητον*, id est, cœnam oportet esse huiusmodi, ut non excedat modum à Pædagogo præscriptum. Modus autem à Pædagogo præscriptus est charitas, cuius est hæc lex, ut cum tantum cibi sumptum fuerit quantum sufficit, aliquid etiam distribuatur proximo. Hæc autem ratio & iusta in dando cibo proportio salubriter corpus administrat, id est corpus sanum reddit & conseruat. *Quinetiam voluptates, quæ in iudicandis.* Persequitur gulæ vitia & incommoda, nempe quod quæ sunt morosæ & difficiles in diiudicandis conditis cibis voluptates, multa probra & maledicta inurunt, id est efficiunt ut malè audiant qui iis sunt dediti, ut qui vocentur liguritores, edaces, voraces, belluones, & eiusmodi vocabulis, quæ gulæ arguunt intemperantiam. In eo autem quod est in contextu, Muscæ quoque his nominibus aptissime conuenientes ] suspicor aliquid deesse, neque satis cohærent cum præcedentibus. Videtur autem hic esse sensus, ut præter ea quæ dixit probra, aliis quoque his conuenientibus appellentur nominibus. Appellentur, inquam, muscæ quæ cibi adeo sunt auidæ, ut sapius repulsæ ad eum semper recurrant, propter quem est ea quæ illis ab Homero tribuitur audacia. Appellentur etiam mustellæ, quæ sunt ipsæ quoque sagaces ciborum indagatrices. Appellentur etiam adulatores, ut qui ut ventrem suum impleant diuitibus assententur. Appellentur etiam Gladiatores, quod græcè est *μονόμαχοι*, id est, qui singulari certant certamine. Ii enim ut ad pugnam sustinendam corpus habeant validum & robustum, multis se cibis ingurgitant, sicut qui se in gymniciis exercent certaminibus, quorum viuendi rationem qui sequuntur, dicuntur Athleticè & Pancraticè viuere. Appellentur etiam Parasiti, qui alio etiam vocabulo dicuntur *παρσιτοι*, Ii sunt qui ad lautas diuitum cœnas ventitant, risum mouentes ut ventrem esurientem impleant. Mirum autem potest videri, quod cum parasiti risum moueant, Clemens eos vocet genus agreste, sed cum ex re qualibet risum captent, nulla interim decori habita ratione, agrestes sunt potius dicendi, quàm ciuiles aut urbani. Ii autem parasiti, & qui sunt eis similes, decori & honesti adeo obliuiscuntur, ut ventris voluptate alij quidem vendant rationem, ut qui nihil pensi habeant quid sit dicendum aut faciendum, dum ex alienis viuunt epulis: alij vero amicitiam, dum cibum quouis modo comparatum quibusuis amicis præferunt: alij vero vitam, ut qui se propter ventrem in manifesta coniciant pericula, & quæ vitæ exitium afferunt admittunt scelera. Eos etiam supra ventrem dicit serpere, ut qui mentem in cælum non attollant, neque diuinum aliquid aut excelsum cogitent, & belluas hominibus similes, ut qui præter externam formam nihil habeant hominis, sed sint omni ex parte similes serpenti suo patri, ij enim sunt de quibus dicit Christus; Vos ex patre Diabolo estis. Eos quoque recte dicit Græcè esse appellatos *ἀσπίδες*. *ἄσπις* autem dicuntur prodigi, quasi dicas *ἄσπις* qui non possunt esse salui, elisa vna litera, nempe *σ*. Ei enim qui ventris causa omnia sua prodigit & profundit, quid restat aliud quàm ut miserè pereat? Tales, inquit, sunt qui versantur in ollis, hoc est, quorum animus semper est in patinis, & qui multi-



qui multiplices & varios cibos semper exquirunt, & qui sunt terræ filij, ut qui de patre qui est in cœlis, nihil cogitent, & de victu semper sunt solliciti, & cum assidue persequuntur quasi nunquam victuri. Ii recte dicuntur *ἀνθρωποι*, qui dum victum terrenum solum querunt, æternam vitam non possunt assequi, & eorum finis tandem futurus est interitus. \* *Eos miseros pronunciat per Esaiam.* Per Esaiam Prophetā Spiritus sanctus eos miseros pronunciat, qui lauta celebrant conuiuia, de vita futura nullam suscipientes cogitationem, & ab eis conuiujs nomen aufert charitatis, quoniam ea fiunt absque ratione. Non dicat enim nec iubet ratio, ut laute & splendide hic viuamus, quoniam breui sumus morituri, sed ut hic ita viuamus, ut meminerimus nobis aliam vitam esse expectandam, nec nos solum nobis esse natos, sed etiam proximi curam esse gerendam.

10 *Quod autem eiusmodi opipara, sed sine ratione conuiuia, sint peccatum, ostendit ex hoc quod dicit; Et non remitteretur hoc vestrum peccatum donec mortui fueritis.* Significat autem hoc non solum esse peccatum, sed etiam mortale peccatum. Nam peccatum quidem quod non est ad mortem, facile remittitur, nec mortem affert. Peccatum verò quod est ad mortem, non prius remittitur quam mortuus fuerit qui id admisit. Non est autem intelligendum remitti peccatum per mortem sensilem, quæ est mors prima, & separatio animæ à corpore, quæ est quidem pœna peccati, sed peccatum per eam non remittitur. Sed non remitti peccatum, donec mortuus fuerit qui id admisit, significat eo ipso quod sit peccatū incurri mortem æternam quæ est mors secunda, & est separatio à Deo qui est vera vita. Hæc autem mors est quam dicit Paulus, stipendiū esse peccati, Clemens verò vocat mortem salutis. Saluus enim esse non potest, qui est à Deo separatus, & planè mortuus est, quod ad peccatum attinet, qui mortale admisit peccatum, nisi gratia Dei cum per pœnitentiam veluti postliminio vitæ æternæ restituar. Inter cetera autem peccata mortalia nō infimum locum tenet laute & opipare vivere, prætermissa charitate, id est despectis pauperibus, quod ipse testatur Christus in historia seu parabola Diuitis & Lazari. Merito ergo dicit sapientia, non esse lætandum propter execrandas delitias. Execrandæ enim sunt illæ diuitiæ quibus ita fruuntur diuites, ut despectis proximis, & qui sunt membra eiusdem corporis, sibi solis viuant & suo genio indulgeant. *Hic autem de Idolothitis quoque.*

20 Cum hic agatur quomodo Christianū comedere oporteat, incidit locus opportunus dicendi aliquid de Idolothitis, seu de iis quæ sunt immolata Idolis. Eorum autē quæ hic dicit summū est, ea quidem esse execranda & abominanda quæ immolantur Dæmoniis: vsum quidem cibi esse indifferētem, sed cum sancta sit nostra conscientia, & separata esse oporteat alimenta eorum qui salui sunt, & eorum qui pereunt, sit autē Corpus Christi immolari noster cibus, non esse vescendum Idolothitis. Præterea ab iis esse abstinendum, ne offendantur simplices & infirmi, qui omnia nimis facile discernunt & verentur, cum tamen non sint timenda, quorum nulla est potentia. Mensæ quidem Dæmoniorum non debere nos esse participes, qui spiritali alimento vescimur. Licet tamen eis vesci, licet non expediat, ne nostra diiudicetur & arguatur conscientia ab iis qui intelligunt cibum Deo nos commendare. Multa quidem licere, quæ tamen non expediat facere: Licuisse Paulo mulieres circumducere: quod tamen non fecit, ut imperaret voluptati arcens cupiditates. Ex cibo, quatenus est cibus, neque meliores reddimur, neque deteriores, siue sumatur, siue ab eo abstineatur, sed à cibo adiunctis circumstantiis, utpote quod certo loco & tempore, & certo cibi genere cōstitutum sit vesci & non vesci. *¶ Videte ergo ne hæc nostra potestas offensionem.* Esse quidem cibum sumendum vult & pocula circumferenda, quæ quidem non omnino censet esse auferēda, sed malam pocula circumferendi & nimium bibendi consuetudinem cauendam ut suspectam, & quæ afferat calamitatem. Est autem græcè elegans allusio inter *συμφορὰ* & *συμφορὰ*, cuius gratiam lingua latina minime potest assequi. *¶ Quocirca vitandus est luxus.* Hæc est eorum quæ dixit sententia. Luxus est semper vitandus, & sumenda sunt pauca & necessaria. Ab inuitatis ab infidelibus quæ apponuntur sunt sumenda, nec est interrogandum sintne Idolothita, ne si rescuerimus, ne ea comedamus nos nostra veter conscientia, cum sint abominanda, ut quæ sint Dæmonibus immolata, licet tanquam cibi minime sint reiiciēdi: cum iis qui inuitarunt iucundos sermones esse conferendos, sed innoxios, & quæ nemini detrahant, nec aliquid detrimenti afferant. Quoniam autem antea dixerat simplici cibo esse vtendum, quod non semper potest fieri, dum cum alijs ineuntur conuiuia, his locis cibos varios non esse omnino reiiciendos, sed eam adhibendam esse cautionem, ne nimium in eis ponatur studium, cibos esse indifferentes, nec magnificiendos, ut qui paulo post aboleantur. Nec qui comedit, nec qui non comedit debere alterutrum spernere aut iudicare: Siue comedatur, siue non comedatur, Deo agendas esse gratias: ei enim qui nos alit iure aguntur gratiæ, & ita iustum fieri nutrimentum, quod alioqui iniuste usurpatur ab eo, qui Deo non agit gratias. Qui autem Deo semper agit gratias, non semper occupatur in voluptatibus, ut qui intelligat se ideo ali, ut reficiatur & vires reparat, non ut se immoderatis obruat deliciis. Iubet etiam ut si ex iis hostiis quæ fuerant immolatæ idolis carnes fuerint portatæ in macellum ut vendantur, quod sæpe contingebat, dum etiam centum boum, quas vocant Hecatombas, aliquando fierent sacrificia, eas emant non anxie interrogantes, fuerintne immolatæ idolis. Nam etsi vitandus sit earum esus, si sciatur immolatas esse Dæmonibus, ne videatur eis honor haberi, si tamen ignoretur, salua conscientia possunt comedi cibi ad vsum nostrum parati. *¶ Atque bonum quidem esse carnem non comedere.* Paulus in 14. cap. epistolæ ad Romanos de esu ciborum ita disceptat, ut dicat melius quidem esse carnem non comedere, nec vinum bibere: non tamen esse damnandos qui carnem comedunt, & vinum bibunt, modo utroque moderatè & temperatè vtantur: secus autem si & carnibus & vini potu se ingurgitent. Non solum autem Paulus, sed & Pythagoras bonum esse dicit abstinere à carnibus: carnibus vesci magis esse ferarum quàm hominum: & quæ ex utrisque ascendunt exhalationes, ex carnibus, inquam, & vino, ut quæ sint crassæ & turbidæ, animo tenebras offundere. Si quis tamen eis modicè vtatur, & ab alio reprehendatur, merito audiet; Noli, propter escam destruere opus Dei. Opus enim Dei destruit, qui violata charitate quæ homines inter se cōiungit, non permittit proximo id facere quod licet, etiā si melius aliquid amplius facere videatur, quā faciat is, qui vtitur concessis. Hæc autē sunt intelligenda, quando est in suo arbitrio facere vtrum velit, nec vllum vetat præceptum, nec aliquod Deo factum promissum seu votum.

30 *¶ Atque cum semper malum sit immoderatio.* In omnibus rebus modum dicit esse seruandum, nec in vlla re alia



magis, quàm in cibo reprobari immoderationem: Hoc autem vitium, quàm sit turpe ex hoc indicat, quod omnia vocabula quæ Græcè significant *ὀψοφάγιον*, id est, obsonij ingluuiem, hanc habeant etymologiam, ut in guttur & ventrem significant insaniam. <sup>10</sup> *Eos itaque qui in epulis.* Ab Ecclesia Spiritu sancto inspirata nondum erat constitutum, ut propter reuerentiam tanti sacramenti ieiuni accederent ad cœnam Domini: sed ut Christus Pascha suum instituturus & celebraturus, Iudaicum primum celebravit, agnum comedit cum Discipulis, & cum figuræ finem imposuisset, suam cœnam instituit, & suum corpus Verbo factum cum suis comedit. Ita etiam primum fideles in vnum conuenientes, collatam suam cœnam comedebant: & deinde ad corporis Christi & sanguinis mysteria accedebant. Eam cœnam quæ erat veluti quoddam antiquum Lacedæmoniorum *συσσίτιον, ἀγάπην* vocabant, id est charitatem & dilectionem, quod in ea à diuitibus alerentur pauperes propter Dei amorem, & mutuam charitatem. Sed cum iam tempore Pauli ea exorta essent incommoda, quæ ipse recenset, vel abrogata fuit, vel exoleuit illa cœna, & communi Ecclesiæ consensu hic mos est introductus, ut à ieiunis quidem acciperetur corpus Christi, relictis tamen illis cœnis quas agapas vocabant, sed postea celebrandis, iis correctis quæ in Corinthiis reprehendit Paulus. Quomodo autem se in iis gerere oporteat, docet Clemens Paulum secutus ex Pædagogi quem hic inducit instituto. Sed procedente tempore, vel propter refrigerentem charitatem, vel propter nimiam populi multitudinem, totum hoc cœnarum, nempe *ἀγάπην* genus abiit in desuetudinem, remansit autem consuetudo propter corporis Christi reuerentiâ, ut qui sumpturi essent Eucharistiâ ieiuni accederet ad eam percipiendam. <sup>20</sup> *Ab omni ergo.* Pulchra quidè sed facilia, & quæ nemo nõ intelligit, præcepta inducit cõiuualia. Et ideo non est in eis immorandum: duo autem sunt in iis præcipuè obseruanda quæ nos ipse Christus docuit, nempe frugalitatem, & benedictionem, gratiarumque actionem. Frugalitatem quidem quod panibus & assis piscibus in conuiuio cum suis Discipulis fuit contentus, nec lauta & exquisita adhibuit fercula. Benedictionem vero & gratiarum actionem, quod panes & pisces benedixit. Cum autem benedictio quæ est Hebraicè *ברכה*, & ad Deum referri possit & ad hominem, & si ad Deum quidem referatur, significat boni additionem, & multiplicationem: sin autem ad hominẽ, bonam præcationem, laudationem, & gratiarum actionem. Sit autem Christus Deus & homo, is benedicens tanquam Deus rem cui benedicetur, auget, multiplicat, & ut felix & fausta sit, efficit: tanquam homo autem, Deum patrem laudat, glorificat, & agit gratias. Hinc est quod eius exemplum sequentes Deo benedicimus, id est, eum laudamus, glorificamus, & gratias agimus, & rogamus ut cibos quos sumus sumpturi benedicat, id est ut nobis prosint sua bonitate efficiat. <sup>30</sup> Et ideo iubet Paulus ut siue comedamus, siue bibamus, in gloriam Dei omnia faciamus, benedicentes, laudantes & glorificantes: Deum ergo benedicamus & oremus, ut nos & nostra benedicat. *Ille itaque piscis, quem, cum iussisset Dominus.* Panes & pisces quos benedixit Christus, & quos comedit cum Discipulis, dixit significare frugale & moderatum nutrimentum: hoc ipsum nunc dicit significare etiam piscem, qui iussu Domini captus fuit à Petro, ut qui à Deo fuerit donatus, & non magno labore captus. Stater autem ille, quem arripuerat piscis escam captans: & ideo per aquam ascendens, datus Publicanis didrachma exigentibus, significat eos qui per aquam ascendunt ad escam iustitiæ, id est qui saluari lauacro tincti volunt iustè vivere, luxuriam & auaritiam mundanis Principibus relinquere, quæ autem sunt Dei Deo dare, nempe bonas actiones, & bona opera quæ etsi nostra censeantur, sunt tamen accepta Deo ferenda. Ablatus autem ille stater significat auferendam luxuriam & auaritiam & vanam gloriam. Atque hæc quidem est huius loci allegoria, quam ut multas alias adducit Clemens ad suum institutum, interim non reticens esse etiam alias eius allegorias & interpretationes, ut videre licet apud Origenem Adamantium eius discipulum in hunc locum Matthæi. <sup>40</sup> *Et si enim omnium mihi licet esse particeps.* Ex hoc quod non quæcunque licent expediant, vsu venisse arbitror, ut multi viri pij ac religiosi ventri veluti bellum indidentes, diuturna vlturparint ieiunia, præter ea quæ iubet Ecclesia, & perpetuam à carnibus abstinentiam, alij verò etiam facultatibus suis renunciantes eas pauperibus distribuierint, & omni vsu veneris sibi interdidentes se propter regnum cœlorum, ut dicit Christus, castrauerint, & liberum à se arbitrium, & sui regendi potestatem abdicantes, se alterius imperio manciparint. *Nemo autem ad res necessarias pauper est.* Hæc est eius quod dicit sententia. Is qui est in victu frugalis non potest esse adeò pauper, ut non ei suppetant quæ sunt ad victum necessaria. Nam si ne brutis quidem quorum sumus domini, & quæ nullam sui victus curam gerunt, nihil deest, Deus enim qui est, nutrit omnia: quãto magis nobis, qui eis longè præstamus? Quo autem sumus frugaliore, eo magis accedimus ad Dei similitudinem & familiaritatem. Nam Deus quidè nullo indiget, frugalis autè paucissimis. Et bruta quidem solum viuunt ut comedant, non enim alio spectat: homines autem non sunt à Deo facti ut comedant, sed ut Deum cognoscant. Hinc est quod iustus comedens facile satiatur, ut qui non habet scopum sibi propositum ut comedat, sed ut Deum cognoscat. Ventres autè impiorum sunt egeni, ut vertunt Septuag. ut Hieronymus autem, insatiabiles. Nunquam enim satiatur, qui lautos cibos nunquã cessaturos appetit: nunquã enim est satur qui semper appetit quod nunquã cessat. Magnificum quidè & sumptuosum aliquando esse conuiuium, sed non ut lautis & delicatis cibis solũ fruamur, sed ut sit socialis inter amicos communicatio. In eo autè maxime cauendũ est, ne sint eiusmodi cibi qui nos vel inuitos cogant comedere, & appetitus nostri præstringant oculos, dum putat se videre quid sufficiat, nõ videt autè, sed tãquam videt, modũ exuperat: respuenda itaque esse condimeta quæ fallunt appetitũ, & cum inducunt ut plus quã postulet sanitas, appetat. Quod si etiam in conuiuio non sint eiusmodi cibi, in frugali tamè cœna possunt etiam esse cibi multiplices & varij. Sunt multa & varia fructuum genera, est lac & caseus. Potest adhiberi exẽplo Christi pars piscis assi, & ne frugali cõuiuio desit aliquid, id etiam sua habeat bellaria, nẽpe mel, & quæ ex se sunt parata absq; vllò ignis adminiculo. Ii enim cibi qui igne non indigēt, in frugali cœna primũ locũ tenēt, secundũ verò ij qui sũt simplices, vilẽsq; & absq; vllò humano cõfecti artificio. <sup>50</sup> *Iu autẽ.* Cum frugales & moderatas laudasset epulas, nunc eos vituperat qui sunt propensi ad luxum mensarum. Ita enim verti quod dixit *φλεγμαίνοντα πρᾶσις*, id est nimia copia redundantes mensas, sumpta metaphora à nimia humorum abundantia. Eos quidem dicit Clemens, suos sibi morbos nutrire, quoniam omnes ferè morbi oriuntur

morbi oriuntur & aluntur à gula & nimia ventris intemperantia. Alicubi Paulus eorum Deum dicit esse ventrem, quoniam eam quæ in comedendo percipitur voluptatem rebus præferant omnibus, & eam tanquam Deum colant. Clemens autem dicit eis præesse Dæmonem maximum belluonem, & Dæmonum omnium pessimum & perniciosissimum. Quod autem ventimus belluonem, græcè est *λύκος*, id est cupidiarum & lautitiarum appetitissimus. Pessimum autem dicit & perniciosissimum, quodiam omnium malorum præcipua causa & primum initium fuerit ventris, quod satis patet ex Adamo primo nostro parente, qui ex esu pomi vetici omne mali genus ad homines accersivit. Quo fit ut minus gulæ quam superbie sic accepta ferenda primi hominis culpa, ex qua & peccata & mala omnia sunt ad nos derivata. Eum Dæmonem qui ventri præest appellat *καλοδαίμων*, id est ventridæmonem, quasi dicas, ventris Dæmonem, qui in ventrem obtinet imperium, ut qui ei dominetur, & cum vi vult trahat & impellat. Hunc autem Ventriddæmonem dicit Clemens esse similem *ψευδοπροφήτῃ*, id est ventriloquo, de quo vide Gratianum in Decretis, causa vicesima sexta, q. tertia. Vide etiam Cælium lib. 8. cap. 10. qui de quadam Engastrimytha nomine Iacoba mira quædam narrat, quæ dicit se vidisse. Hæc ne quis falsa putet, prohibet in signe illud miraculum nuper Lauduni factum, quo ab Engastrimytha seu ventriloqua expulso Dæmone, non restat amplius ullus de ventriloqua dubitandi locus, nec de admiranda & plane stupenda veneranda nostræ Eucharistiae virtute. Quoniam autem dicit eum qui est propensus ad luxum mensuram possideri à pessimo illo & perniciosissimo Dæmone, alludens ad Dæmonem *ἐνδαίμονα*, id est beatorum, dicit longè esse melius esse *ἐνδαίμονα*, id est beatum seu felicem, quod præstat cæna frugalis & moderata, quàm possideri à Dæmone, qui præest iis qui sunt de diti gulæ & ventri, quod est plane miserissimum. *In ipso enim virtutis consilio felicitas.* Afferit exempla eorum quos victus frugalis & usus virtutis reddebat felices. Primum affert Matthæum Apostolum, quem seminibus, baccis & oleribus contentum, dicit abstinuisse à carnibus. Hoc ubinam legerat Clemens nescio, neque enim suum citat auctorem. Neque Abdias qui ex professo vitam scripsit Apostolorum, Matthæi abstinentiam meminit. Sed neque Nicephorus qui in sua historia multa scripsit de Apostolis, de illa eius abstinentia vllum verbum fecit. Sed licet cæteri de eo taceant, credendum tamen est nostro polyhistori, qui id non scripsisset, nisi vel ex lectione, vel ex auditione id compertum habuisset. De Ioanne autem Christi præcuratore, constat ex Evangelio, quod locustis vixerit & melle agresti, ut qui parabili cibo fuerit contentus. Quod quidem, nempe quod locustis vixerit, eo minus mirum, quod eas ludæis fuisse in esum, testetur Moyses Levitici cap. 11. & 20. Nec desint qui mādārint literis eas apud aliquos Aphricæ populos fuisse etiam in delitiis. Quod autem hic citatur Petri ecstasis ex Actibus Apostolorum, tantum ea significatur mundorum & immundorum ciborum sublatam esse differentiam, & omnem cibum quod ad esum attinet, esse indifferētem. Nihil enim quod intrat per os coinquinat hominem, si cibus tantum spectetur ut cibus: Sed si sexto anni tempore prohibeat ecclesia vesci aliquibus cibis, vel ab iis abstinenti nobis legem indixerimus, & ab eis non abstineamus, non nos quidem coinquinat cibus, qui est ex se indifferens, sed inanis exercitatio in intemperantia, nempe quod nos exerceamus ad non abstinentum ab iis quæ sunt prohibita, vel ab Ecclesia, vel à promissione quam Deo fecimus. In quo quidem violatur charitas, cum vel Ecclesie non obediamus cui Christus vult nos obedire, vel promisso non stemus quod Deo fecimus. Melius est autem oleribus vesci cum charitate stando promissis, quàm non stando vesci vitulo. Mentione facta charitatis reuocavit in memoriam quod antea dixerat, cænas & conuiuia non esse appellanda *ἀγαπῆ*, id est charitates, sed ad ea accedendum esse cum charitate. Cum autem in omnibus sit tenēda mediocritas, in conuiuiorum quidem certè apparatibus ea maxime est tenenda. Porro autem *indici per legem.* Ostendit Pædagogum non solum in nouo, sed etiam in veteri testamento doxisse frugalitatem, dum immundorum & mundorum animalium inducit discrimen, hoc consilio ut dum innumerabilem rerum usum tolleret, pauca relinqueret, quibus vni liceret. Cum autē prohibitionis causæ essent, partim occultæ, partim apertæ, & occultæ quidem essent spirituales, in quibus sunt sensus allegorici: apertæ verò carnales, in quibus est sensus literalis, ludæi qui Dei non habebant spiritum, sensum literalem & carnalem sequentes ei crediderunt. De quibus vide Origenem Clementis discipulum, in Levit. hom. 9. Vbi etiam copiose tractat de morticinis & suffocatis, & de iis quæ sunt immolata idolis. Ipse quoque Clemens de iis disserit in multis locis, quæ tibi occurrēt inter legendum. Cur autem cibi qui alioqui sunt iucundi prohibeantur, hanc dicit esse causam, quod cum eis assueti abstineri non possimus, contraria opponitur abstinentia, qua dissoluat & frangat imperium, qui cupide fertur ad voluptatem & dilectionem. *Homines autem sapienter numero.* Abstinentiam à iucundis cibis dicit introductam ut frangatur impetus consuetus ad voluptatem. Hoc ne temere putetur esse factum, subiungit, voluptatem damnum & molestiam afferre hominibus. Pulchrè profecto scribit Horatius, ut alios omittam,

*Sperne voluptates, nocet emptæ dolore voluptas.*

Nam è voluptate oriuntur morbi & dolores, eaque magnum affert detrimentum & iacturam rei familiaris. Cum autem dixisset ad reprimendam voluptatem, quæ est multorum malorum causa, institutam esse abstinentiam, permulta recenset incommoda quæ procreat nimia nutrimenti copia. Atque primum quidem dicit eam in anima parere obliuionem & insipientiam. Nam cum in cerebro, teste Platone, sedem suam fixerit quæ animæ principatum tenet intelligentia, ascendentes autem in cerebrum vapores ei offundant tenebras & caliginem, inde existit obliuio. Oppletis quidem certe cerebri ventriculis ob nimiam vaporum abundantiam exilit, & letalis sopor quem *καρπος* dicunt, & veterinus quem dicunt lethargum. Cerebro autem ita conturbato nec relictus est ullus rationi locus, & totam mentis regionem occupat insipientia. Porro autem ne quis existimet soli menti obesse nimiam nutrimenti copiam, ostendit eam nocere etiam corpori. Puerorum quidem certè corpora non posse in iustam crescere longitudinem, si spiritum qui dat incrementum opprimat & retrahat nimium alimentum. Deesse autem nutrimentum non est ita intelligendum, quod desit penitus, sed quod minus sit quàm ut modum exuperet. Nam si omnino desit, corpus nullo modo potest crescere: sin autem sit nimium in latitudinem quidem crescit, sed non in eam, quam par est longitudinem, propter obseptum & repressum cursum spiritus. Atque de puerili quidem incremento in longitudinem hæc

Qij

vulgo dici ait Clemens, quod nunc quoque vulgo dicitur, & est verisimile. Nam nos quoque id ipsa docet experientia. Sed præter Clemētem nullum adhuc legi scriptorem qui id diceret, etsi diligenter quaesierim. Hippocrates quidē certe non spiritui ut Clemens, augmentum tribuit, sed cibis qui à corpore superantur, vel ipsum superant. Pares enim cibos dicit æqualiter nutrire. Quod si plus cibi quā superare possit, corpus fuerit ingestum, non rectē augeri corpus, sed nimis crescere: sin minus, non in omnem augeri dimensionem. Quo fit ut cum minus crescat in latitudinem, fiat gracile. Quod autem est gracile, magis assurgit in longitudinem quā in latitudinem. Hæc colligi possunt ex Hippocrate in libro de locis in homine. Cum autem dixisset nimiam nutriti copiam obesse animo & corpori, huius etiam rei citat ad stipulatorē Platonem, qui non probabat lautas illas & delicatas Syracusanas mensas & Italicas, quas vidit ipse cum venisset in Siciliam, ut videre licet apud eundem in epistola ad familiares Dionis. Has autem lautas & delicatas cœnas, 10 ideo vituperabat, quod vitæ frugalitatem didicisset ab Hebræis, cum quibus versatus fuerat in Ægypto, ubi etiam legimus sacre scripturæ, ut testatur Eusebius in opere de Evangelica præparatione, lib. 9. cap. 3. & multis aliis in locis. Nullus autem, inquit Plato, qui à iuvenute in hoc vitæ genere se exercuit, potest esse prudens; nec admirabilis natura, nempe divina, ab eo potest capi aut comprehendī. Hoc autem dicit alludens ad arcam Dei, quæ Deum tanquam præsentem quodammodo capiebat. Quam frugalis autem esset Hebræorum vita Plato discere potuit à Davide, qui totum populum arca præsentem in tabernaculo frugali excepit conuiuio. Quod frugale autem est & moderatum conuiuium est Israelitarum, nempe populi Dei. Quod est autem nimis abundans & superfluum est gentium, nempe populi gentilis. Qui autem gentili, inquit, vitæ alimento, id est, luxurioso & opiparo, ei nunquam erit curæ, ut sapiens, id est non dabit operam sapientiæ. Quod vertimus autem sapiēs, græcè est *σοφῆς*, quod est temperans ac moderatus. Dicitur autem idem sapiens & temperans. *σοφισμὸς* autem, quæ est temperantia & moderatio, est etymon *σοφιστῆς* *σοφισμῶν*, id est est conferuans prudentiam, ut vult Plato in Cratilo. Causam autem reddit cur qui est eiusmodi, nunquā sit daturus operam, ut sit sapiens; Quoniam, inquit, mentem in ventrem infodit, id est omne suum studium ponit in ventrem. Quod autem scribit Clemens de pisce Afello, Aristotelem dicere eum solum ex omnibus animalibus habere cor in ventre, id ipsum dicit etiam Athenæus. Eum Afellum vocat Epicharmus Comicus, 20 *ἀφελῆ* *ἀφελῆς*. Quod quidem qui vertit Athenæum dicit significare ventrem variegatum. Id ne verū sit, viderint alij: Plinius certe eum aliquot homines recitasset, qui vel in corporis proceritate, vel in breuitate prodigiosa & inusitata essent magnitudinis eum locum ita conclusit, & *ἀφελῶς* Græci vocant, Latini nomen non habent. *ἀφελῆς* ergo vocat hominē, qui à consueta recedit magnitudine. Cui congruenter ego *ἀφελῆς*, censui vertendum, eum qui discedit à communi ventris consuetudine. Tales homines esse dicit, qui in ventrem credunt, & eum adorant tanquam Deum, ut qui eum pluris faciant quā cætera omnia, & propter eum, tanquam propter summum bonum omnia faciant, & cum in suis lautis & splendidis cœnis gloriētur, ea ipsa gloria eis affert probum & ignominiam. Quid enim turpius & inhonestius, quā despectis cœlestibus sola cogitare terrena? Quod ut caueant hoc eos deberet admonere, quod malum futurum eorum exitum prædicat ipse Paulus ad Philippenfes. Quorum finis est interitus, eis enim æternam minatur damnationem.

Athenæus  
lib. 7. ca. 31.

Plin. 7. c. 16.

Quomodo in potu se gerere oporteat.

Cap. II.

1. Tim. 5.



Exod. 17.  
Num. 20.

**I**N O<sup>a</sup> autem modico utere, aquam bibēti Timotheo, propter stomachum tuum, dicit Apostolus, pulchrè admodum egrotanti & languenti corpori conueniens, quod ipsum confirmet ac corroboret auxilium adhibens: modicum autem id excernens, ne eum latēret, hoc auxilium propter multitudinem alia egere curatione. Naturalis itaque & sobrius potus sitientibus necessarius, est aqua. Eam ex prærupta petra manantem, veteribus Hebræis unicum ac simplicem temperantia potum suppeditauit Dominus. Oportebat autem eos utpote errantes esse maximè sobrios: postea sancta vitis botrum germinauit propheticum. Hoc signum est iis qui ad quietem ex errore instituti sunt, magnus botrus, nempe Verbum pro nobis expressum, cum sanguis vna, Verbum scilicet, aqua temperari voluerit. Sic etiam sanguis eius salute temperatur. Duplex est autem sanguis Domini: alter enim est carnalis, quo redempti sumus ab interitu: alter verò spiritualis, quo scilicet uncti sumus. Et hoc est, bibere Iesu sanguinem, esse participem incorruptionis Domini: Verbi autem virtus est spiritus, quemadmodum sanguis carnis. Commodiora itaque proportionem & conuenientia, vinum quidem aqua, homini verò spiritus admiscetur. Atque temperatum quidem vinum pulchrè vehit ad fidem, Spiritus autem deducit ad incorruptionem. Amborum autem temperatura potus scilicet & Verbi, dicitur Eucharistia, quæ & laudatur, & bona est gratia: cuius qui per fidem sunt participes, sanctificantur & corpore & anima, cum diuinum temperamentum, hominem scilicet, diuina voluntas Spiritu & Verbo diuino contemperauerit. Etenim vere quidem spiritus anima quæ ab ipso fertur, coniungitur & familiaris effi- 30 40 50 60

liaris efficitur: caro autem Verbo, propter quam Verbi caro factum est. Eos itaque laudo & admiror qui vitam austeram delegerunt & susceperunt, & moderate vitæ medicamentum aquam expetunt: vinum autem tanquam ignis minas, quàm longissimè fugiūt. Placet ergo, ut pueri & puella ab hoc medicamento plurimum abstineant. Non enim feruenti ætati, vinum quod est omnium humidorum calidissimum infundere conuenit, perinde atque si quis ignem in igne derinet, ex quo agrestes immanēsque appetitiones, ardentēsque cupiditates, & mores ignei incenduntur: excalescenti autem intus adolescentes enadunt propensi ad libidines, adeo ut præuisum eorum damnum per corpus properetur, celerius, quàm oportuit maturatis membris cupiditatis. Vino itaque efferuescente, luxuriant ac intumescunt vbera & pudenda, fornicationis imaginem iam prænunciantia: & corpus cogit vulnus animæ inflammari, & pulsus impudentes anxiam & superuacaneam persequuntur diligentiam, temperantiam ac moderationem ad scelera ac flagitia provocantes: hinc autem fit, ut mustum iuuentutis fines pudoris transiliat. Oportet autem quam maximè fieri potest iuuenum appetitiones conari excindere, minarum quidem Bacchicum fomitem auferentes, feruori autem contrarium medicamentum infundentes, quod etiam ardentem cohibebit animum, & membra retinebit intumescētia, & quæ iam agitur cupiditatis incitamentum sopiet. Qui autem sunt in ipso flore ac vigore ætatis, cum interdum quidem prandium sumperint quibus conuenit prandium, pane solo gustato à potu omnino abstineant, ut ebibatur eorum superfluous humor, acidorum esu veluti quadam spongia exhaustus. Assidue enim spueris & emungere, & ad excernendum propere, sunt signum intemperantie ex immoderata exhibitione humidorum, quæ plus quàm par sit in corpus infunduntur. Quod si etiam sitis accesserit, curetur aqua non multa hac affectio. Neque enim aqua nimis profuse impleri conuenit, ne obstruatur nutrimentum: & non comminuat cibis quidem in molem assurgentibus, paucis autem omnino procedentibus ad excretionem. Quanquam etiam alioqui conuenit diuinis cogitationibus vino minime grauari. Per paucam nam cogit, sicut ait comicus, merum sapere, nedum esse prudentem ac temperantem. Vespere autem tempore cenæ vino est utendum: nam quoniam paulo magis sobriis ac seriis lectionibus non amplius operam damus, & tum sit frigidius quod ambit quàm interdum, ut introducto calore fouendus sit tepor innatus qui deficit: sed hic quoque utendum est vino modico: neque enim usque ad contumeliæ crateras est accedendum. Iis autem qui iam sunt prosectioris ætatis, hilarius potu uti permittendum est, ætatis refrigerationem, quæ tempora quodammodo emarcescit, vitis medicamenta circa nexam suscitantes. Neque enim seniorum appetitiones circa ebrietatis naufragia amplius magna ex parte fluctuant. Ratione enim ac tempore, veluti quibusdam anchoris, in portu fundati, cupiditatum tempestatem, quæ ex ebrietate excitantur, ferunt facilius, quibus etiam in conuiuio licet aliquid lepide ac urbane dicere. Caterum iis quoque sit potationis eoque terminus, dum & illabefactam rationem, & sua officio fangentem memoriam, corpusque vino immotum & inconcussum, conseruent, æque & æque vocant, qui sunt eorum periti. Melius est ergo ne labaris, antea desinere. Arctotius autem quidem in libro de longa vita (sic enim memini) existimat oportere eoque potum solummodo præbere, donec cibi irrigentur, ut nobis vitam paremus longiorem. Conuenit ergo ut vinum alij quidem loco medicina propter solam sanitatem adhibeant, alij vero ut se relaxent & exhalarent. Vinum enim primum quidem facit eum, qui plus quàm ante bibit, ipsum esse sibi ipsi æquum & clementem, & conuiuio suauem & famulis mitiorem, & amicis iucundiores: contumelia autem & probro affectus par pari refert. Cum enim sit calidum, & habeat suaves succos moderate temperatos, tur-

Psal. 103.  
Ecclef. 13.

pia quidem excrementa liquefacit calore, acres autem & malos succos bono odore con-  
temperat. Porro autem illud bene dictum est: Exultatio animæ & cordis, vinum creatum  
est ab initio, si quantum satis est bibatur. Optimum est autem aqua plurima vinum mi-  
scere, & non ipsum tanquam aquam requirere, hebesque & obtusum reddere ad vinolen-  
tiam: neque tanquam aquam infundere propter vinositatem & vini amorem. Sunt enim  
ambo Dei opera, & ea ratione conducit ad sanitatem utriusque mixtura, aqua scilicet &  
vini: quoniam ex eo quod est necessariū, & eo quod est utile, vita consistit. Ei itaque quod  
est necessarium, nempe aqua plurima, ex utili aliquid etiam est immiscendum. \* Vino au-  
tem immodico lingua quidem præpeditur, labra verò soluuntur, oculi autem detorquen-  
tur ac diuertuntur, cum præ humoris multitudine visus tanquam in piscina latitet, & men-  
tiri coacti existimant quidē omnia in orbem circumagi, numerare autem non possunt, quæ  
procul sunt tāquam sint unica. Atqui duos soles videre mi videor, ebrius dicebat ille The-  
banus senex. Motus enim visus à vini calore, sapius eius quod est unum, multiplicem ap-  
prehendit visione substantiam. nihil autem differt an visum moveat, an id quod videtur:  
idem enim visui ex utrisque accidit, qui propter fluctuationem non potest subiectum perfe-  
ctè comprehendere. Iam verò gressus tanquam fluctu impellente subsidunt, nec possunt lo-  
cum tenere: ructusque ac singultus, vomitusque & desipientia pro ludo & delectamento  
subeunt. Quisquis enim est temulentus, ut dicit tragædia,

Eum ira vincit, caretque sapientia,  
Solétque, lingua cum permulta fuderit,  
Inuitus audire quæ volens dixit malè.

Prou. 2.  
Ecclef. 13.  
& 19.

Atque ante tragædiam quidem clamauit Sapiëntia: Vinum quod bibitur multum, in irri-  
tatione & omni lapsu abundat. Quocirca plurimi quidem dicunt oportere in conuiuio sese  
relaxare, & quæ sunt seria in auroram differre. Ego autem tunc maximè censeo rationem  
in conuiuium simul introducendam, quæ instar pædagogi corrigat temulentiam, ne nobis  
imprudentibus conuiuium delabatur ad ebrietatem. Quemadmodum enim nemo qui sa-  
pit, æquum censuerit claudere oculos, priusquam eat dormitum: ita nec rationem abesse  
à conuiuio quis rectè voluerit, neque ante res gerendas eam præsupire rectè instituerit. Sed  
neque poterit unquam ratio à suo munere desistere, nec si dormiamus quidem: ea enim  
ad somnum est inuitanda. Perfecta enim sapientia, quæ est diuinarum & humanarum  
rerum scientia, quæ uniuerfa complectitur & continet, quatenus gregis hominum cu-  
ram gerit, ars vitæ efficitur, & ea ratione quandiu viuimus simul adest perpetuò, pro-  
prium semper munus, nempe bonam vitam, obiens. \* Miseri autem qui à conuiuio tempe-  
rantiam exigunt, quæ in compotationibus versatur intemperantiam, vitam beatam esse  
existimant. Quorum vita quidem nihil est aliud quàm comessatio, crapula, balnea, teme-  
tum, matula, otium, potus. Videre ergo licet aliquos eorum semimortuos, cespitantes, in  
collis coronas habentes, non secus atque amphoras inter se merum fundentes sub nomine  
beneuolentiæ: alios autem plenos crapula, sordidatos, in vultu pallentes & linidos, &  
hesternæ temulentia adhuc aliam infundentes temulentiam. Bonum, bonum est, o ami-  
ci, ut cum hanc imaginem simul ridiculam & miserabilem quam longissimè ab ea didi-  
cerimus, nos ipsos ad id quod est melius componamus & effingamus, timentes ne fortè  
nos quoque aliis simile spectaculum fiamus, & ridiculi euadamus. Lepidè profectò di-  
ctum est: Fornacem quidem inter tingendam probare ferri aciem, vinam autem cor su-  
perborum. \* Et est quidem ebrietas, usus meri vehementior: debacchatio verò, quæ est  
παιγνία, quod ex huius usu præter decorū loquendo suscipitur dedecus. Crapula autē, quæ  
propter ebrietatē suscipitur molestia & fastidium, dicta κραπάλη, eò quod caput vibret &  
exagitet.



exagitet. Hanc vitam (si quidem vita est appellanda, quæ est ignava & otiosa, libidini & voluptati dedita, temulentiam admirans & suspiciens) diuina despiciens Sapientia, præcipit suis filiis: ne sis vini potor, nec extendaris ad collationem & emptionem carniū. Prouer. 23. Eccles. 19. Omnis enim ebriosus & fornicator mendicabit, & induetur laceris & pannosis omnis somnolentus. Somnolentus enim est, quisquis ad sapientiam non vigilat, sed ab ebrietate in somnum demergitur. Et laceris, inquit, induetur debacchator, & per ebrietatem pudore  
 10 afficietur, propter eos qui aspiciunt. Peccatoris enim foramina sunt ea, quæ ex veste carnali sunt lacerata, perforata libidinibus, per quæ dedecus intra animam cernitur, nempe peccatum, propter quod non facile seruabitur vestis quæ undique diuulsa est & dilaniata, multis marcescens cupiditatibus, à salute separata ac discissa. Et ea ratione admonendum aptissimè subiungit: Cui uæ, cui tumultus, cui iudicia, cui iniucunda nugæ, cui contritiones supernacnæ? Vide vinosum totum dilaceratum, qui ipsam quidem rationem despicit, seipsum autem tradidit & permisit ebrietati, & quot & quanta ei Scriptura est  
 20 minata. Minis autem rursus subiungit: Cuius sunt liuidi oculi? an non eorum qui in uinis tempus consumunt? an non eorum qui inuestigant ubi sunt potationes? Hic quidem eum qui potu nimio delectatur, vel iam rationi mortuum esse ostendit per liuentes oculos, quod est signum mortui, eam quæ est in Domino mortem ei annuncians. Oblivio enim eorum quæ ad veram vitam pertinent, vergit ad interitum. Iurè ergo pædagogus vehementissimè prohibet, nostræ salutis curam gerens: Ne bibite, inquit, vinum propter ebrietatem. Quamobrem, rogabis? Quoniam, inquit, os tuum tunc loquetur peruersa. Iacebis  
 30 autem tanquam in corde maris, & tanquam gubernator in multis fluctibus. Ex hoc loco etiam adiuta dicit Poëtica:

Vinum hominum veniens, velut ignis corda furore  
 Pellit, ceu Libyci fluctuat vnda maris,  
 Quam Notus aut Boreas agitant. Et rursus:  
 — Arcanæque cuncta

Vinum errans verbis, temulentis quæ ipsa ruina est,  
 40 Atque animas fallens est vinum, &c.

Videtis naufragij periculum. Cor quidem multo potu obruitur, multam autem temulentiam minis maris comparauit, in qua corpus tãquam nauis demersum, turpitudinis profundum subijt ac dedecoris, decumanis vini fluctibus obrutum. Gubernator autem, mens scilicet humana, supereminens ebrietatis fluctu circumagitur, & in mari versans caligat, & propter procellæ tenebras à portu veritatis aberrat, donec in saxa mari latentia irruens, seipsum in voluptates impactum perdiderit. Merito ergo Apostolus quoque præcipit:  
 50 Ne inebriemini uino, in quo est multa luxuria. Luxuria autem Græcè est ἀσωτία: non posse saluam esse ebrietatem, significans per ἀσωτία. Nam etsi aquam vinum in nuptijs fecerit, non tamen permisit inebriari: quod erat autem aqueum sensus legis viuificauit, ut qui terram quam operabatur Adam, nempe totum mundum sanguine impleuerit, præbito potu vitis veritatis, pietati ac Dei cultui nempe mistura ac temperamento legis: veteris & verbi noui ad complementum temporis præstituti. Mysticum ergo symbolum sancti sanguinis Scriptura vinum vocauit. Veterem autem ex vino temulentiam reprehendens: Intemperans, inquit, res est vinum, & contumeliosa res ebrietas. Placet ergo recta rationi, ut hyeme quidem ij quibus facile est rigere, propter frigus eousque bibunt  
 60 dum non rigeant: alio autem tempore propter medelam intestinorum. Quemadmodum enim cibo ut non esurias, ita etiam potu ne ficias, utendum est, diligenter cauendo ne labamur (res est enim admodum lubrica & periculosa vini ingressus) ita autem fuerit anima

Q iij



nostra pura, sicca & luminosa. Ipsa autem sicca anima, est sapientissima & optima: ea autem ratione etiam contemplativa; nec ex ijs quæ ex vino ascendunt exhalationibus madefacta, instar nubis in molem corpoream est coacta. Non est ergo vinum Chium magna cura requirendum, si absit: nec Arethusium, si non adsit. Sitis enim est alicuius indigentiae affectio, & ad eam explendam quaerit conueniens auxilium, non autem vinum ardens & fumosum. Languescientis autem & imbecillæ propter intemperantiam appetitionis sunt transmarinae vini importationes, desipiente in desiderijs animo vel ante ebrietatem. Nam & Thasium odoriferum, & bene spirans Lesbium, & quoddam suaue Creticum, & dulce Syracusium, & Mendesium quoddam Aegyptiacum, & insulare Naxium & aliquod aliud flagrans ex Italia. Multa quidem hæc nomina. Moderato conuiuæ vinum unum, quod ex unius Dei agricultura provenit. Quid enim, an non vinum in sua patria natum cuique sufficit ad suam explendam cupiditatem? Nisi forte etiam aquam sunt importaturi, quemadmodum stulti reges. Choaspes qui dicitur, est fluvius Indiae, cuius est ad potum optima aqua Choaspica. Quemadmodum autem vinum vinosos, ita quæ inuehitur aqua diuites miseros efficit in delitijs. Et hic spiritus sanctus per Amos est locutus: Qui bibunt vinum percolatum, & super lectum, inquit, sedent eburneum: & quaecunque ea sequuntur, probri loco subiunxit. Decorum autem cura est maximè gerenda, cuius etiam Minervam, quaecunque ea fuerit, curam gerentem dicit fabula, tibiarum abiicisse delectationem, propterea quod id esset aspectu indecorum, utpote ut vultu stabili, nec se huc & illuc flectente bibamus, non nimis avidè attrahentes, nec ante quàm biberimus, oculos indecorè se gerere cogentes, præ intemperantia inconuenienter haurientes, ut mentum non conspergamus, nec vestem madeficiamus dum potus simul totus infunditur, faciem nostram phialis proluentes, atque adeo propemodum obruentes. Etenim sonus ac sibilus, dum potus magno impetu fertur, & plurimo spiritu attrahitur, perinde ac si in vas fictile infundatur, guttur autem resonat propter rapidam ingurgitationem, turpe est & indecorum intemperantia spectaculum. Ad hæc accedit, quod ei quoque est damnosum, qui illo utitur, bibendi studium. Ne ad id quod tibi damnum affert, o amice, festinaueris. At te non rapitur potus, tibi est datus, & te expectat: ne disrumpi festinaueris, ingenti hiatu ad te attrahens. Impletur tua sitis, et si tardius biberis, honestè ac decorè te gerens, dum potus ut decet, per partes diuiditur. Non enim tempore aufertur, quod præripitur ab intemperantia. In vino, inquit, nè te virum fortem praebeas. Multos enim vinum reddidit inutiles. Ebrietate autem maximè utuntur Scythæ, Celtae, Iberi, & Thraces, quæ uniuersæ sunt bellicose gentes: pulchrumque ac beatum vitæ studium se exercere putant. Nos autem qui sumus genus pacificum, ad usum, non ad petulantiam & contumeliam conuiuantes, sobrijs haustibus amicitiae ergo bibamus, ut vero & conuenienti nomine appellentur pocula amicitiae. Quomodo Dominum bibisse existimatis, quando propter nos homo factus est? adeone impudenter ut nos? an non honestè ac temperatè? an non consideratè? Rectè enim scitote, ipse quoque vino est usus: nam ipse quoque homo, & vinum benedixit, cum dixit: Accipite, bibite, hic est sanguis meus, sanguis vitis: Verbum, quod pro multis effunditur in remissionem peccatorum, sanctum letitiae fluentum allegorice significat. Et quod sobrium quidem ac moderatum esse oportet eum qui bibit, per ea quæ in conuiujs docuit aperte ostendit: neque enim ebrius docuit. Quod autem vinum esset quod benedictum est, ostendit rursus, dicens discipulis: Non bibam ex fructu vitis huius, donec bibe-ro ipsum vobiscum in regno patris mei. Ceterum quod vinum quidem esset quod biberatur a Domino, rursus ipse de seipso dicit, Iudeorum cordis duritiem exprobrans: Venit enim, inquit, filius hominis, & dicunt: Ecce homo vorax, & potor vini, publicanorum amicus.

Hoc de re-  
gibus Per-  
sæ scri-  
bit Hero-  
dorus &  
multi alij.  
Amos 6.  
Ibidem 7.

Ecclesi. 31.  
Esaia 5.

Matth. 26.

Ibidem.

Lucæ 7.

amicus. Hæc nobis quidem fixa sint & firma aduersus Encratitas. <sup>2</sup> Porro autem mulieres, id quod honestum est ac decorum utique suscipientes, ne labra latis calicibus diffundentes, dilatato ore disrumpantur, admodum angustis in ore alabastris indecore bibentes, capita quidem reflectunt, colla autem non, ut mihi quidem videtur, honestè denudant, & iugulum extendentes potum ingurgitant, conuiuiis ea quæ possunt veluti denudantes, virilesq; eructationes vel potius seruales attrahentes, in luxu & in delirijs tempus consumunt. Nihil enim quod probum affert & vituperationem, viro, qui est præditus ratione, conuenit, multò autem minus mulieri, cui vel tantum ipsam scire quanam sit, ei affert pudorem. *Ira* Eccles. 26. autem, inquit, magna est mulier ebria: tanquam ira Dei mulier temulenta. Quamobrem? quoniam suam non celat turpitudinem. Facile enim mulier ad inhonestè se gerendum attrahitur, si liberam suam animi electionem voluptatibus solummodo permiserit. Neque verò alabastris bibere prohibuerimus, sed studere in ijs solum bibere, ut superbum & arrogans resecamus: cis quæ inciderint, citra ullam animi affectionem uti illis consulentes, ad 1. *Corin. 11.* 10 quas prolabantur appetitiones eis longè ante eminus resecantes. Iam verò aëris impulsus, qui redeunte quadam fluctuatione incitat, ad eructandum est sensim transmittendus. Neque verò est permittendum mulieribus, ut appareant aliquid corporis denudantes, ne ambo prolabantur: hi quidem, ut qui ad videndum incitentur: illæ verò, ut quæ in se viro- rum intuitum attrahant. <sup>3</sup> Semper autem, tanquam præsentè Domino, honestè versandum est, ne nobis sicut Corinthijs succensens dicat Apostolus: Conuenientibus vobis non licet Dominicam cœnam comedere. Mihi videtur qui à Mathematicis vocatur *Acephalus*, qui ante stellam errantem numeratur, capite in pectus compresso ac confidente, significare belluones homines, & voluptuarios, & ad ebrietatem propensos. Nam in his quoque facultas ratiocinandi, non in capite, sed in intestinis collocatur, ira & cupiditati seruiens. Quamobrem quemadmodum Elpenor fregit cervicis vertebram, cum cecidisset propter ebrietatem: ita eorum cerebrum præ ebrietate caligine offusum, ad cor & iecur, hoc est, ad iram & voluptatem maiori casu decedit, quàm dicunt Poëtæ Vulcanum calitus à Ioue in terram fuisse deiectum. Labor autem, vigiliæ, inquit, bilis, & tormentum est Eccles. 31. 40 cum homine insatiabili. Quamobrem Noë quoque indecora scripta est vinolètia, ut ebrietatem quàm maximè vitemus, manifestâ scriptisque mandatam lapsus habentes imaginem: propter quam qui ebrietatis texerunt turpitudinem, benedicuntur à Domino. Breuissimè itaque comprehendens Scriptura, uno verbo dixit omnia, nempe quod homini erudito sufficit vinum, & super suum cubile requiescet. Genes. 9.

## COMMENTARIUS IN CAP. II.

50 <sup>2</sup> VINO autem modico vtere. Ostensurus Clemens quomodo in potu se gerere oporteat, primum inducit illud Pauli quo Timotheum aquam bibentem admonet, ut modico vino vtatur propter stomachum. Aquæ quidem potû innuens esse necessarium, sed quoniam aliquando contingit propter ventriculi frigiditatem, ut cibi minus rectè concoquantur modico vino esse vtendum, ut propulsentur morbi qui oriuntur ex cruditate. Sed non ab re dixisse Paulum modico vino esse vtendum, ne si nimium biberet, dum vult stomachi mederi cruditati, imprudens alios morbos accersat quos curare oporteat. Iurè autem dicit aquam esse potum sobrium & necessarium. Sobrium quidem, ut qui non afferat ebrietatem: Necessarium vero, quod cum bibatur ut fœderat sitis, quæ est appetitus frigidi & humidi, eam facile sedat aqua quæ calori & siccitati aduersatur. Negari tamen non potest, quin vinum, licet sit calidum, cum tamen sit subtile & facile 60 permeet ac penetret, aquam transuehens, humectet & refrigeret, non ex se, sed ratione aquæ quam transuehit: est enim vinum aquæ quoddam vehiculum. Quod sit autè potus necessarius probat, ex eo quod Dominus Hebræis in solitudine errantibus & sitientibus non alium suppeditari potum, quam aquam ex prærupta petra manantem. Cur autem aqua eis esset bibenda hanc affert rationem, quod cum errarent in desertis, & in maximis versarentur periculis, sobrios esse oporteret, & cauenda ab eis esset ebrietas. Post diurnos autem errores & plurimos exanclatos labores, cum ad quietem, id est, ad Christum esset ventum (is enim est qui afflictis & laborantibus animis dat requiem) non fuit amplius bibenda pura & simplex aqua, sed vinum aqua temperatum, id est, Christi sanguis, qui ab ipso Christo, & ex ipso tãquam ex botro in cru-

Numer. 13.

Constan. 6.  
cap. 32.De confec.  
dist. 2. can.  
dupliciter,  
Ioan. 5.

cis torculari expressus, ab eo ipso in cœna fuit contemperatus, sumendus à fidelibus, non solum ad sitim sedandam, sed etiam ad propulsandos animi morbos, & ad expianda peccata. Ideo enim & in cruce semel fuit expressus & fusus, & in sancta eius mensa & ara quotidie quidem, sed mysticè funditur. Hoc nempe Christum, cuius sanguis in cruce expressus mysticè in cœna funditur, significat ingens ille botrus, qui ab iis qui ad explorandam terram missi fuerant, ad ingressuros promissam terram Israelitas, fuit delatus. Hunc botrum, nempe Christum germinavit vitis sancta, id est, Ecclesia, quæ ab Abele ad nos usque est propagata. Ex ea autem, quod ad carnem attinet, originem duxit Christus, qui, quod attinet ad diuinitatem, non solum genus duxit à cælo, sed ipse quoque est Deus, qui in terra inter homines est visus, & cum eis est versatus. Propheticum autem botrum Christum vocauit Clemens, quod ab omnibus Prophetis is prædictus fuerit, & prænnunciatus. Quod autem verbum dixit expressum, id est, intelligendum de verbo quod homo factum est. Nam priusquam suscepisset carnem, cum esset incorporeum, ex eo sanguis nec exprimi nec fundi poterat. Cum autem Christus cuius sanguis est expressus & fusus, sit allegoricè magnus ille botrus, ipse quoque allegoricè dicitur sanguis vitz, qui ex ipso tanquam ex botro est expressus: ut intelligamus in ipso Christi sanguine non solum esse sanguinem, sed & ipsum verbū, atque adeo totum Christum, & quidquid cum necessario comitatur. Ipse ergo sanguis Verbi nempe Christi aqua voluit temperari, ut & populus qui per aquam significatur cum Christo posset coniungi & ei vniri, & sanguis instar vini esset hominibus poculentus. Quomodo autem Verbi sanguis temperatur aqua, ita etiam sanguis temperatur salate quæ est in Christo Iesu, ex cuius latere exiuit sanguis & aqua, quo fit ut non solus Christi sanguis, sed & aqua eius sanguini permista salutem afferat. Hinc intelligitur hanc fuisse perpetuam vini aqua temperandi in sacrificio offerendo consuetudinem, & ab ipso Christo Apostolis & Ecclesiæ traditam, & esse repellendam Hæresin 20  
doparastatarum & Armeniorum hæresim quorum illi in sacrificio solam adhibebant aquam, hi vero solum vinum. Quæ etiam à Constantinopolitano Concilio sexto fuit damnata, & in ea explicantur Diui Christi omnia verba male intellecta, quæ videri poterant his erroribus aliquam dedisse occasionem. Cum autem dixisset Clemens voluisse sanguinem aqua misceri, venisset autem ei in mentē, dubitare posse quempiam, quomodo bibatur Christi sanguis: non enim ad bibendum esse aptum sanguinem, qui etiam bibentibus quendam incutiat horrorem: ei occurrens Clemens, dicit duplicem esse Christi sanguinem: alterum carnalem, alterum verò spiritualem, & non bibi quidem carnalem, bibi verò spiritualem. Sed quæri potest, cum pro certo & constanti habeat Catholica fides, vnum & eundem sanguinem fustum esse in cruce, & bibi à calice, quomodo idem sanguis potest esse duplex. Ad quod est respondendū, non ideo nō esse vnum quod sit duplex. Vterque quidem vnus quod attinet ad essentiam: sed non eodem modo se habet qui fusus fuit in cruce, & qui nunc bibitur à calice. Qui in cruce quidem fuit fusus, habuit omnes euidentis sanguinis qualitates, & omnia quæ sanguini accidunt, eratque carnalis, id est, crassus, & qui cadebat sub sensum, id est, & videri poterat & palpari. Qui autem bibitur à calice, est spiritualis, & qui nec sub sensum cadit, estque adeo purus, tenuis & subtilis ut ad incorpoream naturam magis accedat, & est vel mera essentia remota ab accidentibus, vel si qua habet accidentia, ea sunt instar essentiarum. Quod ipsum quoque dicendum est & de Christi corpore suspenso in cruce, & de eo quod ipsius verbis cōfectum comeditur à fidelibus. Est enim vnum & idem Christi corpus, sed in cruce quidem sensile, & suis circumscriptum dimensionibus, sed in Eucharistia, vel mera corporis essentia carens materia, vel in quo accidentia sunt redacta ad instar essentiarum: unde & spirituale dicitur. Nam & Diuus Hieronymus in commentario in Epist. ad Ephes. Dupliciter, inquit, intelligitur caro Christi & sanguis: Vel spiritualis atque diuina, de qua ipse ait, caro mea vere est cibus & sanguis meus verè est potus, & nisi carnem meam manducaueritis, & biberitis sanguinem, non habebitis vitam æternam: Vel caro ea quæ crucifixa est, & sanguis qui militis effusus est lancea. Et August. in lib. sententiarum Prosperi. Caro eius est quam forma panis operam in sacramento accepimus: & sanguis eius quem sub vini specie & sapore potamus, caro videlicet carnis, & sanguis est sacramentum sanguinis, carne & sanguine utroque inuisibili, spirituali, intelligibili signatur visibile Domini nostri Iesu Christi corpus & palpabile, plenum gratia omnium virtutum, & diuina maiestate. Postquam autē dixit duplicem esse Domini sanguinem, nempe carnalem & spiritualem, effectum quoque eius dicit esse duplicem. Carnalis quidem sanguinis, qui in cruce à milite lancea est effusus, effectus est nostra redemptio: pretiosus enim Christi sanguis fuit pretium nostræ redemptionis, quo, deleta nostro chirographo & cruci affixo, redempti sumus ac liberati à Diaboli mortisque tyrannide, & à noxa peccati. Quamuis autem nostræ redemptionis pretium sit à Christo in cruce representatum & exolurum, quod ad satisfaciendum est longè sufficientissimum, nō tamen eo plenè satisficit, nisi iis qui sunt redimendi applicetur per fidem & sacramenta. Sacramentorum autem omnium excellentissimum est illud sacramentum, in quo mysticè funditur & representatur mysticus & spiritualis Christi sanguis. A quo verbo Christi cōfecto & representato vim suam accipiunt omnia alia sacramenta. Et hoc est quod dicit, nos spirituali sanguine fuisse vinctos, significans spiritualem illum sanguinem nobis esse applicatū & illinitum. Applicatur autem & illinitur dum bibitur ad incorruptionem. Ad hoc enim bibitur ut omni amoto obstaculo, sanctificata anima & corpore simus participes Christi incorruptionis, quod quidem nos à morte liberat & ad vitam deducit æternam, hoc spirituali potu commoderato ac contemperato Verbo & anima & spiritu. Est autem admirabilis & longè excellentissima in hoc sacramento commoderatio & contemperatio, quæ factum à Deo temperamentum, nempe hominem perfecit & consummauit. Deus enim creans hominem, & animum corpori, & sanguinem carni, & sanguini spiritum commoderauit & contemperauit. Ipsi quoque sanguini admista est aqua. Et in his, non æterna, sed quæ ad tempus durat hominis vita consistit, nempe usque ad terminum quem constituit verbum quod eum temperauit. In hoc quoque sacramento est admirabilis & planè stupenda atque adeo diuina contemperatio: Verbum ipsum, nempe Christus, operatorio suo verbo corpus suum conficit, corpus, inquam, diuinum & spirituale, cui est admista, non à ratione aliena, sed quæ λόγος, id est, rationem & Verbum decet anima. In hoc quoque corpore indita est caro, non prophana, sed sacra & planè diuina, quæ etiam si non proficit

non profit quidquam quatenus est caro, profit tamen necesse est quatenus est diuina & ab ea non abest spiritus, qui est virtus Verbi, sicut sanguis est virtus carnis. Non aliunde enim caro suam habet essentiam quam à sanguine, cuius vehiculum est spiritus. Vt autem sanguis quem vehit spiritus dat causam carni, ita spiritus accedens ad verbum, efficit vt per sacramentum fiat admirabile temperamentum, nempe vt corpus coniungatur cum anima, & diuina cum humanis, & in ipsa terra sit cælum & omnes cælestes virtutes. Est autem hic spiritus, non qualis qui est secundum naturam in humano corpore, nempe subtilis quidem & tenuis, vt pote æreus, sed tamen corporeus. Qui autem in hoc diuino, Verbum sequens, operatur corpore, est adeo subtilis, vt corporis superans naturam planè sit incorporeus, atque adeo Deus. Hanc autem admirabilem contemperationem, significat quidem aqua vino permista quæ nos ducit ad fidem: spiritus autem nos deducit ad incorruptionem. Diuinus enim hic cibus & potus, per spiritum nos ita Deo vnit, vt si dignè sumptemus, in nos non cadat interitus, simulque resurrecturi ad vitam æternam, & Deo similes, atque adeo quodammodo Dij futuri. Diuinus autem hic cibus & potus cum Verbo contemperatus appellatur Eucharistia duabus de causis, quòd & Christus sui corporis & sanguinis instituturus mysteriũ, priusquam id faceret gratias egerit, est autem Eucharistia gratiarum actio. Gratias autem egit quòd per hoc sacramentum hominem tot & tantis affecerit beneficiis & bonis auxerit, hoc enim est benedicere quatenus ad Deum refertur. Est etiam Eucharistia bona gratia, quæ ideo laudibus celebratur, quod hominem Deo gratum reddat. Nam qui eius sunt participes, per eam & anima & corpore sanctificatur. Nam & spiritus qui vehit animam ei coniungitur & vnitur, & caro Verbo, propter quam Verbum caro factum est. <sup>6</sup> *Eos itaque laudo & admiror.* Cum modico vino dixisset quandoque esse vtendum ad corroborandam stomachi imbecillitatem & crudelitatem, & nactus occasionem propter aquæ cum vino permissionem in sacrificio, permulta dixit de Eucharistia: quæ cum absoluisset, nunc redit ad institutum, quod est quomodo in potu se gerere oporteat, idque in singulis ætatibus. Atque primum quidem eorum vitam laudat austeram, qui aquam appetunt tanquam medicamentum aptum ad conseruandam temperantiam, vinum autem fugiunt tãquam minas ignis, id est, tanquam ignem qui minatur se proxima quæque arrepturum & inflammaturum. Deinde docet, vinum, cum sit omnium humidorum calidissimum, non esse à pueris ac puellis bibendum, nec tãquam ignem deriuandum, ne præmaturè eis turgeant vbera & pudenda, & inflammari cito propensi sint ad libidines, & quod bibi debebat tanquam medicamentum, alio medicamẽto opus habeat ad propulsandas quæ ex eo existunt ægritudines, cum mustum iuuetutis (ita enim metaphoricè vocat feruorem ætatis) tranlilit fines pudoris, qui maximè ei conuenit ætati. <sup>6</sup> *Qui autem sunt in ipso flore.* Iuuenes, inquit, & qui sunt in florenti & vigenti ætate, in prandio, si modo prandeant (erant enim permulti qui sola cœna erant contenti) à vino omnino abstineant, solo autem pane vescantur, vt esus aridorum, quod Græci dicunt *ἕρποντας* & qua ex constitutione Apostolorum utebantur in ieiuniis & præcipue in ieiunio quadragesimæ, vt absumatur humor superfluous, ex quo quæ expuuntur & emunguntur, & à properantibus excernuntur excernentes nimiam arguunt temperantiam. Cur autem in prandio à vino abstinendum sit causa est, quod vinum sit obstaculo sapientiæ & temperantiæ. Obstat autem, quod propter vini potum dari non potest opera sobriis & seriis studiis. Vespere autem cum à seriis studiis cesserit (est autem tunc aër ambiens frigidior quam interdiu) in cœna vino est vtendum ad reparandum & reficiendum natium calorem qui deficit. Sed & quod in cœna bibitur vinum oportet vt sit modicum, nec in bibendo eo vsque procedatur vt veniatur ad contumeliam. Alludit autem vel ad illud quod dixisse Anacharsim scribit Diogenes Laërtius, vitæ duas stes afferre, primam voluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris: vel ad id quod dicit Apuleius in Floridis. Sapientis viri supra mensam celebre dictum est. Primus crater ad sitim pertinet: Secundus ad hilaritatem: Tertius ad voluptatem: Quartus ad insaniam. Ab insania enim quæ ex nimio potu proficiscitur, existunt conuicia & contumeliæ quæ Græcè dicuntur *παρρησίαι*. Tantum autem abest vt vino immodico sit vtendum, vt etiam si sitiatur, cauendum sit ne nimius aquæ potus obruat alimentum, & comminui non possit nimia moles ciborum, & pauca egerantur excernenda à redundanti humore præpedita. <sup>2</sup> *Ita autem qui iam sunt prouectioris ætatis.* Post pueros & iuuenes docet quomodo oporteat senes in potu se gerere. Dicit itaque oportere eis permittere, vt vini potu hilarius & liberalius vtantur ad suscitandam marcescentem senectutis refrigerationem, maximè cum non sit amplius timendum, ne appetitionum tempestates eis naufragium afferant, vt qui sint in portu fundati anchoris rationis & temporis. His enim à re nautica sumptis vitæ metaphoris. Eis licet in conuiuio vti dictis vrbæis & lepidis. In potu autem hic modus est eis adhibendus, vt & mens suo fungatur officio, & conseruetur corpus illæsum & illabefactum. Qui illam bibendi mensuram non excedunt, dicuntur *ἀποδωγῆνες*, qui hilarius quidem bibunt, sed non à profunda obruuntur ebrietate. Dicuntur autem *ἀποδωγῆνες* ἀπὸ τῆς ἀπυ, quod est extremum vel superficies & *δωγῆς*, quod est vini meri potatio: Hippocrati *λαμὸν δωγῆς λόγος*, id est, famem, inquit, soluit vini meri potio. Dicuntur ergo *ἀποδωγῆνες*, qui leuiter sunt ebrij, nec vultus superficiem eorum excedit ebrietas. Quisnam sit autem hic Artorius qui & scripsit librum De longa vita, & qui est in hac sententia, vt existimet potum eoque solum præbendum, donec irrigentur & madesiant cibi, vt longam vitam nobis paremus, non ausim asserere: fieri tamen potest vt ille fuerit Augusti medicus, qui in somnis à Minerua admonitus persuasit Augusto, vt relictis suis castris in alium locum se conferret. Eo autem die à Bruto expugnata & capta sunt illa castra. <sup>6</sup> *Vino autem immodico lingua quidem præpediuntur.* Vini moderate sumpti docuit quæ sunt commoda, nunc immoderate sumpti ostendit quæ sint incommoda, nempe quod nec lingua possit loqui, sintque hinc & deducta labra, & ita caligant oculi vt videre non possint quæ sunt remora, tanquam eorum vna sit essentia, & cætera quæ recenser. Est autem hic de vino communis locus à multis doctè & eleganter tractatus, sed à nemine melius quam à Seneca in Epistola ad Lucilium. Cuius, vt alia omittam, hæc sunt verba de Alexandro qui ebrietatis laborabat vitio. Adice illum ignorance sui dubia & parum explanata proferre verba, incertos esse oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, recta ipsa mobilia, veluti aliquo turbine circumagente domum, stomachi tormentum, cum efferuescit merum ac viscera ipsa distendit &c. Sunt

Apul. flor. 3.

Seneca ad  
Lucil. epist.  
84.

autem hi versus quos citat Clemens, ex aliquo Poëta Tragico, quibus significatur vini meri potione iram excitari, deficere sapientiam, & vtriusque oriri maledicta & conuitia. *Miseri autem qui è conuiuio temperantiam exigunt.* Si in conuiuium non ingrediatur ratio, expellitur intemperantia. Vbi autem non est temperantia, intemperantia efficit vt videatur fœlix vita quæ est longè miserrima. Describit autem, & oculis quodammodo subiicit temulentorum vitam, quam qui rectè considerauerit, cauebit ne ipse quoque aliis fiat miserabile & turpe spectaculum. Eum quidem certè qui fuit ebrius pudet eorum, quæ ebrius fecit. Eleganter autem irridet eorum morem qui poculis sub beneuolentiæ nomine se inuitantes, non secus atque amphoræ inter se vinum fundunt, & est belle dictum quod sumpsit ex Ecclesiastico; Ignem probare ferri aciem, & vinum cor superbi. Nihil certè est quod magis hominis ingenium ostendat quam vinum, vt pulchrè ostendit Plato in libro 1. de legibus, & fortè hinc ortum est prouerbiū, In vino veritas: quod in vino non dissimulentur nec reticeantur, sed apertè se ostendant vitia. Pulchrè profecto Theognis,

Εἰ ποτὶ μὲν χρυσὸν πὶ καὶ ἀργυρὸν ἰδρύεις ἄνθρωπος,  
Τὴν δὲ σκηνὴν ἄνδρος οἱ οἶκος ἐδιδίχατο.

Aurum atque argentum nouerunt igne periti:

Quale hominis vinum aſt indicat ingenium.

Et Euripides apud Athenæum, Aes est figuræ, vinum mentis speculum. *Et est quidem ebrietas vsus meri vehementior.* Breuiter dixit cuiusmodi sit vita eorum qui in conuiuium rationem non admittunt nec expellunt intemperantiam. Id autem quo facilius intelligatur, exponit aliquot quæ prius dixerat vocabula. Crapula autem est dolor capitis procedens ex ebrietate, ita dictus ἀπὸ τοῦ κραεῖναι, id est, ex eo quod caput vibrer, & agitet: cū talis sit ebriosorum vita, & ne vita quidem sit appellanda, vt per correctionem significat Clemens, eam merito despiciat sapientia, & præcipit suis filiis vt fugiant carnum collationes & compositiones. Collationes autem verri quod Græcè est συμβολαί. Συμβολαί autem dicuntur conuiuia quæ sunt collata à quolibet conuiuasua portione, quam vocant symbolum. Dehortatur autem ab huiusmodi symbolis & compositionibus, quod mendici fiant qui sunt ebriosi, pannosisque & laceris vestibus qui sunt somnolenti. Quisnam est autem somnolentus? is qui honestis nō vacat studiis, sed ab ebrietate in somnum deturbatur & demergitur. Laceræ autem vestes dicuntur esse pudori propter spectatores. Nam veluti per quædam foramina libidinibus subeuntibus ingreditur peccatum, quod est animæ probum ac dedecus, & ita cupiditatibus marcescente anima, non potest salua esse vestis quæ est tota lacerata & dilaniata. Quo fit vt allegoricè intelligatur ebrietate & somnolentia corrumpi corpus & animam. Hoc ne accadat, admonitionem subiungit. Cui vā? cui tumultus? cui iudicia? cui iniucundæ nugæ? cui contritiones superuacaneæ? Hæc dicit admonens quæ mala & incommoda eueniunt ex ebrietate. Cui, inquit, nisi ebrioso accidit vā? id est, cui accidit vt propter imminens exitium, & quod vitare non potest, quasi desperans sibi male præcetur? Cui, inquit, tumultus? id est, cui accidit nisi ebrioso, vt ei nunquam sit quietus & tranquillus animus: est enim in pèrpetua dissensione & rixa cum iis cum quibus versatur. Cui iudicia, nisi ebrioso? Nam propter probra, contumelias & maledicta quibus se inuicem impetunt ebriosi, est assidue adeundus iudex qui litibus & controuersis eorum finem imponat? Cui nugæ iniucundæ? sermones quidē inter se conferunt ebrij, sed ij planè sunt iniucundi, cū non de rebus loquantur quæ sunt alicuius momenti, sed de rebus vanis & futilibus, & de quibus remere inter se altercantur. Cui contritiones superuacaneæ? Cui accidit, inquit, nisi ebrioso, vt temere & non iusta aliqua de causâ conteratur, affligatur & pereat? Sunt enim inter temulentos rixæ & contentiones de rebus nihili, quæ ita crescunt vt nō nisi mutuo sui exitio sopiantur. Hic mihi videtur esse huius loci sensus, si sequamur versionem Septuaginta quam secutus est noster Clemens, Diuus autem Hieronymus ita vertit. Cui vā? cuius patri vā? rixæ? cui foueæ? cui sine causâ vulnera? Cui suffossio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? Quorum verborum sensum ab ipso pete Hieronymo in eius in proueria commentario. Hunc locum ita concludit Clemens, Videte vinosum totum dilaceratum &c.] Videte, inquit, ex iis quæ dixit sapietia, quam sit discerptus & dilaceratus qui vinum amat plusquam oportet, & quam multas & graues minas in eum intenter sapientia in prouerbis Solomonis. *Minus autem rursus subiungit, cuius sunt liuidi oculi.* Minus quas in ebrios intenterat alias subiicit sapientia, nempe oculos liuidos. Iis autem qui nimium bibunt liuere solent oculi, quod est indicium mortis: nam mortuis liuidi sunt oculi. Multis autem modis mors dicitur, vt scribit Origenes in epist. ad Rom. Est mors corporis separatione animæ à corpore. Est mors animæ, animæ à Deo separatio. Est etiam mors illa laudabilis qua peccato quis moritur, & Christo conspeliatur, per quam emendatio fit animæ, & vita æterna conquiritur. Et est ergo mors illa qua à peccato separamur. Sicut autem peccato mori dicuntur qui in baptismo peccato renunciant, ita etiam apud Paulum ad Galatas legi dicuntur mori, qui à lege separantur ad eam non reuersuri, sed gratiæ adhæsurus. Ita etiam rationi dicitur mortuus, is cuius anima est à ratione separata. Quod iis vsuenerit qui nimio potu delectati intelligentiam obruunt & perdunt. Atque liuentes quidem oculi, quales cernuntur in ebriis, mortē nō procul abesse arguunt. Liuentes autem in ebrietate oculi, si allegoricè sumantur, significant ebrium rationi esse mortuum, & annunciant mortem quæ est in Domino, id est, non separationem animæ à corpore, quæ est mors naturalis, sed animæ à Deo separationem quæ est in Domino. Ita enim hic est accipienda mors in Domino, vt distinguatur à morte naturali qua etiam separatur à corpore: non vt mori dicuntur in Domino, quod frequentius vsurpatur, qui baptizati sunt cum Christo consepulti. Merito autem temulenti dicuntur mortui. Nam cum in eis sit obruta ac oppressa ratio & intelligentia, quo fit vt ne meminerint quidem eorum quæ ad veram vitam pertinent, vera autem vita est non quæ in rebus humanis & terrenis, sed quæ consistit in veri Dei contemplatione, obliuio illa tendit ad interitum, id est, ad corruptionem, & vitæ, quæ Deus est, priuationem. Hinc infert sapientiam, ea enim est noster Pædagogus, vehementissimè præcipere ne bibamus vinum propter ebrietatem. Quos autem citat versus nec meminisse nre alibi legere, nec cuiusnam sint ausim affirmare. Fortasse autem sunt Sapphus à qua appellati sunt versus Sapphici, & quam appellauit

Orig. lib. 6.  
in epist. ad  
Rom. cap.  
8.



πινυμένη pro πινυμένη. Pulchrè autem corpus vino obrutum comparat naufragio. Dicit autem in eo ebrietatis naufragio corpus decumanis vini fluctibus esse obrutum. Decumanos autem verti fluctus quod Græcè est *τεκμαίνας*, Decumani enim fluctus dicuntur qui sunt maximi, Festo Pompeio, sicut etiam dicuntur Decumana ova maxima, & Decumana porta quæ est in castris præcipua. Id ipsum Græcè significat etiam *τεκμαίνας*, in ingentem enim magnitudinem solet assurgere fluctus tertius & decimus. <sup>1</sup> *Nam etsi aquam vinum in nuptiis fecerit.* Respondet tacitæ obiectioni. Dici enim posset, ex eo quod Christus aquam vinum fecerit ex nuptiis, satis ostendi non esse reprehendendam vinolentiam. Ad quod respondet, non ex eo sequi quod permisit inebriari, vino enim licet uti, sed non ad ebrietatem. Deinde exponit allegoricè, quid sibi voluerit aqua à Christo vinum facta. Viuificauit, inquit, id quod erat aqueum sensus legibus. Vinum maximè accedit ad naturam sanguinis, & nihil est quod sanguinem magis significet quam vinum: in sanguine autem maximè consistit vita. Veteris autem legis sensus erat planè aqueus, insipidus, atque adeo mortuus, ei enim aberat spiritus qui viuificat: in lege enim nihil erat aliud, quam cærimoniarum, umbrarum & figurarum, quæ tum demum fuerunt viuæ, quando eas viuificauit spiritus. Viuificauit autem, quando umbris & figuris per Christum successit veritas. Viuificauit autem sanguine quo impleuit terram quam operabatur Adam, id est, totum mundum. Sed quomodo impleuit? Potu veræ vitis, id est, suo sanguine (ipse enim est vitis vera) dato pietati ac Dei cultui. Sed quando hoc fecit? Quando Eucharistiæ instituto sacramento & sacrificio, ipse in mensa quæ est sacrum altare, suum sanguinem & Deo obtulit, & cum suis propinasset discipulis, ipse eis dedit bibendum. Ut autem hoc sacrum poculum, quod attinet ad signum & symbolum, est vino & aqua temperatum, ita veteris testamenti sensus noui testamenti sanguine viuificatus cum noui Verbi sensu miscetur. Neque enim veteris legis sensus per noui Verbi missionem & temperationem aboletur, sed absolutus & perfectus redditur. Operæpretium autem est videre quam accuratè sit locutus cum dixit: mysticum sancti sanguinis symbolum Scriptura vocauit vinum, significans in Eucharistia esse sacrum Christi sanguinem, sub symbolo quod vinum appellatur, licet vino in sanguinem conuerso vinum esse desierit romanè symbolo. Mysticum ergo vinum quod est symbolum sacrosancti Christi sanguinis, laudatur à Scriptura. <sup>2</sup> *Placet ergo rectæ rationi.* Moderato vino est vrendum. Nam si in vino bibendo modum non excedas, erit anima pura & munda, ut quæ ab ingurgitationis & crapulæ sordibus non sit inquinanda, erit etiam sicca, ut quæ in temulentie cæno & voragine non sit volutanda. Anima enim etsi sit incorporea, inquinatur tamen & polluitur à corporis sensu quibus utitur instrumentis, nisi ea conseruentur pura & munda. Puritas autem & siccitas propriæ quidem sunt corporis, transferuntur tamen etiam ad animam, quoniam corporis temperamentum & constitutionem magna ex parte sequuntur animi mores & affectiones: nec quales oportet possunt esse sensus, si sensuum instrumenta impediunt eorum vitia. Quo fit ut nec anima ad ferendam de iis sententiam suam possit adhibere iudicium. Erit etiam anima luminosa si vinum moderatè bibatur: sin minus obscura & tenebrosa: quo fiet ut impediatur scientia & cognitio. Nam cum anima sit veluti quoddam speculum in quo relucet omnium rerum formæ & species, si ea non sit sicca, sed veluti redundantibus obruatur vini fluctibus, conturbatis & confusis quæ in ea sunt rerum formis, perit scientia, & succedit ignoratio. Iurè ergo dicit siccam animam esse sapientissimam, & ea ratione etiam contemplatiuam. Causam autem cur anima sicca, id est, quæ vini potati non obruitur fluctibus, sit contemplatiua, hanc esse dicit, quod ex ascendentibus vini exhalationibus non cōcreseat tanquam nubes in molem corpoream. Subtilis enim mens sit oportet quæ in diuinarum & cælestium versatur contemplatione: subtilis autem esse non potest quæ ex crassis vaporibus veluti corporatur. <sup>3</sup> *Non est ergo vinum Chium magna cura requirendum.* Cum sit sitis indigentia affectio, quæ à quolibet suæ patriæ vino sedari potest, non sunt vina ardentia & fumosa aliunde querenda. Erat autem olim Chium vinum præstantissimum, & in eo ipso vino cæteris omnibus præferebatur Arnisium. De quo ita Plinius; In summa, inquit, gloria fuit Tharsium Chiumque, ex Chio quod Arnisium vocant. De cæteris autem vinis quæ hic enumerat, de Italicis quidem vide eundem Plin. lib. 14. cap. 6. De trāsmarinis autem eodem lib. cap. 7. & Athenæum lib. 2. Illa autem externorum vinorum importatio, arguit desiderio desipientem animum etiam ante ebrietatem. Desipit enim qui stulto incitatus desiderio vina importat quibus non est opus. Quod si desipiunt qui ad sedendam sitim vina important exotica, quanto magis non solum desipiunt sed etiam planè sunt miseri in delitiis diuites, qui aquam aliunde inuehunt? De aqua autem fluuij Choaspi, quam stulti reges Persarum importabant, ut dicit Clemens, sic scribit Plinius; Parthorum reges ex Choaspe & Eulæo tantum bibunt, & ex aqua scilicet quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum non quia sint amnes apparet, quoniam nec ex Tigri, nec ex Euphrate, nec ex multis aliis bibunt. Et Solinus cap. 51. Choaspes ita dulcis est, ut Persici reges, quandiu intra ripas Persidis fluit, solis sibi ex eo pocula vendicant, & cum eundem foret peregre aquas eius secum veditarint. <sup>4</sup> *Decorum autem cura est maximè gerenda.* Decorum ut in omni re alia, ita etiam in potu est seruandum. Cuius curam tantam gessit etiam Minerva, ut cum tibiis à se inuentis caneret, & se indecore buccas inflasse animaduertisset, eas abiecerit. Quæcunque autem ea fuerit, dixit, tanquam ignorans, quænam fuerit cum fuerint multæ, ut est in fabulis, Minervæ. Hanc autem est verisimile fuisse Tritoniam, ut quæ primum in Tritone Palude apparuerit, & in quam tibia proiecerit. <sup>5</sup> *Ebrietate autem maximè vitantur Scythæ.* Ad sobrietatem hortatur Christianos, ex eo quod ipsi sint pacifici: ipse enim Dominus & magister noster Christus suis discipulis pacem semper laudauit & commendauit, cum omnes gentes bellicosæ sint ebrietati deditæ, ex quibus nonnullas hic enumerat, nempe Scythas & Celtas, quo nomine apud Græcos comprehenduntur etiam Germani, Iberos, & Thraces. Atque illi quidem hoc genus vitæ quod traducitur in huiusmodi comotationibus, beatum & scælix existimant, cum tamen in iis ex potu oriantur probra, conuitia & contumelie. Christianos autem sobriis haustibus uti oportet, ut verum inter eos conseruetur nomen amicitie, quod planè perit si in potu procedatur, non solum ad iurgia & conuicia, sed etiam quandoque à verbis ad verbera. Vsurpatur autem amicitie nomen in conuiujs: φιλότιμος enim & φιλομοίος vocabant, se inuicem amicitie ergo inuitare poculis: desinit autem esse amicitia cum vini calore inci-

R

Plin. lib.  
14. cap. 7.

Plin. lib. 31.  
cap. 3.

Solin. cap.  
51.



tati in se inuicem seuiant. \* *Quomodo Dominum bibisse existimatis.* Vt sobrie viuamus & vino moderate utamur, exemplo Christi nos admonet quem nobis proponit imitandum. Christus enim cum sit Deus & homo, quatenus homo, bibit vinum, quatenus autem Deus & homo, accepit vinum, & benedixit. Benedicens autem quatenus Deus, acceptum vinum operatorio suo Verbo suum fecit sanguinem, sanguinem, inquam, illius vitis, de qua ipse dixit: Ego sum vitis vera. Quod prius ergo erat vinum, benedictione sua qui quod benedixit semper auget ampliusque reddit & præclarior, id enim est proprium Dei benedictionis, effectum est sanguis Verbi. Ipsum autem vinum quod vocat fluentum lætitiæ, quatenus est sanguinis symbolum, significat ipsum Verbi sanguinem ipsius benedictione confectum. Ipsa autem sanguinem qui in Eucharistia mysticè funditur in remissionem peccatorum appellauit Verbum, ne quis falleret existimans esse tantum sanguinem hominis, est enim reuera sanguis Verbi, quod caro factum est. Sunt enim Verbum & homo in Christo ita coniuncta, ut cum re ipsa & essentia sint distincta à se inuicem tamen nunquam separentur. Quo fit ut in qualibet parte corporis & sanguinis totus sit Christus, totus, inquam, Verbum & homo, nec si in Eucharistia dicatur, mysticè fundi Christi sanguis in remissionem peccatorum, non ideo non funditur Verbum: cum sit Verbi sanguis quod carne suscepta semper est Deus & homo. In Eucharistia autem mysticè fundi Christi sanguinem, non est quod quisquam dubitet, cum disertis verbis id Christus dixerit. Funditur autem, ut qui semel fusus est in cruce in præteritum redemptionis, & ad expianda peccata, quotidie applicetur per fidem & sacramenta in remissionem peccatorum, ut qui verbis Christi in quotidiano sacrificio confectus præsens exhibearur. In hac autem mystica sanguinis fusione nihil crassum, nihil carnale est cogitandum, ea enim est huiusmodi ut mentis humanæ omnem captum superet. Nec mirum, cum sit, ut ipse dixit Clemens, sanguis spiritualis, à quo aut omnia absunt accideria, aut si sint, ea sunt instar essentiae. Atque ex his quidem constat Christum vinum bibisse, & acceptum benedixisse ut suus fieret sanguis. Quod autem id acceptum verum fuerit vinum, ex hoc quoque patet, quod ex hoc germine vitis se non amplius dixit bibiturum cum discipulis, donec biberet nouum in regno patris. Vinum quidem verum biberat, ut quod esset è vite procreatum, sed in regno Patris nouum erat bibiturus, nempe non crassum & terrenum, sed planè diuinum & spirituale: & vinum ergo fuit quod benedixit, antequam benediceretur. Benedictum autem non fuit amplius vinum, sed sanguis licet adhuc apparens quidem vinum, sed conuersum esset symbolum sanguinis. Et vinum ergo fuit quod bibit in cœna priusquam fierent mysteria, & quod acceptum mysticum fecit suum sanguinem: & vinum erat etiam quod bibebat in iis quæ inibat conuiuuiis, in quibus se ita gerebat ut etiam doceret conuiuas, quod satis arguit eum vino moderate esse usum: neque enim docuisset ebrius. Adeo autem verum fuit vinum quod bibebat, ut Iudæi ei obicerent quod vini esset potor. Quod quidem erat verum, bibebat enim vinum, sed moderate. Quod autem vinum biberet, fixum & stabile maneat oportet apud Catholicos ad refellendam hæresim Encratarum, qui introducunt abstinentiam à vino & animalibus. Nam si ipse Christus à vino non abstinuit, non est quod nos necessario ab eo abstineamus. De Encratis autem vide Irenæum lib. 1. cap. 30. & Theodoretum lib. 1. hæretic. fab. cap. 30. De Tariano & Hydroparastatis, Nicephorum hist. Ecclesiast. lib. 4. cap. 4. Porro autem mulieres. Quantum possumus ex verbis Clementis coniecere, fiebant eius tempore quædam pocula ex alabaistro, quibus erat os admodum angustum. Sed de iis alabastrinis poculis nusquam alibi legi. Cœlius quidem certe Rhodiginus lib. 26. lect. antiquarum cap. 27. cum ex professo loqueretur de poculis, de alabastrino poculo ne verbum quidem. Nam hoc tantum dicit; Alabastrum in Matthæum pro genere marmoris accipit. Hieronymus, Græci lapideum vas intelligant vnguentarium *μὴ ἐξ αἰνῶντος*, id est, citra anas vel quia ob læuorem capi non possit. Sunt etiam qui vitreum intelligant. Alabastrorhēcas apud Demosthenem pro myrothecis accipit Harpocratio, Hæc Cœlius. Cum autem tempore Clementis essent huiusmodi pocula alabastrina, iis utebantur mulieres quæ volentes vnum vitare vitium, in alterum eo maius incidebant. Nam dum largos calices vitarent, ne labra nimis diducerentur, & esset nimis oris rictus, bibebant alabastrinis nimis arcti oris poculis. Quo fiebat ut caput reflecterent & colla sua nudarent, quod mulieri esse turpe dicit Clemens, cui sit cauendum ob pudorem ne vlla pateat pars eius corporis. Adeo quidem certè pudentem debere esse mulierem, ut etiam eam pudeat quod sciat se esse mulierem: aqua si absit pudor, impudica sit necesse. Mulier autem impudica est expers omnis virtutis & honestatis. Quamobrè mulieri cauendum est ne sit ebria. Ebria enim non celat suam turpitudinem, quo fit ut euadat impudens & impudica. Accidebat etiam ut inter bibendum ex angusti oris alabaistro impulsus aër incitaret ad eructationem: quæ si contingat, videndum esse ut sensim & absque vlla conuiuiarum offensione transmittatur. Præcipit ergo ut hæc omnia vitentur inter bibendum. Quamuis autem alabastrina non admodum probet pocula, non ita tamen ea reprobant quin aliquando eis uti liceat, dum eorum nimium vitetur studium, & superbia absit, & arrogantia. Quod autem in suæ literæ contextu ita habet Clemens, Ira magna est mulier ebria: tanquam ira Dei mulier temulenta. Quamobrè? Quoniam suam non celat turpitudinem] non ita est in Græco Ecclesiastici exemplo excuso quod habemus, sed sic; Ira magna est mulier ebria, & turpitudinem suam non reget. In eo ergo deest quod habet Clemens; Tanquā ira Dei mulier temulenta. Et quod in eo sequitur nempe, Quamobrè? Quoniam suam non regit turpitudinem, est *ἀνολογία* eius quod præcessit, Tanquam ira Dei mulier temulenta. Huius rei mihi visum est admonere lectorem, ne existimet me vel hoc non animaduertisse, vel noluisse admonere. Semper autem tanquam præsentē Domino honestè. In conuiuio decorum semper est seruandum cum in eo adsit Dominus. Non solum enim adest in mysteriis, in quibus verè repræsentantur Christi corpus & sanguis: sed etiam in aliis conuiuuiis si non præsentia sui corporis, at diuina sua quæ est ubique virtute & potentia. Quo fit ut decorum sit in eis seruandum, perinde ac si cœna fieret Dominica. Quisnam sit autem is Acephalus, cui assimilat helluones & ad crapulam propensos & ebrietatem, non habeo quid dicam. Nullum enim adhuc legi Mathematicum, qui eius vllam faceret mentionem. Non Aratus, non Ptolomæus, non Hyginus: mea tamen est coniectura, sed nescio an vera, Acephalum dici stellam illam quæcunque ea sit, quæ latens sub aliqua stella errante, cum ab ea recesserit, sed non adeo magno interiecto

interiecto spatio, sitque in anteriore sui parte obscurior, appareat quasi eius caput in pectus confidat & comprimatur. Apra autem & eleganti hac similitudine significatur, ebriosos & belluones, rationem, cuius sedes est caput teste Platone, habere non in capite, sed in intestinis, & non imperare, sed seruire iræ & libidini. Cum hæc mea de Acephalo coniectura mihi non satisfaceret, & de ea amplius cogitarẽ, Mo[n]antholius doctor medicus, & Mathematicæ Lutetiæ professor Regius, de Clementis Acephalo consultus sic respondit, De Acephalo quod sentiam hoc habeo, me nullam neque stellam, neque imaginem cælestem apud vllum Mathematicum quem legerim vocatam ἀκεφαλος reperisse. Sed in descriptionem Alexandrini periphrasticum diligentius inveniendi visus est intellexisse, eam imaginem in cælo quæ Taurus dicitur. Hic enim animal est prouolens præ cæteris capite, & ubi cælestis in Zodiaco depingitur, hoc quasi prouolutum

10 habet ad genua, si Hygini picturæ credimus, cui consentiunt versus Manilij, cum ait:


*Aurato princeps Aries in vellere fulgens,  
Respicit admirans aduersum surgere Taurum,  
Summisso vultu, Geminos ex fronte vocantem.*

Ex quo ipse Taurus non intelligitur simpliciter esse ἀκεφαλος, quasi eo membro omnino mutilatus, sed esse ἀκεφαλος, ante stellam errantem. Vbi per stellam errantem, intelligo κατ' ἀπρομασίαν, Solem inter planetas tanquam Regem & Principem, qui suo proprio motu quo per Zodiacum mouetur secundum consequentiam, ingreditur Taurum per posteriores eius partes quæ Clunes dicuntur. Nam cum cætera signa ex motu primi mobilis surgant ab Horizonte Orientali, quod etiam his Manilij versibus est attestatum,

20 *Quod tria signa nouem signis coniuncta repugnant,  
Et quasi seditio calum tenet, Aspicit Taurum  
Clunibus ex Geminis pedibus, Testudine Cancrum  
Surgere cum erectus oriantur cætera membris.  
Ne mirere moras, cum sol aduersa per astra  
Æstiuum tardis attollit mensibus annum,*

Ex his igitur Sol colligitur ingredi Taurum aduersum, hoc est illius clunes primum. Itaque Taurus ante Solem est ἀκεφαλος. Quod autem per Taurum significari possint voluptati ventris & gulæ dediti, in primis indicium est quod fabulantur Poetæ Taurum esse illum in quem mutatus Iupiter in Italiam comportauit Agenoris filiam. Sed & Iulius Firmicus, ne diutius huic rei satis ex natura animalis cuius nomen habet manifeste immeret, cap. 20. lib. 8. dicit natos, quorum in horoscopo fuerit sexta vel decima quinta vel vicesima pars Tauri, Cinædos, strumatores, miseris libidinibus seruientes, edaces & gulæ deditos esse, Hæc Mo[n]antholius. Cuius coniectura cum mihi visa esset satis probabilis, eam hic duxi esse inferendam, lectori futuram ut mihi persuadeo non inutilem. Elpenor autem erat vnus ex fociis Vlyssis, qui cæteris relicta Cyrcæ cum Vlyssæ recedentibus, cum ebrius esset, & ut socios sequeretur festinaret, cadēs ē recto fregit ceruicem. Quod autem verti ceruicem, Græcè est ἀσπράλλον. ἀσπράλλον enim cæsi frequentius accipitur pro talo, à quo etiam dicitur ludus talorum & taxillorum, ab Homero tamen nonnunquam dicuntur ἀσπράλλονι septem vertebræ spinæ quibus collum incumbit, ut & Iliades 7 & Odyss. 10. Eleganter autem dicit ebriosorum cerebrum caligine ob vapores ascendentes offusum, decidere ad cor & iecur, quæ sunt sedes iræ & cupiditatis. Quo significatur rationis locum in eis tenere iram & cupiditatem, quæ cum seruire deberent dominatum obtinent. Rationis autem grauiorem dicit esse dāsam quam Vuleani, qui à Ioue è cælo deiectus cecidit in Lemnum insulam, de quo antea diximus in exhortatoria ad gentes. Porro autem ad dehortandum à crapula & ebrietate, citat ex Ecclesiastico, torqueri & cruciari hominem insatiabilem, parcum autem & sobrium hominem quiescere. Quam sit etiam in deterora vinolentia, ostendit ex eo quod Noë temulentus pendenda sua aperuerit: quia qui texit, fuit benedictus, maledictus autem qui irrisit. Summum autem colophonem huic capiti imponit ex xxxi. cap. Eccles. Homini erudito sufficit vinum, & super suum cubile requiescat; ita quidem habet textus Clementis. Existimo autem legendum, sufficit vinū modicum. Id autem melius exprimit nostra versio quæ sic habet. Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem. Ex quo concluditur, vinum quidem esse bibendum, sed moderate, ne si nimium bibas, id tibi dolorem afferat & molestiam.

19 **Quod in sumptuosorum vasorum supellectilem non sit  
studium conferendum. Cap. III.**

 **O** R. P. D. *antem argenteorum ex aureorum gemmeorumque poculorum ir-  
ritus ex inutilis est usus, ut qui sit usus solus deceptio. Nam siue eis cali-  
dum mixtum liquorem infuderis, excalefactorum vasorum molesta est tra-  
ctatio: siue rursus frigidum infuderis, qualisatem materia transfundit, li-  
quorem corrumpens, ex est damnosus diuersus potus. Valeant ergo Theridei calices, Antigo-  
nides, carabari Labronij, ex Lepaste, ex poculorum genera innumerabilia, præterea au-  
tem ex psycêres, ex enochœ. Aurum enim ex argentum, ex priuatim ex publicè est  
inuidiosa, ut semel dicam, possessio, si usum excesserit: rara ad acquirendum, difficilis ad  
custodiendum. Quinetiam curiosa ac superflua tornatorum in vitro vana gloria, ad fran-  
gendum propter anam paratio, qua simul docet ex timere ex bibere, est à bonis nostris*

De his A-  
theca. lib. 4.

R ij

instituta & legibus aliena.<sup>b</sup> Sella autem argentea, peluces & acetabula, scutella & catini & præterea vasa aurea & argentea, nonnulla quidem ad ciborum ministerium, alia verò ad alios usus quos me pudet dicere, ex sectili cedro, thuris virgulto, ebenoque & ebore instructi tripodes, lectique argentei pedes & ex ebore compacti, auròque interspersa & testudine variata cubilis valua, & stragula vestes purpurea, & aliorum colorum paratu difficilium, insolentium delitiorum argumenta, invidia mollisque ignavia insidiosa commoda, sunt omnia procul amandanda, ut quæ nihil habeant propter quod sit in eis merito multum studij ponendum: Tempus enim contractum est, ut dicit Apostolus. Hoc ergo restat ne habitum quempiam ac figuram præ nobis ridiculè feramus: quemadmodum in pompis videntur nonnulli extrinsecus itauncti & obliti ad gravitatem, ut stuporem & admirationem afferant, intus autem sint planè miseri. Hoc itaque explicans accuratius subiunxit, Reliquum est, ut & qui habent uxores, sint tanquam non habentes, & qui emunt, tanquam non possidentes. Quòd si hæc dixit in coniugio, in quo dixit Deus, Crescite & multiplicamini, & replete terram: quomodo putatis arrogantiam ac superbiam non esse ex autoritate Domini exterminandam? Quocirca dicit etiam Dominus: Vende quæ habes, & da pauperibus, & huc me sequere. Sequere Deum nudus ab arrogantia, nudus à pompa momentanea, quod tuum est, quod bonum est, quod auferri non potest, in Deum fidem, in passum confessionem, beneficentiam in homines possidens: quod quidem est possessio preciosissima. Ego autem admitto etià Platonem, qui lege lata apertè decernit, quod neque ut opes habeas aureas & argenteas laborare oporteat, neque vas inutile, quod non cum usu necessario moderatum quoque sit, ut sit idem ad multa accommodatum: tollatur autem varia & multiplex possessio.<sup>a</sup> Pulcherrimè itaque alicubi dicit diuina Scriptura, ad eos qui sunt sui amantes & arrogantes verba dirigens: Vbi sunt qui gentibus imperant, & qui dominantur feris quæ sunt super terram? qui celi aubus illudunt, qui argenti & auri thesauros congregant, in quibus homines habent fiduciam, & non finis acquisitionis eorum? qui aurum & argentum fabricantur, & erant solliciti? Non est inuentio verborum eorum: euauerunt, & ad inferos descenderunt. Hæc est merces arrogantis superbia. Si enim nobis agrum colentibus, ligonè & aratro opus est: ligonem autem argenteum, falcemque auream nemo fuerit fabricatus: & materia quæ apta sit ad opus faciendum, non quæ sit dives in agricultura, utimur: quid verat quo minus in vasis quoque domesticis idem sentiant, qui quod est simile considerant? quorum modus sit usus, non sumptus ac magnificentia. Quid enim, dic quaeso, qui in mensa ponitur gladio, si clauos non habuerit argenteos, vel non fuerit factus ex ebore capulus, non scindit? An ad carnem diuidendam Indicium ferrum nobis est fabricandum, auxiliū veluti quoddam euocantibus? Quid verò si fuerit peluis fictilis, an ablutarum manuum sordes non excipiet? & vas fictile quo pedes lauamus, pedū sordes? Ergo ne etià indignabitur mensa, quæ est pedibus eburneis instructa, si panem unius oboli portauerit? neque vespertinæ lux cerna ministrabit, quod sit opus signi non aurificis? Ego autem dico humile quidē grabatum ulla ex parte deteriore præbere accubitum, quam lectum eburneum. Quæ autem ad substernendū sint sufficientissima pelles capricornæ, adeo ut purpureis aut pulcherrimis non sit opus, tamen propter deliciarum, quæ sunt primæ malæ causæ, stultitiam recondamnatam esse frugalitatē, quisnam est tantus error, vanaq; pulchri & honesti persuasio? Videte, Christus in vili catino cibum sumpsit, & fecit discipulos super herbam acumbere, & pedes eis lauit linteo accinctus. Deus à fastu alienus, & Deus omnium, nunquid argenteum lavacrum è calo deferens? Et à Samaritana potum petiit, quæ aquam vasa fictili hauriebat è puteo, aurum regale non requirens, sicim autem apertis facile extinguere.

Scopum

1. Cor. 7.

Ibidem.  
Genes. 1.Matth. 19.  
Marci 10.

Baruch 3.

Matth. 14.  
Marci 6.  
Ioan. 13.  
Ibid. 4.

Scopum enim constituebat usum, non nimiam & inutilem magnificentiam. In conuiuijs autem comedebat & bibebat, non terræ metalla effodiens, neque auri & argenti, hoc est, rubiginem redolentibus vasculis utens: ut spirat incensæ rubigo materiæ. In summa enim alimenta, & vestes, vasa & supellectilem, & quæcunque sunt in domo, atque ipsam, ut semel dicam, vitam, oportet esse consentaneam rectæ Christiani hominis institutioni, prout conducibile fuerit, accommodatam personæ, ætati, studio, ac tempori. Cum enim  
 10 *simus vnius Dei ministri, oportet & possessiones, & quæ est in eis supellectilem, vnius honestæ vitæ signa ostendere, & unumquemque hominem indistincta & indifferenti fide, huic uniformi institutioni ea quæ consequuntur consentanea & conuenientia, per hanc unicam affectionem videri facere. Quæ autem nec difficiliter acquirimus, & eis facile utimur, laudamus, & facile custodimus, & facile communicamus: meliora autem sunt quæ vtilia. Quæ viliora autem sunt ac frugaliora, meliora sunt diuitibus.* In summa, di-  
 20 *uitiæ quæ non rectè administrantur, sunt arx vitij & sceleris, in quibus multi cecutientes, regnum cælorum nunquam ingredi poterunt, in rebus quidam mundanis egrotantes, superbè autem & arroganter viuentes propter delitias. Oportet autem eos, qui contendunt ad salutem, hoc animo antea anticipasse, quòd usus quidem causa, nobis sit vniuersa possessio: sufficientiæ autem gratia, possessio, quam etiam ex paucis quispiam parauerit. Vani autem sunt, qui propter insatiabilitatem repositis rebus preciosis delectantur. Qui autem congregat, inquit, mercedes, congregat in sacculum perforatum. Is autem est qui congregat, & sementem excludit, & detrimento afficitur, qui nulli impertitur. Res est*  
 30 *autem planè ridicula, & maxime digna quæ ludibrio habeatur, argentea vrina receptacula, & vitreas matulas viros inferre, quemadmodum suos introducunt consiliarios: & has quæ sunt sine ratione, diuites mulieres, ex auro excrementorum facere receptacula, ut ne egerere quidè eis liceat absque superbia. Vellem quidem eos per totam vitam aurum stercora existimare. Nunc autem arx vitij inuenta est pecuniæ cupiditas, quam dicit*  
 40 *Apostolus esse radicem omnium malorum: quam quidam appetentes, à fide aberrarunt, & seipsos confixerunt multis doloribus. Veræ autem diuitiæ sunt, paupertas cupiditatum: & vera animi magnitudo est, non propter diuitias sibi placere, & magnos spiritus sumere, sed eas despicere. De supellectile autem & vasis se iactare est perquam turpe: non enim æquum studium suum in eis ponere est, quæ volenti licet vel ex foro emere. Sapientia autem emi non potest terreno numismate, nec in foro, sed in calo venditur: & iusto nummo venditur, nempe Verbo immortalis, regali aureo.*

## COMMENTARIUS IN CAP. III.

60 *PORRO autem argenteorum & aureorum.* Cum dixisset vitandam esse ebrietatem, & nimium in bibendo luxum: nunc dicit nimium studium non esse conferendum in vasa & supellectilem, & maxime in pocula aurea, argentea, & gemmea, quæ ad nullum alium usum videntur comparata, quàm ut suo fulgore oculos decipiant. Atque multa quidem hic enumerat genera poculorum. Sed longè sunt plura apud Athenæum, Athen. lib. & copiosa eorum descriptio. Ab eo hæc petere poteris, agit enim de calicibus Thericleis, cantharis, labro-  
 70 *niis, leparis, sed ne verbum quidem de Antigonidibus. Suspicio autem Antigonidem fuisse poculum ab Antigono denominatum, quod id inuenisset & eo biberet. Sicut etiam scribit Plin. lib. xv. cap. xl. à Thericle figulo Corinthio dicta esse vasa Thericlea. Sed & idem de Antigoni bibacitate nihil, cum multa dicat de bibacitate Antiochi. De psysteribus autem quæ sunt vasa quæ fiunt ad refrigerandum, est apud eum caput integrum lib. x. in quo citat Platonem in conuiuiis, in quo vas illud, nempe *ψυκτήριον*, licet ad refrigerandum non ad bibendum esset institutum cum contineret plusquam octo cotylas, plenum fuit epotum, à *ψυκτήριον* autem oportune fractum, cum bibendum exhiberetur Socrati. De Oenochois quoque nihil Athenæus, quæ sunt vasa ad vinum infundendum accommodata, usurpatur autem etiam hoc vocabulum pro poculo quo bibitur. Dicitur autè Latine & Trua, & diminutivè Trulla, cuius sunt varia significata. Quod itaque in mea versione reliqui Græcum, nempe *ψυκτήρες*, & Oenochoæ, potest qui volat Latine dicere Refrigeratoria & Trullæ. Aureorum autem & argenteorum vasorum usum ideo dicit esse inutilem, quod quemcunque liquorem in ea infunderis, siue is sit calidus, siue frigidus res male cedent. Nam si calidus in-*

fundatur liquor calefacta vasa dolorem afferent: sin frigidus, transfunditur liquoris qualitas, & ipse liquor corrumpitur. Sed quoniam obiici poterat quod etsi auri & argenti, quod ad bibendum attinet, usus sit irritus & inutilis, ea tamen magni sunt facienda, quod pretiosa sit attriti & argenti materia: respondet tacite obiectioni, dicens eam materiam non ideo esse magnificandam si absit usus. Aliquot autem affert causas ut probet ita esse. Prima est, non esse magnificandum quod nos rapit in odium & invidiam, quod facit aurum & argentum. Secunda est quod sit rarum aurum & argentum, & ideo non nisi magnis pareatur laboribus, & nec in eo acquirendo est vlla voluptas propter afflictionem, nec in iam acquisito propter metum amittendi. Quæ quidem est tertia ratio quod non sit magnificanda auri & argenti possessio, quod ea non facile custodiatur, cum omnes eam appetant, & quod eam habeas, odio habent, & tibi male volunt: Quarta verò est quod avarus ea nec uti velit nec possit. Non vult enim, ut qui quo plura habet eo plura appetat, nec unquam satietur vehemens eius habendi sitis. Non potest autem, cum ad suo satisfaciendum desiderio, non auro & argento, sed iis quæ etiam si omnia auro & argento sint plena, sunt planè necessaria: est ergo abiiciendum auri & argenti in poculis studium. Sed nec in Christi rempublicam sunt admittenda tornata vitrea pocula, quæ quo artificiosius sunt elaborata sunt fragiliora. Quo fit ut non possit bibere qui in iis bibit, quin simul etiam timeat ne ea frangat. *Sella autem argentea, pelues, & acetabula.* Omnem luxum in suppellectile qui non tam ad usum est comparatus quam ad ostentationem & superbiam, à Christianorum moribus & institutis procul iubet amandari, quoniam in hoc mundo, qui citò præterit nihil est diuturnum, & quæ extrinsecus apparent, pulchram quandam habent speciem, sed intrinsecus in se continent miseriam. Quid enim est miserius quam inani splendore gloriari rerum quæ mox evanescent, & quas prius amittis quam habeas? In ipso enim usu pereunt. Hoc probat autoritate Divi Pauli qui rebus huius mundi nos ita iubet uti, perinde ac si non habeamus, & ne eos quidem qui duxerunt uxores, & qui dant operam liberis, ita debere suas amplecti uxores, ut non meminerint quidquid est huius mundi mox esse præteriturum, & se aliam querere patriam, ut qui hic civitatem non habeant permanentem. Quod si hoc est faciendum in matrimonio, in quo qui sunt coniuncti velint nolint, mundus magnam partem in eis sibi quasi suo iure vendicat: quanto magis id facere oportet eos qui vitam agunt cælibem, & ut liberius Deo serviât, mundo renunciarunt, voluntariam amplexi paupertatem? *Quocirca dicit Dominus.* Fugendum luxum rerum non necessariarum & nimiam vitæ superbiam probat autoritate Domini, qui voluntariam instituit paupertatem & facultatum suarum abiectionem, ut subueniatur pauperibus liberiisque & expeditius sequatur Dominum qui se à graivibus & molestis exiit mundi sarcinis. Quominus Deum sequaris impedit superbia & arrogantia, impedit & pompa momentanea, nempe rerum huius mundi nimius apparatus qui temporis momento est præteriturus. Quamvis autem sis ab eis nudus, es tamen eis vestitus quæ & tua sunt, & sunt longe præstantiora & nunquam interitura, nec à te unquam auferenda. Res huius mundi tuæ non sunt, nec bonæ sunt, ut qui sit in maligno positus & tibi mox sunt auferendæ. Sed tua est in Deum fides, & tua est eius qui pro te passus est confessio, & tua est in pauperes beneficentia quæ te in æternis collocabit tabernaculis. Non solum autem hæc sunt tua, sed & bona, ut quæ te beatum sint redditura, & à te nunquam recessura. Platonis autem qui legem statuit, ut opes aureas & argenteas habere non labores, hæc sunt verba, ut existimo, sic à me Latine versa; In qua, inquit, familia neque diuitiæ cohabitant, neque paupertas, in ea fuerunt mores iustissimi. Neque enim in ea inest contumelia, neque iniuria, neque rursus insunt invidia & æmulationes. Quod autem dicit de vase, existimo id esse quod apud eum scriptum est in Politico, Quod siccis & humidis, & iis quæ igne sunt & quæ non sunt omnifariam effectum genus, est vas, quod vno appellamus vocabulo, & est quidem valde frequens genus &c. *Pulcherrimè itaque alicubi dicit divina scriptura.* Ex verbis Prophetæ Baruch ostendit vanum esse multos thesauros congerere, & in suis diuitiis, & in pretiosa sumptuosaque & magnifica gloria suppellectile, sibi que placere & nimium arrogare, cum hæc omnia momento temporis illis pereant, & ipsi ad inferos descendant. Deinde quoniam agitur de vasibus & domestica suppellectile, ostendit per inductionem, non esse spectandum, sitne pretiosa materia ex qua sit aliquid, sed sitne utilis aptaque & accommodata ad id efficiendum. Quod autem vertimus, vanaque pulchri, & honesti persuasio, Græcè est *δόξα*, id est, opinio quod sit aliquid pulchrum. Quod enim condemnatur frugalitas præcipua est causa, quod pulchra videantur ea quæ sunt pretiosa, licet sint alioqui minus apta & utilia. *In summa enim alimenta.* Hæc est conclusio eorum quæ dicta sunt in toto hoc capite. Eorū autem hæc est summa, cum sumus Christi ministri, & vna sit omnium in Christum fides, & vnica Christianæ vitæ institutio, oportet ut & in vestimentis, & in vasibus, & in omni suppellectile, & in omnibus quæ possidemus, nos ita geramus, ut nihil sit indignum nostra fide & vitæ institutione, habita tamen ratione circumstantiarum, nempe personarum, ætatum, studiorum, & temporum. Nam cum inter Christianos sint diuersæ personæ, ut pote publicæ, & priuatæ, & sint artes aliæ aliis liberaliores & sordidiores, sintque & diuersi sexus, & non eadem omnium ætates, sunt enim & pueri & iuvenes & senes, & inter eos varia etiam incidunt tempora, primum quidè videndum est ne quid fiat indignum nostra Christi professione, deinde ut nihil fiat quod personam, ætatem, sexum, artem, & ipsum tempus in quo sit non deceat. In vasibus autem & suppellectile hoc statuendum est, usum præcipue esse spectandum, nec plurius esse faciendam pretiosam materiam quam utilem & ad id quod fieri opus est accommodatam. *In summa diuitiæ quæ non rectè administrantur.* Dixit paulo ante non tanti faciendam esse diuitem materiam, quam utilem & ad id quod opus est accommodatam: nunc autem consequenter iis quæ dixerat subiungit, malam diuitiarum administrationem esse omnium malorum causam. Ad usum enim parari diuitiarum possessionem, eamque possessionem esse propter sufficientiam, ex paucis autem parari sufficientiam: natura enim est paucis contenta. In diuitiis autem quæ possidentur duplex est vitium, nempe & eis non uti, quod faciunt qui propter infirmitatem eas perpetuo congerunt, & congestis ac repositis delectari, nec sibi profutur nec aliis, ut qui nemini eas impertiuntur. Ij autem sunt quos dicit Aggeus Propheta in sacculum congregare perforatum, ut qui non habeant quod congregant, nec vlli est usus. Avarus enim minus habet quod habet quam quod non habet. Aliter vero est eis

Plato lib. 3.  
de legibus.

Aggæi 1.



est eis malè uti. Quod faciunt qui in meretrices, parasitros, & lenones, & superfluas epulas, & quæ sunt huiusmodi profundunt diuitias. Omnium autem sunt pessimi & turpissimi, & viri & mulieres, quos non puer in vasa aurea & argentea sua excrementa egerere, & vbique suam ostendunt superbiam. Memor autem sui instituti Clemens hoc caput ita concludit non esse de suppellectile & vasis gloriandum, nec in ea studium ponendum, cum ea enim possint in foro: in sapientiam potius esse studium ponendum, quæ non in foro, sed in cælo venditur. Vnde etiam pulchrè dicit Solomon in Prouerbiis. Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit? Quod autem sapientia sit in cælo, constat ex Ecclesiastico ubi scribitur. Omnis sapientia à Domino Deo est, & ex eo quod dicit Iacobus. Sapientiam à Deo esse petendam, & de sursum esse sapientiam, quæ est pudica, pacifica & modesta. Sed quid sibi vult Clemens, quod dicit sapientiam in cælo vendi, cum Iacobus dicat eam esse donum Dei? Non aliud vult intelligi quam eam non aliunde quam à Deo haberi, à quo etiam datur. Vnde autem videtur quod studio & diligentia, & precibus emittitur. Sed quoniam numismate venditur? Iusto certè numismate, quod est æternum & immortale, & in quo est impressus, imò quod est ipse Dei patris character & figura. Id autem est Dei Verbum, quod ipsa quocumque est sapientia. Et certè ut pretium quod datur, efficit ut res sit eius qui emit, ita etiam ea demum nostra est sapientia, quæ est verbo Dei signata, non quod ea sit eius essentia. Hominis enim sapientia, non potest esse Deus, sed quod ab ipso sit profecta, in quo sunt absconditi omnes sapientiæ thesauri. Precibus ergo & Dei Verbo, quod est iustum pretium & aureus regalis, à Deo venditur, & ab hominibus emittitur sapientia. Nihil enim aliud habet homo pretiosius, quod pro ea Deo offerat, & quod Deus lubentius accipiat, quam suum unicum filium, quem ipse dedit hominibus, & quem pro consequenda sapientia ei vicissim reddunt homines. Ei itaque veram offerentes sapientiam, ipsum, inquam Verbum quod Deus est essentia, accipiunt sapientiam, quæ non est Deus essentia, sed participatione. Ipsa autem est auro longè melior.

Prouer. 17.

Eccles. 1.  
Iacob. 1 & 3.

Prouerb. 6.

### Quomodo in conuiuio se relaxare & recreare oporteat. Cap. IIII.

**R**ATIONALI autem seu verbi conuiuio absit comus & lasciuia iuuenilis: quinetiam inanes vigiliae, quæ de petulantia & turpibus conuiuio & maledictis sibi placent. Est enim hic comus tibia inebrians, catena cura ratis amatoriae. Amor autem & ebrietas, & quæ ratione carent animi affectiones, procul à nostro choro habitant. Vnde autem cum orta ex ebrietate petulantia comi socia versatur parodia: in potu verò vigilia ebrietatem accersunt, & excitant libidinem, quæ sunt rebus turpibus faciendis dedita audacia. Si autem tibis, & psalteriis, choris & salutationibus, & plausibus Aegyptiorum, & eiusmodi delectentur animi remissionibus immodesti & insolentes, valdeque à bona disciplina alieni euaserint, utpote quos cymbala & tympana circumsonent, & fraudis instrumenta circumstrepant. Reuera enim, ut mihi videtur, eiusmodi conuiuium est ebrietatis theatrum. Vult enim Apostolus, ut depositis operibus tenebrarum tanquam in die decore & honestè ambulemus, non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & in impudiciis versantes. <sup>b</sup> Fistula itaque tribuatur pastoribus: tibia autem superstitiosis hominibus, qui ad cultum idolorum contendunt. Reuera enim hæc instrumenta sunt à sobrio conuiuio amandanda, quæ bestiis magis quam hominibus conueniunt, & iis hominibus qui à ratione sunt alieniores. Ceras enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos inter venandum cantu duci à venatoribus. Equabus autem coeuntibus, veluti quidam hymenæus, tibia carmen canitur: id autem ab incitandis equis Musci appellantur in notis. Omne autem turpe spectaculum, omnemque turpem auditionem, & ut semel dicam, omnem turpem sensum intemperantia, quod quidem est vera sensus privatio, maxime oportet nos excindere, quæ in oculis & auribus titillat & effuminat, voluptatem cauentes: factorum enim cantuum, & flebilium Caricæ Musæ modorum varia veneficia, intemperanti & prauo musica artificio mores corrumpunt, trahentes ad affectionem huius comessationis. <sup>c</sup> Diuinum autem ministerium separans psallit spiritus: Laudate eum in sono tubæ. In sono enim tubæ suscitabit mortuos: Laudate eum in psalterio, quoniam lingua est psalterium Domini. Et in cithara laudate eum. Per citharam os intelligitur, quod spiritu tanquam plectro pulsatur. In tympano & choro laudate eum. Dicit Ecclesiam quæ est meditata carnis resurrectionem in pelle resonante. In chordis & organo laudate eum. Organum dicit corpus nostrum, & chordas eius neruos,

Rom. 13.

Psalm. 150.

R iij



per quos numerosè & concinnè intenditur, & spiritu pulsatum, voces edit humanas. Laudate eum in cymbalis iubilationis. Oris cymbalum dicit linguam, quæ pulsatis labris resonat. Et ideo humana natura acclamavit: Omnis spiritus laudet Dominum: quoniam omnis spiritus quem fecit, curam gerit, & ei prouidet. Verè enim pacificum instrumentum est homo. Alia autem si quis curiosius inquirat, inueniet instrumenta bellica ad cupiditates inflammantia, vel amores incendientia, vel animum iramque irritantia. In bellis itaque suis tuba utuntur Hetrusci, fistula Arcades, Siculi autem instrumentis quæ appellantur *πυλιδας*, Cretenses lyra, Lacedæmonij tibia, cornu Thraces, tympano Aegyptij, & Arabes cymbalo. Vno autem instrumento, Verbo solo pacifico nos utimur, quo Deum honoramus, non amplius, veteri psalterio, & tuba, & tympano, & tibia, quibus iis qui se in bello exercebant, & Dei metum contempserant, & simul congregatis concionibus mos erat uti in choris, ut per eiusmodi modos solutus ac deiectus excitaretur eorum animus. <sup>4</sup> Duplex autem sit nostra in potu beneuolentiæ ergò inuitatio, ex lege. Nempe si diliges Dominum Deum tuum, deinde proximum tuum: prior quidem, quæ est in Deum beneuola inuitatio, fiat per gratiarum actionem & psalmodiam: secunda autem, quæ est in proximum, per honestam vitæ consuetudinem. Verbum enim Domini habitat in vobis abundanter, dicit Apostolus. Hoc autem verbum se accommodat & reddit conforme temporibus, personis, locis, atque adeo nunc quoque in conuiuio versatur. Rursus enim subiungit Apostolus: In omni sapientia docentes, & admonentes vos ipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia canentes in corde vestro Deo. Et rursus: Quidquid feceritis vel in sermone vel in opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi, gratias agentes Deo & Patri eius. Hac est gratiosa & iucunda nostra comessatio. Et si ad liram & citharam canere & psallere noueris, nulla in te cadet reprehensio. Hebræum iustum regem imitaberis, qui Deo est gratus & acceptus: Exultate iusti in Domino, rectos decet laudatio (dicit propheta) Confitemini Domino in cithara, in psalterio decachordo ei psallite. Cantate ei canticum nouum. Annon autem decachordum psalterium Verbum Iesum significat, qui manifestatur elemento decadis? Quemadmodum autem antequam sumamus alimentum, laudare nos conuenit factorem uniuersorum: ita etiam in potu ei nos decet psallere, cum eius creaturarum efficiamur participes. Est enim psalmus numerosa & decora laudatio: <sup>40</sup> Canticum spiritale psalmum dixit Apostolus. Postremò autem antequam nos somnus inuadat, pium & sanctum est Deo gratias agere, ut qui eius benignitatem & gratiam fuerimus consecuti, ita ut cum diuino quodam afflatu nos ad somnum conseramus: & confiteri ei, inquit, in canticis labiorum, quòd eius iussu fiat quòd visum est, & ad eius salutare nihil sit mancum nec diminutum. Caterùm apud Græcos quoque veteres, in conuiuiis ad compotandum comparatis, & irrorantibus poculis, ad Hebræorum psalmorum similitudinem, canebatur canticum quod appellabatur *οὐλοῖον*, id est, oblicum, communiter omnibus pæana simul voce clamantibus: & nonnunquam etiam per canticum vices propinationem circumagentibus. Qui autem ex eis erant musica peritiores, etiam ad lyram canebant. Verùm amatoria quidem procul absint cantica. Sine autem cantica, Dei laudem Laudent, inquit, nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei. Et quis chorus qui psallit? Ipse tibi narrabit spiritus: Laudatio eius in ecclesia sanctorum. Exultent propter regem suum. Et rursus subiungit: Quoniam beneplacitum est Domino in populo suo. Sunt enim admittendæ modesta & pudica harmoniæ, à forti & nervosa nostra cogitatione verè molles & enervatas harmonias amandando quamlongissimè, quæ improbo flexuum vocis artificio utentes, ad delicatam & ignauam vitæ agendæ rationem deducunt. Graues autem, & quæ ad temperantiam pertinent modulationes, ebrietati, proteruie

Coloss. 3.

Ibidem.

Psalm. 32.

Litera I, decem apud Græcos significat.

Coloss. 3.

Psalm. 62. &amp; 118.

Ibid. 149.

*proteruia valedicunt. Chromatica igitur, harmonia, impudenti in vino proteruia, floribusque redimita & meretricia musica, sunt relinquenda.*

## COMMENTARIUS IN CAP. II.

\* A RATIONALI autem seu Verbi conuiuium. Docet Clemens in hoc capite, quomodo oporteat Christianos animos relaxare ac recreare in conuiuium, quod vocat rationale seu Verbi, id est, quod sit congruenter rationi & Verbo, nempe Pædago qui suos pueros erudit & instruit. Oportet autem in mensa eos seruare mores, qui præceptore nostro non sint indigni, nec à ratione alieni. A nostro ergo, id est, à Christiano conuiuium vult abesse Comum. Comus autem erat apud veteres Græcos, & Deus quidam ut sibi fingeant, qui præerat nocturnis comestationibus, saltationibus, lasciujiis, & petulantis quibus utebantur iuvenes amoris & libidini seruentes, & illa ipsa impudica, temulenta, procaxque & petulans eorum actio quæ nonnunquam eo prorumpere, ut si non admitterentur, etiam fores effringerent. Hanc autem turpem & petulantem exercere actionem, appellabant *κωμίζω*, ut est apud Theocritum *κωμίζω πρὸς τὴν ἀνδρῶν ἰδέαν*, id est, vado ad Amarylidem Comum acturus. Cuiusmodi autem esset hic Comus, videre licet apud Platonem in Conuiuium, in quo inducitur Alcibiades *κωμίζων*, id est Comum exercens. Is enim erat cum aliis *ἀνδραγαγῶν*, ita enim vocabantur qui hac impudenti & insolenti utebantur petulantia. Sunt autem hæc à nobis versa Platonis verba. Atque dixisse quidem, Agathonem, Pueri, num aspiciatis? & si sit quidem aliquis ex familiaribus, vocate: sin minus, dicite nos non bibere, sed iam requiescere: & non multo post audiuisse vocem Alcibiadis in aula valde ebrii, & magna voce clamantis, & rogantis ubi esset Agathon, & iubentis ducere ad Agathonem, ipsumque ad ipsos secum duxisse, & tibicinem subsequenter, & aliquos sequentes, & stetit ipsum ad fores quadam densa hædere redimurum corona, & violis, & habentem multa in capite redimicula &c. in quibus ostendit Alcibiadem & Comum agentem, secum duxisse tibicinem, cumque esset coronatus, ipse Agathonis, cuius amore erat captus, capiti coronam imposuisse. Hæc ergo tota Comi impudens petulantia, non alia erat de causa quam propter insanum amorem & libidinem. Vult ergo abesse Comum à conuiuium Christiano. Nec solum Comum, sed etiam inanes vigilias. Græcè est *πρωγία*, id est, pernoctationes. Eas autem dicit inanes, quando fiunt gratia comotationis, ex qua ad compotantes nihil reddit commodi, sed plurimum incommodi. Nam sunt quedam vigilie & pernoctationes viles, ut quando ad laudes Deo canendas vigilatur. Ex ebriorum autem pernoctationibus nihil aliud oritur, quam petulantia conuitia & maledicta, quæ tantum abest ut ebrii fugiant & auerterentur, ut etiam de iis gloriantur, & sibi placeant. Vigiliis autem & pernoctationibus tribuit quod est hominum. Como autem subiungit vigilias & pernoctationem. Est enim pernoctatio veluti quedam comi accessio. Nam nisi pernoctetur non est perfectus Comus, qui ideo agebatur ut com eis pernoctarent, quorum amore capti erant. Porro autem qualis esset hic Comus describit ex adiunctis. Nam quoniam non sine tibicine agebatur Comus, utebantur autem quidam tibiis ut ad bellum incitarent, utpote Lacedæmonij, ne quis existimaret Comum tibiæ ad id esse comparatam, Comum dicit esse tibiæ, non quæ ad bellum incitat, sed quæ inebriat, vel potius quæ incitat ad ebrietatem: *μυθῶν* enim, ut est in Græco, significat aptum ad inebriandum. Comum etiam dicit esse catenam curæ ratis amatorie, significans Comum esse rati similem, quæ non ut naus clauo regitur, sed temerè fertur. Est autem Comus ratis amatorie, ut quæ non alios vchat quam amatores. Si autem non ratione tanquam clauo vtatur, sed ab explenda libidine violento aliquo tanquam catena ferrea arcentur impedimento. Catenam autem dicit curæ ratis amatorie, quod in amore multæ sint curæ, sed leues, & quæ impediunt ne amatores iis quæ verè sunt bona & honesta fruatur. Et ideo à Choro Christianorum qui est pudicus, castus & sanctus, procul dicit habitare impudicum amorem, & ebrietatem, & eas animæ affectiones quæ carent ratione. Amori enim ebrietati & rationis expertibus animi perturbationibus non potest conuenire cum Verbo, quod est & ratio & sapientia, & quod, cum noster sit Pædagogus, vult nos, quoad eius fieri potest, sui esse participes. Adiungit etiam Como Parodiam quam dicit *πρωγία*, id est in como sociam petulantie quæ oritur ex ebrietate & violentia in conuitiis & maledictis. Est autem græcè elegans allusio in *πρωγία* & *πρωγία*, quam latina lingua non potest assequi. Sunt autem in Comis & comestationibus frequentia cantica & conuitia. Est autem *πρωγία* quoddam genus carminis nostris centonibus non abfimile, cuiusmodi est illud:

*Δίπνα μοι ἔντα μῦθα πολυέφα καὶ μέλα πικρά.*

quæ quidem sunt ad aliorum carminum imitationem. Est autem hic versus factus ad imitationem primi versus Odyssæ, sed ad cibos detortus. Qui hæc scribebant carmina, dicebantur *πρωγία*. De his vidè Athenarum lib. 15. cap. 23. Comi etiam sunt comites vigilie quæ in potu excitant ebrietatem: ebrietas autem ad quæuis turpia facienda dat audaciam. Quod si in Como non sola sit parodia, sed etiam musicæ omne genus, instrumenta & plausus Ægyptiorum, quos imitati sunt Israelitæ confuso aureo vitulo, quem adorabant choros ducentes, tunc est in huiusmodi hominibus omnis plane immodestia & insolentia, & ab eis est procul remota omnis disciplina, ut quos cymbala & tympana circumsonent, & circumstrepant organa seu instrumenta fraudis, nempe quæ doloso & fraudulentò sono ad vitia incitant & impellunt, & quod esse debebat sanctum & modestum, & Verbo nostro Pædago dignum conuiuium, sit theatrum, id est spectaculum ebrietatis. Hæc omnia fiunt in tenebris, in quibus vix vlla habetur ratio honestatis: & ideo Paulus adiortans ut ea fugiamus, vult nos honestè tanquam in die ambulare depositis operibus tenebrarum. Quænam autem ea sint, ipse exponit dicens, Non in comestationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciis versantes. Quæ sunt ergo honesta, sunt opera lucis: quæ autem turpia & inhonestas, tenebrarum. Comestationes autem quas hic dicit Paulus græcè est *κωμίζω*, nihil differens ab eo quem iam diximus Como. Sed quid hic significat Como? Et noster interpret & Diuus Ambrosius *κωμίζω*, vertit Comestationes. Eas autem

Cels. lib. 12.  
antiq. lect.  
cap. 13.

Rom. 13.

comessationes sic exponit; Comessationes sunt luxuriosa conuiuia, quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent à contubernaliis exhiberi, ut neminem illic pudeat aliquid inhonestè dicere aut facere, quia unusquisque presumit quod suum sit conuiuium. Hæc dicens Ambrosius, videtur Comessationis erymon deducere à Comessalibus quæ sunt symbola, quæ tamen erymologia locum non habet in Græco vocabulo *κῆμος*. Cæteri omnes, nempe Origenes, Chrysostomus, & Theodorus *κῆμος*, seu Comessationes, non aliud esse dicunt quàm luxuriosa conuiuia. Sed non omnia luxuriosa conuiuia sunt comessationes, sed dicuntur propriè Comessationes, cibi potusque post cœnam hausti ex luxu, ut ostendit Cælius Rhodiginus ex Liuij libro xli. Accipiuntur tamen impropriè pro quouis conuiuium luxurioso. Est ergo *κῆμος*, & falsus Deus, nempe Diabolus, qui præest omni impudicitæ & lasciuie, & est illa impudens & impudica actio quam iam diximus. Est etiam Comessatio, siue sumatur pro cibo & potu post cœnam sumptu, siue pro quouis luxurioso conuiuium. *Fistula itaque tribuatur pastoribus.* Cur à Christiano & Verbo digno conuiuium absint oportet instrumenta musica, & maxime fistula & tibia, hanc affert causam, quod ea magis conueniant bestiis & hominibus qui minus habent ratione, quam Verbi & rationis Discipulis quales sunt Christiani. Quod autem bestiis conueniant, probat ex eo quod fistulis demulceantur Cerui, quo fit ut ij cantu deliniti à venatoribus in laqueos deducantur. Tibiæ autem cantu incitentur equi ad equas ineundas. De ijs vide Plutarchum in quæstionibus Conuiuiualibus, qui tamen tantum dicit fistulis demulceri ceruos, non autem à venatoribus deduci in laqueos. Sed nec Cælius Rhodiginus qui hoc affert ex Plutarcho, quod in laqueos incidant, Cerui meminit. Modus autem ille, nempe *ἰρμιόπος νόμος*, quo incitati equi equas saluunt, vocatur *ἰρμιόπος*, ab equorum impetu in Venerem. Fistulas ergo vult relinqui Pastoribus, ut qui sint agrestes & minus rationis participes. Tibias autem Idololatriæ, nam in execrandis Deorū sacris frequens erat vsus tibiæ, & nihil fiebat absque Tibicinibus. Deorum autem & idolorum cultoribus nihil est commune cum verbo. Causa autem præcipua cur à Christiano conuiuium velit abesse instrumenta musica, est quod fracti & molles cantus animos effeminēt, titillentque & ad libidinem incitent. De musica autem carica, & cur sic dicatur vide Erasmus in Chiliadibus in prouerbio, Carica musica. Quod autem fracta & mollis musica, tanquam quoddam veneficium, hominum mores corrumpat, videre licet apud Platonem in multis locis, & maxime in sexto de Legibus, vbi dicit mores imitari musicam. *Diuinum autem ministerium.* Omnibus aliis musicis instrumentis cessantibus, vnum solum vult esse Verbum quo Deus laudetur à Christianis, quod quidem est instrumentum pacificum. Cætera enim instrumenta, vel ad bellum, vel ad iram, vel ad cupiditates, & ad amores incitant. Verbum ad Deū laudandum & colendum est maxime aptum & accommodatum. Verbum autem intelligit illud quod ore profertur: neque enim ad Dei laudem Verbum internum, mens, inquam, & ratio sufficit. Nam qui animam fecit & corpus, optimo iure ab utraque est laudandus. Sed quoniam huic rei videbatur ob stare, quod Regius Psalter multa adducit instrumenta, quibus iubet Deum laudari, ea omnia vult Clemens accipi allegoricè, & aliis quidem os significare, aliis linguam, aliis corpus, quod nervis tanquam chordis numerosè & concinne intenditur. Quamuis autem dicat Clemens, Verbum vnum ad Deum laudandum esse maxime accommodatum, non est tamen existimandum musicorum instrumentorum sonum omnino excludi ab ecclesiis, sed iis esse vtendum instrumentis quæ ad verbum maxime accedunt, & non alio spectent quam ad Dei laudem. Nam quod de eo cantu intelligat quo vtuntur ecclesiæ, innuere viderur, quod dicit: Diuinū ministerium separans psallit spiritus. Græcè enim est *ἡ ψαλμοποιία*, per quam Græci intelligunt celebrationem sacrosancti Eucharistiæ sacrificij, quod à sacerdote offertur pro omnibus. Diuinum hoc ministerium, seu hoc publicum munus sacrificandi, spiritus qui ex ore procedens plectro lingue distinguitur & articulatur, & à prophanis separat ministerijs, ab ijs, inquam, ministerijs quæ non administrantur ad Dei laudem. Est ergo diuinum ita celebrandum ministerium, ut laus Dei id separat à prophanis. Sed, pro dolor, corruptis his temporibus adedè regnant in nostris ecclesiis fracti & molles cantus, ut sæpe ad quidvis potius incitent quam ad Dei laudem, & sint voces quæ sonant, minus graves & honestæ quàm prophanz. Quod autem iubet David laudare Dominum in voce tubæ, id nos admonet resurrectionis futuræ in nouissima tuba, quādo Dominus in iussu & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. &c. Quam autem sint cæterorum quæ citat David musicorum instrumentorum allegorie ipse Clemens satis explicat, nec opus est ut in eis diutius immoremur. De ijs quoque musicis instrumentis quæ nati sunt & apud quas gētes, & ad quid sint vsui, cum apud Athenienses, Plutarchum, Cælium Rhodiginum, Alexandrum ab Alexandro de ijs copiosè tracteretur, nos lectorem ad eos transmittere, nec quæ ab eis dicuntur frustra transcribere, satius esse duximus, maxime cum ad Auctoris nostri sensum intelligendum non multum conferant. *Duplex autem sit nostra in potu.* Solebant olim apud veteres Græcos se inuicem inuitare poculis: ex inuitatio vocabatur *φιλομεία*, vel *φιλοποσιμία*, id est beneuolentia. Sed nec ea inuitatio deest Christiano conuiuium. Ea est autem duplex, nempe & in Deum, & in proximum. In Deum quidem per laudationem, quæ etiam Hebraicè dicitur confessio, & per gratiarum actionem. In proximum autem, per honestam consuetudinem, nempe per graves & honestos sermones. Hoc optime præstabitur si Verbum Domini abundanter habiter in nobis. Fieri enim non potest, ut si Verbum Dei in nobis habiter, non & Deum laudemus qui omnia quæcunque voluit fecit, & pulcherrimam hanc mundi fabricam est architectatus, & non pro summis in nos beneficiis ei gratias agamus, & non proximum pro viribus iuuenus docendo, & ad Deum laudandum nos inuicem adhortando. Lauderet apertè Deus psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus. Ad ea autem facienda nos adiuvat ipsum Verbum, quod ad omnia se accommodans, versatur etiam in conuiuium, & ad omnia in nomine Domini facienda nos incitat. Hanc autem nostram dicit esse comessationem, tam cōferens cupa veteri Græcorum *Comio*, quem superius vituperauit & reiecit. Quoniam autem superius dixerat à conuiuium Christiano abesse debere instrumenta musica, ne quis id male intelligat, seipsum interpretatur, dicens nos uti posse & cyphara & psalterio, & decachordo, sed sicut David, qui Deum laudabat, & in nomine Domini faciebat omnia. Canebat enim & psallebat in psalterio & decachordo. Psalterium autem decachordum, Verbum Iesum,

Val. lib. 5. c.  
5. Liuius 9.  
Oui. Fast. 6.  
Plut. in proble.

Plat. de legib. 6.

1. Cor. 15.  
1. Tim. 4.

1. Tim. 4.  
1. Tim. 4.

1. Tim. 4.

Iesum, Dominum, inquam, nostrum significat. Nomen enim Iesus per Græcam litteram Iod, quæ decem significat, ostenditur, quæ etiam significantur, ut alij exponunt, decem legis præcepta. In decachordo ergo Psalterio psallere, est Deum laudare, in nomine Domini omnia facere, charitatisque & Dei præcepta seruare. Deus autem est laudandus, & priusquam sumatur cibus, & priusquam bibatur. Nam & comedentes & bibentes creaturarum Dei sumus participes, propter quas ei sunt agenda gratiæ, nec est sequendus impius ac perniciosus error Enkratitarum & Marcionistarum. Sed ne ex eo quod permittitur instrumentis musicis in conuiuiis psallere, dum id fiat ad laudem Dei, existimet quispiam, non referre quomodo psallatur, ut intelligamus lasciuos, molles & fractos cantus esse vitandos, definit quid sit psalmus. Psalmus, inquit, est numerosa, & modesta laudatio. Ad hoc ergo ut sit Psalmus, non satis est esse numerosam Dei laudationem, sed etiam ut modesta sit oportet, & ab ea absit omnis lasciuia, & ideo Diuus Paulus ea vocat cantica spiritualia: *Ceterum apud Græcos quoque in conuiuiis.* Ne quid omittatur eorum quæ ad recreandos in conuiuiis animos pertinent, dicit etiam veteres Græcos ad imitationem Hebræorum, qui psalmos canebant, cecinisse in conuiuiis carmina seu cantica quæ dicebantur *ᾠδὴ*, omnibus præana, id est hymnum in laudem Apollinis simul canentibus, & nonnunquam etiam pocula ad propinationem vicissim canendo circumferentibus. Cuiusmodi autem essent hæc scolia, pulchrè explicat interpres Aristophanis in comœdia cui est titulus *Vespæ*, sic scribens; Mos erat antiquus ut conuiuantibus ordine canerent. Et paulo post; *Ῥιζάρχης* autem in libro de Musicis certaminibus, dicit tria esse cantus genera. Vnum quidem quod sigillarim deinceps canebatur ab omnibus. Alterum, quod à peritissimis & scientissimis ordine non seruato canebatur, quod propter ordinem non seruatum, vocabatur *ᾠδὴ*, id est obliquum vel flexuosum. Aristoxenus verò & *Ῥιζάρχης* Musicus hæc scripsere de scolio. Circa vnâ mensam multos ponentes lectos, ramos myrteos tenentes, vicissim deinceps canebant sententias & cantica amatoria. Erat autem obliquus circuitus, propter situm lectorum. Et ideo dicebatur *ᾠδὴ*. Hæc interpres Aristophanis, & cætera quæ sequuntur. Non solum autem scolia illa carmina alterna voce cantabant, sed nonnunquam etiam canebant ad lyram, quam cum reculasset Themistocles habitus est indoctior. Non prohibet autem Clemens Christianis ne voce cantant, & ne musicis utantur instrumentis, modo ne amatoria canantur cantica, sed fiant omnia ad Dei laudem & honorem, & ea vitetur musica quæ est mollis, fracta & eneruata, & quæ psallentium, & Deum laudantium dedecet chorum, sanctorum, inquam, qui Diabolo & mundo renunciantes, se Deo consecraverunt, admittatur autem grauis, modesta & honesta. Cum sint autè tria musicæ genera, ut videre licet apud Boetium, Diatonicum, Harmonicum, & Chromaticum, sit autem Chromaticum maxime molle & enervatum & delicatum, id est à Christianorum choro procul amandandum. Sed quid iuvat amandare quidem Chromaticum, retinere autem Diatonicum, quo solo hodie utimur, si quæ in Diatonico genere sunt cantica, non Diatonici, sed ipsorum Musicorum culpa, sint adeo mollia & delicata, ut nihil minus redolent quam dignitatem & honestatem ecclesiasticam, ut quæ magis incitent ad impudicitiam, quam ad pietatem & virtutem? Sed quid agas cum tales sint hodie mores, talia tempora, ut ea sint potius toleranda quam tollenda, ne grauiora accidant.

## De risu. Cap. V.

**R**IDICULARVM autem vel potius irridendarum affectionum imitatores, exigendi sunt à nostra republica. Cum enim verba omnia emanent à cogitatione & ex moribus, fieri non potest ut verba aliqua emittantur ridicula, quæ non procedant à moribus ridiculis. Illud enim: Non est arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala quæ facit fructus bonos, hîc quoque est adaptandum. Sermo enim est fructus cogitationis. Si ergo qui risum mouent sunt exterminandi à nostra republica, longè abest ut nobis permittat risum mouere. Absurdum enim esset, quorum auditores esse prohibitum est, inueniri eorum imitatores. Multò autem est absurdius studere ut ipse sis ridiculus, id est, probris incessendus & irridendus. Si enim ridiculam figuram suscipere, quomodo in pompis videntur nonnulli, in animum minimè induxerimus: quomodo internum hominem magis ridiculam sustinere figuram iure passi fuerimus? & si personam nostram non nostra quidem sponte in magis ridiculosam unquam conuerterimus, quomodo studuerimus in verbis esse & videri ridiculi, id quod est omnium quæ sunt in homine longè preciosissimum; nempe sermonem ac rationem ludibrio habentes? Ridiculum est ergo hæc exercere, quandoquidem nec huiusmodi ridiculorum hominum oratio digna est quæ audiat: per hæc nomina ad turpia facta consuefaciens. Urbanè ergo & lepidè loquendum est, non risus mouendus: *Quinetiam ipse risus est comprimendus.* Nam ipse quoque, si quo modo oportet proferatur, præ se fert decorem & honestatem: sin aliter prodeat, indicat intemperantiam. Nam, ut semel dicam, quæcunque naturalia sunt hominibus, ea ab illis minimè sunt tollenda, sed eis potius modus & conueniens tempus est ad-

Matth. 7.

hibendum. Non enim si homo est animal ut ridendi præditum, ideo perpetuò ridendum est, quandoquidem nec equus, cuius est proprius hinnitus, semper hinnit. Tanquam autem animalia ratione prædita, oportet nos temperatè componere, studij nostri acrimoniam & nimium intensam vehementiam moderatè remittentes, non autem inconcinne dissoluentes. Quæ enim vultus tanquam alicuius instrumenti sit per harmoniam decora remissio, appellata est μειδία, hoc est, subrisio. Ita est appellata diffusio, & exhilaratio, & risus eorum in quorum vultu residet modestia. Immoderata autem & inconcinna vultus dissolutio, si sit quidem in mulieribus, appellatur κίχλασμός, hoc est, risus immodestus & lascivus, is est autem risus meretricius: sin autem in viris, κακίασμός, hoc est, cachinnatio. Est autem hic procorum risus insolens & proteruus. Stultus autem in risu extollit vocem suam, inquit Scriptura: Vir autem astutus vix sensim subridebit. Astutum autem nunc dicit prudentem, qui contrario modo quam stultus est affectus. Sed neque rursus oportet esse tristem, sed grauem & cogitantem: illum enim magis admitto subridentem, qui seuera facie videtur subridere, quam qui non seuera: minus enim fuerit risus ille irridendus. Oportet autem subrisum quoque erudiri & castigari, & si de rebus quidem fuerit turpibus, erubescere potius videri quàm subridere, ne videamur per consensum collatari: sin autem de rebus modestis, conuenit potius tristiores videri, quàm letari. Illud enim est considerationis humane indicium, hoc autem exhibet crudelitatis existimationem. Neque verò est semper ridendum: est enim immoderatum: neque si adsint seniores, vel aliqui quos æquum est reuereri: nisi forte ipsi quoque ut nos exhilarent, urbanè aliquid & lepidè dixerint. Sed neque apud quoslibet ridendum est, neque in omni loco, sed neque omnibus, neque propter omnia. Maximè enim adolescentulis & mulieribus risus est procliuis ad calumniam. Terribile autem aliquid & rigidum præ se ferre eminens, eos qui circumstant expellit. Potest enim vel solo aspectu grauitas, petulantiae irruptiones frangere ac reprimere.

Eccl. 21.

Omnes autem, ut vno verbo dicam, stultos vinum

Et ridere iubet molle, & saltare lubenter,

mores effæminatos conuertens ad mollitiem. Est autem considerandum, quomodo hinc profecta dicendi licentia, turpitudinem usque adeo auget & amplificat, ut etiam deducat ad turpiloquium.

Edidit, & quod erat melius non dicere, verbum.

Improbiorum itaque hominum mores in vino maximè perspicui contingit, ut qui sine nudati omni simulatione propter illiberalem vini petulantiae in dicendo libertatem, per quam sopitur quidem ratio, quæ est in ipsa anima ebrietate oppressa & grauata: agrestes autem & omni urbanitate carentes excitantur affectiones quæ in animi imbecillitatem dominatum occupant.

#### COMMENTARIUS IN CAP. V.

\*RIDICULARVM autem vel potius irridendarum. Postquam docuit quomodo in conuiujs se recreare, & animos relaxare oporteat: animi autem recreatio & relaxatio vix esse potest absque risu, de risu hic tractandum duxit. Primum ergo statuit χαλάρωσις, id est, eos qui risum mouent, qui scurræ vocantur & Moriones, à nostra republica, id est, à Christi ecclesia, esse expellendos. Quod autem vertimus sermonem & rationem, id est Græcè λόγος. λόγος autem vtrumque significat, nempe internam rationem & orationem quæ eam explicat, quam λόγος, dicunt θεωρεῖν. Ideo quod Græce est vnum verbum, nempe λόγος nos id duobus vocabulis ratione scilicet & sermone exponendum duximus. \*Quinetiam ipse risus est comprimendus. Docuit non esse in nostram Rempublicam seu Ecclesiam admittendos scurras & Moriones qui risum mouent: neque eos à nobis imitandos ut risum moueamus: nunc autem docet quomodo nos in risu gerere oporteat. Atque primum quidem dicit risum non à nobis omnino esse tollendum. Nam quæ nobis à natura sunt insita, non sunt omnino tollenda, sed componenda, temperanda, ac moderanda. Est autem risus à natura adeò homini ingeneratus, ut meritò dicatur eius proprius, ut qui cuius homini, & soli & semper conueniat. Nullus enim est homo qui non sit χαλάρως, id est aptus ad ridendum, etsi non semper rideat, ut

omnis



omnis equus est. *καλὸς*, id est aptus ad hinnendum, licet non semper hinnat. Fuerunt quidem certe nonnulli *αἰῶνες*, id est qui nunquam, quod est rarissimum, vel raro riserunt, nullus tamen unquam fuit non *καλὸς*, id est aptus ad ridendum. Quo autem est & defecatio hominis sanguis, eo est magis *καλὸς*, id est risus amantior, quales inducit Homerus procos Penelope, & quales dicuntur fuisse Tiberij, qui quod essent ad risum procliviores iridebantur a vicinis. Eo autem est purior sanguis, quo suo officio melius fungitur lien qui expurgat sanguinem, recipiens redundantem atram bilem. Non est ergo tollendus risus, sed comprimendus, componendus & moderandus. Nam si calidus sit risus quales esse oportet, grauius affert & decorem. Sin minus, is arguit hominis intemperantiam & immodestiam. Vt autem melius ostendat quomodo sit ridendum, docet triplicem esse risum, nempe *μειδίαμα*, id est subrisionem & *καλῶς*, & *καλῶς*, id est cachinnationem. Et *μειδίαμα* quidem ita definit, ut eam subrisionem, quae est *καλῶς*, ostendat conuenire viro graui, honesto & modesto. Eam enim dicit esse xulius, tanquam alacritus instrumenti, quae sit per harmoniam decoram remissionem, eamque esse risum eorum, in quorum vultu refidet modestia. Apte autem eam comparat relaxationi alicuius instrumenti, quod neque est nimis intesum, nec nimis laxum. In subrisione enim ita componitur vultus, ut neque nimium contrahatur, neque nimium diffundatur & relaxetur. In ea autem mediocritate consistit modestia. Quod pulchre videns quantumvis caecus Homerus Ionem ex hilaratimi scommate, quo a Pallade & Iunone affecta fuerat Venus, non dicit fuisse, sed subrisisse, nempe *μειδῶν*. Eustachius, Iuppiter, inquit, de se commate non ridet. Nam risus de eiusmodi rebus est a grauibz & honestis personis alienus, sed subridet, quod est multo grauius & honestius quam ridere, cum sit subrisio risus levis & placidus cogitatione contemptu ratur. Est ergo hoc *μειδίαμα*, seu subrisio, risus honestus, moderatus & temperatus. Sunt alia quoque deo risus genera, quae sunt immoderata & harmoniae dissimilis vultus dissolutio. Alterum quod est in mulieribus vocatur *καλῶς*. Alterum quod in viris, *καλῶς*. Est autem *καλῶς*, risus immodestus & lasciuus, & plane meretricius. Dicitur autem *καλῶς*, id est *καλῶς*, id est a rudis quorum vocem ridentes referunt mulieres, ut scribit Eustachius, *καλῶς* vero, qui est latine cachinnatio, est immodestus & inconcinuus virorum risus. Videtur autem & graece & latine esse dictus ab ipso sono quem edunt ridetes, vocem suam nimis extollentes, qualem risum tribuit Homerus procos Penelope, nempe insolentem & proteruum, cuius modi esse risum stultorum dicit Ecclesiasticus, cum sapiens sensim & submisce rideat, id est subrideat. Ceteras risus circumspectas satis explicat Clemens, nec opus est in eis diutius immorari. Adnotandum est autem quod dicit duobus titatis verbis, qui cuiusnam sint me facere nescire, vinum & admodum & effeminatum ridendum, & ad lascivandum, & ad turpiter & obscene loquendum incitare. Neque esse aliquid quod latentes hominum mores magis arguat & prodatur quam vinum. Quod recte intelliges Plato vult cum quidem Rectorem qui praestit conuiuio, esse sobrium, ex conuiuio autem ebriis ea quae opus est scite exquirere. Est enim, ut est in proverbio, in vino veritas. De quo vide Erasmus in Chiliadibus.

## De turpiloquio. Cap. VI.

**T**URPILOQUIO autem seu obsceno sermone & nos omnino abstinere oportet, & eis qui illo utuntur obstruere, & aspectu seniore, & vultus auersione, & subsannatione, & saepe etiam asperiori oratione. Quae enim, inquit, ex homine exeunt, coinquinant hominem. Communem, & ethnicum, & indoctum, intemperantemque & petulantem cum ostendunt: non autem proprium, modestum, & honestum, & temperantem. Cum autem turpia aequè in audiendo versentur atque in spectando, diuinus pedagogus eadem ratione pueris luctantibus, ne aures eorum offendantur, pudicos & modestos sermones, veluti quaedam aurium munimenta adhibet, ne possit ad frangendam animam peruenire pulsatio fornicationis: oculos autem dirigit ad rerum pulchrarum & honestarum spectaculum, melius esse dicens labi pedibus quam oculis. Hunc turpem & obscenum sermonem propulsans Apostolus: Omnis, inquit, malus sermo ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus. Et rursus: Sicut decet sanctos, non nominetur in vobis turpitudine, & stultiloquium, vel scurrilis urbanitas, quae ad rem non pertinent: sed potius gratiarum actio. Si autem qui stultum dicit fratrem, est obnoxius iudicio, quid de eo qui stulta loquitur pronunciabimus? An non etiam de eo scriptum est: Qui locutus fuerit verbum ociosum, reddet rationem Domino in die iudicii? Et rursus: Ex sermone tuo iustificaberis, inquit, & ex sermone tuo condemnaberis. Quenam ergo sunt salutare aurium defensiones, & quanam sunt lubricorum oculorum disciplinae? Quae cum iustis sunt conuersationes, quae aures praecupant, & prius obstruunt eis, qui volunt abducere a veritate. Bonos mores perdunt prauae consuetudines, inquit Poetica. Praeclarius autem Apostolus: Estote, inquit, odio habentes malum, adherentes bono. Qui enim cum sanctis versa-



tur, sanctificabitur. Omnino ergo abstinendum est à turpibus auditionibus, & verbis, & spectaculis: sed multo magis à factis turpibus mundos esse oportet. tam in ostendendis & nudandis aliquibus partibus corporis quas non decet: quam in contemplandis secretioribus partibus. Neque enim turpem iusti denudationem in animum induxit aspicere molestus filius: sed texit modestia, quod nudarat ebrietas, spectandum lapsum inscientia. Mundos autem non minus esse oportet & à vocum prolationibus, quibus nullum oportet esse aditum ad aures eorum qui in Christum crediderunt. Hac ratione mihi videtur Pædagogus nihil quod sit indecorum & inhonestum nobis loqui permittere, longe antea nos præmunens aduersus incontinentiam. Præclare enim & mira arte solet vitiorum radices excindere: quæ admodum? Non mæchaberis, per illud: non concupisces. Adulterium enim fructus est concupiscentiæ, quæ quidem est mala radix. Similiter ergo hic Pædagogus securam nominum licentiam, tanquam usum reprehendit, securam intemperantiæ congressionem amputans: se enim in nominibus insolenter gerere, facit ut meditemur inhoneste facere. In voce autem esse modestum, est seipsum exercere ad fortiter sustinendam libidinis impressionem. Profundiori autem ratione tractauimus, quod neque in nominibus, sed neque in partibus ad coitum pertinentibus, & nuptiali congressione, in quibus imposita sunt nomina, quæ usu minimè sunt trita, eius quod verè est turpe ponitur appellatio. Nam neque genu & tibia, neque huiusmodi membra, & quæ eis imposita sunt nomina, sunt turpia, nec quæ per ea fit actio: membra autem & hominis verenda, verecundia non autem pudore & probro digna sunt habita. Turpis autem res est, quæ fit præter leges eorum operatio, ideoque probro digna est & supplicio. Turpe enim solum reuera est vitium, & quæ per ipsum aguntur. His ergo consequenter iurè vocatur turpiloquium, quæ de vitiosis factis habetur oratio, cuiusmodi est, si de adulterio vel de puerorum amore differatur, & quæ sunt huiusmodi. Quanquam ineptæ quoque nugæ sunt silentio prætermittendæ. Ex multiloquio enim, inquit, non effugies peccatum. Luet ergo pœnas linguæ vitium. Est enim tacens qui inuenietur sapiens, & est qui odio habetur propter multam loquacitatem. Quinetiam ipse nugator affert sibi ipsi fastidium ac satietatem. Qui enim multiplicat sermonem, odit animam suam.

## COMMENTARIUS IN CAP. VI.

A TURPILOQUIO autem seu obsceno sermone. A vino & risu, immodico sæpe deuenitur ad sermones turpes & obscenos, quos D. Paulus vocat turpiloquium. Ab eis dicit esse abstinendum, & os esse obstruendum eis qui illis vtuntur. Rationem autem affert quod quæ ex ore exeunt hominem coinquinant, id est pollunt, & immundum reddunt. Græcè est κοινω, quod significat reddere commune, id est immundum, in sacris literis, quod vocabulum existimo ex eo esse deductum, quod quæ sunt pura & munda, sunt ab iis separata quæ commista poterant ea polluere, nec quidquam habent cum eis commune. Ea, inquit, reddunt hominem communem & ethnicum &c. Communem autem dicit & ethnicum, cum qui non est verè Christianus, vt qui non vtatur ea modestia sermonis quæ decet Christianum. Comuni autem opponit proprium. Habet enim fidelis mores proprios, qui nihil habent commune cum moribus gentium, & ideo cum vocat proprium. Porro autem dicit turpitudinem non solum esse in verbis, sed etiam in factis. Sunt autem nec verba turpia audienda, nec facta spectanda. Ea de causa pueris aures obstruit Pædagogus, vt eos non audiant qui à veritate eos volunt abducere. Obstruit autem non cera, quomodo Ulysses sociorum aures, ne perirent deliniti carminibus Syrenum, sed virorum bonorum adhibita cōsuetudine qui & bonos sermones doceant, & quæ sunt bona & honesta eis spectanda proponant, & deterreant ab iis videndis quæ non decet videre. Noster quoque Pædagogus non satis habet prohibere vitia, quod faciebat lex vetus, sed ipsas etiam excindit vitiorum radices. Impudicos enim auferens sermones, auferat adulterium quod est fructus concupiscentiæ. De verbis autem & factis turpibus loquenti visum est admonere, quod et si membra & nomina quæ ad coitum pertinent, quandam habeant verecundiam, ea tamen demum sunt turpia, quæ sunt vitiosa, & quæ ex eis præter leges fit operatio, & turpis quæ de eis habetur oratio. Sed nec abstinendum est solum à turpi & obsceno sermone, qui est turpiloquium, sed etiam à multiloquio, in quo non deest peccatum, vt si quis longum protrahat sermonem de inanibus & futilibus nugis.

Quanam

Quænam obseruare oporteat eos qui honestè simul viuunt.

Cap. VII.

**A**BSIT<sup>a</sup> autem, absit etiam à nobis irridere, quod dat initium contumeliæ,  
 ex quibus erumpunt lites, pugna, & inimicitia. Diximus autem contume-  
 liam esse ministram ebrietatis. Non ex solis autem factis, sed etiam ex verbis  
 10 homo iudicatur. In conuiuio autem, inquit, ne argueris proximum, & ei op-  
 probri sermonem ne dixeris. Si enim vel maximè cum sanctis conuersari præcipit, san-  
 ctum irridere est peccatum. Ex ore enim insipientium, inquit Scriptura, baculus contume-  
 liæ: baculum dicens, fundamentum contumeliæ, cui innititur & super quem requiescis  
 contumelia. Vnde admiror Apostolum, qui hîc quoque suadet, neque scurrilia, neque quæ  
 ad rem nihil pertinent, verba effundere. Si enim propter charitatem conuenitur ad con-  
 20 uiuia: conuiuij autem finis est, in eos qui simul sunt beneuolentia: charitatem autem con-  
 sequuntur cibus & potus, quomodo non est congruenter rationi conuiuendum, & nec pro-  
 pter charitatem dubitandum? Si enim conuenimus, ut mutuam quæ inter nos est beneuo-  
 lentiam augeamus, quomodo inimicitias irridendo promouamus? Satiùs est tacere quàm  
 contradicere, peccatum peccato adducentes. Beatus reuera vir ille est, qui non est lapsus in  
 ore suo, vel non compunctus est in molestia peccati, vel non est ductus pœnitentia propter  
 ea quæ locutus peccauit: vel ideo quòd locutus neminem molestia affecerit.<sup>b</sup> In summa a-  
 30 dolescentes & adolescentula ab eiusmodi conuiuiis omnino abstineant, ne labantur in iis in  
 quibus non conuenit. Inusitata enim auditiones, & indecora spectacula, dum in eis adhuc  
 fides fluctuat, mentes eorum euentilant: ætatis autem instabilitas eos adiuvat, ut ad cu-  
 piditates ferantur præcipientes. Quinetiam nonnunquam aliis causæ sunt offensionum, dum  
 florem ætatis, qui est maximè lubricus & periculosus, ostentant. Rectè enim videtur præ-  
 cipere scriptura: Cum muliere quæ est viro subiecta, ne omnino sedeas, & ne super cubi-  
 tum cum ea accubueris: hoc est, ne cum ea frequentius cænes, neque cum ea comedas. Et id-  
 40 eo subiungit: Neque cum ea in vino symbolum conferas, nequando inclinet cor tuum in  
 ipsam, & sanguini tuo illabatur in interitum. Lubrica enim res est; in vino libertas,  
 quæ potest efflorescere. Viro autem subiectam nominauit, quod maius sit periculum ei  
 qui vitæ societatis vinculum conatur dissoluere. quòd si aliqua euenerit necessitas quæ  
 eas iubeat accedere, illæ quidem exterius amictu pulchrè regantur, intus autem pudore.  
 Quacunque autem non sunt viro subiectæ, iis est extremum probrum interesse conuiuii  
 virorum, idque vinolentorum.<sup>c</sup> Qui in tori autem tabernaculum oculos fixerint, immo-  
 50 biles, innixi cubitis solis adsint auribus. Quòd si etiam sederint, ne pedes sæpe permutent,  
 nec alterum fœmur alteri imponant, nec manum mento sustentent. Illiberale enim est  
 & indecorum, seipsum non ferre, idque datur vitio adolescenti. Sæpe autem moueri,  
 habitumque & figuram mutare, signum est leuitatis. Iam verò modesti est & hone-  
 sti, in cibo & in potu quod minus est eligere, idque tardius & non procliuus, tam in  
 principio quàm etiam in interuallis. Quinetiam priorem desinere, & ab affectione alie-  
 num se ostendere: Comede, inquit, ut homo, quæ apponuntur: cessa autem primus disci-  
 60 plinæ gratia. Et si in medio plurium steteris, ne ante ipsos manum porrigas. Non est ergo  
 unquam prosiliendum ab ingluuie persuasis: sed nec quamuis cupientes non nisi aliquan-  
 to post porrigere oportet, tarditate fatentes intemperantiam. Sed neque interim videri  
 tanquam feras cibo hæere, eumque auidè arripere. Porro autem nec obsonij multum est  
 ingerendum: neque enim ut obsonium deuoret, sed ut frumento vescatur innatum est homi-  
 ni. Ante multos autem surgere, & conuiuio excedere, est valde modesti hominis. Cùm

S ij

A&amp;. 6.

A&amp;. 1.

est, inquit, tempus surgendi, ne sis postremus, & reuertere in domum tuam. Quinetiam dicebant duodecim, cum euocassent discipulorum multitudinem: Non est bonum nos relicto verbo Dei, ministrare mensis. Quod si hoc diligenter cauerunt, multò magis vitabant ingluuiem.<sup>a</sup> Hi autem ipsi Apostoli scribentes fratribus qui erant Antiochia, & in Syria & Cilicia: Visum est, dixerunt, Spiritui sancto & nobis, nullum vobis maius onus imponere, quam necessitatem abstinendi ab immolatis & suffocatis & fornicatione, à quibus vos ipsos custodientes, rectè facietis. Oportet autem in vinò petulantiam non secus fugere quàm cicutam: ambo enim ad mortem attrahunt.<sup>c</sup> Oportet verò & profusum risum arcere, & immodicas lachrymas: saepe enim temulenti cum maximum cachinnum sustulerint, deinde persuasi nescio qua vini insolentia, descendunt ad lachrymas. A ratione autem est alienum, & esse effœminatum, & esse petulantem.<sup>d</sup> Senes autem adolescentes tanquam filios respicientes, rarissimè quidem, sed aliquando tamen cum eis luserint, falsum aliquod dictum in eos torquentes, quod eos decorum doceat. Cum taciturno & verecundo faceret & urbanè potest hoc modo agere: Meus filius (de eo loquens qui tacet) non cessat loqui. Adolescentis enim verecundiam augebit talis ludificatio, lepidè ostendens quæ in eo insunt bona, per falsam insimulationem malorum quæ ei non insunt. Est enim hæc quadam magistri docentis inuentio, per id quod non adest, id quod adest confirmans. Certè tale quid etiam facere constituit, qui eum qui aquam bibit, & est sobrius & temperans, temulentum dicit esse & petulantem. Quod si sint etiam aliqui qui alios lubenter irrideant, nobis quidem certè tacendum est, & verba superflua tanquam plena pocula sunt à nobis transmittenda. Lubricus enim & periculosus est eiusmodi ludus.<sup>30</sup> Os autem temerarij appropinquat contritioni. Non suscipies autem inanè auditionem: neque cum iniusto consenties ut sis iniquus testis, neque ad calumnias, neque ad maledicta, sed neque ad prauitatem.<sup>e</sup> Atque ego quidem mihi videor modestorum posse voci modum imponere, quibus permittitur, ut qui contra differit loquatur. Silentium enim est virtus mulierum: à periculo autem remotum est munus adolescentum: probata autem iam ætate bona est oratio. Senior loquere in conuiuio, te enim decet: sed citra impedimentum loquere, & in perfecta scientia.<sup>f</sup> Adolescens, tibi quoque permittit Sapientia, loquere, si te opus sit, vix cum bis interrogatus fueris. Sermonem autem tuum paucis in summam contrahere.<sup>40</sup> Vterque autem qui differit, vocem suam metiatur iusta proportionem & commodationem. Elatus enim clamor pronunciationis, est res insanissima: cum proximis autem ita loqui ut nō audiaris, eius est qui est nullo sensu præditus, neque enim audient: & est hoc quidem pusilli & abiecti animi indicium, illud verò arrogantia. Absit etiam vehemens verborum contentio pro inani verborum victoria: nobis enim finis est esse à tumultu & perturbatione alienos: & hoc sibi vult illud: Pax tibi. Priusquam autem audieris, ne verbum respondeas.<sup>50</sup> Iam verò vox quoque fracta & enervata est femina: modesti autem est in voce moderatio, à magnitudine simul & prolixitate celeritatēque & multitudine arcens suam orationem. Neque enim prolixo est unquam sermone utendum, neque multum loquendum, nec nugandum: sed neque volubiliter & præcipitanter colloquendum est. Ipsi enim voci (ut ita dicam) est ius suumtribuendum, importunisque vociferationibus & exclamationibus ora sunt obstruenda. Ea de causa Therfitem plagis castigauit moderatus Ulysses:

60

Immodicis verbis turbabat nam omnia solus:

Plurima mente sua temerè is confusa tenebat,

Sed certo nihil ordine.

Terribilis enim in interitu suo vir linguosus. Nugatorum certè, non secus atq; veterū calceorum, alia quidem sunt vitio detrita: sola autem lingua restat ad damnum. Ea de cau-

sa que

sa qua vita sunt utilissima præcipit Sapientia dicens: Ne nugeris in multitudine seniorum. Quinetiam nugas nostras radicitus excindens, à Deo incipiens, & ut moderatè nos geramus constituens, dicit: Sermonem ne iteraueris in oratione tua. Poppysmata autem, & sibili, & digitis expressi soni, quibus accersuntur famuli, cum sint rationis expertes significationes, ratione præditis hominibus sunt vitandi. Frequenter etiam spuerè, & violentius excreare, & etiam emungere in conuiuio, vitandum est. Conuiuarum enim habenda est utique ratio, ne præ nausea talem auersentur turpitudinem, quæ arguit intemperantiam. Non enim sicut bobus & asinis simul est præsepe & sterquilinum: multi enim eodem tempore se emungunt, & spuant, & cœnant. Sternutatio autem si cui euenerit, sicut ructus, non oportebit sono ciere proximos, qui de mala educatione ferant testimonium, sed ructus quidem cum expirato aëre est transmittendus, ore decorè composito, nec instar personarum tragicarum diducto & hiantè. Sternutationis autem qui conturbat spiritus, respiratione leniter repressa ac retenta leuiter est auferendus. Hac enim ratione, quam honestissimè fieri poterit, conglobata spiritus minæ intus sunt extinguenda, providendo ut ita transeat, ut etiam ceteros latèrè conetur, si vi expressus aër aliquod secum excrementum eduxerit. Arrogantia autem & insolentia est signum, ipsis uelle sonis aliquid addere, non autem detrahère. Iam verò qui dentes scalpunt, & ulcera cruentant, tum sibiipsis sunt molesti, tum inuisi proximis. Porro autem aurium quoque fricationes, & sternutamentorum irritationes, sunt suilli pruritus & confricationes, quæ intemperantem meditantur fornicationem. Fugiendæ quoque turpitudines quæ cadunt sub aspectum, & turpes qui de eis fiunt sermones. Sit autem grauis quoque & compositus aspectus, collique conuersio ac motus honestus & decorus, & manuum quoque in loquendo gestus. In summa enim, quies, pax, & tranquillitas, est Christiani propria.

Ecclef. 32.

Ibidem 7.

## COMMENTARIUS IN CAP. VII.

\* Absit autem, absit etiam à nobis irridere. A turpibus & obscœnis sermonibus, & à nimia verborum inanum multiplicatione sæpe oriuntur irrisiones (commata & dicteria, quæ generant contumelias, unde existunt lites, pugnae, & inimicitiae, quæ sunt vitandæ. Nam cum ad mutuam augendam beneuolentiam inuentur conuiuia, quod est charitatis, adè ut potum & cibum præcedat charitas, conuiuendum est conuenienter rationi, & non sunt irrisiones, commata & dicteria ira iacienda, ut merito dubitetur, sitne vlla inter cõuiuas beneuolentia. In summa adolescentes & adolescentulæ. Adolescentes & adolescentulæ vult non interelle conuiuio, propterea quod eorum ætas sit infirma & lubrica, & sit periculum, ne si adhuc in fide fluctuent, ea audiant & videant quæ animos reddant dubios & instabiles, & ne corrumpantur eorum mores, & præcipites ferantur ad libidines. Et puellam quidem quæ non nupsit, vult omnino abesse à conuiuio, extremum enim esse probum, si intersit conuiuio virorum, maxime temulentorum. Quod quidem quàm esset turpe etiam apud Græcos nondum Christianos, videre licet apud Ciceronem in Verrinis. Mulierem autem viro coniunctam si liceat quidem vult abesse conuiuio: si autem necesse habeant accedere, & honestus sit eorum ornatu extrinsecus, pudoreque sint velatæ intrinsecus. Alioqui timendum est, ne vel alios offendant, illicientes ad adulterium, quod est crimen maximum, ut quo violetur perpetua humanæ vitæ societas, vel offendantur, dum videndo vruntur. Maxima autem pars eorum quæ hic dicuntur sumpta est ex Ecclesiastico, in quo quod dixit Clemens, *μὴ συμφορὰς πρὸς μετ' αὐτῶν ἴσθις*, quod nos vertimus; Neque cum ea in vino symbolum conferas, id est, sis à symbolis. De iis autem conuiuio quæ symbola appellantur, vide Athenæum Deipnosophistam lib. 8. cap. 14. \* Qui in tori autem. Docet quomodo se in mensa gerere oporteat. Sciendum est autem olim ita stratas fuisse meas, ut lectis essent impositæ, quos vocabant *κλῖνας*. Erant autem ij plurimum tres. Vnde & conuiuij locus dictus est Triclinium, & qui conuiuio præerat, Architrclinus. Sustinebantur autem ij lecti tabernaculis veluti quibusdam fulcris. Erant autem ij lecti ita dispositi, ut in eis partim accumberetur, partim sederetur, prout videretur conuiuio. Eos ergo qui accumbunt instituit, ne vagos oculos huc & illuc circumferat, sed innixi cubitis immobiles permaneat, & in iis quæ dicuntur, audiendis ita se gerant, ut videantur adesse solis auribus. Eos verò qui sedent, ut ita se componant, ne possint argui leuitatis. Quomodo verò hoc fiat satis docet ipse Clemens, nec opus est vlla explicatione, & quæ sequuntur præcepta sunt per se facilia. In quibus hoc est præcipuè obseruandum non esse obsonium à nobis tanquam à bestiis deuorandum, sed ita esse comedendum, ut statuamus panem esse proprium cibum hominis. Quod recte intelligens Dominus noster voluit prætiosum suum corpus sub symbolo panis à suis coniedi. \* Hi autem ipsi Apostoli scribentes. Mundorum quidem & immundorum animalium differentia ab Apostolis fuit omnino sublata. Ab eis autem cautum est, ut abstineretur ab im-

molaris & suffocato. Ab immolatis quidem, ne viderentur Christiani non abhorreere ab idolis & Dæmoniis: A suffocato autem quod simul atque permissum est à Deo homini vesci carnibus, ei quoque est prohibitum carne vesci cum sanguine, & ideo præceptum fuit ut effunderetur. A fornicatione quoque abstinere est præceptum, ne existimarent solum adulterium esse lege prohibitum, cum tamen præter legitimū cum vxore concubitum omnis coitus sit prohibitus. Quod attinet autem ad suffocatum, exoleuit hoc præceptum præterquam apud Græcos, qui adhuc hodie id obseruant. Rectè ne an secus ipsi viderint. Oportet autem in vino petulantiam non minus fugere quàm cicutam, ambo enim ad mortem attrahunt. *Oportet verò & profusum risum arcere.* Quod græcè est *παρρησία*, vertimus in vino petulantia. Est autem *παρρησία*, quæ à remulenti infertur contumelia, ea est æque vitanda atque cicuta. Mortiferum venenum est cicuta. Quæ autem ex vino existit petulantia & contumelia, sæpe est causa mortis. In ebrietate sæpe accedit & risus profusus procedens ex exultante lætitia: & modum excedentes lachrymæ ob illatam in vino contumeliam. Nam risus quidem maxima ex parte oritur ex gaudio, cui causam dat vini potio: lachrymæ autem ex dolore. Sæpe autem contingit ut extrema gaudij luctus occupet. Sæpe verò vsu venit, ut vinolentis etiam citra dolorem erumpant lachrymæ, imò verò ipsæ etiam lachrymæ eis sint iucundæ, quod maximè iuuentur ebrij, si copiosius effundant in cerebro redundantem humoris copiam. Vtrumque autem est vitandum ei qui sequitur rationem, nempe risus & lachrymæ. Nam risus quidem arguit petulantiam, lachrymæ verò mollitiem, & effœmationem. *Senes autem adolescentes.* Senes quidem maxime decet grauis sermo: possunt tamen nonnunquam cum iuuenibus ludere, vtendo dictis falsis & vrbanis, per quandam veluti ironiam, significantes contrarium eorum quæ dicunt. Cum iis qui delectantur irrisionibus & scommatibus non est contendendum, sed silendum, & verba superflua tanquam plena pocula sunt transmittenda. Significat autem huiusmodi ludibria & scommata esse nihili facienda & prætermittenda, neque ægrè ferenda, sed contemnenda. Videtur autem alludere ad quendam ludum qui fiebat in conuiujs, & compositionibus, ut significat id quod sequitur. Lubricus & periculosus est huiusmodi ludus. Sed quisnam esset is ludus non possum statuere, ut qui de eo nihil legerim. Neque enim ad *Cotonismos* & *Cottabos*, de quibus *Athenæus*, is potest reduci. Erat quidem is ad quem alludit, ludus lubricus & periculosus, sed multo est periculosior qui in scommatibus & ludibrijs alternatim iaciendis exercetur ludus. Os enim temerarij appropinquat contritioni: id est, ut conicio; Qui est temerarius, facile impellitur ad damnum aliquod afferendum. Non solum autem peccatur in scommatibus, & dictis vltro citroque iaciendis, sed etiam in iis audiendis quæ dicuntur à viris iniquis, & iis assentiendo, siue calumniatur, siue alios maledictis insectatur, & de iis detrahant: siue in aliorum perniciem aliquid moliantur. *Atque ego quidem mihi videor.* A modesto in loquendo hic modus est seruandus, ut non perpetuo loquatur, sed loquendi vicem permittit ei qui cum eo differit. Mulieris virtus est silentium. Pulchrè enim *Sophocles* *οἷμα γυναικί, γυναικί κόσμος ἢ σιγὴ φέρει.* Sile ô mulier, mulieri decus affert silentium. Adolescentem autem non solum decet filere, sed etiam silentium eum remouet à periculis, in quæ eum conuicit lingua nimis effrænata. Eum demum decet loqui cui ætas est matura & probata. Neque tamen eum decebit loqui, si sit lingua effrænata, etsi non sint eius verba sapientia. *Adolescens tibi quoque permittit sapientia.* Adolescenti non est loquendum, nisi sit interrogatus, & eius sermonem oportet esse breuem. Quod autem est in Græco *ἐχθρία*, quod vertimus; Si te opus sit, significantius dicit latina versio: In tua causa. *Vterque autem qui differit, vocem suam metiatur.* Docet *Clemens* qualem loquentis oporteat esse vocem: nempe neque omnino elatam, ne videatur arrogans qui loquitur: neque nimis submissam, ne non audiat quod dicitur. Pusillum enim arguit animum vox nimis submissa: superbum autem & arrogantem nimis alta. Sed neque de inani vocis victoria est contendendum, cum Christianorum hic vnus debeat esse finis & scopus, ut sint inter eos omnia pacata, quieta & tranquilla. Nam & in salutationibus olim pacem præcabantur Iudæi: & Christus in salutando nullum aliud vsurpauit lubentius vocabulum quam pacis, ut cum dicit. Pax vobis: quo & hic à vitijs & animi perturbationibus optat quietem & tranquillitatem: & post excessum æternam quietem & tranquillitatem, quam tum demum assequemur cum summæ Trinitatis fruemur visione, quæ sola est quæ à nobis operatur fœlicitas. Oportet ergo à nostro sermone abesse contentionem, clamorem, vociferationem & confusionem. Sed neque est nugandum, sed loquendum de rebus serijs, grauib; & honestis: neque eiusdem rei frequenti vtendum est repetitione. Danda est etiam opera, ut cum simus ratione prediti, ne vtamur iis vocibus quæ sunt alienæ à ratione, vt pote *Poppysmatibus*, sibilis, & alijs sonis, sed eo sermone qui originem ducit à ratione. Appositè autem assimilat hominem verbum & loquacem calceis desertis, quibus nihil restat præter linguam quæ etiam dicitur lingua. Nam & rarum est ut qui verbis abundant, bonis vtantur actionibus, & certum est, ut ipsa dicit sapientia, in multiloquio non deesse peccatum. Sola ergo lingua eis restat ad malum.

### An vnguentis & coronis sit vtendum. Cap. VIII.

Luc. 7.

**U**NGUENTVM autem & vnguentorum vsus non est nobis necessarius: ad libidines enim & voluptates impellunt, maximè cum nox propè est. Scio quòd cum vnguenti alabastrum ad sanctam cœnam mulier attulisset, unxerit pedes Domini, & eum terferit. Scio etiam veteres Hebræorum reges auro & lapide pretioso ornata gestasse diademata. Sed mulier quidem Verbi nondum fuerat particeps: erat enim adhuc peccatrix. Eo autem quod apud se pulcherrimum existimabat, nempe

- nempe unguento; honorauit Dominum, atque etiam ornamento corporis, nempe capillis suis, absterfit unguentum quod redundabat, libans Domino lachrymas pœnitentia: propterea eius remissa sunt peccata. Potest autem hoc esse symbolum doctrinæ Domini & eius passionis: pedes enim qui unguntur unguento odorifero, doctrinam diuinam significant, quæ cum insigni gloria orbem terræ peruadit. Exiit enim sonus eorum in fines terræ; atque adeo, si non nimis videor importunus, pedes Domini sunt Apostoli prophetia delibuti, qui suaueolentis unguenti, sancti scilicet spiritus sunt participes. Itaque Apostoli, qui uniuersum orbem terræ obierunt, & Euangelium prædicarunt, per allegoriam dicuntur pedes Domini, de quibus per Psalmographum quoque prædicit Dominus: Adoremus in loco ubi steterunt pedes eius; hoc est, quò pedes eius peruenerunt, Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terræ. Lachrymæ autem sunt pœnitentia: & soluti capilli prædicabāt liberationem à nimio amore superflui ornatus, & quæ cum prædicatione propter Dominum suscipienda erat, afflictionem in tolerantia, veteri illa per nouam fidem soluta uana gloria. Sed & Domini significant passionem: mysticè sic intelligentibus, oleum est ipse Dominus, à quo ad nos peruenit misericordia. Unguentum autem, adulterinum inquam oleum, est Iudas proditor, quo pedes unctus est Dominus, dum à conuersatione in mundo liberabatur: unguntur enim mortui. Lachrymæ autem sumus peccatores, qui in ipsum credidimus, quibus peccata remisit. Et capilli soluti, flens est Hierusalem, quæ inuncta fuerat, propter quam prophetica fuerunt lamentationes. Nos autem docebit ipse Dominus Iudam esse falsum & adulterinum: Qui intinxerit mecum, dicens, in catinum, hic me tradet.
- 30 Vides conuiuam dolum. Hic ipse Iudas osculo prodidit Dominum: fuit enim idem hypocrita & simulator, fraudulentumque ac dolum habens osculum, alium veterem imitans hypocritam, & populum illum arguens propter quem dictum est: Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Est ergo satis probabile, ipsum significare oleum quidem, ut discipulum qui consecutus fuit misericordiam. Fraudulentum autem utpote proditorem, oleum venenatum. Hoc ergo erat quod prædicebant pedes oleo delibuti, Iudæ nempe proditorem, cum Dominus pergeret ad passionem. Quinetiam Seruator lauans pedes discipulorum, mittens ipsos ad bonas honestas actiones, eorum ingressum ad beneficia gentium significauit, quæ decora & pura erant propria potestate præparans: ita fragrauit unguentum, & suauis odoris opus ad omnes perueniens ab ijs est celebratum. Domini enim passio nos quidem bono odore repleuit, Hebræos uero peccato. Hoc apertissimè ostendit Apostolus, dicens: Deo gratia, qui nos facit semper triumphare in Christo, & odorem suæ cognitionis per nos manifestat in omni loco, quoniā Domini bonus odor sumus Deo in ijs qui salui fiunt, & in ijs qui pereunt: his quidem odor ex morte in mortem, illis uero odor ex uita in uitam. Porro autem reges Iudæorum auro & gemmis & composita ac varia corona utentes, Christi, Christum in capite symbolicè gestantes, imprudentes capite Domini ornabantur. Lapis quidem certè preciosus uel margarita, uel Smaragdus, ipsum Verbum significat. Aurum autem rursus est ipsum Verbum ab interitu alienum, quod minimè suscipit rubiginem corruptionis. Atque ipsi quidem nato aurum obtulerunt Magi, quod est regni symbolum; manet autem hæc corona immortalis ad imaginem Domini: non enim ueluti flos flaccebat. Iam uero noui etiam quæ dixerit Aristippus Cyrenæus. Molli ac luxuriose uitæ erat deditus Aristippus: is eiusmodi sophisticam proponebat orationem: Equus qui unguento ungitur, in equi uirtute non leditur, nec canis unguento delibutus in uirtute canis. Ergo, nec homo, subiunxit: & collegit. Sed equo quidem & cani nulla est unguenti ratio: quibus autem est sensus ratione magis præditus, ijs usus est magis vituperandus, ut quibus puellares inferantur odores.



*Horum autem unguentorum sunt infinita differentia: Brenthium, Megalinum, & Regium, Plangonium, & Psagda Aegyptia. Simonides autem in Iambis non veretur dicere:*

*Vngebar unguentis atque suffitibus,*

*Et bacchari: mercator nam quidam aderat.*

Porro autem conficiunt etiam unguentum ex lilijs, & ligustro, & Nardus apud eos est in maximo precio: unguentum quoque ex rosis, & alia quibus utuntur mulieres, & humida, & sicca, & quae insperguntur unguenta, & quibus fiunt suffitus: ab eis enim in dies noua excogitantur, ut inexplebilem voluptatis cupiditatem boni odoris insatiabilitate: quamobrem ineptam quandam redolent imperitiam bonique & honesti negligetiam.

ἀπὸ ποικιλίας.

Atque eae quidem & sua vestimenta, & vestes stragulas, vestesque suas suffumigant & aspergunt, atque adeo vel ipsas propemodum matulas olere cogunt unguenti delicia. Quamobrem recte mihi videntur nonnulli, cum egrefferent tantum studij in unguenta conferri, ut virilitatem ipsam effaeminarer, & eorum artifices, nempe unguentarios, à ciuitatibus quae bonis legibus & institutis reguntur expellere, atque adeo ipsos etiam lanarum floridarum infectores. Nefas est enim vestes dolosas & unguenta in ciuitatem veritatis ingredi.

Oportet autem viros in primis apud nos non olere unguenta, sed vita probitatem. Spiret autem femina Christum, qui est regalis unctio, non unguenta & diaspasmata: diuina autem semper unguatur pudicitiae unctione, sancto delectata ungueto, nempe spiritu. Hanc suauis odoris unctionem hominibus notis suis Christus comparat, ex aromatibus caelestibus hoc unguentum componens. Hoc autem unguento ipse quoque Dominus ungitur, sicut

μαρτυροῦται, indicatum est. Psal. 44.

per Dauid meminit. Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitia praecipue participibus tuis. Myrrha, & stacte, & casia à vestimentis tuis. Caterum ne forte sicut vultures unguenta abhorreamus, aut sicut scarabaei: (hos enim rosaceo unguento delibutos mori inquirunt) pauca quaedam ex his unguentis sunt eligenda feminis, quae veternum & torporem non inducant marito. Nam qui modum exuperant, usus unguentorum, iusta redolere potius quae sunt mortuis, quam familiarem vitae consuetudinem. Quanquam ipsum quoque oleum apibus & insectis est inimicum, verum id prodest nonnullis hominibus, nonnullos autem ad pugnam excitat, & qui prius erant amici, id unctos in stadio eò deducit, ut omni contentione omnibusque viribus in certamine depugnent: unguentum autem, cum sit molle oleum, non existimatis generosos mores posse effaeminare? Quemadmodum autem delicias à gustu amouimus, ita certe à visu & odoratu sensus titillantem voluptatem amandamus, ne quam fugauimus intemperantiam, per sensus, tanquam per portas quibus desunt custodes, ei imprudens in animam aditum patefaciamus. Quod si suauis odoris suffitum, potiusficem magnum, nempe Dominum dicant Deo offerre, ne id esse sacrificium & suauis odoris suffitum intelligant, sed gratam & acceptam charitatem, spirituales scilicet odoris suauitatem, Dominum altari offerre accipiant. Sufficit itaque ipsum oleum & ad superficiem cutis pinguefaciendam, nervosque relaxandos, & ad corporis grauiorem reprimendum odorem, si etiam oleo ad hoc opus habeamus. Suauis autem odoris studium, est esca oculi & molliciei, quae ad libidinosam & intemperantem cupiditatem paulatim attrahit. Qui est enim intemperans, undique ducitur ac trahitur, & à cibo, & à strato, & à conuersatione, & ab oculis, & ab auribus, & à genis, atque adeo etià à naribus. Et sicut boues annulis & funibus, ita etiam intemperans suffitibus, & unguentis, & suaue olentibus coronarum odoribus trahitur. Quoniam autem voluptati nihil loci tribuimus, ut quae ad nullum usum qui vitae conferat sit contexta, agere hic quoque distinguamus, eligentes id quod est utile. Sunt enim suauis quidam odores, qui neque veternum & torporem afferunt, neque ad amores impellunt, neque impudicam coniunctionem & meretricium contubernium

tubernium redolent, sed sunt salubres unà cum temperantia, & alunt quidem cerebrum quando malè fuerit affectum, & ventriculum corroborant. Multum ergo abest ut oporteat refrigerare floribus, quando quis vult nervos leues agilesque reddere. Non est enim eorum usus omnino expellendus, sed unguento tanquam medicamento & auxilio est utendum, & ad vires languentes excitandas, & ad catarrhos, & refrigerationes, & ad fastidium. Quemadmodum alicubi quoque dicit Comicus: Unguentis manus ungitur, 10 quod sanitatis est pars maxima, ut cerebri bonos odores faciat. Quinetiam pedum, per unctionem eorum quæ calefaciunt aut refrigerant, exercetur fricatio utilitatis gratia: ut scilicet ijs qui sunt repleti in capite, fiat quædam attractio & diversio ad corporis partes quæ sunt minus principales. Voluptas autem, cui nulla accedit utilitas, meretriciorum morum est opprobrium, & medicamentum irritationum. Omnino autem multum differt *μωελαῖφν*, hoc est, unguento esse delibutum, ab eo quod est ungi unguento: illud enim est effeminatorum: ungi autem unguento nonnunquam est utile. Aristippus itaque Philo- 20 phus cum unguento esset unctus, dicebat, Cinædos esse malos malè perdendos, qui ut unguenti utilitas malè audiret, effecerant. Honora autem medicum propter eius utilitatem, ait Scriptura: ipsum enim creavit Altissimus. A Domino autem est medicina. Deinde *Eccles. 38.* subiungit: Et unguentarius faciet mixtionem; videlicet quod data sint unguenta ad utilitatem, non autem ad suauem sensuum titillationem. In unguentorum enim incitamentis nequaquam ponendum est studium, sed est id quod est in eis utile eligendum, cum etiam Deus hominibus oleum nasci permisit ad leuandos labores. Desipientes autem mulieres, 30 quæ canos quidem tingunt, capillos autem ungunt, celerius canescunt propter aromata desiccatoria. Quocirca sunt etiam qui unguntur sicciore: facit autem siccitas caniores. Siue enim canities est pilorum exsiccatio, siue defectus caloris, siccitate ebibente humorem proprium nutrimentum pilorum, & canos efficiente, quomodo iure unguenta adhuc amauerimus propter quæ cani euadimus, qui canos fugimus? Quomodo autem canes qui sunt sagaces naribus, feras odore inuestigant: ita qui sunt moderati & temperantes nimis curiosa odorum fragrantia, venantur intemperantes. Talis quoque effluxit coronarum usus, com- 40 paratus ad comestationem, & ad eam quæ est in vino proteruiam & insolentiam. Ne mihi caput corona cinxeris. Ver est. In roscidis pratis & mollibus variisque germinantibus floribus pulchrum est degere, natua & sincera odoris suauitate apum ritu fruente. Ex puro autem prato contextam coronam pro ornamento domi circumferre non est modestorum hominum. Non enim rosarum baccis, vel violis, vel lilys, vel aliquibus alijs eiusmodi selectis floribus, comam quæ ad vinolentam petulantiam, cōuenit contegere florentem reddentes colorem. Alioqui etiam comam refrigerat circumposita corona, tum propter humi- 50 ditatem, tum propter frigiditatem. Ea de causa medici cum per diligentem naturæ contemplationem cerebrum cognoscunt esse frigidum, pectora esse ungenda sentiunt & supremas nasi partes, ut sensim transiēs calida exhalatio, eius frigiditatem rectè possit fouere. Longè ergo abest ut id sit refrigerandum floribus. Ad hæc accedit, quod florum quoque perdunt delectationem ij qui sunt coronati. Visu enim non fruuntur qui habent coronam reuinctam supra oculos. Sed neq; odoris suauitate, cum instrumentis respiratorijs sint eis flores superiores. Cum enim secundum naturam odor sursum emittatur & exhaletur, supra caput respira- 60 tio nulla fruitur delectatione, cum suauitas odoris abripiatur. Sicut ergo pulchritudo, ita etiam flos delectat dum videtur, & oportet nos eorum quæ sunt pulchra aspectu fruente, laude & gloria afficere opificem. Usus autem eorum est noxijs, & celeriter praterit, penitentiae supplicio affectus. Statim autem probatur eorum vitæ breuitas: ambo enim flaccescunt, & flos, & pulchritudo. Caterum eos qui ea contrectant, ille quidem refrigerat,

hæc verò incendit & inflamat. Vt uno autem verbo absolvam, qui præter aspectum v-  
sum eorum persequitur, petulantia est & iniuria, non autem delectatio. Oblectare autem  
1. Cor. 11. nos honestè oportet tanquam in paradiso, Scripturam verè sequentes. Mulieris quidem  
corona vir est existimandus, viri autem matrimonium, matrimonij autem flores, ambo-  
rum liberi, quos quidem carnalium pratorum diuinus colligit agricola. Senum autem co-  
ronæ sunt filiorum filij: filiis autem corona, inquit, sunt patres. Nobis Pater vniuersorum  
Pouer. 17. & vniuersæ Ecclesiæ corona est Christus. \* Quomodo autem radices & herbae, ita etiam  
Matth. 23. flores proprias habent qualitates: & has quidem utiles, illas verò noxias, alias autem pe-  
Nux καρύα  
Græcè ἀρ-  
νὴ καρδὴ,  
hoc est à  
torpore aut  
grauedine.  
οἰνῶδες.  
riculosas. Hedera itaque refrigerat: nux autem emittit spiritum qui torporem immittit  
& veternum, ut vel ipsa nominis ostendit etymologia. Narcissus verò flos est grauis odo-  
ris: id autem arguit nominis appellatio, ut qui neruis νάρκω, hoc est, torporem afferat.  
Rosarum autem & violarum qui emittuntur odores, cum sint modicè frigidi grauedines  
capitis cōprimunt, & coërcent. Nobis autem non solum simul inebriari, sed ne mero qui-  
dem uti permissum est. Quinetiam crocus & flos ligustri in somnum minimè molestum de-  
ducunt. Porro autem multi ex ijs cerebrum quod est natura frigidum suis fouent odoribus,  
pόδον ἀπὸ τῆς  
pόνης ὀσμῆς,  
hoc est à  
fluxu odo-  
ris.  
δύσιν  
ἀπερεμῶς  
φυλλοβολία.  
dum: excrementa cerebri attenuant & comminuunt. Hinc etiam dicunt rosam pόδον fuisse  
nominatam, quòd odoris plurimum fluxum emittat, & ideo citò marcescit. \* Ceterum nec  
apud antiquos quidem Græcos fuit ullus adhuc coronarum vsus. Neque enim proci, nec  
qui luxuriosam vitam agebant Phæaces eis vsi sunt. In certaminibus autè primò fuit do-  
num Athletarum, secundò autem excitatio, tertio foliorum sparsio, ultima autem  
fuit corona, cum Græciæ post tēpora Medica, magna ad delicias facta esset accessio. Qui  
à Verbo ita instituuntur, à coronis arcentur, nec existimant rationem esse à se alligandam  
quæ sita est in cerebro: non quòd conuiualis per vinum petulantia corona sit symbolum,  
sed quòd eā dedicata sit idolis. Sophocles certè Narcissum antiquam magnorum deorum  
coronam appellauit, id dicens de terrestribus: Sappho autem musas coronat rosa. Non es  
rosarum Pieriarum particeps. Iunonem autem dicunt delectari lilio, & Dianam myr-  
tho. Etsi enim flores quidem maxime facti sunt propter hominem, eos tamen cum stulti ac-  
ceperint, non ad proprium vsus, quo grato animo uti poterant, sed in ingratum ministe-  
rium demonum abusi sunt. Ab eis ergo abstinendum est propter conscientiam. A turba  
autem & negotio remota segnicia signum est corona. Qua de causa mortuos quoque coro-  
nant, quo nomine re ipsa suo testimonio idola mortua esse asserunt: qui enim bacchantur,  
nec absque coronis orgia sua celebrant: postquam autem flores circumposuerint, postremò  
mirandum in modum incenduntur. Cum demonibus nullo modo est cōmunicandum. Sed  
nec viua Dei imago mortuorum simulachrorum instar est coronanda. Pulchra enim ama-  
ranti corona ei est reposita qui se rectè gesserit. Hunc florem terra ferre non potest: calum  
solummodo eum potest producere. <sup>m</sup> Ad hæc accedit quod est alienum à ratione, ut qui au-  
dierimus Dominum spinis fuisse coronatum, ipsi venerabili Domini passioni per ludum  
insultantes habeamus capita redimita floribus. Domini enim corona nos propheticè signi-  
ficabat, qui fuimus aliquādo infrugiferi, qui circa illum positi fuimus per Ecclesiam, cu-  
ius ipse est caput. Quinetiam est typus fidei. Vitæ quidem, propter ligni substantiam: lati-  
tiae autem, propter coronæ appellationem: periculi verò, propter spinam: neque enim citra  
sanguinem licet ad Verbum accedere. Contexta autem corona marcescit, & prauitatis  
perplexum sertum dissoluitur, & flos exsiccat. Marcescit enim gloria eorum qui Do-  
mino minimè crediderunt. In altum autem elatum Iesum coronauerunt, suam testantes  
inscitiam. Hac enim ipsa de causa cum sint duro corde, sapienter prolatam non intelligunt  
prophetiam, quam ipsi appellant Domini probrum & contumeliam. Non cognouit Do-  
minum

2. Cor. 6.  
ἀμύραντες  
& amaran-  
tū florem,  
& immar-  
cescibilem  
significat.

Matth. 27.  
Ephef. 5.  
Coloss. 1.

minum populus qui aberrauit: ratione ac consideratione minime fuit circumcisus: non fuerunt eius illuminata tenebræ: non nouit Deum: negauit Dominum: verum esse Israël perdidit: Deum est persecutus: Verbum sperauit afficere contumelia: & quem tanquam maleficum crucifixit, tanquam regem coronauit. Quapropter in quem hominem non crediderunt, benignum & hominum amatorem Deum Dominum agnouerunt, & iustum. Quem ipsi exacerbauerunt ut se Dominum ostenderet, hoc de eo in altum sublato testati sunt, <sup>10</sup> diadema iustitiæ ei super omne nomen exaltato appendentes, per spinam semper florentem. Hoc diadema inimicum ijs qui insidiantur eos prohibet: ijs autem qui in Ecclesia simul versantur, amicum, eos circumsepit & munit. Hæc corona est flos eorum qui crediderunt in eum qui fuit glorificatus, cruentat autem & castigat eos qui non crediderunt. Porro autem hoc quoque signum est rei à Domino bene gestæ, cum ipse suo capite & principe parte corporis omnia mala nostra portarit, per quæ pungebamur. Nam cum ipse ab offensionibus & peccatis, & eiusmodi spinis, nos propria passione liberauisset, diabolumque infirmasset & aboleuisset, glorians merito dixit: <sup>20</sup> Vbi est o mors tuus stimulus? Atque nos quidem uas ex spinis colligimus, & ficus ex rubis: illi autem consauciantur ac laniantur, ad quos manus extendit, nempe ad populum infidelem & infrugiferum. Possem aliud quoque tibi mysticum dicere. Nam cum omnipotens uniuersorum Dominus, quando cepit per Verbum legem ferre, & Moyse suam potentiam uoluit manifestare, ei diuina ostenditur visio formata luce in rubo ardente. Est autem rubus planta spinosa. Postquam autem Verbum legem ferre & cum hominibus versari desuit, mystice rursus Dominus corona coronatur, hinc illuc unde descenderat abiens, veteris descensus initium instaurans, & de integro ueluti <sup>30</sup> in summam redigens, ut quod primum per rubum Verbum uisum fuerat, per spinam rursus assumptum ostenderet omnia esse unius potentie, cum sit unus, & Patris qui unus est, Filius, principium & finis seculi. <sup>40</sup> Sed digressus sum à pædagogico ad id genus orationis quod versatur in dogmatibus: rursus ergo reuertor ad propositum. Quod ergo loco medicamenti, curationis gratia, & nonnunquam etiam moderatæ recreationis, non sit reijcienda quæ ex odoribus sentitur oblectatio, & quæ ex unguentis & suffitibus accipitur utilitas, ostendimus. Quod si dixerint aliqui, quænam est ergo amplius florum gratia ijs qui eis non utuntur? Sciant ex eis quoque componi unguenta, eaque esse admodum utilia. Susinum quidem componitur ex lilij & lirinij. Est autem calefaciens, aperiens, attrahens, humectans, abstergens, subtilium tenuiumque partium, bilem mouens, molliens. Narcissinum autem, quod componitur ex Narcisso, æquè iuuat ac Susinum. Myrsinum uero, quod constat ex myrto & myrsine, est constipans: qui autem ex corpore emittuntur odores, coërcet & continet. Quod autem est ex rosis, est refrigerans. <sup>50</sup> In summa enim, ea sunt fabricata, ut eis bene utamur. Exaudite me, inquit, & tanquam rosa plantata in fluëtis aquarum germinate. Tanquam Libanus suauem odorem emittite, & benedicite Dominum in operibus eius. De his autem multa dici possent, cum nos flores & aromata ad necessarias utilitates, non ad deliciarum insolentiam facta esse dicamus. Quod si est etiam aliquid concedendum, odore florum uti sufficit: nequaquam autem coronetur. Hominis enim curam gerit Pater, & ei soli suam præbet artem propriam. Dicit <sup>60</sup> itaque Scriptura: Aqua & ignis, & ferrum, & lac similia frumenti, & mel, sanguis uua, & oleum, & uestis, hæc omnia pñs sunt ad bona.

Hebr. 1.  
1. Cor. 15.

Exod. 3.  
Lucis Græ-  
cè est φῶς,  
quod & lux  
est & homo.

διὰ τὴν φθαρ-  
τὴν.

μυρρίνῃς.

Eccles. 39.

Ibidem.

## COMMENTARIUS IN CAP. VIII.

\* CORONARVM autem & unguentorum usus. Clementis scopus est in hoc capite ostendere coronarum & unguentorum usum non esse necessarium. Quod si aliquando iis sit utendum, utendum esse non ad voluptatem sed ad utilitatem. Docet itaque quænam sint eorum commoda & incommoda. Sed quo-

Cantic. 1.

Psal. 44.

niam vnguentorum & coronarum usus ex eo maxime videbatur commendandus, quod mulier in sancta cœna, nempe in qua erat Iesus noster Dominus, vnguento Iesu pedes vnxit, & suis capillis terxit, & quod reges Israëliti splendoris & magnificis olim redimti essent coronis, is vtrumque reducit ad sensum mysticum & allegoricum. Atque primum quidem dicit de muliere, non ideo esse magnificandum vnguentum quod ipsa eo vasa sit, eo enim vasa est cum esset adhuc peccatrix, nec verbi fuisset particeps, nec Iesum magnificasse eius vnguentum, sed quod id obtulisset quod apud se erat, ut putabat, optimum & præstantissimum, & quod antea vitæ ducta esset poenitentia, propter quam peccatorum veniam est assecuta. Deinde ad sensum veniens allegoricum, cum variè tractat. Primum enim dicit, pedes Domini vnguento perfusos, significare Christi doctrinam, per totum orbem terrarum dispersam. Deinde eosdem pedes Domini vnguento delibutos significare Apostolos, qui sancti Spiritus accepta vocatione, totum orbem obierunt Euangelium prædicantes, & bonum sanctæ doctrinæ odorem longè latèque dispergentes. Illic enim adoratus est Dominus ubi fuerunt eius pedes qui eum annunciarunt, nempe missi ab eo Apostoli. Porro autem lachrymæ significant poenitentiam, & Hierusalem lachrymantem. Soluti vero capilli veteris inanis gloriæ accepta fide abiectionem. Oleum verò significat ipsum Christum, Oleum enim effusum est nomen eius, & Christi misericordiam, quam etiam adeptus est Iudas, tanquam discipulus; & est oleum quidem purum, ut quod non sit permixtum. Vnguentum autem, ut quod sit permixtum & venenatum, & ita adulterinum, Iudam significat proditorem, cui similis fuit antiquus ille populus qui labiis tantum Deum non corde honorabat. Significat etiam vnguentum illud Christi passionem, vnguntur enim mortui, & vnctus fuit Christus in sepulchro conditus. Fuit autem Christus passus credentibus quidem odor vitæ ad vitam, non credentibus autem odor mortis ad mortem. Nam quæ ex passione percipitur utilitatem non consequitur, qui oblatum non cognoscit beneficium: fide autem agnoscitur, quæ efficit ut Christi passionem sentiamus, & intelligamus vitam nobis dare & salutem, qui est odor suavissimus. Qui autem non credunt, bonum Christi mortis odorem tanquam Scarabei abhorrent & fugiunt, & salutarem & vitalem mortem auerantes, æternam mortem sibi accersunt, qua nihil est magis tetrum, nihil magis abominandum. Et hic est quidem sensus mysticus & allegoricus mulieris peccatricis quæ Christi pedes vnguento vnxit & absterxit. Nunc videamus quid dicat de coronis regum Israëlitarum. Porro autem reges Iudæorum. Non ideo magnificandus est coronarum usus, quod eis magnificis & præiosis vterentur reges Iudæorum. Sed est magnificandus quod ab eis significatur. Atque Reges quidem ut qui essent vncti, & ideo dicerentur Christi, symbolicè significabant ipsum Christum, de quo dicit Psalmographus. Vnxit te Deus tuus oleo latitiæ: vnctus autem fuit Christus, ut qui esset & Rex & Sacerdos: vnctus autem fuit non oleo quod cadit sub sensum, sed Spiritu sancto qui ipse quoque dicitur, vnctio. Quam quidem vntionem dicit Ioannes Christi discipulos habere à sancto & eam illos docere omnia. Suos enim electos non multis laboribus & vigiliis, sed sola spiritus vntione instruxit qua eos impertiit. Ij ergo Reges ut qui essent Christi, id est vncti, Christum in capite gestabant symbolicè. Christina enim quo erant vncti, Christum significabant, & dum coronam gestabant in capite, non animadvertiebant se ornari Christi capite. Erat enim eorum corona ex iis composita quæ ipsius Christi caput significabant. Nam cum in vno & eodem subiecto, seu maius supposito, Christus sit Deus & homo, Verbum, inquam carne relictum, Verbum quod est Christi caput, ut quod sit præcipuum, significatur per coronam. Ipsæ quidem materiæ ex quibus regia constat corona nempe lapides præiosi, margaritæ & Smaragdi Verbum significant. Aurum quoque duabus de causis id significat, & quod in aurum nulla cadat corruptio & interitus, neque id ullam vnquam contrahat rubiginem, neque villo deteratur usu, & quod id sit regni symbolum. Vnde, etiam ex tribus muneribus quæ nato Christo Magi obtulerunt, vnum fuit aurum: quo significabant se eum adorare ut Regem. Porro autem ipsa quoque corona quæ constabat ex auro & lapidibus præiosis, & non facile interibat, ut marcescunt coronæ quæ constant ex floribus, præ se ferebat quandam imaginem Domini qui est immortalis. Hoc ergo significabat & christma & corona regum Iudæorum, qui erant Christi, & symbolicè ipsum Christum, qui verè & per æternitatem est Christus, significabant. Sed non ex eo sequitur vnguentorum & coronarum usum esse complectendum & magnæ estimandum. Sicut nec ex eo quod sophistica sua oratione concludebat Aristippus, virtuti hominis non magis nocere vnguentum quam virtuti equi & canis. Ad quod respondet Clemens, equo & cani non adesse rationem, qua vnguenta discernant & diiudicent: sed qui est eo sensu præditus ut possit ratione vnguenta discernere, illum eorum usum eo magis vituperare quod ad eum puellares odores, id est, qui puellis conueniunt, deferuntur. Neque enim à viris ratione præditis vituperantur vnguenta quæ sunt vtilia, de quibus dicit postea, sed quæ voluptati seruiunt & effœminant, & sunt puellis aptiora quam viris. Quod autem dicit de Aristippo Philosopho molli & delicato, & qui summum bonum constituebat in voluptate, sumpsit ex Diogene Laërtio in vita Aristippi, qui de eo sic scribit, eadem quidem sententia, sed verbis parum mutatis: Charondæ autem, ut alij autem dicunt Phædoni, qui dixerat, Quis est vnguentis debeat? Ego, inquit, infelix, & me infelicior rex Persarum: sed vide ne sicut aliorum animantium nullum ex eo fit aliquid deterius, ita nec homo. Male autem pereant Cinædi qui pulchrum & bonum nobis vnguentum vituperant. Hæc Aristippus. Quænam autem sint hæc voluptaria & effœminantia vnguenta statim subiungit Clemens. Horum autem vnguentorum. Ex multis generibus vnguentorum pauca enumerat, sed quæ fere exoleuerant omnia. De vnguentis autem vide Dioscoridem lib. 10. cap. 5. Plinium lib. 13. cap. 5. & Athenæum lib. xv. cap. xiiij. & xv. qui citat quidem authores qui Brenthij meminerunt. Baccharum autem & vnguentum dicit fuisse, & aliud, nempe ut opinor herbam ipsam ex qua componitur. Megalini autem inuentorem dicit fuisse Megalum, ut nonnulli volūt Siculum, ut alij Atheniensem. Quænam autem fuerit eius compositio docet Dioscorides, licet suo tempore id iam exoleuisset. Plangonium tantum nominatur, sed quale fuerit à nullo quod sciam dicitur. De Psagda verò Ægyptia citantur authores qui eius meminerunt. Basilici autem seu regalis vnguenti confectio describitur à Plinio lib. 13. cap. 2. Describitur etiam à medicis Basilicum, quod emplastrum vocant terrapharmacum. Ex liliis etiam & rosis conficiuntur vnguenta. Conficitur etiam vnguentum ex ligustro, quod Græcè vocatur



vocatur *ύμνος*, eius compositionem vide apud Dioscoridem. Quantus autem esset olim vnguentorum lux maxime apud mulieres, pulchre quidem Plinius in 2. cap. lib. 13. sed nemo melius expressit quam nos Clemens, qui ipsas etiam matulas apud eas dicit vnguenta redolere. Hoc tantum vnguentorum studium vocat Clemens *απυροκαλία*, id est, agrestem quandam imperitiam bonique & honesti negligentia: est enim plane rusticum & ineptum cum quem decet non serbare modum. Quamnam autem ciuitates vnguenta vnguentorumque artifices, floridarumque lanarum infectores expulerint, non satis memini, sed bene memini eius quod scripsit Plinius in libro quem diximus. Certum est Antiocho rege Asiaque; deiectionis, urbis anno quingentesimo septimo P. Liciniū Crassum, Iulium Cæsarem Censores edixisse, ne quis venderet vnguenta exotica, sic enim appellat. Quod si Romani, cum adhuc essent gentes, & necdum peruenissent ad veritatem, 10 Christianæ fidei è sua ciuitate vnguenta externa expulerunt, quanto magis non est permittendum, ut luxuriosa vnguenta ingrediantur in ciuitatem veritatis, id est, in Christi Ecclesiam, in qua sunt quidem vnguenta, nempe Christmata, sed quæ sancti Spiritus significant vntionem. Quamnam autem dicat Clemens floridas lanas, & dolosas vestes, non satis intelligo, nisi forte significet varias & versicolores, sicut etiam anthera dicuntur, id est, floridæ compositiones. *Oportet autem viros.* In Christi Ecclesia luxuriosa non ingrediantur vnguenta, sed viri redolant vitæ probitate, feminae autem Christum qui est regalis vntio, ut qui sit vntus sancto Spiritu: quaquidem vntione ipse quoque vngit suos, à qua vntione & Christi dicuntur & Christiani, ut qui sint regale sacerdotium. Diuinam quoque pudicitiam semper debet olere femina, non exotica vnguenta & diapasmata. Sunt autem diapasmata aspergines alicuius medicamenti sicci & in puluerem redacti, quorum est varius vsus apud medicos. *Ceterum ne forte sicut vultures.* Luxuriosa & 20 ad voluptatem incitantia vnguenta, & viris & feminis dixit esse fugienda, amplectendam autem esse sancti Spiritus vntionem, & vngendum quidem esse virum vitæ probitate, feminam autem pudicitia, quæ quidem à spirituali procedunt vntione: unde posset quispiam coniecere eum esse in hac sententia, ut censet omnia quæ sub sensum cadunt vnguenta esse reiicienda. Ne quis hoc existimet, dicit vnguentorum habendum esse delectum: & ea quæ prosunt quidem esse admittenda, repellenda autem quæ vel obsunt vel tantum sunt iucunda. Nos non esse vulturibus nec scarabeis similes, qui vnguenta abhorreamus: constat autem ex iis qui scripserunt de historiis animalium, vultures quidem esse acutissimi visus & odoratus, sed bonis relictis odoribus cadauera solum persequi quæ male oleant. De Scarabeis autem dicit Plutarchus; Dicuntur Scarabei vnguenta quidem fugere, quæ sunt autem foetida & male olentia persequi: quod citat Erasmus in adagio; Nihil cum Amaracino sui. Clemens autem non solum dicit Scarabeos vnguenta fuge- 30 re, sed etiam mori rosaceo vnguento delibutos. Pierius verò in Hieroglyphicis lib. 60. in tit. Gratia. Rosa, inquit, sordidissimum animal scarabeum, cui res plurimum est cum stercore, odore enecat suo, sed eius rei nullum citat authorem. Dicit etiam Clemens, feminis vnguenta illa fugienda, quæ veterum & torporem incuriant maritis, nimium vsum vnguentorum magis conuenire mortuis, qui vnguntur ut sepeliantur, quam viuis. Quod autem vnguenta partim prosint, partim noceant, ostendit ex eo quod oleum apibus & insectis sit inimicum, hominibus autem partim prosit, partim noceat. Non esse mirum quod vnguenta viros reddant molles & effeminatos, quæ componuntur ex molli oleo. Prodest autem hominibus oleum qui vnguntur ut sint eorum nerui laxiores & agiliores: nocet autem iis qui vnguntur, ut luctantes & totis viribus depugnantes, alter alterum prosternat. *Sufficit itaque ipsum oleum.* Cum in adhibendis vnguentis non sit spectanda voluptas, sed vtilitas, non est aliud adhibendum quam purum & simplex oleum. Cuius quismam sit vsus paucis perstringit. Nam cum oleum sit humidum & modice calidum, si sit quidem curis aspera, eam impingat, mollit & mitigat, & neruos, si sint rigidiores ac duriores, relaxat & reddit agiles: quod si male oleat corpus, id detergit, & malum odorem reprimat. *Quoniam autem voluptati nihil loci tribuimus.* Ut intelligamus, quæ nobis prosunt vnguenta non esse reiicienda, ostendit autoritate Scripturæ. Vnguentarius quoque medicamentorum facit mixtionem. Est autem *ύμνος*, id est vnguentum, medicamentum liquidius quo vngi possunt externæ partes corporis: constat autem ex mistione diuerforum medicamentorum. Quod autem vnguenta non sint inutilia ex hoc probatur, quod Deus qui nihil frustra facit, ad leuandos labores oleum nasci permiserit, nempe oliuæ succum, leuat autem labores, eo quod sit humidum & modice calidum. *Desipientes autem mulieres.* Mulierum arguit stultitiam, quæ cum maxime vitent ne canescant, capillos vngunt, & propter hoc ipsum celerius canescunt. Nam cum vnguenta constent ex aromatis quæ sunt calida & sicca, aromata humorem ebibentia qui est proprium nutrimentum pilorum, eos desiccant: unde fit canicies, quæ est exsiccatio pilorum & defectus caloris. Nimio enim calore exsiccato pilorum nutrimento, nempe pituita quæ prius erat colorata, simul & per siccitatem frigus inducitur, & color in candorem mutatur: sunt autem aromata omnia maxime calida, ut testatur Galenus in Aphorismum Hippocratis, Suffitu aromatum menses duci. Ipse autem Hippocrates ibidem dicit ea caput tentare, id est, caput grauare, & ei dolorem asferre. Et ideo ipse Clemens antea dixit vnguenta, quæ scilicet sunt Aromatica, esse *καρπονα*, id est, veterum & torporem inducentia: eiusmodi aromata sunt cassia, costus, cinamomum, amomum, & cætera. Non est autem mirum quod ea sint calida & sicca, cum ipsæ terræ in quibus oriuntur, sint calidissimæ & aridissimæ. Recte autem dicit Theophrastus, humidorum quadam concoctione bonus odor ingeneratur, ubi exemptum fuerit quod est noxium. Nihil est autem quo facilius cognoscantur intemperantes, quam nimio studio suavis odoris vnguentorum: ea ratione cognitos intemperantes, temperantes non sicut canes persequuntur, sed eos fugiunt. In eo ergo sagacibus canibus sunt similes, quod odore venentur, sed in eo sunt dissimiles, quod intemperantiæ inimici odore agnitos fugiant intemperantes, canes autem foras persequantur. *Talis quoque effluxit coronarum vsus.* Cum satis dixisset de vnguentis, quibus vngebatur conuiuium, nunc accedit ad corollas quibus in conuiuii sua cingebantur capita: erant autem eæ coronæ contextæ ex floribus. Quoniam autem existimabant nonnulli eas sapienter & summa ratione in conuiuiis fuisse institutas, nempe ut aduersus latentem grassantis ebrietatis impetum caput munirent, multas affert rationes cur eæ non sint admittendæ, sed potius reiiciendæ. De his autem coronis copiose tractat Athenæus lib. 15. (nescio in quot capitibus) & Cælius Rhodiginus antiquarum

Plutarch. de  
Stoicorum  
decretis.



lectionum lib. x x v i i. cap. x x v i. Primum ergo dicit, in pratis quidem spectandos esse flores, & eorum esse fruendum odorum suauitate, coronas autem ex iis contexere & capiti imponere, nec decere, nec esse utile: eos enim & cerebrum refrigerare, quod potius esse calefaciendum quam refrigerandum docent medici, qui ut id calefaciant, & pectus ungunt & supremas nasi partes. Deinde eos qui sunt coronati, nullam ex floribus capere oblectationem, ut qui cum sint supra caput, nec videantur, & eorum odor parum admodum sentiat. Aspiciendos esse flores & aspiciendam pulchritudinem, & ideo laudandum esse & glorificandum Creatorem: amborum vitandam esse contrectationem, cum contrectati quidem flores trige-  
fiant, pulchritudo autem incendat & inflammet: quo fit ut amborum sit usus noxius, qui preterquam quod est noxius, & affert dolorem (nam ut dicit Horatius, nocet empta dolore voluptas) est etiam breuissimus. Flos enim est pulchritudo quæ cito flacceſcit, & sibi habet adiunctum poenitentiae cruciatum: Hunc autem lo-  
cum ita concludit, ut dicat ex iis contrectatis nullam veram & sinceram capi oblectationem. Oblectari nos oportere sicut in paradiso, ubi pulcherrimarum arborum erat iucundissimus aspectus. Quamvis autem Christianorum capiti non conveniant coronæ ex floribus, habent tamen suas ex Scriptura coronas, nec eis defunt sui flores. Mulieris corona est vir, id est, decus & ornamentum: & non dicitur quidem in Scriptura virum esse coronam mulieris, sed caput. Ita enim eum vocat Paulus in epistola ad Corinthios, & in episto-  
la ad Ephesios, sed ex utroque idem intelligitur. Nam in capite humano, quod inter occiput & sinciput est intervallum, corona dicitur, & id ipsum est caput: ita demum autem vir caput est mulieris, & corona, id est, decus & ornamentum, si ut decet & ut est rationi consentaneum mulieri imperet. Sed nec mulier fraudanda est sua laude, quæ etsi non sit nec dicatur caput, corona tamen viri quandoque dicitur, sed  
non quævis mulier, verum ea demum quæ est diligens ut scribit Solomon. Sed nec quævis mulier diligens  
est corona viri. Nam quæcumque diligens sit pellex & concubina, ea non est viri corona, sed ea demum quæ est coniuncta matrimonio: Nam quantumvis diligens sit concubina ea est viri probrum ac dedecus: quan-  
to magis autem meretrix? Et ideo admodum exacte & accurate dicit Clemens, matrimonium esse viri co-  
ronam, per matrimonium intelligens mulierem matrimonio coniunctam. Matrimonij autem flores sunt liberi ex legitimo matrimonio suscepti: non autem qui sunt ex illegitimo concubitu procreati, qui sunt spurij & adulterini, quantumvis sint naturales. Hos autem liberos ex matrimonio susceptos diuinus carna-  
lium pratorum colligit Agricola. Nam cum matrimonium sit sacramentum, qui ex eo procreantur sunt quodammodo sancti, & ideo eos colligit diuinus Agricola pratorum carnalium, id est, ipse Deus qui est au-  
thor & princeps causa generationis, eos autem colligit tanquam sanctos & natos ex sanctis, ut qui in eos agnoscat symbolum Matrimonij. Naturales autem licet etiam colligat, non tamen colligit tanquam iam  
aliquomodo sanctificatos, propter parentes iam sanctificatos ante congressum. Ex qua quidē per sacramen-  
tum Matrimonij sanctificatione forte usu venit, ut si filij ex eo nati prius moriantur, quam fuerint tincti sancto lauacro regenerationis, etsi Dei visionem non assequantur, damnatorum tamen tormentum non sentiant. Quod non conceditur iis qui sunt nati ex illegitimo matrimonio; hoc autem ut non assero, ita  
satis esse probabile existimo. Nam si filij ex legitimo nati matrimonio, etsi alteruter ex coniugatis sint infideles, non sunt immundi, sed sancti, est verisimile eam sanctitatem aliquid eis conferre, nepe ut si omnino sint salui minor tamen sit eorum damnatio. Sed hoc sanctæ Ecclesiæ Catholice relinquo iudicio, cui omnia mea subiicio. Sunt etiam senum coronæ filij filiorum, de quibus dicit Psalmographus; Filij tui sicut novellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Patres autem sunt filiis corona & gloria. Nihil est enim quod maius decus & ornatum afferat filiis, quam ex bonis & honestis parentibus esse natos, quales sunt qui sunt legiti-  
mo coniuncti matrimonio. Tales autem non sunt quorum filij sunt testes paternæ iniquitatis. Porro autem Christianorum maximum est decus & ornamentum, & Deum vniuersorum suum habere patrem, & Christum eius filium, per adoptionis gratiam habere fratrem & coheredem. Nobis ergo & vniuersæ Ec-  
clesiæ corona est Deus pater & Christus eius filius. *Quomodo autem radices & herba, ita etiam flores proprias habent qualitates.* Florum ex quibus fiunt coronæ recenset aliquot qualitates, partim utiles, partim noxias, partim periculosas. Cuiusmodicumque tamen sint, dicit coronas non esse ex eis texendas, nec capiti imponendas. Primam autem recenset hæderam quam dicit refrigerare. De ea scribit Galenus libro septimo de simplicibus medicamentis; Ex contrariis facultatibus hædera constat, habet enim quiddam astringentis substantiæ, quæ terrea & frigida existit, habetque nonnihil acris, quam calidam esse vel gustus comprobatur &c. Scribit Dioscorides nuces iuglandes esse concoctu difficiles, stomacho inutiles, biliosas, capitis dolorem inferentes. Quamobrem dicit Clemens eius etymologiam esse *κατὰ τὸ καπνίζον*, quod soporem vel torporem inducat. De Narcisso scribit Plinius lib. x x i. cap. x x. eum esse neruis inimicum & caput grauari, & à narce dictum narcissum, non à fabuloso puero; eandem ergo dicit Narcissi etymologiam quam Clemens. De fabuloso autem puero, vide apud Ovidium in Metamorphosi. De violis & rosis, & quot sint earum species, & quænam facultates, vide apud Dioscoridem, Galenum, Plinium, & ceteros. Eas autem esse modicè calidas ex hoc arguit Clemens, quod capitis grauedines quæ ex frigidis oriuntur humoribus comprimant & coerceant. Huiusmodi autem capitis grauedines maxime accidunt ebriis: sed cum nobis non modo inebriari, sed ne merum quidem bibere liceat, nec rosæ nec violæ sunt nobis necessariz. Rosam autem ideo *ροδὸν* esse appellatam, *ὅτι πολλὸν ῥοδὸμα τῆς ὀσμῆς ἀφίπναι*, id est, quod multum odoris fluxum emittat, scribit etiam Plutarchus De quæst. conuiuialibus, in quo etiam abunde tractat cur rosæ arceat & comprimatur ebrietatem. Eandem autem affert causam quam hic Clemens, nempe quod huiusmodi odores cerebrum frigidum foueant, dum crassa eius excrementa attenuant & comminuunt. De ligustro scribit Galenus de simplic. medic. facult. Huius arboris folia summaque germina habent in se quiddam digerens cum aquea substantia, modicè calida, habentque & adstrictionem quandam ex terrena substantia frigida, &c. Idem etiam dicit crocū esse secundi ordinis excalefacientiū, primi verò exsiccantiū, proinde cōcoquendi quoque vim obtinet, adiuuante etiā ad id quadā exigua adstrictione. *Ceterū nec.* Ostensurus Christianis non esse utedū coronis, dicit ne apud veteres quidē Græcos in usu fuisse coronas. Quod probatur ex eo quod

- quod apud Homerum nec proci Penelopes, nec Pheaces qui erant luxui dediti eis vterentur. Sed nec Athletæ, qui victoria potiti in gymniciis certaminibus coronabantur, ante tempora Medica, id est, priusquam Xerxes rex Persarum, profligato apud Plateas exercitu, Pausania duce à Græcia esset eiectus. Athleratum enim primo quidem fuit *δδεις*, id est, munus vel donum: sic enim opinor vocare *ἀθλα*, seu præmia, quæ victoribus Athletis erant proposita. Postea successit *ἐπαρχμός*, id est, excitatio: coniugio cum per *ἐπαρχμὸν*, intelligere vel plausum, vel *ἐπινίκια*, quæ canebantur ad eorum laudem & gloriam ut excitarent ad virtutem. Deinde orta est *φλοβολία*, quam existimo fuisse foliorum in victores Athletas coniectione ac sparsionem, quæ significabant quandam victoriæ gratulationem. Postrema omnium fuit corona, quæ pro Gymnicorum certaminum, Olympicorum, inquam, Isthmicorum, Pythiorum, & Nemæorum varietate, victoribus dabatur diuersæ. Tum demum autem dari cœperunt, cum in magna rerum omnium copia in Græcia maximus esset luxus. Postea affert rationes cur Christianis qui à Verbo Pædagogo sunt instituti, non sint gestandæ coronæ. Prima est quod cerebrum in quo est ratio non sit alligandum. Deinde quod herbæ ex quibus sunt contextæ coronæ consecratæ sunt Dæmonibus quos Deos appellant. Vitandus est ergo earum usus, etiam si alioqui non est prohibitus, propter conscientiam, nempe quod non ignoremus eas contexti in honorem Deorum, sicut etiam D. Paulus, qui permittit comedi quidquid in macello venditur, & comedendum apponitur, ab eis iubet abstinere propter conscientiam, ne offendatur proximus si honorem videat haberi Dæmonibus. Quæ ex Sophocle autem & Sappho citat testimonia, non inueniuntur hodie, quoniam non extant eorum libri, in quibus hæc scripta sunt. Alia est etiam ratio, cur non vtendum sit coronis, quod ex sint signum & symbolum vitæ otiosæ, quæ minime conuenit Christiano. Quod autem vitam otiosam significant coronæ, ex hoc arguitur quod coronantur mortui. Eo ipso autem planè ostendunt Deos suos, id est Dæmones, cum quibus Christiano nulla debet esse cōmunicatio, esse mortuos. Quam sit autem noxius coronarum usus, ex hoc est perspicuum, quod qui bacchantur, id est, orgia Bacchi celebrant, cum primum acceperint coronas, incendantur & furore corripiantur. Homo autem qui est vna Dei imago, factus est enim ad Dei imaginem, non est coronandus more idolorum: ei enim in cælis est reposita Amaranti corona. Alludit autem ad illud Petri, Percipietis immarcescibilem gloriæ coronam, Græcè *ἀμάρταντον*. Significat autem *ἀμάρταντος* 1. Petri 5. & herbam & immarcescibilem. Dicta est autem herba Amarantus quod non marcescat: perceptus enim asseruatur, & cum defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & collectus furnique tepore siccatus reconditur ad coronarios hyemis usus, nec nitorem gratiamque coloris admittit. Hæc Gorrheus in suis Medicis definitionibus. Ea herba à Galeno dicitur *ἡλίχουρος*, à Dioscoride vero *χρυσόκωμιν*. Pulchram autem illam Amaranti coronam, quæ nunquam marcescit, non terra sed solum cælum producit, quæ datur iis qui in terris se recte gesserint. <sup>m</sup> Ad hæc accedit, quod est alienum à ratione. Hæc est alia causa cur à nobis non sit portanda corona, nempe ne Christo spineam portanti coronam, more Iudæorum videamur insultare, habentes ipsi capita redimita floribus. Digrediens autem hinc Clemens à suo Pædagogi instituto, & in allegoricum excurrens sensum, exponit quid sibi velit spinea corona Christi capiti imposita. Corona, inquit, nos propheticè significabat, veluti prædicens quid esset futurum, nos, inquam, significabat qui eramus infrugiferi & inutiles, ut qui peccatis, tanquam quibusdam spinis obruti, bonarum actionum nullos fructus ederemus, fuisse per Ecclesiam Christo circumpositos, & eius corpori insitos. Est autem Ecclesia mysticum Christi corpus, cuius membra sunt omnes fideles. Circa Christum autem nos ponit Ecclesia, & eius corpori inserit per Sacramenta: quo fit ut qui prius eramus inutiles & infrugiferi, simus ad omne bonum opus instructi.
- 40 Est etiam alia coronæ allegoria: est enim corona typus & figura fidei. Tria autem sunt in corona, quæ fidei pulchrè possunt adaptari. Est ligni substantia quæ viuunt, Lignum, inquam, vitæ quod est in paradiso. Lignum autem vitæ est Dominus Iesus, lignum sapientiæ plantatum in utero virginis voluntate patris, à quo in perpetuum mansurum plantatur, ut fructum suum daret in tempore suo. Christus, inquam, est lignum vitæ cuius & in cælesti paradiso visione, & in præsentī Ecclesia corpore sanctæ reficiuntur animæ. Hoc lignum vitæ dum nos corpore & sanguine suo reficit, iam nunc resuscitat animam à morte peccati, & carnem nostram in nouissimo die resuscitabit. Dicitur etiam crux Christi lignum vitæ, per quam vita nostra quæ per lignum perierat, per lignum est reparata, & in integrum restituta. Nam etiam morte naturali moriamur, quæ est pœna peccati, tamen & hinc Deo viuimus, per vnigeniti filij mortem ei vniti & reconciliati, quæ est vita animæ, & quæ à nobis recedit vita corporis, in Christo est absconsa qui est vita nostra, qui cum apparuerit, vita nostra nobis reddita, cum eo apparebimus in gloria. Quamuis autem sit author vitæ Christus, atque adeo ipsa ut ipse se vocat vita, & per eius crucem vita sit nobis restituta, ad vitam tamen æternam absque fide in eum qui dat vitam non deducemur. Quomodo enim lignum in paradiso non fuisset causa mortis Protoplasto, nisi credidisset Serpenti, nempe Cacodæmoni, qui est author & peccati & mortis: ita Christus qui est author gratiæ & vitæ, non dat vitam nisi ei qui habuerit fidem sacramentis obsignatam. Habet ergo corona, propter ligni substantiam, typum vitæ per fidem, habet etiā typum lætitiæ propter coronæ appellationem. Ipsa certe corona eam solet asserre lætitiā, ut in Scripturis lætitia & corona sæpe coniungantur & pro eodem propemodum vsurpentur. Timor Domini, inquit sapiens, est gloria & gloriatio, & lætitia & corona exultationis, & Stola gloriæ induet eum, & coronam gratulationis impones tibi. Est autem corona præmium virtutis, nihil autem maiori afficit lætitia, quam quod ex virtute & ex re bene gesta speratur præmium, id est coropa. Cum autem Christus sit, à Deo patre gloria & honore coronatus, non eandem quidem, nec tamen dissimilem sperant coronam quos adoptauit Pater, & quos ipse non est dedignatus vocare fratres: quod quidem eis magnam affert lætitiā. Sed ne de corona, id est, de spe præmij, inanem concipiamus lætitiā, strenuè nobis est certandum: non enim coronatur nisi qui legitime certauerit. Habet enim corona periculum, ut quæ contexta sit ex spinis quæ pungunt, ita autem pungunt ut sæpe sanguinem eliciant: ad verbum enim non datur accedere citra sanguinem. Per multas quidem certe afflictiones oportet in regnum cælorum ingredi. Est etiam alia coronæ allegoria, si consideretur ut contexta ex spinis & floribus. Significant autem spinæ peccata & pungentes huius vitæ sollicitudines: flores autem

1. Petr. 2.

inanem gloriam. Huiusmodi corona cito perit. Quidquid enim fit ab hominibus, & vniuersa eorum gloria citò marcescit, si Domino non credatur qui peccata remittit, & pro caduca corona, coronam dat immarcescibilem. Magna fuit olim gloria Iudæorum, qui & de regno & Sacerdotio se iactabant, & quod essent electus Dei populus: sed quia Dominum gloriæ non agnouerunt euauit & emarcuit omnis eorum gloria, ut qui Sacerdotium & regnum amiserint, & non sint amplius Dei populus, atque adeo ne sint quidem amplius quod prius fuerant. Qui erant circumcisi, nunc corde & ratione sunt incircumcisi, ut qui vitia & animi motus non circumcidunt. Iudæi non sunt qui Dominum Deum non confitentur: nec Israëlita, ut qui Deum non videant, nec agnoscant. Est etiam alia spinæ coronæ allegoria, quæ significat Dominum rem bene gessisse, & quæ nos pungebant peccata suo capite in ligno portasse: Diabolum profligasse, & mortem aboleuisse, adeo ut glorians & ei insultans diceret, eam iam nihil posse. Harum autem spinarum, id est, Christi passionis, diuersos dicit esse effectus. Nam credentes quidem vvas & ficus, id est, bonos fructus inde colligunt. Per eum enim remittuntur peccata, bonaque & ad salutem efficacia redduntur quæ ab eis fiunt opera. Non credentibus autem male cedunt omnia, & quidquid ab eis fiat semper est paratus interitus & cruciatus, idque iure optimo, cum gratis sibi oblatam salutem repulerint. Ex spinæ autē coronæ allegoria accepta occasione arcanum ostēdit & diligenter consideratum mysterium, quod Verbum legem larurum in rubo quæ est arbor spinosa apparuit: & lege lata in cælum reuersurū per spinam est assumptum. Omnia in Christo instaurans, & in vnam summam colligens cum finis principio respondeat, & ostendens omnia esse vnius potentiz qui est vnus, & vnius patris filius, & principii & finis, & ut est in Apocalypsi alpha & Ω. Ab eo enim omnia incipiunt, & omnia in ipsum desinunt. Quò fit ut non immerito fuerit corona redimitus, cum sit corona figuræ circularis. Circulus autem est eiusmodi ut vbicunque incipias & vbicunque desinas, id sit principium & finis. Quod Dei Verbi mirifice explicat potentiam à quo omnia principium ducunt, & in ipsum redeunt. *sed digressus sum à typo Pædagogico.* Relicta coronæ allegoria in qua per digressionem versatus erat in dogmatibus, nunc redit ad propositum Pædagogi institutū. Et cum prius dixisset odores & suffitus esse vtilis ad medicamenta & ad moderatam recreationem, nunc respondet obiectioni quæ fieri posset ab aliquibus. Quid iuuant flores eos qui eis non vtuntur? Ad quam respondet ex eis componi vnguenta quæ sunt valde vtilia, quorū recenset nonnulla. Deinde permitti quidē uti floribus, sed coronas non esse ex eis contextendas: sunt enim à Deo facti flores & aromata, non ad hominum delicias, sed ad eorum vtilitates. Hominis enim pater, nempe Deus qui cum creauit, curam gerit, & non, ut cæteris animantibus, naturam quæ eis medeatur præbet, sed ei soli propriam & peculiarem artem tribuit, per quam flores & aromata colligit quæ sibi sunt vsui: propter quæ eius opera est laudandus & honore afficiendus, qui effecit, ut quæ ab eo sunt producta bonis & piis bono sint, malis autem & impiis ad mala conuertantur. De vnguentis autem quæ hic recenset & eorum confectioibus, & eorum vsu, vide apud Dioscoridem lib. 1. & Plinium lib. 13. & cæteros medicos qui hæc tractant ex professo.

### Quomodo se in somno gerere oporteat. Cap. IX.

Εὐσίδης  
παυδάκης  
φίλος.

**Q**UOMODO autem deinceps nos ad somnum conferemus modestiæ præceptorum memores, iam dicendum est. Postquam enim finito conuiuio Deo benedixerimus, eumque laudauerimus, quòd vsui nostro erant necessaria suppeditauerit, & ut eum diem transigeremus concesserit, ad somnum nobis est diuertendum: stratorum magnificentiam, puluinos auro intertextos, auròque variegatos Psilotapetes, puniceasque Xystides, & preciosissimos gaunaces, & Poëtica Rhegea purpurea, vestesque supernè molles ac delicatas, & cubilia vel ipso somno molliora valere iubentibus. Nam præterquam quòd est probrosa hæc mollis & sensum titillans voluptas, in lanuginosis plumis dormire est noxium, corporibus tanquam in vastum quendam hiatum cadentibus, propter stratorū mollitiem. Neque enim eos, qui in eis versantur cubantes, continent, propterea quòd ex utraque parte corporis, cubile aggeris instar assurgat: neque ut cibi concoquantur permittunt sed potius incendunt: quod quidem alimentum corrumpit. In planis autem & æquatis cubilibus decubitus, qui sunt somni veluti naturale gymnasium, conferunt ad nutrimenti digestionem. Qui autem possunt in alijs volutari cubilibus, hoc veluti naturale somni habentes gymnasium, alimenta facilius digerunt, & se ad casuum circumstantias aptiores reddunt. Præterea lectica quæ pedes habent argenteos, magnam arrogantiam arguunt: & ebur quod est in lectulis, cum corpus reliquerit anima, non est vsque adeo licitum sanctis hominibus, ut quod sit inertes & ignauos reddens quietis artificium. Non est ergo studium in eo conferendum: non est enim possessoribus eorum vsus prohibitus, sed quod in eis ponitur studium est prohibitum: non est enim eis sita felicitas.

Rursus

Rursus autem est vana gloria Cynica, ad dormiendum quemadmodum Diomedes se exercere, Agrestisque bouis constrarat tergora subtus, nisi fortè cogat casus aliquis. *Vlysses autem lecti nymphæ id quod claudicabat, lapide erigebat: tanta frugalitas, & nativa, nec extrinsecus petita operis simplicitas, non solum apud priuatos, sed etiam apud veterum Græcorum præfectos exercebatur.* <sup>11. iad. x.</sup> *Quamquam quid de his mihi opus est dicere? Iacob humi dormiebat, & lapis erat puluinus: atque visum quidem videre dignus est habitus, quod captum hominis superabat.* <sup>Genes. 28.</sup> *Nobis autem ut rationi est consentaneum, simplici & frugali cubili utendum est, quod habeat id quod nos iunet commodatum & conueniens: si sit æstus, quod protegat: si sit frigus, quod foueat. Sit autè lectus non affabrè & curiose factus, pedesque habeat planos ac lenes: nimis enim curiosa & exquisita tornaturæ, sunt sæpe reptilium semitæ animantium, dum in incisuris artis circumaguntur, & minime dilabuntur. In primis autem cubilis molliem commoderatè & conuenienter oportet esse virilem & masculam: non oportet enim somnum esse perfectam corporis solutionem, sed tantum remissionem.* <sup>20</sup> *Et ideo dico eum esse assumendum non ad ocium & socordiam, sed ad negotiorum & actionum quietem. Ita est ergo dormitandum, ut facile excitemur. Sint enim, inquit, lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes, in manibus vestris, & vos similes hominibus dominum expectantibus, quando redibit à nuptiis, ut cum venerit & pulsauerit, statim illi aperiant. Beati serui illi quos veniens Dominus inuenerit vigilantes: dormientis enim hominis nullus est usus, quemadmodum nec mortui. Quocirca sæpe etiam noctu è lecto surgendum est. Deusque est laudandus: beati enim qui ad ipsum vigilarunt, seipsos assimilantes Angelis, quos nos ex-<sup>30</sup> *prophetas, hoc est, vigilantes vocamus.* *Dormiens autem homo nullus vilius est præti, non magis quam qui non viuit. Qui autem lucem habet, vigilat, & tenebræ eum non comprehendunt: nec itaque somnus, quoniam non tenebræ. Ad Deum ergo vigilauit is qui est illuminatus. Qui autem talis est, viuit. Quod enim factum est in ipso, vita erat. Beatus homo, inquit Sapientia, qui me audiet & homo qui vias meas custodit, vigilans in foribus meis, interdum obseruans stationem mei ingressus.* <sup>Ioan. 1. Prouerb. 8.</sup> *Ne ergo dormiamus ut ceteri, sed vigilemus, & sobrii simus. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt: & qui ebrii sunt, noctu ebrii sunt: hoc est, in tenebris ignorantia. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus:* <sup>1. Thess. 5.</sup> *omnes enim vos estis filij lucis, & filij Dei. Non sumus noctis, nec tenebrarum, sed qui ex nobis ut verè viuatur, rectèque ac sincrerè sentiat, nostri maxime curam gerit, plurimo tempore vigilat, id solum sibi reseruans quod est hic ad suam sanitatem utile. Id autem non usque adeo est usitatum, sed exercitationis meditatio perpetuas vigilias gignit ex laboribus.* <sup>40</sup> *Ne cibi ergo nos grauent, sed alleuent, ut quam fieri maxime poterit somno minime ledamur, ut grauantur natantes quibus appenduntur onera. Rursus autè veluti ex aby-<sup>50</sup> so nos infernè alleuabit sobrietas ad vigiliæ exercitium; est enim somnus qui nos deprimit morti similis, eò deducens per ignorationem ut sensu careamus, & clausis à cilijs oculis lucem abscindit. Hanc ergo lucem, qui sumus filij veræ lucis, ne foras excludamus: intus autem ad nos conuersi, absconsi hominis visum illuminantes, & ipsam veritatem contemplantur, & eius fluxionum effecti participes, vera somnia euidenter prudentèrque reuelamus.* <sup>60</sup> *Eorum autem qui crapula grauantur, ructus, & eorum qui nimio cibo onusti oscitationes, & stertere inuolutum stragulis, ventrumque in arctum compressorum murmura, perspicacem animæ oculum obruunt, impleta cogitatione varijs visionibus. Causa autem est alimentum superuacaneum, quod ratiocinantem animæ facultatem eò trahit, ut sensu priuetur penitus. Immodicus enim somnus, nec corporibus nec animis nostris ullam affert utilitatem, nec ijs quæ versantur circa veritatem omnino conuenit actionibus,**

Genes. 19.

etsi sit secundum naturam. Loth autem iustus (regenerationis enim æconomia in præsenti mitto expositionem) non ad illum nefarium inductus esset coitum, nisi inebriatus fuisset à filiabus, somnòque oppressus & gravatus. Si ergo causas quæ ad multum ac profundum somnum nos impellunt præciderimus, magis sobriè dormiemus: non enim oportet eos, qui inhabitantem & vigilantem intus habent rationem, tota nocte dormire. Noctu autem maxime est expurgandum quando dies veniunt, & huic quidem danda est opera literis, illi verò ars sua est inchoanda, fæminas autem oportet aggredi lanificium. Nobis autem, ut semel dicam, omnibus adversus somnum est decertandum, nos paulatim accessione facta assuefaciētes, ut maiori parte tēporis per vigiliā simus vitæ participes. Somnus enim, non secus ac publicanus, dimidium vitæ tempus nobiscum diuidit. Longè autem abest ut permittatur interdū dormire ijs, qui maximam partem noctis ad vigiliās refecant. Tædia autem & dormitationes, pandiculationes, & oscitationes, sunt instabilia animi fastidia. Postremo autem hoc sciendum est, non esse animam quæ somno indiget: ipsa enim est semper mobilis: sed corpus, quod quieti traditur, resolvitur, dum anima non amplius corporaliter operatur, sed per seipsam mente agit: quo fit ut quæ sunt vera somnia, rectè reputanti sint sobriæ animæ cogitata, ut quæ ad corporis affectiones per consensum non trahantur, & ipsa sibiipsi quæ sunt optima consulat; anima autem est interitus, si ipsa apud se omnino quiescat: & ideo Deum mente semper versans, per continuam cum eo consuetudinem & colloquutionem corpori vigiliam inferens, exæquat hominem gratiæ angelicæ: vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ suscipiens.

## COMMENTARIUS IN CAP. IX.

30

Plin. lib. 8.  
cap. 3.

Quæ modo autem deinceps nos ad somnum conferemus. Peracta cœna, & Deo actis gratiis, restat ut eatur cubitum. Docet ergo quomodo se in somno gerere oporteat. Et primum quidem ostendit qualem oportet esse lectum, & quales vestes stragulas, à quibus vult abesse luxum & nimiam magnificentiam. Ita autem esse decumbendum ut bene dormiatur, nec ciborum impediatur concoctio & digestio. Inter magnificas autem vestes stragulas recenset pilotapetes, id est, glabros & leues tapetes. Vnde potest intelligi pannos pilosos & hirsutos non fuisse tunc in prætio. Xystides autem, vestes erant subriles, quibus in ludis utebantur Aurigæ, & in pompis equites, & ex forte sunt quæ à nonnullis dicuntur mulctitia. *πύρα* autem, quo vocabulo sæpe vitur Homerus cum agit de conuivio, ut cum Calypsus, Circes, & Pheacum cœnas describit, est indumentum purpureum, est enim *πύρα* tingere, & veluti transmutare. Quod autem *πύρα* diceretur tinctores, & *πύρα* tinctura, ostendit Anacreon. Hæc etymologicon Græcum: hæc autem *πύρα* appellat *μιννα*, id est, poetica, forte quod iis uterentur Poætæ, sua recitantes poemata, vel Histriones comœdias aut tragœdias agentes: *πύρα* autem quinam sint fateor me nescire, ut qui nusquam id legerim, existimo autem hoc sicut & Gazam esse vocabulum Persicum. Porro autem non probat decubitus in mollibus stratis, utpote plumis, duabus de causis, nempe quod probum in iis cubantibus afferant, eorum enim arguunt millitiæ & quod ciborum concoctioni ut quæ eos incendat officiant (moderato enim calore opus est ad concoctionem) & impediunt digestionem. Nam nimis coctum corrumpit nutrimentum. Quo fit ut constipetur, & nimis induratum non digeratur, & nec excrementa faciliè egerantur. Ea de causa in planis & æquatis cubilibus dormire est satius, quæ somnum conciliant, & concoctionem adiuuant, ut quæ dormientem contineant, & ut in alterutram partem inclinent non permittant. Non refert autem sintne humilia an alta, modo ne sint mollia, & nimis assurgentia cubantes non contineant, & digestionem non impediunt. Sed qui possunt volutari in altis cubilibus hoc etiam habent commodi, quod nec faciliè molestia afficiantur à cymiciis, nec pungantur à scorpiis. Eæ autem sunt quas Græcè dixit *δενδράς*, nos autem vertimus, casuum circumstantias. Aduersus autem eos casus se muniunt qui lectos habent pensiles. Non solum autem in lectis, sed etiam in lecticis luxum dicit esse vitandum, nimiam enim arguere arrogantiam lecticarum pedes argenteos: neque virorum sanctorum nempe Christianorum, qui tunc omnes dicebantur Sancti, ebur lecticas decere, quod teste Plinio lib. 8. alij appellant dentes, alij cornua mortui elephantis. Id autem est propriè ebur, quamuis, cum iam sit eorum dentium seu cornuum magna raritas, eorum quoque ossa pro ebore usurpentur. Cum corpus autem reliquerit animum, ideo dicit, quod Græcè Elephas, & unum significet elephantum, & mortui elephantis dentes seu cornua, nempe ebur. Quamuis autem sit luxus in eis vitandus, iis tamen possunt uti qui ea possident, dummodo non nimium in ea conferatur studiū. Laudanda quidem est frugalitas, sed non nimis affectata, cuiusmodi erat Cynicorum Philosophorum, qui inanem captantes gloriam in thoris herbaceis cubabant. Hanc autem dormiendi frugalitatem acceperunt Cynici à Diomede, qui inuentus est habes substratum tergum bouis. Quod autem dicit de Ulyssæ qui lapide erigebat id quod claudicabat lecti Nymphæ, quam Clemens dicit *νυμφιδιον*, nec apud Homerum, nec usquā alibi memini me legere. Non dubito autem quin qui id citat legerit. Ex his autem faciliè potest intelligi quanta fuerit veterum Græcorum, non solum priuatorum sed etiam principum ac præfectorum frugalitas. Quanto magis autem æquum

30



- æquum est, ut sint frugales, qui sunt Verbi, nempe Iesu, à quo tanquam Pædagogo. sunt edocti Discipuli. Subiungit itaque. *Quamquam quid de his mihi opus est dicere.* Apud veteres quidem Græcos magna fuit olim in somno frugalitas, sed longe maior inuenitur in scripturis. Dormienti enim Iacob non fuit alius pulvis quam lapis. Vidit autem pulcherrimam illam visionem Angelorum ascendentium & descendentium, Deinde docet quale debeat esse cubile, à quo absint oportet tornaturæ, ne earum incisuris maneant Cymices & alia reptilia animalia. Deinde docet qualem oporteat esse somnum, nempe non nimis profundum, nec eiusmodi, ut sit corporis solutio, & videatur morti similis, sed corporis remissio, ut post quietem alacriores redeamus ad negotia & actiones. Ita dormiendum ut facile excitemur, & postea etiam esse surgendum, ut Deum laudemus: sicut David qui media nocte surgebat, ut Deo confiteretur. Fugendum esse somnum, quod dormiens sit similis mortuo, nec illius maior sit usus quam mortui. Rectè certe Virgilius *Virg. 6. Aeneid.* qui dicit mortis consanguineum esse soporem, & is qui somnum cecinit esse gelidæ mortis similitudinem. Ad Angelorum similitudinem qui ἐγρηγόρησι dicuntur, id est vigilantes, accedere eos qui vigiliant. Est autem verisimile tempore Clementis Angelos vulgo dictos esse vigilantes, neque enim in scripturis inveniuntur ita appellati. *Dormiens autem homo, nullus illius est pretij.* Eorum quæ dicit est summa, his maxime esse vigilandum & immodicum somnum ab eis fugiendum, qui sunt baptizati, qui dicuntur illuminati, ut qui amplius non versentur in tenebris ignorantie: & ideo dicuntur filij lucis & filij dei: & vivit ut qui Christum, qui est vita habeant inhabitantem, id enim est quod in eis factum est. Non plus esse eis dormiendum quam quod sufficiat ad vitæ utilitatem, quod quidem non est adeo multum, usu, assuefactione & exercitatione, quæ propria est Monachorum qui dicuntur Ascetæ, id est exercitatores, eo perveniri ut sint perpetuè propemodum vigilia. Somnum quidem apud alios esse veluti publicanum, qui dimidiam vitæ partem nobiscum dividit, apud Christianos verò minime, qui somnum fugiunt tanquam vitæ inimicum. Nihil esse quod omnibus vitæ actionibus magis aduersetur quam somnus, qui homines tanquam mortuos priuat omni sensu: ea esse vitanda quæ profundum somnum inducunt, nempe cibos superfluos, crapulamque & ebrietatem, ut quæ contemplantis animæ obsecrent perspicacitatem, & ad vitia etiam impellant, ut testatur Loth, qui nefario concubitu rem habuit cum filiabus qui eum inebriant. Si sobriè vivatur, animam à corporalibus remotam actionibus per se contemplari, & vera proferre somnia, & veras revelationes, somno non egere animam quæ est in perpetuo motu, sed corpus. Tota nocte non esse dormiendum, sed cum dies appropinquat ad opus esse surgendum. Animam, si corpus grauetur crapula, ad se per consensum trahere affectiones corporis, & eam quodammodo interire, ut quæ obruta & opprèssa quiescat, cum tamen sit eius proprius perpetuus motus. Sin autem eam non opprimat ebrietas & nimia ciborum ingurgitatio, perpetuo cum Deo versantem, & cum iugiter contemplantem, hominem Angelis reddere æqualem ex eo quod vigiliam perpetuo meditetur. Hæc est summa eorum quæ hic dicuntur. Quod autem de Loth loquens dicit (Regenerationis enim Oeconomiz in præsentia mitto expositionem) ideo dicit quod superius locutus fuerat de Baptizatis, quos vocat illuminatos, ne putaretur de Loth loquens ipsum inter eos comprehendere. Quod autem dicit; οὐ γὰρ παντὺν χρόνον εὐδῆν τοῖς ἁγίοις ἐξορτὰς τὸν λόγον. Non oportet eos qui inhabitantem intus habent rationem, tota nocte dormire, alludit ad illud Homeri, οὐ γὰρ παντὺν χρόνον εὐδῆν βασιλεῖσιν ἀνδράσιν. id est, Non oportet virum consultorem tota nocte dormire. Ei autem quod dicit somnum esse mortui similem, optime convenit quod citatur tanquam dictum à Menandro Comico; ὁ πρὸς θανάτου ὡς προμελέτης πάλιν, id est; Est somnus quædam mortis præmeditatio. Et rursus: ὁ πρὸς τὴν μικρὰν τὸ θανάτου μυστήρια. Hactenus de somno.

### Quamnam de filiorum procreatione tractare oporteat. Cap. x.

- E**MPVS<sup>a</sup> autem coitus iis solis considerandum relictum est, qui iuncti sunt matrimonio: qui autem matrimonio sunt coniuncti, iis scopus est & institutum, liberorum procreatio: finis autem, ut boni sint liberi: quemadmodum agricole seminis quidem deiectionis causa est, quod habendi nutrimenti curâ gerat: ei autem agricultura finis est, fructuum perceptio. Multo autem melior est agricola, qui terrâ colit animatam: ille enim ad tempus nutrimentum expetens, hic verò ut uniuersitas permaneat curam gerens, agricole fungitur officio: hic autem propter Deum plantat ac seminat. Dixit enim: Crescite & multiplicamini. & est obediendum: Et ea ratione fit homo Dei imago, quatenus homo cooperatur ad generationem hominis. Non ergo omnis terra apta ad suscipienda semina: quod si etiam omnis, non tamen eidem agricole. Neque verò seminandum est supra petram, neque semen est iniuria afficiendum, quod quidem dux est & princeps generationis, estque substantia quæ simul habet insitas naturæ rationes. Quæ sunt autem secundum naturam rationes, absque ratione præternaturalibus mandando meatibus, ignominia & probro afficere, est valde nefarium & impium. Videte itaque quomodo sapientissimus Moyses infrugiferam sationem aliquando symbolicè



Leuit. 11.  
Deut. 14.

repulit: Non comedes, inquit, leporem, nec hyenam. Non vult homines esse qualitatis eorum participes, neque eis parem degustare libidinem: hæc enim animalia insanò quodam stupore feruntur ad explendum coitum venereum. Atque leporem dicunt quotannis multiplicare venerem, pro numero annorum quos vixit habentem foramina: & ea ratione dum leporis esum prohibet, significat se dehortari ab amore puerorum. Hyenam autem vicissim singulis annis masculinum sexum mutare in femininum: significat autem non esse ad adulteria prorumpendum, ei qui ab hyena abstinet. Sed non oportere quidem his assim- 10  
ilari animalibus, per propositam prohibitionem sapientissimum Moysen citra ullam dubitationem significare, ego quoque assentior: non tamen eorum quæ symbolicè dicta sunt narrationi assentior: nunquam enim naturæ vis potest afferri ut mutetur: quod autem semel in ipsa effectum est, nefas est affectione in contrarium refingi: affectio enim est, non natura. Eius enim quod est formatum adulterare characterem, non autem ipsam formam potest transformare affectio. Et si enim multæ aues dicuntur temporum vicibus mutare & vocem & colorem: quemadmodum merula ex nigra quidem flava, ex ea autem quæ sua- 20  
uiter canebat, obstrepera & turbulentum sonum edens fieri dicitur: itidem etiam luscinia & colorem & vocem, cum Solis fiunt conuersiones, mutare asseritur: ceterum non mutant ipsam naturam, ut figura mutata mas fiat ex femina, sed recens quidem pennarum productio, nouæ vestis instar, quandam pennarum tincturam, tanquam flores emittit: sed ea paulò post minis hybernis exhalatur, sicut flos, dum color flaccescit, ipsa quoque vox similiter frigore malè vexata, marcescit. Cum enim exterior cutis ab aëre ambiēte densatur, quæ in collo sunt arteriæ compressæ & constipatæ, spiritum quoque comprimunt: is autem 30  
in arctum valde contractus, suffocatus & oppressus edit sonum. Rursus itaque ambiēti aëri assimilatur, & vere relaxatus ex angustiis liberatur spiritus, qui fertur per dilatatas, quæ tunc clausæ erant, arterias. Non profert itaque amplius cantum flaccidum & languidum, sed iam emittit canorum: etiam vox eorum latius diffunditur: & cantus existit ver vocis auium. Nequaquam ergo est credendum hyenam unquam mutare naturam: idem enim animal non habet simul ambo pudenda sexus masculini & feminini, sicut nonnulli existimant, Hermaphroditos prodigiose narrantes, & inter masculum & 40  
feminam, hanc ex viro & femina constantem naturam innouantes. Valde autem falluntur, ut qui non animaduertent quàm sit filiorum amans omnium mater & genitrix natura. Quoniam enim hoc animal, hyena inquam, est salacissimum sub cauda ante excrementi meatum, adnatum est ei quoddam carneum tuberculum, feminino pudendo figura persimile. Nullum autem meatum habet hæc figura carnis in ullum usum desinens, aut in matricem inquam, aut in rectum intestinum: solam autem multam habet cavitatem, quæ inanem excipiat libidinem, quando auersi fuerint meatus, qui in concipiendo fœtu 50  
sunt occupati. Hoc ipsum autem & masculo & femina hyena est adnatum, quod sit insigniter pathica: masculus enim vicissim & agit & patitur, unde etiam rarissime inueniri potest hyena femina. Non enim frequenter concipit hoc animal, cum in eis tutò redundet satio præter naturam. Hac etiam ratione mihi videtur Plato in Phædro, amorem puerorum repellens, eum appellare bestiam, quod frenum mordentes, qui se voluptatibus dedunt, libidinosi, quadrupedum more ingrediuntur, & conantur seminare filios. Impios au- 60  
tem tradidit Deus, ut ait Apostolus, in passionem ignominie: nam & femina eorum mutauerunt naturalem usum, in eum qui est præter naturam: similiter autem & masculi eorum, relicto usu naturali, exarserunt in sui inter se inuicem desiderio, masculini in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in se recipientes. Quamquam ne libidinosissimis quidem animalibus concessit natura excrementi meatum superfluum:

Rom. 1.

fluum: urina enim in vesicam excernitur, humefactum alimentum in ventrem, lachryma ἐπιπόρῳ.  
vero in oculum, sanguis in venas, sordes in aures, mucus in nares defertur, sedes autem co-  
hæret simi recti intestini, per quam excrementa expuuntur. Sola ergo varia in hyænis na-  
tura superfluo coitui superfluum hanc partem excogitavit, & ideo est etiam aliquantisper  
concaua: ut prurientibus partibus inseruiat, exinde excacatur concavitas: non fuit enim  
fabricata ad generationem. Hinc est manifestum atque adeo constat, vitandos esse cum  
10 masculis concubitus, & infrugiferas sationes, & Venerem præposteram, & quæ natura  
coherere non possunt, androgenorum, id est, qui viri simul sunt & fœmina, coniunctiones,  
ipsam naturam sequentibus, quæ per partium prohibet constitutionem, ut quæ masculum  
non ad semen suscipiendum, sed ad id effundendum virum fecerit. Hieremias autem quã- Cap. 12.  
do dicit, hoc est, per ipsum loquens Spiritus: Spelunca hyænæ facta est domus mea, quod e-  
rat ex mortuis corporibus alimentum abhorrens: sapienti allegoria reprehendit cultum si-  
mulachrorum: verè enim oportet ab idolis esse puram domum Dei viventis. Rursus Moy-  
20 ses lepore quoque vesci prohibet. Omni enim tempore coit lepus, & salit a sidente fœmina  
eam à tergo aggrediens: est enim ex iis quæ retro insiliunt. Concipit autem singulis mensi-  
bus, & superfatatur: init autem & parit. Postquam autem peperit, statim initur in quocun-  
que leporario: neque enim uno contenta est matrimonio: & rursus concipit adhuc lactens,  
habet enim matricem cui sunt duo sinus, & non unus matricis vacuus sinus, est ei suffi-  
ciens sedes ad receptaculum coitus: quicquid enim est vacuum, desiderat repleti. Accidit  
autem ut cum uterum gerunt, altera pars matricis desiderio teneatur, & libidine furiat,  
30 quamobrem fiunt eis superfatationes. A vehementibus ergo appetitionibus, mutuisque cõ-  
gressionibus, & cum prægnantibus fœminis coniunctionibus, alternisque initibus, puero-  
rumque stupris, adulteriis, & libidine abstinere, huius nos ænigmati prohibitio est adhor-  
tata. Idcirco apertè & non per ænigmata Moyses adhuc nudo capite prohibuit: Non for-  
nicaberis, non mœchaberis, pueris stuprum non afferes, inquit. Verbi itaque iussus, est o-  
40 mni ratione observandus, neque quicquam contra leges ullo modo faciendum est, neque  
mandata sunt infirmenda & abroganda. Mala enim cupiditati nomen est, petulans in-  
iuria. & equum cupiditatis petulantem & insolentem vocavit Plato, cum legisset: Facti  
estis mihi equi furentes in fœminas. Pro probro autem petulantique iniuria supplicium si-  
gnificabunt Angeli, qui Sodomam acceperunt. Li eos qui probro & ignominia illos affice-  
re voluerunt, una cum ciuitate combusserunt, euidenti hoc indicio ignem, qui est fructus  
libidinis, describentes: quæ enim veteribus acciderunt, sicut antè diximus, ad nos admo-  
nendos scripta sunt, ne eisdem teneamur vitiis, & ut caueamus ne in pœnas similes incida-  
mus. Oportet autem filios quidem existimare, pueros: uxores autem alienas intueri tan-  
50 quam proprias filias: vincere autem voluptatem, ventrique & iis quæ sunt infra ventrem  
dominari, est maximi imperij. Si enim ne digitum quidem temerè mouere sapienti permit-  
tit ratio, ut consentitur Stoici, quomodo non multò magis iis qui persequuntur sapientiam,  
in eam qua coitur particulam obtinendus est dominatus? Atque hac mihi quidem de cau-  
sa videtur pudendum esse nominatum, quòd hac corporis parte magis quàm quauis alia  
cum pudore sit utendum: natura enim sicut alimentis, ita etiam legitimis nuptiis quatum  
60 conuenit, confert & decet, nobis uti permisit: permisit autem appetere liberorum procrea-  
tionem. Quicunque autem quòd modum excedit persequuntur, labuntur in eo quod est  
secundum naturam, per congressus qui sunt præter leges, seipso ludentes. Omnino enim re-  
ctè habet nunquam cum adolescentibus, perinde ac cum fœminis, Venerea uti consuetudi-  
ne. Et ideo non esse in petris & lapidibus seminandum, dicit qui à Moyse factus est Phi-  
losophus, quoniam nunquam actis radicibus suam genitalem suscipiat naturam. Verbum

Exod. 30.

Hierem. 5.  
Ezech. 23.  
Genes. 19.

Leuit. 18.

Ibidem.

αρεοβολα.

Ibidem.

Prou. 3.

Ecclef. 23.

itaque per Moysen apertissimè præcepit: Et cum masculo non dormies scæmineo concubitu, est enim abominatio. <sup>b</sup> Ad hæc accedit, quòd ab omni quoque aruo abstinere scæminino, præterquam à proprio, ex diuinis scripturis colligens, præclarus Plato consuluit, lege inde petita: Et uxori proximi tui non dabis concubitum seminis, ut polluaris apud ipsam. Irrita autem sunt & adulterina concubinarum semina. Ne semines, ubi non vis tibi nasci quod est seminatum. Neque ullam omnino tangas mulierem, præterquam tuam ipsius uxorem, ex qua sola tibi licet carnis voluptates percipere ad suscipiendam legitimam successionem. <sup>10</sup> Hæc enim sola Verbo sunt legitima. Eis quidem certè qui diuini muneris, nempe opificalis sunt participes, semen non est abiiciendum, neque iniuria afficiendum, neque quæ in cornu incidunt sunt seminanda. Hic ipse ergo Moyses cum ipsis quoque uxoribus prohibet congregari, si fortè eas detineat purgationes menstruæ. Non enim purgamento corporis, id quod est maximè genitale seminis, & quod mox homo futurum est, polluere est consentaneum: nec sordido materia profluuiò, & quæ expurgantur inquinamenti inundare & obruere. Semen autem generationis degenerat ineptumque redditur, si matricis sulcis priuetur. Ne- <sup>20</sup> que verò ullum unquam induxit veterum Hebræorum coeuntem cum sua uxore prægnante. Sola enim voluptas si quis ea etiam utatur in coniugio, est præter leges & iniusta, & à ratione aliena. Rursus autem abducit Moyses viros à prægnantibus, quousque pepererint. Reuera enim matrix sub vesica quidem collocata, super intestinum autem quod re-ctum appellatur posita, extendit collum inter humeros in vesica: & os colli, in quod admittit semen, impletum occluditur, rursusque inane redditur fœtui qui purgatur: fructu autem deposito, deinde semen suscipit. Neque verò nobis turpe est ad auditorum utilitatem no- <sup>30</sup> minare partes in quibus fit fœtus conceptio, quas quidem Deum fabricari non puduit. Matrix itaque sitiens filiorum procreationem semen suscipit, probrosumque & vituperandum negat coitum, post sationem ore clauso omnino iam libidinem excludens. Eius autem appetitiones, quæ prius in amantibus versabantur complexibus, intrò conuersa, in procreatione sobolis occupata, operantur unà cum opifice. Nefas est ergo operantem iam naturam adhuc molestia afficere, superflue prorumpendo ad petulantem iniuriam: petulans autem iniuria, & multa habet nomina, & est multiplex. Postquam autem ad hanc vene- <sup>40</sup> ream conuersa fuerit immoderationem, Græcè ἀσέλγεια, id est, lasciuia dicitur, quo nomine significatur libidinosa, popularis, & incesta ad coitum propensio: quæ cum creuerint, magna simul morborum conuenit multitudo, videndi desiderium, vini bibendi appetitus, & amor in mulieres, luxus quoque, & simul uniuersum voluptatum desiderium: in quæ omnia tyrannidem obtinet cupiditas. His autem cognata innumerabiles augentur affectiones, à quibus mores intemperantes ad summum prouehuntur. Dicit autem scriptura: Parantur intemperantibus flagella, & supplicia humeris insipientum: vim intemperan- <sup>50</sup> tia, constantemque & intensam tolerantiam, insipientium vocans humeros. Quamobrem amoue à seruis tuis spes inanes, & indecoras, inquit, cupiditates auerte à me. Ventris appetitio, & coitus ne me apprehendant. Longe ergo sunt arcenda plurima insidiatorum maleficia: non ad solam enim Crateris peram, sed etiam ad nostram ciuitatem non nauigat stultus parasitus, nec scortator libidinosus clune exultans, non dolosa meretrix nec ulla eiusmodi alia voluptatis belua. Multa ergo nobis per totam vitam seminetur, quæ bona sit & <sup>60</sup> honesta, occupatio. In summa ergo, vel iungi matrimonio, vel omnino à matrimonio purum & immundum esse oportet: in quæstione enim id versatur, & hoc à nobis declaratum est in libro de continentia. <sup>c</sup> Quòd si hoc ipsum, An ducenda sit uxor, veniat in considerationem: quomodo liberè permittitur, sicut nutrimento, ita etiam coitu semper uti, tanquam necessario? Ex eo ergo videri possunt nerui tanquam stamina differri, ac extendi, & in vehementi

hementi congressus intensione disrumpi. Iam verò offundit etiam caliginem sensibus: robur quoque interrumpit. Patet hoc & in animantibus rationis expertibus, & in iis quæ in exercitatione versantur corporibus: ex quibus hi quidem qui abstinent, in certaminibus superant aduersarios: illa verò à coitu abducuntur, itaque adeo vix circumaguntur & trahuntur, omnibus viribus & omni animi impetu perfectè exinanita. Paruam epilepsiā coitum dicebat Sophista Abderitanus, existimans morbum immedicabilem. An non enim  
 10 ex eo consequuntur resolutiones, quæ exinanitioni eiusque quod abscedit ascribuntur magnitudini? homo enim ex homine enascitur & euellitur. Vide damni magnitudinem: totus homo per exinanitionem coitus abstrahitur. Dicit enim: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. Homo ergo tantum exinanitur semine, quantus cernitur corpore, est enim generationis initium id quod recedit: quinetiam conturbat ebullitio materia, & compagem corporis labefactat & commouet. Lepidè ergo dixit ille, qui interroganti, quomodo adhuc rebus uteretur venereis: Bona verba, quæso, ego verò lubenter isthinc, tan-  
 20 quam ab agrestis & insano domino profugi.<sup>a</sup> Cæterum introducatur quidem & eligatur matrimonium: vult enim Dominus humanum genus repleri: sed non dicit, Estote libidinosi: nec vos tanquam natos ad coitum voluit dedere voluptati. Pudore autem nos afficiat Pædagogus clamans per Ezechielem: Circuncidamini fornicationem vestram. Ali-  
 30 quod tempus opportunum ad seminandum habet etiam rationis expertia animantia. Non coire autem ad liberorum procreationem, est naturæ facere iniuriam, quam quidem oportet asciscere magistram, quas prudenter introducit temporis considerationes, diligenter cauere, senectutem inquam, & puerilem ætatem. His enim nondum concessit: illos autem non vult amplius uxores ducere. Sed non vult homines semper operam dare matrimonio. Matrimonium autem est liberorum procreationis appetitio, non nullo ac incerto ordine seminis excretio, quæ est & præter leges, & à ratione aliena. Secundum naturam autem vi-  
 40 ta nobis vniuersa processerit, si & ab initio cupiditates contineamus, & hominum genus, quod ex diuina nascitur prouidentia, improbis & malitiosis machinationibus non interficiamus: ea enim ad obtegendam fornicationem, vtentes medicamentis quæ omnino ad exitium attrahunt, simul cum fœtu omnem consumunt humanitatem.<sup>c</sup> Cæterum quibus uxores ducere concessum est, iis pædago opus fuerit, vt non interdum naturæ mystica celebrentur orgia, nec ex ecclesia, verbi gratia, aut ex foro mane rediens, galli more coeat, quando orationis, & lectionis, & efficacium quæ interdum sunt operum tempus est: vespere autem oportet post conuiuium quiescere, & post gratiarum actionem quæ fit Deo pro bonis quæ accepimus. Non semper autem concedit tempus natura, vt peragatur congressus  
 50 matrimonij: est enim coniunctio eo desiderabilior quo diuturnior. neque verò noctu, tanquam in tenebris se immodestè & intemperanter gerendum est, sed verecundia, tanquam lux rationis, in animo est includenda. Nihil enim à Penelope telam texente differemus, si interdum quidem texamus dogmata temperantiæ, noctu autem ea retexamus, cum in cubile venerimus. Si enim honestatem oportet exercere, multò magis uxori tuæ ostendenda est honestas, inhonestas vitando coniunctiones: & quod castè verferis cum proximis, fide dignum è domo adsit testimonium. Non est enim, non est aliquid honestum apud eam reputandum, apud quam non est testata ac probata honestas in acribus illis voluptatibus. Beneuolentia autem, quæ fatetur se ferri præcipitem ad congressionem, exiguo floret tempore, & cum corpore consenescit: nonnunquam autem etiam præsenescit, flaccescente iam & marcescente libidine, quando matrimonialem moderationem ac temperantiam meretriciæ voluptates iniuria affecerint. Amantium enim corda sunt volucra: amorisque irritamenta extinguuntur sæpe pœnitentia: amorque sæpe vertitur in odium, quando repreh-

Genes. 2.

Ezech. 43.

Osee. 2.

*sionem senserit satietas. Impudentium verò verborum, & turpium figurarum, meretriciorumque osculorum, & huiusmodi lasciviarum nomina, ne sunt quidem memoria tenenda, beatum sequentibus Apostolum, qui apertè dicit: Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel plura habendi cupiditas, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos. Rectè ergo videtur dixisse quispiam: Nulli quidem profuit coitus, bene autem cum eo agitur si non etiam læserit. Qui enim ex lege est, est periculosus, nisi quatenus in liberorum procreatione versatur. De eo autem qui est præter leges dicit Scriptura: Mulier \* meretrix apro comparabitur. Quæ viro autem est subiecta, est turris mortis iis qui ea utuntur. Capro vel apro meretriciam comparat affectionem. Mortem autem quæ quæritur dixit, adulterium quod committitur in meretrice quæ custoditur. Domum autem civitatē, in qua suam exercet intemperantiam. Quinetiam quæ est apud vos Poëtica, quodammodo ea exprobrans, scribit:*

*Mœchus es, illicitus coitus valdeque nefandus  
Fœmineusque virum tecum est, ô maxima pestis.*

*Rursus autem pudicos & continentes admiratur:*

*Quos desiderium tenuit nec turpe cubilis  
Alterius, nec tetra inuisaque supra tulerunt  
Vlla vnquam maribus.*

*Quoniam has præter naturam delicias quidam sua esse peccata non existimant, qui autem sunt his paulò meliores, esse hæc quidē peccata agnoscunt, vincuntur autē à voluptatibus, & sunt eis tenebræ vitiorum integumentum: suum enim adulterio violat matrimonium, qui in id inducit meretricem, & non audit Pedagogum clamantem: Homo qui ascendit super lectum suum, qui dicit in animo, quis me videt? Circa me sunt tenebræ, & parietes sunt tegumenta mea, & nemo aspicit peccata mea. Quid vereor ne meminerit Altissimus? Is quidem est miserrimus, qui solos veretur hominum oculos, existimat autem fore ut Deum lateant: nescit enim Scripturam dicere, Oculi Domini altissimi, dici non potest quanto sint sole splendidiore. Qui respiciunt omnes vias hominum, & partes occultas intelligunt. Itidem rursus Pedagogus eis minatur per Esaïam, dicens: Væ iis qui in occulto consilium capiunt, & dicunt, Quis nos videt? Sensilem enim lucem latebit fortasse quispiam, sed eam quæ intelligentia apprehenditur minimè potest latere. An ut ait Heraclitus, id quod nunquam occidit, posset latere quidpiam? Tenebris ergo minimè obtegamus, etenim lux in nobis habitat: Et tenebræ, inquit, ipsum non comprehenderunt. Ipsam autem noctem illuminat honesta ac pudica cogitatio. Bonorum autem virorum cogitationes lucernas quæ dormire non possunt appellavit Scriptura. Quanquam ipsum quidem conari latere propter ea quæ facit quispiam, est peccare citra ullam cōtrouersiam. Quicumque autem peccat, statim quoque facit iniuriam, non tam proximo, si mœchetur, quàm sibiipsi, quod mœchatus fuerit: quin & seipsum omnino reddit deteriore suæque famæ detrahit. Qui enim peccat, quatenus peccat, est seipso deterior, & ignominiosior: omnino autem iam ei utique adest intemperantia, ut qui vincatur à turpi voluptate. Quamobrem qui fornicatur, Deo est omnino mortuus, & à ratione tanquam à spiritu est veluti cadaver relictus. Quod enim sanctum est, ut est consentaneum, pollui auersatur. Puro autem purum semper fas est tangere. Ne simulatque exuitur tunica, pudorem quoque exuamus: nam iusto temperantiam nunquam fas est exuere. Ecce enim hoc corruptibile induit incorruptionem, quando cupiditas insatiabilis, quæ fluxu quodam fertur in libidinem, castigata à continentia, & à corruptionis amore aliena, æternæ temperantiæ hominem tradiderit. In hoc enim seculo uxores ducunt, & nubunt: abolitis autem carnis operibus, ipsa pura carne induti incorruptionem, id quod est Angelis proportionē conueniens persequimur.*

*ἀποστράω  
& verbum.  
Herodotus  
dicit mulie-  
res simul cū  
tunica pu-  
dorem exu-  
ere.  
Math. 22.  
Luc. 10.*

persequimur. Hac ratione Plato quoque in *Philebo*, qui fuerat barbaræ discipulus philosophiæ, impios & à Deo alienos eos mysticè vocauit, qui Deum in ipsis habitantem, nempe verbum seu rationem corrumpunt, & quantum in se est vitiorum suorum conjunctione polluant. Non est ergo iis unquam mortaliter viuendum, qui Deo sanctificantur: neque, ut dicit Paulus, membra Christi facienda sunt membra meretricis: nec Dei templum, faciendum est templum turpium affectionum. Recordamini quatuor & 10 viginti millia fuisse extrusa propter fornicationem. Ea autem quæ euenerunt iis qui sunt fornicati, ut à me dictum est, sunt figura quæ nostras libidines corrigunt. Porro autem Pædagogus monet apertissimè: Post tua desideria ne ambules, & arcearis à tuis appetitionibus. Vinum enim & mulieres faciunt deficere sapientes: & qui adheret meretricibus, euadet audacior. Putredo & vermis erunt eius heredes, & efferetur in maiori ludibrio. Et rursus, non cessat enim iuuare: Qui autem voluptatem aduersis intuetur oculis, coronat vitam suam. Non est ergo instum vinci à rebus venereis, nec stolidè inhiare 20 libidinibus, nec à ratione alienis moueri appetitionibus, nec desiderare pollui. Ei autem soli qui uxorem duxit, ut qui tunc sit agricola, serere permissum est, quando tempus semen-tem admittit.<sup>b</sup> Atque aduersus aliam quidem intemperantiam, optimum est medicamentum, ratio. Fert etiam auxilium penuria satietatis, per quam accensa libidines, profiliunt ad voluptates. Ergo nec sumptuosa vestis est assumenda, sicut nec cibus varius. Ipse certè Dominus in animam, & corpus, & tertio loco in ea quæ sunt externa diuidens præcepta, propter corpus quidem cõsulit comparare externa: corpus autem administrat per 30 animam, animam autem erudit: Ne solliciti sitis animæ vestræ, inquiens, quid comedatis, neque corpori vestro quid induamini. Anima enim plus est quàm cibus, & corpus quàm vestimentum. Et subiungit apertum doctrinæ indicium: Considerate coruos quod neque seminant, neque metunt, quibus non est penus, nec horreum, & Deus nutrit ipsos. Non vos præstatis volucribus?<sup>b</sup> Et hæc quidem de nutrimento. Similiter autem de veste quoque præcipit, quæ rerum externarum tertium locum obtinet: Considerate, inquit, lilia quomodo neque nent, neque texunt. Dico autem vobis, quod neque Solomon induebatur ut unum 40 ex his. De diuitiis autem se multum iactabat rex Solomon. Quid est itaque floribus pulchrius & floridius? Quid autem liliis vel rosis delectabilius? Si autem fœnum quod est hodie in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto vos magis, modicæ fidei? Et vos ne queratis, quid comedatis, aut quid bibatis. *Flic*, hæc particula, Quid, cibi varietatem expulit. Id enim significatur ex Scriptura, Ne solliciti sitis, quænam comedatis, aut quænam bibatis. De his esse sollicitum, est nimia plura habendi cupiditas, & delitias arguit. Sed si comedere per se solum cogitetur, est argumentum necessitatis, & defectus repletio, ut diximus. Quod est autè amplius, est ex superfluo. Quod est autem ex superfluo, esse à Diabolo declarauit Scriptura. Sensum autem planum facit quæ sequitur dictio. Cum enim dixisset: Ne queratis quid comedatis aut quid bibatis, subiunxit: Et nolite in sublime tolli. A veritate autem sublimes tollunt arrogantia & delitiae: & quæ in rebus superuacaneis versatur delectatio. Quocirca pulcherrimè quoque dicit: Hæc autem omnia gentes mundi querunt. Qui immoderati sunt & insipientes, sunt gentes. 50 Quænam autem hæc dicit? delitias, delectationem, cupedias, obsoniorum voracitatem, & ingluuiem. Hæc sunt illud, Quid? De solo autem nutrimento, sicco scilicet & humido, ut quæ sint necessaria: Scit, inquit, pater vester quid vobis opus sit. Quod si nobis omnino innatum est ut queramus, ne querendi facultatem perdamus in delitiis, sed eam ad veritatem inquirendam excitemus. Querite enim, inquit, regnum Dei, & quæ ad alimentum pertinent adiicientur vobis.<sup>1</sup> Si ergo de veste & delitiis, rebûsque superua-

λογος verbum  
& ratio.  
1. Cor. 6.

Num. 25.  
1. Cor. 10.  
Eccl. 18.  
Luc. 12.

παρατηρη-  
τισμος.  
Gal. 5.

Math. 6.

Luc. 12.



caneis, tanquam non necessariis omnino curam tollit, quid censendum est cum dicere de nimio ornatus studio, de tinctura lanarum, varietate colorum, superflua cura gemmarum, auri elaboratione, capillis artificiosis & intortis crinibus? Quid de fucata oculorum pictura, quid de vulsionibus, purpuris ac cerussae fucationibus, tinctisque pilorum coloribus, improbisque huiusmodi artificiorum fraudibus? An non hoc quoque recte coniiciendum est, id quod de fœno paulò antè dictum est, de his ornamentorum amatoribus, qui à temperantia & vero animi ornatu alieni sunt, optimè posse dici? Ager enim est mundus, & nos herba, qui sumus Dei gratia irrigati: torsi autem rursus exorimur, ut pluribus ostèdatur in libro de resurrectione. Fœnum autem turba promiscua allegoricè dicitur, quæ se ad momentaneam letitiam applicat, quæ floret paruo tempore, quæ superflua ornamenta, quæ gloria, quæ quidvis potius quam veritatem sectatur: quæ non ad aliud est apta, quàm ad ignis incendiū. Homo quidā, dicit narrās Dominus, erat valde dives, qui induebatur purpura & bysso, qui epulabatur quotidie splendide. Iste erat fœnū. Mēdicus autē quidam nomine Lazarus, abiectus erat in vestibulo diuitis, ulceratus, cupiēs repleri iis quæ cadebāt de mensa diuitis. Hic est herba. Sed ille dives quidē puniebatur apud inferos, ut qui ignis esset particeps: hic autē rursus germinavit in sinu Patris. Laudo ergo & admiror veterē Lacedæmoniorum civitatē, quæ solis meretricibus floridas vestes & aureū mundū gestare permisit, à probis mulieribus mundi studiū auferēs, quod solis meretricibus se ornare cōcederet. Cōtrā autē Atheniensium ἀπὸρῆτες, id est Andronitidis principes, qui civilē vitæ formā expulerāt, oblitī aurū gestabāt, & talaribus tunicis amiciebātur: Crobylo, quod est cincinnati genus, aureo induebātur, adiunctis cicadis ornati: ortū suū reuera terrestre, Cynedico quodā fastu & arrogātia monstrātes. Horū autē Archōton seu principū æmulatio ad alios quoque persuasit Ionas, quos Homerus ostendēs esse effæminatos, vocat ἐλασπέπλους, hoc est vestimenta trahētes. Ii ergo qui pulchri simulachrū, nimium scilicet ornatus studiū, non autē ipsum pulchrum & honestum attēdunt, specioso nomine simulachrorum cultum rursus inducentes, à veritate sunt longè relegādi, cū opinione, non scientia, pulchri naturam somniēt: & est vita quæ ab eis hīc agitur, profundus somnus ignoratiæ. An non oportet nos hīc excitatos, ad id quod verè est pulchrū & ornatū contendere? & id solum assequi desiderare, relinquētes quæ hīc sunt mūdāna, ipso mundo, hoc est, vero ornatu gaudentes, priusquā perfectē obdormiamus? Dico ergo hominem non alia de causa opus habere vestimentis, quàm ut tegatur corpus, ad maxima frigora & vehementes æstus propulsandos, ne nos ledat ambiētis aëris immoderatio. Quod si hic est vestis scopus, vide ne nō alia quidē viris, alia verò fæminis vestis sit tribuēda: tegi enim utriusque est cōmune, quemadmodū & comedere & bibere. Cū usus itaque sit cōmunis, constructionē similē cōprobamus. Quemadmodū enim est utrisq; cōmune ut egeāt iis quæ tegāt, ita ea quibus sunt tegēdi oportet esse similia, etsi oporteat huiusmodi tegumentū assumere, quo fæminarum celādi sunt oculi. Etsi enim fæmina propter imbecillitatē longè plura cōcupiscat, id mala educationis cōsuetudini est tribuendū, per quā sæpenumero viri in malis vitæ institutis educati, euaserunt mulieribus magis effæminati: nō est igitur eis hac in recedendū. Quod si se eis aliquantulū accommodare oporteat, vestibus quidem paulo mollioribus uti est eis concedendum, dūmodo nimis subtiliter per summā stultitiā elaborata opera, curiosæque intextura plicatura, longissimè amendantur: auri fila, & Indicos Seres, & operosos bombyces valere iubentibus. Est autem bombyx primū vermis, deinde aspera ex eo nascitur eruca, postquam in tertia metamorphosi nascitur papilio, quem nonnulli appellant ρεχὼδαλον, ex quo nascitur longum stamen, quemadmodum ex aranea tela araneæ. Hac enim superflua & perspicua, mentem minimè constantem arguunt, quæ exiguo expanso velo, tanquam quodam lenocinio, pro-

Luc. 16.

Sumptum  
ex tragedia  
Euripidis  
Hecuba.

brum corporis illiciunt. Non est enim amplius tegumentum mollis ac delicata vestis, quæ nudam figuram non potest occulere: eiusmodi enim vestis in corpus incidēs, mollius ipsi corpori imprimatur & applicatur, figura carnis instar adherens: & mulieris typum ita exprimit, ut vel non videnti manifesta sit tota constitutio corporis. <sup>1</sup> Reijciendæ quoque sunt vestimenti tinctura: ipsæ enim ab usu & à veritate longè sunt remotæ, præter id quod ex his morum oritur reprehensio: neque enim est earum usus utilis: nam nec ad frigus propulsandum est aptus, neque ad tegumētum habet aliquid amplius quàm alia vestis, nisi solum vituperium. Coloris autem delectans suauitas malè habet auidos, eos ad stultū impellens lipitudinem: atque eos quidem qui sunt candidi, & non intus adulterini, candidis & minime curiosis ac operosis vestibus uti est conuenientissimum. Apertè certè & purè Daniel Propheta: Positi sunt, inquit, throni, & sedit super ipsos tanquam vetus dierum, & eius vestimentum album sicut nix. Tali veste vrentem Dominum, in se visione vidisse dicit Apocalipsis: Vidi animas eorum qui testes fuerant sub altari, & data est unicuique vestis <sup>Cap. 6.</sup> candida. Quod si oporteat etiam aliquem alium colorem querere, naturalis veritatis per se tinctura sufficit. Vestes autem quæ sunt floribus similes, Bacchicis nugis & ineriorum mysteriis sunt relinquenda: deinde verò purpura & vasa argentea, sunt, ut dicit Comicus, Tragædis & non vitæ utilia vitæ. Vita autem nostra quiduis potius quàm pompa est existimanda: tinctura itaque Sardiniaca, & alia omphacina seu oleagina, & alia viridis, rosacea & coccinea, & aliæ innumerabiles tinctura fuerunt excogitata à perniciosis delectationibus, quo fit ut visus iam sit vestis, non autem integumentum. Quæ autem ex auro affabre facta, & <sup>30</sup> quæ tincta sunt purpura, & hæ animalium quæ vento feruntur delicia, & ille vaguentis delibutus Crocotus, & suspiciendarum membranularū precia ingenia, & variegata vestes, quæ in purpura habent animalia, cum ipsa arte valere sunt iubenda. Quid enim prudenter ac præclare fecerint mulieres, quæ, ut ait Comædia, floribus tinctæ, Crocotum gestantes, atque fucata sedent? <sup>2</sup> Apertè itaque suadet Pædagogus: In amictu vestis ne gloriaris, neque in omni gloria quæ est præter leges efferaris. Eos quidè certè irridens qui mollibus vestibus induti sunt, dicit in Euangelio: Ecce qui in vestitu glorioso & delitiis degūt, <sup>Math. 11.</sup> sunt in terrenis regiis. Regias dicit in quas cadit corruptio & inretitus, in quibus est vana honesti opinio, inanis gloriæ ambitio, error & adulatio. Qui autem aulam observant cælestem quæ est circa omnium regem, animæ vestem in quem non cadit corruptio, nempe carnem sanctificant, & per eam induunt incorruptionem. Quemadmodum ergo quæ non nubibit, soli Deo vacat, & eius cura non diuiditur: pudica autem quæ nupsit, vitam cum Deo & cum marito diuidit: quæ autem aliter fertur, tota est matrimonij, hoc est, animi affectus ac perturbationis: eodem modo, ut puto, mulier pudica, quæ marito quidem vacat, pia est <sup>50</sup> & religiosa citra ullam fictionem: quæ autem immoderato ornatus studio tenetur, & à Deo & à pudico coniugio excidit, ut quæ maritum ornamento permutet. Quemadmodum Argiua illa meretrix, Eryphile inquam, Auri quæ pretium sumpsit pro coniuge charo. <sup>3</sup> Quocirca Cæum sophistam iurè approbo, qui virtutis & improbitatis aptas describit imagines: quarum hanc quidem fecit simpliciter stantem, candida veste indutam & puram, nempe virtutem, sola verecundia ornatam: talem esse oportet fidelem <sup>60</sup> mulierem, nempe virtute præditam cum verecundia. Alteram autem, nempe improbitatem, contrà inducit, superflua quidem & varia veste indutam, & alieno colore exultantem: motus eius & habitus describitur, comparatus ad delectationem, non secus atque meretricis. <sup>4</sup> Qui ergo Verbum seu rationem sequitur, nulli turpi voluptati adharebit. Et ideo quod in veste usum affert, præferendum est: quod si Verbum hoc canit, per Dauidem dicens de Domino: Delectauerunt te filia regum in honore. Astitit regina à dextris tuis in

vestitu deaurato, & fimbriis aureis circumamicta: non luxuriosas ac delicatas vestes, sed integrum ac incorruptum, ex fide contextum ornatum eorum qui consecuti sunt misericordiam, nempe Ecclesiae, significavit, in qua Iesus à dolo alienus splendet ut aurum & fimbriae aureae sunt electi. Quod si etiam propter foeminas sit aliquid relaxandum, texeda quidem est suavis vestis & tactu mollis sed non, sicut pictura, est ad visus delectationem colorum varieganda floribus. Pictura enim tempore evanescit: ablutiones autem, extersiones, & constipationes, quae venenatis tinctura succis lanas inficiunt, imbecillas vestium texturas efficiunt: hoc quidem aptum est ad bonam domus administrationem. Est autem maxime ineptum & indecorum, peplos, xystides, ephaptides, lenasque ac tunicas stupere & admirari, & quae, ut ait Homerus,

Circumquaque suum velantque reguntque pudorem.

Genes. 3.

Pudet me, ut verè dicam, cum videam tantum opum effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo qui erat in paradiso, ramis & foliis circumdimebatur tegumentum pudoris: nunc autem cum nobis fabricatae sint oves, ne similiter atque oves simus insipientes. A Verbo autem eruditi, sumptuosas vestes redarguamus, tanquam elogium addentes, estis pili ouium. Etiam si se iactet Miletus, etiam si laudetur Italia, etiam si sub pellibus & membranis pili custodiantur, quorum nonnulli amore tenentur insano, nobis quidem certè nullum est studium in ea conferendum. Beatus autem Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delicias redolent, pilos camelorum elegit, & eis se vestit, simplicem vitam & à dolo alienam representans. Mel enim comedebat & locustas, cibum dulcem & spiritalem à fastu alienas & moderatas vias Domini preparans, An enim purpurea chlamyde se induisset, qui à fastu urbano declinarat, & in solitudinem quietis, tranquille cum Deo versaturus se receperat, remotus ab omni inani studio, unaque boni specie, sordidoque ac illiberali decore.

Matth. 3.

4. Reg. 1.  
Esai. 20.

Hier. 13.

Ovina autem pelle Helias utebatur indumento, & ovinam pellem stringebat Zona facta ex pilis. Esaias verò alius propheta, nudus erat, & nullis utebatur calceis: saepe autem sacco quoque utebatur, quod est indumentum humilitatis. Quod si etiam vocas Hieremiã, is cingulum solum habuit lineum. Quomodo autem bene nutrita corpora, si nuda sint, vires ac vigorem apertius indicant: ita etiam pulchritudo morum si ineptis nugis non involuatur, magis indicat animi magnitudinem & magnificentiam. Trahere autem vestes ad summos usque pedes demissas, est valde arrogans & superbum, quod ambulandi actionem impedit, cum vestis instar verriculi, quae in soli sunt superficie sordes secum attrahat: ne fractis quidem & enervatis his saltatoribus, qui Cynadicam mutam turpitudinem in scena exercent, vestem cum tanto dedecore diffluentem despicantibus, quibus exquisitae vestes, fimbriarumque dilatationes, & curiosi figurarum numeri, illiberalem ac sordidam firmatum mollitiem indicant. Quod si quis talarem Domini vestem adducit, variegata illa tunica Sapientiae ostendit flores, varias & quae non flaccescunt Scripturas, eloquia Domini, quae veritatis splendoribus resurgent. Eiusmodi alia veste spiritus Dominum per David induit, sic psallens: Confessionem & decorem indutus es, amictus lumine, sicut vestimento. Quemadmodum ergo vestium compositionem honestam, & ab eo quod est indecorum mundam esse oportet, ita etiam vitanda est usus immoderatio. Neque enim sicut Lacenas virgines, supra genu vestiri est honestum: nullam enim partem foemina nudari est decorum. Quanquam posset quidè honestè dici urbana & faceta vox illa quae dicta est ei qui dixerat; Pulcher cubitus, at non publicus: & tibi sunt pulchrae tibiae dixit, sed sunt tibiae mei mariti: & speciosa facies, sed est eius tantum qui me uxorem duxit. Ego autem nolo pudicas foeminas praebeere talium laudum causam iis, qui per eiusmodi laudes venantur ut eis probrum afferant. Nec verò solum calcaneum nudare est prohibitum, sed etiam caput

Psal. 103.

caput tegere, & vultum adumbrare iussu est: neque enim honestum est corporis pulchritudinem esse hominum aucupium: neque par est ut purpureo utens velo fœmina velit aspicere. Atque utinam posset etiam à veste eximi purpura, ut non in utentium faciem spectatores conuerteret. Atque illa quidem admodum parum reliqui amictus texentes, effecerunt quicquid est purpureum, suas inflammantes libidines. Quæ autem his stolidis & mollibus purpuris impense delectantur, eas, ut sunt verba Poëtæ, Purpurea arripuit mors. Propter hanc itaque purpuram, & Tyrus, & Sydon, & quæ regio est mari propinqua Laconico, maximè desiderantur: quinetiam earum tinctores, & purpuræ infectores, & ipsa conchyliæ in magno habentur pretio, propterea quod eorum sanguis producit purpuram. Sed & audis pannis fraudulentas dolosâsque tincturas admiscentes dolosæ mulieres, & qui sunt ex viris effœminati, insano quodam amore feruntur ad immoderationem, non amplius linthea ex Ægypto, sed quadam alia ex terra Hebræorum & Cilicum comparantes. Amorgina autem & byssina tacco: eorum iam appellationem supra modum ludificatæ sunt delitiæ. Porro autem ut mihi quidem videtur, oportet id quod tegitur, ex tegumento ostendere, se esse eo melius: ut templo imaginem, & corpore animam, & veste corpus: nunc autem contra omnino. Si corpus quidem earum venundetur, nunquam mille drachmas Atticas inuenerit: unam autem vestem mille talentis ementes, se esse vestibus inutiliores & viliores arguunt. Cur ergo quæ sunt rara & pretiosa, plus quàm ea quæ sunt in medio sita & vilia, persequimini? Quoniam quod verè pulchrum, & quod verè bonum est ignoratis, & pro iis quæ sunt, ea quæ esse videntur, à stultis magno studio quaruntur, qui perinde ac insani, quæ sunt alba tanquam nigra visione apprehendunt.

## COMMENTARIVS IN CAP. X.

\*TEMPVS autem coitus. Cùm tractasset de somno, & quomodo se in eo gerere oporteat, noctu autem in lecto in quo dormitur soleat esse concubitus, sequitur ut de eo tractet. Atque primum quid dicit tempus concubitus non esse considerandum, nisi ab iis qui sunt coniuncti matrimonio. In solo enim matrimonio est licita maris & fœminæ cōiunctio: eius autem non alius debet esse scopus quam liberorum procreatio. Eelicer matrimonij scopus & institutū sit liberorū procreatio, ea tamen nō est finis matrimonij. Nam cum finis sit extremum ad quod referuntur omnia, non satis est dare operam liberis, sed danda est etiam opera uti boni sint, qui sunt procreati filij. Quo fit ut matrimonij finis sit bonos habere filios, ad quod plurimum confert bona educatio. Assimilat autem matrimonium Agriculturæ. Nam causa propter quam Agricola seminat, est ut habeat nutrimentum, sed eius extremum & causa, ut ita dicam, finalis, est perceptio fructuum: ita Matrimonij est extremum atque adeo ipse fructus, boni & bene educi liberi. Duplicem itaque statuit esse Agriculturam, nempe inanimam & animatam, sed longe præstantiorē esse animatam. Quod quidē ex fine utriusque patet, nam inanimatæ quidem Agriculturæ non est alius finis quàm temporale alimentum: Agriculturæ verò animatæ, nempe Matrimonij quo feruntur homines, finis est, ut successionē conseruetur humani generis vniuersitas. In hoc quoque præstat matrimonium inanimæ Agriculturæ, quod hæc quidem propter se operatur: nam sui tantum curam gerit, nempe ut habeat alimentum vnde viuat. Matrimonium verò propter Deum, nempe ut Deo pareat qui iussit crescere & multiplicari, ut repleantur sedes Angelorum, qui sua è cœlis deturbati superbia eas vacuas reliquerūt. Ad hæc quoque accedit, quod homo qui factus est à Deo ad suam imaginem & similitudinem, fit rursus Dei imago, dum in matrimonio cū Deo operatur, ut qui sit veluti causa instrumentaria; Deus autem sit causa princeps & efficiens. Non est ergo omnis terra &c. Per terram significat fœminam: per Agricola virum. Significat autem non quamuis mulierem esse aptam ad semen suscipiendum, & ut maxime sit apta, non à quolibet viro esse in eam iaciendum semen, sed ab eo demum qui mulieri legitimo coniunctus est matrimonio. Neque verò seminandum supra petram &c. Supra petram seminat qui non agrum seminat, qui potest semen concipere, sed semen profundit inutiliter. Inutiliter autem profundunt, qui cum eo coeunt, ex quo nihil potest generari. Quod qui facit, iniuriam facit semini quod est principium generationis, & in quo sitæ sunt naturales gignendi rationes: Semen ergo quod secundum naturam aptum est ad generandum, non naturales meatus emittere, est nefarium & impium, ut quod & legi naturæ repugnet, & Deo aduersetur, qui vult nos iis quæ fecit non in alios vii vsus quàm propter quos fecit. Quid est autem magis impium quàm Dei creatoris aperte resistere voluntati? Videte, itaque quomodo sapienissimus. Authoritate Moysis significat esse vitandam rationem infragistam, id est seminis deiectionem ex qua nullus fœtus procreatur. Eam autem dicit ipsum repellere ex eo quod prohibeat esum hyæmæ & leporis. Eam dicit repellere symbolice, quod per horum animalium quæ sunt vetita symbola, prohibentur mores eis similes. Ea enim animalia insano quodam impetu feruntur in libidines. Quam autem hic vocat Clemens Hyænam, & quæ Hebraicè dicitur, Septuaginta verterunt

De animal.  
lib. 6. c. 32.

Plin. 7. c. 4.

Plin. 10.  
cap. 29.  
Arist. 16.

De animal.  
cap. 33.

χοιρόθυμον, quos sequutus D. Hieronymus vertit Chærogrillum nōnulli autē verterunt Erinacium. Quenī autem interpretem secutus sit Clemens, nescio, hoc scio de nominibus animalium & herbarum esse maximam apud Hebræos dubitationem, nec ipsos satis inter se consentire. Ad ea autem intelligenda quæ hic dicit de Hyæna, operepretium me facturū arbitror si citaro Aristotelem sic scribentē ut vertit Gaza. Quod autem de ea nempe de Hyæna fertur, genitale simul maris & fœminæ eundem habere, commentitium est, sed virile similiter atque in lupis & canibus habetur. Quod verò fœmineum esse videtur, sub cauda positū est, figura simile genituali fœminæ, sed sine yllo meatu, sub hoc meatus excrementorum est. Quinetiam fœmina Hyæna præter suum illud, etiam simile ut mus habet sub cauda sine yllo meatu, à quo excrementorum meatus est, atque sub eo genitale verum continetur. Vulvam etiam hyæna fœmina, ut cæteræ huiuscemodi fœminæ animantes habent. Hæc Aristoteles, cuius tamen autoritatem non est secutus Plinius licet tempore longè posterior, qui sic scriptum reliquit. Hyænis utramque esse naturam, & alternis annis esse marem, alternis fœminam fieri, parere sine mare vulgus credit: Aristoteles negat. Ælianus quoque de varia historia sic scribit. Hyænam si quando quis marem inspexerit, eandem mox fœminam videbit. Sin modo fœminam, postea marem aspiciet: Promiscuo verò coitu alterutra coniunguntur, incuntque & incuntur, per annum vnum sexus vicissitudinem alternantes. Idem sentit Tertullianus; Hyænam, inquit, si obserues, sexus annalis est, marem & fœminam alternat: hoc primi prodiderunt Ægyptij, quos multi sunt secuti, ut tradit Pierius lib. 2. de Hieroglyphicis: sed nostro Clemēti magis sequendus visus est Aristoteles. Quod autem dicit Clemens symbolice id significat, arcano quodam & quasi in mysterio latente sensu. Symbolum enim est, quod per sensilia significat ea quæ cadunt sub intelligentiam, siue ea ad mores pertineant, siue ad naturam, siue ad Theologiam. Hinc dicta sunt & Pythagoræ symbola quæ aliud significant quàm verba præ se ferant, & apud Theologos Græcos symbola dicuntur panis & vini species, sub quibus latent arcana & mystica corporis & sanguinis Christi mysteria, & quæ ea significant, quæ vere & reipsa in eis continentur. Quod autem dicit Clemens non mutari naturam nec sexum, verum quidem est non mutari secundum naturam, sed contingit nonnunquam, ut quædam fiant præter naturam: sed ea sunt monstra & prodigia. Verum certe est quod dicit Plinius, Ex fœminis mutari in mares non est fabulosum. Huius rei aliquot adducit exempla, quibus addi potest quod non ita pridem in nostra accidit Campania, in oppido quod Vitracum dicitur. Nam fœmina mutata est in marem qui & vir euasit, & barbam produxit, & uxorem duxit. Is autem cum hæc scriberem, adhuc vivebat. Non solum ergo præter naturam adulterat affectio, id quod secundum naturam effectum est & effomatum, sed ipsam etiam naturam & formam. Sed hoc raro accidit. Quamvis enim natura sit filiorum mater & genitrix, nonnunquam tamen vsuuenit, ut sit nouerca. Et si enim multa aves &c. Aristoteles lib. 9. de animalibus cap. 49. sic scribit; Complures aliz aves (aliquot enim iam dixerat) immutantur per tempora, & colore, & voce, ut merula quæ ex nigra redditur fulua, & vocem mittit diuersam, strepit enim per hyemem, cum per æstatem tumultuans cantet. De qua etiam sic scribit Plinius; Merula ex nigra rufescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium mutata. De luscinia quoque sic scribit Aristoteles, Luscinia canere solet assidue diebus ac noctibus quindecim, cum sylua fronde incipit opacare. Deinde canit quidem, sed non assidue, mox adulta æstate, vocem mittit diuersam, non insuper variam aut celerem modulatamque, sed simplicem: colore etiam immutatur &c. De ea eadem fere dicit Plinius, ubi etiam mirifice describit varium eius cantum. Atque harum quidem auium coloris & vocis mutationem pulchrè describunt Aristoteles & Plinius: sed causam cur fiat nemo nostro Clemente melius, qui eam adscribit mutationi temporis quæ fit in Solis conuersionibus, qui in Tropico Cancrī tendit ad hyemem: in Tropico verò Capricorni ad æstatem. Frigus autem & calor sunt causæ harum mutationum, quæ fiunt ex diuersis temporum affectionibus. Hæc etiam ratione mihi videtur Plato &c. Hæc sunt verba Platonis in Phædro, de eo qui non potest aspicere eam quæ per se est pulchritudinem. Eam, inquit, non colit aspiciens, sed cum se dederit voluptati, inire conatur ritu quadrupedis, & filios seminare, & cum probro ac dedecore habens consuetudinem, non timer nec erubescit præter naturam persequi voluptatem. Sicenim verti quod dicit, ὁ δὲ θεὸς τῶν ἀνθρώπων δὴν ἰδόντι τὸν θεὸν ὁ δὲ δὴν ἰδὼν αἰχμησταὶ τετραπόδες νόμος ἐκείνῳ ἐπαρῆν, ἐπαρῆν καὶ παῖδες παρῆν καὶ ὕβρις ἀνθρώπων ὁ δὲ δὴν ἰδὼν αἰχμησταὶ τὸν θεὸν ἰδόντι δὴν αἰχμησταὶ. Impios autem tradidit Deus. Passionē ignominiz vocat Paulus nefariam hanc libidinem, ut quæ sit turpissima probumque ac dedecus summum afferat. Ea autem non solum est peccatum, sed etiam pœna peccati, in quam permittit Deus ut incurrant, qui cum ex operibus Deum possent cognoscere, eum non agnouerunt, nec ut debebant coluerunt. Atque ne libidinosis quidem animalibus. Cæteris animantibus natura nullum superfluum & non necessarium fecit seminis receptaculum: soli autem Hyænz id fecit eius prurienti seruiens libidini, sed ita ut mox definēs illa meatus concavitas non procederet vsque ad generationem. Hieremias autem quando dicit. Quod ad Hebraicam veritatem vertit Hieronymus. Nunquid auis discolor hereditas mea mihi? Num auis tincta per totum. Septuaginta sic verterunt. Nunquid spelunca hyænz hereditas mea mihi? in circuitu eius super eam. Quod quidem dicit referri ad immunditiam nocturnæ bestię, quæ viuut cadaueribus mortuorum, & de sepulchris solet effodere corpora, nihilque est immunditiæ qua non vescatur. Talis est Israel Dominum suum offendens, & omnium bestiarum moribus traditus. Clemens autem dicit eum per allegoriam reprehendere cultum simulachrorum quæ sunt statuz mortuorum hominum. Oportere enim Domum Dei viuū esse puram ab idolis. Quod autem Septuaginta dixerunt Hæreditas, Clemens dixit Domum, nescio quem secutus interpretem. In idem autem recidit. Rursus Moyses lepore quoque vesti prohibet. Et Hyæna & lepore vestisci prohibet Moyses: Et cur Hyæna quidem iam dixit, nunc autem cur lepore. Quod autē hinc multis verbis dicit Clemens de lepore paucis perstringit Aristoteles. Lepores, inquit, auersi coeunt, retro enim urinam reddunt. Coeunt & pariunt quoquo tempore, dumque vtero ferunt superfætant, & singulis mensibus generant, sed fœtus edunt non vniuersos, interpositis enim diebus quot res tulerit peragunt partionem. Habet fœmina lac priusquam pariat, & à partu continuo repetit coitum, & lactans adhuc concipit fœtum. Quod autem dicit Clemens leporem inire & parere, in hoc idem sentit quod Archelaus, Philostratus, & Plutarchus,



Plutarchus, ut scribit Pierius in Hieroglyphicis, Idcirco aperte & non per ænigmata, &c.] Cū dixisset quid significarit Moyses prohibens vesci Hyæna & lepore, est autem huius rei sensus symbolicus, mysticus, & ut hic dicit, ænigmaticus, ne quis forte diceret incertum esse an hoc significarit, nunc citat locum ubi non latenter, sed aperte & euidenter hoc dixerit Moyses. Malæ enim cupiditati, &c.] Petulantem iniuriam verti quod Græcè est *ὑβρις*. Mala autem est ea cupiditas, quæ non reprimitur, sed erumpit in flagitium & ad iniuriam per stuprum proximo faciendum. Malam illam cupiditatem nempe libidinem, nominavit Plato *ἡμῶν ὑβρις*, id est, equum petulantem & insolentem. Quod quidem dicit, accepisse Platonem in Phædro ex quinto cap. Hier. & Ezech. 20. cap. Pro probro autē petulantique, &c.] Non solum per symbola & ænigmata & per aperta & euidentia præcepta dehortatur Moyses à puerorum amoribus à stuprisque & adulteriis, sed etiam in Scriptura ostenduntur cruciatus quibus sunt affiendi qui ea admittunt scelera. Hoc enim significat illa Angelorum historia, qui Sodomitæ vim ipsis & stuprum inferre in animo habentes exusserunt. *Ad hæc accedit quod ab omni aruo quoque aruo abstinere.* Hæc sunt verba Platonis. Hoc ipsum est quod à me nunc dictum est, quod habeo artem ad hanc legem vrendi secundum naturam coitu liberorum procreationis, ut à masculo quidem abstinentes, neque consulto occidentes genus humanum, neque in petras & lapides seminautes, ubi semen genitale nunquam actis radicibus accipiet, id quod est secundum suam naturam, abstinentes autem ab omni aruo feminino, in quo nolit sibi nasci id quod est seminatum. Hæc lex quidem si fuerit perpetua, stabilisque fuerit simul & valida, sicut nunc firma est & valida in parentum coniunctionibus, si etiam in aliis iuste vicerit, bona habebit innumerabilia, &c. Hæc dicimus. Plato plane diuine statuens ab omni venerea abstinendum coniunctione præterquam mariti cum vxore. Hanc legem dicit Clemens Platonem accepisse à Moyse sicut & multa alia. Quod testatur etiam Eusebius in lib. de præpar. Euangelica, & ipse id fusius in lib. Stromatum. Eis quidem certè qui diuini muneris, &c.] Causam affert cur ab omni alio concubitu sit abstinendum præterquam vxoris, nempe quod nō oporteat eos quorum Deus est opifex semen abiicere & iniuria afficere. Abiicit enim semen qui temere profundit, nec sibi proponit liberorum procreationem; Iniuria autem afficit, qui quod est præstantissimi omnium animalis destinatum generationi, id tanquam inutile emittit suo priuat honore & munere. Quod autem verti; Neque quæ in cornu incidunt sunt seminanda, Græcè est, *ἡ δὲ μὴν καὶ ἐξ ὁρῶν ἀπαρτὰ*, quod Latine non potest satis exprimi; significat autem non esse seminanda semina inutilia, id est, non esse seminandū inutiliter. Seminatur autem inutiliter quando ex semine nihil omnino gignitur. Dicuntur autem *καὶ ἐξ ὁρῶν* semina, quæ priusquā in terrā incidunt, incidunt in cornua bouum, & ideo sunt duriora, vnde etiā dicuntur *ἀπὸ μὲν*. Plutarchus in quæstionibus coniuualibus, cur sint sicciora & duriora *καὶ ἐξ ὁρῶν*, hanc affert causam, quod quæ à manu calida excepta statim terra fouentur, magis adiuuētur calore qui est amicus seminibus. Quæ autem, in cornua incidunt, proiecta magis videntur quam seminantur, & mora frigus colligunt. Theophrastus autem non assentitur iis quæ vulgo dicuntur ab Agriculis. Dicit enim, quod vulgariter quæritur, quamobrem ea quæ cornu contigerit incoctilia fiant? Nunquid stulta omnino quæstio sit, lapis enim est multo durior, cui semina sæpe occurrūt, & nihilo minus incoctilia fiāt, etiam si in cornu nihil offenderint nec bobus aretur. De Cerasbolis autem vide Cælium Rhodig. Eustathium in ↓ Rhaps. Odyf. Erasmus in Chil. 4. cent. 3. Prou. 90. Ab his autem Cerasbolis sumpta metaphora dicuntur *καὶ ἐξ ὁρῶν*, homines præfractis & asperis moribus, & intractabiles. Quo vocabulo vsus est Plato lib. 9. de legibus; Minime, inquit, est rimendum, ne sit in nobis quispiam veluti *καὶ ἐξ ὁρῶν*, id est, qui in cornu inciderit, & qui natura sit adeo durus & rigidus ut non liqueat sicut illa semina igne. Hic ipse ergo Moyses cum ipsis, &c.] Ne cum vxoribus quidem licet coire si patiantur menstrua. Cur autem id prohibeat Moyses causa est, quod fluor ille menstruus est purgamentum: non est autem consentaneum, genitale semen, quod mox futurum est homo, purgamento polluere. De fluore autem menstruo sitne purus sanguis, & an in ipsa eius qualitate sit virus, an verò ex nimia eius copia oriantur morbi, & quæ Plinius enumerat maleficia, relinquo disputandum medicis. Semen autem generationis degenerat & non aptum redditur, si matricis fulcis priuatur. &c.] In venerea coniunctione vnus solus debet esse scopus, liberorum procreatio. Quamobrem in solum sulcum matricis, in quo solo semen est aptum ad generandum, est semen iaciendum, id enim est vas, quod vult Paulus vnumquemque possidere. Adeo autem verum est solam liberorum procreationem debere sibi proponere eum qui est coiturus cum vxore, ut peccet & faciat contra leges qui sibi solam proponit voluptatem. Quod si in coniunctione cum vxore solum danda est opera liberis, non voluptati, cum vxore grauida non licet rem habere veneream. Nam quæ concepit mulier non potest amplius concipere, nisi forte superfecerit, quod raro fit in muliere, idque vi aperta matricis. Post cōceptum enim ita clauditur os vteri, ut omnem ad generandum aptam refugiat libidinem. Vterum quidem certe ita claudī dicūt medici, ut ne specilli quidem aculeum & graphij cuspidem admittat: quo fit ut inutilis & inefficax sit coitus, cum semen non recipiatur in sulcum vteri, id est, in vas in quo formandus est fœtus: concepto enim & retento semine tota natura est occupata in prolis procreatione, sed non sine Deo qui est mūdi creator & rerum omnium opifex. Ita enim operatur natura, ut princeps & efficiens rerum causa Deo sit tribuēda, sine quo nihil fit nec potest fieri. Quod autem matricem describens Clemens, Extendit, ait, collum inter humeros in vesica, eius expositio petenda est à Iulio Polluce lib. 4. de nominibus rerum, cap. 25. Matricis autem qui sursum sunt & ad obliqua processus, vocantur *καὶ ἐξ ὁρῶν* & *πλευραὶ*, id est cirri. Quæ autem sunt vtrinque dicuntur *ὄμωι*, id est humeri, & quod est summum vocatur *αὐχλὺν ἢ πρῶτον*, id est collum; Cuius os est primus meatus &c.] Dicti autem sunt fortasse *ὄμωι*, id est humeri, quod exuberent & sustineant. Quod autem dicit matricis appétitiones post conceptiones totas conuerti ad procreationem sobolis & in ea occupari, id est intelligendum in muliere quæ à natura bene est constituta. Sunt enim quædam mulieres quæ post conceptum viros magis appetant, adeo est matricis deprauata natura, quæ tunc deberet omnē viri abhorrere congressum tanquam nefarium. Moyses quidem certe & ante legem nullum ex veteribus inducit coiuisse cum vxore sua prægnante, in lege autem etsi cum prægnante vxore rem habere disertis verbis nō prohibuit, satis tamen ex

Plat. 8. de legib.

Theophr. de causis Plāt. lib. 4. cap. 14.

Cæli. lib. 30. cap. 1.

Gal lib. 5. de simp. causis cap. 3.



eo ostendit quodd & illos veteres cum vxoribus pręgnantibus cocūtes nusquam induxerit, & quod ne post partum prius mundas esse statuit, quam essent purgarę, quo fit vt tunc nō liceret maritis rem habere cum vxoribus. Quāto minus autem cum grauidis, quę cum sint fœtu plenę, & clausa matrix fœtū respuar, licet ei petulantem per vim afferre iniuriam. Ita enim voco quod Gręci dicunt ὕβρις, quod est stuprum flagitiose illatum. Non enim excusat matrimonium quominus eiusmodi flagitiosus coitus dici possit petulās iniuria & stuprū: vxor quidem est, sed vxore sua non licet abuti. Abutitur autem qui grauida vxore vitur quę non est ex concubitu conceptura, aut si concipiat, id est futurum monstri simile. Quod quidem est eo indignius, quod vt ait Plinius, pręter mulierē pauca animalia coitū nouere grauida. Petulās autem iniuria & multa habet nomina, &c.] ὕβρις, quam verti petulantē iniuriam, cum & verbo & facto fiat, eiusque sint multę species, multa quoque sunt eius nomina. Quę fit verbo, Latine dicitur contumelia, fit autem per ro probum, insultationem, & insolentiam: quę quidem si ortum habet ex temulentia, Gręcē dicitur παρουσία, Latine autem dicitur vocabulo à Gręco deriuato debacchatio. Quę fit autem facto, si in ea existāt verbera & pulsatio, Gręcē dicitur αἰμία. Sin autem ea prorumpat ad immoderatam Venerem, Gręcē dicitur λαγνεία, quam possumus dicere Latine lasciuia. Dicitur autem λαγνεία, immoderata ad libidinem propensio, dicta à λαγνός, quasi dicas λαγνός, à λα intensiua particula, & γένος semen. Dicitur autem λαγνός qui est procliuus & propensus ad effundendum semen, qui etiam dicitur μαχλός, id est humidus, vt qui fit, vt loquar cum Propheta, magni fluxus. Ex eo autem sæpe magna existit iniuria dum non refrenatur libido nimium effrenata, quę simul secum aduehit omnes illas affectiones, quas hic recenset Clemens, in quas tyrannidem exercet cupiditas, & ex his omnibus redduntur mores supra modum immodesti & intemperantes. Dicit autem Scriptura; Parantur intemperantibus flagella, &c.] Libidinosis & intemperantibus ex Scriptura 10 proponit supplicia, vt eos deterreat à vita flagitiosa. Quod autem primum hic citat sumptum est ex cap. 19. Prouerb. sed multum differt Hieronymi versio à versione Septuaginta. Sic enim vertit Hieronymus; Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus. Cuius interpretationem vide in eius Commentariis. Septuaginta autem sic habet; Parantur intemperantibus flagella, & supplicia similiter insipientibus: Clemens autem non sic, sed pro supplicia similiter insipientibus, legit, & supplicia humeris insipientum. Vnde coniicio eum non legisse καὶ ὑμφορίας ὁμοίως ἀφροσι. Et supplicia similiter insipientibus, sed, vt etiam habet eius contextus καὶ ὑμφορίας ὁμοίως ἀφρόνων. Quod autem ita legerit, indicat quod sequitur, vim intemperantię, constantemque tolerantiā vocans humeros, in quo interpretatur quidnam significant humeri. Id quoque quod statim subiungit, nempe; quocirca amoue à seruis tuis spes inanes, & indecoras cupiditates auerte à me: ventris appetitio & coitus ne me apprehendant, sumptum quidem est ex 30 Ecclesiastico qui dicitur à Gręcis Sapientia. Sirach: sed aliter habet contextus Clementis. Nam quod est in principio, nempe, Amoue à seruis spes inanes, & indecoras cupiditates, id est non in impressa versione Septuaginta: tantum enim illic est, Et cupiditatem auerte à me: ventris appetitio & coitus ne me apprehendant. Latina verò versio habet; Extollentiam oculorum ne dederis mihi, & omne desiderium auerte à me. Aufer à me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentię ne apprehendant me. Longè ergo sunt artenda plurima insidiatorum maleficia. Non ad solam enim Cratetis peram, &c.] Cum, inquit, solus coniugalis concubitus sit nobis permittus, ea, inquit, procul sunt arcenda quę nos prouocant ad scelera & flagitia. Ad nostram enim ciuitatem non magis nauigant parasiti moriones & ganeones, quam ad peram Cratetis. Cuius Diogenes Laërtius, in eius vita, recenset hæc, vt ipse vocat παῖγνα, id est ludos, seu quędam ludicra,

Πῆρ η̃ πῆρ πῆρ ἐστὶ μέσσω ἐν οἴκῳ τῷ φῶ,  
Κἀν ὁ πῆρ ἐστὶ, πῆρ ἐστὶ, πῆρ ἐστὶ, πῆρ ἐστὶ,  
Εἰς τὸ ὅτι πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ,  
Οὐτὲ λῆρος πόρνησιν ἐνδεδυμένους πῆρ ἐστὶ,  
Λλλὰ δῖμον ὁ σκόρδα φέρει καὶ σῦκα ὁ ἀρτοῖς,  
Ἐξ ὧν ὁ πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ,  
Οὐχ ὅπλα καὶ τιμωταὶ πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ πῆρ ἐστὶ.

Hos versus nos vtrunque vertimus, quoniam ad eos aliud it Clemens,

Nigranti sumi in medio est vrbis nomine Pera,  
Et pulchra, & pinguis, circumflua, & omnium egena,  
Ad quam nec stultus parasitus nauigat vnquam:  
Salem & thymnum fert, ficus, atque allia, panes.  
Nec ganeo insultans meretricis clunibus vllus,  
Ex quibus inter sese haud certant, armęque pro ipsis  
Non gestant, non lucrum, aut gloria concitat illos.

Legēdū est  
αἰδολόμηνος.

Quod autem erat in Gręco Diogenis ἐπαχολόμηνος, corrigendum duximus αἰδολόμηνος, & vertimus; Insultat, id enim est vel exultat vel insultat, vtrumque enim significat. Hunc locum ita concludit, vt dicat vel in coniugio tantum, coitu esse vtendum, vel ab eo omnino abstinendum. Hanc enim agitari dicit quęstionem, sit ne ducenda vxor, an cęlebs vita sit agenda & expers omnis Veneris. Quod quidem se dicit declarasse in libro quem inscripsit De continentia, quem existimo hodie non extare. Quod si hoc ipsum. Ostendit superius non licere vti Venere, pręterquam in matrimonio & ad procreandos liberos. Sed quoniam existimabant nonnulli coitum non minus esse necessarium quam alimentum, hoc probat non esse verum ex eo quod quaritur; Sitne ducenda vxor, an vita cęlebs agenda, & omnino abstinendum à Venere: sed nulla de eo esset quęstio, si coitus esset atque necessarius atque alimentum, sine quo viui non potest. Tantum autem abest vt sine coitu viui non possit, vt ex eo & animo & corpori humano oriantur grauissimi morbi & pluri- 60 ma incommoda. Ea autem sunt omnia partim petita à Medicis, partim à Philosophis, maxime à Galeno quę non grauabor breuiter recensere, vt facilius intelligatur Clemens. Hęc sunt ergo verba Galeni; Si voluptate elsa malorum, ad congressum, non ductu natura impellamur, futurum profecto est, vt non corporis modo

Gal. lib. 2.  
de sanitate  
tuenda.

- is modo sed animi vires frangantur penè omnes, prorsusque cum vita vnà pereant: frequens enim Venus corporis habitum soluit, senectutem accelerat, canos maturat, neruorū incontinētiā, podagras, artbritides, tremores, sensuū hebetudinē, mentis torporem, malum corporis habitum, succorum cruditatem, ac virium corporis omnium, functionumque ab his manantium infirmitatem facit &c. Iam dicit venere immodicè virentes reddi imbecilliores, quod plurimum effluat natiui spiritus & caloris. Dicit etiam multam Venerem nervos & cerebrum lædere, & vires elidere atque debilitare. Idem multis in locis dicit Venerem stomachū labefactare, Veneriorum vsum podagras parere: Coitum neruofam substantiam promptissimè offendere. Quod autem coitus sit paruus morbus Comitalis, quæ Græcè dicitur *ἐπιμαλτία*, dixisse Democritum Abderitanum testatur Comm. 1. ad tertium de popul. morbis. Eum cur Sophistam appeller Clemens, cum fuerit magni nominis Philosophus, nō satis video, nisi forte senserit id dixisse Protagorā, qui fuit ipse quoque Abderitanus & auditor Democriti. Cum autē disertis verbis dixerit Galenus: Coitū cerebrum & neruos offendere, qui sunt instrumenta sensus & motus, non est mirum si ex eo plurimi enascantur morbi iūq; perniciosissimi, nempe torpores, tremores, paralyfes, epilepsiz, & quæ sunt huiusmodi. Cū sit autē perspicuū coitū enervare vires, non est mirum si decertaturi Athletæ à Venere abstineant, & qui obesa nitidaque & bonæ habitudinis habere velint animalia, ea à coitu abducant. Causa autem imbecillitatis, & viriū enervationis atque adeo tam multorum qui à medicis enumerantur morborum, est quæ fit per coitum exinanitio. Nam præter alias causas cur res suauissima sit concubitus, hanc etiam affert Aristoteles, quod è toto corpore semen profluat. Rursus autem, cū semen quod plurimum ex cerebro concubitu excernitur, & natiui caloris, & vitalis spiritus plurimum contineat, efficitur vt repentinam virium defectionem, vitæque tandem periculum afferat. Inde macies, pallorque corporis, articulorum dolores, virium omnimodo defectio, pulcherrima sanè efferatæ libidinis præmia. Venerem, inquit Plinius, dampnavit Democritus, vt in qua homo exiliret ex homine. Et hoc est quod dicit Clemens; Per coitum homo ex homine nascitur & euellitur &c. Cui quidem rei, saluo tamen sensu hystorico & allegorico, veluti per quendam naturæ sensum id accomodat quod scribitur in Genesi: Hoc nunc os ex ossibus, & caro ex carne mea. Nam quomodo ex Adamo formata est Eva, ita ex semine per coitum excreto ex omnibus partibus formatur homo. Cū ergo tantum detrimenti homini afferat coitus, merito dicebat Sophocles iam senio confectus, se libenter non amplius vti rebus Veneris. Hoc autem responsum Sophoclis citatur etiam à Cicero ne libro De senectute his verbis; Bene Sophocles, cum ex eo quidam iam confecta ætate quæreret, vteretur rebus veneris. Dij meliora, inquit, libenter verò isthinc tanquam à Domino agresti ac furioso profugi. Idem de Sophocle refert Plutarchus in lib. De Poëtis. *Cæterum introducatur quidem & eligatur.* Quoniam vituperavit coitum, & ostendit quanam incommoda & quam graues morbi ex eo oriantur, videri autem potuit cum quibusdam antiquis hæreticis damnare matrimonium, vult quidem ad multiplicandum genus humanum ducendam esse vxorem, sed obseruanda esse duo tempora in quibus non licet contrahere matrimonium, pueritiam scilicet & senectutē: natura enim pueris id non concedit, vt qui nondum sint potentes: senibus autem non amplius permittit, vt qui iam non sint apti ad liberorum procreationem. Cui conuenienter lepide fuit responsum ab eo, qui cum adhuc esset puer incitabatur vt duceret vxorem, tempus nondum esse: cum autem senectutem attingisset, respondit tempus præterisse. Vitandas autem dicit fornicationes, circumcidendas, inquam, amputandas & repellendas, vt per Ezechielem iubet noster Pædagogus nos pudore afficiens: nihil est enim turpius quam iniuriam facere naturæ, dum voluptatis causa temere effunditur semen, non autem vt legitimi filij procreentur. Recte procedit vita nostra secundum naturam si ab initio comprimantur & coerceantur cupiditates, ne ad stupra prorumpat. Quod si contigerit vt prorumpat, caueatur ne ad stuprum regendum medicamentis procuretur abortus, quod quidem simul & perdit hominem & omnem tollit humanitatem. Quod quidem quam sit timendum ostēdit iusiurandum ab Hippocrate conceptum, in quo inter cætera sancte iurat se medicamentis abortum nō esse prouocaturum. *Cæterum quibus vxores ducere.* Extra matrimonium nullus coitus est licitus: in ipso autem matrimonio etsi licitus, non tamen semper honestus: neque enim interdum est cum vxore congregandum, sed tum demum cum diurnis peractis operibus & vespere finito conuiuio, & actis Deo gratiis, iñitur cubile. Non esse autem honestum interdum viri cum vxore congressum, dicit Plutarchus vel cæcum vidisse Homerum, qui inducit Paridem à prælio redeuntem mox cum Helena concubuisse, quod si ignum est extremæ intemperantiæ: neque enim ab vllō alio principe aut Heroe id ab eo factum scribitur. Sed neque ardentior nec frequentior, sed cum quadam verecundia debet esse concubitus, ne nimis frequēs coniunctio pariat satietatem & afferat pœnitentiam. Etiam in lecto oportet meminisse honestatis: interdum enim temperanter viuere, noctu autem omnem exuere pudorem & verecūdiam, est perinde ac Penelopes telam retexere, quod quidem est Adagium, de quo vide Erasum in Chiliadibus. Significat autem Adagium inanem operam sumere, & quod prius effegit rursus destruere. Tam frequentes autem & tam ardentes cum vxoribus cōiunctiones, efficiunt vt sint mariti suarum quodammodo vxorum adulteri. Non diu quidem certe durat huiusmodi coniugum beneuolentia, sed vel simul cum libidine flaccescit & marcescit, vel cum senescente corpore consenescit vel potius præsenescit & interit. Amantium amor nō est semper stabilis, & sæpe post satietatem vertitur in odium. Congruenter autem nostro Clementi præclare scribit Diuus Hieronymus; Nihil interest quam ex honesta causa quis insaniat. Vnde & Xystus in sententiis, adulter est in suam vxorem amator ardentior. In aliena quippe vxore omnis amor turpis est, in sua nimius. Sapiens vir iudicio debet amare coniugem, non affectu. Reget impetus voluptatis nec præceps feretur in coitum: nihil est fœdus quam vxorem amare quasi adulteram. Hæc Diuus Hieronymus. Quod si maritus debet regere imperus voluptatis, nec præceps ferri in coitum, ea etiam debet cauere quæ prouocant ad libidinem, nempe impudica verba, & lasciuia oscula, & cætera quæ recenset Paulus in epist. ad Ephesios. Ad moderandum autem coitum nihil magis conducit, quam si quis statuat cum Epicuro; Nulli prodesse coitum, bene autem cum eo agi si non noceat. Nam etiam legitimus coitus non ad aliud conducit quam

Lib. 1. de sem.

Com. 3. ad 3. de popul. morbis. Ibid. &amp; 6. Aphorif. comm. 18.

Aristot. in Probl.

Plutarc. de simp. quest. lib. 8. quomodo leg. sint Poëtæ.

Eras. Chil. 1. cent. 4.

Hieronym. lib. 1. aduersus Iovin.

ad procreandos filios legitimos. Sitne autem aliquando salubris coitus, ut multis in locis vult Galenus, iam nunquam, ut vult Epicurus, hoc enim illi tribuit ipse Galenus in lib. de arte medicinali, viderint an medicis hoc certe constat immoderatum coitum & morbos gravissimos & plurima corpori & animo afferre incommoda, ut iam ante diximus. Quod si immodicus coitus etiam in matrimonio est vitandus, quanto magis si res venerea habeatur cum meretrice? Quod autem de eo coitu dicit dicere Scripturam; Mulier meretricis apro comparabitur. Quæ est autem viro subiecta &c. Vbi nam quidem sit hoc scriptum nescio, neque enim in sacris literis id usquam inveni: coniugio autem eum significare, tam meretricis concubitus non minorem vastitatem homini afferre quam aprum sylvarum: adulterium autem quod committitur cum muliere coniugata, quæ à marito custoditur, esse tutum mortis iis qui cum ea habent consuetudinem: adultero enim à marito deprehenso mors præsens imminet, quam querit is qui cum alterius uxore rem habet, quasi cum meretrice inuenit autem eam in domo vel in ciuitate in qua suam exerceat libidinem & intemperantiam. Opinor autem huc esse sensum, sed arbitror locum esse vel corruptum vel manum, quod de eo nihil inueniam in Scriptura. *¶ Quinetiam quæ est apud vos Poëtica.* Non solum sacra Scriptura, sed etiam Poëtæ Græci abhorrent & auersantur adulterio & nefanda masculorum supbia. Cuiusnam autem Poëtæ sint hi versus nescio, ut quos existimem non alibi inueniri. Euerunt autem etiam alij Poëtæ Græci qui eandem scripserunt sententiam. Phocyllidis quidem certe poemata sic incipit;

*Μὴν γὰρ μοκλοῦναι μήτ' ἄρρεα καὶ ὄρνιθας.*

Quo significat nec adulterium esse committendum, nec in masculum Venerem esse incitandum. Ex his autem qui tam nefaria admittebant flagitia, alij adeo corrupto & deprauato erant sensu & iudicio, ut quæ erant præter naturam delicias & voluptates, peccata non esse dicerent; Alij autem sique minus mali, qui victi à voluptate, peccata quidem eaque grauius esse sciebant, sed Deum, ut quem ea latere putarent, in eos non esse animaduersurum putabant. In quo quidem valde fallabantur cum sint Dei oculi oculis hominum longe perspicaciores, ut qui sit ipsa lux quæ tenebræ non comprehendunt, & quæ non cadat sub sensum, sed sub solam intelligentiam. Stultum est ergo existimare nos peccantes: Deum posse latere. Non solum autem peccant qui hæc admittunt flagitia, sed etiam qui conantur latere. Peccant enim ut qui vel sola voluntate, ab ipsa recedunt temperantia. Nam & qui mulierem videns concupiscit, iam moechatus est in corde suo: qui autem fornicatur, non solum proximum, sed etiam seipsum lædit, imo vero seipsum occidit, ut qui sit mortuus, quod à Verbo seu ratione recesserit. Pudor ergo & temperantia est à nobis perpetuo conseruanda, ut cum purum tangi non possit nisi à puro, hic pura carne, quoad eius fieri poterit, induti incorruptionem, Angelicam vitam quam persequimur assequamur. Quod autem vertimus; Suum enim adulterio violat matrimonium, qui in id inducit meretricem, Græcè est *μυχεῖν τὴν θάψιν γάμου ἢ τὴν ἐκείνου ἐκείνης*. Quod ita potest intelligi, ut etiam suum matrimonium adulterio dicatur violare, qui se nefario concubitu prostituunt *ἐπαρκεῖσθαι* enim vtrumque significat, nempe & inducere meretricem, & se ad patiendum stuprum offerre. De duobus enim execrandis loquitur flagitiis, nempe de adulterio & concubitu masculino. Quod autem ex contextu Clementis vertimus; Homo qui ascendit super lectum suum, apud Clementem quidem est *ἀνέβαιναι*, id est ascendit, apud Septuaginta autem Græcè excusos est *ὑπερβαίνειν*, id est transgreditur: eligat prudens lector vtrum malit. *¶ Atque aduersus aliam quidem intemperantiam.* In omnibus rebus est modus tenendus, quem quidem nos docet tenere verbum seu ratio noster Pædagogus, qui est optimum medicamentum: ad reprimendas autem inflammatas libidines nihil magis conducit quam vitare nimiam ciborum satietatem. Modum autem in vestibus & in cibis ex eo docet esse seruandum, quod noster Pædagogus in animo & corpore, & externa præcepta diuidens, de iis statuit omnem abiciendam sollicitudinem, cum Deus qui omnibus prouidet animantibus, longe de eis maiorem habeat sollicitudinem, maximè cum ipsi ut qui sint ratione præditi rationis expertibus animantibus antecellant. *¶ Et hæc quidem de nutrimento.* Postquam dixit de nutrimento quo alitur corpus (alitur autem corpus quod anima viuit vegetatiua & quæ dat sensum: in eo autem querendo modum dixit esse tenendum, & nimiam abiciendam esse sollicitudinem, cum Deus hominis curam gerat & ei provideat) de eo autem tractans simul egit de anima & corpore; cum sint ambo simul coniuncta: nunc accedit ad externa, nempe ad vestimenta, de quibus vult nos quoque non esse nimis sollicitos, cum Deus sua prouidentia ea etiam magnifice & splendide vestiatur, quæ sensu carent. Quod si ea vestit quæ sensu carent, multo magis qui & sentiunt, & sunt præditi ratione. Est autem considerandum vel le quidem Pædagogum ut comedamus & bibamus, sed nolle ut queramus quid comedamus & quid bibamus, cibo sedatur fames, & potu sitis, cibus est siccum nutrimentum, potus autem humidus: si modo habeamus quo famem & sitim sedemus, id, cum sit necessarium, nobis sufficere. Quæ autem non sunt necessaria, non sunt querenda, ut quæ sint superflua. Quæ sunt autem superflua, sunt à Diabolo. Nam cum virtus consistat in mediocritate, quod modum excedit est à malo, vitiosa enim sunt extrema: malum autem est ab eo qui est & malus & author mali, & qui cum sua natura esset bonus, libero suo arbitrio à bono declinans, & malus factus est, & homini malum persuasit. Hinc est quod dixit ipse, Christus sermonem nostrum debere esse, est, & non, quod est autem amplius esse à malo. Quæ sunt ergo superflua nempe delicias, cupiditas, & voluptates, querunt gentes quæ sunt stultæ & malæ: Verbi autem discipuli, nempe fideles Christiani, necessariis sunt contenti, & dum regnum Dei querunt, ea non desunt quibus opus habent ad transigendum hoc vitæ curriculum. Quod autem dixit de abiciendo nimio alimenti studio id ipsum quoque dicit de superfluo vestimento. Subiungit itaque *¶ Si ergo de veste & delitijs.* Non solum vult Clemens, tolli vestes & delicias non necessarias, sed etiam quidquid est pictum, fucatum, & nimio aliquo artificio elaboratum. Quod autem antea dixit de fœno quod hodie est in agro, cras autem in clybanum mittitur, id ducit ad allegoriam. Ager enim, inquit, significat mundum. Sicut autem in agro est fœnum & herba, ita etiam in mundo sunt alij superbi, elati, & quos inflat gloria inanis: alij verò sicut herbarum germinant & fructum ferunt, & qui sunt fœno quidem similes, mittuntur in clybanum, & ab igne vruntur & consumuntur, ut qui sint apti ad cremandum, & ideo non resurgunt in iudicio, ut dicit Psalmographus; qui autem sunt herbarum similes,

Digitized by Google

ritum latentem, ne ad bellum mitteretur. Thebanum in quo se mortuum praesentat, prodidit Adrasto. Quod ægrè ferens Amphiaras, filio Alcmaeon mandavit, ut accepto mortis suæ nuntio matrem interficeret: quod fecit. Huius meminit Pausanias, in aliquot locis Eliacorum. <sup>1</sup> Quæ circa Cæum sepelitam. Vult Clemens fidelis & Christianæ mulieris talem esse vestitum & habitum, qualem fuisse virtutis, quæ apparuit Herculi pubescenti & deliberanti de suo viræ instituto, describit Xenophon lib. 2. de dictis Socratis, narrante Prodicus Cæo qui vitam scripsit Herculis. Huius meminit Cicero lib. 1. de officiis, dicens: Herculem Prodicus dicit, ut est apud Xenophontem, cum plurimum pubesceret (quod tempus à natura ad deligendum, quam quisque viam vivendi sit, ingressurus, datum est), exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse, cum duas cerneret vias vñâ voluptatis, alterâ virtutis utrâ ingredi molius esset. <sup>2</sup> Quæ ergo verbum, seu ratione sequitur. Quoniâ dixerat id quod in veste usum affert esse præsertim, videbatur autem 10 ob stare quod in Psalmo quadragesimo quarto canit Psalmographus, litteram deducit ad allegoriam, significari dicens per eam, Christum & Ecclesiam. <sup>3</sup> Est autem maxime ineptum. Inter tunicas recentiorum Peplus, qui & foeminis & viris congruit. Porro autem quod alijs quoque indumentis iniiciebatur Peplus, ex Minervæ peplo libere licet conicere. Super tunicam etiam gestabantur Ephaptides, quas nonnulli vocant Zyras. Xistis verò est vestis Tragica Chlæna: quæ à nobis dicitur Læna, est vestis quam tunicæ iniiciebant. De his & multis alijs vestibus vide Iulium Pollucem, & Cælium Rhodiginum lib. 16. cap. 101 & lib. 11. cap. 9. & 16. Stultum autem esse dicit Clemens has vestes & stupere & admirari, & tantam pecuniæ in eas effundere quæ ad pudenda tegenda factæ sunt, cum primo nostro parenti suffecerint folia ficus ad faciendâ subligacula quibus pudenda regeret. Nostræ quidem sunt oues & in usum nostrum fabricatæ sed oportet nos esse illis sapientiores: non sumus autem, si eorum lanas stupeamus & admiremur. Redarguamus ergo 20 sumptuosas vestes, & ad eas sermonem convertentes, dicamus: Estis pili ouium, quasi dicamus: Cur vos magnificemus, quæ estis pili ouium. Pilus per se est contemnendus, sed multo magis pilus stultæ pecudis. Quâvis sint lanæ prætiolæ, & in quantacunque estimatione sint pili, quos pelles custodiunt, essent enim alioqui mox perituri, non est in ea ponendum studium. Lanæ quidem ouium, siue vellantur siue tondantur, diu durant, nec opus habent ut custodiantur. Prætioli autem pili cæterorum animalium, cito pereunt nisi à sua pelle custodiantur. Quæ sint laudatissimæ lanæ, vide apud Plinium qui hæc scribit. Lana autem laudatissima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oues 30 obinent, Apulæ breves villos, nec nisi penulis celebres. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. In Asia verò eodem genere Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, &c. De pilis autem quos custodiebant pelles nihil aliud occurrit quod dicam, nisi prius, leonum, vrsorum, luporum &c. pantherarum pellibus fuisse indutos, sed quod horum pilorum insanum fuerit studium, & magna vnquam fuerit eorum æstimatio, non memini me vsquam legere. Eustathius exponens illud Homeri ter-  
tiæ Rhapsodiæ Iliadis,

Plin. lib. 8.  
cap. 48.

Alexand. ab  
Alex. Geni  
alium dicit  
1. cap. 19.

Παρδαλίων ἢ ὁμοίων ἔχοντες καμπύλα πῶα.

Pardalίων, id est Pardi pellem, inquit, humeris habet Paris, quoniam non erat gravis armaturæ, & ideo ferebat arcus & ensen & duas hastas. In iis autem quæ sequuntur alios etiam inueniemus Heroas animalium pellibus indutos, alium quidem λεωνί, id est pelle leonis, alium verò λύκην, id est pelle lupi: est autem παρδαλίων, id est Pardina, pellis Pardi, sicut λεωνί pellis leonis, & lycea, id est lupina, pellis lupi, & ὑρῶν χίλα hircina, pellis hirci, per defectū pellis, sicut etiam apud Herodotum ἄνθρωπος, id est humana, est pellis hominis, &c. Hæc quidem de pellibus quibus olim induebantur Græci veteres. Sed quod in tanto prætio fuerint olim nonnullæ pelles, ut hodie mustellinæ quas Martoras Zibellinas vocant, & eiusmodi aliz nusquam quidem legi. Id tamen videtur significare hoc in loco Clemens, nisi mea me fallit coniectura. <sup>4</sup> Beatus autem Ioannes despectus quoque ouium pilis. Prætiolas pelles non esse magnificiendas à verbi discipulis, probat autoritate Ioannis Christi præcursoris, qui ne ouillis quidem induebatur pilis, nempe pellibus, tanquam nimis delicatis, sed pilis camelorum: & Eliæ qui pelle induebatur ouina constricta zona pellicea: & Esaïæ, qui nudus & ne calceatus quidem incedebat, & sæpe utebatur sacco cilicino: & Hieremiæ qui cingulum solum habebat lineum. A corpore autem sumpta similitudine, ostendit bonis & honestis moribus magis convenire modestum & frugalem vestitum, sicut bene nutrita corpora vires & vigorem magis ostendunt, si sint nuda. Syrmata, id est ad pedes demissas vestes esse reiiciendas, ut nimis delicatas, & quæ magis conveniant impudicis saltatoribus, & qui Cinædicos gestus figuras & habitus etiam, tacentes præ se ferant. 50 Quoniam autem ei quod de Syrmatibus & ad pedes demissis talaribus vestibus dictum est, videbatur ob stare quod vestis Domini dicatur fuisse talaris, responderet non tam spectandam esse litteram quæ occidit, quam allegoriam in qua est spiritus vivificans. Significat enim vestis illa variam Dei sapientiam, & resplendentia veritatis eloquia. Indutus est etiam Dominus confessione & decore & lumine sicut vestimento, id est creaturis quæ eum confitentur & laudant, & est Dominus amictus lumine, est enim illi lux vndique qui lucem habitat inaccessibilem, ad quam nullus per se potest accedere. Hæ sunt vestis Domini allegoriæ & multæ aliz, quas quærent qui volent ex interpretibus Psal. 103. <sup>5</sup> Quemadmodum ergo vestium compositionem. Honestus & decorus oportet ut sit vestitus, & in eo ipso quoque servandus est modus. Ita vestiri oportet mulierem, ut nulla pars eius nuda appareat, quæ ad probum afferendum hominem possit allicere. 60 Lacenæ virgines nudæ erant vsque ad genu, Christianas autem mulieres non solum calcaneum, sed etiam caput decet regere. Iubet quidem certe Paul. in epist. 1. ad Cor. mulierem habere velamen super caput suum. Facetam autem vocem illam lacenæ mulieris quam hic refert Clemens, Plutarchus in Apophthegmatibus dicit esse Theanus, quæ cum casu nudasset brachium, cuidam dicenti, O pulchrum brachium: At non est, inquit, pulchrum. A veste autem mulieris, si fieri possit, absit oportet quidquid spectatorum oculos potest ad se convertere. Converterit autem id quod est insigne, ut purpura. <sup>6</sup> Atque illa quidem admodum parum. Quantum licet conicere tantus eo tempore in vestibus erat lux, ut succus purpureus omnem vestem illuminaret. Sic enim scribit Plinius; Distinguit ab equite Curiam. Diis aduocatur placandis, omnemque vestem

1. Cor. 11.

Plin. lib. 9.  
cap. 36.



vestem illuminat. Hæc Plinius, ex quo licet intelligere ad vestes ornandas & illuminandas solitum esse nō-  
nihil adtexi purpuræ. Mulieres autem maximā vestis partem relinquebant aliis texendam, quidquid autem  
erat purpuræ, ipsæ suis texebāt manibus suas inflāntes libidines. Quo fiebat ut stultis & delicatis his co-  
loribus delectatæ sibi mortē accerferēt æternā. Mortē autem vocat purpuream, alludens ad illud Homeri,

ἡ μάχη πορφύρεος θάνατος καὶ αὐτὴ κραταυρή.

Id est,

Homer.

Purpurea arripuit mors illum duraque parca.

Quod interpretans Eustathius sic scribit: Purpuream

mortem dicit Homerus, non solum eam quæ est ex sanguine, aut nigram, ut etiam fluctum purpureum: sed  
etiam eam quæ vno ictu infertur, ut etiā dicit Ælianus: narrans purpuræ tinctores vno manus ictu viuam  
conterere purpuram, ut sic pulchra sit purpuræ tinctura. Vnde etiam mors est purpurea, qualem passā fue-  
rit purpura quæ ipsa quoque vno ictu morte afficitur. Quanquam alludit etiam Clemens ad hominem il-  
lum diuitem qui vestiebatur purpura & bysso, mortuus autem est & sepultus in inferno. Norum autem es-  
se potest ex historia, quod quidam tinctor purpuræ, cum dolum admisisset in tinctura, dum ex more abdu-  
ceretur ad mortem, ad urbanum scomma citauit illud, ex Homero: Purpurea arripuit mors illum duraque

Lucæ 16.

parca. Vergilius verò Homerum imitatus, non mortem sed animam vocauit purpuream, dicens: Purpu-  
ream vomit ille animam. Vbinam optimæ nascantur purpuræ sic docet Plinius: Præcipuus hic Asiæ in  
Meningæ Aphricæ, & Getulo littore Oceani, in Laconica Europæ. Quantum autem laboretur in ca-  
piendis purpuris, earumque succo exprimendo & coquendo pulchrè Plinius, ubi inter cætera hoc di-  
cit: Quinis lana potat horis, rursus mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Ad quod alludens

Plin. lib. 9.  
cap. 36.

nos-  
ter Clemens, pannos purpuræ saniem ebibentes vocat auidos. Quanquam nonnulli, ut ait Athenæus,

Eodem 38.

non pannos, nec tincturam, sed ipsum animal dicunt esse αὐιδόν id est auidum & vorax. Vnde natum est pro-  
uerbium, Purpura voracior, quod ea, ut ait Plinius, lingua sua omnia deuoret Conchylia. Erant autem eo

Erasmus  
cent. 3. chil.  
2. 84.

tempore mulieres adeo in luxu immoderatæ, ut & purpuram adulterarent, & lineas vestes quæ erant alio-  
qui subtilissimæ & tenuissimæ, non amplius ex Ægypto, sed ex terra Hebræorum, seu ex Palestina & ex Ci-  
licia ad se importari curarent: Amorginas quoque & byssinas vestes per summum ludibrium ita immu-  
tarent, ut eo nomine non amplius appellarentur. Byssus autem & Amorgina erant genus lini tenuissi-  
mi & subtilissimi, ut scribit Iulius Pollux cap. 17. De his autem scribit copiosissimè Cælius Rhodig. antiq.  
lect. lib. 23. cap. 8. Hoc autē caput ita concludit Clemens, ut reprehensione dignos censeat eos qui ita se ge-  
runt, ut sua vestimenta sint seipsum pretiosiora. Cuius hanc dicit esse causam, quod quæ sint verè bona igno-  
rent, & quæ non sunt tanquam quæ sint falsā visione apprehendunt.

30

De calceatura.

Cap. XI.



**S**IMILITER autem in calceamentis quoque superba arrogantēque fœmi-  
na magnam ostendunt mollietē. Verè ergo turpia sunt illa sandalia, in qui-  
bus sunt aurea veluti donaria: quinetiam circumcirca clauos soleis insigere

aquum censent. Multa autem eis quoque amatorias salutationes imprimunt,  
ut vel per terram numerosè incedentes, meretricios spiritus in incessu insculpant. Valere

ergo sunt iubenda aureorum & gemmeorum sandaliorum vana artificia, & crepida At-  
tica & Sicyonia, cothurnique Persici & Hetrusci. Recto autem scopo, ut veritatis nostræ  
mos est, proposito, id quod est secundum naturam est eligendum: calceorum enim vsus est  
alius quidem ad regendos pedes: alius autem ad propulsandas offensiones, & à montanis  
asperitatibus plantam pedis conseruans. Sunt itaque mulieribus albi concedendi calcei, nisi  
iterineant: tunc autem eis unctis est utendum. Neque enim fœminam decet pedem osten-  
dere: & alioqui mulieri tener est sensus, ut facile ledatur. Viro autem pulchrè conueniunt

40 nullo habere calceos, præter quàm si militet: Calceatū enim esse, prape accedit ad id quod  
est, esse ligatum. Optimum quidem est genus exercitationis nudis uti pedibus, & ad sa-  
nitatem & ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas: quod si iter non in-  
grediamur, nec nudis incedere pedibus pati possumus, soleis utendum est: eas autem At-  
tici vocabant καὶ πῶδες, quod pedes, quantum ego coniicio, terræ appropinquarent. Tenuis  
ac simplicis calceaturæ testis sufficit Ioannes, qui dicebat se non esse dignum soluere corri-  
giam calciamenti Domini. Non enim curiosos aut superfluos habebat calceos, qui veræ  
philosophiæ typum ostendebat Hebræis. Hoc autem numquid aliud mysticè significet,  
ostendetur alibi.

καὶ οὐκ ὀλίγον  
νὸν μὲν  
distat ab eo  
quod est,  
καὶ οὐκ ὀλίγον.  
Lucæ 3.

## COMMENTARIUS IN CAP. XI.

**S**IMILITER autem in calceamentis. Primum ostendit quantus esset luxus & mollicies fœminarum in  
calceis. Calceorum autem varia erant genera: quædam dicebantur sandalia vel sandala, utrumque enim di-  
ci, ait Iulius Pollux: quod autem verti donaria, Græcè est ἀνὰ δῶνα, ea autem sunt, quæ sunt Diis dedica-  
ta.



Chil. 1. cēt.  
prou. 94.

Alexander  
ab Alexan.  
genialium  
dierū lib. 5.

Lucz 3.

ta. Ea in calceis ponere turpe est & indecorum. Ita etiam clauos in eis infigere ad ostentationem, & amatorias salutationes in eis inculpere, quæ meretricios spiritus, fastum, inquam, meretriciū incedendo ostendant: ea autem sunt reiicienda. Sed nec calceamenta esse oportet aurea aut gemmea. Sed nec cothurnis nec crepidis est utendum cuiuscunque sint nationis, est enim vitanda superbia & arrogantia. Erat autem cothurnus quadrangulus utrique pedi conueniens, & congruebat viris. Vnde natum est prouerbiū; Cothurno versatiliior, & ideo dictus est Theramenes cothurnus quod nunc ab his, nunc ab illis stans partibus, incertæ & dubiæ esset fidei. De quo vide Erasimum in prouerbiis. Crepidæ quæ Græcè dicuntur κρηίδες, à nonnullis autem Poëtis dicuntur πατίδες, ut dicit Pollux, erant παύρακι ποδῶματα, id est multiplices futura calceamenta: erant autem calceamenta militaria, quæ prius fuerat propria senatorum, deinde equitum, sicut etiam Mullei olim fuere calcei regum Albanorum, deinde Patriciorum, deinde Patriciis adempti traditi sunt mulieribus. Est autem calceorum duplex usus, vnus ad pedes regendos alius ad prohibendum ne quid pedes offendat. Hic ergo calceorum scopus est nobis proponendus: Mulieribus ergo, ut pedes regant, albis utendum est calceis, ab eis enim non est vlla pars nuda corporis ostendenda, quod si sit eis iter ingrediendum, cum sint molles & facile lædantur, ad vitandam offensionem vinctis calceis est utendum, nempe coriaceis: viris autem conuenit nudos esse pedibus, nec vti calceis nisi cum vel militant, vel iter ingrediuntur. Sed nec quibusuis calceis est eis utendum, sed tantum soleis: soleæ autem sunt calceamenta quibus plantarum calces in fine teguntur, habenis iuncta, cæteris prope nudis, ex autem Atticæ appellantur κνίμδες, quod pedes pulueri seu terræ appropinquant, dictæ à κνίς, quod est puluis & πῦς, quod pedem significat, quæ alio etiam nomine vocantur βλαύται & φαρμάκων ut dicit Clemens: Eis uti possunt viri etiam si iter non ingreditur, si nudis esse pedibus ferre non possint. Nudis autem esse pedibus melius esse probat Clemens ex crymo ποδῶματα. Calceus enim Græcè dicitur ποδῶμα, quasi dicas subligamētū: est enim calceus velut quoddam vinculum pedis, quod impedit, ne pes suo officio facile & expedite fungi possit. Sicut etiam diadema dicitur pannus quo regibus vincitur caput. Ad ostendendum quoque tenuem & frugalem oportere esse calceaturam, adducit id quod dixit Ioannes præcursor apud Lucam, se non esse dignum qui soluat corrigiam calceamentorum Domini. Nimis enim curiosos & superfluos non fuisse eius calceos, ex eo patet, quod ostenderet Hebræis typū veræ philosophiæ. Umbra enim & figura fuit per Moysen vsque ad Ioannem, ab Ioanne autem ostensa est ipsa veritas, nempe Christus, vmbis cessantibus & figuris quæ Christū venturū significabant. Huius alium quoque sensum dicit esse mysticum, quem se alibi dicit expositurum. In calceis autem fastum & superbiam adeo non probauit Christus, qui est ipsa veritas, ut suos discipulos instituens ne eos quidem calceamenta possidere voluerit.

### Quod non oporteat gemmas & aureum ornatum stupere & admirari. Cap. XII.

**G**EMMAS autem fuscas aut virides, & quæ ab externi maris aestu expelluntur, & quæ ex terræ ramenti deteruntur, admirari & stupere est puerile. In pellucidos enim lapillos, propriosq; ac peculiare colores, atq; vitra varia magno ferri studio, nihil est aliud quam stultorum hominum, qui trahuntur ab his quibus inest pulsans visio. Ita etiam pueri cum ignem aspexerint, splendore adducti ad eum feruntur, cum quam sit eum tangere periculosum, propter ignorationem minime aduertunt. Tales stultis mulieribus gemmæ sunt monilibus alligata, & inclusa torquibus, amethysti, & ceraunite, & iaspides, & topazion, & smaragdus Milefia, mercimonium pretiosissimum. Maximi autem pretij Margarita mulierum conclaue mirandum in modum per summam inuasit lasciuia: ea autem nascitur in quodam ostreo pinnis non absimili: magnitudo autem eius est quantus est permagnus piscis oculus: nec pudet miseras totum suum studium in hoc ostreo ponere, cum eis liceat sancta ornari gemma, nempe Verbo Dei, quod utique Scriptura appellat Margaritam, qui est pellucidus & purus Iesus, qui est in carne contemplator oculus, qui est ratio, qui perspicuus, per quem caro est pretiosa quæ aqua regeneratur. Illud enim ostreum in aqua natum carnem contegit: ex ea autem margarita concipitur. Ex sanctis autem lapidibus supernam Hierusalem fuisse constructam accepimus: & duodecim portas celestis ciuitatis, lapidibus pretiosis assemblatas, suscipiendam Apostolicæ vocis gratiam significare admittimus. In pretiosis enim lapidibus collocati sunt colores, sunt autem ij pretiosi: alia verò remanent terrestris materia: merito ergo symbolicè sanctorum ex his edificatur ciuitas. Ex inimitabili itaque flore lapidum, florem spiritus, ab interita scilicet alienam & sanctam substantiam, intellexere. Quæ ergo quid sit in Scripturis symbolicum non intelligunt, totæ lapidibus inhiant, & admirabilem illam defensionem afferunt. Quod Deus ostendit, cur non ute-

Apoc. 22.

**Match. 6.**

**1. Cor. 10.**

Rom. 12.  
Galat. 5.

Homer.  
Iliad.

Quique aurum gestans, in bellum, ut stulta puella,  
 Catena inornatus quidem studium, quod virtutis minime curam gerit, sed corpus sibi  
 venditum, boni et honesti studii conuerso ad vanam gloriam, est penitus expellendum.  
 Quae enim ea quae corpori non conueniunt, perinde ac si conuenirent, adiungunt, mendacii  
 meditationem, et consuetudinis fraudem ingenerant, non honestatem, simplicitatem, et  
 simulationis alienationem, et vere pueritiam, sed fastum, arrogantiam, mollitiem et

X ij

luxuriam contexunt. Iste verò veram pulchritudinem obscurant, auro eam adumbrantes, nec intelligunt quantum in se delicti admittunt, se innumerabilibus vinculis alligantes, quemadmodum dicunt apud barbaros, scelestos & maleficos homines auro vinciri. Hos captivos vinctosque æmulatæ esse videntur diuites mulieres. An non enim colli vinculum est torques aureus, moniliaque & quæ κατὰ τῆς vocantur, catenarum locum obtinent? quæ etiam lingua Attica eodem nomine, nempe δῆλως, hoc est, catena appellantur. Talarum autem compedes, indecorum in pedibus fæminarum ornamentum vocavit Philomon in Synephebo:

Pellucas vestes, quendamque compedem  
Aureum.

Cur ergo hic à vobis tantopere expetitur ornatus, nisi quòd vos velitis, ò fæmina, videri esse astricta compedibus? Nam si materia probrum eluit, est quidem hoc vitium quod minime interit. Atque mihi quidem videntur sua sponte vinculis alligatæ, gloriari de suis magnis calamitatibus. Ac fortasse etiam Poëtica fabula adulterium committentem Venerem dicit fuisse comprehensam eiusmodi vinculis, nihil aliud quàm hæc ornamenta, adulterij esse signa significans. Illa enim aurea quoque vincula fuisse dixit Homerus. <sup>1</sup> Iam verò non pudet eas apertissimè maligni symbolis indui. Quemadmodum enim Euam serpens decepit, ita etiam alias mulieres mundus aureus, utens esca serpentis figura, in probra furiose impellit, nempe muræulas quasdam aureas & serpentes ad decorem effingens.

μυραῖν ὄφις  
ornamenta  
muliebria.

Dicit itaque Comicus Nicostratus, catenas, monilia, annulos, armillas, serpentes, periscelides, elleborum. Summa autem cum earum ignominia omnem mundum muliebrem recensens Aristophanes ostendit in Thesmophoriazasis. Adducam autem ipsa verba Comici, quæ importunum vestra insolentiae fastum apertè arguunt: Mitras, redimicula, nitrum, & aciculam, pumicem, strophium, reticulum, posterius operculum, fucum, torquem, hypogrammata, triphocalasim, vittam, cingulum, institam, Teyphema, mulitiam, cython, baratron, encyclon, tunicam; quæ sunt autem horum non dicti maxima; diopas, dyalithon, plastra, molochion, botruchlidonè, fibulas, amphileas, monilia, pedicas, sigilla, catenas, annulos, cataplasmata, bullas, ligamenta, olisbos, sardia, ventilabra, elicteres.

Ego quidem defessus sum, & indignor, dicendo res eorum ornamentorum multitudine. Mihi autem venit in mentem admirari, quòd ea non enecentur, dum tantum onus baiulant. O curam valde inanem! O vanam & insanam gloriæ cupiditatem. Riti meretricio opes effundunt in probra ac dedecora, suaque improba & arroganti soliditate Dei dona corrumpunt & adulterant, artem maligni imitantes. Dominus autem in Evangelio cum diuitè qui in horreis & apothecis recondebat, & apud se dicebat, habes multa bona in multos annos reposita, comede, bibe, letare, apertè stultum vocauit, hæc enim nocte animam

Lucæ 12.

Cap. 1.

Exod. 32.

tuam accipiant: quæ ergo parasti, cuius erunt? Apelles pictor cum vidisset quendam ex suis discipulis pinxisse Helenam multo auro ornatam: O adulescens, inquit, cum nò passas pingere pulchrâ, pinxisti diuitè. Tales sunt Helene, quæ nunc sunt mulieres, nò vera pulchra, sed multis efficta & ornata diuitijs. Eis prædicit spiritus per Sophonium, argentum & aurum ipsarum non posse eas eximere in die iræ Domini. Eas autem quæ à pedagogo Christo erudiuntur, non auro, sed ratione & Verbo exornari conuenit, per quod solus apparet aurum. Beati quidem fuissent Hebraei veteres, si mundum mulierum abstulissent. Et abiissent, vel solummodo fudissent: nunc autem cum aurum bonum cõflasset, & in eo idola & idolatrias peccata admixissent, ipsi quidem nec ex arte, nec ex suo instinctu commodi quicquam ceperunt, expressissima autem figura nostras mulieres docuerunt, ut ab ornamentis abstinent. Quæ itaque cupiditas in aurum fornicatur, sit idolum quod digne examinatur: cuiusmodi soli

dem soli reſeruantur delitiæ, ut quæ ſint ſimulachrum, nō veritas. Hinc Verbum per prophetam Hebræos probris infectans: *Argentea & aurea, inquit, fecerunt Baal, ornamenta ſcilicet. Et aperte comminans: Et vindicabo, inquit, ſuper ipſam dies Baalim, in quibus ei ſacrificauit, & in aures ei appoſuit, & torques ſuos. Et ornatus cauſam ſubiungit, dicens: Et ambulauit poſt amatores ſuos, mei autem oblita eſt, dicit Dominus. Ipſi ergo improbo Sophiſtæ, diabolo ſcilicet, nugis dimiſſis, ne ſint huius meretricij ornatus participes, nec per ſpecioſum prætextum, idololatriæ crimen admittant.* Admodum ergo pulchre dixit beatus Paulus: *Mulieres, inquit, ſimiliter non implicaturis, vel auro, vel margaritis, vel veſte ſumptuoſa, ſed quæ decet mulieres profitentes pietatem, per bona opera ſeipſas ornantes. Earum enim ornatum iurè abeſſe iubet. Si enim ſunt pulchræ, ſufficit natura: non contendat ars contra naturam: hoc eſt, fraus minimè litiget cum veritate. Sin autem ſunt natura turpes, ex ijs quæ ſibi applicant, quod non habent arguunt. Eas ergo quæ Chriſto ſeruiunt, conuenit amplecti frugalitatem. Frugalitas enim reuera curam gerit ſanctitatis, ut quæ ea quæ redundant, & ſunt immoderata, exæquet & per qualibet, qui ex ſuperuacaneis capitur uſum percipiat. Quod enim eſt frugale ac tenue, ut ipſum etiam nomen indicat, non eminet, neque ulla in re in molem aſſurgit aut intumeſcit, ſed eſt vniuerſum planum, lene, æquale, & minimè ſuperfluū, & ea de cauſa ſufficiens. Eſt autē ſufficientia habitus quidam qui ad ſuum finem peruenit, ita ut neque quid deſit, neque redundet. Eorum autem mater eſt iuſtitia: nutrix autem, virtus ea quæ Græcè dicitur αὐτοπρῆξια quæ eſt per quam contenti ſumus: ea igitur eſt habitus ijs quæ oportet contentus, & qui per ſe ea acquirit quæ ad beatam vitam conferunt. Sit ergo in veſtrarū manuum carpis ſanctus ornatuſ, quæ facilè impertitur communicatio, & familiæ adminiſtrandæ opera. Qui enim dat pauperi, ſeneratur Deo, & manus fortium ditescunt. Fortes vocat eos qui pecuniam contemnūt, & qui ſunt ad communicandum & largiendum faciles. In pedibus autem appareat impigra alacritas ad benefaciendum, & ingreſſus ad iuſtitiam. Torques autem & catenæ ſunt pudor & modeſtia: talia Deus fundit monilia. Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & mortalis qui vidit prudentiam, dicit ſpiritus per Solomonem. Eius enim eſt melior mercatura quàm theſauri auri & argenti. Eſt autem pretioſis gemmis pretioſior: hac eſt enim verum ornamentum. Eis autem non perforantur aures præter naturam, ut aureæ ab eis in aures dependeant: neque enim fas eſt vim afferre naturæ præter id quod voluit. Non alius autem fuerit melior aurium ornatuſ, deſcendens ad meatuſ qui ſunt ſecundum naturam, quàm vera Catecheſis, hoc eſt, quæ per auditum ſuſcipitur inſtitutio. Oculi autem verbo inuncti, & aures ad ſenſum perforatæ, diuinarum rerum auditorem & ſanctarum rerum contemplatorem efficiunt, Verbo verè vcrām oſtendente pulchritudinem, quam oculus non vidit, nec auris priuſ audiuit.*

Oſec 2.13.

1.Tim.2.

Alros frugalis &amp; tenuis.

iuxta ſufficiens, à iuſtitia, quod ſignificat peruenio.

Prouerb.3.

Eſaiæ 64. 1. Cor. 14

## COMMENTARIUS IN CAP. XII.

*GEMMÆ autem ſufcæ aut virides.* Gemmæ omnes ſeu pretioſi quos vocāt lapides, aut ex aſtu maris expelluntur, aut ex tectis tamentis deteruntur. Eas autem quā ſtultū ſit admirari, & ad eas magno ferri ſtudio quā ſit ſtultum, oſtendit ab infante accepta ſimilitudine. Ardentem ignem vidētes infantes, ad eum accedunt, periculi minime conſiderātes: ita ſtulti trahūtur à colore gēmarum in oculos incurrite, dum nō animaduertūt quid indo ſit euenturū. Eo autem vitio maximè laborant mulieres. Impotentia enim muliebri eo proceſſum eſt veſaniæ, ut maximos induta cultus, purpuraq; & auro ac gēmis redimitæ procederēt: armillas annuloſq; in digitis aureos, colloque monilia, & catenas circa latera margaritis inſerta, in auribus vero vniones & cylindros ad oſtentationē luxus ferrent. In iis quas hic enumerat gemmis explicādis, cūm & à Plinio ſint ſatis deſcriptæ, nō eſt quod immorer. Futurū enim eſſet πᾶσι μακρόν & ἰσχυρόν longius. Hoc tantum dicam de Smaragdo, quem Mithridatē Clemenſ dicit eſſe pretioſiſſimū mercimoniū. Pliniū, cum alioquī eorum duodecim genera enumeret, & nobiliſſimū dicat eſſe Scythicū, Mileſij ne meminiffe quidē, Margaritas autē eſſe maximæ pretij, eſt extra omnē controuerſiā. Sic enim ſcribit Plinius: Principiū culmēq; omniū rerū pretij margaritæ tenent. Theophraſtus quoque Arhenæo ſic ſcribit in lib. de lapillis. Inter lapillos qui maxime ſunt in pretio connumerantur etiam Margaritæ, natura pellucidæ, ex quibus pretioſiſſima con-

Alex. gen. dierum lib. 5. cap. 18.

Plinius. lib. 27. per totum, &amp; lib. 9. cap. 36. Plin. lib. 9. cap. 35. Athe. Dei. 3. cap. 8.

Eustath. in  
Homer.  
Plin. lib. 9.  
cap. 35.

Ioan. 1.  
1. Petr. 2.

Plin. lib. 11.  
cap. 3.  
Idem lib. 7.  
cap. 2.

Instit. de  
publ. iud.

ficiuntur monilia. Nascuntur in ostreo quodam pinnis similimo, sed minore: quarum magnitudo est quætas  
oculus piscis satis magni. Dicit deinde paulò post idem Arhenæus ex Androsthenes in Indica navigatione.  
Lapillus in ipsa ostrei carne nascitur, non aliter atque grando solet in fuilla. Plinius quoque scribit ex tra-  
ditione Ine, ipsum vnionem in carne ipsa esse grandini similem. Fortasse autem dicta est Græcè *μυρρίνη*  
*ἀπὸ τῆς μύρτου*, quod significat splendere, est autem & lingua cōmuni masculini generis, & Attica fœminini: in  
nostris autem Euangelis neutri. Idem tamen Plinius, qui dicit vnionem in ipsa carne esse grandini simi-  
lem, dicit Margaritam apud Romanos solum vocari vnionem: Dōs, inquit, omnis est in candore, magnitu-  
dine, orbe, lauore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiuntur indiscreti. Vnde no-  
men vnionum Romanæ scilicet imposuere delitiæ. Nam apud Græcos non est, nec apud barbaros inuen-  
tores eius aliud quam margaritæ. Ex quo liquet Margaritas dictas esse vniones per antiphrasim, quod om-  
nes sint indiscretæ. Cum autem Margarita nascatur in ostreo, pudore, inquit, debet affici mulieres, quod  
malint totum studium suum ponere in ostreo, quam sancta gemma ornari, nempe Verbo Dei qui est Iesus,  
qui in Scriptura dicitur Margarita. Christus enim est pretiosa illa margarita, quæ quærēs Margaritas omni-  
bus venditis emit negotiator, Christo autem ornatur qui Christum induit, Christum autem induit qui in  
Christo baptizatur. Baptizati autem caro per regenerationem, nempe per Iesum quo vestitur, pretiosa  
redditur. Ostreum enim, id est corpus, est veluti quoddam vas fictile, dum est in aqua qua abluitur, carnem  
regit, ex carne autem nascitur margarita, per Christum enim quo induitur Christianus efficitur margarita,  
per Margaritam. Merito autem Iesus dicitur Margarita, ut qui sit pellueidus & purus. Quidni enim dica-  
tur pellucidus, qui est ipsa lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum? Purus quoque  
appellatur, qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Is est etiam in carne contemplator  
oculus: sicut enim Margarita in ostreo est in carne oculus: ita Verbum caro factum est oculus in carne,  
est, inquam, Iesus humanam contemplans naturam, eiusque motus misericordia, & pretiosa sua carne & san-  
guine ei dans salutem. Ex his Margaritis & aliis lapidibus pretiosis, qui recensentur in 22. Apocalypsis Io-  
annis, constat superna illa Hierusalem cælestis, & duodecim illæ portæ quæ significant suspiciendam Apo-  
stolicam gratiam. Sunt enim hæc omnia symbolicè & mysticè intelligenda. Sicut enim si à pretiosis lapi-  
dibus tollas colores qui sunt pretiosi, quidquid restat plane est terrestris materia: ita supernæ illius ciuita-  
tis ex pretiosis lapidibus constructio, est intelligenda mysticè & symbolicè, à qua si spirituales tollas alle-  
goriam, nihil restabit quod ullam spirituales afferat ædificationem. Ex inimitabili enim illo flore lapidum,  
est intelligendus flos spiritus sanctæque & ab interitu aliena, nempe immortalis substantia. Quis sit autem  
mysticus horum sensus, vide apud eos qui in Apocalypsim scribere commentarios, maxime autem apud  
Rupertum Abbatem. *Quæ ergo quid sit in scripturis.* Quæ de gemmis & lapidibus dicuntur in Scriptura,  
sunt symbolicè & allegoricè intelligenda, mulieres autem quæ soli adhærent literæ spreto sensu allego-  
rico & mystico, omne suum studium conferunt in gemmas, easque stupent & admirantur, hanc interim  
pro se afferentes deffensionem, quod eis sit vtendum iis quæ Deus fecit, fecit autem omnia ad vsum homi-  
num. Ad quæ respondet Clemens, quæ sunt quidem necessaria, ea esse aperta omnibus: quæ autem non  
necessaria, ea esse absconsa & remota ab oculis hominum. Omnia quidem esse hominibus donata & con-  
cessa, non tamen semper expedire ut eis vtantur. Deum produxisse genus humanum aptum ad societatem  
& communicationem & ad elargiendum pauperibus. Cuius quidem ipse prior dedit exemplum qui ver-  
bum suum omnibus suppeditauit: omnia esse communia, ut quæ sint per charitatem communicanda: cum  
esse perfectum qui proximum suum diligit sicut seipsum. Quod autem dicit Clemens de formicis aurum  
effodientibus, id ipsum his verbis dicit Plinius, loquens de formicis Indicis: Aurum ex cauernis egerunt  
terræ, in regione septentrionalium Indorum qui Dardæ vocantur. Idem sic de Gryphibus; Sed & iuxta eos  
qui sunt ad Septentrionem versi, haud procul ab ipso Aquilonis exortu, specuque eius dicto, quem locum  
Gesglitron appellant, produntur Arismapi vno oculo in fronte media insignes, quibus assidue bellum esse  
circa metallâ cum Gryphis, ferarum volucris genere, quale vulgo traditur, eruenta ex cuniculis aurum mira-  
celeritate, & feris custodientibus, multi, sed maxime illustres Herodotus & Aristæus proconnesius scribunt.  
Quod autem dicit absconsum aurum & lapides apud nos scrutari qui sunt damnati capitis, id sumptum est  
ex iure ciuili. Capitalia iudicia dicimus, inquit Iustinianus, quæ vltimo supplicio afficiunt homines, veluti  
aquæ & ignis interdictione vel deportatione, vel metallo. Damnabatur autem aliqui ad metallâ fodien-  
da, aliqui autem ad fodiendos lapides. Porro autem elemosynam dare pauperibus veras esse dicit delicias,  
& pretiosum thesaurum. Nihil enim est iucundius quam amicis conciliare beneficiis, neque vilius est præ-  
tiosior thesaurus, quam qui in cælis est reconditus. Quod autem in libidines, profunditur & voluptates, id  
simul & perit & exitio afficit. *Scio enim Deum potestatem nobis vsus dedisse.* Vult quidem Deus nos uti iis  
quæ dedit, sed ita ut non excedamus ea quæ sunt necessaria, & statuamus vsum nobis esse communem cum  
aliis. Melius est sumptum facere in homines quam in res inanimas. Non tantum prosumt agere & possessiones,  
quantum de aliis bene mereri. *Restat ut illud quoque dissoluamus.* Respondet tacite obiectioni. Dicit enim  
posset, si omnes sectentur ea quæ sunt vilia & frugalia, quis vteretur iis quæ sunt sumptuosa & magnifica?  
Respondet ergo iis vsurors esse homines, si iis ita vtantur, ut non sit nimium ipsorum in ea studium, nec tā-  
quam sit in ipsis rebus magna differentia: hoc facile præstât qui sunt frugi & temperantes: si non sint, pauci  
enim sunt eiusmodi, superuacaneis relectis persequantur ea quæ sunt ad vsum necessaria. Sunt autem ea pa-  
ratu facilia. *In summa ergo mundana.* Cōcludit superfluum ornamentum à mulieribus procul esse amandan-  
dum, & statuendum, sicut plantæ & animalis pulchritudinē esse ipsius virtutē, ita etiam hominis. Iustitiā, tem-  
perantiā, animi magnitudinē, & pietatem & cetera esse virtutē hominis. Ipsam autē virtutem esse *καλόν*, id  
est quod est pulchrum & honestum. Pulchrum autē & honestum esse internū hominis ornamentum. Eo orna-  
mēto ornatas debere esse mulieres, mūdā autē procul amādare ornamenta, quæ sunt tanquā mūdi puella-  
rum, ut quæ debeāt etiā ipsi mundo renunciare. Mūdus autē, sicut etiā Græcè *κόσμος*, & ornamentum significat,  
(vnde etiā apud Iuriconsultos est mundus muliebris) & hanc vniuersitatis machinā. Dicitur etiam mundus  
in scripturis



- in scripturis externa illa creati mundi species ac figura, in qua qui mentem defigunt æternorum obliui, & in rebus temporalibus immersi, ad Deum non aspirant. Huic autem mundo renūciant, qui tanquam peregrini per vitā huius seculi transeuntes, æternam inquirunt patriam, & vnum sibi scopum nempe Deum, proponunt. Tales sunt mulieres quæ sunt *ῥησὶμοὶ*, id est honestæ, & virtutibus ornatae, quæ & mundi ornamenta, & ipsum mundum valere iubentes, ad Deum ipsum toto animo contēdunt. Ex autem sunt pulchræ non quæ auro & gemmis sunt ornatae, nec eæ quæ sunt diuites. *Iam verò milites quoque volunt.* Quod *χρυσόφοροι*, id est aurum gestare, seu auro ornari non conueniat militi, hinc constat quod omnia fere militis epitheta, non ex auro, sed ex ferro sumpta sint. Dicuntur enim *ἀρχιμαχοί*, id est bellatores, & *ἀρχιμαχοί*, id est à cuspide, & *ἐνερμίδες*, id est à ferreis ocreis, & ab armis *ἐνοπιοί*, id est bene armati: vt notauit Eustathius in 1. Rhaps. Iliadis. Pulchrè certe Antiochum illudit Annibal. Cùm enim ei suum ostendisset exercitum, fulgentibus atque adedò aureis & argenteis armis instructum, rogassetque ecquid putaret eos suffecturos Romanis. Puto, inquit, etsi sint auarissimi. Non est ergo militum aurum gestare, sed ferrum. Martis certe epitheton, non est *χρυσός*, id est aureus, sed *χαλκός*, id est æneus. Venus autem & Latine aurea, & Græcè *χρυσή*, appellatur ab Homero, & Vergilio. Dicta est autem aurea, vel quod sit pulchra, aurum enim pro pulchro sæpe ponitur, vel quod aurum gestet: hoc enim est mulierum. Et ideo Homerus irrisit virum qui aurum gestat tanquam puella. Hæc Eustathius & multa alia quæ ad hanc rem pertinent in v. Rhapsodia Iliadis. *Ceterum ornatu quidem studium.* Non est corpus ornandum, sed animus, animi autem ornamenta sunt virtutes. Ornamenta verò corporis quæ sprete virtute conuertuntur ad vanam gloriam, superbiam ingenerant, fastum & arrogantiam, non honestatem, simplicitatem, & Christianam pueritiam. Christianam, inquam, pueritiam. Regnum enim cælorum non intrat Christi discipulus, nisi puero fuerit similis. Mulieres autem, quæ vt videantur pulchriores, se aureis ornant ornamentis, tantum abest, vt quod volunt assequantur, vt veram obscurēt pulchritudinem, & multis alligatae vinculis sint Barbarorum captiuis similes qui auro vincuntur. Ij certe, quantumuis sit pretiosæ quibus sunt vincti materiae, sunt tamen & vincti & captiui. Itaque nec mulierum minus est vitium, nec ex eo eluitur probum quod sint eis torques, monilia, & catenæ aureæ. Sint quamuis aureæ compedes, sunt tamē compedes, & quamuis videatur minus dura seruitus, est tamen seruitus, quæ est eo molestior quo diuturnior. Hinc est prouerbum Aureæ compedes, quod de iis dicitur quibus suæ nō sunt ingratae miseræ. De eo vide Erasmus in prouerbio, Aureæ compedes. Apud nonnullos autem barbaros, vt apud Arabes fœlices tanta fuit olim auri copia, vt ornamenta aurea non tantum mulieres, sed etiam viri deferrent torquibus collum ornantes, armillis manus, aures more Persarum inauribus. Hæc Munsterus ex Strabone. Cùm ergo auro ita abundarent, est satis probabile captiuos vilius auro vinctos fuisse quam ferro. Vbi nam autem hoc legerit Clemens, non possum diuinare. Quod autem talares compedes vocauit Philæmon id esse puto quod dicit Plinius. At Hercule Plin. lib. 23. idem tu Brute mulierum pedibus aurum gestari taciisti. Inter muliebria autem ornamenta enumerat Pol- cap. 3. lux, *καθημέριος*, id est *καθημέριος*, quod est demitto. Idem autem vult esse Clemens *καθημέριος*, quod *αλύστες*, quod catenas significat. Veneris autem cum Marte in adulterio depræhensæ fabulam, vide apud Homerum: ex Hom. 9. qua colligit Clemens vincula illa aurea, erant enim catenæ aureæ, fuisse signa adulterij. Eius autē ampliorē mythologiam, vide apud Eustathium ipsius interpretem. *Iam verò non pudet.* Inuehitur in mulieres quod vterentur vestimentis, quæ malignum seu Diabolum significabant. Nam vt serpens in Genesi significat Diabolum qui Euam decepit, est enim serpens Diaboli symbolum: ita etiam mundus muliebris vtens serpentis figura tanquam escā, dum inducit mœrenas & serpentes, ita enim vocabantur quædam vestes ad ornamentum, eas impellit ad probra & dedecora. De iis autem quæ hic enumerantur vestibus, cum nec extet qui citatur Nicostratus Comicus, nec Themophorizula Aristophanis Comœdia sit integra, quo fit vt in ea pauca inueniantur vestes quarum hic meminit Clemens, satius duxi de iis tacere, quam nihil oportuū dicere, maxime cum quidquid de iis dici potest, quod tamen est parum, id ex Iulio Polluce, & ex Lazaro Bayfio de re vestiaria sit sumendum. Neque verò est mirandum, quod plurimā vestium nomina quæ olim fuerunt apud Græcos hodie interciderint, cum videamus nostra hac tempestate non solum vestimenta, sed etiam ipsa eorum nomina quotidie mutari. *Admodum ergo pulchrè dixit beatus Paulus.* Mulierum ornatu esse decet pietatem & bona opera. Quod autem eas aliis ornamentis vt non oporteat per dilemma sic probat. Aut sunt pulchræ aut turpes. Si sunt pulchræ frustra aliquid additur quo videantur pulchræ: nec oportet artem cum natura contendere. Sin autem turpes, tantum abest vt artificiosus ornatu eas reddat pulchras, vt ostendat potius quid eis desit. Porro autem mulieres quæ Christo seruiunt oportet vitare luxum, esseque frugales & contentas eo quod sufficit. Id autem quod sufficit, quod Græcè dicitur *μακρόν*, ad eum finem quo opus est peruenit, & neque plus habet neque minus, quam satis sit. Habitus autem quo tales sumus dicitur *αὐτάρκεια*, id est sufficientia. Eius mater est iustitia: iustitia enim unicuique quod suum est tribuit. Nutrix autem eius est *αὐτάρκεια*, per quam à nobis solum pendentes externa præsidia non quarimus, vt qui ex nobis ipsis contenti simus, & non plura querentes quam opus sit, vitam beatam nobis comparamus. Sed ne videatur penitus omnia tollere ornamenta, enumerat nonnulla quæ non sunt reiicienda. Atque primum quidem dicit Carporum mantum sanctum esse ornamentum, in pauperes elargitionem & elemosinam, & in familia administranda prudentiam. Fortium autem manus diuites reddere; Diuites, inquam, in bonis operis. Carpus autem qui est Græcè *καρπός*, ab Aristotele dicitur nodus, quo cum brachio Arist. lib. 1. de hist. ani. manus coniungitur. Sua quoque ornamenta habent pedes ad beneficiendum, alacritatem, & ingressum in viam iustitiæ dum non abeunt in conciliū impiorum, & non stant in via peccatorum. Sunt etiam alia ornamenta quæ minime sunt reiicienda, imo verò amplectenda, pudor, & modestia, & sapientia quæ est quibusuis gemmis prætiosior. Habent etiam oculi à Verbo vncti sua ornamenta, nempe rerum à Deo creatarum contemplationem, & aures, non aureas inaures, neque gemmas ab eis pendentes, sed Catechesim, & Ef. 4. diuinam quam audiunt institutionem. Quo fit vt verbum eis veram ostendat pulchritudinem, quam nec 1. Cor. 2. oculus vidit, nec auris audiuit.



# CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI PÆDAGOGI

### LIBER TERTIVS.

#### CAPITA LIBRI TERTII PÆDAGOGI.

**D**E vera pulchritudine.  
 Quòd non sit cultu vtendum.  
 Aduersus viros qui se colunt.  
 Cum quibusnam sit habenda consuetudo.  
 Quomodo in balneis se gerere oporteat.  
 Quòd solus Christianus sit diues.  
 Quòd pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas.  
 Quòd similitudines & exempla, sint rectæ doctrinæ pars maxima.  
 Quòd gymnasia quoque sunt eligenda iis qui verbo & rationi vitam agunt consentaneam.  
 Optimæ vitæ compendiosa pertractatio.  
 Brevis optimæ vitæ similiter pertractatio.  
 Hymnus sancti Clementis de Seruatore Christo.

Cap. 1. 10  
 Cap. 2.  
 Cap. 3.  
 Cap. 4.  
 Cap. 5.  
 Cap. 6.  
 Cap. 7.  
 Cap. 8.  
 Cap. 9.  
 Cap. 10. 20

#### De vera pulchritudine. Cap. I.



**S**T<sup>a</sup> ergo, ut videtur, disciplinarum omnium pulcherrima & maxima, seipsum nosse: si quis enim seipsum norit, Deum cognoscit; quòd si Deum cognoscet, ei assimilabitur, non aurum gestans, nec talarem vestem ferens, sed benefaciens, & quàm paucissimis fieri poterit indigens. 30  
 Solus autem Deus nulla re omnino indiget, & maxime quidem gaudet, quādo videt nos mentis ornatu mundos: deinde & eo, qui castam corporis vestem, nempe moderationem & temperantiam complectitur. Cum sit itaque anima triplex genere: intelligentia, quæ ratiocinandi facultas appellatur, est homo internus, qui huic homini qui videtur, imperat, eum ipsum autem alioqui Deus agit. Ira autem quæ est fera & immanis, haud ita procul à furore habitat. In varias autem formas se mutans ter- 40  
 tia est cupiditas, quæ plusquam Proteus marinus demon varius, nunc hanc, nunc illam, nunc aliam figuram suscipit, & ad libidines, stupra, & adulteria allicit,

Homer.  
 Odyll.

Efficiturque leo primum, cui barba decora est.

Cultum & ornatum adhuc ferens. Virum autem esse, barbae pili ostendunt:

Sed post illa draco, vel pardus, sus quoque magnus.

Prolapsum est nimium cultus studium ad intemperantiam. Valentem itaque feram homo non præ se fert amplius:

Humida lympha, arbos ramisque fit alta proceris.

Effunduntur affectiones, obruuntur voluptates, flaccescit pulchritudo, & citius quam folia humi decedit, quando amatoria eius petulantiae procellæ expirauerint, & priusquam venerit Autumnus, marcescit & interit. Omnia enim fit cupiditas, & omnia effingit, & vult fucum facere, ut occultet hominem: homo autem ille, cum quo ratio & verbum habitat, non variatur, non fingitur, formam habet rationis, Deo assimilatur, pulcher est, non ut pulcher videatur colitur. Vera est pulchritudo, est enim Deus: Deus autem ille fit 60  
 homo, quoniam Deus vult. Rectè ergo dixit Heraclitus: Homines dii, dii homines: ratio enim hæc est evidens mysterium. Deus in homine, & homo Deus: & voluntatem Patris intercessor efficit. Intercessor enim est Verbum seu ratio, quæ est communis ambobus. Dei quidem filius, seruator autem hominum: & illius quidem minister, noster autem Pædago-  
 gus. Atque cum caro quidem serua sit, quemadmodum testatur Paulus, quomodo quis-  
 quam iurè

Philipp. 2.

quam iurè ancillam lenonis instar exornauerit? Quòd enim id quod est carneum, sit serui forma, dicit de Domino Apostolus, eum seipsum exinanivisse serui forma accepta, exter-  
num hominem servum appellans priusquam servivisset, & carnem suscepisset Dominus. Misericors autem Dominus, ipse carnem effecit liberam, cumque ab interitu acerbæque & latifera servitute liberasset, incorruptionem ei adiunxit, sanctum hoc & æternitatis or-  
namentum carni, immortalitatem videlicet, apponens. Est autem alia quoque hominum  
10 pulchritudo, charitas: Charitas autem, ut ait Apostolus, est patiens, benigna, non amala-  
tur, non agit perperam, non inflatur. Perperam enim agere dicitur cultus, qui superfluita-  
tem & inutilitatem apertè indicat. Et ideo subiungit: Non indecorè se gerit. Indecora  
enim est aliena, & quæ non est secundum naturam, figura: quæ autem ficta est, est aliena.  
Quod quidem apertè explicat, dum dicit: Non querit quod non est suum. Quod enim  
proprium est eius, est veritas. Vocat itaque quod suum est. Quod autem est alienum qua-  
rit nimium ornatus studium, ut quod sit remotum à Deo, ratione, & charitate. Ipsum au-  
tem Dominum fuisse aspectu deformem, testatur spiritus per Esaiam. Et vidimus ip-  
sum, nec habebat speciem nec pulchritudinem, sed species eius vilis, diminuta præ homini-  
bus. Quis est autem Domino præstantior? Sed non carnis pulchritudinem quæ visione  
apprehenditur, sed veram animæ & corporis ostendit pulchritudinem: anima quidem, be-  
neficientiam: carnis verò, immortalitatem.

Hebr. 2:

1. Cor. 13.

Cap. 33.

## COMMENTARIUS IN CAP. I.

30 EST ergo, ut videtur, disciplinæ omnium pulcherrima. Plinius naturalis historia lib. 7. Mortales, inquit, Plin. lib. 7.  
oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando literis au-  
reis, quæ sunt hæc: Nolle se quenquam, & nihil nimium cupere, comitemque animi alieni atque hostis esse mi-  
seriam. Et hoc quidem præceptum varij variè interpretantur. Clemens autem pulcherrimam hanc esse di-  
cit doctrinam, quod qui se novit, Deum novit. Nam cum homo factus sit ad Dei imaginem & similitudi-  
nem, si novit imaginem, novit etiam id cuius est imago. Quod si Deum novit & est ei similis, est similis in  
iis quæ sunt eius. Eius autem est nullius egere, omnibus benefacere, & pulchrum esse. Cum autem fieri non  
possit ut homo nullius egeat, is certè ad Dei similitudinem maximè accedit, qui paucis contentus minimis  
indiget. Et Deus quidem benefacit omnibus qui omnia fecit, & Solem suum ortiri facit super bonos &  
malos: Dei autem est similis qui suis beneficiis bene meretur de hominibus, & bona quæ sibi à Deo data  
sunt, distribuit & impertit pauperibus. Et Deus quidem per se & absque ullius rei adminiculo est pulcher:  
40 pulcher autem est homo, si mente est honestus & ornatus, & vestem corporis, nempe carnem moderatio-  
ne ornet & temperantia. Quod quidem & eum, quoad eius fieri potest, reddat Deo similem, & ipsi similem  
Deo valde gratum. Porro autem cum sit Deus incorporeus, constet autem homo ex anima & corpore, non  
corpore sed anima homo Deo sit similis oportet, cuiusmodiunque ea sit similitudo. Sed neque tota ani-  
ma potest Deo esse similis. Nam cum anima quantitas unica, sit triplex facultatibus, nempe mente seu ratio-  
ne ac intelligentia, vique irascendi, & potestate concupiscendi, sola ratio est anima Deo similis. Nam ut  
Deus mundum, quem ex diuersis ac discrepantibus constantem Verbo seu ratione constituit, Verbo quo-  
que seu ratione regit: ita etiam quæque & cupiditatem quæ ad bellarum naturam magis accedunt, ratio-  
nis imperium regit & moderatur. Ea autem quæ regit & imperat ratio dicitur homo internus: externus  
50 autem est is qui foris apparet, extrinsecus enim cernitur ira & cupiditas. Ille ipse autem homo internus, qui  
regit externum, à Deo agitur & regitur. Atque ex duabus quidem illis facultatibus quibus impetatur ratio,  
ira quidem est adeò efferrata, ut non multum absit à dolore. Cupiditas autem se vertit in omnes formas &  
figuras. Hoc ita esse constat, si ea sint seiuncta à ratione. Sin vero interna in homine dominetur ratio, in eo  
est vera hominis forma, per quam Deo assimilatur, & sit homo Deus, & est pulcher, cum in eo sit Deus qui  
est ipsa pulchritudo. Hinc colligit non esse mirum si & homo fiat Deus, & Deus homo. Quod mysterium  
non ignorasse dicit Heraclitum. Est enim Verbum seu ratio utriusque nempe & Dei & hominis interces-  
sor: Dei quidem filius, hominis verò Servator, Dei minister, hominis autem Pedagogus & magister. Quan-  
quam etiam si Dei est minister, non est ratione ideo, ut voluit Aristoteles, minor parte, idem enim est etiam fi-  
lius: neque ministerium quempiam arguit esse minorem. Sunt magistratus ministri populi, non ideo tamè  
60 sunt populo minores, sed maiores potius. A Deo iustum, id est à patre, creat Verbum, sed ipsum Verbum  
est Deus, & uterque simul cum Spiritu est vnus Deus. Non est servus patris Verbum Dei quod se exinanit  
& serui formam accepit, id est carnem hominis, quæ libertatis donat, & a ligno secat ab incorruptione.  
Ea si adhuc sit serva, non est tanquam à lenone ornanda ornatu meretricio: sin autem est liberata, pulcher-  
rimum eius ornamentum est immortalitas. Atque in hoc quidem consistit hominis pulchritudo quæ sita  
est in anima, quod ratio quidem imperat, ira autem & cupiditas obediunt. Est etiam alia quoque pulchri-  
tudo hominis, nempe charitas. Qualis autem ea sit exponit Paulus, primæ Epistolæ ad Corinthios: Sunt  
autem quæcunque de ea dicit, vera, non ficta & adfectiva pulchritudo hominis. Sunt enim nativa & non

extrinsecus petita ornámenta. Hic autem est aduertendum id quod est apud Paulum; Charitas non quærit quæ sua sunt, sed quæ alterius, Clementem, sicut etiam nostra habet versio legere; Charitas quærit quæ sua sunt, non quæ alterius. Quod quidem ipsa satis indicat sententia.

Quòd non sit cultu vtendum.

Cap. 11.

**N**ON<sup>a</sup> externi ergo hominis aspectus, sed animus probitatis ornamento est ornandus. Dici potest, ornandam quoque esse carnem ornamento continentia. Ista autem non animaduertunt, dum colunt id quod est extrinsecus, quæ intus<sup>10</sup> in profundo sita sunt, esse planè inculta, horrida & sterilia: cuiusmodi sunt etiam ornámenta Ægyptiorum, apud quos templa, & porticus, vestibula ac luci magnificè instructi, eorúmque atria multis columnis sunt cincta: parietes autem lapidibus externis & artificiosè depictis resplendent, ita ut nihil desit: ades autem auro, & argento, & electro collucet, & ex India ac Æthiopia variis fulgentibus lapillis: adyta vero auro intextis obumbrantur peplis. Sed si penetralia templi ambitus subieris, & ad eius quod est præstantius spectáculum properans, imaginem quæ templum habitat quæseris, sacerdos quispiam ex iis qui in templo sacrificant graui & venerando vultu aspiciens, & Ægyptiorum lingua Pæanam concinens, cum veli aliquantum contraxerit tanquam Deum ostensurus, abundè nobis suppeditat occasionem irridendi numinis: neque enim intus inuenietur Deus qui quærebatur, ad quem festinabamus, sed felis, vel Crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua alia eiusmodi belua, quæ templo quidem est indigna, sed antro, spelunca, ac cæno magis congruit. Apparet Deus Ægyptiorum, belua, quæ super vestem stragulam purpuream volutatur. Ita etiam mihi videntur fœminæ quæ aurum gestant, & in crispandis<sup>30</sup> crinibus exercentur, & in genis ungendis, oculisque pingendis, & pilis tingendis versantur, & aliam molitiem arte improba persequuntur, carnalem ambitum ornantes, & verè Ægyptios imitantes, infelices amatores attrahere. Sed si quis veli templum aperuerit, vitam inquam, vestem, aurum, fucum, tincturam, & quæ eis sunt intrita & incrustata, hoc est, velamentum quod est ex eis contextum, tanquam illic veram inuenturus pulchritudinem, rectè scio eum esse abominaturum. Neque enim Dei imaginem intus inueniet inhabitantem, quam est consentaneum: sed loco eius adultera & fornicatrix animæ occupauit adytum, & vera esse bestia conuincetur, fucis scilicet intrita & incrustata simia: & seductor ille serpens, mentis exedens intelligentiam, per gloriæ cupiditatem pro spelunca habet animam, & cum exitiabilibus venenis omnia impleuerit, & erroris sui virus eructauerit, mulieres quæ sunt iunctæ matrimonio in meretrices transformat hic Draco, fungens lenonis officio: non est enim mulieris quæ nupsit, sed meretricis, illud nimium sui ornandi studium. Quæ quidem mulieres, domus apud maritos seruanda, administrandæque familie curam gerunt exiguam, sed soluta mariti crumena, quæ eis suppeditantur, conuertunt in suas cupiditates, ut quòd pulchra videamur multos testes habeant: & ornandi artificio totos dies assidentes vacant, ære emptis mancipiis. Carnem ergo ut quæ sit visu iniucunda, mollem & suauem reddunt: & interdum quidem in thalamis versantes, arri ornandi affixæ sunt, ne floridis coloribus depictæ deprehendantur: vespere autem tanquam ex antro ad lucernam prorepat hæc adulterina pulchritudo. Nam & ebrietas, & lux exsior & paulo obscurior, incrustationi earum opem ferunt. Atque eam quidem, quæ<sup>60</sup> suos pilos reddebat flauos, Menander Comicus domo arceat:

At nunc recede ab his ædibus: nam fœminam

Pudicam non decet facere flauos pilos,

Sed neque genas fucare, nec oculos depingere.

Non intelligunt autem misera, se propriam perdere pulchritudinem, dum externam inducunt.

ducunt. Summo itaque mane se lacerantes & extendentes, variisque ac confusis mixtionibus effringentes, viuum quidem cutis colorem refrigerant, carnem autem venenis effodiunt, curiosisque ac superfluis absterfionibus propriū decoris florem corrumpunt, & marcidum efficiunt: quocirca ea cataplasmatibus quidem cernuntur pallida, à morbis autem facile arripiuntur, ut quæ adumbratam carnem venenis iam liquefactam habeant: hominum opificem contumelia afficientes, tanquam qui pro meritis non fuerit eis largitus pulchritudinem. Iurè ergo quod ad domum seruandam, & administrandam familiam attinet, sunt ociosa, ut quæ sedeant, veluti depicta ad spectaculum, non nata ad domus custodiam familie administrationem. Et ideo apud Comicum dicit considerata mulier:

Quid prouidi fecerimus nos fœminæ  
Vel splendidi, quæ tot colorum floribus  
Sparsæ sedemus, liberarum mulierum  
Typum ac figuram destruentes funditus,  
Perniciem domorum, & coniugum exitium,  
Et filiorum vendicantes dedecus.

Itidem etiam Antiphanes Comicus in Malthaca irridet meretriciam mulierum consuetudinem: dicens verba omnibus communia, aduersus illam earum fricationem & irritationem. Venit ipsa, transit, accedit, nō transit, venit, adest, abstergitur, accedit, smegmate saponēue purgatur, peclitur, eiicit, teritur, lauatur, se contemplatur, componitur, unguentis perfunditur, ornatur, ungitur, & si quid non habeat, enecatur. Ter enim non semel dignæ sunt quæ pereant, quæ Crocodilorum excrementis utuntur, & spuma lacertorum ungentur, & supercilia fuligine illinunt, & cerusa genas terunt. Quæ ergo vel Poëtis ethnicis erant odio propter mores, cur non magis à veritate fuerint eijcienda? Porro autem alius quoque eas arguit Comicus, nempe Alexis, eius enim verba afferam, quæ curiosa & superuacanea rerum explicatione, propter perpetuam & immutabilem earum impudentiam pudore eum affici ostendunt, neque enim erat quantum par fuisset curiosus, me pudet autem fœminas ita ridere in Comædiis, si eis possem aliquid afferre auxilij. Deinde verò marito quoque affert exitium: primum quidem in lucro, & in spoliandis proximis: omnia alia opera ab eis sunt obiter. Est aliqua parua, suber insuitur in soleis: longa est aliqua, tenue gestans diabathron, caput in humerum demittens ingreditur, hoc ei detrahit de longitudine: depressiores alicui sunt coxæ & fœmora, eis aliquid assuit, ut qui ingrediuntur eam pulchras habere clunes exclament: mollem ac prominentem habet ventrem, ut Comico-  
rum nutrices, appositis nonnullis eum erigit: depressior est venter, veluti contis quibusdam adhibitis efficit ut antè procedat: supercilia habet flaua, & aliqua depingit fuligine: contigit alicui ut sit nigra, tollit nigrorem cerusa: Est aliqua nimis alba, interitur farina: habet aliquam partem corporis candidam, eam nudam ostendit: bellos habet dentes, rideat necesse est, ut qui adsunt videant quàm sit ei os venustum: & quamuis non sit lata, toto tamen die ridet, in labris tenuem habens myrthi tabellā, ut velit nolit ea tandē cogatur diducere. Hæc ad dehortandum nimium sui ornatus studium ex seculari seu mundana adduxi sapientia, cum velit Verbum nos omni ratione conseruare: mox autem diuinis quoque Scripturis id confirmo. Solet autem qui non latet, propter reprehensionum dedecus abstinere à peccatis. Quemadmodum autem cui impositum est cataplasma, & cui inuncti sunt oculi, vel ipso aspectu præbet morbi suspicionem: ita succi, tincturaque, & colores illi, animā intrinsecus egrotare significant. Ne ad alienum autem fluuium accedamus, nobis suadet Pædagogus: per alienum fluuium, alienam uxorem libidini deditam allegoricè significās, ut quæ ad omnes dimanet, & per meretriciam intemperantiam omnium voluptati effun-

Prouer. 9.  
Ecclef. 25.

πλῆθος.

Hierem. 4.

πρὸς κορινθίους.  
2. Cor. 4.

Exod. 10.  
Deut. 5.  
\*ἐπὶ αὐτῶν  
ἔστη.

1. Reg. 4.

1. Cor. 13.

Genes. 14.

Hester. 5.

datur. *Ab aliena, inquit, aqua abstine, & ex fonte alieno ne biberis: titillantis sensum delectationis fluentum nos vitare admonens, ut uiuamus longo tempore. Adiecti autem nobis fuerint anni vite, siue alienam voluptatem non venantibus, siue etiam haereses declinantibus.* Atque ebriosum quidem esse & vinosum, etsi sint magna vitia, non tamen tanta, quantum est nimium sui ornandi studium. Mensa plena, & frequentes calices satis sunt ad implendam ingluuiem: sed qui auri, purpura, & gemmarum nimio tenentur studio, iis nec quod est super terram, nec quod sub terra, aurum suffecerit: neque mare Tyrium, nec quae ab Indis & Aethiopibus deportantur onera: sed nec Pactolus, cuius sunt fluentia aurea: sed nec si quisquam eorum Midas fuerit, is impleri potest, sed est adhuc pauper, alias opes desiderans: una autem cum auro vel commori sunt parati. Quod si caeca sunt opes, ut reuera sunt caeca, quomodo non sunt caeci qui eas stupent, & admirantur, & in eas sunt affecti? Dum ergo cupiditatis limites sibi non constituunt, in impudentiam impingunt. Eis enim opus est & theatro, & pompa, & spectatorum multitudine, & errore in sacris, & diuturna mora in triuiis, ut ea sint manifestae omnibus. Ornantur enim ut aliis placeant, quae in facie, non in corde gloriantur. Sicut enim nota iniusta fugitiuum, ita etiam floridi colores adulteram indicant: nam etsi coccino induaris, & aureo ornamento orneris, & oculos tuos ungas stibio, frustra est pulchritudo tua, dicit Verbum per Hieremiam. An vero non est absurdum equos quidem, & aues, & alia animantia, ex herba & pratis surgere ac euolare proprio ornamento letantia, iubis & colore naturali, & pennis variis: mulierem vero perinde ac si sit bestiis inferior, se esse adeo deformem existimare, ut externa, empitia & adumbrata pulchritudine egeat? Vittae certè, & earum permulta differentiae, & curiose ac superuacuae capillorum plicatura, & crinium innumerabiles figurae, & pretiosae speculorum structurae, quibus se componunt, dum eas veniunt, qui puerorum more insipientium formas admirantur, sunt feminarum, quae omnem pudorem exuerunt: quas qui meretrices vocauerit, is non aberrauerit, quae ex vultibus suis personas faciunt. Nobis autem suadet verbum, non ea considerare quae videntur, sed ea quae non videntur. Quae enim videntur sunt temporalia: quae autem non videntur, aeterna. Quo autem nihil dici aut fingi potest absurdius, ficta istius suae formae, perinde ac si res ab eis bene gesta vel correctae sit, specula excogitarunt, cum huic fraudi esset potius admonendum operculum. Neque vero (ut est in Graecorum fabulis) formoso Narcisso rectè succescit, quod suae fuerit contemplationis imaginis. Quod si Moyses praecipit hominibus nullam facere imaginem, quae Deum arte repraesentet: quomodo hac rectè fecerint mulieres, quae fallaci personae fictione suas per reuerberationem imitatur imagines? Ceterum prophetae quoque Samueli, cum mitteretur ut ungeret in regem unum ex filiis Iesse, & vidisset eius filium natu maximum pulchrum & magnum, quando eo letatus Samuel chrisma protulit, dixit, inquit, ei Dominus: Ne respexeris ad aspectum eius, & ad altitudinem magnitudinis eius, quoniam repuli eum. Homo enim respiciet ad oculos, & Dominus ad cor. Et non unxit eum qui pulcher erat corpore, sed eum qui pulcher erat animo. Si ergo naturalem corporis pulchritudinem minus quam animae pulchritudinem aestimat Dominus, quid sentit de adulterina, qui quicquid falsum est omnino expulit? Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Apertissime ergo docet Dominus per Abraham, & patriam, & cognatas, & possessiones, & omnes ditias contemnere eum qui Deum sequitur, cum eum fecit aduenam. Et ideo eum appellauit Amicum, ut qui suas facultates habuisset contemptui: erat enim honesto loco natus, & valde diues. Trecentis itaque & octodecim suis famulis quatuor reges subegit, qui Loth captiuum abduxerant. Solam Hester iuste inuenimus ornatam: mysticè ornabatur mulier regi suo, sed eius pulchritudo inuenitur pretium, quo liberatus fuit populus qui interficiebatur.

terficebatur.<sup>8</sup> Quòd autem cultus mulieres faciat meretrices, viros autem androgynos seu effæminatos & adulteros, testis est nobis Tragicus, sic narrans:

Venisset ast hic ex Phrygibus cùm qui Deas  
Dijudicauit, sunt vt Argis fabulæ,  
Lacedæmona, superbo ornatu vestium.  
Barbarico luxúque & auro splendidus:  
Amans amantem vi recessit auferens  
Helenam ad Idæ caulas, abesset cum domo  
Menelaus.

O ad adulteria incitantem pulchritudinem. Græciam euertit barbarum sui ornandi studium, & effæminata delitiæ. Laconicam pudicitiam corrumpit vestis, & luxus, & pulchra species: Barbaricum sui ornandi studium meretricem arguit Iouis filiam. Non erat eis pædagogus qui rescinderet libidines, nec qui diceret; Non mæchaberis: nec qui diceret; Non concupisces, nec ad adulterium ingredieris per concupiscentiam, sed neque appetitiones inflammabis per nimium tui ornandi studium. Sed hæc cuiusmodi consecutus est exitus, & quot mala senserunt qui nimium sui amorem prohibere noluerunt? Propter effrenatas voluptates Græcia & Asia commotæ sunt. A barbaro adolescentulo omnia agitantur. Tota nauigat Græcia, mare in arctum cogitur terras ferens, longum bellū excitatur, & vehementia erumpunt prælia, campique implentur cadaueribus, classi insultat Barbarus, dominatum obtinet iniquitas, & ficti illius Iouis oculus Thraces respicit, & flumini fluenta sistuntur mortuis corporibus, pectora pulsantur planctibus, & luctus terram possidet. Idæ autem multis fontibus irriguæ omnes concutiuntur pedes & omnia cacumina. Troianorum vrbes & Achiuorum naues. Quo fugiemus, ô Homere, & ubi consistemus? Ostende nobis terram quæ minimè mota sit.

Puer ne habenas tetigeris qui es insciens,  
Currúmque agendi ignarus, haud ascenderis.

40 Duobus aurigis cælum latatur, quibus solis ignis agitur. Mens enim à voluptate abducitur, & rationis integritas, quæ Verbo pædagogo non utitur, labitur in libidinem: lapsus autem mercedem recipit, quòd excidat, Harum rerum tibi sint indicio Angeli, qui Dei reliquerunt pulchritudinem, propter pulchritudinem quæ flaccebat, atque adeo è cælis in terram ceciderunt. Quinetiam Sicinnitæ puniuntur, qui lapsi sunt, sanctæ virgini probrum inferentes. Sepulchrum est eis supplicium, & pænæ monimentum nos ducit ad salutem.

Esa. 14.  
Ezech. 28.

Genes. 34.

## COMMENTARIUS IN CAP. II.

60 \*NON externi ergo hominis aspectus. Quomodo in templis Ægyptiorum, quæ sunt magnifica & præclare ac splendide ornata, non inuenitur Deus qui quæritur, sed vel Crocodilus, vel serpens, vel aliqua alia bestia indigna quæ Deus vocetur: ita in muliere sui ornandi nimium studiosa, non inuenitur quæ inueniri deberet Dei imago, sed inuenitur fornicatrix & adultera. In meretricem enim mulierem quæ se nimis exornat, transformatur tanquam leno seductor serpens, nempe Cacodæmon, exedens mentem seu intelligentiam quæ est Dei imago, in eius autem locum succedit incrustata Simia, est enim plane bestia meretrix & adultera. <sup>6</sup> *Idem etiam Antiphanes Comicus in Maltacha.* Antiphanes Comicus, cuius, quod sciam, hodie nihil extat, in suis comædiis mulierum mire taxat inconstantiam & instabilitatem, & sui ornandi adeo importunum studium, vt nec Crocodilorum excrementa abhorrent, sed iis ad se fueandas uterentur, lacertorumque spumam, & fuliginem, & cerusam adhiberent ad illinenda supercilia, & ad genas vt albæ viderentur incrustandas. Hæc autem Crocodilorum excrementa, dicuntur etiam Crocodileæ, quæ sunt fimi seu stercora Crocodilorum, qui à Dioscoride vocatur etiam *οὐλκῆ*, id est Crocodilus terrestris. Plinius verò Crocodileam non dicit esse Crocodilorum stercora, sed intestina iucundo nidore referta. Eam autem Crocodileam dicit oculorum vitiiis esse vtilissimam cum porri succo innatam, & contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo Cyprino molestias in facie enascentes

Diosc. lib. 2.  
cap. 71.  
Plin. 28.  
cap. 8.

Y



Diosc. lib.  
6.

tolli: ex aqua verò morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitorémque reddit. Lentigines tollit ac varos, omnesque maculas: fortasse autem Crocodili intestinorum & excrementorum eadem est virtus. Quod autem verti, spuma lacertorum vnguntur, Græcè est *σμηδών ἀποὶ τῆς ἑχιδναίας*. Ab Æliano autem *σμηδών*, dicitur genus lacerti, de cuius tamen spuma nescio an sit qui aliquid scribat: sed fieri potest ut à Clemente non discrepet Dioscorides, qui scribit lacertæ caput intritum & appositum, varos formicantes, & verrucas tollere. Nam si hoc facit eius caput illitum, est verisimile id absque eius spuma non facere. De fucis autem qui fit *ψευδύς*, id est cerusa, non est opus ut aliquid dicamus, est enim is fucus omnibus notissimus. Nam ut dicit Dioscorides; Cerusa latere non potest propter colorem. Sumpta enim dealbat palatum, gingivas, linguam, & quod inter dentes intercedit. Sed nec latere potest fulligo, qua ut nigra appareant, illinuntur supercilia. Hunc autem Antiphanis locum ita concludit, argumento sumpto à minori ad maius, quod si quæ se fucant mulieres, odio sunt etiam Poëtis Ethnicis, qui scribunt fabulas, quanto magis sunt reiiciendæ à Christianis qui sectantur veritatem? Christus enim est veritas.

\* Porro autem alius quoque eas arguit. Alius quoque Comicus, nempe Alexis, cuius etiam nullæ hodie inveniuntur Comædiæ, quàm sint impudentes ostendit mulieres, & quantum sit earum artificium in occultandis sui corporis vitiis, & quàm pulchrè ostendant eas partes quas esse pulchras non ignorant. Hæc ad dehortandum nimium sui ornatus studium. Prophanorum autorum autoritate iam ostendit vitandum esse nimium ornatus studium, quod quidem non abs re se fecisse, cum velit verbum nos etiam abunde querere quod nobis profit & salutem afferat: Id ipsum iam est confirmaturus ex sacris literis. Bonum quidem esse quod mulieres fucatæ appareant, ut dum fucatæ apparent reprehendantur, & reprehensæ propter dedecus abstineant à peccatis. Fucos quidem, colores, & tincturas mulierum, significare eas intus esse vitiosas, & spectatores allicere ad libidinem, sed dandam esse operam, ut quisque sua vxore contentus ab aliena abstineat. Quod significat proverbum dicens allegoricè fluuium alienum esse vitandum, vel alienam vxorem innuens vel hæreses.

\* Atque ebriosum quidem esse & vinosum. Ebrietatem & ingluuiem conferens cum nimio sui ornandi studio, ostendit id esse maius vitium quam ebrietatis & ingluuiis, quod ea impleri possint & satiari, ornandi autem sui studium nunquam satietur, nec ulli sint ei constituti limites: hinc mulierum summam dicit esse impudentiam, dum ornantur ut omnibus placeant, eas plane esse cæcas quæ cæcas admirantur diuitias. Cæcas autem esse dicit diuitias, quod Plutus, qui est Deus diuitiarum, apud Græcos fingatur esse cæcus. Frustra ab illis queri externam & adscritam pulchritudinem quæ eas nihil iuuat. Cætera animantia non aliam querere pulchritudinem, quam eam quæ eis data est à natura: mulieres autem dum placere student eis qui ipsas venantur, omnem exuunt pudorem, & plane fiunt meretrices. Non est Christianorum contemplari quæ videntur, sed quæ non videntur, cum eorum sit scopus bona consequi æterna, quæ sub aspectum non cadunt. Quod autem verti ex vultibus suis personas faciunt, Græcè quidem est *μεταμόρφωσις τῆς προσώπου*, in quo est venusta quædam allusio inter *μεταμόρφωσις*, & *μεταμόρφωσις*, quam lingua Latina minime potest assequi. Est autem elegans Adagium *μεταμόρφωσις ἵνα ἴδωμεθα*, de muliere quæ tectoriis & incrustationibus est ita lita facie, ut videatur esse personata, aut larvata. De eo vide Cæl. Rhodig. 25. lect. anti. 9. cap. 7. vbi est lepidissimum Lucilij Epigramma. Vide etiam Erasmus in proverb. Fucum facere, Chil. 1. Cent. 15.

\* Quod autem nihil dici aut fingi potest absurdum. Non solum reprehendit Clemens mulieres, quod suum vultum fucant, sed etiam quod fucatam faciem quam potius debebant tegere, in speculo contemplantur. Non bene successit Narcisso quod suam imaginem in limpidissimo fonte sit conspicatus, eam enim diu contemplatus & eius amore captus, cum ea frui non posset, nimio desiderio extabuit, & in florem sui nominis est mutatus. Si Deus per Moysen prohibuit nullam sui fieri imaginem, multo magis mulieres non debent per speculi reuerberationem, suam fictam & fucatam repræsentare imaginem. Davidis exemplo qui fuit vinctus Rex à Samuele, ostendit Deum non ad faciem, sed ad cor respicere. Per fidem, inquit Paulus, ambulamus, non per speciem. In ea, inquam, quæ credimus, quæ sunt æterna, est dirigenda animi nostri acies, non in ea quæ cadunt sub aspectum, quæ quidem sunt temporalia. Qui Deum sequitur, & Dei vult esse amicus, exemplo Abraham debet omnia humana contemnere. Porro autem quoniam nimium sui ornandi studium vituperavit Clemens in mulieribus, ob stare autem videbatur quod Hester quæ se ornauerat, Assuero placuit, & populum Israëliticum liberauit, ornatum illum transfert ad sensum mysticum, nempe quod suo Regi, Deo scilicet, se ornauerit, suæ autem pulchritudinis hæc pretium est assecuta, quod populum cui magnum imminebat periculum, sua virtute & constantia liberauerit.

\* Quod autem cultus mulieres faciat meretrices. Quod elegantior quàm par sit cultus, & nimium sui ornandi studium, mulieres reddat meretrices & viros molles & adulteros, probat exemplo Paridis & raptæ ab ipso Helenæ, cum abesset eius maritus Menelaus, ut vult Herodotus, non autem ab ipso esset hospitio exceptus Paris ut volunt alij. Quantum autem bellum hinc sit excitatum, & quanta ipsum secuta sint incommoda, & quam grauis hominum strages, graphicè depingit Clemens, & veluti quadam hypotyposi subicit oculis. Huius autem mali hanc dicit fuisse causam, quod tunc non esset Pædagogus, qui lege lata eorum reprimeret libidines & concupiscentias. Duo autem sunt autigæ, qui hominis curram recte regunt, si verbo & ratione vtuntur, nempe mens & ratio. Sin verbo & ratione non vtuntur, labuntur in libidinem. Is lapsus est delictum, quod efficit ut *ἀνὴρ ὁσ*, id est, à mente & intelligentia excidant. Hæc fuit causa cur Angeli à Dei pulchritudine auersi & in se conuersi in terras descenderint, amissam pulchritudinem nunquam recuperaturi, & Sicinnitæ qui Dinam virginem violauerant, ad luendum peccati sui supplicium sunt occisi. Quod quidem supplicium nos debet admonere, ut nobis caueamus, & libidinem quæ ad exitum nos dat precipites, fugiamus.

Quid. Me-  
tamor. 3.

Aduersus

## Aduersus viros qui se colunt. Cap. III.

**Q**UOSQVE ergo processit luxus, ut non solum fœmina hoc inani studio labor-  
 rent, sed etiam viri hoc vitium sequantur. Qui enim à corporis cultu minimè  
 sunt puri, ò nequaquam sunt sani: ad molliem autem declinantes, planè ef-  
 fœminantur, illiberali quidem tonsu ac meretricio se tondentes: subtilibus au-  
 tem ac perspicuis vestibus induti, gloriose unde quaque obeunt, Mastichen rodentes, &  
 10 unguenta olentes. Quid de iis dixerit quispiam, qui tanquam Metoposcopus, ex figura  
 diuinat, cum eos viderit, adulteros, androgynos atque effœminatos, utranque Venerem  
 persequentes, pilis infestos, glabros, florem virilem abhorrentes, comas autem non secus at-  
 que mulieres ornantes? in nefariis autem & audacibus cœptis improbi ac scelerati viuen-  
 tes: stolidi admittunt atque improba facta, ait Sibylla. Propter eos plena sunt ciuitates  
 iis, quos effœminatos picant, radunt, & vellunt. Officina autem ubique constructa &  
 20 aperta sunt, & huius meretriciæ fornicationis artifices multum pecuniæ lucrantur ab iis  
 qui seipso pice oblinunt, & pilos vulsoribus quoquo modo præbent vellendos, quos nec eo-  
 rum qui vident, nec eorum qui accedunt, nec suipsorum qui sunt viri, pudet. Tales sunt  
 qui turpes & illiberales persequuntur affectiones, & quorum corpus violentis picis vul-  
 sionibus totum glabrum est & læue. Nihil est certè quo possit ulterius progredi talis im-  
 pudencia. Si enim nihil ab eis infectum relinquitur, nec silentio est à me prætereundum.  
 Quendam ex iis qui verè sunt ignaui ac degeneres, Pædagogi ritu incēpās Diogenes, cum  
 30 venderetur, magno ac forti animo dixit: Veni adolescens, eme tibi virum: ancipiti ora-  
 tione fornicatorium eius vitæ institutum corrigens. Eos enim qui sunt viri radi ac leuiga-  
 ri, quomodo non est turpe ac planè illiberale? Pilos autem tingere, & canos ungere ac co-  
 loribus oblinere, quibus perdit androgyni effœminatique homines vtuntur, muliebresque  
 pexus sunt omnino dimittendi. Putant enim se, sicut serpens, posse senium capitis exuere,  
 dum seipso pingentes transformant ac renouant: sed & si pilos callidè circumscribant, ru-  
 gas tamen non effugient: sed neque mortem latebunt, licet tempus per artem ementientur.  
 40 Quo magis homo festinat ad finem, eo est venerabilior, ut Deum solum habeat se senio-  
 rem. Nam ille quoque est æternus senex, qui est iis quæ sunt antiquior. Antiquum dierum  
 illum vocauit prophetia. Et capilli capitis eius tanquam lana pura, ait Propheta. Nullus  
 autem alius, inquit Dominus, potest pilum album facere, vel nigrum. Quomodo ergo opus  
 Deo contrarium fabricantur, vel potius ei per vim aduersantur impij, qui pilum transmu-  
 tant qui ab eo canus factus est? Senum autem Corona, inquit Scriptura, est multa expe-  
 50 rientia: & vultus eius canities, flos est multæ experientiæ. Illi autem id quod est ætatis ho-  
 nor maximus, nempe ipsum canicie effectorem, dedecore afficiunt. Fieri autem non potest,  
 non potest, inquam, fieri, ut veram ostendat animam, qui caput habet adulterinum. Vos  
 autem non sic, inquit, Christum didicistis, si quidem ipsum audiistis, & in ipso docti estis,  
 sicut est veritas in Iesu, ut vos deponatis secundum priorem conuersationem veterem homi-  
 nem: non canum, sed eum qui corrumpitur secundum desideria deceptionis. Renouemini  
 autem (non tincturis & cultibus) sed spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem,  
 60 qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Eum autem qui est vir,  
 pecti & tonderi, crines componentem ad speculum, genasque radi, velli, ac deglabrari, quo-  
 modo non est planè muliebre? & certè nisi quis eos nudos viderit, mulieres esse putauerit.  
 Etsi enim eis aurum gestare non sit permissum, per muliebre tamen libidinem, quasdam  
 auri simbras & quadam fila foliis circumplectentes, vel ex eadem materia sphericas nescio  
 quas figuras facientes, talis appendunt, & erecto collo gestant. Hoc est inuentu fractorum  
 Y ñ

Daniel. 7.  
Matth. 5.

Ecclesi. 25.

Ephes. 4.

hominum, qui trahuntur in gynacium, ancipitis vitæ & ad libidinem propensarum bestiarum. Hæc est fornicatoria & impia insidiarum ratio: Deus enim voluit fœminam quidem esse glabram ac leuem, sola coma, sicut equum iuba, sponte natura exultantem: virum autem cum sicut Leones barba ornasset, virilem etiam fecit hirsuto pectore, quod quidem est roboris & imperij indicium. Ita etiam gallos qui pro gallinis decertant, cristis tanquam galeis ornauit. Hos autem pilos Deus tanti facit, ut eos simul cum prudentia iubeat adesse hominibus: atque adeo honestate delectatus, grauitatem honorauit veneranda canicie. Prudentia autem, & accurata exactæque rationes, cana intelligentia, una cum tempore ad summum suum vigorem perueniunt, & intensis multæ experientiæ viribus, senium confirmant ac corroborant, amabilem venerandæ prudentiæ florem ad fidem iurè faciendam proferentes, scilicet caniciem. Hoc viri signum, barba scilicet, per quod vir apparet, est Eua antiquius, & signum melioris naturæ. Eum Deus æquum censuit hirtum esse oportere, & per totum viri corpus pilos disseminauit: quicquid autem eius erat laue ac molle, à latere abstulit, ad seminis susceptionem tractabilem fœminam fabricatus, & ut generationis domus custodiæ esset opitulatrix. Ille autem (quod laue enim erat proiecerat) & vir mansit, & virum ostendit, & ei agere, quemadmodum illi pati, concessum est: sunt enim natura sicciora & calidiora, quæ sunt hirsuta, lenibus. Quocirca & masculina fœminis, & coleata exectis, & perfectæ imperfectis, & hirsutiora sunt & calidiora. In eo ergo violando, quod est virilis naturæ signum, eo scilicet quod est hirsutum, contra legem facere est implum. Lauoris autem aut glabritiei ornamentum (à verbo enim inflammor) si in viro quidem, est mulierculæ: si in fœmina autem, adulteri: utrunque autem est à nostra republica longissimè relegandum. Quinetiam vestri quoque capitis omnes capilli sunt numerati, ait Dominus. Sunt autem etiam pili in barba numerati, atque adeo etiam qui sunt in toto corpore: non est ergo aliquid vellendum præter Dei institutum, quod in voluntate eius est annumeratum. Nisi utique vos ipsos non agnoscitis, inquit Dominus, quod Christus Iesus est in vobis: quem si inhabitantem sciuissemus, nescio quomodo ipsum probro afficere in animum induxissemus. Picari autem ac velli, vereor dicere quàm sit indecorum ac turpe factu. Auersos, & incuruatos, arcana natura apertè denudantes, & mysteria reuelantes, & spinæ vertebrae in partem anteriorem flectentes, & cum erubescendæ sint eorum figura, ipsi non erubescentes, in ipso iuuenum cœtu & in medio gymnasio ubi virtus eorum exercetur, se indecore gerentes, hoc præter naturam persequi exercitium, quomodo non est extremæ intemperantiæ? Qui enim in aperto hæc faciunt, vix ullos domi fuerint reueriti. Quæ in publico autem est intemperantiæ, testatur eam quæ est in obscuro in summa licentia libidinem. Qui enim sub Solis radiis virum abnegat, clarum est eum noctu conuinci fœminam. Non erit autem, dixit Verbum per Moysen, meretrix ex filiabus Israël, & non erit scortum ex filiis Israël. At pix inuat, inquiunt: imo verò facit ut quis malè audiat. Nemo autem qui sapit, voluerit scortum videri, si eo morbo non labores, & studere ut pulchra imago vituperetur. Si enim eos qui sunt vocati secundum propositum Deus præsciuit conformes imagini filij sui, propter quos, ut vult Apostolus, præfinit ac prædestinauit beatitudinem, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: quomodo non sunt impij, qui conforme Domino corpus iniuria probroque afficiunt? Ei autem qui pulcher esse velit, quod est in homine pulcherrimum, ornandum est, nempe mens quam oportet quotidie pulchriorem & magis decoram ostendere. Vellendi autem sunt non pili, sed cupiditates. Ego verò eorum etiam qui ab iis qui vendunt mancipia, veneunt pusionum misereor: qui ad probrum ornantur & contumeliam: Atqui probro & iniuria non afficiuntur à seipsis, sed iussi miseri ad turpem quæstum faciendum ornantur. Qui autem sua sponte lubentesque ac volentes

Matth. 10.

Ioan. 14.

Deut. 23.

Rom. 8.

- volentes ea faciunt, quæ in scapula punirentur, si essent viri, quomodo non excederent? At nunc quidem vita eo processit intemperantia, insultante & lasciuiente iniquitate, & quicquid est impudicum & libidinosum, diffusum sit in ciuitatibus, & iam habetur pro lege. Apud eos stant in fornice mulieres, & carnem suam ad probum voluptatis vendunt: & pueri docti abrogare naturam, mulieres simulant. Omnia immutauit luxus: hominem probro ac dedecore affecit: mollietates & delicata curiositas superflua querit omnia, omnia ag greditur, vim affert omnibus, naturam coërcet, homines patiuntur muliebria, & femina præter naturam viros agunt, & nubunt uxoresque ducunt femina: nullus est meatus ad quem non pateat aditus impudicitiae. Iam verò eis quoque communis publicatur venus, conuiuiorum delitiae. O miserandum spectaculum, o infandum studium. Hæc ciuili nostra intemperantia ostenduntur trophæa: flagitia arguunt, quæ prostant in fornicibus. O quanta est hæc iniquitas. Sed neque intelligunt miseri quantas sæpe tragedias excitet incertus coitus. Cum meritorio filio & meretricibus filiabus, sæpe patres coeunt, expositorum filiorum minimè recordantes, & viros esse qui genuerunt ostendit nimia libidinis licentia. Hæc sapientes legem permittunt: licet autem eis peccare ex lege, & nefandam voluptatem appellant facilitatem: se esse ab adulterio liberos existimant, qui naturam adulterant. Eos autem consequitur eorum, quæ flagitiosè ab eis sunt perpetrata, vltix iustitia: & in seipsos ineuitabilem attrahentes calamitatem, paruo nummo mortem emunt. Harum mercium miseri mercatores, nauigant, tanquam frumentum, tanquam vinum, fornicationem importantes: alij autem longè miseres, tanquam panem, tanquam obsonium, voluptates comparant. Et nec illud quidem Moysis eis venit in mentem: Non prophanabis filiam tuam, ut eam facias meretricem: & non fornicabitur terra, & terra implebitur iniquitate. Hæc olim prophetice dicta sunt, est autem manifestus exitus. Omnis iam terra & fornicatione & iniquitate est plena. Suspicio autè & admiror veteres Romanorum legistatres: ij muliebri & effeminatum visa studium, & corporis instar mulieris coniunctionem, ita odio habuerunt ut existimarint dignam quæ infoderetur ex lege iustitiæ. Non est enim harba vellere, quæ est pulchritudo congenita, pulchritudo generosa & ingenua.
- Primum huic lanugo est, qua fit gratissima pubes. Procedens autem iam inungitur, dum harba delectatur, in quam descendit vnguentum Propheticum, dum Aaron honoratur. Oportet autem eum qui à Pædagogo rectè instituitur, super quem pax habitat, etiam cum pilis suis pacem agere. Quid non igitur admiserint femina ad libidinem propense, dum videant viros talia audere? Imò verò ij non viri, sed Batali & feminelli sunt dicendi, quorum voces sunt compressæ & graciles, vestis autem cum tactu rum cinctura ipsa est effeminata. Ex moribus autem externis aperte arguantur hi homines, ex amictu, calceatu, figura & habitu, consuetudine & aspectu. Ex aspectu enim vir cognoscetur, inquit Scriptura, & ex occursum hominis homo agnoscetur. Vestitus viri, & gressus pedis & risus dentium de ipso annuntiabit. Ij enim etsi alijs pilis maxime sint cæci, eorum quæ sunt in capite maxime curam gerunt, vitæ, non secus atque femina, comas propemodum alligantes. Atque teones quidem de hirtis suis pilis se iactant, sed in pugna eis armantur. Apri quoque ipsi gloriantur de suis cristis, sed eos pilis inhorrescentes perimefunt venatores.

Leuit. 9.

Psalm. 131.

Batalus fuit vir effeminatissimus.

Ecclesiast. 19. Ibid. 19.

non verendum fuit Apri.

Lanigeræ quoque oues denso sunt vellere onustæ.

Sed earum quoque pilos multiplicauit benignus Pater in tuum, o homo, usum, dum te vellere condere docuit. Et ex gentibus quidem Galli & Scythæ comam nutriunt, sed non ornantur, & terribile quid præ se fere densum barbari capillitium, & flauus ille color bellam minatur, ut qui videantur cognationem habere cum sanguine. Ambo hi barbari tan-

cum odio habuere. Apertos testes proferent, Germanas quidē Rhenum, Scythā verò plaustrum: nonnunquam autem euenit, ut Scythā plaustrum quoque contemnat. Diuitia barbaro eius esse videtur magnitudo, & relictis deliciis vitam agit frugalem, Domum sufficientem, & plaustro agiliorem, equum scilicet acceptum conscendens Scythā, eum ducit quō vult. Fame autem laborans, petit ab equo alimentum: ille verò præbet venas, & quem solum possidet sanguinem domino suppeditat. Porro autem Nomadi quoque equus est & vehiculum & cibus. Arabiorum autem (sunt hi alij Nomades) ad pugnandum apta 10  
 atas camelos conscendit: prægnantes hi camelos educunt. Illa vero simul & pascuntur & currunt. Dominos suscipientes unā quoque cum eis domum ferunt. Quod si potus barbaris defecerit, lac mulgent: exinanito autem nutrimento ne sanguini quidem parcut, ut ferretur de lupis rabie agitati. Ipsa verò barbaris mansuetiores, etiam iniuria affecta, mali accepti non recordantur, sed solitudinem confidentes percurrunt, dominos simul portantes & alentes. Pereant ergo immanes beluæ, quibus est cibus sanguis. Neque enim hominibus fas est tangere sanguinem, quibus corpus nihil est aliud quā caro exculta sanguine. Verbi 20  
 particeps fuit humanus sanguis, & gratia per spiritum habet communionem. Si quis eum iniuria affecerit, non latebit: licet ei, etiam si sit nudatus figura, ipsum alloqui Dominum. Barbarorum autem probō frugalitatem: expeditam vitæ rationem diligentes barbari, reliquerunt delicias. Tales nos vocat Dominus nudos à fastu & arrogantia, nudos à vana gloria, amulos à peccatis, solum vitæ lignum ferentes, solam salutem obtinentes.

## COMMENTARIUS IN CAP. III.

39

\* Eo usque ergo processit luxus. Nimum sui ornandi studium damnauit in mulieribus. Hoc ipsum damnat etiam in viris, qui ut meretrices, se tondent & comas ornant, mastichen rodunt & plent vnguenta, corporis sui pilos radunt, & se pigaturis & vulsionibus lenes & glabros reddunt. Mastiche autem quam eos dicit rodere, est resina quam in Chio fundit lentiscus, quæ est omnium optima & præstantissima. De ea vide Dioscor. lib. 1. cap. 77. & Plin. lib. 12. c. 18. Quæcunque autem medicamenta illa aur. affixa pilos demunt & partes deglabrant, *ψαλμα* dicuntur: quod ita dictum in genere comprehendit etiam Dropacem. Est tamen inter Psilothrum & Dropacem differentia, si utrunque accipiat *κατ' εἶδος*, seu in specie. Nam ut refert Oribasius ex Menematho, in hoc differunt quod Psilothri minor sit actio quā Dropacis, & carnem relinquat delicatam: Dropax verò habiliorem magisque musculosam, Psilothri autem ideo minor est actio 40  
 quā Dropacis, quod Psilothron partem ad tempus pilis denudet, cum Dropax pilos euellat radicibus. Euelluntur autem maxime pilipicationibus, quibus fiunt vulsionēs. Quibus autem velluntur pilis, *ψιλλίζονται* Vulsio. Vulsio autem molles sunt & effeminati, & Androgyni, quod facile dignantur Metoposcepi, qui ex frontis inspectione diuinant quanam sit hominum natura. Quod autem refert Clemens de Diogene Cynico, qui cum videretur, Inueni, dixit, ut virum emeret, non est apud Diogenem Latrimum, cum sit tamen apud eum, quod non est admodum dissimile, nempe, quod cum rogaret præco quid hæc sciret facere, dixit se hominibus posse imperare, & ostēdo illi eleganter ornato iuvene nomine Xeniae, Me inquit, ei vende, opus enim habet domino. Is verò eum abduxit Corinthum, & suis eum præfecit liberis. \* Vos autem non sic. Ei quod dixerat canos non esse tingendos & ornandos, videbatur ob stare quod scripsit Paulus, exuendum & deponendum esse veterē hominem, & nouum induendum. Quod quidem sic interpretatur, nec veterem 50  
 nec nouum hominem accipi ex tincturis & coloribus, sed per veterem quidem hominē intelligi vitia carnis, libidinesque & prauas affectiones quas dicit exuendas: nouum autem induere hominem, significare puram mentem esse suscipiendam, & vitam spiritualem. Pecti autem, tonderi, radi, velli, deglabrari, ad speculum se componere, auri limbrias & figuras gestare, & se inde circumspicere & ostentare, non esse virorum, sed mulierum. Hæc enim arguunt viros molles & effeminatos & Androgynos, & bestias vitæ anticipis, id est, quæ se gerant pro maribus & feminis. \* Picari autem & velli veteres dicere. Quam turpe sit & indecorum publice picari & velli, ostendit ex ipsis eorum qui picantur & velluntur figuris. Quod autem verti, Et spinæ vertebrae in partem anteriorem flexentes, Græce est, *καὶ ὑποσπονδία*. Est autem *ὑποσπονδία*, ut vult Galenus in 3. Comment. de articulis, vitium spinæ cum eius vertebræ sunt suo loco motæ, & in anteriorem partem conuersæ. De cæteris spinæ vitiiis, vide apud eundem in hoc ipso commentario. \* Ei autem qui pulcher 60  
 esse velit. Quod est in homine pulcherrimum est ornandum, est autem mens omnium pulcherrima. Ornata autem mens non vellendo pilos, quod quidem est corporis, sed ex animo euellendo cupiditates. Ostendens autem se puerorum misereri, qui ornantur & vequantur coacti ad libidinem, acerbè in eos inuehitur, qui in seiplos ea agunt, quæ qui iubent, digni sunt morte, masculinam intelligens Venerem morte plebendam tam in eo qui agit, quā in eo qui patitur. Nimirum enim vitiorum ornatus in peccando & vellendo, tendit ad illam libidinem naturæ contrariam. Deinde accepta occasione sui temporis summam infectam luxuriam quæ eo proruperat, ut quouis nefario libidinis genere vterentur, perinde atque si id esset lege permissum



missum, & essent publica tam pusionum quam meretricum prostibula, & nec eos quidem pueret publicas meretrices in conuiuium admittere. *Sed neque intelligunt miseri.* Licebat olim recens natos infantes exponere: Contingebat autem ut qui expositi fuerant, cum adoleuissent, ab iis qui ipsos susceperat & aluerant prostituerentur, tam masculi quam fœminæ. Dabat autem hoc aliquando tragiæ occasionem: nam nescientes patres cuiusnam essent filij, quo fiebat ut incertus esset coitus, aliquando coibant cum suis filiis & filiabus. Inde autem enascebantur aliquando tragiæ, cum patres agnoscerent filij cum quibus rem habuerat, cuiusmodi fuit Oedipi tragiæ, qui à patre expositus & Laium patrem occidit, & matrè locastem uxorem duxit: quod ab Oedipo agnitum fuit toti familiz causa maximarum calamitatum. Cum eiusmodi autem prostitutis rem habentes, & hanc Venerem existimabant esse licitam, & hac se oratione vitare adulterium, quod semper est habitum crimen grauissimū: nec interim eis veniebat in mentem seipsam adulterare naturam quod est longe grauius. Hanc ergo Venerem existimabant & licitam & facilem. Vnde scribit Plautus,

*Nemo ire quemquam prohibet publica via,  
Dum ne per fundum septum facias semitam,  
Dum te abstinere nuptia, vidua, virgine,  
Iuuentute, & pueris liberis, ama quod libet.*

Plautus in  
Curgul.

Cum autem hanc cum prostitutis Venerem & licitam & facilem viderent, & eam non magno emi pretio non ignorarent, adolefcētes exiguo, ut dicit Clemens, nummo, inuitabilem calamitatem, nempe mortem sæpe sibi accersebant. Ut autē adolescentibus non deesset quo suam explerent Venerem, emebant lenones, præclaras scilicet merces, pueros & puellas quas certa mercede prostituerent. Nec deerant etiam iuuenes qui ut eis liberius potirentur, emebant à lenonibus: & gentes quidem à prostitutione & lenocinio adeo non abhorrebant, ut etiam nonnunquam filias suas prostituerent: quod Hebræis lege diuina erat prohibitum. Quod autem Septuaginta, id quod est Hebræicè ὕμν verterunt, non prophanabis, & eos secutum Targum Chaldaicum, vertit Hieronymus, non prostitues, quod idem est. Prophanabatur enim quod publicabatur gentibus, cum esset vetitum, cum alienigenis non solum scortari sed etiam coniugia cōtrahere. Hæc autem lex non solum prohibuit prostitutionem, sed etiam prædixit quid esset futurum, si lex contemneretur: quod verum esse docuit ipse exitus; hinc enim factum est ut tota terra impleretur fornicatione & iniquitate. Tam enim profligatæ & effrenatæ erant eo tempore libidines, ut nulli nec ætati, nec sexui,

Ioan. 14.

nec ullorum membrorum discrimini parceretur, totusque mundus adeo in maligno erat positus, ut nisi Christus eorum misertus in terras descendisset, & eos à peccati seruitute liberasset, actum planè fuisset de rebus humanis. *Suspicio autem & admiror veteres.* Quod seueri quidem fuerint veteres Romani, in eos

qui in pueros stuprum admittebant & eos muliebria pati cogebant, adeo ut etiam eos damnarent capitis, non me fugit esse mandatum literis: sed quod eos infoderent nusquam legi. Solæ quod legi infodiebantur Vestales quæ damnatæ erant incestus: sit tamen huius rei fides penes nostrum Clémentem, quem non dubito non confinxisse quod scripsit. Non video autem quomodo quod sequitur cohæreat sequentibus, nisi quod cum loquatur de pueris qui patiuntur muliebria, quibus etiam vellebantur pili, ut eorum corpus diutius aptum esset veneri nec citius essent exoleti, excurrit in laudem barbæ quam & in pubertatē gratam esse dicit lanuginem, & paulo post cum creuerit, vngi vnguento non secus atque Aaron. Indignum itaque esse eam velli, quæ est vultus viri ornamentum. Atque vnguentum quidem illud mysticè significat vnctionem quæ à Christi capite, qui est verus Aaron, nempe noster sacerdos, in totam descendit Ecclesiam. Sed nec ipsa est contemnenda litera, quæ significat barbam honeste ornatam vultui nō paruum asferre dignitatem.

Psal. 132.

Ex quo colligitur eam non esse vellendam, nec radendam, ut ipse Deus prohibet in multis locis Pentateuchi. *Oportet autem eum qui à Pædagogo recte instituitur.* Ex his concludit, eum qui recte eruditur à Pædagogo, & ab eo donatus est pace, cum qua habitat, oportere cum pilis suis pacem agere, id est, pilos nec velere nec radere. Non debere viros suo exemplo fœminas ad libidinem & luxuriam prouocare. Qui ita se gerunt, qui ita, inquam, se colunt, ornant & comunt, & vittis non secus atque fœminæ comas ligant, non esse viros, sed batalos & effœminatos. Non posse melius cognosci hominem quam externis moribus, ex externo, inquam, vestitu, habitu, risu, & aspectu, & cæteris quæ citat ex Ecclesiastico. Batali autem & Gymnides per contumeliam dicti sunt molles & effœminati. Quod cognomen, Batali inquam, Demostheni adhuc puero fuit inditū, & ab inimicis postea obiectum, de eo vide Bras. Chil. 1. cent. 6. adag. 12. Gymnides autē dicuntur molles & effœminati, quasi dicas fœminellas seu mulierculas. Eustathius autē in Odyss. dicit

Eusth. in  
Rhapf.  
Odyf.

non solum significare mollem & effœminatum, sed eum etiam qui est impotens ad coitum. *Atque leones quidem de hirsu.* Hirsuta animalia sunt leones & apri & oues: Nullum autem ex iis suis ornantur pilis, licet de eis gloriantur. Hirta autem & leonum & aprorum pellis est eis vsui ad sui defensionem. Pilis enim horrescentes eos pertimescunt venatores: vellus autem ouium est vsui hominibus ad texédos pannos. Ex quo ostendit à Deo non frustra hirsuta facta esse animalia. Sunt etiam bellicosæ gentes quæ comam nutriunt Galli & Scythæ: comam autem nutriebant ut terrorem inferrent hostibus. Quod quidem facilius faciebant quod flauæ essent eorum comæ, videtur enim color flauus habere quandam conuenientiam cum sanguine. Quod quidem intelligentes veteres Britanni, glasto vultus suos tingebant, teste Cæsare, ut hostibus essent terribiliores. Sed hæ nationes cum essent hirsutæ & bellicosæ, à luxu abhorrebant. Quod autem essent frugales & non dediti luxui: quod Germani quidem, in testimonium citat Rhenum eorum fluium, quod Scythæ autem, eorum Plaustrum. Vbi videtur licet Gallos quos Græci vocant γαλλοί, & γερμανοί & Germanos, à Clemente ut à multis aliis Græcis confundi & pro iisdem poni. Scytharum autem frugalitatem testabatur eorū plaustrū, erant enim ἀμαρτωλοί ut qui plaustris utebantur pro domibus, in quibus vehebant uxores & filios & totam familiam. Quanta autem esset olim Germanorum frugalitas, videre licet & apud Cæsarem in Commentariis, & apud Cornelium Tacitum in sua de Cæsaribus historia. Quanta autem esset Scytharum frugalitas, non solum testabatur plaustrum quod erat eorum domus, sed etiam equus, qui erat eorum altera domus, sed plaustro agilior & expeditior. Atque equus quidē eos vehebat, vectos autem san-



guine suo pascebat, venæ enim sectione detractum eis sanguinem cum lacte mistum bibebant. Quod dicit Vergilius de Gelonis & Bisaltis Scythiæ populis sic scribens: nam & Gelonos & Bisaltas Scythiæ populos dicit Scruius:

Vergil.  
Georg. 3.

*Profuit incensos æstus auertere, & inter  
Ima ferire pedis salientem sanguine venam,  
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus  
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum:  
Et lac concretum cum sanguine potat equino.*


Plin. lib. 18.  
cap. 10.

Plinius quoque in historia naturali hæc scribit: Milio Campania gaudet præcipuè, pulstemque candidam ex eo facit, sit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur, & cruda etiam farina equi lacte vel sanguine è venis cruris admixta. Cætera de Scythiis vide Plin. lib. 4. cap. 11. Strabonem lib. 11. Quod autem dixit de Scythiis, idem etiam dicit de Nomadibus populis Arabiæ, qui ab equis & portabantur & alebantur: Arabios quoque, quos alios dicit Nomades, ipsos quoque Arabiæ populos, suspicor autem illos esse prædones, qui iis qui Hierosolyma voti causa proficiscuntur sunt infestissimi: Arabios, inquam, Camelos vehere & pascere, eos enim si potus defecerit, lac mulgere. Quod si lac fuerit exinanitum, eos tanquam lupos rabie agitados ne sanguini quidem parcere, id est sanguinem, quæ bibat aut quo vescantur eis detrudere. Quod quidem dum toleranter ferunt bestiæ, & ne acceptæ quidem recordantur iniuriæ, ostendunt se barbaris esse mitiores, quos & vehunt & alunt quantumvis ipsi se in eas iniquè gerat. In eos itaque inuehitur Clemens, & immanes vocat beluas, quod sanguinem comedant, quem non licet homini comedere: non licere autem, quod corpus hominis sit caro. Caro autem colatur & tanquam ager irrigetur sanguine: est autem sanguis vel ipsa anima, vel saltem sedes animæ. Et ideo, quando post diluvium Deus dedit potestatem omnibus vescendi animantibus, hoc ira demum permisit si à sanguine abstinerent: Excepto, inquit, quod carnem cum sanguine non comedetis. Quæquidè exceptio, & ante legem, & in ipsa Christi gratia adeo fuit observata, ut cum in illo primo Concilio Hierosolymitano mundorum & immundorum sublata esset differentia, & cæremonialia præcepta essent abrogata, sancitum tamen sit ut abstinere-  
tur à suffocato & sanguine. Et certe si ante legem à sanguine fuit abstinendum, cum Verbum nondum esset caro factum, multo magis & quando Verbo carne factum, sanguis fuit Verbi particeps, ab eo videtur esse abstinendum, maximè cum id decretum nullo œcumenico Concilio sit abrogatum. Sed cum tacito Ecclesiæ consensu quæ à sancto spiritu regitur id exoleuerit, non est quod id amplius reuocetur. Ideo enim exoleuit quod videatur figuris & vmbis in tanta luce Evangelij nullum esse relictum locum. Neque tamen sunt reprobandi qui hoc adhuc retinent, quod nusquam est abrogatum. Satiùs est ergo ut alter alterum non condemnet, & in iis quæ sunt indifferentia uterque in suo sensu abundet. Non est autem mirum, quod cum tempore Clementis, quod primitivæ fuit Ecclesiæ, id nondum venisset in desuetudinem, dicat Clemens cum qui comedit sanguinem, eum iniuria afficere, nec posse latere: ipsum enim sanguinem, etiam si sanguinis careat figura, alloqui Dominum. Hoc autem dicit, respiciens ad id quod in Genesi scriptum est, ad Cain dixisse Dominum: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Ipse autem Clemens qui in barbarorum inuehitur feritatem quod sanguinem comedunt, eorum laudat frugalitatem, qui relictis delitiis & luxu contempto viuendi sequantur rationem facilem & expeditam, quibus in hoc nos vult esse similes, ut reiecta superbia & vana gloria, & à peccatis remoti, solum vitæ lignum, id est Christi crucem portemus, per quam salutem sumus consecuturi.

Genes. 9.

Genes. 4.

### Cum quibusnam habenda sit consuetudo. Cap. IIII.

 ERVM ENIM VERO<sup>a</sup> spiritu imprudens transilieram consequentiam, ad quam rursus est reuertendum, & est reprehendenda multorum seruorum possessio. Per se enim ministrare, & per se operari fugientes, ad famulos confugiunt, obsonatorum, & eorum qui quæ sunt ad mensam necessaria comparant, eorumque qui carnes in frustra artificiosè dissecant, magnam ementes multitudinem. Sunt autem multifariam eis diuisi mercenarij: atq; nonnulli quidem ex ipsis laborant in ijs quæ ad explendam gulæ pertinent ingluuiem, structores, & ciborum conditores, & alij quidem bellariorum, alij verò liborum ac placentarum, & alij pulmentorum ac sorbitionum sunt compositores & architecti. Alij verò ponunt operam in vestibus superfluis: alij autem aurum custodiunt, ut Gryphes: alij argentum seruant, & abstergunt pocula, & conuiuiorum apparatus præparant: alij fricant iumenta, & ab eis exercetur turba pocillatorum, formosorumque adolescentum greges tanquam pecorum, à quibus emulgent pulchritudinem. Ornatores autem & ornatrices mulieribus ornandis deseruiunt: & hæc quidem speculis, illæ verò vittis, aliæ autem præsumunt pectinibus. Eunuchi multi ique lenones: propterea quod sit probabile eos libidini non posse dare operam, iis qui volunt vacare voluptati inservientes citra ullam suspicionem. Eunuchus autem verus est, non qui non potest, sed qui non

- qui non vult dare operam voluptati. Trāsgressis quidem certè Iudæis per Samuelem Prophetam Verbum protestans, petenti Regem populo non humanum pollicetur Dominum, sed quendam se insolentem daturum eis minatur Tyrannum, libidini & voluptati deditum: Qui vestras, inquit, filias accipiet in unguentarias, & coquas, & panificas, tanquam qui belli lege eas inuasit, non qui sequatur pacificam reipublicæ administrationem. Et qui mulierum quidem lecticas in altum tollant, & eas perneciter ferant, multi sunt
- 10 Galli: lanificium autem, lanæque texendæ artificium, muliebræque opus ac domus administratio & custodia, nusquam est: sed qui mulieribus quidem falsa narrant, toto die cum eis versantur, amatorias fabulas nugaciter referentes, earumque corpus & animam falsis factis & verbis mendacibus enecantes. Non eris autem, inquit, cum multis propter vitium, nec adijceris cum multitudo: quoniam sapientia in paucis, confusio autem & immoderatio in multis cernitur. Atque illæ quidem non propter honestatem quod noluit aspici, qui lecticas earum portent conducunt. Rectè enim ageretur, si huic affectioni hunc
- 20 afferrent pretextum: sed per summas delitias vehuntur à famulis, per pompam traduci cupientes. Aperto itaque velo eos qui ipsas respiciunt acrius intuentes, mores suos ostendunt? sæpe autem etiam extrā prospiciunt, quæ est extrinsecus honestatem hac nimis lubrica & superuacanea cura probro afficientes. Ne respicias autem, inquit, in vicis ciuitatis: nec errēs in eius solitudinibus: est enim verè solitudo, etiamsi sit turba incontinentium, ubi non est homo pudicus. Istæ verò circumferuntur per templa sacrificantes, & diuinantes cum præstigiatoribus & circulatoribus, & cum sceleratis vetulis, quæ domibus exitium afferunt, quotidie unā pompam transmittentes, & aniles susurros ad pocula sustinentes, quædam amatoria & carmina in matrimonij perniciem composita ediscentes à præstigiatoribus: hos quidem habent viros, illis verò adhæserunt: alios autem eis vates pollicentur, se autem falli nesciunt, & seipsas quidem tanquam vas voluptatis, iis tradentes qui volunt explere libidinem: suam autem pudicitiam probro turpissimè permutantes, vituperandum imprimis exitium pro magno lucro ducunt. Multi autem sunt meretriciæ impudicitie ministri, unus hinc, alius aliunde subeuntes. Facile enim ad libidinem feruntur intemperates, sicut porci ad eam partem alvei quæ deprimitur. Vnde validissimè admonet Scriptura: Ne introducas quemuis hominem in domum tuam: dolosi enim hominis multa
- 30 sunt insidiæ. Alibi autem: Viri iusti, inquit, sint tui conuiuæ, & in timore Domini tua permonebit gloriatio. Abeat in malam rem fornicatio. Hoc enim scitote, inquit Apostolus, quod omnis fornicator vel immundus, vel auarus, qui est cultor idolorum, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Istæ verò effæminatorum virorum delectantur cōgressibus: intrò autem confluunt cinædorum turba lingua effrenata, scelerati quidem corpore, & scelerati oratione, ad ministeria impudica viriles, adulterio deseruientes, impudicè ridentes, & susurrantes, & fornicatorium cinædi sonum ad lasciuiam per naves edentes, impudicis verbis & figuris delectare conantes, & ad risum, qui est fornicationis præcursor, prouocantes. Nonnunquam autem etiam quilibet ira incensi, vel ipsi qui scortata sunt, vel qui etiam cinædorum turbam tanquam scilicet quid ac beatum in suam sectantur perniciem, naribus non secus ac ranae plausum edunt, ut qui in naso habeant bilem veluti inhabitantem. Quinetiam quæ sunt ex eis paulò ciuiliores, aues Indicas pauonisque Medicos nutriunt, & accumbunt ludentes unā cum iis quibus est caput acutum & fastigiatum, latantes sicinnis & monstris, & rident quidem cum Thersiten audiunt: ipsa verò Thersitas maximi pretij ementes, non de coniugibus, sed de illis quæ sunt terræ pondus se iactant, & modestam quidem & continentem viduam Melitæo catello longè præstantiorem, despiciunt, & iustum senem negligunt, qui est, ut puto, monstro ære empto magis de-

1. Reg. 8.

Eccles. 7.  
Esaie 17.

Eccles. 5.

Ibid. 11.

Ibid. 9.

Ephes. 5.

corus & honestus. Puerum autem orphanum non admittunt, quæ psittacos & graculos enutriunt, sed filios quidem domi natos exponunt, gallinarum autem pullos excipiunt: & quæ sunt expertia rationis, ijs quæ sunt prædita ratione præferunt: cum oporteret senes alere, qui moderationem profitentur & temperantiam, & sunt, ut ego quidem existimo, simiis formosiores, & loqui possunt melius luscinijs, & illud in medium adducere: Fœneratur Deo qui miseretur pauperis, & hoc: Quatenus autem, inquit, uni horum minorum fecistis, mihi fecistis. Ista autem contra intemperantiam prætulit temperantiæ, ut quæ suas facultates in lapides conuerterint, margaritas scilicet & smaragdos Indicos. Quinetiam in futilibus & euandis tincturis, & in emptiis mancipijs temerè consumunt, & pecunias abijciunt, non secus atque saturata gallinæ vitæ, stercora fodientes. Paupertas autem, inquit, virum humiliat. Per paupertatem volunt dicere parsimoniā, per quam pauperes sunt ij qui sunt diuites, ut qui bona non communicent.

Prouer. 19.  
Matth. 25.

## COMMENTARIUS IN CAP. IIII.

20

\* VERVM ENIM VERO spiritu imprudens transilieram consequentiam. Cum superius de luxu multa dixisset & diutius in eo exponendo esset immoratus, non modicus autem sit luxus in nimia & inuiti ministrorum possessione, neque de eo aliquid dixisset, nunc de iis dicturus, primum quidem dicit fuisse consequens ut de iis diceret, sed spiritu, tanquam vento quodam abreptum imprudentem transiliisse, veluti sumpta à naui metaphora. Quamobrem ad id ipsum quod prætermiserat esse reuertendum, inutilis autem & superuacaneæ ministrorum possessionis hanc esse causam, quod cum per se nolint operari, necesse sit ut aliena vrantur opera. Deinde eos inuitiles & superuacaneos recenset ministros. Postremo inuehitur in mulieres, quæ relicta bonorum & honestorum consuetudine, cum eis versantur qui probum & dedecus eis afferunt, Sicinnisque, & monstis magis delectentur quam senibus qui eas doceant & instituant, & pauperibus quos propter Christum alant. In exponendis autem horum ministrorum officiis, non video opus esse ut immorer: sunt tamen nonnulla leuiter adnotanda. Obsonator qui Græcè dicitur ὀψωνιός, is est qui parat obsonia. Qui autem parat cetera quæ sunt ad mensam necessaria, Græcè dicitur παραψωνιός, ut videre licet apud Iulium Pollucem. Cum autem non possem id vocabulo Latino exprimere, mihi vtendum fuit circumlocutione: quod autem verti structores Græcè est δαίμι: malui autem vertere structores quam coquos, etiamsi δαίμις μαγίριος, vocet Iulius Pollux, melius certe Eustathius in multis locis Homeri eos esse dicit, qui carnes diuidunt conuiuijs. Nam cœna quoque δαίς, dicitur ἀπὸ τοῦ δαίω, id est diuidere, quod sua cuiuslibet portio ex æquo diuideretur: qui autem diuidebat δαίς dicebatur. Qui mos carnis in conuiuijs ex æquo diuidendi adhuc hodie manet apud Italos. De eo vide Cœlium Rhodig. Quod autem dicit à formosis iuuenibus emulgere pulchritudinem, quid sibi velit fateor me ignorare, suspicor tamen esse aliquid obscœni, quod melius fortasse est ignorare. Quod autem verti ornatores & ornatrices Græcè est κομμώται καὶ κομμώτριαι. Dicit autem Iulius Pollux, Qui in coma ornanda manuum vrantur arte κομμώται dicuntur, forminæ autem κομμώτριαι. Plato verò in Gorgia κομμώτικὴν non dicit esse artem sed experientiam, nec versari solum in ornanda coma, sed in aliena, non in sua propria & naturali paranda pulchritudine, figura, colore, leuitate, sensu, eamque aduersari arti Gymnasticæ, id est arti corporis exercendi. Inter ministros enumerat etiam Eunuchos, quos dicit etiam esse lenones quod Græcè est μασποτής. μασποτής autem non idem significat quod πορνοποιός, id est qui alit meretrices quas vendat aut certo pretio prostituat, sed is est qui blandis verbis ad Venerem allicit, ita dictus ut vult Eustathius Homeri interpretes, quasi μάτρως, id est voce materna illiciens. Isti autem Eunuchi, cum minime essent suspecti eo prætextu quod nihil possent, & virorū & mulierum libidini seruiebant. Dicit ergo Clemens eos non esse veros Eunuchos qui non possunt, sed qui nolunt dare operam libidini. Ij autem sunt quos dicit Christus non esse factos ab hominibus, sed seipso castrasse propter regnum cœlorum. Eunuchorum facta mentione, qui cum sint extra suspicionem, quoniam putentur nihil posse, voluptati seruiunt, loquitur etiam de ancillis, quas, etiamsi sint liberæ, non veri reges, sed tyranni dati à Deo propter peccata populi, sibi cogunt seruire, eas facientes vnguentarias, coquas, & pistrices. Deinde graphicè depingit corruptos mulierum mores quæ Gallos, utpote homines proceros & robustos, conducebant qui suas lecticas velociter portarent. Eæ verò veluti per pompam transuectæ se ostentabant, & lecticæ amoto aulæo extra prospiciebant, & se spectandas exhibebant, & reliqua faciebant quæ scribit Clemens, quæ non egent expositione. Quod autem verti, quædam amatoria & carmina, Græcè est φιλτραὶ ἢ ἱμνῶδες. Sunt autem φιλτρα, vel medicamenta vel carmina ad amorem allicientia, ἱμνῶδες autem sunt incantationes, quæ Latine dicuntur etiam carmina. Quod autem vertimus, abeat in malam rem fornicatio, Græcè est εἰς κόρακας, id est ad Coruos fornicatio. Quid autem sibi vult hoc adagium, vide apud Erasmum Chil. 2. cent. 1. adagio. 96. Inter eos autem qui cum impudicis & luxuriosis versantur mulieribus, refert viros effeminatos & cinædos, quos graphicè describens, inter cetera de his dicit Græcè, καὶ τὸ περιττὸν ἀνὰ δὲ εἰς ἀσέλγαν δὲ πρὸς ἑστῶτος ἐπὶ νυκτὶ δισμα, hoc autem vocabulum ἐπὶ νυκτὶ δισμα nusquam legi. Suspicio autem significare impudicum quendam sonum qui à cinædis naribus edebatur prouocantibus ad libidinem; hæc mea est coniectura. Quod si quis inuenerit meliorem, rem mihi faciet pergratam si eam in medium prouulerit. Ut ergo esset aliquis sensus, sic verti: fornicatorium cinædi sonum impudenter ad lasciuiam per naves edentes

Cœl. Rhod.  
antiqu. lect.  
lib. 27. cap.  
22.

Matth. 19.

edentes. Quod autem Græcè est, *καὶ δὲ τῶν ἰσχυρῶν τῶν μὲν τῶν πλεονεκτημάτων*, quod verti, ut qui in naso habeant bilem veluti inhabitantem, alludit ad illud Theocriti *ἀρρυσία δὲ χολῆς ὅτι πρὶν καὶ ἴσται*, id est acris in naso sedet bilis. Facile autem ad nares ascendit bilis, est enim flava bilis calida & ignea, & ideo summa petit. Qui sunt autem bile perciti Expe ronchum aut sonum edunt ranae sonitui non admodum dissimilem. Acriter autem inuehitur in mulieres, quæ monstra & bruta animalia viduis, senibus, orphanis, & pauperibus præferebant, & de eis magis gloriabantur quam de suis coniugibus. Qualis autem fuerit Therſites, qui plane fuit monstrum hominis, videre licet apud Homerum in Iliade. De Sicinnis autem si quid hic diceremus, ætū, ut aiunt, ageremus: superius enim satis diximus, nec opus est ut repetamus. Quod autem vertimus, in lapides conuerterint, Græcè est *ἀπολιθοποιῶν*, id est efficiētes, ut sua facultates sint lapides; sed lingua Latina id non satis exprimit. Est autem lepidum quod dicit, mulieres quæ pecunias consumunt in tincturis & mancipiis, perinde facere atque gallinæ sacra, quæ stercora fodiunt. Sunt enim ea plane inutilia, nec minime requirenda, quando suppetunt quæ sunt ad vitam necessaria. Et ideo ea vocat vitæ stercorea, & veluti quædam excrementa. Vbi nam autem dicat Scriptura: Paupertas virum humiliat, non satis recordor. Verum est autem parsimoniā seu avaritiā esse paupertatem: nam diues qui suis parcat bonis, & ex eis non plus impertit quam si nihil haberet, is plane est pauper. Is enim est pauper qui nec diuitiis ipse utitur, nec concedit ut alij eis utantur.

## Quomodo in balneis sit versandum.

## Cap. v.

**V**IVS MODI autem sunt eis lauacra? Domus artificiosè compacta, perspicua, quæque possunt circumferri, reguntur sindone: & cathedra aurea, argentea, & vasa innumerabilia aurea, argentea: ex quibus alia quidem ad propinandum, alia verò ad vescendum, alia autem ad lauandum circumferuntur: quinetiam carbonum craticula. Eò enim veniunt intemperantiæ, ut cœnent & sint ebria dum lauantur, & argenteam suppellectilem, cum qua pompam transmittunt, arrogant in balneis proferunt, atque adeo fortasse etiam diuitias, propter immodicam superbiam. Maxime autem voluntariam insolentiam, per quam viros pusilli & effæminati animi arguunt, ut qui victi sint à fæminis, ostentant, & aliquo modo seipsas non posse conuenire, nec sine multis vasis posse sudare, comprobant. Etenim quæ sunt pauperes, cum pompæ non sint participes, ex quo fruuntur lauacris: habent autem sordes diuitiarum magnum amictum maledictorum. Hac veluti esca irretiunt miseros, auri splendorem orbiantes admirantes. Ea enim ratione eius quod bonum & honestum est ignaros in stuporem adducentes, ut ipsas mirentur amatores callido commiscuntur artificio, qui eis paulò post nudis insultant. Atque ipsæ quidem suis se maritis non exuerint, simulatum pudorem probabiliter præ se ferentes. Licet autem alijs volentibus, eas quæ domi sunt inclusæ, nudas videre in balneis: hic enim se exuere spectatoribus tanquam corporum cauponibus non erubescunt. Sed Hesiodus quidem,

Corpus fæmineo non exhilarare lauacro

**30** **S**uadet. Viris autem & fæminis communia aperta sunt balnea, & inde exuuntur ad intemperantiam (à visu enim hominibus amor proficiscitur) perinde ac si sit eis pudor in lauacro obrutus. Quæ autem non usque adeo omnem exuerunt pudorem, externos quidem excludunt: una autem cum suis ministris collauantur, & seruis nudæ exuuntur, & ab eis fricantur, pertimescenti libidini cœdentes, ut securè contrectet. Qui enim nudis dominabus ad lauacra introducuntur, student se exuere, ad cupiditatis audaciam malo more metum circumscribentes. Atque veteres quidem Athletæ virum nudum ostendere erubescētes, dum certamen peragebant accinctis subligaculis seruabant verecundiam: istæ autem dum simul cum tunica pudorem exuerint, volunt quidem videri pulchræ, similiter autem malæ vel inuitæ conuincuntur. Etenim per ipsum corpus maximè apparet lasciua concupiscentia, quemadmodum hydropicis per cutis superficiem humor qui continetur; quod autem in utroque ægrotat, ex visu cognoscitur. Oportet ergo viros sepulchrum veritatis exemplum præbentes fæminis, erubescere unā cum eis exui, lubricumque ac periculosum aspectum

Matth. 5. *effugere. Qui enim curiosus, inquit, respexit, iam peccavit. Oportet ergo domi quidem parentum & famulorum pudore affici: in vijs autem, eorum qui sunt obuiam: in laucris verò, mulierum: in solitudine autem, suis ipsius: ubique autem, Verbi, quòd est ubique, & sine ipso factum est nihil. Hac enim solùm ratione fit ut quis nunquam labatur, si Deum sibi ipsi semper adesse existimat.*

Ioan. 1.

## COMMENTARIUS IN CAP. V.

CIVIS MODI autem sunt eis lauacra? Graphicè depingit luxum mulierum in balneis, ut quæ domos habeat portatiles, sindone quod est subtilissimū linum Ægyptium coopertas, & magnam vasorum & pretiosæ suppellectilis copiam secum ferentes. Existimò autem hæc dici de balneis pensilibus, de quibus Valerius Max. lib. 9. sic scribit; C. Sergius Orata pensilia balnea primus facere instituit, quæ impensa leuibus initiis cœpta ad suspensa calidæ aquæ tantum non æquora penetrauit. Et Macrobius in Saturnal. lib. 3. cap. 15. Quænam autem fuerint balnea pensilia, nusquā legi, neque Vitruuius de balneis scribens aliquid dicit, nisi forte de iis intelligatur quod dicit: Suspensuræ caldiorū ita sunt faciendæ, ut sesquipedalibus regulis, &c. quod mihi non videtur verisimile. Quod autem virorum & mulierum communia balnea dicit esse Clemens, ita forte est intelligendum ex Vitruuio, ea fuisse coniuncta; & in iisdem collocata regionibus, sed fuisse bina ædificia, vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur. Pudor enim non patiebatur vtrumque sexum simul lauari, sed commoditas coniungi desiderabat. Videtur tamen Clemens innuere tantam tunc mulierum fuisse impudentiam, ut simul cum viris lauarentur: Luxum, inquam, depingit & intemperantiam ut quæ cœnent, & sint ebriæ dum lavantur, & impudentiam, ut quæ balnea habeant communia cum viris, & quæ apud maritos simulent pudorem, in balneis nudæ viros prouocent ad libidinem, in quibus vero remanet adhuc aliquid pudoris se à famulis suis fricari patiantur. Oportere autem dicit viros suo exemplo ad pudorem inuitare fœminas, vitando conspectum nudarum. Pudorem nunquā abesse oportere, etiam si sis solus. Nā etsi omnes alij absint, Deus adest qui omnia fecit & omnia aspicit. Quod autem in balneis comedere & inebriari sit periculosum, possumus ediscere ex medicis. Pleno enim, inquit, ventre & plenīs intestinis nemo balneo se tuto committat, quod sic facile iecur noxam contrahat, humorque crudus in totum corpus rapiatur. Hinc est quod reprehendit Iuuenalis eum qui balneum ingreditur antequam cibus fuerit concoctus, dicens: Crudumque pauonem in balnea portas. Quod si est periculosum cibo non concocto ingredi balneum, quanto est periculosius lauare cibum ingerere quæ non possis cōcoquere? Quod autem suadet viris Hesiodus ne fœminino lauacro exhalarentur, ideo fortasse, dicit, quod olim viri sola frigida lauarentur, ut qui aqua lauari calida mulierum esse ducerent. Et tamen constat ab antiquissimis temporibus aquis calidis foueri solita esse vel ætate vel labore defessa corpora. Quod testantur balnea Herculana, de quibus vide Erasmus in adagijs, & apud Platonem γερουκὰ λουτρά, senum lauacra. Calidis enim balneis reficiuntur vires, & reuocatur corpus: θερμὸν enim ὕδωρ μαλθακὰ, ait Pindarus πύχ' ἡγὰ. Calida, inquit, aqua molit membra. Non vituperantur autem à Clemente balnea, sed nimius in balneis luxus, intemperantia, & impudentia, maxime autem reprehenduntur balnea communia, in quibus ex visu incitantur homines ad libidinem, à visu enim amor proficiscitur: prima certe amoris linea est visus. Maxime autem falluntur mulieres quæ nudæ suam ostendant pulchritudinem: nam simul etiam se esse malas ostendunt. Nam sicut hydropici nudi ostendunt malum qui eos male habet humorem, ita etiam nudæ mulieres ostendunt suam nimiam ad libidinem propensionem.

Chil. 2. ceter. 3.

Teren. in Eunuch. 40

## Quòd solus Christianus sit diues. Cap. v i.

VNT<sup>a</sup> itaque habenda diuitiæ, ut est rationi consentaneum: suntque benigne, non autem sordide, nec superbe & insolenter cōmunicandæ: nec est honesti studium in sui amorem rudique & imperita ratione consumendum, ne forte nobis utique dicat quispiam: Equus eius est pretij quindecim talentorum, vel fundus, vel seruus, vel aurum: ipse verò est minoris pretij quam trium obolorum. Iam enim aufer mundum à fœminis, & seruos à dominis, nihil inuenies dominos differre ab emptitijs mancipijs, non incessu, non aspectu, non sermone, adeo sunt similes mancipijs. Quinetiam in hoc discrepant, quod sint seruis imbecilliores, & ita educti ut sint magis valetudinarij. Hoc ergo dogmatum optimum est perpetuò canendum, quòd vir quidem bonus, qui est moderatus & iustus, in celo recondit thesaurum pecuniæ. Is qui terrena vendidit, & dedit pauperibus, inuenit thesaurum in quem non cadit interitus, ubi nec est tinea, nec latro. Is ergo est verè beatus, etiam si sit paruus, imbecillus, & inglorius: isque reuera magnas possidet diuitias. Quòd si sit vel Mida & Cynira ditior, sit autem iniustus & insolens, quemadmodum qui purpura & bysso luxuriose vestiebatur, Lazarum autem contemnebat,

Matth. 6. Ibid. 19. 60

Lucæ 16.

contemnebat, & miser est, & in mœrore uiuit, nec uiuet. Diuitiæ ergo sunt serpenti-  
 miles, quem si quis nescit inoffense eminus accipere, bestiam sine periculo summa cauda  
 apprehendens, ea manu circumplicabitur, & mordebit: pulchrè callent serpentum instar  
 repentes diuitiæ, dum peritè vel imperitè apprehenduntur, inhærere & mordere. Sed si  
 quis se præbens magnificum rectè & scienter eis utatur, cum Verbi carmine bestiam de-  
 traxerit, ipse manserit illasus. Ceterum, ut videtur, non satis animaduertimus quis sit  
 10 is solus diues, qui quæ sunt longè preciosissima possidet. Magni autem sunt precij, non  
 gemma, non argentum, non vestis, non corporis pulchritudo, sed virtus. Ea autem est ra-  
 tio tradita per pædagogum ad exercitationem. Hæc est ratio, quæ abiurat delitias, &  
 eam quæ per se sit operationem euocat in ministerium, laudatque frugalitatem filiam tem-  
 perantiæ: accipite, inquit, disciplinam, & non argentum, & cognitionem super aurum Prou. 8.  
 probatum. Melior est enim sapientia lapidibus preciosis: quicquid autem est preciosum,  
 nequaquam est ea dignum. Et rursus: Colligite me super aurum, & lapidem preciosum, Ibidem.  
 20 & argentum: germina enim mea meliora sunt argento electo. Quod si etiam distinguere  
 oporteat, sit quidem diues qui multa possidet, estque auro onustus, ut sordidum marfu-  
 pium: at in iusto quidem certè inest honestum atque decorum: decorum enim est ordo, qui  
 in administrando, ita ut oportet, largiendoque definitur. Sunt enim qui seminant, & plu-  
 ra colligunt, de quibus scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in Psal. 11.  
 seculum seculi. Quare non qui habet, & seruat, sed qui impertit, est diues: & impertitio  
 ac communicatio, non autem possessio, beatum reddit. Anima autem fructus est, commu-  
 30 nicatio. Diuitiæ ergo sunt in anima. Porro autem bona possideri solum possunt à bonis: bo-  
 ni autem sunt Christiani. Homo autem insipiens vel intemperans neque boni sensum ha-  
 buerit, nec possessionis. A solis ergo Christianis possunt bona possideri. His autem bonis  
 nihil est diuitius: hi sunt ergo soli diuites. Veræ enim diuitiæ sunt, iustitia, & ratio, quæ  
 est quoniam thesauro preciosior. Quæ quidem diuitiæ ex pecoribus & prædiis non augentur,  
 sed à Deo donantur diuitiæ quæ non possunt auferri, cuius thesaurus est sola anima, pos-  
 sessio: æqui illam possidet optima, quæ hominem verè reddit beatum. Cui enim adest, ni-  
 40 hil expetere ex iis quæ non sunt in nostra potestate, ea autem quæ expetit consequi: quin-  
 etiam quæ sanctè desiderat, ea petentem à Deo accipere? quomodo non is multa, imo ve-  
 rò omnia possidet, qui thesaurum æternum, nempe Deum habeat. Petenti, inquit, dabitur,  
 & pulsanti aperietur. Si Deus nihil negat, pietate ac religione præditi viri sunt omnia. Matth. 7.

## COMMENTARIUS IN CAP. VI.

39 *¶* S V N T itaque habende diuitiæ. Cum animaduertetet Clemens auri & argenti, & diuitiarum splendo-  
 rem ita oculos hominum præstringere, ut eos solos qui ea possiderent, & diuites & beatos esse putarent,  
 falsam hanc opinionem eis voluit detrahere. Dicit ergo veras diuitias non consistere in possessione, sed in  
 bonorum quæ suppetunt iusta administratione, distributione, & in pauperes erogatione, quibus æternus  
 & qui auferri non potest, in cælo paratur thesaurus. Eum deum esse diuitem quæ est bonus. Bonum au-  
 tem esse qui habet bonum. Bonum esse virtutem, quæ est in anima, eam verò consistere in exercitatione &  
 operatione, non in pecuniæ congregatione. Cum ergo Christianus iis quæ à Deo ei sunt donata rectè utar-  
 tur, & pauperibus ut decet impertiar, idque solus præster Christianus, is solus est & bonus, & diues, &  
 beatus. Est quidem hoc paradoxum non dissimile paradoxo Ciceronis: Quod solus sapiens diues sit,  
 quod quidem sumptum est à Stoicis. Sed cum apud eos nullus esset sapiens (sapiens enim non est qui non  
 60 ab ipsa, quæ est Verbum Dei, didicit sapientia) fieri non poterat ut ex eis ullus esset diues. Solus Christia-  
 nus est diues, qui à suo Pædagogo qui est Dei Verbum & sapientia, didicit sapientiam. Quæ sit ut sit sa-  
 piens, bonus, diues, & beatus. Est autem lepidum quod dicit Clemens, equum & cætera quæ possiden-  
 tur esse sæpe maioris pretij quam ipsos dominos, & ipsos seruos esse præstantiores dominis. Quod autem  
 vertimus; Est minoris pretij quam trium obolorum, Græcè est *χάλαν τριά*, id est, trium areolorum. Ita  
 autem verti, quod *χάλαν* sit Græcum, areolum autem non sit in vsu apud Latinos. Continet autem obo-  
 lus semiobolos duos: Semiobolus tres chalcos, seu areola tria. Chalcos verò tria *ἀνία*, seu minura, quæ re-  
 manent infecta. Malui autem uti vocabulo vsitato, licet nonnihil differret, cum ad sententiam parum aut



Plato de  
legibus 2.

Chil. 3. cēt.  
30.

Ouid. 11.  
Metamor.

nihil referret. Quod autem dicit Clemens, quod si sit vel Mida & Cinyra ditior, id sumpsit ex Platone de legibus *οὐ μὲν ποικίλται ἀπὸ καλῶς ἐπὶ λέγειν*, id est, Poëtas quidem cogite dicere, quod vir quidem bonus si sit tēperans & iustus, est fœlix & beatus, siue sit magnus & fortis, siue parvus & imbecillus, & siue sit diues aut nō. Sin autem sit & Cinyra & Mida ditior, sit autem iniustus, est & miser, & in mœrore viuit. Quod autem Cinyræ immensæ fuerint diuitiæ, testatur Prouerbiū, Cinyræ opes, de quo vide Erasmm in adagiis. De Mida quid attinet dicere, qui vel suo contactu cum quidquid tangeret fieret aureum, Pactoli arenas effecit aureas: ut fabulatur Ouidius in Metamorphosi. Quod autem dicit ultra ea quæ dicit Plato, de diuite iniusto; neque viuet, intelligit de vita æterna quæ est regnum Dei. Auari enim regnum Dei non possidebunt. Terribas autem diuitias pulchre assimilat serpenti, qui ubi quempiam apprehenderit, nisi excutiat, inhaeret, mordet & virus immittit. Ita etiam diuitiæ quæ quempiam apprehenderunt, nisi eis recte utēdo & ut opus est impertiendo & distribuendo excutiantur, noxam afferunt, & sæpe sunt mortiferæ. Hunc locum ita concludit, ut dicat cum qui est bonus & pius, non solum multa, sed etiam omnia, atque adeo ipsum Deum possidere. Nam qui nihil petit quod non sit in sua potestate, quicquid autem sancte petit à Deo accipit, cuius sunt omnia adeo ut ne seipsum quidem ei Deus denegat, is omnia atque adeo ipsum Deum possidet. Ei autem qui omnia possidet nihil deest. Cui nihil deest is plane est diues, atque adeo beatus.

### Quod pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas. Cap. VII.

**E**LITIAE autem errantes in voluptatibus, graue sunt ac periculosum bo-  
minibus naufragium. A vero enim honesti studio, & quæ viro bono conue-  
niunt voluptatibus, aliena est hæc incunda, & gloriæ ac laudis expers vulgi  
vita. Homo enim est natura excelsus & erectum animal, & quod veri qua-  
rendi ac inueniendi tenetur desiderio, ut qui sit unius opus & effectum. A diuina autem  
vita alienum est libidinis voluptatisque studium: utpote, similiter quidem vesci atque pas-  
seres, coire autem similiter ut hirci & sues. Voluptatem enim bonum existimare, est planè  
perfecta eius quod est bonum & honestum inscientia. Porro autem nimia diuitiarum cu-  
piditas hominem à recta viæ ratione dimouet, persuadens ut ad res turpes omnem planè  
pudorem exuat, si modò ei sicut fera liceat quibuslibet vesci, & qualibet similiter bibere,  
E in rebus venereis suam quacunque ratione libidinem explere, & ideo rarissimè regni Dei  
partes. Quorsum ergo tot parantur obsonia? an non ut unum ventrem impleant? Quam  
res inmundanda sit ingluuius, arguunt sterquilini, in quæ ventres nostri expaunt reliquias  
conuiuij. Quorsum autem tot pocillatores cōgregant, cum calice uno possint impleri? quor-  
sum autem arcas vestium? quorsum vasa aurea? & quorsum ornamenta? Compilatoribus  
& sceleratis hominibus hæc parantur, & oculis qui satiam requerunt: Eleemosina au-  
tem & fides, inquit Scriptura, te non deserant. Ecce Heliam quaque Thebarten habo-  
mus pulchrum exemplum frugalitatis, quando sedit sub ramno, & Angelus ei affert ali-  
mentum. Erat subcinericius panis ordeaceus, & amphora aqua: eiusmodi prandium ad  
eum misit Dominus. Proficiscentes ergo nos ad veritatem, ac cunctis esse oportet. Ne por-  
tetis, inquit Dominus, crumenam, non peram, neque calceamentum: hoc est, Ne possi-  
deatis diuitias quæ solum in crumena reconduntur, ne vestra impleatis horrea, tanquam  
sementem in pera deponentes, sed is etiam qui egent impertite. Ne de iumentis & famulatu  
sitis nimium solliciti, quæ diuitum ingressus calceamenta, cum onera portant, allegorice di-  
cta sunt. Abijcienda est ergo vasorum multitudo, & pocula aurea & argentea & fa-  
mulorum turba, cum pulchras & venerandas pedisequas à pedagoga acceperimus, per  
seipsum operationem scilicet & frugalitatem. Iam vero ita incedendum est ut conuenien-  
ter Verbo ingrediamur: & si cui adsit uxor & filij, domus nequaquam est onus, quæ  
cum prudenti viatore migrare didicerit. Uxor quoque quæ virum diligit, coercenda est &  
componenda, ut similiter ac maritus iter ingrediat. Pulchrum est viaticum viæ quæ  
ducit ad cælum, si frugalitatem cum una moderata grauitate iungamus. Mensura autem  
sicut pes calcei, ita etiam uniuscuiusque possessionis est corpus. Quod autem superabundat,  
quæ sunt, inquit, ornamenta & supellex diuicium, non sunt ornatus corporis. Oportet au-  
tem cum

Ecclef. 7.  
17. & 29.  
3. Reg. 19.

Math. 10.  
Luc. 9.

tem eum qui vi in celos contendit ascendere, & pulchrum baculum beneficentiam scilicet, circumferre, & ijs qui affliguntur, elargientem veram quietem percipere. Fatetur enim Scriptura, anima redemptionis pretium esse proprias diuitias: hoc est, si dite scat, futurum esse ut sit saluus per elargitionem. Quemadmodum enim quicunque putei scaturiunt, exhausti in pristinam mensuram reuertuntur: ita etiam elargitio, quæ est bonus fons benignitatis, potum sitientibus communicans, rursus augetur & repletur, quomodo ad vbera, quæ suguntur vel etiã mulgentur, solet lac confluere. Est enim minime indigēs, qui Deum verbum habet omnino potentem & nullo eorum quibus opus habet unquam eget. Verbum enim est possessio cui nihil deest, & est causa omnis copię. Si quis autem dixerit se sepe vidisse iustum cui panis deerat, hoc quidem rarum est, & id ubi non est alius iustus. Sed tamen illud quoque legat: Non in solo pane viuet iustus, sed in verbo Domini, qui est panis verus, panis celestis. Vir ergo bonus nunquam laborat inopia, quandiu habuerit saluam in Deum confessionem: licet enim ei petere & accipere ea quibus indiget à Patre vniuersorum, & proprijs frui, si filium custodiat. Hoc quoque adest, nullam sentire indigentiam: hoc nostrum Verbum fungens munere Pædagogi, dat nobis diuitias, neq̃ ditescere vlla est inuidia ijs qui per ipsum possident ut nullius egeant: qui has habet diuitias, erit hæres regni Dei.

Prou. 13.

Deut. 8.

Matth. 4.

## COMMENTARIUS IN CAP. VII.

DELITIA autem errant in voluptatibus. Frugalem oportet esse Christianum. In hoc autem consistit frugalitas, ut paucis, nempe iis quæ sunt vitæ necessaria, contentus, delitias vitet & voluptates, & diuitias non concupiscat quæ ad omnia turpia hominem incitant. Mensura nostrarum possessionum sumenda est ex mensura nostri corporis. Quæ mensuram illam excedunt, sunt superflua, nec sunt ornamento corpori. Quæ autem superabundant, sunt eroganda in pauperes. Porro autem frugalitatis pulchrum nobis proponit exemplum Eliam Thesbireum, & reuocat in memoriam quæ Christus suis proponit discipulis quos mittit ad prædicandam Euāgelij veritatem. Quæ quidem ita exponit ut videatur potius sequendus sensus allegoricus, ut qui calceamenta significare dicat famulos & iumenta.

Quod similitudines & exempla sint rectæ doctrinæ  
pars maxima. Cap. VIII.

**I** QVIS autem vestrum delitias perpetuo fugerit, à frugalitate eductus, inuoluntarios labores facilius sustinere meditabitur, voluntarias afflictiones pro persecutionum perpetuis habens exercitijs: ut cum ad necessarios venerit labores, & dolores ac metus, ad eos tolerandos non sit inexercitatus. Et ideo patriam non habemus in terra, ut possessiones terrenas contēnamus. Est itaque ditissima frugalitas, quæ exaquatur impēs non deficientibus, quas pendere conuenit ad ea quæ oportet & quantum oportet. Expensæ enim sunt pensiones, ac vectigalia. Et quomodo oporteat quidem uxorem simul cum marito viuere, & de domus administratione, & usu famulorum, & quomodo eam per se operari conueniat, & de tempore matrimonij, & de iis quæ ad mulierem pertinent, differuimus in libro de nuptiis. Quæ autem ad pædagogicam pertinent institutionem, ea nobis addenda sunt loco crassæ cuiusdam descriptionis, Christianam vitam exprimentibus: & plurima quidem iam dicta & in formam institutionis pædagogicæ sunt redacta. Quod autem restat, subiiciemus. Neque enim parui ad salutem momenti sunt exempla.

Vlyssis vxorem vide (ait Tragædia) haud leto dedit  
Telemachus, haud marito namque iunxerat  
Maritum, ei cubile in ædibus sanctum manet.

Z ij

Flagitiosum probro dans adulterium, temperantiae pulchram ostendit imaginem, in maritum amorem. <sup>b</sup> Illos autem (servorum nomen sunt Ilotes) Lacedaemonij cogentes inebriari, sibi sobrijs, ea quae faciebat ebrietas, correctionis curationisque loco ostendebant. Observeantes ergo illorum turpitudinem, docebantur ne in idem quod damnabant vitium inciderent, ex ebriorum probro hoc fructus consequentes, quod ipsi non peccarent. Ex hominibus enim alij quidem docti sunt servati: alij vero sua sponte virtutem vel amplexi sunt, vel quaesierunt:

Hesiodus.

Optimus ille quidem est, qui percipit omnia per se.

Genes. 17.

Ipse est Abraham qui Deum quasiuit,

Is bonus est rursus, qui paret recta monenti.

Lucæ 6.

Hi sunt discipuli, qui Verbo crediderunt, & ideo ille quidem appellatus est amicus, hi autem Apostoli. Vnum & eundem Deum ille quidem magno studio & cura inquirens, hi vero praedicantes: sunt autem ambo populi. Horum autem amborum auditores, alius quidem consecutus est commodum per inquisitionem, alius vero saluus evasit per inventionem,

Sed qui nec per se apprehendit, nec recta, monente

Hunc alio, reputat, planè est vir inutilis ille.

Populus alius est gentilis, inutilis: hic est populus, qui Christum non sequitur. Multis tamen modis iuvans Pædagogus, qui est clemens & benignus, alia quidem suavit, alia vero etiam exprobrauit. Iam vero alijs quoque peccantibus, eorum nobis ostendit turpitudinem, & quod eam consequitur supplicium, simulque & consolans & admonens, se esse benignum & clementem ostendit, hoc consilio ut nos à vitio auerteret, ea quae passi sunt ostendens. Per quas imagines & similitudines, ut ij quidem qui male affecti erant cessarent, effecit: eos vero qui ijs similia audebant, prohibuit: alios ad tolerantiam fundavit: alios a vitio repressit: alios vero etiam curavit, per contemplationem eius quod est simile, traductos ad id quod est melius. Quis enim quæpiam in via sequens non cauerit, si is qui precedebat in viam ceciderit, ut deuitet periculum, peccati cauens consequentiam? Quid vero rursus si is qui se exercet, viam quae ducit ad gloriam didicerit, & videns athletam qui eum præcessit premium esse consecutum, non contendit ad coronam, ipsum antiquiorem imitans? Multa sunt eiusmodi similitudines diuinæ Sapientiae. Vnius autem exempli meminero, & paucis exponam quod accidit Sodomitis, & fuit ijs quidem qui scelus admiserant iudicium, pædagogica autem institutio ijs qui audiuerint. Sodomitæ cum propter multas delitias in libidinis & intemperantiae vitium incidissent, adulteria quidem secure committentes, puerorum autem infano amore ardentes, respexit eos Verbum quod videt omnia, quod latere non possunt qui nefaria perpetrant. Neque vero eorum libidini acquieuit vigilans custos humanæ naturæ: nos autem ab illorum imitatione auertens, ad suamque moderationem & temperantiam instituens, aliquos inuadens peccatores, ne si impunita relinqueretur impudicitia, ea frueretur nimia securitate, iussit comburi Sodoma: prouidi illius ignis aliquid effundens in intemperantiam, ne si non castigata esset eorum libido, latas aperiret portas ijs qui toto impetu feruntur ad libidinem. Fuit ergo iustum Sodomorum supplicium, salutis bene ab hominibus consideranda imago. Qui enim non similiter peccarint atque ij qui fuerunt puniti, nunquam peccatoribus similes pœnas dederint, ut qui propterea quod non peccarint ne paterentur cauerint. Volo enim vos scire, inquit Iudas, quod Deus qui semel seruauit populum ex Aegypto, secundo perdidit eos qui non crediderunt, & Angelos qui non seruauerunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinclis æternis sub caligine agrestium angelorum custodijt. Et paulo post eorum qui iudicantur imagines ad docendum aptissime explicat. Vae eis quod

Genes. 19.

Iudas in epistola canonica.

eis quòd in via Cain ambulauerunt, & in errore Balaam effusi sunt, & in contradictione Core perierunt. Eos enim qui ferre non possunt libertatem adoptionis filiorum Dei, arcet metus, ne se insolèter gerant. Ideo enim sunt minæ ac supplicia, ut timètes pœnas à peccatis abstineamus. Possum tibi narrare pœnas nimie ornatus cupiditatis, & inanis gloria, non autem solius intemperantiae: & præterea maledicta afferre in eos qui gloriantur & sibi placent de diuitijs, in quibus Deus terrendo prohibet à maleficijs. Caterum parcens pro-

lixitati operis, adducam pædagogi præcepta quæ sequuntur, ut minas caueant.

## COMMENTARIUS IN CAP. VIII.

Si quis autem vestrum delicias perpetuo fugerit. Hoc habet frugalis, quòd fugit delicias: qui fugit delicias, se in voluntariis exercet laboribus & afflictionibus, ut si quando necessariae accidunt persecutiones, eas à diuturna meditatione exercitatis facilius toleratur, & autè sunt toleratu eo faciliores, quod cū nō habeamus hic patriam (neque enim manentē hic habemus ciuitatē, sed futurā inquirimus) terrenas possessiones contemnimus. Hic autè de frugalitate tractationi hunc imponit veluti colophonē, quod sit ditissima frugalitas. Nam si is est diues, qui & quas & quor oportet ad ea quæ opus est habet sufficientes expensas: merito est ditissima frugalitas quæ iis omnibus exæquatur expensis quæ nunquam deficiunt. Et ideo fortasse frugalitas Græcè dicta est *νῆμα*, quod frugali non desint vectigalia, *νῆμα* enim est vectigal. Expensæ autem sunt vectigalia. Cum autem iis quæ scripsit Clemens videretur aliquid deesse, nempe ut tractaret de officio vxoris, & de œconomia in genere, ne quis hoc desideraret, dicit se id consulo prætermittere, quod de eo scripserit in libro quem inscripsit de nuptiis, sed eius hic liber ut multi alij desiderantur iniuria temporis. Rediit autem ad Pædagogicam suam institutionem, dicit se de forma quidem institutionis Pædagogicæ iam dixisse plurima, sed ei quidem esse addenda, nempe imagines, similitudines & exempla quæ ad crassam & vltimo magis convenientē pertineant descriptionem. Populum certe, magis docent & monent similitudines & exempla quam Philosophicæ demonstrationes, ratiocinationes & enthymemata. Primum autem quod affert exemplum est Penelopes vxoris Vlyssis, quæ tot annos absente Vlysse, & tot procis eam ambientibus, nunquam induxit in animum ut alij nuberet. Hinc factum est ut matrem non occideret Telemachus eius filius, cum matrem Clytemnestram occiderit Orestes, quod ea maritum occidisset Agamemnonem. Hoc exemplo populo ostenditur quam sit turpe & probrosum adulterium, rursus autem honestus & laude dignus amor vxoris in maritum. Sed quænam & cuiusnam sit hæc tragiædia ex qua hoc sumpsit Clemens, me nescire fatear necesse est, ut quam arbitrer non extare. *Ἰλῶτες* autem (*seruorum nomen sunt Ἰλῶτες*) flores erant serui Lacedæmoniorum qui eorum agros colebant. Ipsi enim vnum erat opus ut se bello exercerent. Cum autem eis utpote seruis quæ vellent imperarent, cogeant ipsos inebriari, ut vel ipsi, vel ut scribit Plutarchus, eorum liberi, discerent quam turpe sit inebriari. Ex hominibus enim alij quidam docti. Ex versibus Hesiodi quos citat Clemens est satis perspicuum, esse aliquos qui omnia per se discunt, qui sunt omnium optimi: & rursus esse alios qui discunt, ab aliis admoniti qui secundum locum tenent: esse etiam alios qui neque per se discunt, neque ea quæ bona & recta sunt cogitant, ab aliis admoniti, quos dicit esse pessimos, & plane inutiles. Primis illis qui per se discunt assimilat Abrahamum, qui præter legem in corde scriptam, quæ est naturalis, nullam habuit dictatam aut scriptam legem quam sequeretur. Secundis assimilat discipulos, qui verbum audierunt & ab eo doctrinam & disciplinam acceperunt. Et verbum quidem Abrahamum appellauit amicum, quod per se, & à nullo admonitus Deo crediderit, quod quidem ideo fuit reputatū ei ad iustitiā, quod gratis nulla; ei proposita mercede & præmio in Deum fuerit pius bonusque; & virtute præditus. Discipulos autem suos appellauit Apostolos quos misit ad annunciandā peccatorū remissionem & proponenda præmia regni cælorum & vitæ æternæ. Atque Deo quidem iam credebat Abraham quando ab eo iussus est exire de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui. Nisi enim Deū fide apprehendisset, eius verbis non credidisset, nec iussis paruisset. Prius ergo credidit quā vlla proponeretur merces. Quæ autem ei iam Deo credenti proposita est si è domo egrederetur, magna quidē fuit, sed non conferenda cum mercede regni cælorum & vitæ æternæ promissa in Christum credentibus: non sunt enim conferenda terrena cum cælestibus, quāquam ipsa quoque terra quam dixerat se ei ostensurum, allegoricè significabat patriam cælestem quā peregrinans hic querebat. Porro autem credentium pater fuit Abraham qui nō solum Deo credidit, sed etiam quæ iusserat sedulo est executus, ut qui ne proprio quidem filio Deo iubente pepercerit. His de causis Dei amicus fuit Abraham, qui etsi in scriptura non sit disertis verbis ita appellatus, tamen cum & se dicat eius esse protectorem, multisque & præclaris eum affecerit beneficiis, pro amico quidem certe est habitus. Inter Abrahamum autem & Apostolos hoc intererat, quod Abraham quidem Deum magno studio quærebat, nempe Verbum quod suo aduentu humano generi salutem erat daturum. Apostoli autem Verbum iam inuentum prædicabant, visus enim iam erat Deus in terris & cum hominibus versatus. Ambo autem, nempe & Abraham & Apostoli, significabant duos populos, nempe & Hebræos & Christianos. Et iuuabat quidem Hebræos, quod Christum quidem venturum & se ab eo salutem affecturos & sperabant & expectabant: Christiani vero Christum cum iam venisset certa fide cōplexi, salui facti sunt. Populus autem qui nec per se Christum inuenit, nec Christum prædicanti credidit, est pessimus & plane inutilis. A via enim aberrat, ut qui Christū non sequatur. Is Christus est noster Pædagogus qui multis similitudinibus, exemplis & imaginibus peccatores deterret à vitiis, bonos autē exhortatur ad virtutem, & continet in officio, male affectos curat, & ostendens casum eorum qui ceciderunt, ne alij similiter cadent admonet, & eorum qui vicerunt præmia ostendens, ut fortiter & constanter se gerant qui in virtute se exercent hortatur, & ne in certamine deficiant excitat, & currentibus veluti calcar addit.

Z iij

## Quanam de causa sit lauacrum accipiendum. Cap. IX.

**B**ALNEI<sup>a</sup> ergo (inde enim digressa est oratio) quatuor sunt causa, propter quas ad ipsum accedimus. Vel enim causa munditiei, vel caloris, vel sanitatis, vel postremo voluptatis. Se ergo voluptatis causa lauari reijciendum est: impudens enim voluptas est omnino excindenda. Sumendum est autem lauacrum mulieribus quidem mundationis causa & sanitatis: solius autem sanitatis causa, 10 viris. Caloris autem causa lauari est superfluum, cum quod frigore horridum euaserit, possit aliter reuocari. Porro autem balnei frequens usus vires adimit, naturalemque roboris vehementiam relaxat, saepe autem dissoluit, & ut quispiam animo linguatur efficit. Quodammodo enim corpora, non secus ac arbores, non solum ore, sed etiam ijs qui sunt in toto corpore meatibus bibunt inter lauandum. Huius autem rei est indicium, quod qui saepe fiterint, deinde in aquas descenderint, siti remedium inueniunt. Si non ergo ad aliquid profice lauacrum, iam oportet nos eo resolvere. Veteres ea αἰδεσμοναΐα, hoc est, fullonicas ho- 20 minum, officinas vocarunt, quoniam citius quam par erat pannosa efficiunt corpora, & ante tempus cogunt consenescere, abstergentia, dum non secus atque in ferro, calore caro mollicatur. Hinc frigidi veluti tinctura & temperatura opus habemus. Neque verò semper est lauandum, sed siue paulò fueris inanior, siue rursus paulò repletior, respuendum est balneum: sed eo certè utendū est habita ratione ætatis, corporis & temporis anni. Non enim omnes, nec semper iuuat, ut fatentur qui sunt earum rerum periti. Nobis autem sufficit Symmetria, quam semper ut vitæ nostræ opem ferat accersimus. Neque enim balneo 30 adeo utendum est, ut manus alterius egeamus adminiculo: neque verò assidue & saepe in die est lauandum, sicut frequenter in forum ventitamus. Iam verò multos quoque habere qui ministrent, est proximos iniuria afficere per delitias: & est eorum qui non intelligunt balneum oportere esse commune eorum qui lauantur. Oportet autem maximè quidem lauare animam purgante ratione, nonnunquam etiam corpus, propter sordes quæ ei adnascuntur. Quinetiam sunt nonnunquam resoluendi labores: Væ enim vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, dicit Dominus, quoniam similes estis sepulchris dealbatis. Sepulchrum 40 pulchrum apparet extrinsecus: intus autem plenum est mortuis ossibus, & omni immunditia. Et rursus dicit eisdem: Væ vobis, quoniam mundatis quod est extrinsecus poculi & patinæ, intus autem plena sunt immunditia: munda primum id quod intus est poculi, ut sit etiam mundum quod est exterius. Optimum ergo lauacrum expurgat sordes animæ, estque spirituale, de quo dicit apertè Prophetia: Abluet Dominus sordes filiorum & filiarum Israël, & mundabit sanguinem ex medio ipsorum, sanguinem iniquitatis, & cedes Prophetarum. Purgationis autem modum subiunxit Dominus dicens: In spiritu iudicii, & in spiritu uestitionis. Quod autem est corporis carneum, vel per solam aquam abluatur, ut sit saepe ruri, ubi non est balneum.

Matth. 23.

Ibidem.

Esaie 4.

## COMMENTARIUS IN CAP. IX.

<sup>a</sup> BALNEI ergo (inde enim digressa est oratio) quatuor sunt causa. Quomodo & quando utendum sit balneis, petendum est à medicis, maxime à Galeno in libris de arte medendi, & in libro de Marasmo. Ea nunquam esse ingredienda voluptatis causa, nec à viris, nec à fœminis censet Clemens, sed nec caloris causa, cum frigori alia ratione facile possit afferri remedium. Sanitatis autem causa à viris: à fœminis autem & sanitatis & munditiæ causa. Non enim æquè opus habent viri, ut mudentur atque mulieres, quæ & post fluxus menstruos sæpe sunt purgandæ, & postquam fuerint à partu liberatæ. Neque verò balnea solum purgant, sed etiam sua adstrictione fluentes humores à fluxu prohibent. Neutris autem, balneis est sæpe utendum, cum frequens eorum usus vires eneruet & dissoluat. Neque verò solum balneis dissoluitur facultas, sed etiam qui in balneis diutius versantur exoluntur, & tandem moriuntur; idque non ob euacuatum ex toto corpore spiritum, sed quod perspiratio tam quæ per vniuersum corpus, quam quæ per os fit, offendatur, calidum

lidum spiritum attrahens. Id autem dicit Clemens fieri per apertos corporis meatus, quibus & aer calidus attrahitur, & totum corpus subito irrigatur, & inde fieri, ut qui sitiant desinant sitire. Hoc certe mirum dicit Galenus inesse balneis, quod tam calidis profint quam frigidis siccitatibus: quemadmodum & illud quod eos sicculosos efficiant qui sitiunt, à sicculosis vero situm abigant. Neque verò balnea solum exolunt, sed etiam nimio usu tanquam fullones corpora abstergunt, & cito faciunt consenescere. Vnde etiam ab antiquis balnea dicta sunt *ἀποσπυρραφεία*, quod homines tanquam fullones abstergant & deterant. Sed quisnam ex veteribus balnea ita vocarit, nec dicit Clemens, nec ego usquam legi. Quoniam autem balnea nec omnia nec omnibus profunt, adhibenda est ea symmetria & moderatio, ut habita ratione ætatis, corporis, & temporis anni, eis yramur, & ita ut vitæ nostræ profint, & ab eis ablit nimius luxus, nec tanta adsit lauantibus ministrantium multitudo, ut videantur eis solis destinata esse balnea exclusis cæteris. Non solum autem abluendæ sunt sordes corporis, & defectum corpus est balneo recreandum, sed lauanda est etiam anima ratione seu verbo purgantē, ne nobis obiciatur quod mūdatis externis immunda relinquamus interna. Mundatur autem à Verbo anima per lauacrum regenerationis, & per secundam veluti baptismum, qui est secunda tabula, nempe per poenitentiam. Sed quomodo purgatur anima? Per spiritum iudicii & per spiritum vltionis. Baptizatur enim Christus non in aqua, ut Ioannes, sed in Spiritu sancto & igne, quo & ostenditur restitudo gratiæ, & consumptio peccatorum, ut vult Chrysostomus. Hæc autem locum quem Luc. 3. adducit. Clemens, sic sanctus exponit Hieronymus. Tunc saluabuntur reliquæ & Israël, quando in baptismo Saluatoris eis fuerint dimissa peccata, & illo sanguis ablutus, quem super se errans populus impræcatus est; Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Vnde supra legitur, Cum extenderitis manus Matth. 27. non exaudiam vos, manus enim vestræ sanguine plene sunt. Et postea eos ad poenitentiam proluocans infert; Lauamini, mundi estote. Et nota quod sordes filiorum Sion lauerit spiritu iudicii; Sanguinem autem Hierusalem, combustionis. Quod enim leue est, lauatur: quod grauius, exurit. De quo iudicii spiritu, & spiritu combustionis, Ioannes Baptista in Euangelio loquebatur; Ego vos baptizo in aqua, qui autem post me venit, ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igne. Ex quo discimus, quod homo tantum aquam tribuat, Deus autem Spiritum sanctum quo & sordes abluuntur, & sanguinis peccata purgantur. Hæc Hieronymus; Sic ergo purgatur anima in baptismo qui est lauacrum regenerationis, nempe spiritu & igne, nec ad eam purgandam aqua sufficit, quæ est potius signum quam efficiens causa emundationis, ut quæ sit materia ad quam accedit spiritus sanctificans, & gratiam conferens, & peccata auferens, & instar ignis consumens. Ad sordes ergo animæ tollendas, est spiritus & ignis necessarius: ad purgandas autem sordes corporis non est semper balneum necessarium, sed vel sola aqua sufficit, ut sit ruri, ubi non est balneum. Difficilius enim eluuntur sordes animæ quam corporis.

Quod exercitia quoque sint eligenda iis qui agunt vitam rationi seu verbo consentaneam. Cap. x.

**A**DOLESCENTIBVS autem sufficit gymnasium, etiamsi adsit balneum: etenim hac viris quoque longè balneis anteferre, fortè non malum fuerit, ut quæ habeant aliquid quod iuuenibus confert ad sanitatem studiumque afferat & laudis cupiditatem, ut non solum bonæ corporis habitudinis, sed etiam animi magnitudinis curam gerant. Quod si fiat absque eo quod à rebus melioribus abstrahantur, scitum est & non inutile. Neque verò hîc sunt abducendæ mulieres à labore corporis, sed non ad luctam & cursum sunt exhortandæ: sed in lana & tela sunt exercendæ, & ut pistrici adsint si opus sit. Præterea autem ipsas per se uxores oportet ex penu afferre ea quibus opus habemus, & neque eis ad pistrinum aut molendinum accedere turpe est: sed neque in coquendo obsonio versari, modo id sit gratum marito, mulieri domus custodi & auxiliatrici est dedecus. Iam verò & per se vestes stragulas excutere, & sitienti marito potum præbere, cibumque apponere honestissimè poterit, seque ad moderatam sanitatem ita exercuerit. Talem mulierem suscipit Pædagogus, quæ cubitos extēdat ad ea quæ sunt utilia, manus suas colo fulciat, easdemque pauperi aperiat, carpum autem mendico extendat, nec Saram imitando, viatoribus ministrandi officio fungi erubescat. Dixit enim ei Abraham: Festina & commisce tres mensuras similæ, & fac subcineritios. Rachel autem filia Laban veniebat, inquit, cum ouibus patris sui. Nec ea suffecerunt, sed docens quàm ab omni fastu esset aliena, subiunxit: Ipsa enim pascebat oves patris sui. Alia innumerabilia nobis præbent Scripturæ exempla frugalitatis, laboris, & etiam exercitiij. Ex viris autem, alij quidem nudi luctantur: alij autem parua quoque pila ludat eo ludo quem dicunt Phe-nidem, maxime in sole. Aliis verò sufficit deambulatio rus euntibus, vel in urbem descen-

Z iij



Hæbor.

Genes. 30.

autēque 10.

Ibid. 18.

Ioan. 21.  
Matth. 4.

dentibus. Quòd si etiam ligonem tractauerint, non est hæc sordida nec illiberalis mercatura æconomica, ad agricolam pertinentis exercitiū. Ceterum propemodum oblitus sum dicere, quòd Pittacus ille rex Mitylenæorum molebat, eo utens operis exercitio. Pulchrum est autem etiam aquam per se haurire, & ligna scindere quibus sit usus. Iacob autem pascebat oves Laban quæ relictæ fuerant, regale habens signum, virgam styracinam, quæ per lignum meditabatur naturam mutare in melius. Multis quoque quæ alta voce fit lectio, est exercitium. Iam verò lucta quoque quam selegimus, non assumatur gratia inutilis contentionis & vana gloriæ cupiditatis, sed ut viriles excernantur sudores. Neque verò laborandum est in ostentando ea in re artificio, sed recta lucta certandum est, collis, manibus, & lateribus implicatis. Est enim honestior & virilior, quæ cum decoro robore sit hoc modo exercitatio, quæ utilis & conducibilis sanitatis gratia assumitur. Reliqui alij, gymnastica, non liberalium vitæ studiorum meditationem profitentur. Modus autem est ubique attendendus. Quemadmodum enim est optimum labores cibos precedere: ita supra modum laborare, est & pessimum & laboriosum, & morborum causa. Neque ergo oportet esse omnino ociosum, neque esse omnino nimis laboriosum. Sicut enim de alimento diximus, ita etiam ubique dicendum est in omnibus. Non ad voluptatem luxuriosamque vitæ rationem vitæ agenda est: nec rursus ad contrariam, & quæ nullum habet temperamentum, sed ad eam quæ inter hæc medium tenet locum, estque temperata & moderata, & pura ab utrôque vitio, deliciarum scilicet & parcitatis. Iam verò, sicut etiam antè diximus, virtus ea per quam contenti sumus, est exercitium à fastu alienum, & ipsum sibi ipsi calceos induere, & pedes lauare, & oleo unctum seipsum conficere. Porro autem ei quoque qui fricauit, mutuam dare operam, id quoque est communicatiuæ iustitiæ exercitium: & dormire iuxta amicum ægotantem, quique non potest ipse sibi ministrare, & quæ sunt necessaria egenti apponere. Et apposuit eis, inquit, tribus Abraham prandium sub arbore, & adstitit eis comedentibus. Piscatio quoque, quemadmodum Petro, si nobis superfuerit à disciplinis ocium. Hæc est autem melior piscatio, quam Dominus donauit discipulo, qui tanquam pisces per aquam homines piscari docuit.

## COMMENTARIUS IN CAP. X.

\* ADOLESCENTIBVS autem sufficit Gymnasium. Postquam docuit Clemens quænam balnea Christianis conueniant, nunc venit ad Gymnasia. Gymnasium autē accipitur, & pro loco in quo publica olim fiebat exercitatio à iuuenibus, & pro ipsa exercitatione. Publicam autem dixi exercitationem, quoniam erant etiam in priuatis balneis, quædam priuata Gymnasia, quo factum est ut & balnea pro Gymnasiis, & Gymnasia pro balneis acciperentur. Sed priuata male audierunt, ut quæ viros molles redderent & effœminarent. Scribit certè Plutarchus in Commentario Quæstionum Romanorum. Non aliud quidquam, ut dicunt Romani, Græcis seruitutem ac molliem attulisse, quàm Gymnasia & palestram, quod iis languescant adolescentium animi ac effœminentur. Non de priuatis ergo, sed de publicis exercitationibus intelligit Clemens, cum eas dicit & ad sanitatem conferre, & afferre studium & cupiditatem laudis, aded ut & bonæ habitudinis curam gerant, & animi magnitudinis. Gymnasia autem seu exercitationes dicuntur labores vehementiores quibus augetur calor innatus, ut fiat corpus cum robustius tum celerius. Hoc autem fit per motum vehementiorem qui immutat anhelitum. Habent autem suas distinctas exercitationes & viri & mulieres: quas hic recenset Clemens, in quibus cum dicit; Neque ad pistrinum ac molendinum accedere esse turpe, videtur alludere ad illud Hesiodi, ἔργον δὲ πὶ νῆδ' ὀρείδας, id est, Operis non est dedecus vllum. Quando autem dicit; Carpum mendico extendit, accipit carpum qui est pars manus pro tota manu, quam vult à muliere extendi ad eleemosynā dandam pauperi. Inter cæteras autem virorum exercitationes recenset ludum pilæ, quem quidem tanti fecit Galenus, ut etiam de ea proprium ac separatam librum scripserit. Huius autem pilæ ludi est etiam proprius ludendi modus quem Phænida vocant. De quo vide Athenæum lib. 1. cap. 8. De Pittaco autem qui fuit & Rex Mitylenæorum, & vnus ex septem Sapientibus, quod ipse quidem moluerit nihil legi. Sed de eo scribit Ælianus in lib. de varia historia, quòd molam magnis laudibus extulerit, & hoc eius encomium decantari, quòd in exiguo loco multi se possent exercere, extatque eius cantilena, quæ ob id Epimylios dicitur. In ea est eius iocus, quod pistrinæ veterum ad corrigendos fontes plurimum valere viderentur, re vera tamen mola ipsa vitæ hominum extitit vtilissima. Quod autem dicit Clemens Iacob pascere relictas oves Laban, habentem virgam styracinam, quæ per lignum meditabatur naturā mutare in melius, ingenue fateor me non intelligere, nisi accipiat allegoricè. Fortasse enim intelligit

intelligit Iacob fuisse figuram Christi. Iacob pascens oues habebat virgam. Per virgam autem intelligit baculum: per baculum intelligitur Crux quam portabat Christus, qui est princeps Pastorum. Ea est autem signum regale & tanquam sceptrum regis. Idem autem Christus est & Rex & Princeps Pastorum. Baculus ille Iacob per lignum meditatur mutare naturam, cum oues albas mutat in oues varias & diuersi coloris. Christus per sanctā crucem suam, quæ perierat restituit naturam, & omnia instaurauit tam in cælo quàm in terra. Hactenus videtur satis procedere allegoria. Sed cur virgā dicat Stryacinā, quam non legitur habuisse Iacob, nec legi, nec possum diuinare. Rectam autem luctam intelligit, qua absque vlllo artificio cōcertatur totis viribus, brachiis, manibus & collo implicatis. Quod autem scribit modum vbiq̃ esse seruandum, videtur esse sumptum ex Prouerio; Ne quid nimis, quod Diogenes Laertius tribuit Pithagoræ, Aristoteles verò Bianthi. De eo vide Erasmus in Adagiis *μὴ ὑπερβαίνειν τὸ μέτρον*, Mensura est rerum omnium optima ait Phocylides. Et Horatius in Epist. *Est modus in rebus sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit consistere rectum.* Illud autem; Optimum esse laborem debere cibum præcedere, sumptum est ex Aphorismis Hippocratis: Dicit enim Hippocrates, labor cibum præcedat. Idem quoque dicit laborem & exercitationem esse debere moderatam, & omnia moderata. Optimum quidem est moderare exercitū immoderate autem exerceri pessimum. Eleganter etiam dicitur à Clemente *αὐτοπραγία*, id est virtutem per quam nobis ipsis sumus contenti, nec aliorum desideramus ministerium, esse exercitium à fastu alienum. Fastus enim est vbi est multa ministrantium famulorum turba. Sed qui sibi per se ministrat, neque aliis indiget, & seipsum exercet. Piscatio quoque est honesta exercitatio qua capiuntur pisces, sed piscatio est omnium optima, qua non pisces capiuntur, sed homines. Ea est Verbi Dei prædicatio, qua Christus fecit Petrum piscatorem hominum, vt qui suis prædicationibus homines attraheret in nauem Ecclesiæ.

## Compendiosa optimæ vitæ pertractatio. Cap. XI.

**V**OCIRCA & aurum gestare, & molliori vti veste, non omnino rescindendum est: sed frenandæ sunt rationis expertes appetitiones, ne per nimiam dissolutionem abripiētes nos ad mollem ac luxuriosam vitam impellant. Quæ enim in satietatem impingunt delitiæ, mirandum in modum exultant, pilisque horrentes frænum mordent, aurigamque ac pædagogum excutiunt, qui procul habenas tenens ac flectens, equum humanum fert & agit ad salutem: animæ scilicet partem à ratione alienam, quæ in voluptates, & vituperandas appetitiones, & gemmas, & aurum, & vestem variam reliquumque luxum efferatur. Illud autem memoria maximè tenendū est, quod sanctè dictum est: Conuersationem vestram in gentibus habentes honestam, vt in quo de vobis malè loquuntur, tanquam maleficis, ex honestis operibus suspicientes, Deum glorificent. Nobis ergo concedit Pædagogus vti veste simplici ac tenui, albō colore, vt diximus, vt non arti varieganti, sed naturæ generanti, nos accommodantes, quicquid est fallax, & veritatem ementitur repellentes, quod est simplex & vniuersi modi veritatis amplectamur. Nimis luxuriose ac delicatè viuentem reprehendens Sophocles dicit:

Amictæ fœminarum vestibus,  
 quas histriones referunt. Quemadmodum enim militis & nautæ, ita etiam pudicæ fœminæ est propria vestis, quæ minimè est elaborata, & est decora ac munda. Vnde etiam quæ in lege per Moysen de lepra est lata lex, reiecit id quod est varium, & multis maculis notatum, perinde atque nefarium, vt quod sit serpentis variis squamis simile. Eum ergo qui varietate colorum minimè efflorescit, totus autem à vertice capitis vsque ad extremos pedes est candidus, mundum esse statuit, vt quemadmodum in corpore, varia quoque ac versipelli relicta mentis affectione, qui non est varius, nec anceps, simplicem veritatis colorem diligamus. Qui autem in hoc quoque Moysis est imitator longè optimus Plato, illam texturam admittit, cui non amplius operis est adhibitum, quàm pudica mulier postulet. Albi verò colores honestati conueniunt. Alibi quoque dicit: Et in textura non adhibere tincturas præterquam ad ornamenta belli. Pacificis ergo hominibus & lucidis album conuenit. Quemadmodum ergo signa quæ ad causas proximè accedunt, si adsunt ipsum rei effectum significant, vel potius indicant: quemadmodum fumus quidem ignem, bonus autem color bonusque pulsus sanitatem: ita etiam talis qui est apud nos amictus indicat qualis sit nostrorum morum constitutio. Pura autem est & simplex moderatio & temperantia, quo-

niam munditia quidem est habitus puram vitæ rationem, & non mixtam turpibus præparans. Simplicitas autem est habitus, qui tollit superflua. Vestis autem solida, & maxime quæ fullonem minimè est experta, intus coercet calorem qui est in corpore, non quòd vestis in se habeat calorem, sed quòd qui est in corpore exeuntem reuocet, & ei non præbeat exitum. Quòd si etiam aliquis in ea fortè insit, ipsum in se comprehensum continet, & ab ipso excalesfactus corpus vicissim calefacit: quapropter hyeme ea maximè est utendum. Ea autem est facilis: facilitas autem est habitus, ab iis quæ sunt superflua alienus, qui ad hoc ut nihil desit, suscipit ea quæ sufficiunt ad numerum eorum quæ pertinent ad sanitatem, & ad beatam vitam. Porro autem utatur etiam fœmina veste frugali & honesta, magis autem molli quàm viro conueniat, sed non quæ pudorem omnino abiecerit, nec planè mollitiæ diffuat. Congruant autem vestes ætati, personæ, figuris, naturæ, studiis. Pulcherrimè enim nobis præcipit diuinus Apostolus, ut Iesum Christum induamus, & ne carnis curam geramus, in desideriis. Prohibet etiã Verbum, ne vim naturæ afferentes auriculas perforemus. Cur enim non itidem narem? ut illud etiam impleatur quod dictum est: Quemadmodum in-  
 Rom. 13. auris in nare suis, ita mala mulieri pulchritudo. In summa enim, si quis auro ornari existimet, is est auro inferior: qui est autem auro inferior, is non est eius dominus. Se autem Lydioramento minus esse honestum & inferiorem fateri, quomodo non est absurdissimum? Quemadmodum ergo polluitur aurum immunditia suis cænum rostro suo conturbatis, ita quæ sunt paulò magis luxui deditæ mulieres, si à nimis copiis inuitentur ad libidinem & impudicitiam, probro ac dedecore veram afficiunt pulchritudinem, eam inquinamentis Veneris polluentes. Dat ergo eis annulum aureum, nec eum quidem ad ornatum, sed ut ea  
 Prou. 12. obsignent quæ domi digna sunt quæ custodiantur, propterea quòd seruanda domus cura ad eam pertineat. Si enim rectam Pædagogi institutionem omnes propè sequerentur, nihil opus esset signaculis, cum omnes essent ex æquo iusti & serui & domini. Sed quoniam ignorantia & mala educatio præbet occasionem propensionis ad iniuriam, fuit opus sigillis. Sed nonnunquam etiam de illa seuera & accurata vitæ ratione est aliquid remittendum: nonnunquam enim est illis concedendum, quæ in coniugem minus continentem incidunt, ornari, ut marito suo placeant. Hic autem eis constituatur terminus, ut à solis suis  
 40 maritis laudari, & eis placere ambiant. Atque ego quidem nollem eas corporeum exerce-  
 re decorem, sed eos quibus nupserunt pudico in maritos amore inducere, qui quidem est violentum & iustum medicamentum: sed quoniam infelici & misera volunt esse anima, permittatur, ut si pudicæ & castæ esse velint, à ratione alienas maritorum cupiditates & appetitiones paulatim leniant ac sedent. Ipsi autem ad frugalitatem sensim sunt inducendi, paulatim assuefaciendo ei quod est moderatius ac temperatius. Honestas enim non eius  
 50 quod est importunum & immodicum adiectione, sed eius quod est superuacaneum detractione accedit. Ea ergo quæ à fœminis ad luxum comparantur, ab eis tanquam pennæ sunt detrahenda, ut quæ instabilem superbiam ac mollitiem inanèsq; voluptates procreent, quibus excitata & quodammodo alata, sæperefiliunt à matrimoniis. Quocirca fœminæ honestè ornandæ, & pudico pudore sunt astringendæ, ne à veritate propter mollitiem diffuant. Atque honestum quidem est ut viri uxoribus suis fidem habentes, eis domus custodiam permittant, ut quæ eis ad id data sunt opitulatrices. Quòd si oporteat nos quoque,  
 60 qui rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & sæpe etiam sumus sine uxoribus, nonnulla ut sint tutiora obsignare, dat nobis quoque unum ad hoc signaculum: alij autem sunt abiiciendi annuli: nam ut vult Scriptura, Aureus prudenti mundus est disciplina. Quæ aurum autem gestant mulieres, mihi videntur timere, ne si quis aurum ab eis abstulerit, existimentur ancille, ut quæ non sint ornata. Nobilitas autem  
 veritatis,

Prou. 8.

- veritatis, quæ in eo quod est natura pulchrum ac honestum in anima diiudicatur, non emptione & venditione, sed illiberali mente seruum discernit. Nobis autem non videri, sed liberos esse conuenit, qui à Deo quidem tanquam Pædagogo instituti, à Deo verò adoptati sumus. Et ideo & status, & motus, & incessus, & vestitus, & uniuersa, ut semel dicam, vita est quàm maximè liberalis suscipienda. Sed neque est viris annulus in articulo ferendus: hoc enim est muliebre: sed in paruo digito, atque adeo in extremum eius est mittendus: ita enim erit manus maximè expedita ad operandum in iis in quibus ea egemus: neque facile excidet sigillum, quod maiore articuli ligamento custoditur. Sint autem nobis signacula, columba, vel piscis, vel nauis quæ cursu celeri à vento fertur, vel lyra musica, quæ usus est Polycrates, vel anchora nautica quam insculpebat Seleucus: & si sit piscans aliquis, meminerit Apostoli, & puerorum qui ex aqua extrahuntur. Neque enim idolorum sunt imprimenda facies, quibus vel solum attendere est prohibitum: sed nec ensis, vel arcus, ut qui pacem sectantur: nec pocula, ut qui sunt moderati ac temperantes. Multi autem libidinosi nudatos eos habent quos amant, vel amicos, ut ne si velint quidem, possint affectionis amoris obliuisci, quod libido & intemperantia eis perpetuò in mentem reuocetur. De pilis autem ita videtur. Virorum quidem sit rasum caput, nisi forte pilos habeat crispas: mentum autem hirsutum. Intorti autem capilli ne à capite nimiam demittantur, in comam muliebrem dilabentes: viris enim barba sufficit. Quod si quis etiam barbæ non nihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda, est enim turpe spectaculum: barbæque ad cutem usque confusus, non videtur multum abesse à vulsione & lenore. Iam enim Psalmographus barbæ coma delectatus: Sicut unguentum, inquit, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Is cùm barbæ conduplicatione decorem laudasset, vultum exhilarauit unguento Domini. Quomodo autem non decoris gratia tonsus, sed propter circumstantiam accipitur, pili quidem capitis, ne si crescant, descendentes visum impendant, & forte qui in superiori parte labri inter comedendum polluantur, sunt tondendi, non nouacula, est enim illiberalis, sed tonsorum forficibus. Barba autem pili, qui nihil molestiæ afferunt, non sunt vexandi, ut qui vultui grauitatem afferant, & paternum quendam terrorem incutiant. Porro autem multos quaque docet non peccare figura & habitus, ne facile deprehendantur. Illis autem qui nolunt manifestè peccare, latere figuram & non esse insignem, est gratissimum. Quod veritè in quibus licet peccare, propterea quod non cognoscantur, multis assimilati ut secare possent peccare sunt consecuti. Non solum autem seuerum vultum facit capillorum varietas, sed etiam efficit ut minus facile ledatur cranium, cùm & frigori & æstui ipsam assuefaciat, & incommoda quæ ab eis proficiunt repellat, quæ quidem coma instar spongiæ in se recipiens, perpetuam ex humore noxiam cerebro infligit.
- Mulieribus autem crines mollire sufficit, & tenui aliqua fibula comam adnectere frugaliter, simplici catenâ pudicæ comæ in ueram & germanam pulchritudinem alentibus. Meretrici enim pilorum plexus, & catenarum nexus, cùm eas deformes reddunt, tum etiam pilos discerpunt, artificiosè infertis vinculis euellentes: quo fit ut ne sua quidem tangant capita, ne capillos confundant pertimescentes. Quinetiam non sine metu eas inuadit somnus, dum timent ne textura figuram imprudentes spolient. Alienorum autem capillorum appositiones sunt omnino reicienda, & externas comas capiti adhibere est maximè impium, quæ mortuis pilis cranium induunt. Cui enim manum imponit presbyter? Cui autem benedicit? Non mulieri quæ est ornata, sed alienis capillis, & per ipsos alij capiti. Si autem mulieris quidem caput est vir: uiri autem caput est Christus: quomodo non est impium eas in duplex peccatum incidere? Nam per exuperantem comam uiros decipiunt. Dominum autem quantum in ipsis situm est, dedecore afficiunt, dum meretriciæ ornan-

Psalm. 132.

1. Cor. 11.

tur in fraudem veritatis, & caput quod verè pulchrum est maledictis incessunt. Non sunt ergo pili tingendi, nec cani colorandi. Neque enim vestem variare concessum est: & maxime ætatis senium, & id cui magna fides habetur, non est tegendum. Dei autem decus in lucem est proferendum, ad hoc ut id honorent adolescentes. Cum enim impudenter se gerentibus apparuerit aliquando Padagogi instar canicies, eos traduxit ad modestiam, & visus fulgore iuuenilem terret & reprimat cupiditatem: sed neque earum vultibus sunt callidæ sapientiæ illecebræ illinendæ. Pudicum autem eis ornatum ostendemus. Pulchritudo enim optima primum est pulchritudo animæ, ut sæpe significavimus, quando fuerit anima ornata sancto Spiritu, & iis quæ ab eo oriuntur inspirata letitiis, iustitiis, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorum amore & pudore, quo nullus color nitidior unquam visus est. Postea autem exerceatur quoque pulchritudo corporis, commodatione partium & membrorum cum bono colore. Hic est sanitatis aptus & compositus ornatu, per quem ficti simulachri accedit ad verum transitus, convenienter figura quæ à Deo data est. Ad ornatum autem secundum naturam magno prædita est artificio potius temperatura, & cibi commodatio. Non solum enim corpus ex his sanitatem obtinet, sed etiam facit ut ex his appareat pulchritudo. Ex eo enim quod est ignitum, fulgor & splendor accedit: ex humido autem, nitor & gratia: ex sicco autem, virtus & stabilitas: ex aëre autem, spirandi facilitas, & par equilibrium: ex quibus concinna hæc & pulchra verbi seu rationis statua est ornata. Sanitatis autem liberalis flos est pulchritudo: sanitas enim intus operatur, exterius autem efflorescens pulchritudo bonum colorem manifestè ostendit. Pulcherrima ergo & saluberrima vitæ agendæ rationes, corpora exercentes, germanam & firmam efficiunt pulchritudinem, calore in se attrahente & omnem succum & frigidum spiritum. Ad se autem trahit caliditas ventilata motibus: postquam autem attraxerit, sensim calefacta & diffusa per ipsas carnes exhalat nutrimenti abundantiam, aliquanta quidem humiditate, sed insigni caliditate: & ideo prius quoque exinanitur nutrimentum. Corpori autem immobili deuoratus cibus minimè adhærescit, sed excidit: quemadmodum à frigido clibanus panis, vel totus, vel solum fundum relinquens. Iurè ergo iis qui per exercitiorum abstersiones non excernunt, & urina & stercone redundant. Redundant etiam et alia excrementa, & præterea sudores, cum alimentum minimè distribuatur corpori, sed effundatur in ea quæ sunt superuacanea. Hinc etiam ad partes genitales excitantur libidines, cum commodatis motibus affluat superfluitas. Quocirca liquefacere oportet hanc superfluitatem, & eam effundere in concoctionem, per quam rubescit pulchritudo. Est autem absurdum eos qui facti sunt ad Dei imaginem & similitudinem, tanquam archetypum exemplar contemnentes, externum ornatum inducere, improbum humanum artificium Dei artificio præferentes. Iubet autem padagogus eas in vestitu honesto cum pudore & modestia se exornare, subiectas viris propriis, ut etsi qui verbo non parent, per uxorum conuersationem absque verbo lucrifiant. Cum viderint, inquit, castam vestram quæ est in verbo conuersationem. Quarum sit non qui est extrinsecus plisatura vel auri oppositionis, vel vestium indumenti ornatu, sed occultus cordis homo in incorruptibilitate mitis & quieti spiritus, qui est coram Deo preciosus. Quæ autem à mulieribus per se fit operatio, eis veram & maxime germanam affert pulchritudinem, ut quæ earum corpora exerceat, & ipsas per se ornet: non ab aliis laboraturo immundum mundum sordidum ac illiberalem & meretricium afferens, sed mundam uniuersumque pudicæ mulieris, qui per manus eius, quando maxime opus fuerit, suppeditatur: & rexitur. Neque enim unquam conuenit iis quæ ex foro emuntur, sed propriis ac domesticis videri ornatas operibus, quæ ex Dei legibus vitam suam insciunt. Res est enim pulcherrima, mulier domus custos, quæ & se & maritum

1. Tim. 2.

2. Pet. 3.

- maritum proprijs ornamentis induit, per quæ omnes exultant, filij quidē propter matrem, maritus autem propter uxorem, ipsa autem propter eos, omnes autem propter Deum. Ut paucis igitur dicam, virtutis penus est fortis mulier quæ cibos otiosa non comedit: elemosynæ autem leges sunt in ore eius, quæ os suum sapienter & legitime aperuit. Quam beatam dixerunt filij surgentes, maritus autem eius laudavit, ut sanctum Verbum dicit per Solomonem. Mulier enim pia benedicitur, ipsa autē laudet timorem Domini. Et rursum Prouer. 3. 11.
- 10 Mulier fortis corona est marito suo. Corrigenda autē sunt quàm maxime & figura & Ibid. 12. aspectus & incessus & voces. Non enim eas ita se gerere oportet ut nonnulla, quæ gestus comœdiæ imitantur, & saltatorū fractos motus seruantes, effœminatis motibus, mollibusq; ingressibus & fictis vocibus veluti in prosceniū prodeunt, scintillantibus oculis intuentes, ad inescādum voluptatē instructæ. Mel enim à labris meretricis distillat, quæ loquens ad gra- Ibid. 5. tiā guttur suum impinguat: ceterum id quidem certè postea felle inuenies amarius, & magis acutum q̃ gladiū ancipitem. In sapientiæ enim pedes deducunt eos qui illa utuntur post
- 20 mortē ad inferos. Generosum quidem Sampsonem vicit fornicaria: & virum suum totō- Iudic. 14. dit amica. Sed non ita conculcauit Ioseph alia mulier, victa est autem. Ibid. 16. Genes. 39. Egyp̃tia fornicatrix; & vincula accipiens temperantiæ potērior apparēs soluta potestate. Optime autem habere videtur id quoque quod dictum est. In summa, nescio ego susurrare, neque fractus in obliquūque reflexo collo ingredi, quemadmodum alios hīc cinēdos multos video in ciuitate, vulfosque ac picatos. Muliebres autem motus, luxus, & delitiæ sunt omnino ar- cendæ. Mollis enim in incedendo motus, effœminatēque & eneruatē ingredi, ut ait Ana-
- 30 creon, sunt valde meretricia, Vi mihi certe videtur, dicit Comœdia, meretricia quidem vestigia relinquere speciem & delitias. Fornicatoria autem vestigia minimè figuntur in veritate, vias enim vitæ non ingrediuntur: sunt autem lubrica ac periculosa eius orbita, & quæ non sunt cognitu faciles. Porro autem oculis maxime parcendum est, quoniam melius est labi pedibus quàm oculis. Dominus itaque quàm fieri potest compendiosissimè mē- detur huic vitio: Site tuus, inquiens, scandalizat oculus, excinde eum, ex imo euellens cu- Matth. 5. piditatem: lasciui autem aspectus, & versatilibus ac tanquam conniuentibus oculis in-
- 40 tueri, nihil est aliud, quàm oculis mœchari, cū per eos cupiditas prima ineat pugna præ- ludia. Nam ante totum corpus corrumpuntur oculi. Pulchra autem seu bona contemplās oculus, cor latificat: hoc est, qui rectè contemplari didicit, letitia afficit. Oculo autem an- Prouer. 10. nuens cum dolo, viris congregat molestias. Talem utique effœminatum Sardanapalum, regem Assyriorum, in lecto pedibus sursum sublati sedentem, purpuram carpentem, & albuginem oculorum versantem, introducunt. Quæ hæc exercent mulieres suo intuitu sui-
- 50 ipsarum lenæ sunt: Lucerna enim corporis tui est oculus, inquit Scriptura, per quem ap- Matth. 6. parent interna, luce quæ cernitur illustrata. Fornicatio autem mulieris est in elcuatione o- culorum. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immun-
- ditiam, passionem, cupiditatem malam, & auaritiam, quæ est idolorū cultus, propter quæ venit ira Dei super filios inobedienciæ, clamat Apostolus. Nos autem animi perturba- Coloss. 3. tiones suscitamus, & nō erubescimus: aliæ quidem ex ijs mastichen deuorantes, obeuntes, diductis labris arrident ijs qui ad eas accedunt: aliæ verò, perinde atque si digitos non ha-
- 60 berēt, fibulis quas ferunt, capita scalpētes, deliciantur, & ut eas vel ex testudine, vel ex ele- phātē, vel ex aliquo alio animali mortuo factas habeāt magno studio procurant: aliæ autē, tanquā quæ pullulātes aliquos habeāt flores, ut decoræ videantur aspectātibus, illiris orna- tæ coloribus vultus suos commaculant. Stultam & audacem per Solomonem huiusmodi vocat mulierem, quæ nescit verecundiam: Sedit in foribus domus suæ apertē super sel- Prouer. 9. lam, vocans eos qui in via prætereunt, eos scilicet qui vias suas dirigunt. Vocat autem



Cap. 3.

1. Pet. 2. 3.

Leuit. 11.  
Deut. 14.

eos per suam speciem & vniuersam vitam, dicens, scilicet: *Quis est vestrum stultissimus? ad me declinet.* Iis autē qui egēt prudētia, praecepit dicens: *Abscondos panes incūdē tangue, & dulcem furti aquam: furtiuam hanc dicit venerem.* Hinc adiutus Bæotius Pindarus, est dulce, quid inquit? furtiua cura veneris. Miser autē nescit quod serpentes apud eam habitant, & quod vadat ad laqueum inferi. Sed resiliat, inquit Pedagogs, neque in loco diutius habitet, neque in eam tuos defigas oculos: ita enim aquam alienā trañcies, & transibis Acherontem. Quamobrem hæc dicit Dominus per Esaiam: Propterea quod ambulauerūt filia Sion erecto collo, & in nutibus oculorū, & simul cum incessu trahentes tunicas, & pedibus ludentes, humiliabit Deus filias Sion, & reuelabit figuram earum, figuram indecorā. Ego quidem cēseo ne ancillas quidem quæ probas sequuntur feminas, oportere turpia dicere aut facere: sed ipsas debere castigari à dominis. Acerrimē itaque & ad reprehendendum appositissimē dicit Comicus Philemon: Cū liceat post mulierem liberam respicientem retro sequi ancillā pulchram, & ex Plataico consequentem quempiam nictare, & eam limis intueri. In dominā enim retorquetur ancilla intemperantia, quæ cōcedit ut qui minora aggre-  
30  
diuntur, non vereantur ad maiora cōscendere, cū eo quod ignoscat turpibus, domina præ se ferat se eam non damnare. Non succensere autem iis qui se dedunt libidini, est indicium animi ad similia propensi. Qualis enim est domina, talis est (ut dicitur in proverbio) cella. A deambulatione autem nobis procul est amandandus furiosus incessus, sed honestus & lentus nobis est eligendus, non autē nimis tardus. Sed neque in via oportet labascere, nec supina ceruice obuios respicere, an ipsum aspiciāt, tanquā pompam in scenam traducētē, & annulos ostendant: nec si in locum decliniorē detrudātur, eos oportet à famulis in pri-  
40  
stinū locum reduci, ut nonnullos videmus delicatiores qui videntur esse robusti, sed sunt à mollitie animi effæminati. In fortis autem viri vultu nullum oportet esse signum molliciei, sed neque in ulla parte corporis. Neque ergo in motu neque in habitu inueniatur unquam magni & excelsi animi dedecus. Neque verò tanquam iumentis famulis est utēdum ei, qui fuerit sana mentis. Quemadmodū enim illis præcipitur, ut cum omni metu dominis, nō  
50  
solum bonis & clemētibus, sed morosis etiā & prauis, ait Petrus, subiiciatur: ita æquitas, & patiētia, & benignitas dominis pulchrē cōuenit. In summa, estote, inquit, omnes unanimes, misericordes, fratrum amantes, bonis visceribus præditi, humiles, & quæ sequuntur, ut bonæ cuiusdā & amabilis hæredes sitis benedictionis. Adolescētula imaginē volens describere Zeno Cittæus, eam ita effingit: Sit, inquit, pura facies, superciliū nō demissum, nec oculus sublimis, neque fractus, ceruix minimē supina, nec remissa mēbra corporis, sed erecta, & si-  
60  
milis ei recto tono, qui est in tonis: sit in sermone acumen, & bona eorū quæ dicta fuerint memoria & compræhēso, habitusq; & motus qui nullā spē prabeat impudicis. Resideat quidē in vultu pudor, & viraginē aspectu præ se ferat. Procul autē absit caligo myropolarū, aurificū, lanificum, ceterarūque officinarū, in quibus ornatu meretricio ornata, tāquam sedētes in prostibulo, totū diem transigunt. Sed neque viri in tōstrinis & cauponis versantes, suauibus blandisque verbis nugentur, & assidentes mulieres cessent quandoque venari, qui etiam ut risum moueant non cessant multos maledictis appetere. Iam verò prohibendus quoque est tesserarum ludus: & præterea ex talorum ludo lucri studium, quod nonnulli acriter persequuntur. Talia eis bile vexatis minimē recōditæ inueniuntur delitiæ: causa au-  
70  
tem est ocium. Amat autem quispiā inania quæ sunt à veritate seiuncta: neque enim aliter possunt recreare animum absque damno. Vniuscuiusque autem hominum mentis imitatio est vitæ electio. Caterum, ut est consentaneum, ea demum vitæ prodest consuetudo, quæ intercedit cum viris bonis. Rursus autem vsum vitæ cum improbis hominibus planē suillū, agnoscens sapientissimus per Moysen Pedagogs, seniori populo porcis vesci prohibuit: si-  
80  
gnificans

gnificans non oportere eos qui Deum inuocant, cum impuris versari hominibus, qui porcorum instar corporalibus voluptatibus, obscenisque cibis, & impudicis titillationibus prurientes, damnoſa veneris voluptate perfunduntur. Sed neque miluium, raptoque vescentem auem, & aquilam dicit esse comedendam: Non appropinquabis iis, inquit, qui rapina victum sibi comparant. Porro autem alia quoque similiter eandem habent allegoriam. Cum quibusdam autem, nempe iustis, vita habenda sit coniunctio: rursus dicit per allegoriam: Quicquid enim bifidam habet ungulam, & ruminat, est mundum. Quod Deut. 14. bifidam enim habet ungulam, & in æquilibrio stantem ostendit iustitiā: ruminantē, propriū iustitiæ nutrimentum, nempe Verbum, quod extrinsecus quidem ingreditur per catechesin tanquam per nutrimentum: ex cogitatione autem tanquam à ventre ad rationalem reminiscentiam intrinsecus reuocatur. Ruminat autem iustus spirituale nutrimentum, cum Verbum habet in ore. Bifida autem iurē est iustitia, ut quæ & hic sanctificet, & in futurum transmittat seculum. Non ducet ergo nos Pædagogus ad spectacula: nec inconcinne 20 stadia & theatra pestilentia cathedram quis vocauerit: nam hic quoque scelestum est consilium, quemadmodū aduersus iustum, & ideo maledictis deuouetur quod aduersus ipsum initur concilium. Magna itaque confusione & iniquitate pleni sunt hi cætus, & occasio conuentus causa est turpitudinis, cum viri & feminae permixtim conueniunt, alter ad alterius spectaculum. Hic perperam iam agit concilium. Dum enim lasciuiunt oculi, caleſcunt appetitiones, & oculi proximos impudentius respicere assueti, quod concessum ocium habeant, intendunt cupiditates. Prohibeantur ergo spectacula & acroamata, quæ nequitia, 30 verbisque obscenis & vanis temerē profusis plena sunt. Quod enim turpe factum non ostenditur in theatris? quod autem verbum impudens non proferunt qui risum mouēt scurræ & histriones? qui autem ex vitio quod in se est delectationem aliquam perceperunt, euidentes domi imagines imprimunt. Contrā autem qui his demulceri & affici nequeunt, in ignauis voluptatibus minimē prolabantur. Nam si dixerint, pro ludo assumi spectacula ad recreandos animos: dicemus non sapere ciuitates, quibus ludus habetur pro re seria. Neque enim ludi sunt inanis gloriæ cupiditates, quæ ad morte afficiendum adeo sunt immiseriores. Sed neque vana studia & inconsiderata ambitiones, & præterea suarum facultatum impensæ. Neque verò quæ his de causis excitantur seditiones amplius sunt ludi. Vano enim studio nunquam emendum est ocium: neque enim qui sapit, id quod est iucundum, ei quod est melius prætulit. At non omnes, inquit, philosophamur. Num ergo & omnes ad vitam accedimus? Quid tu dicis? quomodo ergo credidisti? Quomodo autem iam 40 Deum amas & proximum, si non philosopharis? quomodo autem teipsum amas, si vitam non amas? Literas, inquit, non didici. Sed si non didicisti legere, non est quod de auditu te possis excusare, quod non possit doceri. Fides autem non sapientum secundum mundum, sed eorum qui secundum Deum sunt sapientes, est possessio. Illa autem etiam absque literis discitur. Eius autem scriptura quæ & ad rudes ignarosque homines pertinet, & est diuina, vocata est charitas, quæ est decretum spirituale. Licet autem diuinam quidem audire sapientiam, & licet in administranda versari republica: quin etiam quæ sunt in mundo honestè ex Dei sententia auferre minimē est prohibitum. Qui 50 aliquid vendit aut emit, eorum quæ à se venundantur aut emuntur, nunquam duo dicat pretia. Vnum autem ac simplex dicens, & vera studens dicere, si id non consequatur, dum veritatem assequitur, diues est recta animi affectione. Absit autem omnino reprehendendum iusiurandum ab eo quod venditur. Absit autem etiam in aliis iusiurandum, & ita philosophentur negotiatores forenses & caupones. Non assumes nomen Exod. 10. Dei tui in vanum: neque enim eum mundauerit Dominus, qui nomen eius in vanum

assumit. Eos autem qui præter hæc faciunt, qui sunt auari, mēdaces, hypocritæ, qui veritatem cauponantur, ex paterna aula repulit Dominus, nolens sanctam domum Domini esse domum iniustæ negotiationis, vel verborū, vel possessionum quæ ex terrena sunt materia.

° In Ecclesia autem venire oportet virum & mulierem, honestè indutos, nō simulato incessu, silentium amplectentes, charitatē non fictam possidentes, castos corpore, castos corde, ad Deum rogandū aptos. Hoc amplius habeat mulier: semper tecta sit, nisi fuerit domi. Est enim honestus habitus, & ex quo nihil possit offensionis suscipi. Ipsa enim nunquam labetur, si & verecundiam & vestem ante oculos posuerit: nec ad peccati lapsum alium provocabit, dum vultum suum aperit. Hoc enim Verbum requirit, quandoquidem convenit eam tectam orare. Dicunt autem Aeneæ uxore propter insignem honestatē, ne cūm Troia quidem caperetur perterritam se detexisse: sed etiam dum ab incendio fugeret, mansisse coopertam. Oporteret autem tales in tota vita & videri & effingi eos qui Christo initiantur, quales se in ecclesiis ad gravitatem & honestatem componunt, & esse, non autem videri esse tales, adeo mites, adeo pios ac religiosos, adeo charitati deditos. Nunc autem, nescio quomodo, unā cum locis figuram, habitumque & mores mutant, non secus atque Polypos dicunt petris quibus adhærescunt assimilatos, videri quoque colore esse tales. Postquam ita exceßerunt à congregatione, deposita illa quæ in ea erat diuina inspiratione, multitudini cum qua versantur assimilantur: vel potius deposita falsa ac simulata gravitatis persona, deprehenduntur quales esse ignorabantur: & cūm qui de Deo habitus est sermonem venerati fuerint, eum illic relinquunt ubi audierant, foris autem impiis modis & amatoris canticis se oblectant, tibiarum cantu, plausu, temulentia, & quouis cæno ac sorde oppleti.

Hoc autem dum cantant & recantant, ij qui immortalitatem antea celebrabant, tandem perniciosissimam mali malè canunt palinodiam, Comedamus & bibamus, cras enim morimur. Ij autē non cras verè, sed iam Deo mortui sunt, sepelientes suos mortuos, hoc est, seipsos in mortem infodiētes. <sup>2</sup> Eis autem fortiter resistit Apostolus, dicens: Ne erretis, neque adulteri, neque molles, neque masculorū cōcubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, & quæcunque alia his adiungit, regnum Dei possidebunt. Præterea in regnum Dei vocati sumus, dignè regno ambulemus, Deum diligentes & proximum. Dilectio autē non in osculo censetur, sed in benevolentia. Illi autem nihil aliud osculo quàm ecclesias conturbant, cūm ipsam non habeant intus amicitiam. Etenim hoc utique turpē movit suspicionem & maledicentiam, quod impudenter osculo uterentur, quod esse oportebat mysticum. Id sanctum vocavit Apostolus. Dum dignè gustatur, regnum ore modesto & clauso benevolentiam animi ostendamus, per quod maxime se exerit mansuetudo morum. <sup>3</sup> Est autem aliud quoque osculum incestum, veneno plenum, sanctitatem simulans. An nescitis quod etiam phalangia, si ore tantūm tangant, graves dolores hominibus afferant? Oscula autem impudicitia sæpe virus immittunt. <sup>4</sup> Manifestum itaque nobis euasit, osculum non esse dilectionem: dilectio enim est Dei. Hæc est autem dilectio Dei, inquit Ioannes, ut mandata servemus: non ut nos inuicem ore demulceamus: & mandata eius gravia non sunt. Cæterum eorum quoque qui sunt dilecti in via salutationes, qui volūt per res externas euadere manifesti, ne minimam quidem habēt gratiam. Si enim in adyto mysticè Deū orare cōuenit, consequēs fuerit proximum quoque, quem secūdo loco iubemur diligere, similiter atque Deum, mysticè intus amanter ac benignè alloqui, tempus redimētes: nos enim sumus sal terra. Qui autem amico mane alta voce benedixit, ab eo qui execratur & maledicit nihil videtur differre. <sup>5</sup> Videtur autem super omnia esse auersandus mulierum aspectus: non solum enim si tangantur, sed etiam si spectentur, potest peccari: quæ maxime vitare oportet eos qui rectè & sincere constituuntur. Oculi enim tui recta videant, supercilia autem

Matth. 11.

Cor. 1. 11.

Esa. 12.

1. Cor. 5.

Matth. 8.

Luc. 9.

1. Cor. 6.

1. Thess. 2.

Ioan. 5.

Ephes. 6.

Coloss. 4.

Matth. 5.

cilia autem recta annuant. Et si enim fieri potest ut qui viderit se fortiter gerat, verumtamen cauendum est ne cadat: fieri enim potest, ut qui viderit, labatur: sed fieri non potest, ut qui non viderit, concupiscat. Non solum enim pudicos ac temperantes satis est esse puros, sed etiam danda est opera, ut quod est extrinsecus, sit ab omni reprehensione & vituperatione alienum, omni exclusa suspitionis causa, ut in summam quandam contrahatur castitas, nempe ut non solum simus fideles, sed etiam fide digni. Etenim hoc quoque cauendum est, ut ait Apostolus, ne quis nos reprehendat: Providentes enim, inquit, bona non solum coram Domino, sed etiam coram hominibus. Auerte autem oculum a muliere gratiosa, & ne discas alienam pulchritudinem, inquit Scriptura. Et si causam roges, ipse tibi enarrabit: In pulchritudine enim mulieris multi sunt seducti, & ex ea, tanquam ignis, accenditur amicitia, quæ ad ignem nunquam cessaturum deducit propter peccatum: amicitia, inquam, quæ ex igne oritur, quam appellarunt Amorem.

Legitur etiam  
habitum fide-  
les.  
Rom. 12.

Ecclesi. 9.

## COMMENTARIUS IN CAP. XI.

• QVOCIRCA & aurum gestare, & molliori vii veste. Postquam multa singulatim dixit de vita à Christiano agenda convenienter Verbo & rationi, breuem & compendiosam nunc vult de Optima vita facere tractationem, non pauca repetens ex iis quæ dixit superius. Quoniam autem ex iis plurima non egent vlla explicatione, in iis tantum immorabimur quæ sunt vel minus dilucida, vel aliquam desiderant adnotationem. Atque cum de auro non gestando à mulieribus, & de molliori veste non vtendo satis fuisse antea dixisset, & existimare posset quispiam eum & aurum & vestem omnino molliorem prohibere mulieribus, rem ita temperat, ut mulieribus quidem permittat aurum gestare, & vti molli veste, modo ne rationis expertes appetitiones eas ad vitam impellant lasciuam & luxuriosam. Oportet enim illis appetitionibus dominari rationem tanquam aurigam habenas tenentem, & insolentes illas appetitiones reuocantem ad salutem, quæ alioqui afferrent exitium. Hoc autem sumpsit ex Platone in Phædro, qui Aurigam constituit rationem, duos vero equos expertes rationis, nempe cupiditatem & iram, ex his autem bonus quidem est equus qui imperanti paret rationi: qui non paret autem, sed est proteruus ac effrenatus, malus. Id ipsum quoque repetit quod antea dixerat, non oportere Christianos coloratis vti vestibus, variisque & versicoloribus, sed simplicibus ac tenuibus. Decere enim, se non arti accommodare, sed naturæ. Similiter sicut & nautæ & milites, suas habent vestes proprias, multo magis oportere pudicas mulieres habere vestes sibi convenientes. Qui variis vtitur vestibus, is se arti accommodat, non naturæ. Omnes enim tinctæ & coloratæ vestes tales sunt artificio, albæ autem sunt natura. Quidquid est fucatum & falsum, & adulterinum, variū & à veritate alienum, non conuenire Christiano. Lex autem de lepra quam citat ex Moysè ita est in Leuitico cap. 13. ut vertit Hieronymus. Si autem efflorauit discurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem à capite vsque ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit eum Sacerdos, & teneat lepra mandibula iudicabit, eo quod omnis in candorem versa sit, & idcirco homo mundus erit. Albus ergo color significat mundiciam, puritatem, vitæ innocentiam & honestatem: varius autem, qui est squamis serpentis similis, prauitatem, malitiam, falsitatem, versutiam, nequitiam: albus color bonos mores indicat, varius autem malos. Quod autem dicit de Platone, eum imitari Moysen, est quidem verissimum ut ipse prius dixit: ab Hebræis enim multa didicit cum esset in Aegypto. Sed quæ dicit Platonem dicere de tinctura, ea non inuenio apud Platonem. De tinctura quidem multa in Politico, sed de iis quæ hic scriptæ sunt, nihil. Quo fit ut existimem tempore Clementis fuisse aliquod opus Platonis, quod nunc non extat, nam alioqui id non citasset Clemens. Non est autem existimandum album colorem, bonitatem & honestatem in se continere, sed tantum tanquam signum proximum eam significare. Nec mirum cum illè color sit maxime purus, sincerus, & immixtus, & luci similissimus. Hinc est quod filij Dei, inquam, qui sunt baptismo regenerati, qui dicuntur *phospha* seu illuminati, dicuntur filij lucis, & qui sunt Catechumeni sicut candidati, id est, albæ veste induti, & lucem quæ à baptismo datur ambiunt. Sed neque apud nos solum filij Dei dicti sunt filij lucis, sed etiam apud veteres, teste Platone, albi dicti sunt filij Dei. Nec mirum si apud nos filij Dei sunt filij lucis, cum ab antiquo illo dierum sint illuminati, cuius vestimentum dicit Daniel quod se album tanquam niuem, & capillos capitis eius quasi lanam mundam. Sed vt sunt albi & lucidi filij Dei, ita qui non sunt baptismo illuminati, tantum abest ut sint albi & lucidi, vt dicat Paulus eos esse tenebras. Eratis enim, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, nempe postquam baptismo fuerant illuminati. Nullus autem color magis accedit ad lucem quam albus. Albi ergo non erant Iudei, qui baptismum non erant assecuti. Eos certe equum nigrum appellat Ioannes in Apocalypsi super quem qui sedebat habebat stateram in manu sua. Vt est autem albus antiquus ille dierum qui illuminat, ita etiam est niger nigræ equi infessor, qui insidentem denigrat & eius menti offundit tenebras. Quæ autem dicuntur de albo & nigro colore accipienda sunt allegoricè. Nullus enim color, immo ne lux quidem, cadit sub intelligentiam, sed maiora & puriora quam vt ea possimus comprehendere, per ea significantur. Deinde ostendit quales mores significet albus vestitus, nempe eas quas recenset virtutes quæ sunt puræ & simplices, & ab omni turpitudine & fastu alienæ, & quæ tollunt omnia superflua. Eæ sunt moderatio seu temperantia, & simplicitas. Porro autem quoniam posset existimare quispiam vestes puras non esse apras ad arcendam æris iniuriam, dicit vestem puram, & simplicem, & maxime eam de qua fullo sub artificio nihil detrahatur.

Leuit. 13.

Genes. 31.

Plato de  
Republ.  
Daniel. 7.

Matth. 23.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

Apoc. 6.

esse solidam, solida enim est, ut quæ sit densa & constipata, cum cum fullo minime rarefecerit nec meatus aperuerit, & siue vestis non sit calida, sed tantum calorem intrus contineat, siue sit calida, & calorem in se comprehendat, & ipse à se calefactus corpus vicissim calefaciat, eam esse aptam ad arcendam iniuriam aëris. Ea ergo pura & simplici veste hyeme maxime est utendum, quod sit facilis, & non nimium grauis, & ad propullandum frigus optime fungatur vestis officio. Dici poterat eam etiam optime conuenire ætati, ut quæ sit leuis, nec suo pondere nimis grauet corpus. <sup>b</sup> Porro autem utatur etiam femina veste frugali. Et viri & mulieris frugalem & honestam oportet esse vestem, sed mulieris molliorem quam viri. Habenda est autem ratio ætatis, personæ, & conditionis in vestibus. Ita autem oportet veste indui, ut interim Christum nos indui meminerimus. Christum autem induitur, qui non gerit curam carnis, nec se inuoluit vitii & concupiscentiis: Christi non est Discipulus, qui Christi crucem non tollit. Non tollit autem Crucem Christi, qui molliter curat cutem, laboresque ærumnas & calamitates non forti & æquo fert animo. Vim naturæ affert qui perforat aurículas, ut ex eis pendeat margaritæ aut aliæ gemmæ: nec enim ad id à Deo data sunt. Hic autem fuit olim maximus luxus apud Romanos, teste Plinio, qui scribit; Aures, inquit, tantum homini immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & viris aurum gestare eo loci decus existimatur. Sed nō magis licet, nec magis est honestum aures perforare quam nares. Non potuit autem sapiens melius explicare qualis sit malæ mulieris pulchritudo, quam dicendo eam esse talem qualis est inauris in nare suis. Nam sicut inauris non conuenit nari & maxime porci, ita pulchritudo affert probum & dedecus malæ mulieri, quæ alioqui probæ magnum est dedecus. Pulchritudo certè quæ mulierem incitat ad voluptatem & libidinem, polluit veram, nempe quæ in anima sita est, pulchritudinem. Quod autem homo auro non ornetur sic probat, ita enim potest colligi ex iis quæ dicit; Quod ornat est maius eo quod ornatur. Sed homo est maior auro: homo ergo ab auro non ornatur. Quod autem homo sit maior auro, ex eo ostenditur, quod sit absurdum fateri se minus esse honestum quam arenas aureas Pactoli Lydiæ fluij, quas vocat ramentum Lydium: est enim Pactolus vnus ex iis fluijs qui aurum ferunt. *Dat ergo eis annulum aureum &c.* Cum ostendisset aurum non esse ornamentum hominis, & tamen in vsu sit annulus aureus, ne dici posset, Verbum, quod est ipsa sapientia, id temere fecisse, dicit Verbum quidem dedisse annulum & mulieri & viro. Mulieri quidem ad obsignanda quæ sunt custodienda, viro autem, si vel peregre absit, vel sit sine vxore. Ex quo potest intelligi aurum tum demum esse ornamentum si homini sit vsui. Quo sit ut torques & monilia, & quæ sunt ex auro cætera, cum sint comparata ad solam ostentationem, non sint ornamenta ut quæ nulli sint vsui. Obsignandi ergo causa vult vnum tantum esse annulum. Annulo autem obsignabantur, non solum quæ custodiebantur ut ruta essent à furibus, sed & literæ, & testamentorum tabulæ quæ iure ciuili obsignabantur septem testium sigillis. *Quæ aurum autem gestant mulieres &c.* Lus aureorum annulorum non erat omnium, sed eorum solum qui erant ingenui. Quamobrem nec serui nec liberti aureis annulis uti poterant. Mulieres ergo ideo nolébant aureis carere annulis, ne existimaretur seruilis sua conditio. Sed non sunt diiudicandi serui ex eo quod sunt empti ac venditi, sed ex eo quod non sunt mente liberali. Qui tales sunt, sunt natura serui, etsi videantur liberi. Danda autem est opera non ut videamur, sed ut re vera simus liberi. Aureorum quidem annulorum gestatio facit ut videamur ingenui, non ut simus. Talem autem oportet vniuersam esse nostram vitam, ut verè nos esse liberos ostendamus, ut qui à Verbo Pædagogo sumus educati, & à Deo adoptati, quæ est vera nobilitas. Quæ est enim verior nobilitas quam esse filios Dei? sed neque est à viris annulus in articulo ferendus, hoc enim est muliebre. In gerendis annulis quam varij ac diuersi fuerint mores, sic Plinius. Singulis primo digitis gerere mos fuerat, qui sunt minimis proximi: Sic in Numæ & Serui Tulli statuis videmus. Postea pollicis proximo induere etiam Deorum simulachris. Deinde iunxit & minimo dare, Galliarum Britanniarumque in medio dicuntur vsæ. Hic nunc solus excipitur, cæteri omnes onerantur, atque etiam priuatim articuli minoribus alijs, sunt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnum tantum, quo signanda signant. Hæc Plinius. Clemens autem vult vnum tantum annulum gestari à viris, idque non in articulo, quod dicit esse muliebre, sed in paruo digito, idque in extremo, nempe in inferiori parte. Cuius rei hanc affert causam, ut facilius & expeditior sit operatio, si quid sit agendum. Constricti enim & compressi articuli impediunt, ne expedite operemur. Alteram quoque affert causam, nempe ne facile elabatur sigillum, quod custoditur à maiori ligamento articuli. *Sint autem signacula, columba, vel piscus, vel natus.* Cum annuli præcipuus vsus sit obsignatio, nunc docet Clemens quænam signa debeant esse affixa annulis, ut eis signetur. In hac autem re, teste Plinio, multum olim fuit variatum. Nam alij hæc signa insculpebant gemmis: alij verò in ipso auro. Inter cætera autem signa quæ annulis vult insculpi, meminit Lyx Musicæ quæ in annulo vsus est Polycrates Sami Tyrannus, qui cum cum annulum in mare deiecisset, ut cui res semper prospere successissent, aliquid sentiret molestiæ, cum postea reperit in ventre piscis, qui ei oblarus fuerat à piscatore, ut scribunt Herodotus & Strabo, qui tamen nihil dicunt quod insculpta in eo fuisset Lyx musica, etsi constat in eo fuisse Sardonychen gemmam pretiosissimam. Quo fit ut existimem hic aliquid deesse, & Clementem non solum scripsisse de annulo Polycratis, sed etiam de gemma Pyrrhi illius, qui aduersus Romanorum bellum gessit, qui, ut scribit Plinius, traditur habuisse Acharen, in qua nouem Musæ & Apollo citharam tenens spectaretur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Hæc mea est coniectura. Sed quid agas cum vnum solum sit exemplar. De Seleuci autem anchora hæc scribit Iustinus, qui Trogum redegit in compendium: Seleuci mater Landice, cum nupta esset Antiocho claro inter Philippi duces viro, visa est sibi per quietem ex concubitu Apollinis concepisse, gravidamque factam munus concubitus annulum à Deo accepisse, in cuius gemma anchora sculpta esset, iussaque id donum filio quem peperisset dare, admirabilem fecit hunc virum, & annulus qui postera die eiusdem sculpturæ in lecto inuentus est, & figura anchoræ quæ in fœmore Seleuci nata cum ipso paruulo fuit. Quamobrem Landice annulum Seleuco cuncti cum Alexandro Magno ad Persicam militiam edocto de origine sua dedit. Sic quidem Iustinus, aliter Appianus, sed Iustinum seu Trogum

Plin. lib. 11.  
cap. 37.

Plin. lib. 23.  
cap. 1.

Strabo. lib.  
14.

Plin. lib. 37.  
cap. 1.

Iust. lib. 16.



Trogum magis videtur secutus Clemens. Si inculpatur autem in gemma signum piscatis, meminerit, inquit, qui gestat annulum, Petri quem Christus fecit piscatorem hominum, & puerorum qui baptizati ex aqua lauacro seu piscina extrahuntur. *Neque enim idolorum sunt imprimenda facies, &c.* Falorum Decorum siue Dæmonum, utpote Iouis, Nepruni, Veneris, Cupidinis & cæterorum signa non sunt Christianorum annulis imprimenda, ut quæ sint planè abominanda, nec armorum & poculorum, cum sint Christiani pacifici, sobriique & moderati: pax enim modestiaque & sobrietas est propria Christianorum. Maxime autem cauendum est ne in annulis ea habeant signa quæ ipsos prouocent ad libidinem, cuiusmodi erant mulierum nudarum aut puerorum quos amabant qui annulos gestabant. *De pilis autem ita videtur.* Videtur hic locus postulare ut de coma & barba tractemus. Sed cum barbæ vel alendæ vel radendæ apud diuersas nationes fuerint diuersi mores, sed nec apud easdem iidem semper fuerint, nam & qui prius erant intonsi postea adhibuere tonsores, nec solum barbam ronderunt, sed etiam raserunt, nolo hac in re diutius immorari. Hoc autem dicam Græcos maxima ex parte semper fuisse barbatos, & tamen Lacedæmonios barbam rasisse. Plin. 7. 6. 59. Romani diu fuere intonsi, sed anno quadringentesimo quinquagesimo quarto in Italiam ex Sicilia venerunt tonsores adducen- te P. Ticinio Mena, ut author est Varro. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus. Sequens Diuis Augustus cultris semper usus. Hæc cum barbæ radendæ consuetudo multis sæculis perpetuo durasset, primus ex imperatoribus Nerua, ut quam in facie habebat regetet cicatricem, barbam aluit. De cæteris nihil dicam nationibus apud quas vel radendæ vel alendæ barbæ mos fuit varius. De Hebræis quidem certe hoc constat, eos barbam nunquā rasisse, ut qui nō solum hoc haberent à consuetudine, sed quibus etiam hoc lege diuina esset præceptum, nec solum populo, sed ipsis etiam Sacerdotibus, & maximum apud eos semper est habitum dedecus, si barbā fuisset abra- sa. Hoc testantur legati illi, quibus à Davide missis Ammonitæ præciderunt dimidiam partem barbæ, qui non prius sunt reuersi quam quæ præcisā fuerat barbā creuisset. Testantur etiam Esaias, Hieremias, & Baruch, & Ezechiel Prophetæ apud quos summum est probum & ignominia barbā esse rasā. Cum hoc autem esset lege cautum apud Hebræos ne barbā corrumperent, non est dubium quin Christus Dominus noster qui non venerat ut legem solueret sed adimpleret, ipse quoque barbā aluerit. Quem secuti sunt eius quoque Apostoli qui non solū barbā aluerunt, sed etiam ut aleretur, in suis per Clementem editis constitutionibus disertis verbis sanxerūt. Hæc mouerunt Clementem nostrum Alexandrinum, ut Clementem Romanum sequens Pontificem, Verbum induceret Pædagogum eadem præcipientem. Fuit autem Clemens aliquot sæculis ante concilium Carthaginense quartum, in quo est canon 44. qui dicit, Clericus nec comam nutriat nec barbā: qui est adscriptus in Distinctione 42. c. Clericus. Pierius autem vir sane magni iudicii, & multæ lectionis, scripsit se vidisse antiquum exemplar in quo erat scriptum, Clericus nec comam nutriat, nec barbā radar. Quod quidem eo mihi sit magis verisimile, quod id ipsum videam nunc dici à Clemēte. Quem cum & summus Pontifex, & Cardinales, & Episcopi, Sacerdotes & Monachi barbā alentes nunc sequantur, eo ipso ostendū vel se eum non probare Canonem, vel verum esse quod dicit Pierius, restituendam esse quæ adempta fuerat dictionem, nempe alar. Virorum, inquit Clemens, sit rarum caput, Græcè est *πλὴν κεφαλῆς*, id est caput nudum, glabrum, & tonsum: nisi forte pilos habeant crispōs. Crispi enim capilli non sunt tondendi, quoniam decoris aliquid afferunt. Mētum autem hirsutū: Barbā enim nō est nec tondenda, nec radenda, præter pilos illos qui sunt in superiore labri parte quæ Græcè dicitur *μύσταξ*, quoniam illi inter comedendum polluantur: ij autem sunt tondendi non radendi. Causam autem affert cur non sint tondendi barbæ pili qui nullam afferunt molestiam, quoniam barbā vultui affert quandam dignitatem, & reuerentiā. Pili autem capitis sunt tondendi, ne si nimium descendant, visum impediāt. Ad hoc quoque iuuat barbā hirsuta & promissa, quod veritatis ille oris habitus, dum timorem incutit ne facile deprehendatur, docet non peccare, cum cōtra lenis & effeminatus oris habitus inuitet ad peccandum. Nam dum vulgo sunt similes, se tuto posse peccare arbitrantur. Sic Clodius sacra bonæ deæ ingressus, ut qui muliebri veste esset indutus, & muliebri facie, non caruit suspitione quod vxoris Cæsaris tentasset pudicitiam. Sicut autem barbā hirsuta vultui affert quandam dignitatem & grauitatem: ita etiam coma rara, id est tonsa, cum contra intonsa quandam inferat horrorem. Hoc quoque commodi affert tonsa coma, quod minus lædatur cranium. Nam coma tonsa frigori & æstui assuefacit cranium, & eas quæ ex eis procedunt repellit noxas, quas contra densa & hirsuta coma, tanquam spongia in se recipiens humore in ipsam infuso, perpetuo nocet cerebro. Sunt enim in cranij ossibus, futuræ & foramina, per quæ in capillis non secus atq; in spongia contentus humor ad ipsum cerebrum diffuit. *Mulieribus autem crines mollire sufficit.* Viris quidem coma non est alenda, nec barbā radenda. Mulieris autem non est coma tondenda, & cum glaber sit eius vultus, non est quod de barbā quidquam præcipiatur: comæ autem eius ornatum vult esse modestum & frugalem, nec more meretricio esse plexos, & intortos capillos: & simul exponit, quænam ex eis ad ipsas quæ ornantur redeant incommoda, quæ hodie vix possunt intelligi, cum antiquus ille ornatus penitus exoleuerit, successerit autem alius nec minus vituperandus, & magis forte noxius. Quomodo autem debeant ornari mulieres pulchre Petrus in epistola dicens, Mulierum, inquit, non sit extrinsecus capillatura aut circundatio auri, aut indumentū vestimentorū cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieri & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Et Paulus ad Timotheum, Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & nō intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Porro autem coma quidem sua est frugaliter & modestate ornanda à mulieribus, sed aliena & extranea est reiicienda, nec est cranium mortuis pilis induendum. Hanc autem affert causam, ne dum aliena & mortui hominis imponitur coma, ad eam cui ipsa est imposta, non perueniat Sacerdotalis benedictio, nec manuum impositio. Benedictio, inquam, per quam in eius cui benedicitur caput bona verba & preces conceptæ proferuntur: manus autem impositio est, per quam in peccantem & confitentem peccatorum pronuntiatur remissio & absolutio. Aliam quoque adfert causam, quod per falsam comam & plus quam par sit abundantem (superfluum enim est quod suum non est) &



virī decipiuntur, & Christus qui est caput viri, maledictis appetitur. Maledicto enim appetitur dum falsum pro vero supponitur. Falsum autem pro vero supponitur, dum mulier more meretricio ornatur: & maledicto caput quod pulchrum est incessitur, dum falsi imponuntur capilli qui id non esse pulchrum arguant. Ideo enim imponuntur, quod absque illis id non esse pulchrum statuunt. Mulierum ergo capillos non oportet esse plexos, neque catenis nexos. Sed nec tingendi sunt crines, ut fului aut flavi appareant, nec cani sunt colorandi, ut celetur & tegatur senectus, quæ cum sit venerabilis, & iuuenum impudentiam & impudicitiam sæpe refrenet ac reprimat apparens canities, nec senium nec canities est tegenda, quæ est Dei donum, & cui fides habetur à iuuenibus, & est ab eis instar Dei colenda. Quod si est reiiciendum quidquid sit in fraudem veritatis, fucus quoque omnis est à mulieribus reiiciendus qui faciei mulierum imprimitur, ut appareant pulchriores. Quare vnus est scopus ut iuuenes ad voluptates illiciant. Eos autem fucos appellat Clemens callidæ sapientiæ illecebras, ut qui astute & ingeniose sunt excogitati. Sæpe enim accipitur sapientia pro astu & calliditate. *Pudicum autem eis ornatum ostendimus.* Dixit fucum & impudicum ornatum esse reiiciendum, nunc autem dicit amplectendum esse pudicum ornatum. Is autem est duplex, nempe pulchritudo animæ, & pulchritudo corporis. Pulchritudo animæ, est qua anima ornatur sancto spiritu & virtutibus quæ ab ipso inspirantur, est enim ea pulchritudo veluti quidam Dei radius. Pulchritudo autem corporis est proportio ac conuenientia partium & membrorum inter se cum bono & colore. Ea autem fit ex moderato cibo & potu, & exercitatione quæ ea consumit quæ sunt in corpore superflua. Moderatus enim cibus & potus procreat sanitatem, ex sanitate vero existit & apparet pulchritudo. Nam cum corpus hominis, quod tanquam statua à Verbo est formatum, constet ex elementis quæ cibo & potu instaurantur in nobis, ignis quidem dat fulgorem, aqua autem nitorem, terra autem virtutem & firmitatem, aer autem liberam, & ex æquo consistentem respirando facultatem. Hæc autem efficiunt pulchritudinem, quæ ex interna oritur sanitate. Sed si corpus sit immobile ut quod non exerceatur, ei non potest cibus adhærere & agglutinari. Quo fit ut eo excidente multa nascantur excrementa & superfluitates, quæ exercitatione sunt concoquendæ & liquefaciendæ. Per eam autem concoctionem rubescit pulchritudo, id est existit ruber color qui apparet in facie. *Optime autem habere videtur.* Vbinam sit id quod dicit, Optime habere id quod dictum est, nescio. Suspico autem id sumptum esse ex aliqua vel veteri vel noua Comædia, in qua introducebatur quidam qui abhorrebat mores gestusque cinædicos, quales dicebat se videre permultos. Quorum tanta erat impudentia ut pilos sibi vellerent, & pice illita adimerent. Eos alibi vocat *πικρύνες* hic autem *πικρὸν πικρύνες*, vtrunque autem idem significat, nempe eos qui pice faciem deglabrant, & pilis nudant. Porro autem mulieri delicias & luxus dicit esse vitandos & arcendos, maxime autem molles & fractos motus ac incessus, qui meretricia indicant vestigia. Ea autem nusquam figuntur in veritate. Nihil enim est meretrice vanius, nihil fallacius. Non est autem mirum si non figantur eius vestigia in veritate, quæ *Παδagogον* non sequuntur, qui est via veritas & vita. Cum aberret autem à veritate, non facile cognosci possunt eius semitæ, & ideo sunt lubricæ & periculosæ. Ad se enim blandis verbis allectos sæpe attrahunt in barathrum & præcipitium. *Porro autem oculi maxime parcendum est.* Docet vel Clemens vel *Παδagogος* quale debeat esse nostrum in oculis officium. Nam per ipsam oculorum lucem illustrantur libidinosæ cogitationes. Quæ ne in opus erumpant, mortificanda sunt, ut iubet Paulus, membra nostra super terram, Mortificatur autem in nobis membra, si lex quam sentimus in membris nostris repugnare legi mentis nostræ, ita castigetur, ut vel inuita cogatur cedere arbitrio & imperio mentis. Et hoc est quod dicit Christus, Si oculus scandalizet, id est offendat, cum esse eruendum, non quod eum velit effodi, sed ita effrenatam compri-  
mi eius cupiditatem, ut nec ad vitium aliquod libidinis, nec ad inuidiam aut odium proximi nos impellat.  
*Nos autem animi perturbationes.* Hic ostendit Clemens stultas mulieres tantum abesse ut suas coerceant & comprimant cupiditates, ut eas etiam suscitent, & iuuenes suis blanditijs ad libidinem pelliciant, quæ non præuisum eis tandem affert exitium. Hortatur autem *Παδagogος* iuuenes, ut ab eis mulieribus cito resiliant, ne ad inferos ab eis deturbentur. Suadet autem mulieribus, ut non solum ipsæ sint castæ & moderatæ, sed etiam dent operam ut suæ ancillæ nihil faciant quod sit turpe & inhonestum, & eas castigent si non pareant, alioqui fore ut ipsæ earum culpam præstent. Retorqueretur enim in Dominas ancillarem impemperantia & immodestia. Est enim tritum Prouerbiū. Qualis est Domina, talis est Catella: quod vsurpatum etiam à Platone in lib. de Rep. Reuera enim, inquit, catellæ ut est in proverbio, tales sunt, quales Dominae.  
*A deambulatione autem nobis procul est amandandus.* Hoc ipsum quod de incessu dicit Clemens, eleganter explicat Cicero de officiis. Cavendum est autem, inquit, ne aut tarditatibus vramur in gressu mollioribus, ut similes pomparum ferculis esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Quæ cum fiunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit non adesse constantiam. Hanc ex incessu significationem quod non adsit constantia, in Sardo Tigellio sic reprehendit Horatius in sermonibus, *Nihil æquale homini fuit illi: sæpe velut qui currebat fugiens hostem. Per sæpe velut qui Iunonis sacra ferret.*

Pulchre autem atque adeo graphice depingit eos qui vel gloriosius vel quam par sit mollius incedunt. Vult autem in viro forti nusquam vllum esse signum mollietatis, & cum ira se gerere, ut magis & excoli animi virtutem nullo dedecore afficiat. *Neque vero tanquam iumentis famulus est utendum.* Paulus ad Coloss. scribens, dominis sic præcipit, Domini quod iustum est & æquum seruis præstate, scientes quod & vos Dominum habetis in cælo. Et certe cum vbi est nouus homo, nouus, inquam, qui in baptismo veteris exuit hominem, non est masculus & scæmina, gentilis & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scythæ, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus, & omnes vnum sumus in Christo, æquum est ut domini se mitius in seruos gerant, recordantes quod & serui & domini vnum & eundem habent Dominum. Est quidem infima seruorum conditio, sed quæ longe præstat brutis. Eis ergo ita est utendum, ut cum eis longe benignius agatur. Nam præter fidem quæ in Christo regeneratos valde inter se conciliat, est ratio quæ homines distin-

Plato 8. de  
Repub.Cic. lib. 1.  
de offic.Horat.  
Sat. 3.

Coloss. 4.

nes distinguit à brutis, asperius quidem & inhumanius se olim gerebant gentes in seruos, & tamen in eos aliqua seruatur iustitia. Præclare profectò Cicero, Meminerimus autem etiam aduersus infimos iustitiam esse seruandam. Est autem infima conditio & fortuna seruorum, quibus non male præcipiunt, qui ita iubent uti, ut mercenariis, ad operam exigendam, & iusta præbenda. Et antiquissimis quidem temporibus habebant Romani in seruos potestatem vitæ & necis, sed cum ea potestate abuterentur, eo res est redacta ut iusta quidem permitteretur castigatio, occidere autem non liceret nisi forte in adulterio, aut in atroci aliquo crimine deprehendisset, & non minus puniretur Dominus qui seruum proprium quam qui alienum occidisset. Ut clementius autem nos in seruos geramus hoc vel maxime nos debet inuitare, quod & domini & serui eundem habemus Dominum, & ab eodem eandem benedictionis hæreditatem expectemus.

Cic. lib. 1.  
de offic.

10 *scutulæ imaginem volens describere Zeno Citiæus.* Hæc iuuenulæ imaginis descriptio ostendit qualem oporteat esse puellam, quæ vult esse pudica & modesta. Viros quoque statuit non oportere esse otiosos, nec in con-  
strinis versari & cauponis. Nec tesserarum, nec talorum ludo ab eis esse vacandum, quæ sunt deliræ bilis  
remedium, quarum causa est otium. Ea autem sunt plane inania, & à veritate remota, quod probat ex eo quod  
non possint animam recreare sine damno: huiusmodi enim ludi absque damno non possunt exerceri.  
Vniuscuiusque autem vitæ institutum sumitur ex eo quod ipsa mens imitando sibi proponit. Sunt ergo hæc  
inania, & plane inutilia. Vitæ autem hominis nihil magis prodest quàm cum viris bonis versari. Quod autem  
dicitur in descriptione iuuenulæ. Erecta & similia recto tono qui est in tonis. Rectus tonus intelligitur,  
voci in rectum, nempe in acutum eleuatio, quæ minime deprimitur. Quod autem verti, Viraginem aspe-  
ctu præ se ferat, Græcè est *ἀπρῳαία*, id est, aspectus virilis. Significat autem, virginem quantumvis pulchram  
debere vultum habere virilem, id est in quo nulla sit lasciuiæ nec illecebræ.

20 *Rursus autem usum vitæ cum improbis hominibus.* Quod Pædagogus, id est Verbum, seniori populo, nempe Hebræis iussit ut ab immu-  
dis abstinerent, mundis autem vescerentur animalibus, id Clemens ad hanc deducit allegoriam, ut scelera-  
torum fugiant consuetudinem, cum bonis autem versentur. Deinde veluti in communem theatrorum lo-  
cum excurrrens, dicit nihil esse tam turpe quod non illic & dicatur & fiat à scurris & histrionibus, ex ea quæ  
ex vitio concipitur delectatione, quasdam euidentes domi imprimi imagines quæ non facile excidunt. Pro  
re seria non esse habendos ludos à ciuitatibus, nec inanis gloriæ cupiditates, quæ adeo seruiunt, ut mori et-  
iam homines digladiantes ægrè non ferant, neque ambitiones: edebantur enim ludi ab iis qui maiores am-  
bibant magistratus, ut Romæ ab Ædilibus, neque quæ propter eos excitantur seditiones veluti olim Con-  
stantinopoli à Veneris & Præsinis, neque profusas rei familiaris impensas, nam non nisi maximis impendiis  
30 exhiberi poterant populo ludi & spectacula. Quod si etiam in eis videndis aliqua capiatur voluptas, id ta-  
men quod est bonum & honestum, voluptati est præferendum. \* *At non omnes, inquit, philosophantur.* Quo-  
niam dixerat bonum & honestum voluptati esse præferendum, occurrit tacitæ obiectioni quæ fieri posset  
ab iis qui non lubenter abducuntur à theatris & spectaculis, quæ est huiusmodi. Bonum quidem & hone-  
stum est præferendum voluptati. Hoc autem faciunt Philosophi: sed non omnes philosophantur. Ad quod  
respondet Christianos omnes qui ad vitam volunt ingredi, philosophari: ad vitam enim intrare non posse  
nisi per fidem. Credi autem non posse nisi per sapientiam, sed sapientiam, non sapientum huius mundi, sed  
sapientum qui sunt secundum Deum, per quam Deus amatur & proximus. Sed nec ad vitam quis poterit  
ingredi nisi seipsum amet. Ad fidem non opus est literis, sed solo auditu, qui docetur etiam sine literis. Fidei  
scripturam esse charitatem quæ est quidem diuina, pertinet autem etiam ad rudes & illiteratos. Scriptura au-  
tem dicitur quod ea per sanctum Spiritum scribatur in cordibus nostris, & ideo dicitur etiam spirituale de-  
cretum seu spiritualis constitutio ac descriptio. Quamuis autem à nobis diuina audiatur sapientia, nihil ta-  
men obstat quominus & à Christianis geratur respectu publica, & ineanantur contractus qui pertinent ad vitæ  
humanæ societatem, & ad ea paranda quæ sunt ad vitam necessaria. Tantum danda est opera ut in omnibus  
nostris actionibus sit veritas, sinceritas, simplicitas, & nec eorum quidem quæ vendimus duo dicatur pre-  
tia, sed vnum, quomocunque res succedat. Non solum in venditione, & emptione, sed & in omni con-  
tractu debere abesse iusiurandum, neque Dei nomen in vanum sumendum. Auaros, mendaces, hypocritas,  
& qui veritatem cauponantur, Christum Dominum & Pædagogum nostrum ex paterna aula eiicere, ut qui  
sanctam Dei domum nolit esse domum negotiationis sed orationis, & nec in ea tractari terrena & munda-  
na negotia. Hoc enim voluit intelligi per id quod est in Græco *τὰ ἐξ ὕλης κτήματα*, id est possessiones, quæ  
sunt ex materia. Nam cum Deus sit spiritus, in templo Dei seu in Ecclesia debent esse omnia spiritualia.

Zon. tomo  
3.

40 \* *In Ecclesia autem venire oportet virum.* Docet quomodo oporteat & viros & mulieres se gerere in Ecclesiis,  
in quibus oportet mulieres semper esse velatas. Optat autem eos per totam vitam ad grauitatem & hone-  
statem ita se componere, ut componuntur in Ecclesiis, sed rem dicit aliter habere: eos enim esse Polypis si-  
miles. Postquam enim ex Ecclesia abierint, eorum quæ audierunt obliti, fiunt similes illis cum quibus ver-  
santur, & cum ad vitam æternam essent incitati & ad eam aspirarent, tanquam canentes palinodiam, quasi  
cras morituri se dedunt voluptati, & eo ipso iam Deo mortui, ut qui peccato ab ipso qui vera est vita sint  
separati, se quasi mortuos sepeliunt, & ad mortem æternam infodiunt, nunquam ex ea suscitandi. Quod au-  
tem de Creusa Æneæ uxore dicit, nescio ubinam legerit, ego quidem certe nusquam legi. De ea certe Ver-  
gilius non scribit quod velata cum marito Æneæ ex Troiæ incendio fugerit. Quod Polypus autem colore  
euadat similis iis petris quibus adhæserit, videre licet apud eos qui scripserunt de piscibus. Hinc factum  
est ut vulgi prouerbio Polypi dicantur, qui se in omnem habitum versant omnibus assentantes, dicuntur  
etiam alia ratione Polypi homines rapaces, nempe quod quidquid brachiorum flagellis comprehenderit,  
id trahat ac retineat & vix dimittat Polypus. De eo vide Erasmus in prouerbiis. \* *Eis autem fortiter resistit*  
Apostolus dicens. Illi quidem promissam sibi vitam æternam, & quam crediderant immortalitatem recan-  
tantes abnegant: sed eis fortiter resistit Paulus, qui eos qui crimina quæ enumerat committunt à regno Dei  
excludens, eos qui recte & ex virtute viuunt ad regnum admittit quod est vita æterna. Atque sunt quidem  
Christiani omnes ad regnum vocati, sed ij demum admittuntur qui regno digne ambulant, id est qui vitam

Æneid. 2.

Prouer. 91.  
Chil. 2.  
cent. 3.

suam ita instituunt ut recte factis & bonis operationibus id mereantur assequi. Bonæ autem operationes sunt quæ proficiuntur à fide per charitatem operante. Charitas autem nihil est aliud quam dilectio Dei & proximi. Charitas autem & dilectio proximi consistit non in osculo, sed in amicitia & benevolentia, quam significat osculum, quod Paulus vocat sanctum. Eo osculo convenienter ei quod iubet Paulus, utebantur tunc in Ecclesiis ad significandam fraternam in se inuicem benevolentiam. Id osculum verè erat sanctum quando aderat id quod osculo significabatur, nempe sancta benevolentia & amicitia. Et quod significabatur quidem erat mysterium, nempe amicitia & benevolentia, quod significabat autem, nempe osculum, erat signum & symbolum: à re autem quæ significabatur, non solum dicebatur sanctum, sed etiam mysticum, utpote quod sub eo esset arcanum, & quod sub aspectum non cadebat, mysticum. Sed sæpe contingebat ut osculum non esset mysticum, cum sub signo benevolentiae latebat simulatum odium, quod sæpe prorumpbat in publicum, & conturbabat Ecclesias, quoniam non utebantur osculo ut oportebat. Oportebat enim ore modesto & clauso per osculum ostendere animi benevolentiam, quod quidem ostendit morum mansuetudinem, quæ si absit, non est amplius vllum in eo mysterium. Vbi est enim dolus & simulatio in eo nihil est sanctum nec mysticum. Quod autè dicit, Ore clauso, Græcè est *μυστικός*, à quo vocabulo deductum est mysterium, quod mysterium non sit detegendum, sed celandum tanquam arcanum. Sequitur autem. *¶ Est autem aliud quoque osculum incestum.* Sanctum dixit non esse osculum, sub quo later odium: nunc autem dicit aliud quoque esse osculum non sanctum, utpote incestum & veneno plenum, licet sanctitatem simulet. Id autem est osculum quod venenum immittit impudicitiae, non secus atque Phalangia, quæ ore tantum tangentia & virus immittunt & graues dolores inferunt hominibus. Est autem Phalangium mus areneus, De quo sic scribit Plinius. Araneorum plura sunt genera. Phalangia ex iis appellantur, quorum noxij mortus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, coloris nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia tria in cruribus. Vide etiam Xenophontem qui de Phalangiis scribit, ea, cum magnitudine ne dimidio quidem obolo conferri possint, ubi ore tantum homines comprehenderint, doloribus eos conficere & à sensu mentis abstrahere: ita etiam à pulchris osculanti-  
bus, osculo aliquod quod non videtur virus immitti. Hoc est autem quod Clemens cum imitans venenum appellat impudicitiae. *¶ Manifestum itaque nobis euasit osculum.* Osculum non est dilectio, licet ea per ipsum significetur. Dilectio autem Dei est ut mandata seruemus: dilectio enim Dei & proximi in hoc consistit ut mandata seruemus. Neque enim seruari possunt mandata sine charitate. Omnia autem legis præcepta reducuntur ad dilectionem Dei & proximi. Sed neque quæ in foro sunt salutationes ad ostentationem, nempe ut amici & benevoli appareant, aliquam habent gratiam. Nam ut Deus in adyto oratur ita proximus intrinsecus est alloquendus. Nam si interna non sit benevolentia, amicos frustra foris salutamus. Perinde enim est ac si execremur & maledicamus, si non ex animo fiat salutatio. Per hæc autem neque publicæ præces vituperantur, neque salutatio externa prohibetur, sed utrumque quale esse oporteat ostenditur, nempe ut neque solis labris Deum oremus & honoremus, sed etiam verba cordi consentiant, & salutatio benevolentiae internæ respondeat. Tempus autem redimere hic videtur dicere Clemens, Tempus non remere profunderè & amittere, quod sit dum teritur in inanibus salutationibus. Sapi qui ita facit, & qui sapiunt dicuntur esse sal terræ. *¶ Videtur autem super omnia esse auersandus mulierum aspectus.* Vitandus est & auersandus aspectus mulieris. Non solum enim eam tangendo, sed etiam aspiciendo peccatur. Nam qui aspiciens mulierem eam concupierit, in corde suo mœchatur. Oportet autem fidelem non solum nulli crimini esse affinem, sed etiam alienum ab omni suspitione. Quod autem in 9. cap. Ecclesiastici, verterunt Septuaginta, Tanquam ignis accenditur amicitia, vertit Hieronymus, Concupiscentia quasi ignis exardescit.

Breuis optimæ vitæ similiter pertractatio, & quot loca Scripturæ sanctæ vitam Christianorum describant. Cap. XII.

**G**O<sup>a</sup> verò ijs quoque qui uxorem duxerunt consuluerim, ne unquam uxores suas coram famulis osculentur: nam nec famulis quidem eos unquam arrodere permittebat Aristoteles, tantum abest ut in eorum conspectu videri osculari ac complecti uxorem. Melius est autè ut à domo incipiamus ostendere honestatem matrimonij: temperantiae enim maxima est coniugatio, quæ puram spirat ac redolet voluptatem. Admodum enim pulchrè dicit tragœdia:

O fœminæ, non hominibus tantas ferunt

Aurum, tyrannis, vlla nec luxuria

Lætitiæ, boni ut mariti & fœminæ

Piæ æqua mens fauens mariti commodis.

Hæc præcepta iustitiæ, quæ ab ijs qui mundanam sequuntur sapientiam dicta sunt, sunt minimè recusanda. Scientes ergo suum cuiusque officium, in timore conuersemini tempore vestri incolatus, ut qui noueritis, scientes quod non corruptilibus, auro & argento redempti sumus de vana nostra cōuersatione tradita à patribus, sed pretioso sanguine, tanquam

quam agni immaculati, & incontaminati, Christi. Satis ergo fuit præteritum tempus, ait Petrus, ad faciendam voluntatem Gentium, dum ambulavimus in lascivijs, concupiscentijs, temulentijs, comessationibus, potationibus, & nefarijs idolorum cultibus. Limitem habemus crucem Domini, cui crucifigimur, & à prioribus peccatis reprimimur. Regenerati ergo, in veritate affligamur, resipiscamusque atque sanctificemur. Quoniam oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala. Et quis est qui sit nobis malè facturus, si bonum consecuti fuerimus? Optima autem educatio seu institutio, est bona ac recta ordinatio, quæ est decorum undiquaque perfectum, & potestas ordinata firmaque ac stabilis, ea quæ sunt inter se invicem coniuncta & coherrentia factis rectè distribuens, virtute insuperabilis. Hæc ut asperius dicerem inductus sum, procurans salutem correctionis, à me quidem dicta sunt, inquit pædagogus, quoniam; Qui libere quidem arguit, est pacificus. Vos autem si me quidem audieritis, salvi eritis. Quod si ea quæ dicta sunt non attenderitis, nõ est mihi cura. Et tamen ei quoque hoc modo est cura: peccatoris enim mauult penitentiam quam mortem. Sin autem me audieritis, bona terra comedetis, dicit rursus pædagogus: Bona terra bona humana nominans, formam, diuitias, sanitatem, vires & alimentum. Verè enim bona sunt ea quæ neque auris audiuit, neque unquam in cor ascenderunt. Apud eum qui verè rex est, & verè est, sunt bona quæ verè sunt, & nos expectant. Bonorum enim est & donator & custos. Per illorum autem participationem quæ hic sunt eodem nomine appellantur, hominum imbecillitatem Verbo in Deo erudiente, & eos deducente à sensibus ad intelligentiam. Quæcunque ergo sunt domi seruanda, & quomodo vita corrigenda, nobis satis disseruit pædagogus. Quæ autem solet in via lubenter dicere pueris, donec eos ad magistrum deduxerit, ea à nobis veluti in summa per ipsas Scripturas subiicit & apud nos deponit, nuda adducens præcepta, temporis quidem peregrinationis accommodans, magistro autem relinquens earum interpretationes. Eius enim lex vult timorem solvere, utque liberum animi arbitrium soluerit ad fidem. Audi, inquit, ô puer qui rectè institueris, capita salutis: aperiâ enim mores meos, & tibi pulchra hæc præcepta suggeram, per quæ peruenies ad salutem.

49 Duco autem te per viam salutarem: discede à vijs erroris, quoniam non it Dominus viam iustorum, & via peccatorum peribit. Sequerè ergo, ô puer, bonam viam, qua ego te deducam, aures mihi præbens audientes, & dabo tibi thesauros arcanos, occultos, & qui non possunt videri à gentibus, à nobis autem possunt. Sapientiæ autem thesauri non possunt deficere, quos admirans Apostolus: O profunditas, inquit, diuitiarum & sapientiæ. Thesauri autem multi ab uno Deo suppeditantur: alij quidem per legem, alij verò per prophetas reuelantur: alij verò ore diuino, alius verò concinens septenario spiritus. Cum sit autem unus Dominus, est idem per hos omnes Pædagogus. Hic est ergo quod omnia summatim complectitur præceptum, & ad vitam pertinet admonitio: Quemadmodum vultis ut vobis faciant homines, vos quoque eis facite. Possunt etiam per duo omnia præcepta comprehendi, ut dicit Dominus: Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & in tota virtute tua, & proximum tuum sicut teipsum. Deinde ex his inferre: Ex hoc dependent tota Lex & Prophetæ. Iam verò ei qui interrogauit, quid faciam ut vita æternæ possideam hæreditatem? Nosti mandata, respondit. Qui cum affirmasset: Hoc fac, inquit, & saluus eris. Verumtamen est etiam distinctius adducenda Pædagogi benignitas per varia & salutaria præcepta, ut ex copiosa salute & Scripturarum ordinatione, ea promptius inueniamus. Est nobis qui per Moysen datus est Decalogus, simplici & unius generis elemento significans, salutarem peccatorum appellationem circumscribēs. Non mæchaberis. Idola non adorabis. Pueris stuprum non inferes. Non furaberis. Non

Psalm. 33.

Prou. 24.

28.

Ibidem 4.

Esaiz 5.

Ezech. 18.

33.

Esaiz 1.

1. Cor. 2.

1. Cor. 10.

Psalm. 1.

Rom. 12.

1. Cor. 10.

septenario

numero.

Matth. 5.

Ibid. 12.

Ibid. 19.

Exod. 20.

Deut. 5

- dices falsum testimonium. Honora patrem tuum & matrem tuam, & ea quae illa consequuntur, sunt à nobis seruanda, & quaecunque praecipuntur in lectionibus bibliorum.
- Cap. 1. Porro autem praecipit etiam per Esaiam: Lauamini, mundi estote, auferite scelera ab animabus vestris coram oculis meis, discite bonum facere, querite iudicium, liberae eum qui iniuria afficitur, iudicate orphano, & iustificate viduam, & venite, & disceptemus, dicit Dominus. Multa etiam apud alios praecepta inuenerimus: quemadmodum, verbi gratia, orationis, circa bona opera: oratio Domino accepta, dicit Scriptura. Et exponitur etiam modus orationis: Si videris, inquit, nudum, operi eum, & necessarios seminis tui non despicies: tunc erumpet mane lumen tuum, & medellae tuae cito exorientur, & ambulabit ante te iustitia tua, & gloria Dei te complectetur. Quis est autem fructus huius orationis? Tunc clamabis, & Deus te exaudiet. Adhuc loquente te, dicit: Ecce ego adsum. De ieiunio autem: Carnam mihi ieiunatis, ait Dominus? Non hoc ieiunium ego elegi, & diem, ut homo humiliet animam suam. Ne si collum quidem tuum flexeris ut circulum, & saccum ac cinerem substraueris, ne sic quidem vocabitur ieiunium acceptum. Quid ergo sibi vult ieiunium? Ecce hoc est, inquit, ieiunium quod elegi, dicit Dominus: solue omne vinculum iniquitatis: dissolue peruersos nexūs violentorū contractuum, libera eos qui sunt offensi in acceptilatione, & iniustam omnem Scripturam discerpe. Frange esurienti panem tuum, & pauperes qui tecto carent, introduce in domum tuam. Iam verò de sacrificiis quoque: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus: Plenus sum holocaustis arietum, & adipem arietum, & sanguinem taurorum nec hedorum nolo, nec veneritis ut à me videamini. Quis enim requisivit haec de manibus vestris? Atrium meum calcare non adijcietis, si simulam offeratis. Mane incensum mihi est abominatio, neomenias vestras & sabbata non fero. Quomodo ergo sacrificabo Domina? Sacrificium, inquit, Domino spiritus contritus. Quomodo igitur coronabo, vel ungam unguento, vel Domino quodnam incensum offeram? Odor, inquit, suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui ipsum fecit. Hac sunt corona, & sacrificia, & aromata, & flores Dei. Præterea de patientia: Si peccauerit, inquit, frater tuus, ipsum argue, & si eum poenituerit, ei remitte. Si septies in die in te peccauerit, & septies ad te conuertatur, dicens, me poenitet, ei remitte. Et ijs quidem qui militant, per Ioannem praecipit, ut sint solis stipendijs contenti. Publicanis autem, ut non amplius exigant quàm sit constitutum. Iudici autem: Non accipies, inquit, personam in iudicio. Dona enim excacant oculos videntium, & corrumpunt verba iusta ut liberent eos qui faciunt iniuriam. Quinetiam ijs qui student æconomiae & domus administrationi: Possessio quae paratur cum iniquitate, minor redditur. Quinetiam de charitate: Caritas, inquit, operit multitudinem peccatorum. Et de reipublicae administratione: Reddite quae sunt Caesaris, Caesari: & quae sunt Dei, Deo. De iureiurando & iniuriae accepta recollectione: Nunquid ego mandavi patribus vestris exeuntibus è terra Aegypti, ut offererent mihi holocausta & sacrificia? Sed hoc mandavi vobis: Vnusquisque vestrum aduersus proximum in corde suo accepta iniuriae non recordetur, falsum iusiurandum non diligat. Quinetiam mendacibus & superbis minatur: illis quidem hoc modo: Vae ijs qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce. His verò sic: Vae prudentes in seipsis, & coram seipsis scientes. Qui enim seipsum humiliat, exaltabitur: & qui seipsum exaltat, humiliabitur. Et misericordes quidem beatos pronunciat, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iram autem infelicem pronunciat sapientia: Quoniam ipsos quoque prudentes perdet. Iam verò iubet quoque inimicos diligere, & ijs qui nos execrantur benedicere, orareque pro ijs qui nobis insultant, & nos iniuria afficiunt. Ei qui te, inquit, percutit in maxillam, praebe illi & alteram. Et si quis abstulerit tibi tunicam, ne prohibeas quò minus tollat etiam pallium. De fide autem:



- fide autem: *Quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis, inquit: incredulis autem* Math. 21.  
*nihil est fide dignum, ait Pindarus: Atque famulis quidem utendum est, tanquam no-*  
*bis ipsis: sunt enim homines, sicut nos: Deus enim si consideres est omnibus ex æquo seruis* Ibidem.  
*& liberis. Oportet autem fratres quoque peccantes non punire, sed reprehendere: Qui suo* Prou. 13.  
*enim parcat baculo, inquit, suum odit filium. Præterea gloriæ quidem expellit cupiditatem,*  
*dicens: Væ vobis Pharisei, quoniam amatis primas sedes in synagogis, & salutationes in* Math. 23.  
10 *foro. Peccatoris autem amplectitur pœnitentiam, quæ peccata sequitur pœnitentiam dili-* Ibid. 11.  
*gens. Solum enim Verbum est, in quod peccatum non cadit. Est enim peccare omnibus ho-* Lucæ 7.  
*minibus innatum & commune: post peccatum autem resipiscere, non est cuiusvis hominis,* 1. Petr. 2.  
*sed eius qui iure est magnificandus. De communicatione: Venite ad me, inquit, omnes* Math. 25.  
*benedicti, estote hæredes regni vobis parati à constitutione mundi. Esuri enim, & dedistis*  
*mihi ad comedendum: sitiui, & dedistis mihi potum: peregrinus eram, & me collegistis:*  
20 *nudus, & me operuistis, infirmus, & visitastis me: eram in carcere, & ad me venistis. Et*  
*quando fecimus aliquid horum Domino? Ipse rursus dicit Dominus, Fratrum beneuolen-*  
*tiam beneuolè in seipsum conuertens, & dicens: Quodcunque fecistis his paruis, mihi feci-*  
*stis. Et ibunt qui tales sunt in vitam æternam. Tales sunt Verbi leges, verba consolatoria,*  
*non in tabulis lapideis, digitis Domini scriptis, sed scriptæ in cordibus hominum, in quas*  
*solum non cadit interitus. Quocirca fractæ sunt tabulæ eorum qui erant duri cordis, ut fides*  
30 *puerorum imprimeretur in teneris mentibus. Ambæ autem leges ambæ seruiebant, ad hu-*  
*manæ naturæ institutionem: illa quidem per Moysen, hæc verò per Apostolos. <sup>h</sup> Cuiusmo-*  
*di autè tradita sit per Apostolos puerilis institutio, mihi videtur de eo quoque genere neces-*  
*sariò differendum. Imo verò sui recordans dicit pædagogus. Atque ipsa quidem eius præ-*  
*cepta exponam rursus veluti in semine: Deposito mēdacio loquimini veritatem unusquis-* Zach. 8.  
*que cum proximo suo, quoniam sumus alter alterius membra. Sol non occidat super ira-* Ephes. 4.  
*cundiam vestram, neque locum date diabolo. Qui furabatur, non amplius furetur, sed po-*  
40 *tius laboret, operans bonum ut possit impertiri egenti. Omnis amaritudo, & ira, & ex-*  
*candescencia, & clamor, & maledictum tollatur à vobis cum omni vitio. Estote alter in*  
*alterum benigni, misericordes, vobis inuicem gratificantes, quemadmodum Deus quoque*  
*vobis in Christo gratificatus est. Estote ergo prudentes, & Dei imitatores, sicut filij dilecti,* Ibid. 5.  
*& ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit vos. Mulieres quidem proprijs viris*  
*subijciantur tanquam Domino. Mariti autem suas uxores diligant, sicut Christus dile-* Ibid. 6.  
*xit Ecclesiam. Se ergo inuicem diligant qui sunt coniuncti, sicut propria corpora. Filij ob-*  
50 *edite parentibus vestris. Patres nolite prouocare ad iram filios vestros, sed educate eos in*  
*disciplina & correptione Domini. Serui obedite dominis secundum carnem, cum timore*  
*& tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo ex animo cum beneuolentia seruien-*  
*tes. Et Domini benefacite seruis vestris, remittentes minas, scientes quòd & ipsorum &*  
*vester Dominus est in cælis, & non est personæ acceptio. Si viuimus spiritu, spiritu &* Galat. 5.  
*ambulemus. Ne simus vanæ gloriæ cupidi, alter alterum prouocantes, alter alteri inuiden-*  
*tes. Alter alterius onera portate, & ita implete legem Christi. Ne erretis. Deus nō sub-* Ibid. 6.  
*sannatur: quod bonum est facientes, ne animo deficiamus, proprio enim tempore metemur.*  
60 *Non dissoluti, pacem in vobis agite. Adhortamur autem vos fratres, admonete insolētes,* 1. Thess. 5.  
*cōsolamini pusillanimes, sustinete infirmos, patientes estote erga omnes. Videte ne quis ma-*  
*lum alicui pro malo reddat. Spiritum ne extinguatis, Prophetiā ne nihili ducatis. Omnia*  
*autem probate, & quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete. In oratione per-*  
*seuerate, vigilantes in ipsa. In gratiarum actione, in sapientia ambulate apud eos qui ex-*  
*trā sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia, sale sit conditus, ut sciatis quo-* Coloss. 4.



1. Tim. 4.  
Ibid. 6.

Rom. 12.

1. Ioan. 2.

modo oporteat vos unicuique respondere. Enutriamini in sermonibus fidei. Exerceamini ad pietatem: corporalis enim exercitatio ad modicum est utilis. Pietas autem est utilis ad omnia habens promissionem vitæ, quæ nunc est, & futura. Qui fideles habent dominos, ne contemnant, quoniam fratres sunt, sed magis seruiant, quoniam sunt fideles. Qui largitur, sit in simplicitate: qui præest, in studio: qui miseretur, in hilaritate: charitas non ficta, malum odio habentes, bono adherentes, fraterna dilectione vestri inuicem amantes, honore vos inuicem praueniens, studio non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, afflictionem sustinentes, in oratione perseverantes, hospitalitatem persequentes, visibus sanctorum communicantes. Hæc pauca exempli causa, ex multis Scripturis percurrrens Pædagogus, suis apponit pueris, per quæ, ut semel dicam, funditus evertitur vitium, & circumscribitur iniquitas. Plurima autem alia præcepta quæ ad electas personas pertinent, in sanctis libris scripta sunt: alia quidem presbyteris, alia verò Episcopis, alia diaconis, alia autem viduis, de quibus fuerit aliud dicendi tempus. Multa autem etiam per ænigmata, multa verò per parabolas quoque possunt prodesse ijs qui in ea incidunt: sed non est meum, inquit Pædagogus, hæc docere, sed magistro ad sancta verba exponenda opus habemus, ad quem nobis eundum est. Et iam quidem certè tempus est mihi quidem cessandi à pædagogia, vobis autem audiendi magistrum. Cum is autem vos exceperit in bonis disciplinis eductos, edocebit eloquia. Recte autem cecinit Ecclesia & sponsus, qui est solus magister, boni patris bona voluntas, sapientia germana, sanctificatio cognitionis. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, ut dicit Ioannes, qui medetur & corpori & animæ nostra, proprio nempe homini, Iesus. Non solum autem pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Et in hoc cognoscimus quòd ipsum cognouimus, si eius mandata seruemus. Qui dicit, cognoui ipsum, & eius mandata non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat eius sermonem, verè perfectæ est in eo Dei dilectio: in hoc cognoscimus quòd in eo sumus. Qui dicit in eo se manere, debet sicut ille ambulauit, ipse quoque ambulare. O alumni beatæ pædagogia, impleamus pulchrâ Ecclesiæ personam, ad bonam matrem infantes accurramus, & si sumus sermonis auditores, beatam glorificemus æconomiam, humanam scilicet carnis susceptæ consilium, per quod tanquam a pædagogo quidem homo instituitur, sanctificatur autem tanquam Dei puellus, & in cælis quidem versatur, è terra institutus, patrem autem illic sumit, quem discit in terra. Omnia Verbum & facit, & docet, & instituit. Equus freno ducitur, & taurus iugo, fera laqueo capitur: homo autem verbo transformatur, quo fera mansuescunt, inescantur natatilia, & attrahuntur volucres. Hoc Verbum equo frantum reuera construit, tauro iugum, fera laqueum, pisci arundinem, aui laqueum. Hoc rempublicam gerit, agros colit, imperat, & est administrator, & uniuersa fabricatur,

Hoc cælum, ac terram, maris æquoræque alta creauit,

Astræque quæ cælum pulchra vndique cuncta coronant.

O diuina opera! O diuina præcepta! Aqua hæc in seipsa fluctuet: hic ignis iram contineat: aër hic vagetur in æthere: terra autem & fixa sit & ferat. Quando ego volo hominem formare, elementa mihi sunt materia, unà cum meo figmento habito. Si me cognoueris, ignis tibi seruiet. Tale ac tantum est Verbum. Hic est Pædagogus, mundi & hominis opifex, & propter ipsum iam est mundi quoque Pædagogus, cuius iussu ambo constamus, expectantes iudicium. Neque enim furtiuum fert hominibus vocale verbum. Erit verbum sapientia, ut ait Bacchylides. Irreprehensibiles autem, & integri, & inculpati Deo, ut dicit Paulus, filij, in medio generationis prauæ & peruersæ tanquam luminaria in mundo apparente. Quod ergo restat, propter talem Verbi celebrationem Verbum precabimur.

Philipp. 2.

cabimur. Placare tuis ô Pædagoge pueris, pater auriga, Israël fili, & pater unum ambo, Domine. Da nobis qui tua sequimur præcepta, ut impleamus similitudinem imaginis, & pro viribus sentiamus bonum Deum & Iudicem non acerbum: præstaque ut omnes qui in tua pace versamur, in tuam ciuitatem transferamur, & cum undas peccati absque fluctibus tranauerimus, tranquilli cum sancto Spiritu conueniamus, & ineffabili sapientia notuq; & interdum ad perfectum usq; diem laudantes, gratias agamus, & laudemus unum  
 10 patrem, & filium: filium inquam pædagogum & magistrum, unà cum sancto spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia unum, per quem est quod semper est, cuius membra omnes, cuius sunt gloria & secula, qui est undiquaque bonus, undiquaque pulcher, undiquaque sapiens, undiquaque iustus: cui gloria nunc & in secula seculorum, Amen. Quoniam autem Pædagogus nos duxit in Ecclesiam, ipseque sibi ipsi, Verbo inquam, quod docet, & omnia considerat, assidet, bene habuerit, si nos cum in hoc loco simus, iusta gratiarum actionis mercedem, pulchræ pædagogicæ conuenientem laudem Do-  
 20 mino offeramus.

## COMMENTARIVS IN CAP. XII.

\* Eo vero ijs quoque qui uxorem duxerunt. In quandam veluti summam redigit reliqua quæ restant ad optimæ vitæ pertractationē, eorum nonnulla sumens ex doctoribus humanæ sapientiæ, id est ex prophanis authoribus: maximam autem partem ex sacris Scripturis. Atque primum quidem præceptum quod tradit, pertinet ad Matrimonium. Dicit enim se consulere ut mariti non osculentur uxores coram famulis, duabus de causis, nempe & quod id sit alienum ab honestate matrimonij, & quod sit vitanda nimia familiaritas cum famulis, ne ea abutatur: nam familiaritas nimia parit contemptum. Aristoteles quidem certe cuius  
 30 non reiciendam dicit esse auctoritatem, dominos ne aridere quidem permittebat famulis. Atque ubique quidem obseruanda est honestas, maxime autem domi, ubi est honesta & moderata coniugatio temperantiæ, puram spirans voluptatem. Nam ut eleganter scribit Catullus, alloquens Hymenæum Deum coniugij præsidem,

Nil potest sine te Venus  
 Fama quod bona comprobet  
 Commodi capere, at potest  
 Te volente. Quis huic Deo  
 Comparari ausus?

Et ideo dicit Clemens temperantiæ coniugationem, id est coniugium, puram spirare voluptatem, cum extra coniugium impura sit omnis voluptas, sed nec vllum maius capitur gaudium quam ex honesta coniunctione viri & vxoris quæ virum diligit. Hoc significant versus quos citat ex tragædia: sed nec authoris, nec tragædiæ meminit: suspicor tamen esse Euripidis. Eos citat Stobæus, in titulo Quod res optima sit matrimonium. Atque olim quidem libere licuit apud gentes indulgere libidini, comestationibus & comotationibus & cæteris vitiis, cum id permetteret à patribus tradita consuetudo. Sed ea omnia præterierunt & exoleuerunt, cum Christus suo purissimo sanguine nos redemerit à paterna traditione, & limitem statuerit quo disiungamur à prioribus peccatis, & cruci affixi & in veritate regenerati affligimur & sanctificamur & ornatur virtutibus. Hinc est quod Deus, cum iusti simus, nos æquis aspiciat oculis, & nostras audit præces, toruo alioqui vultu aspiciens eos qui mala faciunt, id est irascens peccatoribus: 33 enim  
 40 apud Hebræos & vultu & irâ significat. Quo fit ut nihil mali nobis possit accidere si bonum sequamur. Bonum autem sequitur, qui Dei mandatis obediens vitam agit ex virtute. Hinc existit bona educatio & institutio, quæ est perfectum decorum, ex quo existit pulcherrima actionum omnium inter se conuenientia. Hæc dicit Clemens se ideo asperius dixisse, quod malos homines corrigens eorum procuret salutem. Deinde inducit pædagogum libere arguentem & bonis terræ propositis ad salutem inuitantem. Hoc faciebat Pædagogus in veteri testamento, per bona terrena, & quæ sub sensum cadunt, erudiens hominem ad bona quæ cadunt sub intelligentiam, quæ vere bona sunt, quæ quidem Deus præparauit iis qui ipsum diligunt. Bona enim terrena non sunt proprie bona, ut quæ per se non sint bona, sed per participationem illius quod est per se bonum. Solus autem Deus est per se bonus & bonum, ut cuius sit simplex puraque & mera essentia in se nihil habens admixtum materiæ. Cetera omnia sunt bona per participationem, ut quæ non aliunde quam ex Deo habent quod bona sint. Ij ergo demum qui boni sunt & iusti, vere bono fruuntur quando  
 50 Deo, qui per se est bonus & bonum, nulla re terrena permixtum, fruuntur. Magnum est ergo discrimen inter ea quæ bona dicuntur per participationem, & ea quæ verè sunt bona: vtrumque tamen bonum dicitur, sed proprie est bonum, quod est verè bonum. Ea autem quæ vera bona sunt à nobis expectantur, tanquam bonarum actionum merces. \* Quæcunque ergo sunt domi seruanda. Transiturus ad præcepta quæ sumuntur ex Scripturis, dicit Pædagogum satis exposuisse quæ sunt domi seruanda, & quæ vitia corrigenda: nunc dicit eum, ut solet Pædagogus dicere quædam pueris quæ discant antequam veniant ad magistrum, nuda quædā dare præcepta, quæ postea sunt exponenda à magistro, & se accommodare peregrinationi, nempe vitæ præsentis. Atque idem quidem est Pædagogus & Magister. Sed in via est Pædagogus, Magister autem est in gloria, ubi iis qui ad ipsum peruenierint, aperit & reuelat omnia diuinæ scientiæ arcana. Pædagogi autem

lex vult ~~imperium~~ solvere: Nam auferens terrorem poenarum quæ infligebantur à lege, liberum arbitrium, aut si maior libertatem spiritus adducit ad fidem. Nam cum fides sit ex auditu, cum auditum fuerit quod est credendum, libere & citra ullam vim ac necessitatem id fides suscipit. Deinde inducit Pædagogum varios & multiplices ex lege, Prophetis & Psalmis thesauros proferentem, omnia tandem præcepta vno & duobus comprehendere, vt videre licet ex contextu qui est satis clarus, nec opus est aliquid addere. *Verumtamen est etiam distinctius adducenda.* Quidquid in lege præcipitur prophetis & psalmis reduci potest ad vnum & duo præcepta. Pædagogus tamen ea in varia & multiplicia distinguit præcepta, vt ea præoptius inueniamus ex copiosa salute & ordinatione scripturarum. Nam quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Quo sunt autem omnia magis ordinata in scripturis, eo promptius inueniuntur & nobis suppetunt quæ ad nostram pertinent salutem. Prima autem adducit præcepta Decalogi: est autem Decalogus simplicis & vnius generis elementi. Nihil enim aliud significat quam prohibitionem & circumscriptionem peccatorum: nam ipsa etiam præcepta affirmatiua in se tacitam continent prohibitionem. Eam autem vocat salutarem peccatorum appellationem. Nam cum ideo appellantur peccata vt vitentur, ea autem vitare sit salutare; ipsa peccatorum appellatio est salutaris quæ tendit ad salutem. Quod autem illud de Idolis præceptum ita refert Clemens, vt dicat Idola non adorabis, satis innuit, non ob aliud à Deo prohibitum fuisse fieri idola, quam ne adorarentur. Quanto magis autem licet Christianis in Ecclesiis habere imagines, quibus si quis habetur honor is totus refertur ad prototypum? Quod autem inter Decalogi præcepta recenset illud *ἐπιδορφόρως*, id est, pueris stuprum non asseres, hoc fortasse ideo facit, quod cum nomine adulterij comprehendatur omnis illicitus & nefarius concubitus, eum duxit referendum ad Decalogum, qui alibi discretis verbis prohibetur, proposito etiam mortis supplicio, tam ei qui agit quam ei qui patitur. *Porro autem præcipit etiam per Esaiam.* Sequuntur aliquot alia præcepta. Primum est quod simul coniungit orationem & bona opera. Ita etiam coniunguntur ea in actibus Apostolorum. Dicit enim Angelus Cornelio Cæturioni; Orationes tuæ & eleemosinæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Domini. Si autem simul coniungantur orationes & bona opera, vt pote eleemosinæ & reliquæ bonæ & piæ operationes, ex iis hic fructus percipitur quod mox exaudiuntur à Deo preces, vt testatur Esaias. Cuius pulcherrimam expositionem vide apud Diuum Hieronymum in commentario in Esaiam. *Curnam mihi ieiunatis, ait Dominus.* Postquam retulit præceptum de oratione & bonis operibus ex eodem Esaiâ affert præceptum de ieiunio. Ne quispiam autem existimet à Deo per Esaiam reprobari ieiunium, videat quid dicat Hieronymus in huius loci interpretatione. Non querit Deus afflictionem solam, & humiliationem animæ per iniuriam corporis: vt instar circuli torqueat corpus, & colla submittat ac tristis incedat, iuxta illud quod in psalmis dicitur. Afflictus & conturbatus sum vsque ad finem: tota die contristatus incedebam. Nec vt sacco quis vestiatur, & in cinere dormiat, quod de Dauid & Achab legimus: sed vt cum istis hæc faciat quæ sequuntur. Alioquin & Apostolus frequenter ieiunare se dicit: & Dominus, cum sponsus à discipulis suis fuerit ablati, docet eos ieiunatuos, & in psalmis pœnitens loquitur; Manducaui sicut cinerem panem meum, & potum meum cum fletu miscebam: & cum mihi molesti essent induebar cilicio. Ex quo discimus, hæc primum facienda esse quæ dicit Dominus, & non alia prætereunda. *Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum.* D. Hieronymus exponens hunc locum sic scribit; Hostiæ & immolatio victimarum non principaliter à Deo quæ sita sunt, sed ne idolis offerrentur, & vt de carnalibus victimis quasi per typum & imaginem ad spirituales hostias transiremus. Dicendo autem se hostias non quæsiuisse, ostendit quod lex spiritualis sit: & omnia quæ Iudæi carnaliter faciunt, à nobis impleri spiritualiter. Hæc Hieronymus. Deus ergo non requirebat sacrificia tantum eis sibi opus esset: sed eos auertens à cultu idolorum, ea malebat sibi offerri quam falsis Diis & Demonibus, maxime cum illa significarent illam vnicam corporis Christi hostiam, quæ abrogatis omnibus veteris legis sacrificiis Deo quotidie offertur, de qua dicit Dominus apud Malachiam Prophetam, Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Quod de Eucharistico nostro sacrificio necessariò intelligitur. Sacrificia autem quæ non proprie sed metaphorice sunt sacrificia, cuiusmodi sunt oratio quæ & dicitur hostia laudis fructusque laborum & beneficentia ac communio, si cum veteris legis conferantur sacrificiis, sunt munda: sin cum vnico nostro Christi sacrificio, non plus habent munditiæ quam quantum ab eo mundantur. Purus enim ille & immaculatus Christi sanguis mundat omnes bonas nostras operationes & recta facta. *Præterea de patientia.* De multis multa congerit præcepta quæ sumpta sunt ex scriptura. Ex eius autem expositoribus sumenda est eorum interpretatio, ne simus prolixiores. Quod autem citat ex Pindaro, in iis quæ habemus Pindari non inueniuntur. Eius autem videtur hic esse sensus, Dicit quidem scriptura: Quæcunque in oratione credentes petierint, accipient. Quod ita est intelligendum si in nomine Domini petierint: hoc est si & ea quæ petierint digna sint quæ à Deo dentur, & vtilia iis qui petierint. Pindarus autem dicit incredulis nihil esse fide dignum, id est nihil credibile quod merito possint credere sibi esse euenturum. *Cuiusmodi autem tradita sit per Apostolos puerilis institutio.* Hæc omnia sumpsit Clemens ex Epistolis, quæ quidem dicit Pædagogum apponere suis pueris ad vitæ institutionem. Ea autem præcepta dicit se exponere veluti in semine, quod ea primum tradita sint ab Apostolo, ab Ecclesiasticis Doctoribus postea fusius declarata. Est autem semen ipsum rerum principium. Eorum autem expositio est petenda ab iis qui ipsa explicant. *Cum is autem vos exceperit.* Puerum qui à Pædagogo didicit bonos mores, & bonas disciplinas, docet Magister excellentiora dogmata. Est autem idem Pædagogus & Magister: sed quatenus quidem in bonis instituit moribus & disciplinis, est Pædagogus: quatenus autem perfectiorem docet Philosophiam est Magister. Et est quidem Christus solus Magister, sed sponsam habet Ecclesiam, quæ ab ipso acceptum canit pulchrum & numerosum canticum. Et ideo recte dicitur canere, non recte cantatura si canticum ab alio acceperit. Sed quis est hic sponsus? Est Deus Verbum, Deus inquam, Dei filius, cuius eadem est voluntas & eadem sapientia quæ patris: nec mirum cum sit vna & eadem virtusque essentia, hypostasi tamen distincta, vt pote quod pater sit pater & non filius, & filius sit filius, non pater. Est etiam sanctificatio cognitionis.

Omnis

Omnis enim scientia & cognitio est prophana quæ est à Christo aliena, qui in se habet absconditos omnes scientiæ thesauros. Et certe & cum non sit scientia nisi eius quod verè est, quod *ἡ* id est ens dicitur, Christus autem vere est id quod est, non est vera scientia nisi quæ est in Christo. Ipse quoque est propitiatio pro peccatis non solum nostris, sed etiam totius mundi. Ideo enim se exinaniit, & serui formam accepit homo factus, ut pretiosissimo fuso sanguine offensum Deum placaret. Non placatur autè nisi cum cognoscamus. Non cognoscitur autem nisi diligamus. Non diligimus autem nisi eius mandata seruemus. *40* *alumni beate pedagogie.* Cohuertit sermonem ad pueros à pædago institutos, quos hortatur ut impleant personam ecclesiæ, id est, sint ex numero filiorum ecclesiæ, & ita eam reddant omni ex parte perfectam & absolutam, cum ab ea non deficiant, sed tanquam pueri ad matrem accedant, & cum sint Verbi auditores, carnis à Verbo susceptæ glorificent dispensationem per quam tanquam à pædago homo instituitur, & in sancto baptismi lauacro & venerandi corporis Domini esu sanctificatur, & dum in terris eruditur, sursum cor erigens in cælis versatur: illic patrem accipiens quem discit in terra dum docetur orare. Deinde excurrit in laudes Verbi, quod facit docet & instituit omnia, & cui cuncta quæ faciunt accepta debent ferre non solum homines, sed etiam bestię. Postremo exclamando admirans diuina eius opera, inducit ipsum Verbum solo iussu creans elemēta suis qualitatibus & proprietatibus prædita, & ex elementis, quibus utitur tanquam materia, formans hominem. Deinde dicit se habitare cum suo figmento, id est cum homine quem finxit: Eius enim delitiæ sunt esse cum filiis hominum. Deinde veluti extremum colophonem imponens verbi laudibus, concludit eum esse & hominis & mundi propter ipsum opificem & pædagogum: cumque per ipsum, nempe eius iussu vterque constet, fore ut & homo & mūdus ab ipso iudicetur. Est enim iudicaturus viuos & mortuos, & cum per ignem dissoluta fuerit mundi huius machina, cælum nouum & terra noua est ab ipso reformanda. Porro autem ne quis existimet eius iussu esse verbum vocale, id est sonum quempiam factum ex percussione aëris, dicit Bacchilidem congruenter sacre Scripturæ dicere verbum esse sapientiam, quam constat esse incorpoream. Cum autem tale sit nostrum Verbum, atque adeo sit ipsa lux mundi, dicit dandā esse operam, ut nos tanquam filij immaculati luceamus tanquā luminaria in medio malorum, nempe infidelium. *18.* *Quod ergo restat propter talem Verbi celebrationem.* Postquam verbum celebrauit laudibus, confert se ad orationem, precaturque pædagogum ut suis pueris sit propitius, concedatque ut impleant similitudinem imaginis, id est in vita se ita gerant, ut ostendant se non frustra esse factos ad Dei imaginem, cum eam factis expriment, & vita præsentē trāquille peracta, peccatorum non obruti fluctibus, ad portum beatitudinis, id est ad vitam æternam peruent, & ad supernam translati Hierusalem quæ est ciuitas pacis, gratias agentes laudent patrem & filium cum sancto Spiritu, qui est vnus Deus, & in quo omnia vnū sunt, & per quem sunt omnia. Nihil enim est in corporibus quod non sit ipse Deus, ut dicit Parmenides, & Mercurius Trimegistus, & Orpheus in suis carminebus. In eo quoque omnia sunt vnū, & per eum sunt omnia, ut qui omnia creauerit, & creata omnia sua prouidentia regat & administret. Per eum quoque est quod semper est. Solus enim Deus est æternus, & quæcūque orta occidunt, ab eo habent quod per successionem semper sunt. Nam quidquid est, non aliunde habet quod sit, quam ab eo quod semper est. Id autem est Deus, qui est mera essentia & purus actus. Eius membra sunt omnes. Nam cum sit ipse & omnia & totum quo sit ut ab eius essentia omnes pendeant, non abs re dici possunt omnes quodāmodo eius membra. Dei quoque est gloria & secula. Nam si gloria dicitur is honor qui datur pro virtutibus rebusque bene gestis, omnes autem virtutes à Deo emanant, & absque Deo nihil recte & ex virtute geritur: eius certe est quod ab ipso datur. Nemo enim dedit quod non habet. Dei quoque sunt secula quod Græcè est *αἰῶνες*, quodquidem vocabulum non exprimit seculum. Nam quantumuis magnum sit seculum, siue id sit centum siue etiam mille annorum, id est certi temporis spatio constitutum: Deus autem cum & sit ante tempus, & nec sit nec vnquam fuerit in tempore, quod à Dei depēdet æternitate, quam dici potest esse, fuisse autem aut futuram esse minime, si spectetur accurata & exacta ratio vocabuli, vere *ἄν* *ἢ* *αἰῶν*, id est semper, *αἰῶν* dicitur, quod æuum potius dicendum est quam seculum. Si ergo Deus spectetur, quæcūque & ante tempus fuerunt spatia, si spatia dici possunt in quæ non cadit dimensio temporis, & quæ post tempus sunt futura, ea sunt *αἰῶνες*, non secula, ut quæ sint æternitatis, non temporis, & quæ essent nihilo secius, etiam si non esset tempus, quod *αἰῶνα* quidem, seu æuum imitatur non est autem *αἰῶν*. Porro autem si gloria est honor qui datur pro virtutibus & meritis, beatis autem qui ex virtute vixerunt danda est æterna gloria, quæ non est aliud quam semper frui Dei visione & contemplatione quod est summum bonum & perfecta fœlicitas, an non verè dicitur eos id assequi quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit? Hic magnopere videtur esse expetendum, esse bonum, esse pulchrum, esse sapiētem, esse iustum. Cum verò sit Deus ipsum per se bonum, ipsum per se pulchrum, ipsum per se sapiēs, ipsum per se iustū, id est ipsa bonitatis, pulchritudinis, sapientiæ, & iustitiæ idæa & exemplar archetypum, quam non felicitatem & beatitudinem superat eius ira frui contemplatione & visione, & ei ita adhærere, ut eius participatione ineffabili quodāmodo dij efficiamur, & cum ipse sit omnia in omnibus, nos quoque re vera in eo simus? Hæc est omnium bonorum summa & nobis solus propositus scopus, ad quem sunt dirigendæ omnes nostræ cogitationes, omnia consilia, omnes actiones & opera. Eo si peruenerimus, nihil erit amplius quod ne si velimus quidem amplius, desiderare possimus. In eo enim est absolutissimus & accumulativissimus omnium bonorum thesaurus: quem nobis derur consequi, gratia & benignitate Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre & sancto Spiritu sit gloria in secula seculorum. Amen.

# HYMNVS CHRISTI SERVATO- RIS A SANCTO CLEMENTE COMPOSITVS, è Græco de verbo ad verbum versus.

**F**renum pullorum indocilium,  
Penna volucrum non errantium,  
Verè clauē infantium,  
Pastor agnorum regalium,  
Tuos simplices  
Pueros congrega,  
Ad sanctè laudandum,  
Syncerè canendum  
Ore innoxio  
Christum puerorum ducem.  
Rex sanctorum,  
Sermo, qui domas omnia,  
Patris altissimi,  
Sapientiæ rector,  
Laborum sustentaculum,  
Æuo gaudens,  
Humani generis  
Seruator Iesu,  
Pastor, arator,  
Clauē, frænum,  
Penna celestis  
Sanctissimi gregis.  
Piscator hominum,  
Qui salui fiunt.  
Pelagi vitij  
Pisces castos  
Vnda ex infesta  
Dulci vita inescans.  
Sis dux ouium  
Rationalium pastor  
Sancte, sis dux,  
Rex puerorum intactorum.

Christi vestigia,  
Vita celestis,  
Verbum perenne,  
Æuum infinitum,  
Lux æterna,  
Fons misericordiæ,  
Operator virtutis,  
Honestæ vitæ,  
Deum laudantium, Christe Iesu.  
Lac celeste  
Dulcibus uberibus  
Sponsæ Gratiarum  
Sapientiæ tuæ expressum,  
Infantuli  
Ore tenero  
Enutriti,  
Mammæ rationalis  
Roscido spiritu  
Impleti,  
Laudes simplices.  
Hymnos veraces,  
Regi Christo,  
Mercedes sanctas  
Vitæ doctrinæ,  
Canamus simul.  
Canamus simpliciter  
Puerum valentem,  
Chorus pacis,  
Christo geniti,  
Populus modestus.  
Psallamus simul Deum pacis.

FINITA oratione, & simul cum ea toto Pædagogi libro finito, quisuis quæ vidimus præceptis pueros deduxit in Ecclesiam, ipse autem sibi, id est Verbo assidet, idem enim est & Pædagogus & magister & Verbum: Clemens hic Deum censet laudandum & pro bona pædagogia ac disciplina ei agendas gratias. Hunc itaque hymnum composuit, in quo rogat Pædagogum, ipsum scilicet Verbum, ut pueri congregati, quasi bonæ doctrinæ mercedem hymnum Deo canant, & ei agant gratias. In hoc autem hymno ubi ipsum alloquitur Verbum, sunt multa vocabula metaphorica, vel potius allegorica, ut cum eum vocat frænum, pennam, clauum, aratorem, piscatorem, & aliquot eiusmodi alia, quæ cum à diligentioribus & attentioribus lectoribus satis facile possint intelligi, non est quod in iis explicandis diutius immoremur. Hic ergo erit finis nostri in Pædagogum Commentarij, pro quo, si non Pædagogo, id est ipsi Christo Præceptori & redemptori nostro, non quam possum maximas egero gratias, quod eius ope, & oratio exhortatoria ad gentes, & tres libri Pædagogi sint multo dilucidiores, merito sim censendus omnium ingratiſſimus. Tibi ergo Christe quam maximas ago gratias, rogoque ut ad interpretandum multiplex & varium opus Stromatum, ad quod nunc accingor, tui sancti Spiritus auxilium non deneges, efficiasque ut pio lectori mea opera non sit ingrata nec inutilis. Amen

CLEMENTIS

# CLEMENTIS ALEXAN- DRINI STROMATVM

LIBER PRIMVS.

DEEST PRINCIPIVM.

10

VT ea sub manu legas, & ea seruare possis. <sup>a</sup> Vtrum autem ne omnino quidem, an est  
 aliquibus permittendum scribere? & si prius quidem, quis est usus literarum? sin autem  
 alterum, aut viris bonis, aut iis qui non sunt eiusmodi. Ridiculum quidem certè fuerit, eo-  
 rum qui sunt boni ac studiosi scriptis repudiatis, eos qui tales non sunt componentes admit-  
 tere. Sed Theopompo quidem & Timæo, qui fabulas & maledicta componunt, praterea  
 autem Epicuro quoque qui est princeps & author impietatis, quinetiam Hipponacti &  
 20 Archilocho tam turpiter scribere concedendum est, ei autem qui veritatem predicat, pro-  
 hibendum est posteris utilitatem relinquere? <sup>b</sup> Pulchrum autem & honestum esse existi-  
 mo, iis etiam qui postea sunt futuri, bonos filios relinquere. Atque filij quidem corporum,  
 animæ autem fœtus sunt orationes. Iam Patres eos dicimus qui nos catechesi instituerunt.  
<sup>c</sup> Philosophia autem, est humana, & se lubenter communicat. Dicit itaque Solomon: Fili, Prou. 2.  
 si susceptam præcepti mei dictionem apud te absconderis, exaudiet sapientiam auris tua.  
 Sermonem qui seminatur, in eius qui discit anima abscondi dicit, tãquam in terra: & hæc  
 30 est plantatio spiritualis. Vnde etiam infert: & applicabis cor tuum ad intelligentiam, ap-  
 plicabis autem ipsam ad admonitionem filio tuo. Anima enim animæ, & spiritus spiritui  
 copulatus, per sermonis seminationem id quod deiectum est augent & viuificant: filius au-  
 tem est, quisquis eruditur, ex eo quod ei qui eum erudit, obediat. Fili, inquit, præscriptorum  
 meorum ne obliuiscaris. <sup>d</sup> Quod si non omnium est cognitio, a sinus ad lyram, ut ij dicunt  
 qui prouerbis vtuntur, multis sunt quæ scripta sunt. Sues quidem certè magis delectantur  
 luto, quàm aqua munda. Propterea, inquit Dominus, loquor eis in parabolis, quod viden- Math. 13.  
 40 tes non vident, & audientes non audiunt, & non intelligunt: non quod eis Dominus præ-  
 beat ignorationem, sic enim sentire est nefarium, sed quod eam quæ inerat, Prophetice ar- Luc. 19.  
 guerit, & ea quæ dicebãtur, non esse intellecturos indicarit. <sup>e</sup> Iam autem cernitur ipse Ser-  
 uator, qui ex redundanti copia, pro eius qui accipit viribus, quæ ex exercitatione seruus au-  
 gentur, facultates distribuerat, reuersus cum eis rationem ponere, quando iis quidem qui  
 eius pecuniam auxerant, qui in modico fuerant fideles, exceptis, eos supra multa cõstitutu-  
 rum pollicitus, in Domini gaudium iussit ingredi: ei autem qui pecuniam ad fœnerandum  
 50 creditam occultauerat, & eam ipsam quam acceperat absque ullo emolumento reddebat,  
 Serue, inquit, nequam & piger, oportebat te pecuniam meam dare numulariis, & ego ve-  
 niens meam recepissem. Propter hæc seruus inutilis iniicietur in tenebras exteriores. Tu er-  
 go fortis esto, ait quoque Apostolus, in gratia quæ est in Christo Iesu, & quæ audiisti à me 2. Tim. 2.  
 per multos testes, ea committe fidelibus hominibus, qui quidem idonei erunt alios quoque  
 docere. Et rursus: Stude teipsum Deo probum exhibere operarium, inconfusibilem, rectè Ibidem.  
 60 tractantem verbum veritatis. <sup>f</sup> Si ergo ambo verbum prædicât, hic quidem scripto, ille ve-  
 rò voce, quomodo non sunt ambo admittendi, qui efficiunt ut fides operetur per dilectio-  
 nem? A culpa autem eius qui quod est optimum non elegit, Deus est prorsus alienus, &  
 minimè eius causa. Iam verò illorum quidem munus est verbum fœnerari: horum autem,  
 probare, & aut accipere, aut non. Iudicium autem in ipsis iudicatur. <sup>g</sup> Sed prædicandi  
 quidem scientia quodammodo est Angelica, utrovis modo iuuans, seu per manum, seu per

Bb iiij



linguam operetur: quoniam qui seminat in Spiritum, de Spiritu metet vitam aeternam. Quod autem bonum est facientes, ne simus pusillo & abiecto animo. In eum quidem certe qui diuina providentia in eam incidit, conferre ea quae sunt maxima, principium fidei, vitae recte instituenda promptum & alacre desiderium, veritatis appetitionem & ad eam incitationem, motum inquisitionis, vestigium cognitionis, & ut rem in pauca conferam, dat materiam & occasionem salutis. Qui autem in verbis veritatis germane & sincere sunt educati accepto vitae aeternae viatico, sublimes in caelum feruntur. Valde itaque mirabiliter dicit Apostolus: Semper vos exhibentes ut Dei ministros, ut pauperes, multos autem ditantes: ut nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum apertum est ad vos. Testificor autem, inquit scribens ad Timotheum, coram Deo & Christo Iesu, & electis Angelis, ut hac custodias absque praedicio, nihil faciens in alteram partem declinando. <sup>h</sup> Neesse est ergo utrosque probare seipsos: illum quidem an dignus sit qui dicat & monumenta relinquat: hunc vero, an iure possit audire & legere. Etiam Eucharistiam cum quidam ut mos est diuiserint, permittunt unicuique ex populo eius partem sumere. Ad accuratè enim, perfecteque eligendum ac fugiendum, optima est conscientia. Firmum autem eius fundamentum, est recta vita, cum ea quae conuenit doctrina: & sequi alios iam probatos & qui se recte gesserunt, optimum est, & ad veritatem intelligendam, & ad exequenda mandata. Quamobrem qui comederit panem & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat & de calice bibat. Consequens est ergo, ut qui ut proximis prosit curam suscipit, consideret, nunquid audacter ac temere, & aliqua in aliquos ductus emulatione, ad docendum prosiluerit: num gloriam aucupetur eius verbi communicatio: num hanc solam accipit mercedem, eorum qui audiunt salutem: num loquendi ad gratiam, sordiumque acceptorum munerum criminationem effugerit, qui per literarum monumenta loquitur. Nunquam enim in sermone adulationis fuimus, sicut nouistis, inquit Apostolus, neque in praetextu auaritia, Deus testis, neque quærentes gloriam ab hominibus, neque à vobis, neque ab aliis, cum possemus esse oneri ut Christi Apostoli: sed fuimus mansueti in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Eadem autem ratione eis quoque qui sunt diuinorum verborum participes, obseruandum est, num nimium curiosi animi vitio inducti, tanquam urbium aedificia visuri, ad id accedat, num veniant ut sint rerum secularium participes, cum audierint eos qui sunt Christo consecrati, ea quae sunt ad victum necessaria lubenter communicare. Sed sunt ij quidem hypocritae, & ideo mittantur. Si quis autem non videri iustus, sed esse velit, oportet ut optima is sit conscientia. Si est ergo messis quidem multa, operarij vero pauci, reuera orare oportet ut maxime sit plurium operariorum copia. Est autem duplex agricultura: una quidem quae scriptis non continetur, altera vero quae continetur. Vtrius autem modo Domini operarius praeclarum frumentum seminauerit, & spicas auxerit & messuerit, verè diuinus apparuerit agricola. Operamini, inquit Dominus, non cibum qui perit, sed qui manet in vitam aeternam. Sumitur autem nutrimentum & per cibos & per verba: & reuera beati sunt pacifici, qui eos qui in hac vita & errore ab ignorantia oppugnantur, contraria docendo transmouent, & ducunt ad pacem quae est in Verbo & vita quae est ex Deo, & eos qui esuriunt iustitiam, panis distributione nutriunt. <sup>k</sup> Sunt enim etiam animae propria habentes nutrimenta, & aliae quidem augentur per agnitionem & scientiam, aliae vero per Graecam pascuntur philosophiam, cuius quomodo nucum, non est quiduis esculentum. Qui autem plantat & irrigat, cum eius qui auget sint ministri, in ministerio unum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem. Dei enim sumus cooperatores, Dei agricultura: Dei adi-

ΜΙΣΟΥΤΑΙ.

2. Cor. 6.

1. Tim. 5.

κατὰ πρῶτον  
καὶ δεύτερον.

1. Cor. 11.

1. Tim. 2.

Ioan. 6.

Marth. 5.

Dei edificatio est, ut ait Apostolus. Neque verò permittendum est auditoribus ut ex  
comparatione faciant probationem: neque verbum tradendum est examinandum iis qui  
sunt educati in artibus omnis doctrinae generis, & inflatorum argumentorum viribus ani-  
mam iam habent praecipuatam, & nondum exinanitam. Qui autem ex fide conuiuari  
instituerit, is ad diuinorum verborum susceptionem firmus est & stabilis, ut qui iudicium  
quod bona nititur ratione habeat, nempe fidem. Eum autem hinc ex redundantia copia se-  
quitur persuasio. Hoc itaque erat illud propheticum: Nisi credideritis, non intelligetis.  
Dum ergo tempus habemus, operemur bonum, maxime ante apud domesticos suos. Vnde  
quisque autem eorum ex beati Davidis sententia psallat gratias agens: Asperges me Do-  
mine hyssopo & mundabor, lauabis me, & super cinerem dealbabor. Audiam mihi fa-  
cies letitiam, & exultatione exultabunt ossa humiliata. Auerte faciem tuam a peccatis  
meis, & iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum inno-  
ua in visceribus meis. Ne proicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas  
a me. Redde mihi letitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Atque qui  
ad praesentes quidem dicit, & tempore probat, & iudicio indicat, & discernit ab aliis  
eum qui potest audire, obseruans verba, mores, consuetudines, vitam, motus, habitus, aspe-  
ctum, sermonem, triuium, petram, viam quae conculcatur, terram ferilem, & hyluscen-  
tem, & regionem bonam ac feracem, & quae colitur, & quae potest multiplicare semen-  
tem. Qui autem per literarum monumenta loquitur, apud Deum sacramenti religione  
obstringitur, hac in scriptis vociferans: Nec lucri gratia, nec inanis gloriae causa, non vin-  
ci ab affectione, non quaestui seruire, non effferri voluptate, sed eorum qui legunt sola frui sa-  
lute, cuius nec est in praesentia particeps, sed spe expectat eam quae omnino reddenda est re-  
tributionem ab eo, qui operariis est pollicitus se redditurum mercedem pro meritis. Sed nec  
eum qui in virorum numerum est adscriptus, oportet desiderare remunerationem. Non e-  
nim qui sua beneficia iactauit, propter gloriationem accepit retributionem. Qui autem eo-  
rum quae oportet aliquid facit propter remunerationem, aut ut recte operans studens reci-  
pere, aut ut maleficus poenam vitans, an non mundana tenetur consuetudine? Oportet au-  
tem Dominum, quoad eius fieri potest, imitari. Is autem fuerit qui Dei voluntati infer-  
uit, qui cum gratis acceperit, dat gratis, satis magnam recipiens mercedem, ipsam vitae in-  
stitutionem. Non ingreditur autem, inquit, in sancta merces meretricis. Porro autem pro-  
hibitum est offerre altari pretium canis. Cui autem mala educatione & doctrina obtusus  
est animae oculus, vadat ad propriam lucem, ad veritatem, quae in scriptis ea quae non sunt  
scripta indicat. Qui sititis, ite ad aquam dicit Esaias. Et bibite aquam de vasis vestris,  
monet Solomon. Plato itaque qui est ex Hebraeis philosophus, iubet agricolas non irriga-  
re, neque aquam ab aliis sumere, nisi cum prius apud se foderint usque ad terram, quae vir-  
ginalis dicitur, terram aridam & aqua expertem inuenerint. Inopia enim non succurre-  
re, non iustum est: ocio autem ac socordiae viaticum suppeditare, minimè est honestum: et-  
iamsi onus quidem simul imponere rationi esse consentaneum, simul autem portare non  
conuenire dicebat Pythagoras. Simul autem accendit scriptura igniculum animae, & con-  
uenientem oculum dirigit ad contemplationem, fortasse quidem aliquid etiam immittens,  
ut is qui inferit agricola, id autem quod inest excitans. Multi enim in nobis, ex diuina  
Apostoli sententia, sunt infirmi & imbecilli, & dormiunt multi. Si autem nos ipsos diui-  
dicaremus, non diiudicaremur.

GENTIANI HERVETI AVRELII, RHE-  
MENSIS CANONICI, IN CLEMENTIS ALEXAN-  
drini Librum I. Stromatum,

C O M M E N T A R I V S.

Euseb. lib.  
3. cap. 11.  
Niceph. li.  
4. cap. 32.



VIU S operis titulus est, Clementis Alexandrini Stromata. Quisnam autem fuerit hic Clemens, licet videre, & apud Eusebium Cæsariensem in historia Ecclesiastica, & apud Nicephorum Callisti. Inscriptum autem hoc opus *σπράματα*, id est stragula, à varietate rerum quæ in eo scribuntur, sicut etiam contextuntur stragulae vestes ex panis diversorum & variorum colorum. Vocantur etiam à Græcis quidem *σπράματα*, à Latinis verò Centones, vestes confarcinatae ex variis panniculis; & nonnunquam etiam ex multiplicibus & diuersis coloribus.

Hinc denominata sunt Centones vel Centones, carmina ex variis vel versibus, vel versuum fragmentis contexta. Cuiusmodi sunt *ἐμπροκείμενα*, & Vergilioeotes Probae mulieris, & Centon nuptialis Ausonii. Cur autem hoc opus vocaretur *σπράματα*, pulchrè docet Nicephorus, paucis totum argumentum exponens. In Contextorum inquit libris (ita enim vocat *σπράματα*), non solum pleraque ex diuinis literis sternit & contextit, verum etiam si quid apud Græcos est scitu dignum affert. Et simul Græcorum atque barbarorum dogmata, nec non falso nominatae scientiæ, Hæresiarcharum & Philosophorum opiniones explicans, multi-  
uagam omnis generis doctrinæ exhibet institutionem. Quapropter ex varietate materiæ merito illi ralem  
sortiri sunt inscriptionem, & cætera. Hi ergo libri appellati sunt *σπράματα*, & ipse quoque ex his libris ap-  
pellatus est *σπράματος*. Ex quo facile intelligitur quanta sit horum librorum excellentia. Nam cum tam mul-  
ta eaque præclara scripserit, ex nullo alio cognomentum est adeptus. Dolendum est autem huic operi de-  
esse principium: quod si non deesset, facilius intelligi posset vniuersus contextus, & qua institutum perse-  
quitur methodus. Sed quoniam id periit iniuria temporis, danda est opera ut quæ sequuntur quam fieri  
poterit facillime & clarissime explicentur. Ad id quidem quod primum occurrit, nempe ut eas sub manu  
legas & eas seruire possis, cum quid precesserit ignoretur, quid sibi velit non potest diuinari.

V T R V M autem ne omnino quidem. Scripturus Clemens Stromata, ne temere videatur scribere, hanc  
primum proponit quæstionem: An non sit omnino scribendum, an verò sit aliquibus permittendum scri-  
bere. Et primum quidem scribendum esse statuit, alioqui futurum ut literæ sint inutiles. Quod si est scri-  
bendum, & est aliquibus permittendum scribere: eis potius est permittendum qui veritatem prædicantes  
sunt vtilitatem relicturi posteris, quam historicis fabulosis & maledicis, Philosophis impiis, & Poetis ob-  
scenis. Fabulosus autem historicus fuit Theopompus & maledicus, eum quidem certe & in mendacio &  
in maledicentia comparat Plutarchus cum Herodoto, præfert tamen Herodotum. Fuit etiam Timæus, de  
quo hic loquitur, historicus aded contumeliosus, ut conuiciatoris & obtrektoris cognomen ex eo sit ad-  
eptus. Porro autem impium fuisse Epicurum, atque aded autorē impietatis nemo est qui nesciat, qui sciat  
eum & Deos hominibus aded similes statuere, ut omnem tollat diuinitatem. Hipponax autem & Archi-  
locus non solum fuerunt in iambicis versibus scribendis truces & sæui, sed etiam in maledicendo turpes &  
obsceni. *Pulchrum autem & honestum esse existimo.* Pulchrum esse & honestum scribere ex hoc probat,  
quod scripta sint veluti quidam filij & fœtus animæ. Nam ut ex corporibus gignuntur filij, ita ex anima ea  
quæ scriptis mandantur, quæquidem vocat orationes: Græcè autem est *λόγος*. Cum sit autem duplex *λόγος*,  
nempe & internus, quem vocant *ἐνδοξος*, qui Latine dicitur ratio, & externus qui dicitur *ῥητορικός*, id est  
qui profertur, is *λόγος*, Latine dicitur oratio: Dicitur autem oratio, & quæ dicitur, & quæ scriptis mandatur.  
Iam patres eos dicimus, qui nos catechesi instituerunt. Ne videatur nouum & alienum aliquid dicere, quod quæ  
scriptis mandatur filij & fœtus appellentur, dicit non solum scripta appellari filios & fœtus animæ, sed nos  
quoque ipsos dici filios eorum qui nos instituerunt, nempe eos à quibus fidem quæ est ex auditu accepti-  
mus, cum essemus Carhecumeni, à voce enim resonante dicuntur Cathhecumeni. Patres autem nostri di-  
cuntur, qui nos catechesi, id est quæ per vocem fit, institutione Christo genuerunt. Ita loquitur Apostolus  
dicens, Per Euangelium ego vos genui, & Obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis Onesimo, eum  
enim in vinculis in fide instituerat. Neque verò solum gignendi vitur vocabulo in iis quos recens in fide  
instituit, sed etiam in iis qui prius instituti quæ didicerant dedicerant & rursus erant instituendi, vsurpat  
verbum parturiendi. Ita enim scribit ad Galatas; Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus  
in vobis. *Philosophia autem est humana.* Quoniam dixit eos qui nos catechesi instituerunt esse patres no-  
stros, ut qui nos Christo gignant, nunc docet, quomodo fiat hæc generatio. Sapientia, inquit, est humana  
& facile communicatur. Sapientiam appellat bonam eius qui docet doctrinam. Ea est veluti semen quod-  
dam absconditum in anima eius qui discit, ut quod sit per sermonem deiectum in animam, anima animæ co-  
pulata, & spiritus spiritui, non secus atque semine deiecto in matricem per rationes seminales, au-  
getur & viuificatur fœtus. Hæc est autem spiritualis seminatio & plaratio, ex qua qui per sermonem à Do-  
ctore generatur, fit eius qui seminat, nempe Doctoris, filius. Filius autem est ex eo quod ei qui ipsum do-  
cet obedit. Nisi enim obediat, cor suum non applicat ad intelligentiam, & cum eorum quæ audiuit obli-  
uiscatur, fit ut vel semen quod per sermonem seminatur, non concipiatur, aut non multo post fiat abortus.  
Semen enim non semper concipitur, & conceptum non semper retinetur. Ex conceptione autem & re-  
tentione seminis fit spiritualis generatio, quæ est cognitio. Non est autem omnium cognitio. Neque enim  
omnes semen concipiunt & retinent. Ex eo ergo infert Clemens. *Quod si non omnium est cognitio.* Duo  
sunt apud Græcos proverbia, *ὄνος λόγος*, & *ὄνος πρὸς αὐλόν*, id est, Asinus ad lyram, & asinus ad tibiam, quo si-  
gnificantur indociles & qui minime sunt apti ad ea intelligenda quæ docentur: Eorum expositionem vide  
apud Erasmum in Prouerbiis. Dicit ergo Clemens multos esse qui non sunt apti ad cognitionem sicut nec  
Asinus ad

Cælius  
Rhodig. x.  
cap. 18.

1. Cor. 4.  
Philem. 1.

Galat. 4.

Chil. 1. cēt.  
4. Prouerb.  
35. & Chil.  
4. Prouerb.  
47.

Afinus ad lyram, & qui ea non magis delectantur quàm porci aqua munda, quibus est innatum vt in cœno lubenter volutentur. Iis qui erant huiusmodi, loquebatur Dominus in parabolis, quoniam sciebat eos sublimiora dogmata non posse percipere: & ita eorum arguebat & indicabat ignorationem, non autem eius erat autor & causa efficiens. Nam qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire, vt nec eorum damnationis: ita nec ignorationis causam præbet, sed eis & peccatum ostendit, vt eius ducantur pœnitentia, & procurat vt suam agnoscentes ignorantiam ad veritatis dirigantur agnitionem, quam si diligenter quæsierint inueniēt. *\* Iam autem cernitur ipse Scriptor.* Hæc Christi parabola, quod attinet ad institutum Clementis (nam reliqua vt non necessaria prætermittimus) quandam similitudinem significat, vt pecunia ab iis qui eam possident, non est relinquenda otiosa, sed vt augeatur fœnori danda nummulariis, ita quæ vel verbi prædicatione, vel scripto accepta est, doctrinam esse alios docendo augendam & multiplicandam: ita etiam accepta charismata, gratificando, & de aliis bene merendo crescere oportere, vt rediens Christus pleniorē & accumulatiorem fidem inueniat & opera. Cui quidem sententiæ conueniunt ea quæ ex Paulo citantur testimonia, quibus vult doctrinam iis committi, qui alios possunt docere, & hortatur Timotheum vt rectè tractet verbum veritatis. Rectè autem tractatur, si non otiosum relinquatur, sed exerceatur dum iis traditur qui aliis profunt & verbo & opere, vel saltem alterutro. *\* si ergo ambo Verbum prædicant.* Quoniam Clementis est institutum ostendere esse scribendum, ei congruenter sic dicit; Rectè tractatur Verbum veritatis prædicando, vt dicit Paulus. Qui ergo verbum veritatis prædicat, est admittendus. Sed qui prædicat, vel scripto, vel voce prædicat. Qui ergo vel scripto vel voce prædicat, est vterque admittendus. Deinde affert rationem, cur qui prædicat sit admittendus. Qui efficit vt fides operetur per dilectionem, est admittendus. Hoc efficit & qui scripto & qui voce prædicat. Vterque ergo est admittendus. Protinus autem occurrit tacitæ obiectioni, quæ potest esse huiusmodi. Si sunt admittendi qui & voce & scripto prædicant, non efficiunt autem quod volunt, cum tamen possent si Deus vellet, quomodo non est culpa in Deum conferenda, quod id non efficiant? Respondet Clemens, Deum auditoribus dedisse potestatem eligendi, quod est optimum. Quod si non elegerint, non in Deum, sed in ipsos culpa est conferenda: Deus enim non est causa sed ipsi. Prædicatorum est quidem tanquam fœneratorum verbi doctrinam dare tanquam pecuniam: auditorum autem, eam sit ne probare & accipere. Iudicatur ergo eorum iudicium. Laudantur enim si probam approbauerint: damnantur autem si probam reprobaauerint. *\* sed prædicandi quidem scientia.* Excurrit in laudem prædicationis. Dicit autem eam esse quodammodo Angelicam. Nam cum Angelus dicatur nuncius, sit autem prædicatio Verbi quod carnem suscepit internuncia, & optimum afferat nuncium peccatorum remissionis, & nostræ redemptionis & salutis: quod quidem est Euangelium, id est bonus nuncius, ea est quodammodo Angelica, vt quæ nobis eundem afferat nuncium quem Angelus Gabriel virgini Mariæ: Rectè autem dicit eam principium fidei. Nam fides est ex auditu prædicationis, vitæ quoque recte instituendæ desiderium. Nam cum sine fide Deo nemo possit placere, is demum vitam rectè instituit, qui Deo ferens acceptam suam iustificationem, ab eo suas auspicatur actiones, & eas in ipsum terminat. Veritatem quoque appetit, qui per prædicationem res huius mundi caducas, & fallaces, & quæ nihil habent certi agnoscens, in Deum qui solus vere est, omnes suas cogitationes defigit. Per prædicationem mouetur ad inquisitionem, qui intelligens se hic patriam non habere permanentem, futuram inquirat. Dat etiam prædicatio vestigium cognitionis. Nam cum fides sit ex auditu, cognoscatur autem Deus ex fide, per prædicationem infigitur vestigium cognitionis. Vestigium autem dicitur cognitionis, quoniam non perfecta sit hic cognitio, sed veluti in ænigmate, perfecte autem tunc demum cognoscemus, quando ab his liberati tenebris Deum facie ad faciem videbimus. Ex his omnibus existit materia & occasio salutis, cuius causa quidē efficiens est Deus, sed eius fundamentum est fides, quæ ea omnia continet quæ hic enumerantur. Ne quispiam autem existimet nostram salutem consistere in iis quæ sunt huius mundi, subiūgit, quod qui sunt verè & germane educati in verbis veritatis (ij autē sunt quibus verbum Dei verè fuit cibus in ima cordis penetralia assidua cogitatione ingestus & reconditus) ij non amplius humi repunt, sed tanquam alati sursum corda erigunt, accepto vitæ æternæ viatico, nempe diuino corporis & sanguinis sacramento, quod & nos hic nutrit ad resurrectionem & vitam æternam, & tanquam arra nos reddit securos, quod absque vlllo symbolorum inuolucro Christo qui est vita nostra fruemur in æternum. Qui tales sunt se gerunt tanquam Dei ministros, & quales vult eos esse Paulus, nempe videri quidem pauperes, vt qui mundanis non abundant diuitiis, alios autem locupletent spiritualibus bonis quæ verè bona sunt: & videri quidem nihil habere, vt qui mundi non habeant possessiones, cum tamen omnia possideant, vt qui & iis quæ ad victum & vestitum sufficiant, contenti non amplius appetant, & Deum habeant qui solus est omnia, & qualem Timotheum vult esse Paulus, nempe vt quæ sunt recta & æqua custodiat, præiudicati nihil domo afferat, & à medio in quo consistit virtus non recedens, neque in hanc neque in illam partem inclinet. Hæc faciunt ij quorum cogitationes sursum ascendunt, res autem humanas & mundanas despiciunt, nisi quantum opus sit, vt inter homines conferuetur æquitas, & alter alterum sua non opprimat iniustitia. *\* Neceffe est ergo virosque probare seipfos.* Hactenus ostendit esse scribendum & prædicandum, & prædicationem consistere & in scripture, & in voce. Sed cum non sit cuiuslibet scribere & prædicare, nec cuiuslibet legere & audire, nunc docet quomodo & scriptor, & lector, & prædicator, & auditor se probare debeant, an sint digni qui scribant & legant, prædicent & audiant. Et probationem quidem dicit debere fieri conuenienter ei, quæ sit ab iis qui sumunt Eucharistiam. Diuisa enim Eucharistia ab iis quorum est munus eam frangere, ij permittuntur cuiuslibet ex populo eius partem sumere, symboli, inquam, seu signi ac Sacramenti partem, sub cuius qualibet particula totus est Christus, qui nec frangi potest nec diuidi, vt qui fracto Sacramento manet integer. Sed non prius permittitur sumere, quam qui est sumpturus, seipsum probet, sit ne bona eius conscientia. Bonæ autem conscientiæ fundamentum, est recta vita cum conuenienti doctrina. Recta, inquam, vita, vt qui vel sceleribus & vitiis se non contaminarit, vel pœnitentia ea expiauerit. Conueniens autem doctrina est, si & quæ de

1. Tim. 4.

Deo sentienda sunt sentiat, & ab Ecclesiæ Catholicæ decretis non recedat. Docens autem quomodo se sit probaturus, qui ut aliis profit vel scribendo vel prædicando curam gerit, nempe examinaturus, sitne scopus & institutū tale quale esse debet, nempe ut nulla ducatur æmulatione, nec inanem gloriā aucupetur, nec munerum sordibus corrumpatur, sed sibi proponat solum eorum quos docet salutem. Eorum autem qui docentur, hic debet esse scopus & institutum, non ut ad audiendum curiosi animi vitio inducantur, ut qui cupiant noua quædam audire & inaudita, nec ut suis priuatis consulant commodis, ut multi olim ex gentibus qui ad audiendam conueniebant Verbi prædicationem, ut se in Ecclesiæ græmum insinuant, ex eius beneficentia ac liberalitate aliquid ad victum necessarium acciperent, in quo se plane arguebant Hypocritas: ut qui se iustos videri vellent cum non essent. Oportet autem eorum qui audiunt bonam esse conscientiam, ut in quibus nihil sit fictum nec simulatum, nec propter aliud audire quam ut suæ salutis, quam promittit prædicatione, prospiciant. Si est ergo messis quidem multa operarij verò pauci, reuera orare oportet, ut maxime sit plurium operariorum copia. Sunt nonnulli quidem auditores hypocritæ, in quibus frustra laborant operarij, qui sunt prædicatores. Sed nonnunquam contingit, ut sint multi qui verbum lubenter essent audituri, & in horreum Domini facile possent adduci, si essent operarij qui mererent, nempe prædicatores, tunc est orandus Dominus, ut in messem mittantur operarij. *Est autem duplex agricultura.* Duobus modis colitur ager Domini qui est Ecclesia, nempe scripto & voce. Vtraque est bona atque adeo diuina agricultura, si bonum seminetur frumentum, si crescant segetes, & tandem messis in horreum recondatur, id est si ad vitam æternam perducantur, qui Verbum Domini quod fuit seminatum audiuerunt. Hoc verbum Domini à prædicatoribus seminatum, non sit temporale frumentum, ex quo fit cibus qui perit, sed sit cibus qui permanet in vitam æternam. Nam & ipsum Dei Verbum dum rite auditur, per fidem, spem & charitatem quæ ex eo accipitur, nos nutrit ad vitam æternam: Verbum, inquam, quod profertur à prædicatoribus, & ideo est cibus qui permanet nec corrumpitur. Ipsum quoque *verbum*, id est essenziale verbum, quod in mysterio hic comeditur postquam hinc exceßerimus, omni ablato integumento à nobis comeditur, dum eo qui est panis Angelorum, eo modo qui sub humanam non cadit intelligentiam, fruimur. Eum ergo cibum operantur operarij, id est prædicatores qui nobis persuadent, ut eius certissimam credamus veritatem, quia ipse quoque est duplex nutrimentum, nempe corporale & spirituale. Corporali nutritur corpus, spirituali anima. Hinc est quod dicit Christus tentatorē repellens diabolus; Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei: Verbum autem Dei & verba dicuntur sacra doctrina à Deo inspirata, per quam sancti prædicatores auditores traducunt ab ignoratione ad cognitionem, per quam est pax cum verbo Dei filio, & ideo dicuntur pacifici, & per quam acquiritur vita. Nam & à Christo procedit omnis vita, ut qui sit, ut ipse est testis, via, veritas & vita, & cum in eo viuunt omnia, & sine eo nihil possit viuere, merito dicit Paulus nostram vitam in eo esse absconditam. Per quam etiam nutriuntur qui esuriunt iustitiam, id est qui virtutum omnium tenentur desiderio: per iustitiam enim in sacris literis intelliguntur omnes virtutes. Nutriuntur autem distributione panis. Panem autem dicit doctrinam, quæ cuilibet, ut conuenit & ut ferre possunt vires, distribuitur. *Sunt enim etiam anima propria habentes nutrimenta.* Duplex est Philosophia, nempe diuina quæ est Christiana, in quam nulla cadit reprehensio, & vocatur cognitio & scientia, & Græca, in qua sunt multa quidem laudanda, sunt autem etiam multa vitiosa & reprehendenda, sicut etiam in nuce non sunt omnia esculentia, est tamen aliquid esculentum. Omnes autem qui docent, Dei sunt ministri, qui eis quæ plantantur & irrigantur, dat incrementum. Danda autem est eis opera ut suo rite fungantur officio: vnusquisque enim suo labori convenientem accipiet mercedem, Deus enim verbi sui prædicatores remuneratur pro meritis. *Neque verò permittendum est auditoribus.* Dixit antea non quemlibet esse aptum ad audiendum, & ideo probandum esse eum qui sit auditurus. Nunc autem dicit eum non esse aptum ad audiendum, qui diuina conferens cum prophanis, nempe Græcis, venit instructus omni genere artium & disciplinarum, & à validis argumētis habet præoccupatum animum. Eum qui Dei Verbum est auditurus, debere omnes alias artes exuere, syllogismosque & argumenta relinquere, solam autem habere fidem, qua nixus verba diuina facile est suscepturus, cum sit firmum & stabile eius iudicium, nempe fides. Inde autem sequetur persuasio. Nunquam autem persuadebitur si solis humanis nitatur rationibus: verè enim dixit Esaias; Nisi credideritis, non intelligetis. Quæcunque autem & ex Psalmis hic adducis, ab eo dicuntur qui fide fretus peccatorum expectat remissionem, iisque expiatis, cordis munditiam, rectæ vitæ per Spiritum sanctum confirmationem, & quæ ex bona ac tranquilla conscientia, & ex salute accepta existit lætitiâ. *Atque qui ad præsentem quidem dicit.* Is qui præsentibus voce prædicat, facilius probat digni ne sint auditores, quam qui scribit & monumenta sua literis mandat posteris. Quo fit ut quæ per scriptorē facilius expietur Deus. Nam prædicator potest eū qui potest audire, discernere ab aliis, quia præsentem videt, & longo tempore cum eo versans diiudicat, obseruat verba motus, mores sermonem & consuetudinem, & ex triuio, petra & regione quam videt, examinat & perpendit, sitne terra futura fertilis an non, & sit ne quam iacit sementis bonas productura segetes quæ de messe recondantur in horreo. Sed qui scribit posteris, nihil horum videt, quo fit ut non possit suum adhibere iudicium ad discernendos lectores: Scribens tamen clamat ac protestatur se nec ob lucrum, nec ob inanem gloriam, nec ob vllam qua sit incitatus animi perturbationem, sed solam lectorum sibi proponere salutem, qua fruitor & delectatur, sperans interim fore, ut Deus his expiatus, suam quam pollicetur operariis minimè denegat remunerationem. *Sed nec eum qui in virorum numerum est adscriptus.* Qui aliquid facit propter remunerationem, is est adhuc puer, id est imperfectus. Qui autem relatus est in viros, id est qui est perfectus, is propter Deum gratis facit omnia, & nec bene facit propter remunerationem, contentus sua sola in Christo bona operatione, nec cauet peccare propter intentatas peccatori minas. Remunerationem sibi proponit mundus, qui est à nobis fugiendus, Christus autem gratis & propter se & propter nomen suum omnia bona facit, qui est nobis sequendus. Non assequuntur remunerationem, qui sua benefacta gloriose prædicant. Publicanus iustior à Deo est reputatus sua agnoscens & confitens peccata, quam Phariseus qui magnificè extollebat quæ gesserat.

Matth. 9.  
Luc. 10.

Matth. 4.  
Luc. 4.

Esa. 8.

Luc. 18.



gesserat. A Deo autem sperni id quod fit propter remunerationem ex eo probat ænigmaticè, quod scriptum est in Deuteronomio à Deo repelli, nec in sancta admitti mercedem meretricis, nec prætium canis, id est quod est acceptum ex permutatione canis: res est etenim villis meretrix, & quæ pro prostitutione ab ea accipitur merces: ita etiam canis, & quod pro eo datur prætium. Vile quoque & sordidum est id opus, quod quasi à mercenario fit ob expectationem mercedis. Nam vita æterna quæ datur pro meritis & tanquam merces, est gratia quæ procedit à mera liberalitate donatoris, cum nulla merces tanto dono possit æquiparari. Quod si Deus donat gratis, nobis quoque gratis est operandum quasi nulla sit merces proposita. Nam ipsa quoque merces est gratia. <sup>10</sup> *Plato itaque qui est Hebræus Philosophus.* Fuisse quidem in Ægypto Platonem, ubi magnam suæ Philosophiæ partem habuit ex Hebræis superius diximus. Ideo Clemens eum vocat Philosophum ex Hebræis. Is sic scribit viij. de legibus; *Ἀνδρία & ἄλλοι νόμοι σύμφωνοι οὐ γὰρ τὰ οὐκ ὁδὸς ἰοῦντα ἀποστῆναι γὰρ μάλα, καὶ ἰλλοῖσι τῶν ἀναισχύνων παμάτων, ὁρτυτῆται μὲν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ μέχρι τῆς κρημνίδος γῆς ἐὰν ᾖ ἐν τῷ τῷ ἐσθλῷ μνηστέῳ; ὅθεν ἀποστῆναι τῷ ἐσθλῷ τῶν γυναικῶν ὑδρευίδου μέχρι τῆς ἀναισχύνου πύματος ἐκείνης τῆς οἴκῃς,* id est, Si aliquibus locis simul congeneratus quæ defectus à terra arceat fluente quæ à longe veniunt, & potius desit necessarius: Fodiat quidem in suo predio vsque ad terram quæ κρημνίς dicitur seu creta. Sin autem in hoc profundo nō incidat in aquam, à vicinis aquetur vsque ad necessarium potum singulis famulis. Quod est autem in nostris exemplaribus excusis *μέχρι κρημνίδος γῆς*, Clemens legit *παρθένος*, id est virginis. An locus sit corruptus dubito, sed de terra virginali me nihil vsquam legisse scio. Hunc locum Platonis ad sensum allegoricum trahens Clemens, eum ita videtur interpretari, nostras scripturas tandiu esse scrutandas donec inueniatur quod quæritur. Quod si non inueniatur, id à scripturis externis est petendum. Quod deest quidem, est quærendum, sed vnde oportet. Orlum autem non est alendum: alitur autem dum quod à nostris habere possumus, ab alienis petimus. Eis quidem qui laborant opem esse ferendam, non eis qui se tradunt otio. Hoc enim significat illud Pythagoræ symbolum *φοβῶμαι μὴ συνενθῆναι, μὴ συναναποδῆναι* &, id est ad onus imponendum dandum auxilium, non autem ad deponendum. Scriptura autem est legenda, ut & quæ in nostra anima sunt virtutis scintillæ accendantur, & mens quæ est oculus animæ, ad contemplationem dirigatur, vel documenta & præcepta quæ non inerant, tanquam ab Agricola in ea inserantur. Ab ea nobis est petendum auxilium, cum multi ex nobis sint infirmi, ut corroboremur & confirmemur: & multi dormiant, ut quasi mortui ex vitis excitentur. Si ita faciamus, & nos ipsos diludicemus, id est, nos vel infirmos vel dormientes esse statuamus, & ita à Christo, nos admonente scriptura auxilium petamus, non iudicabimur, id est non condemnabimur. Ita etiam quando est à nobis corpus Christi sumendum, si nos ipsos probemus & nos grauiter peccasse animaduertentes de peccatis agamus poenitentiam, cum nos ipsos diiudicauerimus, non condemnabimur.

<sup>11</sup> *NON est autem hoc opus scriptura artificiosè comparata ad ostentationem, sed mihi ad senectutem reconduntur monimenta, obliuionis medicamentum, verè imago & adumbratio euidentium & animatarum illarum orationum quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum beatorum, quique reuera erant maximi pretij & æstimationis. Eorum unus quidem in Græcia, Ionicus, alius verò in magna Græcia. Alter eorum erat ex Calesyria, alter ex Ægypto, alij autem ex Oriente, & eius alter quidem Assyrius, alter verò ex Palestina Hebræus ex alto ducta origine. Cum autem in eum ultimum incidissem, erat autem primus potestate, conquieui in Ægypto, venans ea quæ latuerant. Sacula reuera apīs, Prophetici & Apostolici prati flores decerpens, sinceram quandam & incorruptam cognitionem ingenerauit eorum qui audiebant animis. Sed qui veram quidem beatæ doctrinæ seruabant traditionem, statim à Petro & Iacobo & Ioanne & Paulo, sanctis Apostolis, filius à Patre accipiens, pauci autem sunt similes patribus, ad nos quoque Deo volente peruenierunt, illa à maioribus data & apostolica deponituri semina. Rectè autem scio fore ut exultent, non hac dico latati expositione, sed sola ea observatione quæ est in subsignatione. Est enim hæc, ut opinor, descriptio animi desiderantis beatam ita conseruare traditionem ut non possit effugere. Filio autem amante sapientiam, pater latitia afficietur. Putei qui exhauriuntur, emittunt aquam magis limpidam ac perspicuam: corrumpuntur autem ij quorum nullus est particeps. Ferrum quoque vsus seruat purius, vsus autem defectus ei generat rubiginem. Ut semel enim dicam, exercitatio salubrem habitum ingenerat & spiritibus & corporibus. Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui accepti fuerint conuiuio. Quid enim iuuat sapientia, quæ non sapientem efficit eum qui potest audire? Præterea autem semper quoque seruat Seruator, & semper operatur ut vider Patrem. Docens aliquis plus discit, & dicens sæpe unà audit cum iis qui ipsum audiunt.*

Cc



*Vnus est enim magister & eius qui discit, & eius qui audit, qui & mentem irrigat & rationem.* <sup>sup. cat. 17.</sup> Nunquid autem prohibuit Dominus à bono ferari & sabbatum agere? <sup>Matth. 10. Luc. 11.</sup> Diuinis autem mysteriis & sancta illa luce impertiri illos concessit qui ea possunt capere. Iam verò non reuelauit multis ea quæ non erant multorum, sed paucis quibus sciebat conuenire, qui & ea possent accipere, & ex eis informari. Arcana autem, sicut <sup>Ephes. 4.</sup> Deus, verbo creduntur, non scripto. Quòd si quis dicat scriptum esse, Nihil occultum quod non manifestabitur: nihil opertum quod non reuelabitur: à nobis quoque audiat, <sup>10</sup> ei qui occultè audit, occultum manifestatum iri: & ei qui secretè ea quæ traduntur potest seruare, apertum iri quod opertum est, ut veritas, & id quod est multis occultum, fiat paucis manifestum. Nam cur omnes nesciunt veritatem? Cur autem non est ab omnibus amata iustitia, si est omnium iustitia? Sed enim traduntur mysticè mysteria, ut sit etiam in ore loquentis id quod loquitur, potius autem in voce, sed in intelligētia. Dedit autem <sup>Prou. 1.</sup> Deus Ecclesiæ alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò pastores & doctores ad perfectionem sanctorum, ad opus ministerij, ad <sup>20</sup> adificationem corporis Christi. Horum itaque meorum commentariorum scriptura, scio quam sit imbecilla, si conferatur cum illo spiritu gratia pleno, quem ut audiremus digni sumus habiti: fuerit autem imago archetypum in memoriam reuocans, ei qui in thyrso ictus fuerit. Sapienter enim, inquit, loquere, & erit sapientior. Quinetiam habenti adiiicietur. Profitetur autem, non arcana satis posse interpretari, multum abest, sed tantum in memoriam reuocare, siue aliquando obliui fuerimus: siue ne obliniscamur. Multa autem scio rectè effluxisse propter longitudinem temporis, ut quæ absque scriptis effugerint. <sup>30</sup> Vnde memoria mea imbecillitatem subleuans, expositionem capita constituentem, salutare memoriae monumentum mihi comparans, hac necessario usus sum descriptione. Sunt ergo quedam, quorum ne recordati quidem sumus: erat enim apud viros beatos magna quedam vis. Sunt etiam quedam non annotata, quæ cum tempore mansissent, nunc effugerunt: aliqua autem quæ exinguebantur, ut quæ flaccescerent in ipsa cogitatione. Quoniam autem iis qui non sunt probati, non facile potest exhiberi eiusmodi ministerium: hæc monumentis suscitans, nonnulla quidem consulo prætermitto, timens <sup>40</sup> scribere quæ etiam caui dicere, non utique inuidens, neque enim fas, sed iis timens in ea inciderent, ne in aliam fortè partem accipientes laberentur, & puero gladium, ut dicunt qui prouerbis utuntur, præbere inueniremur. Neque enim fieri potest ut quæ scripta sunt non elabantur, etiam si à me non edita manserint. Reuoluta autem, & una semper voce, nempe ea quæ scripta est, utentia, interroganti nihil amplius præter ea quæ scripta sunt, respondent. Necesario enim semper auxilio indigent, aut eius qui scripsit, aut alterius, qui eisdem insistit vestigiis. Sunt autem quedam, etiam quæ mihi tacitè significabit scriptura, & in aliis quidem insistet, alia verò tantum dicet, conabitur autem & celans dicere, & occultas aperire, & tacens ostendere, & quæ ab insignibus hæresibus decreta & sancita sunt adducet, & aduersus ea dicet quæcunque ante propheticam <sup>50</sup> contemplationem prius dispensata esse oportet, quæ nobis procedet ex gloriosa & veneranda traditionis regula, ab ortu mundi progredientibus, ea quæ ex naturali contemplatione necessario prius tractanda sunt prius adducens, præpurgata prius terra & à spinis & ab omni herba agricole ritu, ad plantandam vineam. Certamen enim est etiam præludium <sup>60</sup> certaminis, & mysteria sunt ea quæ præcedunt mysteria. Neque verò verebuntur nostri commentarij uti iis quæ sunt pulcherrima ex philosophia, & iis quæ præcedunt disciplinis. Non enim solum propter Hebræos, & eos qui sunt sub lege, par est fieri Iudæum, sed etiam propter Græcos Græcum, ut omnes lucrifaciamus. Et in Epistola ad Colossenses:

lōssenses: admonentes, inquit, omnem hominem, & docentes in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Quamquam aliqui commentariorum descriptioni conuenit splendor contemplationis. Iam verò ipsa quoque bonarum disciplinarum copia est veluti quoddam condimentum Athletæ cibo permixtum, non delicias quidem captantis, sed bonum appetitum fumentis, laudis amorem. Psallentes quidem certè, nimis intensum grauitatis sonum modulatè remittimus. Quemadmodum autem qui volunt alloqui populum, hoc sæpenumerò faciunt per præconem, ut ea quæ dicuntur magis exaudiantur: ita hîc quoque cum ad multos habenda sit à nobis oratio quæ præcedit traditionem, adducendæ sunt opiniones & voces quæ eis in singulis resonant, per quas ij magis conuertentur qui audient. Et, ut paucis dicam, in multis quidem margaritis una est. In multa autem piscium piscatione unus est Callionymus, tempore autem & labore elucescet veritas, si bonus obrigerit adiutor. Per homines enim diuinitus plurima beneficia suppeditantur. Atque omnes quidem qui visu utimur, ea quæ cadunt in ipsum contemplamur, sed alij aliorum gratia. Iam non similiter onem contemplatur coquus & pastor. Ille quidem an sit pinguis diligenter scrutatur: hic verò lac ouis an sit generosum obseruat. Mulgeat quidem aliquis, si cibo egeat: vellus tondeat, si ei tegumento opus sit. Sic mihi etiam procedat fructus bonæ Græcorum doctrinæ.<sup>a</sup> Nullam enim existimo scripturam aliquam ita fortunatam procedere, cui nullus omnino contradicat: sed illam existimandum est esse rationi consentaneam, cui nemo iurè contradicit. Et actio simul & institutum est admittendum, non quod est à reprehensione alienum, sed quod nullus iure reprehendit. Non statim autem, si quis non principaliter efficit, hoc facit quòd id deuinet: sed id agit diuinam quandam sapienter adhibens dispensationem, & se rebus accommodans, & in omnem partem versans. Neque enim qui habet virtutem, via ad virtutem amplius opus habet: neque qui valet viribus, eget instauratione. Quemadmodum enim terram prius rigant agricolæ: ita etiam nos, eo quod ebibi potest ex Græcorum orationibus, id quod est in eis terrestrè prius irrigamus, ut suscipiat spiritale semen quod deiicitur, & id facile possit alere.<sup>o</sup> Continebunt autem hi libri, qui dicuntur *στωματῆς*, id est, straguli variæque contexti, admixtam veritatem philosophiæ decretis, vel potius coopertam & absconsam, sicut testa operitur id quod est in nucce esculentum. Fidei enim semina, solis, ut existimo, conuenit seruari fidei agricolis.

## COMMENTARIVS.

<sup>50</sup> Non est autem hoc opus scriptura. Postquam ostendit esse scribendum, quid scribendum, à quibus scribendum, & quodnam esse debeat scriptoris institutum & scopus, & quid sit ab eo cauendum, nunc dicit cur hoc opus scripserit, nempe ne mandaret obliuioni quæ à viris beatis & Apostolorum temporibus vicinis audierat, Eorum autem quæ dixerūt imaginem & adumbrationem dicit esse in his libris. Atque illorū quidem dicit patriam, nomina autem reticet præterquam Panteni cui successit in schola Alexandrina, de quo iam satis diximus. Qui autem volet scire quinam eius tempore fuerint veri insignes Ecclesiastici, quos est verisimile audiisse Clementem, legat historiam Ecclesiasticam Eusebij & Nicephori. Ex iis omnibus potestimum audiuit Pantenum, quem dicit venatum esse latentē, ut qui forte delectaretur solitudine, qua frui tamen non licuit cum præesset catechesi. Eum autem vocauit apem Siculam. Et cur apem quidem vocarit satis ostendit, cum dicit eum legisse flores ex scriptis Prophetarum & Apostolorum quæ vocat pratum. Cur autem Sicula vocet non possum aliud conicere, quam eum habitasse quidem Alexandriæ in Ægypto, fuisse autem Siculum natione. Sed videtur ob stare quod dicit eum in Palestina Hebræum ex alto ducta origine. Fieri autem potnit ut esset quidem ex Palestina oriundus & Hebræus, natus tamen in Sicilia. Sinceram autem & incorruptā eius dicit fuisse doctrinam, & in qua nulla resideret labes hæresis aut erroris. Eam quidem pulchrè ingenerauit in suo auditore Clemente. Sed non itidem Clemens in discipulo suo Origene, cuius damnati sunt aliquot errores. Recte autem scio fore ut exultent. Dicit se scire fore ut lectores delectentur hoc opere, non quod elegans & ornata sit sua expositio, sed quod sint obseruaturi eum subscripsisse ei quæ per manus ipsi tuit tradita traditioni. Suam enim descriptionem non alio rendere, quam ut Apostolica traditio ita conseruetur, ut non intercidat nec pereat. Putei qui exhauriuntur. Duo adducit quibus ostendat suum opus, nō solum iis quibus scribit, sed sibi quoque profuturum. Quo magis, inquit, hauriuntur

putei, eo sit aqua limpidiore & clariore, & quo magis teritur ferrum, eo sit purius, quod si non teratur, infligitur rubigine: ita dum me scribendo exercuero, fiunt, inquit, quæ mado literis clariora & magis perspicua. Deinde id quod dicit concludit pulcherrima, & quæ vniuersæ & in genere profertur sententia. Exercitationem salubrem habitum ingenerare, & spiritibus & corporibus. Nihil certe est quod magis tueatur sanitatem corporis quam exercitium. Nihil est quod ingenium acrius reddat & vegetius, quam si otio non torpescat, sed legendo, meditando, disputando & scribendo se exerceat. *Præterea autem semper quoque seruatur seruator.* Ad scribendum etiam se dicit incitari exemplo Christi, qui cum sit seruator, semper dat salutem, iis scilicet qui eam volunt & merentur accipere: & semper operatur, ut videt patrem. Nam cum Pater & Filius sit vnus Deus, eorum semper consistit operatio, vel creando, vel in res creatas conseruando. Filius autem semper videt Patrem, ut qui sit vnus & eiusdem cum eo essentia, licet ab eo distinguatur hypostasi seu persona. *Docens aliquis plus discit.* Aliam affert rationem cur scribat. Nam qui scribit, docet: is autem qui docet, plus discit. Docens enim, quæ docet melius percipit, & docens sæpe simul discit & audit. Nam docentem quoque docet magister qui est vnus, nempe Christus: Doctorisque & auditoris irrigat mentem & rationem. *Nunquid autem prohibuit Dominus.* Alio etiam probat argumento iustam esse causam cur scribat. Nam si etiam diebus festis quibus præcipitur otium, non vult Deus nos cessare à bonis operibus & piis: cur non licebit scribere, si bona sunt quæ scribuntur? Quod autem vertimus feriari & sabbatum agere, id est Græcè *σαββατισμός*, quod est deductum à verbo Hebræo quod significat quiescere. Die enim septimo qui est dies sabbati, Deus iussit quiescere ab omnibus scilicet seruilibus. Seruilia enim sunt peccati opera. *Diuius autem mysteriis.* Scribendum quidem est, sed non sunt omnia scribenda. Ea enim demum sunt scribenda quæ populo conueniunt. Mysteria enim & arcana iis demum voluit Christus reuelari, qui ea possent capere. Hinc est illud toties in Euangelis ab ipso usurpatum, Qui potest capere capiat. Nam nec iis quidem qui ad Christum aspirabant quandiu essent Catechumeni, reuelabantur prima & præcipua mysteria, baptismi scilicet & corporis Christi sacramenta: nec apud Hebræos, aliis quam sapientibus, vel diuina scilicet sapientia illustratis, vel in legis cōtemplatione diu versatis aperiebatur Deus, Dei, inquam, nomen tetragrammaton, quod Dei, quoad eius fieri potest, explicat essentiam. Credebantur autem arcana illa & Deus verbo non scripto. Neque enim fas erat ea scriptis mandare. *Quod si quis dicat scriptum esse.* Respondet obiectioni quæ posset fieri. Dicit enim posset: Si sunt arcana & mysteria quæ reuelantur paucis, quomodo verum erit quod scriptum est: Nihil esse occultum quod non manifestetur, & nihil opertum quod non reueletur? Ad quod respondet, non sequi quod si occultum manifestetur & opertum reueletur, manifestetur & reueletur omnibus. Imò verò quod multis est occultum & opertum, reuelatur paucis qui eius sunt capaces. Quod autem non omnibus manifestetur ex hoc patet quod non omnibus nota sit veritas. Nota autem esset, si quod est occultum reuelaretur omnibus, & omnes amarent iusticiam, si omnibus nota esset iustitia fidei, & per eam iustificarentur. Non iustificantur autem, quoniam fides est opus Dei, quod non est omnibus reuelatum, nec datur omnibus. Nam quamuis Deus velit omnes homines saluos fieri, non tamen dat salutem iis qui sua culpa eam reiiciant, ut qui Deo volenti & vocanti non obsequantur. *Horum itaque meorum Commentariorum.* Quæ scripsit Clemens, dicit se audiisse à Panteno, sed sua scripta cum illo diuino spiritu minimè esse cōferenda, sed esse tantum imaginem, exemplar, nempe Pantenum utcunque representans, & cum in memoriā reuocans ei qui à Deo fuerit inspiratus. Hoc enim mihi videtur significare illud: Ei qui thyrsus ictus fuerit. Alludit autem ad thyrsum quem gestabant, qui Bacchi orgia celebrabant, erat autem hasta intexta frondibus, quem describit Vergilius dicens;

1. Tim. 2.

Vergil.  
Eglog. 1.

*Instituit Daphnus thyasos inducere Baccho  
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.*

Eras. Chil.  
1. cent. 7.  
Prouerb. 6.Plato in  
Symposio.

Qui thyrsus autem feriebantur, qui dicebantur *θύρσοι*, Bacchico furore magis incitabantur. Videtur autem velle dicere, quod qui à Sancto spiritu fuerit inspiratus, magis incitabitur si audierit quæ olim dixit Pantenus. Sapiens enim audiendo erit sapientior, & ei qui gratiam habet spirituales charisma augebitur. Ex hoc autem thyrsus ortum est prouerbum: Thyrsigeri multi, pauci verò Bacchi: quo significatur plures gestare insignia doctrinæ & virtutis, qui aliud sunt, quam quod præ se ferunt. De eo vide Erasmus in Chiliadibus. *Sunt autem quedam etiam quæ mihi tacite significabit.* Pergit referre suum in scribendo institutum. Dicit autem in iis quæ scribit multa esse quæ non sint legentibus aperta, sed quæ ænigmatice & allegorice significant, & aliquando quidem in iis quæ scribit se diutius immoraturum & fusius explicaturum, aliquando autem tantum dicturum, ut quæ non egeant expositione, aliquando autem se ita scribere ut cum celare velle videatur, maxime dicat, & occultans aperiat, & tacens ostendat. His mihi videtur significare in hoc opere multa esse allegorica & figurata, & cum multa sint quæ minus aperte dicat propter gentes quæ mysteriorum nodum sunt capaces, se tamen ita dicere, ut permulta intelligant. Se etiam insignium Hæreticorum dogmata adducturum & aduersus ea disputaturum, & omnia denique tractaturum quæ sunt tractanda & administranda tanquam præparatoria, priusquam accedatur ad mysticam cōtemplationem, quæ versatur in cōtemplandis fidei mysteriis, quam quidem Epopticam, id est spectatricem vocat cōtemplationem, alludens ad Græcorum mysteria. Nam, ut ait Fauorinus in suo lexico, in hoc differt, *μυστικὸν τὸ ἐπὶ τῷ ἐπὶ τῷ*, quod qui mysteria assumunt primum dicuntur mystæ, post annum verò, cum scilicet de iis quæ ad mysteria pertinent edocti sunt, dicuntur *ἐπίσκοποι*, id est inspectores, ut quibus mysteria tunc liceat aspicere. Vnde etiam deriuatur *ἐπισκοπία*, quæ est sacra dictio, significans sacra aspicere mysteria. Ita etiam nec iis qui Christi volebant mysteriis initiari, prius licebat ad sacra accedere mysteria, quam longa Catechesi in Christi religione fuissent instituti. Ab *ἐπίσκοπος*, etiam deriuatur vocabulum *ἐπισκοπικός*, quo utitur Plato in Symposio, ubi Diotimia docet Socrate, quibus gradibus ascendatur ad τὸ καλόν, quod est summum bonum, nempe Deus, cōtemplationem dicens; *Ἐπὶ τῷ καλῷ μὲν οὐκ ἔστιν ἐρωτικὸς ἵστος ὁ σώφρωνος καὶ συμμετρίας. Ἐπὶ τῷ καλῷ καὶ ἐπισκοπικῷ οὐκ ἔστιν ἐρωτικὸς ἵστος. Ὁ δὲ καλὸς οὐκ ἔστιν ἐρωτικὸς ἵστος, ὁ δὲ καλὸς οὐκ ἔστιν ἐρωτικὸς ἵστος, id est, atque in his quidem amatoriis, fortasse tu quoque, ô Socrates, initieris. In perfectis autem & epopticis, id est, speculatoriis, propter quæ hæc quoque sunt, si quis recte persequatur, nescio an*

scio an potuerit. Videtur autem Plato quoque alludere ad *ἐπιστήμην*, seu inspectionem & speculationem mysteriorum. Malui autem ipsum Græcum relinquere vocabulum, nempe epopticum, cum latinum non satis id exprimeret. Male autem antea verteram (errorem enim meum lubens agnosco) Propheticam, cum potius esset dicendum inspectiuam seu speculatoriam. Epopticam autem illam contemplationem dicit processuram à regula traditionis, quæ per Apostolos & eorum successores tradita est per manus, progrediendo ab ortu mundi, & ita tractando naturalia, ut deinde perueniatur ad ea quæ sunt supra naturam, nempe ad Dei & spiritualium rerum contemplationem. Ita tractatis naturalibus quæ sunt præparatoria ad ea quæ sunt supra naturam, terra purgata à spinis & tribulis, tanquam ab Agricola, nempe à Deo, plantabitur vinea, Christus scilicet, qui est vitis vera, cuius sumus palmites, cuius etiam cum sit caput, sumus membra. Plantatur autem Christus quando in nobis vera & viuâ inseritur fides quæ operatur per dilectionem. Tum demum enim sumus veri Christi, qui est vera vitis, palmites, quando bona opera, qui boni sunt fructus, facimus. Ne quis autem existimet hanc frustra ab eo factam esse præparationem, ut quæ non sit necessaria, respondens tacite obiectioni, dicit non esse inutile præludium quod sit ante certamen: & mysteria ea etiam esse quæ præcedunt mysteria. Acriores certe & paratiores sunt ad pugnam, qui se ante pugnam *πυγμαχίαν*, id est, vmbatili pugna exercuerunt, & ad contemplanda mysteria sunt attentiores & ardentiores, quorum animos præoccupauit longa in catechetica institutione meditatio.

Neque verò verebuntur nostri. Quoniam in hoc opere Stromatum sæpe citat Philosophorum dogmata, & adducit quædam ex disciplinis quæ vocantur mathemata, quæ ideo dicuntur præcedere Philosophiam, quoniam ea sunt veluti ministræ, & in earum medio stat Philosophia tanquam domina, & appellantur *ἐπισκοπητικά*, id est orbis disciplinarum, videri posset autem nonnullis id esse superuacaneum, ne id temere videatur fecisse, adducit aliquot rationes. Prima est quam sumpsit ex Diuo Paulo, qui & Iudæis Iudæus, & Græcis Græcus factus est, ut eos lucrificeret. Facilius certe ad Christi fidem adducentur Græci ab iis qui eorum non ignorant dogmata, quam ab iis qui ignorant. Alteram quoque affert rationem, nempe quod cum eleganter & splendide scribendi sint commentarij, splendor & elegantia inuenitur in scriptis Græcorum quæ est ab eis petenda, & ad nos transferenda, & ut præclare dicit Origenes, spolianda est Ægyptus. Iam verò multis similitudinibus ostendit non esse reiiciendam bonarum disciplinarum copiam. Primum Athletæ qui suis cibis adhibet condimentum, non quod sectetur delicias, sed ut excitet appetitum, quo fit cibus gravior & salubrior: ita etiam facilius admittetur doctrina Christiana, quæ habet orationis quasdam veluti illecebras & iucunditates. Deinde eius qui psallit, qui cum intelligit non ita auribus esse gratum nimis intensum grauitatis sonum, de eo aliquid remittit, ut dum sit paulo acutior magis delectet. Ita grauem quidem decet esse doctrinam Christianam, & tamen lubentius audietur, si de dictionis seueritate non nihil detrahatur. Alia est etiam similitudo Præconis; Qui vult alloqui populum, veretur autem ne vel non audiat, vel non intelligatur, adhibet Præconem cuius vox est populo nota & familiaris & facile auditur: ita etiam gentes facilius conuertentur, si eas audiant voces & opiniones quæ sunt eis notæ & familiares. Sic enim eis paulatim minori negotio insinabitur fides, dum quæ dicuntur aures minime respuunt. Alia quoque est similitudo, nempe margaritæ & piscis excellentissimi qui Græcè dicitur Callionymus. Vna est margarita in multis quam quærunt mercatores, sed non omnes inveniunt. In multis piscibus vnus est Callionymus quem quærunt piscatores, non omnes tamen cum piscantur. Quamuis autem nec mercatores omnes inueniant vnâ illam pretiosissimam margaritam, nec omnes piscatores Callionymum, quærendo tamen ad inueniendum adiuuant. Ita vna quidem est vera doctrina quam habent Christiani: cæteri autem quærunt quidem, sed non inveniunt, & tamen dum quærunt, eis qui inuenerunt opem ferunt, multa enim ab eis suppeditantur argumenta quæ faciunt ad rem quæ quæsitâ inuenitur. Non statim inuenitur veritas, quæ est margarita quæ quæritur, sed non nisi longo tempore & labore, etsi non desit qui adiuuet. Alludit autem Clemens ad negotiatorem illum quærentem margaritas, cui Christus apud Matthæum dicit simile esse regnum cælorum. Piscis autem Callionymi qui etiam dicitur *καλλιχὴς* & *ἰσὺς ἰχθὺς*, meminit & Athenæus lib. 7. cap. 5. & Plinius lib. 32. cap. 7.

Nullam enim existimo scripturam. Meorum, inquit, scriptorum non censeo tantam esse felicitatem, ut nihil in iis reprehendatur: bene cum iis ageretur & rationi erunt consentanea, si iure eis non contradicatur. Non est actio nec institutum reiiciendum quod reprehenditur, si modo non iure reprehendatur. Meum, inquit, princeps institutum non est Græcam tractare Philosophiam, nec tamen ideo sum censendus hoc temere & casu, sed diuina quadam id facere dispensatione, ut me rebus accommodans, & in omnem partem versans, Græcis prosum, qui sunt quidem in via virtutis, sed ad eam non perueniunt, ut ex eorum fontibus irrigata & præparata terra spirituale semen, quod in eam iaciendum est, suscipiat & alat.

Continebunt autem hi libri. Erit, inquit, in his Stromatum libris veritas admixta philosophiæ, sed non aperta, sed potius absconsa ut in nuce latet nucleus. Causam autem hanc affert, cur non aperte dicat veritatem, quod semina fidei, in qua sola est veritas, sunt seruanda non ijs qui adhuc sunt Græci, sed ijs qui iam sunt Agricola fidei, id est qui fidei donum affecuti iam laborant in vinea Domini. Iis fides & veritas omnibus ablatis integumentis est aperte explicanda.

NON me latent autem, ea etiam quæ ab aliquibus imperitè tumultuantibus iactantur, qui dicunt oportere in iis versari quæ sunt maximè necessaria, & quæ fidem continent: externa autem & quæ sunt superuacanea transilire, quæ nos frustra conterunt, & detinent in iis quæ ad fidem nihil conferunt. Alij autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem dicunt ad vitam esse ingressam, ut quæ profecta sit à maligno aliquo inuentore. Ego autem quod vitium quidem malam habeat naturam, nec alicuius boni

Cc iij

esse agricola unquam sustinuerit, in his totis ostendam orationibus quæ dicuntur *ἐπαμειβόμενοι*, tacite significans aliqua ratione diuinæ quoque providentiæ opus esse Philosophiæ. De commentariis autem, qui in temporibus necessariis, Græcorum complexi sunt opinionem, tantum dico iis qui reprehendendi studio delectantur. Primum quidem, etsi sit inutilis philosophia, si eam esse inutilem confirmare utile est, est utilis. Deinde nec fieri potest, ut ij Græcos condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione utuntur, si non una sigillatim ad ea aperienda descendant usque ad cognitionem. Est enim vel maxime fide digna probatio quæ est cum experientia, quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio, eorum quæ sunt damnata, cognitio. Multa itaque licet ad finem non conferant, artifici tamen ornamentum afferunt. Et alioqui varia ac multiplex doctrina, & variè probat id quod adducitur, & Catechumenis admirationem afferens, ea quæ sunt præcipua dogmata, ad eorum qui audiunt persuasionem deducit, & ad veritatem. Est autem fide digna eiusmodi animum permouens persuasio, per quam qui sunt doctrinæ studiosi, quæ male exagitur, suscipiunt veritatem, ad hoc ut neque ipsa Philosophia vitæ perniciem afferat, cum sit rerum falsarum & malorum operum artifex, quam nonnulli falso affirmarunt esse evidentem veritatis imaginem, donum Græcis datum diuinitus: neque nos à fide auellamur, à fraudulentæ artis veluti quibusdam decepti prestigiis, sed ut semel dicam, maiori integumento utentes, exercitationem aliquam fidei demonstratiuam utcunque comparemus. Quinetiam ipsorum quoque dogmatum conflictus, dum inter se conferuntur, veritatem conciliat, unde consequitur cognitio, non quod per principalem rationem ingressa sit Philosophia, sed quod per eum fructum qui capitur ex cognitione, veræ comprehensionis firmam ac stabilem suscipiamus persuasionem, propter eorum quæ subintelliguntur scientiam. Taceo quod hæ orationes multiplici ac varia doctrina in unum corpus coagmentata, volunt ex arte celare semina cognitionis. Quemadmodum ergo qui studio tenetur venationis, postquam quæsit, inuestigauit, indagauit, canes qui cursu persequerentur emisit, feram capit: ita etiam apparet verum dulcedine quæsitum, & labore paratum. <sup>b</sup> Quanam ergo de causa tuos commentarios sic tibi ordinare visum est? Quoniam magnum est periculum, verè arcanam veræ Philosophiæ rationem, iis propalare, qui profusè quidem ac petulanter, sed non iurè volunt contra omnes dicere, omnia autem nomina ac verba turpiter & indecorè eiacularunt, & seipsos fallentes, & eorum qui sibi adherent oculos præstringentes. Hebræi enim signa quærunt, ut ait Apostolus, Græci autem sapientiam quærunt. Magna est autem turba eiusmodi: ac eorum quidem aliqui voluptatibus mancipati, cum velint non credere, omni veneratione dignam irrident veritatem, barbariem habentes ludibrio. Aliqui autem alij seipsos erigentes, calumnias verbis inuenire contendunt, contentiosas comparantes quæstiones, diuicularum venatores, pusillarum quarundam artium amulatores, litigatores, & iurgiorum confarcinatores, ut ait ille Abderitanus:

Lingua volubilis est hominum, est & fabula multa:

Dictorum omnimodum hinc atque hinc diuisio multa est:

Quod verbum edideris, te tale audire necesse est.

Ob hanc ergo artem se efferentes Sophistæ infelices, canoris quibusdam suis nugis garrientes, cum in nominum delectu & certa dictionum compositione & connexionione tota vita laborant, cicadis apparent loquaciores, eos quibus præriunt aures, non satis, ut mihi videtur, viriliter demulcentes & titillantes.

Verborum non stilla cadens, sed flumen inertum.

Et certè quomodo veterum calceorum, imbecilla quidem sunt eis alia & diffluunt, sola autem eis restat

eis restat lingua. Pulchrè autem eos insectans, scribit Solon Atheniensis:

Ad linguam aspicitis, & dulcia verba loquentis.

Quilibet ast vestrũ vulpis vestigia figit.

Cunctis est vobis petulans mens.

Hoc utique significat vox illa salutaris: Vulpes foveas habent, filius autem hominis non Matth. 8. Luc. 9. habet ubi caput reclinet. Soli enim ei, ut arbitror, qui credit, perfectè distincto ab ijs be-

- 10 stijs quæ dictæ sunt à Scriptura, eorum quæ sunt caput conquiescit, nempe benignum & mansuetum verbum, qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum: Dominus enim solus 1. Cor. 3. cognoscit disceptationes sapientum, quod vanæ sunt: sapientes utique Scriptura vocante Sophistas, qui in dictionibus versantur & artibus superfluis. Vnde ipsi quoque Græci, eos qui in re aliqua curiose versantur, sapientes simul & Sophistas denominatiue appellarunt. Cratinus namque cum in Archilochijs Poëtas recensuisset, ait:

Vobis Sophistarum examen quod prodiit?

- 20 Et similiter Iophon Comicus in Aulædis Satyris, dicit de Rapsodis & aliquibus alijs,

Namque introiit

Vnà Sophistarum caterua plurima.

De ijs & similibus qui se inani dicendi genere exercuerunt, pulcherrimè dicit diuina Scriptura, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo. 1. Cor. 1. Homerus autem & fabrum vocat sapientem, & de Margite, si is utique est, sic scribit:

Hunc nec aratorem Dij fossorémve crearunt,

- 30 Villo alióve modo sapientem, arsque abfuit omnis.

Hesiodus autem cum Linum Citharædum dixisset esse cuiusvis sapientiæ peritum, narrantam etiam non veretur dicere sapientem, scribens:

Nautica in arte aliquid qui nec sapit.

Daniel autem Propheta, *Mysterium*, inquit, quod rex rogat, non est sapientum, mago- Dan. 2. rum, incantatorum, Gazarenorum potestas ut regi annuncient, sed est Deus in cælo reuelans.

- 40 Quinetiam appellat sapientes Babylonis. Quod autem Scriptura sapiētiam appellet æquiuocè omnem mundanam siue sapientiam siue artem, aliæ autem sunt quæ per additionem & compositionem humana sint ratione excogitatae, & quod à Deo sit quæ arte fit & est sapiens excogitatio, manifestum erit, si hanc dictionem adiecerimus. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Ecce vocavi Beseleël filium Vri, filij Or de tribu Iuda, & Exod. 31. impleui eum diuino spiritu sapientiæ, ut in omni opere excogitet & architectetur, operetur

aurum & argentum, & æs, & hyacinthum, & purpuram, & coccinum, & ut operetur

- 50 opera lapidea, & fabrilem artem lignorum, usque ad illud, & omnia opera. Deinde verò generalem infert orationem: Et cuilibet intelligenti corde dedi intelligentiam, hoc est, ei qui potest suscipere labore & exercitatione. <sup>a</sup> Rursus autem apertè scriptum est ex nomine Domini: Et tu loquere omnibus sapientibus cogitatione, quos impleui spiritu sensus. Ha-

bent quidem aliquam peculiarem naturæ proprietatem, qui sunt sapiētes cogitatione. Duplicem autem sensus spiritum accipiunt ab ea quæ est princeps sapientia, ij qui seipsos idoneos exhibuerunt. Qui persequuntur enim artes sordidas & illiberales, eo quod circa sen-

- 60 sus excellit fruuntur. Auditum quidem, qui dicitur communiter musicus: tactu verò, figulus: & voce, cantor: olfactu, unguentarius: visu, qui ea quæ in sigillis exprimuntur est tornandi facultate præditus. Qui autem in doctrina versantur, suppeditatam habent cōsensionem, per quam Poëtæ modos, dictionem Rhetores, & syllogismos Dialectici, & Philosophi apprehendunt eam quæ ad se pertinet cōtemplationem. Ad inueniendum enim 1. Tim. 6. & excogitandum res est apta consensio, quæ etiam probabiliter animum applicare persua-



Ecclef. 1.  
Prouerb. 2.

Prouerb. 4.

ἀποστολ.  
Lucæ 13.σοφιστ.  
σοφιστ.

Sapient. 1.

Prouerb. 7.

det: animi autem auget applicationem unā ad scientiam quoque exercitatio. Merito ergo Apostolus variam ac multiplicem dixit Dei sapientiam, ut quæ multifariam multisque modis, per artem, per scientiam, per fidem, per Prophetiam, suam ostendat potentiam ad nostrum beneficium. Quoniam omnis sapientia à Domino, & cum ipso est in secula, ut dicit Iesus sapientia. Si enim prudentiam & sensum magna voce inuocaueris, & eam quaesieris sicut argenti thesauros, & prompto & alacri animo inuestigaris, intelliges Dei cultum; & sensum diuinum inuenies. Ad differentiam sensus qui versatur in philosophia, dixit Propheta, quem præclare ac magnifice docet scrutari ad profectum in Dei cultu & pietate in Deum. Ei autem opposuit sensum qui est in Dei cultu, cognitionem significans, & hac dicens: Deus enim dat sapientiam ex ore suo, & sensum simul & prudentiam, & iustis instar thesauri recondit auxilium. Iis enim qui à philosophia fuere iustificati, auxilium tanquam thesaurus reconditur: ea quoque consensio quæ ducit ad Dei cultum & pietatem in Deum. Atque erat quidem ante Domini aduentum Philosophia Græcis necessaria ad iustitiam: nunc autem est utilis ad Dei cultum & pietatem ijs qui fidem colligunt per demonstrationem. Quoniam pes tuus, inquit, non offenderit, si quæ bona sunt ad Dei providentiam referas, siue sint Græca, siue nostra. Omnium enim bonorum Deus est causa: sed aliorum quidem principaliter, ut testamenti veteris & noui: aliorum autem per consequentiam sicut Philosophia. Fortè autem principaliter tunc etiam Græcis data fuit, priusquam Dominus Græcos quoque vocasset. Nam ipsa quoque Græcos pedagogi more docebat, sicut lex Hebræos ad Christum. Preparat ergo philosophia, ei viam munens qui à Christo perficitur. Iam sapientiam, inquit Solomon, vallo circunda, & te exaltabit, corona autem voluptatis te proteget. Nam cum tu eam per Philosophiam & multam rectam eruditionem lorica munieris, Sophistis inaccessam seruaueris. Atque est quidem una via veritatis, sed in eam tanquam in fluuium perennem alia aliunde fluentia influunt. Diuinè ergo dictum est: Audi fili mi, & mea verba suscipe, ut sint tibi multe viæ vitæ: vias enim sapientiæ doceo te, ne te deficiant fontes qui ex ipsa terra scaturiunt. Quo quidem in loco unius cuiusdam iusti vias plures salutes recensuit. Infert autem alias multorum multas iustorum vias, hoc modo id indicans: Viæ autem iustorum splendent sicut lux. Fuerint autem madata quoque, & quæ prius audiuntur disciplina, viæ & adminicula vitæ. Hierusalem Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina cōgregat pullos suos. Hierusalem autem exponitur visio pacis. Significat ergo propheticè, eos qui pacificè res sacras inspexerint, ad vocationem multis modis institui. Quid ergo? voluit quidem, non autè potuit? Quot autem modis? aut ubi? Bis, per Prophetas, & aduentū. Multiplicem ergo sapientiam ostendit dictio. Quoties: & unoquoque modo qualitatis & quantitatis omnino seruat aliquos & in tempore & in seculo. Quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terræ. Quod si quis vim afferens, dicat: Ne animum adhibeas mulieri male, mel enim distillat à labijs mulieris meretricis, Græcam esse eruditionem, audiat quæ deinceps sequuntur: Quæ ad tempus ungit guttur suum: Philosophia autem non adulatur: quamnam ergo significet, eam quæ est fornicata dilucidè infert. Stultitia enim pedes deducunt eos qui ea utuntur post mortem ad inferos: eius autem vestigia sunt minimè stabilia. Fac ergo ut via tua longè absit à stulta voluptate. Ne steteris ad fores domus eius, ut non tradat alijs vitam tuam. Et protestatur: Deinde te pœnitebit in senectute, quando contritæ fuerint carnes tui corporis. Hic est enim finis stultæ voluptatis. Et hæc quidem ita se habent. Cum autem dixerit: Ne sis multum apud alienam, vti quidem, sed non immorari & permanere in doctrina seculari admonet. Verbo enim Domini preparant ac prius instituunt, quæ temporibus convenientibus unicuique generationi utiliter data sunt. Iam enim

- enim quidam ancillarum inescati amatorijs, contempserunt dominam Philosophiam, & ex ipsis alij quidem consenuerunt in Musica, alij verò in Geometria, alij autem in Grammatica, plurimi autē in Rhetorica. Sed quemadmodū liberales quæ stant in circulo disciplina, conferunt ad Philosophiam quæ est ipsorum domina: ita etiam ipsa Philosophia cōducit ad parandam sapientiam. Est enim Philosophia quidem exercitatio, Sapientia verò scientia rerum diuinarum & humanarum, & causarum ipsarum. Est enim sapientia domina Philosophiæ, sicut illa eius quæ prius auditur disciplina. Si enim Philosophia proficitur continentiam & linguæ & ventris, & eorum quæ sunt sub ventrem, & est propter se eligenda: multò videbitur venerabilior & præstantior, si exerceatur propter Dei honorem & cognitionem.<sup>1</sup> Eorum autem quæ dicta sunt, per hæc præbebit Scriptura testimonium. Sara erat olim sterilis. Abrahæ autem uxor, cū non pareret, Sara ancillam suam nomine Agar Ægyptiam permittit Abrahæ ad liberorum susceptionem. Sapientia autem quæ cum fidei cohabitatur (fidelis autem & iustus reputatus est Abraham) erat adhuc sterilis & sine liberis in illa generatione, ut quæ nihil adhuc Abrahæ quod esset ex virtute peperisset: meritò autem volebat, ut qui proficiendi adhuc tempus haberet, cum mundi seu seculi disciplina (per Ægyptum autem allegoricè significatur mundus) prius congregaretur, postea autem ad eam quoque accedens diuina prouidentia gigneret Isaac. Interpretatur autem Philo Agar quidem incolatum: hīc enim dictum est, Ne multum sis apud alienam: Saram autem, meum principatum. Licet ergo ei qui disciplinis prius est institutus, venire ad sapientiam, quæ vel maximè principatum obtinet, à qua augetur genus Israheliticum. Ex quibus ostenditur sapientiam esse docendi potestate præditam, ad quam peruenit Abraham, ex contemplatione celestium transiens ad eam quæ ex Deo est fidem & iustitiam. Per Isaac autem id quod per se didicit indicatur. Quare etiam Christi typus inuenitur. Is fuit vir unius uxoris, nempe Rebecca, quam transferant tolerantia. Dicitur autē Iacob congregari cum pluribus, ut qui exponatur exercitator; sunt autē exercitationes per plura & differētia dogmata. Vnde hīc etiā nominatur Israhel, qui reuera est vi perspicendi præditus, ut qui sit multarum rerum peritus, & ad exercendum accommodatus.
- Fuerit etiam aliquid aliud quod significatur per tres illos priores patres, nempe esse firmum ac validum cognitionis signaculum, quod constat ex natura, & doctrina, & exercitatione.<sup>1</sup> Habueris autem etiam aliam eorum quæ dicta sunt similitudinem, Thamar quæ sedit in triuio, & visa est esse meretrix, quam studiosus Iudas (exponitur autem potens, qui nihil relinquit quod non consideret ac scrutetur) considerauit, & ad eam declinauit, seruus eam quam habuit in Deum confessionem. Vnde etiam Abraham, cū Sara emularetur Agar, quæ erat in maiori quàm ipsa existimatione, ut qui secularis Philosophiæ solum id quod est utile elegisset, Ecce, inquit, ancilla in manibus tuis, utere ea ut lubet. Quasi diceret: Secularem quidem amplector doctrinam, & ut iuniorem, & ut conseruam: scientiam autem tuam, ut perfectam dominam, honoro & colo. Et afflixit eam Sara, quod perinde est ac correxit & admonuit. Rectè itaque dictum est: Noli negligere disciplinam Domini, neque defatigeris cū ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit.<sup>1</sup> Atque prædictæ quidem Scripturæ in alijs locis examinata, alia mysteria adesse significant.

φιλοσοφίας  
Græcè habetur, sed legendum puto σοφίας.

Genes. 11.  
& 17.

Genes. 31.  
Ibidem.

Ibid. 38.

Genes. 16.  
& 21.  
Prou. 3.  
Hebr. 12.

## COMMENTARIUS.

<sup>1</sup> NON me latent autem ea etiam. Respondet ad ea quæ dicebantur ab aliquibus, relinquendam esse Philosophiam ut & quæ minime sit necessaria, & à malo profecta, & ad hominum perniciem comparata; & quod non sit à malo quidem profecta, sed sit opus diuinę prouidentię dicit se postea ostensurum. Aduersus id autem quod dicebant eam non esse necessariam primū opponit caput utilitatis. Nam etsi verū esset inutilem esse philosophiam, quod tamen non concedit, esset tamen utilis ad probandum eam esse inutilem.

Quod autem ad probandum sit utilis, ex eo probat quod fide digna sit probatio quæ sit cum experientia, & optima ac perfectissima demonstratio est eorum quæ sunt damnata cognitio. Cum ergo Philosophia norit quæ sit per rationem & experientiam, & optime cognoscat ea quæ sunt damnata, id est, ea quæ sunt confutata ac reprobata, ea cognitio erit optima & perfectissima demonstratio. Nihil enim magis demonstratur quam quod necessariis, & evidentibus rationibus malum esse ostenditur, & ita damnatur. Non sunt autem nudè dicenda Græcorum dogmata ut ea confutentur, sed sunt singula ita aperienda ut ea simul agnoscat tam qui disputat, quàm is cum quo disputatur. Ita enim intelligo illud μέγχι συζητήσεις, id est, usque ad eam quæ est simul cognitionem, quando scilicet uterque cõsentit ea esse dogmata de quibus agitur. Ita ergo probat esse utilem, & ea ratione esse admittendam. Porro autem alia quoque ratione dicit admittendam, nempe quod etsi non conferat ad finem, nempe ad fidem quæ est scopus quo tenditur, philosophicis enim non probatur argumentis, ad hoc tamen confert quod sit ornamentum orationis quæ inducit ad fidem. Ad hoc quoque confert quod varia & multiplex doctrina Catechumenis est admirabilis, dum vident præcipua Græcorum dogmata confutari. Quo fit ut neque Philosophiæ illecebræ eis afferant perniciem, dum vident non esse verum quod de ea dicitur, & hac inducti persuasione acquiescunt dogmatibus quæ docentur, & qui iam crediderunt in fide cõfirmentur nec ab ea auellantur, & aliquam sibi comparent exercitationem qua fidem quæ Philosophicis demonstrationibus demonstrari non potest, utcunque demõstrent, ut qui sint optime recti, nec ab aduersariorum telis possint lauciari. Ad hoc quoque prodest Philosophia, quod conflictus dogmatum aliquam parat cognitionem, quæ existit ex veritate dogmatum quæ inter se conferuntur. Quamuis enim Philosophia non ingrediatur per principem rationem, quæ est ratio seu verbum fidei, accipitur tamen aliqua firma & stabilis persuasio ex scientia eorum quæ utcunque intelliguntur. Porro autem dicit se in his libris stromatum consulto celare semina cognitionis veritatis scilicet fidei, ut verum latens diu quæsitum sit iucundius, similitudine sumpta à venatoribus quibus præda est iucundissima, quæ diu quæsitæ tandem ab eis capitur. <sup>10</sup> *Quanam ergo de causa tuos commentarios, Affert causam cur in his stromatum libris externam inseruerit Philosophiam. Dicit enim esse periculum, ne si arcana veræ philosophiæ ratio nempe doctrina Christiana, palam enunciatur iis qui futili delectentur sapientia, & ad fallendum & præstringendos oculos accomodata eloquentia, cum nolint credere, ut qui verbo fidei aures obstruant, venerandam irrideant veritatem, barbariem habentes ludibrio, & nonnulli etiam eam calumniantur. Ideo ergo externam admiscuit philosophiam, ut eos imprudentes & non animaduertentes paulatim ad veram ac diuinam adducat philosophiam, nempe ad verbum fidei. Futilem autem eorum eloquentiam graphice depingit Clemens, ad id etiam citatis Democriti Abderitani & Solonis Atheniensis versibus. Eos certe dicit dictiuncularum esse venatores, litigatores, & verborum confarcinatores. Ita enim verti quod Græcè est *ἰελαρῆς & ἰμαρλικῆς*, quæ sunt verba Democriti. Quorum primum quidem quid significet satis est apertum. Non ita autem secundum: *ἰμαρλικῆς*, apud Iulium Pollucem est quidam ludus, quem ita describit, duplicis lori labyrintho similis circumactio, &c. Eustathius verò in *ξ* Rhapsodiam Iliadis sic dicit; *ἰμαρλικῆς*, erat quoddam ludi genus, nempe duplicis lori, obliqua circumactio. Et est quidè hæc propria eius significatio, metaphoricè autè seu allegoricè si rectè cõiicio, significat eos qui linguam habent volubilem & verba verbis instar lori inuoluunt: talis erat de quo dicit Deus in libro Iob. Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? Sic ergo mihi videtur intelligendum, ut *ἰελαρῆς & ἰμαρλικῆς* referantur, non ad λόγους, id est, sermones, ut vult Cælius Rhodiginus, sed ad eos qui loquuntur. Censeo ergo potius ita vertendum; Contentiosos & verba verbis inuoluentes, quos etiam dicit Cicadis loquaciores, lego enim nō *ἡσυρόντων*, sed *ἡσυχῶν*, aures non viriliter sed lasciuæ & effeminate demulcentes & titillantes. Sunt enim eorum verba mollia & delicata & ad delectandum comparata. Ab eis si linguam auferas nihil relinques. Sunt enim nullius ponderis & momenti omnes eorum sententiæ. Quo fit ut pulchre eis conueniat prouerbialis illa sententia, eos veteribus calceis esse similes, quibus cæteris detritis sola valet lingua. Eos etiam vocat Sophistas, quasi sapientum simias, qui & futili inanique loquacitate imitantur Oratores, & falsis & fallacibus argumentis, philosophiam. Eos dicit Solon figere vestigia vulpis, aut ut Græcum melius exprimatur, vulpis ingredi vestigiis, id est esse dolosos, fraudulentos & captiosos, quantumuis videatur in eis inesse oratio dis-ferta & sapientia. Ad quod alludens tacite significat Christus, se non habere vbi caput reclinat. Nam cum Christus sit ipsa sapiëntia, quæ est omnium quæ sunt, id est, quæ vera sunt & æterna, caput, is demum reclinat caput in eos qui distincti sunt à cæteris animantibus, id est in eos qui sunt eius membra & foueas non ha-<sup>20</sup> bent, ut in quibus sint omnia plana & aperta. Is comprehendit sapiëntes, id est, eos qui sibi videntur sapientes, in foueis, nempe in astutia ipsorum. Dominus enim solus scit cogitationes sapientum esse vanas. Vocat autem Scriptura sapientes, non eos solos qui diuinarum & humanarum rerum habent cognitionem, sed etiam Sophistas, id est, eos qui quomodo possunt imitantur sapientes, ut & qui versentur in dictionibus quas venantur, ut ornent orationem, ut videantur Oratores, & qui in superfluis aribus; non enim rerum quærunt veritatem, sed speciem tantum & imaginem, & non ipsam scientiam, sed vanam quæ demonstrari non potest opinionem. <sup>30</sup> *Vnde ipsi quoque Græci.* Et Græcos citat Poëtas, & ipsam sacram Scripturam, ut utrobique ostendat dici & sapientes & Sophistas qui artes aliquas exercent, & in eis curiose versentur. Cratinus & Iophon Comici, Poëtas & Rhapsodos, id est qui carmina confarcinant, vocant Sophistas. Hesiodus Linum omnis sapientiæ dicit fuisse peritū, & Nautam appellat sapientem. Homerus autem fabrum vocat sapientem. Est certe hoc apud Græcos vsitatissimum, ut qui in arte aliqua excellat, sapientem eum vocet artificē. De Margite aut quos tanquā Homeri citat versus, merito dubitat an sint eius. In iis dicitur eū nulla in re fuisse sapientē, id est nullā sciuisse artē. Quid de insigni autè eius stultitia narret Eustathius operæpretiū est legere. Qui, inquit, fecit Margiten qui inscribitur Homeri, scribit eū fuisse natū parentibus admodū diuitibus. Cum autè vxorē duxisset, cum ea nō esse cõgressum, donec illa persuasa finxerit se in inferioribus partibus fuisse lauciata, nec vulnere vllū posse adhiberi remediū, nisi membrū virile illic esset applicatū, & ita ut ei mederetur illi appropinquasse. Multos illic alios narrat qui fuerūt insignis stultitiæ, quos apud eū legat qui volat,*

Iob. 38.

Cælius  
Rhod. lib.  
16. cap. 25.Eustathius  
in Rhapf.  
Odyss.

- qui volent, aut si Græcè non intelligat, legat Thesaurum Lycosthenis. Ex Scriptura autem sacra citat Danielem & Exodum, ex quibus intelligitur omnem mundanam sapientiam & artem dici sapiëntiam, & quæ humana ratione sunt excogitatae per additionem & compositionem. Eæ autem sunt artes quæ cum versentur in materia, ad earum perfectionem est aliquid addendum & componendum: cuiusmodi sunt artes mechanicæ. *Rursus autem aperte scriptum est ex nomine Domini.* Illud quidem; Et tu loquere omnibus sapiëntibus cogitatione quos impleui spiritu sensus, nec in Hebræo inuenio, nec in Chaldæo, nec in Septuaginta, nec tamen dubito quin in suo exemplari id habuerit Clemens, maxime cum id exponat. Sapientes autem cogitatione, nisi fallor, eos vocat qui valent ingenio & intelligentia, & notiones rerum habent in mente. Sunt alij qui habent spiritum sensus, qui eas artes exercent quæ cadunt sub sensum: Eæ sunt autem artes sordidæ & illiberales, ut qui est cõmuniter Musicus, & Musicæ nõ didicit disciplinam versatur in auditu, in tactu signis, in voce cantor, in olfactu vnguentarius, in visu tornator. Nam etsi nulla sit ars cui non accedat aliqua pars ingenij & cogitationis, in eis tamen maximam partem obtinet sensus. In eis autem ipsis artibus in quibus maxime dominatur sensus, duplicem spiritum sensus accipiunt ab ipsa principe sapiëntia, quæ est in intelligentia, ij qui seipfos dignos exhibent, ut qui omnem sapientiam Dei esse donum agnoscetes, eam ab ipso petant, & et acceptam ferant. Tales ergo sunt artes illiberales. Artes autem liberales quæ dicuntur disciplinæ, non tam habent sensum quam cõsensionem. Cõsensionem autem vocat cum sensu cõiunctam rationem, sed in qua principatum obtinet ratio, cui seruit sensus. Eæ artes sunt Poëtica, Rhetorica, Dialectica, Philosophia, & quæ sunt huiusmodi, quæ oriuntur quidem ex cogitatione & intelligentia, versantur autem in sensibus. Nam Poëtica subiectum sunt modi, nempe metra: Oratoria autem seu Sophia, dictiones: Dialectica, syllogismi: Philosophia autem contemplatio, quæ sunt omnia sensilia. Inueniuntur autem & excogitantur artes, & scientiæ, cõsensione, id est ratione simul & consensu. Nam ubi simul est ratio & sensus, & ratio quidem affert rei causam & eius intelligentiam, sensus autem dat experientiam: ad inueniendum & excogitandum scientiam facile applicatur animus, & ita inuenitur & excogitatur ars & scientia, sed non satis est applicare assitum ad artem & scientiam nisi in ea perseueres. Nam applicationem animi auget exercitatio: sine exercitatione autem perit applicatio. *Merito ergo Apostolus.* Postquam ostendit quid sit sapientia, & quidnam sub sapientia nomine comprehendatur, nempe quod sit & diuina & humana, & quod artes etiam significet & scientias, & tam liberales quam illiberales, & quomodo parentur, ex his infert, Apostolum merito dixisse variam & multiplicem Dei sapientiam, quæ ut nobis profit suam ostendit potentiam, per artem, per scientiam, per fidem, per prophetiam. Sunt enim hæc omnia Dei sapientia. Omnis autem sapientia est a Domino Deo. Hic autem incipit ostendere à Domino Deo esse Philosophiam, & nobis esse utilem. Hoc enim in hunc locum referuauerat. Cum autem sapientia sit à Deo, eam dicit à Deo esse petendum, ut inueniatur vera religio & verus Dei cultus, & diuinus sensus. Per diuinum autem sensum intelligit Dei cognitionem, quem opponit sensui Philosophiæ. Quem tamen sensum Philosophiæ dicit Propheta, scilicet Solomon, diligenter esse scrutandum ut proficiamus in Dei cultu & pietate. In ea enim sapientia, tanquam thesaurum reconditum Deus iustis dat auxilium. Sapientia enim prudentia & sensus ex ore Dei proficiscitur, ut quæ non sit quidem ipsa Dei essentia, sed ab eo sit creata & producta & nobis indita, ut Deum rerum creatorem ex eius operibus agnoscetes, ipsum colamus. Hic est sensus philosophiæ quem vocat cõsensionem. Nam cum sensu, nempe visu mundum & quæ in eo sunt aspexerimus, creatorem contemplantur & ratiocinantes Deum esse cognoscimus, & colendum esse censemus: Hic est Philosophiæ sensus. Sensus autem diuinus, in quem nullus cadit sensus corporeus, est qui diuino lumine illuminatis & Dei gratia inspiratis persuadet ut Deo & in Deum credant, & in eum spem suam defigant, illumque & quæ eius sunt propter eum diligant, & in eam actionum suarum finem tanquam scopum dirigant. Hi per fidem sacramentis obsignatam, ut loquitur Tertullianus, peccatis dimissis iustificantur. Nihil enim est quod eis amplius imputetur, maxime si eorum fides operetur per charitatem. Per philosophiam autem iustificari dicuntur qui aliqua quidem ex parte iusti reputantur, nempe quod quæ sunt de moribus præcepta seruantes, nec se sceleribus contaminant, & præ se ferunt quandam virtutis similitudinem. Iusti autem non sunt, quod neque eorum peccata expiuntur, nec virtutis solum scopum Deum habent propositum, licet ex Dei operibus Deum utcumque agnoscant. *Atque erat quidem ante Domini aduentum.* Tantum abest ut Philosophia sit reiicienda, ut Græcis fuerit necessaria ante aduentum Domini: docebat enim quomodo esset vita rationi congruenter agenda, & ea dabat præcepta quæ pertinebant ad civilem vitæ societatem, etsi non habebat eam quam verbum requirit perfectionem. Quinetiã nunc quoque postquã aduenit verbũ est utilis ad Dei cultum & pietatem, si fides quæ est diuinitus infusa sit demonstranda, quod sæpe est faciendum si disputetur vel cum Græcis, ut olim disputarunt Theologi maiores nostri, vel cum hæreticis, cum quibus est disceptandum, non solum sacrarum Scripturarum autoritate, sed Philosophicis etiam rationibus. Non offendet pes tuus, id est, non errabis, si quæ bona sunt, siue ea à Græcis, siue à nostris nempe sacris libris, acceperis, ea referas ad Dei prouidentiam. Alludit autem ad illud Solomonis: Viam sapientiæ monstrabo tibi, & ducam te per semitas aquiratis: quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. Cur autem sint omnia ad diuinam referenda prouidentiam, hanc reddit rationem, quod Deus sit omnium bonorum causa. Hæc cum dixisset, ne videretur Græcam philosophiam ex quare sacris Scripturis, bonorum quæ à Deo dantur hanc constituit differentiam, quod alia dantur principaliter, alia per consequentiam. Libri quidem sacri tam veteris quam noui testamēti dati sunt principaliter, Philosophia autem non principaliter, sed per consequentiam, nempe ut sacris inseruiret, & eis esset adminiculo. Hoc cum dixisset, venit illi in mentem subdubitare, num philosophia quam dixit esse datam per consequentiam, fuerit data principaliter, priusquam Græci vocati essent ad fidem. Nam vetus quidem testamentum sicut & nouum datum est principaliter, & tamen lex quæ est pars veteris testamenti fuit pædagogus ad Christum, ut ait Paulus ad Galatas. Certe sicut pædagogus à vitio arceat adolescentem, illum reddens idoneum omni studio percipiendis iis quæ tradit præceptor: ita lex pædagogi officio functa est. Nam & à pri-

Prouerb. 4.

Galat. 3.  
Chrysof.  
in 3. ad Gal.

Theodor.  
in 3. ad Gal.

ori impietate liberauit, & cum Dei docuisset cognitionem, veluti ad quendam doctum Doctorem ac magistrum nos deduxit, Christum Dominum: ut perfectas disciplinas ab eo discamus. Lex ergo erat veluti quædam præparatio ad Christum, ut quæ mandatis, cæremoniis ac iustificationibus Hebræos in officio continens, eos tandem perducebat ad summam & perfectam Christi philosophiam. Hoc ipsum videtur etiam dici posse de philosophia, quæ ante Christi aduentum Græcos bonis formabat moribus & institutis quibus summum veluti colophonem imposturus erat Christus. Boni quidem erant mores & instituta, sed non bonus erat eorum finis & scopus. Nam sibi proponebant vel gloriam, vel voluptatem, vel qui erant omnium optimi, ipsam per se virtutem, sed viro bono, qualis informat Christus, solus scopus debet esse Deus, qui est ipse quoque eius merces & præmium. Porro autem cum animaduertisset Clemens posse sibi obijci, quod frustra multæ quærentur viæ cum esset una viæ & veritas, obiectioni respondet, verum quidem esse unam esse viam, sed sicut multa fluëta deducuntur ad vnum flumen, ita etiam multas vias deduci ad unam viam, nempe ad Christum, in qua qui institerit aberrare non poterit. Vnius & eiusdem iusti, & multorum etiam iustorum sunt multæ viæ, nempe variæ & diuersæ viuendi rationes & instituta, quæ sunt omnia præclara & laudanda, si omnes ad unam tendant viam, nempe ad Christum. Porro autem Christus est & viæ & vita. Viæ autem ducit ad vitam, id est, Christus ad Christum. Sed tendentibus etiam ad Christum dantur quædam mandata seu præcepta quæ ducunt ad vitam, nempe Christum, & sunt etiam quædam disciplinæ quæ Christianam præcedunt institutionem, quæ sunt adminicula ad vitam, nempe ad Iesum Christum, quomodo etiam apud Græcos sunt disciplinæ quæ præcedunt philosophiam: disciplinæ autem quæ præcedunt, existimo esse non scriptas Ecclesiæ traditiones, utpote cruce signari, & orare ad Orientem, & per multas alias quas inuenies apud Diuum Basilium in libro de Spiritu sancto ad Amphilochem, & apud Tertullianum in libello de corona militis, & in Distinct. 11. can. Ecclesiasticarum, *Jerusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos.* Illud quod dixit Christus apud Lucam, *Hierusalem, Hierusalem, accommodat Clemens suo instituto, nempe ut ostendat se multiplicem Dei sapiëntiam, & multis modis esse factam vocacionem, & non semel tantum sed bis, eiusque esse multos gradus, nec solum in hoc tempore, sed etiam in futuro, quod erit æternum cum nulla sit amplius habenda ratio currentis temporis.* Hierusalem, inquit, vocatur visio pacis. Significat autem, inquit, quod qui Scripturas non contetioso animo sed quieto & pacifico legerint, intelligent se multis modis vocari ad institutionem, id est ad Verbi doctrinam. Ideo enim eos congregauit Verbum ut discerent. Non solum enim voluit congregare, sed quod voluit effecit, non fuit enim eius voluntas irrita. Sæpius autem id effecit, ut qui bis id fecerit, nempe & per Prophetas qui eius aduentum prænunciarunt, & per suum aduentum quando attulit bonum nuncium salutis. Multiplex autem & varia fuit eius sapiëntia, ut qui dederit varias viæ rationes & instituta, ad vnum tamen Christum tendentia, & in vnoquoque eorum institutorum datur salus, licet eorum qui salutem assequuntur sint varij gradus. Sunt autem eorum varij gradus, non solum in hoc tempore, sed etiam in futuro quod est æternum. Nam in domo patris dicit Christus esse multas mansiones, ut sunt etiam varij gradus eorum quibus datur salus. Nam pro varietate meritorum in hac vita, sunt etiam in æterna varia præmia. Quod sit autem multiplex Dei sapiëntia, non est mirum. Nam spiritus Domini repleuit orbem terræ, qui variè sua dispersit munera & charismata. *Quod si quis vim afferens dicat.* Erant qui à Christianis reiiciendam esse Philosophiam ideo censebant, quod meretrix quam vitare iubet Solomon significet philosophiam. Quod quidem esse falsum ex hoc probat, quod neque aduleatur Philosophia, quod est proprium meretricis & ipsa verba plane describat meretricem. Sed sunt alia verba, nempe hæc. Ne sis multum apud alienam, quæ significant non aspernandum esse vsum philosophiæ, sed non esse in ea nimis immorandum: ea est enim quam vocat secularem philosophiam. Ita etiam fuerunt olim qui dicerent esse quidem philosophandum, sed non nimis. Dicit etiam omni ætate & tempore fuisse quædam quæ prepararent ad Verbum. Quomodo autem quo tempore principatum tenebat apud Græcos philosophia, nempe ante Christi aduentum, ea multas habebat ancillas, illas scilicet disciplinas quas vocant *ἐκκλησιαστικά*, quarum amore capti nonnulli, aspernari sunt ipsam dominam nempe philosophiam. Ita cum post Christi aduentum philosophia non iam sit domina, sed sapiëntiæ ancilla, quæ est diuinarum & humanarum scientia, & eius causarum, non desunt qui ancillam philosophiam magis ament quam dominam sapiëntiam. Quod autem sapiëntia sit philosophia longe præstantior ex hoc licet videre, quod cum vtrique profiteatur virtutis actionem, non est tamen vtriusque vnus & idem scopus. Nam philosophia quidem in actione virtutis non alium sibi proponit scopum & finem quam ipsam per se virtutem. Sapiëntia autem quæ est Christiana philosophia, & cui ancillari debet mundana seu secularis Philosophia omnium suarum actionum quæ sunt ex virtute, non alium scopum & finem habet sibi propositum quam Deum. Quo est ergo Deus omnibus quæ dici & excogitari possunt præstantior, eo est sapiëntia philosophia excellentior: exercetur enim virtus à sapiëntia propter Dei honorem & cognitionem. *Eorum autem que dicta sunt.* Ad institutum suum omnia adaptans Clemens, Abrahæ & Saræ & Agar historiam interpretatur, allegoricè docens Saram, id est sapiëntiam quæ obtinet principatum, priusquam pariat, permittere Abrahamo, id est homini iusto & fideli, aliquandiu habitare cum Agar, id est cum externa philosophia seu mundana & seculari, ut ab ea paulo post discedens & ad diuinam se conuertens sapiëntiam, id est ad fidem & ad iustitiam, prolem suscipiat. Eius autem proles fuit Isaac, per quem indicatur id quod per se didicit. Nam cœlestium quidem rerum cōtemplatio, quæ est Astronomia in qua versatus est Abraham, & cæteræ mathematicæ disciplinæ præparant quidem ad sapiëntiam, sed ipsæ per se nihil fructus afferunt. Per se autem fructum affert fides, quæ Deum sibi scopum proponens, & per charitatem operans, eos edit fructus, id est ea facit opera, quæ per Dei gratiam producta vitam merentur æternam. *Habueris autem etiam aliam eorum.* Alia similitudine ostendit secularem eruditionem non esse despiciendam; Thamar sedebat in triuiro & videbatur esse meretrix: significat autem secularem eruditionem quæ quodcumque viæ iter sequaris, se offert & communicat omnibus. Iudas autem qui est potes, ut qui teneat firmam ac validam Dei confessionem, non abhorret Thamar, id est mundanam philosophiam, sed ad eam accedit ut qui omnia scrutaretur,

Ioan. 14.



scrutaretur, sed nihilo secius retinet firmam ac solidam Dei confessionem. <sup>1</sup> Atque prædicta quidem Scriptura. Quoniam suo instituto accommodauerat quas diximus Scripturas allegoricè expoliras, ne quis existimaret eas non aliter posse exponi, dicit eas in aliis locis examinatas alia significatè mysteria, nihil enim vetat quominus eadem Scriptura sensus habeat varios & diuersos.

<sup>1</sup> HINC ergo dicimus philosophiam nuda ratione habere inquisitionem veritatis & naturæ eorum quæ sunt. Hæc est autem veritas de qua ipse dixit Dominus, Ego sum veritas; & rursus, Disciplinam quæ præcedit eam quæ est in Christo quietem, exercere mentem & excitare intelligentiam, generando ingenij acumen aptum ad inquirendum per veram philosophiam, quam inuentam vel potius acceptam Mystæ habent ab ipsa veritate. Multum autem confert promptitudo, ad videndum ea quæ oportet per exercitationem: mentis autem fuerint exercitatio ea quæ mente possunt percipi. <sup>2</sup> Triplex est, inquit, eorum natura quæ in quantis continuis, & quantis discretis, & ijs quæ sunt dicenda, consideratur. Quæ enim ex demonstrationibus cõficitur oratio, perfectam animæ fidem facit eius quod consequitur, ut non putet id quod demonstratum est aliter se habere: nec finit ut ijs succumbat quæ nobis per fraudem incurrunt. In his ergo disciplinis à sensibus expurgatur & excitatur anima, ut possit veritatem perspicere. <sup>3</sup> Educatio enim, & bona quæ seruatur eruditio, bonas efficit naturas: & bonæ naturæ talem suscipientes disciplinam, fiunt adhuc prioribus meliores, cum ad alia, tum ad gignendum, quemadmodum in alijs animalibus. Vnde etiam dicit: Vade ad formicam ô piger, & efficere illa sapientior, quæ multum & omnis generis nutrimentum recondit tempore messis aduersus minas hyemis; aut: Vade ad apem, & disce eam esse opificem. Ipsa enim omne pratum depascens, unum fauum generat. Si autem oras in cella penuaria, sicut docuit Dominus adorare spiritu, non utique in sola domo versabitur æconomia, sed etiam in anima, quanam sint ei tribuenda, & quemadmodum, & quantum, & quanam sint reponenda, & in ipsam recondenda, & quando ea afferenda, & apud quos. <sup>4</sup> Non enim natura, sed disciplina viri boni & honesti fiunt, quemadmodum medici & gubernatores. Omnes itaque communiter videmus vitem & equum, sed sciet quidem agricola, vitisne ad ferendum fructum bona sit an mala: & qui equorum habet cognitionem, facile discernit ignauum vel celerem. Alios autem esse alijs natura ad virtutem aptiores, ostendunt quidē quædā studia eorum qui sunt alijs natura aptiores: nullā autem ex virtute perfectionem arguunt eorū qui sunt meliori natura, cum etiā qui natura minimè apti sunt ad virtutem, eam quam par est affecuti disciplinam, vel ad omne genus probitatis & honestatis peruenerint: & contrā, qui natura apti erant ad virtutem, euaserint mali negligentia & incuria. Nos rursus natura ad societatem & cõmunicationem aptos iustosq; Deus fabricatus est. Vnde nec iustum ex sola impositione oriri dicendū est: ex præcepto autem bonum opificij excitari intelligendum est, cum ex disciplina didicerit anima velle bonum eligere. <sup>5</sup> Sed quemadmodum vel sine literis fidelem posse esse dicimus, ita quæ in fide dicuntur non posse intelligere eum qui non didicit confitemur. Quæ enim bene dicuntur admittere, aliena autem nō admittere, non absoluta fides, sed quæ circa disciplinam versatur, fides efficit. <sup>6</sup> Quod si ignorantia, imperitia simul & inscitia, rerum diuinarū atq; humanarum scientiā æquè affert atq; doctrina: at quemadmodū in vitæ paupertate licet rectè viuere, ita etiam licet in abundantia: & facilius simul & celerius cum præcedentibus disciplinis liberalibus posse aliquē virtutē venari confitemur, quæ tamen nō est eiusmodi ut sine ijs capi nō possit, sed tūc quoque ab ijs qui didicerunt, & sensus habent exercitatos. Odium enim, inquit Solomon, excitat contentio. Vias autem vitæ custodit disciplina, ut nō decipiamur, neque circumueniamur ab ijs qui ad auditorū perniciem improbam artem exercuerunt. Disciplina vagatur, inquit, inconfutabilis. Oportet autem arguēdi & refellendi genus persequi, ut Sophistarum fallaces repellantur opiniones. Rectè profectō

D d



παραδία.

ac diuinè. <sup>a</sup> Anaxarchus autem Eudemonicus scribit in libro de Regno: Multa ac varia doctrina multum quidem iuuat, multum autem etiam ledit eum qui illam possidet. Iuuat eum qui dignus est, ledit autem eum qui quiduis dicit vel in uniuerso populo. Oportet autem scire mensuram temporis. Hic est autem finis sapientiae. Quicumque autem canunt pro foribus, etiamsi quid doctum cecinerint, non reputati sapientes opinionem subeunt stultitiae. Et Hesiodus: Musarum, reddunt hominem quæ multa loquentem

Diuinum, vocalem.

10

Matth. 13.  
Marci 4.

In verbis enim copiosum dicit multa loquentem, acrem autem ac vehementem, vocalem, & diuinum, eum qui est peritus, & Philosophus, & sciens veritatis. <sup>b</sup> Apparet itaque priores illas liberales Græcorum disciplinas unam cum ipsa philosophia venire diuinitus ad homines, non principaliter, sed quemadmodum imbres erumpunt in terram bonam, & in firmum, & supra domos. Similiter autem germinat & herba & frumentum, & nascitur etiam ficus in monimentis, & si qua est arbor impudentior. Et quæ nascuntur, emergunt in figura eorum quæ vera sunt, quoniam eandem pluuiæ virtutem sunt assecuta, sed non eandem habuere gratiam quam ea quæ in solo pingui nata sunt, ut quæ vel arefacta vel euulsa fuerint. <sup>c</sup> Porro autem hic quoque utilis est parabola sementis, quam Dominus est interpretatus. Unus enim est agricola terræ quæ est in hominibus, qui ex alto seminat à constitutione mundi alentia semina, qui unoquoque tempore verbum principale impluit, tempora autem & loca quæ susceperunt, genuere differentiam. Et alioqui agricola non solum frumentum, et si eius quoque sunt plures differentiae, sed etiam alia semina seminat, hordeum, fabas, pisas, cicer, & semina quæ olera in hortis producant, & flores. Eiusdem est autem agriculturæ, & plantandi officium, & operandi, quæcunque pertinent ad ipsa plantaria, hortos, & pomaria, & in summa, ad omnis generis arbores producendas & alendas. Similiter autem non sola ars pascendarum ouium, sed & bouum equorumque & canum alendorum & curandarum apum artes omnes, & ut semel dicam, quæ in curandis gregibus animalibusque nutriendis versantur, inter se quidem differunt eo quod est magis & minus: sed sunt omnes vitæ utiles. Philosophiam autem non dico Stoicam, nec Platoniam, aut Epicuream, & Aristotelicam, sed quæcunque ab his sectis rectè dicta sunt, quæ docent iustitiam cum pia scientia, hoc totum selectum, dico philosophiam: quæcunque autem ex humanis amputata cogitatis adulterarunt, ea nunquam diuina dixerim. <sup>d</sup> Iam verò illud quoque consideremus, quod si quando rectè viuunt qui nesciunt benefacere, accidit enim ut benefaciant: nonnulli autem per intelligentiam ad veritatis verbum feruntur tanquam ad scopum: <sup>e</sup> Abraham autem non ex operibus iustificatus est, sed ex fide: nihil ergo eis post vitæ finem proderit, etiam si nunc rectè operentur, nisi fidem habeant. Propterea enim Græca voce exposita sunt scripturæ, ut nullum unquam ignorantiæ possint pretextum asferre, cum possint quæ sunt apud nos audire, si tantum voluerint. <sup>f</sup> Aliter quispiam dicit de veritate, aliter veritas seipsam interpretatur. Aliud est veritatis coniectura, & aliud veritas, aliud similitudo, aliud id ipsum quod est. Et altera quidem accedit disciplina & exercitatione, altera verò potestate & fide. Est enim donum doctrina pietatis, gratia verò fides. <sup>g</sup> Faciētes enim Dei voluntatē cognoscimus. Aperite ergo, inquit Scriptura, portas iustitiæ, ut in eas ingressus confitear Domino. Sed viæ quidem ad iustitiam, cum Deus seruet multis modis, est enim bonus, sunt multæ & variæ, & ferētes ad viam Dominicam & portam. Quod si viam regiam & ingressum quæris valida auctoritate munitum, audies: Hæc est porta Domini, iusti intrabunt in eam. Cum ergo multæ apertæ sint portæ in iustitia, hæc fuit in Christo, in quâ beati omnes qui intrarunt, & iter suum direxerunt in sanctitate cognoscendi potestate prædita. Iam Clemens in epistola ad Corinthios, his verbis inquit, exponens differentiam

Psal. 117.

ἡ οὐρανὸς.

60

differentiam eorum qui sunt probati in ecclesia: Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupendus in operibus. ° Ars autem Sophistica, quam sectati sunt Græci tanquam rem præclaram & magni faciendam, est potestas phantastica, seu quæ visione percipit, verbis falsas opiniones tãquam veras ingeneras. σοφιστικὴ ἐξήλωσις. Præbet enim ad persuadendum quidem dicendi artem, ad contendendum verò, litigandi. Artes ergo, si non fuerint cum philosophia, fuerint cuilibet exitiales. ° Apertè itaque Plato ἐπιστάτω. to malam artem appellauit Sophisticam, & eum sequens Aristoteles, eam quandam futurandi artem pronunciat, ut quæ totum sapientiæ officium probabiliter auferat, & profiteatur sapientiam in qua non est versata, nec in eam studium posuit. ° Ut paucis autem dicam: quemadmodum artis quidem dicendi principium, est id quod est probabile: officium verò, argumentum: & finis, persuasio: ita litigandi ac concertandi artis principium est id quod visum fuerit: officium verò, contentio: & finis, victoria. Eodem enim modo Sophistica quoque artis principium quidem est id quod apparet, officium verò duplex, unum διεξοδικόν. quidem ex arte dicendi, quod cernitur perpetua oratione rem persequens: alterum verò ex ἐκπαινεῖς. Dialectica, interrogans: eius verò finis est obstupescitio & deductio ad admirationem. Et quæ rursus in scholis vulgò iactatur Dialectica, ostenditur Philosophi esse exercitatio in eo quod est opinabile, contradicendi facultatis gratia. Merito ergo egregius Apostolus superuacaneas has artes dictionum vilipendens: Si quis non accedit, inquit, ad sanos sermones, doctrina autem aliqua est inflatus, nihil sciens, sed laborans circa quæstiones & pugnas 1. Tim. 6. verborum, ex quibus fit lis, inuidia, maledictum, suspensiones male, concertationes hominum mente corruptorum, & priuatorum veritate. Vides quomodo in eos inuectus sit, Logicam, id est, quæ in sermone versatur, eorum artem morbum appellans, propter quam se efferunt, & magnificè circumspectiunt quibus cordi est hæc ars garrula & improba, siue sint Græci, siue etiam barbari Sophistæ. Pulcherrimè ergo dicit Tragicus Euripides in Phœnissis:

Iniqua verò oratio

In se ægra, pharmacis eget sapientibus.

Sanus enim dictus est sermo salutaris, cum ipse sit veritas: & id quod sanum est semper, φύλασσοι. manet immortale. Quæ est autem ab eo quod est sanum & diuinum secretio, est impietas & letalis affectio. ° Hi sunt lupi rapaces rectorum pellibus ouium, plagiarum, & deserti animarum abigei, qui clam quidem furantur: sed fures esse conuincuntur, qui & dolere & ui nos conantur superare, qui non delectamur superuacaneis, utpote quod minus eis in dicendo valeamus: Vir impeditus sæpe linguæ infantia,

Cum iusta dixit, at disertus habet minus.

Quin ore quod bellè fluit, verissima

Surripiunt, appareant ut quæ haud decet,

inquit Tragedia. Tales autem sunt litigiosi isti, siue sectas sectentur, siue artes nescio quas exerceant dialecticas. Isti sunt qui funiculos trahunt, inquit Scriptura, & nihil texunt, καὲρπα, lego inanem laborem plurimi facientes, quem imposturam & astutiam ipse vocauit Apostolus, aptam ad erroris insidias. Sunt enim, inquit, multi inobedientes, vaniloqui, mentem decipientes. Non omnibus ergo dictum est, Vos estis sal terre. Sant enim aliqui etiam ex iis ἀπειρηται. Tit. 1. qui verbum audiunt, marinis piscibus similes, qui cum ab ipso ortu in salso nutriantur, salibus tamen ad cõdiendum indigent. ° Ego itaque vel lubentissimè admitto tragediam quæ dicit: ° fili, benè etiam dici possunt falsæ orationes, specie autem verborum verum vice- προσπα- Matth. 6. rint. Sed non est hoc perfectissimum sed natura & factum. Quisquis autem lingua quidem exercet facundiam sapiens: res tamen semper existimo esse verbis præstantiores. Multis ergo placere minime est expetendum. Quæ enim sunt illis iucunda, nos non exercemus.

D d ij

Galat. 5.

Quæ nos autem scimus, procul sunt ab illorum affectione. Ne simus inquit Apostolus, inanis gloriæ cupidi, nos inuicem promocantes, inuicē inuidentes. Sic itaque veri amator Plato, veluti à Deo incitatus dicit: Ego, inquit, sum eiusmodi ut nulli alij credam nisi rationi, quæ mihi consideranti optima visa fuerit. Eos ergo reprehendit qui absque mente & scientia credunt opinionibus, utpote quod non oporteat relicta recta & sana ratione, ei credere quæ est falsi particeps. A veritate enim aberrasse malum est. Vera autem dicere, & ea quæ sunt opinari, bonum. Bonis autem inuiti quidem priuantur homines: priuantur tamen, vel circumuenti, vel præstigijs decepti, vel coacti, & cum nō crediderint. Atque qui credidit quidem, sua sponte capitur: circumuenitur autem qui in contrariam persuasionem traducitur, oblitus quod alia quidem tempus, alia verò ratio aufert imprudenti. Cogit autem sæpe dolor, & angor, & rursus contentio, & ira postquam suscepta fuerit opinio. Postremo autem præstigijs decipiuntur, qui vel à voluptate sunt inducti, vel timore perterriti. Sunt autem mutationes omnes voluntariæ. Atque nihil quidem eorum unquam acceperit scientia. Nonnulli autem qui se putant esse ingeniosos, nec philosophiam volūt attingere, nec Dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, sed solam & nudam fidem requirunt, perinde ac si cum nullam vitis curā gesserint, velint ab initio statim botrum accipere. Dicitur autem Dominus vitis allegoricè, à quo cum diligentia & agri colendi arte, quæ sit ratione ac sermone, fructus est vindemiandus. Putare oportet, fodere, ligare, & reliqua facere. Falce, ut sentio, & ligone, & alijs rusticis instrumentis ad vitis curam opus est, ut nobis fructum producat esculentum. Quemadmodum autem in agricultura, ita etiam in medicina, ille utiliter didicit qui varias attingit disciplinas, ut possit melius colere & curare. Ita hic etiam cum bene & utiliter eruditum existimo, qui omnia refert ad veritatem, adeo ut ex Geometria & ex Musica & ex Grammatica & ipsa philosophia colligens quod est utile, nullis insidijs intercepta seruet fidem. Porro autem athleta, ut prius dictum est cōtemnitur, qui se non prius instruxit ad certamen. Iam verò gubernatorem quoque laudamus qui multarum rerum habet experientiam, qui mores nouit multorum hominum, & medicum qui multa est expertus, quæ ratione effingunt etiam empiricum. Qui autem singula refert ad rectam vitam, exempla afferens ex Græcis & ex barbaris, is valde peritus veritatis investigator, & multi reuera consilij, instar lapidis Indicis (is est autem Lydius) creditur posse discernere aurum adulterinum à probo, & aptus esse ad separandum is qui ex nobis habet multam rerum experientiam & cognitionem, Sophisticam quidem à philosophia, ornatricem autem à gymnastica, & culinariam à medicina, & dicendi artem à Dialectica, quinetiam alias hæreses quæ sunt in barbara philosophia ab ipsa veritate. Quomodo autem non necesse est ut de ijs quæ intelligentia percipiuntur, tractet philosophando, qui Dei velit potentiam attingere? Quomodo autem non est etiam utile diuidere voces quæ sunt anticipiter, & quæ in testamentis efferuntur æquiuocè? Ex amphibolia enim Dominus sapienter eludit diabolum in tempore tentationis. Nec ego hic utique video, qua modo philosophia & Dialectica inuentor, ut quidam existimant, inducitur deceptus tropo amphibolia. Si autem Prophetæ & Apostoli artes non norant, per quas ostenduntur exercitationes quæ sunt in philosophia: at mens prophetici & docentis spiritus occultè loquens, propterea quod non sint aures omnium intelligentes, artificiosas doctrinas exigit ad explicationem. Secure enim noverunt illarum sensum Prophetæ & spiritus discipuli. Ex fide enim & quam dici non potest facile, dixit spiritus, sed non tam facile percipere possunt ij qui non didicerunt. Præcepta autem, inquit, scribe dupliciter, nempe voluntate & cognitione respondendi verba veritatis ijs qui tibi proponunt. Quanam est autem respondendi, vel quæ etiam interrogandi scientia? Fuerit autem hæc Dialectica. Quid verò, an non dicere quoque

Ioan. 15.

Genesim 27.

καμμοπρω.

ἐπὶ τὸν

Ἰησοῦν.

σοφιστικῶν.

Matth. 4.

quoque opus est? & facere sit ex verbo seu ratione? Si enim non verbo seu ratione agamus, siue verbo seu ratione fecerimus. Opus autem rationale ex Deo efficitur. Et nihil sine ipso factum est: Verbo, inquam, Deo seu ratione. An non etiam Dominus omnia fecit verbo? Operantur autem etiam iumenta acta cogente metu, Num etiam qui vocantur Orthodoxi, bona opera aggrediuntur, nescientes quid faciunt? Propterea ergo Seruator cum panem accepisset, primum locutus est, & egit gratias: deinde cum panem fregisset apposuit, ut comedamus ex ratione, & cum scripturas agnouerimus, vitam instituamus per obedientiam. Quemadmodum autem qui mala utuntur oratione nihil differunt ab iis qui malo facto utuntur: calumnia enim est ministra gladii, & dolorem affert maledictum: ex quibus est vitæ eversio, hæc autem fuerint opera improba orationis: ita etiam qui bona utuntur oratione, propè accedunt ad eos qui bonis factis utuntur. Recreat itaque animam oratio, & adhortatur ad honestatem. Beatus est autem qui pro dextra utraque manuvritur. Neque ergo qui bene potest facere, est maledictis incessendus ab eo qui bene potest dicere: neque est vituperandus qui bene potest dicere, ab eo qui bene facere potest. Faciat autem uterque id quod ei à natura est insitum. Quod autem alter factum ostendit, hoc alter loquitur, beneficentia veluti viam preparans, & deducens auditores ut bene operentur. Est enim etiam salutaris oratio, sicut opus salutare. Arque iustitia quidem certè non consistit absque oratione. Quemadmodum autem beneficio affici tollitur, si auferamus bene facere: ita tollitur obedientia & fides, si nec præceptum, nec qui est ipsum explicaturus simul assumuntur. Nunc autem altero alterius gratia, & verbis & factis abundamus. Ars autem contentiosa & Sophistica est penitus repudianda, quandoquidem ipsa Sophistarum dictiones non solum multorum oculos præstringunt & eos seducunt, sed nonnunquam etiam vim afferentes, Cadmeam referunt victoriam. Est enim longè verissimus ille Psalmus: Iustus uiuet in finem, quoniam non videbit interitum, quando uiderit sapientes morientes. Quosnam autem dicit sapientes, audi ex Iesu sapientia: Non est sapientia improbitatis scientia. Eam autem dicit quam excogitarunt artes quæ in dicendo & differendo versantur. Quæres ergo apud malos sapientiam, & non inuenies. Et si rursus roges quanam ea est: Os iusti, inquit, distillabit tibi sapientiam. Dicitur autem ars Sophistica æquiuocè cum veritate sapientia. Meum autem est probabile, ut existimo, institutum, rationi conuenienter uiuere, ea autem quæ significantur intelligere: eloquentiam autem nunquam magnificientem, contentum esse si significetur id quod intelligitur. Quo autem nomine significetur id quod volo exponere, nihil mihi curæ est. Opem enim ferre ut seruentur i qui seruari cupiunt, puto esse optimum, non autè dictiunculas tanquam quedam ornamenta componere. Et si caueris, inquit Pythagoreus in Platonis Politico, ne sis de nominibus nimium sollicitus, prudentia locupletior apparebis in senectute. Et rursus inuenies in Theateto: Nominum autem & verborum facilitas, & nō nimis accurata examinatio, ut plurimum non est sordida & illiberalis, sed eius potius contrarium: est autem nonnunquam etiam necessaria. Hæc quàm fieri potest breuissimè scriptura enunciauit, dicens: Ne sis prolixus in sermone. Dictio enim est tanquam vestis in corpore: res autem sunt carnes & nerui. Non oportet ergo maiorem vestis quàm salutis corporis curam gerere. Non solum enim frugalis uita ratio, sed etiam à superuacaneo cultu ornatuque aliena oratio, exercenda est ei qui veram vitam elegit: siquidem delitias ut doloſas & luxuriosas repudiamus, sicut unguetum & purpuram veteres Lacedæmonij, doloſas quidem vestes, & doloſas unctiones rectè reputantes & nominantes, quoniam nec honestus est ille cibi apparatus qui plura habet condimenta quàm ea quæ nutriunt: nec est bellus urbanusue orationis usus, qui auditores magis potest delectare quàm iuuare. Musas Sirenibus existimare iucundiores admonet Pytha-

goras, docens non cum voluptate exercere sapiētias, arguens autem deceptricem aliam ani-  
 mi oblectationem. Qui navigando præteruectus est Sirenas, unus sufficit: & qui Sphingi  
 respondit, unus alius, atque adeo si vultis, nullus. Non oportet ergo unquam dilatare  
 phylacteriam vanam ambiendo & magnificiando gloriam. Sufficit autem ei qui est co-  
 gnoscendi potestate præditus, si vel unus inuentus sit auditor. Potest itaque audiri Pinda-  
 rus scribens Bæotius: Non licet apud omnes veterem percurrere orationem, præterquam  
 fidelissimis silentij vijs. Stimulus autem pugne est dominans oratio. Admodum ergo re- 10  
 ctè nos vehementer admonet beatus Apostolus, ne verbis contendamus propter nihil utile  
 ad eversionem auditorum: prophanas autem vocum novitates vitemus, ad plurimum enim  
 proficiunt impietatis, & sermo eorum serpit ut cancer. Hæc ergo sapientia mundi, stultitia  
 est apud Deum. Et horum sapiētum cognoscit Deus cogitationes quod vana sunt. Nemo  
 ergo gloriatur humana præcellens cogitatione. Rectè enim scriptum est in Hieremia: Ne  
 gloriatur sapiens in sapientia sua, & ne gloriatur fortis in fortitudine sua, & ne gloriatur  
 dives in divitijs suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur, quod intelligat & cognoscat, quod 20  
 ego sum Deus faciens misericordiam & iudicium & iustitiam super terram: quoniam in  
 his est voluntas mea, dicit Dominus. Ne confidamus in nobis ipsis, sed in Deo qui suscitavit  
 mortuos, inquit Apostolus: qui ex tanta morte nos eripuit, ut fides nostra non sit in sapien-  
 tia hominum, sed in virtute Dei. Spiritalis enim diiudicat omnia, ipse autem à nullo diju-  
 dicatur. Illa quoque eius audio: Hæc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermo-  
 nis, neque subingrediatur qui depradatur. Et rursus: Videte ne quis sit qui vos seducat  
 per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum e- 30  
 lementa mundi, & non secundum Christum. Philosophiam quidam non omnem, sed Epi-  
 cuream, cuius etiam meminit Paulus in Actibus Apostolorum, reprehendens, quæ tollit  
 providentiam, & in Deorum numerum refert voluptatem, & si qua alia honore affecit  
 elementa, quæ eis non constituens causam efficientem, ne visione quidem apprehendit opi-  
 ficem. Quinetiam Stoici, quorum ipse quoque meminit, non rectè dicunt, Deum, cum sit  
 corpus, vilissimam peruasisse materiam. Traditionem autem humanam, canoras dicit nu-  
 gas quæ versantur in oratione. Quamobrem illa quoque scribit: Iuniores fugite quæstio- 40  
 nes: sunt enim pueriles huiusmodi contentiones. Virtus autem non tenetur amore iuvenum,  
 inquit Plato philosophus: & certamen nostrum, ut vult Gorgias Leontinus, duabus opus  
 habet virtutibus, audacia & sapientia: audacia quidem, ut adeat pericula: sapientia au-  
 tē, ut discernat enigma. Verbum enim quemadmodum in Olympia præconiū, vocat qui-  
 dem eum qui vult, sed coronat eum qui potest esse inuictus, quoniam reuera Verbum nō vult  
 esse ociosum eum qui credidit. Quærite enim, inquit Christus, & invenientis: sed inquisitio-  
 nem terminat inuentione, recentibus nugis exterminatis, inserta autem contēplatione quæ 50  
 nostrā fidem confirmat. Hoc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, ait  
 Apostolus, ut qui, quæ ab eis dicuntur, discernere scilicet didiceritis, & ipsæ quæ obijciun-  
 tur occurrere docti sitis. Sicut ergo acceperitis Iesum Christum Dominum, in eo ambulate  
 radicati & superedificati in ipso, & confirmati in fide. Est autem persuasio fidei confir-  
 matio. Videte ne quis sit qui vos seducat à fide in Christum per philosophiam & inanem  
 deceptionem, quæ tollit providentiam secundum traditionem hominum. Quæ est enim se- 60  
 cundum traditionem diuinam philosophia, constituit & confirmat providentiam, quæ sub-  
 lata videtur fabula Seruatoris æconomia, cum nos secundum elementa huius mundi, &  
 non secundum Christum feramur. Quæ est enim Christo consentanea doctrina, & opifi-  
 cem Deum esse asserit, & deducit providentiam usque ad singularia, & talem elementorum  
 novit esse naturam, ut in eam cadat ortus & mutatio, eaque docet à Deo regi ad hoc ut vim  
 assimilantem

assimilantem ac dispensantem habeant, adeò ut mens principalis omnem præcedat doctrinam. <sup>1</sup> Elementa autem colunt, Diogenes quidem aërem, Thales verò aquam, Hippasus verò ignem & qui principia ponunt individua, philosophiæ nomen suscipientes, impii quidam homunculi & voluptati dediti. <sup>Philipp. 1.</sup> Propterea oro, inquit, ut dilectio vestra adhuc magis & magis abundet in agnitione & omni sensu, ad hoc ut vos probetis quæ sunt potiora. Nam quando eramus, inquit Apostolus, paruuli, sub elementis huius mundi <sup>Galat. 3.</sup> eramus seruientes. Paruulus autem etiam si sit heres, nihil differt à seruo usque ad presinitum tempus patris. Paruuli ergo sunt etiam Philosophi, nisi à Christo viri fiant. Si enim nō futurus sit heres cum filio libera, at est quidē certē semen Abraha, quod non ex promissione donum suscepit proprium. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni & mali. Quisquis enim est lactis particeps, non est peritus sermonis iustitiæ, cum sit paruulus, & nondum sciat verbum per quod credidit & operatur, nec possit in ipso reddere rationem. Omnia autem probate, <sup>1. Thess. 2.</sup> inquit Apostolus, & quod bonum est tenete. Spiritualibus dicens, qui omnia quæ dicuntur ex veritate diiudicant, utrum videantur, an veritati cohæreant. Inconfutabilis autem vagatur disciplina, & plagæ & reprehensiones dant disciplinam sapientiæ, reprehensiones scilicet quæ sunt cum dilectione. <sup>1. Cor. 4.</sup> Cor enim rectum exquirat cognitionem, quoniam qui Deum querit, cognitionem inuenit cum iustitiā. Qui ipsam autem rectè <sup>1. Cor. 4.</sup> quæserunt, pacem inuenerunt. <sup>1. Cor. 4.</sup> Et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem: eos qui sunt opinione sapientes, & se quidem esse putant, non sunt autem sapientes, impetens hæc scribit: Non est enim in sermone regnum Dei. Non inquam in eo qui non est verus, sed opinione probabilis. In virtute autem dixit, seu potentia: sola est enim potens veritas. Et rursus: Si quis putat se nosse aliquid, nondum nouit sicut nosse oportet. Nunquam est enim veritas opinio. Sed cognitionis quidem opinio inflat & fastu implet, charitas autem edificat, quæ non in opinione versatur, sed in veritate. Vnde si quis diligit, is cognitus est, inquit. <sup>1. Cor. 8.</sup> Quoniam autem non sola est traditio publica ei qui sensit sermonis magnificentiam, occultanda est sapientia quæ dicta est in mysterio, quam docuit Dei filius. Iam enim Esaias quoque Propheta igne linguam purgatur, ut possit dicere visionem: & nec linguam solum, sed etiam aures castas habere conuenit, si conemur fieri veritatis participes.

## COMMENTARIUS.

<sup>1</sup> Hic ergo dicimus Philosophiam. Hic dicit quis sit usus Philosophiæ, Philosophia, inquit, nuda ratione abstracta scilicet à sensibus, quærit veritatem & eorum quæ sunt naturam, ipsum scilicet Christum quam veritatem se dicit esse ipse Christus. Arcana certè Christi mysteria disci non possunt per sensus: sed nec humana ratio ea didicerit, nisi mens se separet à sensibus, per philosophiam spiritualiter inquirentem spiritualia. Ad hoc autem ut ad Christum perueniatur, & in eo quiescat multum iuuat mentis exercitatio per disciplinas, quæ dicuntur *νεπαγωγικά*, id est, doctrinæ præcedentes, veritatem generantes, acumen ingenij aptum ad inquirendum per veram philosophiam, Christianam scilicet doctrinam, quam acceperunt mystæ, ij scilicet qui Christi mysteriis sunt initiati, ab ipsa veritate, Christo scilicet, vera autem Philosophia, quæ est doctrina Christiana nempe fides, longè superat omnes humanas rationes: per mentis autem exercitationem animi paratur alacritas ad ea quæ oportet inuenienda. Mentis autem exercitatio, sunt quæ possunt mente percipi, seu quæ cadunt sub intelligentiam. Quænam sunt autem ea quæ mens percipit, & quæ cadunt sub intelligentiam? Dicit ipse Clemens. <sup>1</sup> Triplex est, inquit, eorum natura. Natura, inquit, eorum quæ mens percipit & quæ cadunt sub intelligentiam, & præparant ad diuinam sapientiam, est triplex. Consideratur enim in quantis continuis, & in quantis discretis, & in iis quæ sunt dicenda. Quanta continua dicuntur *πληκτα*. Discreta verò *ποσά*, utrumque tamen confunditur, ut vnum pro altero ponitur. Quæ sunt verò dicenda Græcè est *λεκτά*. *λεκτά* autem ut vult Fauorinus, dicitur; *τὸ πρῶτον σημαίνει παραφυσικά, ἢ πρῶτον τὸ πᾶν λεκτικὸν φησὶ τὰ συναποδυόμενα*. *λεκτὰ*, inquit, est, quod consistit in cogitatione, vel res quæ simul generatur cum dicendi visione. Dicitur ergo *λεκτὰ*, quod cogitatione apprehendimus dicendum, vel verbis enunciandum. Hæc autem tria verba significant septem artes liberales, quarum quatuor quidem, quæ dicuntur Mathematica seu disciplinæ, considerantur in quantis discretis & continuis. In quantis quidem discretis Arithmetica & Musica. In quantis autem continuis, Geometria & Astronomia. In dicendis autem seu in



1. Cor. 2.  
Philem. 1.

1. Cor. 1.

dicendorum notione consideratur Grammatica, Rhetorica & Dialectica: Atque acuiunt hæ omnes artes ingenium, & præparant ad veram Philosophiam, sed oratio quæ conficitur ex demonstratione, ea autem oritur ex Dialectica, efficit ut animus treditur iis quæ ex ea sequuntur, & ita assentatur, ut ab iis quæ credit non possit dimoueri: putat enim non posse esse aliter. Quod si quis canillis & falsis Sophismatibus nos velit in errorem inducere, ea non sinit id fieri. Certis enim & necessariis, & quæ falli non possunt rationibus nos munit ne conuincamur. *Educatio enim est bona quæ seruatur eruditio.* Reddit causam cur disciplinæ & artes liberales acuiant ingenia. Nam qui has disciplinas & artes didicerunt, dicuntur bene educati & eruditi. Bona autem educatio & eruditio bonas efficit naturas. Quantumvis enim rardo & obtuso sit quispiam ingenio, si his erudiatu artibus & disciplinis, corrigitur ingenium, & bona fit eius natura. Sin verò bona sit natura, earum disciplinarum & artium adminiculo longe fit melior quam antea, non solum ad discendam & intelligendam philosophiam, propter quam ea discuntur, sed etiam ad generandum, id est ad alios docendos. Nam qui alios docent & in eis suam formant doctrinam, eos dicuntur gignere, & eorum esse patres. Ita loquitur Paulus per Euangelium, Ego genui vos. Et rursus: Onesimo filio quem genui in vinculis. Et ideo se dicit eorum Patrem, ut qui eos doceret. Neque verò mirum si qui sunt in disciplinis educati & docti alios doceant, cum etiam apes & formicæ eos qui ad ipsas accedunt, doceant laborem, industriam, diligentiam, & æconomiam. Ea autem æconomia, non solum versatur in domo administranda, & iis dispensandis quæ pertinent ad familiam, sed etiam in iis quæ pertinent ad animæ dispensationem, ut sciat quænam sint tribuenda, reponenda & recondenda, quantumque & quo tempore, & quænam rursus sine proferenda & expromenda. Nam ut bonus Oeconomus suo tempore reponit & recondit in cella penuria, quæ expromat quando opus fuerit: Ita anima veluti quendam penum cogerit eorum quæ bona sunt, sed non sunt omnia semper expromenda, sed sunt singula suo tempore dicenda & facienda. Hæc autem dicendi accepit occasionem ex loco Euangelij quem citat. Si autem oras in cubiculo, ubi est Græcè *τρυφή*, quod cellam significat penuriam. *Non enim natura, sed disciplina viri boni.* Ex eo quod anima, veluti bonus Oeconomus, ea & recondit & expromit quæ opus est, & quando opus est, ex quo sequitur eam didicisse, infert viros bonos & honestos fieri, non natura, sed disciplina. Disciplina quidem certè est aded necessaria, ut licet omnes norint vitem & equum, qualis tamen sit vitis, & qualis sit equus, nemo nouit qui non didicerit, nempe Agricola qui in vite colenda est versatus, & qui usu & experientia didicit bonos equos à malis discernere. Atque quod non sufficiat quidem natura ad virtutem, nempe ut quispiam vir bonus & honestus euadat, ex hoc licet perspicere, quod præclara ingenia sæpe deficiant si non excolantur, & sua negligentia pereant: contra autem quæ minus sunt bona, & ad virtutem minus apta, si adepta sint doctrinam & disciplinam, ad virtutem perueniunt & honestatem. Habemus quidem virtutum semina à natura nobis ingenerata, sed pereunt & plane suffocantur nisi excolantur. Natura quidem apti sumus ad iustitiam & humanam societatem: sed præceptis & bonis institutis est excolenda natura. Iustum enim non est ex sola impositione, sed etiam ex disciplina & eruditione, quando scilicet didicit anima velle bonum eligere. Nam est virtus quidem habitus qui consistit ex electione. Sed non eligit nisi qui didicit eligere: discit autem & ex diuina inspiratione, & ex diuturno more & assuefactione. *Sed quemadmodum vel sine literis.* Moris quidem, seu morales, ut dicunt, virtutes & doceri & disci est satis perspicuum. Sed quæritur num doceatur & discatur fides. Et constat quid ex auditu esse fidem. Quo fit ut sine literis possit quispiam esse fidelis. Sed quamuis quæ sunt credenda audiantur, ab eo qui fidem prædicat, non tamen prius existit fides quam Deo inspirante infundatur. Pulchrè enim dicit Paulus; Prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Hanc autem quæstionem ita soluit, ut dicat fidem quidem non disci, nec ad credendum opus esse literis, sed ut intelligantur quæ sunt credenda, ea enim sunt quæ sunt in fide, opus esse doctrina & eruditione. Nam licet fides efficiat ut credamus, absolutè tamen, id est per se & sola, non efficit ut admittantur quæ bene dicuntur, quæ autem secus, reiiciantur: sed ea demum fides quæ adiunctas habet disciplinas, & in eis versatur. *Quod si ignorantia, imperitia.* Sine disciplinis quidem potest esse fides, & ex ea potest recte viuere, sicut etiam in paupertate potest bene viuere: sed sicut si paupertati accesserint diuitiæ & rerum abundantia, melius viuatur, ita etiam bene viuere potest absque disciplinis: sed cum iis longè facilius & expeditius parari potest virtus, quæ licet possit haberi etiam ab iis qui in illis non sunt versati, melius tamen percipitur ab eis qui in illis sensus habent exercitatos. Ad hæc accedit quod iuuant disciplinæ, non solum ad virtutem melius comparandum, sed etiam ad hoc, ut in vera cõfirmemur religione, nec decipiamur ab iis qui verbis dolosis, & ex arte ad fraudem & perniciem comparatis nos volunt circumuenire. Et ideo discendum est, quomodo oporteat arguere & refellere, ut Sophistarum qui à veritate nos volunt abducere falsas & fallaces reiiciamus opiniones. *Anaxarchus autem Eudemonicus scribit.* Dixit quid prosint disciplinæ & artes liberales, sed præterea est etiam multa & varia doctrina, quæ prodest quidem, si quis ea rectè utatur, sin minus, lædit. Rectè autem utitur qui ea utendo habet rationem loci & temporis. Non rectè autem utitur, qui ea indiscriminatim utitur, nec obseruat quid locus & tempus postulet, quod quidem loquentis arguit stultitiam. Aristarchi autem vitam, cuius librum de regno citat Clemens, scripsit Diogenes Laertius, sed operum quæ scripsit non meminit. *Eudæmoniarum* autem dicit fuisse cognominatum propter obedientiam & vitæ facilitatem. Lego enim *εὐδαιμόνιος*, non *ἀνδραγαθός*. Hesiodi autem quos citat versus, non inuenio in operibus eius quæ extant hodie. *Apparet itaque priores illas liberales Græcorum disciplinas.* Ex his quæ superius dicta sunt concludit, & disciplinas & artes liberales, & ipsam philosophiam à Deo venire, sed non principaliter. Ex enim non sunt principes, sed princeps est sapientia & diuina philosophia, cui seruiunt & sunt adminiculo artes illæ & disciplinæ, & externa seu secularis philosophia. Ita etiam pluuia quidem in terram descensus princeps causa est, ut terram bonam irriget, & tamen irrigat etiam fimum & domorum recta. Eodem quoque pluuia efficit ut germinet & herba & frumeta, & ita est princeps causa: efficit etiam ut germinet & nascatur ficus, & si qua est alia arbor impudentior, quæ nulla pudoris habita ratione nascitur in locis fœtidis

locis fœtidis & obscœnis, ea autem, licet non sint veræ arbores, vt quæ non nascantur in loco in quo nasci conuenit, crescunt tamen tanquam veræ arbores, vtrarumque autem causa est pluuia, sed in veri arboribus pluuia est princeps causa, in aliis non est princeps. Nam licet vtræque eandem pluiæ virtutem assequantur, quæ tamen non sunt veræ, non eandem habent gratiam, quam quæ in pingui solo natæ sunt, arefactæ enim & euulsæ fructum non ferunt. *Porro autem hic quoque vtilis est parabola.* Christi parabola de patrefamilias qui seminat, ad suum institutum accommodat, nihil enim vetat quominus eadem parabola variè exponatur. Ita ergo exponit; In hominibus est vna terra, huius autem terræ vnus est agricola, Is est Deus pater qui ex alto à constitutione mundi demittit semina quæ alant homines. Ad producenda autem semina, semper opus fuit pluuia. Ea pluuia est Verbum quod omni tempore impluit. Verbum, inquam, princeps à quo omnia bona procedunt. Et semper quidem fuit vnum & idem verbum, vt quod nunquam mutetur, eiusdem tamen verbi pro varietate temporum, & eorum qui susceperunt, variæ fuerunt differentiz: hinc factum est vt essent variæ artes & disciplinæ ab vno & eodem verbo profectæ quæ mundo sunt viles. Recenset etiam Agricola multas artes quarum sunt varia officia & opera, & eas artes quæ versantur in alendis & curandis animalibus, quæque sunt omnes vitæ viles, & in hoc tantum inter se differunt quod sunt magis vel minus viles. Ex quibus infert artes & disciplinas non esse reiiciendas, multo minus autem philosophiam cui artes seruiunt & disciplinæ. Sed quoniam Græcorum Philosophiæ multæ erant hæreses, & dubitari posset, quænam esset potissimum sequenda, hanc soluit dubitationem. *Iam verò illud quoque consideremus.* Melius est propositum scopum attingere, quam ad aliquid ferri temere. Sed qui nescit bene facere, id est qui non tenet artem bene faciendi, si quando quid benefaciat, casu benefacit. Qui autem scit bene facere, id est qui tenet artem benefaciendi, non casu benefacit, sed ex prudentia & intelligentia: est ergo melius ex arte bene facere quam casu: est ergo melior ars benefaciendi quæ est ad mores pertinens philosophia, quam benefaciendi nullam scire artem, ex quo fit vt vel nihil benefiat, aut si quid bene sit, casu fiat. *Abraham autem non ex operibus iustificatus est.* Cum dixisset longè melius esse ex arte benefacere quam casu, ex quo videbatur sequi, vt preclare secum agi putarent philosophi, quod conuenienter præceptis Philosophiæ bene facerent: Vt hanc eis falsam auferret opinionem, dixit Abraham fuisse iustificatum ex fide, non ex operibus, non quod Abraham nulla fecerit opera, qui certè fecit pulcherrima & plane diuina, sed quod eius opera in fide fuerint fundata, alioqui citra fidem ad vitam æternam plane inutilia. Opera enim moralia, quæ proficiuntur vel à natura, vel ab institutis Philosophiæ, ad civilem quidem profunt societatem, & ad hominum inter se officia ac commercia, ad regnum autem cælorum & ad supernam felicitatem non conducunt. Nam ea demum conducunt quæ sunt diuina. Diuina autem non sunt nisi quorum Deus est autor. Non est autem autor, nisi iis quæ à fide in ipsum profecta diuina sua muniit gratia. Cum ergo ad vitam æternam non sola requirantur opera, sed fides etiam sit necessaria, ne causari possent Græci se ignorare, in linguam Græcam versæ sunt scripturæ, vt possint ea ipsa audire quæ nos audimus, si velint, & ita sint inexcusabiles. *Aliiter quispiam dicit de veritate.* Vt lubentius accedant Græci ad sacras scripturas quæ propter eos versæ sunt in linguam Græcam, ostendit multum interesse inter eas & artes & disciplinas. Artes quidem & disciplinæ non sunt ipsa veritas, etiam si aliquid dicant de veritate: sed diuinæ scripturæ sunt ipsa veritas, est enim in eis verbum Dei. Et in artibus quidem & disciplinis de vero aliquid dicitur: in sacris autem scripturis ipsa veritas, quæ est verbum, seipsum interpretatur. Porro autem in artibus & disciplinis de veritate sumitur tantum coniectura, quo fit vt ex iis non comprehendatur, certa, firma, ac stabilis veri cognitio: in artibus & disciplinis non est ipsa veritas, sed tantum veri similitudo: versantur enim in iis in quæ cadit ortus & interitus. Quæ autem oriuntur & intereunt, referunt quidem aliquam veri similitudinem, sed re vera non sunt, ea enim demum vera sunt quæ sunt firma, stabilia & æterna. In scripturis autem sanctis est ipsa veritas: Veritas enim est *ὁ θεός*, id est, si dici latine possit; Ens, seu id quod est, quod quidem est Deus, qui dicit in Exodo; Qui est, misit me ad vos. Et nomen illud Tetragrammaton *יהוה*. Quod fuit ineffabile, priusquam Iesus in vno subiecto humana natura diuinitati coniuncta, effecisset, vt Deus videretur ab hominibus, & cum eis versaretur: & veri quidem similitudo quæ est in artibus & disciplinis, accedit doctrina & exercitatione, ad eam enim assequendam opus est labore & diligentia: veritas autem accedit diuina inspirata virtute & fide. Pietas enim ac religio seu verus Dei cultus à Deo donatur, & ideo dicitur donum, quod inspirat sanctus Spiritus. Fides verò gratia dicitur, vt quæ detur nullis nostris præcedentibus operibus & meritis, & ea gratis accepta, & lauacri sigillo obsignata nos iustificat, Deoque gratos reddit & acceptos. Nam per eam Dei voluntatem facientes, Dei voluntatem cognoscimus. *Ars autem sophistica.* Disciplinas quidem & artes liberales dixit superius esse viles ad Philosophiam: nunc autem dicit artem Sophisticam esse reiiciendam, quantumuis Græci eam magnificent. Hoc autem probat ab ipsa eius definitione. Dicit enim eam esse potestatem phantasticam, seu quæ visione & imaginatione apprehendit. Phantasia autem seu visio & imaginatio non certo vtitur iudicio, sed ea tantum quæ videntur & apparent, absque ratione persequitur. Quo fit vt ea sit tantum opinabile, non eorum in quæ cadit scientia, quæ quidem consistit ex veris & certis principiis. Eius autem finis & scopus non est verum inuenire, sed falsas opiniones tanquam veras indere auditoribus. Sed cum quæ falsa sunt, vera esse velit, persuadere oportet, vt in se habeat aliquid verisimile. Præbet ergo quandam verisimilitudinem, sed cum eam in se non habeat, aliunde mutuatur, nempe ab arte oratoria quandam probabilitatem: à litigandi verò arte argumenta quibus litiget & contendat. Sunt autem ea captiosa, vt quæ cum verisimilitudinem quandam præ se ferant, in se veri nihil habeant. Nihil autem veri in se continent, quoniam non est cum eis Philosophia. Non solum enim Sophistica, sed & omnes artes cuiuslibet exitium afferunt, si non fuerint cum philosophia. Nam cum omnium disciplinarum & artium scopus sit philosophia, is plane perit qui non solum à scopo aberrat, sed etiam ne scopum quidem quærit. *Aperte itaque Plato.* Quam acer insectator Sophisticæ sit Plato, videre licet in aliquot eius Dialogis, nempe in Theæreto, Sophista, Menone & aliis. Eam autem ubicunque vocet *κατασκευαστική* (nam ubi vocet non satis memini) ideo vocat quod Sophistæ se omnia scire iactent cum ni-

Exod. 1.

Plato in Euthydem. Idem in Menone.

hil sciatur, est enim Sophistica simulata sapientia, & quod ij sint aperta pernicies eorum, qui cum eis versantur, Aristoteles autem eam pronunciat quandam artem furandi. Nam si fur est qui alienum invito contrahat Domino, merito dicitur fur Sophistica, quæ quod est alienum tanquam suum sibi vendicat & occupat, & sapientiam in qua nunquam est versata, nec in ea ullum unquam posuit studium, proficitur: & simul est fur quæ alienum surripit, fallaxque & mendax, quæ se scire iactans quod nescit, verum non docet, sed decipit. Est enim ut dicit Aristoteles in Elenchis, Sophistica quæ videtur esse, & non est sapientia: & Sophista est is qui rem facit ex ea quæ videtur & non est sapientia. Quod satis arguit eam esse furem, cum locupletetur ex eo quod non est suum. Nam quæ apparet, & non est sapientia, tantum abest, ut sit sua, ut ne sit quidem. *¶ Ut paucis autem dicam.* Superius dixerat artem Sophisticam suam accipere verisimilitudinem ex arte Rhetorica, & ex arte litigandi. Earum autem, sicut & Sophisticæ, tale esse dicit principium, & tale officium, & talem finem, ut ex eis verum non possit elici: quo fit ut nec veræ sint artes. Et principium quidem vocat, id ex quo consistunt, & in quo versantur. Officium vero ipsam eam tractandi rationem. Finis verò est id extremum, ad quod tanquam ad scopum dirigitur actio. Artis dicendi principium est, id quod est probabile, ea enim constat ex probabilibus. Probantur autem probabilia argumentis. Argumentum autem est oratio rei dubiæ faciens fidem. Non alio autem spectat ars dicendi quàm ut persuadeat, eius enim finis est persuadere, nec curat sit ne verum an falsum quod persuadet. Cum ergo ex probabili constet ars dicendi: & probabilibus tantum tractetur argumentis, non demonstrationibus, nec sibi proponat verum quod persuadeat, sed satis habeat si quodcumque id sit persuadeat, non est revera ars quæ non querit veritatem: multo minus ars litigandi, quæ non constat ex alio principio, quam ex eo quod disputanti visum fuerit, quodcumque id sit quod ab eo phantasia præceptum defendendum susceperit. Tractatur autem non tam probabilibus argumentis quam captiosis, nec contendit ut ad verum perveniat, sed tantum ut vincat. Artis verò Sophisticæ principium est id quod apparet, eius enim subiectum est quidquid phantasia apprehendit & visio, nec in ea rationi ullus relinquitur locus. Duobus autem modis tractatur, nempe & oratoriis argumentis, si causæ aguntur (nam Sophistæ etiam dicuntur Rhetores, idque sit perpetua oratione) & more Dialectico, quando interrogando & respondendo disputatur. Non aliud autem sibi proponit, siue agat more oratorio, siue disputet more Dialectico, quam ut obstupescant auditores, & rapiantur in admirationem. Cum ergo nec ex certis nec ex indubitabilibus sit principiis, nec tractetur demonstrationibus, sed partim probabilibus, partim captiosis argumentis: nec sibi extremum finem proponat veritatem, sed inanem gloriam, ea vera ars non est dicenda: sed neque vera ars est Dialectica, qua se exercent Philosophi in eo quod est opinabile. Id enim demum est vera ars quod cadit sub scientiam. Ea autem verè cadit sub scientiam, quæ vel certa demonstratione sciri potest, vel per quam nuda mentis applicatione ad ea quæ sunt merè *verè*, id est si dici possit, intelligibilia, comprehenduntur intelligentiæ, quæ est prima philosophia, & quæ Platoni aliquot in locis est Dialectica: Aristoteli autem *ἡ πρώτη τῆς φιλοσοφίας*: Christianis autem est Theologia. Merito ergo egregius Apostolus superuacaneas has artes dictionum vilipendens; Si quis non accedit, inquit, ad sacros sermones &c. Has omnes artes quæ laborant circa quæstiones & pugnas verborum vult Apostolus reiici, accedit autem ad sanos sermones, id est ad veritatem, quam continet Christi doctrina. Sanos autem cum dicit, intelligit, semper sanos & salutes. Quod si semper sunt sani & salutes, sunt immortales. Nec mirum si Christi doctrina est immortalis, est enim doctrina Christi doctrina verbi: Verbum autem Domini manet in æternum. Hæc ergo Verbi doctrina sana est & immortalis. Cæteræ autem logicæ artes, & quæ in verbis consistunt, sunt ægrotae, laborant enim gravi & letali affectione, nempe impietate, & opus habent medico, nempe Christo, qui venit ut curaret ægrotos. Ab iniqua autem oratione tollit impietatem, qui hominum animis indit puram Dei cognitionem, simulachrorum & Dæmonum expulso cultu & adoratione. Sapientia autem adhibet medicamenta, quæ est ipsa Dei sapientia. *¶ Hi sunt lupi rapaces tecti pellibus ovium.* Eos qui has artes sectantur in quibus nihil est pietatis, dicit esse lupos rapaces tectos pellibus ovium, ut qui suavi sua eloquentia plectos homines trahunt ad suam impietatem plagarios, ut qui liberos in Christo homines vendicent in servitutem Dæmoniorum; & Abigeos, ut qui à Christi ovili, id est ab Ecclesia, Christi gregem abducunt: Impostores quoque eos vocat & seductores. Quos quidem eo dicit facilius seducere, siue ij sint Græci, siue hæretici, quod ipsi dicendo multum valeant: Christiani autem sint minus disertis, & ideo hac in re sint eis superiores. Quamvis autem magno conatu decipere, & à Christo nitantur abducere, est tamen sæpe irritus eorum conatus. Nam etsi non de omnibus Christianis dictum sit; Vos estis sal terræ, non enim omnes præditi sunt ea qua par est sapientia, sed sunt mutis similes piscibus qui in mari nati putrescunt nisi condiantur. Sunt tamen plurimi qui sua doctrina & sapientia Græcis resistunt & hæreticis, & eos qui ipsos tentabant decipere, ad se pertrahunt, & salæ sapientiæ condiunt. *¶ Ego itaque vel lubentissime admitto Tragœdiam.* Ex antiqua aliqua tragœdia hæc sumpsit Clemens, sed quæ nescio an extet. Eorum autem hæc est sententia; Bene & facunde dici possunt falsa, verborumque splendore & elegantia verum vicerint: sed linguæ facundiæ præferenda est rerum natura, & bonæ actiones, & præclara facta. Non est studendum ut vulgo placeamus: Boni enim & pii non iisdem tenentur studiis quibus vulgus. Quæ omnia ideo dicit, ne Græcorum, seu gentium & hæreticorum eloquentia decipiamur, & in fraudem impellamur. *¶ Sic itaque veri amator Plato.* Autoritate Platonis ostendit quidem esse credendum, sed non opinionibus falsis, nulla adhibita consideratione eius quod mente percipitur, & quod cadit sub intelligentiam, credendum verò esse rationi quæ visa fuerit optima. Optima autem est quæ est sana, & quæ falsi non est particeps. Talis est Verbi Dei doctrina. Nam ipsum verbum nec fallit nec fallitur, ut quod sit & maneat in æternum. Qui falsis autem credit opinionibus, aberrat à veritate, quodquidè est malum: Bonum enim est veritas. Nemo autem lubens priuatur bono: Boni autem priuatio fit multis modis, aut enim circumveniuntur qui priuantur, aut decipiuntur, aut coguntur, aut non credunt. Sunt omnes hæc mutationes inuoluntariæ, nemo enim volens priuatur veritate. In scientiam autem nulla cadit mutatio, ut quæ sit certa, firma, & stabilis. Qui ergo vult nunquam priuari veritate, is scientiam sibi parere oportet, in quam nulla cadit

1. Tim. 6.

Psal. 1.

- nulla cadit mutatio. Quod autem est in Græco contextu *πῶς & ἐκείναις ἑπαι*, lego etiam reclamante exemplari quod vnum tantum habemus *ἐκείναις ἑπαι*, vt inde elici possit conueniēs sensus. Omnes enim hæc quas enumerat mutationes quibus veritate priuantur, sunt inuoluntariæ. Nam & qui circumuenitur contraria inductus persuasionem, non lubens priuatur ea quam habuit vt puta veritate, & nemo est qui non falli ac decipi turpe putet, & qui id non abhorreat, etiamsi non displiceat illæ quibus illicitur & verborum & voluptatis præstigiæ. Cogi autem quis non videt esse violentam & inuoluntariam mutationem? Credere est voluntarium, nemo enim inuitus credit, & non ab alio quam à seipso capitur, etiamsi aliunde incitatus sit primus fidei motus, nempe vel ex Dei inspiratione ac præuentione, vel ex verbi auditione. Non credere autem est inuoluntarium, nemo enim est qui non ægrè ferat, se id non credere quod est credendum, & non optet sibi bonam adesse persuasionem. Ex his facillè colligitur omnes has mutationes esse inuoluntarias.
- 10 *Nonnulli autem qui se putant esse ingeniosos.* Dixit antea, vt vidimus, artes & disciplinas, & Philosophiam prodesse ad verbi doctrinam seu Christianam Philosophiam, nunc respōdet iis qui sprete omni eruditione solam requirunt fidem. Eleganti autem similitudine eos dicit esse similes iis qui cum vitis nullam curam gesserint, vvas volunt colligere: significat autem fidem quidem esse ad salutem necessariam, sine qua Deo nemo potest placere, sed fructum salutis ex ea non colligi, nisi bonis actionibus & factis honestis, & quæ sunt ex virtute excolatur. Hanc autem similitudinem ex eo sumpsit quod Christus se vitem vocauit. Est quidem Ioan. 15. Christus vitis, sed ex Christo non vindemiatur quæ ex eo speratur salutis vindemia, nisi Christus colatur. Coli autem in hoc loco Christus dicitur, quando fides nostra non est otiosa, sed bonis operibus excolitur. Ad vitem enim colendam opus est diligentia & colendi arte, est ergo putanda, fodienda, liganda. Putanda quidem omnibus amputatis superfluis & inutilibus: fodienda autem, nempe in perpetuo opere exercenda ne fiat sterilis: liganda autem, vt charitate constricta firma reddatur & stabilis. Omnibus denique instrumentis rusticis est vtendum, falce, ligone, & cæteris: sed ea sunt ad spiritualem trahenda allegoriam, ars autem colendi Christi, cum sit Verbum, ratione quoque & sermone fiat oportet. Quo fit vt doctrina sit præter fidem necessaria.
- 20 *\* Quæmadmodum autem in Agricultura.* Multarum artium & disciplinarum opus est vt habeat cognitionem, qui vult bonus esse Agricola, medicus, & Gubernator, ab ipsa certe multarum rerum experientia Empiricus dicitur medicus. Nec bonus est Athleta qui se non prius diligenter instruxit ad certamen. Ita etiam Christiano multas & varias artes ac disciplinas didicisse est vtile, modo omnia referat ad ipsam quam sibi proposuit veritatem, & ita se comparer vt suam fidem seruet illasam, dum resistit omnium Sophistarum fallaciis & captiosis argumentis. Prodest etiam varia & multiplex eruditio non solum ad tuendam fidem aduersus Græcos, sed etiam ad bonos mores cōseruandos, & ad refellendas hæreses quæ in barbara, id est Christiana, existunt philosophia, vt quæ possit vera à falsis discernere, & adulterina à puris & sinceris, non secus atque lydius lapis, qui magnes etiam dicitur, Heraclius & index, aurum probum discernit ab adulterino. De quo vide Erasmus in prouerbio, Lydius lapis. Quod autem hic scribit Clemens, Eras. chil. 1. cent. 5. videtur nonnihil redolere id quod est apud Galenum in opusculo; Quod optimus medicus est etiam Philosophus, qui ita habet in initio. Quod multis accidit Athletis cupientibus vincere in Olympicis certaminibus, nihil autem agere vt hoc assequantur, hoc etiam multis accidit medicis. Nam laudant quidem Hippocratem, & existimant eum esse optimum & præstantissimum: vt autem ei euadant similes, quiduis potius quam hoc agunt. Nam ille quidem non parum dicit ad medicinam conferre Astronomiam, & quæ eam præcedit necessario Geometriam: hi verò non solum neutram eorum affectantur, sed etiam affectantes vituperant. Quinetiam naturam corporis &c. In his autem dicit Galenus Hippocratem secutus, disciplinas omnes & artes liberales Medico esse vtilis, sicut noster Clemens, ei qui sectatur veritatem, Christianam scilicet philosophiam. Quas autē distingui & separari dicit, artem Sophisticam scilicet à philosophia, ornatricem à Gymnastica & cæteras, earum distinctionem accepit à Platone in Gorgia.
- 30 *\* Quomodo autem non necesse est.* Pergit ostendere quomodo præter fidem sit Christiano vtilis Philosophia & Dialectica. A Christiano sæpe tractandum est de Dei potentia, sed Dei potentia attingi non potest, nisi per ea quæ percipiuntur intelligentia: sed quæ percipiuntur intelligentia, tractantur per Philosophiam: ad Dei ergo attingendam potentiam est vtilis Philosophia. Præterea sæpe occurrunt in scripturis voces ancipites quæ sunt declarandæ, & in vtroque testamento tam veteri quam nouo sunt voces æquiuecæ, id est, quæ vno nomine diuersa significant, reducenda autem est significatorum diuersitas ad vnum, vt res de qua agitur intelligatur. Hoc facit Dialectica, & ambigua declarans per diuisionem, & quod est homonymum ad vnum significatum reducens per cæterorū separationem. Est ergo & in scripturis, & tam in nouo quam in veteri testamento vtilis Dialectica.
- 40 *\* Ex amphibolia enim Dominus sapienter eludit.* Diabolum sapienter ludificatus est Dominus per amphiboliam. Nam cum Diabolus eum tentaret ei proponens alimentum corporale, panes scilicet quibus corpus alitur, Dominus in ipsum retorfit id quod proponebat, opponēs Verbum Dei quod Matth. 4. est alimentum spirituale, & tērationem quā eum prouocabat Diabolus vt se daret præcipitem, quod Deus mandasset Angelis vt eius curam gererent, elusit dum contra obiicit; Deum non esse tentandum, quo factum est vt esset ambiguum quod proponebatur, dum ostenditur esse cauendum ne si se daret præcipitem, argueretur tanquam qui Deum tentaret. Er ex hoc subtiliter arguit non esse verum quod nonnulli dicebant, Diabolum fuisse inuentorem Philosophiæ & Dialecticæ. Nam si ita esset, non fuisset se suo confundi gladio, vt qui sit deceptus tropo seu figura amphiboliæ. Est autem Dialecticæ, amphibola, id est ambigua, distinguere & declarare.
- 50 *\* Si autem Prophetæ & Apostoli artes non norant.* Respondet obiectioni quæ posset fieri. Possent enim dicere qui solam fidem requirunt; Si Prophetæ & Apostoli artes & disciplinas non nouerunt, quibus apparet exercitatio Philosophiæ, quid opus est vt eas discant qui fidem proficiunt? Ad quod responder, Prophetis quidem & Apostolis diuinitus inspiratam fuisse doctrinam quam aliis prædicarent, sed cum aures eorum qui audiunt non tam facile intelligunt quam qui fuerūt inspirati, ipse spiritus eorū qui sunt inspirati, exigit artes & disciplinas quibus explicetur fides & doctrina quæ est eis tradita. Tuto & facillè eam discunt doctrinam Prophetæ, & Discipuli spiritus, id est Apostoli, qui à sancto Spiritu

fuerunt inspirati, quo fit ut nec explicatione aliqua opus habeant ut instituantur, nec possint aberrare nec falli, sed qui doctrinam fidei ex auditu acceperunt ad eam percipiendam longiori egent explicatione, & ad omni poscenti reddendam fidei rationem, & ad cauendas insidias eorum qui captionibus & fallaciis volunt circumuenire, & a suscepto instituto abducere. *Præcepta autem, inquit, scribe dupliciter.* Quod scriptum, Præceptum scribe dupliciter, ita interpretatur, ut duobus modis scribi dicat præceptum, nempe voluntate, ut scilicet voluntario animi instituto, quam *προαίρεσις* dicunt, exequamur quod est præceptum, & cognitione respondendi verba veritatis iis qui tibi proponunt, id est scientia vere respondendi ad ea quæ proponuntur, quam dicit esse Dialecticam. Si autem non satis est præcepta credere, & quod præceptum est lubenter facere, sed etiam opus est ad rogatum respondere de iis quæ proponuntur, quod est Dialecticæ, non sufficit sola fides, sed Dialectica quoque opus est. Quod autem Dialectica sit interrogandi, & vere respondendi scientia, ex hoc est perspicuum, quod cum per Dialecticam disputetur, disputatio fit per interrogationem & responsum. Quæ quidem vera sit oportet, alioqui non erit Dialectica, sed sophistica & litigiosa. *Quid verò, an non dicere quoque opus est?* Non sola sufficit fides Verbi Discipulis, nepe Christianis, sed disciplinis opus est, & inter eas Dialectica quæ docet interrogare & verè respondere. Sed quoniam qui solam fidem requirunt, dicere poterant, se de ea loqui fide quæ operatur per charitatem: quo fit ut etiam si solam fidem requirant, tamen opera non excludant. Ad id respondet Clemens, quod si opera non reiciunt, neque ipsas debeant disciplinas reicere. Nam ipsum dicere, ex quo logica dicuntur disciplinæ, est opus. Hoc ut melius intelligamus, videndum est quid sit λόγος, quod latinè est dicere, & quid sit λόγος, quod significat rationem, verbum & sermonem. Est autem duplex λόγος, nempe *ἑνδοξικός*, quæ est interna ratio, & *προφορικός*, quæ extrinsecus profertur quæ latinè dicitur sermo, verbum & ratio. Et interna quidem ratio, quandiu solum cogitat, reputat & ratiocinatur, id nondum est opus. Tum demum autem est opus quando *ἰ λόγος λέγει*, id est loquitur ratio, & fit opus quod est λέγειν, id est dicere & oratio. Non solum autem rationis opus est oratio, sed etiam cuncta quæ ab homine fiunt ex ratione, sunt opera rationis. Nam cum sit homo animal particeps rationis, si quod facit non facit ex ratione, non id facit ut homo, sed ut brutum carens ratione. Quod autem ex ratione facit homo, & est opus rationale, fit ex Deo, nempe ex verbo quod λόγος Græcè dicitur: Deus autem verbum seu ratio, est enim utrumque λόγος, & fecit omnia, & sine ipso factum est nihil. Operatur ergo seu facit homo per Dei verbum seu rationem, non quod eo utatur tanquam instrumento, nec quod ipse sit eiusdem cuius verbum essentia, sed quod rationem habeat per participationem, quæ ratio in Deo quidem est ipsa Dei essentia, in homine autem qui est eius particeps, non est ratio Dei essentia, sed essentialis forma hominis. Atque in Dei quidem verbo seu ratione sunt omnium rerum exemplaria & formæ quas vocant Ideas, quæ adeò verè sunt ut non sint aliud quam Deus, Dei enim nihil est quod non sit Deus. Qui cum in seipso rerum omnium essentialia habeat exemplaria, ideo fit ut ipse extra se nihil requirat: in ipso enim est totus mundus qui cadit sub intelligentiam, nec quod ad se attinet opus habet ut operetur cum in eo sint omnia. Operatus tamen est & adhuc operatur, ut qui mundum condiderit & cum conseruet sua prouidentia, suam ostendens bonitatem, ut quæcunque orta sunt, suæ cuiusmodicumque sit essentia Deum agnoscant autorem. Quæ autem in hominis, qui ad Dei imaginem factus est & similitudinem, ratione sunt ideæ, minime sunt essentialia, sed rerum tantum similitudines, quas sequitur homo qui aliquid facit. Eas autem sequens dicitur facere ex ratione. In hoc autem imitatur Dominum Deum qui omnia Verbo fecit, nempe ratione, & sine qua nihil factum est. Cum autem homines qui sunt rationis participes, faciant ex ratione, ut qui non temerè faciant, ut in hoc differant à brutis, sed sciētes quid faciant, & cuius possint causam reddere & rationem, hoc tamen maximè faciūt Orthodoxi bona aggredientes opera. Omnium autem operum optimum & præstantissimum est Eucharistiæ Sacramentum ab ipso Christo institutum. Dicit itaque Clemens. *Propterea ergo seruator cum panem accepisset.* Ex eo quod fecit Christus, ostendit quomodo dicere sit opus: Opus, inquam, non sola ore prolata oratio, sed diuinum plane opus verbo confectum, nempe corporis eius & sanguinis mysterium. Id autem fecit & loquens, & gratias agens, vel potius ut significantius græcè dicitur, cum esset locutus & gratias egisset, vel, ut alij habent Euangelistæ, benedixisset. Non prius enim confectum fuit Eucharistiæ Sacramentum, quam omnia consecrationis verba quæ coniuncta sunt gratiarum actioni & benedictioni fuerint prolata. Vnde etiam dicitur Eucharistia, & panis benedictionis. Hic autem panis consecratus, & Christi corpus effectus, frangitur, ut tanquam diuisum, quod tamen est integrum, ab omnibus rationale sumatur sacrificium, nempe spirituale, & quod sub sensum non cadit. Ideo autem nobis comedendum apposuit ex ratione seu rationabiliter, id est quod est ex verbo confectum spiritualiter, & non carnaliter comedendum, nempe tanquam verum quidem & essentialia corpus, sed in quo nihil est crassum, compactum, sensibile, & materiatur, ut cum id fuisse futurum ex scripturis agnouerimus, ipsum adoremus, & ita vitæ instituiamus ut Christi, cuius est mysticum corpus, præceptis obediendum esse intelligamus. *Quemadmodum autem qui mala videntur oratione.* Postquam ostendit Christum simul & benedixisse & benefecisse, seu bonum opus fecisse, nunc subiungit sicut mala oratio & mala operatio, seu malum factum magnam habent inter se affinitatem & conuenientiam, adeò ut alterum ab altero procedat, nam ex calumnia & maledicto existit injuria noxæque & damni illatio, est enim calumnia ministra gladij: puniuntur enim calumniatores, & qui alium maledictis incensit, non fert impunè: ita etiam bene loqui, & benefacere, bonam, inquam, orationem, & bonam operationem, bonum scilicet factum esse admodum vicina, nec facile alterum ab altero separari. Et beatum quidem esse qui utrumque potest præstare, nempe bene loqui & benefacere sicut dicitur, beatus qui dextera pro utraque manu vitur: non esse autem vituperandum qui alterutro bene vitur, nempe qui vel valet dicendo, vel qui bene agit bonæque & honesta edit opera. Utrumque inter se amicè conspirare, & alterum alteri seruire. Nam & bona oratio hortatur, & incitat ad virtutem & honestatem: virtus autem & honestas bona & præclara facta ostendunt quæ laudentur. Est itaque & oratio salutaris quæ incitat ad virtutem, est, etiam opus salutare, ut quod & salutem affert ei qui operatur, & alios exemplo prouocat ad bene agendum, Iustitia



- Iustitia quidem certe non potest consistere absque oratione. Nam ut iustitia exerceatur opus est legibus & præceptis, quæ si ignorentur, non exercetur iustitia. Tollitur beneficium, si tollatur qui est benefactor. Ita etiam tollitur obedientia & fides, si nec doceatur fides quæ ex auditu, neque sint præcepta nec explicentur. Ex his autem concludit & verbis opus esse & factis. Quod si opus est verbis, iis quoque opus est artibus & disciplinis quæ docent bene dicere, eæ autem sunt Logica, Grammatica scilicet, Rhetorica, & Dialectica. *Ars autem contentiosa & sophistica.* Dicendi quidem artes & disciplinæ sunt utiles, quæ veritatem docent & explicant. Sed ars litigandi & Sophistica est penitus reiicienda, quæ hominum præstringit oculos, fallitque & decipit, & aliquando quidem acriter vrgens & vim afferens, vincit: sed ea ipsa victoria est, ut est in proverbio, Cadmea, id est, & ei ipsi qui vicit inutilis. Quænam sit autem origo huius proverbij, vide
- 10 apud Erasmum in Chiliadibus, qui id disertè & copiosè explicat. *Est enim longè verissimus ille Psalmus.* Hoc videtur significare, istos qui sunt etiam sapientes, ut qui sectentur veritatem, perpetuo victuros, cum sapientes, nempe Sophistæ (nam & veritas & Sophistica æquiuocè dicitur sapientia,) acti & vehementi sua disputatione, simul & victores euadant, & sibi afferant interitum. Et quæ verè quidem est sapientia, est apud bonos & iustos. Sophistica autem quæ non est vera sapientia, apud malos. Fuit autem excogitata ab iis artibus quæ versantur in dicendo & disserendo, nempe à Rhetorica & Dialectica, dum eius sectatores malunt videri quam esse sapientes, & sibi victoriam magis proponunt, quam veritatem, futuræ aliò qui viles, si in veritate exquirenda versentur. *Meum autem est probabile.* Exponit Clemens quidnam sit suum in oratione institutum, nempe ut de nominibus, & de dictionum compositione minimè sollicitus explicet ea quæ sunt intelligenda ab iis qui cupiunt esse salui, quibus opem ferre existimat esse optimum. Quod quidem se dicit facere congruè sententiæ Platonis in Politico & in Theæteto. Et sæpe quidem decet in verbis non esse affectatum: nonnunquam verò simplicibus & non nimis accuratis, uti verbis non solum decet, sed etiam est necessarium, quando res de qua agitur, est eiusmodi ut non admittat ornamentum eloquentiæ. *Hæc quam fieri potest breuissime.* Non contentus autoritate Platonis, adducit scripturam sacram idem sentientem, quæ disertis verbis dicit; In multiloquio non deesse peccatum. Sententiam autem pluri faciendam quam verba probat aliquot similitudinibus. Nam sententiam assimilât corpori, verba autem vestimenta, maior autem cura est habenda corporis quam vestis. Assimilat etiam res & sententiâs cibis. Verba autem condimentis: pluri autem faciendi sunt cibi quam condimenta. Ita nec bona nec magnificanda est oratio, quæ magis delectat quam iuuat. De Lacedæmoniorum autem, de qua hic loquitur Clemens, in vestitu frugalitate, vide Xenophontem de Repub. Lacedæm. & Plutarchum de vita Lycurgi, & Alexandrum
- 30 lib. 5. cap. 18. qui cætera quidem dicunt quæ noster Clemens, sed quod purpuram reiicerent nihil dicunt, licet dicant eos aduersus æstum & frigora vno tantum vestimèto fuisse munitos. *Musas Sirenibus existimare iucundiores admonet.* Musæ dicuntur *ῥαῖ ῥαῖ*, quod est quæro, quod præsent inquisitioni sapientiæ & cognitionis. Eæ cum Sirenibus congressæ cum de cantu ageretur illas vicerunt. Sirenibus autem à Musis superatis effluerunt penne, quibus singulis Musis contextæ sunt coronæ. Admonet autem Pythagoras existimare Musas Sirenibus esse iucundiores, docens voluptatum illecebris esse præferendam eruditionem, & reprehendens animi oblectationem quæ decipit, sicut Sirenes quæ præternavigantes cantus dulcedine illectos apud se retinebant, & eis exitium afferebant, fugiendas esse Sirenas, sed hoc paucis esse concessum. Solum quidem certe Vlysses cera obturatis auribus esse præteruectum. Sicut etiam Sphingi ænigma proponenti solus respondit Oedipus, si tamen verum est ipsum ei respondiisse, & non est conficta fabula. De Sirenibus vide Homerum 12. Odys. & Verg. 5. Æneid. & Ouid. 5. Metamorph. De Oedippo autem & Sphinge, vide Hyginum fab. poetarum cap. 151. Hanc autem fabulam variè interpretatus Diodorus Siculus lib. 4. & Palæphatus, qui eam natam putat ex Cadmi historia, quam narrat. *Non oportet ergo vnquam dilatare Philacteria vanam.* Significat non esse affectandam & ostentandam eloquentiam propter inanem gloriam, sufficere debere ei qui Christi habet cognitionem, si vnum habeat auditorem quem doceat, lubenter plures docturus si accedant. Quod autem dicit dilatare Philacteria, id dicit alludens ad illud Matthæi loquentis de Phariseis; Omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus. Dilatant enim Philacteria sua & magnificant fimbrias. Pharisei enim male interpretantes id quod scriptum est in Deuteronomio; Præcepta mea sint in manu tua ut opere compleatur: sint ante oculos tuos, ut die ac nocte mediteris in eis, scribebant in membranis Decalogum Moysi, id est decem verba legis, complicantes ea & ligantes in fronte, &
- 40 quasi coronam capiti facientes, ut semper ante oculos mouerentur. Hæc Hieronymus in illud caput Matthæi, ubi etiam paulo post ostendit quid sit magnificare fimbrias. Nam quas iusserat Moyses, ut in quatuor angulis palliorum hyacinthinas facerent fimbrias ad discernendum populum Iudaicum, supersticiosi magistri, auram captantes popularem, grandes faciebant. &c. Quod autem citat ex Pindaro, nec hodie extat in eius operibus, nec satis intelligitur, ut quod sit mâcum ac mutilum, nec quid desit possit diuinari. *Admodum ergo recte nos vehementer admonet beatus Apostolus.* Docet autoritate Apostoli verborum contentionem esse fugiendam, ut quæ sit inutilis, imo verò proficiat ad impietatem. In dicendi facultate & eloquentia humanam consistere sapientiam quæ est stultitia apud Deum, in qua non esse gloriandum, nec in fortitudine sua, nec in diuitiis suis censet Hieremias, sed in Dei cognitione, qui facit misericordiam, iudicium & iustitiam super terram. Videri quidem Philosophiam esse sapientiam, sed cauendum esse ne nos decipiat.
- 60 Ea enim decipit quæ tollit prouidentiam. Talis est Epicurea, quæ mundum casu regi statuit, & quæ mundi elementa Deos esse censet, nempe principia, & causam tollit efficietam, nempe Deum rerum omnium opificem. Sed nec Stoicorum veram esse sententiam, qui Deum dicunt tanquam corpus peruadere materiam. Ex quo est perspicuum, eum Platoniam non reiicere Philosophiam, quæ & Deum constituit mundi causam efficientem, & omnia censet administrari à Dei prouidentia, quod quidem cum diuina congruit Philosophia. Canoras autem nugas ideo dicit humanam traditionem, quod sacræ scripturæ sermo sit simplex, nec sectetur dicendi venustatem & leporem. Quod autem dicit: Iuueniles fuge quæstiones, videtur quidem sumpsisse ex secunda ad Timotheum epistola. Sed quod est apud Clementem Iuueniles, apud Paulum



est: Stultas & sine disciplina quaestiones, Græcè scilicet τὰς ἐμωχὰς καὶ ἀπειθούς ζητήσεις, Sed dixerat paulo ante Paulus τὰς ἐμωχὰς ἀπειθίας φέροι. Fieri autem potest ut imprudēs vnum pro altero sumpserit. Quod autem dicit Clemens Platonem dicere veritatem non teneri amore iuuenum, vbinam hoc disertis verbis dicat, non memini. Dicit tamen alicubi in legibus ἀνοδὸν ἢ ἐπὶ τὰς νέων ψυχὰς, id est studium non ferre iuuenum animos. Quod quidem eo minus est mirandum quod eis innatæ sint ἀκαταστάσι καὶ ὕβρις, id est intemperantia & contumelia. Hinc est quod Aristoteles alicubi dicit in Ethicis iuuenes non esse aptos ad morum discendam Philosophiam, quod eos à studiis arceant voluptates. <sup>10</sup> *Et certamen nostrum, ut vult Gorgias Leontinus.* Quod dixit Gorgias Leontinus id Clemens appositè nostræ accommodat Philosophiæ. Dixit enim duabus opus esse virtutibus audacia scilicet & sapiētia. Audacia scilicet ut pericula pro Christo fortiter adueamus, laboresque suscipiamus, & aduersus spiritualia nequitia & vitia depugnemus: Sapiētia autem ut <sup>10</sup> ænigma discernamus, id est ut sensus mysticos & allegoricos à litera distinguamus. *Verbum enim quemadmodum in Olympia præconium.* Multi sunt vocati, pauci verò electi, inquit Christus, sicut ad Olympicum certamen omnes quidem qui volunt vocantur, sed ij demum coronantur, qui cum legitime certauerint adepti sunt victoriam. Ita etiam à verbo omnes qui volūt, vocantur ad fidem, nemo enim cogitur inuitus credere, sed non oportet eum qui credidit esse otiosum, est enim ei pugnandum cum aduersariis potestatibus & vitiis, & bona opera sunt ab eo exercenda. Nam sine operibus fides est mortua, & nemo coronatur nisi qui legitime certauerit. <sup>20</sup> *Quærite enim, inquit Christus, & inuenietis.* Qui quærit non est otiosus, non cessat autem quærere priusquam inuenit: nam inuentione terminatur inquisitio. Non inuenit autem qui non abiectis nugis recentibus, nempe negotiis huius mundi rectā tendit ad scopum, & quæ Dei sunt, & futuram contemplatur gloriam. Quæ quidem contemplatio nostram confirmat fidem, id est, firmam reddit ac stabilem. Non potest enim non vacillare eius fides qui mētem figit in rebus terrenis & caducis, non autem in cœlestibus & æternis. <sup>30</sup> *Videte ne quis sit qui vos seducat à fide.* Ea demum doctrina est Christi Philosophiæ consentanea, quæ & Deum statuit esse rerum omnium opificem, & eius prouidentiam deducit vsque ad singularia, ut quæ etiam rerum minimarum curam gerat, & ut habeat in numerato etiam capillos nostri capitis: elementa autem tantum abest ut rerum principia, & deos esse statuat, ut in eis cadat ortus, interitus & mutatio, & à Deo ita regantur, ut assimilentur cui ipse velit, & administrentur pro arbitrio eius voluntatis. Mens enim principalis (ita enim vocat Deum) omnem precedit doctrinam. Quæcunque enim sit doctrina, ea plane est falsa & impia, si non statuat esse Deum rerum causam efficientem. Approbat ergo Clemens doctrinam Platoniam, ut quæ rerum Deum statuat autorem, & ab eius prouidentia omnia administrari: non autem Aristotelicam qui negat Dei prouidentiam transire orbem Lunæ. <sup>40</sup> *Elementa autem colunt.* Recenset aliquot Philosophos qui elementa tanquam Deos colebant, ut qui ea dicerent esse principia. Per eos autem quos dicit principia ponere indiuidua, intelligit Democritum & Epicurū, qui summum bonum constituit in voluptate. Per principia autem indiuidua intelligit atomos, ex quibus omnia gigni sensit Democritus & Epicurus. *Propterea oro, inquit.* Qui elementa rerum statuebant principia, ea tanquam Deos colebant & illis seruiebant, & aliquam quidem habebant cognitionem, nempe rerum naturalium, quæ est imperfecta, & qui ei dant operam sunt imperfecti, nec prius sunt perfecti quam perueniant ad veram Dei cognitionem, quæ datur à Christo. Illam naturæ contemplationem non omnino reiecit Paulus, sed vult quidem Christi Discipulos abundare in omni sensu & agnitione, sed ita ut probent quæ sunt potiora. Sunt autē supernaturalia & æterna potiora naturalibus, & ijs in quæ cadit ortus & interitus. Sunt autem paruuli qui versantur in naturæ consideratione. Viri autem sunt Theologi qui diuina contemplan- <sup>40</sup> tur. Paruuli ergo sunt Philosophi naturales, sed eos fide accepta, & æternæ veritatis intelligentia viros efficit Christus. Simulque & viri fiunt & hæredes, ut qui sint ex promissione à Deo facta Abraham, quod antea non erant. Nam et si Abraham essent filij, ut qui essent ex eius semine & qui eandem, quas ipse, haberent artes & disciplinas, non erant tamen hæredes æternæ quæ per fidem data est Abraham hæreditatis. Neque mirum si non essent hæredes, nam cum elementis seruirent & Deum non adorarent, paruuli erant & tanquam serui non poterant esse hæredes. Paruulus certe est qui ad Dei veram & certam non peruenit notitiā. Paruulus autē est particeps lactis, non autem cibi solidi. Ij demum autem capiūt cibum solidū qui sunt perfecti, & qui bonum à malo possunt discernere. Tales autem sunt qui ad diuinæ bonitatis & sapientiæ contemplandam assurgentes magnitudinem, possunt omni poscenti suæ fidei reddere rationem. <sup>50</sup> *Cor enim rectum.* Ne quis existimet sapientiam qua bonum & malum discernitur, & bonum tenetur paratu esse facilem, dicit vagari disciplinam inconfutabilem, id est quæ non potest refelli. Per disciplinā autem intelligit vel eruditionem qua peruenitur ad scientiam quæ non potest refelli, quando tendit ad finem. Vagatur autē ut quæ per varias excurrit artes & disciplinas, vel correctionē & castigationē quæ à diligēte Domino infligitur. Ea autē castigatio dat disciplinā sapiētia. Castigatio autē moderatū & téperantem efficit animum. Vnde etiā modestia Græcè dicitur σωφροσύνη, cuius etymologia est, ut Plato vult in Cratilo σοφία ὁ φρόνηται, id est cōseruans prudentiā. Eius autē qui est moderatus & téperans cor est rectū, ut qui quæ sunt praua & peruersa nō appetit nec sectatur. Qui est autē huiusmodi, Deū quærit. Qui Deū quærit, cognitionē inuenit cū iustitia: Dei enim habēs cognitionē, ut qui sanctē & innocēter viuat, neminē iniuria afficit, sed Deū imitās, quoad eius fieri potest, prodest omnibus. Qui autē Dei habet cognitionē & iustitiā, is pacē inuenit, cū sit pura eius conscientia, & nulli flagitio & sceleri affinis, nullisque agitata animi perturbationibus & vitiis. <sup>60</sup> *Et cognoscam.* Quoniā locutus est Clemēs de Dei cognitione, fieri autē poterat ut quispiā se eā habere putaret, si multis, & vanis quidē, sed probabilibus de Deo abūdaret sermonibus, & se eo nomine putaret esse sapiētem, Pauli autoritate ostēdit, in Christi Discipulo non esse requirendū tantū sermonē probabilē, sed sermonem qui est verus: quiquidem verus sermo est veritas. Ea autem ipsa veritas est virtus seu potentia. Veritate enim nihil est fortius, ac potentius, cui non solum argumenta omnia quantumuis probabilia, sed & arma & regna omnia velint nolint coguntur cedere. Christo certe qui est ipsa veritas, nihil potuit resistere quominus omnia sibi subiiceret. Porro autem veritas non est opinio, sed rei quæ verē est firma ac stabilis

3. Esdræ. 3.

ac stabilis scientia, quæ cum sit cum charitate coniuncta, non inflat, sed ædificat. Nam opinio quidem facit, ut quis de se vana motus persuasione, se putet sapientem, cum non sit sapiens: Sapientia autem quæ reuera scit id quod verè est, non tumet veluti quodam vento inanis gloriæ. Non enim se putat scire quod quidem est gloriosum, sed scit se scire quod quidem intelligit non esse suum, sed aliunde profectum. Quo fit ut sapientia non inflat. De eo enim quod non est suum, nemo gloriandum sibi esse dixerit. Quæ veritati autem coniuncta est charitas, ædificat. Nam & fundamento fidei, quod veritatis cognitione nititur, bona opera quæ ad salutem ei profunt superædificat, & bonæ vitæ exemplo prodest aliis. Qui ergo habet charitatem cum cognitione, & Deum cognoscit, & à Deo cognoscitur. Quod autem alibi dicit Paulus; Scientia inflat, charitas ædificat, non est intelligendum de vera scientia, sed de vana scientiæ opinione. Vera enim

10 scientia qua Deus verè cognoscitur, nunquam est sine charitate. \* Quoniam autem non sola est traditio publica. Existimo huic contextui aliquid deesse, & ei qui sensit sermonis magnificentiam, addendum esse, sed etiam mystica. Significat autem Clemens duplicem esse traditionem, & publicam quæ vniuerso populo datur, & mysticam quæ non omnibus aperitur, sed iis demum qui igne, id est ardenti spiritus virtute & linguam & aures habent purgatas, sicut etiam Esaiæ à Seraphino à Deo misso igne purgata sunt labia, ut quam viderat narraret visionem, habitabat enim in populo qui erat pollutus & labiis & auribus. Ipse quoque Christus non omnibus narrabat omnia, sed populo quidem loquebatur in parabolis: Discipulis autem quorum erant purgatæ linguæ & aures explicabat arcana & mysteria.

20 HÆC mihi erant impedimento quominus scriberem, & nunc adhuc vereor, ut ait, v. ante porcos iacere margaritas, ne eas conculcèt pedibus, & conuersi nos frangant. Est enim Matth. 7. difficile de vero lumine verè puros & perspicuos ostendere sermones suillis & indoctis auditoribus. His enim vix possunt apud vulgus ulla magis audiri ridicula: rursus autem apud ingeniosos magis admirabilia & Deum magis inspirantia. Animalis autem homo non

30 suscipit ea quæ sunt spiritus Dei: sunt enim ei stultitia. Sapientes autem ore non proferunt quæ in confesso cogitant. Sed quod auditis, inquit Dominus, in aurem, prædicate super tella, arcanas traditiones veræ cognitionis, quæ excelsæ & excellenter explicantur, iubens suscipere, & sicut in aurem audiuius, ita etiam tradere quibus oportet, non autem omnibus passim tradere quæ eis in parabolis dicta erant, præcipiens. Sed reuera commentariorum monumentorumve descriptio est, quæcunque sparsim habent seminatam hinc & illic veritatem, ut eos lateat qui more graculorum passim ac temerè semina colligunt. Postquam autem agricolam bonum nacti fuerint, producet unumquodque ex iis, & edet frumentum. Cum una itaque sit veritas (habet enim innumerabilia falsum diuerticula, quemadmodum Bacchæ quæ Penthei membra diuellerunt ac distulerunt) Philosophiæ tam Græcæ quàm barbaræ hæreses, unaquæque id quod sortita est, tanquam totam iactat veritatem. Lucis autem exortu, ut opinor, omnia illuminatur. Vniuersi ergo Græci ac barbari quicunque veritatem desiderarunt, alij quidem non paucas, alij verò partem aliquam, si modò ullam, veritates Verbi habere ostendi possunt. Atque æuum quidem, temporis futurum & præsens, quinetiam præteritum, instar momenti constituit. Sed æuo multò est potentior veritas ad propria colligenda semina, etiam si in terram alienam ceciderint. Per multa enim

40 inuenimus ex his quæ opinamur & sentimus, apud hæreses, quæ non sunt omnino amputatæ, nec excisam habent naturalem consequentiam, ut quæ tanquam viri fæminæ Christum exciderint, etiam si certum sit & extra controuersiam eas esse dissimiles genere & tota veritate. Aut enim ut membrum, aut ut species, aut ut genus in unum colliguntur. Iam enim hypate quoque cum sit Nete contraria, est tamen una harmonia, & numerus par differt ab impari: in Arithmetica tamen ambo conueniunt, quemadmodum figura

50 circulus, & triangulus, & quadratus, & quæcunque alia figuræ inter se differunt. Quinetiam in mundo vniuerso partes omnes, etiam si inter se differant, seruant eam quæ est cum toto coniunctionem & conuenientiam. Sic ergo & barbaræ & Græcæ Philosophiæ, æternæ veritatis auulsam quandam particulam, non è Bacchi mythologia, sed ex verbi quod semper est Theologia decerpit. Qui autem diuisa rursus composuerit, & perfectum verbum unum fecerit, scias futurum ut veritatem citra periculum contempletur.

Ee ij

Eccl. i.

πρωίσις.  
πρωϊκός.

ὁὠπία.

Prou. 7.  
ὁρᾶ habet  
exemplar  
Græcū, sed  
puto legen-  
dū ὁὠπία.

Scriptum est itaque in Ecclesiaste: Et adieci sapientiam super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem, & cor meum vidit multa, sapientiam & cognitionem, parabolis & scientiam noui præterea. Et hoc quidem est electio spiritus, quoniam in multitudine sapientia est multitudo cognitionis. Qui est autem omnis generis sapientia præditus, is propriè fuerit virtutem cognoscendi affecutus. Iam verò scriptum est: Abundantia cognitionis sapientia, viuificabit eum qui est ex ipsa. Et rursus apertius confirmat ea quæ dicta sunt hoc dictum: Sunt omnia in conspectu eorum qui intelligunt. Omnia autem, sunt Græca & 10  
barbara. Alterutra autem non sunt utique omnia. In conspectu autem sunt iis qui sensum volunt accipere. Eligite disciplinam, & non argentum, & cognitionem super aurum probatum. Eligite autem sensum quoque plus quàm aurum purum: melior est enim sapientia lapidibus preciosis. Quicquid autem est preciosum, non est precio cum ea conferendum.

## COMMENTARIUS.

Prou. II.

Chrysoft. in  
7. Matth.  
hom. 24.

Act. 17.

Ouid. lib. 3.  
Metamor.

“ Hæc mihi erant impedimenta quominus scriberem. Porcus, inquit Diuus Hieronymus in hunc locum, non recipit ornatum, qui versatur in volutabris luti, & iuxta proueria Solomonis: Si habuerit circulum aureum, scordior inuenitur. Quidam canes eos intelligi volunt, qui post fidem Christi reuertuntur ad vomitum peccatorum suorum, Porcos autem eos qui necdum Euangelio crediderunt, & in luto incredulitatis vitiisque versantur. Non conuenit igitur huiusmodi hominibus cito Euangelicam credere margaritam, ne conculcent illud & conuersi nos incipiant dissipare. Hæc Hieronymus, cui cōuenienter Clemens quod hic dicitur intelligit de gentibus quibus plane videbantur stultissima Christianorum arcana & mysteria. Ridiculum eis videbatur & tanquā stultum irridebatur, Christū Deum & hominem ē virgine esse natum: eum qui natus erat aqua tinctum renasci: ē pane & vino Christi corpus & sanguinem idque solo verbo fieri: hominis cadauer suscitari, & eundem hominem vitæ pristina restitui, & cætera Christianæ religionis arcana & mysteria, quæ tantum aberat vt crederent, vt id credere stultum esse putarent, erant enim anima- 30  
les. Spirituales autem homines non solum ea credunt, sed etiam quod res est, sentiūt id credere esse sapientia. Quod autem omnibus non sint aperienda arcana & mysteria, ex hoc intelligitur, quod sapientes ore non proferunt quæ in confessu cogitant. Neque verò existimandum est Christum esse sibi contrarium, quod qui dixit margaritas non esse mittēdas ante porcos idem dicat; Quod in aure auditis prædicare super tecta. Nam vult quidem quod auditum est in mysterio apertius prædicari, vt dicit Hieronymus, sed non omnibus passim, vt hic dicit Clemēs, sed iis quibus oportet. Mysteria quidē certē tantū aberat vt olim omnibus aperirentur, vt clausis ianuis celebraretur, ne qui non intelligebant ea irriderent & despicerent. “ Sed reuera commentariorum monumentorum ve descriptio est. Ostendit quodnam sit suum institutum in his cōmentariis, nempe hic & illic sparsam in eis inferere veritatem, vt quoniam sunt permulti qui varia delectantur lectione, & ex diuersis scriptoribus varia colligunt semina, ab eis imprudentibus & non animaduertētibz 40  
collecta veritas à bono aliquo agricola, nempe vel ab Ecclesiaste vel à Catechista exulta fructum ferat & frumentum producat. Quod autem verti, Qui semina colligunt, Græcè est ἀπρμολόγοι, quo vocabulo vtitur Lucas in Actis Apostolorum. Ita enim habet literæ contextus, ὡς αὐτὸς ὁ ἀπρμολόγος ἔσται. Quod noster verus interpres vertit Seminiuerbius, id est verborum seminator, cūm potius esset vertendum, Seminum collector: Gracculi enim non seminant verba, sed colligunt grana scilicet frumētū. Dicitur autem auis quædam ἀπρμολόγος, quod rostro refossa semina colligat, quam Gaza interpres Aristotelis vertit frugilegam. Hinc dicti sunt ἀπρμολόγοι, qui semina ē saccis in foro effusa colligunt, vt inde viuunt. In hanc quidem certē sententiā scribit Eustathius in Odysseæ secundum; ἀπρμολόγοι, inquit, καὶ ἀπρμολόμος, est propriè auis genus quod semina perdit. Vnde Attici eos vocabant ἀπρμολόγοι, qui versantur in foris & emporiis, vt colligant semina quæ effluebant ē saccis, vt inde viuerent. Vnde etiam vocati sunt ἀπρμολόγοι, homines viles & nullius pretij. Idem quoque Eustathius dicit ibidem, dici ἀπρμολόγοι, qui de male auditis & intellectis disciplinis, gloriose 50  
& insolenter se iactant. ἀπρμολόγοι ergo Paulum vocabant Athenienses, vel quod vilis esset & abiectus, vel quod nouam doctrinā gloriose & insolenter prædicaret. “ Cum vna itaque sit veritas. Ea lux, nempe Christus, ostendit tam in Græcis quam in Barbaris Philosophis esse aliquam veritatis partem, si modo vlla sit. Ex hac quidem certe verbi luce perspectum est, & apud Mercurium trimegistum, apud Orpheum, Pythagoram, Platonem & Stoicos, & apud Persarum Magos & Indorum Philosophos fuisse nonnulla quæ à verbi doctrina non admodum dissentirent, imò verò in quibus eadem cūm sit, vna esset veritas, non tamen tota, sed eius pars aliqua vel partes. Non quod veritas diuidi possit in partes, sed quod de ea ab alio plura, ab alio pauciora dicantur, & alius quidem de ea loquatur clarius, alius obscurius. Id autem dicitur diuidi in partes: non enim ipsum verbum, sed quæ de eo dicuntur verba diuiduntur. Penthei autem à matre & mat- 60  
terteris bacchantibus discepti fabulam, non est quod hic narremus, cum eam liceat videre apud Ouidium in Metamorphosi. “ Atque auium quidem temporis futurum & præsens. Quomodo ex puncto seu signo, quod est vnum, constituuntur lineæ, figuræ superficies & corpora mathematica, ex vno enim profluunt omnia; ita etiam ex momento quod est vnum, constituitur tempus præsens, præteritum, & futurum. Et est quidem hoc momentum sempiternum, vt quod semper duret, nec vnquam finiat, neque sub vllam cadat dimensionem, nec in eo consideretur vllus numerus motus, ex eo quod sit aliquid prius & posterius, stat enim firmum, stabile & immobile, & cum ex eo quidem profuat tempus, quod ipsum, quoad eius fieri potest

potest tanquam exemplar imitatur, ut scribit Plato in Timæo, ipsum quidem tempus ita mouetur ut nunquam consistat, & cum semper fiat nunquam tamen sit, & idem simul oriatur & occidat, nec eius restat aliquid, nisi quod ad ipsum momentum tanquam ad æternum reducitur principium. Et hoc quidem momentum est illud quod Hebraice dicitur *olam*, Græcè vero *αἰών*, id est ex eo, quod semper sit, Latine verò & seculum & convenientius æuum, quæ licet aliquando, sed improprie significant longum aliquod tempus certo temporis circulo definitum, proprie tamen significant illam quam nullum tempus dimittitur æternitatem. De his videlicet apud Dionem Augustinum in Commentario in Psalmos, & in libris De ciuitate in multis locis. Hunc autem *αἰών*, nempe seculum seu æuum, non abs te ut mihi videor, appellauimus momentum quod dicat Clemens ab eo constitui præsens, præteritum, & futurum, instar momenti quod stet quidem momentum fixum & stabile, & sit æternum, tunc autem quod ab eo procedit tempus, nec sit nisi quatenus procedit à momento, in quo consistit æternitas quæ semper manet, etsi nullum sit tempus. De veritate quoque ita est statuendum vnam quidem esse veritatem, à qua profluxit, & profluit quicquid est veri, & ad eam tanquam ad primum principium reducuntur quæcunque sunt vera. Verba ista cum sint in multis dispersa, redeunt tamen ad ipsam veritatem à qua primam duxerunt originem. Hæc vera vocat Clemens veritatis semina. Dicit autem eam esse potentioiorem ad sua colligenda semina, nempe vera à se producta, quæ sunt apud varias sectas tam Græcas quam Barbaras, etiam si deciderint in alienam terram, ut quæ fuerint mandata literis ab iis qui veram non agnoscant fidem, & sint ex se ipsa inter se & genere & veritate dissimiles, est enim in omnium Philosophorum sectis maxima differentia. Inueniuntur enim apud eas nonnulla à nostris, nempe Orthodoxorum sententiis minime discrepantia, nisi forte sint eiusmodi hæreses quæ sunt à nobis reiectæ, ut quæ tanquam virum foemina Christum exciderint, id est quæ Christum ita describunt, ut quæ cum decet virtus minime agnoscat. Quantumvis enim inter se discrepent, in aliquo tamen conueniunt, nempe vel in membris, vel in genere, vel in specie. Quæ autem Christum exciderunt hæreses, mihi videntur dicere illas veteres, Asceticorum, Colobatorum, Barbeliatarum, Socraticorum, Cætorum, Antiractorum & cæterorum, qui Christi dogmata ita execrant, ut Christi nihil relinquant præter nomen. Dicens autem eas Christum excelsisse, alludit ad fabulam Penthei, qui fuit in partes dissectus à Bacchis seu Menadibus. *Iam enim Hypare quoque tam sit.* Ut ostendat hæreses, quæ sunt alioquin inter se dissimiles & differentes, in aliquo conuenire, adducit Hyparen, & Nerem, quæ sunt corda, quarum vna quæ est suprema, nempe Nete, est acutissima, altera verò, nempe infima, quæ est hypare, est grauissima. Et cum sint contrariæ, conueniunt tamen in harmonia, & consonantia. Adducit etiam numerum parem & impar, qui inter se differunt, in hoc tamen conueniunt, quod uterque sit numerus. Adducit etiam circulum, triangulum, & quadratum, quæ inter se quidem differunt, in hoc tamen conueniunt, quod sint eiusdem generis, nempe figuræ. Adducit etiam totius mundi partes, quæ inter se quidem differunt, in hoc tamen conueniunt, quod cum vniuersitate conjunctionem habeant & conuenientiam. Sic ergo & Barbaræ & Græcæ Philosophia æternæ veritatis, &c.] Quomodo, inquit, Barchantes Menades Penthem discerpere, & ex eo particulas auulserunt: ita etiam hæreses ex æterni verbi Theologia particulas auulserunt, quas licet ab eis repetere, & ex eis dispersa vnam veluti corpus Verbi facere. Quod qui fecerit, non est periculum ne aberrat in contemplanâ veritate. Non enim falso assentitur, qui verum surreptum reducit ad veritatem quæ est Christus.

**DI. V. N. T.** autē Græci post Orphen & Linum, & poetas qui apud eos fuerunt antiquissimi, in admiratione fuisse habitos propter sapientiā, primos septem qui cognominati sunt sapientes, quorū quatuor quidem fuerunt ex Asia, Thales Milesius, & Bias Prieneus, & Pittacus Mitylenæus, & Cleobulus Lindius: duo autem ex Europa, Solon Atheniensis, & Chilo Lacedæmonius: septimum autē alij quidem dicunt esse Periandrum Corinthium, alij verò Anacharsim Scytham, alij verò Epimenidem Cretensem, quem Græcum Prophetam nouit Paulus, cuius etiam meminit in epistola ad Titum sic dicens: Dixit quidam ex ipsis proprius Propheta, Cretenses semper mendaces, male bestia, ventres pigri. Et testimonium hoc verum est. Vides quomodo etiam in Græcorum prophetis dat aliquid veritatis. Nec erubescit, & ad edificationem, & ad aliquorum quam gerit curam differens, uti Græcis poematibus. Itaque ad Corinthios (non enim hic solum) disserens de resurrectione mortuorum, tragico iambo usus est, dicens: Quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci, corrumptum bonos mores colloquia praua. Alij autem Acusilaum Argiū in septem sapientum numerum retulerunt: alij autem Pherecydem Syrum. Plato autem pro Periandro vi sapientia indigno, propterea quod fuerit tyrannus, ponit Mysonem Chenensem. Et quod longè quidē infra Mosis ætatem fuerint Græcorum sapientes, ostendetur paulo post. Quod autem modus eius quæ fuit apud eos Philosophia fuerit Hebraicus & enigmati-  
cus, iam considerandum est. Brevitatem itaque amplectabantur quæ est admonitoria, & quæ utilissima. Iam Plato hunc modum dicit diligenter ac studiose fuisse consecratos,  
Dd ii

Cap. I.

1. Cor. 15.

communiter quidem omnes Græcos, præcipuè autem Lacedæmonios & Cretēses, qui optimis legibus utebantur. Atque illud quidem, Nosce teipsum, alij quidē existimarunt Chilonis: Chamaleo autem in libro de Diis, Thaletis: Aristoteles autem Pythia. Potest autem id iubere persequi cognitionem. Nam sine substātia uniuersorum non possunt nosci partes. Oportet autem ortum mundi diligenter inquirere, per quem poterit quoque disci natura hominis. Chiloni autem Lacedæmonio rursus tribuunt, Ne quid nimis. Strato autem in opere de inuentis, ascribit hoc dictum Stratodemo Tegeatæ: Didymus autem id censet esse Solonis, sicut etiam Cleobuli, Modus optimus. Illud autem Sponda noxa præstō est, Cleomenes quidem in libro de Hesiodo, dicit prius dictum fuisse ab Homero his verbis,

Odyll. a.

Δειλὰ σοὶ δούλων τε καὶ ἐχθρὰ ἐργάασθαι.

id est,

Infœlix, infœlicisque est sponso vadis.

Aristotelici autem existimant id fuisse Chilonis: Didymus autem dicit id fuisse admonitionem Thaletis. Et deinde illud: Omnes homines mali, vel plurimi hominum mali (hoc enim dictum duobus modis effertur) Sotades Byzantinus dicit esse Biatis. & illud: Omnia vincit diligens meditatio, volunt esse Periandri. Similiter autem admonitionem quæ dicit: Nosce occasionem, fuisse Pittaci. Solon autē leges tulit Atheniensibus, Pittacus verò Mitileneis. Tādē autem Pythagoras Pherecydis familiaris, seipsum primus appellauit Philosophum. Philosophia itaque, post viros qui prius dicti sunt, tres fuere successiones, quæ nomina sumpserunt à locis in quibus versata sunt. Italica quidē, quæ deriuata est à Pythagora. Ionica verò, quæ à Thalete. Eleatica autem, quæ à Xenophane. Porro autem Mnesarchi filius, Samius quidem erat, ut dicit Hippobotus: ut autem dicit Aristoxenus in vita Pythagoræ, & Aristarchus & Theopompus, erat Tusculus: ut autem Neanthes, Syrius, vel Tyrius, adeo ut ex plurimorum sentētia Pythagoras esset genere barbarus. Quinetiā Thales, ut referunt Leander & Herodotus, erat Phœnix: ut autem nonnulli existimarūt, Milesius. Hic solus videtur esse congressus cum Prophetis Ægyptiorum. Eius autem nullus scribitur præceptor, quemadmodum nec Pherecydis Syri, cuius fuit discipulus Pythagoras. Sed Pythagoræ quidem, quæ Italica dicta est Philosophia, consenuit in Metaponto oppido Italiae. Anaximander autem Praxidami filius, Milesius, succedit Thaleti. Ei Anaximenes Eurystrati Milesius. Post quem Anaxagoras Hegesibuli Clazomenius. Hic ex Ionia scholam traduxit Athenas, Ei succedit Archelaus, quem audiuit Socrates.

Πατριάρχης.

Ex his æquiloquus declinauit lapicida.

Gratiū incantator, ait Timon in Sillis, propterea quod à Physicis declinavit ad ea quæ ad mores pertinent. Socratem autem cū audiisset, Antisthenes quidem sectam introduxit Cynicam. Plato autem secessit in Academiam. Apud Platonem philosophatus Aristoteles, cū transiisset in Lyceum, hæresim creat Peripateticam. Ei succedit Theophrastus, cui Stratō, cui Lycō, deinde Critolaus, deinde Diodorus. Platoni successit Speusippus, ei Xenocrates, cui Polemon: Polemonis autem auditores fuere Crates & Crantor, in quos desit vetus Academia. Crantoris autem fuit particeps Arcesilaus, à quo usque ad Hegesilaum media floruit Academia. Deinde Carneades succedit Hegesilao, & qui deinceps sequuntur. Eleaticæ autem disciplinæ princeps fuit Zenophanes Colophonius, quem dicit Timæus fuisse tempore Hieronis qui in Sicilia obtinuit dominatum, & Epicharmi Poëtæ. Apollodorus autē eum cū natus esset quadragesima Olympiade, peruenisse usque ad tempora Darij & Cyri. Xenophanis ergo fuit auditor Parmenides, eius Zeno, deinde Leucippus, deinde Democritus: Democriti autem auditores, Protagoras Abderitanus & Metrodorus Chius, cuius Diogenes Smyrneus, cuius Anaxarchus, eius autem Pyrrhon, cuius Nausiphanes: eius dicunt nonnulli discipulum fuisse Epi-

ἐργασίας.  
δυναστίαν.  
οικαλίαν.



fuisse Epicurum. Et hæc est quidem successio eorum qui fuerunt apud Græcos philosophorum, tanquã in Epitome. <sup>a</sup> Tempora autem eorum qui fuerunt principes & authores ipsorum philosophia, sunt dicenda consequenter, ut in conferendo ostendamus Hebræorum philosophiam fuisse generationibus multis antiquiorem. Et de Xenophane quidem dictum est, qui fuit Eleaticæ princeps philosophia. Thaletem autem Eudemus in historijs astrologicis dicit prædixisse defectum Solis qui fuit eo tempore quo inter se manus conseruere Medici & Lydi, regante quidem Cyaxare patre Astyagis in Media, Alyatte autem Cræsi, in Lydia. Ei autem congruit Herodotus quoque in primo. Sunt autem ea tempora circa quinquagesimam Olympiadem. <sup>b</sup> Pithagoras autem inuenitur tempore Polycratis tyranni circa sexagesimam secundam Olympiadem. Solonis autem fuisse æmulator scribitur Mnesiphilus, cum quo versatus est Themistocles. Floruit autem Solon quadragesima sexta Olympiade. Heraclitus autem Bausonis filius persuasit Melanconia tyranno ut deponeret tyrannidem. Hic despectit Darium regem adhortantẽ ut veniret ad Persas. Hæc sunt quidem tempora eorum qui apud Græcos fuere antiquissimi sapientum & philosophorum. Quod autem eorum plurimi fuerint & genere barbari, & à barbaris eruditi, quid opus est dicere? Siquidem Tuscum fuisse Pythagoram ostensum est. Phryx autem erat Antisthenes: & Orpheus, Odrysus vel Thrax. Homerum enim plurimi ostendunt Ægyptium. Thales autem cum esset Phœnix genere, etiam cum Ægyptiorum prophetis congressus esse dicitur: sicut etiam Pythagoras cum ijs ipsis propter quos etiã fuit circumcissus, ut adyta ingrediens, Ægyptiorum mysticam disceret philosophiam: & cum Chaldeorum & Magorum versatus est præstantissimis: & eam quæ nunc vocatur Ecclesiam, significat id quod apud ipsum est *ὁμαξέδοι*. <sup>c</sup> Plato autem nõ it inficias, se ea quæ sunt præstantissima in philosophia mercatum esse ex barbaris, & se fatetur venisse in Ægyptum; in Phædone scribens, undiquaque posse iuuari Philosophum. Magna quidem est, inquit, Græcia ô Cebes, ait ille, in qua sunt viri omni ex parte boni, multa sunt autem etiam genera barbarorum. Sic existimat Plato ex barbaris quoque esse aliquos Philosophos. Epicurus autem contrã existimat solos Græcos posse philosophari. Et in conuiuio Plato laudãs barbaros, ut qui philosophiam insigniter exercuerint, verè dicit: Et in multis alijs, & apud Græcos & apud barbaros, quorũ etiam sacra iam multa facta sunt, propter eiusmodi filios. Clarũ est autẽ barbaros eximie semper honorasse suos legulatores & præceptores, eos Deos appellãtes. Bonas enim animas, ut dicit Plato, supercalesti loco relicto, sustinuisse venire in hunc tartarum, & corpore suscepto, malorum omnium quæ sunt in generatione fuisse participes existimant, humani generis curam gerentes, quæ & leges tulerunt, & philosophiam predicarunt, quo maius bonum ad hominum genus nunquam venit, nec veniet. <sup>d</sup> Atque mihi quidem videntur cum sensissent magna quæ per sapientes conferebantur beneficia, & eos coluisse, & publicè esse philosophati, & Bracmanes uniuersi, & Odrysæ, & Geta. Quinetiam genus Ægyptium diligentissimè illos in Deos retulit, & Chaldaei, & Arabes qui dicti sunt Fœlices, & quicunque habitarunt Palaëstinam, & non minimam Persici generis partem, & alia præter hæc genera innumerabilia. <sup>e</sup> Clarum est autem inueniri semper Platonem magnifacere barbaros, ut qui meminisset se & Pythagoram plurima eaque præstantissima & nobilissima dogmata didicisse apud barbaros. Et ideo dixit etiam, genera barbarorum, genera philosophorum barbarorum hominum cognoscens. Et in Phædro regem Ægyptium, & Thoyth nobis ostendit sapientiore: quem quidem nouit esse Mercurium. Quinetiam in Charmide videtur quosdam scire Thraces, qui dicuntur animam facere immortalem. Narratur autem Pythagoras quidem fuisse discipulus Sonchedis archiprophetæ Ægyptij: Plato autem Sechnuphidis Heliopolitani: Eudoxus

Plato in  
Phædone.



autem Cnidius Conuphidis, qui ipse quoque fuit Ægyptius. In Dialogo autem de anima, rursus videtur Plato agnoscere Prophetiam, introducens Prophetam Lachesis orationem enunciantem, apud eas quæ sortiuntur animas prædicere: & in Timæo sapientissimum Platonem introducit discentem à barbaro. Ita autem se habet dictio: O Solon Solon, vos Græci semper estis pueri, senex autem nullus est Græcus, disciplinam enim nullam habetis canam. Democritus autem morales libros scripsit Babylonicos: dicitur enim Accari, quam est interpretatus columnam suis scriptis adiunxisse: & possunt hæc ex ipso obferuari. Hæc autem dicit Democritus, cum de seipso quidem certe scriberet, & de magna sua se iactaret doctrina: Ego ex ijs qui meo tempore fuerant, plures terras peragraui, ea quæ procul erant remota inquirens, & æræ & terræ vidi regiones plurimas, & homines doctos audiui plurimos, & in componendis cum demonstratione lineis nemo me adhuc superavit, nec qui Ægyptiorum quidem vocantur Arpedonapta. Cum his autem postremo octoginta annis fui in terra aliena. Adijt enim Babylonem, Persidem & Ægyptum, Magorum & Sacerdotum se præbens discipulum.<sup>a</sup> Zoroastrem autem Magum Persam Pythagoras ostendit. Qui Prodicum hæresim sectantur, gloriantur se arcanos libros huius viri possidere. Alexander autem in libro de Symbolis Pythagoricis, refert Pythagoram fuisse discipulum Nazareti Assyrii. Quidam eum existimant Ezechielem, sed non est, ut ostendetur postea: & vult præterea Pythagoræ Gallos audisse & Brachmanas.<sup>o</sup> Clearchus autem Peripateticus dicit se quendam nosse Iudæum cum quo versatus est Aristoteles.<sup>p</sup> Heraclitus autem non humanitus, sed diuinitus potius dicit apparuisse Sibyllam. Aiunt itaque Delphis in curia ostendi petram quandam, super quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ ex Helicone venerat educata à Musis, cum esset filia Lamiae Sidonie. Serapion autem in versibus dicit ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sibyllam: & id quidem quod ex ea in æræ recessit post obitum, id esse quod in sortibus diuinat & augurijs: ex eo autem quod in terram mutatum est corpore, exorta, ut consentaneum est, herba, quæcunque eam bestia comedissent, cum in eo loco essent, scribit perfectam futuri cognitionem per exta hominibus significasse. Eius autem animam existimat eam esse faciem quæ apparet in Luna.<sup>a</sup> Et hæc quidem de Sibylla. Numa autem Romanorum erat quidem Pythagoreus, ex ijs autem quæ à Moyse tradita sunt adiutus, prohibuit Romanis ne homini aut animali similem Dei facerent imaginem. Cum itaque centum & septuaginta primis annis templa edificarent, nullam imaginem nec affictam nec depictam facere. Occulte enim eis indicarat Numa, quod id quod est optimum, non alia ratione quam sola mente ulli licet attingere.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> DICUNT autem Græci post Orpheum & Linum & Poetas. Apud Græcos septem fuisse sapientes constat apud omnes, sed non apud omnes sunt iidem: sunt enim qui alios pro aliis numerant ut patet ex literæ contextu. Quod autem Plato Periandrum non numeret inter sapientes, sed eius loco ponat Mysonem Chencum, constat ex eo quod scripsit in Protagora, eius enim sunt verba, ut nos vertimus; Ex his & Thales erat Milesius, & Pittacus Mitylenæus, & Bias Priæus, & Solon nostras, & Cleobulus Lindius, & Myson Chencus, & in eis septimus dicebatur Lacedæmonius Chylon. Quod autem Periandrum inter eos non recensuerit, suspicatur Clemens fuisse causam quod is esset Tyrannus, Athenienses autem ut qui sectarentur popularem reip. administrationem infesti essent tyrannis: exercebat autem Periander Corinthi tyrannidem. Quod autem vetustissima Græcorum Theologia fuerit Poëtarum, Lini scilicet, Orphei & Hesiodi, videre licet apud Epsebiū de præparatione. Qui cum citetur etiam à Diuo Paulo in epistolis, hoc satis arguit in eorum scriptis esse aliquid veritatis. <sup>b</sup> Quod autem modus eius. Sic autem scripsit Plato in Protagora, Est enim philosophia & antiquissima, & inter Græcos plurima in Creta & Lacedæmone, & sunt illius terre Sophistæ plurimi, sed negant, & præ se ferunt se esse indoctos, ne sit manifestum quod sapientia Græcos superent, &c. Et paulo post loquens de septem illis quorum prius meministis sapientibus, dicit, Hic erat modus veterum philosophiæ, breuitas quædam Laconica: hunc loquendi modum vocat Clemens Hebraicum & ænigmaticum: in sacris enim literis sunt multæ parabolæ allegoriæ & ænigmata, quæ aliud significant quam quod præ se ferunt. <sup>c</sup> Chiloni autem Lacedæmonio rursus tribuunt. Hoc quoque proverbum; Ne quid nimis, tam copiose

- pioſe exponit Eraſmus, vt nihil ſit quod poſſis amplius deſiderare. <sup>a</sup> *Illud autem, ſponde, noxa præſto eſt.* De hoc quoque prouerbio vide Eraſmum in eodem loco. Quem autem vertimus verſum Homeri, ſic interpretatur Euſtathius, vt dicat pro malis non eſſe ſpondendum, malas enim & malorum eſſe ſponſiones. Alij autem dicunt miſeras & infelices eſſe ſponſiones, quo ſit vt pro nullo ſit ſpondendum, quod ſoluit magnam humanæ vitæ ſocietatem, eſſe certe plane inhumanum ſi ne pro patre quidem aut pro aliquo nobis neceſſitudine coniuncto ſpondere liceat. <sup>c</sup> *Ariſtotelici autem exiſtimant.* Aliquot ſapientum apophregmata, alios alijs attribuiſſe ſcribit Diogenes Laertius lib. 1. De vitis Philoſophorū. Quod & hoc, Sponde, noxa præſto eſt, & in illo Noſce occaſionem, quod ipſe dicit, Noſce tempus, adnotauit Eraſmus, quod quidem apophreagma cum ipſe pulcherrime interpretetur eum potiꝯ adeundum, quam in eo explicando immorandum eſſe cęſeo. Duo quoque illa, nempe & Omnes homines mali, vel plurimi homines mali, & illud Omnia vinct diligens meditatio; cum per ſe ſint facilia, nec expoſitione indigeant, & nullus, quod ſciam, præter Clementem eorum faciat mentionem, nā quos ipſe citat temporis iniuria ad nos non perueniunt, non eſt quod curioſe ſerutemur. Quod autem Solon quidem Athenienſibus, Pittacus verò Mityleneſis leges tulerint, cum id ſit notiffimum, oſtendere fuerit ſuperuacaneum. <sup>f</sup> *Philophia itaque poſt viros.* Hic eſt brevis enumeratio ſectarum Philoſophorum, quæ fuerunt poſt Pythagoram. Si quis volet de iis plura videre, legat Plutarchum de placitis, & Laertium de vitis Philoſoph. Quoniam autem nō defuerunt qui Pythagoram quem multi dicunt fuiſſe Samium, non fuiſſe Græcum dixerint, id ad ſuum inſtitutum barbaram laudantis philoſophiam, traxit Clemens. Quod ipſam fecit de Thalete, quem etiam ſolum fuiſſe dicit congreſſum cum prophetis Ægyptiorum, cum tamen idem Laertius id ipſum dicat de Pythagora. Mirum eſt autem quod Diogenes Laertius qui cæterorum Philoſophorū vitam diligenter ſcripſit, Socratis, à quo quæ ad mores pertinet inſtituta eſt philoſophia, non meminerit: & diſcipulos quidem celebrarit, præceptorem autem ſilentio præterierit. Qui autem à Clemente citantur verſus de Socrate, ſunt Timonis, non illius quidem qui ob intumanitatem dictus eſt *μωροδωμος*, ſed Philoſophi, cuius vitam ſcribēs Laertius, dicit eum ſcripſiſſe tres libros Sillorum (ſunt autē Silli ſales & vrbana dicta) in quibus, cum eſſet ſepticus, omnes dogmaticos inſectatur & maledictis tāquam per ludum impetit. In iis ira vituperat Socratem vt etiam maledicens maximē laudet, eum enim vocat *ἀνομιόλογον*, id eſt qui de rebus iuſtis & honeſtis conſabulando diſputat. Sunt enim omnes eius diſputationes in Dialogis, quos literarum monumentis mandarunt eius diſcipuli, Plato ſcilicet & Xenophom Græcorum quoque vocat incantatorem, quod verbis tanquam carminibus perſuaſos eos in ſuam traheret ſententiam. Ab eo tanquam à perenni quodam fonte deducta eſt vniuerſa Philoſophorum ſchola. Inter quos fuit Antiſthenes. Quod Xenophanes autem Colophonius fuerit longæui, ex hoc poteſt intelligi quod dicit Apollodorus eum fuiſſe natum Olympiade quadageſima, perueniſſe autem ad tempora Cyri, regnauit autem Cyrus Olympiade 95. eum itaque dicit Laertius fuiſſe *μακροβιότατον*, id eſt, vitæ longiſſimæ. <sup>g</sup> *Tempora autem eorum qui fuerunt.* Quod aſtologiæ peritus fuerit Thales, vide apud Laertium in eius vita. Quod Solis defectum prædixerit qui fuit eo tempore quo prælium eſt commiſſum inter Medos & Lydos, regnante Cyaxare in Media, Alyattē autem in Lydia, vide apud Herodotum lib. 1. Quando autem & quandiu vixerit ſic ſcribit Laertius. Dicit autem Apollodorus in Chronicis eum fuiſſe natum anno primo triceſimæ quintæ Olympiadis. Mortuus eſt autem natus annos ſeptuaginta octo, aut, vt dicit Socrates, nonaginta. E vita autē exceſſit quinquageſima octaua Olympiade cum eſſet tempore Cræſi, cui etiam promiſerat eum Halim traiecturum abſq; pōte diuerſo fluuio. Ea autem tempora fuiſſe circa quinquageſimam Olympiadem teſtatur Euſebius in Chronicis. <sup>h</sup> *Pythagoras autem inuenitur tēpore Polycratis tyranni.* Euſebius in Chronicis ſcribit Pythagorā claruiſſe Olympiade ſexageſima quarta, mortuum eſſe anno quarto Olympiadis ſeptuageſimæ, A Solone autem Draconis leges fuiſſe antiquatas præter eas quæ ad ſanguinem pertinebant, & alias ab ipſo latas ſcribit Euſebius in Chronicis. Quis autem fuerit eius æmulator Meneciſphilus, non memini me legere. De Melanconia tyranno, cui perſuaſit Heraclitus vt tyrannidem deponeret, ne verbum quidem Laertius. Darij autem epiſtolam eum inuitantis vt veniret in Perſidem, & Heracliti recuſantis, habes apud eum in eius vita: floruit autem, vt ipſe ſcribit ſexageſima nona Olympiadē. <sup>i</sup> *Hæc ſunt quidem tempora eorum.* Poſtquam oſtendit quibuſnam fuerint temporibus veteres Græcorum ſapientes & Philoſophi: oſtenſurus comparando multo antiquiorem eſſe verbi philoſophiam, prius dicit eos ſapientes & philoſophos fuiſſe vel barbaros, vel à barbaris eruditos. Sunt qui Pythagoram dicant fuiſſe Ethruſcum vt ſcribit Laertius. Idem dicit Antiſthenem non fuiſſe oriūdum Athenis, ſed è Thracia. Quod autem Pythagoras fuerit circūciſus, nō dicit quidem Laertius, ſed cum dicit eum cum eſſet iuuenis exiſſe è patria, & fuiſſe initiatum omnibus & Græcis & barbaris tebetis ſeu myſterijs, eſt veriſimile ſub eis comprehendit etiam circumciſionem. Niſi enim fuiſſet circumciſus, in Ægyptiorum adyta non eſſet ingreſſus, nec didiciſſet quæ de Diis ſunt in arcanis. Ab Ægyptijs autem accepit id quod uſurpabat vocabulum, nempe *ὁμανέων*, id eſt, auditorium, ita dictum à ſimul audiendo: eo autem dicit Clemens ſignificari eccleſiam, in quā conueniens populus docebatur. <sup>k</sup> *Plato autē non it inſicias.* Citat Platonem, quem nonnulli dicunt Deum Philoſophorum, in multis locis, in quibus oſtendit ſe à barbaris didiciſſe philoſophiam, cum tamen Epicurus qui nulla ex parte eſt cum eo conferendus contrā exiſtimit ſolos Græcos eſſe Philoſophos. Quod autem Plato in Phædone dicit bonas animas ſupercœleſti loco relicto in terras deſcendiſſe, videtur Origeni erroris dediſſe occaſionem, vt ſentiret animas prius fuiſſe quam infunderentur in corpus. <sup>l</sup> *Atque mihi quidem videntur.* Enumerat aliquot barbaras nationes apud quas in honore habita eſt philoſophia, & quæ ſunt philoſophatę. De his vide Diogenem Laertium in præmio libri ſui de vitis Philoſophorū. Philoſophiæ, inquit, munus nonnulli dicūt cœpiſſe à barbaris. Fuiſſe enim apud Perſas quidem Magos: apud Babylonios autē aut Aſſyrios Chaldaeos, & Gymnoſophiſtas apud Indos, & apud Gallos eos qui appellantur Druidæ & Somnothei vt dicit Ariſtoteles in Magico, & Sotion in viceſimo tertio ſucceſſionis, & Phœnicem fuiſſe Ochum, & Thracem Xamolxin, & Lybicum Atlantem, &c. Præter eos enumerat Clemēs Brachmanes Odryſos & Getas. De Brachmanibus autem Indorū philoſophis

Chiliad. 1.  
cent. 6.Laertius  
lib. 1. de  
vitis phil.  
Eraſ. Chil.  
1. cent. 8.Laertius in  
vita Hera-  
cliti.Laertius in  
vita Pyth.  
& Anti-  
ſthenis.

vide Strabonem lib. 14. Geographiæ. Odrysi autem sunt Thraci populi, apud quos viguisse philosophiam testis est Orpheus. Getæ autem sunt finitimi Scythi, apud eos autem Philosophus fuit qui dictus est eorum Deus, ut vult Strabo lib. 15. Geograph. sicut apud Scythas fuit Anacharsis. <sup>Clarum est autem inueniri semper Platonem.</sup> Reddit rationem cur Plato magni fecerit Barbaros, nempe quod plurima eaque præstantissima dogmata acceperit à barbaris, sicut & Pythagoras. Quænam autem dogmata acceperit Plato à barbaris, nempe ab Hebræis, vide Eusebium in præparat. Euangelica lib. 11. Atque quod Pythagoras quidē, Plato & Eudoxus fuerint in Ægypto, & Prophetas audierint, narrat Laertius, sed non dicit quænam fuerint nomina eorum præceptorum. Democritus autē morales libros scripsit Babylonicos: dicitur enim Atticari quam est interpretatus columnam, & possunt hæc ex ipso obseruari. Hæc autem dicit Democritus, &c.] Morales quidem libros scripsisse Democritum constat ex Laertio, qui citat Trasyllo eum libros in ordinem redigentem per numerum quaternarium. De moralibus eius libris sic dicit: Sunt quidem hi eius libri morales. Pythagoras, De affectione sapientis. De iis qui sunt apud inferos, Tritogeneia, hoc autem est quod tria fiant ex ipsa, quæ humana omnia continent: fieri autē potest ut hos libros inscripserit Babylonicos, eo quod scripti sint Babylone, vel quod in iis introducat aliquis Babylonicus. De Atticari autē columna quam est interpretatus suis libris adiunxit, nihil legi, & quid sibi velit ingenue fateor me nescire, ut nec eos Ægypti populos qui vocantur Harpedonactæ à quibus ne superari quidem se dicit in Geometria. Constat autem ab Ægyptiis primum inuentam fuisse Geometriam, utpote necessariam, propterea quod Nili inundatione sæpius confunderentur & mouerentur eorum termini. <sup>Zoroastrem autem Magum Persam.</sup> Zoroaster Rex fuit Bactrianorum qui primus dicitur artes Magicas inuenisse, & mundi principia syderumque motus diligenter spectasse. Porro autem in Perside ortam Magicam à Zoroastre scribit Plinius. Merito ergo dicit Clemens Pythagoram Zoroastrem ostendisse Persam. Quisnam autem fuerit Prodicus cuius qui hæresim sectabantur, iactabant se habere libros arcanos Zoroastri, vide apud Theodoretum, lib. 1. Hæreticarum fabularum. Is certe fuit adeo impudens & impudicus, ut aperte & palam scortari adiecerit decretis Carpocratis, & constituerit mulieres debere esse communes. De eodem plura videbimus in libro tertio Stromatum, quem citat idem Theodoretus. Cum autem de Nazareo Assyrio sit alibi dicturus, ut hic dicit, ad eum usque locum dicere differemus. <sup>Clearchus autē Peripateticus.</sup> De hoc Iudæo sic narrat Aristoteles apud Euseb. lib. 9. de præp. cap. 3. Clearchum, ut scribit Eusebius: Ille Iudæus erat qui sunt calami ex India. Iudæi autem à loco quem habitant, appellati sunt, urbs eorum asperrimo quodam nomine Hierusalem nominatur. Hic ab altioribus Asiæ locis ad maritimas ciuitates descendens, & lingua & animo Græcus fuit. Cumque accidisset ut eo tempore nos quoque in maritimis Asiæ locis versaremur, philosophiæ amore ad nos venit, qui multo plura nobis attulit quam accepit. <sup>Heraclitus autem non humanitus.</sup> Cum fuerint multæ Sibyllæ (Varro enim numerat decem, de quibus vide apud Lactantium, & apud D. Augustinum de ciuitate, & qui in eum scripsit Ludo-uicum Viuem) vix sciri potest de quantâ loquatur Heraclitus: nam à Varrone prima enumeratur Persica. Heraclitus autem primam dicit fuisse filiam Lamiae Sidoniæ. Quæ de ea autem dicit Serapion, sunt omnia commentitia, & maxime de eius anima quam dicit esse faciem quæ apparet in Luna: Quidnam sit autem ea facies qui scire vult, legat Plutarchi librum de ea re inscriptum, & sunt de ea re variorum Philosophorum sententiæ. Sunt qui eam Lunæ faciem existimant esse maculas quæ existunt ex vaporibus quibus aluntur astra, in qua sententia videtur esse Plinius: ab ea autem opinione omnino dissentiunt Peripatetici. <sup>Et hæc quidem de sibylla.</sup> De Numa Pompilio Eusebius dicit Clemetem nostrum asserere, id quod hic asserit, Numam fuisse Pythagoreum. Clemens noster, inquit, Numam Romanorum Regem Pythagoricum fuisse asserit, & Mosaica nixum doctrina legem dedisse Romanis, nullam imaginem Deo attribuere, unde annis centum atque septuaginta, nullam imaginem, nec fictam nec pictam in templis Romanorum respici potuisse. Ita Numa occulte significauit, nullo modo nisi mente ad similitudinem Dei hominem peruenire posse. Hæc Eusebius, cum tamen constet eum aliter de Numa sensisse. Nam in suis Chronicis Pythagoram Numam longe fuisse tempore posteriorem, & inter eos plurimas intercessisse Olympiades ostendit. Idem sentit etiam Liuius qui lib. 1. ab urbe condita sic scribit, Inclyta iustitia religioque ea tempestate Numæ Pompilij erat. Curibus Sabinis habitabat consultissimus vir, ut in illa quisquam ætate esse poterat omnis diuini atque humani iuris. Authorem doctrinæ eius, quia non erat alius, falso Samium Pythagoræ edunt, quem Seruio Tullo regnante centum amplius post annos, in vltima Italiæ ora circa Metapontum, Heracleæque & Crotonam, iuuenum æmulantium studia cætus habuisse constat, &c. Hoc Liuius, ex quibus est perspicuum Numam non potuisse esse Pythagoreum ut qui longo tempore præcesserit Pythagoræ, vndeunque autem ex Moyse acceperit Numa nullam in templis aut fictam aut pictam habere imaginem, constat Moysen non aliam ob causam prohibuisse imaginem, quam ne ea pro Deo coleretur, ut qui prohibitioni statim subiunxerit, Non adorabis neque seruiēs.

VII.

<sup>PHILOSOPHIA</sup> ergo, res quadam valde utilis, olim quidem floruit apud barbaros, per gentes resplendens: postea autem venit etiam ad Græcos. Ei autem præfuerunt & Ægyptiorum Prophetæ, & Assyriorum Chaldaei, & Gallorum Druidæ, & Sarmatæ Bactrorum, & Celtarum qui philosophati sunt, & Persarum Magi, qui quidem Seruatoris quoque nostri ortum significauerunt, stella eos præcedente venientes in Iudæam, & Indorum Gymnosophistæ, & alij philosophi barbari. Est autem duplex eorum genus: alij enim ex ijs vocantur Sarmanæ, alij verò Brachmanes. Et ex Sarmanis quidem, ij qui appellantur Allobij, neque urbes habitant, nec domos aut tecta habent: arborum autem induuntur

induuntur corticibus, & glandes arborumque baccas comedunt, & aquam bibunt manibus: non nuptias, non liberorum norunt procreationem, quemadmodum ij qui nunc vocantur Encratitæ, id est, continentes. Sunt autem etiam ex Indis, qui Butta parēt præceptis, quem propter insignem virtutem ut Deum honorarunt. Scythia autem erat etiam σχυθία.  
*Anacharsis*, qui scribitur Græcorum multis antecelluisse philosophis. *Hellanicus* autem scribit Hyperboreos habitasse ultra Riphæos montes, doceri autem ipsos iustitiam, non vescentes carnibus, sed arborum fructibus. Ij sexagenarios extra portas ducentes, tollunt de medio. Sunt autem etiam apud Germanos sacra quæ vocantur mulieres, quæ fluviorum vortices prospicientes, fluentorumque sonitus ac circumvolutiones, futura coniiciunt & prædicunt. Eæ nō permiserunt ut ipsi cum Casare pugnarent ante quàm nova Luna illuxisset. His omnibus Iudæum genus est longè antiquius, & eam quæ apud ipsos scriptis mandata est philosophiam, cœpisse ante Græcam, multis verbis ostendit *Philo Pythagoreus*. Quinetiam *Aristobulus* quoque *Peripateticus*, & alij complures, ne in eis nominatim persequendis immorer. Apertissimè autem scriptor *Megasthenes*, qui vixit cum *Seleuco Nicatore*, scribit in tertio rerū Indicarum, omnia quidem quæ de natura dicta sunt à veteribus, dicuntur etiam ab ijs qui extra Græciam philosophantur, partim quidem apud Indos à *Brahmanis*, partim verò in Syria ab ijs qui vocantur Iudæi. Quidam autem fabulosius ex ijs qui Idæi appellantur *Dactyli*, sapientes quosdā primos exortos esse dicunt, ad quos & *Ephesiarum* quæ dicuntur literarum, & eorum qui sunt in Musica numerorum refertur inuentio. Propter quam causam sunt appellati qui sunt apud musicos *Dactyli*. *Phryges* autem erant & barbari Idæi *Dactyli*. *Herodotus* autem refert *Herculem*, cū esset vates & *Physicus*, ab *Athlæte Barbaro Phryge* mundi suscepisse columnas. *Hermippus* autem *Berytius* vocat *Chironem Centaurum* sapientem. De quo etiam dicit qui scripsit *Titanomachiam*, quòd is primus

Ad iustum duxit mortalia secula, monstrans  
 Iusiurandum, & Sacra Deūm, cælique figuras.

Ab eo instituitur *Achilles* qui ducitur ad *Ilium*. *Hippo* autem filia *Centauri*, cum *Æolo* habitans, docuit eum naturæ contemplationem, patriam scientiam. De *Hippone* autem sic testatur *Euripides*:

Diuina quæ primū quidem præfagiit  
 Oraculis atque per ortus syderum.

Apud hunc *Æolum*, *Vlysses* post *Troiam* captam hospitio excipitur. <sup>4</sup>Obserua mihi tempora ad comparisonem ætatis *Moyssis*, & antiquissimæ quæ eius tempore fuit philosophiæ. <sup>5</sup>Non solius autem philosophiæ, sed etiam omnium ferè artium fuerunt inuentores barbari. Primi itaque *Ægyptij Astrologiam* ad homines deduxere. Similiter etiā *Chaldæi*. <sup>6</sup>*Ægyptij* rursus & lucernas primi accendere docuerunt, & annum in menses duodecim diuiserunt, & in templis cum mulieribus coire prohibuerunt, neque ad sacra ab uxore illotis adeundum esse lege sanxerunt. Et rursus inuentores fuere *Geometriæ*. Sunt autem qui dicunt *Cares*, eam quæ ex astris colligitur inuenisse præscientiam. *Auij* autem volatus primi *Phryges* obseruarunt. *Aruispicinam* autem seu *extispicinam* perfectè tenuerunt qui fuere vicini *Italiae*. *Isauri* autē & *Arabes* auguriis studuere, sicut *Telmisenses* ei quæ per somnia fit diuinationi. *Hetrusci* tubam, & *Phryges* tibia excogitauere. *Phryges* enim erant *Olympus* & *Marsias*. *Cadmus* autem erat *Phœnix*, qui fuit Græcis literarum inuentor, ut ait *Euphorus*. Vnde etiam scribit *Herodotus* literas appellatas fuisse *Phœnicias*. Alij autem dicunt *Phœnices* & *Syros* primos excogitasse literas. *Medicinam* autem *Apim* *Ægyptium* indigenam, priusquam *Io* veniret in *Ægyptum*: postea autem

Συρὸν.

ναβλας.  
διχαρδον.

κρέματα.

παιήροτον.

φάρμακα.

κρόταλα.

σκυοίσοι.

I. Cor. 14.

χολόνια-  
μον, sczō-  
tem puto.

Æsculapium dicunt artem amplificasse. Atlas autem Libs, primus nauem est fabricatus, & mare nauigauit. Et rursus Celmis & Damnaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. Alius autem Idæus ferri inuenit temperaturam, ut autem Hesiodus, Scythæ. Ac Thraces quidem primi eam quæ πάρμην vocatur inuenerunt, est autem incuruus gladius, & peltis primi vsi sunt in equis. Similiter autem Illirij quoque peltam inuenerunt. Præterea Canos figulinam excogitasse & calcem dicit Sanites: is fuit qui primus excogitauit clypeum. Cadmus autem Phœnix primus inuenit lapicidinam: in monte Pangeo excogitauit auri metalla. Iam verò aliud quoque genus, Cappadoces primi inuenerunt id quod Nablium appellatur, quemadmodum Assyrij quoque Dichordon: Carthaginenses autem primi construxerunt quadrirenâ. Eam autem ex tempore, & absque ulla præmeditatione, fabricatus est Bosphorus. Medæa autem Ætæ filia, Colchis, prima pilos tingere excogitauit. Quinetiam Noropes (est autem gens Pæonia, nūc autem appellatur Norica) æs elaborarunt, & primi ferrum purgarunt: & Amycus Rex Bebrycum, lora pugilum, id est, cestus, primus excogitauit. & Olympus Mysius in musica harmoniam Lydiam artificiosè inuenit: & qui vocantur Troglodytæ, Sambucam instrumentum inuenere musicum. Aiunt autem obliquam quoque fistulam Satyrum inuenisse Phrygem: κρέματα autem seu modos Olympum; similiter Phrygem, quemadmodum Phrygiam harmoniam & mixophrygiam & mixolydiam Marsyam, qui erat eiusdem regionis cum ijs qui antè dicti sunt, & Doricam Thamyrin Thracem excogitasse. Persas quoque primos audiuiimus currum & lectum & pedum scabellum effecisse, & Sidonios triremem nauē edificasse. Siculi quoque qui sunt in Italia primi inuenere Phormingem, quæ non multum differt à cithara: & inuenere crepitacula quæ dicuntur Crotala. Quinetiam tempore Semiramidis regis Ægyptiorum, narrant inuentas fuisse vestes byssinas. Et primam scripsisse epistolas Atossam Persarum reginam dicit Hellanicus. Scamon quidem Mitylenæus & Theophrastus Eresius, & Cydippus Mantinæus, & præterea Antiphanes, & Aristodemus, & Aristoteles, quinetiam Philostephanus, & Strato quoque Peripatericus, in libris suis de ijs quæ sunt inuēta hæc narrarunt. Ex his autem pauca adieci ad confirmandam inuentricem & vitæ utilem naturam, quæ fuit apud barbaros, à quibus, in studijs rebusque exercendis, Græci magnam acceperunt utilitatem. Si quis autem vocem reprehendat barbaram, Mihi autem, inquit Anacharsis, omnes Græci Scythæ sunt. Is autem erat qui apud Græcos in admiratione est habitus, qui dixit: Mihi indumentum est lana: cæna, lac & caseus. Vides barbaram philosophiam, quæ facta, non uerba proficitur. Apostolus autem sic dicit: Et vos per linguam, si non rectè significantem vocem dederit, quomodo cognoscetur quod dicitur? eritis enim in aërem loquentes. Tot, verbi gratia, genera linguarum sunt in mundo, & nihil est vocis expers. Si ergo non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus: & qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. Vix certè tandem accessit ad Græcos componendarum orationum doctrina, & scriptura. Et Alcmaeon quidem Perithoi filius, Crotoniata, primus librum scripsit de natura. Alij autem Anaxagoram Hegesibuli filium Clazomenium primum librum scriptum edidisse referunt. Modos autem poematibus primus adiecit, & Lacedæmoniorū leges numerosis versibus scripsit Terpāder Antissæus. Dithyrambum autem excogitauit Lassus Hermioneus, Hymnum Stesichorus Imeræus, Choream Alcman Lacedæmonius, Amatoria Anacreon Teius: ὠρχήσθην, id est, canticum ad saltandum accommodatum Pindarus Thebanus. Et νόμας, quos vocant, primos cecinit in choro & cithara Timotheus Melesius. Iam verò Iambum quidem excogitauit Archilochus Parius. Claudum autem iambum Hipponax Ephesius. Et tragædiā quidem Thespis Atheniēsis, Comædiam



Comœdiam autem Sisarion Icaricus. <sup>1</sup>Tempora horum tradunt Grammatici. Longum autem fuerit ea accuratè tradere, cum ipse mox ostendatur Dionysius, nempe Bacchus, propter quem celebrantur & Dionysia & spectacula, esse Moysè posterior. Aiunt autem & quæ in schola sunt orationes, & rhetoricas proprietates, inuenisse, & mercede primum iudicalem orationem alteri tradendam conscripsisse Antiphonem tribu Rhamnusium, ut dixit Diodorus. <sup>m</sup>Apollodorus autem Cumanus primus Critici nomen suscepit, & appellatus est Grammaticus. <sup>n</sup>Nonnulli autem dicunt Eratosthenem Cyrenaum. Is quoniam duos edidit libros quos inscripsit Grammaticos, nominatus est Grammaticus, sicut nunc nominamus. <sup>o</sup>Primus Praxiphanes Dionysiphani filius Mitylænaeus, & Zaleucus Locrus primus scribitur leges tulisse. Alij autem dicunt Menotum filium Diosepi Lyncei, is fuit post Danaum, decima generatione ab Inacho & Moysè, ut paulò inferius ostendemus. Lycurgus autem multis annis post Troiam captam, qui fuit centum & quinquaginta annis ante Olympiades, tulit leges Lacedæmonijs. Solonis verò tempus prius diximus. Dracon autem, qui ipse quoque fuit legislator, inuenitur fuisse circa tricesimam nonam Olympiadem. Antiloehus autem qui scripsit de omnibus viris doctis à Pythagoræ ætate usque ad mortem Epicuri, quæ fuit decimo mensis Octobris, complectitur omnes annos trecentos duodecim. Præterea aiunt Phanotheam Icarij uxorem inuenisse Heroicum hexametrum, aliq. verò Themis, unam ex Titanidibus. Didymus autem in libro de philosophia Pythagorica, refert Theano Crotoniatidem, primam ex mulieribus esse philosophatam, & scripsisse poemata. <sup>1</sup>Græca itaque philosophia, ut aliqui quidem, casu utcunque & exiliter veritatem, sed non omnem, assequitur: ut alijs autem volunt, mota est à diabolo. Nonnulli autem uniuersam philosophiam inferiores quasdam potestates inspirasse existimant. Sed si non comprehendit quidem Græca philosophia veritatis magnitudinem, & est adhuc imbecilla ad mandata Domini exequenda, at maximè regali quidem certe doctrinæ viam preparat, utcunque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendam veritatem confirmans eum qui opinitur providentiam.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> PHILOSOPHIA ergo res quedam valde utilis. Philosophia à barbaris venit ad Græcos. Recenset autem Clemens eos qui philosophiæ præfuerunt apud barbaros, nempe apud Ægyptios prophetæ, de quibus vide apud Diodorum Siculum, apud Assyrios Chaldæi, de iis vide Strabonem lib. 16. Erant autem ut ibi dicit Astrologi & Mathematici, apud Gallos Druidæ & Samanæi. De Druidibus multa scribit Strabo lib. 4. Geograph. qui Samanæorum ne meminit quidem, sed tria refert hominum genera, quæ apud omnes in magnò habentur honore, Bardi, Vates, & Druidæ. De Druidibus quoque Cæsar copiose in Commentariis, sed nihil de Samanæis. Plinius quoque multis in locis Druidum meminit, sed nusquam Samanæorū. Fieri autè potest ut Samanæi sint ij qui à Diogene Laertio in procæmio dicti sunt Semnothei, vel ut nonnulli dicunt Samothei à Samothe Gallorū patre qui à Græcis & Dis & Sumanus & Orcus dicitur, de quibus multa Berosus quem hodie habemus, qui an sit antiquus ille Berosus à nostro Clemente totus citatus, nolo temere meam proferre sententiam. Non est autem improbabile eos qui dicti Samothei vel Semnothei, dictos etiam esse Sumanæos à Sumano, & mutata litera Samanæos. De Magis & Magica vide Plinium lib. 30. cap. 1. De Brachmanibus multa scribit Strabo lib. 15. Eorum autem duo dicit esse genera, Brachmanas scilicet & Germanas. Germanas autem puto dici quos vocat Clemens Sarmanas, G litera in S transmutata. De Allobiis autem sicut nec de Butra ne verbum quidè legi. Encratitæ autem quibus à Clemente cōparantur Allobij, fuerūt hæretici de quibus scribit Epiphanius lib. 1. tomo 3. in 46. hæresi contra Tatianos. Ita ergo scribit de Tatiano, Continentiā hic prædicat, nuptias autem scortationē & corruptionē putat, asserens nihil differre matrimonium à scortatione, sed idem esse &c. Porro autem Anacharsis in tanta fuit apud Græcos existimatione, ut eum inter philosophos præcipuos merito annumerari Laertius. De Hyperboreis autem qui scribit, & quem citat Clemens, Hellenicum, hodie non habemus. De iis scribit Strabo libro decimo quinto. Quod autem ad vitæ agendæ rationem & instituta attinet, videtur eos confundere cum Brachmanibus. Quod autè dicit eos sexagenarios extra portas ducētes de medio tollere, Græcè quidè est ἀγῶνισθαι, sed an intelligat eos ab ipsis interim non ausim affirmare. Potest enim per ἀγῶνισθαι

Ff

Cōment. 61



significari & de medio tollere, quod est occidere, vel ab aliis remouere vt non amplius appareant. De mulieribus autem apud Germanos sortibus futura prædicentibus, & quæ Ariouisto & eius exercitui non permiserunt vt pugnarent cum Cæsare, vide apud Cæsarem in Commentariis, & apud Plutarchum in vita Cæsaris. <sup>6</sup> *Hic omnibus Iudæum genus est longe antiquius.* Fueritne hic Philo quem dicit Pythagoreum, is quem hodie habemus, qui fuit certe vir doctissimus, & qui Platonem adeo est imitatus vt dici soleat, <sup>7</sup> *ἡ φιλομαθὴς ἡ φιλοσοφία*, non ausim asserere. Eum tanti fecit D. Hieronymus vt inter scriptores Ecclesiasticos eum annumerauerit, sed non memini me aliquid eius videre de antiquitate Iudæorum. De Aristobulo quoque nihil hodie extat quod sciam. Extat autem Iosephi liber de antiquitate Iudæorum, quem non nominat, sed inter alios complures recenset Clemens. De Megasthene autem qui res scripsit Indicas hæc scribit Plinius, *Patefacta est, scilicet India, non modo Alexandri magni armis, Regumque qui ei successere, circumuectis etiam in Hircanum mare & Caspium Seleuco & Antiocho, præfectoque classis eorum Patroclo: verum & aliis auditoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati sunt: sicut Megasthenes & Dionysius, à Philadelpho missus; ex ea causa vires quoque gentium prodidere.* De Idæis Dactylis vide Strabonem qui existimat eos etiam esse dictos Curetes & Corybantes, vide etiam Cælium Rhodiginum lib. 17. Et Polydorum Vergilium de inuentione rerum qui cum aliis quidem consentit quod ferrum inuenerint. Quod autem Ephesias literas inuenerint & Musicos numeros & pedes in Musica dactylos, nec ipse dicit nec ullus alius quem legerim. Quænam autem essent Ephesias literæ, & quam vim haberent, vide apud Erasimum in adagiis. <sup>8</sup> *Herodotus autem refert Herculem.* Fingitur à Poëris Hercules ab Atlante suis humeris impositas sustinuisse cæli columnas, quod Herodotus ideo dicit fuisse fictum à Poëris, quod Hercules esset *γῆρας* & *Physicus*, id est naturæ contemplator. Chiron autem filius Saturni & Philliræ fuit vnus ex Centauris inuentor, medicinæ & artis Lyricæ, Magister Æsculapij. Ab eo dicta sunt vlceres Chronia curatu difficilia, quæ quomodo curarentur docuit Chiron, vt dicit Eustathius in quartum Iliadis. Ei datus est à Peleo & Thetide Achilles erudiendus priusquam mitteretur ad Ilium, vt testatur Statius, in Achilleide. Merito ergo ab Hermippo dictus fuit sapiens. Hippo quoque fuit eius filia, de cuius sapientia testimonium fert Euripides, sed nec Tragediam citat Clemens, nec eam arbitror extare. Atque quod post captam quidem Troiam ab Æolo hospitio exceptus Vlysses sit, locuplex testis est Homerus, sed quod Hippo Centauri filia habitaret apud Æolum, nec scribit Homerus, sed nec ullus alius quod legerim. <sup>9</sup> *Obserua mihi tempora ad comparationem ætatis Moysis.* Eadem scribit Eusebius de præparatione lib. 10. Maximam quidem partem eorum quæ in toto libro scribit accepit à nostro Clemente, vt qui in eodem versaretur argumento. <sup>10</sup> *Non solius autem Philosophiæ sed etiam omnium fere artium.* Quis inuenerit Astrologiam vide Polydor. Vergil. lib. 1. qui idem sentit quod noster Clemens, Ægyptios & Chaldæos inuenisse Astrologiam. <sup>11</sup> *Ægyptij rursus & lucernas primi accendere docuerunt.* Quinam lucernas primi accendere docuerint, nusquam alibi legi. Herodotus scribit Ægyptios annum in duodecim menses diuississe, sicut hic Clemens, Diodorus id tribuit Thebis, qui ipsi quoque fuerunt Ægyptij, Geometriam autem ab Ægyptiis fuisse inuentam iam ante diximus. De Auguriis, & Aruspicina copiose scripsit Polydorus Vergilius. Maximam autem eorum quæ scripsit partem accepit à Cicerone de diuinatione. De tibia quoque & tuba vide eundem lib. 1. cap. 4. De literis quoque & earum inuentoribus abunde scribit lib. 1. cap. 6. De medicina vero lib. 1. cap. 20. De naui verò & navigatione lib. 3. cap. 15. De ferro & ære & eorum temperatura lib. 2. cap. 19. *πῦρ* vocabulum nusquam alibi legi, nec scirem quid esset nisi ipse exponeret, dicens esse gladium incuruum ex quo coniicio eum esse ensen falcatum qui est instar falcis. Dicit autem eum inuentum esse à Thracibus, sed suum non citat authorem. Pelta autem est scutum breue habens formam Lunæ semiplenæ, quo videntes inducit Vergilius Amazones dicens:

*Pentesilea furens Lunatis agmina pelis.*

Verg. 1.  
Æneid.

Plin. lib. 7.  
cap. 56.

Quinam populi sint ij Caint quos dicit Clemens inuenisse artem figulinam, non possum coniicere, cum de iis nihil legatur apud Geographos, nisi quod Plinius aliquot recenset oppida, quæ nonnihil videntur ad eos accedere. Idem autem Plinius dicit, Cherebum Atheniensem inuenisse figulinas, & à Cadmo inuentas lapicidas, Cui suffragatur Polydorus Vergilius qui id ab ipso accepit. De Musica autem modisque & instrumentis musicis, & de cæteris fere omnibus quæ hic dicit Clemens, eadem fere dici inuenies & à Plinio lib. 7. cap. 55. & à Polydoro Vergilio lib. 1. cap. xv. De his ergo non plura dicemus, sed lectorem ad eos mitemus, maxime cum quos citat Clemens authores iniuria temporum omnes fere perierint & quæ narrantur facite intelligantur. <sup>12</sup> *Ex his autem pauca adieci ad confirmandam inuentricem.* Hæc omnia quæ superius dicta sunt tam de philosophia quam de multis quæ inuenta sunt à barbaris, Clemens dicit se ex multis accepisse ab iis quos citauit authoribus, vt intelligatur quantum Græcis profuerint barbari, & in studiis literarum & in rebus agendis & negotiis. <sup>13</sup> *Si quis autem vocem reprehendat barbaram.* Respondet obiectioni quæ posset fieri. Posset enim quispiam dicere. Quantumuis laudentur barbari, cedant tamen Græcis necesse est, quod sit eorum sermo rudis & inelegans. Ad quod respondet id quod dixit Anacharsis. Mihi, inquit, omnes Græci sunt Scythæ, quasi diceret, Græcis Scythæ non minus sunt barbari, quam Græci Scythis. Cuilibet enim sua lingua pulchra videtur & elegans. Græcè autem est *καλὸν*, id est, Scytham agere & imitari. Laudanda est autem barbara philosophia, quæ proficitur potius benefacere quam bene loqui. Quanta autem Anacharsis esset frugalitas testatur id quod ei tribuit Clemens, quod miror fuisse prætermisum à Laetio. <sup>14</sup> *Apostolus autem sic dicit.* Significat Apostolus non esse spectandum sitne pulcher & concinnus vocis sonus, sed an recte possit intelligi. Si is ergo qui loquitur non intelligatur, orare debet vt possit interpretari. <sup>15</sup> *Vix certe tandem accessit ad Græcos.* Quoniam Græci se iactabāt de sua doctrina & eloquentia, vtramque ostendit non ab antiquis temporibus, sed haud ita pridem ad eos accessisse. Multa autē multorū aduēcit inuēta, sed de quibus magna ex parte penes eum sit fides oportet, cū ceteri de iis nihil scribāt. De Alcmeone quidē Crotoniata quod de natura scripserit nusquā legitur. Sed quod Anaxagoras

xagoras Clazomenids primum ascriptum librum ediderit, testis est Laertius, sed nec quod Terpander Antissæus Lacedæmoniorum leges versibus scripserit vsquam legi, à Plutarcho tamen in libro de Musica dicitur fuisse insignis musicus & Citharædus. De Dithirambo copiose scribit Cælius Rhodiginus, sed non dicit primum inuentorem fuisse Lassum Hermioneum, sed Dithirambum primum inuētum apud Thebas, in Olympiis etiam Corinthi, Arione Methymneo statuentem initio, mox & Lasso Hermioneo. Primum autem esse Corinthi concinnatum & nominatum Dithirambum author est Herodotus. Idem autem Cælius de hymnis, quos dicit cantus accommodatos diuinis laudibus, & dici etiam Pæanes per multa scribit, sed quod Stesichorus Poëta Lyricus, qui cum vituperata Helena visum amisisset, admonitus est ut eam laudaret, quod cum fecisset, depussa cecitate visum recepit. Ab eo autem ortum est prouerbum Palinodiam canere. Quod autem choream instituerit Almam Lacedæmonius, nō memini me alibi legere. Polidorus Vergilius dicit choreas ducendi morem ab Etruscis profectum ad Romanos, lib. 5. cap. 2. Atque quod amatoria quidem scripserit Anacreon Teius satis constat: sunt enim omnia eius carmina amatoria. Sed an ea primus inuenerit, non constat. Illud quoque constat viros bonos & honestos ea esse detestatos. Timotheus autem Musicus, primo quidem populo minus gratus, postea euasit excellentissimus. Quod autem primos qui dicuntur *ῥυθμοι*, id est, modos seu modulos, in choro & cithara cecinerit, non opinor extare qui dicat; Quinam autem dicantur *ῥυθμοι*, id est, modi, consulendus est Boetius & ceteri musicæ scriptores. *ὑπορχοί*, id est, saltationem quæ tibæ & citharæ & cæteris musicis sonantibus instrumentis accommodatur, tribuit Clemens Pindaro Thebano. Sed Cælius Rhodiginus id altius repetit ut qui eam *ὑπορχοί* tribuat Lino & Orpheo, ut qui initiarentur cum rythmo & saltatione. Dicit tamen Hyporchematicem apud Pindarum saltare Lacones. Quod autem Iambum excogitarit Archilocus Parius Clementi adstipulatur Horatius in arte Poëtica sic dicens:

*Archilochum proprio rabies armauit Iambo.*

Is Iamborum suorum vehementia Lycambem qui filiam sibi sponsam alteri in matrimonium dederat, ad laqueum compulit. De Hipponacte autem sic scribit Plinius, Hipponactis notabilis fœditas vultus erat. Quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum Babolus & Anthernus Chij proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distinxit in tantum, ut credatur aliquos ex iis ad laqueum compulisse: quod falsum est, complura enim in finitimis insulis simulachra postea fecere, sicut in Delo quibus subiecerunt, non vitibus tantum censi Chium, sed & operibus Antherni filiorum. Ab Hipponacte autem denominatum est metrum Hipponacticum, quod constat ex Iambis claudicantibus quos Scazontes appellant aut Choliambos, de quibus sic dicit Rufinus de metris Comicis. Genera Iambi metri sunt duo: nam ex iis alia sunt integra, alia clauda quæ *οὐκ ὀρθὰ*, seu Choliamba vocant, quorum differetiam penultima versus syllaba demonstrabit. Nam si brevis cōrigerit, erit rectum & integrum Iambicum. Sin vero longa, delumbe & claudum. Huius repertor Hipponax. Nam pro iambo inductis Trocheis, cōtra legem trimetri Iambici metrum innouauit, quod adzque ex spondeo contingit. Hæc Rufinus. Fuit ergo Archilochus quidem Iambi, Hipponax verò Choliambi inuentor. Quod autem Thespis tragædiam inuenerit, his versibus in arte Poëtica testatur Horatius,

*Ignotum Tragica genus inuenisse Camæna*

*Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis*

*Quæ canerent, agerentque peruncti facibus ora.*

40 Quis autem fuerit inuentor Comædiæ neminem legi qui diceret: Horatius solum dicit Tragædiæ successisse comædiam. Sisaronis autem Icariei nec ipse nec ullus ex scriptoribus, qui extat quod sciam meminit. *Tempora horum tradunt Grammatici.* Hi omnes quos superius recensuit fuerunt Dionysio seu Baccho posteriores: Dionysia enim in Bacchi honorem sunt instituta, in quibus agebantur Tragædiæ & Comædiæ & publica exhibebantur spectacula, & ab eo sunt denominati Dionysiaci artifices, qui ea faciebāt in honorem Bacchi, sed frustra eorum tempora supputantur à Grammaticis ad ostendendam eorum antiquitatem, cum Moyses fuerit Baccho prior multis seculis, ut pulchrè ostendit Eusebius lib. 10. de præpar. cap. 3. in quo agit de antiquitate Moysis. Quod autem de Antiphonte dicit Diodorus ut refert Clemens, hoc ipsum de eo tradit Plutarchus in libro de vita decem Oratorum. *Apollodorus autem Cumanus primus Critici nomen suscepit.* Hic est ut opinor quem Plinius excellentem dicit in Grammatica, sicut Berosum in Astrologia, 50 Hippocratem in medicina. Dicebantur autem olim Grammatici Critici *ἀνὰ τὴν κρίσιν*, id est à iudicando, quod de omnibus scriptoribus iudicarent. Hunc autem Apollodorum Criticum seu mauis Grammaticum reprehendit Strabo, quod Cares non dixerit *βαρβάρου*, id est barbaros, sed *βαρβαροφώνου*, id est loquentes voce barbara. *Nonnulli autem dicunt Eratosthenem Cyrenæum.* Idemne sit Eratosthenes Philosophus, cuius sententiam refert Plutarchus de distantia Solis vsque ad Lunam, & cuius eandem dicit esse sententiam quam Platonis de descensu potus ad pulmones, & Geographus, cuius sententiam expendit Strabo in sua Geographia, & is quem dicit Clemens primum Grammaticum sicut nunc nominamus, ingenue fateor me ignorare. Sicut nunc nominamus autem dixit, quoniam qui nunc sunt Grammatici olim vocabantur Critici. *Primus Praxiphanes Dionisiphanis filius Mytilenæus.* De Praxiphane & Menoto quos dicit legislatoribus nihil vsquam alibi legi. De Zeleuco autem Locro, Lycurgo Lacedæmonio, Solone & Dracone Atheniensibus videre licet apud Aristotelem in Politicis, & apud Plutarchum & alios in multis locis. Quos omnes cum multis seculis præcesserit Moyses, qui legem tulit à Deo datam, perspicuum est falsum esse eos primos leges tulisse. Et quid Menorus quidem quicunque is sit, fuerit Moyse posterior, ex hoc ostenditur quod is fuerit post Danaum, qui fuit decem generationibus post Inachum, quo tempore fuit Moyses. Describit etiam tempora Lycurgi, Solonis, & Draconis quæ quidem fuerunt longè posteriora, ut patet ex Chronicis Eusebij. Antilochi autem qui scripsit de viris doctis à Pythagora vsque ad mortem Epicuri nihil extat hodie quod sciam. Quod autem mense quidem Octobri qui apud Athenienses di-

Ff ij

Herodorus  
lib. 1.

Plutarch.  
lib. 7. quæ-  
stion. con-  
uiuial.  
Plutarc. an  
homo æta-  
te proue-  
ctus debeat  
gerere  
remp.  
Cælius  
Rhod. lib.  
5. cap. 3.  
Plin. lib. 36.  
cap. 5.

Plin. lib. 7.  
cap. 37.

Strab. lib.  
14.

Plut. 2. lib.  
cap. 3. de  
placit. phil.  
De quæst.  
Plat.

Strab. lib. 1.

cebatur *καμνίσκος*, ut vult Gaza de mensibus, mortuus sit Epicurus, idem sentit Laertius quod Antilochus, sed in die dissentiunt. Septimo enim *καμνίσκος*, eum esse mortuum dicit Laertius, Antilochus verò decimo. Quod autem Planothea vel Themis una ex Titanidibus Heroicum carmen inuenerit nusquam alibi legi. Quid autem alij de eo sentiant vide Polydorū Vergilium. Sed nec alibi legitur, quod Theano mulier Crotoniatis prima sit philosophata, & poemata scripserit. Quod autem cum esset Crotoniatis, sit philosophata, eo minus est mirum, quod à Pythagora potuerit discere Philosophiā quæ illic docebatur à Pythagora. *Ἡ Græca itaque philosophia.* Hic est sensus huius loci. De philosophia quidem variæ sunt opinioniones. Alij enim existimant eam casu esse introductam, & utcumque quidem & exiliter, sed non omnem consequi veritatem, alij autem opinantur eam à diabolo esse profectam, alij verò ab inferioribus potestatibus, ab angelis scilicet esse inspiratam. Sed ea vndeunque sit profecta, de eo enim nihil affirmat nec statuit, veritatis quidem non comprehendit magnitudinem, id enim sola potest diuina verbi sapientia: nec est adeo fortis & valida ut diuina possit exequi mandata: ut exempli causa, Deum ex toto corde & tota anima diligere, & non solum amicos diligere, sed etiam inimicos, viam tamen munir, & præparat ad regalem doctrinam nempe Christianam. Multa enim sunt in philosophia quæ pertinent ad mores componendos & ad castiganda vitia, & quæ ad veritatem suscipiendam confirmant, sed non quemlibet, verum eum demum qui opinatur prouidentiam, id est qui Deum esse credit, & humanarum rerum curam gerere. Quo fit ut Platonici quidem Philosophi sint ad Christianam suscipiendam veritatem aptiores, ut qui rerum mortalium Deum sentiant curam gerere, quam Epicurej, qui casu omnia dicunt fieri, & è mundo diuinam tollunt prouidentiam.

VIII.  
Ioan. 10.

Prouerb. 1.

AT, INQUIVIVNT, scriptum est, omnes qui fuerunt ante aduentum Domini sunt fures & latrones. Omnes autem vniuersè intelliguntur, qui in eloquentia & doctrina sunt versati ante susceptam à Verbo carnem. Sed propheta quidem, ut qui à Domino fuerunt missi & inspirati, non fures sunt, sed ministri. Dicit itaque scriptura: Misit sapientia seruos suos conuocans cum alto præconio ad craterem vini. Philosophia autem non missa est à Domino, sed venit, inquit, furto surrepta, vel à fure donata. Sed siue potestas, aut angelus qui veritatis aliquid didicit, & in ea non mansit, hæc inspirauit, & furto surrepta docuit: hoc fecit, non quòd nescierit Dominus, qui fines eorum quæ futura sunt nouit ante constitutionem vniuscuiusque essentia, sed quòd non prohibuerit. Tunc enim aliquam habuit utilitatem furtum quòd redibat ad homines, non quòd is qui surripuit utile sibi proponeret, sed prouidentia ad utile dirigeret audacis cæpti euentum. Scio multos in nos assidue insurgere, & id quod non prohibet, causam esse dicere. Furti enim causam esse dicunt eum qui non custodit, vel eum qui non prohibuit: quemadmodum incendiij, eum qui ignem non extinxit incipientem: & naufragij, gubernatorem, qui rudentem non contraxerit. Iam verò puniuntur à lege qui horum cause sunt: nam in cuius potestate situm erat prohibere, in eum quod eius accidit culpa confertur. Ad eos autem dicimus, in faciendo, operando, & agendo, causam intelligi. Id autem quod non prohibet, hoc ipso remotum est ab operatione. Præterea causa quidem versatur in operatione, quemadmodum nauis ædificator in eo quòd fiat scapha. Domus autem ædificator, in eo quòd ædes construatur. Id autem quod non prohibet, ab eo quod fit, separatum est. Propterea ergo perficitur, quòd id quod potest prohibere, non operatur nec prohibet. Quid enim operatur qui non prohibet? Iam verò ad absurdum quoque redit id quod ab eis dicitur: siquidem sauciationis causam esse dicent, non telum, sed clypeum, qui non prohibuit quo minus telum peruaderet. Neque enim furem, sed eum qui furtum non prohibuit, reprehendent. Ergo Græcorum quoque naues non Hectorem dicant combussisse, sed Achillem: quoniam cum prohibere posset Hectorem, non prohibuit. Sed ille quidem propter iram (in eius autem potestate non erat irasci vel non irasci) & ignem non prohibuit, & fortè adiuuans causa fuit. Diabolus autem cum liberum haberet arbitrium, & duci posset pœnitentia & furari, ipse quoque furti causa est, non autem Dominus qui non prohibuit. Sed nec noxium erat donum, ut accederet prohibitio. Et si accuratè & subtiliter aduersus eos agendum est, sciant id quidem quod non prohibet, quod in furto factum esse dicimus, nullo modo esse causam: in id autem quod prohibet,

prohibet, causam culpamque conferri. Qui enim clypeo protegit, ei qui protegitur causa est ne saucietur, prohibens ipsum sauciari. Et Socrati demonium causa erat, non prohibens, sed adhortans, etsi non adhortaretur. Sed nec laudes, nec vituperationes, nec honores nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & appetendi & aggre-<sup>ορμῆς καὶ ἀπορμῆς</sup>diendi, sed sit vitium inuoluntarium: unde qui prohibuit quidem causa est, qui au-<sup>πρὸς ἀμφοτέρω</sup>tem non prohibuit animi electionem, iuste iudicat, ut vel maxime quidem Deus non sit nobis causa vitij.<sup>ματῶν.</sup> Quoniam autem libera electio & appetitio peccata primum inchoat, falsa autem nonnunquam dominatur opinio, à qua, cum sit ignorantia & inscitia, recedere negligimus, iure infliguntur supplicia. Febrile enim est inuoluntarium, sed cum per se & propter suam intemperantiam febrierit, eum reprehendimus, utpote quod vitium sit voluntarium. Nemo enim malum eligit, quatenus malum: sed abductus ab ea quæ inest in ipso voluptate, id bonum ratus, suscipiendum existimat. Quæ cum ita se habeant, & liberari ab ignoratione, & à mala & delectabili electione, & ante omnia non assentiri fallacibus illis phantasiis & visis, situm est in nostra potestate. Latro autem & fur dicitur diabolus, qui Prophetis pseudopphetas admiscuit, tanquam frumento zizania. Omnes ergo qui fuerunt ante Dominum, fures & latrones, non absolute autem omnes homines, sed omnes pseudopphetae, & omnes qui non proprie ab eo missi sunt. Habuerunt autem pseudopphetae quoque furtum prophetae nomen, cum Prophetae quidem essent, sed eius qui est mendax. Dicit enim Dominus: Vos ex patre vestro diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quoniam non est in ipso veritas. Cum locutus fuerit falsum, ex proprijs loquitur, quoniam mendax est & pater eius. In falsis autem vera quoque aliqua dicebant pseudopphetae. Et si reuera prophetabant in ecstasi, ut Apostata, eius, inquam, qui defecerat, ministri. Dicit autem Pastor quoque Angelus pœnitentiæ, ad Hermetem, de pseudoppheta: Quædam enim verba vera dicit: diabolus enim eum implet suo spiritu, si quem possit ex iustis frangere. Omnia ergo à superis in bonum dispensantur, ut per Ecclesiam cognoscatur multiplex ac varia Dei sapientia, ex seculorum præscientia, quam fecit in Christo. Deo autem nihil aduersatur, nec est quicquam ei contrarium, ut qui sit Dominus & omnipotens. Quinetiam eorum qui defecerunt consilia & operationes, cum sint singulares, fiunt quidem ex mala affectione, sicut morbi corporis: ab uniuerfa autem ac generali providentia administrantur ad finem salubrem, etiamsi causa sit morbi efficiens. Est itaque maximum diuinæ providentiæ argumentum, non sinere ut vitium quod ex voluntaria defectione ortum est, inconducibile maneat & inutile, sed nec sit omnino noxium. Diuina enim sapientiæ & virtutis & potentia est officiū, non solum bona facere (hæc est enim, ut semel dicam, Dei natura, ut ignis calefacere, & lucis illuminare) sed illud quoque maxime, ut id quod per malos aliquos excitatum est, ad bonum aliquem finem & utilem deducat, & utiliter ijs quæ videntur mala utatur, sicut eo quod ex tentatione processit testimonio. Est ergo in philosophia, veluti à Prometheo furto surrepta, parum ignis ad lucem apti utiliter excitatum, & vestigium aliquod sapientiæ, & motus à Deo. In his autem latrones & fures fuerint, qui sunt apud Græcos Philosophi, qui ante Domini aduentum, à Prophetis Hebræis partes veritatis id minime agnoscentes sumpserunt, sed sibi tanquam propria dogmata attribuerunt, & alia quidem adulterarunt, alia autem, superuacanea quadam diligentia, indocte tanquam sapientes pronunciarunt, alia autem etiam inuenerunt. Forte enim sensus quoque spiritum habuerunt. Assentitur autem Scripturæ quoque Aristoteles, qui dixit Sophisticam esse furem sapientiæ, sicut ante ostendimus. Apostolus autem: Quæ etiam loquimur, inquit, non in verbis quæ docentur ab humana sapientia, sed quæ docentur à spiritu.

Ff iij

σφισαί, μωροί

1. Cor. 1.  
διδοὺς.  
Ioan. 1.

Iban. 7.

1. Cor. 1.

Ibidem.

Esaiæ 1.

Ephes. 4.

τὴν λογικὴν  
ἐννοίαν.καὶ πῶς,  
putridum.  
οὐκ ἔστιν.

De prophetis enim: Omnes, inquit, de plenitudine eius accepimus, Christi scilicet. Quare non sunt fures prophetæ. Et doctrina mea, non est mea, inquit Dominus, sed eius qui misit me Patris. Et de furibus: Qui autem ex seipso, inquit, loquitur, gloriam propriam querit. Tales autem sunt qui sibi placent Graci, & sunt arrogantes.<sup>k</sup> Sapientes autem eos dicens scriptura, non reprehendit eos qui sunt verè sapientes, sed eos qui sibi videntur sapientes. De his autem dicit: Perdā sapientiam sapientum, & prudentiā prudētum abolebo. Infert itaq; Apostolus: Vbi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitores huius seculi? ut à scribis distingueret, 10 huius seculi inquisitores ponens Philosophos ex gentibus.<sup>l</sup> Nonne infatuauit Deus mundi sapientiam, quod perinde est atq; stultam ostendit, & non veram, ut putabant? Et si roges causam cur sibi viderentur sapientes: propter cordis sui cecitatem, inquiet: quoniam in sapientia Dei, hoc est, quæ per Prophetas est annunciata, non cognouit mundus, nempe per sapientiā quæ loquitur per Prophetas, ipsum scilicet Deum, ipsi Deo visum est per prædicationem stultitiæ, quæ Gracis scilicet, videtur esse stultitia, saluos facere credētes. Quoniam Iudæi, inquit, signa petunt ad fidem, Graci autem querunt sapientiā, nempe orationes quæ 20 vocantur αἰσχυρισμοί, hoc est, necessariò concludentes, & alios scilicet syllogismos. Nos autem prædicamus Iesum Christum crucifixum, Iudæis quidem scādalum, quòd cum sciant prophetiam, non credant euentui: Gracis autē stultitiā: fabulosum enim esse existimant qui sibi videntur sapiētes, & per hominē filium Dei loqui, & Deum habere filium, & eum esse passum: quo fit ut suæ opinionis anticipatio eis persuadeat ut non credant. Seruatoris enim aduentus, non stultos fecit & duros corde & infideles, sed prudentes, & aptos quibus persuadeatur & præterea fideles. Ostensi sunt autem, ab eorum qui obedierunt voluntaria inclina- 30 tione separati, ij qui noluerunt parēre, & imprudētes & infideles & stulti. Ipsis autem vocatis Iudæis & Gracis Christus est Dei virtus, & Dei sapiētia. Num ergo, quod est etiā melius, existimandum est esse enūtiatiuum illud: Non infatuauit Deus sapiētiā mundi, perinde ac non stultam fecit, ne causa duritiei cordis à Deo eis facta videatur qui stultam fecit sapientiam? Omnino enim etsi sapientes essent, maiori culpæ fuere obnoxij, qui prædicationi non crediderunt. Voluntaria enim est electio & delectus veritatis. Quinetiā illud: Perdam sapientiā sapientum, eius quæ cōtemnitur ac despicitur barbara philosophiæ opposi- 40 tione dicit illustrasse, sicut etiā lucerna quæ à Sole illustratur dicitur periisse, eo quòd non æqualem edat operationem.<sup>m</sup> Cum ergo omnes homines sint vocati, qui voluerunt obedire, nominati sunt vocati. Non est enim apud Deum iniustitia. Iam verò qui ex utroque populo crediderunt, ij sunt populus peculiaris. Et in Actis Apostolorum hoc his verbis inuenis: Qui itaque verbum eius susceperunt, baptizati sunt. Qui autem noluerunt parēre, seipso scilicet abduxerunt.<sup>n</sup> Ad eos dicit Prophetia: Et si velitis, & me audieritis, bona terræ comedetis: in nobis situm esse arguēs & eligere & declinare. Dei autē sapientiā dixit 50 Apostolus doctrinā quæ est ex Domino, ut verā philosophiā ostēdat tradi per Dominum. Quinetiam qui sibi videtur sapiens, habet quasdam admonitiones, quæ iubent apud Apostolum induere nouum hominem, qui secundū Deū creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Quamobrē deponentes mendaciū, loquimini veritatem. Ne detis locū diabolo. Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius laboret operās bonū. Operari autem est adlaborem quærendo veritatē, nempe cum ea quæ sermone sit beneficentia, ut impertiri possitis ei qui opus habet, & seculares copias & diuinam sapientiam. Vult enim verbum doceri, & 60 argētum mensis dari perfectè examinatum, ut detur fœnori. Vnde infert: Turpe Verbum ex ore vestro non exeat. Id autem turpe est, quod procedit ex opinione quam de se quis concipit: sed si quod est bonum ad ædificationem utilitatis, ut det gratiam audientibus. Boni autem Dei, bonum sit verbum necesse est. Quomodo autem non est bonū quod saluū facit?

COMMEN-



## COMMENTARIVS.

\* *At, inquit, scriptum est.* Adducit objectionem quæ fit ab iis qui reiiciunt Philosophiam, & eam statim soluit. Scriptura, inquit, eos vocat fures & latrones, qui eloquentiæ & Philosophiæ studiis dederunt operam ante carnem à verbo susceptam: Fures autem dicti sunt & latrones, ut qui non sunt missi à Domino, sed in aliena inuaserint. Prophetæ autem, etsi fuerunt ante dominum, non sunt fures & latrones, eos enim misit Dominus. Quod autem sapientia mittat seruos suos alta voce vocans ad craterem vini, id est ad diuina eloquia, vel ad pretiosum Christi corpus mysticè comedendum & sanguinem bibendum, ostendit ex eo quod adducit ex prouerbiis. Philosophia ergo, inquit, est reiicienda, ut quæ non sit à Domino missa, sed vel furto sit surrepta, vel à fure donata. Nam quidquid boni est in Philosophia, id vel surreptum est ex sacris literis vel donatum est à latrone & raptore, nempe Cacodæmone qui alienam inuasit hæreditatem, nempe mundum qui est à Deo creatus, & est eius proprius. Hanc autem objectionem ita soluit, ut dicat Philosophiam, à quocunque sit profecta, & à quocunque surrepta, esse utilem, non quod qui surripuit eam velit prodesse, sed quod Deus id quod à malo est surreptum, sua providentia ad bonum usum conuerterit.

*Scio multos in nos assidue insurgere.* Quoniam dixit paulo ante Deum aliquando permittere & non prohibere quo minus malum fiat, hinc arripiebant nonnulli occasionem ut dicerent Deum esse causam mali: quod falsum esse ostendit. In agendo enim & operando causa existit, non in non agendo & non operando, cuius quidem rei multa adducit exempla: qui autem non prohibet, permittit quidem, sed non facit nec agit: qui autem agit & facit is est causa, & culpa in eum confertur, non in eum qui non agit. Quamuis autem is qui non prohibet non sit causa, est tamen *συναιτιον*, id est causa adiuuans, & ut vocant, causa sine qua non. Porro autem multa adducit absurda quæ sequuntur, si quis dicat eum qui non prohibet esse causam: Deus ergo non est mali causa qui non prohibet, sed Dæmon, qui cum sit libero arbitrio præditus, & duci possit poenitentia si furetur, & furatur, nec vlla ducitur furti poenitentia, & ad furandum incitat. Est ergo mali causa, non ut qui non prohibeat ut Deus, sed ut qui agat, incitet & impellat ad malum: sed nec causa erat ut Deus furtum Philosophiæ prohiberet, cum philosophiæ donum sit bonum. Non prohibens ergo, mali non fuit causa, & si prohibuisset, fuisset causa mali. Nam qui prohibet agit & operatur, causa autem consistit in agendo & faciendo. Ut qui prohibet obiecto clypeo ne sauciatur is qui alioqui erat sauciandus, causa est ne sauciatur. De Dæmonio autem Socratis vide apud Platonem & Xenophontem. Id Dæmonium Socrati nihil prohibebat, sed futuri exhibebat quædam significationem quæ eum hortabatur ut aliquid faceret, etsi nihil diceret. Hinc est quod dicit Clemens ipsum adhortari, etsi non hortaretur. *Sed nec laudes, nec vituperationes.* Si Deus esset mali causa, non esset iustus iudex. Est autem iustus iudex qui iuste iudicat: iuste autem iudicat qui pro meritis laudat & honorat, vituperatque & punit. Iuste autem non laudaret & honoraret vituperaretque & puniret, etsi non esset voluntaria virtus & vitium voluntarium. Sed nec iuste iudicaret, si ipse esset causa mali: mali autem esset causa, si in eum culpa posset conferri. Conferri autem non potest culpa, cum nec prohibeat quominus libere ex virtute viuatur, & vitium suscipiatur. Non est ergo Deus causa peccati, qui non impedit quominus nostro libero utamur arbitrio, licet ipse à peccato nos auocet & abducatur.

*Quoniam autem libera electio.* Dubitari posset quomodo Deus iuste irrogat supplicia, cum in nostra situm sit potestate, vel ex virtute viuere, vel peccare. Ad quod respondet, à libero quidem nostro arbitrio procedere peccata, per id enim inchoatur, sed sæpe in nobis falsam dominari opinionem, quæ quidem oritur ex inscitia & ignorantia, à qua cum sedulo eniti deberemus ut recederemus, negligimus. Propter nostram ergo negligentiam & socordiam merito punimur. Quod quidem probat adducto exemplo febris, quæ quidem est inuoluntaria cum peccatum sit voluntarium, & tamen si quis sua intemperantia inciderit in febrem, iure vituperatur, est enim febris malum voluntarium. Ipsum quoque peccatum, etsi sit voluntarium, ut à libero arbitrio profectum, est tamen inuoluntarium quatenus malum, nemo enim malum eligit quatenus est malum, sed quatenus voluptatis tanquam boni blanda specie deceptus, id bonum existimat. Est ergo in nostra potestate, & ab ignorantia & à blanda voluptate liberari, & falsis visis non assentiri. Quod si non fecerimus, Deus est iustus iudex, qui nos iustis afficit suppliciis.

*Latro autem fur dicitur Diabolus.* Digressus erat ab instituto, sed nunc ad id reuertitur. Dicit autem Diabolum esse latronem & furem, qui veris Prophetis falsos admiscuit, tanquam frumento zizania. Nam & in veteri & in nouo testamento fuerunt veri Prophetæ à Deo missi, & falsi à Diabolo. Non est autem intelligendum omnes homines qui fuerunt ante Dominum esse fures & latrones, sed eos Prophetas qui non missi sunt à Deo, sed à Diabolo, quem dicebat Christus esse patrem Iudæorum, quoniam ipsi eum imitabatur. Homicida autem fuit Diabolus ab initio: ad peccatum enim cum primum creatus esset hominem pellexit, quod mors statim est consecuta. In veritate autem non stetit, qui statim à Deo qui est ipsa veritas auersus, declinavit ad mendaciū, cuius ipse est pater, ab eo enim ortū est falsum & mendaciū, nec in eo potest esse veritas, qui ab ipsa recessit. Quo fit ut si quid veri dicat, ex seipso non loquatur, proprium est enim eius mentiri. Et ideo Pseudoprophetæ qui sunt prophetæ Diaboli, & in ipso Prophetæ nomine furantur quod à veris Dei Prophetis accipiunt, & mentiuntur, & falsa dicunt sicut is cuius sunt Prophetæ, nempe Diaboli qui est mēdax, & qui mendaces sunt homines, ab eo habent quod mentiantur. Dicunt autem Pseudoprophetæ nonnunquam in falsis vera, ut verisimilia videantur quæ sunt falsa, sed quæ vera sunt ex se non dicunt, sed ex eo qui est ipsa veritas. In hoc autem differunt Pseudoprophetæ à veris, quod veri quidem Prophetæ aperte quæ dicunt vident & proferunt: Pseudoprophetæ autem furore correpti proferunt quæ dicunt, & sunt in extasi, neque quæ dicunt intelligunt. Quod ipsum quoque etiam veris Prophetis tribuebatur Montanus & Priscilla, quod esse falsum ostendit Hieronymus sic scribens; Neque verò ut Mōtanus cum insanis sceminis somniat, Prophetæ in extasi sunt locuti, ut nescirent quid loquerentur, & cum alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent, de quibus Apostolus ait; Nescientes quæ loquantur, neque de quibus affirmant, sed iuxta Solomonē,

Ff iij

Hieron. in  
Proemio  
Comment.  
in Esaiam.  
1. Tim. 1.



qui loquitur in prouerbiis: Sapiens intelligit quæ profert de ore suo, & in labiis portabit scientiam, etiam ipsi sciebant quid dicerent. Si enim sapientes erant Prophetæ quod negare non possumus. Et Moses &c. *Dicit autem pastor quoque Angelus.* Hic quidē liber Pastoris enumeratur inter Apocryphos. Sæpe tamen citatur & à nostro Clemente, & à discipulo eius Origene. Sed quæ ex eo citantur, non inveniuntur in eo qui nuper est editus in Bibliotheca sacra. Significat autē falsum Prophetam quædam verba vera dicere à Diabolo inspiratum, ut ex bonis & iustis aliquem possit decipere & expugnare. *Omnia ergo à superis in bono dispensantur.* Hic est sensus, Diabolus & Apostata: qui cum eo à Deo defecerunt maligni spiritus, sigillatim mala capiunt cōsilia & praua faciunt opera, in vniuersitatis & maxime hominum perniciem. Sed Deus qui in Christo, nempe in suo verbo, omnium seculorum & quæcunque sunt futura habet præscientiam, & est Dominus & omnipotens, nec eius voluntati quidquam potest resistere, ita omnia administrat & dispensat, ut etiam quæ mala sunt bene cedant, ut cognoscat Ecclesia quam à mūdi constitutione præscierat in Christo, variam & multiplicem eius sapientiam. Ita fit ut quod malitiosè mali excogitāt Dæmones humani generis moliētes perniciem, non modo sit eis noxium, sed etiam vtile. Dei enim est proprium non solum benefacere, ut ignis calefacere & lucis illuminare, sed etiam quod malum est ad bonum finem & exitum deducere. Sic martyriorum tentationes & bonorum persecutiones Deus ad suam conuertit gloriam, & ad eorum qui per ea coronantur vtilitatem. Sic etiam qui tentantur à Diabolo, dum ei resistunt, victores euadunt, & æternæ gloriæ præmiū consequuntur. *Est ergo in Philosophia.* Philosophia quidem à Philosophis fuit furto surrepta ex prophetis Hebræorum, & sunt in ea veluti partes ignis apti ad illuminandum, & vtiliter excitati. Prodest enim Philosophia & ad mores componendos, & ad parandam aliquam Dei cognitionem iis qui eius agnoscunt prouidentiam. A Philosophis autem dicit Philosophiam surreptam sicut à Prometheo ignem. Fingunt enim Poëtæ Prometheum ignem à Sole ferula esse suffuratum: Philosophi autem ab Hebræis surreptam Philosophiam, tanquam suam sibi vendicarunt, nec surripuisse contenti, eam adulterarunt & immutauerunt, & noua quædam & plane aliena ei adiecerunt, & cum inanis & superuacanea esset eorum diligentia, se sapientes pronunciarunt, cum non essent sua sed aliena dogmata. *Assentitur autem scripturæ quoque Aristoteles &c.* Ipsi etiam Aristotelis testimonio ostendit fures & latrones esse Philosophos. Dicit enim Sophisticam esse furem sapientiæ, id est, Philosophiam sua dogmata esse suffuram à sapientia, quæ est in sacris scripturis. Id ipsum autem iam dixerat. *Apostolus autem, Quæ etiam loquimur.* Non legitur in editis Græcis exemplaribus ita ut legit Clemens. Legitur enim, *ἡ ἐν τοῖς ἀνθρώποις σοφία λόγους, οὗτοι δὲ ἀποδίδωσι πνεύματος καὶ διωάμους*, id est, non in ad persuadendum aptis humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spiritus & virtutis. Clemens autem legit *ἡ ἐν διδασκαλίαις ἀνθρώπων σοφία λόγους οὗτοι δὲ ἀποδίδωσι πνεύματος*, id est; Non in verbis quæ docentur ab humana sapientia, sed quæ docentur à spiritu. Significat autem Paulus, si sequamur lectionem Clementis, suam doctrinam & prædicationem non esse in verbis quæ docentur à Philosophis, quæ humanam vocat sapientiam, quæ humanis scilicet probant rationibus, nempe syllogismis, & argumentis, sed in verbis quæ docentur à spiritu, nempe quæ diuinitus inspirantur, spirituale esse suam ita dicens doctrinam. Tales erant Prophetæ, qui non aliunde furabātur, sed à sancto Spiritu inspirati loquebantur. Acceperant enim à plenitudine Christi, nempe verbi, quod carne suscepta fuit Christus, & nunc est, & erit semper: in eo enim sunt omnes thesauri sapientiæ. Idem autem est à spiritu & à verbo inspirari: nam & Patris & Verbi vnus est & idem spiritus, qui ab utroque procedit. Prophetæ ergo non sunt fures qui à spiritu sunt inspirati, sicut nec Christus fur dici potest, cuius doctrina & sua erat & patris. Nam cum eam à patre accepisset, ipse autem esset in patre, erat vna & eadem doctrina, nec hypostaseon seu personarum differentia doctrinæ inducebat diuersitatem. Verbi enim doctrina, & Patris & Spiritus, id est Dei, erat doctrina, cuius quærebat gloriam, cum suam doctrinam prædicans, suæ personæ non haberet rationem, nisi quatenus ipse quoque est Deus. Tales autem non erant Philosophi, sed furabantur quidem aliunde suam doctrinam, cum à Deo non essent inspirati, & de furtiua tanquam sua se iactabant, & in ea docenda, non Dei, sed propriam sibi proponebant gloriam, erant enim superbi & arrogantes. *Sapientes autem eos dicens scriptura.* Reprehendit eos qui cum non sint sapientes, sapientes tamen sibi videntur. Idē autem dicit Hieronymus in hunc locum Esaie; De hoc, inquit, loco Apostolus Paulus scribens ad Corinthios, posuit testimonium. Perdam sapientiam sapientum, & intellectum prudentium reprobabo. Non quod Deus sit inimicus sapientiæ cuius pater est, & per quem omnis est in hominibus sapientia, sed cum additamento posuit ut in Hebraico est, sapientium populi, & prudentium illius, id est, populi Iudæorum. Hæc Hieronymus. Sed quod hoc sit intelligendum, non solum de Iudæorum, sed etiam de gentium sapientibus, statim ostendit Paulus. *Nonne infatuauit Deus mundi sapientiam.* Duobus modis legit Clemens illud: Nonne infatuauit, nempe interrogatiuè & enunciatuè. Et si legatur quidem interrogatiuè, Infatuauit, significat fatuam & stultam ostendit, cum ipse exitus ostenderit crucis prædicationem, quam stultam & fabulosam existimabant Philosophi, maximam se habere virtutem, ut quæ saluos faceret credentes, fabulosum autem existimabāt quidquid humanæ rationis captum superat, & quod syllogismis necessariisque demonstrationibus in quibus eorum consistit sapientia, probari non potest. Quo fit ut non credant quæ sunt supra naturam, utpote per hominem loqui Dei filium, & Deum habere filium, & eum esse passum. Ostendebantur autem Iudæi crucis prædicatione, quod cum lex execrandum pronunciaret eum qui pendet in ligno, crucifixus prædicaretur Christus, & tanta erat eorum cæcitas, ut cum euenisse cernerent quæ legerant in scripturis, ea tamen nec intelligerent nec crederent. Non ergo infatuauit Deus mundi sapientiam, sed fatuam & stultā esse ostendit. Melior est ergo lectio quæ legitur enūtiatiuè, non infatuauit, non enim fatuos reddidit, sed prudentes & aptos ad credendum. Neque enim eorum cordis durities, Deo est imputanda, sed illis ipsis: nam cum essent sapientes, magis debebant credere: vult enim Deus ut voluntariè & liberè suscipiatur veritas: homini enim liberum dedit arbitrium, quod auferret, si Iudæos & gentes infatuaret. Neque verò id quod Deus dicit; Perdam sapientiam sapientum, significat infatuare, sed potius maiorem reddere sapientiam. Nam sicut maiori ex oriente lumine, videtur quidem minus perire, cum non pereat, sed magis illustretur.

illustratur. Ita adueniente Dei sapientia, non perit mundi quæ perire videtur sapientia, sed redditur maior & perfectior. <sup>10</sup> Cùm ergo omnes homines sint vocati. Quod Deus mundi sapientiam non infatuet, ex hoc probat quod omnes vocet ad salutem, vult enim omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Sed si eos vocaret quos infatuasset, esset iniustus, eos enim vocaret quos sciret non parituros. Sed Deus non est iniustus, quare quos vocat non infatuat. Quamuis autem omnes vocat, non tamen omnes nominantur vocati, sed ij demum qui obediunt. In iis autem situm est vt obediunt & credant. Volentes enim credunt, non coacti: nam licet fides sit donum Dei, ea ab eo non confertur in inuitum, vnde dicit Apostolus; Quos prædestinauit, hos & vocauit: quos autem vocauit, hos & iustificauit: Ij ergo propriè dicuntur vocati, qui à Deo vocati obediunt, non qui non obediunt: Qui obediunt autem credunt, credunt autem & ex gentibus multi, & ex Iudæis aliqui. Ij autem sunt qui verbo suscepto baptizantur, & appellantur quidem in veteri Testamento λαὸς ἁγίος, id est populus Dei proprius & peculiaris: In nouo autem, Populus acquisitionis, id est populus acquisitus, quem scilicet Christus puro & immaculato suo sanguine acquisiuit, vt qui eum à Dæmone & mortis tyrannide liberauerit, & à peccatorum sordibus ablutum in baptisimi salutari lauacro in Dei familiam ascuerit & adoptarit. Qui ergo Deo paruerunt, in eius populum sunt adsciti, qui non paruerunt, seipsos abduxerunt, id est ipsi defecerunt. Quo fit vt non Deus, sed ipsi sint causa suæ damnationis & reprobationis. <sup>20</sup> Ad eos dicit Prophetia, Et si velitis & me audieritis. Esaiæ testimonio probat in nobis esse situm, vt vel nostram salutem eligamus, vel ab ea declinemus. Deus enim semper liberum nobis relinquit arbitrium, sed ab eo adiutum. Dei autem sapientiam dixit Apostolus Dei doctrinam, nempe doctrinam quæ est à Domino, non autem quæ traditur ab hominibus.

- <sup>30</sup> C V M itaque testimonio comprobetur Græcos vera quadam habere dogmata, id hinc quoque licet considerare. Scribitur in Actis Apo. Paulum hæc dicere ad Areopagitas: Superstitiosiores vos video. Præterit enim & videns simulachra vestra, inueni & aram in qua scriptum erat, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, eum vobis annūcio. Deus enim qui fecit mundum & omnia quæ in ipso sunt, hic celi & terræ cū sit Dominus, nō in manufactis templis habitat, nec à manibus humanis colitur, indigens aliquo, cū ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia, fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super uniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, querere Deum si fortè attrectent aut inueniant, quamuis non longè sit ab unoquoque nostrum. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut & quidam vestrorum poetarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus. Ex quibus clarum est quod etiam poetis utēs exēplis, ex Arati Phænomenis approbat quæ apud Græcos rectè dicta sunt, & per ignotum Deum, honorari quidem per circumlocutionem à Græcis opificem Deum significauit, ex agnitione autem oportere per filium accipere & discere. Misi ergo propterea te ad gentes, aperire, inquit, oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & à potestate Satana ad Deum, vt ipsi accipiant remissionem peccatorum & hereditatem in iis qui sunt fide sanctificati in me. Ii ergo sunt qui aperiuntur oculi cæcorum. Patris per filium agnitio, est circumlocutionis Græcæ comprehensio: & conuerti à potestate Satana, est mutari à peccato, per quod introducta erat seruitus. <sup>40</sup> Nec tamen absolute omnem suscepimus Philosophiam, sed illam de qua apud Platonem quoque dicit Socrates. Sunt enim, vt aiunt, in mysteriis, multi quidem qui gestant ferulam, pauci verò Bacchi: multos quidem esse vocatos, paucos verò electos tacitè significans. Apertè itaque subiungit: Ii autem ea quidem sententia non sunt alij, quàm qui rectè sunt philosophati, à quibus ego quidem, quoad eius à me fieri potuit, in vita nunquam absui, sed vt ex eis essem omni ratione omnem adhibui diligentiam. An autem rectè adhibuerim, & quid perfecerimus, cū illuc venerimus apertè sciemus, si Deus velit, paulò post. An non tibi videtur fidei ex scripturis Hebraicis eam quæ est post mortem iusti spem declarare? Et in Demodoco, si modò est opus Platonis: Nec existimes me dicere philosophari, in artes incumbentem viuere, nec multa discere appetentem: nam ego quidem hoc probum esse ducebam. Sciebat enim, vt existimo, eum multarum rerum scientem mentem iam habere, qui docet, vt est Heracliti sententia. Et in quinto de republica: Hos ergo, inquit, omnes, & alios quarundam eiusmodi rerum, & nescio quarum artium Mathematicos, ponemus Philosophos?

Nequaquam, inquit, sed similes Philosophis. Veros autem, inquit, quosnam dicis? Eos, inquam ego, qui veritatis delectantur contemplatione. Non enim in Geometria, quæ postulata habet & positiones, est Philosophia. Neque in Musica, quæ quidem est coniecturalis: neque in Astronomia, quæ naturalibus & fluentibus & verisimilibus est referta rationibus: sed est ipsius boni per scientiam & veritatem, cum aliæ quidem sint boni viæ, sed tanquam ad bonum. Quare nec ipse doctrinæ orbem, quem vocant encyclopadian, dat ad bonum conferre, sed opem ferre ad excitandam & exercendam animam ad ea quæ percipiuntur intelligentia. Siue ergo dicunt Græcos diuinæ Philosophiæ esse casu aliquid elocutos: casus est diuinæ æconomia. Non enim propter eam quæ nobiscum intercedit contentionem, casum quispiam in Deos referet. Siue fortuna, ea fortuna non est expers diuinæ providentiæ. Siue rursus dicat quispiam Græcos naturalem habuisse notionem, unum naturæ cognoscimus opificem, quæ ratione esse quoque naturalem diximus iustitiam. Siue mentem habuisse communem: quisnam sit eius pater, & quæ sit ex mentis distributione iustitia consideremus. Nam siue quis dixerit προαγγελίαν, hoc est, prælocutionem seu prædictionem, & causetur συνεκφώνησιν, id est, coniunctam explicationem, dicit species prophetiæ. Per veritatis quidem certè apparentem speciem alij dicunt quædam dicta esse à Philosophis. De nobis autem dicit diuinus Apostolus: Videmus enim nunc tanquam per speculum, per eam quæ est in ipso reflexionem nos ipsos cognoscentes, & ex ea quæ est in nobis diuinitate efficientem causam, quoad eius fieri potest, unà contemplantes. Vidiisti enim, inquit, fratrem tuum, vidiisti Deum tuum, Seruatorem puto Deum nunc nobis dictum esse. Post carnem autem depositam, facie ad faciem, tunc definitè & comprehense, quando corpus fuerit. Et per apparentem quidem speciem & pellucentem Deum vident, qui apud Græcos exactè sunt philosophati. Tales enim sunt quæ ex imbecillitate cernuntur phantasia & visiones, quemadmodum visio cernitur in aquis, & videmus per pellucida & perspicua corpora. Rectè ergo Solomon: Qui seminat, inquit, iustitiam, operatur fidem. Sunt autem qui plura seminant, qui plura faciunt. Sunt & qui aliena colligunt, & damno afficiuntur: Et rursus: Curam gere eorum quæ sunt in campo viridia, & tondebis herbam, & collige fenum maturum, ut habeas oves ad vestimentum. Vides quemadmodum externi quoque integumentis & custodiæ sit cura gerenda. Scienter autem agnoscas animas gregis tui. Quando enim gentes quæ legem non habent, natura quæ sunt legis faciunt, non habentes legem sibiipsis sunt lex, præputio seruante Legis iustificatio- nes ut est sententia Apostoli, & ante Legem & ante Aduentum. Tanquam comparationem autem faciens Philosophorum cum iis qui vocantur Heretici, admodum dilucidè: Melior est, inquit Verbum, amicus propè, quàm frater longè habitans. Qui autem falsis innititur, is pascit ventos, & persequitur aues pennatas. Non existimo Verbum nunc dicere Philosophiam, cum in multis probabiliter argumentetur, & probabiliter loquatur philosophia, sed infectatur hæreses. Infert itaque: Reliquit enim vias suæ vineæ, in semitis autem propriæ agriculturæ aberrauit. Eæ autem sunt quæ ecclesiam relinquunt ab initio. Iam verò qui cecidit in hæresim, transit per solitudinem sine aqua, eo qui verè Deus est relicto, à Deo desertus, aquam quærens sine aqua, inhabitabilem & sitibundam terram peruadens, colligens manibus sterilitatem fructuum. Et iis qui carent prudētia: lubeo, inquit Sapientia, iis qui versantur in hæresibus, scilicet dicens: Panes abscondos lubèter tangite, & aquam furti dulcem, panem & vinum, non in aliquibus aliis, quam in iis qui pane & aqua, in oblatione, non ex regula Ecclesiæ, utuntur hæresibus, apertè ponente Scriptura. Sunt enim qui sola aqua utuntur in Eucharistia. Sed resiliās, ne diu moreris in loco eius: locum synagogam, non autem ecclesiam, æquinocè appellauit. Deinde acclamat: Ita enim

ἐγκύκλιον.

κατὰ πᾶσι  
ἡρώσι.κατὰ συντη-  
χίαν.σωματικῶν  
σιν.  
ἐμφανίς.  
1. Cor. 13.ἐμφανίς καὶ  
διάφανος.

Prouerb. 11.

Prouerb. 27.  
ἐπιμελῶ.

Rom. 1.

Prou. 27.  
Prouerb. 10.

Prouerb. 8.

Ita enim traiciēs aquam alienam: baptisma hereticum, non conuenientem & germanam aquam reputans. Et transmeabis fluiuium alienum, qui in mare defert & detrahit, in quod emittitur qui diuertit ab ea stabilitate quæ est in veritate, rursus confluens ad gentiles & inordinatos vitæ fluctus. Quemadmodum autem multi homines qui nauem trahunt, non dici possunt multæ causæ, sed una causa ex multis: non est enim unusquisque causa ut na-  
 10 uis trabatur, sed cum aliis: ita etiam Philosophia confert ad comprehendendam veritatem, cum sit inquisitio veritatis, non quod sit causa comprehensionis, sed causa cum aliis, & co-  
 operans, & fortasse etiam causa adiuuans. Quomodo autem cum beatum esse unum sit, eius causæ sunt virtutes quæ sunt plures: & quemadmodum eius quod est calefieri, &  
 Sol & ignis & balneum & vestis, ita cum sit una veritas, multa sunt quæ conferunt ad  
 eius inquisitionem, inuentio autem est per filium. Et si quidem rectè consideremus, potesta-  
 te una est virtus, accidit autem ut ea cum in his quidem insit rebus, dicatur prudentia, in  
 illis autem temperantia, in aliis verò animi magnitudo vel iustitia. Eadem autem ratione  
 20 cum sit una quoque veritas, in Geometria, Geometriæ veritas, in Musica autem, Musica, ἀπειρίστητος.  
 & in recta philosophia fuerit Græca veritas. Sola autē hæc est præcipua veritas quæ ma-  
 nibus tradi non potest, quam docemur à Dei filio. Hoc modo dicimus de una & eadem  
 drachma, si data quidem fuerit nautæ, naulum: si Publicano, vectigal: & ei qui domum  
 locat, merces conductæ domus: præceptori, operæ merces: & ei qui vendit, arrha. Vna-  
 quæque autem siue virtus, siue etiam veritas uniuocè vocetur, causa est eius qui ex seipsa  
 est effectus. Per coniunctum autem earum usum fit beatè viuere. Non enim ex nominibus  
 30 beati fuerimus, cum rectam vitam dicamus beatitudinem, & beatum cui virtute exorna-  
 ta est anima. Quod si etiam Philosophia opem fert eminus inuentioni veritatis, variis no-  
 tionibus tendens ad nostram cognitionem quæ proximè attingit veritatem: at ei opem fert  
 qui ex Verbo seu ratione studuerit conari apprehendere cognitionem. Et à nostra separatur  
 Græca veritas, etiamsi sit idem nomen sortita, & propter magnitudinem cognitionis, &  
 demonstrationem magis principem, & diuinam virtutem, & quæ sunt similia. A Deo  
 40 enim docti sumus, qui literas verè sacras à filio Dei docemur: unde nec similiter mouent  
 animos, sed diuersa docendi ratione. Quod si propter eos qui lubenter reprehendunt, opor-  
 tebit nos distinguere, cum dicamus, Philosophiam adiuuantem causam & cooperatricem  
 veræ comprehensionis, cum sit inquisitio veritatis, fatebimur eam esse disciplinam quæ præ-  
 cedit cognitionem, non causam statuentes eam quæ est causa adiuuans, neque id quod ad-  
 iuuat & cooperatur esse id quod continet, nec perinde atque si non sit veritas absque phi-  
 losophia. Nam omnes ferè absque disciplinarum orbe & Græca philosophia, alij autem et-  
 50 iam absque literis, diuina & barbara moti philosophia, potestate eum qui de Deo est per fi-  
 dem accepimus sermonem, eruditi sapientia quæ per se operatur. Quod autem facit cum alio,  
 cum sit imperfectum ut per se operetur, cooperantem & adiuuantem causam dicimus, ut  
 quod sit nominatum causa eò quod una venerit cum alio, per se autem non possit præbere  
 verum effectum. Quamquam per se quoque aliquando Græcos iustificabat Philosophia,  
 sed non ad uniuersam ac generalem iustitiam, ad quam cooperatrix & adiutrix inueni-  
 tur, sicut primus & secundus gradus ei qui ascendit in cœnaculum, & Grammaticus ei  
 60 qui est philosophaturus. Nō quod per eius ablationem, uniuerso & generali verbo desit ali-  
 quid, vel perimatur veritas. Nam & visus & auditus & vox confert ad veritatem.  
 Mens autem est quæ eam appositè & naturaliter cognoscit. Sed ex iis quidem quæ adiu-  
 uant & cooperantur, alia quidem maiorem, alia verò minorem vim afferunt. Perspicui-  
 tas itaque fert opem ad tradendam veritatem: & dialectica, ne prosternamur ab heresi-  
 bus quæ faciunt incursiones. Et est quidem per se perfectæ, & nullius indiga Seruatoris.

H. 1005.

Eccles. 17.

doctrina, cum sit Dei virtus & sapientia. Accedens autem Græca philosophia, non veritatem facit potentio-  
 rem, sed debilem aduersus eam efficit Sophisticam argumentatio-  
 nem, & propulsans dolosas aduersus veritatem insidias, dicta est vinea apta sepes & val-  
 lus. Et quæ est quidem ex fide veritas tanquam panis necessaria est ad viuendum. Quæ  
 autem præcedit disciplina, est obsonio similis & bellariis. Desinente cæna suaui est placen-  
 tula, ut ait Pindarus Thebanus. Apertè autem dicit scriptura: Astutior erit simplex  
 intelligens. Sapiens autem suscipiet cognitionem, Et: Qui à se ipso quidem accepit, glo-  
 riam propriam querit, inquit Dominus. Qui autem querit gloriam eius qui misit ipsum,  
 verax est, & iniustitia non est in ipso. Contrà igitur se iniuste gerit qui sibi usurpauit ea  
 quæ sunt Barbarorum, & tanquam propriam iactans, suam agens gloriam, & ementiens  
 veritatem: is fur dictus est à scriptura. Dicit itaque, Fili ne sis mendax, deducit enim me-  
 dacium ad furtum. Iam autem fur, id quod habet surreptum, verè habet, etiam si sit au-  
 rum, etiam si argentum, etiam si oratio, etiam si decretum. Ex parte ergo ea quæ suffurati  
 sunt, vera quidem sunt, sciunt autem per coniecturam, & rationum moti necessitatibus. Si  
 itaque didicerint, agnoscent comprehendendo.

## COMMENTARIUS.

Pausan. Att.  
1. & 5.Plato. 6.  
Polit.

Cum itaque testimonio comprobetur Græcos. Diui Pauli testimonio ostendit ipsos Græcos quædam vera  
 habere dogmata. Quanquam quod esset quidem ara ignoto Deo apud Athenienses non legitur: sed apud  
 Pausaniam legitur Ara ignotis Diis. Ex hoc autè conatur Paulus inducere Athenienses, ne mirentur quod  
 Deum sibi ignotum, nempe Christum prædicet. Citatur etiam ibidem Arati versus ex Phænomenis, quo  
 ostenditur ipsam etiam scripturam citare quædam rectè dicta ex Poëtis Græcorum. Per ignotum autem  
 Deum dicit per Periphrasim à Græcis significari Deum rerum opificem & creatorem, qui et si utcumque  
 cognoscatur ex operibus, quod sit tamen tantum cognoscitur. Quid sit autem, nempe eius essentia minime  
 cognoscitur, nam cum Dei cognitio sit ipsa Dei visio: Deum autem nemo vnquam viderit, sequitur quod  
 Deus non cognoscitur. Quamuis autem nec cadat sub aspectum, nec cognosci possit, ignotus tamen, &  
 non visus colitur. Gentium autem Dij cognoscuntur, cum vel hominum vel Dæmonum sint simulacra.  
 Quamuis autem ignoratur Deus opifex, quem per ignotum Græci circumloquuntur, eius tamen accipitur  
 cognitio per filium. Illa autem agnitio patris per filium, est Græcè Periphrasis, seu ignoti Dei circumlocu-  
 tionis comprehensio. Per hanc Dei agnitionem aperiuntur oculi cæcorum. Deus enim per filium cognos-  
 citur, à potestate autem Satanæ conuertuntur, id est, per Dei gratiam liberantur à peccato, quod eos rede-  
 gerat in seruitutem. Nec tamen absolute omnem suscepimus Philosophiam. Iam multis ostendit Philosophiam  
 non esse reiiciendam, ut quæ ad Verbi sapientiam minime sit inutilis. Nunc autem dicit quænam ab ipso  
 suscipiatur Philosophia, non enim quæuis est admittenda, cum nō omnis quæ discitur sit vera Philosophia.  
 Et iam quidem dixerat se eam suscipere Philosophiam quæ diuinam admittit providentiam, ea reiecta quæ  
 mundum casu regi existimat. Hic autem se dicit suscipere Platoniam, nempe quā dicit Socrates in Phædo-  
 ne, nempe eam quæ versatur in contemplatione eius quod verum est, ipsius inquam veritatis, ipsius boni-  
 tatis, & eius quod verè est, id est quod semper est, & nunquam oritur, nec vnquam interit. Id autem non  
 est aliud quam ipse Deus. Asserit autem Plato pulcherrimam esse disciplinam ipsius boni ideam, sine qua  
 etiam si omnia alia sciāus, nihil nobis proderit ei se dedere cōtemplationi, quæ vera est Philosophia, reliquæ  
 artes & disciplinæ sunt Philosophiæ quidem similes, sed non sunt Philosophia. Et ideo vocat eas Plato cō-  
 ferens cum prima Philosophia, *πυλιδία*, id est pusillas quasdam & abiectas artes. In disciplinis enim quas  
 vocat mathemata, non est Philosophia, neque est in eis boni scientia, nec veritatis, nec eius quod est, sed est  
 in ipso bono scientia boni & veritatis. Sunt autem hæ disciplinæ non ipsum bonum quod est Deus, sed viæ  
 boni, ut quæ ducant ad bonum, non sit autem id ad quod ducunt. Nec ipsa ergo mathemata, nec orbem di-  
 sciplinarum concedit Plato conferre ad bonum, adiuvāt tamen ad ea intelligenda quæ percipiuntur intel-  
 ligentia. Quod autem mathemata non versantur in boni contemplatione, probat ex ipsis eorum princi-  
 piis & subiectis. Geometriæ principia & subiecta sunt petitiones & communes sententiæ seu positiones, in  
 quibus de bono nihil agitur. Musicam cur vocet coniecturalē non satis intelligo, conicio tamen eam ideo  
 dici coniecturalem, quod harmonia & consonantia quæ est finis musicæ, non ex scientia petitis rationibus  
 & demonstrationibus sit constituta, sed coniectura quæ iudicio aurium capitur ex sonis: sed nec in ea de  
 bono agitur. Astronomiæ subiectum sunt astra quæ fluunt & sunt in perpetuo motu, nec ea firmis & stabi-  
 libus constituitur rationibus, sed verisimilibus & minime necessariis, & maxima ex parte naturalibus, quæ  
 non sunt solidæ, probationibus. Quæ cum sit huiusmodi, nec in ea de Deo agatur, non est dicenda philoso-  
 phia. Illic ergo demum est philosophia, vbi de bono agitur per scientiam & veritatem, per certam, inquam,  
 rectitudinem quæ omnibus amandatis sensilibus per solam mentem percipitur. Prouerbiū autem quo  
 dicitur non omnes qui portant ferulam esse Bacchos, quod idem est quod id quod vulgo iactatur, Multi  
 thyrigeri, pauci verò Bacchi, innuit non omnes id esse quod præ se ferunt, de quo vide Erasmus in Chi-  
 liadibus. Quod autè citat Clemens ex Demodoco, qui falso tribuitur Platoni, non est in eo quem excusum  
 habemus



habemus Demodoco : hoc autem est; Ne existimes me dicere Philosophari, in artes incumbentem vivere, nec multa discere appetentem, sed aliquod aliud. Nam ego quidem hoc probum esse ducebam. Sciebat enim, ut existimo, eum qui docet iam habere mentem quæ multa didicit. Hic autem videtur esse sensus quisquis sit qui hoc dicat; Philosophari non est incumbere & dare operam artibus, & cupere multas discere disciplinas, quæ dicuntur Mathemata, sed aliquid aliud; Quidnam ergo est illud aliud quod vocat Philosophari? Existimo eum intelligere Philosophari esse, versari in veritatis & bonitatis & eius quod est contemplatione. Nam ego quidem, inquit, hoc probum esse ducebam, multas scilicet appetere artes & disciplinas, ea interim contempta quæ est omnium pulcherrima & præstantissima, prima scilicet philosophia, quæ est veri & boni, & eius quod est, nempe Dei contemplatio. Is quidem qui docet iam mentem habet quæ multa didicit. Nisi enim instructus esset multis disciplinis eas docere non posset. Sed qui in summi boni versatur contemplatione, is illis disciplinis non amplius indiget. *Sive ergo dicunt Græcos.* De diuina Philosophia multa dixisse Græcos superius ostendit. Nunc autem dicit quod quomodocunque ea dicant, id est diuinæ administrationis & providentiæ. Potest enim & casu contingere & fortuna, & quod naturalem habeant notionem, & quod mentem habeant communem. Casu autem & fortuna contingere differunt. Casu contingit quando aliquid aliud contigit, quam quod fuerat præmeditatum & cogitatum. Sed siue casu contingat, siue forte fortuna, non est ab eo excludenda diuina providentia. Nam nec casus nec fortuna in Deum cadunt, & quomodocunque res fiant, omnia sunt præsentia diuinæ providentiæ & præscientiæ, & licet Deus res videat contingentes ut contingentes, est tamen contingetia illa, quod attinet ad homines, quod autem ad Deum attinet, nulla est. Sunt enim in Deo omnia certa, fixa, firma & immobilia.

20 Quod ergo Græci casu aliquid dixerint de diuina Philosophia, etsi quod ad ipsos attinet casu factum est, non tamen sine diuina factum est administratione & providentia, à qua totus mundus regitur, & licet Epicurei casum rerum principium constituat, non est tamen propter nostram ab eis dissensionem casus in Deos referendus. Quod si dicatur, Græcos naturalem habere notionem, sicut etiam naturalem iustitiam, naturalis notio & naturalis iustitia à Deo procedit qui est rerum omnium opifex. Quod si etiam dicatur eos mentem habere communem, ea quoque tribuenda est ipsi patri mentis & intelligentiæ. Quidquid ergo à Græcis rectè dicitur de Dei verbi Philosophia, id totum statuendum est à Deo proficisci, & considerandum est quanam sit iustitia in distributione mentis quæ à Deo datur. Iustitia autem illa quæ mentem communem omnibus distribuit est ipse Deus. Plato in Cratilo ἡ δικαιοσύνη, id est iusti exponens etymologiam, dicit δικαιοσύνη, dici quasi δίκαιος, id est omnia peruadens. Id autem non esse Solem, nec ignem, sed ex sententia Anaxagoræ esse mentem, quæ per se dominatum obtinet, & nulli mixta omnia regit, ornat & administrat omnia peruadens. Hac iustitia quæ plane Deus est, nam quidquid est Dei est Deus, plena est Dei dextera, ut noster scribit Psalmographus. Dei autem dextera eam dicit esse plenam, quod cum iustitia & corrigit & distribuat, in distribuendo maxime consistit Dei iustitia. Distribuit autem gratuita dona quæ vocantur charismata, in quibus non minimum locum habet Prophetia. Eius autem duo sunt genera. Quorum vnum quidem consistit in futurorum prædictione quod vocauit Clemens προφητεία, quales erant Prophetæ veteres qui Christi aduentum prædixerunt, & quæ pro salute humani generis gessit & passus est. Alterum verò in rerum præsentium narratione & explicatione, quod appellat διδασκαλία, quod præsentia simul narret & explicet, ut Samuel Saulo & Dauidi quæ tunc eis euenerunt exposuit, nempe eorum ad Regni Israelitici administrationem à Deo electionem. Tales etiam fuerunt in nouo testamento Prophetæ, qui diuina eloquia explicabant & interpretabantur. Quanquam nec in eo defuerunt qui futura prædicerent, qualis fuit Agabus in Actis, & Philippi filiz donū Prophetiæ consecutæ. *Per veritatis quidem.* Emphasis & Diaphasis appellatur à Clemente rei quæ per perspicua & diaphana, ut vocat, corpora apparet visio. In ea non videtur res ipsa, sed tantum species, & quoddam simulacrum. Talis est ea visio quæ fit per speculum. Per speculum enim res ipsa non cernitur, sed quæ in speculū cadit species per reflexionē in nostros oculos reuertitur. Talē beatus Paulus nostram dicit esse Dei visionē dum hic sumus. Deum enim vtrunque cognoscimus per ipsius in nos reflexionem, & per ipsius diuinitatis quæ est in nobis in Deum reflexionē nos ipsos cognoscimus. Sanctissime quidem certe trinitatis in nobis imaginem ut possumus contemplantes, Deum vtrunque videmus, & ipsius in Deo speciem considerantes, nos agnoscimus, sed non est hæc perfecta visio. Non enim perfectè videt, qui non res sed species tantum videt & simulacra. Tum demum visio erit perfecta, quando hac mortali carne

50 exuta qui puro sunt corde Deum videbunt, & eum videntes, non eum solum ipsum, sed & seipsos & omnia quæ sunt, ut reuera sunt in eo videbunt. Deum ergo vtrunque videt qui hominem videt, qui frater iure dicitur, quod eundē habeant omnes creatorē & opificem. Sed multo magis qui Christum videt qui est & Deus & homo, & qui carne suscepta non dedignatur nos vocare fratres. Quod ergo hic citat Clemens, vtrunque hoc sumpserit, vidisti fratrem tuū, vidisti Deum tuū, & de quouis homine potest intelligi, & maxime de Christo. Quod si ipsi verbi Discipuli Christum fratrem suum vidētes, Deum vidēt tantum per speciem, tum demum vere visuri quando mortale hoc corpus exuerint: quāto magis Philosophi gentiū, de veritate, non euidenter & ut res ipsa est, sed per quandā veritatis speciem & apparitionē dixerunt quæ dixerūt. *Rectè ergo Solomon.* Quomodo hæc cum præcedētibus cohæreant non facillè potest colligi, & tamen Clemens hæc infert ex superioribus. Dicit enim; Rectè ergo Solomon: Qui seminat iustitiam &c. Sed & ipsæ literæ contextus est diuersus apud Clementem & in Septuaginta, & in nostra versione; Sic habet quidem contextus Clementis. Qui seminat iustitiam operatur fidem. Nostra verò versio congruenter Hebræo. Seminanti autem iustitiam merces fidelis. Septuaginta verò. Qui autē seminat iustitiam, mercedē accipiet fidelē. Sed quomodocunque legatur, quomodo hæc cohærebant cum prioribus. Dixerat Philosophos Græcos non apertè & euidenter dixisse de veritate, sed per quandam speciem & veri apparitionem, nec nos quidē hic Deum qualis sit videre, sed tantū in specie, eos demum illum visuros, & quoad eis fieri poterit comprehensuros, quorum deposita carne cor fuerit purum & mundū. Illa autem Dei visio est merces beatorum, quorum cor est mūdū, ut qui se auaritiæ sordibus minime cōtaminauerint, sed miserētes pauperū suis elemosinis illos impertierint. Mercedē autem vocat fidelem, quod Deus qui in promissis suis est verus, mercedem &



Matth. 5.

se promissam exoluat. Promiserat enim dicēs; Merces vestra copiosa est in cœlis. Hæc copiosa merces à Deo promissa & exoluta, eos reddit diuites & beatos qui sua disperferūt & dederunt pauperibus, cū immiseri-  
cordes, & qui sua non diuidunt, sed aliena rapiunt ad summam redigantur inopiam, vt qui & propria amit-  
tant, & pro sua crudelitate & avaritia æternas pœnas luant. Hanc eorum ægestatē melius exprimit nostra  
versio quæ sic habet; Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: Alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.  
Hæc quidē cum præcedentibus satis apte connectūtur. Sed quomodo cōueniunt quæ sequuntur? Sic for-  
tasse satis appositè poterunt adaptari. Græcorum Philosophiā Christianæ doctrinæ non esse inutilem iam  
satis ostendit. Confert autē, & quod ornet orationē, quod efficiūt tropi & figuræ, & quod defendat, quod  
præstant argumenta. Græcā itaque Philosophiam comparat lanis, ex quibus fiunt vestes quæ humanū cor-  
pus & ornant, & ab æris iniuria defendunt, sed vt lanas habeamus, oues oportet alamus, aluntur autē her-  
bis & fœno, quæ forte dici possunt disciplinæ & scripta veterum. *Inferit itaque, Reliqui enim vias.* Vine-  
Domini est Ecclesia. Qui est orthodoxus, ingreditur in viis vineæ suæ, id est, ea sequitur dogmata quæ tra-  
dit ecclesia, quæ quidem cū sit Catholica, id est vniuersorum, est & omniū & singulorū. Potest enim qui-  
libet Catholicus ecclesiam Catholicam dicere suam, quæ tamen non magis est sua, quam cæterorum quo-  
rum est mater. Hæreticus autē matris suæ relinquit vias, id est dogmata, & aberrat in viis suis, id est, in dog-  
matibus à se recens inuentis. Cur autem in viis suis aberrant, causa est quod ab initio relinquant ecclesiam.  
Cū primū enim eam relinquunt aberrāt, errare autem non potest qui sequitur ecclesiam. Errant autē hæ-  
retici, vt qui sint in deserto & solitudine: Soli enim sunt, nec ingrediuntur per viam tritam. Ecclesiæ enim  
via est ipse Christus. Vbi autem non est via, id est Christus, ibi nō est aqua, id est fons ille viuus, nempe spi-  
ritus qui salit ad vitam æternam. Vbi autem non est Spiritus, nec est Deus. Vbi non est Deus, frustra quæri-  
tur aqua viua. A Deo ergo desertus Hæreticus, aquam quidem quærit, sed eam solam inuenit aquam, quæ  
non est aqua, vt quæ sit cœnosa & turbida, nec apud eum est terra habitabilis. Vbi enim non est aqua viua,  
ibi non est terra viuientium. Vbi autem non est aqua viua, nec bonæ illic sunt actiones, nec bona opera, quæ  
cū desint, desunt quoque fructus operum. Quo fit vt hæreticus, non aliud colligat quam sterilitatem.  
*Et iis qui carent prudentia, inquit sapientia.* Non satis cohærent hæc cum præcedentibus. Non est enim sapi-  
entia, quæ hæc dicit, sed vecors fœmina, vt habet contextus in prouerbiis. Vecors autem fœmina illic signi-  
ficat vel libidinem vel hæresim. Sed fortasse ita potest intelligi quod hæc dicat sapientia, introducens lo-  
quētem mulierem vecordem, nempe hæresim. Per ea autem quæ citat ex prouerbiis, dicit significari hære-  
sim hydroparastatarum quæ contra regulam Ecclesiasticam, nō in pane & vino, sed in pane & aqua facie-  
bat sacrosanctæ Eucharistiæ oblationem. Huius sectæ autorem fuisse Tatianum dicunt, & Epiphanius lib. 30  
1. contra hæreses hæresi xlvj. & Theodoretus lib. 1. hæretic. fab. cap. De Tatiano & hydroparastatis. Ab eis  
resilire, & in eorum loco diu non morari, id est in eorum synagoga & congregatione iubet Clemens, vt vi-  
tetur aqua aliena, id est baptismus qui datur ab hæreticis. Is demum enim verus & germanus est baptismus,  
qui vel in Ecclesia datur Catholica, vel si mystica verba prolata fuerint ab hæreticis baptizantibus, in Eccle-  
sia rursus eis manus fuerit imposita. Quæ autem hic citantur à Clemente, facile quidem intelliguntur, sed  
vnde sint sumpta non facile inuenitur. Per aquam enim alienam & fluium alienum intelligit baptismum  
hæreticorū, cuius est alius effectus quam baptismi Catholici. Baptismus enim Catholicus reddit firmos &  
stabiles in veritate, Baptismus autem hæreticorum à veritate abducit, & traducit ad instabilem & multis vi-  
tiorum fluctibus agitatā gentium vitam. *Quamquam per se quoque aliquando.* Respondet obiectioni quæ  
posset fieri. Posset enim dici quod post Christi aduentum iuuat quidem Philosophia, sed tanquam causa  
adiuuans & cooperans, non autem tanquam princeps causa. Quid verò, ante Christi aduentum eratne in-  
utilis? Nequaquam. Nam tunc quoque Græci ab ea iustificabantur, sed non plena & generali iustificatio-  
ne qua lex gratiæ iustificat per fidem, gratis remissis peccatis, & collato dono gratiæ quo Deus nos habet  
gratos & acceptos, & in suos adoptat filios. Philosophia autem Græcos iustificabat, vt & quæ mores doce-  
ret ciuiles, & ad seruandam humanam institueret societate, pœnis & premiis ad iustitias inuitans. Nunc au-  
tem non est per se causa iustificationis: sed sicut ad cœnaculum non ascēditur nisi per gradus, sic ad Philo-  
sophiam non venit, nisi prius didicerint qui sunt futuri Philosophi, & Grammaticam & disciplinas quas  
appellant *μεγαλίστην*. *Apertè autem dicit scriptura.* Vbinam hoc dicat scriptura mihi non venit in mentem.  
Videtur autē hic esse sensus. Si simplicitati Christianæ (sunt enim viri Christiani simplices & innocētes qua-  
si pueri) accesserit philosophia, quæ præstat vt multa intelligat, erit astutior & cautiior. Ita fiet vt cū ipse ne-  
mini noceat, quod est Christianæ simplicitatis, sibi quoque caueat ab aliorū dolis & imposturis. Eā cogni-  
tionem non repudiat sapiētia. Christus enim qui nos iubet esse simplices sicut columbas, ne male agamus,  
idē iubet nos esse prudētes sicut serpentes, ne improbi & scelerati homines suis dolis & imposturis nos cir-  
cumscribant. *Et qui à seipso.* Philosophia quidē prodest & confert ad tradendam Christi doctrinam, vt  
quæ & hæreticorū fallacia repellat argumenta, & orationem reddat iucundiorē: in quo est laudanda. Sed  
in hoc est vituperanda, quod quæ à diuinis literis est suffurata, ea sibi tanquam propria tribuat, & suā quæ-  
rat gloriam, aliter se gerēs quam Christus, qui cū suam doctrinam iure posset esse suam dicere, eam tamē  
dixit esse Patris doctrinam, Patris non suam quærens gloriam. Christus ergo est verax & iustus. Verax qui-  
dem, vt qui quod res est dicat suam doctrinam esse patris: sua enim est & patris doctrina: Iustus autem vt  
qui non suffuretur aliena. Philosophi autem sunt mendaces & iniusti. Mendaces quidem, vt qui suam dicāt  
esse doctrinam quæ est verbi. Iniusti autem, vt qui sint fures, nam cū in aliena inuaserint, ea tanquam sua  
contrectant, & de aliena doctrina tanquam de sua iactant, & ementiuntur veritatem. Nam etsi in hoc non  
mentiantur quod vera dicant, mentiuntur tamen in eo quod sua esse dicunt quæ sunt alterius, & idē  
sunt & mendaces & fures. Merito ergo admonet scriptura cauendum esse mendacium, quod menda-  
cium deducat ad furtum. Ex eo autem quod aliquid sit furtum, non sequitur quod non sit verum.  
Furto enim surripitur aurum & argentum, & cætera, ea autem licet furto surrepta sunt vera. Multa  
etiam à Barbaris, nempe ab Hebræis, surripuerunt Philosophi, quæ licet furtiua, sunt tamen vera dogmata.  
Sæpe autem

Sæpe autem vsuuenit, ut quæ ab eis dicuntur, partim sint vera, partim falsa, vera quidem quæ sumpserunt ex scripturis, falsa autem quæ ab eis sunt inuenta. Et Hebræi quidem & verbi discipuli, quæ vera dicunt didicerunt vel à Dei inspiratione vel reuelatione. Quæ autem vera dicunt Græci, ea didicerunt, vel coniecturis, vel humanis argumentis & rationibus.

<sup>a</sup> E T quod philosophorum quidem dogmata ex Hebræis surrepta fuerint, tractabimus paulò post. Prius autem, quod erat consequens, iam dicendum est de temporibus Mosis, per quæ ostendetur citra ullam controuersiam, Hebræorum philosophiam esse quauis Philosophia longè antiquiorem. Atque de iis quidem accuratè dictum est à Tatiano in oratione aduersus Græcos. Dictum est autem etiam à Casiano in primo Exegeticón: postulat tamen commētarius, ut nos quoque ea percurramus quæ in loco dicta sunt. <sup>b</sup> Apion itaque Grammaticus, qui πλεονέκτης, id est sapissimè victor est cognominatus, in quarto historiarum Ægypti, etsi esset infensus Hebræis utpote genere Ægyptius, adeò ut etiā aduersus Iudæos librum scripserit, Amosis Ægypti Regis mentionem faciens, eius rerum gestarum testem adducit Ptolemæum Mēdesium. Eius autem verba sic habent: Effodit autē Amosis Athyriam, qui fuit tempore Inachi Argiui, ut scribit in temporibus Mendesium Ptolemæus. Hic autem Ptolemæus, fuit quidem sacerdos. Regnū autem Ægypti res gestas tribus libris exponens, dicit tempore Amosis Ægypti Regis Mose duce Iudæos exiisse ex Ægypto. Ex quibus cernitur Mosen floruisse tempore Inachi. Ex rebus autē Græcis, sunt antiquiores Argolica, ea inquam, quæ ducunt originem ab Inacho, ut docet Dionysius Halicarnassens in Temporibus. His autem, quatuor quidē generationibus sunt res Atticæ recentiores, quæ ducunt originem à Cecrope, qui duplici fuit natura, & indigena, ut iisdem verbis dicit Tatianus. Nouem verò, res Arcadica à Pelasgo. Dicitur autem hic quoque indigena. His autem sunt aliæ, quindecim recētiore, nempe Phiotica quæ à Deucalione. Ad tempus autem rerum Troianarum, ab Inacho generationes quidem viginti vel plures numerantur. Sunt autem anni, ut semel dicam, quadringenti & ultra. Iam verò res quoque Assyriorum videbuntur rebus Græcis multis annis antiquiores, ex iis quæ dicit Ctesias. Tricesimo secundo mouit Moses ex Ægypto, tempore Amosis Ægyptij & Inachi Argiui. <sup>c</sup> Fuit autem in Græcia, tempore quidem Phoronei, qui fuit post Inachum, inundatio, quæ fuit tempore Og ygis, & regnum quod fuit Sicyone, primi quidem Ægialei, deinde Europis, deinde Telchinis, & regnum Cretis in Creta. Acusilaus enim dicit Phoroneum fuisse primum hominum. Vnde etiam Poëta Phoronidis, dixit eum fuisse patrem mortalium hominum. Hinc Plato in Timæo secutus Acusilaum, scribit: Et cum vellet eos aliquando inducere ut dicerent de rebus antiquis huius ciuitatis, aggreditur dicere quæ sunt antiquissima, de Phoroneo, qui dictus est primus, & de Neobe, & quæ fuerunt post diluuium. Tempore autem Phorbantis fuit Actæus, à quo Actæa Attica. Tempore autem Triope, Prometheus & Atlas & Epimetheus, & qui duplicem naturam habebat Cecrops, & Ino. Tempore autem Crotopi, quæ Phaëthontis tempore fuit inflāmatio, & quæ tempore Deucalionis fuit inundatio. Tempore autem Scheneli, & regnum Amphictyonis, & Danaï in Peloponnesum aduentus, & Dardaniæ à Dardano edificatio. A Ioue qui genitus, inquit Homerus, nouit qui cogere nubes: & ex Creta in Phœniciam deductio. Tempore autem Lyncei, Proserpinæ raptus, & extructio templi quod est in Eleusine, & Triptolemi agricultura, & Cadmi Thebas aduentus, & regnum Minois. Tempore autē Præti, bellum Eumolphi aduersus Athenienses. Tempore autem Acrisij, Pelopis ex Phrygia transitus, & Iouis Athenas aduentus, & secundus Cecrops, & Persei & Bacchi res gestæ, & Orphæus & Musæus. Octauodecimo autem anno regni Agamemnonis captum est Ilium regnantis Demophontis Thesei filij anno primo, duodecimo mensis Thargelionis, ut ait Dionysius Argiuius. Ægias autem & Dercylus in tertio, octauo mēsis Panemi de-

Gg ij

ἡρώων  
ἀνδρῶν.

sinētis. Hellanicus enim dicit duodecimo mense Thargelionis, & nonnulli eorū qui Attica scripserunt, octavo desinentis, postremo anno regnante Menestheo, in plenilunio. Noctis quidem erat medium, inquit is qui parvam fecit Iliadem, & splendebat lucida Luna. Alij autem eodem die Scirrophorionis. Theseus autem qui erat amulator Herculis, est Troianis una generatione antiquior. Tlepolemi itaque qui fuit filius Herculis, meminit Homerus, quod in Ilium militauerit. Ostēditur ergo Moſen fuisse antequam Bacchus referretur in Deos, annis sexcentis quatuor: siquidem in Deos refertur tricesimo secundo anno regni Perſei, ut ait Apollodorus in Chronicis. A Baccho autem ad Herculem, & viros illos fortes qui cum Iasone in Argo nauigarunt colliguntur anni sexaginta tres. Et Æsculapius & Dioscuri, id est Castor & Pollux, cum eis nauigarunt ut testatur Apollonius Rhodius in Argonauticis. A regno autem Herculis quod fuit Argis, usque ad ipſus Herculis & Æsculapij in Deos relationem, colliguntur anni triginta, ut vult Apollodorus chronographus. Hinc autē usque ad relationem in deos Castoris & Pollucis, sunt anni quinquaginta tres. Hoc utique tempore Troia quoque capta fuit. Quod si Hesiodo quoque poëta oportet credere, eum audiamus:

Editus ēstque Ioui pulchra ex Atlantide Maia  
Preco Deūm, fuerat cū sacrum ingressa cubile.  
Præclarum at peperit natum Cadmæa, coisset  
Cum furtim Semele, Bacchum valde exhilarantem.

Cadmus quidem pater Semeles tempore Lyncei venit Thebas, & fuit inuentor Græcarum literarum. Triopas autem eodem fuit tempore cum Iside, generatione septima ab Inacho. Isidem autem dicunt eandem fuisse quæ Io, propterea quod oberrans obierit totam terram. Ister autem in libro de Colonia Ægyptiorum, dicit eam fuisse filiam Promethei. Prometheus autem fuit tempore Triopæ, septima generatione post Moſen. Quare vel ante eam quæ ex Græcorum sententia fuit hominis generationem, Moſes videtur floruisse. Leo autem qui tractauit de Diis qui sunt in Ægypto, dicit Isidem à Græcis vocari Cererem, quæ fuit tempore Lyncei, undecima generatione post Moſen. Apis autem Rex Argorum, ædificat Memphim, ut dicit Aristippus in primo Arcadicorū. Aristæas verò Argiuis dicit eum nominatū esse Sarapim, & eum esse quem colunt Ægyptij. Nymphodorus autē Amphipolitanus in tertio de legibus Asia, dicit Apim taurum mortuum & conditum loculo qui Gægs Græcè dicitur, fuisse repositū in templo dæmonis qui colebatur, & hinc appellatum fuisse Soroapim, & postea quadam eorum qui illic habitabant consuetudine Sarapim. Est autem Apis tertius ab Inacho. Iam verò Latona fuit tempore Tiryi. Nanque à Latona clara est Iouis incita coniux. Tityus autē fuit eodē tempore cum Tantalō. Merito ergo scribit etiā Pindarus Bæotius: In tempore autē Apollo fuit genitus. Nec mirum, cū etiam Admeto unā cum Hercule inueniatur seruisse mercede in magnū annum. Zethus autem & Amphion inuentores Musicæ, fuerunt circa Cadmi atate. Quod si quis dicat Phemonoem primam Acrisio responsa cecinisse, sciat quod viginti & septē annis post Phemonoem fuit Orpheus, & Musæus, & Linus præceptor Herculis. Homerus autem & Hesiodus fuere Iliacis multò recentiores, post quos lōgè fuere recentiores Græcorū legislatores Lycurgus, & Solon, & septem sapientes, & Syrius Pherecydes, & magnus Pythagoras qui longè fuerunt inferius circa Olympiadas, ut prius ostendimus. Plurimis ergo qui apud Græcos coluntur Diis, non solum iis qui dicuntur Sapientes & Poëtæ, ostensum est nobis Moſen esse antiquiorem. Neque verò is solus, sed etiam Sibylla dicitur Orpheo antiquior. De eius enim cognomine, & de iis quæ ab ea prolata sunt respōsis multa dicuntur, & cū esset Phrygia, appellatam esse Dianam, & cū ea ad Delphos accessisset, cecinisse: O Delphi,

ἡρώων  
ἀνδρῶν.

O Delphi, Phœbi ferientis qui eminus estis  
Serui, veni ad vos Iouis expositura potentis  
Mentem, in germanum cum sim bile percita Phœbum.

*Est autem alia quoque quæ vocatur Herophile Erythraea. Harum meminit Heraclides Ponticus in libro de Oraculis. Mitto Ægyptiam, & Italicā quæ Romæ habitauit Carmentale, cuius fuit filius Euander, qui Romæ templum Panis, quod Lupercal appellatur, condidit.*

## COMMENTARIVS.

- <sup>a</sup> Et quod Philosophorum quidem dogmata. Cum esset ostensurus quæ ab Hebræis suffurati sint Græci, prius ei fuit ostendendum Hebræorum scriptores esse Græcis antiquiores. Tatiani autem cuius hic meminit in hodiernum vsque diem extat oratio aduersus gentes. Casiani autem Exegerica adhucne extent nescio.
- <sup>b</sup> Apion itaque Grammaticus. Caret omni suspitione quod ab ipsis inimicis fertur testimoniū. Cum ergo Apio qui Iudæis aded erat infensus vt aduersus eos scripserit, eorum testetur antiquitatem, merito ei fides est habenda. Hic est autem Apion aduersus quem Iosephus scripsit librum De antiquitate Iudæorum. De Ptolomeo autem Mendefio sic scribit Tatianus; Extant etiam Annales Ægyptiorum diligenter concinnati, & rerum in eis contentarum interpretis est Ptolomæus, non quidem Rex, sed Mendefius Sacerdos. Is vbi regum gesta narrat, sub Amosi Ægyptiorum Rege Iudæos ex Ægypto migrasse testatur in suam regionē Moysen ducem sequutos. Amosis autem fuit tēpore Regis Inachi. Quod autem refert Clemēs ex Ptolomæo Amosim effodisse Athyriam, non ita dicit Tatianus, sed Mariam. Is autem lacus dicitur etiam Mareotis, de quo vide Strabonem lib. xvij. De Argiuorū autem Regibus sic scribit Tatianus, Argiuorum Reges hi fuerunt, Inachus, Phorone<sup>9</sup>, Apis, Crialis, Triopas, Argius, Phorbas, Crotopas, Sthenelaus, Danaus, Lynceus, Prætus, Abas, Acrisius, Perseus, Sthenelus, Euristheus, Atreus, Thyesta, Agamemnō cuius imperij anno decimo capta est Troia. Cur Cecrops dictus sit *δρωης*, hanc causam tradit Eusebius in Chronicis. Diphyes, inquit, dicebatur, id est è duabus naturis, siue ob longitudinem corporis, siue idcirco, quod cum esset Ægyptius, vtramque linguam sciebat, Græcam & Ægyptiam. Indigena autem quod Græcè est *αὐχθων*, quod Athenis esset ortus, & non aliunde oriundus, sicut & ipsi Athenienses se dicunt, *αὐχθωνας*, quod non aliunde venerint in Atticam. Sunt qui dicunt eos dici *αὐχθωνας*, quod primi terram coluerint: Cecropem verò dictum *δρωη*, quod matrimonium instituerit, quo factum est vt qui nascebantur, cum prius essent *μοτοφύεις*, quod solam matrem agnoscerent, effecti sint *δρωεις*, vt qui agnoscerent patrem & matrem. Quoniam autem dicit Clemens res Atticas Argolicis esse recentiores quatuor generationibus, res verò Arcadicas nouem, Phoricas autem quindecim, sciendum est generationem Græcè dici *ῥυαί*. *ῥυαί* autem, vt vult Eustathius in Homerum est spatium triginta annorum, nec solum dicitur de hominibus, sed etiam de brutis & arboribus. Si autem generatio continet triginta annos, numerantur autem ab Inacho vsque ad tempus Troianum viginti generationes & plures, est perspicuum ex supputatione, non esse legendum, quadringenti anni, sed sexcenti, si de iis consulantur qui scripsere Chronica. <sup>c</sup> Fuit autem in Græcia. Multa paucis hic colligit quæ gesta sunt à tempore Inachi vsque ad Troiæ excidium, quæ quærenda sunt partim ab historiographis, partim à Chronicis. Quod autem præter illam primam tempore Noachi inundationem, duo alia fuerunt diluuiā, maius tempore Ogygis, & minus tempore Deucalionis, vide vt alios omittam Diuum Augustinum de ciuitate Dei, & Lud. Viuis in eum Commentarium. Quo autem mense & die capta fuerit Troia, in tanta autorum diuersitate, non est facile statuere. Computandorum autem dierum hæc fuit ratio apud Athenienses. Diuidunt mensem in tres decadas: Prima est *ισμην*, secunda *μεσσην*, id est medianx, tertia *ληρην* seu *φθινορην*, id est desinētis. Cum autem ad vicesimum lunæ diem peruentum fuerit, retrogradæ dies computantur sicut apud nos Calendæ ad tricesimum vsque diem qui est primus & vltimus, & dicitur, *ἡν ὁ ρία*. Sunt autem hi quos hic dicit, menses Atheniensium, *παργηλιών* quidem, qui magna ex parte responderet mensi Aprilis, *σκιρροφωλειών* autem qui Maio, *παιέμος* autem est Græcus mensis, qui cui Latinorum mensium respondeat non satis constat. Porro autem de regno Cretis in Creta sic Eusebius: Apud Cretam regnavit Cretes primus indigena, à quo dicta est Creta quem aiunt fuisse vnum Curetum, à quibus Iupiter fuit absconsus & nutritus. De Cretensium vero in Phœniciam deductione non memini me legere, legi tantum Mysiam terram obtinentibus Caribus, primos ex Græcis Cretenses in eam transiisse, duce Racio & reliqua adiuncta multitudine quæ Radium sequebatur: loca itaque maritima nauibus occuparunt, & potentia ibi valuerunt. Quæ autem citantur ex Platone in Timæo de Phoronæo & Niobe, sunt verba Solonis, qui rogatus ab Ægyptio Sacerdote, vt de Græcorum diceret antiquitate, cum intelligeret grandæuus Sacerdos hæc esse recentia si conferantur cum Ægyptiis, hæc dixit; O Solon Solon, Græci semper estis pueri, senex autem nullus est Græcus &c. Atque hæc quidem Plato, sed de Asculilao quem Platonem esse secutum dicit Clemens, hodie quod sciam nihil habemus. De bello autem Eumolpi aduersus Athenienses sic scribit Pausanias: Facta inter Eleusinos & Athenienses pugna Erechtheus cecidit Rex Atheniensium, & Immaradus item Eumolpi filius. Bellum hisce conditionibus est confectum, vt Eleusini aliis in rebus obtemperarent Atheniensibus, initia verò Cereris seorsum administrarent, Deæ autem vtrique sacra Eumolpus & Celei filix peragerent. Quod autem de Iouis Athenas aduentu scribit Clemens, id intelligi poterit ex eodem Pausania, Mortuo, inquit, Hellene Rege reliqui Hellenis liberi Xuthum Thessalia expulerunt, crimine hoc intentato, quasi pecuniæ nonnihil paternis bonis substractum in rem suam conuertisset. Hic Athenas cum profugisset, accepta in matrimonium Erechthei filia,

Gg ij

Achæum, & Ionem filios ex ea suscepit. Mortuo autem Erechtheo, de regni successione arbiter à filiis eius Xuthus est electus. Cùmque Cecropi natu maximo regni successionem adiudicasset, reliqui Erechthei filij è regione eum eiecerunt. Profectus itaque in Ægialum, cùm aliquandiu ibi habitasset, diem obiit extremum. Ex liberis autem Achæus auxiliis collectis ex Ægialo & Athenis, Thessaliam inuasit, & regnum paternum recuperavit. Contra Ægialenses porro & Selinuntum eorum Regem cùm exercitum conscriberet Ion, missis legatis Selinus, vnica quam habebat filia Helinæ nuptias ei offerebant, regnique hæredem ipsum Ionem designabāt. Hæc quia Ioni non displicebant, imperium Ægialensium suscepit. Post Selinuntis mortem, Helicem item oppidum ab vxoris nomine in Ægialo condidit, & Ionas à suo nomine incolas appellauit. Id non mutatio nominis, sed additio fuit, Ægialenses enim Iones appellabantur. Hæc Paulanias. De iis quæ sequuntur, cum nihil aliud contineant quam meram temporum supputationem, & multa iam de iis dixerimus in oratione ad gentes, vrpote de Sybillis & de Sarapi, & multis aliis, prætermisissis cæteris veniamus ad chronographiam Prophetarum qui fuerunt post Mosem. Sic ergo habet contextus.

- XI. \* *OPERÆ PRECIUM est autem, cùm in hunc locum deuenerimus, aliorum quoque Prophetarum, qui post Mosem fuerunt apud Hebræos, tempora exquirere. Postquam è vita excessit Moyses, dux populi succedit Iesus, qui bellum quidem gessit lxxvj. annis: in terra autem illa bona quieuit xxv. annis. Vt autem continet liber Iesu, Mosi successit vir prædictus annis xxvij. Deinde cùm peccassent Hebræi, traduntur Mesopotamiae Regi Chusachar octo annis, ut refert liber Iudicum. Quum autem postea Deum orassent, ducentem accipiunt Gothoniel, fratrem Chaleu iuniorem ex tribu Iuda, qui cùm interfecisset Regem Mesopotamiae, præfuit populo annis deinceps quinquaginta. Et cùm rursus peccassent, traditi sunt Æglom Regi Moabitarum annis xxvij. Cùm autem rursus rediissent, eorum dux fuit Aod annis octoginta, vir qui ambabus manibus pro dextra utebatur, ex tribu Ephraim: Is est qui Æglom de medio sustulit. Mortuo autem Aod cùm rursus peccassent, traditi sunt Iabim Regi Chanaam xx. annis. Eius tempore fuit Prophetissa Debbora vxor Labidoth ex tribu Ephraim. erat autē Pontifex Ozis filius Riesu. Cùm peream exercitum ductasset Barac filius Benner ex tribu Nephtalim, acie cōgressus cum Sisara principe exercitus Iabim, potitus est victoria. Atque hinc quidem populo præfuit Debbora, eum iudicans. Ea autem mortua cum rursus peccasset populus, Madianitis traditur annis vij. Post hæc Gedeon ex tribu Manasse, filius Ioæ, cùm ccc. in aciem produxisset, & centum & viginti eorum millia cecidisset, præfuit annis xl. Post quem eius filius Achimelech tribus annis. Ei successit Boleas filius Bedan filij Charran, ex tribu Ephraim. xxij. annis magistratum obtinens. Post quem cùm rursus peccasset populus, octodecim annis traditur Ammanitis. Cùm autem ducti fuissent pœnitentia, eis præest Iephie Galaadites ex tribu Manasse, & præfuit vj. annis, Post quem dux fuit Abatthan, qui erat ex Bethleem, de tribu Iuda, annis vij. Deinde Ebron Zabulonites octo annis. Deinde Æglon ex Ephraim octo annis. Nonnulli autem septem annis Abatthan coniungunt quatuor annos Ebrom. Et cùm post eū rursus peccasset populus, alienigenis Philistæis subiicitur quadraginta annis. His autem reuersis, præest Sampson ex tribu Dan, cum in bello vicisset alienigenas. Is fuit dux xx. annis. Et post eum, cùm nullus esset qui præesset, populum iudicauit Eli sacerdos quadraginta annis. Ei succedit Samuel Propheta, cum quo regnavit Saul, qui viginti septem annis regnum obtinuit. Is etiam Dauidem unxit Regem. Mortuus est autem Samuel duobus annis ante Saulem, cùm esset Pontifex Abimelech. Is Saulem unxit in Regem, qui primus post Iudices regnavit in Israël. Quorum uniuersus numerus vsque ad Samuelem, anni sunt quadringenti sexaginta tres, menses septem. Deinde, ut habetur Regum primo, regnavit renouatus Saul xx. annis. Post mortem autem Saulis, regnat Dauid secundò in Chebron, filius Iesse, ex tribu Iuda, quadraginta annis, ut continet secundus Regum. Erat autem Pontifex Abiathar, filius Abimelech, ex cognatione Eli. Fuerunt autem Gad & Nathan propheta eius tempore. Fiunt ergo à Iesu Naue vsque ad tempus quo Dauid regnum accepit, ut nonnulli quidem volunt, anni*

Græcè est  
παραπάνω  
τα λέγο π  
αρά.  
ἀνὰ πλά  
τος.

ἑνὶ καὶ ἑνὶ  
δύο.

lunt, anni quadringenti quinquaginta: ut autem proposita ostendit chronographia, colliguntur anni quingenti viginti tres menses septem, usque ad mortem Davidis. Postea regnavit Solomon filius David annis quadraginta. Eius tempore fuit perpetuo propheta Nathan, qui etiam eum adhortatus est ut templum extrueret. Similiter autem Achias quoque prophetauit in Silo. Erant autem ambo quoque reges, David & Solomon propheta. Sadoc autem primus Pontifex sacrificauit in templo quod edificauit Solomon qui erat octauus ab Aaron primo Pontifice. Sunt ergo à Moyse usque ad etatem Solomonis, ut dicunt quidem aliqui, anni quingenti nonaginta quinque: ut alij autem, quingenti septuaginta sex. Si quis autem, is qui sunt à Iesu usque ad David, quadringentis quinquaginta annis, quadraginta annos quibus dux fuit Moyses connumerauerit, & alios octoginta annos quod natus erat Moyses, priusquam exirent ex Aegypto Hebraei, & his adiecerit quadraginta annos regni David, colliget omnes annos sexcentos decem. Accuratus autem ac perfectius procedet nostra chronographia, si quingentis & viginti tribus annis & septem mensibus usque ad mortem Davidis, adiecerit quis centum & viginti annos Moysis, & Solomonis quadraginta. Colliget enim omnes usque ad mortem Solomonis, annos sexcentos octoginta tres septem menses. Hiramus dat suam filiam Solomoni, quo tempore post Troiam captam venit Menelaus in Phœniciam, ut ait Menander Pergamenus, & Letus in Phœniciis. Post Solomonem autem regnat Roboam, filius eius, annis septendecim. Erat autem Pontifex Abimelech filius Sadoc. Eius tempore diuiso regno in Samaria, regnat Hieroboam ex tribu Ephraim, seruus Solomonis.

Prophetauit autem Achias quoque Silonites, & Sameas filius Amame, qui etiam ex Iuda abiit ad Roboam, & prophetauit super altare. Post eum regnavit Abiu filius eius, annis viginti tribus, & similiter eius filius Athaman. Is in senectute laborauit podagra. Prophetauit autem eius tempore Iehu filius Anania. Post eum regnavit Iosaphat eius filius, annis quinque. Eius tempore prophetarunt Helias Thesbites, & Micheas filius Ieble, & Abdias filius Anania. Tempore autem Micheas erat pseudopropheta Sedecias filius Chanaan. Post eos sequitur regnum Ioram filij Iosaphat ad octo annos, cuius tempore prophetauit Helias, & post Heliam Heliseus filius Saphat. Eius tempore, ij qui erant in Samaria, comederunt stercus columbae, & suos liberos. Tempus autem Iosaphat extenditur ab ultima parte tertij Regum usque ad quartum. Tempore autem Ioram assumptus est Helias. Cœpit autem prophetare Heliseus filius Saphat sex annis, cum esset natus annos quadraginta. Deinde Ochozias regnavit anno uno. Eius tempore adhuc prophetabat Heliseus, & cum eo Abdadonaeus. Post eum mater Ozia Gotholia regnat octo annis, interfectis filijs sui fratris: erat enim ex genere Achab. Soror autem Ozia Iesabæa suffurata est filium Ozia, Ioas, & ei postea regnum tribuit. Tempore huius Gotholiae adhuc prophetabat Heliseus, postquam regnavit, ut dixi antea, Ioas, qui fuit seruatus à Iesabæa uxore Iodæ Pontificis. Fiunt autem omnes anni quadraginta. Colliguntur ergo à Solomone usque ad mortem Helisei prophetae, ut nonnulli quidem dicunt centum & quinque: ut alij autem, centum & duo: ut quæ est autem proposita ostendit chronographia, à regno Solomonis anni centum octoginta unus. A temporibus autem Troianis usque ad ortum Homeri, ex Philochori quidem sententia, fiunt centum & octoginta anni post Ioniam deductam coloniam. Aristarchus autem in commentarijs Archilochiis, dicit eum fuisse tempore deductionis coloniae Ionicae, quæ fuit centum & quadraginta annis post Troiana tempora. Apollodorus autem ceterum annis post deductam coloniam Ionicam, cum Agesilaus Doryseus esset rex Lacedæmoniorum, adeo ut ad eum peruenerit Lycurgus legislator, cum esset adhuc iuuenis. Euthymenes autem in Chronicis dicit eum floruisse cum



Hesiodo, tempore Acasti, & natum fuisse in Chio circiter annum ducentesium, post Troiam captam. In hac autem sententia est etiam Archemachus in tertio Eubæicorum. Quo fit, ut ipse & Hesiodus sint Helisæo propheta recentiores. Quod si quis velit sequi Grammaticum Cratetem, & dicat fuisse Homerum circa reditum Heraclidarum, octoginta annis post captam Troiam, inuenietur rursus Solomone posterior, cuius tempore fuit Menelai aduentus in Phœniciam, ut antè dictum est. Eratosthenes autem centesimo anno post captam Troiam, refert Homeri ætatem. Quinetiam Theopompus in quadagesimo tertio rerum Philippicarum, refert Homerum fuisse quingentis annis post eos qui in Ilio militarunt. Ephorion autem in opere de Aliadibus, dicit eum fuisse tempore Gygis, qui cœpit regnare octauadecima Olympiade; quem etiam dicit primum nominatum esse tyrannum. Sosibius autem Lacon in descriptione temporum, redigit Homerum in octauum annum regni Charilli Polydecti. Ac regnavit quidē Charillus annis sexaginta quatuor, post quem filius Nicander annis triginta nouem. In trigesimo quarto eius anno dicunt fuisse positam primam Olympiadem, adeo ut esset utique Homerus nonaginta annis ante quàm posita essent Olympia. Post Ioam regnum excipit Amasias eius filius annis triginta nouem. Ei similiter succedit Ozias eius filius annis quinquaginta duobus. Is autem mortuus est leprofus. Eius autem tempore prophetarunt Amos & Esaias eius filius, & Osee filius Beerī, & Ionas filius Amathi, qui erat ex Geth Chober, qui prædicauit Niniuitis, qui ex ventre ceti excessit. Deinde regnat Ioathan filius Ozia annis sedecim. Eius tempore adhuc prophetabat Esaias & Osee, & Michæas Moaraethites, & Ioël filius Bathuël. Ei succedit eius filius Achaz annis sedecim. Eius tempore decimo quinto anno abductus est Israël Babylonem, & Salmanasar rex Assyriorum transigrare fecit eos qui habitabant in Samaria, ad Medos & Babylonem. Achaz rursus succedit Osee annis octo. Deinde Ezechias annis viginti nouem. Ei propter sanctitatem, cum ad finem vitæ peruenisset, largitur Deus per Esaiam, ut uiueret alios quindecim annos, per regressum Solis. Ad eum usque peruenierant prophetantes Esaias, & Osee, & Michæas. Hi autem dicuntur fuisse post ætatem Lycurgi legislatoris Lacedæmoniorū. Diuchidas enim in quarto Megaricorum, circa ducentesium nonagesimū annū ex quo Troia fuit secundo capta, dicit floruisse Lycurgum. Esaias autem à regno Solomonis, cuius tempore ostensum est Menelaum venisse in Phœniciam, ducentesimo anno adhuc prophetasse cernitur, & cum eo Michæas & Osee & Ioël filius Bathuël. Post Ezechiam autem, filius eius Manasses regnat annis quinquaginta quinque. Deinde eius filius Amos duobus annis. Post quem eius filius Iosias iusti & æqui obseruantissimus, annis triginta & uno. Is imposuit membra hominum supra membra idolorum, quemadmodum scriptum est in Leuitico. Eius tempore anno decimo octauo pascha actum est, quod à Samuele, neque in eo quod intercesserat tempore fuerat celebratū. Tunc etiam Chelcias sacerdos, pater Hieremias Propheta, cum in librum legis incidisset in templo reconditum, eo relecto vitam finit. Eius tempore prophetauit Olda, & Sophonias, & Hieremias. Tempore autem Hieremias fuit pseudopropheta Ananias filius Iosia. Is cum nō audisset Hieremiam prophetam, interemptus est à Nechao rege Egypti in fluuio Euphrate, cum ei occurrisset proficiscenti aduersus Egyptios. Iosia succedit Ieconias, & Ioachas eius filius, mensibus tribus & decem diebus. Eum Nechao rex Egypti vinctum abduxit in Egyptum, cum pro eo constitisset Regem fratrem eius Ioachim, tributarium regionis, annis undecim. Post eum Ioachim eiusdem cum eo nominis, regnavit tribus mensibus. Deinde Sedechias annis undecim, & ad eum usque peruenit prophetans Hieremias. Prophetarunt autē & Buſi & Vrias filius Samei, & cum eo Abacum. Hic accipiunt finem Hebræi Reges. Fiunt ergo à Moysis

Moyſis quidem ortu uſque ad hanc tranſmigrationem, ut nonnulli quidem dicunt, anni noningenti ſeptuaginta duo: ex accurata autem & exacta chronographia, mille octoginta quinque, ſex menſes, decem dies. A regno autem Dauidis uſque ad captiuitatem quæ facta eſt à Chaldaïs, anni quadringenti quinquaginta duo, menſes ſex: ut autem colligit noſtra accurata temporum ſupputatio, quadringenti anni octoginta duo, menſes ſex, decem dies.\* In duodecimo autem anno regni Sedechiæ, Nabuchodonofor ſeptuaginta annis ante principatum Perſarum, aduerſus Phœnices & Iudæos bellum geſſit, ut dicit Beroſus in hiſtorijs Chaldaicis. Ioabas autem ſcribens de Aſſyrijs, fatetur ſe à Beroſo ſumpſiſſe hiſtoriam, vera eſſe quæ ab eo dicuntur teſtificans. Nabuchodonofor ergo excacatum Sedechiam abducit Babylonem, & totum facit populum tranſmigrare. Fuit autem hac captiuitas ſeptuaginta annis, paucis exceptis, qui conſugerunt in Ægyptum. Prophetarunt autem etiam tempore Sedechiæ Hieremias adhuc & Abacum. Quinto autem anno eius regni Babylone prophetauit Ezechiel. Poſt quem Naum Prophetæ. Deinde Daniel. Ruſſus uerò poſt eum prophetarunt Aggæus & Zacharias, primi Darij tempore, duobus annis. Poſt quem qui fuit in duodecim, Angelus. Poſt Aggæum autem & Zachariam Neëmias, qui fuit princeps pocillatorum Artaxerxis, filius autem Acheli Iſraëlitæ, ædificauit ciuitatem Hieruſalem, & templum extruxit. In hac captiuitate fuit Eſther & Mardocheus, cuius habetur liber, ſicut etiam Machabæorum. In hac captiuitate cum ſtatuam adorare noluiſſent Miſaël, Ananias & Azarias, iniecti in fornacem ignis, ſeruati ſunt apparente Angelo. Tunc per Draconem iniectus Daniel in lacum leonum, ab Abacuc diuina prouidentia nutritur, ſeptimo die ſeruatur. Hic etiã factũ eſt ſignũ Iona, & Tobias per Raphaël Angelum Saram ducit uxorem, cum demon ſeptem primos eius procos ſuſtulſſet: & poſt nuptias Tobia, pater eius Tobet viſum recipit. Hic Zorobabel cum aduerſarios uiciſſet ſapientia, emit à Dario renouationẽ Hieruſalem, & cum Eſdra rediit in patriam, per quem facta populi redemptio, & diuinitus inſpiratorum eloquiorum recensio & renouatio, & paſcha ſalutare celebratum eſt, & ſoluta eſt affinitas quæ Hebræis interceſſerat cum alienigenis. Publico autẽ præconio proclamauerat Darius Hebræorum reſtitutionem. Cum autem Darij tempore effectum eſſet quod promiſerat, celebratum feſtum Encæniorum, ſicut etiam Tabernaculorum. Fiunt autem anni omnes cum annis captiuitatis uſque ad populi reſtitutionem, ab ortu quidem Moyſis, anni mille centum quinquaginta quinque, menſes ſex, decem dies. A regno autem Dauid, anni, ut nonnulli quidem, trecenti quinquaginta duo: ut autem dicam accuratius, quingenti ſeptuaginta duo, menſes ſex, decem dies.

Malachias  
ab Hebræis  
vocalur  
Angelus.

## COMMENTARIVS.

\* OPERÆPRETIVM eſt autem cum in hunc locum deuenimus. Moyſi primo Iudæorum duci, & datis à Deo tabulis legiſlatori ſucceſſerunt Iudices, quorum alij electi ſunt à ſenioribus, alij autem, & ad regendum populum, & à captiuitate, qua ab alienigenis propter eorum peccata, Deo ita permittente opprimebantur, liberandum, à Deo ſunt inſpirati & incitati. Eos omnes ſicut & Moyſem, vocat Clemens Prophetas, quod quæ ab eis fiebant futurorum aliquam ſignificarent prædictionem. Quæ autem hic ſcripta ſunt, non ſunt aliud quam eorum quæ à Iudicibus geſta ſunt ſuccincta hiſtoria, quæ quidem ſumpta eſt nõ ex Hebræo, ſed ex editione Septuaginta. Quæ quidem licet, quod ad rei veritatem attinet ab Hebræo minime diſcrepet, ſæpe tamen in ea nonnihil mutata ſunt nomina propter linguæ Hebrææ & Græcæ varium ſonum & diuerſam prononciationem, & nonnunquam non eſt eadem ratio temporum. Vtrobique enim non conſtat idem numerus, cum & temporis iniuria & ſcriptorum nimia negligentia, in Septuaginta verſione multa ſint mutata quæ in veritate Hebraica eadem ſemper ſunt & integra. Hinc accidit quod in Hebræorum & Græcorum qui Septuaginta ſequuntur cronologia magna ſæpe ſit differentia. Primus Iudex fuit quẽ Hebræi dicunt Ioluas, Græci autẽ leniore, & aptiore linguæ ſuæ ſono inproũ, id eſt Ieſum appellant. Is populum rexit ut Septuaginta quidem habet verſio 67. annis, ut autem Hebraica veritas 68. Primus Iudex ex tribu Iuda fuit ut Septuaginta habet verſio, Gothoniel, ut Hebraica autem veritas, Othoniel. Is interfecto rege Meſopotamiæ Chuſauratham, ut habent Hebræi, ut Septuaginta autem, Chuſacar cui pro peccatis 8. annis traditus fuerat populus, populo præfuit, ut eſt in verſione Septuaginta, quinquaginta an-

nis, ut autem in veritate Hebraica quadraginta. Ad autem qui occiso Eglom rege Moabitarum liberauit populum, praeuit Iudæis octoginta annis, in quo consentit & septuaginta versio, & Hebraica veritas. Cæterorum Iudicum & eorum interregnum chronologiam vide apud Eusebium in Eusebij Cæsariensis chronica, à D. Hieronym. versi & in G. Genebrardi Theologi Parisiensis & literarum Hebraicarum professoris chronographia, & Nicolai beguini Rhemensis ciuis & Canonici in suo Apostolico Calendario exactam temporis supputationem usque ad Christum. Quod autem legitur in litera Clementis, Abimeleci successisse Boleam filium Bedam, & ex Hebræo & ex versione Septuaginta est perspicuum esse legendum, non Boleam, sed Tholam filium Phua filij Dodo, vel patruj eius scilicet Abimelec. Iair autem ne meminit quidem Clemens. Hebræi autem dicunt eum praeuisse 22. annis. Quos autem Iudices deinceps sequentes appellat Clemens, Aratham, Ebrom, Eglon, ex veritate Hebraica sunt vocandi, Abessam, Abialom, Abdon. 10 Abessam autem Eusebius vocat Isebon, Achialon, Laddon. Ex iis autem quæ scribunt & Clemens & Eusebius, constat non satis expeditam esse temporis horum Iudicum supputationem. Post Laddon, inquit Eusebius, Hebræos in ditionem redegerunt alienigenæ annis 40. qui computantur temporibus Iudicum posteriorum secundum Iudæorum traditiones. Clemens autem dicit, Nonnulli autem septem annis Abatran coniungunt quatuor annos Ebrom] Genebrardus autem, ut hanc soluat dubitationem sic scribit: Iair Iudex fuit annis 22. Inde nullum ducem habuerunt usque ad Iephren annis 18. Sed hæc relinquo examinanda iis quibus vacat hæc inquirere. In iis autem quæ sequuntur, cum nihil aliud contineat quam chronologiam, non est quod magnopere immoremur. Poterit enim lector per se eorum inire supputationem, imo tantum recognoscere ut quæ iam facta sit à Clemente. Quæ omissa videndum est si præter eam aliquid occurrat quod sit dignum quod notetur. <sup>10</sup> A temporibus autem Troianis usque ad ortum Homeri. De Homero sic scribit Eusebius in Chronicis, Homerus secundum quorundam opinionem his fuisse temporibus iudicatur, nempe Melanthij 15. regis Atheniensium. Quanta autem de eo apud veteres fuerit dissonantia, manifestum esse poterit ex sequentibus. Quidam eum ex quibus Crates, ante descensum Heraclidarum ponunt, Eratosthenes post centesimum annum Troianæ captiuitatis, Aristarchus Ionica emigratione, siue post annum centesimum, Philochorus emigrationis Ionicae tempore sub Archippo Atheniensium magistratu & post captam Troiam annis 180. Apollodorus Atheniensis post 240. annum euersionis Ilij. Existerunt alij qui modico tempore antequam Olympiades inciperent 400. retro annis Troianæ captiuitatis eum fuisse putent, licet Archilochus 23. Olympiades, & quintum Troianæ euersionis annum supputet. His si adiungas quæ scribit Clemens, perspicuum erit non minorem esse controuersiam quando natus, quam in qua urbe natus sit Homerus. <sup>30</sup> Euphorion autem in opere de Aliadibus. Sic scribit Herodotus lib. 1. Gygem regem Lydiae Candaulem interfecisse, & stuprata eius vxore regno esse positum. Hac fortasse de causa primus fuit appellatus tyrannus, ut scribit Euphorion, Gygis autem sceleris luit postea pœnas Cræsus eius abnepos. Rem autem ira esse gestam nec Plato secundo de repub. nec Cicero tertio de officiis existimant. <sup>40</sup> Post quem eius filius Iosias. Quam pius fuerit Iosias, & veræ religionis zelator, & quanto odio habuerit idololatriam, licet videre in libris Regum. Excelsa enim polluit, & contriuit statuas, & succidit lucos, repleuitque loca eorum ossibus mortuorum. Eius autem pietas & zelus in Leuitico fuit prædictus à Deo. Destruam, inquit, excelsa vestra, & simulachra vestra. Caderis inter ruinas idolorum vestrorum, & abominabitur vos anima mea &c. Quod autem nostra versio habet, Cadet inter ruinas idolorum vestrorum, Septuaginta habent: *ὁπότερον τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων ὅτι τὰ κῶλα τῶν εἰδώλων*, id est, imponam membra hominum super membra idolorum: Targum verò Chaldaicum, Dabo cadauera vestra super cadauera idolorum vestrorum. <sup>40</sup> Quod ergo Deus prædixerat in Leuitico, id à Iosia fuit impletum. Post quem qui fuit in duodecim Angelus] Quo tempore prophetarint Prophetæ pulchrè ostendit Clemens, cuiuslibet Regi suos assignans Prophetas. Hi pro certo habent 12. Prophetarum, vltimum prophetasse Malachiam. De eo autem quid beatus dicat Hieronymus videre licet in præmio Cōmentarij in eundem Malachiam. Malachi, inquit nomen Septuaginta transtulerunt *τὸ ἄγγελος αὐτοῦ*, id est Angeli eius, dicentes, assumptio Verbi Domini super Israël in manu Angeli eius, pro quo in Hebraico legitur Malachi, quod rectius & expressius dicitur Angelus, id est nuncius meus. Nec putandum est iuxta quorundam opinionem Angelum venisse de cælo, & assumpsisse corpus humanum, ut Israël, quæ à Domino mandata sunt loqueretur, &c. Hic ergo Malachias etsi Angelus diceretur, non erat tamen Angelus qui à cælo descenderat, sed dictus est Angelus, id est nuncius, ut qui mandata Dei nunciaret. <sup>50</sup> In duodecimo anno regni Sedechiæ. De Berofo diximus in oratione exhortatoria ad gentes. Tunc per Draconem iniectus Daniel in lacum leonum. Existimo etsi refragetur vnicum quod habemus exemplar, non per Draconem, sed per Darium esse legendum. Nam iniici quidem iussit Darius, etsi id ægrè ferret. Quod si legatur per Draconem, intelligendum id fuisse factum instigatione Diaboli qui metaphorice Draco dicitur.

XII.

Daniel. 9.

<sup>1</sup> IMPLETA sunt ergo à captiuitate quæ tempore Hieremiæ propheta fuit Babylonē, ea quæ à propheta Daniele dicta sunt, quæ sic habent: Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam, ut consumatur peccatum, & ut obsignet peccata & deleat iniquitates, & ut expiet, & ut agat iustitiam sempiternam, & obsignet visionem & prophetam, & unget sanctum sanctorum: & cognosces & intelliges ab exitu sermonis, ut respondeas, & ædifices Hierusalem. Usque ad Christum Ducem hebdomades septem & hebdomades septuaginta duæ erunt, & conuertetur & ædificabitur platea & murus, & inanientur tempora, & post sexaginta duas

duas hebdomadas exterminabitur Chisma, & iudicium non est ipsi, & ciuitatem & sanctum destruet cum Duce veniente. Excidentur in inundatione; & usque ad finem belli abbreviati deletionibus. Et confirmabit testamentum multum hebdomade una, & in dimidio hebdomadis tolletur sacrificium meum & libamen, & in templo abominatio desolationum, & usque ad consumationem temporis, consumatio dabitur in desolationem. Et dimidium hebdomadis cessare faciet thymiana sacrificij: & expansio destructionis usque ad consumationem & instar destructionis libaminis. Quod itaque in septem hebdomadibus edificatum sit templum, hoc clarum est. In Esdra enim scriptum est: Et sic fuit Christus rex dux Iudaorum, cum impleta essent septem hebdomades in Hierusalem, & in sexaginta duabus hebdomadibus quieuit uniuersa Iudaea, & fuit absque bellis, & Dominus noster Christus sanctus sanctorum cum venisset, & visionem impleisset & prophetam, in carne unctus est patris sui spiritu. In his sexaginta duabus hebdomadibus, quemadmodum dixit Propheta, & in una hebdomade, Dominus dimidium hebdomadis tenuit Nero regnans, & in sancta ciuitate Hierusalem statuit abominationem: & in dimidio hebdomadis, & ipse sublatu<sup>s</sup> est, & Ocho & Galba & Vitellius. Vespasianus autem & imperium obtinuit, & Hierusalem diruit, & sanctum desolatum reddidit. Et quod hac ita se habeant, ei qui potest quidem intelligere, clarum est, sicut dixit Propheta. Cum itaque impleretur undecimus annus, in principio sequentis, regnante Ioachim, facta est captiuitas Babylonica a rege Nabuchodonosor, cum septimo iam anno rex esset Assyriorum, Vafreus autem secundo anno esset rex Aegyptiorum, Philippus autem magistratu<sup>m</sup> summum gereret Athenis, primo anno quadragesimae octauae Olympiadis. Mansit autem captiuitas annis septuaginta; ut quae cessarit anno secundo Darij Hystaspis filij, qui fuit rex Persarum, Assyriorum & Aegyptiorum, cuius tempore, ut prius dixi, Aggaeus & Zacharias, & qui fuit ex duodecim Angelus, prophetauere. Erat autem Pontifex Iesus Iosedec filius. In secundo autem anno regni Darij, quem dicit Herodotus Magorum dissoluisse imperium, mittitur Zorobabel filius Salathiel, ut excitet & exornet templum quod erat Hierosolymis. Colliguntur autem sic quoque Persarum tempora. Cyrus annis triginta: Cambyfes nouemdecim: Darius quadraginta sex: Xerxes viginti sex: Artaxerxes quadraginta & unum: Darius octo, Artaxerxes quadraginta duos: Ochus vel Arses, tres. Colliguntur autem simul anni regum Persarum ducenti triginta quinque. Cum hunc itaque Darium sustulisset Alexander Macedo, ijs annis qui sunt adiecti regnare incipit. Similiter ergo Macedonum quoque Regum tempora sic colliguntur. Alexander annis decem & octo: Ptolemaeus Lagi filius, annis quadraginta: Ptolemaeus Philadelphus annis viginti septem: deinde Euergetes, annis viginti quinque: deinde Philopater, annis septem decem: post quem Epiphanes, annis viginti quatuor: ei succedit Philomater, & regnat annis triginta quinque: post quem Fuscon, annis viginti nouem: deinde Lathurus, annis triginta sex: deinde qui fuit cognominatus Dionysius, annis viginti nouem: postrema regnavit Cleopatra viginti duobus annis. Post quam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora, anni trecenti duodecim, dies octodecim. Ostenditur ergo eos qui tempore Darij Hystaspis filij secundo anno eius regni prophetauere, nempe Aggaeum & Zachariam, & Angelum qui fuit ex duodecim, cum in primo anno quadragesimae octauae Olympiadis prophetarint, esse Pythagora antiquiores, qui fertur fuisse sexagesima secunda Olympiade: & Thalete, qui ex Graecorum sapientibus fuit antiquissimus, qui fuit circa quinquagesimam Olympiadem. Qui autem cum Thalete connumerati sunt sapientes, fuerunt eodem tempore, ut ait Androm in Tripode. Heraclitus enim cum esset Pythagora posterior, eius in suis scriptis meminit: unde

significat  
testamen-  
tum pactu.

citra controuersiam, ætate eorum qui prius dicti sunt Prophetarum simul cum ijs etiam qui septem dicuntur sapiētes, antiquior fuerit prima Olympias, quæ etiam ostenditur fuisse Iliacis posterior, quadringentis septem annis. Facile ergo potest perspicui, Solomonem qui fuit tempore Menelai (is autem fuit temporibus Troianis) fuisse Græcorum sapientibus multis annis antiquiorem. Eo autem rursus quot sit annis prior Moyses, in ijs quæ antè dicta sunt à nobis declaratum est. Alexander autem qui Polyhistor, hoc est, Multiscius est cognominatus, in suo opere de Iudeis, aliquas scripsit epistolas, Solomonis quidem & ad 10 Vafrem regem Ægypti, & ad regem Phœnicie Tyrionum, & eorum ad Solomonem, in quibus ostenditur quidem Vafrem octoginta millia virorum Ægyptiorum ei misisse ad templi adificationem: alterum autem totidem cum architecto Tyrio, ex matre Iudæa, ex tribu David, ut illic scriptum est, cui nomen Hyperon. Quinetiam Onomacritus Atheniensis, cuius dicuntur esse poëmata quæ Orpheo adscribuntur tempore principatus Pisistratidarum, circa quinquagesimam Olympiadem inuenitur. Et Orpheus Musæi discipulus qui unà cum Hercule nauigauit. Amphion autem duabus generationibus præcedit 10 Iliaca. Demodocus verò & Phemius, post Troiam captam: ille quidem apud Phæacas, hic verò apud Procos, propter artem pulsandi citharam in magna erāt exsimatione. Iam verò quæ Musæi feruntur esse responsa, aiunt esse Onomacriti. Cratetem verò Orphei, Zopyri Heracliotæ, & descensum ad inferos esse Prodicum Chij. Ion autem Chius in trigrammis refert Pythagoram hæc quoque Orpheo tribuere. Epigenes autem in ijs quæ scripsit de poësi quæ refertur ad Orpheum, dicit esse Cercopis Pythagorei descensum ad inferos, & sacram orationem: peplum & autem & Physica, Brontim. Porro autem nonnulli 30 quoque Terpandrum inter priscos referunt. Hellenicus certè cum refert fuisse tempore Medæ. Phaniæ autem ponens Leschen Lesbium ante Terpandrum, refert Terpandrum esse Archilochi recentiorem, Leschen autem concertasse cum Arctino & vicisse. Xanthus autem Lydius circa octauamdecimam Olympiadem. Vt autem Dionysius, circa quintamdecimam Olympiadem Thasum fuisse conditam, ut sit consentaneum iam cognitum fuisse Archilochum post vicesimam Olympiadem. Meminit certè & Magnetum exitij, quod paulò antè fuerat. At fertur quidem Simonides fuisse tempore Archilochi: Callinus 40 autem non multò antiquior. Magnetum enim qui perierant meminit Archilochus. Hic verò, ut quorum essent res secundæ, meminit. Eumelus autem Corinthius cum esset antiquior, dicitur peruenisse vsque ad Archiam qui condidit Syracusas. Et hæc quidem indutus sum ut dicerem, quòd maximè quidem inter vetustissimos Poëtas ponant Cyclicos. Iam verò inter Græcos quoque dicuntur fuisse multi qui responsa dederunt, sicut Bacidæ: unus quidem Bæotius, alter verò Arcas, qui multa multis prædixerunt. Atheniensis autem Amphileti consilio Pisistratus quoque confirmauit tyrannidem, cum ei inuadendi tempus significasset. Taceatur enim Cometa Cretensis, Cyniras Cyprius, Admetus Thessalus, Aristæus Cyrenæus, Amphiaræus Atheniensis, Timotheus Corcyreus, Demenetus Phocensis, Epigenes Thespiensis, Nicias Carystius, Aristus Thessalus, Dionysius Carthaginensis, Chleophon Corinthius. Hippo filia Chironis, & Bæo, & Nanto, & Sibyllarum turba, Samia, Colophonia, Cumana, Erythraea, Phyro, Taraxandra, Macetis, Thessala, Thesprotis: & rursus Chalcas & Mopsus qui fuerunt Troianis tem- 60 poribus: antiquior autem Mopsus, ut qui nauigaret unà cum Argonautis. Aiunt autem Battum Cyrenæum composuisse eam quæ Mopsi dicitur diuinationem. Et Dorotheus in primo libro qui inscribitur Pandectæ, refert Mopsum adisse Alcyonem & Coronem. Præscientia autem Pythagoras quoque Magnus semper mentem adhibuit, & Abaris Hyperboreus, & Aristæus Proconnesius, & Epimenides Cretensis qui venit Spartam, & Zoroaster

ἡγεμονίας

IC

## 40

50

60



ra, qua Christi sanguinem in se & in suos filios conuertendum sunt imprecati, sententia à Deo erat approbata, sed captis demum Hierosolymis in ipsos erat exequenda, quod euenit Vespasiano & Tito imperantibus. Hæc mea est coniectura cur Clemens prætermittit Imperatorum temporibus, eorum tantum seriem & nomina scripserit: vera ne sit, aliorum esto iudicium, magnas habiturus gratias ei qui aliam attulerit meliorem. Ego quidem certe in hac sum sententia ut existimem Christo iam passo & è mortuis excitato impleras esse Danielis hebdomadas, licet nondum impleta quæ postea eis accesserunt, & sunt accessura.

<sup>b</sup> *Ostenditur ergo eos qui tempore Darij.* Quæ de Danielis hebdomadibus dixit Clemens, non ob aliud dixit, quam ut ostenderet Hebræorum Prophetas Græcorum sapientibus & scriptoribus esse multo antiquiores. Memor ergo sui instituti, Aggeum & Zachariam & Malachiam quem vocat Angelum, dicit Pythagora & Thalete, qui omnium sapientum Græcorum fuit antiquissimus, longè fuisse antiquiorem. De Vastre Rege Egypti & Hypero rege Phœnicie qui ad Solomonem scripserunt epistolas nihil alibi legi. Oenomacriti Atheniensis meminit Pausanias in Atticis, in duobus aut tribus locis, sed quod eius aliqua opera tribuatur Orpheo ne verbum quidē, nec quod quæ feruntur Musæi respōsa, sint Oenomacriti. De Demodoco autem & Phemio cantoribus, quorū ille quidē, nempe Demodocus, canebat apud Phæucas. hic verò apud procos Penelopes, vide apud Homerū in Odyssea, & apud Eustathiū in Cōmentario in tertiū librum Odys. ubi ostendit quātum iuuent boni Poëtæ ad componendos mores hominū, maximè autem mulierū. Multorum autem de quibus hic loquitur Clemens, penes authorem fides sit oportet. Nam ut eorum opera, ita etiam nomina penitus interissent, nisi Clemens suis scriptis ea vindicasset ab interitu: nihil enim de iis alibi scriptum inuenitur. Terpander quidem fuit insignis Musicus, de quo antea satis diximus. Eum in vicesima septima Olympiade statuit Eusebius in Chronicis. Eum Clemens Archilochus dicit fuisse recentiorē, anteriorem autem Leschen. Fuit autem clarissimus Iambographus Archilochus, sed Leschetis qui cum Arctino concertauit & vicit, sicut nec Brontini, nec Arctini, nec eorum quæ scripserūt, nemo quod sciam meminit. Eorū tempora petenda essent à Chronographis, sed & ea ab Eusebio qui solus fere restat ex antiquis Chronographis sunt prætermittenda, & quæ habet Eusebius ea ipsa accepit à Clemēte. De exitio autem Magnetum de quo scripsit & Archilochus & Simonides hæc narrat Suidas, nempe Magnetum Smyrnum puerum formosissimum, eundemque Poëtam egregium, obiisse ciuitates, & ab omnibus fuisse dilectum, maxime autem à Gyge Lydorum rege. Quod cum parentes agrè ferrent, eius comam totondisse, vestesque quæ erāt alioqui molliores & delicates lacerasse. Indignatus Gyges in eos bellum mouit, urbem expugnauit, & Sardes reuersus panegyricum celebravit magnificentissimum. Porro autem de Eumelo Corinthio, qui & Archilochus & Simonide fuit antiquior, nihil vsquam legi. De Aschia autem Corinthio qui Syracusas condidit, & Corinthiorum eo deduxit Coloniam sic scribit Strabo. Regionis Corinthæ Teneus est vicus in quo est templum Teneatis Apollinis. Dicitur autem Archiam Syracusas Coloniam ducentem maximum Colonorum numerum eum inde secutum, & hæc colonia maxime omnium postea floruisse &c. Horum autem Poëtarum ideo meminit, quod Poëtæ Cyclici, qui dicuntur etiam Dirhyrambici fuerūt vetustissimi, vide Cœlium Rhodiginum. <sup>c</sup> *Iam verò inter Græcos quoque dicuntur.* Cum hoc sit Clementis institutum ut Hebræos scriptores ostendat esse Græcis antiquiores, de Hebræorum autē Prophetis multa dixerit, nunc adducit aliquot ex Græcis qui vates fuerunt & futura prædixerunt, ut eos ostendat fuisse fures & latrones, ut qui ex Hebræis qui eos præcesserunt sint suffurati. Primos autem adducit Bacides, quorum vnus fuit Bætus, alter vero Arcas: Cœlius autē Rhodiginus suo tamen non citato authore tres dicit fuisse Bacchides ex quibus vnus tradatur Hellen, id est Græcum odo vel ex Bætiæ Eleone, alius Atheniēsis, tertius Arcas.

De Bacchide autem Bætorio sic scribit Pausanias in Phocicis. Viros autem fatidicos cōmemorāt, Cyprium Eucloum, Atheniensem Musæū Antipheni filium, & Lycum Pādionis. Ex Bætoria item Bacchidē Musarum numine afflatum fuisse aiunt. Horum omnium præter Lycum oracula ipse legi. Idem quoque aliquot eius responsa recitat, Ad ædificationem, inquit, Bacchidis oracula potissimum Epaminondam perpulerunt. Bacchis enim ex afflatu Nympharum furore percitus, tum aliis de Græcis, tum de Messeniorum reditu est vaticinatus. Idē rursus sic scribit in Phocicis. Quam verò aduersus Græcos suscepit barbarus expeditionem videre est Bacchidis oraculis esse prædictam. Hęc quidem Pausanias de Bacchide, sed de quonam Bacchide hæc dicat non satis constat. Quod autem Pisistratus Athenis tyrannidem inuasit, cum ostentatis quæ ipse sibi inflixerat vulneribus, à populo custodes impetrasset, satis constat, sed quod Amphileti Atheniensis consilio hoc fecerit, non memini me alibi legere. De Cometa Cretenſi, Cinyra Cyprio, Admeto Thessalo, cum quod futura prædixerint & responsa dederint nusquam legi, ij mihi sunt, ut ipse iubet Clemens, tacendi. Aristeus Cyrenæus Apollinis & Cyrenes filius, à Nymphis didicit lac coagulare, mel atque oleum conficere, & ea traduxisse in vsus hominum, & apes ex visceribus bubulis reparandi rationem docuisse. Amphiarum Oiclei filium fuisse Augurem & vatem scribit Statius in Thebaide, qui cum lateret, ne ab Adraſto rege Argiuorum Thebas ad bellum duceretur, in quo sibi esse moriendum præsciuerat, ab vxore proditus & inuitus ad bellū tractus, in eo Bætoriæ loco q̄ postea Harma dictus est hiatu terræ est absorptus. Cœlius autem Rhodiginus dicit Pindaricos interpretes scribere, Argonautas tribus vsos esse varibus, Meplo Ampycis, Idmone Abantis, & Amphiarao Oiclei filio. De eo ut arbitror, intelligit Clemēs, sed cur eum dicat fuisse Atheniensem nescio, nisi forte ideo dicat fuisse Atheniensem quod fuerit Salaminius: Salaminem enim esse suæ ditionis asserabant Athenienses Homericō versu mori in Catalago nauium. Porro autem ex Thimorheis qui permulti inueniuntur in historiis, nullum inuenio qui vates fuerit aut futura prædixerit: fuit tamen inter eos Thimotheus insignis musicus. Sed neque vllus legitur Demenerus fatidicus: sed nec vllum vatem inuenio Epigenem, licet legatur Epigenes Sicyonius Tragicus, sicut etiam Aristot. Sed nec vllus vates legitur Dionysius Carthaginensis, nec Cleophon Corinthius. Inter fatidicas autem mulieres à Clemente prima recensetur Hipponē, quam Chironis dicit filiam, sed eius nulla vsquam fit mentio. Deæ Hipponē meminit Plutarchus in Parallelis quæ fortasse eadē est quæ Hipponē, & Tertullianus in Apologetico. Dicta est autem esse dea equorū & stabuli. Sed neuter dicit cuius fuerit filia. Inter cæteras quoque nymphas

Homerus  
Odyss. 8.

Cœl. lib. 7.  
cap. 5.

Cœl. lib. 21.  
cap. 47.

Paus. in  
Phoc.

Pausan. in  
Messeniis.

Diod. Sic.  
Plinius 15.  
Iustinus.  
Vergil. sub  
finem lib.  
4. Georg.  
Cœl. lib. 2.  
cap. 15.

nymphas Oceaninas ab Hesiodo recensetur Hippo in his versibus quos vertit Lilius Giraldu in suo de Diis syntagmate,

*Pytho que Admateque, Iane theque Elestraque*

*Dorisque, primoque, atque Uranie celestis*

*Hippo que Clymeneque, Rhodeaque Callirhoeque, &c.*

Quisunque autem fuerit filia, (nam etiam ex Equæ concubitu natam non desunt qui dicant) quod fuerit fatidica nemo dicit. De Boco quoque fatidica mirum est ubique silentium, eius certe nomen solum nobis est relatum, peritum penitus nisi Clemens id in suis scriptis seruasset. Manto autem Tiresiæ Thebani fuit filia. Fuit autem & pater eius vates, & ipsa quoque fatidica quæ post patris mortem Creontis fugiens tyronidem, primum venit in Asiam, ubi templam condidit Clarij Apollinis: deinde in Italiam delata, ex Tibicini concubitu Ocnium peperit, qui ad Eridani fluminis ripas urbem in hodiernum vsque diem insignem condidit, eamque à nomine matris Mantuam appellauit. De Sibyllis non est quod amplius loquamur, de eis iam satis diximus. Qui plura volet quærat apud Lactantium, & beatum Augustinum de ciuitate Dei. Eas autem fuisse multas vno verbo ostendit Clemens, dicens Sibyllarum turbam. De mulieribus autem quas Clemens subiungit Sibyllis, nempe Phyto, Taraxandra, Macetide, Thessala, Thesprotide, hoc rârum dicam, sed cum diligenter quæsiuissem, nihil inuenisse. Fuerunt autem iisdem temporibus nempe Troianis etiam insignes vates, nempe Mopsus & Calchas. Mopso certe eertior olim dictus est qui futura certissime præsebat & prædicebat. De Calchante autem sic scribit Eustathius. In diuinandi scientia celebris fuit Calchas, etsi infelix fuerit eius exitus, qui cum incidisset in Mopsi filium nepotem circa Colophonem, & diuinandi arte fuisse superatus, dolore est mortuus, nempe qui caprifici ficuum numerum non esset assecutus, quin numero quidem erant decies mille, mensura autem modius, superesset autem vna ficus: & falsus etiam fuisset in quæstione de sue, quæ tres habebat porculos, quorum vna erat femina. Rem satis fuse explicat Cælius ad quem remitto lectorem. Quænam autem sit Alcione è Corone quas Clemens dicit Mopsi audiisse nusquam scriptum me legere memini. <sup>4</sup> Præsentia autem Pythagoras quoque magnus. Recensuit aliquot viros & mulieres qui olim diuinarent & futura prædixerunt, nunc autem ne quis existimet prædixisse solum plebeios, enumerat etiam aliquot Philosophos qui futura prædicauerunt & prædixerunt. Primum autem nominat Pythagoram, quem futura prædixisse ipsum nominis etymon arguit. Dictus est enim Pythagoras quod non minus vera diceret quam Pythia. Secundum Abarim Scytham Hyperboreum: Ipse ab Apolline acceperat sagittam in quam cum iaculabatur, ipse simul cum ea ferebatur, & populos citissime peruehens per eam responsa dabat. Ab Hyperboreis Athenas missus legatus, & ad eos reuersus, toto itinere nihil comedit, quod tamen fabulosum existimat Herodotus. Apollonius autem in admirabilibus narrationibus dicit cum prædixisse & tertæ motus & pestem, & cum venisset Lacedæmonem cum quædam sacra præscripsisse Lacedæmoniis quibus peractis cessasse pestem. De Aristeia autem Proconnesio & Epimenide Cretensi mira sunt quæ sunt mandata literis, vtrumque quando vellent corpus relinquere solitos, & animo per orbem libere vagari, deinde ad corpus reuerti. Epimenidem verò cum meridiano æstui in antrum secessisse, & 77. annos, aut vt alij volunt, 50. dormiisse, & vt ait Plutarchus, cum iuuenis iussisset cubitum senem fuisse expperectum. Is autem est quem beatus citat Paulus, de quibus dicit quidam eorum propheta *κρίτης αὐτοῦ ψαύσαι, καὶ ἀνέλκεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ*, id est, Cretenses semper mendaces, malæ bestię, ventres otiosi: quod autem Spartam venerit non legi. Zoroaster Medus qui quarto loco recensetur statim natus fertur risisse, & artis Magicæ disciplinam tradidisse. Sed cum duo fuerint Zoroastri, dubium est de quonam intelligat, constat tamen vtrumque artem magicam docuisse, & vsum esse diuinatione. Empedocles autem ipse apud Lactantium qui vitam eius scripsit, dicit se esse & medicum & Vatem & Magum. Hæc quidem habui quæ dicerem de aliquot Philosophis quos refert Clemens, de quibus aliquid extrat & apud Lactantium & apud alios. Sed de Phormione Lacone, & Polyarato Thasio, & Empedorimo Syracusio, cum petierint quæ de eis scripta sunt nihil occurrit quod dicam. De Socrate autem quod ab ineunte ætate habuerit Dæmonium, quod ei significabat aut sibi aut suis aliquid mali euenturum nisi cauerent, & quod solum dehortabatur, nunquam autem hortabatur, videre licet apud Platonem in Theage. Quæ autem hic ponit Clemens sunt verba Socratis, qui deinde aliquot subiicit exempla suorum familiarium, quibus male cessit quod à Dæmonio admoniti referente Socrate ne aliquid facerent, non paruerint. De Excesto autem Phocensium tyranno qui duos habuit incantatos annulos, quorum collisorum sonitu admonebatur de tempore rei gerendæ, cum perierit liber Aristotelis de rep. Phocensium, oportet nos esse contentos testimonio Clemens. Incantatos autem annulos dici puto, qui etiam vocantur Magici: de quibus vide Cælium Rhodiginum lib. 6. cap. 12. <sup>5</sup> Quinetiam ex iis qui aliquando fuerunt homines in Ægypto. Alios recenset qui fuerunt vi diuinandi & futura prædicendi potestate præditi. Qui ab hominibus in honore habiti, ab eisdem in Deos sunt relati, nempe ab Ægyptiis. Primum nominat Hermen Thebanum, quem existimo illum esse Trismegistum, quo de Deo nemo ex gentibus melius & sacris literis congruentius est locutus. Secundum dicit Æsculapium filium Apollinis ex Coronide Nimpha quæ fuit Larissæa. De Tiresia & Manto nescio quid statuam, fuerintne Thebani ex Thebis Bæotiis, an ex Thebis Ægyptiis. Sed si fuerint Bæotij, fuit Tiresias Augur & Vates & mas & femina. De quo vide Ouidium in Metamorph. De Manto autem iam diximus. Sin Ægyptij, de iis nihil vsquam legi. Quod autem Helenus Priami filius fuerit vates optimus, satis testatur Homerus hoc versu,

*πριαμίδης ἑλενος οἰωνοπλοῦς ὄχι δῖος,*

id est,

Priamides Helenus vates est qui optimus. De eo multa scribit Verg. in Æneid. De Laocoonte filio Priami ex Hecuba, sacerdote Tymbræi Apollinis, qui ex equo Durio primus Troianis prædixit exitum, vide Vergilium secundo Æneidos. Oenone vero fuit Nympha Idea quæ capta erat amore Paridis, ei autem nauiganti prædixit fore vt reuertens secum patriæ afferret incendium. De Breno, Creno, Iacho, Polyido & multis aliis quos hic recenset Clemens, quantumuis quæras vix alibi quidquam inueneris. Quod autem

H h ij

Cell. lib. 29.  
cap. 15.  
Eustath. in  
1. Iliad.

Herodot.  
lib. 4.

Plin. lib. 7.  
cap. 52.

Titum 1.

Plin. 7. 16.  
lib. 3. cap.

Hom. Ili 3.

Telemus vates Cyclopi Poliphemo prædixerit futurum ut vno quem habebat oculo orbaretur ab Ulyssæ, testatur Ovidius his versibus,

Metam. 13.

*Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat ales,  
Terribilem Polyphemon adit, lumenque, quod unum  
Fronte geris media, rapit tibi, dixit, Ulysses.*

Herod. cap. 5. lib. 6.

Onomacritus autem, teste Herodoto fuit Atheniensis χρησμός & Musæi diuinationum & sortium socius, qui ab Hipparcho Pisistrati filio deprehensus & Athenis eiectus cum Asclepiadis & Pistratidis Xerxi consuluit ut aduersus Græcos bellum gereret, si quid prosperi erat futurum proferens, aduersa autem Regem celans. De Amphiarao iam diximus, nec opus est ut sepius repetamus. De Theoclymeno in Cephallenia nihil inuenio. Sed neque de Telmessio vate in Caria. Sed Telmessum oppidum Lyciæ, aut ut alij volunt Caria Aruspicum disciplina in primis fuisse clarum testatur Plinius lib. 5. cap. 17. Arianus quoque scribit puerorum & mulierum vaticinia ibi fuisse clarissima. De Galeo nihil alibi legi. Idmon autem qui fuit cum Argonautis, erat filius Apollinis & Asteriæ, vaticinio clarus ut testatur Pherecydes apud Volaterranum. Ex Idmone autem & Testhia natus est Testor, ex Testore Chalcas. Phenemoeen verò virginem dicit Pausanias in Phocaicis fuisse primam vatem Delphici Apollinis, & carmen inuenisse heroicum. Eius meminit Plinius, lib. 10. & Lucanus in 5. de Mopso Apollinis filio. Quæ diximus, non est quod repetamus. De Manteo non memini me aliquid legere. Quod Amphilocho fuisse Amphiarai filium, scriptum est apud Pausaniam in Corinthiacis, sed quod in Cilicia fuerit Vates non legi, est tamen verisimile cum ab Amphiarao veluti hæreditariam habuisse diuinationem. Id ipsum quoque dici potest de Alcmazone filio Amphiarai & Eriphiles qui matrem occidit, quod ea latetrem patrem ne moriturus iret in bellum, Adrasto reuelasset, & pius quidem fuit in patrem, in matrem autem impius. Is non refertur in vates nisi propterea quod eius pater Amphiarao erat Vates. Clemens tamen dicit eum fuisse vatem apud Acarnanes. Porro autem quod Anias fuerit vates in Delo nusquam legi. Sed quod Anius fuerit in Delo & Rex & Sacerdos Apollinis, testatur Vergilius inducens Æneam sic loquentem,

*Rex Anius, rex idem hominum Phœbique Sacerdos,  
Vitis & sacra redimitus tempora lauro.*

† Φουσιγω-  
μοντες.

\* Græcè, ὁ

τὸς συζω-  
σµός, sed le-

γο ὁ πρὶ λο-

γισµός, qui

præerat ra-

tionibus.

Vel forsan

stare etiam

poterit, ὁ

τὸς συζω-  
σµός, q syl-

logismos

supple facie

bat, quoniã

cum Magis

&amp; sapienti-

bus dispu-

tans inuicè

discesserit.

† Græcum

exēplar ha-

bet πρὸ τῆς

σωθιακῆς π-

ρὸδου, id est,

ante Sothia-

cam reuolu-

tionem. De

ea autē me-

minit Plu-

tarchus in

quæstioni-

bus conui-

ualibus.

Existimo

autem scri-

psisse Cle-

mentem πρὸ

τῆς ἱλιακῆς

ἀλώσεως, id

est, ante ca-

ptā Troiā.

Ab Inacho

enim ad ca-

ptā Troiam

intercessere

plus quam

quadringen-

ti anni, ut

ipse prius

dixit.

\* Græcū ha-

bet πρὸς τὰ

κρονία, sed le-

γογίασµος.

occurrit. Quod Aristander quoque vates fuerit cum Alexandro, testatur Plutarchus in vita Alexandri. Clemens autem dicit eum fuisse Telmessensem. Quod si ita est, non est mirum si esset Vates, cum ex eo esset oppido in quo puerorum & mulierum certissima essent vaticinia, ut scribit Arrianus. Atque quod Orpheus quidem Poëta fuerit insignis consentiunt omnes qui de eo scripserunt, quod verò etiam Vates seu diuinator hic discimus ex Clemente qui suum authorem citat Philochorum. De Orthagora verò vate, & C. Iulio Nepote quos Clemens citat authores, non extant, nec sunt alij qui de iis scripserunt. Quo fit ut in iis alibi quærendis non sit frustra laborandum.

\* SED illi quidem fures omnes & latrones, ut dicit scriptura, ut qui plurima ex observatione & ex verisimilibus prædixerint, sicut medici & Vates † qui coniectant ex diligenti & accurata inspectione naturæ, alij autem ut qui sint à demonibus incitati, vel per aquas, & suffitus, & aërem aliqua qualitate præditum, perturbati. Apud Hebræos autem Dei virtute & inspiratione, ante legem quidem Adam, qui in muliere & animantium nominatione futura prædixit: & Noë, qui prædicauit penitentiam. Abraham, Isaac & Iacob, qui apertè non pauca ex futuris & iis quæ iam instabant præsignificabant. Cum lege autem Moyses & Aaron, post quos prophetauere Iesus filius Naue, Samuël, Gad, Achias, Amaas, Iehu, Helias, Michaas, Abdiu, Eliseus, Abdadone, Amos, Esaias, Osee, Ionas, Ioel, Hieremias, Sophonias, Buzi, Ezechiel, Vrias, Abacū, Naum, Daniel, Misaël \* qui præerat rationibus, Aggeus, Zacharias, & qui erat ex duodecim Angelus. Sunt autem omnes Propheta xxxv. Ex mulieribus autem (nam ea quoque prophetabant) Sara, & Rebecca, & Maria, Debbora, & Olda. Deinde circa eadem tempora prophetauit Ioannes usque ad baptismum salutarem. Post Christi autem ortū, Anna & Symeon, Zacharias enim pater Ioannis, ante filiū quoque in Euangelij dicitur prophetasse. Ab alto ergo à Moyse colligamus Græcorum chronographiam. Ab ortu Moysis usque ad Iudeorum ex Egypto exitum, anni octoginta: & qui fuerunt usque ad eius mortem alij quadraginta. Fuit Hebræorum exitus tempore Inachi † ante Sothiacam reuelationem, egresso ex Egypto Moyse annis prius quadringentis quadragintaquinque. A Moysis autem principatu, & Inacho usque ad inundationem Deucalionis, secundum, inquam, diluuium, & incendium Phaëtontis, quæ quidem tempore Crotopi acciderūt, enumerātur \* quatuor generationes. Ad centum autem annorum numerum reducuntur tres generationes. Ab inundatione autem ad

tem ad Ida incendium, & ferri inuentionem, & Idæos Dactylos, anni septuaginta tres, & ab Ida incendio vsque ad raptum Ganymedis, anni sexaginta quinque. Hinc autem ad Persei expeditionem, quando etiam Glaucus Isthmia statuit propter Melicertā, anni quindecim. A Persei autem expeditione ad Troiam cōditam, anni trigintaquatuor. Hinc ad Nautis quæ Argo dicta est nauigationē, anni sexagintaquatuor. Ab eo ad Theseum & Minotaurū anni xxxij. Deinde ad eos septem qui Thebas oppugnavere, anni decem. Ad  
 10 Olympicum autē certamen quod instituit Hercules propter Pelopem, anni tres: & Amazonum Athenas expeditionem, & Helenæ raptū à Theseo, anni nouem. Hinc ad Herculis relationem in Deos, anni undecim. Deinde ad Helenæ raptum ab Alexandro, anni quatuor. A Troia autem capta ad Aneæ descēsum, & conditum Lauinium, anni decem, & ad Aſcanij imperium anni octo: & ad Heraclidarum descensum, anni sexaginta unus: & ad Iphiti Olympiadem, anni trecēti triginta octo. Eratoſthenes autē tempora sic describit. A capta quidem Troia ad Heraclidarum descensum, anni octoginta. Hinc autem ad cō-  
 20 ditam Ioniam anni sexaginta. Quæ autem deinceps conſequuntur, ad Lycurgi quidem tutelam, anni cētum quinquaginta nouem. Ad annum autem qui prima præcedit Olympia, anni centum octo. A qua Olympiade ad transitum Xerxis anni ducēti nonaginta septem: à quo ad principium Pelopōneſiaci, anni quadraginta octo: & ad cladem quam à Lacedæmoniis acceperē Athenienſes, anni viginti septem: & ad pugnam Leuctricam anni xxx. Post quam ad Philippi mortem, anni xxxv. Post hæc autem ad Alexandri obitum, anni duodecim. Rursus à prima Olympiade nonnulli dicunt ad Romam conditam colligi annos  
 30 xxiiij. Hinc ad Babylonis à Dario euersionem anni circiter ducenti quadraginta tres. A capta autem Babylone ad mortem Alexandri, anni centum octoginta sex. Hinc ad victoriam Auguſti, quando Antonius ſibi ipſi mortem conſecuit Alexandria, anni ducenti nonaginta quatuor, cum tunc eſſet Auguſtus iiij. Conſul. A quo tempore ad certamen quod Romæ exhibuit Domitianus, anni centumquatuordecim. A primo autem certamine, vsq; ad mortem Commodi, anni cētum undecim. Sunt autem qui à Cecrope quidem vsque ad Alexandrum Macedonem, colligunt annos mille octingentos viginti octo. A Demophō-  
 40 te autem, mille ducentos quinquaginta: & à Troia capta ad descensum Heraclidarum, annos centum viginti, vel clxxx. Ab eo vsque ad Euānetum Athenis ſummum gerentem magiſtratum, cuius tempore dicunt Alexandrum traieciſſe in Aſiam, ut Phaniās quidem, anni ſeptingenti quindecim: ut Euphorus autem, ſeptingenti trigintaquinque: ut autem Timæus & Clitarchus, octingenti viginti: ut autem Eratoſthenes, ſeptingenti ſeptuaginta tres: ut autē Duris, à Troia capta ad Alexandri in Aſiam aduētum, anni mille. Hinc ad Euānetum qui Athenis ſummum gerebat magiſtratū, cuius tempore obiit Alexander.  
 50 anni xj. Hinc ad imperium Germanici Claudiij Caſaris, anni trecenti lxxv. A quo tempore manifeſti ſunt anni, qui colliguntur vsque ad mortem Commodi. Post Græca autem ſunt etiam ex barbarorum ſupputatione, maxima tradenda temporum ſpatia. Ab Adam quidem vsque ad diluuiū colliguntur anni bis mille centū quadraginta octo, dies quatuor. A Sem autem vsque ad Abraam anni mille ducenti l. Ab Isaac autem vsque ad terræ diuiſionem, anni ſexcenti ſedecim. Deinde à Iudicibus vsque ad Samuelem, anni quadringenti ſexaginta tres, menſes viij. Et post indices anni reghorum quingenti ſeptuaginta duo,  
 60 menſes ſex, dies x. Post quæ tempora, Perfici regni anni ducenti xxxv. Deinde Macedonici vsque ad mortem Antonij, anni trecenti duodecim, dies decem & octo. Post quod tempus regnum Romanorum vsque ad mortem Commodi, anni ducenti vigintiduo. Et rursus à captiuitate ſeptuagenaria, & populi in patriam terram reſtitutione, ad captiuitatem quæ fuit tempore Veſpaſiani, colliguntur anni ccccxx. Poſtremo autem à Veſpaſiano  
 Hh iiij

κλινδοδωρ

usque ad mortem Commodi inueniuntur anni centum viginti unus, menses sex, dies vigintiquatuor. Demetrius autem dicit in libro de regibus Iudae, tribum Iuda, & Benjamin, & Leui, non fuisse abductam in captiuitatē à Senacherib, sed esse ab hac captiuitate usque ad ultimam, quam Nabuchodonosor fecit ex Hierosolymis, annos cxxvij. menses sex. Ex quo autem decem tribus abductae fuerunt captivae ex Samaria, usque ad Ptolemaeum quartum, anni quingenti septuaginta tres, nouem menses. Philo autem scripsit ipse quoque reges Iudaeorū aliter quā Demetrius. Praeterea autem Eupolemus quoque, in simili opere dicit omnes annos ab Adam usque ad quintum annum Demetrii, xij. anno Ptolemai in Aegypto regnantis, colligi annos quinquies M. cxlix. A quo autem tempore Moyses Iudaeos eduxit ex Aegypto usque ad praedictum tempus, colligi annos his mille quingētos octoginta. Ab hoc autem tempore usque ad Consules Romae Caium Domitianum & Casianum, colliguntur anni cxx. Euphorus autem & alij multi Historici, & gētes & linguas dicunt septuaginta quinque, cum audiissent vocem Moysis dicentis: Erant autem omnes animae ex Iacob septuaginta quinque, quae descenderunt in Aegyptum. Videntur autem ex vera ratione, lingua seu dialecti, ut vocant, & sermones generales esse septuaginta duae, ut nostra tradunt scripturae. Fiunt autem aliae per communionem duarum vel trium, vel etiam plurium dialectorum. Est autem dialectus dictio, quae loci proprium ostendit characterem: vel dictio, quae proprium vel communem gentis characterem ostendit. Dicunt autem Graeci esse quinque apud se dialectos, Atticam, Ionicam, Doricam, Aelicam, & quintam comunem: quae autem comprehendere nequeunt voces Barbarorum, non dici dialectos, sed linguas. Plato autem dijs quoque quandam dialectum attribuit, maxime quidem id coniiciens ex somnijs & oraculis: alias autem etiam ex demoniacis, qui nec sua voce nec dialecto loquuntur, sed demonum qui ingrediuntur. Existimat autem rationis quoque expertium esse animantium dialectos, quas exaudiunt quae sunt eiusdem generis. Cum itaque in caenum ceciderit Elephas, & clamauerit, praesens aliquis alius id contemplatus, reuertitur paulo post, & secum ducit gregem Elephantum, & eum seruat qui ceciderat. Aiunt autem Scorpionem quoque in Libya, si non ei succedat ut hominem feriat, abeuntem reuerti cum pluribus, alterum autem ab altero instar catenae dependentem, ita molliori insidias, non obscuro nutu bestiis utentibus, sed nec figura sibi significantibus, sed propria, ut puto, dialecto. Dicunt autem aliqui quoque alij, quod si quis piscis qui euellitur, rupto laqueo euaserit, non amplius inuenietur eo die piscis eius generis. Prima autem & generales dialecti barbara quidem, nomina autem habent natura: nam preces quoque fatentur homines esse potentiores quae dicuntur voce barbara. Porro autem Plato in Cratilo, cum πῦρ, quod ignem significat, vellet interpretari, dicit esse nomen barbaricum. Testatur itaque Phrygas sic vocantes, paululum quid ab eo declinare. Nihil autem, ut existimo, post haec offecerit Romanorum quoque Imperatorum tempora adducere, ad ortum Seruatoris ostendendum. Augustus annis quadraginta tribus, Tiberius annis xxij. Caius annis iij. Claudius annis xiiij. Nero annis xiiij. Galba anno uno. Vespasianus annis x. Titus annis ij. Domitianus annis xv. Nerua anno uno, Traianus annis xix. Adrianus annis xxj. Antoninus annis xxj. similiter rursus Antoninus & Commodus annis xxxij. Fiunt ab Augusto usque ad Commodum anni omnes ccxxij. & anni ab Adam usque ad mortem Commodi M M M M M. D C C L X X X I I I. duo menses, duodecim dies. Quidam Romanorum Imperatorum tempora sic describunt. C. Iulius Caesar annis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Post quem regnavit Augustus annis xlvj. mensibus quatuor, die uno. Deinde Tiberius annis xxvj. mensibus vj. diebus xix. Cui succedit C. Caesar annis tribus, decem mensibus, octo diebus. Ei Claudius xiiij. annis, octo mensibus, xxvij. diebus.

Nero



Nero annis xij. viij. mensibus, xxviij. diebus. Galba mensibus septem, vj. diebus. Otho v. mensibus, die vno. Vitellius vij. mensibus, die vno. Vespasianus annis xj. mensibus xj. diebus xxij. Titus ij. annis, mēfibz duobus. Domitianus annis xv. mēfibz viij. diebus quinque. Nerua anno vno, mensibus iij. diebus x. Traianus xix. annis, vij. mensibus, xv. diebus. Adrianus annis xx. mensibus decem, diebus xxviij. Antoninus annis xxij. mensibus iij. viij. diebus. Marcus Aurelius Antoninus annis xix. diebus undecim. Commodus annis 10 xij. mensibus nouem, diebus xiiij. A Iulio ergo Cesare vsque ad mortem Commodi, sunt anni ccxxxvij, menses vj. Colliguntur autem omnes anni à Romulo qui urbem condidit, vsque ad mortem Commodi, anni Dcclij. menses sex. Natus est autem Dominus noster xxviij. anno, cum primum iusserūt censum descriptionemve fieri, tempore Augusti. Quod autem hoc verum sit, sic scriptum est in Euangelio secundum Lucam: Anno autem quin- Luc. 3. todecimo Tiberij Caesaris, factum est verbum Domini super Ioannem Zachariae filium. Et rursus in eodem: Erat Iesus veniens ad baptisma, quasi triginta annorum. Et quod an- 20 no solo oporteret eum predicare, hoc quoque sic scriptum est: Annum acceptabilem Do- Eia. 17. mini predicatum misit me. Hoc & Propheta dixit & Euangelium. Quintodecimo ergo anno Tiberij, & quintodecimo Augusti, sic implentur triginta anni vsque ad tempus quo passus est. Ex quo autem passus est, vsque ad euerfionem Hierusalem, fiunt anni xlij. men- ses tres. Et ab euerfione Hierusalem, vsque ad mortem Commodi, anni cxxviij. menses de- cem, dies tres. Fiunt autem ex quo natus est Dominus vsque ad mortem Commodi, anni omnes clxxxix. mensis unus. Sunt autē qui curiosius natali Domini non solum annum, 30 sed etiam diem addunt, quem dicunt xxviij. anni Augusti, in xxv. πάλιν. Basilidis autem sectatores, eius quoque baptismi diem celebrant, totam precedentem noctem in lectionibus transigentes. Dicunt autem eum esse quintumdecimum annum Tiberij, quintumdecimū mensis Tubi. Aliqui autem eum esse undecimum eiusdem mensis. Et de eius passione sub- tilius differentes, aliqui quidem sextodecimo anno Tiberij Caesaris xxv. Phamenoth, alij verò xxv. Pharmuti, alij autem Phatmuthi xix. dicunt passum esse Dominum. Quin- 40 etiam dicunt ex iis aliqui, eum natum esse xxiiij. vel xxv. Pharmuthi. Praterea autem illa quoque sunt referenda ad chronographiam, dies inquam, quos significat Daniel à desola- tione Hierusalem. Vespasiani anni vij. menses vij. Duo etiam anni adiunguntur Otho- nis & Galbae & Vitellij, xvij. mensibus, viij. diebus, & sic fiunt anni tres & menses vj. quod est dimidium hebdomadis, quemadmodum dixit Daniel propheta. Dixit enim bis mille trecentos dies fuisse ex quo stetit abominatio à Nerone in ciuitatem sanctam vsque ad eius euerfionem. Sic enim ostendit dictum quod subiicitur: Quousque stabit visio sacri- 50 ficiū sublatum peccatum desolationis quod datum est. & potestas & sanctum concul- cabitur. Et dixit ei: Vsque ad vesperam, dies bis mille trecenti, & tolletur sanctum. Hi ergo bis mille trecenti dies fiunt anni sex, menses quatuor: quorum dimidium tenuit Nero Imperium obtinens, & fuit dimidium hebdomadis: dimidium autem Vespasianus cum Othone, Galba & Vitellio. Et ideo dicit Daniel: Beatus qui peruenerit ad dies mille tre- centos triginta quinque. Ad eos enim vsque dies fuit bellum, post hac autē cessauit. Osten- ditur autem hic quoque numerus ex subiecto capite, quod sic habet: Et à tempore immuta- 60 tionis perennitatis, & quo data fuerit abominatio desolationis, dies mille ducenti nonagin- ta. Beatus qui sustinuerit & peruenerit ad dies mille trecentos triginta quinque. Flavius autem Iosephus Iudeus, qui Iudaicas composuit historias, colligens tempora, ait à Moyse vsque ad Dauid esse annos D. LXXV. A Dauid vsque ad secundum annum Vespasiani M. CLXXIX. Deinde ab eo vsque ad decimum annum Antonini anni LXXVII. ita ut à Moyse vsque ad decimum annum Antonini sint omnes anni

Hh iij



*M D ccccxxiij. Alij autem numerantes ab Inacho & Mose usque ad mortem Com-*  
*modi, dixerunt esse annos M M D ccccxlij. Alij verò M M D cccxxi. In Euangelio*  
*autem secundum Matthæum, quæ ab Abraham deducitur genealogia, usque ad Mariã*  
*matrem Domini terminatur. Sunt enim, inquit, ab Abraham usque ad David xiiij. gene-*  
*rationes, & à David usque ad transmigrationem Babylonis generationes xiiij. & à trãs-*  
*migratione Babylonis usque ad Christum similiter aliæ generationes xiiij. tria mystica in-*  
*terualla, quæ sex complentur hebdomadibus. Et quæ de temporibus quidem variè à multis*  
*scripta, & à nobis exposita fuerunt, sic habeant. Versas autem fuisse scripturas & leges &*  
*Prophetarum ex Hebræo sermone in linguam Græcam aiunt, tempore Ptolemæi Lagi filij:*  
*aut ut dicunt nonnulli, tempore eius qui fuit cognominatus Philadelphus, cum maximam*  
*ad eam rem contulisset diligentiam Demetrius Phaleræus, & ut verterentur vehementer*  
*procurasset. Nam cum adhuc Asiam obtinerent Macedones, Rex magno studio contem-*  
*dens eam, quæ Alexandriæ in eius potestate erat, bibliothecam omnibus scripturis exor-*  
*nare, voluit ut Hierosolymitani quoque eas quæ apud se erant Prophetias in sermonem*  
*Græcum interpretarentur. Illi autem, ut qui adhuc obedirent Macedonibus, ex iis qui a-*  
*pud se erant probatissimi, & maximæ existimationis, Scripturarum peritos, & Græcæ*  
*linguæ scientes Septuaginta seniores delectos ad eum miserunt cum libris diuinis. Cum au-*  
*tem unusquisque sigillatim ex sua propria interpretatus esset prophetia, conspirarunt om-*  
*nes simul collatae interpretationes & sententiis & dictionibus. Dei enim erat voluntas,*  
*quæ id ad Græcorum aures consultò comparauerat. Neque verò ab inspiratione Dei erat*  
*alienum qui prophetiam dederat, ut interpretationem quoque tanquam Græcam efficeret*  
*prophetiam. Nam etiam in captiuitate Regis Nabuchodonosor, cum interuissent Scri-*  
*pturæ tempore Artaxerxis Persarum regis, inspiratus Esdras Levites, qui factus fuerat*  
*sacerdos, prophetauit, omnes veteres rursus scripturas renouans. Aristobulus autem in*  
*primo libro ad Philomatrem scribit his verbis: Secutus est autem nostras quoque leges Pla-*  
*to, & satis apertè ostendit se eorum quæ in eis dicuntur fuisse admodum studiosum. Ante*  
*Demetrium autem, priusquam rerum potirentur Alexander & Persæ, versa fuerant,*  
*& quæ ab Hebræis nostris gesta fuerant in exitu ex Ægypto, & quacunque eis insignia*  
*& facta erant & apparuerant, & regionis per vim quasita possessio, & omnium quæ la-*  
*ta sunt legum descriptio, adeò ut clarum sit antedictum Philosophum multa ex eis sum-*  
*psisse. Fuit enim multa doctrina præditus, sicut etiam Pythagoras multa ex nostris transf-*  
*tulit in suorum dogmatum traditionem. Numenius autem Philosophus Pythagoreus a-*  
*pertè scribit: Quid enim est Plato, nisi Moses qui loquitur Atticè? Hic Moses erat*  
*Theologus & Propheta, ut autem nonnulli, sacrarum legum interpres. Genus eius & res*  
*gestas & vitam, ipse scripturæ quæ sunt fide dignæ prædicant: & tamen à nobis quoque*  
*dicendum est, quòd Moses cum ex alto petita origine genere esset Chaldæus, natus est in*  
*Ægypto, cum maiores eius propter diuturnam famem ex Babylone migrassent in Ægy-*  
*prium. Septima generatione genitus, & regaliter educatus, tali fortunæ casu usus est. Cum*  
*Hebræi in Ægypto creuissent in magnam multitudinem, veritus Rex regionis, ne eorum*  
*qui ex Hebræis nascebantur multitudo, ei pararet insidias, iubet ipsos alere quidem fæmi-*  
*nas (est enim res ad bellum imbecilla mulier) masculos autem interimere, suspectam habēs*  
*validam iuuentutem. Cum nobili autem loco esset natus puer, tribus deinceps mensibus ce-*  
*lantes, eum parentes alebant, naturali amore vincente tyrannicam crudelitatem. Postea*  
*autem veriti ne unà cum puero perirent, cum ex papyro quæ in iis locis nascitur vas con-*  
*struxissent, ad palustris stagnantisque fluij ripas puerum impositum exponunt. Obserua-*  
*bat autem soror quid esset euenturum, procul stans à puero. Regis filia, quæ longo tempore*  
*non con-*

non concipiebat, filium autem desiderabat, illo die eò venit ad fluuium ut se lauaret & aspergeret. Cum flentem autem puerum audiisset, iussit ad se adduci, eiusque miserta querebat nutricem. Tunc accurrens soror pueri, dixit se habere Hebræam fæminam quæ non multò antè peperisset, eamque adducturam, si velit: quæ cum assensa esset & rogasset, adduxit ipsius pueri matrem, tanquam aliquam aliam, mercede constituta nutricem eius futuram. Deinde puero imponit nomen Regina, Moses, apta etymologia, eo quòd eum ex aqua sustulisset. <sup>10</sup> Aquam enim Moy vocant Ægypti, in qua moriturus fuerat expositus. <sup>Exod. 2.</sup> Moysen enim vocant eum qui ex aqua emersus respirauerit. Clarum est ergo quòd prius circumciso puero, parentes aliquod nomen imposuerunt. Vocabatur autem Ioachim. Habuit autem tertium quoque nomen in cælo postquam assumptus est, ut dicunt Mystæ nempe Melchi. Cum autem etate esset grandior, Arithmeticam & Geometriam, Rhythmicam & Harmonicam, & præterea Medicinam simul & Musicam doctus est ab iis qui erant insignes inter Ægyptios, & præterea eam quæ traditur per symbola seu signa philosophiam, quam in literis ostendunt Hieroglyphicis. <sup>20</sup> Alium autem doctrinæ orbem, tanquam puerum regium, Græci eum docuere in Ægypto, ut dicit Philo in vita Moysis. Didicit autem literas Ægyptiorum, & rerum cælestium scientiam à Chaldeis & ab Ægyptiis. Vnde in eius rebus gestis dicitur doctus fuisse in omni sapientia Ægyptiorum. Eupolemus autem in libro de Iudææ regibus, dicit Moysen primum fuisse sapientem, & grammaticam primum tradidisse Iudæis, & Phœnices accepisse à Iudæis, Græcos autem à Phœnicibus. Ad eorum autem deductus naturam, auxit prudentiam eam, quæ erat sui generis & maiorum suorum æmulatus doctrinæ, adeò ut etiam Ægyptium, qui Hebræum iniuste inuaserat, percutiens interfecerit. Aiunt autem mystæ eum solo verbo occidisse Ægyptum, sicut certè postea Petrus in Actibus fertur eos qui precium agri sibi usurpauerat, <sup>30</sup> & mentiti erant, verbo interfecisse. Artapanus certè in opere de Iudæis, refert Moysen in custodia inclusum à Nechephre rege Ægyptiorum, eò quòd peteret ut populus liberaretur ex Ægypto: noctu aperto carcere Dei voluntate egressum, cum in regiam accessisset, dormienti regi adstitisse, & eum excitasse: eum autem eo quod factum fuerat stupefactum, <sup>40</sup> iussisse Moysi ut diceret nomen eius qui miserat, & illum quidem cum ad aurem se inclinasset, dixisse. Regem autem, cum audiisset, mutum cecidisse: cum eum autem Moyses tenuisset, rursus reuixisse. De Moysis autem educatione nobiscum quoque consentiet Ezechielus Iudaicarum tragædiarum Poëta in Actu qui inscribitur ἐξαγωγή, id est, Eductio, sic scribens ex persona Moysis:

<sup>50</sup> Nostrum videret nam genus cum crescere,  
 Est machinatus in nos plus satis doli  
 Rex Pharaq, laterum acribus laboribus,  
 Ædificiorumque opprimens nos molibus,  
 In vrbibusque turrium ob se miseros:  
 Dein publico Hebræis iubet præconio,  
 Proijcere masculos profundum in fluuium.  
 Quæ pepererat me abscondit ast parens  
<sup>60</sup> Mensibus, ut aiebat, tribus, prodita videns  
 Exposuit, ornatu mihi circumdato,  
 Ad fluuij ripas, hispida vbi erat palus.  
 Maria soror sed nostra spectabat propè.  
 Dein nata regis quæ carebat liberis,  
 Venit aquis ut limpidis corpus suum

Defunt ver-  
ba filiæ Pha-  
raonis.

Recreet, videns statim me sustulit.  
Cognouit Hebræum esse, verbâque hæc ait  
Maria soror celerem ad eam mouens pedem,  
Tibi ex Hebræis visne nutricem parem  
Puero? puellæ nata regis annuit:  
Profecta matri dixit, illâque aduenit  
Mox mater, vlnis filiûmque amplectitur.  
At nata regis dixit: Hunc ô fœmina  
Alas, tibi merces tua hæud negabitur.  
Nomen dedit Moses mihi, quòd ab humida  
Ripa repertum sustulit fluminea.  
Infantiæ at tempus mihi vbi transiit,  
Ad regiam me mater adduxit domum,  
Cum cuncta dixisset prius mihi ordine,  
Genûsque patrium, Deique munera.  
Dum puerilis nobis itaque ætas fuit,  
Et victus amplus, & doctrina regia,  
Æquè dabantur ac si essem eius filius:  
Plenus dierum, sed vbi affuit sinus,  
Egressus ædes regias.

Deinde cum narrasset pugnam Hebræi & Egyptij, & sepultum in arena Egy- 30.  
ptium, de alia pugna sic dicit:

Feris cur qui te est imbecillior?  
Nobis is autem dixit: Et quis Iudicem  
Te huc misit, aut magistratum? Num occidere  
Me vis, heri sicut cæcidisti virum?  
Timens ego dixi: Quî apertum istud fuit?

Deinde autem ex Egypto fugit, & oues pascit, ut qui ad pastoralem principatum 40.  
prius erudiretur. Ei enim qui mansuetissimo hominum gregi est præfuturus, est præexer-  
citatio ouium pascendarum scientia: sicut iis qui sunt natura bellicosi, venatura. Ab ea au-  
tem eum ducit Deus, ut esset dux Hebræorum exercitus. Deinde sæpe quidem admonen-  
tur Egyptij, qui sæpe fuerunt insipientes. Fuerunt autem Hebræi spectatores malorum  
quæ patiebantur alij, Dei potentiam citra ullum discentes periculum. Quoniam autem  
Egyptij potentia effecta auditione non accipiebant, propter insipientiam stolidi non cre-  
dentes, tunc, ut est in prouerbio, factum stulti cognouerunt, & postea exeuntes Hebræi 50.  
magna Egyptiorum præda exportata recesserunt. Non propter auaritiam, ut dicunt ac-  
cusatores: ( neque enim Deus eis aliena persuasit concupiscere ) sed primùm quidem, ea-  
rum, quas omni tempore Egyptiis præbuerunt operarum ac seruitiorum necessariam mer-  
cedem referentes: deinde etiam se quodammodo vlti sunt, Egyptiis ut auaris par pari re-  
ferentes prædæ exportatione, sicut illi Hebræis prius molestiam attulerant, redigendo eos  
in seruitutem. Siue ergo ut in bello quis hoc factum esse dixerit: res hostium victoria iure 60.  
auferre volebant, ut potentiores inferiorum: belli autem iusta erat causa. Supplices pro-  
pter famem Hebræi venerunt ad Egyptios: illi autem hospites redactos in seruitutem,  
instar mancipiorum seruire coegerunt, ne mercedem quidem eis soluentes. Siue ut in pace:  
mercedem prædam ab inuitis acceperunt, qui longo tempore non soluebant, sed ipsos ea pri-  
uabant. Est itaque noster Moses propheticus, legum ferendarum peritus, ordinanda &  
instruenda

instruendæ aciei gnarus, exercitus ducendi artem tenens, politicus ac philosophus. Ac quomodo quidem fuerit propheticus, posthac dicetur quando de Prophetia tractabimus. Ordinandæ autem aciei peritia, fuerit pars artis imperatoriæ seu ducendi exercitus. Ars autem ducendi exercitus, est pars regnandi scientiæ. Et rursus legum ferendarum peritia, regnandi scientiæ pars fuerit, sicut etiam iudicandi facultas. Regnandi autem scientiæ una quidem pars fuerit diuina, cuiusmodi est quæ est ex Deo & sancto eius filio, à quibus & quæ ex terra bona sunt, & quæ externa & perfecta suppeditatur felicitas. Petite enim, inquit, magna & parua vobis adiicientur. Secunda est autem regni species post eam administrationem quæ rationalis purè est ac diuina: ea inquam, quæ animosa seu iracunda animæ parte solum in regnando vitur, per quam speciem Hercules quidem Argiuorum, Alexander verò rex fuit Macedonum. Tertia est, quæ unum solum concupiscit, nempe ut vincat & euertat. ut malo autem vel bono sit victoria curam gerere, ei minimè inest: quo quidem vsi sunt Persæ cum bellum gererent in Græciam. ræ enim, una quidem pars est solum contentiosa, quæ querit potentiam ut dominatum obtineat: altera verò boni & honesti studiosa, ira utente anima ad id quod bonum est & honestum. Quarta autem regnandi species est omnium pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus, ut regnum Sardanapali, & eorum qui hunc finem sibi proponunt, ut plurimum indulgeant suis cupiditatibus. Regnandi autem scientia, tam quæ virtute vincit, quàm quæ ut instrumentum est, aciei ordinandæ scientia. Alia autem in alia natura & materia. In armis quidem & pugnacibus animalibus, per animata & inanimata, animæ & mens est id quod ordinat. In animæ autem perturbationibus, in quas virtute dominatum obtinemus, ratiocinatio est id quod est ordinandi potestate prædium, ut quæ continentiam, & temperantiam cum sanctitate, & bonam cognitionem cum veritate obsignet, finem ad pietatem Deique cultum referens: sic enim virtute utentibus prudentia est quæ ordinat: diuina autem, sapientia: humana verò, politica, seu regendarum ciuitatum scientia. Omnia autem, scientia regnandi. Rex itaque is est qui imperat ex legibus, qui est præditus scientia imperandi volentibus, cuiusmodi est Dominus, qui eos qui in ipsum & per ipsum credunt admittit. Omnia enim tradidit Deus, & omnia Christo subiecit, regi nostro, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quod Dominus Iesus Christus, in gloriam Dei Patris. Strategema autem, seu ratio ducendi exercitus, tribus continetur speciebus, cautione, audacia, & quæ ex utrisque mixta est. Vnaquæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta, aut per utrumque simul. Hæc autem omnia licebit efficere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis ulciscendis quibus expedit, vel faciendo id quod iustum est, vel mentiendo, vel vera dicendo, vel etiam simul utendo aliquibus eorum in eodem tempore. Hæc autem omnia, & quomodo oporteat uti unoquoque eorum, cum Græci accepissent à Mose, non paruum accipere utilitatem. Verbi gratia, unius aut alterius imperatorij exempli meminero. Moses cum populum eduxisset, suspicatus fore ut eum persequerentur Aegyptij, breui & compendiosa via relicta, conuersus est in solitudinem, & maxima ex parte noctu iter faciebat. Alia enim erat æconomia qua docebantur Hebræi, per multam solitudinem & longum tempus credere unum solum Deum esse, per moderatam assuefacti tolerantiam. Mosis ergo docet strategema, oportere ante pericula providere ea quæ sunt utilia, & sic ag gredi. Et certè euenit id quod suspicatus est. In equis enim & curribus persecuti sunt Aegyptij: sed citò perierunt, cum mare disruptum esset, & ipsos cum equis & curribus obruisset, adeo ut eorum nullæ remanserint reliquiae. Post hæc autem sequens columna ignis (eos enim præcedebat) duxit Hebræos per regionem inaccessam, laboribus & itineribus ad robur & forti-

προφητικός,  
νομικός,  
πολιτικός,  
στρατηγικός.

τὸ θυμικὸν  
τὸ ψυχικόν.

φιλότιμον.  
φιλόμαλον.

Philip. 2.

ἐμπειρίαν.

tudinem eos exercens ac inducens, ut postquam eorum quæ videbantur graui periculum fecissent, quàm bona esset appareret regio, ad quam eos ex via inuia trans mittebat. Iam vero hostes quoque qui prius regionem insidebant, in fugam versos occidit, cum eos ex solitudine & via aspera (talis enim est virtus imperatoria) in eos inuasisset. Hoc enim erat peritiæ & ducendi exercitus scientiæ, hostium regionem occupasse. Hoc cum animaduertisset Miltiades imperator exercitus Atheniensium, qui ea quæ in Marathone fuit pugna vicit Persas, hoc modo est imitatus. Noctu duxit Athenienses, per loca inuia iter faciens, & eos qui ipsum obseruabant barbaros decipiens. Hippias enim qui defecerat ab Atheniensibus, barbaros in Atticam induxerat, & opportuna quæ præoccupauerat loca seruabat, propterea quòd erat peritus regionis. Ac difficile quidè erat latère Hippiam: unde meritò Miltiades & locis inuiis & nocte usus, aggressus Persas quibus præerat Datis, in certamine cum iis quorum ipse dux erat, superior euasit, & rem bene ac feliciter gessit. Quinetiam Thrasymbulo, qui exules ex Phyla reducebat, & latère volebat, dux sit columna, & Thrasymbulo noctu per loca non trita ingredienti, cum nec luceret Luna, hybernūmque cælum esset & caliginosum, videbatur ignis præcedens, qui cum eos citra vllam deduxisset offensionem, defecit ubi nunc est ara & Φωσφόρος, id est, Lucifera. Vel ex hoc ergo euadant nostra Græcis credibilia, nempe quòd facere potest Deus omnipotens ut columna ignis Hebræos noctu præcedat, quæ etiam dux sit eorum itineris. Porro autem dicitur etiam in quodam responso:

Exhilarans Bacchus Thebanis éstque columna.

Ex ea quæ est apud Hebræos historia. Quinetiam Euripides dicit in Antiopa:

Intus Bubulcum ast in thalamis

Hedera comantem columnam Euij Dei.

Significat autem columna, Dei non posse effingi imaginem. Illuminata autem columna, præter hoc quod significat non posse effingi imaginem, Dei quoque stabilitatem significat ac firmitatem, & immutabilem eius lucem, quæque non potest figurari. Prius itaque quàm accuratè perfectèque tenerentur imaginum habitus, veteres columnas erigentes, eas <sup>ἀνδρώματα.</sup> colebant tanquam statuas. Atque idcirco sic scribit qui fecit Phoronidem:

Callithoe clauem reginæ gestat Olympi,

Argiuæ Iunonis, fertis atque corollis

Reginæ primū est à qua exornata columna.

Quinetiam qui fecit Europiam, significat eam quæ est in Delphis Apollinis imaginem, esse columnam, per hæc:

Vt decimamque Deo primos fructusque dicemus,

Sedibus ex sacro sanctis cellaque columna.

<sup>ἀπόλων,</sup>  
quasi ἀπό-  
λων, abs-  
que multis.

Apollo quidem certè, qui mysticè ex priuatione multorum intelligitur, est vnus Deus. Quinetiam ignis ille qui columna erat similis, & ignis qui ingrediebatur per loca inuia, & ad quæ non patebat aditus, est symbolum ac signum sanctæ Lucis quæ transit per terram, & in cælum rursus recurrit per lignum, per quam etiam datum est nobis videre per intelligentiam.

#### COMMENTARIUS.

\* SED illi quidem fures omnes & latrones. Postquam multos recensuit ex Græcis qui olim vates fuerunt, & futura prædixerunt, memor sui instituti, Græcos confert cum Hebræis ut appareat quanta sit eorum differentia. Atque Græcos quidem dicit vel fuisse fures & latrones, ut qui ab Hebræis qui eos multis seculis præcesserunt sunt suffurati, vel sola vñ sunt coniectura, vel ex naturæ inspectione, vel ex probabiliū verifimilitudine, vel ex Dæmonum incitatione, vel ex aëris & aquæ vaporibus & exhalatione, vel ex ipsa cæli facie, & quæ eos ad coniciendum commouebat tempestate. Hebræi autem futura prædixerūt non aliunde, quam à diuina virtute & à Dei spiritu inspirati. Deinde enumerat ipsos Prophetas Hebræorum, quos statuit esse

statuit esse tringinta quinque numero: fuisse autem & ante legem, & in lege, & post legem, nempe post Christi aduentum. Quam fuerint autem antiqui ex hoc ostendit, quod idem fuerit & primus homo & primus Propheta. Futura autem prædixit & in muliere & in animantium nominatione, hæc enim verba; Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea, prædixerunt mysticam futuram Christi cum sponsa ecclesia vnionem. Quid autem prædixerint cæteri Prophetæ, & ex sacris scripturis, & ex ipsorum Prophetarum interpretibus discendum est. Ex his autem Prophetis cur de Misacle dicat Clemens ὁ δὴ τις συλλογισμὸς, ingenue, neq; quod in disputatione primas partes tenuerit, vt legitur συλλογισμὸς, fateor me ignorare: nam neque quod rationibus præfuerit inuenio, vt legatur ὁ δὴ τις λογισμὸς. Ab alto ergo à Mose colligamus Græcorum chronographiam. Ab ortu Moysis vsque ad Iudæorum ex Ægypto exitum, anni octoginta: & qui fuerunt vsque ad eius mortem alij quadraginta & c.] Enumeratis Græcorum vatibus & Hebræorum Prophetis, rursus colligit Græcorum chronographiam, deducens à tempore Moysis. Nam ante Inachum cuius tempore exiit Moyses ex Ægypto, ignotæ fuerunt res Græcorum. Quod autem verti ante Sorhiacam reuolutionem id feci secutus literam Clementis quæ Græce habet *ὡς τὸ σὺνδρακὴς ἀπολόδου*, sed existimo esse legendū, *ὡς τὸ ἰνακὴς ἀλώσεως*, id est ante captam Troiam, constat enim ex iis quæ antea dixit Clemens Troiam fuisse captam quadringentis & nescio quotānis, postquam Moyses egressus est ex Ægypto. Regnante autem Argis Crotopo, quem inter Reges Argiuos enumerat Eusebius in Chronicis, & Pausanias libro secundo Corinthiacorum, fuit & Phaetontis incendium & diluuium Deucalionis, quod secundum vocat Clemens, nec immerito. Nam vt taceatur quod Noemi tempore fuit diluuium, Deucalionis diluuium quod fuit anno mundi 3660. fuit posterius diluuium Ogygis, quod fuit anno mundi 3420. vt supputat Eusebius in Chronicis. De Idæ incendio nec in Chronicis, nec in historiis quidquam legi. De Idæis Dactylis antea satis diximus. Ij autem sunt qui ferrum dicuntur inuenisse, quanquam de eo variæ sunt sententiæ, vt videre est apud Polydorum Vergilium De inuentoribus rerum, Isthmia, id est ludi Isthmiaci in honorem Melicertæ seu Palemonis, à Glauco, vt scribit Clemens, sunt instituti. De iis vide Pausaniam lib. 1. De Atticis, & Alexandrū ab Alexandro. Fuerunt autem primum celebrati anno mundi 3850. teste Eusebio in Chronicis. Argonautarum autem nauigationem in quibus fuerunt Hercules, Asclepius, Castor & Pollux, Eusebius tradit fuisse anno mundi 3930. De ludis Olympicis vide etiam Alexandrum ab Alexandro qui copiosè scribit de ludis Olympicis, Pythiis & Isthmicis, lib. 5. cap. 8. Prima autem Olympias quæ dicta est Iphiti, quod Iphitus filius Praxonidis siue Hæmanis primus eam instituerit, fuit annis trecentis triginta octo post captam Troiam, vt scribit Clemens. *Post Græca autem &c.* Nihil est aliud quam mera chronographia ex supputatione Græcorum, quæ est petenda ab historicis & Chronographis. Ad eos ergo remitemus lectorem, cum alioqui nihil sit quod eum possit remorari. Cum sit autem apud autores varia temporum supputatio, & quod est certum & indubitatum non facile possit elici, erit in lectoris arbitrio quos mallet sequi. Quod autem vertimus vsque ad Euænerum qui Athenis summum gerebat magistratum, Græcè est *ἄρχων*, id est Archonrē. Archontes enim summum vocabant magistratum, vt olim Romæ Consules. Quod autem esset munus Archontis Athenis quærendum est ex Repub. Atheniensū, neque enim opus est vt hic recitemus. *Post Græca autē.* Barbarorum supputationem vocat supputationem Hebræorum. Nam vt Hebræi ceteras gentes à se distinctas vocabant Goim, ita Græci omnes alios populos vocabant Barbaros, in quibus erant etiam Hebræi. Quoniam autem non eadem est supputatio, & Hebræorum in ipso bibliorum archetypo, & in eorum à septuaginta versione quam secutus est noster Clemens, ad eam autem ostendendam transcribenda esset ipsa Hebræorum chronographia ex bibliis accepta, quod iam fecit doctissimus Genebrardus qui ipsam linguam proficitur Hebræam, satius duxi iudicare, vnde eam haberes supputationem, quam in transcribendo frustra tempus terere. Vide ergo eius chronographiā ex veritate Hebraica. Nam in septuaginta tum propter longi temporis iniuriam, tum propter libratorum incuriam, in ratione temporis multa sunt inuenta quæ ex exemplari Hebræo sunt corrigenda. In Regum quoque Persarum Chronographia varia est supputatio, quam facile & accuratè tradit Nicolaus Beguinus noster haud ita pridem Collega in Ecclesia Rhemenli, in suo breui quidem, sed accurato & admodum elaborato Calédario Apostolico, ad quod te remitto, ne in transcribendo labor sit inutilis. In Macedonico autem regno in Ægypto hæc quoque est differentia, quod Clemens eius constituat annos trecentos duodecim, dies decem & octo: Eusebius autem in Chronicis dicit Lagidas, nempe Ptolomeos regnasse annos ducentos nonaginta quinque. Constatet idem fere numerus si vsquam inueniretur numerus 18. dierum regni Cappadocum. Sed ego eos nusquam inuenio. *Demetrius autem dicit.* Diuersos citat scriptores qui variam scripserunt chronographiam, Demetriū, Philonem, & Eupilemum: & qui cum Hebræi sæpius abducti sint captiui, significant quo tempore facta fuerit quæque captiuitas à Sennacherib & à Nabugodonosor. Prima autem captiuitas, qua decem tribus Iudæ quæ vocabantur Israel & erant in Samaria, à Salmanassar seu Sennacherib abductæ sunt in Assyriam, & translatae in montes Medorum. Secunda autem, qua à Nabugodonosor victus est Ioachim, qui & Iechonias dictus est, & plurimi Iudæi sunt in eius ditionem redacti. Factus est tributarius, & post eum Rex Sedechias captiuus ductus est Babylonem, eique eruti sunt oculi, & abducta est captiua tribus Iuda. *Euphorus autem & alij multi historici.* Quidnam mouerit Euphorum vt diceret esse septuaginta quinque gentes & linguas, non ausim asserere. Fieri quidem potuit vt eum moueret aliquis locus scripturæ sacræ quam legerat. Sed mihi videtur eum non tam debuisse moueri ex eo, quod legerit septuaginta quinque animas fuisse ex Iacob quæ descenderunt in Ægyptum, quod nemo ita intellexit, quam ex eo quod legerit omnes primogenitos de tribus filiis Noe esse septuaginta tres. Dicit enim deinceps scriptura. Hæ tribus filiorum Noe secundum generationes eorum, & secundum gentes eorum. Ab his dispersæ sunt insulæ gentium super terram post diluuium. Vnde, vt ait Augustinus, colligitur septuaginta tres, vel potius septuaginta duas gentes tunc fuisse, non homines &c. Et paulo post; Ex illis igitur tribus hominibus Noe filiis, septuaginta tres, vel potius, vt ratio declarata est, septuaginta duæ gentes, totidemque linguæ per terras esse cœperunt, quæ crescendo & insulas impleuerunt. Hæ sunt



ergo forte scripturæ quas cum legisset Euphorus, statuit esse septuaginta duas linguas. Præterhas autem septuaginta duas sunt etiam aliæ, ut dicit Clemens quæ sunt per coniunctionem duarum, vel trium, vel etiam plurium dialectorum. Habent enim singulæ nationes propriam quandam & peculiarem vocis linguæ articulandæ formam. Quæ Dialecti, si vel earum singulæ, vel plures ex iis coniungantur cum generalibus, euadunt longè plures quam septuaginta duæ linguæ. Dialectum autem cum definiisset Clemens, propriam vel communem loci, vel gentis loquendi formam, Græcorum exemplo id exposuit, qui cum quinque habeant dialectos inter se differentes, eas tamen, & permiscet & à se inuicem distinguunt. Ita fit ut lingua Græca quæ est vna ex septuaginta duabus, quinque distinctas habens dialectos, dum eas inrer se coniungit, permultas habeat linguas quas dicunt Dialectos. Voces autem barbaras quæ nec comprehendendi possunt nec distingui, non vocant Dialectos, sed linguas. *\* Plato autem diu quoque.* Vbinam tribuat Plato, Diis quandam Dialecton, non memini me legere. Sed sicubi tribuit, per Dialectum intelligit, non linguam, qua ad significandum & enuncians non egent Dij nec Dæmones, sed quandam hominibus ignotam, & inter se conueniendi, & sua sensa hominibus communicandi rationem. Est autem eorum propria, quoniam præter eos nulli ea vtuntur. Quod autem propriam quandam habeant dialecton, dicit Clemens Platonem ex eo coniecere, quod & in somniis quædam hominibus significant, ac perinde, ac si essent locuti: & ex oraculis quædam audiuntur responsa quasi diuina voce prolata. Hoc quoque coniecit ex Dæmoniis, qui agitante quidem eos Dæmone, & vocis instrumenta mouente, sed non sua voce, nec suo sermone loquuntur, aded ut nec quæ dicant quidem intelligant. Cuius illustre haud ita pridem Lauduni vidimus exemplum in Dæmoniacæ, à qua sanctæ Hostiæ ope qui eam agitabat, & in ea loquebatur, expulsus est Dæmon. Propriam quoque dialecton, qua conceptiones suas exprimunt & aliis imprimunt, habent brutæ. Hoc probat exemplo Elephantorum, qui ad opem ferendam ei qui ceciderat, ab eo qui cadentem viderat conuocari conueniunt, & eum seruant qui è cæno se eripere non poterat. Scribit quidem certè Plutarchus, Elephantos terram effodere, & ex ea veluti aggerem conferere, ut Elephanti ascendat qui in fossam ceciderat. Porro autem mirum quidem est quod de scorpione in Lybia scribit Clemens, qui sua dialecto, sua inquam, quæcunque ea sit, suum sensum enuncians ratione alios euocat scorpiones ad, parandum homini insidias. Sed minus mirum sit, facit Strabo qui scribit, in Mauritania esse magnam Scorpionum tam pennatorum quam non pennatorum multitudinem, & maturis quidem frugibus propter serpentum multitudinem operarios ibi ocreas gerere, cæteras verò corporis partes pellibus tegere, dormituros autem lecti pedes alio illinere, & scorpionum gratia paliuris circumligare. Mirum quoque est quod piscis qui rupto laqueo euaserit, cæteris piscibus significet eis periculum imminere, & eo magis mirum quod qui sunt alioqui muti, ad significandum tamen & enuntiandum suam habeant dialectum. *\* Prima autem & generales dialecti.* Primas linguas & generales dicit eas quæ statim fuerunt ab initio, & erant generales & omnibus communes, nec proprium & peculiarem habebant loquendi characterem. Ex autem erant quidem barbaræ, ut quæ procul abessent à Græcorum loquendi venustate & elegantia, sed habent nomina natura, id est, non ex more & instituto hominum imposita, sed ab ipsa natura, ut quæ ita ei congruant, ut ab ipsa facta videantur & formata. Atque imposuerunt quidem Græci multis rebus nomina, ex motus, vel fluxus, vel status ducta etymologia, sed præter ea multa erant alia, quorum originem cum non inuenirent, cogeantur fateri se ea accepisse à Barbaris. Quorum quanta esset vis ex hoc poterat cognosci, quod potentiores essent preces his verbis licet non intellectis conceptæ, quam quæ ex Græcis, & quæ omnes intelligebant. Quod pulchrè intelligit Origenes nostri Clementis discipulus, qui scribens contra Celsum hæc dicit. Si potuerimus in hac dissertatione proferre naturam nominum efficaciam, quorum aliquot vtuntur Aegyptiorum sapientes, aut Persarum Magis doctiores, aut Indicorum Philosophorum vel Brachmanes, vel Salmânæi, atque ita singularum gentium, valuerimusque declarare, quod etiam Magia quæ vocatur, non ut Epicurus & Aristoteles existimant res incongrua sit, sed sicut eius periti demonstrant, constans quidem, sed habens rationes paucis admodum cognitæ: tum demum dicemus, nomen illud Sabaoth & Adonay, aliaque apud Hebræos cum magna veneratione tradita, non super vulgaribus istis & creatis rebus esse imposita, sed occultam quandam continere Theologiam quæ vniuersitatis opifici congruit. Quapropter nomina hæc efficacia sunt, si pronunciantur quodam congruenti modo & ordine. Et paulo post. Qui autem potuerit de nominum secreta ratione Philosophari, multa facile inueniet, & de appellationibus Angelorum Dei, quorum alius Michael, alius Gabriel, alius Raphael nominatur, nomine quisque conuenienti suo ministerio, ex voluntate Dei quæ vniuersæ rerum naturæ præsidet: Ad huiusmodi de nominibus philosophiam pertinet noster quoque Iesus, cuius nominis efficacia iam innumeri Dæmones conspecti sunt manifeste fugati ex arreptorum corporibus & animis &c. *\* Nihil autem vt existimo.* Ad intelligendum Christi ortum quem scire oportet ad Danielis hebdomadum supputationem, opus fuit describere tempora Romanorum Imperatorum, quibus Christus Seruator noster & natus est & passus. Hanc autem descriptionem cum ipse per se satis clarus literæ contextus explicet, non est in ea exponenda immorandum. Hoc autem est animaduertendum in eo loco quem vertimus. Natus est autem Dominus noster quadragesimo primo anno, cum primum iusserunt censum &c. in Græco esse errorem manifestum, qui nescio quomodo irrepsit. Nam quod debebat scribi *τοῦ πρώτου & παρασκευῆς ἐπι*, id est quadragesimo primo anno ut nos vertimus, scriptum erat *ὀγδοῦ εἰκοστῆς ἐπι*, id est, vicesimo octauo anno. Quod correximus secuti Eusebium in Chronicis qui sic scribit; Quadragesimo primo Augusti, Edicente Cæsare ex Senatus consulto, Quirinus in Iudæam missus, census hominum possessionesque describit. Et statim sequitur; Quadragesimo secundo Iesus Christus filius Dei in Bethleem Iudææ nascitur. Cum ergo falsum sit Christum esse natum xxviii. Augusti, duximus esse corrigendum xli. et si vnum tantum quod est incorrectum habeamus exemplar. Quod autem paulo post sequitur; Quinto decimo ergo anno Tiberij, & quinto decimo Augusti, sic implètur vsque ad tempus quo passus est, sic existimo intelligendum, ut si à 56. annis quibus regnauit Augustus, subducatur quadragesimus primus annus Augusti quo natus est Christus, restant 15. anni, quibus si adiiciantur anni quindecim Tiberij, efficiuntur

Plut. in lib.  
Quæ nā a-  
nim. sint  
prudent.  
Strab. li. 17.

Plato in  
Cratylo.

efficientur 30. anni vitæ Christi. Vixit enim Christus quindecim annis sub Augusto, à quadragesimo scilicet primo eius Imperij anno quo & natus est, vsque ad quinquagesimum sextum eius imperij annum, & quindecim sub Tiberio. Quinto decimo autem eius anno passus est. Exactam autem illam quam dicit Ægyptiorum supputationem, cum Ægyptiorum dies & menses nobis sint ignoti, aliis qui eam melius norunt relinquamus excutiendam. Non intelligo certè quemnam dicant diem 28. anni Augusti in 25. Pachon. Eorum quidem mensium meminit Epiphanius, sed ita vt dicat tantum eorum nomina lib. 2. contra hæreses tom. 1. cap. 5. Quam sit certè aliena à nobis eorum supputatio, ex hoc licet videre quod annus eorū incipiat à Canro. Cel. lib. 15. cap. 19. Porro autem de desolatione illa quæ secuta est illas Danielis hebdomadas, satis iam diximus, nec opus est vt in eis amplius immoremur. <sup>b</sup> *Flavius autem Iosephus.* Ad ostendendum antiquitatem pertinet chronographia, & ideo supputat tempora Moysis ad Dauidem, & Davidis ad imperatores aliquot Romanos prout supputantur à Iosepho, & ab aliis. Est autem obseruandum, quod in recensendis Christi generationibus, dicit esse in eis tria interualla mystica, quæ complentur sex hebdomadibus. Mystica autem vocat interualla quæ complentur numero senario & septenario. Vterque enim numerus senarius inquæ, & septenarius est, & apud Philosophos & Theologos arcanis mysteriis plenus. De quibus vide quæ præter Origenem, Ambrosium, Hieronymum, scribat Georgius Venetus in lib. 2. De harmonia mundi cap. 11. Versas autem fuisse scripturas, & legis & Prophetarum ex Hebræo sermone in linguam Græcam aiunt tempore Ptolomæi Lagi filij, aut, vt dicunt nonnulli, tempore eius qui fuit cognominatus Philadelphus &c. Postquæ autem ostendit Clemens omnium verustissimos esse Hebræos, ostensurus Græcos ab eis esse suffuratos, cum posset obiici non potuisse Græcos ex eis suffurari, quorum linguam non intelligerent, respondet obiectioni, sacram scripturam ex Hebræo in Græcum sermonem esse versam, quo factum est vt quæ vellent ex alienis facile vsurparent. Deinde cum posset obiici non potuisse Pythagoram & Platonem qui Græcorum fuerunt longe doctissimi, id ex Hebræis accipere, cum sacra scriptura longo post, nempe Ptolomæi Philadelphi tempore fuerit versa, respondet eos partim didicisse ab interpretibus, partim ex iis quæ ante tempora Persica & Macedonica scripta fuerant de rebus gestis ab Hebræis in exitu ex Ægypto, & de legibus quæ eis lata sunt. Quomodo autem & quibus autoribus & interpretibus versæ fuerint sacræ scripturæ, & quanta eorum versionis fuerit in ecclesia autoritas, quæ in tanta habita est existimatione, vt magis censeretur prophetia quam interpretatio, videre licet apud Aristæum qui de Septuaginta interpretibus librum edidit, apud Iustinum aduersus gentes, qui septuaginta illas duas cellulas adhuc suo tempore Alexandriae ostensas fuisse scribit, & apud Eusebium lib. 8. De præparatione cap. 1. qui etiam meminit Numenij Philo-

30 sphi Pythagorei, & apud Augustinum in variis locis de Ciuitate Dei. De Aristobulo autem cuius aliquot verba hic refert Clemens, sic scribit Eusebius in Chronicis in Olympiade 151. Aristobulus natione Iudæus Peripateticus Philosophus, agnoscitur qui ad Philometorem Ptolomæum explanationem in Mosem commentarios scribit. <sup>c</sup> *Hic Moses erat Theologus.* Docuit Clemens Hebræicæ gentis antiquitatem, eiusque genealogiam & chronologiam, vt sit tam probabile quam est verum, gentes esse suffuratas ab Hebræis. Nunc restat vt re ipsa ostendat eos esse suffuratos: sed quoniam qui eas à Deo acceptas literarum monumentis mandauit, fuit Moses, primum occurrit dicendum quisnam is sit, & quisnam quidem is sit satis docet sacra scriptura in Exodo. Sed quoniam res illi erat cum gentibus, quas ad Christum conatur adducere, vt res sit Græcis magis nota, citat Philonem Iudæum qui eius vitam scripsit disertissime. Apud eum quidem certè legi quod Moysis nomen ei fuerit impositum, sed de duobus aliis nominibus, quorum vnum

40 in circuncisione est ei impositum, nempe Ioachim, alterum verò in cælo Melchi, non memini me alibi legere. De insigni quoque eius eruditione tam in Græcis disciplinis quam in literis Chaldæis Ægyptiis seu Hieroglyphicis loquitur. Quem etiam dicit esse consecutum quatuor eximia, vt qui fuerit Rex, legislator, Propheta & Pontifex. Terrium autem illud nomen quod ei datum est in cælo, non est mirum si vulgus nesciat, cum id demum sciant qui in Hebræorum versati sunt mysteriis, nempe qui sunt periti doctrinæ vt vocant, Cabalicæ. Quidnam autem de Mose scribant Eupolemus & Artabanus, vide apud Eusebium de præparatione Euangelica. Mirum est autem quod illic narratur, Mystras eos, inquæ, qui mysticam à Deo acceperant doctrinam, & tanquam per manus traditam, Mosem solo verbo occidisse Ægyptium qui Hebræo iniuriam fecerat. Quod ipsum quoque fecisse Petrum refertur in Actis Apostolorum. Ex quo colligitur ipsam quoque diuinam Moysis doctrinam à maioribus per manus illi traditam valuisse miraculis, sicut & Apostolicam à Christo traditam discipulis. Ezechielis autem Iudaicam trægædiam in qua inducitur Moses suam narrans educationem nec hodie extare puto, nec esse qui eius meminerit, sed ex iis quæ restant, licet conicere eam fuisse elegantem. <sup>d</sup> *Deinde autem ex Ægypto fugit.* Non immerito à Deo est prouisum, vt qui suum populum esset rectorus, ouium pasceret gregem mitem & mansuetum. Christus certè & à Paulo dicitur *primulus*, id est Princeps Pastorum, & ipse Christus iussit suum vicarium, nempe Petrum, quem suæ præfecit Ecclesiæ, suum gregem pascere. Est certè pascendi gregis scientia quædam præexercitatio ad regendos homines. Quod etiam vidit quamuis cæcus Homerus, qui non dubitat Reges vocare *ποιμένες*, id est pastores populorum. <sup>e</sup> *Est itaque noster Moses Propheticus.* Ostendens Clemens, quibusnam scientiis & artibus fuerit Moses præditus, simul etiam ostendit Græcos illas ab eo didicisse, ab eo enim didicerunt qui eos longo præcessit tempore. Atque primum quidem Mosæ tribuit Prophetiam, sed de ea loqui differt in alium locum. De cæteris autem loquens artibus & scientiis, eas simul coniungit, & à se inuicem pendere ostendit. Dicit eum esse peritum aciei ordinandæ. Sed is demum rectè ordinat aciem qui rectè fungitur munere Imperatoris, & vt decet ducit exercitum. Is demum rectè ducit exercitum qui scit regnare, id est qui scit quomodo sit regendus populus, & in officio continendus. Regi autem & in officio contineri non potest populus, nisi ferantur leges quibus regatur & contineatur in officio. Sed frustra feruntur leges, nisi sint magistratus & Iudices, qui iis qui rectè se gerunt, & legibus parent præmia tribuunt, & iniuriam facientes, & delinquentes puniunt. Et hæc quidem sunt humanæ regnandi scientiæ. Sed præter eas etiam est diuina regnandi scientia, quæ consistit in Dei cultu & religione, per

Phil. de  
præmiis &  
pœnis.

Euseb. de  
præpar. li. 9.

Marth. 6.

quam à Deo & eius filio, Christo, inquam, qui ab eo est generatus, subministratur piis hominibus & externa & æterna felicitas. Quod quidem significat ipse Christus, dum dicit; *Quærite primum regnum Dei, & cætera adicientur vobis*, quæ sunt parua, si cum ipso regno Dei conferantur. Regnum enim Dei propriè consistit in iis quæ sunt firma, stabilia & æterna, non in terrenis, quibus tantum opus habemus ad miseram hanc vitam transmittendam, & cœlestem quærendam patriam. Et hæc quidem est diuina regnandi scientia, & quæ verbo Dei seu ratione regitur administratio. Præter hanc autem sunt aliquot aliæ scientiæ regnandi species. Est animosa seu iracunda regnandi scientiæ species, quæ non regitur à ratione, sed ab animi impetu & iracundia impellitur ad regna obtinenda. Magnum enim & præclarum esse ducunt aliis imperare, quomodocunque imperent. Non est enim eis curæ ut iuste & sapienter regant, sed ut regnando auidum animum expleant. Talis fuit Hercules, qui Argiuis, talis Alexander qui imperauit Macedonibus: In magnis autem animis solet esse appetitio principatus, & non est laudandus quidem animus qui est φιλότιμος, qui pro paranda victoria suscipit certamina, non alio spectans quam vincat seu iure seu iniuria. Laudandus ergo est qui pro bono & honesto multa formidat pericula. Alia fuit species scientiæ regnandi, utpote Persarum, qui nihil aliud sibi proponebant quam ut vincerent, bonæ autem an malo esset victoria non curabant. Pessima autem est omnium regnandi species, quæ non aliud sibi proponit quam cupiditates libidines & voluptates. Talis erat Sardanapalus, & alij eiusmodi Reges, quales vtinam nulli essent his nostris miseris temporibus. Postquam autem ostendit quænam sint regnandi species, subiungit quænam sint regendi instrumenta, quæ dicit variari pro diuersitate naturæ & materiæ. Instrumentum autem vocat *ὄργανον*, quod habet ordinandi ac moderandi facultatem. A regnandi perito ordinanda sunt arma & pugnacia animalia. Sed quod eorum regendorum est instrumentum? Anima & mens quæ per animata & inanima eorum regit motum. In homine qui est particeps rationis, ratio moderatur animi perturbationes, virtutes docet, & bonos mores, & omnia refert ad pietatem, religionem, & Dei cultum tanquam ad summum finem, & omnia simul obsignat ut notentur & conferuentur. Porro ij qui vtuntur virtutibus, instrumentum habent prudentiam, quæ est virtutum veluti quidam fons & principium. Quid vero diuina ordinat & moderatur? Sapientia. Quid humana? Reipublicæ administrandæ scientia. Et quæ sunt quidem singulorum hominum tanquam instrumentum ordinat & moderatur prudentia: quæ verò sunt vniuersitatis & totius mundi genere, & maxime, quæ sunt in cœlis ordinat & moderatur sapientia, siue illam dicas *θεολογία*, id est Dei Verbum quod omnia & condidit & regit, & ut est Deus ita plane est diuinum instrumentum omnia operans & administrans. Quæ verò sunt vniuersæ in terris, & ad humanam pertinent societatem, reguntur & ordinantur à reipublicæ administrandæ scientia, quæ dicitur Politica. Omnia autem, prudentia scilicet, sapientia, & reipublicæ administrandæ scientia, ordinantur & reguntur à regnandi scientia. Sed regnum non potest administrari, nisi sint leges, quibus pareant qui reguntur. Is enim demum est Rex qui imperat ex legibus, quas lubenter suscipiunt qui ferunt imperium: non sunt enim dicendi Reges qui coactos & inuitos opprimunt. Rex ergo est Iesus Christus Dominus noster, qui eos qui ut in ipsum credunt, & per ipsum ad fidem inducunt, admittit. Nam & fides est donum Dei, & in inuitum non cadit fides. Sed neque in fideles regnum vsurpasse dici potest Christus, cum Deus ei omnia tradiderit & subiecerit, & cum ab omnibus adorari voluerit, ut eius intelligant eandem esse gloriam & maiestatem quam patris, & ideo & superi, & inferi, & qui adhuc sunt in terris, ei parem habent honorem & gloriam. Atque hæc quidem dicit Clemens ut ostendat Mosem in regnandi scientia cum Christo aliquam habuisse conuenientiam. Quoniam autem iam dixit Mosem ducendi exercitus habuisse scientiam, visum est ei de illa aliquid esse dicendum. Primum autem dicit ducendi exercitus triplicem esse rationem. Aut enim ita ducendus est exercitus, ut caueas ne in iniquum locum descendas & fortunæ periculum temerè subeas, aut ut strenue aut fortiter decertes cum hostibus, aut ut vtrunque sit mixtum, nempe ut nec temere exercitum in discrimen adducas, & si sit pugnandum, ne pusillo & abiecto animo, certamen quod se offert detrectes, & verbis aut factis, aut vtroque simul ita te geras, ut ostendas omnibus nec tibi deesse eloquentiam, nec magni animi virtutem. Hæc omnia facies vel persuadendo, vel etiam mentiendo, nam quæ in pace diceretur fraus mendacium, in bello est œconomia, vel hostes circumueniendo, & imprudentes adoriendo, & elusos decipiendo. Nam quod in pace dolus & iniuria diceretur, id in bello stratagema, & res fortiter gesta dicitur. Dolus enim an virtus quis in hoste requirat? nec attenditur iustumne an iniustum sit quod facias, modo hostem vlscaris, qui te prior iniuria affecit. Quæ quidem omnia sunt intelligenda, modo sit iustum bellum & iustis de causis illatum, nec fiat quidquam propter quod violetur ius gentium. *Hæc autem omnia & quomodo oporteat vti vnoquoque eorum.* Mosem dixit Imperatorij muneris & ducendi exercitus scientia fuisse præditum, nunc ostendit quomodo cum hæc legissent Græci in sacris scripturis, ea sint imitati. Eorum affert vnum aut alterum exemplum. Nam ut Moses fugiens Ægyptios, & trita via relicta se conuertens in solitudinem, ad laborem & tolerantiam, & pietatem se exercuit, & ad se persequendum induxit Ægyptios, quod eis fuit exitio: ita etiam Miltiades, cum munita loca Atticæ occupasset Hippias, qui à patria exulans Barbaros adduxerat in Græcia, quem cum esset locorum peritus latere non posset, non ipsum, sed Datim ducem Persici exercitus, ex improviso adortus strauit, & prostrigauit insigni illo prælio Marathonio. Porro autem Mosem quoque imitatus est Thrasibulus. Nam sicut Moysen per deserta ducentem Hebræorum exercitum præcessit columna ignis: ita Thrasibulum Atheniensium exules à triginta Tyrannis Athenis expulsos à Phyle in patriam per loca inuia & noctu, ne lucente quidem Luna, ducentem præcessit ignis. Defecit autem cum eos inoffensos deduxisset vsque ad eum locum, vbi nunc est ara *τῷ φωσφύρι*, id est, luciferi. Atque quod exules quidem Athenas Thrasibulus reduxerit, & triginta Tyrannorum fregerit Tyrannidem, narrat Trogus Pompeius, sed de igne qui eum præcessit, & vbi defecerit nihil dicit. Sed nec quænam sit ara *τῷ φωσφύρι*, id est luciferi aut Veneris. Quicunque autem scripserit

Herod. lib. 6. &amp; Iust. 1.

Exod. 13.

Iust. lib. 7. Paus. Att.

scripserit certum est id non confinxisse Clementem. Quod si verum est, quod tanquam verum legit Clemens, ignem præcessisse Thrasibulum, quanto est credibilis columnam ignis Deo volente præcessisse populum Hebræorū, cumque noctu deduxisse. Non solum autem Thrasibulus in hac columna ignis, Mosē est imitatus, sed Poetæ quoque nonnulli columnam pro statua vsurparunt, quorum nonnullos hic citat Clemens, nec mirum. Nam *στήλη*, apud Græcos, & pro statua, & pro columna accipitur, Genes. xix. Vxor Lothi postquam ardentem retro aspexisset Sodomam, dicitur versa in statuam salis, ita enim habet nostra versio. Sed Septuaginta verterunt *καὶ ἐγένετο στήλη αλάς*, id est & facta est statua salis, vel columna. Vtrunque enim dici potest. Quod autem nostra versio habet, Lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Græcè est apud Septuaginta *ὁ λίθος ὃν ἔστησα*, id est lapis quem erexi in statuam &c. Est autem utrobique idem vocabulum, & in Hebræo & in Græco. In Hebræo quidem *טִּיטִל* in Græco *στήλη*, Latine autem est Titulus, id quod in alicuius honorem erigitur. Lapis ergo qui erigebatur in Dei honore, & quo significabatur Deus, & Latine erat titulus, & Græcè *στήλη*, & Latine columna. Prius autem facta est columna, & in Dei honorem erecta quam statua, quæ in hoc tantum differt à columna, quod columnæ non essent formatæ in certos imaginum habitus: statuis autem præter materiam, esset etiam membrorum efformatio. Priusquam autem fierent statuæ, erectæ sunt columnæ tanquam statuæ, & conuenientius à veteribus, tanquam Deus honoratæ, quod eis significaretur non posse Dei exprimi imaginem. Eius certè quod vnum est nempe Dei, exprimi non potest imago. Vnde & Deus mysticè dictus est Apollo, quod cum Deus sit, in eo non sint multa. Porro autem columna ignis, & ignis ille quem Moses vidit in rubo significabant lucem è cælo descendentem, & rursus per lignum, nempe crucem in cælum ascendentem, per quam datur nobis videre intelligentem. Nam per lucem illā, quæ ex resplendente crucis igne nobis in terra oritur, mens nostra in cælum attollitur & intelligentes reddimur. Ex eo autem quod Iacob Patriarcha, qui Deo erexit columnam, aut ut nostra habet versio, lapidem erexit in titulum, etiam si in Dei honorem sensilem erexerit columnam, non ideo non fuit verus Dei cultor. De Deo enim quam debuit habuit sententiā, quod & vnus esset, & nullius rei sensilis similitudine posset figurari, licet eius firmitas & stabilitas columna utcunque significaretur. Id modo quod de Deo sentiendum est sentiatur & credatur, & Deus tanquam Deus colatur, & quod non est Deus pro Deo non colatur: non est timendum ne qui Deum ita colit, dici possit impius vel cultor idolorum. Impius est qui vel Deum non esse credit, vel quæ de eo non sunt sentienda sentit, vel quæ solius Dei sunt, aliis tribuit, utpote Dæmonibus, elementis, hominibus, & eorum simulacris seu idolis. Nihil certè est quod ad Dei similitudinem minus accedat quam idolum vel simulacrum. Nam cum Deus sit vnus atque adeo vnum, quomodo eum figurabit, quod ex multis constat & diuersis? Hinc est quod Iacob Deo non erexit statuam, sed columnam, quæ eius significabat firmitatem & stabilitatem. Nam qui rebus omnibus dat motum, ipse manet immobilis, & qui creauit omnia, & omnibus dedit ut sint per ipsum, ipse est & solus & vnum. Idem enim est vnum & *ἄν*, id est ens, seu id quod est. Solus enim Deus ex se habet quod sit: cætera autem omnia quod sint habent ex ipso.

\* PLATO autem philosophus, à Mose in legibus ferendis adiutus, reprehēdit quidem XIII. Minois & Lycurgi Reipub. administrandæ rationem, ut quæ ad solam animi magnitudinem respicerent & fortitudinem: laudauit autem ut honestiorem & magis venerandam, eam quæ vnum quid dicit, & semper ad vnum dirigitur decretum. Nam & robore & honestate & prudentia dicit nos decere magis philosophari, si ad cæli dignitatem respicientes, immutabiliter & citra ullam pœnitentiam, eadem sententia, & de iisdem utamur. An non interpretatur ea quæ in lege dicuntur, ut ad vnum Deum respiciamus, & ea quæ iusta sunt agamus, præcipientes? Politici autem dicit duas esse species, vnā quidem legitimam: alteram verò, politicam, equiuocè nominatam. Et politicus quidem propriè opificem tacitè significat in libro eiusdem nominis, & eos qui ad ipsum respiciunt, & rectè operantur & iuste viuunt cum cōtemplatione, ipsos quoque nominat politicos. Quod autem politicum vocatum est, æquè ac legitimum, & in mundanam diuidit mentis magnitudinem, & in priuatum ordinem, quem moderationem & concinnitatem vocauit, & temperantiam, quando magistratus quidem conuenientes fuerint iis quib. imperant, ij autem quibus imperatur, paruerint magistratibus. Quod quidem ut fiat, Mosi opus magno studio contendit. Præterea legitimum quidem ad generationem, politicum autem ad amicitiam & concordiam pertinere, dicit adiutus Plato: & legibus quidem eum qui est in Epinomide philosophum coniunxit, qui nouit transitus omnis generationis quæ sit per errantia. Philosophum autem alium Timæum, qui est & Astronomiæ peritus, & illorum motuum, & eam quæ est inter se consensionem & societatem contemplatur, coniungit libris de Repub. Deinde, finis enim est, ut existimo, & Politici, & eius qui ex lege viuunt, contemplatio. Necesse est ergo ciuitatem rectè administrare: optimum est autem

Li iij

philosophari. Qui enim sapit, omnia sua referens ad cognitionem vixerit, vitam quidem suam bonis factis dirigens, quæ autem sunt contraria despiciens, & quæ ad veritatem conferunt disciplinas persequens. Lex autem est, non ea quæ lege decernuntur, nam nec sunt ea quæ videntur, visus, neque quævis opinio: non enim ea quoque quæ est mala, sed lex est opinio bona, bona est autem quæ est vera. Bona est autem, quæ id quod est inuenit, & id assequitur. Qui est autem, misit me, inquit Moses. Cui consequenter, bona scilicet opinioni, quidem dixerunt legem esse rectam rationem, quæ iubet quidem ea quæ sunt facienda, 10 prohibet autem quæ non sunt facienda. Vnde meritò dictum est, Legem datam esse per Mosē, ut quæ sit regula iustorum & iniustorum: & eum propriè νομὸν, id est, ritum, dixerimus, qui à Deo per Mosē est traditus. Habet itaque eam quæ est ad Deum deductionem. Dicit autem Paulus quoque: Lex propter transgressionem est posita, donec veniret semen cui promissum est. Deinde veluti sensum explicans & prosequens, infert: Priusquam autem veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi timore, ex peccatis scilicet, in eam fidem quæ erat reuelanda: quare Lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide 20 iustificemur. Est autem legis ferendæ peritus, qui id quod conuenit, unicuique animæ parti, & eius factis tribuit. Mosēs autem, ut semel dicam, erat lex animata, quæ ratione bona seu verbo bono gubernabatur. Subministravit itaque bonam Reip. administrandæ rationem. Ea autem est bona hominum educatio in societate. Iam verò facultatem tractauit iudiciariam, quæ est scientia, peccata propter id quod est iustum, corrigens. Eiusdem autem cum ea ordinis, est puniens facultas, quæ tenet scientiam moderandarum castigationum. Cum sit autem castigatio, est animæ correctio. Versatur autem, ut semel dicam, 30 tota Mosēs institutio, & in docendis iis qui possunt esse boni & honesti, & in iis venandis qui sunt eis similes: quæ quidem fuerit ars imperatoria. Quæ autē versatur in rectè utendo iis quæ verbo seu ratione capta fuerint, ea fuerit legum ferendarum sapientia. Eius enim, ut quæ sit maximè regia, est proprium acquirere & uti. Solum itaque sapientem Philosophi, regem, legislatorem, imperatorem, iustum, sanctum, Deo amicum prædicant. Si hæc autem in Mosē inuenerimus, ut ex ipsis ostenditur scripturis, rectè persuasi dixerimus, sapientem reuera esse Mosē. Quemadmodū ergo pastoralē artem ouium curam gerere di- 40 cimus: ita enim pastor bonus animam ponit pro ouibus: ita etiam legum ferendarum artem dicemus, virtutē hominum cōparare, humanū bonum pro viribus excitantem, ut quæ gregis hominum curam gerat & providentiam. Quòd si grex qui à Domino dicitur allegoricè, nihil est aliud quàm grex hominū, idē erit bonus pastor & legislator. Vnius gregis, nempe earum quæ ipsum audiunt ouium, unus est curator, nempe is qui perditam & quærit & inuenit, lege & ratione: si quidem lex est spiritalis, & quæ ad ipsam ducit beatitudinem. Quæ enim Spiritu sancto facta est, est spiritalis. Is autem est reuera legislator, qui nō solum 50 bona & honesta proficitur, sed scit etiam. Huius lex quoque est, qui scientiā habet iustum salutare, vel potius, lex est iussus scientiæ. Potentia enim & sapientia est ratio seu verbum Dei. Et hic ipse rursus est legum expositor, per quem lex data est, qui est primus expositor diuinorum præceptorum, qui sinum patris explicat ac exponit, filius unigenitus. Deinde qui legi quidem parent, quòd habeant aliquam eius cognitionē, neque possunt non credere, nec ignorare veritatem. Qui autem non credunt, & in factis & operibus minimè esse 60 volunt, ij quoque si ulli alij se veritatem ignorare fatentur. Quenam est ergo Græcorum incredulitas? num nolle credere veritati, quæ dicit Legem per Mosē datam esse diuinitus? cum ipsi ex iis quæ apud se scripta sunt Mosē honorent, & Minoem referant ad Iouis antrum venientem, nouem annorum spatio Leges à Ioue accepisse: & Lycurgum scribant assidue Delphos euntem ad Apollinē, leges ab eo didicisse: & Plato & Ephorus, & Chamaeleo



maleo Heracleotes in opere de ebrietate, & Aristoteles de Republica Locrorum, Zaleu-  
cum Locrum leges à Minerva accepisse, literarum monumentis mandarunt. Qui autem  
Græcorum leges, ut maximè fide dignæ videantur pro viribus efferentes, ad deos referunt,  
ad Mosaicæ prophetiæ similitudinem, sunt ingrati, ut qui non fateantur veritatem & ex-  
emplar, archetypum eorum quæ à se narrantur. Nemo ergo propter supplicia insecte-  
tur legem, tanquam non bonam & honestam. Non enim qui aufert morbum corporis, be-  
neficio afficere videbitur? qui autem ab iniustitia animam conatur liberare, non maiorem  
videbitur curam gerere, quo est anima corpore præstantior? Sed pro sanitate quidem cor-  
poris, & secari & uri, & medicamenta potare sustinemus, & qui hæc adhibet, & serua-  
tor vocatur & medicus, & nec ei invidet, nec malè vult egrotus, & ut artis dicat ratio  
partes quoque aliquas rescindit, ne sana partes unà cum eis intendant, nec tamen quis me-  
dici artem criminis arguerit. Animæ autem gratia, non similiter tolerabimus aut exilia,  
aut multas, aut vincula, si modò quis ex iniustitia sit restituendus in iustitiam? Lex enim  
eorum qui ei parent curam gerens, ad pietatem in Deum instituit, & dicat ea quæ sunt  
facienda, & propulsat unumquodque peccatum, pœnas imponens ijs quæ sunt mediocria.  
Cum autem viderit aliquem ita se habere, ut videatur immedicabilis, utpote qui ad ex-  
tremam prouehatur iniustitiam: tunc aliorum iam curam gerens, ne ab ipso corrumpatur,  
tanquam aliquam partem à toto corpore rescans, sic eum qui est huiusmodi, occidit salu-  
berimè. Iudicati autem à Domino, inquit Apostolus, castigamur, ne cum mundo conde-  
mnemur. Prædixit enim Propheta: Castigans castigauit me Dominus, morti autem non  
tradidit me. Ut enim te suam doceret iustitiam, castigauit te, inquit, & tentauit, & fa-  
me & siti te afflixit in deserto. Ut cognoscerentur omnes iustificationes & iudicia eius in  
corde tuo, quæcunque ego tibi præcipio hodie, & scias in corde tuo, quòd ut si quis homo  
castigabit filium suum, ita castigabit te Dominus Deus noster. Quòd autem exemplum  
corrigat, iam malus, inquit, videns malum puniti, ipse vehementer castigatur. Nam ge-  
neratio sapientiæ est timor Domini. Est autem maximum & perfectissimum bonum, quòd  
à malè faciendo & à re malè gerenda, ad virtutem & bonam actionem possit quis ali-  
quem traducere: quod quidem lex facit. Quare etiam quando in immedicabile aliquod  
malum ceciderit, ab iniustitia & auaritia obsessus aliquis, beneficio afficietur si interficia-  
tur. Lex est enim benefica, quæ alios quidem potest iustos ex iniustis facere, si modo velint  
audire, alios verò liberat à malis præsentibus. Eos enim qui temperatè & iustè viuere ele-  
gerint immortales satagit reddere. Nosse autem legem est bonæ mentis, & rursus: Viri ma-  
li legem non intelligunt: qui autem querunt Dominum, intelligent in omni bono. Opor-  
tet autem eam quæ administrat prouidentiam, esse & dominam & bonam. Amborum e-  
nim vis procurat salutem: illa quidem, supplicia castigans, ut domina: hæc verò per bene-  
ficientiam benignè se gerens, ut benefica. Licet autem non esse filium incredulitatis, sed  
transire à tenebris ad vitam, & aure sapientiæ accommodata, esse Dei legitimū, seruū  
quidem primū, deinde fidelem famulum, timentem Dominum Deum. Quòd si quis a-  
scenderit, refertur in numerum filiorum. Postquam autem charitas operuerit multitudi-  
nem peccatorum, beatæ spei perfectione, licet eum tunc auctum charitate suscipere, rela-  
tum in electam filiorum adoptionem quæ Dei vocata est amica, iam votum canentem &  
dicentem: Sit mihi Dominus in Deum. Legis autem beneficentiam, per eum locum in  
quo agit cum Iudæis, declarauit Apostolus sic scribens ad Romanos: Si tu autem Iudæus  
cognominaris & in lege requiescis, & in Deo gloriaris, & cognoscis voluntatem Dei, &  
probas utiliora instructus per legem, & confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum  
qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam

1. Cor. ii.

Psal. ii. 7.

καὶ οὐκ ἐστὶν  
τὸ καλὸν ἀπο-  
θνήσκειν.

Rom. ii.



scientiæ & veritatis in lege. Hac enim posse legem certū est, & extra controuersiam etiā,  
 Prouerb. 3. si ij qui vitā ex lege non instituunt, se tanquam in lege gloriantur viuere. Beatus autem est  
 vir qui inuenit sapientiam, & mortalis qui vidit prudentiam. Ex ore autem ipsius, sapi-  
 entia scilicet, egreditur iustitia, legem autem & misericordiam fert in lingua. Vnius enim  
 est Domini operatio, qui est Dei virtus & sapientia, Lex & Euangelium: & quem ti-  
 morem genuit lex, is est misericors ad salutem. Eleemosinæ autem fides & veritas ne te de-  
 serant, alliga autem eas collo tuo. Similiter autem ac Paulus, Prophetia exprobrat Populo, 10  
 quod legem non intelligat. Contritio & afflictio in viis ipsorum, & viam pacis non co-  
 gnouerunt. Non est timor Dei ante oculos ipsorum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti  
 sunt. Scimus autem quod lex bona sit, si quis ea legitime utatur. Qui autem volunt esse  
 1. Timot. 1. legis doctores, non intelligunt, inquit Apostolus, nec quæ dicunt, nec de quibus affirmant.  
 Finis autem precepti est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.  
 Atque Mosaica quidem philosophia quadripartitò diuiditur, & in partem historicam,  
 & in eam quæ propriè vocatur legitima, quæ quidem fuerit propriè morum tractationis: 20  
 tertiam autem eam quæ pertinet ad sacrificia, quod quidem est naturæ contemplationis: &  
 postremò quartam, speciem theologicam, quæ est superna contemplatio, quam dicit Plato  
 esse reuera magnorum mysteriorum. Hanc autem speciem vocat Aristoteles  $\mu\tau\epsilon\lambda\epsilon\tau\eta\kappa\epsilon$ ,  
 id est, post naturalia. Et quæ ex Platonis quidem sententia est dialectica, ut dicit in Poli-  
 tico, est quædam scientia inuentrix eorum quæ sunt significationis. A viro autem bono &  
 moderato est acquirenda, non ut aliquid dicat vel faciat eorum quæ dicuntur aut sunt  
 apud homines (ut faciunt Dialectici, qui versantur in rebus Sophisticis) sed ut possint 30  
 quidem dicere & facere ea quæ Deo grata sunt, idque totum pro viribus. Cum sit autem  
 dialectica, philosophi permissa veritate, res considerans, facultatēque & potestates exa-  
 minans, transcendit ad præstantissimam omnium essentiam, & audet etiam ultra progre-  
 di ad Deum vniuersorum, non rerum mortalium peritiam, sed diuinarum celestiumque  
 scientiam profitens, quam consequitur, etiam in rebus humanis, qui in oratione & rebus  
 agendis versatur, proprius usus. Merito ergo scriptura quoque tales nos esse volens diale-  
 cticos, sic hortatur: Efficiamini autem probi trapezita, alia quidem reprobantes, quod 40  
 autem bonum est tenentes. Hac enim reuera dialectica, est prudentia prædita vi diuidēdi  
 ea quæ percipiuntur intelligētia, & purè ac syncerè citràque omnem mixtionem ostenden-  
 di subiectum eorum quæ sunt: aut facultas quæ versatur in rerum generibus diuidendis,  
 descendens usque ad ea quæ sunt maxime specialia, præbens vnumquodq; eorum quæ sunt,  
 intuendum quale sit. Quocirca ea sola veluti manu ducit ad veram sapientiam, quæ qui-  
 dem est diuina potestas, quæ ea quæ sunt, ut quæ sunt cognoscit, habens id quod est perfe-  
 ctum, libera ab omni animi perturbatione, non sine seruatore, qui à nostræ animæ videndi 50  
 potestate, à mala conuersatione infusam caliginosam ignorance diuino verbo amouit,  
 & reddidit id quod est optimum ac præstantissimum, ut rectè cognoscamus hominēque  
 Deūque. Is est qui reuera ostendit quomodo nos ipsos cognoscere oporteat, qui vniuerso-  
 rum patrem cui vult reuelat, & facit ut intelligat, quoad fieri potest ut humana natura  
 comprehendat. Nemo enim nouit filium nisi pater: neque patrem nisi filius, & cui filius  
 reuelauerit. Merito ergo Apostolus dicit, se per reuelationem nosse mysterium, quemad-  
 modum prius scripsi in breui, ut possitis legentes intelligere intelligentiam meam in myste- 60  
 rio Christi. Ut possitis dixit, quoniam sciebat aliquos lac solum accepisse, nondum autem  
 cibum, sed nec lac quidem solummodo. Tribus autem modis voluntas Legis est à nobis ac-  
 cienda: vel ut signum ostendens, vel ut præceptum sanciens ad rectam institutionem,  
 vel prædicens, ut prophetia. Satis autem scio esse virorum, ea quæ sunt huiusmodi discer-  
 nere ac

ὅτι οὐκ ἔστι  
 αὐτὰ,  
 Homeri  
 hemisti-  
 chium.  
 Ioan. 10.

Ephes. 2.

nere ac discere. Non est enim una Myconis, uniuersa ad intelligendum scriptura, ut dicunt qui utuntur prouerbis. Est autem quàm maximè fieri potest dialecticè ad eam accedendum, consequentiam diuinæ doctrinæ venantibus. Vnde pulcherrimè Sacerdos apud Platonem Ægyptius, O Solon Solon, inquit, Vos Græci semper estis pueri, nullam penitus in animis per veterem auditionem antiquam habentes opinionem: ex Græcis autem nullus est senex. Senes, ut arbitror, dicens, qui antiquiora, hoc est, nostra, nouerant: ut rursus iuuenes, qui recentiora, & quæ exercebantur à Græcis, quæ heri & nuper facta fuerant, ut vetera & antiqua referebant. Subiunxit itaque: nec disciplina ulla cana tempore, more quodam barbarico non ficta & planè pura nobis utentibus metaphora. Qui sunt ergo viri reuera bona mente præditi & cordati, absque ullo artificio accedunt ad totum figmentum interpretationis. De Græcis autem dicit, eorum opinionem parum quid differre à fabulis. Non sunt enim pueriles audiendæ fabulae, sed nec ij qui pueris fabulae facti sunt. Pueros autem dixit ipsas quidem certè fabulas, utpote quòd parum videant qui se apud Græcos existimant sapientes: per canam disciplinam, tacitè significans antiquissimam quæ est apud barbaros, veritatem. Cui verbo opposuit illud, puer fabula, arguens fabulosam recentium tractationem, ut quæ puerorū instar, nihil habeat antiquius: utrumque communiter, & fabulas eorum, & orationes esse pueriles ostendens. Diuinè ergo potestas illa quæ Hermæ loquitur in reuelatione: Visiones, inquit, & reuelationes propter eos qui sunt duplici corde, qui disputant in cordibus suis, sint ea nec ne. Similiter autem ex redundanti quoque doctrinæ copia validas efficiunt demonstrationes, confirmantque ac fundant demonstratiuas rationes, quatenus eorum tanquam iuuenum mentes pendent sublimes in aëre. Lucerna ergo est præceptum bonum, ut vult Scriptura. Lex autem est lumen vitæ. Vias enim vitæ arguit disciplina. Lex est rex omnium mortalium & immortalium, inquit Pindarus. Ego autem per hæc exaudio eum qui legem tulit, & Hesiodi illud dictum esse accipio de Deo uniuersorum, etiamsi ex coniectura à Poëta dictum est, non autem ex comprehensione:

49 Humano generi lex namque est à Ioue data,  
Pisces atque feræ volucresque per aëra nantes  
Sese edunt, cum illis vlla haud sit notio iuris.

Hesiodus.

Ast hominum generi iustum, est res quæ optima, cessit.

Siue ergo naturalem legem quæ est una cum generatione, siue eam dicat quæ rursus data est, sed à Deo, & naturæ & disciplinæ una est lex, ut etiam Plato in Politico dicit unum legislatorem: in Legibus autem, unum ea quæ ad Musicam pertinent intellectum, per hæc docens unam esse rationem & Deum unum. Moses autem videtur Dominum appellare *Δεσπότης*, hoc est, pactum seu testamentum. Ecce ego, dicens, pactum meum tecum. Nam prius quoque dixit pactum ipsum non esse querendum in scriptura. Est enim pactum quod Deus statuit, qui est author uniuersi. Deus autem Græcè *θεός* dictus, *ὡς τὸ θεῶν*, hoc est, expositione, ordine & administratione. In Petri autem predicatione inueneris Dominum vocari Legem & Rationem. Sed qui ex vera quidem sumitur philosophia, cognitionis monumentorum primus liber Stromateus hîc terminetur.

60

## COMMENTARIUS.

\* PLATO autem Philosophus à Mose in legibus. Quòd Moses quidem fuerit legum ferendarum peritus antea dixit Clemens: Leges quoque tulit Plato, sed ad eas ferendas ei opem tulit Moyses. Cretensium & Lacedæmoniorum legum scopum reprehendit Plato, quòd solam magni animi virtutem & bellicam gloriam tanquam scopum sibi proponerent, cum vniuersam virtutem sibi potius deberent proponere. Ipse autem Plato cōgruenter Mose eam laudat rempublicam, quæ vnum & idem semper dicit, & vna & eadem de iisdem vitur essentia. Ita fiet ut prudenter honeste & fortiter nos hic geramus, si philosophantes ad

vnum Deum respiciamus, & bonæ & honestæ vitæ dignitatē ē cælo accipiamus. A Deo enim cum bona cæ-  
 tera tum bonæ actiones & bona opera maxime procedunt. Hæc & similia dicens Plato videtur quodam-  
 modo legem diuinam interpretari. <sup>10</sup> *Politici autem dicit duas esse species.* Est dialogus Platonis qui inscribi-  
 tur Politicus vel Regalis, in quo docet quænam sit reipublicæ administrandæ scientia, & quæ ratio regni ad-  
 ministrandi. Eius duas statuit species legitimam & Politicam. Consideratur autem Politica, & ut genus &  
 ut species. Et si sit quidem genus, utramque complectitur reipubl. administrationem, nempe & eam quæ  
 solo regitur magistratus imperio, & eam quæ regitur latis legibus & decretis. Est ergo politica *ἐμπερισταμένη* vo-  
 cabulum, ut quod sit & genus & species. Quamuis autem in eo dialogo sit Platonis institutum tractare de  
 reipub. administrandæ scientia & regni exercendi ratione, tamen cum summam reipub. regendæ autori-  
 tatem tribuat Monarchiæ, per Politicum tacite significat Opificem, id est vniuersitatis creatorem & re-  
 ctorem: per Politicos autem, eos qui ad Deum respicientes & eum sibi proponentes recte & ex virtute vi-  
 uunt. Cum contemplatione enim vivere, vocat Deum sibi proponere. Tota autem illa administrandæ rei-  
 publicæ ratio, tam quæ Monarchæ regitur imperio quam quæ legibus, diuiditur & in mundanam mentis  
 magnitudinem qua mens erigitur in mundi contemplationem, & in moderationem & temperatiam, quæ  
 efficit ut & magistratus ea imperent quæ ciuibus conueniunt, & ciues Magistratibus ut decet obediant.  
 Hanc quoque statuit differentiam inter legitimam & Politicam, quod legitima, id est quæ legibus admini-  
 stratur resp. pertineat ad generationem (generationem autem vocat, hominum qui oriuntur ciuilem socie-  
 tatem, quæ legibus regitur quæ sunt inexorabiles, & apud quas nullus est gratiæ locus) Politica vero quæ  
 non legum, sed imperio regitur magistratus, pertinet ad amicitiam & concordiam. Nam apud sua autori-  
 tate & non legibus regentes magistratus & principes, locus est gratiæ amicitiae, concilianturque & ad con-  
 concordiam rediguntur qui ab eis reguntur populi. Habent autem & leges suam philosophiam, & politica  
 quoque suam, sed differentem. Vtriusque autem finis contemplatio, sed quod iustum quidē est & æquū, & quod  
 ad mores pertinet legitima contemplatur philosophia, quæ sit varia necesse est, cum fiat eius transitus per  
 generationem, quæ est rerum in quas cadit ortus & interitus, & quæ planē sunt errantes. Politica autem  
 philosophia non versatur in errantibus subiectis, sed in iis quæ sunt certa firma & stabilia: cum inter se con-  
 ueniant & consentiant, nec vnquam aberrant eorum motus si qui sint, cuiusmodi est Astronomia, Arith-  
 metica, Geometria, Musica & cætera Mathematæ, per quas veluti per quosdam gradus peruenitur ad pri-  
 mam philosophiam, cuius est subiectum ipsa veritas & essentia, quæ à materia longe remota sola percipitur  
 intelligentia. Plato itaque duplicem cōstituit philosophiam, nempe legitimam, id est moralem quam sub-  
 iūgit legibus in Epinomide, & alteram quæ ab actione remotam persequitur veritatem, quæ est prima phi-  
 losophia, quam coniungit libris de republica. Quamuis autem ab actione videatur remota politica, id est  
 prima philosophia, quæ versatur in contemplanda veritate, vtriusque tamen finis est contemplatio. Nam  
 et si maxime agit qui viuit ex legibus, agit tamen, omnem suam actionem referens ad cognitionem, & bo-  
 nis factis vitam suam dirigens, & quæ eis repugnant despiciens, & sectās ea documenta quæ profunt ad af-  
 sequendam veritatem. Non potest ergo esse nuda & sola actio eius, qui viuit ex legibus. Nam ut agar, con-  
 templetur oportet quæ sunt agenda, & oportet ut actio respondeat contemplationi, quæ si desit, non est in  
 actione veritas. Si autem non sit in actione veritas, non erit vera actio sed hypocrisis. Vbi autem est hypo-  
 crisis, iusti non sunt qui quæ sunt legis faciunt. Non facere enim censendi sunt qui legis scopum non attingunt.  
 Ij autem demum iusti sunt qui quæ sunt legis faciunt. Lex autem non consistit in verbis, sed in factis.  
 Legis enim factores iustificantur. Verba legis non sunt lex, sicut nec quæ videntur sunt visus. Visus est ea  
 animæ facultas quæ perueniens ad rerum sensilium colores, eos representat diiudicādos & ab aliis discernē-  
 dos: verba quæ mandantur literis non sunt lex, sed lex est recta ratio quæ iubet quæ sunt facienda, veræ  
 autem quæ non sunt facienda. <sup>40</sup> *Dicit autem Paulus quoque, lex propter transgressionem est posita.* Exponit quo-  
 modo intelligitur quod dixit legem habere ad Deum deductionem. Ad Magistrū non venit puer nisi eum  
 ducat Pædagogus: Ad Christum quoque non venit is qui ab ipso est instituendus, nisi eum ducat lex. Quæ  
 est pædagogus ad Christum. Propter trāsgressionem autem dicit datam esse legem, nempe ut populus qui  
 alioqui erat insolens & immodestus, & ad vitia propensus, reprimeretur ab effrenata transgressionum pe-  
 culantia, quæ obstitisset ne disciplinam susciperet & eruditionem, virtutemque & mores quales decent  
 Dei alumnum & discipulum. Populi autem coercendi auctoritatem tamdiu lex erat habitura, donec  
 veniret semen cui erat promissum, nempe Christus, cui diuino elogio erat promissum, ut in eo benedic-  
 rentur omnes gentes, nempe cum post eius aduentum præsentī fides haberetur, quæ venturo antea erat ha-  
 bita. Cum hæc fides esset reuelata, quæ prius erat occulta, ut quæ adhuc expectaretur, sublatus est terror le-  
 gis, cum ad recte & ex virtute operandum iam incitet non seruilis legis timor, sed voluntarius seruius spiri-  
 tus. Quamuis autem etiam sub lege esset Christi fides, ea tamen non iustificabat nisi quatenus protestaba-  
 tur Christum venturum qui mundi peccata expiaret & tolleretur. Interea autem custodiebamur sub lege,  
 nondum quidem salui, sed per venturum Christum salutem assecuturi: & hinc quidem nos terrebat lex quæ  
 pœnas minabatur pro peccatis: illinc autem spem dabat gratia per Christum venturum danda iis qui in  
 ipsum erant credituri. Quamuis autem vtraque sit fides, & venturi inquam Christi & Christi qui venit, ea  
 tamen proprie est fides quæ consequitur à præsentē quod sperabatur à venturo. Lex itaque est noster pæ-  
 dagogus ad Christum, ut quæ nos deducat ad ipsum per fidem in ipsum iustificandos & salutem consecu-  
 turos. Est autem legis ferendæ peritus qui id quod conuenit vnicuique animæ parti & eius factis tribuit.  
 Inter cætera Moysi tribuit Clemens, quod sit *νομοθέτης*, id est, legis ferendæ peritus. Hoc ut ira esse ostendar,  
 docet quid sit proprium eius qui fert legem. <sup>60</sup> *Moses autem, ut semel dicam.* Non satis habuit Moses legem  
 ira scribere, ut cuiuslibet animæ facultati quæ sua sunt, tribueret, sed ipse etiam fuit lex animata, quæ regeba-  
 tur à verbo bono, nempe hypostatico quod est Dei filius. Ab eo verbo, etiam si nihil mandatum esset literis  
 discerebat bonam educationem, qua populus continebatur in officio, & cōseruabat sanctam vitæ societatem.  
 Is ergo erat Moyses, qui, ut scribit Plato de suo Politico & Basilico, etiam si scriptæ non essent leges, ipse erat  
 eis lex

Rom. 2.

eis lex animata pro circumstantiarum & temporum varietate, statuens quæ erant vtilia & necessaria. <sup>a</sup> *Iam vero facultatem tractauit iudiciariam.* Ad politicam & regnum administrandi scientiam pertinet etiam facultas iudicandi, quæ est scientia castigandi peccatorem propter id quod iustum est. Merito autem dixit, Propter id quod iustum est, id est iustitiam. Si quis enim castigaret peccata, ut acceptam vlsceretur iniuriam, is potius inimicus dicendus esset quàm Iudex. Porro autem in castigando certus modus est tenendus quem qui tenet, is habet scientiam puniendi. Qui in castigando autem modum excedit, is non punit, sed torquet & cruciat. Qui autem castigans punit, is corrigit animam, id est, eam reddit modestam & temperantem. <sup>s</sup> *Verfatur autem, ut semel dicam.* Ut ostenderet Clemens Græcos multa accepisse à Mose, docuit qualem eum fuisse dicant scripturæ: nunc autem totam eius institutionem in summam contrahit. Dicit enim eam versari in docendis bonis, & in venâdis iis qui sunt similes bonis. Bonos vocat eos qui iam sunt adducti ad disciplinam, & lubenter discunt ea quæ docentur. Bonis similes autem eos appellat qui sunt bonæ indolis, & quos spes est tanquam profelytos adduci posse ad veram doctrinam & religionem. Bonos & pietati non repugnantes docet Moses. Venatur autem bonis similes, ut ad suam attrahat disciplinam, quod dicit esse sciētiæ Imperatoriæ. Nam ut est proprium Imperatoris hostes superare & ad se attrahere, ita Moses tanquam Imperator quos expugnari & attrahi ad pietatem posse non ignorabat, ut attraheret sedulo satagebat. <sup>s</sup> *Quæ autem verfatur in vtendo.* Mosis institutio non solum docet & adducit ad disciplinam, quos verbo cœperit ut Imperator, sed etiam vtitur iis quæ capta fuerint. Vtendi autem sapientia est legis ferendæ scientia. Ideo enim feruntur leges, ut sciatur quomodo & rerum acquiratur dominium, & quemadmodum acquisitis rebus recte & legitime vtamur. Interest enim reip. ne quis re sua male vtatur. Male autem vtitur qui & aliena per fraudem vsurpat, dolosisque & fraudulentis contractibus & commerciis eos cum quibus est illi negotium decipit & circumscribit, & in suam vel aliorum noxam prodigit & profundit, & qui denique ita se gerit, ut nec in rebus, nec in dictis, nec in factis id seruet quod est æquū & bonum. Eiusmodi autem leges ferens Moses merito est censendus tenere & docere modum vtendi sapientia, quæ quidem est maximè regia. Est enim maxime regium recte acquirere, & rebus acquisitis bene vti. <sup>b</sup> *Quemadmodum ergo pastorem artem.* Et leges ferendi scientiā habuit Moses, & artem pastorem. Vtriusque autem idem est scopus & institutum, nempe gregis seu populi curam gerere. Tantam populi curam gessit Moses ut pro eius salute optaret deleri de libro viuientium. Et legislator ergo fuit Moses & pastor. Bonus autem pastor animam ponit pro ouibus. Quod si bonus pastor est Moses, multo magis Christus vnigenitus Dei filius, qui & animam ponit pro ouibus, & vnicam ouem perditam, nempe ecclesiam, reducit ad beatitudinem. Ille est vnus curator gregis qui allegorice populum significat. Curat autem ratione & lege. Lex autem est spiritualis, ut quæ facta sit à sancto Spiritu. Porro autem lex est iussus Verbi vel iussus scientiæ. Verbum autem est ipsa Dei scientia, sapientia & potentia, quod patris sinum aperit, & reuelat quæ in eo sunt arcana. In eo enim sunt absconsi omnes thesauri scientiæ Dei. <sup>c</sup> *Nemo ergo propter supplicia insectetur.* Legem à Deo Mose datam Græci non agnouerunt, nec ei crediderunt. Fuerunt quidam etiam hæretici Græcis longe deteriores, qui legem tanquam malam & crudelem insectabantur propter supplicia quæ sceleratis irrogat. In quo valde falluntur. Non enim lex est magis damnâda propter supplicia, quam Medici qui pro curandis & sanandis ægrotis eos vrunt & secant. Lex enim ideo irrogat supplicia, ut vel sceleratos liberet à vitiiis si sine medicabiles: si vero sint immedicabiles, ut eos à toto corpore rescet ne sinceris inficiant. Non eo nomine existimanda est lex crudelis, quæ vnus membri amputatione procurat salutem toto corpori. Prodest enim exemplum quando castigatur aut corrigitur qui alium videt puniri. Quod si malum videt immedicabile, est longe melius ut interficiatur scelestus, quam ut viuens & sua augeat peccata, & sua contagione alios inficiat. Lex ergo est benefica & ex iniustis iustos faciens, & alios liberans à malis præsentibus, eos scilicet qui non possunt curari. Vtroque enim modo beneficio afficit. <sup>d</sup> *Licet autem non esse filium incredulitatis.* Qui legem Dei non agnoscunt, nec ei obediunt, nec credunt, dicuntur more loquendi Hebraico filij incredulitatis, id est increduli. Tales erant Græci qui Christo nondum crediderunt. Eos sedulo conans Clemens ad fidem adducere, dicit eis licere non esse filios incredulitatis, id est incredulos, sed credulos & fideles. Nec mirum si cum de lege loquatur vsurpet vocabulum credulitatis & incredulitatis: à legis enim agnitione pendet fides cum Christum lex prædixerit & prophetæ. Qui ergo ad Christum accessit quem lex & venturum & salutem daturum prædixit, is statim fit legitimus. Sed cum legitimorum sint varij gradus, non omnes legitimi collocantur in eodem ordine. Primum enim seruus est qui legem admittens & in Christum credens, propter minas pænæ à lege intentatas Deum timet & legi paret, qui est timor seruilis. Secundus est non amplius seruus parens Domino propter timorem pænæ, sed fidelis famulus voluntariæ legi parens & Domino libere seruiens, quod Dominum quem diligit timeat offendere. Quo in loco est adnotandum Clementem ponere differentiam inter seruum quem vocat δδλος, & famulum quem θεράπων. Seruus enim nō nisi malo coactus suum officium facit: famulus autem qui Græcè dicitur θεράπων, lubenter & alacriter Domino non tam seruit quam instruit. Est enim amicus domesticus, ad agendum promptus & strenuus. Hanc differentiam licet videre apud Eustathium, in commentario in Homerum. Ii autem sunt de quibus dicit Christus; Iam vos non dico seruos, sed amicos. Ii enim etsi Christo seruiant, non tamen seruili animo seruiunt. Non enim ei seruiunt quod ignem gehennæ timeant, sed quod eum tanquam optimum & beneficentissimum Dominum colant & obseruent. Tertius gradus legitimorum qui ad Christum ascendunt, est eorum qui Christo non solum seruiunt tanquam Domino, sed eum honorant tanquam filij patrem. Summus autem gradus est quando non solum Deum honorant ut filij, sed per charitatem operis peccatis beatæ spei perfectione, qua ad regnum cæleste aspiratur, à Deo per Christum adoptantur & eo procedunt, ut quod votis contendunt à Deo quodammodo deificentur. <sup>e</sup> *Legis autem beneficentiam.* Quoniam dixit antea legem esse beneficam, ostendit quænam sit eius beneficentia, autoritate Apostoli ad Romanos, in ea parte epistolæ qua agit aduersus Iudæos qui de lege gloriabantur. Quæ enim de lege dicebant vera erant, sed quæ de se gloriose iactabant vera non erant, neque enim re ipsa faciebant quæ dicebant. <sup>f</sup> *Atque Mo-*

Exod. 32.

Ioan. 15.  
Lucæ 15.Marcioni-  
stæ.In O. Rapf.  
Iliad.

*saica quidē philosophia.* Cū locutus de Mose dixisset de lege Mosaica, id est à Deo data Mōsi, quod autem scripsit Moses multa contineat, visum est Clementi eius opus in suas partes diuidere. Mosaica ergo philosophia dicit esse quatuor partes. Historicam qua res gesta narratur. Legitimam & quæ propriè dicitur legitima, in qua scriptis mandata sunt leges quibus instituuntur mores, & certa constituuntur iudicia quæ pertinent ad conseruandam ciuium inter se societatem, & hæc pars est philosophia qua docentur mores. Tertia pars agit de sacrificiis quæ Deo offeruntur. Ea pars cū sacrificia sint partim animata partim inanimata, pertinet ad naturæ contemplationem. Quarta pars est Theologica, id est superna contemplatio, quæ nullis rebus naturalibus quæ sunt crassæ terrenæ & concretæ, considerat quæ sola percipiuntur intelligentia, & nec oriuntur nec occidunt, sed semper sunt, quorum primum est Deus qui vere est solus, & à quo sunt omnia. Eam partem dicit Plato esse magnorum mysteriorum. Sunt enim quæ in eis latent arcana & ineffabilia, & quæ humana comprehendere non potest intelligentia. Talia sunt quæ in scripturis dicuntur de Angelis mentibusque cælestibus & diuinis intelligentiis, & de summa illa trium qui est vnus Deus, hypostaseon seu personarum triade. Hæc partem Theologicam vocat Aristoteles Metaphysica. Percursis enim naturalibus peruenitur ad ea in quibus locum solum habet intelligentia. Et sunt hæc quidem partes philosophiæ Mosaicæ, id est scripturæ, cuius quoque multiplices esse sensus dicunt eius interpretes, tam veteres Hebræi, quam qui à Christo sunt illuminati, nempe sensum historicum quem vocant literam, allegoricum, mysticum, Tropologicum, analogicum, etymologicum. Quorum primus quidem ordine est historicus, & sine quo ceteri non consistunt. Ceteri autem sunt dignitate & virtute præstantissimi, vt qui sint spirituales. Habet enim scriptura & literam & spiritum. Litera autem occidit, spiritus verò viuificat. Ita autem tenenda est litera, vt superior sit spiritus. Ita est amplectendus spiritus, vt ipse quoque non pereat cum litera quæ ab eo viuificatur. *Et quæ ex Platonis quidam sententia est dialectica.* Mosaicæ philosophiæ præcipua pars est Theologia, quam tanti fecit Plato, vt ea maxime de causâ diuinis sit appellatus. Ad dandam autem ei operam maxime vtilem esse censuit Dialecticam. Cui etsi in rebus humanis non neget suum esse relictum locum, eius tamen vult præcipuum esse scopum, vt ea dicamus & faciamus quæ Deo grata sunt quoad eius fieri potest. Eius autem præcipuum munus est rerum genera ita diuidere ac distinguere, vt discernantur quæ vere sunt ab iis quæ vere non sunt, id est ea quæ sub solam cadunt intelligentiam, ab iis quæ cadunt sub sensum, & oriuntur & intereunt, & tandem ad veram deducere sapientiam, quæ est diuina potestas, cognoscens ea quæ sunt, vt quæ sunt libera ab omni animi perturbatione. Huiusmodi dialectici cōparantur bonis Trapezitis seu mensariis, qui bona numismata retinentes mala reiciunt. Sed quantumcunque nos ad diuinam ducat sapientiam dialectica, Deum tamen cognoscere non poterimus, nisi adsit non creata, sed ab æterno genita Dei sapientia Deus Dei filius. Non cognoscitur enim pater nisi per filium, & filius nisi per Patrem. Sed neque Deum nouerit qui seipsum non nouit. Seipsum autem non nouit qui suam non agnoscit imbecillitatem, & non intelligit se sine Deo nihil posse facere. Vt autem facilius intelligantur quæ hic de Platonica dicuntur dialectica, sciendum est, primam philosophiam quæ & Metaphysica dicitur, à Platone appellari dialecticam, quæ à Geometricis confurgens positionibus ad prima ascendit principia, & versatur in diuinis & æternis. Vtitur autem Logica tãquam instrumento. Omnis autem logices disciplina, vel finit, vel diuidit, vel colligit. Colligit autem vel ex veris & necessariis & exinde existit demonstratio, vel ex probabilibus, & est dialectica Aristoteli. Sin ex falsis quamuis sint probabilia, Sophistica. Dialectica autem Platonica in rebus versans diuinis & æternis, nunquam colligit nisi ex veris & necessariis. *Merito ergo Apostolus dicit.* Quamuis dialectica multum conferat ad Theologiam, Deus tamen non potest cognosci nisi adsit Seruator qui solus reuelat patrem, vt pater filium, ad quod ostendendum citauit Ioannis Euangelium. Ad idem citat etiam Apostolum, qui dicit se nosse mysteria per reuelationem. Quod quidem se paucis dicit ad eos scripsisse, quod lac solum accepissent, solidi autem cibi nondum essent capaces, id est, nondū possent intelligere mysticos & recõditos sensus scripturæ. *Tribus autem modis voluntas.* Legis voluntatē videtur dicere legis sententiam & scopum. Eam autē dicit esse triplicem. Vult enim lex vel aliquod sacrum signum puta sacramentum, narrare & explicare, vel constituere præcepta quæ pertineant ad vitæ institutionem, vel tanquam prophetia futura prædicere. Non est autem puerorum sed virorum hæc discernere & discere. Non est Myconus vniuersa scriptura, id est, non comprehendit scriptura res diuersas sub vno & eodem titulo, hoc enim significat prouerbium, Non vna Myconus. Hos simul coniunctos sensus non intelligent Græci. Sunt enim adhuc pueri, vt dicit Sacerdos Ægyptius, vt qui non audierint vetera, cuiusmodi sunt Mosaica & Hebraica, quæ iam ostendit Græcis esse longe antiquiora. Merito ergo Græci vocantur pueri & iuuenes si conferantur cum Hebræis. Hebræa autem nostra dicit Clemens, cum & Christus sit ortus ex Hebræis, & quæ ab Hebræorum patriarchis & prophetis fuerant prædicta, ab ipso Christo sint impleta, quæ tulerat legem cessantibus vmbri & figuris deduxit ad veritatem. Senes ergo vocat Hebræos, & per metaphoram canam eorum disciplinam, canam vocans, antiquissimam quæ est apud ipsos veritatem. Græcos autem, pueros, quod & quæ de eis narratur sunt recentiora. Fabulas autem, quod & quantumuis suam iactent sapientiam, vt qui se sapientes existimant, & se de sua venditent eloquentia, sunt tamen quæ ab eis dicuntur fabulosa. Nec ipsi ergo sunt audiendi, vt qui sint pueri, nec eorum fabulæ. Sed audiendi sunt Hebræi quorum cana est sapientia, & qui simpliciter & absque artificio ad ea narranda quæ componunt, quod vocat figmentum interpretationis seu enunciationis, accedunt. *Domine ergo potestas illa quæ Hermæ loquitur in reuelatione.* Cū dixisset ad Theologiam, ad Dei, inquam, cognitionē non sufficere dialecticam, sed ipso quoque Deo verbo opus esse qui reuelat suum patrem, vt pater etiam reuelat filium. Qua reuelatione dicit etiam Apostolus se agnouisse Christi mysterium, citat etiam Hermam Pauli discipulum ex libro qui dicitur Pastoris, qui licet à nonnullis censeatur Apocriphus vt statuitur in can. Sancta Romana Ecclesia, eius tamen testimonio vtuntur nonnulli antiqui sancti patres. Ex eo libro citat Clemens verba potestatis, id est, angeli qui dicit Hermæ opus esse visionibus & reuelationibus propter eos qui sunt duplici corde, id est, qui ambigunt & disputant, sintne vera quæ dicuntur, & quantumcunque sit eorum doctrina ad tollendam doctrinam,

Ioeph.  
Philo.  
Aristobol.  
Origenes.  
Augustin.  
1. Cor. 3.

Non vna  
Myconus,  
Erasmus in  
Adagiis, &  
Strab. lib.  
10.

doctrinam, non sufficiunt etiam validæ demonstrationes. Sunt enim eorum, vtpote iuuenum & non satis in religione confirmatorum, mentes in aëre suspensæ. *Lucerna ergo est præceptum bonum.* Quoniam dixit Deum cognosci per Deum reuelantem, & Dei visiones & reuelationes, occurrere autem posset Deum cognosci etiam per præceptum, legem, & Dei pactum seu testamentum. Bonum enim præceptum est lucerna quæ hominis illuminat oculos vt Deum videat & agnoscat, & lex est lumen vitæ, vt quæ Deum ostendat qui est ipsa vita, à qua quæcunque viuunt vitam accipiunt, & disciplina præceptorum & legis arguit vias vitæ, id est, mōstrat qua sit eundum ei qui Deum agnoscit, responder hoc quidem verum esse, sed ipsa quoque Deum esse, Dei enim nihil est quod non sit Deus. Dei certe præceptum est Deus præcipiens, & lex quæ est recta ratio dictans quæ sunt facienda & fugienda, ipse est Deus. Lex enim non est ea quæ lege sanciuntur & iubentur, sed ipsa quæ sancit & iubet ratio quæ est Deus. Hæc est lex quam dicit Pindarus esse Regem omnium mortalium & immortalium. Regem, inquam, non reginam. Lex enim Græcè est masculini. Deus enim sua prouidentia, quæ est lex vniuersitatis tam mortalia quam immortalia regit & administrat. De hac lege intelligit Hesiodus in iis versibus quos citat Clemens, Deum vniuersitatis coniectura magis assequens quam comprehendens. Hæc est lex vna tam quæ à natura datur homini in generatione, quàm quæ Moysi data fuit à Deo, Vna, inquam, est, & quæ est naturæ & quæ est disciplinæ, quæ, inquam, datur ad populum in officio continendum. Idem autem Deus & lex est vna, & vnus legislator, vt dicit Plato in Politico. Dicit autem in legibus vnum intellecturum quæ ad musicam pertineat. Per hæc autem docet vnum esse Verbum quod & ratio dicitur, estque Dei filius, & vnum Deum. Non solum autem Deus lex dicitur & legislator, sed videtur etiam Moses appellare Deum *ἡ ἐξ ἡμετέρου*, id est pactum, fœdus, vel testamentum, significans & Deum esse qui cum Abrahamo, & per eum cum toto Hebræo populo pactus est seu fœdus iniit. Et ipsum pactum seu fœdus, quod cum eo iniit, Deum esse, nempe futurum illi populo Deum, & Dei populum peculiarem Deo futurum, cui esset impressum signum circumcisionis. Quamuis autem ipsum Dei pactum seu fœdus, & testamentum sit mandatum literis, erat tamen pactum fœdus, & testamentum, priusquam mandaretur, nec scriptura spectanda est vt pactum, fœdus & testamentum, sed quod Deus vniuersitatis id statuerit qui est Verbum seu ratio. Dictus est autem Deus Græcè *ὁ θεὸς ὁ νόμος*, id est statuere, quod statuat, & ordinet, & administret. Et ideo Petrus in sua vbicunque ea sit prædicatione, Deum appellat & legem & verbum seu rationem. Nam quæcunque Deus statuit, etiamsi non scribantur, Deus sunt statuens, decernens & apud homines proferens. Hæc autem omnia eo tendunt, vt intelligamus Deum cognosci, non tam per dialecticam, quam per ipsum Deum Verbum qui est verā philosophia. Hic autem est finis primi libri Stromatum.



# CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI STROMATVM

### LIBER SECVNDVS.



**D**EINCEPS\* autem fuerit tractandum, quoniam barbara philosophia  
 fures Scriptura Græcos esse dixit, quemadmodum hoc paucis ostenda- 10  
 tur. Non solum enim ex ijs quæ à nobis narrantur, ea quæ sunt admi-  
 rabilia & præter fidem imitantes, scripsisse ostendimus, sed etiam præ-  
 cipua dogmata surripientes, eaque adulterantes, cum nostra sint, ut de-  
 monstrauimus, scriptura antiquiores, conuincemus, nempe in decretis  
 de fide, & de sapientia, & spe, & charitate, & de penitentiâ, & continentiâ, quin etiam de  
 Dei timore. Examen certè virtutum veritatis, & quacunque postulabit quæ in propo-  
 sito loco sit adnotatio, comprehenduntur, & quod maxime occultum barbara philosophia 20  
 symbolicum hoc & enigmaticum genus sunt emulati, qui actione & exercitatione pri-  
 scam sunt sectati philosophiam, quod quidem genus est utilissimum, atque adeo maxime  
 necessarium cognitioni veritatis. Post hæc existimo esse consequens ijs respondere quæ di-  
 cunt Græci dum in nos inuehuntur, paucas inducendo scripturas, si fortè contingat, ut Iu-  
 daeus quoque paulatim exaudiens, ex ijs quæ credidit, possit conuerti ad eum quem non cre-  
 didit. Præclaros autem philosophos merito excipiet, à charitate profecta, eorum vitæ &  
 inuentionis nouorum dogmatum reprehensio, non ulciscuntibus quidem nobis inimicos, 30  
 multum quidem abest, cum etiam eis bene precari & benedicere didicerimus qui nos exe-  
 crantur, etiam si in nos maledictis inuehantur: sed ut illi conuertantur, si fortè erubuerint  
 qui omni sunt ex parte sapientes, per barbaram correcti reprehensionem, ut possint tandem  
 perspicere, cuiusmodi sint disciplina, quarum gratia peregrinando transmarinas obeunt  
 regiones. Quorum enim sunt fures, ea quoque sunt demonstranda, eis nimio sui amore de-  
 tracto, & maiori quàm parsit de se persuasione: quæ autem ipsi quærentes, gloriantur se  
 inuenisse, ea sunt reprehendenda. Consequens autem est, ut disciplinarum, qui vocatur 40  
 orbis, ostendamus quàm sit inutilis, & de Astrologia, Mathematica, Magica, & arte  
 præstringendi oculos, quæ dicitur γνῆται, cursim est à nobis tractandum. De ijs enim tan-  
 quam maximis scientiis, omnes Græci se iactant, & sibi placent. Qui autem liberè & au-  
 dacter reprehendit, est pacificus. Sæpe autem diximus, neque nos ut Græci essemus exer-  
 cuisse, neque in eo studium ponere. Hoc enim sufficit ad multos populari quadam persua-  
 sione à veritate abducendos. Quæ verè est autem philosophia, non in lingua, sed in mente  
 iuuabit eos qui audierint. Oportet autem, ut opinor, eum qui curam gerit veritatis, non 50  
 insidiosè captòque consilio ac cura adhibita dictionem componere, sed conari tantum id  
 quod vult quomodo potest exponere. Eos enim qui hærent dictionibus, & in eis sunt occu-  
 pati, res ipsæ effugiunt. Atque agricolæ quidem est proprium, rosam quæ in spinis nascitur  
 citra noxam carpere: similiter & artificis, eam quæ in ostrei carne infossa est margaritam  
 inuenire. Aiant autem gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis non co-  
 pioso appposito nutrimento, & ea pedibus fodientes, cum labore nutrimentum colligunt. 60  
 Si quis ergo eius quod est simile contemplandi potestate præditus, cupit in multis probabi-  
 libus iisque Græcis, id quod verum est persequi, tanquam sub laruis verum vultum stu-  
 diosè perscrutatus, venabitur. Dicit enim quæ Hermæ in visione apparuit potestas: Quod  
 tibi contingit reuelari, reuelabitur. Propter tuam autem ne efferaris sapientiam, dicunt  
 Prouerbia. In omnibus autem vijs cognosce ipsam, ut recto tramite dirigas vias tuas, pes  
 autem

παραμαρ-  
τυς.

ἀγαπῶν.  
A charitate  
profecta,  
aut si dici  
posset, cha-  
ritatiua.

ἀγαπῶν.  
φιλοῦντας.

εὐλωποῦν.

μορμολυ-  
καίς.

autem tuus ne offenda. Vult enim per hæc ostendere, oportere opera esse verbo consequentia. Iam verò ostendit nos oportere ex omni disciplina eligendo habere id quod est utile. Sum autem via sapientie variae, ut recto tramite incedamus ad viam veritatis: <sup>1</sup> Via autem est fides. <sup>2</sup> Pes autem tuus non offenda, ait de aliquibus qui videbantur aduersari uni eique diuina quæ prouidet administrationi. Vnde subiungit: Ne sis sapiens apud teipsum, per impias rationes, quæ seditionem agitant aduersus Dei æconomiam & dispensationem. <sup>3</sup> Time autem Deum, qui solus est potens: cui est consequens, Deo nihil aduersari. Et alioqui aperte quoque docet inductio, quod Dei timor, est mali declinatio. Dicit enim: Et declina ab omni malo. Hæc est disciplina Domini. Quem enim diligit Dominus, castigat, efficiens quidem ut doleat, ad hoc ut intelligat, restituens autem ad pacem & incorruptionem. Atque barbara quidem quam nos persequimur philosophia, reuera est perfecta & vera. Dicit itaque in Sapientia: Ipse mihi dedit non falsam eorum quæ sunt cognitionem, ut cognoscam mundi constitutionem; & ea quæ deinceps sequuntur, usque ad illud. Et virtutes radicum. In his omnibus naturalem comprehendis contemplationem, quæ est omnia quæ facta sunt in mundo sensili. Deinceps autem tacite quoque de iis significat quæ comprehenduntur intelligentia, per ea quæ subiungit: Et quæcunque sunt occulta & aperta cognoui. Quæ est enim omnium artifex, nos docuit Sapientia. Paucis habes quid nostra profiteatur Sapientia. <sup>4</sup> Horum autem disciplina quæ cum recta vitæ institutione fuerit exercitata, per omnium artificem sapietiam, erigit ad eum qui est dux & princeps vniuersitatis, qui est res apprehensu & venatu difficilis, quæ semper recedit, & procul abest ab eo qui persequitur. Ipse autem cum procul sit, incedit vel propinquissime, res certe ineffabilis. Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul enim essentia. Quomodo enim quod est genitum, appropinquarit ingenito? Proxime autem est potestate, quia sinu suo omnia complectitur. Si clanculū quis fecerit, inquit, & non videbo eum? Atqui & vidente, & benefaciente, & docente, quæ nos tangit potestate, semper adest Dei potentia. Vnde Moses cum persuasum haberet Deum nunquam humana cognitum iri sapientia, Ostende te mihi, inquit: & in caliginem, ubi erat Dei vox, ingredi cogitur, hoc est, ad arcanas & informes de eo quod est notiones. Non est enim in caligine Deus, aut in loco, sed supra locum, & tempus, & proprietatem eorum quæ facta sunt: quare nunquam est in parte, nec ut continens, nec ut qui contineatur, aut per circumscriptionem, aut per sectionem. Quam enim domum ædificabitis mihi? inquit Dominus. Sed nec sibi ædificauit cum capi non possit. Et quamuis calum dicatur eius sedes, nec sic quidem continetur, sed requiescit delectatus opificio. <sup>5</sup> Clarum est ergo occultam nobis esse veritatem, etsi id iam exemplo uno ostensum est, id quoque paulo post monstrabitur pluribus. <sup>6</sup> Quomodo ergo non sunt merito excipiendi, qui & discere volunt, & ex sententia Solomonis possunt nosse sapientiam & disciplinam, & intelligere rationes prudentiæ, & suscipere strophas orationum, & veram intelligere iustitiam? utpote quod sit alia, quæ non ex veritate docetur à Græcis legibus & alijs philosophis. Et iudicia, inquit, dirigere, non iudicialia, sed quod est in nobis iudicium sanam & ab errore alienum oportere nos habere significat. Vt det simplicibus astutiam, puero autem nuper nato sensum & intelligentiam. <sup>7</sup> Hæc enim cum audierit sapiens, cui est persuasum obedire præceptis, erit per cognitionem sapientior. Qui est autem intelligens, acquireret gubernationem, & intelliget parabolam & obscurum sermonem, & sapietum dicta & anigmata. <sup>8</sup> Non enim adulterinas proferunt rationes, qui à Deo sunt inspirati, nec qui ab eis mercantur: sed nec laqueos quibus multi Sophistæ adolescentes implicant, nulli rei quæ vera sit vacantes. <sup>9</sup> Sed qui spiritum quidem sanctum possident, profunda Dei scrutantur, hoc est, ij qui ea assequuntur quæ latent in prophetis. <sup>10</sup> Sanctis autem canes impertiri vetantur,

donec canes manserint. Non oportet enim inuidis & perturbatis, & adhuc infidelibus & impudentibus moribus, ad latrandum aduersus inquisitionem, unquam temperare. diuinum & purum fluentem aqua uiua. Ne effundatur, inquit, aqua extra fontem suum, in tucas autem plateas transeant aquae tuae. Non enim haec multi percipiunt qui in ea incidunt. Sed nec cum didicerint cognoscunt, ut ait egregius Heraclitus. An non is quoque tibi videtur eos qui non credunt vituperare?

## COMMENTARIUS.

\* **PRINCEPS** autem fuerit tractandum. Postquam Hebraeam, quam barbaram vocat, philosophiam, cuius fures dixit esse Graecos, Graeca ostendit esse longe antiquiorem, restat ut ostendat quanam ab Hebraeis Graeci sunt suffurati. Suffurati sunt autem, & suffurantes imitati & quae in historiis sunt admirabilia fideque superflua & praecipua pieratis dogmata, & quae in eorum scripturis latent symbolica allegorica, & mystica. Ea autem ita sunt suffurati & imitati, ut ea adulterarint & corruerint. *Post haec existimo esse consequens, ut responderet.* Postquam ostenderit quae Graeci ab Hebraeis sunt suffurati, dicit se respondurum Graecorum in nos inuectiuis, in nos, inquam, tam Hebraeos quam Christianos qui ex eis duxerunt originem. In responsione autem dicit se paucas adducturum scripturas duabus de causis, nempe ut & per eas Graecos refellat, & per eas efficiat, ut Iudaei qui eis credunt, Christo quoque credant quem non credunt, cum tamen deberent credere. Ipsae enim scripturae Christum qui iam venit, & venturum, & eo tempore venturum quo venit, praedixerunt. *Præclaros autem Philosophos merito.* Dixit se in responsione ad inuectiuas Graecorum scripturas adducturum, ut Iudaei Christo credant quem praedixerunt scripturae Philosophorum vitam & recens ab eis inuenta dogmata reprehensurum, non ut eos vliscatur pro quibus etiam bene praecatur, sed ut à barbara, Hebraea, inquam, reprehensi philosophia, intelligant qualia sunt ea quae ipsi sunt suffurati, & quam non sint cum eis comparandae artes & disciplinae, quas ut discant totum orbis terrarum obeunt, ut quas se gloriantur inuenisse. De quibus cursim tractans ostendit quam sint inutiles scientiae, de quibus tanquam maximis se iactant & gloriantur Graeci. De iis autem cum ipse sit alibi dicturus, non est quod hic plura dicamus. Eas autem cum non odio motus, sed incitante veritate impulsus reprehendat, non inimicus, sed pacis potius studiosus est censendus. *Si quis ergo eius quod est simile.* Est una quidem veritas, permulta autem verisimilia. Si quis autem studiosus contemplandi simile, in multis verisimilibus iisque Graecis verum persequitur, perinde facit, atque si quis sub multis laruis verum vultum quaerit qui non potest inueniri. Nam in verisimilibus quidem inueniuntur quae sunt probabilia, non quae plane vera. Verisimilia enim à vero ita sunt remota, quae personae seu laruae à vero cultu. *Res autem tuas non offendat.* Qui Christum sequitur & in eum credit, is non offendit: offendit autem qui diuinæ aduersatur prouidentiae. Non aduersatur autem qui Dei patet praeceptis quae data sunt, ut administretur homo qui est animal particeps rationis. Aduersatur autem is qui est sapiens apud semetipsum, id est qui sibi adeo videtur sapiens ut magis faciat, quae impie cogitauit & est apud se ratiocinatus, quam quae Deus praecipit hunc mundum regens & administrans. Deo autem qui solus est omnipotens, non aduersatur nec resistit qui eum timet. Timori enim Dei est consequens ut ei pareatur, cui aduersari est & impium & temerarium. *Aique barbara quidem quam nos persequimur philosophia.* Ostensus Clemens, quid Graeci à nostra suffurati sint sapientia, quoniam dicere possent Graeci se falso furri argui ab Hebraeis, cum nihil sit quod possint ab eis suffurari, hic docet quidnam nostra profiteatur sapientia, ut intelligatur Graecos ex eo potuisse suffurari. Dicit ergo nostram philosophiam profiteri contemplationem, tam eorum quae cadunt sub sensum, quam eorum quae sub intelligentiam. Ex quo est perspicuum eius esse subiectum tam naturae considerationem, quam eorum quae sunt supra naturam, quam appellant Metaphysica, ist est postnaturalia. Sensilium autem rerum consideratio comprehendit etiam discernendi artem quam vocant Dialecticam. *Horum autem disciplina quae cum recta vitae institutione.* Ostendit quodnam sit nostrae philosophiae subiectum, & quanam disciplina, nunc docet quidnam sit eius finis, nempe ut bonis moribus exercitata, in quo consistit moris philosophia, nos ad Dei erigat cognitionem, cuius essentia quidem non potest comprehendi. Nam cum Deus ingenitus, qui est genitus, homo inquam mortalis nunquam eum comprehenderit, quo magis certe eum persequeris, is eo magis recedit, id est, eum minus assequeris. Itaque quod ad essentiam, quidem attinet procul est, quod autem ad potestatem, est prope, ut qui intra sui sinus ambitum omnia complectatur, & docendo & benefaciendo ubique in nos suam ostendat potentiam. Quod autem Deus humana comprehendi non possit sapientia ex hoc intelligitur, quod non comprehendatur, nec ut pars, nec ut totum, & nec sit in tempore, sed supra tempus, & nec in loco, sed ut supra locum, & nec contineat nec contineatur, nec diuidat nec diuidatur, nec in eum cadat vllae naturae proprietas. Cum itaque sciret Moses Deum à nemine posse comprehendi nec ostendi, ab ipso Deo petit ut ipse se ostendat. Is vero ut ostenderet se nulla humana ratione posse ostendi, cogit eum ingredi caliginem, significas se nulla aspectabili forma posse cuiquam representari, sed esse arcanas & informes quibus vtcunq; cognoscitur & comprehenditur notiones. Cui ergo Deus sit eiusmodi ut nec capi possit, nec circumscribi, non est existimandum domum Dei ideo dici, quod vel ipse ea sibi iusserit edificari ad habitandum, vel homines ei edificarint. Nam in manufactis templis non habitat quae nulla capit moles corporea, & qui cum ubique sit nullis comprehensus spatiis, nusquam tamen est ut qui non sit in loco, sed ut ad eius maiestatem colendam, adorandam & orandam conueniat populus. Sed neque celum ideo dicitur eius sedes quod celum eum contineat, sed quod ex omnibus rebus ab eo creatis celum sit omnium pulcherrimum & praestantissimum, & quo maxime delectatur.

status conquiescit. <sup>1</sup> Clarum est ergo *secundum nobis*. Ex eo quod Moses à Deo iussus est ingredi caliginem, est perspicuum, latere veritatem. Quod quidem dicit se postea pluribus aliis ostensurum exemplis. <sup>2</sup> Quomodo ergo non sunt merito excipiendi. Occulta quidem est Dei cognitio, & latet veritas, nempe eius essentia in caligine quam ingrediatur oportet; qui Deum velle nosse, sunt enim inaspectabiles eius formæ & notiones. Quamuis autem Dei non possimus perfectam assequi scientiam, cum tamen sint multa alia quæ non ita latent, quin eorum aliqua certa possit haberi notitia: merito sunt excipiendi & laudandi qui volunt discere. Disci autem possunt & res naturales & quæ ad mœurs pertinet, tropique & figuræ orationis quibus explicantur animi sensa. Disci potest etiam vera iustitia, non ex Græcorum prauis & adulteratis, sed ex sanctis & incorruptis Dei legibus, Dei enim est vera non Græcorum & aliorum Philosophorum iustitia. Hoc ut fiat dirigenda sunt iudicia, id est, adhibenda est prudentia, purumque & sincerum exercendum est iudicium, ut & iusta discernamus ab iniquis & recta à prauis, non autem danda est opera litibus & iudicialibus controuersis, quæ non tam sibi proponunt iustitiam, quam causæ suæ siue per fas siue per nefas victoriam. Qui hoc habet iudicium, simul simplex erit & astutus. Simplex quidem, ut qui nemini noceat: Astutus vero ut qui ab improborum dolis & fraudibus sibi caueat, & puer quidem nuper natus, id est, in Christo recens regeneratus, quæ sunt sentienda sentiat & intelligat. Quod autem est in Græco Clementis *ἐκδοτικὴ καὶ ὑποκατασκευαστική*, legendum est *ἐκδοτικὴ καὶ ὑποκατασκευαστική*. <sup>3</sup> Hæc enim cum audieris sapiens. Paucis perstrinxit Solomō ea de quibus est daturus præcepta: hoc enim fecit in initio prouerbiorum. Nunc affert rationem cur ea sit daturus, nempe ut & sapiens qui statuit obedire præceptis, per scientiam equat sapientior. Quantaunque enim sit quispiam sapientia præditus, si sapientia præcepta dantem audierit, ei sapientiæ magna fiet accessio, quod quidem Diuus Hieronymus multis probat exemplis in Commentario huius libri, & ut intelligens acquirat gubernationem. Intelligens est Græcè *νοῦν*, id est, qui valet ingenio & vi intelligendi. Is à sapiente Solomone discet quomodo oporteat seipsum regere: deinde alios. Nam qui sibi non potest imperare quomodo imperabit aliis. Intelliget etiam parabolam, id est, rei similitudinem & imperationem eruet sensum latentem, & ita intelliget obscurum sermonem per eius interpretationem. Ita discipuli à Christo præceptore, didicerunt sensum parabolarum, quas à Christo populus obscure audierat. Intelliget etiam dicta sapientum, id est, sapientum responsa vel apophthegmata, nempe quæ à sapientibus argute & subtiliter dicta fuerint, & quæ trassa videbantur & carnalia spiritualiter apprehender. Intelliget etiam ænigma, id est, obscuram questionem, & quæ videntur non posse explicari soluet & aperiet. Huiusmodi ænigma est illud apud Iudæos. De comedente exitus cibus &c. & illud in Euangelio. Qui voluerit animam suam saluam facere perdet illam. <sup>4</sup> Non enim adulterina profert rationes. Affert rationem cui qui audit à sapiente sit sapientior & ingeniosus, & intelligens parabolam & ænigma intelligit & verba sapientum. Nam cum sapientes à Deo sint inspirati, nihil ab eis procedit quod non sit purum sincerum & verum, sed nec ab iis qui ab ipsis acceperunt. Mercari autem dicit, quoniam ab inspiratione citra laborem accipiunt qui docentur: accipiunt autem non falsa & adulterina, cuiusmodi sunt quæ docentur à Græcis philosophis, non enim tales profert rationes quos Deus inspirat, nec verborum laqueos & tendiculas quibus Sophistæ implicant adolescentes, dum nulli rei quæ vera sit arque adeo quæ reipsa sit animam intendunt. Talem enim Plato describit Sophistam <sup>Plato in Sophist.</sup> qui non *ἵκνεται*, id est quod est, sed *ἵκνεται*, id est quod non est persequitur. Quod autem non est nec verum vere dici potest. <sup>5</sup> Sed qui spiritum quidem sanctum possident. Græci quidem Philosophi & Sophistæ ea profert quæ non sunt pura & sincera, & ex aliis quidem sunt accepta, sed ab eis corrupta & adulterata, nec in eorum dictis est veritas, ut qui non in eo quod est, sed in eo quod non est versantur, de Deo enim qui solus vere est ne cogitant quidem: sed qui spiritum sanctum Dei possident, hoc est qui à Deo sunt inspirati, scrutantur profunda Dei, hoc est arcana & mysticos sensus querunt qui latent in scripturis Prophetarum. <sup>6</sup> Sanctus autem canes imperitari vetantur. Arcana Dei mysteria quæ latent in scriptis Prophetarum, nempe Dei sacramenta, ij demum eruunt & percipiunt qui à Deo inspirati sunt, qui scilicet sanctum habent spiritum, & quibus fides est infusa diuinitus. Infidelibus autem, quos canes vocat scriptura, id est qui à Deo non sunt inspirati & qui fidem non habent, quæ est Dei donum, non est communicanda sacra mysteriorum doctrina, quæ est doctrina spiritus, qui in Euangelis dicitur aqua viua saliens in vitam æternam. Duabus autem de causis non est eis communicanda sacra mysteriorum doctrina, & quod sine fide quam non habent non possint intelligere, & quod cum eorum mores non sint per fidem in melius mutati, sancta Dei quæ inquiruntur mysteria sint vituperaturi & allatururi. <sup>7</sup>

Iustus autem meus ex fide viuet, dixit propheta. Dicit autem alius quoque propheta: Nisi credideritis, non intelligetis. Quomodo enim admirabilem & supernaturalem eorum contemplationem capere potuerit anima, si intus in eis discendis depugnet incredulitas? Fides autem, quam Græci calumniantur, existimantes inanem & barbaram, est voluntaria anticipatio, pietatis assensio, rerum quæ sperantur substantia, argumentum earum quæ non videntur, ut est sententia diuini Apostoli. Per eam enim maxime testimonium acceperunt qui sunt antiquiores. Sine fide autem impossibile est Deo placere. Alij autem, rei non apparentis vniuentem assentionem tradiderunt esse fidem sicut certe demonstrationem, rei quæ ignoratur manifestam assensionem. Porro autem voluntaria electio est alicuius appetens, versatur verò nunc appetitio in cogitatione. Quoniam actionis principium est electio voluntaria, inuenitur fides esse principium actionis, funda-

Fides prin-  
cipiū actio-  
nis, funda-  
mentum  
electionis.

Ioan. 10.

Pœnitētia.  
Baptismus.  
Beatum si-  
gnaculum.

mentum prudentis electionis, aliquo eis prius per fidem ostendente demonstrationem. Volentem autem sequi id quod est utile, est principium prudentia. Magnum itaque momentum ad cognitionem affert, quæ diuelli non potest voluntaria electio. Iam fidei meditatio fit scientia, quæ stabili ac firmo innixa est fundamento. <sup>a</sup> Scientiam itaque definiunt philosophi, habitum qui à ratione non transmutari & excidere potest. <sup>b</sup> Est ergo aliquis alius eiusmodi verus status pietatis ac Dei cultus, cuius sola est magistra ratio. <sup>c</sup> Non ego quidem, sed, ut arbitror, Theophrastus dicit sensum esse fidei principium. Ab eo enim porriguntur principia ad eam quæ est in nobis rationem & cogitationem. Qui diuinis ergo credidit Scripturis, firmum habens iudicium cui contradici nequit, demonstrationem eius qui Scripturas dedit vocem accipit. Non utique fit ergo fides munita per demonstrationem. Beati itaque qui non viderunt & crediderunt. <sup>d</sup> Ac Sirenum quidem cantus efficaces, vim plusquam humanam ostendentes, eos qui in eas inciderant obstupesciebant, ut ea quæ discebantur extiperent, propemodum inuitos inducentes. <sup>e</sup> Hic fidem esse naturalem existimant Basilidis sectatores, quatenus eam etiam in electione collocant, ut quæ intelligente comprehensione, disciplinas inueniat citra demonstrationem. <sup>f</sup> Valentiniani autem cum nobis quidem simplicibus fidem tribuerint, sibi qui natura salui sunt, volunt esse cognitionem ex excellentis abundantia seminis, dicentes eam esse à fide longè magis separatam, quàm spiritale ab animali. <sup>g</sup> Præterea dicunt Basilidei, fidem simul & electionem esse propriam in unoquoque spacio: rursus autem ex consequentia supramundana electionis, consequi mundanam totius naturæ fidem, & pro modo spei uniuscuiusque conueniens quoque esse donum fidei. Voluntaria ergo & libera electionis non est fides utique officium, si est naturæ commodum, nec iustam consequetur retributionem, nec qui non credidit cuius culpa id non euenit, nec is qui credidit, qui causa non fuit. <sup>h</sup> Omnis autem fidei & incredulitatis proprietas & differentia, nec laudi, nec vituperationi fuerit obnoxia, rectè considerantibus, cum habeat præcedentem naturalem necessitatem, quæ orta est ab eo qui potest omnia. Quod si nos, tanquam inanima, naturalibus operationibus veluti funibus trahamur, superuacaneum est inuoluntarium, & appetitio quæ ea præcedit. <sup>i</sup> Nec ego illud utique animal esse intelligo, cuius vim appetendi, quæ ab externa causa mouetur, sortita est necessitas. <sup>j</sup> Vbi autem est amplius eius qui fuit aliquando incredulus pœnitentia, per quam est remissio peccatorum? Quare nec est amplius baptismus rationi consentaneus, nec beatum signaculum, nec filius, nec pater, sed est eis impia, ut existimo, naturarum distributio, quæ fundamentum salutis non habet fidem voluntariam. <sup>k</sup> Nos autem qui libera & absoluta potestate eligere & vitare à Domino datum esse hominibus, à Scripturis accepimus, iudicio quod transmutari & excidere non potest, fidei acquiescamus, alacrem & promptum ostendendo spiritum, quoniam vitam elegimus, & Deo per vocem illius credidimus, & qui verbo credidit, nouit rem esse veram. Verbum enim est veritas. Qui autem non credidit dicenti, Deo non credidit. <sup>l</sup> Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent, inquit Apostolus. Fide maiorem hostiam Abel quàm Cain obtulit, per quam testimonium est consecutus quod esset iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur, & quæ deinceps sequuntur, usque ad illud, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Hos ergo cum etiam ante legem fides iustificasset, constituit heredes diuinæ promissionis. Quid ergo adhuc fidei ex nostra historia recensens adduco testimonia? Describet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson, Iephre, David, Samuel & Prophetis, & quæ sequuntur. <sup>m</sup> Cum autem sint quatuor in quibus verum consistit, sensus, intelligentia, scientia, opinio, natura quidem prima est mens seu intelligentia: nobis autem & ad nos relatus,



nos relatus, sensus. Ex sensu autem & intelligentia consistit scientiæ essentia. Intelligentia autem & sensus commune est id quod est evidens. Sed sensus quidem est basis scientiæ. Fides autem progressa per sensilia, relinquit opinionem: contendit autem ad ea quæ sunt à falso aliena, & permanet in veritate. Si quis autem dicat scientiam demonstrare cum ratione, audiat, quod sunt etiam principia quæ demonstrari nequeunt: neque enim cognosci possunt arte nec prudentia. Hac enim versatur in iis quæ contingit aliter se habere: illa autem est efficiens & propemodum contemplans. Fide ergo sola existimant se consequi principium uniuersorum. Quævis enim scientia doceri potest. Quod autem doceri potest, docetur ex eo quod prius cognoscitur. Non prius autem cognoscebatur à Grecis principium uniuersorum. Neque ergo à Thalete qui aquam sciebat primam causam, neque ab aliis qui deinceps consecuti sunt Physicis. Primus enim Anaxagoras mentem rebus adhibuit. Sed nec ille dignitatem seruauit efficientem, nescio quas amentes describens reuolutiones, cum mentis ab agendo cessatione & amentia. Quocirca verbum quod dicit: Ne dixeritis vobis magistrum super terram. Quæ est enim scientia, est habitus demonstratiuus. Fides autem, gratia, quæ ex iis quæ demonstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex, generale, & uniuersum, quod neque est cum materia, neque materia, neque sub materia. Increduli autem, ut videtur, ex cælo, & ex eo quod est aspectabile, omnia trahunt in terram, manibus planè petras & quercus apprehendentes, ut ait Plato. Omnia enim quæ sunt huiusmodi attingentes, hoc solum esse affirmant, quod habet applicationem & contactum eiusmodi, idem definientes corpus & essentiam. Aduersus eos ab alto decertantes, ex eo quod non est aspectabile, alicunde eos pie admodum ulciscuntur, incorporeas quasdam, & quæ intelligentia percipiuntur, formas, urgentes veram esse essentiam. Ecce facio noua, ait Verbum. quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nouo oculo, noua aure, nouo corde, quæcunque videri & audiri possunt, sunt per fidem & intelligentiam comprehendenda, spiritualiter dicentibus, audientibus, & agentibus Domini discipulis. Est enim probus nummus, & alius adulterinus, qui nihilominus rudes decipit & ignaros, sed non argentarios, qui sciunt cum didicerint separare & discernere probum à reprobo, eoque qui est male notæ. Sic argentarius rudi & ignaro solum dicit nummum esse adulterinum. Quomodo autem, solus scit argentarii familiaris, & qui in eo est exercitatus. Aristoteles autem, id quod consequitur scientiam, iudicium, quod verum sit hoc quidpiam, dicit esse fidem. Est ergo fides scientia præstantior, & eius iudex. Fidem autem imitatur coniectura, quæ est imbecilla opinio, sicut adulterator amicum, & lupo canem. Quomodo autem videt faber quod qui aliqua didicit, sit artifex, & gubernator doctus artem, gubernare poterit, non satis esse reputans fieri bonum & honestum: necesse est eum qui persuadetur & credit, discere: parere autem Verbo, quem magistrum esse dicimus, est illi credere, in nulla re repugnando, & contradicendo. Quomodo enim fieri potest ut aduersus Deum aliquid sciamus? est ergo fidelis cognitio. Fit autem apta ad cognoscendum diuina quadam consecutione & mutua consequentia. Iam verò Epicurus quoque, qui veritati maximè prætulit voluptatem, cogitationis anticipationem existimat esse fidem. Anticipationem autem definit, applicationem ad aliquid evidens, & ad euidenter rei intelligentiam: neminem autem posse nec quærere, nec dubitare, neque verò opinari, sed neque probare aut arguere, absque anticipatione. Quomodo autem non habens quis anticipationem eius quod desiderat, didicerit id quod quærat? Qui autem didicit anticipationem, iam facit comprehensionem. Si autem is qui discit, non discit absque anticipatione, quæ potest quæ dicuntur suscipere, ipse quidem habet aures præditas facultate audiendæ veritatis. Beatus est autem qui dicit in aures audientium.

Kk iij

ἐν τῇ αἰσθητικῇ.

Matth. 23.  
Fides, gratia  
quæ ex his,  
quæ demon-  
strari ne-  
queunt, de-  
ducitur ad id  
quod est  
simplex, ge-  
nerale, &  
uniuersum.

Esa. 43.  
1. Cor. 9.

παρὰ τὸν  
ἀργυροκόπον.

πρόληψις.  
πατάμωσις.



Esa. 6.

Aquilas.

Vetus Latina

Exod. 13.

sicut certè beatus quoque est is qui est obedientia. Audire autem est intelligere: Si ergo fides nihil est aliud quam anticipatio cogitationis circa ea quæ dicuntur, & hoc dictum est obedientia, & intelligentia persuasio, sine fide autem non discet aliquis, quoniam nec sine anticipatione, verum ergo omnino ostenditur quod à Propheta dictum est, Nisi credideritis, non intelligetis. <sup>a</sup> Hoc eloquium Heraclitus quoque Ephesius circumloquens dixit: Nisi speret, id quod est insperatum non inueniet, cum sit & inscrutabile, & nullus ad id pateat aditus. <sup>b</sup> Sed Plato quoque Philosophus, in Legibus, eum qui beatus & felix est futurus, dicit oportere esse ab initio participem veritatis, ut cum sit verus, plurimo viuat tempore: fidelis enim. Infidelis autem est, cui voluntarium placet falsum. Cui autem inuoluntarium, cum sit amens, non est animal: neutrum ergo est expetendum. Ingratus enim est quisquis est infidelis & ignarus. <sup>c</sup> Nunquid autem in Euthydemo occultè hanc esse dicit regalem sapientiam? In Politico quidem certè his dicit verbis: Quare veri Regis regalis est sapientia, & qui eam possederit, siue princeps, siue priuatus fuerit, omnino ex hac quidem arte βασιλικὸς, id est, regalis, seu regnandi peritus, rectè appellabitur. Iam qui in Christum crediderunt, Christi, id est, uncti, & sunt, & dicuntur: sicut ij qui sunt reuera regales, Regi curæ sunt. Sicut enim sapientes sunt sapientia sapientes, & qui sunt iusti, iustitia sunt iusti: ita etiam sunt à Christo Rege reges, & qui à Christo sunt, sunt Christiani. Deinde inferiùs apertè subiungit: Quod rectum est autem fuerit legitimum, & lex cum sit natura, est recta ratio, & non in scriptis, & in aliis. Et hospes Eleates virum regalem & politicum, legem animatam pronunciat. <sup>d</sup> Talis autem est qui legem quidem implet, facit autem voluntatem patris, apertè in excelsis aliquo ligno inscriptus, diuinæ virtutis exemplar expositus iis qui possunt perspicere. Sciunt autem Græci, Ephorum Lacedæmoniorum scytalas fuisse lege in lignis inscriptas. Lex autem mea, ut prius dictum est, est & regalis & animata, & recta ratio. Lex, quæ est Rex omnium mortalium & immortalium, ut canit Pindarus Bæotius. <sup>e</sup> Speusippus autem in primo aduersus Cleophontem, videtur dicere similia Platoni, sic scribens: Si enim regnum res bona est, & sapiens solus est Rex & Princeps: lex cum sit recta ratio, bona fuerit. Quæ sunt etiam his consequentia statuunt philosophi Stoici, qui regnum, sacerdotium, Prophetiam, legis ferendæ scientiam, diuitias, veram pulchritudinem, nobilitatem, libertatem, soli sapienti tribuunt. Fatentur autem ipsi quoque eum inueniri difficiliter. <sup>f</sup> Videntur autem omnia quæ prius dicta sunt dogmata, à magno Mose Græcis esse tradita. Et omnia quidem esse sapientis per hæc docet: Et quoniam misertus est mei Deus, mihi sunt omnia. Eum autem Deo esse amicum significat, dicens: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse autem inuenitur apertè vocatus amicus. Qui autem videt Deum, nomen mutasse apertè ostenditur, & Isaac tanquam victimam consecratam allegoricè sibi delegit, typum futuram salutaris œconomiae. Et à Græcis quidem celebratur Rex Minos, qui nouem annis familiariter cum Ioue est versatus, cum audiuisent quemadmodum Deus cum Mose loquebatur, ut si quis cum amico suo loqueretur. <sup>g</sup> Erat autem Moses quidem sapiens, Rex, legislator. Seruator autem noster omnem humanam naturam superat. Pulcher quidem, ut à nobis solus ametur, qui veram desideramus pulchritudinem: erat enim lux vera. Rex autem & à pueris imperitis, & à non credentibus Iudæis & ignorantibus vocatus, & ab ipsis Prophetis predicatus ostenditur. Adeo autem diues, ut omnem terram, & quod super terram, & sub terra est, aurum, quæ ei cum omni gloria ab aduersario dabantur, despexerit. Quid attinet dicere, quòd sit solus Pontifex, qui solus Dei cultus tenet scientiam? Rex pacis Melchisedech, qui solus est vel omnium aptissimus ut præsit humano generi. Legislator autem, ut qui dat legem in ore Prophetarum, quæ sunt agenda, & quæ non,

*quæ non, apertissime præcipiens & docens. Quis autem ex eo fuerit nobilior, cuius solus pater est Deus?*

## COMMENTARIUS.

\* *FIDES autem quam Græci calumniantur.* Quoniam fide stat nostra, nempe fidelium Christianorum scientia, quam Græci calumniabantur tanquam rem barbaram inanemque, & nullius momenti, eam describit ex sententia Diui Pauli ad Hebræos, ut intelligatur eam revera consistere, & maximi esse momenti. Fides, inquit, est voluntaria anticipatio, per quam scilicet anticipamus, & prævenimus quæ nondum sunt in rerum natura. Deinde sequitur; Rerum quæ sperantur substantia, per quam scilicet quæ sperantur quidem, nondum autem sunt, tanquam præsentia consistunt, Deumque quem non videmus pie esse colendum assentimur, & quæ nondum quidem apparent, sunt autem omnino futura, pro certo euentura colligimus. Neque verò solum futura fide colligimus, sed etiam de iis qui olim fuerunt, quod præclara & præmiis digna gesserint, testimoniū acceperūt, Deo enim probata & accepta fuit eorum fides sine qua Deo non placuissent: Deo enim placere nō potest qui Deum esse nō credit, qui cum Philosophica demonstrari nō possit scientia, quod sit, sola fide cognoscitur. *Alij autē rei non apparentis.* Vnica fidei descriptione non contentus, aliam affert descriptionem, nepe rei non apparentis videntē assensionem, per quā scilicet assentitur animus rei non apparenti. Sed quomodo assentitur? Se vniens. Non potest enim assentiri animus, qui rei cui assentitur non vniatur, & ita coniungatur, ut cum ea sit vnus. In hoc autem differt à fide demonstratio, quod rei quæ ignorabatur, aperta fiat demonstratio, & ita ei assentiamur: Fides autem est certa quidem, sed non rei cuiusdam, nec euidens & aperta est assensio. \* *Porro autem si voluntaria electio.* Suspicio hunc locum esse mancum & mutilum, est tamen videndum, an aliquis sensus ex eo possit elici. Respondens Græcis, dixit falsum esse quod fides sit inanis: tantum enim abest ut sit inanis, ut etiam verè consistat, & definiatur. Nunc autem dicit eam non solum consistere, sed etiam esse utilem, ut quæ sit principium actionis & fundamentum prudentiæ. Ex eo autem suum deducit argumentum, quod in fidei definitione dixerit, fidem esse voluntariam anticipationem: præventionem, inquam, quam voluntariè suscipimus eorum quæ sunt agenda, est autem hæc anticipatio agendi electio, quæ aliquid appetit. Non est enim actio quæ nō aliquid appetat. Nam quod agit, non temere agit, sed agit propter finem quem appetit: cogitatio autem appetit, non enim appeteret nisi cogitaret quod appeteret. Ex hac autem voluntaria electione quæ cogitat finem quem appetit, existit principium actionis. Voluntaria autem electio est ex eo quod agendo credat, se finem quem appetit esse consecuturum, & ita inuenitur fides principium actionis, & fundamentum prudentis electionis. Est autem prudens electio, quando quod est utile tanquam scopus propositus appetitur. Appetitur autem, ipsa fide demonstrante id esse utile. Volentem autem appetere & sequi id quod est utile, est principium prudentiæ. Prudentes enim sunt qui provident ea quæ sibi sunt utilia. Ad cognoscendam autem utilitatem plurimum potest voluntaria electio, quæ auelli non potest, ipsa scilicet fides quæ est in nostra potestate, & à nobis nulla vi auellitur. Nemo enim credit inuitus, nec cogi potest ut credat. Qui quamvis nullam certam causam afferat cur credat, & ideo non sit fides demonstratione prædita scientia, credendo tamen & fidem meditando eo progreditur ut scientiam acquirat, & possit suæ fidei causam reddere & rationem. Nititur autem hæc fidei scientia firmo & stabili fundamento: nititur enim verbo Dei quod nunquam potest labare. Nam manet in æternum. \* *Scientiam itaque definiunt Philosophi.* Meditationem fidei fieri scientiam probat ex definitione scientiæ quæ datur à Philosophis. Scientia, inquiunt, est habitus qui non potest transmutari & excidere à ratione. Quando enim res per causam cognoscitur, & eius certa, firma & stabilis redditur ratio, ex eo permanens & perpetuus generatur habitus, qui non excidit nec dimouetur à ratione. Nam quod per causam cognoscitur, causam, inquam, efficientem, ea enim propriè est causa, quæ non labefactat ratio, maxime cum simul concurrant causa efficiens & ratio. Cum ergo à Deo quidem inspirata & infusa est fides, is autem cui est inspirata fides, fidei autorem meditatur & contemplatur, Dei cognitionis firmus efficitur habitus, qui non est amplius sola fides, sed est cum fide scientia, vel potius ipsa fidei scientia. \* *Est ergo aliquis.* Ex his concludit non esse vnum solum statum pietatis & diuini cultus & religionis, nempe solam fidem eamque simplicem, sed esse etiam alium verum statum religionis, & quo non solum creditur, sed etiam eius quod creditur ratio redditur, & fit huius fidei sola ratio magistra, nempe Verbum. Nam etsi fides est ex auditu, ipsa tamen & à verbo inspiratur, & inspirata ab eo docetur, cum eorum quæ creduntur non esse nimis alienas & absurdas rationes ostendatur. Quod fit à scriptoribus qui scribunt aduersus Græcos, dum & Christum ex Virgine esse natum, & mortuos esse resurrecturos, & similia, non esse à fide aliena, probant etiam apud incredulos. *Non ego quidem, sed, ut arbitror.* Quid de fide sentiant Græci qui ex Hebræis sunt suffurati, dicturus, primum adducit Theophrastum, qui dicit sensum esse fidei principium, ab eo enim deduci principia ad rationem & cogitationem. Videtur autem eius sententia, non eo quod scripsit Paulus, fidem esse ex auditu: constat enim auditum esse sensum: quod autem auditur, non prius creditur, quam ad rationem & intelligentiam transmissum, dignum fuerit iudicatum quod credatur: quod ipsum de aliis quoque sensibus est sentiendum, quos cum sæpe contingat esse fallaces, non temerè est eis assentiendum, sed tum demum, cum ratio & intelligentia suum adhibuerit iudicium. Sed neque mens neque intelligentia suffecerit ad diuinarum rerum fidem assequendam, nisi mens sancti Spiritus lumine fuerit illustrata, quod quidem dicimus inspirationem, quæ quidem inspiratio est instar demonstrationis, qua ut fides muniat, minime opus est. Qui certe diuinas legit scripturas, accipiens vocem eius qui illas dedit, cum haber pro demonstratione. Quo fit ut qui scripturas diuinas legunt, & à Deo inspirati eis credunt, licet quæ in eis continentur non viderint, sint beati. \* *Ac Sirenum quidem cantus efficaces.* Confert vim sanctarum scripturarum cum cantu Sirenum. Nam ut Sirenum cantus erat adeo suavis, ut eos qui in ipsas inciderant, vel inuitos cogere ea quæ dicebantur excipere, ita sacræ scripturæ eos qui ipsas legunt vel audiunt ad creden-

dum attrahunt. Quod autem verti; Cantus efficace; Græcè est *ἁμάρτια*, id est perfectiones. Quod Græcè quidem non satis exprimit, sed mihi non occurrit aliud quo melius exprimam. <sup>h</sup> *Hic fidem esse naturalem existimant.* Diximus antea fidem ex diuina esse inspiratione, licet eius principium sit sensus, qui deducitur ad rationem & intelligentiam. Aliud sensit Basilides hæreticus, qui existimabat fidem non à Deo inspirari, nec diuinitus infundi, ut qui eam collocaret in electione, quæ quidem electio tantum potest, ut citra ullam ratiocinationem ac demonstrationem intelligentia comprehendat disciplinas. Ex quo facile intelligitur eum sensisse fidem non esse Dei donum, sed eam omnino procedere à libero hominis arbitrio. Quod hoc quidem senserit Basilides scribit Clemens: sed cum de eo multa scripserint Epiphanius & Theodoretus, de hoc nihil dixerunt. <sup>i</sup> *Valentiniani autem cum nobis quidem.* Valentiniani seipsos appellabant Gnosticos, quod nec fide, nec gratia, nec bonis operibus, sed sola sua cognitione salutem se affecturos putarent. De iis plurima Epiphanius contra hæreses lib. 1. tomo 2. & Theodoretus Hæreticorum fabularum lib. 1. qui inter cætera hæc scribit. Dicunt autem se quidem seruari ex sola cognitione, non autem ex fide & bona actione; se bonis operibus non egere, cum ad salutem sufficiat cognitio. Quocirca qui sunt apud eos perfectissimi, quidquid est diuinis legibus prohibitum, secure & absque ullo metu perpetrant. Nam & festa Gentilium celebrant, & immolatis vescuntur, & libidini ac voluptati seruiunt, quidquid malum est indiscriminatum audent admittere. Simplicibus itaque tribuebant fidem, ut dicit Clemens, sibi autem cognitionem, quam dicebant esse fide longe excellentiorem. Suam itaque salutem acceptam ferebant, non fidei, nec gratiæ, sed naturæ, ex qua existit cognitio. Dicebant autem cognitionem magis excellere fidem, quam spirituale superet animale. <sup>k</sup> *Præterea dicunt Basilides.* Quid sibi voluerit Basilides, dicens fidem simul & electionem esse propriam in vnoquoque spatio. &c. non satis intelligo; nec id vnde discam scio. Nam de his Epiphanius & Theodoretus ne verbum quidem, coniicio autem eum velle significare fidem & electionem ex supernamundana fide esse ortam, & nihil loci habere in nostro libero arbitrio. Ex quo infert Clemens; quod si ita sit, nullam habiturum mercedem, nec remunerationem, nec eum qui credidit, nec eum qui non credidit, cum & credere & non credere, aliunde sit quam ex ipso libero arbitrio. <sup>l</sup> *Omnis autem fidei & incredulitatis.* Nec in fidem, nec in incredulitatem cadit laus & vituperatio, si à nobis non sit fides & incredulitas, sed naturalis præcedat necessitas quæ est ab eo qui potest omnia, nempe à Deo. Quod enim sit à nobis, tum demum vel laudatur, vel vituperatur, si à nostro libero procedat arbitrio. Sin ad faciendum nos urgeat & impellat necessitas, nec laudandi sumus nec vituperandi. <sup>m</sup> *Nec ego illud utique animal esse intelligo.* Non est id cæsendum animal, quod appetit quidem, sed ne potiarur eo quod appetit impedit necessitas quæ mouetur à causa externa. Potest quidem appetitionem refrænare ratio, nec ideo non erat animal: sed non erit animal, si appetitionem omnino tollat externa causa naturalis. Animal enim non est quod omnino non appetit. <sup>n</sup> *Vbi autem est amplius.* Adducit aliquot absurda quæ sequuntur, si fides non sit voluntaria, nec credamus ex nostro libero arbitrio. <sup>o</sup> *Nos autem qui libera & absoluta.* Ecclesiastici xv. scriptum est; Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua; Si volueris mandata seruire, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruire. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrigere manum tuam. &c. Quo significatur datum nobis esse liberum arbitrium, & liberam potestatem eligendi & vitandi. Cum ergo à Deo, à Verbo, inquam, quod est via & veritas, inspirata fides nobis proponatur, & sit in nostra potestate eam vel eligere, vel vitare, certo & immobili iudicio eam eligamus, & ei acquiescamus. Is enim cui dicenti credimus est vita & veritas. <sup>p</sup> *Fide intelligimus aptata esse secula Verbo Dei.* Postquam docuit fidem non esse naturalis necessitatis, sed ut eam à Deo inspiratam eligamus in nostra esse potestate, & hortatus est ut eam eligamus, ne quis forte eam ideo minoris faceret, quod ea esset recens, ostendit eam esse & antiquissimam, & à primis usque temporibus ad nostra deductam, & ex epistola ad Hebræos plurimos enumerat, qui ea crediderunt quæ sunt alioqui supra fidem, & ea passi sunt & gesserunt, ex quibus maxima præmia sunt consecuti, & à Deo promissam acceperunt hæreditatem. <sup>q</sup> *Cum autem sint quatuor.* Dubitari potest quomodo in sensu consistat verum. Nam si sensus & dicuntur & sunt sæpe fallaces, quomodo dicitur verum in sensu consistere. Ad quod potest responderi, quod etsi sensus sæpe aliud apprehendatur, quam quod est in ipsa rei veritate, id tamen apprehenditur quod est proprium sensus. Videretur quidem visus aliquando aliquid videre quod non videt, & in hoc fallitur, sed semper videt quod est sibi proprium, nempe colorem: & ita in eo consistet verum, quod licet aliud videat quam videatur videre, videtur tamen quod est proprium visus obiectum, nempe color. Auditus videtur aliquando aliquid 50 audire quod non audit, & in hoc fallitur, sed quatenus vocem semper audit, nunquam fallitur, & in eo verum consistit. Odoratus videtur aliquando aliquid odorari quod non odoratur, & in hoc fallitur: sed si modo odoretur, odorem odoratur, & in hoc non errat. Gustus aliquando aliquid percipit quod aliter se habet quam sentiat, & ita fallitur in re quam gustat, sed vel bonum vel malum saporem semper gustat, & in hoc consistet gustus veritas. Tactus fallitur, dum sibi videtur aliquid tangere quod non tangit: sed tangens, vel durum vel molle, vel aliquid aliud eiusmodi, tangit, nec in hoc fallitur, tangit enim quod est proprium. In mente autem seu intelligentia consistit verum. Nam & ea demum verè sunt quæ sunt, diuina scilicet & æterna, quæ cadunt sub intelligentiam, nec sensilia prius vere esse censentur quam intelligentia ea ad se delata à materia separauerit, & comprehenderit, quæ alioqui fluunt & labuntur. In scientia quoque consistit verum: est enim scientia quæ ex ratione fit demonstratio. Non est enim aliud scire quam rem per causam 60 cognoscere. Cognoscitur autem res per rationem quæ est vis animæ, incorporearum rerum naturas, formas, differentias, propria perpendens accidentia, incorporea quidem omnia, non tamen extra corpora. Consistit quoque verum in opinione, quæ absque ratiocinatione coniicit, anticipat & præsumit. Quamuis autem in ea sæpe consistat verum, sæpe tamen accidit ut coniectura à scopo aberrans falsum assequatur. Cum sint tamen duo præcipua in quibus verum consistit, mens scilicet seu intelligentia & sensus, naturæ quidem prima est intelligentia, nobis autem sensus. Nam intelligentia prima sua natura intelligit, neque alio opus habet ad hoc ut verum intelligat: sensus autem etsi primus, quod ad nos attinet, percipiat, absque intelli- gentia ta-

gentia tamen, verum non intelligit. Et de rebus quidem corporeis verè dicitur, nihil esse in intelligentia quod non prius fuerit in sensu, rerum enim corporearum formas & differentias à quibus mouetur sensus, veras esse iudicat intelligentia. Præter formas autem sensiles & corporeas, incorporeas quoque & omnis materiæ expertes intelligit & comprehendit intelligentia. Quod autem dicit Clemens, ex sensu & intelligentia consistere essentiam scientiæ, id est intelligendum de rebus corporeis & sensilibus, quæ non intelliguntur, nisi sint delatæ ad intelligentiam quæ diiudicat & discernit earum veritatem. Sed ut diiudicet & discernat opus est euidencia, quæ est communis & sensus & intelligentiæ. Oportet enim & sensui euidentem ac manifestam esse formam corpoream, & intelligentiæ formam quæ à corporea abstrahitur materia. Quoniam autem in sensu prima est forma sensilis, quam à sensu abstractam diiudicat, ut verum intelligat intelligentia, ideo dicitur sensus esse basis scientiæ. *\* Fides autem progressa per sensilia.* Sensus quidem est basis scientiæ: res enim ad cuius scientiam peruenitur, primum in sensu fundatur, cum ab eo apprehendatur, sed non prius dicitur intelligi quam intelligentia eam à materia separauerit. A materia autem separata quiescit & fluere desinit, & ita rei primum sensu perceptæ, deinde intelligentia comprehensæ est scientia, quæ Græcè dicitur *ἐπιστήμη*, eo quod ibi sistatur, nec ullus sit fluxus qui est in sensilibus. In sensilibus autem est & scientia, quando res sensu percepta per rationem diiudicatur, & comprehenditur ab intelligentia, quæ formam separat à materia. Est & opinio, quæ citra rationem verum quandoque apprehendit, quandoque autem verum esse existimat quod est falsum. Fides autem nec est scientia nec opinio. Non est quidem scientia, cum nec sensu nitatur, nec ratione diiudicet: nec est opinio, cum transiliens per sensilia, sed in eis non manens, ad vera contédatur, & maneat in veritate. Nam nec in sensibus ullus locus est fidei, nec falsum opinatur fides, sed certa, firma & stabili persuasione apprehendit quod verum est. *\* Si quis autem dicat scientiam demonstrare.* Cum fidem ideo laudasset quæ à sensili transiens ad vera contendat & maneat in veritate, occurrit dubitatio ad quam est respondendum, quod cum scientia ratione demonstraret, quod non facit fides quæ ea credit quæ minime sunt demonstrata, scientia fide sit præstantior. Ad quod responderet, quod etiam si scientia demonstraret cum ratione, non ideo tamen sequitur quod ea sit præstantior. Non enim quidquid demonstratur, est præstantius eo quod non demonstratur. Non demonstrantur quidem principia, sunt tamen præstantiora iis quorum sunt principia, quæ demonstrantur. Non demonstrantur autem cum cognosci non possint arte nec prudentia. Quid enim prodest ars & prudentia ad ea cognoscenda, quæ per se sunt satis nota? Atque prudentia quidem versatur in iis quæ contingit aliter se habere. Quæ autem contingit aliter se habere, in quibus discernendis & diiudicandis versatur prudentia, nihil agit ad cognoscenda principia, contra autem ipsa principia deducunt ad illorum cognitionem. Ars autem ex multis præceptis collecta, non dat quidem cognitionem principiorum, sed ipsa principia dant eius cognitionem. *\* Fide ergo sola existimant.* Scientia ergo non deducit ad cognitionem principiorum, sed sola fides, maxime autem ad cognitionem principij vniuersorum, qui est Deus. Existimant autem se sola fide posse assequi principium vniuersitatis, non soli fideles, sed etiam Græci. Cur autem sola fide assequantur principium vniuersorum, hanc affert rationem, quod cum principia non doceantur, doceatur autem quæuis scientia, principiorum non est scientia. Sed principiorum quorum non est scientia est fides, nam quæ demonstratiua ratione non cognoscuntur, quæ est scientia, ea fide apprehensa creduntur, & ita ea cognoscit fides non scientia. Ex iis autem prius cognitis principiis docetur scientia. Nihil enim docetur nisi ex eo quod prius est cognitum. *\* Non prius autem cognoscebatur.* Vniuersitatis principium, id est Deum, nunc quidem sola fide norunt Græci, qui in Christum crediderunt. Olim autem non nouerant, nec Thales Milesius, nec qui cum securi sunt Physici, qui sensilia & materialia rerum statuebant principia, alij aquam, alij ignem, alij ærem, & cætera elementa. Ita enim erant addicti materiæ, ut causam efficientem qui est princeps, prætermitterent, Dei rerum opificis nullam ducentes rationem. Solus Anaxagoras materiæ mentem adhibuit, qui tamen sibi non constitit, mentem enim quodammodo amentem induxit, dum cœli creationi vertiginem & reuolutionem adiūxit. Ita enim de eo scribit Laertius, quod dixerit totum cœlum componi ex lapidibus, & constare ex vehementi circumuolutione. Qua in re minime seruauit dignitatem efficientem quæ conueniebat opifici tanti operis. Nam qui solus ex nihilo fecit omnia, ad ea facienda pullo opus habuit. *\* Quocirca verbum quoque dicit.* Ex iis quæ dicit infert, quod cum sint eiusmodi Philosophi Græci, qui vniuersitatis principium, nempe Deum, fide non cognoscunt, non oporteat nos eos habere magistros super terram. Ad quod probandum citat Verbi, id est Christi testimonium in Euangeliiis. Vtuntur illi argumentis & rationibus, ex quibus constat scientia quæ est habitus demonstratiuus. Nobis autem fide opus est, quæ à Magistro nostro nempe Christo, est petenda. Fides autem non est habitus demonstratiuus qui constat ex humanis rationibus, sed est gratia, nempe Dei donum, utpote à Deo datum & infusum, quæ non humanis rationibus, sed principiis quæ non possunt demonstrari ad simplicem & generalem, & quæ omnia quæ continet, imo quæ ipsa est totum, nos deducit essentiam, id est ad ipsum Deum, qui est expers omnis materiæ, & neque est materia, neque in materia, neque sub materia. *\* Increduli autem, ut videtur.* Fidei opponit incredulitatem. Fides enim ad simplicem deducit essentiam eam attrahentes ex cœlo, & eo quod cadit sub aspectum, non aliam enim existimat esse essentiam quam corpus, quod est id quod tangitur, & ad aliud applicatur. Fideles verò aduersus eos ex alto petitis armis, & ex eo quod non est aspectabile pugnantes, & ipsos vlciscentes, veram dicunt esse essentiam, non corpus, sed formas incorporeas, & quæ sola percipiuntur intelligentia. Pie autem dicit vlcisci qui solam corpoream apprehédunt essentiam, quod in iis qui solam corpoream putant esse essentiam, nulla sit pietas. Deus enim qui pura mente est colendus, est incorporea & simplex essentia. Quo fit, ut qui solum corpus esse putat, cum Deus non sit corpus, Deum non colat. *\* Ecce facio noua, ait Verbum.* Verè esse quæ sub aspectum non cadunt formas, & quas percipit intelligentia, nos docet fides. Et videtur quidem hoc nouum, sed quod hoc ita se habeat non est mirum. Nam ipsum Verbum dicit se noua facere omnia. Noua certè sunt quæ Deus præparat iis qui ipsum diligunt. Ea non sunt corporea, ea enim non vidit oculus corporeus, nec auris corporea, sed nec cogitatio hominis ea comprehendit. Homo enim, quatenus homo

ea solum comprehendit quæ sunt corporis: incorporeas autem formas, & quas cognoscit intelligentia, non capit nisi nouus homo. Nouum itaque hominem & nouam creaturam saluari lauacro regenerationis facit, ut videat, audiat, & cogitet, quæ alioqui nec videri, nec audiri, nec cogitari poterant. Ut autem est nouus homo & noua creatura, ita etiam est eius oculus nouus, noua auris, nouum cor, ut spiritualiter regeneratus non crasse & carnaliter, sed mysticè & spiritualiter videat, audiat & intelligat per fidem & intelligentiam. <sup>10</sup> *Aristoteles autem id quod sequitur.* Multa quidem dixit de fide, sed quoniam variè definitur à Philosophis, hic dicit definitionem Aristotelis, quam ipsam citat etiam Theodoretus libro 1. De cyrandis Græcorum affectionibus, dicens; Aristoteles autem dicit quod fides est scientiæ iudicatorium, nempe *ἐπιστήμη*, significat autem Aristoteles præcedere quidem scientiam, sed sequi fidem quæ est præstantior & maioris autoritatis, ut quæ tanquam Iudex ferat sententiam, sitne verum quidpiam quod dicit scientia. *Est ergo fides præstantior.* Græcè est *ἐπιστήμη*, id est id quod iudicat. Si ergo quod iudicat est præstantius & maioris autoritatis quam quod iudicatur, constat fidem esse præstantiorem & maioris autoritatis quam scientiam. <sup>20</sup> *Quomodo autem videt faber.* Quemadmodum non sufficit artem fabrilem didicisse, nisi qui didicit sit artifex, & fabrilem artem exerceat: nec artem gubernatoriam, nisi qui didicit re ipsa gubernet: ita non satis est persuaderi & Verbo credere, qui est Magister noster, nisi illi pareatur. Non solum enim in verbis, sed etiam in factis consistit fides, & id ipsum Magistro parere est ei credere. Nulla ergo in re Deo est repugnandum & contradicendum. Nam si Deo nos dicamus credere, eius autem præceptis non pareamus, videbimur quod fieri non potest aduersus Deum aliquid scire. Est autem fidei & cognitionis mutua quædam consequentia. Nam nec sine fide est cognitio, & fides est apta ad cognoscendum. Ex his autem infertur tantum abesse ut fides possit esse otiosa & non operari, ut ne vera quidem sit fides, si non operetur. Non operatur autem si non pareat magistro, nempe Verbo. Verbo autem paret is qui seruat præcepta. Sed nec vera est fides sine eorum quæ credit cognitione, nec cognitio, si non credat quæ cognouit, est enim mutua vtriusque consequentia, & cognoscere quæ credit, & credere quæ nouit. <sup>30</sup> *Quamuis autem cum fide sit cognitio, ea tamen tantum est ex parte, ut qui hic tantum videamus per speculum: tum demum autem erit perfecta, quando post nostrum hinc decessum eum cui credimus facie ad faciem videbimus.* *Iam verò Epicurus quoque.* Hic adducit aliam fidei definitionem, nempe quam tradit Epicurus ille voluptatis Patronus. Dicit ergo Epicurus fidem esse anticipationem cogitationis. Sic autem intelligendum quod dicit Epicurus. Ad hoc ut credamus prius est suscipienda rei credendæ aliqua cogitatio, deinde est discenda. Cogitationis autem prima susceptio vocatur anticipatio: ea autem suscepta discitur. Qui autem eam prius susceptam didicerit, credit. Creditam autem comprehendit. <sup>40</sup> *Comprehensam verò intelligit.* Hinc est quod id quod dicit Epicurus minime discrepet ab iis quæ dicit Esaias. Nisi credideritis non intelligetis. Is enim demum intelligit qui rem quam cogitatione anticipauit, veram esse cognoscens comprehendit. Hæc autem anticipatio cogitationis dicitur obedientia, & ipsa intelligentia dicitur persuasio. Beatus est autem qui dicit in aures audientium] Euangelizator scilicet & prædicator, qui iis prædicat, qui tenentur studio audiendæ veritatis, & beatus est is qui est obedientia, quæ est phrasis Hebraica, id est, is qui verbum Dei audit & custodit. Anticipationem autem cogitationis definit applicationem ad aliquid euidentem, & ad euidentem rei intelligentiam. Nam si applicetur cognitio ad aliquid incertum & obscurum, & sensum aliquem non manifestum, id minime credit, & ideo applicatio illa seu anticipatio cogitationis non est fides. Ea est autem adedò necessaria, ut sint plurima, etiam trita & vulgaria, quæ sine ea non possunt fieri. Si sit aliquid querendum, prius credatur oportet id esse de quo queritur. Dubitari non potest si non credatur esse id de quo dubitatur. Non est opinio, si non certa fide constet id esse, de quo concipitur opinio. Si sit probandum aliquid, cogitatio est applicanda ad id quod est probandum, & ita est credendum. Si queramus aliquid discere, prius cogitatione anticipemus oportet, id esse quod volumus discere. Cum autem id vere esse didicerimus comprehendimus, & intelligimus. Ex quo est perspicuum prius esse fidem quam intelligentiam, cum non intelligatur, nisi quod creditur. <sup>50</sup> *Hoc eloquium Heraclitus quoque Ephesus.* Heraclitus Ephesus qui *ἠκροτικός* est appellatus, videtur veluti circumlocutione declarare quod dixit Esaias; Nisi credideritis non intelligetis, dicens, Nisi speret, id quod est insperatum non inueniet &c. Quasi diceret; Qui sperat credit id quod sperat. Quod si non speraret, nec esse quidem crederet. Quod si non esse crederet, nec id scrutaretur, nec ad id inueniendum ullus pateret aditus. *Sed Plato quoque Philosophus.* Plato in legibus dicit eum qui beatus est futurus oportere ab initio esse participem veritatis, ut cum sit verus plurimo viuatur tempore, id est ut cum fidem habeat & veritatem, ex ea viuatur. Videtur autem Plato id sumpsisse ex illo Abacuc quod citat Diuus Paulus ad Hebræos: Iustus ex fide viuatur, Fides autem & veritas ita inter se congruunt, ut alterum ponatur pro altero. Apud Hebræos certe illud Amen, quod Christus toties usurpat in Euangelio, significat verè & fideliter. Nec mirum si id sæpe usurpet Christus, qui est ipsa veritas. Sed nec immeritò dicitur iustus ex fide viuere, cum ipsa quoque iustitia sit veritas. Verum certe pro iusto accipiunt etiam Latini, ut cum scribit Horatius:

*Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.*

Verus autem est fidelis. Infidelis autem est & à veritate alienus, cui sua sponte placet falsum. Qui autem non sua quidem sponte, sed deceptus falsum appetit & eo delectatur, non est quidem infidelis, sed stultus, & insipiens. Neutrum autem est experendum, nempe nec voluntariè sectari falsum, nec per ignorantem decipi & falli, quod quidem est falsum habere inuoluntarium, ut quod nolens suscipiat. Vtrumque autem est ingratum, nempe lubentem & volentem falsum sequi, & in eo falli quod insciens tanquam verum appetat quod est falsum. <sup>60</sup> *Nunquid autem in Euthydemo.* Hanc fidei doctrinam dicit Clemens fuisse etiam notam Platoni, & eam tacitè significasse nomine Regalis sapientiæ, eamque ita esse appellatam à Rege, nempe à Christo. Quicumque autem eam possederit, siue is fuerit Rex, siue priuatus, appellari Regalem. Videtur autem Plato respexisse ad id quod est in sacris literis. Vos estis genus electum, regale sacerdotium,

1. Cor. 13.

Esa. 7.

2. Pet. 2.



dotium, gens sancta &c. Subiungit itaque Clemens. *Stalu autem est qui legem quidem implet. Is quem dixit Plato est Christus, qui est & lex & implet legem. Venit enim non ut legem soluat, sed ut adimpleat, & facit voluntatem patris: id enim exequitur propter quod missus erat à Patre, nempe ut humano generi salutem daret. Porro autem in alto ligno crucis est positus, ut divinæ virtutis exemplar ad imitandum sibi propositum homines intelligerent. Huius rei aliquam habebant similitudinem Ephori Lacedæmonij, qui suas scythalas lege habebant in lignis inscriptas. Hæc autem fortasse erat similitudo, quod sicut Ephori suas scythalas lege habebant inscriptas; ita etiam Christus in cruce inscriptum suum habebat titulum, qui eius ostendebat regnum. Dicit certe Psalmographus, Dicite in gentibus quia Dominus regnavit à ligno, quod ultimum verbū delevit Iudæos, testis est Iustinus Martyr aduersus Triphonem. Qui essent autem Ephori, & quemadmodum essent adiuncti Regibus ad cobibendam & moderandam eorum insolentem potentiam, videre licet & apud Xenophontem & Plutarchum, & alios qui scripsere de rebus Lacedæmoniorum. De scyrala autem Laconica, & quomodo duobus surculis inuoluerentur literæ, scribit Aulus Gellius lib. 17. cap. 9. Iam verò cum quod dicit Clemens suam legem esse regalem, animatam & rectam rationem, eique ad stipulari Pindarum scribentem legem esse mortalium & immortalium Regem, malui vertere regem quam Reginam, quanquam verti potest etiam Reginam. In Christo enim Iesu neque est masculus, neque femina. <sup>Speusippus autem in primo aduersus Cleophontem.</sup> Platoni & Speusippum eius discipulum & successorem, & Stoicos Philosophos dicit Clemens de sapiente similia dixisse. Speusippi nihil extat hodie. Stoicorum est omnibus nota de sapiente sententia, quam his versibus exponit Horatius in epistolis.*

*Ad summum sapiens vno minor est Ioue, diues,  
Liber, honoratus, pulcher, rex denique Regum.*

Stoici quidem hæc omnia tribuunt sapienti, sed fatentur non facile inueniri sapientem, nec mirum cum ipsa testetur scriptura, Stultorum infinitum esse numerum. <sup>Videntur autem omnia quæ prius dicta sunt dogmata.</sup> Philosophorum dogmata in multis conueniunt cum Hebræorum dogmatibus, sed ea ipsa Græci acceperunt à Mose, qui omnia se dicit habuisse Deo eius miserante. Hoc autem est, quod dicunt Græci omnia esse sapientis. Idem Græci dicunt sapientem esse amicum Dei: sed id quoque acceperunt à Mose, qui dicit Deum esse Deum Abraham, Deum Isaac, & Deum Iacob, quod scilicet & ipsi Deum, & Deus eos amaret. Ipse quoque Moyses disertis verbis dictus est Dei amicus. Sic enim scriptum est Exodi xxxij. Loquebatur autem Dominus facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Dei quoque amicus fuit Iacob, qui mutato nomine dictus est Israël, id est Deum videns. Vidi enim, inquit, Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Isaac quoque fuit Dei amicus, quem Deus elegit tanquam typum, allegoricè significantem sacram Christi hostiam à Patre datam, sicut Isaac ab Abrahamo, ut offerretur pro totius mundi redemptione. Hanc hostiam vocat Clemens salutarem Oeconomiam, quod ditino consilio ita sit prouisum, ut Christus suscepta carne quæ Deo immolaretur, peccata aboleret, & mortis ac Diaboli fracta tyrannide nos afferret in libertatem & vitam daret æternam. <sup>Erat autem Moses sapiens.</sup> A Mose didicerunt Græci quod sapiens esset Rex, Sacerdos, pulcher, legislator, diues, & cætera quæ Philosophi tribuunt sapienti. Talis autem erat Moses, sed ita ut esset homo. Christus autem Sæuator noster est quidem hæc omnia, sed longè excellentius, humanam enim longe superat naturam, ut qui sit Deus & homo. Pulcher est, sed humanam longè superat pulchritudinem. Lux enim est quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Vocatus est autem Rex & à pueris imperitis clamantibus; Osanna filio David, & à Iudæis non credentibus & ignorantibus, sed per probum & contumeliam, & insultantibus dicendo, Christus Rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus & credamus. Verè autem eum Regem dicebant, licet inuiti & ignorantes. Ipse quidem certe crucis titulus eum Regem esse iudicabat. Fuit etiam prædicatus à Prophetis. De eo certe sic prædicauit Zacharias; Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator. &c. Quam sit autem Christus diues, ex hoc patet, quod diuitias, regna, aurum, & argentum, & quæcunque ei dabat aduersarius eum tentans, despexit. Quod sit autem Sacerdos secundum ordinem Melchisedech pulchrè ostendit Paulus in epistola ad Hebræos. Ipse quidē est qui instituit admirandū sui corporis & sanguinis sacrificiū, sub symbolis panis & vini, & ritu incruentū Deum colere docuit. Est etiam legislator Christus, vnus enim est, ut dicit Iacobus, legislator & Iudex: legem tulit quando eam dedit Moysi, & legem tulit quando inspirauit Prophetas, ut populo annuntiarent quæ sunt agenda, & non agenda. Hoc enim est quod dixit, Posuit in ore Prophetarū. Quod si sapiens est nobilis, est autem nobilis quem illustrem reddit generis claritas, quis est Christo nobilior qui solus Deum habet Patrem? Quantumuis iactent Græci suos Hæroas quos dicunt Deorum filios, vnus est Christus qui iure potest gloriari se Deum habere patrem, qui cum ab æterno genuit, est autem eiusmodi generatio, ut eam nemo possit enarrare. Generationem eius, inquit Esaias, quis enarrabit?

<sup>AGE</sup> verò ostendamus Platonem quoque eisdem suffragari dogmatibus. Sapientem in Phædro quidem dixit esse diuitem, dicens: O dilecte Pan, & quicumque alij dñi hīc ad-  
estis, date mihi ut sim pulcher in iis quæ sunt intrinsecus, extrinsecus autem quæcūque ha-  
beo sint mihi amica iis quæ sunt intrinsecus, sapientem autem diuitem existimem. Hospes autem Atheniensis, eos reprehendens qui existimabant illos esse diuites qui multas possident pecunias, sic dicit: Ut autem valde sint diuites & boni, nequit fieri, ñ quidem quos vulgus diuites numerat. Dicit autem eos qui in paucis hominum maximi precij possessiones possident, quas etiam malus aliquis possidet. Fidelis est totus mundus pecuniarum, ait Solomon:

LI



Matth. 19.  
Marc. 10.

Ioan. 8.

Esa. 53.

Epichar-  
mus.

Heraclitus.

Esa. 53.  
Rom. 10.

infidelis autem, ne obolus quidem. Multò ergo magis Scripturæ credendum est, quæ dicit fore ut citius camelus per foramen acus transeat, quàm ut diues philosophetur. <sup>b</sup> Contra autem pauperes Plato beatos censet, ut intellexit, dicens: Paupertas autem est existimanda, non facultates diminuere, sed augere insatiabilitatem. Non est enim paupertas, pecuniæ paucitas, sed insatiabilitas: quæ si recesserit, qui bonus est diues quoque fuerit. <sup>c</sup> Et in Alcibiade, rem quidem seruilem dicit vitium, virtutem verò rem liberalem. Tollite, inquit, à vobis iugum graue, & sumite leue, ait Scriptura, quemadmodum vocant etiam Poëtæ iugum seruile. & c. Venundati estis peccatis vestris, iis quæ prius dicta sunt cōuenit. Omnis ergo qui facit peccatum, seruus est: qui est autem seruus, nō manet in domo in æternum. Si autem filius vos liberauerit, liberi eritis, & veritas liberabit vos. Pulchrum autem esse sapientem, sic dicit hospes Atheniensis. Quod si quis affirmet iustos, et si sint deformes corpore, quatenus quidem sunt mores iusti, ea ratione esse pulchros: propemodum nullus sic dicens videri possit malè dicere. Et species eius deficiebat præter omnes filios hominum, prædixit Prophetia. Plato autem sapientem dixit Regem in Politico, <sup>d</sup> His autem demonstratis reuertamur ad susceptam de fide orationem. Iam verò Plato quoque omni ostendit demonstratione, quod ubique fide opus sit, pacem simul efferens laudibus: Fidelis enim & syncerus in seditionibus nunquam fuerit absque omni virtute. Pugnaces autem vel in bello mori volunt permulti mercenarij, quorum plerique ferè omnes sunt audaces & iniusti, insolentes, & prudentiæ expertes, paucis admodum exceptis. Si hæc autem rectè dicuntur, quiuis legislator, qui est alicuius momenti, ad maximam virtutem maximè respiciens, feret leges. Ea est autem fidelitas, qua in omni tempore opus habemus, <sup>e</sup> & in pace, & in bello, & in alia uniuersa denique vita: videtur enim alias simul comprehensas continere. Quod optimum est autem, non est bellum, nec seditio: iis enim opus habere deprecandum fuerit. Pax autem inter se inuicem & beneuolentia, res est longè optima. Ex his quidem constat, maximè esse optandum pacem habere, ex Platonis sententia: maximè autem mater virtutum est fides. <sup>f</sup> Meritò ergo dictum est apud Solomonem: Sapientia est in ore fidelium. <sup>g</sup> Nam Xenocrates quoque in libro de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum causarum, & essentiæ quæ percipitur intelligentia: existimans esse duplicem prudentiam, unam quidem quæ versatur in agendo, alteram quæ in cōtemplando, quam quidem esse dicit humanam sapientiam. Quocirca sapientia quidem est prudentia, sed non quæuis prudentia est sapientia. Ostensum est autem, principij uniuersorum esse eam quæ fide habetur scientiam, non autem demonstrationem. <sup>h</sup> Absurdum enim fuerit Pythagoræ quidem Samij sectatores, recusatis eorum quæ quærebantur demonstrationibus, illud, Ipse dixit, fidem facere arbitrari, & ad ea quæ audierant confirmanda, hanc vocem satis esse ducere: eos autem qui contemplandæ veritatis tenentur desiderio, fide digno magistro soli Seruatori Deo fidem non habere, aggredientes eorum quæ dicuntur probationes ab eo exigere. <sup>i</sup> Qui autem habet aures audiendi, audiat. Et quis is? Dicat Epicharmus: Mens videt, mens audit: alia autem sunt surda & cæca. Aliquos incredulos arguens Heraclitus, dicit: Audire nescientes, nec dicere. Adiutus utique à Solomone dicente: Si dilexeris audire, suscipies, & si inclinaueris aurē tuam, eris sapiens. Domine quis credidit auditui nostro? inquit Esaias, Fides enim est ex auditu: auditus autem per Verbum Dei, inquit Apostolus. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabunt, nisi missi fuerint? Quemadmodum scriptum est: Quam speciosi pedes euangelizantium bona. Vides quomodo per auditum, & prædicationem Apostolorum, fidem erigit ad Verbum Domini & filium Dei? Nondum intelligimus demonstratio-

demonstrationem esse verbum Domini. Quemadmodum ergo sphaera ludere, non solum dependet ab eo qui mittit sphaeram, sed ei etiam eo opus est qui illam numerosè excipiat, ut ex sphaera legibus peragatur ludi exercitatio: ita etiam ut sit doctrina fide digna accidit, quando fides eorum qui audiunt, quæ est ars, ut semel dicam, naturalis, confert ad disciplinam. Adiuuat itaque terra quoque fertilis ad seminum deiectionem. Neque enim optima doctrina est aliqua utilitas, nisi adsit eius qui discit susceptio: neque prophetia, nisi adsit obedientia eorum qui audiunt. Arida enim festuca, quæ sunt parata ad suscipiendam urendi facultatem, facilius accenduntur: & lapis qui vulgò iactatur, ferrum trahit propter cognationem, & lachryma succini attrahit festucam, & electrum mouet paleas. Eis autem parent quæ trahuntur, qui dici non potest tracta spiritu, non ut principales causa, sed ut adiuvantes. Cum sit ergo duplex vitij genus: unum quidem, quod cum fraude & claculum, alterum autem quod cum vi fert & trahit, diuinum Verbum clamauit omnes simul vocans, eos quidem vel maximè cognoscens qui non erant parituri: & tamen quoniam est in nostra potestate parere & non parere, ut nulli possint causari pretextum ignorantia, iustam fecit vocationem. Quod autem prestare possunt uniuscuiusque vires, exigit. Nonnullis enim simul adest & velle & posse, ut iis qui per exercitationem eò peruenierint & purgati sint. Alij autem etsi nondum possint, iam tamen habent velle. Est autem velle quidem, manus animæ: agere autem, non sine corpore, neque verò solus finis res dimetitur, sed ea etiam uniuscuiusque electione diiudicantur: si facile elegit, si peccatorum suorum ductus est poenitentia, si propter ea in quibus lapsus est eum remordet conscientia, & errorem recognouit, quod est, postea cognouit. Est enim tarda cognitio poenitentia. Cognitio autem, est prima a peccato cessatio. Fidei ergo officium quoque & opus est poenitentia. Nisi enim crediderit esse peccatum quo prius tenebatur, non dimouebitur: & nisi crediderit, ei quidem qui delinquit, impendere supplicium, paratam autem esse salutem ei qui ex praeceptis viuit, ne sic quidem mutabitur. Iam autem spes quoque consistit ex fide. Desiniunt itaque fidem sectatores Basilidis, animæ assensionem alicui eorum quæ sensum non mouent, propterea quod non adsunt. Spes autem est boni acquirendi expectatio. Fidelem autem necesse est esse expectationem. Fidelis autem est, qui citra transgressionem ea seruat quæ sunt ei tradita. Nobis autem traduntur quæ de Deo dicuntur, & verba diuina, nempe mandata, cum executione praeceptorum. Hic est seruus fidelis qui laudatur à Domino. Cum autem dixerit, fidelis Deus, cuinam pronuncianti par sit credere significat, & is fuerit Deus fidelis. Quomodo ergo, si credere est opinari seu existimare, quæ à se dicuntur Philosophi firma esse existimant? Præcedentis enim demonstrationis, voluntaria assensio, nempe fides, non est opinio seu existimatio, sed alicui valido ac potenti assensio. Quis autem Deo fuerit potentior? Infidelitas autem, est eius quod est oppositum imbecilla negatiua opinio seu existimatio: quemadmodum credendi difficultas quæ dicitur ἀγνοία, est habitus qui fidem difficiliter admittit. Et fides quidem est voluntaria existimatio, & anticipatio prudentis præcomprehensionis. Expectatio autem est opinio futuri. Aliorum autem expectatio, est incerti opinio. Fiducia autem est firma aliqua & stabilis de aliquo apprehensio. Quare ei credimus in quo fiduciam habemus in gloriam diuinā & salutem. In solo autem Deo fiduciā habuimus, quem scimus non transgressurum ea quæ sunt pulchrè nobis promissa, & ideo creata, & ab ipso beneuolè nobis data. Est autem beneuolentia, bonorū voluntas, alteri illius ipsius gratia. Ille enim nullius indiget. In nos autem desinit beneficentia, & quæ est à Domino benignitas, cum sit diuina beneuolentia, & beneuolentia ad hoc ut bene faciat. Si autem Abrahæ qui credidit reputatū est ad iustitiam, semē autem Abrahæ sumus nos, per auditum quoque nobis est credendum. Israëlita enim sumus nos, qui non per si-

Esa. 54.  
Galat. 4.  
eis τὸ πᾶν  
φραγμᾶ.

gna, sed per auditum credimus.<sup>1</sup> Propterea letare sterilis quæ non paris, erumpe & clama, inquit, quæ non parturis, quoniam multi sunt filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Vixisti in circuitu populi, benedicti sunt filij tui in tabernaculis patrum tuorum. Si autem eadem mansiones à Prophetia & nobis & rursus Patriarchis annunciantur: ostenditur unum esse Deum utriusque testamenti. Subiungit itaque manifestius: Hæreditasti testamentum Israël, dicens ei quæ est ex gentibus vocationi, quæ erat aliquando sterilis huius viri, qui est verbum, quæ prius desertæ fuerat à sponso. Iustus autem ex fide vivet, quæ est in testamento & præceptis, quoniam hæc duo, nomine & tempore, ætate & profectu, data æconomicè, cum potestate quidem unum sint, hoc quidem novum, illud verò vetus, per filium ab uno Deo suppeditantur.<sup>2</sup> Qua ratione dicit etiam Apostolus in Epistola ad Romanos, iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem unam, quæ ex Prophetis perficitur in Evangelio per unum & eundem dominum docens salutem. Hoc, inquit, præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt, quoniam quæ à Deo venit conscientiam polluerunt infidelitate. Non est ergo amplius fides merito reprehendenda, ut & facilis & vulgaris, & quæ sit quorumlibet. Si humanum enim esset studium, ut existimabant Græci, esset etiam extinctum. Sin autem augetur, non est ubi non sit.<sup>3</sup> Dico ergo fidem, siue fundata sit à charitate, siue etiam à timore, ut dicunt accusatores, esse diuinum aliquid, ut quæ neque ab alia mundana amicitia diuellatur, neque à timore præsentis dissoluitur. Charitas enim ea, quæ illi cum fide intercedit amicitia, facit fideles. Fides autem est basis ac stabilimentum charitatis, vicissim inducens beneficentiam, quando etiam legis pædagogus timor, ex eo credatur, timor quoque esse creditur. Si enim in operando, quòd is sit ostenditur. Qui autem facturus est & minatur, non autem operans & præsens creditur, non ipse fidem procreat, qui esse fide dignus est ab ipsa probatus.<sup>4</sup> Diuina ergo est tanta mutatio, ut qui ex infidelitate fidelis factus fuerit, spei quoque credat & timori.

## COMMENTARIUS.

40

Plat. lib. 5.  
de leg.

Matth. 14.  
Marc. 19.

Rom. 7.

<sup>1</sup> A G B vero ostendamus Platonem. Quod Plato sit in hac sententia, ut existimet sapientem solum esse diuitem, probat ex ipso Platone in Phædro in fine. Idem Plato in legibus inducit hospitem Atheniensem ea quæ hic citat dicentem. Ego autem, ibi dicit, vix concesserim esse necessarium, eosdem simul esse & diuites & bonos. Ut autem idem sit & insigniter bonus, & insigniter diues fieri non potest. Quod autem citat ex Solomone de fideli, ut cuius dogmati adstipuletur Plato, id nusquam inuenio nec in nostra versione, nec apud Septuaginta. Fieri autem potest ut fuerit in Hexaplis Origenis quæ perierunt. Et mirum quidem est quod dicit Solomon, ut ait Clemens, ne obolum quidem esse infidelē, & tamen magis credendum est Evangelio quod dicit; Camelū citius transiturum per foramen acus, quam diuitē intraturum in regnum cælorum: intrare autē regnum cælorū vocat Clemens, Philosophari. Christiana enim Philosophia, via est quæ patet in cælum aditus, quam obstruunt & obsepunt acerui diuitiarū. <sup>2</sup> Contra autem pauperes. Cum nostro quoque Evangelio bene conuenit Plato dum beatos dicit pauperes. Pauperes autem dicit, non quorum minuuntur diuitiæ, sed quorum minuitur insatiabilitas. Quantumuis enim crescant diuitiæ, semper eger qui nunquam satiatur, ij autem nunquam possunt esse beati. Qui autem non sunt insatiabiles, nihil vetat quominus & boni esse possint & beati. Ij certe sunt quos Christus vocat pauperes spiritu, qui vtuntur quidem diuitiis, ad eas autem augendas non conuertunt animum. <sup>3</sup> Et in Alcibiade rem quidem seruilem dicit vitium. Affert aliud in quo Platoni conueniat cum scripturis, nempe in eo quod vitium & peccatum dicat esse rem seruilem seu seruitutem, virtutem autem rem liberalem seu libertatem, neque enim habemus vocabula quibus exprimamus δουλοπρεπείαν & ελευθεροπρεπείαν. Ita etiam iubet Christus tolli iugum peccati quod est graue, suscipi autem suum, nempe virtutis iugum, quod est suauē, & onus quod est leue, non sunt enim difficilia Dei præcepta ad quæ exequenda Christus adiuuat. Quo fit ut facile suscipiantur, peccati autem iugum est seruile, & vel in medijs delirijs & voluptatibus multum habet molestiæ. Ex ideo qui facit peccatum, seruus est peccati. Qui autem vitam agit ex virtute, liberē viuit: liber enim est, quem Christus liberauit à tyrannide peccati, priusquam autem liberetur est seruus peccati, & venundatus sub peccato, à quo absque Dei gratia non potest liberari. <sup>4</sup> Hic autem demonstratis. Cum multa recitasset dogmata in quibus consentiunt Græci cum sacris literis, ut qui ea ex illis acceperint, reuertitur ad suum de fide institutum. Dicit ergo Platonem cum sacris consentire literis in laudibus fidei & pacis. Plato enim primo lib. de legibus, virtutem

perans Cretenſes & Lacedæmonios, qui in ferendis legibus non aliud ſibi proponerant quam belli gloriam & victoriam, oſtendit legiſlatori, non ſolam eſſe ſpectandam bellicam fortitudinem, ſed omnem virtutem, maxime autem fidem & iuſtitiam, quibus opus eſt in pace & in bello, & ſine quibus nihil recte geritur. Fides autem de qua hic agit, eſt quam Cicero in officiis dicit fundamentum iuſtitie, definit autem dictorum & factorum conſtantiam & veritatem. Dicitur autem hæc fides etiam *noſtra*, id eſt fidelitas, quam maximam virtutem idem dicit Plato & matrem virtutum, & cæteras comprehendere: nec bellum autem nec ſeditionem vnquam eſſe bonam, nec vnquam optandam, potius vt iis nunquam opus ſit quæ nec bona quidem ſunt cum fuerint neceſſaria. Pax verò & benevolentia inter ſe coniunctæ ſunt ſemper bonæ. *Merito ergo dictum eſt apud ſolomonem.* Citat ſolomonem vt oſtendat eum quæ dicta ſunt ab ipſo accepſiſſe: ſed vbinam hoc dicat ſolomon non potui inuenire, non dubito tamen quin ea vere citariſſet ex ſolomone, ſed eſt veriſimile non extare eam vnde ſumpſiſſet verſionem. *Nam Xenocrates quoque in libro de prudentia.* Differunt ſapientia & prudentia, quod ſapientia quidem ſit cognitio primarum cauſarum, rerumque æternarum & diuinarum. Prudentia autem, rerum agendarum, confunduntur tamen nonnunquam. Nam & ſapientia dicitur rerum diuinarum & humanarum cognitio. Prudentia quoque eſt duplex, nempe & quæ in agendo verſatur, & quæ in contemplando, eaque eſt humana ſapientia. Nam diuinarum quidem rerum propriè eſt contemplatio, quæ prudentia dicitur, quæ non conſiſtit in agendo. Et ſapientia ergo eſt prudentia, & prudentia ſapientia, ſed diuerſè conſiderata. Oſtenſum eſt autem principij vniuerſorum eſſe eam quæ fide habetur ſcientiam, non autem demonſtrationem. *& Abſurdum enim fuerit Pythagoræ.* Fide, non demonſtratione, Dei qui eſt principium vniuerſorum ſeu vniuerſitatis, habetur ſcientia, vt antea fuit oſtenſum. Et certe ſi diſcipuli Pythagoræ præceptor ſuo tantam habebant fidem, vt ei dicenti crederent, ſatis habentes quod ipſe dixiſſet, nec eorum quæ dixerat vllam quærentes probationem, multo magis Chriſti diſcipulos Magiſtro & ſeruatori ſuo Deo fidem habere oportet, nec eorum quæ dixit vllam exigere rationem aut probationem. *Qui autem habet aures audiendi audiat.* Vt Chriſto credatur audiendum eſt. Is demum autem audit qui, vt loquitur Chriſtus, habet aures audiendi, id eſt, cuius non ſolæ aures carnales audiunt ſonum percuſſi aëris, ſed ea etiam quæ dicuntur mente percipiunt & intelligunt. Audiuntur autem quæ dicit Chriſtus per miſſos ab ipſo prædicatores. Ita per auditum eorum quæ dicuntur & prædicationem Apoſtolorum qui miſſi ſunt à Deo, erigitur fides ad Verbum Domini & filium Dei, id eſt creditur in Chriſtum. Hæc ipſa dixerunt Epicharmus & Heraclitus cùm accepſiſſent à ſolomone. *Adiuuat itaque terra quoque fertilis.* Multis ſimilitudinibus oſtendit tum demum recte ſuſcipi doctrinam, quando eius qui audit fides apta eſt ad eam ſuſcipiendam, & prophetiam, quando qui audiunt, obediunt. *Iam autem ſpes quoque conſiſtit.* Oſtendit ſuperius pœnitentiam eſſe opus fidei: nunc autem dicit ſpem ex fide exiſtere, & adducit definitionem Baſilidis, quod fides ſit animi aſſenſio alicui eorum quæ ſenſum non mouent, propterea quod non adſunt. Senſum autem non mouere dicuntur quæ ſub ſenſum non cadunt, ſub ſenſum autem non cadunt, quæ non adſunt. Non adſunt autem quæ ſola percipiuntur intelligentia. Adeſſe enim dicuntur quæ cernuntur oculis. Quod autem ſpes exiſtat ex fide, aperte docet Diuus Paulus dicens fidem eſſe ſubſtantiam rerum quæ ſperantur: quæ ſperantur autem ſub ſenſum non cadunt. Nam nec oculus vidit, nec auris audiuit quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Hæc autem ſunt bona quæ ſperamus & expectamus. Quæ autem ſperamus certò futura credimus, & ita fidelis eſt expectatio. Fideles quoque ſunt qui verba diuina audiunt, & præcepta cuſtodiant. Deus quoque eſt fidelis, cui dicenti eſt credendum, vt quem certum ſit ſtaturum promiſſis, vt qui non ſolum ſit verus, ſed ipſa veritas. *Quomodo ergo ſi credere eſt opinari.* Philoſophi Chriſti fidem vilipendentes & eleuantes, eam dicebant eſſe quandam voluntariè ſuſceptam opinionem. Ad hoc reſpondet Clemens, ſi fides non eſt firma & ſtabilis quod ea ſit opinio, cur firma & ſtabilia exiſtiant, quæ non ab aliis acceperunt, ſed ex ſe dicunt & opinantur. Sed fides quæ eſt præcedentis demonſtrationis voluntaria aſſenſio, non eſt opinio ſeu exiſtimatio, ſed alicui valido ac potenti aſſenſio. Quod ſi ita eſt & Deo aſſentiri qui eſt validus & potens, eſt fides, non eſt quod Chriſti fidem, qui vt pote Deus eſt validus & potens, deſpiciant & eleuent. *Si autem Abraham qui credidit.* Non eſſe deſpiciendam Chriſtianorum fidem ex hoc oſtendit, quod Abraham & Chriſtianorum qui ſunt Iſraelitæ, & ſemen Abraham, vna ſit fides: Abraham reputatum eſt ad iuſtitiam quod crediderit, Deo autem dicenti credidit, & ita ei fuit ex auditu fides. Nobis quoque fides eſt ex auditu qui Dei Verbi audiuiſſus prædicationem, nec nobis tam perſuaſerunt ſigna quæ facta ſunt ab Apoſtolis & prædicatoribus, quàm quæ de Verbo ſunt annunciata. *Propterea latere ſterilis.* Chriſti fidem ex hoc quoque dicit commendandam, quod cùm veteris & noui teſtamenti eſſet vna & eadem fides, vocatis gentibus longe fuerit maior eorum numerus quam Iudæorum, & fuerit fertilior eccleſia, quæ ante ſponſi Chriſti aduentum erat ſterilis & deſerta, quàm Hebræorum Synagoga. Si autem vtriuſque populi vna eſt & eadem fides, quæ eſt in teſtamento, ſed fœdere cum Deo inito & præceptis, ex hoc ſequitur quod vtriuſque teſtamenti vnus eſt & idem Deus, & falſum eſt quod dicunt Marcioniſtæ & alij hæretici, alium eſſe Deum veteris teſtamenti, alium noui. Vtrumque enim teſtamentum à Deo datum eſt per filium. *Qua ratione dicit etiam Apoſtolus in epistoſa ad Romanos.* Authoritate Pauli Apoſtoli in epistoſa ad Rom. & ad Timoth. 1. oſtendit iuſtitiam Dei quæ eſt ex fide, doceri per Verbum, nempe Chriſtum Dominum in veteri & nouo teſtamento. Inchoata enim in Prophetis veteris teſtamēti perficitur in Euāgelio. Nam Chriſtus venit non vt legem ſolueret, ſed vt adimpleret. *Dico ergo fidem, ſiue fundata ſit à charitate.* Quod à charitate fundetur fides, ex eo oſtēdit quod Charitas faciat fideles amicitia quæ illi intercedit cum fide. Si ergo qui fidem habet non eſt fidelis, niſi ſit in eo charitas quæ eſt amicitia coniuncta cum fide, ſequitur quod charitas ſit fundamentum fidei. Id enim alicuius rei dicitur fundamentum, quod ſi tollatur id concidit cuius eſt fundamentum: ſed ſi tollatur charitas, concidit fides, vt quæ ſit inutilis & inefficax ad ſalutem. Rurſus fides eſt baſis & fundamentum charitatis. Nam qui fidem non habet, nec Deum diligit quem non credit, nec proximum quem propter Deum debet diligere. Charitas autem ea eſt quæ inducit

credentes, ut de se inuicem bene mereantur, & propter Deum se mutuis afficiant beneficiis. Quod si quis dicat non charitatem esse fundamentum fidei, sed timorem, cum & initium sapientiæ sit timor Domini, & timor sit Pædagogus legis in qua est etiam fides, meminerit Deum non timeri. Atque ipse quidem timor Dei qui est præsens & operatur, in operando cognoscitur & creditur. Sed si est aliquid facturum, & in futurum minatur, non ex eo existit fides, sed ipsa fides ostendit timorem esse fide dignum, id est, esse credendum, & ideo timendum. <sup>a</sup> *Divina ergo est tanta mutatio.* Dicit quanta per fidem fiat hominis mutatio. Qui prius erat infidelis, fit fidelis, id est credit quæ sunt credenda, & simul spem habet & timorem, & utriusque credit, spei scilicet & timori. Credit enim iis quæ spes proponit, nempe bonos sua manere præmia, scilicet regnum cælorum & vitam æternam, & credit iis quæ sunt timenda, nempe suppliciis, quæ impendent iis, qui Dei præceptis non parentes impiè & scelerate vitam egerunt.

10

IIII. <sup>a</sup> *ATQUE prima quidem ad salutem inclinatio nobis fides apparet, post quam timor & spes & pænitentia, cum continentia & tolerantia proficientes, nos ducunt ad charitatem & ad cognitionem.* Merito ergo Barnabas Apostolus, Ex qua parte, inquit, studui paulatim ad vos mittere, ut cum fide vestra perfectam habeatis etiam cognitionem. Fidei ergo nostræ adiutores sunt timor & tolerantia: quæ autem nobis opem ferunt, sunt longanimitas & continentia. His ergo, inquit, in iis quæ ad Dominum pertinent, castè manentibus, unà cum eis latantur sapientia, intelligentia, scientia, cognitio. Cum itaque prius dictæ virtutes sint elementa cognitionis, evenit ut fides sit magis elementaris, quæ ei qui est cognoscendi potestate præditus, est æquè necessaria, atque ei qui in hoc mundo vivit, ad vivendum respiratio. Ut autem absque quatuor elementis non licet vivere, ita nec absque fide licet assequi cognitionem. Hæc est ergo basis veritatis. Qui timorem autem accusant legem insectantur. Quod si legem, clarum quoque est quod eum qui legem dedit. Hæc enim tria necesse est consistant in subiecto: is qui administrat, administratio, <sup>b</sup> *& id quod administratur.* Si ergo legem per hypothese[m] abstulerint, necesse est utique ut unusquisque qui ducitur à cupiditate, voluptati obsequens, id quidem quod rectè honesteque se habet negligat, Deum autem despiciat, absque metu simul sit impius & iniustus, ut qui à veritate exiluerit. <sup>c</sup> *At certè, inquiunt, timor est à ratione aliena declinatio, & animi perturbatio. Quid tu dicis? & quomodo tibi amplius servari poterit hæc definitio, cum præceptum mihi per rationem seu verbum datum sit? Præceptum autem timorem pronunciat per disciplinam, eum qui id suscipit, parans ut corrigatur.* Non est ergo timor à ratione alienus: est itaque rationi consentaneus. Quidni enim, cum adhortetur, Non occides, non mœchaberis, non furaberis, non falsum dices testimonium. <sup>d</sup> *Sed si nomina astutè excogitant, & λαβδαν, id est, cautionem, timorem legis vocant philosophi, quæ est consentanea rationi declinatio.* Hos Critolaus Phaselites non ineptè vocavit ονομαζόμενοι, id est, qui depugnant de nominibus. <sup>e</sup> *Pulchrum ergo, atque adeo pulcherrimum, iis qui nos accusant præceptum apparuit, excogitata mutatione nominis.* Cautio ergo esse rationi consentanea ostenditur, cum sit eius quod lædit declinatio, ex qua <sup>f</sup> *exoritur eorum quæ præcesserunt peccatorum pænitentia.* Principium enim sapientiæ est timor Domini. Intellectus autem bonus omnibus facientibus eum. Sapientiam vocat affectionem, quæ est timor Domini, deducens ad sapientiam. Si autem lex affert timorem, principium sapientiæ est legis cognitio, & non est sapiens absque lege. Insipientes ergo sunt qui legem recusant, cui est consequens ut ipsi reputentur ἀνομοι seu impij. Disciplina autem est principium sapientiæ. Sapientiam autem & disciplinam impij nihili <sup>g</sup> *pendent, ait Scriptura.* Videamus autem quanam esse timenda lex annunciet. Si ea quidem quæ sunt media inter virtutem & vitium, ut paupertas & morbus, & ignominia, & ignobilitates, & quæ sunt his similia: hæc quidem etiam quæ sunt in civitate leges proponentes laudantur, & Peripateticis, qui tria bonorum genera introducunt, & eorum contraria mala esse reputant, ea convenit opinio. Nobis autem data lex, ea quæ verè mala sunt iubet

apertis.

Psal. 110.  
τοῦ κυρίου.

ἐπιτιμῶν

sunt iubet fugere, adulterium, petulantiam, puerorum amorem, ignorantiam, iniustitiam, morbum, animam mortem, non eam quæ soluit animam à corpore, sed eam quæ animam dissoluit à veritate. Hac enim sunt graua & verè timenda vitia, & quæ ex eis proficiuntur operationes. Verumenimverò iniuste pennatis tendi retia dicunt diuina responsa. Ipsi autem dum sunt sanguinum participes, mala sibi instar thesauri recondunt. Quomodo ergo à nonnullis heresibus hac lex mala dicitur? vociferantibus dicere Apostolum: Per  
 10 legem enim cognitio peccati. Quibus dicimus: Lex peccatum non fecit, sed ostendit. Cum enim quæ sunt facienda iusserit, reprehendit ea quæ non sunt facienda. Boni autem est, id quod salutare quidem est docere, quod exitiale autem ostendere, & illo quidem uti consulere, hoc verò iubere fugere. Iam Apostolus, quem non intelligunt dixit peccati cognitionem per legem esse manifestatam, non autem accepisse substantiam. Quomodo autem non est bona lex, quæ erudit ac castigat, & quæ data est pædagogus ad Christum, ut dum per  
 20 timorem castigationis ratione dirigimur, ad eam quæ est per Christum perfectionem conuertamur? Nolo, inquit, mortem peccatoris, sed eius pœnitentiam. Pœnitentiam autem efficit præceptum, quod ea quidem prohibet, quæ non sunt facienda, benefacta autem proficitur. Mortem autem, ut arbitror, dicit ignorantiam. Et qui est prope Dominum, est plenus flagellis. Qui cognitioni scilicet appropinquat, periculis, timoribus, molestijs, afflictionibus vititur, propter desiderium veritatis. Filius enim castigatus euasit sapiens, & seruatus est ab æstu filius intelligens. Filius autem intelligens suscipiet præcepta. Et Bar-  
 30 nabas Apostolus: Væ qui sunt intelligentes apud semetipsos, & coram se scientes. Et paulo post subiunxit: Efficiamur spirituales, templum Dei perfectum, quatenus est in nobis, timorem Dei meditemur, & eius præcepta seruare contendamus, ut letemur in eius iustificationibus. Vnde sapientiæ principium timor Dei diuinæ dictus est. Hic Basilidis sectatores hoc dictum exponentes, dicunt ipsum principium cum exaudivisset dictionem spiritus qui ministrabatur, propter auditionem & spectaculum fuisse obstupefactum, cum ei præter spem esset annunciatum Euangelium, & eius obstupefactionem appellatam esse timorem, qui fuit principium sapientiæ genera diiudicantis, & discernentis, & perficientis, & restitu-  
 40 uentis. Cum autem non solum mundum, sed etiam electionem discreuisset, eam postremo amandat. Videtur autem Valentinus quoque in quadam epistola talia quadam mente apprehendisse. His enim verbis sic scribit: Et sic ex illo figmento terrore fuit affectus author Angelorum, quando maiora elocutus est quàm quæ cōuenirent effictioni, propter eum qui in ipsis inaspectabiliter dederat semen supernæ essentiae, & liberè loquebatur. Ita etiam in mundanorum hominum generationibus, timores fuerunt opera hominum ijs  
 50 qui ea faciebant: quemadmodum statua & imagines, & omnium manus efficiunt in nomine Dei. In nomine enim hominis formatus Adam, timorem præbuit eius qui prius erat hominis, ut qui ipse esset in ipso constitutus, & obstupuerunt, & opus citò aboleuerunt. Sed cum sit unum principium, ut ostēdetur paulo post, canoras quasdam nugas & figmenta videbuntur isti homines effingere. Quoniam autem à lege & Prophetis prius erudiri ac castigari utile esse Deo visum est, principium sapientiæ dictus est timor Domini, qui à Domino per Moysen datus est ijs qui non obediunt, & sunt duri corde. Quos enim non expugnat ratio, eos māsuefacit metus. Quod quidem cum ab alto præuidisset Verbum quod  
 60 erudit ac castigat, utroque modo aptè ac conuenienter expurgans, ad pietatē concinnauit instrumentum. Est igitur obstupefactio, timor ex insueta visione seu phantasia, vel propter inexpectatam visionem, tanquā nuncium. Timor autem est insignis admiratio, tanquam ob id quod vel factum est, vel est. Non animaduertunt itaque se affectionibus ac perturbationibus fecisse obnoxium, maximum, & qui ab eis celebratur Deum, per obstupefa-



ἐκπαίδευσις.

ἀγχινοτος.

πληρωματι.

Prouerb. 7.

ὁμολογῶν  
ἐμπαθῶν.

Prouer. 14.

φιλοπρεψια.

Rom. 10.

etionem, & ante obstupescationem versatum esse in ignoratione; siquidem ignoratio fuit ante obstupescationem. Si autem obstupescatio, & timor fuit Dei sapientiae principium, magnum est periculum, ne & ante Dei sapientiam & totius mundi creationem, quinetiam restitutionem & ipsam electionem quae erat causa, fuerit ignoratio. Vtrum ergo rerum bonarum aut malarum est ignoratio? Sed si rerum quidem bonarum aliquid cessat obstupescatione, eis & minister cessat, & praedicatio, & baptisma: sin autem malarum, quomodo est malum causa rerum optimarum? Si enim non prior fuisset ignoratio, non descenderet minister. Sed nec obstupescatio cepisset principem, ut ipsi dicunt: neque sapientiae principium cepisset ex timore ad electionem & mundana dyudicanda. Si autem metus eius qui prius erat hominis, fecit sui figmenti insidiatores Angelos, utpote quod inaspectabile supernae substantiae semen collocaretur in opificio, aut ex inani opinione, quod quidem est incredibile, emulatione perciti sunt in Angelos propter opificium, cuius tanquam filij alicuius crediti sunt esse authores, adeo ut nulla non in eos cadat ignorantia, aut mori sunt cum tenerentur praescientia. Sed non insidiati essent, per id quod aggressi sunt, ei quod praesciuerunt, neque ob suum opus obstupescati essent, cum ex praescientia semen supernum intellexissent, aut postremo freti cognitione ausi essent, quod ipsum quoque non potest fieri, cum didicissent id quod est in pleromate homini insidiari. Praeterea & id quod est ad imaginem, in quo est etiam exemplar, & id quod cum reliqua cognitione est ab interitu alienum, assumpserunt. His ergo ipsis, & aliquibus alijs, maxime autem Marcionistis, non audientibus clamat Scriptura: Qui autem me audit, requiescet in pace confidens, & sine metu cessabit ab omni malo. Quid ergo hi legem esse volunt? Malam quidem non inquirunt, sed iustam, bonum à iusto discernentes. Dominus autem iubens timere malum non malum malo liberat, sed dissoluit contrarium contrario. Bono autem malum est contrarium, ut iustum iniusto. Si ergo malorum dixit principium metus vacuitatem, quam facit Domini timor: timor bonum est, & qui est ex lege metus, non solum est iustus, sed etiam bonus, ut qui aufert vitium. Metu autem inducit metus vacuitatem, non animi perturbatione impatibilitatem: disciplina autem ingenerat affectionum moderationem. Cum autem audierimus, Honora Dominum, & eris fortis, praeter ipsum autem ne time alium: timere peccare, sequi autem quae à Deo data sunt praecepta, Dei honorem accipimus, Δεὸς autem est Dei metus. Sed et si timor est affectio, ut volunt aliqui timorem esse affectionem, non est quiuus metus affectio. Superstitio quidem certè quae vocatur δεισιδαιμονία, est affectio ut quae sit demonum metus, qui affectionibus suisque deque feruntur & agitantur. Rursus autem Dei impatibilis metus est impatibilis. Timet enim quis non Deum, sed à Deo excidere. Qui autem hoc veretur, nempe ne in mala incidat, mala timet & veretur. Qui autem timet ne cadat, se esse ab interitu alienum vult & impatibilem. Sapiens timens declinauit à malo. Insipiens autem confidens aggredditur, ait Scriptura. Et rursus: In timore Domini est, inquit, spes fortitudinis. Deducit ergo talis metus & ad poenitentiam & ad spem. Spes autem est bene sperans expectatio bonorum, vel absentis boni. Certè casus quoque vel ad bonam spem assumitur, quem ad charitatem deducere didicimus. Charitas autem fuerit consensio eorum quae sunt in ratione & vita & moribus: aut, ut paucis dicam, vitae societas, vel amicitiae & benevolentiae extensio, cum recta ratione ad usum amicorum ac familiarium qui ἐταῖροι, vocantur (dicitur autem ἐταῖρος, quasi ἐτερος ἐγώ, id est, alter ego) qua etiam ratione eos fratres appellamus, qui sunt regenerati. Adhaeret autem charitati & hospitalitas, quae est artificium amicitiae circa usum hospitem. Hospites autem sunt, quorum sunt externa quae sunt mundana. Mundanos enim eos qui terram sperant & concupiscentias carnales exaudimus: Nolite conformari, inquit Apostolus, huic seculo,

seculo, sed transformemini renouatione mentis, ad hoc ut vos probetis quæ sit voluntas Dei bona, bene placens, & perfecta. <sup>o</sup> Versatur autem hospitalitas in eo quod est utile hospitibus. Hospites autem sunt qui etiam dicuntur ὄφιζες. ὄφιζες autem sunt amici, amici autem sunt fratres. Frater amice, inquit Homerus; <sup>p</sup> & humanitas, quæ est amicus usus hominum, & bona affectio, quæ est quoddam amicitia artificium in amicorum vel necessariorum dilectione, comitantur charitatem. Si autem reuera homo qui est in nobis, est spiri-  
 10 tualis, humanitas est fraternitas ijs, qui sunt eiusdem spiritus participes. <sup>a</sup> Affectio autem rursus est conseruatio beneuolentiæ aut dilectionis. Dilectio autem est perfecta & absoluta demonstratio: & diligere, quod est ἀγαπᾶν, est placere moribus ducique & abduci. In idem autem ducuntur per consensionem, quæ est scientia communium bonorum. Con-  
 sensio enim, quæ ὁμολογία, est concentus in animis. Et non ficta, inquit, Charitas sit Rom. 12. in nobis, & odio habentes malum, adhareamus bono & fraternitati, & quæ sequuntur usque ad illud: Si possibile est, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem ha-  
 20 bentes. Deinde: Ne vincaris, inquit, à malo, sed vince in bono malum. <sup>r</sup> Et idem Apostolus fatetur se Iudæis ferre testimonium, quod Zelum Dei habeant, sed non secundum Ibid. 10. scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & propriam quærentes statuere, Dei iustitiæ non fuere subiecti. Non enim Dei voluntatem cognouerunt & fecerunt, sed quod ipsi existi-  
 mauerunt, hoc etiam legem velle putarunt. Neque legi tanquam prophetanti credide-  
 runt, sed sermoni solummodo & timori, non autem affectioni & fidei crediderunt. Finis enim legis est Christus ad iustitiā, qui est à lege prædictus, omni credenti. <sup>v</sup> Vnde eis dictū  
 30 est à Moise: Ego emulatione vos prouocabo in non gente, in populo stulto vos ad iram ir- Deut. 3. ritabo, qui fuit scilicet paratus ad obediendum. Et per Esaïam: Inuentus sum, inquit, ijs Esaiæ 65. qui me non credunt, manifestus fui ijs qui me non interrogant: ante Domini scilicet ad- uentum, post quem Israël quoque illa quæ prædicta sunt conuenienter dicuntur: Expandi manus meas toto die ad populum inobedientem & contradicentem. Vides causam voca-  
 tionis gentium, aperte à Propheta dictam esse, populi inobedientiam & contradictionem. Deinde, in his quoque Dei ostenditur bonitas. Dicit enim Apostolus: Sed eorum deli-  
 40 cto salus gentibus, ad hoc ut eos emulatione prouocarent, & ut vellent ipsi duci pœnitētia. Rom. 11.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> AT QVÆ prima quidem ad salutem inclinatio. Ne quis existimet solam fidem eamque otiosam sufficere ad salutem, disertis verbis pronunciat, fidem quidem apparere primā inclinationem ad salutem, sed requiri præterea alias quas recenset virtutes, quæ & fidem nostram adiuuent & nobis opem ferant. Ex autē omnes simul cum fide coniunctæ virtutes, efficiunt ut non solum in Deum credatur, sed & castē in Domino viuatur, & sapientia & intelligentia & quæ verbi decet discipulum cognitio acquiratur, læteque & iucunde his  
 50 omnibus inter se conspirantibus viuatur. Quæ autem est hic citata Barnabæ Apostoli epistola hodie non extat, & à Gelasio Pontif. Max. inter libros Apocryphos relata, non fuisse autem contemnendam testis est noster Clemens qui eam citat. <sup>b</sup> At certe, inquit, timor est. Respondet ad obiectionem quæ fiebat ab ijs qui oppugnabant timorem, cum definientes à ratione alienam declinationem, & animi perturbationem. Hanc definitionem ostendit non esse veram. Non est enim à ratione alienus legis timor, cum ipsum legis præceptum datum sit per rationem seu per verbum, datum sit autem ut corrigatur qui id accipit. Quod ex eo patet, quod in legis præceptis fere omnibus sit quædam exhortatio, ne fiat quod prohibetur. Non  
 60 esset autem, si esset timor à ratione aliena declinatio & animi perturbatio. <sup>c</sup> sed si nomina astute excogitant. Postquam ostendit legis timorem esse rationi consentaneum, & ideo non esse veram eorum definitionem, censet ut Philosophi qui apte mutant nomina, legis timorem non vocent timorem, sed φόβος. Hi nomi-  
 num mutatores vocantur à Critolao Phaselite ὀνομασμάχοι. Pugnant autē de nominibus, qui videntes ea non esse apte imposita, ea mutant. Quis sit autem Critolaus quem citat nescio, sed neq; eius aliquid extare exi-  
 stimo. Fuit quidem Critolaus vir doctissimus, & qui audebat etiam ex tempore dicere. Quod quidem fecit Romæ ut suam ostentaret eloquentiam, cum eo missus esset legatus ab Atheniensibus. Sed is erat Atheni-  
 ensis: hic autem quem citat Clemens erat Phaselites. <sup>d</sup> Pulchrum ergo, atque adeo pulcherrimum. Qui legē vituperant propter timorem, ex eo falli ostenduntur quod mutato tantum nomine, timoris scilicet in cau-  
 tionem, laudetur quod prius vituperabatur, ex ea enim quæ est idem quod timor, & mala declinatur, & de  
 præcedentibus peccatis dolor concipitur, & ex eodem existit & lex & sapientia. Qui legem autē non habet

est inspiens. Lex enim est Dei: Quo fit ut qui lege caret, & Deo careat qui est author legis, & plane sit impius: Videmus autem quam esse timenda lex annunciet. Verum enim vero iniuste pernamus. Bonis à sceleratis tenduntur insidie, sed non possunt comprehendi, facile enim euolant, à Deo liberati. Ipsi autem mali male agentes, & mala sibi congerunt, & in posterum recondunt. Et frustra ergo insidiantur, ut nos habet versio, & iniuste, ut qui se obstringant scelere. Et hoc est quod septuaginta habent *adversus*, id est, iniuste. Et qui est prope Dominum est plenus flagellis. Per multas afflictiones oportet intrare regnum celorum. Intrat autem regnum celorum qui est prope Dominum. Is demum autem est prope Dominum qui movetur studio veritatis. Ad eam autem non pervenitur nisi legis precepta observetur, & suscipiatur castigatio, & disciplina per multos labores, afflictiones, timores pericula, & molestias. Hec disciplina & castigatio castigatum filium reddit sapientem, & eum liberat ab æstu nempe ab ardore libidinis & a flamma ignis eterni. Et Barnabas Apostolus, Barnabas Apostolus quem hic citat Clemens, eos execratur qui non ex lege Dei & ex eius præceptis doctrinam hauriunt, sed ex his quæ ipsi apud se cogitant & comminiscuntur. Hortatur præterea ut simus spirituales. Tum demum autem erimus spirituales, si Deus in nobis habitauerit: Deus enim est spiritus. Non solum autem erimus spirituales, sed etiam templum Dei si Deus in nobis habitauerit. Deus autem tunc dicitur in nobis habitare, quando terrestribus & humanis expulsiis cogitationibus divina solum & æterna meditamus. Hoc non solum Deum timeamus & præcepta eius servemus. Is timor & eius præceptorum custodia efficiunt, ut magna afficiamur læticia cum iusti evaserimus: Deus enim eos iustificat qui ipsum timeant & præceptis eius parent eum diligentes. Merito ergo dictus est Dei timor initium sapientie. Hic Basilides sectatores. Citat Clemens, ut se dixit facturum, omne genus scriptorum. Citavit philosophos & authores apocryphos, nunc citat etiam hæreticos, quantum ei visum est facere ad suum institutum. Dicit autem quomodo exposuerit Basilides illud dictum; Principium sapientie timor Domini, etiam si non ignoraret quam ineptæ fuerint eius fabulæ & nugæ, quas qui volent scire, legat apud Irenæum, Epiphanium, & Theodoretum. In his recensendis me piget tempus perdere, & lectori tedium asferre. Meræ certe sunt nugæ de illo principe, qui cum audiisset dictionem spiritus fuit obstupescens. Obstupescit autem fuit timor qui fuit initium sapientie, &c. Cum autem dicit ipsum postremo amandasse timorem, videtur alludere ad illud Iohannis; Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet. Videtur autem Valentinus, Valentini impia & inania dogmata & commenta qui volent videre, legat Theodoretum de hæreticis fabulis. Eius recenset Clemens & refellit nonnulla, etiam si sit potius ridenda quam refellenda. Quod tamen ipse quoque satis vidit, cum dicit ea esse, canoras pugnas & figmenta. Primum autem eum reprehendit, quod cum sit unum principium, ipse tamen multos statuatur authores, & principes. Et non reprehendit quidem quod dicit, quod cum vellet Deus erudiri & castigare populum ut deduceretur ad pietatem, per Moysen datus sit timor Domini qui est initium sapientie, ut quos expugnare non poterat Verbum seu ratio, mitigaret & mansuaderet metus. Reprehendit autem, quod Deum statuatur obnoxium & animi affectionibus & perturbationibus, & quod ante obstupescitionem, ignorantem Deum fecerit & dubitantem. Quæ confutans, ostendit quam multa ex his sequantur absurda. Hic ergo ipsi & aliquibus aliis. Basilidianis, Valentinianis, & Marcionistis hæc dicit Scriptura, nempe ut ipsum Deum audiat, & non impia & inania dogmata comminiscatur. Quid ergo hi legem esse voluit. Duos deos constituat Marcion Ponticus, Deum iniustum & Deum bonum: & iustum quidem esse creatorem qui legem dedit: Legem autem, non esse quidem ex se malam, sed ex eo quod terrorem afferat, qui est malus. Dicit autem Clemens nec legem esse malam, nec timorem. Lex non est mala quæ prohibet vitia: nec timor est malus per quem prohibet, non esse iustum à bono discernendum: idem enim est & iustum & bonum. Timorem non esse malum qui pellit vitium. Nam cum vitium sit malum, bonum sit oportet id quod ipsum dissolvit & pellit. Quod si malum dicunt esse timorem, quod sit affectio seu perturbatio, responderet, aliquem quidem timorem esse affectionem, sed non omnem *superstitionem*, id est superstitionem non esse affectionem, non autem Dei timorem. Nam ut Deus est imparibilis, ita etiam est imparibilis eius timor. Nam proprie non dicitur Deus timeri: sed timeri dicitur quod timeatur ne ab eo excidamus. Ab eo autem excidit qui eo non fruitur. Non fruitur autem qui non est ei gratus. Qui autem timet ne à Deo excidat & ne eo fruatur, ut qui eius priuetur gratia, non Deum timet, Deus enim tanquam malum non timetur, sed id quod malum est timetur, timetur enim ne eius gratia, quæ est pretiosa possessio, amittatur, & ita in mala incidatur. Deo enim privari, qui est summum bonum, non potest non esse malum. Qui autem hoc timet, timet ne ei extremus afferatur exitus, & non sit imparibilis. Plane enim interit, & miserabilibus vexatur affectionibus, qui Deum amisit, quem qui habet, is nullis afficitur animi motibus & perturbationibus. Ita fit ut sapiens timens declinet à malo. Cauet enim ne si Deum amittat priuetur omni bono, quod quidem est summum malum. Inspiciens autem qui nihil timet & securus Deum offendit, à Deo, & ita ab omni bono excidit. In eo vero qui Deum timet est spes fortitudinis. Sperat enim fore, ut quæ fortiter aggredietur ei recte succedant. Timens enim Deum offendere & ab eo excidere, credit sibi paratum fore eius auxilium. Deducit ergo talis metus & ad poenitentiam. Hoc ut melius percipiamus, definit quid sit spes, nempe bene sperans expectatio bonorum, vel boni absentis. Expectantur autem bona, sed timeantur mala, non presentia autem expectantur, sed futura. Sed si tantum expectantur, & non etiam certo credantur & magno expectantur desiderio, non sperantur, nec eorum spes esse est dicenda. Non solum autem Dei timor deducit ad bonam spem, sed casus quoque seu prolapsio assumitur ad spem. Nam si labi & cadere contigerit, ipsa prolapsio non ita iacet & deprimitur ut penitus desperet, sed ad spem erigitur fore ut quod perdidit recuperet. Sed ad id non pervenitur nisi ipsa prolapsio nos deducat ad charitatem, qua Deum nos offendisse agereferentes rationi assentiamur, vitam recte instituamus, & mores componamus: & proximum diligentes, in amicos & familiares nos ita geramus, ut amicitia & benevolentia, quæ ratio præscribit, officia exerceamus. Ii autem amici & familiares dicuntur etiam fratres, ut qui sint eodem verbo quo nos regenerati. Fratres autem merito dicuntur qui eundem habent Deum patrem, & matrem Ecclesiam. Erymologiam autem huius vocabuli

buli ἑταῖρος, dicit esse Clemens, quasi ἑταῖρος ἐγώ, nempe alter ego, sicut & Latine frater dicitur, quasi fere alter: ἀδελφός, quoque frater Græcè dicitur quasi ὁμοδελφός, quod eodem sint in vtero. Vnde etiam Christiani proprie dicuntur fratres qui in eadem sunt Ecclesia, nempe Catholica tanquam in eodem vtero. \* Adhæret autem charitati & hospitalitas. Arrepta occasione, adiungit charitati virtutes eius comites, prima est hospitalitas, ex qua discimus quomodo sit vtendum hospitibus, seu quomodo nos oporteat gerere in hospites. Hospites autem sunt, qui in hoc mundo ita versantur, vt mundana sint eis externa & aliena. Mundani autem sunt qui rebus terrenis sunt addicti, & deditilibidimbus & carnalibus concupiscentiis. Eos dicit Paulus conformari huic seculo, quod prohibet ne faciamus, sed mente potius renouemur, vt probatam & bene cognitam Dei voluntatem impleamus. \* Versatur autem hospitalitas. Hospitalitatis munus est & officium, curam gerere hospitem, & eis prouidere quæ sunt vsui. Hospites olim dicebantur externi, qui etiam Græcè ξένου, vsus autem postea inoleuit vt dicerentur externi quidem hospites, sed non omnes, verum ij quibus cum propter amicitiam vltro citroque intercedebat ius hospitij, qui scilicet foris aduenientes se inuicè excipiebant. Hospes enim dicitur & qui excipit & qui excipitur. Ij dicebantur & ὁμιῖται, quod essent peregrini, & amici, non quod indiscriminatim omnes exciperentur hospitio, sed ij cum quibus intercedebat ius amicitiae. Quanta autem esset virtus hospitalitatis ex hoc est perspicuum, quod inter ceteras virtutes quas Episcopo tribuit Paulus, eum quoque velit esse hospitalem. \* Et humanitas, quæ est amicus vsus hominum. Charitatis comes est humanitas, & bona affectio quæ est Græcè φιλοστοργία. Nec satis est hominem diligere, sed cum dilectione oportet etiam esse benignitatem, mansuetudinem & clementiam, nec sufficit homines in genere diligere, sed etiam consanguineos & necessarios, tanquam ex quodam diligendi artificio locum tenere præcipuum. Is amoris gradus Græcè dicitur φιλοστοργία, quo lubenter, & tanquam ex instituto eos amemus, non ex sola naturæ propensione & inclinatione. \* Affectio autem rursus est conseruatio beneuolentiae. Quæ hic subiungit charitati, definitione quidem ab ea differunt, sunt tamen ei coniuncta. σὺν, quam verti affectionem est idem quod dilectio, sed in hoc differt quod significet vehementem amoris affectionem, ea autem conseruat beneuolentiam & dilectionem. Nam si amor sit tepidus, non diu durat beneuolentia nec dilectio. Est etiam dilectio species charitatis, quæ non solum est in animo, sed etiam reipsa & facto se ostendit, & ita est perfecta, & omni ex parte absoluta demonstratio. ἀγαπᾶσαι, id est, diligere dicitur, quando consentiunt mores qui se mutuo attrahunt, & in eo est scientia communium bonorum, non est enim magis bonum vnius quam alterius, & ita inter se cōueniunt amici & moribus, & bonis, & animis. Vnde etiam dicitur, ἀγαπᾶσαι ἀπὸ τῆς ἀγάδης καὶ ἀπὸ τῆς ἀπάδης, id est, duci & abduci: consensio enim animorum, & morum conuenientia, & sua non reputare bona magis quam alterius, nempe amici, ea se inuicem cōciliant & attrahunt ad amicitiam. \* Et idem Apostolus fatetur se Iudæis ferre testimonium. Ex iis quæ adduxit Paulum dicentem de ficta dilectione, arripuit occasionem loquendi de Iudæorum legis dilectione, non illa quidem ficta, sed quæ non est secundum scientiam. Duplicem autem dicit esse Clemens iustitiam; Iustitiam Dei quæ est ex fide, & iustitiam legis, quæ est ex operibus adimpletis mandatis legis. Et in hoc quidem fallebatur Iudæi, quod Dei iustitiam quæ est ex fide Christi ignorantes, & suam volentes statuere iustitiam, quæ est in adimpletione mandatorum, quod sine fide Christi non potest fieri, fidei non paruerunt; & in Christum qui est finis legis, non crediderunt: & dum facerent quæ ipsi vellent, non quæ lex veller, quæ sine Christo nihil facit, qui est eius scopus & finis omni credenti, suam opinionem pro lege sunt secuti, & ita non fuere iustificati, est enim fides Christi quæ iustificat. Ex hoc autem falsi sunt, quod legi crediderunt, sed tanquam iubenti minantique & terrorem incutienti, non autem tanquam Christum venturum & gratiam daturum prædicenti, & mysticum & allegoricum sensum in se continenti, & in Iesum Christum futuram fidem salutis esse causam significanti. \* Vnde eis dictum est à Mose. Aegre tulerunt Iudæi, quod qui erat populus à Deo electus, adscitis gentibus fuerit posthabitus & reiectus. Vocationis autem gentium non fuit alia causa, quam inobedientia & contradictio. Deinde in his quoque Dei ostenditur bonitas.

\* PASTOR autem cum solummodo de ijs qui dormiissent posuisset dictionem, nouit v. quosdam iustos & in gentibus & in Iudæis, non solum ante aduentum Domini, sed etiam ante legem, ex eo quod Deo grati acceptique fuerint, vt Abel, & Noe, & si quis alius iustus. Dicit ergo Apostolos & doctores filij Dei, etiam cum dormiissent, potestate & fide prædicasse ijs qui prius dormierant. Deinde subiungit: Et ipsi dederunt ipsis signaculum prædicationis. Descenderunt ergo cum ipsis in aquam, & rursus ascenderunt. Sed hi viuentes descenderunt, & rursus viuentes ascenderunt: illi autem qui prius dormierant, mortui descenderunt, viui autem ascenderunt. Per hos ergo viuificati sunt, & agnouerunt nomen filij Dei, & ideo vnà quoque cum illis ascenderunt, & eos compegerunt in turris adificationem, & qui in lapides cali non poterant, coedificati sunt. In iustitia dormierunt, & in magna puritate. Solum autem hoc signaculum non habebant. Quando enim gentes legem non habentes, natura quæ sunt legis faciunt, ij legem non habentes sibi ipsi sunt lex, vt ait Apostolus. Quod itaque virtutes se inuicem consequuntur, quid opus est dicere, cum iam ostenderimus quod fides quidem sperat propter pœnitentiam, pietas autem propter fidem, & quæ in ijs est perseverantia & exercitatio, vnà cum disciplina terminatur in charitate,

illa verò perficitur cognitione. Illud autem necessario adnotandum est, quod solus Deus intelligendus est natura esse sapiens. Quare sapientia quoque Dei virtus, quæ docuit veritatem, hîc quoque assumpta est perfectio cognitionis. <sup>10</sup> Amat autem & diligit veritatem philosophus, eo quod sit verus ac germanus famulus, iam propter charitatem existimatus esse amicus. Eius autem principium est, res admirari, ut dicit Plato in Theateto. Et Matthias adhortans in traditionibus, Admirare præsentia, eum esse primum gradum statuens ulterioris cognitionis. Quæ ratione etiam scriptum est in Evangelio secundum Hebræos: Qui admiratus fuerit, regnabit, & qui regnavit, requiescet. Fieri ergo nō potest ut philosophetur qui est rudis & ignarus: porrò autem non potest fieri ut philosophetur is qui sapientia notionem non ceperit, cum philosophia sit eius quod verè est appetitio, & earum quæ ad id tendunt disciplinarum. Et quamvis in rectè agendo se aliqui exercuerint, ut sciatur tamen quomodo sit utendum, & faciendum est & adlaborandum, quatenus Deo quoque assimiletur aliquis, Deo inquam servatori, colens Deum Servatorem per Verbum Pontificem, per quem videntur quæ in veritate sunt honesta & iusta. Religio est actio quæ Deū <sup>20</sup> sequitur. Hæc ergo tria noster sibi vendicat Philosophus: primum quidem contemplationem: secundo autem, preceptorum executionem: tertio verò, bonorum virorum constitutionem. Quæ quidem cum conuenerint, efficiunt virum cognoscendi potestate præditum. Vnde diuina dixit Scriptura: & dixit Dominus ad Moysen dicens: Loquere filiis Israël, & dices illis, Ego Dominus Deus vester. Secundum studia terræ Ægypti in qua habitastis in ea, non facietis, & secundum studia terræ Chanaan, in quam vos ego illuc introduco, non facietis, & in eorum legitimis nō incedetis. Iudicia mea facietis, & præcepta mea <sup>30</sup> seruabitis. Ambulate in eis. Ego Dominus Deus vester, & seruabitis omnia præcepta mea, & facietis ea. Qui fecerit ea, viuet in eis. Ego Dominus Deus vester. An autem mundi & deceptionis, an animi perturbationum & vitiorum sit signum & symbolum Ægyptus & terra Chanaan, nunc quidem est prætermittendum. Quanam autem sint exercenda ut diuina & non mundana, nobis ostendit eloquium. Cum autem dicit: Qui fecerit homo, viuet in eis: & ipsorum Hebræorum correctionem, & proximorum nostrorum & nostram exercitationem & profectum, ipsorum vitam dicit & nostrā. Qui enim <sup>40</sup> sunt mortui delictis, conuiuificantur Christo per nostrum testamentum. Sæpe autem repetens Scriptura illud, Ego Dominus Deus vester, pudore afficiendo pulcherrimè hortatur, docens, sequi Deum, qui dedit præcepta. Admonet autem sensim querere, & quoad eius fieri potest, conari cognoscere: quæ quidem fuerit maxima contemplatio, quæ est reuera scientia supernæ speculationis, à qua nunquam separatur iusta operatio. Sed eorū quidem qui se sapientes existimant, siue sint barbaræ hæreses, siue Græcorum philosophi, inflat scientia, ex sententia Apostoli. Fidelis autem cognitio est, quæ fuerit ex scientia demonstratio eorum quæ traduntur in vera philosophia. Dixerimus autem ea esse orationem quæ iis de quibus dubitatur, ex ijs quæ sunt certa & extra controuersiam, fidem facit. Cum sit autem duplex fides, una quidem ex scientia, altera verò ex opinione: nihil obstat quominus duplex quoque nominetur demonstratio: una ex scientia, ex opinione altera: quandoquidem cognitio quoque, & præcognitio duplex dicitur: una quidem quæ accuratam & exactā habet naturam: altera verò quæ defectā & mancā. Nunquid autem ea sola <sup>60</sup> quæ est apud nos vera fuerit demonstratio, ut quæ ex diuinis suppeditetur Scripturis, quæ sunt sacræ literæ, & quæ ex ea quæ à Deo docetur sapientia, ut ait Apostolus? Disciplina ergo, & parère præceptis, quod est Deo credere, & fides Dei potentia, quæ est vis veritatis, statim dicui: Si habeatis fidem ut granum sinapis, montem transferetis. Et rursus: Secundum fidem tuam fiat tibi; & unus quidem curatur, suscepta per fidem curatione: mortuus

ἐν τῇ α.

γεννηθῇ.

Leuit. 18.

ἐν τῇ α.

ἐν τῇ α.  
ὁ πῶς μὴ.  
1. Cor. 8.

Marc. 4.

Lucæ 17.

Matth. 9.



mortuus autem resurgit per fidem eius qui crediderat quòd esset resurrecturus. Quae est autem ex opinione demonstratio, est & humana, & fit ex argumentis rhetoricis, vel etiam dialecticis syllogismis. Suprema enim demonstratio, quam ex scientia esse demonstrauimus, si de inferit per allationem & apertionem scripturarum, animis eorum qui discere cupiunt, quae quidem fuerit cognitio. Si enim quae assumuntur ad id quod quaeritur, vera sumuntur, ut quae sunt diuina & prophetica: clarum est utique quod quae etiam eis infertur conclusio, vera inferetur, & rectè nobis demonstratio fuerit cognitio. Cum itaque diuini & caelestis nutrimenti monimentum in urna aurea consecrare iubebatur, Gomor, inquit, erat decima trium mensura. In nobis enim tres mensurae tria significant iudicia: sensus quidem sensilium: Eorum autem quae dicuntur nominum & verborum, ratio ceu sermo: eorum autem quae percipiuntur intelligentia, mens. Qui est ergo cognoscendi potestate praeditus, abstinebit à peccatis quae fiunt & sermone, & cogitatione, & sensu, & opere, cum audierit, quemadmodum qui vidit ad concupiscendum, mœchatus est: & animo perceperit, quod beati sunt qui sunt mundo corde, ipsi Deum videbunt: illud quoque sciens, quod non quae intrant per os, coinquinant hominem, sed illa quae per os exeunt hominem coinquinant. Ex corde enim exeunt cogitationes. Hac est, ut existimo, quae ex Deo est vera & iusta mensura, quae metitur ea quae veniunt in dimensionem, ea quae hominem continet decas, quam in summa tres prius dictae significarunt mensurae. Fuerit autem corpus & anima, & quinque sensus, & vocis edenda potestas, & vis seminaria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut quocunque alio nomine vis vocare. Oportet autem, ut uno verbo dicam, alia omnia transcendentes, in mente sistere: sicut certè in mundo quoque, cum nouem partes transfilerimus, primam quidem quae est per quatuor elementa quae in uno loco ponuntur propter mutationem, deinde septem errantes, & nonam inerrantem, venire ad perfectum numerum qui est super caelos, nempe decimam partem, & ut semel dicam, ad Dei cognitionem, post creaturam desiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimae Oephi, & hostiarum, & paschae dies festus incipiebat à decima, quae est cuiusvis perturbationis & cuiusvis sensilis transitus. Fide ergo consistit is qui est cognoscendi potestate praeditus. Qui se autem existimat sapientem, ea quae sunt veritatis non attingit, infirmis & instabilibus utens impulsione. Iurè ergo scriptum est: Egressus est autem Cain à facie Dei, & habitauit in terra Naid, contra Edem. Interpretatio autem Naid est fluctus: Edem autem, delitiae. Fides autem & cognitio & pax sunt delitiae, quam qui non audit, eicitur. Qui se autem existimat sapientem, ne omnino quidem diuina vult audire praecepta, sed tanquam qui per se didicerit, effrenatus fertur in salum fluctuans, descendens ad mortalia, & quae sunt generabilia, à cognitione ingeni, aliàs alia opinans. Quibus autem non inest gubernatio, ij cadunt sicut folia. Ratio & quae est pars princeps animae, quaeque eam ducit ac regit, dicta est eius gubernator. Est enim reuera immutabiliter deductio ad id quod est immutabile. Sic Abraham stabat rectus ex aduerso Domini, & appropinquans dixit. Et dicitur Moyse, tu autem sta hinc mecum. Simonis autem sectatores, stanti quem colunt, volunt assimilari moribus. Fides ergo & cognitio veritatis efficiunt, ut quae eas acceperit anima, eodem modo & semper similiter se habeat. Cum falso autem cognitione sunt coniuncta transitio, declinatio vel defectio, sicut vi cognoscendi tranquillitas, quies & pax. Quemadmodum ergo ut male audiat philosophia efficit arrogantia & gloriosa de se persuasio: ita etiam ut male audiat falsa cognitio, & quae appellatur *ὁμολογία*, id est equiuocè, ceu eodè nomine, de qua scribens Apostolus, O Timothee, inquit, depositum custodi, deuotans prophanas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Cum ab hac voce conuincantur haeretici, epistolas ad Timotheum abrogant.

Mm



Rom. 1.

Herm. in  
Pastor. lib. 3.

Ioan. 15.

\* PASTOR autem cum solummodo de ijs qui dormissent posuisset dictionem. Per fidem Christi data est iustificatio. Sed & ante aduentum Christi atque adeo ante legem, & in gentibus & in Iudæis fuerunt quidam iusti qui Deo fuerunt grati & accepti. Ipsi legem quidem non habebant, sed legem non habentes ipsi erant sibi lex. Cum autem & sine lege essent mortui, & iis deesset signaculum prædicationis Christi, & Christus ipse iis qui in carcere erant spiritualiter veniens prædicauit, & Doctores & Apostoli filij Dei iis quoque mortuis prædicauerunt, & qui mortui descenderant nomine Christi agniti & viuificati sunt, & viui ascenderunt, & ad turris, id est ecclesiæ ædificationem, sunt compacti, qui prius erant lapides minime apti ad cædendum. De his lectorem remitto ad Hermen, qui in pastore Ecclesiæ mira narrat mysteria. 10  
 \* Amat autem & diligit veritatem. Dixit superius esse inter se coniunctas virtutes & vnum pendere ab altero, hinc esse quod sapientia doceat veritatem: nunc autem dicit Philosophum qui est amator sapientiæ, diligere veritatem. Veritatis autem amator est verbi seruus, qui cum sit verus & germanus seruus ut qui sit totus ei addictus & mancipatus, tamen propter charitatem qua Dominum diligit, non amplius dicitur seruus, sed amicus. Hinc est quod dicit Christus se iam non dicturum eos seruos, sed amicos. Quod autem & ex Platone ex Theæteto, & ex Matthiæ traditionibus, & ex Euangelio secundum Hebræos, qui sunt quidem libri apocryphi, sæpe tamen citati ab antiquis, philosophiæ dicit esse initium res admirari, videtur significare ex mundi operis admiratione exortam esse cælestium contemplationem & studium sapientiæ, ex quo tandem peruenitur ad regnum, cum nihil sit amplius quod mireris. Nihil enim est quod miretur qui ad Dei perfectam peruenit visionem. Præclare certe quamuis Ethnicus dixit Horatius: 20

*Nil admirari prope res est vna Numici*

*Solaque quæ possit facere & seruare beatum.*

Is demum autem philosophatur qui sapientiæ habet notionem: sapientiæ autem notio, est eius quod verè est, id est Dei qui & solus est & semper est, mentis conceptio, & carum disciplinarum quæ pertinent ad Dei cognitionem. Ut autem sciamus quomodo nos gerere oportet, elaborandum est ut Deo simus similes, cum colentes per verbum nostrum Pontificem; nempe per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem tanquam per speculum videntur quæ sunt iusta & honesta. Ipse ergo nobis est proponendus tanquam exemplar, ea enim demum vera est religio actio quæ Deum sequitur. Deum autem sequi fuit olim tritum apud veteres prouerbiū. De quo vide Erasmus in Chiliadibus. \* Hæc ergo tria noster sibi vendicat Philosophus. Eundem vocat Philosophum & gnosticum, id est cognoscendi potestate præditum. Ad hoc ut sit quispiam Philosophus tria requiruntur, nempe ut res contempletur, quod originem sumit ab admiratione, secundum, ut Dei mandata mandet executioni, tertium, ut bonos viros constituat, nempe ut doceat virtutem & bonos mores. \* An autem mundi & deceptionis. Quoniam dixerat fugienda esse studia Ægypti, videbatur se offerre locus dicendi, quid ea symbolicè & allegorice significarent, se tamen dicit ea prætermittere. Quæ hic autem prætermittit magister, videat qui vult ea copiose tractata ab Origene eius discipulo in multis locis. Constat autem iis significari mundana, nempe fraudes & vitia, & animi perturbationes, quibus diuina sunt contraria. Quænam autem sunt ea diuina & quomodo exercenda, docent eloquia, id est sacra scripturæ. \* Cum autem dicit, Qui fecerit homo viuet in eu. Proprie quidem vita est vita æterna, ad quam ingrediuntur qui seruant mandata. Cæterum etiam ante eius adoptionem, ij quoque in mandatis dicuntur viuere, qui vitia sua corrigunt, siue sint Hebræi, siue nostri proximi, siue nos ipsi. Nam cum peccata nos à Deo separaret, Christo rursus, conuiuificantur, qui expulsis peccatis quæ mortem afferunt, rectè viuunt. \* sed eorum quidem qui se sapientes existimant. Quod dicit Paulus scientiam inflare, id vere dicitur & de barbaris & de Græcis, id tamen non est omni ex parte verum: verum est enim tantum in iis qui se putant sapientes, cum longe absint à sapientia: inanis illa de se opinio, non est sapientia. Non inflat autem fidelis cognitio, quæ est ex scientia demonstratio eorum quæ traduntur ex vera philosophia. Vera autem philosophia est Dei & eorum quæ sola sunt vera, nempe quæ sunt diuina, cognitio. Ea autem cum sint certa & extra omnem controuersiam, efficiunt ut ea credantur de quibus dubitatur. De iis autem dubitatur quæ non verè sunt. Verè autem non sunt quæ perpetuo fluunt & labuntur, cuiusmodi sunt res naturales. \* Cum itaque diuini & cælestis nutrimenti. Diuus Paulus in epistola ad Hebræos scribit tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum, habuisse arcam testamenti quæ habebat vnam auream habentem manna, ea mensura qua olim colligebatur in deserto, cum Deus ipsum demitteret Hebræis, nempe mensura gomer. Gomer autem est decima pars Ephraim, constituitur autem Ephraim à tribus Sath. Has autem tres mensuras dicit Clemens allegoricè significare tria quæ sunt in nobis iudicia, sensus scilicet, sermonis, & cogitationis, quibus vtens qui Christi habet cognitionem, abstinere à peccatis quæ admittuntur sensu, verbo & opere. Sensu peccat qui videt mulierem ad concupiscendum eam. Cogitatione peccat, qui turpia & obscena cogitat. Sermone peccat is ex cuius ore exeunt verba impudica & scelerata. Opere peccat, qui sensu & sermone & cogitatione non contentus, quæ sensit, dixit & cogitauit, effecta reddit. \* Oportet autem ut vno verbo dicam. Denarius est perfectus numerus, is est & in homine, qui est μικροκόσμος, id est, paruus mundus, & in mundo. In homine cum transeundo ac dimetiendo ad mentem perueneris, ibi est sistendum: in mundo verò cum & elementa, quæ licet sint quatuor, pro vno ponuntur, & septem planetas, & celum fixum transieris, in Deo qui est decimus, & in eius cognitione est sistendum. Ad hunc transitum significandum, & quod in Deo qui est decimus, sit sistendum, Deus & Oseph & hostiarum offerebatur decimæ, & à decimo die Lunæ incipiebat Pascha quo segregabatur agnus immolandum. Quod significabat esse transcendendum à perturbationibus omnibus & rebus sensilibus, & sistendum in Deo ad quem peruenerit. \* Simonis autem sectatores. Etiam hæreticos citat Clemens suo instituto seruientis, sed quisnam esset hic stans quæ colebat Simoniani, & cui volunt assimilari, nusquam legi. Tantum legi eos posuisse statuas, quarum erat altera similis Simoni, altera autem Helenæ; Ideo autem hoc citat, ut doceat etiam hæreticos sensisse esse firmam Dei fidem ac cognitionem. Subiungit itaque. 30  
 Quemadmodum

Theod. de  
hæret. fabulis.

<sup>a</sup> Quemadmodum ergo ut male audiat philosophia. Laudanda quidem est quæ est vera philosophia, sed ut male audiat philosophia, efficit inanis & gloriosa de sua sapiëntia opinio & persuasio. Laudanda quoq; est cognitio & scientia quæ est vera, sed efficit ut vituperetur ea quæ falso nomine sic appellatur, quæ tantum abest ut profit, ut etiam à fide faciat excidere. De Pauli autem epistola ad Timotheum, quod fuerit ab hæreticis abrogata quod eos conuinceret, fides sit penes Clementem, qui tamen solus, quod sciam, hoc scripsit. Solam enim ad Hebræos epistolam legi olim fuisse vocatam in dubium num esset Pauli.

<sup>a</sup> AGE ergo, si Dominus est veritas, & sapientia, & Dei virtus, sicut est: ostenda-<sup>VL</sup>  
tur quòd reuera is est cognoscendi potestate præditus, qui eum cognouit, & per ipsum, eius  
10 patrem. Sentit enim unà eum qui dicit: Labia iustorum sciunt excelsa. Cum autem fides <sup>Prou. 10.</sup>  
sicut etiam tempus sit duplex, inuenerimus duas virtutes quæ simul habitant. Tempori e-  
nim quod est præteritum, est memoria: ei autem quod futurum est, spes. Credimus enim  
fuisse præterita, & fore ea quæ futura sunt. Et rursus diligimus, sic se præterita habere fi-  
de persuasi, futura spe expectantes. Ei enim qui est cognoscendi potestate præditus, omnia  
persuasit dilectio, ut qui unum Deum sciuerit. Et ecce omnia quæcunque est architecta-<sup>hæc q.</sup>  
tus erant valde bona, & nouit, & admiratur. <sup>b</sup> Pietas autem adiicit vitæ longitudinem,  
20 & timor Domini adiicit dies. Quemadmodum ergo dies sunt pars vitæ quæ pergit ascen-  
dere: ita etiam timor est principium dilectionis, qui sit per incrementum fides, deinde di-  
lectio. Sed non sicut feram & timeo & odi, ita etiam patrem vereor quem timeo & amo.  
Rursus timens ne castiger, meipsum diligo, timorem eligens. Qui vero timet offendere pa-  
trem, seipsum diligit. Beatus ergo qui inuenitur fidelis, dilectione & timore contempera-  
tus. Fides autem est virtus ad salutem, & potentia ad vitam æternam. <sup>c</sup> Rursus, Prophe-  
tia est præcognitio: cognitio autem, est prophetiæ intelligentia. Veluti cognitio illorum quæ  
30 eis prius fuere cognita, à Domino, qui omnia prius manifestat. <sup>d</sup> Cognitio ergo eorum quæ  
prædicta sunt, triplicem ostendit euentum: aut eum qui fuit olim, aut eum qui iam est præ-  
sens, aut eum qui est futurus. Deinde extrema quidem sub fidem cadunt, vel eorum quæ  
sunt perfecta, vel eorum quæ sperantur. Ad confirmanda autem ambo extrema, affert  
persuasionem præsens operatio. Si enim cum una sit prophetia, eius quidem una pars per-  
ficitur, altera verò pars est impleta, hinc fit credibile, & id quod speratur, & verum quod  
præterijt. Prius enim erat præsens, deinde nobis præterijt, & spes quidem futura, compre-  
40 hensio rei futura. <sup>e</sup> Assensiones autem, non solum Platonici, sed etiam Stoici, dicunt esse  
in nostra potestate. Omnis ergo opinio, & iudicium, & existimatio, & disciplina, qui-  
bus uiuimus, & semper sumus cum humano genere, est assensio. Ea autem nihil aliud fue-  
rit quàm fides. Et incredulitas seu infidelitas, quæ est fidei demolitio aut destructio, osten-  
dit posse esse assensionem aut fidem. Eius enim quæ esse non potuerit, non fuerit priuatio. Et  
si quis verum consideret, inueniet quidem hominem malè audire ex eo quòd falso assentia-  
tur: multa autem habere quæ eum moueant & incitent ad veri fidem. <sup>f</sup> Quæ ergo Eccle-  
50 siam continet, ut Pastor inquit, virtus, est fides, per quam seruantur electi Dei: quæ au-  
tem se viriliter ac fortiter geret, est continentia. Eam autem consequitur simplicitas, scien-  
tia, innocentia, honestas, dilectio. Hæ sunt filiæ fidei. Et rursus: <sup>g</sup> Præcedit quidem fides,  
timor autem ædificat, perficit autem dilectio. Dicit itaque timendum esse Dominam ad  
ædificationem, sed non diabolum ad euerisionem. Contrà autem opera quidem Domini, hoc  
est, præcepta esse diligenda & facienda, opera autem diaboli esse timenda, & non facien-  
60 da. Timor enim Dei erudit ac castigat, & ad dilectionem restituit: timor autem operum  
diaboli, habet etiam odium cohabitans. <sup>h</sup> Idem autem dicit etiam pœnitentiã esse magnam  
sapientiã. Nam eorum quæ fecit pœnitens, ea non amplius facit vel dicit. Propterea au-  
tem qui peccauit torquens animam, bona facit. <sup>i</sup> Remissio ergo peccatorum differt à pœni-  
tentia: ambo autem ea ostendit in nostra potestate. Eum ergo qui accepit remissionem pec-  
catorum, non oportet amplius peccare, nempe in prima & sola peccatorum pœnitentia: ea

autem fuerit eorum quæ prius fuerunt in gentili & prima vita: ea inquam, quæ fuit in ignorantia. Iam ijs qui vocati sunt, proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ à peccatis, ut fides fundetur. Cum autem sit Dominus cognitor cordium, & futura præsciat, facilem hominis mutationem, & ad reuertendum propensionem, & diaboli calliditatem ab alto vidit à principio, qui homini inuidens propter remissionem peccatorum, aliquas peccatorum causas seruis Dei suggeret, astute hoc moliens, ut ipsi quoque cum eo cadant. Dedit ergo cum sit multa misericordia, ijs etiam qui in fide in aliquod peccatum incidunt, secundam pœnitentiam, quam, si quis tentatus fuerit post vocationem, coactus & callide circumuentus, vnā adhuc impœnitendam acceperit pœnitentiam. Voluntariè enim peccantibus nobis postquam acceperimus cognitionem veritatis, non amplius relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quadam expectatio iudicii, & Zelus ignis qui est deuoraturus aduersarios, continuè autem & se vicissim excipientes propter peccata pœnitentia, nihil differunt ab ijs qui omnino non crediderunt, præterquam in eo solo quòd se peccare senserunt: neque scio utrum sit deterius, prudentemne ac scientem peccare, an cum pro ijs quæ peccauit pœnitentia ductus fuerit, rursus peccare. Eo enim quòd utrinque arguatur peccatum apparet: illud quidem condemnatum, propterea quòd factum sit ab operario iniquitatis, hoc verò, ab eo qui præscit id quod est faciendum, aggrediente ut malum. Et ille quidem iræ fortasse & voluptati obsequitur, non ignorans quibus obsequatur; hic autem qui cum ductus sit pœnitentia propterea quòd sit obsecutus, deinde rursus recurrerit ad voluptatem, ei coniungitur qui ab initio peccat voluntariè. Cuius enim ductus est aliquis pœnitentia, hoc rursus faciens, quod à se condemnatum facit, hoc sua sponte peragit. Ille ergo ex gentibus & priore illa vita ad fidem incitatus, remissionem peccatorum semel est affecutus: hic autem qui etiam postea peccauit, deinde pœnitentia ducitur, etiamsi veniam affequatur, debet erubescere, ut qui non amplius lauatur in remissionem peccatorum. Oportet enim non solum idola relinquere quæ prius pro dijs habebat, sed etiam facta prioris vitæ, eum qui non est ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, sed in spiritu regeneratur, quod quidem fuerit, non in idem reuolutum peccatum, duci pœnitentia. Est enim rursus meditatio peccatorum, sæpe pœnitere, & ad facilem mutationem aptitudo ex defectu exercitationis. Apparet ergo, sed non est pœnitentia, sæpe petere veniam de ijs quæ sæpe peccamus.<sup>k</sup> Iustitia autem munit vias à reprehensione alienas. Et rursus: Viri innocentis iustitia dirigit viam suam. Quinetiam sicut pater miseretur filiorum suorum, misertus est Dominus timentium eum, scribit Dauid. Qui seminant ergo in lachrymis, in exultatione metent, de ijs loquens qui consistentur in pœnitentia. Beati enim omnes qui timent Dominum. Vides eam quæ est in Euangelio similem beatitudinem. Ne timeas, inquit, quando diues fuerit homo, & quādo multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam dum ipse moritur, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. Ego autem in misericordia tua introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Domine deduc me in iustitia.<sup>l</sup> Atque est terribilis quidem animi impetus, & incitatio ad aliquid vel ab aliquo. Affectio autem seu perturbatio est nimis abundans animi impetus & incitatio, vel quæ plus quàm par sit excedit mensuras rationis: vel impetus & incitatio quæ effertur, & non paret rationi. Præter naturam ergo animæ motus, ex ea quæ est rationi inobedientia, sunt perturbationes seu animi affectiones. Defectio autem & recessus & inobedientia sunt in nostra potestate, sicut etiam est in nostra potestate obedientia. Quocirca iudicantur etiam quæ sunt voluntaria. Iam si quis persequatur vnāquamque animi perturbationem, eas à ratione alienas inuenerit.<sup>m</sup> Non iudicatur ergo, id quod est inuoluntarium. Id autem est duplex, vnum quidem quod fit ex ignoracione, alterum verò,

Hebr. 10.

ἐπαληθύνει.

Prover. 13.  
Psal. 102.  
Ibid. 125.  
Ibid. 113.

Ibid. 48.

verò, necessitate. Nam quomodo iudicaueris de ijs qui dicuntur peccare modis inuoluntarijs? Aut enim qui seipsum ignorauit, ut Cleomenes & Athamas qui erant correpti furore, aut rem quam facit, ut Æschylus qui in scena effatus mysteria in Areopago dicta causa fuit absolutus, cum ostendisset se non esse mysterijs initiatum: aut ignorans id quod agitur, ut qui emisit aduersarium, & domesticum occidit pro inimico: aut in quo aliquid agitur, ut qui obtusis & orbicularis exercetur lanceis, & aliquem interfecit, cum orbem emisisset lancea: aut ignorans quemadmodum esset faciendum, ut qui in stadio occidit aduersarium, non enim ut occideret, sed ut vinceret certabatur: aut id cuius gratia agitur, quemadmodum dedit Medicus salubre antidotum, & occidit. Is autem non ea de causa dedit, sed ut eum seruaret. Atque coercerat quidem lex tunc quoque eum qui non sponte interfecit, ut eum qui non sponte laborabat profluvio seminis: sed non æquè atque eum qui sponte occidit. Quanquam ille quoque punietur tanquam propter voluntarium, si quis animi perturbationem traduxerit ad veritatem. Reuera enim est puniendus is qui est verbi

10 genitalis incontinens, quod ipsum quoque est animi affectio aliena à ratione, quæ propè accedit ad futilem loquacitatem. Fidelis autem eligit res celare spiritu. Quæ sponte ergo & ex electione suscipiuntur, puniuntur. Dominus enim scrutatur corda & renes, & iudicatur is, qui respexit ad concupiscentiam. Quare etiam dicit, Ne concupiscas. Et hic populus, inquit, labijs me honorat: cor autem ipsorum procul est à me. Deus enim respicit ad animum. Nam uxorem quoque Loth quæ voluntariè solum erat conuersa ad mundanum vitium, reliquit insensilem, efficiens eam tanquàm petram salis, & sistens, ne ulterius progrediretur, non stultam & quæ nihil ager imaginem, sed quæ condire & confirmare posset eum qui posset perspicere spiritualiter. Voluntarium autem est, vel quod est ex appetitione, vel quod ex instituto ac electione, vel quod ex cogitatione. Iam verò hæc quodammodo inter se sunt propè, peccatum, infortunium, scelus seu iniuste factum. Et est peccatum quidem, verbi causa, luxuriose & intemperanter viuere. Infortunium autem, amicum tanquam inimicum ob ignorationem occidere. Scelus autem est, sepulchrorum effossio, aut sacrilegium. Peccare autem constat ex eo quòd nesciat iudicare, quidnam facere oporteat:

40 aut quod non possit facere, sicut certè in fossam incidit aliquis, vel quod ignorauerit, vel quòd transilire non potuerit propter imbecillitatem corporis. Sed in nostra quidem certè est potestate, & ad nostram deduci disciplinam, & parère præceptis, quorum nisi voluerimus esse participes, ira & voluptati nos ipsos dedentes, peccabimus, vel potius iniuria nostram afficiemus animam. <sup>2</sup> Laius enim ille dicit in tragædia:

Exod. 28.  
Marci 10.  
Genes. 19.  
λίαν διαπύρι.

ἀνδρῶνα.  
ἀνῆλθα.  
ἀδίκημα.

Quorum mones latuit nihil me penitus:

Mihi tamen scienti affert natura vim.

50 Id est, ut dedar animi perturbationi. <sup>3</sup> Medea quoque ipsa similiter clamat in scena:

Factura quænam sim satis scio mala:

Consilio meo est ira ast potentior.

\* Sed nec tacet Ajax, sed sibi manus illaturus vociferatur:

Res ergo mentem est nulla quæ sic liberi

Mordet viri, atque iniqua iniusta infamia.

Affectus ipse sic sum ego, me inuoluens

Profunda labes, ex profundo commouet

Stimulis furoris concitum peracribus.

<sup>4</sup> Atque hos quidem ira, alios verò innumerabiles cupiditas deducit in tragædiam, Phaedram, Anthiam, Eriphilem,

Quæ sibi dilecti preciosum acceperat aurum.

M m iij

Rom. 6.  
Esaiz 53.  
1. Petri. 2.

Psal. 31.

1. Petri 4.

Hier. 50.  
Naum 1.

1. Ioan. 3.

Psal. 1.

Comicum autem Thrafonidem alia scena : Puella, inquit, vilis, me sibi seruum fecit. Infortunium autem, est mentis peccatum prater rationem & opinionem. Peccatum autem est voluntaria iniustitia. Iniustitia autem est vitium voluntarium. Est ergo peccatum quidem meum voluntarium. Et ideo dicit : Peccatum vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia, dicens ijs qui iam crediderant. Quoniam eius nos liuore sanati sumus. Infortunium autem est alterius actio in me inuoluntaria. Iniustitia autem inuenitur solum voluntaria, siue sit mea, siue alterius. Has autem peccatorum differentias significat 10 Psalmographus, beatos dicens quorum Deus deleuit iniquitates, textit autem peccata, & alia non imputauit, & dimisit reliqua. Scriptum est enim : Beatus cui non imputauerit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. Hac beatitudo facta est super electos à Deo per Iesum Christum dominum nostrum. Operit enim charitas multitudinem peccatorum. Delet autem is, qui magis vult pœnitentiam quàm mortem peccatoris. Non impudentur autem quæ non constât ex instituto & libera electione. Qui enim concupiuit, iam inquit, mœchatus est. Et remittit peccatum Verbum illuminans. Et in tempore illo, inquit 20 Dominus, querent iniustitiam Israël, & non erit, & peccata Iudæ, & non inuenientur. Quoniam quis sicut ego, & quis stabit contra faciem meam? Vides unum Deum annunciarum bonum, qui retribuit pro meritis, & peccata remittit, Videtur autem Ioannes quoque in maiore epistola, in his peccatorum docere differentias. Si quis viderit fratrem suum peccantem, peccatum non ad mortem petet, & dabit ei vitam. Peccantibus non ad mortem, inquit. Est enim peccatum ad mortem : non de illo dico ut roget quis. Omnis iniustitia est peccatum. Et est peccatum non ad mortem. Sed & David, & ante David Moses, 30 per hæc, trium dogmatum ostendunt cognitionem. Beatus vir qui non ambulauit in via impiorum, sicut & pisces ambulant in tenebris in profundo. Qui enim squamas nō habent, quos prohibet Moses tangere, pascuntur in profundo maris. Neq; in via peccatorum stetit, sicut ij qui cū Dominum videantur timere, peccant, ut porcus. Esuriens enim clamat : repletus autem non agnoscit Dominum. Neque sedit supra cathedram pestilentie, sicut volucres parata ad prædam. Suasit autem Moses non vesci porco, nec aquila, nec accipitre, neque coruo, neque quouis pisce qui non habet squamas. Hac quidem Barnabas. Audiui autem ego virum in his rebus doctum, dicentem esse quidem gentes consiliū impiorum. Viam autem peccatorum, Iudaicam opinionem : & pestilentie cathedram accipientem hæreses. Alius autem dicebat magis propriè, positam quidem esse primam beatitudinem, in ijs qui sceleratas non sunt secuti sententias, quæ à Deo defecerunt. Secundum autem, eorum qui in lata via manent, vel eorum qui nutriti sunt in lege, vel etiam eorum qui ex gentibus non ducti sunt pœnitentia. Cathedra autem pestilentie & theatra fuerint & iudicia, ubi magis sequuntur improbas & exitiales potestates, & operum eorum societatem. 40 Sed in lege Domini voluntas eius. Petrus in prædicatione legem & verbum appellauit Dominum. Videtur autem aliter quoq; legislator docere tres modos quibus accipitur peccatum. Eorum quidem qui in sermone sunt, per pisces mutos : est enim ubi reuera silentium est sermone præstantius : est etiam silentij munus expers periculi. Eorum autem quæ sunt in facto, per aues rapaces & carniuoras. Porcus cæno & stercore delectatur, & oportet ne conscientiam quidem habere pollutam. Merito ergo dicit Propheta : Non sic, inquit, 50 impij, sed tanquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ. Propterea non resurgent impij in iudicio, qui iam sunt condemnati : quoniam qui non credit, iam iudicatus est. Neq; peccatores in consilio iustorum, qui iam sunt damnati ad hoc, ut non uniantur iis qui citra ullum lapsum vixerunt. Quoniam nouit Dominus viam iustorum, & via peccatorum peribit.

COMMEN-

10 *¶* **A** G E *ergo si Dominus est veritas.* Vera Philosophia & vera cognitio est nosse Christum Dominum. Nam si Christus Dominus est veritas, sapientia & Dei virtus, ut est reuera, is veram habet cognitionem & scientiam qui ipsum nouit, & per eum, patrem. Qui enim sentit filium, simul etiam sentit patrem, non potest enim esse filius sine patre, nec pater sine filio, & quæ dicit filius dicit etiam pater, & quæ pater, dicit etiam filius. Sublimia quoque & excelsa quæ ab aliquo dicuntur de patre, eadem etiam dicuntur de filio, est enim pater gloria filij, & filius gloria patris. *¶ Pietas autem adicit vitæ longitudinem.* Fidei & charitati de qua dixit, addit pietatem quæ est *uoluntas*, id est religio ac Dei cultus, & timorem Domini: per utrumque autem  
 20 est & vitæ incrementum & dierum accessio. Pergunt autem illi dies ad vitam æternam ascendere. Timor autem est initium dilectionis. Is timor crescendo fit fides, deinde dilectio. Primum enim Deum timemus quem timemus offendere, deinde ei credimus, & præceptis eius, & deinde propter bona iam collata cum diligimus, & propter promissa quæ expectamus. Porro autem est varius & multiplex timor. Patrem quem timemus etiam diligimus, feram autem timemus & odimus, & patrem timentes offendere nos ipsos diligimus, & timentes ne castigemur, nos amamus. Beatus autem est ille fidelis qui Deum simul timet & diligit. Is enim denuo fidelis salutem assequitur, & ad vitam peruenit æternam, qui & Deum timet offendere, & ei credens eius parat præceptis. *¶ Rursus prophetia est præcognitio.* Fidei de qua sæpe locutus est, & per totum hunc librum loquitur, adiungit Prophetiam. Prophetiam autem definit præcognitionem. A veris enim  
 30 Prophetis non prædicuntur, nisi quæ prius fuisse cognita Deo reuelante & manifestante. Scientes enim & aperte cognoscentes prædicunt, non ut gentium vates, qui furore incitati loquuntur, nescientes quid dicant. Cognitio autem & intelligentia eorum quæ prædicuntur dicitur Prophetia. *¶ Cognitio ergo eorum quæ prædicta sunt.* Eorum quæ cognoscit Prophetia triplex est euentus. Cognoscit enim aut quæ olim fuerunt & euenerunt, aut quæ sunt in præsentī tempore & eueniunt, aut quæ futura sunt, & sperantur euentura. Eorum autem creduntur extrema, nempe & præterita & futura. Præsentia enim non creduntur, sed sciuntur & cognoscuntur, est enim fides, ut dicit Paulus, argumentum non apparentium. *¶ Assensiones au-* Heb. 10.  
 tem non solum Platonici. Quoniam erant nonnulli qui ludificabantur fidem tanquam rem inanem, ut quæ ne esset quidem, ex eo probat esse fidem, quod & Platonici & Stoici, dicunt assensiones esse in nostra potestate. Assensio autem non est aliud quam fides, iis enim quæ audimus & docemur possumus credere. In humano autem genere eodem recidunt opinio, iudicium, existimatio, & assensio, quæ est etiam fides. In hu-  
 40 mano autem genere, ideo dicit, quod diuina fides, sit humana fide præclarior & excellentior. *¶ Quæ ergo Ecclesiam continet.* Apud Hermam Pauli discipulum nuper in sacra bibliotheca in lucem editum sic legitur. Herm. lib. 1.  
 Vides septem mulieres circa turrim? Video, inquit, Domina. Turris hæc ab iis supportatur secundum præ- vii. 3.  
 ceptum Domini. Audi nunc effectus earum. Prima quidem earum quæ continet manu, fides vocatur: per hanc salui sunt electi Dei. Alia verò quæ succincta est & viriliter agit, Abstinencia vocatur: hæc filia est fi-  
 dei. Quisquis ergo secutus fuerit illam, felix fuerit in vita sua, quoniam ab omnibus operibus malis abstine-  
 bit, credens, quod si se continuerit ab omni concupiscentia, hæres erit vitæ æternæ. Ceteræ autem, Domina,  
 quinque quæ sunt? Filia, inquit, inuicem sunt. Vocatur autem quædam simplicitas, alia innocentia, alia mo-  
 destia, alia disciplina, alia autem charitas & c. Et rursus. *¶ Præcedit quidem fides.* Fidei coniungit timorem &  
 50 charitatem. Diuinæ ædificationis primum fundamentum est fides. Accedentem enim ad Deum oportet credere quod sit, ut inquirenti se remunerator sit. Sed qui Deum quidem esse credit, Dei autem opera non facit, ut qui eius præcepta non custodiat, minime ædificat. Ædificat autem, & ædificio summum, ut ita dicam imponit colophonem, qui & Deum esse credit, & eius opera facit, id est præcepta custodit, & cum non tam propter remunerationem, quam propter summam bonitatem, & propter ipsum, suum etiam proximum diligit. Timendus est ergo Deus ad ædificationem, ut bona scilicet facias opera. Sed Diabolus non est ti-  
 mendus ad euerisionem, ut male scilicet viuens, & mala eius facta obseruans, Dei euertas ædificium. Diabo-  
 lus non est timendus, quia, ut ait Hermes, nulla est in eo virtus. Timor Dei deducit ad charitatem, Timor  
 60 Diaboli habet in se odium cohabitans. Nam qui timet Dominum, non timet Diabolum. Qui autem timet Diabolum, habet odium in se cohabitans, odit enim bona opera & Dei præcepta, quæ non custodit, quoniam Diabolum timet, qui impedit. Quod si Deum tantum timeret, nihil impeditenti ei afferret Diabolus, in quo nulla est virtus, si eum non timeas. *¶ Idem autem dicit etiam pœnitentiam esse magnam sapientiam.* Hæc quoque ex Herme accepit Clemens, apud quem dicit Angelus qui præest pœnitentiæ. An non tibi videretur pœnitentiam agere magnam sapientiam esse, quoniam qui pœnitentiam agit, magnum sensum adipiscitur. Sentit enim se peccasse, & fecisse nequiter in conspectu Domini, & recordatur intellectu quod deliquit, & patientiam agit, & amplius non operatur nequiter, sed operatur bene, & humiliat animam suam, & torquet eam quia peccauit. Vides ergo quod pœnitentiæ sensus est magnus. *¶ Remissio ergo peccatorum differt à pœnitentia.* Duplex est pœnitentia, nempe & quæ præcedit baptismum in quo est ignorantia depul-  
 60 sio & illuminatio, & appellatur tam pœnitentia quam remissio peccatorum. Ea & gentili & priore vita conuersis, & à Deo vocatis semel tantum datur, nec amplius reuocatur. Est & secunda pœnitentia quæ datur saluari lauacro tinctis, & qui sunt in fide. Sed nec ea debet esse frequens, alioqui sæpius repetita pœnitentia apparet, & non est pœnitentia, sed potius peccatorum meditatio. Quod quidem est de publica intel-  
 ligendum pœnitentia, quæ olim post baptismum semel tantum concedebatur. Hæc autem quoniam ex Herma accepit Clemens ad faciliorem rei intelligentiam, operæpretium fuerit, ea quæ ab ipso dicuntur hic subiungere. Dicit Hermes Angelo pœnitentiæ. Etiam nunc Domine audiui à quibusdā Doctoribus, quod alia pœnitentia non est nisi illa, cum in aquam descēdimus, & accipimus remissionem peccatorum nostro-  
 rum, ulterius non peccare, sed in castitate permanere. Et ait mihi; Rectè audisti. Nunc autem quia diligen-  
 ter omnia quæris, & hoc tibi demonstro, non dans occasionem illis qui credituri sunt, aut qui crediderunt Domino. Qui enim iam crediderunt aut qui credituri sunt, pœnitentiam peccatorum non habent, sed re-  
 Mm iij



missionem: illis autem qui vocati sunt, ante hos dies posuit Dominus pœnitentiam. Quoniam autem cogitationes præcordiorum nouit Deus, & scit infirmitatem hominum, & multiplicem nequitiam Diaboli qua molitur aliquid sinistri seruis Dei & malignè insidiatur illis. Misericors ergo Dominus misertus est figmenti sui, & posuit pœnitentiam istam, & potestatem pœnitentiæ huius mihi dedit. Et ideo dico tibi quod post vocationem illam magnam & sanctam, si quis têtatus fuerit à Diabolo & peccauerit, vnā pœnitentiam haber. Si autem subinde peccet, & subinde pœnitentiā agat, non proderit homini, difficile enim viuet Deo. Hæc Hermæ dicit Angelus. In hoc autem est error, quod dicit post baptismi pœnitentiam, & illam secundam pœnitentiam, quæ vna & sola datur post baptismum, non prodesse aliam pœnitentiam. Prodest enim, & per eam datur remissio peccatorum, sed quod attinet ad satisfactionem pro peccatis, ea est prior pœnitentia longe laboriosior, multis enim opus est lachrymis quæ possint exequari fonti baptismatis, vt dicit Nazianzenus. *Iustitia autem munit vias à reprehensione alienas.* Affert & ex prouerbiis & ex psalmis aliquot auctoritates, quibus ostendit & iustitiam custodire aliquos in innocentia, nec eos aberrare à via, alios autem qui aberrauerunt, per Dei timorem & pœnitentiam assequi misericordiam. *Atque est terribilis quidem animi.* Locutus est de peccatis, quæ vel per pœnitentiam remittuntur, vel si ea abfuerit, damnantur: non damnantur autem nisi quæ sunt voluntaria. Nascuntur autem peccata ex nimio animi impetu & incitatione, quæ vel ad aliquid impellit, vel ab aliquo dimouet, ea autem vocatur affectio, seu animi perturbatio. Ea autem vel excedit mensuras rationis, vt quæ plus quam rationi conueniat, quæ sunt inutilia scrutetur, & noxia & nimis curiosa, vel imperanti non paret rationi, sed ab ea deficit & recedit. Est autem in nostra potestate rationi parere & non parere. Quod si ei non pareamus, sed ab ea deficiamus & recedamus, peccatum admittitur quod potest iudicari & damnari, est enim volūtarium, vt sic quod volumus possumus admittere, vel non admittere. *Non iudicatur ergo id quod est inuoluntarium.* Cùm dixisset non iudicari nec damnari inuoluntarium, ostendit quod duplex sit inuoluntarium. Duplex autem esse dicit, nempe & quod fit per ignoracionem, & quod fit ex necessitate. Eius quoque multos affert modos & aliquot exempla. Furiosi non dicuntur voluntariè aliquid facere, cùm seipsos ignorent, nesciunt enim quid faciunt, nec possunt animi impetum continere ac cohibere. Cleomedes autem de quo hic loquitur Clemēs, fuit pugil fortissimus, qui cum Icco Epidaurio cestibus dimicans, eum in pugna occidit. Condemnatus à iudicibus, & victoria spoliatus, furore est correptus, & Astypaleam reuersus, quæ erat ei patria, cùm ingressus esset ludum literarium, vbi pueri circiter sexaginta detinebantur, columnā cui rectum incumberebat euertit. Cætera vide apud Pausaniam lib. 6. Eliacorum. De Athamæte verò qui furore correptus vxorem & filium Learchum occidit, & iam antea diximus, & legere potest qui vult fabulam apud Ouidium lib. 4. Metamorph. Nec voluntariè aliquid faciunt, qui rem quam faciunt nesciunt, vt Æschylus Tragædus, qui accusatus quod in quadam Tragædia mysteria reuelasset, in Areopago fuit absolutus, cum ostendisset se non esse mysteriis initiatum. Ælianus autem lib. 5. variz historiz, dicit Æschylum fuisse absolutum, cum Amyntas eius frater detecta veste iudicibus ostendisset sibi solum remāsisse cubitum, cum in pugna Salaminia manum amisisset. Hoc memorabile factum in memoriam reuocantes Iudices, Æschylum absoluerunt. Inuoluntarium quoque est eius factum, qui ignorans id quod agitur, emisit quidem aduersarium, occidit autem domesticum pro inimico: nec voluntariè fecit, qui cum obtusa se exercebat lancea, circulo ferreo qui lancea exiit, imprudens hominem occidit: nec volūtariè fecit qui aduersarium cum quo certabat, eum solum volens vincere, interfecit: inuoluntarium quoque est factum Medici, qui volens curare ægrotum, saluti dato medicamēto, eum occidit. *Atque coercebat quidem lex.* Iudicari & damnari dixit voluntarium, non autem inuoluntarium: id tamen non est perpetuum. Nam à lege puniatur homicidium, tam voluntarium quàm inuoluntarium, sed longè grauius quidem, quod à volente admittitur, leuius autem quod per imprudentiam. De eo vide Deuteronomium & Leuiticum, vbi agitur de ciuitatibus refugij. Erat quoque aliqua pœna eius cui semen non sponte proflebat, erat enim & ipse immundus, & quæ ab eo tangebantur, vsque ad vesperam. Quid autem sibi velit illud, quod illic puniatur tanquam propter voluntarium, si quis animi perturbationem traduxerit ad veritatem, ingenuè fateor me non intelligere, conicio tamen eum significare, puniri tanquam qui voluntariè peccarit, eum qui motus aliqua animi perturbatione, veritatis mysteria euulgarit, vt qui Verbum genitale, Verbum, inquam, quod & vita est, & vitale non possit continere, quod quidem est affectio aliena à ratione, & non multum differens à futile loquacitate. Quod autem id intelligat de reuelatione mysteriorum, sacramenti scilicet Eucharistiæ, videtur indicare quod sequitur. Fidelis eligit res celare spiritu, vt qui sanctum censeat non esse dandum canibus, nec margaritas esse porcis iaciendas, & ideo mysteria esse spiritu celanda iis qui non sunt initiati. *Quæ sponte ergo & ex electione suscipiuntur.* Ex præcedentibus concludit, demum puniri quæ voluntariè suscipiuntur & admittuntur. Ad eo autem verum est facta puniri voluntaria, vt sola etiam puniatur voluntas & cupiditas: cor enim & animum respicit Deus. Qui certè mulierem respiciens concupiscit eam, etiam si ad rem non procedat, apud Deum habetur pro adultero, & ideo à Deo prohibetur concupiscentia. Rursus quantumuis in speciem pulchræ sint cæremoniæ & prolixæ preces quibus Deus honoratur, non vt par est honoratur Deus, si eas nō comitetur orantis animus. Quod autem à Deo sola puniatur voluntas, pulchrè ostenditur exemplo vxoris Loth, quæ cum solum ad mundanum vitium respexisset, nec ad vllum actum externum processisset, docetur qui spiritualiter potest intelligere, intra voluntatem esse sistendum, & ad actum vsque minimè esse procedendum. Ita accepta hæc salis statua condit, id est sapientes firmosque reddit & stables, eos qui vitium fugiendum, & animum ei minime adhibendum esse sentiunt. *Laius enim ille dicit in Tragædia.* Laius responsum acceperat ab Apolline, fore vt occideretur à filio nascituro: quod & accidit. Nam & à filio Oedippo fuit interfectus, qui matrem suam Iocasten Laij viduam postea duxit vxorem. Est autem hoc argumentum frequens in Tragædiis. Sed me fugit in quam hoc scribatur Tragædia. Est autem verisimile in ea admonitum Laium vt ab vxore abstineret, hoc quod his duobus versibus scriptum est respondisse. *Medea quoque ipsa similiter clamat in scena.* Hæc dicit Medea suos ex Iasone susceptos filios interfectura, cum ipse ea relicta Creusam duxisset vxorem, Creontis

Deuter. 19.  
Leuit. 35.  
Leuit. 15.

Matth. 7.  
Psal. 7.

Creontis Corinthiorum Regis filiam. \* *sed nec tacet Ajax.* Hæc dicit Ajax sibi manus allaturus, postquam armis Achillis non sibi sed Vlyssis adiudicatis furore esset correptus. \* *Atque hos quidem ira.* Ira quidem eorum quos superius recensuit dedit argumentum Tragœdiis, mulierum autem quas hic nominat libido; aliis. Phædra scilicet, quæ de stupro sollicitatum prinigium Hippolytum Thesei filium cum id recusasset, eum apud maritum per calumniam accusatum occidi curauit, cum Neptunus à Theseo rogatus monstra marina emisisset, quo factum est ut Hippolyti equi territi per deua tractum eum discerperint. Anthea verò Hom. 6. II. quæ alio nomine dicebatur Stesibea Proeti Argiuorum Regis vxor, ægreferens quod Bellerophon eius cōcubitum recusasset, eius viræ per maritum Proctum est insidiata, literis scriptis ad Iobaten locetum, sed frustra. Nam cum ut de medio tolleretur, primum ad Solymos cum paruis copiis, deinde ad Chimeram expugnandam missus esset, res ei adeo feliciter cessit, ut victoriam sit consecutus: quod ægreferens Anthea sibi mortem cōsciuit. Eriphile autem, ut antea diximus, à Polynico precioso accepto monili, Amphiarum maritum latentem, quod mortem quam in bello Thebano sibi imminere presciuerat timeret, prodidit. Ea vero post mariti mortem à filio iussu patris est interfecta. Hæc quidem de libidinosis istis mulieribus. De Comico autem Thrasonide qui seruiebat vili, ut ipse dicit, puellulæ, non memini me aliquid legere. *Infortunium autem est mentis peccatum.* Rursus agit de infortunio, peccato, & iniustitia, & eorum differentia. Dicit autem infortunium esse peccatum mentis præter rationem & opinionem. Nam cum mens aliquid quidem statuit facere, aliud autem facit quam statuerat, id est infortunium: aliud enim fecit quam dictabat ratio, & quam se facturum putabat, ut puta, iubebat quidem ratio hostem occidere, sed præter rationem & opinionem accidit, ut occideret amicum, estque alterius in alterum actio inuoluntaria. Nam quod fortuito accidit, id non est voluntarium. Quod si id voluntariè fecisset, non esset infortunium, sed peccatum. Tum demum enim est peccatum si sit voluntarium. Duo autem requiruntur ad hoc ut sit peccatum, nempe ut & quod sit sit iniustum & fiat voluntariè. \* *Videtur autem Ioannes quoque in maiori epistola.* Ex Ioanne quoque in prima epistola colligitur alia peccatorum differentia. Peccatorum alia sunt ad mortem, id est mortalia, alia non ad mortem quæ dicuntur venialia. Mortalia autem peccata sunt quæ directò committuntur aduersus Deum & proximum, quod sit per iniustitiā, per quam & Deo & proximo sit iniuria, Deus, inquam, & proximus offenditur. Omnis ergo iniustitia est peccatum mortale. Venialia autem peccata sunt quibus nec Deus nec proximus directò offenditur, in iis tamen est aliquid, quod vel in agendo, vel dicendo modum exuperat, & decorum non seruat. \* *Sed & David, & ante David.* Librum in quo hæc dicit Barnabas, non habemus. Dicebat autem Barnabas & Dauidem in primo Psalmo, & Mosem ubi docet à quibus sit abstinendum animalibus, tria constituere peccatorum veluti quædam dogmata. Vnum impietatis, quod versatur in profundis ignorantie tenebris. Quod quidem Moses assimilât piscibus non squamatis qui degunt in imo mari. Nulla certè est profundior ignorantia quam eorum qui à Deo creati & nutriti eum ex operibus non cognoscunt. Alterum est gulæ & libidinis, quod porco assimilatur, qui clamat quidem ut alatur, satiatus autem Domini non recordatur. Quomodo ij qui gulæ & libidini sunt dediti, Deum quidem timere præ se ferunt, sed cibus ingurgitati & in cæno volupratum volutati, Dei obliuiscuntur, & pro beneficiis ne agunt quidem gratias. Tertium est auarorum qui assimilantur volucris rapacibus, à quibus iubet Moses abstinere: his summum est oblectamentum, suis non esse contentos, sed aliena rapere ac vorare. \* *Alius autem dicebat magis proprie.* Tertia est expositio beatitudinis quæ dicitur in hoc primo psalmo, ea autem est triplex. Nam & beati sunt qui non sunt sceleratas secuti sententias quæ à Deo defecerunt: A Deo autem defecerunt qui vero Dei cultu relicto, idola adorant, Dæmonesque ac falsos Deos. Et beati sunt qui non manent in via lata. Nam lata quidem & spatiosa est peccatorum via quæ ducit ad exitium, arcta verò bene & ex virtute viuentium, quæ ducit ad vitam. Beati quoque sunt qui sunt nutriti in lege. In ea autem sunt nutriti qui Dei præceptis, quæ in ea traduntur obediunt. Et beati sunt qui ex gentibus salutari accepto lauacro, prioris vitæ ducti pœnitentia, vitam agunt quam decet Christi discipulum. Beati quoque sunt qui non sedent in cathedra pestilentie. \* *sed in lege Domini voluntas eius.* Beatus non est qui sedet in cathedra pestilentie, sed beatus est cuius est voluntas in lege Domini. Voluntas autem in lege Domini eius esse dicitur, qui eam die nocteque meditatur. Idem autem & lex & verbum Domini quod ipse Dominus, ut dicit Clemens ex prædicatione Petri: sed quæ nā ea sit prædicationis nūquā legi. \* *Non sic, inquit, impij.* Deest quod sequitur in Psalmo; Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Per quod significat Propheta pios semper fructus edituros, & nunquam interituros, ut qui ad æternam vitam sunt resurrecturi. Is subiungit quod sequitur, nempe; Non sic impij, sed tanquam pulvis quem proiicit ventus à facie terræ. Significat autem eos nullum fructum edituros, sed esse dissipandos & plane interituros, & nec in iudicio quidem resurrecturos. Nam ea demum vera est resurrectio, qua ad vitam resurgitur æternā, & vnitis animis suis corporibus homines viuunt in æternum: Impij autem resurgunt quidem, sed ad condemnationem & ad mortem æternam, qua animæ simul cum corporibus affectæ suppliciis, ea vita viuunt quæ est quauis morte deterior, & ideo nec vita quidem est dicenda, sed mors æterna. Sunt autem impij iam condemnati, nam cum non crediderint, non est à Iudice in eos ferenda sententia.

\* *R V R S V S Dominus apertè ostendit in nostra esse potestate delicta & peccata, ponens modos curationis animi morbis conuenientes, volēs nos à Pastoribus corrigi per Ezechielem: accusans, opinor, eorum aliquos, quod præcepta non seruauerint. Quod imbecillum fuit non confirmastis, & quæ deinceps sequuntur, usque ad illud, Et non erat qui requireret, nec auerteret. Magnum enim est gaudium apud patrem, uno peccatore seruato,* Luc. 15. VII. Ezech. 34.

Antiquum  
dictū, Deū  
sequere, vn-  
de sumptū.  
συγγνώμη.

Prou. 6.

Marth. 21.  
& Gal. 5.  
Ioan. 15.

Eleemofy-  
nis & fide  
expurgātur  
peccata.

Marth. 15.

πλῆσιον.

inquit Dominus. Hac ratione magis laudandus est Abraham, qui ambulauit sicut locutus est ei Dominus. Cum hinc hausisset quidam ex Græcorum sapientibus, illud dictum protulit, Deum sequere. <sup>b</sup> Pij autem, inquit Esaias, ea quæ sunt, sapientia consultarunt. Consilium autem est quæstio, quomodo in rebus presentibus rectè transegerimus. <sup>c</sup> βεβλία autem, id est, bona consultatio, est prudentia in consiliis. Quid verò, an non Deus quoque post Cain datam veniam, consequenter non multò post introducit Enoch, qui ductus fuerat pœnitentia, significans solere pœnitentiam generare veniam? Consistit autem venia non ex remissione, sed ex medicatione. Hoc ipsum fit etiam apud Aaron in fabricatione vituli. Hinc quidam ex Græcorum sapientibus dixit: Venia est melior supplicio. sicut cer-  
tè illud quoque: Sponde, noxa præsto est, ex voce Solomonis dicentis: Fili si pro amico tuo fideiusseris, trades manum inimico. Laqueus enim viro validus labia propria, & capitur verbis oris proprii. <sup>e</sup> Paulò autem iam magis mysticè illinc sumptum est illud, Nosce teipsum. Vidisti fratrem tuum, vidisti Deum tuum. Hac utique ratione diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum. In his dicit præceptis tota-  
tam legem & Prophetas pendere. His illa quoque concinunt: Hac locutus sum vobis, ut gaudium meum impleatis. Hoc est præceptum meum, ut vos inuicem diligatis, sicut dilexi vos: est enim misericors & miserator Dominus Christus vniuersis. Apertius autè, Nosce teipsum, præcipiens Moses, saepe dicit: Attende tibi ipsi. <sup>d</sup> Eleemofynis ergo & fide expurgantur peccata: timore autem Domini quilibet à malo declinat. Timor autem Domini est disciplina & sapientia. <sup>e</sup> Hic rursus exoriuntur accusatores, gaudium & tristitiam dicentes animi perturbationes. Gaudium enim definiunt elationem rationi consentaneam: & exultare, propter ea quæ sunt bona letari: misericordiam autem, tristitiam propter eum qui indigne mala perpetitur: animæ autem esse mutationes & motus ea quæ sunt eiusmodi. Nos autem, ut videtur, hæc non cessamus carnaliter intelligere, & ex nostris animi affectionibus deducere scripturas, & Dei impatibilis voluntatem nostris moribus similem accipere. Vt nos autem audire possumus, ita in omnipotente habere existimantes, impiè aberramus: sed ut nos audire poteramus qui carne eramus illigati, ita nobis locuti sunt Propheta, Domino se salubriter accommodante & demittente ad hominum imbecillitatem. <sup>f</sup> Quoniam igitur est Dei voluntas ut seruetur is, qui paret præceptis, & suorum peccatorum ducitur pœnitentia, gaudemus autem nostram salutem: id quod nobis adfert letitiam, sibi tanquam proprium attribuit Dominus qui locutus est per Prophetas, quemadmodum humane dicens in Euangelio: Esuriui, & dedistis mihi manducare: & sitiui, & dedistis mihi bibere: quod enim uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Quemadmodum ergo nutritur, qui non nutritur, propterea quòd sit nutritus is quem vult: ita non mutatus gauisus est propterea quòd gaudio affectus sit is qui pœnitentia ductus est, ut volebat. <sup>g</sup> Qui autem affatim miseretur Deus cum sit bonus, & præcepta dans per legem & Prophetas, & iam propinquius per filij aduentum seruans & miserans eos quos est miseratus: & propriè miseretur maior minoris. Et homo quidem non fuerit homine maior, quatenus homo natus est: est autem Deus homine maior in omnibus. Si ergo qui est maior, miseretur minoris, solus Deus nostri miserebitur. Homo enim fit à iustitia libenter communicans, & ea impertit quæ à Deo accepit, & propter naturalem habitudinem & beneuolentiam, & propter præcepta quibus paret. Deus autem nullam naturalem habet in nos habitudinem, ut volunt hæresum conditores, nec si faciat ex iis quæ non sunt: nec si fabricetur ex materia, quandoquidem illud ne omnino quidem est, hæc verò est à Deo diuersa in omnibus, nisi quis ipsam eius esse partem, & esse nos eiusdem cum Deo essentia ausit dicere. Nescio autem quomodo quis ita accipiens, Deum nosse possit sustinere, respiciens ad

τὴν ἐπιστολὴν τὴν  
τοιαύτην.

Esa. 1.

Prouer. 10.  
φᾶλος.μεγαλο-  
χία.  
ὑπεραίρουσιν.

πρᾶξις.

ἐπιμέλεια.

nentiam à simulachris sensilibus, & ad uniuersorum effectorem & patrem euocationem. ex qua quidem sententia, tanquam ex fonte aliquo, augetur omnis intelligentia. Sacrificia enim iniquorum, sunt Domino abominatio: vota autem eorum qui rectè incedunt, sunt ei accepta. Deo enim magis est accepta iustitia quàm sacrificium. Talia sunt etiam ea quæ sunt apud Esaiam: Quid mihi multitudo sacrificiorum uestrorum, & uniuersa uictimarum mactatio? & cætera quæ sequuntur. Solue omne vinculum iniquitatis: hoc enim sacrificium est Deo acceptum. Cor contritum & querens eum qui formauit. Trutina dolosa abominatio coram Domino: statera autem iusta est Domino accepta. Hinc suadet Pythagoras stateram non transilire.<sup>m</sup> Dolosa autem iustitia dicta est, professio hæresum. Et lingua quidem iniustorum peribit, os autem iustorum distillat sapientiam: sed enim sapientes & prudentes, stultos appellant.<sup>n</sup> Longum autem fuerit de his omnibus uirtutibus adducere testimonia, cum uniuersa eas celebret scriptura. Quoniam autem magni quidem animi uirtutem definiunt scientiam eorum quæ sunt graua & non graua: & eorum quæ sunt intermedia: temperantiam autem, habitum, qui eligendo & uitando seruauit iudicia prudentiæ: adiungitur magni quidem & excelsi animi, uirtuti, tolerantia, quam appellant fortitudinem, scientia eorum in quibus est persistendum, & in quibus non: & celsitudo animi, scientia transcendens ea quæ accidunt. Quinetiam temperantia, cautio, quæ est declinatio cum ratione. Custodia autem mandatorum, cum sit innoxia eorum obseruatio, est securitatis uitæ acquisitio. Nec potest quis esse tolerans absque magni animi uirtute, neque continens absque temperantia. Se autem inuicem consequuntur uirtutes, & apud quem sunt uirtutum consequentia, apud eum est etiam salus, quæ est eius quod rectè habet conseruatio. Iure ergo si de his uirtutibus adhuc tractauerimus, de omnibus considerauerimus: quoniam qui habet unam cognoscendo uirtutem, omnes permutuam habet consequentiam. Iam continentia est affectio, quæ non transilit ea quæ uisa fuerint ex recta ratione. Continens autem est is qui continet eas appetitiones quæ sunt præter rectam rationem: uel qui seipsum continet, ne appetitione efferatur præter rectam rationem. Temperantia autem non est sine magni animi uirtute, quandoquidem oritur ex præceptis, Deum sequens qui constituit, & prudentia, & quæ diuinam dispositionem imitatur iustitia, per quam cum simus continentes, mundi ad pietatem ac religionem, & quæ Deum consequenter sequitur, actionem tendimus, assimilati Deo, quoad eius fieri potest à nobis caducis & morti obnoxii. Id autem est, sanctum & iustum fieri cum prudentia. Deus enim nullius rei indiget, & est impatibilis: unde nec est propriè continens. In eum enim nulla unquam cadit affectio aut perturbatio, ut eam superet. Nostra autem natura, quæ est obnoxia affectionibus & animi perturbationibus, opus habet continentia, per quam dum exercetur ut paucis indigeat, conatur habitu ad diuinam naturam accedere. Vir enim bonus paucis indiget, ut qui sit in consinio nature mortalis & immortalis: egens quidem & propter corpus, & propter ipsam generationem: paucis autem egere doctus, propter susceptam ratione continentiam.

## COMMENTARIUS.

Prou. 6.

\* R V R V S Dominus aperte ostendit. Postquam ex scriptura ostendit esse multas peccatorum differentias, ex eadem ostendit esse in nostra potestate peccare uel non peccare. Nam si in nostra non esset potestate peccare, non reprehenderentur qui peccant, id est in morbos sua culpa incident dum præcepta non seruauit nec apud Ezechielem accusarentur pastores, quod gregem ægrotantem non curant: nec apud Lucam de peccatore pœnitente gauderet pater, si non in eius potestate esset, & peccare, & quod peccasset duci pœnitentia, & ita salutem assequi. Non esset enim cur de eius salute gauderet Deus, si ei uel inuito daret salutem. Pij autem, inquit Esaias. Quod pij sapientia consulant, ubinam sit apud Esaiam, ingenue fateor me nescire. Inter cætera autem sapientum dicta est illud; Sponde, noxa præsto est, quod refertur in numerum prouerbiorum. Sumptum est autem ex prouerbiis Solomonis. De eo uide Erasmum in Chiliade l. cent. 8. qui tamen omisit



men omisit quod non erat omittendum, id sumptum esse ex Solomone in prouerbiis, quod recte animaduertit Clemens. *Paulo autem iam magis mysticè.* Hoc quidem dictum; Nosce teipsum doctè explicat Erasmus, sed non attingit mysterium de quo loquitur Clemens, nempe quod in eo contineatur charitas Dei & proximi. Nam qui videt fratrem suum, & Deum videt & proximum. Nam in anima hominis relucet imago & similitudo Dei, propter quâ & Deum diligimus qui nos fecit sibi similes, & proximum sicut nos ipsos propter eam quæ nobiscum intercedit similitudinē. Sumptum est autē illud, Nosce teipsum, à Mose qui sapius dicens; Attende tibi ipsi, nō aliud dicit quam Nosce teipsum. Se enim nō nouit qui se nescit Deo esse similem, & ideo eum ex toto corde diligendum, & quoad eius fieri poterit à nobis imitandum. Deum autē non diligit qui non etiam propter eum diligit proximum. Nec eum imitatur nisi is qui non solum amicis, 10 sed etiam inimicis benefacit. Magnum est ergo mysterium quod in sui notitia est Dei & proximi charitas. A Dei autē charitate & dilectione pendet, & lex & Prophetæ. *Eleemosynæ ergo & fide expurgantur peccata.* Cum per sui notitiam & Deus diligatur & proximus, fit ut per fidem in Deum expurgentur peccata, & per eleemosynas. Nam qui in Deum credit, in altum mentem extollens, terrenas eluit maculas quæ mentē polluant & qui miseretur pauperis, tātum abest ut proximum circumscribat & circumueniat, ut ei benefaciēs, de eo bene mereatur. Bene autem de eo merendo, si qua prius admissa fuerant peccata expurgantur. Quod si etiam Deum timeat, timebit autem si seipsum norit, eum timens offendere, à malo declinabit. Expurgatis ergo peccatis, & amplius non peccans, erit purus à scelere, & ita erit saluus. Nihil est autem aliud timor Domini quàm disciplina & sapientia, quæ nos docet quid sit agendū, quid vitādum. *Hic rursus exoriūtur accusatores.* In scripturis sæpe inuenitur Deo tribui gaudium & tristitiā, & huiusmodi affectiones. Hæc nonnulli reprehendentes dicebāt ea Deo non conuenire, cum sint animi motus & perturbationes. Ad quos respondet Clemens, hæc non esse carnaliter intelligenda: neque enim Dei omnipotentis voluntatem esse nostræ similem. Et ideo Prophetas in scripturis ita esse locutos per figuram quam vocāt κατὰ ἔκστασιν, Domino ita se demittente ad captum nostræ imbecillitatis. *Quoniam igitur est Dei voluntas.* Docet quomodo affectiones Deus sibi tribuat, cum nec afficiatur nec mutetur, sed homo ita affectus, ut vult Deus. Deus vult hominem esse saluum: fit autem saluus & parendo præceptis, & pœnitendo de peccatis, gaudet autem homo se esse saluum. Quando ergo homo de suis peccatis pœnitens gaudet, Deus sibi gaudium tribuit, cum tamen ipse non gaudeat ut qui non mutetur, sed homo qui mutatur: Ita etiam dicit Deus se nutrirī, cum tamen nō nutriatur qui non eget alimentis, sed nutriātur pauperes quos vult nutrirī. *Quia autem affatim.* Cum cæteræ quidē affectiones Deo tribuātur quæ sunt hominis propriæ qui mutatur, ideo autē tribuātur quod in homine fiat id quod vult Deus, sola misericordia Deo tribuitur quæ est solius Dei propria, qui est diues in misericordia, hominis autē est miserrus, & dās præcepta per legē & Prophetas, & ut nobis daret salutē suā mittens filiū. Reddit autem Clemēs rationem cur sit Dei propriū misereri. Nam maior miseretur minoris. Deus autē est in omnibus maior homine. Et Deus quidē nullam naturalē habet in nos habitudinē, siue ex nihilo crearit hominē, siue ex præexistēte materia. Nam & nihil non est, & materia est à Deo plane diuersa, quo fit, ut quomodocunque sit homo à Deo creatus, inter Deū & hominē nulla sit habitudo: materia enim nō potest esse pars Dei. Quod si esset, quod certe nō potest fieri, Deus peccaret in multis suis partibus. Nō est ergo naturalis Dei in nos habitudo, qui nō sumus naturales eius filij, sed tātum opus eius volūtatis & tamē propter suā bonitatē nostri curā gerit, & eos qui notitiā acceperūt veritatis per fidei doctrinā, & in bonis operibus exercitationē, adoptat in filios, quiquidē est maximus profectus. Homo autē homini benefaciēs nō dicitur propriē misereri. Benefacit enim propter naturalē habitudinē & beneuolētiā & Dei præcepta quibus paret, ea impertiēs quæ à Deo accepit. Habitudo autē quam habēt inter se homines, est quod sint eiisdē essētiæ & naturæ & figuræ, & sunt à Deo creati. Deus autē nullā cum homine habet habitudinē, cum sit plane diuersa essētiæ, & creator hominis. Eius autē curam gerit, nō ut homo filij naturalis quē genuit, sed vel ut operis quod fecit, eū enim creauit, vel ut filij nō naturalis, sed adoptiui quē nō genuit, sed in filiū naturalē adoptauit, adeo ut sit filius nō natura, sed gratia. Non potest autē homo vltērius progredi, & magis proficere, quam ut qui nō potest natura esse Dei filius, sit saltē adoptione & gratia. *Quemadmodū ergo.* Dicturus de motis virtutibus quas Græci acceperūt à Mose, quoniā virtutes omnes sunt, ut ait Plato, paræ prudētiæ, & earū omniū principium est sciētiā, de ea primū loquitur, eamque definit, & aliquot alias quæ sunt ei adiunctæ. Eam autem dicit esse habitū qui facit sistere, nempe qui nos eo deducit, ut illic sit sistendū, nec vltērius possimus progredi. Hanc enim ἐπιστήμη, id est sciētiæ etymologiā Plato tradit in Cratylō. Per scientiam autem res ita comprehenditur, ut ratio eam non possit dimouere, ut quæ sit firma & stabilis comprehensio. Ignoratio autem, cum sit phantasia, quæ non est firma & stabilis, facillē cedit, & ab eo quod se falso putat scire eam ratio dimouet. Vtrumque autem est in nostra potestate. Nam & scire possumus ducem sequentes demonstrationē, & ignorare, si non sequamur. *Scientia est adiuncta.* Cum hæc omnia quæ adiungit scientiæ, videantur habere eandem quam scientia significationem, ea tamen distinguit à scientia per quandam definitionem, vel potius descriptionem. ἰδέσθαι appellat vniuersorum scientiam per ideam. Quod Græcè est ἰδέσθαι, possumus etiam dicere speciem. Experientia diligenter singula scrutatur, sed non sine scientia quæ habetur per demonstrationem, ex quo intelligitur non esse veram Empiricorum experientiam, qui absque vlla ratione & scientia nudum sequuntur experimentum. Intelligentia est scientia eorum quæ mente intelliguntur. Ea autem sunt diuina & substantiæ separata, earum autem est propria contemplatio. οὐκίνητον autem vocat, qua multa quæ inter se possunt comparari, conferuntur ad vnam & eandem rationem, quæ efficit, ut cum illic sistatur, & non vltērius sit procedendū, ea sit ἐπιστήμη, id est scientia. Cum autem dicat cognitionem eius quod est esse scientiam, & scientiam quæ iis quæ fiunt congruit, non aliud videtur significare quam sapientiam, quæ est rerum diuinarum & humanarum scientia. De veritate autem & habitu veritatis, non est quod hic loquamur, cum ea sit tractatio primæ Philosophiæ. Pulchrè autem dicit scientiam consistere per rationem, nec aliam rationem eam euertere. Nam cum sciētiā sit per demonstrationē quæ fit per rationē, si eam euerat ratio, ea nō erit demonstratio, & ideo nec erit sciētiā.

Nn



<sup>4</sup> *Quæ autem non facimus.* Quoniam dixit scientiam esse in nostra potestate, in nostra autem potestate non est, nisi quod volumus: quæcunque enim facimus, facimus propterea quod volumus, nisi vellemus enim non faceremus: non facimus autem aut propterea quod non possumus, nec volumus: quidquid autem facimus, volentes facimus, non potest enim cogi aliquid facere, qui potest mori ne cogatur facere quod nō vult, ideo ei visum est loqui de voluntate. In hoc autem differt Dominus ab homine, quod Dominus quidquid vult potest, sed multa sunt quæ vult homo quæ non potest, sed quod facit id potest, vult enim, nec faceret nisi vellet, & ideo volens facit. Non potest autem homo eo peruenire, ut qui velit, possit: ira enim esset æqualis magistro. Sed nunquam est æqualis, qui non est eiusdem essentia. Dei quidem filij sumus, sed adoptione: per eam adoptionem ea quæ sunt diuina scilicet, cōtemplamur, & ita habemus nonnullam eorum cognitionem, & aliqua ex parte ea videmus, & hac ratione facti sumus sempiterni, & appellamur filij, non natura, sed gratia. Est autem magnificienda voluntas quæ est veluti princeps, & omnes rationales antecedit facultates quæ sunt eius ministræ. Nihil certe possumus quantumcumque valeamus ingenio, intelligentia, & memoria, nisi velimus: contra autem possumus si velimus. Eius certè qui habet potestatem cognoscendi, voluntas, est veluti quædam maior propositio, cui antecedunt tanquam minores propositiones & iudicium & exercitatio, quæquidem à voluntate non differunt. Quod si à bona voluntate non differunt propositiones, eadem etiam sunt dogmata. Ex iis itaque fiet veluti quoddam argumentum, in quo & verba & vita, & mores erunt inter se cōuenientes. <sup>1</sup> *Cor autem rectum exquirat.* Per cor rectum, ut opinor, bonā intelligit voluntatem, quæ cognitionem exquirat & audit inuentā, id est eam exequitur. Eam autem & Deus docet & sancti. Idem autem appellat & cognitionem & scientiam. <sup>2</sup> *Dolosa autem lingua.* Dolosam iustitiam dicit esse professionem hæresum. Nam cum Christū profiteantur qui est nostra iustitia, dolosè autem & non verè ac sincerè profiteantur, quæ apud Catholicos vera est iustitia, apud hæreticos est dolosa, nō vere enim Christum profitentur qui quæ sunt falsa ei tribuunt. Non vera de Christo dicunt qui eum negant esse hominem, nec qui dicunt filiū esse patre minorem, & quæ sunt huiusmodi. Peribit lingua iniustorū. Iniusti sunt hæretici qui falsa dicunt. Peribit autem eorum lingua, id est ea quæ dicunt, cum sint falsa, ad nihilum redigentur. Vincet enim veritas. Os autē iustorum distillat sapientiam, id est Catholici & Orthodoxi distillant sapientiā, id est de Christo vera dicunt, qui est ipsa sapiētia, qui cum sit etiam ipsa veritas, ea nunquam peribit, nam manet in æternum. Hæretici autem ut de Christo falsa dicunt, ita etiam eos qui sunt sapientes & prudentes, eos, inquam, qui de Christo recte sentiunt & dicunt, maledictis infectantur. Nam catholicos stultos vocant. <sup>3</sup> *Longum autem fuerit.* Multas hic enumerat virtutes quæ sunt in scriptura, & quas ex ea sumpserunt Græci, earumque breuem tradit definitionem. Magni animi virtus, quæ Græcè dicitur *μεγαλοψυχία*, est scientia eorum quæ sunt graua & non graua, & quæ sunt intermedia. Per eam discimus quomodo sint ferenda ea quæ sunt graua, id est ea quæ difficiliter ferri possunt, & quæ non difficiliter, & quæ inter vtrunque sunt media, idque nonnihil habent difficultatis, & quæ non sunt penitus leuia. Eorum exempla facile inuenit qui vult. Temperantiæ autem definitionem sumit ex Græca Temperantiæ etymologia. Dicitur enim *σωφροσύνη*, quasi *σώζουσα φρόνησις*, id est, seruās prudentia, ut vult Plato in Cratilo, nulla enim re magis seruatur prudentiæ iudicium quam moderatione & temperantia. Est autem temperantia habitus qui acquiritur eligendo honesta, & virando turpia. Tolerantia quæ Græcè est *ὑπομονὴ ἐκασμεία*, dici etiam potest patientia, per quam constanter feruntur ea in quibus est persistendum, & receditur ab iis in quibus non est persistendum. *μεγαλοψυχία*, id est celsitudo animi, quæcunque accidunt, id est omnes casus transcendit & exuperat, nec vllis cedit fortunæ agitationibus. Per cautionem autem quæ est *ὑλάβη*, adhibita consideratione vitantur & declinantur quæ occurrunt turpia & indecora.

VIII. <sup>4</sup> *QVAMNAM enim habet rationem, quod lex viro prohibet, ne vestem induat mulie-*

Deut. 22. *brem? An nō nos vult esse viros, & nec corpore, nec factis, nec mēte, nec verbis effæminari? Vult enim eum esse masculum qui veritati dat operam in ferēdis laboribus & perpeſſionibus, in vita & moribus, & in sermone & exercitatione, noctu & interdiu, & sicubi martyrio opus est quod procedat per sanguinem.* <sup>5</sup> Rursus, si quis, inquit, domum à se nuper edificatam nondum habitauit, aut vitem nuper plantatam operatus, fructus nōdum fuit par-

Deut. 24. *ticeps: aut sibi desponsæ virgini nondum nupsit, eos vult benigna lex immunes esse à militia, idque prudenter ut decuit Imperatorem, ne dum auellimur à cupiditatibus, ignauo & abiecto animo operā demus militiæ: sunt enim liberi ab appetitionibus, qui citra vllam excusationem quæuis graua pericula adeunt: humanè autem quoniam incertos bellorum casus reputans, iniquum esse duxit, ut hic quidem suis non frueretur laboribus, alter autem citra vllum laborem ea perciperet quæ sunt eorum qui laborarunt. Videtur autem lex quodque indicare animi magnitudinem, statuens oportere eum qui plantauit fructum percipere, & eum qui edificauit habitare, & eum qui puellam ambiit, uxorem ducere. Iis enim qui se exercuerunt, spes non reddit irritas ex ratione cognitionis: nam & mortui & viuētis boni viri spes non perit. Ego eos qui me diligunt, diligo, inquit sapiētia: qui autem me querunt, inueniunt pacem. & ea quæ sequuntur.* <sup>6</sup> Quid vero, an non mulieres Madianitides cum sua pulchritudine bellantes Hebræos à tēperantia per incontinentiam deduxerunt ad impietatem?

Num. 25.

impietatem? Meretriciis enim illecebris à graui & honesta exercitatione ad meretricias illecebras forma inescantes, ad sacrificia idolorum, & ad externas mulieres veluti quodam furore percitos deduxerunt. A mulieribus autem simul victi & voluptate, à Deo quidem defecerunt & à lege: & propemodum uniuersus populus in hostium venit manus ac potestatem muliebri stratagemate, donec ipsos in periculum adductos retraxit timor admonens. Iam verò qui reliqui erant, magno & pericula lubenter adeunte animo pro pietate ac religione certamen suscipientes, euaserunt hostibus superiores.<sup>a</sup> Sapientiae ergo initium est religio. Intelligentia autem est rerum sanctarum cura & providentia. Nosse autem legem est bonae mentis. Qui ergo existimant legem efficere timorem in quem cadit animi perturbatio, nec sunt intelligentes, nec legem reuera perceperunt. Timor enim Domini viuificat. Qui autem errat, affligetur in laboribus quos non considerat nec reputat cognitio. Mystice profecto Barnabas: Deus qui est uniuersi mundi Dominus, inquit, det etiam nobis sapientiam & intelligentiam, scientiam, cognitionem iustificationum eius, tolerantiam. Efficiamini ergo à Deo docti, requirentes quid à vobis quærat Dominus, ut inueniatis in die iudicii eos qui hæc assequuntur. Dilectionis & pacis filios appellauit ex cognitione.<sup>c</sup> De elargitione autem & communicatione cum multa dici possint, sufficit, hoc dicere, quod lex prohibet fratri scenerari, fratrem nominans non eum solum qui est ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit eiusdem tribus, & eiusdem verbi particeps: non equum censens ex pecuniis colligere usuras, sed laxis manibus gratificari egentibus. Deus enim est talis doni conditor. Iam verò qui lubenter largitur, satis magnas accipit usuras, quæ sunt apud homines preciosissima, nempe mansuetudinem, benignitatem, magnificentiam, bonam famam, laudemque & gloriam.<sup>d</sup> An non hoc tibi videtur esse præceptum humanitatis, sicut illud, Mercedem pauperis ipso die reddere, docet oportere sine mora exoluere mercedem ministris. Remittitur enim, ut opinor, ad id quod sequitur faciendum pauperis alacritas, si desit alimentum. Propterea scenerator, inquit, ne ingrediatur domum debitoris, ut pignus accepturus, sed ille quidem iubeat extra proferre: qui verò habet, ne recuset: & in messi ea quæ ex manipulis excidunt tollere prohibet possessores, sicut etiam in metendo iubet aliquid insectum relinquere, per hoc possessores valde exercens ad communicationem & magnificentiam, ex eo quod ex propriis aliquid dimittant egentibus, pauperibus autem præbens materiam sibi quærendi victus. Vides quomodo lex Dei simul annunciat iustitiam & bonitatem, qui omnibus alimenta abundè suppeditat: & in ipsis vindemiis regredi ut carpant ea quæ sunt relicta, & vvas quæ excidunt colligere prohibet. Eadem etiam præcipit iis qui colligunt oleas. Iam verò decima quoque fructuum & pecorum, docebant & pios esse in Deum, & non esse lucro omnino deditos, & proximos humanitatis efficere participes. Ex his enim, ut puto, & primitiis alebantur sacerdotes. Iam ergo intelligimus nos per legem erudiri ad pietatem & communicationem, & ad iustitiam & humanitatem.<sup>e</sup> An non enim septimo quoque anno iubet agrum relinquere ociosum? pauperes autem iis qui diuinitus producti fuerint fructibus securè frui præcepit, agrum colente natura volentibus. Quomodo ergo non est bona lex, & magistra iustitiæ?<sup>f</sup> Et rursus quinquagesimo anno iubet eadem facere quæ septimo: præterea reddens unicuique proprium, si cui casu aliquo ablatum esset fundus: & eorum cupiditatem qui possidere desiderant, dimenso utendi fruendi tempore circumscribens: & eos qui propter longam paupertatem pœnas dederunt, nolens perpetuò puniri.<sup>g</sup> Eleemosyna autem & fides custodia regiae. Benedictio autem in caput eius qui elargitur, & qui miseretur medicorum beabitur, quoniam charitatem ostendit in sibi similem, propter eam quam habet charitatem in opificem humani generis. Habent autem ea quoque quæ prius dicta sunt,

Nn ij

Timor Domini viuificat.

Deut. 23. Frater quis.

Leuit. 19.

Leuit. 25.

alias quoque magis naturales expositiones, de quiete & receptione hereditatis, sed non dictæ sunt in præsentia. Multis autem modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per inuidiæ & emulationis vacuitatem, per odij remoti-  
nem, per iniuriæ obliuionem. Est eiusmodi in omnibus ut diuidi & discerni non possit, sua  
lubenter communicans. Rursus si uideris, inquit, iumentum necessarium aut amico-  
rum, aut eorum quos cognoscis hominum, errans in solitudine, abduc ipsum & redde, &  
si procul abfuerit Dominus, postquam seruaueris cum tuis donec redierit, redde, natura-  
lem docet societatem, nempe ut inuentum existimemus depositum, & nec simus memores  
iniuriæ ab inimico acceptæ. Præceptum Domini, quod est reuera fons vitæ, facit declina-  
re à laqueo mortis. <sup>Deut. 24. 28.</sup> Quid verò, an non iubet diligere aduenas, non solum ut amicos & co-  
<sup>Leuit. 19. 8.</sup> gnatos, sed etiam ut nos ipsos & animo & corpore? Iam uerò gentes quoque honorauit,  
<sup>Deut. 10. 25.</sup> & nec in eos qui malè fecerunt infenso esse animo. Apertè itaque dicit, non abominaberis  
<sup>Deut. 23. Deut. 20.</sup> Ægyptium, quoniam fuisti aduena in terra Ægypti: vel gentilem, vel quemuis etiam  
mundanum uocans Ægyptium: & hostes, etiamsi muris immineant, conantes urbem  
capere, nondum hostes uult existimare, priusquam missis ad eos legatis ad pacem promoca-  
uerint. <sup>Deut. 21.</sup> Quinetiam ne cum captiua quidem uult insolentem ac contumeliosam esse consue-  
tudinem. Sed cum ei, inquit, permiseris triginta dies ut uult lugere, & eius postea uestes  
mutaris, tanquam cum uxore lege cum ea congregere. Non erit enim amplius contumelio-  
sa consuetudo. Sed nec mercede, tanquam meretricis, sed propter solam liberorum procrea-  
tionem uult esse consuetudinem. Vides unà cum continentia humanitatem. Domino a-  
manti captiuam, non permittit explere voluptatē, sed præstituto spacio refecat cupidita-  
tem: & præterea tondet etiam captiua pilos, ut probrosum auersetur amorem. Si enim ei  
suadet ratio ut uxorem ducat, eam retinebit etiam si turpis euaserit. Deinde si quis exple-  
ta cupiditate, noluerit amplius cum captiua habere consuetudinem: neque ei eam licere  
uendere constituit, sed neque amplius habere ancillam, sed uult esse liberam, & liberari à  
seruitute, ne si alia fuerit ingressa mulier, ei graue aliquid & intolerabile accidat ex ze-  
lotypia. <sup>Exod. 23.</sup> Quid verò, inimicorū quoque iumenta onere pressa alienare & erigere præcipit,  
eminus nos docens Dominus, non amplecti exultationem in malis, neque inimicorum ex-  
ultare miseriis eisque letari, ut in his exercitatos pro inimicis quoque doceat orare. Ne-  
que enim inuidere, & propter proximi bona dolore affici conuenit, neque propter mala  
proximi, gaudij usuram percipere. Quòd si alicuius inimici, inquit, errans iumentum in-  
ueneris, contentionis interno relicto incendio, ipsum abduc & redde. Iniuriæ enim obli-  
uionem consequitur uera vitæ probitas: & eam, inimicitiarum dissolutio. Hinc perfe-  
ctè & integrè deducimur ad concordiam, ea uerò nos ueluti manu deducit ad beatitudi-  
nem. Et si aliquem ex moribus inimicum existimaueris: eum autem uel à cupiditate, uel  
ab ira citra rationem decipi deprehenderis, conuerte ad vitæ probitatem. <sup>Marc. 4.</sup> Iamne uide-  
tur lex humana & benigna, quæ est pedagogus ad Christum? & Deus idem bonus cum  
iustitia, ab initio usque ad finem unoquoque genere aptè usus ad salutem? Misere mini,  
inquit Dominus, ut misericordiam consequamini: remittite ut remittatur uobis: ut fa-  
citis, ita fiet uobis: ut datis, ita dabitur uobis: ut iudicatis, ita iudicabimini: ut benigni e-  
stis, ita uobiscum agetur benignè. Qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. <sup>60</sup> Præterea  
iis qui uictui seruiunt, infamiam omnino irrogari prohibet: & iis qui propter debita re-  
ducti sunt in seruitutem, septimo anno dat omnino inducias. Quinetiam prohibet supplices  
dare ad supplicium. <sup>60</sup> Est ergo uerissimum illud eloquium: Sicut probatur aurum & ar-  
gentum in fornace, ita Dominus eligit corda hominum. Et uir quidem misericors est. lon-  
ganimis, & in quolibet qui est sollicitus, inest sapientia. In uirum enim intelligentem cadit  
solicitude:

sollicitudo: & qui est sollicitus ac curam gerit, vitam quaeret: & qui Deum quaerit, in-  
 aeniet cognitionem cum iustitia. Qui eum autem recte quaesierunt, pacem inuenerunt.  
 1. Mihi autem videtur etiam Pythagoras suam in animantes rationis expertes mansuetu-  
 dinem à lege accepisse. Iam iis quae in ouium & caprarum gregibus bouumque armentis na-  
 scuntur, protinus uti interdixit, ne praetextu quidem sacrificiorum patrum & matrum  
 gratia, hominem ad mansuetudinem vel ex infimis brutis animantibus educens. Conce-  
 2. de, inquit, matri foetum vel septem primis diebus. Si enim nihil sit sine causa: & enixis  
 animantibus lac redundat ad foetus nutriendos: qui à dispensatione lactis foetum auellit,  
 naturam afficit contumelia. Erubescant ergo & Graeci, & si quis est alius, legem inse-  
 ctari, si ea quidem vel in bestias benigna sit: illi autem vel hominum foetus exponunt,  
 quanquam longè antè & prophetice eorum feritatem lex per hoc praeceptum excinderet.  
 Si enim foetus bestiarum à matre separari prohibet ante lactis effusionem, multo magis in  
 hominibus crudeli & immani menti praeparat remedium, ut etsi naturam, disciplinam  
 3. certè non negligant. Haedis enim & agnis eis impleri permissum est. Et aliqua quidem  
 fortasse fuerit excusatio ei qui foetum à matre separat: infantis expositionis quenam causa  
 fuerit? Ab initio enim oportebat ne uxorem quidem ducere, eum qui non cupiebat  
 procreare liberos, potius quam per voluptatis intemperantiam, filij fieri homicidam. Rur-  
 4. sus autem benigna lex prohibet eodem die foetum & matrem sacrificare. Hinc etiam Ro-  
 mani, si qua mulier praegnans damnata fuerit capitis, non prius permittunt ut suppli-  
 cium subeat quam pepererit. Aperte itaque quaecunque uterum gerunt animantia, ea lex  
 5. non prius mactari permittit, quam pepererint, eminus retardans hominum ad iniuriam  
 faciendam propensionem. Ita vel usque ad bruta animantia extendit benignitatem, ut  
 eum eam in iis quae sunt diuersi generis exercuerimus, longè maiori humanitate utamur  
 in iis quae sunt eiusdem generis. Qui autem in aliquorum animantia ventres ante par-  
 tam calces impingunt, ut contemperata lacte carne vescantur, matricem quae est creata  
 ad generationem, faciunt sepulchrum foetus qui gestatur in utero, cum lex aperte iubeat.  
 Sed neque coques agnum in lacte matris suae. Non fiat enim, inquit, id quod est uiuentis  
 6. nutrimentum, interempti animalis condimentum: neque quod est vita causa, opem ferat  
 ad consumptionem corporis. Eadem autem lex edicit, ne alligetur os boui trituranti. Opor-  
 teret enim operarium dignum censere nutrimento. Et prohibet simul in aratro coniungere  
 bouem & asinum: fortasse quidem etiam coniectans, quam nulla sit inter eas animantes  
 conuenientia: simul autem significans, nullum oportere ex diuersis gentibus iniuria affice-  
 re, neque iugo subiungere, si nullius alterius rei eos possumus insimulare quam quod sint  
 diuersi generis: quod quidem culpa caret, nec sit vitio, nec ex vitio profiscitur. Mihi  
 7. autem videtur significare quoque allegoria, verbi culturam non esse ex equo communi-  
 randam mundo & immundo, fideli & infideli: quoniam bos quidem est mundus, in im-  
 mundis autem reputatus est asinus. Redundanti autem quadam humanitate bona lex  
 utens, nec quae sunt domestica mitisque materiae arbores docet esse excindendas, neque  
 foetum ante messem tondendam ad perniciem: sed neque fructum mitem omnino interi-  
 mendum, neque terrae neque animae. Neque enim agros hostium permittit excindere. Iam  
 8. verò qui sunt etiam studiosi agricultura, in his quoque possunt utilitatem à lege accipere.  
 Iubet enim arbores nuper plantatas, tribus annis ordine sequentibus fouere & alere, su-  
 perfluas quae adnascuntur excindendo propagines, ne nimis grauata opprimantur, & ne  
 alimento minutatim diuiso imbecillae fiant propter inopiam, arareque & circumfodere, ut  
 nihil prope germinans ac pullulans prohibeat incrementum: & fructum non sinit imper-  
 fectum colligi ex imperfectis, sed post triennium cum quarto anno Deo consecrarit primi-

Nn iij

Hinc error  
Nestorij.

Matth. 5.

Leuit. 16.

Gen. 23.

tias, postquam arbor perfecta fuerit. Fuerit autem hæc agricultura figura, modus doctrina, docens oportere excindere peccatorum propagines, & quæ unâ cum genitali fructu pullulant inanes herbas cogitationis, donec perficiatur & firmum fiat germen fidei. Quarto enim anno, quoniam tempore quoque opus est ei qui stabiliter per catechesim instituitur quaternio virtutum Deo consecratur, cum tertia iam sola cōiungatur cum quarta Domini hypostasi. <sup>1</sup> Sacrificium autem laudis super holocausta. Hic enim, inquit, dat tibi vires faciendi virtutem. Sin autem res tibi illuminatae fuerint: cum vires acceperis, <sup>10</sup> & acquisieris, fac tibi in cognitione virtutem. Per hæc enim ostendit & bona & dona à Deo suppeditari, & oportere nos cum ministri facti simus diuina gratia, seminare Dei beneficia, & eos qui appropinquant, bonos & honestos reddere, ut quàm maximè quidem temperans, continentes: qui est autem magni & excelsi animi, fortes: & sapiens, intelligentes: & iustus, iustos efficiunt. Hic est qui ad imaginem & similitudinem est cognoscendi potestate præditus, qui Deum imitatur quoad eius fieri potest, nihil præmittens eorum quæ faciunt ad eam quæ contingere potest similitudinem, continens, susti- <sup>20</sup> nens, iustè viuens, imperans animi perturbationibus, ea quæ habet impertiens, pro viribus benefaciens & verbo & opere. Hic est, inquit, maximus in regno, qui fecerit & docuerit, Deum imitans, eo quòd gratificetur consimiliter. Sunt enim communiter utilia Dei bona. <sup>3</sup> Quicumque autem cum superbia aliquid agere aggressus fuerit, Deum, inquit, irritat. Est enim arrogantia animi vitium, cuius & aliorum iubet duci pænitentia, iis qui ex inconcinnitate & mala conuenientia concinnantur ad meliorem mutationem, per hæc tria, os, cor, manus. Symbolum autem signumque hæc fuerint, actionis qui- <sup>30</sup> dem, manus: cor autem, consilij: & os, sermonis. <sup>4</sup> Rectè ergo dictum est de pænitentibus illud eloquium: Deum elegisti hodie ut esset Deus tuus, & Dominus elegit te, ut esses eius populus. Eum enim qui dat operam, ut supplex ipsum colat, sibi facit Deus peculiarem; & si unus fuerit numero, aequè ac populus est honoratus. Cum enim sit pars populi, cum adimplet, in eum ex quo erat restitutus. Vocatur autem ex parte quoque totum. <sup>40</sup> Ipsa autem nobilitas ostenditur in eo, quòd quæ sunt pulcherrima honestissimæque eligat & exerceat. Quid enim Adæ profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse enim pater hominum qui sunt in generatione, turpia quidem prompto & alacri animo delegit, uxorem sequens: vera autem & honesta neglexit, quo factum est ut vitam immortalem mortali commutaret, sed non usque ad finem. Noë autem qui non sic factus est ut Adam, cura ac providentia diuina conseruatur: se enim Deo obtulit ac dedicauit. Et Abrahæ qui ex tribus uxoribus liberos suscepit, non ut frueretur voluptate, sed quòd speraret, ut puto, in principio genus multiplicare, unus solus hæres succedit bonis paternis, alij autem diuisi sunt à cognatione. Et cum ex eo nati essent gemini, <sup>50</sup> est hæres minor qui patri complacuit, & vota suscipit: ei autem seruit is qui erat maior ætate. Malò enim bonum est maximum, id quod non est in sua potestate. Hæc autem œconomia est & Prophetica & typica. <sup>6</sup> Quòd autem sunt omnia sapientis, apertè indicat dicens: Quoniam Deus mei misertus est, mihi sunt omnia. Vnum enim oportere docet expetere, per quem facta sunt omnia, & iis qui digni sunt promissa tribuit. Eum ergo qui bonus fuerit, regni hæredem & ciuem, per diuinam describit sapientiam, & eorum qui olim <sup>60</sup> fuere iusti, qui & in lege, & ante legem iustè vixere, quorum actiones sunt nobis pro legibus. Et sapientem rursus docens esse Regem, eos qui sunt diuersi generis facti ei dicentes: Rex à Deo tu es in nobis iis qui ab eo reguntur, propter Zelum virtutis viro bono sua sponte parentibus.

COMMEN-



\* *QVAMNAM enim habet rationem.* Quod lex prohibet, ne vir vestem induat muliebrem, id pertinet ad fortitudinem & animi magnitudinē. Vult enim lex vt qui veritati studeat cuiusmodi sunt fideles, in omnibus se fortiter gerant, & viros ostendant, maxime cum sit subeundum martyrium, id est, pro Christo vsque ad sanguinem ferendum testimonium. *Rursus, si quis, inquit, domum à se nuper edificatam nondum habitauit.* Lex à militia vult esse immunes, & eos qui recens ædificatam domum nondum habitauerunt, & qui desponsæ puellæ nondum nupsērunt, & qui plantatæ & excultæ vineæ fructus nondum collegerunt: idque duabus de causis, nempe & ne sint ignaui & abiecti animi milites qui non vacant appetitione, quod quidem prouidere est munus Imperatoris, & propter humanitatem, quod esset inhumanum alios alienis frui laboribus, quod propter varios belli casus facile posset accidere. Prouidet ergo legis scientia, vt quoad eius fieri potest spes non sit irrita nec viuētis nec mortui. Per legis autem scientiam seu cognitionem intelligitur sapientia, quæ dicit se diligere diligentes, & eos qui ipsam quærunt inuenire pacem vt est apud Septuaginta, vt autem apud Hieronymum, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Qui ergo & legis scientiam diligunt & sapientiam, cum ab ea diligantur, & eam quærant, & ipsam & pacem inuenient, & nec viuētiū nec mortuorū eorū spes erit irrita. *Quid verò an non mulieres Madianitides.* Exemplo mulierum Madianitidum ostendit viros à fœminis, & maxime à scortis, non solum effeminari, ignauosque ac imbelles reddi, sed etiam ad cultum idolorum deduci, & à Deo & lege deficere. Israelitæ certe cum mulierum forma suā eos illicientium stratagemate venissent in potestatem hostium, non prius sunt liberati quam eos in periculum adductos admouit & retraxit timor. Cæteri autem qui à fœminis non fuerunt effeminati, pro religionē fortiter dimicantes hostem fuderunt. Quod autem veriti, Retraxit timor, Græcè est *αἰσχύνω*, id est, comis apprehensus retrahit. *Sapientia ergo initium est religio.* Religio quod est Græcè *θρόνη*, id est Dei cultus, merito dicitur initium sapientiæ. Nam si sapientia à Deo est postulāda, postulāda autem non hæsitando in fide sine qua non est religio nec verus Dei cultus, merito dicitur religio initium sapientiæ. Timor quoque Domini dicitur initium sapientiæ. Deus enim non rectè colitur qui est author sapientiæ, nisi qui eum colit timeat eum offendere, quiquidem timor, non est serui timor, sed filij. Sapit ergo qui Deum recte colit, nempe cum fide. In eo quoque est sapientia & intelligentia qui sanctorum curam gerit, eorum scilicet qui nō sunt terræ affixi, sed ad sancta aspirant, nempe ad cælum in quo est sanctus sanctorum. Porro autem is Deum recte colit & aspirat ad cælestia, qui bonam habet mentem: bonam autem habet mentem qui nouit legem. Nō nouit autē legem nisi qui Dei parerē pręceptis qui legem tulit. Parerē autē legi, non qui timore pœnæ mouetur, qui quidem timor est animi perturbatio, sed qui Deum timet offendere sicut patrem filius; is timor non perturbat sed viuificat. Porro autem qui non parerē pręceptis legis quæ Deus dedit, is à recta via aberrat. Aberrans autem, cum desit ei cognitio quæ eum pręmuniat ad patiendos qui occurrent labores, multum affligetur, grauius enim lædunt quæ non fuerunt pręuisa. *De largitione autem & communicatione cum multis.* Inter cæteras virtutes enumerat Clemens liberalitatem & beneficentiam, quæ etiam à lege commendatur, prohibente fratri dare fœnori, sed gratis dare mutuo, nihil ex eo expectantes: satis accipit fœnoris cuius laudatur virtus, quæ est apud homines pręstantissima. Frater autem erat apud Hebræos, non solum qui ex iisdem ortus erat parentibus, sed etiam qui erat ex eadem tribu, apud Christianos autem fratres sunt, quorum est vna & eadem fides ac religio & idem verbum quo instituuntur. *An non hoc tibi videtur esse pręceptum humanitatis.* Hæ omnes leges docent rationem habendam esse pauperum, exercendamque esse humanitatem, benignitatem & misericordiam, decimasque & primitias ideo esse constitutas, vt cum Sacerdotum & Levitarum victui esset consultum, nihil esset quod à cultu diuino eos remoraretur. *An non enim septimo quoque anno.* Septimo quoque anno relinquenda est terra otiosa, id est, non colenda nec seminanda, vt fructibus sponte enatis vescātur pauperes. *Et rursus quinquagesimo anno.* Anno quinquagesimo qui dicitur Iubilæus, erit, inquit lex, remissio habitatoribus terræ. Reuertetur homo ad possessionē suā, & vnusquisque redibit ad familiam pristinā. Non seretis atque metetis sponte in agro nascētia, & primitias vindemiæ nō colligetis, sed statim ablata comedetis &c. *Eleemosina autem & fides custodia regia.* Cum adduxisset ex lege ea quæ significant miserēdum esse pauperis, statim subiungit ea quæ indicant beatos esse misericordes. Sed non satis intelligitur vnde ea sint sumpta, etsi magna ex parte sumpta sint ex prouerbiis Solomonis. Apud Septuaginta quidem non legitur, Eleemosinæ & fides custodia regia, sed eleemosinæ & fides apud bonos fabros. Quo fortasse significatur à diuitibus qui dispergunt, & dant pauperibus, eos quodammodo fabricari & ære sustentari eleemosinis. Benedici autem & beari eum qui elargitur pauperi ibidem legitur in aliquot locis. Cuius Clemēs hanc affert rationem, quod pauperi similem ostendat charitatem ei quam in Deum ostendit. Cum ergo in eo sit & Dei & proximi charitas à Deo benedicetur, & beabitur qui Deum diligit & proximum, nulla est autem maior in homines charitas quam in pauperes, quos tanti facit Christus, vt quæ illis fiant sibi ipsi fieri pronunciet. Porro autem quoniam superius multa dixerat in iis quæ citauit ex lege, quibus cauetur vt habeatur ratio pauperum, admonet eorum multas esse alias expositiones, quas prætermittit. Quoniam verò iam locutus est de charitate, venire autem posset alicui in mentem vt existimaret charitatem solum consistere in dādo, hoc ne faceret, admonuit multis modis dici charitatem. *Rursus si videris, inquit, iumentum.* Animal vicini, atque adeo etiam inimici si inuentum fuerit errans reddendum est, si adfit: sin minus, custodiendum est tanquam depositum donec redierit. Pręceptum Domini est fons vitæ, vt quod nos doceat quid agendum, quid vitandum, ne in capitalia crimina incidamus quæ nobis laqueum mortis iniiciant. *Quid verò an non iubet diligere aduenas.* Ecce aduenæ & ij apud quos sumus peregrinati, etiam si nobis male fecerint sunt diligendi. Nec ij quidem qui nos bello inuadunt, sunt à nobis prius hostes iudicandi, quam missis legatis experti fuerimus num nobiscum velint vllam inire societatem. Muliere capriua non est abutendum ad libidinem, sed cum triginta diebus luxerit, ipsaque tonsa fuerit, dominus qui eam cœpit cum ea congregietur propter solam liberorum



procreationem. Quod si eam duxerit uxorem, non licebit eam dimittere: quod si eam non duxerit, & tamen suam impleuerit libidinem, neque ipsi eam licebit vendere, neque habere ancillam sed erit libera. *Quid vero inimicorum quibus de hominibus onere preffa alienare?* Etiam inimicorum iumenta dñete preffa sunt allevanda. Ba ratione fit exercitatio ad orandam pro inimicis. Non est proximi bonis intendendum nec dolendum, neque malis gaudendum. Qui est probus iniuriæ obliuiscitur: & qui iniuriæ obliuiscitur non magno momento euadit probus. Simul ergo acquiruntur vitæ probitas & dissoluantur inimicitia: primum danda est opera ut sit probus: vir enim probus facile obliuiscitur iniuriæ, morum autem probitas deducit ad cōcordiam & beatitudinem. *¶ Eadem videtur lex humana & benigna.* Lex est pædagogus ad Christum, ut dicit Apostolus ad Galatas, ut & quæ deditur ad doctrinam fidei, & ad morum perfectionem: Lex enim inchoauit, Christus autem perfecit, qui non venerat ut legem solueret sed adimpleret. Est autem Deus bonus & iustus, & qui ab initio usque ad finem peruasit omne genus bonitatis & iustitiæ. *¶ Præterea ipsi qui veteri seruiunt.* Cum iure naturali sint omnes homines liberi, seruus autem sit introducta iure gentium, lex diuina fauens libertati, non vult seruitutē extendi ultra annum septimum, septimo enim anno dimittebatur. Quod autem de supplicibus non liceret sumere supplicium, nusquam in lege legi. *¶ Est ergo verissimum illud eloquium.* Est verissimile Clementem hæc omnia accepisse ex Solomone, sed quantumuis diligenter hæc quaesierim, nusquam potui inuenire. Relinquo itaque hæc indaganda his qui in sacris scripturis sunt diligentius versati, lubens explicaturus sicubi mihi ostendantur, magnas acturus gratias ei qui ostenderit. *¶ Mihi autem videtur Pythagoras suam in animantes.* Quam benigna & humana sit lex, hoc indicat, quod eius humanitas se extendat usque ad bruta animantia, ut quæ ne sacrificij quidem prætextu velit fœtum septem diebus postquam natus sit separari ab vbre matris, & nec matrem nec fœtum eodem die sacrificari. Quatum autem aberant olim Græci ab hac humanitate, qui nō solum hoc non obseruabāt in brutis, sed etiam recens natos filios suos exponebant, ne recordantes quidem à se ductas uxores ut liberos procrearent. Quæ vero erat hoc indignum, quod quidam in vtero matrum fœtus impacto calcaneo occidebant, ut is cum lacte matris contemperatus, esset cibus iucundior. Ab hac inhumanitate adeo lex aberat, ut ne coqui quidem agnū vellet in lacte matris. *¶ Eadem autem lex edicit.* Non enim satis est causæ, cur eos qui non sunt eiusdem generis nobis subiungamus, & in nostram redigamus potestatem, quod ij à nobis genere sint diuersi si nullam nobis fecerint iniuriam. *¶ Mihi autem videtur significare quoque.* Ex hoc probat Apostolus Dei verbi ministro non esse negandum alimentum. Non esse autem arandum in boue & asino, quod lege prohibetur, significat non esse cōiungendos qui sunt diuersi generis, ne alteri fiat iniuria, nec in verbi diuini prædicatione coniungendas esse diuersas sectas: ad eam enim prædicandam nihil requiritur præter fidem Ecclesiæ catholicæ. *¶ Redundanti autem quadam humanitate.* Docet Clemens quanta fuerit legis benignitas in agris colendis, in quibus nec arbores vult excindi quæ fructum ferunt ne in regione quidem hostili, neque segetes tonderi ante messem ad eius perniciem. Ita autem habet litteræ cōtextus in Deuter. ex versione Diui Hieronymi; Quando obsederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circūdederis ut expugnes eam, nō succides arbores de quibus vesci potest, nec fœtibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere humerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in cæteros apta vsus, succide, & extrue machinas, donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat. Ex quo allegoricè potest intelligi, ex hostibus eos solum esse interimendos, qui nobis possunt nocere, non eos qui sunt innoxij. In Leuitico quoque ita scribitur, ut Hieron. habet versio, Quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum. Poma quæ germinant immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autem comederis fructus, congregantes poma quæ proferunt. Id autem significat, fructum arborum recens plantatarum non esse colligendum, nec eo vescendum, sed tanquam præputium & rem immundam & inutile abiiciendum, vel ut alia interpretatio, sinendum crescere & relinquendum, nec in nostros vsus conuertendum. Quidquid enim dignum est ut abiiciatur & auferatur, in scripturis vocatur præputium. Ideo autem iubentur abici, quod non minus immundi sint ij fructus, quam immunda à quibus abstinere iuebantur Hebræi animalia, nec prius ex earum fructibus esse edendum, quam quinto demum anno postquam anno quarto Domino fuerint sanctificati & consecrati. Videtur autem Clemens hanc afferre causam cur tollantur enatæ propagines, ne, si sinantur crescere suffocentur arbores, & eis suum auferatur nutrimentum, & ideo non prius esse dicit decerpendum fructum quam arbor fuerit perfecta. Hanc agri colendi rationem trahit Clemens ad allegoriam, quam dicit pertinere ad doctrinam fidei, quæ docet excindenda, & quæ nascuntur peccata, & inanes herbas scientiæ quæ cum bono fructu germinant, donec per catechesim sit perfecta fides. Hoc ut fiat, tempore opus est, neque enim statim docentur coniectæ quæ sunt fidei. Quid autem sibi velit quod dicit; Quarto anno Deo consecrari quaternionem virtutum, ingenue fateor me non satis intelligere, conicio tamen ex hoc intelligi perfectam illam esse fidem, quæ tres complectitur hypostasies seu personas, quarum tertia nempe filij hypostasis, sola coniungitur cum quarta hypostasi Domini, nempe cum humana natura. Nam duæ quidem aliæ hypostasies seu personæ, nempe hypostasis filij & hypostasis Spiritus sancti, sunt solum Deus, sola autem persona filij coniuncta cum humana natura est Deus & homo, idque in vna hypostasi. Christus enim cum Deus sit & homo, est vnum tamen subiectum, aut ut significantius dicam, suppositum in duabus naturis, quarum humana, ut quæ ante carnem à filio suscepta, à filij persona esset separata, videtur aliqua ratione dici posse quarta hypostasis, licet reuera sit vna, cum Christus Deus & homo & vnus & vnum sit. In hoc ergo est maxime cauendum, ne imprudentes labamur in errorem Nestorij, qui duos constituebat Christos, cum sanctam virginem Deæ Matrem noller dici *κοινων*, id est Deiparam, sed *χρηστον*, id est Christiparam. Hæc quidem est mea coniectura, quæ vera ne sit alij iudicent, nihil certe aliud possum conicere. Interim autem non inuitus fateor me non videre, cur hypostasies vocet virtutes: tantum dicam cum dicit virtutum quaternionem cum alludere ad Pythagoreum quaternionem. *¶ Sacrificium autem laudis, super holocaustis.* Suspicio hic vel deesse aliquid, vel aliquid

Math. 5.  
Exod. 21.

Deut. 10.

Vide Tarq.  
Chald. in  
hoc cap.  
Leuit.

vel aliquid esse mutatum. Non video enim quomodo hæc cohæreant cum præcedentibus. Non est dubium quin sacrificium laudis, quod accipio pro sacrificio Eucharistiæ, superet omnia holocausta atque adeo sacrificia veteris legis quæ erant solum figuræ. Sed quid hoc ad superiora? deinde quod sequitur; Hic enim, inquit, dat tibi vires faciendi virtutem, non video vndenam pendeat hæc quæ redditur ratio, sed nec scio quisnā hoc dicat. Suspicio tamen, vbiq; id sit scriptū, hoc dici de Christo qui dat nobis potestatem faciendi præclara & fortia, quomodo in Psalmo 79. dictum est: In Deo faciemus virtutem, id est per Deum magna geremus & præclara, & victoriam assequemur. Quamuis autem cum præcedentibus non appareat coherentia, comprehendi tamen poterit huiusmodi sententia; Cum Christus det tibi magna & fortia gerendi potestatem, & scientiæ illuminationem, fac ut & te præclare & fortiter geras, & cum sis minister Dei gratiæ, Deum, quoad eius fieri potest imitans, in ea quam tibi Deus dedit virtute proximam instituas & tibi similem reddas, ita apud te statuēs eum esse maximum in regno celorum qui non satis habuerit facere, sed dixerit & docuerit. *Quicumque autem cum superbia aliquid agere aggressus fuerit. Et recte agere & alios docere, pulchrum est. Sed in omni re cauenda est superbia, quæ Deum ad iram prouocat, est enim Dei abominatio omnis arrogans. Oportet autem eos quos peccasse pœnitet, & qui volunt mutari in melius, sicut aliorum peccatorum, ita etiam pœnitere superbiæ. Sicut autem cogitando, loquendo, & agendo peccatur: ita etiam cogitatione, sermone & operatione oportet suam ostendere pœnitentiam. Cogitationis autem symbolum est cor, ut ex quo procedunt quæ concipit animus, ita enim sentit scriptura: Os autem, sermonis, manus autem, actionis, ut quod sit instrumentum, quo & quæ cogitamus, & quæ dicimus in opus exeunt.* *Recte ergo dictum est de pœnitentibus illud eloquium. Magna est laus pœnitentiæ, quod is quem suorum peccatorum pœnitet, Deum quem colat eligens, ipse quoque vicissim à Deo tanquam ei proprius & peculiaris eligitur, & æquè atq; peculiaris populus honoratur, adeo ut pars pro toto reputetur, restituitur enim per pœnitentiam in eum populum qui per peccatum erat diminutus, & licet sit vnus, habetur pro multis, cum per eum restitutum adimpleatur diminutus populus.* *Ipsa autem nobilitas ostenditur.* Non in generis antiquitate sed in virtute sita est nobilitas: fuit quidem omnium antiquissimus Adamus primus à Deo creatus, sed quia ab vxore illectus & eius consilium secutus, turpia quidem est amplexus, vera autem & honesta contempsit, quamuis esset antiquus, utpote non ab homine genitus sed à Deo formatus, qui erat immortalis factus est mortalis, immortalitati non prius restituendus, quam peccati ductus pœnitentiā, à Christo, qui est vera vita, mortem passo vitæ fuit restitutus. Noe autem ex homine quidem fuit genitus, non autem à Deo fuit creatus, sed quia se totum Deo consecrauit & dedicauit, à diuina prouidentia fuit conseruatus, & cum totum genus humanum periret diluuiū, ipse solus fuit cum suis superstes, ad reparandum quod perierat. Eius ergo licet posterioris maior fuit quam Adami nobilitas. Porro autem Abraham etiam ex vxoribus quas duxerat, non voluptati indulgens, sed genus humanum multiplicans, quod in mundi nascentis initio erat necessarium, multos suscepisset liberos, vnum tamen solum habuit heredem, nempe Isaacum, qui fuerat ei à Deo promissus. Enumeratis enim filiis Cethuræ posterioris Abraham vxoris scriptum est in Genesi: Omnes hi filij Cethuræ. Deditque Abraham cuncta quæ possederat Isaac: Filiis autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viueret ad plagam Orientalem. Concubinas autem ibi accipit pro vxoribus. Iam vero Isaac ex Rebecca duos suscepit filios eosque geminos, Esau natu maiorem, minorem vero Iacob. Sed Iacob fuit hæres patris, & paternam accepit benedictionem, id enim est quod Clemens appellat vota: maior autem seruiit minori. Quod quidem ne quispiam existimet indignum, subiungit Clemens, viro malo maximum esse bonum si non sit sui iuris. Nam qui seruii est ingenio nec se potest regere, est longe ei melius ut recte præcipienti pareat, quā ut se non regens sibi exitium afferat. Hanc autem Oeconomiam dicit esse & propheticam & typicam. Propheticam quidem, quod prædiceret quid esset euenturum vtriusque fratris successoribus: Typicam vero, quod ij duo fratres essent typus populi Hebræi & populi Christiani. *Quod autem sunt omnia sapientis aperte indicat. Quæ citat quidem scripturæ testimonia, nec apud Septuaginta, nec in nostra inuenio versione. Quod autem omnia sunt sapientis, sic ostendit. Eius sunt omnia cuius Deus miseretur. Miseretur autem eius qui eum expetit, per quem facta sunt omnia, id est ipsum mundi creatorem, qui iis quibus promissit tribuit pro meritis. Ij autem sunt viri boni, qui & regni cælestis fiunt hæredes, & ciues iustorum qui vixerunt ante legem & in lege, & se ita gesserunt ut facta eorum habeamus pro legibus. Sapientem quoq; dicit esse Regem, cum in eos quos regit non exerceat tyrannidem, sed ipsi propter studium virtutis ei sua sponte pareant.*

\* PLATO autem Philosophus finem ponens beatitudinis, dicit eam esse Deo assimilati- IX.  
 onem, quoad eius fieri potest, siue cum legis decreto quodammodo concurrens: magna enim natura & libera ab animi perturbationibus, nescio quomodo feruntur ad scopum veritatis, ut dicit Philo Pythagoreus, Moysis res gestas describens, siue etiam doctus ab aliquibus quæ tunc erant diuinis eloquijs, ut qui doctrinæ siti semper teneretur. Dicit enim lex: Post Dominum vestrum ambulate, & mandata mea seruare. Assimilationem enim lex nominat consecrationem. Talis autem consecratio, quoad eius fieri potest, assimilatio. Estote, inquit Dominus, misericordes sicut pater vester cælestis est misericors. Hinc Stoici Lucæ 6.  
 quoque natura consequenter viuere, finem esse statuerunt, eleganter Dei nomine commutato in naturam: quoniam natura & ad plantas, & ad ea quæ seminantur, & ad ar-

bores & lapides extenditur. Apertè ergo dictum est: Viri mali legem non intelligunt: qui autem legem diligunt, sibi muri propugnaculum muniunt. Astutorum enim sapientia agnoscet vias suas. Ignorantia autem sapientum erit in errore. Super quem enim respiciam, nisi super mitem & mansuetum & timentem verba mea? ait Prophetia. Docemur autem esse triplex genus amicitiae: & eorum primum quidem genus est, idque optimum ac praestantissimum, id quod est ex virtute: valida enim est, quae est ex ratione dilectio. Secundum autem ac medium, ex remuneratione: est autem hoc genus aptum ad societatem, ac communicationem, lubenter impertiens, & vita conducibile. Communis enim est quae est ex gratia amicitia. Vltimum autem ac tertium, nos quidem dicimus id quod est ex consuetudine. Illi verò, id quod ex voluptate verti potest & mutari. Ac mihi quidem Hippodamus Pythagoreus pulcherrimè videtur describere amicitiam. Vna quidem est ex scientia deorum: altera verò, ex hominum suppeditatione: tertia verò, ex voluptate animantium. Est ergo una quidem Philosophi amicitia, altera verò hominis, tertia autem animalis. Reuera enim Dei est imago homo benefaciens: qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sic-  
ut gubernator simul seruat, & seruat. Et ideo cum quis petens fuerit consecutus, non dicit danti, Rectè dedisti, sed, Rectè accepisti. Ita accipit quidem qui dat, dat autem qui accipit. Iusti autem misereantur. Benigni autem erunt habitatores terrae: innocentes autem relinquuntur in ea: qui autè iniquè se gerunt, exterminabuntur ab ea. Atque mihi videtur Homerus fidelem praediuinans, dixisse: Da amico: inimico autem ferendum est auxilium, ne maneat inimicus. Auxilium enim colligitur quidem benevolentia, dissolvitur verò inimicitijs. Sed si proponatur quidem promptitudo & animi alacritas, quatenus habet est accepta, non quatenus non habet. Non enim ut alijs remissio, vobis autem afflictio, sed ex aequalitate in presenti tempore, & quae sequuntur. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, ait Scriptura. Quod autè est ad imaginem & similitudinem, sicut etià prius diximus, non ex corpore significatur (nefas enim est, mortale assimilari immortalis) sed ex mente ac ratione: qua & eam quae est in benefaciendo, & eam quae in imperando, obsignat Dominus similitudinem. Non enim principatus corporum qualitatibus, sed iudicio mentis rectè geruntur. Sanctorum enim virorum consilijs ciuitates rectè administrantur, & rectè domus. Porro autem animi fortitudo ipsa quoque reducitur ad diuinam similitudinem, ut quae impatibilitate fruatur per tolerantiam, si cui audita adhuc resonant ea quae narrantur de Anania & socijs, quorum unus quoque fuit Daniel Propheta, diuina fide plenus. Babylonem habitabat Daniel, sicut Loth quidem Sodoma, Chaldaeorum autem terram Abraham, qui paulò post fuit Dei amicus. In antrum feris plenum adduxit Daniele rex Babyloniorum: ipsum autem eduxit illaesus Rex vniuersorum, qui est fidelis Dominus. Hanc possidebit tolerantiam is qui est cognoscendi potestate praeditus, quatenus est eiusmodi. Si tentatur, benedicet ut generosi animi Iob: si deuoretur à cete, ut Ionas, precabitur, & fides eum restituet praedicentem Niniuitis: & si inclusus fuerit cum leonibus, feras mansuefaciet: & si in ignem fuerit iniectus, rore recreabitur, non igne exuretur. Noctu erit martyr & testis, interdiu martyr & testis, in sermone, & vita, moribus erit martyr & testis. Cum Domino cohabitans, eoque familiariter utens, in spiritu permanet, mundus quidem carne, mundus autem corde, sanctificatus sermone. Mundus, inquit, ei crucifixus est, & ipse mundo. Is crucem Domini circumferens, sequitur Domini vestigia, tanquam Deus, effectus sanctus sanctorum. Omnis ergo virtutis recordata lex diuina, hominem maximè exercet ad continentiam, eum statuens fundamentum virtutum: atque adeo nos praeerudit ad continentiam acquirendam, ex usu animantium, ijs vesci prohibens quae sunt natura pingua, quemadmodum genus suum, quod carnis habet plurimum. Deli-

περὶ τῆς  
ἐκείνης  
ἐλπίδος 66.

καλὸς ἔσθ-  
και καλὸς  
ἐλπίδας.

2. Cor. 8.  
Psal. 111.

ἐλπίδας.

μάρτυρ  
εἰς μαρτυ-  
ρεῖς.

*num. Delicatis enim ac luxuriosis suppeditatur talis usus. Dicitur itaque quidam Philosophus suis afferens etymologiam, qui u<sup>o</sup> dicitur, u<sup>o</sup> dixisse quasi θύω, ut qui ad θύω, hoc est, ad sacrificandum & mactandum aptus esset solummodo. Datam enim esse huc animali ad nihil aliud animam, quàm ut carnes luxuriarent. Et similiter nostras cupiditates reprimens, prohibuit illis uesci piscibus, qui nec pinnas habent nec squamas. Carnium enim bonitate & pinguedine hi alijs piscibus antecellunt. Hinc existimo mysteria quoque*  
*10 non solum prohibere aliqua tangere animalia, sed etiam eorum quæ sacrificantur eximere nonnullas usus partes, propter eas quas Mystæ sciunt causas. Si est itaque venter continendus, & ea quæ sunt subter ventrem, clarum est quòd iam olim à Domino acceperimus per legem excindere cupiditatem. Id autem perfectè fiet, si cupiditatis fomitem, vo-* *ad 20.*  
*luptatem inquam, non fictè damnauerimus. Dicunt eius hanc esse notionem, lenem & blandum motum cum aliquo sensu.<sup>f</sup> Ei seruientem Menelaum post Troiam captam dicunt, cum impetu ferretur ad occidendam Helenam, ut quæ tot & tantorum fuisset cau-*  
*20 sa malorum, id tamen non potuisse efficere, victum pulchritudine, per quam in mentem venit recordatio pristinae voluptatis. Vnde ludificantes Tragici, cum probro ac dedecore in eum exclamant;*

Mamilla ubi visa est, reiecto gladio,

Adblandiens cani perditæ, osculum accipis. Et rursus:

Ergo hebetantur enses pulchritudine.

<sup>g</sup> Ego verò Antistheni assentior qui dicit: Ego Venerem si acciperem, iaculis confoderem,  
*30 quòd nostras multas pulchras & bonas uxores corruerit: & naturæ vitium dicit Cupidinem, à quo cum vincuntur miseri, morbum Deum appellant. Per hac enim ostenditur vinci imperitiores, propter ignorationem voluptatis, quæ non est admittenda, et si dea dicatur, hoc est, et si diuinitus data sit ad usum liberorum procreationis.<sup>h</sup> Et Xenophon voluptatem aperte vitium dicens, inquit: O misera, quid verò tu bonum nosti, aut quod sit honestum consideras, quæ ne eorū quidem quæ sunt iucunda expectas cupiditatem? priusquam esurias quidem comedens: priusquam autem sitias, bibens: & iucundè quidem ves-*  
*40 scaris, obsoniorum conditores excogitans: ut autem suauiter bibas, sumptuosa vina comparas, & æstate circumcursans niuem quæris. Vt autem iucundè dormias, non solum molles lectos, sed etiam quæ lectis supponantur fulcra paras. Vnde, ut dicebat Aristoteli, ad totum* *in 10. 2. 3. 4.*  
*tetrachordon, voluptatem, inquam, & dolorem, metum & cupiditatem, exercitatione magna & pugna opus est:*

Hi namque vel per interiora viscera

Vsque meant, hominūque corda exagitant.

*50 Eos enim qui magni & excelsi animi existimantur, voluptas facit cereos, ex sententia Platonis: quoniam unaquæque voluptas, & unusquisque dolor corpori affigit animam, eius qui non se separat ab animi perturbationibus, easque cruci affigit.<sup>i</sup> Qui perdiderit a-* *Matth. 10.*  
*animam suam, inquit Dominus, seruabit eam: aut eam tradens, lubenter aduendo pro Domino pericula, aut eam perdens, ex ea quæ est ei cum hac vita consuetudine. Si enim soluere, abducere, & segregare (hoc enim crux significat) animam volueris ab ea quæ est in*  
*60 hac vita voluptate & delectatione, habebis eam, in ea quæ expectatur spe inuentam & conquiescentem. Hoc enim fuerit meditatio mortis, si solis ijs quæ sunt secundum naturam dimensa appetitionibus, quæ ea quæ sunt secundum naturam nihil excedunt, declinādo ad id quod exuperat, vel quod est præter naturam, in quo peccandi enascitur potestas, contenti esse velimus.<sup>k</sup> Oportet ergo nos Dei induere armaturam, ad hoc ut possimus resistere* *Ephes. 6.*  
*insidijs diaboli: quoniam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed Dei potentia, ad de-* *Cor. 10.*

structionem munitiorum, cogitationes destruentes, & omnem altitudinem se extollentem aduersus Dei cognitionem, & captiuantes omnem intellectum ad obediendum fidei, ait diuinus Apostolus. Viro utique opus est qui admirabiliter & inconfuse ijs rebus sit usus, à quibus proficiuntur animi perturbationes, utpote diuitiis & paupertate, gloria & ignominia, sanitate & morbo, vita & morte, labore & voluptate. Vt ergo indifferenter utamur differentibus, magna nobis opus est differentia, ut qui multa imbecillitate prius malè affecti simus, & in mala educatione, & institutione prius versati cum ignoratione. 10

ἐκαστοῦ  
ἰσχυρῶς.

<sup>1</sup> Simplex ergo ratio nostra philosophiæ, dicit omnes animi perturbationes & vitia, esse impressiones molliis & cedentis animæ, & veluti obsignationes potestatum spiritalium, aduersus quas nobis est colluctatio. Maleficarum enim, ut puto, potestatum est opus, proprii habitus aliquid conari, sigillatim operari, ut nos qui eis abrenūciauimus, in certamine superent, & suos afficiant. Est ergo iurè consequens, ut aliqui quidem in lucta posternantur. Quicunque autem certamen magis athleticè aggrediuntur, omni contentione decertantes, ad coronam usque perueniunt: prædictæ autem potestates in multo sudore & cruore tunc 10

ἐν πολλῷ τῷ  
ἀνδρῶς.

deficiunt victores admirantes. Eorum enim quæ mouentur alia quidem ex appetitione mouentur & visione sicut animalia: alia autem per translationem, sicut inanimata: ex inanimis autem plantas quoque dicunt moueri transeundo ad augmentum, si quis eis esse plantas inanimas concefferit. Et habitum quidē lapides, naturam verò plantæ & appetitionem & visionem, & ea rursus quæ prius dicta sunt, bruta quoque participant. Ratiocinandi autem potestas, quæ est propria humanæ animæ, non debet similiter impelli atque animantia ratione carentia, sed visa quæ impellunt discernere, & non ab eis abduci. 30

ἡλικός.

ergo de quibus diximus potestates, & pulchritudines & glorias, & adulteria & voluptates, & eiusmodi inescartes visiones, ijs quæ facillè seduci possunt, animabus protendunt, quemadmodum qui pecora abigunt, eis frondes porrigunt. Deinde cū eos astu circumuenerint, qui non possunt veram voluptatem à falsa discernere, fluxamque ac caducam iniuriæque obnoxiam à sancta pulchritudine, ducant redactos in seruitutem. Vnaquæque autem deceptio assidue premens animam, in ea imprimit visionem: & imprudens insciēnsque anima perturbationis ac vitij circumfert imaginem, cū causa oriatur ex inescartione & nostra assensione. 40

<sup>2</sup> Basilidis autem sectatores vitia & animi perturbationes consueuerunt vocare ἀεσθηµατα, id est, appendices: & ea esse quosdam in essentia spiritus appensos animæ ratione præditæ per quandam conturbationem & confusionem principalem: & alias rursus adulterinas spirituum & diuersi generis naturas ijs adnasci, utpote lupi, simiæ, leonis, ursi: quorum proprietates quæ visione in anima apprehenduntur, animæ cupiditates animantibus dicunt assimilare. Quarum enim ferunt proprietates, earum opera factaque imitantur. Et non solum cum rationis expertium animantium appetitionibus & visionibus coniunctionem & familiaritatem, sed etiam plantarum emulantur motus & pulchritudines, propterea quod plantarum quoque ferunt appensas proprietates: habent autem etiam habitus proprietates, utpote duritiem Adamantis. Sed aduersus hoc dogma quidem postea differemus, quando de anima tractabimus: nunc autem hoc solum adnotandum est, quod Durij equi, ut est in poëticis fabulis, imaginem seruat homo ex sententia Basilidis, ut qui in uno corpore tot diuersorum spirituum exercitum habeat innuatum. 50

<sup>3</sup> Ipse itaque filius Basilidis Isidorus, in libro de Adnata anima, cū dogma animaduertisset, scribit his verbis, veluti seipsum accusans: Si enim alicui persuaseris non esse animam unius partis, vi autem appendicum fieri ea quæ sunt deteriorum vitia ac perturbationes, non leuem pretextum habebunt homines scelerati, dicendi, Coactus sum, abductus sum, coactus feci, non volens operatus sum: cum ipse dux fuerit malorum cupiditatis, 60

& cum



& cum appendicum violentia non depugnarit. Oportet autem cum parte ratiocinativa  
 facti simus superiores, minorem quæ est in nobis creaturam videri superare. Is enim duas  
 quoque in nobis ponit animas, sicut Pythagorei, de quibus postea considerabimus. Quin-  
 etiam Valentinus scribens ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus: Est autem unus bo-  
 nus, cuius fiducia est ea quæ sit per filium manifestatio, & per eum solum potest cor fieri mun-  
 dum, ex corde extruso omni maligno spiritu. Multi enim in eo habitantes, id mundum esse  
 20 non sinunt. Vnusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non conuenientibus insul-  
 tans cupiditatibus. Atque mihi quidem videtur cor non esse absimile diuersorio: diuerso-  
 rium enim perforatur & effoditur, & stercore sæpe repletur, cum homines se petulanter  
 gerant, & locum nihil omnino curent, ut qui sit alienus. Eodem modo cor quoque, cum,  
 quandiu eius nulla cura geritur, sit immundum & multorum demonum habitaculum:  
 postquam autem id inuiserit qui solus est bonus pater, sanctificatum est, & luce resplendet:  
 & sic qui tali corde est præditus, beatur, quoniam Deum videbit.<sup>1</sup> Quenam est ergo cau-  
 30 sa, quod non ab initio talis animæ cura geratur & providentia, dicant nobis. Aut enim  
 non est digna, & quodammodo tanquam ex pœnitentia accedit ad eam providentia, vel  
 natura est, ut ipse vult, seruans? & necesse est eam cum ab initio eius cura geratur propter  
 cognitionem, immundis spiritibus nullum dare aditum, nisi ei vis afferatur, & imbecilla  
 probetur. Si enim dederit, cum ea pœnitentia ducta sit, eligere quæ sunt meliora: ille inui-  
 tus dicet, id quod decernit quæ est apud nos veritas, ex obediante mutatione, non autem ex  
 natura, esse salutem. Quemadmodum enim exhalationes, quæ & è terra & ex lacunis ac  
 30 voraginibus oriuntur conflantur in caliginem; & nimbosam vertiginem: ita etiam car-  
 naliū cupiditatum vapores malam animæ inurunt habitudinem, voluptatis spectra ani-  
 mæ repræsentantes, & ante eam effundentes. Intelligenti itaque luci tenebras offundunt,  
 attrahente anima vapores qui oriuntur ex cupiditate & perpetuitate voluptatum con-  
 densante vitiorum vertigines. Aurum è terra non tollitur gleba, sed cocta percolatur: de-  
 inde cum munda fuerit, aurum vocatur, ut quæ sit terra mundata. Petite enim, & da-  
 bitur vobis, ijs qui ex seipsis possunt ea quæ sunt optima eligere, dicitur.<sup>2</sup> Quomodo autem  
 40 nos diaboli operationes, & spiritus immundos in peccatoris animam seminare dicamus,  
 non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Barnabam Apostolicum (erat au-  
 tem is ex septuaginta, & Pauli adiutor) his verbis sic dicentem: Antequam nos Deo cre-  
 deremus, erat nostrum cordis habitaculum interitui obnoxium & imbecillum, verè templum  
 manu ædificatum: quia erat quidem plenum cultu idolorum, & erat domus demonum, quod  
 faceret quæcunque Deo sunt contraria. Operationes ergo demonibus conuenientes dicit  
 peccatores efficere: non autem ait ipsos spiritus habitare in anima infideli. Et ideo subiun-  
 50 git: Attendite ut templum Domini gloriose ædificetur. Discite vos accepisse remissionem  
 peccatorum, & sperasse in nomen. Efficiamur rursus noui, creati ab initio. Non enim dæ-  
 mones à nobis expelluntur, sed peccata, inquit, remittuntur, quæ similiter atque illi facie-  
 bamus priusquam crederemus. Merito ergo contra opposuit ea quæ subiunguntur: Quare  
 in nostro habitaculo verè Deus inhabitat: in nobis est quodammodo Verbum eius fidei,  
 vocatio eius promissionis, sapientia iustificationum, mandata doctrinæ.<sup>3</sup> Scio me in quan-  
 60 dam incidisse hæresim: qui autem ei præerat, dicebat se per usum voluptatis pugnare cum  
 voluptate, per simulatam pugnam ad voluptatē profugiens præclarus hic gnosticus. Se enim  
 dicebat etiam esse gnosticum, id est, cognoscendi potestate præditum: dicebat enim, non esse  
 magnum abstinere à voluptate qui eam non esset expertus, sed eum qui in ea versatus esset  
 non vinci. Vnde per eam dicebat se in ea exerceri. Seipsum autem miser imprudens deci-  
 piebat arte voluptaria. In eandem ergo, ut patet, venit sententiam Aristippus quoque



Σπομνημο-  
νεύματι.  
ἐκ τῶν  
αἰσ.

ἐκ τῶν  
αἰσ.

Cyrenæus, in quam sophista qui se iactat tenere veritatem. Cum itaque probro ei daretur, quod cum meretrice Corinthia assidue versaretur: Habeo, inquit, Laidem, sed ab ipsa non habeor. Tales autem sunt etiam qui dicunt se sequi Nicolaum, adducentes eius viri aliquid literarum monumentis mandatum, sed ab eis detortum, nempe oportere carne uti. Sed ille quidem vir præclarus significabat oportere voluptates arcere & cupiditates, & hac exercitatione marcidas flaccidasque reddere carnis appetitiones & insultus. Qui autem instar hircorum sunt profusi ad voluptatem, veluti corpus contumelia afficiētes, suavi fruuntur delectatione, nescientes quod id quidem, cum sit natura fluxum, sentum, squallidum pannosumque redditur: ipsorum autem infossa est anima in cæno vitij, ut qui decretum ipsius voluptatis, non autem Apostolici viri sequantur. Quid enim hi differunt à Sardanapalo? cuius vitam significat epigramma:

Hæc habeo quæ edi, quæque exsaturata libido

Hauit, at illa iacent multa & præclara relicta.

καυρίας.

διαισ.

αἰσ.

Non est omnino necessaria affectio voluptatis, sed accessio quædam & affectatio visibus quibusdam naturalibus, fami, siti, frigori, matrimonio. Si itaque fieri posset ut absque ea vel biberetur, vel alimentum susciperetur, vel liberi procrearentur, non posset ostendi alius eius usus. Neque enim operatio, neq; affectio, sed neq; aliqua pars nostri est voluptas, sed vicarij ministerij & subsidij gratia in vitam accessit, quemadmodum dicunt accessisse sales nutritiæ concoquendi causa. Quæ est autem effrenata, & domus administrationem vi sibi usurpauit, primam generat cupiditatem, quæ est desiderium, & appetitus à ratione alienus, eius qui ipsi indulget. Ea Epicuro persuasit ut philosophi finem poneret voluptatem. Diuinam itaque rem is esse statuit, firmam ac stabilem bonam carnis constitutionem, & quod ea ita sit futura, spem fide dignam. Quid est enim aliud delitiæ, quàm libidinosa liguri- tio, & superuacanea redundantia eorum qui sunt dissoluti ad suauem sensum delectationis? significanter & emphatice scribit Diogenes in quadam tragœdia:

Effœminatis quis merè ac cinædicis,

Cor alligatum est & suauibus delitiis,

Qui laborare tantillum haud volunt.

& quæ deinceps sequuntur, quæ turpiter quidem dicta sunt, sed pro meritis eorum qui sunt dediti voluptati.

#### COMMENTARIUS.

Rhodigin.  
lib. 20. lect.  
antiq.

• PLATO autem philosophus finem ponens beatitudinis. Cum dixisset omnia esse sapientis, & sapientem esse regem, nunc dicit sapientem esse beatum, in hoc autem esse situm finem beatitudinis, quod Deo assimile- tur, id quod est Deum sequi seu consecrari. Nouum autem, esse Deo similem ut pote esse misericordem sicut pater cælestis est misericors, & quæ sunt huiusmodi. Plato itaque vel idem dicens quod lex Mosaica (magna enim & præclara ingenia sua sponte feruntur ad veritatem) vel admonitus ab iis quæ legerat in scri- ptura (fuit enim semper discendi cupidus) dicebat beatitudinem esse Deo assimilationem. Stoici autem dicunt finem hominis, quod idem est quod beatitudo, esse viuere consequenter naturæ non dicentes na- turam quæ pertinet ad plantas & ad semina, & ad arbores, & lapides, sed naturam usurpantes pro Deo. Quæ autem subiungit; Viri mali legem non intelligunt &c. ea cum non inueniam, nec satis intelligo, nec possum interpretari. Vbi nam dicat Plato beatum Deo assimilari, non satis recordor. Ad hoc au- tem non parum accedit quod scribit nono de repub. Aristonis filius iudicabat beatissimum eum qui est o- ptimus & iustissimus, cum autem esse aptissimum ad regnandum & in se regnum obtinere. Nihil certe est in quo homo Deo magis assimiletur, quam in eo quod sit bonus & iustus, & cum alios tum seipsum ma- xime regat. Deus enim est bonus & iustus & totius mundi rector & Dominus. Docemur autem esse triplex genus amicitia. Cum hic agat Clemens de virtute qua maxime conciliatur amicitia, de ea visum est ei ali- quid dicere. Triplicem ergo dicit esse amicitiam: Vnam, quæ est ex virtute, quæ quidem consistit ex recta ratione, & ideo est potens & valida. Nam quæ temere & sine iusta causa suscipitur amicitia, facile dilabi- tur. Cælius autem Rhodiginus dicit se accepisse ex Platoniorum Scholiis esse veram & solidam eorum amicitiam qui pari studio contendunt ad cultum animi capiendum, qui est virtus, qua Deus maxime co- litur. Quod si duorum amicorum beneuolentiæ tertius accedat amator, nempe Deus, ea amicitia plane est indissolubilis: eam Pythagoreus Hipasus dicit esse ex scientia Deorum. Nam quæ est ex virtute amici- tia, non

tia, non conciliatur absque diuina inspiratione, & ea Philosophi dicitur amicitia. Altera vero est amicitia, quæ existit ex remuneratione, constat autem ex vltro citroque datis & acceptis beneficiis, & eam vocat Hippasus ex hominū suppeditatione, & proprie dicitur hominis, vt quæ apta sit ad vitæ humanæ societatem & communionem. Tertia verò est ex consuetudine, quando conciliatur amicitia, ex eo quod homines simul versentur & vitam agant, cui si accedat concubitus, ea dicitur ex voluptate, & ea non est nec philosophi nec hominis amicitia, sed animalis. Porro autem est obseruandum quod dicit Clemens, hominem beneficientem esse Dei imaginem, nihil est enim diuinius quam bene mereri de hominibus, nec minus est considerandum, quod dicit non minus accipere eum qui dat quam qui accipit. Nam si nihil aliud, eum certe accipit perpetuo obligatum quem suo deuinxit beneficio. Quomodo autem inter se aduersantur dare & accipere, ea tamen simul sunt: ita etiam iustum esse, quod aliquam in se includit pœnam; & misereri quod pœnam remittit, cum inter se aduersentur, simul sunt. Qui enim castigatur, ideo castigatur vt castigatus melius se habeat, quod est misericordiz. Porro autem qui sunt misericordes, ij quoque sunt benigni. Benigni autem terram habitant, diliguntur enim ab iis qui simul habitant, de quibus benemeretur, & cum nemini noceant, à terra non expelluntur, sed in ea remanent. Contra qui aliis malefaciunt vt qui sint iniusti, expelluntur è terra, neque sinuntur viuere. *Atque mihi videtur.* Quoniam locutus est de amicitia, ea autem est fidelium propria amicitia, qua ex facultatibus elemosinæ erogantur pauperibus, suo more miscens prophana cum sacris, citat Homerum qui duobus verbis videtur prædiuinare fidelem, nempe Christianum, iubens eum dare amico. Christiani autem pauperes non solum reputant pro amicis, sed etiam pro fratribus. Non solum autem elargiendum est amicis, sed etiam adiuuandi sunt inimici. Potens autem & firmum sit auxilium beneuolentia: dissoluitur autem & imbecillum redditur inimicitia. Quo fit vt etiam inimicis bene velit oportet, qui eos vult iuuare. Vult autem Christus nos etiam inimicos diligere. Atque ad dandum quidem pauperibus promptos & alacres oportet esse fideles, sed ita tamen vt inter eos seruetur æqualitas, nec plus erogeretur quam ferant facultates, nec ita vt alius quidem onere opprimatur, alius vero ne onus omnino quidem sentiat. Porro autem quoniam paulo ante dixit, hominem homini beneficientem esse Dei imaginem, nos admonet eam imaginem & similitudinem non esse de qualitatibus corporis intelligendam, sed eam significari ex mente & ratione, siue loquamur de beneficentia, siue de principatu. Vtrunq; enim recte geritur & mente & ratione, sanctorumq; & sapientū consiliis recte administrantur & ciuitates & domus. *Porro autem.* Non solū beneficentia & imperiū ac principatus reddit hominem Deo simile, sed etiā animi magnitudo & fortitudo. Nā vt Deus est imparibilis, ita per patientiam ac tolerantiam reddit hominē quodāmodo imparibilem. Quod verum esse ostēdit exemplo puerorum, qui in lacum leonum iniecti exierunt illæsi, & Danielis qui in fornace ardente ignis ab igne nullū accepit detrimentū, & Ionę prophetæ qui à Cero deuoratus & illæsus ab ea emissus Niniuitis prædicauit pœnitentiā. Qui est cognoscendi potestate præditus, id est, qui firmam habet & stabilem Dei cognitionem, eum nulla deterrebunt quantumuis grauiora tormēta, quominus de Deo vbique & semper certum & fidele ferat testimonium, & sit plane Martyr, quod est testis. Qui est huiusmodi, is Dei perpetua fruens consuetudine & contemplatione, semper permanet in spiritu, vt qui sit plane spiritualis. Nam cum sit mundus carne & corde, viretq; omnē obscœnum & immundū sermonem, quod vocat esse sermone sanctificatū, vix est ei vllum cum carne cōmercium: est enim mundo crucifixus, & ipsi mūdus, id est & ipse nihili facit mūdum, & mundus ipsum. *Galat. 6.*

Quomodo enim magni faceret mundum qui carnem suam crucifixit cum vitiis & cōcupiscentiis? aut quomodo eum magni faceret mūdus qui mūdū habet despiciatū? *Omnia ergo virtutis.* Nullius virtutis oblita est lex diuina, sed omnium virtutum fundamentum statuit continentiam, ad quam erudit, mystice iubens non vesci carne suilla, quæ est maxime pinguis: nec piscibus qui squamas & pinnas non habent, quorum carnes sunt omnium pinguiissimæ. Carnes autem pingues maxime incitant ad libidinem. Nam etiam homines calidi & humidi sunt maxime libidinosi, ad eam enim est sua sponte apta calida & humida temperies qualis est pinguis. Est autem elegans Græca suis etymologia, quam uō dicit, quasi *huū*, quod sus ad non aliud sit aptus quā ad sacrificandū & mactandū, nō ad aliud enim data est sui anima quam vt carnes luxuriarent: quod non est dissimile ei quod dicitur, animam sui pro sale esse datam. Sed nec omnium animalium comedenda erant olim omnia. Nam & à sanguine, & ab adipe erat abstinendum, cuius mysticam causam videre licet apud Origenem. Cum ergo & venter sit continendus & quæ sunt sub ventre, id est nec ventri nec Veneri sit indulgendum, iam olim à Domino per legem didicimus reprimere cupiditates. Earum autem fomes est voluptas. Si ergo eas velimus perfecte reprimere, damnanda est voluptas quæ nos ad eas incitat, sed vere nō ficta est damnanda, id est nō verbis solis, sed toto animo. Est autem voluptas, vt ipse definit, lenis & blandus motus cum aliquo sensu, quod idem est ac si dicas, blanda quædam & iucūda sensus titillatio, qua definitione comprehenditur non animi, sed corporis voluptas. *¶ Ei seruientem Menelaum.* Quod non sit Veneri seruientum, ex hoc ostēdit quod ea animum frangat & effœminet. Hoc probat exemplo Menelai, qui cum post Troiam captam, Helenam quæ tot malorum fuerat causa statuisset occidere, & in eam magno ferretur impetu, id non potuit efficere victus à Venere & Helenæ pulchritudine: pulchritudinis enim tanta vis est, vt quantumuis acutæ obrudatur gladiatorum acies. Sunt autem hi versus ex aliqua Tragœdia, quæ nescio an hodie extet. *¶ Ego vero Antistheni.* Et Venus & Cupido Dea & Deus dicuntur, quod à Deo dentur ad procreationem liberorum, propter quam Venus est admittenda tanquam necessaria, non propter iucundum sensum voluptatis. Si certe tollatur procreatio liberorum, tantū abest vt in Venere sit aliquid diuinitatis, vt ea sit potius naturæ morbus & vitium. *¶ Et Xenophon.* Hæc sunt verba virtutis apud Xenophontem voluptatem insectantis, dum Herculem quem alliciebat voluptas ab ipsa auocat. Insectatur autem quod etiam antequam appeteret, iis quæ solent appeti impleretur, vt quæ comederet antequam esuriret, biberet antequam sitiret, & cætera. Porro autem Aristoteli Philosophus dicebat in homine esse Tetrachordum, cuius sunt quatuor chordæ, voluptas, inquam, & dolor, metus & cupiditas, quæ cum interiorem hominem valde exagitant, & ad cor vsque bellando penetrent, ad eis resistendum magna exercitatione &

Plato in  
Phædone.

Matth. 16.  
Lucæ 9.  
Marci 8.  
Ioan. 12.

certamine opus est. Nihil est autē quod homines enetuet & effœminet quā voluptas, quæ, sicut & dolor animum affigit corpori. Nam ut dicit Plato in Phædone, vnaquæque voluptas & dolor veluti clauum habens animam affigit corpori, & facit eam accedere ad formam corporis, existimantem esse vera quæ corpus dixerit. Eos ergo qui sunt magni & excelsi animi voluptas reddit cereos, id est molles & effœminatos, qui non se abduxerint ab animi perturbationibus & non se cruci affixerint, id est desideria & concupiscentias morte non affecerint. <sup>1</sup> *Qui perdidit animam suam, inquit Dominus.* Iis quæ Plato dixit de voluptate subiungit, ea quæ dicit Dominus in Euangelio. Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Qui autem perdidit animam suam propter me, inueniet eam. Anima autem duobus modis dicitur seruari, & duobus modis perdi. Vno quando ingenio indulgetur, & corporis cura geritur ut vita præsens conseruetur, dicitur vita seruari. Altero autem, quando vitæ præsentis non alia cura geritur quam ut conseruetur anima ad vitam æternam. Perdi quoque vno modo dicitur, quando vita præsens per animæ excessum amittitur. Altero autem quando hanc vitam amissam sequitur mors secunda, quæ æterna & vere est & dicitur. Velle autem animam perdere is dicitur, qui pro Domino lubèter adit pericula, & pro ipso est paratus temporalem hanc vitam perdere, & qui se dedens contemplationi, se separat ab huius mundi consuetudine, spernitque huius vitæ voluptates & delitias. Is quidem videtur non viuere & ita carere anima, sed eam tamen habet in spe futuræ immortalitatis, & ipsam in ea inuenit. Hæc est autem plane Christiana philosophia, quæ est meditatio mortis. Mortem enim verè meditatur, qui, quoad eius fieri potest animam à corpore separans, iis solis contentus est appetitionibus quæ ad hanc transmittendam vitam sunt necessariæ, appetens solum quæ sunt secundum naturam, & quæ modum non excedunt, fugiens autem quæ sunt præter naturam, & quæ modum exuperant. Peccatum autem est, si vel fiat quod est præter naturam, vel non seruetur modus. <sup>4</sup> *Oportet ergo nos Dei induere armaturam.* In meditatione mortis, quæ est Christiana philosophia multa nobis afferunt impedimenta, vtpote & animi perturbationes & diaboli insidiæ. Eis ut resistamus non carnalibus sed spiritualibus, id est Dei armis opus est, quæ possint destruere quicquid se extollit aduersus Dei cognitionem, omnem intellectum subigunt ut obediat fidei, adeo ut nulla quantumvis acuta & subtilia Philosophorum argumenta fideles à Christo auocent, & qui ex professo Christi erant inimici, eius amplectantur fidem, & ipsi sua sponte ei seruiant. <sup>1</sup> *Simplex ergo ratio nostra philosophia.* Dixit antea vexari homines ab animi motibus & perturbationibus: nunc autem dicit quomodo fiant. Nam cum anima sit mollis & facile cedat, ea facile suscipit malignorum spirituum impressiones & obliuationes, cum quibus colluctamur & depugnamus. Eorum enim est proprium munus & officium, ut quoniam eis in baptismo renunciamus, omni ope conentur ut in pugna nos superent & in suam potestatem redigant. Suscepto autem certamine superantur aliqui ex nobis, alij vero qui strenue decertant, & victoria potiuntur, & coronam accipiunt non sine aduersariorum maximo dolore & indignatione, & eorum qui vicerunt admiratione. Hanc autem affert rationem, quod anima rationis particeps non tam facile cedit visis quæ immittuntur à malignis spiritibus, sed ea diiudicat, & discernit, nec eis abducuntur, sed ea reiecit & repellit. Cætera enim præter eum cedunt iis à quibus mouentur & impelluntur. Animalia cedunt appetitioni & visioni seu phantasie. Inanima translationi, dum à loco transferuntur in locum, ut etiam plantæ, seu sint inanimatæ, seu animam habeant vegetatiuam, cedunt transitui ad augmentum. Habitui quoque cedunt lapides, id est firmæ & stabili eis innatæ proprietati. Bruta his quoque omnibus cedunt moribus. Solus homo non omni cedit motui, sed in consilium adhibens rationem, tum demum cedit & acquiescit, cum id ad quod impellitur, ei videtur bonum vile & honestum. <sup>2</sup> *Hæc ergo de quibus diximus potestates, & pulchritudines & glorias.* Quomodo Abigei pecora abacturi, ut ea alliciant & ad se pertrahant, frondes illis porrigunt: ita maligni spiritus videntes animas facile posse seduci, eas ad se alliciunt porrigentes visiones, & in eis imprimunt. Ex vero cum non possint vera à falsis discernere, à Dæmonibus abductæ rediguntur in seruitutem. Eius causa est duplex, nempe inescatio voluptatis & pulchritudinis & aliarum eiusmodi visionum, & nostra assensio. Quantumvis enim visis suis nos alliciat Dæmon, frustra laborat nisi nos assentiamur, non est enim peccatum absque nostro libero arbitrio. <sup>3</sup> *Basilidis autem sectatores, vitia & animi perturbationes consueuerunt.* Aliam hic affert opinionem Basilidis de vitiis & animi perturbationibus, quod ea scilicet sint ~~medepriuantia~~, id est appendices, nempe quidem in essentia spiritus appensi animæ rationis participi, & diuersi generis animalium naturæ, quorum proprietates assimilantur cupiditatibus animantium. Nec solum imitantur motus animalium, sed etiam motus & proprietates plantarum & habitus inanimatorum, ut exempli causa duritiem adamantis. Homo ergo ut est sententia Basilidis, quicumque is sit, est similis equo Durio. Nam ut is intra se habebat multorum Græcorum exercitum, ita homo intra se habet multa vitia, & multos eosque diuersos animi motus & perturbationes, qui sunt maligni spiritus appensi animæ. De hoc autem dogmate, non est quod plura dicamus, cum ipse Clemens sit de eo fusius tractaturus, dum ipse aget de anima. <sup>4</sup> *Ipse itaque filius Basilidis Isidorus, in libro de adnata anima.* Isidorus Basilidis filius cum dogma patris diligentius considerasset, animaduertit id non consistere. Nam si anima non sit simplex, sed habeat appendices quarum vi fiunt vitia & perturbationes, ex hoc sequetur quod homo non sit liberi arbitrij, sed inuitus & coactus agat quæ agit, & homo sceleratus hunc semper habebit prætextū quo se excuset de peccatis, quod ea fecerit adactus necessitate, cum tamen ipse sit causa mali qui aduersus appendices non strenue pugnaverit. Cum certe sit in nobis ratio pars potentissima, oportet nos ea superare minorem quæ est in nobis creaturam, animæ inquam partem rationis expertem iram scilicet & cupiditatem. Ita ergo patrem Basilidem reprehendit filius Isidorus. <sup>5</sup> *Quinetiam Valentinus scribens ad aliquos.* Hic est Valentinus, de quo multa Irenæus & Epiphanius. Solet autem Clemens etiam ex hæreticis, quales fuerunt & Basilides & Valentinus, nonnulla citare quæ videntur non omnino reprobanda. Minus autem intelliguntur quæ citat ex Valentino, quoniam non extat illius epistola. Nec possum diuinare, cur cum loquatur de animæ appendicibus de iis enim agebatur, dicat vnum esse bonum: puto autem eum intelligere Deum, per cuius fiduciam

fiduciam manifestatur quod à Christo manifestatur. Si enim de Deo certa non concipiatur fiducia, non erunt aperta quæ reuelauit Christus. Per eum autem in nobis inhabitantem efficitur cor mundum, expulsis malignis spiritibus. Non potest autem cor esse mundum in quo habitant spiritalia nequitiae, maligni, inquam, spiritus. Hoc autem ideo dicit fieri, quod unusquisque eorum malignorum spirituum suis propriis fungatur muneribus. *Quenam est ergo causa, quod non ab initio talis anima cura geratur.* Animæ tum demum cura geritur quando cor fuerit mundum. Tum demum autem est cor mundum, quando extrusis malignis spiritibus ille vnus bonus Deus fuerit ingressus. Nunc autem quæritur cur non ab initio ea animæ cura geratur. Inducit autem respondentem vel Valentinum, vel Basilidem, vel Isidorum eius filium, vel ex pœnitentia accedere illam animæ curam qua expelluntur Dæmones, vel naturam esse quæ dat salutem. *Quomodo autem nos Diaboli operationes, & spiritus immundos.* Et Clemens & eius discipulus Origenes Barnabæ epistolam habent pro Catholica, ex qua citantur quæ hic leguntur, licet alij eam numerent inter apocryphas. Significat autem Barnabas, nos priusquam crederemus fuisse habitaculum Dæmonum, postquam autem credidimus esse templum Dei, in quo expulsis Dæmonibus habitat Spiritus sanctus: non expelluntur autem Dæmones, sed peccata quæ sunt Dæmonis operationes, & ita efficitur noui, & veluti creati ab initio, quod idem est quod spiritali lauacro regenerati. *Scio me in quandam incidisse hæresim: quæ autem ei præerat.* De Nicolao à quo sed immerito denominata fuit secta Nicolaitarum sic scribit Theodoretus, agens de Nicolaitis. Clemens dicit Nicolaum fuisse ex eorum numero, qui propter temperantiam clari & insignes fuere, & liberos suos supernaturalem docuisse castitatem, & filium suum quidem cœlibem permanisse, filias verò virgines. Ex quibus pulchre conuincuntur eos falso ex illius appellatione nomen sumpsisse, qui ante dictam intemperantiam exercent. Aduersus eos scripsit & Clemens, & Irenæus, & Origenes, & Hippolytus Episcopus & martyr. De Sardanapali vita & morte vide apud Iustinum lib. 1. Eum suo busto hæc verba incidi iussisse, scribit Cicero; Hæc habeo quæ edi, &c. Quid aliud, inquit Aristoteles, in bonis, non in regis sepulchro inscriberes? Hæc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidē diutius habebat quam cum fruebatur: tritū est illud Aristippi, qui cum Laidis meretricis Corinthiæ vteretur consuetudine, idque ei daretur probro, responderit habere se Laidem, non ab ea haberi. *Non est omnino necessaria affectio voluptatis, sed acceptio quadam.* Voluptas ex se non est necessaria, sed accedit tantum veluti quoddam ministerium seruiens vñibus naturalibus. Accedit fami, dum corpus exinanitum reficitur. Accedit siti, dum frigidi & humidi defectus reparatur. Accedit frigori, dum à calore repellitur. Accedit matrimonio, dum in liberorum procreatione semen excernitur. Quæ autem suo relicto ministerio alienam tanquam suam vsurpant domus administrationem, ea generat cupiditatem quæ rationi minime est consentanea. Eam statuit Epicurus esse summum bonum, & in ea dicit esse positam hominis felicitatem, maxime autem firmam & stabilem, & quæ talis semper esse speratur carnis constitutionem. Quam autem dicit Diogenes Tragœdiam, ea nescio an vsquam extet. Quod autem verti Cinædicis, Græcè est *διοναδική*, quodquidem vocabulum non memini me alibi legere. Quod autem significet, vel Cinædicum, vel aliquid eiusmodi, conicio ex eo quod sequitur; Quæ turpiter quidem dicta sunt, sed pro meritis eorum qui sunt dediti voluptati.

Orig. de princip. lib. 6.  
Nycph. Callist. lib. 3. cap. 3.

Theod. hæret. fab. lib. 3. de Nicolaitis.

Tusculan. quæst. lib. 5.

*Divine itaque mihi videtur lex voluisse ut metus impenderet necessario, ut cautione & attentione hoc sibi pararet & conseruaret philosophus, ut esset minimè sollicitus, à lapsu alienus, & peccato non affinis, in omnibus permanens. Pax enim & libertas non aliter accedit, quàm per perpetuam & indefatigabilem aduersus animi nostri motus repugnantiam. Sunt enim hi aduersarij crassi & Olympici, & vespis, ut uno verbo dicam, crassiores: & maximè voluptas, quæ non solum interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomniis, nos cum prestigijs inescando, insidiatur & mordet. Quomodo ergo possunt adhuc Græci iure legem insectari, cum ipsi quoque voluptatem doceant seruire metui? Socrates itaque iubet ea cauere quæ persuadent ut non esurientes comedant, & bibant non sitientes: & pulchros aspectus & oscula, ut quæ scorpis & araneis grauius venenum naturaliter emittunt. Antisthenes autē vult potius insanire, quàm voluptate affici. Et Crates Thebanus: Hæc vincas rectis exultans motibus, atque*

Te haud auri addicens, cupidis nec amoribus vnquam  
Seruam: nec mercatores sint amplius vlli.

*Et totum colligit veluti in epilogum:*

Mancipat at quem non turpis tangitque voluptas,  
Regnum immortale, & libertas huic quoque amatur.

*Hic autem alibi rectè admodum scribit, rerum venerearum effrenati desiderij cataplasma esse famem: sin minus, laqueum. Zenonis autem Stoici quanam esset doctrina, testantur Comici, licet ei detrahentes, hoc modo:*

Vir philosophatur Zeno iste philosophiam

Oo ij

Vanam : docet nam esuriem discipulos.

Panis sit vnus , caricaque , & potus aquæ.

Hi omnes utique non erubescunt apertè confiteri eam quæ ex cautione accipitur utilitatem. Quæ est autem vera, & non expers rationis sapientia, non solis verbis confidens & decretis, sed tegumentis inuulnerabilibus & mysteriis efficacibus , & in diuinis præceptis meditans & se exercens, vim diuinam per diuinam quæ ex ea inspiratur partem , à verbo seu ratione accipit. <sup>10</sup> Iam verò Poëtici quoque Iouis describunt Ægidem:

Terribilem, vndique quæ circum redimita timore est.

Lis quoque inest, & vis vrgens, & frigidus horror,

Gorgoneúmque caput, monstrum olim quod fuit ingens,

Terribile, horrendum, ostentum Iouis ægiferentis.

<sup>20</sup> <sup>1</sup> <sup>2</sup> <sup>3</sup> <sup>4</sup> <sup>5</sup> <sup>6</sup> <sup>7</sup> <sup>8</sup> <sup>9</sup> <sup>10</sup> <sup>11</sup> <sup>12</sup> <sup>13</sup> <sup>14</sup> <sup>15</sup> <sup>16</sup> <sup>17</sup> <sup>18</sup> <sup>19</sup> <sup>20</sup> <sup>21</sup> <sup>22</sup> <sup>23</sup> <sup>24</sup> <sup>25</sup> <sup>26</sup> <sup>27</sup> <sup>28</sup> <sup>29</sup> <sup>30</sup> <sup>31</sup> <sup>32</sup> <sup>33</sup> <sup>34</sup> <sup>35</sup> <sup>36</sup> <sup>37</sup> <sup>38</sup> <sup>39</sup> <sup>40</sup> <sup>41</sup> <sup>42</sup> <sup>43</sup> <sup>44</sup> <sup>45</sup> <sup>46</sup> <sup>47</sup> <sup>48</sup> <sup>49</sup> <sup>50</sup> <sup>51</sup> <sup>52</sup> <sup>53</sup> <sup>54</sup> <sup>55</sup> <sup>56</sup> <sup>57</sup> <sup>58</sup> <sup>59</sup> <sup>60</sup> <sup>61</sup> <sup>62</sup> <sup>63</sup> <sup>64</sup> <sup>65</sup> <sup>66</sup> <sup>67</sup> <sup>68</sup> <sup>69</sup> <sup>70</sup> <sup>71</sup> <sup>72</sup> <sup>73</sup> <sup>74</sup> <sup>75</sup> <sup>76</sup> <sup>77</sup> <sup>78</sup> <sup>79</sup> <sup>80</sup> <sup>81</sup> <sup>82</sup> <sup>83</sup> <sup>84</sup> <sup>85</sup> <sup>86</sup> <sup>87</sup> <sup>88</sup> <sup>89</sup> <sup>90</sup> <sup>91</sup> <sup>92</sup> <sup>93</sup> <sup>94</sup> <sup>95</sup> <sup>96</sup> <sup>97</sup> <sup>98</sup> <sup>99</sup> <sup>100</sup> <sup>101</sup> <sup>102</sup> <sup>103</sup> <sup>104</sup> <sup>105</sup> <sup>106</sup> <sup>107</sup> <sup>108</sup> <sup>109</sup> <sup>110</sup> <sup>111</sup> <sup>112</sup> <sup>113</sup> <sup>114</sup> <sup>115</sup> <sup>116</sup> <sup>117</sup> <sup>118</sup> <sup>119</sup> <sup>120</sup> <sup>121</sup> <sup>122</sup> <sup>123</sup> <sup>124</sup> <sup>125</sup> <sup>126</sup> <sup>127</sup> <sup>128</sup> <sup>129</sup> <sup>130</sup> <sup>131</sup> <sup>132</sup> <sup>133</sup> <sup>134</sup> <sup>135</sup> <sup>136</sup> <sup>137</sup> <sup>138</sup> <sup>139</sup> <sup>140</sup> <sup>141</sup> <sup>142</sup> <sup>143</sup> <sup>144</sup> <sup>145</sup> <sup>146</sup> <sup>147</sup> <sup>148</sup> <sup>149</sup> <sup>150</sup> <sup>151</sup> <sup>152</sup> <sup>153</sup> <sup>154</sup> <sup>155</sup> <sup>156</sup> <sup>157</sup> <sup>158</sup> <sup>159</sup> <sup>160</sup> <sup>161</sup> <sup>162</sup> <sup>163</sup> <sup>164</sup> <sup>165</sup> <sup>166</sup> <sup>167</sup> <sup>168</sup> <sup>169</sup> <sup>170</sup> <sup>171</sup> <sup>172</sup> <sup>173</sup> <sup>174</sup> <sup>175</sup> <sup>176</sup> <sup>177</sup> <sup>178</sup> <sup>179</sup> <sup>180</sup> <sup>181</sup> <sup>182</sup> <sup>183</sup> <sup>184</sup> <sup>185</sup> <sup>186</sup> <sup>187</sup> <sup>188</sup> <sup>189</sup> <sup>190</sup> <sup>191</sup> <sup>192</sup> <sup>193</sup> <sup>194</sup> <sup>195</sup> <sup>196</sup> <sup>197</sup> <sup>198</sup> <sup>199</sup> <sup>200</sup> <sup>201</sup> <sup>202</sup> <sup>203</sup> <sup>204</sup> <sup>205</sup> <sup>206</sup> <sup>207</sup> <sup>208</sup> <sup>209</sup> <sup>210</sup> <sup>211</sup> <sup>212</sup> <sup>213</sup> <sup>214</sup> <sup>215</sup> <sup>216</sup> <sup>217</sup> <sup>218</sup> <sup>219</sup> <sup>220</sup> <sup>221</sup> <sup>222</sup> <sup>223</sup> <sup>224</sup> <sup>225</sup> <sup>226</sup> <sup>227</sup> <sup>228</sup> <sup>229</sup> <sup>230</sup> <sup>231</sup> <sup>232</sup> <sup>233</sup> <sup>234</sup> <sup>235</sup> <sup>236</sup> <sup>237</sup> <sup>238</sup> <sup>239</sup> <sup>240</sup> <sup>241</sup> <sup>242</sup> <sup>243</sup> <sup>244</sup> <sup>245</sup> <sup>246</sup> <sup>247</sup> <sup>248</sup> <sup>249</sup> <sup>250</sup> <sup>251</sup> <sup>252</sup> <sup>253</sup> <sup>254</sup> <sup>255</sup> <sup>256</sup> <sup>257</sup> <sup>258</sup> <sup>259</sup> <sup>260</sup> <sup>261</sup> <sup>262</sup> <sup>263</sup> <sup>264</sup> <sup>265</sup> <sup>266</sup> <sup>267</sup> <sup>268</sup> <sup>269</sup> <sup>270</sup> <sup>271</sup> <sup>272</sup> <sup>273</sup> <sup>274</sup> <sup>275</sup> <sup>276</sup> <sup>277</sup> <sup>278</sup> <sup>279</sup> <sup>280</sup> <sup>281</sup> <sup>282</sup> <sup>283</sup> <sup>284</sup> <sup>285</sup> <sup>286</sup> <sup>287</sup> <sup>288</sup> <sup>289</sup> <sup>290</sup> <sup>291</sup> <sup>292</sup> <sup>293</sup> <sup>294</sup> <sup>295</sup> <sup>296</sup> <sup>297</sup> <sup>298</sup> <sup>299</sup> <sup>300</sup> <sup>301</sup> <sup>302</sup> <sup>303</sup> <sup>304</sup> <sup>305</sup> <sup>306</sup> <sup>307</sup> <sup>308</sup> <sup>309</sup> <sup>310</sup> <sup>311</sup> <sup>312</sup> <sup>313</sup> <sup>314</sup> <sup>315</sup> <sup>316</sup> <sup>317</sup> <sup>318</sup> <sup>319</sup> <sup>320</sup> <sup>321</sup> <sup>322</sup> <sup>323</sup> <sup>324</sup> <sup>325</sup> <sup>326</sup> <sup>327</sup> <sup>328</sup> <sup>329</sup> <sup>330</sup> <sup>331</sup> <sup>332</sup> <sup>333</sup> <sup>334</sup> <sup>335</sup> <sup>336</sup> <sup>337</sup> <sup>338</sup> <sup>339</sup> <sup>340</sup> <sup>341</sup> <sup>342</sup> <sup>343</sup> <sup>344</sup> <sup>345</sup> <sup>346</sup> <sup>347</sup> <sup>348</sup> <sup>349</sup> <sup>350</sup> <sup>351</sup> <sup>352</sup> <sup>353</sup> <sup>354</sup> <sup>355</sup> <sup>356</sup> <sup>357</sup> <sup>358</sup> <sup>359</sup> <sup>360</sup> <sup>361</sup> <sup>362</sup> <sup>363</sup> <sup>364</sup> <sup>365</sup> <sup>366</sup> <sup>367</sup> <sup>368</sup> <sup>369</sup> <sup>370</sup> <sup>371</sup> <sup>372</sup> <sup>373</sup> <sup>374</sup> <sup>375</sup> <sup>376</sup> <sup>377</sup> <sup>378</sup> <sup>379</sup> <sup>380</sup> <sup>381</sup> <sup>382</sup> <sup>383</sup> <sup>384</sup> <sup>385</sup> <sup>386</sup> <sup>387</sup> <sup>388</sup> <sup>389</sup> <sup>390</sup> <sup>391</sup> <sup>392</sup> <sup>393</sup> <sup>394</sup> <sup>395</sup> <sup>396</sup> <sup>397</sup> <sup>398</sup> <sup>399</sup> <sup>400</sup> <sup>401</sup> <sup>402</sup> <sup>403</sup> <sup>404</sup> <sup>405</sup> <sup>406</sup> <sup>407</sup> <sup>408</sup> <sup>409</sup> <sup>410</sup> <sup>411</sup> <sup>412</sup> <sup>413</sup> <sup>414</sup> <sup>415</sup> <sup>416</sup> <sup>417</sup> <sup>418</sup> <sup>419</sup> <sup>420</sup> <sup>421</sup> <sup>422</sup> <sup>423</sup> <sup>424</sup> <sup>425</sup> <sup>426</sup> <sup>427</sup> <sup>428</sup> <sup>429</sup> <sup>430</sup> <sup>431</sup> <sup>432</sup> <sup>433</sup> <sup>434</sup> <sup>435</sup> <sup>436</sup> <sup>437</sup> <sup>438</sup> <sup>439</sup> <sup>440</sup> <sup>441</sup> <sup>442</sup> <sup>443</sup> <sup>444</sup> <sup>445</sup> <sup>446</sup> <sup>447</sup> <sup>448</sup> <sup>449</sup> <sup>450</sup> <sup>451</sup> <sup>452</sup> <sup>453</sup> <sup>454</sup> <sup>455</sup> <sup>456</sup> <sup>457</sup> <sup>458</sup> <sup>459</sup> <sup>460</sup> <sup>461</sup> <sup>462</sup> <sup>463</sup> <sup>464</sup> <sup>465</sup> <sup>466</sup> <sup>467</sup> <sup>468</sup> <sup>469</sup> <sup>470</sup> <sup>471</sup> <sup>472</sup> <sup>473</sup> <sup>474</sup> <sup>475</sup> <sup>476</sup> <sup>477</sup> <sup>478</sup> <sup>479</sup> <sup>480</sup> <sup>481</sup> <sup>482</sup> <sup>483</sup> <sup>484</sup> <sup>485</sup> <sup>486</sup> <sup>487</sup> <sup>488</sup> <sup>489</sup> <sup>490</sup> <sup>491</sup> <sup>492</sup> <sup>493</sup> <sup>494</sup> <sup>495</sup> <sup>496</sup> <sup>497</sup> <sup>498</sup> <sup>499</sup> <sup>500</sup> <sup>501</sup> <sup>502</sup> <sup>503</sup> <sup>504</sup> <sup>505</sup> <sup>506</sup> <sup>507</sup> <sup>508</sup> <sup>509</sup> <sup>510</sup> <sup>511</sup> <sup>512</sup> <sup>513</sup> <sup>514</sup> <sup>515</sup> <sup>516</sup> <sup>517</sup> <sup>518</sup> <sup>519</sup> <sup>520</sup> <sup>521</sup> <sup>522</sup> <sup>523</sup> <sup>524</sup> <sup>525</sup> <sup>526</sup> <sup>527</sup> <sup>528</sup> <sup>529</sup> <sup>530</sup> <sup>531</sup> <sup>532</sup> <sup>533</sup> <sup>534</sup> <sup>535</sup> <sup>536</sup> <sup>537</sup> <sup>538</sup> <sup>539</sup> <sup>540</sup> <sup>541</sup> <sup>542</sup> <sup>543</sup> <sup>544</sup> <sup>545</sup> <sup>546</sup> <sup>547</sup> <sup>548</sup> <sup>549</sup> <sup>550</sup> <sup>551</sup> <sup>552</sup> <sup>553</sup> <sup>554</sup> <sup>555</sup> <sup>556</sup> <sup>557</sup> <sup>558</sup> <sup>559</sup> <sup>560</sup> <sup>561</sup> <sup>562</sup> <sup>563</sup> <sup>564</sup> <sup>565</sup> <sup>566</sup> <sup>567</sup> <sup>568</sup> <sup>569</sup> <sup>570</sup> <sup>571</sup> <sup>572</sup> <sup>573</sup> <sup>574</sup> <sup>575</sup> <sup>576</sup> <sup>577</sup> <sup>578</sup> <sup>579</sup> <sup>580</sup> <sup>581</sup> <sup>582</sup> <sup>583</sup> <sup>584</sup> <sup>585</sup> <sup>586</sup> <sup>587</sup> <sup>588</sup> <sup>589</sup> <sup>590</sup> <sup>591</sup> <sup>592</sup> <sup>593</sup> <sup>594</sup> <sup>595</sup> <sup>596</sup> <sup>597</sup> <sup>598</sup> <sup>599</sup> <sup>600</sup> <sup>601</sup> <sup>602</sup> <sup>603</sup> <sup>604</sup> <sup>605</sup> <sup>606</sup> <sup>607</sup> <sup>608</sup> <sup>609</sup> <sup>610</sup> <sup>611</sup> <sup>612</sup> <sup>613</sup> <sup>614</sup> <sup>615</sup> <sup>616</sup> <sup>617</sup> <sup>618</sup> <sup>619</sup> <sup>620</sup> <sup>621</sup> <sup>622</sup> <sup>623</sup> <sup>624</sup> <sup>625</sup> <sup>626</sup> <sup>627</sup> <sup>628</sup> <sup>629</sup> <sup>630</sup> <sup>631</sup> <sup>632</sup> <sup>633</sup> <sup>634</sup> <sup>635</sup> <sup>636</sup> <sup>637</sup> <sup>638</sup> <sup>639</sup> <sup>640</sup> <sup>641</sup> <sup>642</sup> <sup>643</sup> <sup>644</sup> <sup>645</sup> <sup>646</sup> <sup>647</sup> <sup>648</sup> <sup>649</sup> <sup>650</sup> <sup>651</sup> <sup>652</sup> <sup>653</sup> <sup>654</sup> <sup>655</sup> <sup>656</sup> <sup>657</sup> <sup>658</sup> <sup>659</sup> <sup>660</sup> <sup>661</sup> <sup>662</sup> <sup>663</sup> <sup>664</sup> <sup>665</sup> <sup>666</sup> <sup>667</sup> <sup>668</sup> <sup>669</sup> <sup>670</sup> <sup>671</sup> <sup>672</sup> <sup>673</sup> <sup>674</sup> <sup>675</sup> <sup>676</sup> <sup>677</sup> <sup>678</sup> <sup>679</sup> <sup>680</sup> <sup>681</sup> <sup>682</sup> <sup>683</sup> <sup>684</sup> <sup>685</sup> <sup>686</sup> <sup>687</sup> <sup>688</sup> <sup>689</sup> <sup>690</sup> <sup>691</sup> <sup>692</sup> <sup>693</sup> <sup>694</sup> <sup>695</sup> <sup>696</sup> <sup>697</sup> <sup>698</sup> <sup>699</sup> <sup>700</sup> <sup>701</sup> <sup>702</sup> <sup>703</sup> <sup>704</sup> <sup>705</sup> <sup>706</sup> <sup>707</sup> <sup>708</sup> <sup>709</sup> <sup>710</sup> <sup>711</sup> <sup>712</sup> <sup>713</sup> <sup>714</sup> <sup>715</sup> <sup>716</sup> <sup>717</sup> <sup>718</sup> <sup>719</sup> <sup>720</sup> <sup>721</sup> <sup>722</sup> <sup>723</sup> <sup>724</sup> <sup>725</sup> <sup>726</sup> <sup>727</sup> <sup>728</sup> <sup>729</sup> <sup>730</sup> <sup>731</sup> <sup>732</sup> <sup>733</sup> <sup>734</sup> <sup>735</sup> <sup>736</sup> <sup>737</sup> <sup>738</sup> <sup>739</sup> <sup>740</sup> <sup>741</sup> <sup>742</sup> <sup>743</sup> <sup>744</sup> <sup>745</sup> <sup>746</sup> <sup>747</sup> <sup>748</sup> <sup>749</sup> <sup>750</sup> <sup>751</sup> <sup>752</sup> <sup>753</sup> <sup>754</sup> <sup>755</sup> <sup>756</sup> <sup>757</sup> <sup>758</sup> <sup>759</sup> <sup>760</sup> <sup>761</sup> <sup>762</sup> <sup>763</sup> <sup>764</sup> <sup>765</sup> <sup>766</sup> <sup>767</sup> <sup>768</sup> <sup>769</sup> <sup>770</sup> <sup>771</sup> <sup>772</sup> <sup>773</sup> <sup>774</sup> <sup>775</sup> <sup>776</sup> <sup>777</sup> <sup>778</sup> <sup>779</sup> <sup>780</sup> <sup>781</sup> <sup>782</sup> <sup>783</sup> <sup>784</sup> <sup>785</sup> <sup>786</sup> <sup>787</sup> <sup>788</sup> <sup>789</sup> <sup>790</sup> <sup>791</sup> <sup>792</sup> <sup>793</sup> <sup>794</sup> <sup>795</sup> <sup>796</sup> <sup>797</sup> <sup>798</sup> <sup>799</sup> <sup>800</sup> <sup>801</sup> <sup>802</sup> <sup>803</sup> <sup>804</sup> <sup>805</sup> <sup>806</sup> <sup>807</sup> <sup>808</sup> <sup>809</sup> <sup>810</sup> <sup>811</sup> <sup>812</sup> <sup>813</sup> <sup>814</sup> <sup>815</sup> <sup>816</sup> <sup>817</sup> <sup>818</sup> <sup>819</sup> <sup>820</sup> <sup>821</sup> <sup>822</sup> <sup>823</sup> <sup>824</sup> <sup>825</sup> <sup>826</sup> <sup>827</sup> <sup>828</sup> <sup>829</sup> <sup>830</sup> <sup>831</sup> <sup>832</sup> <sup>833</sup> <sup>834</sup> <sup>835</sup> <sup>836</sup> <sup>837</sup> <sup>838</sup> <sup>839</sup> <sup>840</sup> <sup>841</sup> <sup>842</sup> <sup>843</sup> <sup>844</sup> <sup>845</sup> <sup>846</sup> <sup>847</sup> <sup>848</sup> <sup>849</sup> <sup>850</sup> <sup>851</sup> <sup>852</sup> <sup>853</sup> <sup>854</sup> <sup>855</sup> <sup>856</sup> <sup>857</sup> <sup>858</sup> <sup>859</sup> <sup>860</sup> <sup>861</sup> <sup>862</sup> <sup>863</sup> <sup>864</sup> <sup>865</sup> <sup>866</sup> <sup>867</sup> <sup>868</sup> <sup>869</sup> <sup>870</sup> <sup>871</sup> <sup>872</sup> <sup>873</sup> <sup>874</sup> <sup>875</sup> <sup>876</sup> <sup>877</sup> <sup>878</sup> <sup>879</sup> <sup>880</sup> <sup>881</sup> <sup>882</sup> <sup>883</sup> <sup>884</sup> <sup>885</sup> <sup>886</sup> <sup>887</sup> <sup>888</sup> <sup>889</sup> <sup>890</sup> <sup>891</sup> <sup>892</sup> <sup>893</sup> <sup>894</sup> <sup>895</sup> <sup>896</sup> <sup>897</sup> <sup>898</sup> <sup>899</sup> <sup>900</sup> <sup>901</sup> <sup>902</sup> <sup>903</sup> <sup>904</sup> <sup>905</sup> <sup>906</sup> <sup>907</sup> <sup>908</sup> <sup>909</sup> <sup>910</sup> <sup>911</sup> <sup>912</sup> <sup>913</sup> <sup>914</sup> <sup>915</sup> <sup>916</sup> <sup>917</sup> <sup>918</sup> <sup>919</sup> <sup>920</sup> <sup>921</sup> <sup>922</sup> <sup>923</sup> <sup>924</sup> <sup>925</sup> <sup>926</sup> <sup>927</sup> <sup>928</sup> <sup>929</sup> <sup>930</sup> <sup>931</sup> <sup>932</sup> <sup>933</sup> <sup>934</sup> <sup>935</sup> <sup>936</sup> <sup>937</sup> <sup>938</sup> <sup>939</sup> <sup>940</sup> <sup>941</sup> <sup>942</sup> <sup>943</sup> <sup>944</sup> <sup>945</sup> <sup>946</sup> <sup>947</sup> <sup>948</sup> <sup>949</sup> <sup>950</sup> <sup>951</sup> <sup>952</sup> <sup>953</sup> <sup>954</sup> <sup>955</sup> <sup>956</sup> <sup>957</sup> <sup>958</sup> <sup>959</sup> <sup>960</sup> <sup>961</sup> <sup>962</sup> <sup>963</sup> <sup>964</sup> <sup>965</sup> <sup>966</sup> <sup>967</sup> <sup>968</sup> <sup>969</sup> <sup>970</sup> <sup>971</sup> <sup>972</sup> <sup>973</sup> <sup>974</sup> <sup>975</sup> <sup>976</sup> <sup>977</sup> <sup>978</sup> <sup>979</sup> <sup>980</sup> <sup>981</sup> <sup>982</sup> <sup>983</sup> <sup>984</sup> <sup>985</sup> <sup>986</sup> <sup>987</sup> <sup>988</sup> <sup>989</sup> <sup>990</sup> <sup>991</sup> <sup>992</sup> <sup>993</sup> <sup>994</sup> <sup>995</sup> <sup>996</sup> <sup>997</sup> <sup>998</sup> <sup>999</sup> <sup>1000</sup> <sup>1001</sup> <sup>1002</sup> <sup>1003</sup> <sup>1004</sup> <sup>1005</sup> <sup>1006</sup> <sup>1007</sup> <sup>1008</sup> <sup>1009</sup> <sup>1010</sup> <sup>1011</sup> <sup>1012</sup> <sup>1013</sup> <sup>1014</sup> <sup>1015</sup> <sup>1016</sup> <sup>1017</sup> <sup>1018</sup> <sup>1019</sup> <sup>1020</sup> <sup>1021</sup> <sup>1022</sup> <sup>1023</sup> <sup>1024</sup> <sup>1025</sup> <sup>1026</sup> <sup>1027</sup> <sup>1028</sup> <sup>1029</sup> <sup>1030</sup> <sup>1031</sup> <sup>1032</sup> <sup>1033</sup> <sup>1034</sup> <sup>1035</sup> <sup>1036</sup> <sup>1037</sup> <sup>1038</sup> <sup>1039</sup> <sup>1040</sup> <sup>1041</sup> <sup>1042</sup> <sup>1043</sup> <sup>1044</sup> <sup>1045</sup> <sup>1046</sup> <sup>1047</sup> <sup>1048</sup> <sup>1049</sup> <sup>1050</sup> <sup>1051</sup> <sup>1052</sup> <sup>1053</sup> <sup>1054</sup> <sup>1055</sup> <sup>1056</sup> <sup>1057</sup> <sup>1058</sup> <sup>1059</sup> <sup>1060</sup> <sup>1061</sup> <sup>1062</sup> <sup>1063</sup> <sup>1064</sup> <sup>1065</sup> <sup>1066</sup> <sup>1067</sup> <sup>1068</sup> <sup>1069</sup> <sup>1070</sup> <sup>1071</sup> <sup>1072</sup> <sup>1073</sup> <sup>1074</sup> <sup>1075</sup> <sup>1076</sup> <sup>1077</sup> <sup>1078</sup> <sup>1079</sup> <sup>1080</sup> <sup>1081</sup> <sup>1082</sup> <sup>1083</sup> <sup>1084</sup> <sup>1085</sup> <sup>1086</sup> <sup>1087</sup> <sup>1088</sup> <sup>1089</sup> <sup>1090</sup> <sup>1091</sup> <sup>1092</sup> <sup>1093</sup> <sup>1094</sup> <sup>1095</sup> <sup>1096</sup> <sup>1097</sup> <sup>1098</sup> <sup>1099</sup> <sup>1100</sup> <sup>1101</sup> <sup>1102</sup> <sup>1103</sup> <sup>1104</sup> <sup>1105</sup> <sup>1106</sup> <sup>1107</sup> <sup>1108</sup> <sup>1109</sup> <sup>1110</sup> <sup>1111</sup> <sup>1112</sup> <sup>1113</sup> <sup>1114</sup> <sup>1115</sup> <sup>1116</sup> <sup>1117</sup> <sup>1118</sup> <sup>1119</sup> <sup>1120</sup> <sup>1121</sup> <sup>1122</sup> <sup>1123</sup> <sup>1124</sup> <sup>1125</sup> <sup>1126</sup> <sup>1127</sup> <sup>1128</sup> <sup>1129</sup> <sup>1130</sup> <sup>1131</sup> <sup>1132</sup> <sup>1133</sup> <sup>1134</sup> <sup>1135</sup> <sup>1136</sup> <sup>1137</sup> <sup>1138</sup> <sup>1139</sup> <sup>1140</sup> <sup>1141</sup> <sup>1142</sup> <sup>1143</sup> <sup>1144</sup> <sup>1145</sup> <sup>1146</sup> <sup>1147</sup> <sup>1148</sup> <sup>1149</sup> <sup>1150</sup> <sup>1151</sup> <sup>1152</sup> <sup>1153</sup> <sup>1154</sup> <sup>1155</sup> <sup>1156</sup> <sup>1157</sup> <sup>1158</sup> <sup>1159</sup> <sup>1160</sup> <sup>1161</sup> <sup>1162</sup> <sup>1163</sup> <sup>1164</sup> <sup>1165</sup> <sup>1166</sup> <sup>1167</sup> <sup>1168</sup> <sup>1169</sup> <sup>1170</sup> <sup>1171</sup> <sup>1172</sup> <sup>1173</sup> <sup>1174</sup> <sup>1175</sup> <sup>1176</sup> <sup>1177</sup> <sup>1178</sup> <sup>1179</sup> <sup>1180</sup> <sup>1181</sup> <sup>1182</sup> <sup>1183</sup> <sup>1184</sup> <sup>1185</sup> <sup>1186</sup> <sup>1187</sup> <sup>1188</sup> <sup>1189</sup> <sup>1190</sup> <sup>1191</sup> <sup>1192</sup> <sup>1193</sup> <sup>1194</sup> <sup>1195</sup> <sup>1196</sup> <sup>1197</sup> <sup>1198</sup> <sup>1199</sup> <sup>1200</sup> <sup>1201</sup> <sup>1202</sup> <sup>1203</sup> <sup>1204</sup> <sup>1205</sup> <sup>1206</sup> <sup>1207</sup> <sup>1208</sup> <sup>1209</sup> <sup>1210</sup> <sup>1211</sup> <sup>1212</sup> <sup>1213</sup> <sup>1214</sup> <sup>1215</sup> <sup>1216</sup> <sup>1217</sup> <sup>1218</sup> <sup>1219</sup> <sup>1220</sup> <sup>1221</sup> <sup>1222</sup> <sup>1223</sup> <sup>1224</sup> <sup>1225</sup> <sup>1226</sup> <sup>1227</sup> <sup>1228</sup> <sup>1229</sup> <sup>1230</sup> <sup>1231</sup> <sup>1232</sup> <sup>1233</sup> <sup>1234</sup> <sup>1235</sup> <sup>1236</sup> <sup>1237</sup> <sup>1238</sup> <sup>1239</sup> <sup>1240</sup> <sup>1241</sup> <sup>1242</sup> <sup>1243</sup> <sup>1244</sup> <sup>1245</sup> <sup>1246</sup> <sup>1247</sup> <sup>1248</sup> <sup>1249</sup> <sup>1250</sup> <sup>1251</sup> <sup>1252</sup> <sup>1253</sup> <sup>1254</sup> <sup>1255</sup> <sup>1256</sup> <sup>1257</sup> <sup>1258</sup> <sup>1259</sup> <sup>1260</sup> <sup>1261</sup> <sup>1262</sup> <sup>1263</sup> <sup>1264</sup> <sup>1265</sup> <sup>1266</sup> <sup>1267</sup> <sup>1268</sup> <sup>1269</sup> <sup>1270</sup> <sup>1271</sup> <sup>1272</sup> <sup>1273</sup> <sup>1274</sup> <sup>1275</sup> <sup>1276</sup> <sup>1277</sup> <sup>1278</sup> <sup>1279</sup> <sup>1280</sup> <sup>1281</sup> <sup>1282</sup> <sup>1283</sup> <sup>1284</sup> <sup>1285</sup> <sup>1286</sup> <sup>1287</sup> <sup>1288</sup>



## COMMENTARIVS.

<sup>10</sup> *Divina itaque mihi videtur.* Nihil frequentius docetur in lege, id est, in veteri testamento, quam & timorem esse initium sapientiae, & sine timore neminem posse iustificari. Nam cui impendit timor Domini, is perpetuo cauens nec peccet, non labitur nec peccat, & ita non angitur, nec nimia conficitur cura & sollicitudine. Non est autem cura & sollicitudo ubi est pax & libertas. Perpetuo autem superabit pax & libertas, si assidue & fortiter depugnemus aduersus animi nostri motus & perturbationes: sunt autem hi aduersarij crassi. Alludit autem ad Athleticam, quam dicit Hyppocrates, valetudinem, quæ cum non possit amplius proficere, necesse est vt decrescat. Tales Athletæ Olympici, qui, vt aduersarios vincerent, se opipare alebant, & ad summum vsque virium habitum exercebant, quarum maiorem habebant curam quam fanitaris. Freri autem viribus accerrimi erant in aduersarios. Tales autem sunt in nos nostri animi motus, maxime autem voluptas, quæ non solum interdiu, sed etiam noctu nobis parat insidias, & nos perpetua afficit molestia, blando quodam sensu nos titillans & inescans, & rationis & intelligentiæ oculos nobis prestringens. *Quomodo ergo possunt adhuc Græci.* Non solum à lege, id est à sacris literis, sed etiam ab ipsis Græcis laudatur metus, cui etiam dicunt ipsam seruire voluptatem, non esse ergo cur ipsi legem vituperent, & ei detrahant. Quod autem ita sit, probat adductis multorum Græcorum testimoniis. Quod autem dicit de Socrate, id accepit ex Xenophonte, De monumentis dictorum & factorum Socratis, quod ipsum alibi quoque est ab eo citatum, Cratetis verò Thebani à Laertio citantur aliquot versus, sed horum non meminit. Suspicor autem eos aliqua ex parte esse Græcè corruptos, sed cum & vnum solum sit exemplar Clementis, <sup>20</sup> nec hi versus alibi, quod sciam inueniantur, non video quomodo possint emendari ac restitui. Horum autem versuum sensum ita in summam contrahit, vt significant eos qui voluptati non seruiunt, regnum immortale, quod regnum cælorum interpretor, & libertatem diligere. Porro autem inter Antisthenis apophtegmata hoc recenset Laertius, Potius insaniam quam fruatur voluptate. Quod autem dicit de Cratete id his versibus comprehenditur à Laertio.

Ἐρωτα πέντε λόγος εἰ δὲ μὴ χρόνος.

id est, amorem sedat fames, sin minus, tempus: sed si his vti non possis, laqueus. Porro autem Zenonis in victu frugalitatem irridentes Comici, eo ipso eum magna laude afficiebant. Ita frugalitatem & à cibis abstinentiam verbis laudabant Græci Philosophi: Verbi autem Philosophia (eam enim veluti quadam periphrasi describit Clemens) non solis laudat verbis, sed etiam quibusdam allegoricis & mysticis symbolis. <sup>30</sup> *Iam vero Poetici.* Dixerat verbi Philosophiam, non solis vti verbis in laudanda abstinentia & timore, sed etiam mysticis symbolis, nunc autem dicit etiam hoc ipsum fieri apud Græcos, qui poetici Iouis describentes scutum quod vocant Ægidem, sub eo aliquid mysticum & symbolicum significant. Dictum est autem Iouis scutum Ægis ἄνδρ' ἀγρῶν, id est à capra quæ ipsum aluit, eius autem mortuæ pelle scutum suum operuit, seque ob capræ memoriam Ægiocum appellauit. Quænam sit autem huius Ægidis mythologia, vide apud Eustathium in 2. Iliadis. *Ius autem qui quod est salutare recte possunt perspicere.* Legis quidem honestate & grauitate, & quæ ex ea oritur cautione & religione, nihil est amabilius, sicut etiam iugo Domini nihil est suauius & leuius, sed sæpe contingit, vt quæ sunt hominum vitia ea & legi tribuantur & iugo Domini, ab iis qui nec legem volūt obseruare, nec ferre iugum Domini. Hinc est quod legis arguunt sœuitiam, & summum ius summam dicunt iniuriam, & eam reprehendunt quod non ostendat eam quam par sit consonantiam, cum tamen in ea sit nihil nimis intensum, nec nimis remissum. Ita enim loquitur Clemens per allegoriam. *Pulchre de Indu dicebat Zeno.* Lex plurimis videtur dura & aspera, quod qui ei parent ea faciunt quæ ceteri existimant ne fieri quidem posse. Legis enim metus reddit paupertatem, exilium, tormenta, & quæcunque sunt perperis difficilia, leuia & facilia, adeo vt ne mortem quidem pertimescant. Tales fuerunt in veteri lege Machabæi, qui nullis tormentis, atque adeo ne proposita quidem morte à Tyranno deterri potuerunt, quominus seruarent quæ Deus eis lege præceperat. Tales etiam fuerunt innumerabiles Christi Martyres, qui & pro Christo sanguinem fuderunt, & nulla non vel sœuissima lubenter subierunt supplicia. <sup>40</sup> Ii & voluptatibus & omnibus animi motibus sunt superiores, & ipsi mundo maiores, vt qui omnia mundana repudient. Eos Deus in medio Angelorum & sanctorum suorum Dei filios pronunciat.

<sup>50</sup> *O P O R T E T* ergo nos exercere ad ea cauenda quæ sunt obnoxia vitiis, fugiendo, vt *xi.* ij qui verè sunt philosophi, eos cibos qui incitant ad libidinem, & eam quæ est in cubili dissolutam remissionem & delectationem: & agendo, vt ea quidem quæ in voluptate explenda fruendisque delitiis accidunt sint aliis magnum præmium, nobis autem non itidem. Est enim donum Dei maximum temperantia. Ipse enim dixit, Non te dimitto nec te derelinquo, vt qui te dignum iudicauerim propter veram ac germanam electionem. Sic ergo <sup>60</sup> nos pie ac cautè accedere conantes, excipiet benignum ac suaue iugum Domini, à fide in fidem, vno auriga, per profectum, vnumquemque nostrum agente ad salutem, vt accedat is quem par est, fructus beatitudinis. Est autem exercitatio, ex sententia Cui Hippocratis, non solum corporis, sed etiam animæ sanitas, impigra laborum susceptio, & non nimia nutrimenti exsaturatio. Epicurus autem, in non esuriendo, nec sitiendo, nec frigendo, ponens beatitudinem, vocem illam Deo parem exclamauit, impiè dicens, se pro his vel cum Ioue

Oo iij



patre esse pugnaturum, tanquam porcorum stercoreibus vescendum, & non ratione praedictorum & Philosophorum, haec decernens victoriam. Ex iis enim qui voluptati parent, constat esse Cyrenaicos & Epicurum. Eos enim aperte dicere, finem esse iucunde vivere. Perfectum autem bonum, solam esse voluptatem. Epicurus autem doloris quoque amotionem dicit esse voluptatem: eligendum autem & expetendum esse dicit, id quod primum à seipso trahit ad seipsum, quod videlicet est omnino in motu. Dinomachus autem & Callipho dixerunt esse finem, quicquid in se est facere gratia consequenda & fruenda voluptatis. Et Hieronymus Peripateticus, finem quidem esse vivere sine molestia ac perturbatione: extremum autem, seu ad extremum spectans bonum, esse felicitatem. Et Diogenes, qui similiter fuit ex eadem heresi, finem esse pronunciat, citra ullam molestiam & honeste vivere. Atque Epicurus quidem & Cyrenaici, id quod est primum naturae proprium & conueniens, dicunt esse voluptatem. Voluptatis enim causa accedens, inquit, virtus, peperit voluptatem. Ex Calliphonis autem sententia, voluptatis quidem causa accessit virtus, procedente autem tempore cum suam vidisset pulchritudinem, effecit ut principio, hoc est, voluptati, esset honore equalis. Aristotelei autem finem esse tradunt, ex virtute vivere. Sed nec felicitatem nec finem adesse cuilibet qui habeat virtutem. Sapientem enim qui vexatur, & in varios casus praeter voluntatem incidit, & ideo vult lubenter à vita effugere, nec esse beatum nec felicem. Virtuti autem tempore quoque aliquo opus est: non enim accedit uno die, quae in perfecto consistit: quandoquidem non est unquam, ut aiunt, puer beatus, perfectum autem tempus fuerit vita hominis: compleri itaque beatitudinem ex triplici genere bonorum. Neque ergo pauper, nec inglorius, sed nec valetudinarius, nec si quis fuerit seruus, est beatus ex eorum sententia. Rursus autem Zeno quidem Stoicus finem esse putat ex virtute vivere. Cleanthes autem naturae conuenienter vivere, in bene ratiocinando: quod in iis quae sunt secundum naturam eligendis situm esse statuit. Et Antipater eius familiaris, in iis quidem quae sunt secundum naturam assidue & absque ulla prolapsione deligendis, iis autem quae sunt praeter naturam reiiciendis, positum esse existimat. Et rursus Archedemus sic finem esse exponebat, in iis quae sunt secundum naturam maxima & praecipua deligendis, non posse transilire. Praeter hos autem Panatius, vivere conuenienter appetitionibus quae datae sunt nobis à natura. Postremo autem Posidonius, vivere contemplando uniuersorum veritatem & ordinem, & se, quoad eius fieri potest, ita instituere, ut nulla in re ducatur à parte animae quae caret ratione. Quidam autem ex recentioribus Stoicis, finem esse tradiderunt, vivere consequenter constitutioni hominis. Quid tibi Aristonem recenseam? is finem dicebat esse ἀδιαφορίαν, id est, indifferentiam: indifferens autem planè relinquit indifferens: aut ea quae ab Herillo dicuntur in medium adducam? Ex scientia vivere ponit Herillus finem. Ex Academia autem recentiores volunt nonnulli finem tradere, firmam ac stabilem à visis abstinentiam. Quinetiam Lycus Peripateticus veram animae letitiam dicebat esse finem, quemadmodum Leucimus eam quae ex honestis proficiscitur. Critolaus autem qui ipse quoque fuit Peripateticus, dicebat esse perfectionem vitae rectae fluentis secundum naturam, quae completur ex tribus generibus, à maioribus per manus traditam significans perfectionem. Neque verò nobis his contentis quiescendum est, sed quam maximè contendendum, ea quoque quae à Physicis de re proposita decernuntur adducere. Anaxagoram enim Clazomenium aiunt dixisse contemplationem esse vitae finem, & quae ex ea procedit libertatem. Heraclitum autem Ephesum Ἡρακλείτην. Pythagoram autem refert Heraclides Ponticus, scientiam perfectionis animae virtutum tradidisse esse beatitudinem. Quinetiam Abderitani docent esse finem. Democritus quidem in libro de Fine, animi tranquillitatem, quam etiam appellauit εὐεχία, & saepe

ὁ τὸ δὲ λέγει  
ἐστίν.

& saepe exclamat, Delectatio & eius priuatio sunt eorum terminus qui ad ipsum florem  
 peruenerunt. Hecataeus autem sufficientiam. Quinetiam Apollodorus Cyzicenus ani-  
 mi delectationem, quemadmodum Nausiphanes admirationem vel obstupescationem.  
 Eam enim dicit à Democrito vocari ἀγαμέλιω. Præter hos autem Diotimus absolutam  
 omnium bonorum perfectionem, quam dicit appellari ὁλόν, finem pronunciauit. Rur-  
 sus Antisthenes quidem fastus vacuitatem. Qui autem vocantur Annicerei ex successio-  
 10 ne Cyrenaica, nullum totius vitæ finem terminatum statuerunt: vniuscuiusque autem ac-  
 tionis proprium esse finem, nempe eam quæ ex actione efficitur voluptatem. Hi Cyre-  
 naici, Epicuri voluptatis terminum, hoc est, doloris ablationem, infirmant & abrogant,  
 eam constitutionem mortui appellantes: non solum enim nos gaudio affici propter volu-  
 ptates, sed etiam propter consuetudines & honores. Epicurus autem existimat omnem ef-  
 fici latitiam ex carne primò affecta. Metrodorus autem in opere quod inscribitur, Maio-  
 rem esse causam ad felicitatem eam quæ est ex nobis, quam eam quæ ex rebus oritur, Ani-  
 20 ma, inquit, bonum quid est aliud, quam firma, stabilis ac bona carnis constitutio, & spes  
 fide digna quòd ea sic futura sit? At verò Plato Philosophus finem dicit esse duplicem.  
 Vnum quidem, id quod est participabile & primum in ipsis formis, quod quidem nominat  
 bonum. Alterum autem id quod est illius particeps, & quæ ab eo proficiscitur accipit si-  
 militudinem, quod quidem est in hominibus qui virtutem & veram philosophiam sibi  
 vendicant. Quare Cleanthes quoque in secundo de voluptate, dicit Socratem ubique do-  
 cere, eundem esse virum iustum & beatum: & eum execrari qui primus diuisit iustum  
 30 ab utili, ut qui rem fecerit impiam. Reuera enim sunt impij, qui utile à iusto quod est ex  
 lege separant. Ipse autem Plato dicit beatitudinem, quæ est εὐδαιμονία, esse, bene habere  
 Dæmonem. Dicit autem Dæmonem, principalem animæ nostræ partem. Beatitudinem  
 autem, esse perfectissimum bonum & plenissimum. Aliquando autem vocat vitam sibi  
 consentientem & conuenientem, & nonnunquam id quod est ex virtute perfectissimum.  
 Id autem ponit in scientia boni, & in ea quæ est cum Deo similitudine: similitudinem  
 pronuncians esse iustum & sanctum cum prudentia. An non sic quidam ex nostris, ad  
 40 imaginem statim quidem in ortu accepisse hominem, ad similitudinem autem per perfe-  
 ctionem postea esse accepturum, intelligunt? Iam verò docens Plato hanc similitudinem  
 viro bono esse futuram cum humilitate, illud utique interpretatur. Omnis qui seipsum hu-  
 miliat, exaltabitur. Dicit itaque in Legibus: Deus quidem certè, ut vetus est oratio, te-  
 nens principium & finem & medium vniuersorum, rectà pergit secundum naturam cir-  
 cumiens. Eum autem semper consequitur iustitia, vltrix eorum qui à lege diuina deficiunt.  
 Vides quo modo ipse quoque legi diuinæ inducit religionem. Subiungit itaque: Cui qui bea-  
 50 tus quidem est futurus, adherens, sequitur humilis & moderatus. Deinde cum his ea quæ  
 sunt consequentia coniunxisset, & timore adhibito admonuisset, subiungit: Quenam est  
 ergo actio Deo amica & consentiens? Vna, & quæ unum quidem verbum habet vetus,  
 nempe quod simili quidem quod est moderatum, simile fuerit amicum: quæ sunt autem  
 immoderata, neque sibi inuicem, neque moderatis. Hac itaque ratione noster temperans,  
 est Deo amicus, est enim similis: qui non est autem temperans, dissimilis & diuersus. Hoc  
 60 autem vetus decretum esse dicens, eam quæ à lege ad ipsum peruenit, doctrinam tacitè si-  
 gnificauit. Et in Theæteto, cum mala circa mortalem naturam & hunc locum necessariò  
 circumcursare dedisset, subiungit: Quare oportet tentare hinc illuc fugere quam celerrimè.  
 Fuga autem est, Deo quoad eius fieri potest assimilatio: assimilatio autem, iustum & san-  
 ctum fieri cum prudentia. Et Speusippus Platonis ex sorore filius, dicit beatitudinem esse  
 perfectum habitum in iis quæ sunt secundum naturam: aut habitum bonorum, quam con-

οὐτὶς ὅτι  
 ποικιλικό-  
 τος κατὰ  
 πλεον.  
 ἀτυφίαν.

Luc. 14.  
 & 18.

stitutionem omnes quidem homines appetere: coniectare autem bonos molestia & conturbationis vacuitatem, fuerint autem virtutes effectrices felicitatis. Xenocrates vero Chalcidonenſis definit beatitudinem, propria virtutis possessionem, & eius quæ ei inseruit facultatis: deinde ut in quo quidem sit, videtur dicere animam: ut autem à quibus, virtutes: ut autem ex quibus tanquam partibus, bonas actiones & honestos habitus, & affectiones & motus, & habitudines: utpote quod non sine his sint ea quæ sunt corporis & externa. Xenocratis autem familiaris Polemon, videtur velle beatitudinem esse sufficientiā omnium bonorum, vel plurimorum & maximorum. Decernit itaque sine virtute quidem non futuram unquam beatitudinē, absque bonis autem corporis & externis, virtutem esse sufficientem ad beatitudinem. Et hæc quidem sic habeant. Quæ autem dicuntur aduersus ea quæ dicta sunt, dicuntur suo tempore.<sup>b</sup> Nobis est propositum peruenire ad finem minimè finiendum, mandata, hoc est Deum, sequentibus, & ex eis, sine reprehensione & scienter, per diuinæ voluntatis cognitionem viuentibus. Rectè autem rationi seu verbo, quoad eius fieri potest, assimilatio, est finis, & in perfectam adoptionem per filium est restitutio, Patrem<sup>10</sup> semper glorificans per magnum Pontificem, qui nos fratres & cohæredes dignatus est appellare. Et Apostolus quidem breuiter finem describens in epistola ad Romanos, dicit:

Rom. 6. Nunc autem liberati à peccatis, Deo autem seruiētes, habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem autem, vitam æternam.<sup>c</sup> Cū autem spem nouisset duplicem, unam quidem quæ expectatur, alteram verò quæ est accepta, iam finem docet fidei restitutionem.

Rom. 5. Patientia enim, inquit, probationem: probatio verò spem: spes autem non confundit: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.<sup>30</sup> Propter quam charitatem est etiam in spem restitutio, quam requiem dicit alibi nobis esse repositam.<sup>d</sup> Similia etiam inuenietis apud Ezechielem, quæ sic habent: Anima peccāſ ipsa morietur. &: Vir qui fuerit iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, supra montes non comederit, & suos oculos non sustulerit ad idola domus Israël, & uxorem proximi sui non polluerit, & ad uxorem in tempore immunditiei suæ non accesserit (non vult enim semen hominis probro ac vituperio affici) & virum, inquit, non malè affecerit, pignus debitoris reddiderit, raptum non rapuerit: panem suum dederit esurienti, & plura habendi cupiditatem non sumpserit, ab iniquitate auerterit manum suam, verum fecerit iudicium inter virum & proximum, in iustificationibus meis ambulauerit, & iustificationes meas custodierit, & ad faciendam veritatem fuerit iustus, vita viuet, dicit Adonai Dominus.

Esa. 55. Et Esaias, eum quidem qui credidit, ad vitæ honestatem: eum autem qui est cognoscendi potestate præditus, ad scientiam adhortans, ostendens non esse eandem hominis & Dei virtutem, sic inquit: Et in inueniendo ipsum inuocate. Quando autem vobis appropinquauerit, relinquat impius vias suas, & conuertatur ad Dominum, & misericordiam consequetur, usque ad, Cogitata vestra à cogitatione mea. Nos ergo ex præclari Apostoli sententia, ex fide spem iustitiæ expectamus. In Christo enim neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Cupimus autem unumquemque vestrum eandem ostendere sollicitudinem ad expletionem spei, usque ad illud, secundum ordinem Melchisedec factus Pontifex in æternum. Paulo quoque similia dicit Sapientia, quæ est omni virtute plena. Qui me audiet, habitabit in spe confidens. Spei enim restitutio, spes dicta est æquiocè: propterea huic dictioni, Habitabit, pulcherrimè adiecit, Confidens: ostendens eum qui est huiusmodi, requieuisse, recepta ea spe quam sperabat. Quare etiam subiungit: Et quiescet securè ab omni malo. Apertè autem dicit Apostolus in priori ad Corinthios: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: ut illud efficiatur, Si vos mei, ego autem Christi, vos ergo estis Christi imitatores, Christus verò Dei. Deo ergo assi-

*ergo assimilari, ut quoad eius fieri potest, fiat quis iustus & sanctus cum prudētia, statuit esse scopum fidei: finem autem eam quæ sit propter fidem promissi restitutionem. Ex his ergo fontes eorum qui de fine decreuerunt, quos prius diximus, scaturiunt. Sed de his quidem satis est.*

Finis Christiano homini quis.

## COMMENTARIVS.

<sup>10</sup> *OPORTET ergo nos exercere.* Sunt quidem leuia & facilia quæ lex præcipit, etsi aspera videantur & difficilia, si modo ad vitanda vitia, & fugiendas voluptates nos exerceamus. Cauendi sunt ergo cibi qui incitant ad libidinem, cauenda est etiam nimia in cubili quies, remissio, & delectatio. Magnum præmium se consequi existimant, qui fruuntur voluptatibus: viri autem boni & pii se exercent ut ab illis abstineant, & ita fiant temperantes: est autem temperantia maximum Dei donum. Duplex autem est exercitatio, nempe corporis & animi. Et corporis quidem exercitatio confert ad sanitatem corporis, animi verò exercitatio ad animæ sanitatem, id est ad pietatem & virtutem. Se autem exercent qui & labores suscipiunt, & cibis non se exsaturantes viuunt frugaliter. Ira se exercentibus imponitur ac suauē Christi iugum, & vnus Auriga, nempe Christus, à fide in fidem proficiscentes, à veteri, inquam, lege quæ venturum credebat Christum, ad Christi legem quæ credit iam venisse, deducit ad salutem, ut inde percipiatur fructus beatitudinis. Qui se ita exercent, vocantur *ἀσκηται*, id est exercitatores, cuiusmodi erant veteres Monachi qui se exercebant in ieiuniis & vigiliis, & in vita duriter & aspere agenda. Non ita autem Epicurus qui summam ducebat beatitudinem non esurire, nec sitire, nec frigere, sed lætum viuere & voluptate frui. In qua sententia erat etiam Aristippos Cyrenaicus, & eius asseclæ qui dicti sunt ab eius patria Cyrenaici. Hac accepta occasione recenset Philosophorum de Fine, id est de summo bono & felicitàte opiniones, quas omnes velle explicare, & quæ contra eas dicuntur adducere, esset immensi operis, maximè cum ipse dicat se dicturum esse suo tempore. Tantum dicemus Diuum Augustinum ita statuere. Finem dictum esse, quia propter hunc cætera volumus, ipsum autem non nisi per ipsum. Hoc ergo, inquit, beneficium bonum, alij à corpore, alij ab animo, alij ab utroque in homine esse dixerunt. Quam multæ autem fuerint de summo bono sententiæ apud eundem, videre licet ex Varrone, longe certe plures quam quas hic recenset Clemēs. Quidquid autem de summo bono sentiant Philosophi, sentiunt Christiani æternam vitam esse summum bonum, æternam verò mortem summum malum, propter illam proinde adipiscendam, istamque vitandam recte nobis esse viuendum. Hoc ipsum dicit Clemens in iis quæ statim sequuntur. *Nobis est propositum peruenire ad finem.* Finis non finiendus ad quem peruenire proponunt Christiani, est vita æterna. Peruenire autem proponit, & per fidem in Christum & seruando mandata. Ea ratione & Verbo assimilamur, & à Deo in filios adoptati, Christique facti fratres & cohæredes, patremque laudantes & glorificantes per nostrum Pontificem secundum ordinem Melchisedech, finem adipiscimur, nempe regnum Dei & vitam æternam. Ex quo elicitur, ad hoc ut summum bonum consequamur, nempe regnum Dei, & vitam æternam, non satis esse fidem habere, nisi à peccatis liberati Deo seruamus, pieque & recte viuamus, quo fit ut sanctificemur, qui est vberimus fidei fructus, cuius finis est vita æterna. *Cum autem spem nouisset duplicem.* Non sufficit autem fides ad consequendam beatitudinem, sed spe quoque opus est, qua finem concupiscimus & apprehendimus. Est autem spes duplex, nempe & qua speramus quæ sunt promissa, quam iam accepimus, & spes quæ expectatur, quæ est, ipsa quæ sunt promissa Deum diligentibus. Neutram autem habemus, nisi sit Dei charitas diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, per quam Deum diligimus & proximum. Propter autem eam charitatem, nempe propterea quod & Deum diligimus & proximum, restituimur ad spem, id est ad ea quæ speramus, & quæ nobis sunt promissa, hæc est spes quam Apostolus vocat spem beatam: Expectantes, inquit, beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei. Idem autem vocat etiam eam requiem repositam. Propter spem, inquit, quæ vobis reposita est in cælis. Ex his autem omnibus est perspicuum, ad finem, id est ad vitam æternam consequendam, & fide, & spe, & charitate opus esse. *Similia etiam inuenietis apud Ezechielem.* Quæ citat ex Ezechiele, Esaia, Apostolo, & Sapientia, eorum tendunt, ut ostendat Christiani scopum esse bene & ex virtute viuere, Christum imitando, quod fit per fidem operanti per charitatem, finem autem, per spem promissi cōsecutionem, cōsequimur autem propter fidem.

Aug. lib. 8. de ciuit. ca. 8.  
August. lib. 19 de ciuit. cap. 1.  
August. lib. 19. cap. 4. de ciuit.

Titum 2.  
Hebr. 4.  
Coloss. 1.

<sup>60</sup> *QVONIAM autem voluptas & cupiditas videtur cadere in matrimonium, de hoc quoque tractandum est. Est ergo matrimonium, prima legitima viri & mulieris coniunctio, ad liberorum procreationem. Menander itaque Comicus: Ad seminandos liberos tibi, inquit, meam trado filiam. Querimus autem an uxor sit ducenda, quod quidem est exiis quæ dicta sunt aliquo modo referri ad aliquid. Est enim alicui ducenda, quod quidem est ac si dicas, aliquo modo se habenti, & aliqua ducenda uxor, & quæ aliquo modo se habeat. Neque enim est uxor ducenda cuilibet, neque semper: sed tempus quoque est, in quo conuenit: & persona cui conuenit, & ætas ad certum usque terminum. Neque ergo est cuilibet uxor ducenda, neque semper: sed neque omnino & impudenter & temere, sed ei qui aliquo modo se habet, & qualis, & quando oportet, & liberorum gratia, & ea quæ est in omnibus similis, & non vi aut necessitate virum amantem diligit. Vnde dicit Abra-*

XII.  
De Matrimonio.

Genes. 10.

μεταλαμπα-  
δωμένω.εὐρύχοι.  
Matth. 7.

ἐμφυλά.

συμπαιδεία.

παλαιοί.

παλαιοί.

ham, de uxore, ut quæ soror esset, considerans: Mihi soror est ex patre, sed non ex matre, fuit autem mihi quoque in uxorem: docens eas quæ ex eadem matre nata sunt, non esse ducendas uxores. Paucis autem hanc persequemur historiam. Plato ergo matrimonium collocat in bonis externis, adstruens nostri generis immortalitatem, & quandam filiorum perpetuitatem, quæ filiis veluti lampas traditur. Democritus autem repudiat matrimonium, & procreationem liberorum, propter multas quæ ex ipsis oriuntur molestias, & quod abstrahant ab iis quæ sunt magis necessaria. Ei autem Epicurus quoque assentitur, & quicunque in voluptate molestiæque & doloris vacuitate bonum collocant. Præterea ex Stoicorum quoque sententia est indifferens, & matrimonium & liberorum susceptio, ex Peripateticorum verò, bonum. Ut semel autem dicam, dogmata lingua tenus deducētes, voluptatibus seruiunt, alij quidem pellicibus, alij verò meretricibus, plurimi autem utentes adolescentulis. Sapiens autem ille quaternio, in horto cum meretrice factis voluptatem gloria afficiebat. Non ergo eam quæ est de boue iungendo effugerint execrationem, qui cum sibi aliqua non conferre iudicent, alios ea hortentur facere, vel contrà. Hoc breuiter scriptura significauit, dicens: Quod odio habes, alij ne feceris. Caterum qui matrimonium approbant, nos, inquiunt, fecit natura aptos ad matrimonium, ut liquet ex compositione corporum masculorum & fœminarum: & frequenter illud acclamant, Crescite & multiplicamini. Si autem hæc ita se habent, ipsis tamen turpe videtur, quod homo quem Deus est architectatus, sit animantibus brutis intemperantiôr, quæ cum multis & impudenter non congregiuntur, sed cum uno, & quod est eiusdem generis: cuiusmodi sunt columbæ & palumbes, & genus turturum, & quæ sunt his similia. Præterea, inquiunt, qui caret liberis, est ea perfectione defectus quæ est secundum naturam, ut qui suum successorem in locum suum non substituerit. Perfectus enim est qui ex seipso fecit similem: vel potius quando illum idem fecisse viderit, hoc est, quando in eandem peruenerit naturam filius, cuius est qui eum genuit. Est ergo omnino uxor ducenda, & patriæ causa & liberorum successione, & mundi, quantum est in nobis, perfectionis. Nam alicuius etiam matrimonij misereantur poëtæ, quod est semiperfectum & caret liberis: beatum autem id ducunt quod floret & germinat undique. Morbi autem corporis maximè indicant necessarium esse matrimonium. Vxoris enim cura, & assidua eius perseuerantia, videtur, aliorum necessariorum & amicorum tantum superare tolerantiam, quanto ex mutua doloris consensione & misericordia antecellit, & vult omnium maximè lubenter assidere. Et reuera ex scripturæ sententia est necessaria adiutrix. Menander itaque Comicus cum matrimonium esset infectatus, alia etiam utilia opponens, respondit ei qui dixerat:

Affectus in rem sum ego

Non bene, sinistrè eam nam tu quidem capis.

Deinde subiungit:

Grauiâ fuerunt & molesta quæ tibi

Vides in ipso, sed bona non aspicias.

& quæ deinceps sequuntur. Fert autem opem quoque matrimonium iis qui atate processerunt, ut quod exhibeat uxorem curam gerentem, & alat qui ex ea suscepti sunt liberos, ut in senectute parentes suos nutrant.

Viro autem qui sit in terra fuerint gloriæ filij

Vt subera atque imo ex profundo agunt rete,

Et fagenas lino seruantia.

ex Tragici Sophoclis sententia: Non permittunt autem Legislatores maximos magistratus gerere iis qui uxorem non duxerint. Iam verò Laconum Legislator, non solum pœnam imposuit ei qui uxorem non duxisset, sed etiam ei qui unam tantum, & ei qui duxisset ferius, &

rius, & ei qui solus viueret. <sup>d</sup> Praclarus autem Plato iubet uxoris quoque alimentum publico pendere exario, eum qui uxorem non duxisset, & sumptus quos oportet dare magistratibus. Si enim ductis vxorib. liberos non susceperint, quod in eis quidem situm est, hominum raritatem inuehent, & ciuitates dissoluent, & qui ex eis constat ornatum: est autem eiusmodi eorum impietas, qui diuinam dissolunt generationem. Iam verò est ignaui & imbecilli animi, fugere conuictum & vita consuetudinem cum uxore & liberis. Cuius enim est amissio malum, eius omnino possessio bonum est: ita autē se habet etiam in reliquis. Atqui liberorum amissio, inquiunt, est ex supremis malis: filiorum ergo possessio, bonum est: quod si ita est, etiam matrimonium.

Abſque genitore (inquit) nunquam fuerit filius,

Nec abſque matre filij conceptio.

Patrem, vir vt matrem, efficit coniugium.

<sup>e</sup> Maximum itaque votum statuit Homerus, virum & familiā, sed non absolute, verū cum bona consensione & cōcordia. Nam aliorum quidem matrimonium in voluptate cōsentit & delectatione: eorum autem qui philosophantur matrimonium, deducit ad eum qui est in Verbo consensum, quod non formam, sed mores permittit ornare mulieribus, & praecipit maritis ne utantur vxoribus tanquam iis quae amantur mulieribus, vnum scopum sibi proponendo vt corpori probum afferant, sed ad totius vitae auxilium, & optimam temperantiam, matrimonium vsurpent. Frumenti enim & ordeī, vt arbitror, seminibus, quae conuenientibus deiciuntur temporibus, praestantior est ac preciosior homo qui seminatur, cui omnia à natura producuntur. Atque illa quidem semina agricola sobriū deiciunt. Si quod ergo sit sordidum & spurcum studium, id est à matrimonio expurgandum, ne nobis probro dari possit, quod brutorum animantium congressus magis naturae conueniat, quam humana coniunctio in ipso calore veneris. Nonnulla certē eorum quo tēpore iubetur statim recedunt, relinquentia administrationi opificiū. <sup>f</sup> A tragicis autē scriptum est, Polyxenam, etsi interficeretur, moriendo tamen magnam adhibuisse diligentiam vt honestē caderet:

Illa regens mares quae haud licuit cernere.

<sup>g</sup> Fuit autem illi quoque calamitas matrimonium. <sup>h</sup> Succumbere itaque & cedere vitiis & animi perturbationibus, est extrema seruitus: sicut certē ea vincere, sola est libertas. <sup>i</sup> Diuina itaque scriptura, eos qui praecepta transilierunt, dicit esse venundatos alienigenis, hoc est, peccatis quae naturae non conueniunt, donec conuersi agant poenitentiam. <sup>k</sup> Conseruandum est ergo matrimonium, tanquam sacra aliqua statua, mundum ab iis quae polluant, utpote qui à fomino quidem expergiscamur cum Domino, eamus autem dormitum cum gratiarum actione, & oremus.

<sup>l</sup> Cūque cubile tenet, lux & tūm fulserit alma, tota nostra vita Dominum testantes: pietatem quidem ac religionem anima possidentes, temperantiam autem etiam vsque ad corpus deducentes. Deo enim reuera gratum est, à lingua ad opera traducere moderationem. Ad impudentiam autem via est turpis sermo: & utriusque finis est turpiū rerum operatio. Quod autem consulat scriptura uxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem aperte constituit: Non dimittes uxorem, praeterquam propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis. A suspitione autem & criminatione alienam ostendit uxorem, eo quod non ornetur ac cometur plus quam sit decorum, assidue attendendo precibus & orationibus: saepe autem è domo egredi caueat: à sui vero aspectu, quoad eius fieri potest, excludat eos qui ad eam non attinent, ducendo domus custodiam inuestigandis nugis conducibiliorem: Qui autem dimissam accipit

αἰσχρολογία,  
sed lego,  
αἰσχροπαια.

Marc. 10.

Pp



Luc. 6.

uxorem, mæchatur, inquit: si quis enim dimiserit uxorem, mæchatur ipsam, hoc est, cogit eam mæchari. Non solum autem qui dimittit, est eius causa, sed etiã qui eam suscepit, præbens mulieri peccandi occasionem: si enim non suscipiat, reuertetur ad virum. <sup>1</sup> Quid verò lex? Ad reprimendam ad vitia propensionem, iubet de medio tolli eam quæ adulterata, & adulterij fuerit conuicta: si autem fuerit filia Sacerdotis, iubet eam igni tradi. Obruatur autem adulter lapidibus, sed non in eodẽ loco, ne mors quidem sit eis cõmunis. <sup>1</sup> Neque verò lex cum Euãgelio pugnat, sed ei consentit: quidni enim? cùm sit utriusque vnus suppeditator Dominus. Quæ est enim fornicata, viuit quidem peccato, sed mortua est mandatis: quæ est autem ducta pœnitentia, ut quæ sit regenerata per vitæ conuersionem, habet vitæ regenerationem. mortua quidem vetere fornicatrice, in vitam autem rursus ingressa ea quæ genita est per pœnitentiam. Iis quæ dicta sunt fert spiritus testimonium dicens per Ezechielem: Nolo mortem peccatoris: sed ut conuertatur. Iam verò obruuntur lapidibus, ut qui propter duritiem cordis sint legi mortui, cui non paruerunt. Sacerdotis autem filia augetur supplicium, quia cui plus datum est, plus ab eo exigetur. Terminetur hic quoque secunda <sup>20</sup> quæ ἑρωματις dicitur Oratio, propter prolixitatem capitum & multitudinem.

Ezech. 18.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> QUONIAM autem voluptas & cupiditas videtur. Quoniam inter cæteras Philosophorum sectas quæ tractat de summo bono, est ea etiã quæ id collocat in voluptate: voluptas autẽ, & cupiditas seu libido cadũt in matrimonium, primam legitimam viri & mulieris coniunctionem ad liberorum procreationem: Non omnis ergo viri & mulieris coniunctio est matrimonium. Oportet enim matrimonij coniunctionem esse legitimam, quæ scilicet fiat pactis & conuentis adhibitis quas leges statuunt, & apud Christianos, non sine <sup>30</sup> nuptiali benedictione. Matrimonij autem scopus non debet esse voluptas, sed liberorum procreatio, cui accedit voluptas: nec in collocanda in matrimonium filia debet parentum alius esse scopus. Pulchrẽ certe Demosthenes apud Strobzum. Nam amicas quidem habemus causa voluptatis, ancillas autem ad corpus quotidie curandum, uxores autem ad procreandos liberos, & ad fidelem eorum quæ sunt intus custodiam. Pulchrẽ quoque Catullus in nuptiis Iulix & Manlij alloquens Hymenæum:

Nil potest sine te Venus  
Fama quod bona comprobet  
Commodi capere, at potest te volente.  
Nulla qui sine te domus  
Liberos dare, nec parens  
Stirpe dicier, at potest te volente. &c.

Et paulo post:

Eraf. chil. 1.  
ccot. 1.  
Plat. 6. de  
leg.  
Plat. 4. de  
leg.

<sup>b</sup> Querimus autem an vxor sit ducenda. Ducere uxorem non est ex iis quæ dicuntur absolutẽ, sed ex iis quæ referuntur ad aliquid. Sunt enim obseruandæ circumstantiæ & personæ, & temporis, & ætatis, & causæ. Nec cuiuslibet etiam scemina conuenit coniungi matrimonio: sed ei quoque sicut viro sunt suæ obseruandæ circumstantiæ, & neque à viro inuitæ sunt ducendæ, quæ vi aut necessitate eum diligant. Porro autem antiquissimum matrimonij impedimentum fuit cognatio. Nam etiam ante legem Mosi datam non licuit ducere uxorem ex eadem matre natam sororem. Nam Sara quidem quæ nupsit Abrahæ, erat ex eodem patre, sed non ex eadem matre nata. <sup>c</sup> Paucis autem hæc persequemur historiam. Recenset diuersas Philosophorum de matrimonio sententias. Sunt enim qui matrimonium laudant, sunt qui reiciunt & vituperant. Primum autem id laudantem adducit Platonem, quod id nobis tribuat immortalitatem, & filiorum perpetuitatem, quæ traditur veluti per lampadem. Est autem Græcum prouerbium; Cursu lampadem tradere, quod eleganter exponens Erasmus citat hunc locum Platonis. Erant autem apud veteres tria certamina, in quibus solebant gestare faces, nempe in Promethæis, Vulcaniis & in Panathenæis, de quibus Erasmus in eodem prouerbio. Idem quoque Plato dicit alibi; Genus hominum est quidpiam omni tempori congenitum, quod perpetuo ipsum consequitur & cõsequetur, ut quod sit hoc modo immortale, quod relictis filiis filiorum, cum generatione sit semper vnum & idem, sit particeps immortalitatis. Laudat ergo Plato matrimonium, reiciit autem Democritus & Epicurus & omnes voluptatis assertores, propterea quod in eo sint multæ molestiæ. Indifferens autem, id est nec bonum nec malum matrimonium statuunt Stoici, Peripatetici vero, id est Aristotelei, bonum. Sed in hoc eos vituperat Clemens, quod verbis solum laudant matrimonium, reipsa autem seruiant voluptatibus, vtentes meretricibus & pathicis adolescentibus. Pythagoras quoque laudabat matrimonium, sed nihilo secius reipsa glorificabat voluptatem, ei in horto indulgens cum meretrice. Existimo autem Clementem id dicere de Pythagora, cuius iusiurandum erat quaternio. Ita enim ipse scribit; ἡ σὸφία ἡ ὁσιότης πορεύεται ἐν τῷ κτήτει, eius iusiurandum accipiens pro ipso. Eum autem & illos qui sunt huiusmodi insectatur, quod alia laudantes, & alios ad ea adhortantes, ipsi alii vtantur, ut quæ sibi conferre iudicent. Eos certe non minus dicit abominandos quam qui arant in boue & asino. <sup>d</sup> Præclarus autem Plato. Hæc sunt verba Platonis latine à nobis versa. Uxorem autem ducat postquam fuerit xxx. annos natus, vsque ad annos xxxv. Sin minus mulctetur & pecunia & ignominia, pecuniis quidem tot & totis

& tot: infamia autem hac & illac. Et rursus; Si quis autem lubens non pateat, se autem in ciuitate alienum exhibeat, & infociabilem, & matrimonio non coniunctus xxxv. annos natus, multetur singulis annis, qui maximum quidem habet censum, centum drachmis, qui secundum autem, septuaginta: qui tertium autem, sexaginta: qui verò quartum triginta. Sit autem hoc Iunoni sacrum, Qui autem annuatim non pendit, debeat decuplum. Exigat aurè multà Dea quæstor. Si autè non exegerit, ipse debeat, & de eo rationi reddenda sit quilibet obnoxius. Et sic pecunia quidem multetur, qui non vult vxorem ducere. Sit autem expers omnis honoris à iuuenibus, & nemo ex iuuenibus ei lubens obediat &c. Neque mirum est quod sic puniuntur, qui, quantum in eis situm est, efficiunt ut deficiat genus humanum. *Maximum itaque votum.* Vbi nam sit quod ex Homero citat nescio: nam nec in Iliade, nec in Odyssæa id puto inueniri. Sed vbiunque sit, existimo eam sentire, maxime esse optandum matrimonium, non quoduis quidem, sed in quo est mariti & vxoris mutua beneuolentia & cōsensus. Videtur autem Homerus Christianum significare matrimonium, in quo est in verbo consensus, nec in eo mariti vtuntur vxoribus tanquam meretricibus, nec in eo vxores formant, sed mores, & in eo vtrique mutuum sibi ferunt auxilium, & dum in procreatione liberorum mutuis vtuntur complexibus, à stupro & fornicatione se abstinent. Quod si à sobriis hominibus deiiciuntur frumenti & hordei semina, multo magis sobrios esse oportet homines in deiiciendo hominis semine, qui est præciosior & præstantior cæteris, & cui omnia producit natura. Quidquid autem est sordidum & spurcum, est à matrimonio repurgandum, alioqui, brutorum magis coitus videbitur naturæ conuenire quam hominum. Nam homines, quidem postquam generauerint à coitu non abstinent: nonnulla autem bruta postquam generant & conceperint, à coitu abstinent, permittentia ut fœtus in utero coalescat, crescat, & formetur. *A Tragicis autem scriptum est.* Polyxena historiam aut fabulam, vide apud Ouid. 13. Metamorph. Quod autem Euripides dicit Polyxenam curam gessisse, ut moriens honeste caderet, hoc pulchrè sic expressit Ouidius.

*Tum quoque cura fuit partes velare tegendas  
Cum caderet, castique decus seruare pudoris.*

Quod autem Polyxena calamitas fuerit matrimoniū, ex hoc est perspicuum, quod cum Achilles in Timæbrei Apollinis templum conuenisset, ducturus vxorem Polyxenam Priami filiam quam amabat, ipse à Paride qui id rescuerat, ex insidiis iaculis fuerit confixus. Polyxenam autem cum post captam Troiam in hostium venisset manus, sibi dari inferias petierunt manes Achilles. Eam autem mactandi munere functus est Pyrrhus Achilles filius, ut ibidem scribit Ouidius. Hæc autem eo tendunt, ut intelligamus nō solum in matrimonio, sed etiam in ipsa morte seruandum esse decorem. *Succumbere itaque & cedere.* Cum dixisset à matrimonio esse expellendum quidquid est turpe, sordidum & obscœnum, arripuit occasionem loquendi de vitiis. Dicit itaque cum maxime esse seruum qui vincitur à vitiis & animi perturbationibus, liberum autem qui vincit. Nam à quo quis est superatus est eius seruus, ut dicit Petrus. Qui autem facit peccatum, est seruus peccati, teste Ioanne. *Divina itaque scriptura.* Qui peccant, serui sunt peccati. Peccant autem qui præcepta transgrediuntur. Præcepta autem sunt veluti quædam linea quam non licet transilire. Quoniam autem qui peccant sunt serui peccati, venundantur autem serui, scriptura dicit eos qui peccant venundari alienigenis, hoc est peccatis. Alienigenæ autem merito dicuntur peccata, quoniam eis cum natura humana nulla est conuenientia, nisi quatenus est deprauata: alienigenis autem hoc est peccatis, tandiu seruiunt peccatores, donec cōuerſi egerint pœnitentiam. *Conseruandum est ergo matrimonium.* Docet quomodo matrimonium tanquam sacra aliqua statua mundum conseruetur, nempe si & à somno experrecti Deum oremus, & ei gratias agentes cubile ineamus, mensque nostra sit pia ac religiosa, & non solum lingua, sed etiam vita & factis simus temperantes. *Quid verò lex? Ad reprimendam ad vitia propensionem.* Dixit quid de adulterio statuatur Euangelium, nunc verò quid lex antiqua, quæ adulterij quidem conuictam volebat occidi: quod si esset filia Sacerdotis, eam igne exuri. Adulteram quoque obrui lapidibus, sed non in eodem loco in quo adultera, tantum est enim delictum adulterorum, ut ne mors quidem debeat esse inter eos communis. Nihil enim debet inter eos esse commune, qui violauerunt indiuiduam matrimonij coniunctionem. Hæc autem pœna eis imponitur, ut reprimatur nimia ad hoc crimen propensio. *Neque verò lex Euangelio pugnat.* Videtur quidem Euangelium pugnare cum lege, quod mirius agat cum adultera quam non punit morte, sed marito permittit eam dimittere, sed minime pugnat cum vnus & idem spiritus, & legem suppeditaui & Euangelium. Nam etiam in Euangelio adultera suam habet mortem. Nam licet viuatur peccato quod admittit, moritur tamen legi à qua recedit, & cui non paret. Legis enim præcepto est mortuus qui non agit quod à Deo præcipitur. Quæ autem egit pœnitentiam, regenerata per conuersionem rursus peccato moritur, & viuit mandato cui paret, & agit ex eius præscripto. In Euangelio quoque obruuntur lapidibus adulteri, non crassis quidem & terrenis, sed lapides quibus obruuntur, sunt cordis duries, qua legi sunt mortui ut qui ei non pareant, nec ex ea viuant, donec pœnitentia remolliati & regenerati reuixerint. Quod autem in veteri lege exureretur filia Sacerdotis, quæ fuerat fornicata, significat grauius esse puniendum eum cuius est maior autoritas, si peccet. Ab eo enim cui plus est datum, plus exigitur.

# CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI STROMATVM

### LIBER TERTIVS.

1. **A** TQVE<sup>a</sup> Valentiniani quidem, qui ab alto ex diuinis productionibus deduxere coniugationes, acceptum habent matrimonium. Basilidis autem sectatores, cum interrogassent, inquit, Apostoli, num sit melius uxorem non ducere, dicunt respondisse Dominum: Non omnes capiunt verbum hoc. Sunt enim Eunuchi alij quidem ab ortu, alij verò à necessitate. Hoc dictum autem sic interpretantur: Quidam ex quo nati sunt, naturaliter scēminam auersantur, qui quidem hac naturali utentes temperatura, rectē faciunt si uxorem non ducunt. Hi, inquit, eunuchi sunt ex quo nati sunt. Qui autem sunt à necessitate, ij sunt theatri exercitatores, qui ut sibi bonam famam & gloriam attrahant, se continent. Qui autem excisi sunt impellente aliqua necessitate, eunuchi facti sunt per necessitatem. Qui itaque eunuchi sunt per necessitatem, non sunt eunuchi verbo conuenienter. Qui autem regni cōlestis gratia seipso castrarunt, propter ea, inquit, quæ ex matrimonio eueniunt, cogitationem hanc suscipiunt, in necessariis rebus comparandis veriti negocia. Et illud: Melius est nubere quam uri, aiunt dicere Apostolum: Ne animam tuam in ignem iniicias, noctu & interdum resistens, & timens ne à continentia excidas. Nam cum in resistendo occupata fuerit anima, à spe est diuisa. Apprehende ergo, inquit his verbis Isidorus in Moralibus, robustā mulierem, ne à Dei gratia excidas, & cum ignem in semine excreueris, cum bona ores conscientia. Quando autem, inquit, tua Eucharistia inciderit in petitionem, & de cetero petas non rectē & perfectē agere, sed non labi, duc uxorem. Sed est aliquis iuuenis, vel pauper, vel ad venerem procliuus, & non vult verbo seu rationi conuenienter uxorem ducere, à fratre ne separetur: dicat, ingressus in sancta, nihil possum pati. Sed si habeat suspiciōē, dicat, Frater impone mihi manum, ut non peccem: & accipiet auxilium tam quod mente potest percipi, quam sensile. Velit tantum quod bonum est petere, & assequetur. Nonnunquam autem ore quidem dicimus, nolumus peccare: cogitatio autem nostra defixa est in peccato. Qui est eiusmodi, propter metum quod vult non facit, ne ei imponatur supplicium. Humanitas autem habet quadam necessaria & sola naturalia. Quod vestimentis induatur, habet & necessarium & naturale: est autem res venerea naturalis, sed non necessaria. Has voces adduxi ad reprehendendum Basilidianos qui non rectē viuunt, vel ut qui peccandi potestatem habeant propter perfectionem, vel omnino quidem natura salui futuri sunt, etsi peccent, propter innatam electionem, quoniam ne hæc quidem eis facere concedunt eorum dogmatis primi parentes. Ne ergo Christi nomen suscipientes, & iis qui sunt in gentibus intemperantissimi incontinentius viuentes, nomini maledictum iurant. Qui enim sunt eiusmodi, pseudoapostoli, operarij dolosi, usque ad illud, Quorum finis erit secundum opera eorum. Est ergo continentia, corporis desipientia conuenienter pactis conuentis cum Deo initis: non solum enim in rebus venereis, sed etiam in aliis quæ anima perperam concupiscit, non contenta necessariis, versatur continentia. Est autem & in lingua, & in acquirendo, & in utendo, & in concupiscendo continentia. Non docet autem ea solummodo esse temperantes, siquidem præbet nobis temperantiam, ut quæ sit diuina potestas & gratia. Dicendum est ergo, quidnam nostris videatur, de eo quod est propositum. Nos quidem castitatem, & eos quibus hoc à Deo datum est, beatos dicimus: monogamiam autem, & quæ consistit in uno solum

Matth. 19.

1. Cor. 7.

πῦρ ἀρεσκῶν  
ματίας.κατὰ φῆσιν  
κατὰ λόγον.2. Cor. 11.  
Votum Ca-  
stitatis.Castitas.  
Monoga-  
mia.

uno solum matrimonio, honestatem admiramur, dicentes tamen oportere aliorum miseri-  
 reri, & alterum alterius onera portare, ne quis cum rectè stare videatur, ipse quoque cadat.  
 De secundis autem nuptiis: Si vraris, inquit Apostolus, iungere matrimonio. <sup>Polygamia.</sup> Qui au-  
 tem à Carpocrate descendunt & Epiphane, censent uxores oportere esse communes, à  
 quibus in nomen maximum emanauit probrum. Hic autem Epiphane, cuius etiam scri-  
 pta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris Alexandria nomine, ex patre quidem Ale-  
 xandrinus, ex matre verò Cephaleneus. Vixit autè omnibus septemdecim annis, & Samæ,  
 quæ est vrbs Cephalenia, ut Deus est honore affectus, quo in loco templū ex ingentibus la-  
 pidibus, altaria, delubra, musæum, edificatum est & consecratum, & cum est noua Luna,  
 conuenientes Cephalenei, natalem in Deos relationem Epiphani sacrificant, libantque &  
 conuiuantur, & hymnos canunt. A patre autem didicit & orbem disciplinarum, & Pla-  
 tonis philosophiam. Fuit autem auctor & princeps monadicæ cognitionis. A quo etiam  
 10 profluxit hæresis eorum qui nunc sunt Carpocratiani. <sup>a</sup> Is ergo dicit in libro de iustitia, iu-  
 stitiam Dei esse quandam cum æqualitate communionem. Æquale quidem calum undi-  
 quaque extensum, totam terram continet in orbem, & nox ex æquo stellas omnes osten-  
 dit, & diei authorem & lucis patrem, solem, Deus ex alto æqualem effudit omnibus  
 qui possunt aspiciere. Illi autem omnes communiter respiciunt, quoniam non discernit di-  
 uitem vel pauperem vel populi principem, insipientes & sapientes, fæminas, masculos, li-  
 beros, seruos. Sed neque secus facit in brutis. Cum autem omnibus animantibus æquè se-  
 ipsum communem effuderit, bonis & malis solidam ac firmam efficit iustitiam, cum ne-  
 30 mo possit plus habere, neque auferre à proximo, ut ipse illius lucem habeat duplicatam.  
 Sol facit omnibus animantibus communia exoriri nutrimenta, communi iustitia ex æquo  
 data omnibus: & ad ea quæ sunt eiusmodi similiter fit genus bouum, ut boues, & suum,  
 ut sues, & ouium, ut oues, & reliqua omnia. Iustitia enim in iis apparet communitas.  
 Deinde per communitatem omnia similiter seminantur in genere, & commune nutrimen-  
 tum apertum est humi pascentibus iumentis omnibus, & omnibus ex æquo, ut quod  
 nulla lege teneatur: eius autem qui donat iubentis suppeditatione, conuenienter iustèque  
 40 adsit omnibus. Sed neque habent scriptam legem generationis, esset enim abolita: ex æ-  
 quo autem seminant & generant, habentia innatam à iustitia communionem: ex æquo  
 enim communiter omnibus oculum ad videndum, creator & pater omnium, sua iustitia legem  
 ferens præbuit, non discernens fæminam à masculo, non id quod est rationis particeps ab eo  
 quod est expers rationis: & ut semel dicam, nullū à nullo, æqualitate autè & cōmunitate  
 visum similiter diuidens, uno iussu omnibus est largitus. Leges autem, inquit, hominū, cum  
 50 ignorantem castigare non possent, contra leges facere docuerunt: legum enim proprietas  
 dissecuit diuinæ legis cōmunionem, & arrosit, non intelligens dictum Apostoli dicentis:  
 Per legem peccatum cognoui. Et meum & tuum dicit subiisse per leges, ut quæ nō amplius  
 communiter fruantur (sunt enim communia) neque terra, neque possessionibus, sed neque  
 matrimonio. Fecit enim vites communiter omnibus, quæ neque passerem, neque furem  
 abnegant, & frumentum similiter, & alios fructus. Violata autem communio & æqua-  
 litas, genuit furem pecorum & fructuum. Cum ergo Deus communiter omnia fecisset  
 60 homini, & fæminam cum masculo communiter iunxisset, & omnia similiter animantia  
 conglutinasset, pronunciauit iustitiam, communionem cum æqualitate. Qui autem sic na-  
 ti sunt, communionem, quæ eorum conciliat generationem, abnegauerunt. Et dicit, an v-  
 nam ducens habeat, cum omnium possint esse participes, sicut reliqua fecit animantia.  
 Hæc cum his verbis dixisset, subiunxit rursus his verbis: Intensam enim & vehementio-  
 rem ingenerauit masculis cupiditatem ad generis perpetuitatem, quam nec lex, nec mos,

Exod. 20.  
Matth. 5.

Deut. 5.

nec aliquid aliud potest abolere: est enim Dei decretum. Et quomodo amplius hic in nostra examinetur oratione, cum legem & Euangelium per hac aperte destruat. Illa enim dicit: Non mœchaberis. hoc autem dicit; Quicumque respicit ad concupiscentiam, iam mœchatus est. Illud enim, Non concupisces, quod à Lege dicitur, ostendit unum esse Deum, qui prædicatur per Legem & Prophetas & Euangelium. Dicit enim, Non concupisces uxorem proximi tui. Proximus autem non est Iudæus Iudæo: frater enim est, & eundem habet spiritum: restat ergo ut propinquum dicat eum qui est alterius gentis. Quomodo autem non propinquus, qui potest spiritus esse particeps? Non solum enim Hebræorum, sed etiam gentium pater est Abraham. Si autem quæ est adulterata, & qui in eam fornicatus est, capite punitur: clarum est utique præceptum quod dicit, Non concupisces uxorem proximi tui: ut cum quis ex Lege & ab uxore proximi & à sorore abstineret, aperte audiat à Domino, Ego autem dico non concupisces. Additio autem huius particula, Ego, ostendit præcepti esse propinquorum operationem. Quod autem cum Deo bellum gerat Carpocrates & Epiphanius in eo qui vulgo iactatur libro de Iustitia, patet ex eo quod subiungit his verbis: Hinc ut qui ridiculum dixerit, legislatoris hoc verbum audiendum est, Non concupisces, & ut magis ridiculè diceret: Res, inquit, proximi tui. Ipse enim qui dedit cupiditatem, ut quæ contineat generationem, iubet eam auferre, eam à nullo animali auferens. Illud autem, Uxorem proximi tui, communionem cogens ad proprietatem, dixit adhuc magis ridiculè. Et hæc quidem dogmata constituunt egregij Carpocratiani. Hos dicunt & aliquos alios similium malorum amulatores, ad cœnas conuenientes (neque enim dixerim agapen eorum congregationem) viros simul & mulieres, postquam satiæ tate venerem excitante exatiati fuerint, lumine amoto, quod fornicatoriam hanc eorum iustitiam pudore afficiebat, auersa lucerna coire quomodo velint, & cum quibus velint: meditados autem in eiusmodi agape communionem, interdum iam, à quibus velint mulieribus exigere Carpocrateæ (diuinæ enim nefas est dicere) legis obedientiam. Has leges, ut sentio, ferre oportuit Carpocratem, canum & suum & hircorum libidinibus. Mihi autem videtur, Platonem quoque malè audiisse in Republica, dicentem oportere esse communes omnium uxores, ut qui diceret eas quidem quæ nondum nupserant, esse communes eorum qui essent petaturi, quemadmodum theatrum quoque est commune spectantium: esse autem unamquamque uniuscuiusque qui præoccupasset, & non amplius communem esse eam quæ nupsisset. Xanthus autem in iis quæ inscribuntur Magica: Coeunt autem, inquit, Magi cum matribus & filiabus, & fas esse coire cum sororibus, & communes esse uxores non vi aut clam, sed utrisque consentientibus, cum velit alter ducere uxorem alterius. De his & similibus hæresibus, existimo Iudam Propheticè dixisse in epistola: Similiter quidem hi quoque somniantes, non enim reuera ad veritatem se applicant, usque ad illud, Et os eorum loquitur superba.

Xanthus.

## COMMENTARIUS.

\* ATQUE Valentini quidem. De Valentino & Basilide qui insignes fuerunt hæretici, antea diximus. De eorum hæresi scripserunt Ireneus Apostolorum temporibus vicinus, Epiphanius & Theodoretus, qui tamen quid de matrimonio sentirent nihil dixerunt. Clemens autem dicit Valentinum approbasse matrimonium, sed nullo citato eius scripto. Ex Basilidis autem scriptis citat nonnulla, ut ostendat Basilidianos eius discipulos qui matrimonium non probant, sed impudicè & impudenter vitam agunt, dissentire à suis magistris. Exponens autem illud Basilides Christi de Eunuchis apud Matthæum, dicit Eunuchos de utero matris sic natos, eos esse qui cum primum nati sunt feminam abhorrent & auersantur, qui recte faciunt si uxorem non ducant. Eunuchos autem ex necessitate, eos esse qui vel propter inanem gloriam se continent, nam ij sibi vel inuitis indicunt castritatem, vel qui propter morbum aliquem sunt excisi. Verbo autem conuenienter sunt Eunuchi, qui timentes negotia, & varias distractiones quæ sunt in matrimonio, propter regnum cœlestis se castrant, seu votum castritatis proficiuntur. Illud autem Pauli, Melius esse nubere quam vri, sic exponit; Melius esse coniungi matrimonio, quàm dum igni libidinis à qua tentaris perpetuo resistis, nec posse

- nec posse orare nec sperare, & timere ne tandem à continentia excidas. Quod si ducta vxore ignem libidinis cum semine excreueris, iam securus & orare & sperare poteris. Est autem opus longe perfectius caste viuere & mulierem non tangere, quam iungi matrimonio. Tum demum ergo ducenda est vxor, quando in Eucharistia in qua nostræ ad Deum fiunt petitiones, non petis vt perfectæ sint tuæ operationes, sed ne labaris. In Græco quidem Clementis scribitur *καὶ ἡμεῖς*, sed puto legendum *καὶ ἡμεῖς*, vt aliquis eliciatur sensus. Quod autem sequitur, Sed est aliquis iuuenis &c. vsque ad, Humanitas autem, nec satis intelligo, nec video quomodo cohæreant. Illud autem Humanitas autem &c. videtur significare, In humanitate esse quædam & necessaria & naturalia. Quædam autem naturalia quidem, sed non necessaria. Vestire est & necessarium & naturale. Venere autem vti est naturale quidem, sed non necessarium. Hæc quidem ex Clemente sumpsit Epiphanius, sed apud neutrum eorum satis intelliguntur, & fortasse magis expedit ea non intelligi.
- 10 Quod autem dicit, Has voces autem adduxi ad reprehendendos Basilidianos, &c. in eo reprehendit discipulos Basilidis, quod magistrum suum quamuis hæreticum non sequentes, dicant se adeo esse perfectos, vt sibi liceat peccare, vel etiam si peccant, propter innatam tamen eis electionem natura fore saluos nec posse eos damnari. Quo fit vt impune sibi peccare licere persuadeant, & flagitiosius viuant quam vlli ex gentibus, se quidem vocent Christianos, sed sanctissimo Christi nomini probum afferant & ignominiam. Christi enim nomini summum affert probum, qui se dicit Christianum non autem viuit vt decet Christianum.
- 20 *Est ergo continentia corporis.* Quoniam conuenienter iis quæ dicit Christus, dixit esse aliquos qui se castrant propter regnum Dei, nunc autem agit de continentia, quam definit despicientiam corporis conuenienter pactis cum Deo initis. Corpus enim despicit, qui ab iis abstinet quæ corpus appetit, quæcunque ea sint, sed is demum est continens, qui de continentia cum Deo pactum iniit, seu continentia vortum firmum & stabile se seruaturum profitetur. Non solum autem temperantiam docet continentia, sed etiam facit temperantes. Sap. 8. Non potest enim aliquis esse continens, nisi det Deus. Et ideo dicit Clemens, eam esse diuinam potestatem & gratiam. *Qui autem à Carpocrate descendunt.* Hæc ex Clemente sumpsit Epiphanius lib. i. tomo secundo, contra Secundianos hæresi xxxij. vbi describit quinam fuerint Epiphanes & Isidorus. Ab eis dicit Clemens maximum probum profuxisse in nomen Christi, cum suis decretis statuerint vxores esse communes: eo enim male nomine audiebant Christiani, cum non ab Orthodoxis sed ab hæreticis per summam calumniam essent excogitati. *Is ergo dicit in libro de iustitia.* Librum scripsit Epiphanes quem inscripsit de iustitia. Iustitiam autem definiit quandam cum æqualitate communionem. Eam autem dicit à Deo diffusam & distributam in cælo, quod totam terram continet in orbem, in quo est Sol lucis author qui eam ex æquo omnibus diuidit tam ratione præditis quam rationis expertibus animantibus, & qui ex æquo omnibus alimenta suppeditat. Dedit autem animantibus visum cuius sunt ex æquo omnes & communiter participes. Hanc quidem cõmunitatem & æqualitatem dat diuina, inquit, iustitia, eam autem violarunt leges humanæ, meumque & tuum cum proprietate introduxerunt, & vxorum communionem quæ iuris est naturalis sustulerunt: propria est enim vxor quæ omnium prius erat communis, furtumque vt cognoscere-  
30 tur effecerunt, furtum enim abnegabant omnium cõmunes possessiones. Ita enim per legem fuit cognitio peccati. Hanc autem cõmunitatem dicit nec legem, nec aliquid aliud posse tollere cum eam Deus decreuerit. Hæc est impia & flagitiosa Epiphanius iustitia, quam videamus quemadmodum refellat Clemens. *Et quomodo amplius hic in nostra examinetur oratione.* Non possunt melius refutari quæ dicuntur ab Epiphane, quam ostendendo quod quæ dicit destruunt legem & Euangelium. Nam cum lex prohibeat committere adulterium, adulterium autem committatur cum ea quæ nupsit, nubere autem non potest ea quæ est communis, qui statuit mulieres esse communes, destruit legem quæ prohibet adulterium: Euangelium quoque destruit, quod dicit vxorem proximi non concupiscendam, alioqui vel sola concupiscentia committi adulterium, vtrumque autem prohibet concupiscere, nempe & lex & Euangelium, vtriusque enim vnus & idem est Deus & legislator. Quod autem prohibet non concupiscere vxorem proximi, id intelligendum non de Hebræis, sed de gentibus. Hebræi se vocant fratres vt qui eundem habeant spiritum, & ideo  
40 eis non licebat fœnerare. Proximi autem sunt qui sunt ex gentibus, id est qui sunt alterius gentis quam Hebrææ, qui nondum quidem eundem habent spiritum, sed breui sunt habituri. Quod autem præcepto Domini, Non concupisces, additur, Ego autem dico, significat propinquiorem esse præcepti operationem, vt quod ab eo detur qui ad nos propius accedit nempe à Domino qui nobiscum habitat & versatur.
- 50 *Quod autem cum Deo bellum gerat.* Ex eo libro de iustitia citat Clemens aliquot loca, ex quibus est perspicuum Epiphane & cum Deo bellum gerere, & ipsum legissarorem irridere, vt qui iubet non concupiscere, concupiscentiam tamen nulli animali auferat, vtpote quod sine ea non fiat generatio, & vxorem ducat proximi sui, cum mulieres sint omnibus cõmunes, & communionem deducat ad proprietatem. Cogens autem ad proprietatem dixit, quoniam mulierum, ita enim sentiebat, cõmunitas esset naturalis, contra naturam verò proprietas. *Et hæc quidem dogmata constituunt.* De Carpocratianis sic scribit Theodoretus, In tantam, inquit, arrogantis insaniam impegerunt hi homines præstigijs vrentes, & Dæmones inuocantes, libidinem autem & impudicitiam tegere non ferentes, sed incontinentiam & intemperantiam pro lege habentes. Hæc quidem Theodoretus: Sed nec ipse, nec Epiphanius, nec Irenæus quidquam dixerunt, quod amoris post cœnam lumine & atersa lucerna, congregientes viri & mulieres coirent quomodo vellent. Hanc cœnam vocabant illi agapen. Quod de illis autem scribit Clemens, non defuerunt qui de aliis dixerunt hæreticis. Quinetiam ipse quoque dicit fuisse alios. Hanc agapen, inquit, noctu meditari, postea exigunt à quibuscunque velint mulieribus, vt Carpocratez legi obedientes, eorum libidinem expleant. Hanc autem Carpocrateam legem dicit fuisse ferendam capris hircis & porcis, nō ratione præditis animantibus.
- 60 *Mhi autem videtur Platonem quoque in republica.* Suam de vxorum cõmunitate sententiam dicebat Carpocrates se accepisse à Platone in libris de republica. Hoc falsum esse dicit Clemens. Sentiebat enim Plato cõmunes esse vxores, vt quæ cuiuslibet possent obtingere: sed cum aliqua alicui obtingisset, & ita ei nupsisset, iam non esse alterius quam cui obtingisset. Sorte autem Plato rem volebat dirimi, adhibito quodam astu vt



viris præclaris præclaræ obtingerent vxores. Theatrum esse commune, proprium tamen esse locum eius qui occupasset. <sup>a</sup> Xeanthus autem in ijs quæ inscribuntur *Magica*. Xeanthus historicus cuius meminit Plinius lib. xxv. de historia naturali cap. ij. hæc dicit scribens de Magis Persiæ populis, quod scilicet coeant cum matribus, filiabus & sororibus, & communes sint vxores, cum eis enim licere coire vtrisque consentientibus. Cui conuenienter scribit Alexander ab Alexandro. Persis legitimum fuit, neque pudendum visum est, non modo sororibus sed & filiabus committeri. Nam Artaxerxes Artosim atque Mestrim filias iuste vxoris loco habuit, & alij impune id factitarunt, quod Græci & pleraque gens improbum nefandumque existimarunt. Hinc est illud Catulli carmen, in Gellium:

Nascatur Magnus ex Gelli matrisque nefando  
Coningio, & discat Persicum haruspicium:  
Nam Magnus ex matre & gnato nascatur oportet,  
Si vera est Persarum impia religio.

<sup>b</sup> De his & similibus hæresibus. Ex iis quæ citat in epistola Iudæ nihil inuenitur in ipsa epistola præter ultimam sententiam; Et os eorum loquitur superba: nec Græcè, inquam, inuenitur nec Latine. Quomodo hoc acciderit nescio. Sed nec in Latina versione legitur superba sed superbiam.

- II. <sup>a</sup> I AM verò si & ipse Plato & Pythagorei, sicut etiam postea Marcionistæ, malam existimarunt esse generationem, longè absuit ut cōmunes ipse poneret vxores. <sup>b</sup> Sed Marcionistæ quidem dicunt malam esse naturam, ex mala materia, & à iusto factam opificem ac creatorem. Qua quidem ratione nolentes implere mundum qui factus est à creatore, volunt abstinere à nuptijs, resistentes suo creatori, & contendentes ad bonum qui vocauit: sed non ad eum qui, ut dicunt, Deus est alio modo. Vnde cum nihil hîc velint relinquere proprium, non sunt ex electione & ex instituto continentes, sed propter odium conceptum aduersum eum qui creauit, nolentes ijs vti quæ ab ipso sunt creata. Sed hi quidem qui propter impium quod aduersus Deum gerunt bellum, emoti sunt ab ijs cogitationibus quæ sunt secundum naturam, Dei longanimitatem contemnentes & benignitatem, etsi nolunt vxorem ducere, cibus tamen vtuntur creatis, & aërem respirant creatoris, ut qui & eius sint opera, & in ijs quæ sunt eius permaneant, & nouam quandam & alienam, ut aiunt, annunciant cognitionem, etiam si hoc nomine mundi Domino deberent agere gratias, quod hîc acceperint Euangelium. <sup>c</sup> Sed aduersus eos quidem cum de principijs tractabimus, accuratissimè differemus. Philosophi autem quorum mentionem fecimus, à quibus cum malam esse generationem impiè didicissent Marcionistæ, tanquam suo dogmate gloriantur, non eam volunt esse natura malam, sed anima quæ id quod verum est alligat. Animam enim quæ est diuina, in hunc mundum deducunt tanquam in locum supplicij: Oporteret autem animas in corpus immixtas expiari ex eorum sententia. Non conuenit autem amplius hoc dogma Marcionistis, sed ijs qui censent in corpora immitti, & eis alligari, & tanquam in vasa transfundi animas. Aduersus quos fuerit aliud dicendi tempus, quando de anima tractabimus. <sup>d</sup> Videtur itaque Heraclitus, maledictis insequi generationem. Quoniam autem, inquit, geniti volunt viuere, & mortes habere, vel potius quiescere, & filios relinquunt ut mortes fiant. Clarum est autem cum eo conuenire Empedoclem quoque dicentem:

Defleui & luxi, insolitas deductus in oras. Et præterea:  
Mortua nam ex viuis fecit, mutansque vicissim. Et rursus:  
Hei mihi quàm infelix hominum genus atque misellum,  
Litibus ex quantis prognati & planctibus estis.

Sibylla quoque dicit:

Mortales homines, caro qui tantum, & nihil estis.

Similiter atque Poëta qui scribit:

Non homine infelix tellus mage quicquam alit alma.

<sup>e</sup> Quinetiam Theognis malam ostendit esse generationem, dicens hoc modo:

Optima non nasci res in terrestribus esset,

Nec nitidi

ἀνθρωπίνης  
ψυχῆς  
ἐν τῷ σώματι.

μῦθοι.

Nec nitidi Solis luce micante frui,  
Exemplò aut natum transferre se ad ostia Ditis.

*His autem consequentia scribit quoque Euripides poëta tragicus:*

Nam nos oporteret conuentu in celebri  
Deflere natum, vt veniat qui ad tot mala.  
Ast mortuum, cuique à malis data est quies,  
Lætos domo lætis efferre canticis.

*Et rursus his dicit similia:*

Quis nouit an viuere quidem fiet mori,  
Siet mori autem viuere?

*Idem quod hi, videtur quoque Herodotus inducere dicentem Solonem: O Cræse, quiniis homo nihil est aliud quàm calamitas. Iam verò de Cleobide & Bitone fabula aperte nihil vult aliud quàm vituperare quidem generationem, laudare autem mortem.*

*Est qualis folium, est hominum generatio talis, ait Homerus.*

*Plato autem in Cratylò, Orpheo tribuit id quod dicitur, quòd anima puniatur in corpore. Sic enim dicit: Etenim nonnulli ipsum dicunt esse monumentum animæ, vt quæ in præsentia sit sepulta: & quoniam id significat quæ significat anima, ideo rectè appellari ὀμῆα.*

*Videtur quidem certè Orpheus hoc nomen maximè imposuisse, vt quæ eorum propter quæ luit, luat pœnas. Operæpretium est autem meminisse etiam eorum quæ dicit Philolaus.*

*Sic enim dicit hic Pythagoreus: Testantur autem veteres quoque Theologi & vates, quòd*

*propter aliqua luenda supplicia anima sit coniuncta corpori, & in eo tanquam in aliquo monumento sit sepulta. Quinetiam de ijs quæ sunt in Eleusine mysterijs loquens Pindarus*

*infert: Beatus, qui cùm illa sub terra viderit communia, nouit quidem vitæ finem, nouit*

*autem datum Iouis imperium. Et Plato consequenter in Phædone non veretur hoc modo*

*scribere: Porro autem hi nobis his constitutis mysterijs, non aliquid aliud, &c. vsque ad,*

*Et cum dijs habitatione. Quid verò cùm dicit: Donec corpus habuerimus, & confusa*

*nostra fuerit anima cum eiusmodi malo, illud quod desideramus, nunquam satis possederimus: an non significat generationem esse causam maximorum malorum? Iam verò in*

*Phædone quoque attestatur: Euenit enim vt qui rectè philosophantur, non animaduertantur*

*ab alijs in nullam rem aliam studium suum conferre, quàm vt emoriantur & sint mortui. Et rursus: Ergo hîc quoque philosophi anima corpus maximè vilipendit, & ab*

*eo fugit, ipsa autem apud se esse quærit. An non consentit cum diuino Apostolo, qui dicit:*

*Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? nisi fortè eorum consensionem*

Rom. 7.

*qui attracti sunt in vitium, corpus mortis dicit tropicè. Atque coitum quidem, qui est*

*principium generationis, vel ante Marcionem videtur Plato auersari in primo de Republi-*

*ca: infert enim laudans senectutem: Velim scias quòd quo magis flaccescunt aliæ volu-*

*ptates, eo magis studiorum ac doctrinæ cupiditates crescunt & voluptates. Et cùm rei ve-*

*neræ iniecta esset mentio: Bona verba quæso, inquit: ego verò lubenter isthinc tanquam*

*ab insano aliquo & agresti domino profugi. Rursus dicit in Phædone, generationem ma-*

*ledictis infectans: Quæ ergo de his in arcanis dicitur, hæc est oratio, quòd nos homines su-*

*mus in custodia aliqua. Qui autem visi fuerint in vita sanctè agenda excelluisse, ij sunt*

*qui ab ijs quidem quæ sunt in terra locis, tanquam à carceribus, liberantur & soluuntur:*

*ad puram autem sursum veniunt habitationem. Sed tamen quamuis ita se habeat, rectè*

*se gerentem sentit administrationem & prouidentiam, & dicit: Non oportet autem seip-*

*sam soluere & effugere. Et vt paucis dicam, non dedit Marcioni occasionem vt malam*

*existimaret materiam, cùm ipse piè de mundo hæc dixerit: Ab eo enim qui construxit, ha-*

bet omnia bona : ab eo autem qui prius fuit, habita, quaecunque in cælo sunt gravia & iniusta, ea & ipsum ab illo habet, & efficit in animantibus. Adhuc autem subiungit manifestius : Eorum autem ei causa est corporea contemperatio ea quæ coalita est cum ea quæ olim fuit natura, quoniã magnæ confusionis & perturbationis erat particeps, priusquam veniret in eum qui nunc est mundum. Nihilominus autem in legibus quoque deflet humanum genus, sic dicens : Dii miserti humani generis quod natum fuerat laboriosum, ut à laboribus conquiesceret, dierum festorum constituerunt eis vicissitudines. Et in Epinomis sic quoque persequitur causas cur sint miseri, & sic dicit : Ab initio ipsum esse genitum, est graue cuilibet animanti : primum quidem esse participem eorum quæ gestantur in utero, deinde ipsum nasci, & præterea nutriri & erudiri, per innumerabiles labores uniuersa fiunt, ut omnes dicimus. Quid verò, non Heraclitus quoque generationem dicit esse mortem ? Pythagoras autem similiter atque Socrates in Gorgia, cum dicit : Mors est quaecunque experrecti videmus : quaecunque autem dormientes, somnus. Sed de his quidem satis. Quando autem tractabimus de principiis, tunc & has repugnantias quas & tacite significant philosophi, & suis dogmatibus decernunt Marcionistæ, considerabimus.<sup>1</sup> Ceterum satis dilucidè ostensum esse existimo, externorum alienorumque dogmatum occasiones, Marcionem ingratis & indoctis accepisse à Platone. Nobis autem procedat sermo de continentia. Dicebamus autem Græcos, cum haberent suspectam in utendo difficultatem, multa dixisse in filiorum generationem : cum ea autem impiè exceperent Marcionistæ, eos fuisse ingratos in creatorem. Dicit enim tragædia :

Non nascier præstat homines quàm nascier.

Dein filios acerbis cum doloribus

Enitor, enixa at stultos si pepererim,

Afflictor improbos videns, cum nil iuuet.

Rursusque, si perdam bonos : salui at sient,

Mihi misellum cor timore liquitur.

Quid hoc verò boni ? non sufficit vnā

Perdere animam, nisi te afflictes amplius?

Et adhuc similiter :

Mihi fiet verusque persuasio,

Plantare filios nunquam hominem oportuit,

Dum cernit ad quot illos gignimus mala.

In his autem quæ deinceps sequuntur, malorum quoque causam euidenter reducit ad principia, sic dicens :

O qui miser natus malisque obnoxius

Editus homo es, vitæ tuæque miseriam

Inde habuisti, cœpit æther omnibus

Spiramen vnde alens tradere mortalibus.

Mortalis ergo cum sis, ne sis immemor.

Rursus autem his similia sic tradit :

Mortalium omnium beatus non fuit

Quisquam, molestia & nemo carens fuit.

Et deinde rursus :

Heu generi humano quot & quanta accidunt,

Quot species malorum, nec finis datur.

Et adhuc similiter :

Inter

Inter homines semper beatus nullus est.

<sup>1</sup> *Hac itaque ratione dicunt etiam Pythagoreos abstinere à rebus venereis. Mihi autem contrà videntur uxores quidem ducere ut liberos suscipiant, velle autem à venerea voluptate se continere post susceptos liberos. Hac ratione mysticè uti fabis prohibent, non quòd sit legumen flatum excitans & concoctum difficile, & somnos efficiat turbulentos, neque quòd hominis capiti sit assimilata, ut vult ille versiculus:*

Idem est nam fabam atque caput corrodere patris.

<sup>2</sup> *sed potius quòd faba, si comedantur, steriles efficiant mulieres. Theophrastus quidem certè in libro de Causis naturalibus, fabarum siliquas, si ponantur ad radices arborum quæ nuper sunt plantatae, refert plantas exiccare; quinetiam gallina domestica quæ eas assidue comedunt, efficiuntur steriles.* <sup>3</sup> *Ex ijs autem qui ab hæresi aguntur, Marcionis quidem Pontici mentionem fecimus, propter ab eo susceptam aduersus Creatorem concertationem, ut qui mundanarum rerum usum recuset. Ei autem continentiæ causa est, si modò est ea dicenda continentia, ipse creator, cui se aduersari existimans, iste Gigas cum Deo pugnans, est inuitus continens, in creaturam & Dei opus inuehens. Qui si usurpent vocem Domini, qui dicit Philippo: Sine mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me: At illud considerent, quòd simile carnis figmentum fert quoque Philippus, non habens cadaver pollutum. Quomodo ergo cum carnem haberet, non habuit mortuum? Quoniam surrexit ex monumento Domini, qui vitia morte affectis, vixit autem Christo.* Matth. 9.

## COMMENTARIUS.

<sup>4</sup> *IA M verò si & ipse Plato & Pythagorei. Nec Platonem nec Pythagoram communes ponere uxores ex hoc ostendit, quod uterque malam statuatur generationem. Communes enim ponere uxores non est eorum qui malam statuunt generationem.* <sup>5</sup> *sed Marcionistæ quidem dicunt malam esse naturam. De Marcione sic scribit Theodoretus; Marcion non fuit à Cerdone sibi tradita contentus, sed etiam auxit impietatem. Quatuor enim ingenitas substantias oratione sua confinxit, & hunc quidem vocauit bonum & ignotum, quem etiam appellauit patrem Domini: illum verò opificem seu creatorem & iustum, quem etiam malum nominabat, & præter hæc materiam, quæ mala est, & alij malo subest. Opificem autem malo deuictum, accepisse materiam, & ex ea vniuersa fabricatum esse, & c. Aduersus eum scripsit Origenes, & aliquot alij, omnium autem doctissime Tertullianus: li quidem à nuptiis abstinebant, non quod ex instituto profiterentur continentiam, sed quod creatorem tanquam malum abhorrerent, licet cibis vel inuiri velcerentur quos creauit Dominus.* <sup>6</sup> *sed aduersus eos quidem cum de principijs. Marcionistæ erant in hac hæresi quod mala esset generatio. Hoc autem dogma acceperant à Pythagora & Platone, & de eo tanquam suo gloriabantur: sed non erat eadem amborum ratio. Nam Marcionistæ quidem malam censebant generationem, quod malus esset creator à quo procedebat generatio, & ea de causa sua natura mala erat. Pythagoras autem & Platonici non sua natura esse malam censebant generationem, sed quod per eam corpori alligaretur anima in eo expianda, & suorum peccatorum pœnas datura. Asserebant enim animarum in corpora transmigationem quam vocant μετασχηματισμὸν, ea autem est veluti μεταψυχωσις, id est à vase in vas transfusio. Male itaque prius veterem appropinquare animas, cum esset verendum, Tanquam in vasa transfundi animas. Ideo autem errauit, quod cum legendum sit μεταψυχωσις, legebam ut erat excusum μεταψυχωσις.* <sup>7</sup> *Videtur itaque Heraclitus maledictus. Multos scriptores citat Clemens qui vituperant generationem. Hanc autem ob causam vituperant, quod & qui sunt geniti misere viuunt, & vita functi ad nihilum redeunt.* <sup>8</sup> *Quinetiam Theognis malam esse generationem. Multorum aliorum aucthorum citat testimonia, qui nec sentiunt bonam esse generationem, & melius esse mori quam nasci, maxime cum Orpheus, & ipsum secutus Plato dicat animam puniri in corpore, quod Græcè dicitur πῶμα, quasi σῆμα, quod anima in corpore sit sepulta, & significet quæ significat anima. Sed & qui dant operam philosophiæ, in nullam rem aliam magis studium conferunt quam ut moriantur: non est enim aliud philosophiæ, ut dicit Socrates apud Platonem, quam mortis meditatio. Is enim demum rectè philosophatur, qui animam abducens à corpore relictis sensibus, se totum dedit iis rebus quæ percipiuntur intelligentia. Quod optime facit is cuius est anima à corpore separata. Id autem quidem optime congruit cum iis quæ dicit Paulus, mortem appellans liberationem à corpore mortis, nempe à corpore mortali, nisi forte dicatur corpus mortis consensio cum vitio, quod in corpore sepultam aggrauat animam. Ex iis autem qui citantur auctoribus multa intercedunt testimonia, nempe Euripide, Pindaro, & Philolao. Quæ autem Solon dixit de Cræso sunt omnibus nota. De Cleobide quoque & Bitone fabula vix vlli est ignota, & ea quoque est apud Herodotum, ad quem satis erit remittere lectorem.* <sup>9</sup> *Atque coitum quidem qui est principium generationis. Totum hunc locum sumpsit Clemens ex Platonis primo de Rep. sed scriptoris incuria factum est, ut Sophoclis nomen de quo hæc dicuntur prætermitteretur. Sed quoniam hæc etiam ex Platone sumpsit, atque adeo veritè de verbo ad verbum, melius erit ut ab ipso Cicerone ipsa repetamus quæ ita habent; Bene Sophocles, inquit, cum ab eo quidam iam confecta ætate quæreret, vteretur ne rebus*

Hæret. fab.  
lib. 1.

Plato in  
Phædone.

Chil. I.  
cent. I.

venereis, Dij meliora, inquit, libenter verò isthinc tanquam à Domino agresti ac furioso profugi. In hoc ergo generationem videtur Plato vituperare, quod coitum prober qui est principium generationis, & in hoc etiam, quod qui sancte vixerunt, libenter exeant è corpore tanquam ex carcere, & ascendant ad puram in cælis habitationem. <sup>a</sup> *sed tamen quamvis ita se habeat.* Quamvis Plato multis in locis videatur vituperare generationem, quod tamen eam non penitus improbet & damnet ex hoc est perspicuum, quod Dei tanti faciat administrationem & providentiam, ut eius iniussu non liceat se solvere, & à dato nobis præsidio discedere. Quod Cicero quidem de Senectute tribuit Pythagoræ, id autem ex ipso sumpsit Plato, qui idem dicit in Phædone. Sed neque ex Platone sumpsit Marcion, id quod dicit malam esse materiam, cum ipsum mundum dicat Plato omnia bona accepisse à creatore, mala autem ab eo habitu qui fuit antequam crearetur, nempe ab illa rudi & informi materia quæ chaos dicta est priusquam ornatum acciperet, & mundus fieret. <sup>10</sup> Sed quoniam in iis quæ dicit Plato & Pythagoras & Heraclitus videtur esse quædam contradictio & repugnantia, eam se dicit consideraturum quando ager de principiis: est enim ostensurus ea quæ videntur esse contraria, inter se consentire. <sup>b</sup> *Ceterum satis dilucide ostensum esse existimo.* Et ex Platone quem non intellexerunt, & ex prophanis Græcorum authorum qui multa dixerunt aduersus filiorum generationem, cum sentirent non facile ferri posse onera matrimonij, occasionem accepit Marcion impiorum suorum dogmatum. Indoste ergo eum, dicit accepisse à Platone, cum eius sententiam non satis perciperet, & ingrate in ipsum creatorem, cum eum vituperaret qui ipsum creauerat. <sup>c</sup> *Hæc itaque ratione dicunt etiam Pythagoreos.* Inter cetera Pythagoræ symbola est & illud; A fabis abstinete: cuius interpretationem vide apud Erasimum in proverbiis. Est autem interpretatio adeo varia, ut alia aliis videatur repugnare: An non enim pugnat quod faba excitet flatum qui excitant ad Venerem, & quod comesta steriles reddat mulieres & gal- <sup>20</sup> linas, & posita ad radicem arboris nuper plantata eam exiccat. Reliqua vide apud ipsum Erasimum. Existimabant autem nonnulli iubere Pythagoram à fabis abstinere, quod nollet uxores duci: Clemens autem à fabis ideo vult abstinere, ut post susceptos liberos abstinetur à Venere. <sup>d</sup> *Ex iis autem qui ab hæresi aguntur,* Marcion & à rebus creatis & à Venere abstinere, quod creatoris esset aduersarius, non quod esset continens. Is enim est continens, qui à Venere abstinet ut corpus mortificet, & vitia comprimant & coerceat, non autem qui Dei creaturas fugit & abhorret odio creatoris. Quoniam autem Marcionistæ Dei creatoris eleuantes creaturas & opera ea vocantes mortua, usurpabant illud Christi ad Philippum, Sine mortuos sepelire mortuos suos, respondet Clemens Philippum non esse mortuum, quamvis habeat carnem, cum è Christi monumento surrexerit, & vitia mortificavit & Christo vixerit. Non sunt ergo dicenda mortua creatoris opera, maxime autem ratione prædita creaturæ, quæ per baptismum cum Christo sepultæ, vitia mortificaverunt, & Christo viuunt. Christo enim viuunt qui per salutare baptismi lauetur sunt regenerati, & à <sup>30</sup> vitiis mortalibus expiati.

III.

Matth. 6.

<sup>a</sup> *MEMINIMVS autem nefarie quoque ex Carpocratis sententia mulierum communionis, Cum autem de dicto Nicolai loqueremur, illud prætermisimus. Cum formosam, inquit, haberet uxorem, & post Seruatoris assumptionem ei fuisset ab Apostolis exprobrata zelotypia, in medium adducta uxore, permisit ei cui vellet nubere. Ait enim hanc actionem illi voci consentaneam, quæ dicit, quod carne uti oporteat: eiusque factum & dictum absolute & inconsiderate sequentes, qui eius hæresim persequuntur, impudenter effuseque fornicantur. Ego autem audio Nicolaum quidem nulla unquam alia, quam ea quæ ei nupsit, uxore usum esse, & ex illius liberis filias quidem consensisse virgines, filium autem permansisse incorruptum. Quæ cum ita se habeant, vitij erat depulsio atque expurgatio, in medium Apostolorum circumactio uxoris, cuius dicebatur laborare Zelotypia: & continentia à voluptatibus quæ magno studio parantur, docebat illud, Vti carne, hoc est, exercere carnem. Neque enim volebant, ut existimo convenienter Domini præcepto, duobus dominis servire, voluptati & Deo. Dicunt itaque Matthiam quoque sic docuisse. Cum carne quidem pugnare, & ea uti, nihilei impudicam largiendo ad voluptatem, augere autem animam per fidem & cognitionem. <sup>b</sup> Sunt autem qui etiam publicam venorem pronunciant mysticam communionem. Dicitur enim facere aliquid mali, operari: sicut etiam aliquid boni facere; similiter æquiuocè operari. Similiter autem communicatio quoque, bonum quidem est in communicatione pecunia, nutrimenta, & vestitus: illi autem quamlibet rei venereæ coniunctionem, impie vocauerunt communionem. <sup>c</sup> Dicunt itaque ex æquiuocum, cum ad nostram virginem, vultu formosam accessisset, dixisse: Scriptum est, Da omni à te petenti: illam autem admodum honeste respondisse, ut quæ non intelligeret hominis petulantiam: At tu matrem conueni de matrimonio. O impietatem, utiam voces Domini emittuntur isti intemperantie communicatores, fratresque libidinis, non solum*

non solum probum philosophiae, sed etiam totius vitae, qui veritatem, quantum in eis situm est, adulterant ac corrumpunt, vel potius defodiunt, qui omnium hominum infelici-  
 simi, carnis & coitus coniunctionem esse pronuntiant sacram communionem, & eam exi-  
 stimant deducere ad regnum Dei: in fornices quidem & prostibula deducit hæc commu-  
 nio, & eius cum eis fuerint participes sues & hirci. In maiori autem spe apud eos fuerint,  
 quæ in lupanari prostant meretrices, impudenter quoslibet qui volunt admittentes. <sup>ἱεροφάνται</sup>  
<sup>τῶν κοινῶν</sup>  
<sup>αἱ.</sup>  
 10 autem non sic Christum didicistis, siquidem ipsum audistis, & in eo docti estis, quemad-  
 modum est veritas in Christo Iesu, ut deponatis quæ sunt secundum veterem conuersatio-  
 nem, veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria deceptionis. Renouamini au-  
 tem spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui creatus est secundum Deum  
 in iustitia & sanctitate veritatis, ad Dei similitudinē. Efficiamini ergo Dei imitatores, <sup>Ephes. 4.</sup>  
 ut filij dilecti, & ambulate in dilectione, sicut quoque Christus dilexit nos: & tradidit  
 semetipsum pro nobis hostiam & oblationem Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem,  
 20 & omnis immunditia, vel auaritia, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, &  
 turpitudine & stultiloquium. Etenim ex voce docens Apostolus meditari esse castos, scribit:  
 Hoc autem scitote quod omnis fornicator, & cætera, usque ad illud: Magis autem argui-  
 te. <sup>ἑ</sup> Effluxit ergo hoc dogma ex quodam arcano, atque adeo asseram dictionem, matrem  
 eorum intemperantiæ: & siue huius ipsi libri scriptionis fuere authores, vide arrogantiā,  
 siquidem de Deo mentiuntur propter intemperantiā: siue cum in alios incidissent: mor-  
 bo præclari huius dogmatis laborarunt, ij peruerse audiēre. Ita autem se habet dictio.  
 30 Vnum erant omnia: postquam autem eius unitati visum est non esse solam, exijt ex eo in-  
 spiratio, & cum ea coniunctionem inijt & communionem, & fecit dilectum. Exhinc au-  
 tem egressa est ab ipso inspiratio, cum qua cum consuetudinem habuisset & coniunctio-  
 nem, fecit potestates, quæ nec possunt videri nec audiri, usque ad illud, Vnamquamque in  
 nomine proprio. Si enim hi quoque, sicut Valentiniani, spirituales posuissent communio-  
 nes, suscepisset fortē aliquis eorum opinionem. Carnalis autem probri communionem ad  
 sanctam extollere prophetiam, est eius qui desperat salutem: <sup>ἑ</sup> Talia autem statuunt Pro-  
 40 dici quoque asseclæ, qui seipsos falso nomine vocant Gnosticos, seipsos quidem dicentes  
 esse natura filios primi Dei. Nobilitate autem & libertate abutentes, viuunt ut vo-  
 lunt. Volunt autem libidinoſe, se nulla re teneri arbitrati, ut domini sabbati, & qui sint  
 quouis genere superiores, filij regales. Regi autē, inquiunt, lex scripta non est. Primum  
 quidem, quod non faciant omnia quæ volunt: multa enim eos prohibebunt etsi cupiant,  
 & conentur. Quinetiam quæ faciunt, non faciunt ut reges, sed ut mastigiæ: clanculum  
 enim committunt adulteria, timentes ne deprehendantur, & vitantes ne condemnen-  
 50 tur, & metuentes ne supplicio afficiantur. Quomodo autem res est libera, intemperantia  
 & turpis sermo? Omnis enim qui peccat, est seruus, inquit Apostolus. Sed quomodo vi-  
 tam ex Deo instituit, qui seipsum dedititium præbuit cuius concupiscentiæ? cum di-  
 xerēt Dominus: Ego autem dico, Ne concupiscas. Vult autem quis sua sponte pecca-  
 re, & fert decretum ut adulteria committat, voluptatibusque & delitijs se expleat, &  
 aliorum violet matrimonia? Cum etiam aliorum qui inuiti peccant misereamur si in ex-  
 60 ternum mundum venerint, qui in alieno non fuerint fideles, eis fides non habebitur. Afficit  
 autem hospes aliquis ciues contumelia, & eis iniuriam facit: non autem ut peregrinus, u-  
 tens necessarijs, viuit, ciues non offendens. Quomodo autem cum eadem faciant, quæ qui  
 odio habentur gentibus, propterea quod non faciant ea quæ edicta sunt legibus, nempe ini-  
 qui, & incontinentes, & auari, & adulteri, dicunt se solos Deum nosse? Oporteret eos  
 enim etiam cum in alienis ad sunt rectē viuere, ut reuera regiam virtutem ostendant. Iam



Num. 25. verò & humanis legislatoribus, & diuina legi odio habentur, cum iniquè & præter leges  
 1. Ioan. 1. viuere instituerint. Is certè qui scortatorem confodit, à Deo pius esse ostenditur in Nume-  
 ris. Et si dixerimus, inquit Ioannes in epistola, quòd societatem habemus cum eo, nempe  
 Deo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce  
 ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus cum ipso, & sanguis Iesu filij eius  
 emundat nos à peccato. Quomodo ergo sunt hi huius mundi seu seculi hominibus meliores,  
 qui vel pessimis huius mundi sunt similes? sunt enim, ut arbitror, similes natura, qui sunt  
 factis similes. Quibus autem se esse censent nobilitate superiores, eos debent etiam superare  
 moribus, ut vitent ne includantur in carcere. Reuera enim, ut dixit Dominus, nisi abun-  
 dauerit uestra iustitia plusquam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum  
 Dei. De abstinentia autem à cibis ostenditur à Daniele. Ut semel autem dicam, de obe-  
 dientia dicit psallens Dauid: In quo dirigit iunior viam suam? Et statim audit: In custodi-  
 endo sermones tuos in toto corde. Et dicit Hieremias: Hæc autem dicit Dominus: Per vias  
 gentium ne abieritis. Hinc moti aliqui alij, pusilli & nullius precij, dicunt formatum fuis-  
 se hominem à diuersis potestatibus: & quæ sunt quidem usque ad umbilicum, esse artis di-  
 uinioris: quæ autem subter, minoris, qua de causa coitum quoque appetere. Non animad-  
 uertunt autem, quòd superiores quoque partes nutrimentum appetunt, & quibusdam libi-  
 dinantur. Aduersantur Christo quoque, qui dixit Phariseis, eundem Deum & internum  
 nostrum & externum fecisse hominem. Quinetiam appetitio non est corporis, et si fiat per  
 corpus. <sup>8</sup> Quidam alij etiam quos vocamus Antitactas, hoc est, aduersarios & repugnan-  
 tes, dicunt quòd Deus quidem, pater vniuersorum, noster est natura, & omnia quæcunque  
 fecit bona sunt: vnus autem quispiam ex ijs qui ab ipso facti sunt, seminavit zizania, ma-  
 lorum naturam generans: quibus etiam nos natura implicauit, nos efficiens patri aduer-  
 sarios. Quare nos etiam ipsi huic aduersamur ad patrem ulciscendum, contra secundi vo-  
 luntatem facientes. Quoniam ergo hic dixit: Non mæchaberis: nos, inquiunt, mæcha-  
 mur, ut eius mandatum dissoluamus. Dixerimus autem ad eos quoque, quòd si pseudo-  
 prophetas, & eos qui veritatem simulant, ex operibus cognosci accepimus: malè audiunt  
 autem & vituperantur uestra opera, quomodo adhuc dicetis vos veritatem tenere? Aut  
 enim nullum est malum, & non est vtrique dignus reprehensione is quem vos insimulatis,  
 ut qui Deo sit aduersatus, neq; fuit alicuius mali effector: vnà enim cum malo arbor quo-  
 que interimitur: aut si est malum ac consistit, dicant nobis quid dicat esse ea quæ data sunt  
 præcepta, de iustitia, de continentia, de tolerantia, de patientia, & ijs quæ sunt huiusmo-  
 di, bona an mala: & si fuerit quidem malum præceptum, quod plurima prohibet facere tur-  
 pia, aduersus seipsum legem feret virium, ut seipsum dissoluat, quod quidē non potest fieri:  
 sin autem bonum, cum bonis aduersentur præceptis, bono aduersari, & mala facere confi-  
 tentur. <sup>8</sup> Iam verò ipse quoq; Seruator, cui soli censent esse parendum, odio habere, & ma-  
 ledictis insequi prohibuit: Et cum aduersario, inquit, vadēs, eius amicus conare discedere.  
 Aut ergo Christi quoq; negabunt suasionē, aduersantes aduersario: aut si sint amici, nō eū  
 contra afficient iniuria. Quid verò, an nescitis viri egregij (loquor enim tanquā præsentibus)  
 quòd cum præceptis quæ rectè se habent pugnātes, propriæ saluti resistitis? Non enim  
 ea quæ sunt utiliter edicta, sed vos ipsos enertitis. Et Dominus, luceant quidem, inquit,  
 bona uestra opera: vos autem libidines & intemperantias uestras manifestas redditis.  
 Et alioqui si vultis legislatoris præcepta dissoluere, quamam de causa, illud quidem, Non  
 mæchaberis: & hoc, Stuprum puero non inferes, & quæcunque ad continentiam confe-  
 runt, dissoluere conamini, propter uestram intemperantiam: non dissoluitis autem quæ  
 ab ipso fit hyemem, ut media adhuc hyeme æstatem faciatis: neque terram navigabi-  
 lem, mare

Matth. 5.

Daniel. 1.

Psalm. 118.

Hier. 10.

Matth. 5.

Lucæ 12.

Matth. 5.

Lucæ 12.

lem, mare autem quòd pedibus obiri possit, facitis, ut qui historias composuerunt, barbarum Xerxē dicunt voluisse facere? Cur verò non omnibus præceptis repugnatis? Nam cum ille dicat. Crescite & multiplicamini, oporteret vos qui aduersamini, nullo modo uti coitu; & cum dixit, Dedi vobis omnia ad vescendum & fruendum, vos nullo frui oportuit. Quin etiam eo dicente, oculum pro oculo, non oportuit vos decertationem contraria reprehendere decertatione. Et cum furem iusserit reddere quadruplum, oportuit vos furi etiam aliquid addere. Rursus verò similiter, cum præcepto, Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, repugnetis, oportuit nec uniuersorum quidem Deum diligere. Et rursus cum dixerit, Non facies sculptile neque fusile, consequens erat ut etiam sculptilia adoraretis. Quomodo ergo non impiè facitis, qui creatori quidem, ut dicitis, resistitis, quæ sunt autem meretricibus & adulteris similia sectamini? Quomodo autem non sentitis vos eum maiorem facere, quem ut imbecillum existimatis, siquidem id sit quod vult, non autem illud quod voluit bonus? contra enim ostenditur quodam modo à vobis ipsis, imbecillum esse vestrum patrem, ut dicitis. \* Recensent etiam ex quibusdam locis propheticiis decerptas dictiones, & malè consarcinatas, quæ allegoricè dicta sunt tanquam recto ductu & citra figuram dicta sumētes. Dicunt enim scriptum esse, Deo restiterunt, & salui facti sunt. Illi autem & Deo impudenti hoc tribuunt, & hoc eloquium tanquam consilium præceptum accipiunt: & hoc suæ salutis adscribunt, quòd creatori resistent. Caterum impudenti quidem Deo non scriptum est. Si autem sic quoque habeat, eum qui vocatus est diabolus intelligite impudentem: vel ut qui accuset peccatores, ut qui defecerit, & sit apostata. Populus ergo de quo hoc dictum est, cum castigatur propter sua peccata, agrè ferentes & gementes, his verbis quæ dicta sunt murmurabant, quòd aliæ quidem gentes cum iniquè se gerant non puniuntur, ipsi autem in singulis vexentur, adeò ut Hieremias quoque dixerit: Cur via impiorum prosperatur? quod simile est ei quod dictum est apud Malachiam, Deo restiterunt, & salui facti sunt. Nam qui dicuntur propheta, non dicunt solùm se aliqua à Deo audire, sed & ipsi etiam ostenduntur annunciare per ἀντιπροπαρ ea quæ vulgo iactantur à populo, tanquam quæstiones quasdam quæ fiunt ab hominibus afferētes, ex quibus est etiam dictum propositum.

40 Nunquid autem ad hos sua verba dirigens, scribit Apostolus in Epistola ad Romanos: Et non sicut blasphemamur, & sicut aliqui dicunt nos dicere, Faciamus mala, ut veniant bona, quorum iusta est damnatio? Ii sunt qui in legendo tono vocis peruertunt scripturas ad proprias voluptates, & in aliquorum accētuum & punctorum transpositione, quæ moderatè & utiliter præcepta sunt, ad suas trahunt delitias. Qui irritatis Deum sermonibus vestris, inquit Malachias, & dicitis, in quonam eum irritauimus? Dum vos dicitis, Quicūq; facit malum, bonus est coram Domino, & ipse in eis complacuit, & ubi est Deus iustitiæ?

Malach. 3.

Hier. 12.

Rom. 3.

Malach. 2.

## COMMENTARIUS.

\* MEMINIMVS autem nefaria quoque ex Carpocratīs. Ad suum de matrimonio & continentia institutum pertinere visum est dicere de Carpocratianis de quibus prius erat locutus, & de cōmunionē vxorum, & de Nicolao aliquid quod ante prætermiserat subiungere. Sunt enim qui existiment Nicolaū primū vxorum induxisse communionem, & illud etiam significasse id quod vſurpabat, Carne vtēte. Quod falsum esse dicit. Nam illa suæ vxoris ad Apostolos productio, non alio spectabat, quam ut intelligerent eum non laborare zelotypia, ut existimabatur, & dictum illud Carne vtēte, non significabat uti carne ad libidinem, sed carnem exercere, & cum ea pugnare ad eam subigendam & domandam. In quo significato eo etiam vſus est Matthias, qui fertur Euangelium scripsisse. Hunc ipsum autem locum Clementis citat Nicephorus Ecclesiast. hist. lib. 3. cap. 15. \* Sunt autem qui etiam publicam venerem. Quanta fuerit Gnosticorum hæreticorum turpitudine, & quomodo in promiscuo concubitu mysticam statuerant communionem, vide apud Epiphanium aduersus hæreses lib. 1. tom. ij. hæresi xxv. eius verba recitarem nisi vetaret pudor. Accipitur autem facere in bonam & in malam partem. Nam & bonum & malum dicitur fieri, itidem & communio. Bona quidem est pecuniæ cōmunicatio, nutrimenti, & vestimentī; quid autē est peius, atq; adeo magis impiū quā quamlibet cum mulieribus coniunctionem appellare mysticam communionem? Quam verò est nefarium & detestandum in re scdissima vſurpare has voces, facere & offerre corpus Christi? \* Dicunt itaque ex ijs quendam. Veritatem corrumpunt & adulterant, qui verba scripturæ in alium sensum accipiunt quam ipsa

Qq ij

intelligat, Da omni petenti, intelligebat scriptura, Da elemosynam cuilibet petenti, impudens, & impudicus hæreticus volebat virginem quam alloquebatur omni petenti sui corporis copiam facere. Dicuntur enim mulieres dare, quando viros petentes admittunt ad coitum. Omni ergo petenti dare, intelligebat, nullam cum ea coire volentem repellere. Hæc, inquit, communio non ad regnum Dei, sed ad fornices deducit & lupanaria: ad regnum Dei deducit Christi communio, non meretricia cōiunctio. Illius autem meretriciæ coniunctionis & communionis fuerint participes sues & hirci. Atque regni quidem cœlestis spem habent qui Christi cōmunionis sunt participes: in meretricia autē cōmunionē spem habent maximā meretrices, ad coitū quosuis admittentes. *Vos autem non sic.* Ostēdit quam sit aliena à Christo doctrina, omnis impudicitia, immunditia, & iniustitia. Quamobrē vel sancte & caste viuāt oportet Christū imitantes & eius præcepta sequentes, vt fateamur se Christū non didicisse, qui loquitur per Apostolum. *Effluxit autē.* Recitat verba ex quibus isti hæretici suam sumpserunt communionem. Ea cum sint stulta & impia, nulla egent interpretatione. Dubitat autē Clemens num ipsi eorū fuerint auctores, an ea ab aliis acceperint, sed siue ipsi ea excogitarint, siue ab aliis acceperint, merito vituperantur. Nam de Deo mētiri propter suā intemperantiam est superbiæ nimis & arrogantia: ab aliis autem accepisse & peruersē audiuisse vt impium dogma inde constituerent, est impietatis & stultitiæ. Quod si ab eis introducta communio esset huiusmodi vt aliquid contineret spirituale, cuiusmodi sunt Valentini coniugationes, posset fortasse à nonnullis hæc suscipi opinio. Sed cum eorum communio sit mere carnalis, & ideo plena probri & dedecoris, & ad eam confirmandam vtantur prophetia, id est scripturæ autoritate, non est quod vllam de sua salute spem possint concipere. *Talia statuunt Prodic.* Quod Prodicus dixerit nuptias & vxores esse oportere omnibus communes, & nullum priuatim vnā vxorem habere, sed volentes cum volentibus commisceri, scribit Epiphanius. De eo quoque dicit Theodoretus. Is apertē & palam scortari adiecit decretis Carpocratis. Mulieres esse communes constituit. Quamobrē non solum in conuiuiis publicis, candelæ lumine paulo longius remoto, in quamcunque inciderat cum ea vnusquisque coibat, sed etiā mystica initia eiusmodi incontinentiam existimabant, huius rei testem hunc nostrum Clementem, cuius ipsa verba paulō ante vidimus. Quod autem eis liceret libere vt vellent viuere, & nullum non flagitij genus admittere, vt qui Reges essent & liberi & nobiles, solus hic dicit Clemens. Quos cōfutat, dicens eorū decretū pugnare cum diuinis & humanis legibus, & qui conuenienter eorum decretis viueret, eum & odio esse hominibus & reputari pessimum, falsum quoque esse dicit quod nonnulli ex iis dicebant à diuersis potestatibus creatū esse hominem, & quæ sunt sub vmbilico partes solas concupiscere. Nam & externum & internum hominē creauit Deus, vt non solum inferiores sed etiam superiores partes concupiscant, atque adeo libidinantur, & appetio ipsa non est corporis sed animæ, licet fiat per corpus. Porro autem est animaduertendum, illic vbi scriptum est, Primum quidem quod non faciant omnia &c. aliquid deesse, vt pote, Quam falsa sunt quæ dicuntur ex his constar. Illic enim eos confutans ostendit eos nec esse Reges, nec liberos, neque tanquam Reges & liberos quæ faciunt facere: vel eum id consulto prætermisisse vsum breuitate more Thucydidis. In eo autem quod sequitur paulo post, Cum etiam aliorum qui inuiti peccant misereamur, & in duabus aut tribus lineis sequentibus, necesse est vt addatur aliquid vt sit sensus perfectus, sed quidnam desit, ingenue fateor me non posse diuinare. *Quidam etiam quos vocamus Antitactas.* De Antitactis sic scribit Theodoretus. Erant autem quidam alij quos impij Antitactas vocabant, qui magnum ignotum Deum, vt ipsi dicunt, patrem suum nominabant: eum autem esse bonum & Deum creatorem. Vnum autem quempiam eorum qui ex ipsis erant geniti, seminasse zizania, qui in nos omnes, vt ipsi dicunt, mala iniecit, vt qui optimo nostro patri restiterit. Quamobrē nos quoque illi resistimus, eius legibus, vt de patre vltionem sumamus, aduersantes. Et quoniam is dixit, Non adulteraberis, Nos, inquit, adulteremus, vt eius præceptum infirmemus. Eos malorum inuentores iure quispiam nominauerit, qui suis libidinibus, & impudiciis blasphemias adiungunt. Aduersus eos autem hoc dilemmate vtitur Clemens, Aut nullum est malum, aut consistit malū. Si nullū est malum, nullius mali est effector creator, & non meretur reprehēdi qui nullum malum fecit. Si autem consistit malum, quæ data sunt præcepta, aut bona sunt aut mala. Si mala sunt quæ multa prohibent facere turpia, aduersus se legem fert vitium vt seipsum dissoluat, quod non potest fieri. Si autem bona, cum bonis aduersentur, consentientur se mali esse aduersarios, & mala facere. Vtrumvis ergo dicant seipsos refellunt & conuincunt. *Iam vero ipse quoque Seruator.* Rursus ostendit quantum sibi contradicunt. Volunt enim Seruatori soli esse parendū: sed ipse Seruator vult nos reconciliari aduersario. Inter se autem pugnant soli parere Seruatori quod ipsi iubent, & reconciliari aduersario quod iubet Seruator. *Quid vero an nescitis viri egregij.* Ostendit quam multa fiant absurda ab istis Antitactis. Primum quidem quod dum bona præcepta conantur euertere, non ipsa sed suam salutē euertūt. Deinde quod Deo aduersantur qui vult lucere bona eorū opera, ipsi ita se gerunt vt nō luceāt eorū bona opera, sed manifesta sint omnibus eorum flagitia & libidines. Deinde quod eius quidem præcepta conantur dissoluere, quæ autem ab ipso sunt creata nō conantur dissoluere, vt qui neq; velint hyemem fieri æstate, neq; terrā nauigari, neq; mare pedibus obiri, vt olim Xerxes montē Athon abscedit & velis fecit peruium, vt scribit Herodotus, cum tamen idē sit & legislator & creator. Deinde quod nō omnibus præceptis æquē repugnat. Vnū enim ex præceptis est, Crescite & multiplicamini: quod si ab illis nō probatur, à coitu deberēt omnino abhorrere, cum sint tamen libidinosissimi & impudicissimi, sed & à cibis abstinere oportuit, cū omnia dederit ad vescendū. Nec oportet apud eos furē reddere quadruplū, quod iubet legislator, sed furi præter id quod furatus est aliqd dare: sed nec Deū diligere, cū id iubeat legislator, & Idola quoq; adorare, cū id veret legislator. Sed & suā ostēdūt insipientiā, cū nō animaduertāt potentē esse legislatorē qui quod vult facit, imbecillū autē esse quē suū dicūt patrē. *Recensent etiā.* Antitactæ isti quædā ex prophetis accipiebāt, quæ allegoricē quidē erāt intelligenda, ipsi autē tanquā propriē dicta, & citra vllā figurā intelligebāt. Scriptū est apud Malachiam, Deo restiterūt & salui facti sunt, addebant autē Deo, impudenti, & ex eo hunc sensum eliciebant quod salutē assequerentur resistentes creatori. Diuus autem Hieronymus sic exponit in exposuit. Septuaginta quam sequitur Clemens, Beatos

lib. 3. tom.  
2. de comp.  
doct. Theodor. lib. 1.  
hæret. fab.

Hæret. fab.  
lib. 1.

Beatos igitur dicimus arrogantes qui superbiunt contra Deum, & impia blasphemiarum verba iaculantur, siquidem edificari, post scelera atque blasphemias prosperis omnibus perfruuntur. Tentauerunt Deum siue resisterunt Deo, & salui facti sunt. Salutem, felicitatem presentis huius seculi purant, & idcirco decipiuntur erroribus. Hac & de hæreticis Marcione & Valentinio, & cæteris qui verus non recipiunt testamentum, & contra mundi creatorem loquuntur intelligere possumus: quod proficiant in impietate sua, & multos sceleris socios habeant, ad quos scandalizati qui in ecclesia perseverant, & ignorantes causas iusti iudicii Dei, Prophetæ verba contexunt. Quod autem Antitacta adiunxerunt Deo hanc dictionem impudenti, ea vero in contextu non inuenitur, & ut maxime inueniretur, de Deo non posset intelligi sed de diabolo, quidquid significet satis exponit Clemens. Non omnia autem prophetæ à Deo audiunt, sed etiam à vulgo quædam accipiunt veluti per quamdam *αὐτοπροπαί*, seu objectionem. Ad hoc videtur alludere Divus Paulus dum dicit: Et non sicut blasphemamur & cætera. Isti autem Antitacta & qui sunt his similes, bonæ & pia scripturæ decreta corrumpunt, vel aliter proferendo vel accentus & punctos transmutando. Quod si sibi hoc usurpant hæretici ut possint vel cõtextui aliquid addere, vel dictionum tonos & accentus ut volunt mutare, eadem licebit opera noua & impia afferre dogmata, quiusmodi Antitacta, & cæteri qui falso nomine dicti sunt Gnostici.

NE ERGO huc locum ungue amplius fodientes, plurimum absurdarum hæresum IIII.  
meminerimus: nec rursus dum in singulis aduersus unamquamque dicere necesse habetis, *ὁυκ ὀρθῶς*  
propterea pudore afficiamur, & nimis prolixos hos faciamus commentarios, agere in duo  
diuidentes omnes hæreses, eis respondeamus. Aut enim docent indifferenter vivere: aut  
modum tonumque excedentes, per impietatem & odium profitentur continentiam. Prius *κατὰ τὴν*  
autem tractandum est de prima parte. Si omnem vitam licet eligere, eam scilicet etiam licet,  
quæ est cum continentia: & si quævis vita nulli est periculo obnoxia, electa scilicet cum  
virtute & temperantia, multò minus. Ei enim qui est Dominus Sabbati data potestate, si  
vita intemperanter acta nulla est reddenda ratio, multò magis qui vitam moderatè & tem-  
peranter instituit, nulli erit rationi reddenda obnoxius. Omnia enim licent, sed non omnia *1. Cor. 10.*  
expediunt, ait Apostolus. Quod si omnia licent, videlicet moderatum quoque esse temperantem. Quemadmodum ergo is est laudandus, qui libertate usus est ad viuendum ex virtute, ita multò magis qui nobis dedit liberam & nostri iuris potestatem, & cõcessit nobis vivere ut vellemus, est venerandus & adorandus, ut qui non permiserit ut nostra electio & vitatio seruiret necessariò. Si est autem uterque aequè securus, & qui incontinentiam, & qui continentiam elegerit, non est tamen ex æquo honestum & decorum. Qui enim impingit in voluptates, gratificatur corpori: temperans autem, animam corporis dominam liberat à vitijs. Et si dicant nos vocatos fuisse in libertatem: solummodo ne præbeamus libertatem, in occasionem carni, ex sententia Apostoli. Si autem cupiditati est obsequendum, & *Galat. 5.*  
quæ probrosa est & turpis vita ut indifferens est eligenda, ut ipsi dicunt, aut cupiditatibus est omnino parendum: & si hoc ita est, facienda sunt quævis impudicissima & maxime nefaria, eos sequendo qui nobis persuadent: aut sunt aliqua declinandæ cupiditates, & non est amplius viuendum indifferenter: neque est impudenter seruiendum vilissimis & abiectissimis nostris partibus, ventri & pudendis, propter cupiditatem nostro blandiendo cadaveri. Nutritur enim & viuificatur cupiditas, dum ei ut optatis fruatur cupiditatibus seruitur: quemadmodum rursus si arceatur & interturbetur, flaccescit. Quomodo autem fieri potest, ut qui victus est à voluptatibus Domino assimilatur, aut Dei habeat cognitionem? Omnis enim voluptatis principium est cupiditas: cupiditas autem est molestia, & sollicitudo, quæ propter egestatem aliquid appetit: quare nihil aliud mihi videntur, qui hanc vitæ rationem suscipiunt, quàm quod dicitur,

Vltra ignominiam sæuos sentire dolores.

Ut qui attrahendum ad se malum nunc & in posterum eligant. Si ergo omnia licerent, nec timendum esset, ne à spe excideremus propter malas actiones, esset fortasse eis aliquis pretextus, cur male viuerent & miserabiliter. Quoniam autem vita quadam beata nobis ostensa est per præcepta, quam oportet omnino sequentes, nec aliquid eorum quæ perperam dicta sunt au-

Qq in

1. Ioan. 3.  
\*Clemens  
legit ἀντὶς,  
noster au-  
tem inter-  
pres ἀντὶς  
vertit enim  
sanctificat.

Colos. 2.

1. Ioan. 1.

1. Ioan. 2.

dientes nec eorum quæ conuenit aliquid, etsi sit vel minimum, cōtemnentes, sequi quò verbum ducit: cū si ab eo exciderimus, in malum immortale incidamus necesse est: si diuinam autem scripturam secuti fuerimus, per quam ingrediuntur qui crediderunt, ut Domino, quoad eius fieri potest, assimilentur, non est viuendum indifferenter, sed pro viribus mundos esse oportet à voluptatibus & cupiditatibus, & cura gerenda est anima.<sup>b</sup> Mens enim quæ est munda & ab omni vitio libera, est quodammodo apta ad Dei potestatem suscipiendam, cū diuina in ea assurgat imago: & quicumque habet hanc spem in Domi-<sup>10</sup>no seipsum, inquit, \* mundum castūque facit, quatenus ille est castus. Ut ij autem accipiant Dei cognitionem qui adhuc ducuntur à vitijs, minimè potest fieri: ergo nec ut finem assequantur, qui nullam habent Dei cognitionem. Et eum quidem qui hunc finem non assequitur, accusare videtur Dei ignoratio: ut Deus autem ignoretur, efficit vitæ institutio. Planè enim fieri non potest, ut quis simul sit & scientia præditus, & blandiri corpori non erubescat. Neq; enim potest unquam cōuenire, quòd voluptas sit bonum, cum eo, quòd bonum sit solum pulchrum & honestum: vel etiam cum eo, quòd solus sit pulcher Dominus,<sup>20</sup> & solus bonus Deus & solus amabilis. In Christo autem circumcisi estis, circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circūcisione Christi. Si ergo cum Christo consurrexistis, quæ sursum sunt querite, quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt super terram. Mortui enim estis, & vita vestra absconsa est cum Christo Deo: non autē ea quam exercet fornicatio. Mortificate ergo mēbra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, desiderium, propter quæ venit ira. Deponant ergo ipsi quoque iram, indignationem, malitiā, maledictum, turpem sermonem ex ore suo, exuentes veterem<sup>30</sup> hominem cum concupiscētijs, & induentes nouum qui renouatur in agnitionem, ad imaginem eius qui creauit ipsum. Vitæ enim institutio apertè eos arguit qui mandata nouere: qualis enim sermo, talis est vita. Arbor autem cognoscitur ex fructibus, non ex floribus & folijs ac ramis. Cognitio ergo est ex fructu & vitæ institutione non ex verbo & flore. Non solum enim verbum dicimus esse cognitionem, sed aliquam diuinam scientiam, & lucem illam quæ innata fuerit in anima ex præceptorum obedientia, quæ facit omnia manifesta quæ sunt in generatione, & hominem instruit ut seipsum cognoscat, & docet hominem, ut<sup>40</sup> ad Deum suas dirigat cogitationes. Quod enim oculus est in corpore, hoc est in mente cognitio. Neq; dicant libertatem eam quæ est sub voluptate seruitutem. Nos enim didicimus libertatem, qua Dominus noster nos liberat, soluens à voluptatibus & à cupiditatibus, & ab alijs vitijs animique perturbationibus. Qui dicit, Noui Dominum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est, ait Ioannes.<sup>c</sup> Iis autem qui speciosis quibusdam verbis, per continentiam, sunt impij & in creaturam & sanctum opificem, qui est solus Deus omnipotens: & qui dicunt non esse admittendum matrimonium & liberorum<sup>50</sup> procreationem, nec in mundum esse induendos alios infelices futuros, nec suppeditandum esse morti nutrimentum, illa sunt dicenda. Primū quidem illud Ioannis: nunc Anti-christi multi facti sunt, unde scimus quod nouissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum?<sup>d</sup> Deinde sunt etiam euertenda & dissoluenda quæ ab eis afferuntur, hoc modo. Salomæ interroganti, quousque vigeat mors, non quasi vita esset mala, & mala creatura, Dominus, quoad-<sup>60</sup>usque, inquit, vos mulieres paritis, sed quasi naturalem docens consequentiam. Ortum enim omnino sequitur interitus.<sup>e</sup> Vult ergo lex quidem vos à delitijs omnique probro & dedecore educere. Et hic est eius finis, ab iniustitia ad iustitiam deducere, honesta ac moderata eligendo matrimonia, & liberorum procreationem, bonāque vitæ institutionem. Dominus autem non venit ad soluendam legem, sed ad implendam: ad implendam autem,

non ut



non ut cui aliquid deesset, sed quod perfecta legis fuerint prophetia in eius aduentu. Nam recta vitæ institutio, iis etiam qui iuste vixerunt, ante legem per verbum predicabatur. Vulgus ergo hominum quod non nouit continentiam, corpore vitam degit, sed non spiritu: sine spiritu autem corpus est terra & cinis. <sup>1</sup> Iam adulterium iudicat Dominus ex cogitatione. Quid enim, an non licet etiam continenter uti matrimonio, & non conari dissolvere quod coniunxit Dominus? Talia enim docent coniugij diuisiones, propter quod nomen probris ac maledictis appetitur inter gentes. Sceleratum autem dicentes isti esse coitum, qui ipsi quoque ut consisterent, à coitu acceperunt, quomodo non fuerint scelerati?

## COMMENTARIVS.

<sup>2</sup> Na ergo hunc locum vngue amplius. Cum pigeret & puderet Clementem in tam impiis & tam impudicis versari heresibus, omnes hæreses in duo diuidit, ut eis facilius respondeat. Omnes, inquit, hæreses docent aut viuere indifferenter, id est citra ullam electionem agaturne vita ex virtute an ex vitio, aut docet omnino profiteri continentiam modum excedentes, non ut qui se castrent, & casti esse velint propter regnum Dei, sed ut qui per impietatem & propter odium Creatoris quicquid est genitum & creatum abhorreant ac fugiant. Et aduersus eos quidem qui docent viuere indifferenter sic disputat. Si vtramvis vitam licet eligere, & quæ est cum continentia, & quæ non est, vtraque quidem est secunda, sed multo magis ea quæ est cum continentia, licet autem sit vtraque secunda, multo certe est honestior & decentior quæ est cum continentia. Nam omnia quidem licent, sed non omnia expediunt. Qui enim se dedit voluptati, inseruit corpori: qui est autem temperans, animum liberat à vitiis. Sin autem voluptati seruiatur & cupiditati, aut sunt turpissima quæque & flagitiosissima admittenda, quod est indignissimum, aut si sunt aliquæ declinandæ & vitandæ voluptates & cupiditates, & falsa erit eorum doctrina, docent enim indifferenter viuendum, cum tamen ipsi admittunt, non semper sequendam esse indifferentiam. Ad hæc accedit quod qui est voluptatibus & cupiditatibus deditus semper eget, & ignominiam perpetuam sentit & dolorem. Sed nec Deo potest assimilari, quod fit per beatam vitam quæ acquiritur per præcepta. Non est ergo voluptas sequenda, nec vitæ indifferentia, sed ipsum Dei Verbum, & diuina quæ ipsum nobis annunciat & prædicat scriptura, ut sit mens nostra munda ab omnibus voluptatibus & cupiditatibus dum geritur cura animæ. <sup>3</sup> Mens enim quæ est munda. Ostendit quomodo per mentem homo Deo assimiletur, nempe cum ea munda seruiatur à vitiis, libidinibus & concupiscentiis. Dei enim non potest habere cognitionem qui adhuc ducitur à vitiis, quibus debet carere, qui in baptismo cum Christo est sepultus, & cum eo surrexit. Is demum Deum verè nouit qui vitam recte instituit. <sup>4</sup> Tu autem qui speciosus. Hactenus respondit iis qui docebāt indifferenter viuere: nunc autē incipit respondere iis qui in odium Creatoris, non autē propter regnū Dei inducunt continentiam, admitti nolunt matrimoniū, nec procreari liberos, ne generentur futuri infelices, & qui à morte sint deuorandi. Primum autē responderet eos esse Antichristos, nec ex nobis fuisse qui à nobis exierint. <sup>5</sup> Deinde sunt etiam euertenda. Affert aliud Clemens quod obiciebant matrimonij euerfores ad sua confirmanda. Quod autē citat nusquā extat in nostris libris Canonicis. Quo fit suspicer eum ex aliquo Apocripho citare Euangelio. Solet enim nonnulla ex iis citare. Salome enim interroganti; Quousque vigeat mors, respondet Dominus, quousque vos mulieres paritis, non per id intelligens malum esse vitam aut creaturam, sed ostendens necessario consequi, ut ortum sequatur interitus. Nam quicquid gignitur secundum naturam intereat necesse est. Ex hoc autem non sequitur non contrahenda esse matrimonia. <sup>6</sup> Vult ergo lex quidem. Hoc etiam pro se afferebant condemnatores matrimonij, quod ipsi legem sequerentur Euangelicam quæ longè est perfectior, ut quæ statueret continentiam, quam lex verus quæ tuebatur matrimonium. Ad quod responderet Clemens, legis hunc fuisse scopum, ut eligendo matrimonia iuste viuerent, liberos procrearent, vitam recte instituerent: dicere Christum se venisse ad legem adimplendam, non quod legi deesset aliquid, sed quod significaret fuisse adimpletas & perfectas legis veteris umbras & figuras. Idem esse Verbum, quod & in lege, & in Euangelio prædicauit bonam vitæ agendæ rationem & doctrinam. Etiam veteri lege matrimonium suam habuisse continentiam, quam qui non habet, solo viuit corpore, non spiritu, qui si desit, in corpore nihil est aliud quam terra & cinis. <sup>7</sup> Iam adulterium iudicat Dominus. Si adulterium potest admitti sola cogitatione (qui enim vidit mulierem & eam concupiit, mæchatus est in corde suo, etsi eam non tetigerit) ita etiam constat matrimonium etiam inter eos qui continent, nec dissoluitur, ut ij dissoluant qui damnant matrimonium, quod non potest nec debet fieri. Non sunt enim separandi quos Deus coniunxit. Quod quidem causa est ut sanctissimum Christi nomen blasphemetur inter gentes: vocatur autem Christi nomen κατ' ἐξοχήν, quod sit omnium excellentissimum. Quod autem fiebat ab Hereticis, id tribuebant gentes omnibus Christianis. Damnantes verò tanquam nefarium & sceleratum coitum, cui acceptum ferre deberent quod consistant in rerum natura, sceleratos & ingratos se ostendunt.

<sup>8</sup> EORVM autem qui sunt sanctificati, sanctum quoque, ut puto, semen est. Atque vobis quidem debet esse sanctificatus, non solum spiritus, sed & mores, & vita, & corpus. Nam quam ratione dicit Paulus Apostolus esse sanctificatam mulierem à viro, aut virum à muliere? <sup>9</sup> Quid est autem quod Dominus quoque dixit iis qui interrogabant de di-

Qq iij



Matth. 19.  
Marc. 10.  
Luc. 20.  
1. Cor. 5.  
\*καταργησας  
ociofa red-  
det, & cessa-  
re facias.

Rom. 14.

Matth. 19.  
Marc. 10.  
Matth. 24.

Luc. 18.  
Luc. 21.

Matth. 19.

ἀνυψίαν.  
1. Tim. 4.

diortio, an liceat uxorem dimittere, cum Moses id permiserit? Ad duriciam cordis vestri, inquit, Moses hæc scripsit. Vos autem non legistis quod protoplasto Deus dixit, Eritis duo in carne una. Quare qui dimittit uxorem, præterquam fornicationis causa, facit eam mœcham. Sed post resurrectionem, inquit, nec uxores ducunt, nec nubunt. Etenim de ventre & escis dictum est. Esca ventri, & venter escis. Deus autem & illum & has destruet, hos impetens, qui instar caprorum & hircorum sibi viuendum esse censerent, ne secure ac sine terrore comessent & coirent. Si resurrectionem itaque acceperunt, ut ipsi dicunt, & ideo matrimonium infirmant & abrogant: nec comedant, nec bibant. Ociosum enim esse, cessareque ventrem & cibos dicit Apostolus in resurrectione. Quomodo ergo esuriunt, & sitiunt, & carnis patiuntur affectiones, & alia quæ non patietur, qui per Christum accepit perfectam quæ speratur resurrectionem? Quinetiam qui colunt idola, à cibis & venere abstinent. Non est autem, inquit, regnum Dei cibus & potus. Certè Magis quoque qui Angelos colunt & demones curæ est, simul à vino & animatis & à rebus abstinere veneris. Quemadmodum autem humilitas est mansuetudo, non autem afflictio corporis: ita etiam continentia est animæ virtus, quæ non est in manifesto, sed in occulto. Sunt autem etiam qui matrimonium aperte dicunt fornicationem, & decernunt id traditum esse à diabolo. Dicunt autem gloriosi isti iactatores se imitari Dominum, qui neque uxorem duxit, neque in mundo aliquid possedit, se magis quàm alios Euangelium intellexisse gloriantes. Eis autem dicit Scriptura: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Deinde nesciunt causam cur Dominus uxorem non duxerit. Primum quidem propriam sponsam habuit Ecclesiam: deinde verò nec homo erat communis, ut opus haberet etiam adiutore aliquo secundum carnem: neque erat ei necesse procreare filios qui manet in æternum, & natus est solus Dei filius. Hic ipse autem Dominus dicit: Quod Deus coniunxit, homo non separet. Et rursus: Sicut autem erat in diebus Noë, erant nubentes, & nupti dantes, edificantes & plantantes, & sicut erat in diebus Loth, ita erit aduentus filij hominis. Et quod non dicit ad gentes, subiungit: Num cum venerit filius hominis, inueniet fidem in terra. Et rursus: Væ pregnantibus & lactantibus in illis diebus. Quanquam hæc quoque dicuntur allegoricè. Propterea nec tempora præfinit, quæ pater posuit in sua potestate: ut permaneret mūdus per generationem. Illud autem, Non omnes capiunt verbum hoc: sunt enim eunuchi qui sic nati sunt, & sunt eunuchi qui castrati sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat: nesciunt quòd postquam de diortio esset locutus, cum quidam rogassent, Si sic sit causa uxoris, non expedit homini uxorem ducere: tunc dixit Dominus: Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Hoc autem qui rogabant, volebant ex eo scire, an uxore damnata & eiecta propter fornicationem, concedat aliam ducere. Aiunt autem Athletas quoque non paucos abstinere à Venere, propter exercitationem corporis continentes: quemadmodum Crotoniatem Asylum, & Crisonem Imeraum. Quinetiam Amœbeus citharædus, cum recens duxisset uxorem, à sponsa abstinuit: & Cyrenæus Aristoteles amantem Laidem solus desepexit. Cum meretrici itaque iurasset se eam esse in patriam abducturum, si ei aduersus decertantes aduersarios in aliquibus opem tulisset, postquam id perfecit, lepidè à se scriptum iusiurandum exequens, eius quam simillimam Cyrenæ statuit imaginem, ut scribit Ister in libro de Proprietate certaminum. Quare nec castitas est bonum nec ex virtute, nisi fiat propter dilectionem in Deum. Iam de iis qui matrimonium abhorrent dicit beatus Paulus: In nouissimis diebus deficient quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, prohibentium habere, abstinere à cibis. Et rursus dicit: Nemo vos seducat volens in humilitate & religione & parsimonia corporis.

**Coloss. 1.**  
**1. Cor. 7.**

Agg. i.  
Luc. 12.

Matth. 7.  
Luc. 11.

ac distributionē, cœlestia acquirit & aeterna. Est alius autem qui incassum nemini imper-  
tit, & thesauros in terra colligit, ubi arugo & tinea destruunt. De quo scriptum est: Qui  
colligit mercedes, colligit in saccum perforatum. Huius agrum Dominus in Euangelio  
dicit fuisse fertilem: Deinde cum vellet fructus reponere, & esset maiora horrea & apo-  
thecas sibi edificaturus, sibi dixisse per prosopopœiam. Habes multa bona tibi reposita in  
multos annos, ede, bibe, latare: Stulte ergo, inquit, hac nocte animam tuam à te repētunt:  
quæ ergo parasti, cuius erunt? ° Humana ergo continentia, ea inquam quæ est ex sententia  
Philosophorum Græcorum, profitetur pugnare cum cupiditate, & in factis ei non inservi-  
re. Quæ est autem ex nostra sententia continentia, non concupiscere: non ut quis concupi-  
scens se fortiter gerat, sed etiam ut à concupiscendo se contineat. Non potest autem ea ali-  
ter accipi continentia, nisi gratia Dei. Et ideo dixit: Petite, & dabitur vobis. Hanc gra-  
tiam Moyses quoque accepit, qui indigo corpore erat indutus, ut quadraginta diebus ne-  
que esuriret neque sitiret. Quemadmodum autem melius est sanum esse, quam egrotan-  
tem differere de sanitate: ita lucem esse, quam loqui de luce: & quæ est ex veritate conti-  
nentia, ea quæ docetur à Philosophis. Non enim ubi lux est, illic tenebræ. Vbi autem sola  
insidet cupiditas, etiamsi quiescat ab ea quæ per corpus fit operatione, at memoria quidem  
certè cum eo quod non est præsens congregitur. ° In summa autem & in genere nobis proce-  
dat oratio de matrimonio, nutrimento, & aliis, ut nihil faciamus ex cupiditate, velimus  
autem ea sola quæ sunt necessaria. Non sumus enim filij cupiditatis, sed voluntatis: & eum  
qui uxorem duxit pro liberorum procreatione, exercere oportet continentiam, ut ne suam  
quidem concupiscat uxorem, quam debet diligere, honesta & moderata voluntate operam  
dans liberis. Non enim carnis curam gerere ad concupiscentiam didicimus: honestè autem  
tanquam in die Christo, & dominica lucida vitæ institutione ac conuersatione ambulan-  
tes, non in comessionibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciis, non in liti-  
bus & contentionibus. Verum enimverò non oportet considerare continentiam in uno so-  
lùm genere, nempe in rebus venereis, sed etiam in quibuscunque aliis quæ luxuriosa concu-  
piscit anima, non contenta necessariis, sed sollicita de delitiis. Continentia est pecuniam de-  
spicere, voluptatem, possessionem, spectaculum magno & excelso animo contemnere, os  
continere, quæ mala sunt ratione vincere. ° Iam vero angeli quoque quidem cum fuissent  
incontinentes, victi cupiditate, è cœlo descenderunt.

#### COMMENTARIUS.

° E O R V M autem qui sunt sanctificati: Ex hoc etiā probat quod non sit nefarius & sceleratus coitus: nam  
sanctificatorum semen est sanctum, in sanctificatis enim sunt omnia sancta, & ipsi sanctificati se inuicem  
sanctificant. Sed cuiusmodi sit ista matrimonialis sanctificatio pulchrè August. in lib. de Baptismo paruu-  
lorum; Non vniusmodi est sanctificatio. Nam & Cathecumenos non secundum quendam modum suum,  
per signum Christi, & orationem manus impositionis puro sanctificari. Et quod accipiunt quamuis non  
sit corpus Christi, sanctum est tamen, & sanctius quam cibi quibus alimur, quoniam sacramentum est. Ve-  
rùm & ipsos cibos, quibus aduersus necessitatem sustentandæ vitæ huius alimur, sanctificari idem Aposto-  
lus dixit per Verbum Dei & orationem, qua oramus utique nostra corpusculâ refecturi. Sicut ergo illa ci-  
borum sanctificatio non efficit, ut quod in os intrauerit non in ventrem vadat, & in secessum mittatur per  
corruptionem, qua omnia terrena solvuntur, vnde & ad aliam escam quæ non corrumpitur nos Dominus  
exhortatur: ita sanctificatio Cathecumeni, si non fuerit baptizatus, non ei valet ad intrandum regnum cœ-  
lorum, aut ad peccatorum remissionem. At per hoc & illa sanctificatio cuiusmodiunque, quam in filiis fi-  
delium esse dicit Apostolus, ad istam de Baptismo & de peccati origine, vel remissione quæstionem omni-  
no non pertinet. Nam & coniuges infideles in coniugibus fidelibus sanctificari dicit eo ipso loco ita in-  
quiens; Sanctificatur enim vir infidelis in vxore, & sanctificatur mulier infidelis per virum fidelem. Alio-  
qui filij vestri immundi essent, nunc autem mundi sunt. Non opinor autem quod quisquam tam infideli-  
ter intelligit quomodolibet in his verbis intelligat, ut ob hoc intelligat etiam maritum, non Chri-  
stianum, Christianum, quia eius vxor fuerit Christiana, neque iam baptizari oportere, & ad remissionem  
peccatorum peruenisse, & in regnum cœlorum esse intraturum, quia sanctificatus dictus est in vxore. Hæc  
dixit ille Augustinus de matrimoniali sanctificatione. Ex quibus verbis est cuiuslibet perspicuum in quanto  
errore

Ex lib. 3. ad  
Marcellinū.

errore versetur impius Heresiarcha Caluinus, quem non pudet dicere etiam in vtero matrum sanctificari infantes, & nec opus quidem esse vt baptizentur. <sup>Caluini impietas.</sup> *Quid est autem quod Dominus quoque dixit is.* Non licere soluere matrimonium, ex eo probat quod prohibeat Christus dimittere vxorem, nisi causa fornicationis. Sed nec Hebræis Moyses permisit diuortium, nisi propter cordis eorum duritiam, nempe propter grauiora mala quæ inde erant euentura.

*Sed post resurrectionem.* Suam matrimonij abrogationem ex eo confirmabāt, quod Christus dixisset, post resurrectionem neque viros ducturos esse vxores neque nupturas mulieres. Hoc non negat Clemens, sed addit etiam ex Diuo Paulo, & ventrem otiosum futurum, & escas cessaturas: quo fiet vt neque comedatur nec bibatur, sicut nec etiam contrahetur matrimonium.

<sup>10</sup> *Quintiam qui colunt idola.* Magnopere se iactabant isti abrogatores matrimoniorum, quod & à cibis, & à Venere abstinerent. Hanc eorum gloriam eleuat Clemens, dicens non in ea abstinencia sitam esse veram religionem, nam eam quoque illis esse communem cum Magis qui idola colunt & Dæmones. Prius est constituenda vera religio, quam gloriæ esse possit continentia & afflictio corporis, quam oportet esse non in manifesto, sed in occulto. Imitabantur quidem veram Dei religionem gentes in cibo & potu, & in quibusdam ceremoniis, sed non est regnum Dei cibis & potus, neque ceremoniæ nisi adsit veræ religionis fundamentum, nempe fides.

*Sunt qui matrimonium.* De Eustathianis vide Concilium Gangrense, aduersus quos editus est hic canon; Si quis vituperat nuptias & dormientem cum viro suo fidelem ac religiosum derestatur, aut culpabilem estimat, veluti quæ in regnum Dei intrare non possit, anathema sit. Derestabantur enim ij nuptias, & matrimoniū habebant pro fornicatione.

Dist. 81. Si quis vituperat. & dist. 30. si quis nuptias.

<sup>20</sup> *Aiunt autem Athletæ quoque.* Ad matrimonij laudem eleuandam, adducebant isti nuptiarum vituperatores aliquot exempla eorum qui à Venere perpetuo abstinebant. Ad quod respondet Clemens considerandam esse causam cur caste viuatur: castitas enim nec bonum dicenda est nec virtus, si caste viuatur propter aliud quam propter Dei charitatem. Qui ergo à Venere abstinerunt Athletæ, non propter Dei amorem, sed ne enervetur eorum vires, non ideo sunt laudandi tanquam viri boni & virtute præditi. Christiana enim virtus solum Deum sibi proponit scopum. Non omnium autem quorum hic meminit, fit mentio apud alios authores, & quem citat Ister iniuria temporis interiit. Plato de Republica meminit Asbyli Crotoniatæ cursoris: is autem est, vt arbitror, corrupto vocabulo Ascylus. Amœbei citharædi castissimi, qui vxorem nunquam attigit meminit Athenæus lib. 14. ca. 9. Is autem quoties cantaturus prodibat in publicum singulis diebus capiebat talentum Atticum. De Crisone autem Imeræo nusquam memini me aliquid legere. De Aristotele autem Cyrenæo, quod Laidem quæ promiserat se Cyrenem abducturū, eluserit nihil legi, legi tantum apud Ælianum de varia historia, quod diceret oblatum beneficium nunquam accipiendum: nam si referre non possis egreferes, & si non referas, existimaberis ingratus.

*Et iam de iis qui matrimonium abhorrent.* Postquā confutauit ea quæ afferebantur ab iis qui vituperabāt matrimonium, nunc adducit ea quæ faciunt pro matrimonio, & pro cibis cum gratiarum actione sumendis.

*Quid verò non etiam iusti veteres.* Et in nouo & in veteri testamento fuerunt qui à cibis abstinebant, & qui cibos percipiebant cum gratiarum actione. Fuerunt & qui matrimonium contrahabant, liberisque dabant operam, & fuerunt qui caste viuebant, & se continebant à mulieribus. *Ante etiam reprobant Apostolos.* Ad probandum non esse reiiciendum matrimonium, multum facit quod ipsi quoque Apostoli vxores duxerint, & liberos procrearint. Sed ad cœlibatū quoque commendandum facit plurimum, quod qui vxorem duxerant Apostoli, vxores non tanquam vxores circunducerent, sed tãquam sorores. Circunducebant autem vt ipsis ingressis in gynæceum liberè mulieribus prædicaretur Verbum Domini. De Apostolis autem Petro & Philippo quod vxores duxerint & liberos procrearint nemini est dubium: & quod Philippus filias habuerit virgines, quæ etiam prophetarint, constat ex Actis Apostolorum. Quod autem ex iis aliquas collocarit in matrimonio, non memini me alibi legere. Paulus autem duxerit ne vxorem non lenis est dubitatio: videtur quidem Clemens sentire eum duxisse, sed aliter sentit Theodoretus, qui sic scribit in Commentario in epist. Pauli ad Philippenses. Comparem siue coniugem nonnulli stultè existimant esse vxorē Apostoli, non attendentes ea quæ scripta erant in epistola ad Corinthios, quod

1. Cor. 1.

<sup>40</sup> scilicet se retulerit in numerum cœlibū. Dico enim iis qui matrimonio iuncti non sunt & viduis, Bonum est eis si maneant sicut ego. Et clarum est quod siue esset cœlebs, hoc est qui nunquam duxisset vxorem, siue viduus, vxorem non habebat, vxorem autem eum nunquam duxisse est verius: adolescens enim vocatus est. Comparem ergo seu coniugem ipsum vocat, vt qui iugum pietatis secum trahat, & hortatur vt optimarum sit mulierum adiutor, & vt concordiam inter se ineant, procuret.

<sup>50</sup> *Atqui ipse exclamauit.* In nomine Domini, & cum gratiarum actione est comedendum. Quod si à cibo & potu abstinenceatur, id propter Dei amorem est faciendum. Alioqui nec cibus nec potus est regnum Dei, sed neque ab iis abstinencia. Regnum Dei est pax, & iustitia, & gaudium in Spiritu sancto. Pax est, quando quiescentibus affectibus, nos non angit nec remordet conscientia: iustitia est, qua suum vnique, nempe & Deo, & sibi, & proximo tribuitur: gaudium in Spiritu sancto, quo nos non terrena delectant, sed cœlestia.

<sup>60</sup> *Quis eorum ouilla pelle indutus.* Quantamcunque castitatem & continetiam iactarent ipsi matrimoniorum vituperatores, vitæ tamen austeritate multum cedebant Eliæ, Hieremiæ, & Ioanni. Quidquid autem illi faciebant, non propter Dei amorem, sine quo nec castitas nec abstinencia potest esse bonum nec virtus, sed in Creatoris odium id faciebant: Elias autem & Hieremias & Ioānes, quantumcunque austeræ esset eorum vita, Creatori semper agebant gratias. *Carpocratis autem iustitia.* Refellit impiam & obscenam Carpocratis communicationem, qua volebat omnem mulierē omni petēti sui corporis facere copiam & coniunctionē, eam autem accipiebat ex illo Lucæ, Omni petenti à te tribue, vbi aduertendum est, id quod statim sequitur in Græco Clementis aliter habere, quam nec in excuso nouo testamento Græco, nec in nostra versione. Nam & in Græco excuso, & in nostra versione, ita habet; Et qui aufert quæ tua sunt ne repetas. In Græco autem Clementis ita habet: καὶ ὁ μὴ λαμβάνων δίδωμι αὐτῷ καὶ ἀποσπαρῆς, id est, & eum qui vult mutuo accipere ne auerferis. Ex vtrouis autem refellitur impia illa communio Carpocratiana. In ea enim non potest is qui mutuatur esse qui petit & accipit, si nullus sit qui habeat & det mutuo. Non intelligenda est autem hæc communio de synaxi, sed

de erogatione in pauperes. Quod ostendunt ea quæ sequuntur. *Quid verò quando dicit Dominus. Quæcunque hic citantur eo tendunt, ut ostendatur magnam esse mercedem communicationis, erogationis, dispersionis & elemosinæ in pauperes: per eam enim acquiruntur cælestia & æterna. Non vituperantur diuitiæ, sed eæ solum quæ nimis augentur, & quæ absconduntur, & non erogantur & distribuuntur. Quod autem dicit sibi dicere per prosopopœiam, significat ad se verba facere ræquam ad aliam personam. Hæmana ergo continentia.* Hæc est differentia inter continentiam Philosophicam & Christianam, quod Philosophica pugnat cum cupiditate: Christiana autem ne concupiscit quidem. Non potest autem accipi nisi à Dei gratia, & ideo ea est à Deo petenda. Eam habuit Moyses, qui quadraginta dies nec esuriit nec sitiit. Sanum esse & de sanitate disputare inter se differunt, melius est autem sanum esse, quam de sanitate differere. Lux non est qui loquitur de luce: melius est autem esse lucem, quam loqui de luce. Vera est Christiana continentia, quæ eo deuenit ut nihil concupiscat: non est autem vera Philosophica quæ pugnat quidem cum cupiditate, sed eam non tollit. Nam etsi in actum non exeat cupiditas, nec exerceatur à corpore, eam tamen licet non sit præsens retinetur memoria: in continentia autem Christiana nulla est pœnitus concupiscentia. *In summa autem & in genere.* Et in matrimonio & in esu ita se gerere oportet, ut in nobis sit voluntas non cupiditas, & ea solum velimus quæ sunt necessaria, adeo ut etiam in matrimonio sit continentia, ut non tam nos moueat ardor libidinis, quam voluntas procreandæ sobolis, & ea sit in matrimoniali congressu honestas, quæ diem, nempe Christum redoleat, dies enim & lux est Christus. Ab ea luce absunt comestiones & ebrietates, lites & contentiones. Ita nos oportet gerere, qui sumus filij non voluptatis, sed voluntatis. Filius voluptatis est, qui in matrimonio non tam spectat filiorum procreationem, quam infanum implendæ voluptatis desiderium. *Iam verò Angeli quoque quidam.* Non soli homines sunt incontinentes, sed quidam etiam Angeli, cum suam non possent continere cupiditatem, ea victi è cælo in terram descenderunt. Ii autem Angeli sunt fortasse qui in Genesi vocantur filij Dei. Videntes, inquit, filij Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Non me fugit alios aliter sentire, sed ita videtur sensisse Clemens.

Genes. 6.

VI. *VALENTINVS autem in epistola ad Agathopodem: Cum omnia, inquit, sustinisset, erat continens, diuinitatem operabatur Iesus: edebat & bibebat propriè, non reddens cibos: tanta inerat ei vis continentia, ut etiam nutrimentum in eo non interierit, quoniam ipse non habuit interitum. Nos ergo propter dilectionem in Dominum, & propter ipsum honestum, amplectimur continentiam, templum spiritus sanctificant. Honestum enim est, propter regnum cælorum seipsum castrare ab omni cupiditate, & emundare conscientiam à mortuis operibus, ad seruiendum Deo viventi. Qui autem propter odium aduersus carnem susceptum, à coniugali coniunctione, & ciborum quos sumere conuenit participatione, liberari desiderant, indocti sunt & impij, & absque ratione continentes, sicut aliæ gentes plurimæ. Brachmanes quidem certè neque animatum comedunt, neque vinum bibunt: sed aliqui quidem ex iis, quotidie sicut nos cibum capiunt: nonnulli autem ex iis tertio quoque die, ut ait Alexander Polyhistor in lib. de rebus Indicis: mortem autem contemnunt, & viuere nihili faciunt: credunt enim esse regenerationem: aliqui autem colunt Herculem & Panem. Qui autem ex Indis vocantur σέμνοι, hoc est, honesti ac venerandi, nudi totam vitam transigunt: ij veritatem exercent, & futura prædicunt, & colunt quandam pyramidem, sub qua existimant alicuius Dei ossa reposita. Neque verò Gymnosophistæ, nec qui dicuntur σέμνοι, id est, venerandi, utuntur mulieribus, hoc enim præter naturam & iniquum esse existimant: qua de causa seipso castos conseruant. Virgines autem sunt etiam mulieres quæ dicuntur σέμναι, hoc est, venerandæ. Videntur autem obseruare cælestia, & per eorum significationem quædam futura prædicere. Quoniam autem qui introducunt indifferentiam, paucas quasdam scripturas detorquentes, titillanti suæ voluptati ea suffragari existimant: quinetiam illam quoque, Peccatum enim vestri non dominabitur: non estis enim sub lege, sed sub gratia: & aliquas alias huiusmodi, quarum propter hæc non est rationi consentaneum ut faciam mentionem: non enim nauem instruo piraticam: agè paucis eorum argumentum perfringamus. Ipse enim egregius Apostolus, prædictæ dictioni subiungens, intentati criminis afferet solutionem. Quid ergo peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. adeo diuinè & prophetice euestigio dissoluit artem voluptatis sophisticam. Non intelligunt ergo, ut videtur, quod omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, ut referat unusquisque per corpus*

Rom. 6.

2. Cor. 5.

ca quæ

ea quæ fecit, siue bonum, siue malum: ut quæ per corpus fecit aliquis recipiat. Quare si quæ est in Christo noua creatura, ea non est amplius peccatis dedita. Vetera præterierunt. *Vi-* ἐμψυχή. 2. Cor. 6.  
tam antiquam exuimus: ecce enim noua facta sunt, castitas ex fornicatione, & continen-  
tia ex incontinentia, iustitia ex iniustitia. Quæ est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ?  
aut quæ luci cum tenebris societas? quæ est autem conuentio Christo cum Belial? quæ 1. Cor. 7.  
pars est fideli cum infideli? quæ est autem consensio templo Dei cum idolis? Has ergo ha-  
bentes promissiones, mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perfici-  
entes sanctitatem in timore Dei. <sup>a</sup> Qui autem Dei creaturæ resistunt per speciosam il-  
lam continentiam, illa quoque dicunt, quæ ad Salomen dicta sunt, quorum prius me-  
minimus: habentur autem, ut existimo, in Euangelio secundum *Ægyptios*. Euangelium secundum Ægyptios.  
Aiunt enim ipsum dixisse Seruatorem: Veni ad dissoluendum opera fœminæ: fœminæ quidem,  
cupiditatis: opera autem generationem & interitum. Quid ergo dixerint, Soluta est hæc  
administratio? Non dixerint: manet enim mundus in eadem œconomia. Sed non falsum  
dixit Dominus. Reuera enim dissoluit opera cupiditatis, auaritiæ, contentionem, glo-  
riæ cupiditatem, mulierum insanum amorem, pædicatum, ingluuiem, luxum & pro-  
fusionem, & quæ sunt his similia. Horum autem ortus, est animæ interitus: siquidem  
delictis mortui efficimur. Ea verò fœmina est intemperantia. Ortum autem & interi-  
tum, qui est in creatura, præcipuè fieri necesse est, usque ad perfectam & omni ex parte  
absolutam distinctionem, & electionis restitutionem, per quam, quæ etiam sunt modo  
permixtæ & confusæ substantiæ, proprietati suæ restituantur. Vnde meritò cum de  
consummatione verbum significasset, ait Salome: Quousque morientur homines? Ho-  
minem autem vocat scriptura dupliciter: & eum qui apparet, & animam: & eum  
rursus qui seruatur, & eum qui non. Mors autem animæ dicitur peccatum. Quare cautè  
& consideratè respondet Dominus: Quousque pepererint mulieres, hoc est, quandiu ope-  
rabuntur cupiditates. Et ideo quemadmodum per unum hominem peccatum ingressum Rom. 5. 12.  
est in mundum, per peccatum quoque mors ad omnes homines peruasit, quatenus om-  
nes peccauerunt. Et regnauit mors ab Adam usque ad Moysen, inquit Apostolus: na-  
turali autem diuinæ œconomiae necessitate, mors sequitur generationem: & corporis &  
animæ coniunctionem consequitur eorum dissolutio. Si est autem propter doctrinam &  
agnitionem generatio, restitutionis autem est dissolutio. Quomodo autem existimatur  
mulier causa mortis, propterea quòd pariat: ita etiam dicitur dux vitæ propter eandem  
causam. Iam quæ prior inchoauit transgressionem vitæ est appellata, propter causam suc-  
cessionis: & eorum qui generantur, tam iustorum, quàm iniustorum, mater est, unoquo-  
que nostrum seipsum iustificante, vel contrà inobedientem seipsum constituyente. Vnde  
non ego quidem arbitror Apostolum abhorrere vitam quæ est in carne, cum dicit: Sed in Philip. 1.  
omni fiducia, ut semper, nunc quoque Christus magnificabitur in corpore meo, siue per  
vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum. Si autem vi-  
uere in carne est hoc quoque mihi fructus operis, quid eligam nescio, & coarctor ex duo-  
bus, cupiens resolui, & esse cum Christo: multo enim melius: manere autem in carne,  
est magis necessarium propter vos. Per hæc enim, ut puto, apertè ostēdit, exitus quidem cor-  
poris perfectionem, esse in Deum dilectionem: eius autem præsentia in carne, ex grato ani-  
mo perfectam tolerantiam, propter eos qui opus habent ut salui fiant. <sup>c</sup> Quid verò, an non  
etiam quæ deinceps sequuntur, ex iis quæ dicta sunt ad Salomen subiunguntur, qui quid-  
uis potius quàm quæ est ex veritate Euangelica regulam sunt secuti? Cum ea enim dixisset,  
Rectè ergo feci quæ non peperì: utpote quòd non ut oportet assumeretur generatio,  
excipit Dominus: dicens: Omni herba vescere, ea autem quæ habet amaritudinem ne

Rr



vescaris. Per hæc enim significat, in nostra esse potestate, & non esse necessariam expro-  
 hibitione præcepti, vel continentiæ, vel etiam matrimonium: eo quod matrimonium crea-  
 tioni aliquid auxiliij afferat, præterea explicans. Nemo ergo peccatum existimet esse matri-  
 monium quod est ex ratione seu per verbum, nisi existimat esse amaram filiorum educa-  
 tionem: multis enim contrà, carere liberis videtur esse molestissimum. Neque amara vi-  
 deatur alicui liberorum procreatio, à diuinis abstrahens propter ea quæ ad usum necessaria  
 geruntur negocia. Hic autem non facile ferens vitam solitariam, desiderat matrimonium: 10  
 quandoquidem id quod cordi est, cum temperantia est innoxium: & habet unusquisque  
 nostrum potestatem eligendi an velit gignere liberos. Considero autem quemadmodum a-  
 liqui quidem qui matrimonij prætextu difficultatum ab eo abstinerunt, non conuenien-  
 ter sanctæ cognitioni, ad inhumanitatem & odium hominum defluxerunt, & perit apud  
 ipsos charitas. Aliqui autem qui legis concessioni acquiescentes sunt alligati, & titillanti  
 sensuum voluptate perfusi, fuerunt, ut ait Propheta, assimilati iumentis. Quinam au-  
 tem sunt illi duo aut tres, qui congregantur in nomine Domini, in quorum medio est Do- 20  
 minus? an non virum & mulierem & filium tres dicit, quoniam mulier cum viro per  
 Deum coniungitur? Sed si accinctus quis velit esse & expeditus, non volens procreare  
 liberos, propter eam quæ est in liberis procreandis molestiam & occupationem, maneat,  
 inquit Apostolus, cælebs ut ego. Velle enim dicere Dominum exponunt, cum pluribus  
 quidem esse creatorem, effectorem Deum generationis: cum uno autem, nempe electo, Ser-  
 uatorem, qui est alterius scilicet Dei, qui bonus est, filius. Hoc autem non ita habet: sed est 30  
 quidem etiam cum iis qui honestè ac moderatè in matrimonio versati sunt & liberos susce-  
 perunt, Deus per filium: est autem etiam cum eo qui rationi seu verbo cōuenienter fuit con-  
 tinens idem Deus similiter. Fuerint autem aliter quoque tres quidem, ira, cupiditas, &  
 ratio: caro autem & anima & spiritus alia ratione. Fortè autem & vocationem & ele-  
 ctionem secundam, & tertium genus quod in primo honore collocatur, tacitè significat  
 trias quæ prius dicta est: cum quibus est quæ omnia cōsiderat Dei potètia, absque diuisione  
 cadens sub diuisionem. Qui ergo animæ quæ sunt secundum naturam ita ut oportet vititur  
 operationibus, desiderat quidem ea quæ sunt conuenientia, odio autem habet ea quæ ledunt, 40  
 sicut iubent mandata. Benedices enim, inquit, benedicenti, & maledices maledicenti. Quan-  
 do autem hæc transiliens, iram scilicet & cupiditatem, creaturam reuera amauerit, propter  
 eum qui est Deus & effector omnium, is ex recta viuet cognitione, non laborioso continen-  
 tiæ habitu acquisito per eam quæ est Seruatori assimilationem, unita cognitione, fide, dile-  
 ctione: ut qui finis iudicio unus sit, & verè spiritualis, quæ ex ira & cupiditate procedunt  
 cogitationes omnino non admittens, qui ad Domini imaginem ab ipso artifice efficitur ho-  
 mo perfectus, dignus qui iam frater à Domino nominetur, is simul est amicus, & filius. Sic 50  
 ergo duo & tres in eodem congregantur, nempe in homine cognitione prædito. Fuerit au-  
 tem multorum quoque concordia ex tribus numerata, cum quibus est Dominus, una Ec-  
 clesia, unus homo, genus unum. An non cum uno quidem Iudæo erat Dominus legem fe-  
 rens. Iam autem prophetans, & Hieremiam mittens Babylonem, quinetiam eos qui erant  
 ex gentibus vocans per prophetiam, congregauit duos populos. Tertius autem est unus, qui  
 ex duobus creatur in nouum hominem, quo inambulat & inhabitat in ipsa ecclesia. Et lex 60  
 simul & propheta, una cum Euangelio, in nomine Christi congregantur in unâ cognitio-  
 nem. Qui ergo propter odium uxorem non ducunt, vel propter concupiscentiam carne indif-  
 ferenter abutuntur, non sunt in numero illorum qui seruantur, cum quibus est Dominus.  
 His sic ostensis, agè quæcunque scripturæ aduersantur iis Sophistis qui sunt ex hæresibus,  
 iam adducamus, declarantes regulam cōtinentiæ quæ rationi seu Verbo conueniēter obser-  
 uatur.

uatur. Vnaqueque autem heresis scripturam habet quæ sibi conuenienter affertur. Qui autem intelligit, opportunè eligens, utetur ad eos confutandos qui præter præcepta decreta constituunt. Atque ut ab alto rem repetamus, lex quidem sicut prius diximus, illud, non concupisces uxorem proximi tui, prius exclamauit ante propinquam & coherentem Domini vocem, quæ dicit ex sua ipsius persona: Audiuitis legem præcipientem, Non mæchaberis. Matth. 9.  
 Ego autem dico, non concupisces. Quod enim vellet lex viros uti moderatè uxoris, & propter solam liberorum susceptionem, ex eo est perspicuum, quod prohibet quidem eum qui non habet uxorem, statim cum captiua habere consuetudinem. Quod si semel desiderauerit, ei cum tonsa fuerit capillos, permittere ut luceat triginta diebus. Si autem ne sic quidem emarcescat cupiditas, tunc liberis operam dare, eum quæ dominatur impulsio, probata sit præfinito tempore rationi consentanea appetitio. Vnde nullum ex veteribus ex scriptura ostenderis, qui cum prægnante rem habuerit, sed postquam gestauit uterum, & postquam editum fœtum à lacte depulit, rursus à viris cognitas fuisse uxores. Iam hunc scopum & institutum inuenies seruantem Moyses patrem, cum triennium post Aaronem editum intermisisset, genuisse Mosem. Et rursus Leuitica tribus seruans hanc naturæ legem à Deo traditam, aliis numero minor ingressa est in terram promissionis. Non enim facile multiplicatur genus, cum viri quidem seminant qui legitimum ineunt matrimonium, expectant autem non solum uteri gestacionem, sed etiam à lacte depulsionem.<sup>b</sup> Vnde meritò Moyses quoque Iudæos paulatim prouehens ad continentiam, cum tribus diebus deinceps consequentibus à venerea voluptate abstinuissent iussit audire verba Dei. Nos ergo Dei Leuit. 16.  
2. Cor. 6.  
 30 templi sumus, sicut dixit Propheta: Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero eorum Deus, & ipsi erunt populus meus: si ex præceptis vitam instituamus, siue unusquisque nostrum, siue tota simul ecclesia. Quare egredimini è medio ipsorum, & separamini dicit Dominus, & inmundum ne tangatis, & ego vos suscipiam, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens. Non ab iis qui uxores duxerunt, ut aiunt, sed à gentibus quæ adhuc vivebant in fornicatione, præterea autem à prius quoque dictis hæresibus, ut immundis, & impiis, prophetice nos iubet separari. Vnde etiam Esaï. 52:  
2. Cor. 6.  
 40 Paulus quoque verba dirigens ad eos, qui erant his qui dicti sunt similes: Has ergo promissiones habete, inquit, dilecti: mundemus corda nostra ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctitatem in timore Dei. Zelo enim vos zelo Dei: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Ecclesia autem nõ alij iungitur matrimonio, sponsum possidens. Sed unusquisque nostrum habet, si velit, potestatem ducendi legitimam uxorem, in primis, inquam, nuptiis. Vereor autem ne sicut serpens seduxit Euam in astutia, corrumpantur sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo, pie admodum & doctoris instar dixit Apostolus. Quocirca admirabilis quoque Petrus, Charissimi, inquit, 1. Pet. 2.  
 50 obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinete vos à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animam, conuersationem vestram inter gentes habentes bonam: quoniam sic est voluntas Dei, ut bene facientes obmutescere faciatis imprudētium hominum ignorantiam, quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed ut serui Dei. Similiter etiam scribit Paulus in epistola ad Romanos: Qui mortui sumus peccato, 1. Pet. 2.  
1. Cor. 7.  
2. Cor. 11.  
 60 quomodo adhuc viuimus in ipso? Quoniam vetus noster homo simul est crucifixus, ut destruat corpus peccati, usque ad illud: Neque exhibete membra vestra arma iustitiæ peccato. Atque adeo cum in hunc locum deuenerim, videor mihi non esse prætermisurus innotatum, quod eundem Deum per legem & Prophetas & Euangelium prædicet Apostolus. Illud enim, Non concupisces, quod scriptum est in Euangelio, legi attribuit in Epistola ad Romanos, sciens esse unum eum qui prædicauit per legem & Pro- Rom. 7.

Rr ij

phetas, & patrem qui per eum est annuntiatus. Dicit enim, Quid dicemus? Lex est ne peccatum? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Concupiscentiam enim non cognouissem, nisi lex diceret, Non concupisces. etiamsi ij qui sunt diuersae sententiae, repugnantes, existimant Paulum sua verba dirigentem aduersus Creatorem, dixisse ea quae deinceps sequuntur: Noui enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Sed legant ea quae prius dicta sunt, & ea quae consequuntur. Prius enim dixit, sed inhabitans in me peccatum: propter quod consentaneum erat dicere illud: Non habitat in carne mea bonum. Consequenter subiunxit: Si autem quod nolo, hoc ego facio, non utique ego id operor, sed quod inhabitat in me peccatum: quod repugnans, inquit, legi Dei & legi mentis meae, captiuat me in lege peccati quae est in membris meis. Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et rursus (nunquam enim quouis modo iuuando defatigatur) non veretur veluti concludere. Lex enim spiritus liberauit me à lege peccati & mortis: quoniam per filium Deus condemnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Præter hæc adhuc declarans quae prius dicta sunt, exclamat: Corpus quidem mortuum propter peccatum: significans id non esse templum, sed animae sepulchrum. Quando enim sanctificatum fuerit Deo, spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis. Qui uiuificabit etiam mortalia uestra corpora, per eius spiritum qui habitat in nobis. Rursus itaque voluptarios increpans, illa adiicit: Prudentia enim carnis, mors: quoniam qui ex carne uiuunt, ea quae sunt carnis cogitant: & prudentia carnis est cum Deo gerere inimicitias: legi enim Dei non subiicitur. Qui autem sunt in carne, non ut quidam decernunt, Deo placere non possunt, sed ut prius diximus. Deinde ut eos distinguat, dicit ecclesiae: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in uobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Si autem Christus in uobis, corpus quidem est mortuum per peccatum, spiritus autem uiuus per iustitiam. Debitores itaque sumus fratres, non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uiuitis, estis morituri: si uero spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Et aduersus nobilitatem & aduersus libertatem, quae execrabiliter ab iis qui sunt diuersae sententiae introducit, qui propter libidinem & intemperantiam gloriantur, subiungit dicens: Non enim accepistis spiritum seruitutis rursus in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater: hoc est, ad hoc accepimus, ut cognoscamus eum quem oramus, qui est uerè pater, qui eorum quae sunt solus est pater, qui ad salutem erudit & castigat ut pater, & timorem minatur.

ἐπιλύει.

Rom. 8.

Deest ali-  
quid.  
1. Col. 7.Euseb. De  
preparat.  
Euang. 6.  
cap. 8.

## COMMENTARIUS.

\* VALENTINUS autem in epistola ad Agathopodem. Cum dixisset aliquot ex Angelis fuisse incontinentes, refert quid de Christo dixerit Valentinus. Dicit enim Christum ad eum fuisse continentem, ut quidquid comederat & biberat continens, ex eo nihil egeret, ut quod non esset interituum, sicut ipse non habuit interitum. \* Brachmanes quidem certe. De Brachmanibus sic scribit Eusebius, Apud Indos autem & Bactros, multa milia hominum sunt qui Brachmanes appellantur. Ii tam traditione patrum quam legibus, nec simulachra colunt, nec animatum aliquid comedunt, vinum & ceruisiam nunquam bibunt, ab omni demum malignitate absunt, soli Deo attendentes. Gymnosophistarum autem & Aegyptiorum Sacerdotum quanta esset & à cibis abstinentia & à Venere continentia, fuisse scribit Caelius Rhodiginus lib. xiiij. cap. xxv. lect. antiq. \* Quoniam autem qui introducunt. De indifferentibus antea diximus. Ii autem erant qui quidquid agerent, peccare se non posse dicebant. Peccatum enim eis non dominari, quod non essent sub lege, sed sub gratia. In hoc autem fallebantur, quod cum per gratiam data eis esset remissio peccatorum, ea gratia eo usque extendi videretur, ut quidquid agerent, postea id non esset peccatum, eis omnia condonante gratia. Hunc eorum sensum refellit Paulus, qui aperte dicit non esse peccandum, quod sumus sub gratia. Non esse scopum gratiae ut peccemus, sed ut remissis peccatis noua simus creatura, & quae olim admissa erant non amplius admittamus, & meminerimus nos esse sistendos ante tribunal Christi, recepturos quaecunque gesserimus.

serimus per corpus, siue bona siue mala. Multas alias afferebant sententias, sed huius solum meminit, quæ erat præcipua. Nam si cæterarum faceret mentionem, videretur quodammodo nauem instruere piraticam, in qua multa sunt congeſta latrociniiis. *Quæ autem Dei creaturæ resistunt.* Dixit quid pro se afferrent Adia-phoristæ, & quid eis responderet, nunc dicit quid afferant ij qui resistunt Dei creaturæ per speciosam continentiam. Ii autem dicuntur Eucratitæ seu Tatiani, de quibus scribit Irenæus lib. 1. A Saturnino & Mar-cione qui vocantur continentes abstinentiam à nuptiis annunciauerunt, frustrantes antiquam plasmatio-nem Dei, & oblique accusantes eum, qui & masculum & fœminam ad generationem hominum fecit, & eorum qui dicuntur apud eos animalia abstinentiam induxerunt, ingrati existentes ei qui omnia fecit Deb, contradicunt quoque eius saluti qui primus plasmatus erat. Et hoc nunc adinuentum est apud eos, Ta-tiano quodam primo hanc introducente blasphemiam, qui cum esset Iustini auditor, inquantum quidem apud eum erat, nihil enarrauit tale, post verò illius martyrium abſistens ab ecclesia, & presumptione ma-gisterij elatus, quasi præ cæteris esset secundum proprium characterem doctrina constituta, non quasdam inuisibiles, similiter atque ij qui à Valentino sunt, veluti fabulas enarrans, nuptiarum autem corruptelas & fornicationes, similiter vt Marcion & Saturninus dicens, Ad eum autem saluti ex se contradictionem faciens. Qui ergo Dei creaturæ resistebant, ij erant Eucratitæ seu Continentes. Qui erant Marcionistæ & Tatiani, pro defendenda sua hæresi afferebant quæ in Euangelio secundum Ægyptios dicitur Seruator dixisse Salo-mæ. Non est autem hoc Euangelium à Catholica Ecclesia approbatum, licet apud Clementem videatur nõ leuis auctoritatis, non enim id reiicit nec reprobatur, sed quod male exponebant hæretici, interpretatur. Sic ergo in eo dicebat Seruator; Veni ad dissoluendum opera fœminæ. Hoc sic exponebant Eucratitæ. Fœmi-nam vocabant cupiditatem seu concupiscentiam. Eius opera dicebant generationem & interitum, quæ-quidem opera vt dissolueret venisse Christum. Non ita autem esse intelligendum pulchrè sic ostendit Cle-mens; Quod Christus dixit verum est, sed verum non est quod dixit, si intelligatur vt intelligunt Eucratitæ. Non est ergo sic intelligendum. Si venisset Christus vt dissolueret generationem & interitum vt intelligit Eucratitæ, iam olim defecisset generatio & interitus. Sed non defecit. Non est ergo sic intelligendum. Ve-nit ergo Christus ad dissoluendum opera fœminæ, nempe cupiditatis & intemperantiæ. Ea sunt avaritia, contentio, gloriæ cupiditas, insanus mulierum amor, & cætera quæ enumerantur. Horum operum genera-tio est animæ interitus. Per peccatum enim interit & moritur anima. Ita est ergo intelligendum. *Quid verò an non etiam quæ deinceps sequuntur.* Aliud etiam afferebant Eucratitæ ex eodem Euangelio secundum Ægyptios, quod existimabant pro se facere. Id autem in eos retorquet Clemens dicens illud: Omni herba  
30 velle, ea autem quæ habet amaritudinem ne vescaris, significare in potestate nostra esse vel continentiam eligere, vel matrimonium. Id tantum esse spectandum vt non sit molestum & ingratum vitæ genus quod suscipitur. Esse vtrobique difficultates & molestias quæ magis procedunt ab iis qui suscipiunt, quam ab ip-so susceptæ vitæ genere, licere vel matrimonium contrahere, vel profiteri continentiam, dum intelligas à continentia quam sis professus non esse resiliendum. Vtrobique esse adhibendam temperantiam, & mode-rationem, & neque cœlibes debere abhorreere eos qui dant operam liberis, neque eos qui vxores duxerunt libidini aded esse deditos, vt merito possint assimilari iumentis. *Quinam autem sunt illi duo aut tres.* Matth. cap. xviij. dicit Christus, Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Varias huius dicti expositiones affert Clemens. Prima est quod id dicatur de viro muliere & filio, quoniam mulier cum viro per Deum coniungitur, & ex ea cõiunctione procreatur filius. In medio itaque duorum & trium  
40 est Deus. In medio quidem duorum, si sit tantum maritus & vxor: in medio autem trium si genitus sit fi-lius. Quod autem dicunt Eucratitæ in medio duorum vel trium in matrimonio esse Deum Creatorem, ef-fectorem generationis, non autem bonum Deum Christi Seruatoris filium, sed eum esse cum vno electo, nempe cum cœlibe seu continente, est falsum. Est enim idem Deus qui certe vnus est, per filium, & cum duobus vel tribus, in honesto & modesto matrimonio, & cum vno cœlibe seu continente, qui se continet, non in odium Creatoris, vt Eucratitæ & Tatiani, sed propter regnum Dei, vt Verbum iubet. *Quæ erunt au-tem aliter quoque tres.* Postquam confutauit quæ pro se facere putabât Eucratitæ, nunc eas adducit Scripturas quæ eis aperte aduersantur, tam ex veteri quam ex nouo testamento. Ex veteri quidem; Non concupisces vxorem proximi tui: ex nouo autem; Audiuitis legem precipientem, Non mœchaberis. Ego autem dico; Non concupisces. Quod ita interpretatur Clemens vt sentiat Deum iubere, ne cum propria quidem vxore cum concupiscentia habendam consuetudinem. Quod autem cum sola vxore velit haberi consuetu-  
50 tudinem, idque propter solam liberorum susceptionem, probatur ex eo quod ne cum captiua quidem sta-tim velit rem haberi, sed tum demum cum triginta diebus postquam toronderit capillos, sedatus sit veneris imperus, successeritque moderata & honesta appetitio. Veteres autem cum pregnante nullam habebant consuetudinem, nec ante pueri à lacte depulsionem seu ablactionem. Hinc est quod Moyses erat Aarone minor natu tribus annis, quod pater non cognouit vxorem, antequam ablaetatus esset Aaron. Hanc etiam ob causam ex tribu Leuitica pauciores ingressi sunt terram promissam quam ex cæteris tribubus, quod cum  
60 vxoribus rem non haberent ante filiorum à lacte depulsionem. *Vnde merito Moyses quoque Iudeos.* Quod dicit Deus apud Prophetam; Egredimini è medio ipsorum, & separamini, non est intelligendum ab iis qui duxerunt vxores, vt intelligebant Eucratitæ, sed à gentibus quæ adhuc fornicabantur, sed & ab iis de qui-bus prius dictum est hæresibus, & ab obscœnis & impiis hominibus. *Vnde etiam Paulus quoque.* Volunt quidem Apostoli Petrus & Paulus, vt hic ostendunt quæ citantur eorum testimonia, Christianos omnes & singulos castè & continenter viuere & abstinere à carnalibus desideriis: & ecclesiam quæ sponsum habet Christum, non alij cõiungi sponso, potest tamen vnusquisque si velit, modo se castitatis voto non obstrin-xerit legitimam ducere vxorem. Quod autem dicit eum id posse in primis nuptiis, non est intelligendum, quod non liceat secundum contrahere matrimonium, cum id permittat Paulus, modo fiat in Domino, sed significat id minus esse honestum. Apud veteres quidem certe minus laudabilis & honesta habita est poly-gamia, qua scilicet prima vxore defuncta, alia ducitur. Multas autem simul ducere tantum abest vt liceat, vt  
Rr iij

Iren. lib. 1.  
cap. 30.

Exod. 19.

ne sit existimandum quidem matrimonium. Quam male autem olim audierit Polygamia, vide apud No-  
mocanonem Photij in Canonibus sancti Basilij.

- VII. \* QVOD autem ex consensu ad tempus orationi vacat coniugium, doctrina est conti-  
nentia. Adiecit enim illud quidem, ex consensu, ne quis dissolueret matrimonium. Ad  
tempus autem, ne ex necessitate exercens continentiam is qui uxorem duxerit, aliquando  
labatur in peccatum, ut qui in id incidat ut suo quidem coniugio parcat, alienum autem  
concupiscat. Qua ratione eum etiam qui turpiter se & indecore gerere existimat, quod vir- 10  
ginem alat, recte eam dicit esse nuptum daturum. Propositum autem uniuscuiusque, tam  
eius qui seipsum castravit, hoc est, qui castitatem delegit, & qui rursus propter libero-  
rum procreationem seipsum coniunxit matrimonio, debet perseverare, non cedens & ac-  
quiescens ei quod est minus & inferius. Si enim vitæ suæ aliquid incrementi poterit ad-  
iicere, ipse sibi in Deo maiorem acquireret dignitatem, ut qui purè simul & consideratè  
fuerit continens. Si autem eam quam elegit regulam superaverit, in maiorem deinde spe  
gloriam recidet. Habet enim sicut castitas, ita etiam matrimonium propria munera & 20  
ministeria, quæ ad Dominum pertinent, filiorum, inquam, curam gerere & uxoris. Quod  
enim honestè causatur is qui est in matrimonio perfectus, est coniugij necessitudo, ut qui o-  
mnium curam ac providentiam in domo communi ostenderit. <sup>b</sup> Iam episcopos, inquit, oportet  
constitui, qui ex domo propria toti quoque ecclesiæ præesse sint meditati. <sup>c</sup> Unusquis-  
que ergo in quo vocatus est opere ministerium peragat, ut liber in Christo fiat. Et rursus  
de lege differens, utens allegoria: Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata  
est legi, & quæ sequuntur. Et rursus: Mulier est alligata, quandiu vivit vir eius: sin 30  
autem mortuus fuerit, liberata est ut nubat, modò in Domino. Beata autem est si sic per-  
manserit, in ea quidem sententia. Sed in priori quidem particula: Mortificati estis, in-  
quit, legi, non matrimonio, ut efficiamini vos alteri, qui excitatus est ex mortuis, sponsa &  
ecclesia, quam castam esse oportet, & ab iis quæ sunt intus cogitationibus, quæ sunt con-  
trariæ veritati, & ab iis qui tentant extrinsecus, hoc est, ab iis qui sectantur hæreses, &  
persuadent vobis fornicari ab uno viro, nempe omnipotenti Deo: ne sicut serpens de-  
cepit Evam, quæ vita dicitur, nos quoque inducti à callidis hæresum illecebris, trans- 40  
grediamur mandata. Secunda autem particula statuit monogamiam. Non enim, ut  
quidam existimarunt, mulieris cum viro alligationem, carnis cum interitu connexio-  
nem, significari putandum est. Impiorum enim hominum, qui matrimonij inventionem  
diabolo aperte tribuunt, reprehendit commentum, & in periculum venit Legislator ne  
incessatur maledictis. Tatianum arbitror Syrum talia audere dogmata decernere. His  
verbis quidem certè scribit in libro de Perfectione secundum Servatorem: Consensum qui-  
dem coniungit orationi: communio autem seu coniunctio, interitus soluit interpellatio- 50  
nem. Admodum certè circumspectè arcet per concessionem. Nam cum rursus per-  
mittit simul convenire propter Satanam & intemperantiam, pronunciauit eum qui est  
pariturus, servitutum duobus Dominis: per consensum quidem, Deo: per dissentio-  
nem autem, intemperantiæ & fornicationi & diabolo. Hæc autem dicit, Aposto-  
lum exponens. Sophisticè autem eludit veritatem, per verum falsum confirmans: in-  
temperantiam enim & fornicationem, diabolica vitia & affectiones nos quoque confi- 60  
temur. Moderati autem matrimonij intercedit consensus, & ad precationem continen-  
ter deducens, & ad procreandos liberos cum honestate concilians. Cognitio quidem cer-  
tè dictum est à scriptura tempus liberorum procreationis, cum dixit: Cognovit autem  
Adam Evam uxorem suam, & concepit, & peperit filium, & nominavit nomen  
eius Seth: suscitavit enim mihi Deus aliud semen pro Abel. <sup>d</sup> Vides quemnam maledictis  
incessant,

1. Timot. 3.  
Rom. 7.

ἀσυνουχίας.

incessant, qui honestam & moderatam incessunt seminationem, & diabolo attribuunt generationem. Non enim Deum absolutè dixit, qui articuli adiectione, nempe ὁ θεὸς dicens, significauit eum qui est omnipotens. Quod ab Apostolo autem subiungitur: Et rursus, simul conuenire propter Satanam, illud prius rescindit, ne vnquam ad alias declinent cupiditates. Non enim perfectè repellit naturæ appetitiones, qui à verecundia motus sit ad tempus consensus, per quem rursus inducit coniugationem matrimonij, non ad intemperantiam & fornicationem & opus diaboli, sed ne subiungatur intemperantiæ, fornicationi & diabolo.<sup>10</sup> Separat autem veterem quoque hominem & nouum Tatianus, sed non ut nos dicimus. Veterem quidem virum, legem: nouum autem, Euangelium, ei assentimur, nos quoque dicentes, sed non eo modo quo vult ille, dissoluens legem ut alterius Dei. Sed idem vir & Dominus vetera renouans, nō amplius concedit polygamiam. Tunc enim id exigebat Deus, quando oportebat augeri & multiplicari. Monogamiam autem introducit propter liberorum procreationem, & domus curam gerendam, ad quam data est mulier adiutrix; & si cui Apostolus propter intemperantiam & vstionem, ex venia secundum concedit matrimonium: nam hic quoque non peccat quidem ex testamento: non est enim à lege prohibitus: non implet autem summam illam vitæ perfectionem quæ agitur ex Euangelio. Gloriam autem sibi acquirit caelestem, qui apud se manserit, eam quæ est morte dissoluta impollutam seruans coniunctionem, & grato ac lubente animo paret æconomia, per quam effectum est ut diuelli non possit à Domini ministerio.<sup>20</sup> Sed nec eum qui ex coniugali surgit cubili, similiter ut olim, tingi nunc quoque iubet diuina per Dominum pro- δυσωμοδοα. uidentia: non enim necessariò à liberorum abducit procreatione, qui credentes per unum baptismum, ad consuetudinem omni ex parte perfectam abluit Dominus, qui etiam multa Moysi baptismata per unum comprehendit baptismum. Olim itaque lex, per carnalem generationem, nostram prædicens regenerationem, propter generantem seminis facultatem abhibebat baptismum, non abhorrens hominis generationem. Quod enim apparet homo generatus, hoc potest seminis deiectionio. Non sunt ergo multi coitus genitales, sed matricis susceptio proficitur generationem, in naturæ officina semine formato in fœtum.<sup>30</sup> Quomodo autem vetus quidem est solum matrimonium & legis inuentum, alienum autem est quod est ex Domino matrimonium, cum idem Deus seruetur à nobis? Non enim quod Deus coniunxit, homo iurè dissoluerit. Multò autem magis quæ iussit Pater, seruabit quoque filius. Si autem idem simul est & legislator & Euangelista, nunquam ipse secum Rom. 7.   
 νόμος κτλ. pugnat. Viuit enim lex cum sit spiritualis, & intelligitur ex cognitione. Nos autem mortui sumus legi per corpus Christi, ut gigneremur alteri qui resurrexit ex mortuis, qui prædictus fuit à lege, ut Deo fructificaremur. Quare lex quidem est sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Mortui ergo sumus legi, hoc est, peccato quod à lege significatur: quod lex ostendit, non autem generat, per iussionem eorum quæ sunt facienda, & prohibitionem eorum quæ non sunt facienda: reprehendens subiectum peccatum ut appareat peccatum. Si autem peccatum est matrimonium quod est ex lege, nescio quomodo quis dicet se Deum nosse, dicens Dei iussum esse peccatum. Quod si lex sancta est, sanctum est matrimonium. Sacramentum ergo hoc ad Christum & Ecclesiam ducit Apostolus.<sup>40</sup> Quemadmodum quod ex carne generatur, caro est: ita quod ex spiritu, spiritus, non solum in pariendo, sed etiam in discendo. Iam sancti sunt filij, Deo gratæ oblectationes verborum Dominicorum, quæ desponderunt animam. Sunt ergo separata fornicatio & matrimonium, quoniam à Deo longè abest diabolus. Et vos ergo mortui estis legi per corpus Christi, ut vos gigneremini alteri, qui surrexit à mortuis. Simul enim proximos exaudit qui fuerunt obediētes: quando quidem etiam ex veritate legis, eidem Domino obediūmus qui præ- τοὶ θεοὶ ὑμῶν   
 πενήτης.



1. Tim. 4.  
πλάσις,  
decepto-  
ribus.

Rom. 14.

1. Cor. 7.

Marci 6.  
Lucz 12.

Ioan. 6.

Matth. 22.

Lucz 10.

Matth. 23.

*capit eminus. <sup>a</sup> Nunquid autem de iisdem hominibus merito aperte dicit spiritus? In posterioribus temporibus deficient quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisi falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam, & prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad participationem cum gratiarum actione, fidelibus, & qui agnouerunt veritatem, quòd omnis creatura Dei bona est, & nihil est reiiciendum quod sumitur cum gratiarum actione. Sãctificatur enim per verbum Dei & orationem. Necessariò ergo non est prohibendum iungi matrimonio, neque carni-  
bus vesci, aut vinum bibere. Scriptum est enim: Bonum est carnem non comedere, nec vinum bibere, si comedat per offendiculum. Et: Bonũ est manere sicut ego: sed & qui vititur, cum gratiarum actione, & qui rursus non vititur, ipse quoque cum gratiarum actione, & cum moderata ac temperanti viuat perceptione, rationi conuenienter. Et ut in summa dicam, omnes Pauli epistolæ, quæ moderationem docent & continentiam, cum & de matrimonio, & de liberorum procreatione, & de domus administratione innumerabilia præcepta contineant, nusquam honestum moderatũque matrimonium prohibuerunt aut abrogarunt, sed legis cum Euangelio seruantes conuenientiam, utrumque admittunt: & eum, qui Deo agendo gratias, moderatè vititur matrimonio: & eum qui, ut vult Dominus, vivit in castitate, quemadmodum vocatus est unusquisque inoffense & perfectè eligens. Et erat terra Iacob laudata super omnem terram, inquit Propheta, ipse vas spiritus gloria afficiens. Insectatur autem quispiam generationem, in eam dicens interitum cadere eamque perire: & vim affert ac detorquet aliquis, dicens de filiorum procreatione dixisse Seruatorem: Non oportere in terra thesauros recondere, ubi tinea & ærugo demolitur: nec  
erubescit his addere ea quæ dicit Propheta: Omnes vos sicut vestimentum veterascetis, & tinea vos exedet. Sed neque nos contradicimus scripturæ, in nostra corpora cadere interitum, eaque esse fluxa. Fortasse autem ijs cum quibus disseruit, utpote peccatoribus, prædicit interitum. Seruator autem non dixit de liberorum procreatione, sed ad impertiendum ac communicandum eos adhortans, qui solùm opibus volunt abundare, egentibus autem nolunt opem ferre. Quamobrem dicit: Operemini non cibum qui perit, sed eum qui manet in vitã eternam. <sup>k</sup> Similiter autẽ afferũt etiã illud dictũ de resurrectione mortuorum: Filij illius seculi nec nubũt nec nubuntur. Sed hanc interrogationẽ & eos qui interrogant, si quis ruminauerit, inueniet Dominũ non reprobare matrimoniũ, sed afferre remedium expectationi carnalis cupiditatis in resurrectione. Illud autẽ, filij huius seculi, non dixit ad distinctionem alicuius aliũs seculi, sed perinde ac si diceret: Qui in hoc nati sunt seculo, cum propter generationem sint filij, & gignunt & gignuntur: quoniam non absque generatione hanc quis vitam prætergredietur. Sed hæc generatio similem suscipiens interitum, non amplius expectat eum qui ab hac vita est separatus. Vnus est ergo pater noster qui est in calis. Sed ipse quoque pater est omnium per creationem. Ne vocaueritis ergo, inquit, patrem vobis super terram. Quasi diceret: Ne existimetis eum qui vos carnali seuit satũ, authorem & causam vestræ essentia, sed adiuantem causam generationis, vel ministra potius. Sic ergo nos rursus conuersos vult effici ut pueros, eum qui verè pater est agnoscen-  
tes, ut qui simus regenerati per aquam, cum hæc sit alia satio in creatione.*

#### COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> QVOD autem ex consensu ad tempus orationi vacat coniugium. Etiam in matrimonio locum habet continentia, sed in ea duo sunt consideranda, nempe vt & contineant ex consensu, & ad tempus. Ex consensu quidem, quoniam nec maritus nec vxor debent alter alterum fraudare coniunctione quæ est debitum coniugale, & timendum est, ne si paulo diuturnior sit continentia, dum à sua se coniuge abstinet, appetat alienam. <sup>b</sup> Iam Episcopos, inquit, oportet constitui. Ii sunt eligendi Episcopi quos constat suæ bene præesse familiar. Nam in domus suæ ratione iam sunt meditati quomodo sit regenda Dei Ecclesia. In eligendo ergo Episcopo

Episcopo non spectatur an nunc habeat aut olim habuerit vxorem, sed an bene præsit familiæ. Vnde sumetur coniectura & argumentum, fore vt recte administret ecclesiæ. Nam siue habuerit siue non habuerit vxorem, si modo bene præsit familiæ, sufficit ad hoc vt eligatur Episcopus. Apud eos quidem recte qui ecclesiasticam exacte obseruauerunt regulam, in Clero perpetuus fuit cœlibatus. Apud eos verò qui ab ea defecerunt, nec Episcopis licet habere vxorem, sed si habeant cum ordinantur, ab ea separari oportet. *Vnusquisque ergo in quo vocatus est.* Christo mortuo qui erat veluti vir legis, licet nobis Christi qui excitatus est à mortuis esse sponsa & ecclesiæ, quam oportet esse castam, & à malis cogitationibus quæ sunt contrariæ veritati, & ab hæresibus, quæ nos tentant & conantur inducere, vt ab Omnipotente, à creatore, inquam, deficiamus, & eius mandata non seruemus. Mulier quoque, quæ est in potestate viri, tum demum est libera à lege viri, quando vir eius fuerit mortuus. Repulsa enim Polygamia, à verbo constituta est monogamia. Vir enim vnā solam ducit vxorem, & mulier nubit vni viro. Porro autem Clemens ostendit esse falsam verborum Pauli à Tatiano adductam interpretationem, qui sophisticè eludens veritatem, per verum confirmabat falsum. Nec est ei assentiendum qui in eodem numero habebat matrimonium & fornicationem, Quamuis enim à concubitu coniugali liceat ad tempus abstinere ex consensu vt vacetur orationi, non ideo tamen non licet cognoscere vxorem & operam dare liberis. Quod quidem tantum abest vt sit probandum, vt ipse Deus omnipotens dicatur semen suscitare quando generatur filius. *Vides quemnam maledictus incessant.* Quod Deum omnipotentem blasphemant, & maledictis incessant qui seminationem vituperant & generationem diabolo attribuunt, ex hoc probat. Nam si est Deus omnipotens, qui suscitatur semen ex quo fit generatio, est perspicuum quod eum blasphemat qui diaboli dicit esse generationem. Quod sit autem Deus omnipotens semen qui suscitatur, ex hoc probat quod nō dicatur Deus absolute, sed Deus cum articulo. Volentes enim Græci significare Deū, à quo est principium diuinitatis, is autem est Deus pater omnipotens creator cæli & terræ, non eum dicunt absolute *Θεός*, sed *ὁ Θεός*, cum articulo, vt videre licet & apud Origenem in Euangelium Ioannis, & apud Gregor. Nazianzenum in Orat. de Deo. *Separat autem veterem quoque hominem.* In hoc quidem conueniunt & Clemens & Tatianus, quod homo verus dicatur lex, & homo nouus, Euangelium. Sed in hoc non conueniunt, quod non vnus & eiusdem Dei censet Tatianus legem & Euangelium: Clemens autem censet vtrumque esse vnus Dei qui vetera renouat. In veteri quidem lege exiebat Deus polygamiam, id est multas ducere vxores, vt multiplicaretur genus humanum quod oportebat crescere: in nouo autem testamento, id est in Euangelio, exigit monogamiam, id est vt vna tantum ducatur vxor ad procreandos liberos & ad domum administrandam, ad quam adiumentum præbet mulier. Mortua autem vxore aliam quidem ducere permittitur ab Apostolo ei qui non potest continere, & libidinis ardorem non potest sustinere. Et non peccat quidem, sed minus est perfectus, & minorem in cælis gloriam assequitur, quam is qui manet solitarius, & non polluit dissolutam morte coniunctionem, nec sollicitudine matrimoniali abstrahitur à Domini ministerio. *Sed nec eum qui ex coniugali surgit cubili.* Scriptum est in Leuitico: Vir de quo egreditur semen coitus, lauabit aqua omne corpus suum, & immundus erit vsque ad vespem. Mulier cum qua coierit, lauabit aqua & immunda erit vsque ad vespem. Hūc locum sic exponit Hesychius. Necessariam habere regenerationem baptismatis humanum genus, ipse Dominus ostendit dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum. Cuius quidem sordis in nobis inobedientia ex Adam est transfusa. Vnde & David in iniquitatibus se natum, & in peccatis asserit esse conceptum, non matrem suam accusans, sed peccatum innuens, quod decurrit ex genere. Et nunc legislator eum de quo egreditur semen coitus, id est eum qui pro filiis procreandis semen effudit, sed & mulierem quæ suscepit, lauare corpus præcepit, ob hoc quia semen suscepit, per quod hoc templum nostrum totum, id est integer homo describitur ex anima & corpore. Et paulo post: Quod autem sordidus effectus Adam per inobedientiam, sordidum esse etiam semen effecit, necessariæque corpus sordidum est, eo quod ex semine processit, in quo immundum est vsque ad vespem, id est seculi finem, quia in fine seculorum Christus veniens ostendit aquam, qua genus nostrum mundaretur: & quod permansimus vsque tunc immundi, probatur ex eo quod & ij qui nec dum peccauerunt, id est in ætate infirma constituti, signaculum baptismi necessarium habent, ne forte morte superueniente sordidi transcant, sordem quæ ex Adam transit in semetipsis habentes, & propterea non volentes intrare in regnum cælorum. Hæc Hesychius, & multa alia. Significat ergo Clemens multa olim fuisse Moysis baptismata quæ erant figuræ nostræ per baptismum regenerationis, quo eluitur peccatum originis. Qui quidem baptismus solus est necessarius, fit enim per eum vt non sit amplius semen immundum, quod sit amplius mundandum, vt munderetur scilicet is qui effuderit, licet sit mundandus qui ex eo est coagulatus vt purgetur peccatum originis. Licet ergo sæpius cōueniant maritus & vxor, nō sunt censendi multi coitus, sed vnus. Si enim ad quemlibet coitum necessarium est baptisma, seu mauius tinctio ac lotio: quotiescunque autem in matricem deiciatur semen, quæ deiectio est coitus, nec ideo coeuntibus repetendus sit baptismus, non plures sunt censendi coitus, sed vnus. Adeo enim per baptismū purgatur qui baptismō tingitur, vt quod ad ipsum quidem attinet semen sit mundum, quotiescunque sit deiectum, nec ipsum polluat, licet qui ex ipso generetur, propter peccatum originis tandiu sit immundus, donec baptismō regeneratus, omnem ex primi paræris inobedientia ingeneratam exuat maculam. Hinc elici potest quod idem semen, quod quidem videtur admirabile & plane paradoxum, emittenti quidem est mundum propter baptismum, edito autem fœtui immundum, donec ipsum mundauerit baptismus, cui si accesserit matrimonium, & plene est sanctificatus qui est baptismō tinctus vt qui sit iustificatus, & qui ex eo nati sunt, ipsi quoque ideo sunt sancti, quod baptismō paulo post regenerati, si vxores ducāt coniugali concubitu minime polluantur, nec vlla amplius lotionem egeant. *Quomodo autem vetus quidem est solum matrimonium.* Non minus esse in nouo quam in veteri testamento matrimonium ex hoc probat, quod & legis & Euangelij idem sit Deus, & nec lex à Christo sit abrogata, sed consummata, & quod pater iussit, seruet quoque filius, nec inter se pugnent lex & Euangelium. Sed nec lex mala est, sed bona potius & sancta, quæ peccatum non generat, sed ostendit. Mortui quidem sumus

Epiph. lib.  
2. tom. 1.  
Syn. in  
Trull. 1.  
Cau. 12.

Leuit. 15.

Ioan. 3.

Psalm. 50.

legi, id est peccato, per corpus Christi mortuum, ut in resuscitato Christo viveremus & fructificaremus. Si quod Deus iussit non est peccatum, nec matrimonium quod Deus iussit est peccatum. Sanctum quoque esse matrimonium ex eo probat, quod hoc sacramentum ducat Paulus ad Christum & Ecclesiam. Sacramentum, inquit, hoc magnum est in Christo & Ecclesia. Græce est autem mysterium, quod est proprie id quod continetur sub signo & symbolo quod proprie est sacramentum. Coniunctio enim viri & mulieris quod est symbolum, significat Christi sponsi & ecclesie sponse coniunctionem, quæ sub eo signo continetur. Est autem istud mysterium ideo sanctum, quod non sit carnale sed spirituale, ex spirituali autem generatur spiritus, non solum pariendo, sed etiam discendo. <sup>a</sup> Nunquid autem de iisdem hominibus. Exorturos huiusmodi hæreticos dicit Apostolus, qui & matrimonia prohiberent, & à cibis abstinere iuberent, ipse autem nusquam honestum & modestum prohibuit matrimonium, nec abstinere iussit à cibis qui perciperentur cum gratiarum actione: & in hominis potestate, situm esse voluit, malitne uxorem ducere, an caste vivere. Quod quidem est intelligendum de iis qui necdum uxorem duxerunt, nec castitatis instituto se addixerunt, aut eam vivendi rationem non sunt secuti, quæ perpetuam exigit continentiam. <sup>b</sup> Et erat terra Iacob laudata super omnem terram. Illud: Et erit terra Iacob laudata &c. nusquam memini me legere in Prophetis, nec video quid faciat ad id de quo agitur: inueniet fortasse aliquis diligentior & perspicacior. Quæ deinceps sequuntur, citantur ab iis qui matrimonium reiiciunt & reprobant generationem. Postquam autem ostendit eorum sensum esse violentum & detortum, ipse hanc dicit esse sententiam, quod diuites adhortetur ut egentibus impertiant & eis operam ferant. <sup>c</sup> Similiter autem afferunt etiam illud. Dicebant Eucratiz reprobari matrimoniū, per hoc quod scriptū est de resurrectione: Filij illius seculi non nubunt nec nubentur. Sed non est verum. Nihil aliud enim significat quam hic esse generationem, cui cum successerit interitus, non est amplius expectanda generatio ab eo qui ab hac vita est separatus. Idem autem est pater omnium, siue per creationem, siue per generationem, siue per regenerationem. Is est quem dicimus patrem nostrū qui est in cælis, neque enim vult Christus nos vocare patrē nobis super terram. Non est enim pater noster is qui nos dicitur gignere, est enim tantum causa adiuvās generationis, ut sine quo nō fiat generatio, vel potius est minister generationis. Deus autem est proprie pater nostræ generationis, ut qui sit author & causa efficiens nostræ cuiusmodicunque sit, essentiz. Non proprie enim dicitur essentia, nisi eorum quæ sunt æterna, & tamen à Deo etiam esse dicuntur quæ hic fiunt & oriuntur, ut qui sit pater omnium.

VIII.  
1. Cor. 7.

<sup>a</sup> AT qui est, inquit, cælebs curat quæ sunt Domini: qui autē duxit uxorem, quomodo placebit uxori? Quid verò, an non licet etiam eis qui secundum Deum placent uxori, Deo gratias agere? An non permittitur etiam ei qui uxorem duxit, unā cum coniugio, esse etiam sollicitum de iis quæ sunt Domini? Sed quemadmodum quæ non nupsit sollicita est de iis quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu: ita etiam quæ nupsit, & de iis quæ sunt mariti, & de iis quæ sunt Domini, est in Domino sollicita, ut sit sancta corpore & spiritu. Ambæ enim sunt sanctæ in Domino: hæc quidem ut uxor, illa verò ut virgo.

Ibid. 6.  
Heb. 13.

<sup>b</sup> Ad eos autem pudore afficiendos & reprimendos qui sunt proclives ad secundas nuptias, aptè Apostolus alto quodam tono eloquitur: Iam, inquit, omne peccatum est extra corpus: qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat. <sup>c</sup> Si quis autem matrimonium audet dicere fornicationem, rursus legem & Dominum insectans, maledictis impetit. Quemadmodum enim auaritia & plura habendi cupiditas dicitur fornicatio, ut quæ aduersetur sufficientiæ: & ut idololatria est ex uno in multos Dei attributio: ita fornicatio est ab uno matrimonio ad plura prolapsio. Tribus enim modis, ut diximus, Fornicatio & adulterium sumitur apud Apostolum. <sup>d</sup> De his dicit Propheta: Peccatis vestris venundati estis.

Esa. 59.  
1. Tim. 5.

Et rursus: Pollutus es in terra aliena: coniunctionem sceleratam existimans, quæ cum alieno corpore facta est, & non cum eo quod datur in coniugio ad liberorum procreationem. Vnde etiam Apostolus: Volo, inquit, iuniores nubere, filios procreare, domui præesse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam diuerterunt post Satanam. <sup>e</sup> Iam verò unius quoque uxoris virum utique admittit, seu sit præbyter, seu diaconus, seu laicus, sine reprehensione utens matrimonio. <sup>f</sup> Seruabitur autem per filiorum generationem. <sup>g</sup> Et rursus Seruator dicens Iudeos generationem prauam & adulteram, docet eos legem non cognouisse, ut lex vult: sed seniorum traditionem, & præcepta hominum sequentes, adulterare legem non ut quæ data sit vir & dominus eorum virginatis. Fortasse autem eos quoque nouit alienis mancipatos cupiditatibus, propter quas assidue quoque seruientes peccatis, vendebantur alienigenis. Nam apud Iudeos non erant admissæ communes mulieres: quinetiam prohibitum erat adulterium. <sup>h</sup> Qui autem dicit, Uxorem duxi,

Ibid. 3.  
Ibid. 2.  
Matth. 12.

Lucæ 14.

non possum

non possum venire ad diuinam cœnam, est quidem exemplum ad eos arguēdos, qui propter voluptates abstinent à diuino mandato: nam hac ratione nec qui iusti fuere ante aduētum, nec qui post aduentum uxores duxerunt, seruabūtur, etiam si sint Apostoli. Quòd si illud attulerint, quod Propheta quoque dicit: Inueteraui inter omnes inimicos meos, inimicos peccata audiant. Est autem unum quoddam peccatum, non matrimonium, sed fornicatio. Nam alioqui dicāt & generationem peccatum, & creatorem generationis. Talibus  
 10 argumentis utitur quoque Iulius Cassianus, qui fuit princeps visionis seu phantasiæ. In opere certè de Continentia, vel de Castitate, his verbis dicit: Nec dicat aliquis quoniam tales habemus partes, ut sic quidem sit figurata fœmina, sic verò masculus: illa quidem ad suscipiendum, hic verò ad seminandum, concessam esse à Deo consuetudinem. Si enim à Deo, ad quem tendimus, esset hæc constitutio, non beatos dixisset esse eunuchos, neque Propheta dixisset eos non esse arborem infrugiferam: transferens ab arbore ad hominem qui sua sponte & ex instituto se castrat tali cogitatione. Et pro impia opinione adhuc decer-  
 20 tans subiungit: Quomodo autem non quis iurè Seruatorem reprehenderit, si nos transformauit, & ab errore liberauit, & à coniunctione partium & additamentorum & pudendorum? in hoc eadem decernens quæ Tatianus, hic autem prodijt ex schola Valentini. Propterea dicit Cassianus: Cùm interrogaret Salome, quando cognoscentur ea de quibus interrogabat, ait Dominus: Quando pudoris indumentum conculcaueritis, & quando duo facta fuerint unum, & masculum cum fœmina, nec masculum nec fœmininum. Primum quidem in nobis traditis quatuor Euangelijs, non habemus hoc dictum, sed in eo quod est  
 30 secundum Aegyptios. Deinde mihi uidetur ignorare quod masculus quidem iram & vehementem impetum, fœmina verò significet cupiditatem: quæ cum operata fuerint, pœnitentia & pudor consequitur. Cùm quis ergo neque ira neque cupiditati obsequens, quæ quidem & ex consuetudine & ex mala aucta educatione, obumbrant & contegunt rationem, sed quæ ex ijs proficiscitur exuens caliginem, & pudore affectus ex pœnitentia spiritum & animam unierit in obedientia rationis: tunc, ut ait Paulus, non est in nobis nec masculus nec fœmina. Recedens enim anima ab ea figura qua discernitur masculus à fœmina, tra-  
 40 ducitur ad unionem, cùm sit neutrum. Existimat autem hic vir præclarus plus quàm par sit Platonicè, animam quæ est ab initio diuina, cupiditate effœminatā, huc venire ad generationem & interitum. Iam verò vel inuitum cogit Paulum dicere, generationem ex errore constare, cū dicit: Vereor autē ne sicut serpens Euam decepit, corrupti sint sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo. Sed certū est Dominū quoque venisse ad ea quæ aberrauerāt: aberrauerūt autem non à superis repetita origine, in ea quæ hīc est generatione: est enim ge-  
 50 neratio creatio omnipotentis, qui nunquam ex melioribus ad deteriora deduxerit animam: sed ad eos qui sensibus seu cogitationibus aberrauerant, ad nos inquam venit Seruator: quæ quidem ex nostra in præceptis inobedientia corruptæ sunt, dum nimis auidè voluptatem persequeremur, cùm utique protoplastus noster tempus præuenisset, & non in tempore matrimonij gratiam appetiisset, & aberrasset: quoniam quicumque aspicit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo, ut qui voluntatis tempus non expectauerit. Is ipse ergo erat Dominus, qui tūc quoque damnabat cupiditatem quæ præuenit matrimonium. Cùm ergo dixit Apostolus, Induite nouum hominē qui secundū Deum  
 60 creatur, nobis dicit, qui ab omnipotentis voluntate effecti sumus, sicut sumus effecti. Veterem autem dixit, non respiciens ad generationem & regenerationem, sed ad vitam quæ est inobedientia, & obedientia. Pelliceas autem tunicas existimat Cassianus esse corpora: de quibus postea & eum, & qui idem cum eo sentiunt aberrasse ostendemus, cū de ortu hominis, ijs consequenter quæ prius dicēda sunt, aggrediemur expositionē. Quoniam,

τὸς δὲ δι-  
 σκεῖ,  
 hoc est, se-  
 ctæ Docti-  
 tarum, qui  
 dicebant  
 Dominum  
 corp' sum-  
 pisse phan-  
 tasticum.

2. Cor. 11.

Ephes. 4.

inquit, qui à terrenis reguntur & generant & generantur: nostra autem habitatio est in cælo, ex quo etiam Saluatorem expectamus. Rectè ergo nos hæc quoque dicta esse scimus, quoniã ut hospites & aduena peregrinantes debemus vitam instituere: qui uxorem habent, tãquam non habentes: qui possident, tãquam non possidentes. Qui liberos procreant, tãquam mortales gignentes, tãquam relicturi possessiones, tãquam etiam sine uxore victuri, si opus sit: non cum affectione possessione utentes, sed cum gratiarum actione, & magna quadam ac præclara animo agitantibus. Et rursus cum dicit: Bonum est homini mulierem 10 non tangere, sed propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat: id veluti exponens rursus dicit, Ne vos tentet Satan. Non enim ijs qui continenter utuntur matrimonio propter solam liberorum procreationem, dicit, Propter incontinentiam: sed ijs qui etiam finem liberorum procreationis cupiunt transilire: ne cum nimium annuerit noster aduersarius, excitet appetitionem ad alienas voluptates. Fortasse autem quoniam ijs qui iustè viuunt resistit propter emulationem, & aduersus eos contendit, volens eos ad suum ordinem traducere, per laboriosam continentiam, eis vult præbere occasionem. Merito 15 ergo dicit, Melius est matrimonio iungi quàm uri, ut vir reddat debitum uxori, & uxor viro, & ne frustrentur inuicem hoc diuino ad generationem dato auxilio. ° Qui autem, inquit, non oderit patrem, vel matrem, vel filios, non potest meus esse discipulus. Non debet odisse genus: Honora, inquit, patrem & matrem, ut tibi bene sit: sed ne abducaris, inquit, à verbo alienis appetitionibus: sed neque cū ciuilibus cõiungaris moribus. Domus enim cõstat ex genere, ciuitates autem ex domibus, quemadmodum Paulus quoque eos qui oc- 20 cupantur in matrimonio, mundo dixit placere. ° Rursus per Paulum dicit Dominus: Qui uxorem duxit, ne expellat: & qui non duxit, ne ducat. Qui ex proposito castitatis, professus est uxorem non ducere, maneat cælebs. Vtrisque ergo idem Dominus per prophetam Esaiam conuenientes dat promissiones, sic dicens: Ne dicat Eunuchus, sum lignum aridum. Hæc autem dicit Dominus eunuchis: Si custodieritis sabbata mea, & feceritis quacunque præcipio, dabo vobis locum meliorem quàm filiis & filiabus. Non sola enim sufficit castitas, sed nec sabbatum eunuchi, nisi fecerit mandata. Infert autem ijs qui duxerunt uxores, & dicit: Electi mei non laborabunt in vanum, neque procreabunt filios in execra- 40 tionem, quia semen est benedictum à Domino. Ei autem qui conuenienter verbo seu rationi filios procreauit & educauit & erudit in Domino, sicut etiam ei qui genuit per veram catechesim & institutionem, merces quadam est proposita, sicut etiam electo semini. Alij autem execrationem accipiunt liberorum procreationem, & non intelligunt aduersus illos ipsos dicere scripturam. Qui enim sunt reuera electi Domini, non dogmata decernunt, nec filios progignunt qui sunt ad execrationem, ut hæreses. Eunuchus ergo nõ qui per vim excisas habet partes, sed nec qui est cælebs, dictus est, sed qui non gignit. Veritatis lignum hic prius erat aridum: si autem verbo obedierit, & sabbata custodierit per abstinentiam à pec- 50 catis, & fecerit mandata, erit honorabilior ijs qui absque recta vita institutione solo verbo erudiuntur. Filioli, adhuc modicum sum vobiscum, inquit magister. Quare Paulus quoque scribès ad Galatas, dicit: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Si enim decies mille, inquit, paedagogos habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim per Euangelium ego genui vos. Propterea non ingreditur eunuchus 60 in ecclesiam Dei, qui est sterilis, & non fert fructum, nec vita institutione, nec sermone. Sed qui se quidem castrarunt ab omni peccato propter regnum calorum, i sunt beati qui à mundo ieiunant. ° Execranda autem sit dies in qua natus sum, & non sit optanda, inquit Hieremias: non absolute execrans generationem, sed populi peccata egreferens & inobedientiam. Subiungit itaque: Cui enim natus sum ut viderem labores & dolores, & in perpetuo

perpetuo probro fuerunt dies mei? Iam verò omnes qui prædicabant veritatem, propter eorum qui audiebant inobedientiam, quærebantur ad pœnam, & veniebant in periculum. Cur enim nō fuit uterus matris meæ sepulchrum, ne viderem afflictionem Iacob, & laborem generis Israël? ait Hieremias propheta. Nullus est à sorde mundus, ait Iob, nec si sit quidem Iob 25.  
 una dies vitæ eius. Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus? vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus? Restat ergo eis, ut videtur, consequenter,  
 10 ut dicat malam esse generationem, non solum eam quæ est corporis, sed etiā quæ est anima, propter quam etiam corpus. Ea quando dixit Dauid, in peccatis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea: dicit Prophetice quidem matrem Euam, sed Eva fuit mater viventium: & in peccatis fuit conceptus, sed non ipse in peccato, neque verò ipse peccatum. Quod autem etiam quicumque à peccato ad fidem conuertitur, à consuetudine peccatrice tanquam matre conuertitur ad vitam, feret mihi testimonium vnus ex duodecim prophetis, qui dixit: Si dederò primogenita pro impietate fructum ventris mei, pro peccato animæ meæ. Non accusat eum qui dixit, Crescite & multiplicamini: sed primas impulsiones & motus ex generatione, per quos Deum non cognoscimus, dicit impietates. Si quis autem ea ratione dicit malam generationem, illa etiam ratione dicat bonam, quatenus in ipsa veritatem cognoscimus. Abluatis iustè, & ne peccetis. Ignorantem enim Dei quidam habent, videlicet qui peccant. Quoniam nobis est colluctatio non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia. Possunt autem tentare principes tenebrarum huius mundi, & ideo datur venia. Et ideo Paulus quoque: Corpus meum, inquit, castigo, I. Cor. 9.  
 30 & in seruitutem redigo. Quoniam qui certat, in omnibus abstinet, hoc est, ad omnia continens, non ab omnibus abstinens, sed continenter utens ijs quæ utenda iudicauit: illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant: nos autem ut incorruptibilem, in lucta vincentes, non autem sine puluere coronam accipientes.

## COMMENTARIUS.

\* AT qui est, inquit, celebs, curat quæ sunt Domini. Hic est alia obiectio quæ fit à Tatianis, quæ quidem sumpta est ex epistola Pauli ad Corinthios. Dicit enim Paulus eum qui est sine vxore curare quæ sunt Domini, eum autem qui duxerit vxorem, curare quomodo placeat vxori. Ex quo colligebant reiiciendum esse matrimonium, cum qui duxit vxorem, de vxore non de Domino sit sollicitus. Ad quod responder Clemens, non sequi quin si maritus sit de vxore sollicitus, non sit etiam sollicitus de Domino. \* Ad eos autem pudore afficiendos. Honorabile est matrimonium, inquit Paulus, & totus immaculatus. Sed hoc intelligit Clemens de primis nuptiis. Secundæ autem nuptiæ licet sint permixtæ, apud veteres tamen adeo male audierunt, ut multi eas habuerint pro fornicatione, ut videre licet in canonibus Basilij in Nomocanone Photij. \* Si quis autem matrimonium audet. Eucratiz & Tatiani & aliquot alij hæretici eodem loco habebant matrimonium quo fornicationem. It & vetus & nouum testamentum maledictis incessunt, cum in vtroque probetur & laudetur matrimonium. Fornicatio autem tribus modis accipitur ab Apostolo, & pro auaritia, & pro idololatria, & ab vno matrimonio ad multa prolapsione. Auaritia, eo quod sufficit nō contenta, plura quam par sit appetit. Idololatria non satis habens Deum qui est vnus colere, Dei nomen multis attribuit & multos colit. Fornicatio quæ est proprie libidinis, non vna vxore contenta cum multis rem habet quasi cum vxore, & ita ab vno matrimonio prolabitur ad multa, quæ non sunt quidem vera matrimonia, sed sunt instar matrimonij. \* De his dicit Propheta: Peccatis vestris venundati estis. De hac triplici fornicatione, auaritia scilicet, idololatria, & libidinosa cum mulieribus quæ non sunt vxores cōiunctione, dicit Esaias, Peccatis vestris venundati estis. Quod sic exponit Hieronymus. Scelera atque peccata vestra vos Dæmonibus vendiderunt, ut præsentis seculi voluptatibus irretiti, & vos parentem, & illa coniungem dereliqueret. Vnde adulteram matrem vestram ultra tenere non potui, sed volentem abire permisi. Quod autem peccatis suis vnusquisque venundatur, dum proprio arbitrio derelicti, nostra voluntate vel ad bonum vel ad malum, ducimur, & Paulus Apostolus docet: Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Qui Rom. 7.  
 60 enim facit peccatum, seruus est peccati. Et quomodo avari atque raptores serui sunt mammonæ: sic omne peccatum dominatur peccatoribus. Quibus dicitur: Non regnet peccatum in mortali vestro corpore &c. Ioan. 8.  
 In aliena autem terra polluitur qui sua relicta vxore, cum qua rem habens dat operam liberis, cum meretrice fornicatur solius causa libidinis. Vnde est illud apud Plautum: Rom. 6.  
 Fundum alienum colis, tuum incultum deseris.

Vt ergo vitetur omnis libidinis suspicio, nec tentanti & ad se abducenti Sathanæ detur occasio, vult Paulus iuniores nubere & domus curam gerere. \* Iam vero vnus quoque vxoris virum admittit. Nunquam repræ-



Epiph. lib.  
3. to. 2. cap.  
cōp. Doct.

Deut. 25.

hendit Paulus matrimonium. Nam & presbyterum & diaconum vult esse vnus vxoris virum, qui non sit scilicet bigamus. Sed nec laicum vult esse polygamum. De sacerdotio certe sic scribit Epiphanius: Sacerdotium quidem ex virginibus vt plurimum procedit: si verò non ex virginibus at ex solitariam vitam degentibus. Si verò non suffecerint ad ministerium solitariam vitam agentes, sumantur de his qui continent à propriis vxoribus, aut de his qui ab vnus nuptiis seruāt viduitatem. Nam eum qui secundas nuptias contraxit, non licet ex ipso ad sacerdotium suscipere, etiamsi is qui ab initio continens viduus fuerit possit habere locū Episcopi, & presbyteri, & diaconi, & subdiaconi. *¶ seruabitur autem per filiorum generationem.* Mulieri non sufficit ad salutem si nupserit & filios generauerit, sed addendum est etiam quod statim sequitur; Si permanferit in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Cæterum ad laudem matrimonij plurimum facit, quod dicat Paulus; Saluam fieri mulierem per filiorum generationem, etiamsi alia requirantur. *¶ Et rursus seruatur dicens: Iudæos generationem.* Ex eo quod Christus vocet Iudæos generationem prauam & adulteram, colligebant Eucratitæ à Christo reprobari generationem. Sed id esse aliter intelligendum docet Clemens, nempe quod ij legem adulterarent, vt qui Dei præcepta non sequerentur, sed præcepta hominum & traditiones, quas vocant Deuterofes. Eas sequentes legem adulterabant, quæ erat eis tanquam Dominus, & dux eorum virginitatis. Venuit autem id Græcè dicitur quam Latine, quod *ῥήμας*, sit masculini generis. Fortasse autem eos dicit aliam ob causam adulterare legem, quod scilicet alienas sequerentur cupiditates, alienas, inquam, à quibus naturaliter humana abhorret natura, cuiusmodi sunt execrandi puerorum amores & concubitus. De fornicatione non intelligit quod apud Hebræos non essent cōmunes mulieres, quod apud eos vetitum esset cōmunes habere mulieres, nempe meretrices, & apud eos prohibita essent adulteria. *¶ Qui autem dicit.* Ex iis qui ad cœnam inuitati venire recusarunt, fuit etiā is qui dixit, vxorem duxi. Hoc pro se facere dicebant Eucratitæ, causantes impedire nuptias quominus pareatur Dei præceptis. Sed cū & ante Christi aduentū, & post Christi aduentum esset matrimonium, hic tantum arguit eos, qui propter voluptates abstinere ab exequendis diuinis mandatis, alioqui si salui esse non possunt qui matrimonium contrahunt, nec salui esse possent qui iusti fuerunt ante Christi aduentum, vt qui vxores duxerint, nec qui iusti fuerunt post Christi aduentum, cū ex iis vxores habuerint etiam Apostoli. *¶ Quod si illud etiam attulerint quod Propheta dicit: Inueteraui inter.* Eucratitæ omnia adducunt quæ putabant pro se facere, hoc quoque prophetæ, Dauidis scilicet, afferebant: Inueteraui inter omnes inimicos, per inimicos intelligentes generationem: sed Clemens per inimicos intelligit peccata. Sed vnum ex peccatis est, non matrimonium sed fornicatio. Alioqui si matrimonium dicant esse peccatum, & generatio ipsa est peccatum quæ est ex matrimonio, & creator ipse qui est causa efficiens generationis. *¶ Talibus argumentis vtitur quoque Iulius Cassianus.* Quisnam fuerit hic Iulius Cassianus nusquam memini me legere, nec scio cur eum vocet principem sectæ *δοκίμων*, seu visionis, qui etiam dicuntur *δοκίμοι*. Authores enim fuerunt & Simon Magus & Basilides. Recenset autem eius argumenta quibus conatur probare, nō nobis ideo esse permissum coitum, quod vterque sexus habeat sua membra, masculinus quidem ad generandū, fœmininus verò ad suscipiendum. Nam si hoc Deus voluisset, non dixisset beatos esse Eunuchos, nec Propheta Eunuchos non esse arborem infertilem, trāslatione sumpta ab arbore, & translata ad hominem qui sua sponte se castrat propter regnum Dei. Quinetiam dicit Christum merito fore reprehendendum, si nos non transformasset & à membrorum coniunctione non liberasset. Subiungit etiam quæ Christus respondet Salomæ, sciscitanti quando cognoscerentur ea quæ petebat, nempe quando conculcatum fuerit indumentum pudoris, hoc est quando pudendorum nullus fuerit vsus, & duo fuerint vnum, masculus scilicet & fœmina. Hæc quidem sunt Cassiani & Tatiani argumenta, ad quæ statim respondet Clemens. Et primum ad id quod adducit de Salome. *¶ Primum quidem in nobis traditis quatuor Euangelij.* Primum ergo dicit id quod ab eis citatur de Salome, esse sumptum ex Euangelio secundum Ægyptios, quod non est tantæ authoritatis quantæ sunt quatuor Euangelia quæ nobis tradidit ecclesia Catholica, in quibus nihil tale inuenitur de Salome. Deinde licet eis tanquam veris credatur & authenticis, ea tamen non ita esse accipienda vt volunt Eucratitæ, nempe vt id pertineat ad generationem & matrimonium. Sed masculus quidem significat iram & vehementem imperum: Fœmina autem cupiditatem. Ea quidem pudorem afferunt iis qui illis vtuntur, tenebrasque & caliginem offundunt rationi. Quod si pudore affecti & ducti pœnitentia hos animi motus ita vnierint vt pareant rationi, non erit amplius masculus nec fœmina, nam nec ira dominabitur nec cupiditas, sed regnum obtinebit ratio, efficietque vt ira & cupiditas neutrum sit, nempe nec masculus nec fœmina, vt quæ sint traductæ ad vñionem. Rationi autem vnita ira & cupiditas, exuunt omnem figuram masculi & fœminæ. Ex quo potest perspicui, allegoricos sensus non parum valere ad stabilienda dogmata. Masculus enim & fœmina hic capiuntur allegorice pro ira & cupiditate. *¶ Existimat autem hic vir præclarus plus quam par fit Platonicè.* Hic Cassianus Platonem secutus, existimabat animas cum essent ab initio diuinæ, tractu temporis effœminatas, & cupiditate moras, à superis in terras descendere ad generationem & interitum. *¶ Iam vero vel inuitum cogit Paulum dicere.* Dicebat Cassianus animam à superis descendere in generationem quam vocabat errorem. Hoc vt ostenderet citabat illud Pauli ad Corinthios: Vereor ne sicut Serpens Euam decepit &c. Ad quod respondet Clemens, generationem non esse errorem, cū ipsa generatio sit Dei omnipotentis creatio, qui à meliori ad deterius animam nunquam deduxerit. Constare quidem Christum venisse ad ea quæ aberrauerunt, id est ad nos, sed nos non ideo errasse quod venerimus ad generationem, sed in eo quod sensus & cogitationes nostræ aberrauerunt, dum Dei præceptis non obediimus, nimis auide voluptatem persequentes. *¶ Pelliceas autem tunicas existimat.* Quod citat ex Paulo Cassianus, Nostra habitatio est in cælo, ex quo Saluatorem expectamus, vt ostenderet à Christianis nō admittendum esse matrimonium, recte dictum esse dicit Clemens, & nos eundem sequentes Paulū, vitam instituere tanquā peregrinantes, & licet vxores habeamus, eas habere perinde, atque si non habeamus, & licet possessiones possideamus, possidere tanquam non possidentes, vt qui in possessiones cogitationes nostras & affectiones non desigamus, & nec matrimonium, nec quæ possideamus, impedire quominus

quominus cœlestia cōgitemus, & in cœlis nostra sit habitatio. \* *Qui autem, inquiunt, non odit patrem.* Ad ostendendum generationem esse reiiciendam, adducebant etiam Eucratitæ, id quod dixit Christus: Qui nō odit patrē, vel matrē, vel filios, non potest meus esse discipulus. Sed non animaduerteabant non intellexisse Christum, patrem & matrem absolute odio habendum, alioqui sibi contradiceret, qui alibi iussit honorare patrem & matrem: sed tūc demum cum patris & matris & filiorum & totius generis appetitiones sunt *ἀφ' ὧν*, id est à verbo seu ratione alienæ, ut quæ pugnent cum verbo seu ratione, & cum pietate ac religione. Sed nec mores ciuiles seu ciuitatis sunt sequendi, si ij à verbo, nempe à pietate ac religione discrepent. *¶ Rursus per Paulum dicit Dominus.* Quod matrimonium non sit reiiciendum, ex hoc patet quod Christus nolit eum qui duxit uxorem eam expellere. Et quod cœlibatus itidem non sit improbandus, ex hoc intelligitur, quod velit eum manere cœlibem qui professus est castitatem. Sed neutrum esse reiiciendum ex hoc etiam est perspicuum, quod vtrique à scriptura sua sit merces constituta. Sed vtrisque tūc demum est sua merces, quando mandata custodierint & bona fecerint opera. Eunuchis enim non sufficit castitas. Sed nec dicēdi sunt Eunuchi, licet eis ex cœta sint virilia, & uxore nō duxerint, ij qui bonas edūt actiones, & bona doctrina insinuant. Eunuchus enim est qui nō gignit. Gignit autē & qui se castrat à peccatis, & bonis actionibus & sancta doctrina affert fructum. Alioqui nō ingreditur Eunuchus in Dei ecclesiā ut qui plane sit sterilis. Ex hoc autem reprobari generationem quod dicat Deus per Prophetam; Electi non procreabunt filios in execrationem, ut volebat Cassianus, est plane ridiculum. Nam hoc ipsum dicebat Deus de iis qui uxores duxerant, quod Deus minime reprobabat. Qui autem non reprobat matrimonium, nec reprobat generationem. Electi autem nihil vnquam gignūt ad execrationem, quod faciunt hæretici, qui execranda procreant dogmata. *¶ Execranda autem sunt dies in qua natus sum.* Ad probandum malam esse generationem, adducebant Eucratitæ eos qui execrabantur diem in quo nati sunt. Ad quod respondet Clemens, eos non ideo execrari diem quod in eo essent geniti, sed propter labores ærumnas & afflictiones quæ postea sunt secutæ. Rursus citabant quod Iob dixerat: Nullum esse mundum à sorde, ne infantem quidem vnus diei, & quod in Psalmis dixit Dauid se in peccatis esse cōceptum. Ad quod respondet Clemens, Dauidem per matrem intellexisse Euam quæ fuit mater viuientium. Quod si mater deducit ad vitam, nō eo nomine esse malam generationem, quæ deducit ad id quod est bonum. Res enim bona est vita, sicut etiam non est mala regeneratio, quæ à peccandi consuetudine, quæ est veluti mater, conuertitur ad vitam, vitam, inquam, æternam. Sed nec sequi, quod si Dauid vel quiuis alius in peccatis sit conceptus, ipse peccauerit, vel fuerit peccatum. Et mala dici fortasse potest generatio, quatenus ab ea sunt quidā morus & impulsiones, quæ efficiūt, ut peccando Deum non cognoscamus. Rursus autem est bona, quatenus ex ipsa veritatem, Deum scilicet qui nos genuit, cognoscimus. Ex quo sequitur quod nec sit accusandus Creator qui iussit crescere & multiplicari, nec vituperanda sit generatio, tūc si ex ea sint motus ad malum, sint etiam ad bonum. Ad quod malum, nempe ad peccatum, cum nos impellant motus generationis, & nos etiam tentent principes tenebrarum, & corpus nostrum est castigandum, & cum principibus tenebrarum est strenue decertandum, ut victoriam consecuti coronam accipiamus. Ita sentit quidem Clemens, sed est perspicuum eum non satis intellexisse peccatum originis. Constat enim ex Diuo Paulo, omnes ex primo parente trahere peccatum, & non solum concipi & nasci in peccato, sed ipsos etiam peccare, non actu quidem, sed per sordem & maculam ab ipso parente deriuatam, quæ non nisi à Christo potest elui & deleri per salutare lauacrum regenerationis. Sed quamuis concipiamur, & nascamur in peccato, non ideo non est bona generatio, qua vti iussit homini qui dixit, Crescite & multiplicamini.

\* *I A M nonnulli quoque præferunt viduam virgini, quod attinet ad continentiam, ut quæ, quam experta est voluptatem, magno & excelso animo contempserit.* *¶ Si autem est malum generatio, in malo dicant blasphemi fuisse Dominum qui fuit particeps generationis, in malo virginem quæ genuit.* *¶ Hei mihi quot & quanta mala: Dei voluntatem maledictis incessunt, & mysteriū creationis, dum inuehuntur in generationem.* *¶ Et ideo visio seu phantasia Cassiano, ideo enim Marcioni & Valentino quoque corpus animale: quoniā homo, inquiunt, assimilatus est iumentis, veniens ad coitum.* Sed quando aliena inire cubilia, vera infania percitus, voluerit, tunc reuera qui talis est efferatur. Et qui in fœminas furentes facti sunt, unusquisque hinciebat ad uxorem proximi sui. *¶ Quod si cum ex brutis insidiosi consilij rationem cepisset serpens, & persuassisset, dicat Adam assensum esse cum Eva coniunctioni, nempe quod hac natura alias vti non essent Protoplasti, ut nonnulli existimant: rursus maledictis incessitur creatio, ut quæ rationis expertium animantium natura homines fecerit imbecilliores, quas cōsecuti sunt qui à Deo primi fuere formati. Sin autē natura quidē eos sicut bruta deduxit ad filiorū procreationem: moti autē sunt citius quàm oportuit, fraude inducti cum adhuc essent iuuenes, iustam quidem est Dei iudiciū in eos qui non expectarunt voluntatem: *¶ sancta autem est generatio, propter quam mundus constitit, propter quam essentia, propter quam natura, propter quā Angeli, propter quam**

Sf ij

Esaiz 40.

potestates, propter quam anima, propter quam praecepta, propter quam lex, propter quam Evangelium, propter quam Dei cognitio. Et omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni: & fœnum quidem exiccatur, flos autem decidit, sed verbum Domini manet, quod unxit animam & unxit spiritui.<sup>1</sup> Quomodo autem quæ est in Ecclesia apud nos œconomia accepisset finem absque corpore, cum etiam ipse qui est caput ecclesiæ, in carne quidem informis & specie carens transferretur, docens nos respicere ad id quod est diuinæ causæ informe & incorporeū? Arbor enim vitæ, inquit Propheta, est in bono desiderio, docens bona & munda desideria quæ sunt in Deo viuēti.<sup>2</sup> Iam verò volunt viri cum uxore in matrimonio consuetudinem, quæ dicta est cognitio, esse peccatum: eam enim significari ex esu ligni boni & mali, per significationem huius vocabuli Cognouit, significantem mandati transgressionem. Si autem hoc ita est, veritatis quoque cognitio, est esus boni & mali. Potest ergo honestum ac moderatū matrimonium illius quoque ligni esse particeps. Nobis autem prius dictum est, quòd licet bene & malè uti matrimonio. Et hoc est lignum cognitionis, si non transgrediamur leges matrimonij.<sup>3</sup> Quid verò, num Seruator noster, sicut animam, ita etiam corpus curauit ab affectionibus? Neque verò si esset caro inimica animæ inimicam aduersus ipsam munisset, per sanitatem<sup>4</sup> instruens.<sup>5</sup> Hoc autem dico, fratres, quòd caro & sanguis regnum Dei non possunt possidere, neque corruptio possidet incorruptionem. Peccatum enim cum sit corruptio, non potest habere societatem cum incorruptione, quæ est iustitia. Adeo stulti, inquit, estis, cum spiritu cœperitis, nunc carne consummami-  
ni.<sup>6</sup> Iustitiam ergo & salutaris harmoniam, quæ est veneranda firmaque & stabilis, alij quidem, ut ostendimus, nimium intenderunt, blasphemè ac maledicè cum quauis impietate suscipientes continentiam, cum liceret ex sana regula castitatem eligere cum pietate, gratias quidem agendo propter datam gratiam, non habendo autem odio creaturam, neque eos aspernando qui iuncti sunt matrimonio. Est enim creatus mundus, creata est etiam castitas.<sup>7</sup> Ambo autem agant gratias in ijs, in quibus sunt collocati, si modò ea quoque norint in quibus sunt collocati. Alij autem effrati se petulanter & impudenter gesserunt, reuera effecti equi in fœminas insanientes, & ad proximorum suorum uxores hinnientes, ut qui & ipsi contineri non possunt, & proximis suis persuadeant ut dent operam voluntati, infeliciter illas audientes scripturas: Quæ tibi obtigit partem pone nobiscum, crumenam autem unam possideamus communem, & unum fiat nobis marsupium. Propter eos idem Propheta dicit nobis consulens: Ne ambulaueris in via cum ipsis, declina pedem tuum à semitis eorum. Non enim iniuste tenduntur retia pennatis. Ipsi enim cum sint sanguinum participes, thesauros malorum sibi recondunt, hoc est, sibi vendicantes immunditiam, & proximos similia docentes, bellatores, percussores caudis suis, ut ait Propheta, quas quidem Græci ξέπρους appellāt. Fuerint autem ij quos significat prophetia ad malum procliuēs, intemperantes, qui sunt caudis suis pugnaces, tenebrarum iræque filij, manus sibi afferentes, & homicida propinquorum.<sup>8</sup> Expurgate ergo vetus fermentum, ut sitis noua conspersio, nobis exclamat Apostolus.<sup>9</sup> Et rursus propter quosdam eiusmodi homines indignans, præcipit ne conuersari quidem, si quis frater nominetur vel fornicator, vel avarus, vel idololatra, vel maledicus, vel ebriosus, vel raptor, cum eo qui est talis ne unam quidem comedere. Ego verò per legem legi mortuus sum, inquit, ut Deo viuam, cum Christo sum crucifixus: uiuo autem non amplius ego, per cupiditates, uiuit autem in me Christus castè & beatè per obedientiam praeceptorum. Quare tunc quidem vivebam carnaliter: quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei.<sup>10</sup> In viam gentium ne abieritis, & ne ingrediamini in urbem Samaritanorum, & contraria vitæ institutione nos dehortans dicit Dominus: quoniam iniquorum virorum mala est conuersatio. Et hæc via sunt

Græcum  
habet  
ἐκμαρτυρεῖν,  
sed puro  
legendum,  
ἐκμαρτυρεῖν  
instruens.

Prouerb. 1.

1. Cor. 5.

Galat. 2.

Malach. 10.

via sunt omnium qui ea quę sunt iniqua efficiunt. Vt autem homini illi, inquit Dominus, Matth. 18. Marci 9. bonum ei esset si non natus esset, quàm ut vnũ ex electis meis scandalizaret. Melius esset ut ei mola imponeretur, & in mari demergeretur, quàm ut vnũ ex meis electis peruerteret. Nomen enim Dei blasphematur propter ipsos. Vnde pręclare Apostolus: Scripsi, inquit, 1. Cor. 6. vobis in Epistola, non fornicari cum fornicatoribus, vsq; ad illud, corpus autem non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori. <sup>1</sup> Et quod matrimonium non dicat fornicationem, subiungit: An nescitis quod qui adhæret meretrici, vnũ est corpus? an virginem dicet meretricem quispiam priusquam nupserit? Et ne fraudetis, inquit, vos inuicem, nisi ex consensu ad tẽpus. Per dictionem, Fraudetis, ostendẽs matrimonij debitum esse liberorum procreationem: quod quidem in ijs quę pręcedunt ostendit, dicens: Mulieri vir debitum reddat: similiter autem mulier quoque viro: post quam exolutionem, est in domo custodienda, & in ea est in Christi fide, adiutrix. Iam vero quid potest hoc esse manifestius, cum dixerit ijs qui sunt iuncti matrimonio, pręcipio, inquit, nõ ego, sed Dominus, uxorem à viro non separari. Sin autem separata fuerit, maneat innupta, vel viro reconcilietur. Et virum uxorem non dimittere. Reliquis autem dico ego, non Dominus. Si quis autem frater, vsq; ad illud, nunc autem sancta est. Quid autem ad hæc dicunt qui in legem inuehuntur, & in matrimonij, ut quod sit solum in lege concessum, nõ autem etiam in nouo Testamento? Quid ad has leges latas possunt dicere, qui sationem abhorrent & generationem, cùm Episcopum quoq; qui domui rectẽ pręsit, Ecclesię ducem cõstituatur? Domũ autem dominicam vnus mulieris constituit coniugium. Omnia ergo dicit esse munda mundis. Pollutis Tit. 1. autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta est eorum & mens & conscientia. <sup>2</sup> De ea autem voluptate quę est pręter regulam: Ne erretis, inquit, nec fornicatores, nec idololatra, nec adulteri, nec molles, nec masculorum concubitores, neq; fures, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; raptores, regnum Dei possidebunt. Et nos quidem abluti sumus qui in his eramus. Qui autem in hanc tingunt intemperantiam, ex temperantia in fornicationem baptizant, voluptatibus & vitijs esse indulgendum decernentes, incontinentes ex moderatis esse docentes, & spem suam suorum membrorum impudentiæ attribuentes, ut à regno Dei 1. Cor. 6. abdicentur, non autem ut inscribantur qui ad eos ventitāt efficientes, falsò nominata cognitionis appellatione, eam quę ad exteriores ducit tenebras viam ingredientibus. <sup>3</sup> Quod reliquum est, fratres, quęcunque vera, quęcunque honesta, quęcunque iusta, quęcunque casta, quęcunque bonę famę: si qua virtus, & si qua laus, ea considerate quę & didicistis, quę etiam accepistis & audistis & vidistis in me, ea facite, & Deus pacis erit vobiscum. Et Petrus similia dicit in Epistola: Vt fides vestra & spes sit in Deum, cùm animas vestras castas effeceritis in obedientia veritatis: quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus desiderijs quę fuerunt in ignorantia, sed secundum eum qui vocauit vos sanctum, & ipsi sancti sitis in omni conuersatione. Quoniam scriptum est, sancti eritis quoniam ego sanctus sum. Sed enim quę aduersus eos qui cognitionem falso nomine simulant, necessario suscepta est à nobis disputatio, nos longius quàm par sit abduxit, & orationem effecit prolixiorem. Vnde tertius quoque liber Stromateus, eorum quę sunt in vera philosophia cognitionis monumentorum, hunc finem habeat.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> Iam nonnulli quoque pręferunt viduam virgini. Non video quomodo hoc cohæreat cum pręcedentibus, nisi dicamus quod cùm dictum sit antea de matrimonio & generatione, matrimonij autem & generationis sint expertes virgo & vidua & vtręque sit continens, pręferri dicant nonnulli viduam virgini, quod agninet ad continentiam, est enim difficilius viduę cõtineri quę voluptatem est experta, quàm virgini quę minime est experta. <sup>b</sup> si autem est malum generatio. Si res mala dicatur generatio, ut dicunt blasphemantes hæretici, hæc sequuntur absurda, quod & in malo fuerit Dominus qui est genitus, & virgo Maria quę ge-

Sf iij

nuit. Non possunt autem vituperare generationem, quin eadem opera vituperent Dei voluntatem, qui per generationē vult homines crescere & multiplicari, est autē generatio mysteriū creationis. Nam licet Deus noua non amplius creet opera, perinde tamen est atque si crearet, cum arcana & ineffabili potestate per generationem efficiat vt quæ sunt creata consistant, alioqui dilapsura & peritura. *Et ideo visio seu phantasia.* Quoniam res esse mala ab hereticis existimabatur generatio, & indignum videbatur vt in malo fuisse videretur Dominus, hinc factum est vt Cassianus existimaret eum habuisse corpus phantasticum, vt Simoniani, Marcion vero & Valentinus corpus animale in quo scilicet non esset caro, hac moti ratione quod homo veniens ad coitum assimiletur iumentis. Quod Clemens non negat quidem esse verum, sed non semper. Id enim tum demum euenire quando furentes cum alienis vxoribus committunt adulteria. Qui enim cum sua vxore rem habet, dans operam liberis, voluntate morus non cupiditate nec libidine, is non dicitur furere, nec efferari, nec similis esse iumentis. *Quod si cum ex brutis.* Quæritur an peccarit Adam cum vxore coiens. Et si persuasus quidem à serpente qui de eo consilium acceperat, à brutis quæ peiora naturali vſa erant coniunctione, coiuuit cum Eua vxore, vt quidam existimant peccauit Adam, & reprehenditur creatio quæ imbecilliolem dederit naturam homini quam brutis, à quibus acceperunt coniunctionem ad procreandos liberos. Sin autem vtrisque data est natura ad coniunctionem, & homo fraude serpentis incitatus est ad coniunctionem priusquam oportuit, vt qui libidine vſus non expectauit voluntatem, peccauit etiam. Et ideo Deus in eum iustam tulit sententiam. Non autem ideo mala est generatio. Nō enim in eam, sed in eos qui non vt oportuit coniunctione vſi sunt, culpa est conferenda. *Sancta autem est generatio.* Postquam ostendit quænam sequantur absurda si mala esse dicatur generatio: nunc excurrit in eius laudem dicens quænam propter eam fiant, nempe quæcunque sunt in mundo. Nam cum propter hominem factus sit mundus, quæcunque etiam in eo sunt propter hominem fiunt. *Quomodo autem quæ est in ecclesia.* Ad ostendendum non esse malam generationem hoc quoque plurimum facit, quod Christi susceptæ carnis dispensatio non potuit perfici absque corpore, corpus autem non fuit absque generatione, vt quod de Spiritu sancto ex puro sanguine virginis, in vtero eius sit conceptum. Ipse autem Christus qui est caput ecclesiæ transiit in carne informis & carens specie, per hoc docens nobis esse considerandam quæ in corpore latens sub visum non cadit diuinitatem. Ea autem diuinitas latens in Christi corpore est arbor vitæ, in qua sunt bona & munda desideria, ad quæ aspirant fideles, nempe vt ea assequantur quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. *Iam verò volunt viri cum vxore in matrimonio consuetudinem.* Dicebant Tatiani, viri cum muliere cōiunctionem quæ dicitur cognitio, esse peccatum, cognitionem enim significare transgressionem mandati, quæ significatur ex esu ligni boni & mali. Ad quod respondet, esum ligni boni & mali vtrumque significare, & transgressionem mandati, & cognitionem veritatis. Nam cum bene & male liceat vti matrimonio, lignum erit cognitionis ac scientiæ boni & mali, nō solum si male vtratur matrimonio, sed etiam atque adeo multo magis si obseruet leges matrimonij, nempe si cognoscat vxorem non propter libidinem, sed vt procreet liberos. *Quid verò num seruator noster sicut animam.* Cum Christus vtrumque curauerit, corpus scilicet & animam, nec anima corpori, nec corpus animæ est inimicum. Certe si caro esset inimica animæ, Christus carni non dedisset sanitatem qua insultaret animæ. *Hoc autem dico fratres.* Ex hoc quod Christus & animam & carnem à morbis curauerit, potest intelligi eum non odisse generationem, nec matrimonium. Quamuis autem carnem & sanguinem non oderit, nec caro tamen nec sanguis regnum Dei possunt possidere, si non adsit spiritus qui datur per regenerationem. Hic spiritus efficit vt caro & sanguis qui antea erat corruptio & peccatum, mundetur & regnum Dei possit possidere, in quod nihil intrat immundum & pollutum. Ex se ergo caro & sanguis regnum Dei non potest possidere, sed potest per spiritum. Cum autem à spiritu per baptismum inceperimus, cauendum est ne spiritu excluso carnem solam relinquentes, simus tantum carnales, & ne in nobis rursus inhabitans peccatum non possideat incorruptionem, id est iustificationem illam quæ nobis data erat in baptismo. Hæc iustitiam non habent nec qui creatorem blasphemant & maledictis insectantur, nec rursus qui toros se immergunt in cœnum libidinis & voluptatis. *Iustitiam ergo & salutaris harmoniam.* Iustitiæ nomen significat quamuis virtutem. Est ergo & castitas iustitia, & matrimonialis continentia, ambæ enim sunt virtutes, sed tum demum est castitas iustitia, si non excedat modum. Modum autem excedit si sit coniuncta impietati & blasphemiæ. Est autem impietas inuehi in creatorem, & damnare matrimonium. Quod si castitatem eligat cum pietate, & propter regnum cælorum eam eligat, non quod oderit creatorem & creaturas, aut damnet matrimonium, & Deo agat gratias quod ei largitus sit donum castitatis, eos qui iuncti sunt matrimonio minime despiciens, is est laudandus, vt qui castitatis vt par est obseruet regulam. Neutrum autem est vituperandum, nec castitas nec matrimonium, cum sit vtrumque à Deo creatum. *Ambæ autem agant gratias.* Sunt quidem laudandi qui casti sunt cum pietate: nec sunt vituperandi qui dant operam liberis, legitimo iuncti matrimonio non autem libidini seruientes & voluptati. Illi autem sunt maxime vituperandi, qui nec casti sunt propter regnum cælorum, nec in matrimonio continenter viuūt vt dnt operam liberis, sed tanquam equi effrenati præcipientes feruntur ad libidinem, & alios secum attrahunt ad voluptatem. Eos censet Propheta à nobis esse vitandos, ne altius quam par sit volantes extensis retibus implicemur, sicut aues volantes dum se altius extollunt merito paratis retibus irretiuntur. Merito autem in mala plurima incidunt, qui cum sint sanguinis solum participes, spiritum repellunt, & mala sibi accersunt & recondunt, non satis habentes quod sint immundi, nisi etiam proximos immunditiam doceant & salacis verbere caudæ eos oppugnent (nam καυὸς Græcè, sicut etiam Latine cauda *aidior* significat) & tam sibi quam eis mortem afferant. Hunc ergo opinor esse sensum Clementis, sed quisnam sit is Propheta de quo loquitur ingenue fateor me nescire. *Expurgate ergo vetus fermentum vt sitis noua.* Iubet Paulus, nos expulsa libidine, quam per fermentum intelligit, fieri puros & mundos. Non solum autem à libidine vult nos esse puros, sed etiam ab omni scelere. *Et rursus propter quosdam eiusmodi homines indignans.* Vt puri conseruemur sunt vitanda consortia malorum, & ne cum fratribus quidem est comedendum si sint impij & scelerati. Vt sim

Esaiz 55.

Esaiz 6.  
1. Cor. 2.

ti. Vt sim autem purus & mundus lex non efficit, quæ pœnam quidem minitâs deterret à vitiis, sed vt recte & ex virtute viuatur, sola præstat Dei gratia, quæ in animis nostris creat cor mundum, & spiritu principali nos confirmat: Per Christum autem id assequimur, qui cruci fuit affixus, vt mala dēsideria nostra & affectiones crucifigeremus: quod dum facimus, legi sumus mortui. Actiones enim nostræ bonæ non ex lege procedunt, sed ex Christo qui est nostra vita. Vt autem legi moreremur, & ab ea recederemus, ipsa lex nos induxit, quæ tanquam Pædagogus nos ad Christum deduxit. In Christo autem viuentes non amplius viuimus. Tunc enim vt homines viuimus, quando in nobis nostræ viuunt cupiditates, sed viuit in nobis Christus, quando Christo induti non amplius carnaliter, sed spiritualiter viuimus, castitatem exercentes, & Dei præcepta obseruantes. Sic autem viuimus, si in carne in filij Dei fide viuimus. <sup>1</sup> *In viam gentium ne abieris.* Pergit ostendere ex Euangelio & ex Paulo quam malum sit cum malis versari, & quantum imminet periculum, iis qui sua consuetudine alios corrumpunt & offendunt. <sup>2</sup> *Et quod Matrimonium non dicat.* Ex Diuo Paulo citat aliquot testimonia, ex quibus est perspicuum, matrimonium non esse fornicationem: ex eis autem conuincitur error Eucratitarum & Tatianorum, qui matrimonium dicebant fornicationem, & id solum fuisse permissum in lege veteri, non autem in nouo testamento. <sup>3</sup> *De ea autem voluptate.* Postquam ostendit non solum in lege veteri concessum esse matrimonium, sed etiam in nouo testamento, nunc inter cæteros capitalibus vitiis affectos qui regnum Dei non possident, enumerat etiam fornicatores, & masculorum concubitores, & reliquos qui venere vtuntur non legitima nec regulæ consentanea. Sola autem Venus legitima & regulæ consentanea est matrimonium. Non solum autem ipsi damnantur, sed ij etiam qui ab ipsis baptizati eorum imitantur libidinem, & Venerem nefariam. Qui autem hanc nefariam exercent libidinem, sunt hæretici qui dicuntur Gnostici, de quibus antea sæpe diximus. <sup>4</sup> *Quod reliquum est fratres.* Quoniam nihil est quod hominis famæ maius probrum afferat & dedecus quam impudicitia, ideo finem imponens huic libro qui est fere totus de matrimonio, citatis vtriusque Apostoli verbis, hortatur vt obediētes Dei præceptis, amplectantur pudicitiam & honestatem. Sed enim quæ aduersus eos qui cognitionem falso nomine simulant, necessario suscepta est à nobis disputatio, nos lōgius quam par sit adduxit, & orationem effecit prolixiorem. Vnde tertius quoque liber Stromateus, eorum quæ sunt in vera Philosophia cognitionis monumentorum, hunc finem habeat.

FINIS LIBRI TERTII STROMATVM.

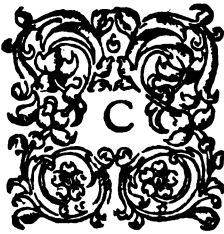
Sf iij



# CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI STROMATVM

### LIBER QVARTVS.

I. ONSEQVENS<sup>a</sup> autem deinceps esse existimo, ut de martyrio tractemus, & quisnam sit perfectus. Quibus comprehenduntur ea quæ con- 10  
sequuntur, ex eo quod exigunt illa quæ sunt dicenda: & quod æquè sit philosophandum & seruo & libero, siue sit vir sexus, siue femina. Et cum quæ deinceps sequuntur, & de fide & de inquirendo absoluerimus, genus symbolicum adducemus, ut cum concluderimus, orationem quæ ad mores pertinet, summam ostendamus utilitatem quæ allata est Græcis à barbara philosophia. Quam quidem postquam oculis subiecero, & aduersus Græcos & aduersus Iu- 10  
dæos tradetur compendiosa scripturarum explicatio, & quæcunque in libris præcedenti-  
bus, cum in præmij ingressu, uno Commentario statuissemus perficere, rerum autem mul-  
titudini necessario seruiuerimus, non licuit comprehendere.<sup>b</sup> Post hæc à nobis, quoad eius fieri potest, rerum propositarum impleta declaratione, quæ de naturalibus principiis & à Græcis & ab aliis barbaris, prout ad nos peruenierunt opiniones, tradita sunt, oportet recen-  
sere, & aduersus præcipua eorum quæ sunt excogitata à philosophis argumentari. Quibus fuerit consequens, ut postquam Theologiam cursim percurrerimus, ea quæ in prophetis tra-  
dita sunt tractemus: ut cum etiam Scripturas quibus credidimus, validas ac ratas esse o- 30  
mnipotentis autoritate ostenderimus, serie possimus per ipsas progredi, & hinc omnibus hæresibus unum Deum ostendere, & Dominum omnipotentem, qui per legem & pro-  
phetas & beatum etiam Euangelium fuit sincerè & germanè prædicatus. Multa autem sequuntur dicenda aduersus eos qui sunt diuersæ opinionis, cum conamur ea dissolvere, quæ in scriptis ab ipsis afferuntur, & vel inuitis persuadere, per ipsas conuincendo scripturas.  
<sup>c</sup> Perfecto itaque nobis uniuerso proposito, iis quibus voluerit spiritus commentariis ad u- 40  
sum instantem adiuti (quædam enim ante veritatem omnino præfari necesse est) tunc reue-  
ra gnosticam, id est, homini cognoscendi potestate prædito conuenientem, naturæ aggre-  
di-mur contemplationem, paruis ante magna initiati mysteria, ut verè diuinæ sacrorum in-  
terpretationi nihil sit impedimento, prius expurgatis atque informatis iis quæ antè oportet  
sciri & tradi.<sup>d</sup> Quæ est ergo ex veritatis regula gnosticæ traditionis naturæ contemplatio, 50  
vel potius superna quædam speculatio, dependet ex ea oratione quæ traditur de ortu mun-  
di, hinc ad formam ascendens theologicam, seu quæ in diuinitatis consistit contemplatione.  
Vnde ab eo ortu qui prophetice est literis mandatus, nempe à Genesi, in parte principium  
ducemus narrationis, & quæ ab iis, qui diuersa sentiunt, dicuntur adducentes, & quoad  
eius à nobis fieri poterit dissoluentes.<sup>e</sup> Sed hoc quidem mox scribetur, si Deus velit, & nos  
inspirauerit. Nunc autem aggrediendum est id quod est propositum, & absoluenta est ea  
quæ ad mores pertinet oratio.<sup>f</sup> Sint autem nostra, ut sæpe diximus, Commentaria, propter  
eos qui impudenter ac imperitè ad ea legenda sunt accessuri, varia, & ut ipsum nomen  
indicat, contexta, ab uno ad aliud continens transeuntia, & per verborum quidem seriem 60  
ac contextum aliud significantia, aliud verò indicantia. Qui enim aurum, inquit Hera-  
clitus, quærunt, multum terræ fodiunt, & parum inueniunt: qui autem id quod verè aurei  
generis cognatum est scrutantur, multum in paucis inueniunt: inueniet enim Scriptura  
unum qui eam sit intellecturus. Iuuant ergo & ad reuocandum in memoriam, & ad ve-  
ritatem apertè declarandam, ei qui potest quærere cum ratione, Stromata cōmentariorum.  
<sup>g</sup>Oportet

ἡροκλῆς.

φυσιογνωσία.  
μὴ δὲ οὐδὲ  
ἐπιτομία.  
πρόφητῶν  
οὐκ.

<sup>a</sup> Oportet autem nos quoque adlaborare, & his alia adinuenire, quoniam iis qui ea via abeunt quam nesciunt, sufficit eam quæ ducit solummodo indicare, postea autem iam est ingrediendum, & reliquum viæ inueniendum. Quemadmodum dicunt, seruo quoque aliquando sciscitanti, quidnam agens Domino sit placiturus, respondisse Pythiam, inuenies si quasieris. <sup>b</sup> Et est quidem reuera, ut videtur, difficile, pulchrum & honestum quod latet inuenire, quoniam sudor ante virtutem est positus:

10 Via longa est & accliuus ad ipsam.  
Ardua nanque prius, sed cum ad fastigia ventum est,  
Fit facilis, quæ difficilis valde antè clueret.

Hesiodus.

Est enim reuera arcta & angusta via Domini, & regnum Dei est violentorum. Vnde <sup>Marth. 7. Matth. 11.</sup> quare, inquit, & inuenies, tenens viam verè regiam, & non prætercurrens. Est ergo in exiguo quidem spacio multa genitalis copia seminum dogmatum quæ comprehenduntur in hoc opere, tanquam ager omnibus herbis plenus, ait Scriptura. <sup>1</sup> Aut etiam propriam habent inscriptionem Stromata Commentariorum, reuera multum similem illi veteri floridæ <sup>καμρότατον τῷ ἀγρῷ.</sup> oblationi, de qua scribit Sophocles:

Quis enim erat vellus, eratque vitium  
Libamen, vuâque & probè recondita.  
Erâtque fructus mixtus omnis generis,  
Pinguêque oliuum variûmque maximè  
Flauæque quod apis munere fit cereum.

30 <sup>a</sup> Iam Stromata nostra, ut inquit agricola Timoclis Comici, ficus, oleum, caricæ, mel reddunt tanquam ex agro feracissimo, propter quam feracitatem subiungit:  
Iresionem, non agrum cultum refers.

Consuerant enim acclamare Athenienses:

Fert ficus pingues, & panes Iresione,  
Mella quoque in catino, atque oleum quo te vngere possis.

ἀρεσίων, ἡ  
τύλη πλεονέ-  
μειν.

40 <sup>1</sup> Sape ergo oportet tanquam ex contextis calaris, multa eâque confusa semina excutien-  
do & iaciendo, frumentum legere. <sup>m</sup> Multi autem habent affectionem non absimilem cō-  
stitutioni hyemis, instabilem & inconsiderabilem. Multa incredulitas facit bona, fides  
mala. Et Epicharmus: Ne credas, sunt articuli hi præcordium. Iam non credere quidem <sup>μη πισθῆναι  
ἄρα τῷ  
φρενὶ.</sup> veritati affert mortem, sicut credere vitam. Contra autem, falso credere, non credere au-  
tem veritati, trahit in exitium. Eadem est ratio de continentia & incontinentia. Si con-  
tinere quidem est bonum opus, malum est non continere: ab iniustitia autem abstinere est  
principium salutis. Atque mihi quidem videtur Sabbatum per abstinentiam à malis si-  
gnificare continentiam. <sup>2</sup> Et quidnam est in quo homo differt à bestia, & eo rarsus Dei  
angelis sapientiores? Minuisti eum, inquit, paulò minus ab Angelis. De Domino enim <sup>Psalm. 8.</sup> non accipiunt Scripturam, quanquam ille quoque carnem ferebat, sed de eo qui est perfe-  
ctus & gnosticus, seu cognoscendi potestate præditus, qui & tempore & indumento dimi-  
nutus est ab Angelis. Sapientiam autem nihil aliud dico quàm scientiam, quoniam vita  
non differt à vita. Naturæ enim humanæ, hoc est, homini, cum eo quod dignum est habi-  
tum immortalitate, commune est viuere, & habitus contemplationis & continentiae, cum  
sit alterum præstantius. <sup>o</sup> Atque mihi quidem certè videtur Pythagoras solum Deum sa-  
pientem esse dicere. Nam Apostolus quoque scribit in epistola ad Romanos: ( Ad obe- <sup>Rom. 16.</sup>  
dientiam fidei ) in cunctis gentibus, cogniti soli sapienti Deo per Iesum Christum. Propter  
eam autem quæ illi cum Deo intercedebat amicitiam, vocabat se philosophum. Loqueba-  
tur itaque cum Mose, inquit Deus, ut amicus cum amico. <sup>2</sup> Itaque verum, quod Deo est <sup>Exod. 33.</sup>

*manifestum, generat veritatem. Gnosticus autem, seu qui est cognitionis potestate prae-*  
*tus, amat veritatem.*<sup>a</sup> *Vade, inquit, ad formicam o piger, & apis efficere discipulus, ait So-*  
*lomon. Si enim uniuscuiusque propriae naturae unum est munus, & bouis similiter & e-*  
*qui & canis, quodnam dicemus esse proprium munus hominis? Videtur autem, ut opinor,*  
*similis esse centauro, figmento Thessalico, ut qui sit compositus ex rationis partecipe, & ex-*  
*parte rationis, anima & corpore. Sed corpus quidem & terram operatur, & tendit ad ter-*  
*ram: anima autem ad Deum extollitur: quae quidem per veram erudita philosophiam,*  
*contendit ad suos qui supra sunt cognatos, auersa à corporis cupiditatibus, & praeterea à*  
*labore & metu: quanquam bonum esse & tolerantiam & metum ostendimus.*<sup>b</sup> *Si enim*  
*per legem est agnitio peccati, ut dicunt qui legem insectantur, & usque ad legem pecca-*  
*tum fuit in mundo, sed sine lege peccatum est mortuum: nos eis contra occinamus, Si enim*  
*timoris causam peccatum abstuleris, aufer etiam timorem: multò autem magis supplicium,*  
*cum id abfuerit cui innatum est ut concupiscat. Iusto enim, Scriptura inquit, lex non est*  
*posita.*<sup>c</sup> *Pulchrè ergo Heraclitus: Iustitia, inquit, nomen nesciissent, si haec non essent. So-*  
*crates autem dicit: Legem non fuisse factam propter bonos.*<sup>d</sup> *Sed neque hoc cognouerunt*  
*accusatores quomodo dicit Apostolus, quòd qui propinquum suum diligit, malum non*  
*operatur. Illud enim, Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, & si quod sit a-*  
*liud praeceptum, in hoc solo sermone in unam veluti summam redigitur, Diliges proxi-*  
*num tuum sicut teipsum. Hac utique ratione, diliges, inquit, Dominum Deum tuum, ex*  
*toto corde tuo: & diliges proximum tuum sicut teipsum: siquidem qui proximum diligit,*  
*malum non agit: & omne praeceptum in hoc veluti in summam redigitur, in diligendo*  
*proximum. Quae autem praecepta efficiunt ut metus impendeat, ea dilectionem pariunt,*  
*non odium. Vitium ergo non est lex, quae timorem procreat: quare lex est sancta, & reue-*  
*ra spiritualis ex sententia Apostoli.*

Rom. 3.  
Rom. 5.

1. Tim. 1.

Rom. 13.

Matth. 22.

Rom. 7.

#### COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> *CONSEQUENS autem deinceps esse existimo. Proponit ea de quibus est tractaturus, nepe de martyrio,*  
*& quis sit perfectus, & de iis quae eorum tractatio exigit ut dicantur: quod scilicet & viris, & foeminis, &*  
*liberis, & seruis sit philosophandum. Deinde de fide tractandum, & de inquisitione, & de iis quae ad mores*  
*pertinent symbolicè explicandis. Quibus est subiiciendum, quae ex barbara philosophia à Græcis capitur*  
*utilitas, quo in loco breuiter explicabuntur scripturae aduersus Iudaeos & Græcos, & adiicientur ea quae*  
*propter rerum multitudinem omissa fuerant in primo Stromate.*<sup>b</sup> *Post haec à nobis. Pergit ostendere ea de*  
*quibus est tractaturus. His, inquit, quae iam diximus declaratis, recēsebinus quae à Græcis & ab alijs tā bar-*  
*baris quam Hebraeis de naturalibus dicuntur principiis, & argumentabimur aduersus praecipua philoso-*  
*phorum argumenta. Postquam ea absoluerit dicit se totam percursum Theologiam, & postquam tra-*  
*ctauerit quae dicuntur in Prophetiis, ostensurum esse firmam & validam scripturarum quibus credidimus*  
*autoritatem, & ex iis probaturum esse omnibus heresibus, vnum esse Deum & Dominum omnipotentem:*  
*ibique prolixè disputaturum aduersus eos qui suis scriptis contrariam tuentur sententiam.*<sup>c</sup> *Perfecto ita quae*  
*nobis vniuerso proposito. In omnibus quae docentur certo ordine est procedendum, neque enim maiora disci*  
*possunt nisi prius doceantur minora. Ea ergo de quibus dixit, quae parua vocat mysteria, prius se dicit tra-*  
*ctaturū, ut cum ea absoluerit, aggrediatur naturae contemplationem, quae conuenit homini qui est praedi-*  
*tus potestate cognoscendi, ita enim vocat hominem in sacris & arcanis literis bene versatum. Et haec sunt*  
*quae maiora dicit mysteria. Erant autem Eleusinae magna & parua mysteria: Magna quae Cereri, parua quae*  
*Proserpinæ erant sacra. Ad ea alludens dicit Clemens magna & parua mysteria. Discuntur autem parua, ut*  
*nihil sit impedimento venientibus ad magna.*<sup>d</sup> *Quae est ergo ex veritatis regula. De Theologia seu de diui-*  
*nitatis contemplatione tractaturus Clemens, incipit ab ortu mundi, nepe à Genesi, in qua ostenditur mun-*  
*dum à Deo esse creatum, ea etiam adducens & refellens quae dicuntur ab iis qui diuersa sentiunt.*<sup>e</sup> *Sed hoc*  
*quidem mox scribetur. De iis quidem quae dixit est paulo post tractaturus, sed prius sunt absoluenda quae ad*  
*mores pertinent.*<sup>f</sup> *Sint autem nostra, ut saepe diximus. Quoniā proposuit Clemens de quibus sit tractaturus,*  
*expectare autem posset lector perperuam de singulis tractationem, ne id frustra expectet, admonet, suos*  
*Commentarios, nempe Stromata, esse varios, & ab vno ad alterum transire, & aliud quidem significare,*  
*aliud iudicare, se autem vti hoc scribendi genere ad eos arcendos qui impudenter & imperite ad legendum*  
*accedunt. Qui aurum quidem quaerit, multum terrae effodit, sed parum auri inuenit: qui autem scrutatur*  
*quae sunt aurei generis, aurei autem generis vocat breues & egregias sententias, quales sunt quas adducit, is*  
*in pauco multum inuenit. Sed non omnes ea percipiunt. Scriptura enim vix vnum inuenit qui eam sit in-*  
*tellecturus.*

Cel. Rho-  
dig. lib. 16.  
cap. 9.

relecturus. Profunt autem Stromata & ad reuocandum in memoriam, & ad declarandam veritatē si quæ-  
 rat cum ratione, id est si ea non legat pigre & negligenter. *¶ Oportet autem nos quoque adlaborare.* Sunt qui-  
 dem diligenter legenda quæ nobis legenda offeruntur, sed non sufficit: oportet enim præter ea nos labo-  
 rare, & alia inuenire. Quod ita esse faciendum ostendit similitudine & exemplo. Hæc est autem similitudo.  
 Si quis eat via quam non nouit, satis est si ostendatur via quæ ducit ad illam, tunc est illi ingrediendum, &  
 viæ quod restat est inueniendum & conficiendum: ita cum nobis fuerit ostensus doctrinæ quam nescimus  
 scopus & institutum, ad eum nobis est contendendum, & quod restat inueniendum. Exemplum verò est  
 huiusmodi. Sciscitabatur quidam seruus ab Apolline, quidnam agens Domino sit placiturus, respondet  
 Apollo per vatem Pythiam, Inuenies si quæsieris. Scopus quidem & institutum serui erat placere Domi-  
 no, restabat ut scopum attingeret. Id autem tum demum erat assecuturus & inuenturus quomodo ei pla-  
 ceret, si quomodo id fieri posset diligenter quæreretur. Ita cum doctrinæ scopum & institutum intellexeris, ut  
 eo peruenias est elaborandum, & omni studio contendendum. *¶ Et est quidem vera, ut videtur.* Refertur  
 inter proueria *δυσκολὰ τὰ καλὰ*, Difficilia quæ pulchra. Hinc factum est ut Hesiodus viam ad virtutem di-  
 ceret esse arduam, & Seruator noster Christus viam ad vitam pronuntiaret esse arctam & angustam, utpote  
 quod via regia sit incedendum, & neque ad dexteram neque ad sinistram sit declinandum: & affirmaret re-  
 gnum cælorum vim pari, quoniam ij demum ad id peruenirent, qui omni animi studio & impetu ad id  
 contenderent. *¶ Aut etiam propriam habent inscriptionem.* Assimilat sua Stromata, propter varietatem, obli-  
 tionem quam describit Sophocles compositam ex lana, vino, vua, fructibus omnis generis, ex oleo & cera.  
*¶ Iam Stromata nostra.* Tanta est varietas Commentarij Stromatum, ut de eo dici posset quod de agro suo  
 apud Timoclem Comicum dicit Agricola, quod ficum ferat, oleum, caricas, mel. Quod autem dicit Iresio-  
 nem, non agrum cultum refert, alludit ad Iresionem Atheniensem. Erat autem Iresione ramus oleaginus,  
 lana obuolutus, arborum fructibus circumpendentibus, quem ex responso Apollinis in eius honorem ad  
 famem arcendam offerebant Athenienses. De quo vide Commentarium Aristoph. in Pluto, & in Equiri-  
 bus, & Cælium Rhodig. antiq. lect. lib. xij. cap. xx. *¶ Sæpe ergo oportet.* Cum sit in Stromatis tanta varietas,  
 in iisque sint tanquam in contextis calathis permulta & confusa semina, iis excussis & iactis eligendum est  
 frumentum. Vbi enim bona & mala sunt simul confusa, quod bonum est ex iis est colligendum. Quod  
 Græcè autem est *πλίκανος*, verro contextum calathum, in hoc sequens Galenum *πλίκανος*, lib. 3. *¶ Multi  
 autem habent affectionem.* Mihi videtur afferre veluti quædam exempla eorum quæ sunt in Stromatis, ex quib-  
 us quædam sunt eligenda, quædam reiicienda. Multi, inquit, habent affectionem non ab similem hyemi.  
 Nam ut hyems est instabilis, & considerari non potest certus eius status & constitutio, ut quæ sit varia &  
 mutabilis, ita sunt multi de quorum affectione nihil certi possis statuere, nunc enim sunt ad bonum pro-  
 pensis, nunc ad malum. De fide quoque dicit varia, ex quibus potest credere aliquando esse bonum, aliquan-  
 do malum. Incredulitas, inquit, multa fecit bona, fides mala. Nam si improbis temerè credamus, ab eis per-  
 suasi in mala incidimus, & ita mala facit fides. Si non credamus & ideo in mala non incidamus, bona fecit  
 incredulitas. Præcipiebat autem Epicharmus non credere. Sunt enim hi articuli præcordiorum. Articuli  
 iuncturas confirmant & corroborant. Præcordia autem quæ dicuntur *σπέρν* dicuntur esse sedes mentis, &  
 sæpe accipiuntur pro prudentia. Non temerè ergo credere mentem confirmat & corroborat, & in hoc  
 summa est prudentia si non leuiter credas. *¶ Et quidnam est in quo homo differt.* In multis quæ continentur  
 in Stromatibus est hoc quoque, quod in iis scriptum sit in quonam homo differt à bestia, & in quo rursus  
 Angeli Dei sint eo sapientiores. Dicit David Psalmographus in psalmo octauo Deum alloquens: Minuisti  
 eum paulominus ab Angelis. Hominem autem intelligit, quem dicit à Deo ita esse creatum, ut non mul-  
 tum cedat Angelis Dei. Accipitur autem hæc scriptura de homine non de Domino, etsi Dominus carnem  
 suscepit. Quo factum est ut Paulus quoque ad Hebræos id de Domino acceperit quatenus est homo.  
 Quamuis autem de quouis homine possit accipi, propriè tamen accipitur de homine perfecto & cognitio-  
 ne prædito. Licet autem in homine sit sapientia, quæ idem est quod scientia, sunt tamen Angeli sapientio-  
 res hominibus. Sapientia autem seu scientia, pro eodem enim accipit Clemens, ideo est homo inferior An-  
 gelis, quod Angeli sint tempore antiquiores, ut qui simul cum ipso cælo sint creati, & in eis nihil sit con-  
 cretum nec coagmentatum: sunt enim simplices, utpote incorporei. Homines autem sunt posterius à Deo  
 creati, & non sine tamen eius adminiculo, quotidie gignuntur, sintque corporati, est autem corpus indu-  
 mentum hominis. Est ergo homo inferior Angelo quod attinet ad sapientiam & scientiam. Quamuis au-  
 tem Angelus sit homine præstantior ut qui sit immortalis, est tamen vtrique vita communis, vita enim non  
 differt à vita, habitusque contemplationis & continentia. Viuit enim homo ut Angelus, & Deum con-  
 templatur, ab iisque quæ concupiscuntur vterque se continet. Nec ideo non est eadem vita, nec eadem cō-  
 templatio, nec eadem continentia quod alter altero plus viuatur, aut magis contempletur, aut se magis con-  
 tineat. De re enim ipsa agitur, non de rei actione quæ est maior & minor. *¶ Atque mihi quidem certe vide-  
 tur.* Dixerat Angelos esse homine sapientiores, nunc autem dicit ne Angelos quidem esse sapientes, sed so-  
 lum Deum. Hoc probat & autoritate Pythagoræ, qui ideo se vocauit Philosophum, quod Dei esset amicus  
 à quo discebat sapientiam, solus enim Deus est sapiens: & Apostoli Pauli, qui disertis verbis dicit solum  
 Deum esse sapientem. Dicit quoque scriptura Mosem loqui cum Deo, tanquam amicum cum amico, quo  
 fiebat ut diuinam ex eo hauriret sapientiam. *¶ Itaque verum quod Deo est manifestum.* Cum sit sapientia co-  
 gnitio veritatis, Deus autem solus sit sapiens, verum autem quod Deo est manifestum, generat veritatē  
 quæ à Deo habetur per participationem. Qui est autem cognoscendi potestate præditus, amat veritatem.  
 Hinc fit quod non nisi à Deo possit haberi veritas, qui solus est sapiens & verus, vel ipsa potius veritas, ut ipse  
 se vocat Christus. *¶ Vade, inquit, ad formicam, ô piger.* Non sufficit homini teneri studio sapientiæ & co-  
 gnoscendæ veritatis, sed cum ex animo constet & ex corpore, oportet eum etiam esse prudentem, & ea pro-  
 uidere quæ ad corporis alimentum pertinent. Hoc autem cum ex ipsa sua possit discere natura, facilius ta-  
 men discet, si exemplum acceperit ex formica & apibus, ad quas pigros & vacantes misit Solomon in Pro-

uerb. cap. sexto, in quo tamen nulla fit apud métió in Hebræo. Atque habet quidem vnumquodque animal munus suæ naturæ conueniens. Sed cum cætera animantia sint rationis expertia, hinc fit quod eorum munus in iis tantum versetur quæ sunt corporis, homo autem ex anima constat & ex corpore. Et quatenus quidem corpus est terrenum, homo in terra colenda versatur, & ad eam tendit. Quatenus autem est cœlestis, ad cœlos dirigitur, & ad eos contendit, à quibus cum descenderit, dici possunt cognati, reiectis cupiditatibus & omnibus affectionibus, & perturbationibus, & labore, & metu. Qui enim tendit ad cœlos nihil aliud quam diuina contemplatur: neque tamen ideo malus est metus & tolerantia. Vtrunque enim antea ostendit esse bonum. Homo ergo est similis Centauro, id est animali quod constat ex homine & ex equo, id est quod est & rationis particeps, & expers rationis. Centauros autem vocat figmētum Thessalum. Nam cum primi ex Thessalis centauri equos domuissent & eis insedissent, eis insidentes à tergo visi sunt equi & homines. <sup>10</sup> *Si enim per legem est agnitio peccati.* Dixerat quod homo cœlestis ad cœlos tendit reiectis cupiditatibus & labore & metu, id est sponte & libere, & absque vlllo labore & metu, venit illi in métem se cum illis disputantem qui legem vituperabant, dixisse legem non esse malam quod laborem afferret, & metum incuteret. Hac ergo se offerente occasione, visum est illi aliquid dicere aduersus eos qui legem vituperabāt. Vituperabant autem quod à Paulo diceretur per legem esse cognitionem peccati: non est enim malum cognoscere peccatum. Nam et si non cognoscatur, est tamen peccatum, sed per legem cognoscitur vt caueatur. Sed non potest vt oportet caueri & vitari, nisi Christi gratia nos adiuuet. Dicebant etiam ex Paulo, vsque ad legem peccatum fuisse mortuum in mundo, sed sine lege mortuum esse peccatum: quo significabatur, non fuisse cognitum peccatum nec reputatum, non reputabatur enim esse peccatum, vbi nec iuebatur aliquid, nec prohibebatur, & ideo malam dicebant esse legem, quod per eam & peccatum esset & cognosceretur & reputaretur, cum in primis esset quasi mortuum. Respondet autem Clemens quod si auferatur peccatum, auferendus est etiam metus & supplicium, metu enim & supplicio mali deterrentur à peccato. Cum sit autem peccatum malum, non est malus metus nec malum supplicium quod ab eo deterret. Quare nec lex est mala quæ pœnas irrogat, vt id absit quod improbe concupiscitur, quod est peccatum. Peccator ergo per legem intentatis scilicet minis & pœnis auocatur. Iusto autem, vt ait scriptura, lex non est posita: lex enim ei imponitur qui à sceleribus legis terroribus arceatur: qui autem virtutem & bene viuendi rationem non coactus, sed liberè & sua sponte amplectitur, sed certum sequitur ac deliberatum bene viuendi consilium, ei lex non est imposita. <sup>20</sup> *Pulchrè ergo Heraclitus.* Conuenienter ei quod scribit Paulus ad Timotheum, Iusto lex non est posita, scripsit Heraclitus, Iustitiæ nomen nesciissent si hæc non essent, id est, si non esset timor pœnæ & supplicium quod deterret à delictis, nesciissent nomen iustitiæ, ignorassent enim quomodo appellaretur iustitia, tantum abest vt scirent quidnam ea esset. Socrates autem dicit legem non fuisse factam propter bonos. Nam qui ex libero instituto & proposito bene viuunt, non est quod eos ad bonam vitam reuoces metu pœnæ. <sup>30</sup> *Sed neque hoc cognouerunt.* Qui legem vituperant, non satis considerant quid dicat Apostolus, quod qui diligit proximum malum non operatur. Quod si proximum diligere est præceptum legis, malum autem non operatur qui diligit proximum, non est ergo lex mala quæ proximum iubet diligere. Quod autem lex iubeat diligere proximum, ex hoc cognoscitur, quod omnia præcepta quibus lex vetat proximo iniuriā facere, ea omnia versentur in dilectione proximi, & in eam tanquam in summam redigantur. Quod si etiam sint aliqua præcepta à quibus impendit metus iis quibus fiunt, vt exempli gratia quæ minantur pœnam talionis, & si quæ sint eiusmodi alia, ea dilectionem pariunt, non odium, legem enim diligimus, quæ metu pœnæ efficit ne aliis inuicem iniuriam faciamus. Non est ergo lex mala, quæ metum procreat, cum ipse metus nihil mali afferat. Concludit itaque Clemens ex sententia Apostoli legem non esse malam, sed bonam, sanctam, & spiritualem. <sup>40</sup>

II. <sup>a</sup> OPORTET autem, ut est consentaneum, cum & corporis naturam, & animæ essentiam diligenter considerauerimus, utriusque finem comprehendere, & non mortem malum esse putare. Quando enim serui eratis peccati, inquit Apostolus, liberi fuistis iustitiæ: quem ergo fructum tunc habuistis ex iis propter quæ non erubescitis? Finis enim illorum est mors. Nunc autem liberati à peccato, Deo autem serui effecti, habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem autem, vitam æternam. Stipendium enim peccati mors est. Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. Res itaque eò videtur esse deducta, vt ostensum sit, mortem quidem esse eam in corpore animæ coniunctionem, quæ est dedita peccato: vitam autem à peccato separationem. Multi autem nos impediunt valli & fossæ cupiditatis, iræque & excandescentiæ voragines, quas transilire necesse est, & omnem insidiarum effugere molitionem, eum qui non est amplius per speculum visurus Dei cognitionem. <sup>60</sup>

<sup>b</sup> Altitonansque viro virtutis Iuppiter aufert  
Dimidium, quem alij miserè seruire necesse est.

Servos autem eos qui sunt sub peccato, & qui peccatis sunt venundati, qui voluprati & libidini sunt dediti, & tenentur amore corporis, nouit scriptura: <sup>c</sup> & bestias potius quam ho-

quàm homines eos qui assimilati sunt iumentis, equos in fœminas insanientes, ad proximo- Hierem.  
rum uxores hinnientes. Est asinus insolens is qui est intemperans: efferatus lupus, auarus: &  
serpens, is qui est impostor & fraudulentus. Corporis ergo ab anima separatio, quam toto  
vitæ tempore meditatur philosophus, quandam cognitione præditam parit animi alacrita-  
tem, ut possit facile ferre mortem naturæ, quæ est solutio vinculorum animæ à corpore.

Mihi enim crucifixus est mundus, & ego mundo, inquit. Vivo autem iam cum sim in Galat. 6.  
carne, ut si in cælo versarer. Vnde meritò qui Gnosticus vocatur facile exaudit, & ei  
qui corporeum quid petit donat offerens, & huius caruncula affectiones prius exuens, ten-  
tatores non iniuria afficiens, sed simul docens & arguens,

Et quantis opibus quàm ex magno & lapsus honore,  
ut ait Empedocles, hîc deinceps versetur cum mortalibus. Is verò feret testimonium, sibi  
quidem, quòd sit in Deum syncerus & germanus, fidelis: tentatori autem, quòd sit frustrâ  
emulatione percitus in eum, qui est fidelis per dilectionem. Domino autem, quòd à Deo sit  
inspirata doctrinæ persuasio, à qua non deficiet metu mortis: quinetiam factò confirmat.  
veritatem predicationis, potentem eum esse ostendens ad quem contendit. Mireris eius di-  
lectionem, quam ostendit euidenter, ei quod est cognatum & unius generis grato animo uni-  
tus, quinetiam precioso sanguine infideles pudore afficiens. Is ergo metu propter præceptum  
declinat Christum negare, ut metu fiat testis. Sed neque propter spem donorum paratorum  
fidem vendens: sed propter suam in Dominum dilectionem, lubentissimè ab hac vita libe-  
rabitur, habens fortasse gratiam, & ei qui causam præbuit ut hinc exiret, & ei qui moli-  
tus est insidias, honesta accepta occasione, quam ipse non præbuit, seipsum ostendendi quis-  
nam sit, illi quidem per tolerantiam, Domino verò per charitatem, per quam ostendebatur  
Domino, qui etiam antequam nascatur, nouit institutum & liberam animi voluntatem  
eius qui tulit testimonium. Bono itaque animo venit ad amicum Dominum, pro quo cor-  
pus atque etiam animam, ut iudices expectabant, tradidit, & à Seruatore nostro, ô fra-  
ter dilecte, ut poëtice dicam, compellatur. Iam consummationem vocamus martyriū, non  
quòd vitæ finem homo acceperit, ut reliqui, sed quòd perfectum opus ostenderit charitatis.

Porro autem veteres quoque Græci laudant finem eorum qui mortui sunt in bello, non  
mortem violentam consulentes, sed quòd qui in bello vitam finit, mortem non timens re-  
cessit, amputatus à corpore, cum nec prius animo laborasset, nec emollitus esset, cuius-  
modi solent in morbis accidere hominibus: recedunt enim effœminati & viuere cupientes,  
& ideo neque puram emittunt animam, sed quæ, veluti notas plumbeas, secum effert cupi-  
ditates, nisi fuerint aliqui eorum docti & ex virtute considerati. Sunt etiam qui moriun-  
tur in bello cum cupiditatibus, quod perinde est atque si morbo contabuerint. Si itaque quæ  
est apud Deum confessio, est testimonium, quæcunque anima se purè & syncerè gessit cum  
Dei agnitione, & quæ præceptis paruit, & vita & sermone est testis, quomodocunque li-  
beretur à corpore, fidem, tanquam sanguinem, per totam vitam, etiam in exitu profundens.

Iam verò dicit Dominus in Euangelio: Qui reliquerit patrem vel matrem vel fratres, &  
quæ deinceps sequuntur, propter Euangelium & nomen meum, is est beatus: non quòd uis  
significans testimonium, sed quòd est ex cognitione, ut qui ex regula Euangelij vitam egerit  
propter dilectionem in Dominum. Cognitionem enim significat scientia nominis & intel-  
ligentia Euangelij, sed non nudam ac simplicem appellationem, relinquere quidem genus  
mundanum, relinquere autem facultates & omnem possessionem, propterea quòd uiuat  
citra ullam ad ea affectionem Dicitur quidem certe patria mater & nutrix allegoricè,  
patres autem leges ciuiles: quæ quidem grato animo sunt contemnenda viro iusto, qui est  
magni & excelsi animi, ut Deo fiat amicus, & consequatur dexteram sanctificatio-

T



nis, sicut etiam fecerunt Apostoli. Deinde dicit quidem Heraclitus: Marte casos dii honorant & homines. Et dicit Plato in quinto de Republica: Eorum autem qui in bello mortui fuerint, qui praeclare se gerens obierit an non primum quidem dicimus eum esse aurei generis? Omnium maximè. Aureum autem genus per deos est ex iis qui sunt in caelo & in sphaera inerrante, qui maximè principatum obtinēt in homines providentia. <sup>1</sup> Quidam autem ex haereticis, cum malè Dominum audissent, impiè simul & timidè vitæ tenentur cupiditate, dicentes verum esse testimoniū, seu martyrium eius qui verè est Deus cognitionē: <sup>10</sup> quod quidem nos quoque fatemur: eum autem esse sui occisorē & sibi mortem consciscere, qui per mortem fuerit confessus: & alia eiusmodi sophismata callidāque commenta timiditatis in medium afferunt. Aduersus quos dicitur cum tempus postulauerit: dissident enim à nobis in principiis. Dicimus autem nos quoque eos qui ad mortem profiliunt (sunt enim quidam non nostri, sed tantum nominis participes, qui quidem seipsos magno studio contendunt tradere, propter odium in Creatorem miseri mortem cupientes) eos, inquam, dicimus seipsos producere absque ullo martyrio ac testificatione, etsi publicè puniantur. Fide- <sup>20</sup> lis enim testimoniū non seruant charactērem, qui eum qui verè est Deus, non cognouerunt. Vanā autem morti seipsos tradunt, sicut se temerè in ignem coniiciunt Indorum Gymnosophistæ. Quoniam autem isti qui falsum sibi nomen sumpserunt in corpus inuehuntur, discant quod bona corporis compages, & recta compositio animo confert ad ingenij solertiam. Quare in tertio de Republica Plato, quem maximè citant testem ad vituperandam generationem, dixit oportere curam gerere corporis propter harmoniam animæ, per quod licet & viuere & rectè viuere ei qui annunciat prædicationem veritatis. Per vitam e- <sup>30</sup> nim & sanitatem ingredientem, ediscimus cognitionē. Cui enim nihil penitus licet in altum progredi absque eo quod sit in necessariis, & per ea facere omnia quæ tendunt ad cognitionem, ei rectè viuere quomodo non est eligendum? In viuendo ergo, bene viuere se rectè gerit, & ad aternitatis habitum transmittitur, qui per corpus ad bene viuendum se exercuit. <sup>1</sup> Equum est autem Stoicos quoque admirari, qui dicunt animam nihil affici à corpore, neque ad vitium à morbo, neque ad virtutem à sanitate, sed hæc utraque dicunt esse indifferentia. <sup>m</sup> Quanquam Iob quoque propter insignem continentiam & fidem eximiā, <sup>40</sup> ut qui pauper quidem ex diuite, ex illustri abiectus, ex pulchro deformis, ex sano morbidus factus sit, est nobis præclarum exemplar propositus, pudore afficiens eum qui tentauerat, benedicens ei qui formauerat, secunda ferens ita ut prima, rectè docens Peripateticos, eum qui est cognitione præditus rectè posse uti omnibus. Et quod quæ à veteribus rectè & ex virtute gesta sunt, ad nostras bonas actiones, proposita sint imagines, ostendens

Iob. i. Apostolus: Vt mea, inquit, vincula fuerint in Christo manifesta in omni prætorio & reliquis, & plures fratres in Domino, confisi meis vinculis, auderent abundantius absque metu loqui verbum Dei: quandoquidem martyria quoque sunt exemplaria conuersionis, gloriose sanctificata. Quæcunque enim, inquit, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus consolationis. Vi- <sup>50</sup> detur autem si adsit dolor, anima quodāmodo ab ipso declinare, & magnificare à præsentibus liberari molestia. Illo certè tempore quiescit etiam à disciplinis, quando alia quoque contemptæ sunt virtutes. Non autem utique dicimus ipsam pati virtutem, nam nec agrotat virtus. Qui est autem utriusque particeps & virtutis & morbi, ab eo quod urget premittur: & si non fuerit magni & excelsi animi qui nondum continentiae habitum acquisiuit, loco pellitur, & instar fugæ inuenitur non tolerare. <sup>n</sup> Eadem est autem etiam ratio de paupertate. Nā ipsa quoque à necessariis, contēplatione inquā, & pura peccati amotione cessare cogit animam, ut quæ versandi in acquirēdo necessitatem afferat ei qui non se totum Deo dedicauerit.

Iob. i.

Philip. i.

Rom. ii.

dedicanerit. Sicut rursus sanitas & rerum necessariorum copia, liberam custodit animam, & quæ nullum habeat impedimentum, & sciat recte uti rebus presentibus. Tribulationem enim carnis habebunt, inquit Apostolus, qui sunt huiusmodi. Ego autem vobis parco: volo enim vos non esse sollicitos ad hoc ut decori & honeste domino indiuisè assistatis. Hæc ergo sunt retinenda non propter se, sed propter corpus: habetur autem cura corporis propter animam, ad quam fit relatio. Necesse est enim eum, qui vitam instituit, in cognitione, in ea discere ea quæ conueniunt: nam bonum quidem non esse voluptatem, patet ex eo quod male sint quædam voluptates. Hæc ratione apparet bonum esse malum, & malum bonum. Præterea autem si aliquas quidem expetimus voluptates, aliquas vero fugimus, non est quævis voluptas malum. Similiter autem eadem quoque est ratio in doloribus, quarum alios quidem toleramus, alios vero fugimus. Fit autem electio & fuga ex scientia, adeo ut bonum sit scientia, non voluptas, propter quam, voluptatem quoque aliquam nonnunquam eligimus. Iam Martyr, eam quæ propter spem capitur voluptatem, eligit atque expetit per presentem dolorem. Si autem in siti quidem dolor intelligitur, in potu autem voluptas: dolor qui præcessit fuerit efficiens voluptatis: boni autem malum non fuerit efficiens: neutrum ergo est malum.

## COMMENTARIUS.

**O**PORTET autem ut est consensaneum. A suo instituto digressus Clemens, cum ex metu arrepta occasione ostendisset malum non esse legem, reuertitur ad id quod reliquerat. Dixerat autem hominem Centauro similem constare ex anima & corpore, & hominem quidem terrestrem sibi terrena proponere, celestem autem ad cælos contendere. Nunc autem dicit oportere utriusque natura diligenter considerata, utriusque finem comprehendere, & cum intellexerimus terram esse finem corporis, ad eam enim tendit tanquam ad extremum, cælum autem animæ, ut enim eo perueniat eius est scopus, non putare malum esse mortem quæ est separatio animæ à corpore. Quamquam in ipsa quoque animæ cum corpore coniunctione mors est, quando peccato seruitur, vita verò quando libere seruitur iustitiæ, & peccati quidem stipendium est mors, iustitiæ autem finis est gratia Dei & vita æterna. In hac autem animæ cum corpore coniunctione, vir celestis Deum videt tanquam per speculum, sed occurrunt & iræ, & cupiditatis, & cæterarum animi perturbationum multa impedimenta, quæ sunt transilienda, & effugiendæ omnes quæ parantur insidiæ, ut eum tandem videat aperte & euidenter omnibus amotis impedimentis. <sup>1</sup> Altitomansque viro virtutis Iuppiter aufert. Inter cætera quæ impediunt ne ad Dei visionem perueniatur est seruitus, si enim, quem dies seruilis inuasit Iuppiter aufert dimidium virtutis, ut ait Homerus. Cum ergo in cælum euehat virtus, virtutis autem dimidium seruo auferatur, non facile accidit, ut is ad cælum perueniat. Non de quibullibet autem seruis id est intelligendum, sed de seruis peccati: omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati, sed ij maxime qui libidini seruiunt & voluptati. Quos etiam dicit Esaias: Venundatos in suis iniquitatibus. Paulus autem dicit carnalem hominem venundatum sub peccato. Eos ergo seruos vocat scriptura. Eadem etiam alios variis vitiis deditos bestiarum appellat nominibus, quarum natura ab eis non magnam habet dissimilitudinem. Dicit itaque Clemens eos vocari seruos. <sup>2</sup> Et bestias potius quam homines. Qui sunt eiusmodi, nempe serui, & moribus bestiis similes anima à corpore separata, ad cælos non perueniunt: sed ij perueniunt, qui toto vitæ tempore meditantur separationem animæ à corpore, ut Philosophi. Subiungit ergo Clemens. <sup>3</sup> Corporis ergo ab anima separatio. Qui mortem assidue meditatur, & intelligit eam esse separationem à corpore, per eam enim soluuntur animæ vincula à corpore, tantum abest ut timeat naturæ mortem, ut eam subeat alacriter, & eam ferat facile. Cupit enim dissolui & esse cum Christo, ut à corpore tanquam à sepulchro liberatus, expeditius eum possit contemplari. Dum ego autem, inquit, meditor mortem, id est animæ separationem, & eam cupio, & mundus tanquam crucifixus à me irridetur, & ego vicissim ab eo irrideor, & quamuis sim adhuc in carne, vivo tamen perinde atque si sim in cælo. <sup>4</sup> Vnde merito qui Gnosticus vocatur. Hic incipit exponere in quam multis se præclare gerat, qui perpetuo mortem meditatur. Is autem & Philosophus dicitur & Gnosticus, id est cognitione præditus. Is ergo Philosophus seu gnosticus, aures non claudit petenti elemosynam, & si quid corporeum vel temporale ab eo petatur, id donat ei offerens, si quæ forte sint carnis affectiones quæ eius retardant beneficentiam, eas à se amouens, & non solum nullum hominem iniuria afficiens, sed etiam aduersarium suum Diabolum qui tentator dicitur & calumniator, docens & arguens, quod è cælo lapsus & Dei visione, quæ summæ sunt diuitiæ, & summus honor, priuatus, hic deinceps versetur cum mortalibus, ad scelera & maleficia eos incitans. Quamobrem & scriptura appellatur tentator, ut qui non solum homines, sed etiam Christum ipsum tentarit. Ut ostendat autem quantis opibus, & quanto honore sit priuatus, citat versum Empedoclis, sed opera eius hodie non extant. Sed id ipsum longe melius scribit Esaias cap. xij. dicens: Quomodo cecidisti de cælo Lucifer qui mane oriebaris &c. <sup>5</sup> Is vero feret testimonium. Qui perpetuo mortem meditatur, is & Philo-

Ioan. 8.  
Esa. 50.  
Rom. 6.

Phil. 1.

Math. 4.

T ij



ad vitium à morbo, neque à sanitate ad virtutem. Nam & sanitas & morbus sunt indifferentia, nec efficit morbus ut male viuas, nec sanitas ut bene. Nam siue egrotas, siue bene valeas, bene potes viuere & ex virtute. <sup>a</sup> *Quaquam Iob quoque propter insignem.* Iob suo exemplo ostendit virum bonum res secundas & aduersas æquo animo ferre, nec ullam corporis mutationem acquisitam mutare virtutem, & virum cognitione præditum, id est sapientem ita posse uti omnibus, ut in eis nullum admittat peccatum. Peripateticos autem eum ideo docere dicit, quod illi diuersa bona constituent, cum Stoici solum bonum censeant esse virtutem, solum vero malum vitium. <sup>a</sup> *Eadem est autem etiam ratio de paupertate.* Dum paupertas versatur in acquisitione, anima cessat contemplari, nec pure & sincerè amouet peccatum. Quod tamen non est semper verum in eo qui se totum Deo dedicarit.

10

<sup>a</sup> *ATQVE* Simonides quidem, sicut etiam Aristoteles, scribit homini quidem esse <sup>III.</sup> optimum, sanum esse: secundum autem, ad bonum & honestum natura & ingenio esse aptum: tertium autem, absque dolo & fraude esse diuitem. <sup>b</sup> Et Theognis Megarenfis:

Pauperiem ut fugias piscosi & in æquora ponti,  
Te & Cyrne aëriis deiecto ex scopulis.

20

Contrà autem Antiphanes Comicus: Plutus, inquit, id est, diuitiæ, cum plus aliis videntes acceperit aliquos, cecos facit. Iam à Poëtis prædicatur ab ortu esse cecus. Et ei genuit natum, qui Solem non vidit, ait Euphorion Chalcidensis: h. astrolog.

— Virtutis artem pessime docent opes,  
Homines & ipsæ delitiæ ingentes nimis,

Dixit de Alexandro Euripides. Dictū certè est, paupertati obtrigit sapientia propter cognitionē: amor autē pecuniæ non solum Spartā, sed etiā quamuis urbem ceperit. Non est ergo hic solum nummus, album argentū vel aurum, sed etiā virtus, ut ait Sophocles mortalibus. <sup>c</sup> *Seruator autem noster ille sanctus, & in spiritalibus & in sensilibus collocauit paupertatem & diuitias, & quæ sunt his similia.* Cum enim dixit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, nos apertè docet in omni casu querere martyrem, qui si fuerit pauper propter iustitiam, testatur esse bonum quam dilexit iustitiam. Et si esuriat & sitiatur propter iustitiam, iustitiam assequi testatur esse optimum. Similiter autem <sup>40</sup> qui flet quoque & luget propter iustitiam, testatur optimam legem esse pulchram & honestam. Quemadmodum ergo eos qui persecutionem patiuntur, ita etiam eos qui esuriunt & sitiunt propter iustitiam, beatos dicit, qui germanum ac sincerum suscipit desiderium, quod ne fames quidem potuit perfringere, & si ipsam suscipiant iustitiam, beati. Beati sunt autem pauperes quoque, siue spiritus, siue facultatibus, propter iustitiam videlicet. Num ergo non absolutè pauperes, sed eos qui propter iustitiam voluerint fieri pauperes, eos beatos esse dicit, qui eos qui hic sunt honores contempserunt ut bonum acquirerent? Similiter autem <sup>50</sup> eos quoque qui pulchris moribus & corpore fuere propter castitatem, clarosque & illustres qui propter iustitiam prouecti sunt ad filiorum adoptionem, & ideo acceperunt potestatem ut filij Dei fierent, & super scorpiones & serpentes ambularent, & in demones & in aduersarij copias dominatum obtinerent. <sup>d</sup> Et ut in summa dicam, Dominica exercitatio grææ & lubenter animam abducit à corpore, si quidem ipsa quoque seipsam transferendo auellit. Qui enim amat animam suam, perdet illam: & qui perdidit, inueniet ipsam, si modò nostram fragilitatem applicemus ad Dei incorruptionem. Dei autem voluntas, est Dei agnitio, quæ est communicatio incorruptionis. Qui ergo per pœnitentiæ rationem peccatricem agnoscit animam, perdet ipsam à peccato à quo est auulsa: perditam autem inueniet per obedientiam, ut quæ fidei quidem vixerit, mortua autem sit peccato. Hoc est ergo inuenire animam, nosse seipsum. <sup>e</sup> Eam autem quæ sit ad diuina conuersionem, Stoici quidem dicunt factam esse ex mutatione, mutata anima in sapiētiā. Plato autem,

Tt iij

Matth. 19.  
Marc. 10.

ἀγλαομα.

Luc. 16.

Luc. 14.

Matth. 3.

Luc. 9.

Matth. 13.

Luc. 13.

Luc. 8.

Psal. 36.

Esaï. 29.  
Marc. 7.

animæ ad meliora circum actionem, quæ etiam accepit conuersionem ex nocturno quodam die. <sup>1</sup> Iam verò etiam viro bono permittunt philosophi, ut liceat animam iusta de causa abducere, si quis ab agendo adeò fuerit remotus, ut nulla ei spes amplius reliqua sit actionis. <sup>2</sup> Iudex autem qui vim intulit ut negaretur dilectus, videtur probare quismam sit Deo amicus, & quis non. Hic autem ne comparatio quidem relinquitur, quid quismam magis elegerit, minasne hominum, an Dei dilectionem. Et abstinentia à malis actionibus, inuenitur quodammodo diminutio & extinctio malorum, dum eorum tollitur operatio per <sup>10</sup> cessationem ab agendo. Et hoc est, Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni & sequere me, hoc est, sequere ea quæ dicuntur à Domino. Et cum Gracè sit ἀπορρητα, quod & ea quæ sunt, & facultates quas habemus significat, nonnulli dicunt eū dixisse ea quæ sunt aliena, in anima, & quomodo ea distribuat pauperibus minime possunt dicere. Sed enim Deus omnia omnibus distribuit pro meritis, cum iusta sit dispensatio & æconomia. Facultatibus ergo, inquit, contemptis, quas Deus distribuit propter tuam magnificentiam, sequere ea quæ à me dicuntur, contēde ad ascensum spiritus, non solum iustificatus per ab- <sup>20</sup> stinentiam à malis, sed etiam Dominica consummatus beneficentia. <sup>3</sup> Iam verò eum qui gloriabatur se legis præcepta perfectè adimplesse, refellit, ut qui non dilexisset proximum. Beneficentiam autem proficitur charitas, quæ dominatur Sabbato per ascensum cognitionis. Existimo autem oportere, neque propter metum supplicij, neque propter aliquam doni promissionem, sed propter ipsum bonum accedere ad verbum salutare. Qui autem tales sunt, stant à dextris sanctuarij. Qui autem pro donatione eorum in quæ cadit corruptio & interitus, existimant se vicissim accepturos incorruptionem, in duorum fratrum parabola <sup>30</sup> vocati sunt mercenarij. <sup>4</sup> Et nunquid hic quoque illud, ad imaginem & similitudinem reflectitur? ut illi quidem ex ea quæ est cum Seruatore similitudine, simul cum eo versentur. Qui autem stant à sinistris, ad imaginem. Tria ergo sunt, cum à veritate ambobus sit una subiecta radix, non sit autem æqualis electio, vel potius non sit æqualis quæ est ex electione differentia. Differt autem, ut existimo, elegisse ex imitatione, ab ea quod elegit ex cognitione, ut id quod est ignitum, & id quod est illuminatum. Lumen ergo eius quæ est ex <sup>40</sup> scriptura similitudinis, est Israël alius autem imago. <sup>5</sup> Quid autem sibi vult Lazari parabola, ostendens Domino similitudinem diuitis & pauperis? Quid verò, Nemo potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ, cum pecuniæ amorē sic vocasset Dominus? Iam qui suarum possessionum amore tenebantur, ad cœnam vocati non veniunt, non quod possiderent, sed quod possiderent cum affectione. Vulpes itaque foveas habent, eos qui in <sup>50</sup> effodiendis & infodiendis versantur diuitiis, homines prauos & planè terræ filios, vulpes appellauit. Similiter etiam de Herode. Abite, dicite huic vulpi, ecce dæmonia eiicio, & curationes efficio hodie & cras, & tertio consummor. Volucres autem cœli, eos qui cœlo <sup>60</sup> ab aliis aubus sunt distincti, qui natura sunt mundi, qui ad cœlestis verbi cognitionem euolare possunt, vocauit. <sup>6</sup> Non solum autem diuitiarum, gloriæ, & matrimonij, sed etiam paupertatis, ei qui non fert, innumerabiles sunt sollicitudines. Atque has quidem curas significauit in parabola seminis quadripartiti, dicens semen verbi quod cecidit in spinas & sepes, fuisse ab eis suffocatum, & fructum nequiuisse producere. <sup>7</sup> Discere ergo necesse est quomodo unoquoque eorum quæ accidunt utendum sit, ut per bonam vitam ex cognitione <sup>60</sup> agendam, ad habitum vitæ æternæ exerceamur. Vidi enim, inquit, impium qui superexaltabatur & efferebatur supra cedros Libani, & transij, inquit scriptura, & ecce non erat, & quasiui ipsum, & non est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, & vide rectitudinem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Is autem fuerit qui non simulatè credit ex toto corde, & toto est animo tranquillus. <sup>8</sup> Alius autem populus me labijs honorat, cor verò eius longè

eius longè abest à Domino : ore suo benedicant , corde verò suo execrantur. Dilexerunt <sup>Psal. 77.</sup>  
eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum ipso, <sup>Psal. 30.</sup>  
neq; fideles fuerunt in testamento suo. Et ideo disperdat Dominus uniuersa labia dolosa, &  
linguam magniloquā, qui dixerunt, linguā nostrā magnificabimus, Labia nostra à nobis <sup>Psal. 11.</sup>  
sunt, quis noster est Dominus. Propter miseriam inopū & gemitū pauperum nunc exurgam,  
dicit Dominus, ponā in salutari, liberè agam in ipso. Est enim Christus eorum qui humi-  
<sup>10</sup> liter se gerunt, non eorum qui eriguntur in gregem suum. ° Ne thesaurizetis ergo vobis <sup>Marci 6.</sup>  
thesauros in terra, ubi tinea & ærugo demolitur, & fures effodiunt & suffurantur: for-  
tasse quidem eos insectans, qui tenentur amore possessionum, id dicit Dominus: fortasse  
autem etiam qui sunt absolutè solliciti & curis affecti. Iam verò eos quoque qui tenentur  
amore corporis. Amores enim & morbi, & malæ cogitationes, rationem & totum homi-  
nem perfodiunt. Est autem reuera noster thesaurus, ubi est mentis cognatio: quādoquidem  
<sup>20</sup> cōmunicantem ac distribuentē vim tradit iustitiæ, indicans oportere reddere cōsuetudinis  
veteris cōuersationis, ea quæ ab ipsa sunt nobis acquisita, & ad Deū recurrere, petētes mise-  
ricordiā. Is est reuera crumena quæ non veterascit, viaticū vitæ æternæ, thesaurus in cælo  
nō deficiens. Quoniā miserens miserebor cuius miserebor, ait Dominus. <sup>Exod. 33.</sup>  
<sup>30</sup> Dicunt autē hæc <sup>Rom. 9.</sup>  
ijs quoque qui volunt esse pauperes propter iustitiā. Audierunt enim per mandatum, la-  
tam & spaciosam esse viam quæ ducit ad interitum, & multi qui per eam transeunt, de  
nullo alio loquuntur, quā de luxu, & amore mulierum, gloriæ cupiditate & ambitione,  
& similibus animi vitijs & perturbationibus. Stulte enim, sic inquit, hac nocte animam <sup>Lucæ 14.</sup>  
<sup>40</sup> tuam repetunt: quæ autem ei parasti, cuius erunt? Et mandatum quidem his verbis &  
hoc modo se habet. ° Cauete ergo ab omni auaritia & plura habendi cupiditate, quoniam  
non in eo quod alicui abundant facultates, vita eius. Quid enim prodest homini si totum  
mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiat? aut quod dabit homo pre-  
cium pro anima sua? Et ideo dicit: Ne solliciti sitis animæ vestræ quid comedatis, ne- <sup>Matth. 6.</sup>  
que corpori quid induamini. Anima enim est plus quā cibus, & corpus plus quā ve-  
<sup>50</sup> stimentum. Et rursus: Scit enim pater vester quod his omnibus opus habetis. Quærite au-  
tem primū regnum cælorum & iustitiā, ea enim magna sunt: parua autem & quæ ad  
victum pertinent, ea adiicientur vobis. ° An non aperte nos iubet persequi vitam quæ ex  
cognitione instituitur, & verbo & facto hortatur quærere veritatem? Non diuitem ergo  
donationem, sed institutum ac voluntatem docet Christus animam instituens. Zachæum  
itaque, alij autem dicunt Matthiam publicanorum principem, cū audisset Dominus  
qui dignatus fuerat esse apud ipsum, dixisse, Domine dimidium bonorū meorum do ele- <sup>Lucæ 19.</sup>  
<sup>60</sup> mosynam, & si alicuius aliquid habui per calumniam, reddo quadruplum. De eo dixit <sup>Ibid. 21.</sup>  
Seruator: Filius hominis cū venisset hodie, inuenit quod perierat. Et rursus cū vidis-  
set in gazophylacium iecisse quidem diuitem conuenienter suis facultatibus, viduam autem  
duos nummos, dixit viduam iecisse plus quā omnes. Ille enim ex abundantia, hæc verò  
ex egestate contulit. ° Quoniam autem omnia reduxit ad animæ institutionem, Beati in-  
quit, mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Mites autem sunt, qui infidam quæ est in  
anima pugnam sedauerunt, iræ & cupiditatis, & eorum quæ sub eas cadunt. Mites au-  
<sup>60</sup> tem laudat eos qui tales sunt sponte & ex animi instituto, non eos qui necessitate. ° Sunt <sup>Matth. 10.</sup>  
autem apud Dominū complures mercedes & mansiones, ex vitæ eorum proportionem. Qui  
enim Prophetam, inquit, in nomine prophete suscepit, mercedem prophete accipiet: &  
qui iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui suscepit unum ex paruis his  
discipulis, non amittet mercedem. Et rursus, virtutis pro meritis differentias, & præcla-  
ras remunerationes, per horas numero non æquales. Præterea autem unicuique & opera- <sup>Ibid. 10.</sup>



Marth. 5.

ἀσπίον  
Græcè,  
id est, Vr-  
banum.  
sed lege  
ἡθωρ,  
diuinum.  
Osee 6.  
Marth. 9.

θεοῦ αὐτοῦ

ταῦτα ἴδω.

reriorum equalis reddite mercedis, hoc est, salutis, quam significat denarius, æquum ius significat, per eos qui operati sunt horis inter se minimè convenientibus. Operabuntur ergo convenienter mansionibus, quæ proportionē respondent ijs quibus dignati sunt præmijs, ineffabilis œconomia & muneris adiutores. Qui autem, inquit Plato, visi fuerint insigniter euocati ad hoc ut sanctè uiuant, ij sunt qui ab ijs quæ sunt in terra, tanquam à carceribus, liberantur & soluuntur, sursum autem ad supernam veniunt habitationem. Et rursus apertius idem dicit: Ex ijs autem ipsis, qui in philosophia satis sunt expurgati, & sine corporibus omnino uiuunt in uniuersum tempus. Quamquam figuræ quasdam illis adiicit, alijs quidem ex ipsis, æreas, alijs verò etiam igneas. Subiungit præterea. Et veniunt in habitationes adhuc his pulchriores, quæ nec sunt explicatu faciles, nec tempus ad id sufficit in præsentia. Vnde meritò dicit: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient. Qui enim malè actæ vitæ ducti sunt pœnitentia, aderunt ad uocationē. Hoc enim sibi vult *ἡμεῖς αὐτοῦ*, quod & consolationem accipere significat, & aduocatum esse. Duo autem sunt modi eius qui ducitur pœnitentia: unus quidem communior timor propter ea quæ facta sunt: alter autem magis proprius, animæ apud seipsam verecundia ex conscientia. Sine ergo hîc, siue alibi: quoniam nullus locus vacat Dei misericordia. Rursus dicit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Misericordia autem non est, ut quidem existimarunt Philosophi, molestia propter alienas calamitates affici, sed est potius quid diuinum, ut dicunt Prophetæ: Misericordiam, inquit, volo, & non sacrificium. Misericordes autem esse vult, non solum qui faciunt misericordiam, sed etiam qui misereri volunt, etsi non possint, quibus adest ut sponte & libera voluntate operentur. Nonnunquam enim volumus, vel dando pecuniam, vel corpoream dando operam, facere misericordiam, utpote egenti opem ferre, vel egrotanti inferuire, vel ei adesse qui est in aliqua calamitate, nec possumus vel propter paupertatem, vel morbum vel senectutem (nam ea quoque morbus est naturalis) exequi institutum, ea quæ cupimus, & ad quæ interno animi motu ferimur, non potentes efficere. Eundem autem honorem consequentur ij qui voluerunt, cum ijs qui potuerunt, quorum est voluntas equalis, etsi alij superent facultatibus. Quoniam autem eorum quæ ad salutis ducunt perfectionem duæ viæ inueniuntur, opera & cognitio, beatos dixit eos qui sunt mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et si reuera verum consideremus, cognitio est principis animi partis purgatio, & bona operatio. Atque bona quidem sunt, alia quidem ipsa per se: alia autem, ut quæ bona participant, ut bonas dicimus actiones. Absque ijs autem quæ intercedunt, quæ quidem obtinent locum materia, neque bonæ neque malæ constant actiones, utpote, exempli gratia, vita & sanitate, & alijs quæ vel sunt necessaria, vel circumsistentia. Corporeis ergo cupiditatibus & sanctis cogitationibus vult esse mundos eos qui veniunt ad Dei cognitionem, quando animæ princeps facultas, nihil habet adulterinum quod se ei obijciat, & eam impediat. Quando ergo versatus & immoratus fuerit in contemplatione, cum Deo puram habens consuetudinem, qui est ex cognitione sanctæ qualitatis particeps, propinquius accedit ad habitum impatibilis identitatis: ut non amplius habeat scientiam, & possideat cognitionem, sed sit scientia & cognitio. Beati verò pacifici, qui legem mentis nostræ sententiæ repugnantem, iræ minas, & cupiditatis escas, & alias affectiones quæ rationem oppugnant, mansuefecerunt, quietasque reddiderunt, qui cum scientia bonorum operum & veræ rationis vixerint, restituentur in amiciorem, & gratiorem filiorum adoptionem. Fuerit autem perfecta pacificatio, quæ in quocunque casu pacificum seruat immobilem, sanctamque & honestam dicit administrationem, posita in rerum diuinarum & humanarum scientia, per quam eas quæ sunt in mundo repugnantias, creaturæ pulcherrimam

pulcherrimam existimat harmoniam & concordiam. Pacificent autem eos quoque qui hinc oppugnantur à belli duce peccato, eos docentes ut ad fidem pacemque transeant. Totius autem virtutis summa est, ut existimo, Dominus docens oportere ex cognitione, propter charitatem in Deum, nos mortem contemnere. Beati, inquit, quos persequitur iustitia, quoniam ipsi erunt perfecti: & beati qui persecutionem patiuntur propter me, quoniam locum habebunt ad quem non perueniet persecutio. & : Beati eritis, quando vos odio habuerint homines, quando exterminarint, quando nomen vestrum ut sceleratum expunxerint, propter filium hominis: si eos videlicet qui nos persequuntur non abominemur, & sustineamus quæ ab eis infliguntur supplicia, nequaquam eos odio habentes, cogitantes nos esse tentatos tardius quam expectauimus.<sup>a</sup> Sed illud quoque scientes, martyrij occasionem esse quamuis tentationem. Deinde, qui mentitus quidem est, & seipsum ostendit infidelem, & ad diaboli transfugit exercitum in quanto eum malo versari credimus? Mentitur itaque Domino, vel potius spei suæ mentitur, eamque frustratur, qui Deo non credit. Non credit autem, qui non facit ea quæ mandauerat. Quid verò, an non seipsum negat, qui negat Dominum? Domino enim non aufert dominium, qui se ea quæ cum illo intercedit priuat necessitudine. Qui negat ergo Seruatorem, negat vitam, quoniam lux erat vita. Eos quidem non dicit esse modice fidei, sed infideles, & hypocritas, qui nominis quidem suscipiunt inscriptionem, fideles autem esse abnegant. Fidelis autem dictus est & seruus & amicus. Quare si quis seipsum diligit, diligit Dominum, & confitetur Dominum, ut suam seruet animam. Atqui si vel pro proximo moriaris propter charitatem, existimes Seruatorem nostrum esse propinquum. Deus enim appropinquans dictus est is qui seruat, & qui seruatur, mortem eligens propter vitam, & propter teipsum potius, quàm propter illum patiens. Et nunquid propterea dictus est frater, qui passus propter suam in Deum dilectionem, passus propter suam propriam salutem, & qui rursus moritur propter suam salutem, sustinet propter dilectionem Domini? Et enim ipse cum esset vita, propter nos pati voluit, ut eius passionem viueremus. Quid mihi dicitis, inquit, Domine Domine, & non facitis quæ dico? Math. 7. Qui enim labijs diligit proprijs, cor autem longè habet à Domino, est alius alio persuasus, & ei se sua sponte vendidit.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> Atque Simonides quidem, sicut etiam Aristoteles. Simonidis nihil extat. Vbinam autem scripserit Aristoteles, inter hominis bona primum locum tenere sanitatem, secundum locum, ad bonum & honestum ingenij & naturæ docilitatem, tertium autem, sine dolo & fraude esse diuitem, fateor me nescire. Constat quidem certe Aristotelem in multis locis primas partes tribuere virtuti, secundas bonis corporis, tertias verò diuitiis & bonis fortunæ. <sup>b</sup> Et Theognis Megarensis. De paupertate & diuitiis Clemens nonnullas adducit sententias. Et primum quidem Theognidis citat versus qui fugiendam dicunt esse paupertatem. Cui conuenienter scribit Horatius:

Impiger extremos curvis mercator ad Indos  
Per mare Pauperiem fugiens.

De Pluto vero, qui & Deum diuitiarum significat & ipsas diuitias, primum dicit ex Antiphane Comico. De Pluto ergo dicit, eum etiam perspicacissimos, cum eos accepit, cæcos reddere. Sæpe enim vsuuenit, ut qui sunt diuites, cæteris minus videant, sentiant & sapiant. Nec mirum est si cæcos faciat qui ipse natus est cæcus, & Solém nunquam vidit, ut scribit Euphorion Chalcidenſis. Cum sit autem cæcus, & tamen abundet omnis generis delitijs, quæ viros maxime eueruant & efforminant, non est mirum, si, quod de Alexandro dixit Sophocles, ab eo male doceatur virtus. Huius autem rei hæc affertur ratio, quod paupertati obtingat sapientia propter cognationem: hinc est quod apud Platonem dicitur πῶρος, id est, abundantia esse filius paupertatis. Quod autem dicit Clemens amorem pecuniæ non solum Spartam, sed quamuis etiam urbem esse capturam, videtur alludere ad illud Philippi Macedonum Regis, quamuis urbem posse capi in quam intrarit mulus auro onustus. Non videretur autem hinc posse adaptari quod scribit Plutarchus, in vna omnium quæ sub Sole sunt urbium Sparta seruari diuitiarum Deum, & iacentem, ut picturam inanimatam & immobilem quod propter facilem eorum viuendi rationem, nullus apud eos esset furto locus. Dicebat autem Sophocles non solum esse nummum argenteum & aureum, sed virtutem quoque hominibus esse nummum, quæ non secus atque nummus lege conseruatur. <sup>c</sup> Seruator autem noster ille sanctus. Non omnes

Plat. de re-  
pub. Laced.  
Cœl. Rhodig. lib. 20.  
antiq. lectt.  
cap. 22.

pauperes sunt beati, nec omnes qui patiuntur persecutionem, nec qui esuriunt, & sitiunt, nec omnes qui sunt bonis moribus, & pulchro corpore: nec omnes qui student filij Dei fieri. Nam nec in paupertate, nec in persecutione, nec in fame, nec siti, nec in ipso desiderio, sed in eo propter quod ipsa suscipiuntur, nempe in ipsa iustitia, & in regno Dei. Nam cum ea ad quæ contendunt, optima esse sciant, restatur illud eorum testimonium quod sunt Martyres. *Et ut in summa dicam.* Extremum martyrij est, ut anima à corpore abducatur & Deo uniatur, & in eo exercetur tota vita Dei athletæ ut animam abducatur à corpore. Hoc facit etiam omnes cogitationes in Deum & celestia sunt defixæ. Ipsa certe anima cupit dissolui & à corpore liberata, alio, nempe ad Christum transire. Hoc est id quod dicit Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Se enim suam dicit animam: Qui est huiusmodi, qui meditatur, inquam, animæ à corpore separationem, is non amat animam, id est, non est *carissus*, nempe vitæ cupidus, quæ tota est addicta rebus terrestribus. 10 Eam ergo lubenter perdit, perditam autem rursus inuenit, sed non amplius sensibus addictam, sed Deo unitam & in iis versantem quæ cadunt sub intelligentiam. Vivit autem & Deum contemplan, & præcioso Christi corpore, qui verè est cibus, vescens. Est enim Dei voluntas ut ipsum agnoscamus, ipse verò nobis suam communicet incorruptionem. *Eam autem quæ sit ad diuinam conversionem.* Quoniam animæ amissio & inuentio est eius veluti quædam mutatio, affert quædam dicta ex Stoicorum & Platonis placitis. Stoici dicunt ad diuinam fieri conversionem animæ, quando ea mutata sit sapiens quæ prius erat insipiens. Platonem autem qui animæ motum tribuebat circulare, dicebat ad diuinam conversionem esse ad meliora circumactionem, quæ accepit conversionem ex quodam die nocturno. Nam priusquam ad rerum diuinarum veniat considerationem, est in ea quiddam instar diei, sed non puri, verum qui adhuc habet aliquid nocturnarum tenebrarum. Tum demum enim ad veram venit lucem, quando ad Dei convertitur cognitionem, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. *Iam verò etiam viro bono permittunt philosophi.* Ad eo verum est Martyri iustam esse causam ut suam offerat animam à corpore abducendam, ut etiam viro bono veteres permiserint philosophi animam à corpore abducere, si ab agendo adeo sit remotus, ut nullus ei relinquatur locus exercendæ actionis. Sentiebant enim à commisso sibi à Deo præsidio licere discedere, quando eis nihil penitus relictum esset quod agerent. *Iudex autem qui vim intulit.* Est quidem quoddam genus martyrij, quo quispiam ab agendo omnino remotus animam abducit à corpore. Sed nullum maius est martyrium, quam quo iudex cogens negare Christum, quem vocat dilectum ut David sæpe in Psalmis, probat suis tormentis quis sit; & quis non sit Deo amicus. Sed in illo martyrio, in quo propter cessionem ab operatione licet animam abducere à corpore, adhiberi non potest comparatio, magisne eligat quis minas hominum an amorem Dei: quod sit in illo martyrio quod suscipitur coram Iudice urgente ad Christi abnegationem. Hæc est ergo bonorum suorum renunciatio, qua iubet Christus, ut contemptis suis facultatibus & distributis pauperibus, & à malis cesseret actionibus & bona fiant. Quod autem Græce est *ἀποχρησμός*, significat quidem, & ea quæ sunt, & facultates, sed necesse est ut accipiatur pro facultatibus, alioqui nulla poterit iuri ratio, ut, quod iubet Christus, distribuantur pauperibus. *Iam vero cum qui gloriabatur.* Nactus occasionem loquendi de præceptis ex eo quod iussit Dominus vendere ea quæ habet & dare pauperibus & se sequi, hoc est sua præcepta, docet ex verbis Christi præcepta non perfecte seruari sine charitate, quam sequitur beneficentia & elemosyna. Qui ergo eam non habet, frustra gloriatur se seruasse præcepta: nam absque ea non est in proximum beneficus. Charitatis autem tanta est autoritas ut si quod bonum opus fiat etiam die sabbati, id in ipsum sabbatum dominatum obtineat, neque propter ipsum censeatur violari sabbatum, ipsa enim cognitio eo ascendit, ut intelligat, nullo non die licere benefacere. In 40 verbi quoque salutaris, in Domini, inquam, præceptis, id est spectandum, ut neque propter intentatas minas, neque propter dona promissa ea seruentur, sed propter bonum & honestum. Et dant quidem penas quas Deus minatur ij, qui non seruant: dona verò promissa consequuntur qui seruant. Sed nec minæ debent deterrere, nec promissa incitare. Bonum & honestum est nobis proponendum, quod ipse Deus præcipit qui est bonus. *Et nunquid hic quoque illud.* Quid hæc sibi velint ingenue fateor me nescire. Sūt verba quidem satis clara, sed non video quisnam sensus ex iis possit elici. Quod ergo ipse non possum inuenire, relinquo examinandum perspicacioribus. *Quid autem sibi vult Lazari parabola.* Quoniam hic agitur, ut iam diximus de præceptis, ad præcepta autem magna ex parte pertinent pecuniæ, paucis perstringit aliquot Evangelij parabolas quæ loquuntur de pecuniis. In parabola Lazari ostenditur sceleratum diuitem totum esse deditum libidini & luxuriæ, & dum se lautis cibus ingurgitaret, pauperem Lazarum omnino nihil fecisse: 50 deinde vero quid post mortem utrique acciderit. In eo autem quod dicit, neminem posse duobus seruire, nempe Deo & mammonæ, id est pecuniæ, Mammonam enim vocat amorem pecuniæ, intelligitur non esse malum habere pecuniam, si modo ei non ita seruiatur ut negligatur Dei seruitium: Deo enim & pecuniæ non potest simul serui. Iam vero parabola de inuitatis ad cœnam, id est ad regnū cœlorum qui non veniūt, non omnes dicuntur non venire qui habent pecuniam & possessiones, sed ij demum quorum est in illis ita fixa affectio, ut de Deo & sua salute nihil omnino cogitent. Vulpes autem foueas habere dicuntur maligni homines & toti terrenis rebus dediti, & quorum omnis versatur opera & industria in congerendis pecuniis. Volucres autem cœli dicuntur qui cum terra nihil habent commercij, & ideo sunt puri & mundi, & ad cœlestis verbi cognitionem facile euolant. *Non solum autem diuitiarum.* Quoniam locutus est de pecunia & diuitiis, in quibus sunt multæ curæ & sollicitudines, existimare autem posset aliquis nullam esse alibi curam & sollicitudinem, eam dicit Clemens esse etiam in gloria, & matrimonio, imò etiam in paupertate si quis sit qui eam ferre nequeat. De iis autem curis & sollicitudinibus dicit locutū esse Dominum in parabola seminis quadripartiti: quadripartitum autem semen dicit, quod terra sit quadruplex in quam cadit: ibi dicit, semen cadens in terram spinosam suffocari à spinis quas vocat curas & sollicitudines, nec posse fructum producere. De curis autem matrimonij videre licet apud Paulum in epist. ad Corinthios. Suas quoque curas habet gloria, quæ facile labitur nisi industria & diligentia cōseruetur. Paupertas autem si facile feratur non est in ea magna sollicitudo: sin autem & de parandis opibus, & de victu querendo est sollicita, habet quod 60 cam angat

Matth. 10.

Ibid. 12.

1. Cor. 7.

- eam angat & cruciet. *Discere ergo necesse est quomodo vnoquoque.* Neque vero cura & solitudine oportet omnino esse vacuum. Discere enim oportet, quod quidem non fit citra curam & solitudinem, quomodo sit vtendam vnoquoque quod accidit, vt bene viuendo, ex præceptis diuinæ scientiæ & cognitionis, ita procedamus in exercitatione, vt paratus sit nobis habitus ad adipiscendam vitam æternam. Ad bene autem & ex virtute viuendum, nihil magis est fugiendum quam superbia. Quod eo facilius faciemus, si cogitemus superbum, quo altius efferatur, eo facilius cadere, & ad nihilum redigi. Quod si custodiatur innocentia & æquitas, vir bonus & pacificus eo nunquam recidit, vt non bonum, nempe vita æterna ei remaneat. Pacificus autem est qui & firmiter credit, & nullis agitur animi perturbationibus. *Alius autem populus me labijs honorat.* Impij quidem sunt superbi & elati, sed mox corruunt, & ad nihilum redeunt, vt qui vitam non habeant æternam. Contra autem pij & infideles, & qui non laborant vitiis & animi moribus, vitam æternam consequuntur. Porro autem impij non solum sunt superbi & elati, sed etiam hypocritæ, vt qui ore & labijs tantum Deum colunt, non corde. Nec est mirum quod in Dei cultu ita se gerant, qui ne Deum quidem pro Domino agnoscunt, sed in Deum & homines verbis vtuntur dolosis & arrogantibus. Sed vana tandem & irrita est eorum simulatio & arrogantia: se enim simulato cultu despici videns Dominus, & pauperum qui opprimuntur miserrus, à miseriis eos eripit & dat eis salutem: Christus enim resistit superbis, humilium autem est defensor & patronus, nec sinit vt impune ferant, qui elati superbia populum suum vexant & opprimunt. *Ne thesaurizetis ergo vobis thesauros in terra.* Nec terrenarum diuitiarum, nec amoris corporis studio nos teneri oportet, ea enim sunt fluxa & caduca, sed thesaurum nostrum oportet in cælis recondere. Ibi autem est noster thesaurus vbi fixa est mentis cognatio. Qui est autem in cælis thesaurus, in eum nullus cadit interitus. Docet autem is thesaurus per vim iustitiæ communicantis & distribuentis, dispersenda & distribuenda esse pauperibus quæ à veteri conuersatione sunt acquisita, deinde recurrendum esse ad Dominum petendo misericordiam. Eius enim qui in dandis elemosynis miseretur pauperum, miseretur Dominus. Is thesaurus in cælo recõditus est veluti crumena semper noua, quæ nunquam exhauritur & nunquam deficit, & tanquam viaticum quod nos deducit ad vitam æternam. Sic reprehendit Clemens auaros & de bonis fortunæ & corporis nimis sollicitos, eos autem laudat qui miserrantes pauperum, Dei misericordiam consequuntur, & non in terris thesauros infodiunt, sed in cælis recondunt. *Dicunt autem hæc iis quoque qui volunt esse pauperes.* Sunt diuites quorum iam meminit, qui thesaurum suum recõdunt non in terris, sed in cælis: sunt alij non diuites sed pauperes, qui voluntariam profitentur paupertatem propter iustitiam, distinguuntur autem ab iis qui nequitia & nimis profusis sumptibus redacti sunt ad inopiam, ea enim paupertas non datur laudi, sed vitio. Iis ergo qui voluntariam sectantur paupertatem propter iustitiam, nempe propter Christum, dicuntur quæ sunt hic verba, per mandatum dicta, nempe per Euangelium, latam esse viam quæ ducit ad interitum. Multi autem per eam transeunt, nempe ij qui sunt dediti libidini, voluptati, amori, luxui & cæteris huiusmodi vitiis & animi perturbationibus. Lata autem est via vt quæ multos capiat, & in ea nihil sit difficile & asperum quod eos remoretur, quominus in ea ingredientibus tendant ad exitium. Sed in hoc falluntur, quod cum vitam in voluptatibus & delitiis diuturnam sibi spondeant, ij repente & præter spem & expectationem, morientes simul cum morte omnia amittant, ex iis quæ sibi parauerant nihil penitus habituri, & ne iis quidem quos sperabant hæredes relicturi. *Cauete ergo ab omni auaritia.* Fugiendam dicit auaritiam: non enim in eo consistit vita hominis quod abundet diuitiis, contra autem accidit, vt in magna abundantia diuitiarum pereat anima. Est autem longe melius non habere diuitias quam amittere animam: amittit autem animam qui cum ex hac vita excesserit vitam non habet æternam. Neque verò est nimium studium in diuitias ideo conferendum, quod necessarius sit victus & vestitus. Nam cum pater noster cælestis non ignoret quid nobis sit necessarium, maxime autem à nobis contendat vt regnum cælorum quæramus & iustitiam, non denegabit quæ parua sunt, nempe victum & vestitum, si quæ magna sunt, nempe regnum cælorum, bonamque & iustam vitam persequamur. *An non aperte nos iubet persequi.* Ex his infert Clemens Christum iubere vt vitam instituamus ex scientia & cognitione præceptorum Euangelij, & verbo & facto quæramus veritatem. Non satis est enim fidei nosse veritatem, nisi factis eam ostendamus. Sed nec fides & facta sufficiunt, nisi ea procedant ex animi instituto & voluntate. Hoc cum verum sit in omnibus actionibus, in nulla tamen est euidentius quam in donatione, in qua non tam spectantur facultates quam voluntas & institutum donantis. Dimidium bonorum suorum pauperibus dabat Zacchæus princeps publicanorum, de quo dubitabat Clemens fueritne Matthias. Sed non tam spectabat Christus quid donaret, quam promptam donandi voluntatem & institutum, & ideo ei dedit salutem qui alioqui perierat. Longe maiora in Gazophylacium conferebant diuites, sed nemo plura dedit quam vidua quæ solos duos dedit nummos, erat enim maior & propensior eius dandi voluntas. Plura enim dat qui ex paucis multa donat, quam qui pauca ex multis. *Quoniam autem omnia reduxit ad animæ institutionem.* Iis quæ prius dicta sunt subiungit præceptum de componendis animi moribus: dicit enim beatos mites, quoniam ipsi terram possidebunt, terram, inquam, viuendum. Ii autem demum viuunt, quorum est vita æterna. Mites autem sunt quorum sunt tranquilli & compositi motus iræ & cupiditatis, nec inter se bella gerunt: tum demum autem sunt mites & ideo beati, si non coacti sed ex libero animi sui instituto tales sunt, neque enim dicendus est mitis, qui inuitus à vita æterna comprimitur & coercetur. *Sunt autem apud Dominum.* Pro operationum meritis variæ sunt mercedes, id enim significant multæ mansiones quas dicit Christus esse in domo patris, æquum enim est vt præmia proportionem operibus respondeant. Quamuis autem omnes qui in vinea Domini laborauerunt, pro laboris & temporis diuersitate varia consequantur præmia, in hoc tamen sunt æquales quod omnibus detur salus, quæ est denarius de quo conuenit paterfamilias. Sed eorum quibus datur salus varij sunt ordines & gradus. Vide quid de eo dicat Hieronymus aduersus Iouinianum. *Qui autem, inquit Plato, visi fuerint insigniter.* Ab iis quæ Christus dicit in Euangelio, ostendit Clemens non esse aliena quæ dicit Plato, cum dicit eos qui ad sanctè viuendum sunt vocati, à rebus terrenis tanquam à carceribus liberatos, ad supernam venire vocationem: & rursus eos qui

sunt expurgati à philosophia viuere sine corporibus, vt qui per assiduam philosophiæ meditationem habeant animam à corpore separatam, viuere in perpetuum. Quomodo autem dicit Christus, iis qui salui fiunt multas esse mansiones, ita Plato iis qui sanctè viuunt, varias tribuit figuras, iis aëreas, aliis igneas, & alias his quoque tradit pulchriores habitationes: quæquidem videntur respondere mansionibus, quas dicit Christus esse in domo patris. *Unde merito dicit: Beati qui lugent.* Dixit in domo patris multas esse mansiones, in quibus qui habitant sunt felices. Primo autem enumerat eos qui lugent, nempe eos qui de admissis peccatis ducuntur pœnitentia. Statim autem reddit causam cur sint beati. Est miser qui à Deo propter peccatum repellitur, quod cum eum peccasse pœniteat, ab eo reuocatur, & ideo accipit consolationem. *Significat* certe, & vocari significat, & accipere cōsolationem. Nihil certe eum qui repulsus fuerit magis consolatur, quam ab eo reuocari à quo fuerat expulsus. *Duo autem sunt modi eius qui ducitur pœnitentia.* 10 Duobus autem modis mouentur pœnitentia qui ea mouentur. Mouentur enim & quod eos peccata admisisse pœniteat, & quod eos non facta admisisse, sed cogitasse conscientia remordeat: est autem communior timor pœnitere de admissis, pœnitere autem de cogitatis est magis proprius animi dolor & pudor: magis certe occurrit & frequentius, dolere quod feceris quam quod cogitaris, & tamen vtriusque duci oportet pœnitentia: etsi videatur leuius tantum cogitasse, quam cogitatum effecisse, non minus tamen est turpe, delictum concipere quam id velle si possis exequi. Quæ autem ex luctu accipitur cōsolatio, ex eo procedit, quod Deus vbique sit misericors. Quo fit vt qui dolent de peccatis, eos Deus vel in hac vita vel in futura consoletur. Quod si Deus est misericors, & beati sunt misericordes, beati sunt quorum Deus miseretur. *Misericordia autem non est vt quidam existimant philosophi.* Si Deus est misericors, Deus autem nulla aliena calamitate afficitur, non est misericordia aliena affici calamitate. Porro autem si Deo maxime cō- 10 ueniat sacrificium, Deo enim maxime conuenit adoratio & sacrificium, & tamen Deus magis vult misericordiam quam sacrificium, ad Deum propius accedunt, qui proximi misereantur quam qui Deo sacrificant. Nullum autem obstat impedimentum, quominus misereamur quacunque ratione, vel egeni vel ægroto, vel alicui senio cōfecto inferuiamus, si prompta non desit volūtas, licet aliis pares desint facultates. Parem enim honorem consequuntur quorum par est voluntas, licet dispares sint facultates. *Quoniam autem eorum quæ ad salutem ducunt perfectionem.* Christus in Evangelio pronunciat beatos esse mundos corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ratio cur mundi corde sint beati, hæc est, quoniam ipsi Deum videbunt. Sed quoniam dicuntur mundo corde? Cor in Scripturis dicitur princeps pars animæ, quæ Græcè dicitur *ἡγεμονία*, quæ scilicet animæ obtinet principatum. Nulla autem est pars vel facultas animæ, quæ ad Deum propius accedat, vel eum, quoad eius fieri potest magis intelligat, quam principis illius partis intelligentia. Ea 30 sola Deum videt, id est intelligit. Nam quod visus est in sensilibus, id est, *vis*, id est mens, seu intelligentia in iis quæ cadunt sub intelligentiam. Sed quomodo non nisi simili simile cernitur, ita similitudo & conuenientia sit oportet inter id quod intelligit, & id quod intelligitur. Quomodo autem Deus est omnino secretus à materia, tanquam actus purus & simplex, & plane remotus ab omni concreione & admistione, ita qui Deum vult videre, mundo cordo sit oportet, id est pura & munda sit intelligentia, & in qua nullæ resideant labe cogitationum, nec ab ea ullæ malæ prodeant operationes. Atque tendimus quidem omnes ad salutem: ad eam autem duæ sunt viæ, opera & cognitio. Cognitio autem est qua purgatur, princeps pars animæ: ab illa vero procedit bona operatio: non possunt enim bonæ esse actiones, nisi à bona procedant intelligentia. Quoniam autem locutus est Clemens de bonis operationibus, visum est admonere, 40 bona dici & per se & per participationem, sola diuina absolute & per se dici bona, cætera dici per boni participationem, & nō sine admistione materiæ. Quo fit vt nec bonæ nec malæ actiones, cōstare possint sine intercessione & admistione materiæ, sola enim diuina sunt à materia remota. Nec vita ergo, neque sanitas, neque quæ vel ex necessitate habemus vel à casu & fortuna, per se sunt & absolute bona, sed cum sint materiæ, si quid boni habent, id habent per participationem. Qui vult ergo venire ad Dei cognitionem seu Dei visionem, eum mundū esse oportet à materialibus, vt nihil sit quod impediatur principem animæ facultatem. Principem autem animæ facultatem impediunt, vt quæ cum ea nullam habeant conuenientiam quæ sunt crassa & materialia. Qui ergo in Dei contemplatione versatur, & cum eo puram habet consuetudinem, vt qui se totum separet à materia, nihil enim habet materiæ Deus qui est semper idem, & non mutatur, quæ quidem Dei qualitas accipitur ex Prophetis, is prope accedit ad cognoscendum veri Dei habitum, qui est, idem semper esse, & nunquam mutari, & eo procedit vt nō tam dicatur Deum scire, quam ipse esse Dei co- 50 gnitio & scientia. Tuncque vere dicitur Deum videre facie ad faciem, imò vero ipse quodammodo Deus fieri. *Beati vero pacifici qui legem mentis nostræ sententiæ repugnantem.* Inter cætera beatos pacificos quoque recenset Christus. Cur sint autem beati, hanc affert rationem, quoniam filij Dei vocabuntur. Nec sane immerito. Nam cum Deus sit omni ex parte tranquillus, & omni motu ac perturbatione vacuus, qui est ei similis, is dici potest eius filius, non quidem naturalis, est enim vnicus Dei patris filius Iesus Christus, sed qui per fidem & Dei gratiam est in filium adoptatus. Cum sit autem à Deo adoptatus, est & Christi frater, regnique cælestis & vitæ æternæ cum eo coheres. Iustificati autem per fidem & in Christi sanguine Deo reconciliati, cum Deo pacem habemus. Qui cum Deo autem pacem agunt, mente repugnant legi quæ est in membris, ferofque animi motus iram, inquam, & libidinem, & cætera vitia quæ rationi aduersantur, leniunt & reprimunt. Ita simul & in filios adopramur, & cum Deo & hominibus pax initur. Sed illa demum pax est 60 perfecta, quæ efficit, vt quicquid accidar, immotus maneat pacificus. Hoc ita demum fiet, si vitam suam sanctè & honestè administret, vt qui diuinarum & humanarum rerum habeat scientiam. Qui est hac scientia præditus, videt quidem in hoc mundo plurimas esse repugnantias, sed eas omnes, sicut videmus fieri in elementis, reduci ad harmoniam & concordiam. Hinc sunt nonnulli iique celebres Philosophi, qui censuerunt vniuersitatē constare ex lite & amicitia. Porro autem cum nihil sit hic grauius quam à peccatis oppugnari, danda est opera vt ad fidem transeat & pacem, quæ pacatis animi motibus efficiunt vt sit pax cum Deo & hominibus. *Totius autem virtutis summa est vt existimo.* Totius virtutis summa est charitas. Cum ea autem multis



multis modis se ostendat, est enim charitatis propter Deum probra ferre, maledicta, cruciatus, tormenta & persecutiones: charitas omnium maxima est propter Deum lubenter mortem subire, modo id fiat ex cognitione, id est non leuiter & temere, sed cum, quam pulchrum sit propter Deum mori diligenter cogitaris & intellexeris. Multa autem citantur ex Euangelio aliter quam habeat contextus nostri Euangelij, sunt enim multa transposita. Verisimile est tempore Clementis nonnullos sic legisse, sed quamuis sic legatur, non sunt tamen aliena, neque admodum diuersa. Sunt autem omnia æquo animo ferenda quæ propter Deum patimur, ea ita meditantur ut contemnimur priusquam expectemus. Ita fiet ut tentatio sit occasio martyrij. <sup>a</sup> sed illud quoque scientes martyrij occasionem. Si est præclarum esse martyrem & de Christo ferre testimonium, optandum est nobis, quamuis dari occasionem qua ad id perueniamus.

10

<sup>a</sup> Q V I C V N Q V E autem Seruatoris mandata exequuntur, in unaquaque actione sunt martyres, id est, testes facientes quidem quod vult, consequenter autem nominantes Dominum. & reipsa testæ ei cui credunt esse carnem, cum eam cruci affixerint cum vitijs & concupiscentijs. Si spiritu viuimus, inquit, spiritu ambulemus. Qui seminat in suam carnem, ex carne metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritum, ex spiritu metet vitam æternam. <sup>b</sup> Miseris autem hominibus, quod præbetur per sanguinem de Domino testimonium, videtur esse mors violentissima, nescientibus hanc mortis ianuam, esse vere vita principium. Et nec honores post mortem eorum qui sanctè vixerunt, nec supplicia eorum qui iniuste & libidinosè se gesserunt, volunt intelligere, non ex nostris solum dico scripturis, hæc enim omnia ferè mandata significant, sed nec suorum scriptis volunt aures præbere. Scribit enim Theano Pythagorica: Esset enim reuera pulchris vita conuiuium, ijs qui se improbè gesserunt, deinde moriuntur, si non esset anima immortalis mors esset lucrum. Et Plato in Phædone: Si enim esset mors ab vniuersitate liberatio, & quæ sequuntur. <sup>c</sup> Non est ergo cogitandum ex sententia Telephi apud Æschilum, simplicem ac unicam viam ferre ad inferos: sunt enim viæ multæ, & multæ quæ abducunt peccata. <sup>d</sup> Errabundos hos, ut est, verisimile, infideles comicè ludificans Aristophanes: Agise, inquit, obscura viæ homines, generationi foliorum similes, imbecilli, cera figmenta, folia instar umbræ reddentia, enanidi, inuolucres, vnius tantum diei vitam habentes. Et Epichæmus: Ipsa, inquit, hominum vita sunt vres inflati. <sup>e</sup> Nobis autem dicit Seruator: Spiritus promptus, caro autem infirma, quoniam prudentia carnis est Deo inimica, ut exponit Apostolus: Legi enim Dei non subijcitur, neque enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Et id amplius explicans subiungit, ne quis ingrato animo, ut Marcion, esse malam accipiat creaturam. Si autem Christus est in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuus propter iustitiam. Etenim si secundum carnem viuimus, estis morituri. Considero enim quod non sunt condigne passionēs huius mundi ad futuram gloriam quæ reuelanda est in nobis, si quidem compatimur, ut & conglorificemur, ut coheredes Christi. Scimus autem quod diligenter Deum omnia cooperantur in bonum, ijs qui vocati sunt secundum propositum. Quoniam quos præscinit, eos & prædestinavit conformes imaginem filij Dei, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, eos & vocauit. Quos autem vocauit, eos & iustificauit. Quos autem iustificauit, eos & glorificauit. Vides per dilectionem doceri martyrium. Quod si velis martyr esse, & testimonium ferre propter bonorum remunerationem, rursus audies: Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Sed etsi patimur propter iustitiam, inquit Petrus, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, neque corrumbeamini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris. Parati autem semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe, sed tam modestia & timore, conscientiam habentes bonam, ut in quo derabunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam.

IIII.

Matth. 15.

Galat. 6.

Matth. 1.

Rom. 8.

1. Pet. 3.

V u



Esaie 58.  
1. Petr. 1.

nam in Christo conuersionem. Melius est enim beneficientes, si voluntas Dei velit, pati, quàm malefacientes. <sup>a</sup> Et si quis altercans dicat: Et quomodo fieri potest ut caro imbecilla resistat potestatibus & spiritibus dominationum? Illud sciat, quòd omnipotenti & Domino freti in eoque habentes fiduciam, aduersamur potestatibus tenebrarum & morti. Adhuc te loquente, inquit, dicet, Ecce adsum. Vides adiutorem inuictum, qui nos defendit. Ne vobis noua & aliena, inquit Petrus, videatur quæ ad tentationem vobis sit per ignem probatio, sed quatenus communicatis Christi passionibus, gaudete, ut etiam in reuelatione eius gloriæ gaudeatis, exultantes si in nomine Christi probis afficiamini: beati, quòd gloriæ & Dei spiritus super vos requiescit, sicut scriptum est, propter te mortificamur tota die: reputati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit:

Psal. 43.  
Rom. 8.

<sup>b</sup> Ex mente sed mea quæ vis resciscere,  
Non audies, nec si cremes: ferras graues  
Nec capite summo si ad pedes imos liges,  
Duris nec omnibus si vinclis vincias:

Vt dicit in Tragædia fœmina se gerens viriliter. Et Antigone Creontis dictum despicit & dicit audacter:

Ibid. 10.

Non, Iuppiter mihi nanque hæc edixerat.  
Sed Deus nobis edicit & predicat, ei estque parendum. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. <sup>1</sup> Dicit itaque scriptura: Omnis qui credit in eum, pudore non afficietur. Merito ergo scribit Simonides: Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus, nunc autem celerem, castum tenere locum, & quæ nec aspici possit omnium mortalium cilijs, sed ab eo demùm ad quem sudor venerit, qui medetur iracundia, & processerit ad summam animi magnitudinem. Et Pindarus: Iuuenium autem curæ quæ versantur cum laboribus, gloriam inueniunt. Tempore autem resplendens facta in æthere illustrata. Hanc cum apprehendisset sententiam, Æschylus, dicit:

Laborem qui tulit,  
Debetur huic laboris natus gloria.

49

Maiores enim mortes maiora sortiuntur fata, ex sententia Heracliti:

Qui mortis est seruus, timore is haud vacat.

2. Tim. 1.

Non enim dedit nobis Deus spiritum seruitutis rursus in timorem, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis. Ne ergo te pudeat mei qui sum eius vinclis, scribit ad Timotheum, Fuerit autem huiusmodi qui bono adheret, ex sententia Apostoli, odio habens malum, habens charitatem non fictam. Qui enim alterum diligit, legem impleuit. Si est autem Deus spei, is cuius testes sumus, sicut est, spem nostram consitemur, ad spem contendentes, & quod est bonitatis maximum, impleti, inquit, omni cognitione. <sup>2</sup> Indorum Philosophi dicunt Alexandro Macedonum: Traduces quidem corpora de loco ad locum, animas autem nostras non coges facere quæ nolumus. Ignis est hominibus maximus cruciatus, eum nos contemnimus. Hinc Heraclitus unam gloriam omnibus praposuit, proficitur autem se vulgo cedere, ut se expleant tanquam pecora:

60

Multi labores gratia sunt corporis,  
Propter id & fortes domos inuenimus,  
Effodere argentum, & agros colere,  
Aliâque quæ nos nouimus nominibus.

Rom. 6.

Vulgo ergo inanis hic labor videtur expetendus. Nobis autem minime, inquit Apostolus.  
Hoc autem

Hoc autem scimus, quòd vetus noster homo simul est crucifixus, ut aboleatur corpus peccati, ut non amplius seruiamus peccato. An non illa quoque aperte subiungit Apostolus, ostendens quàm sit fides apud multos pudenda? Puto enim quòd Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos. Quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis & hominibus. Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cadimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris, maledicimur & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus. Talia sunt etiam quæ dicit Plato in Republica, etiamsi torqueatur iustus, etiamsi ei effodiantur oculi, eum futurum esse beatum. Is ergo qui est cognitione præditus, nunquam finem habebit positum in anima, sed in eo quòd sit semper felix & beatus, & regius Dei amicus: & licet quis ei inurat ignominiam, eumque & exilio & publicatione facultatum, & postremo morte afficiat, nunquam auelletur à libertate, & præcipua in Deum charitate. Omnia sustinet, omnia sustinet, quòd ei sit persuasum diuinam prouidentiam omnia rectè administrare.

Rogo ergo vos, inquit, imitatores mei estote. Primus ergo gradus corporis, est doctrina cum timore, propter quam abstinemus ab iniuria: secundus autem est spes, propter quam desideramus, quæ sunt optima: perficit autem, ut est consentaneum, charitas, quæ iam docet per viam cognitionis. Græci autem, nescio quomodo, cum necessitati quæ caret ratione, ea quæ eueniant tribuerint, inuiti se parère confitentur. Dicit certè Euripides:

Quæ tibi suadeo mulier ea accipe.  
Qui non laboret nullus est mortalium.  
Humet natos, & nouos dein ferat,  
Atque obeat mortem. Hæc ægrè homines ferunt.

Deinde subiungit:

Oportet hæc natura quæ vult perpeti.

Ast eò decet

Migrare, nil vbi necessarium graue est.

lis autem qui tendunt ad perfectionem est proposita cognitio rationalis, cuius fundamentum est sancta trinitas, fides, spes, charitas, maior autem horum est charitas. Omnia quidem certè licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædificant, inquit Apostolus; &: Nemo querat quod suum est solummodo, sed etiam quòd alterius, ut possit simul & facere & docere, ædificans & superædificans. Quod enim Domini sit terra, & plenitudo eius, certum est & extra controuersiam. Sed infirmi sustinetur conscientia. Conscientiam autem dico, non suam, sed alterius. Cur enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia? Si ego cum gratia participo, cur vituperor propter id propter quod gratias ago? Siue ergo comeditis, siue bibitis, siue aliquid facitis omnia ad gloriam Dei facite. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Arma enim militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munimentorum, cogitationes destruentes, & omnem altitudinem se extollentem aduersus cognitionem Domini. His armis munitus is qui est cognitione præditus, ô Domine, inquit, da causam & afflictionem, & accipe ostensionem, accedat quod est graue & formidabile. Pericula ego despicio propter meam in te dilectionem:

Nam sola virtus, in rebus mortalium,  
Non præmia ex clypeis capit militiæ,  
Sed ipsa seipsam habet laborum præmium.

V u ij

Suid. Dio-  
gen. Laërt.  
Cicero Tu-  
scul. 1.

Lib. 14.

Diogenes  
Laërt. Cic.  
Tuscul. 2.

1. Cor. 11.

Induite ergo, sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiarum, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, lenitatem. Super omnia autem hæc, charitatem, quæ est vinculum perfectionis, & pax Christi regnet in cordibus vestris, in qua etiam vocati estis in uno corpore: & grati estote, qui estis adhuc in corpore, sicut veteres iusti, percipientes animæ impatibilitatem & vacuitatem perturbationis.<sup>a</sup> Nam non solum Asopij & Macedones & Lacones dum torquentur fortiter tolerant, ut ait Eratosthenes in ijs quæ scribit de bonis & malis, sed Zeno quoque Eleates dum cogeretur arcanum aliquod enunciare, restitit tormentis nihil confitens, qui etiam postremo linguam erodens, eam expuit in tyrannum, quem alij quidem Nearchum, alij verò Demylum appellant. Similiter etiam fecit Theodotus Pythagoreus, & Paulus Lacidis familiaris, ut dicit Timotheus Pergamenus in libro de Magnitudine animi philosophorum, & Aethicus in Moralibus. Quintianus Posthumus Romanus captus à PeuceSSIONE, non modo nihil ex ijs quæ erant occulta aperuit, sed cum etiam manum in ignem tanquam in æs, immisisset, constitit vultu firmo & planè immutabili. Taceo Anaxarchum exclamantem, Tunde Anaxarchi capsam, Anaxarchum non tundis, cum pistillis ferreis tunderetur à tyranno. Neque ergo spes felicitatis, neque in Deum charitas, agere fert ea quæ accidunt, manet autem libera, etiam si in bestias incidat immanissimas, & in ignem voracissimum, & licet tyrannicis conficiatur tormentis, à diuinis pendens amicitijs, minimè redacta in seruitutem, superas obit regiones corpore ijs tradito qui id solum possunt tenere.<sup>o</sup> Dicitur autem gens barbara non aliena à gustu philosophiæ, quot annis eligere legatum ad Zamolxim Heroëm: erat autem Zamolxis unus ex familiaribus Pythagoræ. Maestatur ergo is qui fuerit iudicatus probatissimus, ijs qui sunt philosophati quidem, sed non electi, mærentibus, ut qui sunt repulsi à beato ministerio.<sup>p</sup> Plena est ergo tota ecclesia ijs qui per omnem vitam meditati sunt mortem, quæ excitat ad Christum, sicut virorum, ita etiam mulierum temperantium. Licet enim ei qui ex more nostro vitam instituit, etiam absque literis philosophari, seu sit barbarus, seu Græcus, seu liber, seu seruus, seu senex, seu puellus, seu vir, seu mulier. Est enim temperantia communis omnium hominum, qui eam suo arbitrio delegerint. Est autem apud nos extra controuersiam, eandem naturam in unoquoque genere, eandem etiam habere virtutem. Non aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitatem, aliam verò videtur vir habere, sed eandem: quare etiam virtutem. Si autem viri utique virtus est temperantia & iustitia, & quæcunque eas consequi existimantur: soli viro conuenit esse virtute præditum, intemperantem autem & iniustam mulierem, sed turpe hoc est vel dicere. Temperantiæ ergo & iustitiæ, & cuiusvis alterius virtutis, similiter quidem virum & mulierem, liberum & seruum, curam gerere oportet, quoniã accidit ut sit una & eadem virtus eiusdem naturæ. Atque quòd sit quidem eadem natura fœminæ quæ viri, quatenus est fœmina, non dicimus. Omnino enim conuenit utrique eorum aliquam esse differētiam, per quam unum quidem eorum fœmineum, alterum verò factum est masculinum. Vterum gestare ergo & parere, fœminæ adesse dicimus, quatenus est fœmina, non quatenus est homo. Si autem viri & fœminæ nulla esset differentia, utrumque eorum eadem ageret & pateretur. Quatenus ergo est idem, eò quòd eadem sit anima, veniet ad eandem virtutem: quatenus autem diuersum per proprietatem corporis, ad utero gestandos fœtus, & seruandam domum.<sup>q</sup> Volo autem, inquit Apostolus, vos scire, quòd cuiusvis viri caput est Christus, caput autem mulieris vir. Non est enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Sed neque mulier est separata à viro, neque vir separatus à muliere in Domino. Sicut enim virum esse temperantem, & vincere voluptates oportere dicimus: ita etiam mulierem censuimus oportere esse temperantem, & in pugna aduersus voluptates exercitatam. Dico autem, spiritus

tem, spiritu ambulate, & desideria carnis non feceritis, praeceptum consulit Apostolicum, Galat. 5.  
 Caro enim concupiscit aduersus spiritum, Spiritus autem aduersus carnem. Hac ergo opponuntur, non ut malum bono, sed ut quae pugnant utiliter. Subiungit itaque: Ut non quae volueritis ea faciatis. Manifesta enim sunt opera carnis, quae sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum cultus, veneficia, inimicitiae, contentiones, emulationes, ira, rixa, dissensiones, sectae, inuidia, ebrietates, comestationes, & his similia, quae praedico  
 10 vobis, quod qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, constantia, bonitas, fides, mansuetudo. Carnem, ut existimo, peccatores, ut spiritum iustos dixit. Iam verò assumenda est fortitudo & magni animi virtus, pro animi fiducia & pro tolerantia, ut ei qui pulsatur maxillam porrigatur alia, & ei qui aufert pallium, cedatur etiam tunica, iram coercendo fortiter. Non enim Amazones aliquas ad bellicam virtutem exercemus feminas, cum etiam velimus homines esse pacificos. Audio autem mulieres quoque Sarmaticas, non  
 20 minus belligerari quam viros: & alias Sacides, quae à tergo sagittant, simulantes fugere, aequae atque viri. Scio etiam feminas Iberiae propinquas, & factis & laboribus virilibus utentes, etiamsi uterum gestent & iam parturiant, nihil de ijs quae sunt agenda remittere, sed saepe in ipsa laborum contentione, mulier quae peperit, infantem sublatum domum portat. Iam ergo mulieres, non minus quam masculi, & domum custodiunt, & venantur, & greges pascunt.

Acriter & cerui vestigia Cressa secuta est.

30 Est ergo philosophandum mulieribus similiter atque viris, etiamsi praestantiores masculi primas in omnibus partes ferant, nisi euaserint molles & effeminati. Vniuerso ergo hominum generi necessaria est disciplina & virtus, si quidem tendant ad felicitatem. Quomodo autem non temerè variè scribit Euripides, aliquando quidem, Est quauis viro coniux deterior, etiamsi optimus ducat probatissimam; aliquando autem: Quauis mulier pudica est viri serua. Quae non est autem pudica, eum qui unà versatur superat amentia.

40 Nam non est melius nec praestantius vllum,  
 Concordes quam cum in tecto versantur eodem  
 Vir simul & mulier.

Caput ergo est id quod principatum obtinet. Si est autem Dominus viri caput, mulieris autem vir, vir est Dominus uxoris, ut qui sit imago & gloria Dei. Quocirca dicit etiam in epistola ad Ephesios, subiecti inuicem in timore Dei. Mulieres suis viris subiectae Ephes. 5.  
 50 sint, sicut Domino, quoniam vir est caput mulieris, ut etiam Christus caput ecclesiae, ipse Saluator corporis: sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita etiam mulieres propriis viris in omnibus. Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiam. Ita etiam viri debent diligere suas uxores, ut sua corpora. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim carnem suam unquam odio habuit. Iam verò in epistola quoque ad Colossenses inquit: Mulieres subditae estote viris, sicut oportet in Domino. Viri diligite Coloss. 3.  
 60 te uxores, & nolite esse amari in illas. Filij obedite parentibus per omnia, hoc enim beneplacitum est in Domino. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, tanquam hominibus plagentes, sed in simplicitate cordis, timentes Dominum. Et quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino seruientes, & non hominibus, scientes quod à Domino accipietis retributionem hereditatis. Domino enim Christo seruitis. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit: & non est personarum Ibid. 4.

Vu iij

acceptio apud Deum: Domini, quod iustum est & æquum, servis præstate, scientes quod & vos Dominum habetis in celo, ubi non est Græcus nec Indæus, circumcisio & præputium, nec Barbarus nec Scythæ, nec servus nec liber, sed omnia & in omnibus Christus. Cælestis autem ecclesia imago est terrestris. Quocirca præcamur etiam in terra fieri voluntatem Dei sicut in celo, induentes viscera miserationis, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, lenitatem, sustinentes nos inuicem, & condonantes nobis inuicem, si quis aduersus aliquem habeat querelam, sicut Christus condonauit nobis, ita & nos. Super hæc omnia autem charitas, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi præmium ferat in cordibus nostris, ad quam etiam vocati estis in uno corpore, & grati estote. Nihil enim vetat quo minus sæpe eadem adducatur scriptura, ut pudeat Marcionem, si qua fortè ratione persuasus mutetur, sciens oportere fidelem esse gratum in opificem qui nos vocauit, & nobis Euangelium annunciauit in corpore. Ex his ergo nobis est aperta quæ est ex fide unitas, & ostensum est quis sit perfectus. Quare vel inuitis aliquibus & valde resistentibus, etiam si à marito vel à Domino impendeant supplicia, philosophabitur servus & mulier. Quinetiam liber quoque, etiam si tyrannus ei mortem minitetur, etiam si ducatur ad iudicia, & trahatur ad ultima supplicia, & de facultatibus ac fortunis suis omnibus veniat in periculum, nullo modo abstinebit à pietate & vero Dei cultu, neque ab eo unquam dissentiet: mulier quidem quæ cum malo marito habitat, filius autem si malum habeat patrem, vel improbum dominum servus, forti ac generoso animo virtutem persequentes. Sed ut viro pulchrum & honestum, & pro virtute, & pro libertate, & pro seipso mori, ita etiam fæmina. Non est enim hoc proprium masculorum natura, sed bonorum. Et senex ergo & iuuenis, & mulier & servus mandatis obediens fideliter viuet, & si opus fuerit, morietur, quod quidem fuerit per mortem viuificari. Scimus quidem certè & filios & mulieres & servos sæpe inuitis parentibus & maritis & dominis euasisse optimos. Non minus ergo prompto & alacri animo eos esse oportet qui piè vitam sunt acturi, cum visi fuerint aliqui eos arcere: sed multò magis conuenit contendere & egregiè decertare, ne victi excidant ab optimis & maximè necessarijs consilijs. Neque enim existimo ullam admittere comparisonem, utrum sit melius adscribi in consortium omnipotentis, an demonum tenebras eligere. Quæ enim à nobis aguntur propter alios, ea semper egerimus, ad illos conantes respicere propter quos videntur fieri, mensuram esse dicentes id quod est illis gratum. Quæ autem propter nos ipsos potius quàm propter alios aguntur pari studio à nobis fiant, siue videantur aliquibus placere, siue non videantur. Quòd si nonnulla ex ijs quæ sunt indifferentia, tantum honorem sunt assecuta, ut etiam aliquibus inuitis videantur esse expetenda ac eligenda, multò magis existimandū est esse pro virtute decertandū, non aliquid aliud respiciendo, quàm id quod rectè honestèque geri potest, siue id aliquibus alijs videatur, siue non. Pulchrè ergo Epicurus quoque dicit, scribens ad Menæceum: Nec si sit aliquis iuuenis, differat philosophari: neque si sit senex, de fatigetur philosophando: nam neque aliquis est immaturus, neque nimis prouectæ & exhaustæ ætatis, ad adipiscendam animi sanitatem. Qui autem dicit nondum esse vel præterisse tempus philosophandi, similis est ei qui dicit ad beatitudinem, vel nondum adesse tempus vel tempus præterisse. Quare ut iuniori philosophandū est & seni: huic quidem ut senescens iuuenescat bonis, per gratiam eorum quæ facta fuerint: illi autem, ut sit simul iuuenis & senex, per futurorum metus vacuitatem.

COMMEN-

## COMMENTARIVS.

\* *QVICVNQVE* autem *Servatoris mandata exequuntur*. Dixit summam esse beatitudinem propter Christum mortem contemnere, & morte illius esse Martyrem seu testem: nunc autem dicit eum demum esse Martyrem qui Deo credit, & eius mandata exequitur. Ipsa enim Dei mandatorum executio, de eo cuius mandata exequitur fert testimonium. Deinde exponit quænam mala sequantur & incommoda, si non servantur præcepta. Qui quæ se servaturum promiserat mandata non servat, Domino mentitur, Dominum abnegat, se sua spe frustratur, quod enim sperat non assequitur qui non implet quod promiserat. Dominum autem negans, seipsum quoque negat, neque enim fieri potest, ut ipse consistat qui rerum omnium Domino suum tollit dominium, à quo ipse quoque pendet & cui nritur, & sine quo nec potest vivere, nec frui luce: ipse enim Dominus est lux & vita. Qui est eiusmodi, is plane est hypocrita & infidelis, ut qui se Christianum quidem inscribat, nihil autem minus sit quam Christianus, ut qui Christo non credat, nec fidem habeat. Quam male autem sibi consulat ex hoc potest intelligi, quod cum Dominum non diligat, nec se ipsum quidem diligit, & ipse suæ propriæ saluti aduersatur. Qui autem seipsum diligit, Dominum quoque diligit, & confitetur Dominum qui est salus, ut saluam suam faciat animam. Præclara quidem res est pro proximo mori propter charitatem: sed & Servator est noster propinquus, est enim Deus appropinquans, & is etiam cui datur salus, est propinquus, ea enim ad se inuicem referuntur. Servat ergo Servator hominem qui est suus proximus. Homo autem qui est etiam Dei propinquus, mortem eligit propter vitam, id est propter Deum, & propter seipsum potius patitur, quam propter illum, moritur enim ut viuat, & quæ sunt contraria contrarios operantur effectus. \* *Miseri autem hominibus*. Non solum ex sacris scripturis, sed etiam ex prophanis scriptoribus intelligitur, quod sanguine fuso suscipitur martyrium non esse fugiendum, nam id quidem est ianua mortis: dum enim de Domino fertur testimonium, mors aditur, sed ea ipsa mors est veræ vitæ, nempe æternæ & immortalis, initium: vitæ enim præsens est potius mors censenda, quam vita. Id testantur & beatorum præmia, & malorum supplicia, de quibus multa scribuntur in sacris literis, & quorum meminerunt etiam Græci scriptores, quæ miseri homines non considerant. Ex his Græcis scriptoribus primam recenset Theano Pythagoricam virginem, quæ lyrico carmine scripsit elegantissimè, eorum autem quæ dicit hic videtur esse sensus: Si anima non esset immortalis, qui malè se gesserunt, essent hic tanquam in conuiuio, magnum autem lucrum facerent, cum superueniente mortē animæ ab omni pœna essent liberæ: sed cum sit anima immortalis ea suorum peccatorum pœnas non effugiet. Deinde citat Platonem ex Phædone, in quo agit de immortalitate, sed paucis, quoniam liber est prolixus. In eo autem probat Socrates, mortem non esse animæ à tota vniuersitate liberationem, sed à corpore separationem, eamque vel præmia consequi pro meritis, vel pœnas luere pro peccatis. \* *Non est ergo cogitandum*. Ex his infert Clemens non esse assentiendum Æschylo Tragico apud quem dicit Telephus esse vnicam & simplicem viam quæ ducit ad inferos, esse enim multas vias quæ ad eos ducunt, sicut etiam sunt multa peccata quæ ibi puniuntur. \* *Errabundos hos, ut est versimile*. Ex Aristophane Comico & Epicharmo ostendit qualis sit vita hominum maxime infidelium, ut inde intelligatur quanti sit faciendum martyrium, quod à vita tam breui & misera ad vitam nos ducit æternam & beatam. \* *Nobis autem dicit Servator*. Infirmos & imbecillos esse homines videntur quidem etiam Poëtæ Græci Aristophanes & Epicharmus, quod ad mortem fortiter obeundam & suscipiendum martyrium magnum affert impedimentum. Vidit id quoque, sed longè melius Christus, qui carnem quidem dicit infirmam, sed promptum spiritum. Quo fit ut carnis non obstat imbecillitas, quominus strenuè mors subeat & fortiter feratur martyrium. Est quidem prudentia carnis Deo inimica, ut quæ sit mollis eneruata & effœminata, nec pro Dei nomine, gloria & honore præclara aggredi audeat, neque eius legi pareat, atque adeo ne parere quidem possit quatenus est caro, quæ à Deo, qui est spiritus, est plane aliena. Quo fit ut qui sunt in carne, nisi habeant spiritum qui à Dei spiritu agatur, Deo placere non possint. Neque tamen caro censenda est mala, quæ à Deo creatore est condita qui est bonus, neque assentiendum est hæretico Marcioni Pontico, qui malum Creatorem & creaturam dicebat esse malam. Nec caro est mala, nec corpus malum, nisi quatenus sunt mortua propter peccatum. Quod si Christus est in nobis, vivit spiritus propter iustitiam. Quo fit ut carne à spiritu absorpta, per Dei spiritum fiat homo spiritualis, & non amplius per carnem vivit, sed per spiritum. Qui autem per spiritum vivit, non est moriturus.

\* *Quod si velis Martyr esse*. Martyrium non suscipitur, nec de Deo fertur testimonium nisi Deo credatur, isque & ametur, & in eum speretur. Oportet enim ut & cum esse credas, de quo fertur testimonium, & cum esse bonum credas, necesse est ut diligas. Quem bonum autem esse credis & diligis, de eius promissis minime dubitabis. Quod certius autem ea expectabis, eo facilius feres quæ sunt patienda propter iustitiam, cum non possit deesse quæ proponitur remuneratio. \* *Et si quis altercans dicat*. Respondet tacitè quæ fieri posset obiectioni. Nam cum multa sint patienda, caro autem sit infirma, & nos inuadant maligni spiritus, quos vocat Paulus spiritualia nequitia, dubitari posset quomodo vis possemus resistere, respondet Clemens nos eis resistere quod Deum habeamus adiutorem. Quæ patienda inferuntur esse veluti quasdam per ignem probationes, quæ tantum abest, ut nobis debeant esse molestæ & graues, ut etiam iucundæ esse debeant, quod per eas communicamus Christi passionibus. Communicamus autem, quod pro eo qui pro nobis mortem est perpessus probra patiamur & contumelias, atque adeo morte afficiamur tanquam oves quæ occiduntur. Ea cum pro Christi nomine patiamur, exultare debemus, quod quando reuelanda est eius gloria, nempe in eius aduentu, super nos requiescet eius spiritus, qui pro vita mortali vitam reddet immortalē & æternam. Sunt hæc quidem difficilia, sed victores euadimus propter eum qui nos dilexit: dilexit autem cum nos sua morte à peccato liberaret, morte, &. Cacodæmone. \* *Ex mente sed mea*. Exemplo mulierum quæ citantur in Tragediis, docet fortiter esse ferendos labores & tormenta in ferendo pro Christo martyrio. Nam si hoc fecerunt mulieres pro hominibus, quanto magis viri pro Christo? Sunt autem posteriores quidem versus in Antigone Sophoclis, in qua Antigone dicit audacter se non paritutam esse



Creonti qui edicto cauerat ne sepeliretur frater eius mortuus in bello. Cuiusnam autem Tragici sint priores versus fateor me ignorare. Sunt certe cuiusdam fortis mulieris, quæ nullis tormentis se adigi posse dicit, ut arcana aperiret quæ Tyrannus volebat extorquere. Et merito quidem dicit Antigone se non paruisse Creonti, qui impia iubet: sed nos oportet parere iis quæ Deus iubet, Deus enim est corde credendus & ore confitendus, ut salutem consequamur. *Dicit itaque scriptura.* Si salutem autem consequitur is qui Dei preceptis, & qui Deo corde credit & ore confitetur, non est quod quenkumque pudeat quod crediderit, & Deum fuerit confessus. Est ergo ad salutem fides necessaria, & Dei confessio. Sed non sufficit fides & Dei confessio, nisi accedat virtus, quæ magno labore parata magnam parit gloriam. Dicit itaque Simonides Poeta, virtutem habitare in rupibus aditu difficilibus, non facile enim attingitur, celeremque & in altum volentem tenere castum locum, nullus enim est locus virtutis cum voluptate & libidine: virtutem certe iudicem vident, qui sudant & laborant, iramque refrenant, suntque magno & excelso animo. Ita etiam Pindarus dicit, iuuenum curas complicatas cum laboribus inuenire gloriam. Ad inueniendam ergo gloriam opus est cura & labore. Piger autem & ignauus semper est inglorius. Hinc est quod cum cura, & labore, & industria inuenta gloria, in lucem exeunt præclara & illustria facinora. Recte ergo dicit Æschylus, ei qui laborat deberi gloriam quæ est filia laboris. Nulla autem sunt præclariora & insigniora facinora, quam quæ mortem obeundo eduntur: suntque ea facta veluti quædam facta à diuina constituta providentia. Cum ergo sint præclara quæ morte eduntur facinora, mors minimè est timenda, quam qui timeret, is est seruus mortis, neque magno & excelso animo esse potest. Non vult autem Deus nos esse timidos tamquam seruos, sed magno & forti animo esse præditos, ut qui habeamus spiritum virtutis & dilectionis & modestiæ, quo vitiis omnibus & sceleribus resistamus, & omnes Dæmonis insultus & tirationes propulsemus. Fortis quidem certe est, inquit Solomon, ut mors dilectio. Quod si mors non est timenda per quam eduntur præclara virtutis facinora, & de Christo insignia feruntur testimonia, multominus est erubescendum, si, ut Diuus Paulus, pro eius nomine coniiciamur in vincula. *Indorum philosophi dicunt Alexandro.* Labore parari gloriam superius dixit Clemens. Nunc autem dicit nullis cruciatibus & tormentis cogi posse sapientem & iustum, ut faciat quod nolit, cum enim semper esse liberum & nunquam desinere esse beatum. Hoc ut probeat, affert quæ Alexandro magno minanti responderunt Gymnosophystæ, qui etiam ignem qui est cruciarius maximus, dixerunt se contemnere: Heraclitus verò se cæteris omnibus dicebat vnam præferre gloriam, quæ magnificiunt quidem sapientes, vulgus autem nihil facit, quod hoc vnum sibi proponit, ut se expleat & exsatiat voluptatibus corporis, non secus atque bestia. Multi pro corpore inanes suscipiuntur & expetuntur labores, quos tantum abest, ut expetatur Christianus, qui veterem hominem crucifixit ut moriatur peccatum, & fiat homo nouus, ut probra etiam, ignominias, afflictiones & tormenta despiciat. Quod ipsum quoque viro iusto tribuit Plato, quem dicit esse beatum etiam si torqueatur, & oculi ei effodiantur. Qui est Christianæ scientiæ cognitione præditus, non sibi constituit finem in vita temporali (ita enim vocat animam) sed in eo quod sit semper felix & beatus, & Regis, summi inquam Dei, amicus. Erit autem huiusmodi recte & ex virtute viuens. Qui ita se gerit, is beatus semper est futurus quidquid ei acciderit, eritque semper liber, & à charitate in Deum nunquam separabitur quæ omnia sustinet, & omnia suffert, credit enim omnia recte cessura quæ diuina administrat providentia. *Rogo ergo vos, inquit, imitatores.* Non video quomodo hæc satis cohæreat præcedentibus, nec satis intelligo quid sibi velit, primus gradus corporis, nec secundus gradus, nec tertius. Fortasse autem non reliquit gradum scriptum *quædam*, id est corporis, sed *quædam*, id est cognitionis, quod si ita scribatur, hic forte erit sensus. Primus cognitionis gradus, est doctrina coniuncta cum timore. Propter eam doctrinam abstinemus ab iniuria: cum enim quid sit bonum & honestum didicimus, timemus autem ne si iniuriam faciamus poenas demus, ea doctrina nos prohibet ab iniuria. Secundus gradus cognitionis est spes, propter quam desideramus. Quando enim didicimus quæ sint præmia virtutis, & speramus fore ut ea assequamur, optima desideramus, per spem enim expectamus ea quæ desideramus. Tertius gradus cognitionis est, quæ cum Deum & proximum diligendum esse docuit, ex ea cognitione omni virtutis genere hominem reddit perfectum & absolutum. Hi quidem sunt tres gradus cognitionis quæ est apud Christianos, Græci autem non doctrina quæ verbo seu ratione nititur, cum necessitati seu facto omnia tribuunt, confitentur se vel inuitos parere satis, nec aliquid habere in sui arbitrii potestate. *Omnia quidem certe licent.* Diuinæ quidem verbi cognitionis fundamentum est fides, spes & charitas, quod qui habet, ei videtur nihil deesse. Nam qui in Deum credit, & vitam sperat æternam, Deumque diligit, & propter eam proximum, nihil videtur in eo desiderari. Videtur itaque esse liber & omnia sibi posse permittere, sed non solum sui, sed etiam alterius est habenda ratio. Sunt quædam quæ videntur *aspice*, nempe indifferentia, & quibus uti possumus indiscriminatim, & tamen eis uti non licet, si id non fiat citra offensionem alterius. Immolatis uti licet, iis enim vesci licet ut quæ sint à Deo creata, sed si offendatur infidelis, quod immolaris vescatur fidelis, ut qui à Dæmonibus non abhorreat, abstinendum ei est ab immolatis. Omnis quidem cibus est mundus, nec est ullus immundus qui cum gratiarum actione comeditur, non licebit tamen ea carnem comedere, cui certis diebus ieiunium ecclesia indixerit, vel qui ex iusta causa ab aliquo cibo abstinentiæ voto se obstrinxerit. Quinetiam ab aliquo cibo quo vesci licet est abstinendum, si is offendatur qui ipsum comedentem viderit. Et ita abstinetur non propter suam, sed propter alterius conscientiam: sunt enim omnia referenda ad Dei gloriam. In carne ita viuamus oportet, ut carni non obtemperemus, Christo nomen dedimus, & sub eo militamus. Arma itaque nostra eiusmodi sint oportet, ut omnia contendant destruere quæ Deo aduersantur. *Nam non solum Asopii & Macedones.* Cum hic agatur de martyrio, Christi autem Martyres fortiter ferrent tormenta, Clemens suo more Christianis subiungit externa, & adducit rum nationum, tum etiam singulorum aliquot exempla patientiæ. Dicit ergo Asopios & Macedones & Lacones fortiter tolerare tormenta. Sed quisnam hoc dicat de Asopiis qui sunt populi Bæotiarum, non memini me legere, sed neque de Macedonibus legi quod publica esset eorum patientia. Sed nobilis pueri Macedonis miram legi fuisse patientiam, qui cum sacrificanti Alexandro præsto esset, & in eius brachio carbonem

Valer. Max.  
De patient.  
in externis.

ardens delapsus esset, & adusti corporis odor ad adstantium nares perueniret, tamen & dolorem silentio preffir, & brachium immobile tenuit, ex eo tamen colligi potest patientes fuisse Macedones. Quod autem patientes fuerint Lacedæmonij satis arguit patientis epitheton quod eis tribuit Horatius:

*Me, inquit, nec tam patiens Lacedæmon,  
Nec tam Larisse percussit campus opimæ.*

Horat. lib. 1.  
Carm.

De mira autem eorum patientia, & quam fortiter ferrent tormenta in furto deprehensi, vide apud Cælium Rhodig. Quos autem citat autores Clemens referentes exempla patientiæ, ij hodie non extrant, sed eorum meminerunt etiam nostri scriptores. Sed Pauli Lacydis familiaris nescio an sit ullus qui meminerit, de eo ergo sit fides penes Clementem: sed neque Posthumi Romani capri à Peucetione. Suspicionem autem locum

Cel. lect. antiq. lib. 18.  
cap. 11.

- esse corruptum, & pro, Quinetiam Posthumus Romanus captus à Peucetione, esse legendum; Quinetiam Q. Murius Romanus à Pæsona & c. \* *Dicitur autem gens barbara.* Xamolxis Geta seruii Pythagoræ Samio, ab eo doctus, & in Ægyptum deductus summus euasit Philosophus. Domum reuersus in tanta fuit autoritate vt Regi esset à consiliis, & à Geris, quos barbaram gentem vocat Clemens, pro Deo sit habitus. Hæc quidem à multis scripta sunt, sed quod eligeretur legatus qui ad eum mitteretur, mittendus autem mactaretur, egrè ferentibus Philosophis quod eis mandatum non fuisset beatum hoc ministerium, non facile apud alium inuenietur. \* *Plena est ergo tota Ecclesia.* Socrates apud Platonem appellat Philosophiam meditationem mortis: sed apud Græcos non omnes philosophantur. In Christiana autem ecclesia omnes meditantur mortem quæ ducit ad Christum per Martyrium, & ita omnes philosophantur, etiam qui sunt absque literis, neque quod ad virtutem attinet vlla est differentia inter Græcum & barbarum, seruum & liberum, senem & puerum, virum & fœminam. Fœminam quidem à viro distinguit sexus, non natura, vterque enim est homo, nec virtus vt temperantia & iustitia quæ est in vtroque. Fœminæ est vterum gerere, & parere, non viri. Si idem esset vir & fœmina, vterque idem ageret & pateretur, quod non fit propter sexus diuersitatem: sed quatenus est homo in natura & virtute, nulla est diuersitas. \* *Volo autem, inquit Apostolus.* Viri & mulieris eadem est natura & virtus, & tamen sicut Christus est caput viri, ita etiam vir est caput mulieris: Caput autem est quod tenet principatum. Merito autem vir tenet principatum, quoniam non est vir ex muliere, sed mulier ex viro. Quamuis autem vir teneat principatum, & viro subiecta sit mulier, in Domino tamen neque vir separatus est à muliere, neque mulier à viro. In Domino, inquam, id est in Christo: in Christo enim baptizati & Christo induti, eandem habent naturam & eandem virtutem. Nam & vir est temperans & itidem mulier, & in vtroque est fortitudo, non virtus quidem bellica, qualis erat in Amazonibus, & Sarmaticis & Sacidibus, sed patientia & tolerantia qua æquo animo feruntur iniuriæ. In vtroque autem, nempe & in viro & in muliere, & spiritus est & caro, quæ viro respondent & mulieri. Idem autem est spiritus quod ratio, caro autem idem est quod appetitio: vt autem vir dominatur, ita etiam ratio imperat. Non sunt autem inter se contraria ratio & appetitio, licet inter se bellum gerant. Concupiscit spiritus seu ratio aduersus carnem, id est appetitionem seu concupiscentiam, & caro id est appetitio aduersus rationem: Est autem hæc pugna vtilis. Nihil est enim quod homini maiorem afferat noxiam, quam si spiritus seu ratio superetur à carne, id est à concupiscentia. Ira autem se gerere vt spiritus seu ratio imperet, seruiat autem cupiditas, vocat Paulus ambulare spiritu. Vt autem sciamus quidnam sit ambulare spiritu, id est, sequi institutum rationis, enumerat Paulus opera carnis, quæ qui agunt regnum Dei non possunt possidere, & fructus spiritus qui colliguntur, dum reprimuntur opera carnis. Per carnem ergo & eius opera intelliguntur peccatores, per spiritum autem & eius fructus intelliguntur viri iusti: iusti autem sunt qui non faciunt quod iubet libido, sed quod iubet spiritus. Peccatores autem sunt qui faciunt quod volunt. Facere enim dicuntur quod volunt, quorum libidinem nulla refrænât ratio. Quoniam autem dixerat, in vtroque, nempe in viro & muliere esse fortitudinem, & eam non esse bellicam, sed eam esse patientiam & tolerantiam, ne existimaret quispiam, non esse etiam mulieres in bello fortes, adducit etiam mulieres, quarum fuit magna in bellis fortitudo, & quæ non minus bellum gerunt quam viri. Eæ sunt Amazones, Sarmaticæ, & Sacides quæ erant ex gente Scytica. Sunt etiam mulieres vicinæ populis Hiberiæ, quæ nec dum vterum gestant, nec postquam pepererunt à bellicis laboribus abstinent, imò verò recens natum infantem secum asportant. Non solum autem tanquam viri belligerantur mulieres, sed agunt quæcūque viri, vt quæ domum custodiant, & venentur, & gregis pascendi fungantur officio. Quamuis autem sint viri excellentiores fœminis, & primas partes ferant nisi sint nimis effœminati, philosophantur tamen etiam mulieres, & quicunque vult peruenire ad æternam fœlicitatem, ei est necessaria virtus & disciplina. \* *Quomodo autem non temere.* Multis iisque variis versibus docet Euripides mulierem esse viro deteriolem, licet ipse optimus mulierem duxerit probissimam. Est etiam eiusdem alius versus qui docet mulierem pudicam ita se debere gerere, vt seruiat marito, vt quæ nunquam supra eum se efferat, impudicam autem eo ipso quod sit impudica, suam arguere ameniam, & se esse amentiolem eo qui cum ipsa versatur, nihil enim est quod mulierem magis stultam ostendat quam impudicitia. Impudicitia quidem certè est vituperanda & in viro & in muliere, sed plus in muliere. Ideo autem vituperatur impudicitia, quod cum nihil sit melius mariti & vxoris cōcordia sub eodem tecto, concordia esse non potest vbi est impudicitia. *Sex hæc ergo nobis est aperta.* Ex iis quæ dixit concludit, & veluti quendam breuem facit epilogum, quod cum fide vnum sint qui credunt, & inter masculum & fœminam, Græcum & Barbarum, & liberum & seruum nulla sit distinctio, sunt enim vnum in Christo, aperta sit vnitas quæ est ex fide, cui addita spe & charitate, ex iis existit perfectio. Quod si alteruter eorum sit malus, & vt qui sit hostis fidei, minis, iudiciis & extremis suppliciis à fide conetur auellere, nunquam à vera abducet religione: qui enim mandatis obedit, fideliter viuât, & tantum abest vt intentata morte terreatur, vt mortem existimet viuificationem, nec immerito, cum mors non sit dicenda quæ sit transitus ad vitam æternam quæ est vera vita, est autem mors illa, qua transitur ad vitam æternam, martyrium seu testimonium fidei. Nec malus autem pater, nec malus coniux, nec malus Dominus possunt impedire quominus & filius, & vxor, & seruus, optimi euadât. \* *Non minus ergo prompto & alacri animo.* Quo plura

impedimenta afferuntur, & quo magis prohibentur qui pie volunt vivere, eo magis est contendendum ne à suis bonis institutis excidant. Bonum autem pij viri institutum est ad vitam æternam contendere: vitam autem æternam assequi, est admitti in consortium Dei omnipotentis. Qui hoc agit, non propter se agit, sed propter Deum. Est autem citra comparationem melius, Dei consortium eligere quam Dæmonis tenebras. Qui autem Dei consortium experit propter alium agit: qui autem Dæmonis tenebras, propter se agit. Qui propter alium agit, eo suam metitur actionem, quod velit esse gratum id quod agit, illi propter quem agit. Qui propter se agit, nihili facit placeant ne an non placeant quæ agit. Sunt autem ea indifferentia, quæ nonnulli tanti faciunt, ut velint nolint alij, eis videantur expetenda & eligenda. Quod si ea quæ sunt indifferentia sunt expetenda & eligenda, quanto magis decertandum est pro virtute, non alio respiciētes, quam ad bona & honesta opera, quidquid de iis sentiant alij. Propter se autem agi dicuntur, quæ fiunt ut voluntati & libidini seruiantur. Propter alium autem ut puta propter Deum, aguntur, quæ fiunt ut bona opera Deo propter quem fiunt, grata sint. Indifferentia autem sunt quæ nec sunt bona nec mala, sed pro rerum & circumstantiarum varietate aliquando sunt bona, aliquando mala. <sup>v</sup> Pulchrè ergo Epicurus dicit scribens. Dixerat antea Clemens quamlibet ætatem esse aptam ad Christianam discendam Philosophiam. Nunc autem dicit idem quoque dicere Epicurum de Græca Philosophia, cuius discendæ, nunquam dicendum, nec tempus nondum venisse, nec præterisse. Ad assequendam animi sanitatem quam docet Philosophia, nemo est nec immaturus, nec nimis prouectus. Qui secus dicit, similis est illi qui dicit beatitudinis nondum esse tempus vel præterisse. Senex autem dum discit, per ea quæ facta fuerint iuuenescit: iunior autem discens, simul est & iuuenis & senex. Nam cum adhuc iuuenis habeat quæ didicit, non est quod futura timeat.

v. <sup>a</sup> DE martyrio autem seu testimonio apertè dixit Dominus (ea autem simul apertè coniungemus quæ diuersis in locis scripta sunt) Dico autem vobis, quicumque in me confessus fuerit coram hominibus, filius etiam hominis confitebitur in eo coram Angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabo ipsum coram Angelis. Quem enim mei vel meorum verborum puduerit in hac generatione adultera & peccatrice, filium quoque hominis eius pudebit, quando venerit in gloriam patris sui cum Angelis suis. Quicumque ergo in me confessus fuerit coram hominibus, ego quoque in eo confitebor coram patre meo <sup>30</sup> qui est in cælis. Cum autem induxero vos in synagogas & ad magistratus & potestates, ne prius solliciti sitis quomodo respondeatis, aut quid loquamini. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid loquamini. <sup>b</sup> Hunc locum exponens Heracleon, cuius in schola Valentini fuit maxima existimatio, his verbis dicit confessionem quidem unam esse fide & vitæ institutione, alteram verò voce. Atque quæ sit quidem voce confessio, sit etiam apud potestates, quam solam, inquit, multi non rectè confessionem esse existimant. Possunt autem hac confessione uti etiam hypocritæ: sed nec hæc oratio inuenietur dicta esse <sup>40</sup> uniuersè & generaliter. Non enim omnes qui salui fiunt, ea confessione quæ voce fit uti sunt, & excessere, ex quibus est Matthæus, Philippus, Thomas, Leuis & alij multi. & est quæ voce fit confessio, non uniuersa & generalis sed singularis. Vniuersam autem & generalem nunc dicit eam quæ fit factis & operibus, & quæ est in ipsum fidei congruentibus. Hanc autem confessionem sequitur etiam singularis quæ fit apud potestates, si opus fuerit, & ratio impulerit. Nam in voce quoque rectè confitebitur, cum affectione prius rectè fuerit confessus. Pulchrè autem in iis qui confitentur quidem, In me, dixit: in iis autem qui negant, adiecit illud, me. Nam etsi ij ipsum voce confessi fuerint, ipsum negāt, actione minime consistentes. Ij autem soli in ipso confitentur, qui in ea quæ est in ipsum confessione & actione viuunt, utpote quod & ipse iis complicitur quæ confitetur, & ab ipsis teneatur. Quocirca nunquam potest seipsum negare. Eum autem negant qui non sunt in ipso. Non enim dixit, Qui negauerit in me, sed me. Nullus enim unquam qui est in ipso, eum negat. Illud autem coram hominibus, & iis qui salui fiunt, & etiam gentilibus similiter, apud <sup>50</sup> alios quidem vitæ institutione, apud alios verò etiam voce. Quamobrem nunquam possunt ipsi eum negare: eum autem negant qui non sunt in ipso. <sup>c</sup> Hæc quidem Heracleon: & in aliis quidem videtur nobiscum sentire in hac parte. Illud autem non aduertit, quod etsi non actione aliqua & vita confessi sunt Christum coram hominibus, eò tamen quod voce confiteantur in iudiciis, & usque ad mortem cruciati non negent, ex affectione credidisse cernuntur.

Matth. 10.  
Marc. 8.

Matth. 10.  
Luc. 12.

cernuntur. Confitemur autem affectio, & maxime quæ ne morte quidem mutatur, omnia vitia quæ gignuntur per cupiditatem corporis, omnino rescindit. Est enim, ut semel dicam, repente accumulata per actionem poenitentia, & vera in Christum confessio, voce testificante. Si autem spiritus patris in nobis testificatur, quomodo sumus adhuc hypocritæ, quos dixit sola voce testari? Dabitur autem aliquibus si expediat respondere ac defendere, ut & per testimonium & confessionem omnes iuuentur, dum confirmantur quidem qui sunt in ecclesia, admirantur autem & ad fidem deducuntur, qui ex gentibus salutem curiosè quaerierint, reliqui autem stupore afficiuntur. Quamobrem oportet omnino confiteri, id enim situm est in nostra potestate: respondere autem & defendere, non omnino. Non est enim hoc quoque situm in nostra potestate. Qui autem sustinuerit in finem, is saluus erit. Nam quis ex iis qui sapiunt, non elegerit potius in Deo regnare, quàm seruire? Deum ergo constantur quidem nosse, ut ait Apostolus, factis autem negant, cum sint abominandi, & increduli, & ad omne opus bonum reprobi. Illi autem etsi hoc solum confessi fuerint, aliquod unum bonum effecerint in fine. Videtur ergo Martyrium esse expurgatio peccatorum cum gloria. <sup>1</sup> Iam verò dicit pastor: Effugietis operationem fera agrestis, si cor vestrum fuerit mundum & ab omni reprehensione alienum. Quinetiam ipse Dominus, Expetiuit, inquit, vos Satanas ut cribraret, ego autem rogavi. Solus ergo Dominus propter eorum qui ei insidiabantur hominum, & infidelium expurgationem, bibit calicem. Quem imitantes Apostoli, ut qui reuera essent cognitione præditi & perfecti, pro ecclesiis quas fundarunt passi sunt. Sic ergo ij qui sunt cognitione præditi & vestigiis insistentes Apostolicis, debent ita se gerere ut in eos non cadat peccatum, & propter dilectionem in Dominum, diligant etiam proximum, ut si casus aliquis pro ecclesia euocet, citra offensionem patientes afflictiones bibant calicem. Quicumque autem factis quidem in vita, verbis autem in iudicio ferunt testimonium, & spem expectantes, & timorem reformidantes, ij sunt meliores iis qui solum ore constantur salutem. Quod si quis etiam transierit ad charitatem, is reuera est beatus & germanus testis, ut qui sit perfectè confessus, & præceptis & Deo, per Dominum, quem diligens significauit esse fratrem, totum seipsum tradiderit, propter Deum, tanquam depositum, gratè & amanter reddens hominem qui exigitur. Cum rursus autem dixerit, Quando persecuti vos fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam: non suadet fugere, tanquam malum sit pati persecutionem: nec ut mortem extimescentes, iubet nos eam fuga declinare. Vult autem nos nulli esse autores, nec alicuius mali causa adiutores, nec nobisipsis, nec ei qui persequitur, nec ei qui interimit. Denunciat enim quodammodo ut caueat. Qui autem non obedit, est audax & temerarius, & inconsultè in manifesta se pericula coniiciens. Si autem qui hominem Dei interimit in Deum peccat, is quoque eius cadis reus tenetur qui se offert iudicio. Is autem fuerit qui nõ vitat persecutionem, se capiendum præbens per audaciam. Is est, qui quantum in se est, iuuat improbitatem eius qui persequitur. Quod si etiam ipse causam præbens, feram planè irritet, similiter etiam si præbeat aliquam causam pugnae, vel damni, vel iudicij, vel inimicitarum, is occasionem præbuit persecutionis. Et ideo inpsi sumus nihil retinere ex iis quæ ad hanc vitam pertinent: sed ei qui tollit pallium, præterea etiam dare tunicam: non solum ut permaneamus obnoxij nullis animi perturbationibus, sed ne ea vendicantes, eos qui in iudicio contendunt, in nos reddamus efferatos, & per nos eos commoneamus ut nomen maledictis appetant. At inquit: Si Deus vestri curam gerit, cur patimini persecutionem, & morte afficiimini? an ipse vos eis tradit? Nos autem non sic existimamus, velle Dominum ut in casus incidamus, sed prophetice prædixisse ea quæ essent euentura: fore scilicet ut propter nomen eius pateremur persecutionem, ut occideremur, & ut suspenderemur. Quamobrem noluit nos

Math. 14.

Tim. 1.

Luc. 12.

Math. 10.

pati persecutionem, sed ea quæ passuri sumus prius significauit, per eam quod sint euentura prædictionem, exercens ad tolerantiam, cui promisit hereditatem. Quamquam non soli, sed cum multis supplicio afficimur. <sup>1</sup> At illi, inquiunt, cum sint malefici, iure pœnas luunt: ergo vel inuiti nobis iustitiam suo testimonio tribuunt, qui iniuste propter iustitiam punimur. Sed neque iniuria iudicis attingit Dei providentiam. Oportet enim iudicem in sua potestate habere sui animi sententiam, non qui instar in animatorum instrumentorum quodammodo trahatur funibus, ut qui ab externa fortasse solû causa capiat occasiones. Examinatur ergo ipse, & probatur sicut nos, in eo quod iudicat, & per eorum quæ sunt eligenda, electionem, & per patiētiam. Quamuis autem non faciamus iniuriam, tamen tāquam iniuriam facientes, nos intuetur Iudex. Non enim nostra nouit, neque vult scire, quodam autem inani præoccupato abripitur præiudicio, quocirca etiam iudicatur. Nos ergo persequuntur, non ut qui nos iniustos esse deprehenderint, sed quod nos vitæ iniuriam facere existiment, eò quod simus Christiani, & ipsos inquam qui sic vitam instituimus, & alios quos adhortamur ut vitam degant similem. <sup>2</sup> Cur autem, inquiunt, cum vos persequuntur, nihil vobis affertur auxilij? Quid enim, quod ad nos quidem attinet, nobis sit iniuria, cum morte dissoluamur ituri ad Dominum, & veluti ætatis, vitæ sustinentes mutationem? Si autem sapuerimus, iis gratias habebimus qui nobis præbuerint occasionem celeris migrationis, si testimonium feramus propter dilectionem. Si autem mali quidam homines nos multis esse visi sumus, si ipsi quoque nouissent veritatem, omnes quidem in viam insiliissent, non fuisset autem electio. Sed enim nostra fides, cum sit lux mundi, arguit infidelitatem. Nam me Anytus quidem & Melitus interfecerint, nullo autem modo me laeserit quispiam. Neque enim fas esse existimo, ut id quod est melius, ledatur ab eo quod est deterius, adeò ut unusquisque ex nobis secure dicat & confidenter: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt, & non tanget eas tormentum. <sup>3</sup> Basilides autem in viceſimo tertio Exegeticôn, de iis qui in martyrio puniuntur, his verbis hæc dicit: Dico enim, quicumque incidunt in eas quæ dicuntur afflictiones, siue cum imprudentes peccauerint in alijs lapsibus, ad hoc bonam deducuntur, benignitate eius qui adducit, cum reuera alia ex alijs crimina intententur, ne patiantur ob ea quæ mala esse certum est, & extra omnem controuersiam, neque maledictis appetiti ut adulter, vel occisor, sed accusati quod sint Christiani: quod quidem eos consolabitur, ut ne videantur quidem pati. Si quis, qui omnino non peccauerit, accesserit ad patiendum, raram id quidem, ne is quidem aliquid patietur à paratis à potestate insidijs, sed patietur ut passus est infans qui videbatur nihil peccasse. Deinde paulò inferius subiungit: Sicut ergo infans qui prius non peccauit, aut actu quidem in se nihil peccauit, sed quod habeat id quod peccauit, postquam coniectus fuerit ad patiendum, afficitur beneficio, ut qui lucretur multa difficilia: ita etiam si perfectus quoque qui actu nihil peccauerit, patietur, & passus fuerit, passus est similiter atque infans, in se quidem habens peccandi potestatem, non accepta autem occasione ad peccandum non peccauit: quare non est sibi imputandum, quod non peccauerit. Quomodo enim qui vult adulterium admittere, est adulter, etiam si non consequatur effectus? & qui vult cadem facere, est homicida, etiam si non possit occidere? Ita etiam eum quem dico non peccasse si videro patientem, etiam si nihil mali feceris, malum dicam, eo quod velit peccare. Quidam enim potius malum dicam, quam quod prouidet. Deinde inferius, aperte quoque de Domina dicit, tanquam de homine: Si autem his omnibus prætermisſis orationibus, accesseris ad hoc ut mihi adducta aliquarum personarum reuerētia dicas, verbi causa, hic ergo peccauit, hic enim est passus: si permittas quidem dicam, Non peccauit quidem, sed erat infanti similis qui patiebatur. Sed si vehementius urgeas,

Psal. 117.

Sap. 3.



rius urgeas, dicam, quemcunque hominem nominaueris, eum esse hominem, iustum autem Deum. Nullus enim est mundus, ut dixit quispiam, à sorde. Sed Basilidis fundamentum dicit animam quæ prius peccauerat in alia vita, hinc pati supplicium, electam quidem, ut puniatur, aliam autem, ut quæ suo purgetur supplicio. Quomodo autem hoc verum est, cum in nostra potestate situm sit confiteri & puniri, aut non? In eo enim qui est negaturus, soluitur ea quæ est ex Basilidis sententia prouidentia. Rogabo ergo eum in eo qui

10 tenetur cōfessore, utrum feret testimoniū, & punietur ex prouidentia, an non. Nam si neget, non punietur: sin autē & exitus, & quod nō oporteat eum puniri, dicet esse interitū eorum qui sunt negaturi, ex prouidentia, inuitus feret testimonium. Quomodo autem adhuc in cælis reponetur gloriosissima merces ei qui testimoniū tulerit, propterea quod fuerit testis? Sin autem eum qui erat peccandi potestate præditus, non fuit prouidentia venire ad peccandum, in utroque est iniusta, & quod eum non liberet qui propter iustitiam traditur ad supplicium, & quod eum qui volebat iniuriam facere liberauerit, cum ille quidem fecerit propterea quod voluit, hæc verò opus prohibuerit, & non iure ei faueat qui est peccandi potestate præditus. Quomodo autem non est verè impius & à Deo alienus, qui diabolum quidem in Deos referat, hominem autem peccandi potestate præditum, ausus est dicere Dominum? Est enim tentator diabolus, sciens quidem quod sumus, nesciens autem an tolerabimus: sed nos volens à fide excutere, ad se etiam conatur adducere, quod quidē est ei solum permissum, & propterea quod nos, quod ex nobis ipsis saluos esse oporteat, occasiones ex præceptis acceperimus: & propter eius probum & ignominiam qui tentauit, & non est assecutus: &

30 propter eorum confirmationem qui sunt in ecclesia, & propter eorum consciētiam qui sunt admirati tolerantiam. Si autem martyrium est retributio per supplicium: & fides quoque & doctrina, per quas est martyrium. Sunt ergo hæc quoque adiutrices supplicij, quo quidnam aliud possit esse absurdius? Sed ad illa quidem dogmata, an à corporibus in corpora migret anima, & de diabolo, dicetur suo tempore. Nunc autem iis quæ dicta sunt, hoc quoque adiiciamus. Vbi est adhuc fides, si pro luendis pœnis eorum quæ prius peccata sunt subeatur martyrium? Vbi est autem charitas in Deum, eius qui propter veritatem persecutionem patitur & sustinet? Vbi est autē laus eius qui confessus est, & vituperatio eius qui abnegauit? Ad quid autem est adhuc utilis recta vitæ institutio, morte afficere cupiditates, & nullam odisse creaturam? Si autem ut ipse dicit Basilides, unam partem ex Dei quæ dicitur voluntate, existimamus omnia diligere, quod omnia rationem ac proportionem conseruent ad vniuersum: alteram autem, nihil concupiscere, & tertiā nihil odisse, voluntate Dei erunt etiam supplicia, quod quidem impium est cogitare. Neque enim Dominus passus est voluntate Patris, nec qui patiuntur persecutionem, eam Dei voluntate patiuntur. Nam ex

40 duobus alterum, aut bonum quid & honestū erit persecutio propter Dei voluntatē, aut erūt infortes qui eos afficiunt & affligunt. Sed nihil fit sine voluntate Domini vniuersorum. Restat itaque, ut breuiter dicamus, ea quæ sunt huiusmodi, euenire Deo non prohibente. Hoc enim solum seruat & prouidentiam, & Dei bonitatem. Non est ergo existimandum eum operando exercere afflictiones, neque enim hoc cogitare licuerit: sed non prohibere eos qui illas exercent, persuasum habere conuenit, & ad bonum vti audacibus cœptis aduersariorum. Destruam, inquit, murum, & eris in conculcationem, cum eiusmodi ars erudiens

60 fit ipsa prouidentia: in aliis quidem propter sua vniuscuiusque peccata: in Domino autem & apostolis, propter nostra. Iam verò diuinus Apostolus: Hæc enim, inquit, est Dei voluntas sanctificatio vestra, ut vos abstineatis à fornicatione, & sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in affectione cupiditatis sicut gentes quæ non norunt Dominum: & non exuperet, & per auaritiam circumscribat in



negocio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut vobis etiam prädiximus, & testificati sumus. Non enim vocauit nos Deus propter immunditiam, sed in sanctificatione. Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit nobis spiritum suum sanctum. Propter hanc ergo sanctificationem nostram, non prohibitus fuit pati Dominus. <sup>m</sup> Si quis autem ex eis respondens, dicat puniri quidem Martyrem, propter peccata quæ sunt admissa ante hanc in corpus migrationem: fructum autem rursus percepturum esse vitæ quæ hic acta fuerit: sic enim constitutam esse administrationem: <sup>10</sup> eum rogabimus an remuneratio fiat ex providentia. Nam si quidem non fuerit diuinæ administrationis, perit consilium & dispensatio expiationis, & eis suum excidit argumentum, & fundamentum eorum opinionis. Si autem à providentia sunt expiationes, sunt punitiones quoque ex providentia: providentia autem etsi à Principe, ut ita dicam, moueri incipit, immixta tamen est & insita in substantiis, cum eo etiam quod facta est substantiarum à Deo vniuersorum. Quæ cum ita habeant, necesse est ut ipsi fateantur, vel non esse iniustam punitionem, & recte iustæque se gerunt qui condemnant & persequun- <sup>20</sup> tur Martyres: aut ex Dei voluntate exerceri persecutiones. Non utique ergo labor & dolor rebus accidit, ut ipsi dicunt, tanquam rubigo ferro, sed ex propria voluntate accedit ad animam. Sed de his quidem multa reseruantur dicenda, quod ad eorum, quæ quidem postea fiet, attinet considerationem, eam in tempore tractantibus. <sup>n</sup> Valentinus autem in quadam homilia scribit his verbis: Ab initio estis immortales, & filij estis vitæ æternæ, & mortem voluistis inter vos ipsos dispartiri, ut eam consumeretis, & mors in vobis moreretur, & per vos. Quando enim mundum quidem soluitis, vos autem non <sup>30</sup> dissoluimini, estis Domini creaturæ, & cuiusvis interitus. Natura enim fieri saluum, genus ponit ipse quoque similiter atque Basilides: ad nos autem huc desuper venire hoc diuersum genus, ad mortem de medio tollendam: mortis autem ortum, esse opus eius qui creauit mundum. Quamobrem sic etiam accipit illam scripturam, Nemo videbit faciem Dei, & viuet, ut qui sit author & causa mortis. De hoc Deo illa tacite innuit, scribens his verbis: Quo est minor imago viua facie, eo est minor mundus, viuo æone. Quæ- <sup>40</sup> nam est ergo causa imaginis? Faciei maiestas, quæ pictori exhibuit figuram, ut per eius nomen honoraretur. Non enim ex se & sua authoritate fuit forma inuenta, sed impleuit nomen quod erat defectum ex latitudine. Adiuvat autem quod Dei quoque est inaspectabile, ad fidem eius quod effectum est. Creatorem enim, ut qui Deus & pater sit vocatus, veri Dei imaginem & Prophetam appellauit: pictorem autem, sapientiam, cuius figmentum est imago, ad gloriam eius qui est inaspectabilis. Nam quæcunque procedunt ex coniugatione, ea sunt pleromata, id est, implementa: quæcunque autem ab <sup>50</sup> uno, imagines. Quoniam autem non est id quod eius apparet: quæ est ex dimidio animæ venit, nempe id quod est differens, & hoc est, insufflatio differentis spiritus, & in summa id quod inspiratur in animam imaginem spiritus. Et ut in summa dicam, quæ dicuntur de creatore qui factus est ad imaginem, ea in imagine sensili in generatione dicunt fuisse prædicta de generatione hominis. quinetiam ad seipsos quoque transferunt similitudinem, eius qui differt spiritus interiectionem Creatori ignotam fuisse tradentes. Atque quando quod sit quidem unus Deus qui prædicatur per legem & Prophetas & <sup>60</sup> Euangelium, tractabimus, aduersus hoc quoque differemus: est enim princeps oratio. Ei autem quod urget est occurrendum. Si ad dissoluendam mortem venit genus differens, Christus mortem non aboleuit, nisi ipse quoque dicatur eiusdem cum eis essentia: si autem unus eam aboleuit, ita ut genus non attingeret differens, non isti mortem abolerent qui sunt æmuli Creatoris, qui eius quæ est ex dimidio animæ suæ inspirat imagini vitæ supernam,

Genes. 33.

αἰὼν, æuum,  
seculum.

supernam, conuenienter ei quod à se susceptum est dogmati, etiamsi hoc dicant euenire per matrem. Sed etsi dicant unà cum Christo aduersus mortem belligerari: occultum confiteantur decretum, quòd audeant Creatoris diuinam insectari potentiam, corrigentes eius creaturam, tanquam potentioris, quam ipse non potuit liberare ab interitu. Fuerit autem Dominus quoque Deo creatore melior ac prastantior. Nunquam enim filius cum patre contenderit, idque inter Deos. Quòd autem hic sit pater filij, Creator uniuersorum Dominus omnipotens, ad illam differemus contemplationem, in qua aduersus hæreses differere promissimus, ostendentes eum esse solum qui est ab ipso prædicatus. ° Sed nobis quidem scribens Apostolus ad tolerantiam afflictionum: Et hoc, inquit, ex Deo quod vobis donatum est pro Christo, ut non solum in ipsum credatis, sed etiam pro eo patientiamini, idem habentes certamen, quod vidistis in me, & nunc auditis in me. Si qua est ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera, & miserationes, implete meum gaudium, ut idem sentiat, eandem habentes charitatem, unanimes, idem sentientes. Si autem immolatur super sacrificio & ministerio fidei gaudens & congratulans, eos ad quos loquitur Apostolus, Philippenses vocans gratiæ consortes & socios, quomodo ipsos dicit unanimes & animales? Similiter etiam de Timotheo quoque scribens & seipso: Neminem enim, inquit, habeo tam unanimem, qui germanè de vobis futurus sit sollicitus. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Neque ij ergo qui prius dicti sunt, probri instar nos animales dicant. Quinetiam Phryges: iam enim ij quoque illos qui nouam non attendunt Prophetiam, animales appellant, aduersus quos differemus, cum agemus de Prophetia. ° Eum ergo qui est perfectus, oportet exercere charitatem, & hinc ad diuinam tendere amicitiam, per charitatem exequendo mandata. Diligere autem inimicos, non dicit malum amare, neque impietatem, vel adulterium, vel furtum, sed furem, & impium, & adulterum non quatenus peccat, & aliqua ratione inquinat hominis appellationem, sed quatenus est homo, & opus Dei. Peccare certè inter actiones ponitur, non inter substantias, quamobrem nec Dei est opus. Dei autem inimici dicti sunt peccatores, qui sunt inimici mandatorum quibus non obediunt, sicut amici qui audiunt: hi quidem propter coniunctionem, illi verò propter alienationem ex libero animi arbitrio profectam, appellati. Nihil enim sunt inimicitia neque peccatum, absque inimico & peccatore: & non concupiscere, non tanquam sint aliena quæ sunt desiderabilia, docet non affici desiderio, ut existimarunt qui Creatorem alium esse à primo Deo discernunt: neque tanquam sit execranda & mala generatio: ea enim sunt impiæ opiniones. Quæ autem sunt mundi, aliena dicimus, non ut quæ sint absurda, nec ut quæ non sint Dei Domini uniuersorum, sed quoniam per totum seculum non in eis permanemus, ut quæ possessione sint aliena, & successorum: usu verò sunt vniuscuiusque nostrum propria, propter quos etiam facta sunt: sed tamen eatenus, quatenus unà cum eis nobis esse necesse est. Igitur conuenienter naturali appetitioni, rectè utendum est iis quæ sunt prohibita, cauendo ne quouis modo nimium dilabamur, & supra modum in ea afficiamur. Porro autem quanta est etiam benignitas? Diligite, inquit, inimicos vestros. Benedicite iis qui vos execrantur, & orate pro eis, qui vos afficiunt contumeliis, & similia. Quibus adiicit: Ut sitis similes patris vestri qui est in cælis, significans eam quæ Deo fit assimilationem. Rursus autem inquit: Sis cito beneuolus aduersario tuo, dum es in via cum ipso. Aduersarius autem non est corpus, ut quidam volunt, sed diabolus, & qui ei assimilantur, qui unà nobiscum in via ingreditur, per homines qui eius facta imitantur in hac vita terrena. Fieri ergo non potest, ut non patiantur inimicissima, qui se Christi quidem esse confitentur, in diaboli autem

Philipp. i.  
Philipp. ii.

Luc. 6.  
Matth. 5.

X x ij

Matt. 5.  
Rom. 8.

*versantur operibus. Scriptum est enim: Ne fortè te tradas Iudici, Iudex autem ministro imperij diaboli. Persuasum enim habeo, quòd neque mors, quam afferunt ij qui persequuntur, neque vita quæ hîc agitur, neque Angeli qui defecerunt, neque principatus (Satana autem principatus est vita quam elegit: tales enim sunt, qui sunt ex eo principatus, & potestates tenebrarum) neque presentia, in quibus sumus tempore huius vitæ, ut spes quidem militis, lucrum verò mercatoris: neque altitudo, neque profunditas, neque aliqua alia creatura, quæ per propriam homini operationem resistit fidei eius qui suo eligit arbitrio. Creatura autem dicitur uniuocè operatio, ut quæ sit nostrum opus, non poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

## COMMENTARIUS.

*De Martyrio autem seu testimonio apertè dixit Dominus. Adducit hic aliquot scripturæ testimonia quæ docent, eos qui de Christo ferunt testimonium, quod idem est quod esse Martyres, & qui audacter & intrepidè se eius esse assecclas & discipulos confitentur coram hominibus, à Christo quoque coram patre & Angelis eius esse agnoscendos, & nec ab eo esse abnegandos, sed propter eorum fidem suo testimonio esse approbandos.* *Hunc locum exponens Heracleon.* Postquam adduxit Clemens aliquot loca scripturæ, in quibus agitur de Martyrio & confessione, non satis habens ea adduxisse nisi aliquam afferret expositionem, non contentus Catholicis, affert etiam ex hæreticis si quid sit in quo non male sentiant. Affert ergo ipsa verba Heracleonis Valentini discipuli de Christi confessione. Tradit autem duplicem Christi confessionem nempe generalem & singularem, seu particularem. Generalem quæ fit vitæ institutione & actione fidei congruente. Singularè verò, quæ fit voce, cui locus est etiam apud Præsides & potestates, & ea uti possunt etià hypocritæ. Ea sola, etiam si non adsit generalis, est confessio, quod tamen secus videtur nonnullis. Singularis autem seu particularis dicitur, quod non omnes qui salui fiunt ea utuntur. Quisnam autem sit is Leui quem enumerat inter eos qui vsi sunt confessione vocis, non satis scio, nisi forte is sit qui adscribitur in catalogum Episcoporum Hierosolymitanorum, qui aliter etiam dictus est Lebes. Præcedit autem confessio generalis singularem: salui autem sunt qui generali utuntur confessione. Non omnes autem qui singulari seu vocis confessione utuntur sunt salui, nisi præcedat generalis. Obseruat autem Heracleon, quod confitenti sequatur, In me, Neganti autem, non in me, sed me, quod is demum confiteatur Christum qui est in ipso: Christum autem negat qui ipsum voce confitetur si non sit in ipso. Sed hanc obseruationem non admittit nostra versio, in qua non est, in me quod Græcè est *ἐν ἐμοί*, In iis autem demum est Christus, qui actione utuntur & operibus fidei conuenientibus. *Hæc quidem Heracleon.* In hoc laudat Heracleonem, quod in hac parte nobiscum sentiat, sed in hoc non laudat quod non admittat confessionem quæ fit voce in iudiciis & ante præsides, & in qua vsque ad mortem fertur testimonium, & sustinetur cruciatus, quod quidem satis arguit bonam eorum affectionem, & veram esse fidem, nec esse hypocritas in quibus testificatur spiritus patris. Est autem hæc confessio eiusmodi actio quæ omnia rescindit peccata quæ oriuntur ex cupiditate, & est veluti accumulata pœnitentia qua omnia simul delentur delicta, & cætera quæ dicuntur à Clemente, qui concludit Martyrium esse gloriosam peccatorum expurgationem. Nam & gloriosum est mori pro Christo, & ea morte omnia expurgantur peccata. *Iam verò dicit pastor.* Hermes in pastore, quem sæpius citat Clemens, dicit feram agrestem, nempe Cacodæmonem, nihil posse in eum agere, cuius cor fuerit mundum, & ab omni reprehensione alienum per Christi martyrium & confessionem. Voluit quidem Satanas, nempe Diabolus, ut qui hoc à Deo petiisset, nihil enim potest, nisi ei à Deo permittatur, Apostolos variis agitare temptationibus ut laberetur eorum fides. Sed Christus tanquam homo mox passurus, rogauit ne fides eorum deficeret, ipseque mox bibit calicem, id est sustinuit passionem, ut expurgarentur infidelium & inimicorum peccata, præioso sanguine eis applicato per fidem & sacramenta. Apostoli quoque Dominum imitantes, qui pro purgandis peccatis est mortuus, passi sunt pro ecclesiis quas fundarunt pretioso suo sanguine, quem fuderunt pro Christi confessione, à quibus etiam dictæ sunt Ecclesiæ Apostolicæ. Apostolos quoque sequantur oportet, qui Christi fidei habent cognitionem, nempe ut non peccent, & Deum diligant, & propter Deum proximum, & si contingat ut ab ecclesia euocentur ad subeunda tormenta, patienter & non grauatur oblatam perpetiantur passionem. Triplex autem est confessio, & quæ fit rectè viuendo, & quæ fit ab eo qui vocatus respondet coram Iudicè, beatam regni spem expectans, & timens intentatum æternæ metum damnationis, & ea quæ tantum ore fit confessio salutis. *Cum rursus autem dixerit.* Respondet obiectioni quæ fieri posset. Nam cum dicat Christus: Cum vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam, videtur iubere fugere persecutionem tanquam malam, & timere mortem, sed non ita est. Tantum nos vult cauere, ne alicui mali aut damni ullam demus causam aut occasionem, nempe nec nobis ipsis, nec persecutoribus, nec occisoribus. Quod si eius iussui non pareamus, audaces sumus & temerarij, & authores, ut & persecutores & occisores cædes admittant, & qui se consulto offert iudici, is sibi affert eandem. Hac ipsa de causa iubet Christus auferenti pallium dare etiam tunicam, ne si eos qui aduersus nos contendunt irriteremus, ij efferati sanctum Christi nomen blasphemant. *At illi, inquiunt.* Aduersus id quod dicebant Christiani, non esse sibi dandum vitio quod patiantur, patiuntur enim cum multis, respondent Græci Philosophi, verum esse quod multi apud eos patiantur, sed malefici, respondet Christianus eos vel inuitos cogi fateri, quod cum non puniantur ut malefici, eos esse iustos, ut qui patiatur propter iustitiâ. Ipsos quidè esse iudices, sed non quales esse oportet. Oportet

Oportet Iudicem in sua potestate firmam & stabilem habere sui iudicii sententiam, non autem ab externa quavis occasione pendere, agique & ferri tanquam instrumenta quæ trahuntur funibus. Sunt ipsi quidem Iudices, sed est etiam Iudex qui de eis laturus est sententiam, & ut alios examinant, ipsi quoque examinabuntur, perpendeturque quid elegerint, & quid secuti & passi sint. Nos quidem nullam facimus iniuriam, ab eis tamen iudicamur tanquam iniuriam facientes. Iniuriam enim putant esse, Christianos, & alios adhortari ut sint Christiani. Hoc leue solum sequuntur præiudicium, cum tamen ipsi nec quid sit Christianum esse norint, nec nosse velint. *Cur autem, inquit, cum vos persequuntur.* Respondet Clemens ad rogatum Græci Philosophi rogantis, cur nihil afferatur auxilij iis qui patiuntur persecutionem. Respondet quod cum eis nulla afferatur iniuria, ne ferendum quidem est auxilium. Tantum enim abest, ut si mors eis afferatur doleant, ut egrè ferant si retardetur eorum ad Dominum migratio.

Anytus & Melytus sua accusatione effecerunt, ut veneni portione occideretur Socrates, eum tamen non læserunt. Quancumque sint persecutiones, Dominus est semper adiutor, & in manu Dei sunt iustorum animæ, nec eas ullum tanget tormentum. Nam quæ bonæ sunt animæ, in eas nulla cadit mali permissio. *Basilides autem in vicesimo tertio Exegeticon.* Quoniam de confessione & martyrio scripserunt etiam hæretici, ex quibus fuit Basilides, eius nonnulla adducit Clemens ex libro quem inscripsit Exegetica. De eius impia doctrina scripserunt Irenæus, Epiphanius, & Theodoretus, qui tamen ne verbum quidem dicunt quod statuat *μετεμύχθωσι*, id est animarum transmigrationem, nec quod animæ quæ in alia vita peccauerant, in hanc mitterentur, ut vel punirentur, vel expurgarentur, quod dicit Clemens esse fundamentum eius opinionis de Martyrio. Est autem eorum quæ dicit sensus, si qui in martyrij afflictiones incidunt prius peccauerunt, & plane constat ea esse mala, ne de iis puniantur tanquam adulteri vel occisores, ad hoc bonum martyrij Dei prouidenti benignitate deducuntur, ut tanquam Christiani puniantur, quod eis magnam affert consolationem, adeo ut ne videantur quidem pari, cum non puniantur ob scelera quæ prius admiserunt. Quod si non peccauerint, quod raro contingit, eis nihil nocebunt, Cacodæmonis insidiæ, sed patientur tanquam infantes qui non videntur peccasse. Potest autem infans, etsi actu non peccauerit, quo tempore patitur habere peccandi potestatem & voluntatem, & tunc martyrium patiens ex eo magnum accipit beneficium, & multum lucratur, efficit enim martyrium, ut ei nihil imputetur quod non peccet. Ei enim imputatur peccatum qui vult peccare, si peccandi se offert occasio. Hoc ipsum dicendum est de perfecto qui actu non peccauerit. Peccat enim qui vult peccare, etsi actu non peccet. Adulter certe est qui vult admittere adulterium, & est occisor qui vult eadem admittere.

Multum ergo lucratur propter Martyrium, cui cum posset imputari peccatum, non imputatur, propterea quod sit passus. Plane enim malum esse non potest id quod Dei adducit prouidentia. Quidquid autem dicatur infantem actu non peccare, solus Deus est iustus, & ne infans quidem vnus diei est mundus à sorde. Basilidem autem reprehendit Clemens, quod martyrium ita tribuat Dei prouidentia, ut confiteri & non confiteri nolit esse in nostra potestate. Deinde ostendit quam multa sequantur absurda ex iis quæ docet. Primum quidem falsum est fundamentum Basilidis, quod anima quæ in alia vita peccauit, mittatur à prouidentia ut puniatur vel ut purgetur. Nam si ita esset, non esset in nostro libero arbitrio puniri & confiteri: & tamen certum est in nostra esse potestate vel negare vel confiteri. Quod si quis negauerit qui missus est ut puniatur & confiteatur, non est verum quod dicit Basilides, puniretur enim & confiteretur, si ad id missus esset à prouidentia. Quod si non neget, sed puniatur & confiteatur, inuitus punitur & confitetur. Quod si inuitus punitur & confitetur, non est situm in nostra potestate confiteri. Quod si est inuitus martyr, & confitetur, non assequetur gloriosam illam mercedem Martyrij in cælis à Christo promissam. Prima est, quod ex præceptis accipimus occasiones ut ex nobis ipsis possimus esse salui. Dato enim libero arbitrio, & Dei adiuvante gratia, frustra nos tentat Diabolus, cum eius tentationi possimus resistere. Secunda est ut probro & ignominia afficiatur Diabolus, qui frustra tentauit quod non potuit assequi, cum fidelis omnes eius insidias effugerit & insultus superauerit. Tertia, ut magis confirmetur in Ecclesia fideles, cum viderint eos qui strenue decertant aduersus Cacodæmonem, non posse superari. Quarta, ut qui eos viderint perpeffos esse grauias & difficilia, admirati eorum constantiam, sibi dicantem habeant conscientiam, se quoque ea sibi obiecta posse ferre. *si autem martyrium est retributio per supplicium, & fides quoque.* In iis quæ dicebat Basilides, est etiam hoc absurdum, quod ipsam pœnam ac supplicium statuebat esse retributionem ac remunerationem confessionis, ac martyrium, & ipsam quoque fidem ac doctrinam ferre opem ad supplicium, quod est, ut statuebat, merces & remuneratio testimonij ac martyrij. Est autem hoc absurdissimum quod ipsum supplicium sit merces, cum ipsius supplicij quod toleratur in confessione & martyrio expectetur merces in cælis. Et adiuuat quidem fides & doctrina ad Christi confessionem & ferendum testimonium, & hoc verè dici potest, sed absurdum est dicere, quod sit adiutrix ad supplicium. *sed ad illa quidem dogmata.* De migratione animarum è corporibus in corpora disputationem, & de Diabolo, in aliud tempus reliciens, adiicit alia absurda quæ sequuntur ex iis quæ dicit Basilides. Nam si verum esset pro luendis peccatorum pœnis subiri martyrium, nec esset fides, nec charitas, nec recta vitæ institutio, nec laus confessionis, nec vituperatio negationis. Cum autem sit reuera & fides & charitas, & laus eius qui est confessus, & vituperatio eius qui abnegauit, & recta vitæ institutio, non essent autem, si verum diceret Basilides, & falsa sunt & absurda quæ dicit. Quod non esset autem fides sic probatur. In martyrio est fides, quando in eo est fidei testimonium & confessio, sed vult Basilides in martyrio priorum peccatorum lûi pœnas. Sed in eo non consistit fides, est autem absurdum non esse fidem in martyrio, cum in eo sit fidei confessio. In martyrio quoque est charitas, quando propter veritatem patitur qui persecutionem sustinet. Sed si pro luendis peccatis suscipiatur supplicium, non est in eo charitas, sed in martyrio Basilidis non est charitas, quod est absurdum. In martyrio laudatur qui est confessus, & vituperatur qui abnegauit. Sed si in martyrio puniantur peccata, neutrum sit,

quod est absurdum. Est autem hoc quoque absurdum in Basilidis martyrio, quod si in eo priora peccata puniantur, frustra docetur recta vitæ institutio, ut quæ plane sit inutilis. Quid enim proderit docere esse mortificandas animi affectiones & peccatum solum esse odio habendum, non autem creaturam, cum satis sit in martyrio prioris vitæ puniri peccata. Sed est absurdum dicere esse inutilem rectæ vitæ institutionem. Falsum est ergo & absurdum quod dicit Basilides: *Si autem ut ipse dicit Basilides. Quæ hic dicuntur à Basilide, non satis intelliguntur, quod non adducta eius integra à Clemente sit sententia.* Possumus autem hinc colligere, nihil quidem fieri sine Dei voluntate. Sed eam voluntatem non ita accipiendam, ut ipse persecutiones exerceat & afflictiones, sed Dei voluntate dicuntur sæpe fieri quæ sunt Deo vel permittente, vel non prohibente. Passus est Christus propter nostram sanctificationem, Patre quidem volente, non quod ea delectaretur perpeffione, sed quod eam fieri permetteret, nec prohiberet propter nostram salutem. Patiuntur etiam Martyres Deo volente, non quod eas velit exerceri afflictiones, sed quod permittat & non prohibeat aduersarios eas exercere, ut Martyrum confessio & tormentorum perpeffio eis bono cedat. *Si quis autem ex eis respondens dicat.* Ad ea quæ dixit Clemens responder quidam ex Basilidianis, puniri quidem Martyrem propter peccata in priori vita commissa, sed fructum rursus percipientem ex iis quæ gessit in hac vita. Eum autem rogat Clemens, an remuneratio ex diuina fiat prouidentia, ut si dicat non esse penitus, corrumpat fundamentum quo nititur Basilides: si non sit, iuste puniuntur martyres, & recte se gerunt qui eos & condemnant, & ex Dei voluntate eos persequuntur, quod est absurdum. Ex hoc dilemmate falsum esse infert quod dicit Basilides, laborem & dolorem ex rebus ipsis accedere tanquam ex ferro rubiginem. Labor enim & dolor non accedit ex ipsis rebus, sed ex hominis voluntate qui lubenter confitetur Christum, & de eius fide non grauante fert testimonium. Hunc quidem opinor esse sensum, sed quo minus intelligatur, causa est illa clausula, Cum eo etiam quod facta est substantiarum à Deo vniuersorum &c. Hic certe locus est truncus & mutilus, nec potest restitui, nisi inueniatur alterum exemplar quod non habemus. Sed de his postea se dicturum dicit Clemens. *Valentinus autem in quadam homilia.* Quoniam loquutus de martyrio, de morte quoque est locutus, relicto Basilide, venit ad Valentinum, qui præter multa stulta & impia quæ scripsit, de quibus scripsit & quæ confutauit Irenæus & Epiphanius, scripsit etiam quod diuersum seu differens genus descendisset à supernis, ut disperitam inter homines mortem aboleret. Cæteris ergo relictis, vel potius in aliud tempus reseruatis, Valentini dogmatibus, huic vni occurrit quod dicit diuersum genus à cælo descendisse quod mortem aboleuit. Ostendit autem quænam sequantur absurda si hoc verum statuatur, nempe quod Christus mortem non aboleuerit, nisi fuerit eiusdem essentiae cuius diuersum genus. Quod si vnus Christus eam aboleuit, ita ut ea abolitio mortis ad diuersum genus non pertineat, mortem non abolerent qui sunt aduersarii Creatoris. Ij autem sunt qui duos Deos constituunt, vnum malum qui est Creator, alterum verò bonum qui est Deus in nouo testamento. *Sed nobis quidem scribens Apostolus.* Quod inter Deum veteris testamenti & Dominum nullæ sunt inimicitie, probat ex Paulo in epistola ad Philippenfes, qui eos exhortans ad laborum tolerantiam, dicit eis à Deo esse donatum, ut non solum in Christum credant, sed etiam pro eo patiantur. Si ergo Deus donat & fidem in Christum, & testimonium & martyrium, non est Deus Domino inimicus. Eos ergo exhortatur ut idem sentientes pro Christi fide strenue decerent, firmumque ac stabile ferant testimonium, ipsum imitantes qui pro eorum fidei sacrificio & ministerio delibatur, iam enim appetebar tempus eius passionis. Hoc eo alacrius & lubentius est ab eis faciendum, quod & Valentinus & Phryges, Montanus scilicet & Priscilla & Maximilla, qui recentem sancti Spiritus descensum, & nouam commenti erant Prophetiam, licet non Catholici & Orthodoxi pro Christo patiebantur, & inter se erant vnanimes, & animales vocabant qui non hanc nouam sequebantur prophetiam. Quod si illi nos irritantes vnanimes vocant & animales, non est quod hæreticorum contumelias, & maledicta nobis quis probro ducat. Huius loci coniicio hunc quidem esse sensum. Sunt tamen quædam quæ videntur non satis cohærere, in primis autem illa, Vnanimes & animales. *Eum ergo qui est perfectus.* Is demum vere est martyr qui est omnibus virtutis numeris absolutus. Omnes autem virtutis numeros absoluit qui est perfectus. Perfectus autem est qui exercet charitatem. Charitas autem exercetur Deum diligendo, & diuina exequendo mandata. Summa autem inter homines dilectio est diligere inimicos. Quod quidem ita est intelligendum, ut non inimici malum, nempe vitium & peccatum ametur, sed homo, id est ipsum Dei opus & creatura. Peccare autem est agere, non est autem substantia: quo fit ut nec Dei sit opus. Homo autem est Dei opus, ut qui ab ipso sit creatus. Idem autem homo est ex suo libero arbitrio Dei amicus, quod ei sit coniunctus si eius pareat præceptis, & inimicus si non pareat. Non sunt autem inimicitie neque peccatum, si non sit homo qui peccet. Quatenus autem homo peccat, peccat autem qui eius præceptis non pareat, est Dei inimicus. Diligendus autem est inimicus, non quatenus inimicus peccans & malum faciens, sed quatenus est Dei opus, Dei, inquam, creatura. Omnis autem creatura, quatenus est Dei creatura, bona est, & ideo diligenda: quatenus autem peccat & male agit, est odio habenda, vel potius ipsum peccatum & malum est odio habendum. Porro autem inter cætera Dei præcepta quæ nos Dei constituent inimicos, si eis non pareatur est & hoc, Non concupisces, quod docet non desiderare. Quamuis autem prohibeamur desiderare, à vero tamen Deo non sunt aliena quæ sunt desiderabilia. Vnus autem & idem est verus Deus & Creator: nec est Creator alius à vero Deo qui est & primus, nec mala & execranda existimanda est generatio ut, censerunt Manichæi & Marcionistæ, sunt enim impiæ horum Hæreticorum opiniones. Quod si vnus est idem Deus & Creator, est etiam mundus vnus eius qui creauit, & eius propter quem est creatus, nempe hominis. Sicubi autem dicantur quæ sunt mundi esse aliena, non dicuntur aliena quod ad alium Deum pertineant, quam ad Deum Dominum vniuersorum. Postquam autem docuit diligendos esse inimicos, tanquam homines & Dei creaturas, odio autem habendum peccatum & malum, subiungit ex iis quæ dicit Christus in Evangelio, non solum diligendos esse inimicos, sed etiam pacem esse habendam cum aduersario, dura sumus in



sumus in via, ne si veniatur ad iudicem priusquam liberemur ab aduersario, aduersarius autem nos debitorum reos peragat, à Iudice condemnati mittamur in carcerem, inde nunquam soluendi, & æternas pœnas illic daturi. Aduersarius noster est diabolus qui nullum non mouet lapidem, vt nos debitis, id est peccatis obruat. Ad iudicem autem, id est ad Christum qui est omnium iudex tendit nobiscum, debita debitis, id est peccatis peccata semper adiungens, vt ei semper simus obnoxij. Erimus semper obnoxij, donec pœnitentia remissis peccatis pro eis fuerit satisfactum, & ab aduersario qui nos & ad scelera incitat, & de eis accusat vt à iusto iudice iuste damnemur. Danda est ergo opera, vt priusquam ad iudicem veniatur, ab aduersario qui nos accusat liberemur. Liberabimur autem si iudice nostra pœnitentia placato, nihil inueniat aduersarius quod in nobis iure reprehendat. Hic locus varie & à variis exponitur, sed existimo hunc esse sensum Clementis. Quoniam autem videri poterat alienum vt diabolus cum homine in via ingrederetur, dicit diabolus in via ingredi cum homine per homines sibi similes, qui scilicet eius facta in vita terrena imitantur. Fieri autem non potest vt homines qui Christum quidem verbis profitentur, versantur autem in operibus diaboli, vt quorum facta sint similia diaboli operibus non inimicissima, id est grauissima patiantur. Nihil autem potest esse grauius quam iussu Iudicis, Christi scilicet condemnantis, per diaboli ministrum, qui est etiam diuinæ minister iustitiæ, in tenebras mitti exteriores. Hæc autem accepta ab hominum tribunalibus transferuntur ad diuinum iudicium, quo damnatur qui graua admiscere delicta. Huiusmodi homines qui sunt diaboli similes & eius opera imitantur, nunquam fuerint veri Christi martyres, vt qui sint separati à charitate Dei quæ est in Christo Iesu. Christi autem veros martyres nihil est, imo vero nec dici nec cogitari quidem quidquam potest, quod eos possit separare à charitate Dei. Quæquidem charitas incitat fideles, vt citra vllam dubitationem ferat certum & firmum de Christo testimonium. Ex iis cum inter primos esset Paulus Apostolus, enumerat ea quæ frustra essent laboratura vt eum à Dei charitate auellerent.

<sup>10</sup> *HABES summam Martyris cognitione præditi. Scimus autem quòd omnes habemus cognitionem quæ est in communibus, & quòd unus sit Deus. Scribebat enim ad fideles, unde infert: Sed non est in omnibus cognitio, quæ traditur in paucis. Sunt autem qui dicunt eam, quæ est de ijs quæ simulacris sunt immolata, cognitionem non ferre in omnibus, ne forte potestas nostra fiat offendiculo infirmis: perit enim infirmus tua cognitione. Quòd se dicant, oportere emere quicquid venditur in macello, per interrogationem subiungentes illud, nihil interrogantes, æquè ac interrogantes, ridiculam afferunt interpretationem: dicit enim Apostolus: Omnia alia ex macello emite, nihil interrogantes, conuenienter exceptioni eorum quæ ostenduntur in generali omnium Apostolorum epistola, quæ, quòd ita visum sit spiritui sancto, scripta quidem inest Actis Apostolorum: lata autem fuit ad fideles per ipsum Paulum qui ministrabat: significarunt enim necessario oportere abstinere ab immolatis, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus se conseruantes, rectè esse facturos. Aliud autem est quod dictum est ab Apostolo: Nunquid non habemus potestatem comediendi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, vt etiam reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? sed non vñ sumus, inquit, hac potestate, sed omnia sustinemus, ne demus offensionem Euangelio Christi, aut onera circumferentes, cum oporteat esse expeditos ad omnia, aut effecti exemplum ijs qui volunt continere, vt qui non ita instructi simus, vt quæ nobis apponuntur non libenter comedamus, & temerè cum muliere habeamus consuetudinem. Maximè autem eos quibus est credita tanta dispensatio, conuenit esse purum, & nulla labe pollutum exemplar discipulis. Nam cum liber, inquit, essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt omnes lucrificerem. Omnis autem qui in certamine contendit, est continens in omnibus. Sed Domini est terra & plenitudo eius. Propter conscientiam ergo abstinendum est ab ijs, à quibus abstinendum est: conscientiam autem dico, non suam, est enim cognitione prædita, sed alterius, ne malè edificetur per ignorationem, imitando id quod non cognoscit, & pro magni & excelsi animi viro fiat contemptor. Cur enim mea libertas iudicatur ab alia conscientia? Si ergo cum gratia participo, cur maledictis appetor pro eo quòd gratias ago? Omnia ergo quæ facitis, in gloriam Dei facite, quæ scilicet à regula fidei permissum est facere. Corde quidem creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Dicit autem Scriptura: Quisquis credit in ipsum, pudore non afficietur. Hoc est verbum fidei quod*

V I.  
1. Cor. 8.

AA. 11.

1. Cor. 9.

Rom. 10.



prædicamus: quòd si confessus fueris verbum in ore tuo, quod Dominus Iesus: & credideris in corde tuo, quòd Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris: euidenter perfectam describit iustitiam, & opere impletam & contemplatione. <sup>c</sup> Benedicere ergo oportet ijs qui persequuntur. Benedicite, & nolite execrari. Gloriatio enim nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ, quod in sanctitate & sinceritate Deum cognouimus: per hanc paruam occasionem, opus ostendentes charitatis, quòd non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in mundo. <sup>a</sup> Hactenus quidem de Dei cognitione. <sup>10</sup>

2. Cor. 1. Communem autem fidei doctrinam, dixit odorem cognitionis, in secunda epistola ad Corinthios: Nam in hodiernum usque diem, idem velum multis manet in lectione veteris Testamenti, ut quod non sit apertum per conuersionem ad Dominum. Propterea ostendit etiam resurrectionem, ijs qui possunt perspicere eam quæ est adhuc in carne, vitæ serpentis super ventrem. Vnde etiam eos qui sunt eiusmodi, vocauit fœtus viperarum, libidinosos, ac voluptarios, ventrique ac peni seruiantes, & propter mundanas cupiditates sua inuicem capita abscindentes. <sup>c</sup> Filioli, non diligamus sermone, nec lingua, ait <sup>10</sup>

1. Ioan. 1. Ioannes, perfectos esse docens, sed opere & veritate. In hoc cognoscemus, quòd ex veritate sumus. Si autem Dei est charitas, charitas quoque est Dei pietas ac Dei cultus. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem. Hæc est charitas Dei, ut eius præcepta seruemus. Et rursus, ei qui cupit fieri cognitione præditus, scriptum est: Sed sis forma fidelium, in sermone, in conuersatione, in charitate, in fide & castitate. Fidei enim, ut arbitror, perfectio, arguitur à communi fide. Porro autem diuinus quoque Apostolus per hæc tradit regulam eius qui est præditus cognitione, sic scribens: Ego enim didici <sup>30</sup>

Philip. 4. in ijs in quibus sum, esse contentus, Scio & esse humilis, scio & abundare. Vbiq; & in omnibus sum institutus, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui mihi dat vires. Iam verò cum alijs quoque differens, ut eos arguat & admoneat, non veretur dicere: Recordemini autem priorum dierum, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum, partim quidem opprobrijs & afflictionibus facti spectaculum, partim autem socij taliter conuersantium effecti. Nam & vincula mea commiserati estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes <sup>40</sup>

Hebr. 10. vos habere meliores & manentes facultates. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem: opus enim habetis patientia, ut cum Dei voluntatem feceritis, reportetis promissionem. Adhuc enim modicum aliquantulumque: Qui venit veniet, & non tardabit. Iustus autem meus ex fide viuit. Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. <sup>d</sup> Deinde adducit tibi examen exemplorum diuinorum. An non, inquit, fide se rectè gesserunt qui ludibria & flagella, & vincula præterea & carcerem experti sunt? Lapidati fuerunt, tentati sunt, in cæde gladij mortui sunt, circuiuerunt in ouinis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, vexati, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, & montibus, & speluncis, & foraminibus terra. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem. Restat intelligendum quod per <sup>εὐαγγέλιον</sup>, id est, reticentiam dictum est, soli. Subiungit itaque: Cum de nobis melius aliquid Deus præuidisset, bonus enim erat, ut non sine nobis consummarentur. Itaque cum <sup>60</sup>

Ibid. 11. & nos circa nos habeamus tantam nubem sanctam & pellucidam testium, deponentes omne pondus, & nos facile circumstans peccatum, per patientiam curramus ad nobis propositum certamen, respicientes ad fidei authorem & consummatorẽ Iesum. Et quòd unam quidem dicit salutem in Christo, & iustorum, & nostram, prius quidem dixit apertè: nihil tamen secius de Mose quoque dicens, subiungit: Maiores existimans diuitias quàm thesauros

thesauros Ægypti, Christi improperium: respiciebat enim remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus iram Regis. Inuisibilem enim tanquam qui videret, sustinuit. Diuina sapientia dicit de Martyribus: *Visi sunt in oculis insipientium mori, & reputata est vexatio eorum exitus, & à nobis discessus, contritio: illi verò sunt in pace.* Etenim si in oculis hominum supplicij affecti fuerint, spes eorum plena est immortalitatis. Deinde subiungit, gloriosam expurgationem docens esse martyrium: & in paucis castigati, magnis afficiuntur beneficijs, quoniam Deus tentauit eos, hoc est, ad eorum probationem: & ut pudore afficiatur tentator, fuit eos tentari. Et inuenit eos se dignos, ut scilicet vocentur filij. *Tāquam aurum in fornace probauit eos, & tanquam solidam sacrificij oblationem excepit eos, & in tempore inspectionis eorum fulgebunt, & tanquam scintilla in stipula percurrent.* Iudicabunt gentes, & dominabuntur populis, & Rex eorum erit Dominus in secula. Porro autem Clemens quoque Apostolus in epistola ad Corinthios, ipse quoque nobis quandam formam eius qui est praditus cognitione describens, dicit: *Quis enim apud vos versatus, omni virtute perfectam, firmamque ac stabilem fidem vestram non probauit? temperantemque ac moderatam vestram in Christo pietatem non est admiratus? & vestri in hospites amoris magnificos vestros mores non predicauit? & perfectam firmamque ac stabilem cognitionem non beatā esse censuit? nam citra personarum acceptionem omnia fecistis, & in Dei legitimis ambulastis.* Deinde apertius: *Fixis ergo oculis eos intueamur, qui magnifica eius gloriæ perfectē seruierunt.* Accipiamus Enoch, qui in obedientia iustus inuentus fuit translatus: & Noë, qui cum credidisset, fuit seruatus. Et Abraham, qui propter fidem & hospitalitatē Dei amicus, pater autem Isaac est appellatus. Propter hospitalitatem autem veramque religionem, Loth fuit seruatus ex Sodomis. Propter fidem & hospitalitatem seruata est Raab meretrix. Propter patientiam & fidem, in pellibus caprinis & ouinis, & ex camelorum pilis contextis vestibus ambularunt, predicantes regnum Christi: dicimus autem Eliam & Eliseum, Ezechielem & Ioannem, prophetas. *Qui enim Dei amicus, propter fidem liberam, vocatus est Abraham, non fuit gloria elatus, sed magna utens modestia, dixit: Ego autem sum terra & cinis.* Et de Iob sic scriptum est: *Iob autem erat iustus, & reprehensioni non obnoxius, Deum ritē colens, abstinens ab omni malo.* Is qui sua patientia superauit tentatorem, & simul fuit testis, & à Deo accepit testimonium, humilitatem amplectitur, & dicit: *Nullus est mundus à sorde, ne si sit quidem unius diei vita eius.* Moses fidelis seruus in tota domo eius, dixit ei qui ex rubo dabat responsa: *Quis ego sum, quod me mittis? Ego autem sum & voce tenui, & lingua tardiori, ut Domini vocem ministrem per linguam humanam.* Et rursus: *Ego autem sum vapor ex olla.* Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Iam verò Dauid quoque, de quo testimonium ferens dicit Dominus: *Inueni hominem secundum cor meum, Dauid Iesse filium, oleo sancto unxi eum: sed ipse quoque dicit Deo, Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. *Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.* Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum in conspectu meo est semper. Deinde tacitè significans peccatum quod legi non subicitur, scitè ostendens suam modestiam, subiungit: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Dicit enim aliqui scriptura: *Spiritus Domini lucerna, scrutans ventris penetralia.* Et quò quis se iustè gerens, euadit maiori cognitione praditus, eò est ei propinquior lucidus spiritus. Sic iustis appropinquat Dominus, & nihil eum latet ex nostris cogitationibus, & quas facimus disputationibus. Dominum Iesum dico, qui omnipotenti sua voluntate corda nostra intuetur, cuius sanguis fuit pro nobis sanctificatus. Obseruemus ergo eos qui nobis præsunt, &

Sap. 3.

Ibidem.

Genes. 18.  
Iob. 1.

Iob. 25.

Exod. 3.

Iacob. 4.

Psal. 50.

Psal. 33.

Ibid. 31.

1. Cor. 13.

veneremur seniores, honoremus iuvenes, Dei doceamus disciplinam. Beatus enim qui docuerit & fecerit quæ sunt Domini, pro dignitate; est autem præclara magnificaque notio-  
nis, & contemplantis veritatis. Vxores nostras ad id quod bonum est corrigamus: ama-  
biles, inquam, mores castitatis ostendant: puram & sinceram suæ mansuetudinis demon-  
strent voluntatem: lingua suæ moderationem, silentio efficiant manifestam: charitatem  
suam non per prouocationes, sed omnibus qui timent Dominum, sanctè præbeant aqua-  
lem. Filij nostri sint disciplina Domini participes, discant quid valeat apud Deum humi- 10  
litas, quid possit casta apud Deum dilectio, quomodo timor Domini bonus & magnus,  
seruans omnes qui in ipso sanctè versantur in puro corde. Est enim scrutator cogitationum,  
& mentis consiliorum, cuius spiritus est in nobis, & cum voluerit, eum aufert. Hæc au-  
tem omnia confirmat fides quæ est in Christo. Adeste filij, audite me, ait Dominus, timo-  
rem Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Deinde hebdomadis & ogdoadis, septenarij, inquam, & octonarij numeri subiungit mysterium  
quod inducit cognitionem. Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur do- 15  
lum. Declina à malo, & fac bonum: quare pacem, & persequere eam. Per hæc enim  
significat cognitionem, cum abstinencia à malis, & cum operatione bonorum, docens per-  
fici & opere & sermone. Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Vul-  
tus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Clamauit  
autem Dominus, & exaudivit, & ex omnibus afflictionibus liberauit eum. Nam multa  
quidem flagella peccatorum: sperantes autem in Domino misericordia circumdabit. A  
multitudine misericordiae contineri dicit eum qui germanè & sincerè sperat: quoniam 30  
scriptum est in epistola ad Corinthios: Per Iesum Christum insipiens & obscurata mens  
nostra in lucem pullulat. Per eum voluit Dominus nos immortalem gustare cognitionem.  
Vnde etiam evidentius ostendens proprietatem cognitionis, subiunxit: Cum hæc ergo sint  
manifesta, vel procumbentes in profundum diuinæ cognitionis, debemus omnia ritè & or-  
dine facere, quæ nos iussit Dominus peragere, ordinatis temporibus. Sapiens ergo suam o-  
stendat sapientiam, non in verbis solum, sed in bonis operibus. Humilis ferat testimo-  
nium, non sibi, sed in eo quod ipse testimonium accipiat ab alio. Qui est carne castus, non 40  
insolescat sciens esse alium qui ei suppeditat continentiam. Videte fratres, quò maiori co-  
gnitione digni sumus habiti, eò maius subimus periculum. Venerabilis ergo & casta in-  
stitutio nostra benignitatis, ex sententia Clementis, querit id quod est communiter utile,  
siue testimonium præbeat, siue doceat opere & sermone: eoque duplici, & non scripto, &  
scripto. Hæc est charitas, diligere Deum & proximum: ea extollit in altitudinem quæ  
non potest explicari. Charitas operit multitudinem peccatorum: charitas omnia sustinet,  
in omnibus est patiens: charitas nos Deo conglutinat, omnia facit in concordia. In chari- 50  
tate consummati sunt omnes electi Dei: absque charitate nihil est gratum Deo: eius per-  
fectionis non est, inquit, explicatio. Quis est idoneus ut in ipsa inueniatur, nisi quos ipse  
Deus dignos esse censuerit? Iam verò apostolus Paulus, Si corpus, inquit, meum tradide-  
ro, charitatem autem non habeam, sum æs sonans, & cymbalum tinniens. Si non ex affe-  
ctione electa, inquit, per charitatem cognitione præditam, tulero testimonium, propter  
metum autem fortè, & eam quæ expectatur mercedem, labra mouens ad testimonium, 60  
fuero confessus Dominum, sum homo communis, Dominum resonans, non agnoscens. Est  
enim & populus qui diligit labijs: est etiam alius qui tradit corpus ut comburatur. Et si  
distribuero omnes facultates meas ad alendos pauperes, inquit, non ex ratione communi-  
cationis quæ profiscitur à charitate, sed ratione remunerationis, quæ vel ab ipso qui be-  
neficio afficitur, vel à Domino qui promisit, expectatur: & si habeam omnem fidem, ut  
montes

montes transferam, & vitia quæ tenebras offundunt abijciam, non fuero autem fidelis Domino propter charitatē, nihil sum, ut qui si cōferar cum eo qui ex cognitione in vulgus fert testimoniū, nihil reputet egregium. Omnes autem generationes ab Adam in hodiernum usque diem præterierunt: sed qui per Dei gratiam consummati sunt in charitate, habent locum piorum, qui manifestabuntur in visitatione regni Christi. Charitas non finit peccare. Quod si etiam inuitus in aliquem talem casum inciderit per suggestiones aduersarij, Dauid imitans psallet: Confitebor Domino, & placebit ipsi super vitulum nouellum cornua producentem & ungulas. Videant pauperes, & latentur. Dicit enim: Psal. 68. Sacrifica Deo sacrificiū laudis, & redde Domino vota tua, & inuoca me in die afflictionis tuae, & liberabo te, & glorificabis me. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Charitas ergo etiam Deus dicitur cum sit bonus: cuius charitas proximo malum non operatur, neque iniuriam faciens, nec referēs: omnibus autē, ut semel dicā, bene faciens, ad Dei imaginem. Plenitudo ergo legis est charitas: sicut Christus, hoc est, præsentia Domini qui nos diligit, & quæ est nostra ex Christo doctrina charitatis, & vitæ institutio. Charitas ergo perficit non mœchandi præceptum, & præceptum uxorem proximi non concupiscendi, quod prius metu non fuerat prohibitum. Idem ergo factum refert, sit ne factum per metum, an perfectum per charitatem, & per fidem, ne an etiam ex cognitione exerceatur. Merito ergo conuenienter eorū differentia, ei quidem qui est præditus cognitione, parata sunt quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Ei autem qui nudē & solummodo credidit, concedit suo testimonio centum partibus plura, quàm ea essēt quæ reliquit: quam promissionem contingit cadere in hominum intelligentiam. <sup>m</sup> Hoc in loco mihi venit in mentem cuiusdam, qui se dicebat esse gnosticum, hoc est, cognitione præditum: exponens enim illud, Ego autem dico, qui aspexit mulierē ad concupiscentiam, iam mœchatus est, non censebat nudam iudicare cupiditatem, sed si per cupiditatem, quod ex ea sit opus procedens ultra cupiditatem, in ipsa peragatur. Aut enim in somnis simul visione utitur aut etiam corpore. Atque qui historias quidem conscripsere, iusti Bocchoridis tale referunt iudicium. Adolescens captus amore meretricis, persuadet certa quadam mercede constituta, ut postridie puella ad eum veniat: cum autem eum in somnis præuenisset cupiditas, præter spem expleta libidine, puellam quam amabat ad se venientem, ut constitutum fuerat, arcet aditu. Illa autem cum id quod euenerat didicisset, exigebat mercedem, dicēs se ea ratione amatoris explese cupiditatem. Venerunt ergo ad iudicem. Is iussu adolescente crumenam in qua erat merces, in sole extendere, iussit meretricem umbram apprehendere: lepidē imperans, ut simulachrum mercedis redderet pro simulachro complexus. Atque somniat quidem aliquis visioni assentiente anima. Verē autem somniat, qui aspicit ad concupiscentiam, non solum ut ille dicebat gnosticus, si simulatque viderit, cum muliere consuetudinem animo comprehendat, hoc enim iam est cupiditatis opus ut cupiditatis: sed si corporis respexerit pulchritudinem, ait verbum, & ei ex libidine ac cupiditate caro pulchra visa fuerit, cum carnaliter & propenso animo ad peccandum viderit, propterea quod eam sit admiratus, cōdemnatur. <sup>n</sup> Contrā autem, qui per castam aspicit dilectionem, non carnem, sed animam pulchram esse existimat, corpus, mea quidem sententia, admirans tanquam statuam, per quam pulchritudinem ipse quoque seipsum transmittit ad artificem, & id quod est verē pulchrum, sanctum signum, lucidum iustitiæ charactērem ostendens Angelis qui præsumt assensionem, unctionem, inquam, bene compositā & quæ Deo placet mentis, qualitatem affectionis inditam animæ quæ gestit & exultat propter inhabitationem sancti Spiritus. <sup>o</sup> Hanc gloriā quæ in Moysis facie refulserat, non poterat populus intueri, & ideo gloriæ velamen assumebat apud eos qui intuebantur carnaliter.

Psal. 68.

Psal. 80.

Psal. 49.

Psal. 50.

Ioan. 4.

Rom. 13.

Psal. 1.

Exod. 32.

Eos enim qui aliqua inducunt ex rebus mundanis, ij detinent qui vectigal exigunt ab ijs qui suis grauantur vitijs & animi perturbationibus: eum autem qui nudus quidem est ab ijs in quæ cadit vectigal, est autem plenus cognitione & ea quæ est ex operibus iustitia, simul precantes virum transmittunt, eum cum opere beatum pronunciantes. Et eius folium non defluet, ligni, inquam, vitalis quod est nutritum secus decursus aquarum. Comparatur autem iustus arboribus frugiferis, non ijs solis quæ sublimè feruntur sacrificijs.<sup>2</sup> Erant autem in sacrificiorum quoque oblationibus, penes legem qui hostiarum vitia considerabant. Appetitionem itaque discernunt à cupiditate, qui sunt in his rebus cognoscendis pulchrè exercitati: & hanc quidem voluptati tribuunt & intemperantiæ, appetitionem autem esse statuunt in ijs quæ sunt secundum naturam, ut qui sit motus qui est ex ratione.<sup>3</sup> Huius perfectionis potest & vir & mulier æquè esse particeps. Iam verò non solus Moses qui audiuit à Deo, Locutus sum ad te semel & bis, dicens: Vidi populum hunc, & ecce est dura ceruice, sine me eos perdere, & delebo nomen eorum sub celo, & faciam te ingentem magnam & admirabilem, & longè magis quàm hanc: respondet rogans, non id<sup>10</sup> quod suum erat spectans, sed communem salutem: Nequaquam Domine, dimitte peccatum huic populo, aut dele me etiam de libro viuentium: tanta fuit eius perfectio, ut maluerit unà mori cum populo, quàm solus esse saluus. Sed etiam Iudith quæ consummata fuit in mulieribus, cum esset urbs circumfessa, precata seniores, ingreditur quidem in castra alienigenarum, omne periculum contemnens pro patria, seipsam tradens hostibus in fide Dei: præmia autem fidei mox accipit, cum mulier in hostem fidei se præclare gesserit, & potita sit capite Holophernis. Et rursus perfecta illa in fide Esther, Israëllem à tyrannica<sup>30</sup> potestate liberans, & à crudelitate Satrapæ, sola mulier afflictæ ieiunijs, restitit armatis copijs innumerabilibus, tyrannicum per fidem soluens decretum, & tyrannum quidem mitigauit: Amam verò repressit, & Israëllem perfecta ad Deum oratione illa sum conseruauit. Taceo etiam Susannam & Mosis sororem, quòd hæc quidem duxerit exercitum unà cum Propheta, princeps omnium mulierum quæ apud Hebræos erant insignes sapientia: illa verò per summam honestatem, vel ad mortem vsque procedens, cum ab intemperantibus condemnaretur amatoribus, perstitit firma & constans testis pudicitiae.<sup>40</sup>

## COMMENTARIUS.

1. Cor. 3.

<sup>1</sup> H. A. B. E. S. summam Martyris cognitione præditi. Est Martyr qui patiendo de Christo fert testimonium. Est & Martyr qui non solum patitur sed etiam scientiam habet & cognitionem. De eo in summa dicit Paulus: Scimus quod omnes habemus scientiam seu cognitionē. Illa autem sciētia seu cognitio est de cōmunibus, nempe fide & spe & charitate & cæteris huiusmodi, & quod sit vnus Deus. Hæc quidem scientia de cōmunibus, & quod sit vnus Deus, est omnium fidelium. Scribebat enim Paulus ad fideles, sed non omnes fideles, imo potius pauci intelligunt citra conscientiam licere vesci immolatis, quoniam nihil sit in mundo idolum. Sed quoniam sæpe contingit vt offendantur qui vescuntur idolothytis, est ab eis abstinēdum,<sup>10</sup> non propter suam conscientiam, sed propter conscientiam infirmi qui offenditur, quod non habeat quam habere oporteret idolothythi cognitionem. E macello quidem emenda sunt omnia quæ venduntur, siue de eis interrogetur, siue non. Quod si sciatur ea esse idolothytha, consultius est ab eis abstinere, propter epistolam Hierosolymis scriptam ab Apostolis & à Paulo iaram ad fideles, qua Spiritui sancto visum esse scribebatur abstinendum esse ab immolatis, & suffocato, à fornicationē. Est ergo scientia & vescendi idolothythi citra conscientiam quod in mundo nihil sit idolum, & ab eis abstinendi, propter conscientiam, non suam, sed alterius, nempe infirmi qui sibi videbatur idololatra, quod comedisset ex immolatis, cum tamen si in eo vera fuisset scientia, intellexisset non esse ab eis abstinendum, cum nihil sit idolum cui fuit immolatum. Fuit etiam alia Pauli scientia. Nam cum omnes cibos esse mundos, & à nullo, tanquam communi & immundo esse abstinendum pronunciaffet Dominus, essent tamen aliqui qui aliqua moti religione à nonnullis cibis abstinere, etsi sciret esse sibi datam comedendi potestatem, abstinere, ne fratrem infirmum offenderet. Et cum Apostolis & discipulis à Domino data esset potestas circumducendi mulierem, non uxorem, sed sororem, id est, cum qua re Venerea non magis vteretur quam si esset soror, sed tantum secum duceret, vt eius victus curam gereret. Paulus, licet hoc sibi liceret sicut cæteris, nullam tamen circumducebat, ne & nimio sumptu grauaret & oneraret ecclesiam, & vt esset alienus ab omni suspitione incontinentiæ. Erat autē ita institutus Paulus, vt & libenter vinceretur iis quæ apponebantur, nec temere cum muliere vllam habebat consuetudinem, vt qui non ignoraret mulierem magnas ad libidinem habere illecebras.

Maxime

*Maxime autem eos quibus est credita tanta dispensatio.* Affert causam cur Paulus, licet nō ignoraret idolothytis vesci licere cum in mūdo nihil sit idolum, ab eis abstinere, & cum sciret datam esse potestatem circumducēdi mulierē, nullam tamen circumduceret. Causa autē erat quod cum & doctrinā fidei & mysteriorū esset dispensator, quā maxima est dispensatio, oporteret ita se gerere, vt iis quos docebat & instituebat esset exemplo. Quod si infirmorum nulla habita ratione & immolatis vesceretur indiscriminatim, & mulierē circumduceret, timendum erat ne infirmis afferret offensionem, vtpote quod eis venire posset in mētem, cum & idolorum fauere cultui, & non omni ex parte esse castum qui secum haberet mulierem, licet cum ea Veneris nullam haberet consuetudinem. Ab vtroque ergo abstinebat propter conscientiam, non suam, qui vtrumque sibi licere intelligebat, sed propter conscientiam alterius, qui cum non haberet quam par est scientiā, vana laborabat suspicione propter infirmitatem. Sciebat quidem se ex omnibus esse liberum, Iudæis tamen & Græcis, atque adeo omnibus seruiebat, & se eorum captui accommodabat, vt omnes lucrificeret, & ad rectam cognitionem, & ad certam fidei normam perduceret. Hæc causa erat cur abstinere ab idolothytis, ne si viderent eum non abstinentem & Iudæi & Græci, male ædificarentur, quod nescirent licere, & cum oporteret eos magno & excello animo vesci idolothytis, cum nihil referret, Domini enim esse terram & eius plenitudinem, & cum gratiarum actione esse omnium participationem, illi nō habentes scientiam, efficerentur veræ religionis contemptores, nō minoris æstimantes cultum idolorum quam pietatem Christianam. Licet ergo vesci idolothytis & omnibus quæ apponuntur, modo omnia fiant in gloriam Dei, & nihil fiat contra regulam fidei, quæ in hoc consistit, quod corde creditur ad iustitiam. Corde enim creditur vt iusti simus. Iustus autem est qui Deum esse credens vt præscribit scriptura, eumque diligens & in eum sperans, eius custodit præcepta. Ore autem confessio fit ad salutem. Non sufficit enim corde habere iustitiam fidei ad hoc vt salui simus, sed etiam martyres esse oportet, ore, inquam, confiteri, quod Dominus est Iesus, & eum Deus suscitauit à mortuis. Hæc est perfecta fidei iustitia, quæ ex operibus, nempe præceptorum obseruatione est absoluta, & rerum diuinarum scientia & contemplatione. *Benedicere ergo oportet ijs qui persequuntur.* Cum ore, inquit, fiat confessio ad salutem, confitendi autem occasionem præbent qui persequuntur, ij non sunt execrandi sed benedicendi. Benedicendo autem iis qui nos persequuntur, testatur nostra conscientia, quod sancte & sincere Deum cognouimus. Sancte autem & sincere Deum cognouit cuius non est carnalis sapientia. Carnalis autem est sapientia quæ est mundana, non spiritualis, ex qua carnali sapientia existit amor terrestris qui versatur in rebus crassis & terrenis, nempe in diuitiis, honoribus, inani gloria, voluptatibusque & libidinibus, & qui non est propter Deum sed propter hominem. Spiritualis autem sapientia, quæ est etiam cælestis, contemptis rebus terrenis versatur tantum in diuinis. Ex ea existit amor diuinus, qui dicitur etiam charitas, qua & Deus propter ipsum diligitur, & homo propter Deum. Hæc parua occasio persequendi fideles efficit, vt ostendant non leue opus charitatis, cum inimicos suos propter Deum diligant. Quod quidem ostendit eos in hoc mundo, non versari in sapientia carnali, sed in gratia Dei. Qui enim speris rebus crassis & carnalibus Deum propter ipsum diligunt, & hominem propter Deum, ij Deo grati sunt, & sunt in Dei gratia. *Hactenus quidem de Dei cognitione.* Absoluta tractatione de Dei cognitione, & ad aliud transiturus, dicit communem fidei doctrinam esse odorem cognitionis. Per fidem enim qua Deum esse creditur, veluti per quendam odorem manifestatur & dispergitur Dei cognitio. Nisi enim credatur, Deus non cognoscitur, sed si credatur & cognoscatur, simul etiam diligitur, vt qui sit bonus & suavis vniuersis. Per fidem ergo seu per doctrinam fidei cognitio manifestatur. Sed non ita per legem. Hoc autem significabat & gloriosa Moysis facies quæ velabatur & eo tempore quo est lex lata, & multis Iudæis adhuc manebat velum dum legeretur vetus testamentum, licet iam conuersi essent ad Dominum, nondum enim erat in eis doctrina fidei quæ manifestat Dei cognitionem. *Filiioli non diligamus sermone nec lingua, ait Ioannes.* Christianæ doctrinæ initium est fides quæ manifestat Dei cognitionem. Dei autem cognitio est charitas, quæ homines reddit perfectos, si non diligant lingua & sermone, sed opere & veritate. Res est enim planè inanis, si non sit quod dicitur. Quod si dicamus nos diligere, & vere diligamus, vera est charitas: vera autem Dei charitas, est pietas qua Deus vere diligitur & colitur. Vera autem non est Dei charitas, nec vera pietas, & verus Dei cultus, quando populus Deum labiis honorat, cor autem eorum longe est à Deo. Qui autem est in perfecta charitate, id est fortis & excelsi animi, neque vllā quantumvis grauiā formidat pericula, nec ei pro Christi confessione quidquam videretur formidabile. Omnia enim tormenta despiciat atque adeo ipsam mortem. Perfecta enim charitas expellit timorem. Non est autem existimandum fideli solam sufficere fidem: nam & Dei charitate opus est. Dei autem charitas in hoc consistit, vt Deus diligatur, & eius præcepta seruentur. Ad hoc autem vt Dei præcepta seruentur, doctrina & cognitione est opus. Sed doctore non sufficit docere, nisi sit iis quos docet bonæ vitæ forma & exemplum, loquendo, conuersando, charitatem exercendo & caste viuendo, fidem quoque eius oportet esse perfectam, vt communem fidem exuperet, & eam in credente possit augere. *Deinde adducit tibi examen exemplorum diuinorum. An non, inquit, fide.* Non solum in nouo sed etiam in veteri testamento fuerunt Christi martyres, qui authorem & consummatorem fidei Iesum, perinde ac si eum viderent licet esset inuisibilis, respicientes & in eum credentes, plurima passi sunt: promissam expectantes remunerationem, nempe vnam salutem & Iudæis & gentibus per Christum datam. Ij autem dum & multis afficerentur tormentis, atque adeo ipsam subirent mortem, expurgati à peccatis vitam adepti sunt æternam, & Deo digni inuenti, non amplius serui, sed filij Dei sunt vocati. *Porro autem Clemens quoque Apostolus in epistola ad Corinthios.* Postquam ostendit Clemens virum cognitione præditum institui & formari à diuinis scripturis, id ipsum dicit facere quoque Clementem quem vocat Apostolum in epistola ad Corinthios. De ea epistola sic scribit Eusebius lib. iij. histor. Ecclesiasticæ, Rufino interprete, vbi agit de Clemente Romano pontifice. Huius Clementis epistola habetur ad Corinthios scripta præcipua plane & valde mirabilis, quam velut ex persona Romanæ ecclesiæ dictauit, cuius dissensio apud Corinthios fuisset exorta: quam epistolam in plurimis ecclesiis publice legi, & veterum & nostris etiam temporibus constat,



sed illius, ut arbitror, nihil aliud extat quam quod nobis hic reliquit noster Clemens Alexandrinus. In ea autem primum laudantur Corinthij, deinde citantur veteres Patriarchæ & Prophetæ, & eorum virtutum imitanda proponuntur exempla. Ut cæteros autem omittam quos hic licet videre, dicit Iob fuisse Dei martyrem, nempe testem, & ipsum Deum de eo tulisse testimonium. Davidis quoque laudat modestiam, quod dicat se soli Deo peccasse, significans se non admisisse peccatum quod lege esset puniendum. Non est enim puniendum quod non excedit terminos cogitationis quæ pœnam non meretur. Domini autem nostri nempe Iesu Christi spiritus, etiam internas penetrat & scrutatur cogitationes, quo sunt iustiores & maiori cognitione præditi quos intuetur. Eum nulla nostra latet cogitatio. Intuetur enim corda nostra omnipotenti sua voluntate, cuius sanguis est pro nobis sanctificatus, dum vel in ara crucis, vel in sacra mensa est fusus & à nobis haustus. Postea autem excurrit in locos morales de reuerendis præfectis & senioribus, de honorandis & docendis iuuenibus. *Deinde hebdomadis & octoadus, septenarij, inquam.* Septenarium & octonarium numeros constat in scripturis esse valde mysticos, sed quomodo hi dicantur inducere cognitionem, & quomodo cum præcedentibus & sequentibus cohæreant, non possum satis intelligere. *Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.* Multa sunt hic præclara documenta ex Psalmis sumpta quæ pertinent ad cognitionem, nempe abstinendum à malis, & bona esse agenda, Dominum Deum iustos respicere, & preces eorum exaudire: irasci autem his qui male agunt, & eis afferre exitium, Peccatores quidem, multis & variis affici vexationum flagellis, affici etiam bonos, sed si in Deum sperent, illis non defuturam eius misericordiam, sit modo spes ea germana & sincera. Quodquidem ut boni sperent eo facilius sunt inducendi, quod mens nostra, licet insipiens & obscura, per Iesum Christum illuminetur: vult enim Deus nos per Christum immortalem gustare scientiam. Quod cum ira sit, diuinæ scientiæ profundum intuentes, debemus rite facere quæ iussit Dominus, ab eo constitutis & ordinatis temporibus. Non sunt enim semper facienda quæ iussit Dominus, sed est etiam habenda ratio præstituti temporis. Non frustra autem dicit debere nos intuentes profundum diuinæ cognitionis, facere quæ Dominus iussit: nam & patris & filij vna est & eadem doctrina, licet non videatur esse vna, quatenus sunt diuersæ personæ. Ex his infert sapientem oportere & verbis suam ostendere sapientiam, humilem autem non oportere de sua humilitate ferre testimonium, sed alium eam illi suo ferre testimonio. Castum non debere de sua superbire continentia, cum eam non sibi, sed Deo acceptam ferre oporteat. Quo autem maiorem adepti sumus cognitionem & scientiam, eo maius est periculum ne labamur. Magnam cognitionem habuere Dæmones, qui ideo etiam dicti sunt *scijores*, id est scientes, & tamen superbia ex cælo eos dedit præcipientes. *Venerabilis ergo & casta institutio nostræ benignitatis ex sententiâ Clementis.* Per cognitionem seu scientiam instituitur benignitas seu humanitas. Ea verò benignitas seu humanitas quæ docetur à cognitione seu scientia, quærit, ut vult Clemens in hac epistola, id quod est communiter vtile. Humanitas autem & benignitas ita sunt coniuncta charitati, ut vnum ab altero non sciungatur. Hinc est quod id quod Clemens tribuit benignitati, tribuit Paulus charitati, dicens eam non quæ sua sunt quærere. Charitas verò & de fide fert testimonium, Christum ostendens esse passum & surrexisse à mortuis, & docet ea quæ pertinent ad vitæ & morum institutionem. Docet autem duobus modis, nempe opere, id est exemplo, & sermone. Duplex autem est sermo, nempe & scriptus & non scriptus. Scriptus est qui est mandatus literis: non scriptus autem, qui non est mandatus literis, sed per manus traditus. *Hæc est charitas, diligere Deum & proximum.* Quæ hic scripta sunt à Clemente, sumpta sunt fere omnia ex epistola Pauli ad Corinthios: sed ea ipsa paulo clarius explicat. Primum autem dicit charitatem esse, diligere Deum & proximum. Deum autem & proximum merito simul coniungit. Neque enim diligitur Deus si non propter Deum diligatur proximus: nec diligitur proximus ut diligi oportet, si propter aliud diligatur quam propter Deum. Tanta autem est charitas ut quanta sit verbis nequeat explicari. Quid est enim maius quam quod ad ipsum Deum pertingit, atque adeo est ipse Deus? Deus enim est charitas. Magna res est assequi remissionem peccatorum, sed longè est maius non solum peccata remitti, si etiam operiri, atque adeo ira obrui ut non amplius appareant. Hoc ita demum euenit si Deus diligatur & proximus. Quid verò aduersa omnia quæcunque acciderint, & quantumuis grauius tormenta ita perpeti, ut ea despicias propter Dei amorem, an non est præclarum & eximium? Quid vero Deum non solum sequi, sed ei etiam ita conglutinari, ut sis diuinus, & prope dixerim Deus, quid est magis optandum? Quid est pulchrius quam toto vitæ tempore perpetuo esse concordēs: hoc verò præstat charitas. Multos esse vocatos, paucos verò electos dicit Christus. Sed ij demum sunt electi qui sunt in charitate consummati: perfectos enim & omni ex parte absolutos reddit charitas. Ea certe tanta est, ut absque ea Deo placere non possis. Cum ergo tanta sit charitas ut ab illa omnis sit perfectio, quis eam explicare poterit pro dignitate? Quanta sit autem charitas nulla ex re magis potest intelligi, quam quod ij demum inueniuntur in charitate, quos Deus ea dignos censuerit. Nam qui vel propter metum, vel propter mercedem tantum confitetur, non autem propter Dei charitatem & amorem, is nihil differt ab homine communi. Quantumuis enim verbis Dominum resonet, eum tamen non cognoscit quem non diligit. Qui labijs tantum diligit non est martyr. Is autem est verè martyr qui non solum verbis Dominum confitetur, sed etiam suum corpus tradit vrendum. Res est quidem valde commendanda suas distribuere facultates ad alendos pauperes, si id modo fiat propter charitatem & Dei amorem. Sed si id fiat quod expectetur remuneratio, vel ab ipsis qui sunt affecti beneficio, vel ab ipso Domino qui promisit, non est iam reputanda charitas. Porro autem affert etiam causam cur charitas dicatur Deus: ea verò est, quod ad Dei imaginem proxime accedit. Nam Deus est bonus, bona quoque est charitas nemini iniuriam faciens, nec ulli referens, & omnibus benefaciens. Est præterea charitas plenitudo legis, sicut Christus, hoc est, præsentia Domini qui nos diligit, & quæ est nostra ex Christo doctrina & vitæ institutio. Christus venit, non ut legem solueret, quod per summam calumniâ ei obijciebant Iudæi, sed ut adimpleret. Cum autem præsens sit & nos diligit, & præceptum nos doceat charitatis, eius præsentia & doctrina & vitæ institutio est plenitudo legis quæ adimpletur per

1. Cor. 12.

pletur per charitatem. Pulchre autem dicit Augustinus: Plenitudo legis charitas est qua Deus proximusque diligitur, in quibus præceptis charitatis tota lex pēdet & Prophetæ. Merito est omnium reus qui contra illam facit in qua pendent omnia. Nemo autem peccat nisi aduersus illam faciendo, quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod est, diliges proximum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur; Plenitudo autem legis charitas. Nemo autem diligit proximum nisi diligens Deum, ut hoc quantum potest proximo impendat quem diligit tanquam seipsum, ut ille diligat Deum, quem si ipse non diligit, nec se nec proximum diligit. Hæc Augustinus: Si autem plenitudo legis est charitas, sequitur ut absque charitate nullum plene perficiatur legis præceptum. Sine charitate ergo non perficitur præceptum de adulterio non committendo, neque præceptum de proximi vxore non concupiscenda. Quo fit ut si propter metum non admittatur adulterium, vel non concupiscatur vxor proximi, non autem propter eius dilectionem, factum quidem sit præceptum per metum, non autem perfectum per charitatem.

<sup>m</sup> Hoc in loco mihi venit in mentem cuiusdam qui se dicebat esse gnosticum. Quis sit is gnosticus quem dicit noster Clemens, ipse non dicit: Fuerunt autem Gnostici heretici de quibus Irenæus & Tertullianus, qui sibi de sua placebant scientia. Is dicebat eum qui concupiscit non mœchari, nisi concupiscentia processerit ad aliquem actum, nempe quod vel animus visione aliquid apprehendat in somnis, aut etiam propter libidinem corpus se contamineat. Huius autem iusti iudicis, nempe Bocchoridis qui de adolescente & meretrice iustam tulit sententiam, meminit Plutarchus in libello de malo pudore, & in vita Demetrii. De hoc Bocchoride vide Erasmus in Adagiis. Condemnatur autem de concupiscentia non solum si mulierem aspiciens cum ea consuetudinem animo comprehendat, sed etiam si carnaliter & propenso animo ad peccandum viderit: *Contra autem qui per castam aspiciunt dilectionem, non carnem sed animam pulchram esse existimat.* Postquam dixit quid eis accidat qui aspiciunt mulierem ad concupiscentiam, exponit quid contra accidat iis qui nulla incitati libidine nec cupiditate, sed per castam aspiciunt dilectionem: ij non carnem sed animam existimant esse pulchram, corpus autem admirantur tanquam statuam, in qua apparet ars artificis. Per pulchritudinem autem quæ est in rebus singulis, ipsi seipsum transmittunt ad artificem, ad vniuersitatis, inquam, creatorem & opificem, qui est ipse per se bonum & pulchrum. Ostendunt autem angelis qui præsumunt assensionem, id est, quorum opera animæ euehantur ad superos, sanctum signum, seu symbolum, iustitiæ, inquam, characterem, qui animæ imprimatur per Spiritum sanctum. Spiritus enim sanctus quo vngimur, unde & vnctio dicitur, reddit mentem bene compositam & Deo gratam, & ei talem indit qualitatem ut perpetua fruatur lætitia, cum in se inhabitantem habeat Spiritum sanctum, qui est lucidus, & abstergit ac expellit omnes vitiorum sordes & maculas. *Hanc gloriam quæ in Moysi facie resplendebat, non poterat populus intueri, & ideo gloriæ velamen.* Eum qui per castam aspiciens dilectionem pulchram existimat, non carnem, sed animam, assimilat Clemens noster Moysi, cuius propter diurnum cum Deo consortium, & longam eius contemplationem tantus erat fulgor, ut populus eius faciem non posset intueri, & ideo Moyses eam velabat. Causa autem erat quod carnalis esset populus, & carnaliter aspiceret. Spirituale autem eum esse oportet qui Deum velit contemplari. Ut contempleretur autem eum nudum esse oportet à rebus mundanis, ne si grauentur vitiis & animi perturbationibus, qui vestigal exigunt, eum retineant & impedian, & à cœpto cursu, nempe Dei contemplatione auocent. Qui autem nudus est à vitiis & animi perturbationibus, quæ sunt obnoxia vestigalibus quæ penduntur, plenus est autem scientia & bonis ac iustis operationibus, eum non retinent publicani, sed simul cum eo precantes, & opera eius laudantes, & beatum predicantes ad superos transmittunt. Publicanos autem forte vocat angelos, quibus Deus mandat negotium examinandi ea quæ in hac vita geruntur ab hominibus. Qui autem Deum contemplatur, bonasque & iustas producit operationes, is assimilatur arbori, quæ cum sit iuxta aquas semper virescit, & nunquam intermoritur, & suo tempore semper fructus producit. Quod autem verti: Non sibi solis quæ sublime feruntur sacrificiis, Græcè quidem est, *ἵνα μὴ ἑαυτοῖς ἵνα μὴ*, locus videtur esse mutilus, nec ex eo vllus elici potest sensus: non memini quidem certe me legere iustum assimilari sacrificiis quæ sublime feruntur. *Erant autem in sacrificiorum quoque oblationibus penes legem.* Non solum hominibus suæ sunt virtutes & viria, sed etiam brutis animantibus. Hinc est quod cum in veteri testamento Deo offerrentur in sacrificium animalia, Deo autem vitiosa non essent offerenda, essent inter Hebræos qui vitiosas bestias à sanis discernent. Sæpe autem contingit, ut inter vitia & virtutes non sit magnum discrimen, quo fit ut in iis discernendis magna cautione & diligentia opus sit. Non videntur inter se differre appetitio & cupiditas, & tamen appetitio est naturæ, cupiditas autem est voluptatis. *Huius perfectionis potest & vir & mulier æque esse particeps.* Cū in epistola ad Hebræos perfecti & consummati dicantur esse Martyres, sit autem sexus virilis sexu muliebri perfectior, occurrebat dici posse solos viros esse martyres, non etiam mulieres. Huic obiectioni responder Clemens, hanc martyrij perfectionem ex æquo competere & viris & mulieribus. Moysi tanta fuit perfectio ut mori maluerit cum populo, quàm solus esse saluus. Iudith manifestum adiit mortis periculum, ut obsessam Hierosolymam liberaret ab Holoferne. Hester regina fidei suæ constantia liberauit Hebræos edicto Regio mox occidendos. Maria Moysi soror zelo fidei mota, simul cum fratre subiit labores & pericula militiæ. Susanna tanta fuit fidei constantia, ut impudicis senibus qui eam falso accusabant ad mortem usque restiterit, à qua Deo volente liberauit eam adhuc infans Daniel. In his exponendis non est quod immoremur, cum historiam habeamus in Bibliis.

Lib. 2. ad Hieronym.

Chiliad. 2. cent. 7. in adagio Bocch.

\* *DION* certè *Philosophus* refert quandam mulierem *Lysidisam*, propter insignem pudorem, se lauasse cum ipsa tunica: *Philoteram* autem, cum esset ingressura solium, paulatim contraxisse tunicam, quantum quæ nuda erant tegebantur ab aqua: deinde rursus paulatim ascendentem induisse. An non enim tormenta quoque tulit fortiter *Leena Attica*, quæ cum esset conscia insidiarum quæ ab *Armodio* & *Aristogitone* parabantur in *Hipparchum*, nihil omnino est elocuta, etsi valde cruciaretur? Aiunt autem *Argolicas* quoque *Telefilla* poetria duce, *Spartanos* qui magna erant virtute in rebus bellicis, cum-  
10  
primum se eis ostendisset, fugasse, & effecisse ut illæ mortem nihil extimescerent. De filiabus quoque *Danai* dicit similia is qui fecit *Danaidem*:

Tuncque citò *Danai* sumpserunt arma puellæ,

In ripis pulchro labentis flumine *Nili*: & quæ sequuntur.

Canunt autem reliqui Poëtæ velocitatem *Atalanta* in venatione, & egregiam *Anticleæ* amicitiam, & *Alceſtidis* in maritum amorem, & *Maceria* & *Hyacinthidum* magnum & excelsum animum. Quid verò non *Theanò* quidem *Pythagorica* eò processit  
20  
philosophiæ, ut ei qui ipsam curiose aspexerat, & dixerat, Pulcher cubitus responderit, At non publicus? Eiusdem gravitatis fertur illud quoque dictum. Rogata enim, Postea mulier à quo viro descenderit in *Theſmophorium*, A proprio quidem, inquit: & statim subiunxit, Nunquam verò ab alieno. Quinetiam *Themisto* quoque *Zoili* filia *Lampsacena*, uxor *Leontei* *Lampsaceni*, dabat operam philosophiæ *Epicuræ*: sicut *Myia* *Theanūs* filia, *Pythagorea*, & *Arginete* quæ scripsit res gestas *Dionysij*. Filia autem *Diodori*, cui fuit cognomen *Saturnus*, fuerunt omnes dialecticæ, ut ait *Philo* dialecticus in *Me-*  
30  
*nexeno*, quarum feruntur hæc esse nomina *Menexene*, *Argia*, *Theognis*, *Artemesia*, *Pantaclea*. Memini autem etiam *Cynica* cuiusdam. *Hipparchia* autem vocabatur *Maronitis*, uxor *Cratetis*, propter quam in *Pœcile* quoque celebrata fuere *Cynogamia*. *Arete* autem *Aristippi* *Cyrenaica*, erudit *Aristippum* qui *Ἀριστίππῳ*, id est, à matre doctus, fuit cognominatus. Apud *Platonem* etiam philosophabantur *Lasthenia* *Arcadia*, & *Axiothea* *Phlasiæ*. *Aspasia* autem *Milesia*, de qua multa quoque conscribunt *Comici*, usus quidem est *Socrates*, ad philosophiam: *Pericles* autem, ad rhetoricam. Præ-  
40  
termitto alias, ne sit prolixior oratio, neque recensens Poëtrias, *Corynnam* & *Telefillam*, *Myiam* & *Sappho*, aut pictrices, ut *Irenem* *Cratini* filiam, & *Anaxandram* *Nealcis*, ut dicit *Dydimus* in *Symposiacis*. *Cleoboli* autem sapientis & *Lyndiorum* monarchæ filiam, non pudebat lauare pedes paternorum hospitum. Nam *Abrahæ* quoque uxor beata *Sarra*, parauit ipsa Angelis panes subcineritios: & puellæ regiæ pascebant oues apud *Hebræos*. Vnde etiam quæ est apud *Homerum* *Nausicaa*, iuerat ad pannos lauandos. Velit ergo pudica mulier, primum quidem si fieri possit marito persuadere, ut sit  
50  
ei socius eorum quæ ferunt ad beatitudinem: si id autem fieri non possit, sola contendat ad virtutem, marito quidem parens in omnibus, ut inuito illo nihil unquam faciat, præter ea quæ censentur pertinere ad virtutem & salutem. Sed & si quis citra ullam pergentem simulationem, aut uxorem, aut etiam ancillam, arceat à tali affectione, nihil aliud videbitur tunc facere, quàm à iustitia quidem & temperantia statuisse abducere: iniustam autem simul & intemperantem voluisse domum suam efficere. Fieri ergo non potest ut nec  
60  
vir, nec mulier, sit in ulla re doctus, qui non fuerit usus disciplina, meditationeque & exercitatione. Virtutem autem non in aliquibus alijs, sed vel in nobis maxime sitam esse dicimus. Itaque alia quidem potest quis arcere bellum gerens, quod autem in nostra situm est potestate, nequaquam, nec si maxime quidem institerit. Est enim donum datum diuinitus, & quod non alicui alijs subijcitur. Vnde intemperantia quidem non videri potuerit esse  
alicuius

*alicuius malum, quàm eius qui se gerit intemperanter. Temperantia autem rursus eius bonum qui potest se temperare. Mulierem autem quæ cum honestate amat maritum, describit Euripides, sic monens:*

Bonisque verbis prosequi  
Videri oportet si quid coniux dixerit:  
Si haud dixerit, laborare ut ad gratiam  
Dicat mariti. *Et his rursus utique similia:*  
Dulce estque coniugem, mali  
Si euenerit quid, cum viro tristarier,  
Dolorisque & gaudij esse participem.

*Sic morum mansuetudinem ostendens & beneuolentiam esse vel in calamitatibus. Deinde subiungit:*

Ægrotus & si sis, ægra simul feram  
Tuâque patiar mala: & certè mihi,  
Non quicquam acerbi: vnà cum amicis nam decet  
Fieri beatos: quid nisi hoc amicitia est?

*Sanctificatur itaque etiam quod per Verbum perficitur matrimonium, si coniugium se Deo submittat, & cum vero corde administretur in fidei certitudine: sanctificatorum corda à mala conscientia, & ablutorum corpus aqua munda, & habentium confessionem fidei. Fidelis enim est qui promisit. Oportet autem felix matrimonium, neque unquam diuitijs, nec pulchritudine censi, sed virtute.*

Nulli quidem (*ait tragædia*)  
Coniugi in maritum pulchra forma profuit,  
Multis autem profuit virtus.

*Quævis enim bona mulier, quæ viro adheret, scit esse temperans. Deinde veluti dans admonitiones, ait:*

Hoc primum, deformis maritus si fiet,  
Formosum ei quæ sapit decet viderier.  
Non oculus, sed mens ea est quæ iudicat:

*& quæ consequuntur. Valde autem propriè dixit scriptura mulierem datam esse à Deo adiutricē. Clarum est ergo, quod unicuique ex ijs quæ à marito eueniunt molestijs, ratione cum persuasione mederi apud se constituet. Sin autem non obediat, conabitur, quoad eius fieri potest, ab humana natura, vitam nulli peccato affinem transigere, & seu cum Verbo mori oporteat, seu viuere, talis actionis adiutorem & socium Deum esse existimans, qui reuera & adest, & est Seruator, & in præsentia & in futuro, illumque ducem & principem omnis actionis constituens, temperantiam quidem & iustitiam suam esse munus existimans, religionem autem & in Deum pietatem & amorem finem suum esse statuens.*

*Eleganter itaque Apostolus in epistola ad Titum dicit, anus debere esse in habitu sancto non calumniatrices, non vino multo seruientes, ut erudiant adolescentes, ut sint virorum suorum amantes, & filios suos diligant, prudentes, castæ & sobriæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis, ne verbum Dei blasphemetur. Potius autem, pacem, inquit, sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Dominum: attendentes ne quis sit fornicator aut profanus, ut Esau, qui pro cibo vno vendidit sua primogenita: ne qua radix amaritudinis sursum nascens molestiam afferat, & per eam inquinentur multi. Deinde veluti colophonem imponens quæstioni de matrimonio, subiungit: Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Fornicatores autem & adul-*

Tit. 2.

Hebr. 12.

Hebr. 13.

Yy iij

- teros iudicabit Deus.<sup>b</sup> Cum unus utique scopus & unus finis, & viro & mulieri sit ostensus, de eo qui est perfectus dicit Petrus in Epistola: Modicum nunc si oportet tristitia affecti in variis tentationibus, ut probatio vestrae fidei multò preciosior auro quod perijt, & per ignem est probatum, inueniatur, in laudem & gloriam in reuelatione Iesu Christi, quem cum non videritis, diligitis: in quem nunc cum non videatis, credatis autem, exultatis latitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei, salutem animarum vestrarum.
1. Pet. 1. Quamobrem Paulus quoque gloriatur se propter Christum fuisse in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. Hic inuenio perfectum multis modis accipi, prout is est qui in unaquaque virtute se rectè gerit. Perficitur itaque & consumatur aliquis, & ut pius ac religiosus, & ut tolerans, & ut continens, & ut operarius, & ut martyr, & ut cognitione praeclitus. In omnibus autem simul perfectus, nescio an ullus sit qui est adhuc homo, nisi solum is qui propter nos induit hominem. Quanquam ex nuda lege fuerit quis utique perfectus, qui proficetur abstinentiam à malis. Ea autem est via ad Euangelium, & ad bene faciendum. Sed legis quidem ex cognitione perfectio, est assumptio Evangelij, ut fiat is qui est ex lege perfectus. Ita enim praedixit is qui est ex lege Moses, esse audiendum ut accipiamus ex Apostoli sententia, Christum legis plenitudinem. In Euangelio autem iam proficit is qui est cognitione praeclitus, non solum utens lege tanquam gradu, sed eam percipiens & mente intelligens, ut tradidit Apostolis qui dedit testamenta Dominus. Quod si etiam vitam rectè instituerit, sicut certè fieri non potest ut in bene operando difficultatem consequatur cognitio, & praeterea rectissime confessus, Martyr fiat, maximam inter homines dignitatem meritumque accipiens, ne sic quidem eò perueniet, ut vocetur in carne perfectus, quoniam hanc appellationem praecipue occupauit vita finis, cum, qui est martyr ex cognitione, eò peruenierit ut perfectum opus ostenderet & propriè produceret, per charitatem ex cognitione profectam benignè donato sanguine emitteret spiritum: beatus autem hinc fuerit & iure vocetur perfectus, ut sublimitas potestatis sit Dei, & non ex nobis, ut dicit Apostolus: Solum conseruemus liberum eligendi arbitrium & charitatem: in quolibet afflictis, sed non reductis in angustias: egentes, sed non oppressi egestate: persecutionem patientes, sed non derelicti: deiectionis, sed non perditionis. Oportet autem eos qui ex sententia Apostoli contendunt ad consummationem, nullam in nulla re dare offensionem, sed in re qualibet commendare seipsum non hominibus, sed Deo. Sit autem accessio & additamentum parère etiam hominibus: etenim etiam ijs parère est consentaneum, propter insultantia maledicta. Commendatio autem in tolerantia multa, in afflictionibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, & carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, & ieiunijs, in castitate, & cognitione, in patientia, & benignitate, in sancto spiritu, in charitate non ficta, in verbo veritatis, & virtute Dei, ut simus templa Dei emundata ab omni inquinamento carnis & spiritus. Et ego, inquit, vos accipiam, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, ait Dominus omnipotens. Perficiamus ergo, inquit, sanctitatem in timore Dei. Nam etsi tristitiam timor generat, gaudeo, inquam, non quòd tristitia affecti estis, sed quòd tristitia affecti estis ad poenitentiam. Tristitia enim affecti estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum à nobis accipiatis. Nam quae est secundum Deum tristitia, poenitentiam ad salutem operatur impoenitentiam. Tristitia autem mundi, mortem operatur. Etenim hoc ipsum quòd tristitia affecti estis secundum Deum, quantum in vobis operatur studium, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam? In omni exhibuistis vos esse castos negotio. Haec sunt exercitationis quae ex Dei cognitione proficiscitur praexercitamenta. Quoniam autem Deus ipse omnipotens dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem
1. Cor. 11. 10. 30. 40. 50. 60.
1. Cor. 4. 1. Cor. 10. 2. Cor. 6. 2. Cor. 7. Ephes. 4.

autem Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad perfectionem sanctorum, ad opus ministerij, ad adificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis Dei filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: studendum est viri euadere ex cognitione, & quam maxime perfici adhuc in carne manentes, ex perfecta hinc concordia & consensione, meditantes cum Dei voluntate concurrere, ad restitutionem eius quæ verè perfecta est nobilitatis & cognationis, ad plenitudinem Christi quæ ex perfectione perfecta est absolutè. Iam cernimus quanam ratione & quomodo & quando perfectum dicit diuinus Apostolus, & ut perfectorum ostendit differentias. Et rursus: Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem, alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij autem gratia sanctorum in eodem spiritu, alij verò operationes virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij autem interpretatio linguarum. Omnia autem hæc operatur unus & idem spiritus, diuidens seorsum unicuique prout vult. Quæ cum ita se habeant, Prophetæ quidem perfecti sunt in prophetia, iusti autem in iustitia, & martyres in confessione. Alij autem in prædicatione, non expertes quidem virtutum communium, sed rectè se gerentes in iis in quibus sunt ordinati. Quis enim sanæ mentis dixerit Prophetam non esse iustum? Quid enim, non iusti quoque sicut Abraham prophetarunt?

Bellica nanque Deus dedit huic ut munera obiret,

Illi ut saltaret, cithara cantuue sonaret,

ait Homerus. Sed unusquisque habet proprium donum à Deo hic quidem sic, ille verò sic: Apostoli autem fuere pleni in omnibus. Inuenies itaque, si volueris, ex eorum rebus gestis & scriptis, eorum cognitionem, vitam, prædicationem, iustitiam, castitatem, prophetiam. Sciendum est autem quòd etsi Paulus sit tempore recetior, ut qui statim floruerit post Domini assumptionem: eius tamen scriptura dependet ex veteri testamento, illinc & spirans & loquens. Quæ est enim in Christum fides, & Euangelij cognitio, est expositio & legis adimpletio. & ideo dictum est Hebræis: nisi credideritis, non intelligetis: hoc est, nisi ei credideritis qui per legem est prædictus, & à legis oraculo est significatus, non intelligetis vetus testamentum, quod ipse per propriam exposuit personam: Qui autem intelligit & perspicit, hic est, qui est cognitione præditus. Est autem eius opus non à malis abstinentia, ea est enim basis maximi profectus, sed nec aliquid boni facere, vel propter metum. Scriptum est enim: Quò fugiam, & ubi abscondar à facie tua? Si ascendero in cælum, tu illic es: si abiero ad extrema maris, illic est dextera tua: si descendero in abyssos, illic spiritus tuus. Sed neque propter spem promissi honoris: dictum est enim, Ecce Dominus, & merces eius à facie eius, ut reddat unicuique secundum opera sua, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus iis qui ipsum dilexerunt. Sola autem quæ propter charitatem fit beneficentia, propter ipsum honestum est expetenda ei qui est cognitione præditus. Iam verò ex persona Dei, Domino dictum est: Pete à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Petitio maxime régia, quæ docet hominum salutem peti sine mercede, ut nos simus heredes & possideamus Dominum. Contra autem alicuius usus gratia, nempe ut hoc fiat, vel illud non fiat, eam quæ circa Deum versatur desiderare scientiam, non est proprium eius qui est cognitione præditus: causa autem contemplationis ei sufficit, ipsa cognitio. Ausim enim dicere, non eò quòd velit saluus esse, eliget cognitionem, qui persequitur cognitionem propter iustam diuinam scientiam. Intelligere enim ex continentia & exercitatione, extenditur ad id quod est semper intelligere: Est autem semper intelligere, cum per temperationem nullis disiunctam in-

Yy iij



teruallis, facta fuerit eius qui cognoscit essentia, & perpetua contemplatio viua manes substantia. Si quis ergo per hypothesein ei qui est cognitione praeclitus proposuerit, utrum malit, Dei cognitionem, an salutem aeternam, sint autem ea separata, cum sint omnino eadem, nihil penitus dubitans elegerit Dei cognitionem, propter se iudicans esse expetendam eam quae fidem transcendit per charitatem ad cognitionem, proprietatem. Haec est ergo prima eius qui est perfectus beneficentia, quando non sit propter aliquem usum eorum quae ad se pertinent. Cum autem iudicauerit pulchrum esse & honestum id quod est bonum facere, vehementer incitata operatio bene se gerit in omni actione, non in aliqua quidem rectè, in aliqua verò non, sed in benefaciendi habitu constituta, neque praeterea propter gloriam, aut ut philosophi dicunt *ὁμιλία*, id est, famam illustrem, neque propter mercedem aut ab hominibus, aut à Deo, ad imaginem & similitudinem Dei vitam peregerit. Et si aliqua ratione ei bonum operanti aliquid contrarium occurrerit, talionem parique pari relationem ut bonam, citra ullam acceptae iniuriae recordationem, proiciet, ut qui erga iustos & iniustos, existat iustus & bonus. Eis qui sunt huiusmodi dicit Dominus: 10

Matth. 5. Estote sicut pater vester perfectus. Ei caro est mortua, viuit autem ipse solus, ut qui sepulchrum in sanctum templum Domino consecrauerit, veterem peccatis obnoxiam animam ad Deum conuertens. Is non est amplius continens, sed praue nit ad habitum impatibilitatis, ut diuinam figuram induat expectans. Si elemosynam, inquit, feceris, nemo sciat: & si ieiunaueris, ungere, ut Deus solus cognoscat, nullus autem homo. Sed neque ipse qui miseretur, debet scire se misereri: sic enim erit aliquando quidem misericors, aliquando verò non. Cum autem ex habitu fecerit id quod est beneficium, naturam boni imitabitur. 30

Matth. 6. Affectio autem & natura erit & exercitatio. Non oportet autem elatos transmutari, sed ingredientibus peruenire quò oportet. Hoc est enim trahi à patre, dignum effici ut gratiae virtutem à Deo accipiat, & currat citra impedimentum: & si electum odio habeant aliqui, is nouit eorum inscitiam, animi eorum miserens ignorationis. Merito ergo ipsa diligit cognitio, & eos qui ignorant docet & erudit omnem Dei omnipotentis honorare creaturam, si quidem Deum didicit diligere. Is non ita habebit virtutem ut ea vel vigilando possit amitti, vel in somniis, vel ulla visione, quoniam nec à seipso unquam excedit habitus, ab eo quod est esse habitum, excidens. Siue ergo cognitio dicatur esse habitus vel affectio, eò quòd nunquam subeant diuersae notiones, principalis pars animae manens non alterabilis, non assumit aliquam visorum diuersitatem, quae ex diurnis motibus sunt simulachra somnians. Propterea certè Dominus quoque praecipit vigilare, ut nec nostra quidem in somnis unquam moueatur anima animi perturbationibus, sed noctis quoque vitae institutionem, tanquam quae interdum operetur, duram & immaculatam imperat custodire. Haec est enim, quae fit, quoad eius fieri potest, Deo assimilatio, mentem conseruare in ea habitudine ad ea quae sunt eadem. 40

Varia autem affectio, est per eam quae est ad res materiales assensionem. Qua quidem ratione mihi videntur. noctem vocasse *ὀφελω*, quoniam anima tunc cessans à sensibus conuertitur ad seipsam, & est magis prudentiae particeps. Propterea ergo sacra quoque mysteria maxime noctu fiunt, significantia eam quae noctu fit, animae à corpore contractionem. Ne dormiamus igitur ut reliqui, sed vigilemus & sobrii simus. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt: & qui inebriantur, noctu inebriantur: nos autem cum simus diei, sobrii simus, induentes loricae fidei & charitatis, & galeam spem salutis. Quaecunque autem dicuntur de somno, eadem etiam oportet exaudire de morte: utrumque enim significat abscissum animae, mors quidem magis, somnus verò minus: quòd quidem potest etiam accipi ab Heraclito. Homo in letitia tangit lucem sibi mortuus, extinctus: viuus autem tangit mortuum, dormiens extinctus oculos. 50

Vigilans

1. Thess. 5.

*Vigilans tangit dormientem: Beati enim qui viderunt Dominum, ex sententia Apostoli. Quoniam tempus est iam nos ex somno surgere: nunc enim est propius nostra salus, quam cum credidimus. Nox processit, dies appropinquauit. Deponamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Diem autem allegoricè dicit filium & lucem, & rursus precepta arma lucis metaphoricè. Hac ratione dicunt oportere nos ablutos, ad sacrificia & preces ire mundos & splendidos, & hoc quidem fieri symboli signiue gratia, esse scilicet extrinsecus ornatum & emundatum. Emundatio autem est, ea quæ sunt sancta animo agitare & sentire. Quinetiam imago quoque fuerit baptismatis, quæ etiam à Mose poetis tradita fuit hoc modo:*

Cùm hausit aquam, mundas gestans in corpore vestes,  
Penelope venit ad preces, Telemachus autem  
Ablutusque manus pelago, edit vota Mineræ.

*Hic erat mos Iudeorum, ut etiam saepe in lecto tingeretur. Bene ergo illud quoque dictum est: Non lauacro mundus esto, sed animo. Est enim perfecta, ut sentio, mundities, quæ est mentis & operum & cogitationum, & praterea sermonis quoque sinceritas, & ultima peccati in insomniis vacuitas. Est autem sufficiens, ut ego quoque quidem opinor, homini purgatio, perfecta firmaque ac stabilis pœnitentia, si cùm de præcedentibus nos damnauerimus actionibus, antè procedamus, postea intelligentes, & mentem immersam sustolentes, tam ab iis quæ per sensum delectant, quam à prioribus delictis. Si itaque scientiæ quæ dicitur *ἡσυχία*, danda est etymologia ex statione & quiete, quæ dicitur *στάσις*, eius sumenda est explicatio, quoniam nostram in rebus sistit mentem, quæ prius aliàs aliter ferebatur. Similiter fidei quoque *πίστις* inquam, danda est etymologia, anima nostra *ἡσυχία* id est, circa id quod est statio & quies. Nos autem eum qui semper est & in omnibus iustus scire cupimus, qui nec timens supplicia quæ à lege statuuntur, nec eorum cum quibus versatur, & qui peccata persequuntur, odium vitans in improbos, nec quod ex ipsis sceleribus & flagitiis impendat periculum reformidans, iustus permanet. Qui enim propter hæc abstinet à faciendo aliquid ex iis quæ sunt iniusta, non est sua sponte, sed metu bonus. Atque Epicurus quidem ait eum qui est ex eius sententia sapiens, velle propter aliquod lucrum facere iniuriam. Non enim suadere sibi posse fore ut lateat. Quare si sciverit fore ut lateat, faciet iniuriam, ut est eius sententia. Et hæc quidem sunt tenebrosa dogmata. Si autem ab iniuria facienda abstinerit propter spem remunerationis à Deo consequendæ ob ea quæ iuste fecerit, ne sic quidem sua sponte est bonus. Sicut enim illum metus, sic hunc quoque merces iustum facit, vel potius efficit ut videatur iustus.*

## COMMENTARIUS.

*• DION CERTO PHILOSOPHUS.* Postquam egit de perfectione mulierum Hebræarum, nunc accedit ad mulieres Græcas, quarum ostendit perfectionem in virtute & doctrina. De Lisydis & Philothera pudore fides sit penes authorem: nam Dionis quem citat non opinor quidquam hodie extare. A Leana Attica Aristogitonis amica, cùm Aristogiton & Armodius Hipparchum tyrannum occidissent, quæstione habita extorquere non potuit Hippias ut conscios proderet. Argolicæ mulieres Thelesilla Poetria duces, Argos defenderunt aduersus Cleomenem Spartanorum regem. Vulgo nota est fabula de filiabus Danaï quinquaginta quæ maritos suos Ægypti filios omnes vna nocte interfecerunt, præter Hypermetram quæ Lynco marito pepercit, sed Danaidem quam hic citat non opinor hodie extare. Atalanta autem quod fuerit virgo velocitissima, & quod cum Achæorum iuuenture Calydonium aprum interfecerit, est notius quam ut hic sit recitandum. Anticlea mater fuit Vlyssis, an autem ex Laerte, an ex Sisypho latrone, incertum: Vlyssis quidem certè obiicit Ajax apud Ovidium, quod esset cretus ex genere Sisyphio. Sed cum egregiam eius amicitiam prædicet Clemens, non est verisimile Laerte marito suspectam fuisse eius fidem. Alcestidis autem seu Acestor tantus fuit amor in maritum suum Admetum regem Thessaliæ, ut cum eum brevi moriturum nisi quis pro eo moreretur, respondisset oraculum, ipsa ut eum à morte liberaret sibi mortem conscivit. Spectant subeuntem fata mariti, Alcestem, inquit Iuuenalis, & Seneca, Coniugis fatum redimēs Phœræi, Vxor impendit animam marito. Porro autem non solum viri, sed etiam feminae, fuerunt magni & ex-

Ouid. 12.  
Metam.

Paul. in At-  
ticis.

Eras. in Pro-  
uerb.  
Cel. lib. 7. c.  
33. ex Pha-  
nodemo &  
Phrynico.

Cel. lib. 14.  
cap. 1. &  
Laert. lib. 6.  
Plutarch. in  
Pericle.

Plin. lib. 35.  
cap. 11.

Odyss.

celsi animi. Ex iis adducit primam Macuriam Herculis ex Deianira filiam. Nam cum Herculis filij Eu-  
risteum fugientes Athenas venissent supplices ad Theseum, bellum autem se ei illaturum minaretur Euri-  
steus, oraculum monuit Athenienses victoriæ spem eis esse futuram, si vnus ex liberis se vltro deuouisset:  
Macuria sibi mortem conscivit. Quo factum est vt aduersus Peloponesios victoria potiti sint Athenienses,  
& fons in Marathone ex ea nomen acceperit. Eius autem tumulum floribus & coronis ornabant Athe-  
nenses, dicentes *hanc ut paracletum*. Iace in Macuriam. Quod prouerbum postea fuit vsurpatum de iis, qui  
sua virtute se in periculum coniciebant. Ex sex quoque filiabus Eriethei Athenarum Regis, quarum nomi-  
na erant, Protogenia, Pandora, Procris, Creusa, Orchya, Chtomia, quæ *καὶ ἑξω*, dictæ sunt virgines, duæ  
Protogenia & Pandora pro patriæ salute se iugulandas obtulere in grauissimo bello aduersus Eumolpum.  
Dictæ autem sunt Hyacinthides quod immolatæ sunt in pago cui nomen erat Hyacinthus. Multæ autem  
fuerunt puellæ nomine Theano, hæc autem de qua nunc scribit Clemens, fuit natione quidem Metapon-  
tina, disciplina autem Pythagorea, in Philosophia egregie docta. Eius meminit Plutarchus in libro de præ-  
ceptis coniugialibus, & eius dicti, de cubito, quod hic refert Clemens. Non minus autem grater respon-  
dit mulier illa Postea, quæ rogata à quo viro descendisset in Thesmophorion, id est festum Cereris, respo-  
dit, proprio: Sed quænam ea fuerit non memini me legere. De his autem mulieribus quas recenset Clemens,  
non est quod plura dicamus quam ipse Clemens. Earum aliquæ fuerunt Poetriæ, aliæ in Philosophia cru-  
ditæ, ad eam vt ipsæ etiam Philosophos docuerint & fecerint. De his autem penes Clementem fides sit opor-  
tet: non exant enim authores ex quibus sumpsit Clemens: Qui plura videret, legat Theatrum humanæ vitæ  
in titulo de Poetriis. Ad laudem autem mulierum non parum facit, quod iis quas citat mulieribus ad Phi-  
losofiam vsi sint Principes Philosophorum Plato & Socrates. Diocarchus certe testis est apud Cælium  
Lactheniam Mantineam & Axiotheam Phliasiam Platone vsas esse præceptore, & ornatu virili, nonnun-  
quam intrasse auditorium. Aspasia vero Milesia in Philosophia multum profecit, Rhetoricam exercuit Pe-  
riclis magistra & tandem vxor. Eius in Politicis præcepta secutus est Plato, sicut & Diotima, quam etiam  
magistram suam appellare non veretur: Philosophis & Poetriis, nempe Corynnæ, Telestilla Myiæ & Sap-  
pho adiungit etiam eas quæ sciebant pingere, Irenem Cratini filiam, & Anaxandram Nealcis. Fuit autem  
Cratinus Irenes pater & præceptor, pinxit verò Irene puellam quæ est in Eleusine. Nealcis à Plinio recen-  
setur inter pictores, sed Anaxandræ eius filiæ non meminit. Hospitalitas semper fuit in honore habita,  
non solum apud Hebræos, & fideles qui eis successerunt Christianos, sed etiam apud gentes exterarum.  
Cleobuli certe Lindij sapientis filia hæc nomine commendatur à Clemente, quod patris sui hospitum  
pedes lauaret: quod genus officij in hospites fuisse vltatissimum testatur in pluribus locis & vetus  
& nouum testamentum. Videbatur autem hoc genus officij apud Gentes esse valde abiectum, pro-  
pterea Cleobuli filia laudatur à Clemente, quod cum eius pater esset Lindiorum Monarcha, eam tamen  
non puderet lauare pedes hospitum patris. *Nam Abraham quoque vxor beata Sarra.* Fuit etiam hospitalis  
Abraham & vxor eius, quæ peregrinos aduenientes hospitio excipiebat, subcinericios panes eis parabat,  
eorum pedes lauabat. Quo factum est vt pro hominibus Angelos hospitio exciperet. *Et puella regia pa-  
sebant oues apud Hebræos.* Quod puellæ regis oues pascere, eo minus est mirandum quod ipsi quoque vi-  
ri se pastores dicerent. *Vnde etiam quæ est apud Homerum Nausicaa.* Ne videatur nimis abiectum & inde-  
corum hospitum pedes lauare, adducit Nausicaam, quæ cum apud Homerum in Odyssæa pannos lauaret, ab  
ea repertus est Vlysses maris fluctibus eiectus, & ad Alcinoûm deductus. *Velit ergo pudica mulier.* Iam  
ostendit & virum & mulierem posse esse perfectos, contingit autem matrimonio esse coniunctos virum &  
mulierem, qui vitæ institutis & moribus inter se differunt. Docet ergo Clemens quomodo pudicam mulie-  
rem tunc se gerere oporteat. Dicit eam oportere ita se gerere, vt marito obediat in omnibus, præterquam in  
iis quæ pertinent ad virtutem & ad salutem. Dei enim cultus & pietas, & quæ ex virtute geritur, vita est o-  
mnibus præferenda. Id ipsum quoque dicendum est de ancilla. Nam si quis velit vxorem suam, vel ancillam  
ad virtutem bene affectam citra vllam dissimulationem, ab ea affectione abducere, is aperte ostendit se velle  
suam familiam iniustam reddere & intemperantem. Non potest autem nec vir nec mulier in vlla re esse do-  
ctus, qui non didicerit, meditarique sit & se exercuerit. Virtus autem sita est in nostra potestate. Quo fit vt  
nullus eam à nobis possit arcere aut expellere, maxime cum sit donum à Deo datum, & in quod nullus ex-  
ternus potest suam exercere potestatem. Est itaque virtus, eius qui habet, bonum. Vitium autem, eius  
qui id habet, malum: est ergo vtrumque situm in nostro libero arbitrio, quo ne vtamur non potest quis-  
piam prohibere. Quod autem dixi de libero arbitrio, ita est intelligendum si diuinum non desit auxilium.  
*Mulierem autem quæ cum honestate amat maritum.* Tractando de mulierum perfectione res eo est deducta,  
vt fieret mentio eius quæ coniuncta est matrimonio. Eam itaque instituens, adducit aliquot egregias sen-  
tentias ex Tragediis Euripidis. Quarum prima est, vt si quid recte dicat maritus, laudet mulier. Si non di-  
xerit, loquatur tamen ad gratiam mariti, ne eum offendant. Secunda est, vt in iis quæ marito accidunt, sit  
gaudij & doloris socia & particeps. In tertia hoc ipsum marito dicentem introduxit vxorem, se & cum  
agroro agrosam futuram, & quiduis mali cum eo perpessuram: eam enim esse veram amicitiam, gaude-  
re cum gaudente, dolere cum dolente: his addit Clemens, id demum esse sanctum matrimonium vt à ver-  
bo sanctificatum & perfectum, sit sit Deo subditum, vt quod ab eo pendeat, non à voluptate, sitque eo-  
rum qui coniunguntur munda conscientia, & corpore per lauacrum mundato sit etiam sincera fidei con-  
fessio. Hinc matrimonium dicitur sacramentum, non solum quod sit rei sacræ signum, nempe coniun-  
ctionis ecclesiæ Christi sponsæ cum Christo sponso, sed etiam quod sit res sancta. Est enim res sancta  
quando coniunguntur ij quorum est cor mundum, pura conscientia, & sincera fidei confessio. Non es-  
set autem res sancta, si in matrimonio sola esset coniunctio corporis ad explendam libidinem. Neque  
mirum est si sanctum sit Matrimonium, cum sit fidelis Deus qui eos coniunxit, & in vnam carnem fu-  
turos promissit. *Eleganter itaque apostolus in epistola ad Titum.* Hæc sunt præcepta moralia sumpta ex epi-  
stolis Pauli. Horum interpretatio sumatur ex commentariis eius epistolarum, non enim ob aliud ea ci-  
tabat quam

rabat quam ut pauca afferret quæ illic sunt de matrimonio, quæ per se sunt satis clara. Questionis autem de matrimoniis dicit Clemens hunc esse veluti colophonem & summam, honorabile connubium, & totus immaculatus: quid enim honestius quam per Deum coniungi, per Verbum sanctificari, pura & munda esse conscientia, nulla admittere probra stupri & adulterij, & ita se gerere, ut in lecto matrimoniali nulla penitus insideat macula nec labe? *Cum unus itaque scopus & unus finis.* Dixit superius esse perfectionem in viris & mulieribus, nunc autem dicit quisnam sit perfectus. Dicit autem ex verbis Petri eum esse perfectum qui per Christum quem non vidit, & tamen in eum credit & eum diligit, reportat suæ fidei finem, salutem animæ. Idem sentit Paulus qui gloriatur se propter Christum plurimum laborasse, & gravissima, atque adeo multis mortibus maiora esse perpeßum. Horum omnium scopus & finis salus est animæ, quæ est Christiani perfectio. *Quoniam autem Deus ipse omnipotens.* Volens Deus & suam ecclesiam, & eius singulos esse perfectos, dedit Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Pastores & Doctores, qui & ipsi in suo genere essent perfecti, & alios perficerent. Quo magis adnitendum est iis propter quos sunt à Deo dati, ut viri euadant & sint perfecti in plenitudine fidei, dum manent in hac vita. Porro autem ij qui ad alios perficiendos sunt à Deo dati, licet sint perfecti in iis ad quæ sunt ordinati, habent tamen etiam suam in communibus virtutibus perfectionem, sicut etiam qui communes habent virtutes, possunt habere Dei dona & charismata. Et sunt quidem varia & diuersa dona quæ dantur ab eodem spiritu, & non iisdem sed diuersis dantur, & raro contingit ut omnia iisdem dentur, Apostolorum tamen ea fuit prærogatiua, ut in omnibus excellerent. Inter cæteros autem Apostolos fuit etiam Paulus, qui tempore quidem fuit recentior, ut qui statim fuerit post Christi assumptionem, sed quæ scripsit dependent ex veteri testamento: Christum enim prædicans qui in lege fuit prædictus & significatus, quæ non intelligitur nisi in Christum credatur, qui venit non ut legem solueret, sed ut adimpleret, atque hoc quidem intellexit, & perspexit Paulus, docens non posse intelligi, nec perfici legem sine Christo. Quod quidem qui intelligit, & perspicit, is est cognitione præditus. *Iam verò ex persona Dei Domino dictum est.* Eum qui Dei habet scientiam, & qui ex charitate bene facit, nihil aliud dicit sibi proponere quam ipsum bonum & honestum. Qui aliter facit, nempe qui bene facit, vel propter remunerationem, vel propter gloriam & honorem, is non est Dei cognitione præditus. Hoc ut melius intelligamus citat ex psalmis versiculum, quo Deus iubet Domino, ut ab eo petat gentes. Quod si fecerit eas illi gratis daturum hæreditatem, significans Christum & citra remunerationem gentes à Deo accepisse, & gentes ipsas bene facientes nulla sibi proposita remuneratione, sed sola boni & honesti, atque adeo ipsius Christi consideratione, salutem consecuturos, & ipsum Christum possessuros. Hoc Dei præstat cognitio quæ non est desideranda, ut aliquid quod nobis sit vtile assequamur, vel quod sit noxium repellamus, sed propter solam Dei contemplationem, in qua consistit salus hominis, dum Deum contemplando eo fruitur. Contemplationis autem causa est Dei cognitio. Et sunt quidem hæc duo, nempe salus hominis & Dei contemplatio, ita coniuncta, ut non possit vnum ab altero separari. Quod si fieri posset ut separarentur, mallet vir bonus Dei cognitione præditus æterna carere salute, quam Deum non cognoscere, & non contemplari. Et est quidem contemplatio, rerum diuinarum in mente agitatio, quod Græci dicunt *noûs*, nos autem id vtrunque significantes dicimus intelligere. Et incipit quidem hæc contemplatio in iis qui se à voluptatibus continentes exercent in Dei meditatione, sed ea non est sempiterna contemplatio, etsi ad sempiternam tendat contemplationem, quæ tum demum existit, quando nullis interrupta intervallis, ei qui Deum cognoscit, ita inhæret, ut dici possit in eo consistens essentia. Propter se autem expetenda à cognoscente iudicatur hæc Dei cognitio, ut cuius hæc sit proprietas, ut propter charitatem fidem superet. Credi quidem potest esse Deum, etsi non diligatur, cognosci autem non potest nisi diligatur, & charitas efficit ut cognoscatur. Hinc ergo fit ut Dei cognitio sit maior fide, cum fides esse possit sine charitate, cognitio autem minime. Nam nec Deus cognoscit hominem, nisi diligat: peccatores enim non nouit quos non diligit, eos certe dicit se nescire: nec homo Deum diligit, quem non nouit: non nouit autem qui præcepta eius non seruat: non seruat autem qui non propter Deum seruat, & propter ipsum bonum & honestum, penitus neglecta sua utilitate. Is autem qui ita Deum nouit, ut qui sit perfectus, & propter Deum & ipsum honestum bene facit, & semper & ex habitu bene facit, bonaque est omnis eius actio, ut qui non gloriam, non honorem, non mercedem, non remunerationem, sed solum bonum sibi proponit, in vita agenda Deum imitans, qui non propter aliud benefacit quam quod sit bonus. *Non oportet autem elatos transmoneri.* Qui Dei habet cognitionem, ex habitu bene facit: sed qui bene facit, eum non oportet in altum superbia efferri, sed Deum sequendo qui sua gratia eum volentem trahit, ingrediendo superare, quæ sunt alioqui ardua & difficilia, & peruenire quo oportet, nempe ad regnum Dei. Perueniet autem si Dei virtutis habens gratiam per arctam viam currat citra impedimentum. Qui per arctam viam ita currit citra impedimentum, is à Deo est electus. Qui licet à nonnullis odio habeatur, eum tamen retardare non poterunt, Deus enim nouit eorum inscitiam, & miseretur eorum ignorationis: quod fit ut in eo impediendo frustra laborent. Porro autem Dei cognitio nos & Deum docet diligere, & eius opera. Nam cum Deus sit bonus, & omnia bene fecerit, fit ut bona sint quæ fecit. Quæ autem bona sunt & pulchra diliguntur: hinc fit ut & Deus diligatur & eius creaturæ: qui ergo Dei habet cognitionem, habet charitatem quæ est Dei & proximi dilectio. Cum autem quæcunque Deus fecit, & sint & bona sint, nulla creatura est odio habenda, sed peccatum quod non est Dei opus, sed vitium & defectus creaturæ qui nihil est. Solum ergo vitium & peccatum est odio habendum, vitium autem & peccatum non est in eo qui Dei habet cognitionem, sed virtus, quæ cum sit habitus, qui nunquam à se excedit, ea nec interdum, nec noctu, nec vllis somniis, nec visione amittitur: maxime cum quæ principatum obtinet facultas anime sit inalterabilis, & nullas diuersas suscipiat notiones, & ne in somnis quidem ex diurnis motibus accipiat visorum simulachra. Ideo Christus suos discipulos iubet vigilare, significans nullis animi pertur-

bationibus agitandam esse animam, & perinde atque frinterdiu operaretur, à visis & insomniis puram & immaculatam esse conseruandam. A visis autem & insomniis pura & immaculata conseruabitur, & Deo, quoad eius fieri potest, assimilabitur, si mens versetur in habitudine ad ea quæ sunt eadem, seu quæ similiter & eodem modo se habent, nempe quæ sunt diuina & æterna, & cadunt sub intelligentiam. Varia autem incertaque & instabilis erit animæ affectio, si versetur in iis quæ cadunt sub sensum, & sunt materialia. Atque ea quidem perturbant animam, ut quæ eam in varia distrahant, & est ea nox in qua hoc fit turbulenta, sed non ea nox quæ *εὐπνοία* dicitur, *ὅτι τὴν ὀρεσὶν*, id est ab eo quod est esse prudentem, quod anima cessans à sensibus ad se conuersa, & à corpore contracta, fiat prudens. In hac etiam nocte olim fiebant mysteria, in qua à corpore contracta & separata anima euadebat prudens. Separatur autem anima à corpore, & somno & morte, sed morte maxime. Hanc autem animæ quæ noctu fit separatio-  
nem, pulchrè quidem sed obscure significauit Heraclitus dicens *Γράκο, αἰδρωτός ἐν εὐπνοίᾳ φάος ἀνίσταται ἑαυτῷ*  
*ἀνδραίων ἀποβέδης*. Vbi non existimo esse legendum *εὐπνοίᾳ*, id est lætitia, sed *εὐπνοίᾳ*, id est, nocte, ut hic sit sensus; homo noctu tangit lucem sibi mortuus, extinctus, id est, homo mortuus & extinctus, ut qui à somno sit priuatus sensibus, tangit lucem, id est, apprehendit diuina, & quæ cadunt sub intelligentiam. Viuus autem tangit mortuum, id est viuens anima tangit corpus mortuum, licet enim sit somno separata, adhæret tamen corpori quod est mortuum, ut quod non sentiat, & cuius extincti sunt oculi, ut quod non videat. Vigilans tangit dormientem: vigilat enim anima, corpus autem dormit. Qui rerum autem diuinarum & æternarum se dedunt contemplationi, ij dicuntur vigilare. Qui verò se in rerum sensilium & materialium immergunt studio, ij & dormire dicuntur & inebriari. Et ideo iubet Christus Discipulis ut vigilent, id est diuina & æterna cogitent, & præcipit Paulus ne dormiamus ut cæteri, sed ut vigilemus & sobrij simus. Cæteri quidem noctu dormiunt & inebriantur, sed qui sunt Dei cognitione præditi, ij Deum meditantur & contemplantur, & cum sint filij lucis, tantum abest ut versentur in operibus tenebrarum, ut etiam noctu opera lucis cogitent, & de vita recte agenda solliciti, ea prouideant quæ pertinent ad salutem. Diem autem & lucem allegoricè appellat Paulus Dominum, Dei scilicet filium, cuius appropinquare dicit aduentum: arma autem lucis quibus nos vult indui, eæ sunt Dei præcepta quæ sunt ad salutem necessaria. Seruanda enim ea dicit Deus si velimus esse salui. *Hac ratione dicunt oportere nos ablutos*. Ex eo quod circauit Paulum dicentem deponenda opera tenebrarum, & induenda arma lucis, ex eo arripuit occasionem dicendi non oportere nos nisi præparatos accedere ad preces & sacrificia. Præparatio autem erat aquis ablui & mundari, extrinsecus autem ablui est signum seu symbolum internæ emundationis: interna autem emundatio est cogitare quæ sunt sancta. Externa quoque emundatio  
quam à Mose acceperunt Iudæi, ut in multis locis videre licet in Leuitico, & qua etiam à Mose accepta ante preces & sacrificia utebantur Græci, ut testis est Homerus in *Odyssæa*, dicens Penelopen & Telemachum se lauasse priusquam venirent ad vota & preces, significabat Baptismum Christianum. Utebantur autem lotionem Iudæi, non solum in sacrificiis, sed etiam in conuiujs, & hoc est quod dicit Clemens hunc fuisse morem Iudæorum, ut etiam sæpe in lecto tingerentur nempe in triclinio vel mensa. De iis dicit Marcus; Pharisei & omnes Iudæi non comedebant nisi crebro lauerint manus, tenentes traditionem seniorum. De iis etiam scribit Tertullianus lib. de Baptismo. Iudæus Israel quotidie lauat, quia quotidie inquinatur. Ablutio autem significat internam emundationem, quæ est externa longe præstantior, quo anima est melior quam corpus. Dicit itaque; Animo esto mundus non lauacro: balneo enim emundantur externæ sordes, internæ verò animo. Perfecta autem est emundatio, quando nec in mente, nec in verbis, nec in operibus, & nec in somnis quidem est aliquid pollutum. Nihil est autem quod magis purget hominem, quam de malis actionibus ita dolere, ut ad eas nunquam redeas, mentem autem sursum tollas, & ad bonas actiones antè semper progrediaris. Hæc autem est firma & stabilis pœnitentia. *Si itaque scientia quæ dicitur*. Antea sæpe locutus est de Gnostico, id est de eo qui per fidem habet cognitionem, quæ etiam dicitur scientia, ut autem quisnam is sit melius intelligamus, utriusque, nempe & scientiæ & fidei dat etymologiam, sed sua lingua nempe Græca, quem sermo latinus non admittit. *Ἐπιστήμη* ergo quæ est latine scientiæ etymologia, quam accepit ex Cratylo Platonis, est ex eo quod sistat mentem. Tum demum enim mens sistitur & quiescit, quæ prius per res singulares seu particulares errabat innumerabiles, quando vniuersè consistit in vno genere, id contemplans, à singulorum quæ mentem confundunt & distrahunt desistens consideratione: *πίστις* autem, id est latine fides hæc est etymologia *πίστις* *ἐστὶν ἡ πίστις*, id est  
esse dicuntur quæ perpetuo oriuntur & occidunt. Qui ex hac iustitiæ scientia & ex fide in Deum est iustus, is semper est iustus, & sua sponte iustus non metu. Non enim est iustus quod timeat supplicia quæ à lege irrogantur, nec minas formidet quæ vel à Iudicibus intentantur, vel ab improbis hominibus. Sola eos propter se in officio continet iustitia, non metu. *Atque Epicurus quidem ait*. Est verisimile his verbis fuisse conceptam Epicuri sententiam, sapientem propter lucrum non facturum fuisse iniuriam. Neque enim sperare futurum ut lateat. Ex quo infert Clemens, Epicurum in hac fuisse sententia, sapientem propter lucrum facturum esse iniuriam, si speraret fore ut lateret. Sed qui iniuriam non facit eo quod metuat ne non lateat, is non sua sponte est iustus, sed metu: imò ne iustus quidem est, sed videtur. Sic & qui ab iniuria faciendâ abstinere, vel facit quod iustum est propter spem assequendæ remunerationis, is non sua sponte est iustus: sed iustus est qui propter ipsam iustitiam iuste facit: Merces enim non tam iustum facit, quam efficit ut videatur. Quod si etiam reuera est iustus, non est tamen tam perfecte iustus, quam qui iuste facit propter iustitiam.

Marc. 7. &  
Marth. 15.  
Tertul. de  
Baptif.

Eam autem



\* EAM autem spem quæ est post mortem, non solum sciunt qui barbaram persequuntur philosophiam, bonis quidem bonam, malis autem contrariam, sed etiam Pythagoræ: nam illi quidem spem in fine denunciabant iis qui philosophabantur, cum etiam Socrates dicat in Phadone, bonas animas hinc cum spe bona excedere: & rursus malos vituperas, ei opponit dicens: viuunt enim cum mala spe. Et videtur etiam consentire Heraclitus, per ea quæ dicit differens de hominibus: Homines mortuos manent quæ non sperant, nec expectant.

10 Diuine ergo Paulus aperte scribit ad Romanos: Afflictio patientiam operatur, patientia<sup>Rom. 5.</sup> verò probationem, probatio autem spem, spes verò pudore non afficit. Propter spem enim futuram est patientia: spes autem est etiam æquiuocæ spei redditio & restitutio, quæ etiam pudore non afficit, ut quæ probris & contumeliis non amplius afficiatur. <sup>b</sup> Qui autem nuda vocationi, quatenus vocatus est, obedit, is neque propter timorem, neque propter voluptates, tendit ad cognitionem. Non enim considerat an aliquod utile lucrum aut delectatio aliqua extrinsecus consequatur, sed tractus à dilectione eius qui verè est amator, & ad id quod fieri oportet adductus, pius est Dei cultor. Unde nec si per hypothesim à Deo acceperit potestatem faciendi ea quæ sunt prohibita, citra ullam pœnam: neque si propterea beatorum bona accepturum eum esse ei promissum fuerit: sed nec si persuasum habuerit fore, ut Deum lateant ea quæ gerit (quod quidem fieri non potest) in animum unquam esse inducturum, ut aliquid agat præter rectam rationem, cum id quod verè est honestum, & ex seipso eligendum, & ea ratione expetendum amandumque, semel elegerit. Non enim in esca ventris es-<sup>1. Cor. 9.</sup> se quod bonum est acceperimus. Audiuit autem ille quod cibus Deo nos non commendabit,

30 neque matrimonium, sed neque abstinentia à matrimonio in ignoracione: sed opus ex virtute quod fit per cognitionem. Nam canis quoque qui est animal expers rationis, sic dicatur esse continens, dum eum timet qui tollit baculum, & ideo à cibo abstinet. Horum ergo scias quod ablata quæ facta est promissio, & circumscriptus is cuius minæ intentatæ sunt metus, & separatim quod impendet periculum, arguit propositum. Non enim ipsi rei natura se propriè coniungunt, & accommodant, ut reuera comprehendant per cognitionem, esse quidem bona omnia quæ creata sunt ad usum nostrum: ut matrimonium, exempli gratia, & libero-

40 rum procreatio si assumpta sint cum temperantia: bona autem esse melius per eam quæ est Deo assimilationem, euadere impatibilem & virtute præditum: sed ex iis quæ extrinsecus adducuntur bonis vel malis, ab aliis quidem abstinent: ab aliis verò minimè. Quinetiam ea à quibus abstinet abhorrentes, creaturam & opificem cernuntur accusare: & licet ipsa specie versentur fideliter, habent tamen impium iudicium. <sup>c</sup> Illud autem, Non concupisces, neque necessitate eget quæ est ex timore, quæ cogit abstinere à suauibus: neque mercede, quæ per promissionem persuadet reprimere appetitiones. Neque obedientiam propter mandatum, sed propter promissionem eligunt, qui Deo propter promissa obediunt, à voluptate inescati. Sed neque auersatio à rebus sensilibus, effecerit consequenter coniunctionem cum iis quæ cadunt sub intelligentiam. Contrà autem, cum iis quæ cadunt sub intelligentiam coniunctio, ei qui est cognitione præditus, secundum naturam deducitur à rebus sensilibus, ut qui per eorum quæ sunt pulchra electionem, bonum scienter elegerit, & admiretur quidem generationem & sanctificet Creatorem: sanctificet autem eam quæ sit Deo

60 assimilationem. Sed ego me à cupiditate liberabo, dixerit, ô Domine, ut mihi tecum intercedat coniunctio: pulchra enim est quæ utique creata est dispensatio, & omnia rectè administrantur, & nihil fit sine causa. In tuis me esse oportet, ô Omnipotens, & licet hîc fuero, sum apud te. Volo autem expers esse metus, ut ad te possim appropinquare, meditans ut tua paucis contenta sit electio, quæ iusta est, eorum quæ sunt bona ex similibus. Mysticè admodum & sanctissimè nos docens Apostolus, eam quæ verè grata est electionem, non quod



1. Cor. 7.

Prou. 1.  
Psal. 8.  
Ioan. 10.

alia tanquam mala reprobet, sed quòd bonis censeat esse meliora, significauit dicens: *Quare & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit, ad id quod honestum est, & facultatem prabet indiuisse Domino assidendi. Scimus autem quæ difficiliter quidem parari possunt, non esse necessaria: quæ autem sunt necessaria, paratu facilia benignè facta esse à Deo.*<sup>a</sup> Quamobrem bene dicit Democritus, naturam & doctrinam rem esse persimilem. Causam autem breuiter reddimus. Doctrina enim hominem concinnat & componit: concinnans autem ac componens, naturam ei tribuit: neque interest an fuerit natura effectus talis, an tempore & disciplina transformatus: utrumque autem tribuit Dominus, illud quidem per creationem, hoc uerò per recreationem & renouationem, quæ sit ex testamento. Quod autem conducit ei quod est magis princeps, id est magis eligendum: est autem omnium maximè princeps, mens: sic ergo uidetur reuera honesta esse iucundissima, & ex se præbere eum quem desiderant fructum, nempe animæ tranquillitatem. Qui autem me audit, inquit, requiescet in pace confidens, & sine metu conquiescet ab omni malo. Confide in toto corde tuo & mente tua in Deo. Hoc modo fieri potest ut qui est cognitione præditus, iam Deus euaserit, Ego dixi Dii estis, & filij Altissimi. Dicit autem Empedocles quoque sapientum animas Deos fieri, hoc modo scribens:

Postremò vates, & qui hymnos carmine dicunt,

Et medici in seclis qui hominum terrestribus insunt:

Hinc existunt Dii, sunt quorum maximi honores.

601. d. 2. r. 1.  
601.

Atque homo quidem qui est in genere, fingitur ex idea spiritus qui est congenitus. Neque enim informis & figuræ expers creatur in officina naturæ, ubi hominis generatio mysticè perficitur, cum sit communis & ars & essentia. Homo autem hic quispiam, seu homo singularis, charactèrem suscipit ex forma animæ insita eorum quæ elegerit. Qua ratione Adam quoque dicimus fuisse perfectum, quod attinet ad formationem: nihil enim ei defuit ex iis quæ homini formæ & speciei charactèrem tribuunt. Ille autem dum fieret, accepit perfectionem, & iustificatus est per obedientiam. Hoc erat quod in virum crescebat, nempe quod in eius potestate erat situm, seu liberum arbitrium. Quòd autem elegerit, atque adeo id quod erat vetitum elegerit, non est culpa in Deum conferenda. Duplex enim est generatio, una quidem eorum quæ gignuntur, altera uerò eorum quæ fiunt: & hominis quidem magni & fortis animi virtus cum sit, ut aiunt, sua essentia perturbationibus & animi motibus obnoxius, reddit metus expertem & insuperabilem eum qui est eius princeps, & est ira mentis satelles in patientia, & tolerantia, & iis quæ sunt similia. Sub cupiditate autem collocatur & temperantia, & salutaris prudentia. Deus autem est impatibilis, iræque expers & cupiditatis, & non per eam est metus expers, aut ea declinat quæ sunt molesta & graua. Sed neque est temperans aut imperat cupiditatibus: neque enim in graue aliquod aut molestum Dei natura inciderit. Neque fugit Deus timorem, sicut nec concupiscet, ut etiam imperet cupiditati. Mysticè ergo apud nos quoque dictum est illud Pythagoræum, Oportere hominem quoque fieri unum. Nam ipse quoque Pontifex est unus, cum sit unus Deus per immutabilem huius habitum, quòd bona scilicet semper currant. Iam uerò Seruator per cupiditatem unà etiam sustulit iram, quæ est vindictæ cupiditas. In summa enim, patibilitas est per quòd uis genus cupiditatis. Qui autem ad impatibilitatem deductus homo, Deus efficitur citra ullum inquinamentum, fit unicus. Quomodo ergo qui in mari anchora stabiliuntur, trahunt quidem anchoram, non illam autem attrahunt, sed seipsos ad anchoram: ita qui per vitam quæ proficiscitur à cognitione, Deum trahunt imprudentes, & non aduertentes, seipsos ad Deum adducunt. Qui enim Deum colit, seipsum colit. In vita ergo quæ versatur in contemplatione, sui quis curam

curam gerit, dum Deum veneratur, & per suam sinceram purgationem Deum sanctum sanctè contemplatur. Quæ enim assistit temperantia, seipsum assidue considerans & contemplans, Deo quoad eius fieri potest, assimilatur.

## COMMENTARIUS.

- \* EAM autem spem quæ est post mortem. Cùm sint tres Theologicæ virtutes, fides, spes, & charitas, dixisset autem de iustitia quæ est propter spem remunerationis, arripuit occasionem loquendi de spe quæ est post mortem. Eam spem dicit non solum scire Hebræos quos vocat barbaros, sub eis comprehendens etiam Christianos, verum etiam Græcos, ad id ostendendū citans Pythagoreos Platonem, & Heraclitum. *Qui autem nudæ vocationi.* Quinam bene faciant & quomodo perfecte bene faciant superius exposuit. Nunc autem dicit quinam perfecte bene faciant. Perfecte autem bene faciunt qui à Deo vocati nudæ parent vocationi. Dicitur autem nudæ parere vocationi, qui nihil aliud sibi proponit, quam ut Deo vocanti obediat propter Dei amorem, non aliquam vtilitatem se sperans inde cōsecuturum. Is pie Deum colit qui non propter aliud quam propter Deum bene facit, & ne si Deus quidem ei permittat quod fieri non potest, & id dicimus per hypothesim, ut faciat quæ sunt prohibita, nunquam id faciet quod est præter rectam rationem. Bona quidem sunt omnia quæ à Deo ad vsum nostrum sunt creata, sed tum demum nobis sunt bona, si iis utamur ex recta ratione & cognitione, ut cibus, matrimonium, à matrimonio abstinentia. Bonum enim est id opus quod fit ex virtute & recta ratione. *Illud autem, Non concupisces.* Pergit adhuc ostendere quid sit perfecte bene facere, nempe quando bene fit propter Deum & propter ipsum bonum & honestum. Quando autem propter aliud, id non est perfecte bene facere. Vnum ex Dei præceptis est, Non concupisces. Ex eo præcepto perfecte bene fit, quando propter ipsum Deum, & eius præceptum non concupiscitur. Sin autem à suauibus & iucundis abstinence, quod timeatur ne ex eo nobis aliquid mali accidat, aut ideo nostram reprimamus appetitionem quod se continenti sit aliquid promissum, non recte non concupiscitur. Neque enim propter Deum, & eius præceptum non concupiscitur. Non est enim præcepto obediendum propter promissum, sed propter præceptum, & quod Deus id præceperit. Nam qui propter promissum bonum præceptū exequitur, is non à præcepto inducitur, sed à voluptate inescatur. Quoniam autem hic agitur de non concupiscendo, videri autem posset non concupiscere qui auocatur à rebus sensibilibus, ut qui coniunctionem habeat cum iis quæ cadunt sub intelligentiam, tacitæ obiectioni responderet Clemens, non omnem qui auocatur à sensibilibus, coniunctionem habere cum iis quæ cadunt sub intelligentiam. A sensibilibus quidem auertuntur, atque adeo eas auersantur hæretici, qui Creatorem oderunt & res creatas, sed non ideo coniunctionem habent cum iis quæ cadunt sub intelligentiam. Aliter autem se habet in eo qui cognitione præditus contemplatur & coniungitur cum iis quæ cadunt sub intelligentiam. Is enim secundum naturam auocatur à rebus sensibilibus, ut qui ea quæ cadunt sub intelligentiam sensibilibus præstantiora esse intelligat & ea eligat, non audit autem generationem, sed eam laudat & admiratur, nec vituperat Creatorem, sed eum sanctum pronunciat, eam quoque vitam censet esse sanctam, quæ, quoad eius fieri potest, accedit ad Dei similitudinem qui nullis affectibus & animi perturbationibus est obnoxius. Bona quidem esse omnia quæ sunt à Deo creata, & sine causa nihil ab eo esse factum, se autem non cōcupiscere quod Deo velit coniungi, se etsi hic sit, cum eo esse, paucis esse contentos à Deo electos. Non actiuam quidem vitam esse reprobendam, sed eligi ut meliorem eam quæ versatur in Dei contemplatione. Ita censet Paulus bene facere patrem qui virginem iungit matrimonio, melius autem qui non iungit, ut ipsa à matrimonij oneribus & molestiis libera Deum colat liberius. Esse quidem matrimonium necessarium, non itidem vitam contemplatiuam, sed facilius & expeditius est matrimonium, difficilius autem vita contemplatiua. Parari enim facile voluit Deus quæ sunt necessaria, non itidem quæ sunt non necessaria. *Quamobrem bene dicit Democritus.* Locutus de coniunctione cum iis quæ cadunt sub intelligentiam, quæ est contemplatio, nunc loquitur de doctrina, quæ est coniuncta contemplationi. Citans autem Democritum dicit naturam & doctrinam rem esse persimilem: cur autem sint persimiles, hanc affert rationem. Natura quidem facit & format, doctrina autem non facit & format, sed quod factum fuerat & formatum, mutatum autem etat & deprauatum, concinnat & componit, & quodammodo reformat, & quam amiserat naturam ei tribuit. Id enim dici potest de doctrina quod dici solet de consuetudine, Doctrinam esse alteram naturam: inter id autem quod sit natura & quod sit doctrina hoc interest, quod repente quidem faciat natura, longò autem tempore & disciplina, doctrina: & quem facit quidem natura is factus dicitur, quem autem mutatum in pristinam formam restituit doctrina, is non dicitur factus, sed transformatus. Vtrumque autem datur à Domino Deo, & quod facit natura, & quod reformat doctrina, & dat quidem id quod facit natura per creationem. Deus enim assidue operatur & semper creat per naturam, quo fit ut etiam dicatur Deus natura naturans. Dat etiam quod reformat doctrina per recreationem & renouationem quæ fit ex testamento: vtrumque enim datum est testamentum ut lapsa repararetur natura. Quod autem in homine principatum obtinet, id reparatur. Quod principatum autem obtinet, id est mens: quod autem confert ei quod principatum obtinet, id est eligendum: menti autem quæ principatum obtinet, nihil magis confert, nec maior rem fructum affert, quam id quod est bonum & honestum. Fructus autem quem affert bonum & honestum, & quem mens maxime desiderat, est animæ constantia & tranquillitas. Hoc autem assequitur qui intrinsecus loquentem audit sapientiam, & toto corde & mente confidit in Deo. Cuius autem mens per doctrinam ita est reparata, ut tota in Deo confidat, & ita nullis affectionibus & animi perturbationibus sit obnoxius, is Deus euaserit: non quoad Dei naturam peruenerit & essentiam, sed quod prope accedat ad Dei similitudinem, per quandam participationem. Neque verò mirum, si quos Deus suo spiritu inspirauit ab ipso Dij vocentur, & filij excelsi, cùm non vereantur Empedocles Vates hym-

nographas, & medicos Deos vocare. Porro autem duplicem esse hominem dicit Clemens, & cum qui in genere & absolute est homo, & cum qui est hic, vel ille, nempe singularis seu particularis. Formatur autem homo qui est absolute & in genere, ex idea spiritus congeniti, in officina naturæ, nempe in utero mulieris. Et sunt quidem in mente diuina rerum omnium ideæ, ex quibus formantur quæcunque hic oriuntur: & variarum quidem rerum sunt varæ ideæ, hominis autem idea est congenitus spiritus. Ex hac autem spiritus idea quæ formam & figuram habet intelligentia præditam arcano & ineffabili modo, quem vocat mysticum, efficitur hominis generatio, hominis, inquam, qui in genere & absolute est homo. Quod quidem fieri non est mirum, cum artificis, nempe Creatoris, ars sit communis & essentia: ita ergo à Creatore ex idea congeniti spiritus formatur homo perfectus, & perfectus fuit Adam, quod attinet ad formationem, nihil enim ei defuit quod pertineret ad exprimendam hominis figuram & 10 characterem. Qui est ergo homo in genere & absolute, ita formatur, ut forma & figura hominis non magis sit in vno quam in altero. Non ita autem se habet homo singularis seu particularis, qui si consideretur quidem eius formatio, ab alio homine nihil differt, differt autem si consideretur liberum arbitrium, quod ex anima suscipiens characterem, non eodem modo se habet in omnibus. Nam etsi omnes habeant liberam eligendi potestatem, non omnes tamen idem eligunt, sed & in vnoquoque & eodem crescit liberum arbitrium, quod à Deo quidem datum hominem reddit perfectum, si eo rectè utatur. Sin autem in eligendo peccarit, ut quod vel malè vel malum elegerit, Deo non est imputandum qui liberum dedit arbitrium, sed homini qui eo male est usus quo bene uti poterat. Non est culpa in Deum conferenda, quod Adamo eligendi liberum dedit arbitrium, sed in Adamum, qui male elegit malum quod erat vitium.

\* *Duplex enim est generatio.* Qui est homo in genere & absolute, nullam ab alio homine habet differentiam, 20 non est enim homo aliud quam homo. Homo autem singularis qui non consideratur ut homo propter formationem, sed ut qui characterem acceperit ex iis quæ eligit anima, cum non sit omnibus vna & eadem, sed diuersa electio, à singulis aliis differt hominibus. Eorum autem hanc affert causam, quod duplex sit generatio. Vna quidem eorum quæ generantur, altera verò eorum quæ fiunt. Quæ generantur quidem sunt eadem, cum sit vna & eadem omnibus forma: quæ fiunt autem non sunt eadem, cum incrementum accipiant & diminutionem. Fiunt autem virtutes, ut quæ spatio temporis doceantur: quo fit ut sint alij magis, alij minus virtute præditi. Atque consistunt quidem virtutes in regendis & moderandis animæ facultatibus, mente scilicet, ira & cupiditate, quæ si limites excedant & modum non teneant, vitia vocantur: sin autem in medio consistant & ratio quidem regat mentem, fortitudo autem refrenet iram, & temperantia libidinem & cupiditatem, exclusis vitiis in anima regnat virtus. Atque in homine 30 quidem sunt animi motus & perturbationes quos regit & moderatur virtus. Non est autem mirum quod sint in homine motus & animi perturbationes: non enim est proprie homo vnus, in quo est mens, ira, & cupiditas. Quo fit ut cum non sit vnus, necesse sit ut sit paribilis, Deus autem cum sit vnus, non est affectibus obnoxius, & est impatibilis, & neque in eo est vitium, cum omnibus careat affectibus, ex quibus modum non tenentibus, existit vitium, & nec est in eo qualis in homine virtus. Non est enim virtus ubi non sunt qui regantur affectibus & motus: in Deo autem non sunt affectus & animi motus, cum in Dei naturam nihil graue cadat & molestum, graues autem & molesti sunt affectus, Deus ergo nec irascitur, nec metuit, nec concupiscit, sed nec iram refrænât, nec metum fugit, nec imperat cupiditati, cum in eo nec sit ira, nec metus, nec cupiditas, etiamsi ei tribuantur in scriptura per figuram quæ dicitur *αἰσχρογνώμη*. 40 Cum autem quod Deus sit impatibilis, causa sit quod sit vnus, homo autem, quoad eius fieri potest vult Deum imitari, & esse impatibilis, oportet eum non esse quidem vnum, quod Dei est solum, sed fieri vnum, mysticè, id est arcano & ineffabili modo, quod à Pythagora quidem dictum, à nostris quoque est usurpatum. Oportere autem hominem fieri vnum, sicut vnus est Deus, per hoc quoque significatur, quod vnus Dei sit vnus Pontifex. Vnus autem est Deus quod sit immutabilis eius habitus, quo bona currunt omnia: ducta est enim Dei etymologia *ὁ θεὸς ὅς ἐστιν*, quod currere significet. Impatibiles autem sunt, qui à nullis agitantur animi motibus & perturbationibus. De quo etsi disertis verbis nullum sit à Domino seruatore nostro in lege datum præceptum, eo tamen quod statuit non esse concupiscendum, simul etiam omnes alios sustulit affectus. Nam & in ira est vindictæ cupiditas, nec vllus est animi motus & perturbatio, quæ dicitur Græcè *μῆτις*, latine autem, si liceat dicere, passio, quæ non suam habeat cupiditatem. Ut ergo ostenderet omnes tollendos esse affectus, legislatori satis esse visum est si diceret, Non concupisces: Qui est autem impatibilis, & nullis inquinatus animi perturbationibus, Deus, 50 quoad eius fieri potest, efficitur seu deificatur, non est quidem vnus, quod Dei est solius, sed *μοναδικός*, id est vnicus, seu singularis. Qui autem ita sustulit omnes animi motus, & perturbationes, is est aptissimus Dei contemplationi. Qui autem Deum contemplatur similis est ei qui in mari stabilitur ab ancora. Nam ut trahitur quidem ancora, sed non attrahitur, imò verò ipsa ad se trahit: ita qui Deum contemplatur, ad se quidem vult Deum attrahere, sed ipse ad Deum attrahitur imprudens & non aduertens. Nam qui Deum colit, seipsum colit, & Deum venerans suæ salutis curam gerit, & cum se pure & sincere expiarit ac purgauerit, Deum sanctum sanctè intuetur & contemplatur. Cum ea autem expiatio & expurgatio non fiat sine temperantia, ea seipsam considerans & contemplans, Deo, quantum fieri potest, 60 similis redditur.

Non concupisces.

VIII. \* I A M verò id est in nostra potestate, cuius ex aequo sumus Domini, & eius quod ei aduersatur, ut philosophari, vel non: & credere, aut non credere. Per hoc ergo quod sumus æquè participes vtriusque eorum quæ inter se aduersantur, inuenitur fieri posse id quod est in nostra potestate. Quinetiam præcepta sunt eiusmodi ut à nobis possint fieri vel non fieri, quæ

fieri, quæ consentaneum est ut consequatur laus & vituperatio: & qui rursus puniuntur propter ea quæ ab ipsis admissa sunt peccata, propter ipsa sola puniuntur. Præterierunt enim ea quæ facta sunt, neque fieri potest ut sit unquam infectum quod factum est. Dimittuntur ergo quæ facta sunt ante fidem, non ut non facta sint, sed tanquam non facta sint. Sed ne omnia quidem, dicit Basilides, sed sola dimitti inuoluntaria, & quæ fiunt per ignoracionem, perinde ac si homo aliquis, non Deus, tam magnum praberet donum.

<sup>10</sup> Huic dicit Scriptura: Existimasti inique, quod ero tui similis? Sed etsi punimur propter voluntaria, non ut non facta fuerint, sed quod facta sint punimur. Punitio autem non iuuat eum qui peccauit ad hoc ut non fecerit, sed ad hoc ut non peccet amplius, neque ullus alius incidat in similia. Hic ergo bonus Deus castigat propter has tres causas: primum quidem, ut is qui castigatur, seipso melior euadat: deinde, ut ij qui possunt salui fieri per exempla, præparentur admoniti: & tertio, ne is qui iniuria afficitur, contemptui habeatur, & aptus sit ad iniuriam accipiendam. Sunt autem duo quoque modi correctionis: unus quidem, docendo: alter verò, corrigendo, quem etiam castigantem diximus. Scien-

<sup>20</sup> dum est autem eos qui post lauacrum in peccata incidunt eos esse qui castigantur. Quæ enim prius facta sunt, dimissa sunt: quæ autem postea fiunt, expurgantur. De incredulis dictum est, eos esse reputatos tanquam puluerem quem proicit ventus à facie terræ, & stilliculam quæ à situla excidit. Beatus est qui habet scientiæ disciplinam, & neque ad damnum ciuium, neque ad iniustas impellitur actiones, sed immortalis naturæ senij expertem intuetur ornatum, quam ratione, & quo pacto, quòue modo constitit. Is autem qui sunt

<sup>30</sup> eiusmodi, nunquam turpium factorum insidet meditatio. Merito ergo Plato quoque eum qui ideas contemplatur, dicit esse victurum Deum inter homines: mens autem est locus idearum, mens verò est Deus. Eum qui Deum in quem non cadit aspectus contemplatur, dixit Deum viuentem inter homines. Porro autem in Sophista quoque Eleatem hospitem qui erat dialecticus, Socrates Deum nominauit, quales sunt externis dijs hospitibus similes, qui in vrbes ventitant. Quando enim anima quæ transcendit generationem, per se fuerit, & cum ideis versatur, qualis est qui est Coriphæus in Theateto, is factus tanquam angelus, erit cum Christo, ut qui versetur in contemplatione, semper Dei voluntatem considerans: reuera hic solus prudens, isti volitant velut umbrae. Mortui enim sepeliunt mortuos suos. Vnde dicit Hieremias: Implebo ipsam mortuis terra genit-

<sup>40</sup> tis, quos percussit ira mea. Atque Deus quidem cum non possit demonstrari, non cadit sub scientia: filius autem est & sapientia, & scientia, & veritas, & quacunque sunt cum eo genere coniuncta. Quinetiam habet & demonstrationem, & ratiocinationem. Omnes autem spiritus potestates, cum simul una res facta fuerint, itidem perficiunt, nempe filium. Est autem indefinitus unaquaque suarum potestatum notione. Quanquam non sit verè unum ut unum, neque multa ut partes filius, sed ut omnia unum, unde etiam omnia. Est enim idem circulus omnium potestatum, quæ in unum circumuoluuntur & uniuntur. Et ideo Verbum dictum est Alpha & ω, cuius solius finis sit principium, & rursus definit in id quod est desuper principium, nusquam distantiam accipiens & dimensionem. Quamobrem in ipsum & per ipsum credere, est unicum fieri scilicet in ipso indiuisse unitum: non credere autem, est dubitare, spaciòque ac interuallo disjungi ac diuidi. Propterea hæc dicit Dominus: Omnis filius alienigena, incircuncisus corde, & incircuncisus carne, hoc est, immundus & corpore & spiritu. Non ingredietur in sancta ex alienigenis in medio domus Israel, præterquam Leuitæ. Alienigenas autem dixit eos qui noluerunt credere, sed volunt esse increduli: soli ergo ij qui puram agunt vitam, verè sunt Dei sacerdotes. Ea de causa cum omnes tribus circun-

Psal. 49.

Psal. 1.  
Esaï. 40.

Hesiodus.

Matth. 8.

Ezech. 44.

ciderentur, reputatae sunt sanctiores quae ungebantur in Pontifices, & Reges, & Prophetas. Vnde eis precipit ne tangere quidem mortuos, nec ingredi ad obeuntes, non quod sceleratum sit corpus, sed quod peccatum & inobedientia sit carnalis, & in corpore versetur, sitque mortua, & ideo abominanda. Ad solum ergo patrem & matrem, filiumque & filiam mortuam permissum est ingredi sacerdoti, quonia hi soli sunt cognati carnis & seminis, à quibus proximam & continentem causam ingressus in vitam accepit quoque sacerdos. Mundantur autem hi quoque septem diebus, per quot dies fit generatio: septimo enim quies celebratur, octauo autem offert propitiationem, ut scriptum est in Ezechiele, per quam propitiationem potest accipi promissio. Perfecta est autem, ut existimo, purgatio ac emundatio, quae per legem & prophetas est propitia fides in Euangelium, & quae est per omnem obedientiam puritas, cum rerum quoque mundanarum depositione, usque ad gratam tabernaculi depositionem à iucundo usu animae. Siue ergo fuerit tempus quod per septem quae enumerantur periodos, in summam redit quietem: siue septem caeli, quos quidem per ascensum numerant: siue etiam inerrans regio, quae appropinquat mundo qui percipitur intelligentia, dicatur Octaua: dicit tamen oportere eum qui est praeditus cognitione, emergere ex generatione & ex peccato: septem itaque diebus sacrificantur hostiae pro peccato. Cautio enim mutationis adhuc tangit septimum ambitum. <sup>10</sup> Iob autem iustus: Ipse, inquit, nudus sum egressus ex utero matris meae, & nudas illuc reuertar: non nudus à possessionibus, hoc enim est & paruum & commune, sed ut iustus recedit nudus à vitio & peccato, & ab infirmi simulachro, quod eos consequitur qui iniuste vixerunt. <sup>20</sup> Hoc enim fuit quod dictum est: Nisi conuersi effecti fueritis ut paruuli, mundi quidem carne, sancti verò anima, per abstinentiam à malis operibus: ostendens quod nos tales esse vult, quales etiam genuit ex matrice aquae. Generatio enim excipiens generationem, vult immortales reddere per profectum: impiorum autem lucerna extinguitur. Porro autem castitatem in corpore & anima, quam is persequitur qui est cognitione praeditus, sapientissimus Moses pulchra epanalepsi seu repetitione usus, significauit, corporis & animae incorruptionem describens in Rebecca hoc modo: Virgo autem erat pulchra, vir non cognouit ipsam. Rebecca autem exponitur Dei gloria: Dei autem gloria est incorruptio. <sup>30</sup> Hae est quae verè est iustitia, plura habendo per auaritiam alium non superare, sed totum esse templum Domini sanctificatum. Iustitia ergo est pax vitae & stabilitas ac tranquillitas, ad quam Dominus amandauit dicens: Abi in pacem. Salem enim pax exponitur, cuius Seruator noster Rex describitur, quem dicit Moses, Melchizedech, Rex Salem, Sacerdos Dei altissimi, qui panem & vinum sanctificatum dedit nutrimentum, in typum Eucharistiae. Quinetiam Melchizedech exponitur Rex iustus. Vniuosa autem sunt iustitia & pax. Basilides autem qui defecit, iustitiam, & eius filiam pacem, existimat manere collocatas in octaua. <sup>40</sup> Transendum est autem à naturalioribus ad moralia, quae sunt apertiora. Quae enim de illis habetur oratio, sequetur post eam quae est in manibus tractationem. Verè ergo Seruator noster nos mysteriis initiat, conuenienter iis quae dicit tragœdia,

Videns videntes, donat & ipsa Orgia.

Quòd si roges, hac Orgia quamnam tibi habeant speciem, rursus audies:

Arcana non bacchantibus scire haud licet.

Quòd si quis rursus curiose scrutetur cuiusmodi ea sint, rursus audiat:

Te scire nefas, sed scire est operæ precium.

Qui est impius, sunt huic Dei infesta Orgia.

Deus autem est expers principij, perfectum & omni ex parte absolutum vniuersorum principium,

principium, principij efficiens: & quatenus quidem est essentia, est principium loci efficientis: quatenus autem est bonum, moralis: quatenus autem rursus est mens, ratiocinantis loci & iudicantis. Vnde etiam solus est magister, qui est solus altissimi casti patris, qui erudit hominem.<sup>b</sup> Non ergo recte faciunt, qui figmentum insectantur, & corpus vituperant, non considerantes corporis constitutionem rectam factam esse ad calum contemplandum & instrumentorum sensum effectiorem tendere ad cognitionem, & membra & partes apte esse compositas ad honestum, non ad voluptatem. Vnde suscipit hoc habitaculum animam Deo preciosissimam, & Spiritu sancto dignum censetur per animae & corporis sanctificationem, ut quod perfectione Seruatoris perficiatur. Quinetiam mutua trium virtutum consequentia inuenitur in homine cognitione praedito, qui moraliter, naturaliter & logicè circa Deum versatur. Sapientia enim est scientia rerum diuinarum & humanarum. Iustitia autem est concentus partium animae. Sanctitas autem est Dei cultus.<sup>1</sup> Si quis autem dicat se accusare carnem, & propter ipsam generationem, adducens Esaïam qui dicit: Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquam flos fœni. Exiccaturum est fœnum, & flos cecidit, verbum autem Domini manet in aeternum: audiat spiritum per Hieremiam interpretantem id quod quaeritur: Et dispersi ipsos tanquam paleas quæ à vento agitatae volant in solitudinem. Hæc est fors & pars vestrae incredulitatis, dicit Dominus: Sicut oblitus es mei, & sperasti in falsis, ego quoque reuelabo posteriora tua super faciem tuam, & videbitur ignominia tua, adulterium tuum, & hinnitus tuus, & quæ deinceps consequuntur. Hic est enim flos fœni, & secundum carnem ambulare, & carnales esse ex Apostoli sententia, eos qui sunt in peccatis.<sup>b</sup> Præstantiorem quidem hominis partem esse animam, est extra controuersiam, corpus autem deteriolem. Sed neque anima bonum est natura, neque rursus malum natura corpus. Neque uerò quod non est bonum, hoc est protinus malum: sunt enim quædam quæ medium locum obtinent, & in medijs sunt præposita & reiecta. Oportebat ergo hominis compositionem, quæ est in sensilibus, consistere ex diuersis, sed non ex contrarijs, corpore & anima. Semper ergo bonæ actiones, ut meliores, attribuuntur ei quod est præstantius, nempe spiritui principali: voluptuariæ autem & peccantes, ei quod est deterius, nempe peccanti spiritui.<sup>1</sup> Iam uerò sapientis anima, & eius qui est cognitione præditus, ut quæ hospitio à corpore excipitur, in id se rectè gerit & honorificè, non in id ipsum nimiam affectionem ostendens aut indulgentiam, ut quæ sit euestigio relictura tabernaculum, si excedendi & migrandi tempus eam vocauerit. Adueniens, inquit, sum in terra, & peregrinus sum ego uobiscum. Et hinc externam mundi electionem Basilides eam dicit accepisse, ut quæ sit natura supramundana. Hoc autem non ita se habet: unius enim Dei sunt omnia, & non fuerit aliquis natura mundi hospes, cum sit una quidem essentia, unus autem Deus. Sed electus vitam agit tanquam hospes, sciens omnia quæ sunt acquirenda, & quæ reiicienda: quæcunque autem bona triplicia esse uolunt Peripatetici, eis utitur: quinetiam corpore, sicut aliquis qui procul peregrè proficiscitur, diuersorij & habitaculis quæ ei in uia occurrunt, curam quidem gerens etiam rerum mundanarum loci in quo diuersatur, habitationem autem & possessionem, sicut etiam usum, relinquens, nulla motus affectione: prompto & alacri animo eum sequens qui è uita abducit: nulla occasione se unquam retrò conuertens, de incolatu quidem agens gratias, benedicens autem propter exitum, caelestem amplectens mansionem. Scimus enim quod si terrena nostra habitatio tabernaculi dissoluta fuerit, ædificium à Deo habemus, domum non manu factam aeternam in calis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod est ex celo superindui cupientes, siquidem etiam induti non nudi inueniemur. Per fidem enim ambulamus, non per speciem, ut ait Apostolus: magis autem volumus peregrin-



nari à corpore, & apud Deum versari. Magis autem est in comparatione: comparatio autem est in ijs quæ cadunt in similitudinem, ut fortior fortibus fortior, fortium autem fortissimus. Vnde subiunxit: Quamobrem contendimus, siue peregrinantes, siue apud eum versantes ei placere, uni scilicet Deo, cuius omnia sunt opus & creatura, & mundus, & supermundana. <sup>m</sup> Admiror Epicharmum qui apertè dicit: Si fueris mente pius, nihil malè patieris mortuus. Superius manet in celo spiritus. Et poëtam lyricum canentem: Impiorum autem animæ sub celo volant in cruentis doloribus, sub malorum iugis ineuitabilibus: piorum autem, in celis habitant, cantibus beatum, magnum canentes in hymnis. Non ergo huc de celis anima ad ea quæ sunt deteriora demittitur: Deus autè facit omnia ad ea quæ sunt meliora, sed ea quæ vitam elegit optimam ex Deo & iustitia, calum terra commutat. Meritò ergo Iob qui peruenit ad cognitionem: Nunc, inquit, scio quòd omnia potes, nihil est autem quod tu non possis. Quis enim annunciat mihi quæ non noueram, magna & admirabilia quæ nesciebam? Ego autem meipsum vilipendi, existimans meipsum esse terram & cinerem. Nam qui est in ignoratione, est peccato obnoxius, & terra & cinis: qui consistit autem in cognitione, Deo quantum potest assimilatus, iam est spiritalis, & ideo electus. <sup>n</sup> Quòd autem amentes & inobedientes terram vocet scriptura, planum faciet Hieremias propheta de Ioachim & eius fratribus, dicens: Terra, terra, audi verbum Domini, scribe virum hunc hominem abdicatum. Alius autem rursus propheta dicit, Esaiæ 1. Audi celum, & ausculta terram: auditum appellans intelligentiam, & celum animam eius qui est præditus cognitione, qui celi & rerum diuinarum suscepit cognitionem, & ea ratione factus est Israelita. Contra enim eum qui elegerat inscitiam & cordis duritiem, 30 terram dixit. Et illud, Ausculta, appellauit ab auribus quæ sunt instrumenta auditus, carnalia attribuens ijs qui rebus attendunt sensilibus. Hi sunt de quibus dicit Micheas propheta: Audite populi verbum Domini, qui cohabitatis simul cum doloribus. Et Abraham: Nequaquam, dixit Dominus qui iudicat terram. Nam qui non credidit, conuenienter saluari voci iam iudicatus est. Scriptum est autem in libris quoque Regum iudicium & sententia Domini, quæ sic habet: Iustos exaudit Deus, impios autem non seruat, eò quòd ipsi nolint nosse Deum. Absurda enim non faciet omnipotens. <sup>o</sup> Quid ad hanc vocem adhuc dicunt hæreses, cum omnipotètem bonum Deum prædicet scriptura, & vitij & iniustitiæ minimè esse authorem? siquidem ignorantia quidem propterea oritur quòd non cognoscat. Deus autem nihil facit absurdum. Hic est enim, inquit, Deus noster, & non est præter eum qui seruet. Non est enim apud Deum iniustitia, ex sententia Apostoli. Apertè autem adhuc propheta Dei consilium, & cognitionis profectum per hæc docet: Et nunc Israël, quid Dominus Deus tuus à te petit, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus vijs eius? Ut & eum diligas, & illi soli seruias, petitur à te qui habes potestatem eligenda salutis. Quid ergo sibi volentes Pythagoræ, iubent cum voce præcari? non quòd, ut mihi quidem videtur, existimarent Deum non posse exaudire eos qui tacitè loquuntur, sed quòd iustas vellent esse preces, quas non vereretur quis fundere multis eas scientibus. Nos autem de precatione quidem, procedente oratione, in tempore tractabimus. Debemus autem habere opera clamantia, tanquam in die ambulantes. Luceant enim opera tua. Et ecce homo, & opera eius ante faciem eius. Ecce enim Deus, 60 & opera eius. Deum oportet imitari, quoad eius fieri potest ab eo qui est cognitione præditus. <sup>p</sup> Mihi autem videntur poëtæ quoque electos appellare θεοειδίας, id est, Deiformes, & δious, id est, diuos, & ἀνθεούς, hoc est, Deo æquales, & διμῆτιν ἀπαλάτοις, id est, consilio Ioui pares, & θεοῖς ἐνδύξια μὲν ἐργατες, id est, est quorum similis prudentia diuis, & θεοειδούς, id est, Deo similes, circumrodentes illud, ad imaginem & similitudinem. <sup>q</sup> Atque Eurip-

que Euripides quidem, In meo, inquit, tergo sunt pennæ aureæ, & aptantur amabilia Sirenium talaria, Ibóque in immensum sublatus æthera, Iouem conuenturus. Ego autem Christi spiritum orauerim, ut me in meam sustollat Hierusalem. Dicunt enim Stoici quoque, calum quidem propriè esse ciuitatem, quæ autem sunt hîc in terra, non utique ciuitates: dici enim, sed non esse. Res enim bona est ciuitas, & populus, honestus aliquis cœtus & multitudo hominum quæ regitur lege, sicut verbo ecclesia, ciuitas quæ non potest circumferri, nec opprimi tyrannide. In terra diuina voluntas, in terra sicut in calo. Huius autem ciuitatis imagines poëta quoque condunt, scribentes: Hyperborea enim & Arimaspiæ ciuitates, & campi Elysij, sunt Reipublicæ & ciuitatis iustorum instituta. Scimus autem Platonis quoque Rempubicam esse positam in calo ut exemplar.

## COMMENTARIVS.

- 10 <sup>1</sup> Iam vero id est in nostra potestate. Quoniam superius dixerat hominem singularem qui differt ab homine qui est in genere seu absolute, accipere characterem ex forma animæ insita eorum quæ elegerit, eligitur autem & virtus & vitium ex libero arbitrio, quod est in nostra potestate, visum est ei aliquid dicendum de eo quod est in nostra potestate, id est de libero arbitrio, quod Græcè dicitur, τὸ ἐν ἡμῖν. & τὸ αὐτοκράτωρ, id est, quod est in nobis, seu in nostra potestate. Ita autem definit liberum arbitrium, id per quod alicuius faciendi vel contrarij, sumus domini. Ex quo infertur quod cum vtriusque contrarij sumus participes, id potest à nobis fieri quod facere situm est in nostra potestate, & in nostro libero arbitrio. Cum ergo sit in nostra potestate vel bonum vel malum eligere, & virtus est habitus electiuus & itidem vitium, nec liberum tollit arbitrium Dei gratia nos ad virtutem adiuuans, nec maligni tentatio nos ad vitium incitans. Bene enim vel male nostra sponte facimus, nec voluntas nostra vnquam cogitur. Quod autem faciendi vel non faciendi liberum habeamus arbitrium, ex hoc licet intelligere quod nobis à Deo data sint præcepta, quæ si fecerimus, laudamur, si non fecerimus, vituperamur. Sed nec punirentur qui peccata admiserunt, si non esset in eorum potestate ea vel admittere vel non admittere. Propter peccata autem non solū vituperamur, sed etiā punimur nisi ea dimittantur. Dimittuntur autem quæ facta sunt, non vt nō facta sint: nam quod factum est infectum esse non potest, sed quasi non facta sint. Quæ ante fidem facta sunt peccata, in baptismo dimittuntur. Quod quidem ita est intelligendum, quod efficiat baptisumus, non vt ita deleantur vt facta non sint, sed vt non magis imputentur quam si facta non essent. Dimittuntur autem in baptismo omnia peccata, neque est adhibenda Basilidis distinctio, sintne voluntaria an inuoluntaria, & an admissa sint à sciente an ab ignorante. Hæc distinctio adhibita est à Basilide, non considerante omnium peccatorum in Baptismo remissionem esse donum non hominis sed Dei. Donum autem hominis longe superatur à dono Dei, quod non existimauit Basilides. Siue ergo remittantur peccata, siue puniātur, remittuntur quidem, non vt non facta, sed quasi reputentur esse nō facta, puniuntur autem non vt non facta sint, sed quod facta sint. <sup>2</sup> De incredulis dictum est. Fidelium peccata ante fidem admissa baptismo remittuntur: quæ autem post fidem, pœnitentia. Quo fit vt fiant puri & mundi & apti ad vitam recte & ex virtute agendam. Qui autem sunt increduli, & vt qui fide careant, impij, reputantur vt puluis quem proiicit ventus à facie terræ, & vt stilla quæ cadit ex sirula. Nam vt puluere nihil est leuius & instabilius qui in omnem partem à vento facile impellitur: ita impius qui non in fide firmas & stabiles egit radices, in omnes malas actiones & quæuis scelera à maligno spiritu impellitur. Ita etiam reputantur similes stillæ cadenti ex sirula, quæ nihil habet momenti vt arbor irrigata fructum ferat. Atque pulchrum quidem est esse mundum à peccatis, sed beatus ille est qui expurgatus à peccatis, & nulli faciēs iniuriam totum se dedit scientiæ & contemperationi, & cōsiderat quomodo diuina natura sit immortalis, & in eam nō cadat senium nec ullus interitus. Qui ita diuinam cōtemplatur naturam, nihil vnquam turpe cogitat, sed in summi boni versatur meditatione: quo fit vt beatus iure dicatur. Eum certe Plato nō solum dicit beatum, sed etiam dum Ideas contemplatur, viuere Deum inter homines. Quod autem Deus sit hanc affert causam, quod sicut Deus est mens in qua rerum omnium consistunt ideæ, dicitur enim mens locus idearum, ita mens quoque hominis quæ Ideas contemplatur, Deus à Platone dicitur, Socrates autem in Theæteto, paulo modestius Philosophum non esse Deum dicit sed diuinum, *Θεὸς μοι δοκῇ εἶναι*, inquit, *ἀλλ' οὐκ ἔστι θεὸς* (Theæt. 155. d. 1), *Θεὸς μοι δοκῇ εἶναι, ὅτι ἐστὶν τοῖς φιλοσόφοις ὁμοῦς μετὰ τὸν νοῦν*. Mihi quidem vir, inquit, nullo modo videtur Deus. Nam omnes, inquit, ego Philosophos tales appello. Non omnes Philosophi Dij aut diuini dicuntur, sed qui sunt Coryphæi, nempe qui peruenerunt ad summam gradum philosophiæ, & quorum quidem corpus iacet in ciuitate, & ibi versatur, mens autem hæc inferiora parua ducens & nihilifaciens, quoquo versus fertur, vt ait Pindarus, quæ sunt sub terram & quæ super terram dimetiens, & vniuersam vniuscuiusque eorum quæ sunt scrutans naturam, ad nihil eorum quæ prope sunt se demittens. Ita anima transcendens generationem, nempe ea quæ cadunt sub ortum & interitum, & per se est & versatur cum ideis, est tanquam Angelus cum Christo semper contemplans & Dei considerans voluntatem. Hic solus est prudens, cuius ita contemplatur anima, reliqui omnes qui terrena tantum considerant, tanquam umbræ volitant, & nec sapiunt & planè sunt mortui. De iis intelligit Christus cum dicit mortuos sepelire suos mortuos. Nam cum ea demum viuant quæ vere sunt, non viuit qui quæ verè sunt non considerat, sicut nec viuit corpus quod caret anima. <sup>3</sup> Atque Deus quidem cum non possit demonstrari non cadit sub scientia. Cum contemplationem magis ornasset laudibus.

occurrit dubitatio, quidnam Deum iuuet contemplari, cum Deus sciri non possit. Quod autem sciri non possit ex hoc probatur, quod cum scire sit per causam cognoscere, quod sit per demonstrationem, Deus autem non possit demonstrari, ergo nec sciri. Responder autem Clemens, Deum quidem per se sciri non posse. Quomodo enim comprehendi posset prima rerum omnium causa? Potest tamen sciri per filium, qui est sapientia, scientia & veritas. Solus certe patrem nouit filius qui est in sinu patris, & est eiusdem, cuius ipse essentia. Is autem filius cum sit λόγος, id est & ratio, & verbum, utrumque enim significat λόγος, & creatione & mundi administratione Patris demonstrat essentiam. Demonstrat enim patrem, & per ipsam rem omnium causam quam à patre accipit & docet homines per rerum creaturarum effectus, quis sit effector. Est enim filius & demonstrator & ratiocinator, quod non cadit in patrem, qui neque suam ostendit essentiam, nec effectus nisi per filium explicat hominibus. Et ita filius demonstrationem habet & ratiocinationem seu discursum, ut qui non solū efficiat ut sciatur Deus, sed ipse quoque sciat. Quamuis autem Dei non possit haberi scientia quatenus est demonstrabilis, nisi ipsum demonstret filius qui est à patre emanans sapientia scientia & veritas, potest tamen ab expurgato homine cognosci per viam contemplationis quæ ἐννοία Græcè dicitur. Ab ea tam necessaria quam probabilia absunt argumenta: sola autem mens à corpore abstracta & veluti excedens in Dei qui comprehendi non potest definitur gloriam & maiestatem. Sed licet Deus non comprehendatur, ut qui nec definiri, nec diuidi nec componi possit, per filium tamen nempe per Verbum sciri potest & cognosci, ut qui & eandem ab eo acceptam demonstrat essentiam, & ex operibus explicet quis sit rerum opifex. Postquam autem ostendit Clemens filium esse sapientiam, scientiam, & veritatem, aliquid addendum esse censuit ad intelligendum ipsum filium qui nos docet scire patrem. Dicit ergo eū non solū esse sapiētiā, scientiā, veritatem, demonstrationē & discursum seu ratiocinationem, sed etiā cum omnes spiritus potestates in filio simul fuerint, eas simul perficere & cōsummāre filium, in eo significans omnem esse perfectionem: Quod autem verti potestatem id Græcè est δύναμις quod non est intelligendum de ea potestate seu potentia quæ exit in actum. Nam in rebus quidem naturalibus cum prodit actus definit potentia. In rebus autem diuinis adeo simul stant potestas & actus, ut nulla sit potētia, si non sit actus: esse enim & posse idem est in rebus perpetuis. Ipse certe Deus qui est potens, atque adeo potentia est merus actus. Quod autem verti potestates, verti poterat virtutes, sed tollenda erat ὁμοιότης, virtutis & potētiæ. Quomodocunque autem verterim, per potestates existimo intelligendum, vires seu facultates & potētiās seu magis virtutes. Eiusmodi sunt quas vocat Esaias spiritum intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, & eiusmodi alia quæ filio sunt attributa. Neque vero mirum est si quod vni personæ est attributum, alteri quoque attribuitur, quando est ex iis quæ vni Deo conueniunt. Ut autem filius Dei cum sit Deus, nullis continetur terminis ac limitibus, ut qui sit infinitus, ita vnaquæque eius potestatum seu attributorū norio infinita sit oportet. Cum autem Verbum, Deus, inquā, filius sit infinitus, vnum quoque sit necesse est. Nam quod in multas partes est dissectum, id non potest esse vnum. Deus autem nec eius attributa, quæ ipsa quoque sunt Deus, cum Dei nihil sit quod non sit Deus, in partes non potest diuidi, quo sit ut & Deus, & eius attributa sint vnum. Sed quid sibi vult Clemens cum dicit filium esse vnum, sed non ut vere vnum. Nam si non sit vere vnum, non est vnum. Ad quod respondendum est, consideratū filium, & ut qui carnem suscepit, & ut qui nondum suscepit. Si consideretur ut qui carnem non suscepit, filius est vere vnus, opifex scilicet seipso contentus & clausus, qui supernaturaliter ita est vnus, ut cum omnia contineat, nullam tamen admittat diuisionem. Neque enim diuisio dicenda est ab vno progressus & ad eundem per ternarium regressus, tantum enim abest ut sit diuisio, ut ea potius sit perfectissima vnitas. Sin autem consideretur filius ut qui carnem suscepit, efficit carnis susceptio ut vere non sit vnum. Nam & si vnum sit subiectum, aut, ut cum Theologis dicam, suppositum, cum tamen reuera Deus sit & homo, & in eo sit diuina & humana natura, vnum quidem subiectum est Christus, non vnum tamen est diuina & humana natura ex qua constat Christus Dei filius carne reclusus. Dicendum itaque erit, filium ut Deum esse vere vnum: ut Deum autem & hominem non vere esse vnum. Nam licet utrumque coniunctum sit vnum subiectum seu suppositum, distincta tamen est & discreta diuinitas ab humanitate. Vere autem vnum est, quod est simplex & nullam admittit discretionem & separationem. Porro autem quamuis in Christo dicatur esse multa, ut cum in eo dicitur esse diuina & humana natura, nullę tamen in eo sunt partes, cum neutra natura suscipiat diuisionem. Quod si etiam Christo attribuantur sapientia, scientia & veritas, & quæ sunt huiusmodi, ea minime sunt partes. Nam cum quidquid est Dei, Dei ipsi sit essentia, Deus autem non possit diuidi, Dei nullę possunt esse partes, non est ergo filius multa ut partes, sed est vnum ut omnia, id est, ut essentia quę est in tribus hypostatibus, seu tribus personis. Trium enim personarum vna est essentia, quæ ab vno prodiens ad ternarium, & ad eum regrediens, plane est totum & perfectum atque adeo omnia. Et ita est filius vnum ut omnia à quo vno sunt omnia, & ad vnum redeunt omnia. In ternario certe qui manat ab vno, rerum est omnium summa perfectio. Assimilatur autem hæc beata trinitas circulo qui est figura omnium capacissima, & neque habet principium nec finem, & in eo dari non potest principium quod non sit idem finis, nec finis qui non sit principium, & in eo vnita omnia circumuoluuntur. Quæcunque certe Deo attribuuntur, ea simul vnita circumuoluuntur, & ubicunque est vnum ibi est & alterum, & id alterum est vnum. Nam quantumcunque ea coniungantur & separentur vocabulis & hominum appellationibus, re tamen sunt eadem, nec aliud dici potest Dei sapientia quam iustitia, nec iustitia quam scientia. Hinc est quod Verbum apud Ioannem in admirabili illa reuelatione dicit se esse principium & finem, & quod ubicunque incipiat, illuc & terminetur. Nec principium autem nec finis eius dici potest, qui nullam suscipit diuisionem nec dimensionem. Ex eo autem quod verbum sit eiusmodi ut nullam suscipiat distantiam & dimensionem, docet Clemens qualem nostram oporteat esse fidem. Oportet enim eos qui in ipsum credunt & per ipsum, non credunt enim nisi qui fidem quæ est Dei donum ab ipso acceperint, ita se gerere ut sint cum eo vnum, & ab eo minime separentur, vnum autem sunt non essentia sed adhesionem qui tota mente & cogitatione ei adhærent. Non credunt autem qui dubitant, ut qui magno ab eo abunt intervallo. Nulli autem melius credunt,

Arist. cap.

4. lib. 3.

Phyl.

Aristor. 12.

Metaph. in

3. 6. 7. &amp;

ut 8 Phyl.

Esaiæ. 11.

Arist. 1. de  
celo cap. 1.Apocal. 21  
& 22.

credunt, nec magis ei vniuntur, quam martyres, de quibus hic agitur, qui nec morte quidem ab eo separantur. Quos secum sic loquentes inducit Paulus: Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia &c. Enim autem locum sic diuine concludit; Certus sum quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque longitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Fides certe quam hic dicit, summam complectitur charitatem. Rom. 3.

Qui erant incircumcisi erant à Deo alieni, vt qui non haberent circumcisionem quæ erat signaculum fidei. Circumcidebantur autem non solum Hebræi, qui erant Dei populus peculiaris, sed etiam alienigenæ qui prius Catechumeni in lege fuerant instituti. Sed ad hoc vt atria Domini & sancta possent ingredi, non satis erat præputij cutem circumcidi, sed oportebat eos esse circumcisos & corde & carne, hoc est esse mundos & corde & spiritu. Cor cultello Dei circumciditur, & auferitur de corde præputium, quando turpes cogitationes nequaquam exeunt è corde vt dici possit: Impinguatum est cor populi huius, & auribus suis graniter audierunt. Et caro similiter circumciditur, vt nequaquam fiant opera terrena, quæ pro necessitate corporis facere compellimur, cibum capere & potum & somnum, & vt vestibus, quæ tunc circumcidimus, si non ad delitias & luxuriam, & ad inertiam, sed ad necessitatem naturæ, & corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. Hieron. in 24. Ezech.

Ij qui sic sunt incircumcisi non intrant in sancta, sed soli Leuitæ, quos Deus vult esse sanctos & puram vitam agere. Ij enim sunt vere Dei Sacerdotes. Circumcidebantur quidem etiam alia tribus, sed sola Leuitica tribus propter sanctitatem vngebat Pontifices, Reges & Prophetas, vt videre licet in Leuitico. Adeo autem mundos oportebat esse sacerdotes, vt ne ad mortuum quidem hominem liceret ingredi, præterquam ad patrem, matrem, filium & filiam, fratrem & sororem quæ non nupserat, alioqui fuissent contaminati. Huius rei causam hanc affert Hieronymus, quod is qui pro aliorum peccatis deprecatur, mundus ad altare debeat accedere. Nam quamuis corpus mortuum non sit peccatum, fuit tamen peccatum causa mortis, & in ipsa carne iam mortua fuit peccatum & inobedientia. Quamuis autem propter cæteros mortuos polluantur Sacerdotes, hoc tamen non habet locum in patre & matre & cæteris quos diximus, propter propinquitatem generis & seminis, ex quo Sacerdos habet generationem, & ideo propter ingressum ad illos mortuos non contaminatur. Quamuis autem ad illos ingressus sacerdotes non omnino reddit impuros & immundos propter cognationem, generatio tamen est eiusmodi, vt restet semper aliqua eluenda macula. Et ideo quantumuis dicantur à Mose incontaminati, septem tamen diebus qui est generationis terminus, (sex enim diebus absoluto opere generationis, Dominus quieuit sabbato) mundantur: Octauo autem offertur hostia placationis, seu pro peccato. Septem autem illi dies quibus mundantur perfectam significant pœnitentiam: octauus autem quo offertur hostia pro peccato, significat Dei placationem, qui significat nobis dandam promissam à Deo hæreditatem: Perfecta autem purgatio & emundatio, est fides in Christum deducta à Lege & Prophetis. Sed non sufficit credere in Christum, nisi Dei obediendo præceptis vita sit pura, & res mundanæ, secularia inquam desideria deponantur, vsque ad tabernaculi depositionem à iucundo vsu animæ, id est, vsque ad mortem.

Quoniam autem variis modis accipitur quod dicitur de diebus septem, siue significet certas periodos quiete conclusas ac terminatas, siue septem cælos quos sequitur octaua regio inerrans mundo appropinquans, qui cadit sub intelligentiam, his relictis statuit eum qui est cognitione præditus, id est qui per fidem habet Dei cognitionem, debere emergere ex generatione & ex peccato, nempe terrenarum rerum relictæ contemplatione ad cælestia assurgere, & à peccatis discedere. Sed cur septem diebus sacrificantur hostiæ pro peccato? Quoniam pœnitentia & purgatio est vitæ à peccato mutatio: peccatum autem est generationis. Quæ est autem à peccato mutatio, etsi recedat à peccato, adhuc tamen tangit generationem quæ significatur ambitu septem dierum. Nam licet recedat à peccato, adhuc tamen remanet nobis à generatione innata quædam ad peccatum propensio. Quo fit vt septem diebus merito sacrificetur pro peccato, vt id vigeat, & ne amplius reuertatur. Iob autem iustus, Ipse, inquit, nudus sum egressus ex utero matris meæ.

Dixit paulo ante in viro cognitione prædito esse emergendum ex generatione, & ita peccatum esse relinquendum. Ex generatione autem, egreditur qui est Iob iusto similis, qui dicit se nudum ex utero matris egressum, & nudum illuc reuersurum. Nudus autem regreditur qui recedit nudus à vitiis & peccatis, & nec animo impressam sceleris habet imaginem. Tales sunt qui baptisimi lauacro regenerati, dimissis peccatis à malis operibus abstinentes, & in virtutibus proficientes, tendunt ad immortalitatem. Nam in peccato quidem est prior generatio, à peccato autem liberat, & vitam dat æternam regeneratio qua renascimur. Eos esse dicit ex aquæ matrice genitos, alludens ad matricem mulieris ex qua concipitur & editur infans. Quoniā autem dixerat eos qui sunt regenerati, vt qui sint pij, immortales futuros, ex aduerso dicit impiorum lucernam, id est, prosperitatem esse extinguendam. Prou. 13.

Porro autem castitatem in corpore & anima quam insequitur. Qui est regeneratus & verbi diuini cognitionem est assecutus, inter cæteras virtutes persequitur castitatem animi & corporis. Eam Moyses significat in describenda Rebecca, pulchra vtens repetitione, dum dicit: Virgo erat pulchra, vir autem eam non cognouit. Idem enim est esse virginem, & à viro non fuisse cognitam. A viro autem non esse cognitam, idem est quod esse incorruptam. Porro autem incorruptio est Dei gloria, quæ significatur vocabulo Rebecca. Rebecca quidem est patientia, est autem fortis animi ita se gerere, vt nec corpus polluat nec anima. Ita autem se gerere maxime pertinet ad Dei gloriā, in quo nihil est gloriosius, quam quod in eum nulla cadit corruptio & interitus. Eius autem incorruptionem, quoad eius fieri potest, imitatur castitas. Hæc autem castitas est etiam iustitia quæ suum cuique tribuit, & cauens ne per auaritiam vlli faciat iniuriam, efficitur templum Deo consecratum. Ita autem sunt coniuncta pax & iustitia, vt vnum sine altero vix possit consistere: iustitia enim est pax & tranquillitas ac stabilitas vitæ. Nam si iustitia suum cuique tribuat, tollitur omnis belli causa & seditionis, & erunt pacata omnia. Pax autem quanti sit facienda ex hoc est perspicuum, quod in salute dāda, nullum aliud quam pacis vocabulum in veteri & in nouo testamento à Domino sæpius sit vsurpatum. Quid quod Christus

esse voluit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech? Significat autem Melchisedech regem iustitiæ, & re vera erat rex Salem, id est Rex pacis, & certe iustitia & pax sunt vniuoca. Rex autem Melchisedech qui fuit figura Christi, non quemuis panem dedit in alimentum Abraham reuertenti à cæde Regum, sed panem sanctificatum, id est consecratum, ut qui esset sacerdos Dei excelsi, in typum Eucharistiæ, in qua sub symbolis panis & vini Deo cōsecratur, sacrificatur & offertur præciosum corpus & sanguis Christi. Quoniam autem de iustitia & pace fuerat locutus, visum est ei subiungere quid de eis dixisset Basilides quem vocat *Ἰουδαῖον*, sed ego legendum censeo *Ἰουδαῖον*, id est qui à fide defecit. Is dicit iustitiam & filiam eius pacem manere in octonario, alludens ad id quod dicebat Pythagoras, octonario numero significari iustitiam, quæ est æqualis pro cuiusque meritis distributio, ciuitatis solidum fundamentum, ut octonarius primus omnium soluitur in numeros pariter pares. *Transseundum est autem à naturalioribus.* Ab obscurioribus quæ vocat 10 naturalia transit ad ea quæ sunt clariora, nempe ad moralia. Ea nos docet Christus qui est præceptor noster, & qui nos mysteriis iniciat. Habebant autem etiam Græci sua mysteria, quæ qui Baccho celebrabant, vocabant orgia. Ea docebat quidem Bacchus, sed non nisi eos qui erant initiati mysteriis, ab eis autem prophanos, id est qui ad sacra non erant admissi, arcebat. Ita etiam Christus præceptor noster sanctum non esse dandum canibus, nec margaritas ante porcos iaciendas esse statuens, ad doctrinæ suæ mysteria eos demum admittit, quibus mysteriorum patet aditus, per baptismi sacramentum aperta ianua. Sed ne cum Christum Seruatorem nostrum dixisset esse magistrum & iniciatorem, patrem videretur à nobis excludere, ne ea inquam, nos subiret cogitatio, subiungit quidem Deum esse expertem principij, sed vniuersorum principium. Quo fit ut cum gignat filium, ipse quoque filius ab eo genitus sit principium. Et ut pater est essentia, bonum & mens, ea quoque sit filius. Quatenus autem filius est essentia, est ipse quoque principium lo- 20 ci efficiens, effector scilicet & creator. Quatenus vero est mens, docet in differendo ratiocinationem & artem iudicandi. Est ergo filius, nempe Verbum, & creator & vnus magister, ut qui sit vnicus Dei filius. Sed quæ sunt filij, eadem quoque sunt patris, & quæ sunt à filio, eadem quoque sunt à patre, ut quæ sint vna & eadem essentia. Efficit ergo & creat Pater per Verbum filium, & docet itidem pater per filium, est enim vna & eadem doctrina patris & filij, & est vterque & creator & magister. *Non ergo faciunt qui figmentum insectantur.* Erant hæretici, nempe Marcionistæ, qui in Deum veteris testamenti, quem creatorem dicebant inuehebantur, & creaturam insectabantur ut malam. Et iam quidem diximus esse vtrique eandem creandi potestatem, nec alterum creare sine altero, cum vnus sit Deus & eadem vtriusque essentia: nunc autem dicit non esse causam cur accusetur creatura, & maxime corpus hominis: non esse enim malum quod factum est rectum ad Deum contemplandum. Primum etgo 30 ex ipsa figura corporis ostendit non esse corpus malum, quod ita factum est, ut cælum contempleretur. Deinde quod in eo sint collocata sensuum instrumenta, quæ tendunt ad cognitionem: omnis enim nostra cognitio procedens à sensibus, peruenit ad intelligentiam, propterea quod omnia membra & omnes partes corporis ita sunt compositæ, ut aptæ sint ad honestum, non ad voluptates. Nam etsi sit in corpore voluptas, ea tamen sibi proponit quod est honestum, nempe liberorum susceptionem. Est itaque corpus animæ habitaculum quæ à Deo in maximo prærio habetur, ut quæ facta sit ad eius imaginem & similitudinem, & dignum est habitum, postquam est à Domino sanctificatum, ut in eo sanctus habitaret Spiritus. Sancto enim regenerationis lauacro à Domino sanctificatur & anima & corpus, & hoc est quod vocat Clemens Domini perfectionem. Deus enim est qui in baptismo perficit, non signa quæ cadunt sub sensum. Ad hæc accedit quod quæ sunt in homine virtutes, eæ quoque sunt in corpore. Nam anima quidem est sub- 40 iectum virtutum: corpus autem est animæ habitaculum. Pulchre autem dixit esse mutuam trium virtutum consequentiam, sapientiæ & iustitiæ & sanctitatis, quæ ita sunt coniunctæ, ut non possit vna separari ab altera. Nam & qui rerum diuinarum & humanarum habet scientiam, is Deum recte colit, & qui Deum recte colit, in eius anima ira & cupiditas parent rationi. Qui has autem habet virtutes, est cognitione præditus, circa Deum autem versatur moraliter: in pietate enim ac religione cernuntur boni mores. Naturaliter autem versatur is, cui tanquam à natura est ingenerata Dei cognitio: logice autem versatur, qui & de Dei natura & de moribus ita differit, ut à pietate non recedat. *Si quis autem dicat se accusare carnem.* Qui carnem accusabant, citabatur illud tritum ex Esaia, Omnis caro scænum, & omnis gloria hominis quasi flos scæni &c. Sed Clemens adducit Hieremiam hunc locum interpretantem, & dicentem carnis gloriam significare gloriationem in peccato. Ex quo colligitur non esse vituperandam carnem, sed peccatum. Dicuntur itaque se- 50 cundum carnem ambulare & esse carnales qui sunt in peccatis, iique sunt vituperandi, non autem qui corpus castigant, & in seruitutem redigunt. *Præstantiorem quidem hominis partem esse animam.* Constat homo ex anima & corpore, & anima quidem est pars præstantior, corpus vero deterius: neutrum autem est nec bonum nec malum sed medium & indifferens. Non sequitur autem quod si quid sit non bonum, id sit malum. Hæc autem dicit Clemens conuenienter sententiæ Stoicorum, qui solam virtutem dicunt esse bonam, vitium autem malum, cætera autem nec bona nec mala, sed media & indifferentia. Ex mediis autem illis & indifferentibus alia sunt quæ vocant *προηγμένα*, id est præposita, cuiusmodi sunt opes & sanitas, alia vero *ὑποηγμένα*, cuiusmodi sunt morbus & paupertas. Constat vero homo ex anima & corpore, quæ sunt quidem diuersa, sed non contraria. Nec enim ea inter se pugnant ut bonum & malum, est enim vtrumque medium & indifferens, & tamen præstat anima, corpus vero est deterius. Porro autem vtrumque ha- 60 bet suas actiones: & quæ sunt quidem bonæ actiones, procedunt à bono spiritu, nempe principali qui est Spiritus sanctus, malæ vero, à Dæmone qui est malignus, ita tamen ut neuter liberum tollat arbitrium. Nam siue Spiritus sanctus bonum inspirauerit, vel malus malum suggererit, est in hominis potestate vtrum malit eligere. *Iam vero sapientis anima.* Constat, ut iam diximus, homo ex anima & corpore, sed anima est corpore melior & præstantior, à corpore autem hospitio accipitur. Cum sit autem anima & corpore præstantior, & hospes corporis, ut quæ in eo peregrinetur, sapientis anima seuerè & censoriè se in id debet gerere, ita scilicet ut ipsum castiget, non autem nimia affectioe & indulgentia corrumpat, ut quæ cum primum Deus eam



- Deus eam vocarit, à tabernaculo, id est è corpore mox sit excessura. Quamuis autem anima sit hospes corporis, non tamen dicendum est eam esse hospitem mundi, vt quæ sit supramundana, vt dicebat Basilides: nam & mundi & supermundanorum vna est essentia, sicut vnus est Deus qui creauit omnia. Nullus est ergo mundi hospes, sed tamen qui est electus, etsi mundi non sit hospes, viuit tamen tanquam hospes. Electus est autem qui à Deo vocatus paret vocanti, & ab eo seruatis mandatis ad vitam æternam eligitur. Quomodo autem viuat hospes docet Clemens: Scit, inquit, quæ sunt acquirenda, & quæ sunt reiicienda. Acquirenda vocat, ea quibus est opus & quæ sunt ad vitam necessaria: reiicienda autem, ea quæ sunt superuacanea, & quibus non est opus. Necessaria autem sunt ea bona quæ triplicia statuunt Peripatetici, & quibus vtendum est hospiti, bona animæ, bona fortunæ, & bona corporis, & ipsum corpus. Eis vtitur hospes sicut qui peregre proficiscitur, occurrentibus in via diuersoriis, & curam quidem gerit rerum mundi quæ sunt in loco in quo diuersatur: sed ita vt nec ibi velit habitare, nec eas res possidere, nec eis perpetuo vti tanquam propriis, & nullam ad eam habet affectionem vt cuius sit scopus cœptum iter persequi, pròptoque & alacri animo Deum sequens, qui ab hac vita caduca deducit ad vitam æternā, quidquid acciderit ad anteriora pergens nunquam retro aspicit, sed quod hic quidem tanquam incola & peregrinus vitam egerit, agit gratias, Deū autem laudat & benedicit quod hinc sit migraturus, vt qui cælestem experat mansionem. *Admiror Epicharmum qui aperte dicit.* Non solum ex sacris scripturis, sed etiam ex libris Poëtarum ostendit cognosci, & bonorum post mortem esse præmia, & malorum pœnas. Duos autem citat Poëtas Epicharmum & Pindarum. Vterque certe eorum bonos post mortem Deum in cælis laudare, malos autem sub terra tormentis affici dicit. Ex his autem concludit falsum esse quod dicunt nonnulli, à Deo in terram animas dimitti vt puniantur, cum quæ Deum sequens recte & iuste vixerit, tantum abest vt tormenta patiatur, vt relicta terra in cælos ascendat. Non quiuis autem in cælos ascendit, sed is demum qui est spiritualis, & ideo cognitione præditus & à Deo electus. A Deo autem non cognoscitur, id est non approbatur nec eligitur, qui est terrestris, & qui Verbi non habet cognitionem. In peccato autem est qui versatur in ignoracione: cælum autem non ascendit qui est in peccato. Nihil enim intrat in cælum quod sit pollutum & inquinatum. *Quod autem amentes & inobedientes terram vocet scriptura.* Dixit antea eos cælum ingredi qui sunt spirituales, spiritualibus autem aduersantur peccatores qui Dei non habent cognitionem, Deum autem non cognoscunt qui eius præceptis non obediunt, & ideo nec ipsi à Deo cognoscuntur, eos enim demum nouit qui sunt sui & quos vt suos approbat. Qui sunt ergo spirituales, ij & Deum cognoscunt, & à Deo sunt cogniti & electi: ij autem sunt qui Dei præceptis parentes ex virtute vitam agunt.
- 30 Qui Dei autem præceptis non obediunt, & vitiis & peccatis se dedunt, ij non sunt spirituales, sed amentes, terrestres & carnales, à Deo autem non cognoscuntur nec eliguntur, sed reprobantur. Quo fit vt cælum minime ingrediatur: cælum enim non ingreditur qui Deo non credit, incredulus autem est qui Dei præceptis non obedit. Quod autem tales sint peccatores, probat Clemens testimonio Hieremiæ, Esaiæ, & Micheæ, qui peccatores, qui plane sunt amentes, non solum vocat terrestres, sed etiā terram. Qui autē Dei præceptis non parent, ij vt impij & increduli, ipsi iure sunt iudicati: nam cum in eorum sit potestate Deum nosse, eum nolunt cognoscere. Quo fit vt ipse Deus eos nec cognoscat, nec tanquam suos approbet & eligat. Eos itaque nec exaudit nec seruat. Iusta est enim eius sententia qui iustos quidem approbat & eis dat salutem: iniustos autem & impios reprobat & cōdemnat. Quod nisi faceret, esset iniustus, in Deum autem non cadit iniustitia. *Quid ad hanc vocem adhuc dicunt hæreses.* Ex eo quod dicit scriptura Deum omnipotentem esse iustum, & nihil in se habere absurdi, arripit occasionem insectandi Marcionistas & alios hereticos, qui dicebant Deum veteris testamēti esse malum, noui autem bonum, cum vtriusq; sit vnus Deus, & nec vitij nec iniustitiæ sit auctor. Ex eo enim oritur vitium quod Deus non cognoscatur: consistit autem vitium ex Dei ignorantia. Non aliud autem à nobis petit Deus, qui eligendæ salutis habemus potestatem, quam vt eum diligamus, & eius præcepta custodiamus, non alio autem tēdunt eius præcepta quam vt eis parētes iuste viuamus, & ita vitā æternā assequamur. Est ergo Deus bonus & iustus, & nos vult bene & iuste viuere. *Mihi autem videntur.* Dixit paulo ante electos, Deū, quoad eius fieri potest, imitari. Hos autē electos nūc dicit à Poëtis Græcis, Diis similes esse appellatos, vsurpātibus id quod à Mose scriptū est, Deum
- 40 creasse hominem ad imaginem & similitudinem suam. *Atque Euripides quidem.* Quod hic adducit Clemēs ex Euripide, videtur Euripides scripsisse, cum præter fabulosas Sirenes legisset quod scriptū est in Esaiā propheta de Seraphim. Orat autē Clemēs Christi spiritū, vt eum tollat in suam ciuitatem, id est in cælum. Cælum autem dicit suam esse ciuitatem, vt quod eius sit tāquam Christi cohæredis, cuius est frater per gratiam, cum sit Christus Dei filius per naturam. Cælum autem proprie esse ciuitatem dicunt etiam Stoici, cum id accepissent ex sacris scripturis, eas enim quæ sunt in terra dici quidem, sed non esse ciuitates. Atque lege quidem terrena regitur ciuitas, verbo autem ecclesia, quæ est Dei ciuitas, quæ nunquam est peritura, & in qua fit Dei voluntas & in cælo & in terra. Ciuitas autem proprie est ecclesia, id est, bonus & honestus conuentus fidelium, qui à verbo regitur qui est Deus, non proprie autem dicitur ciuitas, quæ est in terris, cum ea regatur non tam à Deo, quam à lege terrena. Ecclesia autem est in cælo & in terra, siquidem vtrōbique fit Dei voluntas. *Huius autem ciuitatis imagines Poëtæ quoque condunt scribentes.* Ciuitas quidem proprie est in cælis, & est veluti exemplar earum ciuitatum quas poëtæ dicunt esse in terris, vt Arimasporum, Hyperboreorum, & Elysiarum, apud quos dicuntur esse respublicæ & bona iustorum virorum instituta. Sunt autem eæ ciuitates, non ciuitates, sed cælestis ciuitatis imagines. Plato quoque scripsit librum de republica, sed quæ ab eo est instituta nusquam est in terris, sed eius exemplar situm est in cælis.



# CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI STROMATVM

### LIBER QVINTVS.



**D**E EO<sup>a</sup> quidem qui est cognitione præditus, hæc quodāmodo cursim sumus persecuti: iam autem pergamus ad ea quæ deinceps consequuntur. <sup>10</sup>  
Atque fides quidem rursus est consideranda: sunt enim qui fidem quidem nostram esse de filio, cognitionem autem de spiritu, distinguant. Nō animaduverterūt autem quod verè quidem oportet credere filio, & quod filius, & quod venerit, & quo modo, & propter quid, & de passione.

Nosse autem necesse est quis sit filius Dei. Iam verò neque est cognitio sine fide, neque fides sine cognitione. Sed neque pater est sine filio: simul enim cum eo quod est pater, est filij pater. Filius autem verus est de patre magister. Et ut credat quis filio, oportet nosse patrem, <sup>20</sup>  
ad quem refertur etiam filius. Et rursus, ut patrem prius cognoscamus, oportet credere filio, quoniam docet Dei filius. Ex fide enim ad cognitionem per filium pater.<sup>b</sup> Cognitionis autem filij & patris, quæ est ex cognoscendi regula, quæ est verè regula cognitionis, est aggressio & tractatio veritatis per veritatem. Nos ergo sumus, qui sumus fideles in eo quod non creditur, & qui sumus cognitione præditi in eo quod non cognoscitur: hoc est, in eo quod ignoratur & non creditur ab omnibus: cognitione autem præditi, in eo quod à paucis creditur, & cognoscitur. Cognitione autem præditi, non sermone opera describentes, <sup>30</sup>  
sed contemplatione. Beatus qui dicit in aures audientium. Fides autem, sunt aures animæ.

Lucæ 8.

Rom. 1.

Hanc autem fidem tacite innuit Dominus, dicens: Qui habet aures audiendi, audiat, ut cum crediderit, intelligat ea quæ dicit, ut dicit.<sup>c</sup> Caterum Homerus quoque poetarum antiquissimus, pro eo quod est sentire, verbo audire, specie pro genere usus scribit: Cum audiebant maximè & ipsi. In summa enim, concentus & consensio fidei amborum, in uno sine versatur, nempe salute. Verus autem nobis testis est Apostolus, dicens: Desidero enim videre vos, ut aliquod vobis donum impertiar spirituale, ut vos confirmemini. Hoc autem est, ut simul consolationem in vobis accipiat per eam quæ est inter nos inuicem fides, vestram, inquam, & meam. Et rursus paulò inferius subiungit: Iustitia autem Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem. Videtur ergo Apostolus duplicem fidem annunciare, vel potius unam, quæ augmentum suscipit & perfectionem. Nam communis quidem fides subijcitur tanquam fundamentum. Iis quidem certè qui cupiebant curari, ut qui fideliter mouerentur, dicebat: Fides tua te saluum fecit. Quæ autem eximiè superadificatur, fideli consummatur, & rursus perficitur per eam quæ accedit ex doctrina, & ratione peragendi mandata, quales erant Apostoli, de quibus dictum est, fidem montes transmouere, & arbores transplantare. Vnde cum sensissent magnitudinem potestatis, rogabant ut adderetur eis fides, quæ ut granum sinapis morderet utiliter animam, & in ipsa adeo cresceret, ut in ipsa requiescerent de rebus sublimibus rationes.<sup>d</sup> Si quis autem Deum scit natura, ut existimat Basilides, intelligentiam eximiam fidem simul & regnum vocans, & creaturam essentia dignam, prope eum qui fecit ipsam esse interpretans essentiam, sed non potestatem: & naturam, & substantiam, & creaturæ quæ superari non potest indefinitam pulchritudinem, non autem libero arbitrio utentis animæ rationalem assensionem dicit fidem: sunt ergo superuacanea præcepta tam in veteri quàm in nouo Testamento, cum natura saluus fiat aliquis, ut vult Valentinus, & sit natura fidelis & electus, ut putat Basilides: fieri autem poterat ut absque aduentu Seruatoris aliquo tandem tempore posset natura resplendere.

Sin autem

Sin autem necessarium dixerint aduentum Domini, eis euanescent naturæ proprietates, cum doctrina & purgatione & bonorum operum effectione, non autem natura seruetur electio. Abraham itaque qui per auditum credidit voci quæ sub quercu, quæ erat in Mâbre, est pollicita: Do tibi terram hanc & semini tuo, electus ne erat, an non? Sed si non erat quidem, quomodo statim credidit tanquam naturaliter? sin autem erat electus, solum est eorum fundamentum, cum inueniatur atque etiâ salua fiat electio ante aduentum Domini. <sup>10</sup> Reputatum est enim ei ad institutam. Si quis autem ausit dicere, sequens Marcionem, Creatorem seruare eum qui in ipsum credidit etiam ante aduentum Domini, cum propria eius salute seruetur etiam electio: plus quam par sit ab eo commendabitur boni potestas, ut quæ serò, & post eum, qui ab eis iactatur, Creatorem, ipsa quoque salutem dare aggrediatur, vel doctrina, vel etiam eius imitatione. Sed etiam si ita se habens, det salutem bonus ex eorum sententia: neque suos seruat, neque cum eius voluntate qui fecit creaturam aggreditur dare salutem, sed vi, vel dolo. Et quomodo erit utique bonus qui sic facit, <sup>20</sup> & est posterior? Si autem differt locus, & mansio omnipotentis remota est à mansione boni: at eius qui dat salutem voluntas non est remota à bono? ut quæ prior cæperit. Ex his ergo quæ prius confecimus, infideles esse amentes ostenditur. Semitæ enim eorum sunt peruersæ, & nesciunt pacem, inquit Propheta. Stultas autem & ineruditæ quæstiones vitare diuinus suasisit Paulus, quoniam generant pugnas: & clamat Eschylus, Esaie 59.  
2. Tim. 2.

Ne in iis labores temerè quæ nihil iuuant.

Nam eam quidem quæ unâ cum fide conuenit quæstionem, quæ supra fundamentum fidei <sup>30</sup> superædificat, splendidam ac magnificam veritatis cognitionem, optimam esse scimus. Scimus autem quod neque ea utique queruntur quæ sunt manifesta, ut, exempli causa, an sit dies, cum sit dies. Neque ea quæ sunt incerta, & nunquã futura sunt manifesta, ut illud, sintne stellæ pares an impares. Sed neque ea quæ conuertuntur: quæ etiam ab his qui aduersantur in differendo, ex æquo dici possunt, ut illud, an sit animal quod est in utero, an non animal. Quartus modus est, quando ex alterutra horum parte conceptum producit argumentum, contra quod dici, & quod solui non potest. Si ergo querendi causa omnibus <sup>40</sup> modis de medio tollitur, fides firmatur ac stabilitur. Eis ergo illud proponimus, contra quod dici non potest, quod Deus est qui dicit, & de unoquoque eorum de quibus quæro, traditum adducit in scriptis. Quis est ergo adeo impius & à Deo alienus, ut Deo non credat, & probationes à Deo postulet tanquam ab hominibus? Rursus ex quæstionibus, aliæ quidem sensu indigent, ut si quis quærat an ignis sit calidus, aut nix alba. Aliquæ verò admonitione & increpatione, ut ait Aristoteles: ut illa interrogatio, an oporteat honorare parentes. Sunt etiam quedam dignæ quæ puniantur, cuiusmodi est, quærere probationes, an sit pro- <sup>50</sup> uidentia. Cum sit ergo prouidentia, non ex prouidentia factam fuisse & prophetiam, & eam quæ in Seruatorem facta est œconomiam ac dispensationem, putare, est nefarium. Et fortasse ne conari quidem oportet hæc probare, cum sit manifesta diuina prouidentia, ex aspectu omnium quæ videntur effectorum, quæ arte consistunt & sapientia, & quorum alia quidem sunt ordine, alia verò ordine manifestantur. Qui nos autem essentia & vita impertijt, dedit etiam verbum seu rationem, nos simul conuenienter rationi volens & <sup>60</sup> bene viuere. Verbum enim patris vniuersorum, non est hoc quod profertur, sed est sapientia, & Dei bonitas manifestissima: & rursus omnipotens potestas & verè diuina, quæ nō est eiusmodi ut intelligentia comprehendere non possit vel ab his qui nō consentient, voluntas quæ omnia potest. Quoniam autem alij quidem sunt infideles, alij verò contentiosi, non omnes assequuntur boni perfectionem. Nam neque fieri potest, ut sine libero animi nostri arbitrio & instituto id cōsequamur: neque vniuersum est positum in nostra voluntate, quale

sit quod est euenturum: gratia enim seruamur, sed non absq; bonis operibus: sed oportet quidem cum natura apti simus ad bonu, ad id aliquod adhibere studium. Oportet autem mentem quoq; habere sanam, & quæ nulla retardetur pœnitentia à boni venatione, ad quod quidem maxime diuina opus habemus gratia, rectaque doctrina, castaque & munda animi affectione, & patris ad ipsum attractione. Terreno enim corpori illigati, sensilia quidem per corpus apprehendimus: quæ intelligentia autem percipiuntur, per ipsam vim rationis. Si quis autem expectauerit fore ut omnia sensiliter comprehendat, longa à veritate excidit. <sup>19</sup>  
 2. Cor. 13. Spiritualiter quidem certe scribit Apostolus de Dei cognitione: Videmus enim nunc tanquam per speculum, tunc autem facie ad faciem. Paucis enim datum est spectaculum veritatis. Dicit itaque Plato quoque in Epinomide: Non dico fieri posse ut omnes homines sint beati & felices, præterquam pauci: donec uixero, hoc desinio. Bona autem spes est fore, ut postquam hunc excessero, omnia consequar. Eadem sibi volunt quæ dicuntur apud Moysen: Nemo videbit faciem meam, & uiuet. Clarum est enim neminem unquam uitæ tempore posse Deum euidenter comprehendere. Qui sunt autem mundi corde, Deum <sup>20</sup>  
 1. Cor. 1. videbunt, postquam ad extremam peruenierint perfectionem. Cum enim ad ea quæ sunt comprehendenda imbecilla esset anima, & diuino magistro egeremus, deorsum mittitur Seruator, boni possessionis & doctor & suppetitor, arcanum magnæ prouidentia, sanctumque signum & indicium. Vbi est ergo scriba? ubi inquisitor huius seculi? Non infatuauit, inquit, Deus sapientiam huius mundi? Et rursus: Perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium reprobo, eorum scilicet qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. <sup>30</sup>  
 Hierem. 6. Pulcherrime itaq; dicit Hieremias: Hæc dicit Dominus, State in vijs, & interrogate semitas æternas quanam sit via bona, & in ea ambulate, & inuenietis expiationem animabus vestris. Interrogate, inquit, & audite ab ijs qui norunt, citra cōtentionem & decertationem. Cum didicerimus autē viam veritatis, rectā ingrediamur, minime nos retrò conuertentes, donec consecuti simus id quod desideratur. <sup>40</sup>  
 Merito ergo rex quidem Romanorum, Numa erat ei nomen, cum esses Pythagoreus, primus ex omnibus hominibus posuit templum fidei & pacis, <sup>40</sup>  
 Abraham autem qui credidit reputata fuit iustitia. Is cum sublimem eorum quæ in aëre eueniunt, & excelsam eorum quæ in calo mouetur persequeretur philosophiam, Abram vocabatur, quod exponitur Pater sublimis. Postea autē cum in calum respexisset, siue viso in spiritu filio, ut quidā exponunt, siue glorioso angelo, siue etiā aliā cognito Deo creatura præstantiore, & quolibet qui est in ipsa ordine, assumit alpha, nempe cognitionē unius & solius Dei, & dicitur Abraam, ut qui pro natura indagatore, sapiens, piusq; in Deū, & eius amicus factus est. Exponitur enim pater electus, sonitus. Verbum enim audibili voce editū. Huius aut pater, est mēs: eius autem qui est virtute præditus, est mēs electa. <sup>50</sup>  
 Mihi aut venit in mōtem Agrigentini poetā laudare, qui fidem laudibus sic celebrat: Dilecti, scio quod verum sermonibus insit

Quos dico, res difficilis sed & ardua valde,

Ægrè hominum subiens, fidei est impulsio, mentes.

1. Cor. 1.

Propterea hortatur quoque Apostolus: ut fides nostra non sit in sapientia hominum, qui profitentur persuadere, sed in Dei virtute, quæ sola & absque demonstrationibus, per solam fidem potest dare salutem. <sup>60</sup>  
 Eorum enim qui sunt probi, probissimus nouit seruare. Quinetiam falforum quoque architectos & testes comprehendet iustitia, inquit Ephesius. Nam hic quoque nouit, ut qui ex barbara didicerit philosophia, eam quæ sit per ignem expurgationem eorum qui malè vixerunt, quam *καύσιον*, hoc est, exustionem seu inflammationem postea vocarunt Stoici: qua ratione etiam eum, qui est propriè certa præditus qualitate, statuunt futurū ut resurgat, eo ipso tuentes resurrectionem. Plato autem terram quibusdam

quibusdam temporibus dicit per ignem & aquā expurgari, hoc modo: Multi saepe fuerunt hominum interitus, & erunt igne quidem & aqua maximi: quin etiam alijs quoque innumerabilibus alijs breuiores. Et paulo post subiungit: Reuera autem est eorum quæ terram & cælum obeunt immutatio, & qui post longa temporum interualla, eorum quæ sunt in terra multo igne fit interitus. Deinde subiungit de diluuiio: Quando autem rursus dñi terram a- quis expurgantes inundant, qui sunt quidem in montibus bubulci & pastores, conseruatur: <sup>10</sup> qui autem sunt in ijs quæ sunt apud nos urbibus, in mare feruntur à fluuiis. <sup>n</sup> Ostendimus autem in primo Stromate, Græcorum philosophos dici fures, qui à Mose & Prophetis præcipua dogmata non gratè acceperunt. Quibus illud quoq; adiiciemus, quòd angeli illi quibus superna sors obtigerat, delapsi ad voluptates, enunciarunt arcana mulieribus, & quæcunq; ad eorum venerunt cognitionem, cum alijs celarent angeli, vel potius reseruarent in aduentum Domini. Illinc profluxit doctrina providentiæ, & sublimium rerum reuelatio. Cùm autē prophetia iam Græcis esset tradita, tractatio de dogmatibus suscepta est à phi- <sup>20</sup> losophis, alicubi quidem vera rectè, alicubi verò falsa & quæ aberrabant coniectantibus, cùm quod allegoria occultaretur prophetica minime intelligerēt, quod etiam paucis propositum est adnotare, ea quæ urgent persequentibus. <sup>o</sup> Fidem ergo non ociosam & solam, sed cū inquisitione ostendere oportere dicimus. Nō hoc enim dico, nō oportere omnino quærere. <sup>Lucæ 11.</sup> Quare enim, inquit, & inuenies: Quod enim quæritur,

Capi potest, quod negligitur verò effugit, ut ait Sophocles.

Similia autem dicit etiam Menander Comicus. Quæcunque autem quærentur studio & <sup>30</sup> sollicitudine opus habere dicunt qui sunt sapientissimi: sed perspicientem quidem animæ facultatem ad inuentionem oportet dirigere, & quæ impedimentum afferunt expurgare: & rursus contentionem, inuidiam, & ipsam litem pessime perdendam abicere. Pulcherrimè enim scribit Timon Phliasus:

Pernicies hominum resonans lis venit inane,  
Cui soror & focia est faciens contentio cædes,  
Cunctas res alias quæ circumuoluitur: at dein  
<sup>40</sup> Ceruicem obfirmans, hominem ad spes trudit inanes.

Deinde paulò inferius subiungit:

Quis pugnaturos lite hos commisit acerba?  
Concurrens cum Echo turba indignata, silentes  
Vlti viros morbum immisit, multique cadebant.

De oratione falsa negante, \* & ceratine & latente, & crocodiline, & sorite præterea, & <sup>50</sup> de ea quæ est detecta, & de ambiguitatibus & sophismatibus. <sup>p</sup> De Deo ergo quærere, si non ad litē, sed ad inuentionem rēdas, est salutare. Scriptum est enim in Dauid: Comedēt pauperes, & implebuntur, & laudabunt Dominum qui quærunt ipsum, uiuet cor eorum in seculum seculi. Qui enim vera quærunt inquisitione, laudantes Dominum, implebuntur dono quod à Deo profici scitur, hoc est, cognitione, & uiuet anima eorū. Anima enim per allegoriā dicitur cor, quæ uitam suppeditauit, quoniam pater per filiū cognoscitur. Sed nec omnibus qui impudenter & temerè dicunt & scribunt, oportet aures præbere. Nam ca- <sup>60</sup> lices quoque qui à multis sumuntur auribus, hoc est, ansis, aures quidem amittunt, præterea autem ipsi etiam excidentes cōfringuntur. Eodem modo qui multis nugis fidei castam incesta rint auditionem, ad veritatem iam tandem obsurdescentes, & inutiles fiunt, & in terram decidunt. Non ergo temerè pueris præcipimus, auribus eos apprehendentes, ut osculenter eos qui ad ipsos attinent, hoc utrique tacitè significantes, ingenerari per auditum sensum dilectionis. Deus autem est dilectio, qui cognosci potest ab ijs qui diligunt, sicut Deus

καετιν.  
διηλυθη.  
προκοδιν-  
ν. οακε-  
λυμμεν.  
Psal. 23.

est fidelis qui fidelibus traditur per disciplinam, & oportet nos ei effici coniunctos ac familiares per diuinam dilectionem, ut simile simili contemplemur, pure & citra fraudem verbum audientes veritatis, instar puerorum qui nobis obediunt. <sup>a</sup> Hoc autem erat quod tacite significabat, quicumque is fuerit qui inscripsit in aditu templi in Epidauro:

Esse decet castum, sancti qui limina templi  
Ingreditur.

Matth. 18. Castitas autem est, sancta cogitare. Quod si non facti fueritis, inquit, ut hi puelli, non intrabitis in regnum cælorum. Hic enim Dei templum tribus cernitur fundatum fundamentis, fide, spe, & charitate.

#### COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> De eo quidem qui est cognitione præditus. Superius tractauit de Gnostico, hoc est de eo qui est cognitione præditus. Sed quoniam nec cognitio est sine fide, nec fides sine cognitione, postquam tractauit de Gnostico, nempe de eo qui est cognitione præditus, accedit ad fidei speculationem. Atque primum quidem ostendit eos non esse satis consideratos, qui ita distinguunt fidem à cognitione, ut fides sit de filio, cognitio autem de spiritu, cum utrumque dicatur & de fide & de spiritu: nam & filio credere oportet, nempe iis quæ dicit filius, & illum oportet credere, nempe eum esse Deum, & in illum credere, ut scilicet non solum credas iis quæ ab ipso dicuntur, sed etiam eum diligas & in eum speres: sed ut filio Dei credas, vel ipsum esse Deum credas, vel ita in eum credas, ut etiam diligas, & in eum speres: necesse est ut Dei filium esse cognoscas: neque enim fieri potest ut credatur, qui sit ne an non, non cognoscitur. Quod si filius Dei cognoscitur, à Deo quoque generatus esse creditur, licet eius generatio à nemine possit enarrari. Cum autem filius Dei humanam suscepit naturam, quod in mundum quoque venerit credendum est, venerit, inquam, conceptus ex Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, venerit autem propter nostram salutem, passus sit autem ut peccata nostra expiaret, & nos à mortis & Diaboli tyrannide liberaret. Pater autem & filius ita inter se inuicem referuntur, ut nec credi, nec cognosci potest alter sine altero. Cum autem olim quidem Deus cognoscetur & crederetur, non cognoscetur autem nec crederetur pater, ut pater, cum nesciretur filius, venit à patre missus filius, ut ipse doceret patrem, est enim filius vere magister seu præceptor de patre. Ipsa certe doctrina filij, est doctrina patris, ita fit ut dum credimus in filium qui est missus à patre, per eius fidem veniamus ad cognitionem patris. <sup>b</sup> Cognitio autem filij & patris. Cum Pater cognoscatur per filium, & filius per patrem, uterque autem est veritas, est veritatis notio & perceptio per veritatem. Per veritatem autem sumus & fideles & cognoscentes. Sed cum veritas lateat in abdito, per eam autem & creditur & cognoscitur, hinc fit ut simus fideles in eo quod non creditur. Nam quæ credunt fideles, non creduntur ab incredulis quorum est maximus numerus, & cognoscentes in eo quod ignoratur ab iis qui fidem non habent, non cognoscuntur enim quæ sunt fidei nisi ab iis qui credunt. Qui sunt autem cognitione præditi, fidei opera non describunt sermone, sed contemplatione: nam etsi verbis explicetur fides, non est tamen in eis sita, sed in intelligentia. Quamuis autem fides sit per auditum, non est tamen auris carnalis quæ fidem audit, sed anima intelligens: non satis est enim credere quæ dicuntur, nisi intelligantur ut dicuntur. Et ij sunt quos dicit Christus habere aures audiendi: qui scilicet credunt quæ audiunt, & quæ credunt intelligunt. Est autem uterque beatus & qui verbum Dei audiens id credit, intelligit & custodit, & qui docens, iis loquitur qui audiunt & intelligunt, & quæ credunt verbis exequuntur. <sup>c</sup> Caterum Homerus quoque Poëtarum. Quod mirum non sit si audire significet in scripturis ea quæ dicuntur credere & intelligere, ex hoc ostendit quod etiam apud Homerum Poëtarum antiquissimum legatur audire pro sentire, ita scilicet ut species ponatur pro genere. Quod autem sint beati & discipuli qui credunt quæ docentur, & Doctores qui docent, arguit amborum fidei finis & scopus, nempe salus, qui scopus & finis est eis vnus & idem. Quod quidem magnam affert consolationem iis qui credunt: non datur autem salus nisi iis qui conuenienter Dei præceptis iuste vixerunt, quæ Dei dicitur iustitia. Et latebat quidem olim Dei iustitia in lege veteris testamēti in qua etiam erat fides: neque enim Dei præceptis parere poterat, qui Deo non credebatur. Aperta autem fuit & reuelata, cum quisnam esset Deus qui dedit præcepta per Christi fidem est reuelatum. Aliter etiam dici potest latuisse Dei iustitiam in lege naturæ, quæ dictabat in corde & conscientia hominum quid esset agendum, quæ postea fuit reuelata per fidem Christi. Quamuis autem videatur Apostolus dicere duplicem esse fidem, ea tamen potius dicenda est vna, quæ primo quidem est imperfecta, cum solummodo creditur, postea autem consummatur & perficitur ex doctrina & cognitione, quæ efficit ut seruentur mandata, & ex fiant virtutes quæ superant omnem potestatem naturæ: & imperfecta quidem illa fides dicitur communis, quæ est veluti fundamentum eorum quæ superædificantur, quæ eam tandem reddunt perfectam. Nam & qui à Christo curabantur, fidem quidem habebant qua impetrabant ut curarentur, & corporis acciperent salutem, sed nondum eam habebant fidem, qua mandata exequentes animæ adipiscerentur salutem, & supernaturales operarentur virtutes. <sup>d</sup> Si quis autem Deum scit natura. Si extarent quæ literis mandarunt Basilides & Valentinus, facilius intelligerentur quæ hic dicuntur, sed cum ea perierint, ex iis quæ citat Clemens colligimus quod possumus. Erat quidem Clemens in hac sententia, ut existimaret fidem quæ in initio erat communis, ita augeri, ut doctrina & cognitione accedente & Dei præcepta seruarentur, & supernaturales fieret virtutes, & ideo dicebat fidem esse animæ libero arbitrio utentis rationalem assensionem. Basilides autem Deum dicebat sciri natura, & eam fidei dabat definitionem, quæ non statueret esse rationalem assensionem, sed exi-

sed eximiam intelligentiam, creaturam essentia dignam, naturam & substantiam, & cætera quæ hic dicuntur. Dicebat etiam Valentinus fieri quempiam saluum natura, vt Basilides fidelem & electum esse natura. Ex his sequebatur quod præcepta essent superuacanea & in nouo & in veteri Testamento. Quorsum enim præcepta, si salui simus natura? Neque necessarius esset Christi aduentus, & ita esset inutilis Christi Oeconomia. Sin autem dicerent necessarium esse Christi aduentum, sequebatur non esse naturæ proprium vt nos seruaret: seruari enim electos eos scilicet qui crediderunt, doctrina, purgatione, id est pœnitentia, & bonis operibus. *Abraham itaque qui per auditum credidit.* Necessarium fuisse aduentum Domini ex hoc probatur, quod Abraham crediderit voci quæ erat sub quercu quæ erat in Mábre, ea vox autem erat Verbum. Erat autem electus Abraham, nam nisi credidisset non fuisset electus, vel potius fuit electus vt crederet. Ij enim demum sunt electi qui credunt, aut credunt qui sunt electi. Quod si saluus fuit Abraham, qui verbo credidit ante verbi aduentum, vt qui esset electus, quanto magis salui erunt electi qui verbo credent post eius aduentum? Ita corrui eorum fundamentum qui dicunt Christi aduentum non esse necessarium. Saluus enim fuit Abraham propter fidem verbi quod erat venturum, non saluus fururus nisi venisset. A Domino enim data est salus post eius aduentum. Marcionem autem Ponticum qui duos statuebat esse Deos, vnum veteris testamenti, nempe creatorem, quem dicebat esse iustum, alterum noui, quem asserbat bonum, dicebat creatorem etiam ante aduentum Christi seruare eum qui in ipsum credidit, & tamen propria boni salute, est enim proprie Seruator Christus seruans etiam electos, nempe eos qui crediderunt. Valde ergo laudatur à Marcione noui testamenti bonus Deus, quod post creatorem vel doctrina vel sui imitatione det salutem. Sed non sibi consentit, & secum videtur pugnare Marcion. Bonus enim ille noui testamenti Deus non suis dat salutem, sed iis qui sunt creatoris, & eos seruat quos seruari nollit creator, qui cum sit iustus creaturas mallet perire quam esse saluas. Nolente ergo creatore seruat bonus, idque faciens non eius voluntate, vi vel dolo id facit. Qui autem sic facit, & non prior sed posterior incipit bene facere, nempe seruare, immerito dicitur bonus. Bonus enim potius dicendus esset creator, quod non vult Marcion. Quod si etiam creatoris & boni Dei distinctæ essent mansiones, vt censuisse Marcionem est verisimile ex iis qui boni dicuntur, non tamen fuit distincta creatoris voluntas in salute danda à voluntate boni, quæ etiam prior cepit, cum etiam antequam aduenisset Dominus creator, seruauerit eos qui in ipsum credebant. Male ergo duos Deos statuit Marcion, iustum qui est creator, & bonum qui est Seruator, cum sit vnus & idem Deus qui creauit & dedit salutem, licet eorum sint distinctæ hypostases quæ dicuntur personæ. Qui autem duos Deos esse statuunt, cum sit vnus, vt statuebat Marcion, sunt infideles. *Scimus autem quod neque ea vitæ quæruntur quæ sunt manifesta.* Cum dixisset eam solum esse admittendam quæstionem quæ cum fide conuenit, agit de quæstionibus. Primum autem ostendit quænam sunt ea de quibus nulla existat quæstio. De rebus ergo manifestis nulla est quæstio: proponitur enim quæstio de iis de quibus dubitatur. Cum ergo si sit dies diem esse non dubitatur, non quæritur an sit dies. Quæstio quoque non proponitur de iis quæ sunt incerta, & nunquam futura sunt manifesta. Nunquam ergo quæritur sintne stellæ numero pares an impares: nam hoc est incertum, & nunquam erit certum: frustra ergo quæritur de eo quod qui quærit nunquam potest fieri certior. De iis quoque nō proponitur quæstio quæ sunt *ἀντισπέρματα*, id est, quæ inter se inuicem conuersa opponuntur & reciprocantur, vt est esse animal, & nō esse animal. Si ergo quæretur, sitne animal, an non, id quod est in vtero, vana erit quæstio. Vterque enim eorum qui aduersas partes tuetur in disputando, ex æquo dicere poterunt, id quod est in vtero esse vel non animal, nam semen quidem in vtero deiectum et si potentia sit animal, reipsa tamen nondum est: animal autem erit cum sensum acceperit & motum. Quod si etiam sit mori in vtero contigerit, non erit amplius animal. Quod si quis dicat proponi de eo posse quæstionem, cum sit dubium sitne animal an non, dicendum est nō esse hac ratione dubium, quod siue dicatur esse vel non esse animal, vtrumuis dicatur erit verum. Ex æquo ergo verum vel falsum dicet vterque disputator, siue dicat quod est in vtero esse animal vel non animal. Nonnunquam etiam vsuuenit vt frustra proponatur quæstio, quando alteruter ex disputantibus producit argumentum, quod solui non potest neque contra id aliquid dici. Cum enim huiusmodi adducitur argumentum, cessat dubitatio, cessante autem dubitatione tollitur etiam quæstio. Quomodo autem in his quæ dicta sunt, cessante dubitatione nulla existit quæstio, ita etiam si à fide omnibus modis tollatur causa quærendi, quærendi autem causa est dubitatio, efficitur fides firma & stabilis. Quod autem omnem tollit dubitationem & quæstionem, est argumentum quod proponitur gēribus incredulis, aduersus quod nihil dici potest. Hoc autem est eiusmodi; Quod à Deo dictum & traditum est in scripturis, id est credendum. Quod credimus, à Deo dictum est & traditum in scripturis. Id ergo est credendum. Quod autem Deo sit credendum, ex hoc demonstratur, quod nullus sit adeo impius, qui à Deo probationes postulet tanquam ab hominibus: est enim per se fide dignus qui est ipsa veritas. *Qui nos autem essentia & vita impertijt.* Dixit paulo ante eam solam admittendam quæstionem, quæ supra fundamentum fidei ædificat cognitionem veritatis. Ea autem quæstio nō est, an sit Deus. Ad Deum enim accedentem credere oportet quod sit, sed quærendo de summis eius in nos beneficiis, nostram in eum excitare & augere fidem æternas agentes gratias. Summa sunt autem Dei in nos beneficia, quod cum nihil effemus esse fecerit, neque solum esse sed etiam viuere. Vbi aduertendum est quā apte & proprie locutus sit Clemens. Non enim dixit nobis dedit essentiam & vitam, sed essentiam & vitam impertijt. Solus enim Deus est & viuit, essentiam tamen & vitam ab eo habemus per participationem. Nō solum autem voluit nos esse & viuere, sed etiam sentire & esse animalia, non rationis expertia, sed ratione prædita, & ideo nobis dedit rationem, vt bene & rationi conuenienter vitam ageremus. Ea ratio Græcè dicitur λόγος, Latine autem verbum, sermo & ratio. Illud autem Dei, nempe patris vniuersorum, verbū, quod nobis dedit, non est *ῥησολογία*, id est, quale est quod ex hominis ore profertur & pronuntiatur, sed est *ῥησις*, id est, essentiale, & quod est eiusdem cuius pater essentia. Dedit autem nobis, non vt effemus eiusdem cuius ipse essentia, vt dici possimus vnum & idem esse quod Deus, sed vt filij Dei participes effecti, qui est eius ratio, sapientia, bonitas, virtus, & quæ omnia potest voluntas, bene & ex ratione viuendo eum



imitaremur. Hoc verbum seu rationem non solum intelligunt fideles qui id credunt & confitentur, sed etiam infideles qui non agnoscunt & confitentur, possunt intelligere. <sup>h</sup> *Pulcherrime itaque dicit Hieremias.* Quod ex Hieremia citat Clemens pulcherrimè exponitur à Diuo Hieronymo in commentariis in Hieremiam his verbis: Euangelica parabola si fuerit intellecta, huius loci præbebit intelligentiam, in qua negociator bonus omnes vendere dicitur margaritas, vt de prætio earum vnâ emat pretiosissimam margaritam, quod scilicet per Patriarchas & Prophetas, veniamus ad eum qui dicit; Ego sum via. Strandum est igitur in prophetis, & diligentissime contemplandum, & interrogandum de semitis antiquis siue sempiternis, quæ multorum sanctorum sunt trita vestigiis, quæ significantius Græcè appellantur *οἱ ὁδοὶ*, quæ sit via bona in Euangelio, & ambulandum in ea, quæ via cum inuenta fuerit, præbet refrigerium seu purificationem animabus credentium &c. Cui congruenter statim dicit Clemens; Interrogate, inquit, & audite ab iis qui norunt citra contentionem & decertationem. Nā de iis quidem quæ pertinent ad pietatē & veram Dei religionem, interrogandum quidem & petendū ab iis qui eius habent cognitionem, sed contentionē abesse oportet & decertationē ex quibus oriūtur lites. Cum autē ad viam veritatis venerimus, id est ad Christum, qui vera est via, recta est ingrediendum, nec retro aspiciendum, sed pergendum & perseverandū, donec perueniatur ad id quod desideratur, nempe regnū cœlorū & æterna felicitas. <sup>i</sup> *Merito ergo.* Et si alia est fides cuius primus omnium templum posuit Numa Pompilius, de quo fuerit ne Pythagoreus an non, antea satis diximus, alia autem quæ à Christianis fides dicitur, Clemens tamen qui solet quæ sunt Græcorum suo accommodare instituto, non alienum duxit si diceret à Numa Pompilio primum fuisse positum templum fidei & pacis. Quomocunque autem accipiatur fides, hoc est dignissimum, quod obseruetur nō abs re Numam posuisse templum fidei & pacis, cū nihil sit quod feros hominum mores magis molliat & ab odio & bello auertat, & inter se pacatos reddat, quam fides. Quod quidem sapientissime à Numa excogitatum ei optime successit, qui Romanos tot bellis à Romulo efferatos ad Dei cultum traduxit & ad religionem, Dei metum incutiens. <sup>k</sup> *Abrahæ autem qui credidit reputata fuit iustitia.* Cū de fide hic agatur, meritō inter primos recenset Abraham qui fuit pater credentium. Abrahæ, inquit, qui credidit, reputata fuit iustitia: id est, fides, qua Dei credidit promissis, non minoris à Deo est existimata, quā si bona & iusta fecisset opera. Perinde est enim atque si ea fecisset, qui Dei promissis credens, eius quoque præceptis parere sit paratus. Abraham certe, qui Deo crediderat promittenti fore vt cresceret & multiplicaret in infinitum eius genus, Deo quoque paruit iubenti vt suum immolaret filium. Ea demum ergo fides reputatur iustitia, quæ non credere contenta, eam quoque est parata ostendere factis & bonis operationibus. <sup>l</sup> *Mihi autem venit in mentem.* Empedocles Agrigentinus fuit Poeta qui Philosophiam scripsit versibus. Is dicebat quidem vera esse quæ scribebat, sed ea hominibus non facile persuaderi. Quod autem is de suis dicebat versibus, id de fide nostra sensit Clemens. <sup>m</sup> *Eorum enim qui sunt probi.* Conuenienter sacra scripturæ quæ Christum nostrum dicit esse Seruatorem, Heraclitus Ephesus dicit proborum probissimum nosse seruare, id est dare salutem. Omnium autem proborum probissimus est Christus, de quo dicit Petrus; Qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Neque verò solum bonis dar salutem, sed etiam scelera architectos, eos, inquam, qui male faciunt & male dicunt, de aliis detrahentes iustè punit, & castigat eos qui male vixerunt igne expurgans. Quam quidem igne expurgationem à barbara Philosophia didicit Heraclitus, & vocauit *καταρσιον*, id est exustionem seu inflammationem, & qui eum secuti sunt Stoici, qui etiam fuerunt in hac sententiā, vt certa qualitate præditos, nempe bonos & pios crederent resurrecturos. Quod à regio Psalre, nempe Dauide acceperunt qui disertis dicit verbis; Non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in consilio. Ex quo est perspicuum Stoicos non male sensisse de resurrectione. Ab iisdē etiam Hebræis didicerunt totam mundi machinam tandem conflagraturam, & rursus esse reficiendam. Quibus congruenter cecinit Ouidius:

Ouid. Metamorph.

*Esse quoque in fati reminiscitur affore tempus,  
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli  
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.*

Hæc autem eorum sententia pulchrè consentit cum iis quæ sæpe repetit Diuus Petrus in secunda epistola; Cælum & elementa igne absumenda, in die iudicii, reseruata igni. Plato autem non mundum quidem dicit esse conflagraturum & reficiendum, sed terram quibusdam temporibus per ignem & aquam expurgari. <sup>n</sup> *Ostendimus autem in primo Stromate.* Ingrati fuerunt Græci Philosophi, qui cum à Mose & Prophetis multa suffurati essent dogmata, ne eorum quidem meminerunt: non solum autem à Mose & Prophetis sua dogmata acceperunt Græci Philosophi, sed etiam à mulieribus quibus arcana reuelarunt Angeli à supernis delapsi, qui cum essent propensi ad voluptates, & cum mulieribus concubuisent, dicti sunt incubi, reuelarunt, inquam, mulieribus arcana, & quamcunque rerum habuerunt cognitionem, quæ à bonis Angelis qui lapsi non fuerant, non erat reuelanda ante aduentum Domini. Cū autem in linguam Græcam versis scripturis ex eis dogmata Græci Philosophi acceperunt, aliquando quidem veram, aliquando verò falsam coniecturam de eis habuerunt. Cuius rei hæc potissima fuit causa, quod quæ in scripturis latent allegorias minime intelligerent. <sup>o</sup> *Fidem ergo non otiosam & solam.* Fides non est sola, est enim simul cum fide spes & charitas. Neque fidem oportet esse otiosam. Otiosa autem est quæ non habet opera: Quæ est autem sine operibus est mortua. Ab ea quoque sunt quærenda quæ ad doctrinam & bonos mores pertinent, quæ non inueniuntur sine cura & sollicitudine. Ad inueniendum autem dirigere oportet perspicacem vim animæ, & ab ea sunt auferenda quæ ei impedimentum afferunt. Nihil autem maius affert impedimentum, quā ira, odium, inuidia, lis & contentio. Nam vt ait Sapiens; In maleuolam animam non intrabit sapientia. Quod si non intrabit sapientia, nec fides, est enim verbum Dei sapientia, sine quo non est fides. Quænam autem hominibus incommoda afferat lis & contentio docet Timon; Facit, inquit, cædes, circa res omnes voluitur, induratoque & obfirmato capite ad spes vanas trudit & impellit homines. Hæc facere dicit Timon de syllogismis & argumētis contentiosis, quæ disputantes misere perdunt & conficiūt, nullos

Sap. i.

nullos enim non aggrediuntur, & cum omnibus praelia committunt, & ad vanam spem inducentes, efficiunt ut de futura victoria nihil non sibi promittant. Ad hæc autem incitat frequens & strepens turba populi: ij enim in disputatione solent euadere superiores qui voce vincunt & clamore, in eo autem tumultu misere affliguntur qui tacent, & indigna pereunt. Quæ autem sint hæc argumenta, paucis hic recitet Clemens, volens ostendere, quod si de his expediat quærere argumentis, quæ non alio tendunt quam ad litem & concertationem, quanto magis de Deo est quærendum, si non de eo quæatur, ut de eo sophistica agitentur certamina, sed ut ab eo æterna nobis pareatur salus. *A De Deo ergo quærere si non ad litem.* Deus quidem est quærendus, sed non ideo ut de eo litigetur, & de eo Sophistica exerceatur disputatio, sed ut & inueniatur quomodo sit colendus, recteque & ex virtute componendi sint mores, & ut corporis Christi & sanguinis viatico repleti Deum laudemus, & æterna & immortalis vita nostris fruatur anima. Non est autem quod à Davide cor pro anima usurpetur: nam anima quidem & totum corpus informat, & singulas partes corporis, nulla autem est pars quæ citius viuatur & informetur quam cor, licet anima sit prima vita quæ aliis vitam tribuit, secunda autem cor. Quod hinc licet perspicere, quod in eo sint arteriæ, in quibus est purissimus sanguis & plane spiritualis, vel potius ipsius sanguinis spiritus. Neque verò solum replemur pretioso Christi viatico quod nobis conciliat immortalitatem, sed etiam Dei cognitione. Deus enim pater, per Verbum quod est Dei filius, & eius sapientia cognoscitur. *Hæc autem erat quod tacite significabat.* Oportere esse castos qui templum ingrediuntur, viderunt etiam Græci veteres. Decere enim esse castum eum qui templum ingreditur, scriptum erat in aditu templi Æsculapij quod erat Epidauri, quicumque id scripserit. Quanto magis autem castos esse oportet Christi Sacerdotes, qui sacrosanctum corpus Christi conficiunt, idque Deo offerant, & populo distribuunt.

*A T Q V E* de fide quidem satis testimonium adduximus earum quæ sunt apud Græcos scripturarum. Ne autem sit nostra prolixior progressio, si de spe & charitate plurima conemur colligere, sufficiet hæc sola dicere, quod Socrates in Critone, bene viuere & mori vitæ præponens, aliquam spem alterius vitæ se post mortem habere existimat. Etenim in Phædro quoque dicens ipsam animam cum per se fuerit, solam posse veræ sapientiæ, & quæ vires humanas superat, esse participem, quando ipsam qui est hanc amor in altum sustulerit, per philosophicam charitatem ad spei finem peruenientem, dicit accipere præcium alterius vitæ æternæ. In conuiuio autem dicit, omnibus quidem esse immixtum naturalem amorem generandi simile, & hominibus quidem solum homines, viro autem bono, similem: hoc autem non potest vir bonus efficere, qui non perfectas habeat virtutes, per quas fit eruditurus iuuenes qui ad eum ventitant: & ut dicit in Theæteto, generabit, & homines efficiet. Alios enim procreare quidem corpore, alios verò anima. Nam apud barbaros quoque philosophos, per auditum instituere & illuminare, dicitur regenerare. Et ego genui vos in Christo Iesu, dicit alicubi præclarus Apostolus. Empedocles autem in principiis connumerat etiam amicitiam, intelligens quandam charitatem quæ cogit ac conciliat:

Quam mente aspicias, oculis nec cernere cures.

Quinetiam Parmenides in suo poemate de spe tacite significans, hæc dicit:

Attamen & quæ absunt, cum iis quæ sunt mente videto

Firma, nanque quod est ab eo nunquam refecabis,

Vndique nec toto quod dispergatur in orbe,

Nec quod consistat.

Nam is qui sperat, sicut etiam qui credit, mente videt ea quæ cadunt sub intelligentiam, & ea quæ sunt futura. Si ergo dicimus aliquid esse iustum, dicimus autem etiam esse pulchrum & honestum: quinetiam veritatem aliquid esse dicimus: ex his autem oculis nihil unquam vidimus, præterquam sola mente, Verbum autem Dei, Ego sum, inquit, veritas: est ergo verbum mente considerandum. Veros autem, inquit, philosophos quosnam dicis? Eos, dixi ego, qui sunt studiosi contemplandæ veritatis. In Phædro autem Plato veritatem declarauit esse ideam. Idea autem est Dei intelligentia, seu quod à mente diuina intelligitur, quod quidem Barbari dixerunt λόγος ὁ θεός, id est, verbum Dei seu rationem. Eius autem sic habet dictio: Audendum enim est verum dicere, maxime cum dicatur de veritate. Quæ est enim coloris & figuræ expers, & re vera non tactilis, & quæ verè est animæ essentia, à solo gubernatore Deo potest aspici. Progressum autem verbum opificij causa

Galat. 4.

Ioan. 1.  
ἀποκρινόμενος  
Luc. 11.  
Matth. 11.

est & creationis. Deinde etiam seipsum generat quando verbum caro factum fuerit, ut etiam cadat sub aspectum.<sup>b</sup> Iustus ergo quæret inuentionem quæ existit ex charitate, ad quam contendens, efficitur fortunatus. Pulsanti enim, inquit, aperiatur. Petite, & dabitur vobis. Qui enim regnum rapiunt, sunt violenti, non contentiosis sermonibus, sed rectæ vitæ assiduitate, & orationibus quæ sunt sine intermissione, dicti sunt vim afferre, ut qui ex prioribus peccatis contractas abstulerint maculas.

Turmatim certè vitium vel prendere possis,

Deus laboranti sed fert auxilium.

Non enim expugnata difficilia Musarum dona sunt in medio sita, à quolibet auferenda. Ignoratio itaque animaduersio est prima disciplina ei qui verbo seu rationi conuenienter ambulat. Cum ignorasset quispiam, quæsiuit: & cum quæsiuisset, inuenit magistrum: & cum inuenisset, credidit: & cum credidisset, sperauit: & cum ex eo dilexisset, dilecto similis efficitur, hoc esse studens quod prius dilexit. Hanc viam & rationem Socrates indicat Alcibiadi, sic roganti, Non aliter existimas me de iis quæ sunt iusta cognoscere? Certè, si quidem inueneris. Sed non putas me posse inuenire? & maximè quidem, si quæseris. Deinde existimas me non posse quærere? Ego quidem existimo, si putaris te non nosse.<sup>a</sup> Hac ratione sunt etiam prudentum virginum lampades, quæ noctu sunt accensæ in densis tenebris castitatis, quas esse noctem tacitè significauit scriptura. Prudentes animæ munda ut virgines, cum intelligant se esse sitas in mundana inscitia, lumen accedunt, & mentem excitant, & tenebras illuminant, & ignorationem expellunt, & quærunt veritatem, & expectant aduentum præceptoris. Fieri ergo non potest, inquam ego, ut sit vulgus philosophum.

Thyrifigeri multi, pauci sunt re quoque Bacchi,

Matth. 10.  
2. Theff. 3.

Ex sententia Platonis. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Et non est, inquit Apostolus, in omnibus cognitio. Orate autem ut liberemur à prauis & peruersis hominibus. Non est enim omnium fides.<sup>c</sup> Quinetiam Cleanthis quoque Stoici philosophi Poëtica, hoc modo scribit similia:

Ne spectes famam dum vis sophos esse repentè,

Terreat amentis nec te sententia vulgi.

Iudicium sapiens & iustum non habet vllum

Vulgus, & in paucis vix hoc reperire licebit.

Magis autem sententiosè & breuiter Comicus:

Pulchra in tumultu iudicare non decet.

Audierunt enim, ut existimo, pulchram illam quæ nobis dicit sapientiam: In medio insipientium, obserua occasionem. In medio autem cogitantium versare perpetuò. Et rursum: Sapientes abscondent sapientiam. Pignus enim veritatis exigit vulgus demonstrationem, non contenti nuda salute quæ est ex fide.

In prauis sed qui vincunt non credere valde est,

Præcipit at nostræ tibi sic persuasio musæ.

Dissecto noscas intra tua viscera verbo.

Præcipit enim, inquit Empedocles, hoc est familiare, velle quæ sunt vera vincere ex eo quod non credant. Quòd autem nostra sint probabilia, & digna quæ credantur, cognoscere. Græci si verbum magis examinetur, per ea quæ consequuntur. Simili enim simile edocemur. Dicit enim Solomon: Responde stulto secundum stultitiam suam. Quocirca iis quoque qui petunt eam quæ est apud ipsos sapientiam, ea sunt exhibenda quæ eis conueniunt & sunt familiaria, ut facillimè per propria veniant, ut est consentaneum, ad fidem veritatis. Omni-

Prouer. 16.

tatis. Omnibus enim omnia factus sum, inquit, ut omnes lucrifaciam. Nam imber quo-  
 que diuinæ gratiæ, super iustos & iniustos demittitur. Num Iudæorum solum est Deus,  
 non etiā gentium? Certè etiam gentiū, siquidē unus est Deus, egregius clamauit Apo-  
 st-  
 lus. Sed quoniam nec bono iustè, nec cognitioni ad salutem volunt credere, nos ipsi ea  
 quæ sunt illorum propria existimantes, quoniam Dei sunt omnia, & maximè quandoqui-  
 dem quæ sunt pulchra & honesta à nobis ad Græcos peruenerūt, ea ag grediamur prout ipsi  
 10 sunt apti ad audiendum. Sapientiam enim vel iustitiam, non ex veritate, sed ex ijs quibus  
 delectatur, maxima pars vulgi metitur. Delectatur autem non magis alijs, quam ijs quæ  
 sunt ei similia. Quicquid enim est adhuc surdum & cecum, & nec habet intelligentiam  
 neque animæ contemplandi cupida interitum & perspicacem aspectum, quem solus præbet  
 Seruator, sicut in mysterijs prophanum, vel in choreis non musicum, nondum mundum,  
 nec casta veritate dignum, inconcinnūque & inordinatum & adhuc materiale, stare  
 oportet extra chorum diuinum. Spiritualia enim spiritualibus comparamus. Propterea cer-  
 20 tē per modum occultationis qui est verè diuinus, & maximè nobis necessarius, in adyto  
 veritatis repositum verbum reuera sacrum, Ægyptij quidem per ea quæ apud ipsos vo-  
 cantur adyta, Hebræi autem per velum significarunt licere solis ijs adire, qui erant ex ipsis  
 consecrati, hoc est, Deo dedicati, quibus erant circumcisæ vitiorum cupiditates, per suam  
 in solum Deum charitatem. Non mundo enim mundum tangere, Platoni quoque vide-  
 batur esse nefarium. Hinc prophetiæ & responsa dantur per anigmata. Nec ostendun-  
 tur mysteria ijs qui temerè & impudenter accedunt, sed cum quibusdam expiationibus &  
 30 prædictionibus. Musa enim non erat tunc lucri cupida, neque operaria, neque dulcia ven-  
 duntur mellifona, à Terpsichore vultu deargētata, molli voce prolata cantica. <sup>b</sup> Iam verò  
 qui docentur ab Ægyptijs, primū quidem discunt Ægyptiarum literarum viam ac ra-  
 tionem quæ vocatur ἑρμηνεύματα, hoc est, apta ad scribendas epistolas: secundam au-  
 tem Sacerdotalem, qua utuntur ἱερογλυμματισ, id est, qui de rebus sacris scribunt: vlti-  
 mam autem ἱερογλυφικὴν, id est, sacram quæ insculpitur scripturam, cuius una quidem  
 est per prima elementa κρυπτολογία, id est, propriè loquens, altera verò symbolica, id est, per  
 40 signa significans. Symbolicæ autem una quidem propriè loquitur per imitationem, alia ve-  
 rò scribitur veluti tropicè, alia verò apertè sumitur allegoricè per quædam anigmata. Qui  
 solem itaque volunt scribere, faciunt circulum: lunam autem, figuram lunæ cornuum for-  
 mam præ se ferentem, conuenienter ei formæ quæ propriè dicitur. Tropicè autem, per con-  
 uenientiam traducentes & transferentes, & alia quidem immutantes, alia verò multis  
 modis transfigurantes, imprimunt. Regum itaque laudes fabulis per quas in deos referun-  
 tur mandantes, insculptis inscribunt notis. Tertij autem generis quod sit per anigmata, hoc  
 50 sit indicium. Alia quidem astra propter obliquam conuersionem, assimilabant corporibus  
 serpentum: Solem verò, Scarabei, quoniam cum rotundam ex bubulo stercore effinxit fi-  
 guram, eam vultu aduerso conuoluit. Aiunt autem hoc quoque animal sex quidem mensi-  
 bus sub terra, alteram verò partem anni viuere super terram, & semen in globum emitte-  
 re, & gignere, & non nasci fœminam scarabeum. <sup>b</sup> Omnes ergo, ut semel dicam, qui de  
 rebus diuinis tractarunt, tam barbari quàm Græci, rerum quidem principia occultaue-  
 runt: veritatem autem enigmatibus, signisque & symbolis, & allegoriis rursus & me-  
 60 taphoris, & quibusdam talibus tropis modisque tradiderunt, cuiusmodi sunt etiam apud  
 Græcos oracula: & Apollo quidem Pythius dicitur λοξίας, id est, obliquus. Quinetiam  
 dicta eorum qui apud Græcos dicuntur sapientes, paucis dictionibus rem maiorem signi-  
 fican: cuiusmodi certè est illud, Parce tempori: aut quoniam vita est brevis, & non est  
 hoc tempus temerè consumendum, aut contrà parcendum est priuatis sumptibus, ut, et si,

1. Cor. 8.  
 Matth. 5.  
 Rom. 3.

1. Cor. 2.

inquit, multos annos vixeris, non desint tibi necessaria. Similiter etiam illud, Nosce te-  
 ipsum, multa indicat: & quod sis mortalis, & quod homo natus es, & quod si fiat colla-  
 tio aliorum quæ sunt in vita præstantissima & excellentissima, nullam esse tui putes ha-  
 bendam rationem, si dicas te gloria insignem vel diuitem: vel contrà, quod cum sis diues  
 & gloria insignis, non de solis commodis quibus alios superas, te iactare oporteat, & ad  
 quod natus sis, inquit, cognosce, & cuius sis imago, & quenam tua sit essentia, & quod  
 opificium, & quenam cum Deo coniunctio & affinitas, & quæ sunt his similia. Dicit  
 Esai. 45. autem per Esaiam quoque Prophetam spiritus: Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos.  
 Dei autem thesauri, & quæ non deficient diuitiæ, est quæ est venatu difficilis sapientia.  
 Quinetiam poëtæ qui à prophetis didicere Theologiam, per arcana sensa multa philoso-  
 phantur, Orpheus, inquam, Linus, Musæus, Homerus & Hesiodus, & qui ea sunt ra-  
 tione sapientes. Velum autem eis apud vulgus est poëtica delectatio, somniæque & symbo-  
 la, quæ sunt omnia hominibus obscuriora, non propter inuidiam, nephas enim est Deum in-  
 telligere patibilem, sed ut enigmatum notionem subiens inquisitio, ad inueniendam recur-  
 rat veritatem. Ea ratione dicit utique Sophocles Poëta tragicus:

Eiusmodique ego cognoui esse Deum,  
 Diuina semper exhibet sapientibus:  
 Præuis malus sed est, magisterque brevis:

Psal. 77. malum ponens pro simplici. \* Apertè itaque de tota nostra Scriptura in Psalmis scriptum  
 est, ut quæ dicta sit in parabola: Audite populus meus legem meam, inclinate aurem ve-  
 stram in verba oris mei. Aperiã in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Pre-  
 1. Cor. 2. clarus quoque Apostolus sic dicit quodammodo similia: Loquimur autem sapientiam in-  
 ter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius mundi qui de-  
 struuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam præfinit Deus ante  
 secula in gloriã nostram, quam nullus ex principibus huius seculi cognouit. Si enim cogno-  
 uissent, Dominum gloriæ non crucifixissent. Philosophi autem non laborarunt ut aduen-  
 tum Domini afficerent ignominia. Restat ergo ut impugnet & inuehatur Apostolus in  
 vanam persuasionem, eorum qui erant sapientes apud Iudæos. Et ideo subiungit: Sed præ-  
 dicamus, inquit, ut scriptum est, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor homi-  
 nis non ascenderunt, quæ præparauit Deus iis qui ipsum diligunt. Nobis enim reuelauit  
 Deus per spiritum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Spiritualem enim  
 & cognitione præditum nouit sancti Spiritus discipulum qui à Deo suppeditatur, qui est  
 mens Christi: animalis autem homo non suscipit ea quæ sunt spiritus: est enim ei stultitia.  
 1. Cor. 3. Iam verò Apostolus ad distinctionem perfectionis quæ existit ex cognitione, commu-  
 nem fidem alicubi quidem dicit fundamentum, alicubi verò lac, scribens hoc modo: Fra-  
 tres, non potui loqui vobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus: tanquam in-  
 fantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibum, nondum enim poteratis, sed neque  
 nunc adhuc potestis, adhuc enim carnales estis. Vbi enim inter vos est æmulatio & conten-  
 tio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? quæ quidem eliguntur &  
 spontè suscipiuntur ab hominibus peccatoribus. Qui autem ab eis abstinerunt, quæ sunt  
 diuina cogitant, & cognitionis cibi sunt participes. Secundum gratiam, inquit, mihi da-  
 tam, ut sapiens architectus posui fundamentum. Alius autem superædificat aurum, ar-  
 gentum, & lapides præciosos. Hæc sunt ædificia cognitionis, quæ ponuntur super funda-  
 mentum fidei quæ est in Christo Iesu. Stipula autem sunt quæ imponuntur ab hæresibus,  
 & ligna & fenum. Quale sit autem vniuscuiusque opus, ignis probabit. Cognitionis  
 ædificium in epistola quoque ad Romanos tacitè significans, inquit: Desidero enim videre  
 vos, ut

*vos, ut aliquod vobis donum impertiar spirituale, ut vos confirmemini. Non poterant aperte literis scribi eiusmodi dona.*

## COMMENTARIVS.

\* *A T Q V E* de fide quidem satis testimonium adduximus. Postquam ostendit etiam veteres Græcos meminisse fidei, restaret autem ostendere, eos etiam meminisse spei & charitatis, prolixior autem esset futurus, si omnia afferret quæ de ea re dici possent, cæteris omisissis loca aliquot adducit ex Platone, Empedocle, & Parmenide. Socrates enim in Critone bene viuere & mori vitæ præferens, in hac est opinione, ut existimet se habere spem alterius vitæ post mortem. Ex quo colligitur eum credere vitam æternam. Hoc ipsum statuit in Phædro, cum dicit ipsam per se animam posse veræ, diuinæ, inquam, sapientiæ esse participem, & cum per charitatem ad spei finem peruenerit, accipere premium, nempe vitam æternam. Quo in loco & charitatis & spei, & vitæ æternæ meminit. In conuiuio autem meminit duplicis amoris, & terrestris quo generantur corpora, & diuini, quo virtutes in anima. Diuino autem illo amore qui est idem quod charitas, à viris bonis spiritualibus erudiuntur iuuenes, qui dicuntur generari & homines effici ut loquitur Plato in Theæreto. Ij apud Hebræos Philosophos dicuntur illuminari, quod etiam idem est quod regenerari. Paulus quoque dicit se eos in Christo Iesù gignere quos Christi fidem docet & disciplinam. Quoniam autem hæc doctrina audiendò discitur, qui sic instruuntur dicuntur Cathecumeni, id est audiendo instituti. Porro autem Empedocles quoque in principiis annumerat *φιλίαν*, id est amicitiam, ea autem significat charitatem quæ congregat, cogit & conciliat. Cum autem principia constent ex contrariis, sint autem contraria amicitia & lis, cogit quidem & congregat amicitia, lis autem discernit ac disgregat. Parmenides quoque de spe ænigmaticè intelligit, quando dicit quæ absunt non separari ab iis quæ sunt. Perinde enim sunt atque si adessent quæ cernuntur intelligentiæ, & quæ sunt futura spe representantur perinde atque si aduenissent. Sperando enim & credendo mente videntur ea quæ sperantur & creduntur. *Iustus ergo quæret inuentionem.* Dixit antea fidem non oportere esse solam & oriosam, sed diligenter & sollicitè quærere. Per hoc autem quod dixit fidem quærere, iustus quærere intellexit. Iustus enim est qui ex fide uiuit. Sed quidnam quærit iustus? Inuentionem ex charitate. Ea est bona actio seu operatio quæ procedit ex charitate iuncta fidei. Fides enim tum demum est salutaris quando operatur per dilectionem. Ea ratione ad salutem contendens iustus euadit beatus. *Ignoratio itaque animaduersio.* Socrates apud Platonem in Alcibiade dicit cum demum iustitiæ habiturum cognitionem, qui existimat se non nosse iustitiam. Nulli certe minus sapiunt quam qui sunt, ut Græci dicunt *αἰσχροί*, hoc est, qui se putant esse sapientes. Cognoscuntur autem quæ sunt inuenta, inueniuntur verò quæ quæruntur: quæruntur autem quæ vel ignorantur vel putantur ignorari. His gradibus peruenitur ad disciplinam. *Hac ratione sunt etiam prudentum virginum lampades.* Parabolam de virginibus quæ noctu accenderunt lampades, accommodat ei quod dixit de ignoratione. Virgines illæ sunt mundæ animæ, quæ cum intelligunt se esse in inscitia huius mundi, accendunt lumen & quærunt veritatem, expectantes mox venturum præceptorem. Veritatis ergo ignoratio, est primus gradus ad disciplinam, cum excitatur anima & accenditur lumen ad quærendam veritatem, quam qui inuenit, is demum est Philosophus. Vulgus autem eam non quærit, & ideo non inuenit: quo fit ut nec vulgus sit Philosophus. Sed nec omnes qui profitentur philosophiam sunt Philosophi: multi enim sunt tantum titulo tenus & nomine Philosophi, de quibus hoc tritum dicitur prouerbium, *Thyrigeri multi, pauci sunt re quoque Bacchi*: cuius expositionem vide apud Cælium Rhodiginum lect. antiq. lib. 8. cap. 13. Quod quidem optime congruit ei quod est in Euangelio: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Non sunt enim à Christo electi omnes quos vocauit ad fidem, sed ij demum qui fidei adiunctam habent spem & charitatem, & qui vel bonis actionibus certam suam reddant vocationem, vel quos prædestinauit Deus, ut quos præsciuerit si viuant bene esse operaturos. Sed nec est omnium fides qui eam profitentur: nec quicumque dicit Domine Domine intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatē patris qui est in cælis. *Quinetiam Cleanthis quoque Stoici Philosophi.* Cleanthes Stoicus non solum soluta oratione, sed etiam versibus scripsit Philosophiam: in iis docet non esse spectandum quid sentiat vulgus, sapiens enim & iustum iudicium, non in vulgo, sed vix in paucis qui sunt sapientes inuenitur: cui subscribit Comicus, is est, ut opinor, Menander, qui sententiosè dicit quæ sunt bona & pulchra non posse iudicari tumultu, qualis solet esse in magna multitudine, oportet enim ut sedat & tranquilla sit mens iudicis. Hæc dicit Clemens eos accepisse ex sapientia Solomonis, sed vbinam, mihi non occurrit. In medio, inquit, insipientum obserua occasionem, ut scias quando sit vel audiendum vel loquendum, quod non faciunt insipientes. Atque in medio quidem insipientum obseruanda est occasio si se offerat quod sit rarius. Aliud autem est si verseris perpetuò cum viris sapientibus & cordatis: cum iis enim versanti nunquam deerit occasio. Sæpe tamen contingit, ut sit abscondenda sapientia, ut suo tempore prolata maiorem afferat fructum. Nam si non suo tempore vulgo proferantur fidei mysteria, erit labor sæpe irritus. Vulgus enim exigit demonstrationem tanquam pignus veritatis, sed accipienda est nuda fides absque demonstratione. *Quidquid enim est adhuc surdum & cæcum.* Quamuis apud Græcos multa inueniantur vera, ut & quæ Dei sint, & à nobis accepta, non ea tamen sunt censenda stare in choro diuino. Nam sicut in mysteriis non est id quod est prophanium, neque in choræis id quod musicam non habet & consonantiam: ita in choro diuino non est id quod est surdum & cæcum, nec habet intelligentiam, nec audacem & intrepidum contemplantis animæ aspectum, nec quod nondum est mûdum, nec veritate dignum, & quod est incontinû & inordinatû, & adhuc materiale. In choro autem diuino sunt Sacerdotes qui sacra Deo offerunt. Eos nullam oportet habere maculam & omni carere vitio, nec esse immundos & indignos qui ad puram accedant veritatem, nec immodestos, nec addictos rebus sensilibus crassis & materialibus. Alioqui eos oportet esse extra chorum diuinum, ut qui sint indigni qui Deo sacros panes offerant & hostias. Spirituales enim oportet esse eos qui tractant

Bbb

Plato in  
Phædone  
de anima.

Matth. 7.



quæ sunt spiritualia, & cum spiritualibus comparare spiritualia. Mystica autem & arcana ratione, quam modum occultationis diuinum, & maxime nobis necessarium dicit Clemens ad Verbum veritatis quod latet in adito, significarunt Ægyptij & Hebræi solis licere Deo consecratis Sacerdotibus adire. Ægyptij quidem per templi adita in quæ soli intrabāt Deo dedicati Sacerdotes, & Hebræi per velum, quod vulgus arcebat a sancto sanctorum in quod solus intrabat pontifex. His Sacerdotibus non satis erat fuisse circumcisam carnem preputij, quæ circumcisio populo dabatur in signum, sed omnes oportebat esse amputatas libidines & cupiditates. Hoc autem fiebat cum relictis rebus sensibilibus & materialibus, rebus, inquam, huius seculi, omnem suum amorem in Deum conuerterent. Ita enim erant mundi, & ad Deum qui est purus & mundus eis licebat accedere. Nam Plato quoque sentiebat non licere immundo mundum tangere: mundus autem is est, ut ipse dicebat in Sophista, qui est discretus a sordibus materiæ. Postquam autem dixit per modum occultationis, id est arcana & mystica, & Ægyptios & Hebræos significasse solis consecratis Sacerdotibus licere ad sacratum veritatis aditum accedere, subiungit & Prophetias & responsa dari per ænigmata, id est per verba obscura & quorum sensus non facile intelligitur, neq. ad mysteria, id est arcana sacra, eos qui temere & impudenter accedunt, id est eos qui sunt imparati, non sunt autem parati qui non sunt expiati & expurgati. Quinetiam oportet eos qui sacris præsumunt, quædam prædicere quæ pertinent ad mysteriorum ritus & ceremonias. Quid autem sibi velit, id quod sequitur, nempe Musa enim non erat &c. & quomodo præcedentibus coherere, & ex quo authore sumptū sit dicet fortasse alius, ego gerere me fateor ignorare. <sup>10</sup> *Et iam verò qui docentur.* Cum dixisset Ægyptios mystica quadam & arcana ratione, per templi adita significasse, ad sacratum Dei Verbum non licuisse accedere nisi Deo consecratis Sacerdotibus, essent autem apud Ægyptios præter cōmunes & cuiusque proprias, mysticæ & arcanae literæ quæ dicebantur hieroglyphicæ, de eis visum est ei aliquid dicere. De eis olim scripsit Cheremon & Orus. Apollo. Haud ita pridem autem Pierius Valerius quæ ad hoc argumentum pertinent doctè & copiose omnia est persecutus. Ad eum ergo erit remittendus lector qui plura volet discere. Quod eatum autem literarum esset institutum paucis verbis expressit Lucanus dicens:

*Nondum flumina Memphis contexere biblos  
Nouerat, in saxa tantum volucresque feraeque,  
Sculptaque seruabant magicas animalia formas.*

Quamuis autem sculperentur, tamen etiam propriis scribebantur literis, & pingebantur ad imitationem, & exprimebantur quibusdam signis & ænigmatibus. Sol scribitur factō circulo, Luna verò per crescentis Lunæ figuram, quæ dicitur *lunæ videtur*. Cum autem multa sint quæ variis describuntur notis & ænigmatibus, eorum duo sola affert exempla, nempe & astrarum, quæ assimilantur corporibus Serpērum, & Solis, qui Scarabæo. De serpente inter cætera quæ de eo scribit Pierius, hoc quoque addit: Squamæ verò, stellarum mundum ambientium varietatem quique ignes in supremo micant orbe hieroglyphicè significant. Nam & hinnuleæ pellis varietatem quam Pan gestare fertur, stellæ ex maculis imitari ait Probus &c. De Scarabæo quoque idem scribit Pierius. Quod pertinet ad Scarabæum, Appion ille Grammaticus quem cymbalum mūdi Tyberius appellare est solitus, ridenti à plerisque visus, quod curiosa nimium interpretatione, Solis operum similitudinē vermiculo tam exiguo, tam bruto inesse collegerit ad excusandos gentis suæ ritus, quæ pillularum Scarabæum magna ex Ægypti parte inter numina coluerit, quem reliqui in fabulis tanta veneratione persecuti sunt, ut scribere non dubitarent, quemadmodum Scarabæus inexorabilem se vel ad Iouis preces opposuerit, qui multis ab eo verbis contendebar, ut cum Aquila rediret in gratiam, coactumque Iouem ipsum tantæ ire obuiam inimicitia. Cæterum si quæ de Scarabæo traduntur vera sunt, veræ autē ut credamus esse, non ipsius Appionis tantum autoritas, verum & Aristotelis, & Plutarchi, & aliorum scriptorum excellentium consensus efficit. Imo ut nihil hi scripserint, quæ passim nosmetipsi fieri possumus oculata fide perspicere, non verum asseuerare, peruiacis esset ingenij. Hæc & plura alia Pierius, sed plurima eaque elegantissima Erasmus in prouerbio, Scarabæus Aquilam quærit. <sup>20</sup> *Omnes ergo, ut semel dicam.* Arcana fuerunt & mystica quæ de principiis & rebus diuinis tractarunt Græci & Barbari, nempe Hebræi: obscura enim & ænigmatica fuerunt Græcorum oracula. Vnde etiam Apollo Pythius dictus est *λαῖος, ἀπό τοῦ λαῖῶ* *ἔχων πῦρ τὰ ἐν ὅσῳ φωνῶν*, ab eo quod vocem emittat obliquam & tortuosam, ut voluit Pythagorici. Sapientum quoque dicta fuerunt obscura, ut quæ essent breuia & paucis verbis res magnas comprehenderent. Ex iis duo adducit, & ea doctè & eleganter explicat, nempe Parce tempori, & Nosce teipsum. Atque de dicto quidem, Nosce teipsum, antea satis diximus, nec opus est ut eadem reperamus. De hoc autem dicto, Parce tempori, hoc tantum dicam ex explicatione nostri Clementis, facile intelligi id quod est apud Ciceronem lib. 3. de finib. Quæ sunt, inquit, præcepta sapientum, quæ iubent tempori parere & sequi Deum, & se noscere, & nihil nimis legendum esse, non Tempori parere, ut legit Erasmus, sed Tempori parcere. Græcè enim legitur *χρόνῳ πιδν*, non autem *τιδν*. Nec dubito quin ita legisset, si Clemens exisset in lucem, quo tempore editæ sunt Chiliades. <sup>30</sup> *Quinetiam Poetæ qui à Prophetis didicere Theologiam.* Apud Græcos non est alia Theologia quam Poetarum: ab Hebræorum autem Prophetis, ij suam accepere Theologiam. Philosophantur autem per arcana sensu quæ latent sub delectatione poetica, & sub somniis & symbolis: quæ quidem sunt obscura, nec facile intelliguntur ab hominibus. Ea autem huiusmodi esse vult Deus, non quod scientiam inuideat hominibus, in Deum enim non intelligitur vlla cadere animi perturbatio nec morus, sed ut dum obscura inquiruntur ænigmata, ex eorum inquisitione perueniatur ad cognitionem veritatis. Nam ut est Sophoclis sententia, Deus bonis & sapientibus semper exhibet diuina, sed prauos pauca docet, & quæ nō sunt magnificienda. <sup>40</sup> *Aperite itaque de tota nostra scriptura.* Obscuram esse nostram scripturam aperit ostendunt Psalmi qui eam dicunt esse in parabolis & in ænigmatibus. Sunt autē parabolæ rerum similitudines, cum per rerum adductam similitudinem, quod de aliis dicitur, de aliis intelligitur. Enigmata autē sunt propositiones seu quæstiones aliquid disputatione soluendū habentes. Loquitur etiam Apostolus de sapientia in mysterio absconsa, etiam principibus Iudæorum ignota, nobis autem reue-

Pierius lib. 14. cap. De iis quæ per serpen. in genere significantur.

Pierius lib. 8. cap. 1. de Scarabæo.

Chil. 2. cent. 2. adag. 38.

August.

autem reuelata per spiritum, id est per mentem, seu intelligentiam Christi. Quod autem non de philosophis, sed de Iudæis loquatur Paulus, ex hoc patet, quod Philosophorum non fuit institutum, ut Christum probro afficerent, Iudæorum autem Principes cum non solum ignominia affecerunt, sed etiam crucifixerunt. Et ideo non in Philosophos, sed in Iudæos inuehitur. Quod autem sit in mysterio absconsa quæ reuelata est sapientia, hoc arguit quod prædicentur, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Quibus autem reuelata fuit hæc sapientia, ij sunt spirituales: quibus autem non est reuelata, animales, qui minime percipiunt quæ sunt spiritus Dei. Nam etiam ipsa Dei sapientia stultitia est ab eis reputata. <sup>10</sup> *Iam verò Apostolus.* Distinguitur fides à cognitione, est enim fides fundamentum, cognitio autem perfectio, fidei autem fundamento imponuntur, ab aliis quidem, aurum, argentum & lapides prætiosi, quæ sunt fidei orthodoxæ dogmata, ab aliis verò stipula, fœnum & lignum, ea sunt falsa & peruersa dogmata, quæ fidei fundamento imposita eam corrumpunt & euertunt. Quale autem sit opus quod supra fidei fundamentum est positum probat ignis, manent enim integra & incorrupta orthodoxa fidei dogmata, suntque eo puriora quo magis fuerint ab igne probata. Quæ autem fidei fundamento imponuntur ab hæreticis, ea vim ignis non possunt sustinere, sed corruunt & intereunt. <sup>20</sup> *Cognitionis ædificium in epistola.* Cum ad Romanos scriberet Paulus se desiderare eos videre ut impertiretur donum spirituale, significabat non omnem cognitionem tradi posse literis: esse enim quædam quæ solo percipiuntur spiritu, ad quæ docenda præsentibus esse oportet.

<sup>30</sup> *I A M verò à barbara philosophia admodum reconditè dependent symbola Pythagorica.* III. *Suadet itaque Samius domi non habere hirundinem, hoc est, loquacem, & susurronem, & effrenata lingua hominem, qui non potest continere, nec capere ea quæ illi fuerint communicata. Hirundo enim & turtur, & passer, agnouerunt tempora suorum ingressuum, Hierem. 8. inquit scriptura: nec oportet unquam simul habitare cum nugis. Iam verò turtur murmurans, quærela ingratam ostendens maledicentiam, adibus meritò expellitur,*

Edatis varios mihi ne hinc illincque susurros.

<sup>40</sup> *Hirundo autem tacitè innuit fabulam Pandionis, abominanda sunt autem quæ propter illam vulgò iactantur accidisse: ex quibus Tereum alia quidem esse passum, alia verò etiam fecisse accepimus. Persequitur autem cicadas quoque muscas, unde meritò expellitur qui verbum persequitur, per eam quæ Olympum aspicit sceptriferam lunonem.*

Est mihi in lingua fidele penarium, ait poetica, & Æschylus:

Sed est mihi in lingua clavis custodiens.

<sup>50</sup> *Rursus Pythagoras, olla ab igne sublata, præcipit non relinquere figuram in cinere, sed eam confundere: & qui surgunt è cubili, conturbare stragula. Tacitè enim significabat, non solum esse delendum fastum & superbiam, sed ne ira quidem relinquendum esse vestigium. Cum autem ebullire cessauerit, eam esse componendam & omnem esse delendam iniuriæ memoriam. Sol autem vobis ne occidat super iracundiam vestram, inquit Scriptura. Et qui dixit, Non concupisces, sustulit omnem acceptæ iniuriæ recordationem. Ira enim inuenitur mansuetæ animæ cupiditatis impulsio, ultionem citra rationem supra modum desiderans. Similiter etiam suadetur ut cubile quoque conturbetur, ut nec alicuius somni & insomni interdiu, sed nec alicuius quæ fuit in nocte voluptatis meminerimus.* Ephes. 5.  
<sup>60</sup> *Fortè autem caliginosam quoque phantasiam, significabat oportere luce veritatis confundere. Irascimini, & nolite peccare, inquit Dauid: non assentiri viso, neque factum inducere, iram confirmando, oportere docens.* Psalm. 4.  
<sup>70</sup> *Rursus super terram non esse nauigandum, est symbolum Pythagoræ. Significat autem, vestigia, & similes conductiones, quæ sunt turbulenta & instabiles, esse recusandas: propterea dicit verbum Publicanos difficiliter salutem esse assecuturos. Rursus autem non esse gestandos annulos, neque Deorum imagines esse eis insculpendas, præcipit Pythagoras: sicut Moses multis antè seculis apertè legem Exod. 20. sanxit, nullam oportere sculptilæ vel fusilem vel fictam vel pictam imaginem simulachrumve facere, ut sensilia minime attenderemus, sed ad ea transiremus quæ percipiuntur intelligentia. Ut Dei enim maiestas vilis & contempta reddatur, efficit quæ est in promptu videndi consuetudo: & quæ intelligentia percipitur essentiam colere per materiam, est eam per sensum vilipendere. Quocirca Ægyptiorum quoque Sacerdotum sapientissimi,*

Bbb ij

Græcum exemplar habet ὁμοῦς, id est, cœlia sed credo legendū esse ὁμοῦς, id est, hominis: alioqui aut nullus, aut frigidus est sensus.

Minerva adẽm sub dio esse constituerunt, ut Hebræi qui templum posuerunt absque imagine. Sunt etiam qui Deum colentes, facta \* hominis effigie quæ astra continet, eum adorant, cū nostra quidem certè dicat scriptura; Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. <sup>d</sup> Operæ precium autem existimo Euryfi quoque Pythagoræ vocem adducere, qui cū in opere de fortuna dixisset, opificem seipso exemplari utentem fecisse hominem, subiunxit: Tabernaculum est reliquis simile, ut quod factum fuerit ex eadem materia: à præstantissimo autem effectum artifice, qui ipsum est fabricatus seipso usus Archetypo. \* Et in summa, Pythagoras, et qui ex eo sunt cognominati, unà etiam cum Platone maximè aliorum philosophorum, vti sunt legistatorem, ut conici potest ex ipsis dogmatibus: et cū per rectè coniectantem famam diuinationis, non absque instinctu diuino concurrissent, in quibusdam vocibus prophetis, veritatem per partes et species tractatam, non obscuris appellationibus, nec extra rerum declarationem ingredientibus, honorarunt, cū accepissent manifestationem coniunctionis qua intercedit cum veritate. <sup>e</sup> Vnde Græca quidem philosophia est similis illuminationi, quæ sit ex scirpo, quem homines accendunt, lucem artificiosè à sole suffurantes. Verbo autem predicato, uniuersa illa sancta lux eluxit. Deinde furtum quidem noctu est utile in ædibus, interdum autem illustratur ignis, et uniuersa nox illuminatur sole lucis qua percipitur intelligentia. <sup>f</sup> Iam verò eorum quæ à Mose dicta sunt de iustitia, compendium fecit Pythagoras, dicens stateram non esse transiliendam: hoc est, non prætergrediendam esse æqualitatem quæ versatur in distributionibus, honorando iustitiam.

Amicis semper colligat,

Simulque amicos, atque etiam oppida oppidis,

Ac socios focis: ius est æqualitas.

Hominibus infestum est ei quod amplius,

Minus, inimicitiasque mites gerit,

Matth. 17.

ut venustas habet poetica. <sup>h</sup> Propterea Dominus, Tollite, inquit, iugum meum, quoniam benignum est et leue: et iis qui de primatu contendunt familiaribus, cum simplicitate præcipit æqualitatem, dicens oportere eos fieri ut puellios. Similiter etiam scribit <sup>i</sup>

Galat. 6.

Apostolus, nullum esse in Christo seruum, vel liberum, vel Græcum, vel Iudæum. Noua est enim creatura quæ est in Christo, contentione et auaritia vacua, et iusta æqualitas. Stat enim inuidia extra chorum diuinum, et emulatio, et tristitia. Quæ ratione mystæ quoque prohibent uesci corde, docentes non oportere animum mordere et exedere socordia et dolore, propter ea quæ præter consilium et opinionem eueniunt. Miser ergo ille est, quem Homerus quoque dicit solum errantem, suum animum exedere.

Matth. 7.

<sup>k</sup> Rursus verò cū duas vias ponat Euangelium, et Apostoli, similiter atque omnes Prophetæ: et unam quidem vocent arctam et angustam, alteram verò contrariam, latam et spaciosam, et cui nihil obsistit: et dicant, Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, et in via peccatorum non sedit: hinc et proficiscitur Prodicus Chij fabula de virtute et vitio: et Pythagoras iubens ingredi via regia, non veretur prohibere sequi vulgi sententiam quæ caret iudicio, et non est sine controuersia. Aristocritus autem in primo libro eorum quæ sentit contra Heracleodorum, meminit cuiusdam epistole quæ sic habet: Rex Scytharum Atæas populo Byzantino: Nolite afferre detrimentum meis vectigalibus, ne mei equi aquam vestram bibant. Symbolicè enim bellum quod eis erat illaturus significauit barbarus. Similiter Euphorion quoque Poëta inducit dicentem Nestorem:

Mouimus à fluuio nondum Simoente caballos.

Et ideo

Et ideo Ægyptij quoque in sacris ponunt Sphingas, utpote quod de Deo oratio sit ænigmatica & obscura. Forè autem quod Deum oporteat amare & timere: amare quidem, ut sanctis benignum & propitium: timere autem, ut qui sit impiis iustus inexorabiliter. Fera enim simul & hominis imaginem Sphinx significat. Longum autem fuerit omnia persequi Prophetica & legalia, ea afferendo quæ dicta sunt per ænigmata: ferè enim uniuersa hoc modo loquitur scriptura. Ei aut qui est sanæ mentis, ad ostendendum id quod  
 10 est propositum, sufficiunt, ut existimo, quædam pauca exempla exposita. Iam enim confite-  
 tur occultationem, quæ in veteri templo narratur septem ambituum ad aliquid spectans apud Hebræos relatio, & quæ erat in talari per varia symbola compositio, quæ referuntur ad ea quæ apparent, significans compositionem quæ à cælo ad terram usque pertingit. Et operimentum & velum hyacintho & purpura & cocco & bysso erat variatum. Si-  
 20 gnificat autem, quod natura elementorum continet Dei reuelationem. Purpura enim est ex aqua, & byssus ex terra: & hyacinthus assimilatus est aëri, cum sit ater & obscurus, sicut coccus igni. In medio autem operimenti & veli, quo licebat ingredi Sacerdotibus, erat situm thuribulum, symbolum terræ quæ est sita in hoc mundo medio, ex qua oriuntur exhalationes. Ille quoque locus medius qui est intra velum, in quem soli permissum erat Pontifici ingredi statis diebus, & exterius atrium quod patebat omnibus Hebræis, dicunt esse medium cæli & terræ. Alij autem dicunt esse symbolum mundi qui intelligentia percipitur, & sensibilis. Operimentum ergo quo arcebatur populi infidelitas, ex-  
 30 sum erat ante quinque columnas, arcens eos qui erant in ambitu. Ea ratione valde mysti-  
 ca franguntur quinque panes à Seruatore, & multiplicantur eorum qui audiunt multitudini. Multi enim solis attendunt sensilibus, ut quæ sola sint. Vide autem circumspiciens, inquit Plato, ne quis exaudiat ex iis qui non sunt mysteriis initiati. Sunt autem ij qui nihil aliud esse putant, nisi quod possint manibus tenaciter apprehendere: actiones autem, & generationes, & quicquid non est aspectabile, non admittentes in ordinem essentia. Tales autem sunt qui attendunt solum sensuum quinarium: Auditus autem, & quæ sunt eius generis, adire non possunt Dei intelligentiam. Hinc facies patris dictus  
 40 est filius, sensuum quinario effectus, carnem gestans verbum, index paternæ proprietatis. Si autem spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Per fidem autem, non per speciem ambulemus, egregius dicit Apostolus. Igitur intra operimentum abditum fuit Sacerdotale ministeriū, & eos qui in ipso laborant, longè arcet ab iis qui sunt extrinsecus. Rursus & velum adytus ad sancta sanctorum, illic quatuor columnæ declarant sanctum quaternionem quatuor testamentorum. Quinetiam mysticum illud nomen tetragrammatum, quod iis solis imponebatur qui poterant ingredi adytum, dicitur autem Iehoua, quod exponitur,  
 50 qui est, & qui est futurus. Iam vero nomen quoque apud Græcos, id est, Deus, litterarum continet quaternionem. Cum autem in mundo qui percipitur intelligentia solus fuisset Dominus, ingreditur perpeffiones, subiens cognitionem eius quod est ineffabile, exuperans omne nomen quod voce cognoscitur. Iam verò candelabrum quoque erat situm in australibus partibus thuribuli, per quod declarati sunt motus septem luminarium quæ australes faciunt conuersiones. Ex utraque enim parte candelabri tres inserti sunt rami,  
 60 & in ipsis lucernæ, quoniam Sol quoque tanquam candelabrum collocatus in medio aliarum errantium, & iis qui sunt sub ipso, & iis qui sunt super ipsum, diuina quadam musica indit lucem. Habet autem aliud quoque ænigma, aureum candelabrum, signi Christi, non figura sola, sed eò etiam quod lucem immixtat multifariam multisque modis in eos qui in ipsum credunt, sperant, & respiciunt, per ministeriū eorum quæ sunt primò creata. Dicunt autem esse septem oculos Domini, septem spiritus, requiescentes in vir-

Exod. 15.  
26.

Ioan. 6.

Galat. 5.  
2. Cor. 5.

Exod. 25. 26.

Esa. 11.

ga quæ floret ex radice Iesse. Ad Boreales autem partes thuribuli, sita erat mensa super quam panum erat propositio, quoniam ex spiritibus maximè nutriunt Boreales. Fuerint autem quedam mansiones ecclesiarum quæ conspirant in unum corpus & unum cœtum. Quæ autem de sancta arca narrantur, significant mundum qui percipitur intelligentia, qui est occultus & vulgo occlusus. Porro autem aureæ illæ imagines, utraque sex habens alas, aut duas vrsas, ut quidam volunt, significat, aut, quod magis quadrat, duo hemisphæria. Vult autem nomen Cherubim significare multam cognitionem. Sed habet ambo duodecim alas, & per circulum Zodiacum, & tempus quod in ipso fertur, significant mundum sensilem. De his, ut existimo, dicit etiam tragœdia loquens naturaliter: Et indefessum tempus perenni fluente plenum circuit, ipsum seipsum pariens. Et geminæ vrsæ perneciter errantibus alarum motionibus Atlanticum seruant polum. Atlas autem qui non patitur, potest quidem esse polus, & inerrans sphaera: melius est autem fortasse intelligi æuum immobile. Melius autem existimo arcam quæ ex Hebraico nomine appellatur Thebota, aliquid aliud significare. Exponitur autem unum pro uno ex omnibus locis. An ergo ogdoas, id est, octonarius, & mundus qui percipitur intelligentia, an etiam qui omnia comprehendit, estque figura expers, & non cadit sub aspectum, Deus significetur, in præsentia dicere differatur. Caterum significat quietem quæ est cum spiritibus glorificantibus, quos significat Cherubim. Nunquam enim qui ne sculptile quidem fabricari suasit simulachrum, ipse sanctorum effinxisset imaginem. Neque est omnino compositum & sensile aliquod in cœlo animal, quod ita se habeat. Est autem facies quidem symbolum animæ prædita ratione. Ala autem sunt ministeria & operationes sublimes, dexterarum simul & sinistrarum potestatum. Vox autem est gratæ mentis gloria, in contemplatione, quæ non potest cessare. Sufficit mysticam interpretationem huc usque procedere. Pontificis autem vestis talaris est signum mundi sensilis. Septem quidem errantium, quinque gemmæ, & duo carbunculi, propter Saturnum & Lunam. Ille enim est meridionalis quidem, & humidus & terrestris, & grauis: hac verò æria: unde à nonnullis dicta est *ὑπερθετος* quasi *ἀεθρος*, hoc est, secans ærem: est autem ær obscurus. Eos autem qui conferunt ad eorum quæ hîc sunt generationem, eos, inquam, qui præsunt stellis errantibus, diuina providentia & in pectore & in humeris meritò describit fuisse positos, per quos actio effectrix generationis est primus septenarius. Pectus autem est habitaculum cordis & animæ. Fuerint autem aliæ quoque gemmæ varij modi salutis: aliæ quidem in supereminentibus, aliæ verò in inferioribus partibus positæ cuiusvis corporis quod salutem assequitur. Trecenta autem & sexaginta sex tintinabula quæ pendent à veste talari, est tempus annum: annus, inquam, Domini acceptus, prædicans & resonans maximum aduentum Seruatoris. Quinetiam pileus aureus qui est extensus, significat regalem Domini potestatem: siquidem caput ecclesiæ est Seruator. Signum certè principalis imperij, est pileus capiti impositus: & aliqui audiimus, Et Christi caput est Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi. Iam verò Pectorale quidem constat, & ex superhumerali, quod est symbolum operis, & ex rationali: hoc autem significat rationem, & est imago cœli, quod verbo seu ratione factum est, & subiicitur omnium capiti Christo, ut quod similiter & eodem modo mouetur. Lucidæ verò smaragdi gemmæ quæ sunt super superhumerali, significant Solem & Lunam, qui sunt adiutores naturæ. Manus autem, ut opinor, principium est humerus. Duodecim autem illæ quæ sunt in quatuor ordinibus locatæ super pectus, describunt nobis circulum Zodiacum, conuenienter quatuor anni conuersionibus. Et alioqui oportebat capiti Dominico, legem quidem subiici & Prophetas, propterea quod iusti significantur in utrisque testamentis. Prophetas enim simul & iustos dicentes esse Apostolos,

Apostolos, rectè dixerimus, cum unus & idem sanctus Spiritus operetur per omnes. Quo-  
 modo autem Dominus est supra mundum uniuersum atque adeo ultra mundū qui perci-  
 pitur intelligentia: ita etiam nomen quod inscriptum est in lamina, dignum fuit habitum  
 quod esset super omnem principatum & potestatem. Inscriptum est autem & propter præ-  
 cepta mandata literis, & propter sensilem præsentiam. Dictum est autem nomen Dei,  
 quoniam sicut filius aspiciat bonitatē Patris, operatur Deus Seruator vocatus, qui est uni-  
 10 uersorum principium, quod ex Deo quidem qui non cadit sub aspectum, imago effectum  
 est primum, & ante secula. Figurauit autem omnia quæ post se facta sunt. Iam uerò ra-  
 tionale, Prophetiam quæ per uerbum clamat & prædicat, & futurum iudicium signifi-  
 cat. Nam idem est uerbum quod simul prædicat, & iudicat, & singula discernit. Aiunt  
 autem indumentum, uestem inquam talarem, prædicere carnis susceptæ dispensationem,  
 per quam in mundo uisus est propinquius. Ea certè ratione sanctificatam exuens Pontifex  
 tunicam (mundus autem, & quæ in mundo est creatura, sanctificata est ab eo, qui quæ fa-  
 20 cta sunt bona simul composuit) lauatur, & induitur aliam sanctam sancti, ut ita dicam,  
 tunicam, quæ unā cum eo ingreditur in adyta ostendens, ut mihi uidetur, Leuitam, & co-  
 gnitione præditum, ut qui sit princeps aliorum Sacerdotum, cum illi quidem aqua sint ab-  
 luti, & sola fide induti, & propriam expectant mansionem, ipsum cum ea quæ percipiun-  
 tur intelligentia discreuerit à sensilibus, superatis alijs Sacerdotibus, contendentem ad per-  
 uadendum id quod percipitur intelligentia, ab ijs quæ hīc sunt elui, non amplius aqua e-  
 mundatum, ut prius, cum in tribus Leuitica referretur ordinem. Sed cum iam uerbo co-  
 30 gnitionis toto quidem corde sit mundus, ualde autem se rectè gesserit, & uitæ institutionem  
 in extremis à Sacerdote datam in maius auxerit, reuera & uerbo & uita sanctificatus,  
 indutus exultatione gloriæ, spiritalis illius & perfecti uiri arcana accepta hereditate, quā  
 oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, effectus filius &  
 amicus, facie iam ad faciem impletur contemplatione quæ non potest satiari. <sup>m</sup> Sed nihil  
 melius fuerit quàm ipsum audire Verbum, quod per scripturam, maiorem affert intelligen-  
 tiam. Sic enim dicit: Et exuet uestem lineam, quam induerat cum ingrederetur in sancta,  
 40 & eam illic deponet, & lauabit corpus suum aqua in loco sancto, & induet uestem suam.  
 Aliter autem, ut opinor, Dominus exuit & induit, descendens ad sensum: aliter autem  
 qui per ipsum credidit, exuit & induit, ut etiam significauit Apostolus, uestem sanctifi-  
 catam. <sup>n</sup> Hinc ad imaginem Domini eligebantur Pontifices qui erant probatissimi ex tri-  
 bu sanctificata: & qui ad regnum, & qui ad prophetiam erant electi, ungebantur. Vnde  
 etiam Aegyptij non quibuslibet ea quæ erant apud ipsos committebant mysteria: neque re-  
 rum diuinarum cognitionem deferrebāt ad prophanos: sed ad eos solos qui erant ad regnum  
 50 peruenturi, & ex Sacerdotibus ijs qui iudicati fuerant probatissimi, & educatione, & do-  
 ctrina, & genere. <sup>o</sup> Ergo quod attinet ad occultationem, sunt Hebraicis similia Agyptio-  
 rum enigmata. Ex Aegyptijs alij quidem in nauigio, alij uerò in Crocodilo Solem osten-  
 dunt. Significant autem quòd Sol per aërem dulcem & humidum ingrediens, gignit tem-  
 pus quod enigmaticè significat Crocodilus per quandam aliam Sacerdotalem historiam.  
 Porro autem Diospoli quoque, quæ est urbs Aegypti, in æde sacra quæ uocatur Pylon,  
 60 figuratus quidem est puellus, signum generationis: senex uerò, interitus: & rursus Dei  
 symbolum, accipiter, ut piscis symbolum odij. Et in alio rursus significato, Crocodilus est  
 signum impudentiæ. Videtur ergo uniuersum hoc symbolum simul positum hoc significare:  
 O qui nascimini & interitis, Deus odio habet impudentiam. Et aures & oculos fabrican-  
 tes ex materia preciosa, consecrant Dij dedicantes, hoc utique tacitè significantes, quod  
 Deus omnia uidet & audit. <sup>p</sup> His accedit, quòd roboris quidem & fortitudinis signum



καμαστια  
ἰβις,

est eis Leo: sicut certè & ipsius terræ, & agricultura, & alimenti, est bos: magnique ani-  
mi virtutis & libertatis, equus: roboris autem rursus cum ingenij solertia, sphinx, quæ to-  
tum quidem habet corpus Leonis, faciem autem hominis. His quoque similiter, ingenij so-  
lertiam & mentem & vires potentiâque & artem homo significans, ab eis in sacris in-  
sculptur. Iam verò in ijs quoque quæ ab ipsis vocantur deorum καμαστια aureas imagines,  
duos quidem canes, unum autem accipitrem, & Ibis unam circumferunt: & quatuor  
imaginum simulachra, vocant quatuor literas. Atque duo quidem canes, sunt symbola  
duorum hemisphæriorum, ut quæ circummeant & custodiant: accipiter verò, Solis: est enim  
igneus, & qui vim habet interimendi. Pestilentes itaque morbos Soli attribuunt. Ibis au-  
tem, Luna: umbrosa quidem, nigra: lucida autem, alba, plumis referentibus. Sunt au-  
tem qui volunt quidem tropicos significari à canibus, qui custodiunt, & instar ianitorum  
observant, accessum Solis ad Austrum & Septentrionem: æquinoctialem aut, qui est altus  
& perustus, significat accipiter, sicut Ibis obliquum seu signiferum. Numeri enim inuen-  
tionis & mensura, maximè ex animalibus, Ibis videtur principium præbuisse Egyptijs, sicut  
ex circulis obliquus.

## COMMENTARIUS.

Chiliad. 1.  
cēt. 1. adag.  
Hirūdinem  
sub eodem  
tecto non  
habeas.Chiliad. 1.  
cent. 5.

Matth. 10.

Genes. 1.

\* IAM VERO à barbara philosophia admodum recondita. Postquam ostendit nostram scripturam in se  
habere parabolas & ænigmata, nunc ostendit à barbara philosophia, nēpe Hebraica Pythagoram Samium  
sua accepisse symbola. Vnum autē est ex Pythagoræ symbolis, Hirūdinē sub eodem tecto ne habeas, quo  
significari dicit Clemēs, nō esse domi habendū susurrōnē, & effrēnatē linguæ hominē qui non possit conti-  
nere ea quę ipsi fuerint communicata, quod quidem non probat Plutarchus Symposiæon decade octaua,  
nec referendum esse symbolum ad Terei & Prognēs tragœdiam, quę est in fabulis, sed vitandam esse hirū-  
dinem ut animal ingratum, ut quæ diuturno commercio non cicuretur, nec hominem agnoscat benefactio-  
rem. Est ergo eius sententia hoc symbolū intelligendum de ingratis. Idem tamen quod noster Clemens sen-  
tit Diuus Hieronymus Aristotelem secutus, vide Erasmus in Adagijs. Quod autem hirundo agnoscat  
tempus sui aduentus, est illi commune cum alijs auibus, nec hoc vllam habet affinitatem cum symbolo  
Pythagorico. Sed ut persuadeatur non esse sub eodem tecto habendas hirundines, plurimum facit, quod eę  
persequantur cicadas Muscas, ex quo discimus procul esse arcendos qui verbum Dei persequuntur, & sunt  
inimici fidei Christi. Idem autem quod Pythagoræ quod diximus symbolum, videtur significare prouer-  
bium; Turture loquacior, cuius est eiusmodi natura, ut non ore tantum sed etiam postica parte corporis  
feratur clamare, ob id quod vocem edens illam etiam videatur mouere. De eo vide Erasmus in adagijs.  
Qui autem à Clemēte citatur versus Poëtæ, quos ego arbitror esse Sappho, & Æschyli, significant linguam  
esse continendam, & tanquam in penario, & perinde atque si eam custodiret clavis. \* Rursus super terram  
non esse nauigandum. Esse Pythagoræ symbolum, Non esse nauigandum super terram, credendum est Clemen-  
ti, quod tamen nescio an alibi legatur. Admittenda est etiam eius expositio, quæ dicit reiicienda esse vecti-  
galia, & incertas & instabiles conductiones. Licet autem nusquam dicat Verbum, nempe Christus, publica-  
nos difficiliter esse salutem assecuturos, disertis tamen dicit verbis, facilius esse camelū transire per foramen  
acus, quam diuitē intrare in regnū cœlorum. \* Rursus autem non esse gestandos annulos. De annulo duo sunt  
symbola Pythagoræ; vnum est, Arctum annulum ne gestato, quo significatur non oportere seipsum conii-  
cere in seruitutem, in vincula enim quodammodo se cōiicit, qui nimis arctum induit annulum. Alterum, In  
annulo, Dei figuram ne gestato, quo significatur Dei figuram non esse ita contrectandam, ut ipse Deus ha-  
beat contēptui. Hoc à Mose sumpsit Pythagoras. Lege enim cavit Moses, ne Dei qui sub sensum nō cadit,  
sed sub intelligentiam, vlla fieret imago quæ adoraretur: Dei enim qui sola percipitur intelligentia, essen-  
tiam colere per materiam, est per sensum eum despiciere. Ab Ægyptiorum sacerdotibus Mineruæ ædes sub  
dio ponebatur: Hebræi autem in templo nullam posuerunt imaginē quæ coleretur ut Deus. Sub dio au-  
tem ponebatur ædes Mineruæ, ut significaretur nihil esse sensile quod eam posset exprimere. In templo au-  
tem apud Hebræos nulla erat imago, nulla enim res sensilis repræsentat id quod sola percipitur intelligen-  
tia, nempe Deum: Si autem Deus nulla re sensili potest repræsentari & effingi, constat eos Deum non rectè  
colere, qui facta hominis effigie quæ astra continet, eum adorant. Falluntur autem ex eo quod Deus dicit in  
Genesis: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Factus quidem est homo ad Dei ima-  
ginem & similitudinem, sed sicut Deus est expers materiæ & sub sensum non cadit, ita non est Deus tan-  
quam homo adorandus. Quæ est autem in homine Dei imago & similitudo, est intelligentia, memoria &  
voluntas, quæ sunt remota à sensu & materia. \* Operepratum autem existimq Eurysii. Hoc est quod signifi-  
cat Eurysus Pythagoreus, Deū seipso vsum exemplari archetypo, fabricatum quidem esse hominem, ut qui  
hominis in se haberet quæ sub intelligentiam cadit ideam: eius autem tabernaculum, nempe corpus, esse  
simile cæteris, cæteris inquam rebus à Deo creatis. \* Et in summa Pythagoras & qui ex eo sunt cognominati.  
Ex Pythagoræ & Platonis dogmatibus est perspicuum, eos in Mosis legislatoris scriptis esse versatos, &  
hinc per partes & species veritatem accepisse, cum vidissent quæ ab eo scripta fuerant manifeste esse con-  
iuncta cum veritate. \* Vnde Græca quidem philosophia. Comparat lucem philosophiæ cum luce Euangelij.  
Lux philosophiæ

Lux philosophiæ est similis luci scirpi, qui furtim ex Sole accenditur, & est noctu utilis in ædibus. Prædicato autem Euangelio tota nox illuminatur Sole lucis quæ cadit sub intelligentiam. Is autem sol est Christus Ioan. 1. qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Et iam verò eorū quæ à Mose dicta sunt de iustitia.* Breui symbolo, nempe staterā ne transgrediaris, comprehendit Pythagoras quidquid dicit Moyses de iustitia. Significat autem æqualitatem esse seruandam, & in distributiva iustitia ita se gerendum, vt neque minus detur nec plus quam oportet. Quid autem per venustatem poëticam intelligat non satis scio, nisi forte significet Sappho. *Propterea Dominus: Tollite, inquit, iugum meum.* A symbolo Pythagoræ non discrepant Christi præcepta, nempe & quo iubet suum iugum tolli, vt quod sit benignū & leue. Leue autem est quod facile fertur, facile autem fertur, quod non immodico onere grauat & opprimit. Vult etiā suos discipulos esse ab ambitione alienos. Ambitiosi enim non sunt qui sunt pueris similes, nempe in quibus est simplicitas vt magna non affectent, & æqualitas, vt non plura appetāt, quam quæ sibi conueniant. Qui eius sunt, eos nouam vult esse creaturam, vt se Christianos ratum esse sentiant, neque sibi placeant quod sint vel Iudæi vel Græci, & ab eis abesse contentionem, inuidiam, æmulationem & tristitiam: mysticè autem cor edere dicitur affici tristitia, quod est etiam vnum ex symbolis Pythagoræ. Quod exponitur ab Erasmo in Agad. Vbi est etiam versus ille Homericus cuius meminit Clemens:

*Solus at ille quidem vacuus errabat in agris.*

*Cor adedens curis, hominum vestigia vitans.*

Chiliad. 1.  
cent. 1.  
Iliad. 2.

Merito autem referuntur hæc præcepta ad iustitiam, non facile enim erit ambitiosus, nec contentiosus, nec inuidus, nec tristis & iracundus qui plura quam par est non appetit, & est sua sorte contentus. *Rursum verò cum duas vias ponat Euangelium.* Quod apud Xenophontem narrat Prodicus Chius de duabus mulieribus virtute scilicet & vicio, quæ Herculi occurrerunt in solitudine, quarum alteram nempe virtutem, secutus est Hercules, id sumprum est ex scriptura quæ duas dicit esse vias, nempe vnā arctā & angustā, alteram verò latā & spatioſā. Ita etiam quod dicit Pythagoras eundem esse viā regia, Regia autem viā non incedit qui corruptam vulgi sequitur sententiam. Non solum autem in scripturis tam sacris quam prophanis, sed etiam in epistolis scribuntur ænigmata, vt in epistola Atoræ regis Scytharum ad Byzantinos, & in carminibus elegiacis, cuiusmodi erant quæ scripsit Euphorion Chalcidicus, quem Cornelius Gallus fertur imitatus. Sphinx autem erat monstrū facie muliebris, habens pedes & caudam leonis, pennas volucris. Hoc monstrum transeuntibus proponebat ænigmata è monte præcipitandos nisi soluissent. Quoniam hoc monstrum proponebat ænigmata, id ab Ægyptiis adhibebatur in sacris: significabant autem obscurum esse & ænigmaticum quod de Deo dicitur, aut quoniam hominis & feræ habet imaginem, Deum quidem bonis esse propitium, malis autem & impiis iustum & inexorabilem. *Longum autem fuerit omnia persequi.* Cū dixisset in prophanis scriptoribus multa esse ænigmatica & obscura, & veniendum esset ad scripturas sacras, quæ sunt huiusmodi vt in eis ferè sit perpetua allegoria & ænigma, maxime in legalibus & propheti-

Xenoph.  
lib. 2. de fa-  
ctis & dictis  
Socrat.

cis, futurūque esset prolixior si ea omnia vellet adducere, sufficiturum dicit si pauca afferantur exempla ex quibus cætera poterunt intelligi. Dicit ergo ex expositione eorum quæ narrantur de tabernaculo, operimento, velo, thuribulo & candelabro, & de indumentis sacerdotalibus, facile videri posse quam multa sint in eis mystica obscura & arcana, à quibus operimentum expansum ante quinque columnas, arcebat populum infidelem, eos scilicet qui erant in ambitu. Quinque autem illæ columnæ supra quas expansum erat operimentum arcens populum, significabāt quinque panes à Domino mysticè fractos & distributos multitudini. Mysticè autem dicit fractos & distributos, vt nō intelligamus de corporalibus & sensibilibus panibus, sed de iis qui sunt insensibiles & cadunt sub intelligentiam. Falluntur enim qui ea tantum esse putant, quæ sub sensum cadunt & sunt corporalia. Verè enim & proprie sunt incorporeæ rerum ideæ, à quibus corpora suam habent essentiam. Sunt autem qui putant nihil esse præter quinque sensus, & quæ sub eos cadunt, sed nec auditus, nec vllus sensus peruenire potest ad Dei intelligentiam, sed sola mens, quæ cū sit incorporea Deum adit incorporeum. Hinc est quod filius Dei qui est verbum patris dicitur vultus patris, quod habeat eundem essentia charactere, & est iudicium paternæ proprietatis, in qua nihil est sensile & corporeum. Idem tamen Verbum carne suscepta per quinarium sensuum, seu per quinque sensus efficitur sensilis, & non sola mente sed etiam sensu potest percipi. Non quatenus quidē est verbum, sed quatenus in vno & eodē subiecto, seu maui supposito, est Deus & homo. Atque eum quidem qui viuit spiritu, spiritu decet ambulare: viuit autem spiritu qui relictis carnalibus se dedit contemplationi spiritualium. Sed non satis est spiritualia contemplari, nisi etiam vita agatur spiritualis, quæ tunc viget quando spretis libidinibus & voluptatibus ad æternam vitam aspiratur. Ad eam autem contendimus per fidem non per speciem: nam credimus quidem & speramus, sed id nondum videmus nec eo fruimur. Posro autem intra operimentum abditum erat ministerium sacerdotale, & ita erant à vulgo separati sacerdotes. Quid autem sibi velit quod in velo aditus ad sancta sint quatuor columnæ, quæ declarant sanctum quaternionē veterum testamētorum, non satis intelligo quænam sint hæc quatuor vetera testamenta. Solis autem sacerdotibus templi aditum ingressuris imponebatur lamina aurea, in qua insculptum erat mysticum nomen tetragrammatum, id est quatuor literarum, quod Hebraicè dicitur *יהוה*. Affigebatur autem hæc lamina galero, pertingebatque ab aure ad aurem, & id quidem in parte capitis anteriore. Quaternarij autem numeri hæc potestas est admiranda, quod apud omnes fere gentes Dei nomen scribatur quatuor literis, Græci enim *ἱεσὺς*, Latini Deum

Exod. 28.

vocant, Ægyptij Theut, Arabes Alla appellant. Atque in mundo quidem intelligibili Dominus erat solus, sed cum in mundum descendisset sensilem, perpeſſurus, & carnem suscepisset, quatenus est homo venit ad cognitionem nominis ineffabilis, & quod superat omne nomen quod voce profertur: & ita vsuuenit vt cum vnum esset subiectum ex duabus constans essentiis, diuina & humana, humana quæ minor est, diuinam quæ verbis exprimi non potest cognosceret. Candelabri quoque forma suam mysticam habet significationem, significantur enim motus septem luminarium quæ vergunt ad Austrum. Et cum ex vtraque parte candelabri sint tres radij seu calami, Sol tanquam candelabrum in medio collocatus aliarum stellarum errantium,

Coel. Rhodig. antiq.  
22. lib. cap.  
9.

Exod. 28.

errantium, illuminat & superiores & inferiores stellas errantes. Significat etiam candelabrum aureum mysticè signum Christi, non solum figura, sed etiam quod multifariam multisq; modis lucem immitrat in eos qui in ipsum credunt, sperant & ad eum respiciunt. Habent etiam sua ænigmata & mensa panum propositionis, & Cherubim, & arca testamenti, quæ cum satis exponat Clemens, non est opus in iis diutius immorari. Quod si quis de his plura volet videre, legat Origenem, Cyrillum, Hieronymum, & alios sacros doctores. *Sufficit mysticam interpretationē.* De vestibus Sacerdotalibus & pontificalibus, & quid sit rationale, quid pectorale, quid superhumeralē, & quid lamina cui est nomen Domini inscriptum, vide in Exod. cap. 28. & apud Iosephum antiq. lib. 3. cap. 8. Quænam sit autem mystica & ænigmatice eorum significatio diuersi diuersa scribunt, sed reliquis omisis videamus quid significare dicat noster Clemens. Pontifici est vestis talaris quæ est demissa vsque ad talos, Ea vestis significat mundum sensilem, mundum, inquam, qui cadit sub sensum. Dicitur autem sensilis, vt distinguatur à mundo, si Latine dici potest, intelligibili qui est in mente diuina, & consistit in ideis quæ sola percipiuntur intelligentia. Quinque gemmæ, & duo carbunculi significat septem stellas errantes quas vocant planetas propter Saturnum & Lunam. Est autem Saturnus humidus terrestris & grauis: Luna verò est æria, & ideo à nonnullis dicitur *ἄστis* quasi secans ærem, qui ær est obscurus, est enim tenebrosus nisi illuminetur. Moses quoque per diuinam prouidentiam describit septem lapides qui adsunt septem stellis errantibus, positos & in pectore & in humeris, qui profunt ad eorum quæ hic sunt generationem, per quos primus septenarius est actio effectrix generationis. Non est autem mirum, quod septenarius numerus sit actio effectrix generationis: nam qui septimo mense nascuntur fortis sunt vitales, moriuntur autem qui octauo. Merito autem sunt gemmæ illæ posite in pectore & in humeris, nam pectus est habitaculum animæ & cordis. Sunt aliæ quoque gemmæ quæ & in superioribus & inferioribus partibus posite significant variis modis dare salutem. Trecenta autem & sex tintinabula quæ pendent à veste talari, significant futurum aduentum Seruatoris. Pileus seu Galerius significat regalem Domini potestatem, est enim Christus caput ecclesiæ: Deus autem est Christi caput. De pectorali superhumerali & rationali non opus est plura dicere: se enim satis explicat Clemens, nec tentandum est frustra aliquid addere. Nec de duodecim gemmis quæ Zodiacum significant plura sunt dicenda. Quod vero capiti Dominico subiiciatur Lex & Prophetæ, eo quod sint iusti in utroque testamēto, & idem spiritus per utroque operetur, & iusti sint & Prophetæ & Apostoli, non est quod plura dicamus. In ornamentis autem Pontificalibus erat & lamina aurea, in qua inscriptum erat nomē Domini quod ab Hebræis vocatur Iehoua. Quomodo autem ipse Dominus est supra mundum non solum sensilem, sed etiam intelligibilem, sic enim Latine si liceat dicamus *πᾶν*, ita etiam nomen Domini quod est inscriptum in lamina exuperat omnem principatum & potestatem. Inscripsum autem erat in lamina, quod & Dei præcepta essent mandata literis, & ita Deus ipse esset præsens, nomen certe Dei, vt volunt Hebræi, est ipse Deus. Ideo autem dictum est nomen Dei, quoniam sicut filius aspiciet in bonitatem Patris, ita Deus qui dictus est Seruator, qui est principium vniuersorum, & qui ex Deo inuisibili primū & ante secula effectus est imago, operatur ad Deum aspiciens, ad æternas, inquam, Ideas quæ sunt in mente Patris aspiciens, effinxit & figurauit omnia quæ post se facta sunt, tam quæ cadunt sub sensum, quam quæ sub intelligentiam, cum ipse ante secula non factus esset, sed genitus, & fuisset imago Patris, non accidentalis, sed plane essentialis. Rationale verò quod est vnum ex indumentis Sacerdotalibus, significat prophetiam quæ per Verbum clamat & prædicat, & significat futurum iudicium: idem enim Dei Verbum, quod etiam Deus est, & prædicat futura, & iudicat quæ facta sunt, & singulis rebus suam tribuit differentiam eas ab aliis discernens. Porro autem omnium indumentorum Sacerdotalium præcipuum indumentum est vestis talaris, nempe quæ est demissa vsque ad talos. Ea autem prædicat & significat carnis à Christo susceptæ œconomiam ac dispensationem, hoc est Christi incarnationem, per quam proprius visus est in mundo. Nam etsi in mundo esset, vt qui & mundum creasset, & ipsum administraret, à mundo non agnoscebat, sed postquam carnem suscepit, nobiscum habitans in terris, visus est & versatus est cum hominibus. Hoc significat Pontifex qui priusquam ingrediatur in sancta, exuit sanctificatam tunicam. Sanctificata autem tunica est ipse mundus, & eius creatura, quam is sanctificauit, qui omnia composuit & fabricatus est. Exuit autem tunicam mundanas omnes deponens cogitationes. Eam postquam exuit, lauitur, mundus enim sit oportet qui sancta est ingressurus: sed non prius ingreditur, quam lotus aliam sancti induatur tunicam, nempe pias & sanctas cogitationes quas secum defert in adita, hoc est in sancta sanctorum. *Sed nihil melius quam ipsum audire verbum.* Vt res melius explicetur, adducit ipsa verba textus. Vestem autem sanctificatam aliter induit Christus qui carnem suscepit, aliter autem Sacerdos, qui per ipsum credidit. *Hinc ad imaginem Domini eligebantur Pontifices.* Apud Hebræos vgebantur qui erant electi Pontifices, & Reges, & Prophetæ. Non omnes autem eligebantur Pontifices, sed ij demum qui erant ex tribu Leuitica, quæ erat tribus sanctificata, nempe Deo consecrata. Sed nec omnes ex ea tribu eligebantur, sed ij demum qui ex illa tribu erant probatissimi, ita etiam Reges & Prophetæ. Nec Ægyptij sua mysteria omnibus committebant, sed iis demum qui erant futuri Reges, & iis ex Sacerdotibus qui digni fuerant iudicati propter educationem, doctrinam, & genus. *Ergo quod attinet ad occultationem.* Sicut Hebræi ita & Ægyptij doctrinam suam occultant arcanis ac mysticis quibusdam symbolis & ænigmatibus. De Ægyptiacis autem illis symbolis scripsit Orus Apollo, & eius interpret Pierius. Quod autem multa prætermiserit, videre licet apud quem multa inuenias quæ non sunt alibi. Quod certe nauigium & Crocodilus significant Solem per dulcem & humidum ærem ingredientem, tempus gignere, non alibi inuenies. Sed quænam sit Sacerdotalis illa historia cuius meminit, ne verbum quidem facit ipse Clemens. Quod puer senex, accipiter Piscis Crocodilus symbolicè significet; O qui nascimini & interitis, Deus odio habet impudentiam, penes eum sit fides, vt etiam quod aures & oculi ex prætiosa materia Deo consecrati, significant Deum omnia videre & audire. *Hic accedit quod roboris quidem & fortitudinis signum est eis Leo.* Paucis multa perstringit symbola, leonis, bouis, equi, Sphingis, hominis, ostendēs quid singula significant. Quænam autem sint Deorum *ἱερομυστα*, in quibus circumferuntur duo canes, vnus accipiter, & vna Ibis, quæ erant

quæ erant quatuor aureæ imagines, nō memini me legere, suspicor autem fuisse quādam publicam comest-  
 fationem. Quānam autem ea significaret satis explicat Clemēs, nempe duo canes duo hemispheria, accipi-  
 ter, Solem, Ibis lunam: aut, ut nonnulli dicunt, canes significant Tropicos qui obseruant Solis accessum ad  
 meridiem & Septentrionem, Accipiter Æquinoctialem, Ibis verò signiferum. Quod autem numeri & men-  
 suræ principium ab Ibi acceperint Ægyptij, dicit quidem Clemens, sed vnde id didicerit, sicut nec de circulo  
 Zodiaco, nihil dicit.

10. SED enim non solum qui ex Ægyptijs vi ratiocinandi plurimum valuerunt, sed ex IIII.  
 alijs quoque barbaris qui erant dediti studio philosophiæ, symbolicum genus sunt con-  
 sectati. Aiunt quidem certè Idanthuram quoque Scytharum regem, ut refert Phere-  
 cydes Syrus, Dario qui Istrum traiecerat bellum minantem, symbolum misisse pro literis,  
 murem, ranam, auem, iaculum, aratram. Cum autem de his, ut erat consentaneum, ex-  
 orta esset dubitatio, Orontopagas quidem Tribunus militum, dicebat eos tradituros impe-  
 rium, coniectans ex mure quidem, habitationes: ex rana autem, aquas: ex aue verò aerem:  
 ex iaculo autem, arma: ex aratro verò, regionem. Xiphodres autem contrā est interpreta-  
 20. tus. Dicebat enim. Nisi tanquam aues euolauerimus, aut tanquam mures terram, aut  
 tanquam rana aquam subierimus, illorum tela non effugerimus: non sumus enim domini  
 regionis. Anacharsim quoque Scytham dicit dormientem, sinistra quidem continuisse pu-  
 denda, os autem dextera, significantem oportere quidem utrumque, sed maius esse, linguā  
 cohibere, quā voluptatem. Et quid opus est ut in barbaris referendis immorer, cum li-  
 ceat ostendere ipsos Græcos valde esse usos occultatione? Androcides certè Pythagoricus  
 30. literas quæ vocantur Ephesiæ, in vulgus autem valde fuisse iactatæ, dicit locum tenere  
 symbolorum. Significare autem ἀσχυον quidem tenebras, eas enim non habere umbras:  
 ἀσχυον autem lucem, quoniam illustrat umbram. λῆξ autem prisca appellatione est terra,  
 & τῆρας, hoc est, quaternio, annus, propter horas. δαμναδιδε, autem. Sol qui domat, &  
 αἰοία, vox vera. Significat autem Symbolam, rerum diuinarum eum esse ornatum, qui est  
 tenebrarum si conferatur cum luce, & Sol cum anno, & terra cum omnis generis naturæ  
 generatione. Quinetiam Dionysius Thrax Grammaticus, in libro de declaratione sym-  
 boli de rotulis, dicit his verbis: Significabant autem non per verba solum, sed etiam per  
 40. symbola, nonnulli actiones: per verba quidem, ut se habent, quæ dicuntur præcepta Del-  
 phica, Nihil nimis, & Nosce te ipsum, per symbola autem, ut & rota quæ vertitur in  
 deorum templis, quæ tracta est ab Ægyptijs, & rami qui dantur ijs qui adorant. Dicit  
 enim Orpheus Thracius:

Ramorum, at quibus sunt hominum terrestria curæ,  
 Non vno stant fata loco in mente, omnia circum  
 Voluuntur, nec fas vna est consistere parte,  
 50. Ut cœpit cursus, verum est pars cuilibet æqua.

Rami autem, aut sunt symbolum primi nutrimenti, aut ut sciat vulgus fructus quidem  
 omnino germinare & augeri longissimo tempore permanentes: se autem accepisse exiguum  
 vitæ tempus, ea de causa volunt dari ramos. Fortasse autem etiam ut sciant, sicut ij rur-  
 sus vruntur, ita illos quoque hanc vitam citò esse relicturos, & ignis opus futuros. Genus  
 ergo symbolica interpretationis est ad multa utilissimum, ut quod & ad rectam conferat  
 60. Theologiam, & pietatem, & ad iudicandam ingenij solertiam, & breuitatis exercita-  
 tionem, & ad ostendendam sapientiam. Sapientis enim esse uti dictione symbolica, appo-  
 sitè dicit Didymus Grammaticus, & declarare id quod per eam significatur. Iam puerorum  
 quoque doctrina quæ versatur in elementis, complectitur interpretationem quatuor ele-  
 mentorum. Dicit enim Phryges aquam vocare Bedy, sicut etiam Orpheus:

Nympharumque Bedy promanat limpida lympa.

Quinetiam Dion Thytes, id est, sacrificator, videtur scribere similiter: Et acceptum Bedy effunde manibus, & conuertere ad aruspicinam. Contra autem Comicus Philydaus, Bedy, aërem, qui vitam suppeditat, per hæc intelligit:

Traham ut Bedy salutare deprecor.

Quod sanitatis est pars vel potissima.

ut traham, inquit, aërem purum, non perturbatum. Huic opinioni consentit etiam Ne-anthes Cyzicenus, scribens, sacerdotes Macedonum in precibus innocare Bedy, ut sit eis propitius & filiis, quod quidem interpretantur, aërem. Zaps autem indocte alij quidem acceperunt ignem, à verbo *αἶος*, quod significat ebullitionem. Sic autem vocatur mare, ut Ephorion in ijs quæ scripsit aduersus Theoridam:

Nauibus exitio fuerat, quem cantibus vrget

Zaps.

Et Zaps infano nunc plangit in æquore salus.

Similiter autem Cratinus iunior Comicus:

Producit & squillas Zaps & pisciculos,

Et Simmias Rhodius:

Ex Amasigneris Cabrisque enatus amarus

Est Zaps.

*ἡ γῆ* autem est terra quæ est effusa in magnitudinem. Et *πλῆξ*, id est, plectrum, alij quidem polum, alij vero aërem, qui omnia pulsat & mouet ad naturam & augmentum, aut qui omnia implet. Non legerunt autem isti Cleanthem philosophum, qui Solem aperte vocat *πλῆξ*. In oriente enim iubar fulciens mundum veluti pulsans, in coccinum aptumque cursum lucem deducit. Ex Sole autem reliqua quoque astra significat. Sphinx autem non est intelligentia uniuersorum, & ex poetæ Arati sententia, mundi conuersio: sed fortasse fuerit quidam spiritalis tenor qui peruadit, & mundum continet: melius autem fuerit accipere æthera, qui omnia continet & constringit, sicut etiam dicit Empedocles:

Principium Solis tibi nunc agè carmine dicam,

Atque orta vnde fient quæ à nobis cuncta videntur,

Tellus, atque mare exundans, atque humidus aër.

Titan, atque æther qui cuncta astringit in orbem.

Apollodorus autem Corcyraeus dicit hos versus fuisse prolatos à Brancho vate, Milesios expiante à fame. Ille enim multitudinem ramis lauri aspergens hymnum dicendo praeiuit hoc modo:

Cantetis pueri heus Hecaërgon atque Hecaërgam.

*ὁ ἀνέπρος ἐ  
ἐκείνου  
ἐπιχέτα  
Ἀπολλίνης  
& Διανός,  
ita dicta,  
quod οπε-  
rentur ἐμι-  
νός.*

Ita aut acclamauit populus ut diceret, Bedy, Zaps, Chthon, Plectrū, Sphinx, Cnachzbi, Chryptes, Phlegmō, Drops. Meminit autem historiae Callimachus quoque in Iambis. Cnachzbi autem per deriuationem est morbus, ex eo quod est *κνᾶξ*, id est, angere & dolore afficere; & *ἀσπερ* quod est differre ac dispergere, & *σπύλα* quod est fulmine comburere. Thespius autem Tragicus per hæc dicit aliquid aliud significari, scribens hoc modo: Ecce tibi libo Cnachzbi candidum, quod ex Cneis expressi lactentibus. Ecce cum tibi chryptem caseum, rubro melle miscuerim, Pandiorum tempore in tuis sanctis id pono altaribus. Ecce tibi Bromij candens fulgur libo. Significat autem, ut existimo, primum lacteum nutrimentum quod est ex xxiii elementis animæ, post quod cibus iam est lac concretum. Postremum autem sanguis vitis verbi, docet cadens vinum, nempe perficientem letitiam, educationis. Drops autem est verbum efficax, quod ex prima cathechesi, hoc est, quæ per auditum fit institutione, ad viri incrementum, in mensuram ætatis, hominem accendit

cendit & illuminat. <sup>b</sup> Fertur etiam tertia puerilis in hunc mundum descriptio, <sup>αἰσθητικὴ</sup> αἰσθητικὴ, <sup>λογιστικὴ</sup> λογιστικὴ, <sup>θεωρητικὴ</sup> θεωρητικὴ. Significat autem, ut opinor, per elementorum & mundi admini-  
 strationem, oportere nos progredi ad perfectiorum cognitionem, vi & labore æterna supe-  
 rata salute: <sup>αἰσθητικὴ</sup> αἰσθητικὴ enim significat comprehendere, Sphinx autem mundi compagem, <sup>λογιστικὴ</sup> λογιστικὴ  
 δὲν autem difficultatem, & <sup>θεωρητικὴ</sup> θεωρητικὴ latentem Domini cognitionem simul. & diem significat.  
 Quid verò, an non Epigenes quoque in libro de Poësi Orphei, ea quæ apud Orpheum  
 10 eius sunt propria exponens, dicit <sup>ῥαδιὸς</sup> ῥαδιὸς καὶ <sup>μυρὸν</sup> μυρὸν ῥαδιὸς, id est radijs incurui corporis aratra  
 significari? <sup>ἑμῶν</sup> ἑμῶν autem, hoc est staminibus, sulcos: <sup>μύρον</sup> μύρον autem, hoc est filium, dici alle-  
 gorice semen, & Iouis lachrymas significare pluuiam: <sup>μῶν</sup> μῶν autem, hoc est Parcas, rur-  
 sus partes Luna tricesimam quintamdecimam, & nouam Lunam. Quotcirca dicit etiam  
 Orpheum eas vocare <sup>ἀκατολούς</sup> ἀκατολούς, id est, candidatas, ut quæ sint partes lucis. Rursus <sup>ἀφ' ἑαυτοῦ</sup> ἀφ' ἑαυτοῦ  
 quidem, id est floridum, ver significare propter naturam. Noctem autem <sup>ἡσυχίαν</sup> ἡσυχίαν, propter  
 quietem, & Lunam <sup>πρόσωπον</sup> πρόσωπον, propter eam quæ est in ipsa faciem. Et <sup>ἀφ' ἑαυτοῦ</sup> ἀφ' ἑαυτοῦ, id est Ve-  
 20 nerem, apud Theologum dici tempus quo seminare oporteat. <sup>b</sup> Huiusmodi etiam enigma-  
 tibus utebantur Pythagoræi, Proserpinæ quidem canes, stellas errantes: Saturni autem  
 lachrymā, mare dicentes allegorice. Et innumerabilia inuenerimus tam apud philosophos,  
 quàm apud Poëtas dicta enigmatice, cum etiam toti libri indicent abditam scriptoris vo-  
 luntatem: eiusmodi est liber Heracliti de Natura, qui etiam propterea appellatus est <sup>σκοτεινός</sup> σκοτεινός,  
 id est, obscurus ac tenebricosus. Huic libro est similis Pherecidis quoque Syri Theo-  
 logia. Euphorion enim poëta, & Callimachi Causæ, & Lycophronis Alexandra, & quæ  
 30 sunt his similia, sunt instar gymnasij proposita ad explicandū, omnibus Grāmaticis. Talia  
 ergo Moses quoque præcipit, ut hæc communia: Non vesci porco, neque aquila, neq; ac-  
 cipitre, neque coruo. Nam porcus quidem, qui est animal voluptati deditum & immun-  
 dum, ciborum cupiditatem, & salacem in re venerea libidinem, & inquinatam significat  
 intemperantiam, materialēque & in luto iacentem, & quæ ad cædem pinguescit & in-  
 teritum. Rursus autem permittit vesci ijs, quæ fissam habent ungulam & quæ ruminant,  
 significans, inquit Barnabas, oportere adherere ijs qui timent Dominum, & in corde me-  
 40 ditantur eam quam acceperunt verbi distinctionem: ijs qui loquuntur, & seruant Domini  
 iustificationes: ijs qui sciunt quòd meditatio est opus latitiæ, & ijs qui verbum Domini  
 ruminant. Quid verò est quod fissas & duplices habet ungulas? Quòd iustus & in hoc  
 mundo ambulat, & sanctum expectat seculum. Deinde subiungit: Videte quàm pulchrè  
 Moses legem tulerit. Sed undenam illis in mentem venerit ut hæc cogitarent? Nos iure  
 præcepta intelligentes, loquimur ut Deus voluit, propterea aures nostras & corda circum-  
 cidit, ut hæc intelligamus. Quando certè dixit, Non vesceris aquila, accipitre, & miluo,  
 50 & coruo. Non adharebis, inquit, neque assimilaberis his omnibus, qui labore & sudore  
 nesciunt sibi parare victum, sed in rapina viuunt & iniquitate. Aquila enim rapinam,  
 accipiter autem iniustitiam, & coruus auaritiam, & plura habendi cupiditatem signifi-  
 cat. Scriptum est autem: Cum viro innocente eris innocens, & cum electo electus eris, &  
 cum peruerso peruertēris. Sanctis ergo conuenit adherere, quoniam ij qui eis adherent  
 sanctificabuntur. Hinc scribit Theognis:

60 Te bona namque boni, si vnà versere, docebunt:

Praui sed periment quod fuit ingenium.

Et rursus quando dicit in Cantico: Glorioso enim magnificatus est, equum & ascensorem Exod. 15.  
 deiecit in mare: multiplex, & beluinum, & quod appetitionis impetu fertur vitium, vnà  
 cum auriga qui ascenderat, & habenas laxarat voluptatibus, in mare proiecit, in mundi  
 deiciens tumultus & perturbationes. Ita etiam Plato in libro de Anima, & aurigam, &

Ccc



Genes. 37.

Exod. 12.

Esaie 1.

Ioan. 1.

καρποισι.

αεα.

equum qui defecerat, partem expertem rationis, quæ bipertito diuiditur, nempe in iram & cupiditatem, dicit cadere. Quæ ratione Phaëtonem quoque propter incontinentiam pullorum fabula è curru excidisse significat. Ita etiam se habet de Ioseph. Cum enim adolescenti fratres inuidissent, ut qui amplius aliquid prævideret in cognitione, eum varia exuerunt tunica, & acceptum in lacum proiecerunt (lacus autem iordanis non habuit aquam) ut qui variam viri boni cognitionem, ex diligenti studio comparatam amādassent & valere iussissent: aut nuda quæ est ex lege fide utentes, proiecerunt in lacum aqua vacuum, ut qui vendidissent in Ægyptum diuino verbo defectum. Vacuus autem scientia lacus, in quem proiectus, cum exuisset cognitionem, videbatur similis fratribus, est nudus cognitione qui delinquerat sapiens. Alio autem significato fuerit cupiditas varium indumentum, quæ in vastum barathrum est proiecta. Si quis autem, inquit, lacum aperuerit, vel ædificauerit, & ipsum non texerit, vitulus autem vel asinus in eum inciderit, dominus lacus soluet prætium, & dabit proximo, quod autem fuerit mortuum, eius erit. Hic mihi illam subiunge prophetiam: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Is-  
raël autem me non intellexit. Ne quis ergo ex ijs, cum inciderit in eam quæ à te docetur cognitionem, nec possit continere veritatem, non obediat & excidat, sis cautus in usu verbi: & apud eos quidem qui accedunt citra verbum ceu rationem, occlude fontem qui uiuit in profundo, potum autem prabe ijs qui sitierint veritatem. Apud eos ergo qui non possunt accipere profunditatem cognitionis, tege lacum, Dominus ergo lacus, ipse inquam qui est cognitione præditus, mulctabitur, inquit, ut in quem culpa conferatur, quod is fuerit offensus & deuoratus verbi magnitudine, cum tantas opes verbi minimè caperet, aut quod eum qui operabatur traduxeris ad contemplationem, & à rudi & illaborata fide abduxerit per occasionem. Pecuniam autem dabit voluntati omnipotenti, sui facti reddens rationem. Hic est ergo typus & figura legis & prophetarum, quæ fuit usque ad Ioannem. Ille autem etiam si sit locutus apertius, ut qui nō amplius ut Propheta prædiceret, sed iam præsentem ostenderet, qui ab initio symbolicè annunciabatur, Non sum tamen, inquit, dignus qui soluam corrigiam eius calciamenti. Fatetur enim se non esse dignum qui tantam baptizet potestatem. Oportet enim eos qui mundos faciunt, animam exoluere à corpore & eius peccatis, tanquam pedem à vinculo. Fortasse autem postremam quoque in nos Seruatoris operationem, proximam, inquam, & continentem, quæ prophetiæ enigmate occultabatur per præsentiam, is qui per ipsum ostendit aspectum, eum qui prædicebatur, eam quæ procul in apertū veniebat significando præsentiam, reuera soluit finem eloquiorum carnis dispensationis, detecta notione symbolorū. Et quæ à Romanis sunt in testamentis, locum obtinuerunt: nempe libra illa, & asses, propter iustitiam, fructuumque perceptiones, & aurium contrectationes: illa quidem, ut iuste quidem fiant: hæc autem, ad honoris diuisionem: tertium verò ut qui incidisset, cum ei onus imponeretur, stans audiret, & teneret locum intercessoris. Sed, ut videtur, quodam nimio demonstrandi studio, plus quàm par sit, sum progressus. Me enim vita deficiet adducentem eorum multitudinem qui symbolicè philosophantur. Memoria ergo causa, & breuitatis, & quod se extendant ad veritatem, tales sunt scripturæ barbaricæ philosophiæ. Eorum enim qui sæpe ad eos accedunt, & dederunt sui experientiam, & in fide, & in vita uniuersa, solum esse volunt eam quæ verè est Philosophiam, & veram Theologiam. Iam verò nos quoque volunt opus habere aliquo interprete & duce: sic enim fore ut maius in eam studium conferatur, & minimè decipiantur cum accipiant ab ijs qui norunt, & profint ijs qui se sunt digni existimarunt. Et alioqui omnia quæ ostenduntur per aliquod velamentum, maiorem & præclariorem ostendunt veritatem, sicut res quæ in aqua pellucunt, & formæ quæ per tegumenta concedunt

cedunt aliquam sui euidentiā. Arguunt enim splendores, præter id quòd quæ sunt manifesta, uno modo intelligentur. Cùm ergo liceat pluribus modis accipere, sicut certè accipimus in ijs quæ dicta sunt cum occultatione, ea cum sic habeant, fallitur quidē indoctus & imperitus, cōprehendit autem qui est cognitione præditus; iam ergo nec quibuscumque volunt omnia exponi temerè, nec cōmunicari bona sapiētia, ijs qui ne in somnijs quidē sunt omnia expurgati (neque enim fas est quibuscumque obuijs ea expetere quæ parata fuere cum tot certaminibus) neque prophanis verbis narrare mysteria. Aiunt certè Hipparchum Pythagoræum accusatum quòd apertè scripsisset decreta Pythagoræ, expulsus fuisse è schola, & propter ipsum, tanquam propter mortuum, factam esse columnam. Quocirca etiam in barbarâ philosophia vocant mortuos, eos qui exciderunt à dogmatibus, & mentem subiecerunt animæ perturbationibus. Quæ est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ? ut ait diuinus Apostolus: aut quæ societas luci cum tenebris? Quæ est autem conuentio Christo cum Belial? aut quæ pars est fideli cum infideli? Olympiorum enim & mortuorum sunt separati honores. Quocirca egredimini è medio ipsorum, & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tangatis, & ego suscipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias.<sup>1</sup> Non soli autè Pythagoræi & Plato multa occultabant, sed etiam Epicurei dicunt apud se quædam esse arcana, & non permittere omnibus ut ea scripta legant. Quinetiam Stoici dicunt à Zenone primo quædam fuisse conscripta, quæ non facile permittunt legere discipulis, quorum non fuerit prius factum ab ipsis periculum, an germanè & sincere philosophentur. Aristotelei quoque dicunt, ex suis scriptis alia quidem esse ἐσωτερικά, id est, interna: alia verò κοινά & ἑξωτερικά, hoc est, externa. Quinetiam ij qui fecere mysteria, cùm essent Philosophi, sua dogmata obscurauerunt fabulis, ut non essent manifesta omnibus: deinde illi quidem humanas celantes opiniones, arcebant indoctos ne ad eas adirent: eorum autem quæ vere sunt sanctam & beatam contemplationem, non multò magis celari conferebat. Sed neque ea quæ sunt barbaræ philosophiæ, neque fabulæ Pythagoricæ, neque quæ apud Platonem in Republica ab Armenio, & in Gorgia ab Æaco & Rhadamantho, & in Phadone fabula Tartari, & in Protagora Promethei & Epimethei, & præterea fabula belli gesti inter Atlantinos & Athenienses in Atlantico, nō sunt in omnibus nominibus exponendæ allegoricè, sed quæcunque vniuersam ac generalem significant sententiam. Atque hæc certè inuenerimus significari per symbola sub velo allegoriæ. Quinetiam cum Pythagora consuetudo, & quæ cum familiaribus erat duplex coniunctio, vocans quosdam ἀκουστικοί, id est, Auscultatores, quosdam verò Mathematicos, qui sincere ac germanè attingebant philosophiam, significabat aliud quidem dictum fuisse, aliud verò fuisse à multis occultatum. Fortassis autem illud quoque duplex orationis genus Peripateticorum, nempe & quod opinabile, & quòd ἐπιτηδεύοντες, id est, scientiam constituens vocatur, non multum abest quin diuidat opinionem ac famam à vera gloria quæ dicitur βλῆδα, & à veritate.

Mortale à seculo flores decerpere honorum,

Te minimè subiget, pia possis quo mage fari.

Musæ certè Ionica dicunt dilucidè vulgus quidem hominum, & eos ex populis qui sibi videntur sapientes, sequi Poetas, & uti legibus, ut qui sciant multos esse malos: eos autem qui sunt optimi, gloriam persequi: eligunt enim, inquit, optimi omnium contraria, perennem gloriam mortalium. Multi autem se explent & exatuant, tanquam pecora, ventre & pudendis, & rebus ex ijs quæ sunt in nobis turpissimæ, metientes beatitudinem. Magnus quoque ille Parmenides Eleates, introducit duarum viarum doctrinam, sic scribens:

Ccc ij

Vna quidem veri est, bene quam cor credere constans  
Possit, opinio sed nimium levis altera vulgi,  
Cui non certa fides, nec inest persuasio vera.

- Ephes. 3. Merito ergo dicit diuinus Apostolus: Per reuelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut prius scripsi paucis, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod in aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius Apostolis & Prophetis. Est enim aliqua quoque perfectorum 10
- Coloss. 1. doctrina, de qua dicit scribens ad Colossenses: Non cessamus pro vobis orare & petere, ut impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia & intelligentia spirituali, ut ambuletis dignè Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in cognitione Dei, omni virtute confirmati, secundum potentiam gloriæ eius. Et rursus: Secundum dispensationem Dei quæ data est mihi, inquit, in vobis, ut impleam verbum Dei, mysterium quod fuit absconditum à seculis & à generationibus, quod nunc manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notum facere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterij huius in gentibus. Quocirca alia quidem sunt mysteria quæ fuerunt absconsa usque ad Apostolos, & tradita sunt ab ipsis, ut à Domino acceperunt: absconsa autem in veteri testamento, quæ nunc manifestata sunt sanctis. Aliud verò est quod est diuitiæ gloriæ mysterij, quod est in gentibus, quod est fides & spes in Christum, quem alibi dixit fundamentum. Et rursus veluti cupiens manifestare cognitionem, sic scribit: Admonentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Non omnem hominem absolutè, quoniam nullus esset infidelis: sed nec omnem 30 qui credit, perfectum in Christo: sed omnem dicit hominem, perinde ac si diceret: totum hominem, utpote sanctificatum corpore & anima. Quod enim non sit omnium cognitio subiungit aperte: Constructi in charitate, & in omnes diuitias certitudinis intelligentiæ, in agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Orationi instate, vigilantes in ea cum gratiarum actione: gratiarum autem actio, non fit solum in animo & bonis spiritualibus, sed etiam in corpore & bonis corporis. Adhuc quoque apertius ostendit, cognitionem non esse omnium subiungens: Orantes simul & pro nobis, ut Deus nobis ostium aperiat ad loquendum mysterium Christi, propter quod etià vinctus sum, ut manifestem ipsum ita ut oportet me loqui. Iam enim erant quædam quæ Hebræis tradebantur sine scriptis. Etenim cum deberetis, inquit, esse doctores, propter tēpus, ut qui in testamento veteri consenueritis, rursus opus habetis ut vos doceam quanam sint elementa initij eloquiorum Dei, & facti estis quibus lacte sit opus, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, est imperitus sermonis institutiæ, est enim paruulus, ut cui sint primæ creditæ disciplina. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter 40 habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni & mali. Quocirca dimittentes initij Christi sermonem, feramur ad perfectionem. Quinetiam Barnabas qui ipse quoque prædicauit verbum unā cum Apostolo, Simplicius, inquit, vobis scribo, ut intelligatis. Deinde paulò inferius, iam adducens manifestius vestigium traditionis quæ est ex cognitione, dicit: Quid eis dicit alius Propheta Moses: Ecce hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, quam iurauit Dominus Deus, Deus Abraham, & Isaac, & Iacob, 60 & possidete eam terram fluentem lacte & melle. Quid dicat cognitio, discite: Sperate, inquit, in eum qui in carne est vobis manifestandus Iesus Christus. Homo enim est terra patiens: ex facie enim terræ fuit Adæ formatio. Quid ergo dicit in terrā bonam fluentē lacte & melle? benedictus Dominus Deus noster, ô fratres, qui sapientiā & intelligentiam posuit in nobis occultorū suorum. Dicit enim Propheta, Parabolā Domini quis intelligit, nisi sapiens

nisi sapiens & sciens, & diligens Dominum suum? Paucorum est hæc capere. Non enim inuidens, inquit, præcepit Dominus in aliquo Euangelio: *Mysterium meum mihi, & filiis domus meæ, in tuto & extra sollicitudinem statuens electionem, ut cum ea acceperit quæ sunt cõiuncta & cõueniẽtia ijs quæ elegerit, sit Zelo superior. Qui enim nõ habet boni cognitionem, est malus, quoniã unus est bonus, pater: patrem autem ignorare, est mors: ut nõsse, vita aterna, per participationem potestatis, in quam non cadit interitus: & non interire quidem, est esse participem diuinitatis: interitum autem affert recessus à Dei cognitione.* Rursus Propheta: *Et dabo tibi thesauros absconditos, obscuros, inuisibiles, ut cognoscās quod ego Dominus Deus.* His cõuenienter David quoque psallit: *Ecce enim veritatẽ dilexisti, incerta & occulta sapientia tuæ manifestasti mihi. Diem diei eructat verbum, ut apertè scriptum est, & nox nocti indicat scientiam, quæ est abdita mysticè.* Et non sunt loquela neque sermones, quorum non audiantur voces eorum, Deo qui dixit, *Faciet quis clanculum, & non videbo ipsum?* Propterea disciplina dicta est illuminatio, ut quæ manifestauerit ea quæ erant occulta, cum magister solum aperuerit arcæ operculum, contra quæ Poeta dicunt Iouem bonorũ quidem dolium obturasse, malorũ autem aperuisse. Scio quod veniens ad vos, inquit Apostolus, veniam in plenitudine benedictionis Christi. Spiritale donum, & traditionem quæ est ex cognitione, eis præsentibus præsens cupit impertire (neque enim ea poterant significari per epistolam) plenitudinem Christi, vocans per reuelationem mysterij, quod aternis temporibus fuerat tacitum, nunc autem fuit manifestatum per scripturas Propheticas, secundum mandatum aterni Dei, ad obedientiam fidei in omnes gentes cogniti: hoc est in eos qui ex gentibus eum esse credebant, Paucis autem ex his ostenditur quanam sunt ea quæ sunt in mysterio.

Esaie 45.

Psal. 50.

Psal. 18.

Num. 24.

Rom. 15.

## COMMENTARIUS.

\* SED enim non solum qui ex Ægyptijs vi ratiocinãdi plurimum valere. Non soli Ægyptij sed etiam alij Barbari arcanis & occultis symbolis quæ volebant significabant, ut Idanthuras Dario Scytharum Regi bellum minans, non literas sed symbolum misit pro literis. Eius Idanthiri meminit Herodotus sub nomine Idanthyrsi, sed aliter ab eo narratur hæc historia. Anacharsis quoque philosophus Scythæ lepidò symbolo significat & voluptatem & linguam esse continendam, sed magis linguam. Dormiens enim sinistra cohibebat pudenda, os autem dextera. \* Et quid opus est ut in Barbaris. Non solum Hebræi & Ægyptij, & Scythæ, & alij Barbari vtuntur symbolis & mysticis enigmatibus, sed etiam Græci, qui literis vtuntur Ephesiis, loco symbolorũ. De iis antea diximus in libro aduersus gentes, nec opus est ut repetamus. Qui de iis plura cupit videre, legat Cælium 16. lect. antiq. cap. 14. Quod autem dicit *πέντε*, id est quaternio annus propter horas, per horas intelligit quatuor anni tempora. \* Quinetiam Dionysius Thrax Grammaticus. Et verbis & ramis significantur actiones, paucis quidem verbis constant præcepta Delphica, quæ admonent quid sit agendum, ut Nosce teipsum, & Ne quid nimis, quæ pulchre exponit Erasmus in Chiliadibus: symbolis autem, qualia sunt quæ sculpuntur literis Hieroglyphicis, ut rotis quæ perpetuam significat reuolutionem. Ramis autem, qui docent quidem ramos fructum producentes diu durare, homines autem breui tempore interire: aut ut rami vtuntur, ita homines quoque breui morituros. \* Genus ergo symbolica interpretationis. Concludit ad multa conferre symbolicam interpretationem, deinde subiungit puerorum doctrinam, quæ eos docet elementa ostendere esse multa vocabula, quæ præter propriam & naturalem significationem, mysticè etiam & allegoricè significant, ut Bedy, quod etiam mysticè multa significat, Zaps, plectrum, quod etiam mysticè & allegoricè diuersa significat. Citat quidem Clemens auctores qui de iis scribunt, sed cum ij nobis perierint, imperfecta quoque necesse est sit eorum quæ dicunt cognitio, quæ multum iuuatur ex præcedentibus & consequentibus. \* sphinx autem non est. Subiungit alterũ vocabulum, nempe Sphinx, quod præter propriam & naturalem, mysticam & allegoricam habet significationẽ. Eum alij dicunt esse vniuersorum intelligentiam, alij mundi conuersionem, alij spirituales quendam tenorem quæ peruadit, & mundum continet. Sed melius est dicere argumento sumpto ex etymologia, Sphingem accipere pro æthere qui omnia continet & constringit. Dicitur enim Sphinx, *ὅτι τὸ σφίγγω* quod significat constringo. Hoc probat auctoritate Empedoclis qui in suis dicit versibus:

Herod. in Melpom.

Eras. Chil. 1. cent.

Titan, atque æther qui cuncta astringit in orbem.

Apollodorus autem Corcyraeus dicit hos versus. Qui hic citatur versus prolatus sunt à Branchio vate expiante Milesios qui laborabant fame, qui sequuntur autem à populo respondente. Iubebar autem vates cani Apollinem & Dianam, qui dicti sunt *ἄλκιβοι*, quod procul operarentur. Sunt autem hæc carmina plane Magica, quæ ab iis demũ intelliguntur qui sunt Magicis initiati præstigijs. Chnachzbi certe quod conatur Clemens exponere, est barbarum, nec est ex Græcis quærenda eius etymologia quantumcunque videatur probabi-

Ccc iij

lis. *Thespis autem Tragicus per hæc dicit.* Sunt hæc quoque Magica ænigmata, per quæ quid significari velit Thespis non intelligo. Sunt certe non minus obscura propria vocabula quam mystica & allegorica. In diuinanda itaque eorum significatione suum sit cuique iudicium: ingenuè enim fateor me ignorare quid sit Cnachzbi, quid Chryptes caseus, & quid candens fulgur Bromij, nec quænam sint viginti quatuor elementa animæ, nec quid sit Drops quod verbum dicit esse efficax, & videtur innuere, id ad Christianam pertinere disciplinam. *Fertur etiam tertia puerilis descriptio.* Sunt hæc quoque ænigmatica vocabula, quæ simul coniuncta hanc mysticam habent significationem, oportere nos progredi ad perfectorum cognitionem vi & labore superata difficultate. *Quid verò an non Epigenes.* Epigenes scripsit librum de Poësi Orphei. In eo autem dicit multa esse propria vocabula, quæ mysticè & ænigmaticè alia significat. Radij incurui significant aratra, stamina, sulcos, filum, semen: Iouis lachrymæ, pluuiam: *μοῖρα*, id est pars vel partes, tricesimam & quintamdecimam partem Lunæ & nouam Lunam, quæ sunt partes lucis, & ideo dicuntur ab Orpheo *λευκοσόλοι*, quasi dicas candidis vestibus indutæ: Nox dicitur *νύξ*, id est otiosa, quod in ea quiescat: Luna dicitur *γρηγόρης*, quod in ea sit facies quæ putatur esse Gorgonis: Venus apud Theologum, nempe Poëtam Orpheum dicitur tempus seminandi. *Huiusmodi etiam ænigmatibus utebantur Pythagorei.* Non solum Pythagoras vsus est symbolis, sed etiam eius discipuli suâ habuerunt ænigmata, quæ aliud significabant quam verba præ se ferrent. Canes enim Proserpinæ vocabant Planctus, & lachrymam Saturni, mare. Nō solum autem Pythagorei, sed etiam alij Philosophi vsi sunt allegoricis ænigmatibus. Nec desuerunt qui ænigmatica & obscura ex professo vsi sunt oratione, ut Heraclitus de natura, qui ideo dictus est *κρυπτός*, id est obscurus & tenebricosus. Pherecydes quoque Syrus suam Theologiam itidem scripsit obscure. Is autem ut scribit Laertius, primus scripsit Græcis de natura & Diis. Fuerunt etiam quædam Poëtarum scripta adeo obscura, ut in iis explicandis se exercerent Grammatici, ea enim erant tanquam gymnasium. Ij Poëtæ fuerunt Euphorion, & Callimachus in libro quem inscripsit *Causas*, & Lycophron in libro cui est titulus *Alexandra*. *Talia ergo Moses quoque præcepit.* Quæ præcepta dedit Deus per Moysen de mundis animalibus quibus licet vesci, & immundis quibus non licet, sunt ænigmatica & allegorica, quæ docent cum quibusnam sit versandum, & quorum sit fugiendum consortium, ut docet Barnabas hæc exponens fortasse in eo quod scripsit in Euangelio, quod licet sit apocryphum, id tamen citat Clemens. Ut hæc autem intelligamus, circuncidendæ sunt aures & corda, ut scilicet nihil audiamus nec cogitemus quod à pietate & virtute sit alienum. *Et rursum quando dicit in Cantico.* Est etiam ænigmaticum & allegoricum quod in Cantico dicit Moyses, Equum & ascensorem deiecit in mare. Significat enim equum, id est animi motum qui est duplex ira scilicet & cupiditas, & ascensorem, id est rationem cuius est imperare, cum habenas laxasset voluntatibus, proiecit in mare, id est, in mundi tumultus & perturbationes. Idem significat Plato cum dicit, Aurigam & equum, id est partem expertem rationis quæ est duplex, ira & cupiditas, cecidisse. Idem etiam significat Phaëton, qui cum equos quos regendos acceperat non potuisset retinere, e curru cecidit. Fabula est apud Ovidium in Metamorphosi. *Ita etiam se habet de Ioseph.* Iosephi historiam exponit allegoricè: Ioseph erat varia cognitione præditus, & ideo scribitur variam habuisse tunicam. Eius autem fratres cum essent ignorantes, ipsi inuidebant, scientiæ enim inuidet inscitia. Eum itaque exuerunt varia tunica, id est varia & multiplici rerum cognitione magnis parta laboribus, & eum proiecerunt in lacum seu cisternam aqua vacuam, similem fratribus qui carebant scientia, & vtentes fide quæ est ex lege, vendiderunt eum in Ægyptum, quæ verbo caret diuino, est autem fides inutilis sine verbo & ratione. Significat etiam varia tunica cupiditatem, quæ proiicitur in vastum barathrum. Non omnis autem est admittendus ad cisternam qui tenetur desiderio cognitionis, sed is demum qui sitit cognitionem, & potest continere veritatem quæ est in profundo. Quod si non possit, est ei occludenda cisterna, sicut & ei qui accedit sine Verbo. Quod si quis accesserit, multabitur Dominus cisternæ, quod eum admiserit qui à verbi magnitudine opprimitur, aut traduxerit ad contemplationem cui sufficiebat si credens operaretur. Multabitur autem sui facti reddens rationem, quod verbo non sit vsus ut oportuit. Hæc est autem allegoria cisternæ de qua scribitur Exodi xxj. *Hic est ergo typus & figura legis & Prophetarum.* In lege quidem & Prophetis multi fuerunt typi & figure, durarunt autem vsque ad Ioannem, qui quidē locutus est apertius, non enim amplius venturū prædixit ut Propheta, sed Christum ostendit præsentem qui prius per figuras annunciabatur venturus. Et ideo ab ipso Christo dictus est Propheta & plus quam Propheta. Quamuis autē aperte est locutus ut qui Christum qui venerat ostenderit, typice tamen nonnunquam est locutus, ut cum dixit se non esse dignum qui solueret corrigiam eius calcei, significans se esse indignum qui eum baptizaret, qui cum sit mundus non est opus ut baptizetur. Mundantur autem ij quorum anima exoluitur à corpore & à peccatis ut pes à vinculo: in Christo autem non erant peccatum: baptizatus est autem ut eius contractu aqua mundata baptizatos sanctificaret. Quamuis autem Ioannes Christi animam non soluit à peccatis, ut in quo non esset peccatum, nec ullus dolus, Christum tamen præsentem ostendens, soluit finem eorum quæ prædicta sunt de carnis humanæ susceptione, & reuelauit quæ mysticè & symbolicè de Christo prædicta erant in figuris. Quod autem dicit, Et quæ à Romanis fiunt in testamētis &c. videtur alludere ad testamēta quæ fiebant per æs & libram, & ad alios ritus Romanorū, sed quoniā non mihi videtur coherere cum iis quæ dicit de Ioanne, nec possum diuinare cur hæc afferat, id relinquo coniiciendum perspicacioribus. *Quæ est autem conuentio.* Magna erat differentia inter columnas quæ ponebantur Olympiis, id est Diis cælestibus, & quæ mortuis. Habebant autem suos honores & Olympij, id est Dij cælestes, & mortui quibus fiebat quæ vocantur iusta. Mortuos autem vocabant Hebræi quorū barbaram dicit esse Philosophiam, eos qui deficiunt à suis dogmatibus, & rationem subiiciunt vitiis & animi perturbationibus. De iis intelligebat Christus quando dicebat, Sine mortuos sepelire mortuos suos. Iubet itaque Dominus ab eis exire & separari, & immundum non tangere. Immundum autem tangere dicuntur qui polluantur in mortuis ad quos accedunt, qui scilicet à suis dogmatibus discedunt & agitantur à vitiis & animi perturbationibus. Qui autem à suis, nempe fidei dogmatibus non recedunt, nec agitantur animi motibus & perturbationibus, dicit Deus se illis futurum in patrem.

Diog. Laertius in eius vita.

Plato in Phædro.

Metamorph.

Matth. 8.



- in patrem, & ipsos ei futuros pro filiis. <sup>2</sup> Non soli autem Pythagoræi. Enumerat Philosophos apud quos fuerunt scripta arcana & symbolica, Pythagoreos, Platonem, Epicureos, Stoicos, Aristoteleos, quorum erant quædam popularia quæ vulgo scribebantur quæ quidem vocabant externa, quædam quæ à solis audiebantur discipulis, quæ dicebantur *ἐξωνεα*. Qui mysteria scripserunt, cum essent Philosophi, à suis dogmatibus fabulis arcebant indoctos, quæquidem dogmata erant humanæ opinioniones, sed multo magis arcebant à beata diuinarum quæ veræ sunt rerum contemplatione. Non omnia autem quæ tanquam fabulæ narrantur apud Pythagoram, & apud Platonem intelliguntur allegoricè, maxime si ea de quibus in illis agitur sint priuata & singularia, sed allegoricè intelliguntur quæ vniuersam & generalem in se continent sententiam sub symboli velamento. Porro autem Pythagoræ quoque discipuli erant in duplici genere. Alij enim erant <sup>10</sup> *ἀκουσματικοί*, id est auscultatores, ij erant qui ea audiebant, quæ pertinebant ad mores. Alij erant Mathematici qui audiebant disciplinas. Qui audiebant quæ ad mores pertinebant, iis omnia dicebantur aperte, qui autem audiebant disciplinas, iis multa occultabantur, multa enim erant quæ non poterant statim assequi. Apud Peripateticos quoque erat duplex genus orationis, nempe & oratio quæ constat ex opinabilibus, & quæ constat ex iis quæ scientiam constituunt, nempe ex demonstrabilibus. Apud Platonem autem multæ narrantur fabulæ quæ nō sunt symbolicae. In decimo de repub. narratur, quomodo Armenius genere Pamphylus, cum duodecimo die post mortem in rogo iaceret comburendus, reuixerit, & narrarit quæ viderat illis duodecim diebus apud inferos. In Gorgia autem narratur quomodo Æacus & Rhadamantus post mortem à Ioue constituti sunt Iudices. In Phædone autem describitur tartarus in quo pœnas luunt, qui impie & scelerate vixerunt. In Protagora dicit se pluris facere Prometheum qui quæ sunt facienda præiudicet, quam Epimetheum qui post factum errorem agnouit, quod quidem sumpsit ex Hesiodo. In Critia seu <sup>20</sup> Athlantico narrat bellum, quod olim fuit gestum inter Athlanticos & Athenienses. Sunt autem omnes hæ fabulæ narrationes, quæ nullis sunt velatæ symbolis aut ænigmatibus. Sunt enim omnia aperta, neque est in his aliquid occultum & arcanum. <sup>3</sup> Musæ certe Ionica dicunt dilucide vulgus hominum. Quasnam dicat Musas Ionicas non satis possum coniecere. Quæcunque autem eæ sint dicunt, vulgus & eos qui sibi videntur sapientes, sequi Poetas, & vti legibus quas sciunt esse malas: qui autem sunt optimi, eos persequi gloriam, & ea quæ sunt vulgo contraria, ea autem sunt æterna gloria. Vulgus autem hominum in voluptate suam constituit felicitatem, voluptate, inquam, ventris, & pudendorum. Parmenides autem Eleates statuit duplicem esse viam doctrinæ, vnā veritatis, alteram autem opinionis.
- <sup>30</sup> <sup>4</sup> MERITO ergo Plato quoque de Deo tractans in epistolis: Dicendum est, inquit, v. tibi per ænigmata, ut si tabula vel in mari vel in terra aliquid acciderit, qui legit non intelligat. Deus enim vniuersorum, qui omnem vocem, omnem cognitionem, & omnem superat notionem ac intelligentiam, nunquam mandari possit literis, cum sit potestate suæ eiusmodi, ut verbis non possit exprimi: quod ipsum quoque Plato significauit, dicens: Hæc ergo considerans, caue ne te aliquādo pœniteat eorum quæ nunc indignè exciderunt. Maxima autem cautio est, non scribere, sed discere. Non potest enim, non potest fieri, ut quæ <sup>40</sup> scripta sunt non excidant. <sup>5</sup> His germana dicit sanctus quoque Apostolus, Prophetica <sup>1. Cor. 13.</sup> & verè antiquam conseruans occultationem, à qua quæ Græcis fuerūt pulchra profluxere dogmata. Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius seculi qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam. Deinde paulò inferius cautionem ne sermones in vulgus exeant, docet hoc modo: Et ego fratres, non potui loqui vobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus: tanquam infantibus in Christo lac potum vobis dedi, non cibum: nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis, adhuc enim carnales estis. Si ergo lac quidem est infantium, cibus autem, perfectorum nutrimentum, dictus est ab Apostolis: lac quidem intelligetur catechesis, veluti primum nutrimentum animæ: cibus autem, suspiciens contemplatio, quæ sunt ipsæ carnes & sanguis verbi, hoc est, comprehensio diuinæ potentiae & <sup>50</sup> essentiae. Gustate & videte, inquit, quod Christus est Dominus. Sic enim seipsum imperit iis qui sunt talis cibi spiritualis participes, quando anima ipsa seipsam nutrit ex sententia Platonis. Cibus enim & potus verbi diuini, est cognitio diuinæ essentiae. <sup>6</sup> Quamobrem Plato quoque dicit in secundo de Republica: Cum sacrificauerimus, non porcum, sed magnum aliquod & dubium sacrificium, ita demum oportere de Deo querere. Apostolus autem: Et pascha, inquit, nostrum immolatus est Christus, reuera rarum & inexplicabile sacrificium, filius Dei qui pro nobis sanctificatur. Sacrificium autem Deo acceptum, est corporis & eius affectionum ac vitiorum separatio: is est verus reuera Dei cul- <sup>1. Cor. 5.</sup>



tus.<sup>d</sup> Num autem propterea meritò dicta est à Socrate Philosophia mortis meditatio? qui enim neque visum trahit in cogitando, neque aliquem trahit ex aliis sensibus, sed ipsa pura mente se rebus applicat, is veram persequitur philosophiam. Hoc sibi vult etiam Pythagora quinque annorum silentium, quod praecepit discipulis, ut scilicet auersi à rebus sensibilibus, nuda mente Deum contemplarentur. Hac ergo à Mose acceperunt philosophati Græcorum præstantissimi. Præcepit enim ut holocausta, cum ea excoriarint, membra-  
tim diuidant, quoniam cognoscentem animam cum nuda fuerit à pelle materiali, absque  
nugis corporis & omnibus vitiis, quæ sibi vendicant inanes & falsa opiniones, carnalibus  
exutam cupiditatibus, luci consecrari necesse est. <sup>10</sup> Plurimi autem homines, id quod est mortale tanquam cochleæ induentes, & circa suas ipsorum libidines & intemperantias, non secus atque histrices, instar globi circumacti, de beato Deo, & in quem non cadit in-  
teritus, talia qualia de se opinantur. Non animaduertunt autem etsi nobis sint propinqui, Deum dedisse nobis innumerabilia quorum ipse non est particeps: generationem quidem, cum ipse sit ingenuus: nutrimentum autem, cum ipse eo non egeat: & augmentum, cum  
sit in æqualitate: senectutis & mortis potestatem, cum ipse sit senex & mortis expers: quo-  
circa & manus, & pedes, & os, & oculos, & ingressus, & egressus, & iras, & minas, nemo aliquo modo existimet dici Dei affectiones apud Hebræos. Sanctius est autem  
& magis pium, quædam ex his nominibus dici allegoricè, quæ quidem procedente tempore suo loco aperiemus. <sup>20</sup> Ex omnibus medicamentis est maximè salutaris sapiëntia. Callimachus scribit in Epigrammatibus. Alius autem ex alio sapiens. Olim & nunc, inquit Bacchylides in Paanibus: neque enim arcanorum versuum fores facile est inuenire. Pulchrè  
itaque Isocrates in Panathenaico, cum prius posuisset, Quosnam ergo voco sapientes? sub-  
iungit: Primum quidem eos qui rectè utuntur iis rebus quæ quotidie accidunt, & quo-  
rum est eiusmodi opinio, ut temporum opportunitates facile assequatur, & magna ex parte coniectet id quod est utile: deinde eos qui honestè & iustè semper versantur cum iis  
quorum utuntur consuetudine: & quæ ab aliis quidem afferuntur molestias & indigni-  
tates toleranter & facile ferunt, seipsos autem quàm fieri potest minimè graues, & quam  
moderatissimos exhibent iis qui eis utuntur: præterea autem eos, qui voluptatibus quidem  
imperant, & sunt eis superiores: non vincuntur autem à rebus aduersis, sed in eis se stren-  
nuè gerunt, & pro dignitate naturæ cuius sunt participes. <sup>30</sup> Quartum, quod quidem est maximum, eos quos non corrumpunt res secundæ, nec ab eis ad immoderationem traducuntur & insolentiam, sed permanent in ordine eorum qui sunt modesti & rectè sapiunt. Deinde colophonem addit orationi: Eos autem qui non solum ad unum ex his, sed ad ea omnia habent animi habitum bene compositum, eos dico esse & prudentes & perfectos viros, & omnes habere virtutes. Vides quomodo vitam quæ ex cognitione agitur, græci quoque  
( etsi nesciunt quomodo scire oporteat ) diuinis laudibus celebrent: quænam autem sit co-  
gnitio, ne in somnis quidem norunt. Si ergo inter nos conuenit, cognitionem esse cibum ra-  
tionalem, reuera sunt beati, qui conuenienter diuinæ scripturæ esuriunt & sitiunt verita-  
tem, quoniam implebuntur alimento æterno. <sup>40</sup> Valde autem admirabiliter qui est in scena Philosophus Euripides, inuenitur iis quæ hic dicta sunt consentire per hæc, patrem & filium simul nescio quomodo tacitè significans: Tibi omnium regi libamen & molam of-  
ferens, Iupiter, siue mauis Dis vocari: Tu autem mihi sacrificium rarum & pretiosum  
omnis fructuum oblationis accipe, plenum, profusum. Perfecta enim & omni ex parte  
absoluta oblatio, rarumque & pretiosum, pro nobis Christus est sacrificium. Et quod Ser-  
uatorem ipsum nescius dicat, planum faciet, subiungens: Tu enim & in cælestibus sce-  
ptrum Iouis tractans, terrestrium autem ô Dis es imperij particeps. Deinde dicit apertè:  
Mitte qui-

Mitte quidem lucem, anima virorum scire volentium certamina undenam germinauerint: Et quanam radix malorum, & quenam ex beatissimis, cum exposuerint, inuenire possit quies laborum. Non abs re ergo in mysteriis quoque quae sunt apud Græcos, primum locum tenent expiationes & expurgationes, sicut etiam apud Barbaros lauacrum. Post hæc autem sunt parua mysteria, quae habent aliquod fundamentum doctrinae & preparationis futurorum. In magnis autem de vniuersis non restat amplius discere, sed contemplari & mente comprehendere & naturam & res ipsas. Acceperimus autem expian-  
 10 di quidem & expurgandi modum, confessione, contemplandi autem resolutione, procedentes ad primam intelligentiam per resolutionem, ex iis quae sunt ei subiecta ducentes initium, auferentes quidem à corpore qualitates naturales, circuncidentes autem eam quae est in profundum dimensionem: deinde eam quae est in latitudinem, & post ea eam quae est in longitudinem. Quod enim restat signum, est unitas, quae, ut ita dicam, habet posituram: à qua si posituram abstuleris, unitas intelligitur. Si ergo ablatis omnibus quae adsunt cor-  
 20 poribus, & iis quae dicuntur incorporea, nos ipsos proiecerimus ad Christi magnitudinem: & deinde in vastitatem immensitatemque sanctitatem processerimus, ad intelligentiam omnipotentis utcumque processerimus, non quod est, sed quod non est cognoscentes. Figura autem & motus, vel status, vel sedes, vel locus, vel dextera, vel sinistra, de patre vniuersorum ne sunt quidem cogitanda. Atqui hæc quoque scripta sunt, sed quid velit significare unumquodque eorum, ostendetur suo loco. Non est ergo prima causa in loco, sed supra locum & tempus & nomen & intelligentiam. Propterea Moses quoque dicit: Ostende no-  
 30 bis te ipsum euidentissimè: tacite innuens Deum non posse doceri, nec verbis exprimi ab hominibus. sed sola ea quae ab ipso proficiuntur posse potestate cognosci. Inquisitio enim est informis, & quae non cadit sub aspectum: gratia autem cognitionis, est ab ipso per filium. Apertissimè autem Solomon nobis feret testimonium, dicens hoc modo: Prouidentia hominis non est in me, Deus autem dat mihi sapientiam, scio autem sancta. Iam verò diuinam prouidentiam allegoricè Moses nominauit lignum vitæ quod plantatum fuit in pa-  
 40 radiso: qui quidem paradiso potest etiam esse mundus, in quo orta sunt omnia quae processere ex creatione. In eo & verbum floruit & fructum tulit caro factum, & eos qui eius benignitatem gustarunt viuificauit, quoniam nec absque ligno nobis venit in cognitionem. Suspensa enim est vita nostra ad fidem nostram. Porro autem Solomon rursus dicit: Arbor est immortalitatis iis qui ipsam apprehendunt. Et ideo dicit: Ecce do ante faciem tuam vitam & mortem, diligere Dominum Deum, & ambulare in viis eius, & audire vocem eius, & credere vitæ. Sin autem transgressi fueritis iustificationes & iudicia quae dedi vobis, perditione perdemini. Hoc enim est vita & longitudo dierum tuorum, diligere Domi-  
 50 num Deum tuum. Rursus Abraham cum venisset in locum quem dixit ei Deus, tertio die suspiciens videt locum eminus. Nam primus quidem dies est qui fit per aspectum rerum pulchrarum & honestarum: secundus est optimæ animæ desiderium: tertio verò mēs perspicit spiritalia, apertis oculis à Magistro qui tertio die resurrexit. Fuerint autem quoque tres dies mysterium signaculi, per quod, is qui verè est Deus, creditur. Eminus ergo consequenter videt locum, est enim Dei regio captu difficilis, quem appellauit Plato *ἰδεαὶ* *ἰδεῶν*, hoc est, idearum regionem, seu campum ac receptaculum, cum à Mose eum accepisset esse locum, ut qui omnia & vniuersa contineat. Merito autem eminus videtur ab Abraham, propterea quod sit in generatione, & per Angelum continenter ac proximè mysteriis initiatur. Hinc Apostolus: Videmus nunc, inquit, tanquam per speculum, tunc  
 60 autem facie ad faciem, per solas illas puras & incorporeas mentis applicationes. Fieri autem potest ut quis in differendo de Deo, diuinet, si aggrediatur absque omnibus sensibus,

Exod. 33.

Prouer. 30.

Sap. 15.

Eccel. 15.

Deut. 30.

Gen. 22.

1. Cor. 13.

contendere ad id quod est unumquodque, & ab iis quæ sunt non prius discedere, quàm transcendens ea quæ id supereminet, id quod est bonum, ipsa apprehenderit intelligentia, versans in ipso fine eius quod potest apprehendi intelligentia, ex Platonis sententia. Rursus Moses non permittens aras & delubra multis in locis construi, uno Dei templo instructo, & unigenitum esse mundum, ut ait Basilides, & unum, ut non amplius videtur Basilidi, Deum annunciauit: & quoniam eum qui comprehendere non potest loco, non comprehendit Moses qui est præditus cognitione, in templo nullum posuit colendum simulachrum, Deum sub aspectum non cadere, & circumscribi non posse significans, ad Dei autem notitiam Hebræos utcunque adducens, per honorem eius quod est in templo nominis. Quinetiam verbum prohibens & fanorum constructiones, & omnia sacrificia, omnipotentem non esse in aliquo tacite significat, per ea quæ dicit: Quam domum edificabitis mihi, inquit Dominus? Cælum mihi est sedes, & quæ deinceps consequuntur. Et de sacrificiis similiter: Sanguinem taurorum, & adipem agnorum nolo, & quæ post hæc per Prophetam prohibet spiritus Domini. Pulcherrimè igitur his quoque Euripides adstipulatur, scribens:

Esa. 66.  
Psal. 49.

Constructa ab architectis quæ queat domus,  
Corpus Dei plexu cohibere mœnium?

Et de sacrificiis similiter:

Nanque indiget Deus, Deus si rectè siet.

Poëtarum sunt hæc verba infelicia. Deus enim non fecit mundum, quod ei opus esset, & honores scilicet ab hominibus, & ab aliis diis & daemonibus, inquit Plato, perciperet, veluti quoddam vectigal accipiens à generatione: à nobis quidem fumos, à diis autem & Daemonibus propria eorum munera ac ministeria. Appositissimè ergo & efficacissimè ad docendum Paulus in Actis Apostolorum, Deus, inquit, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, is cum sit Dominus cæli & terræ, non in manu factis templis habitat, neque ab humanis manibus colitur aliquo indigens, cum ipse det omnibus spiritum & vitam & omnia. Dicit autem Zeno quoque autor sectæ Stoicæ, in libro de Republica, neque oportere templa facere, neque imagines: nihil enim quod sit compositum esse diis dignum. Nec veritus est hæc his verbis scribere: Neque opus erit sana edificare, fanum enim quod non sit magni precij & sanctum, nihil est existimandum. Nullum autem magni precij & sanctum, est ædificatorum opus & illiberalium opificum. Merito ergo Plato quoque sciens mundum esse Dei templum, ciuibus ostendit unum locum ciuitatis, ubi eis essent reponenda simulachra. Priuatim autem prohibuit ut nemo haberet Deorum imagines. Nemo ergo alius, inquit, diis sacra consecret. Nam aurum quidem & argentum & in aliis ciuitatibus priuatim, & in sacris, res est inuidiosa: ebur autem corporis quod amisit animam, est nefarium donarium: ferrum autem & æs, sunt instrumenta bellorum. Ex ligno autem id quod est ex uno ligno compactum, quodcunque voluerit offerat: similiter etiam ex lapide quoque ad sacra communia. Merito ergo in magna epistola: Verbis enim, inquit, nequaquam potest explicari ut aliæ discipline. Sed cum in re ipsa diuturnus fuerit usus & longa vitæ consuetudo, repente tanquam ex igne qui exiliit lux accensa in anima, ipsa se ipsam iam alit. Annon hæc sunt similia iis quæ dicta sunt à propheta Sophonia? Et assumpsit me spiritus, & sustulit in quintum cælum, & contemplabar Angelos qui Domini vocabantur, & diadema eorum impositum in sancto spiritu, & erat sedes uniuscuiusque eorum septuplo maior luce Solis orientis, habitantes in templis salutis, & laudantes Deum ineffabilem, altissimum. Patrem enim effectorem huius uniuersitatis, & inuenire est difficile, & cum inueneris, ut apud omnes eloquaris, nequit fieri. Verbis enim minimè explicari

Aq. 17.

Lib. 10. de  
legibus.

Plato epist.  
7.

explicari potest, ut alia disciplina, veri amicus dicit Plato. Pulchrè enim audierat quòd sapientissimus Moses montem ascendens propter sanctam contemplationem, ad fastigium eorum quæ percipiuntur intelligentia, necessario distinguens, prohibet ne totus populus secum ascendat. Et quando dicit Scriptura: Ingressus est autem Moses in caliginem ubi erat Deus, hoc significat iis qui possunt intelligere, Deum nec esse aspectabilem, nec verbis posse enunciari. Caligo autem reuera, nempe multorum incredulitas & ignoratio, obicitur splendori veritatis. Et rursus Orpheus Theologus cum ex eo adiutus dixisset,

Vnus perfectus per se, ex vno omnia facta,  
alias, Nata, nam sic quoque scribitur, subiungit:

Nullus & ipsum

Mortalis cernit, verum omnes aspicit ipse.

Apertius autem subiungit:

Non video hunc, solidus positus nam nymbus in orbem est:

Namque pupillæ oculis hominum mortalibus insunt

Paruæ & mortales: iis insunt nam caro & ossa.

Iis quæ dicta sunt feret testimonium Apostolus dicens: Noui hominem in Christo rap-  
ptum usque ad tertium cælum, & illinc in paradysum, qui audiuit verba arcana quæ non  
licet homini loqui: sic tacitè significans, Deum verbis non posse explicari: non lege &  
metu alicuius præcepti, illud, non licet, adiiciens, sed sancta potestate Deum verbis enun-  
ciari non posse significans. Siquidem super tertium cælum dici incipit, ut fas est iis qui illic  
sunt electas animas initiare sacris. Scio autem apud Platonem (multa enim exempla quæ  
sunt ex barbara philosophia, nunc mihi suggerit scriptura, conuenienter primis promissis,  
tempus expectans) multos cætos intelligi. Cum certè dubitasset in Timæo, an oporteat plu-  
res mundos, an hunc unum existimare, indifferenter utitur nominibus, citra ullum discrimen  
nominis, mundum & cælum appellans. Dictio autem sic habet: Vtrum ergo rectè di-  
ximus unum cælum, an multos & infinitos? Rectius fuerit unum dicere, siquidem effectus  
est ad exemplar. Quinetiam in epistola Romanorum ad Corinthios scriptum est: Oceanus  
infinitus, & qui sunt post ipsum mundi. His ergo consequenter exclamat diuinus Apo-  
stolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Nunquid ergo hoc erat quod ta-  
citè significabat Propheta, iubens subcinericios, qui ἐκποφίαι, id est, occulti dicuntur, fa-  
cere azymos: significans verè sacrum de ingenito & potestatibus eius verbum mysticum  
oportere celari. Hac confirmans in epistola ad Corinthios apertè dixit Apostolus: Sapien-  
tiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque princi-  
pum huius mundi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditā.  
Et rursus alibi dicit: Ad agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri  
sapientiæ & scientiæ Dei absconditi. Hac obsignat ipse Seruator noster sic dicens: Vo-  
bis datum est nosse mysterium regni cælorum. Et rursus Euangelium dicit Seruatorem no-  
strum dixisse Apostolis sermonem in mysterio. Dicit enim de eo Prophetia: Aperiet in pa-  
rabolis os suum, & eructabit quæ sunt absconsa à constitutione mundi. Iam verò per para-  
bolam quoque de fermento significat Dominus occultationem: dicit enim: Simile est re-  
gnum cælorum fermento, quod cum accepisset mulier, abscondit in farinæ satis tribus, do-  
nec totum fuit fermentatum. Aut enim triplex ex obedientia salua fit anima: per spirita-  
lem potestatem in ea absconsam, per fidem, aut quòd vis verbi quæ data est nobis, cum sit  
valida & compendiosa, quemlibet qui eam exceperit & intra se possederit, occultè & la-  
tenter ad se trahit, & omnem eius coactam multitudinem colligit ad unitatem. Hac ergo  
à Solone sapientissimè scripta sunt de Deo:

Exod. 19.

Deut. 4.

2. Cor. 12.

Rom. 11.

1. Cor. 2.

Col. 2.

Matth. 13.

Psal. 77.

Matth. 13.

μετρίαν, μέ-  
surā cogni-  
tionis.

Menfuram haud facilè est obscuram mente videre,

Extrema ex rebus quæ omnia sola tenet.

*De Deo enim dicit poeta Agrigentinus:*

Illum non oculis nostris apprehendere fas est,

Aut manibus, via quæ reuera est maxima, mentes

Vt credant hominum quæ mox deducere possit.

Ioan. I.

Et Ioannes Apostolus: Deum nemo vidit unquam, unigenitus Deus qui est in sinu pa-  
tris, ille exposuit. Cum autem inaspectabilem & ineffabilem Dei sinum nominasset, hinc  
quidam eum profundum vocauerunt, ut qui omnia comprehenderit, & veluti sinu comple-  
xus sit, nec possit quis eum assequi, & sit infinitus.<sup>2</sup> Est quidem certè hac de Deo oratio  
tractatu difficillima. Quoniam enim cuiusvis rei principium est inuentu longè difficilli-  
mum: est certè omnino primum & antiquissimum principium difficillimum ad demon-  
strandum, quod quidem est etiam aliis omnibus causa ut fiant & facta sint. Quemadmo-  
dum enim dici potuerit, quod neque est genus, neque differentia, neque species, neque indi-  
uiduum, neque numerus, sed nec accidens aliquod, neque cui aliquid accidit. Neque verò  
eum totum rectè dixerit quispiam: in magnitudine enim totum ponitur, & est pater uni-  
uersorum. Sed neque dicendum est esse aliquas eius partes: in unum enim non cadit diui-  
sio, & ideo est etiam infinitum, non quòd eiusmodi mente cogitetur ut peruadi non possit,  
sed quatenus nullam distantiam suscipit ac dimensionem, & finem non habet: & ideo est fi-  
gura expers, & quod nominari nō potest. Et si aliquando eum nominemus, non propriè vo-  
cantes, aut unum, aut bonum, aut mentem, aut ipsum id quod est, aut patrem, aut Deum,  
& creatorem, aut Dominum: non id dicimus tanquam nomen eius proferentes, sed propter  
eius potestatem pulchris utimur nominibus, ut in aliis non aberrans, his inniti possit cogi-  
tatio. Non enim unumquodque ex his Deum significat, sed omnia simul omnipotentis in-  
dicant potentiam. Quæ enim dicuntur ex iis quæ ipsis adsunt, aut ex ea quæ est inter se in-  
uicem habitudine ac relatione: eorum autem nihil potest de Deo accipi. Sed neque scientia  
accipitur demonstrativa, ea enim ex prioribus constat & ex notioribus: nihil est autem  
ante ingenitum, restat utique ut diuina gratia, & solo quod ab eo profiscitur verbo, id  
quod est ignotum intelligamus, quomodo Lucas quoque in Actibus Apostolorum Paulum  
dicere commemorat: Viri Athenienses, per omnia tanquam superstitioniosiores vos vi-  
deo: prateriens enim & contemplans quæ colitis simulachra vestra, inueni etiam aram  
in qua scriptum erat, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, eum ego vobis annun-  
cio. Quicquid ergo cadit sub nomen, est genitum, velint annon. Siue ergo pater ipse ad se  
trahit quemlibet qui purè vixerit & processerit ad notionem beatæ naturæ, & in quam  
non cadit interitus: siue liberum quod est in nobis arbitrium, veniens ad boni cognitio-  
nem, septa transfiliit, ut dicitur in gymnasiis: non tamen absque diuina gratia erigitur  
& exurgit anima, & extollitur supra ea quæ supereminent, quicquid graue est deponens,  
& reddens ei quod est cognatum.<sup>3</sup> Dicit autem Plato quoque in Menone, virtutem  
esse datam diuinitus, ut hæc eius verba ostendunt: Ex hac ergo consideratione, ô Menon,  
videtur nobis virtus diuina sorte accedere quibus accedit. An non tibi videtur eum quæ  
ad omnes venit cognoscendi habitum, diuinam sortem tacitè significasse? Apertius au-  
tem subiungit: Sin autem nos nunc in hac tota rectè quasiuimus oratione, virtus nec fue-  
rit natura, nec eiusmodi ut doceri possit, sed diuina sorte accedere, non absque mente, iis  
ad quos accesserit. Ergo diuinitus data sapientia quæ est virtus Patris, adhortatur qui-  
dem nostrum liberum arbitrium, admittit autem fidem, curamque & attentionem remu-  
neratur electionis suprema communicatione.<sup>4</sup> Porro autem ipsum quoque tibi adducam  
Platonem,

Act. 17.

Platonem, apertè volentem ut credatur Dei filiis. Nam cum de diis qui sub aspectum non cadunt & sunt geniti, verba fecisset in Timæo, de aliis dicere demonibus, & eorum ortum scire, dicit nostras vires superare: credendū autem esse iis qui prius dixerunt, qui à diis quidem, ut dixerunt, genus duxere, apertè autem suos parētes cognouere. Fieri ergo non potest ut Deorum filiis fides non habeatur, etiamsi absque probabilibus & necessariis dicant demonstrationibus. Non arbitror à Græcis posse manifestius ferri testimonium, Seruatorem nostrū, & eos qui vñcti sunt in Prophetiā, hos quidē Dei filios esse appellatos: Dominū autē cum sit verus & germanus filius, veros esse testes rerū diuinarū. Et ideo adiecit, oportere eis credere, cum sint inspirati diuinitus, etiamsi quis paulò magis tragicè dixerit nō credere:

Nam non erat Iupiter hæc qui prædicauerat.

Sed sciat ipsum Deum per filiū prædicasse scripturas. Fide autem dignus est is qui sua annunciat: quoniam, Nemo, inquit Dominus, nouit patrem, nisi filius, & cui filius reuelauerit. Est ergo ex Platonis quoque sententia hoc credendum, etiamsi absque probabilibus & necessariis demonstrationibus, per vetus & nouum Testamentum prædicetur & dicatur. Si enim non credideritis, inquit Dominus, in peccatis vestris moriemini. Contrā autem: Qui credit habet vitam aternam. Beati ergo sunt omnes qui confidunt in ipso: fiduciā autem habere, est quid fide amplius. Quando enim sciuerit quispiam magistrum nostrum esse Dei filiū, concipit fiduciam quòd eius doctrina sit vera. Quomodo autē doctrina, ex sententia Empedoclis, auget præcordia, ita in Dominum fiducia auget fidem. Atque eorundem quidem esse dicimus, philosophiam vituperare, fidem autem insectari, & laudare iniustitiam, & beatā vitam esse ducere quæ agitur ex cupiditate & libidine. Iam verò fides, etsi est voluntaria animæ assensio, est tamen bonorum operatrix, & iustæ fundamentum actionis, etiamsi artificiosè disputet Aristoteles, facere quidem docens poni & in bestiis & in inanimis, agere autem esse hominum tantum. Eos corrigat qui dicunt Deum esse factorem vniuersorum. Quod autem agitur, est vel ut bonum, inquit, vel ut necessarium: iniuriam autem facere non est bonum: nemo enim facit iniuriam nisi propter aliquid aliud. Ex iis autem quæ sunt necessaria, nihil est voluntarium: iniuriam verò facere est voluntarium, quare nec est necessarium. Boni autem à malis maximè differunt, institutis, & electionibus & bonis desideris. Quauis enim animæ nequitia est cum intemperatā, & qui agit propter affectionē, propter intemperantiam agit & nequitia. Mihi itaque succurrit in singulis admirari diuinam illam vocem: Amen amen dico vocis, qui nō ingreditur per ostium in ouile, sed aliunde ascendens, ille est fur & latro: qui autem ingreditur per ostium, est pastor ouium, ei ianitor aperit. Deinde rem prosequens dicit Dominus: Ego sum ostium ouium. Oportet ergo eos qui per Christum didicerunt veritatem fieri saluos, etiamsi fuerint Græcam philosophari philosophiam. Nunc enim apertè est ostensum, quod aliis generationibus notum non euaserat, nunc hominum filiis est reuelatum. Nam Dei quidem manifestatio vnius omnipotentis erat, apud omnes qui rectè sapiunt omnino naturalis, & aeternum ex diuina prouidentia beneficium apprehenderunt plurimi, qui non planè omnem exuerunt pudorem aduersus veritatem.

Soph. in Antig.

Marth. ii.

Ioan. 8.  
Ioan. 3.  
Psalm. 1.

περί τῆς

πορείας  
πρώτης

Ioan. 10.

#### COMMENTARIUS.

60 \* MERITO ergo Plato quoque de Deo tractans. Postquam dixit in sacris scripturis tam veteris quam noui testamenti multa dici mysticè & allegoricè, adducit etiam Platonem dicentem in epistolis de Deo loquendum esse ænigmaticè. Quæ scribuntur facile excidere, Deum autem vniuersorum, nec verbis nec literis exprimi posse, longe esse melius cum discere quam scribere. Quod discitur remanet & non excidit: quod autem scribitur necesse est ut excidat. Sed quod ex ænigmatibus discitur, non scribitur, & ideo non excidit. His germana dicit sanctus quoque Apostolus. Conuenienter iis quæ dicit Plato quod de Deo dicendum sit per ænigma, Paulus quoque symbolicè arcanè & occultè loquitur, dicēs se inter perfectos loqui sapientiā in mysterio absconditā. Dicit etiam se lac potum dedisse tanquā infantibus quando per cate-

Ddd



Ioan. 6.

Psal. 50.

Psal. 18.

Esa. 53.

Dan. 7.

Ccl. Rhodig. antiq. lect. lib. 16. cap. 9.

chesim eos ad fidē format & instituit & solidum cibum, quando euehit ad supernā contemplationē diuinę essentię & potentię, quę sunt ipsę carnes & sanguis: nō solius enim corporis est caro & sanguis, sed diuina quoque essentia suā habet carnē & sanguinē. Is cibus & potus est cognitio diuinę essentię. Dicūt autē hęc omnia symbolice & allegorice, sicut dicit etiam Christus; Cibus meus est vt faciā voluntatem patris mei, & paulopost; Operamini non cibū qui perit. *Quamobrē Plato.* Ex Platone adducit aliud symbolicū, oportere nos de Deo quærere, cū sacrificauerimus non porcū, sed magnū & rarū sacrificium, ad Deum placandum opus est sacrificiis, sed non quibuscumque, maximē cū est accedendū ad Dei cōtemplationē. Ex omnibus autē animalibus nullum est porco vilius & impurius. Non est ergo porcus sacrificandus, quando est à nobis Dei quærenda cognitio, sed Deo est offerendum magnum & rarū sacrificium, pura scilicet mens & conscientia. Paulus quoque dicit Christū nostrū Pascha esse immolatum, quod scilicet sicut agnus Paschalis immolatus sit & comesus, & ideo fuit nostrū Pascha. Est autē re vera rarum & pretiosum sacrificiū, quo sub symbolis panis & vini Christus Dei filius pro nobis consecratur & sanctificatur. Est etiā Deo gratū sacrificiū, quo anima separatur corpus eiusque affectus & vitia, quod spiritus dicitur contribulari, idque est vere Deū colere. Neque enim is Deū colit, qui corpori & eius affectibus ita est affixus, vt mens eius nunquā separaretur à corpore. *Num autem.* Socrates apud Platonē in Phædone dicit Philosophiā esse mortis meditationē. Nā sicut is est plane mortuus cui desunt omnes sensus, ita qui cogitādo & contēplando se ab omnibus auocat sensibus, adēo vt neque videat, neque audiat, neque quidquā sentiat, is pura mente se rebus applicās veram persequitur philosophiā. Is enim verē est philosophus, qui se abstrahēs à sensilibus, pura & sola mente contempletur quę cadunt sub intelligentiā. Hęc fuit causā cur Pythagoras indiceret suis discipulis silentiū, vt scilicet eo temporis spatio relictis sensilibus sola mente se dederent Dei contēplationi. *Plurimi autem.* Qui vere philosophātur se sensibus exuūt vt Deū contēplentur. Sed magna pars hominū tantū abest vt se exuat sensibus, vt se eis induat tanquā cochleę, & vt histrices se tanquā pilā in orbem circūagunt, ita suis se circūuoluit libidinibus & intēperantiis: Hinc fit vt Deū pura mente non possit contēplari, falsasque & absurdas de eo concipiat opiniones. De Deo enim idē sentiunt quod de hominibus, & quod habēt homines id Deū quoque putāt habere, cū tamen Deus innumerabilia det hominibus, quę ipse nō habet. Neque de Deo, sed de hominibus vere dicitur, Nemo dat quod non habet. Dat Deus generationem cū ipse sit ingenuus. Id de naturali dictum est generatione, quam non habet licet eā det aliis. Nam generatio qua Deus pater generat filium, & de qua dicit Pater apud Psalmographū, Ego hodie genui te, est supernaturalis, & de ea iure dicit Elaias; Generationem eius quis enarrabit. Dat nutrimentum quō alij nutriuntur, ipse autem non nutritur, nec eo eget. Dat augmentum, ipse autem non augetur nec diminuitur, vt qui sit semper æqualis. Dat aliis vt ad senectutem perueniant & tandem moriantur, ipse autem licet sit diernum antiquissimus nunquā senescit, & nunquam moritur, cum ipse solus sit immortalis. Quę autem per figuram quę dicitur *aiōpōrōmēbia* Deo tribuūt in scripturis, vt manus, pedes, os, oculi, ingressus & egressus, ira & minę, & quę sunt huiusmodi, non sunt Deo conuenientes affectiones, sed de ijs quędam de eo dicuntur allegorice. De iis autem dicit se postea locuturum apertius. *Ex omnibus.* Nullum est medicamentum quod sapientia sit præstantius. Ex se nullus fit sapiens, sed alius ex alio: opus est enim aliquo qui arcanorum & abditorum fores aperiat. Qui ea autem aperit est sapiens. Quę autē citat Clemēs ex Callimacho & Bacchilide non extāt hodie: quę autem citantur ex Panathenaiso Isocratis, eum graphice describunt, qui suam vitā rectē & ex virtutibus instituit: ad quas qui animū suum bene ex habitu cōponit, is est perfectus, & omni ex parte absolutus. Eam autē vitam quę ex cognitione agitur, laudāt quidem Gręci, sed nesciunt quomodo ea sit cōparanda. Is enim demū verā habet cognitionē, qui Deum tanquā scopum sibi proponit, & ex Dei verbo cui credit, omnia sua consilia & actiones dirigit. Hęc autē cognitio est cibus rationalis, quo qui vescuntur sciunt veritatem, quam qui assequuntur, alimēto æterno satiātur, quod hic sumunt in mysterio, nempe sub symbolis panis & vini. *Valde autem admirabiliter.* Euripides quidē fuit Poeta Tragicus, sed adēo doctus, vt in scenā in qua aguntur Tragędię philosophiā introduxerit. In iis quę citat Clemēs mysticē & ænigmaticē significat, per Iouem patrē intelligens: per Ditem autem, filium. Et Patri quidē offert quicūque sit qui loquitur, ipsum Christum qui est plenū, & omni ex parte perfectū (vt quod omnia alia iam abrogata in se cōtineat) sacrificiū pro nobis oblatū. Quod autē imprudens loquatur de Christo, hoc indicat, quod dicit alloquens Ditem, eum esse terreni imperij participem, vt qui in terras descēderit. Deinde rogat vt mittat lucē qua sciri possit, vndenā ad homines processerint labores & certamina, & vndenā sit radix malorum, nempe ex peccato originis, & quisnā ex beatis cū labores suos exposuerit, sit quietem æternā assecuturus. *Non abs re ergo in mysteriis.* Ostendit Clemens mysteria veterum Gręcorū aliquam habuisse similitudinem cum nostro lauacro seu baptismo: in vtrisque enim fiunt expiationes & expurgationes. Mysteria autem apud Eleusinem terrę Atticę duorum generum celebrabātur magna & parua, Cereri sacra erant magna, Proserpinę parua. Parua autem erant veluti *μεγάλα μυστήρια* & *μικρά μυστήρια*, id est præcedens purgatio & præparatio magnorū mysteriorum. Erant autem hęc parua mysteria veluti quoddam fundamentum doctrinę & præparationis futurorum. In magnis autē nulla erat quę disceretur doctrina, id enim fiebat in paruis, restabat autem vt naturę & rerum ipsarum esset contemplatio, & per mētem cōprehensio. Fiebat autem expurgatio & præparatio confessione, contēplatio autē resolutione. Nam nec purgātur & expiātur peccata, nisi ea sis cōfessus, nec aliqua docetur doctrina, nisi qui discit ea quę docetur vera esse, fuit cōfessus. Ita in nostro baptismo, & qui abluuntur, scelera sua confessi emundantur, & quam ex catechesi didicerūt fidei doctrinam veram esse agnoscunt & profitentur. Naturę autem & rerum contemplatio fit per resolutionē, quando à corpore per mentis agitationem corporeis ablatis qualitatibus & triplici corporis dimēsiōne, restat vnum signū seu punctus, qui suum habet situm. Vt autem rem perfectē contempleris, tollendus est etiam ipse situs: quod si fiat, restabit sola vnitas, quam mens contemplans intelligit per resolutionem, amotis omnibus quę ei alioqui fuissent impedimento. Et cadunt quidem res omnes etiam naturales sub contemplationem per resolutionem, sed Dei omnipotētis contemplatione nihil est excellentius. Est ergo Deus contemlandus omnibus ablatis corporeis & in-

reis & incorporeis, neque tamen recte processerit contemplatio nisi nos in Christum cōiecerimus, qui nos fulciat & sustentet sua magnitudine, eumque sancte colentes, vastaque & immensa totius orbis spacia superantes, eum quæramus & cogitemus qui fecit, regit, & implet omnia. Hoc cum fecerimus eo usque procedet contēplatio, ut non quid Deus sit intelligamus, neque enim ab ullo mortali comprehendere potest Dei essentia, sed quid nō sit. Deus enim ab hominibus non melius cognoscitur quam per negationes, ut optime docet Nazianzenus in oratione de Deo. Multa autem de Deo dicuntur in scripturis quæ de eo nō sunt quidem cogitanda, sed quomodo ea sunt intelligenda se alibi dicturum dicit Clemens, ea sunt autem figura, motus, status, sedes, locus, dextera & sinistra. Deus autem qui est prima omnium causa loco non cōtinetur, sed est supra locum, nec tempore comprehenditur qui est æternus & cuius propriū est ævum, qui *αὐτὸς αἰὼν*

10 Græce dicitur quod semper sit, nec vllum potest dari nomen quod eius conueniat essentia, sed nec mēs humana eam potest assequi. Deum rogat Moses vt seipsum ostendat manifeste, ita scilicet vt eum cognoscat: Deus enim non potest doceri, nec verbis exprimi, nec cognosci, nisi cognoscendi ipse dederit potestatem. Cognosci certe non potest quod caret forma quæ cadit sub aspectum, sed licet Deus nec videri possit nec cognosci, sui tamen cognoscendi dar gratiam per filium. Dicit quidem certe Solomon se humanā non habere sapiētiam, sed Deum eam illi dedisse, per eam autē Deum cognoscebat. *Ἰὰμ verò diuinam.* Quod Mo-

20 ses scribit in Genesi lignum vitæ plantatum esse in paradiso, Clemēs dicit allegorice intelligi, diuinam providentiam plantatam esse in mundo. Paradisus enim potest accipi pro mundo. In eo nata sunt omnia quæ processerunt ex creatione, in eo verbum floruit, & cum carnem suscepisset eos viuificauit qui ex eo gustarunt. Ex eo autem lubenter gustarunt quoniam suavis est Dominus: viuificauit autem, quoniam ipse est vita. A nobis autem non fuit cognitus nisi per lignum crucis, in quo in altum sublatus omnia ad se traxit, vt ipse prædixit. Suspēsa enim fuit vita nostra nempe Christus, ad fidem nostram, id est vt in eum crederemus.

\* Porro autem. Datum est homini liberum arbitrium vt Dei mandata vel custodiat vel transgrediatur, & ante faciem eius positum est bonum & malum, & vita & mors, vt vtrum malit eligat. *Ἔτις ἄρα Ἀβραάμ.* Exponit Clemēs allegorice quod de Abraham scripsit Moses, qui filium suum Isaac duxit in montē eum oblaturus in holocaustum. Significat autem esse mysterium in eo quod dicit Abraham, cum venisset in locum quem dixit ei Deus, tertio die suspiciens videt locum eminus. Et tres quidem dicit fuisse dies, in primo est aspectus rerum pulchrarum & honestarum, secundus est bonæ animæ desiderium, in tertio est mens quæ perspicit spiritualia, Christo aperiente oculos qui tertio die resurrexit. In illis quoque tribus diebus est mysterium signaculi, quo verus Deus creditur, nempe vnus Deus in tribus personis, patris scilicet & filij & spiritus sancti, locus autem quem dicit Abraham vidisse eminus, est regio Dei ad quam facile nō potest perueniri. Ea autē regio Dei est ipse Deus, in quo sunt rerum omnium idæ & exemplaria. Eam autē vocat Plato *ἰδέα ἰδού*, id est, regionem idearum, cū eam Moses appellasset locum, vt qui omnia & vniuersa cōtineat, nempe idæas quæ propriè esse dicuntur, vt quæ sint æternæ; & quæ generātur ab eis suum ortum habeant. Eminus autem videre dicuntur ij qui sunt in generatione: facie autem ad faciem vident, qui cū ex hoc mundo exceßerint, vident per nudam & puram mētis applicationem. Potest autem quispiam de Deo differens effici Propheta, id enim est diuinare, si se abstrahens à sensibus cōtendat ad vnumquodque quod est, & ab ijs quæ sunt non prius recedat, quā transcendens omnia quæ supereminent ipsū bonum apprehendat, quodquidam bonum est finis eius quod cadit sub intelligentiam. Omnia enim bonum apperunt, & cū Deus sit bonus, propter bonū omnia est architectatus, & ideo boni tanquam quod sit eorum finis tenentur desiderio, & cum ad id peruenerint, in eo conquiescunt. *Ἔτις ἄρα Μωϋσῆς.* Non permisit Moses multis in locis esse aras, & delubra, sed vno in loco tātum voluit templum construi. Quamobrem voluit significare vnum esse mundum à Deo creatum, quem vnigenitum appellat Basilides, & vnum esse Deum, quod errans Basilides non admittit. In Dei autem templo nullum voluit esse simulachrum quod coleretur, nam licet quædam in eo essent imagines vt Cherubin & Seraphin, nulla erat tamē quæ coleretur. Cur ita statuit Moyses? Sciebat vir sapientissimus Deum sub aspectū non cadere, nec circumscribi posse. Cur ergo sit Deus adorandus, videri autem non possit nec circumscribi, nec potest nec debet eius fieri simulacrū quod adoretur, cognosci tamen debet & coli per honorem Dei nominis quod est in templo. Idem est certe Deus quod eius nomen, nempe nū quod mirificè apud Hebræos exprimit & explicat Dei essentiam. Quamuis autem nusquam legatur Mosem in vno loco Dei templum extruxisse, est tamen verisimile Clementem id dixisse, quod etsi à

30 Solomone nondum fuerat templum ædificatum, in vnum tamen locum semper antea conueniret populus & Deum adoraret. Quod autem in scriptura, nempe in Esaia, prohibet verbum, templorum cōstructiones, & in psalmis omnia sacrificia, non ideo scriptum est, quod nolit Deus vlla esse templa, aut vllas ædes sacras in quas conueniat populus ad Dei cultum & accipiendam doctrinam: sed vt intelligamus quod quamuis Deus dicatur esse in templo, is tamen nullo loco circūscribitur nec concluditur: nec prohibet sacrificia, quæ ab ipso Deo erant præcepta, vt à sacrificiis Dæmonum auocaretur populus, & interea essent figuræ Christi mortis & passionis, quibus adimpletis & abrogatis omnibus Leuiticis sacrificiis, remaneret solum Melchisedechicum sacrificium à Christo institutum in æternum duraturum, sed vt intelligeret populus Deum nō egere sacrificiis, quæ erant desitura postquam esset institutum sacrificiū laudis & gratiarum actionis. Huic autē versui qui ita habet, namque indiget Deus, Deus si recte fiet, videretur aliquid deesse vt perfecta sit sententia, sed quid desit non possum diuinare. Hoc autem est quod dicit; fingunt, inquit, Poëtæ, Deum egere si vere Deus sit, sed id falsum esse arguit, quod mundum condiderit, quem non condidit vllius rei indigens, cū ipse det omnibus & spiritum, vitam, & omnia vt ait Apostolus. Qui autē mundum cōdidit, non opus habet vt aliquid accipiat ab ijs quos cōdidit. Deus mens es tu, inquit Psalmographus, quoniam bonorū meorum non egēs. Zenon autem auctor Stoicæ sectæ nulla templa nec simulacra Diis censebat esse ædificanda: Diis enim nihil ædificandū quod non sit Deo dignū. Sed nihil dignū Deo potest ædificari à sordidis & illiberalibus artificibus, maxime cū quæ ab eis fiūt sunt composita. Composita autem sunt Deo indigna qui est simplex. Sed quicquid dicat Zeno, non ideo nō sunt templa Deo ædificanda: Est Deus quidem simplex, sed non exigit ab hominibus sibi ex omni parte respondentem proportionem. Melius autem Plato qui nō

D d d ij

Exod. 33.

Prouer. 33.

Gen. 21.

Esa. 66.

Psal. 49.

Vide D.

Hierony.

in exposi.

Esa.

Act. 17.

Psal. 15.

Iren. lib. 3.  
aduersus  
hæreses.

templa quidem fieri prohibet, sed in ciuitate vult vnū esse templum in quo sacra fiāt, priuatum autē nullum vult esse sacrum. Quod autem est in Clemente *id est* quod nos vertimus simulacra, est apud ipsum Platonē Græce *εἰδωλόν* ex quo intelligitur varium fuisse exemplar. Quæ Diis autem consecrantur, consecrari vult à solis Sacerdotibus, ad quos sunt deferenda quæ dedicantur & consecrantur. Nec aurum autem, nec argentū, nec ebur est in sacris offerendum, ferro autem & ære in bello est vtendum. Ad sacra autem communia, offerri potest quod quis voluerit ex vno ligno compactum & lapides. Vult ergo significare ad sacra nō esse admittenda quæ sunt nimis sumptuosa. Cū autem hic de Deo agatur, visum est Clementi adducere ex 7. Epistola Platonis, de Deo scientiam quæ est prima Philosophia, nō disci ex scriptis, sed post longum rei vsum tanquam ex igne exilire lucem qua anima seipsam alit. Quæ quidem lux ex igne exiliens, videtur significare illuminationem sancti spiritus, qua anima seipsam alit, vt quæ absque vlla alia doctrina in dies maiorem sibi 10 acquirit Dei cognitionem: *• An non hæc sunt similia.* Quæ citat ex Sophonia non inueniuntur hodie apud Prophetam. Ineffabilis autem & altissimus merito dicitur Deus Creator vniuersitatis, cōgruenter ei quod dicit Plato, & eam inuenire esse difficile, & cum inueneris, fieri non posse vt eum apud omnes enuncies. Hoc significauit Moses, nolens totum populum secum ducere in montem ad Dei contemplationem qui est in caligine, hoc est qui nec cadit sub aspectum, nec verbis potest exprimi. Caligo autem dicitur stare ante splendorem, multorum scilicet incredulitas & ignoratio, quæ obstant quominus apprehendatur veritas, nempe Deus. *• Scio autem apud Platonem.* Quoniam ad tertium vsque cœlum se raptum fuisse superius dixerat Paulus, visum est Clementi admonere, non mirum esse si tertium cœlum dixerit Paulus, cum Plato quoque multos dicat esse cœlos, & licet vnum dicat esse mundum, vt qui ad vnius nempe Dei exemplar sit effectus, indifferenter tamen vtitur nomine cœli & mundi. Epistolæ autem Romanorum, nempe Romanæ 20 Ecclesiæ ad Corinthios meminit Irenæus; Per lōgam, inquit, Ecclesiæ Corinthi epistolam Ecclesia Romana scripsit, ad pacem & cōcordiam dissidentes reducens, fidemque eorum, & quam ab initio ab Apostolis accepisset traditionem renouans. *• His ergo consequenter.* Multis Pauli testimoniis & aliquot Christi in Euangelio parabolis, ostendit in scripturis esse, mysticam, arcanam, ænigmaticam & occultam in scripturis sapientiam. Quod etiam dicit significare subcinericios panes qui *ἐκρυπται* dicuntur, quod intelligitur de Deo ingenito verbum esse celandum, vt quod sit arcanum & mysticum. Parabola autem regni cœlorū assimilati fermento absconso in tribus satis farinæ, allegorice significat animam quæ est triplex, vt cuius sint tres facultates, ratio, ira, & cupiditas, ex obedientia saluam fieri per spiritualem potestatem in ea absconsam per fidem. Nam si anima, ea enim intelligitur per mulierem, in hac sua triplici facultate absconderit Verbum Dei, per fidem faciet hoc totum spirituale, aded vt nec ratio erret in decretis religionis, nec ira nec cupiditas in vitiū 30 ferantur præcipientes, vt quæ à verbo Dei regantur & ei conformentur, quo fit vt tota salua sit anima, aut etiā vis verbi tres illas facultates ex quibus tota consistit anima, colligit ad vnitatem, & ita facit vnum vt anima non aberret amplius, quæ quodammodo est ita deificata, vt à Deo non separetur amplius. Hac ratione salua fit anima. Deum autem non cadere sub aspectum, nec posse contrectari non solum viderunt Prophetæ, sed etiam Solon Atheniensis & Empedocles Agrigentinus aperte dixerunt. *• Est quidem certe.* Affert aliquot causas cur de Deo tractare sit difficillimum. Prima est quod Deus sit primum & antiquissimum omnium principium, & quod est omnibus aliis causa vt fiant & facta sint. Nam si cuiusvis rei principium difficile est inuenire, quanto magis est difficile Deum inuenire qui est primum omnium principium, quod non potest demonstrari? Quod autem non possit demonstrari sic probat. Quod demonstratur necesse est vt dicatur. Sed Deus non dicitur, ergo nec demonstratur. Quod autem non dicatur sic colligitur. Quod neque est 40 genus, nec differentia, neque species, neque indiuiduum, nec numerus, nec accidens, nec cui aliquid accidit, dici non potest: Deus autem nihil est horum. Dici ergo non potest. Præterea quidquid dicitur vt demonstretur, oportet vt id sit, aut totum aut partes. Sed Deus nec est totum, nec partes. Ergo nec dicitur vt demonstretur. Totum non est, neque enim est in magnitudine seu quantitate, nec dicendum est esse aliquas eius partes cū sit vnum. Vnum autem non diuiditur in partes, & ideo est infinitum, quod nullam habeat dimensionem, nec distantiam, nec finem. Quod autem nulla distantia nec dimensione ac fine circumscribitur, id nullam habet figuram. Quod est omnis figuræ expers, id nec nominari quidem potest. Quod non potest nominari, nec dici. Quoniam autem obijci posset nō esse verum quod Deus non nominetur, esse enim multa Dei nomina, nominari enim vnum, bonum, mētem, ens seu id quod est, Patrem, Deum, Creatorem, Dominum, respondet tacitæ obiectioni, dicens nos non proprie vocare, nec dicere tanquam eius nomen 50 proferentes, sed ad ostendendam eius potentiam, his pulchris vt nominibus. Vt dum in ijs cogitandis nominibus quæ Dei potestatem significant, firmiter & stabiliter innititur cogitatio, non aberret in aliis quorum est vel nulla vel inanis significatio. Quod autem vnumquodque eorum non dicatur de eo tanquam de Deo, nempe de eius essentia, sed omnia simul posita ostendant eius potentiam, sic ostendit. Quæ dicuntur, ex eo dicuntur quod dicuntur, quod ipsa eis insunt, aut ex ea quæ est inter se inuicem habitudine ac relatione. Sed nullum ex ijs de Deo potest accipi vt sit Dei essentia, nec ea habent inter se habitudinem aliquā aut relationem quæ ad Deum referatur, tanquam ad essentiam. Possunt ergo omnia simul significare Dei potestatem, sed nullum ex ijs separatim Dei essentiam. Est autē hoc perspicuum ijs qui omnia & singula Dei vocabula volent examinare. Inueniatur enim nullum ex eis eius conuenire essentia. Postquam autem ostendit de Deo tractare esse difficillimum, quod & sit primum & antiquissimum omnium principium, & quod 60 nec dici nec nominari possit, id ipsum probat, ex eo quod demonstratiua non sit eius sciētia. Demonstratiua, inquit, sciētia est ex prioribus & notioribus. Sed nihil est ante ingenitū nempe Deū, in quē nulla cadit naturalis generatio, nihil est ergo eo prius nec notius quod eum demonstrēt. Quo fit vt demonstratiua eius nulla sit sciētia. Quod si ita est, quomodo cognoscetur Deus qui est ignotus? Cognoscetur diuina gratia, & verbo Dei quod Deū reuelat. *• Dicit autē.* Dixit antea Deum non cognosci nisi ex diuina gratia & verbo diuino à Deo profecto, nunc autem dicit virtutem nec esse à natura, nec à doctrina, sed sapientiam quæ est virtus patris, nostrum liberum adhortari arbitrium, & quos viderit diligentes sollicitos & attentos, eos im-

petiri

pertiri summa sua electione. Ex quo est perspicuum sentire Platonem à libero arbitrio nō separari gratiam,  
 & à Deo admitti quidem fidem : sed ut simus participes supremæ à Deo electionis, requiri curam & dili-  
 gentiam. Deo enim non probatur ignaua & otiosa fides, & quæ est sine bonis operibus & piis actionibus.  
 Porro autem ipsum quoque tibi adducam Platonem. Ostendit superius Deum non posse demonstrari, nunc au-  
 tem dicit quod etsi nec probabilibus nec necessariis rationibus Deus non demonstratur, de Deo tamen  
 Dei filio sit credendum. Ad hoc ostendendum adducit Platonem in Timæo, qui postquam dixit de Diis  
 qui sub aspectum non cadunt, & qui sunt geniti, de cæteris dæmonibus dicit credendum esse Deorum fi-  
 liis. Quod si de Diis credendum est Deorum filiis, quanto magis de Deo credendum est Prophetis, qui vni-  
 cū ad Prophetiam sunt Dei adoptiui filij, & ipsi Christo qui est verus, naturalis, & germanus Dei filius:  
 10 Merito ergo est eis credendum cum sint veri testes rerum diuinarum. Nam & Prophetæ de Deo loquun-  
 tur à Deo inspirati, Deus autem ipse loquitur per filium. Est autem fide dignus is qui sua annunciat, Deus  
 autem ipse annunciat per filium. Credendum est autem, ut & per fidem peccata nostra remittantur, in qui-  
 bus alioqui sumus morituri, & ut vitam æternam consequamur. Hoc quidem præstat fides, sed non sola.  
 Non solum enim est credendum, sed etiam in Deum est habenda fiducia, quæ quidem est aliquid maius  
 fide. Nam qui scit per fidem magistrum nostrum esse Dei filium, non solum credit, sed etiam confidit eius  
 doctrinam esse veram. Quo fit ut eius obediens præceptis viam sibi muniat ad vitam æternam. Et ita quæ  
 in Dominum habetur fiducia, auget fidem, sicut doctrina, ut dicit Empedocles, auget præcordia id est sa-  
 pientiam, quæ in præcordiis aut corde esse existimatur : Vnde etiam cordati dicuntur sapientes, Stulti au-  
 tem vecordes & excordes. *Atque eorūdem quidem esse dicimus.* Postquam ostendit Platonem statuere de Deo  
 20 esse credendum Deorum filiis, ex quo colligitur eum probare non reprobare fidem, ex eo infert Clemens  
 Philosophiam nō aduersari fidei, & eorundem esse vituperare Philosophiam & insectari fidem, cum ipsam  
 fidem suo dogmate approbet princeps philosophorum Plato. Cum itaque fidem viruperent gentes, eadem  
 opera vituperant philosophiam maximè Platoniam, quæ de Deo Deorum filiis dicit esse credendum &  
 eorundem esse laudare iniustitiam, & voluptatem existimare summam fœlicitatem, ut sentit Epicurus. Nam  
 qui beatam vitam esse ducit viuere in voluptate & libidine, is iustitiæ præferet libidinem, laudabit autem  
 iniustitiam, quod per eam pareatur voluptas, quæ est, ut censent Epicurei, summum bonum. Porro autem  
 fides est voluntaria animi assensio, nam quicūque credit volens credit, nec quisquam credit inuitus. Quam-  
 30 uis autem qui credit est animatus, fides autem per quam credit est inanima, licet autem sit inanima, tamen  
 & bona operatur ut quæ operetur per charitatem, & est fundamentum bonarum actionum, cum quod  
 non est ex fide sit peccatum. Nihil enim rectè fit nisi ab eo qui Deum quem credit sibi proponit. Cum au-  
 tem fides sit eiusmodi, ut quamuis sit inanima, & bona faciat opera, & ei bonæ nitantur actiones, aduersa-  
 ri autem ei quod ab eo dicitur videatur Aristoteles, Aristotelis sententia visa est refellenda. Aristoteles enim  
 lib. 10. Ethicorum, cap. 8. subtiliter disputans conatur ostendere, Deo non conuenire, nec facere, nec agere  
 sed contemplari. Inter facere autem & agere hæc interesse, quod facere conueniat bestiis & inanimis, agere  
 autem solis hominibus. Quod agitur autem, agi vel ut bonum, vel ut necessarium. Quod agitur autem, ut  
 necessarium dicit agi, ut si quis cogatur reddere depositum, ut bonum autem agi, ut si præcellente electio-  
 ne agatur, ut scribit lib. 5. ca. 8. Ethicorum. Eum refellit Clemens, primum dicens non esse verum quod face-  
 re sit bestiarum tantum & inanimorum, nec Deum solum contemplari, sed etiam facere. Deus enim fecit  
 hanc rerum vniuersitatem, vnde & mundi & vniuersorum dicitur Creator & effector. In principio certe  
 40 creauit Deus cælum & terram, Græce est *ἐκίνησεν*, id est fecit, in quo à præceptore Platone dissensit discipu-  
 lus : æternum enim mundum sensit Aristoteles, à Deo autem creatum Plato. Deinde falsum esse, quod  
 quicquid agitur, agitur vel ut bonum, vel ut necessarium. Iniuriam enim facere esse agere fatetur ipse Ari-  
 stoteles, cum fiat iniuria ex proposito & animi electione. Non fit enim iniuria ut bonum, cum non fiat tan-  
 quam ipsa sit bonum, sed quod ex ea speretur aliquod apparens bonum. Nec ut necessarium, nam quod est  
 voluntarium, non est necessarium. Quomodo autem quæ fit iniuria non fit sine proposito & animi ele-  
 ctione, ita nec quoduis vitium, nec quauis animi prauitas. Nam cum contrariorum eadem sit disciplina,  
 eadem quoque erit virtutum & vitiorum, quod scilicet & virtutes & vitia sint ex proposito & electione.  
 Quamuis autem & virtutes & vitia sint ex proposito & animi electione, in hoc tamen differunt quod vir-  
 tutes quidem sint propter se, nempe propter bonum, vitia autem propter aliud, nempe propter bonum ap-  
 50 parens. Nam vitia quidem agunt propter affectionem & animi perturbationem : Ea autem ipsa affectio &  
 animi perturbatio non est propter se, sed quod bonum videatur sibi non temperare, sed se explere libidini-  
 bus & impudicis desideriis. Boni ergo à malis non differunt, quod non sit vtrorumque & propositum &  
 electio, sed quod eorum sint diuersa instituta, electiones, & desideria.

Cic. ii  
Tusc.Gal. 5.  
Rom. 14.

Gen. 1.

VL

\* ATQUE ut summatim quidem dicam, Xenocrates Carthagenensis non spem  
 omnem abiicit, quin etiam in rationis expertibus animantibus sit Dei notitia. Democritus  
 autem, etsi nolit, id confitebitur per dogmatum consequentiam : fecit enim easdem imagi-  
 nes in homines incurrentes, & in animantes rationis expertes, ex diuina essentia. Longè  
 60 cerrè abest ut sit homo expers diuinæ notionis, quem etiam scriptum est participem fuisse  
 inspirationis in generatione, ut qui fuerit purioris essentiae particeps quàm alia animantia.  
 Hinc dicit Pythagoras mentem diuinam sorte venire ad homines, sicut fatentur Plato &  
 Aristoteles : sed nos quidem dicimus spiritum sanctum inspirari ei qui credidit. Platoni-  
 ci autem, mentem quidem, quæ est à diuina sorte effluxio, in anima inhabitantem, animam

D d d iij

Io. 1.

Sap. 7.

Gen. 1.

Eccl. 1.  
Psal. 35.

Psal. 103.

autem in corpore constituunt. Apertè enim dictum est per Ioël, qui fuit unus ex duodecim prophetis: Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & filij vestri & filia vestra prophetabunt. Sed non ut pars Dei, est spiritus in unoquoque nostrum. Sed quomodo fiat hæc diuisio, & quidnam sit spiritus sanctus, ostendetur à nobis in libris de Prophetia, & in libris de Anima. Cæterum ad occultandas cognitionis profunditates, bona est incredulitas ex sententia Heracliti: nam ut cognoscantur, effugit incredulitas. Quod autem deinceps consequitur est tradendum: & Græcorum furtum ex barbara sumptum philosophia iam est clarius ostendendum. Aiunt Stoici Deum esse corpus & spiritum essentia, sicut certè etiam animam. Hæc omnia apertè inuenies in scripturis. Ne mihi enim in præsentia earum allegorias animo cogitaueris, ut quæ ex cognitione habetur tradit veritas, num aliquid aliud indicent, sicut sapientes luctatores aliud eas ostendere significant. Sed illi quidem dicunt Deum uniuersam peruadere essentiam: nos autem eum solum dicimus effectorem, & verbo effectorem. Induxit autem eos quod dictum est in sapientia: Transit autem & peruadit omnia propter puritatem: quoniam non intellexerunt hæc dici de sapientia quæ fuit primò à Deo creata. Na, inquiunt, sed materiam ponunt philosophi, & Stoici, & Pythagoras, quinetiam Aristoteles peripateticus, non autem unum principium. Sciant ergo eam quæ vocatur materiam, quæ ab ipsis dicitur expers qualitatis & figura, audacius quoque à Platone dictam esse, non ens, seu id quod non est. Num autem vel in primis mysticè, cum sciret esse unum quod verè est principium, in Timæo dicit his verbis? Nunc autem sic nostra se habeat oratio. De uniuersorum quidem siue principio, siue principijs, siue quomodocunque de his videatur, nunc non est dicendum, non propter aliquid aliud, quàm quod sit difficile præsentimodo pertractationis ea quæ videantur declarare. Et alioqui dictio illa prophetica: Terra autem erat inaspectabilis & incomposita, præbuit eis occasionem materialis tradendæ essentiæ. Iam verò hinc Epicuri quidem mentem subiit casus, cum hoc dictum non intellexisset: Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Aristoteli autem venit in mentem usque ad lunam deducere prouidentiam, ex hoc Psalmo: Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes: nondum enim reuelata fuerat prophetorum mysteriorum declaratio usque ad aduentum Domini: Et rursus, supplicia post mortem, & pœnas quæ igne luuntur, à barbara philosophia, & uniuersa musa Poëtica, & Græca etiam, surripuit philosophia. Plato certè in ultimo de Republica, dicit his verbis: Hic viri agrestes aspectu ignito cum astitissent, sermonem intelligentes, alios quidem seorsum assumptos ducebant. Arideum autem & alios cum colligassent, manusque & pedes & caput deiecissent, atque eis pellem detraxissent, extra viam non longè trahentes, aspalathis lacerabant. Viri enim illi igniti ei volunt significare angelos, qui assumptos iniustos puniunt. Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos ignem ardentem. His autem est consequens, animam esse immortalem. Quod enim punitur vel castigatur, cum sit sensu præditum, uiuit, etiamsi dicatur pati. Quid verò, non nouit Plato & fluuios ignis, & terræ altitudinem eam quæ gehenna vocatur à barbaris, tartarum nominans propheticè, Cocytumque & Acherontem, & Pyriphlegetontem, & quadam huiusmodi, quæ ad castigationem disciplinamque inducunt, loca suppliciorum? Paruorum autem, conuenienter scriptura, & minimorum angelos Deum videntes, quinetiam nostri curationem & visitationem quæ ad nos venit per angelos qui nobis præsunt, indicant, non veretur scribere, postquam omnes animæ vitam elegerint, ita ut sortitæ erant, ordine accedere ad Lachesium: illam autem eum quem unusquisque elegerit demonem, cum eo mittere vitæ custodem, & ut adimpleat ea quæ elegerit. Fortasse autem Socrati quoque demonium tale quid significabat. Iam verò genitum esse



esse mundum, cum id à Mose accepissent, decreuerunt philosophi. Quinetiam Plato quoque dixit aperte: *Vtrum fuit nullum habens ortus principium, an ortus est?* Ortus est, ut qui cœperit ab aliquo principio. Nam & cum sit aspectabilis, est tractabilis: & cum sit tractabilis, est corporeus. Et rursus quando dixit: *Atque effectorem quidem & patrem huius vniuersitatis inuenire est difficile, non solum mundum ostendit esse genitum, sed etiam ex seipso significat esse genitum, tanquam filium: patrem autem eius esse vocatum, ut qui ex solo sit genitus, & ex eo quod non erat constitit.* Genitum autem mundum ponunt etiam Stoici, & qui in barbara philosophia est frequens, diabolum principem inquam demonum, maleficam animam esse dicit Plato in libro de Legibus decimo, his verbis: *Animam quæ ea administrat quæ undique moventur, calum etiam necesse est administrare. Quidni? Quid verò, unam an plures? Plures ego pro vobis respondebo. Non minus utique quàm duas effecisse posuerimus, nempe eam quæ est benefica, & eam quæ potest efficere contraria.* Similiter autem hac quoque scribit in Phædro: *Atque sunt quidem quoque alia mala.* Sed demon quidem aliquis plurimis in præsentia admiscuit voluptatem.<sup>2</sup> Quinetiam in decimo de legibus, aperte ostendit illud Apostolicum, *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus spiritualia eorum quæ sunt in calis*, scribens hoc modo: *Quoniam enim eis concessimus, nobis quidem esse calum multis bonis plenum, esse autem etiam contrarijs, pluribus autem qui non sunt eiusmodi, est, inquit, pugna eiusmodi immortalis, & quæ magna cautione indiget.*<sup>3</sup> Et rursus unum quidem mundum barbara nouit philosophia qui percipitur intelligentia, alterum verò sensilem: illum quidem archetypum, hunc verò imaginem eius qui exemplar dicitur: & illum quidem attribuit unitati, ut qui percipitur intelligentia: hunc verò, nempe sensilem, senario. Coniugium enim apud Pythagoræos vocatur senarius, ut qui sit genitilis numerus. Et in unitate quidem constituit calum non aspectabile, & terram sanctam, & lucem quæ percipitur intelligentia. In principio enim, inquit, fecit Deus calum & terram: terra autem erat inuisibilis. Deinde subiungit: *Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux.* In ortu autem mundi sensilis calum fabricatur solidum (quod autem est solidum, est sensile) & terram aspectabilem, & lucem quæ videtur. An non tibi hinc videtur Plato, animantium ideas relinquere in mundo qui percipitur intelligentia, & formas sensiles, & quæ percipiuntur intelligentia fabricari genera?<sup>4</sup> Merito ergo ex terra quidem corpus dicit formari Moses, quod terrenum dicit Plato tabernaculum: animam autem ratione præditam desuper à Deo inspiratam fuisse in faciem. Hic enim dicunt esse collocatam principem animæ facultatem, ingressum animæ interpretantes, qui sit propter aduentum sensuum in Protoplasto, & ideo factum esse hominem ad Dei imaginem & similitudinem. Dei enim imago, est verbum diuinum & regium, homo impatibilis: imago autem imaginis, mens humana.<sup>5</sup> Si alio autem nomine velis assumere assimilationem, inueneris apud Mosem diuinam quæ nominatur consequentiam. Dicit enim, post Dominum Deum vestrum ambulate, & eius præcepta custodite. Sunt autem, ut opinor, Dei affectatores & cultores, omnes qui sunt virtute præditi. Hinc Stoici quidem dixerunt esse finem philosophiæ, secundum naturam viuere: Plato autem Deo assimilationem, ut ostendimus in secundo Stromate, & Zeno Stoicus qui id accepit à Platone. Is autem Plato ex barbara id sumens philosophia, dicit omnes bonos esse inter se amicos. Dicit enim Socrates in Phædro, non esse fato decretum, ut malum sit malo amicum, neque ut bonum bono non amicum. Quod quidem satis quoque probauit in Lysia, quod in iniustitia & improbitate nunquam seruari potuerit amicitia. Et hospes Atheniensis similiter dicit actionem esse charam & Deo consequentem, & quæ habet unam antiquam rationem, quando simile quidem simili,



quod est moderatū, sit simile: immoderata autē, nec immoderatis nec moderatis sunt amica. Deus autem fuerit nobis rerū omnium mensura. Deinde rursus subiungit inferius: Quivis enim bonus, est bono similis. Ea autē ratione & qui est Deo similis, cuius bono est amicus, & Deo. Cū in hoc sum loco, illius quoq; sum recordatus. Dicit enim in fine Timai, oportere id quod intelligit a similitudine ei quod intelligentia apprehenditur convenienter antiquæ naturæ. Cū autem a similitudine ei, habere finem vitæ optimæ, quæ à dijs proposita est homini, & in tempus præsens & in futurum. Illa enim eandem vim habent quam hæc. Non cessabit qui quærit donec inuenerit: cū autem inuenerit admirabitur, admirans autem regnabit, regnans autem requiescet. Quid verò, non illa quoque Thaletis quæ ex his sumpta sunt, in secula seculorum Deum gloria affici, & cordis cognitorem à nobis dici apertè interpretantur? Rogatus enim Thales quid sit Deus: Id, inquit, quod neque habet principium nec finem. Cū autem rogasset alius, an Deum lateat homo aliquid agens: Et quomodo, inquit, qui ne cogitans quidem? Porro autem solum esse bonum id quod est honestum, novit barbara philosophia, & virtutem sufficere ad felicitatem, cū dixit: Ecce dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortē, elige vitam. Nam quod bonum est vitam appellat, & honestum eius electionem: malum autem, electionem contrarij. Boni autem & vitæ unus est finis, esse pium ac religiosum. Hæc est enim vita tua & dierum longitudo, id diligere quod pertinet ad veritatem. Illa autem se habent manifestius. Seruator enim cū Deum diligere iussisset & proximum, dicit in his duobus mandatis totam legem pendere & prophetas. Hæc dogmata vulgò iactant Stoici, & ante eos in Phædro precans Socrates: O Pan & dii alij, date mihi ut intus sim pulcher & honestus. In Theæteto autem apertè dicit: Qui enim pulchrè dicit & honestè, is est pulcher, bonusque & honestus. Et in Protagora fatetur Protagoræ familiaribus se eum conuenisse qui esset pulchrior Alcibiade: siquidem est pulcherrimum id quod est sapientissimum. Dicebat enim virtutem esse animæ pulchritudinem, contrā autem, vitium animæ turpitudinem. Atque Antipater quidem Stoicus tribus quos scripsit libris, quod ex sententia Platonis, quod solum honestum est bonum, probat etiam quod ex eius sententia sit sufficiens virtus ad beatitudinem: & complura alia adducit dogmata quæ conueniunt cum Stoicis. Ab Aristobulo autem qui fuit tempore Ptolomæi Philadelphi, cuius meminit is qui composuit Epitomen rerum gestarum à Machabæis, scriptum est multos fuisse libros per quos probat, philosophiam peripateticam ex lege Mosaica, & alijs dependisse prophetis. Et hæc quidem ita se habeant. Fratres autem esse nos tanquam unius Dei, & unius magistri, videntur utique Plato quoque nos vocare hoc modo: Nam estis quidem omnes, qui estis in ciuitate, fratres, ut eis dicemus narrantes fabulas. Sed Deus dum fingeret, quicumque quidem ex vobis erant apti ad imperandum, aurum eis commiscuit in generatione & ideo sunt præstantissimi & maximi pretij: quicumque autem erant auxiliares, argentum: ferrum autem & æs, & agricolis & alijs opificibus. Vnde dicit necesse fuisse ut amplecterentur & amarent: ij quidem ea propter quæ est agnitio: illi autem ea propter quæ est gloria. Fortasse autem diuinat electam hanc naturam quæ desiderat cognitionem: nisi fortè tres aliquas ponens naturas, describit tres formas reipublicæ, ut quidam existimarunt: & Iudeorum quidem, argenteam: Græcorum autem, æneam: Christianorum autem, quibus aurum regale est admixtum, nempe sanctus spiritus, & vitam Christianam ostendens, his verbis scribit in Theæteto: Dicamus verò de ijs qui sunt summi & præcipui. Quid enim dixerit quispiam eos qui malè versantur in philosophia? ij autem nec viam norunt in forum, nec ubi sit prætorium aut curia, aut aliquis alius communis conuentus ciuitatis. Leges autem & scripta decreta, neque vident neque audiunt. Sodalium autem studia & congregaciones,

gressiones, & quæ cum tibicinis sunt comessationes, ne in somnis quidem eis venit in mentem exercere. Bene autem an malè factum quid sit in ciuitate, aut quodnam est malum quod factum est à maioribus, magis eos latuit quàm qui maris dicuntur choës: & hæc nesciunt quidem se nescire, sed reuera humi quidem iacet eius corpus, & cum populo versatur. Ipse autem, ut ait Pindarus, & terram & calum superuolat, astrorum motus quæres, & uniuersam naturam omni ex parte indagans.<sup>a</sup> Rursus ipsi dicto Domini, Sermo uer-  
 10 ster sit, ita ita, & non non, illud est assimilandum: Sed mihi & falsum concedere, & uerum de medio tollere, non est fas. Et iurandi prohibitioni congruit hæc dictio quæ est in decimo de Legibus: Laus autem & iusiurandum absit de re qualibet. Et in summa, Pythagoras & Socrates & Plato, dicentes se audire uocem Dei, contemplantes uniuersorum constructionem quæ à Deo accuratè & perfectè facta est, & ab eo perpetuò continetur, audiuerunt Mosem dicentem, Dixit, & facta sunt, describentem uerbum Dei esse opus.<sup>o</sup> Et stantes in formatione hominis quæ facta est ex puluere, terrenum quidem esse corpus philosophi sigillatim pronunciant. Homerus autem non ueretur ponere loco execrationis:

Omnes in terram sed vos redeatis & undam.

sicut Esaias dicens: Et conculcate ipsos tanquam lutum. Callimachus autem scribit dilucide: Erat ille annus, quo aliquando uolucris, & quod est in mari, & quadrupes ei loquebatur, ut lutum Promethei. Et rursus idem: Si te, inquit, finxit Prometheus, & non ex alio luto factus es. Et Hesiodus dicit de Pandora:

30 Vulcanum insignem iussit mox puluere limpham  
 Miscere, vnà hominísque illi præbere loquelam  
 Et mentem.

Porro autem ignem artificiosum uia euntem in generationem, naturam definiunt Stoici. Ignis autem & lux allegoricè dicitur Deus, & uerbum eius, à scriptura. Quid uerò, non Homerus quoque describens per paraphrasim aqua à terra separationem, & manifestam aridæ detectionem, dicit de Tethide & Oceano?

40 Tempore nam longo cessauit inire cubile  
 Alter in alterius.

<sup>a</sup> Rursus Deo potentiam in omnibus tribuunt, etiam qui apud Græcos sunt eruditissimi. Epicharmus quidem, erat autem Pythagoreus, dicens: Deum nihil effugit, hoc te oportet scire. Ipse nostri est inspector: nihil est autem, quod non possit Deus. Vates autem Lyricus: Potest autem Deus ex nigra nocte lucem emittere intemeratam: atris autem tenebris tegere purum diei iubar. Qui solus, inquit, potest, cùm est dies, noctem facere, is est  
 50 Deus. Et Aratus in ijs quæ inscribuntur Phenomena:

A Ioue principium, assiduis quem laudibus omnes  
 Concelebrant homines, fora sunt Iouis omnia plena,  
 Compita cum pagis, omnes & cum æquore portus,  
 Vtimur & Ioue nos ex partibus omnibus omnes.

Deinde infert:

60 Nam genus illius fumus (scilicet creatione) ísque & numine dexter.  
 Dextera significat, pigráque ad munia gentes  
 Excitat, in cælis nanque ipse hæc signa locauit,  
 Astra & distinguens, claris annúmque coronans  
 Stellis, queis homini certissima signa darentur  
 Horarum, ut stabili procedant omnia cursu.

Atque illum semper primum extremumque precamur,  
Salve mire Pater qui ingentia commoda præbes.

Quinetiam ante eum *Homerus* in clypeo quem fabricatus est *Vulcanus*, mundi scribens creationem ex sententia *Mosis*:

Terras atque mare, & cælum fabricatus in illo est,

Omnia resplendens & cælum quæ astra coronant.

Qui enim & poetarum versibus, & ijs quæ soluta scripta sunt oratione, canitur *Iupiter*, in Deum refert cogitationem. <sup>1</sup> Iam vero, ut semel dicam, *Democritus* scribit paucos esse sub luce homines, qui hîc manus extendunt, quem nunc aërem Græci vocamus. Dicitur in fabulis omnia *Iupiter*, isque omnia novit, & donat, & aufert, & is est Rex omnium. Magis autem mysticè *Pindarus* quidem *Bæotus*, ut qui esset *Pythagoræus*: Vnum virorum, dicens, diuinitus afflatorum est genus, ex una autem matre spiramus ambo, tradit autem materiam, & unum eius opificem quem *Ἐπιστέχων* vocat, id est, præstâtissimum & optimū artificem, qui etiam pro meritis progressionem præbet ad diuinitatem. <sup>10</sup> Taceo *Platonem*, is apertè in epistola ad *Erastrum* & *Coriscum*, videtur nescio quomodo ostendere patrem & filium ex scripturis *Hebraicis*, cum ita eos hortatur: Iurantes, studio adhibito à *Musis* non alieno, & studiij sorore disciplina, Deum ipsum rerum omnium causam, & principis & cause patrem Dominum iuretis, quem si rectè philosophati fueritis, intelligetis. Et quæ est in *Timæo* concio, patrem vocat opificem, sic dicens: Dei Deorum quorum ego sum pater & opifex operum. Quare quando etiam dicit: Circa omnium Regem sunt omnia, & illius causa omnia: illum quoque omnium causam appellans, secundum autem <sup>30</sup> circa secunda, & tertium circa tertia, non aliter ego exaudio, quàm sanctam significari trinitatem. Nam tertiū quidem esse Spiritum sanctum, filium autem secundum, per quem facta sunt omnia ex voluntate patris. Idem autem in decimo de Republica meminit *Heri Armenij*, genere *Pamphyli*, qui est *Zoroaster*. Ipse quidem certè *Zoroaster* hæc scribit: Cōscripsit *Zoroaster Heri Armenij* filius, genere *Pamphylus*: In bello mortuus, cum essem apud inferos, à *Dijs* didici. Hunc *Zoroastrē*, cum duodecimo die post mortē in rogo fuisset positus, *Plato* dixit reuixisse. Atque fortasse quidē resurrectionem, fortasse autē illa tacitè <sup>40</sup> significat, nēpe quod per duodecim signa anima viā capeffunt ad assumptionē. Ipse autem ad generationem quoque dicit eundem esse descensum. Ea ratione existimandum est *Herculis* quoque fuisse duodecim certamina, per quæ à toto mundo liberationem consequitur anima. Admitto etiam *Empedoclem*, qui admodum naturaliter uniuersorum meminit instaurationis, quod scilicet aliquando futura sit mutatio in ignis essentiam. *Heraclitus Ephesus* est manifestissimè in hac sententia, cum unum quidem mundum censuisset esse æternum, alterum verò nouisset interire, eum scilicet qui consistit per variam & multipli- <sup>50</sup> cem exornationem, ut qui non sit alius ab illo qui aliquo modo se habet. Cæterum quod æternum quidem nouerit mundum, qui ex uniuersa essentia est æternè qualis, planum facit, sic dicens: Mundum eundem uniuersorum, neque Deorum ullus fecit, nec hominum: sed fuit semper, & est, & erit ignis semper viuens, mensuras accendens, & extinguens mensuras. Quod autem eum & ortum esse, & in eum cadere interitum putaret, significant ea quæ subiunguntur: ignis conuersiones, primum mare: maris autem dimidium quidem terra, dimidium verò fulmen. Virtute enim ac potestate dicit, quod ab administrante verbo & Deo, ignis, nempe omnia per aërem conuertuntur in humidum, quod est veluti semen mundi dispositiouis, quod vocat mare. Ex eo autem rursus gignitur terra & cælum, & quæ in eis continentur. Quomodo autem rursus in pristinum statum redeat & ignescat, per hæc apertè ostendit: Mare diffunditur, & mensuram accipit eadem ratione <sup>60</sup> quæ prius

quæ prius erat antequam mare fieret. Similiter eadem quoque de alijs elementis. Et confimilia decreta fuerunt etiam Stoicorum doctissimi, tractantes & de conflagratione, & mundi administratione, & de mundo qui est æternè qualis, & de homine, & de animarum nostrarum permansione. <sup>10</sup> Rursus autem Plato quoque in septimo de Republica, eum qui est hîc diem, nocturnum appellauit, propter mundi principes, ut sentio, harum tenebrarum. <sup>Ephes. 6.</sup> Somnum autem & mortem, animæ descensum in corpus, eo modo quo Heraclitus. Nunquid autem de Seruatore hoc prædixit spiritus, dicens per David? Ego dormiui & soporatus sum, excitatus sum, quoniam Dominus me suscipiet. Non solam enim Christi resurrectionem, ex somno excitationem, sed etiam Domini in carnem descensum, somnum vocat allegoricè. <sup>Psal. 3.</sup> Iam verò idem Seruator præcipit, vigilate: perinde ac si diceret, Meditemini viuere, & tentetis animam separare à corpore. <sup>Math. 25.</sup> Diem quoque Dominicum, in decimo de Republica Plato per hæc diuinat. Postquam autem ijs qui fuerint in prato septem dies transferint, surgentes hinc oportet octauo proficisci, & quarto die venire. <sup>20</sup> Atque pratum quidem oportet audire spheram inerrantem, utpote locum mitem, placidum & benignum, piorumque & sanctorum locum. Septem autem dies, unumquenque motû septem errantiû, & omnem operandi artem quæ tendit ad finem quietis. Iter autem quod fit post errantes, deducit ad calum, hoc est, octauum motum & diem. Quarto autem die dicit abire animas, significans iter quod fit per quatuor elementa. Quinetiam septimum diem sacrum, non solum sciunt Hebræi, verum etiam Græci per quem uniuersus mundus circumagitur eorum quæ viua gignuntur, & eorum quæ producuntur à natura. <sup>30</sup> Hesiodus quidem sic de eo dicit:

Prima dies sacra est, tum quarta septima sacræ. Et rursus:  
Septimo erat rursus lux vel clarissima Solis.

Homerus autem:

Sacra dies verò post hæc tum septima venit. Et:  
Septima sacra fuit. Et rursus:  
Septenûsque dies fuit, in quo cuncta paracta. Et rursus:  
<sup>40</sup> Lucéque septena ex ripis Acherontis abimus.

Quinetiam Callimachus quoque poëta scribit:

Omnia septenâque die perfecta fuere. Et rursus:  
Septimus inque bonis, natalis septimus illi est. Et:  
Septimus in primis, perfectus septimus extat. Et:  
Sydereo in cælo septem perfecta fuere  
Orbibus, omnia quæ apparent voluentibus annis.

<sup>50</sup> Quinetiam Solonis elegiæ septenarium numerum valde celebrant. Quid verò, an non similiter scriptura quæ dicit, Tollamus iustum à nobis, quoniam nobis est inutilis, Plato propemodum propheticè prædicens salutarem dispensationem, sic dicit in secundo de Republica? Iustus autem qui sic est affectus flagris cadetur, torquetur, vincietur, ei oculi effodientur, & postremo omnia mala perpeffus, suspendetur. Et Antisthenes Socraticus vocem illam propheticam circumlocutione exprimens quæ dicit, Cui me assimilaftis, dicit <sup>60</sup> Dominus: ait eum nulli esse similem, quoniam nemo potest eum discere ex imagine & similitudine. Xenophon quoque Atheniensis similia dicit his verbis: Qui ergo omnia concutit & facit quiescere, manifestus quidem est, ut qui sit magnus & potens: quali autem sit forma præditus non apparet. Neque verò Sol qui videtur luce illustrare omnia, ipse quoque videtur permittere ut videatur: sed si quis eum impudenter fuerit conspiciat, is priuatur oculis:

Quæ caro namque oculis cælestem cernere possit  
 Verum immortalémque Deum, cui in vertice cæli est  
 Sedes? Sed Solis radios nec cernere fixis  
 Luminibus poterit quisquam mortalis ab ortu, *ut prædixit Sibylla.*  
*Rectè ergo Xenophanes quoque Colophonius dicens unum esse Deum, & incorporeum,*  
*subiungit:* Maximus in genere est diuûm atque hominum Deus vnus,  
 Qui nec corpore nec mente est mortalibus vllis  
 Assimilis. *Et rursus:*  
 Verùm videntur progignere homines Deos,  
 Horûmque veste vocèque & corpore vtier. *Et rursus:*  
 Si instrumenta manus bubus atque leonibus essent,  
 Pingere quîs possent, hominûmque operarier artes,  
 Depingenda ab eis esset si forma Deorum,  
 Tales hi formas facerent & corpora eorum  
 Talia, quale sibi corpus natura dedisset.

## COMMENTARIUS.

\* *A T O V E* *ut summatim quidem dicam Xenocrates.* Oblatam à Christo de Deo veritatem non recusarunt, qui non fuerunt adeo impudentes, ut nullam de Deo habuerint notitiam. Primum recenset Xenocratem, Carthaginensem ne dicam an Calcedonensem dubito. Nam apud Laertium legitur *χαλκεδώνιος*, apud Clemetem autem *χαλκεδώνιος*, in vtroque enim est lapsus facilis. Vbinam autem scripserit etiã in brutis fuisse Dei notitiam, fateor me ignorare, nam nec aliqua exstant eius scripta quod sciam, & de eius dogmatibus ne verbum quidem Laertius. Nec tamen mirandum est si id scripserit, cum scriptum sit, etiam in nonnullis bestiis, utpote in elephantis, esse religionem. Democritus quem deinceps refert, principia quidem rerum constituit atomos & inane, sed cum eas atomos, quas etiam vocat imagines seu simulacra, statuat incurrere in homines & in bruta ex diuina essentia, necesse est ut si sibi velit consentire & suo dogmati non repugnare, Deum esse confiteatur. Quod si ne bruta quidem sunt omnino expertia diuinæ notionis, quãto magis homines, cum scriptum sit Deû in hominem quem de limo terræ formauerat inspirasse spiraculû vitæ, ut qui esset purioris essentia particeps quam cætera animantia. Sed & Pythagoras à Deo ad homines dicit venire mentem, ut quæ sit quid diuinum. Hoc ipsum dicit Plato in multis locis, nec negat Aristoteles facultatem illam animæ qua intelligimus, nempe mentem, venire extrinsecus, nempe à Deo. Platonici autem, id est Platonis discipuli, non extrinsecus dicunt venire mētem, sed eam habitare in anima, animam autem in corpore. Nos autem dicimus Spiritum sanctum inspirari ei qui credidit: Ioël autem propheta prædixit fore, ut infuso Spiritu sancto à Deo, prophetarent qui Christo crederent. Etsi autem in credentes à Deo effundatur spiritus, non est tamen existimandum illum spiritum esse partem diuinæ essentia. *Quod autem deinceps consequitur est tradendum.* Quæ à barbaris, nempe ab Hebræis acceperunt Græci, ea tum demum profunt ad salutem si ea à Christo acceperint. Ea enim tum demum sunt purgata, cum ad Christum reuerfa, purgato furti vitio ab ipso traduntur Domino. Hoc quidem prius dixit: Nunc autem ostendit quanam sint quæ Græci ab Hebræis sunt suffurati. Atq; primum quidem dicit Stoicos suum de Deo dogma à scripturis esse suffuratos. Quidnam autem de Deo statuant Stoici, vide apud Plutarchum de placitis Philosophorum, qui sic scribit, Deum definiens ut Stoici, Deus est ignis artificialis, ordine procedens ad mundi generationem, qui in se continet omnes rationes seminales, à quibus res omnes fataliter producuntur, & ad hoc ut sint perducuntur, & spiritus qui totum mundum perfradit, nomen mutans & appellationem per totam materiam, quam penetrat per transitum vnus in alterum, est Deus, mundus, stellæ, terra, & mens superna quæ est in cælo. Hinc colligit Clemens Stoicos dicere, Deum esse corpus & spiritum essentia, & etiam animam. Ecce certe si Deus omnia peruadens, mutat nomen pro varietate materiæ quam peruadit, erunt omnia quæ peruadit Deus, alioqui erit falsum, quod mutetur nomen, non appellabitur enim Deus quod non est Deus. Et ita erit Deus mundus, cælum, terra, spiritus & anima. Hæc dicit Clemens Stoicos accepisse à scripturis, cum multa quæ de Deo dicuntur (accipienda autem sunt allegoricè) accepissent in nuda & simplici significatione, in sensu, inquam, ut vocant literali. Qui ex sensu autem literali sensum trahunt allegoricum, eos vocat *παραίταί*, id est luctatores, quod non cuius detur scripturam interpretari allegoricè, sed iis qui in scripturis diu sunt versati & exercitati, quos etiam vocat *ἀσκητις*. Quod autem dicunt Stoici Deum vniuersam peruadere essentiam, quod à Stoicis accepit Vergilius scribens in Æneide:

— *totamque infusa per artus,*

*Mens agit molem, & magno se corpore miscet.*

id dicit Clemens eos accepisse ex libro sapientiæ, ubi dicitur Sapientia, omnia transire & peruadere propter puritatem. Sed in hoc sunt decepti, quod existimarint Solomonem id intelligere de sapientia, qui est Deus, cum non de genita sapientia qui est Deus Dei filius, sed de creata intelligeret. Nos autem non dicimus Deum vniuersam peruadere essentiam, sed vniuersæ esse essentia effectorem, eam autē effecisse, non creata, de qua

Genes. 2.

Lib. 1. cap.  
7. de plac.  
Philosoph.

de qua loquitur Solomon, sapientia, sed verbo, id est genita sapientia, qui est Deus Dei filius. Aliud enim est sapientia primo à Deo creata, aliud ab æterno genita sapientia, id est verbum, æternus Dei filius, per quem creauit omnia, inter quæ primam ab eo creatam sapientiam. \* *Næ, inquiunt, sed materiam ponunt philosophi.* Cum dicant Stoici Deum vniuersam peruadere essentiam, videntur vnum constituere principium, sed cum præter Deum ponant etiam materiam, si est Deus & materia, vt vult etiam Pythagoras & Aristoteles, duo sunt principia, non vnum. Sed melius Plato qui vult vnum esse principium, nempe Deum, non esse autem materiam, non esse, inquam, ens seu id quod est, cum nunquam sit actu sed semper potentia. Nam licet materiæ variæ succedant formæ quæ sunt actu, semper tamen manet quæ solum est potentia materia, id est non est. Quod autem semper est potentia, nunquam est actu. Quod autem non est actu, non est, Quo fit vt nunquam sit materia, Solus autem est Deus qui est primum principium, vt qui sit semper actu, nūquam autem potentia. Falsa est ergo eorum sententia qui materiam rem quæ vere sit esse existimant, sed qualiscūque sit, eam esse vere statuunt ex eo quod legerunt in scriptura, Terra autem erat inaspectabilis & incomposita, sed fallebantur. Ex eo enim loco minime colligitur esse materiam, sed tantum significatur terram adhuc fuisse aquis operam, incultam & inhabitatam, si spectetur solus sensus literæ. Epicurus quoque suam de casu sententiam videretur accepisse ex Ecclesiaste, qui dixit: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quod ab eo male fuit intellectum. Non enim aliud intelligit Solomon quam humana omnia caduca esse, & plane nihil, si cum Deo conferantur. Sed Epicuri Democritum sequentis in Physicis tam stolidam fuit sententiam vt existimaret omnia fieri ex atomis casu & temere per inane concurrentibus. Porro autem Aristoteles qui Dei providentiam non longius extendens quam vsque ad lunam, existimabat inferiora regi à minoribus potestatibus, id accepisse videretur à Dauide psallente, Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Significabat autem Christum qui est ipsa veritas, nondum descendisse in terras, & sua reuelasse mysteria. Atque hæc quidem sentiebat Aristoteles de providentia, sed quāto melius diuinus ille Plato qui Deum sentiebat curam gerere omnium rerum humanarum etiam minimarum. \* *Et rursus supplicia post mortem.* Et Poëtæ & Philosophi scripserunt sceleratos igne pœnas luere. Poëtæ, inquā, vt Homerus in Odyss. & Vergilius sexto Æneidos: Philosophi vero, vt Plato in Gorgia, & in vltimo de republica, per viros ignitos significans Angelos qui puniunt. Quibus est consequens animam esse immortalem, non puniretur enim nec castigaretur nisi viueret. Hæc acceperunt ab Hebræis, qui tormentorum locum habent gehennam, vt & Poëtæ & Plato Tartarum, & fluuios ignis, Acherontemque, Cocytum, & Pyriphlegetontem, quibus castigantur qui peccarunt. Ab Hebræis quoque accepit Plato Angelos paruulorum videre Deum, nempe faciem Patris vt dicit Christus, & quod datus sit vnicuique vt minimum Angelus qui eum custodiat & ei opem ferat. De angelis autem nostris custodibus præter scripturas scribunt etiam nostri Doctores. Scribit certe, vt alios omitam, Basiliius contra Eunemium lib. 4. Quod singulis fidelium adsit angelus vt pædagogus quidam & pastor ad vitam dirigendam, nemo contradicit qui verborum Domini recordatur dicentis. Ne contemnatis vnum ex his pusillis: Dico enim vobis, quod angeli eorum in cælis semper vident faciem patris qui in cælis est. Et fortasse Dæmonium quod dictum est Socratis, eius custodem significabat angelum. \* *Iam vero genitum esse mundum.* Moses statim in principio Genesis dixit Deum creasse cælum & terram: inde nonnulli acceperunt Philosophi, & maxime Plato quod mundus sit genitus. Cuius etiam multas affert rationes, pro eodem autem vsurpatur, quod ad mūdi attinet originem, genitus, ortus, factus, creatus. Ideo enim ita dicitur vt intelligatur eum à Deo habuisse initium, nō autem esse ab æterno. Nam quod est ortum seu genitum opponitur æterno. Neque enim dicendus est genitus quod sit naturali productus generatione: cum autem eum creauerit Deus à nullo adiutus, & cum antea non esset ex nihilo fecerit vt consisteret, merito eius dicitur pater & effector. Sed vt in mundi ortu nulla naturalis cogitanda est generatio, ita censendus est longe alius mundi ortus quam vt ei cōueniat æterna illa generatio qua pater genuit filium, quam neminem enarrare posse dicit Esaias: Genitum autem seu ortum esse mundum non solus statuit Plato, sed etiam Stoici, qui, vt iam diximus, dicebant Deum esse ignem artificialem ordine procedentem ad mundi generationem. \* *Et qui in barbara philosophia est frequens.* Plato libro decimo de legibus dicit duas esse animas, vnā quæ cælos regit & corpora cælestia, quæ est bona, Alteram verò maleficam quæ infans & inordinato fertur impetu, rebus quacumque potest noxam & damnum afferens. Hanc maleficam animam dicit Clemens Platonem accepisse à barbaris, nempe ab Hebræis & Christianis apud quos est frequens mentio Diaboli, id est Dæmonum principis, qui ab eis etiam vocatur malus & malignus. Eum Dæmonem Plato dicit in Phædro, inter cætera mala admiscuisse etiam voluptatem. \* *Quinetiam in decimo de legibus aperte ostendit.* A nobis etiam accepit Plato quod dixit, in cælis esse bona & mala, & ideo opus esse cautione. Per cælos autem intelligit aërem quem Paulus vocauit cælestia, in eo autem sunt boni & mali spiritus. \* *Et rursus vnum quidem mundum barbara nouit.* Hæc sunt verba Platonis in Timæo. Considerandum est verum mundi faber sit imitatus exemplar, idne quod idem semper est & simile, an id quod genitum fuerit. Atqui si pulcher est hic mundus, & opifex mundi bonus, sempiternum certe exemplum maluit imitari, sin scelus, quod ne dictum quidem fas est, generatum exemplar est pro æterno secutus. Cum vero & mundus genitorum omnium sit pulcherrimus, & eius author causarum omnium optimus, dubium non est quin æternum sit securus exemplum. Sic igitur generatus, ad id est effectus quod ratione & sapientia sola, comprehendi potest & immutabile permanet. Ex quo efficitur vt necesse sit hunc mundum alicuius esse simulachrum. Hæc sunt verba Platonis, quæ facile eum ostendunt esse in hac sententia, vt existimet esse & mundum *γεννητὸν*, id est si dici possit, intelligibilem, seu qui percipitur intelligentia, & *αἰσθητὸν*, id est sensilem, id est qui cadit sub sensum, Deū autē huius vniuersitatis authorē in mūdi creatione, qui cadit sub sensum vt qui sit corporeus, tanquā exēplar eum sibi proposuisse, qui cadit sub intelligentiā, & ita alterū esse exēplar alterum imaginem. Clemēs autem dicit, Platonem hæc sumpsisse ex barbara philosophia, nempe à Mose, qui mundum quidem qui cadit sub intelligentiam, tribuit vnitati, sensilem verò senario. In ea vnitatem collocatur cælum quod non cadit sub aspectum, & terra sancta & lux quæ non cernitur oculis corporeis. In

E c c

Hieron. in  
1. cap. Eccl.Aristot. de  
mundo.

Matth. 18.

Plur. de pla-  
citis Philos.  
Plato 10. de  
legibus.



senario autem, sex enim diebus dicitur totus mundus fuisse perfectus, collocatur quæcunque in hoc mundo sensili sunt aspectabilia: & cælum cuius idæ solum erant in mente diuina, est solidum, & terra corporeis cernitur oculis quæ antea non videbatur, luxque quæ prius erat tantum spiritualis, fit etiam corporea. Quamuis autem Deus sensilem mundum sit fabricatus, qui est solidus & corporeus, semper tamen remanet is qui prius erat in mente diuina, sunt enim æternæ idæ, ad quarum exemplar Deus formas sensiles est fabricatus, & genera quæ sunt *νοητά*, id est mente comprehensibilia, diuino opificio etiam sub sensum cadunt. Senario autem numero merito attribuitur mundus sensilis, ut qui sit numerus genitalis & à Pythagoreis coniugium appellatus. De eo autem sic scribit Anatolius Pythagoricus in libello qui inscribitur Arithmetica Theologia. Senarius est primus perfectus: suis enim numeratur partibus, ut qui sex habeat, unum, tria & dimidium. Si quadretur, continet seipsum. Nam sexies sex sunt 36. Sed si cubice ducatur, non se amplius conseruat quadratum. Nam sexies 36. sunt 216. Is autem sex quidem continet, 36. autem non habet. Fit ex pari & impari primis masculo & femina potestate & multiplicatione, & ideo vocatur *ἀπέναντος*, id est, mas femina. Præterea vocatur etiam *γάμος*, id est matrimonium, quod sit æqualis suis partibus. Matrimonij autem munus est facere liberos similes parentibus &c. <sup>1</sup> Merito ergo ex terra quidem, corpus dicit formari Moses. Cum corpus sit forma sensilis, merito dixit Moses Deum formasse hominem, id est corpus hominis, (nam ex anima & corpore constat homo) ex limo terræ, cui conuenienter Plato in Axiocho, quem non dubitat Clemens tanquam proprium & germanum attribuere Platoni, licet multi existiment esse adulterinum, cum tamen Rodolphus Agricola vir doctissimus, eum tanquam Platonis in linguam Latinam verterit. Eius autem versionis, quod ad hunc locum attinet, hæc sunt verba: Soluta hac compage, animoque rursus in proprium restituto locum, relictum istud corpus terrenum, atque rationis expers amplius nequam est homo. Nos etenim anima sumus animal immortale, mortali inclusum munimento. Hoc autem tabernaculum non sine malo nobis circumdedit natura, cuius læta quidem abstrusa sunt & voluctria, pluribus doloribus admixta: tristitia verò improvisa, diuturna, prorsusque vacua gaudiorum. Propter rationem autem mentem & intelligentiam dicit Moses, factum hominem ad Dei imaginem & similitudinem. Dei enim habet imaginem & similitudinem, qui cum sit ratione & intelligentia præditus, quam Deus, suo sancto ei inspirauit spiritu, non solum bestiis imperat, sed suas etiam regit animi affectiones & perturbationes, nec permittit ut repugnent rationi vitii seruientes & libidini. Sed quænam est Dei imago? Dei verbum diuinum & regium, de quo dicit regius psaltes: *Eruclauit cor meum verbum bonum*. Is est Deus Dei filius, Dei virtus & sapientia, quem Paulus ad Coloss. vocat imaginem Dei inuisibilis, primogenitum omnis creaturæ, ad Hebræos autem, splendorem gloriæ, & figuram substantiæ eius. Is ergo est imago Dei: Mens autem humana est imago imaginis, nempe verbi quod est filius Dei & sapientia patris. Cum autem filius Dei sit Deus, vnus enim est Deus in triade, facti certe sumus ad Dei imaginem & similitudinem. Admonendum autem censemus lectorem, in contextu esse duo vocabula Græcè *ἀνσπορεῖται*, Latine autem, homo imitabilis, quæ videntur expungenda, ut quæ temere ab aliquo sint adiecta, vel forte desunt aliqua. Hæc est Dei imago & similitudo ad quam facti sumus, quæ statim ab ortu nobis est ingenerata. Sed præter hanc naturam similitudinem, est etiam Dei assimilatio, ad quam parandam nostra etiam opus est industria & diligentia. De qua protinus sic dicit Clemens, ut intelligamus vtriusque differentiam. <sup>2</sup> Si alio autem nomine velis assumere assimilationem. Deum sequendo & eius præcepta custodiendo, virtutisque dando operam, Deo similes efficimur. Hæc autem est non Dei similitudo quæ in ortu in nos à Deo immittitur, sed Deo assimilatio quæ Deo adiuuante studio & diligentia à nobis paratur. De ea cum in secundo Stromate satis dictum sit, non est quod in ea immoremur. Dum tractaret autem Clemens de hac Deo assimilatione, venit illi in mentem eius assimilationis, de qua loquitur Plato in fine Timæi, qua id quod intelligit & contemplatur, fit simile ei quod intelligentia apprehenditur & cadit sub contemplationem. Hæc sunt verba Platonis. Vniuersitatis autem omnino vna est cultura, vnicuique propria & conuenientia reddere alimenta & motus. Ei autem quod est in nobis diuinum, cognati sunt motus vniuersitatis cogitationes & circuitus. Eos vnumquemque sequentem, oportet corrigentem corruptos nostros circa generationem in capite circuitus, ex eo quod discat vniuersitatis concentus & circuitus assimilare, id quod intelligentia percipit, ei quod intelligentia percipitur congruenter antiquæ naturæ. Cum autem assimilauerit, habere finem optimæ vitæ à Diis hominibus propositæ in tēpore præterito & in futuro. In quibus videtur significare Plato nos vniuersitatis & Dei contemplatione Deo similes effectos optimam vitam assequi. <sup>3</sup> Porro autem solum esse bonum id quod est honestum. Non solum apud Stoicos, sed etiam antequam essent Stoici, fuerunt in scripturis Stoicorum dogmata, quod scilicet solum id quod est honestum est bonum, & virtus sufficiat ad felicitatem. Non soli autem Stoici, sed etiam Plato, & in Phædro, & in Protagora, & in Theæteto, dicit: id quod est honestum, esse pulchrum, vitium autem esse turpitudinem. Porro autem Aristobulus qui fuit, ut dicit Clemens tempore Ptolomæi Philadelphi, ut Eusebius autem, Philometoris, dicebat philosophiam Peripateticam dependisse à Mose, & ab aliis Prophetis: fuit autem, ut idem dicit Eusebius, & Iudæus & Peripateticus. <sup>4</sup> Et hæc quidem ita se habent. Sunt Christiani inter se fratres, ut qui vnum Deum habeant patrem, non solum creatione, sed etiam adoptione, & magistrum, nempe Christum, cuius cum sint fratres adoptione sunt etiam gratia cohæredes. Vocat etiam Plato omnes qui sunt in ciuitate fratres, sed licet sint inter se fratres, est tamen inter eos discrimen, propter variam in generatione mixtionem. Quibus plurimum autem est admixtum ij sunt omnium præstantissimi, qui cæteris præsunt & imperant, nempe magistratus. Quibus autem plus est admixtum argenti, ij ciuitatem custodiunt, armisque defendunt & hostes repellunt. Quibus autem admixtum est plus æris & ferri, ij sunt opifices qui parant ciuibus quæ sunt ad vitam necessaria. Et amant quidem magistratus ea quibus paratur cognitio, reliqui autem ea quibus paratur gloria. Sunt autem qui dicunt Platonem describere tres formas reip. Iudæorum argenteam, Græcorum æneam & ferream, Christianorum auream, ut quibus adsit gratia sancti Spiritus. Idem Plato in Theæteto describens verum Philosophum & totum contemplationi deditum, ostendit qualis sit vita Christianorum. <sup>5</sup> Rursus ipsi dicto

Basil. He-  
xam. hom.  
10.  
Psal. 33.  
Coloss. 1.  
Hebr. 1.

Plato in  
Cratylo.

ipsi dicto Domini sermo vester sit. Et negandum esse & affirmandum absque iuramento, & in sacris scripturis legitur, & apud Platonem. Iuramenti autem prohibitio est expressa in nostris Euangelis: sed quod dicit Clemens esse apud Platonem decimo de legibus, ego id nondum inueni. Mundum autem esse à Deo constructum, & ab eodem contineri & conservari, dixerunt Pythagoras & Socrates & Plato, cum id accepissent à Mose, qui Deum scribit dixisse & facta esse, innuens iussu Dei seu verbo mundum fuisse creatum. *Et stantes in formatione hominis.* Ex eo quod in Genesi scripsit Moses: Deum fecisse hominem ex limo terræ, acceptum & Philosophi & Poëtæ, corpus hominis esse terrestre. Hinc factum est ut Homerus male præcans, optaret ut homines in terram reuenterentur & aquam, & Hesiodus descripsit, Pandoræ ex pulvere aqua mixto factæ, Vulcanum sermonem ei immisisse & mentem. Callimachus quoque dixit Prometheum è luto finxisse homines, cum id ante ipsum dixisset Hesiodus. A scripturis quoque acceperunt Stoici suam naturæ definitionem, nempe quod ea sit ignis certa via procedens ad generationem, ut antea diximus è Plutarcho, de placitis Philosophorum. In scripturis autem ignis & lux allegorice dicitur Deus: Deus, inquam, qui est ignis vrens & non comburens, & verbum quod est lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Vnde etiam Christus se dicit esse lucem mundi. Scripsit etiam Moses in Genesi Deum dixisse: Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum vnum, & appareat arida. Hinc dicit Clemens Homerum accepisse per paraphrasim aquæ à terra separationem, & aridæ detractionem, dicens de Tethide & Oceano, intelligens autem de terra & aqua, Tempore nā longo cessauit. &c. *Rursus Dei potentiam in omnibus tribuunt.* Nihil frequentius occurrit in scripturis, quam ut scribatur de Dei omnipotentia, mundi creatione, eiusque administratione: de iis loquuntur tam Poëtæ quam qui soluta scripserunt oratione. In eorum autem scriptis quoties fit mentio Iouis, Deus intelligitur, & ad eum refertur cogitatio. *Iam vero Democritus scribit.* Paucos homines ad cælum manus tendere dicit Democritus. Iupiter, ut Poëtæ narrant, est omnia, scit omnia, donat & aufert omnia, & est Rex omnium. Pindarus dicit vnam esse materiā, ex quā omnia, & vnum qui ex ea omnia artificiose fabricatur, & idem dictus est *Autogenes*. Is est Deus qui dat ut pro meritis procedatur ad diuinitatem. *Taceo Platonem.* Ab Hebræis accepit Plato, quod scripsit in epistola ad Hermam Erastum & Coriscum, quod Deus sit pater & filius, iubens eos iurare Deum ipsum rerum omnium causam. Is est autem Dei filius seu verbum & ipsa patris sapientia, & ipsius principis & causæ patrem. Est autem vnus & idem rerum author & opifex, Pater scilicet & filius, quorum licet sint diuersæ hypostases, vna tamen est essentia. Et cum alibi dicatur filius princeps & author rerum, ipse tamen pater in Timæo dicit se opificem. Vnus enim est opifex cum pater dixerit & facta sunt, & sicut neutrius quæ vna est, non est ab altero separata essentia; ita nec creandi operatio. Atque duæ quidem Trinitatis hypostases, pater scilicet & filius facile se ostendunt in hac citata epistola, ut pulchre docet Augustinus Steuchus, de perenni philosophia in tit. de doctrina Platonica. Sed tertia hypostasis, nempe Spiritus sanctus, in ea non apparet. Sed alius est locus Platonis quē hic citat Clemens, & Eusebius inducens Numenium Platonicum eum exponentem. Nam circa, inquit Plato, omnium Regem sunt omnia, & illius causa omnia. Ille, inquit, Rex, in quā, qui est Deus & Pater est causa omnium. Circa secundum autem sunt secunda, & tertium circa tertia. Primus ergo secundus & tertius, sunt tres trinitatis personæ & hypostases. Primus quidem est causa omnium. Ex primo gignitur secundus qui est verbum seu filius, per quem ex voluntate patris facta sunt. Ab utroque autem procedit Spiritus sanctus. Quamuis autē primus sit prima omnium causa, ad creationē tamen totius vniuersitatis cōcurrunt, primus, secundus, & tertius, qui ex tribus hypostasibus sunt vnus Deus. *Idē autē in decimo de repub.* Heri quidē Armenij Pamphyli qui duodecimo post mortem die, cum rogo fuisset impositus reuixit, historiam narrat Plato, sed quod is fuerit Zoroaster qui hæc & scripserit & reuixerit, ne verbum quidem Plato, neque scio vbi Clemens hæc legerit. Nam nec Eusebius qui hæc accepit à Platone Zoroastri meminit. *Atque fortasse.* Illa Heri historia adducitur vel ad ostendendā futurā resurrectionem, vel ad significandum quod animæ per duodecim signa ascendunt, vel potius assumuntur ad superos, per quæ duodecim signa dicit idē Plato, fieri animarū descensum ad generationē. Duodecim quoque Herculis certamina, quæ finguntur à Poëtis, significat animam postquā signa duodecim pertransierit, liberatā ab hoc mūdo peruenire ad requiē æternam. *Admitto etiam.* Ex Hebræis acceperunt & Empedocles & Heraclitus Ephesius, & Stoici, quod mundus sit conflagraturus, & in nouā formam, sed longē præstantiorē, ut quæ nō amplius sub sensum, sed sub intelligentiā sit casura, instaurandus. Hinc est quod Ioannes dicit in Apocalypsi. *Et vidi cælum nouū & terrā nouam.* Primum enim cælū & prima terra abiit, & mare iam non est. Et Petrus: *Adueniet dies, dies Domini ut fur, in quo cæli magno impetu trāsient, elementa vero calore soluentur.* Et hæc quidē futura est vltima mundi conflagratio & instauratio. Antea autem varia erit futura elemētorum in se inuicem transmutatio, qualem hic describit Heraclitus. Instauratus autem mūdus futurus est æternus, quem æternē qualē dicit Heraclitus. *Rursus autē Plato.* Diem nocturnū appellat Plato vitam quam hic agimus, quoniā sint apud nos Rectores harū tenebrarum, qui suis tentationibus nos ad peccata alliciunt. *Somnum autē & mortem.* Descensus animæ in carnē à Platone vocatur somnus & mors, somnus quod non fungatur libero contemplandi munere, Mors, quoniam non sit vita libera, quæ retinetur veluti quibusdam terrenis sensuum repagulis. Porro autem à somno expergefactio vocatur resurrectio, & Domini in carnem descensus vocatur somnus, non proptie, sed per allegoriam. *Iam verò idem.* Qui dormit, habet animam quodāmodo in corpore immersam: qui vigilat, habet animā quodāmodo à corpore separatā, & ea est vera vita separatio à corpore, quæ est vera philosophia, quādo scilicet anima, tanquā à corpore separata versatur in Dei contemplatione. *Diem quoque Dominicum.* Quod Plato diem Dominicum viderit & prædixerit, ostendit Clemens ex iis quæ adducit ex Heri historia, lib. decimo de rep. Est autē dies Dominicus proprius Christianorum, ut in quo Christus resurrexerit, & in quo Ioannes dicit se fuisse in spiritu, & vidisse quam lucris mandauit revelationem. In eo die qui fuit primus & octauus incepit manna dari Iudæis: vnde infert Origenes cum Iudæorum Sabbatho fuisse præferendum. Videtur autem Clemens ita intelligere Platonem, ut allegorice significet, per motum septem planetarum quæ tendunt ad quietem, tendi ad cælum,

Ecc ij

Genes. 2.

Ioan. 1.

Ioan. 10.

Genes. 1.

Euseb. lib. 2. de præp. cap. 2.

Apoc. 21.

2. Petri 3.

Origen. in exp. 15. hom. 7.

Genes. 2.

Hippocrates.

Philo de  
mundi o-  
pificio.  
VII.

hoc est ad octauū morum & diem, qui est finis actionis & initium Dei contemplationis: progrediūtur autem animæ per quatuor elementa, ut quæ sint alligata corporibus quæ constant ex elementis. Quod autem dies septimus sit sacer apud Hebræos, ex eo constat quod cum Deus mūdi creationis, sex diebus finem imposuisset, septimo cessauerit, eumque sanctificauit. Non solum autem sacer est apud Hebræos, sed etiam apud Græcos, qui sciunt per septimum numerū produci omnia tam quæ viuunt & sunt animalia, quam quæ sunt natura. Hoc probat & Hesiodi, & Homeri, & aliorum quos citat testimonio, qui omnes eum diem septimum vocant sacrum. Callimachus autem non solum sacrum, sed etiam perfectum vocat septimū, quia ex sola oritur vnitate, nec duplicatus potest intra decadem progignere numerum. Vocatur etiam, ut dicit Anatolius πλειόφορος, id est afferens perfectionem: sunt enim vitales sæctus septem mensium. De hoc septenario numero multa alia dici possent, sed vitanda est nimia prolixitas. Hoc solū addemus, cum septem sint hominum ætates, quamlibet ætatem compleri septenario, ut dicit Hippocrates: Prima ætas est infantia vsque ad dentium in septennio eiectionem. Secunda autem pueritia, vsq; ad eorum productionem vsque ad bis septem. Adolescentia verò vsque ad barbæ lanuginem vsque ad ter septem. Iuuentus autem vsq; ad incrementum totius corporis ad quater septem. Vetulus vsque ad annos quinquaginta sex; ad septies octo. Deinceps autem est senectus. Hæc quidem est ætatum Hippocratica distinctio quam descripsit Solon elegiacis versibus, qui si recte memini leguntur apud Philonem. Non me fugit has ætates ab aliis aliter esse descriptas. Earum autem tantum hic memini propter septenarium de quo mihi erat dicendum.

\* R V R S V S igitur audiamus Lyricum Bacchilidem de diuina natura dicentem: Sunt hi quidem à morbis vel valde indomiti, & nulli crimini affines, hominibus nulla in re similes: & Cleanthem Stoicum, qui in quodam poemate de Deo sic scribit:

Sit quale nam bonum rogas, à me audies:  
Quod ordinatum est, religiosumque & pium,  
Iustum, sui potens, decorum ac vtile:  
Quod est seuerum, graue, semper conducibile.  
Expers metus, doloris, & molestiæ,  
Iuuans, placens, pulchrè sibi consentiens.  
Clarum nec insolens, modestum atque vehemens,  
Quod permanet, potest nec quis imitari.

Idem autem tacitè reprehendens vulgi idololatriam subiungit:

Seruilis est qui opinionem respicit,  
Ut consecuturus aliquid per hanc boni.

Non est ergo de Deo sentiendum conuenienter vulgi opinioni.

Nam clanculum haud existimo,  
Viri scelesti amictum illum imitari.

Atque ut hominem, tuum cubile ascendere,  
ait Amphion Antiopæ. Sophocles autem directè dicit & dilucidè:

Congressus est eius cum matre Iupiter,  
Non aureus forma, aut amictus cygneis  
Plumis, puellam olim velut Pleuroniam  
Ingrauidaui, sed homo vel planissimè.

Deinde verò persequens, hæc quoque subiunxit:

Sponsæ velox adulter mox scandit gradus.

Et deinde narrat apertius incontinentiam Iouis de quo narrantur hæc fabule:

Is nec cibum tetigit, aqua nec se abluit,  
Cubile init, sed corde qui esset saucius,  
Et nocte tota operam voluptati dedit.

Atque hæc quidem dimittantur theatrorum ignorantia. Apertè autem dicit quidem Heraclitus: Eius quod oportet orationem homines semper minimè intelligunt; & priusquam audierint, & cum primum audierint. Lyricus autem Melanippides canens dicit: Audi me ô pater miraculum mortalium, qui regis animam semper viuentem. Magnus autem Parmenides, ut Plato dicit in Sophista, de Deo sic scribit:

Est is &c

Est is & ingenitus, nec in hunc vnquam cadit vllus  
 Interitus, totusque vnigena, firmus, & ortus  
 Expers. *Et Hesiodus:*  
 Cunctorum quæ morte carent rex es dominusque.  
 De imperio poterit nec quis contendere tecum.

*Iam verò tragedia quoque abducens à simulachris, docet in cælum suspicere. Sophocles  
 10 quidem, ut ait Hecateus qui composuit historias, ubi agit de Abrahamo & de Egy-  
 ptijs, in scena apertè exclamat:*

In veritate est vnus Deus.  
 Cælumque terramque spaciosam is condidit,  
 Ponti trucisque fluctus, vimque flaminum.  
 Sed corde multi aberrantes mortalium,  
 Nos posuimus malorum pro solatio,  
 20 Imagines Deum factas ex lapidibus,  
 Ex ære vel auro, vel ebore typos.  
 Iisque immolantes, & celebrantes dies  
 Festos, pios, piæque agere nos credimus.

*Euripides autem tragicè canens in eadem scena:*

Altum, inquit, vides & infinitum hunc æthera,  
 Suo humido terram qui complexu tenet,  
 30 Puta Iouem hunc, eumque credito Deum.

*In actu autem qui inscribitur Pirithus, hæc quoque canit tragicè: Te qui per te ortus es,  
 qui in imbre aethereo omnium naturam implicasti, circa quem lux quidem & furua nox,  
 variorumque colorum, & quæ discerni non potest astrorum multitudo assidue ducit cho-  
 reas. Hic enim eum qui per se est ortus, mentem dixit opificem. Quæ autem deinceps con-  
 sequuntur, pro mundo ponuntur, in quo est repugnantia lucis & tenebrarum. Et Eupho-  
 rion & Æschylus de Deo dicit grauissimè:*

40 Iupiter est æther, est terra Iupiter,  
 Cælumque & omnia Iupiter, & si quid supra.

Scio ego Platonem quoque Heraclito adstipulari, qui scribit: Vnum quod est sapiens, so-  
 lum dici non vult, & vult, nomen Iouis. Et rursus: Lex est & consiliū uni parere. Quod  
 si velis illud dictum ad sensum deducere anagogicum, Qui habet aures audiendi audiat:  
 id inueneris sic declarari ab Ephesio: Qui non intelligentes audierunt, sunt surdis similes.  
 50 Eis fert testimonium quod dicitur, Abesse eos qui sunt præsentēs. At vnum quoque prin-  
 cipium ex Græcis scire desideras? Timæus Locrus in opere de natura his verbis mihi feret  
 testimonium: Vnum principium omnium est ingenitum, si enim esset genitum, non esset  
 vtrique amplius principium, sed illa ex quibus genitum esset principium. Ex illo enim vera  
 profluxit opinio, nempe: Audi, inquit, Israël, Dominus Deus tuus vnus est, & ei soli seruias:

Omnibus en patet is, clarusque & apertus, inerrans,  
 ut ait Sibylla. <sup>a</sup> Iam verò videtur Homerus quoque dicere patrem & filium, per aptam,  
 60 ut contigit, horum diuinationem:

Si cū sis solus tibi vim non afferat vllus,  
 At ratione Iouis morbum haud vitaueris vlla,  
 Namque Iouem ægiferum haud quicquam curare Cyclopes  
 Suerunt.

*Et ante eum Orpheus dixit de eo quod proponitur:*

Eee iij

Nate Iouis magni, pater & Iouis ægiferentis.

*Xenocrates autem Calcedonius, unum quidem vocans supremum Iouem, alterum verò ultimum relinquit patris & filij manifestationem. Et quod est admirabile & præter opinionem, videtur Homerus nosse Deum, qui Deos inducit obnoxios humanis motibus & affectionibus, quem ne sic quidem reueretur Epicurus, sic certè dicit:*

Insequeris cur me pedibus pernicipibus, ipse  
Mortalis Pelide immortalẽ, an tibi notus  
Non ego sum Deus?

Esaiz 40.

λόγος,  
verbum &  
ratio.

Esaiz 1.

*Deum enim à mortali non posse capi, nec pedibus, nec manibus, nec oculis, nec denique toto corpore comprehendendi, significauit. Cuinam assimilaſtis Dominum, aut cuinam similitudini ipsum assimilaſtis? inquit Scriptura. Num faber fecit imaginem, aut aurifex, fuſo auro eum inaurauit? & quæ ſequuntur. Et Comicus Epicharmus de verbo ſic aperte dicit in Republica: Vita hominum ratiocinatione & numero valde indiget. Viuimus autem numero & ratiocinatione: hæc enim conſeruant homines. Deinde ſubiungit aperte: Ratio regit homines, & ritè ſeruat. Deinde ſi eſt homini ratiocinatio, diuina quoque præterea ratio ineſt homini in ijs quæ ad victum pertinent & alimentum. Artes autem omnes diuina conſequitur ratio quæ ipſa ſemper eos edocet, quidnam vtile facere oporteat. Non enim homo inuenit artem, ſed eam affert Deus. Hominis autem ratio orta eſt ex diuina ratione. Iam verò cùm ſpiritus clamauerit per Eſaiam: Quid mihi multitudinem ſacrificiorum? inquit Dominus. Plenus ſum ego holocauſtis arietum: adipem agnorum, & ſanguinem taurorum nolo. Et paulò poſt ſubiungit: Lauamini, mundi eſtote, auferte iniquitates ab animabus veſtris, & quæ deinceps conſequuntur. Menander Comicus ſcribit in iſdem verbis:*

Sacrificium at ſi quis offerens, ô Pamphile,  
Taurorum, aut hædorum aliquam multitudinem,  
Aut aliorum eiufmodi, vel quidpiam  
Quod arte ſit laboratum, vtpote aureas,  
Purpureas, vel quas confecit chlamydas,  
Eburnea aut ſmaragdina animalcula,  
Propitium futurum ſibi putat Deum,  
Et fallitur, nimisſque iſ eſt mente leui:  
Namque probus frugique oportet vir fiet,  
Nec virgines vitiet, adulter nec fiet,  
Nec quid furetur iſ, cædem nec perpetret,  
Ne acum quidem implicatum cupias Pamphile,  
Namque aſpicit propinquus qui eſt tibi Deus.

*Deus appropinquans, inquit, ego ſum, & non Deus procul. Aut quid faciet homo in occultis, & non videbo ipſum? inquit per Hieremiam. Et ruruſ Menander ſcripturam illam circumloquendo proferens: Sacrificate ſacrificium iuſtitie & ſperate in Domino, ſic ſcribit:*

Neque acum chariſſime,  
Deſideres vnquam alienam: nam Deo  
Facta haud iniqua, ſed quæ iuſta ſunt placent.  
Sinit laborantem ſed augere rem ſuam:  
Terram colentem nocturne & interdiu.  
Iuſtus Deo autem aſſiduè ſacrifica,  
Non veſtibus nitidis, ſed corde ſplendidus.

Si audiueris

Si audiueris tonitru, ne fugito, conscius  
 Si nil tibi sis penitus here : nam deus  
 Te respicit præsens propè.

*Adhuc te loquente, inquit scriptura, dicam: Ecce adsum. Diphilus rursus Comicus quædam huiusmodi differit de iudicio:* Esaï. 52.

10 Tu ne mortuos putas heus Nicerate,  
 Qui se omnibus repleuere voluptatibus,  
 Ac si Deum latuissent, penitus esse liberos?  
 Iustitiæ est oculus, tuetur qui omnia.  
 Nanque in inferis duas putamus semitas:  
 Vnam bonorum, sed malorum esse alteram  
 Viam, licet duas tellus simul tegat.  
 Agedum furare alacriter omni tempore,  
 20 Prædare, diripe, spolia : at ne erraueris,  
 Iudicium est faciet quidem quod in inferis  
 Qui est omnium dominus Deus, cui nomen est  
 Terribile, ego quod neque nominauerim.  
 Mortalium putet, sed si quis indies,  
 Dum agit mali quicquam, latêre illud deos,  
 Malè is putat, falsique dein conuincitur,  
 30 In otio & quiete dum degit iustitia,  
 Videte quicumque haud Deum esse creditis,  
 Est, est enim Deus, si quis facit, sed improbè  
 Cùm sit malus, tempus ille contemperet:  
 Nam tempore ille postero pœnas dabit.

4 Conuenit autem his quoque per hæc tragœdia:

40 Erit næ erit nouum nam tempus seculi,  
 Quando ignis effundet refertas copias,  
 Auratus æther, flamma quæ pasta & fuit,  
 Terrena cuncta, cunctaque & sublimia vret furem.

*Et rursus subiungit paulò post:*

Sed vniuersum vbi defecerit  
 Totum profundum tunc peribit fluctuum.  
 Tellus manebit & deserta, non enim  
 50 Pennata producet folia igne torrida:  
 Seruabit at deinde, cuncta quæ perdiderat.

*His similia inuenimus etiam in Orphicis scripta hoc modo:*

Nam quos abdiderat, iucunda ad lumina cunctos,  
 Rursus sollicitus sacro de corde remisit.

60 *Quòd si sanctè & iustè vixerimus, beati hîc quidem, sed post excessum è vita beatiores,  
 aliquo tempore, ut qui non habeamus beatitudinem, sed ut qui possimus in aternũ quiescere,*

Vnà cum superis habitantes: mensa in eadem  
 Qua fortes Danai, communi & sorte fruantes,

*ait philosophica Empedoclis poetica. Non erit aliquis adeò magnus, vel ex Græcorum sententia, ut superet iustitiam: neque adeò paruus, ut lateat. Idem autem Orphæus hæc quoque dicit:*

Eee iij



At verbum aspiciens diuinum, totus in illo  
 Persiste, atque tuæ præcordia corrige mentis,  
 Ingrediens rectâ & solum cœli aspice regem      Immortalem.

*Et rursus de Deo dicens, eum non cadere sub aspectum, ait eum fuisse cognitum uni soli  
 genere Chaldaeo, siue eum dicens Abraham, siue eius filium Isaac, his verbis:*

Vnus præterquam, cui deriuatur origo  
 Chaldeûm ex genere, is noscebat sydera cœli  
 Illorûmque vias, & quî moueatur in orbem  
 Sphæra, & tellurem circumuertatur in axe:  
 Spiritus & regat hanc & in ære & æquore fuso.

*Deinde illud subiungit: Cælum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum:*

Ipse autem in magno constans & firmus Olympo est:  
 Aureus huic thronus est, pedibus subiectâque terra,  
 Oceani ad fines illi portenditur ingens  
 Dexterâ, montanas atque intus concutit illi  
 Ira bases, motus nec possunt ferre valentes.  
 Ipse est in cœlis, & terram amplectitur omnem.  
 Principium mediis extremisque ipse paratum est,  
 Non aliter fas est te dicere, membra tremiscunt  
 Cogito dum summum:

*Et quæ deinceps sequuntur. Per hæc quidem significauit omnia illa prophetica: Si aperue-  
 ris cælum, tremor ex te apprehendet montes, & liquefcent sicut à facie ignis liquefuit cera.*

Esa. 40.

*Et per Esaïam: Quis mensus est cælum palmo, & terram pugillo? Rursus quando dixit:*

Ætheris atque erebi, ponti terræque tyrannus,  
 Terribili tonitru quassâsque palatia cœli,  
 Dæmones & quem horrent, timet & quem turba Deorum  
 Cui parent Parcæ, quamuis nil mitiget illas.  
 Exitij expers Matripater, voluuntur ab ira  
 Cui omnia, qui ventosque moues atque omnia nymbis  
 Contigis, atque secas latum æthera fulmine. In astris  
 Perpetuus tuus est ordo, præcepta sequendo.  
 Candentique tuæ sedi per multa laborans  
 Adstant Angelicus populus, quîs maxima cura  
 Mandata est hominum. Producit ver tibi flores  
 Purpureos veniens. At te quoque tempus hybernium est,  
 Nubibus aduentans gelidis, quas diuidit vuis.

*Deinde subiungit, aperte Deum appellans omnipotentem:*

Exitij expertem, immortalem, dicere solum  
 Quem possunt, quibus est innatum morte carere.  
 Maximè diuorum fato comitatus adesto,  
 Magnus, & expers interitus, qui es ab æthere cinctus.

Fato, ἀνάγ-  
 νη, id est, ne-  
 cessitate.  
 φρικτός, ἀν-  
 ήρτος, μέγας  
 ἀφθίτος.

Deut. 33.

*Per illud quidem Matripater, non solum significauit generationem, sed etiam dedit occa-  
 sionem iis qui introducunt productionem, ut Dei quoque coniugem excogitarent. Para-  
 phrastice autem scripturas illas exponit propheticas, nempe et eam quæ dicitur per Esaïâ:  
 Ego solidans tonitru, & creans spiritum, cuius manus exercitum cœli fundauerunt: & eam  
 quæ per Moysen, Videte, quod ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam, &  
 ego viuere*

ego viuere faciam: percutiam, & medebor, non est qui de manibus meis eripiat.

Ipsè malum exque malo plantat mortalibus, atque

Ærumnas tristes, deinde & lachrymabile bellum,  
ex Orphei sententia. Talia etiam Archilochus Parosius. O Iupiter, inquit, tuum est cæli  
imperium. Tu autem vides opera quæ populum ab cælis dirigunt, & quæ fas est fieri.  
Canat nobis rursus Orpheus:

10 Oceani ad fines expansa est & manus illi

Vndique dextera, sub pedibus subiecta que terra est.

Hæc illinc apertè sumpta sunt, nempe Dominus seruat ciuitates quæ habitantur. & to-  
tum orbem terra manu comprehendit tanquam nidum. Dominus qui fecit terram in for-  
titudine sua, ut ait Hieremias, & creauit orbem terre in sua sapientia. Præterea autem  
Phocylides angelos vocans demones, alios quidem ex his esse bonos, alios vèrò esse malos  
per hæc ostendit. Nam nos quoque accepimus aliquos qui defecerunt.

20 Dæmonibus non una viris natura nocendi est, ut quædam

Sunt etenim longè venientia qui mala pellunt.

Rectè vèrò Philemon quoque Comicus, simulachrorum cultum per hæc excindit:

Fortuna non est nobis vlla vquam Dea.

Non est, sed vnicuique quod euenerit,

Casûque fit, fortuna nobis dicitur.

Sophocles autem Tragicus:

30 Ipsis non veniunt certè Diis omnia spontè,

Excepto Ioue: principium nam & finis in illo est.

Et Orpheus:

Imperium vnum est, vnus dæmon, lumine replens

Cælum, facta in eo sunt, in quo & cuncta mouentur,

Ignis aqua & tellus, & quæ deinceps sequuntur.

40 Et Pyndarus Lyricus veluti quodam Bacchico furore corripitur, & apertè dicit quid sit  
Deus, nempe vniuersum. Cum autem dixerit: Exiguam sapientiam sperat homo habere  
ab homine: Deorum autem consilia mortali mente scrutari est difficile, mortali autem na-  
tus est ex matre: ex illo deduxit sententiam, nempe: Quis nouit mentem Domini? aut quis  
fuit eius consiliarius? Quinetiam Hesiodus per ea quæ scribit his consonat:

Non vates inter terrestres vllus habetur,

Qui Iouis ægiferi possit cognoscere mentem.

50 Merito ergo Solon Atheniensis, qui ipse quoque secutus est Hesiodum, scribit:

Omnibus atque viris mens est obscura Deorum.

60 Rursus cum Moses prædixerit mulierem in labore & dolore esse pariturã, propter trans- Genes. 3.  
gressionem, scribit quidam poëta non ignobilis:

Nunquam noctûque diûque

A tristi ærumna cessabunt atque labore,

Horum diûque graues mittent in pectora curas.

60 Præterea Homerus quidem, cum dixit:

Ex auro verum trutinas pater ipse librabat,

Deum iustum significat. Menander autem Comicus Deum bonum interpretans, dicit:

Adest viro cuilibet dæmon bonus,

Cum natus est statim, ut ad vitam instituat.

Nam dæmonem malum non par est credere

Esse, ut bonam laedit vitam. Deinde subiungit:

πάλαι ἀγα-  
θόν.  
est anceps:  
potest enim  
significare  
omne bo-  
num, aut  
bonum in  
omnibus.

Sed bonum in omnibus Deum, dat omnem Deum dicens esse bonum, aut quod potius dicendum est, Deum esse bonum in omnibus. Rursus Eschylus quidem Tragicus, Dei exponens potentiam, non veretur ipsum per hoc, appellare etiam altissimum:

Mortalium a rebus Deum coniungito,

Neque similem vnquam eum esse tibi credito.

Nescis eum quandoque ignem videri.

Potentia est magna, nunc aqua est, nunc tenebrae.

Et similis ipse fit quandoque bestis,

Ventoque, nubique, fulguri, arque pluuie.

Inferunt ei mare, altique scopuli.

Fons omnis vndaque est collecta simul.

Montes memiscunt, terraque, & vasti maris.

Ingens profundum, & montium cacumina,

Cum viderint Domini oculos terribiles.

Cuncta potens nam gloria est Altissimi,

An nō tibi videtur explicare per paraphrasin illud: A facie Domini tremit terra? Huc accedit quod Apollo diuinandi peritissimus, Dei gloria ferens testimonium, cogitur dicere de Minerva, quando Medi bellum gerbant in Graciam, quod rogabat & Ioui supplicabat pro Attica: Sic autem habet oraculum:

Casta Iouem haut potis est somnum placare Minerua,

Permulsis verbis prudenti & pectore supplex,

Igni at multa dabit vehementi templa Deorum,

Quæ sudore hîc stant hunc promanantia multo,

Et concussa metu multo: & que sequuntur.

Theatrides autem scribit in libro de natura: Vnum est autem eorum quæ sunt reuera quidem principium vnum. Illud enim est in principio vnum & solum.

Nec vero quisquam est alius magno sine Rege,

ait Orpheus. Cui credens Comicus Diphilus dicit sententiosissime, Eam, inquit, qui est omnium pater, solum honora perpetuo,

Qui tot bonorum est inuentor & conditor.

Merito ergo Plato quoque assuefacit optima ingenia, ut veniant ad disciplinam, quam prius diximus esse maximam, & ut videant bonum, & ut illa ascendant ascensione. Hoc autem, ut videtur, non fuerit testa circumductio, sed animæ circumactio à nocturno quodam die, ad verum eius quod verè est reditum, quem quidem dicemus esse philosophiam:

& eos qui sunt eius particeps, aurei generis esse indicent, dicendo, Estis quidem omnes fratres: quinam autem sint aurei generis, accuratissime & omnino indicent. Patrem ergo & vniuersorum effectorem naturaliter & citra doctrinam omnia ante omnia apprehendunt, in anima quidē, quæ naturalem quandam habent consensionem & conuenientiam cum animali: ex animatis autem, alia quidem iam immortalia quæ per diem operantur. Ex iis autem quæ sunt adhuc mortalia, alia quidem in metu, & quæ per matrem adhuc saltant in utero: alia autem quæ libera & quæ est in eorum potestate utuntur ratiocinatione, ut ex hominibus omnes Greci & barbari. Nullum autem usquam genus, nempe nec agriculturalium, neque pastorum, neque eorum qui versantur in ciuitatibus, potest viuere, nisi eius quod est melius & præstatius fide præoccupatio præuentumque fuerit. Quamobrem vniuersa quidē gens Orientalium, & vniuersa quæ pertinet ad Occidentem, Septentrionē & Austrum, unam ha-

unam habet & eandem anticipatam notionem de eo qui constituit principatum: siquidem  
 quæ sunt uniuerſa & maximè generales eius operationes, omnes ex æquo peruaſerunt.  
 Lōgè autem magis, qui apud Græcos fuere curioſi philoſophi, à barbara moti philoſophia,  
 ei qui non cadit ſub aſpectum, & eſt ſolus, & potentiſſimus, & artifex maximus, & eo-  
 rum quæ ſunt pulcherrima author præcipuus, dedere providentiam: verùm quæ ſunt his  
 conſequentia, niſi à nobis fuerint inſtituti, neſcientes: ſed neque quomodo natura ſit inſi-  
 10 tum ut Deus mente cogitetur, ſed ſolùm, ut iam ſape diximus, per eius veram apparitio-  
 nem. Merito ergo Apoſtolus: An Iudaorum, inquit, ſolùm eſt Deus, non etiam Græco-  
 rum: non ſolum dicens propheticè, eos qui ex Græcis credunt Græcos, Deum eſſe cognitu-  
 ros, ſed illud quoque ſignificans, quòd poteſtate quidem fuerit Dominus & Deus omniũ,  
 & reuera omnipotès: cognitione autem non omnium. Neque enim id quod eſt, neque quo-  
 modo Dominus & pater & creator, neque aliam veritatis norunt œconomiam nec diſpen-  
 ſationem, niſi ab ipſa didicerint. Similiter etiam prophetica habent eandem vim cum di-  
 20 cto Apoſtolico. Nam Eſaias quidem dicit: Si autem dicitis, In Domino Deo noſtro  
 conſidimus, nunc miſceamini cum domino meo rege Aſſyriorum. Et ſubiungit: Et nunc  
 non ſine Domino aſcendimus in hanc regionem ut in eam bellaremus. Ionas autem ipſe Iona 11  
 quoque propheta, idem tacitè ſignificat, cum dicit: Et acceſſit ad ipſum is qui proram gu-  
 bernabat, & dixit ei: Cur tu ſtertiſ? Surge, & inuoca Dominum Deum tuum, ut ſer-  
 uet nos, & non pereamus. Nam illud quidem, Deus tuus, dicebat ei qui norat per agnitio-  
 nem, hoc autem, ut ſeruet nos Deus, ſignificauit conſenſionem gentium quæ applicarat  
 30 mentem ad omnipotentem, & nondum crediderant. Et ruruſus idem: Et dixit ad ipſos,  
 Seruus Domini ego ſum, & Dominum Deum cæli ego timeo. Et ruruſus idem: Et dixe-  
 runt, Nequaquam Domine, ne pereamus propter animam hominis huius. Malaſchias au-  
 tem propheta apertè oſtendit Deum dicentem: Sacrificium non accipiam ex manibus ve-  
 ſtris, quoniam ab ortu ſolis uſque ad occaſum, nomen meum glorificatum eſt in gentibus,  
 & in omni loco mihi offertur ſacrificium. Et ruruſus: Quoniam Rex magnus ego ſum, ait  
 Dominus omnipotens, & nomen meum clarum eſt in gentibus. Cuiuſmodi nomen? In iis  
 40 quidem qui crediderunt, filius patrem ſignificans: in Græcis autem, Deus creator. Libe-  
 rum autem arbitrium Plato per hæc oſtendit: Virtus autem non paret alterius dominio,  
 quam prout unusquiſque vel honorarit vel deſpexerit, erit eius particeps. Eius qui non ele-  
 gerit, culpæ non poteſt in Deum cauſa conferri: Deus enim nunquam eſt cauſa malorum.  
 O Troiani bellicoſi, inquit Lyricus, Iupiter regnator ſuperũ qui omnia aſpicit, non eſt  
 mortalibus cauſa malorum, ſed omnibus hominibus eſt in medio propoſitum, ut apprehen-  
 50 dant iuſtitiam caſtam & ſanctam Eunomia comitem & prudentis Themidis. Beatorum  
 & pueri qui nunc inueniſtis ſociam unà habitantem. Pindarus autem apertè inducit Io-  
 uem Seruatorem unà habitantem cum Themide, Regem Seruatorem iuſtum hoc modo in-  
 terpretans: Primum quidem, bono conſilio præditam Themidem cæleſtem, aureis equis pro-  
 pter Oceani rupem Parcæ ad venerabiles Olympi ſcalas, in viam duxere præpinguem, ut  
 eſſet vetus Seruatoris coniunx. Ea verò, frænis aureis, & præclarum fructum ferentes, pe-  
 perit bona Seruatores. Qui ergo non credit veritati, humana autem eſt doctrina inflatus,  
 60 miſerque eſt & infelix, & qui, ut ait Euripides, hæc videns, Deum mente non cogitat, de  
 ſublimibus autem rebus diſputationis procul tortuoſas iacit fallacias, quas indomita teme-  
 rè iaculatur lingua, de iis quæ non videntur, nullius certè particeps ſententiæ accedens, in-  
 quam, ad veram qui vult diſciplinam, audiat Parmenidem Eleatem promittentem,  
 Æthereamque ſcies naturam & in æthere cuncta  
 Signa, & ſacrati clariffima lumina Solis,

Quæ res obscura est valde, vndeque nata fuere.  
 Facta scies Cyclicæ circa & plantaria Lunæ,  
 Naturam & cælum quod circumuoluitur orbem.  
 Fugit namque illinc, illum ducensque ligauit  
 Fatalis series, astra vt suprema teneret.

Necessum,  
 ἀνάγκη, ne-  
 cessitas.

<sup>1</sup> Et Metrodorum, qui etsi fuerit Epicureus, diuinè hoc dixit: Memento Menestrate, quoniam es mortalis, & vitam accepisti terminatam, anima ascendere, donec seculum, & rerum videris infinitatem, tam quæ futura sunt quàm quæ fuerunt: quando cum beato choro, ex Platonis sententia, felicem visionem spectaculumque contemplabimur: & nos quidem cum Ioue sequentes, alij autem cum diis alijs, & beatissima, si fas est dicere, mysteria peragemus ac celebrabimus, ipsi quidem integri & nulli malorum perpeffioni obnoxij, quæ in posteriori tempore nos manserunt: integra autem & quieta visa aspicientes & contemplantes in luce pura, puri, & nequaquam hoc obfignati, quod nunc corpus circumferentes nominamus, eo instar ostrei alligati. Pythagoræi autem cælum appellant ἀλὶ χθονα, hoc est, terram ex aduerso sitam. In qua terra, inquit per Hieremiam, collocabo te in filios, & dabo tibi terram electam hæreditatem Dei omnipotentis, cuius qui fuerunt hæredes, erunt reges terra. Affluunt mihi innumerabilia alia adiicienda, sed vt sit dicendi modus, finem imponam orationi, ne id nobis quoque eueniat quod dicit Agatho Tragicus:

Id quod obiter dicitur, vt id de quo agitur,  
 Exultimantes, & persequentes gnauiter.

<sup>2</sup> Cum ergo aperte, vt arbitror, ostensum sit, quomodo fures à Domino dictos esse Græcos, sit audiendum, lubens præmitto dogmata philosophorum. Nam si eorum quoque dictiones persequeremur, mox commentariorum innumerabilem collegerimus multitudinem, ostendentes omnem quæ est apud Græcos sapientiam, esse à barbara sumptam philosophia. Quam contemplationem nihilo secius necessariò attingemus, quando colligemus opiniones Græcorum quæ feruntur de principiis. <sup>3</sup> Sed hoc quoque nobis ex iis quæ dicta sunt licet tacitè considerare, quemadmodum sint legendi libri Græcorum, ei qui scit transire eorum fluctus. <sup>4</sup> Diuinæ mentis qui possedit bona, felix,

Sed miser est, tenebrosa Deum cui opinio curæ,  
 vt ait Empedocles, is cognitionem & ignitionem, felicitatis & infelicitatis esse fines diuinè esse significauit. Oportet enim multarum rerum esse gnaros viros philosophos, ex Heracliti sententia, & reuera necesse est,

Hunc hominem esse bonum, qui quærens multa pererrat.

<sup>5</sup> Ex iis ergo quæ prius dicta sunt iam est nobis perspicuum, esse æternam Dei beneficentiam, & verè aequalem naturalem iustitiam, à principij experte principio, pro vniuscuiusque generis dignitate, ad omnes processisse: cum nunquam cœpisset. Neque enim huius quod est esse Dominum & bonum, principium accepit Deus, qui est semper id quod est. Sed neque cessabit vnquam benefacere, etiã si singula ad finem perduxerit. Est autem vnusquisque nostrum beneficentiæ particeps ad id quod vult. Differentiam enim fecit anima quæ euasit digna electione, voluntariumque institutum & exercitatio. Sic ergo quintus quoque liber Commentariorum cognitionis qui sunt in vera philosophia, qui nominatur Stromateus, finiatur.

#### COMMENTARIUS.

<sup>6</sup> R V R S V S igitur audiamus. Bacchylides diuinam naturam dicit nec morbis nec criminibus obnoxiam, nec hominibus similem: Cleanthes verò Stoicus Deum dicit esse ab omnibus affectionibus liberum & permanere, id est esse æternum, nec quenquam posse eum imitari, nec mirum, cum, vt ante diximus, sit omnis figuræ expers, cætera vide in eius versibus. Idem Cleanthes dicit induci idololatriam à falsa vulgi opinione, & idco ei non esse assentiendum, nec sperandū boni aliquid ex ea posse consequi. Rectè quoque Antiocham admonet

admonet Amphion, ne credat Iouem scelerati viri, nempe adulteri, veste indutum tãquam hominem eius cubile ingredi, est tamen in fabulis hunc Amphionem fuisse Iouis filiũ ex Antiopa vxore Lyncei, quem ipse cum Zetho & Calai fratribus postea occidit. Sophocles autem dicit apertè Iouem cum eius matre concubuisse, non versum in cignum vt olim cum Leda Tindari vxore in cignum versus concubuit, quando Helenam Pollucem & Castorem ex ovo genuit, sed plane tanquam hominem eam ingrauidasse. Eius autem libidinis tantum dicit fuisse ardorem, vt propere gradus ascenderit, & neque cibum sumpserit, nec se abluerit, sed tota nocte voluptati operam dederit. Hæc quidem Sophocles, sed in ea Tragœdia quam puto hodie nõ extare. Hæc cū citasset ex Poetis Tragici reuertitur ad Philosophos alios & Poetas qui de Diis loquuntur. *Apertè autem dicit.* Pergit recensere ea quæ de Deo dicuntur à Philosophis & Poetis, sed locus qui citatur ex Heraclito videtur esse corruptus. Ita enim in Græco legitur: *Τὸ λόγῳ τὸ ὁρῶν αἰεὶ φησὶν ἀξιώσει γίγνεται αἰσθητὸν & ἀσυνείητον ἢ ἀκινῆστον & ἀκίνητον τὸ πᾶν.* Eum ita censeo restituendum: *Τὸ λόγῳ τὸ ὁρῶν αἰεὶ φησὶν ἀξιώσει γίγνεται αἰσθητὸν & ἀσυνείητον ἢ ἀκινῆστον & ἀκίνηστον τὸ πᾶν.* Vt significet, Verbi quod semper est, inquit, non intelligentes sunt homines, & priusquam audierint, & cum primum audierint, vt id dicatur de Verbo æterni Dei filio, nõ de verbo quod profertur. Melampides verò Deum vocat miraculum mortaliũ, sicut & in multis locis scripturæ mirabilis dicitur & admirabilis, & admirabile nomen eius. Parmenides verò inter cætera quæ Deo tribuit, eum vocat vnigenam, vt qui vnicum filium nempe Verbum genuerit. Heliodus verò Regem & Dominum omnium immortalium, & cuius imperium omnia imperia superat, & ei cedunt omnia. Sophocles autem, teste Hecates in historia quam scripsit de Abrahamo & Ægyptiis, ait in Tragœdia vere esse vnum Deum, qui cælum, & terram, & mare, & ventos creauit, Deos autem non esse eos quorum factæ sunt imagines ad viuos consolandos, licet eis imoletur, & in eorum honorem Dies festi celebrentur, nec pij sunt censendi qui eos colunt. Euripides verò altum æthera qui omnia complectitur, dicit Iouem dici & Deum esse credendum. In actu seu Tragœdia quæ dicitur Pirithus, quæ nescio an hodie exeret, Deum alloquens dicit eum per se ortum, id est nõ aliunde quam à seipso ducere principium, qui in imbre æthereo implicatam habet naturam: ab eo enim descendunt omnia naturalium rerũ semina, vt in quo sint idæ vera & æterna rerum exemplaria. Circa eum autem sunt lux & tenebræ, & stellarũ multitudo innumerabilis. Per ea autem significatur totus m̃undus & quæ in eo sunt omnia, quæ sunt circa suum creatorem, vt quæ ab eo pendeant, & absque eo esse nequeant. Porro autem Iouem esse æthera cælum & terram, & denique omnia, Theologicè dictum est ab Æschylo: Deus enim neque est pars, neque totum, & tamen est totum & pars, omniũ partē & totum in seipso accipiens, & prius habēs, vt vult Diuus Dionysius. Porro autem cū in Deo sit m̃undus, vt dicunt, intelligibilis, qui est exemplar mundi sensibilis, in m̃undo autem intelligibili sint idæ ætheris, cœli, terræ & aquæ, quæ omnia sunt in Deo, nihil autem sit in Deo quod non sit Deus, hinc fit vt Deus sit æther, cælum, terra & aqua, & denique omnia. Quod autem dicit Heraclitus, esse vnum sapiens, nempe Iouis nomen, quod vult esse & non esse vnum. Est enim Deus vnum quod cadit sub intelligentiam, non vnum autem quando ab eo tanquam ab exemplari producuntur sensilia, quæ non sunt amplius vnum, sed multa: in hoc cum Heraclito consentit Plato, qui Deum dicit esse *ἑνὸν*, & exemplar rerum sensilium. Nam quatenus quidem est *ἑνὸν*, exemplar rerum sensilium, vnum est: quatenus autē sensilia facta sunt ad eius exemplar, ea ratione Deus nõ est amplius vnum, sed multa ab vno exemplari deducta. Vult itaque Deus esse vnum & nõ vnum. Vnum, vt exemplar omniũ: Non vnum, cum æternæ rerum idæ deducuntur ad sensiles species. Est ergo vna Dei essentia, sed in ea multa sunt ab eo producta, quæ licet non sint Deus, Deus tamē est omnia. Quod autem dicit idem Heraclitus, legem & consilium esse vni parere, videtur significare nullam esse meliorem legem quam quæ à Deo datur, nec ab eo melius capi cōsiliũ quàm à Deo. Sunt autem in lege diuina præcepta & consilia, quæ sunt amplectenda tanquam ab vno profecta. Et sunt præcepta quidem necessaria ad salutem. Per consilia autem licet ea non sint omnino necessaria, qui ea tamen sequuntur, maiora assequuntur præmia, cuiusmodi sunt, sibi perpetuam inditere continentiam, voluntariam amplecti paupertatem, & non suo viuere arbitrio, sed pendere à præceptis magistri rectā iubētis. Quod autem dicit Dominus in Euāgelio Lucæ, id ad sensum anagogicum sic deducit Heraclitus Ephesius, Qui audiunt & non intelligunt, perinde sunt, atque si essent surdi nec audirent, & licet sint præsentēs, perinde est atque si abessent. *At vnum quoque principium.* Quod non soli Hebræi, sed etiam Græci vnum nouerunt principium, probat Clemens, ex iis quæ scripsit Timæus Locrus, sed id ipsum quoque sumpsit Timæus ex Mose in Deuteronomio. Quod autem vnum omnium principium sit ingenitum, ex eo probat, quod si esset genitum, id iam non esset principium, sed illa ex quibus esset genitum. Est ergo Deus omnium principium, cū ex illo omnia sint genita, ipse autem ex nullo. Quod tamen minime est intelligendum de æterna illa generatione, qua filius à patre generatur, quæ quidem generatio est eiusmodi, vt nemo eam possit enarrare. *Iam verò videtur Homerus.* Vlysses à Polyphemo in antro inclusus, cum eum rogasset quod esset sibi nomen, respondit *ἄνεξ*, id est, nullus. Cū autem tanta esset eius superbia, vt neque dolo, neque vi se occidi posse putaret, non potuit tamen vitare mortem, vel excæcationem, quam morbum Iouis appellat Homerus, quæ illi ab Vlyssē qui se *Vrim* vocauit, est illata. Et erant quidem Cyclopes feri, & immanes, qui Deum nihili faciebant, in morte tamen Polyphemi quem ferula excæcauit Vlysses, veluti quadam sorte eius agnouerunt potētiam. *Et ante eum Orpheus dixit.* Orpheus non solum dicit Deum Omnipotentem, sed Deum quoque dicit Patrem & Filium. Xenocrates quoque per hoc quod vocauit vnum supremũ Iouem; alterum vero vltimum, patrem intelligit & filium, non quod Pater maior sit filio. Vnus enim, quod attinet ad essentiam, & idem est pater, sed quod pater est initium & origo diuinitatis à quo gignitur filius, & ea ratione pater est summus seu supremus, filius autem infimus. *Cuius am assimilasti Dominum.* Non est mirum si Deus corpore non possit apprehēdi, cum res nulla ei possit assimilari, & nec faber possit eius effingere imaginem, nec aurifex eius fundere & inaurare statuam, est enim Deus incorporeus. Sed cū & in Deo sit ratio, & sit ratio etiam in homine, homo Deum ratione potest apprehēdere. Ratione autem & numero maxime eget homo, ratione, inquā, humana quæ eum regit & conseruat. Sed ipsa humana ratio oritur à diuina



quæ hominem docet quid sit ei utile, & quod ad victum pertineat & alimēta. Ab ea homo discit artes: ad eas enim inueniendas nimis est imbecilla ratio humana: homo certe nō inuenit artem, sed eam affert Deus. Dicitur ratio græcè λόγος, est autē λόγος, & verbū Dei essentiale, quod est Deus, & in Deo, vt filius, inquam, in patre. Qui est autem in homine λόγος, id est ratio, non est homo, sed est facultas ratiocinandi, quæ insita homini eius formam constituit, sed Verbum latinè dicitur de Deo, Ratio autem de homine. <sup>1</sup> *Conuenit autem hu quoque.* Post iudicium futurū mundi consummationē narrant & Tragici & Orpheus. Postquam autem cōflagrabit mundus, is deinceps reparabitur & in integrū restituetur, sed longè erit perfectior, vt qui non amplius futurus sit sensibilis, sed cadens sub intelligentiam, vt antea diximus. Postquam autem cōflagrabit mundus, nec maris erunt vlli fluctus, nec terra producet folia quæ dicuntur pennata, quod pennarum habeant quandā similitudinem. Postquam autem reparatus fuerit mundus, rursus salua erunt omnia. Nam <sup>10</sup> & homines qui perierant & erant abditi, à Deo remittentur & redibunt in lucem, id est resurgent. <sup>2</sup> *Deinde illud subiungit.* Ex his versibus quos citat Clemens ex Orphei Theologia, satis apparet Orpheum plurima quæ de Deo præclare scripsit, non aliunde accepisse quam ex sacris Hebræorū scripturis, nempe quod Deus cælum & terram, & totā complectitur rerum vniuersitatem: quodque & mediis & extremis sit principiū, terræque & montium ab eo fiat motus & concussio: quodque & Dæmones eum timeant, & fatalis necessitas, quæ est alioqui inexorabilis & nemini parcit, ei pareat; quod Angeli qui sunt administratorij spiritus, & hominum maximā curam gerunt, eum circumsistant: quod sit immortalis & alienus ab interitu: quod ab eo sit ordo motuum cœlestium, & ab eo regantur quatuor anni tempora, & ab eo procedant rebus omnibus insitæ naturæ rationes. Quam ob causam eum vocauit Orpheus *μὲν πατὴρ*, quod perinde ac si fungeretur officio patris & matris, eius iussu & nutu producatur omnia. Hinc autem nonnulli acceperunt occasionem existimandi, quod Deus haberet coniugem. Ij sunt Valentiniani hæretici de quibus scribit Epiphanius lib. 1. tom. 2. <sup>20</sup> *Talia etiam Archilochus Parius.* Per bonas actiones ad cælū viam muniri, non solum sacra scriptura, sed vidit etiam Archilochus Parius. Orpheus quoque cōuenienter sacræ scripturæ scribit, Dei dexteram extendi vsque ad fines Oceani, & terram ei subiectam, significans eum orbem terræ quē creauit, sua etiam sapientia ac virtute regere ac moderari. <sup>3</sup> *Et Pindarus lyricus.* Pindarus tanquam vates diuino spiritu afflatus Deum dicit esse *πᾶσι*, id est vniuersum, significans id quod dicit Trismegistus, Deum esse omnia tam quæ sunt, quam quæ non sunt. Et rursus Deus est qui omnes fabricatur mortales, Deus est creator omnium. <sup>4</sup> *Cum autem dixerit.* Quæ est in homine modica sapientia, ea facile potest habere, qui ipse quoque natus est ex mortali matre, sed est difficile homini cui est mens mortalis Dei scrutari consilium. Hoc quidem scripsit Pindarus, cum hanc sententiam accepisset ab Esaiā. Cui conuenienter dicit Hesiodus, nulum <sup>30</sup> ex terrenis vatibus posse Iouis, id est Dei mentem cognoscere, & Solon Atheniensis qui fuit vnus ex septem Græcorum sapientibus, scribit nullum hominem posse Dei mentem aperte cognoscere. <sup>5</sup> *Rursus cum Moses prædixerit.* Quod mulier propter præcepti diuini transgressionem in labore & dolore esset paritura, scripsit Moses in Genesi. Hoc à Mose accepit Poeta quidam non ignobilis, sed cuius nomen subtriceret Clemens, nec id ad nos peruenit. <sup>6</sup> *Præterea Homerus quidem.* In scripturis nihil occurrit frequentius quam vt Deus dicatur iustus & bonus. Illas secuti sunt Poetæ. Et Homerus quidem iustum esse significās Deum, dicit patrem aureas librare trutinas. Menander autem Comicus dicit, cuiuslibet cūm primum natus est dari bonum Dæmonem, vt eum regat, & ad vitam instituat. Ad vitam autem bene instituendam non est credibile dari malum Dæmonem, sed potius in omnibus bonum. Græcè est *πῦρ ἀγαθόν*, quod significat omnem bonum, vel potius, est enim ambiguum, in omnibus bonum. Per Dæmonem autem intelligitur Angelus: <sup>40</sup> sunt autem, vt antea diximus, Angeli boni & mali, sicut etiam Dæmones. <sup>7</sup> *Rursus Æschylus.* Pulchrè ostendit Æschylus quantum sit discrimen inter Deum & mortales, cum ipse omnia sit & possit, & cūm terribiles eius oculos viderint, omnia contremiscant. Toram autem hanc sententiā accepit Æschylus ex Psalmographo. <sup>8</sup> *Huc accedit quod Apollo.* Cum Medi bellum gererent aduersus Græciam, Apollo consultus de belli euentu, respondit Mineruam suis præcibus non potuisse placare Iouem, nec impetrare, vt multa Deorum templa non vrentur. Quod quidem summam Dei ostendit potentiam, cui non potest resisti. <sup>9</sup> *Theatrides autem scribit.* Deus est vnum re vera eorum quæ sunt principium, & vnum solum, est enim vnum principium quod fuit à principio: vnum autem est re vera principium. Nam si multa essent principia non esset vnum. Sine magno Rege, id est, sine Deo, non est vllus alius. Nam sine Deo nihil est, & ab eo omnia habent, vt sint per communicatam participationem, quæ tamen non sunt propriè cūm oriantur & intereant. <sup>50</sup> <sup>10</sup> *Merito ergo Plato.* Plato in multis locis maximam dicit esse disciplinā boni videre ideam. Idem autem in lib. 7. de Repub. vbi pulcherrima antri similitudine, in quo qui sunt vincti, vmbas tantum rerum vident, qui autē inde ascenderunt, & ad lucem peruenierunt, nō amplius vmbas, sed res ipsas vere & aperte contemplantur, vult optima ingenia assuescere vt bonum videant, & totam circumagendo animam, à nocturno die, id est ab ignorantie tenebris, in quibus videntur tantum vmbæ, ascendant ad eius quod vere est, nempe Dei contemplationem, quæ quidē est vera philosophia. <sup>11</sup> *Patrem ergo.* Hic locus est corruptus & imperfectus, nec poterit restitui, nisi aliquod aliud inueniatur exemplar, ex eo tamen videtur elici posse hic sensus; Patrem & effectorem vniuersorum ante omnia apprehendunt omnia, tam inanima quam animata, & tam quæ sunt nata, & operantur, quam quæ sunt adhuc in vtero matrum abortum timētia, & tam quæ sunt expertia rationis, quam quæ sunt ratione predata. Eum autem apprehendunt, non quod id à doctrina didicerint, sed quod id sit eis insitum à natura. Vnde & præclare dixit Homerus, *ἢ κ' ἀγαθὸν πολλοὶ κερταῖν εἰς νοῦτον ἔσω*, id est, Non est bonus multorum principatus, vnus sit Dominus. Ideo autem anticipatā Dei habent notionem, quod vniuersæ & maxime generales eius operationes ad omnes peruadunt: ab eo enim procedit vita, sensus, & intelligentia. Arque omnes quidem gentes Dei habent notionem, sed nullæ magis quam Græci, qui ab Hebræis moti, Deo inaspectabili, omnipotenti, & præcipuo rerū auctori tribuunt prouidentiam. Quamuis autem Dei habeant insitam notionem, quæ tamen Deum consequuntur, non norunt nisi à nobis fuerint instituti, quando fidem accipiunt. Sed neque norunt, quomodo Deus mentē cogitetur, nisi eius

nisi eius veram videant apparitionem. Apparuit autem quando carne suscepta natus est Christus, & Deus visus est in terris. <sup>1</sup> *Merito ergo Apostolus.* Dixit antea omnes Dei habere notionem, est enim omnibus natura insitum nosse quid sit Deus: is autē potestate Deus est & Dominus omnium. Nosse autem Deum esse id quod est, id est ipsum ens à quo omnia habent quod sint, & esse patrē & creatore vniuersorum, & trium hypostaseon seu personarū habere ordinem, in quo est Oeconomia & dispensatio veritatis. Deum ergo qui est omnium Deus & Dominus potestate, quod sit norūt omnes: quod sit autem Pater & creator, & quod qui est vnus, distinctas habeat personas Patris & Filij & Spiritus sancti, ij demum norunt qui fide sunt instituti, qui dicuntur cathecumeni. <sup>2</sup> *similiter etiam Prophetica.* Iis quæ dixit Apostolus consentiunt etiam Prophetæ Esaias, Ionas, & Malachias, quod Deus scilicet sit omnium potestate, Iudæorū autem cognitione, vt superius diximus. Illa autem cognitio efficit, vt Dei nomen sit clarum in gentibus, & ei sacrificetur à Solis ortu vsque ad occasum, quod intelligitur de puro & mundo Eucharistiæ sacrificio, quod successit omnibus veteris legis vmbri & figuris. <sup>3</sup> *Liberum autem arbitrium.* Plato in Cratylo virtutis etymologiam dicit esse ἀεὶ πρῶτον, vel ἀπὸ πρῶτον, quod vel volenti facile affluat, vel nemine cogente aut imperante, sed libera electione suscipiatur. Vnde dicit Clemens Platonem liberum asserere arbitrium iis verbis quæ recitat; Virtus, inquit, non parat alterius dominio, illius est vnusquisque particeps, prout eam elegerit vel despexerit. Quod eam non assequatur, non alij quam sibi est imputandum. In Deum certe non potest culpa conferri, qui boni tantum causa est, non mali. Quod & in mukis locis dicit Plato, & Pindarus in suis Odis, in quibus dicit Iouem non esse hominibus causam malorum, sed in vnus cuiusque potestate esse situm, vt apprehēdat iustitiam, comitem bonarum legum institutionis, & eius quod fas est & æquum, quod Themis vocat. Iouem autem vxorem duxisse Themis à parcis seu fati ad Olympi scalas adductam, ex qua præclaros procreauit

20 Seruatores, Deum iustum esse innuens, & ex eo non solum vnum generari Seruatorem, nempe vnicum eius filium, sed etiam ab eo creari homines, qui sunt sub eo hominibus salutare. Cum de Deo multa dixisset, subiunxit, eum esse miserum & infelicem qui veritati, id est Deo non credit. Veritati autem & Deo non credit, qui humana inflatus doctrina, se naturæ quidem dat contemplationi, & Dei videns opera ex iis de Deo non cogitat, & de rebus quidem sublimibus, & quæ sunt in aëre, quæ quidem dicuntur *μετέωρα*, acriter & vehementer disputat, de iis autem quæ non videntur, de diuinis, inquam, & quæ sub solam cadunt intelligentiam, nihil sentit. Hæc est autem vera disciplina, in Dei & rerum diuinarum versari contemplatione. Hoc intellexit Parmenides, qui naturam Solisque & Lunæ cursum, & vniuersam mundi reuolutionem à fatali serie quæ est ei præscripta à Deo perdere, suis diuinis ostendit versibus.

30 <sup>7</sup> *Et Metrodorum.* Non solus Parmenides, sed etiam Metrodorus quamuis esset Epicureus, soleant autem Epicurei de Deo minus recte sentire, de rebus diuinis, & quæ cadunt sub intelligentiam diuinæ loquitur, admonens Menestratum, vt cum sit mortalis, & eius vita certo termino contineatur, anima ascendar & contempleretur donec videat seculum seu æuum, id est æternitatem, & infinitatem rerum quæ fuerunt, & futurum. Hoc autem futurum est, quando cum beatis Dei visionem simul cum Deo contemplantur, puri & in pura luce collocati, & à rerum terrenarum concreione remoti, & à corpore cui instar ostrei sumus alligati, fuerimus liberati. De rebus quoque diuinis & quæ intelligentia percipiuntur sentit Pythagoras cum cælum vocat *αἰθέρα*, id est terram ex aduerso nostræ sitam, in qua qui sunt moriuntur. Terra autem illa de qua loquitur Pythagoras, est æterna illa terra, de qua dicit regius psaltes David; Credo videre bona Domini in terra viuientium, & quam mites possessuros dicit Christus in beatitudinibus: apud Hieremiam autem dicit Deus, se daturum terram electam hæreditatem Dei omnipotentis, cuius qui fuerunt hæredes,

40 erunt Reges terræ. Cū multa autē aliā dicere posset, dicit se finē facere, ne, vt dicit Agatho Tragicus *παύειν*, id est, id quod propter aliud dicitur, sit longius quam ipsum opus propter quod dicitur. <sup>8</sup> *Cum ergo aperte.* Superius satis ostendit quomodo sit intelligendum quod dicit Dominus, Græcos esse fures, & cū posset longe plura dicere si Græcorum dogmata adduceret, vitans nimiam libri prolixitatem, de iis tamen dogmatibus est necessario aliquid dicturus, quando colliget opiniones Græcorum de principiis. <sup>9</sup> *Sed hoc quoque nobis.* Ex iis, inquit, quæ dicta sunt, possumus considerare, quomodo Græcorum libri in quibus sunt multa turbulenta & periculosa, sint legendi ab iis, qui vitantes noxia, vtilia & salutaria volent colligere. <sup>10</sup> *Diuinæ mentis qui possedit bona, felix.* Ex libris, inquit, Græcorum sunt colligenda quæ sunt diuina, ea enim sunt quæ hominem felicem reddunt, miseri autem sunt, qui curiosè inquirunt Deorum vanas opiniones. Et in rebus quidem diuinis est cognitio, in vanis autem Deorum erroribus est ignoratio. Oportet autem Philosophum multarum rerum habere notitiam: vt multarum autem rerum habeatur notitia, necesse est vt multa legantur & percurrantur quæ memoriæ mandentur. <sup>11</sup> *Ex iis ergo.* Hic est conclusio libri quinti, ex quo dicit esse perspicuum, esse æternam Dei beneficentiam. (Deus enim est semper bonus, & nunquam desinit esse bonus) & naturalem eius iustitiam pro dignitate vnus cuiusque generis ex quo procedere à principio quod caret principio, id est à Deo. Principio enim caret Deus, vt qui nunquam cœperit, Deus enim qui semper est id quod est, reuera enim solus est, & præter eum reuera nihil est, nunquam cœpit esse Dominus & bonus, qui semper est id quod est. Cum ergo sit Dominus & bonus, & semper sit id quod est, nunquam cœpit esse Dominus & bonus. Quod si est semper bonus, semper benefacit, nec vnquam cessat benefacere, nec ideo cessat benefacere quod singulis finem imponat. Cum autem vnicuique rerum generi pro earum diuersitate benefaciat, hominibus tamen maxime benefacit. Benefacit autem ad id quod vult vnusquisque. Sed cū in anima sit situm liberum arbitrium, varia animæ electio, & voluntarium institutum, & exercitatio efficit, vt sit varia in homines beneficentia. Et hic est finis quinti libri Stromatum.

# CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI STROMATVM

### LIBER SEXTVS.



Ioan. 6.

Esaï. 32.

Rom. 14.

Psal. 111.

IC\* autem sextus simul & septimus Liber, eorum qui ex vera sunt phi-  
 losophia Commentariorum cognitionem informantium, qui dicitur<sup>10</sup>  
 Stromateus, cum moralem rationem quæ in iis perficitur, quam maxi-  
 mè fieri potuerit, descripserit, & ostenderit quonam sit vitæ instituto is  
 qui est cognitione præditus, procedit, Philosophis ostensurus eum nequa-  
 quam esse ἀθεόν, id est à pietate & religione alienum, ut existimauerunt,  
 sed solum reuera pium & religiosum, eius qui est cognitione præditus, Dei cultus modum  
 summatim exponens, quod attinet ad eam quæ admonet & in memoriam reuocat, scri-  
 pturam citra periculum imprimendam. Operari enim cibum qui in æuum permanet, præ-<sup>20</sup>  
 cepit Dominus. Et alicubi dicit Propheta: Beatus qui seminat super omnem aquam,  
 quam conculcat vitulus & asinus: nempe qui ex lege & gentibus in unam fidem congre-  
 gatur populus. Qui autem est imbecillus, olera comedit, ut ait præclarus Apostolus. Prius  
 autem pædagogus, qui à nobis diuiditur in tribus libris, ostendit educationem & institu-  
 tionem quæ datur à pueritia, hoc est, quæ ex catechesi, seu ex auditione tradita doctrina, fi-  
 de simul augetur, vitæ informationem, & iis qui in numerum virorum adscribuntur,  
 præparat animam virtute præditam, ad scientiam quæ cognitionem præbet accipiendam.<sup>30</sup>  
 Cum ergo ex iis quæ per hæc à nobis dicenda sunt, Græci euidenter didicerint, quod cum  
 eum qui est pius & verus Dei cultor nefariè persequantur, ipsi se impiè gerant: tunc iam  
 procedentibus conuenienter Stromatum stylo & formæ Commentariis, soluendæ sunt quæ  
 & à Græcis & à barbaris in nos mouentur dubitationes de aduentu Domini. Atque in  
 prato quidem qui variè florent flores, & in horto arborum plantatio, non est separata per  
 unamquæque speciem eorum quæ sunt alterius generis, etiamsi quidam, eruditis variè de-  
 cerptis collectionibus, prata & Heliconas, & fauos, & peplos, conscripserint: sed iis quæ ut<sup>40</sup>  
 contigit mihi venerunt in mentem, & neque ordine neque dictione sunt expurgata, sunt  
 autem de industria dispersa, permixtim nobis instar prati variata est Stromatum descri-  
 ptio. Quæ cum ita habeant, & mihi crunt ad me excitandum Commentarij: & ei qui est  
 aptus ad cognitionem, si fortè in ea inciderit, eius quod est utile ac conducibile cum sudore  
 fiet inquisitio. Non solum enim cibum, sed multo magis etiam cognitionem labor præcedat  
 æquum est, iis qui per arctam & angustam verè viam Dominicam, ad æternam & bea-  
 tam transmittuntur salutem. Nostra autem cognitio, & hortus spiritualis, est ipse noster<sup>50</sup>  
 Seruator, in quem implantamur, transpositi & transformati in terram bonam ex vita ve-  
 teri. Mutatio autem plātationis confert ad fertilitatem & bonitatem fructuum. Lux au-  
 tem est Dominus & vera cognitio, in quem sumus transpositi. Dicitur autem alioqui du-  
 plex etiam cognitio: una quidem communiter, quæ est in omnibus hominibus: similiter in-  
 telligentia & apprehensio, quæ vulgò & publicè ubique ex eo apparet, quod norit unum-  
 quodque eorū quæ sunt subiecta: quam non solum habent potestates quæ sunt ratione præ-  
 dita, sed etiam quæ ea carent: quam ego nunquam nominauerim cognitionem, ut cui sit<sup>60</sup>  
 à natura ingeneratum, ut cognoscat per sensus. Quæ autem excellenter & præcipuè nomi-  
 natur cognitio, ex mente & ratione formam accipit & caractèrem, per quam solæ po-  
 testates rationis participes sunt cognitiones, quæ iis quæ apprehenduntur intelligentia,  
 per nudam animæ operationem purè ac syncerè applicantur. Bonus est vir, inquit David,  
 qui misè-

qui miseretur eorum qui errore pereunt, & commodat impertiendo verbum veritatis, non temere & ut contigit, sed si pensabit sermones suos in iudicio, profunda supputatione ac ratiocinatione: is dispersit, dedit pauperibus. Priusquam autem aggrediamur id quod est propositum, fini quinti libri Stromatum sunt instar proemii reddenda ea quae desunt. Nam quoniam ostendimus symbolicum genus esse antiquum, eo autem esse usos non solum prophetas qui sunt apud nos, sed etiam ex prisca Graecis permultos, & non paucos ex aliis barbaris qui sunt in gentibus, oportet eorum quoque qui insistantur persequi mysteria. Hac autem declarare distuli in eum locum, quo ea quae a Graecis dicta sunt de principiis persequentes, confutabimus: nam huius quoque contemplationis ostendemus fore mysteria. Cum autem ostenderimus Graecorum cogitatorum eum qui apparet sensum, ex veritate quae nobis fuit tradita per scripturas, fuisse illustratum, in quo significatio fructum veritatis ad ipsos pervenisse postea, si non sit graue dictu, monstrauimus: agendum ipsos Graecos furti in seipsos admissi testes adducamus. Qui enim quae sunt eorum propria tam euidenter à se inuicem suffurantur, se quidem fures esse confirmant: vel inuiti autem ostenduntur à nobis acceptam usurpasse veritatem, & eis qui erant sui generis clanculum tradidisse. Qui enim ne à seipsis quidem abstinere, à nostris vix abstinebunt. Atque tacebo quidem eorum dogmata in philosophia, cum scriptis fateantur ij qui in sectas distribuuntur, ne ingrati animi criminis conuincerentur, se decreta praecipua accepisse à Socrate. Cum autem usus fuero paucis testimoniis eorum qui sermonibus celebrantur, & in magna existimatione habentur apud Graecos, & eorum furandi genus in diuersis temporibus conuicero, conuertitur ad ea quae deinceps sequuntur. Nam cum fecisset Orpheus,

Ὡς δὲ κύντερον ἢ τὸ εἶναι δῆλο γυναικός.

id est:

Deterius peiusque aliud quam femina nil est. aperte dicit Homerus:

Οὐκ ἀνότερον καὶ κύντερον δῆλο γυναικός.

id est:

Deterius grauiusque aliud quam femina nil est.

Et cum scripsisset Musaeus:

Ὡς αἰεὶ τέχνη μέν ἀμείνων ἰσχύος ἔστιν.

id est:

Est certe ars semper permultum robore maior. Dicit Homerus.

Μήτιι βιδρυτόμος ἀεχέμεται ἢ βίηφι.

id est,

Ligna secans magis consilio quam robore vincit.

Et rursus cum dixisset Musaeus:

Ὡς δὲ αὐτὸς καὶ φύλλα φύει ζῆδωρος ἄρσεν.

Ἀλλὰ μὲν οἱ μελίησιν ἀποφθίει, δῆλα δὲ φύει.

Ὡς δὲ καὶ αἰθρώπων ἄρσεν καὶ φύλλον ἐλίσσει.

id est:

In lucem utque vides almam folia edere terram,

Atque perire alia in ramis ac rursus oriri;

Altera sic hominum seclum generatio voluit. transcribit Homerus:

Φύλλα τὰ μὲν τ' αἰέμος χαμάδις γαίῃ, δῆλα δὲ φύει.

Τηλεθώα φύει ἔαρος δὲ ἐπιγίγνεται ἄρσεν.

Ὡς αἰθρώπων ἄρσεν ἢ μὲν φύει. ἢ δὲ ἀπολήγει.

id est:

Ventus fundit humi folia altera syluaque rursus

Altera producit viridantia tempore verno:

Nascitur humanum sic seclum sicque recedit.

Rursus autem cum dixisset Homerus:

Οὐχ ὅσιν κτερόμοισιν ἐπ' αἰθράσιν ἐχέταα.

id est:

Fff iij

De occisis autem minime se extollere fas est.

*Scribunt Archilochus & Cratinus, ille quidem, Οὐ γὰρ ἐάδαλ' ἀετθανῶσι κερδομεῖν ἐπ' ἀνδράων. hoc est: Non mortuos bene est conuiciis persequi. Cratinus autem in Laconicis, φοβερόν αἰδεσθῆναι τοὺς αὐτὸν κτεάνους ἐπ' αἰζηνοῖσι καυχᾶσθαι, μέγα. id est, Terribile est de hominibus occisis iuuenibus se valde iactare. Et rursus Archilocus illud transferens Homericum, Αασάμελλ' οὐδ' αἶψ' ἀναινομένην αἴλινυ πολλῶν, id est:*

Sum læsus, nec ego pro multis ferre recuso.

*Sic scribit, ἡμβλακὸν καὶ παύλινά αἶλλον ἢ δ' ἀτηνιχῆσαι. id est, Erranti & utique aliquem alium deprehendit calamitas. Sicut certè illum quoque versum.*

*Ξυῶς κοινῶς, καὶ τὸ κτεάνον κατεκτεῖ. id est:*

Communis perimit Mars & qui occiderat ante.

*Ipse transmutans sic protulit, Ερξω, ἐτήτυμον γὰρ ξυῶς αἰδεσθῆναι δ' ἔστι, id est, Faciam, reuera enim est Mars communis hominibus. Præterea illud quoque transferens.*

*Νίκης αἰδεσθῆναι θεῶν ἐν πείρᾳ καίται. id est:*

Omnis in arbitrio victoria postea Deorum est.

*Per hunc iambum iuuenibus etiam aperte addit animum.*

*Νίκης δ' ἐν θεοῖσι πύρεται. id est:*

Est in Diis vero finis victoriae.

*Rursus cùm dixisset Homerus:*

*Ανὰ πόδας χαμαμέναι. id est:*

Illotis plantis in humo duraque cubantes.

*Euripides scribit in Erectheo:*

*Εὐδυσιν ἐν ἀγρώτῃ πύδα.*

*Γηλαῖς δ' οὐχ ὑγραίνουσιν πόδας. id est:*

In solo minime strato dormiunt.

Fontibus autem minime lauant pedes.

*Et cum similiter dixisset Archilochus:*

*Ἀλλ' ὁμῶς ὁμῶς καρδίᾳ λαίναται. id est,*

Cor ahj de alio mouetur gaudio.

*Conuenienter ei Homérico.*

*Ἄλλος γὰρ ὁμοῖον αἴηρ ὁπιτέρπεται ἔργῳ. id est:*

De factis aliis alius nam gaudia sumit.

*Dicit Euripides in Oeneo.*

*Ἀλλ' ὁμῶς ὁμοῖς μάλλον ἡδεταί ἔθ' ἔθ' ποῖς. id est:*

Namque aliis alius magis lætatur moribus.

*Audiui autem Æschylum quidem dicentem:*

*Οἴκι μὲν γὰρ τὸν καλῶς βιδαίμονα.*

*Καὶ τὸν καλῶς περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, id est:*

Est qui beatus is maneat domi decet.

Rem qui gerit malè, is bene est maneat domi.

*Euripide similiter in scæna clamante:*

*Μακάριος ὅστις βιτωχῶν οἴκι μὲν. id est:*

Felix beatus qui cum sit domi manet.

*Sed & Menandrum sic dicentem in comædia:*

*Οἴκοι μὲν γὰρ καὶ μὲν ἐλθέσθον.*

*Ἡ μικρὴ τὸν καλῶς βιδαίμονα. id est,*

Domi

Domī manere oportet, & esse liberum;

Aut non beatum illum esse verè dicier.

Rursus cūm dicat Theognis:

Οὐκ ἔστι φιλῶν φίλος καὶ πιστὸς ἐταῖρος, hoc est,

Qui exulat est illi non vllus fidus amicus.

dixit Euripides:

Γέννητα φιλῶν πᾶσις ἐκ ποδῶν φίλος. hoc est,

Procul fugit quiuis amicus pauperem.

Et cūm dixisset Epicharmus, Ω γύγατερ αἱ αἱ τύχαι στυγοκίζων μὲν ὡς σάδα πολεμῶν,\*  
 & subiungat, ὁ μὲν γὰρ ἀλλῶ δηλασάμεναι νειάϊδα· ἄλλον δὲ ἀνῆμασιν πνῶ. hoc est, O  
 filia hei mihi, cum quam fortuna me facis habitare: Nam is quidem aliam sumit ado-  
 lescentulam, alia autem alium querit quempiam, scribit Euripides.

Κακὸν γυναικα πρὸς νέον ζῶσαι νέας

Ο μὲν γὰρ ἄλλης λέκτρον ἱμεῖς λαβήν

Ἡ δὲ ἐνδὴς ἔστι ἔτι, βελδὴ κακὰ. id est,

Dare iuueni iuuenem mala est res coniugem,

Namque is cupit cubile inire alterius:

Sed machinatur ipsa egens illi malum.

Præterea cum Euripides dixisset in Medea:

Κακὸν γὰρ αἰδρὸς δῶρ ὄνησιν οὐκ ἔχῃ. id est,

Etenim mali munus viri haud est vtile.

Sophocles in Aiace flagelifero dicit hoc iambicum:

Ἐχθρὸν δὲ ἄδωρα δῶρα καὶ οὐκ ὄνησιμα. id est:

Dona hostium non dona sunt, nec commoda.

Cum autem versu dixisset Solon:

Τίττει γὰρ χρεὸς ὕβειν ὅτ' αἰ πολλὸς ὄλβος ἔπηται. hoc est:

Nascitur ex nimis opibus petulantia multa.

apertè scribit Theognis:

Τίττει τοὶ χρεὸς ὕβειν, ὅτ' αἰ κακῶ ὄλβος ἔπηται. id est,

Nascitur ex nimis opibus petulantia prauis.

Vnde etiam Thucydides in historiis· Εἰώθησαν ὅτι πολλοὶ τῶν αἰδεσθῶν φησὶν, αἱ μάλιστα καὶ  
 δὲ ἐλαχίστου ἀποροδοκῆτος ἀπορογία ἔλθῃ, εἰς ὕβειν βέπταται. hoc est, Solent autem, inquit,  
 permulti homines quibus maxime res secunda aliquantisper euenerint, fieri insolentes. Phi-  
 listus quoque similiter eadem imitatur sic dicens, Τὰ ὅτι πολλὰ καὶ λόγῳ τοῖς αἰδεσθῶσις ἀτυ-  
 χουσί τε ἀσφαλίστερα τῶν δόξαι καὶ κακωτέρα εἰώθησαν γὰρ μάλιστα οἱ τῶν δόξαι ἀπορο-  
 δοκῆτως ἀπορογοῦντες εἰς ὕβειν βέπταται. hoc est: Multa autem quæ conuenienter ratio-  
 ni feliciter succedunt hominibus, sunt & ad famam & ad rerum aduersarum cautionem  
 tutiora. Quibus enim præter spem & expectationem res secunda accidunt, solent euadere  
 insolentes. Rursus cum hunc versum fecisset Euripides.

Ἐκ γὰρ πατρὸς καὶ μητρὸς ἐκπονημένοι

Σκληρὰς ἀφ' ἑστέας οἱ γόνι βελτίονες. id est,

Ex patre & matre vitam egere qui asperam, &

Laboriosam validiores filij.

Scribit Critias. Ἀρχομεν δὲ τοὶ ἀπὸ γένεως αἰδεσθῶν πῶς αἱ βέλεις τὸ σῶμα γυμνοῖτο καὶ  
 ἰσχυρότατος, εἰ δὲ φυλάδων γυμνάζοιτο καὶ ἐαδίῳ ἔρρωμένως καὶ ταλαιπωροῖτο τὸ σῶμα, καὶ ἡ μητὴρ  
 ἢ πατὴρ ἢ μέλλοντες ἔσται ἰσχυροὶ τὸ σῶμα καὶ γυμνάζοιτο, id est: Incipio autem ab ortu hominum,

Fff iiiij



quemadmodum fuerit corpore præstantissimâs & fortissimâs, si is qui serie exerceatur & strenue comedat, & corpus vexet laboribus: & mater futuri infantis & sit robusto corpore, & se exerceat. Rursus cum Homerus dixisset de clypeo quem fabricatus est Vulcanus:

Εν μὲν γὰρ αἴτεν' ἔχον δὲ ἕρποντα δὲ γαλακτοῦ  
 Ἐν δὲ ἐπὶ πῶτα μοῖο μέγα δῖος Ὀκεανοῖο. id est:  
 Tellurem marêque & cælum fabricatus in illo est.

Oceani magnam & vim fluminis indidit illi;

Dicit Pherecydes Syrius, Ζᾶς ποῖς φάεος μέγατε καὶ καλὸν καὶ αὐτὰς ποικίλῃ γλῶσσει καὶ ὀφθαλμοῖς δῶκεται, hoc est: Ζᾶς facit magnum pulchrûmque pallium, & variè in eo dopingit terram & Ogenum, & domos Ogeni. Et cum dixisset Homerus:

Αἰδὺς ἦτ' ἀνδρᾶς μέγα σίνετα, ἢ δὲ οἴνοισιν. hoc est:

Ipse pudor qui hominem multum lædîtque iuuâtque.

Euripides scribit in Erechtheo,

Αἰδὺς ὃ αὐτὸς δυσκείτως ἔχω πῖε·  
 Καὶ δὲ γὰρ αὐτῆς καὶ σὺ κακὸν μέγα. id est:  
 Quid de pudore dicam haud facillè iudicem.  
 Eo est opus certè, nec est malum graue.

Ex mutua autem comparatione furti loca sumpseris, ex ijs qui & simul floruerunt, & in ijsdem inter se concertarunt. Ex Euripide quidem in Oreste:

Ὡ φίλον ὕπνῳ γέλῃθ' ὅτι κούρου νόσος. id est:  
 Soporis ô illecebræ & morbum iuuans.

Et ex Sophocle in Eriphyle:

Ἀπελθ' ἐκείνης ὕπνον ἰσθῆν νόσον. id est:  
 Abi ad soporem huius morbi qui est medicus.

Et ex Euripide quidem in Antigone:

Ὀνόματι μεμψῶν ὁ νόθον ἢ φύσις δδῖν. hoc est:  
 Nothum dedit probrosum natura nominis.

Sophocles autem ex Aleuadibus:

Ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸν ἴσον ἔχῃ φύσιν. id est:  
 Quidquid bonum est naturam habet consimilem.

Rursus Euripides quidem in Crimeno:

Τῷ γὰρ πονοῦντι καὶ θεὸς συλλαμβάνει. id est:  
 Nam qui elaborat gaudet auxilio Dei.

Sophocles autem in Minoe dicit:

Οὐκ ἔστι τοῖς μὴ δράσας σύμμαχος τύχη. id est:  
 Qui nil agunt iis fortuna non fert opem.

Quinetiam Euripides quidem in Alexandro:

Χρόνος δὲ δειξέει, ὅτι τεκμήρια μαθὼν  
 Ηχρησὸν ὄντα γνώσομαι σ' ἢ κακὸν id est:  
 Ostendet autem tempus ex quam nota,  
 Aut te probum vel improbum cognouerim.

Sophocles autem ex Hippono:

Γεὺς ταῦτα χρύπτε μηδέν, ὡς ὁ πᾶντ' ὁρᾷ  
 Καὶ πᾶντ' ἀκρύων, πᾶντ' αἰσπύσας χρόνος. id est:  
 Ad hæc nihil celes, quod omnia etenim videt,  
 Et audit omnia, tempus illud explicat.

Sedilla

*Sed illa quoque similiter persequamur. Nam cum carmine scripsisset Eumulus:*

Μνημοσύνης καὶ Ζεὺς Ὀλυμπίῃς ὀνεία κούραι. *id est:*

Mnemosyne atque Ioui est soboles prognata nouena.

*Solon sic incipit elegiam:*

Μνημοσύνης καὶ Ζεὺς Ὀλυμπίῃς ἀγλαὰ τέκνα. *id est:*

Nata est Mnemosyne atque Ioui clarissima proles.

10 *Rursus Euripides illud Homericum paraphrastice circumloquens:*

Τίς πόθεν ἦς ἀνδρῶν· πόθι τοι παῖς, ἠδὲ γονεῖς. *id est:*

Quis tu homo es, & tibi quænam patria, quique parentes.

*His iambis utitur in Ægeo:*

Γοῖαι σε φῶρδ' ἄλκι' ἐκλελοιπότα,

Πολυξενῶσαι, γῆ' ἦ τίς, πάσας θ' ὅρας.

Τίς ἔαδ' ὀφύσας τὸ κακὴν ἔχεις. *id est:*

20 Dicemus ex qua te profectum patria

Loca peragrantem plurima, & quænam tua

Terra est, tuum quemnam asseris dici patrem?

*Quid verò, non cum dixisset Theognis:*

Οἶνος πινόμοτος πολὺς κακὸς· ὡς δέ τις αὐτῷ

Χρήται ὅστις ἐμὸν ὄνομα, κακὸν, ἀλλ' ἀγαθόν. *id est:*

Potetur nimium si vinum, est res mala: sed si

30 Scitè utatur quis, non mala, sed bona res.

*Scribit Panyasis:*

Ὡς οἶνος θεοῖσι θεῶν παρὰ δαῖτον ἄριστον,

Γινόμοτος καὶ μέτρον, ὑπὲρ μέτρον ὅτι χρεῖων. *id est:*

A diis donatum res est longè optima vinum,

Si potes modicè, immodicum res est pessima vinum.

40 *Quinetiam cum dicat Hesiodus:*

Σοὶ δ' ἐγὼ αἰτὶ πυρὸς δώσω κακὸν ἔκταν ἀπὸ μύτης Τέρπωνται. *hoc est:*

Nam tibi pro igne malum reddam quod recreet omnes.

*Dicit Euripides: αἰτὶ πυρὸς ὃ γὰρ ὁ πῦρ μείζον καὶ δυσμαχότερον βλάσσει γυναῖκες. id est:*

Nam pro igne maior ignis & difficilior victu creatur à fæminis.

*Præterea cum dicat Homerus:*

Γαστήρ δ' ἔπεις ἔστιν ἀποπλησθαι μεμαῖσται

Οὐλομένην· ἢ πολλὰ καὶ ἀνδρῶν ποιοὶ δίδωσιν. *id est:*

50 Perdendus venter nulla ratione repleti

Quit, mala plurima qui miseris mortalibus affert.

*Scribit Euripides:*

Νικᾷ ὃ χρεῖα μὲν, κακῶς τε ὕλομένη

Γαστήρ ἀφ' ἧς δὴ πόρτα γίνεται κακῶ. *id est:*

Vincit ægestas, ventérque malè perditus,

60 A quo quidem certè fluunt cuncta mala.

*Præterea æque atque Callias Comicus qui scribit:*

Μετὰ μηχανομένων φασὶ χεῖναι μένεσθαι πόρτας. *id est:*

Cùm insanientibus oportet furere omnes aiunt.

*Dicit Menander in κωμικοῖς, id est, qui venduntur:*

Οὐ πόρτα χεῖν ὁ φρόνιμος ἄριστος παρὼν.

Καὶ συμβῶναι δὲ ἓνα δέ. *id est:*

Adesse semper non conuenit prudentiam.

Eriam euenire oportet aliqua.

*Et cum dixisset Antimachus Teius.*

Ἐκ γὰρ δῶρων πολλὰ κακὰ ἀνθρώποισι πέλονται. *id est:*

Ex donis hominum generi mala plurima fiunt.

*Scriptit Augias:*

Δώρεα γὰρ ἀνθρώπων νοῦν ἥπαφεν, ἡ δὲ καὶ ἔργα. *id est:*

Namque hominum mentem cum factis munera fallunt.

*Cum autem dixisset Hesiodus:*

Οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς αἴηρ λήϊζεν ἄμεινον

Τῆς ἀγαθῆς τῆς δὲ αὐτὴ κακῆς, ἢ ῥίγιον διῶ. *id est:*

Namque homini melior fuerit possessio nulla,

Coniux quam bona, nil scelerata at peius habetur.

*Dixit Simonides:* γυναικὸς δὲ ὁσδὲν χεῖρμα αἴηρ λήϊζειαι ἐαδῆς ἄμεινον ὁσδὲ ῥίγιον, κακῆς. *id est, Vxore autem bona, vir rem nullam possidet meliorem, neque mala deteriore.*

*Rursus cum dixisset Epicharmus:* ὡς πολὺν χρόνον χ' ὡς ὀλίγον, ἔτιος διαοῦ. *id est: Tanquam longo tempore victurus, & tanquam breui, ita animo agites. scribit Euripides:*

Τίδ' ἡ ποτ' ὄλβω μὲν μὴ ἁφ' ἑβελήκτες

Οὐ ζώμεν ὡς ἡδιστα, μὴ λυπούμενοι. *id est:*

Cum cursus in rebus secundis haud fiet

Certus, molestias cur non repellimus.

*Similiter cum Comicus dixisset Diphilus,* ἀμετέωλος ἐστὶν αἰθερῶν βίος, *id est, mutabilis vita est hominum, dicit Posidippus:*

Οὐδεὶς ἀνθρώπος τὸν βίον διήγαγῃ

Ανθρώπος ὢν· ἔσθ' ἄρ' αὖτε τέλος πάλιν

Ἐμμενεν ὠτυχῶν. ---- *id est,*

Expers molestiæ acta nemini fuit

Vita, aut beatus vsque finem ad vltimum

Permansit vllus.

*Et alioqui id tibi dicit Plato, scribens de homine qui est animal facile mutabile. Rursus cum dixisset Euripides:* ὦ πολύμοχθος βιωτὰ θνητοῖς, ὡς ἐπὶ πλὴντοσφάγεα κέσται· καὶ γὰρ μὲν αὐξάνει· καὶ ὅ, ἀποφθινύθῃ· καὶ οὐκ ἐστὶν ὅθρως κείμενος, ὁσδὲ εἷς, εἰς ὃν τίνα χεῖρ τελέσται θνητοῖς, πλὴν ὅτ' αὐτὴ ἐλθὼν κρυερεὰ δέξεται θανάτου πεμφθεῖσα τελευτή. *id est: O laboriosa vita mortaliū, quam es omnino lubrica, & hac quidem auges, illa verò minuis, nec est vllus terminus constitutus, ad quem oportet peruenire mortales, nisi quando venerit gelidus à Ioue missus mortis finis: scribit Diphilus,*

Οὐκ ἐστὶ βίος, ὃς ἔχει κέκτηται κακὰ.

Λύπας, μερίμνας, θρόπαγας, σφέλας, νόσους.

Τέτων ὁ θάνατος κατὰ σφ' ἰατρὸς φανείς

Ἀνέπαυσε τοὺς ἔχοντας, ἀναπαύσας ὑπνῳ. *id est:*

Non vlla vita est quæ omnino caret malis,

Curis, doloribus, & ægritudinibus:

Cum apparuit sed mors, eorum vt medicus,

Dat requiem iis quibus malè est, hos sopiens.

*Præterea cum dixisset Euripides:* πολλὰ μορφὰ τ' ἀαμονίῳ· πολλὰ δὲ ἀελπίως χραίνουσι τοῖς. *id est:*

id est: Multa sunt forma demoniorum: insperato autē dii multa efficiunt. Tragicus similiter Theodectes scribit: ὅ μὴ βεβαίους τὰς βεβηχέναι τύχας. id est: non stabiles esse fortunas hominum. Et cum dixisset Bachilides: παρ' οἷσι δ' ἀνθρώποις ἢ ἀπὸ πύλων χρονον τὰς δαίμονι δῶκε, τὰς δαίμονα ἐν χειρὶ πολιορκώτατον γῆρας ἰκνέσθαι. τὸν ἐγκύρην δυνάμει. id est: Apud quos autem mortalium demoni visum est, ut toto tempore vitam agens mediocrem, in tempore ad canā perueniat senectutem, priusquā incidat infortunia? Scribit Moschion Comicus:

10 Κένος δ' ἀπὸ πάντων ἐστὶ μακαρώτατος,  
Ὁς διὰ τέλους ζῶν ὁμαλὸν ἥσκησεν βίον. id est:  
Vere beatissimus ille est omnium,  
Perpetuo vitam qui egit æquabilem.

Inueneris autem etiam, cum dixisset Theognis:

Οὗτοι χηρῶν ἐστὶ νέα γυνὴ ἀνδρὶ γῆστοι  
Οὐ γὰρ πηδάλιον πενήτην ὥς ἀχέος. id est:  
16 Non iuuenis vetulo coniux est apta marito,  
Quæ cymba vt clauo, haud audiet imperium.

Aristophanem Comicum scribentem.

Αἰσχρὸν νέα γυναικί, παρ' ἐβούτης αἰῆρ. id est:  
Turpe est maritus fœminæ iuueni senex.

Cum autem versibus dixisset Anacreon: Ερωτα γὰρ τ' αἰσχρὸν μέλπομαι βρύοντα μήδαις πολυαῖτέ μοις αἰεὶ δὲν, ὃ γὰρ θεῶν δυνάμεις, ὃ γὰρ βεβηχέναι δαμάζει. id est: Amorem cano delicatum, florentibus scatentem matricibus, is ἑαυτὴν suam in Deos exercet potentiam, atque homines domat. Scribit Euripides:

Ερως γὰρ ἀνδρας ἔμνον ἐπ' ἔρχεται,  
Οὐδ' αὖ γυναικας, ἀλλὰ καὶ θεῶν αἰῶ  
Ψυχὰς θεράσσει, καὶ πτόντων ἔρχεται. id est:  
Non adoritur viros amor tantummodo.  
Et fœminas, sed ipsorum quoque Deum  
40 Turbat animos, & ipsum etiam aggreditur mare.

Sed ne nostra longius progrediatur oratio, dum contendimus ostendere quàm sint Græci proclives ad furtum, & in orationibus & in dogmatibus, age adducamus Hippiam Sophistam Eleum nobis apertè ferentem testimonium, qui id tractabat quod ad considerandum est nobis propositum. Qui sic dicit: Ex his fortasse dicta sunt alia quidē ab Orpheo, alia verò à Museo, alia verò ab Homero, alia verò ab alijs Poëtis, alia verò in ijs quæ scripta sunt soluta oratione: alia quidem à Græcis, alia verò à barbaris. Ego autem cum ex his omnibus ea quæ sunt maxima & eiusdem generis composuerim, hanc nouam & multiformem conficiam orationem. Vt autem & philosophiam & historiam, & dicendi etiam facultatem, seu rhetoricam ostendamus non esse immunem ab hac reprehensione, consentaneum est ut ex his quoque pauca adducamus. Nam cum diceret Alcæon Crotoniata: ἐχθρὸν ἀνδρα ῥᾶον φυλάττειν ἢ φίλον. id est, Inimicum facilius est cauere quàm amicum, Sophocles quidem scripsit in Antigone:

60 Τί γὰρ ἥϊον ἐχθρὸς μᾶλλον, ἢ φίλος κακός; id est:  
Quod maius vlcus quàm amicus fiet malus?

Dixit autem Xenophon: οὐκ αἶψ' ἐχθροὺς ἀλλ' ὡς πῶς βλάψεν αἰσ, ἢ φίλος δοχῶν ἐστίν. id est: Non aliter inimicos laeserit quispiam, quàm si videatur esse amicus. Quinetiam cum in Telepho dixisset Euripides:

Ἕλληες ὄντες βαρβάρους δουλοῦσθαι id est:

Græci sumus, dein seruiemus barbaris?

*Thrasymachus in oratione pro Larissæis dicit: Αρχαλαῖα δουλεύσομεν, Ἕλληνας ὄντες, βαρβαροῖς; id est: Archilao seruiemus, cum simus Græci, barbaro? Cum in suis versibus scripsisset Orpheus:*

Ἔστιν ὕδωρ ψυχῇ, θάνατος δὲ ὕδατος ἀμείβη,  
 Ἐκ τοῦ ὕδατος γαῖα, ὃ δὲ ὅκ γαῖας πάλιν ὕδωρ,  
 Ἐκ τῆς δὲ ψυχῆ ὅλον αἰθέρα ἀλλάσσει. *id est:*  
*Lympha anima est, sed mors est commutatio lymphis:*  
*Ex lympha tellus, lympha ex tellure reuertit.*  
*Ex illa autem anima est integrum quæ aëra mutat.*

*Heraclitus, ex his, ea quæ ab ipso dicta sunt componens, scribit: Ψυχῇσιν θάνατος, ὕδωρ γένεσθαι· ὕδατι δὲ θάνατος, γῇ γένεσθαι· ὅκ γῆς δὲ ὕδωρ γίγνεται· ὕδατος δὲ ψυχῇ. id est, Animis mors est, aquam fieri: æquè autem mors est, fieri terram: ex terra autem fit aqua, ex aqua verò animā. Iam verò cum dixisset Athamas Pythagoricus: ὧδε θυνᾶτο πᾶντος ἀρχή, καὶ ῥιζώματα τέσσαρα τυγχάνοντι πῦρ, ὕδωρ, ἀήρ, γῆ. id est, Sic oriebatur uniuersi principium, & sunt radices quatuor, ignis, aqua, aër, terra: ex his enim gignuntur ea quæ gignuntur. Agrigentinus sic versibus scripsit Empedocles:*

Τέσσαρες τῶν πᾶντων ῥιζώματα, πρῶτον ἀκούε.  
 Πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα· ἢ δὲ αἰθέρος ἀπλεόν ὕψος,  
 Ἐκ τῶν ὅσα γ' ἔω· ὅσα τ' ἔσσεται, ὅσα τ' ἔασιν. *id est:*  
*Cunctarum rerum radices quatuor extant:*  
*Ignem primum & aquam, & terram, deinde æthera summum*  
*Ex his præterita, & præsentia, quæque futura.*

*Et cum diceret quidem Plato: Διὰ τὸ τοιοῦτον οἱ τῶν αἰθρώπων ἐπισημόνες, ὅς αὖ ἀπὸ πλείους ποιοῦνται, θάπτον ἀπαλλάττοισι ἔλκω. id est: Propterea dii prope qui norunt homines, quos plurimi faciunt, eos à vita celerius liberant. Menander dixit:*

Οἱ οἱ θεοὶ φιλοῦσιν ἀποθνήσκει νέος. *id est:*  
*Dei quem amant, excedit is vita iuuenis.*

*Cum autem in Oenomaio scriberet Euripides: τεκμηρίωδα τοῖς παρῶσι τὰ φαινόμενα. id est: Ex præsentibus futura conijcimus. In Phœnice autem: τὰ φαινόμενα τεκμηρίωσιν εἰχέτως ἀλίσκεται. id est: Obscura indicijs deprehenduntur verisimiliter. Dicit Hyperides: ἀλλ' ὅτιν ἀφανῆ, αἰάκη τοῖς διδάσκουσιν τεκμηρίωσι καὶ τοῖς εἰχέσι ζητῶν. id est: Quæ sunt autem obscura, necesse est eos qui docent inquirere signis, & ijs quæ sunt probabilia. Et cum rursus dixisset Isocrates: διὰ τοῦτο τὰ μέλλοντα τοῖς προσηγορευμένοις τεκμηρίωσιν. id est: Coniectanda autem sunt futura ex ijs quæ prius facta sunt. Andocides non dubitat dicere: καὶ γὰρ τεκμηρίωσι χρησάμενοι τοῖς πρῶτον προσηγορευμένοις περὶ τῶν μελλόντων ἔσονται. id est, Oportet enim ijs quæ prius facta sunt, uti tanquam signis futurorum. Præterea cum dixisset Theognis:*

Χρυσὸν κτεδνήλοιο καὶ ἀργύρου ἀχέτος ἄτη.  
 Κύρνε καὶ ἐξ ὁρῆς ῥάδιον αἰδοῖ Γεφύρ.  
 Εἰ δὲ φίλου νόον αἰδρὸς ἐπὶ γήρασι λείληθεν.  
 Ψεδνὸς ἐὼν· δόλιον δὲ σὺ φρεσὶν ἦτορ ἔχει.  
 Τὸ τοιοῦτον κτεδνήλοιο ποίησι βροτοῖσι  
 Καὶ γινώσκοντες πᾶν τὸ αἰαράττερον. *id est:*  
*Argentum reprobum, atque aurum fallax ve moneta,*  
*Non agrè sapiens vir reperire queat.*

Mentem

Mentem autem chari num pectore fallat amici  
 Callidus, atque intus corda dolosa tegat,  
 Qua non à superis res est mage reproba, nosse  
 Inter res omnes est mage difficile.

*Euripides quidem:*

Ω ζῷ, τί δῆτα χρυσὸν μὲν, ὃς κίβδηλος ἔω,  
 Τεκμήρει αἰθεροποιῶν ὥπασας ἄφῃ·  
 Ἀνδρῶν δὲ ὅτῳ χεὶρ τὸν κακὸν διδόναι,  
 Οὐδεὶς χαρακτήρ ἐμπεφυκε ἄματι. *id est:*  
 O Iupiter, quid adulterinum quod fiet  
 Aurum, dedisti aperta signa inter homines:  
 Sed quo queat signo malus cognoscier,  
 Est insitus nullus character corpori.

*Hyperides autem ipse quoque dicit: χαρακτήρ ὁδεὶς ἐπεστὶν ἐπὶ τῷ προσώπῳ τῆς ἀφροσύνης τοῖς αἰθεροποιῶν id est: nullus animi character est in vultu hominibus. Rursus cum dixisset Stasimus: Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνῳ παῖδας καὶ ἀλείπει. id est:*

Stultus qui patrem occidit, gnatósque relinquit.

*Dicit Xenophon, ὁμοίως γὰρ μοι νῦν φαίνομαι πεποιημένος ὥς εἴ τις πατέρα ἀποκτείνῳ, τῷ παίδων αὐτῶν φείσασθαι. id est, Perinde mihi videor fecisse, ut si quis occiso patre eius filijs per-*

*percerit. Et cum dixisset Sophocles in Antigone:*

Μητρὸς τε καὶ ἀδού καὶ πατρὸς τε τευχότων  
 Οὐκ ἔς' ἀδελφὸς ὃς τις αἰαβάσσοι ποτέ. *id est:*  
 Nam pater & mater cui sunt in inferis,  
 Fieri nequit frater ut illi germinet.

*Dicit Herodotus: μητρὸς καὶ πατρὸς οὐκ ἔτ' ὄντων, ἀδελφὸν ἄλλον ἔχ' ἔξω. id est, Nam cum pater & mater non sint amplius, fratrem non habebo. Prater hac cum scripsisset Theopompus: δις παῖδες οἱ ῥόντες ὁρθῶ τὰς λόγῳ. id est: Bis pueri senes recta ratione. Et ante eum Sopho-*

*cles in Peleo: Πηλεὰ τὸν αἰάκιον οἰκουμένης μόνῃ*

*Γεγονότων καὶ αἰα παιδῶν.*

*Πᾶν γὰρ αὐτῆς παῖς ὁ γηγάσκων ἀνὴρ. id est:*

Gnatum Aeaci Pelea ego sola in ædibus

Similiter erudio, nutrio, atque instiruo,

Rursus puer namque est quisquis consenuit.

*Dēcit orator Antipho: γηρώσεσθαι γὰρ παρὰ σοφία. id est, Senis enim educatio est similis pueri educationi. Quinetiam Philosophus quoque Plato: ἄρ' ὥς εἴποιεν ὁ ῥῶν δις παῖς ῥῶντ' αἶ. id est, Senex ergo, ut dicitur, bis fuerit puer. Porro autem cum dicat Thucydides: μῆραθωνῆται μόνοι ποροκινδυνώσαν. id est, Marathonitæ soli prius periculum adierunt.*

*Dixit Demosthenes: μὰ τοῖς ἐν μῆραθωνί ποροκινδυνώσαντες. id est, Nequaquam per eos qui Marathone prius periculū adierunt. Sed nec illa omitam, quod cum Cratinus dixisset in Pæetine: τίλῳ μὲν ποροκινδυνώσας γινώσκετε. id est: Apparatum quidem ex æquo cognoscitis.*

*Andocides orator dicit: τίλῳ μὲν ποροκινδυνώσ' ὧ ἀνδρες δικασταί, καὶ τῷ ποροθυμίᾳ τῷ ἐχθρῶν τῷ ἐμῷ χεδόντι πᾶντες εἰσέατε. id est, Apparatum quidem ὁ ludices. vehemēns-que animi studium & contentionem aduersariorum meorum omnes propemodum scitis. Similiter etiam Nicias in oratione de Deposito, aduersus Lysiam: τίλῳ μὲν ποροκινδυνώσ' καὶ τίλῳ ποροθυμίᾳ τῶν ἀντιδίκων ὁρᾶτε ὧ ἀνδρες δικασταί φησιν. id est, Apparatum quidem aduersariorum, & animi studium & contentionem videris Iudices. Et post eum Æschines*

Ggg



dicit: τὴν μὲν ὁρᾶσθαι οὐρανοῦ ὡς αἱρεῖται Αθῆναιοι καὶ τὴν ἀστράτην. id est, *Apparatum quidem videtis o viri Athenienses, et veluti instructam aciem. Rursus cum dixisset Demosthenes: ὅση μὲν ὡς αἱρεῖται Αθῆναιοι ἀποδοῖναι τὴν ἀγῶνα καὶ ἀσπληγῆα γέροντα, ἔδον οἱ μὲν πᾶσι ὑμᾶς ἡδονᾶν. id est, Quantum quidem, o viri Athenienses, fuerit in hac causa studium et quam sollicita postulatio ac prehensatio, existimo vos omnes propemodum sensisse. Et Philinus similiter: ὅση μὲν ὡς αἱρεῖται δικαστῆς ἀποδοῖναι καὶ ἀσπληγῆα γέροντα τὴν ἀγῶνα τοῦτον, ἔδον ὅτι ἕνα ὑμῶν ἀγῶνα ἡδονᾶν. id est: Quantum quidem fuerit, o Iudices, studium, et qualis veluti aciei instructio, et adornatio in hac causa dicenda, neminem vestrum ignorare existimo. Rursus cum dixisset Isocrates: ὡς ὅτι τὸ χρημάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκείνους συγρηῖς ἔσται. id est, Perinde atque si esset pecuniæ cognatus, non illius. Lysias dicit in Orphicis: καὶ φανερόν γέροντα ὅτι χρημάτων συγρηῖς ὦν, ἀλλὰ τὸ χρημάτων. id est, Et planum factum est eum non esse cognatum corporum, sed pecuniæ. Nam cum etiam carmine dixisset Homerus:*

Ω πέπον, εἰ μὲν γὰρ πόλεμον παρὶ τὸν δὲ φυγόντες,

Αἰεὶ δὲ μέλλοιμεν ἀγῶνι, ἀθανάτω τε

Εσπᾶδ', ὅτι τέκεν αὐτὸς ἐνὶ ποσὶ τοῖσι μαχοίμεν

Οὐτε κέ σ' ἐλθοίμι μάχῃ εἰς κυδναίαν,

Νῦν δ', ἐμπης γὰρ κῆρες ἐφεσῶσι θανάτῳ

Μυρία, αἷς οὐκ ἐστὶ φυγῆν βροτῶν, ὅτι ὑπαλύξαι.

Ιω μὲν ἢ καὶ τὸν ὅλως ὀρέξομεν, ἢ ἐπὶς ἡμῖν. id est:

Si cum vitata à nobis esset hæc alea belli,

Essemus senij expertes mortisque futuri,

Non inter primos vellem hancce capescere pugnam,

Prælia sed nec ego te nunc præclara iuberem

Ingredier, verum innumeras cum sæua pararunt

Mortis fata vias quæ impendent, posse caueri

Nec datur, insignis nobis agè fama paretur

Pugna, aut ex nobis alij ingens gloria detur.

Scribit Theopompus:

Εἰ μὲν γὰρ ὡς τὸ κίνδυνον τὸ παρόντα διαφυγεῖται, ἀδιδῶς διαγῆναι τὸ ἐπὶ λοιπὸν χρόνον. Οὐκ αὖτε ὡς θαυμαστὸν φιλοψυχῆν· νῦν δ' ὅσα ὦνται κῆρες ἐν βίῳ ἀσπληγῆασι, ὥστε τὸ εἶναι τὸ μέγας θάνατον αἰρετώτερον εἶναι δοκεῖν. id est, Nā si cum præsens quidē vitassetur periculū, liceret reliquum tēpus securē transigere, non esset mirandū si vitæ essemus cupidi: nunc autē vitæ nostræ tot sunt ingenerata imminētq; pericula fatalia, ut mortē in prælio oppetere, videatur esse magis optādum. Quid verò, an nō cum Chilo quoq; Sophista dictū illud enunciaisset: ἐχὺα ἀπὸ δὲ ἄπαι. id est, Sponde, noxa præstō est. Epicharmus eandē sententiam alio nomine protulit dicens: ἐχὺα ἀπὸ θυγάτηρ· ἐχὺα δὲ ζαμίας. id est, Sponsio est noxæ filia, sponsio autem damni. Quinetiā cum medicus scripsisset Hippocrates: ἐπελέπειν ἐν δὲ καὶ ὥρῳ, καὶ χώρῳ, καὶ ἡλικίῳ, καὶ νόσῳ. id est, Respicere oportet, et tēpus et regionē, et etatē, et morbos. Dicit Euripides in hexametro: Τηρήσει φησὶν ὅσοι δὲ ἰατρὸν καλῶς

Πρὸς τὰς διαίτας τῶν ἐνοικοῦντων πόλιν

Τὴν γὰρ ἰδόντας, τὰς νόσους σκοπεῖν χρεῶν. id est:

Quicunque rectē autem sciunt mederier,

Hos rationem victus cum respexerint,

Et regionem ciuium, morbos discernere.

Rursus cum dixisset Homerus:

Μοῖραν δὲ ἔπειν φημι πεφυγμένον ἐμμεναι αἰδρῶν. id est:

Dico nulli hominum parcā vitare licere.

Dicit

Dicit Archinus: πᾶσι μὲν αἰ. θρῶπις οφείλεται ἀποθανῆναι, ἢ πρὶν ἢ εἰς ὕστερον. id est: Debetur mors omnibus hominibus, aut prius, aut posterius. Et Demosthenes: πᾶσι μὲν γὰρ αἰ. θρῶπις τέλος τῆς βίης θάνατος· καὶ αἰ. εὐοικίστα τις αὐτὸν καθάρξας, τηρῇ. id est, Nam omnibus quidem hominibus vitæ finis est mors, etiamsi quis seipsum seruet inclusum in domuncula. Et cū dixisset Herodotus, ubi aiebat de Glaucō Spartano Pythiam dixisse πὸ τε ρήσθωμαι ἔστι καὶ ποιῆσαι ἴσον γράσθαι. id est: In Deo perinde esse dicere ac facere.

10 Dixit Aristophanes: δυνάται γὰρ ἴσον τὰς δρᾶς ὁ νοῦς. id est, Tantumdem valet, mente agitare atque agere. Et ante eum Eleates Parmenides: ὁ γὰρ ὡς νοῦς ἐστὶ τε καὶ εἶ. id est: Idem est enim mente agitare & esse. An non etiam cū Plato dixisset: ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ διέξω- μὲν αἰ. ἴσως οὐκ ἀτόπως, ὅτι ἀρχὴ μὲν ἔρωτος, ὁρῶντες· μῦθοι δὲ παῖδες ἐλπίς· φέρεται δὲ μνήμη τῆς δὲ Γυνήδεα. id est: Nos autem hoc fortè ostendemus non absurdè, quòd visus quidem est amoris principium: affectionem autem spes minuit, alit verò memoria, conseruat au- tem consuetudo. Scribit Philemon Comicus:

20 Ὅρῳσι πρῶτες πρῶτον· εἴτ' ἐθαύμασαν.  
Εἴτ' ὑπεθαύρησαν, εἴτ' ἐς ἐλπίδι συνέπεσαν. id est:  
Primum vident omnes, dein subit admiratio:  
Deinde contemplantur, & dein spes venit.

Ita fit ex his amor. Quinetiam cū dixisset Demosthenes: πᾶσι γὰρ ἡμῖν ὁ θάνατος οφείλεται. Omnibus enim nobis debetur mors, & quæ deinde consequuntur. Scribit Phanocles in li- bro qui inscribitur Amores aut Pulchra,

30 Ἀλλὰ τοι μοι γέων ἡ μὲν δῦλον, οὐδὲ πῶς ἐστὶν  
Εκφυγῶν, ὅπως γὰρ ἐπὶ φερόμεθα. id est:  
Sed nec cauere villo modo Parcae queunt.  
Alma à quibuscunque terra depascitur.

Potrà autem inuenies quoque quod cū dixisset Plato: Cuiusvis enim planta primum quod rectè ortum est germen, ad suam naturam virtutem est præcipuum: appositum finem im- posueris. Historicus scribens: Quinetiam nulli plantæ agresti est à natura insitum ut man- 40 suescat, ubi teneram ætatem præterierint. Et illud Empedoclis:

Ἦδη γὰρ πρὶν ἐγὼ γυμνὸν καὶ ἄνθρωπος τε καὶ ἄνθρωπος  
Θαμνός τε οἰωτός τε, καὶ εἰν ἀλὶ ἑταίρος ἰχθύς. id est:  
Ipse ego namque fui puer olim, deinde puella,  
Arbustum, & volucris, mixtus quoque in æquore piscis.

Euripides transcribit in Chrysippo: ἀνίαται δὲ οὐδὲν τῶν γινόμενων. id est: Quæ gignuntur nihil moritur: sed dum aliud ab alio discernitur, aliam formam ostendit. Et cū Plato in 50 libris de rep. dixisset, mulieres esse communes, Euripides scribit in Protefilao:

Κοῖνοι γὰρ εἶναι τὰ καὶ γυναικῶν ἀνδρῶν. id est,  
Ergo esse communem & torum foemineum.

Quinetiam cū scriberet Euripides:

Ἐπὶ τοῖς γὰρ ἀρκείοις ἡμεῖς γε γέγονομεν. id est:  
Quæ sunt enim satis, sufficiunt temperantibus.

60 Aperte dicit Epicurus: πλεονέκτητον αὐτὰρχια πρῶτον. id est, Esse contentū res est omnium diuissima. Et rursus scribens Aristophane:

Βέλαιοι ἐξ ἐς τὸ βίον δίκαιος ὢν  
Χωρεῖς τε δοῦναι καὶ φέρειν ἡσυχίαν καλῶς. id est:  
Si iustus es, vitam habebis stabilem.  
Vives bene ex pæcis & tumultus & motus.

Ggg ij

Dicit Epicurus: διχαροσύνης καρπὸς μέγιστος, ὅτι εὐχία. Iustitia fructus maximus, est vacuitas perturbationis. Atque furci quidem Græcorum, quod attinet ad sententiam, species cū sint huiusmodi sufficient ad exemplum euident ei qui potest perspicere. Iam verò non sententias solū & dictiones suffurati esse & per paraphrasim enunciaſſe sunt deprehensi, ut ostendetur, sed etiam furta integra habere apertè arguentur. Nam cū quæ erant aliorum, tota omnino surripuiſſent, enunciarūt tanquam propria, ut Eugamon Cyrenæus, ex Museo librum integrum de Thesprotis, & Pisander Camireus Pisini Lydiæ Heracleam, & Panyasis Halicarnassæus à Cleophilo Samio Oechalia captiuitatem. Inueneris Homerum quoque magnum illum Poëtam, illos versus:

Οἶον ὃν ῥέφει ἔπος ἀντὶ ἐκζηλῆς ἐλαῖης. id est:

Atque ut vir nutrit ramum viriditantis oliuæ.

& quæ deinceps consequuntur, ad verbum tranſtulisse ex Orpheo de deletio Dionysio.

& quæ ab Orpheo in Theogonia facta sunt de Saturno:

Κεῖτ' ἀποδοχμύσας παχὺ αἰχλὴν, καὶ δέμιν ὕπνος

Ἡρ' ἀνδραμύτωρ. --- id est:

Atque is transuersa crassa ceruice iacebat,

Illum cuncta domans & somnus ceperat.

Homerus tranſtulit ad Cyclopem. Hesiodus autem scribit de Melampode:

Ἡδὺν ὃ καὶ δὲ πύθια δαΐδ' ὅσα θνητοῖσιν ἔδυμαι,

Ἀθάνατοι· δειλῶν τε καὶ ἐδδῶν τέκμ' ἐναργές. id est:

Facta autem à superis quæ sunt parère lubenter

Par homines, prauī atque mali, clarissima sunt hæc Signa.

& quæ deinceps consequuntur, quæ ad verbum accepit à Museo poëta. Aristophanes autem in primis Thesmophoriazusiſ, versus tranſtulit ex Comædia Cratini, cui nomen Empripameni, id est, exusti. Plato autem Comicus & Aristophanes in Dadalo à se inuicem surripiunt. Cocalum autem qui apud factus fuerat à Poëta Aristophane, Comicus Philemon, cū eum paululum immutasset, exit in Comædia quæ ὑποβολιμύχης inscribitur, id est, supposititiuus. Hesiodi autem carmina cū in solutam tranſmutassent orationem, ediderunt tanquam sua, Eumelus & Acusilaus historiographi. A Melesagora autem est suffuratus Gorgias Leontinus, & Eudemus Naxius historici, & præterea Bion Proconesius, qui etiam veteris Cadmi res gestas transcripsit, eas in summam redigens: & Amphilocus & Aristocles, & Leandrius, & Anaximenes, & Hellanicus, & Hecateus, & Androtion, & Philochorus. Dieuchidas autem Megaricus, orationis principium traduxit ex Hellanici Deucalionia. Taceo Heraclitum Ephesium, qui plurima accepit ab Orpheo. A Pythagora autem immortalem esse animā auulſit Plato: ille autem ab Aegyptiis. Multi quoque Platonici scripta literis mandauerē, quibus ostendunt, ut in principio diximus, & Stoicos, & Aristotelem plurima & præcipua dogmata accepisse à Platone. Quinetiam Epicurus à Democrito præcipua dogmata surripuit. Atque hæc quidem ita se habeant: vita enim me deficiet si uelim sigillatim persequi Græcorum furta, quæ à nimio sui amore profecta, & quemadmodum pulcherrimorum quæ sunt apud ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem, quam à nobis acceperunt. Iam verò non solū conuincuntur à barbaris dogmata surripere, sed ea etiam imitari quæ apud nos diuina uirtute ab iis qui sanctè uixerunt dum nostri curam gerebant, fiebant admirabiliter & præter opinionem, ea tanquam Græcas fabulas prodigiōse narrantes. Atque eos quidem rogabimus, uerane ea quæ scribunt esse dicant, an falsa. Sed falsa quidem non dicent, non enim seipsos sua sponte maxime damnabunt stultitiā, quod falsū scribant, sed uera esse confitebuntur.

buntur. Et quomodo eis adhuc videntur incredibilia, quæ per Moſen & alios Prophetas facta ſunt miracula? Omnium enim hominum curam gerens Deus omnipotens, alios quidem præceptis, alios verò minis, & nonnullos quidem ſignis prodigioſis, aliquos verò benignis promiſſis, conuertit ad ſalutem. <sup>1</sup> Verumenimvero cùm diuturna ſiccitas Græciam aliquando affligeret, & fructuum eſſet maxima ſterilitas, qui remaſſerant, inquiunt, propter famem Delphos ſupplices venientes, rogarunt Pythiam quomodo liberarentur à tam  
 10 graui calamitate. Ea reſpondit, calamitatis vnum eſſe remedium ſi vterentur precibus Æaci. Eis ergo morem gerens Æacus, cùm in Græcum montem aſcendiſſet, mundis in calum extenſis manibus cõmunem Deum inuocãs precatus eſt ut afflicta miſereretur Græciæ. Simulatque cæpit precari, felix ſtatim tonitru inſonuit, & totus aër circumcirca fuit obductus nubibus. Vehementes autem & continui imbres erumpentes totam impleuere regionem. Hinc efficitur abundans & copioſa fructuum feracitas, Æaci, quæ agricultura inſtar fuere, impetrata precibus. Et inuocauit, inquit, Samuel Dominum, & dedit Do-  
 20 minus voces & pluuiam in die meſſis. Vides vnum eſſe Deum qui per ſubiectas poteſtates pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Plena eſt autem noſtra Scriptura Dei exaudientis, & vnã quamque efficientis petitionem, per iuſtorum orationes. <sup>2</sup> Rurſus narrant Græci, quòd cùm Eteſiæ venti aliquando deficerent, Ariſtæus in Cæo ſacrificari Ioui Iſthmio: maxima enim erat calamitas: qui cùm ardore omnia conflagrarent, & venti non ſpirarent qui ſolebant fructus refrigerare, eos facile reuocauit. <sup>3</sup> Delphi autem, cùm Xerxes bello inuaſiſſet Græciam, dixiſſet autem Pythia,

30 Ω δελφοί λιπαδ' αἰέμοις καὶ λαῶν ἕσται. id eſt:

Orate ò Delphi ventos, meliùſque ſe habebit.

altari poſito, & ventis facto ſacrificio, eos habuere adiutores. Nam cùm circa Sapiadem promontorium ſpiraffent vehementer, vniuerſum claſſis Perſicæ apparatus contriuere. <sup>4</sup> Empedocles quoque Agrigentinus καλυπταίμας, id eſt, venti prohibitor, fuit cognominatus. Dicitur quidem certè quòd cùm ex monte Agrigenti grauis quidam aliquando ſpiraret ventus, qui non ſolùm morbos importabat incolis, ſed eorum etiam vxoribus erat cauſa ſte-  
 40 rilitatis, fecit ut is ceſſaret. Quocirca ipſe quoque ſcribit in verſibus:

Γαῦσις δ' ἀκαμάτων αἰέμων ἄνθρωπος, οἷτ' ἐπὶ γαῖαν

Ορνύμενοι θητοῖσι καὶ φθινύουσι τρέφεις. id eſt:

Indeſſorum ventorum flamina tolles,

Qui ſpirando hominum perdentes arua fatigant. Et rurſus:

Εὐτ' ἐέλθοι, πάλιν, τὶ τὰ πνέματα ἦσιν. id eſt:

Cùmque voles, eadem tu rurſus flamina pones.

50 Dicebātque aliquos quidẽ eum ſequi qui opus habebāt diuinationibus, alios verò qui grauiſ morbis diu cruciati fuerant. <sup>5</sup> Atque iuſtos quidem & curationes & ſigna & miracula efficere, ex noſtris credidere ſcripturis. Si enim aliqua virtutes ſeu poteſtates mouent ventos, & imbres distribuunt, audiant Pſalmographum: Quàm dilecta tabernacula tua <sup>Psal. 83.</sup> Domine virtutum. Is virtutum & principatum & poteſtatum eſt Dominus, de quo dicit Moſes: ut cum eo ſimus, & circumcidetis durum cor veſtrum, ceruicem veſtram non  
 60 amplius indurabit. Dominus enim Dominorum & Deus Deorum, Deus magnus & <sup>Deut. 10.</sup> fortis, & quæ deinceps ſequuntur. Et Eſaias: Tollite, inquit, in altum oculos veſtros, & videte quis hac omnia fecerit. <sup>6</sup> Porro autem dicunt aliqui peſtilentias, & grandines, & procellas, & quæ ſunt his ſimilia, nō fieri ex ſola materiali egeſtate ordinis, ſed ſolere etiam fieri per aliquam iram demonum vel angelorum non bonorum. Iam verò aiunt magos qui ſunt Cleonis, obſeruantes ſublimia nubium quæ erant grandines eiacularæ, canticis &

Ggg iij

sacrificijs iram depellere. Quod si fortè eis quandoque defuerit animal, suo cruentato digito sacrificant. Mantinica quoque Diotima, Atheniensibus qui sacrificauerat ante pestilentiam, effecit ut morbus differretur decem annis. Sicut etiam Epimenidis Cretenfis sacrificia, ipsis Atheniensibus in tantum tempus bellum Persicum distulerunt. Existimant autè nihil referre an has animas Deos dicamus, an Angelos. Iam verò eos qui sunt eorum doctrinæ periti in multis templis tanquã Deorum statuas, omnes ferè mortuorum loculos posuere, daemones quidem vocantes eorum animas, docentes eas coli ab hominibus, ut quæ diuina providentia propter vitæ puritatem potestatem acceperint, ut ad hominum ministerium obirent locum qui est circa terram. Sciebant enim aliquas animas ex natura teneri corpore. Sed de his quidem cùm agetur de Angelis, procedente scriptura suo tempore differemus. Democritus autem ex calis & sublimium rerum obseruatione multa predicens, cognominatus fuit Sapientia. Cùm itaque eū benignè excepisset frater Damasus, ex quibusdam stellis capta coniectura, prædixit futuram multam pluuiam: atque illi quidem ei credentes, fructus collegerunt: nam cùm esset adhuc æstas, erant in areis: alij autem omnia amiserunt, cùm maxima & inopinata ingruisset pluuiæ. <sup>10</sup> Quomodo autem sunt Græci adhuc non credituri apparuisse Deum in monte Sina, quo tempore ardebat quidem ignis nihil consumens ex ijs quæ nascebantur in monte: & tubarum ferebatur sonitus, qui absque ullis inspirabatur instrumentis? Ille enim Dei in montem descensus, est aduentus diuinæ potestatis quæ peruadit omnem mundum, & prædicat lucem ad quam non patet aditus. Talis enim est allegoria quæ est scripturæ conueniens. Caterùm visus est ignis, ut ait Aristobulus, cùm totus populus, qui erat non minus quàm centum myriadum, præter pueros & ætate minores, circa montem esset congregatus: esset autem montis ambitus non minor quàm quinque dierum. Per totum ergo locum visionis, eis omnibus in orbem utpote castrametantibus, visus est circumcirca ardens ignis. Quo fit ut descensus minime fuerit loco terminatus: Deus enim est ubique. <sup>20</sup> Dicunt autem ij quoque qui conscripserunt historias, esse in Britannia insula quandam speluncam monti subiectam, in fastigio autem hiatum: cum autem ventus incidit in speluncam, & in sinu fossæ alliditur, audiri sonum cymbalorum quæ numerosè pulsantur. Sæpe autem cùm in syluis quoque mouentur folia, per repentinum & densum spiritus impetum, editur sonus auium cantui similis. Caterùm ij qui composuere Persica, in locis quæ in Magorum regione sunt eminentiora, referunt tres montes in longo campo deinceps esse positos: eos autem qui locum trāsmitunt, cùm ad primum quidem montem peruenerint, audire vocem confusam, veluti clamantium non paucorum millium hominum, perinde ac si essent in acie: ad medium autem cùm venerint, maiorem simul & euidentiore strepitum apprehendere: tandem autem audire in fine canentes pæana, perinde ac qui vicissent. Cuiusvis autem soni causa est, ut existimo, & locorum leuitas & concauitas. Reiectus itaque qui est ingressus spiritus, in eundem locum procedens, sonat vehementius. Et hæc quidem ita se habent. Deus autem omnipotens, etsi nihil sit ei subiectum, potest vocem & visionem auditu ingenerare, suam indicans maiestatem, præter ea quæ solita sunt naturalem habere consequentiam, ad conuertendā eam quæ nondum credit animam, & accipiendum id quod datur præceptum. Cùm autem esset nubes & mons altus, quomodo non poterat diuersus exaudiri sonitus, dum per operantem causam moueretur spiritus? Quamobrem dicit etiam Propheta: Vocem verborum vos audistis, & similitudinem nō vidistis. Vides quemadmodum vox Dominica, Verbum expers figura, Verbi virtus, Verbum Domini lucidum, veritas quæ de calo venit desuper ad congregationem ecclesiæ, operabatur perlucidum continens ministerium. <sup>60</sup>

Exod. 10.

Deut. 5.

COMMEN-

## COMMENTARIVS.

- \* *Hic autem sextus simul & septimus.* Primum proponit Clemens quæ in his duobus libris sequentibus sit tractaturus, describit enim quæ ad mores pertinent, & quod sit eius institutum, qui est cognitione præditus, qui scilicet ex fide procedente habet cognitionem, ex eo deinde arripit occasionem reprehendendi, Græcos, nempe gentes incredulas, quod existimarent eos qui ex fide habent cognitionem esse *ἀθῆοι*, id est, impios & à Deo alienos, quod falsos eorum Deos non colerent: hoc ut intelligant, docet summatim quifnam sit modus eorum religionis, & quæ pertinent ad scripturam citra vllum periculum memoriæ mandandam, meditari autē scripturam, & in ea versari vocat Clemens conuenienter verbis Domini, operari cibum Ioan. 6.  
 10 qui permanet in vitam æternam. Sola enim sacra est eiusmodi, ut qui eam rectè concoquit & digerit perueniat ad vitam æternam: cæteræ verò scripturæ sunt similes iis cibis qui momento temporis intereunt, & in secessum abeunt. Ea scriptura olim solum discebatur à Iudæis, qui Dei erant populus peculiaris, sed post Christi aduentum fuit etiam communicata gentibus. Sed ea non intelligitur nisi doceatur, docetur autem Ecclesia quæ in vnam fidem congregatur ex lege, id est ex Hebræis, & ex gentibus: Beati sunt autem qui hanc docent Ecclesiam quæ constat ex Hebræis, & gentibus. Bobus autem qui sunt mundi assimilantur Hebræi, propter patrum traditionem: Asinus autem immundis generis propter Idololatriam, ut diuus dicit Hieronymus in illud Esai; Beati qui seminant super omnes aquas, immittentes pedem bouis & asini. Esa. 32.  
 20 Seminant autem qui sacram docent scripturam, non aliter enim docetur, quam si verbum Dei seminetur, qui eam autem docet scripturam, is est firmus, ut qui solidum comedat cibum manentem in vitam æternam: qui non docetur, est infirmus, & ideo olus comedit, quod est cibus qui faciliè consumitur. Quoniam Rom. 14.  
 autem in Pædago tractat de moribus, ne de iis rursus tractare videretur superuacaneum, eam tractationem dicit fuisse veluti quandam cathecticam institutionem, & præparationem ad scientiam quæ præbet fidei cognitionem. Cum autem ostendisset falli Græcos qui existimabant eos qui fidei doctrinam acceperant, à diuino cultu abhorrere & esse *ἀθῆοι*, id est à Deo alienos, soluit dubitationes quæ in eos mouentur à Græcis & barbaris. Porro autem dicit in suis Stromatibus, non esse res distinctas, per diuersas separatas species alterius generis, ut fecerunt nonnulli qui suos libros variis inscribere titulis, erudita quædam in eis colligentes, sed sua variasse Stromata, iis quæ sibi venerunt in mentem, quæ permistim dispersa effecerunt veluti quandam prati speciem, ut in quo nullus seruetur ordo, nec vllus adhibeatur ornatus orationis. Sunt autem hæc omnia vocabula, prata, helicones, faui, & pepli, metaphoricè sumpta, tituli librorum à doctis viris scriptorum, in quibus continebantur varia, sed selecta, non autem nullo ordine, & sine ornatu scripta, ut Stromata. Dicit autem Stromatum commentarios, & ad ipsum authorem excitandum esse aptos, & eum qui tendit ad cognitionem, qui si in eos inciderit, non sine labore inquireret id quod est vtile. Nam ut laborem precedere cibum oportere dicit Hippocrates, ita qui per arctam viam ad æternam tendit salutem, non sine labore peruenit ad cognitionem. Nostra autem cognitio est ipse Christus in quem transplantamur ex vita veteri in nouam, & ita ex veteribus hominibus, id est carnalibus, efficimur homines noui, id est spirituales. Illa autem in Christum transplatio efficit, ut simus fertiles, & bonos fructus feramus, id est bona opera faciamus. Duplex autem est cognitio, & communis id est ea qua per sensum sensibile subiectum cognoscit quilibet: & ea quæ est excellens, per quam facultates rationales cognoscuntur, se iis quæ cadunt sub intelligentiam per nudam animæ operationem absque vlllo sensuum adminiculo purè & sincerè applicantes.  
 40 Ex quo est perspicuum non esse Clementem in ea sententia, in qua est Aristoteles, qui dicit nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu. Qui hanc habet cognitionem, miseretur eorum qui sunt in errore, ut sunt idololatæ, & qui falsos Deos colunt, & verbo veritatis eos impertit adducens ad fidem. Eos autem docens, non temerè verba effutit, sed ea ponderat cum iudicio, prudentèrque & consideratè loquitur, profunde cogitans & ratiocinans, cum dicat Dauid, dispergere & dare pauperibus, pauperes autem sunt qui laborant inopia Dei cognitionis. \* *Priusquam autem aggrediamur.* Cum quid in duobus libris sequentibus tractaturus esset, proposuisset, & rem ipsam iam esset aggressurus, prius ei visum est quinto libro finem esse imponendum. Nam cum iam docuisset symbolicam doctrinam non solum esse apud Hebræos, sed etiam apud Græcos eam ab ipsis suffuratos, restaretque ut hanc arcanam & mysticam doctrinam doceret etiam esse apud mysteriis initiatos, de ea quidem tractare differt, donec veniat ad eum locum, ubi agitur de principiis, sed cum ad ostendendum Græcos esse fures plurimum faceret, si eos non solum ab aliis, sed etiam à suis suffuratos esse planum faceret, primum quidem dicit per quædam veluti occupationem, philosophos quorum sunt variæ sectæ ne merito censerentur ingrati, confessos esse præcipua sua de moribus dogmata accepisse à Socrate, deinde aliquot adductis claris viris & magnis, eis opponit alios posteriores qui singulatim à singulis eorum sunt suffurati: his peractis dicit se rediturum ad institutum, primum autem dicit Homerum ab Orpheo esse suffuratum. \* *Nam cum fecisset.* Huc usque ostendit Græcos tam Poetas quam Philosophos & Oratores & historicos sententias & dictiones à se inuicem esse suffuratos. Nunc autem est ostensurus eos & per circumlocutionem multa à se inuicè surripuisse, & aliorum libros ab illis oblatos tanquam suos sibi vendicasse. \* *Atque furti quidem Græcorum quod.* Postquam ostendit Græcorum furta non solum in verbis & sententiis, sed etiam in versibus & libris integris, quos à se inuicem sunt suffurati, transit ad aliud furti genus, nempe quod præter ea quæ iam dixit ipsos ab Hebræis esse suffuratos, multa quoque tanquam vera sunt commenti, imitati eos qui diuina virtute apud nos fecerunt miracula. Sic autem dicit. \* *Iam vero non solum conuincuntur à barbaris.* Seipfos stultitiæ arguunt Græci, qui vera esse dicunt quæ commēti sunt apud se facta miracula Hebræos imitati, incredibilia autem esse dicunt, quæ à Mose facta sunt & Prophetis, Deus enim rerum omnium curam gerens, non solum præceptis & minis, sed etiam signis & prodigiis, & promissis ducit ad salutē. \* *Verumenimvero cum diuturna siccitas Græciā.* De Æaco legi apud Ouidium in Metamorphosi, quod cum peste immissa à Iunone cōsumpta esset Ægine plebs, quod Æacus precibus à Ioue impetrauerit, ut amissus repararetur populus. Quod factum est formicis in homines conuer-



sis, sed quod Æaci precibus effectū sit, ut cœlitus daretur pluuia, qua fames & totius regionis sterilitas propulsetur, non alibi legi. Non est tamen dubium quin Clemens suum habuerit authorem, quem tamen non citauit. Ex hoc autem miraculo ostendit Clemens Græcos accepisse ex sacris scripturis, quod iustorum precibus impetrentur petitiones, & propulsetur mala & calamitates. <sup>2</sup> *Rursus narrant Græci.* Diodorus Siculus scribit Aristeum Apollinis & Cyrenes filium, pestilentia per Græciam grassante in Chio sacris factis Syrii canis ardores mitigasse, & Erthesiarum flatu impetrato Græcos liberasse. <sup>3</sup> *Delphi autem cum Xerxes.* Sepiadis promotorij in Magnesia meminit & Plinius lib. 4. cap. 9. & Strabo lib. 9. iuxta id promontorium fractus est totus apparatus classis Persicæ, cum Delphi facto ventis sacrificio eos placassent. <sup>4</sup> *Empedocles quoque Agrigentinus.* Scribit Diogenes Laertius Empedoclem Agrigentinum etesiis aliquando vehementer flantibus, aded ut fruges corrumpere, iussisse asinos excoari, factisque vtribus, eos collibus & montium verticibus affixisse ad flatus cohibendos, ventis autem ob id cessantibus, à rei euentu dictum esse *κωλυσάμεναι*, id est venti prohibitorum. <sup>5</sup> *Atque iustos quidem & curationes.* Acceperunt Græci à nostris scripturis quod iusti efficiant curationes, signa & miracula. Ea autem non suis viribus faciunt, sed à Deo suis impetrantes præcibus, qui est primus & summus author omnium, Dominusque virtutum & potestatum omnium, nempe Angelorum, quorum ministerio maxima ex parte geruntur, quæ iusti & sancti à Deo suis impetrant orationibus. <sup>6</sup> *Porro autem dicunt aliqui.* Iusti quidem & sancti, & curationes, & signa, & miracula faciunt ministerio virtutum seu angelorum, cum ea à Deo suis impetrarint precibus. Sed qui hæc iustis & sanctis præstant, sunt bonæ virtutes seu boni Angeli. Sunt autem non solum bonæ virtutes seu boni Angeli, sed etiam malæ quæ dicuntur etiam mali Angeli & Dæmones. Tantum autem abest ut eorum ministerio curationes, signa, & miracula iusti faciant, ut ij sint causæ efficientes pestis, grâdinis & tempestatis, quas irati hominibus inferunt, cum tamen earum causa materialis sint inordinati aëris vapores & exhalationes. Hæc cum fieri à Dæmonibus intelligerent Magi, qui habitabant Cleonis, quæ sunt oppidum non longe ab Argo & Mycenis situm, quas vocat Homerus *εὐκλυσίνας*, quod pulchrè & eleganter sint ædificatæ, cum aërem contemplantes, viderent nubes minari grandinem, ad iram dæmonum depellendam & carmina cantabant, & sacrificia faciebant. Cum autem non fiant sacrificia sine sanguine, si fortè eis deesset animal quod mactarent, suo digito emisso sanguine sacrificabant. De Diotima autem Mantinica quæ Atheniensibus tredecim annos pestem distulit, sic scribit Plato, Diotima, olim sacris decimo ante pestem peractis morbi dilationem dedit. Idem etiam inducit Ciniam de Epimenide Cretensi sic dicentem; Epimenides decem annis ante bellum Persicum Dei oraculo monitus ad vos peruenit, & quædam sacrificia Dei oraculo edita fecit, Atheniensibusque Persicam formidantibus classem, prædixit decennio Persas nequaquam venturos, sed & postquam venerint infecta re discessuros, pluraque perpeffuros mala quæ fecerint. Eæ autem malæ potestates, seu mali Angeli, cum & viuant & sint, incorporeæ sunt animæ. Dicunt autem quidam ex Græcis nihil referre, dicantur ne dii an angeli, qui sunt autem inter Græcos, nempe gentes, Theologi, mortuorum loculos posuerunt in templis, tanquam decorum statuas, eorum autem animas vocantes Dæmones, docentes eas colendas esse ab hominibus, ut quæ proprierea quod vitam purè & sanctè egerint, sint circa nos præfecti ministerio hominum. Et hæc quidem dicunt quidam Græci de bonis & malis Angelis, seu dæmonibus, De iis autem sic dicit Origenes, nostri Clementis discipulus in libris *ἀπὸ τοῦ θεοῦ*. Omne quod est rationabile & ratio, in terminos statutaque declinat, sine dubio per præuaricationem recti iusti efficitur in peccato. Est ergo omnis creatura rationabilis laudis & culpæ capax: laudis, si secundum rationem quam in se habet ad meliora prospiciat: culpæ si rationem rectique tenorem declinet, propter quod rectè etiam præmiis & suppliciis subiacet: quod etiam de ipso Diabolo & his qui cum ipso sunt, & dicuntur eius Angeli, sciendum est &c. De iis autem plura dicere differemus in eum locum, quo ipse Clemens dicit se tractaturum de Angelis. Quod autem dicit Clemens de Democrito, qui ex cœli & sublimium rerum speculatione futuram coniecit pluuiam, in eius vita nihil dicit Laertius, tantum dicit fratris Damasi liberalitate sustentatam fuisse eius inopiam. <sup>7</sup> *Quomodo autem sunt Græci.* Exodi 9. & 20. narrat Moses quod ad legem ferendam descendit Deus in montem Sina, quo tempore & ignis ardebat in monte, nihil omnino consumens ex iis quæ nata erant, & audiebat clangor tubæ, cum is sonitus à nullo inspiraretur instrumento, hæc videbantur Græcis incredibilia: dicit autem Clemens, non esse quod ea non credant, cum non minus admirabilia ab eis narrentur miracula. Quod Deus autem dicatur descendere, non ideo est existimandum Deum locum occupare, qui nullo termino comprehenditur, tantum significari aduentum diuinæ potentis, quæ totum mundum peruat, & in igne apparens lucem prædicat inaccessibilem. Quod autem Deus sit interminatus, arguit & maxima hominum multitudo quæ ardentem vidit ignem, & esset, ut scribit Aristobulus, montis quinque dierum ambitus, Deus autem nullo circumscribitur intervallo qui est vbique. <sup>8</sup> *Dicunt autem ij quoque.* Ex iis quæ & ex Britannicis & Persicis adducit historiis, in quibus narratur fieri ingentes sonitus, & ex cantu auium qui fit in Syluis, motu foliorum per repentinum & densum spiritum, ostendit non esse mirum quod Deus effecerit, ut tubæ sonus absque vllis instrumentis audiretur. Quæ in Britannico monte quidem cui subiecta est spelunca, & in Persicis illis magorum fiebant montibus, modo quidem insolito, sed naturaliter fiebant, & non sine subiecto. Deus autem ad vocem edendā nullo opus habet subiecto. Quamquam nec deerat quidem subiectum, cum esset nubes & mons altus. Ea autem faciebat Deus, ut converteret animas eorum qui non credebant, ut quæ eis dabantur præcepta acciperent. Vocem autem illam operabatur Dei Verbum, qui est veritas è cœlo descendens, & veniens ad Ecclesiæ congregationem, ut per lucidum propinquum ministerium, nempe per ignem lucentem qui prope est.

II. <sup>9</sup> *IN VENERIMVS autem aliud quoque testimonium, ad confirmandum, quòd, dum præstantissimi Philosophi pulcherrima ex ijs quæ sunt apud nos dogmata sibi vendicauerint,*

cauerint, ipsi se veluti iactent & glorientur: nempe quod ex alijs quoque barbaris quadam decerpserint quae conferunt ad unamquamque sectam, maximè autem ex Aegyptijs, cum alia, tum dogma de migratione animae in corpora. Aegyptij enim propriam quandam suam persequuntur philosophiam. Hoc autem maximè ostendunt sacra eorum caeremoniae. Primum enim procedit cantor, unum aliquod afferens ex symbolis musicae. Eum dicunt oportere accipere duos libros ex libris Mercurij, ex quibus unus quidem continet hymnos Deorum, alter verò rationes vitae regiae. Post cantorem verò procedit horoscopus, qui in manu habet horologium & palmam, symbola & signa Astrologiae. Eum libros Mercurij qui tractant de Astrologia, qui quidem sunt quatuor numero, oportet semper habere in ore. Ex quibus unus quidem est de ordine inerrantium quae videntur astrorum, alter verò de coitu & illuminatione Solis & Luna, reliqui de eorum ortu. Deinceps autem progreditur ἱεργαμυαῖς, id est, scriba sacrorum, pennas habens in capite, & librum in manibus & regulam, in qua est & attramentum ad scribendum, & iuncus quo scribunt. Hunc oportet scire & ea quae vocantur hieroglyphica & mundi descriptione, & geographiam & ordinem Solis & Luna, & quinque errantium, Aegyptique chorographiam & Nili descriptione, & descriptionem instrumentorum ornamentorumque sacrorum, & locorum eis consecratorum, mensurasque, & ea quae sunt eis utilia. Deinde post eos qui prius dicti sunt, sequitur qui dicitur τολῆς, id est, ornator, qui habet & iustitiae cubitum, & calicem ad libandum. Is scit omnia quae vocantur παιδαγωγία, id est, ad disciplinam & institutionem pertinentia, & μορφαστική, hoc est, pertinentia ad ritum mactandorum vitulorum.

30 Sunt autem decem quae pertinent ad honorem eorum qui sunt apud eos Deorum, & Aegyptiam continent religionem: nempe sacrificia, primitiae, hymni, preces, pompae, dies festi, & quae sunt his similia. Post omnes exit Propheta, qui in sinu aperte gestat hydriam: quem sequuntur qui emissos panes portant. Is, ut qui sit sacrorum praefectus, ediscit libros decem qui vocantur Sacerdotales: continent autem de legibus, & Dijs, & uniuersa Sacerdotum disciplina. Propheta enim apud Aegyptios praest etiam distributioni vectigalium.

40 Sunt ergo quadraginta duo libri Mercurij valde necessarij, ex quibus triginta quidem & sex, qui continent omnem Aegyptiorum philosophiam, ediscuntur qui ante dicti sunt: reliquos autem sex πασφοῦροι, id est, qui gestant pallium, ut qui pertineant ad medicinam, nempe de constructione corporis, & de morbis, & de instrumentis, & medicamentis, & de oculis, & postremo de mulieribus. Et res quidem Aegyptiorum, ut paucis dicam, sunt eiusmodi. Indorum autem philosophia fuit ipsa quoque valde celebrata. Alexander quidem certe Macedo, cum Indorum decem cepisset Gymnosophistas qui videbatur esse optimi & praestantissimi, sermonisque breuitate ceteris antecellere, quaestiones eis proposuit, eum qui non aptè responderet se esse de medio sublaturum minatus. Et cum ex ijs quidem maiorem natu respondere iussisset, is quidem primus examinatus, viros existimet esse plures, viuosne an mortuos: viuos dixit, non esse enim mortuos. Secundus autem, terrane an mare maiores aleret beluas: terra, inquit, nam eius quoque pars est mare. Tertius autem, quodnam est animantium callidissimum, quod hucusque non fuit cognitum: Homo, inquit. Quartus autem rogatus, quamnam ratione mori, Sabba, qui erat eorum princeps, impulsisset ad defectionem: respondit, volentes eum vel honestè viuere, vel male mori. Quintus autem rogatus, utrum existimet fuisse priorem, diem an noctem: uno die, inquit. Dubiarum enim quaestionum necesse est etiam esse dubias dubitationes. Sextus autem rogatus, quamnam ratione fieri posset ut quis maximè diligeretur: si cum sit, inquit, potentissimus, non fuerit terribilis. Septimus autem rogatus, quomodo ex hominibus fieret Deus aliquis: si ea, inquit, fecerit quae fieri non potest ut homo faciat. Octauus autem interrogatus, quid

sit fortius, vita an mors: vita, inquit, quæ tam multa mala ferat. Nonus autem examinatus, quousque bene sit homini vivere quousque, inquit, non existimet melius esse mori quam vivere. Cum autem iussisset Alexander ut decimus quoque diceret aliquid, erat enim ludex, alius, inquit, alio dixit deterius. Cum autem dixisset Alexander: ergo tu quoque morieris primus, qui hæc iudicas. Et quomodo, inquit, o Rex, verus fueris, qui dixisti te primum eum esse interfecturum qui pessime respondisset? Et quod totius quidem scriptura Graci dicti sint fures, satis, ut opinor, pluribus ostensum est indicis. Quod autem Deum <sup>10</sup> norunt, non per agnitionem, sed per qualemcumque eius manifestationem, Græcorum præstantissimi, dicit Petrus in prædicatione: Cognoscite ergo unum esse Deum qui fecit omnium principium, & finis habet potestatem, & qui non cadit sub aspectum, qui omnia videt: qui cum capi non possit, omnia capit, nullius indigens, cuius indigent omnia, & per quem sunt omnia, qui comprehendere non potest, æternus, ab interitu alienus, non factus: qui omnia fecit verbo virtutis suæ, scriptura, inquam, cognoscentis, hoc est, filij. Deinde subiungit: Hunc Deum colite, non ut Graci, utpote quod eundem quem nos, colunt Deum <sup>10</sup> qui sunt viri probi apud Græcos, sed non perfecta & absoluta cognitione, ut qui à filio datam non didicerint traditionem. Non ergo dixit, Ne colatis Deum quem Graci, sed non colatis ut Graci: Dei cultus modum mutans, non autem alium annuncians. Quid autem sit, Non colatis ut Graci, ipse Petrus annuntiabit, subiungens: Quoniam dum feruntur ignorantia, & Deum nesciunt ut nos perfecta cognitione, cum potestate quam dedit eis ad usum, formassent ligna & lapides, æs & ferrum, & aurum & argentum, ex ipsorum materia & usu, & quæ substantia serua sunt excitassent, ea colunt: & quæ eis Deus dedit <sup>30</sup> in cibum, volucres aeris, & maris natatilia, & terræ serpentes, & feras, cum agri pecoribus quadrupedibus, mustelisque & mures, felis & canes & simias, & proprios hominibus cibos sacrificant, & mortua mortuis offerentes tanquam diis, in Deum sunt ingrati, per hæc ipsum esse negantes. Et quod ita feratur, utpote quod nos ipsi & Graci eundem Deum nouerimus, sed non similiter, sic rursus inferet hoc modo: Neque colite ut Iudæi: etenim illi soli se Deum nosse putantes, nesciunt se adorare Angelos & Archangelos, mensem & Lunam: & nisi Luna apparuerit, non agunt sabbatum quod dicitur primum, neque agunt neomeniam, neque az yma, neque festum, neque magnum diem. Deinde eius quod queritur infert colophonem: Quare vos quoque sanctè & iustè quæ vobis tradimus discentes, seruate, nouè Deum per Christum colentes. Inuenimus enim in Scripturis, sicut dicit Dominus: Ecce facio vobis testamentum nouum, non ut feci patribus vestris in monte Choreb. Nouum dedit nobis testamentum: quæ enim sunt Iudæorum & Græcorum, sunt vetera. Nos autem qui nouè ipsum tertio genere colimus, sumus Christiani. Apertè enim, ut arbitror, ostendit unum & solum Deum, à Gracis quidem gentiliter, à Iudæis autem Iudaicè: nouè autem à nobis cognosci & spiritualiter. Præterea autem ostendit quod idem Deus suppeditaui utrunque testamentum, qui etiam Gracis dedit Græcā philosophiam, per quam omnipotens à Gracis gloria afficitur. Est autè hinc quoque manifestum. Ex Græca quidē certè disciplina, & ex Regali, in unum genus populi cui salus datur, cōgregantur qui fidem admittunt, non tēpore diuisis tribus populis, ne quis triplises existimet naturas, sed diuersis eruditiois testamentis, cum sint unius Domini, <sup>80</sup> unius Domini verbo. Nam quod quomodo Deus Iudæos saluos esse voluit, dans eis Prophetas: ita etiā Græcorū spectatissimos propriæ suæ linguae Prophetas excitatos, prout capere poterāt Dei beneficentiā, à vulgo secreuit, præter Petri prædicationē, declarabit Paulus apostolus dicens: Libros quoque Græcos sumite, agnosceite Sibyllam, quomodo unum Deum significet, & ea quæ sunt futura: & Hystaspem sumite & legite, & inuenietis Dei filium

filium multò clarius & apertius esse scriptum, & quemadmodum aduersus Christum  
 multi Reges instruent aciem, qui eum habent odio, & eos qui nomen eius gestant, & eius  
 fideles, & eius tolerantiam & aduentum. Deinde uno verbo nos interrogat: Totus au-  
 tem mundus, & quæ sunt in mundo, cuius sunt, nonne Dei? Præterea dicit Petrus Domi-  
 num dixisse Apostolis: Si quis ergo velit ex Israël duci pœnitentia, & propter nomen meū  
 credere in Deum, remittentur ei peccata post duodecim annos. Egredimini in mundum, ne  
 10 quis dicat, Non audiuius. Sed ut in tempore nunc venit prædicatio, ita in tempore data  
 quidem est lex & Prophetæ barbaris: philosophia autem Græcis, auris assuefaciēs ad præ-  
 dicationem. Dicit itaque Dominus qui saluum fecit Israël: Tempore accepto exaudiui te, Hæc præter  
scripturas.  
 & in die salutis tibi dedi auxilium: dedi te in testamentum gentium, ut inhabitares ter-  
 ram, & possideres hereditatem, dicens iis qui sunt in vinculis: Egredimini, & ut reuela-  
 reris iis qui sunt in tenebris. Si enim vincti quidem sunt Iudæi, quibus etiam dixit Domi-  
 nus, Egredimini ex vinculis qui vultis, dicens eos qui sua sponte sunt vincti, & qui one-  
 20 ra, inquit, toleratu difficilia in se per humanam susceperunt impositionem, clarum est quòd  
 qui sunt in tenebris, non sunt qui habent principem animæ partem defossam in cultu simula-  
 chrorum. Nam iis quidem qui erant iusti ex lege, fides deerat. Et ideo cùm eos curaret  
 Dominus, dicebat, fides tua te saluum fecit. Iis autem qui erant iusti ex philosophia, non  
 solum opus erat fide in Dominum, sed etiam ut discederent à cultu simulachrorum. Iam  
 verò reuelata eis veritate, ipsi quoque pœnitentia ducti sunt propter ea quæ fecerant.  
 \* Quamobrem prædicauit Dominus iis quoque qui erant apud inferos. Dicit quidem cer-  
 30 tē Scriptura: Dicit infernus perditioni, eius quidem speciem non vidimus, eius autem  
 vocem audiuius. Non locus utique voce accepta, dicit ea quæ prius dicta sunt, sed non  
 qui sunt collocati apud inferos, & seipsos tradiderunt ad exitium, tanquam ex naue ali-  
 qua se sua sponte in mare proicientes. Ipsi verò sunt qui diuinam audierunt virtutem &  
 vocem. Nam quis sanæ mentis, & iustorum & peccatorum animas esse existimauerit in  
 una condemnatione iniustitiæ, maculam infundens providentiæ? Quid verò, an non si-  
 40 gnificant Dominum annunciasse Euangelium, & iis qui perierant in diluuiò, vel potius  
 vincti fuerant, & iis qui in præsidio continebantur & custodia? Ostensum est autem in  
 secundo quoque Stromate, Apostolos consequenter Domino, iis quoque qui erant apud  
 inferos annunciasse Euangelium. Oportebat enim, ut existimo, sicut hîc, ita illic quoque,  
 optimos ac præstantissimos discipulos esse magistri imitatores, ut unus quidem, eos qui  
 erant ex Hebræis, alij verò gentes deducerent ad conuersionem, hoc est, eos qui in iustitia  
 quæ est ex lege & ex philosophia vixerant quidem, sed non perfectè, sed cum errore &  
 50 prolapsione vitam transegerant. Hoc enim diuinum decebat consilium & providentiam,  
 ut qui in iustitia maiorem habuere dignitatem & merita, & præ cæteris egregiè vixerūt,  
 & eorum quæ peccarunt ducti sunt pœnitentia, etiamsi sint in alio loco, cùm extra contro-  
 uersiam sint in eorū numero qui sunt Dei omnipotentis, salui fierent per propriam unius-  
 cuiusque cognitionem. Operatur autem, ut existimo, Seruator, quandoquidem est eius opus  
 seruare & saluum facere: quod quidem certè fecit, ut qui eos qui in ipsum voluerint crede-  
 re, per prædicationem, ubicunque essent, traxerit ad salutem. Si ergo Dominus nulla alia  
 60 de causa descendit ad inferos, quàm ut annunciarer Euangelium, sicut certè descendit: aut  
 descendit ut annunciarer omnibus, aut solis Hebræis. Atque si omnibus quidem, salui  
 erunt omnes qui crediderint, etiamsi sint ex gentibus, sùm iam illic confessi fuerint. Sunt  
 enim salutare, & quæ erudiunt, Dei castigationes, adducentes ad conuersionem, & po-  
 tius pœnitentiam eligentes quàm mortem: idque cùm possint animæ purius perspicere, quæ  
 sunt libera à corporibus, etiamsi obscurentur vitiis & perturbationibus, eò quòd amplius se

non eis opponat & eas impediat caruncula. Sin autem Iudæis solum annunciauit Euangelium, quibus defuit ea quæ est per Seruatorem agnitio & fides, clarum est utique quòd cum apud Deum nullus sit personarum respectus, Apostoli quoque sicut hic, ita etiam illic, annunciarunt Euangelium iis qui ex gentibus apti erant ad conuersionem. Et rectè dictum est à Pastore: Descenderunt ergo eorum in aquam, sed ñ quidem descenderunt uiuentes, & uiuentes ascenderunt: illi autem qui prius dormierant, mortui descenderunt, uiuentes autem ascenderunt. Iam verò dicit etiam Euangelium, surrexisse multa corpora eorum qui dormierant, ut qui uidelicet translati essent in meliorem locum. Fuit ergo generalis quidam motus & translatio per Seruatoris dispensationem. Iustus autem non differt à iusto, quatenus est iustus, siue is fuerit ex lege, siue Græcus: non enim Iudæorum solum, sed etiam omnium hominum est Deus dominus, propinquius autem eorum pater qui cognouerunt. Si enim honestè uiuere, est etiam legitimè uiuere: & vitam agere rationi consentaneam, est uiuere ex lege: qui autem rectè vixerunt ante legem, in fidem sunt reputati, & iusti sunt iudicati: clarum est quòd iis etiam qui cum extra legem essent, rectè vixerunt per vocis proprietatem, etiamsi in inferis essent & in custodia, exaudita voce Domini, vel ipsa per se, vel etiam quæ operabatur per Apostolos, mox conuersi fuerint & crediderint. Meminimus Dominum esse Dei virtutem, & fieri non posse ut virtus unquam sit imbecilla. Sic existimo ostendi bonum quidem esse Deum: potentem verò Dominum salutem dare cum iustitia & aequalitate in eos qui conuertuntur, siue hic, siue etiam alibi. Non huc enim solum peruenit virtus operatrix, sed est ubique, & semper operatur. Iam verò in Petri prædicatione dicit Dominus ad discipulos post resurrectionem: Elegi vos duodecim discipulos, iudicans esse me dignos, quos voluit Dominus, & fideles ratus esse Apostolos, mittens in mundum ad annuncians Euangelium hominibus qui sunt in orbe terrarum, ut cognoscant unum esse Deum, per meam Christi fidem futura significantes, ut qui audierint & crediderint, salui fiant. Qui autem non crediderint, cum audierint ferant testimonium, ut qui non possint se excusare dicendo, non audiuius. Quid ergo, non etiam apud inferos fuit eadem æconomia & dispensatio, ut illic quoque omnes animæ audita prædicatione, aut ostendant pœnitentiam, aut propterea quòd non crediderunt, iustum fateantur esse supplicium? Esset autem non leuis iniquitatis, eos qui ante aduentum Domini excessissent, cum nec eis fuisset annunciatum Euangelium, nec in credendo vel non credendo ulla posset in eos culpa conferri, vel salutem assequi, vel puniri. Neque enim fas est illos quidem indicta causa fuisse condemnatos: solis autem eis qui fuerunt post eius aduentum frui diuina licuisse iustitia. Omnibus autem animis ratione præditis desuper dictum est: Quæcunque vestrum fecit aliquis in ignoracione, Deum apertè nō cognoscens, si ea agnoscens ductus fuerit pœnitentia, ei omnia peccata remittentur. Ecce enim, inquit, posui ante faciem vestram mortem & vitam, ut eligatis vitam: ad comparationem electionis dicens Deus posuisse, non ambo fecisse. Et in alia dicit scriptura: Si me audieritis & volueritis, bona terræ comedetis: sin autem me non audieritis, neque volueritis, gladius comedet vos: os enim Domini hæc locutum est. Rursus autem apertè Dauid, vel potius Dominus ex persona sancti (est autem is unus à mundo condito, quicumque diuersis temporibus per fidem fuit & erit saluus) Latatum est cor meum & exultauit lingua mea. Præterea autem caro quoque mea in spe habitabit, inquit. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas fecisti mihi vias vitæ. Implebis me lætitia cum vultu tuo. Quomodo ergo est præciosus populus Domino, ita populus sanctus est omnis cum Iudæo, etiam is qui ex gentibus conuertitur, qui predicabatur profelytus. Merito ergo dicit scriptura bonem & vrsam simul futuros. Nam bos quidem dictus est

Deut. 30.

Esa. 1.

Psal. 15.

Esa. 11.

dictus est Iudæus, ex animali quod à lege subiugo iudicatum est mundum, quandoquidem bos & fissam habet ungulam, & ruminat. Gentilis autem significatur per ursam, quæ est animal immundum & agreste. Parit autem animal carnem informem, quam lingua sola effingit in similitudinem animalis. Verbo enim formatur ad hoc, ut ex vita ferina mansuescat, qui conuertitur ex gentibus. Iam autem mansuefactus, ipse quoque ut bos sanctificatur. Iam verò dicit Propheta: Sirenes me benedicent & filia struchionum, & Esa. 43.

10 omnes bestiae agri. Ab immundis animantibus bestiae agri cognoscuntur, hoc est, mundi: quoniam eos qui in fidem sunt agrestes, & vita sordidi, nec ea quæ est ex lege iustitia purgati, appellat feras. Mutati autem ex eo quod est esse feras, per fidem dominicam sunt homines Dei, ex eo quod velint mutari, primum ad hoc quod fiant proficientes. Alios enim adhortatur Dominus, aliis verò qui iam sunt aggressi, & manum præbet & trahit. Non enim personam respicit & reueretur qui est omnium dominus: neque curat magnitudinem, Sap. 6.

20 quoniam ipse fecit magnum & paruum, & similiter omnibus prouidet, & omnium curam gerit. Dauid quoque dicit: Sin autem infixæ sunt etiam gentes in interitu quem Psal. 9. fecerunt. In hoc laqueo quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Sed fuit Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitate & afflictione. Opportunè ergo nunciatum est Euangelium iis qui sunt in afflictione. Et ideo dicit: Annunciate in gentibus studia eius, ne iniuste iudicentur. Si ergo iis qui erant in carne, propterea annunciauit Euangelium, ne iniuste condemnentur: quomodo non etiam iis qui excefferunt ante eius aduentum, propter eandem causam annunciauit? Iustus enim Dominus, & iustitiam dile- Psal. 10.

30 xit, rectitudinem vidit vultus eius. Qui autem diligit iniustitiam, odio habet animam suam. Si ergo in diluuiio periit omnis caro peccatrix, eis castigatione redeunte in disciplinam, primum quidem voluntatem Dei, quæ vim habet erudiendi & operandi, credendum est dare salutem iis qui conuertuntur. Deinde etiam anima quæ est res longè subtilior, minimè potuerit affici ab aqua quæ est crassior, ut quæ propter subtilitatem & simplicitatem minimè superetur, quæ etiam appellatur incorporea. Quod autem crassum fuerit à peccato incrassatum, hoc unà cum spiritu carnali abiicitur, qui concupiscit aduersus animam.

40 Iam verò eorum quoque qui communitatem inducunt & commendant, princeps Valentinus, in ea quæ est de amicis homilia, scribit ad verbum: Multa ex iis quæ scripta sunt in libris publicis, inueniuntur scripta in Dei ecclesia. Hæc enim sunt inania verba quæ à corde proficiuntur. Lex quæ scripta est in corde, ea est populus dilecti, qui diligitur, & ipsum diligit. Libros autem communes dicit, vel scripturas Iudaicas, vel scripturas philosophorum: communem autem facit veritatem. Isidorus quoque Basilidis simul filius & discipulus, in primo libro expositionum Prophetae Parchor, ipse quoque scribit his

50 verbis: Dicunt autem Attici quadam fuisse significata Socrati, demone eum consequente. Dicit etiam Aristoteles, omnes homines uti demonibus, qui eos sequuntur eo tempore quo migrant in corpus, propheticam hanc accipiens doctrinam, & eam ponens in suis libris, non confitens unde hanc sumpisset orationem. Et rursus in secundo eiusdem operis sic scribit: Nec existimet aliquis, quod dicimus esse proprium electorum, hoc fuisse prædictum ab aliquibus Philosophis. Non est enim hoc eorum inuentum, sed cum sump-  
60 pissent à Prophetis, id tribuerunt ei qui est sapiens ex eorum sententia. Et rursus in eodem: Mihi enim videtur eos qui sibi vendicant philosophiam, ut discant quid sit quercus alata, & varium quod in ea est pallium, quacunque allegoricè dixit Pherecydes in Theologia, sumens ex prophetia Cham. Fundamentum autem, ut olim adnotauimus, non dicimus eam quæ in unaquaque heresi suscipitur vitæ institutionem, sed id quod verè est philosophia, rectè artificiosam sapientiam, quæ præbet experientiam eorum quæ sunt in

Hhh



vita. Sapientiam autem, solidam diuinarum & humanarum rerum cognitionem, firmam quandam & stabilem, & quæ non potest excidere, comprehensionem, & quæ comprehendit ea quæ sunt, & præterita, & futura: quam nos docuit per suam præsentiam & per Prophetas Dominus, estque eiusmodi ut non possit excidere, ut quæ à Verbo sit tradita. Eaque omnino vera est voluntate, ut quæ sit cognita per filium: & partim quidem est æterna, partim autem temporis utilis: & partim quidem una est & eadem, partim autem multe & indifferentes, & partim quidem est absque ullo motu patibili, partim autem cum patibili appetitione: & partim quidem perfecta, partim verò indigens. Hanc ergo sapientiam concupiscit philosophia, animæ & verbi rectitudinis, & vitæ puritatis, quæ est beneuolè affecta in sapientiam, & omnia facit ut eam consequatur.

## COMMENTARIUS.

• *INVENERIMVS autem aliud quoque testimonium ad confirmandum.* Ut facilius credatur ex sacris scripturis suffragatos esse Græcos, ostendit eos non solum ab Hebræis, sed etiam ab aliis Barbaris esse suffragatos. Ex iis primo refert Ægyptios, à quibus acceperunt animæ immortalitatem, & in varia corpora transmigrationem, quam vocant *μετεμύχωση*, hoc dogma acceperunt Ægyptij ex Æthiopibus, ut testis est Herodotus libro secundo, ab Ægyptiis autem Pythagoras, à Pythagora autem Plato, sibi tamen non semper consentiens. Quæ autem dicit hic Clemens de Ægyptiorum ritibus & cæramoniis, nonnulla accepit ex Herodoto & Diodoro Siculo, sed plurima ex Philisto Siraculano qui Ægyptiacam historiam duodecim libris est persecutus, qui extabant tempore Clementis, nostro non extant, sicut nec illi quadraginta duo libri Mercurij ter Maximi, qui quam præclara scripserit, ostendunt paucula quæ supersunt. *Indorum autem Philosophia fuit ipsa.* Non solum ab Ægyptiis, sed etiam ab Indis suffragati sunt Græci. Erant autem apud Indos Philosophi celeberrimi, Gymnosophistæ, & Brachmanes, ad quos doctrinæ causa multi profecti sunt Græci. De iis multa inuenies apud Apollonium Tyanæum, sed de iis quæstionibus, quas eis proposuit Alexander Rex Macedonum, vix apud alium inuenies quàm nostrum Clementem, qui multos legit authores, qui nostris non extant temporibus. • *Quod autem Deum norunt.* Quod hic dicit Clemens præstantissimos Græcos Deum cognouisse non per cognitionem, sed per manifestationem (ita enim verti, quod Græcè est *ἀποφάν*) existimo ita esse intelligendum, eos Deum non nosse per agnitionem, id est per traditionem quæ Dei certam exhibet cognitionem quam habent Christiani, sed per manifestationem, per quam scilicet Deus cognoscitur, ex operibus congruenter ei, quod dicit Paulus ad Romanos, quod notum est Dei manifestant illis, Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas &c. Hæc autem Petri prædicatio, quam citat Clemens, non habetur in numero scripturarum canonicarum, sic enim scribit Eusebius lib. 2. historiz Ecclesiasticæ, Ille libellus qui dicitur Actus Petri, & quod nominis eius Euangelium nuncupatur: sed & quæ dicitur eius prædicatio vel reuelatio in scripturis rursus Canonicis non habetur, sed ne aliquis quidem scriptorum veterum vti eorum testimoniis inuenitur. Sic Eusebius. Atque quod non sint hi quidem libri Canonici, vix est vllus hodie qui dubitet. Quod autem nullus veterum scriptorum eorum testimonio vsus sit, falsum esse arguit Clemens, qui Petri prædicationis testimonio hic vitur: quæ quam non sit reiicienda, ostendunt ea quæ citantur à nostro Clemente. Quod autem dicit Petrus videtur significare, Notum esse Deum & Græcis, & Iudæis, & Christianis, sed non eodem modo coli. Nam à Græcis quidem colitur gentiliter: quamuis enim Deum norint, ex auro tamen, argento, ære & ferro idola fabricantur, & eis tanquam diis sacrificant, & mortua mortuis offerentes in Deum sunt ingrati. Iudæi autem se solos Deum nosse putant, sed imprudentes adorant Angelos & Archangelos, & mensam & Lunam, adeo ut nisi luna apparuerit, neque sabbatum agunt, neque neomeniam, neque pascha, neque magnum diem. Christiani autem Deum alio modo colunt, nempe modo qui est eis à verbo traditus, qui quidem est nouus & spiritualis, estque à Christo discendus & retinendus. • *Præterea autem ostendit quod idem Deus suppeditauit.* Pergit Clemens ostendere quidnam doceat Petrus in sua prædicatione, & Paulus in aliquo apocrypho libro qui non extat, nempe quod idem Deus qui vult omnes homines saluos fieri, vetus testamentum dederit Iudæis, nouum autem Græcis & gentibus ad Christum conuertendis: philosophiam autem Græcis ab eo dicit & Iudæos suos accepisse Prophetas, & Græcos Sybillam, & alios Prophetas in sua lingua præstantissimos, quos à vulgo separauit. Qui quidem & futura prædixerunt, & quid acturus & passurus esset Christus aperte exposuerunt. Ex iis vnus est Hyllaspes qui fuit Rex Medorum, & insignis vates, quem sumere & legere iubet Paulus: eius meminit Giraldus in 3. Dialogo suæ poeticæ Philosophiæ. Dedit autem & legem Hebræis & Græcis philosophiam, eos assuefaciens ad audiendam Euangelij prædicationem, dicit autem fuisse quod ad mores attinet, iustos & ex Iudæis & ex Græcis, sed neutris perfectam fuisse iustitiam, Hebræis enim defuisse fidem, Græcis autem præter fidem, id quoque defuisse, quod à cultu idolorum essent liberandi, quæ tenebāt vincam principem eorum animæ partem. Reuelata autem eis veritate, & suscepta fide, opus etiam fuit, ut peccata quæ admiserant, se admisisse ægrè ferrent. Quod autem ex Græca & regali disciplina dicit populum congregari ad fidem, quidnam per regalem intelligat, non mihi satis occurrit, nisi forte per excellentiam doctrinam significet Platoniam, quæ continetur *ἐν λόγῳ βασιλικῷ*, id est, in oratione quæ inscribitur Regalis, aut Regia.

• *Quamobrem*

\* *Quamobrem predicauit Dominus.* Quod Christus descenderit ad inferos, credat necesse est quisquis credit symbolo Apostolorum, in quo disertis verbis dicitur, descendit ad inferna. Quod autem iis qui erant apud inferos prædicauerit, testatur Petrus in prima sua Epistola, cum dicit de iis qui fuerant dediti luxu-  
 1. Petr. 4: riis, libidini & voluptati, qui reddent rationem ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos. Propter hoc enim & mortuis Euangelizatum est, ut iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum in spiritu, quod futurum prædixit Iob dicens, Dixit infernus perditioni: Eius quidem  
 Iob. 28. (nempe verbi) speciem non vidimus, eius autem vocem audiuiimus. Per metonimiam autem accipitur infernus, pro iis qui sunt apud inferos, sed quæritur quibusnam sit prædicatum. Et respondet Clemens conueniēter ei quod dicit Petrus in sua prædicatione, quæ licet non canonica, ab eo citatur, quod cum sit Deus  
 10 omnium, & velit omnes homines saluos, fuisse omnibus qui erant apud inferos annūciatum Euangelium, tam iis qui cum in lege vixissent, quam iis qui cum sectati essent Philosophiam, apti erant ad fidem suscipiendam & conuersionem, Deique cognitionem, licet in suo instituto non perfectè vixissent: rursus quæritur quisnam eis prædicauerit. Respondetur autem Christum per se prædicasse Iudæis, sicut & cum agerēt in terris, Apostolos autem, sicut & hic, gentibus: Bonum quidem esse Deum qui vult omnes homines esse saluos: Christum autem esse Dei virtutem, quæ nunquam est imbecilla, & vbique & semper operatur, siue per se operetur, siue per alios. Cum sit autem Seruator, proprium est eius opus dare salutem. *Iam verò in Petri prædicatione, dicit Dominus.* Petrus in sua prædicatione dicit Christum dicere Apostolis, se eos mittere per orbem terrarum ad annūciandum Euangelium ut credant: si autem non crediderint, non possint se excusare, quod non audiuerint eandem etiam in inferis fuisse Christi œconomiam,  
 20 ut qui audierint Euangelij prædicationem agant pœnitentiam, & salui fiant, aut si non crediderint, se iustè puniri fateantur, quod non crediderint. Esset planè iniquum, si ij qui ante Domini aduentum sunt mortui, cum eis non esset annūciatum Euangelium, nec possent reprehendi, quod vel non credidissent, vel credidissent, tamen vel salui essent, vel supplicio afficerentur. Maximè cum è cœlis sit eis significatum, quod si aliquis cum Deum non apertè sciret, per ignorantiam peccasset, fore ut si eum peccasse pœniteret, ei omnia peccata remitterentur. Eo autem fore iniquius quod cum ei sit oblatum liberum eligendi arbitrium, sit tamen ei erepta libera eligendi potestas. Non potest enim eligere cui non datur quod eligat. Fidem autem non potest eligere is cui non exhibetur quod credat, non exhibebitur autem quod credat nisi eis prædicetur, quod sit credendum: non exhibetur autem mortuis quod credant, nisi eis prædicetur. Quod autem sanctis mortuis (Sancti autem sunt, qui quouis tempore fuerunt vel erunt salui per fidem) sit prædicatum Euangelium, arguit quod certam spem ex fide concipiant lætantes, quod sint resurrecturi, nec sit eorum anima in inferno relinquenda, nec ipsi visuri sunt corruptionem. Quod quidem etsi David propriè dicat de Christo, non abs re tamen Clemens id accommodat fidelibus mortuis resurrecturis. Porro autem licet fuit olim Iudæorum populus Deo præciosus, ut qui esset ei peculiaris, habebat tamen profelytos qui in lege instituti Deum colebant. Ita etiam qui ex gentibus conuertuntur, & sacramento fidei initiantur, quod sic vocat Clemens *πεποιτισμένοι*, sunt cum Iudæis, qui fidem acceperunt Sancti domino. & Merito ergo dicit scriptura bouem & vrsam simul futuros. Agre ferebant Iudæi, quod cum essent à Deo electus populus & peculiaris, cum eis coniungerentur gentes, quibus etiam daretur salus. Eis iam respondit Clemens, non esse quod id agre ferrent. Nam ut olim suos habuisse profelytos, quos cum in suis erudiissent moribus & institutis in eandem asciscabant religionem. Nunc autem dicit etiam à Prophetis fuisse prædictum gentes coniungendas cum Iudæis: prædixisse etiam Esaïam bouem, & vrsam simul futuros. Quod significat si è litera mysticus eruatur sensus, fore ut simul sint Iudæi & gentes: per bouem enim qui est mundum animal, ut qui fissam habeat vngulam & ruminet, significari Iudæos: per vrsam vero, quæ est animal immundum & agreste, significari gentilem. Quod quidem est eo probabilius, quod ut vrsa parit informe animal, carnem, inquam informem, quæ lambendo efficitur animal, ita etiam qui ad fidem conuertitur ex gentibus, verbo Dei formatus, ex fero & agresti redditur mitis & mansuetus, & ut bos Deo sacrificatur, ita mansuefactus Gentilis sanctificatur & Deo consecratur. Rursus quod apud eundem Esaïam dicit Dominus Deus, fore ut Syrenes & Struthiones eum benedicant cum bestiis agri, significat fore ut mundi & immundi eum benedicant, laudent & glorificent, id est, & Iudæi, & Gentiles, qui cum prius essent feri & agrestes, & vita plane sordidi, ea quæ est ex lege, iustitia sunt purgati, & ex feris mutati facti sunt homines Dei. Mutari autem sunt & sua inducti voluntate, & paulatim proficientes ad hoc ut fiant Dei homines. Sed mutari non possunt sine Dei auxilio, qui alios adhortatur, nempe eos qui mundum cœperunt mutari: aliis vero qui iam cœperunt, manum porrigit & eos trahit. Ex quo est perspicuum sentire Clementem ad hominem iustificandum, & à vitio ad virtutem deducendum, conuenire Dei gratiam cum libero arbitrio. Cum autem Deus omnes fecerit, hinc fit ut nullius personam respiciat, & omnium curam gerat, & magnum non plus faciat quam paruum, qui omnes velit esse saluos. Cum autem homines sua culpa in interitum, nempe peccatum, inciderint, & in eo tanquam in laqueo sit comprehensus pes eorum, ut eis esset refugium, & eos liberaret ab afflictione, eis annūciavit Euangelium, ut culpam agnoscerent, & remedium quærerent. Annūciandi autem Euangelij hæc non minima fuit causa, ut si ei crederent, salui fierent: sin minus condemnarentur, alio-  
 40 qui iniuste iudicandi, si non essent admoniti ut resipiscerent, & peccata sua cognoscentes, & peccasse se agre ferentes, venirent ad medicum, nempe ad Christum Seruatorem. Propter eandem causam, nempe ne iniuste condemnarentur, iis etiam qui excesserant ante eius aduentum, annūciatum fuit Euangelium. Non alia certè causa est, cur à Domino predicetur Euangelium, quam quoniā est iustus, & iustitias diligit: iniustus autè esset si non predicasset. Postquā autem multis ostendit prædicatum fuisse Euangelium iis qui excesserāt ante Christi aduentum, venit illi in mentē dubitatio cui visum est occurrendum. Ea autem est huiusmodi: Si verū est quod dicit Scriptura, omne genus humanum periisse diluio, quomodo fieri potuit, ut prædicaretur Euangelium iis qui perierant. Ad hoc affert Clemens duplicem responsionem. Prima est, quod sola perijt  
 H h h ij

caro peccatrix, ille autem carnis interitus fuit quædam castigatio instar disciplinæ, volente Domino, ut ea daret salutem iis qui ad ipsum conuerterentur. Secunda est, quod anima est subtilis & simplex: & ideo dicitur incorporea: quo fit ut in eam agere non possit aqua quæ est crassa. Quod si in ea aliquid fuerit incrassatum propter peccatum, id pereunte carne simul abiicitur cum spiritu carnali qui concupiscit aduersum animam, eam tirillans & incitans ad voluptates & libidines. Cum ergo sola perierit caro & mortale corpus, superstes autem apud inferos sit anima, nihil obstat quominus ei possit prædicari Euangelium, ut non iuste damnetur. <sup>b</sup> *Iam vero eorum quoque qui communitatem.* Quomodo hæc cohæreant cum præcedentibus non est facile intelligere, maxime cum nihil extet ex iis quæ citantur ex Valentino & Iudoro, sed est verisimile, quod cum ostendisset Clemens Euangelium & Iudæis & gentibus fuisse prædicatum, significet communem quoque eis esse sapientiam & veritatem, quam etsi dicat Socrates se accepisse ab eum sequente dæmone, & Aristoteles asserat omnes homines uti dæmonibus, qui eos sequuntur eo tempore quo migrant in corpus, eam tamen doctrinam habuerunt à Prophetis acceptam. Pherecydes quoque qui sibi tanquam à se inuentam tribuit philosophiam, multa dicens mysticè & allégoricè, utpote quercum alaram, & varium quod est in ea pallium, eam non à se habuit, sed à prophetia Cham. Sed neque Pherecydis, neque prophetiæ quidquam extat hodie, qui fit ut non possimus diuinare, quid sibi velit alata quercus, & quod est in ea pallium, quæ à Pherecyde dicuntur allégoricè in sua Theologia. Non est autem existimandum, eius sapientiæ, quæ est communis Hebræis & gentibus quæ venerunt ad fidei cognitionis fundamentum, esse subiectum vitæ institutionem quæ traditur in vnaquaque hæresi seu secta Philosophorum, ut antea admonuit in primo & secundo Stromate, sed eius esse subiectum sapientiam, quæ est scientia diuinarum rerum & humanarum, quam docuit Dominus qui est Verbum, & Dei Filius, per se & suos Prophetas, quæ artificiosè docet quomodo sit vita instituenda & agenda. Comprehendit autem non solum præsentia, sed & præsentia & futura. Cum hæc autem sapientia sit sapientia rerum diuinarum & humanarum, ipsa quoque est varia variè considerata. Si consideretur quidem ut diuinarum rerum scientia, est æterna vnàque & eadem, & semper eodem modo se habens, & nullum habens motum patibilem, perfecta quoque & omnibus numeris absoluta, & cui nihil abest, & quæ Deum habeat subiectum, qui ipsam reddit sibi similem. Sin autem consideretur ut scientia rerum humanarum, est temporalis, est non vna sed diuersa & differens, & in eam cadit motus, & appetitio patibilis, & est imperfecta & aliquo indigens. Talis autem est non ex se sed ex subiecto, nempe ex humana natura, quæ cum sit varia, varia quoque sit oportet, quæ eam regit & administrat Sapientia. Hanc sapientiam appetit, & eius studio tenetur philosophia, philosophia, inquam, animæ, & verbi rectitudinis, & vitæ puritatis, id est, quæ hunc habet scopum propositum, ut anima quæ sunt bona & ex virtute cogitet, lingua vero rectè loquatur, & ut ita sit pura & sancta.

II. \* *PHILOSOPHI autem apud nos quidem dicuntur qui amant sapientiam, quæ est omnium opifex & magistra, hoc est, filij Dei cognitionem. Apud Græcos autem dicuntur Philosophi, qui disputationes de virtute suscipiunt. Fuerit autem Philosophia, quæ in vnaquaque hæresi (de iis loquor quæ sunt in philosophia) ea quæ reprehendi non possunt, decreta cum vita congruente in vnâ coacta electionem, quæ ipsa quoque à barbara diuinitus data sunt, surrepta gratia, Græca ornata sunt eloquentia. Nam alia quidem sunt suffragati, alia verò malè audierunt. In aliis autem, aliqua quidem dixerunt imitantes, sed ea non reddidere perfecta: aliqua autem humana coniectura & ratiocinatione, in quibus etiam labuntur. Arbitrantur autem se isti quidem perfectè assequi veritatem, ut nos autem ipsos comprehendimus, aliqua ex parte: nihil certè amplius norunt quàm hunc mundum. <sup>b</sup> *Quamquam versatur Geometria in mensuris, magnitudinibus, & figuris, per eam quæ sit in planis descriptionem, & pictura totum locum opticum, quem vocant perspectiuum, videtur assumere in iis quæ adumbrantur. Hæc autem falsò descripsit visum, artificiosè utens signis quæ fiunt per applicationem linearum visus. Hinc conseruantur ὑποθέσεις, id est, eminentes visiones, & hypotheses, hoc est, visiones inferiores, & φάσεις, hoc est, visa. Et videntur quidem alia eminere, alia verò subsidere: aliqua verò, alio aliquo modo visione apprehendi in loco leui & æquabili. Ita autem Philosophi quoque instar picturæ imitantur veritatem. <sup>c</sup> *Φιλωλία autem, hoc est nimius amor sui, est semper quibuslibet causa omnium malorum. Quocirca non oportet eligendo & expetendo gloriam ab hominibus, esse nimium sui amantem, sed Deum diligendo esse sanctum cum prudentia. Si quis ergo utatur quidem singularibus, tanquam vniuersis ac generalibus, & id quod seruit habeat pro eo quod dominatur, à veritate excidit, non intelligens id quod à David dictum est per confessionem: Terram seu cinerem tanquam panem manducabam. Nimius***

autem

autem sui amor, & vana opinio ac persuasio, est ei terra, & error. <sup>4</sup> Quod si ita est, est ex disciplina cognitio & scientia: si est autem disciplina, necesse est quærere magistrum. Nam Cleanthes quidem sibi magistrum adscribit Zenonem, & Theophrastus Aristotelem, & Metrodorus Epicurum, & Plato Socratem. Sed etsi venero ad Pythagoram, & Pherecydem, & Thaletem, & primos sapientes, consisto quærens eorum magistrum. Et seu dixeris Ægyptios, seu Indos, seu Babylonios, seu magos ipsos, non cessabo eorum doctorem requirere. Porro autem te quoque deduco ad primum ortum hominum, & illinc incipio quærere quis fuerit eorum magister: nullus quidem ex hominibus, nondum enim didicerant. Sed nec aliquis ex Angelis: neque enim quomodo significant Angeli quatenus Angeli, ita audiunt homines. Neque enim quomodo sunt nobis aures, ita est illis lingua: neque instrumenta vocis quis dederit Angelis, labra, inquam, & quæ propter ea sita sunt, & guttur, & arteriam, & viscera, & spiritum, & aërem qui pulsatur. Multum autem abest ut Deus insonet sanctitate quæ adiri non potest, qui ipse quoque separatus est ab Archangelis. Iam verò Angelos quoque accepimus didicisse veritatem, & qui eis subsunt principatus: ortum enim habuere. Restat ergo ut nos quoque ascendentes, eorum doctorem desideremus. Quoniam autem unum est ingenitum, nempe Deus omnipotens, unum est etiam prægenitum, per quod omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vnus enim est reuera Deus, qui fecit principium universorum, significans primogenitum filium, ut scribit Petrus, præclare intelligens illud: In principio fecit Deus cælum & terram. Is autem dictus est sapientia ab omnibus Prophetis. Is est magister omnium quæ orta sunt, Dei consiliarius qui præsciuit omnia. Is autem ab alto, à prima mundi constitutione, multifariam multisque modis & docuit & perficit. Vnde merito dictum est: Ne dixeritis vobis magistrum super terram. Vides undenam ansas acceperit vera philosophia, etiam si lex sit imago & umbra veritatis. Sed Græcorum nimius amor sui, quosdam homines prædicat doctores. Quomodo ergo ad Deum creatorem omnis recurrit paternitas, ita etiam ad Dominum eorum quæ bona & honesta sunt doctrina, & quæ iustificat, & quæ ad hoc deducit & fert opem. Si qui autem ex aliqua affectione semina veritatis quomodocunque accepta non enutrierunt, sed terræ sterili & aridæ mandantes, ea herbis suffocarunt agrestibus, quomodo Pharisæi à lege declinarunt, doctrinas humanas inducentes, non est eorum causa magister, sed qui perperam audire voluerunt. Qui autem ex eis crediderunt & Domini aduentui & scripturarum declarationi, in versantur in cognitione legis, sicut etiam philosophi, per doctrinam Domini perducuntur ad agnitionem veræ philosophiæ. Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum ignitum, probatum terræ, purgatum septuplum: aut quod ut argentum sepe purgatum probatur iustus, Domini nummus effectus, & qui regalem accepit characterem: aut quoniam Solomon quoque dicit linguam iusti esse argentum ignitum, probatam autem & sapientem doctrinam, esse laudabilem & admittendam significans, quando sepe terra fuerit expurgata, hoc est, quando anima cognitione prædita fuerit multis modis sanctificata, per abstinentiam à terrenis inflammationibus. Sanctificatur autem corpus quoque in quo habitat, cum ut proprium dedicatur in sancti templi puritatem & sinceritatem. Quæ est autem in corpore primæ animæ prima purgatio, ea est abstinentia à malis, quam quidem existimant perfectionem ac consummationem, eaque est, ut semel dicam, perfectio communis Iudæi fidelis & Græci. Eius autem qui est cognitione præditus, post eam quæ aliis lege decernitur perfectionem, iustitia procedit ad operationem beneficentiæ: & cui iustitiæ augmentum crevit ad beneficentiam, ei perfectio permanet in immutabili habitu beneficentiæ ad Dei similitudinem.

Hhh ij

nem. Nam qui sunt quidem semen Abrahæ & serui Dei, ñ sunt vocati. Filij autem Iacob, eius electi, qui supplantauerunt vitij operationem. Si ergo & ipsum Christum dicimus sapientiam, & eius operationem, eam quæ sit per Prophetas, per quam edisci potest traditio quæ est ex cognitione, ut ipse per præsentiam sanctos docuit Apostolos: sapientia fuerit cognitio, ut quæ sit scientia & comprehensio eorum quæ sunt, & futura sunt, & præterita, stabilis & firma, ut quæ à filio Dei sit tradita & reuelata. Atque si est quidem sapientis finis, contemplatio, ea quidem contemplatio quæ est adhuc philosophorum, diuinam appetit scientiam: nondum autem assequitur, nisi per disciplinam vocem acceperit propheticam sibi declaratam, per quam accipit quomodo se habent, habuerunt, & habitura sunt, quæ sunt, quæ futura sunt, & quæ prius fuerunt. Cognitio autem ipsa est, quæ per successionem ad paucos ex Apostolis absque scriptis tradita peruenit. Hinc ergo cognitio seu sapientia exerceatur oportet ad contemplationis habitum æternum, & in quem non cadit alteratio. Nam Paulus quoque in Epistolis non videtur reprehendere philosophiam: sed eum qui est particeps altitudinis cognitionis, non vult amplius recurrere ad Græcam philosophiam, eam allegorice vocans mundi elementa, ut quæ elementa quodammodo doceat, & sit veluti disciplina præcedens veritatem.

Hebr. 5. Quocirca ad Hebræos quoque scribens qui à fide ad legem reflectebantur: An rursus, inquit, opus habetis ut vos doceam quanam sunt elementa initij eloquiorum Dei? & facti estis opus habentes lacte, & non solido cibo? Similiter etiam ad Colossenses quoque qui conuertuntur ex Græcis: Videte ne quis vos depradetur per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum, \* significans elementalem doctrinam reuerti ad philosophiam. Quod si quis dicat, per hominum intelligentiam fuisse inuentam à Græcis philosophiam: atqui inuenio scripturas dicentes intelligentiam esse à Deo missam. Psalmodographus quidem certè maximum esse donum existimat intelligentiam, & petit dicens: Seruus tuus ego sum, fac ut sim intelligens. An non autem multiplicem petens cognitionem, scribit David, Bonitatem & disciplinam & cognitionem doce me, quoniam mandatis tuis credidi? Testamenta esse principalia & maximæ authoritatis, est extra contro-

Psal. 147. uersiam, & dari præstantioribus. Dicit quidem Psalmus certè de Deo: Nulli genti sic fecit, & iudicia sua non manifestauit eis. Illud autem, Non sic fecit, fecisse quidem significat, sed non sic. Illud ergo, Sic, positum est, ut fiat comparatio cum nostra excellentia. Poterat autem utique Propheta dicere absolute, Non fecit, absque additamento huius, Sic. Quinetiam Petrus quoque in Actibus: In veritate comprehendo, inquit, quod Dominus non est acceptor personarum, sed in omni gente qui timet ipsum & operatur iustitiam, est ei acceptus. Non tempore ergo perfectum est ut Deus personas non respiceret, sed id fuit ab æterno. Neque enim cæpit unquam eius beneficentia: sed neque circumscribitur locis vel ullis hominibus. Neque enim singularis seu particularis est eius beneficentia: Aperite mihi, inquit, portas iustitiæ, in ipsas ingressus, confitebor Domino. Propheta autem dictum exponens Barnabas, infert: Cum multæ portæ sint apertæ, quæ est in iustitia, ea est in Christo, in quem beati sunt omnes qui sunt ingressi. Eidem sententiæ adhæret quoque illud Propheticum, Dominus super aquas multas, utpote quod non solum testamenta diuersa, sed etiam diuersi modi doctrinæ sint ñ, qui inter Græcos adducunt ad iustitiam, & qui inter barbaros. Iam verò aperte quoque psallit David, veritati ferens testimonium: Auertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur Dei: obliuiscuntur scilicet eius cuius prius meminerant, & quem cognoscebant priusquam obliuiscerentur, eum iubent valere & amandant.

Erat ergo

\* Significans  
Græcū habet  
Αληθινόν  
inefcans: sed  
lego Ἀληθινόν,  
id est, significans.

Erat ergo quadam obscura Dei cognitio etiam apud gentes. Et hæc quidem ita se habeant. <sup>1</sup> Oportet autem eum qui est cognitione præditus multa didicisse. Et quoniam dicunt Græci cum prior cœpisset Prothagoras, paratam esse orationem quæ quicquid dicitur ei aduersetur, dici conuenit etiam aduersus huiusmodi orationes. Dicit enim scriptura: Qui multa dicit, vicissim quoque audiet. Parabolam autem Domini quis intelliget, nisi sapiens & intelligens, & qui diligit Dominum suum? Sit ergo qui talis est, fidelis: sit eiusmodi ut possit explicare cognitionem, sit sapiens in verbis discernendis, sit in factis admirabilis, sit castus & mundus: eò enim debet esse magis humilis, quò videtur esse maior, dicit Clemens in epistola ad Corinthios. Talis ut qui possit parère præcepto: & aliquos quidem ex igne rapere, miseremini autem eorum qui discernuntur. Falx quidem certè facta est ut rami amputentur: sed implexos quoque palmites in ea distinguimus, & spinas quæ vitibus cohærescunt excindimus, ad quas non potest facile accedi. Hæc autem omnia referuntur ad putandas vites. Rursus homo factus est principaliter ad Dei cognitionem: sed est & Geometra, & agricola, & philosophatur, ex quibus unum quidem factum est ad viuendum, alterum verò ad bene viuendum, tertium verò ad ea meditanda quæ demonstrant. Porro autem illi qui dicunt philosophiam esse profectam à diabolo, illud quoque sciant, quòd scriptura dicit, diabolum transfigurari in Angelum lucis. Quid agentem? Prophetantem scilicet. Si autem prophetat ut Angelus lucis, vera dicit scilicet. Si angelica & lucida prophetat, tunc etiam prophetat utilia, quando transfiguratur ad similitudinem operationis, etiamsi sit alius, quatenus est subiectum defectionis. Nam quomodo deceperit quempiam, si non studiosum per vera abducatur ad coniunctionem & familiaritatem, & ita postea ad falsum attrahat? & alioqui inuenietur scire veritatem, etsi non ita ut comprehendat, ita tamen ut non sit eius ignarus. Non est ergo falsa philosophia, etiamsi qui est fur & mendax, per transfigurationem operationis vera dicat. Neq; verò propter eum qui dicit, sunt imperitè ea prius damnanda quæ dicuntur (quod in ijs quoque qui nunc prophetare dicuntur est obseruandum) sed sunt consideranda quæ dicuntur, an veritati cohæreant. Iam vero si uersa quoque ac generali oratione, quæcunque sunt necessaria & vitæ utilia, diuinitus ad nos venire dicamus, minimè errabimus: vel potius si dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis velut proprium datam esse testamentum, ut quæ sit fundamentum Christiana philosophia, etiamsi qui ex Græcis philosophantur, ad veritatem sua sponte absurdescant, barbarorum vocem uilipendentes, aut etiam reformidantes mortis periculum quod impendet fideli & legibus ciuilibus. <sup>2</sup> Quomodo autem in barbara philosophia, ita etiam in Græca seminata sunt zizania, ab ipso vero & proprio agricola zizaniorum: unde etiam & quæ apud nos exorta sunt hæreses in bono & genitali tritico: & qui Epicuri impietatem, & voluptatem, & quæcunque alia sata sunt præter rectam rationem prædicant, diuinitus data agricultura sunt Græcis fructus adulterini. Hanc dicit Apostolus sapientiam huius seculi, quæ est scilicet voluptaria, & nimio tenetur sui amore, ut quæ doceat quæ sunt huius mundi, & quæ sunt circa ipsum solum, & consequenter, quod ad præfecturam attinet, est subiecta ijs qui hic sunt principibus. Quamobrem singularis seu particularis hæc philosophia quodammodo tradit elementa eius quæ verè perfectæ est scientiæ, quæ versatur circa ea quæ percipiuntur intelligentia, & his adhuc magis spiritualia, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, prius quàm quod de ijs est verbum, magister noster nobis aperiat sancta sanctorum, & his præterea sanctiora per ascensum reuelet ijs qui germanè syncerèque & non adulterinè sunt heredes Dominicæ adoptionis. Iam enim audemus dicere (hic est enim fides cognitionis) eum omnia scire, &

Hh h iij



ὁρμή, im-  
pulsio ad  
aliquid  
agendum.

Sapient. 8.

firma comprehensione comprehendere ea etiam quæ sunt nobis dubia & inexplicabilia, qui verè est cognitione præditus, cuiusmodi fuit Iacobus, Petrus, Ioannes, Paulus, & reliqui Apostoli. Est enim prophetia cognitione plena, ut quæ data sit à Domino, & rursus per Dominum declarata Apostolis. Nunquid autem cognitio est proprietas animæ ratione prædita, quæ ad hoc exercetur, ut per cognitionem inscribatur ad immortalitatem? Sunt enim ambæ animæ potestates, cognitio inquam & appetitio seu impulsio. Inuenitur autem appetitio motus quidam qui est post aliquam ascensionem. Qui enim ad aliquam impellit actionem, ante actionem sumit cognitionem, secundo autem appetitionem seu impulsorem. Præterea in hoc quoque consideremus. Quoniam enim discere est antiquius quàm agere: nam naturaliter qui agit, id quod vult agere, prius discit: & cognitio quidem est ex eo quod didicerit: egisse autem ex eo quod appetierit, seu incitatus fuerit: & ex eo quod discatur, est cognitio: scientiam autem sequitur appetitio, post quam actio: omnis actionis quæ ratione suscipitur principium & opifex fuerit cognitio. Quare rursus merito ex ea solam formam & characterem suscipit proprietas animæ ratione prædita: reuera enim appetitio quidem, sicut etiam cognitio, mouetur in ijs quæ sunt. Cognitio autem ex eo ipso, est quædam animæ consummata contemplatio eorum quæ sunt, aut alicuius, aut aliquorum, aut omnium simul. Quanquam dicunt aliqui sapientem hominem persuasum habere, esse quædam quæ comprehendere nequeant, adeo ut de ijs aliquam comprehendat comprehensionem, nempe quod comprehendere nequeant quæ sunt incomprehensibilia, quod quidem est commune, etiam eorum qui parum possunt prospicere. Nam qui est eiusmodi, confirmat esse aliqua quæ comprehendere nequeant. Ille autem cognitione præditus, de quo loquor, ipse ea comprehendit quæ videntur ab alijs non posse comprehendere, ut qui credat Dei filio nihil esse incomprehensibile, unde nec esse eiusmodi ut doceri non possit. Qui enim propter suam in nos charitatem passus est, nihil omiserit quod faciat ad doctrinam cognitionis. Fit ergo ipsa fides, firma & stabilis constansque demonstratio in ijs quæ tradita sunt à Deo, quam sequitur veritas. Quod si quis etiam desiderat multarum rerum experientiam, nouit antiqua, & coniecat futura: scit strophas orationum, & solutiones anigmatum. Præscit signa & prodigia, & temporum euentus, id est, discipulus sapientiæ. Talis enim est is qui est cognitione præditus, ut in eum hæc sole cadant affectiones quæ oriuntur ut corpus maneat, nempe fames, sitis, & similia. Sed in Seruatore quidem corpus, ut corpus, necessaria postulare ministeria ut permaneat, fuerit ridiculum. Comedebat enim, non propter corpus quod sancta virtute continebatur: sed ne eis qui unà cum eo versabantur, in mentem veniret de eo aliter sentire, sicut certè postea quidam existimauerunt eum apparuisse visione & phantasmate. Ipse autem, ut semel dicam, erat impatibilis, quem nullus subibat motus affectionis, nec voluptas, nec dolor. Apostoli autem cum iram & metum & cupiditatem, per Dominicam doctrinam, ex uberi quadam cognitione superassent, ne ea quidem quæ videntur bona ex patibilibus motionibus, utpote confidentiam, emulationem, gaudium, cupiditatem susceperunt, ut qui propter firmum quendam & stabilem statum mentis, nihil penitus mutarentur, sed in exercitationis habitu semper manerent alieni ab alteratione, post Domini quidem certè resurrectionem. Nam etsi ea quæ prius dicta sunt, si cum ratione fiant, aliquis bona esse accipiat: at imperfecto quidem certè minimè sunt admittenda; qui neque habet confidentiam: neque enim versatur in rebus grauibus & molestis, cum ex ijs quæ sunt in vita, nihil graue molestumve existimet, neque eum potest aliquid abducere à Dei charitate: neque tranquillitate animi opus habet (neque enim in dolorem incidit animiue angorem) cum persuasum habeat omnia rectè fieri: neque irascitur, neque enim est quod eum ad iram moueat, cum Deum semper diligat, & ad hoc solum totus sit conuersus,

conuersus, & ideo ex Dei creaturis nullam habet odio. Sed neque emulatur, nihil enim, ei deest ad assimilationem, quo sit bonus & honestus. Sed neque amat aliquem communi hac amicitia, sed creatorem diligit per creaturas: neque ergo in cupiditatem aliquam incidit aut appetitionem, neque in anima indiget aliquo ex alijs, cum iam per charitatem versetur cum dilecto, cui quidem iam est familiariter coniunctus per electionem, & per habitum qui procedit ex exercitatione, ei appropinquat continentius, & est beatus propter bonorum abundantiam. Quamobrem his de causis maxima vi contendit assimilari Domino in impatibilitate: est enim verbum Dei seu ratio intelligens, per quem mentis imago & assimilatio in solo homine cernitur: vel etiam Deiformis & Deo similis fit per animam vir bonus, & rursus Deus est hominis formae similis: forma enim vniuscuiusque est mens, ex qua caractèrem suscipimus. Quo fit ut qui peccant in hominem, sint impij & execrandi.

## COMMENTARIVS.

- 20 PHILOSOPHI autem apud nos quidem dicuntur. Philosophiam Christianam distinguit à Græca philosophia: Christiani, inquit, Philosophi amant sapientiam, Sapientia autem est verbum & filius Dei qui est Creator & magister omnium: Qui autem eius amat cognitionem ij sunt Philosophi: Græcos autem definit Philosophos eos qui de virtute disputant. Græca autem philosophia sunt recta in vnum coacta dogmata, cum vita eis congruente, ornata Græca eloquentia. Ea autem dogmata cum recta sint, non ex se inuenerunt, sed ab Hebræis sunt suffurati. Aliqua autem ab iis acceperunt, sed non intellexerunt: aliqua verò sunt imitati, sed non perfectè expresse, sed in iis lapsi sunt, ut qui ea non sint assecuti; falluntur autem arbitrantes se assequi veritatē. Nam quāuis eam aliqua ex parte attingant, tamē cum nihil norint præter hunc mūdum in quo non est veritas, veritatem non nouerūt quæ est Deus. *Quamquam versatur Geometria.*
- 30 Falli philosophos qui arbitrantur se assequi veritatem, ex hoc ostendit, quod ne mathematicæ quidem disciplinæ, quæ existimantur omnium certissimæ & verissimæ, sint omni ex parte veræ, nam & Geometria, quæ versatur in mensuris, magnitudinibus & figuris, sæpè fallitur per eam quæ fit in planis descriptionem, nec assequitur ipsam quam sibi proponit veritatem; & pictura quæ in adumbrationibus vtitur Optica seu Perspectiua, quæ vtitur signis quæ sunt per applicationem lineæ visus, sæpè visum decipit: non enim assequitur ut res quam describit talis sit qualis cernitur, cum visio vel plus quā par sit emineat, vel deprimatur, vel minùs adæquetur. Quomodo autem pictura imitatur quidem veritatē, sed eam nō assequitur, ita etiā philosophi veritatem imitantur, sed eam non exprimunt nec assequuntur. *Quævis autem, hoc est.* Ostendit iam Philosophos veritatem non esse assecutos, veritatem autem non assecuti errarunt: sed quænam eorum fuit erroris causa? ea quæ est causa omnium malorum, nempe *quævis* id est nimius sui amor. Nam cum
- 40 hominum gloriam expeteret & vellent videri docti & sapientes, nouas sibi confinxerunt opiniones, quæ eos in errorem induxerunt, & iis quæ sunt vniuersa & generalia, relictis priuatis & singularibus, vrentes, simul & à pietate & à veritate exciderunt, dum nimium sui amorem vanamque opinionem & persuasionem, Dauid se errasse confitens, vocat terram seu cinerem: terram enim seu cinerem tanquam panem comedit, qui iis quæ verè sunt, diuinis inquam & cœlestibus contemptis, se totum dedit rebus terrenis. *Quod si ita est, est ex disciplina cognitio.* Ex nimio sui amore qui hominum gloriam expetit, existit error: vbi autem est error, ibi non est scientia & cognitio: constat autem esse cognitionem & scientiam. Quod si sit scientia & cognitio, ea autem ex se nō habeatur, necesse est ut ea habeatur ex disciplina per quam discitur, non discitur autem nisi sit doctor seu magister qui doceat: habuerunt autem Philosophi suos doctores, vel singuli singulos, vel integros populos, ut puta Ægyptios vel Indos, sed nondum est inuentus verus doctor. Nam cum omnes homines nimium sui & gloriæ sint amantes, & ideo in errores faciliè incidunt, idcirco non est illic listendum, sed vltius progrediendum: Quod si procedatur vsque ad primos homines, non inuenietur eorum doctor & magister, nondum enim didicerant, & ideo docere non poterant. Sed nec Angeli fuerunt magistri & doctores, cum nec linguam haberent, nec cætera instrumenta quibus vox edatur & auribus hominum mittant, licet tanquam Angeli possent significare quod linguis Angelorum loqui vocat Paulus: Sed illa significatio est sonus vocalis, sicut Deus sonum edit inspirans sanctitatem. Tantum autem abest ut Angeli primi & veri magistri esse potuerint, qui & ipsi sunt geniti, facti, inquam, & creati, ut ipsi etiam doctorem & magistrum habuerint à quo veritatem didicerunt, in qua pluri eorum non steterunt, sed ab ea exciderunt. Cum ergo Angeli non fuerint magistri, sed magistrum
- 60 habuerint, videndum est quisnam sit eorum magister: is autem est verbum, Dei filius. *Quomodo ergo ad Deum Creatorem omnis recurrit paternitas.* Paulus in epistola ad Ephesios dicit à patre Domini nostri Iesu Christi nominari, omnem paternitatem in cœlis & in terra: Ita etiam dicit hîc Clemens eorum quæ bona & honesta sunt doctrinam referri & recurrere ad Dominum nostrum, qui est magister omnium, in terra & in cœlis, nec solum ea docere quæ bona sunt & honesta, sed etiam ea quæ ad ea deducunt & dant auxilium. Est autem bona quidem & sancta Domini doctrina, sed contingit nonnunquam, ut qui eam acceperunt, ea male vtantur: ut olim Pharisei qui acceptam à Deo doctrinam suis, nempe humanis inquinabant traditionibus. Quod autem ea male sint vsi, non est in magistrum, sed in ipsos culpa conferenda, qui noluerunt doctrinam ut oportebat audire & intelligere, sed qui crediderunt prophetarum de

Ephes. 3.

1. Cor. 3.

venturo Christo prædictionibus & scripturæ sanctæ declarationi, ij legis habuerunt cognitionem. Philosophi autem qui scripturas non legerant: per doctrinam Domini qui est doctor & magister omnium, perducunt ad cognitionem veræ Philosophiæ. Ij autem dicuntur habere legis cognitionem qui seruant legis præcepta, & ij dicuntur habere agnitionem veræ philosophiæ, qui pia sequentes philosophiæ dogmata ex virtute vitam agunt, vtrunque autem, & lex, inquam, & pia philosophiæ dogmata sunt doctrina Domini, quæ vocantur etiam Domini eloquia. *¶ sanctificatur autem corpus quoque.* Doctrina Domini non solum animum, sed etiam corpus sanctificat, in quo habitat anima. Sanctificatur autem corpus cum quod est eius proprium, ita Deo dedicatur, vt sit sanctum eius templum. Nescitis, inquit Paulus, quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis. Quod si corpus est sanctificatum & Deo consecratum, etiam atque etiam videndum est, ne id vitiorum & flagitiorum maculis inquinetur, & in eius templo Deus offendatur. Porro autem duplex est animæ purgatio, & ea quæ est communis fidelis Iudæi & Græci, abstinencia à malis, quæ à nonnullis existimatur perfectio & consummatio, sufficere enim putant si declinetur à malis, licet non fiat bonum: alia autem est animæ purgatio, quæ vera est perfectio, non solum abstinere à malo, sed etiam benefacere, & non solum exequi Dei mandata & facere quæ à lege sunt constituta, sed ea etiam facere quæ non continentur in lege, sed sunt supra legem. Vir autem bonus & iustus qui in iustitia tantum accepit incrementum, vt non solum à malis abstineat, sed etiam beneficentiam exercent, is ad Dei accedit similitudinem qui in bonos & malos sua confert beneficia: pluit enim super iustos & iniustos, & sol eius oritur super bonos & malos. Porro autem vt Deus est semper beneficus, ita is cuius iustitia eo processit vt non solum à malis abstineat, sed etiam benefaciat, is sicut Deus permanet in perpetuo benefaciendi habitu. Cum autem in scripturis alij quidem dicantur vocari, alij vero electi, qui sunt quidem filij Abrahæ serui Dei, ij sunt vocati, vt fide iustificati à malis declinent. Qui vero sunt filij Iacob, ij sunt electi. Eos enim elegit Deus qui ab eo vocati & prædestinati non solum vitia supplantant, Iacob enim dicitur supplantator, sed prostratis etiam vitiis & peccatis ascendunt ad præclara virtutis opera. Cum autem & ipse Christus dicatur sapientia, & sapientia etiam dicatur ipsa Christi operatio quæ fit per Prophetas, ex qua ediscitur traditio quæ fit ex cognitione, quam ipse Christus præfens suos docuit Apostolos. Ipsa cognitio est sapientia, quæ est firma ac stabilis comprehensio eorum quæ sunt, fuerunt, & futura sunt: Firma enim & stabilia sint oportet quæ à Christo Dei filio sunt tradita & reuelata, cum ipse suos doceret Apostolos, vel ipsi Apostoli ea docerent quæ à Christo acceperant. Quo fit vt ipsi traditioni merito sit credendum, quæ originem accipit ex sapientia. Cum autem sibi propositum finem habeat sapiens contemplationem, sciendum est duplicem esse contemplationem, & philosophorum & eorum qui ad Christi peruenerunt cognitionem. Et Philosophorum quidem contemplatio diuinam appetit scientiam, sed eam non assequitur nisi ea fuerit declarata per vocem Prophetarum quos docuit Christus, à quo didicerunt quæ sunt & semper fuerunt & futura sunt, & semper similiter & eodem modo se habent. Hæc autem est cognitio quam absque vllis scriptis à Christo acceperunt Apostoli: Eis autem tradita per successionem ad nos vsque descendit. In ea sapientia seu cognitione se perpetuo exercere oportet per æternum habitum diuinæ contemplationis, & relictis elementis Græcæ philosophiæ, meditanda sunt diuina & cœlestia, in quæ nulla cadit mutatio & alteratio. Est enim Philosophia veluti quædam elementa veritatis quæ ab ea docentur, & quædam disciplina præcedens veritatem, cum autem ad ipsam peruentum est utilitatem, in ea est pergendum, & non est redeundum ad exordia veritatis, id est ad philosophiam, sicut ei qui solido vititur cibo, non est amplius lac bibendum quod bibere iam desit: non est ergo reprehendenda philosophia, sicut nec eam reprehendit Paulus, qui eam non malam, aut falsam appellat doctrinam, sed doctrinam elementalem, vt quæ ad perfectæ doctrinæ Christi, inquam, cognitionis deducit arcem. *¶ Quod si quis dicat per hominum intelligentiam.* Cum dixisset Clemens non esse reprehendendam Philosophiam, cum ea sit elementalis doctrina & disciplina præcedens veritatem, visum est ei respondere Græcis, qui dicunt à se inuentam fuisse philosophiam per hominum intelligentiam, ex quo sequebatur philosophiam non esse profectam à Deo doctrinam. Quod ex eo ostendit esse falsum, quod in scripturis à Deo petatur intelligentia tanquam magnum Dei donum, & maxime in psalmis Dauidicis: non peteretur autem, si per hominum intelligentiam inuenta esset philosophia quæ est donum Dei. Rursus cum Clementi venisset in mentem, aduersus ea quæ dicit de philosophia, hanc fieri posse obiectionem, si donum Dei est philosophia, non autem inuenta ab humana intelligentia, cur de veteri & nouo testamento scriptum est in Psalms, Deum non sic fecisse omni nationi, sed solis Iudæis & fidelibus. Ad id responder Clemens, non sequi quin à Deo data sit philosophia, quod enim dicitur Deum non sic fecisse non arguit Deum non dedisse philosophiam, sed non esse tantum donum philosophiæ, quod à Deo datum est, quantum est donum vtriusque testamenti, quod est philosophia longè excellentius. Illud enim hic additum, non ostendit non fuisse datam à Deo philosophiam, sed inducit & testamentorum & Philosophiæ comparisonem, significans testamenta esse philosophia longè præstantiora. Quod si significasset non esse datam à Deo philosophiam, non dixisset; non sic fecit, sed absolute non fecit. Deus ab æterno fuit beneficus, neque vnquam initium habuit eius beneficentia, neque vnquam fuit acceptor personarum, sed quicumque eum timer, & rectè & iustè viuit, is est ei gratus & acceptus, neque intra certorum locorum & hominum limites circumscribitur eius beneficentia, quæ non est singularis seu particularis, sed vniuersa & generalis. Rogat David vt sibi aperiantur portæ iustitiæ, fore enim vt si in eis fuerit ingressus, Dominum laudet & glorificet. Ea iustitiæ porta est Christus qui se dicit esse ostium: per eum enim qui intrauerit, qui est iustitia & sanctificatio nostra, is iustificatus Deum cognoscat & in eum credet, semperque eum laudabit & glorificabit, quod Hebræi peculiari sua phrasi vocant Deum confiteri. Hunc Dauidicum versiculum exponens Barnabas dicit, omnes qui hanc iustitiæ portam nempe Christum fuerint ingressi esse beatos: vt qui Deum semper laudent & glorificent quæ sola est felicitas. Hoc solus præstat Christus, qui est porta iustitiæ, & ideo eam solam iustitiæ portam aperiri sibi petit Psaltes & Propheta David. *¶ Oportet autem eum qui est cognitione præditus.* Postquam ostendit philosophiam esse Dei donum, & doctrinam quæ præcedit cognitionem veritatis, & ad

ratis, ad eam deducit : & pergit de ea dicere , & exponere ad quam multa sit utilis, Atque primum quidem dicit oportere eum qui est cognitione præditus, qui Deum, inquam, cognoscit per fidem, multa didicisse quæ docet philosophia, nec sufficit per fidem Deum nosse, nisi ea possis explicare : eorum autem explicatio petenda est à philosophia. Est etiam utilis philosophia ad falsas confutandas orationes. Dicunt Græci Protagoram securi, qui prius vocatus est Sophista, & se exercuit in oratione quam vocant ἐπιστήνην, id est litigiosam seu contentiosam, oportere semper paratam habere orationem, quæ quidquid dicatur possit impugnare, & contradicere. Porro autem quæ dicuntur falsa minimè sunt admittenda, sed confutanda & refellenda, ut autem paratam habeas orationem qua falsa refellas, tibi auxilium dabit philosophia. Non est permittendum Sophistis ut multa falsa dicant, quibus oppugnent veritatem, sed est eis respondendum, ut se falli intelligant, nec permittendum ut alios fallant. Nam ut dicit scriptura, qui multa dicit, vicissim quoque audiet, & ut dicit Solomon, stulto respondendum est secundum suam stultitiam. Ad hæc accidit quod cum tam in veteri quam nouo testamento multæ sint Domini parabolæ, ex ut intelligantur, sapientem & scientem esse oportet cum qui vult intelligere, & Dominum diligere. Nam quæ dicit Dominus non intelligit, nisi qui Dominum diligit. Nam initium quidè sapientiæ est timor Domini, sed eius perfectio est amor. Cum autem sapientia sit rerum diuinarum & humanarum scientia, diuinarum quidem rerum cognitio à Theologia, humanarum autem rerum natura discitur à philosophia : Eorum autem quæ citat ex Clementis epistola ad Corinthios, de qua antea satis diximus, sunt verba quidem satis clara, sed quomodo omnia inter se cohæreant, non satis apparet, & maximè illa, Et alios quidem ex igne rapite, miseremini autem eorum qui discernuntur, quæ quid sibi velint viderit fortasse alius perspicacior, ego quidem certè ingenue fateor me non videre. Quod autem dicit falcem quidem esse factam ad ramos amputandos, sed ea quoque implexos distingui palmites, & excindi spinas quæ viribus cohærent, videtur allégoricè significari philosophia tanquam falce quæ falsa sunt resecari, quæ autem sunt nimis implicata, & ne ad veritatem facile accedatur impediunt, distingui & discerni, & tanquam spinas excindi : Hæc autem dicuntur per metaphoram sumptam ex putatione vitium. Quoniam autem dicebant nonnulli sola opus esse Theologia, quæ nos doceat Dei cognitionem, & ideo reiiciendam esse philosophiam, dicit Clemens, id non esse omni ex parte verum : nam homini qui vivit in terra, & Geometria esse opus ad agros dimetiendos, & agricultura ad agros colendos, & philosophia ad ratiocinandum. Agros coli, ut fructibus qui è terra nascuntur viuamus, melius autem viuere, si suorum agrorum vnusquisque norit limites qui eos separant ab alienis : philosophiæ autem dari operam, ut ea meditemur quæ possunt demonstrari ratione. Porro autem illi qui dicunt philosophiam, Erant qui dicebant fugiendam esse philosophiam, quod ea à diabolo sit profecta, respondet Clemens, non concedens quidem eam esse profectam à diabolo, sed dicens per hypothesein, quod etiam si ita esset eam profectam esse à diabolo, quod alibi ostendit esse falsum, non sit tamen fugienda. Hoc probat autoritate Pauli, qui dicit Satanam se transfigurare in Angelum lucis, Angelus autem lucis propheta verus dicit, & quæ bona sunt & honesta, quæ dicuntur lucida. Qui autem vera dicit bonaque & honesta non esse fugiendum : Satanas ergo non est fugiendus quatenus se transfigurat in Angelum lucis, sed quatenus, cum per vera & quæ sunt honesta studiosos illexerit, ut cum eo incant coniunctionem & amicitiam, eos ad falsa attrahit : non ergo propter vera & honesta quæ sunt ex philosophia, sed propter mendacia & falsa, quæ ex eo sunt. Quatenus autem ex eo existunt falsa & mala, non habet figuram & similitudinem Angeli lucis, sed est subiectum defectionis, ut qui à Deo defecerit, quatenus autem à Deo defecit & homines inducit ad defectionem, est fugiendus. Sed nec dicendum est diabolum esse omni ex parte ignarum veritatis, sed licet aliqua ex parte sciat veritatem, non eam tamen omnino comprehendit. Quomodo autem propter eos qui prophetant cum mali sint non est damnanda prophetia, sed tamen est considerandum vera ne sint quæ dicuntur, nam licet sit malus verus est propheta, & Caiphæ quantumvis mali vera fuit de Christo prophetia : ita nec propter virum malum & sceleratum qui vera dicit damnanda est philosophia. Quomodo autem in Barbara philosophia. Quidam philosophiam ex eo ducebant vituperandam quod in ea multæ sint sectæ, sed eadem ratione esset vituperanda Christiana philosophia, nam in ea quoque sunt multæ sectæ quæ dicuntur hæreses. Quomodo autem in agro domini in quo est bonum & purum triticum, inimicus homo, nempe Satanas seu Diabolus qui est plane agricola zizaniorum, seminavit zizania vnde exortæ sunt hæreses : ita in Græca quoque philosophia idem Satanas qui seminat zizania sua, zizaniorum satione efficit, ut in diuina philosophiæ Græcæ agricultura nasceretur Epicuri impietas & voluptas, qui & Dei negabat providentiam, & summum bonum constituebat voluptatem, & quæcunque alia cum recta ratione non conueniunt, ut quæ non facta sint à Domino, sed ab homine inimico, nempe Satana. Hanc Paulus vocat sapientiam huius seculi, ut quæ in iis solum versetur quæ sunt huius mundi, & ea doceat. Est autem hæc sapientia subiecta demonibus, quos idem Paulus vocat κοροικράτορες, id est mundi principes, per mundum intelligens eos qui Deo & virtute relictis se vitiis mancipant & voluptatibus. Si ergo à Græca philosophia tollantur sectæ quæ docent quæ sunt huius mundi, ea non est mala, ut quæ doceat elementa perfectæ philosophiæ. In hoc autem differt Græca philosophia à Christiana quæ est vere perfecta, quod Græca quidem sit singularis, & particularis, ut quæ versetur in ijs quæ sunt singularia & particularia : Christiana autem in ijs quæ percipiuntur intelligentia quæ dicuntur intelligibilia & vniuersalia, quæ quidem sunt spiritualia. Sed sunt longe magis spiritualia beatorum præmia, quæ Deus promisit ijs, qui ipsum diligunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec vllus ea potest cogitando assequi, nisi dominus id est magister noster, aperiens sancta sanctorum, id est, ipsum cælum, & quæ sunt ijs sanctiora & arcana, scilicet mysteria diuinitatis, ea reuelat ijs qui vere sunt filij adoptionis, iis scilicet qui à Deo per filiū adoptati, Christi sunt cohæredes, hæredes autem vitæ æternæ. Per ascensum autem reuelat : ijs enim demum reuelat quorum animus non est defixus in terris, sed mens assurgit & ascendit ad superos. Qui autem vere & germane à Deo per filium sunt adoptati, hi per fidem perfectam habent cognitionem, quo fit ut omnia firmiter comprehendant, nec sit eis aliquid dubium & inexplicabile. Tales erant Petrus & Ioannes & Iacobus & Paulus &

cæteri Apostoli quibus Deus dedit Prophetiam cognitione plenam & eam ipsis declarauit. <sup>1</sup> *Nunquid autem*. Dixit, antea eos qui sunt germanæ & sincere à Deo per filium adoptati, habere perfectam rerum omnium cognitionem firmamque & stabilem comprehensionem: tales fuisse Petrum & Paulum & cæteros Apostolos, nec mirum cum ipsa prophetia fuerit à Domino data, & ab eo ipsis declarata: nunc autem ostendit, quenam sit hæc, cognitio inquam hominis fidelis. Nam etsi interrogando proferat, tanquam verum & certum tamen id affirmat. Cognitio, inquit, est proprietas animæ ratione prædita, quæ ad hoc exercetur, ut per cognitionem inscribatur ad immortalitatem. Quod autem cognitio sit animæ proprietas, ex hoc intelligitur, quod animæ nihil magis cōueniat quam scire, omnes enim natura scire appetunt, maxime autem Deum nosse, cuius non perfecta quidem, sed tamen aliqua est omnibus hominibus ingenerata cognitio. Per hanc autem cognitionem sedulo conatur anima assequi immortalitatem, sed videndum est quibusnam gradibus ad eam perueniat. Prima animæ virtus seu potestas est cognitio. Secunda virtus seu potestas animæ est appetitio, seu impulsio ad agendum; quæ est motus quidam post assensionem. Postquā autem in eo quod est credendum & agendum quod suggerit cognitio, assensus fuerit animus, tertio loco succedit actio seu operatio. Bona autem actio quæ procedit ex cognitione quid sit credendum & agendum per fidem & charitatem suggerente, deducit ad vitam æternam quæ est immortalitas. Primum ergo sciendum est, quid sit credendum & agendum. Qui postquam est assensus animus, in quo nostrum consistit liberum arbitrium, voluntario quodam impetu fertur ad agendum. Est ergo postrema actio, seu operatio, cuius principium est cognitio. Est autem cognitio confirmata contemplatio, vel alicuius, vel aliquorum, vel simul omnium quæ sunt. <sup>10</sup> *Quod si quis*. Superius nos docuit Clemens, quomodo à Deo habeamus fidei demonstrationem, & rerum diuinarum cognitionem: sed qui est cognitione præditus, ut qui sit sapientiæ discipulus quam scripsit Solomon, præter rerum diuinarum scientiam, habet etiam multarum rerum nempe humanarum experientiam, quæ non tam inspiratur diuinitus, quam longo usu acquiritur. Hinc est quod nouit præterita, & inde coniicit futura, dicendi discit artem, & quæ sunt dubia & expositu difficilia dissoluit, & ex naturalium rerum causis intelligit quid futurum significetur, & præsentis temporis quis futurus sit euentus. Quod autem hoc efficiat qui est cognitione præditus, eo minus est mirandum, quod in eum nullæ cadant affectiones quæ eum possint retardare & remorari. Nullæ enim in eo sunt affectiones, præter eas quæ datæ sunt ut corpus cōseruetur, cuiusmodi sunt fames & sitis, & si quæ sunt eis similes. Ideo enim esurimus & sitimus, ut sumpto quod appetimus nutrimento reficiatur corpus quod deficit, alioqui periturum, nec mansurum nisi reficeretur. Quod autem de Christo dicit Clemens, eius corpus ut corpus necessaria ut permaneret postulasse ministeria, futurum fuisse ridiculum, cum id sancta virtute contineretur, id non est omni ex parte verum, neque verum est Christum fuisse impatibilem & expertem earum affectionum quæ fiunt ut corpus permeat. Sed quod dicit Clemens est intelligendum conuenienter ei quod describit Theodoretus, cuius hæc sunt verba è Græco à nobis versa. Quod si quis etiam stolide concesserit, incorpoream illorum fuisse participem, id est Angelos potuisse comedere & bibere (de his enim loquebatur Angelis quos Abraham hospitio exceperat) illic tamen nec famem, nec sitim inuenies. Hic autem nempe in Christo indigentia tales excitauit affectiones, non quod non posset efficere vnica diuinitas ut corpus ab indigentia alienum esset: qui enim paulo post omnibus hominibus immortalitatem largitus est, facilius suum corpus ab egestate inuictum reddidisset: sed ei concessit suam naturam ostendere, ut hæreses quæ illius assumptionem negarent, falsum dicere aperte conuinceretur. <sup>20</sup> *Apostoli autem*. Christus quatenus homo has habebat affectiones quibus cōseruaretur & maneret corpus, nolente diuina virtute cum esse omnino impatibile, ne putaretur esse, non re, sed visione, carebat autem aliis omnibus affectionibus: quatenus autem erat Deus, erat plane impatibilis. Apostoli autem cum per Domini doctrinam tantam accepissent cognitionem, ut vitiosas omnes superarent affectiones, post Christi resurrectionem nempe cum in eos descendisset Spiritus sanctus, adeo euaserunt impatibiles, ut nullæ in eis essent affectiones, non solum, inquam vitiosæ, sed ne eæ quidem quæ sunt bonæ si cum ratione fiant, cuiusmodi sunt confidentia, æmulatio, gaudium, cupiditas, quæ in eo quidem qui est imperfectus, bonæ sunt si eis cum ratione utatur. In eo autem qui est perfectus cuiusmodi erant Apostoli, summam adepti cognitionem & firmum mentis statum, & semper in virtutibus, & exercitationis manentes habitu, eæ nullum habent locum. Quod ita esse ostendit singula persequens. Is est confidens qui in rebus humanis quædam grauius ac molestius existimans aduersus ea fidenti & intrepido est animo: perfectus autem nihil graue & molestum existimat in rebus humanis, perfectus ergo non est confidens. In eo autem qui non est confidens non est confidentia. Quod autem perfectus in rebus humanis nihil graue & molestum existimet, ex eo probat, quod nihil eum possit abducere à charitate Dei: Quis nos separabit, inquit Paulus, à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius?

Theod. li. 4.  
Epi.

Rom. 8.

### IIII.

<sup>1</sup> *EST autem nugatorium dicere, eum qui est cognitione præditus & perfectus, non oportere eximere iram, & confidentiam, utpote quod absque his neque sit aduersus ea quæ ingruerint excitandus, neque quæ sunt grauius toleraturus. Sed si etiam cupiditatem ab eo abstulerimus, fore ut ab omnibus rebus molestis & asperis conturbetur & obruatur, & ideo à vita pessimè excedat, si non sit eius particeps: aut, ut quibusdam videtur, non eum capiat earum rerum desiderium, quarum capit viros bonos & honestos. Si ergo omnis coniunctio & conciliatio quæ cum iis quæ sunt bona & honesta inicitur, sit cum appetitione: quomodo manet, inquit, impatibilis is qui ea quæ sunt honesta expetit? Sed hi, ut videtur, nesciunt*



nesciunt diuinitatem charitatis. Non est enim utique charitas eius qui diligit appetitio, sed est beneuola & firma coniunctio, in unitatem fidei restituens eum qui est cognitione præditus, loco & tempore minimè indigentem. Qui autem per charitatem iam fuerit in ijs in quibus est futurus, ut qui spem præceperit per cognitionem, nihil expetit, ut qui quoad eius fieri potest, habeat quod est expetendum. Merito ergo manet in uno immutabili habitu diligens ex cognitione. Neque ergo vehementi ardebit studio ut assimiletur bonis, cum habeat per charitatem id quod est bonum & honestum. Considera autem & cupiditate quid ei adhuc est opus, cum impatibili Deo coniunctionem & familiaritatem acceperit per charitatem, & per eam se in eius amicorum numerum adscripserit? Is ergo qui est cognitione præditus & perfectus, eximendus est à quauis animæ affectione & perturbatione. Cognitionis enim efficit exercitationem: exercitatio autem habitum vel affectionem. Eiusmodi autem constitutio efficit impatibilitatem, non autem animi motuum moderationem. Fruitur autem impatibilitate perfecta & absoluta amputatio cupiditatis. Sed nec eorum quæ vulgò iactantur bonorum, hoc est, patibulum bonorum quæ adiunguntur animi perturbationibus, est particeps is qui est cognitione præditus: ut exempli causa, lætitiæ, quæ adiuncta est voluptati: & mœstitiæ, ipsa enim adiuncta est dolori: & cautionis, subijcitur enim timori. Sed nec excandescentiæ, collocata enim est propter iram, etiamsi quidem dicant ea omnia non amplius esse mala, sed bona. Fieri enim non potest ut qui iam semel est consummatus per charitatem, & inexplebilem contemplationis delectationem æternè & insatiabiliter percipit, eaque fruatur, paruis & humilibus quibusdam & abiectis delectetur. Quæ enim iusta ei amplius restat causa cur ad bona mundana reuertatur, qui eam acceperit lucem ad quam non patet aditus? Esi nondum tempore & loco, at illa quidem certè cognitione prædita charitate, propter quam sequitur hæreditas, perfectæque & absoluta restitutio: per opera confirmante eo qui reddit mercedem, quod quia elegit per cognitionem, præuenit per charitatem accipiens is qui est cognitione præditus. At non enim peregrinans ad Dominum propter suam in eum charitatem, etiamsi in terra cernatur eius tabernaculum, seipsum quidem à vita non educit? non est enim ei permissum, sed animam abducit à motibus & affectionibus, est enim ei concessum, & rursus uiuit, morte affectis cupiditatibus, & corpore non amplius utitur, sed solum ei permittit uti necessariis, ne ei præbeat causam dissolutionis. Quemadmodum ergo est ei amplius opus magni animi virtute, qui in malis non versetur, ut qui ne sit quidem præsens, sed totus sit cum eo quem diligit. Quis verò est etiam usus temperantiæ, cum ea non egeat? Tales enim habere cupiditates, ut temperantia opus sit ad eas continendas & coercendas, nondum est eius qui est purus & mundus, sed eius qui adhuc mouetur animi perturbationibus. Magni autem & excelsi animi virtus assumitur propter metum & timiditatem. Non est enim utique decorum ut Dei amicus, quem Deus prædestinauit ante mundi constitutionem, ut referatur in summam filiorum adoptionem, voluptatibus subijciatur vel timoribus, & occupetur in comprimendis animi perturbationibus. Audacter enim dixerim, quemadmodum est prædestinatus per ea quæ ager, & in quod consequetur, ita ipse quoque cum prædestinauerit, propter eum quem cognouit, habet quem dilexit: nec habet futurum cōiectu difficile, sicut multi viuunt coniectantes, sed per fidem cognitione præditam, accepit id quod est incertum & obscurum aliis: & propter charitatem, iam est ei præsens id quod est futurum. Credidit enim, & propter prophetiam, & propter præsentiam, Deo qui non mentitur, & habet id quod credidit, & obtinet promissionem: veritas autem est qui promisit, & finem promissionis, propterea quod fide dignus sit is qui promisit, firmiter ac stabiliter accepit per



scientiam. Is autem qui per eum in quibus est statum, nouit firmam ac stabilem futurorum comprehensionem, futuro occurrat per charitatem. Iam uero nec optabit quidem ea consequi quæ hîc sunt, cui persuasum est fore ut consequatur ea quæ uerè bona sunt, sed semper optabit rectam & rectè se gerentem tenere fidem: & præterea quamplurimos fieri sibi similes ad Dei gloriam, qua perficitur & cõsummatur per cognitionem. Est enim salutaris, qui Seruatori assimilatur, quatenus fas est humana naturæ ad eius peruenire imaginem, in exequendis præceptis, ea minimè transgrediendo, rectè se gerens. Hoc autem est Deum <sup>10</sup> colere, per eam quæ uerè est iustitiam factorum & cognitionis. Huius uocem in præcatione non expectat Dominus; pete, inquit, & faciam: animo cogita, & dabo. In summa enim, in eo quod uertitur & mutatur, fieri non potest ut id quod est immutabile, concrescat & concilietur. Cum autem in continua mutatione, & ideo instabili, uersatur facultas animæ principalis, non conseruatur uis habitus: quomodo enim qui ab iis quæ extrinsecus ingrediuntur & incurrunt semper mutatur, habitum & affectionem tenere, & ut semel dicam, scientiam possidere potuerit? Quanquam philosophi quoque uirtutes, <sup>20</sup> habitus & affectiones & scientias existimant. Quomodo autem non simul generatur cum hominibus, sed est mixta scientia: & ut discatur quidem, in principio opus est attentione educationeque & incremento, deinde ex assidua, & quæ non intermittitur, meditatione peruenit ad habitum: ita etiam perfecta & consummata in habitu mystico, propter charitatem manet talis ut non possit excidere. Non solum enim primam causam, & eam quæ est ab ipsa genita causam comprehendit, & in his est firmus ac stabilis, stabiliter stabiles, & quæ excidere & dimouere nequeunt, rationes possidens: quin etiam de bonis ac malis, & <sup>30</sup> uniuersorum ortu ac generatione, & ut semel dicam, de ijs quæ locutus est Dominus, accuratissimam & exactissimam à mundi constitutione ad finem usque ueritatem, ab ipsa ueritate didicit, non si quid uisum fuerit probabile, aut ex Græca oratione necessarium, ipsi ueritati præponens. Quæ autem à Domino dicta sunt, pro apertis & manifestis sumens, etiamsi aliis obscura fuerint, iam de omnibus accepit cognitionem. Quæ sunt autem apud nos eloquia, & de ijs quæ sunt, ut sunt, respondent, & de futuris, ut erunt: & de ijs quæ facta sunt, ut fuerunt. In ijs solis quæ scientiam constituunt, cum sit scientia <sup>40</sup> præditus, se præclare geret, & de bono tractandam suscipiet orationem, ijs quæ intelligentia percipiuntur semper adherens: ab illis supernis archetypis exemplaribus, suam rerum humanarum describens administrationem, quomodo qui nauigant, nauem ad astrum dirigunt: ad omnem bonam actionem semper præstò & paratus, omnia graua & molesta solitus despicere, quando aliquid sustinere oportuerit, nihil temerarium, neque quod sibi & Reipublicæ non conueniunt, unquam peragens, prouidus & prospiciens, & qui minimè flectitur uoluptatibus tam ijs quæ uerè sunt, quam ijs quæ noctu <sup>50</sup> accidunt. Tenui enim diætæ, quæ ut paucis sit contentus efficit, assuefactus, est temperans, & moderatus cum grauitate & honestate, paucis ad uitam necessariis indigens, nihil quærens quod sit superuacaneum: sed nec hæc ut principalia, sed ex uitæ consuetudine, ut peregrinationi carnis necessaria, quantum necesse est admittens: præcipua enim est ei cognitio. Per consequentiam ergo ijs quoque attendit quæ exercent ad cognitionem, sumens ex unaquaque disciplina id quod confert ad ueritatem. Ex Musica ergo, persequens proportionem quæ est in ijs quæ sunt coniuncta & composita: in Arithmetica autem, adnotans augmenta & decrementsa numerorum, & eas quæ sunt inter se inuicem relationes, & quod plurima cadant in proportionem numerorum: & Geometricam ipsam essentiam in seipsa contemplanis & assuefaciens, aliquod continuum intelligentia percipit spatium, & immutabilem essentiam, quæ est alia à corporibus. Et rursus ab Astronomia à terra eleuatus,

terra eleuatus, unà cum calo mente in calum extolletur, & simul cum eorum conuersione circumagetur, semper considerans diuina, & eam quæ est inter se inuicem consensionem & conuenientiam, à quibus adductus Abrahamus ascendit ad cognitionē eius qui creauerat. Quinetiam Dialectica utetur is qui est cognitione præditus, eligens diuisionem generum in species: & adducet eorum quæ sunt distinctionem, donec attigerit prima & simplicia. Multi autem, nō secus atque pueri laruas, timent Græcam philosophiam, dum veretur ne eos abducatur. Sed si talis est apud eos fides, non enim dixerim cognitionem, ut probabilitate orationis per eos dissoluatur, fateatur se nō esse habituros veritatē: veritas enim ut aiunt, est insuperabilis, dissoluitur autem falsa opinio. Iam enim eligimus purpuram per comparationem alterius purpura. Quare si quis fatetur se non habere cor rectē informatum & explicatum, is non habet mensam argentariorum, sed neque rationem quæ vim habet iudicandi. Et quemadmodum erit adhuc trapezita, qui non potest probare & discernere probum nummum à falso & adulterino: Clamauit autem Dauid: In æternum non commouebitur iustus. Neque ergo fallaci oratione, neque falsa voluptate: unde neque mouebitur à sua hereditate. Ab auditione ergo mala non timebit. Neque ergo ab inani calumnia, sed nec à falsa opinione quæ eum circumsistat: sed neque astutas & callidas pertimescet orationes, qui eas potest discernere ad interrogandum & rectē respondendum: est enim Dialectica, veluti vallis quidam, ne veritas conculcetur à Sophistis. Oportet enim eos qui laudantur in sancto nomine Domini, ut vult Propheta, letari corde querentes Dominum. Psal. 114.

Querite ergo eum, & confirmemini: querite ergo faciem eius perpetuò modis omnibus. Psal. 68.

Nam cum multifariam & multis modis sit locutus, non absolutē cognoscitur. <sup>a</sup> Non his ergo tanquam virtutibus utens, is qui est cognitione præditus, habebit disciplinarum multarum cognitionem, sed utens tanquam adiutricibus in communibus & propriis discernendis admittet ad veritatem. Est enim omnis erroris & omnis falsæ opinionis causa, non posse discernere quānam ratione inter se conueniant ea quæ sunt, & quānam ratione differant. Sin autem quispiam non quatenus res sunt distinctæ persequitur orationem, non animaduertet se confundere communia & propria. Hoc autem si fiat, necesse est ut via amittatur & incidat in errores. Nominum autem & rerum distinctio, in ipsis quoque scripturis magnam affert lucem animis. Necesse est enim exaudire & plures dictiones plura significant, & plures quam quæ quid unum significant: unde etiam fit, ut rectē respondeatur. Vitandus est autem eius multus & planè inutilis abusus, qui consumitur in iis in quibus non oportet, eo qui est cognitione præditus, utente disciplinis tanquam præexercitationibus, quæ adiuvantiū causarū instar habeant, & ad accuratā veritatis traditionem, quatenus id potest assequi, nec ab eo potest diuelli, & ad propulsandas artificiosas rationes quæ improbè moliuntur excindere veritatē. <sup>e</sup> Non relinquet ergo ea quæ promouent ad eas quæ sunt in orbe disciplinas, & Græcā philosophiā? sed nō principali ratione, sed ea quæ est necessaria, & secunda, & quæ deriuatur ex circumstantiis. Quibus enim improbè & malitiose utuntur ij qui suā ponunt operā in hæresibus, ijs rectē utetur qui est cognitione præditus. Cum sit autē in parte veritas quæ in Græca apparet philosophia, quæ verè quidem est veritas, quomodo Sol illuminās colores, & album, & nigrum, ostēdit qualis sit unusquisque eorum, sic ipsa quoque refellit omnem sophisticam sermonis probabilitatem. Merito ergo à Græcis quoque acclamatum est: Principiū magnæ virtutis est regina veritas. <sup>f</sup> Quēadmodū autem in Astronomia habemus exemplum Abraham, ita etiam in Arithmetica eundem Abraham. Cum enim audisset abductum fuisse Loth captiuum, trecentis decem & octo vernaculis suis numeratis, hostes aggressus vincit maximum eorum numerum. Dicūt ergo \* T littera est typus

\* Dominici quidem signi typum quod ad figuram attinet, esse elementum, quod significat

crucis, quæ  
litera signi-  
ficat etiam  
trecentos:  
1. H. verò  
& Iesum  
significat &  
octodecim.

α Post 64.  
videtur no-  
bis hæc ver-  
ba deesse:  
Népe octo,  
imparibus  
ab unitate.  
Vbi autem  
est, Gignit  
quadratos,  
videtur le-  
gendum,  
Gignit tri-  
gulos.

Illud: Aut  
ut est in no-  
nullis, duo-  
decim, vi-  
detur esse  
omnino  
tollendum  
ut super-  
fluum.

trecentos: *ἰσὺτα* autē & *ἡ*τα significare nomē salutare. Significari ergo eos esse Abrahæ dome-  
sticos & ei coniunctos, quod ad salutē attinet, qui ad signū & nomē Domini confugerunt,  
& superasse eos qui ipsos abducebant in captiuitatem, & plurimas gentes infideles quæ eos  
sequebantur. Iam verò numerus quidem trecentenarius est ternarius in centenario. Deci-  
mus autem citra ullam controuersiam est undique perfectus. Octo autē qui est primus  
cubus, est æqualitas in omnibus dimētionibus, longitudinis, latitudinis, & altitudinis. Dies  
hominum, inquit, erunt centum & viginti anni. Est autem numerus ab unitate per compo-  
sitionem quintusdecimus. Luna autem quintadecima est plena. Est autem aliàs quoque  
centum viginti numerus Triangulus, & constat ex paritate quidem numeri lxxij. α Quo-  
rum quæ sit per partem compositio, gignit quadratos, j. iiij. v. viij. ix. xj. xiiij. xv. Ex impari-  
tate autem numeri lviij. nempe septem paribus à binario, qui generāt eos qui sunt altera par-  
te longiores, ij. iiij. vj. viij. x. xij. xiiij. In alio rursus significato constat cxx numerus ex qua-  
tuor, vno quidem triangulo, nempe xv. altero verò quadrato, nempe xxv. tertio autem pē-  
tagono, nempe xxxv. quarto autē hexagono, nempe xxxxv. Eadem enim proportionē sum-  
ptum est v. in unaquaque specie. Triangulorum enim ab unitate v. quidē est xv. Quadra-  
torum verò xxv. & eorum qui deinceps sequuntur, per proportionem. Iam verò numerus  
xxv. qui est v. ab unitate dicitur esse symbolū tribus Leuitica. Numerus autē xxxv. ipse  
quoque habetur ex ea quæ sit ex duplis descriptione, Arithmetica, Geometrica, & Harmo-  
nica: nempe vj. viij. ix. xij. quorū compositio generat numerum xxxv. In his diebus dicunt  
Iudæi formari fœtus septem mensium. Numerus autem xlv. cōstat ex descriptione quæ sit  
ex triplis, nempe vj. ix. xij. xvij. quorum compositio procreat xlv. Et in his similiter diebus  
dicunt formari fœtus nouem mēsiū. Et est hoc quidem forma exempli Arithmetici. Geo-  
metriæ autem testimoniū sit tabernaculum quod construitur, & arca quæ fabricatur, quæ  
quibusdam proportionibus, quæ cum summa ratione procedunt, diuinis construuntur inuē-  
tionibus per donum intelligentiæ, quæ à sensibilibus ad ea quæ percipiuntur intelligentia, vel  
potius ab iis ad sancta, & sancta sanctorum nos traducit. Ligna enim quadrata, significāt  
quadratam figuram quoquo versus peruasisse, securitatem & stabilitatem efficientem re-  
ctis angulis. Et ædificij quidem longitudo erat trecentorum cubitorum, latitudo verò quin-  
quaginta, altitudo autem triginta: & supernè in cubitum, qui ex lata base acuitur instar  
pyramidis, desinit arca, eorum qui igne purgantur & probantur symbolum. Hac  
Geometrica proportio præbetur ad sanctas illas transmittendum mansiones, quarum dif-  
ferentias subiectorum numerorum ostendunt differentiæ. Qui autem inferuntur nume-  
ri, sunt secupli, ut trecenta ad quinquaginta: & decupla, ut trecenta sunt decupla ad  
xxx. & *ὑπερδιπλασιάζει*, hoc est, superbi partientes. Quinquaginta enim sunt ad xxx. su-  
perbi partientia. Sunt autem qui trecentos cubitos dicunt esse symbolum signi Domi-  
ni. Quinquaginta autem, sp̄ei & remissionis quæ datur in Pentecoste. Et triginta, aut,  
ut est in nonnullis, duodecim, dicunt significare prædicationem, quoniam tricesimo quidem  
anno prædicaui Dominus: duodecim autem fuerunt Apostoli. Et in cubitum consummatū  
fuisse ædificium, iusti profectu desinente in monadem, & in unitatem fidei. Mensa autem  
in templo erat sex cubitorum, & eius pedes quatuor erāt circiter unius cubiti & dimidij.  
Colligunt ergo omnes cubitos duodecim, conuenienter duodecim mensium conuersioni quæ  
fit per circulum anni, quibus terra omnia producit & perficit, cum quatuor tēporibus inita  
anni consuetudine. Terra autem, ut arbitror, imaginem mensa significat, quæ quatuor ful-  
citur pedibus, æstate, autumnno, vere, hyeme, per quos annus ingreditur. Quocirca dicit  
etiam mensam habere undulas inflexas ac tortiles, aut quod temporū conuersionibus omnia  
circumagantur, aut fortasse significauit terram quam circumfluit Oceanus.

EST autem

## COMMENTARIVS.

<sup>10</sup> *Est autem nugatorium.* Ei quod statuit Clemens perfectum esse impatibilem videbatur obstare, quod si à perfecto auferatur ira & confidentia, non poterit esse fortis, neque enim poterit excitari aduersus mala quæ irruunt, neque eis resistere, quod præstat ira, nec quæ sunt molesta & grauiâ perpeti & tollerare, quod præstat confidentia. Quod si etiam ab eo auferatur cupiditas, cum desiderium eius quod cupimus nobis det animum, vt rebus grauibûs & molestis resistamus, si id desit perfectus ab eis conturbabitur, & obruetur, & eis cedens à vita non sine dedecore & ignominia excedet, aut vt dicunt aliqui, si tollatur cupiditas à viro perfecto, non ea appetet, quæ à viro bono & honesto sunt expetenda: Aut ergo in virum perfectum cadet cupiditas & desiderium, & ita erit patibilis, aut si sit insatiabilis nõ ea expetet quæ boni viri & honesti experunt. Ad hanc obiectionem respondet Clemens in viro perfecto esse charitatem, non autem appetitionem. Viri autem perfecti charitas non est appetitio diligentis, sed est beneuola & firma coniunctio eius qui habet cognitionem, id est eius qui Deum nouit restitutus in vnâ fidem. Coniungit enim charitas eos qui vnâ & eandem habent fidem, nulla habita ratione nec loci nec temporis. <sup>20</sup> *Sed nec eorum.* Affectio- nibus adiunguntur etiam quædam bona patibilia, vt voluptati adiungitur lætitia, dolori mœstitia, metui cautio, iræ excandescencia, quæ à quibusdam dicuntur non esse amplius mala sed bona, quoniam magis iuant quam nocent. Sed vt affectionibus caret is qui est cognitione præditus & perfectus, ita etiam caret iis bonis quæ eis sunt adiuncta. Hanc autem affert causam, quod qui est consummatus in charitate, & in Dei qui est summum bonum perpetua & inexpressibili contemplatione versatur, eaque fruitur, is paruis, humilibus, abiectis que non delectatur. Sunt autem humana omnia plane nihil facienda si conferantur cum diuinis. Qui autem Deum perpetuo contemplatur etiam ad lucem peruenit inaccessibilem, non quidem loco, nondum enim est in cœlis, nec tempore nondum enim excessit ex huius vitæ tenebris, sed preuenit per charitatem, propter quam sequitur hereditas regni cœlorum, & perfecta restitutio, in eum statum ex quo exciderat per peccatum, Deo per opera confirmante, qui operibus dat mercedem. Deus ergo dat mercedem operibus, sed ea opera procedunt ex cognitione, & fide operante per charitatem. Non sola ergo fides iustificat, sed & cognitione opus est, ex qua est fides, & operibus quæ fiunt per charitatem. Porro autem qui est perfectus eligit per cognitionem, preuenit autem, per charitatem iam accipiens, vt qui dilecto quem contemplatur sit vnitus. Quamuis autem eius tabernaculum, nempe corpus, cernatur in terra, tamen propter suam in Deum dilectionem ad eum peregrinatur & cum eo esse cupit, nec sibi tamen mortem affert: Dei enim iniussu non licet ex hac vita excedere, sed animam à corpore abducit, mortificans animi motus & affectiones, quod ei est permissum. Ita autem mortificatis affectionibus & cupiditatibus, <sup>30</sup> viuit quidem perfecti corpus, sed eo eatenus vitur, vt vtens ad vitam necessariis, prohibeat ne dissoluatur, quod non licet, nec sit sibi causa mortis, nec cædis non faciendæ præcepti transgressor. Postquam autem ostendit Clemens eum qui est perfectus esse impatibilem, nec habere affectiones, nec bona patibilia quæ eis sunt adiuncta, docet nec morales quidem in eo esse virtutes, magni & excelsi animi virtutem & temperantiam: Neque enim eis opus habet. Magni enim animi virtute is demum opus habet, qui in malis versatur quibus resistat, sed is qui est perfectus tantum abest vt versetur in malis, vt ne sit quidem presens, sed totus sit cum Deo quem diligit, & quem assidue meditatur & contemplatur. Sed neque opus habet temperantia, ea enim opus habet is cui sunt refrenandæ & reprimendæ cupiditates. Qui eas autem habet non est mundus: perfectus autem qui est mundus eas non habet, & ideo ad eas coercendas non opus habet temperantia. Atque ad comprimendum quidem metum & pusilli animi vitium assumitur animi fortitudo, ad coercendas autem libidines & cupiditates temperantia. Sed non decet, vt Dei amicus qui est prædestinatus vt sit adoptiuus Dei filius, seruiat voluptati & timori, & occupetur in comprimendis animi motibus & perturbationibus, quibus vt qui sit mundus oportet eum omnino carere: qui est autem mundus is à Deo est prædestinatus. Ij enim sunt prædestinati, qui secundum propositum vocati sunt sancti: sancti autem non sunt nisi sint mundi. Sancti sunt etiam qui cum prius essent immundi, fide obsignata sacramento sunt iustificati. Iustificati autem Deum colunt per eam quæ verè est iustitia factorum & cognitionis. Qui ergo à Deo prædestinantur, prædestinantur non solum propter fidem sed etiam bona opera. Prædestinat ergo eos quos præscit ei credituros, & ex charitate quæ est ex Dei cognitione bona facturos opera, & ex his operibus cœli celestis, & vitæ æternæ mercedem accepturos. Et hoc est quod dicit Clemens prædestinatum per ea quæ ager, <sup>40</sup> nempe bona opera, & id quod cõsequetur, mercedem scilicet quæ sequitur bona opera, & sic quidem Deus prædestinat, prædestinat autem non solum Deus, sed etiam homo qui est in Dei cognitione perfectus. Is enim cum præsciuerit futurum vt qui est perfectus Deo fruatur, etsi id nondum sit assecutus, certa tamen cognitione se assecuturum prædestinans, eum habet quem diligit, non incerta aliqua & difficili morus coniectura, sed per charitatem presens ducens id quod est futurum. Non est autem mirum si futura habeat pro præsentibus, cum Deo crediderit, qui quæ futura sunt prædixit, & est præsens, & qui tantum abest vt mentiatur, vt sit ipsa veritas. Quoniam autem hic agitur de viro in cognitione perfecto, Clementi visum est dicendum cuiusmodi sit eius scientia. Huius autem hoc primum ponit principium & veluti fundamentum, quod simul esse non possint mutabilia cū immutabilibus, & scientia sit firmus certusque & stabilis habitus <sup>50</sup> qui esse non potest in rebus mutabilibus, ex eo fit vt scientia sit in rebus immutabilibus. Immutabilia autem sunt quæ semper similiter & eodem modo se habent. Ea sunt diuina & æterna, & quæ non cadunt sub sensum sed sub intelligentiam, eorum est firmus & stabilis habitus, firmaque & stabilis scientia. Qui est autem in cognitione perfectus, is hanc firmam & stabilem habet scientiam, quæ est rerum diuinarum & æternarum cognitio. Earum proprie est firmus & stabilis habitus, non autem rerum humanarum & ne virtutū quidem, quamuis philosophi eas esse dicant habitus, affectiones, dispositiones & sententias. In hoc autem conueniunt rerum humanarū scientia & mystica seu Theologica scientia, quæ est in habitu mystico, quod simul quidem cum homine non nascitur humana scientia, sed aliquam habet admixtionem. Nam opus est vt qui ad scientiam vult peruenire sit diligens & animū adhibeat, & in his educatur quæ ad eam deducunt,

& principiorum iactis fundamentis paulatim procedat, & diuturna meditatione tandem ad habitum perueniat: Cum autem ad habitum peruenit humana in suo genere perfecta est scientia, ut quæ non facile excidat & amittatur: ita etiam mystica seu Theologica scientia diuinarum & æternarum rerum habitum consecuta, propter charitatem, quæ est virtutum omnium fastigium, firma manet & stabilis, nec potest excidere. Qui hanc habet scientiam comprehendit & primam causam, qui est pater ingenuus, & causam genitam, id est filium à patre generatum, ea generatione quam nemo potest enarrare. Eorum autem licet diuersæ sint hypostases, vna tamen est & essentia, & rerum causa, sicut Patris & Filij & Spiritus sancti tres hypostases sunt vnus Deus. Eos vero firmiter contemplans & stabiliter inhærens, firmas quoque & stabiles eorum habet rationes quæ non possunt excidere: Dei enim non magis excidunt rationes quam ipse Deus. Quamuis autem viri in cognitione perfecti sit proprie illa rerum diuinarum & æterna scientia, quæ cadunt sub intelligentiam, & quarum sunt firmæ & stabiles rationes, discit tamen etiam ab ipsa veritate & quæ ad mores pertinet, qui sunt fines bonorum & malorum, naturæque & naturalium rerum contemplationem, & mundi ortum & generationem. Hæc inquam accurate & exacte discit ab ipso Deo, id est à veritate, à mundi incipiens creatione usque ad finem. Hæc autem quæ ab ipso Deo didicit, præfert iis quæ scripta sunt à Græcis Poëtis, ut puta ab Orpheo & Hesiodo, & cæteris, quantumvis eis visa sint probabilia & necessaria, ut qui apud Græcos haberentur pro Theologis. Poëtarum enim fuit Græcorum vetus Theologia. Et merito sane præferenda sunt quæ Deus loquutus est iis quæ dixerunt homines. Ea autem aliis quidem sunt obscura, sed non iis qui ab ipso didicerunt & ab ipso omnem accipiunt cognitionem. A Deo autem discit qui ab eius discit eloquiis, id est à Sacris scripturis. <sup>c</sup> Per consequentiam. Quod sibi quidem præcipue & ante omnia proponit vir perfectus, est cognitio Dei & veritatis: sed quoniam ad eam conferunt etiam disciplinæ, ex singulis earum sumendum est per consequentiam id quod potest prodesse ad veritatem. In musica ex sonis grauibas & acutis coniunctis & compositis fiunt harmoniæ & consonantiæ, in iis est quædam proportio; ea sumetur ab eo qui est studiosus veritatis. In arithmetica sunt numeri crescentes & decrecentes, & in eis est quædam relatio & habitudo ex qua existit proportio. Arithmetica illam proportionem sumet etiam qui tendit ad veritatem, ut quæ ad eam conferat. Geometriam à corporibus abstractam in se contemplatur essentiam, quæ est alia à corporibus & est immutabilis, & ex ea intelligentia percipit aliquod continuum spatium; id quoque ad veritatem assequendam assumet studiosus veritatis. Per astronomiam mens à terris eleuata cælorum inuenerit motus certamque & æquabilem conuersionem, & inde ascendit ad diuinam, atque adeo Dei ipsius contemplationem. Quæ quidem fuit causa, ut ipse quoque Abraham cum astronomiæ dedisset operam mundi agnosceret Creatorem: nec ergo Astronomia est à veritatis studio negligenda. Porro autem docet dialectica genera diuidere in species, & res à rebus distinguere, ut tandem perueniatur à compositis ad primorum & simplicium cognitionem, & ea de causa ea est ei qui est studiosus veritatis utilis. Quamuis ergo studioso veritatis sit præcipua quam sibi proponit cognitio, sunt tamen ex quoque disciplinæ per consequentiam ei utiles, ut quæ ad veritatem exerceant & conferant. Atque sunt hæc quidem disciplinæ quas Græci vocant *παιδείας* & *μεγαιδείας*, ut quæ erudiant & exercentes præcedant philosophiam. Cum autem essent quidam fideles qui Græcam timerent philosophiam, ut qui sibi persuasissent, à Paulo ad Colossenses non satis intellecto inducti, eam decipere & à veritatis abducere cognitionem. Respondet Clemens quod si talis sit eorum fides citra cognitionem, potest enim quis credere nec tamen cognoscere ut probabilitate Orationis dissoluatur, ut scilicet non amplius credat quod credebat, non erat vera quam habebat fides. Non est enim vera fides in qua non est veritas. Quod autem non sit in ea veritas ex eo probatur quod superari non possit veritas. Si ergo dissoluitur fides, ea non est vera fides, sed opinio quæ potest dissolui si sit falsa: ad discernendam autem veram fidem à falsa opus est dialectica. Nam ut is demum est bonus argentarius & Trapezita, qui probum discernit à reprobo & adulterino, ita est dialectici verum à falso discernere. Facta autem boni à malo discretionem, per comparisonem bonum eligitur. Ita enim bonam eligimus purpuram si cum mala comparetur: verum quoque itidem eligitur si à falso discretum cum eo comparetur. Qui autem verum à falso discretum eligit, is est iustus. Qui est autem iustus in æternum non mouebitur ut exclamauit David, id est semper erit firmus & stabilis, & nunquā à certo bono fidei proposito poterit dimoueri, nihil illi persuadebunt fallaces argumentorum calumniæ, nō à recta virtutis semita eum abducent falsæ voluptates: quidquid quantumvis callidum & astutum ei obijciatur, cum possit verū à falso discernere, ad interrogata semper recte respondebit. <sup>d</sup> Non hu. Cum non vno & simplici modo sed multis inueniatur veritas, & ad eam inueniendam iuuent disciplinæ; nō eis vititur veri cognitionis studiosus, tanquā perfectis & absolutis virtutibus, sed tanquam iis quæ adiuuant ad veritatis inuentionem. Ut inueniatur autem veritas maxime expedit communia à propriis discernere. Hinc enim errores & falsæ maxime existunt opiniones si confundantur communia cum propriis. Est ergo adhibenda distinctio quid inter se commune habeant res & vocabula, & quid inter se differant. Hæc distinctio cum aliis tum maxime in scripturis magnā affert lucē: in iis enim sunt plures dictiones quæ plura significant quam quæ vnū. Ut ergo ad rogatū recte respondeatur, adhibenda est distinctio, qua homonymi præcipua significatio à minus propriis distinguatur. <sup>e</sup> Non relinquet. Ex iis infert Clemens non esse relinquendum orbem disciplinarum, nec Græcam philosophiā, sed eis dandam esse operam, non quidem ratione principali, principē enim locum tenet diuinæ cognitionis veritatis, seu Theologia, sed ea ratione quæ est necessaria & secūda: necessaria quidem, ut qua ad differendum & sensum explicandum necessario utatur studiosus cognoscendæ veritatis: Secūda autē ut quæ auctoritate & dignitate sit inferior, & ea ratione quæ est ex circumstantiis: Efficiunt enim circumstantiæ ut orbe disciplinarum male vrantur heretici, recte autē Orthodoxi & studiosi veritatis. Danda est ergo opera disciplinis & Græcæ philosophiæ, quod etsi diuina cognitio sit prima & præcipua philosophia, tamen Græca ad eam assequendam sit necessaria, & prima quidem sit diuinæ veritatis cognitio tanquam finis ad quem extremum tenditur, Græca autem philosophia secunda per quam ad finem tenditur, qui est primus in mente. Est autem Græca philosophia propter personarum circumstantiam utilis. Nam cum ea bene vtantur Orthodoxi cognitione præditi, male autem

Psal. III.



autem hæretici, & ad confutandos hæreticos proderit Orthodoxis, & ad sua confirmanda dogmata. Nec ideo non prodest Græca Philosophia, quod sit in ea veritas singularis, seu particularis, non autem vniuersa qualis in Theologia. Nam cum quæ in ea apparet veritas, est verè veritas, ea ad hoc proderit, vt quomodo sol colores illuminans, ostendit qualis sit vnusquisque color, ita ipsa refellēs quod falso quidem, sed probabiliter dicitur à Sophistis, efficit, vt falso reiecto quod verū sit appareat. Hoc inquā efficit veritas quæ apud quoscūque sit, seu Græcos, seu Barbaros ex Deo est: imo vero ipse Deus sicut est summa vnitas & summa bonitas, ita est summa veritas, quæ est magnæ virtutis principiū. Vnde etiā apud Græcos merito acclamatur à Poëta, quicunque is sit, neque enim hoc dixit Clemens; O magnæ virtutis principium, Regina veritas. Reginā autem veritatē vocat Deum, à quo tanquam à bonorū fonte profluit omne bonū, & omnis virtus.

10 *f. Quæ admodum autem in Astronomia.* Iosephus scribit Abraham Astronomiæ, Arithmeticæ, & Geometriæ adeo fuisse peritum, vt eas docuerit Ægyptios: & de Astronomia quidem eius antea dixit, nunc autem eundem adducit in exemplum Arithmeticæ, qui cum audiisset Lot ab hostibus fuisse captum, numeratis trecētis & octodecim vernaculis eos aggressus, maximum vicit eorum numerum. Quid autem hoc sibi velit allegoricè sic exponit. T littera Græca trecentos significat, cuius etiam figura crucem quæ est signum Domini, representat. Iota autem & 10, & 18. significant, & nomen salutare, nempe Iesum Seruatorem nostrum. Ij ergo sunt Abraham domesticici & ei coniuncti, qui ad salutem assequendam ad signum Domini, nempe crucem confugiunt, & salutare eius nomen. Ij eos superant qui eos adducebant captiuos, nempe Dæmones, quos etiam sequebatur magna multitudo infidelium. Deinde exponit quales sint hi numeri tricenarius decimus & octauus: Tricenarius, inquit, est Ternarius in centenario. Ternarius autem primus impar, vt

20 dicit Anatolius, à nōnullis appellatur perfectus, quoniam primus omnia significat, nempe principium, medium, & finem. Decimus autem est omni ex parte perfectus. Est enim denarius finis, & complementum omnium numerorum, vltra quem nec ingenium nec ratio aliqua excogitauit, non enim datur. Octauus autem numerus est primus actu cubus. Nam vnitas etsi non actu, est tamen potestate cubus. Dicuntur autem cubi qui fiunt ex tribus æqualibus lateribus, vt 8, 27. Ille quidem sit ex bis duobus bis, hic vero ex ter tribus ter. Eorum autem æquales sunt omnes dimensiones, par est enim longitudo, latitudo, & profunditas, sicut sunt æqualia omnia eorum latera. Subiungit deinceps illud Genes, in quo Deus constituit dies

30 annorum vitæ hominis. Ij autem sunt centum viginti anni. Constituuntur autem centum viginti ex numeris ab vnitate vsque ad quindecim, simul comprehenso etiam decimo quinto. Quod ne temere factum esse putetur, subiungit in hoc numero decimo quinto hoc esse mysterium, quod decima quinta Luna sit plena. Est enim omni ex parte decimo quinto die plena, quæ quarto decimo die plena esse cœperat. Vnde dies Lunæ quintus decimus dictus est *παρὰ τὴν ἡμέραν*, centum & viginti autem, qui est spatium temporis vitæ humanæ, est numerus trigonus seu triangulus qui constat ex numero pari 64. & impari 56. hi numeri autem, 64. partes nempe, 1. 3. 5. 7. 9. 11. 13. 15. componantur, id est addantur, & compositæ seu additæ efficiunt quadratos seu tetragonos. Ij autem sunt 1. 4. 9. 16. 25. 36. 49. 64. numeri autem 56. si à binario sumantur septem pares, nempe 2. 4. 6. 8. 10. 12. 14. ab iis generantur qui sunt altera parte longiores 2. 12. 20. 30. 42. 56. etsi congregatis paribus à binario fiunt altera parte longiores. His addit quæ dixit de numero 120. quod 15. constet ex quatuor, quorum vnus est triangulus nempe, 15. alius vero, tetragonus, seu quadratus, scilicet 25. tertius autem pentagonus, nempe 35. quartus autem hexagonus, nempe 45. Est autem vnusquisque eorum, quintus eadem proportionē, nempe, 15. in triangulo, 25. in quadrato 35. in pentagono 45. in hexagono. Quod autem 25. sit symbolum tribus Leuiticæ non memini me alibi legere. Quæ sit autem

40 ex duplici descriptio Arithmetica, Geometrica, & Musica, accipiendum est ab Arithmetica. Eius descriptionis sunt quatuor numeri 6. 8. 9. 12. Ij simul additi & coaceruati efficiunt numerum 35. In his 35. diebus dicunt Iudæi formari fœtū septem mensium. Numerus autem 45. efficitur ex aggregatione numerorum, 6. 9. 12. 8. his autem 45. diebus dicunt Iudæi formari fœtū nouem mensium. A quibus nam autem Iudæis hoc acceperit Clemens, ingenue fateor me nescire: hoc certo scio, id non inueniri in scripturis. Id ipsum autem disertis quoque verbis dicit Hyppocrates in aliquot locis. Quod autem si à conceptione fuerit formatus fœtus die 35. necesse sit vt in lucem edatur septimo mense, hæc aperta ostendit demonstratio, duplicato enim 35. numero mouebitur fœtus die 70. eo triplicato fiunt 210. qui sunt septem menses: quod si formatus fuerit fœtus 45. die, vt sit plurimum, eo duplicato mouebitur 90. die, Triplicato autem, fit dies 270. dies

50 autem 270. efficiunt nouem menses. Quo fiet vt necessario nascatur nono mense. Quod quidem his duobus versibus ostendit Agidius:

*Sex in lacte dies, tres sunt in sanguine terni,  
Biffeni carnem, ter seni membra figurant.*

Genes. 1.6.

Hyppoc. de  
nat pueri.  
Idem de a-  
limento, &  
li. de morb.  
mulierum.

Cum autem ostendisset exemplis Arithmetici, quid Arithmetica cognitio pro sit veritatis studio, vult nunc ostendere quid pro sit Geometria, exemplis Geometricis in ædificio tabernaculi arcæ & mensæ. Ea enim per donum intelligentiæ, nempe sancti Spiritus diuine sunt fabricata quibusdam proportionibus, quæ à sensilibus nos perducunt ad ea quæ percipiuntur intelligentia, vel potius ad sancta sanctorum, id est, ad ipsum Deum. Quadrata figura est omnium figurarum firmissima & stabilissima. Ligna ergo quadrata quæ sunt in his ædificiis cum sint quadratæ figuræ, quæ rectos habet angulos, qui sunt maxime firmi & stabiles, significant in omnem partem peruadere firmitatem & stabilitatem. Longitudo autem, latitudo, & altitudo desinens in Pyramidem, est symbolum eorum qui purgantur & probantur igne, siue is sit ignis sancti Spiritus, siue ignis afflictionum, quæ probant & purgant animam, vel hic vel in purgatorio. Hæc autem Geometrica proportio datur ad transmittendum ad sanctas à Deo paratas mansiones, quas esse diuersas diuersi ostendunt numeri: dantur autem singulis à Deo diuersæ mansiones pro meritorum diuersitate. Qui autem inferuntur numeri sunt sexcupli, sunt decupli, sunt superbi patientes, sexcupli sunt 300. ad 50. 300. enim continent sexies 50. decupli autem 300. ad 30. 300 enim continent decies 30. 50 autem sunt ad 30. *ὑπερβίοντες*, id est, superbi patientes, vt qui contineant 30. 20. qui sunt duæ eius partes. Trecenti autem quos antea diximus figurari per litteram Græcam T, sunt symbolum signi Domini nempe crucis. Quia-

l ii iij



quaginta vero est signum spei & remissionis quæ datur in Pentecoste. In Pentecoste enim missus est Spiritus sanctus, qui est veluti arra & pignus futuræ hæreditatis, quæ speratur, quoniâ remissa sunt peccata. Triginta autem sunt signum prædicationis: Christus enim prædicauit anno suæ in terris vitæ 30. Idem etiam significant 12. quoniam fuerunt 12. Apostoli qui prædicarunt. Per hoc autem quod ædificium finem accipit in cubito, significatur quod iustus peruenit tandem ad vnitatem, nempe ad Deum & vnicam fidem. Duodecim autem qui in mensa erant cubiti, significat duodecim menses, qui dum in anni circulo voluntur, terra omnia producit & perfecti per distincta quatuor anni tempora, ea quatuor anni tempora significantur per mensæ vndulas inflexas & tortiles. Nam instar vndæ inflectuntur & variantur anni tempora, quæ si semper essent eadem & manerent immobilia, non esset illa rerum quæ producuntur varietas. Possunt etiam vndulæ illæ significare Oceanum, qui terram circumfluit. Mensa ergo est terra quæ producit omnia, non produceret autem cum sit frigida & sicca, nisi à Sole concoquendum, & in formas à natura distinguendum humorem suppeditaret Oceanus.

- v. <sup>a</sup> PRÆTEREA exemplum Musica simul psallens & prophetans ponatur David, Deum concinnè & numerosè laudans. Conuenit autem maxime genus *ἁρμονίον*, harmoniæ quæ est Doricæ, & *ἡλικόν*, ei quæ est Phrygiæ, ut dicit Aristoxenus. Barbari itaque Psalterij harmonia, cum sit omnium præstantissima, modorum honestatem ostendens & grauitatem, cum sit antiquissima, maximè fuit exemplum Terpandro ad Doricam harmoniam, louem laudanti hoc modo: Iupiter omnium principium, dux omnium, hoc hymnorum principium ad te mitto Iupiter. Potuerit autem à psalmographo allegoricè accipi cithara, in primo quidem significato, Dominus: in secundo autem ij qui proximè ac continenter pulsan animas, canticum præeunte Domino. Populus quoque qui fit saluus, dici potuerit cithara per Dei inspirationem. Et qui per Dei cognitionem musicæ glorificat, exauditur, verbo pulsans ad fidem. Aliter quoque acceperis musicam consonantiam, nempe Ecclesiasticam, legis & Prophetarum simul & Apostolorum, unà cum Euangelio, & concentum qui in unoquoque Propheta est positus, dum ab una persona ad aliam transfilitur. <sup>b</sup> Sed plurimi, ut videtur, ex iis qui nomine sunt inscripti, non secus atque socij Vlyssis, rusticè ag grediuntur doctrinam: non Sirenes, sed numeros & modos prætereuntes, obstruentes aures propter inscitiam, quoniam sciunt, si Græcis disciplinis aures semel præbuerint, futurum ut nunquam possint reuerti postea. Ei autem qui decerpit id quod est conducibile ad usum Catechumenorum, & maximè eorum qui sunt Græci, Domini autem est terra & plenitudo eius, non est abstinendum à studio doctrinæ, instar brutorum animalium. Sunt autem plurima iis qui audiunt, quoad eius fieri potest, suppeditanda auxilia. Sed nequaquam est in his immorandum, præterquam ad id quod ex iis accipi potest commodi, ut cum id acceptum possederimus, possimus domum reuerti ad veram philosophiam, quæ est firmum animæ refugium quod ab omnibus præbet securitatem. Est ergo attingenda Musica ad mores ornandos & componendos. Certè etiam in conuiuio nobis inuicem psallendo propinamus, nostram incantantes cupiditatem, & Deum glorificantes propter copiosam donationem eorum quibus vtuntur & fruuntur homines, & quod perpetuò suppeditata fuerint nutrimenta ad augmentum corporis & animæ. Est autem superuacanea respuenda Musica, quæ frangit animos & variè afficit, ut quæ sit aliquando quidem lugubris, aliquando verò impudica & incitans ad libidinem, aliquando autem limphata & insana. <sup>c</sup> Eadem ratio est etiam de Astronomia: ea enim cum rerum sublimium cognitione, de figura vniuersitatis, & cæli conuersione, & astrorum motione, ad creantem virtutem propius adducens animam, docet nos faciliè sentire tempora anniuersaria, mutationem aëris, ortusque & occasus syderum. Nam ars quoque nauigandi & agricultura, referta est usu qui ex ea redundat: sicut etiam Geometria, Architectura, & ars ædificandi. Efficit autem hæc quoque disciplina ut maximè assequatur, & verum perspiciat anima, & falsum arguat, certasque rationum inueniat conuenientias & proportionones, adeo ut venietur simile in dissimilibus: inducitque nos ut inueniamus longitudinem absque

- absque latitudine, & superficiem quæ caret altitudine, & signum quod nullas habet partes, & à sensilibus nos traducit ad ea quæ percipiuntur intelligentia. <sup>a</sup> Philosophiam ergo adiuuant disciplina, & ipsa philosophia ad tractandum de veritate. Ecce enim chlamys primum fuit vellus, deinde carptum fuit, & subtegmen stamenque factum est, deinde fuit contextum. Oportet ergo animam prius esse preparatam, & variè elaboratam, si sit constituenda optima & præstantissima. Nam veritatis alia quidem est pars quæ versatur in cognitione, alia verò in actione: profluxit autem à contemplatione. Magna autem exercitatione opus est & experientia. Quinetiam contemplationis, alia quidem pars est ut aduersus proximos, alia verò ut aduersus seipsum. Quamobrem sic quoque eruditionem oportet esse comparatam, ut utrisque conueniat. Ei ergo qui sufficienter didicit illa, quæ continent ea quæ deducunt ad cognitionem, licet deinceps manere quietum, actiones dirigendo ad contemplationem. Cùm autem propter proximorum utilitatem, alij quidem se conferant ad scribendum, alij verò ad Verbum tradendum se comparent, cùm alia doctrina est utilis, tum scripturarum Domini lectio est necessaria ad eorum quæ dicuntur demonstrationem, & maximè si ij qui audiunt accedunt ex Græcorum doctrina. <sup>\*</sup> Quandam talem ecclesiam describit Dauid: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate: Græcis, inquam, & superfluis aureis simbriis circumdata & variata. Veritas autem per Dominum, Consilium enim tuum, inquit, quis nouit, si tu non dederis sapientiam, & miseris sanctum tuum Spiritum ab altissimis, & ita correctæ fuerint via eorum qui sunt super terram, & didicerint homines ea quæ tibi placent, & salui fuerint sapientia. Nam qui est cognitione præditus, per scripturam nouit antiqua, & conicit futura: scit strophas orationum, & enigmatum solutiones, præscit signa & prodigia, & euentus temporum, ut prius diximus. Vides fontem disciplinarum manare à sapientia. <sup>†</sup> Is autem qui obiicit: Quid enim inuat nosse causas (exempli causa) quomodo sol moueatur, & reliqua astra: aut Geometrica speculatum esse theoremata, aut Dialectica, & unamquamque ex aliis disciplinis? ad ea enim quæ oportet tradenda eas nihil conferre, & humanam esse intelligentiam Græcam philosophiam, minimè enim doceri à veritate: illa sunt dicenda, primum quidem, quod ij falluntur in iis quæ sunt ex iis quæ sunt maxima, nempe in mentis & intelligentiæ voluntaria electione. Qui enim sancta, inquit, sanctè seruant, sanctificabuntur, & qui ea didicerunt, inuenient responsionem. Qui est enim cognitione præditus, meritò omnia sanctè faciet quæ sunt facienda, ut didicit per doctrinam Domini, etiamsi acceperit per homines. Et rursus licet audire: In manu enim eius, hoc est, virtute & sapientia, & nos, & verba nostra, & omnis doctrina & operum scientia. Nihil enim diligit Deus nisi eum qui cohabitat cum sapientia. Præterea autem non legerunt quod dictum est à Solomone. Nam cùm tractasset de templi constructione, aperte dicit: Artifex autem construxit sapientia, tua autem pater gubernat prouidentia. Et quomodo non est à ratione alienum, arte fabili & arte ædificandarum nauium deteriorem existimare philosophiam? <sup>‡</sup> Fortasse autem Dominus quoque illam, eorum qui in herba decubuerunt, multitudinem ex aduerso Tiberiadis, piscibus duobus, & hordeacis quinque aluit panibus, tacitè significans priorem Iudæorum & Græcorum eruditionem, quæ præcedit diuinum frumentum nutrimenti quod per legem colitur. Est enim hordeum frumento citius in tempore æstatis. Quæ autem per undas gentiles gignitur & fertur Græcam philosophiam, pisces significabant, ad profusam vitæ conuersationem dati iis qui humi iacebant, qui non ita quidem dabant augmentum ut fragmenta panum: sed cùm benedictionis Domini facti essent participes, habuerunt inspiratam diuinitatis resurrectionem per Verbi potetiam. Sed & si es nimium curiosus, accipe unum ex piscibus eam quæ est in orbe disciplinam, re-

Psal. 44.

Sap. 9.

Sap. 8.

Sap. 7.

Ibid.

\* συναλογοί.  
sed puto le-  
gendum,  
συναλόγοι  
Ioan. 1.  
Ephes. 2.  
Matth. 13.

liquum verò significare ipsam quæ transcendit philosophiam, quæ scilicet cum ipsius verbo Domini proportionem habet & conuenientiam. \* Mutorum autem piscium chorus affluerit, dixit alicubi Musa tragica. Me quoque oportet minui, augeri autem solum iam deinceps Verbum Domini, in quo lex finitur, dixit Propheta Ioannes. Iam mihi intellige mysterium veritatis, veniam tribuens si ad id pertractandum vereor progredi ulterius, hoc solum prædicans: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Dictus certè lapis angularis, in quo omnis edificatio coagmenta crescit in sanctum Dei templum, 10 ut ait diuinus Apostolus. Taceo in præsentia parabolam quæ est in Euangelio, dicentem: Simile est regnum cælorum homini qui sagem mittit in mare, & ex multitudine captorum piscium meliores eligit. Iam verò quatuor quoque virtutes apertè, quæ est apud nos sapientia, sic prædicat, ut earum quoque fontes Græcis dati sunt ab Hebrais. Ex his autem scire licet, quod si quis diligit iustitiam, labores eius sunt virtutes. Sapientia enim & prudentia docet iustitiam, & magni excelsique animi virtutem, quibus nihil est hominibus in vita utilius. <sup>h</sup> Postremò illud quoque illos scire oportet, quòd natura quidem apti 20 nati sumus ad virtutem, sed non quòd eam habeamus ab ortu, sed simus apti ad eam acquirendam. Qua ratione soluitur ea dubitatio, quæ ab Hæreticis aduersus nos mouetur: Vtrum perfectus formatus sit Adam, an imperfectus? sed si imperfectus, quomodo perfecti Dei imperfectum est opus, & maximè homo? sin autem perfectus, quomodo transgreditur præcepta? Audient enim etiam à nobis, quòd perfectus quidem non fuit factus in constitutione, sed aptus ad suscipiendam virtutem: multum enim refert, factum esse aptum ad eam acquirendam. Vult autem nos ex nobis ipsis saluos fieri. Hæc est ergo natura ani- 30 mæ, à seipsa impelli, & incitari: deinde cum simus ratione præditi, ratione autem constet philosophia, habemus quandam cum ipsa cognationem. Aptitudo autem, est quidem motus ad virtutem, non autem virtus. Atque omnes quidem, ut dixi, apti sunt natura ad acquirendam virtutem: sed alius quidem magis, alius verò minus accedit ad disciplinam & exercitationem. Quocirca alij quidem usque ad perfectam perueniunt virtutem, alij verò usque ad aliquam: neglecti autem rursus aliqui, etiamsi alioqui bonum haberent ingenium, auersi sunt in contrarium. Multo autem magis quæ magnitudine & veritate 40 præstat omnibus disciplinis cognitio, est & ad acquirendum difficillima, & multo labore superatur. Sed, ut videtur, Dei non nouere mysteria, quòd scilicet Deus creauit hominem ob immortalitatem, & fecit eum imaginem suæ proprietatis, per quam proprietatem eius qui nouit omnia, is qui est cognitione præditus, & iustus, & sanctus, cum prudentia contendit peruenire ad mensuram perfectæ ætatis. <sup>i</sup> Quòd autem non solum actiones & cogitationes, sed etiam verba sint munda ei qui est cognitione præditus: Probasti cor meum, visitaisti me, inquit, noctu, inflammaisti me, & non est inuenta in me iniquitas. Ne loqua- 50 tur os meum opera hominum. Et quid dico opera hominum? Ipsum cognoscit peccatum, non id quod adductum est ad pœnitentiā, est enim hoc commune aliorum quoque fidelium, sed ut semel dicam, omne peccatum: neque enim hoc quidpiam cōdemnat, sed ut semel dicam, omne peccatum: neque quod quis malè fecit, sed quod non sit faciendum, adducit. Vnde est etiam duplex pœnitentia: una quidem est communis, propterea quòd peccauerit: altera verò, cum peccati naturam didicerit, persuadet ab ipso desistere peccato per principalem ra- 60 tionem, cui est consequens ut non peccet. \* Ne ergo dicant, quòd qui facit iniuriam, & peccat, delinquit per dæmonum operationem: sic enim nulli esset culpæ affinis. Cum autem in peccando eadem eligat quæ dæmones, instabilis, & leuis, & mutabilis in cupiditatibus ut dæmon, sit homo dæmoniacus. Iam qui est natura quidem malus, cum propter vitium factus sit peccator, redditus est improbus, id habens quod elegit: contra autem vir bonus se rectè

Sap. 2.

se rectè gerit. Quocirca non solum virtutes, sed etiam actiones honestas, bona vocamus. Ex bonis autem, scimus alia quidem per se esse eligenda & expetenda, ut cognitionem (nihil enim aliud venamur ex ipsa cum affuerit, nisi solummodo ut ea adsit, & in perpetua simus contemplatione, & ad ipsam & propter ipsam decertemus) alia autem propter alia, ut fidem, & propter evitacionem supplicij quæ ex ea proficiscitur, & utilitatem quæ capitur ex remuneratione. Timor enim est multis causa ne peccent. Promissio autem est occasio

10 persequendi obedientiam, per quam salus. Perfectissimum ergo bonum est cognitio, quæ per se est expetenda: per consequentiam autem, bona quoque quæ per eam consequuntur. Et supplicium, ei quidem qui punitur, est causa correctionis: iis autem qui possunt eminus aspicere, fit exemplum, per quod cauent ne amplius cadant in similia. Suscipiamus ergo cognitionem, non ea quæ eueniunt cupientes, sed propter hoc ipsum solum, nempe ut cognoscamus, eam amplectentes. Prima enim utilitas est habitus cognitionis, innoxias præbens voluptates per exultacionem, & nunc & in posterum. Exultacionem autem dicunt esse

20 letitiam, quæ est reputatio virtutis ex veritate, per quandam exhilaracionem & diffusionem animæ. Facta autem quæ participant cognitionem, sunt bonæ & honestæ actiones: nam veræ quidem diuitiæ, est abundantia in iis quæ sunt ex virtute actionibus. Paupertas autem est inopia in moderatis actionibus: possessiones enim, & usus rerum necessariarum, non habent qualitatem noxiam, sed eam quæ est præter modum quantitatem. Quocirca circumscribit cupiditates is qui est cognitione præditus, & in possessione, & in usu, non transiliens terminum eorum quæ sunt necessaria. Hic ergo viuere necessarium existimans ad augendam scientiam, & parandam cognitionem, non viuere, sed bene viuere faciet plurimi. Neque filios, nec rursus matrimonium, aut parentes præferens charitati in Deum, & ei quæ est in vita iustitiæ. Vxor autem ei soror post liberorum susceptionem, iudicatur tanquam quæ sit eodem patre nata, tunc solum viri recordans, quando filios aspexerit, ut quæ sit vera futura soror post carnis depositionem, quæ diuidit & distinguit cognitionem spiritualium, proprietate sexuum. Ipse enim per se ex æquo sunt animæ: animæ neutra, nec mascula, nec fœmina, quandoquidem neque uxores ducunt, nec nubunt.

30 1 Nunquid autem sic in virum transmutatur fœmina non effœminata, quæ æquè sit virilis & perfecta? Hoc ergo fuit Sarra risus, cui pueri ortus fuit annunciatus, non quæ, ut Genes. 18. arbitror, Angelo fidem non habuisset, sed quam rursus puderet congressionis, per quam futura erat mater filij. Et nunquid ab eo tempore, quo apud regem Aegypti propter Sarra pulchritudinem vocatus est in periculum, eam propriè Abraham appellauit sororem, sed Genes. 12. nondum eadem matre & eodem patre natam? Atque iis quidem qui peccatorum ducti sunt pœnitentia, & non solidè crediderunt, per preces præbet Deus petitiones. Iis autem qui viuunt citra peccatum & ex cognitione, concedit si vel solummodo cogitarint. Ecce enim Anna quæ solummodo cogitauerat de puero, data est, Samuelis conceptio: Pete enim, inquit scriptura, & faciam: animo cogita, & dabo. Deum enim accepimus cognitorem cordium, non qui coniicitur ex motu animæ, sicut nos homines: sed neque ex euentu, ridiculum enim esset sic cogitare: neque ut Architectus laudauit opus, factum est, sic quoque Deus, cum fecisset lucem, deinde eam vidisset, dixit bonam. Ille autem etiam priusquàm

60 fecisset, sciens qualis esset futura, eam laudauit quæ facta est, ut qui potestate bonum ab alto faceret per principio carens propositum, id quod actu futurum erat bonum: & quod futurum erat, iam prædixit esse bonum, dictione hyperbato celante veritatem. Orat ergo is qui est cognitione præditus, etiam cogitatione, omni hora per charitatem Deo cõiunctus, & familiaris effectus. Et primùm quidem petet remissionem peccatorum, postea non amplius peccare: deinde posse benefacere, & omnem quæ facta est per dominum creationem,

Tob. 12.

Genes. 15.

2. Cor. 6.

Matth. 5.

Ioan. 13.

& dispensationem intelligere, ut mundo corde effectus per agnitionem, quæ est per filium Dei, facie ad faciem in beati spectaculi mysterio initietur, exaudiens scripturam quæ dicit: Bonum est ieiunium cum oratione. Ieiunia autem significant omnem generaliter abstinentiam ab omnibus malis, tam quæ actu fiunt, quam quæ verbis, & ipsa cogitatione. Est ergo, ut videtur, iustitia quadrata, omni ex parte equalis & similis, in verbo, in facto, in abstinentia à malis, in beneficentia, & cogitationis perfectione, nusquam ullo modo claudicans, ne videatur iniustus & inequalis. Quatenus ergo est aliquis iustus, est omnino is quoque fidelis: quatenus autem est fidelis, nondum est etiam iustus. Iustitiam dico quæ fit per profectum & consummationem, per quam is qui est cognitione præditus, iustus dicitur. Iam verò Abrahamæ qui factus fuerat fidelis, reputatum est ad iustitiam, ut qui processisset ad id quod est fidei maximum & perfectissimum. Non enim qui solum abstinere à mala actione, est iustus, nisi præterea perfecerit ut & bene faciat, & cognoscat propter quam causam ab his quidem sit abstinendum, illa verò sunt agenda. Per arma iustitiæ dextra & sinistra, dicit Apostolus iustum transmitti ad summam hereditatem, ab his quidem munitum, illis verò etiam agentem. Non enim solum armaturæ tegumentum, & abstinentia à peccatis, sufficit ad perfectionem, nisi adsumpserit etiam opus iustitiæ, eam quæ ad benefaciendum est operationem. Tunc autem ambabus utens manibus is qui est cognitione præditus, in iustitia reuelatur, iam ex hoc quoque non secus ac Moses, facie animæ glorificatus, quam quidem prius diximus corpus quod formam & charactèrem tribuit iustæ animæ. Quomodo enim lana quæ indita mansit tinctura, in reliquas quoque lanas proprietatem transmittit & mutationem: ita etiam in anima transit quidem labor, manet autem quod bonum est & honestum: & quod iucundum quidem est relinquitur, quod turpe autem est abstergitur. Hæ sunt enim qualitates, quæ utrique animæ formam & charactèrem tribuunt, ex quibus una quidem cognoscitur glorificata, altera verò condemnata. Certè sicut Mosi ex iustâ operatione, & ex ea quæ continenter ei intercedebat cum Deo loquente consuetudine, vultui insidebat glorificata quædam coloris species: ita etiam iustæ animæ diuina quædam vis bonitatis inherens per inspectionem, prophetiam, & administrantem operationem, quasi intelligentis illuminationis perinde atque caloris solaris imprimit quoddam apertum iustitiæ signaculum, lucem animæ unitam per charitatem quæ nullo spacio disiungitur, quæ Deo afflat, & Deo afflatur. Hinc quæ Seruatori Deo fit assimilatio, exoritur ei qui est cognitione præditus, qui quidem euasit perfectus, quantum licet humanæ naturæ, sicut pater, inquit, qui est in cælis. Ipse est qui dixit: Filioli adhuc parum sum vobiscum. Nam Deus quoque, non quatenus est natura bonus, ea ratione manet beatus, & ab interitu alienus: neque habens aliquid negocij, neque alij exhibens, sed propriè autem bona faciens. Cum verò sit Deus & pater bonus, & versetur in continua beneficentia, in eadem bonitate ita manet ut nunquam ab ea digrediat: quis est enim boni usus, quod neque operatur, neque bono afficit? Qui ergo primum suis moderatus est animi motibus, & ut impatibilis euadat est meditatus, & creuit ad beneficentiam cognitione prædita perfectionis, est hic quidem equalis Angelis: iam autem lucidus, & tanquam Sol resplendens per beneficentiam, contendit iustâ cognitione per Dei dilectionem, ad sanctam mansionem, sicut Apostoli, non quod fuerint electi Apostoli ex quadam eximia naturæ proprietate: nam Iudas quoque fuerat cum eis electus, sed poterant fieri Apostoli, electi ab eo qui etiam fines præuidet. Qui itaque non unâ cum eis fuit electus Matthias, cum se præbisset dignum ut fieret Apostolus, sufficitur in locum Iudæ. Licet ergo nunc eis quoque qui se in Dominicis exercuere mandatis, & perfectè vivere conuenienter Euâgelio, ex cognitione quoque adscribi in numerum Apostolorum. Hic est reuera Presbyter

*Presbyter Ecclesiæ, & verus diaconus, id est minister Dei voluntatis, si faciat & doceat quæ sunt Domini, non ut qui ordinetur ab hominibus, neque quod iustus censeatur presbyter, sed quod iustus referatur in presbyteratum. Et licet hic in terris non fuerit prima sede honoratus, sedebit in quatuor & viginti thronis populum iudicans, ut dicit Ioannes in Apocalypsi. Nam unum quidem est reuera salutare testamentum, quod à constitutione mundi ad nos peruenit per generationes diuersas & tempora, etiamsi datione existimatum fuerit esse diuersum. Consequens enim est unam esse immutabilem salutis dationem, ab uno Deo per unum Dominum, quæ multis modis prodest.* Apoc. 4:

## COMMENTARIUS.

\* PRÆTEREA exemplum musica simul psallens & prophetans. Postquam adduxit exempla quibus ostenderetur in rebus sacris utilitas Arithmeticæ & Geometriæ, deinceps loquitur de Musica, quam ad Theologiam dicit itidem esse utilem, cum Dauid non solum fuerit propheta, sed etiam concinnis & numerosis suis Psalmis Deum laudauerit. Dicunt Græci, ut scribit Plutarchus in musica, Terpandrum fuisse musicæ peritissimum, & nomos aliquot, qui latinè modi dicuntur, musicos inuenisse. Eos autem dicit Clemens Terpandrum à Dauide accepisse, & cum eius psalterij, quod barbarum vocat, harmonia sit antiquissima, eam fuisse exemplum Terpandro ad Doricam harmoniam, quæ omnium harmoniarum est maxime grauis & honesta, cum sint omnes ferè aliæ molles & effœminatæ. Non solum autem grauis & honesta musica à Dauide est accepta, sed etiam cum esset Citharædus, ipsa quoque eius cithara allegoricè potest accipi, ita ut & cithara vocetur Dominus quasi pleçtro pulsans corda hominum, licet is pulset paulo longius. Sunt enim etiam homines qui proximè & continenter pulsan, sed præit Dominus canticum. Vocatur ergo cithara primo ipse Deus qui pulsat, secundo autem homines qui itidem pulsan animas & corda hominum, sed frustra pulsarent homines, nisi Deus præiret canticum, à quo omnis vera procedit harmonia & consonantia. Populus quoque qui à Deo accipit salutem, est veluti cithara quæ à Deo inspiratur, sine quo non est salus. Cithara quoque dicitur is, qui cum sit Dei cognitione præditus, Deum musicè glorificat & laudat, Verbo Dei tanquam pleçtro pulsans, ut hominum animis fidem imprimat. Est etiam musica Ecclesiastica, consonantia legis & Prophetarum, & Apostolorum simul cum Euangelio, & concentus qui est in vnoquoque Propheta, dum ab vna persona transilitur ad aliam, cum scilicet loquenti patri mox succedit loquens filius. *Sed plurimi, ut videtur, ex iis qui nomine sunt inscripti.* Vlyssis socij sibi cauentes à cantu Syrenum, ne eo deliniti retinerètur, aures obstruxerunt, hoc etiam faciebant plurimi Christi nomine inscripti, id est Christiani qui Christo nomen dederant. Ij timentes ne si à Græca doctrina & disciplina retinerentur, non possent ad veram, nempe ad Christianam reuerti philosophiam, ut socij Vlyssis Sirenes, ita ipsi quoque disciplinas, & Græcam præteribant doctrinam, stulte autem faciebant. Oportebat enim eos cum ex disciplinis decerpissent quod eis futurum erat utile, maximè catechumenis, quæ fere sunt ex Græcis, ad suum philosophiæ Christianæ reuerti institutum. Audiendæ quidem sunt disciplinæ & græca philosophia, & ex eis sumendum quod profuerit, sed non est in eis immorandū, sed ad veram, nempe Christianam, redeundum philosophiam. Est autem ad multa utilis musica, nempe ad mores ornandos & componendos, & ad Deum psallendo laudandum & glorificandum, eique in conuiuio maxime agendas gratias, & propter omnia quæ in nos contulit beneficia, & propter nobis abunde suppeditata alimenta quibus sustentaretur augmentumque acciperet corpus & anima. Est ergo hæc amplectenda musica, fugienda est autem mollis & effœminata, quæ mollit eneruatque, & variis motibus afficit animos, & modo eos reddit tristes & demissos, modo impudicos & libidinosos, modo efferatos & furiosos. *Eadem ratio est etiam de Astronomia.* Postquam ostendit quid studioso veritatis proffit Musica, nunc dicit esse etiam eandem Astronomiæ rationem, ut scilicet ei proffit qui est studiosus cognitionis. Hæc enim docet Astronomia, nempe rerum sublimium cognitionem quæ vocat *μυτήρησις*, ea sunt non solum quæ in sublimi regione ætris fiunt impressiones, quæ dicunt *μυτήρησις*, sed quæ sunt longe altiora, diuina scilicet & cœlestia: docet etiam quæ sit figura vniuersitatis, cœli scilicet, & totius mundi, ea est autem figura rotunda, quæ est omnium pulcherrima & capacissima. Ab ea etiam discitur quænam sit cœli conuersio: ea est autem ab Oriente in Occidentem, ita enim mouetur primum mobile, quod cœlos omnes & omnia astra quantumuis cōtraria motu repugnantiæ, secum trahit: docet etiam quis sit proprius astrorum morus: hæc docens simul etiam adducit animam ad proprius cognoscendum virtutem creantem, id est, ipsum Creatorem. Per motum autē cœli & astrorum cognoscimus, & tempora anniuersaria, id est quatuor illa anni tempora, quæ singulis annis accedunt & recedunt, rebus naturalibus ortum afferentia & interitum, ex quibus etiam discimus quis sit ortus & occasus syderum. Magnum etiam præbet vsum astronomia & arti nauigandi, & agriculturæ: nam & nautæ inuenientes Cynosuram sciunt quo sit naus cursu dirigenda, & Agricola ex ea discunt quando sint terræ mandanda semina, & quando cum maturauerint sint colligenda. Quomodo etiam Geometria est valde utilis architectis & ædificatoribus: ab ea enim discunt proportionum dimensiones, quæ res est architectis maxime utilis & necessaria. Ad hoc quoque prodest Astronomia, quod ex ea discit anima per certas rationum proportionibus & convenientias quod sit verum, & arguit quod est falsum. Harum enim proportionū tanta est vis, ut in iis etiam quæ sunt dissimilia diligenter quærendo inueniatur similitudo. Hoc autem est omnium quæ prestat astronomia præstantissimum, ut nos inducat, ut inueniamus quæ non inueniuntur in terris. Quære in terra longitudinem absque latitudine, quære superficiem absque latitudine, signum absque parte, hoc in terra non inuenies, cum quidquid est in terris sit corporeum crassum & coagmentatum, nihil

K k k



fit longum cui non accedat aliqua latitudo quæ sit corporea, neque superficies quæ non aliquam habeat latitudinem, altum enim est & profundum quicquid est corporeum, neque est aliquod signum cuius nulla sit pars. Hæc quidem tanquam vera falsa visione apprehendunt Geometræ, sed reuera hæc solum in cælis apprehendunt Astronomi, qui nos à sensilibus traducunt ad ea quæ percipiuntur intelligentia, in quibus sita est veritas, ut quæ sint firma & stabilia, cum in rebus sensilibus nihil sit certum nec diuturnum. *Philosophiam ergo adiuvant disciplinæ.* Ex superioribus concludit disciplinas quidem conferre ad Philosophiam, Philosophiam autem ad veritatem, nempe ad veram Dei cognitionem. Ea veri Dei cognitio percipitur ab anima, sed eam non percipit anima, nisi prius rectè fuerit præparata, exculpta scilicet & ornata disciplinis, multiplicative & varia eruditione, & ipsa tandem philosophia: hoc ita esse ostendit eleganti similitudine accepta ex chlamyde, magna enim opus est præparatione, priusquam sit perfecta chlamys. Primum vellere id est, lana opus est, sed ex lana non fiet vestis nisi carpatur, deinde stamen fiat & subtegmen, & deinde contextatur. Postremo autem ex lana contexta fit chlamys, aut quævis alia vestis. Ita etiam anima quæ est constituenda optima, & præstantissima, ut quæ veritatem velit assequi, præparata sit oportet, & elaborata. Præparatur autem & elaboratur duabus partibus veritatis. Eæ sunt cognitio & actio, quæ quidem actio profuit ex contemplatione, nihil enim ut decet egeris, nisi quid sit agendum prius exactè fueris contemplatus. Considerat autem contemplatio, & ea quæ pertinent ad proximos nostros, & ea quæ ad nos ipsos. Cum autem ad contemplationem doctrina conferat & eruditio, eam oportet utrisque convenire, nempe & nobis, & proximis. *Quandam talem Ecclesiam describit David.* Ecclesia Græcis disciplinis, quæ variè sunt cum varietate quæ est per dominum ornata, à Psalmographo dicitur regina quæ Christo assistit circumdata varietate, sed & disciplinæ & ipsa veritas discuntur à sapientia, quæ nos docet per spiritum, qui mittitur ex alto, vitæ rectè gerendæ instituta, & quomodo Deo placeamus, & salutem assequamur, & in scripturis sciamus præterita & futura, orationemque rectè contexamus, & quæ in scripturis difficilia & ænigmatica occurrunt solvamus, signaque & prodigia, & quis sit temporum futurus euentus præsciamus. *His autem qui obiciunt.* Qui Græcas reiiciebant disciplinas, & Græcam philosophiam, eis qui illas admittebant, obiciebant quod eæ nihil conferrent ad ea tractanda quæ decet, nempe officia, & virtutes, & quod sint humanæ non diuinæ, nec doceantur à veritate. Ad id respondet Clemens eos falli in rebus maximis, non enim si quid docetur ab hominibus, id est malum, cum sit liberum hominis arbitrium, per quod mens & intelligentia eligit quæ sunt bona: Sunt autem bonæ disciplinæ & bona philosophia quæ sunt ad veritatem utiles, falsum autem est quod sint humanæ, etsi doceantur ab hominibus. Nam ut dicit Solomon, in manu Domini, id est, in eius virtute & sapientia eius sumus nos, & verba nostra, & prudentia nostra, & operum scientia. Quamvis ergo disciplinæ doceantur ab hominibus, tamen cum à Deo procedant, ut quæ sint in eo, sunt potius diuinæ, quàm humanæ: quamvis autem non tradant disciplinæ ea quæ ad officia & virtutes pertinent, nihil tamen obstabit quo minus qui eas habent, sanctificentur. Nam licet ipsæ non sanctificent, sanctificatur tamen homo qui servat quæ sunt sancta, per liberum arbitrium Dei gratia & auxilio adiutum. Quod si verum est quod dicit Solomon, artem fabrillem & ædificatoriam regi & dirigi à diuina sapientia, quanto est certius & probabilius ab ea regi & dirigi philosophiam, quæ est longè melior & præstantior? *Fortasse illam eorum qui in herba decubuerunt.* Allegoricè exponit Clemens historiam Domini, qui ex aduerso Tiberiadis aluit populi multitudinem duobus piscibus & quinque panibus hordeaceis. Quinque autem panes hordeacei significant, & Iudæorum eruditionem, & Græcorum doctrinam, quæ præcessit frumentum verbi Domini, quod per legem colitur, quæ est ad Christum pædagogus. Quomodo autem prius nascitur hordeum quam frumentum, ita & lex ex Græca doctrina, præcedit doctrinam verbi, pisces autem significant Græcam philosophiam, quæ profusè datur humiacentibus, qui ad diuina & cælestia non aspirant: sed nec hordeum, nec pisces satis alunt, nisi ea benedicat Dominus, per verbum autem assecuta benedictionem, simul habent inspiratam resurrectionem diuinitatis, quæ eos alit ad immortalitatem: non sit enim immortalis nisi per diuinitatem cum corpore resurrexerit ad vitam æternam. Duo autem illi pisces diuersa significant. Vnus enim piscis significat disciplinarum orbem, quem vocant *ἐγκύκλιος παιδεία*, alter autem significat transcendentem philosophiam, nempe quæ omnia humana transcendit Theologiam, quæ cum verbo quandam habet proportionem & convenientiam, neque mirum. Nam si horum quinque verborum Græcorum quæ sunt *Ἰησοῦς Χριστὸς θεοῦ υἱὸς σαρρῆς*, quod est Latine, Iesus Christus Dei filius Saluator, si primas literas iungas erit *ἰχθύς*, id est, piscis, in quo nomine mysticè intelligitur Christus, eo quod in huius mortalitatis abyssu, velut in aquarum profunditate viuus, hoc est sine peccato esset. Hæc Augustinus in libro de Ciuitate ubi loquitur de Sybillinis lib. 18. c. 29. versibus. Atque hæc satis conueniunt cum Clementis præsentis instituto. Quod autem statim sequitur: Mutorum autem chorus affluerit, dixit alicuius musa tragica, nec mihi satis occurrit, quisnam hoc scripserit, nec video quidnam ad rem faciat, suspicor autem aliquid deesse, quod nisi inueniatur, vix poterit vllus elici sensus. Per hoc autem quod dicit Ioannes Propheta, atque adeo plusquam Propheta si Christo credimus, se oportere minui, crescere autem verbum Domini, significatur, legem quidem in Christo finire, ut quæ sit per ipsum perfecta, & adimpleri: crescere autem & amplificari doctrinam Euangelicam cessantibus vmbribus & figuris, adueniente autem luce veritatis. Cum autem dixisset, finita legē doctrinam crescere Euāgelicam, cuius magister est Christus, visum est ei aliquid dicere, de mysterio veritatis, in quo est Christus, petita interim vēnia, si non plura dicat, quæ autem dicit eo tendunt ut intelligatur quomodo Christi crescat Ecclesia. Quid enim mirum, si Christi crescat Ecclesia, cum per ipsum omnia facta sint, & sine ipso nihil factum sit. In ipso certè qui est lapis angularis, in quo omnis ædificatio coagmentata crescit in sanctum, ædificatur Ecclesia, quæ necesse est ut crescat, cum in Christo coagmentati, qui est lapis angularis, & ei vniti lapides, nempe fideles, semper crescentes nunquam possint ruere: est enim Christus non solum lapis angularis, sed etiam Ecclesiæ fundamentum. Non solum Christus est piscis, ut iam diximus, sed ipse quoque capros pisces in sagemam immittit, & ex eis meliores eligit, non enim omnes quos

Aug. de ciu. funditate viuus, hoc est sine peccato esset. Hæc Augustinus in libro de Ciuitate ubi loquitur de Sybillinis lib. 18. c. 29. versibus. Atque hæc satis conueniunt cum Clementis præsentis instituto. Quod autem statim sequitur: Mutorum autem chorus affluerit, dixit alicuius musa tragica, nec mihi satis occurrit, quisnam hoc scripserit, nec video quidnam ad rem faciat, suspicor autem aliquid deesse, quod nisi inueniatur, vix poterit vllus elici sensus. Per hoc autem quod dicit Ioannes Propheta, atque adeo plusquam Propheta si Christo credimus, se oportere minui, crescere autem verbum Domini, significatur, legem quidem in Christo finire, ut quæ sit per ipsum perfecta, & adimpleri: crescere autem & amplificari doctrinam Euangelicam cessantibus vmbribus & figuris, adueniente autem luce veritatis. Cum autem dixisset, finita legē doctrinam crescere Euāgelicam, cuius magister est Christus, visum est ei aliquid dicere, de mysterio veritatis, in quo est Christus, petita interim vēnia, si non plura dicat, quæ autem dicit eo tendunt ut intelligatur quomodo Christi crescat Ecclesia. Quid enim mirum, si Christi crescat Ecclesia, cum per ipsum omnia facta sint, & sine ipso nihil factum sit. In ipso certè qui est lapis angularis, in quo omnis ædificatio coagmentata crescit in sanctum, ædificatur Ecclesia, quæ necesse est ut crescat, cum in Christo coagmentati, qui est lapis angularis, & ei vniti lapides, nempe fideles, semper crescentes nunquam possint ruere: est enim Christus non solum lapis angularis, sed etiam Ecclesiæ fundamentum. Non solum Christus est piscis, ut iam diximus, sed ipse quoque capros pisces in sagemam immittit, & ex eis meliores eligit, non enim omnes quos

omnes quos cœpit, nempe quos vocauit, eligit, sed eos elegit, quos intelligit esse aptos regno Dei. Regnum autem Dei, est Ecclesia quæ sancta est, & semper crescit. In hac nostra Ecclesia prædicantur à Solonis sapientia moris virtutes quæ fuerunt etiam apud Græcos, sed eas Græci acceperunt ab Hebræis, vt videre licet apud sanctum Ambrosium, in libro de Officiis: sunt autem inter se connexæ virtutes. Porro iustitia est omnium virtutum princeps, quam si quis diligit, eius labores sunt virtutes. Nam si laborat iustitia in refrænantis cupiditatibus, & virtiosis moribus, ea docet temperantia. Sin autem in rebus asperis & aduersis fortiter ferendis, docet magni & excelsi animi virtutem. Sed prudentia quoque & temperantia docet iustitiam: sciendum enim est à quibus sit abstinendum, ne iniuste ruas in libidinem. Et cauendum est ne si aduersa magno & forti animo non feras, præcipientes ferantur maligni ad iniuriam tibi inferendam. Sunt ergo inter se connexæ virtutes, & se inuicem generant. <sup>10</sup> *Postremo illud quoque illos scire oportet.* Homo quidem nascitur aptus ad virtutem, sed non nascitur cum virtute, aliud autem est aptitudo ad virtutem, aliud ipsa virtus. Qui perfectam habet virtutem, non potest ulterius progredi, nam ad ipsam peruenit perfectionem: aptitudo autem est animæ motus, qua impellitur & incitatur ad virtutem, hinc est quod alij plus, alij minus habeant virtutem, alij vero summam acquirunt virtutem. Nec adeo non est perfecti Dei perfectum opus homo. Perfectum enim est opus, cum in eius potestate situm sit, vt ad ipsam perueniat virtutis perfectionem. Ideo autem solam illi dedit aptitudinem, vt cum liberum habeat arbitrium, non ex sola Dei gratia, sed ex ipsa quoque libera electione sit saluus. Non solum disciplina & exercitatione acquiritur virtus, sed ipsa quoque quæ est alioqui difficillima Dei cognitio, diligentia, & labore superatur. In hoc autem maxime consistit Dei cognitio, quod intelligatur hoc esse

<sup>20</sup> Dei mysterium, quod homo creatus ad propriam Dei imaginem, sciat se esse creatum propter immortalitatem, & ita cum prudentia contendat peruenire ad mensuram perfectæ ætatis, vt scilicet impleat omnes numeros eius, qui in Christo est perfectam salutem assecutus. <sup>3</sup> *Quod autem non solum actiones.* Eius qui est Dei cognitione præditus, nullæ sunt immundæ actiones, nullæ cogitationes, neque vlla verba obscena & impudica, quod aliter esse non potest, cum Deus ipse eum probarit & examinauerit, & nullam iniquitatem in eo inuenerit. Quod cum ita sit à Deo supplex petit, vt nihil dicat quod sit humanum, sed quod opera Dei redoleat. Non sufficit autem ei loqui bona, & sancta & diuina opera, sed oportet etiam eum nosse peccatum, non peccatum quidem, cuius ductus est pœnitentia, quod est commune omnium fidelium: nullus enim est fidelis qui non doleat & ægreferat se peccasse, baptismi lauacro assecutus remissionem peccatorum, neque hoc vel illud peccatum, neque quod alius fecerit: sed omne, vt semel dicam, peccatum nosse & damnare, & id non esse faciendum statuerit. Est ergo duplex pœnitentia & communis omnium fidelium qui dolent se peccasse, & pœnitentia eius qui est cognitione præditus, quæ scilicet cum didicerit naturam peccati, nempe, quam sit terrum & abominandum Deo inuisum peccatum, quæ in homine tenet principatum, persuadet desistere à peccato. Id autem cum ei fuerit persuasum, consequens est vt non peccet. Nam cui est à ratione persuasum non esse peccandum, nec vllis seruit animi motibus, & perturbationibus, in eum non cadit peccatum. <sup>4</sup> *Ne ergo dicant quod qui facit iniuriam.* Cum duplex sit pœnitentia, & dolor qui suscipitur de peccato admissio, & quæ post peccatum intellectum natura persuadet, vt ab eo desistatur, per principalem rationem cui est consequens, vt non peccetur. Ex quo infertur nostra culpa admitti peccatum, nec culpam esse conferendam in Dæmonis operationem, qui licet nos tentet, & ad peccatum incitet, id tamen non admittitur nisi à volente, culpæ alioqui non futurus affinis. Quamuis homo

<sup>40</sup> in peccando dæmonem imitetur, quod tamen ab homine admittitur peccatum, id nō est dæmonis, sed dæmonis operatio: licet autem sit peccatum hominis, dici tamen potest homo dæmoniacus, quod sit dæmoni similis. Dæmoni autem est similis qui eadem eligit quæ dæmon, vitia scilicet & peccata. Contra autem qui est bonus quæ sunt bona & ex virtute eligit, habet enim homo liberam arbitrij electionem. Cum autem quæ bona sint eligantur, bonæ autem sint virtutes & honestæ actiones, eæ à bonis eliguntur, & bona dicuntur. Ex bonis autem alia quidem propter se, alia vero propter aliud eliguntur & expetuntur. Exemplum boni quod propter se eligitur & expetitur, est cognitio, quæ sola contemplatione contenta, non ob aliud eligitur & expetitur. Bonum quod propter aliud eligitur & expetitur est fides, aliud enim sibi proponit fides, non tantum vt à credente habeatur, sed vt & in Deum credens pœnas vitet, nempe mortē æternam, & æterna præmia cōsequatur, nempe regnum cœlorum & vitam æternam. Timor enim mortis causa est vt non peccet, Promissio autem mercedis & præmij est causa vel occasio, vt Deo obediatur, & eius præcepta seruentur: hinc nostra existit salus, quod & timore supplicij caueamus peccare, & præcepta seruemus, & Deo pareamus, & vitam æternam consequamur. Est ergo bonum omnium perfectissimum cognitio & contemplatio, quæ licet propter se eligatur, ei tamen accedunt bona alia quæ propter se electa & expetita accedunt tanquam præmia & mercedes per quandam consequentiā, cuiusmodi sunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt: quæ quidem consequuntur qui propter se expetunt cognitionem. Sed ea sunt expetenda, non propter se, sed propter consequentiam. Supplicium autem non sicut cognitio est propter se expetendū, sed per ipsum corrigitur is qui punitur. Cui hoc quoque accedit, vt si longius prospiciat, caueat ne in similia deinceps peccata incidat. Ex his omnibus concludit cognitionem esse propter se eligendam & expetendam, id est, propter id tantum vt cognoscamus. <sup>5</sup> *Nunquid autem sic in virum transformatur femina effeminata.* Sarræ risum quæ riserat quod ei esset annunciatum eam filium parituram, huic loco accommodans, adducit ad allegoriam, dicens eam fuisse fortem & virilem mulierem, vt quæ Venerem reiiiceret, & eam puderet feminei concubitus. Quod autem Abraham apud Pharaonem vocatus in periculum, Sarram appellauit Sororem, id verè quidem dixit: verè enim erat soror à cuius concubitu abstinebat. Ita enim Apostoli suas vxores sorores circumducebant, à quarum coniugali congressu abstinebant. Ita erat Sarra Abraham soror, non autem eo quod esset eodem patre & matre nata, ita ei qui est cognitione præditus, eadem potest esse vxor dum parit liberos, post eorum autem susceptionem non est amplius vxor, sed soror. <sup>60</sup> *Atque iis quidem qui peccatorum ducti sunt.* Persequitur Clemens suum institutum

Reg. 1.

de eo qui est cognitione præditus, ostendit autem in quo differat, quod à Deo impetrandas petitiones obtinet, inter eum qui est cognitione præditus, & eum qui peccatorum suorum pœnitentia ductus credidit quidem, sed non est plena & perfecta eius fides. Qui non plene credidit, ut qui non ad perfectam peruenerit cognitionem, præcibus opus habet ut impetret. Qui perfectam habet cognitionem, ad impetrandum ei sola opus est cognitione. Ij autem sunt qui rectè viuunt, nec peccatum admittunt, vitam instituentes ex sua Dei cognitione. Eum significat Anna mater Samuelis, quæ licet solum cogitaret, à Deo tamen impetrauit ut conciperet Samuelem Prophetam. Nec mirum si vir bonus à Deo impetret priusquam petat, cum Deus sit cognitor cordium, & quæ futura sunt monet priusquam fiât: homines ex motu animi norunt cordis cogitationes, & ex euentu, esset enim ridiculum, Deum opus suum laudare, postquam factum esset. \* *Esse- go, ut videtur, iustitia quadrata.* Quomodo apud Geometras quadratum est figura, quæ omnia habet latera æqualia & similia, & omnes angulos & similes & æquales, ita etiâ apud eos qui diuina sunt cognitione præditi, iustitia, quæ est virtutis perfectio & consummatio, est quadra, id est in omnibus sibi similis & æqualis, nempe in verbis, factis, abstinencia à malis, in perfectione cognitionis, & in cæteris, & in omnibus adeo se rectè gerit, ut nunquam claudicet: nam si in aliquo claudicaret, non esset iustitia, quæ est recta, & in omnibus se rectè gerit. Hinc est quod qui est alioqui iustus si in vno offendat, factus est omnium reus: sed nemo potest esse iustus, id est in virtute omni ex parte perfectus & consummatus nisi sit fidelis. Nam quicumque est iustus, idem est etiam fidelis, est enim iustitiæ fundamentum fides, sed non quicumque est fidelis, id est quicumque credit, est etiam iustus. Sunt enim fundamenta fidei superstruendæ bonæ operationes. Idem autem est iustus qui est cognitione præditus, sed non peruenerit ad cognitionem, nisi qui habet fidem. Abrahæ quidem reputatum fuit ad iustitiam quod Deo crediderit. Sed non solum in Abrahamo fidem iustitiam reputauit Deus, sed id quod est in fide maximum & præstantissimum, nempe ut non solum à mala actione abstineat, sed etiam ut bonas exerceat operationes & bene faciat, sed nec satis est bene facere, & à malis abstinere, nisi causam cognoscat propter quam benefaciat, & à inanis abstineat. Hæc sunt arma iustitiæ dextra & sinistra, per quæ Paulus Apostolus in Epistola secunda ad Corinthios iustum transmittit ad supremam regni coelestis hæreditatem. Arma autem vocat sinistra, per quæ peccata repelluntur, & quæ sunt grauiora & aspera tolerantur, dextra autem per quæ bona fiunt opera. Qui his armis dextris & sinistris utitur, is ambabus utitur manibus, & in iustitia reuelatur, id est, iustus apparet, & Mosi euadit non dissimilis, cuius post ei datas à Deo tabulas & multa præclare gesta, & post diuturnam cum Deo colloquutionem fuit animæ glorificata facies, quam alibi dixit corpus iustæ animæ tribuens characterem.

VI. \* *PROPTER quam causam tollitur materia, quæ diuidebat Græcum à Iudæo ad hoc ut esset populus peculiaris: & sic ambo perueniunt ad unam fidei unitatem, & ex ambobus una est electio. Et electis, inquit, sunt magis electi, qui ex perfecta cognitione, & ab ipsa Ecclesia sunt decerpti, & magnificentissima gloria honorati, iudices & administratores, ex aquo & ex Iudæis & ex Græcis quatuor & viginti duplicata gratia. Nam hic quoque in Ecclesia progressionem Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, sunt, ut arbitror, imitationes gloria Angelica, & illius æconomia ac dispensationis, quam dicunt scriptura illos expectare, qui insistentes vestigiis Apostolorum, vixerunt in perfectione iustitiæ conuenienter Euangelio. Hos sublatis in nubibus scribit Apostolus, primum quidem diaconos futuros, deinde coaptandos esse in presbyteratum perfectorum gloria: gloria enim differt à gloria, donec creuerint in virum perfectum. Qui sunt tales, ut ait beatus David, requiescent in monte sancto Dei, suprema Ecclesia, in qua congregantur Dei philosophi, qui verè sunt Israëlita, mundi corde, in quibus nullus est dolus, qui non permanserunt in septenario quietis, sed bonorum operum affectione diuinæ assimilationis, ad octonarij beneficentiæ hæreditatem sublatis sunt insatiabilis contemplationis, puræ ac synceræ speculationi attendentes. Sunt autem alia quoque, inquit Dominus, oues, quæ non sunt ex hoc ouili, quæ alio ouili & mansionem pro proportionem fidei sunt dignata. Meæ autem oues meam vocem audiunt, ex cognitione mea mandata intelligentes. Hoc autem licet magnificè & pro dignitate meritisque recipere cum operum remuneratione, & mutua consequentia. Quare quando audierimus, Fides tua te saluum fecit, non accipimus eum dicere absolute eos saluos futuros qui quomodocunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consecuta. Iam verò solis Iudæis hanc dicebat vocem, qui legem tenebant & vixerant absque reprehensione, quibus sola fides restabat in Deum. Non ergo fuerit fidelis cum intemperantia, sed etsi à carne exierit, necesse est ut vitia quæque deponat, ut possit ad propriam peruenire mansionem. Plus est autem cognoscere quàm credere, sicut etiam quàm sal-*

Ephes. 2.

Psal. 14.  
Ioan. 1.

Ioan. 10.

quàm saluum esse, maius est postquam saluus factus est, supremo honore dignum esse habitum. Cum ergo per multam disciplinam vitia exuerit qui nobis est fidelis, transit ad maximum supplicium quod est melius priori mansione, inferens proprietatem pœnitentia eorum peccatorum quæ admisit post baptismum. Cruciatur ergo adhuc amplius, cum vel nondum, vel ne omnino quidem ea assequatur, quorum videt alios esse participes. Præterea autem pudore afficitur ob ea quæ deliquit, quæ quidem sunt fideli maxima  
 10 supplicia. Bona est enim Dei iustitia, & iusta est eius bonitas. Quod si fortè cessauerint cruciatus in implendis quas luunt pœnis, & expiandis quæ admissa sunt ab unoquoque delictis, habent tamen maximum permanentem dolorem, quod cum sint inuenti digni alio ouili, non una sint cum iis qui sunt gloria affecti propter iustitiam. <sup>b</sup> Iam verò Solomon eum vocans sapientem qui est præditus cognitione, hæc dicit de iis qui mirantur dignitatem eius mansionis: Videbunt enim mortem sapientis, & non intelligent quid <sup>Sapient. 5.</sup> de eo decreuerit, & ad quid eum stabilierit Dominus, & dicens de eius gloria: Is est quem  
 20 aliquando habuimus in derisum, & in parabolam opprobrii, insipientes. Vitam enim existimabamus insaniam, & mortem eius ignominiosam. Quomodo est enumeratus inter filios Dei, & in sanctis est fors eius? <sup>c</sup> Non solum ergo fidelis, sed etiam gentilis, iustissimè iudicatur. Quoniam enim sciebat Deus, ut qui habeat præscientiam, eum non esse crediturum, nihilo secius ut suam acciperet perfectionem, ei quidem philosophiam dedit, sed ante fidem. Dedit autem solem & lunam & astra ad religionem, quæ Deus <sup>Deut. 5.</sup> fecit gentibus, inquit lex, ne si omnino essent impij & planè à Deo alieni, omnino etiam  
 30 interirent. Illi autem etsi in hoc nati essent mandato ingrati, sculptilibus attenderunt imaginibus: quod si non fuerint ducti pœnitentia, iudicantur. Alij quidem quod cum possent, noluerunt Deo credere: alij verò, quod etiam cum vellent, non elaborauerunt ut fierent fideles: quinetiam illi quoque, qui à cultu astrorum non recurrerunt ad eorum creatorem. Hæc enim via data fuit gentibus, ut per astrorum cultum Deum suspicerent: qui autem ne in eis quidem quæ eis data sunt, astris voluerunt permanere, sed etiam ab eis ad ligna & lapides procidere, reputati sunt, inquit, ut pulvis terræ, & ut gutta  
 40 ex cado, superuacanei ad salutem, qui eiiciuntur à corpore. Quomodo ergo absolute quidem saluum facere, est ex iis quæ sunt media, & rectè autem & ut decet, perfectum est officium: ita etiam omnis actio, eius quidem qui est cognitione præditus, rectum est & perfectum officium: eius autem qui est tantummodo fidelis, media dici possit actio, ut quæ ex verbo seu ratione nondum efficiatur, neque rectè geratur ex scientia. Contrà autem cuiusvis gentilis peccat actio. Non enim absolute bene agere, sed scopum quendam spectantes actiones facere, & ex verbo seu ratione operari oportere dicunt scripturæ.  
 50 Quomodo ergo lyram pulsandi imperitis, non est lyra tangenda: ita nec sunt attingenda negotia iis qui non acceperunt cognitionem, & nesciunt quomodo iis oporteat uti ex verbo vitæ. Atque non solum quidem in bellis suscipitur à bellatoribus certamen pro libertate, sed etiam in conuiujs, & in cubili, & in iudicijs, ab iis qui verbo sunt uncti, erubescerent serui fieri voluptatis. Iniusto lucro nunquam virtutem permutauero: Lucrum autem euidenter iniustum, est voluptas & dolor, labor & metus, & ut semel dicam, vitia & motus animi, quorum id quod est in præsentia iucundum, affert postea molestiam. Quid enim prodest si totum mundum lucreis, inquit, perdas autem animam? <sup>Matth. 16.</sup> Est ergo perspicuum quod qui bonas non faciunt actiones, nec ea quidem norunt quæ sunt sibi utilia. Quod si ita est, ne ij quidem Deum precari possunt ut ab eo bona accipiant, cum quæ sint verè bona ignorent, neque si acceperint, donum senserint, neque pro dignitate eo usi fuerint, quod nō norunt, & propter imperitiā rectè utēdi iis quæ data sunt,

& propter nimiam inscitiam, ne quomodo quidem diuinis donis utendum sit scientes. Inscitia autem est causa ignorationis: atque iactabunda quidem, sed bene sibi conscia animæ est gloriatio, aduersus eos casus qui eueniunt eloqui. Aduersus hæc oportet se caute & prudenter gerere: nam quod bene fit, & est iustum, mihi feret auxilium, neque unquam malè facere deprehendar. Hæc autem bona conscientia, & sanctitatem erga Deos, & iustitiam erga homines conseruat, mundam custodiens animam honestis cogitationibus & verbis castis, & iustis operibus. Sic vim Domini cum acceperit anima, meditatur esse 10 Deus, putans nullum aliud esse malum præterquam ignorationis, & operationis quæ non fit ex recta ratione. Semper autem propter omnia Deo agens gratias, per iustam auditionem & diuinam lectionem, per veram inquisitionem, per sanctam oblationem, per beatam orationem, laudans, canens, benedicens, psallens, à Deo nullo unquam tempore talis diuiditur anima. Merito ergo dictum est: Et qui in ipso confidunt, intelligent veritatem, & fideles in dilectione in ipso permanebunt. Vides quanam differat sapientia de iis qui sunt præditi cognitione. <sup>a</sup> Proportione ergo habita & conuenientia, sunt variae quidem man- 20 siones, pro dignitate & meritis eorum qui crediderunt. Ecce enim Solomon: Dabitur enim ei, inquit, fidei gratia electa, & fors in templo Domini iucundior. Comparatiuum enim ea quidem ostendit quæ sunt inferiora in templo Dei, quod est uniuersa ecclesia: relinquit autem superlatiuum quoque cogitandum, in quo est Dominus. Has tres electas mansiones significant numeri qui sunt in Euangelio, triginta, & sexaginta, & centum. Et perfecta quidem est hæreditas eorum qui euadunt in virum perfectum ad imaginem Domini. Similitudo autem non est, ut quidam existimant, in figura humana, est enim impia hæc 30 consideratio: sed nec quæ in virtute primæ causæ traditur assimilatio, est enim impia quoque hæc traditio eorum, qui expectarunt virtutem eandem esse hominis & Dei omnipotentis: Existimasti, inquit, inique, quod ero tibi similis: sufficit enim discipulo si fiat ut magister, inquit magister. Ad Dei ergo fit similitudinem, qui est in filium adoptatus, & in numerum amicorum cooptatus, ex eo quod est coheres dominorum & deorum, si quemadmodum ipse docuit Dominus, per Euangelium fuerit consummatus. Qui ergo est cognitione præditus, magis propinquam & magis coherentem exprimit similitudinem, nempe 40 magistri mentem, quam cum ille haberet, præcepit & consuluit sapientibus & temperantibus: exprimit hanc, inquam, intelligens ut voluit qui docuit, & magnifico sensu accepto, pro dignitate quidem docens super tecta, eos qui altè volunt edificari, prius autem incipiens facto exequi ea quæ dicuntur, conuenienter exemplo vitæ institutionis, ea enim præcepit quæ fieri poterant. Et reuera oportet eum qui est regalis & Christianus, principatum posse obtinere & præesse. Neque enim solum constitutum est ut dominaremur iis solis quæ sunt foris bestiis, sed etiam agrestibus quæ sunt in nobis ipsis animi perturbationibus. Per scientiam ergo, ut videtur, bonæ & malæ vitæ, saluus fit is qui est cognitione præditus, plus intelligens & operans quam scribæ & Pharisei. Intende, bene prosperare, & regna, 50 scribit David, propter veritatem & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua, hoc est, Dominus. Quis ergo sapiens, & intelliget hæc? intelligens, & cognoscet hæc? quoniam rectæ viæ Domini, inquit Propheta, significans eum solum qui est præditus cognitione, posse intelligere ea quæ abdite dicta sunt à spiritu. Et qui intelligit, 60 in tempore illo filebit, inquit Scriptura, in enunciando scilicet ad indignos. Quoniam, inquit Dominus, qui habet aures audiendi audiat, dicens non esse quorumuis audire & intelligere. Iam verò David dicit: Tenebrosa aqua in nubibus aeris. A fulgore coram ipso nubes transferunt, grandæ & carbones ignis: abditos esse docens sanctos sermones, & iis quidem qui sunt cognitione præditi, claras & perspicuas, tanquam grandinem innoxiam, significat,

Sap. 3.

Psal. 49.

Ioan. 13.

Psal. 44.

Psal. 106.

Psal. 18.



significat demitti diuinitus: vulgo autem obscuros, tanquam qui ex igne extincti sunt carbones, quos nisi quis accenderit & suscitaret, non ardebunt, neque illuminabuntur. Dominus ergo, inquit, dat mihi linguam disciplinae, ut sciam quando oporteat loqui in tempore sermonem, non solum in ferendo testimonio, sed etiam in interrogando & respondendo. Et disciplina Domini aperit os meum. Est ergo eius qui est cognitione praeclitus, scire uti sermone, & quando, & quo modo, & apud quos oportet. <sup>Esa. 50.</sup> Iam verò Apostolus quoque <sup>Colos. 2.</sup> dicens: Secundum elementa mundi, & non secundum Christum: tradit doctrinam quidem Græcam esse instar elementorum, Christi autem doctrinam esse perfectam, sicut iam prius significauimus. Iam verò oleaster inseritur in pinguedine oleæ: quinetiam nascitur <sup>Rom. 11.</sup> eadem specie qua olea satiuæ. Nam id quod est insitum, pro terra utitur arbore in qua inseritur. Omnes autem planta simul iussu diuino germinarunt. Quocirca etiam si sit oleaster agrestis, eos tamen coronat qui in Olympicis vincunt certaminibus. Et ulmus vitem in altum extollens, eam docet esse fertilem. Videmus autem plus nutrimenti attrahere agrestes arbores, propterea quod non possint concoquere. Quæ sunt ergo agrestia, minus concoquunt quam satiuæ: & causa cur ea sint agrestia, est priuatio concoctricis facultatis. Plus ergo nutrimenti accipit insita olea, propterea quod sit plantata in agresti. Assuescit autem veluti concoquere nutrimentum, dum assimilatur pinguedini satiuæ. Sic etiam Philosophus, qui agresti olea assimilatur, cum multa habeat non concocta, propterea quod & lubenter inquirat, & facile assequatur, & pinguedinem appetat veritatis, si per fidem, diuinam acceperit virtutem, in bonam & mitem insertus cognitionem, tanquam oleaster insitus in <sup>30</sup> sermonem verè pulchrum & misericordem, & quod traditur nutrimentum concoquit, & fit bona & satiuæ olea. Insitio enim eas quæ erant inutiles facit generosas, & quæ erant steriles, cogit esse fertiles, arte agriculturae, & scientia quæ est ex cognitione. Aiunt autem insitionem fieri quatuor modis: uno quidem, quo inter lignum & corticem oportet eum adaptare qui inserit: quo quidem modo Catechismus suscipiunt, qui sunt ex gentibus idiotæ qui verbum accipiunt in superficie. Altero autem, quando ligno fisso, in ipsum plantam generosam immiserint: quod quidem accidit in ijs qui sunt philosophati, eis enim dissectis <sup>40</sup> dogmatibus, ingeneratur agnitio veritatis: sic autem Iudæis quoque aperta veteri scriptura, noua & generosa planta olea inseritur. Tertia autem insitio agrestes tangit & hereticos, qui vi trahuntur ad veritatem: nam cum utrumque surculum falce acuta deraferint, donec medullam quidem nudauerint, sed non ulcerauerint, eos inter se vinciunt. Quartus autem modus insitionis, est qui dicitur inoculatio: à generoso enim trunco circunciditur oculus, ei quoque cortice una in orbem circumscripto, unius palmi magnitudine. Deinde <sup>50</sup> eraditur truncus oculo æquali circumscriptione, & sic immittitur circumligatus, & luto circumlitus, integro seruato & illæso oculo & minimè inquinato. Hoc est genus doctrinæ quæ oritur ex cognitione, quæ res potest perspicere. Hoc quidem certè genus est maximè utile in arboribus satiuis. Potest autem quæ ab Apostolo dicitur insitio, fieri in bonâ oleam nempe in ipsum Christum, agrestis & infidelis natura quæ implantatur in Christum, hoc est, eorum qui credunt in Christum. Melius est autem uniuscuiusque fidem in ipsa inferi anima. Sanctus enim spiritus per eam quodammodo distributus transplantatur, prout est <sup>60</sup> uniuscuiusque circumscriptio, incircumscriptè. <sup>Sap. 6.</sup> De cognitione autem differens Solomon, hæc dicit: Clara est, & quæ non marcescit sapientia, & facile cernitur ab ijs qui ipsam diligunt, eos qui cupiunt præuenit ut cognoscatur. Qui manè surrexerit ad ipsam, non laborabit: de ipsa enim cogitare, est perfectio prudentiæ. Et qui propter ipsam vigilauerit, citò erit cura vacuus, quoniam eos qui ipsa digni sunt, ipsa quærens circuit. Non est enim omnium cognitio. Et in semitis ipsis beneuolè visione apprehenditur. Semitæ autem sunt vitæ



traducenda ratio, & quæ est ex testamentis multiformis varietas. Mox subiungit: Et in  
 omni cognitione occurrit ipsis, ut quæ variè consideretur, per omnem scilicet doctrinam.  
 Deinde infert, perficientem adducens charitatem, per rationem syllogisticam, & veras  
 propositiones, maximè demonstratiuam, veram sic inducens illationem. Eius enim princi-  
 pium verissimum, est desiderium disciplina, hoc est, cognitionis: cura autem disciplina, est  
 dilectio: dilectio autem est observatio legum eius: attentio autem est legum confirmatio:  
 confirmatio verò legum vacuitas interitus: vacuitas autem interitus efficit ut ad Deum  
 propè accedatur. Sapientiæ ergo desiderium attollit ad regnum: docet enim, ut arbitror,  
 quod vera disciplina, est quoddam desiderium cognitionis: & dilectio quidem est observa-  
 tio mandatorum quæ deducunt ad cognitionem. Observatio autem ipsorum, est confirma-  
 tio præceptorum propter quam contingit vacuitas interitus: vacuitas autem interitus, ef-  
 ficat ut prope Deum simus. Si ergo dilectio cognitionis facit alienum ab interitu, & eum  
 qui est regalis prope Deum extollit: oportet ergo cognitionem quærere ad inuentionem. Est  
 autem inquisitio quidem, incitatio & impulsio ad comprehendendum, quæ per quædam  
 signa inuenit id quod est subiectum. Inuentio autem est finis & requies inquisitionis quæ  
 peruenit ad comprehensionem, quod quidem est cognitio: & ipsa propriè inuentio est cog-  
 nitio, ut quæ sit comprehensio inquisitionis. Signum autem dicunt esse id quod præcedit, aut  
 quod est unà, aut quod sequitur, quod quidem est comprehensio. Eius ergo quæ est de Deo  
 inquisitionis, inuentio quidem est doctrina quæ est per filium. Signum autem quod sit Ser-  
 uator noster ille ipse filius Dei, sunt & quæ eius aduentû præcedunt prophetiæ, quæ ipsum  
 prædicant: & quæ cum eius ortu sensili fuerunt de ipso testimonia: & quæ præterea post  
 eius assumptionem prædicantur & apertè ostenduntur, virtutes. <sup>5</sup> Quod ergo sit apud nos  
 veritas, est indicium, quod ipse docuerit Dei filius. Si enim in omni quæstione hæc genera-  
 lia inueniuntur, res & persona, quæ verè est veritas, apud nos esse ostenditur. Nam veri-  
 tatis quidem quæ ostenditur persona est filius Dei: res verò, virtus fidei, quæ quodcunque  
 ei aduersatur, & vel ipsum totum mundum repugnantem superat. Sed quoniam hoc iam  
 est certum & extra controuersiam, confirmatum esse in æternis factis & sermonibus. Est  
 quod dignus qui supplicio afficiatur, non contra quem dicatur, quicunque existimat non  
 esse prouidentiam, & reuera impius: nobis autem est propositum, quid agentes, & quomo-  
 do viuentes, peruenierimus ad Dei omnipotentis cognitionem, & quemadmodum Deum  
 honorantes, efficiamur nobis causa salutis, cum non à Sophistis, sed ab ipso Deo cognouerim-  
 us & didicerimus, quod est ei gratum, iustum & sanctum facere aggredimur. Nos au-  
 tem esse saluos, quod quidem est ei gratum, & salus, accedit per bonam operationem & co-  
 gnitionem, quorum amborum est magister Dominus. Si ergo velex Platonis sententia,  
 aut à Deo, aut ab ijs qui à dijs duxere originem, verum solum disci potest: merito à diuinis  
 eloquijs eligentes testimonia, iactamus nos veritatem discere per filium Dei, quæ fuerunt  
 quidem primum prædicta, deinde declarata. Quæ autem ad veritatem inueniendam ad-  
 iuuant, ne sunt ipsa quidem reprobæ. Ipsa certè philosophia, quæ annunciat prouidentiam,  
 & beatæ quidem vitæ remunerationem, misera autem punitionem, comprehensim tractat  
 Theologicè. Quæ autem accuratè & exactè traduntur, & quæ sigillatim habentur, ea uti-  
 que non seruat. Neque enim de filio Dei, neque de ea quæ est per prouidentiam æcono-  
 miam tractat, ut nos: non enim diuinam nouerat religionem. <sup>10</sup> Quamobrem hæreses quo-  
 que quæ sunt in barbara philosophia, etiamsi unum Deum dicant, etiamsi Christum cele-  
 brent, id ex comprehensione dicunt, non ex veritate: nam & alium Deum adinueniunt,  
 & Christum non excipiunt, sicut tradunt Prophetæ. Verumenimvero quæ sunt apud eos  
 falsa dogmata, quandiu aduersantur vitæ quæ agitur ex veritate, sunt contra nos. Iam  
 enim Paulus

enim Paulus Timotheum circumcidit propter eos qui credebant ex Iudæis, ne eo dissoluen- AA. 16.  
 te ea quæ à lege carnaliter prius sumpta fuerant, à fide deficerent qui erant ex lege Cate-  
 chumeni, etsi rectè sciret quòd non iustificat circumcisio. Omnibus enim omnia fieri pro- κατὰ συνή-  
 θειαν.  
 tebatur, dum se demitteret & variè eis accommodaret, ea conseruans quæ erant principa-  
 lia dogmata, ut omnes lucrifaceret. Daniel autem torquem gestauit, cum non neglexisset Daniel. 5.  
 quòd esset afflictus populus à Rege Persarum. Mendaces ergo sunt reuera, non ij qui se de-  
 mittunt, & se accommodant propter œconomiam salutis: neque qui labuntur in aliqui-  
 bus ex ijs quæ sunt singularia, sed qui concidunt in ijs quæ sunt vel maximè principalia, &  
 Dominum quidem, quoad eius ab eis fieri potest, infirmant & abrogant: auferunt autem  
 veram Domini doctrinam, qui non pro dignitate Dei & Domini scripturas differunt & λεγόντες.  
 tradunt. Deposita enim quod Deo redditur, est conuenienter Domini doctrinæ, per eius  
 Apostolorum piam traditionem intelligentia & exercitatio. Quod autem auditis in au- Marth. 10.  
 rem, abdite scilicet & in mysterio (nam quæ sunt eiusmodi, in aurem dici dicuntur allego-  
 ricè) super domos, inquit, prædicate, cum ea præclare ac magnificè acceperunt, sublimique  
 & excelsò dicendi genere traderent, & ex regula veritatis scripturas explanarent. Neque  
 enim prophetia, neque ipse seruator adeò crasse & generaliter elocutus est diuina mysteria,  
 ut ea facile possent capi à quibuslibet, sed differuit in parabolis. De Domino quidem certè  
 dicunt Apostoli, quod omnia locutus est in parabolis, & nihil loquebatur eis sine parabola. Mar. 4.  
 Si autem omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: ergo Prophetia quo-  
 que & lex per ipsum factæ sunt, & per ipsum dictæ sunt in parabolis. Caterùm recta sunt  
 omnia, inquit scriptura, coram ijs qui intelligunt, hoc est, ijs qui ab ipso declarata scri-  
 pturarum expositionem, ex Ecclesiasticæ regula accipientes, conseruant. Regula autem  
 Ecclesiastica est concentus & consensus legis & Prophetarum, conuenienter testamento  
 quod traditur per Domini aduentum.

## COMMENTARIUS.

<sup>40</sup> PROPTER quam causam tollitur materia. Postquam dixit Clemens vnum fuisse Testamentum ab ori-  
 gine mundi vsque ad hæc tempora perductum, subiungit hanc fuisse causam ut tolleretur medius ille pa-  
 rietes, qui Iudæos separabat à Græcis, ut essent Iudæi populus Dei peculiaris. Ipse Christus, inquit Paulus, est Ephes. 2.  
 pax nostra qui fecit vtraque vnum medium maceris parietem, dissoluens ut duos condant in semetipsum in  
 vnum nouum hominem. Hoc ergo vnum Testamentum ab origine per Christum ad nos deductum, fuit  
 causa ut & Iudæi & Græci vnā haberent fidem, & ab eodem Deo ambo essent electi: licet autem ambo,  
 nempe & Iudæi & Græci sint electi, ij tamen sunt magis electi, qui ad ipsam peruenerunt Dei cognitionem  
 cuius causam acceperunt ab Ecclesia, non autem solam fidem. Eos significat Ioannes per quatuor viginti  
 seniores in Apocalypsi qui & ex Iudæis & Græcis duplicatā æquè habent gratiam, futuri autem erant apud  
 superos iudices & administratores. Et ij quidem viginti quatuor seniores quos in visione vidit Ioannes,  
 cœlestem representant hierarchiam, Ecclesiastica autem hierarchia, Angelicam, nempe ordines Angelicos,  
<sup>50</sup> qui ad summum vsque procedunt. Eos expectant qui sequentes Apostolos viuunt in perfectione iustitiæ,  
 prout iubet Euangelium. Ut autem sunt varij ordines Angelorum, ita etiam sunt varij ordines eorum qui  
 gradatim ad eos procedunt, donec in virum perfectum creuerint, id est vsque ad perfectionem peruene-  
 rint. Ij cum ad montis sancti fastigium ascenderint, id est ad summam Ecclesiam peruenerint, relicto septe-  
 nario, qui est proprius quietis, nunquam cessant nec sariantur in Dei contemplatione, cui bonis operatio-  
 nibus assimilati sunt philosophi & veri Israëlites. Porro autem quamuis vnum, ut antea diximus, testamen-  
 tum à mundi origine ad nos vsque deductum, causa sit ut inter Iudæos & fideles nullum sit interstitium,  
 quæ est tamen inter eos differentia efficit, ut videantur non esse oues vnius ouilis. Sunt enim qui solam ha-  
 bent fidem: sunt qui præter fidem habent cognitionem fidei, fideique operum sciunt reddere causam & ra-  
<sup>60</sup> tionem. Qui autem solam habent fidem, iis datur suum ouile, seu caula & mansio pro fidei proportionem. Ij  
 autem non sunt proprie oues Christi, nam qui tantum credit, sed cum cognitione non credit, nec pasto-  
 rem sequitur, & mandata eius non exequitur, suum non cognoscit pastorem, nec dicendus est eius ouis. Ve-  
 re autem est ouis Christi qui credit & cum cognitione credit, ut qui quod credit intelligat, & Christo pa-  
 ret iubenti, pro operum dignitate & meritis accepturus remunerationem. Operum autem & meritorum  
 mutua est consequentia. <sup>61</sup> Iam vero Solomon eum vocans sapientem. Postquam ostendit Clemens quam sit  
 præferendus qui est cognitione præditus & qui solum credit qui dicitur fidelis, nunc dicit eum à Solomo-  
 ne vocari sapientem, qui cum vulgo irrideretur stultusque & insanus haberetur, & quæ hic patiebat &  
 mors ipsa ei esset ignominiosa, iusto tandem Dei iudicio in filios Dei est relatus, & cum sanctis vitæ æternæ

gloriam assequutus. Hæc autem prædixit Solomon de Christi Apostolis, & Martyribus, qui cum ex cognitione credidissent, & sanctè vitam egissent, & pro Christo tormenta passi essent, & quam vulgus mortem ignominiosam putabat fortiter sustinuissent, suis factis dignam accipere mercedem. *\* Non solum ergo.* Postquam ostendit Clemens ex Solomone, quænam viri sapientes & cognitione præditi præmia consequantur, quod quidem ideo vñ venit, quod Deus eos dignos iudicet, ex iis infert quod si bonis Deus præmia tribuit, quod quidem iusto facit iudicio, æquum est vt Ethnicique & Gentiles iuste iudicentur. Cuius quidem iudicij has affert rationes, quod cum eis sua dederit mandata, si ea transgrediantur, merito iudicantur. Præsciebat Deus eos esse non credituros, quod est præcipuum religionis: nolebat tamen eos esse impios, & à Deo alienos, ne si Deum non cognoscerent omnino interirent. Cum ergo in eos non caderet hominis perfectio, nempe fides, dedit eis qualemcumque suam perfectionem, nempe philosophiam, per quam Deum cognoscerent, vt scilicet dum viderent solem, lunam, & stellas, quæ sunt Dei opera, per ea author ipse intelligeretur. Data est autem philosophia ante fidem, vt ea esset veluti quoddam præludium & elementum fidei. Cum ergo eis datum esset hoc mandatum, vt ex astris Deum agnoscerent, tantum autem abest vt agnouerint, vt vel astra ipsa tanquam Deos colerent, Deo non cognito, alij vero imagines & sculptilia adorant, merito vt ingrati iudicandi sunt, & damnandi si non peruersi cultus ducti fuerint penitentia, nempe quod astra aspicientes non se cōuerterint, & quod est omnium pessimum, saxa etiam & ligna in Deos retulerint, ei, quod tantum abest vt sit diuinum, vt ne sensus quidem sit præditum, diuinitatem tribuerint. Illi autem non minus perierunt, & à salute exciderunt, quam puluis qui per aerem dispergitur, & gutta quæ cadens à situla penitus euanescit. Ex corpore enim vniuersitatis non sunt amplius centendi qui Deum non agnoscunt qui est omnium pontifex. Cum autem sit verisimile Clementi in hac sententia, vt existimet, eos etiam esse saluos, qui ex astris & cæteris operibus Deum agnoscunt, vt id melius intelligeretur, subiungit aliud esse absolute esse saluum, aliud autem rectè & perfectè esse saluum. Eorum enim qui sunt salui, sunt pro fidei & meritorum diuersitate diuersi gradus, & variæ mansiones. Summum autem gradum obrinet qui non solum est fidelis, sed præter fidem est præditus cognitione. Quomodo enim apud Philosophos alia officia dicuntur media, ex quibus quæ procedunt actiones sunt eiusmodi, vt earum probabilis possit reddi ratio. Alia vero recta dicuntur & perfecta, quorum existunt actiones ex recta ratione exactaque & perfecta scientia. Et non peccant quidem imo vero etiam salui sunt fideles, qui ex probabili agunt ratione, cognitione autem præditi, qui ex vera & exacta agunt ratione, ex Deo, inquam, ex verbo, & scientia, non solum salui fiunt, sed summum etiam salutis gradum obtinent. Contra autem quidquid agat gentilis, semper peccat, & ideo non potest esse saluus: Peccat autem quod licet videatur bene agere, non tamen bene agit, cum agens non eum sibi proponit scopum quem debet proponere, & non operatur ex verbo Dei & ratione, vt iubent scripturæ. In quauis autem re agenda is demum bene agit, qui verum & certum scopum sibi proponit, quod si scopum non nouit & ideo nescit bene agere, non est aggredienda actio. Qui nescit quis sit scopus pulsandi citharam & ita non nouit artem Citharædicam, non est ei tangenda cithara vt eam pulset: Et qui nescit quomodo sit canendum tibiis, non sunt ei inflandæ tibiæ vt sit tibiicen, & sic de cæteris: Ita qui non habet cognitionem, quomodo sit agendum ex verbo vitæ, non est ei accedendum ad res agendas. *\* Proportione ergo habita & conuenientia.* Hic concludit id de quo antea nonnulla dixerat, in cælis multas esse mansiones, esse autem varias habita proportione & fidei & meritorum eorum qui crediderunt. Ex quo intelligitur nec soli fidei dari regnum cælorum. Nam id quoque pro proportione & conuenientia datur etiam meritis & bonis operibus, ex quo refelluntur nostri temporis hæretici qui spretis operibus, omnia tribuunt fidei, nec operibus quorum est basis & fundamentum fides. Nec vnā & eandem esse fidem nec eadem opera & merita, cum vtrorumque sint diuersi gradus & diuersa præmia. Vt autem varias & alias alia maiores ostendat esse mansiones, citat Solomonem, qui dicit fidei gratiam dandam esse electam, & sortem in Templo Domini iucundiores. Ex eo enim quod dicit in Templo Domini sortem dandam iucundiores, significat, aliam alia esse maiorem: alioqui frustra fieret comparatio. Vbi autem est Comparatiuus, necesse est cogiteretur etiam Superlatiuus. Sunt autem in Templo Dei, id est in vniuersa Ecclesia, & comparatiua quæ sunt infimis superiora, & est superlatiuum in quo est Deus, qui est omnium supremus. Citat etiam parabolam illam Euangelicam seminantis, in qua tres numeri triginta, sexaginta, & centum, significant tres illas electas mansiones, quæ dantur pro dignitate & meritis eorum qui crediderunt. Præstantissima est Christi martyrum mansio: Secunda est virginum: Tertia est eorum qui casto iuncti sunt matrimonio. Porro autem ij qui sunt salui, non solum varias fideique & meritis congruas habent mansiones, sed sunt etiam regni cælestis hæredes. Non est autem omnium vna & eadem hæreditas, sed est varia & multiplex, sicut mansiones. Sed perfecta est hæreditas eorum qui euadunt in virum perfectum ad imaginem Domini, id est, qui quam proxime fieri potest, accedunt ad Domini imaginem & similitudinem: Domini autem esse similem, non est intelligendum, nec in figurâ humana, nec in virtute diuina, sed Domino est similis, qui per gratiam est in filium adoptatus, & in amicorum numerum coaptatus, dum facit quæcunque præcepit Dominus, & in Euangelio consummatus est Christi coheres; & eorum qui per gratiâ facti filij Dei, sunt Domini & Dei per participationē. Ad Domini autē maxime & proxime accedit similitudinē is, qui cum sit cognitione præditus, & acceptā Magistri mentē exprimit, & super tecta docens, id est, ad allegoricos & anagogicos sensus ascēdens, in Mystica doctrina auditores ædificat, non satis habēs docere, nisi quæ verbis docet ea prius factis exequatur, cōueniēter Magistro, qui prius fecit, deinde docuit: nihil autē docuit nec præcepit quod nō possit fieri: qui autē præcipit & docet ea quæ possunt fieri, is est plane regalis & Christianus, à Christo qui vnctus dicitur, dictus Christianus: vncti autē erant Reges & Sacerdotes. Rex autē est qui dominatur & imperat. Cum autē recens creata Deus dedisset homini vt dominaretur & præficeret bestiis externis, Christus dedit Christianis vt bestiis dominarentur internis, nēpe affectionibus ferisque & agrestibus animi perturbationibus. Agrestibus autē & feris bestiis non dominatur nisi qui eas nouerit. Bonum enim & malum sciat oportet qui vult esse saluus: Bonum vt faciat, malum vt vitet & declinet.

declinet. <sup>2</sup> *Iam vero Apostolus quoque dicens.* Pergit Clemens loqui de cognitione seu de doctrina Christiana, & de philosophia. Dicit autem Apostolum dicere Græcam philosophiam esse secundum elementa mundi, id est elementarem, ut quæ plurimum tractet de elementis & rebus huius mundi seu naturalibus. Christi autem doctrinam esse perfectam, ut quæ non tractet de elementis, sed de iis quæ elementa longe superant, nempe de Deo, & rebus diuinis. De eo autem non multa hîc dicit, quoniam superius de eo satis scripserit. Quantum autem differt Oleaster ab olea tantum differt doctrina Græca à Christiana. Quomodo autem si oleaster fuerit insertus in oleam, qui prius fuerat agrestis, is efficitur olea, & naturam exiit agrestem, ita si doctrina Græca inseratur in Christum & eius doctrinam, ea desinit esse Græca & efficitur Christiana, id est vera & perfecta: Christi enim doctrina in quam inseritur est illi instar terræ ex qua producit. Sicut autem oleaster multum quidem attrahit nutrimenti, sed non concoquit, ideo enim non concoquit quod concoctricem non habeat facultatem: Ita etiam doctrina Græca, quæ nutrimenti plurimum, sed inconcoctum, habet nutrimentum: habet enim varias quibus alitur disciplinas, si per fidem inserta fuerit in Christianam doctrinam, concocto eius nutrimento à concoquente Christi doctrinæ tanquam oleæ facultate, fit bona, mitis, & perfecta doctrina, sicut insertus oleaster per pinguedinem oleæ, cui inseritur desinit esse agrestis & fit bona & mitis olea. A deo, ut oleastro tanquam vera olea coronentur victores in Olympicis certaminibus. Facit enim insitio bonas & generosas arbores, quæ alioqui erant inutiles. Neque id solum facit insitio, sed etiam vltimus vitem in altum extollens, efficit quod ferat vuas, quæ alioqui solum rulisset labruscas. Cum autem dicant scriptores rei rusticæ quatuor modis fieri arborum insitionem, quadruplicem quoque dicit Clemens esse eorum insitionem, qui in doctrinam inseruntur Christianam. Vnus modus est quo inter lignum & corticem surculum adaptat qui inserit, eo modo inseruntur idiotæ ex Græcis seu ex gentibus, qui catechismum suscipientes, non in profundo verbum accipiunt, sed in superficie. Alius modus inserendi est quo ligno fisso planta in ipsum inseritur, hoc vsu venit & philosophis, quorum dissectis dogmatibus inseritur fidei veritas, & Iudæis quibus aperta veteri scriptura inseritur noua olea, id est Christi fides. Tertius modus inferendi est, cum duo surculi talce derasi vsque ad medullam, quæ tamen illæsa manet, inter se vinciuntur, hoc competit hæreticis, quorum dissidentia inter se dogmata, verbi gladio incisa, tamen vniuntur, & ita pertrahuntur ad veritatem. Quartus modus insitionis qui est inoculatio quam describit Clemens, non video cui satis possit quadrare. Rem itaque relinquo considerandam perspicacioribus. Quæ autem ab Apostolo dicitur fieri insitio, est quæ in Christum implantatur natura infidelis, id est credit in Christum, qui prius non credebatur, vniuscuiusque autem fides animæ inseritur: sanctus enim Spiritus per eam distribuitur (sunt enim varia eius dona) & varie distribuitur, & ita transplantatur sed incircumscripse. Nam is quidem qui distribuitur Spiritus, suam habet circumscriptionem, sed ipse Spiritus non circumscribitur sed incircumscripse distribuitur, ut qui nullum cœcum habeat finem nec limitem.

<sup>30</sup> *f. De cognitione autem.* Pergit Clemens loqui de cognitione, quæ quomodo comprehendatur volens ostendere, citat quæ de ea dicuntur in libro sapientiæ cuiuscumque is sit liber: Solomonis enim non esse arguit, quod is non sit apud Hebræos. Dicit ergo claram esse sapientiam, & quæ non marcessit, id est non consumitur nec interit: est enim æterna Dei sapientia. Facile autem posse dici cum sit aperta & manifesta, & seipsam cognoscendam exhibens iis qui ipsam diligunt, & eos qui ipsam cupiunt præueniat. Esse quidem vigilandum ut ea comparetur, sed non est laborandum nec oportet esse anxium & sollicitum: sapiens enim efficitur qui de sapientia solum cogitauerit, est enim magna pars sapientiæ velle esse sapientem, tantum autem abest ut in ea quærenda laboretur, ut ipsa circumeat quærens qui se sunt digni. Sed quoniam non omnes digni sunt sapientia & cognitione, ea non datur omnibus. Qui ea autem sunt digni eam in ipsis semitis beneuole apprehendunt, id est in omnibus vitæ agendæ rationibus, & institutis: facile autem ab eis apprehenditur cum ipsis occurrat in omni cognitione, id est in omni doctrina. Est enim varia & multiplex sapientia & cognitio, ut sunt variæ doctrinæ quæ ab ipsa procedunt per cogitationes, illis autem occurrens sapientia non satis habet seipsam dare dignis occurrentibus, sed addit etiam dilectionem seu charitatem, quæ est omnium virtutum perfectio, & consummatio. Per eam autem dilectionem tanquam per rationem syllogisticam vel potius demonstratiuam est in conclusione sapientia. Nam ut à prima syllogismi seu demonstrationis propositione pender conclusio, ita à dilectione sapientiæ pendet ipsa sapientia: Ita enim contexitur syllogismus: Qui diligit sapientiam habet sapientiam. Qui est dignus sapientia diligit sapientiam. Qui est dignus sapientia habet sapientiam. Ex hac autem dilectione sapientiæ veluti quibusdam gradibus peruenitur. Primus gradus est qui est verissimum principium, sapientiæ desiderium seu disciplinæ & cognitionis: secundus gradus est cura disciplinæ, seu cognitionis & scientiæ, ea est dilectio. Disciplinæ autem & scientiæ curam non gerit, nisi qui eam diligit. Non diligit autem nisi qui leges obseruat: Qui autem leges obseruat is eas attendit & eis mentem adhibet. Qui eas autem attendit is eas confirmat, id est firmas reddit, & stabiles: Contra autem qui leges non attendit, sed eas negligit & eis non parer, eas abrogat, & efficit ut aboleantur & omnino pereant. Sublatas autem leges sequitur rerum omnium interitus. Sunt ergo obseruandæ & confirmandæ leges ut rerum vniuersarum tollatur interitus. Ad Deum autem prope acceditur vbi non est interitus. Qui autem ad Deum prope accedit, is ad regnum tollitur quod efficit sapientiæ desiderium & dilectio. Est ergo sapientia desiderium veræ disciplinæ, quæ constat propter dilectionem & cognitionem: nisi enim diligatur cognitio nequaquam disci poterit disciplina. Dilectio autem non est aliud quam obseruatio Dei mandatorum: Deum enim non diligit qui eius mandata non custodit. Sine dilectione autem haberi non potest sapientia.

<sup>60</sup> *Quod ergo sit apud nos veritas.* Quod apud nos sit veritas ex hoc probatur, quod cum sint generalia quibus ostenditur veritas nempe res & persona, veritatem ostendit persona, nempe Dei filius qui nos docet, & res ipsa quæ ab eo docetur, nempe fides quæ resistit, & repugnat omnibus quæ ei aduersantur: omnibus enim suis aduersariis, Tyrannis scilicet & sophistis semper euadit superior, & nec totus quidem mundus eam potest vincere. Fidei autem fundamentum constat æternis dictis & factis esse prouidentiam, quam qui negat non est verbis refellendus, sed pœnis afficiendus,

vt impius & Dei inimicus. Christianorum est institutum, vt Deum honorantes, & quod est ei gratum facientes, salutem assequantur. Nihil autem est Deo gratius, quam vt salui simus. Ipsi autem efficiemur causa nostræ salutis, cum quomodo sit parâda non à Sophistis sed à Deo didicerimus: paratur autem per bonam operationem & cognitionem. Vtramque autem nos docuit Dominus noster, cui licet vt magistro nostra sit accepta ferenda salus, cum tamen ea non accedat citra nostram operam, non est inficiandum aliquid esse situm in nostra potestate, neque à nobis esse auferendum liberum arbitrium. <sup>4</sup> *Quamobrem hereses quoque quæ sunt in Barbara philosophia.* Sicut in Græca philosophia multa recte in genere & summarim dicuntur, quæ ad Christianam adiuuant philosophiam, licet non accurate & sigillatim dicantur ex veritate, ita etiam in Barbara philosophia quæ Christum profiteretur, sunt hereses, quæ summarim & in genere de Deo & Christo loquuntur, sed non exacte, nec vt de eo sigillatim loquendum est in veritate. Ex iis erant qui licet in Christum crederent, ad iustificandum tamen necessariam putabant circumcisionem, propter eos circumcidit Paulus Timotheum, ne qui erant ex lege Catechumeni à fide deficerent, se eis accommodans vt eos lucrifaceret. Sciens enim non iustificare circumcisionem, cauuit ne principale dogma, nempe fides excideret, Baptismiue sacramentum, pœnitentia, & Eucharistia, & si quæ sunt alia, quæ sunt principalia Christianæ religionis dogmata, quæ sine fide & sacramentis non potest consistere. Circumcisione autem per Christi aduentum abrogata, vt cæteris legis vmbri & figuris, iustificatio quidem & salus est fidei tribuenda. Paulus tamen se ad Iudeorum demittens imbecillitatem, Timotheum circumcidit, ne putaretur fides legem soluere & abrogare, cum eam perficeret, & adimpleret, vt tandem cognoscentes Iudæi nihil amplius prodesse circumcisionem, intelligerent à solo Christo pendere iustificationem & salutem, nec se oportere circumcidi, si Christum qui erat ab eis expectatus Messias, sibi vellent prodesse. Qui ita se demittit ad aliorum infirmitatem, vt tantisper inutilia permittat, dum quæ sunt principalia agnoscant & amplectantur, non est is dicendus mendax. Non est enim dicendus mendax qui aliorum prouidet saluti & vtilitati, ad tempus quidem permittens quæ sunt inutilia, interim conseruans principalia, & eos confirmans, quorum salutis curam gerit. Neque vero in nouo solum Testamento facta est demissio, & accommodatio ad aliorum salutem, sed etiam in veteri. Nam cum Daniel sibi oblatam à rege Baltazar purpuram & torquem se accepturum negasset, eam tamen postea accepit & gestauit, vt Iudæis à Persis afflictis succurreret, & eorum saluti prouideret: quod quidem fecit per demissionem & accommodationem, non quod purpuram & torquem gestandum sibi esse duceret, sed vt ea gestans, ad aliorum infirmitatem se demittere & accommodare ostenderet. Non sunt ergo mendaces qui se demittunt & accommodant ad aliorum infirmitatem, vt eis prosint, cum satis intelligatur eorum esse scopum & institutum vt aliis prosint, ad tempus omittentes id quod est exactum & accuratum. 30

## VII.

• *ATQUE cognitionem quidem sequitur prudentia, prudentiam autem temperantia. Dicatur enim prudentiam quidem esse diuinam cognitionem, & in ijs qui diuini sūt: temperantiam autem philosophantur esse mortalem, & in hominibus nondum sapientibus. Iam verò si virtus est diuina, & ceu ipsius cognitio: temperantia autem est veluti imperfecta prudentia prudentiam quidem desiderans, laboriosè autem operans, & non contempta, sicut certè iustitia quæ est humana, vt quid commune subiicitur sanctitati, cum sit diuina iustitia. Ei enim qui est perfectus, non in ciuilibus contractibus, neque in prohibitione legis, sed ex propria actione & dilectione in Deum est iustitia. Propter multas ergo causas occultant scripturæ sententiam: primum quidem, vt diligenter inquiramus, & semper vigilemus in inueniendis salutaribus orationibus. Præterea nec omnibus quidem conueniebat hominibus intelligere, ne laderentur aliter accipientes ea quæ à sancto Spiritu dicta sunt salutariter. Quamobrem ijs qui sunt electi ex hominibus, & ijs qui ex fide cooptati sunt ad cognitionem, quæ seruantur sancta mysteria Prophetiarum, teguntur parabolis. Scripturarum enim stylus est parabolicus. Quocirca Dominus quoque cum non esset mundanus, tanquam mundanus venit ad homines. Portauit enim omnem virtutem & hominem qui erat in mundo enutritus, ad ea quæ percipiuntur intelligentia, & sunt principalia, à mundo in mundum erat sublaturus. Quamobrem scriptura utitur quoque metaphora. Est enim parabola res eiusmodi: oratio ab aliquo non proprio quidem, sed quod est simile proprio, ad id quod est verum & proprium deducens eum qui intelligit: aut vt dicunt aliqui, dictio quæ per alia, ea quæ propriè dicuntur ostendit cum efficacia. Iam verò vniuersa quoque œconomia quæ prædicta est à Prophetis de Domino, videtur verè parabola ijs qui veritatem non norunt, quando filium Dei qui fecit omnia, carnem suscepisse, & in utero virginis conceptum esse, quatenus fuit genita sensibilis eius caruncula: consequenter autem quatenus fuit genita, passam esse & resurrexisse, vnus quidem dicit, alij verò audiunt: 60*



audiunt: Iudæis quidem scandalum, Græcis verò stultitiam, ut dicit Apostolus. Apertè autem scripturæ ijs qui aures habent verum ostendentes, illud ipsum quod passa est caro quam suscepit Dominus, Dei virtutem & sapientiam annunciant. Postremò paraboliscum scripturæ genus cum sit, ut ostendimus, antiquissimum, meritò apud Prophetas maxime abundauit, ut etiam philosophos, qui erant apud Græcos, & eos qui erant apud alios barbaros sapientes, ostendat Spiritus sanctus ignorasse futurum Domini aduentum, & mysticam quæ ab ipso tradenda fuit doctrinam. Meritò ergo quæ Dominum prædicat Prophetæ, nè præter multorum dicens opiniones aliquibus videretur blasphemare, ea quæ significantur figurauit vocibus, quæ possint etiam ducere ad alias mentis conceptiones. Iam verò Prophetæ omnes qui aduentum Domini prædixerunt, & sancta quæ erant cum ipso mysteria, persecutionem passi sunt, occisi sunt, sicut ipse quoque Dominus qui eis explanauit scripturas. Eius quoque familiares, qui verbum prædicauerunt, postquam ipse excessit è vita, vsi sunt parabolis. Vnde etiam Petrus in prædicatione loquens de Apostolis, dicit:

20 Nos autem cum euoluissimus libros quos habuimus Prophetarum, qui partim quidem per parabolas, partim autem per anigmata, partim verò expressa sua authoritate & ipsis verbis Christum Iesum nominant, inuenimus eius aduentum, & mortem, & crucem, & reliqua omnia supplicia quibus eum affecerunt Iudæi, & resurrectionem, & in celos assumptionem priusquam conderentur Hierosolyma, sicut scriptum est: Hæc omnia quæ oportebat ipsum pati, & post ipsum ea quæ erunt. Hæc ergo cum agnouissimus, Deo credidimus per ea quæ de ipso scripta sunt. Et paulò post rursus infert, diuina prouidentia factas esse

30 scripturas, sic referens: Sciebamus enim Deum hæc verè iussisse: & absque scriptura nihil dicimus. <sup>b</sup> Habet autem alias quoque quasdam proprietates sermo Hebræus, sicut etiā <sup>δύσκητος</sup> unusquisque ex reliquis, continens quandam orationem quæ gentis ostendit stylum & figuram. Definit itaque sermonem, dictionem quæ gentis stylo ac figura conficitur: sed non illis sermonibus nota est Prophetia. Græcis enim quæ troporum vocantur mutationes, de industria celant, deductæ ad similitudinem earum quæ sunt apud nos prophetiarum: verum ostenditur tropus esse voluntariæ à recto declinationis, quæ fit vel versu vel soluta

40 dictione. Est quidem certè tropus, dictio transcripta à proprio ad non proprium, compositionis causa, & propter rectum usum dictionis quæ est in oratione. Prophetia autem minimè vititur figuris in dictionibus, propter ornatum orationis. Eò autem quòd non sit omnium, multis modis occultat veritatem ijs solis qui sunt initiati ad cognitionem, qui veritatem quærunt propter charitatem, lucem faciens exoriri. Dicitur autem prophetiæ species prouerbiū à barbara philosophia: dicitur aliqua quoque parabola, & deinde anigma. Quinetiam dicitur sapientia, & ut ab ea diuersum quid disciplina, & rursus sermones prudentiæ, & strophæ verborum, & vera iustitia, & rursum doctrina dirigendi iudicium: & astutia quæ simplicibus accidit ex disciplina, & sensus & intelligentia, quæ ei inditur qui est recenter imbutus catechesi. Qui hos, inquit, audiuit Prophetas, sapiens erit sapientior, gubernationem autem possidebit in-

50 telligens, & intelliget parabolam & obscuram orationem, & sapientum dicta & anigmata. Si autem ab Hellene Iouis filio, qui fuit cognominatus Deucalion, contigit Hellenicas, id est Græcas, appellari linguas, ex temporibus quæ prius diximus, facile perspicitur quot generationibus sint Hebræa voce posteriores linguæ quæ sunt apud Græcos. <sup>c</sup> Procedente autem scriptura, cum qui prædicti sunt à Propheta tropos in unaquaque parte adnotauerimus, adducemus viuendi rationem ex cognitione, per regulam veritatis, eam sedulo & artificiosè ostendentes. At non enim quæ Herma quoque in visione apparuit potestas in typo Ecclesiæ, dedit librum legendum quem voluit annun-



Marth. 15.  
Ibidem 16.

ciari electis? Eum autem, inquit, transcripsit ad literam, cum non inueniret quomodo finiret syllabas. Significabat autem utique literam esse omnibus claram, si in nuda lectione accipiat, & hanc esse fidem quae obtinet locum elementorum. Quocirca quae est ad literam lectio, suscipit etiam allegoriam. Scripturarum autem ex cognitione explicationem, fide iam proficiente assimilari ei quae fit per syllabas lectioni accipimus. Quinetiam iubetur Esaias propheta, nouo libro accepto, in eo scribere sanctam quandam postea futuram cognitionem per scripturarum expositionem, prophetice prae-<sup>10</sup>dicendo spiritu illam quae eo tempore adhuc erat non scripta, propterea quod nondum cognosceretur: dictum enim fuerat ab initio ihs solis qui intelligunt. Iam vero cum Apostolos docuerit Seruator, scriptae non scripta iam quoque nobis traditur traditio. Ea ratione qui apud Graecos sunt eruditissimi, Mercurio, quem dicimus esse orationem, consecrant propter interpretationem, fructum mali Punici. Habet enim multas latebras oratio. Merito ergo Moysen quoque qui assumebatur, duplicem vidit Iesus filius Naue, & unum quidem cum Angelis, alterum autem supra montes, qui di-<sup>15</sup>gnus erat cui in conuallibus iusta fierent. Vidit autem Iesus hoc spectaculum inferius, sublatus Spiritu, una cum Chaleb, sed non vident ambo similiter: sed hic quidem descendit citius, ut qui multum quod grauabat inferret: ille autem cum descendisset, postea narrauit gloriam quam erat contemplatus, ut qui magis quam alter posset perspicere, ut qui esset purior, significante, ut arbitror, historia non omnium esse cognitionem. Nam alij quidem corpus literarum, nempe dictiones & nomina, perinde accorpus Moysi accipiunt: alij vero sententias, & quae a nominibus significantur peruident,<sup>20</sup> eum qui est cum Angelis Moysen curiosè inquirentes. Certè etiam ex ihs qui ipsum Dominum inuocabant, multi quidem dicebant, Fili David miserere mei: pauci autem cognoscebant Filium Dei sicut Petrus, quem etiam beatum pronunciauit, quoniam ei caro & sanguis non reuelauit veritatem, sed pater eius qui est in caelis: significans eum qui est cognitione prae-<sup>25</sup>ditus, non per eius carnem quae fuit gestata in utero, sed per ipsam paternam potentiam cognoscere filium Omnipotentis. Non solum autem ihs qui tantummodo incidunt, est adeò difficilis inquisitio veritatis: sed eorum etiam quorum est propria scientia, ne his quidem totam simul acervatim dari contemplationem docet Moysi historia, donec sicut Hebraei gloriam Moysi auersis oculis aspicere soliti, & sancti Israël Angelorum visiones: ita nos quoque obiectum veritatis splendorem possimus intueri. Nobis autem cursim exponatur exemplum ad declarandam cognitionem, Decalogus. Et quod sacer quidem sit Denarius, superuacaneum est nunc dicere. Sin autem tabulae scriptae opus Dei, inuenientur naturale ostendere opificium. Digitus autem Dei intelligitur Dei potentia, per quam efficitur creatio celi & ter-<sup>30</sup>ra: quorum amborum intelligentur tabulae esse signa. Nam Dei quidem scriptura & formatio in subiecta tabula est mundi creatio. Decalogus autem, in imagine quidem caelesti, continet Solem & Lunam, astra, nubes, lucem, Spiritum, aquam, aërem, tenebras, ignem: hic est celi naturalis Decalogus. Terra autem imago continet homines, pecora, reptilia, bestias, & ex aquatilibus pisces & cete: & rursus similiter ex volucribus, & quae sunt carniuora, & quae miti ac mansueto utuntur ci-<sup>35</sup>bo: & ex plantis similiter, & quae sunt fertiles, & quae steriles: hic est terra naturalis Decalogus. Porro autem arca quae haec continebat, fuerit rerum diuinarum & humanarum cognitio & sapientia. Fortasse autem fuerint haec duae tabulae, Prophetia duorum testamentorum. Mystice autem fuerunt renouata, cum simul abundaret ignoratio & peccatum. Dupliciter autem, ut videtur, scribuntur praecepta duplicibus Spiritibus, nempe

nempe & principali, & eo qui subiicitur: quoniam caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem. Est autem in ipso quoque homine quidam denarius: quin- Galat. 5.  
que sensus, & vocis edenda facultas, & vis seminaria, & hic quoque octauus qui fuit in  
formatione Spiritus: nona est facultas animæ quæ tenet principatum, quæ etiam dicitur  
principalis: & decima est sancti Spiritus quæ per fidem accedit, formam & charactèrem  
tribuens proprietatem. Ad hæc accedit, quod decem quibusdam hominis partibus videtur lex  
10 imperare, visui, & auditui, & odoratui, tactui, & gustui, & instrumentis eorum admi-  
nistriis, quæ sunt duplicia, nempe manibus & pedibus: hæc est enim formatio hominis. In-  
greditur autem anima, & etiam prius ingreditur principalis facultas qua ratiocinamur,  
quæ non generatur per deiectionem seminis, ut etiam absque ea numerus decimus colliga-  
tur, per quæ uniuersa actio hominis perficitur ordine. Nam cum primum est homo geni-  
tus, accipit initium vitæ à patribus: ratiocinandi ergo facultatem & eam quæ est princi-  
palis, dicimus esse animali causam constitutionis: quinetiam hanc partem expertem ratio-  
nis, & fieri animatam, & esse eius partem. Iam vitalem quidem facultatem, qua contine-  
tur vis nutriendi & augendi, & ut in summa dicam, mouendi, sortitus est Spiritus car-  
nalis, qui & motu est facillimus, & quoquo versus per sensus & reliquum corpus proce-  
dit, & per corpus primum patitur. Principalis autem animæ facultas habet liberam eli-  
gendi facultatem, in qua existit inquisitio, disciplina, & cognitio. Verum enimvero ordi-  
nata est uniuersorum relatio ad unam principalem facultatem, & propter illam & uiuit  
homo, & certo modo uiuit. Per corporeum itaque Spiritum homo sentit, concupiscit, lata-  
30 tur, irascitur, alitur, augetur: quinetiam per eum ad actiones aggreditur, conuenienter ei  
quod mens cogitarit & conceperit: postquam autem vicerit cupiditates, regnat princi-  
palis facultas. Illud ergo, Non concupisces: non seruias, inquit, carnali spiritui, sed ei impe-  
rabis, quoniam caro concupiscit aduersus Spiritum & insurgit ut se turpiter & indecore  
gerat præter naturam: & Spiritus aduersus carnem obtinet imperium, ad hoc ut homo vi-  
tam transgat secundum naturam. Num ergo meritò dictus est homo factus esse ad Dei  
imaginem, non quod attinet ad figuram constructionis, sed quoniam Deus quidem ratione  
40 omnia architectatur: homo autem qui euaserit cognitione præditus, ratiocinandi facultate  
bonas & honestas peragit actiones. Meritò ergo duæ tabulæ duobus spiritibus data præce-  
pta, & ei qui est formatus, & ei qui est principalis, quæ ante legem tradita fuerunt, dictæ  
sunt significare, & sensuum motus exprimunt per cogitationem, & manifestant per eam  
quæ est ex corpore operationem: est enim ex ambobus comprehensio. Et rursus, ut se habet  
sensus ad sensibile, ita intelligentia ad id quod ea comprehenditur. Sunt autem duplices  
quoque actiones, aliæ quidem per mentis agitationem ac conceptionem, aliæ uero per  
50 operationem.

Hic locus  
est corru-  
ptus.

## COMMENTARIUS.

\* ATQVE cognitionem quidem sequitur prudentia. Antea ostendit scripturam esse mysticam, & occultam, & ideo esse obscuram, nunc autem affert causas cur eam obscuram esse oporteat. Prima est, ut laboremus & vigilemus, & quæ sunt salutaria diligenter inquiramus: negliguntur enim quæ sunt facilia ut cuiusvis communia. Secunda quod non expediat scripturam ab omnibus intelligi, ne sæpe læderentur lectores, & arcana & mystica sensa à sancto Spiritu profecta se intelligere falso putantes, errorem amplecterentur pro veritate. Scripturarum itaque arcana mysteria, ne omnes ad ea temere irrumperent & quæ sunt intelligenda non intelligerent, sunt operata parabolis: ipse quoque Christus, cum, licet non esset mundanus venit in mundum, & nascendo & patiando, moriendo, resurgendo & in cælos ascendendo veluti quandam exhibuit parabolam. Totius itaque scripturæ est veluti stylus parabolicus. Constat autem parabola ex metaphoris, ab iis quæ non sunt vera & propria ad vera & propria deducens, & per alia ea quæ propriè dicuntur ostendens cum efficacia. Ideo autem parabola ducit ad proprium, quod licet id ex quo constat non sit proprium, est tamen simile proprio. Porro autem uniuersa carnis à Christo susceptæ historia quæ à Græcis dicitur œconomia, iis qui non norunt veritatem nempe infidelibus videtur parabola, cum tamen sit res vera & verè gesta, quantumuis offendantur qui in Deum hominem nasci & pati non admittant, & Græci stultum putent eundem esse

Lll ij.

Deum & hominem, & mortem esse perpeſſum qui fecit omnia, nec intelligant, id ipſum quod paſſa eſt caro, eſſe Dei virtutem & ſapientiam, quam ſcripturæ apertè annunciant. Hoc dicendi genere parabolico, quod fuit omnium antiquiſſimum uſi ſunt prophetæ qui Chriſtum prædicauere, ne multa dicentes præter hominum opinionem, viderentur blaſphemare. Fuerunt autem ij quoque paſſi, ſicut Dominus, qui eis explicauit ſcripturas. Eodem dicendi genere parabolico uſi ſunt etiam eius familiares, Apoſtoli ſcilicet & diſcipuli, poſtquam exceſſit è vita. De quo citat Clemens Petri teſtimonium libro de eius prædicatione, qui licet ſit aprocriphus, ab eo tamen ſæpe citatur tanquam authenticus. Quod autem in loco quem Græcè ſcribit *οὗ τὸ κληθεὶς ἱεροσολύμα* exiſtimo eſſe legendum *οὗ τὸ ἀποθνήσκειν ἱεροσολύμα*, id eſt antequam capta eſſet Hieroſolyma, nempe à Romanis Tito & Veſpaſiano ducibus. <sup>6</sup> *Habet autem alias quoque quaſdam proprietates.* Vniuſcuſque gentis lingua ſuam habet phraſim ac proprietatem: cum autem ſacra ſcriptura ſit Hebraicè ſcripta, ſciendum eſt eius linguæ proprietatem eſſe à cæterarum linguarum proprietatibus diuerſam. Proprietates autem illæ ſermones vocantur qui ſuæ gentis habent proprios tropos & figuras, quæ adhibentur ad componendam & exornandam orationem. Prophetia autem nullo alio ſermone aptius traditur, quam Hebræo, qui figuras in oratione non adhibet ad eam ornandam, ſed ad explicandam veritatem, quam tamen multis modis occultat, vt quæ velit ſuam lucem iis demum exoriri qui ſunt initiati ad cognitionem, & quærunť veritatem, propter charitatem Dei ſcilicet dilectionem. In barbara autem, nempe Hebræa philoſophia ſunt multæ ſpecies prophetiæ, quarum æminit Solomon in Prouerbiis. Eæ ſunt parabola, ænigma, ſapientia, diſciplina, ſermones, prudentia, ſtrophæ verborum, vera iuſtitia, doctrina, dirigendi iudicium, aſtutia, ſenſus & intelligentia. Earum tantum nomina dicit Solomon, ſed definitiones & exempla tradit Hieronymus in Commentariis in ea proueria. Eſt autem lingua Hebræa longe antiquior Græca, quæ dicta eſt Hellenica, ab Hellene lo-<sup>10</sup> uis filio cognominato Deucalione, qui fuit Hebræorum temporibus longe poſterior, vt videre licet in primo Stromate. <sup>6</sup> *Procedente autem ſcriptura, cum qui prædicti ſunt à Propheta.* Cum in vnaquaque parte ſcripturæ adnotarit Clemens tropos qui prædicti ſunt à Propheta, dicit ſe ſedulo & diligenter oſenſurum viuendi rationem ex cognitione per regulam veritatis, id eſt quomodo ſit viuendum ex præceptis quæ cognoscuntur ex ſcientia Dei per regulam veritatis quæ actiones noſtras ad Deum dirigit, nos abducens à fallaciis huius mundi. Quod ſit autem duplex ſcripturæ ſenſus nempe literalis & allegoricus, oſendit teſtimonio Hermæ, apud quem poteſtas in typo Eccleſiæ dedit ei librum legendum quem voluit annunciari electis. Is liber fuit ab Hermæ transcriptus ad literam, cum non inueniret quomodo eſſent finiendæ ſyllabæ, id eſt cum neſciret quomodo per literarum comprehensionem effectæ ſyllabæ efficerent di-<sup>30</sup> ctionem. Ea transcriptio ad literam ſignificat ſenſum literalem, qui eſt clarus omnibus ſi ſola & nuda ſpectetur lectio. In eo literali ſcripturæ ſenſu ſita eſt fides, quæ eſt inſtar elementorum, quæ per dictiones ex ſyllabis compoſitas perfectam conſtituunt orationem. Senſus autem literalis ſuſcipit ſenſum allegoricum quaſi ſyllabicum, ex quo, fide quæ à nudo literali ſenſu incipit proficiente, accipitur explicatio ſcripturarum ex cognitione ſeu ſcientia, quæ efficit vt non ſaris ſit nude & ſimpliciter credere, niſi verbi Dei rationes & cauſas intelligamus quantum licet homini. Ea aſſimilatur ſyllabicæ lectioni quæ eſt literali difficili-<sup>40</sup> or. De hoc autem Hermæ cum ſatis antea dixerimus, non eſt quod ea ipſa fruſtra rursus repetamus. Quod autem iubetur Eſaias in libro nouo ſcribere, id intelligit Clemens de illa Dei cognitione, quæ futura erat in Chriſti aduentu ex ſcripturarum explicatione, quam prædicebat Spiritus. Noua autem erat vt quæ nondum eſſet ſcripta, & intelligeretur ab iis ſolis qui intelligunt, nempe à Prophetis qui dicuntur videntes & intelligentes. Quæ autem olim non erat ſcripta, nec cognoscebatur niſi prædiceretur ſpiritu à Prophetis, eam poſtquam Chriſtus Seruator cum adueniſſet docuit Apoſtolos, non ſolum fuit ſcripta, quæ non erat ſcripta, ſed ſcriptæ quoque traditæ ſunt traditiones. Nam & quæ ſcriptæ ſunt opus habent interpretatione, & ſcripturarum traditionum ſunt non ſcriptæ traditiones, à ſcriptis quidem non diuerſæ, ſed ad earum pertinentes intelligentiam. Huius rei Clemens hanc aſſert cauſam, quod in iis quæ ſcribuntur & dicuntur multa latet non intellecta niſi fuerint explicata. Quod autem in Oratione multæ ſint latebræ, oſtendit apud Græcos eruditiffimi, quos tamē non nominat Clemēs, qui Mercurio præſidi eloquētiæ cōſecrarūt malum punicū. Quod autem Ieſus Naue filius quē Iſue dicimus, Moſem cū aſſumeretur id eſt moreretur viderit duplicē, vnū cū Angelis, alterū ſupra mōtes, nuſquā eſt in ſacris. Tantū in Deuteronom. legitur, Moſē à Deo iuſſum eſſe mori in mōte Tabari: mortuū autē à Deo fuiſſe ſepultū ſcilicet per Angelos, neque quenquam ſci-<sup>50</sup> re vbi ſit ſepultus. Sed eſt veriſimile id ſumpſiſſe Clementē ex libris apocryphis, ex quibus ſumpſit etiam Iudas in Epiſtola, Angelum Dei Michaelē cū Satana pugnaſſe, qui corpus Moſis volebat eſſe in propatulo, vt prouocarentur Iudæi ad idololatriam propter ſummam tanti viri ſanctitatem. Ex hac autem quā narrat Clemens hiſtoria, colligitur non omnium eſſe cognitionem, alij enim accipiunt tantum nomina & dictiones, tanquam corpus Moſis: alij autem non nomina & dictiones ſed ipſas ſententias & ea quę ſignificantur per dictiones, nempe ipſum Moſem qui aſſumptus eſt apud Angelos. Is demum autem Moſis veram habet cognitionem, qui ipſum nouit Moſem non qui nomen eius: ſed neque omnes Chriſtum norant qui eum inuocabāt, multi eum vocabant filium Dauid, pauci autem filium Dei, ſicut Petrus qui ab ipſo Chriſto dictus eſt beatus, quod eius cognitionem accepiſſet reuelatam à Patre qui eſt in cœlis. Chriſtum verē non nouit qui eum ſolum nouit quod attinet ad carnem & humanitatem: is demum veram habet cognitionem Chriſti, qui eum nouit eſſe Deum. Non enim per carnem in vtero portatam, ſed per paternam potentiam cognoscitur filius Dei omnipotentis. Non facile acquirit veritatem qui in eam leuiter incidit, ſed nec is qui eſt ſcientia præditus totam ſimul Dei gloriam poteſt contemplari, niſi obiectum veritatis ſplendorem poſſit intueri, ſicut Hebræi gloriam Moſis fixis oculis aſſuefacti conſpicere, & ſancti Iſraëlitiæ Angelorum viſiones. <sup>6</sup> *Nobis autem curſim exponatur exemplum.* Cum paulo ante dixiſſet de typis & figuris orationis, dixit ſe eſſe tractaturum de cognitione: ad eam autem declarandam primum ſe dicit curſim expoſiturum decalogum, veluti quoddam exemplum cognitionis. Cum autem dicatur decalogus oratio decem continens, vt

Deuter. 10.  
& 24.

nens, ut melius intelligeretur quid sit decalogus, erat danda eius etymologia, quod ea scilicet dicatur à *δέκα* quod est decem, & λόγος quod est oratio, ut ex ea intelligatur decalogum esse orationē quæ decem continet. Cum autē decē sit numerus, occurrebat dicendū quīnam numerus sit decē. Et dici quidem poterat denariū esse completum & finem numerorū, ultra quē nec ingeniū, nec ratio aliqua excogitauit: nec enim datur ulterius. Poterat etiā dici hūc numerū esse sacrū, quod & in veteri Testamēto eo numero data sint pręcepta legis, & in nouo aliquot parabolas eo numero prędicās Christus populo dedit: ideo hic numerus dictus est sacer. Sed cū id sit omnibus satis notū, plura dicere quod sit sacer censet Clemens esse superuacaneū. Ex hoc sacro numero nēpe denario constāt aliquot decalogi, nempe orationes quæ consistunt ex decē. Primi quidē duo decalogi qui sunt naturales, sunt decalogus Cœli, & decalogus Terræ: sunt autē uterque veluti tabulæ digito Dei scriptæ, is autē Dei digitus est ipsa Dei potentia. Eo autē Dei digito scripta sunt signa decē in cœlo & totidē in terra, quæ significāt creationē. In cœlo à Deo creata sūt signa & imagines Sol, Luna, astra, nubes, lux, spiritus, aqua, aēr, tenebræ, ignis. Hic est in cœlo naturalis decalogus qui nō est aliquo humano factus artificio, cū ipsē Deus mūdū sit architectatus. Habet etiā terra sua signa & imagines nō humano artificio factas, sed naturaliter à Deo creatas, homines, pecora, reptilia, bestias, pisces, cete, aues carniuoras, aues cicures, plantas fertiles, plantas steriles. Earum autem nōnullæ sunt adeo diuersæ inter se species, ut videantur inter se nullam habere affinitatē: quo fit ut duæ censeantur species, quæ sunt vna. Ita & aues carniuoræ aliæ sunt à cicuribus, & plantæ fertiles à sterilibus. Hic quoque est terræ naturalis decalogus, ut qui non ab homine sed à Deo sit constitutus. Hos autem cœli & terræ naturales decalogos continebant duæ tabulæ, quæ erant intra Testamenti arcam, quæ est cognitio & sapientia rerum diuinarum & humanarum. Hebr. 9.

Nec fortasse falleretur qui dixerit, duas illas decalogi Tabulas significare diuina & veteris & noui Testamenti responsa seu eloquia. Quodd autem legitur in Exodo post adoratū aureū vitulum, & introductam idololatriam, quod est peccatum maximum & summa ignorantia, duas illas tabulas à Mose fuisse fractas & refectas, mysticē significat cū abundat ignorantia & peccatum renouandas esse duas tabulas, id est cognoscendam esse culpam & ad legis imperium esse redeundum. Cum sit autem in homine duplex Spiritus, & Spiritus principalis qui est ratio quæ tenet principatum, & Spiritus qui subiicitur & seruit nempe Spiritus carnis, dupliciter scribuntur legis pręcepta, ut scilicet intelligat principalis Spiritus, esse sibi in carnem seu Spiritum carnis obtinendum imperium: Caro vero seu Spiritus carnis esse sibi parendum. Concupiscit quidem caro aduersus Spiritum, sed æquum est ut ratio regat & frenet cupiditates. Porro autem cum dixisset Clemens cœli & terræ esse decachordum naturalem, dicit in ipso homine qui est veluti paruus mundus, esse quendam denarium numerum, nempe quinque sensus, visum, auditum, odoratum, tactum & gustum, facultatem edendi vocem & loquendi (est enim vox veluti quædam materia sermonis, & sermo vox quædam distincta & articulata) vimque & potestatem emittendi seminis ad generationem Spirituum qui est in formatione hominis. Is est autem non Spiritus principalis qui ad informandum hominem cœlitus à Deo immittitur, sed cum semine in naturæ agrum nempe matricem immittitur; facultatem animæ quæ tenet principatum, & ideo dicitur principalis, ut quæ teneat, cum ei caro seruiat seu Spiritus carnalis; & Spiritum sanctum, qui est proprietas quædam per fidem ad hominem, & fidelis hominis ei tribuens formam & characterem. Sunt ergo in homine tres spiritus, & spiritus qui in formatione seu conceptione hominis cum semine emittitur, & Spiritus principalis qui à Deo cœlitus immittitur, & Spiritus sanctus qui per fidem fidei datur. Præter has autem decem enumeratas partes quæ sunt in homine, lex etiam imperat quinque sensibus, & instrumentis duplicibus quæ eis ministrant: Ea autem sunt pedes & manus, & in illis quidem partibus consistit terrena hominis forma. Ante earum autem partium formationem hominem ingreditur anima simul cum semine, fortum augens & nutriens, sed ante illam quæ cum semine deiicitur animam, primum subit hominem principalis illa facultas à Deo infusa, quæ in homine imperium obtinet, sensuique dominatur & cupiditati, & est prædita vi rationis. Illa autem in generatione hominis nō simul deiicitur cum semine, sed à Deo infunditur cū sit eius origo cælestis. Sed anima illa, quæ cū semine deiicitur enumeratur inter partes hominis, ex quibus efficitur vniuersa actio: sed principalis illa animæ qua ratiocinamur facultas, nō enumeratur inter decem illas hominis partes, quibus ordine perficitur actio, quæ quidē sunt omnes patibiles. Ab iis autē homo cum primū est genitus accipit initiū vitæ, nō eius quidē quæ est prædita ratione quæ procedit à principali facultate, sed eius quæ morū habet, & sensū à patibilibus.

Principalis autē illa animæ facultas nō est ex patibilibus, sed ex iis quæ cadunt sub intelligentiā: Ea autē est causa constitutionis hominis. Nam quæcūque alia sint in homine, homo non est qui caret ratione, licet ex partes quæ carent ratione sint animæ & sint partes hominis, quatenus homo constat ex partibus. Huius principalis animæ facultatis, non est propria facultas vitalis, qua nutrimur, augemur, & mouemur, sed est propria Spiritus carnalis, ex quo à Paulo dicuntur animales, qui nō principali animæ facultati, sed carni seruiūt. Is autē carnalis Spiritus per totū corpus & omnes sensus in omnē partē facile mouetur. Per corpus autē, facile patitur pro delictis, postquā excesserit lōge grauiora passurus. Principalis ergo animæ facultatis nō est proprium nutrire, augere, & mouere, sed quod est bonū libere eligere, inquirere, quæ docētur discere & habere cognitionē. Cum autē principalis illa animæ facultas sit hominis naturæ propria, quæcūque ab homine sunt ad ea sunt referenda. Cum autē scriptum sit Deum fecisse hominem ad suā imaginē, hoc scriptū esse dicit Clemēs, nō quod figuræ Dei fabricæ & cōstructionis homo sit similis: Corporei enim & incorporei quæ nā potest esse similitudo, cū nec incorporei vlla dicatur esse fabrica: sed quod ut Deus rationis, id est essentialis sui verbi imperio (dixit enim & facta sunt) omnia creauit, ita homo qui ad Dei verā peruenit cognitionē, nō ratione & verbo essentiali, quod est solius Dei, sed mēte & principali illa animæ potestate quæ in eo obrinet principatum, bonas & honestas facit operationes. Essentialē autem illam rationē qua Deus creat & fabricatur omnia, vocat Clemēs λόγος: principalem autem animæ potestatem qua Deus carnali seu corporali imperans spiritui bonas & honestas exequitur actiones, non λόγος sed λογισμός: ita essentialiam distinguens à potestate. Porro autem cum sint in homine duo spiritus, & is qui est formatus seu creatus,

is est autem qui cum semine deiicitur in uterum, & is qui est principalis, id est qui in homine tenet principatum, & à Deo in hominem coelitus demittitur. Dux illarum decalogi tabularum significant utrique spiritui data praecepta, ut carnalis spiritus intelligat esse sibi parendum, principalis autem imperandum. Fuerunt autem haec praecepta etiam ante legem scriptam, ut quae scripta essent lege naturae, non in tabulis lapideis, sed in cordibus. Exprimunt autem haec praecepta sensuum motus per cogitationem & operationem: Ut cum intellexerimus & cogitando & operando peccare sensus, ab iis enim maxima ex parte peccata profluunt, ab utrisque caueamus, ab utrisque enim comprehenduntur peccata, à cogitatione scilicet & operatione: ex anima autem est cogitatio, ex corpore operatio. Ut se habet autem sensus ad sensibile, ita intelligentia ad id quod cadit sub intelligentiam, non sentit sensus id quod cadit sub intelligentiam, nec intelligentia quod cadit sub sensum: Est ergo Deus mente colendus ut qui sub solam cadat intelligentiam, non est autem colendus ut sensibilis cum non possit sensu percipi. Quamvis autem sit corporis propria operatio, mentis autem contemplatio, tamen etiam suam actionem habet cogitatio & mentis conceptio, quam tanquam patientia suscipiunt quae cogitantur & mente concipiuntur.

VIII ET <sup>a</sup> primum quidem praeceptum decalogi ostendit unum solum esse Deum omnipotentem, qui populum transfudit ex Aegypto per solitudinem in terram patriam, ut per diuinas quidem operationes comprehenderent ut poterant eius potentiam: ab eorum autem quae sunt genita abstinere idololatria, omnem spem habentes in Deo qui est ex veritate. Secunda autem oratio significabat non oportere assumere, neque inferre magnam & omni veneratione dignam eius potentiam, quae quidem est nomen (huius enim solummodo discendi multi sunt adhuc capaces) neque transferre eius nuncupationem ad res genitas & inanes, quas quidem fecerunt homines artifices: in his autem is qui est non ponitur. In identitate enim ingenua, qui est, est ipse solus. <sup>b</sup> Tertia autem est oratio quae significat mundum à Deo esse factum: & dedisse nobis septimum diem ad quiescendum, propter eam quae est in vita afflictionem, & malorum perpeffionem. Deus enim est indefessus, <sup>30</sup> & impatibilis, & qui nullius indiget: quiete autem indigemus nos, qui carnem gestamus. Septimus ergo dies praedicatur quies, abstinencia à malis, preparans illum primum & ex quo cuncta sunt orta diem, qui est verè nostra quies, qui quidem quoque prima est reuerentialis generatio, in qua omnia simul & cernuntur & possidentur. Ex hoc die prima sapientia & cognitio nos illuminat: lux enim veritatis, lux vera, umbræ expers, qui citra diuisionem diuiditur, Spiritus Domini in eos qui sunt per fidem sanctificati, qui est <sup>40</sup> instar luminis ad eorum quae sunt agnitionem. Eum ergo sequentes, per totam vitam reddimur impatibiles: id autem est quiescere. Quocirca Solomon quoque ante caelum & terram & omnia quae sunt, omnipotenti dicit genitam fuisse sapientiam, cuius participatio quae est per virtutem, non dico per essentiam, docet eos qui hinc fuerint rerum diuinorum & humanarum habere scientiam via comprehensionis. Hac quoque sunt obiter reuocanda in memoriam, quoniam de septenario & octonario ingressa est oratio. Qui est enim octonarius, videtur esse omnino propriè septenarius: septenarius autem aperte <sup>50</sup> senarius, & hic quidem propriè esse Sabbatum. Septenarius autem operarius, nam & mundi ortus finitur in sex diebus, & motus Solis qui fit à conuersionibus ad conuersiones seu ab uno tropico ad alterum, perficitur in sex mensibus, per quem partim quidem cadunt folia, partim verò plantae pullulant, & seminum fiunt perfectiones. Aiunt autem foetum perfectè absolui mense sexto, hoc est, centum & octoginta duobus diebus & dimidio, ut scribit Polybius quidem medicus in libro de Octomestribus. Aristoteles autem Philosophus in libro de Natura, & Pythagorae, hinc ut arbitror, ex mundi ortu <sup>60</sup> ex sententia Prophetae numerum senarium perfectum existimant, & eum appellant μεσενδὴν & γάμον μεσενδὴν quidem, id est, medirectum, quod sit medium recti, hoc est, decem & duorum: videtur enim ex aequo abesse ab ambobus: γάμος autem, id est, coniugium: nam ut coniugium generat ex masculo & femina, ita sex ex impari quidem ternario qui dicitur masculus, ex pari autem, nempe binario, qui femina existimatur, gignitur:

gignitur: bis enim tria sunt sex. Tot rursus sunt motus maximè generales, per quos fertur omnis generatio, sursum, deorsum, dextrorsum sinistrorsum, antè, ponè. Merito ergo numerum septenarium existimant esse sine matre & sine prole, Sabbatum interpretantes, & speciem quietis dicentes allegoricè, in qua nec uxores ducunt, nec nubunt amplius. Neque enim ex numero aliquo ad aliquem sumentibus fit septenarius, neque ad aliquem sumptus, facit alium ex iis qui sunt intra duodenarium. Octonarium autem cubum appellant, cum  
 10 septem errantibus inerrantem sphaeram connumerantes, per quas fit magnus annus, veluti quadam periodus remunerationis eorum quæ sunt promissa. Ea ratione cum Dominus quartus in montem ascendisset, fit sextus, & spiritali luce illuminatur, nudata quæ à se proficiscitur virtute, quantum videri poterat ab iis qui electi fuerant ut viderent, per septimam vocem predicatus filius Dei, ut ipsi quidem quiescerent, qui de ipso erant persuasi, ipse verò per generationem quam significauit senarius, cum esset insignis octonarius, appareret Deus in caruncula, ostendens potentiam qui numerabatur quidem ut homo, ce-  
 20 labatur autem quisnam esset. Nam in numerorum quidem ordinem refertur senarius: elementorum autem consequentia ea nota facit quæ non scribitur. Hic in ipsis quidem numeris seruatur ordine unaquæque unitas usque ad septenarium & octonarium. In ordine autem elementorum fit ζῆτα sextum, & η septimū. Cum processisset autè nescio quomodo nota in scriptura, si sic quidem sequitur, fit septenarius quidem sextus, octonarius verò septimus. Quocirca etiam sexto dicitur homo fuisse factus, qui fuit fidelis, sexto inquam qui est notula, ut Dominica hereditatis quietem protinus acciperet. Tale quid ostendit  
 30 hora sexta salutaris œconomiae, qua homo fuit cōsummatas. Iam verò ipsorum quidem octo, media sunt septem: septem autem videntur habere sex spatia. Alia est enim illa ratio quando septenarius glorificauerit octonarium, & cœli cœlis enarrant gloriam Dei. Figuræ autem eorum sensiles, sunt elementa quæ sunt apud nos vocalia. Sic etiam ipse Dominus dictus est α & ω, principium & finis, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Non ergo, sicut quidam Dei quietem existimant, cessauit Deus facere. Nam  
 40 cum sit bonus, si cessarit unquam benefacere, Deus quoque esse cessabit, quod nefas quidem est dicere. Quiescere ergo, est ordinasse ut seruaretur citra ullam transgressionem in omne tempus ordo eorum quæ facta sunt, & fecisse, ut unaquæque creatura cessaret à veteri confusione. Quæ enim diuersis diebus fuerunt creationes, maxime acceptæ sunt consequentia, utpote quòd omnia quæ facta sunt, quæ simul creata sunt cum cogitatione, honorem habitura sunt ex eo quod antiquius, nec sit futura par eorum æstimatio, neque voce fuisset declaratus uniuscuiusque ortus, si acervatim & omnia simul fecisse, dicta esset creatio. Oportebat ergo aliquid primum quoque nominasse. Propterea ergo prima prophetice  
 50 dicta sunt, cum omnia simul potestate facta sunt ex una essentia. Est enim una, ut opinor, Dei voluntas in una identitate. Quomodo autem in tempore facta fuerit creatio, cum si una cum iis quæ sunt, tempus quoque factum fuerit. Iam verò etiam in septenariis totus mundus circumagitur omnium quæ & viua gignuntur & quæ nascuntur. Septem quidem sunt quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum principes. Porro autem Mathematici quoque dicunt esse septem stellas errantes quæ terram administrant, à quibus  
 60 Chaldaei omnia existimant per consensum quæ ad mortalem vitam pertinent fieri: quo fit ut etiam de futuris quadam promittant dicere. Ex inerrantibus autem septem quidem sunt Pleiades. Vrsa autem constant ex septem stellis, per quas & agricultura exercetur, & navigatur. Luna autem septimo quoque die transfiguratur. Et in prima quidem hebdomada, est dimidia sui parte caesa: in secunda autem plena: in tertia autem, ab occasu rursus est dimidia sui parte caesa: & quarta, non apparet. Quinetiam ipsa quoque, sicut



tradit Seleucus Mathematicus, figuram mutat septies. Ex obscura enim & non apparente fit cornuta lunula. Perinde dimidia sui parte cæsa: deinde ἀμφίκοπος, id est, concava, ac gibbosa & plena: & rursus occidendo concava & gibbosa, & similiter sui dimidia parte cæsa, & cornuta lunula.

Septem nostra tonis pulchros Lyra personet hymnos, scribit quidam Poëta non ignobilis, docens veterem Lyram habuisse septem tonos. Sunt etiam in nostra facie septem instrumenta sensuum: duo quidem oculorum, duo autem me-<sup>10</sup> tuum auditus, duo autem narium, & oris septimum. Et tatum quoque mutationes fieri per septenarium elegia Solonis significant hoc modo:

Infans septenos postquam compleuerit annos,  
Producti dentes vallus ut oris erunt.  
Postquam septem alios Deus huic concesserit annos,  
Fit pubes, semenque huic genitale datur.  
Verum septem alios postquam compleuerit annos,  
Densa seges barbæ contegit orta genas.  
Additus est illi cum septenarius alter,  
Vir tum virtutis fortia signa dabit.  
Sed monet adueniens uxorem ducere quintus,  
Posteritatis & hunc tunc meminisse suæ.  
Solers ingenium, firma & prudentia sexto est,  
Stulta nec hoc deinceps facta videre iuuat.  
Septimus accessit cum septenarius, atque  
Octauus, lingua pollet & ingenio.  
Nono aliquid possunt, sed iam minuuntur in illo  
Vires, quibus peragunt fortia facta viri.  
Sed decimus cum alios septem perfecit annos,  
Maturam mortem trititia fata dabunt.

Rursus in morbis dies criticus, id est, ferens iudicium, est septimus & quartusdecimus,<sup>40</sup> in quibus decernat natura aduersus causas morbi efficientes. Alia eiusmodi innumerabilia adducit Hermippus Berytiensis in libro de septenario. Apertè autem mysticam de septenario & octonario rationem, iis qui cognoscunt, tradit beatus David sic psallens: Anni nostri sicut aranea meditantur. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Sin autem in potentatibus octoginta anni. Id autem fuerit nos regnare. Ut ergo discamus mundum esse genitum, non autem in tempore Deum facere existimemus, subiunxit Prophetia: Hic est liber generationis, & eorum quæ sunt in ipsis, quando facta sunt, quo die<sup>10</sup> Deus fecit cælum & terram. Illud enim, quando facta sunt, enunciationem significat indiffinitam & expertem temporis. Hoc autem, Quo die fecit Deus, hoc est, in quo & per quem fecit omnia, & sine quo factum est nihil, significat eam quæ per filium fit operationem, quem dicit David, Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & letemur in ea, hoc est, per eam quæ per ipsum tradita est cognitionem, diuinis fruamur epulis. Dies enim dictum est verbum quod occulta illuminat, & per quod in lucem & ad generationem ac-<sup>60</sup> cessit unaquæque creatura. Et in summa, decalogus per elementum ιωτα significat nomen beatum, Iesum qui est verbum, ostendens. Quinta autem deinceps sequitur oratio, de honore patris & matris. Deum autem apertè dicit patrem & Dominum: quocirca eos etiam qui ipsum agnouerunt, appellat filios & Deos. Dominus ergo & pater est, qui est Creator omnium: mater autem non, ut quidam existimant, est substantia ex qua sumus geniti, ne-

Decem scribitur per iota, quæ est prima littera nominis Iesu.

geniti, neque, ut aliqui exposuerunt, ecclesia, sed diuina cognitio & sapientia, ut dicit Solomon, iustorum matrem appellans sapientiam, & est propter se eligenda. Et rursus, quicquid est bonum & honestum, à Deo per filium cognoscitur. Eam consequitur oratio de adulterio. Est autem adulterium, si quis relictâ ecclesiastica, & vera cognitione, & de Deo persuasionem, accedat ad falsam quæ non conuenit opinionem, aut in Deos referens aliquid ex iis quæ sunt genita, & alicuius ex iis quæ non sunt simulachrum aliquod constituens, ad transiliendum cognitionem, vel potius ab ea desiliendum. Ab eo autem qui est cognitione præditus, aliena est falsa opinio, sicut vera est ei coniuncta & familiaris. Quocirca præclarus quoque Apostolus unam fornicationis speciem vocat idololatriam consequenter Propheta qui dicit: *Mæchatus est cum ligno & lapide. Ligno dixit, Pater meus es tu: & lapidi, tu me genuisti.*<sup>1</sup> Deinde quæ est de cæde consequitur oratio. Est autem cædes firma ac constans ablatio. Veram ergo de Deo & eius æternitate orationem qui vult auferre, ut falsum inserat, dicens vel uniuersum nulla regi prouidentia, vel mundum esse ingenitum, vel negans aliquid ex iis quæ sunt firma ac stabilia in vera doctrina, is est perniciosissimus.<sup>2</sup> Post hanc autem est oratio de furto. Quomodo ergo qui aliena furatur, cum magnam faciat iniuriam, in ea quæ meretur mala meritò incidit: ita qui diuina opera sibi vendicat per fingendi vel pingendi artem, & dicens se esse effectorem animantium & plantarum: & similiter qui veram imitantur philosophiam, sunt fures: siue fuerit quis agricola, vel pater filij, seu minister deiectionis seminum. Deus autem præbens omnium augmentum & perfectionem, adducit ea quæ gignuntur ad id quod est secundum naturam. Plurimi autem, unâ cum Philosophis, augmenta & mutationes tribuunt astris principaliter, quod in se est, uniuersorum patrem priuantes sua indefessa & inexhausta potentia. Elementa autem & astra, hoc est, potestates quæ administrant, iussa sunt ea exequi quæ pertinent ad diuinam æconomiam, eaque parent, & aguntur ab iis quæ sunt eis imperata, quò ea duxerit verbum Domini: quandoquidem diuina inest potentia ut omnia occultè operetur. Qui ergo dixerit se aliquid excogitasse vel fecisse ex iis quæ pertinent ad creationem, impij & nefarij incæpti pœnas dabit.<sup>3</sup> Decima autem oratio est de omnibus cupiditatibus. Quomodo ergo qui concupiscit ea quæ non decet, cogitur reddere rationem: eodem modo non permittitur res falsas concupiscere, neque existimare, ex iis quæ sunt in generatione, animata quidem per se posse, inanima autem omnino non posse salutem dare vel ledere. Et si quis dicat antidotum non posse mederi, & cicutam interimere, latenter callido decipit sophismate. Nihil enim ex iis operatur absque eo qui herba & medicamento utitur, sicut nec securis absque eo qui scindit, neque serra absque eo qui secat. Quomodo autem per se quidem non operantur, habent autem aliquas qualitates naturales, quæ artificis operatione proprium opus efficiunt: ita generali & uniuersa Dei prouidentia, per ea quæ mouentur propinquius, per submisionem transmittitur ad singularia efficax operatio. Sed ut videtur, Græci Philosophi Deum nominantes, non cognoscunt, quoniam Deum nequaquam colunt ut Deum. Quæ enim ipsi philosophantur, ut ait Empedocles, ut quæ per vulgi linguam temerè transferint, effusa sunt, cum ora parum nouerint uniuersi. Nam ut ars viam excogitat, qua lux quæ à sole procedit, per vas vitreum aqua plenum ignescat: ita etiam Philosophia, cum ex diuina scriptura veluti quandam ignis scintillam acceperit, in paucis visione apprehendit. Certè quomodo eundem aërem spirant omnia animantia, sed alia aliter, & ad diuersum quidpiam: ita etiam plurimi accedunt ad veritatem, vel potius ad id quod de veritate dicitur. Non enim de Deo dicunt aliquid, sed suas affectiones Deo attribuentes exponunt. Agitur enim ab eis vita querentibus id quod est probabile, non autem id quod verum. Ex imitatione autem non docetur veritas,

Hierem. 4.

Marth. 11.

sed ex disciplina. Non enim ut videamur esse, Christum credimus: quomodo nec ad solem, ut in sole tantum videamur esse, accedimus: sed hinc quidem, ut caleamus, illic autem, ut viri boni & honesti simus, ut simus Christiani, vim facimus. Regnum enim est eorum qui sunt maxime violenti: qui ex inquisitione, disciplina & perfecta exercitatione hoc accipiunt fructus, quod Reges fiant. Qui ergo imitatur opinionem, ostendit etiam anticipatam notionem. Quando autem quispiam accepta rei scintilla, eam intus in anima accenderit desiderio & doctrina, omnia mouet postea ut cognoscat. Quod quis enim non apprehendit, neque ipsum desiderat, neque suscipit eam quae ex ipso capitur utilitatem. Posterius ergo is qui est cognitione praeclitus, propter finem eorum quae recte & ex virtute geruntur imitatur Dominum, quoad eius fieri potest ab hominibus, quadam Dominica accepta qualitate, ad Dei assimilationem: qui autem nesciunt cognitionem, nec certa possunt regula inquirere veritatem. Fieri enim non potest ut simus participes contemplationum quae ducuntur ex cognitione, nisi nos exinaniamus prioribus cogitationibus: sic enim absolute dicitur communiter veritas de quolibet quod intelligentia percipitur, & de sensibili. Iam vero licet etiam videre veritatem picturae distinctam à vulgari, & musicae honestatem sanctam ab impudica. Ergo Philosophiae quoque est aliqua veritas separata ab aliis Philosophis, & vera pulchritudo praeferat adulterinam. Non ea ergo quae sunt in parte veritates, de quibus praedicatur veritas, sed ipsa veritas est magna cura & studio indaganda, non quaerendo scire nomina. Quod enim de Deo dicitur, non est res una, sed innumerabiles. Refert autem an Deum dicas, an quae sunt de Deo. In summa autem, cum de unaquaque re dicitur, à substantia distinguenda sunt ea quae accidunt: ac mihi sufficit dicere Deum esse eum qui est Dominus uniuersorum: per se autem perfecte & absolute dico Dominum uniuersorum, nullo reliquo quod excipiat. Quoniam ergo duae sunt ideae seu species veritatis, nempe nomina & res, alij quidem dicunt nomina, qui in ornatu & elegantia versantur orationis, eiusmodi sunt apud Graecos Philosophi: res autem sunt apud nos barbaros. Iam vero Dominus non frustra voluit uti vili & humili forma corporis, ne quis speciem laudans, & admirans pulchritudinem, absistat ab iis quae dicuntur: & attendens iis quae relinquuntur, abducatur ab iis quae percipit intelligentia. Non est ergo versandum in dictione, sed in iis quae significantur. Atque iis quidem quae apprehendi possunt, & non mota sunt ad cognitionem, verbum minime creditur. Nam corui quoque voces imitantur humanas, cum eius rei quam dicunt nullam habeant notitiam. Intelligens autem apprehensio fidem proximè consequitur. Ita etiam dixit Homerus, Hominum pater atque Deorum, nesciens quisnam sit pater, & quomodo pater. Quomodo autem ei qui habet manus, sumere est secundum naturam: & ei qui oculos sanos, lucem videre: ita ei qui fidem acceperit, proprium est esse participem cognitionis; si iacto fundamento aurum, argentum, lapides preciosos elaborare, & ei superaedificare voluerit. Non ergo pollicetur se velle esse participem, sed imperare: neque se futurum, sed esse regalem, & lucidum, & cognitione praeditum. Neque nomine, sed re ipsa res velle attingere conuenit. Nam cum sit bonus Deus, propter principalem uniuersae creaturae partem, cum eam vellet esse saluam, ad reliqua quoque facienda est conuersus; hoc eis primum praebens beneficium ab initio, ut fierent: esse enim melius, esse quam non esse, quiuis confitebitur. Deinde prout erat capax uniuscuiusque natura, factum est & fit unumquodque ad ipsum quod est melius proficiens. Quamobrem non est absurdum datam quoque esse philosophiam à diuina prouidentia, prius erudiantem ad eam quae est per Christum perfectionem, si non erubescat à barbara cognitione discere Philosophia profectum ad veritatem: sed sunt pili quidem numerati, & viles motiones. Philosophia autem quomodo non est in Verbo? Atqui

Sampsoni

Sampsoni quoque data est vis in pilis, ut etiam reiectis artibus eorum quæ sunt in vita, quæ iacent & humi manent post excessum animæ, cogitari non possint absque diuina potestate. Iam verò diuina prouidentia, de super ex iis quæ sunt principalia tanquam ex capite, peruenit ad omnes. Sicut unguentum, inquit, quod descendit in barbam Aaron, & in oram vestimenti eius, hoc est, magni Sacerdotis, per quem omnia facta sunt, & sine ipsa factum est nihil non in mundum corporis. Extrinsecus autem Philosophia populi, est tanquam vestis: Philosophi ergo qui ad proprium sensum sunt spiritali sensu exercitati, postquam non partem Philosophiæ, sed eam quæ est per se perfectè & absolutè philosophia, curiosè indagauerint & cum quodam amore veritatis, & citra ullam arrogantiam veritati ferentes testimonium, ex iis quæ apud eos qui sunt diuersæ opinionis rectè dicta sunt profecerint ad intelligentiam, per diuinam administrationem & ineffabilem bonitatem, quæ semper quantum fieri potest, ad id quod est melius adducit eorum quæ sunt naturam. Deinde non solum cum Græcis, sed etiam cum barbaris habuerint consuetudinem, à communi ad suam intelligentiam exercitatione ducuntur ad fidem: tanquam fundamento autem suscepta vi veritatis, assumunt etiam ulteriorem progressionem ad inquirendum, & ex hinc eis quidem gratum est discere, cupientes autem cognitionem, magno studio contendunt ad salutem. Ea ratione dicit scriptura, spiritum sensus datum esse à Deo artificibus: is autem nihil est aliud quam prudentia, vis animæ quæ contemplatur ea quæ sunt, discernitque & comparat id quod est consequens, simile & dissimile, præcipitque & prohibet, & futura coniectat. Pertinet autem non ad artes solum, sed etiam ad ipsam philosophiam. Cur nam ergo serpens quoque dictus est prudens? Quoniam in maleficiis quoque potest inueniri consequentia aliqua & discretio, & compositio, & coniectura futurorum, & ideo latente plurima scelera, quoniam mali sibi omni ratione prouident ut possint vitare supplicia. Cum sit autem multiplex prudentia quæ extensa est per totum mundum, & per omnia humana, in unoquoque eorum mutat appellationem. Et cum primis quidem causis se applicauerit, appellatur intelligentia: quando autem eam demonstratiua ratione confirmauerit, nominatur cognitio, sapientia, & scientia: quando autem versatur in iis quæ redunt ad pietatem, & à principio deductam absque contemplatione acceperit rationem, per operationis quæ est in ipsa observationem, fides dicitur: & si in rebus sensilibus id quod videtur constituerit, tanquam in his verissimum, recta opinio: & in iis rursus quæ ad motus manibus sunt actionibus, ars. Cum autem absque primarum causarum contemplatione similitum observatione & traductione ad aliquid agendum impulsione cæperit, & aliquid constituerit, appellatur experientia: eius est proprius ille reuera principalis sanctus Spiritus, quam post firmam ac stabilem fidem, postremo per inspectionem ac curationem assumit is qui credidit. Cum sensum ergo excellentiorem participarit Philosophia, ut ostensum est ex iis quæ prius dicta sunt: quæ de iis quidem quæ percepta fuerint intelligentia, ratione sit pertractatio, cum electione & assensione, dicitur Dialectica, quæ ea quidem quæ dicuntur de veritate, confirmat per demonstrationem, eas autem quæ inferuntur dubitationes dissoluit. Qui ergo dicunt Philosophiam non venire huc à Deo, videntur omnino dicere fieri non posse ut Deus videat omnia singularia: neque eum esse causam bonorum omnium, cum unumquodque eorum sit ex singularibus. Nihil autem ex iis quæ sunt, omnino constiterit, si Deus nolit: quod si eo volente est à Deo Philosophia, ea est cum talem esse qualis est esse voluerit, propter eos qui non alia ratione abstinerent à malis. Deus enim nouit omnia, non solum ea quæ sunt, sed etiam quæ futura sunt, & ut erit unumquodque, & eos qui sunt singulares motus præuidens, intuetur omnia, & omnia exaudit, & nudam animam aspiciens intrinsecus, uniuscuiusque etiam ex singularibus eternam habet

Psalm. 132.  
Deest aliquid, ut sit, non in mundum corporis, sed animæ: vel aliquid eiusmodi.

intelligentiam, & quod sit in theatris, & in partibus uniuersiusque inspiciendo, circum-  
 spiciendo, & conspiciendo, hoc in Deo simul sit & acernatim. Omnia enim & singula  
 intuetur una applicatione, non tamen omnia per principale institutum. Iam enim multa  
 quidem ex iis quæ sunt in vita, per humanam quoque rationem ortum accipiunt, cum di-  
 uinitas acceperint illuminationem. Ecce enim sanitas, per medicinam: & bona corporis  
 habitudo, per alipticam, id est ungendi artem: & diuitiæ per negotiationem & rei facien-  
 di artem oriuntur & adsunt, per diuinam quidem providentiam, per humanam autem  
 opam & operam. A Deo autem est etiam intelligentia. Atque diuinæ quidem volun-  
 tati maxime obedit bonorum virorum liberum eligendi arbitrium: quoniam bonorum qui-  
 dem & malorum hominum multa sunt commoda communia, fiunt tamen utilia solis bo-  
 nis & probis, quorum causa Deus hæc fecit. Ad usum enim bonorum virorum, enata est  
 vis eorum quæ data sunt diuinitus: quinetiam cogitata eorum qui sunt virtute præditi, per  
 diuinam sunt inspirationem, cum anima aliquo modo afficitur, & diuina voluntas in  
 humanas animas transmittitur, dum qui sunt singulares diuini administri, ad talia opem  
 ferant ministeria. Nam per gentes & ciuitates sunt distributa Angelorum præfectura:  
 fortasse autem etiam ex iis sunt deputati singulis. Pastor itaque & singularum ouium cu-  
 ram gerit: eos maxime providendi & visendi tenet studium, qui sunt & præclaro ingenio,  
 & populo multum possunt prodesse. Hæ autem sunt qui & ad regendum & docendum sunt  
 apti, per quos providentiæ euidentiā aperte ostenditur, quando vel per doctrinam, vel per  
 magistratum aliquem, & administrationem vult Deus benefacere hominibus: vult au-  
 tem semper, & ideo monet eos qui sunt apti ad ea utiliter efficienda quæ pertinent ad pa-  
 cem & virtutem & beneficentiā. Quidquid autem est ex virtute, & à virtute oritur,  
 & refertur ad virtutem: & aut ad hoc datur ut sint boni, aut ad hoc ut ij qui sunt boni, u-  
 tantur iis commodis quæ sunt secundum naturam: adiuvat enim & in uniuersis, & in sin-  
 gularibus. Quemadmodum ergo non est absurdum, ut qui diabolo insolentiam tribuunt &  
 iniustitiam, eum rei bonæ & quæ est ex virtute, nempe philosophiæ, datorem constituent?  
 Contrà autem existimo legis esse proprium & rectæ rationis, reddere quod unicuique con-  
 uenit, & quod est eius proprium, & quod ad eum pertinet. Nam ut lyra est solius cytha-  
 rædi, & tibicinis, ita commoda bonorum virorum sunt possessiones: ut eius qui est be-  
 neficus, natura est benefacere: ut ignis est calefacere, & lucis illuminare. Malum autem  
 non faciet bonus, ut neque lux tenebras, aut ignis frigefaciet: ita contrà, vitium non fe-  
 cerit aliquid quod sit ex virtute, est enim eius operatio malè facere, ut tenebrarum, ocu-  
 los confundere. Non est ergo vitij opus Philosophia, quæ facit homines virtute præditos:  
 restat itaque ut sit Dei, cuius solum opus est benefacere: & quæcunque à Deo dantur, re-  
 ctè & dantur & accipiuntur. Porro autem si usus philosophiæ non est malorum, sed da-  
 tus est Græcorum optimis & præstantissimis, hinc quoque clarum est, à quo data sit, à pro-  
 uidentia scilicet, quæ unicuique distribuit pro meritis ea quæ conueniunt. Merito ergo lu-  
 dais quidem lex, Græcis autem data est philosophia usque ad aduentum: hinc autem est  
 uniuersa ac generalis vocatio, ad peculiarem populum iustitiæ, per eam quæ est ex fide do-  
 ctrinam, per unum cogente Dominum eo qui est unus solus Deus amborum, Græcorum  
 scilicet & barbarorum, vel potius totius humani generis. Philosophiam autem sæpe di-  
 ximus, id quod per Philosophiam assequitur veritatem, etiam si sit singulare: iam verò ea  
 etiam quæ bona sunt in artibus, ut in artibus habent principium diuinitus. Ut autem ar-  
 tificiosè aliquid facere continetur in artis contemplationibus, ita prudenter facere loca-  
 tur sub prudentia: prudentia autem est virtus, & proprium est eius & alia cognoscere,  
 & ea maxime quæ ad ipsam pertinent. Et sapientia quæ est facultas, nihil est aliud quam  
 scientia

scientia diuinorum & humanorum bonorum. Dei autem est terra & eius plenitudo, bona diuinitus venire ad homines docens dixit scriptura, per diuinam virtutem ac potestatem, perueniente distributione ad humanum auxilium. Iam verò sunt tres modi omnis utilitatis, qua alius alium impertitur: unus quidem per affectationem, ut paedotriba qui effingit puerum: alius autem per assimilationem, ut qui alterum ut crescat hortatur, eò quòd ipse prior creuerit: & ille quidem adiuvat eum qui discit, hic autem simul prodest ei, qui  
 10 accipit. Tertius autem modus est qui fit iussu, quando paedotriba non amplius informans eum qui discit, nec per se ostendens luctam puero ad imitationem, sed tanquam iam satis exercitato nominatim imperat ut luctetur. Is est ergo qui est cognitione præditus, cum à Deo potestatem iuuandi acceperit, alios quidem iuuat, effingens affectatione, alios verò adhortans assimilatione, alios verò præceptione docens & erudiens. Certè ipse quoque pari ratione adiutus est à Domino. Sic ergo cognoscitur utilitas quæ à Deo peruenit ad homines, simul adhortantibus Angelis. Etenim diuina virtus præbet bona per Angelos, siue videantur, siue non videantur. Talis etiam fuit modus in aduentu Domini, quando &  
 20 per hominum cogitationes & ratiocinationes virtus aliquid inspirat, & in mentes vim immittit & sensum perfectiorem, promptitudinis & animi alacritatis vehementiam præbens, & ad quæstiones & ad implenda opera. Exponuntur autem nobis quoque nihilo secius ad imitationem & assimilationem, verè admirabilia & sancta virtutis exempla per res gestas quæ scriptæ sunt. Porro autem genus quoque actionis est manifestissimum & per testamenta Domini, & per leges quæ sunt apud Græcos, quinetiam per ea quæ sunt præcepta in Philosophia. Et ut semel dicam, omnis utilitas quæ ad vitam pertinet, suprema quidem ratione, à Deo omnipotente, qui præest omnibus patre, perficitur per filium, qui etiam propterea est Seruator omnium, inquit Apostolus, maximè autem fidelium. Proximè autem  
 30 ab iis quæ sunt proxima singulis, per iussum & præceptionem eius qui est propinquus primæ causæ, nempe Domino. Qui est autem apud nos cognitione præditus, semper versatur in iis quæ sunt præcipua. Sed si quando est ei orium, & tempus relaxandi animi ab iis quæ sunt præcipua, loco alterius recreationis, Græcam quoque attingit philosophiā, ut qui sit bellarium ad cœnam illaturus, non ut qui neglexerit ea quæ sunt præstantiora, sed ut qui acceperit quantum decet, idque propter eas quas dixi causas. Qui autem in Philosophia appetunt ea quæ non sunt necessaria, sed superuacanea, & solum contentiosis vacāt sophismatibus, discedunt ab iis quæ sunt necessaria & præcipua, rationū umbras verè persequētes. Ac bonum quidem est scire omnia: cui autem est animus imbecillus ad multarum disciplinarum suscipiendam peritiam, ea sola eliget quæ sunt præcipua & meliora. Nam quæ est reuera scientia, quam dicimus solum habere eum qui est præditus cognitione, est fir-  
 40 ma ac stabilis comprehensio per constantes ac stabiles rationes deducēs ad causæ cognitionē. Qui habet autem scientiam eius quod verum est in re aliqua, quacunque ea sit, in eadem habet etiam eius quod verum est scientiam. Illa ergo oratio mihi videtur rectè se habere, an sit philosophandum: eam enim hoc ipsum consequitur. Sed etsi non sit philosophandum, non enim aliquid condemnarit quispiam, si non prius nouerit est ergo philosophandum. Hac cum ita se habeant, oportet Græcos discere per legem & prophetas, colere unum  
 50 Deum qui est verè omnipotens. Deinde doceri per Apostolum: Nobis autem nullum est simulachrum in mundo, quoniam in rebus genitis nihil potest Dei referre imaginem. Præterea doceri, quòd nec eorum quos colunt simulachra sunt imagines: neque enim figura tale est genus animarum, cuiusmodi fingunt Græci statuas. Non cadunt enim animæ sub aspectum, non solum quæ sunt compotes rationis, sed etiam animæ aliorum animalium. Corpora autē ipsarum, nunquam sunt partes ipsarum animarū, sed instrumenta,  
 Mmm

1. Tim. 4.

1. Cor. 8.



Matth. 5.

1. Cor. 10.

Act. 17.

1. Cor. 2.

Adieci vocabulatum, quæ in Græco videbantur deesse, nempe Philosophi Græcis.

ut quibus aliæ quidem infideant, aliarum verò ea sunt vehicula, aliarum verò alio modo possessiones. Sed nec fieri potest ut instrumentorum expressè imitentur imagines. Fingat enim Solem, ut videtur, aliquis & Iridis imaginem representet coloribus: postquam autem simulachra reliquerint, tunc audient scripturam: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, qui iustificantur per abstinentiâ à malis, cum eo quòd cum ea quæ est in his perfectione, proximum quoque possitis diligere & ei benefacere, non eritis regales. *Augmentum enim eius, quæ est ex lege iustitiæ, ostendit eum qui est pradi-* 10  
*tus cognitione. Sic cum fuerit aliquis collocatus in capite quod suum regit corpus, cum peruenierit ad summum fidei, ipsam, inquam, cognitionem circa quam sunt omnes sensus, assequetur similiter summam hereditatem. Cognitionem autem obtinere principatum, aperte ostendit Apostolus iis qui possunt perspicere, hoc modo scribens Græcis illis Co-*  
*rinthiis: Spem autem habentes augegente fide vestra fore, ut magnificemur secundum regulam nostram in abundantia, ut in iis quæ sunt supra vos euangelizem. Non di-*  
*cens extensionem predicationis quæ fuit in loco, quoniam fidem quoque dicit abundasse* 10  
*in Achaia. Fertur autem in Actibus quoque Apostolorum, Verbum prædicasse Athe-*  
*nis: sed docet cognitionem, quæ est perfectio fidei, abundare ultra catechesim, conuenienter maiestati doctrinæ Domini, & regulæ ecclesiastica. Quocirca paulò etiam inferius subiungit: Si autem sum imperitus sermone, sed non cognitione. Caterum qui ex Græcis gloriantur, quòd ab eis comprehensa fuerit veritas, dicant nobis à quonam gloriantur se didicisse. A Deo quidem non, dixerint: ab hominibus autem consistentur. Et si hoc ita est, aut à seipsis serò didicerint, sicut certè ex ipsis quoque quidam insolenter glorian-* 30  
*tur: aut ab aliis similibus. Sed non sunt fide digni de Deo dicentes homines, quatenus homines: neque enim qui homo est, potest pro dignitate de Deo vera dicere: imbecillus & morti obnoxius, de ingenito, & eo in quem non cadit interitus: & opus de eo qui fecit. Deinde qui non potest de seipso vera dicere, an non multò magis ne de Deo quidem ei credendum est? Quantum enim abest homo à Dei potestate, tantum est etiam eius oratio imbecilla, etiamsi non Deum, sed de Deo dicat, & verbo diuino. Est enim* 40  
*imbecilla natura humana oratio, & quæ non possit Deum dicere, non dico nomen, est enim hoc commune non solum Philosophis, sed etiam Poëtis nominare, neque essentiam, neque enim potest fieri, sed Dei vim & opera. Quanquam qui Deum sibi adscribunt magistrum, vix perueniunt ad Dei notitiam, opem eis ferentè gratia ad quantulamcunque cognitionem, utpote voluntate voluntatem & sancto Spiritu sanctum Spiritum contemplari assuefacientes, quoniam spiritus scrutatur Dei profunda. Anima-*  
*lis autem homo non capit ea quæ sunt Spiritus. Sola ergo est à Deo tradita, quæ est apud* 50  
*nos doctrina, à qua dependent omnes fontes sapientiæ, quicumque ad veritatem tanquam ad scopum feruntur. Venientis certè ad homines Domini qui nos erat docturus, innumera-*  
*rabiles fuisse significatores, annunciatores, preparatores, præcursores ab alto ex mundi constitutione, per opera, per verba præsignificantes, prædicentes esse venturum, & quomodo, & quando, & quanam signa. Eminus certè lex præmeditatur & prophetia. Deinde præ-*  
*cursor ostendit præsentem, post quem predicatorum docentes aduentus virtutem signifi-*  
*cant. Philosophi Græcis solis, neque iis omnibus placere, sed Platoni quidem Socrates, &* 60  
*Xenocrati Plato, Aristoteles Theophrasto, & Cleanthi Zeno, qui suis solis persuaserunt affectus. Magistri autem nostri verbum non mansit in sola Iudæa, sicut Philosophia in Græcia, sed diffusum est per totum orbem terræ, Græcorum simul & barbarorum gentibus. Ex vicis & totis urbibus persuaderis, statas domos & seorsum unumquemque ex iis qui audierunt, & ex ipsis etiam Philosophis non paucos iam traducēs ad veritatem. Et Græcam quidem*

quidem philosophiam si cuius magistratus prohibuerit, ea statim perit: nostram autem doctrinam à prima usque predicatione prohibent simul Reges & Tyranni, & singuli Duces & magistratus cum vniuersis satellitibus, & innumerabilibus etiam hominibus, in nos belligerantes, & nos pro viribus excindere conantes. Illa autem magis etiam floret: non enim emoritur ut doctrina humana, neque flaccescit ut donum imbecillum. Nullum enim Dei donum est imbecillum: manet autem eiusmodi ut prohiberi nequeat, cum praedictum tamen sit fore, ut ea patiatur persecutionem. Deinde de Poëtica quidem dicit Plato: Res quadam leuis & sacra est Poëta, nec potest versus facere priusquam fuerit Deo afflatus & mente excesserit. Democritus quoque similiter: Poëta autem quaecunque quidem scripserit cum Dei afflatu & sacro spiritu, sunt valde pulchra. Scimus autem qualia dicunt Poëta. Omnipotentis autem Dei prophetas, qui instrumenta fuere diuinæ vocis, nemo supererit. Eius ergo qui est cognitione praeditus veluti statuam effingentes, iam quidem ostendimus, quanam sit eius morum magnitudo & pulchritudo, veluti describentes. Qualis autem sit in contemplatione rerum naturalium, postea ostendetur, cum de vniuersi mundi tractare cœperimus.

## COMMENTARIUS.

\* Et primum quidem præceptum Decalogi. Incipit Clemens exponere primum præceptum decalogi, quod ad Dei cultum pertinet, & in tria capita diuiditur. Et in primo quidem est, vnum solum esse Deum omnipotentem, qui eos ex Aegypto in quem propter famem migrarant, tempore regis Pharaonis & Isaac eorum Patriarchæ, rursus eos transtulit in terram patriam nempe Palestinam, ex qua migrarant, ut per diuinas eius operationes, & summa quæ fecerat miracula, eius summam quoad eius fieri poterat comprehenderent potentiam; Ea autem intellecta eam solum colerent & adorarent, idololatriam autem, id est, cultum idolorum rerum genitarum & mortalium vitarent, in eo solo spem habentes, qui est verus Deus, non autem in idolis falsisque diis & Dæmonibus. Secundum autem significat non esse nomen Dei (quod idem est quod potentiam) assumendum in vanum. In vanum autem nomen sumitur cum id quod non est Deus, sed inane, ut in quod cadit ortus & interitus, pro Deo usurpatur: quod faciunt artifices qui rerum inanum fabricantur imagines, & qui iurantes quod falsum est tanquam verum & certum afferunt. In his autem rebus inanibus non collocatur Deus qui est, Is autem est qui verè est, quod soli Deo conuenit: is enim solus verè est, qui idem semper est & non mutatur, qui autem non mutatur est Deus. Ego enim, inquit, sum Deus, & non moror. Ij autem demum verè Deum colunt, qui huius rei discendæ sunt capaces. Arque hoc quidem significat caput secundum. Videamus autem quid dicat tertium. Tertia autem est oratio quæ mundum à Deo esse factum. Tertium Decalogi præceptum significat mundum à Deo esse creatum, & datum quidem esse Sabbatum, id est, quietis diem, non Deo qui est indefessus & impatibilis, sed nobis hominibus, qui cum carnem gessimus laboramus, & facillè defatigamur, patimur & affligimur. Quiete ergo nobis opus est ut recreemur, non Deo qui cum sit spiritus operans non laborat, nec fatigatur nec affligitur. Sabbatum ergo dicitur quies, & est abstinencia à malis, præparans nobis primum illum diem, ex quo omnia orta sunt, nempe Christum qui est vere nostra quies: Ex hoc die, qui est verè nostra quies nempe Christus, nos illuminat lux & sapientia: idem certe Christus noster est quies, lux & sapientia: per eum illuminamur, sanctificamur, sapientesque & iusti reddimur, resque diuinas & humanas comprehendentes ab eo docemur, qui per fidem sanctificamur. Ex eo autem die est generatio lucis, lucis inquam veritatis, lux vera quæ nullam habet umbram: Ea est spiritus Domini, qui citra ullam diuisionem (diuisionem enim non recipit qui est expers corporis) in suis donis distribuitur fidelibus. Est autem instar luminaria ad ea quæ sunt agnoscenda. Ea autem lux est etiam sapientia quæ ante cælum & terram genita est de omnipotenti. Eius fideles sunt participes non per essentiam, nam cum Dei ad hominem nulla sit proportio, quomodo ullam quantumvis breuem Dei partem potuerit homo capere? sed per virtutem: hinc est quod qui diuinæ virtutis est particeps, est & *θεός* quidem & *θεός*, id est diuinus, non autem Deus esse dicitur. Ex his autem possumus intelligere lucem & sapientiam, non solum dici verbum patris, sed etiam Spiritum sanctum, qui ex utroque nempe Patre & Filio procedit, & uterque cum Patre & Filio sit vnus. Deus dat similiter fidelibus illuminationem ad res quæ veræ sunt nempe æternæ, agnoscendas, sapiëntiamque & virtutem qua vita honesta agatur. Eum ergo sequentes, siue Christum, siue eius spiritum, nempe sanctum Spiritum, qui cum utroque vnus est Deus, efficiamur impatibiles, id est nullis agitati animi perturbationibus. Hoc autem est quiescere, id est sabbatum sanctificare. Huius enim præcepti de sanctificando sabbato hic est scopus & institutum, ut cum Deum cælum & terram creasse, quod est opus pulcherrimum & præstantissimum, cognouerimus, ipsi quiescamus, & à malis operibus, quæ per malas animi affectiones fiunt, abstinemus. Cum autem in hoc tertio Decalogi præcepto, nempe de sanctificando sabbato qui est dies septimus tractaret, arripit Clemens occasionem agendi de numero septenario & octonario. Quod ideo facit, quia ij sunt ita coniuncti, ut alter non sit sine altero, & qui est octonarius, videatur esse septenarius qui est dies quietis; & septenarius videatur esse senarius qui est operarius, nempe labori & operi destinatus. Hoc ita esse significant Græcorum literæ

Mmm ij

seu elementa, quæ numeros quidem significant, sed inserta notula nempe (ς) efficit tantam numerorum mutationem, ut elementum (?) quod erat sextum, si procedatur recta serie literarum, fiat septimum, & (η) quod erat septimum fiat octauum. Hinc est quod apud eos qui in numerando sequuntur rectum ordinem literarum, ut qui apud Homerum eius libros numerat (?) sit sex, & (η) septem, apud quos autem irrepit ς notula, quæ elementa sua numerandi possessione depellit (?) non sit sex sed septem, &, η non sit octo sed septem. Quod autem septenarius, qui est aperte senarius, si attendatur ς notula quæ in numeros irrepit sit operarius, non autem sabbatum, id est dies quietis, licet videre ex iis quæ adducit. Nam primum quidem sex diebus creatus est mundus, & sol suum motum absoluit his conuersionibus, quæ sunt à tropico Canci ad tropicum Capricorni: sit autem vnaquæque conuersio sex mensibus, in quibus partim res intereunt, partim generantur ( hoc enim significat & foliorum defluxus, & plantarum pullulatio, & seminum perfectionis ) & sex mensibus perficitur fœtus in utero matris, ut scribit Polybius medicus. Tot mensibus fœtum perficit anima à principio cœliris utrum ingressa, membra formas & creans. Ex eo autem quod Dei Propheta nempe Moses, qui non solum scribit historiam, sed etiam in suis scriptis prophetica continet mysteria, sex diebus dicit factum fuisse mundum: colligit & Aristoteles in Physicis, & Pythagorei Senarium numerum esse perfectum, ut in quo Deus omnia perfecit, & eum vocarunt *μεσότης* & *ζώνη*, id est, medium locum tenentem, & coniugium. Medium autem locum tenens dicitur senarius, quod numerorum par habeat spatium inter duos & decem. Ex æquo enim distat senarius à duobus & à decem: est enim quaternarij spatium quo distat senarius à duobus & decem. Dicitur etiam senarius à Pythagoreis coniugium: nam ut coniugium generat ex masculino & femina, ita ex ductu ternarij qui dicitur Masculus, in binarium qui dicitur femina, procreatur Senarius: bis enim tria sunt sex. Hæc est causa cur à Pythagoreis senarius appellatur *ζώνη*, id est coniugium: Patres enim iuxta se positæ ipsum gignunt. Quinetiam, duæ partes aliquoties combinatæ senarium constituunt, ut sexies unum, ter duo, bis tria. Quod autem senarius sit maxime aptus ad generandum hoc maxime ostendit, quod cum motus requiratur ad generandum, sex sunt motus generales per quos fertur generatio, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, ante, pone. Atque Senarius quidem numerus dicitur esse operarius, & coniugium: contra autem septenarius est sine matre & prole, & nec generat nec generatur: & eum interpretatur esse sabbatum seu quietem, in quo nec viri vxores ducunt, nec amplius ducuntur vxores. Is autem à peritis in formali Arithmetica, & potissime à Pythagoricis numerus dicitur infœcundus, eo quod infra denarium, nec numerum generat, nec ab aliquo numero generatur: vnde infœlix censetur & infaustus. Neque si ex numero aliquo ad aliquem sumatur, sit septenarius, neque ad alium sumptus facit aliquem ex iis quæ sunt intra duodenarium. Quod autem septenarius sit infœcundus, ex hoc satis ostenditur, quod licet cum quouis numero multiplicetur ex iis qui sunt intra duodenarium, non generat alium numerum. Porro autem septenarius numerus significat sabbatū & quietem; illud inquam sabbatum in quo post resurrectionē, nec viri vxores ducunt nec nubunt mulieres. Octauus autem numerus qui dicitur cubus, significans sphaeram inerrantem, & si eam eo conueniantur septem plantæ, seu sphaeræ errantes, sit veluti quædam periodus & remuneratio quæ à Deo est promissa iis, qui Deum sequentes, vixerunt ex virtute. Ea autem periodus est veluti quidam magnus annus Platonis, in quo sphaeræ & signa omnia ad suum simul redeunt caput. Post hæc autem perges Clemens loqui de numeris qui partim scribuntur literis, partim signantur notis, exponit mysterium numerorum, quod est in transfiguratione. In illa ergo transfiguratione Christus ascendit quartus in montem, tribus secum assumptis discipulis Petro, Ioanne, & Iacobo, numero qui litera significatur est quartus, sextus autem est, non elementalium numero, sed quando spiritali luce illuminatur, ostensa quæ à se proficitur virtute, quantum videre poterant discipuli, qui ab ipso electi erant ut viderent, est sextus non numero elementalium, sed notæ numero. Merito autem ei additis qui cum eo erant tribus discipulis, fuit sextus, cum in eo duæ sint hypostasies, licet ipse sit vnica persona, per vocem septimam, nempe vocem patris dicentis; Hic est filius dilectus in quo bene complacui, prædicatus est Dei filius, ut qui in eum credebant, in ipso quiescerent, & per humanam quidem generationem quam significat senarius, appareret Deus in caruncula, nempe in carne humana, & potentiam suam ostenderet, se hominem ostēans cum interim se esse Deum celaret. In numerorum enim ordinem refertur senarius, numerorum autem consequentiam facit, ea nota quæ non in literis scribitur, sed inter eas inscribitur. Atque in ipsis quidem numeris seruatur ordine vnaquæque vnitas, vsque ad septenarium & octonarium. In numero autem elementorum sextum sit (?) & (η) octauum. Cum autem nota quodammodo irrepisset in scripturam, septimus quidem sit sextus, octauus autem septimus, & si sic sequamur, sextus quidem sit septenarius, septimus autem octonarius. Et ideo die sexto qui est nota, dicitur homo fuisse factus fidelis, ut dominicæ hæreditatis statim acciperet quietem. Qui enim factus fuerit fidelis, id est qui fidē acceperit ( id enim allegoricè intelligitur de creatione hominis ) statim accipit quietem dominicæ hæreditatis, id est ipsum dominum. Porro autem ad sexti quoque numeri commendationem hoc adducit Clemens, quod Christus hora sexta in suæ passionis dispensatione homo sit consummatus, id est, eam obierit mortem, quæ humano generi perfectam attulit salutem. Ut facilius autem intelligantur quæ iam dicta sunt de numeris senario & octonario, subiungit octo septem habere. Nam si ponatur octo, quorum sint à se inuicem separatæ per seriem vnitates, octo, septem habebunt media, septem autem videntur haberi sex spatia seu interualla, si illorum septem per seriem separatæ sint vnitates. Porro autem cum in hac Christi transfiguratione octo sint numeri, Christus ascendens in montem cum tribus discipulis Petro, Ioanne, & Iacobo, in quo etiam fuerunt legislator Moyses & Helias, & vox patris quæ audita est in nube dicēs; Hic est filius dilectus in quo mihi complacui, qui est septimus, octauus fuit numerus, qui idem est sextus in duabus hypostasibus. Eum autem octauum nempe filium, glorificat pater, qui est vox septima. Quænam est autem Patris gloria qua Deus filium suum afficit? Ea est quod cœli cœlis enarrat gloriam, se à verbo Dei agnoscere esse conditos, & firmamentum eius opera annunciat; quæ in eo sunt ab ipsa facta significans. Cœlorum autem figuræ quæ sensu percipiuntur, sunt veluti quædam elementa quæ sunt apud nos vocalia, quæ voce

quæ voce quodammodo significant. Non solum autem pater filium glorificat, & cœli tanquam voce præditi se ab eo creatos dicentes, narrant quanta sit eius gloria, & firmamentum magnifica eius ostentat opera, sed ipse Christus Dei filius dicens se esse  $\alpha$  &  $\omega$ , affirmat se esse principium & finem, & ab eo omnia esse creata, & sine ipso factum esse nihil. Loquendi de numeris senario, septenario, & octonario acceperat Clemens occasionem, ex eo quod tractabat de eo Decalogi, in quo agitur de Sabbato, id est die sabbati, id est septimi qui est sabbatum, quo factum est dum tractaret de mysteriis transfigurationis pauca interim scribens de numeris Pythagoreis, ad quos & ad Macrobiū de somnio Scipionis sunt remittendi qui plura volēt audire, reuertitur ad sabbatum vnde cœperat. Et quia ex eo quod scriptum est in Exodo Dei esse sabbatum, existimant quidam Deum quiescere, & cessasse operari: Eos refellit Clemens dicens, quod si Deus (cum sit bonus) cessarit benefacere, Deus quoque esse cessauerit: hinc concludit Deum benefacere, & semper operari: est enim nefas dicere Deum desinere esse Deum. Dei ergo sabbatū non significat Deum quiescere, & cessare ab operatione: operari enim non cessat is, cuius bonitas causa est creationis, alioqui cessaret esse Deus (quod est absurdum nec potest fieri) sed quieuisse & ordinasse, vt in omne tempus seruaretur certus ordo eorum, quæ sunt creata, & fecisse vt creaturarum vetus cessaret confusio, quam dicunt chaos, quæ cessauit cum per creationem in mundum pulcherrimus illatus est ornatus rebus omnibus distinctis. Et Dei quidem cogitatione simul facta sunt omnia, sed ita tamen, vt non acruatim creata sint omnia, sed in creaturis præferantur quæ sunt antiquiora. Est quidem vna Dei potestas & voluntas creandi in vna identitate, sed oportet in rebus creatis vnum nominari primum, & alterum secundum, & sic deinceps. Honore autem præferri id quod est antiquius, vt in Genesi sunt distinctæ, quæ sunt à Deo creatæ creaturæ. Quod autem in tempore nō fuerit facta creatio, ex hoc est perspicuum, quod simul cum iis quæ sunt, tempus quoque factum fuerit. Iam vero cum locutus esset Clemens de creatione, ad quam proximè accedit generatio quæ est, & animalium quæ gignuntur, & eorum quæ à natura nascuntur, & producantur, in iis autem magnam vim & potestatem habet septenarius: dicit totum mundum circumagi in septenariis. Dicit itaque septem esse ordines Angelorum, septem esse stellas errantes, per quas dicunt Chaldæi mortalem vitam administrari, & per eas futura prædici. Ex stellis inerrantibus quas fixas appellant esse septem Pleiades, & vtramque Vrsam constare ex septē stellis, ex quibus discunt agricolæ, quomodo sint agri colēdi, nautæ vero quomodo sit nauigandum. Luna quoque septimo die mutat figuram, & ea figura mutatur septies. In veteri lyra fuisse septem tonos, quibus canebantur hymni. Hominem in facie septem habere sensuum instrumēta, duo visus nempe oculos, duo auditus nempe aures, duo autem olfactus nempe nares, & vnum oris quod est septimum. Scribere autem Solonem septimo quoque anno ætatum fieri mutationem, cuius etiam citat versus quos antea citauit. Apud medicos quoque diem septenarium, & qui ex eo componitur quartumdecimum esse criticum, id est, in quo de morbo fertur sententia, quibus diebus decertat natura aduersus causas morbi efficientes: hincque fieri vt vel propulsetur morbus, vel ægrotus violentiæ morbi cedens intereat. De ætatum mutatione per septenarium hæc dicit Solon, & de diebus etiam criticis per septenarium & quartumdecimum loquuntur medici, & multa alia adducit Hermippus Beritius in libro de septenario. Apud psalmem quoque regium David traditur ratio mystica numeri septuagenarij & octogenarij. Anni (inquit) nostri sicut aranea meditabuntur. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Hæc quidem verba videntur exprimere breuitatem, miseriamque vitæ humanæ, quia longæui appellantur hoc tempore etiam qui septuaginta annos vixerunt, vsque ad octoginta autem videntur aliquas vires habere. Melius est ergo in his numeris spirituale aliquid perscrutari, neque enim super filios Adam, per quem vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, maior ira est Dei, quia multo breuius viuunt, quam vixerunt antiqui, cum & ipsorum vitæ irrita sit longitudo, vbi mille anni comparati sunt diei besterno atque præterito, & horis tribus: & vtique tum multum vivebant, quando iram Dei prouocarunt vsque ad diluuium, quo perierūt. Septuaginta autem anni & octoginta sunt centum quinquaginta, quem sacratum esse insinuat iste liber psalmorum: eam enim habent in significatione rationem centum quinquaginta quam quindecim, qui numerus fit septem & octo coniunctis, quorum primus insinuat propter sabbati obseruationem testamētum verum, secundus testamentum nouum propter Domini resurrectionem: hinc sunt in templo quindecim gradus, hinc sunt in templis quindecim cantica graduum, hinc quindecim cubitis summos montes aqua diluuij superauit: & si quibus aliis locis sacratus commendatur hic numerus. Ergo anni nostri sicut aranea meditabuntur, cum in rebus corruptilibus laboramus, corruptibilia opera texebamus, quæ nos secundum Esaiam Prophetam minime contegebant. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, si autem in potentatibus octoginta anni. Aliud est in ipsis, aliud in potentatibus: in ipsis hoc est in annis vel diebus ipsis, quod datur intelligi in temporalibus rebus. Ideo septuaginta, quia temporalia promitti videntur in veteri testamento. Si autem non ipsis annis, sed in potentatibus, id est non in temporalibus, sed in æternis, octoginta anni, quod nouum testamentum in spe est renouationis & resurrectionis in æternum: & amplius eorum labor & dolor, id est quisquis hanc fidem transgreditur, & amplius aliquid quærit, labores inueniet & dolores. Potest & sic intelligi, quod licet in nouo Testamento constituti sumus, quod octogenarius significat numerus, amplius habet hæc vita nostra laborem & dolorem. Et cætera quæ dicit Augustinus in expositione Psalmi 89. \* *Vt ergo discamus mundum esse genitum.* Dixit antea Clemens Deum creasse mundum sola cogitatione, non autem in tempore, hoc ipsum dicit etiam Mosaicam significasse prophetiam quando dixit: Quo die fecit Deus cœlum & terram. Illud enim, quando facta sunt, est enunciatio indefinita, quæ nullo certo tempore definitur: quod enim fit sola cogitatione, nullo temporis spatio circumscribitur, dies quoque dicitur verbum, per quod ad lucem, & ad generationem adducitur omnis creatura. \* *Et in summa decalogus per elementum, id est.* In decalogi præceptis exponendis diu est immoratus Clemens. Cum autem decalogus scribatur per Iora, hic dicit Clemens per decalogum significari Iesu nomen beatum, nempe Iesum qui est Dei Verbum. \* *Quinta autem deinceps sequitur oratio.* Quantum Decalogi præceptum est de hono-

Mmm iij

râdo patre & matre. Deus autem est pater & Dominus, Dominus autem est pater qui est creator omnium. Mater autem non est substantia ex qua sumus geniti, sed diuina cognitio & sapientia, quæ est mater iustorum, & propter se est eligenda. Quicquid autem est bonum & honestum à Deo per filium cognoscitur. *f Eam consequitur oratio de adulterio.* Post præceptum de honorandis parentibus, sequitur præceptum de vitando adulterio. Adulterium autem propriè vocatur crimen quo marito vel vxori violatur fides. Adulterium autem allegoricè dicitur, vera relicta de Deo opinio & persuasio, & falsa suscepta opinio, & pro vero Dei cultu suscepta idololatria in deos referens creaturas, ex iis quæ non sunt idolum constituens vt transiliat cognitionem, vel potius ab ea defiliat. Porro autem in scripturis appellatur idololatria, adulterium & fornicatio. Cum ligno certe & lapide dicuntur fornicari, qui adorât idola facta ex ligno & lapide. *deinde quæ est de cæde consequitur oratio.* Post præceptum de adulterio consequitur præceptum de cæde seu homicidio. Atque propriè quidem est cædes qua vita alicui adimitur, allegoricè autem cædes est qua quis Deo aufert æternitatem, & vel mundum dicit nulla regi prouidentia, vel eum esse ingenum, vel negat aliquid ex iis quæ sunt firma & stabilia in vera doctrina. Nam vt nihil est perniciosius quam vitam homini adimere, ita longè est perniciosissimū ea Deo auferre quæ de illo præclare sentiuntur. *Post hanc autem est oratio de furto.* Nono Decalogi præcepto furtum prohibetur, quod ab hominibus quidē in homines admittitur, & ob quod Deus magna iniuria afficitur, in Deum quoque furtum admittūt qui adiungēdo & pingendo Dei opera sibi vendicant, cum habeant solam seminis deiectionem: Dei autem est proprium creare, elementa autem & astra quæ administrant imperatis, parent & faciunt quæ imperauit Dominus. *Decima autem oratio est de omnibus cupiditatibus.* Peruenit ad postremum præceptum Decalogi, quo prohibetur in genere concupiscentia. Nam cum prius dictum esset, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non loqueris aduersum proximum tuum falsum testimonium, Non concupisces domum proximi tui, non desiderabis vxorem eius, non ancillam, non bouem nec omnia quæ eius sunt, ex quo posset quis intelligere, vitiosum esse res alienas concupiscere, non propter concupiscentiam, sed propter ea quæ concupiscentur, subiungit hoc præceptum quo significatur non malum esse concupiscere propter res quæ desiderantur, siue eæ sint animatæ, siue inanimatæ, sed ipsam per se malam & vituperandam esse concupiscentiam, licet non attendantur quæ concupiscentur, vnde etiam in genere prohibetur concupiscere. Cum autem duo sint quæ concupiscentur, nempe & quæ non decet, quæ sunt scilicet turpia & indecora, & ea quæ sunt falsa: Turpium quidem & quæ non decet, vituperanda est cupiditas: falsa autem sunt fugienda, siue ea sint animata, siue inanima, quæ in rebus in quibus est generatio, nihil agunt absque instrumento. Atque hæc quidem siue sint animata, siue inanima, per se quidem non operantur, habent tamen aliquas naturales qualitates, quæ artificis operatione proprium opus efficiunt: artifice enim opus est & instrumento: Ita etiam vniuersa & generali Dei prouidentia transmittitur ad singularia efficax operatio, per ea quæ mota propius accedunt se submittendo, atque vitanda quidem sunt turpia, & quæ non decent desideria. Vitanda autem & fugienda sunt falsa, nihil autem est magis falsum & à vero alienum, quam idololatria & cultus simulachrorum.

FINIS LIBRI SEXTI STROMATVM.

C L E M E N T I S

# CLEMENTIS ALEXAN-

## DRINI STROMATVM

### LIBER SEPTIMVS.

10 **I**AM verò tempus est ut Græcis ostendamus, solum esse verè pium ac religiosum, eum qui est cognitione præditus: ut cum didicerint Philosophi, qualis sit is qui est verè Christianus, suam damnent inscitiam, ut qui temerè quidem & inconsideratè nomen persequantur: nullo autem iudicio eos impios, & à Deo alienos vocent, qui norunt eum qui verè est Deus. Oportet autem ad philosophos euidentioribus uti rationibus, ut ex sua ipsorum doctrina exercitati iam possint exaudire, etiam si seipsos nondum dignos præbuerint, ut essent credendi facultatis participes. Dictionum autem Propheticarum nō meminimus in præsentia, tempore opportuno postea vsuri scripturis. Quæ autem ab eis significantur indicabimus, Christianismum summatim describentes, ne interrumpamus orationis continuationem, si unà complectamur scripturas, idque ijs qui nondum earum dictiones intelligunt: Postquam autem ostenderimus ea quæ significantur, tunc eis cum crediderint, ex redundanti copia aperientur testimonia. Quòd si ea quæ à nobis dicuntur, videantur aliquibus ex vulgo diuersa à scripturis Domini: sciendum est ea illinc & spirare

30 & viuere, & cum ex eis argumentum habeant, se sententiam solam, non dictionem, profiteri adducere. Nimia enim pertractatio quæ non sit in tempore, meritò videri potuerit esse superuacanea: & non considerare omnino id quod instat & urget, nimia fuerit solcordiæ & egestatis. Verè autem beati sunt qui scrutantur testimonia Domini: in toto corde exquirent ipsum. De Domino autem testimonium ferunt lex & Propheta. <sup>Psal. 118.</sup> Est ergo nobis propositum ostendere, eum solum qui est cognitione præditus, esse sanctum, & ritè eum qui est verè Deus colere prout eius decet maiestatem: eum autem qui Deum colit ut eius maiestatem decet colere, consequitur Dei amor, & in Deum pietas.

40 Quicquid ergo est excellens & superius, existimat esse honorabile pro dignitate: & in rebus quidem sensilibus, esse honorandos magistratus & parentes, & omnem seniore: in ijs autem quæ docentur, antiquissimam philosophiam & vetustissimam prophetiam: in his autem quæ intelligentia percipiuntur, id quod est vetustius: in generatione autem filium qui est & principio & tempore carens principium: & eorum quæ sunt primitiæ, à quo discere eam quæ omnia superat causam, nempe patrem vniuersorum, quæ quidem est vetustissima, & omnium beneficentissima, & voce non utique traditur, sed cultu & silentio cum sancta admiratione est colenda & veneranda: & per quam propriè quidem dicitur de Domino, quantum possunt audire ijs qui discunt, intelligitur ab ijs autem qui à Domino electi sunt ad cognitionem, est eorum qui sunt, ut ait Apostolus, exercitati sensibus. Dei ergo cultus est continua animi cura ei qui est præditus cognitione, & eius perpetua in Deo occupatio per charitatem quæ nunquam intermittitur. Eius enim cultus qui versatur circa res

60 hominum, vnus quidem est qui reddit meliores: alius verò, qui seruit: medicina quidem corpus, philosophia verò animam reddit meliorem. Atque parentibus quidem à filijs, magistratibus autem ac principibus ab ijs qui parent eorum ditioni, accedens seruit utilitas. Similiter autem etiam in Ecclesia, eam quidem quæ facit meliorem imaginem Presbyteri, seruant in Ecclesia: eam autem quæ ministrat, seruant diaconi. Ambobus his ministerijs Angeli Deo seruiunt in dispensatione & æconomia rerum terrenarum: & ipse qui est co-

Mmm iij



gnitione præditus, qui Deo quidem inseruit, hominibus autem ostendit eam quæ meliorem facit contemplationem, quomodocunque ad erudiendum fuerit constitutus, ad hominum correctionem. Ille enim solus est pius ac religiosus, qui pulchrè ac citra ullam reprehensionem, in rebus humanis Deo seruit. Quomodo enim plantarum cultura est optima, per quam nascuntur & importantur fructus, scientiæ & agriculturæ experientia hominibus utilitatem afferens: ita eius qui est cognitione præditus, pius ac religiosus Dei cultus, eorum hominum fructus qui per ipsum crediderunt in se accipiens, cum plures ad agnitio-  
nem veniant, & per ipsam salui fiant, optimum importat prouentum per experientiam. Θεοσέπεια autem, ita enim vocatur cultus Dei maiestati conueniens, est habitus qui id conseruat quod Deum decet: Θεοσπετής, id est, qui conuenienter Dei maiestati Deum colit, solus fuerit Dei amicus. Is autem fuerit qui nouit quid deceat & scientia & vita, qua sit uiuendum ei qui est Deus futurus, & iam Deo assimilatur. Ea ergo ratione fuerit primum & Dei amans: nam ut qui patrem honorat, amat patrem, ita qui Deum honorat, Deum amat. Quæ quidem ratione mihi quoque videntur esse tria effecta cognoscendi po-  
testatis: res nosse: secundum, id efficere quod verbum seu ratio dictauerit: & tertium, posse tradere, prout Dei conuenit maiestati, ea quæ occulta fuerant apud veritatem.<sup>4</sup> Is ergo cui persuasum fuerit Deum esse omnipotentem, & diuina mysteria didicerit à filio eius unigenito, quomodo fuerit is ἄθεος, id est impius? nam ἄθεος quidem est qui non putat esse Deum: δεισιδαιμόνιον autem, id est, superstitiosus, qui timet demonia, qui omnia refert in Deos, & lignum, & lapidem, & spiritum, & hominem qui uiuit è ratione redactum in seruitutem. Fides ergo est nosse Deum, quæ est prima post fiduciam doctrinæ Seruatoris,  
nullo modo iniusta facere, existimare hoc decere Dei agnitionem. Ea de re quidem in terra res est præstantissima homo, qui est maxima in Deum pietate. In cælis autem res est præstantissima, Angelus, qui loco propius & iam purius est æterna & beata vita particeps. Perfectissima autem & sanctissima, & maximè principalis, & quæ maximè præest, & est maximè Regia, & longè beneficentissima, est natura filij, quæ est soli omnipotenti propinquissima: ipsa maxima excellentia, quæ omnia ordinat ex voluntate patris, & optimè gubernat uniuersitatem, indefessa & inexhausta potestate cuncta operans, propterea quòd  
agit arcanas & abditas respiciens notiones. Nunquā enim à sua recedit specula Dei filius, ut qui non diuidatur, nō dissecetur, nec transeat à loco ad locum, sit autem semper ubique, & nequaquam contineatur: tota mens, tota lux paterna, totus oculus, qui omnia uidet, omnia audit, scit omnia, potestate scrutatur potestates. Ei subiecta est uniuersa militia Angelorum & Deorum, Verbo paterno quod sanctam suscepit œconomiam & dispensationem, propter eum qui subiecit. Per quæ sunt etiam omnes eius homines: sed alij quidem per agnitionem, alij verò nondum: & alij quidem ut amici, alij verò ut serui fideles, alij  
verò, ut absolute serui. Hic est magister, qui mysterijs quidem erudit eum qui est præditus cognitione: & spe bona eum qui est fidelis: & corrigente disciplina per sentientem operationem, eum qui est duro corde: hinc est prouidentia priuatim, publicè, & ubique. Dei autem esse filium, & eum esse Seruatorem & Dominum quem nos dicimus, apertè diuinæ ostendunt Prophetiæ. Hac ratione qui est omnium Græcorum & barbarorum Dominus, persuadet ijs qui volunt: neminem enim cogit ab ipso salutem accipere, propterea quòd  
possit eligere, & omnia à se implere ad spem accipiendam. Hic est qui dat Græcis sapientiam per inferiores Angelos. Sunt enim iussu diuino & antiquo per gentes distributi Angeli. Sed pars Domini est opinio credentium. Aut enim omnium hominum curam non gerit Dominus, idque ei acciderit, aut quòd non possit, quod quidem est nefarium, est enim in signū imbecillitatis: aut quòd nolit cum possit, non est autem boni affectio: non est ergo socors ob  
delitias,

delicias, qui propter nos carnem accepit patibilem. Aut curam gerit vniuersorum, quod quidem pertinet etiam ad eum qui est Dominus vniuersorum. Seruator enim est non horum quidem seruator, illorum verò non. Pro ea autem quam habet unusquisque aptitudine, suum diuinit beneficiū & Græcis & barbaris, & ijs qui ex eis prædestinati quidem fuerant, suo autem tempore sunt vocati, fideles & electi. Neque ergo unquam aliquibus inuiderit, qui omnes quidem ex aquo vocauit: ijs autem qui eximie crediderunt, honores tribuit eximios. Neque ab alio prohibitus unquam fuit, qui est omnium Dominus & maximè boni & omnipotentis patris voluntati seruiens. Sed neque Dominum impatibilem, qui sine principio est genitus, unquam tangit inuidia: sed nec res hominum ita habent, ut eis possit inuidere Dominus. Alius autem est qui inuidet, quem etiam tetigit affectio. Sed nec dici potest Dominum nolle dare salutem humano generi propter ignorantiam, quòd nesciat quomodo sit gerenda vniuscuiusque cura. Ignoratio enim Deum non tangit, qui ante mundi constitutionem fuit patris consiliarius: hæc enim erat sapientia qua Deus delectabatur omnipotens. Dei enim virtus siue potestas est filius, ut potè ante omnia quæ sunt genita, Verbum patris maximè principale, & eius sapientia, propriè etiam dici potuerit magister eorum qui per ipsum sunt formati. Sed neque ab aliqua voluptate abstractus relinquit unquam hominum curationem, qui cum suscepisset carnem quæ natura genita fuerat patibilis, ad impatibilitatis habitum eam erudit. Quomodo autem est Seruator & Dominus, si non est omnium Seruator & Dominus? Sed est quidem Seruator eorum qui crediderunt, propterea quòd scire voluerint: eorum autem qui non crediderunt, est Dominus, si cùm potuerint confiteri, propriam & eis conuenientem acceperint beneficentiam. Omnis autem Domini operatio, relationem habet ad omnipotentem, & est filius paterna quadam, ut ita dicam, operatio. Nunquam ergo seruator odio habet homines, qui etiam propter suam excellentem benignitatem, & in homines charitatem, non despecta carnis humanæ imbecillitate, sed ea indutus, ad communem venit hominum salutem: est enim cõmunis fides eorum qui elegerunt: sed neque proprium opus unquam neglexerit, quòd soli ex aliis animatibus hominis notio & mentis perceptio indita sit à creatione, neque alia melior & conuenientior hominum administratio Deo fuerit, quam quæ est ordinata. Semper ergo conuenit ei quod est secundum naturam melius ac præstantius, ut præsit ei quod est deterius, & eius quod non potest aliquid rectè regere, ei detur administratio. Est autem id quod verè regit & præest, diuinum Verbum & eius prouidentia, quæ omnia quidem respicit, nullius autem ex ijs qui ad eam pertinent despicit curationem. Ij autem qui ad ipsum pertinere, & ei esse coniuncti elegerunt, fuerint qui per fidem initiantur. Hic omnium bonorum, voluntate Patris omnipotentis, author & causa filius, est primus effector motus, potestas quæ sensu non potest comprehendi. Non enim id quod erat, visus est ijs qui non poterant capere propter imbecillitatem carnis. Cùm ergo carnem accepisset sensilem, venit ostēsurus hominibus sufficientes esse eorum vires, ut possint obedire mandatis. Cùm sit ergo virtus paterna, facile superat quæ voluerit, ne minimum quidem relinquens, cuius curam non gerat eius administratio. Neque enim totum ab eo utique rectè esset effectum. Maxima autem, ut arbitror, potestatis est omnium partium, etiam usque ad minimam, accurata examinatio, peruadens ad primum vniuersorum administratorem, qui ex voluntate patris gubernat omnium salutem, alijs ordinatis qui ad alios perfectos respiciunt, donec perueniatur ad magnum pontificem. Ab uno enim desuper principio, quod conuenienter voluntati operatur, dependent prima, secunda, & tertia. Deinde in summo fine eius quod apparet, beati positi sunt Angeli, atque adeo usque ad nos ipsos, alij sub alijs sunt collocati, qui ex uno & per unum & seruantur & seruant. Quomodo

ergo vel minima pars ferri unà mouetur spiritu lapidis magnetis, extensa per multos annulos ferreos: ita etiam qui sunt virtute præditi, diuino spiritu attracti, cum prima mansione coniunguntur, deinceps autem alij usque ad postremam. <sup>1</sup> Qui autem sunt mali ex imbecillitate, cum propter iniustam imbecillitatem in malum habitum inciderint, nec vincentes nec victi, circumfluunt circumacti animi perturbationibus, humique decidunt. Lex enim hæc ab alto data est, ut qui velit eligat virtutem. <sup>2</sup> Quocirca præcepta quoque quæ & in lege, & ante legem erant, non legibus (iusto enim non est lex lata) statuerunt ut qui elegisset quidem, æternam vitam & beatum præmium acciperet: qui rursus autem vitio esset delectatus, concessere ut versaretur cum ijs quos elegerat: & rursus ut anima quæ assidue euadit melior ad acquirendam virtutem, & parandam iustitiam, meliorem locum accipiat in vniuersitate, ut quæ per unumquemque profectum extendatur ad habitum impatibilitatis, donec peruenerit ad virum perfectum, nempe ad cognitionis simul & hereditatis excellentiam. Salutares hæc conuersiones, pro ordine mutationis, diuiduntur, & temporibus, & locis, & honoribus, & cognitionibus, & hereditatibus, & ministerijs, usque ad eam quæ transcendit contemplationem, & est proxima Domino in æternitate. Quod est autem amabile, adducit ad sui contemplationem, quemlibet qui se totum applicauit ad cognitionem per dilectionem cognitionis. Quocirca præcepta dedit & priora & posteriora, ex uno fonte hauriens Dominus, nec eos qui erant ante legem, sine lege esse nihili pendens: nec eos qui non audiebant barbaram philosophiam, ferri effratos permittens. Nam cum illis quidem præcepta, his verò præbisset philosophiam, incredulitatem conclusit ad aduentum, quo tempore est inexcusabilis quisquis non crediderit. Ab alio enim & Græco & barbaro profectu, deducit ad eam quæ est per fidem perfectionem. Si quis autem ex Græcis, transgressus id quod præcedit Græcæ philosophiæ, protinus ad veram aggressus est doctrinam, is etsi sit planè rudis, longo superauit intervallo, cum salutis compendium per fidem elegerit ad perfectionem. Quacunque ergo nihil impediabant quò minus esset homini liberum eligendi arbitrium, effecerunt ut ea ad virtutem opem ferrent, & ostenderunt quomodo aliqua quidem ratione ijs etiam qui possunt obscure & exiliter dispicere, is qui reuera est solus unus omnipotens, bonus appareat Deus, à seculo in seculum dans salutem per filium. Is rursus nulla ratione author fuit & causa mali: ad vniuersitatis enim salutem, ab eo qui est vniuersorum Dominus, vniuersa sunt ordinata, & vniuersè & sigillatim. Est ergo officium iustitiæ salutaris, unumquodque semper deducere ad id quod est melius, prout contingit & conceditur: ad salutem enim & perambulationem eius quod est præstantius, conuenienter suorum morum proportioni, administrantur etiam quæ sunt minora. Ecce enim quicquid est virtute præditum, mutatur in melius, habens propriam causam mutationis, electionem cognitionis, quam habebat anima in sua potestate. Castigationes autem quæ sunt necessariae bonitati magni qui intuetur iudicis, & per propinquos Angelos, & per varia præiudicia, & per perfectum & omni ex parte absolutum iudicium, cogunt eos qui doloris sensum paulò amplius exuerunt, duci penitentia. Alia autem taceo, Dominum glorificans. Caterùm dico illas animas cognitione præditas, quæ magnificentia contemplationis, vniuscuiusque sancti ordinis vitæ institutum superant, cum in quibus beatæ Deorum definitæ habitationes sunt distributæ in sanctis fuerint reputata, & tota ex totis transportata in melioribus locis meliora loca venerint, non in speculis aut per specula diuinam amplectentes contemplationem, quammaximè autem euidenti & verè puro ac sincero diuinæ contemplationis sempiternæ, sempiterno exceptas conuiuio, quo satiari non possunt quæ supra modum amant animæ, & inexplebili fruente latitia in secula nunquam terminanda, permanere, honoratas, ut ita dicam, identitate

identitate vniuersæ excellentiæ. Hæc est contemplatio quæ comprehendere potest ab ijs qui sunt mundo corde. Hæc est ergo operatio eius qui est consummatus in cognitione, cum Deo habere consuetudinem per magnum pontificem, pro viribus Domino assimilatum per omnem in Deum pietatem & religionem, quæ tendit ad hominum salutem, per curam exercendam in nos beneficentiæ: & rursus per sacra ministeria, & per doctrinam, & per bonorum operum effectiorem. Iam verò seipsum quoque creat & fabricatur. Quinetiam  
 10 eos qui ipsum audiunt, exornat is qui est cognitione præditus, ei quod natura possidet impatibilitatem, id quod ex exercitatione eam habet, quoad eius fieri maxime potest, assimilans, idque cum à Domini consuetudine & conuersatione minime possit auelli. Mansuetudo autem, ut ego quidem opinor, & benignitas, magnificusque & maiestate plenus Dei cultus, sunt regulæ assimilationis, quæ oritur ex cognitione. <sup>b</sup> Has ego virtutes dico esse sacrificium Deo gratum & acceptum, cor à superbia & fastu alienum cum recta scientia, dicente scriptura, esse Dei holocaustum, cum quisquis ex hominibus assumptus est  
 20 ad sanctitatem, illuminetur ad eam quæ discerni non potest unionem. Nam seipsum redigere in captiuitatem, & seipsum interimere, veterem hominem qui per cupiditates corrumpitur, interficientes, & nouum suscitantes à veteri mortis conuersione, & Euangelium iubet & Apostolus, depositis quidem animi perturbationibus, à peccato autem effectos omnino alienos. Hoc erat quod lex quoque tacite significabat, iubens peccatorem tolli de medio, & à morte ad vitam traduci eam quæ est ex fide impatibilitatem. Quod cum non intelligerent ij qui leges docebant, legem autem acceperant, ut quæ delectaretur rixis  
 30 & contentionibus, dederunt occasionem ijs qui eam temere volunt calumniari. Propter quam causam merito Deo non sacrificamus, qui nullius indiget, & omnia præbuit hominibus: sed eum glorificamus qui est pro nobis sacrificatus, nos ipsos sacrificantes, ad id quod est nullius indigens, ex eo quod nullius indiget, & ab impatibili ad id quod est impatibile. Deus enim sola nostra salute delectatur. Merito ergo ei non offerimus sacrificium, qui non vincitur à voluptatibus, cum inferius, & nec usque ad crassissimas nubes, & longè etiam ab ijs perueniat quæ sit per fumum exhalatio, si modò perueniat. Nullius ergo indiget  
 40 Deus, nec capitur voluptate, nec est aut lucri aut pecuniæ cupidus, cum sit plenus, & cui libet quod ortum est & indiget, omnia præbeat. Neque sacrificiis, sed neque donariis, neque rursus gloria & honore Deus inuocatur, neque aliquibus eiusmodi allicitur: sed solis bonis viris & honestis apparet, qui iustum nunquam prodiderint vel propter metum intentatum, vel propter promissa magnifica. Qui autem non perspexere humanæ animæ libertatem, & quæ quod ad vitæ attinet electionem, non potest redigi in seruitutem, quæ ab inerudita sunt iniustitia ægrè ferentes, Deum non esse existimant. His consimili  
 50 opinione, qui in voluptatum intemperantiam, & vehementes dolores, & in infortunia præter expectationem incidunt, & casus lamentantur, dicunt non esse Deum: vel si sit, non omnia intueri. Alij autem sunt quibus est persuasum, eos qui Dij existimantur, sacrificiis & donis posse placari, assentientes & fauentes eorum libidinibus, & neque volunt credere solum esse eum qui est verè Deus, qui est in identitate iustæ bonitatis. Pius ergo est & religiosus is qui est cognitione præditus, qui primum quidem sui curam  
 60 gerit, deinde proximorum, ut fiant quamoptimi. Etenim filius bono patri gratificatur, seipsum præbens bonum & patri similem: & principi ac magistratui is qui eius subiungitur imperio.

## COMMENTARIUS.

<sup>a</sup> I. A. M. vero tempus est ut Græci ostendamus. Cum aræos & impios Græci vocarent Christianos, ut qui pro diis non haberent eos qui à vulgo colebantur pro diis, in hoc septimo Stromate ostensurus est Clemens

eum demum esse pium ac religiosum qui est cognitione præditus, cognitione autem præditum vocat eum qui credit in Christum sed non sine verbi scientia, hoc autem adeo facit ut cum philosophi didicerint quidnam sit verè Christianus, desinant in sanctum Iesu Christi nomen inuehi, in hoc suam arguentes inscitiam, nec impios & à Deo alienos vocet eos qui veri Dei habent cognitionem. Oportet autem & aduersus omnes Græcos disputare, sed aduersus Philosophos euidentioribus uti rationibus, ut ex sua ipsorum doctrina exercitati, possint quæ de Deo dicuntur audire, etiam si sint adhuc indigni qui credant. Atque in ea quidem quæ cum eis suscipitur disputatione, non statim adducuntur prophetiæ & scripturæ, sed cum præcesserit disputatio, postea tempore opportuno adducuntur scripturæ, & indicabitur quid significant. Ideo autem statim non adducimus scripturas, ne dum Christianismus summatis describitur, interrumpatur continuata oratio, si vnà cum disputatione de Christianismo comprehendamus scripturas: maximè apud eos qui scripturæ nondum intelligunt verba & dictiones. Non intelliguntur autem scripturæ, nisi prius intelligatur quid earum dictiones & verba significant. Eis autem intellectis postquam crediderint copiosius & abundantius intelliguntur scripturæ, ex verbis enim intellectis aperitur & declaratur sensus scripturæ. Non deerunt forsitan qui dicant, ea quæ à nobis dicuntur non esse ea quæ dicuntur à scripturis: ad eos dicendum est ea quæ à nobis dicuntur suam vim habere à scripturis, & cum ex eis sumatur argumentum, eos profiteri ex iis sumptam adducere sententiam, non verba. In verbis nimium immorari nisi id tempus postulet, est superfluum & nimiam arguit ignauiam & negligentiam, si non consideremus id quod omnino nos vrget & premit: nihil est autem, quod nos magis premar & vrgeat quam Dei scrutari testimonium, quem qui exquirat & inuenit, is plene est beatus. De domino autem testimonium lex & prophetæ ferunt. Ex lege ergo & Prophetis quæ sunt diuinæ scripturæ est exquirendus Dominus: quæ sit autem inuenitur, inuentus autem reddit beatos. <sup>10</sup> *Est ergo nobis propositum ostendere. Qui ex lege & Prophetis diuinis Deum inuenit, beatus est, ut qui sit sanctus, nempe à rebus terrenis & prophanis alienus: eum autem qui verè Deus est rite colit ut eius decet maiestatem, vere autem est Deus qui cum sit omnia quæ sunt, nihil est tamen ex iis quæ sunt, cum ab eo sint omnia quæ fiunt & facta sunt, nihil est tamen præter eum qui se dicit esse qui sit. Qui Deum ergo nouit ex scripturis, ut qui sit cognitione præditus, eum rite colit ut eius decet maiestatem, à Dei autem maiestate est alienum coli sensilibus & terrenis simulacris: decet enim ut qui sit Spiritus mensque mera, & intelligentia, in Spiritu adoretur & veritate. Qui Deum ita colit eum amet necesse est, & religiosa pietate veneretur quæcumque habet aut habere potest, atque adeo seipsum ei ferat acceptum. Atque qui est quidem cognitione præditus Deum qui verè est rite colit, ut eius decet maiestatem. Sed præter Deum cui tribuendæ sunt primæ partes, non ut Deum quidem pro eius maiestate, sed pro dignitate, quidquid est excellens & superans honorabile esse existimat. Et in rebus quidem quæ sub sensum cadunt post Deum honorandos censet magistratus & parentes, & omnem Presbyterum, id est, qui est maior natu. Post magistratus parentes & Presbyteros nihil est doctrina excellentius & superius, ea maximè philosophia quæ est antiquissima: ut quæ proximè accedit ad sacram scripturam, & prophetiam quæ à Deo est inspirata. Atque multa sunt quidem eaque eximia quæ discuntur à doctrina, tam philosophica quæ est vetustissima, quam prophetica. Sed non omnia discuntur à doctrina: sunt enim quæ percipiuntur mente & intelligentia, in iis autem maximè excellunt supremæ mentes & intelligentiæ quæ sunt vetustissimæ. Post hæc maximè excellentem nouit generationem, is qui est cognitione præditus, generationem, inquam, non humanam & terrestrem, sed eam de qua dicit Esaias: Generationem eius quis enarrabit. Ex ea est filius qui est principium carens principio à quo omnia incipiunt: ipse autem à nullo incipit, imò vero & ipse & pater vnum est omnium principium. A filio autem dicitur Pater qui est prima & suprema omnium causa, fontique & origo totius diuinitatis & pater vniuersorum, cum sit autem pater qui est causa omnium antiquissima & vetustissima, in scripturis merito dicitur antiquius dierum. Non solum autem pater est vetustissimus, sed etiam bonus & benignissimus, à quo bona omnia procedunt. Et à filio quidem discitur pater, & traditur non voce, sed silentio & contemplatione, & sancto cultu & admiratione. Per eam contemplationem & venerandam culturam à Domino discitur pater, quantum possunt audire ij qui discunt, & quantum intelligunt qui sensus habent exercitados. A Domino ergo nempe à filio proprio discitur pater, sed non omnino discitur, sed quantum audire potest qui audit, & tantum quantum intelligit qui à Deo est electus ad cognitionem, ut scilicet sit fidelis & sensus habeat exercitados, id est in diuinis intelligendis diu sit meditatus. Patrem ergo non intelligit nisi qui eum à filio didicerit: is autem est qui est fidelis & electus ad eius cognitionem, sed nemo est qui perfectè & omnino intelligat: non plus enim intelligit, quam quantum potest audire, id est quantum conceditur. Et is demum intelligit, qui in diuinis meditandis est exercitatus, & assidua contemplatione Deum coluerit. <sup>40</sup> *Dei ergo cultus est continua animi cura.* Superius quidem dixit cum qui est cognitione præditus, Deum colere conuenienter eius maiestati, nunc autem exponit quidnam sit Dei cultus. Cum sit enim multiplex colendi significatio, id quod est multiplex, est reducendum ad vnum significatum, ut à cæteris separatim. Dei ergo cultus ut melius intelligatur, inquit, est animæ cura ei qui est cognitione præditus, & eius perpetua in Deo occupatio per charitatem quæ nunquam intermittitur. Ex qua quidem definitione intelligitur quidnam dicatur Deum colere. Deum ergo colere dicitur fidelis cognitione præditus, qui totum animæ suæ studium in Deo ponit, & in eo contemplando & meditando occupatur. Sed non quicumque in Deo meditando curam & studium ponit, & occupatur, is Deum colit. Nam qui propter inane studium & inutilem curiositatem, & non propter charitatem Deum meditatatur & contemplatur, is Deum non colit. Colit autem qui à perpetuo & qui nunquam intermittitur amore impulsus, totus versatur in Dei contemplatione. Cum sit autem Dei cultus propter charitatem, ex eo non aliud accipitur, quam ut reddamur meliores. In cultu autem qui versatur in rebus humanis, vnus est qui reddit meliores, alius autem qui tantum seruit & ministrat. Et medicina quidem melius reddit corpus, philosophi vero animam reddit meliorem. A filiis seruientibus coluntur parentes & vtilitatem ab eis accipiunt, dum illis ministrant. Principes & magistratus colunt ij qui eis subiecti eorum parent imperio, commoda & vtilitatem eis*

tem eis afferentes. In Ecclesia sunt Presbyteri & Diaconi, Presbyteri quidem eum cultum exhibent, qui populum reddit meliorem doctrina & institutione, Diaconi autem seu ministri suo funguntur munere, Presbyteris seruientes. Porro autem hi duo cultus quorum alter reddit meliores, alter vero seruit vsui, sunt duo ministeria quibus Deo seruitur. Deo autem in rebus terrenis dispensandis & administrandis seruiunt & Angeli, & is qui est cognitione præditus qui & Deo seruit & homines docet contemplationem quæ eos reddit meliores: ex quo possumus intelligere & Angelos & homines, qui Dei habuerint cognitionem, seruire hominibus prout à Deo fuerit constitutum, ut homines corrigant, & erudiant. Pius autem est ac religiosus Dei cultor qui in rebus humanis recte & ut decet Deum colēs, nihil facit quod iure possit reprehendi. Sicut autem plantarum illa cultura est optima per quam nascuntur & inferuntur fructus, scientia & agricultura hominibus vtilitatem afferentes. Ita pius ac religiosus eius qui est cognitione præditus Dei cultus, cum per ipsum multi crediderint & salui euaserint, magnum importat prouentum, & vtilitatem hominibus per experientiam. Nam ut agrum non recte colit qui agri colendi non nouit artem, ita Deum non recte colit qui Dei colendi non est præditus cognitione. Dei autem colendi non est præditus cognitione qui sensilibus seruit simulachris, & pro vero Deo falsos Deos adorat. Qui verum autem ut decet Deum colit, is est *θεοσεβής*, is Dei obseruat & colit maiestatem: qui autem Deum ita colit ut eius decet maiestatem, is solus est Dei amicus. Is enim demum Deum amat qui eum honorat, sicut & qui patrem amat, honorat patrem: Deum autem non honorat, nisi qui est cognitione præditus. Cognoscendi autem tres sunt effectus, Primus est res nosse: Deum enim ut eius conuenit maiestati non colit, qui falsis diis reiectis Deum verum non nouit. Secundus, est id facere quod dicat seu præcipit Dei verbum. Tertius est posse tradere explicare & reuelare ut Dei conuenit maiestati, quæ latent apud veritatem quam verbum in apertum prorulit, per suam carnis susceptæ dispensationem. <sup>10</sup> *Is ergo cui persuasum.* Ex his concludit Clemens falli Græcos & Philosophos, qui Christianos esse dicunt *ἀθεοί*, id est impios: nam qui Deum credit esse omnipotentem, & est *θεοσεβής*, id est Deum colit ut eius conuenit maiestati, & diuina mysteria seu sacramenta ab vnigenito Dei filio didicit, is non potest esse *ἀθεός*, id est impius. Fidelis ergo Dei cognitione præditus qui Deum credit esse omnipotentem, & talem eum credens ut decet colit, & à Dei vnigenito filio sacra didicit mysteria, non est impius: Contrà autem Græci & philosophi qui Deum omnipotentem, qui verus est Deus, non putant esse Deum, & qui sunt superstitioni, ut qui timent & colunt dæmonia, & in Deos referunt lignum & lapidem & spiritum, id est ventum, & aërem spirantem, & hominem qui viuit addictus seruitio dæmonum, ij plane sunt *ἀθεοί*. Nihil est autem quod æquè *ἀθεοί*, seu impium non esse prohibeat, atque fides, quæ ut & in <sup>30</sup> Deum credamus efficit, & eum cognoscamus. Primo autem ex eo existit fides, quod postquam ex Domini Seruatoris doctrina habuerimus fiduciam, existimemus hoc decere Dei agnitionem nullomodo iniusta facere. Ex eo ergo quod Domini doctrinam confidamus esse veram, fit ut in Deum credamus: In Deum autem credentes & eum agnoscetes, non existimamus decere, ut qui in Deum credit & eum nouit, sit iniustus, & faciat quæ sunt iniusta & iniqua. Qui autem credit Deum esse omnipotentem, & à filio eius vnigenito sacra didicit mysteria, is cum sit maximè pius res est in terra præstantissima: in cælo autem res est præstantissima Angelus, ut qui cælesti loco purius & propinquius accedēs, est æternæ & vitæ beatæ participes. Ipsa autem filij Dei natura, & homines & Angelos longe superat: Est enim res perfectissima & sanctissima, ut cui nihil desit, & est omni ex parte absoluta, quæ omnia regit & omnibus imperat, & est beneficentissima. Nec mirum si sit sanctissima quæ est à terra remotissima. Et certe si Angelus est res præstantissima, ut qui sit cælo proximus qui est locus purissimus, quanto magis filij Dei natura est, quæ est soli omnipotenti propinquissima, ut qui sit in ipso patre: Is ex voluntate patris regit & gubernat totam vniuersitatem, & quæ nunquam deficit potestate omnia operatur. Ideo autem omnia operatur, quod occultas & quæ sibi soli patent proponit notiones. Quod has autem occultas & arcanas sibi proponat notiones, hæc causa est, quod ipse à sua nunquam discedat specula, nunquam diuidatur, nunquam dissectetur, nec transeat à loco ad locum, & semper sit vbique, nec tamen contineatur vllis certis loci limitibus. Sed nec rursus mirum quod omnes occultas videat notiones, cum quæ patri attribuuntur ea etiam attribuantur filio, intelligentia, lux, oculus, qui omnia videt, omnia audit, scit omnia, & potestate sua scrutatur potestates. Quod autem filij Dei natura sit perfectissima ex hoc patet, quod ei nempe verbo paterno sit subiectus omnis Angelorum & Deorum exercitus, quod sanctam suscepit œconomiam & dispensationem carnis, qua est indutus propter eum, nempe eius patrem qui ei subiecit Angelos. Ex hoc autem quod verbo Dei subiectus <sup>50</sup> est Angelorum cælestis exercitus, quod quidem verbum carne humana per diuinam indutum est œconomiam, patet quod eius sunt omnes homines: sed non omnes eodem modo, nec vna & eadem ratione. Alij enim homines sunt Dei verbi, ex eo quod verbi Dei habeant cognitionem; Alij autem sunt tantum catechumeni nec ad ipsam adhuc peruenerunt cognitionem; Alij autem sunt amici qui faciunt quæ Deus præcepit, ij autem sunt qui operantur ex scientia & cognitione; Alij autem sunt verbi Dei qui sunt serui fideles ut qui Deo seruiunt, non ex eo quod consecuti sint Dei cognitionem, sed ex eo quod credant: Alij autem absolute sunt serui, qui nec sunt amici nec ei sunt familiares, nec cum fiducia eum cognoscunt, sed absque fide & spe ei seruiunt quomodocunque. Cum autem filij Dei id est verbi sint alia & alia ratione homines, is est omnium magister: non eodem autem modo omnes docet & erudit, sed arcanis quidem mysteriis erudit eum qui est cognitione præditus, spe autem bona eum erudit qui est fidelis: spes enim docetur ex eo quod credatur: quomodo enim sperauerit qui non credit quod docetur? Eos quoque erudit qui sunt alieni à disciplina, duri & obstinati corde, erudit autem per sentientem operationem; quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recepit. Ex illa autem erudita disciplina & castigatione, & publicè & priuatim & vbique existit prouidentia: Per illam enim & omnibus & cuilibet & quouis in loco prouideretur, ut nihil omittatur eorum quæ ad curam discipulorum gerendam pertinent. Pergens autem Clemens describit qualis sit hic filius, & verbum Dei: dicit autem scriptura prophetias aperte ostendere, hunc nostrum quem dicimus Dominum esse seruatorem & Dominum. Vult autem omnes

Nnn

Hebr. 12.



Deut. 33.

esse saluos, sed neminem cogit: dat enim omnibus liberum arbitrium. Est ergo in sua potestate & Domini salutem accipere, & ex se implere omnia ea quibus salus accipitur. Cum ergo Dominus lubenter dat salutem, quam ut accipiat est in libero hominis arbitrio, non est quod de sua salute homo dubitet. Dat autem Dominus filius qui est verbum Dei Græcis sapientiam, per Angelos inferiores. Sunt enim & superiores & inferiores Angeli à Deo missi ad ministerium salutis, sed superiores Angeli curam gerunt credentium qui sunt pars Domini. A Domino ergo Deo datur sapientia, sed à Deo Græcis datur per inferiores Angelorum ordines, sed ab ipso Deo per se fidelibus qui sunt Dei portio. Dominus autem non gerit curam omnium, idque ei accidit, aut quod non possit, aut quod nolit cum possit. Si quod non possit, hoc est nefarium: arguit enim Deum esse impotentem, & imbecillum. Si autem nolit cum possit, non vult autem qui cum possit, non est bene affectus: est ergo ignauus & socors propter delicias qui non vult cum possit: nam si non esset socors & ignauus vellet cum posset. Quod autem nolit mirum est cum possit, qui propterea carnem suscepit patibilem, ad hoc ut posset pati. Aut curam gerit vniuersorum: curam gerere autem vniuersorum: est eius qui in omnes obrinet dominium, Dominus qui est seruator, aliorum quidem seruator, aliorum vero non. Seruator enim vult omnes saluos fieri: non omnes, tam Græcos scilicet quam barbaros, vno & eodem afficit beneficio, sed prout ad accipiendum beneficium aptos viderit. Et qui salui quidem fiunt prius ad salutem prædestinantur, deinde verò vno tempore vocantur & eliguntur, & fiunt fideles: Qui autem ad beneficium accipiendum nempe salutem non sunt apti, non ideo non salui fiunt quod eis Dominus inuideat (nullis enim inuidet qui omnes ex æquo vocat) sed quod salui non sint non in alios quam in ipsos culpa est conferenda, qui vocantem Dominum non audiunt. Sed iis qui vocantem audiunt & egregiam ei fidem habent, summos honores tribuit, dum cum sit omnium Dominus & boni & omnipotentis Patris seruiat voluntati, nemo prohibuerit quo minus quod vult faciat iis qui crediderunt. Sed neque Dominus inuidet qui est à principio genitus impatibilis, sed nec res hominum sunt eiusmodi ut eis inuideat Dominus. Hominibus inuidet caro & dæmon, qui ab homine præcepta ei inuidet salutem. Sed neque dici potest propter ignoracionem Deum non dare salutem, scit enim & quibus & quomodo sit danda: in Dominum enim non cadit ignoratio, qui priusquam crearetur mundus, Deo fuit à consiliis, & est sapientia patris qua delectatur, estque Filius & Dei virtus & potestas. Verbum Patris est ante omnia quæ sunt, & est magister eorum qui per ipsum sunt formati: nihil est ergo quod eum abstrahat à cura hominis gerenda, non inuidia, non ignorantia, non voluptas. Nam carnem quæ sua natura est patibilis ab ipso acceptam reddidit impatibilem, & erudiit ad impatibilitatem. Hominis autem curam gerit, qui facit ut non sit obnoxius ægritudinibus & affectionibus. Post hæc autem mouet quaestio- nem ad quam respondet, Quomodo sit Dominus Seruator & Dominus, si non est omnium Seruator & Dominus. Respondet eum quidem esse seruatores eorum qui crediderunt, propterea quod scire voluerint: nam qui credunt ideo credunt, ut ea quæ credunt sciant & cognoscant, & ideo dicuntur gnostici. Est autem Dominus eorum qui non crediderunt quidem, sed sunt confessi, sibi autem acceperunt conuenientia beneficia. Plus autem est dare salutem credentibus, quam iis qui licet non credant, Deum tamen confitentur dare beneficium. Quidquid autem operatur Dominus id refertur ad Deum omnipotentem, & est Filius quædam Patris operatio. Nam nec Filius operatur sine Patre, nec Pater sine Filio, quinetiam ipse Filius est operatio Patris: æterna enim Patris generatio, æternum operatur Filium. Ipse autem Dominus qui est etiam seruator, nunquam odio habet homines, sed humanam carnem induit, ut ei daret salutem, tantum abest ut hominis carnem despiceret. Carne ergo humana indurus seruator, venit ad communem hominum salutem: communis autem hominum salus est communis fides eorum qui elegerunt. Non habet enim salutem qui non habet fidem: fidem autem non habet qui eam non elegerit. Non est autem mirum si Deus hominis curam gerit, cum homo sit opus Dei: suum autem opus non negligit. Hominem autem esse Dei opus ex hoc intelligitur, quod ex omnibus animalibus solus homo habet notionem & intelligentiam à creatione inditam: simul enim atque creatur homo à Deo, venit extrinsecus ratione prædita & intelligens anima. *Hic omnium.* Hominem esse Dei opus antea dixit, nunc autem dicit eum esse Dei opus per Filium, qui voluntate Patris est causa & author omnium, ut qui sit primus effectus motus: quo fit, ut quæcunque fiat ab eo mora in opus deducatur. Cum sit autem eius maxima potestas, ut qui sit Patris potestas, ea tamen non potest à carne comprehendere, ut quæ non cadat sub sensum. Quamuis ergo carnem acceperit, tanta tamen est carnis imbecillitas, ut quid sit ab iis qui carne sunt recti intelligi non possit. Nam cum sit Deus & homo, à carne quidem homo solus cernitur, non Deus. Carnem autem accepit Dei filius, ut intelligeret homines cum ipse esset homo qui opem fert hominibus, non deesse sibi vires ad obediendum mandatis. Non est autem mirum si ab eo adiuti homines, Dei mandata exequantur, cum ipse sit Dei virtus quæ quæcunque voluerit facile superat, nihil autem omittit quod non administret, ex iis quorum curam gerit. Quod nisi faceret & aliquam negligeret particulam vniuersitatis (nam tota ab eo recte geruntur) neque ab eo vniuersum recte esset effectus. Cum autem ne minima quidem sit particula cuius curam non gerat virtus Dei seu verbum (nam alioqui non esset recte effectus vniuersum) est maximæ potestatis quæ est Dei virtus, omnium partium perfecta examinatio & consideratio, peruadens usque ad primum administratorem vniuersorum. Est autem potestatis examinatio ipsa potestatis actio, peruadens usque ad primum administratorem id est ipsum Dei verbum; quod patre ita volente omnium procurat salutem. Præter ipsum autem verbum quod procurat & regit omnium salutem, sunt alij ordinati qui ad alios perfectos respiciunt nempe ad eos qui dant operam Græcæ philosophiæ, à qua nequaquam regitur & procuratur salus, licet ea suam habeat perfectionem. Sunt autem illi tandiu ordinati ad regendos in philosophia perfectos, donec veniatur ad magnum pontificem, nempe illum qui est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, nempe Christus qui & eorum qui salui fiunt præest saluti, & philosophorum etiam curam gerit. Ab illo autem verbo quod est Dei virtus, & potestas quod est vnus principium operans voluntate Patris (nam seipsum quoque principium vocat Christus, dicens, ego sum principium qui & loquor vobis) desuper dependent primæ, & secundæ, & tertiæ causæ. In extremo autem fine eius quod apparet

Ioan. 8.

parer, nempe ipsius cæli, apparet certis nempe nouem ordinibus, alij sub aliis collocati ad nos vsque pertin-  
 gunt. Ex vno autem & per vnum nempe Christum à quo mittuntur, accipiunt & dant salutem. Quomodo  
 autem ab vno primo principio dependent secundæ causæ, & beati sub se inuicem collocati Angelorum ad  
 nos vsque pertingunt: ita etiam qui sunt virtute præditi Dei spiritu attracti, cum prima mansione coniun-  
 guntur, & alij deinceps vsque ad postremā. In domo enim patris, id est in cælo, multæ sunt mansiones quæ Ioan. 14.  
 & à se sunt separatæ, & rursus inter se sunt inuicem coniunctæ, à prima vsque ad vltimam. Vt hoc autem me-  
 lius intelligatur, assimilatur illam domorum coniunctionem parti minimæ ferri, quæ attracta spiritu magnetis  
 lapidis, vnā mouetur extensa per multos annulos ferreos. *f. Qui autem sunt mali.* Qui sunt quidem virtute  
 præditi diuino spiritu attracti, cum in domo Patris in cælo scilicet, sint variæ mansiones pro meritorū va-  
 20 rietate, & separatæ & inter se iunguntur. Qui autem sunt mali ex infirmitate ac imbecillitate, nepe ex eo quod  
 non valeant vires ad virtutē assequendam, cum propter iniustam inexplēbilitatē, id est auaritiā & iniquam  
 plura habendi cupiditatē in malum habitū inciderint, id est in vitiū quod elui non potest, adeo vt nec supe-  
 rare possint, nec superari: ij circūfluunt & agitantur animi motibus & perturbationibus, vt nulla sit in eis fir-  
 mitas & stabilitas, quod sit vt humi decidant, nec in altū possint erigi, nec in cælū asurgere ac suspicere. Qui-  
 bus autem desunt vires & qui animi agitantur motibus & perturbationibus, quantumcumque velint, virtutem  
 eam nō assequuntur sine libero arbitrio. Nam etsi donū Dei sit virtus quæ à Dei gratia proficitur, eā tamē  
 non habet is cui datur nisi donanti assentiatur, & gratiā eligat. Tantū autē abest vt homo libero carcat arbi-  
 trio, vt lex de virtute eligēda ab eo qui ipsam velit, ab alto data sit id est à superis. *f. Quocirca præcepta.* Cū lex  
 ab alto, nempe à superis data sit, vt qui virtutē velit eam eligat, ideo præcepta quoque quæ fuerunt & ante  
 30 legem, & post legē (nam nec iis quibus nondū erat lex data deerant præcepta naturalia, & legi latæ subdita  
 erant sua præcepta) statuerunt, vt qui virtutē elegisset æternam vitam acciperet, & beatum præmiū nempe  
 bonarum actionū remunerationem. Statuerunt autē non lege lata, nam viris bonis & iustis nō est lex data:  
 huiusmodi enim, inquit Paulus non est lex, nā qui boni sunt & iusti spōte & libere agūt nullo iussu coacti, Galat. 3.  
 nec pœnarū vllō terrore impulsī. Non solū autem eligitur virtus sed etiam vitiū. Concesserūt itaque præce-  
 pta, vt qui vitio esset delectatus, libere & sua sponte versaretur cum iis quos elegerat. Est ergo in liberi arbi-  
 trij potestate vel bonū vel malū eligere, neque cogunt præcepta vt bonū vel malū eligatur. Eadem quoque  
 præcepta statuerunt, vt anima quæ assidue proficit ad acquirendam virtutem & parandam iustitiam, in to-  
 tius mundi vniuersitate meliorem locum habeat, nempe meliorem in domo Patris, in cælis inquā, mansio-  
 nem: ita enim singularim in virtute & iustitia extenditur ad habitum impatibilitatis, id est fit impatibilis, &  
 40 nullis obnoxia motibus & perturbationibus, donec venerit ad virū perfectum, id est ad perfectam cogni-  
 tionem & excellentiam hæreditatis (perfectus enim est qui & summam habet Dei scientiam & cogniti-  
 onem) & Christi filij Dei factus frater adoptatur, & ita eius cohæres, habet hæreditatis excellentiā: per liberi  
 autē arbitrij electionē, qua à malo ad bonū nempe à vitio ad virtutē conuertitur anima, sunt salutes con-  
 uersiones, prout est varia eorū mutatio. Diuiduntur in multas partes pro ratione circumstantiarū, temporū  
 & locorū, & honorū & cognitionū, & hæreditatū & ministeriorū vsque ad cōtemplationē quæ transcendit  
 & est proxima Domino in æternitate. Prout enim sunt varia loca, varia tēpora, varij honores, variæ cogni-  
 tiones, variæ hæreditates, varia ministeria, sunt variæ cōuersiones. *h. Hæc ergo virtutes.* Virtutes illæ quæ Do-  
 mino assimilant, sunt gratum & acceptum Domino sacrificium, & cor à superbia & fastu alienū, quod cor  
 contritum & humiliatū vocat Psalmographus. Vocat autē scriptura holocaustū quod totum Deo offertur,  
 50 totū autem Deo offertur, quando quis ex hominibus ita est assumptus ad sanctitatē, vt ad Dei illuminetur  
 vnionē, quæ separari & discerni nō potest. Hoc autē Deo est maximē gratū sacrificiū, quando quis seipsum  
 in seruitutē legis reducit & peccati captiuum effectū, interficit & mortificat, veterē inquam hominem qui  
 corrumpitur per cupiditates, per noxia inquam desideria & affectiones, interficit, & à veteri, vitiōrū mor-  
 te depulsa, in nouum conuertit hominem, virtutibus vitiis succedentibus. Et hoc est, Deo exhibere, vt dicit  
 Paulus, sua corpora hostiam viuētem, sanctam Deo placentē. Hoc fit cū sunt depositæ omnes animi per-  
 turbationes, & fit peccator à peccato omnino alienus. Hoc ipsum etiā lex tacitē significat, iubens de medio  
 tolli peccatōrē, id est omnino tolli peccata, & impatibilitatem quæ est ex fide (nam ab animi affectionibus  
 & perturbationibus maximē liberat fides) traduci à morte ad vitam, id est plane esse viuam: verē enim  
 sunt mortui quorum animæ vitam adimunt peccata, & vitiōrū ægritudines. Per hoc autem quod lex iubet  
 60 peccatōrē tolli de medio, significatur peccatōrē seipsum occidere & sacrificare, id est seipsum mortifican-  
 tem castumque reddentem offerre Deo hostiā viuam & sanctā. Hoc cum non intelligerent legis doctores,  
 & putarent legē reuera sentire peccatōrē esse occidendos, vt cui essent gratæ rixæ & contentiones, dederūt  
 aliis occasionē nempe calūniatoribus legem calumniandi: quod ea esset propensio ad eādem faciendā, cū  
 tamen hoc esse falsum constet ex eo, quod Deus non nostro exitio, sed nostra salute sola delectetur. Quod  
 autem Deo nō sacrificamus, nos inquam id est Christiani, hæc causa est quod Deus nullius indigeat, Deus, Psal. 115.  
 inquit, meus es tu quoniam bonorū non eges: cū nullius autē indigeat, omnia præbet hominibus. Quod  
 autem dicit Christianos Deo non sacrificare, intelligit de sacrificiis quæ in veteri lege Deo offerebantur, in  
 qua occisa immolabantur animalia. Non sunt autem talia Christianorū sacrificia: animalia enim Deo non  
 sacrificāt, sed sacrificant sacrificiū laudis & gratiarū actionis, eū glorificantes qui pro nobis est sacrificatus,  
 60 nempe eum qui cruci affixus se pro nobis Deo obtulit. Seipsum autem sacrificant, id est, sanctas & immacu-  
 latas hostias offerunt, corpora sua mortificant Deo qui nullius indiget, & impatibili Deo se impatibiles  
 exhibentes. Quod quidem ideo faciunt quia Deus sola nostra salute delectatur. Cum autem ei demū offe-  
 ratur sacrificium ab eo qui vincitur à voluptatibus, Deus autem nec capiatur à voluptate, nec lucrum aut  
 pecuniam appetat, vt qui sit diues & omni ex parte plenus, & tantum abest vt alicuius indigeat, vt omni-  
 bus à natura productis, quæ indigent ex eo omnia suppetant, meritō illi non sacrificatur. Et vt sacrificium  
 illi nō offertur, ita nec donis, nec gloria, nec honore inuocatur & allicitur, nec aliis eiusmodi: sed solis viris  
 bonis Deus apparet, qui nullo terrore, nec vllis promissis induci possunt, vt quod æquū est & iustū deserāt.  
 Non ij

\* NAM credere quidem & parère, est in nostra potestate. <sup>b</sup> Malorum autem cau-  
 sam si quis putauerit & materia imbecillitatem, & inuoluntarios ignorationis impe-  
 tus, & rationis expertes propter inscitiam necessitates, cum eos perinde ac bestias aliquas  
 per disciplinam superauerit is qui est cognitione präditus, diuinum imitans institutum, be-  
 nefacit pro viribus hominibus qui voluerint: & si aliquando fuerit in magistratu con-  
 stitutus, non secus ac Moses, prærit ad salutem eorum in quos obtinebit imperium, &  
 mansuefaciet id quod est agreste & infidele: honore quidem eorum qui sunt optimi ac præ-  
 stantissimi: supplicio autem improborum, quod conuenienter rationi inscribitur ad disci-  
 plinam. Imago enim valde diuina & Deo similis, est viri iusti anima, in qua per præce-  
 ptorum obedientiam ædificatur & collocatur dux mortalium & immortalium omnium,  
 Rêxque & genitor omnium, bonorum reuera lex & præscriptum, & verbum æternum,  
 qui & priuatim singulis, & communiter omnibus est vnus Seruator. Hic est reuera uni-  
 genitus, & omnium Regis & omnipotentis patris gloriæ figura, quæ ei qui est cognitione  
 præditus imprimit perfectam contemplationem ad suam imaginem, ut sit iam tertia diui-  
 na imago, quæ quoad eius fieri potest assimilatur causæ secundæ, ei quæ est reuera vita,  
 per quam, vitam veram viuimus, veluti nobis describentes eum qui est cognitione prædi-  
 tus, qui versatur in ijs quæ sunt firma & stabilia, & nec mutari possunt nec alterari. Si-  
 bi ergo & suis imperans, firmam ac stabilem possidens comprehensionem diuinæ scientiæ,  
 germanè ac syncerè accedit ad veritatem. Eorum enim quæ intelligentia percipiuntur co-  
 gnitio & comprehensio, iure dicatur firma ac stabilis scientia: cuius ea quidem pars quæ  
 versatur in rebus diuinis, hoc habet munus ut consideret quid sit prima causa, quid  
 verò sit per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil: & quænam sunt ea  
 quæ sunt ut disiungentia, quæ autem ut comprehenduntia: & quæ sunt quidem coniun-  
 cta, quæ verò ut disiecta: & quemnam habeat ordinem unumquodque eorum, & quas  
 vires, & quod ministerium afferat unumquodque. Et rursus in rebus humanis, quid sit ipse  
 homo, & quid sit ei secundum & præternaturam, & quemadmodum rursus agere vel pa-  
 ti oporteat, & quænam sint eius virtutes, & quænam vitia, & de bonis & malis, & me-  
 diis, & quæcunque tractantur de magni & excelsi animi virtute, de prudentia & tempe-  
 rantia, & de ea quæ est post omnes omni ex parte perfectæ & absoluta virtute iustitia. Sed  
 prudentia quidem & iustitia vitur ad parandam sapiētiam: magni autem animi virtute,  
 non solum in ferendis casibus, sed etiam in eo quod resistat voluptati & cupiditati, dolori-  
 que, & iræ: & in summa, cuius rei quæ nos vel vi vel fraude aliqua illicit. Nō enim opor-  
 tet vitia & honesta sustinere, sed persuaderi & ea sustinere, quæ sunt terribilia. Inuenitur  
 autem dolor quoque utilis, & in medicina, & ad erudiendum, & castigandum: & per eum  
 corriguntur mores ad utilitatem hominum. Magni autem & excelsi animi virtutis species  
 sunt tolerantia, ingens spiritus, magnitudo animi, liberalitas, magnificētia. Propter quam  
 causam, nec reprehensionem, nec vulgi malam famam apprehēdit is qui est cognitione præ-  
 ditus, neque gloriis subijcitur, neque assentationibus: & in sustinendis laboribus simul ali-  
 quid agens eorum quæ oportet, & casus omnes magno & forti animo superans, reuera vir  
 apparet inter alios homines. Et rursus custodiens prudentiam, & moderatus ac temperatus  
 in quiete animæ, ea quæ præcipiuntur excipiens tanquam quæ sibi conueniant: ea verò quæ  
 sunt turpia, ut aliena auertens, mundanus & supermundanus ornatè & decorè se gerens,  
 & nullo modo delinquens. Maximè quidem diues, ex eo quod nihil cōcupiscat, ut qui pau-  
 cis egeat, & cuiusvis boni magnis abundet copiis, propter boni cognitionem. Eius enim iu-  
 stitiæ est primum munus, amore complecti eos qui sunt eiusdem generis, & cum eis agere &  
 versari in terra & in cælo. Ea ratione lubenter quoque impertit & communicat si possideat:  
 & cum

& cū sit comis & benignus, summo odio habet malos, quoduis maleficiū perfectē abhorrēs  
 & auersans. Oportet ergo discere esse fidelē & sibi & proximo, & parēre praeceptis. Hic est  
 enim Dei seruus, qui sua sponte se subiicit praeceptis: qui autē non iam propter praecepta, sed  
 propter ipsam cognitionē est mūdus corde, is est Dei amicus. Neque enim nascimur natura  
 virtute praeediti, neque ea natis, ut aliqua alia partes corporis, accedit postea naturaliter, nā  
 sic non esset voluntarium, nec laudabile: sed nec ex eorū qui conuenerunt accedente usu &  
 10 cōsuetudine, quomodo sermo virtus perficitur (vitū enim propemodū hoc modo ingenera-  
 tur) sed nec ex arte aliqua, siue ex iis quae proponūt sibi quāstū, siue ex iis quae pertinent ad  
 curā corporis, accedit cognitio. Sed nec ex iis quae sunt in orbe disciplinis: bene enim cum eis  
 ageretur, si tantū possent praeparare animā & ei ministrare. Nā leges ciuiles malas actiones  
 fortē possunt reprimere: sed neque ad persuadendū cōparata orationes, cū versentur in su-  
 perficie, praeberint permansionē veritatis quae constituit scientiā. Philosophia autē Græca  
 veluti praeprurgat & praeprarat animā ad fidem accipiendam, super quā veritas aedificat co-  
 20 gnitionē. Hic est verus Athleta, qui in magno stadio, nempe pulchro hoc mūdo, coronatur,  
 veram affecutus victoriam aduersus omnes animi perturbationes. Nam & Agonotheta est  
 omnipotens Deus, & qui brauia seu præmia distribuit est unigenitus Dei filius, spectatores  
 autē sunt Angeli & Dī: variūmque & ex omni genere pugnae constās certamē, non est ad-  
 uersus carnem & sanguinē, sed aduersus spirituales potestates quae per carnes operātur ve-  
 hementes vitiorū & affectionum motus. His magnis superatis certaminibus & veluti pro-  
 strato imminente tentatore, potitus est immortalitate: falli enim non potest Dei sententia in  
 30 iustissimo iudicio. Atque vocatū est quidem theatrū ad certamen, in stadio autem decertāt  
 athletae. & ex his utique superat qui alyptae paruerit. Omnibus enim omnia à Deo propo-  
 sita sunt aequalia, & est ipse alienus à reprehensione: misericordiam autem consequitur is  
 qui potest, & potens est is qui voluerit. Hac ratione mentē quoque accepimus, ut scia-  
 mus quod agimus: & illud, Nosce teipsum, hoc est scire propter quid orti simus: orti autem  
 sumus ut eligeremus obedire praeceptis ad hoc ut vellemus esse salui. Hic est Nemesis, pro-  
 40 pter quam non licet Deum effugere: est ergo officiū hominis, Deo parēre, qui variā annun-  
 ciauit salutem per praecepta. Deo autem gratum esse & acceptum, efficit confessio: benefa-  
 ctor autem praecepsit beneficētiā. Qui autem cū iis, cum quibus par est, cōsiderationibus\*  
 prompto & alacri animo acceperit, & mandata custodierit, is est fidelis. Qui autem pro ac-  
 cepto beneficio pro viribus refert gratias per charitatem, is iam est amicus. Vna est autē ab  
 hominibus praeprua gratia relatio, ea facere quae Deo sunt optima. Nam tanquam propriū  
 fætus, & in aliquo cognati effectus, magister & seruator accipit utilitates & correctiones  
 50 hominum ad propriam gratiam & honorem, sicut etiam damna & offensiones quas acci-  
 piunt i qui in ipsum crediderūt, tanquam ingrati animi in se admissa crimina, propriāque  
 probra & dedecora existimat. Quod enim aliud probū ac dedecus Deum attigerit? Quo-  
 circa nec possunt omnino referri gratiae pro dignitate salutis, si conferantur cum utilitate  
 quae à Domino proficiscitur. Quomodo autem qui vexant possessiones, dominos iniuria af-  
 ficiunt: & qui milites, eorum Imperatorem: ita Domini est contemptio, eorum qui sunt  
 illi dedicati, vexatio. Quomodo enim Sol non solū calum, & totum mundum illumi-  
 60 nat, super terram & mare resplendens, sed etiam per fenestram & paruum foramen,  
 vel in intima penetralia domorum lucem emittit: ita Verbum undiquaque effusum, vel  
 minima respicit ex iis quae in vita geruntur. Græci autem sicut hominibus forma si-  
 miles, ita iisdem quoque quibus ipsi, animi perturbationibus, Deos ponunt obnoxios,  
 & quomodo eorum formas sibi similes singuli describunt, ut ait Xenophanes, Æthiopes  
 quidem nigros & simos, Thraces autem fuluos & ceruleos: ita etiam animos quoque

ἀπάσῃ  
 Nemesis,  
 inde dicta,  
 quod effugi  
 non possit.  
 \* ἀπείρητος.

*assimilant ijs qui eos effingunt, Barbari quidem agrestes & efferatis moribus: Græci autem mansuetiores, sed in quos tamen cadunt motus & perturbationes. Quocirca necesse est quidem ut improbi malas de Deo suscipiāt cogitationes, probi autē optimas. Quamobrē qui est animo verē regio & cognitione præditus, is cū & piē Deum colat, & sit alienus à superstitione, persuasum habet eum solum qui solus est Deus, esse honorandum, venerandum, magnificum, beneficentia omnes complectentem, principem & authorem bonorum, malorum autem non esse causam. Atque de Græcorum quidem falsa religione satis, ut arbitror, ostendimus in libro qui dicitur Protrepticos, id est exhortatorius ad gentes, abundē utentes ijs quæ ad id faciebant historiis: non sunt ergo repetenda ea quæ apertè dicta sunt. Quod ad notandum autem attinet cū ad hunc locum peruenimus, satis est ex multis pauca adducere, ad ostendendum eos esse impios qui Deum pessimis hominibus assimilant. Aut enim eis Dii leduntur ab hominibus, & qui leduntur ab hominibus, ostenduntur esse ijs inferiores: aut si non leduntur, quemadmodum cū non ledantur, perinde ac iracunda anicula ad iram incitata indignantur? ut dicunt Dianam propter Oeneum iratam fuisse Ætolis. Quemadmodum enim cū Dea esset, non cogitavit, quod non contemnens Oeneus, sed vel cū esset oblitus, vel cū sacrificasset, neglexit? Bene autem ipsa quoque causam suam defendens apud Minervam, propterea quod ei succenseret quod in templo peperisset, dicit:*

*Cruenta quidem spolia gaudes,*

*Cernens detracta ex mortuis,*

*Nec hæc sunt tibi execranda:*

*Si autem ego peperī, graue ducis.*

*quanquam cetera quoque animalia quæ in Templis pariunt, eis nullam faciunt iniuriam.*

#### COMMENTARIUS.

\* *NAM credere.* Patri & principi esse similem est facile: Ei enim euadit similis qui ei credit & eius paret mandatis. Credere autem & obedire est in nostra potestate. *Malorum autem causam.* Hic docet Clemens quomodo hominibus beneficiat is qui est cognitione præditus, is scilicet, qui fidem habet Dei fultam scientia & cognitione. Is beneficit hominibus qui voluerint, eis non bene fit qui sibi oblatum non accipiunt beneficium: beneficit autem diuinum imitans institutum. Nam & bonus est Deus, & eius proprium est benefacere, non beneficit autem nisi malorum causas norit: malorum autem censetur esse causæ & materis imbecillitas, terrena inquam & crassa natura quæ in se nihil habet diuinum & spirituale. Ignorantia quoque quæ non voluntate, sed temerario quodam impetu fertur ad agendum. Sunt etiam naturales quædam necessitates quæ omnino carent ratione, quod in eis nulla sit scientia. Has malorum causas tanquam bestias, volens hominibus benefacere fidelis qui est cognitione præditus, superat per disciplinam. Beneficit autem hominibus is qui est cognitione præditus etiam si sit priuatus: multo autem magis si quando fuerit in magistratu constitutus. Tunc enim sicut Moses eis quibus imperabit, ita prærit ut eis det salutem, bonos quidem honoribus afficiens, improbos autem suppliciis, postulat autem ratio ut bonos honorare, improbos autem castigare habeatur pro disciplina. Quod autem fidelis Dei scientia & cognitione præditus diuinum imitans institutum beneficiat hominibus, hæc causa est, quod iusti anima, nempe eius qui fide viuit, est imago plane diuina, & Deo similis. In ea iusti anima ædificatur & collocatur, ex eo quod obediatur præceptis, æternum Dei verbum, Dux omnium mortalium & immortalium à quo omnia reguntur & generantur, & quod tanquam legem & certum præscriptum reuera sequuntur boni. Et est priuatim & conuenienter vnus omnium Seruator. Hoc autem æternum verbum, est vnigenitus Dei filius, estque figura & character gloriæ omnium regis & Patris omnipotentis. Hic autem filius Dei vnigenitus, qui est Dei verbum & sapientia eiusque character, imprimit fideli Dei scientiæ cognitione prædito perfectam contemplationem ad suam imaginem. Illa autem contemplatio à verbo quod est Dei figura impressa fideli cognitione prædito est Dei imago. Quomodo autem in Gymnicis certaminibus est agonotheta (is autem est qui certamen proponit, & est qui decertantibus athletis braua proponit, & præmia) Ita etiam in hoc spirituali gnostico certamine, Deus est omnipotens qui certamen proponit, braua autē & præmia proponit vnigenitus Dei filius, athletarum autem decertantium spectatores sunt Angeli. Porro autem est varium & multiplex constans ex omni pugna genere: decertatur autem non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales potestates, nempe dæmones qui per carnem ab eis impulsam excitant vehementes animi motus & vitia. Peractis autem certaminibus, & deiecto ac prostrato tentatore seu diabolo, qui per tentatam carnem vehementes incitat animi motus & affectiones, victor pronunciatu sit immortalis: neque vero potest aliter fieri. Nam cum iusta Dei sententia est constitutum, ut qui aduersarius dæmonem superarit sit immortalis, quæ iusto Dei iudicio lata est sententia minime falli potest. Atque vocatū quidem est theatrum



est theatrum ad certamen, id est vocati sunt angeli ut spectarent decertantes athletas, decertantes autem spectant Angeli. Non omnes vincunt athletæ, sed ij demum qui paruerint aliptæ, is autem est qui athletam vngit ad certamen: per eum autem intelligit doctorem & præceptorem, qui & quomodo certandum sit docet, & vires ei addit & animum. Atque Deus quidem omnia omnibus proposuit æqualia, & nemo est qui eum iure possit reprehendere. Vult autem Deus omnes fortiter decertare, ut victoria potiti salui fiant. Salui autem fiunt per Dei misericordiam ij qui eam possunt consequi, consequi autem possunt ij qui volunt: volunt autem ij qui ut vincant libero vtuntur arbitrio. Per eum ergo stat qui non vult ut libero arbitrio, quominus sit saluus: uti autem potest si velit, & eo vtens est potens. Ideo autem mens nobis data est, ut intelligeremus quod agimus, & diuinum illud præceptum, Nosce teipsum, nos admonuit ut sciremus propter quid orti sumus: orti autem sumus ut libero nostro arbitrio eligeremus obedire præceptis, ut vellemus esse salui: saluus autem non potest esse qui non vult. *Hac ratione mentem quoque accepimus.* Non temerè autem & inconsideratè suscipitur hoc certamen, sed à Deo accepimus mentem & intelligentiam, ut sciamus quod agimus: nemo enim quod agit recte gerit, qui nescit quod agat. A Deo quoque accepimus id quod est in prouerbio; Nosce teipsum. Is autem demum seipsum nouit, qui ad quem finem natus sit, nouit: hic est autem finis propter quem nati sumus, ut cum nobis datum sit liberum arbitrium, liberè & nostra sponte eligamus Dei obedire præceptis. Deo autem obediendi scopus non eo tendit, ut per ea vel diuitias nobis paremus, vel fruamur voluptatibus, sed ut velimus esse salui, Christiani autem salus est vita æterna. Si Deo ergo ita præceptis eligamus parere, ut salutem assequamur, ea vero non potest nos effugere: hæc enim est Dei Nemesis quæ & Adrastia dicitur, per quam Deus & tribuit quod cuique debetur pro meritis, punitque & vlscitur eos qui non paruerint. Dicitur autem & Nemesis quod rectè & legitime cuique tribuat, & Adrastia quod scelera Dei ultionem minime effugiant, ut nec etiam virtutum merita effugiant Dei mercedem & remunerationem. Est ergo hominis officium Deo parere, qui per præcepta variam annunciat salutem. Vna quidem est salus quatenus omnes qui præceptis parent sunt salui, varia vero est salus quatenus præceptis variè obeditur, & ideo eorum qui eis obediunt, variæ sunt habitationes, & ut dicit Christus, in domo patris mei variæ sunt mansiones. Quatenus ergo sunt omnes salui qui obediunt præceptis, est una salus, quatenus autem eorum qui salui fiunt variæ sunt habitationes & mansiones, salus est varia & multiplex. *Græci autem sicut hominibus forma similes.* Postquam ostendit Clemens, quam sint inter se similes sol & Dominus Verbum, visum est illi dicere quam sit stulta opinio Græcorum, qui deos existimant similes esse forma hominibus, & eos esse censent obnoxios iisdem animi motibus & perturbationibus.

30 Cum sint autem hominum variæ nationes, & quælibet natio suam habeat formam, & ei animum conuenientem, necesse est ut quælibet natio censeat esse varias deorum formas, variosque eorum animos, morumque & affectus. Deos esse hominibus similes censeant Epicurei, teste Cicerone de natura deorum, & Plutarcho de Placitis Philosophorum: quodquidè eo minus est mirum quod essent improbi, ut qui felicitatis finem sibi proponerent voluptatem. Improbi enim de Deo malas suscipiunt cogitationes: boni verò credunt eum esse honorandum, venerandum, magnificum, omnes beneuolentia & beneficentia complectentem, bonorum omnium authorem, & causam, non esse autem causam malorum. De Deo autem bene magna ex parte senserunt & cogitauerunt Academici & Stoici, qui Deum dixerunt sua prouidentia curare res humanas, vniuersam mundi machinam administrare. De falsa autem gentium & maxime philosophorum religione, dicit se non esse plura dicturum, quod de ea satis dixerit in oratione exhortatoria ad gentes, nec opus esse ut eadem reperantur.

40 *Quod ad votandum autem attinet.* Ex iis quæ scripsit Clemens in exhortatoria ad gentes, visum est ei adnotandum inter multa, eos esse impios qui Deum assimilant pessimis hominibus, qui scilicet Deo eos tribuunt affectus, & eos animi motus, qui in Deum non cadunt, sed in vitiosos & sceleratos homines. Eleganti autem dilemmate ostendit eos affectus in Deum non cadere: aut enim dii læduntur ab hominibus, & ita dii sunt inferiores hominibus, quod est absurdum, & diuina natura indignum, quæ est humana præstantior, aut non læduntur. Quod si non læduntur, cur quasi iratæ aniculæ indignantur? neque ergo diis conuenit lædi ab hominibus, neque non lædi: quod si non læduntur, cur indignantur, ut vetula ad iram incitata: ut dicunt Poetæ Dianam propter Oeneum iratam fuisse Ætolis. Scribunt enim poetæ cum in Ætolia orta esset magna frumenti copia, Oeneum propter eam diis omnibus sacrificasse præterquam Dianæ, quod ægreferens Diana, Oeneo infensa, Aprum immisit Calydonium qui totam Ætoliam

50 mirè afflixit & vastauit. Dicit autem Clemens non fuisse causam cur Oeneo succederet. Nam cum esset Dea (eam enim esse deam existimabant Græci) debebat cogitare Oeneum non propter contemptum ei non sacrificasse, sed vel esse oblitum, vel cum iam sacrificasset, non curasse amplius: hoc autem non iustam fuisse causam, cur adeo in Oeneum irasceret. Non iustiore certe fuisse causam, cur Oeneo irasceret Diana, quam quod Minerua irasceret Dianæ, propterea quod ipsa in suo templo peperisset, potuisse certè Oeneum suam causam æque defendere apud Dianam: atque ipsa Diana suam causam defendisset apud Mineruam indignantem quod in suo templo peperisset. Tu gaudes, inquit Diana, Minerua, videns cruenta spolia detracta esse ab hostibus, neque hoc tibi videtur esse execrandum. Cur autem tibi videtur esse execrandum si ego pepererim, sed nec diis illam faciunt iniuriam cetera animalia quæ pariunt in templis.

Quid. Me-  
tamorph. 8.

60 *MERITO ergo superstitiosi, cum Dæmones pertimescant, & sint proclines ad iram, omnia quæ eueniunt, existimant esse signa & causas malorum. Si mus aram quæ erat è luto constructa perfoderit, & cum nihil aliud haberet, lecythum corroserit: si gallus qui alitur vespere cecinerit, hoc alicuius esse signum statuentes. Talem quendam ludificatur Menander in Comædia quæ inscribitur δυνάμει, id est, superstitiosus:*

Nnn iij



Quidnam boni mihi accidat ô boni Dei?

Nam dexteri alligans calcei corrigiam

Rupi.

Merito ô nugator, erat enim putrida: tu autem es parcus & sordidus, qui nolis novos emere. Lepidum est illud Antiphontis: Nam cum quidam malè præfagiret ex eo quod sus porcellos deuorasset, isque eam vidisset ob sordes eius qui ipsam alebat fame valde attenuatam: De signo, inquit, letare, quod cum sic esuriret, filios tuos non comederit. Quid mirum, inquit Bion, si mus calathum arroserit, cum non inueniret quod comederet? hoc enim fuisset mirum, si (ut ludens argutabatur Arcefilaus) murem calathus comedisset. Rectè certè Diogenes quoque illi qui admirabatur quod inuenisset pistillum à serpente in gyrum circumdatum: Ne mireris, inquit: esset enim illud mirabilius, si vidisses rectum serpentem esse à pistillo circumdatum. Oportet enim animantia rationis expertia currere, pugnare, parere, & mori: quæ cum illis sint secundum naturam, præter naturam nobis nunquam fuerint:

Et volucres multæ veniunt sub lumina Solis.

Philemon quoque Comicus talia ridet in Comædia. Cum videro, inquit, obseruantem quis sternutarit, vel quis sit locutus, aut respicientem quis sit qui pullo procedat, statim in foro sternutat unusquisque nostrum, is secum ingreditur & loquitur, dicens ciuibus res non euenire ut earum fert natura. Deinde sobrii quidem petunt sanitatem: se autem implentes, & in ebrietatibus festis diebus volutantes, morbos ad se attrahunt.<sup>b</sup> Multi autem suspensas quoque timent scripturas. Lepidè admodum Diogenes, cum inuenisset scriptum super domum cuiusdam improbi, Insignis victoria, Hercules hîc habitat, nihil mali ingreditur. Et quomodo ingreditur, inquit, dominus adium? Ij autem ipsi omne lignum, & omnem lapidem pinguem, ut dicitur, adorantes, lanas flauas, & grana salis, & faeces, & scillam, & sulphur timent, incantati à præstigiatoribus per quasdam immundas expiationes. Deus autem qui reuera est Deus, sanctos solos nouit, iusti mores, sicut iniustos, impuros & sceleratos. Videre quidem certè licet oua ab his quæ purgantur si fota fuerint, viuificari: atqui hoc nequaquam fieret, si eius ipsius, quod purgatur, mala participarent.<sup>d</sup> Eleganter certè Comicus quoque Diphilus per hæc ridet præstigiatores, Puellas expians Prætidas, & patrem ipsarum Prætum Abantiadem, & anum quintam inter eos, ræda una, & scilla una, quot hominum corpora, & sulphure & bitumine maris magnum edentis strepitum, ex quieto sed profundo fluente Oceano. Sed beate aër mitte per nubes Andicyram, ut ex cimice fucum efficiam.<sup>e</sup> Certè rectè quoque Menander, Si aliquod quidem verum malum haberes, hos tibi verum medicamentum adhibere oporteret: nunc autem non habes, inane medicamentum inueni ad inane: existima autem id te aliquid iuuare. Abstergant te circumcirca mulieres, & ex tribus fontibus aquam afferant ut te aspergant, salēque & lentem iniicient: quilibet est mundus qui nullius est sibi mali conscius.<sup>f</sup> Iam verò dicit Tragædia, Oreste: Quis te perdit morbus? conscientia ipsa, quoniam sum mihi conscius me perpetrasse graua. Reuera enim non est alia puritas quàm abstinere à peccatis. Pulchrè ergo dicit etiam Epicharmus: Mundam si mentem habeas, es mundus toto corpore.<sup>g</sup> Porro autem animas quoque dicimus prius oportere purgari à malis & improbis dogmatibus per rectam rationem, & tunc sic conuerti ad commemoranda præcipua capita: nam ante mysteriorum quoque seu sacramentorum traditionem, exhiberi oportere quasdam expiationes iis qui sunt initiandi mysteriis, utpote quod oporteat impia deposita opinione ad veram conuerti traditionem.<sup>h</sup> Num enim vere & rectè aliquo loco non circumscribimus eum qui non potest circumscribi, neque in templis manufactis concludimus eum qui omnia continet? Edificatorum autem & lapicidarum, sordidaque & illiberalis

illiberalis artis quodnam fuerit sanctum opus? Non sunt iis meliores qui aërem & id quod  
 continet, vel potius totum mundum & uniuersum, existimarunt esse dignum Dei excel-  
 lentia? Ridiculum enim fuerit, ut ipsi dicunt Philosophi, hominem qui est ludus Deorum,  
 Deum efficere, & ex ludicra arte Deum fieri: quoniam id quod fit, fit idem & simile ei  
 ex quo fit, ut quod fit ex ebore eburneum, & quod ex auro aureum. Quæ autem à vilibus  
 & sordidis hominibus conficiuntur imagines & templa, fiunt ex vana & inutili mate-  
 10 ria: quare ipsa quoque fuerint vana, inutilia, materialia, & profana, & ut artem perfe-  
 ceris, sordes semper participant & illiberalitatem: non sunt ergo utique sacra & diuina  
 artis opera. Quidnam verò poni & collocari potuerit, cum nihil sit quod non sit positum  
 & collocatum, quoniam omnia sunt in loco? Iam verò quod ponitur & collocatur, ab a-  
 liquo ponitur & collocatur, cum prius positum & collocatum non esset. Si ergo Deus poni-  
 tur & collocatur ab hominibus, fuit aliquando non positus & non collocatus, & nec om-  
 nino quidem erat. Id enim erat non locatum & positum, quod non erat: quandoquidem  
 20 quicquid non est, ponitur & collocatur: quod autem est, non poni & collocari potuerit ab  
 eo quod non est, sed nec ab ullo alio, nam ipsum quoque verè est: restat ergo ut à seipso. Et  
 quomodo aliquid seipsum generabit? aut quomodo ipsum quod est, seipsum esse ponet &  
 collocabit? Vtrum cum prius non esset positum & collocatum, prius seipsum posuit & col-  
 locauit? Sed ne sic quidem fuisset, quoniam id quod non est, poni & collocari non potest. Et  
 quod existimatum est esse positum & collocatum, quomodo id quod est quod prius habuit,  
 hoc seipsum postea fecerit? Cuius autem sunt ea quæ sunt, quomodo hoc aliquo adhuc opus  
 30 habuerit? Sed etsi Deus est homini forma similis, perinde ac homo opus habebit nutri-  
 mento & tegumento & domo, & aliis quæ consequenter accidunt. Nam qui eandem ha-  
 bent formam & easdem affectiones, eodem quoque victu egebunt. Si autem sacrum acci-  
 pitur duobus modis, nempe ut Deus ipse, & id quod est constructum in eius honorem, quo-  
 modo non propriè eam quæ in Dei honorem per sanctam agnitionem facta est ecclesiam,  
 Dei sacrum dixerimus, quod est magni precij, & non sordida & illiberali arte constru-  
 ctum: sed neque manu præstigiatoris ornatum, sed voluntate Dei templum effectum?  
 40 Non enim nunc locum, sed electorum congregationem, appello ecclesiam: melius est hoc  
 templum ad accipiendam Dei dignitatis magnitudinem. Animal enim quod est magni  
 precij, ei qui est omni precio dignus, imò cuius precio nihil omnino respondet, consecratum  
 est propter insignem sanctitatem. Fuerit autem magni precij is qui est cognitione præditus,  
 qui est in honore & precio apud Deum, in quo Deus est collocatus, hoc est, de Deo conse-  
 crata est cognitio. Hic diuinam inuenerimus effigiem & sanctam imaginem in iusta a-  
 nima, quando ea quidem fuerit beata, ut quæ est præpurgata, beata autem efficiat opera.  
 50 Hic est & quod collocari potest, & quod est collocatum: hoc quidem in iis qui iam sunt  
 affecuti cognitionem, illud autem in iis qui possunt fieri, etiamsi nondum sint digni Dei  
 scientiam accipere. Nam quicquid est crediturum, iam fidelis Deo & posita in honorem  
 imago virtute prædita, Deo est dedicata. Quomodo ergo Deus loco non circumscribitur,  
 neque animalis figura unquam assimilatur: ita nec in eum similes cadunt affectiones, ne-  
 que alicuius indiget, sicut quæ sunt natua, ut sacrificium instar alimenti propter famem  
 60 concupiscat. Quæ tangit affectio, in ea omnia cadit interitus, & ei qui non nutritur, ci-  
 bum præbere est stultitia. Porro autem Comicus ille quoque Pherecrates lepidè in comæ-  
 dia quæ inscribitur Fugitiui, fecit Deos cum hominibus exposulare de sacris, quòd cum  
 Dix sacrificarent, primum secerneretur id quod eorum dedecori assignaretur, dicendo:  
 Non cum femora ad inguina usque valde circumlinxeritis, & lumbos valde tenues, ip-  
 sam deinceps spinam tanquam limatam distribuistis nobis tanquam canibus? Deinde

ἀλλήλων.

cum vos vestri inuicem pudeat, multis modis contegitis. Eubulus autem qui est ipse quoque Comicus, hoc modo ipse quoque scribit de sacrificiis: Caudam solam & femur sacrificatis, tanquam pædiconibus. Et in comædia Semele introductum Dionysium facit disceptantem: Primum quidem quod mihi sacrificant quidam sanguinem & vesicam, cordis autem ne superficiem quidem. Ego enim neque dulci vescor victima, nec femoribus. Scripsit autem Menander: Cum summos lumbos, bilem, & quæ comedi non possunt ossa Diis apposuerint, ipsi consumunt alia. An non enim à nidore sacrificiorum vel bestiis est abstinentum? Sin autem reuera nidor est munus Deorum qui sunt apud Græcos, cur non prius quoque coquos in Deos retulerint, qui æquali dignantur beatitudine, & non ipsum adorant caminum qui est huic venerabili nidori propinquior? Quinetiam Hesiodus dicit etiam Iouem deceptum à Prometheus in diuisione carniū, accepisse.

Hes. in the.

Arte mala ossa bouis nitida pinguedine tecta.

Hinc fit ut ossa viri sacras adolere per aras

Assueti, veteris imitantur originis usum.

10

<sup>m</sup> Sed nequaquam dixerint, quæ ex indigentia oritur cupiditate vexatum Deum nutrirī. Eum itaque efficient plantæ similem, ut qui nutriatur absque appetitione: & bestiis quæ latent in cauernis, eas quidem certè dicunt aut ab ea quæ est in aëre crassitudine, aut etiam ab ipsa proprii corporis exhalatione nutrirī, & citra offensionem augeri. Atqui si citra ullam egestatem eis Deus nutritur, quid est opus nutrimento ei qui non indiget? Sin autem gaudet honorari, cum natura nullius indigeat, non abs re nos Deum precibus honoramus, & hoc sacrificium optimum & sanctissimum cum iustitia emittimus, iustissimo verbo eum honorantes, per quem accipimus cognitionem, ea quæ didicimus per eum glorificantes. Est ergo quod est hic apud nos altare, terrestris congregatio eorum qui sunt dedicati orationibus, qui veluti unam vocem habent communem & unam mentem. Quæ autem per odoratum sumuntur alimenta, etsi sint diuiniora iis quæ per os capiuntur, significant tamen respirationem. Quid ergo de Deo dicunt, utrum perspirat sicut genus demonum? an inspirat solum, ut aquatilia per branchiorum dilatationem? an circumspirat, ut insecta per compressionem pennarum incisionis? Sed nulli ex iis, si sapiant, Deum assimilauerint. Quæ autem respirant per pulmonis ad thoracem obiectam dilatationem, ea tanquam remulo attrahunt aërem. Deinde si Deo dederint viscera & arterias, & venas, & nervos, & partes, inducent eum nihil differentem. Conspiratio autem propriè dicitur in ecclesia. Est enim Ecclesia sacrificium. Verbum quod à sanctis exhalatur animis, cum sacrificium simul aperiatur & tota mens Deo. Sed antiquissimam quidem aram in Delo sanctam vulgò iactarunt. Ad hanc autem solam dicunt etiam accessisse Pythagoram, cæde & morte minimè inquinatam: aram autem verè sanctam iustam animam, & qui ab ea emittitur suffitum nobis sanctam dicentibus orationem, non credent? Esus autem carniū, ut arbitror, prætextu, excogitata sunt hominibus sacrificia: licebat autem aliqui absque tali cultu simulachrorum, ei qui vellet, vesci carnibus. Quæ enim ex lege sunt sacrificia, allegoricè nostram significant religionem, ut turtur & columba quæ offeruntur pro peccatis, emundationem partis animæ quæ caret ratione, Deo esse acceptam significant. Si quis autem ex iustis esu carniū animam non onerat, satis consentanea vitur ratione, non qua Pythagoras & eius affecle, somniantes animæ transmigrationem. Videtur autem Xenocrates seorsum tractans de nutrimento ex animalibus, & Polemon in opere de Vita secundum naturam, apertè dicere, esse inutile quod ex carne sit nutrimentum, iam confectum & assimilatum animis bestiarum. Ea ratione Iudæi quoque maximè abstinent à carne suilla, utpotè quod hoc animal sit maximè sceleratum & execrandum, quoniam ma-

40

10

niam ma-

niam maximè ex aliis fructus effodit & corrumpit. Quod si dicant hominibus data esse animalia : nos quoque id confitemur , sed non omnino ad comedendum : sed neque omnia, sed quaecunque non laborant. Quocirca non malè Plato Comicus in Comœdia quæ inscribitur Festa, dicit: Ex quadrupedibus autem deinceps nullum oporteret nos occidere , præter sues : carnes enim habent suauissimas, & nihil ad nos redit ex sue, præterquam seta & lutum & clamor. Vnde etiam dicebat Esopus, non rectè clamare sues, cum quando trahuntur, maximè intelligat se ad nihil aliud esse utiles quam ad sacrificium. Quocirca Cleanthes quoque dicebat eos pro sale habere animam, ne carnes putrescerent. Alij ergo eò non vescuntur , ut qui sit inutilis , alij verò ut qui fructus perimat : & alij eo non vescuntur, quòd sit animal proclive ad coitum. Ea ratione neque hircum lex sacrificat, præterquam propter solam malorum amandationem, quando quidem voluptas est vitij metropolis. Iam verò hircinarum quoque carniū esum dicunt conferre ad morbum comitiale: dicunt autem maximum fieri argumentum ex carnibus porcinis. Quocirca iis quidem qui corpus exercent est utilis, iis autem qui ipsam conantur augere animam, propter eam quæ ex esu carniū ingeneratur hebetudinem, non utique. Fortasse autem ex iis qui sunt præditi cognitione, exercitationis quoque gratia abstinerit aliquis à carnibus, & ne caro nimis luxuriet, & nimio impetu feratur ad rem Veneream. Vinum enim, inquit Androcydes, & carnis ingurgitationes, corpus quidem robustum efficiunt, animam verò debiliorem : est ergo impium & à religione alienum hoc nutrimentum ad perfectam intelligentiam. <sup>1</sup> Quocirca Aegyptij quoque in iis quæ eorum ritu fiunt sanctificationibus, non permittunt Sacerdotibus vesci carnibus : & auiculis vtuntur quàm leuissimis : & pisces non tågunt, cum propter alias quasdam fabulas, tum maximè quòd eiusmodi cibus carnem reddat humidam. Iam verò animantia quidem terrestria & volucra, eundem quem nostra anima, aërem inspirantia, nutriuntur, ut quæ eiusdem generis aëre habeant animam. Pisces autem ne hunc quidem dicunt inspirare aërem, sed illum qui cum aqua fuit cõtemperatus statim in primo mundi ortu, sicut etiam cum reliquis elementis, quod est etiam indicium materialis permansionis. <sup>2</sup> Oportet ergo Deo offerre sacrificia, non sumptuosa ac splendida, sed quæ sunt pia & ei accepta, & suffitum illum in lege compositum, qui constat ex multis linguis & vocibus in oratione, vel potius qui ex diuersis gentibus & sexibus per donum testamentorum constituitur in unitatem fidei, & in laudibus congregatur, mēte quidem pura, iusta autem & recta vitæ institutione, ex sanctis operibus & iusta oratione. Nam quis adeò stultus, ut ait lepor Poëticus, & tam ignaui est animi,

Tam credulus vir est quisquam, ut speret Deos,  
Quæ non habent carnem ossibus, tosta & bile,  
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,  
Lætariet, munus sibi que hoc poscere,

& iis qui hæc faciunt gratiam reddere, seu sint piratæ, seu latrones, seu tyranni? Nos autem dicimus ignem sanctificare, non carnes, sed animas peccatrices, ignem dicentes non illum edacem & omnia consumentem & planè sordidum & illiberalem, sed prudentem, qui peruadit animam per ignem transeuntem.

## COMMENTARIVS.

<sup>1</sup> MERITO ergo superstitiosi cum dæmones pertimescant. Postquam ostendit Clemens exemplo Dianæ quæ Oeneo irata quod sibi non sacrificasset, in Ætoliam caprum immisit Calydonium, dæmones & gentium deos esse iracundos, subiungit superstitiosos quoque cultores Dæmonum esse iracundos, & statuere omnia quæ eueniunt esse signa & causas malorum. Quod quidem esse ridiculum probat, & aliquot Poetarum testimonio & autoritate Philosophorum. Quod autem quæ eueniunt ratione carentibus mala non significant animalibus, hanc affert rationem, Quæ secundum naturam eueniunt rationis expertibus animalibus, ea nobis sunt monstra: Currere autem, comedere, pugnare, parere, & mori, eis eueniunt secundum naturam. Ea ergo mala non significant : sola autem monstra quæ eueniunt præter naturam, mala significant. Non so-

lum autem sunt ridicula ostenta quæ sumuntur ex iis quæ fiunt ab animalibus rationis expertibus, sed etiam omnia quæ fiunt ex sternutatione, & auguria quæ capiuntur ex esu pullorum, de his omnibus vide Cicero. nem primo & secundo de Diuinatione. Est autem ridiculum existimare quod cum sternutare sit secundum naturam, sternutatio significet aliquid mali euenturum quasi ea sit præter naturam. Est autem hoc quoque ridiculum quod sobrij quidem petunt sanitatem, se autem vino ingurgitantes, & in ebrietate diebus festis volutantes ipsi sibi morbos accersunt. <sup>6</sup> *Multi autem suspensas quoque.* Quam sint autem formidolosi superstitioni Dæmonum cultores, quod suspensas etiam literas timeant, Erat quidem vir malus, supra cuius domum erat scriptum, Insignis victoria Hercules hic habitat, nihil mali ingreditur. Volebat autem significare, nihil mali esse ingressurum, ubi habitat Hercules qui dicitur ἀλεξικακός, quod ad mala propulsanda opem ferat. Hoc cum scriptum inuenisset Diogenes admodum lepide dixit: Et quomodo ingreditur dominus ædium? Inter se enim pugnant quod nihil mali domū ingrediatur, & ingrediatur Dominus domus qui est malus. Non potest enim malus ingredi quin malum ingrediatur simul. <sup>7</sup> *ij autem ipsi omne lignum.* Dicit Clemens hoc quoque esse ridiculum, quod isti superstitioni omne quidem lignum pingue, & lapidem pinguem, è quibus scilicet manat humor oleosus, tanquam deos adorant, timet autem ea ipsa ligna, & lapides, & lanas flauas, & grana falis, & rædas, & scillam, & sulphur per quæ expurgantur à peccatis quibusdam immundis incantationibus: est enim ridiculum quæ sunt corporea, tanquam deos adorare, & existimare corporea labes purgare incorporeas, nempe peccata & ea ipsa timere. Ad purificationem autem utebantur veteres Græci aqua maris, dicit enim Aristophanis interpres, mos erat veteribus illis nempe in mari καθαίρειν τὰς ἀφωρωμένους, id est, purgare eos qui sunt polluti. Vnde dicit Euripides θάλασσα καὶ τὰ πάντα τ' αὐτῶν καθαίρειν, id est, omnia expurgat mare hominum mala: utebantur & sale, & ideo Lycophron in Alexandro dicit ἀνὸς πῦρ ὄψα, id est, salem lustralem seu purificantem. Utebantur etiam lanis flauis, & scilla, & sulphure quæ omnia vim habent abstergendi & purgandi. Et credebant quidem Græci seu gentes his omnibus tanquam purificantibus purgari & expiari peccata. Sed apud Christianos eos demum pro sanctis & puris habet Deus, Deus inquam, qui solus est Deus, quorum sunt iusti & boni mores, eos autem qui sunt iniusti, impuros & sceleratos, quantumcunque abstergantur labes corporeæ. Quod autem sequitur in Græco Clementis, ἐστὶ γὰρ ὅτι τὰ ὅλα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καθαρίζονται, εἰ θαλάσῃ, ζωογόνῳ, ἢ ἀπὸ τοῦ ἡλίου, εἰ ἀπὸ τοῦ πυρὸς ἢ τοῦ ὕδατος, quod sic vertimus; videre quidem certe licet aures ab iis qui sunt purgati si forte fuerint, viuificari, atqui nata quam hæc fierent si eius qui est purgatus mala susciperent: sic nos de verbo ad verbum vertimus, sed cum quis sit verborum eorum sensus, non possimus elicere, id sagacioribus coniectandum relinquimus. <sup>8</sup> *Elegantius certe Comicus quoque Diphilus.* Prætidæ filia Præti Argiuorum regis, dum Iunonem contemnerent, seque ei præferrent, ab ea in furem sunt versæ, in vaccas feruntur mutæ, ut quæ sibi tãquam vaccæ mugiri putarentur. Virgil. in Bucol. Prætidæ implerunt falsis mugitibus agros, Eas curauit Melampus, data ei regni parte, & vna ex eis vxore, liberauit autem eas infania, vel lacte caprino, ut scribit Ælianus, vel elleboro nigro, ut vult Plinius, quod ideo ab eo vocatum est Melampodium. Diphylus autem Comicus scripsit Comædiam in qua filias expiat Prætidæ simul cum Præto Abâtis filio earum patre. Eas autem expiat scilla & sulphure, & aqua marina, vel bitumine: in ea irridet Comicus præstigiatores, qui oculos hominum ita prestingunt, ut sibi videantur videre quæ non vident. Conuertens autem Comicus sermonem ad aërem eum rogat, ut se per nubes mittat Anticyram in qua optimum nascitur elleborum. Alludit autem ad elleborum quo Præti filias à furore liberauit Melampus: hoc si faciat, cimicem, inquit, fu cum efficiam: efficiam inquam, ut quod videtur aliud quam sit appareat. <sup>9</sup> *Certe rectè quoque Menander.* Veris malis vera adhibenda sunt remedia, inanibus autem inania, existima autem ea tibi prodesse, licet te fallant & oculos tibi prestingant. Ad labes animi abstergendas quæcunque admoueantur aquæ, & quæcunque lustrationes & purgamenta, ea nihil proderunt nisi sit purus & mundus animus. Purus autem est & mundus, qui nullius est sibi mali conscius. <sup>10</sup> *Iam vero dicit tragedia.* Ut is demum est purus, nec ullis indiget piaculis, qui nullius est sibi mali conscius, ita non est grauior animi morbus quam immunda conscientia, quando homo est sibi conscius se grauia perpetrasse scelera. Non est autem alia animi puritas quam abstinere à peccatis, quod nisi fiat, frustra ad eum lustrandum ac piandum adhibentur piacula. Quod si mens sit munda totum quoque corpus est mundum. <sup>11</sup> *Porro autem animas quoque dicimus.* Non traditur vera doctrina nisi prius purgetur anima à malis & improbis dogmatibus. Simul enim esse non possunt quæ sunt contraria. Contraria autem sunt, & inter se pugnant vera & falsa dogmata: eiectis autem falsis dogmatibus, in eorum locum succedunt præcipua religionis capita. Est huius rei causa quod in malam animam non intrat sapientia, nec in cor peccatis subditum. Expiandi quoque sunt certis expiationibus qui sunt initiandi mysteriis, id est sancta suscepturi sacramenta: hinc est quod ei demum datur baptismus, qui suorum peccatorum egerit penitentiam, nec datur mysterium seu Sacramentum Eucharistiæ, nisi mundis & purgatis. Nam ut luci nihil est rei cum tenebris, ita impietati cum veritate nulla est societas & coniunctio. <sup>12</sup> *Num enim non vere & rectè aliquo loco.* Eiectis impiis & falsis Græcorum dogmatibus, in eorum locum succedunt recta & vera decreta religionis. Apud Græcos Deus aliquo loco circumscribitur, & templis manufactis concluditur, pingitur, & in certa sede locatur, & ex diuersa materia conficitur. Contra autem pium & verum est dogma religionis, Deum ut qui est incorporeus, & expers omnis materiæ, nec loco posse circumscribi, cum omnia contineat, nec templo includi, cum sit vbique, licet ad eum adorandum, & ei sacrificium precesque offerendas ibi cōueniatur. Nec eius efficitur imago eburnea aut aurea: ridiculum enim esse Deum eburneum aut aureum: cum tamen sit vnumquodque tale quale id ex quo efficitur, & quantumcunque à fabre & artificiosè fiat, non potest non esse sordidum & illiberale, quod illiberalis & sordidæ artis est particeps, neque sacrum & diuinum potest esse artis opus, quod ex vana & inutiles fit materia, quæcunque ea sit. <sup>13</sup> *Quidnam vero poni & collocari potuerit.* Hoc erat inter cætera Græcorum dogmata, quod Deus in tēplis & altaribus habitaret, ut qui in eis poneretur & collocaretur ab hominibus. Pij autem verbi cognitione præditi sentiunt Deum in templis & aris non habitare, nec in illis poni & collocari ab hominibus, Deum quidem esse vbique vi sua & potestate

Pli. li. 25.  
8. 5.

potestate, ut qui omnia contineat: nusquam autem esse, ut qui loco minime circumscribatur. Quod autem Deus non ponatur & collocetur ab hominibus sic probatur. Quidquid est positum & collocatum, cum sit in loco, non amplius ponitur & collocatur, Deus autem est in loco, ut qui sit ubique potestate, non amplius ergo ponitur & collocatur. Quod autem Deus sit in loco, ex hoc intelligitur quod omnia sint in loco, quavis loco non circumscribantur. Quam sit autem absurdum statuere Deum poni & collocari, ex hoc potest intelligi, quod si fuit tempus quo Deus est positus, fuit etiam tempus quo non est positus, & ita fuit tempus quo non fuit Deus, quo quid dici fingique potest magis absurdum & impium? Ipsum autem esse Deum arguit esse positum & locatum: qui si non fuerit positus & locatus, quod dico per hypothesein, is nec ab eo quod non est, nec ab ullo alio, nec a se ipso poni potuerit & locari. Nam quod non est quidem ponitur, non ponit autem id quod est, nec ullum aliud quod est, aliud ponit quam seipsum, ut quod vere sit, vlla ratione fieri potest, ut aliquid seipsum ponat & generet. *¶ sed etsi Deus est homini forma.* Poni & collocari deos dicebant Græci in templis & aris, similes hominibus, ut etiam dicebant Epicurei Philosophi deos habere formam & figuram humanam. Quod si sint hominibus similes, & easdem habent affectiones, & nutrietur ut homines, & similiter atque ij vestiatur, & easdem habebunt habitationes. Quæ enim eandem habent formam, & easdem affectiones, iidem quoque opus habebunt, eadem enim illis accidunt. Porro autem sacrum dicitur & Deus ipse, & id quod est in honore eius constructum, quod si templum quod in honore Dei ab hominibus est factum qui suo artificio perstringunt oculos, est sacrum, quanto magis ecclesia, non locus quidem ipse in quem convenitur, sed ipsa congregatio electorum, quæ quidem congregatio est longe melior templis ad suscipiendam Dei magnitudinem. Et ipsa ergo Ecclesia est templum, & in ea Ecclesia est & animal quod est magni pretij, & in magno honore apud Deum: id animal est is qui est cognitione præditus, in quo Deus est collocatus, Dei scilicet in eo est consecrata cognitio. In hac Ecclesia invenitur divina imago in iusti anima, quæ à peccati sordibus est ex baptismo expurgata, bonaque ac beata facit opera. In eadem Ecclesia est quod iam est collocatum, & quod potest collocari. Collocatum est quod est veluti Dei templum: ij autem sunt qui non solum habent fidem, sed etiam Dei scientiam sunt affecti. Quod collocari potest est quod nondum est Dei templum, sed potest fieri, talis est qui credit quidem, sed nondum peruenit ad Dei cognitionem & scientiam. Ea enim fidelis anima virtute prædita Deo est dedicata. *¶ Porro autem Comicus.* Diis olim sacrificarunt veteres ut animalium carnibus vescerent eis aleretur, quod quam esset stultum ex hoc licet videre, quod non nutrantur ij in quos non cadit interitus, frustra ergo diis sacrificabatur qui minimè nutriebantur. Cum autem ea sacrificia parata essent, ut iis dii vescerentur & homines sacrificantes, homines ea diis secernebant quæ illis minus apta essent, & probum ac dedecus eis afferrent, ut ostendunt ea poetarum testimonia quæ citat Clemens, ut qui spinam eis distribuunt tanquam canibus, quam multo ordeo nempe mola operiunt, cum eos sui sacrificij pudeat, caudam quoque & femur eis assignant tanquam prædiconibus. Quidam autem sanguinem & vesicam diis offerunt, & apponunt quæ eis minime conveniunt, cordis autem quod diis maximè convenit, ne supremam apponunt superficiem. Sunt autem in iis versibus quædam trunca & mutila quæ restitui non possunt, quoniam eorum nulla hodie extant exemplaria. Non est certe dubium quin sit erratum in eo quod hic est, *ἐξ ὧν τὰ πρὸς ἐδωκεν καὶ οὐκ ἐδωκεν*, sed quomodo sit locus reparandus plane nescitur: diis quidem apponunt homines bilem, lumbos, & ossa, quæ non sunt esculenta, ipsa autem cætera consumunt & edunt quæ apta sunt ad edendum. Ita apud Hesiodum in convivio deceptus fuit Iupiter à Prometheus qui illi apposuit ossa recta pinguedine, ipse autem sibi optimam partem carnis elegit. Ex hac autem veteri diis sacrificandi consuetudine, in qua deos fallentes sibi meliorem partem reservabant homines, inolevit prius inusitatus mos vescendi carnibus. *¶ sed nequaquam dixerint.* Is demum nutritur qui alimento indigens id appetit quo reficiatur, & quod est amissum recuperet. Talia quidem sunt animalia, sed hæc mutatio non cadit in deos: non sunt ergo dii animalibus similes, cum non nutrantur vexati appetitu, qui procedit ex indigentia: sed sunt similes plantis & arboribus quæ nutriuntur absque vlla appetitione: nam etsi attrahunt alimentum quo indigent, ea tamen attractio fit absque ullius desiderio. Sunt etiam similes bestiis latribus in cavernis quæ nullo cibo vescuntur, sed aluntur à crassitudine eas circumstantis aeris, & ab exhalatione quæ exit ex earum corpore. Quomodo autem aluntur, ita etiam augentur, nec est quidquam quod eas offendar, nec dum aluntur, nec dum augentur. Si ergo Deus non eget nutrimento quid opus est ei sacrificio quo alatur: Quod si non delectatur sacrificiis, sed delectatur precibus, quanto melius facimus qui non animalium sacrificium, sed sacrificium optimum & sanctissimum ei offerimus iustitiæ & laudis, eum per verbum nempe per Christum honorantes, à quo accepimus Dei cognitionem & scientiam, ea quæ per ipsum didicimus glorificantes, & scientiam quam habemus ei acceptam ferentes. *¶ Est ergo quod est hic.* Si Deus non delectatur sacrificiis sed precibus, quæ est apud nos ara est congregatio eorum qui sunt dedicati precibus, qui unam & eandem habent vocem & mentem, ut qui unum & idem dicunt & sentiunt. Vna enim est & eadem fides quam verbis exprimunt, Deum laudantes & glorificantes. Cum autem Deus cui sacrificatur, dicatur ali sacrificio, alatur autem & odore qui est alimentum, divinus cibus qui ore sumitur, neutro modo Deus alitur: non solum autem alit odor, sed etiam iuvat ad respirationem. Cum autem per odorem & perspiretur, ut perspirant quidam demones, qui, ut sentit Augustinus, sunt aërea & ignea animalia: & inspiretur ut inspirant aquatilia: & circumspiretur, ut in insectis dum comprimuntur incisa eorum pennæ: & respiretur per pulmonis ad Thoracem obiectam dilationem, qua tanquam remulo attrahitur aer ab animalibus: sed cum nihil horum in Deum cadat, stultum est & temerarium his Deum assimilare. Quod si etiam viscera arterias, venas, & membra Deo dederint, longè stultius adhuc faciunt, ut qui Deum constituat nihil omnino differentem ab animalibus. *¶ Conspiratio autem.* At in aliis quidem est ut diximus perspiratio, ut in quibusdam demonibus, inspiratio in aquatilibus, circumspiratio ut in insectis, respiratio vero in aliis animalibus per dilationem pulmonis. In Ecclesia autem nihil est eorum, sed in ea proprie est conspiratio, quæ est eius sacrificium, nempe verbum quod à sanctis emittitur & exhalatur animis, simulque aperitur verbum quod est sacrificium, & tota mens Deo. Cum ergo in Deo colendo, & ei sacrificando verbum cum mente consentit in Ecclesia, merito proprie dicitur esse conspiratio. Est autem in Deo colendo conspirans congregatio ara sancta, sicut etiam ara sancta est iusta anima, à qua sanctus emittitur suffitus, nempe sanctæ

Ooo



quæ ad Deum funduntur præces. Hæc autem sancta cōgregatio in qua Deo incruentū offertur sacrificium iustius credenda est ara sancta, quam antiquissima illa ara in Delo insula, in qua Deo nullum cruentū fiebat sacrificiū. Ad quam solam, ut quæ nulla cæde animalium esset polluta, sacrificaturus venisse dicitur Pythagoras, qui ut ab esu abstinebat animalium, ita nec Deo cruentas offerebat hostias. *¶ Esus autem carnum.* Excogitata quidem sunt à gentibus sacrificia, ut cum in eis occiderentur animalia sacrificiorū prætextu vesceretur carnibus, sed quid opus sacrificiis & idola colere ut occisorū animalium vesceretur carnibus. Nam etsi idolis nulla oblata essent sacrificia, animalia licebat occidere, & eorum vesci carnibus. Hic quidem fuit gentibus sacrificandi prætextus, sed is prætextus non fuit apud Hebræos: sed quæ ex lege Mosaiica faciebant sacrificia erant typica & allegorica, ab iis enim significabantur quæ nostræ nempe Christianæ conueniebant religioni. Nam, ut exempli causa cæteris prætermittis aliquid dicamus, turtur & columba Deo offerebantur pro peccatis, id allegoricè significabat Deo esse gratam & acceptā rationis expertis partis animæ emundationem, nempe dum pœnitentia expurgatur peccata. Fuerunt autē & olim apud Græcos qui abstinebāt ab esu carniū, & sunt etiam hodie apud Christianos, quos vocat iustos, qui nō vescuntur carnibus. Ab animalis abstinebāt Pythagorei, & ieiunantes Christiani abstinent à carnibus: utriusque suam afferunt rationem, sed Christiani conuenientiore & magis consentaneam. Pythagorei stultam somniantes *μετεμύχθωσι*, id est animæ transmigrationem nō comedebāt carnes, ne comedendo carnes in sua corpora simul transmigrarent animæ. Christiani autem abstinent à carnibus, ne esu carnum caro luxurians euadat rebellis spiritui & rationi. Xenocrates & Polemon reprobant & reiiciunt tanquam inutile nutrimentū ex animalibus: id enim confectum & assimilatum animabus animalium, homines reddit animales & feros. Iudæi ut ex Mosaiica lege licet intelligere à multorum animalium, sed maxime à carnis suillæ esu abstinent: quod sit sus maxime sceleratus & execratus, ut qui fructus effodiat & corrūpat. Sunt quidē omnia animalia à Deo data hominibus, sed non omnia ad comedendū, verum ea quæ nō laborant: quæ laborant autem non sunt comedenda. Plato Comicus dicebat ex omnibus animalibus nullum esse occidendū præter porcum, ut qui carnes habeat suauissimas. Ex porco certè nihil aliud quam seram lutum & clamorem accipimus. Non est autem quod porcus clamet occidendus, cum ad nihil aliud sit utilis quam ad sacrificiū. Cleanthes Philosophus Stoicus dicebat porcum animā habere pro sale, ne carnes putrescant: in porco enim nihil est aliud præter animam, id est vitam, quæ ei nihil aliud præstat quam ut uiuat, & carnes eius non putrescant & intereant. Hunc autem locum de porco ita concludit Clemens, ut dicat alios quidem vesci carne suilla, alios non vesci. Qui vescuntur quidem hanc afferre rationem, quod sint eius carnes suauissimæ: qui non vescuntur, à porco abstinent quod & sit animal inutile, & quod sit sceleratus, ut qui fructus effodiat perdatque & consumat, & quod sit animal libidinosum & procliuē ad coitum. Quæ ratione autem à porco comedendo abstinebant Iudæi, ea ratione etiam in lege sacrificabatur hircus, non ob aliud quam ad propulsandum & amandandum peccatum, quod quidem vocat scriptura, Facere hircum pro peccato: est autem hircus animal propensum ad libidinem: libido vero est metropolis vitij, ex qua veluti deducuntur quædam colonie vitiorum & peccatorū. Quod autem dicit Clemens, Carnem hircinam conferre iis qui laborant comitiali, qui est epilepsia, Nescio unde hoc acceperit Clemens: De hoc certè nihil dicunt Hippocrates & Galenus, nec qui historiā scripserunt animalium. Caro autem porcina, ut dicit Galenus, concoctu quidē est difficilis, sed bonum & valentē nata stomachum valde nutrit & corpus auget, sed non animam, imo vero potius lædit intelligentiam, propter hebetudinem quæ ex esu eius nascitur. A cuiusvis quoque carnis esu se abstinent qui se exercent in rerum sacrarum cognitione, ad vitandam nimiam carnis luxuriam, & ne sit nimis propensa ad libidinem. Androcydes quem scribit Clemens dixisse, vinum & carnis ingurgitationes, robustum quidem corpus efficere, animam vero debiliorem, is est, qui cum videret Alexandrū plus æquo vino deditum, his verbis ab ebrietate conatus est eum abducere; Vinum potaturus, o rex memento te bibere terræ sanguinem. Nam ut venenum est homini cicuta, sic & vinum, ait Plutarchus. Id ipsum refert etiam Plinius lib. 14. 6. 5. natur. hist. Est ergo hoc nutrimentū minime conueniens ei qui perfectā assequi vult intelligentiam. *¶ Quod circa Egyptiū.* De Sacerdotibus Egyptiis multa scripsit Herodotus, & Diodorus Siculus, & Orus Apollo, præter ea dicit Clemens eos cum intelligerent à crassis & viscosis cibis obrundi & hebetari ingenium & intelligentiam, cum essent sacra facturi à magnorum animalium carnum esu abstinuisse, auiculas tantum comedisse quarum sunt leues carnes & concoctu faciles, & ne pisces quidem tetigisse, quod is cibus carnem maxime reddat humidam & luxuriantem. Quod autem alimentū ex piscibus minime conueniat homini, hanc affert rationem, quod terrestria & volucris animalia eundem inspirant aërem quem homines, & eiusdem generis aëre habet animam. Pisces autem non eundem quam homines inspirant aërem, sed eum qui à mundi creatione cum aqua fuit cōmixtus, & cum cæteris elementis: quod quidem satis indicat, id quod est ex pisce nutrimentum esse crassum & materiale, nec materiam facile exuere, sed eam per longum tempus manere. Diu autem manens materia crassum & obtrusum reddit ingenium. *¶ Oportet ergo Deo offerre sacrificia.* Sicut quæ sunt crassa alimenta, & multum habent materiæ, non conueniunt iis qui ad perfectam tendunt intelligentiam: ita nec Deo sunt offerenda sumptuosa & magnifica sacrificia, ut puta arietū, & bouum multa milia. Neque enim Deus qui est expers materiæ delectatur materialibus: sed ei sunt offerenda quæ sunt pia, & ei grata sacrificia laudis & gratiarum actionis, & præces quæ offeruntur ab Ecclesia ex diuersis gentibus, nationibusque & sexibus congregata in vnitatem fidei per donum veteris & noui testamenti, cuius mens est pura, bonaque & sancta vitæ institutio, & bona opera, & iusta oratio, nempe quæ cum vita sancta consentit. Has preces assimilant Clemens suffribus, qui in lege veteri erāt compositi ex vario genere aromatum: hæc sunt sacrificia pia & Deo grata, nō ea in quibus torretur caro & ossa, quæ tantū abest ut Deo placeant, qui est expers sanguinis & materiæ, ut ne esuriētes quidē canes ea comederint. Qui autē hæc cruciata faciunt sacrificia, quicumque ij sunt illis à Deo nullā possunt cōsequi gratiā, seu sint piratæ, seu latrones, seu tyranni. Atque in cruento quidē sacrificio est ignis qui carnē nō sanctificat, sed exedit: in incruento autē sacrificio est ignis expers materiæ, nempe Spiritus sanctus, non carnē peruadens sed animā, eamque expians & purgans.

I V B E M V R

Letit. 4. 9.  
10.  
Num. 6. 19.  
& 19.

<sup>10</sup> <sup>20</sup> <sup>30</sup> <sup>40</sup> <sup>50</sup> <sup>60</sup>
 I V B E M V R autem colere & honorare eundem, quem & verbum esse & Seruatorem & ducem habemus persuasum, & per ipsum, patrem, non selectis diebus, ut aliqui alij, sed continenter per totam vitam hoc agentes & modis omnibus. Certè genus electum, per praeceptum iustificatum, Septies, inquit, laudem dixi tibi. Vnde nec in definito loco, neque in templo selecto, neque diebus aliquibus festis & praestitutis, sed per totam vitam is qui est praeditus cognitione, in omni loco, etiam si per se sit solus, & si habuerit aliquos qui similiter crediderunt, Deum honorat, hoc est, agit gratias propter rectae vitae cognitionem. Si autem alicuius boni viri praesentia, propter reuerentiam & obseruantiam eius quod est praestantius, eum qui conuersatur semper format & effingit: quemadmodum is qui cum Deo semper est praesens, per cognitionem, & vitam, & gratiarum actionem, non iure se melior semper euadat in omnibus & factis & verbis & affectionibus? Talis est is cui est persuasum, Deum ubique adesse, non autem arbitratur eum certis ac definitis locis esse conclusum: ut cum sese absque eo aliquando esse existimauerit, noctu & interdum intemperantiae se dedat & libidini. Per totam ergo vitam diem festum agentes, ubique & omni ex parte Deum adesse persuasi, laudantes agros colimus, laudantes nauigamus, & in omni alio vitae instituto ut decet ex arte versamur. Propius autem Deo iungitur & familiaris efficitur is qui est cognitione praeditus, ut qui simul quidem grauitatem & hilaritatem ostendat in omnibus. Grauitatem quidem, propterea quod ad Deum conuertatur: hilaritatem autem, propterea quod humana bona reputet quae dedit nobis Deus. Videtur autem cognitionis excellentiam Propheta sic ostendere: Benignitatem & disciplinam & cognitionem doce me, per adscensum amplificans id quod est principale perfectionis. Hic ergo homo qui est verè regalis, sacerdos, sanctus Dei, quod quidem nunc quoque seruatur apud eos qui sunt doctissimi ex barbaris, genus sacerdotale ad regnum prouehentes: hic ergo nequaquam se tradit confusae turbae dominae theatrorum. Quae autem dicuntur & fiunt & videntur voluptatis illicientis gratia, ne in somnis quidem admittit. Neque ergo eas quae visu percipiuntur voluptates, nec eas quae in aliis fruendis capiuntur varietates: ut sumptuosos & magnificos suffitus qui odoratum alliciunt, aut condimenta ciborum, & quae ex variis vinis sentiuntur delitias gustum inescantes: neque odoriferas ex variis floribus contexturas, quae per sensum animam effæminant: sed honestum rerum omnium usum ad Deum semper referens, & cibi, & potus, & unctionis, vniuersorum datori offerens primitias, gratias agens & per donum & unctionem, & per Verbum ei datum, ad conuiuiales epulas raro veniens, nisi quod amicitiam concordiamque & consensionem profiteatur conuiuium, ut veritas ei persuaserit. Est enim ei persuasum Deum omnia scire & audire, nec vocem solum, sed etiam cogitationem. Nam auditus quoque qui fit in nobis per meatus corporeos, non apprehendit per vim corpoream, sed per quendam sensum animalem, & intelligentiam quae discernit voces aliquid significantes. Non est ergo Deus humana forma praeditus, ut audiat, neque ei sensibus opus est, ut placuit Stoicis, maxime auditu & visu, non posse enim aliter unquam apprehendere. Sed & aëris ad patiendum facilitas, & acerrimus Angelorum consensus, & vis quae animae attingit conscientiam, inexplicabili potestate etiam absque sensili auditione simul cum cogitato cognoscit omnia. Quod si quis dicat vocem quae inferius circa aërem voluitur, ad Deum non peruenire: at cogitata sanctorum secant non solum aërem, sed etiam totum mundum. Occupat autem vis diuina perinde atque lux, totam animam perspicere. Quid autem non etiam vota & instituta ad Deum perueniunt, suam vocem emittentia? an non ea etiam transmittuntur à conscientia? Quamnam vocem expectauerit, qui secundum propositum electum etiam ante ortum, & id quod futurum est tanquam quod sit cognouit? An non profundum

cuiusvis animæ elucescere facit lux potestatis, cum penetralia, ut ait scriptura, scrutetur lux potestatis? Totus auditus, & totus oculus, est, ut his verbis utar, Deus. Nullam ergo religionem, nec ullum Dei cultum servat, neque in hymnis, neque in sermonibus, sed neque in scripturis aut dogmatibus, quæ non convenit de Deo cognitio, ad humiles & indecoras deflectens notiones & cogitationes: quo fit ut multorum laudatio nihil differat à maledicto, propter veritatis ignorationem. Atque quorum quidem sunt appetitiones, cupiditates, & ut semel dicam, animi impulsiones, eorum sunt etiam preces. Quamobrem nemo potum desiderat, sed bibere potum: sed nec hereditatem, verum esse heredem: ita autem neque cognitionem, sed nosse: neque etiam rectam rempublicam, sed rempublicam gerere. Eorum ergo sunt preces, quorum petitiones: & eorum sunt petitiones, quorum cupiditates. Precari autem & appetere sunt inter se inuicem, ad habendum bona & ea quæ adiuncta sunt commoda. Is itaque qui est cognitione præditus, creaturæ & petit & precatur ea quæ sunt verè bona, nempe bona animæ, ipse quoque adiuvans ut perveniat ad habitum bonitatis, ut non amplius habeat bona tanquam aliquas adiunctas disciplinas, sit autem bonus. Quocirca eos maximè decet precari qui Deum norunt ut oportet, & ei rei habent virtutem appositam & consentaneam, qui sciunt quænam sint verè bona, & quæ sint petenda, & quando, & quomodo singula. Est autem extrema insania, ab iis qui non sunt dii tanquam à diis petere: aut quæ non sunt conducibilia petere, petendo sibi mala quæ visione bona esse apprehendunt. Vnde meritò cum sit unus bonus Deus, ab ipso ex bonis alia quidem dari, alia verò permanere, precamur nos & angeli, sed non similiter. Non est enim idem, petere ut donum permaneat, aut ab initio ut id accipiamus contendere. Quinetiam auersio & depulsio malorum, est species preces. Sed ea precesatione nunquam est utendum ad damnum hominum, nisi iustitia curam gerens hoc molitur is qui est cognitione præditus, & dispenset hanc petitionem iis qui mali sensum exuerunt. Est ergo, ut audacius dicam, preces, cum Deo conversatio, & collocutio: licet ergo susurrantes, & ne labra quidem aperientes tacite loquamur, intus clamamus. Omnem enim intrinsecus paratam collocutionem Deus exaudit perpetuò. Ea caput & manus in cælum extendimus, & pedes excitamus in ultima acclamatione orationis, promptitudine & alacritate spiritus assequentes essentiam quæ apprehenditur intelligentia: & una cum verbo corpus à terra abducere conantes, erectam & eleuatam animam desiderio meliorum cogimus in sancta progredi, magno animo carnis vinculum despicientes. Scimus enim optimè, eum qui est præditus cognitione, totum mundum lubenter transmittere, ut certè Iudæi Egyptum, aperte ostendendo se Deo quamproximos esse futuros. Quòd si nonnulli certas ac definitas horas constituunt orationi, ut exempli causa, tertiam, sextam, ac nonam: at is qui est cognitione præditus, per totam orat vitam, per preces quidem cum Deo studens versari. Reliquit autem, ut semel dicam, omnia quæ non sunt utilia: cum eò iam pervenerit, ut iam hinc acceperit consummationem eius qui agit ex charitate. Imo verò triplicem horarum diuisionem, quæ totidem sunt honoratæ precibus, sciunt qui norunt beatam sanctarum mansionum trinitatem. Hic mihi venit in mentem quorundam qui diuersa sentiunt, nempe Prodiçi hæresis sectatorum, dogmatum, quæ inducunt non esse orandum. Ne ergo de hac sua impia sententia, tanquam noua & aliena hæresi se offerant, sciant eam quidem prius fuisse acceptam à Philosophis qui dicuntur Cyrenæici. Suo autem tempore dicetur aduersus impiam execrandorum illorum dogmatum cognitionem, ne si huic Commentario infereretur contra eos disputatio, quæ de iis prolixa futura esset pertractatio, interrumpereceptam orationem, cum nos solum ostendamus verè pium ac religiosum Dei esse cultorem, qui ex regula ecclesiastica verè est cognitione præditus, cui

tus, cui soli, cum ex Dei voluntate dispertiat ac distribuat, fit petitio cum petiuerit atque adeo cogitauerit. Quomodo enim quicquid vult potest Deus, ita quicquid petierit is qui est cognitione præditus, id accipit. Omnino enim nouit Deus eos qui bonis digni sunt, & qui non, unde dat ea quæ singulis conueniunt. Quamobrem indignis, etiamsi sæpe petierint, non dabit: dabit autem scilicet iis qui sunt digni. Non est tamen petitio superflua, etiamsi bona dentur absque oratione. Iam & gratiarum actio, & petitio eorum

10 quæ pertinent ad conuersionem proximorum, est opus eius qui est præditus cognitione: quæ quidem ratione orauit quoque Dominus, gratias quidem agens propter ministerium, rogans autem quamplurimos esse in cognitione, ut in iis qui salui fiunt, per salutem ex agnitione Deus glorificetur, & qui est solus bonus & qui solus Seruator, per filium ex seculo in seculum agnoscatur. Quamquam fides quoque futurum esse ut accipiat, est species orationis quæ est reposita ut conuenit cognitioni. Cæterum si oratio est occasio cum Deo conuersionis, aditus ad Deum nulla est pratermittenda occasio: eius certè qui est prædi-

20 tus cognitione, sanctitas connexa cum beata prouidentia, per spontaneam confessionem, ostendit perfectum Dei beneficium. Est enim veluti quædam mutuò respondens prouidentia cura, sanctitas eius qui est cognitione præditus, & quæ conuertitur amici Dei beneuolentia. Neque enim Deus inuitus est bonus, quomodo ignis est præditus vi calefaciendi. Est autem voluntaria bonorum impertitio, etiam si anticipet petitionem. Neque verò inuitus saluus erit is qui fit saluus: non est enim inanimis, sed omnino voluntariè & libero animi arbitrio contendet ad salutem. Quocirca præcepta quoque homo ac-

30 cepit, ut qui ex se moueri & incitari possit ad utrum velit ex iis quæ sunt eligenda & fugienda. Non facit ergo Deus bona ex necessitate, sed libera voluntate bene facit iis qui ex se conuertuntur. Non est enim seruilis quæ ad nos venit diuinitus, tanquam à deterioribus ad meliores procedens, prouidentia. Ex miseratione autem nostræ imbecillitatis, exercentur quæ sunt proximæ ac continentes prouidentia dispensationes: sicut etiam pastores ouium curam gerunt, & Rex eorum qui eius parent imperio, & nos paremus præfectis nostris, qui eos regunt qui sunt eis commisi, eo ordine qui fuit eis traditus. Dei er-

40 go sunt serui & cultores, qui liberalissimum & maximè regalem cultum exhibent, qui fit per piam ac religiosam mentem & cognitionem. Est ergo omnis quoque locus verè sacer, in quo Dei accipimus notionem & cognitionem, & tempus. Quando autem is cuius est bona mens, & bonum animi institutum, & qui est gratus, petit per orationem, nonnullam aliqua ex parte fert opem, lubenter per ea quæ flagitat precibus, accipiens id quod desiderat. Quando enim nostram bonam animi propensionem acceperit is qui est dator bonorum, eius conceptionem omnia simul bona consequuntur. Certè per orationem exa-

50 minatur modus quomodo se habeat ad id quod oportet. Si vero vox & dictio nobis data est causa intelligentiæ, quemadmodum non ipsam animam & mentem Deus exaudit, cum iam certè anima animam, & mens mentem exaudiat? unde quæ multas edunt voces Deus linguas non expectat, ut hominum interpretes, sed cognoscit omnium, ut semel dicam, mētes & quod nobis vox significat, hoc Deo nostra loquitur cogitatio, quam etiam ante creationem sciebat venturam esse in mētem. Licet ergo ne voce quidem emittere orationem, sed solum quicquid est intrinsecus spirituale, intendere in vocem quæ mente percipitur, per indiuisam ad Deum conuersionem. Quoniam autem ortus diei imago est Oriens, illinc quoque lux augetur quæ primū illuxit ex tenebris: sed etiam iis qui voluntur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ea ratione qua Sol in Oriente matutino, nempe orationes. Vnde etiam quæ erant ex templis antiquissima respiciebant ad Occidentem, ut qui stant vultu conuerso ad imagines, doceantur verti ad Orientem. Psal. 140.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, aiunt Psalmi. <sup>1</sup> Sceleratis ergo hominibus oratio, non solum in alios, sed etiam in seipsum est perniciosissima: siquidem etiam si quæ fausta & prospera dicunt, petita acceperint, ledunt eos qui acceperunt, ut qui sint eorum usus nescij. Qui enim orant ut possideant bona ea quæ non habent, ea quæ videntur bona, non ea quæ sunt petunt. Qui est autem cognitione præditus, eorum quidē quæ possidet permanſionem, ad ea autem quæ est superaturus aptitudinē, eorum autem quæ nō est accepturus, petet aternitatem. Quæ autē <sup>10</sup> verē sunt bona quæ versantur in anima, ea & sibi esse, & ei permanere precatur: neque aliquid ex iis quæ absunt desiderat, contentus præsentibus. Neque enim est propriis bonis defectus, cum satis iam sibi sit ex diuina gratia & cognitione. Sed cum suis quidem sit contentus, aliis autem non egeat, omnipotentē autem cognoscat voluntatem, & simul habeat & precetur, maximē autem proximē adhaereſcat potentia, studens esse spiritalis, per indefinitam charitatem est unitus Spiritui. Sic magni est & excelsi animi, qui id quod est omnium præstantissimum, quod omnium optimū, possidet per scientiam, & facile quidem in- <sup>10</sup> citatur & applicatur ad contēplationem: eorum autem quæ cadunt in contēplationem, in anima vim habet permanentē, hoc est, perspicacē scientiæ acrimoniā. Hanc autem ut possideat potestatem quā maxima vi contēdit, se ab iis quæ menti aduersantur continēs, & in cōtēplatione quidem perpetuō residens, & in ea se exercēs exercitatione quæ ab iis quæ sunt iucunda se abstinet, & ea quæ sunt faciēda rectē gerit, & magna præterea utens experientia, tam in doctrina, quā in iis quæ ad vitam pertinent, habet dicendi libertatem, non vim effrenatæ linguæ, sed vim & facultatem simplici oratione utentē, quæ nihil eorū quæ <sup>10</sup> cōuenienti tēpore dici possunt, & de quibus maximē dicendū est pro dignitate, celat, neque propter gratiam, neque propter timorē. Qui ergo quæ Dei sunt accepit à choro mystico ipsius veritatis, utitur oratione adhortatoria, quæ magnitudinē virtutis, ipsam, inquam, & quæ ab ea oriuntur, pro dignitate indicat, cū diuina orationis eleuatione, iis quæ percipiuntur intelligentia, & quæ sunt spiritalia, quāmaximē fieri potest, ex cognitione se reddens familiarem. Quo fit ut semper sit benignus, mansuetus, aditu facilis, affabilis, patiens, gratus, bona præditus conscientia. Is est non solum rigidus & austerus ad hoc ut non corrumpatur, sed etiam ad hoc ut non tentetur. Præbet enim animum, qui neque voluptati neque dolori cedit, aut ab eis expugnatur. Iudex, si vocet ratio, immobilis, animi moribus nihil penitus largiens, immutabiliter quā iustum iubet proficisci, ingrediens, persuasum habens omnia pulcherrimē administrari, & animas semper in melius proficere, donec ad ipsum bonum venerint, ut quæ in vestibulis, ut semel dicam, patris, magno pontifici proximē euaserint. Hic cognitione præditus, qui est fidelis, & cui est persuasum quæ sunt in mundo optimē administrari, æquo certē animo fert omnia quæ eueniunt. Merito ergo nihil requirit <sup>10</sup> ex iis quæ ad vitam pertinent ad usum necessarium, ut cui sit planē persuasum, quod qui omnia nouit Deus, id quod est utile suppeditat bonis etiam non petentibus. Sicut enim artificii artificiosē, & gentili gentiliter: ita etiam ei qui est cognitione præditus, ex cognitione præbet singula. Et qui ex gentibus quidem conuertitur, fidem: qui autem ascendit ad cognitionem, charitatis petet perfectionem. Qui autem summum iam attigit cognitione præditus, precatur ut augeatur contēplatio & permaneat: sicut qui est homo communis, ut sit perpetuō sanus. Iam verō petet etiam ut à virtute nunquam excidat, maximē adiuuans & dans operam ut perpetuō maneat eiusmodi ut non possit excidere. Nouit enim aliquos quoque ex Angelis, qui propter socordiam humi lapsi fuerant, nondum perfectē ad unum illum habitum, ab ea quæ est ad duplicitatem aptitudine seipsum expressisse. Is qui hīc ad summum cognitionis & excellentem viri perfecti altitudinem se exercuit,

se exercuit, & ita viuere ut nullo loco nec tempore labatur elegit, & in eo se exercet per mentis undique exaequatam & unius planè tenoris stabilitatem. Quibus autem grauis <sup>inueniuntur</sup> aliquis adhuc relinquitur angulus deorsum vergens, unà quoque detrahatur id quod per fidem sustollitur. Ei ergo qui exercitatione profecta ex cognitione parauerit virtutem quæ non potest amitti, efficitur naturalis habitus. Et quomodo lapidi grauitas, ita huius scientia euadit huiusmodi ut non possit amitti, non inuoluntariè, sed voluntariè, vi rationis & cognitionis atque prouidentia. Quoniam autem amissum non esse, per cautionem fit eiusmodi ut non possit amitti: cautionem quidem ad hoc ut non peccet, bonam autem considerationem ad hoc ut virtus non amittatur, retinebit. Cognitionis autem videtur bonam præbere considerationem, docens perspicere ea quæ possunt adiuuare ad hoc ut virtus permaneat. Res est ergo maxima Dei cognitio: quocirca ea quoque ita conseruatur virtus ut amitti nequeat. Qui autem Deum nouit, est sanctus & pius: qui est ergo cognitione præditus, ostensum est eum solum esse pium & religiosum. Is gaudet quidem de bonis præsentibus: lætatur autem propter ea quæ sunt promissa, tanquam iam præsentia. Non enim eum adhuc latent tanquam absentia, propterea quod qualia sint iam ante cognouerat. Cognitione ergo persuasus, quomodo sit unumquodque ex futuris, hoc possidet. Quod enim est mancum & defectum, metiendum est ex eo quod ad ipsum pertinet. Si ergo possidet sapientiam, & est res diuina sapientia: qui est particeps eius quod non indiget, non fuerit indigens. Non enim sapientia communicatio fit dum se inuicem mouent & retinent operatio & id quod participat: neque dum aliquid aufertur, aut fit alicuius indigens. Ostenditur ergo minui non posse operationem per ipsam communicationem. Sic ergo nobis habet omnia bona is qui est cognitione præditus, potestate: sed nondum etiam numero, nam alioqui dimoueri non posset, quod attinet ad diuinos qui debentur profectus ac administrationes. Hunc quoque Deus adiuuat, propinquiore honorans curatione. An non enim bonorum virorum gratia, & ut ea possiderent, & illis vsui, vel potius saluti essent, omnia facta sunt? Non ergo eis abstulerit ea quæ sunt propter virtutem, propter quos sunt quæ facta sunt. Clarum est enim quod bonam ipsorum naturam & sanctum institutum honorans, ijs qui bene viuere constituerunt, vires inspirat ad reliquam salutem, alios quidem solum adhortans, alijs verò qui ex se digni euaserunt opem ferens. Est enim omne bonum eiusmodi, ut adnascatur ei qui est præditus cognitione: siquidem ei est finis scire & facere scienter unumquodque. Quomodo autem medicus præbet sanitatem ijs qui ei opem ferunt ad sanitatem: ita etiam Deus æternam salutem ijs qui opem illi ferunt, & cum eo cooperantur ad cognitionem, & ad bonas actiones. Cum autem simul cum eo quod facimus, in nostra sint potestate ea quæ præcepta imperant, perficitur quoque promissio. Ac mihi videtur illud quoque rectè dici apud Græcos. Athleta quidem non ignobilis nec pusilli animi inter veteres, cum longo tempore corpusculum exercuisset ad fortitudinem, ascendens ad Olympia, cum Pisani Iouis aspexisset statuam: Si omnia, inquit, ô Iupiter, mihi rectè parata sunt ad certamen, iustè mihi redde victoriam. Sic enim cum is quoque qui est cognitione præditus, citra reprehensionem & cum bona conscientia, quod ad se attinet, omnia impleuerit, & ad doctrinam, & ad exercitationem, & ad bonorum operum effectiorem, & ad hoc ut Deo sit gratus & acceptus, id uniuersum salutem deducit ad perfectionem. Hac ergo à nobis exiguntur quæ sita sunt in nostra potestate, & eorum quæ ad nos pertinent tam præsentium quàm absentium electio, & desiderium, & possessio, & vsus, & permansio. Quocirca verè puram & immaculatam oportet habere animam, eum qui cum Deo conseruatur, seipsum bonum perfectè efficientem: sin minus, proficientem ad cognitionem, & eam desiderantem, à vitij autem operibus omnino esse auulsum.



## COMMENTARIUS.

\* *IVBEMVR autem.* Postquam ostendit Clemens quodnā sit pium Deoque gratū & acceptum sacrificium, nūc docet quemnam colere & honorare debeamus. Iubemur, inquit, colere & honorare Dei filium & per ipsum patrem. Qui est autem Dei filius eundem credimus esse Dei verbum & sapientiam, nostrumque seruatorem & ducem. Cum autem is vbique sit totus & semper, & nec certis locis contineatur, nec definitis comprehendatur temporibus, non est certus locus quo colatur, nec tempus quo honoretur, nec certus constituitur locus ad colendum, nec tempus ad honorandum, sed vbique & semper est colendus & honorandus. Quod si obijciatur esse certa tempora ab Ecclesia statuta, vt Deus colatur & honoretur, hoc quidem nemo inierit inficias. Sed dici potest, Deum quidem vbique & semper coli, sed certa loca vt pote 10  
 templa & ædes sacras & certa tempora esse constituta, vt sciretur quo tempore & loco conuenturus esset populus, qui alioqui Deum qui vbique & semper est, vbique & semper honorat & colit. Certis ergo & statis diebus, nempe diebus festis, & certis locis ab Ecclesia constitutis, sit commemoratio præclarorum Dei beneficiorum, quorum nisi congregatus admoneretur populus ea è memoria exciderent, & qui semper est vbique colendus & honorandus, vix vnquam coleretur & honoraretur, nec laudaretur & gratiæ à populo simul congregato Deo agerentur, cui omnia ferre debet præcepta. Hæc est ergo causa cur & dies festi, & ædes sacrae sint ab Ecclesia constitutæ, cum alioqui in templis manu factis Deus minime habiteret. Populus ergo certis diebus & locis Deum colit & honorat. Genus autē electum & sacerdotale, quod apud Psalmistam dicit septies se laudem Deo dicere, vbique & semper Deum colit & honorat, toto vitæ tempore eum laudans & ei agens gratias propter eam quam habet Dei cognitionem, eum, inquam, laudat & ei 15  
 agit gratias, siue sit solus, siue cum aliis qui in Deum credunt quem scit vbique adeste. \* *Videtur autem cognitionis excellentiam.* Quanta sit excellentia eius qui est cognitione præditus ostēdit propheta David dum Deum rogat vt eum doceat bonitatē, disciplinam & cognitionē & scientiā, in summo loco ponens cognitionem per amplificationem. Nam in vera Dei quæ à Deo docetur cognitione consistit principalis perfectio, qua qui est præditus is verè est regalis sacerdos, & sanctus Dei regalis est, vt qui ratione imperat vitiosis animi motibus & perturbationibus. Sacerdos est, vt qui Deum rite colit & honorat, eumque rite colens & honorans est sanctus Dei: hinc est quod hoc adhuc hodie seruatur apud barbaros Hebræos scilicet & Christianos, vt ex genere Sacerdotali ad regnum prouehantur. Qui certe apud Christianos sunt pontifices plane regiam obtinent auctoritatem. Ij suæ dignitatis memores cum vulgo promiscuam non habent consuetudinem, nec cum eis in theatralibus versantur spectaculis. \* *Quid autem non etiam vota.* Postquam 30  
 dixit Clemens, non solum sanctorum voces, sed etiam cogitationes, & aërem, atque adeo totum mundum secantes, ad Deum peruenire, imo verò vim diuinam tanquam lucem totam occupare & peruadere animam. Hinc fit vt cum Deus prior totam peruadat & occupet, non tam ad eum voces perueniant & cogitationes, quam ipse prior ad eas venit. Quinetiam ad Deum perueniunt quæcunque homo proponit & instituit, tanquam quæ suas habeant voces, quæ emittuntur ab ipsa animæ conscientia. Sed non opus est vt Deus eorum expectet voces, cum omnia nouerit quæ sunt futura, etiam antequam facta sunt perinde ac si iam sint. Aperit Deus, & in lucem profert Deus quæcunque sunt in anima, vt qui etiam ipsa scrutetur intima penetralia. Deus omnia ita videt & audit, vt quodammodo dici possit totus oculus & auditus. Audit autem & videt longe perfectius licet sensuum nullis præditus sit instrumentis. Adeo quidem 40  
 certe clare videt & audit, vt eius vim sentiendi non male explicet qui totum eum esse dicit oculum & auditū. Hoc est de Deo rectè sentire tales sensus illi tribuere qui sint excellētissimi & perfectissimi. Quod si quis aliter sentiat, nec de Deo conuenientem habeat opinionem, de eo viles & abiectas & Dei maiestate indignas suscipiens notiones & cogitationes, is est impius & à vera religione alienus, is nec in hymnis, nec verbis, nec scriptis, nec dogmatibus rite Deum colit. Hinc fit vt vulgus quod temerè Deum laudat, cum nesciat veritatem, eum potius maledictis appetat & excretur quam laudet. \* *Hic mihi venit.* Cum de precatatione multa dixisset Clemens, recordatus autem esset esse hæreticos quos vocat diuersa sentientes, vt qui diuersa sentirent à fide Catholica (ij sunt Prodicus Gnosticorum pater, & eius sectatores qui dicebant non esse orandum) hoc illi visum est confutandū, ne frustra ab eo suscepta esset hæc oratio. Huius impiæ sententiæ se fuisse inuētozem iactabat Prodicus, cum multis ante eū seculis id ipsum sensisset Aristippus philosophus Cyrenaicus, & eius asseclæ. Aduersus eos quidem statuit disputare, sed in aliud tempus differt disputationem, ne cum esset prolixior, ea abrumperet cursum cœptæ orationis. In aliud ergo tempus dilata ea aduersus Prodicum disputatio, pergit Clemens tractare de oratione. Dicit itaque eum esse verè pium & religiosum Dei cultorem, qui ex regula Ecclesiastica, id est conuenienter scriptis quæ recepit Ecclesia est cognitione præditus, is cum ex Dei voluntate quæ est ei apprimè nota, cuncta dispertiat, distribuatur, & administret, à Deo impetrat non solum quod petierit, sed quod vel tantum cogitarit. Non est autem mirum si quod tantum cogitarit accipit. Nam cum omnia possit Deus, non est dubium quin illi concedat, quem scit omnia distribuere & administrare ex Dei volūtate. Deus itaque qui nouit quinā sint digni bonis dat, etiā si non petant, iis autem qui non sunt digni non dat, etiā si sæpe petant. Dat itaque Deus quæ singulis conueniunt. Quamuis autem bona det Deus etiā si nullæ preces præcesserint, nō est tamen oratio superuacanea. Non est enim Deus eiusmodi vt ad dandum cogi possit, sicut vis ignis est eiusmodi vt ardeat velit nolit. Orari ergo vult Deus vt bona eum dignis dare omnes intelligant. Sed nec inuitis dar hominibus, quorum est liberum arbitrium ad bona suscipienda quæ dantur. \* *Quoniam autem ortus diei imago est Oriens.* Fit oratio ab iis qui orant conuersis ad Orientem, quam quidem veterem fuisse traditionem scribit Basilii libro de Spiritu sancto. Oriens autem est imago ortus diei. Ipsius quoque Christi imago est Oriens qui non secus atque sol exoriens, illuxit ex tenebris, iis qui voluabantur in tenebris exortus est dies veritatis. Veritas autem inter cætera continet etiam orationes, quæ & fiunt ad ortum solis & diriguntur ad verum orientem, nempe Christum. Vetustissima autem templa olim spectabant ad occidentem, vt ij quorum vultus conuerſi

conuersi erant ad imagines seu idola, discerent oportere eos conuerti ad verum Orientem nempe ad Christum, ad quem perit Dauid suam dirigi orationem non minus suauem & gratam, quam odorem suffitus quem vocant incensum & sacrificium, quod in veteri lege quotidie offerebatur vesperi. Nam iugiter quidem offerebat sacerdos & mane & vespere, sed dignissimū erat illud sacrificium quod fiebat vespere, quod significabat & sacrificium crucis & Eucharistiam à Christo vespere institutam. *f. Sceleratis autem hominibus.* Cum possit dubitari vtrumne omnibus prosit oratio, respondet Clemens, in sceleratis hominibus orationem non solum aliis, sed etiam sibi ipsis esse perniciosissimam. Nam siue aliis siue sibi petierint, quæ sunt fausta & scelerata, & ea impetrarint, non modo non proderunt, sed etiam oberūt cum nesciant quomodo eis sit vtendum. Nam qui orant vt bona fortunæ quæ non habent possideant, petunt non bona quæ sunt, sed quæ videntur esse bona, & quæ sæpius incommoda quam commoda possidentibus afferunt. Improbis ergo hominibus bona petentibus, quæ mala sunt vti nescientibus, sæpe non prodest, sed obest oratio. Sed viro bono & Dei cognitione prædito raro vsuuenit vt noceat oratio: nam ea demum petit quæ non ignorat sibi esse profutura. Non enim petit quæ non habet, sed vt quæ iam habet permaneant: quod si quæ sunt quæ non habet, ad ea autem potest peruenire, petet aptitudinem, qua ad ea perueniat. Ita petet vt perueniat ad regnum cælorum, & vt æternam vitam consequatur. Si quæ autem sunt quæ suæ naturæ caprum superant, sed sunt propria solius diuinitatis, ea sibi non petit ad quæ non est aptus, sed ei soli cui debetur, petit æternitatem. Ita soli Deo beato & immortalī ab homine petitur omnis honor & gloria. Quod autem superius dixerat Clemens, eum qui est cognitione præditus, bona futura quæ sunt à Deo promissa spe certa iam possidere, hic quoque sed aliter dicit. Dicit enim eum qui est cognitione præditus, omnia bona possidere, potestate quidem omnia, sed non omnia numero, id est nondum actu. Omnia autem numero & actu possessorum, quando quæ fuerint promissa, re ipsa fuerit consecutus. Quod autem promissa bona nondum actu possideantur, ex hoc potest intelligi, quod adhuc restat vt in multis diuina gratia proficiat, multaque gerat & administret quæ pertinent ad salutem: hunc autem honorat Deus propinquiore sua cura & prouidentia. Nam propter bonos viros facta sunt omnia, nempe vt ea possiderent, vt ea illis essent vsui & conferrent ad salutem. Cum ergo Deus omnia fecerit & crearit propter bonos viros qui viuunt ex virtute, eis minime abstulerit quæ sunt propter virtutem. Tantum certe abest vt virtutem & quæ ad eam pertinent auferat, vt bonam eorum honorans naturam & institutum, eis det vires partim eos adhortans qui parum aut nihil ex se possunt, partim iis qui ex se digni sunt opem ferens. Ex se autem digni sunt qui sua sponte sunt boni, quibus omne bonum adnascitur. Ei autem adnascitur cui est finis & scopus vt scienter vnumquodque agat: scienter autē scit & facit, qui absque ratione nihil scit & nihil facit, scienter autē nescit & facit, qui neque suæ scientiæ, neque facti certam potest reddere rationem. Is ad hoc vt sciat opus habet exhortatione. Qui autem scit scienter nō eget exhortatione sed opus habet vt adiuuetur, adiuuetur inquam, à Deo, sine cuius auxilio est inutilis & inefficax scientia, & rursus vt Deum adiuuet ei cooperando: cooperatur autem vt qui suo libero vtatur arbitrio. Neque enim Deus operatur in inuitum, quod quidem medici probat exemplo, qui dat quidem sanitatem, sed eam non dat inuito. Non sanatur enim nisi qui lubens ei à medico data acceperit medicamenta, vt noxij expellātur humores, quibus expulsis restituitur sanitas: ita Deus quoque æternam dat salutem, sed non inuitis. Iis enim demum dat salutem qui ab ipso datam accipiunt scientiam, & bonas quæ ab ea procedunt actiones. In nostra autem potestate sunt & quæ agimus, & quæ nobis à Deo data præcepta imperant. Hinc fit, vt nobis à Deo facta perficiatur promissio. Dantur enim quæ sunt nobis à Deo promissa, quod quidem non est aliud quam æternam à Deo consequi salutem.

\* QVINETIAM decet eum omnes orationes & probè facere, & cum probis. Est enim v. lubricum ac periculosum vnà adscribi cum peccatis aliorum. Vnà ergo cum ijs qui recētius crediderunt, is qui est cognitione præditus, de ijs precabitur de quibus vnà etiam agere conuenit. Vniuersa autem eius vita, est quidam celebris ac sanctus dies festus. Atque ei quidem sacrificia, sunt ipsæ preces & laudes, & quæ ante cibum fiunt scripturarum lectiones: psalmi autem & hymni, dum cibus sumitur: antequam eatur cubitum, quinetiam noctu, rursus orationes. Per eas seipsum vnit choro diuino, ex memoria continua in memoria semper mandanda positus contēplatione. Quid verò, an non aliud quoque sacrificium, nempe dogmatum & pecuniarum in egenos largitionem, cognoscit? Maxime. Sed nec ea quæ sit ore vititur verbosa precatōne, vt qui quæ petere à Domino oporteat, didicerit. In omni ergo loco orabit, sed non vt aperte populo appareat. Is verò dum & ambulatione vititur & sermone & quiete & lectione & ijs quæ sunt ex ratione, omni modo precatur, & si in ipsius animæ penetralibus solum cogitauerit, etiam inenarrabilibus gemitibus Patrem inuocauerit: ille autem propè adest eo adhuc loquente. Cum sint autem tres fines cuiusvis actionis, propter id quidem quod est bonum & vtile omnia operatur: voluptatis autem causa aliquid agere, his relinquit qui vulgarem vitam sequuntur. Longè autem abest vt qui in tali pietate probatur & dyndicatur, sit ad mentiendum propen-

sus & ad iurandum: est enim iusiurandum quidem confessio definitiva cum diuina assumptione. Qui est autem semel fidelis, quemadmodum seipsum infidelem praeberit, ut etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit ut ea sit firmum ac definitum iusiurandum, & fidem confessionis ostenderit in constanti stabilique vita & sermone? Si autem in iudicio eius qui facit & loquitur positum est facere iniuriam, non in persequutione eius qui patitur persecutionem, neque mentietur, neque peierabit, ut qui Deum afficeret iniuria, cum eum sciat natura esse eiusmodi ut minimè ladi possit. Sed neque 10 propter proximum mentietur, vel aliquid transgredietur, quem didicit diligere, etiamsi non sit familiaris. Propter seipsum autem multo magis neque mentietur, neque peierabit, siquidem nunquam sua sponte in seipsum iniustus inuenietur. Sed neque iurat, ut qui in affirmatione quidem, *Næ* vel *Est*: in negatione autem, *Non*, ponere constituerit. Iurare enim, est iusiurandum, vel tanquam iusiurandum mente conceptum proferre affirmatiuè. Sufficit ergo ei vel affirmationi vel negationi addere illud, *Verè dico*, ad comprobandum ijs qui non perspiciunt stabilitatem eius responsionis. Oportet enim eum habere, ut ego 20 quidem existimo, apud externos quidem vitam fide dignam, ut ne postuletur quidem ab eo iusiurandum: in seipsum autem & eos qui conuersantur, animi aequitatem, quæ est iustitia voluntaria. Iam verò rectè & verè iurans, non autem procliuus ad iurandum, est is qui est præditus cognitione, qui raro quidem accedit ad iurandum, sed ita ut diximus. Quamquam verum esse in iureiurando, sit cum ea quæ est in vero consensione: contingit ergo hoc euenire, quatenus quis se rectè gerit in officiis. Vbinam ergo est amplius opus iureiurando, ei qui ita viuit ut qui peruenerit ad summum veritatis? Qui ergo ne iurat 30 quidem, multum abest ut sit peieraturus: qui autem nihil transgreditur ex ijs quæ pacta & conuenta sunt, is nunquam iurauerit, cum transgressionis & perfectæ observationis in factis sit observatio, sicut certè mentiri & peierare, in dicendo & iurando præter officium. Qui autem iuste viuit, nihil ex iis quæ decet fieri transiliens, ubi examinatur iudicium veritatis, is factis verè & sanctè iurat: est ergo ei superfluum linguae testimonium. Cum ergo sit ei semper persuasum Deum esse ubique, & erubescat non verum dicere, & falsum dicere cognoscat se esse indignum, diuina & sua ipsius contentus est conscientia: & 40 ideo non mentitur, neque præter pacta conuenta facit aliquid. Ea ratione neque iurat, si fuerit rogatus: neque unquam negat, ne falsum dicat, etiamsi moriatur in tormentis. Eius autem qui est præditus cognitione dignitatem, maximè auget & amplificat, qui aliorum docendorum suscepit præfecturam, ut qui maximi quod est in terris boni dispensationem & verbo & facto acceperit, per quam intercedit ut fiat cum Deo coniunctio & societas. Quomodo autem qui res terrenas colunt ac venerantur, precantur imagines perinde ac si audiant, firma ac stabilia ducentes pacta conuenta quæ eis fiunt authoribus: ita authoribus ac ducibus animatis imaginibus, scilicet hominibus, vera verbi magnificentia à fidè digno magistro accipitur: & quod in eos confertur beneficium, refertur ad ipsum Dominum, ad cuius imaginem docens is qui reuera est homo, fabricatur & componit, ad salutem renouans, hominem catechumenum. Quomodo enim ferrum Martem Græci appellant, & vinum Bacchum, per aliquam relationem: ita is qui est præditus cognitione, proximorum utilitatem propriam salutem existimans, merito dicatur Domini imago animata, non quo ad formæ proprietatem, sed quo ad symbolum significationis potestatis, & similitudinem predicationis. Quicquid habet in mente, id etiam fert in lingua, apud eos qui dignè sunt audire, ex assensione & certa sententia simul dicens & uiuens. Verè enim simul sentit & dicit, nisi si quando loco medicinae, ut medicus ad ægrotantes, ad eorum qui laborant salutem, mentietur, aut falsum dicet, ut aiunt

aiunt Sophistæ. Ecce enim Timotheum præclarus circumcidit Apostolus, cum vociferaretur & scriberet circumcisionem manu factam nihil prodesse: sed ne repente & acerrimè à lege auellens, ad eam quæ est ex fide cordis circumcisionem, adhuc reluctantes eos qui audiebant Hebræos, à synagoga cogeret abrumpere, se Iudæis accommodans, factus est Iudæus, ut omnes lucrifaceret. Qui ergo propter proximorum salutem quibus se accommodat, se ad solam demittit accommodationem, is nullius simulationis omnino cogitur esse particeps, propter periculum quod imminet iustis ab iis qui eis invident. Propter solam autem propinquorum utilitatem, faciet quædam quæ non principaliter ab eo fierent, si non faceret propter illos. Is seipsum tradit pro Ecclesia, pro familiaribus quos ipse in fide genuit, in exemplum, iis qui possunt suscipere summam æconomiam, benigni & pii doctoris, ad ostendendam verborum veritatem, ad operationem charitatis in Dominum. Is est eiusmodi ut à timore non redigatur in seruitutem, verus in sermone, tolerans in labore, nec in ea quæ profertur oratione volens unquam mentiri, & in ea se semper ita gerens ut non peccet: quando quidem ipsum mendacium, ut quod cum aliquo dolo dictum sit, non est sermo ociosus, sed exercetur ad vitium. Undique ergo veritati testimonium fert is solus qui est cognitione præditus, & facto, & oratione: semper enim in omnibus omnino se rectè gerit, & in sermone, & in actione, & in ipsa cogitatione. Hæc ergo est, ut cursim persequendo dixerim, Christiani pietas & religio. Si hæc facit ut dicat, & conuenienter rectæ rationi piè facit & iustè. Si hæc ergo ita se habent, solus reuera fuerit pius, iustus, religiosusque ac verus Dei cultor, is qui est cognitione præditus. Non est ergo Christianus impius ( hoc enim fuerat propositum ostendere Philosophis ) quare nullum malum vel turpe, quod est iniustum, nullo modo unquam operabitur. Consequenter ergo nec se gerit impiè, sed vel solus piè ac sanctè Deum colit, eum, inquam, qui verè est Deus, princeps, & Rex omnium, & omnipotens, ex vera religione purè & castè colens. Est enim, ut semel dicam, cognitio, quædam hominis, tanquam hominis perfectio, quæ completur per rerum diuinarum scientiam, & modo, & vita, & sermone, congruens & consentiens sibi & verbo diuino, ut per eam solum fidelis efficiatur perfectus. Est ergo fides aliquod bonum intrinsecus positum, & quæ absque eo, quod Deum quærat, Deum esse confitetur, & ut qui sit glorificat: unde oportet ab hac fide e ductum & in ea auctum, gratia Dei, quoad eius fieri potest, eius accipere cognitionem. Dicimus autem cognitionem differre à sapientia quæ est per doctrinam: nam quatenus quidem est aliquid cognitio, hoc omnino est etiam sapientia: quatenus autem est aliquid sapientia, non est omnino cognitio. In sola enim sermonis qui profertur cognitione, nomen sapientiæ visione apprehenditur. Verumenimvero de Deo non dubitare, sed credere, est fundamentum cognitionis. Est autem utrumque

Christus, fundamentum, inquam, & ædificium, per quem est & principium & finis. Et extrema quidem non docentur, nempe principium & finis, fides, inquam, & charitas. Cognitio autem quæ datur ex traditione per Dei gratiam, veluti quoddam depositum committitur iis qui seipsos doctrina dignos exhibuerint, ex qua elucescit charitatis dignitas, ex luce in lucem. Dictum est enim, habenti dabitur. Fidei quidem cognitio: cognitioni autem, charitas: charitati autem, hæreditas. Hoc autem fit quando quis à Domino penderit per fidem, cognitionem & charitatem, & unà cum eo ascenderit, ubi est fidei nostræ & charitatis Deus & custos. Unde in fine traditur cognitio iis qui ad hoc sunt apti & selecti, eò quod maiori præparatione opus sit & præexercitatione, & ad ea audienda quæ dicuntur, & ad vitam componendam, & ad consideratè progrediendum ad id quod est ultra eam quæ est ex lege iustitiam. Ea nos deducit ad finem interminatum & perfectum, prius docens eam quæ nobis est futura, Deo conuenientem cum Diis viuendi ratio-

nem, cum ab omni pœna & supplicio fuerimus liberati, quæ sustinemus ex peccatis ad salutarem disciplinam. Post quam redemptionem, præmiū & honores dantur consummatis, cum cessauerint quidem à purgatione, cessauerint autem etiam ab alio ministerio, etsi sit sanctum, & inter sanctos: deinde ijs qui fuerint mundo corde, per proximam Domino adhesionem, perpetuæ contemplationi permanet restitutio: & Dī vocati sunt appellatione, qui in ijsdem sedibus sunt collocati, in quibus alij Dī qui sunt primi à Seruatore constituti. Est ergo cognitio velox ad purgationem, & apta ad mutationem faciliē suscipiendam in melius. Vnde etiam faciliē traducit ad id quod est animæ cognatum ac diuinum & sanctum, & per cuiusdam proprii luminis mysticos profectus transmittit hominem, donec in supremum quietis locum restituerit eum qui est mundo corde, docens Deum scienter & per comprehensionem contemplari facie ad faciem. Hæc est enim utique animæ cognoscen-  
tis perfectio, ut cum omnem purgationem & ministerium superauerit, sit cum Domino, ubi est proximè & ei coherendo subiecta. Fides ergo, ut semel dicam, est brevis & compendiosa eorum quæ urgent cognitio. Cognitio autem est firma ac stabilis demonstratio eorum quæ assumpta sunt per fidem, quæ per doctrinam Domini supra fidem edificatur, quæ transit ad id quod non potest excidere & mutari, & potest comprehendī scientia. Ac mihi quidem videtur esse prima quædam salutaris mutatio, quæ fit à gentibus ad fidem, ut prius dixi, secunda autem, quæ est à fide in cognitionem. Illa verò traiciens ad charitatem, hinc iam reddit amicum amico, id quod cognoscit, ei quod cognoscitur. Et fortasse qui est eiusmodi, ex hinc iam anticipauit ut sit similis Angelis. Post eam ergo postremam quæ est in carne excellentiam, semper prout conuenit mutatus ad id quod est melius, ad paternam aulam, ac verè Dominicam per sanctam hebdomadem cōtendit mansionem, futurus, ut ita dicam, lumen stans & manens propriè, quod est omni ex parte & omnino immutabile, qui est primus modus Dominicæ operationis, eius quæ dicta est à nobis remunerationis, conuenienter pietati & veræ religioni. Ex multis autem quæ sunt testimoniis, unum solum exemplum adducam, quod sic dictum est à David propheta: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo Seruatore suo. Hæc est generatio querentium Dominum, querentium faciem Dei Iacob. Breuiter, ut arbitror, nobis significauit Propheta eum qui est præditus cognitione: cursimque & obiter, ut videtur, nobis demonstrauit David, Seruatorem esse Deum, dicens eum esse faciem Dei, qui annunciauit & docuit de Spiritu. Quocirca Apostolus quoque appellauit filium charactèrem seu typum gloriæ patris, qui, veritatem de Deo docuerit, & exprefferit quod Deus & Pater unus est & solus omnipotens, quem nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. Vnum autem esse Deum, per eos qui quærent faciem Dei Iacob, meminit, quem solum esse Deum patrem bonum exprimit Seruator noster & Deus. Generatio autem querentium eum, est genus electum, quod est vi inquirendi præditum ad cognitionem. Et ideo Apostolus quoque dicit: Nihil vobis prodero, nisi vobis locutus fuero aut in reuelatione, aut in cognitione, aut in Prophetia, aut in doctrina. \* Quamquam nonnulla quoque rectè sunt ab ijs qui non sunt præditi cognitione: sed non ex ratione, sicut est in magni animi virtute. Nonnulli enim cum sint natura iracundi, & deinde id absque ratione aluerint, ad multa citra rationem quodam feruntur impetu, & faciunt similia ijs qui sunt magni & excelsi animi, adeo ut sordidi & illiberales artifices eadem nonnunquam rectè gerunt, quod attinet ad tolerantiam: sed neque ex eadem causa, ex qua qui est præditus cognitione, neque idem sibi proponentes, nec si totum corpus tradant. Charitatem enim non habent, quæ sit

Psal. 23.

1. Cor. 14.

qua generatur, ut ait *Apostolus*, per cognitionem. Quaecunque ergo sit actio à sciente, ea est recta actio: quaecunque autem ab insciente, mala est, etiamsi maximè instet & urgeat, quoniam non fit fortis ex consideratione: neque dirigit actionem ad aliquid utile ex ijs quæ conuertunt ad virtutem, & procedunt à virtute. Eadem autem ratio est etiam in alijs virtutibus, quæ etiam ijs conuenienter in Dei cultu & religione. Non ergo in sanctitate solùm talis est nobis is qui est cognitione præditus. Religioni autem ac Dei cultui qui fit ex scientia, sunt etiam consequentia præcepta de alia eius vitæ institutione. Vitam autem eius qui est cognitione præditus, nunc est nobis propositum describere, non autem adducere dogmatum contemplationem, quam conuenienti tempore postea exponemus, simul etiam seruantes consequentiam. De vniuersis ergo verè & magnificè disseruit, ut qui diuinam conceperit doctrinam. Cum ergo initium duxisset à creaturæ admiratione, quòd possit accipi cognitio, domo argumentum afferens, fit alacer & promptus Domini discipulus. Cum primum autem audiisset, Deum & prouidentiam credidit ex ijs quæ est admiratus. Hinc impulsus omnibus modis dat operam disciplinæ, omnia illa faciens, per quæ poterit accipere cognitionem eorum quæ desiderat. Desiderium autem per profectum fidei, consistit contemplatum simul cum inquisitione: id autem est fieri dignum tali & tanta contemplatione. Sic Dei gustabit voluntatem, is qui est præditus cognitione: non aures enim præbet, sed animum rebus quæ significantur ab ijs quæ dicuntur. Cum ergo essentias ipsas & res acceperit per verba, merito animam quoque deducit, ad ea quæ oportet, illud, Non mæchaberis, Non occides, propriè accipiens, ut dictum est ei qui est præditus cognitione, non ut existimatum est ab alijs. Accedit ergo se exercens contemplatione quæ efficit scientiam, ut certamen ineat cum iis quæ magis vniuersè & magnificentius dicta sunt, rectè sciens, quod qui docet hominum scientiam ut ait *Propheta*, est Dominus, per os hominis Dominus operans: ea ratione carnem quoque accepit. Merito ergo nunquam iucundum præfert utili, nec si casu aliquo eum præuentum meretricis vim afferens prouocet formosa mulier: Quoniam nec Ioseph quidem ab instituto abducere potuit uxor domini. Ei autem se exiit per vim senenti tunicam, ut qui à peccato quidem fuerat nudatus, honestatis autem & temperantiæ ornamentum induerit. Nam etsi oculi domini Aegyptij, inquam, Ioseph non videbant, at omnipotentis quidem certè inspiciebant. Nam nos vocem quidem audimus & corpora contemplamur: Dominus autem rem examinat, à qua fertur vocem edere & aspicere. His consequenter si vel morbus vel casus aliquis eum inuaserit qui est præditus cognitione: atque adeo mors quæ est omnium terribilissima, manet animo interritus, sciens quaecunque sunt eiusmodi esse naturæ necessitatem, sed sic quoque Dei virtute ea affici medicamentum salutis, ut quæ per disciplinam eos beneficio afficiant qui sunt incompositiores, & à sancta pro meritis verè dissipantur prouidentia.

## COMMENTARIVS.

60 QVIN ETIAM decet eum omnes orationes & probè facere, & cum probis. Pergit Clemens ostendere quomodo se gerere oporteat eum qui Dei habet cognitionem & scientiam. Dicit ergo eum oportere facere omnes orationes & cum probis. Multæ quidem sunt orationes, sed in omnibus seruanda est ea formula, quam in sua oratione nobis præscripsit Dominus. Non est autem orandum cum omnibus, sed cum iis demum qui sunt probi & sancti. Est ergo orandum in Ecclesia Catholica, non in synagoga hæreticorum & impiorum. Cur autem cum eis non sit orandum, hanc affert rationem, quod sit periculofum cum malis versari, ne eis similes euadamus, & ne peccata eorum adscribantur illis, qui iniquas & impias fundunt præces, cum sancto, inquit *Propheta*, sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Orandum est autem non solum cum iis qui Dei habent scientiam, sed etiam cum iis, qui reuera crediderunt, & qui licet credant nondum perfectam habent cognitionem. Cum

Ppp



eis præcabitur is qui habet cognitionem præces concipiens, de quibus simul agere conuenit, nempe de mysteriis Ecclesiasticis & de iis quæ ad componendos & corrigendos mores pertinent. <sup>6</sup> *Cum autem tres.* Quidquid agit homo agit propter finem, tres autem sunt fines cuiusvis actionis: vnus est propter bonum seu honestum & virtutem, alius autem propter vtilitatem & vitæ commoditatem, alius propter voluptatem. Duos autem fines sibi proponit is qui est cognitione præditus, operatur enim & vt recte & honeste ac ex virtute viuat, & vt prospiciat suæ vitæ commoditatem in quibus consistit vtilitas. Voluptatem tanquam homine indignam qui Dei habet cognitionem reiecit in eos qui sequuntur vulgarem viuendi rationem, & quæ magis conuenit bestiis quam hominibus. <sup>7</sup> *Longè autem abest vt qui in tali pietate probatur & diiudicatur sit ad mentiendum.* Qui est probatus in Christiana pietate & religione, nec ad mentiendum nec ad iurandum est propensus. Iusiurandum autem seu iuramentum sic definit Clemens, vt dicat id esse confessionem definitiuam, id est affirmationem definitiuam cum diuina assumptione, id est ad id asserendum Dei accepto nomine. Qui autem in Christum credit is est fidelis. Fidelis autem nempe *fides*, dicitur & qui credit, & cui creditur, id est fides habetur. Qui autem in Christum non credit, est infidelis, & qui ita se gerit vt propter vitam improbam ei non credatur, est etiam infidelis, id est *amisc*. Vterque ergo infidelis, & is qui non credit, & is cui non creditur. Qui autem in Christum credit & est fidelis, est vt qui ita credat & sit fidelis, & qui vitam suam ita instituat vt ei credatur, etiam si non iuret. Talis est enim eius vita vt ea sit tanquam firmum ac stabile iuramentum, & ex eo quod in tota vita ita se gerat vt in omnibus factis eius perpetua sit constantia, & in omnibus eius dictis sit perpetua veritas. Ei ergo qui est eiusmodi etiam iniurato iure creditur, vt qui sit semper fidelis, nunquam autem infidelis. <sup>8</sup> *Eius autem qui est præditus.* Magna quidem est dignitas eius qui est præditus cognitione, sed est maior & amplior dignitas eius qui alios docendi mandatum suscipit munus, amplius autem eius dignitatis causa est quod verbo & facto susceperit dispensandam doctrinam, qua nullum est maius bonum in terris, per quam nobis intercedit cum Deo coniunctio & societas. Cum ergo per doctrinam homo Deo coniungatur quo nihil est homini melius, maxima est eius dignitas qui docendo hominem Deo coniungit & conciliat. Qui autem Dei docet doctrinam est veluti imago animata, quæ est homo. Ostendit autem Clemens & similitudinem & differentiam inter inanimatas & animatas imagines. Qui pro Diis, inquit, colunt & venerantur res terrenas, quæ aures non habent imagines præcantur, perinde ac si audirent & quæ eis authoribus sunt pacta conuenta pro firmis habent & stabilibus, cum tamen nulla possit esse authoritas in iis qui nec videt, nec sentiunt, nec quicquam intelligunt: in quo maximè falluntur qui inanima colunt simulachra. Nihil ergo efficiunt inanimæ falsorum nempe terrenorum deorum imagines, quantacunque eis detur authoritas. Aliud est in animatis imaginibus nempe hominibus, quibus authoribus & ducibus nempe docentibus, præclara & magnifica accipitur Dei doctrina à fide digno magistro, nempe Christo. Quod autem in eos homines scilicet confertur beneficium, id refertur in ipsum Dominum, ad cuius imaginem & similitudinem, cum scilicet veluti representans & ad salutem renouans, efficit Catechumenum id est qui diuinam audiens doctrinam ingreditur viam salutis. Dominum autem representans & adorans imaginem per quandam relationem, dicitur is qui est cognitione præditus. Quomodo per figuram quæ dicitur metonymia apud Græcos, Mars dicitur ferrum, & Bacchus vinum, dicitur etiam Domini imago animata, vt qui aliorum vtilitatem suam existimet salutem. Dicitur Domini imago, non quod eius formam representet essentialem, sed signum & symbolum eius potestatis, & sit ei prædicatione similis. Eius autem qui est cognitione præditus talis est prædicatio, vt quicquid habet in mente, id etiam ferat in lingua, id est prædicet apud eos qui digni sunt audire verbi Dei prædicationem: ita autem prædicat, vt ei quod dicit assentiatur, & idem dicat & sentiat, & ita viuat vt eius vita à verbis non discrepet, & ita inter se congruant, & quod sentit & quod dicit vita. Aliquando tamen vsuuenit, vt vera quidem sentiat, non vera tamen dicit; quædo scilicet per quandam œconomiam alicui malo remedium allaturus falsa dicit, verum interim sibi proponens sicut etiam aliquando medici ægrotos curaturi mendacio vel potius bono dolo vtuntur. Ita ille præclarus prædicator Paulus Apostolus summa cognitione præditus, cum manufactam circumcisionem nihil prodelle sentiret, & palam diceret, sed solam cordis circūcisionem, quæ est ex fide, ne Iudæos offenderet, repente auellens à synagoga Timotheum circumcidit, se Iudæis accommodans, & factus Iudæus vt omnes lucrifaceret. Eius enim erat institutum non solos Græcos seu Gentiles, sed etiam Iudæos ad fidem adducere. Qui ita se demittit, & accommodat & quadam vitur œconomia & dispensatione propter propinquorum vtilitatem & salutem, is minimè cogitur vt vtatur simulatione, sed quæ dicit ita dispensat, vt bono dolo vtatur non tendens ad mendacium sed ad veritatem, ac principaliter facturus si non faceret propter alios quibus imminet periculum ab iis qui eis inuident. Christianis enim imminerebat periculum à Iudæis qui eos inducunt ad manufactam circūcisionem, non ad cordis circūcisionem quæ est ex fide. Talis ergo est is qui Paulum Apostolū imitatus & cognitione præditus se tradit pro Ecclesia, & pro familiaribus, & pro iis quos Christo genuit, verborum ostendens veritatem & charitatem in Dominum. Is in omnibus se recte gerit, nullo timore ita præterritus vt non Christiana vtatur libertate, semper verū dicens, nec vnquam volens mentiri, & in sermone ita se exercens, vt nunquam peccet: nam quod cum dolo profertur mendacium, id est sermo exercens ad vitium: & vt in summa dicam se omnino recte gerit in sermone, actione & cognitione, & in ipsa etiam cogitatione. <sup>9</sup> *Hæc ergo est vt cursim persequendo dixerim Christiani pietas & religio.* Pergit Clemens ostendere in quo consistat perfectio Christiana, nempe in fide quæ perficitur & consummatur cognitione, quæ facit vt Christianus nihil turpe faciat nec iniustum, minime autem impius, quod in principio libri statuerat probare aduersus eos qui Christianos arguebant impietatis quod essent *æthioi*. *Æthioi* enim, id est sine Deo, non est qui falsos deos reijciens per fidem vnum solum credit esse Deum, & per certam cognoscit cognitionem. Solus ergo est pius iustus ac religiosus verusque Dei cultor Christianus qui est cognitione præditus, Deus autem quem colit est princeps & rex omnium & omnipotens. Eum autem colit ex vera & recta pietate, & religione; nempe pura mente & incruentis sacrificiis. Sicut autem perfecta est fides, quæ Dei recta perficitur cognitione ita cognitio est hominis perfectio quatenus

Actio quatenus est homo. Multæ enim sunt hominis perfectiones, sed una sola est quatenus est homo, quæ est vera & recta Dei cognitio. Ea autem cognitio est rerum diuinarum scientia quæ sola hominem perficit, etiam si omnes aliæ artes desint & scientiæ, quæ etsi iuuant hominem tamen minime perficiunt. Qui hanc attigit perfectionem in rebus omnibus cum moderatione, & in omnibus vitæ actionibus & sermonibus ita se gerit, ut sit semper sui similis, & à verbo Dei minime discrepet. Per hanc cognitionem est perfectus fidelis. Perfectus enim non est fidelis, qui eius quod credit non habet scientiam. Est autem fides bonum internum quæ Deum confitetur, etsi eum quærat ut cognoscat & glorificet, ut qui sit Deus. Primum ergo oportet in fide educari, in qua cum incrementum fuerit acceptum, fidei quoad eius fieri potest Dei gratia accipienda est cognitio. Duobus autem modis dicitur cognitio: est enim cognitio quæ per doctrinam discitur, nempe per rationem, demonstrationem, & causam, ea autem dicitur sapientia. Dicitur etiam cognitio quæ non discitur per doctrinam neque per humanam rationem & demonstrationem, sed per Dei inspirationem & reuelationem. In solo autem sermone qui profertur non est constituenda, sed nomen solum cognitionis ex visione & apparitione sapientiæ quæ non est quod videtur. Atque fidelis quidem Christiani perfectio est, cognitionis autem fundamentum est fides: de Deo enim non dubitare sed credere est fundamentum. Christus autem est utrumque & fundamentum, & ædificium, per quem est principium & finis, fides scilicet & charitas. *¶ Quamquam nonnulla.* Omnia recte faciunt qui sunt præditi cognitione, & ea faciunt ex ratione & scientia, fiunt autem nonnulla quoque recte ab iis qui non sunt præditi, sed non faciunt ex ratione. Recte & ex ratione faciunt qui sunt fortes magnique & excelsi animi: qui autem sunt iracundi, neque iram cōpescunt sed alunt, recte aliquid faciunt, sed ad agendum effrenato quodam feruntur impetu non dudente ratione. Videntur autem non dissimiles iis qui sunt magni & excelsi animi. Eadem etiam agunt, quod attinet ad patientiam sordidi & illiberales artifices, quæ qui sunt cognitione præditi. Sed nec in causa, nec in fine conueniunt. Sordidum enim & illiberalem non impellit ratio, sed turbulenti animi morus, nec idem sibi proponit quod qui est cognitione præditus. Is enim & incitatur à ratione & proponit sibi præmia quæ expectantur, & tormetorum perpessione præponit, quæ non expectant opifices etiam si torum corpus tradat torquendum, charitatem enim non habent quæ gignitur ex cognitione. Ea ergo actio demum est bona ex cognitione & scientia, mala autem quæ fit ex ignoracione & inscientia quantumuis sit acris & vehemens. Non bona certe est actio eius, qui eadē quidem gerit quæ fortis, sed ea gerit sine ratione & cōsideratione, neque tendunt ad virtutem, nec procedunt à virtute. Quomodo autem in pietate & Dei cultu, religione & scientia opus est cognitione, sic etiam in aliis virtutibus. Sicut autem in aliis virtutibus quæ sunt ex cognitione & scientia sua sunt præcepta, ita etiam sua habet præcepta religio, & Dei cultus, quæ tractant de vitæ institutione eius qui est præditus cognitione. Ea mox tradit Clemens fieri, de dogmatibus referuans in aliud tempus. *¶ De vniuersis.* Cum qui est cognitione præditus diuinam doctrinam ex sacris scripturis cōceperit, quæ vniuersa complectitur, is de vniuersis verè & præclare disserit, colligit præcepta quæ pertinent ad vitæ suæ institutionem. Diuinam autem doctrinam ex hoc cœpit comprehendere, quod cum res vidisset creatas, eas est admiratus, ex earum cōsideratione cognouit Deum esse qui eas creauit, & sua providentia earum curam gerit. Ex illa rerum creatarum admiratione orta est fides. Simul enim & Deum omnipotentem esse credidit, qui omnia condidit, & sapientiam qui omnia quæ fecit sua providentia regit & administrat. Cum ergo ex rebus creatis cognouisset homo Deum & eius providentiam, ex eo accepit argumentum qui quærit cognitionem, quod non longè esset petenda cognitio, sed è domo sua sumenda, id est ex rebus creatis: hinc fit pròptus & alacer Domini discipulus, qui se totum dedit disciplinæ, ut omnibus modis acciperet cognitionem eorum quæ desiderat. Prima est ergo fides quæ oritur ex rerum creatarum admiratione: fidem autem sequitur desiderium: desiderium autem inquisitio, ex quibus coniunctis & temperatis perficitur cognitio. Hac opus est contemplatione ad assequendam quæ desideratur cognitionem. Ita ad Dei perueniēs cognitionem, qui cum quærit gustat Dei cognitionem, intelligens quam suavis sit Dominus, non verba quidem attendens, sed iis quæ per verba significantur mentem adhibens. Per verba autem significantur res, & essentia, quas ex verbis accipit qui quærit cognitionem, deducit autem ad animam ea quæ oportet, nempe quæ illi conueniunt. Conueniunt autem animæ ea quæ mens percipit & quæ cadunt sub intelligentiam. Porro autem verba non ita semper accipit ut sonant, sed mysticos arcanos & allegoricos sensus ex eis elicit, Verba enim illa, Non occides, Non mœchaberis, aliter interpretantur quam vulgus censeat interpretandum: hæc ad mysticos & allegoricos sensus deductio, est veluti quædam contemplatio. Ea contemplatio efficit scientiā, quæ versatur in iis quæ sunt magis vniuersa & magis præclara: in ea se exercet is qui quærit cognitionem, ut vincendo sciens superet ea quæ sunt vniuersa & magis præclara. Vincitur enim quæ diuturna cōtemplatione acquiritur scientia. Cōtēplatione autem ideo acquiritur scientia, quod sit Dominus qui eam doceat. Docet autē eā per os hominis. Quod ut melius faceret & conueniētius, carnem accepit & homo factus est.

\* V T E N S autem rebus creatis, quando dicet & quantum dicet verbum ei qui creauit <sup>VL</sup> actis gratiis, usus earum sit dominus: nunquam acceptæ est memor iniuriæ, nulli indignatur, aut acerbe in eum inuehitur, etiam si sit odio dignus propter ea quæ facit: colit enim creatorem, diligit autem vitæ socium, eius miserens & pro eo orans propter eius ignorantiam. In corpus quoque suum per cōsensionem afficitur, cui quidem natura patibili est alligatus, sed non in ipsum primam suscipit affectionem. In inuoluntariis quidem certè casibus à doloribus seipsum deducens ad ea quæ sunt eius propria, non abducitur ab iis quæ sunt ab eo aliena: iis autem cedit & se commodat, quæ sunt solum eius necessaria, quatenus illa se cō-

Ppp ij

*seruatur anima. Non enim opinione aut existimatione solum vult videri esse fidelis, sed cognitione & veritate, hoc est firmo & stabili facto & sermone efficaci. Non solum ergo laudat bona & honesta, sed ipse etiam cogitur esse bonus & honestus, à bono & fideli seruo transiens ad amicum per charitatem propter perfectionem habitus, quam ex vera disciplina & multa exercitatione acquisit. Ut qui ergo magna vi contendat ut perueniat ad summum cognitionis, moribus ornatus, habitu compositus, habens omnia illa commoda eius qui est verè cognitione præditus, pulchras respiciens imagines, multos quidem qui se rectè & ex virtute antea gesserunt, Patriarchas, plurimos autem Prophetas, & innumerabiles Angelos, & postremò Dominum qui nos docuit, & ostendit fieri posse ut summam illam vitam assequamur: propterea omnia mundi bona quæ sunt in promptu & ad manum, non diligit, ne humi remaneat, sed ea quæ sperantur, vel potius quæ iam sunt cognita, sperantur autem esse comprehendenda. Hac ergo ratione & labores, & tormenta, & afflictiones sustinet, non ut qui sunt fortes apud Philosophos, propter spem quòd præsentibus quidem sint cessaturi dolores, sint autem rursus iucundorum futuri participes, sed cognitio ei persuasionem ingenerauit firmissimam futurorum spei recipienda. Quocirca non solum quæ hîc sunt supplicia, sed etiam iucunda contemnit omnia. Aiunt certè beatum Petrum, cum vidisset uxorem suam duci ad mortem, latatum quidem esse propter vocationem, & quòd domum reuerteretur: valde autem exhortando & consolando proprio nomine eam compellantem dixisse, Heus tu memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium, & usque ad amicissima perfectissima affectio. Ea ratione Apostolus quoque qui uxorem ducit, tanquam qui non ducit, inquit, volens matrimonium minime moueri affectione, & nequaquam diuelli à charitate in Dominum, quam tenere ad Dominum peregrinanti uxori suasisit qui verè erat vir. An non est ergo eis manifesta fides spei post mortem, qui etiam in ipso tempore tormentorum Deo agunt gratias? Firmam enim & constantem, ut opinor, fidem possidebant quam fideles quoque consequerentur operationes. Est ergo in omni casu fortis ac valida anima eius qui est cognitione præditus, quæ veluti corpus Athletæ, & optima est habitudine, & maximas habet vires. Est enim optimi quidem consilij in ijs quæ ad homines pertinent quid sit iusto faciendum sententiam exponens, nempe quæ supernè à Deo procedunt principia, & ad Dei assimilationem, voluptatum & molestiarum corporis acquirit moderationem. Audacter autem insurgit aduersus metum in Deo habens fiduciam. Reuera ergo terrestris diuinæ virtutis imago est anima cognitione prædita, perfecta virtute exornata ex his omnibus simul, natura, exercitatione, & quæ simul creuit ratione. Hac pulchritudo animæ sit templum sancti Spiritus, quando affectionem Euangelio consentientem per totam vitam habuerit. Qui est eiusmodi insurgit aduersus omnem metum, omne periculum, & quicquid est formidabile, non solum mortem sed etiam paupertatem, & morbum, & ignominiam, & quæcunque sunt huius generis; ut qui & à voluptate vinci nequeat, & rationis expertibus dominetur cupiditatibus. Bene enim nouit quæ sint agenda, & quæ non, ut qui pulchrè nouerit quanam sint reuera graua & pertimescenda, & quæ non. Vnde scienter sustinet ea quæ oportet, & quæ decere ei dictat ratio, scienter distinguens ea de quibus habenda est fiducia, hoc est, ea quæ sunt bona, ab ijs quæ videntur, & terribilia ab ijs quæ apparent, ut pote morte, morbo, & paupertate, quæ quidem sunt potius opinionis quam veritatis. Hic est qui reuera est vir bonus, qui per habitum vel affectionem animæ virtute prædita remotus ab animi perturbationibus, vniuersam superauit vitam affectionibus obnoxiam. Huius omnia à seipso dependent ad finem acquirendum.*

quirendum. Nam quæ fortunæ dicuntur incommoda, ea viro bono non sunt formidabilia, quoniam non sunt mala. Quæ autem verè sunt graua, ea sunt à Christiano aliena, qui est præditus cognitione, ut pote quæ ex diametro pugnant cum bonis, quoniam ea sunt mala, nec fieri potest ut eidem eodem tempore simul insint contraria. Qui citra ullam ergo reprehensionem egerit actum vitæ, quem ei Deus agendum præbuerit, quæ sunt agenda, & quæ sustinenda cognoscit. <sup>b</sup> Nunquid ergo si propter eorum quæ sunt graua aut non graua, ignorationem, consistit pusilli & abiecti animi vitium, solus qui est præditus cognitione, audenti fidentique est animo & cognoscit bona, quæ sunt, & quæ futura sunt. Cum his autem, ut prius dixi, unà sciens ea quæ non sunt reuera graua, ut qui sciat solum vitium esse inimicum, & exitium afferens ijs qui proficiunt ad cognitionem, armis Domini munitus, aduersus id bellum gerit. Non enim si quid constat propter imprudentiam, & diaboli operationem vel potius cooperationem, hoc protinus fuerit imprudentia aut diabolus, quoniam nulla operatio est prudentia: prudentia enim est habitus. Nulla autem operatio est habitus. Non ergo neque quæ propter ignorationem consistit actio, iam est ignoratio, sed vitium quidem est propter ignorationem, non tamen ignoratio; neque enim animi motus, neque peccata sunt vitia, etsi procedant à vitio. Nullus ergo citra rationem fortis, est cognitione præditus: nam pueros quoque sic dixerit aliquis fortes, qui quæ sunt formidabilia sustinent, propter eorum quæ sunt graua ignorationem: ignem quidem certè sic tangunt, & feras quæ in hastas incurrunt, cum sint fortes citra rationem, vocauerint ratione præditas. Fortasse autem, hi quoque fortes dicent præstigiatores se in gladios rotantes, qui ex quadam experientia propter vilem mercedem malam artem exercent. Qui est autem reuera fortis, cum propter multorum inuidiam & emulationem, manifestum videat periculum, quod accedit confidenter accipit, hac ratione separatus ab ijs qui dicuntur Martyres, quod alij quidem sibi ipsis præbeant occasionem, & se nescio quomodo in ipsa pericula iniçiant: bonis enim verbis uti par est: hi vero se ex recta ratione componentes, deinde cum Deus vocauerit prompto & alacri animo se tradentes, & confirmant vocationem ex eo quod nihil temerè & præcipitanter de se constituerint, & virum præbent examinandum in ea quæ est ex veritate rationali fortitudine. Neque ergo metu maiorum minora tolerant ut reliqui, neque timentes ne vituperentur ab ijs qui sunt eiusdem loci & sententiæ, in confessione persistunt vocationis, sed propter suam in Deum charitatem lubentes parent vocationi, nullum alium sibi scopum proponentes, nisi ut Deo placeant, non autem propter præmia laborum. Nam alij quidem propter gloriæ cupiditatem: alij verò quod vitent aliud grauius supplicium: alij verò propter quasdam latitias & voluptates post mortem futuras patiuntur: pueri in fide, beati quidem, sed qui nondum sunt viri in ea quæ est in Deum charitate, ut is qui est cognitione præditus. Sicut enim sunt quomodo in gymniciis certaminibus, ita etiam in Ecclesia coronæ virorum & puerorum. Charitas autem est ipsa propter se eligenda & expetenda, non propter aliquid aliud: ei ergo qui est cognitione præditus, unà cum cognitione augetur perfectio fortitudinis, ex vitæ exercitatione quæ semper est meditata vincere motus animi. Metu ergo & formidine vacuum, & in Domino confidentem reddit suum Athletam, iniungens & exercens charitas: quomodo ei tribuit iustitia ut per totam vitam verum dicat. Est enim iustitiæ compendium; dicere erit vestrum: Næ hæ, &, non non. <sup>c</sup> Eadem ratio est etiam in temperantia: neque enim propter honoris cupiditatem, quomodo Athletæ propter coronas & gloriam, neque rursus propter pecuniæ cupiditatem, ut nonnulli præ se ferunt esse tem-

perantes ac moderati, graui motu & perturbatione animi bonū persequentes: sed neque qui propter rusticitatē est continens, & non gustat voluptates, est ullus verē temperans. Certē cum voluptates gustauerint qui in faciendo opere vitam terunt, continentia inflexā duritiem infringunt ad voluptates. Tales autem sunt ij quoque qui lege & metu prohibentur: nam si acceperint occasionem, furtim legem transgrediuntur, ea quæ sunt honesta fugientes. Quæ est autem propter seipsam expetenda temperantia, ut quæ per cognitionem perficiatur & semper maneat, virum efficit Dominum, & qui sua authoritate imperet, ut sit temperatus is qui est cognitione præditus, & nec afficiatur à voluptatibus, nec liquetur doloribus, ut aiunt Adamantem igne minimè liquefcere. Horum ergo causa est sanctissima & totius sciētia præcipua charitas. Per cultum enim eius qui est optimus & excellentissimus, qui ex vno charactērem accipit, amicum simul & filium efficit eum qui est præditus cognitione, perfectum reuera virum, ut qui creuerit in mensuram ætatis. Quinetiam quæ est circa eandem rem concordia ac consensio, est assensio: quod autem idem est, unum est. Amicitia autem perficitur per similitudinem communitatis quæ sita est in vno. Qui est ergo cognitione præditus, cū diligat eum qui verē est unus Deus, & sit vir verē perfectus, & Dei amicus, in filij locum cooptatus (hæc enim sunt nomina nobilitatis & cognitionis & perfectionis) per Dei contemplationem, quam summum profectum cognoscēs capit anima, munda planè effecta, & facie, inquit, ad faciem Deum omnipotentem æternè videre dignata, tota enim effecta spiritalis, cū ad id quod est cognatum processerit in Ecclesia spiritali, manet ad Dei requiem, atque hæc quidem ita sint. Cū autem ita se habeat is qui est cognitione præditus, & quod ad corpus attinet, & quod ad animam, & quod ad propinquos, seu fuerit seruus, seu hostis lege factus, seu qualiscunque inuenitur æqualis & similis (non enim conuenienter legi diuinæ despicit fratrem eodem patre & eadem matre natum) eum certē qui affligitur alleuat consolationibus, adhortationibus, ijs quæ sunt ad vitā necessaria succurrens: dans omnibus egentibus, sed non similiter, sed iustè & pro meritis: quinetiam ei qui persequitur & odio habet, si eo indigeat, parum curans eos qui dicunt, propter metum ei dedisse: si non hoc fecerit propter metum, sed ut ei opem ferret. Qui enim ut inimicis subueniant non parcut pecuniæ, & odio habent improbos, quemadmodum nō fuerit in suos maior eorum charitas? Qui talis est, ex hoc progreditur ad perfectē sciendum, & cuiam maximè, & quantum, & quando, & quomodo sit daturus. Quis autem eius viri iurē fuerit inimicus, qui nullam inimicitiarum causam præbet omnino? Nunquid autem sicuti de Deo dicimus, Deum nulli aduersari, nec esse alicuius inimicū, est enim creator omnium, & nihil est ex ijs quæ constiterunt quod nolit? Dicimus autem ei esse inimicos eos qui non parēt, & ex eius præceptis nō ambulant, ut qui in eius testamentū gerāt inimicitias: eodem modo inuenerimus etiā in eo qui est cognitione præditus, ipse enim nulli unquā ullo modo fuerit inimicus: eius autē inimici intelligi potuerint, qui in viā ei cōtrariā conuertuntur. Et alioqui is qui est in nobis distribuēdi habitus, dicitur iustitia: quinetiā habitus discernēdi pro meritis aut magis aut minus, in quibus id oportet fieri ex sciētia, est species summa iustitiæ. <sup>a</sup> Atqui sunt quidē quædā quæ vulgi more rectè gerūtur ab aliquibus, ut continentia à voluptatibus. Quomodo enim inter gentes, & ex eo quod nō possit consequi quod videt aliquis, & ex eo quod timeat homines: sunt autem etiam qui propter maiores voluptates abstinent ab ijs quæ iucunda sunt in præsentia: ita etiam in fide, aut propter promissionem, aut propter Dei metum se nonnulli continent. Sed est quidem fundamentum cognitionis, talis continentia, & quædam deductio ad id quod est melius, & ad id quod est perfectum incitatio. Initium enim sapientiæ, inquit, est timor Domini. Qui est autem perfectus, propter charitatem omnia suffert, omnia sustinet, non ut homini placeat, sed Deo. Quamquam

Quamquam eum quoque laus sequitur per consequentiam, non ad suam utilitatem, sed  
 imitationem & usum eorum qui laudant. Dicitur autem in alio quoque significato con-  
 inens, non solum is qui comprimit animi perturbationes, sed etiam is qui bona continet, &  
 firmiter ac stabiliter acquirit scientia magnitudinem, ex qua producit eas quæ ex virtute  
 sunt operationes. Ea facit & si quis casus euenerit, à suo proprio habitu nunquam exce-  
 dat qui est præditus cognitione: est enim solida & immutabilis boni quæ scientiam con-  
 10 stituit possessio, ut quæ sit scientia diuinarum & humanarum rerum. Cognitione ergo nun-  
 quam sit ignoratio, neque bonum mutatur in malum: quocirca & comedit, & bibit, &  
 uxorem ducit, non principaliter, sed necessario. Uxorem autem ducere, dico, si Verbum  
 dixerit, & ut conuenit: qui enim fuerit perfectus, exempla habet Apostolos, & reue-  
 ra vir ostenditur, non in eo quod vitam elegerit monasticam, sed ille viros vincit qui in  
 matrimonio, & liberorum procreatione, & domus cura ac prouidentia, citra volupta-  
 tem & dolorem se exercet, & cum domus curatione est indiuulsus à Dei charitate, &  
 20 insurgit aduersus omnem tentationem quæ affertur per filios, uxorem & famulos, &  
 possessiones. Ei autem qui domum non habet, magna ex parte euenit ut non tentetur. Qui  
 ergo sui solummodo curam gerit, vincitur ab eo qui cum sit inferior quidem in iis quæ per-  
 tinent ad suam salutem, superior autem in iis quæ spectant ad vitæ dispensationem, exi-  
 guam reuera conseruat imaginem, veritatis prouidentia. Sed nobis quidem quàm fieri  
 potest maxime prius variè exercenda est anima, ut ad suscipiendam cognitionem sit ope-  
 ratu facilis. Non videtis quemadmodum molitur cera & purgatur as, ut accedentem ac-  
 30 cipiat charactèrem? Iam verò ut mors est anima separatio à corpore, ita cognitio est veluti  
 mors rationalis, abducens & separans animam à motibus & perturbationibus, & dedu-  
 cens ad vitam beneficentiae & bonarum operationum, ut tunc Deo dicat liberè, viuo sicut  
 vis. Nam cuius est institutum ut placeat hominibus, is Deo placere non potest: quoniam  
 non quæ conferunt, sed quæ delectant multi eligunt: qui autem Deo placet, bonis homini-  
 bus per consequentiam fit gratus & acceptus. Quomodo ergo cibus & potus & Venus ei  
 40 amplius fuerit delectabilis, cum etiam sermonem qui aliquam affert voluptatem, motum-  
 que cogitationis & operationem iucundam, habeat suspectam? Nemo enim potest duo-  
 bus dominis seruire, Deo & Mammona: non pecuniam dicens sic nudè dicit, sed suppe-  
 ditationem quæ fit à pecunia in varias voluptates. Reuera non potest fieri ut qui Deum  
 cognouit magnificè & verè, eis quæ aduersantur seruiat voluptatibus: est ergo unus qui-  
 dem solus ab omni cupiditate alienus ab initio, benignus & clemens Dominus, qui pro-  
 pter nos quoque est homo. Quicumque autem student assimilari charactèri qui ab ipso da-  
 50 tus est, ut fiant expertes cupiditatis magna vi contendunt ex exercitatione. Qui enim con-  
 cupiuit, & seipsum continuit, ut vidua quæ est rursus virgo per temperantiam, is eam  
 cognitionis mercedem seruatori & magistro reddidit, quam ipse petiit, nempe abstinen-  
 tiam à malis, & bonarum actionum operationem, per quas accedit salus. Quomodo ergo  
 qui artes didicerunt, per ea quæ docti sunt alimenta accipiunt: ita is qui est cognitione  
 præditus, per ea quæ scit, vitam acquirens, fit saluus: qui enim noluerit perturbationem  
 animæ excindere, seipsum occidit. Sed, ut videtur, alimenti quidem defectus est ignora-  
 60 tio animæ: nutrimentum verò, cognitio. Hæ autem sunt cognoscentes animæ quas assimi-  
 lauit Euangelium virginibus sanctificatis, quæ Dominum expectant. Nam virgines qui-  
 dem sunt, ut quæ à malis abstinerint, expectant autem Dominum propter charitatem: &  
 suum lumen accendunt ad rerum contemplationem, prudentes virgines, dicentes, ô Domi-  
 ne, iam tandem desideramus te recipere: consequenter iis quæ tu mandasti viximus, nihil  
 prætermittentes eorū quæ præcepisti, quamobrem promissa quoque petimus. Precamur autem

Ppp iij



quæ sunt utilia, utpote quod non conveniat à te petere quæ sunt pulcherrima, & accipimus omnia ad utilitatem, etiam si videantur esse mala quæ accidunt exercitia, quæ quidem nobis tua præbet æconomia, ad stabilitatem exercendam & constantiam. Atque qui est quidem cognitione præditus, propter insignem sanctitatem est paratior si petat non assequi, quam si non petat assequi. Precatio quidem est ei uniuersa vita, & cum Deo conuersatio, quod si sit mundus à peccato, omnino quod vult assequetur. Iusto enim dicit Deus: Pete & dabo tibi, cogita & faciam. Si sunt ergo utilia, accipiet protinus: inutilia autem nunquam petet, & ideo non accipiet: sic erit id quod vult. Quod si quis dicat nobis, quosdam etiam peccatores impetrare petitiones: hoc quidem raro fit, propter iustam Dei bonitatem. Datur autem iis etiam qui possunt aliis benefacere: unde non fit donatio propter eum qui petit, sed æconomia præuidens eum qui per ipsum saluus est futurus, rursus iustam facit donationem, iis etiam qui sunt digni, ea enim quæ verè sunt bona, dantur etiam non petentibus. Quando ergo non necessitate vel metu vel spe iustus fuerit aliquis, sed ex libero animi instituto, hæc dicitur via regia, quam ingreditur regale genus: sunt autem lubricæ & præcipites aliæ ab ea declinationes. Si quis ergo metum & honorem abstulerit, nescio an adhuc sustinuerint afflictiones, etiam præclari qui liberè loquuntur Philosophi. Cupiditates ergo & alia peccata dicta sunt tribuli & valli: operatur ergo is qui est præditus cognitione, in vinea Domini, plantans, putans, irrigans, verè diuinus agricola eorum qui sunt plantati in fide. Et qui malum quidem non fecerunt, æquum censent ut otij mercedem accipiant: qui autem bona facit ex nudo ac puro animi instituto, exigit mercedem ut bonus operarius. Duplam certè is acceperit, & propter ea quæ non fecit, & propter ea quæ bene fecit.

## COMMENTARIUS.

\* V T E N S autem rebus creatis. Pergit Clemens describere mores & vitæ instituta eius qui est cognitione præditus: dicit ergo eum vtentem creaturis, quomodo & quando volet verbum quod eas creauit, nempe conuenièter rationi quæ dicitur quomodo & quando sit eis vtendum, cum creatori egerit gratias, earum vsum habet in sua potestate, ut scilicet eis vtatur ut volet. Cum autem res omnes sint creatæ ad vsum hominum, sæpe autem contingat ut vtentibus fiat iniuria, is certè qui est cognitione præditus, patienter & æquo animo fert iniuriam, nec acerbè inuehitur in eum qui ipsum offendit, etiam si propter factam iniuriam dignus sit qui habeatur odio. Quod autem æquo animo ferat iniuriam hæc affert rationem, quod Deum colat qui vtraque creauit, nempe & eum qui fecit iniuriam, & eum cui facta est iniuria, & quod eum diligat qui est vitæ socius, cum vtrique sit pariter vita à Deo inspirata. Non solum enim eum colimus & honoramus qui beneficio afficit, sed eum etiam diligimus qui communi beneficio nobiscum est affectus. Cum autem eum diligat qui est à Deo, sicut ipse gerens & vita donatus, quo fit ut sit eius vitæ socius, si quid ei graue accadat eius miseretur, eumque adiuuat, pro eo orat, dolet enim quod eum videat laborare ignorantia. Non solum dolet propter eius ignorantiam, quod est animi vitium, sed etiam si laboret incommodo corporis, eius qui corporis malo simul cū eo afficitur. Est enim vterque patibilis, quo fit ut alter alterius malo afficiatur: cū autem sit & animæ & corporis affectio, prima quidè est affectio animæ cū corporis affectione quæ est secunda, sed cum in vtrumque afficiatur is qui est cognitione præditus, nempe & in corpus, & in animam, in corporis affectionibus, siue sint propriæ siue alienæ, ita se gerit, ut animam semper corpori preferens caueat, ne lædatur anima ab affectionibus corporis, iis solum cedens & se accommodans quæ sunt necessaria, ab aliis se abducens, siue sint propria, siue aliena. Quod in socij animam quam ab affectionibus corporis vult esse illæsam ira sit affectus, causa est, quod velit essentia videri fidelis, vult enim ipsam rei veritatem non opinionem. Quod ita demum fiet si non ab omni vento circumagatur, sed sint eius facta firma & stabilia, & cum bonis & honestis actionibus verba quoque consentiant. Non solum ergo laudat quæ sunt bona & honesta, sed bonus quoque est & honestus, & non solum est fidelis seruus, ut qui credat, sed est etiam ex seruo amicus, ut qui charitatem diligat, eum enim non amplius dicit Dominus seruum, sed amicum. Talis autem euadit & ex frequentibus operationibus, & ex diuturna exercitatione parato & acquisito habitu, is totis viribus contendens peruenire ad ipsum culmen cognitionis, & moribus & habitu se gerens ut oportet, & sibi proponens imagines & exempla Patriarcharum, & Prophetarum, Angelorum & summorum virorum qui in vita se præclare gesserunt, & ipsius Christi qui docuit quomodo perueniatur ad summam vitam, nempe æternam, huius mundi bona non diligit, ne humi repens ad cælestia & superna non aspiceret, sed ea diligit quæ spe quidem sunt cognita, reipsa autem sunt postea comprehendenda. Propter hanc spem, fert patienter tormenta, labores & afflictiones, ut qui sit fortis: sed longè est alia fortitudo eius, qui ad summam tendit cognitionem, quam eius quæ à Philosophis dicitur fortitudo. Fortes enim dicuntur

Hic locum  
Clementis  
citatur Nic-  
phor. lib. 9.  
cap. 24. suae  
historiae.

- dicuntur apud Philosophos qui sperant praesentes cessaturos dolores, se autem voluptate & eorum quae sunt iucunda, futuros postea participes: sed cognitio firmissime persuadet fore, ut qui nunc patitur, ea quae spe apprehendit certissime recipiat. Et ideo non solum continet quae hic sunt tormenta & supplicia, sed omnes etiam voluptates, & quaecunque sunt iucunda. Quod autem & tormenta continent, & quae sunt iucunda negligat, ostendit exemplo Petri, qui letatus est cum videret uxorem suam duci ad mortem, propter vocationem & quod rediret in domum suam nepe in coeleste habitaculum, & eam salutaris exhortatus est ut meminisset Domini. Beati viri scilicet Apostoli ita se gerebant in matrimonio, & in amicissima & quae erat eis charissima, ita erat affectus: sed non erat affectio illa carnalis. Precepit certe Paulus Apostolus, eos qui ducunt uxores esse tanquam si non ducerent, significans eos qui ducunt uxores non moveri debere affectione carnali, neque propter matrimonialem
- 10 coniunctionem separari a charitate in Christum, quam Petrus qui vere erat vir, & qui duxisset uxorem, cum Paulus esset celebs, uxori peregrinanti, ut quae duceretur ad mortem, iubeat tenere, & domini qui eam vocabat meminisse. Quod autem quae sperabant se assecuturos certissime crederent, ex hoc potest intelligi, quod in ipsis tormentis Deo gratias agerent. Erat autem eorum fides non vana & instabilis, sed firma & stabilis, & non solum exprimebatur verbis, sed eam etiam ipsa testabantur opera fide digna. *Nunquid ergo si propter eorum quae sunt graua.* Pusilli & abiecti animi virum reddit ignoratio eorum quae sunt graua & non graua, contra autem fortem & magni animi virum grauium & non grauium reddit cognitio. Quo fit ut is demum sit fortis & audax qui est cognitione praeditus. Cum enim sciat vitium esse virtuti & cognitioni inimicum, & ei pro vitibus afferre exitum, armis Domini munitus, iustitia, veritate, scuto fidei, galea salutis, gaudio, & ceteris quae enumerat Paulus ad Ephesios, aduersus id bellum gerens suam ostendit fortitudinem. Quamvis autem vitium sit ex ignoracione, & ex diaboli operatione, vel potius cooperatione, non tamen vitium est ignoracio, neque diaboli operatio nec diabolus. Et quamvis vitium sit propter ignoracionem, est tamen ignoracio. Sunt autem & vitia & virtutes habitus, operationes autem seu actiones non sunt habitus. Sunt autem & animi motus & peccata actionis, quae licet sint ex vitio, non sunt tamen vitia, neque enim sunt habitus. Iam autem demum sunt fortes qui sunt fortes propter rationem & cognitionem: Non sunt ergo pueri dicendi fortes, qui graua sustinent, quae tamen nesciunt esse graua: ignem quidem certe contingunt cum grauem & molestum esse nesciant: neque ferre sunt fortes, licet in hastas irruant, cum nullam habeant rationem qua quae sunt graua & formidanda discernant: sed nec fortes dicendi sunt praestigiatores, qui se rotant in gladios, nam quae agunt etsi videantur fieri a fortibus, non ea faciunt aliqua ducti ratione, sed sola moti experientia, citra rationem autem nemo est fortis: quae autem agunt praestigiatores, ea agunt propter lucrum & vilem quam expectant mercedem. Qui est autem vere fortis, is non propter aliquod lucrum, aut propter expectatam mercedem sustinet graua: cum propter multos qui bonis inuident, manifestum sibi creari videt periculum, id sibi oblatum magno & confidenti animo suscipit. Et qui sunt quidem eiusmodi sunt viri fortes: sed sunt longe fortiores qui dicuntur Martyres, & se ad fortiter gerendum recta ratione component, & Deo vocanti se alacriter tradentes, ex eo suam firmam & stabilem reddunt vocationem, quod nihil agant non prauium & praemeditatum, & ita se praebent examinandos ex vera, & quae ex ratione consistit fortitudine. *Eadem ratio est etiam in temperantia.* Conuenienter ei quod dictum est de fortitudine & iustitia, de temperantia esse dicendum dicit Clemens; Non sunt enim temperantes, nec propter honoris cupiditatem, nec propter pecuniam, nec propter vlla praemia, ut propter honores & praemia abstinentiam sibi indicant Athletae, magno animi affectu bona persequentes. Sunt etiam
- 40 qui se continent a voluptatibus, quod propter rusticitatem se ad eam videant esse ineptos, illi licet se continent, non sunt vere temperantes: illi certe qui propter rusticitatem se abstinent a voluptatibus, cum eas semel gustauerint continentiae asperitatem emolliunt & infringunt ad voluptates. Ita etiam qui propter pecuniam legibus irrogatam se a vitiis abstinent, si se obrulerit delinquendi occasio legem transgrediuntur, & turpia amplectentes quae sunt honesta fugiunt. Haec temperantia cum non propter se sed propter aliud expetatur, non est vera temperantia. Quae autem propter se expetenda est temperantia, & quae perficitur scientia & cognitione, estque firma & stabilis, virum efficit dominum, & qui sua autoritate imperet, ut maritus imperat uxori. Is demum ergo est temperans qui est cognitione praeditus: cum nec moueri nec trillari voluptates. Est autem adeo rigidus & infractus, ut nullis liquefeat doloribus, similis diamanti qui ne igne quidem liquefit, tantus est eius rigor & durities. Harum autem virtutum nempe fortitudinis, iustitiae, temperantiae, quae perficiuntur scientia & cognitione, praecipua causa est charitas. Ea autem charitas est cultus eius qui est optimus & excellentissimus, nempe Christi qui ex vno, patre scilicet, characterem ac figuram accipit: Est enim Christus character & figura patris. Hic Christi cultus, & in eum charitas, amicum simul efficit & filium eum qui est cognitione praeditus, & virum plene perfectum, ut qui creuerit in mensuram aetatis Christi, ut qui sicut Christus Dei representans characterem & figuram, Dei sit amicus & filius, non vere quidem, sed adoptiuè: neque enim qui est cognitione praeditus ad Dei peruenit characterem, & figuram. Dei autem representat characterem & figuram, is qui est fortis, iustus & temperans. Ex charitate autem & cultu vnus qui est optimus & excellentissimus, nempe Christi, qui ab vno figuram accipit & characterem, non solum perficitur fortitudo, iustitia, & temperantia, sed etiam quae est in eadem re, concordia, consensus, & assensus. Quod autem est idem, est vnum. Non est ergo mirum si quae in vno & eodem est concordia, consensus, & assensus, perficiatur ab vno qui est Dei character & figura. Ea autem concordia & consensus in vno dicitur amicitia, perficitur autem per similitudinem communitatis in vno, qua scilicet quae sunt multorum communia in vno conueniunt. Is autem qui est cognitione praeditus cum eum diligat qui vere est vnus Deus, & sit vir vere perfectus, ut qui ad Christi plenam peruenerit aetatem, est quoad eius fieri potest Dei figuram & characterem representans, & Dei amicus, ut qui vnum Deum diligat, & non vere quidem factus Dei filius, sed in Dei filium gratia adoptatus. Quae quidem nomina, viri perfecti, Dei amici, & filij eius, nobilitatem & perfectionem significant. Cum is talis sit, eius anima per Dei contemplationem quam accepit summe proficiens, non potest enim ulterius progredi quam ut Deum ve-

rè contemplet, immunda effecta, nulla enim labe & macula residet in anima, quæ Deum purè contempla-  
tur, & Deum omnipotentem videns facie ad faciem, id est verè & planè, id est, non in imagine & speculo,  
& non expressa visione, & tota effecta spiritualis peruenit ad id quod est ei cognatum, id est quod est ve-  
rè spirituale, in Ecclesia quæ non cadit sub aspectum, ut Ecclesia quæ est in terris, sed est mere spiritualis, li-  
bera ab omnibus mundanis negotiis & perturbationibus, in Deo conquiescit & manet in æterna requie.  
Talis quidem est is qui est cognitione præditus. *Atqui sunt quidem quædam quæ vulgi.* Cum ea dixisset esse  
perfecta quæ ex scientia fiunt, & ex charitate, subiungit fieri etiam ab aliquibus minus perfecta, ut quæ vul-  
gi more gerantur, nec sint tamen contemnenda, ut quæ sint fundamentum cognitionis, ut est, se conti-  
nere à voluptatibus. Imperfecta enim est continentia, si quis se contineat à voluptatibus, ex eo quod om-  
nino videat se non posse consequi id quod vult, & ex eo quod timeat homines, & se à minoribus in præ-  
sentia abstinere voluptatibus quod speret maiores: ita in fide aut propter promissionem se continet,  
aut quod Deum metuens futurum aliquod malum reformidet. Et hæc quidem est continentia, sed im-  
perfecta & vulgaris, perfecta autem est quæ ex scientia procedit, & ex charitate. Qui autem ex cha-  
ritate procedentem habet continentiam, ut Deo placeat omnia suffert & sustinet, non autem ex homi-  
nibus. Quamuis autem solum sibi proponat ut Deo placeat, laus tamen etiam non affectata eum consequi-  
tur per consequentiam: non quod ea laus aliquam ei afferat utilitatem, sed quod qui ipsum laudant, cum  
imitentur, & ita id sit eis utile. Imperfecta autem continentia cum non sit propter charitatem, sed propter  
metum, non est ea quidem perfectum bonum, iuuat tamen, ut quæ deducat ad bonum & sit initium sapien-  
tiæ & cognitionis. Cum autem de continentia multa dixisset Clemens, de ea scilicet qua abstinetur à volu-  
ptatibus, sit autè alia quoque continentia, ea scilicet non qua abstinetur à vitiis & voluptatibus, sed qua bo-  
na quæ habentur retinentur, ne temerè profundatur, nec hanc quoque continentiam voluit prætermittere.  
Dicit ergo Clemens non solum esse continentem qui se continet à voluptatibus, sed eum etià qui bona ha-  
bet, continet & retinet, & maximè scientiam firmiter & stabiliter tenet, ex qua producuntur quæ ex virtute  
fiunt actiones. Cum sit autem scientia diuinarum & humanarum rerum, sitque firma, stabilis, & immutabilis,  
qui est cognitione præditus, tam firmiter & stabiliter eam tenet, ut nihil possit accidere, & ipsa ab eo excide-  
re. Cum ergo semper habeat scientiam & cognitionem, fieri non potest ut cognitio sit ignoratio, neque enim  
bona mutantur in malum. Quod si ei qui est cognitione præditus sit utrumque rebus quæ ex se nec bonæ sunt  
nec malæ, sed indifferentes, ita enim appello *indifferentes*, eis utatur non tanquam principalibus, sed tanquam ne-  
cessariis. Non est autem malus usus eorum quæ sunt necessaria, si quis eis utatur non tanquam principalibus,  
sed tanquam ad vitam necessariis. Comedit ergo & bibit, ut qui sciat sine cibo & potu viuere non posse.  
Non est ergo malum comedere cum sit necessarium, malum autem esset si quis cibo & potu ita se ingurgi-  
taret, ut id ad vitæ felicitatem duceret esse præcipuum. Ducit etiam uxorem, non quod præcipuum bonum  
esse censeat frui voluptate & amplexibus coniugalibus, sed tanquam necessariam sibi proponit liberorum  
procreationem. Hunc enim esse matrimonij scopum dicit Verbum, & non ob aliam causam dicit du-  
cendam esse uxorem. Perfecti quidem fuerunt Apostoli qui non duxerunt uxores, & illi qui eos imitati vi-  
tam egerunt monasticam. *Sed nobis quidem quam fieri potest.* Multis in locis antea dixit Clemens ad forti-  
tudinem, iustitiam, continentiam, & alias virtutes opus esse scientia & cognitione. Nunc autem dicit, maximè  
exercendam & explicandam esse misericordiam, ut cognitionem facile suscipiat, est enim cognitio & scientia  
veluti quidam character, qui in anima imprimitur. Sicut ergo mollienda est cera quæ figuram est susceptu-  
ra, & purgandum est æs in quo figendus est character, ita, ut sit anima apta ad suscipiendam cognitionem  
& scientiam, lenis & polita & purgata sit oportet. Et hoc ipsum significabat Aristoteles, cum diceret ani-  
mam rasæ tabulæ debere esse similem, ut in ea depingerentur scientiæ & virtutes. Porro autem volens Cle-  
mens ostendere quid efficiat in anima impressus character cognitionis & scientiæ, cognitionem morti  
cõparat, quæ est separatio animæ à corpore, & cognitio veluti mors rationalis. Nā sicut mors naturalis ani-  
mam separat à corpore, ita mors rationalis nempe scientia & cognitio, separat animam à moribus, affecti-  
bus & perturbationibus, & eam deducit ad vitam ex virtute agendam, & ad bonas operationes. Hoc au-  
tem dicit imitans Platonem, qui Philosophiam vocat mortis meditationem, quia sicut mors animam se-  
parat à corpore, ita philosophia abducit animam à sensibilibus, & traducit ad ea quæ sub solam cadunt intel-  
ligentiam. Qui ita abducit animam à vitiosis moribus & perturbationibus is non studet hominibus place-  
re, sed Deo, adeo ut cum omni ex parte eius pareat præceptis, libere possit dicere, Vixi sicut vis, vult enim  
Deus exacte sua obseruari præcepta. Quod non facit qui vult placere hominibus, cuiusmodi est vulgus ho-  
minum qui non ea eligunt quæ honesta & utilia, sed quæ sunt iucunda & delectabilia: qui autem placent  
hominibus, Deo non placent. Sed qui Deo placent, ij quoque per consequentiam bonis hominibus  
sunt grati & accepti. Qui vult autem Deo placere is adeo est ei deditus, ut præter eum nihil sit ei iucundum,  
non cibus, non potus, non Venus, licet sint quædam ad vitam necessaria: adsunt enim præter Dei contem-  
plationem, omnes alix ei suspectæ voluptates, & sermo qui delectat & operatio iucunda: huius rei causa est  
quod qui Deo seruit, vni Deo seruiat necesse est, non potest enim animus distrahi in varias partes, & qui  
positam suam habet delectationem, is nec ex pecunia, nec ex iis quæ ex pecunia suppeditantur capit volu-  
ptatem: sed nec qui Deum verè nouit, verè autem nouit qui eum scit esse puram mentem, is ab omni pertur-  
batione liber, seruiet voluptatibus, quæ à Deo sunt alienæ & ei sunt contrariæ. Vnus autem solus Domi-  
nus noster, nempe Christus, qui sua benignitate & clementia pro nobis homo factus est, etià ab initio sem-  
per fuit ab omni cupiditate alienus. Qui autem dāt operam ut characteri quem ab eo acceperunt sint simi-  
les, non fuerunt quidem ab initio alieni à cupiditate, sed omni vi & exercitatione contendunt eam imitan-  
tes, ut sint expertes omnis cupiditatis. Est autem homini quidem innata cupiditas, quod si eam reprimat &  
se contineat, ut vidua quæ rursus facta est virgo per temperantiam, is hanc cognitionis & scientiæ serua-  
tori Deo reddit mercedem, quod & à malo abstinere, & bene operari. *Quomodo ergo non ex necessitate.*  
Quinam sint digni quibus etiam non petentibus det Deus, exponit Clemens, dicens eos esse qui bene, & ex  
virtute viuunt,

virtute viuunt, non quod timeant, aut honorem & præmia expectent, sed ex libero animi instituto, is autem est verè iustus & bonus. Sunt autem ab ea multæ declinationes, quas qui sequuntur, non sunt vere iusti & boni. Qui via ingrediuntur regia, ij sunt qui veram habent Dei cognitionem, qui autem ab ea declinant sunt Philosophi qui bene non agunt, nisi vel metu impuls, quod pœnas irrogandas timeant, vel propositis honoribus & præmiis, quæ expectant, adducti. Qui vult autem talis esse, ut tanquam digno, etiam non petenti der Deus, is vitiis & peccatis careat oportet: hoc ut fiat, dat operam qui est cognitione præditus, qui in vinea Domini sedulo laborans sit bonus Agricola, cupiditates & cætera peccata quæ sunt instar tribulorum amputat & auerruncat. Hinc fit ut qui Agricola bonum acceperit cultum, duplicè accipiat mercedem, & quod mala non egerit, & quod bonas fecerit actiones. Duplicem illam mercedem pro eis exigit is qui est cognitione præditus, ut qui in vinea Domini boni agricolæ officio sit functus.

<sup>10</sup> \* Hic qui est cognoscendi potestate præditus, à nemine tentatur, nisi Deus permiserit, VII. idque propter eorum qui cum eo versantur utilitatem: cōfirmat certè ad fidem per virilem adhortans tolerantiam. Et profectò propterea beati Apostoli, ad confirmandas & stabilendas ecclesias, ad experientiam & testimonium ducti sunt perfectionis. Cùm ergo habeat is qui est cognitione præditus, vocem in auribus resonantem quæ dicit. Quem ego percussero, tu eius miserere, petit ut ij etiam qui odio habent, ducantur pœnitentia. Nam quod de maleficis in stadiis sumitur supplicium, est etiam puerorum non contemplari: non potest enim fieri ut ab iisdem unquam doceatur vel delectetur is qui est præditus cognitione, qui ex libero animi instituto, ut bonus esset & honestus se exercuit. Et ideo qui voluptatibus minimè est liquefactus, nec in peccata unquam incidit, alienorum malorum exemplis non castigatur: multum autem abest ut terrenis voluptatibus & spectaculis delectetur, qui mundanas, etsi sint diuinæ, contempsit promissiones. Non omnis ergo qui dicit, Domine, Domine, ingreditur in regnum Dei, sed qui facit voluntatem Dei. Is autem fuerit qui est cognitione præditus operarius, qui mundanas quidem vincit cupiditates, licet sit adhuc in carne. De his autem quæ cognouit futuris, & quæ adhuc sub visum non cadunt, tam certam habet persuasionem, ut ea magis adesse putet, quàm quæ sunt præsentia. Hic est aptus & oportunus operarius, qui iis quidem quæ nouit letatur: quòd autem in huius vitæ necessitatibus volutetur, animo contrahitur, nondum dignatus efficace eorum quæ nouit participatione, hac ratione hac vita vititur tanquam aliena, quantum requirit necessitas. Nouit ipse ieiunij quoque enigmata horum dierum, quarti, inquam, & sexti: dicitur autem ille quidem Mercurij, hic verò Veneris. Ecce enim ieiunat in vita, & ab auaritia, & à libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia. Fornicationis enim iam tres supremas ex Apostoli sententia posuimus differentias, libidinem, auaritiā, idololatriam. Ieiunat ergo etiam ex lege à malis actionibus, & ex Euangelij perfectione à malis cogitationibus: ei exhibentur etiam tētationes, non ad expiationē, sed ad propinquorum, ut diximus, utilitatem, si laborum & dolorum periculo facto, eos contempserit & amādarit. Eadem est ratio etiam de voluptate: est enim res maxima, cùm quis eam expertus fuerit, deinde abstinuisse: quid enim magnum, si quis se contineat ab iis quæ nō nouit? Is cùm exequutus sit præceptū quod est ex Euangelio, facit illum diem Dominicum, quando malam abiecerit cogitationem, & acceperit eam quæ est ex cognitione, eam quæ est in ipso, Domini glorificans resurrectionem. Quinetiam cùm theorematibus quod est ex scientia acceperit comprehensionem, se Dominum videre existimat, visum suum deducens ad ea quæ cadunt sub aspectum, etsi videatur videre ea quæ non vult videre, castigans videndi facultatem, cùm senserit se voluptate affici ex applicatione visus: nam hoc solum vult videre & audire quod ad se pertinet. Iam verò fratrum animas considerans, carnis quoque pulchritudinem ipsa aspiciat anima, quæ solum id quod est honestum consuevit intueri absque voluptate carnali. Fratres autem sunt qui reuera per electam creationem, & morum consensionem, & operum substantiam, eadem faciunt & cogitant & loquuntur opera sancta & honesta, quæ Dominus voluit ipsos, qui sunt electi, sentire. Nam fides quidem est in eo, quòd eadem eligat.

Marth. 8.

cognitio autem in eo, quòd eadem didicerint & sentiant: spes autem in eo, quòd eadem faciant. Quòd si propter vitæ necessitatem in se nutriendo consumat aliquid temporis, sedebitum fraudare existimat, ut qui à suo auellatur negotio. Hinc fit reuera ne somnium quidem videat, quod non electo conueniat. Nam reuera is est totus hospes & peregrinus in tota vita, qui ciuitatem habitans, contemnit ea quæ sunt in ciuitate, quæ apud alios habentur in admiratione, & uiuit in ciuitate tanquam in solitudine, ut non locus eum cogat, sed liberum eligendi arbitrium eum iustum ostendat. <sup>b</sup> Hic qui est cognitione præditus, ut semel dicam, Apostolicam adimplet absentiam, rectè uiuēs, accuratè cognoscens, suos iuuans necessarios, montes propinquorum transmouens, & inæqualitates ipsorum animæ abiiciens. Quamquam unusquisque nostrum sibi est & vinea & operarius. Qui autem agens etiam quæ sunt optima uult latere homines, Domino simul & sibi ipsi persuadens quòd uiuat ex præceptis, ea præferens ex eo quòd esse credidit: Vbi enim, inquit, est mens alicuius, illic est etiam eius thesaurus: ipse seipsum diminuit, ad hoc nunquam cõtemnit fratrem qui fuerit in afflictione, propter eam quæ in charitate est perfectionem, si se sciuerit facilius laturum egestatem quàm frater. Existimat certè illius dolorem esse dolorem proprium, & si ex sua præbens inopia, propter beneficentiam aliquo afficiatur incommodo, id non ægrè fert, sed magis adhuc auget beneficium. Habet enim puram & synceram fidē, eam quæ est de rebus, per opera & contemplationem laudās Euangelium. <sup>c</sup> Atqui non laudem ab hominibus accipit, sed à Deo, peragens ea quæ docuit Dominus. Hic cum attrahatur à spe propria, non gustat ea quæ sunt in mundo pulchra, omnia quæ hīc sunt magno animo despiciens, miserans eorum qui post mortem castigantur per supplicium inuiti confitentes, bonam habens semper conscientiam, & semper paratus ad exitum, ut hospes & peregrinus earum quæ hīc sunt hereditatum, memor tantum priorum: quæ autem hīc sunt omnia aliena existimans, non solum Domini mandata admirans, sed ut semel dicam, per ipsam cognitionem particeps diuinæ voluntatis, verè familiaris Domini, & mandatorum electus ut iustus, regendi autem & regnandi potestate præditus, ut cognitione præditus omne quidem aurū quod est super terram, & sub terra, & regnum quod est à finibus ad fines Oceani despiciens, ut solum Domini cultum teneat. Quocirca & comedens, & bibens, & uxorem ducens si dicat Verbum, quinetiam somnia aspiciēs, sancta facit & cogitat, ea ratione semper mundus ad orationem. Is verò etiam præcatur cum Angelis, ut qui iam sit etiam æqualis Angelis, neque est unquam extra sanctam custodiam, & licet oret solus, habet chorum Angelorum unā assistentem. <sup>d</sup> Duplicem is nouit operationē, & eius qui credidit, & eius qui creditur, eam quæ est pro digna excellētia. Nam iustitia quoque est duplex, una quidem propter charitatem, altera verò propter metum. Dictum quidem certè est timor Domini castus, permanens in seculum seculi: qui autem conuertuntur à timore ad fidem & iustitiam, permanent in seculum. Iam verò abstinentiam à malis operatur is qui timet. Adhortatur autem benefacere charitas edificans super uoluntarium, ut quis audiat à Domino: Non uos amplius dico seruos, sed amicos. Etiam cum fiducia accedit ad preces. Genus autē ipsum orationis est gratiarum actio propter præsentia, præterita, & futura, ut quæ sint per fidem iam præsentia: id autem præcedit, accepisse cognitionem. Quinetiam sic quoque petit ut uiuat uitam in carne definitā, ut cognoscendi potestate præditus, ut expers carnis, & consequatur quidem quæ sunt optima, fugiat autem quæ sunt deteriora. Petit autem alleuationem quoque eorum quæ nos peccauimus, & conuersionem ad agnitionem, tam acriter sequēs eum qui uocat in excessu, quàm ille uocat, ut ita dicam, producens, propter bonam conscientiam festinans ad agendas gratias, & ut cum illic fueris cum Christo, ut qui seipsum dignum præbuerit propter puritatem, per contemperaturam habeat

Matth. 6.

Psal. 18.

Ioan. 15.



- habeat Dei virtutem quæ suppeditatur per Christum. Non enim caloris participatione calidus, neque ignis lucidus, sed vult totus esse lux. Is accurate & exacte novit id quod dictum est: Nisi odio habueritis patrem & matrem, & præterea propriam quoque animam, Luc. 14. & nisi signum portaueritis. Nam & carnales affectiones, quæ voluptatis maximas habent illecebras, magno animo despiciunt, & omnia quæ sunt accommodata ad creationem & nutritionem carnis: sed etiam insurgit aduersus animam corpoream, imperium detrectati
- 10 spiritui experti rationis frænum iniiciens, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum. Signum autem portare, est mortem circumferre, adhuc viuum renunciantem omnibus: quoniam non est equalis charitas eius qui seminavit carnem, & eius qui creauit animam ad scientiam. Hic cum ad benefaciendi habitum peruenerit, dicto citius beneficio afficit, orans ut fratrum quidem peccatorum sit particeps ad confessionem & cognatorum conuersionem, ad propria autem bona amicis communicanda paratissimus. Ipsi autem sic ei sunt amici.
- 20 Augens autem quæ apud ipsum deponuntur semina, ea quam mandauit Dominus agricultura manet quidem nulli peccato affinis: sit autem continens, & degit cum iis qui sunt simili spiritu in choris sanctorum, etiam si adhuc in terris detineatur. Hic toto die & nocte dicens & faciens iussa Domini, supra modum letatur, non solum cum mane surgit & in meridie, sed etiam cum deambulat, & dormit, & vestes induit & exuit, & docet filium, si sit genere filius, inseparabilis à mandato & à spe. Deo semper agens gratias, sicut animalia glorificantia, quæ allegoricè dicuntur per Esaiam: tolerans cuiusvis tentationis, Iob. 1. Dominus, inquit, dedit, Dominus abstulit. Talis erat Iob quoque, qui propter in Dominum
- 30 charitatem, omnia sibi externa una cum sanitate auferenda deposuit: erat enim, inquit, sanctus, iustus, abstinens ab omni improbitate. Sanctum autem significat ea iura, quæ ad Deum pertinent, & omnem æconomiam, quæ quidem sciens, erat præditus cognitione. Oportet enim neque si sint bona, eis esse nimium deditum: neque rursus si mala, nimium agere ferre, sed utrisque esse superiorem, hæc quidem conculcantem, illa verò ad egenos transmittentem.
- 40 In dispensando autem & se demittendo & accommodando, est admodum cautus is qui est cautione præditus, ne fortè non intelligatur, aut pro constitutione habeatur dispensatio. Nūquam meminit eorum, quæ in se sunt peccata, sed ea remittit: quocirca iuste etiam orat, dicens; Dimitte nobis, nam nos quoque dimittimus. Nam hoc quoque unum est ex iis quæ vult Deus, nihil concupiscere, nullum habere odio: est enim opus unius voluntatis, Esa. 31. omnes homines.

## COMMENTARIUS.

- 50 Hic qui est cognoscendi potestate. Pergit Clemens de eo tractare qui est cognitione præditus, quem dicit à nemine tentari, nisi Deus permiserit. Tentari autem dicit eum qui ab aliquo patitur & affligitur; cum autem eius qui est cognitione præditus curam gerat, non temerè eum permittit pati & affligi: Permittit autem ut eius tolerantia sit utilis iis qui cum ipso versantur. Confirmat enim eorum fidem, dum vident eum magno & forti animo pati tormenta propter Christum, quæ sibi quoque pro fide fortiter patienda esse intelligunt. Hæc fuerunt causa ut Apostoli (qui si vlli alij erant cognitione præditi) ut in fide firmas & stabiles suas redderent Ecclesias, ducerentur ad experiendam tormentorum perpassionem, quam tolerantes, erant Martyres, id est testes, ferebant enim testimoniū Christianæ fidei perfectionis: Qui est autem cognitione præditus, non solum sua tormentorum perpassione confirmat fidem eorum qui cum ipso versantur, sed etiam cum sciat Deum iubere nos misereri eorum quos ipse afflixit, & habeat hæc Dei vocem ex scripturis acceptam in suis
- 60 auribus perpetuo sonantem; Quem ego percussit, tu eius misereberis, commédât misericordiā, & inducit eum qui in aliquem concepit odium, ut doleat & ducatur pœnitentia, quod eum sit odio insectatus. Odisse enim non potest qui afflicti miseretur, & si quando oderit, agrefert se odisse: afflictorum autem misereri est adeo à natura insitum, ut ne pueri quidē possint aspicere eos qui in stadiis & locis publicis tormenta patiuntur. Porro autem non potest fieri ut cognitione præditus, qui ex libero animi arbitrio se exercuit ut esset bonus & honestus, ab iisdem doceatur & delectetur. Quomodo enim ab iis docebitur qui iam per se didicit? aut quomodo ab iis delectabitur, cum eum sua delectat scientia & cognitio? Qui autem libero animi instituto & arbitrio se exercuit, ut esset bonus & honestus, nec à voluptatibus liquefcit & dissoluitur, nec in peccata vnquā incidit, alienorum malorum exemplis non castigatur. Nam in eo qui est bonus & honestus nihil est



quod castigetur. Tātum autē abest, vt terrenis delectetur voluptatibus, vt etiam bona terræ quæ Deus promissit legem seruantibus despiciat, vt qui totus versetur in diuinorum & cœlestium cōtemplatione. Quitalis est, intrat in regnum cœlorū: in eū autem intrat non quicumque nomen Domini solum habet in ore, sed qui præter Christi nomen & titulum, quem vsurpat, facit quod vult Pater eius, scilicet obseruat præcepta. Is autē est qui bona facit opera ex cognitione, & licet sit adhuc in carne terrenus, tamē vincit cupiditates. De iis autē quæ nouit futura, tā certō credit, vt ea iam magis adesse putet, quā quæ sunt præsentia. Et latatur quidem iis quæ certo nouit esse futura, ægrefert autem quod adhuc voluerit in iis quæ sunt huic vitæ necessaria, nempe quod ei sit comedendum & bibendū, & alia sint facienda quæ præsentis vitæ vsus exigit, nec reipla sit adhuc particeps eorum quæ certō nouit futura. Cum itaque aliam vitam expectet futurā, interea hac vita vtitur tanquā aliena, ea sumens quæ sunt ad vitam necessaria, quantū exigit necessitas. *Hic 10* qui est cognitione præditus. Pergit Clemēs describere ea quæ pertinent ad eū qui est cognitione præditus: Hic inquit, qui est cognitione præditus adimpler Apostolicā absentiā, id est ea quæ faciebāt Apostoli cum adessent & hic vinerent. Rectē vinebāt Apostoli, ita etiā rectē viuunt qui est cognitione præditus, munere fungēs Apostoli, rectam exactamque habebant cognitionē Apostoli, ita is qui est cognitione præditus: Opem ferebāt etiā Apostoli iis qui ipsis erant necessitudine cōiuncti, tanta enim eorum fides erat vt transmouerēt mōtes, & quæ erāt in anima inæqualia & aspera deiiciēs, eam reddebant planā & semper sui similem. Hoc enim de Apostolis dicit Clemens, quod Christus de fide, & quod per fidē faciebāt Apostoli, idem etiam faciant qui sunt notione præditi, Apostolorū implentes absentiā. Quanquā autem in eos qui erant ipsis propinquitatē & necessitate cōiuncti, & olim operati sint Apostoli, & eis præsentē vita functis, qui nunc sunt cognitione præditi: vnusquisque tamen est etiā sibi & vinea & operarius, & vinea quam colit, & operarius 10 qui colit. In inuitū enim nō cōfertur cultura animæ, nec sufficit externus Agricola, sed sua quoque opera & cultura opus habet. Colere autē animā non est aliud quā vitia auellere, & virtutes inserere. Optimus autem Agricola est is, qui agēs optima, non vult ea quæ facit sciri ab hominibus, satis habēs si sua fretus cōscientia Deo persuadeat quod viuat ex præceptis, ea præferens ex eo quod crediderit esse quæ sunt futura. Quæ cum esse sciat licet nondum adsint, in iis tanquam in thesauro figit cor suum & mentē suam. Qui in iis quæ sunt tanquā in futuro thesauro mentem defigit, is se, id est suas terrenas diuitias diminuit, id est distribuit & dissipat. Hoc autem facit vt nunquam contemnat fratrem qui affligitur & laborat egestate, propterea quod sit perfectus in charitate: mauult autē sua fratri erogare quam ea retinere, si sciuerit se paupertatē æquiori animo laturū quam frater, minusque sibi grauē & molestam futurā. Nam quod fratri graue est & molestū, id sibi quoque graue & molestum esse ducit, & dolorē fratris propriū id est suū existimat. Et certē si frater 30 idem sit quod fere alter, omnia sunt inter se cōmunia, & nihil est vnus quod nō sit alterius. Quod si frater licet laborans inopia, ex modicis tamen suis facultatibus fratri suo succurrat, vnde aliquo afficiatur incommodo, tantū abest vt id ægreferat, vt suam augeat beneficentiam & plura quam antea erogat. Habet enim puram & sinceram de rebus fidē, & quæ sunt credēda credit vt oportet, laudatque & cōmendat Euangeliū, non solum ex eo quod Deum contempletur, sed etiam ex eo quod bona ædat opera. *Atqui non laudem ab hominibus accipit.* Pergit Clemēs tractare ea quæ sunt eiūs qui est cognitione præditus. Is autem non accipit laudē ab hominibus, sed à Deo. Ab hominibus autē laudē accipit, cuius vnus est scopus & institutū vt placeat hominibus, & ab eis laudetur; à Deo vero, is qui nō morās laudē & gloriam ab hominibus, satis habet si Deo grata sint eiūs opera. Hic cum perpetuo Dei seruet & exequatur præcepta, cum trahatur à spe promissorū præmiorum, quæcūque sunt in hoc mundo pulchra & præclara despicit, nec ex eis vllam capit voluptatem: miseretur autē eorum qui damnati & suppliciis castigati, inuiti consentunt dominum & bonam habens cōscientiā semper est paratus ex hac vita excedere: est enim hic tanquam hospes & peregrinus corū quæ hic sunt bonorū, memor autē propriorum, nempe diuinorum & cœlestium, ad quæ aspirat. Terrena omnia aliena esse existimat, & non solum admiratur quæ præcepit Dominus, sed etiam si Deus nulla dedisset præcepta, per eam quam habet Dei cognitionē, scit quænam sit eius voluntas, est familiaris Domini & eius mandatorū, & ab eo electus vt iustus, & regendi & regnandi potestate præditus, vt qui scientiam habeat & cognitionē, quicquid est auti super terrā & sub terra despicit, & quodcūque tenetur regnū à primis finibus Oceani vsque ad vltimos contemnit. Vnū enim solū Deum vult colere, quæ est illi vinea & possessio. Cum itaque sit vnum eius propositū Deum colere, siue comedat siue bibat, siue vxorem ducat, si ita velit Dominus, & si etiam dormiēs somniet, semper sancta facit & cogitat, neque aliquid corū quæ ab eo fiūt in terris eum auocat à pietate & religione. Quo fit vt nunquam sit immundus, neque sit aliquid quod veter quominus oret: ad vnū enim solum Deum totus est intentus eius animus: neque vero orat solus, sed cum Angelis quibus iam est æqualis, & eos suos habet custodes: & quāuis oret solus, vt qui sit remotus ab omni hominum multitudine, sibi tamen assistentem habet chorum Angelorum. *Duplicem is nouit operationem.* Pergit Clemens dicere de eo qui est cognitione præditus, dicitque esse duplicem, eius scilicet qui credit operationem, & eius qui creditur pro eiūs dignitate & excellentia. Scit ergo eum dupliciter operari, nempe ex charitate, sicut etiam duplex est iustitia, ea quæ est ex metu, & ea quæ est ex charitate. Scit etiam eum qui creditur & propter quem operatur, quem credit esse excellentissimū. Dupliciter autē operatur is qui credit, & propter charitatē nempe quod Deum diligit & proximū, & propter timorem, nempe quod timeat suppliciorum minas sibi intentatas: in eo timore si nihil aliud abhorret quam supplicia, ille timor seruilis est. Quod si non tā timet supplicia, quam ægreferat se Deū offendisse qui est bonus & iustus, is timor est castus; Is timor si nō in se desinat, sed cōuertatur ad fidē & iustitiā, vt scilicet & in Deū credat, & bonas agat actiones, manet in seculū seculi: Perducit enim ad vitā æternā. Perducit autē ad vitā æternā non solus timor, sed qui est cōuersus ad fidē & iustitiā: nō sufficit enim fides nisi ex fide bona fiant opera. Quāuis autē timor ad fidē & iustitiā proficit ad bona faciēda opera, maximē tamen operatur ad abstinendū à malis: abstinere enim à malis, qui pœnas dandas timeret, sed ad bona faciēda opera maximē incitat charitas, quæ adhortatur benefacere, sed non fiunt bona opera nisi bono nitantur fundamento. *Signum autem portare.* Crucem seu signum portat qui

portat qui mortem circumfert, & adhuc viuus renunciat omnibus: Renunciat autem omnibus qui omnia mundana despiciunt, tanquam qui in hoc mundo non amplius uiuat, & aspiret ad cœlestia. Non æque ergo diligit patrem qui seminauit carnem, à quo scilicet productum est corpus, & eum qui creauit animam, ut Dei haberet scientiam & cognitionem. *Hic toto die & nocte dicens & faciens.* Pergit Clemens dicere ea quæ fiunt ab eo qui est præditus Dei cognitione: hic, inquit, qui est cognitione præditus, toto die & tota nocte præcepta Domini & verbis recitans, & factis exequens, mirum in modum gaudet, & mane surgens, & in meridie, & deambulans & dormiens, uestimentis se induens, & exuens, & filium suum docens si habeat filium, à mandatis nunquam recedens, à quibus nunquam potest separari, & de futuris promissis semper bene sperans, Deo semper agens gratias, & eum glorificans sicut ea animalia, ratione prædita, nempe Seraphim quæ ter sanctus dicentia eum glorificant. Quæcunque autem têtatio eum inuaserit eam patienter & æquo animo tolerat, cum quæ dedit Dominus ea quoque à Deo auferantur, in hoc Iob imitans, qui æquo animo tulit, non solum bona externa quæ sibi ablata fuerant, sed etiam ademptam sibi sanitatem pro qua terribiter vlcerare erat affectus. Cur autem omnia bona externa simul cum sanitate sibi adimi æquo animo Iob tulerit, rationem reddit scriptura de Iob dicens, erat enim, inquit, iustus, sanctus, & ab omni improbitate abstinens. Iustus cum esset Iob, intelligebat iustus esse, ut quæ dederat Deus, vel potius commodarat, ea cum vellet reciperet; Sanctus cum esset, & nosset quæ ad Deum pertinent (Dei autem sunt sancta iura, & sanctæ leges, & rerum omnium dispensatio & administratio) Dei voluntati minime repugnandum esse duxit, quod si fecisset fuisset impius. Iob autem tantum aberat ut esset impius, ut ab omni abstinere improbitate, satagebat sanctas Dei leges & sancta iura, & quod omnia ab omnipotenti eius voluntate dispensantur & administrantur, erat cognitione præditus. Qui est autem cognitione præditus, intelligit oportere ita se gerere, ut qui bona habet non sit eis nimium deditus, neque eis abutatur, ea temerè & luxuriosè prodigens & profundens. Sin autem mala & aduersa ei obtigerint, ea patienter & æquo animo ferre, & in vtrisque, tam prosperis scilicet rebus quam aduersis, se Dominum ostendere, ut scilicet neque efferatur secundis, neque angatur aduersis. Quod faciet si mala despiciat & conculcet, bona autem nempe opes suas distribuat egentibus. *In dispensando autem & se demittendo.* Quamuis Dei præcepta exacte seruet, is qui est cognitione præditus, iucidunt tamen tempora in quibus dispensare seque demittere & accommodare oportet. In ea dispensatione cautus sit oportet is qui est cognitione præditus, ut scilicet ita se gerat, ut intelligatur id quod agit esse dispensationem, non constitutionem. Ita se gessit Paulus in circumcidendo Timotheo, ut intelligeretur id fecisse se accommodans Iudæis, ne à Christo alienarentur, volens interim manere saluam constitutionem, quod Christiano non sit necessaria circumcisio. Et ita distinguitur dispensatio à constitutione, aliud deinde recenset Clemens quod sit ab eo qui est cognitione præditus, scilicet quod licet in eum sit peccatum, peccatorum tamen quæ in se admissa sunt, non meminit, sed ea condonat & remittit. Iusta itaque est eius petitio, quam à Domino petit in oratione, nempe, ut ei remittantur peccata; quoniam ipse aliis peccata remittit. Iniqua autem esset eius petitio, si peteret ut sua remitterentur peccata, cum aliis peccata non remitteret. Remittendi autem peccata hæc est potissima causa, quod, ut non vult Deus aliena concupisci (id enim vetat in decalogo) ita etiam nullum vult haberi odio: Odio autem habetur is cuius non remittuntur peccata. Quod autem nullus homo sit odio habendus, hæc causa est, quod omnes homines sunt opus vnius voluntatis, nempe vnius Dei voluntate creati.

40 *N V N Q V I D autem eum qui est cognitione præditus, perfectum esse volens* VIII.  
*noſter, ſicut patrem cœleſtem, hoc eſt ſeipſum, dicens, Venite fili, audite à me timorem Domini, non vult nos amplius habere opus auxilio quod datur per Angelos, ſed à ſeipſo eum dignus euaserit accipere, & à ſeipſo praſidium habere per obedientiam? Qui talis eſt, exigit à Domino, non autem petit, & egentibus fratribus non petet is qui eſt cognitione præditus, pecunie copias ad eis impertiendum: ſed optabit illis ſuppeditari ea quibus indigent.*  
*Nam ſic dat etiam preces iis quæ indigent, is qui eſt cognitione præditus, & non per preces inſciens ſimul præbet & ſimpliciter. Sape ergo paupertas, & morbus, & tales tentationes præbentur ad admonitionem & correctionem præteritorum, & ad curam futurorum. Qui eſt eiſmodi, his petens alleuationem, ut qui habeat id quod eſt eximium cognitionis, non propter vanam gloriam, ſed propter hoc ipſum quod ſit cognitione præditus, exercet ipſe beneficentiam, ut qui factus ſit inſtrumentum Dei bonitatis. Dicunt autem Matthiam Apoſtolum inter cætera dixiſſe: Si electi vicinus peccauerit, peccauit electus:*  
60 *nam ſi ſe ita geſiſſet ut iubet Verbum ſeu ratio, eius vitam ita eſſet reuerſus vicinus ut non peccaſſet. Quid ergo dicemus de eo qui eſt præditus cognitione? An neſcitis, inquit* I. Cor. 3.  
*Apoſtulus, quod templum Dei eſtis? Diuinus ergo eſt is qui eſt cognitione præditus, & iam ſanctus, qui Deo afflat & afflatur. Iam verò oſtendens ſcriptura eam eſſe alienam à peccato, eum quidem qui offendiſſet vendit alienigenis. Ne aſpiciat autem ad concupiſcentiæ mulierem alienam, dicens, aperte dicit peccatum eſſe alienum & præter naturam templi*

Dei. Templum autem, unum quidem est magnum, ut Ecclesia: alterum verò paruum, ut homo qui seruat semen Abrahae. Non concupiscet ergo aliquid aliud, qui habet Deum qui requiescit. Iam verò relictis omnibus quae sunt impedimento, & despecta tota quae eum abstrahit materia, cœlum secat per scientiam: & spiritalibus transmissis essentiis, & omni principatu & potestate, tangit supremos thronos, ad illud solum tendens, propter quod solum cognoscebat. Serpente ergo commixto cum columba, simul perfectè vivit & cum bona conscientia, spem fide commiscens ad expectationem futuri. Sentit enim donum quod accepit, ut qui dignus sit habitus qui consequeretur, & translatus sit à servitute in filiorum adoptionem, consequenter scientiae: & neque non Deum cognoverit, vel potius ab ipso sit cognitus propter finem, & pro gratiae meritis ostendat operationes: opera enim sequuntur cognitionem, non secus ac umbra corpus. Merito ergo nihil eum conturbat ex iis quae accidunt, neque quicquam veretur ex iis quae diuino fiunt consilio propter utile, neque erubescit mori, ut qui bonam habeat conscientiam, ut ostendatur potestatibus, ab omnibus, ut semel dicam, animae maculis emundatus, & qui sciat post excessum ex hac vita fore ut secum agatur melius. Vnde iucundum & utile nunquam praefert aconomia, & diuino consilio, per mandata seipsum exercens ut euadat Domino gratus & acceptus in omnibus, & apud mundum laudabilis, quandoquidem dependent omnia ab uno Deo omnipotente. In propria, inquit, venit filius Dei, & sui eum non receperunt. Quamobrem etiam in usu rerum mundanarum, non solum agit gratias & admiratur creaturam, sed etiam utens ut oportet laudatur, quoniam ei finis desinit in cōtemplationem per operationem ex cognitione profectam, quae sit conuenienter mandatis. Hinc iam per scientiam colligens viaticum cōtemplationis, postquam magnificè accepit magnitudinem cōtemplationis, procedit ad translationis sanctam remunerationem. Audiuit enim psalmum dicentem: Circundate Sion, & comprehendite eam, narrate in turribus eius. Significat enim, ut arbitror, eos qui Verbum altè susceperunt, futuros altos ut turres, & firmiter & stabiliter staturos in fide & cognitione. Et hac quidem quàm fieri potest brevissimè dicta sunt apud Gracos instar seminis, de eo qui est cognitione praeclitus. Sciendum est autem, quod si unum vel alterum ex his fidelis rectè gesserit, non tamē geret omnia, neque cum summa illa scientia cum qua is qui est cognitione praeclitus. Atque illius quidem, ut ita dicam, imparibilitatis quae nobis est in eo qui est praeclitus cognitione, per quam perfectio eius qui est fidelis, per charitatem in virum perfectum procedens ad mensuram pervenit aetatis, Deo assimilata, ut quae iure facta sit equalis Angelis, succurrunt multa alia, quae ex scriptura adduci possunt, testimonia. Satiùs autem existima hanc laudem propter orationis prolixitatem iis relinquere qui volunt laborare, permittentes ut unà etiam elaborent dogmata per allegationem scripturarum. Vnius autem brevissimè meminerò, nolo cum praetermittam non adnotatum. Dixit enim diuinus Apostolus in priore Epistola ad Corinthios: Audet aliquis vestrum habens negocium cum alio, iudicio contendere apud iniustos, & non apud sanctos? An nescitis quod sancti mundum iudicabunt? & quae sequuntur. Cum sit autem ea pars maxima, opportunis dictorum Apostolicarum viuentis dictionibus, paucissimis persequētes, & dictionem enunciantes veluti metaphrastice, ostendemus sententiam dicti Apostolici, per quam describit perfectionem eius qui est praeclitus cognitione. Non cōstituit enim eum qui est praeclitus cognitione, ex hoc solum quod magis iniuria afficiatur, quàm afficiatur: sed eum docet etiam obliuisci acceptae iniuriae, nec permittens male precari ei qui fecit iniuriam. Scit enim Dominum quoque aperte iussisse orare pro iniuriis. Dicere enim eum qui est affectus iniuria iudicio contendere apud iniustos, nihil est aliud quàm velle videri vicem reddere, & velle iniuriam referre, quod quidem est ipsum quoque similiter facere in-

Ioan. I.

Psalm. 47.

Cap. 6.

facere iniuriam. Dicere autem aliquos velle apud sanctos iudicio contendere, ostendit eos qui petunt precibus ut iis qui fecerunt iniuriam par pari referatur, & esse quidem prioribus secundis meliores, sed nondum planè obediētes, nisi iniuriæ perfectè obliuiscētes, ex doctrina Domini precentur etiam pro inimicis. Pulchrum est ergo quòd bonam mentem ex ea quæ est ad fidem pœnitentia acceperint. Nam etsi veritas videatur eos habere inimicos qui inuident & emulantur, ipsa tamen nulli est inimica: nam & Deus facit Solem suum oriri super iustos & iniustos. Quinetiam ipsum Dominum misit ad iustos & iniustos, & qui contendit Deo assimilari, per maximam iniuriæ acceptæ obliuionem, remittens septuagesies septies, utpote per totam vitam & vniuersam mundi conuersionem, quæ hebdomadibus quæ numerantur significatur, est benignus & clemens in quemlibet, etiamsi quis hoc vniuersum in vita viuens tempus, iniuria afficit eum qui est cognitione præditus. Non solam enim possessionem vult virum bonum aliis permittere ex iis qui ipsum affecere iniuria, sed etiam vult iustum ab illis iudicibus petere remissionem peccatorum, iis qui in ipsum peccarunt. Et meritò, siquidem in eo solum quod est externum, & in eo quod pertinet ad corpus, si vel usque ad mortem procedatur, detrimento afficiunt ij qui conantur facere iniuriam, ex quibus nihil est quod sit propriam eius qui est præditus cognitione. Quemadmodum autem Angelos qui defecerunt iudicabit quispiam, qui ipse defecerit ab illa lenitate, & acceptæ iniuriæ obliuione, quam præscribit Euangelium? Cur non ergo potius, inquit, iniuria afficimini? Cur non potius fraudamini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis, eis scilicet malè precantes qui peccant per ignorantiam: & fraudatis Dei clementia & bonitate, quantum est in vobis, eos quibus malè precamini, fratres dicentes nò eos solos qui sunt in fide, sed etiam profelytos. An enim is qui nūc est inimicus sit postea crediturus, nos nondum scimus. Ex quibus aperte colligitur, etsi non esse omnes, at nobis quidem ipsis videri esse fratres. Iam verò omnes quoque homines qui sunt vnius Dei opus & una imago, una circumdati substantia, etiamsi sint alij aliis magis obscurati, solus cognoscit is qui scit etiam per creaturas operationem, per quam rursus Dei adorat voluntatem. An nescitis quòd iniusti regnum Dei non possidebunt? iniuriam ergo facit is qui refert iniuriam, seu factò, seu verbo, siue etiam volendi cogitatione, quam post legis pedagogiam circumscribit Euangelium. Et hæc quidem eratis: tales scilicet, quales adhuc sunt, quibus ipsi non ignoscitis. Sed abluti estis: non absolutè ut reliqui, sed cùm per cognitionem abiectis animæ affectiones, ut pro viribus assimilaremini bonitati Dei prouidentia, & per tolerantiam, & per acceptæ iniuriæ obliuionem. Super iustos & iniustos, Verbi & operum benignitatis lucem, sicut Sol, emittentes, siue hoc animi magnitudine, hoc sibi vocabit is qui est præditus cognitione: siue imitatione eius quod est melius. Tertia est autem causa, Remitte & remittetur tibi, veluti cogente mandato ad salutem propter insignem bonitatem. Sed sanctificati estis: ei enim qui ad hunc venit habitum, sanctum esse conuenit, nullo modo cadendo in ullam animi perturbationem, sed perinde ac si carne careat, & absque hac terra sanctus euaserit. Quamobrem iustificati estis, inquit, nomine Domini, facti estis, ut ita dicam, ab ipso, ut iusti essetis sicut ipse: & spiritui sancto, quoad eius fieri potuit, commixti & contemperati estis. Num enim omnia mihi licent? Sed non in potestatem redigar, inquit, ut aliquid faciam vel cogitem vel loquar præter Euangelium. Escæ autem ventri, & venter escis, quas Deus destruet, hoc est, eos qui sic cogitant & viuunt, tanquam nati sint ut comedant, non autem comedunt ut viuant quidem per consequentiam, cognitioni autem attendant principaliter. Et nūquid eos esse dicit veluti carnes sancti corporis? Corpus autem allegoricè Domini dicitur Ecclesia, spiritualis & sanctus chorus, ex quibus ij qui vocantur solum nomine, viuunt autem non ex ratione, sunt carnes.

Hoc autem corpus spirituale, hoc est sancta Ecclesia, non fornicationi, nec ab Euangelio deflectioni, quæ nullo modo oportet inire consuetudinem & familiaritatem cum vita gentilium. Fornicatur enim in Ecclesiam, eius quoque corpus, is qui gentiliter uiuit in Ecclesia, siue in facto, siue in verbo, siue etiam in ipsa cogitatione. Qui huic adheret meretrici, ei inquam quæ est præter testamentum operationi, sit aliud corpus, non sanctum in carnem unam, sed uitam gentilem, & spem aliam: qui autem adheret Domino in spiritu, corpus spirituale, diuersum genus congregationis. Filius hic totus homo sanctus, impatibilis, cognitione præditus, perfectus, formatus doctrina Domini, ut cum facto & verbo & ipso spiritu Domino adhaerit, recipiat illam mansionem quæ debetur ei qui sic uir euasit. Sufficit hoc specimen eis qui habent aures. Non est enim euoluendum mysterium, sed tantum est ostendendum, quantum sufficit ad reuocandum in memoriam iis qui sunt participes cognitionis, qui etiam intelligent quemadmodum dictum sit à Domino: Estote ut pater uester perfecti, perfecte peccata remittentes, & acceptæ iniuriæ obliuiscetes, & uiuentes in habitu impatibilitatis. Quomodo enim perfectum dicimus medicum, & perfectum philosophum: ita, ut opinor, perfecte cognitione præditum. Sed nihil ex his, etsi sit maximum, assumitur ad Dei similitudinem: non enim, ut Stoici ualde impie, hominis & Dei eandem uirtutem esse dicimus. Nunquid ergo debemus esse perfecti, ut uult pater? Nequaquam enim fieri potest ut sit aliquis perfectus ut est Deus: uult autem Pater nos ita uiuentes ut obediamus Euangelio, perfectos fieri citra reprehensionem. Si ergo dicti quod ita prolatum est ut ei aliquid desit, id quod deficit subaudierimus, ad locum implendum iis qui possunt intelligere: & uoluntatem Dei cognoscemus, & pro dignitate mandati simul pie & magnifice uiuemus. Quoniam autem est consequens respondere iis quæ à Græcis & Iudæis nobis obiiciuntur: in nonnullis autem dubitationibus similiter atque prædicti nos reprehendunt quæ aliam sequuntur doctrinam hæreses, bene habuerint ut prius expurgatis iis quæ sunt impedimento, parati ad soluendas dubitationes, progrediamur ad sequens Scroma. Primum ergo hoc aduersus nos adducunt, dicentes non oportere nos credere propter dissensionem hæresum: retardatur enim ac differtur ueritas, dum alij alia dogmata constituunt. Ad quos dicimus, quod & apud uos Iudæos, & apud eos qui apud Græcos fuere in maxima existimatione Philosophos, fuere plures hæreses: neque tamen ideo dubitandum esse dicitis philosophari, aut se Iudaicæ tradere disciplinæ, propter eam quæ est inter se uestrarum sectarum dissensionem. Præterea autem fore ut in ueritate seminentur hæreses, ut in frumento zizania, propheticè dictum est à Domino, & fieri non potest ut non fiat id quod prædictum est esse futurum. Huius autem causa est, quod quicquid est pulchrum sequitur Momus. Num ergo si quis pacta conuenta non obseruauerit, & transgressus fuerit eam quæ sit apud nos confessionem, propter eum qui non stetit suæ promissioni, abstinēbimus nos quoque à ueritate? Sed ut oportet uirum probum minime esse mendacem, & nihil infirmare eorum quæ est pollicitus, etiamsi aliqui alij pacta conuenta transiliant: ita nos quoque nullo modo conuenit transilire regulam ecclesiasticam: & maximè eam quæ sit de rebus maximis professionem, nos quidem obseruamus, illi uerò transiliunt. Est ergo credendum iis quæ firmiter adherent ueritati.

## COMMENTARIUS.

60

\* **NUNQUID** autem eum qui est cognitione. Persequitur Clemens suum institutum de eo qui est præditus cognitione, dicit enim Christum Seruatorē nostrum uolētem eum esse perfectū, sicut pater cœlestis atque adeo ipse est perfectus, patris enim & filij una est & eadem perfectio, non aliunde uelle nos auxiliū petere & præsidium, quàm à seipso Deo, ut ne ab Angelis quidem petatur. Uult enim nos totos petere ab ipso cui quæcunque petuntur & impetrantur, sunt accepta ferenda Christo, petet autem is qui est cognitione præditus, cum dignus euaserit qui petere incipiat, propter obedientiam. Qui talis est, inquit, nempe Dei habet cogni-



habere cognitionem & scientiam & eius paret præceptis, is non tam à Deo petit quam exigit. Tanta est enim eius in Deum fiducia, ut quasi debitum postulet quod petit. *Quid ergo dicemus de eo.* Peccasse Clemens dicit electum si peccet eius vicinus: non peccaret enim vicinus si electus ita se gereret ut vult verbum. Sed quaeritur an sicut peccat electus, peccat etiam is qui est cognitione præditus. Respondet Clemens dicere Apostolum eos qui sunt cognitione præditi esse templum Dei. Templum autem Dei est, in quo est Deus. Id autem in quo est Deus est diuinum & sanctum: quod autem sanctum est non peccat. Sanctus autem est qui est cognitione præditus, is ergo non peccat. Qui est autem diuinitus & sanctus, is & Deum inspirat & à Deo inspiratur. Non ergo sicut peccat electus, ita peccat is qui est cognitione præditus. Quod autem à peccato sit alienus is qui est cognitione præditus, ex hoc ostendit scriptura, dicens eum qui peccauerit venditum esse alienigenis, Ioseph enim peccarat in fratres quos pessimi criminis in simulacra: ita enim accipitur allegorica scriptura quoque dicens, non esse aspiciendam alienam mulierem ad concupiscentiam, significat peccatum, à templo Dei esse alienum & plane diuersum ab eius natura. Est autem duplex templum, vnum magnum & alterum paruum. Magnum est Ecclesia quæ est congregatio fidelium, alterum est quilibet homo fidelis: vtrumque dicitur templum quod in eo Deus habitet. Paruum autem habet semen Abraham nempe Christum, qui quod ad humanam attinet generationem, ab Abrahamo induxit generis originem. Cum autem in vtroque Deus habitet, vtrumque est sanctum & immune à peccato. Unde & sancta est Ecclesia, & quilibet fidelis est sanctus & alienus à concupiscentiis. Quid enim aliud concupiscer, qui Deum habet quo nihil est aliud melius & præstantius? *Sciendum est autem.* Longè est maius esse cognitione præditum quam esse tantum fidelem. Vnum aut alterum rectè geret fidelis, sed non omnia, nec cum ea scientia cum qua is qui est cognitione præditus. In cognitione autem præditus est veluti quadam impatibilibitas, id est omnium vitiorum & animi perturbationum vacuitas, per quam perfectio eius qui est fidelis in virum perfectum procedens, peruenit ad plenam mensuram ætatis. Per eum enim est adeo perfectus, & omni ex parte absolutus, ut Deo sit similis, ut qui sit æqualis ipsis Angelis qui sunt impatibiles. Alludit autem Clemens ad id quod scribit Paulus ad Ephesios in mensuram ætatis plenitudinis Christi, per mō Ephes. 4. suram plenitudinis ætatis, significans perfectionem. Cum autem multa alia adduci possent ex scripturis ad ostendendam viri cognitione præditi perfectionem, quoniam longiori opus esset oratione, eam curam relinquens aliis, vnam tantum citat particulam ex Epistola prima ad Corinthios, quam metaphorice exponit, perfectionem eius qui est cognitione præditus, qua constare dicit, non ex hoc solum quod iniuria magis afficiatur quam afficiat, sed etiam quod acceptæ iniuriæ non meminerit, nec male precetur iis qui fecerunt iniuriam, cum ipse Christus iubeat etiam orare pro inimicis. Horum contrarium facient, qui siue apud iniustos, siue apud iustos volunt iudicio contendere, ut par pari referant, & acceptam referant iniuriam. Et apud quoscumque quidem fiat, semper malum est acceptam referre iniuriam. *Tertia est autem causa remitte* 30 *& remittetur tibi.* Duabus causis quas superius dixerat Dei assimilationis, perfectionis scilicet, & iniuriarum obliuionis, subiungit tertiam nempe peccatorum remissionem, quæ sumitur ex scriptura quæ dicit remittite & remittetur. Hoc est præceptum quod propter insignem bonitatem cogit ad salutem. Quæ est enim maior bonitas quam eum qui in te peccauit & te offendit non vlcisci, sed ei peccatum remittere? cogit autem quodammodo ad salutem, cum propter remissa peccata etiam nolens saluus fiat. *Quoniam autem* 40 *est consequens respondere.* Postquam de eo qui est cognitione præditus, & de eius perfectione, satis dixit Clemens, & ad octauum Stroma erat venturus, visum est ei prius esse respondendum ad ea quæ aduersus fidei doctrinam Christianis obiiciunt & Græci & Iudæi: dicunt enim ad fidei doctrinam non esse accedendum, quod in ea sint diuersæ sectæ & hæreses, quoniā à veritate retardat diuersorum dogmatum cōstitutio. Quibus respondens Clemens eos suo iugulat gladio. Nam & apud Græcos in magna exultatione est philosophia, cum tamen philosophorum diuersæ sint hæreses, & apud Iudæos quoque sint sectæ. Sed non ideo Græci dicunt non esse philosophandum, nec Iudæi eos reiciunt qui se tradunt eorum disciplinæ, non esse ergo quod in Christianis exprobrent dissensiones hæresum. Futuras autem in sua Ecclesia hæreses, ut in frumētō lolium ipse prædixit Christus, nec fieri potest ut nō sint. Hæresum autem hæc est causa, quod cum sit res pulcherrima vera fidei doctrina, quod quidquid est pulchrum sequitur Momus, qui apud Græcos dicitur Deus reprehensionis. Nec ideo non est standum promissis quod pacta conuenta non seruat quis, nec si qui à veritate recedunt non ideo non est obseruanda regula Ecclesiastica, & quæ sit de rebus maximis fidei promissio. Est ergo firmiter credendum, & est ipsa retinenda & amplectenda veritas.

*I A M* verò nobis ut largè utentibus hac defensione licet apud eos dicere, quòd medici quoque quorum conuenienter suis sectis diuersæ sunt sententiæ, ex aquo re ipsa curant. Num ergo quispiam agrotans & ut curetur opus habens, non admittit medicum propter eas quæ sunt in medicina hæreses? Neque ergo qui anima agrotat, & est plenus simulachris, pro sanitate & ad Deum conuersione prætexat unquam hæreses. Certè propter probatos, inquit, sunt hæreses: probatos autem dicit, vel eos qui venientes ad fidem, maiori electione accedunt ad doctrinam Dominicam, tanquam probos argentarios, qui nummos Domini adulterinos discernunt ex falsa impressione: aut eos qui in ipsa fide iam probi euaserunt, & in vita & in cognitione. Propterea ergo maiori cura opus est & prouidentia, ut examinetur quomodo sit exactè & perfectè viuendum, & quanam sit vera pietas &



*rectus Dei cultus. Clarum est enim quod cum veritas sit ardua & difficilis, propterea certè fuerunt quæstiones, ex quibus quæ nimio sui amore laborant, & sunt ambitiosa & gloria cupida, sunt hæreses eorum qui non didicerunt quidem, neque verè acceperunt, sed sibi cognitionis sumpserunt persuasionem. Est ergo nobis maiori studio & cura perscrutanda, ea quæ verè est veritas, quæ sola versatur circa eum qui verè est Deus. Laborem autem consequitur dulcis inuentio & memoria. Est ergo labor inueniendi subeundus propter hæreses, sed non est omnino deficiendum. Neque enim si appositus sit fructus, unus quidem verus & maturus, alius verò factus ex cera quammaximè similis, propter similitudinem est abstinendum ab utroque. Simul autem est discernendum comprehendente contemplatione, & principali consideratione, verum ab eo quod apparet. Et quomodo si una quidem sit via regia, & multa etiam aliæ, ex quibus aliqua ferunt in præcipitium, aliqua verò ad fluuium rapidè fluentem, aut ad mare profundum, non dubitauerit quispiam viam ingredi propter diffensionem, sed utetur via regia & trita & seiuncta à periculo: ita cum alij alia dicant, de veritate non est discedendum, sed est exactissimè & diligentissimè inquirenda eius exactissima & accuratissima cognitio. Nam cum oleribus hortensibus unà etiam nascuntur herbæ: num ergo abstinere agricolæ à cultura agrorum? Cum ergo habeamus à natura multa quæ nos incitant, & dant occasionem ad ea quæ dicuntur examinanda, debemus etiam veritatis inuenire consequentiam. Quocirca merito etiam condemnatur, non assentientes iis quibus oportet parère, non discernentes id quod repugnat, id quod est & indecorum, & præter naturam, & falsum à vero & consentaneo, & decoro, & eo quod est secundum naturam: quibus quidem utendum est, ut quæ incitent & sint occasio agnoscenda eius quæ verè est veritatis. Græcis ergo est inanis hic prætextus: volentibus enim licebit inuenire veritatem. <sup>b</sup> Iis autem qui causas adducunt quæ carent ratione, est iudicium quod nullam habet excusationem: utrum enim perimunt, an assentiuntur nullam esse demonstrationem? Existimo omnes assensuros per eos qui sensus perimunt. Cum sit autem demonstratio, necesse est descendere ad quæstiones, & per ipsas scripturas discere demonstratiuè, quemadmodum lapsæ quidem sunt hæreses: quemadmodum autem in sola veritate & antiqua Ecclesia sit perfectissima cognitio, & ea quæ est reuera optima hæresis, id est, electio. Ex iis autem qui declinant à veritate, alij quidem seipso solos, alij verò propinquos quoque conantur fallere. Atque hi quidem qui appellantur *δοξολογοί*, hoc est, opinione sapientes, qui se veritatem inuenisse existimant, nullam habentes veram demonstrationem, ij seipso decipiunt, se acquiescisse existimantes, quorum non parua est multitudo, & quæstiones declinantium propter confutationes, & doctrinam vitantium propter condemnationem. Qui autem eos qui accedunt decipiunt, sunt valdè callidi, & astuti, qui etiam si satis assequantur se nihil scire, probabilibus tamen argumentis obscurant veritatem. Alia est autem, ut opinor, natura probabilium argumentorum, & alia verorum. Et quod necesse sit nomen hæresum ita dici ut veritati opponatur, & ab ea distinguatur, cognoscimus: à qua cum quedam ad hominum perniciem auulserint Sophistæ, humanis à se inuentis ea infodientes artibus, gloriantur se præesse diatribæ seu scholæ potius quàm Ecclesiæ. <sup>c</sup> Sed qui in rebus pulcherrimis laborem impendere sunt parati, non prius desistent quærere veritatem, quàm ex ipsis scripturis acceperint demonstrationem. At sunt quidem quidam communes hominum iudices, nempe sensus: alij autem, eorum qui consultarunt & exercuerunt ea quæ vera sunt, nempe quæ sunt verarum & falsarum orationum artes, per mentem & ratiocinationem. Maximum est autem deponere opinionem, consistendo in medio accuratæ perfectæque scientiæ, & temerariæ sapientiæ opinionis, & nosse quod qui  
eternam*

- eternam sperat quietem, cognoscit etiam eius ingressum qui est laboriosus & arctus. Et qui semel admisit Euangelium, & salutare, inquit, quando cognouerit, ne ad ea quae sunt retro conuertatur, sicut uxor Loth, neque ad priorem uitam quae dat operam rebus sensibilibus. Sed neque recurrat ad haereses: assuefaciunt enim nescio quomodo, cum qui non est, nosse Deum. Qui enim diligit patrem vel matrem plus quam me, qui sum verè pater & magister veritatis, qui regenero & recreo, foueoque & alo electam animam, non est me Luc. 9.
- 10 dignus, ut sit, inquit, Dei filius, & Dei discipulus, & simul etiam amicus & cognatus: nemo enim ad ea quae sunt retro aspiciens, & manum suam mittens ad aratrum, est aptus regno Dei. <sup>4</sup> Sed ut videtur, multis in hodiernum diem videtur Maria esse puerpera propter ortum filij, cum non sit puerpera; etenim dicunt aliqui eam postquam peperisset, inspectam ab obstetrice, inuentam fuisse virginem. Tales autem sunt nobis scripturae Dominica, veritatem parientes, & manentes virgines cum occultatione mysteriorum: peperit, & non peperit, inquit Scriptura, ut quae ex se, non ex coniunctione conceperit.
- 20 Quamobrem iis qui sunt cognitione pradii, conceperunt scripturae: haereses autem, ut quae non intellexerint, amandant tanquam quae non conceperint. Cum autem omnes homines idem habeant iudicium, alij quidem Verbum quod dicat sequentes, faciunt argumenta: alij autem cum seipso dediderint voluptatibus, scripturam torquent ad suas cupiditates. Opus est autem, ut opinor, amatori veritatis robore animi: necesse est enim labi in maximis, eos qui res maximas aggrediuntur, nisi regulam veritatis ab ipsa veritate acceptam tenuerint. Qui autem sunt eiusmodi, ut qui à recta via exciderint, merito etiam
- 30 falluntur in pluribus singularibus, propterea quod non habeant verorum & falsorum iudicium plane exercitatum, in iis quae oportet eligere: si enim haberent, parerent scripturis diuinis. Quomodo ergo si quis fiat bestia ex homine, similiter atque ij qui fuerant infecti venenis Circes: ita homo Dei esse & Domino fidelis esse perdidit, qui aduersus Ecclesiasticam recalcitrauit traditionem, & in humanarum haeresum defiliuit opiniones. Qui autem ex errore reuersus obediit scripturis, & vitam suam permisit veritati, Deus quodammodo ex homine efficitur. <sup>5</sup> Principium enim doctrinae habemus Dominum, qui & per
- 40 Prophetas, & per Euangelium, & per beatos Apostolos, multifariam multisque modis à principio ad finem deducit cognitionis. Principium autem si quis alio opus habere existimauerit, non utique verè potuerit conseruari principium. Qui est ergo ex seipso fidelis, Dominica scriptura & voce est fide dignus, quae per Dominum exercetur ad hominum beneficium. Ipsa autem iudice utimur ad res inueniendas: quicquid autem iudicatur, non creditur, priusquam fuerit iudicatum, quare nec est principium id quod opus habet iudicio. Merito ergo cum fide comprehenderimus principium indemonstrabile, & ex redun-
- 50 danti quadam copia demonstrationes ab ipso principio sumpserimus de principio, voce Domini erudimur ad cognitionem veritatis: non enim absolute enunciantibus hominibus fidem habuerimus, quibus licet etiam enunciare contrarium. Si autem non satis est solum absolute dicere quod visum est, sed oportet etiam probare quod dictum est, non expectamus testimonium quod datur ab hominibus, sed voce Domini probamus quod quaeritur, quae est magis fide digna quam quauis demonstrationes: uel potius quae sola est de-
- 60 monstratio, per quam scientiam, qui solum quidem gustauere scripturas, sunt fideles. Qui autem etiam ulterius processerunt, sunt perfecti gnomones veritatis, ij scilicet qui sunt cognitione pradii: quandoquidem etiam in ijs quae ad vitam pertinent, eos qui sunt rudes superant artifices, & per communes notiones exprimunt id quod est melius. Sic ergo nos quoque ex ipsis de ipsis scripturis perfecte demonstrantes, ex fide persuademus demonstratiue. Quod si Prophetis quoque scripturis

uti ausi fuerint qui persequuntur hæreses, primum quidem non omnibus, deinde non perfectis, neque ut dicat corpus & contextura Prophetiæ, sed eligentes ea quæ dicta sunt ambigüe, traducunt ad proprias opiniones, paucas voces sparsim carpentes, non id considerantes quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione utentes. Nam in omnibus ferè dictis quæ adducunt, inueneris ipsos sola nomina attendentes, ut qui mutant significata, neque quemadmodum dicantur cognoscant, neque ipsas quas afferunt allegationibus, ita ut earum natura postulat utantur. Veritas autem non inuenitur in eo quod transferat significata, sic enim omnem veram euerteret veritatem: sed in eo quod considerent quid Domino & omnipotenti Deo perfectè conueniat, & eum deceat, & in eo quod confirmet unumquodque ex ipsis quæ demonstrantur per scripturas, ex ipsis rursus similibus scripturis. Neque ergo volunt conuerti ad veritatem, ut quos pudeat deponere commodum sui in seipsos amoris: neque sciunt qua ratione possint suas stabilire opiniones, scripturis vim afferentes. Cum autem ad falsa in vulgus proferenda dogmata processerint, cum omnibus ferè scripturis euidenter pugnantes, & semper à nobis qui contra eos dicimus confutati, quod restat; nunc adhuc quoque sustinent, partim quidem ex Prophetis aliqua non admittere, partim autem nos, tanquam qui simus alterius natura, non posse quæ sunt illorum propria intelligere, calumniantur. Nonnunquam autem etiam cum conuincuntur, sua negant dogmata, apertè confiteri erubescunt quæ se seorsum sic docere gloriantur: sic enim in omnibus hæresibus videre licet, persequendo ipsorum dogmatum nequitias. Nam postquam à nobis euerfi fuerint, ostendentibus ipsos apertè aduersari scripturis, duorum alterum videre licet fieri ab iis qui præsumunt dogmati: aut enim suorum dogmatum consequentiam, aut ipsam Prophetiam, vel potius suam ipsorum spem despiciunt. Semper enim sibi sumunt id quod eis visum fuerit esse euidentius, quàm quod dictum est à Domino per Prophetas, & ab Euangelio, & etiam Apostolorum testimonio confirmatum & comprobatum. Cum ergo viderent sibi imminere periculum, non de uno dogmate, sed de conseruanda hæresi: non veritatem inuenire (nam cum quæ sunt in medio posita & in promptu sunt apud nos legissent, ea ut vilia contempserunt) sed quod est commune fidei, superare contendentes, excesserunt à veritate. Nam cum Ecclesiasticæ cognitionis non didicissent mysteria, neque veritatis percipissent magnitudinem, ut qui in perscrutando rerum profundo fuissent socordes, & superficie tenus legissent, scripturas valere iusserunt. Inani ergo sapientiæ opinione elati, perpetuò litigant, apertè ostendentes se magis curare ut videantur, quàm ut philosophentur. Iam verò cum non necessariis rerum nitantur principiis, & humanis moti opinionibus, ut finis deinde eis necessario sequatur, comparant, sauciantur argumentis eorum qui veram tractant philosophiam, & quiduis potius tolerant, & omnem, ut aiunt, rudentem mouent, etiam si futuri sint impij, propterea quod non credant scripturis, quàm à secta sibi grato honore traducantur, & à vulgo iactata in eorum Ecclesiis prima sede, propter quam illam quoque conuiuialem, per eam quæ falso nomine appellatur charitatem, primum accubitus amplectuntur. Quæ est autem apud nos agnitio veritatis, ut ex iis quæ iam sunt credibilia, iis quæ nondum sunt, fides habeatur, efficit: quæ quidem est, ut ita dicam, essentia demonstrationis. Sed omnis, ut videtur, hæresis ab initio habet aures quæ non audiunt id quod est utile, sed solum patent iis quæ dicuntur ad voluptatem. Nam curatus utriusque esset eorum aliquis, si tantum voluisset parère veritati. Est autem triplex ratio curandæ opinionis, sicut etiam cuiusvis affectionis: causæ cognitio: & quomodo ea possit auferri: & tertium, animæ exercitatio, & assuefactio ut possit sequi ea quæ rectè iudicata fuerint. Quomodo enim turbatus oculus, ita etiam anima conturbata iis

bata iis dogmatibus quæ sunt præter naturam, non potest veritatis lucem perfecte videre, quin etiam ea quæ sunt præ pedibus agere inuenitur. Dicunt itaque anguillas quoque excacatas capi in aqua turbida. Et sicut improbi pueri excludunt Pædagogum, ita etiam hi arcant Prophetiam à sua Ecclesia, suspectas eas habentes propter reprehensionem & admonitionem: quamplurima certè confarciunt mendacia & figmenta, ut iurè videantur non admittere scripturas. Hac ergo ratione non sunt p̃i, ut qui diuinis præceptis non acquiescant, hoc est, diuino spiritui. Quomodo autem dicuntur inanes amygdalæ, non in quibus nihil inest, sed in quibus id quod inest, est inutile: ita etiam hereticos dicimus quæ sunt inanes Dei consiliorum & Christi traditionum, & amarescunt non secus atque agrestia amygdalæ, & sunt principes authoresque dogmatum, nisi quæ propter veri euidentiæ deponere & occultare non potuerunt. <sup>b</sup> Quomodo ergo in bello non est ordodeserendus quem dedit imperator militi: ita nec deserendus est ordo quem nobis dedit Verbum, quem accepimus principem ac ducem cognitionis & vitæ. Vulgus autem ne hoc quidem examinauit, an sit sequendus aliquis, & quisnam hic, & quemadmodum: quale enim est Verbum, talem quoque esse vitam conuenit fideli, ut possit sequi Deum qui ab initio omnia recta via dirigit. Postquam autem Verbum quispiam fuerit transgressus, & per id, Deum, si imbecillus quidem fuit, propterea quod aliqua repentina se obtulerit visio, efficiendum est ut sint prompta visa quæ sunt ex ratione. Sin autem more qui prius inualuit, victus fuerit, ut ait scriptura, is qui est ex vulgo, curandum est ut mos conquiescat in eo quod est perfectum, & omni ex parte absolutum, & ut contra cum dicat, exercenda est anima. Si autem pugnantia aliqua quoque dogmata videtur attrahere, ea sunt subducenda, & eundum est ad eos qui quieta dogmata efficiunt, & diuinis scripturis eos incantant qui sunt rudes & imperiti, & strepitum pertimescunt, per testamentorum consequentiam eis veritatem explanantes. Sed, ut videtur, magis declinamus ad ea quæ sunt opinabilia, etiam si sint contraria, quàm ad veritatem: est enim austera grauisque & seuera. <sup>i</sup> Atque cum sint quidem tres animæ affectiones, ignoratio, scientia, opinio: qui in ignoratione quidem versantur, sunt gentes: qui autem in scientia, vera Ecclesia: qui vero in opinione, ò qui sectantur hæreses. Nihilo ergo apertius videre licet affirmantes eos qui sciunt de ijs quæ sciunt, quàm hos de quibus opinantur, quod attinet ad affirmandum absque demonstratione. Se itaque inuicem despiciunt & irrident, & accidit ut eadem intelligentia ab aliis quidem in maximo honore habeatur, ab aliis autem damnetur amentia. Atqui didicimus aliud quidem esse voluptatem, quæ est attribuenda gentibus: aliud autem litem & contentionem quæ præponenda est in hæresibus: aliud gaudium, quod, ut proprium, Ecclesiæ est assignandum: aliud autem, lætitiā, quæ danda est ei qui ex veritate præditus est cognitione. Quomodo autem si quis in Ischomacho studium posuerit, eum faciet agricolam: & si in Lampidio, nautam: & Chari-demo, imperatorem: ut in Simone, equitandi gnarum: & si in Perdice, cauponam: & si in Crobylo obsoniorum conditorem: & si in Archilao saltatorem: & si in Homero, Poëtam: & si in Pyrrhone, contentiosum: & si in Demosthene, oratorem: & si in Chrysippo, dialecticum: & si in Aristotele, physicum: & si in Platone, philosophum: ita qui paret Domino, & per eum datam sequitur Prophetiam, efficitur ad magistri imaginem Deus qui in carne versatur. <sup>k</sup> Hanc ergo altitudinem minimè assequuntur, qui non sequuntur Deum eos ducentem: ducit autem per scripturas diuinitus inspiratas. Atque cum ea quidem sint innumerabilia quæ fiunt ab hominibus, sunt utique duo cuiusvis peccati principia, ignoratio & imbecillitas: est autem utrumque in nostra potestate, cum nec velimus discere, nec cupiditatem continere. Ex his autem, unum quidem

ἀπογοῶν.  
Λατρία κο-  
ινῆτα πρῶ-  
δεντιζ.

est per quod non rectè iudicant, alterum verò, per quod non possunt exequi quæ rectè sunt iudicata. Neque enim si quis fuerit deceptus in sententia, rectè agere potuerit, etiam si sit satis potès ut agat ea quæ fuerint cognita: neque qui potest id quod oportet iudicare, se ab omni reprehensione alienum præbuerit, si sit ad res gerendas impotès. Consequenter ergo duæ quoque genere disciplinæ traduntur utrique peccato utiles: illi quidè, cognitio, & ex scripturarum testimonio euidentè demonstratio: huic verò, quæ est ex Verbo exercitatio, quæ à fide & timore tanquam Pædagogis docetur: crescunt autè ambo in perfectam charitatè. Eius enim qui est præditus cognitione, est hîc quidè, ut arbitror, duplex finis: in aliquibus quidè, contemplatio ex scientia: in aliis verò, actio. Ac fieri quidè potuerit ut hi hæretici discentes ex his Commentariis, conuertantur & corrigantur ad Deum omnipotentem: sin autem tanquam surdi serpentes (quod nouè quidem dicitur, est autem antiquissimum) non exaudiant canticum, à Deo certè castigentur, paternas admonitiones quæ sunt ante iudicium patienter sustinentes, donec pudore affecti ducantur pœnitentia: non autem per immanem inobedientiam seipsum inijciant in perfectum iudicium. Fiunt enim singulares quæque quædam disciplinæ, quas vocant castigationes, in quas multi ex nostris qui in delicto fuerunt, ex populo Dominico dilabentes incidunt, sed sicut à magistro vel à patre pueri, ita nos castigamur à prouidentia. Deus autem non punit, est enim punitio mali redditio: castigat autem & communiter & priuatim ad utilitatem eorum qui puniuntur. <sup>1</sup> Hæc quidem adduxi, volens adhortari studiosos ne facillè prolabantur in hæreses: alios autem ut ab hac quæ consistit in superficie siue inscitia, siue stultitia, siue mala habitudine, siue quocunque alio nomine eam vocare oporteat, desistant efficere cupiens: contrà autem persuasos conans adducere ad veritatem, eos qui non sunt omnino immedicabiles, usus sum his sermonibus. Sunt enim qui nec omnino quidem in animum inducunt ut audiant eos qui hortantur ad veritatem, quin etiam nugari aggrediuntur, verba in veritatem maledica effundentes, sibi arrogantes quòd quæ sunt ex rebus maxima, cognouerint, cum nec didicerint, nec quæsierint, nec laborarint, nec inuenerint consequentiam, quorum potius miserebitur aliquis, quàm odio habebit, propter talem vitæ eorum rationem. Si quis autem est medicabilis, qui tanquam ignem vel ferrum ferre possit libertatem veritatis, secantem & urentem falsas eorum opiniones, præbeat aures animæ. Hoc autem fiet, si non otium & socordiam amplectentes extrudant veritatem, aut gloriam desiderantes, res nouas magna vi persequantur. Sunt enim socordes, qui, cum liceat ex ipsis scripturis, diuinis scripturis conuenientes colligere demonstrationes, id omnino non faciant, sed quod eorum voluptatibus suffragatur eligunt. Gloriæ autem tenentur desiderio, qui ea quæ ex sua natura conueniunt, sermonibus diuinitus inspiratis, tradita à beatis Apostolis & magistris, sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpunt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes diuinæ traditioni, ut hæresim constituent. <sup>2</sup> Nam inter eos viros qui tanti erant in Ecclesiastica cognitione quid restabat dicendum à Marcione, verbi gratia, aut Prodicto, & similibus, qui non sunt ingressi recta via? Neque enim eos qui præcesserunt superare potuerunt sapientia, ut aliquid adinuenirent iis quæ ab illis verè dicta sunt: sed bene cum eis actum esset, si scire potuissent ea quæ prius sunt tradita. Is ergo nobis solus qui est cognitione præditus, cum in ipsis scripturis consenuerit, Apostolicam & Ecclesiasticam seruans dogmatum rectitudinem, rectissimè viuit conuenienter Euangelio, & demonstrationes ita ut quærit inuenit, ut qui emittatur à Domino, à lege & à Prophetis. Nam vitæ, ut opinor, eius qui est cognitione præditus, nihil est aliud quàm facta & verba quæ consequuntur traditionem Domini: sed non est omnium cognitio. Nolo enim vos ignorare fratres, inquit Apostolus, quòd omnes sub nube erant, & spiritualis

*Et spiritualis cibi & potus erant participes, aperte confirmans, non omnes qui Verbum audiunt, facto & verbo cepisse magnitudinem cognitionis. Vnde etiam subiunxit: Sed non in eis omnibus est complacitum. Cuinam? Ei qui dixit: Quid mihi dicitis, Domine, Luc. 6. & non facitis voluntatem Patris mei, hoc est, doctrinam Seruatoris, quæ nobis est cibus spiritualis, & potus qui nescit sitim, aqua vitæ cognitione prædita.*

## COMMENTARIVS.

- 10 *IAM vero nobis ut large videntibus.* Quod etiam si in Christianismo sint hæreses, non ideo tamen non est querenda veritas, ex hoc ostendit, quod etiam si in medicina sint multæ sectæ, non ideo tamen qui ægrotat non querit sanitatem: curant enim omnes medici, & in eo conueniunt quod curant conuenienter suæ sectæ, licet in eo differant quod alij aliis melius curant. Ita etiam qui anima laborat, ut qui colit idola, non ideo non querit sanitatem, quod apud Christianos sunt hæreses: oportet enim esse hæreses, ut & qui veniunt ad fidem, eligant quæ sunt meliora, nempe fidem Catholicam, & qui iam credunt, veræ dogmata tanquam probos nummos discernant à falsis & adulterinis: idque non solum in fide, sed etiam in moribus ardua & difficilis est veritas, & ideo nascuntur quæstiones, quas qui rectè examinat, is est orthodoxus. Qui autem sunt ambitiosi & gloriosi, & cum non didicerint se scire persuadent, ij sunt hæretici. Versatur autem
- 20 veritas circa Deum, in quo querendo magno opus est studio & diligentia: in querenda autem veritate laboratur propter hæreses, ea autè iuuenta dulcis est inuētio & memoria. Quamuis autem sit veritas iuuenta difficilis propter hæreses quæ cum veritate aliquam habent similitudinem, est tamen sedulo danda opera ut inueniatur, ut si appositus sit fructus, vnus quidem verus alius vero ex cera, falsus quidem sed vero similis, non propter veri & falsi similitudinem abstinendum est ab vniuscuiusque fructus inquisitione. *Ita autem qui causas adducunt.* Omnes quidem qui à veritate declinant sunt hæretici, sed licet inter se cōueniant quod declinant à veritate, in hoc tamen differunt quod alij seipso tantum, alij autem eos etiam decipiunt qui ad ipsos accedunt. Et qui seipso quidem decipiunt appellantur *διεστρωτοι*, id est opinione tantum sapientes, cum nulla vtantur demonstratione, sua autem inani opinione contenti fugiunt quæstiones quæ deciduntur demonstratione quam non habent, & vitant quæ à verbo traditur doctrinam, cum intelligant fore
- 30 ut ab ea condemnentur. Qui autem alios decipiunt cum velint videri sapientes, licet se nihil scire intelligant, obscurare quidem conantur veritatem, suam autem hæresim, non veris, sed in speciem probabilibus tantum argumentis tentant adstruere. Cum autem hæresis opponatur veritati & ab ea distinguatur, intelligant autem qui alios fallunt hæretici in quanta existimatione sit veritas, sophistæ qui tanquam similes imitantur sapientes, ex veritate quædam auellunt, & humanis artibus ea infodiunt, quas ipsi inuenerunt ut simplices & incautos sic decipiant, & ad falsa sua dogmata attrahant, & nouam sectam & disciplinam constituentes quod ei præsent gloriantur, non autem Ecclesiæ à qua descuerunt. *Sed qui in rebus pulcherrimis laborem impendere sunt parati.* Hæretici quidem qui alios volunt decipere, ut id facilius assequantur ex veritate aliqua auellunt, & iis quæ dicunt afferunt aliquam probabilitatem; non ipsam autem querunt veritatem, sed nouam excogitant sectam & disciplinam, cuius se esse authores gloriantur, & cui præesse volunt non Ecclesiæ. Sed qui sunt orthodoxi, & in fidei pulcherrimis laborant dogmatibus, non aliquid veritatis auellunt ut admixta probabilitate alios decipiant, sed semper ex scripturis querunt veritatem, per sumptam ex eis demonstrationem. Et sunt quidem in hominibus duo iudices, nempe, & sensus quo iudicant indocti & illiterati: sunt & intelligentia & ratiocinatio seu syllogismus qui vera iudicant, id est ea quæ verè dicuntur discernunt à falsis & contrà. Ad veritatem autem non peruenitur per opinionem, & ideo est tollenda. Standum est autem in medio perfectæ scientiæ, quæ scientifico discitur syllogismo, & temerariæ opinionis scientiæ. Stans autem in medio veritas, asciscit sibi perfectam scientiam à qua docetur, repellit autem inanem opinionem scientia, quæ temerè vera esse credit, quæ cum veritate nullam habent affinitatem. Per veritatem autem peruenitur ad quietem æternam. Eam qui sperat, intelligit viam quæ ducit ad eam esse arctam & laboriosam. Eam quietem promittit Euangelium, sed iis demum promittit
- 40 qui accepto Euangelio rectè progrediuntur, nec vnquam retro aspiciunt. *Sed ut videtur.* Deus quidè est pater veritatis, à qua fiunt filij Dei, discipuli, cognati, & amici. Ut autem Deus est pater veritatis, ita Dominicæ quoque scripturæ veritatè pariunt, & manēt tamen virgines. Sunt qui in hodiernum diem existimāt Mariam esse puerperā, quod ex ea natus sit filius, quod tamè falsum est: nam etsi ex ea natus est filius, nō tamè ex semine viri, sed ex sancto Spiritu fuit cōceptus, neque enim peperit virgo, ut humano more pariūt mulieres, fractis scilicet pudoris claustris & deiectis secundinis, nullūque dolorem in pariendo sensit; etsi peperit non est tamen dicenda puerpera, quod pepererit, nam in eius partu nullæ fuerunt secundinæ, quæ obstarent quominus maneret virgo. Peperit ergo Maria & nō peperit: nō peperit quidem more humano, sed peperit diuino & supernaturali, qui non impediit quominus maneret virgo. Qualis autè est Maria tales sunt diuinæ scripturæ, quæ veritatem pariūt & manent virgines: peperit autè & nō peperit Maria; pariēdo enim occultauit mysteria, quod scilicet natus ei esset qui erat Deus, ex se enim concepit obumbrata à sancto Spiritu, nec vllam viri est perpessa coniunctionem. Conciipiunt etiam & pariunt scripturæ, & non concipiūt nec pariunt. Conciipiunt & pariunt iis qui Dei habent cognitionem, eis enim concipiunt & pariunt veritatem: non concipiunt autem nec pariunt hæreticis, eos enim procul à se expellunt, ut qui non intelligant. Non intelligentibus plane sunt steriles scripturæ: nam etsi ab hæreticis sæpe citentur scripturæ, citatæ tamen nihil eis profunt, ut quæ eis non producant veritatem. Veritatem autem non producant nisi intelligantur, hæretici autem eas non intelligunt, sed verum & germanum earum sensum deprauant & corrumpunt. Atque omnibus quidem hominibus vnum est & idem iudicium, sed varie applicatum non vnum & idem sed diuer-

Rrr



sum efficit. Alij quidem sequuntur Dei verbum & rationem, quæ dicat quid sit agendum: conuenienter autem verbo & rationi argumenta afferunt quæ probant & fidem faciunt. Alij autem Dei verbum non sequuntur nec rationem, sed toros se dedunt voluptatibus: ij non ea efficiunt argumenta quæ sunt probabilia & fidem faciunt eorum quæ sunt bona & honesta, sed torquent scripturas & inuitas cogunt seruire suis desideriis & cupiditatibus. <sup>a</sup> *Principium enim.* Cum Dominus sit nostræ doctrinæ principium, à quo scripturas habemus per prophetas, Euangelium, & Apostolos, est ipsum principium indemonstrabile. Si enim esset demonstrabile alio opus haberet principio, nec esset amplius principium. Demonstrant autem scripturæ per fidem quæ sunt vox Domini. Est autem vox Domini magis fide digna, quàm quæuis demonstratio, vel potius est ipsa demonstratio. Quod si vox Domini est demonstratio, quæ sit in scripturis, non ab hominibus sed ab ipsis petendum est testimonium veritatis. Eam veritatis scientiam qui tantum gustarunt ex scripturis sunt fideles, qui autem ultra ipsas processerunt scripturas, & ad ipsam peruenerunt cognitionem, sunt perfectæ regulæ veritatis, ij autem non solum sunt fideles sed etiam cognitione præditi. Non solum autem sciunt quæ intellexerunt ex scripturis, sed nec ea ignorant quæ rudes callent artifices, & suis animis licet non scriptas communes imprimunt notiones, quod si scripturæ vim habent demonstrandi per fidem, nos ex fide quam habemus scripturis persuasive demonstramus. A Domino ergo qui est summum principium habemus scripturas, quas cum veras esse credimus per fidem, ex ipsis vere demonstramus. <sup>b</sup> *Quod si prophetis quoque scripturæ vii ausi fuerint.* Cum ad veritatem ex fide demonstrandam scripturis vtantur fideles, eis etiam vtantur hæretici, ostendit Clemens, quænam sit inter eos differentia. Ambo quidem vtantur scripturis, sed non eodem modo. Prophetis scripturis omnibus vtantur fideles: hæretici autem non omnibus sed quibusdam tantum, neque iis perfectis, sed truncis & mutilis, nec ullam habentes rationem contextus scripturæ, sed si in prophetis aliqua sit ambiguitas, quæ dicta sunt ambigue ad suas traducunt opiniones, sola autem nomina attendunt, non attendentes quid ea significant. Porro autem falsæ dogmata in vulgus proferentes, euidenter pugnat cum omnibus scripturis: à fidelibus semper confutati calumniantur, eosque quæ à se dicuntur non intelligere aiunt, & prophetas scripturas non admittunt, vt quæ eorum scriptis non conueniant. Nonnunquam autem conuicti sua negant dogmata in quibus alioqui gloriantur, conuicti autem erubescunt ea confiteri. Cum certe ostensum fuerit ea quæ dicunt pugnant cum scripturis, qui dogmati præsumunt, nempe heresiarchæ, fatentur sua dogmata inter se non consentire, aut ipsam prophetiæ negant scripturam, aut spem quam ex sua doctrina conceperant despiciunt, vt qui frustra laborant. Confutati quidem ita deprimuntur. Quod si non confutantur, quicquid sentiunt euidentius existimant quam quod dixit Dominus per prophetas, Euangelium & Apostolos, cum autem videant sibi imminere periculum, ne vnum aliquod dogma, sed ne tota hæresis intereat, quam volunt conseruari, non querunt inuenire veritatem. Cum enim quæ sunt apud nos in medio posita, vulgariaque & facilia, vt quæ scripta sunt in triuialibus parabolis legissent, ea contempserunt. Non querunt, inquam, inuenire veritatem, quæ latet in vulgari & trito vulgi sermone: sed fide volentes esse superiores, excidunt à veritate. <sup>c</sup> *Quæ est autem apud nos agnitio veritatis.* Hæretici contemnentes scripturas quæ veritatem ex fide demonstrant, ostentationem sibi solam proponunt non veritatem: agnitio autem veritatis, quam habent fideles orthodoxi, efficit vt per ea quæ iam sunt credibilia, credantur ea quæ nondum sunt credibilia. In hoc enim quodammodo consistit essentia demonstrationis, vt ex iis quæ sunt vera & certa, ostendantur credibilia, quæ prius credi non poterant: ita quidem se gerunt fideles orthodoxi, qui habent (vt scribit Euangelium) aures audiendi. Audiendi autem aures habent qui non audiunt ad voluptatem, sed ad assequendam veritatem. Eas non habent hæretici, qui non audiunt id quod est vtile & honestum, sed parent voluptati & eam sequuntur. Quod autem ita sit ex hoc potest intelligi, quod si veritati parerent hæretici, ex praua opinione curaretur aliquis, sed nullus curatur. Triplici autem ratione curatur mala opinio sicut & quæuis mala affectio, nempe si & cognoscatur causa malæ opinionis, & sciatur quomodo ea tollatur, & si sese exercuerit & assuefecerit animus, vt ea possit sequi quæ esse bona & recta iudicauerit. Vt ea autem quæ recta & bona iudicauerit sequatur animus, fieri non potest, si sit turbatus falsis dogmatibus, sicut nec turbatus oculus, ea potest videre quæ sunt præ pedibus, nec turbatus quoque animus lucem potest perspicere, maxime qui falsis & quæ naturæ non conueniunt est excæcatus dogmatibus. Excæcatus autem animus, vt qui lucem non videat, facile capitur & decipitur, sicut anguillæ excæcatæ capiuntur in aqua turbida. Porro autem comparat Clemens hæreticos cum malis pueris, qui pedagogum qui eos docet & instituit excludunt: prophetæ enim sicut & totum fere verus testamentum sunt pedagogus ad Christum. Sed vetus testamentum reiciunt hæretici & Manichæi, quod vt iure facere videantur, mendacia & figmenta confarinant, vt qui in veteri testamento, vt hoc exempli causa dicam, Deum dicant esse iustum, sed non bonum, cum tamen in utroque vnus sit & idem Deus. In suas itaque Ecclesias non admittunt Prophetas, quas vident esse acres & vehementes in vitiis insectandis & malis reprehendendis. Sunt ergo impij hæretici qui diuina præcepta non suscipiunt, nec sanctum Spiritum à quo per inspirationem æditæ sunt scripturæ. Iam vero vt melius intelligamus quales dicat esse Clemens hæreticos, eos assimilat amygdalis: inania enim dicuntur amygdala, non quod in eis nihil sit, sed quod illud quod est in eis sit inutile. Ita etiam inanes dicuntur hæretici, non quod in eis nihil sit, sunt enim in eorum scriptis multa, sed quod in eis nihil sit diuinum, neque quicquam ex iis quæ tradidit Christus, sed quæ sunt in eis sunt amara vt amygdala agrestia, & nihil omnino profunt, & sunt quæ ab ipsis traduntur dogmata, à Deo & Christo plane aliena, nisi si qua sunt adeo euidentia, vt ea auferre & abscondere non potuerint. <sup>d</sup> *Quomodo ergo in bello non est ordo deferendus.* Vt miles sequitur ordinem quem dedit dux exercitus, ita eum qui Christo nomen dedit, sequi oportet ordinem quem verbum dedit, qui est fidelibus princeps, & dux cognitionis & vitæ: cum sit ergo verbum princeps & dux noster, oportet & cognitionem nostram & vitam ei esse conuenientem, vt possit Deum sequi qui via recta omnia dirigit. Hoc is demum intelligit qui est cognitione præditus, non vulgus imperitum, quod nescit nec an sit aliquis sequendus, nec quis sit sequendus. Quod si quis verbum Dei, hoc est eius præceptum transilierit, & ita Deum

- ita Deum offenderit, infirmus quoque enaserit & imbecillus, quod repentina aliqua visio se ei obtulerit, efficiendum est vt repentinæ eius visionis loco succedant visæ quæ sunt ex ratione, vt quæ à Verbo procedunt. Quod si quispiam è vulgo, id est qui nondum est cognitione præditus, victus fuerit à malo aliquo more & consuetudine quæ inualuit, curandum est vt in eo quod est perfectum & omni ex parte absolutum malus ille mos non conquiescat, sed aduersus eum fortiter pugnans se exerceat animus. Quod si mala inuaserit dogmata, ea sunt subducenda, id est paulatim auferenda, & ij sunt adeundi qui rerum diuinarum periti non pugnantia, sed quæ ex scripturis constituunt dogmata, & carminibus sacris imperitos & simplices incantant, verborumque fugiunt strepitum & contentionem, & per testamentorum veteris scilicet & noui consequentiam explanant veritatem. Tales erant autem qui prisco seculo Christianam docebant Theologiam: sed hodie eiusmodi Theologis contemptis, qui docere possunt veritatem, quæ est grauis austeræ & seueræ, nos non tam ad eam declinamus quam ad opinionem ei contrariam.
- <sup>10</sup> *Atque cum sint quidem tres animæ affectiones, ignoratio.* Quoniam de veritate hic agitur à Clemente quæ percipitur scientia (est autem scientia animæ affectio) vt ea possit à cæteris distingui affectionibus, docet tres esse animæ affectiones, ignorationem, opinionem, & scientiam. In ignoratione autem dicit versari gentes, vt quæ Deum nesciant & à Deo sint alieni. In scientia autem versatur Ecclesia, quæ assequitur veritatem, quæ est ipse Deus, assequitur autem per demonstrationem ex ipsis scripturis. In opinione autem versantur hæretici, qui cum non sequantur scripturas, nec ex eis vllam certam afferant demonstrationem, verissimili tantum nituntur opinione. Affirmant omnes quæ dicunt & ij scilicet qui sciunt & qui opinantur, & ij qui nec sciunt nec opinantur. Et si tollatur quidem demonstratio, in affirmando sunt omnes pares, sed in hoc est superior Ecclesia, quod ex scripturis afferens demonstrationem, ad ipsam peruenit veritatem, quam sibi proponit: gentes autem non sibi proponunt veritatem sed voluptatem. Hæreses autem, vt quæ sint vincendi cupidæ, ad victoriam contendunt per litem & contentionem. Ecclesia autem non sibi proponit voluptatem, nec litem, nec contentionem, sed veritatem. Quos autem hîc adducit Clemens, non omnes fuerant scriptores, etsi legantur omnes fuisse periti eius artis quam eis tribuit, præter Ischomachum, qui nescio an vsque legatur scripsisse de agricultura, vt nec eius fuisse peritus, sicut nec Lampis de re nautica, nec Charidemus de arte Imperatoria, neque Simon de arte equitandi. Sed cū hoc scripserit Clemens, quem temere scripsisse nefas est dicere, de eo quod scripsit sit penes eum fides. Legitur autem Perdix fuisse & caupo & claudus, à quo ortum est prouerbium *πέρδικος σκαλός* id est Perdixis tibia, de quo vide in Chiliadibus Erasmi: Crobilus autem non legitur fuisse obsoniorum conditor, sed scelestissimus leno, de quo est prouerbium apud Erasmus, Crobili iugum, quod dicitur de societate duorum pari improbitate. Vide Erasmus in Adagiis. De Archelao Iudææ tetrarcha, inter cætera legitur, quod fuerit saltator, sed non legitur scripsisse de arte saltandi: cæteri autem quos recenset, fuerunt celebres scriptores, adeo vt nemo eos dubitet scripsisse. Homerus poëta & Pirrho ille contentiosus, qui primus de omnibus dubitandi artem induxit, vt videre licet apud Laërtium: Demosthenes orator eloquentissimus, Chrysippus dialecticus subtilissimus, Aristoteles rerum naturalium indagator perspicacissimus, & Plato philosophus, quo nemo inter Græcos de Deo scripsit diuinius. Cum autem de agricultura ageret Clemens, loco Ischomachi, de quo nihil vsquam legitur, aptius posuisset clarissimum poëtam Hesiodum, quo apud Græcos nemo melius scripsit de agricultura. <sup>20</sup> *Hanc ergo alitudinem minime assequuntur, qui non sequuntur.* Vt veritatem assequamur Deus est sequendus, qui nos ducit per scripturas ab eo inspiratas. Cum autem plurima fiant ab homine, & vix fieri possit vt non in aliquo peccetur, operæpretium est scire quæ sint principia peccati. Ea autem sunt, nempe ignoratio, & imbecillitas seu impotentia, vtrumque autem situm est in nostro libero arbitrio. Nam cum propterea ignoremus quod non discamus, situm est in nostra potestate discere vel non discere, sunt enim nobis proposita ex quibus discamus, & si non discamus, id nostræ culpæ est adscribendum. In nostra quoque est potestate, ab iis quæ concupiscimus, vel nos continere vel non continere: Et sit quidem per ignorantiam, vt non rectè iudicemus, per imbecillitatem verò & impotentiam sit vt non rectè agamus, & exequamur quæ bona & honesta fuerint iudicata. Si quis enim fuerit deceptus in sua sententia eo quod ignoret, etiam si potuerit agere quæ recta esse cognouerit, non poterit rectè agere. Recte enim agendi fons & principium est scientia, qua caret qui ignorat, neque qui potest iudicare, quod sit agendum, rectè agat si ad agendum sit impotens. Aduersus vtrumque peccatum, nempe ignorationis & ad agendum imbecillitatis, datæ sunt duæ disciplinæ, veluti quædam remedia aduersus ignorantiam, cognitio, & demonstratio, quæ sumitur ex scripturis. Aduersus imbecillitatem & agendi impotentiam, data est frequens in agendo exercitatio ex verbo Dei, quam docet fides & timor Dei tanquam pædagogi. Nam lex quidem est, vt ait Paulus, pædagogus ad Christum: ad vitam autem ex virtute agendam tãquam pædagogus nos ducit fides in Christum, & timor Dei. Vtrumque autem nempe fides in Christum & timor Dei, crescit in perfectam charitatem, quæ est finis & veluti colophon præceptorum Dei. Eius autem qui est cognitione præditus duplex est finis. Alius enim sibi proponit contemplationem ex scientia, & ad eum suum scopum dirigit. Alius autem sibi proponit operationem, & ex virtute actionem.
- <sup>30</sup> *Hæc quidem adduxi, volens adhortari studiosos.* Ostendit Clemens quamnam vtilitatem accipere possint hæretici ex his Stromatum commetariis. Aut enim eis lectis corrigentur & conuertentur ad Deum omnipotentem à quo defecerunt. Quod si tanquam surdæ aspides non audierint canticum quod videtur nouum, nempe Euangelium, cum sit antiquissimum, vel quod sit à lege & ab antiquis prophetis prædictum, à Deo castigabuntur, admonitiones patienter ferentes, donec pudore affecti ducantur poenitentia, non autem propter inobedientiam condemnentur, iudicium sua culpa sibi accersentes. Castigantur autem non solum hæretici, sed sunt etiam nostrorum à populo Dei dilabentium priuatæ castigationes, qui in delictum inciderunt, hæ dicuntur etiam disciplinæ. Disciplinæ autem dicuntur & castigationes, quod nos à diuina castigemur prouidentia, quæ suorum curam gerit, sicut castigantur pueri à patre & magistris. Dicitur autem Deus non punire: punit enim qui pro malo, nempe peccato admissio, malum reddit: castigat autem cuius

Rrr ij

Chil. 2. cēt.  
2. pro. 29.  
Chil. 2. cēt.  
2. prou. 21.

non est propositum, ei qui malum fecit malum reddere, sed communiter & priuatim benefacere iis qui puniuntur; non aliud enim sibi proponit, quam ut fiant meliores. Cur autem hæc scripserit Clemens, hanc dicit esse causam, quod studiosos vellet sibi cauere, ne in errores & hæreses inciderent. Si autem incidissent nec essent omnino immedicabiles, eos ad veritatem conaretur adducere. Sunt autem immedicabiles qui tantum abest ut eos audiant qui ipsos hortantur ad veritatem, ut ipsam veritatem maledictis insectentur, & in eam inuehantur, interim sibi arrogantes scientiam, cum nihil didicerint, nec ut aliquid scirent aut inuenirent laborauerint, & propterea sunt magis miserandi quam odio habendi. Quid est enim eo miserius, qui nec scit aliquid, nec vult scire? Medicabilis autem est qui cum in errorem inciderit lubenter admonetur, & facile fert veritatis libertatem, tanquam igne vrentem & ferro secantem falsas opiniones. Is, inquam, ab errore curari poterit, si attente audiat admonentem & docentem veritatem. Ei autem qui vult ab errore liberari duo sunt in primis vitanda, nempe socordia & inanis gloria. Socors est qui cum ex scripturis sacris possit veritatis colligere demonstrationes, tantum abest ut hoc faciat, ut ex eis ea elegerit quæ suo errori faueant & voluptati. Inani autem laborant gloria qui spretis eis quæ tradiderunt Apostoli, & diuinis contemptis traditionibus, falsam sibi tribuentes sapientiam, humanis doctrinis diuinam corrumpunt traditionem, & loco veritatis substitutam hæresim constituunt. Ei ergo qui velit ab errore liberari, sunt hæc duo maxime vitanda, & veritatis ex scripturis indagandæ negligentia, & inanis gloria, quæ facit ut spretis Apostolis, & antiquis doctoribus sibi falsa arrogetur sapientia. <sup>10</sup> Nam inter eos viros qui tanti erant in Ecclesiastica cognitione. Inanis gloriæ cupidos fuisse hæreticos ostendit Clemens, qui cum præclare secum esse actum debebant existimare, si scirent, quæ dicta fuerant ab Apostolis qui eos præcesserunt, iis non contenti putauerunt se posse eos superare. Alia itaque adinuenerunt, sed quæ cum Apostolicis traditionibus minimè conueniunt. Non sunt ergo illi, nempe Marcion & Prodicus, & ceteri hæretici, cognitione præditi, nam is demum est cognitione præditus qui Apostolicam & Ecclesiasticam seruans traditionem, & Ecclesiæ dogmatum rectitudinem viuunt conuenienter Euangelio, & cuius verba & facta sunt consentanea traditioni Domini. Non omnes ergo qui verbum Domini audiunt & à Christo dicuntur Christiani, sunt cognitione præditi, sed ij demum qui faciunt voluntatē patris, & verbis & factis eius præcepta exequentes, ea ratione sunt dicendi cognitione præditi. Est autē volūtas Patris doctrina Seruatoris, quæ est cibus & potus spiritualis, nempe aqua vitæ cognitione prædita quæ salit in vitam æternam, & qui eam bibit nunquā sitit.

<sup>10</sup> **X** <sup>10</sup> **A** T inquit, dicta est inflare cognitio. Ad quos dicimus: Fortasse quidem quæ videtur cognitio inflare dicitur, & si quis existimet dictionem idem sibi velle quod tumefacere & insolentem reddere: sin autem, quod magis dicendum est, magnificè & verè sentire significat vox Apostoli, solutum est quidem id de quo dubitatur. Sequentes autem scripturas, confirmemus quod dictum est; Sapientia, inquit Solomon, inflauit suos filios. Non enim iis qui sunt in doctrina singularia, fastum & arrogantiam ingenerauit Dominus, sed in veritate habere fiduciam, & esse magnificum in cognitione quæ traditur per scripturas, efficit contemptorem eorum quæ trahunt ad peccatum, quod significat dictio inflauit, quæ docet magnificentiam sapientiæ, quæ implantatur iis qui sunt per doctrinam filiis. Iam verò inquit Apostolus: Et cognoscam non sermonem eorum qui sunt inflati, sed virtutem, an magnificè, quod quidem est verè, veritate autem nihil est maius, scripturas intelligatis. In hoc enim est virtus inflatorum filiorum sapientiæ, quasi dicat: Sciam an de vestra cognitione iure vos magnificè sentiat. <sup>40</sup> Notus enim est, ut ait David, in Iudæa Deus, hoc est, Israëlitis qui sunt per cognitionem: Iudæa enim exponitur confessio. Merito ergo dictum est ab Apostolo illud, Non mæchaberis, Non furaberis, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo in summam redigitur, nempe: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Non oportet enim unquam, ut faciunt qui hæreses persequuntur, adulterare veritatem, neque furari regulam Ecclesiæ, propriæ cupiditati & gloriæ inferuendo in fraudem propinquorum, quos omnino diligentes veritatem, decet docere eam completi. <sup>60</sup> Aperte ergo dictum est: Annunciate inter gentes studia eius, ut non iudicentur, sed conuertantur qui prius audierint. Quicumque autem linguis suis dolosè agunt, scriptis pœnis puniuntur: qui impios ergo attingunt sermones, neque verbis diuinis rectè, sed peruersè vtuntur, neque ipsi in regnum cælorum ingrediuntur, neque eos quos deceperunt sinūt assequi veritatem. Sed nec ipsi ingressus clauem habentes, sed falsam quādam, & ut dicit consuetudo, ἀπικλῆδα, id est, aduersam clauem, per quam nō relaxato velo, ut nos ingredimur per Domini traditionem, sed exciso ostio, & muro Ecclesiæ clām perfosso, veritatem transgredientes

transgredientes, efficiuntur principes ac duces mysteriorum animarum impiorum. Quod enim Ecclesia catholica posteriora sua fecerint conciliabula, non opus est multis verbis. Nam Domini, quæ fuit in aduentu doctrina, cum cepisset ab Augusto, medio tempore Tiberij consummatur: Apostolorum autem eius doctrina, usque ad Pauli ministerium, Neronis tempore consummatur. Inferius autem circa tempora Adriani Imperatoris fuerunt qui hæreses excogitarunt, & peruenierunt usque ad ætatem Antonini natu maioris, ut Basilides, etiam si Glauciam sibi adscribat magistrum, ut ipsi gloriantur, qui fuit Petri interpres. Similiter autem Valentinum quoque dicunt audiuisset Theodadi: is autem fuit Pauli familiaris. Marcion autem cum natus esset eadem qua ipsi ætate, versabatur ut senex cum iunioribus: post quem, Simon Petrum audiit paululum prædicantem. Quæ cum ita habeant, clarum est ex verissima & antiquissima Ecclesia, has recentiores, & quæ his sunt adhuc inferiores, tempore fuisse innouatas, adulterina nota hæreses. Ex his quæ dicta sunt manifestum esse existimo, unam esse veram Ecclesiam, eam quæ uerè est antiqua, in cuius catalogum referuntur ij qui sunt iusti secundum propositum. Nam cum unus sit Deus & unus Dominus, propterea id etiam quod est summè venerabile, laudatur ex unione, & ex eo quod sit solum, ut quod sit imitatio principij quod est unum. In unius ergo naturæ sortem cooptatur Ecclesia quæ est una, quam conantur hæreses in multas discindere. Et substantia ergo & cogitatione & principio & excellentia, solam esse dicimus, quam etiam antiquam & catholicam Ecclesiam, in unitatem unius fidei, quæ est ex propriis testamentis, vel potius ex testamento quod est unum diuersis temporibus, in quibus Dei voluntate per unum Dominum congregat eos qui iam sunt ordinati, quos prædestinauit Deus, cum eos iustos cognouisset ante mundi constitutionem. Ceterum Ecclesiæ quoque eminentia, sicut principium constructionis, est ex unitate, omnia alia superans, & nihil habens sibi simile vel æquale. Atque de his quidem dicetur postea. Ex hæresibus autem, aliæ quidem appellantur ex nomine, ut quæ appellatæ sunt ex Valentino & Marcione & Baslide, etiam si gloriantur se Matthiæ opinionem adducere: fuit enim una omnium Apostolorum sicut doctrina, ita & traditio: aliæ autem ex loco, ut Peratici: aliæ autem ex gente, ut Phrygum hæresis: aliæ autem ex operatione, ut Encratitarum: aliæ autem ex propriis dogmatibus, ut Docitarum & Hematitarum: aliæ autem ex positionibus, & iis quæ ipsi honorarunt, ut qui appellantur Caianistæ & Ophianni: aliæ verò ex iis quæ nefariè ausi sunt & perpetrarunt, ut qui ex Simonianis vocantur Entychitæ. Cum autem iis qui ex Ecclesia spectandi tenentur desiderio, ex lege de sacrificiis, tum de Iudæis vulgaribus, tum de hæresibus quæ mysticè discernuntur, tanquam immundæ, ex diuina mundorum & immundorum animalium distinctione, paruum quoddam foramen ostenderimus, finiemus orationem. Quæ enim sunt fissis ungulis & ruminant, hostias esse mundas & Deo acceptas tradit scriptura, utpote quod iusti per fidem iter ingrediantur ad patrem & filium. Hæc est enim stabilitas eorum quorum sunt fissæ ungulæ, qui Dei eloquia diu nocturneque meditantur & ruminant in animæ receptaculo disciplinarum: quam etiam cognitione præditam exercitationem, mundi animalis ruminationem dicit lex allegoricè: quæ autem neque utrumque, neque ex iis habent alterum, secernit ut immunda. Atque ruminant quidem, bisfidam autem non habent ungulam, vulgus Iudæorum tacitè significant, qui Dei eloquia quidem habent in ore, fidem autem & basim non habent, quæ transmittit ad patrem per filium, & innititur veritati. Unà etiam eiusmodi genus animantium satis facillè prolabitur, ut quorum pedes minimè sunt bisidi, neque duplicitati fidei innitantur. Nemo enim cognoscit, inquit, patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit.

Rrr iij

Luc. 6.

Psal. 1.

Rursus autem illa quoque contra sunt similiter immunda, quæ bisfidam quidem habent ungulam, minime autem ruminant. Hæc enim indicant hæreticos, qui ingrediuntur quidem in nomine Patris & Filij, accuratam autem eloquiorum declarationem subtiliter exprimere, & in tenues partes comminuere nequeunt, & iustitiæ opera paulo crassius, non autem accuratius & subtilius obeant, si modo obeunt. Iis qui sunt tales dicit Dominus: Cur mihi dicitis Domine; Domine, & non facitis quæ dico? Sunt autem omnino immundi, qui neque bisfidæ habent ungulas, neque ruminant. Vos autem Megareses, inquit Theognis, neque tertij, neque quarti, neque duodecimi estis, neque in ratione, nec numero, sed tanquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ, & tanquam stilla à cado. His à nobis prætractatis, & loco morali nobis summatim sparsimque descripto, ut sumus polliciti, & quæ ad veram excitant cognitionem, ita hic & illic disseminatis dogmatibus, ut à quolibet ex iis qui mysteriis non sunt initiati, non facile possint inveniri sanctæ traditiones, aggrediamur quæ sumus polliciti. Sunt autem libri Stromatum utique similes, non illis elaboratis hortis in quibus sunt arbores & plantata, & in certum ordinem digestæ ad delectandos oculos: sed alicui potius spisso & umbroso monti, in quo simul sunt plantatæ cupressi & platani, laurus & hædera, mali & olea & ficus, de industria commistis plantis arborum fertilium & infertilium simul, propter eos qui quæ sunt pulchra & matura surripiunt & suffurantur, latere volente scriptura. Ex quibus cum viui radices sumpserit, & alibi inseruerit agricola, pulchrum hortum efficiet & nemus amœnum. Neque ergo ordinem, neque dictionem spectant libri Stromatum, cum etiam Græci de industria nolint adesse ornatum dictionis, & latenter dogmata inferant, & non ut rei habet veritas, hoc agentes ut si qui eorum scripta legant, sint laboriosi & acres ad inveniendum. Sunt enim multæ & variæ esca propter multas piscium differentias. Atque adeo post hunc septimum librum Stromatum, de iis quæ deinceps sequuntur tractemus, aliud sumentes exordium.

## COMMENTARIUS.

1. Cor. 8.

1. Cor. 4.  
& 8.

Psal. 33.

At inquit, dicta est inflare cognitio. Cum magnis laudibus fecisset Clemens scientiam & cognitionem, visum est illi esse respondendum obiectioni, quæ fieri posset aduersus cognitionem. Nam cum dicat Paulus inflare scientiam, obiici posset eam non esse laudandam quæ superbos reddat & elatos: ita enim accipiebant vocabulum inflatos. Ad hanc obiectionem duobus modis respondet: inflatus enim dici potest superbus & elatus, in quo sensu si accipitur vera cognitio & scientia, non reddit superbum & arrogantem, sed ea quæ non est scientia, sed tantum esse videtur. Sin autem per inflare significet Apostolus non superbum reddere & arrogantem, sed confidere, & magno & excelsio esse animo, eo quod ex scripturis habeat cognitionem, quæ facit ut contemnatur quod trahit ad peccatum. Soluitur obiectio, nec vituperanda, sed potius laudanda est cognitio. In hunc sensum vult Clemens accipi inflare, & in Ecclesiastico, & apud Paulum in Epist. 1. ad Corinth. Non enim efficit Dominus ut qui sapiunt ex scripturis sint superbi & arrogantes, sed ut recte & præclare, & rite sentiant: nihil autem est maius veritate: non ergo tumidos & arrogantes reddit scientia & cognitio, sed efficit ut sit magnifica & præclara quam ex scripturis acceperunt sententia. Notus enim est ut ait David in Iudæa. Præclara autem & magnifica scientia est Dei cognitio, quæ cum Israëliti populi esset propria & peculiaris pulchrè dixit David; Notus in Iudæa Deus, quoniam Iudæi eum per scientiam agniti confitebantur. Interpretatur autem Iudæa confessio. Tum demum autem verè notus est Deus si eius præcepta seruentur, quæ diriguntur ad vnam proximi dilectionem, non verè autem diligitur proximus nisi propter Deum diligatur, qui est scopus & finis charitatis. In hoc ergo consistit Ecclesiastica veritas, si Deus intelligatur & diligatur. Hoc est faciendum ei qui est præditus cognitione. Non est autem Ecclesiastica suffuranda veritas, ut faciunt hæretici qui contra regulam faciunt Ecclesiasticam, Deo non seruientes, sed propriæ suæ gloriæ, & cupiditati: fraudem facientes proximis, quos in hæresim, & errorem attrahunt, adulterantes & corrumpentes veritatem, cum oporteret eos illam seruare integram, & docere eam tenere & amplecti. Quod autem Ecclesia catholica posteriora sua fecerint conciliabula. Paucis ostendit Clemens catholicam Ecclesiam hæreticorum conciliabulis fuisse antiquiorem, ut planum sit stultè hæreticos suam iactare antiquitatem. Catholica Ecclesia cæpit à doctrina Christi. Tempore autem Augusti natus est Christus, passus autem est tempore Tyberij, durauitque eius doctrina quam prædicando exposuit vsque ad medium eius regni. Doctrinam Christi secuta est doctrina Apostolorum quam tradiderunt vsque ad Paulum. Paulus autem regnante Nerone martyrio fuit coronatus, & ita eo mortuo cessauit eius doctrinæ prædicatio. Multis autem post annis sua dogmata excogitarunt hæretici, cœperunt autem suam doctrinam tradere hæretici à tempore Adriani vsque ad ætatem Antonini maioris.

De his



De his autem veteribus hereticis non est quod plura dicamus, cum eorum historiam videre liceat apud Irenæum, Epiphanium, & apud Theodoretum de fabulis hereticorum. In his tamen non memini, me aliquid legere de Glaucia, nec Theodato quorum hic meminit Clemens. Si autem his hæresibus longe antiquior fuit Ecclesia Catholica, quanto magis his hæresibus quæ ad nostra usque tempora peruenere? *Ex his quæ dicta sunt manifestum esse existimo.* Dicit Clemens unam solam esse Ecclesiam eamque antiquissimam, ut quæ imitetur principium quod est vnum. Vnum autem principium est Deus, ut ergo Deus est vnum essentia: ita etiam Ecclesia in unam coaptatur naturam. Hæretici autem conantur multas ex una facere, & in multa schismata eam scindere, quæ dicuntur hæreses. Non solum autem una est & sola essentia, sed etiam una & sola cogitatur, & suo principio quod est Deus, & excellētia quæ superat omnes alias cōgregationes. Ea est antiqua & Catholica: Antiqua, quod antiquitate superet omnes alias sectas, quæ se ab ea separauerūt. Catholica autem, quod sit & omni tempore, & in omni loco, Dominus autem in ea congregat in unitatem fidei eos, quos sancto suo proposito præordinauit, & ut iusti essent prædestinavit antequam crearetur mundus. Ea autem fides est, vel ex duobus testamentis veteri scilicet & nouo, vel ex vno potius testamēto quod pro varietate temporum videtur diuersum. Vnum autem est quod in eo sit una in Christum fides qui vel venturus ad salutem expectatur, vel iam venisse & nos redemisse creditur. *Ceterum Ecclesia quoque eminentia.* Sicut vniuersitatis cōstructio est ex unitate, quæ est Deus qui est omnium principium, ita etiam Ecclesiæ principium est unitas, id est Deus, per quem fit ut omnibus emineat, & omnia superet, & nihil habeat sibi simile & æquale. *Atque de his ut quidem.* Ut fuerunt varix hæreses, ita etiā fuerunt varix hæreticorum appellationes. Alij sunt appellati à nominibus eorum qui hæresum dogmata inuenerunt, ut Valentiniani à Valentino, Marcionistæ à Marcione, Basilidiani à Basileide, qui tamen se gloriantur opinionem accepisse à Mathia, quod esse falsum ex hoc constat quod fuerit una & eadem omniū Apostolorum doctrina: quambrem fuit una & eadem traditio. Non aliud ergo tradidit Mathias, quam Petrus, & cæteri. Alij autem sunt à loco denominati, ut Peratici vel Perzæ à Perzæ regione ultra mare mortuum in Monbitide regione, circa torrentem Aruorum, & vltius in Iture & Nabitide ut scribit Epiphanius, vocantur autem Sarapsei, & Helcesæi. Alij autem à gente Phryges quorum Montanus gloriabatur se esse paracletum. Alij ab operatione ut Eucratitæ qui se continebant ab omni venere, & dicebant esse nefarium etiam ipsum matrimonium. Alij autem à suis dogmatibus denominati sunt *dyonisiæ*, quod falsam phantasiam & visionem habebant pro vera. Sed qui sint quos vocat Clemens Hæmatitas nusquam me legisse memini. Alij autem appellati sunt Cainæ quod Caim colerent & adorarent. Alij Ophiani ab adoratione serpentis: idem enim est Ophis Græcè quod serpens latine. Quinam autem sint qui ex Simonianis dicantur Euchitæ non memini me legere, nō taciturus si usquam inuenero. De Euchitis quidem scribit Theodoretus quos vocat etiam Mesalianos, qui spreto baptismo, & cæteris quæ ad Christianam pertinent religionem, solam perpetuam amplectuntur præcationem bonas & pias actiones nihil omnino curantes, sed quod ij essent ex Simonianis seu Simonis Magi assedlis ne verbum quidem. *Cum autem iij, qui Ecclesia.* Cum de Ecclesia Catholica, & de hæresibus multa dixisset Clemens, & septimo libro finem esset impositurus, ut qui ex Ecclesia mystica & arcana sensa cōtemplantur, ut ea veluti paruo aperto foramine melius considerent, ex Leuitico sumptam de mundis & immundis animalibus legem transfert ad allegoriam. Quæ sunt enim in veteri testamento scripta sunt omnia in typis & figuris. Munda esse animalia dicit scriptura, tam ad comedendum quam ad sacrificandum, quæ & ruminant & bifidas habent ungulas, immunda autem quæ neque ruminant, nec bifidas habent ungulas. Quæ fissas autem habent ungulas, & ruminant, ea significant fideles, quorum duplex est fides, firma, & stabilis, quæ eos ducit ad patrem, & filium: Ij etiam dicuntur ruminare quod sacras scripturas meditates, eas in mysticum subtilemque, & spiritualement sensum communiunt: & ruminant quidem vulgares Iudæi, ut qui in lege Dei & scripturis meditentur, sed bifidas non habent ungulas, nam in ore quidem habent scripturas, & eloquia Dei, sed non habent fidem quæ est fundamentū & veluti basis veræ religionis quæ ad patrem ducit per filium, solus enim filius nouit patrem, & cui filius reuelauerit. Sunt ergo immundi Iudæi, qui fissas non habent ungulas: nam licet credant in patrem, in filium tamen non credunt qui solus potest deducere ad patrem. Hæretici autem credunt quidem in patrem & filium, & ea ratione sunt mundi, sed sunt immundi quod non ruminant. Non ruminant quod scripturas & Dei eloquia, in mysticos & spirituales sensus nō diuidunt, & iustitiz opera quæ traduntur à scripturis nō spiritualiter exequuntur, imo ne exequuntur quidem: ij frustra Dominum inuocant, cum non faciant quæ iubet Dominus. Inanis enim est fides, quam non sequuntur opera quæ veram & viuam fidem esse testantur. Omnino autem sunt immundi, qui neque bifidas habent ungulas, nec ruminant, id est qui neque credunt in patrem & filium, neque conuenienter fidei bonas & sanctas faciunt operationes. De his dicit Clemens quod dicit Theognis de Megarensis, eos neque esse tertios, neque quartos, neque duodecimos, & in nullo esse numero, nec ratione. Nec enim sunt Catholici, nec Iudæi, nec hæretici. Sunt ergo inter eos referendi, qui planè sunt impij & verè *ἀνομοι*. Impiorum autem non magis habenda est ratio, quam pulueris, quam ventus proiicit super terram, & stillæ quæ cadit à cado, & cadendo perit pœnitus, nec est vilius momenti. *Hic à nobis pertractatus.* Huic septimo libro finem impositurus, & ea quæ deinceps sequuntur progressurus, admonet lectorem, quid in legendis Stromatis sit spectaturus. Dicit enim librum Stromatum non esse similem hortu, in quo sunt arbores plantaræ, & in certum ordinem digestæ, sed alicui plantario, in quo sunt varix arbores tam fertiles quam infertiles, ex quo sumuntur alibi plantandæ viui radices. Ex his desumptis pulchrum hortum & nemus amœnum faciet Agricola. Dicuntur autem Stromata, quod sicut stragulæ vestes, sint veluti ex variis cētonibus cōtextæ, nec in eis est quærendus ornatus orationis, sed quærenda potius quæ possunt esse vsui rei tractandæ de qua agitur. Sicut etiam apud Græcos in eorum scriptis latent dogmata, ut qui ea legunt ad ea inuenienda sint diligentiores, & acriores. Quomodo autem vbi sunt varij pisces sunt varij cibi, ita vbi varij texuntur centones, sunt etiā varia quæ traduntur. Septimo autem libro finito, octauum incepturus aliud sumit exordium.

Ephe. 1.

2. Tim. 2.

Epiphanius lib. 2. tom. 1. 4. hæresi.

Theodoretus lib. 4. de hæret. fab. cap. de Mesalianis.

Erasmus in Adag. Chil. 2. cent. 1. pro verb. Megarenses. Esa. 4.



# CLEMENTIS ALEXAN- DRINI STROMATVM

## LIBER OCTAVVS.



Luc. II.

ED neque antiquissimi Philosophi ad contendendum ferebantur & ad dubitandum, nedam nos qui amplectimur eam quæ verè est philosophiam, quos aperte causa inuentionis ad perscrutandum quærere iubet scriptura. Recentiores autem Græcorum Philosophi, inani laudis cupiditate commoti, refellendo simul & contendendo, ad nugas deducuntur inutiles. Contrà autem barbara philosophia omnem expellens contentionem: Quærite, inquit, & inueniétis: pulsate & aperietur: petite & dabitur vobis. Atque pulsat quidem per inquisitionem, quæ per interrogationem & responsionem habetur oratio, veritatis fores, per id quod apparet. Apertè autem per scrutationem eo quod est impedimento, ingeneratur contemplatio quæ est ex scientia. Iis qui sic pulsant aperitur, ut opinor, id quod quæritur. Et iis qui sic petunt interrogationes per scripturas, ad quod quidem à Deo contendunt, fit donatio diuinitus data cognitionis, comprehendendo per rationalem quæ verè elucet inquisitionem. Non enim fieri quidem potest ut inueniat, non autem quærat: neque ut quærat quidem, non perscrutetur autem, & explicet & aperiat per interrogationem, ad euidentiā deducens id quod quæritur: neque ut rursus procedens per omnem examinationem, non deinceps accipiat premium, videlicet scientiam eius quod quæritur. Sed potest quidem inuenire qui quæsierit: quærere autem, si prius existimauerit se nescire. Hinc autem ductus desiderio ad id quod bonum est & honestum inueniendum, benignè quærit, citra contentionem & citra gloriæ cupiditatem, interrogando & respondendo, & ea etiam quæ dicuntur considerando. Oportet enim non solum eos qui ad diuinas se applicant scripturas, sed eos etiam qui communes insequuntur notiones, ita proponere quæstiones ut desinat inuentio in finem aliquem utilem. Turbulentos enim homines, & forenses inuentiones, alius excipit locus & alia turba: eum autem qui veritatis simul est amator & familiaris, decet esse pacificum, & in inquisitionibus, per demonstrationem quæ fit ex scientia, non nimio sui amore laborantem, sed veritatis amantem, accedere ad eam quæ comprehendit cognitionem. Quanam autem fuerit alia melior aut euidentiior methodus ad principium talis doctrinæ, quàm nomen propositum tam apertè oratione persequi, ut id assequantur quicunque eadem voce utuntur? Estne demonstrationis ergo nomen eiusmodi, cuiusmodi est Blityri, vox solum nihil significans? Et quomodo neque Philosophus, neque Orator, sed neque Iudex, tanquam nomen nihil significans profert demonstrationem, neque aliquis ex iis qui iudicio contendunt, ignorat esse significatum? Iam verò Philosophi excogitant demonstrationem, ut quæ consistat, alius aliter. De qua uis ergo re quæsita si quis rectè tractet, non ad aliud principium quod sit certum & extra controuersiam potius deducet orationem, quàm ad id quod quicunque sunt eiusdem gentis & sermonis, ex appellatione fatentur significari. Deinde ab eo progrediendo, necesse est quærere, existat nec ne id quod oratione significatur. Deinde si esse ostensum fuerit, accuratè quærendum est qualis sit eius natura, & num ordinem datum superet. Si autem non sufficit id solum quod visum est, absolutè dicere de eo quod quæritur: licet enim ei qui aduersatur ex æquo contrà quod velit pronunciare, sed oportet confirmare id quod dictum est. Et si eius quidem referatur iudicium ad id de quo similiter dubitatur, & illius rursus ad alterum de quo dubitatur similiter, procedet in infinitum, & non poterit demonstrari. Si autem eius quod

eius quod certum est & extra controuersiam, referatur fides ad id quod omnes consitentur, illud est constituendum doctrinae principium. Omne ergo nomen propositum, est sumendum ad orationem quæ est certa & extra controuersiam, & manifesta iis qui sunt participes considerationis, futurum quidem doctrinae principium, expositurum autem inuentionem eorum quæ queruntur. Agè ergo propositum sit nomen Sol: dicunt itaque Stoici eum esse intelligens vinculum ex aquis marinis. An non est ergo oratio seu definitio, ipso nomine obscurior, quæ alia demonstratione indiget an sit vera? Melius est ergo dicere communi & aperta oratione, Solem nominari id quod est splendidissimum eorum quæ cælum obeunt. Est enim, ut opinor, fide dignior, & apertior, & quam omnes similiter consitentur homines, hæc oratio. <sup>c</sup> Similiter autem demonstrationem quoque omnes homines confessi fuerint esse rationi consentaneam, quæ iis de quibus dubitatur, ex iis quæ sunt certa & extra omnem controuersiam, facit fidem. Non solum autem demonstratio & fides & cognitio, sed etiam præscientia seu præcognitio dicitur duobus modis: una quidem quæ est ex scientia, firma ac stabilis: alia autem solum ex spe. At propriè quidem dicitur demonstratio, quæ fidem indit ex scientia animis eorum qui discunt: altera autem est ex opinione. Sicut etiam homo, unus quidem verè est homo qui communem habet prudentiam: alter verò agrestis & beluinus. Sic etiam dixit Comicus: Caries est homo, donec fuerit homo. De boue quoque, equo, & cane eadem est ratio, prout fuerit virtus vel vitium animalis: respicientes enim ad perfectionem generis, venimus ad ea quæ sunt præcipua ex significatis. Ecce enim medicum intelligimus, cui nihil deest medicæ facultatis: cognitione autem præditum, eum cui nihil deficit cognitionis quæ est ex scientia. A syllogismo autem differt indicatio, quatenus id quidem quod indicat, unum significat, cum sit unum: ut, utrum gerere dicimus esse indicium quod non sit amplius virgo. Quod autem in syllogismo sumitur, cum sit unum, plura consequitur: ut, quod Pytho proderet Byzantinos, exempli causa, non unum, sed plura sumuntur quæ id significant. Et concludere quidem ex iis quæ quis consitetur, est ratiocinari seu syllogismum conficere. Ex veris autem aliquid concludere, est demonstrare, adeo ut sit quedam composita utilitas demonstrationis: nempe ut ex eo quod quæ sumuntur vera sumat ad ea quæ queruntur, & ex eo quod inferatur consequens conclusio. Quod si non sit prius, vel id non consequatur secundum, non demonstrauit quidem, sed est ratiocinatus, seu effecit syllogismum: assumptis enim propositionibus conuenientem inferre conclusionem, solum est ratiocinari. Ex assumptis autem propositionibus esse etiã unamquamque veram, non solum est ratiocinari, sed etiam demonstrare: concludere autem, quod est παραγωγή, ut etiam patet ex nomine, est ad finem deducere. Est autem in unaquaque oratione finis id quod queritur, quod etiam vocatur conclusio. Nulla autem simplex & prima oratio vocatur syllogismus, etiam si sit vera, sed est ad minimum composita ex tribus huiusmodi: duabus quidem, & quæ sumuntur propositionibus, una autem, ut conclusione. Aut enim omnia egent demonstratione, aut etiam quedam ex iis sunt credibilia. Sed si prius quidem verum est: uniuscuiusque demonstrationis petentes demonstrationem, procedemus in infinitum, & sic euertetur demonstratio: sin autem secundum ea ipsa quæ ex se sunt credibilia, erunt principia demonstrationum. Iam verò Philosophi fatentur esse indemonstrabilia principia uniuersorum: quamobrem si est demonstratio, omnino necesse est prius aliquid esse ex se credibile, quod quidem primum dicitur & indemonstrabile: ad fidem ergo indemonstrabilem reducitur omnis demonstratio. <sup>d</sup> Fuerint autem alia quoque principia demonstrationum post eam fontem qui est ex fide, nempe ea quæ euidenter apparent ex sensu & intelligentia. Nam ea quidem quæ ex sensu euenerunt, sunt simplicia, & eiusmodi ut solui nequeant: quæ autem ex intelligentia, simplicia, rationalia, & prima:

quæ autem ex his gignuntur, sunt quidem composita, sed nihilo secius euidencia, & credibilia, & primis magis rationalia. Quam ergo propriam orationis facultatem habemus omnes natura insitam, ea est ex eo quod est consequens, & eo quod repugnat. Si qua ergo fuerit eiusmodi inuenta oratio, ut ex iis quæ iam sunt credibilia, iis quæ nondum sunt probabilia possit fidem facere, eam ipsam dicemus esse essentiam demonstrationis. Dictum est autem fidei quoque & demonstrationis genus esse duplex: unum quidem, quod solam affert persuasionem animis auditorum: alterum verò, quod efficit scientiam. <sup>10</sup> Si quis ergo inceperit ex iis quæ sunt euidencia sensui & intelligentiæ, & deinde convenientem intulerit conclusionem vere demonstrat: sin autem ex opinabilibus solum, sed non primis, hoc est, neque sensu euidentibus nec intelligentia, si convenientem quidem inferat conclusionem, ratiocinabitur quidem, sed non quæ scientiam constituat efficiet demonstrationem: sin autem non convenientem, ne omnino quidem ratiocinabitur. <sup>20</sup> Differt autem demonstratio à resolutione. Vnumquodque enim ex iis quæ demonstrantur, demonstratur per quædam quæ demonstrantur, illis quoque prius demonstratis ab aliis, donec recurrerimus ad ea quæ sunt per se credibilia, aut ad ea quæ sunt euidencia sensu & intelligentia, quod quidem nominatur resolutio. Demonstratio autem est, quando à primis venit id quod quæritur, per omnia quæ sunt intermedia. Oportet ergo virum qui est præditus facultate demonstrandi, veritatis quidem propositionum multam curam gerere, nomina autem non curare, siue quis pronunciata, siue propositiones, siue assumptiones quis eas malit vocare. Similiter autem magna quoque cura est gerenda, quorumnam subiectorum quid concludat: an autem concludentem orationem, an syllogisticam quis <sup>30</sup> velit appellare, non curare. <sup>4</sup> Dico enim eum qui demonstrat, oportere hæc duo observare in omnibus, nempe ut veras quidem assumat propositiones, eis autem consequentem inferat conclusionem, quàm quidem nonnulli etiam appellant *ἐπιφορὰν*, hoc est, illationem, id scilicet quod in unaquaque quæstione infertur propositionibus, de eo quod quæritur: atque diuersis quidem opus est propositionibus. Ei autem quod est propositum, id quoque quod est ei propositum ad orationem, conueniens assumere necesse est: & hanc orationem oportet esse apud omnes certam & extra omnem controuersiam. Si sumantur <sup>40</sup> autem propositiones quæ quæstioni propositæ non conueniant: non contingit eum aliquid rectè inuenire, cum ignoretur tota quæstio proposita, quæ etiam quæstio nature appellatur. <sup>5</sup> In omnibus ergo quæ quærentur, est aliquid quod prius quæritur, quod cum sit omnino ex seipso credibile, creditur absque demonstratione, à quo quidem est procedendum ad eorum inquisitionem, statuendumque est id esse iudicem eorum quæ videntur esse inuenta. Omnis enim quæstio inuenitur ex ea quæ prius consistit cognitione: esse autem cognitionem quæ prius constiterit ante quamcunque rem quæ quæritur, aliquando quidem solummodo essentia, cum eius ignorentur munera & officia, ut verbi causa, lapidum, & omnium animantium, quorum ignoramus operationes, aut affectionum, aut facultatum, aut, ut semel dicam, eorum quæ insunt in iis quæ sunt. Nonnunquam autem cognosci quidem aliquid ex his facultatibus, vel affectionibus, vel aliqua ex his, ut anima cupiditates & affectiones: ignorari autem & quæri essentiam. In multis autem cum ipsa nostra intelligentia sit sibiipsi subiecta, hæc omnia in quæstione versari cuiusnam <sup>60</sup> ex substantiis sic insint. Nam cum utrorumque, essentia scilicet & operationis, notiones cogitatione conceperimus, ita quæstionem ag gredimur. Sunt autem etiam aliqua, quorum cum sciamus operationes simul cum essentiis, ignoramus affectiones.

COMMEN-

## COMMENTARIVS.

- \* *Sed neque antiquissimi Philosophi.* Non est dubium hic aliquid deesse, ut quæ sequuntur cohzreant præcedentibus, sed quid agas cum vnicum inueniatur exemplar, nec spes sit aliud inueniendi? Non est tamen ideo à cæpro desistendum, & quod nobis est reliquum, est quomodo poterit explicandum. Videretur autem huius octauæ libri esse scopus & institutum, ut doceat quomodo ad barbaræ seu hebrææ, quæ eadem est quæ Christiana, philosophiæ cognitionem sit procedendum. In ea ergo dicit esse abstinendum, à contentione, & dubitatione, maximè cum ab ea abstinerent etiam veteres philosophi, tantum abest ut contentiosos, litigiosos, & dubitandi studiosos eos esse oporteat, qui veram nempe diuinam amplectuntur philosophiâ, quos quærere non autem contendere & dubitare iubet scriptura, ut inueniât. Inter veterem ergo & barbaram, seu diuinâ quæ est Christiana philosophiâ, in hoc benè conueniebat quod vtræque non contenderet, neque dubitando disceptaret, sed tantum quæreret ut inueniret. Iuniores autè Græci philosophi contendendo, & se inuicè refellendo, veritatē amittebant, & ad nugas deueniebant quæ nihil afferebant utilitatis, sed iubet scriptura non contendere nec dubitando disceptare, sed quærere, pulsare, & petere. Pulsat autem ea oratio, quæ interrogando & respondendo, pulsat ostium veritatis, ut ad eâ possit ingredi: pulsat autè per id quod est probabile, & verisimile. Qui sic ingreditur ad veritatem, perscrutando aperit id quod erat impedimento. Ablato autem impedimento se ostendit scientia quæ generat contemplationem. Rei enim quæ ignoratur nulla potest esse contèplatio. Ea enim contemplamur quæ menti nō minus sunt perspicua, quam quæ cernuntur oculis corporis: qui veritatis fores sic repulsat, inuenit quod quærît. Ut autem qui quærît inuenit, ita qui petit, sit modo petitio & interrogatio conuenienter scripturis, quæ docent quid & quomodo sit à Deo petendum. Petenda est autem à Deo diuina cognitio, non leuiter autem est petendum, sed acriter contendendum. Si ita petat is qui petit à Deo, datam cognitionem accipit. Ne autem putes tantum esse petendum, & citra laborem scientiam esse assecuturum, dicit eam donari comprehendendo per rationalem inquisitionē: non cōprehenditur enim nisi cū inquiritur. Inquirendi autem instrumentum est ratio, quæ elicit, id est quæ non est otiosa, sed ratiocinando se ostendit. Ad inueniendum autem his gradibus proceditur. Ut inueniatur est quærenda, quærîtur autè perscrutando & explicando, perscrutatio autem fit per interrogationem: interrogando enim & respondendo, ad euidentiā ducitur quod quærîtur. Bene examinato autem quod quærîtur, eius nempe scientiæ, accipitur præmium. Ita inuenit qui quærît, sed ad quærendum nemo accedit nisi fateatur se nescire. Scientiam ergo quam non habet non inuenit qui est superbus & elatus, & quod nescit se sibi scire persuadet. Qui autem se scire nescit, & à natura insito sciendi tenetur desiderio, quærît scientiam non per contentionem & inanem gloriæ cupiditatem, sed benigne interrogando & respondendo, & quæ vtrique dicuntur considerando. Oportet enim proponere quæstiones non solū Theologas, sed etiam vulgares, ut prosit inuentus eorū finis: distinguendi enim sunt homines veritatis studiosi & amantes, ab hominibus turbulentis, & qui forensi agitantur strepitu. Hos enim dedecet esse contentiosos, & ea sectari quæ lites patiunt, sed eos qui amant veritatem decet esse pacificos nec *φιλονεικῆς*, id est sui amantes, sed veritatis, & ad eam acquirendo peruenire, per demonstrationem quæ ex scientia perficitur, & ad cognitionem quæ eam cōprehendit. \* *Quenam autem fuerit alia melior.* Non est alia melior via & ratio, nec clarior qua perueniatur ad principium doctrinæ quam nomen propositum ita oratione explicare & definire, ut quicumque ea voce vtantur id intelligât. Cum sit ergo demonstratio, oratio nominis propositi, & de quo agitur, significatum explicans, non est demonstratio similis vocabulo, *Βλῆτυρι*, quod est vox nihil omnino significans. Quod autem aliquid significet demonstratio, ex hoc est perspicuum, quod & Philosophus, & orator, & iudex eam aliquid significare intelligant. Imo vero ne ij quidem qui apud iudicem litigant, ignorât eam aliquid significare. Philosophi certè non ita cogitant de demonstratione, tãquam quæ nihil significet, sed tanquam de ea quæ sit, & vere cōsistat, licet de ea diuersi diuersa dicât. Qui est ergo de re quæ sita tractaturus, non aliud doctrinæ sumet principium quod sit certum, & de quo nō possit dubitari, quam quod omnes qui eodem vtuntur sermone, fatentur idem significare: sed fieri potest ut sit aliquid de cuius significato nemo dubitat ex iis qui eodē sermone vtuntur, dubitatur tamen an existat id quod significatur. Apud omnes qui eodē sermone vtuntur de significatione Hippocœtauri nō dubitatur, dubitari tamē potest an existat Hippocentaurus: Quod si esse cōstituerit, adhuc potest dubitari qualis sit eius natura, ut scilicet constituatur eius speciem constituens differentia, & intelligatur cuius sit ordinis, & an datum ordinē trāsiliat. Non satis est autè absolute dicere, id quod visum fuerit de eo de quo quærîtur, & de quo dubitatur, potest enim is qui cōtradicit, eius quod dictū est dicere contrariū. Oportet ergo ut qui dicit id probet & cōfirmet. Quod si illud de quo dubitatur, & de quo quærîtur referatur ad alterū de quo similiter dubitatur, & illud ad alterū, & similiter procedatur in infinitū, nulla poterit statui demonstratio. Tum demum autè verè demonstrabitur, si illius rei de qua quærîtur fides referatur ad id principiū quod omnes fatētur, idque est doctrinæ principium quod est inuenturum ea quæ quæruntur. Ut autem melius intelligatur quidnā sit quod omnes fatentur, adfert duas Solis definitiones. Vnam Stoicorum qui dicūt Solem esse intelligens vinculū ex aquis marinis: quæ est adeo obscura, ut ad eam intelligēdam opus sit alia definitione. Altera quæ est vulgo nota, & quam omnes veram esse fatentur, Sol est splendidissimū eorum quæ cælū obeunt. Quod autem verti, intelligens vinculū, melius est si vertatur, intelligentem fulgorē, Græcè enim est legendū non *ἀσπμα*, sed *ἰσπμα*, id est splendorē vel iubar. Est autem longè certior & credibilior à vulgo definitio, quam Stoicorū. \* *Similiter autem demonstrationem.* Ut definitio ita etiā ea demonstratio est rationi conueniens, quæ ex his quæ sunt certa & indubitabilia, facit ut credâtur ea de quibus quærîtur & dubitatur. Ut autem in demonstratione & fide, nempe argumētis quæ probant, sit fides ex iis quæ sunt certa & indubitabilia, ita etiam præscientia: nam ut ex iis quæ sunt certa, & indubitabilia, demonstratur scientia eorū quæ sunt præsentia, ita etiam ex iisdem demonstratur futurorum præscientia. Et quæ ex scientia quidē est præscientiæ demonstratio adeo est firma, & stabilis, ut nō possit excidere: quæ autè non est ex sciētia, sed ex spe quæ procedit ex opi-

Plato de  
placitis Stoicorum.

nione & probabilitate non est adeo certa, ut qui credit non possit falli. Cum autem duobus modis probetur aliquid, & per demonstrationem quæ est de certis & quæ non sunt dubitabilia, & per syllogismum ex probabilibus & verisimilibus, utrumque quidem dici potest demonstratio, sed ea proprie est demonstratio, quæ est ex certis & indubitabilibus. Quod si quid probetur ex probabilibus & verisimilibus, dici etiam poterit ratio, sed improprie. Cuiuscunque autem vocabuli cum duo sunt aut plura significata, id est accipiendum quod proprie significatur, Hominis est unum vocabulum: duo autem habet significata. Nam & homo dicitur, in quo animi motibus imperat animus, nempe communis prudentia, & homo dicitur in quo animi perturbationibus tanquam quibusdam belluis servit animi prudentia: sed cum de homine loquimur, de eo proprie loquimur in quo imperat ratio, non autem in quo dominantur feri & agrestes animi motus, ita etiam bos quoque equus & canis dicitur in quo est perfecta virtus cuiusque animalis in suo genere, & proprie dicitur bos, equus, & canis in quo cuique sua virtus. Dicitur etiam eodem nomine is qui est vitiosus, sed improprie.

<sup>4</sup> *Fuerint autem alia quoque principia.* Præter id principium demonstrationis, quod est per se credibile, & non eget ulla demonstratione, sunt etiam alia quæ sunt ex sensu euidencia, & alia quæ ex intelligentia. Ex sensu euidencia sunt ipsa sensuum obiecta, ut ignis qui ita cadit sub sensum tactus, ut ex innato colore probetur esse ignis, non confutari possit non esse ignem, cum is sit simplex, nec possit diuidi. Nam si posset diuidi, ostendi posset eum id non esse quod erat antequam diuideretur, sed non diuiditur, & ideo non dissolvitur. Quæ autem sunt euidencia ex eo quod apparet ex intelligentia, ea sunt quæ sunt in uniuerso, & in genere notiones, ea etiam sunt simplicia, ut obiecta sensuum, & ideo non possunt diuidi nec dissolui, sunt etiam rationalia in quo differunt ab obiectis sensuum, quæ solo sensu percipiuntur non autem ratione. Sunt ea quoque prima: sunt enim quæ sunt mentis ac rationis priora iis quæ sunt corporis, & ita sunt priores sensibus, 10 iis quæ sunt in uniuerso & in genere notiones. Sunt etiam omnium primæ notiones, quæ non sunt uniuersæ, & in genere, sed quæ cum sint unicæ & singulares, plura tamen comprehendant quam quæ sunt uniuersæ & in genere, talis est quæ in hominum animis impressa est Dei notio, & quæ Dei sunt administræ mētēs & intelligentiæ. Porro autem cum suam habeat generationem, & quæ sunt ex intelligentia, & quæ ex sensu, quæ gignuntur quidem sunt composita, sed non modo corporali. Sunt tamen æque euidencia ac prima, ut ea ex quibus nascuntur, & non minus apta ad efficiendam orationem. Cum autem superius dixisset effici demonstrationem & ratiocinationem, ex tribus orationibus, quæ sunt propositiones, hic quidem dicit orationem propriam facultatem nobis à natura esse insitam, sed consistere & ex eo quod est consequens, & eo quod repugnat: si sit quidem priori consequens id quod secundo loco dicitur, cohererebit & rectè consistet oratio, si autem pugnant sequentia cum prioribus, minime cohererebit & consistet oratio. Quod si inuenta 30 fuerit talis oratio, quæ per ea quæ sunt per se credibilia, probet ea quæ non sunt probabilia, ea oratio erit essentia demonstrationis. Demonstratio enim est quæ per ea quæ sunt per se credibilia & fidem facientia, probat ea quæ alioqui ex se non crederentur. Duplex autem est probatio nempe syllogistica & demonstratiua. Syllogistica ex probabilibus & opinabilibus efficit ut vera tantum esse credantur quæ audiuntur: Demonstratiua autem efficit ut ex iis quæ per se sunt certa & credibilia, non solum vera esse credantur quæ inferuntur & concluduntur, sed eorum quoque sit certa & indubitabilis scientia.

<sup>5</sup> *Differt autem demonstratio à resolutione.* Paucis hic exponit Clemens quid differat demonstratio à resolutione, quod fusè & copiosè tractat Aristoteles in Analyticis. Nominatur, inquit, resolutio, quando resolutis omnibus quæ demonstrant, & illis rursus ab aliis demonstratis, peruenitur ad ea quæ per se fidem faciunt, aut ea quæ sunt euidencia sensu, & intelligentia. Demonstratio autem est quando ab iis quæ sunt prima fit conclusio quæstionis, per omnia 40 quæ sunt intermedia. Oportet autem eum qui scit quomodo sit demonstrandum, dare operam ut veræ sint quas assumit propositiones, quomodocunque eæ vocentur, de nomine enim nihil refert, modo constet quidnam sit, parum ergo refert vocenturne pronunciata an propositiones ante assumptiones. Diligenter etiam est considerandum quidnam concludatur ex assumptis propositionibus, nec multum laborare quomodo vocetur quod concluditur, an oratio quæ concludit, an oratio syllogistica, id est, oratio quæ ex præmissis propositionibus ratiocinando aliud concludit.

<sup>6</sup> *Sed dico autem eum, qui demonstrat oportere hæc duo observare.* Cum ad inueniendam scientiam & cognitionem opus sit demonstratione, docet Clemens quid sit observandum ei qui est demonstrator. Cum autem fiat demonstratio duabus præcedentibus propositionibus quas sequitur conclusio, id est illatio ex præcedentibus, videndum est, ut sint veræ quæ præcedunt propositiones: non enim nisi ex veris vera & certa inferitur conclusio. Et sunt quidem diuersæ quæ præcedunt pro- 50 positiones, quarum prima dicitur propositio, secunda autem assumptio, ex his oportet sequi conclusionem quæ est certa oratio, & extra omnem controuersiam. Quod si assumantur propositiones quæ quæstioni propositæ non conueniant, non rectè inueniet demonstrator, neque enim perueniet ad naturæ quæstionem, quæ est naturalis & essentialis rei definitio, ad quam ex veris propositionibus nos deducit conclusio.

<sup>7</sup> *In omnibus ergo quæ quærentur.* Ante ea de quibus quæritur, seu quæ versantur in quæstione, est aliquid quod per se prius cognoscitur, nec opus habet ulla demonstratione. Præcedens autem illa cognitio, quæ per se creditur, nec opus habet demonstratione, est veluti sedes à qua proficiuntur & iudicantur quæ sunt inuenta, quod Græcè dicitur *ὑποκείμενον* & *κρίθμενον*, ut quæ deducunt ad inuentionem eorum quæ quærentur, & ad iudicandum rectè sint inuenta. Prima autem cognitio est aliquando essentiae solius, aliquando essentiae o- 60 perationum, affectionum, & facultatum quæ in ea insunt, aliquando autem vtriusque, nempe & essentiae, & eorum quæ ei vel insunt vel accidunt, aliquando autem ignoratur & quæritur essentia: sciuntur autem quæ ei insunt, & accidunt, & contra: aliquando autem sciuntur quidem esse in essentia, sed cum sint variæ & multiplices essentiae, licet sciatur eas esse in essentia, ignoratur in quam sint essentia, diiudicat autem ea quæ est nobis subiecta intelligentia. Cum autem essentiae eiusque operationum, facultatum, & affectionum notiones animo conceperimus, ad quæstionis propositæ inuentionem ex prima per se credibili & indemonstrabili cognitione perueniemus.

Est ergo



- EST ergo inuentionis ratio & methodus eiusmodi incipiendum est enim & cognitio-  
 ne earum quæ proponuntur questionum: saepe enim decipit figura dictionis, & confundit  
 ac perturbat cogitationem, ut non facili inueniat ex qua sit differentia: ut, exempli causa,  
 an non sit animal fœtus qui gestatur in utero: Nam eam & animalis & fœtus qui in utero  
 ro gestatur aliquam habeamus notionem, querimus an fœtus qui gestatur in utero in se esse  
 animal: hoc autem est, an substantia quæ gestatur in utero, in se ut tunc possit moueri,  
 10 & præterea sentire. Quamobrem operationum & affectionum inquisitio est in essentia  
 quæ prius cognoscitur. Statim ergo is qui proponit, prius est interrogandus quidnam vocet  
 animal: hoc enim est maxime faciendum, quando uiderimus nomen duci ad diversos usus  
 & perscrutandum est, an de significato dabitur ex appellatione, an sit apud omnes extra  
 cōtrouersiam. Si enim dixeris se vocare animal, quicquid augeatur & alatur rursus eam ro-  
 gabimur, an plātas quoque existimet animalia: deinde eam sit quidem dixeris, iam oportet  
 ostendere quid sit quod utero gestatur & alatur: Plato enim plātas quoque vocat animalia,  
 20 ut quæ solam tertiam animæ speciem, nempe eam quæ concupiscit, participant: Aristoteles  
 autem censet plantas & naturalis & nutritis animæ esse particeps, animantia autem  
 non censet esse vocanda: quod enim alterius animæ, nempe sentientis, est particeps, id so-  
 lam uult vocari animal. Stoici autem naturalem seu vegetantem facultatem, non nomi-  
 nant animam. Quod si is qui proposuit, negauerit plantas esse animalia, ostendemus eum se  
 cum pugnantia dicere: nam cum definiert animal ex eo quod alatur & augeatur, & plan-  
 tam non esse animal pronunciarit, nihil aliud uisus est dicere, quam quod id quod alatur &  
 30 augeatur, & est animal, & non animal. Dicat ergo quid velit dicere. Num augeatur &  
 nutriatur fœtus qui est in utero, aut an sit particeps aliquis sensus, aut etiam motus qui est  
 ex appetitione. Nam ex sententia quidem Platonis, planta est animata & animata ex sen-  
 tentia uero Aristotelis, nodum quidem est animal: deest enim ei uis sentiendi, sed iam ani-  
 mata est ergo, ut ipse uult, animal, essentia animata sentiendi potestate prædita: Ex Stoico-  
 rum autem sententia, neque animatum, neque animal est planta: est enim animal anima-  
 ta essentia. Si ergo animal est animatum, anima autem est natura uis sentiendi prædita:  
 40 clarum est quod iam animatum est sentiendi potestate præditum. Si ergo is qui quaesuit,  
 uicissim fuerit interrogatus, an animal quod est in utero adhuc uocet animal, quod augea-  
 tur & alatur, habet responsionem. Sin ante dicas esse id quod quaeris, utram fœtus qui ge-  
 statur in utero sit iam sentiendi potestate præditus, an etiam per aliquam appetitionem sit se  
 mouendi potestate præditus, sit iam aperte rei persequutio, non manere amplius deceptione  
 nominis. Si autem non respondeat ad id quod fuit uicissim rogatus, neque uelit dicere quid-  
 nam intelligat, aut cuius rei tribuens nomen animalis, fecerit propositionem, iubeat au-  
 50 tem nos diuidere, potuerit cognosci eum esse contentiosum. Si autem cum sint duo modi  
 unus quidem qui sit per interrogationem & responsionem, alter autem persequendo &  
 explicando latius, negauit alterum: audiat nos omnia persequentes quæ pertinent ad  
 questionem propositam: deinde postquam perfecimus, tunc licebit ei uicissim tractare  
 de unoquoque. Si autem interrogando conetur abrumpere examinationem, planum est  
 eum nihil uelle audire. Sed si ma-<sup>ius</sup> t quidem respondere, primum omnium est rogandus, cui-  
 60 nam rei tribuat nomen animalis. Et ubi hoc responderit, rursus est rogandus, quidnam  
 ei significet fœtus qui gestatur in utero, an quæ iam sunt formata & animalia, an etiam  
 semen deiectum uult significare id quod est in utero, an ea quæ iam sunt membris efficta  
 & expressa, quæ appellantur ἐμβρυα. Cum autem ad hoc quoque responderit, oportet de-  
 incept id quod est propositum cōcludere & docere: si autem ipse uelit nos dicere non respon-  
 dens, audiat. Quoniam tu nō uis dicere de quonam significato, dicas id quod proposuisti, sic



enim fieret ut ego non verba facerem de significatis, sed iam de rebus ipsis considerarem, scias te perinde fecisse, ac si proposuisses an canis sit animal, merito enim dixissem, de quo cane: ego enim & de terrestri, & marino, & de astro cœlesti, quinetiam de Diogene, & de aliis deinceps loquor canibus: non enim diuinaverim utrum de omnibus interrogas, an de aliquo. Quod ergo postea es facturus, hoc cum iam didiceris, dic apertè de quonam queras. Sin autem in excutiendis nominibus lubens verferis, clarum est quod ipsum nomen fœtus, neque est animal, neque planta, sed nomen, & vox, & corpus, & id quod est, & aliquid, & quidvis potius quàm animal. Et si hoc proposuisti, habes responsum. Sed, neque quod significatur ex nomine fœtus, est animal: sed illud quidem est incorporeum, & dicendum est id esse & rem & cogitatum, & quidvis potius quàm animal: fuerit autem quadam alia natura animalis. Apertè enim ostensum est à re ipsa de qua queritur, natura, inquam, fœtus qui est in utero, cuiusmodi ea sit: alia est quæ proponitur quæstio de significatis huius nominis animal. Dico ergo, si hoc dicis animal quod potest sentire & moveri ex appetitione, est animal non absolute, id quod ex appetitione & movetur & sentit: nam potest etiam dormire, aut si non adsint sensilia, non sentire. Quod autem potest vel impelli appetitione, vel etiam sentire, est à natura datum signum quo animal cognoscitur: tale quid enim ex his significatur. Primum quidem, an fœtus qui in utero gestatur, ex appetitione non sentire aut moveri possit, quod quidem proponitur considerandum: alterum autem, an fœtus qui gestatur in utero, aliquando sentire aut moveri potest ex appetitione: in quo significato nullus querit, cum sit evidens. Quæsitum autem fuerat, utrum fœtus iam sit animal, an adhuc planta: deinde nomen animalis traductum est ad definitionem, ut esset manifestum, cum sensu & motu qui proficiscitur ex appetitione, inuenissemus ipsum differre à non animali. Id rursus distinximus à rebus ei adiunctis, dicentes aliud quidem esse id quod potestate est tale, quod nondum quidem sentit & movetur, erit autem aliquando tale: alterum autem, quod iam actu est tale. Huius autem est aliud quidem quod iam agit, aliud autem, quod agere quidem potest, quiescit autem vel dormit: hoc est autem id quod queritur. Non enim ex eo quod alatur fœtus, dicendum est esse animal, quod quidem est eorum qui recedunt ab essentia, iis autem quæ alioqui accidunt mentem adhibent. In omnibus autem quæ dicuntur inueniri, posita est demonstratio, quæ quidem est oratio quæ probat aliud ex aliis. Ea autem ex quibus probatur id quod queritur, oportet eum qui discit confiteri & cognoscere: harum autem omnium est principium, id quod est evidens sensu & intelligentia, atque prima quidem demonstratio constat ex his omnibus. Quæ autem ex iis quæ per hanc prius fuerunt demonstrata, rursus aliquid aliud concludit, & quidem non minus credibilis quàm prior: non potest tamè prima quoque nominari, quoniam neque ex primis concluditur propositionibus. Prima ergo species differentiarum eorum quæ queruntur, cum tres sint, est ostensa: dico autem cum cognoscatur essentia, ignorari aliquam eius actionem vel affectionem. Secunda autem erat differentia earum quæ proponuntur quæstionum, in quæ actiones quidem & affectiones omnes cognoscimus, ignoramus autem essentiam, ut, exempli causa, in quamam parte corporis sita sit pars animæ quæ tenet principatum. Eadem autem demonstrationis pertractatio est etiam in hac quæstione. Dicunt aliqui non contingere esse plura principia unius animalis: atque unius quidem generis principia non contingit esse plura unius animalis: generibus autem diuersa, non est absurdum.

## COMMENTARIUS.

\* EST ergo inuentionis ratio & methodus. Traditurus Clemens methodum & rationem inueniendarum quæstionum quæ sunt propositæ, affert exemplum quæstionis, Sitne qui in utero gestatur fœtus, animal. Ea quæstio ut melius explicetur prius statuendum est quid sit animal, & quid sit fœtus qui est in utero, quem

appellant. Sed de ea re est varia Philosophorum sententia. Plato enim etiam plantas dicit esse animalia, Aristoteles autem animali dicit opus esse ut sentiat. Stoici autem ne vegetantem quidem facultatem dicunt esse animam, tantum abest ut plantas dicant esse animalia. Cum autem sit varia animalis significatio, non prius quid sit animal recte poterit considerari, quam sicut in homonymis à ceteris distincta fuerit eius significatio. Interrogando ergo & respondendo cum eo fuerit processum, ut constet de qua re agatur, disputando peruenietur ad quaestionis propositae inuentionem. Ut si de cane agatur, non prius examinabitur quid sit canis, quam inter disputantes constiterit siue canis terrestris, an marinus, an sydus coeleste, an Diogenes qui dictus est canis à quo orta est secta Cynicorum. <sup>b</sup> Quod ergo postea es facturus. Cum interrogando & respondendo eo esset peruentum, ut distinctis & foetus & animalis significatis, 10 quarendum esset id de quo quaeritur, quarendum autem esset siue foetus qui in utero gestatur animal, rursus interrogat decidendane sit quaestio ex nomine, an ex re ipsa, & cum nec ex nomine foetus, nec ex nomine animalis, definiri possit, nec quid sit foetus, nec quid sit animal, relicto nomine & foetus & animalis, ex re ipsa est definiendum quid sit foetus & animal, nempe ex ipsa natura foetus & animalis. Cum sit autem eiusmodi natura animalis, ut sit animal quod potest sentiri & moueri ex appetitione, non semper autem ex appetitione moueatur & sentiat, aliquando enim dormit, quo fit ut non sentiat, nec sentit quando non adsunt quae sub sensum eadunt, non est absolute animal, est enim animal quando sentit: non est autem quando non sentit. Signum autem quo cognoscitur animal, est quod possit moueri & sentire ex appetitione. Qui autem in utero gestatur foetus si ex appetitione potest moueri & sentire, id signum est quod sit animal, de quo nemo dubitauerit. Sed cum foetus sit eiusmodi ut non semper sentiat, possit tamen 20 aliquando sentire, dum non sentit quidem, alitur tamen, & augetur, foetus est planta non autem animal: sed cum non solum alitur & augetur, sed etiam ex appetitione mouetur & sentit, non solum est planta, sed etiam animal, ita fit ut foetus sit aliquando tantum planta, cum alatur & augeatur non autem sentiat, aliquando autem animal cum appetitione moueatur & sentiat.

<sup>a</sup> ARV-D Pyrrhonios, inquit, est ἐποχή, hoc est, assensionis sustentatio, quae vult nihil III. esse firmum & stabile. Ea si à seipsa inceperit, clarum est, quod primum seipsam infirmabit. Aut ergo dat aliquid esse verum, & non est de omnibus sustinenda assensio: aut persistit dicens nihil esse veri, & est perspicuum quod nec ipsa prius verum dicet: aut enim ipsa ve- 30 rum dicit, aut non. Sed si verum quidem dicit, concedit vel inuita, esse aliquid veri: si autem non verum dicit, vera ea relinquit quae volebat tollere de medio. Nam quatenus falsa ostenditur quae perimit epoche, seu assensionis sustentatio, eatenus vera esse ostenduntur ea quae perimuntur, quomodo somnium quod omnia somnia dicit esse falsa: nam cum seipsam perimat, confirmat alia. Et in summa, si est vera, ducet à seipsa principium, cum non sit alicuius alterius sustentatio assensionis, sed primum sui ipsius. Deinde si comprehendit quod sit homo, vel quod sustinet assensionem, est perspicuum eum non sustinere assensionem. Quo- 40 modo autem respondit etiam ad rogatum? nam clarum est eum de hoc non sustinere assensionem. At qui se sustinere assensionem pronunciat, quod sequendo si oporteat nos de rebus omnibus sustinere assensionem, de ipsa assensionis sustentatione assensionem primum sustinebimus, siue ei credendum, an non. Præterea si hoc ipsum verum est, eum verum nescire, neque omnino veri quicquam ab illo datur: si autem hoc quoque dicet dubitabile verum ignorare, eo ipso dat verum cognosci posse, quod suam de ipso assensionis sustentationem videatur non confirmare. Quod si heresis est dogmatum inclinatio, aut, ut quidam 50 dicunt, inclinatio quae multis dogmatibus præbet consequentiam inter se & ea quae videntur, tendens ad recte viuendum: & dogma quidem est quaedam quae sit ratione comprehensio: comprehensio autem est habitus & assensio animi, non solum ephectici, sed etiam quilibet dogmaticus, id est, qui tradit dogmata, in nonnullis solet sustinere assensionem, aut propter mentis imbecillitatem, aut rerum obscuritatem, aut vires aequales rationum. <sup>b</sup> Ante definitiones autem, demonstrationes, & diuisiones, prius ponendum est quot modis dicatur 60 id quod quaeritur: & tractanda sunt homonyma, & synonyma sunt aptè & distinctè ponenda in sua significatione. Deinde quarendum est an ex iis quae considerantur relata ad alia, sit id quod proponitur, an per se ipsum sumatur. Post hæc, an sit, quid sit, quid ei accidat: aut sic etiam, An sit, quid sit, propter quid sit. Ad hæc autem contemplanda confert singulorum cognitio & vniuersorum, & ea quae sunt priora, & differentiae, & earum diuisiones. Atque inductio quidem affert id quod est vniuersum & definitionem: diuisio-

nes autem, species, & quid sit, & indiuiduum. Contemplatio autem qua cōsideratur, quot modis dicatur, affert assumptionem eius quod est proprium: dubitationes autem, eas quæ sunt in ipsis, differentias & demonstrationes: & alioqui augent contemplationem ea quæ ipsam consequuntur: ex omnibus autem ostenditur scientia & veritas. Rursus id quod in summam redigitur ex diuisione, appellatur definitio: sumitur enim prior diuisionis & posterior distinctio: prior quidem, quando concessum vel propositum fuerit: posterior autem, quando demonstratum. Porro autem per sensum, ex eo quod est singulare, in summam colligitur id quod est vniuersum ac generale: inductionis enim principium est sensus: finis autem, id quod est vniuersum ac generale. Atque inductio quidem non ostendit quid sit, sed quòd sit, vel non sit: diuisio autem quidnam sit, & distinctio similiter atque diuisio, essentiam docet, & quid sit, non autem an sit. Demonstratio autem tria, nempe an sit, & quid sit, & propter quid sit aperit. Sunt autem nonnullæ quoque definitiones quæ causam continent. Quoniam autem scire est, quando causam viderimus: sunt autem quatuor causæ, materia, id quod mouet, forma, finis: erit quatuor modis distinctio. Primum ergo sumendum est genus, in quo sunt ea quæ sunt proxima iis quæ sunt suprema: postea propinqua ac continens differentia. Differentiarum autem continuatio quæ scinditur & diuiditur, implet quid sit esse, seu rei essentiam ac definitionem. Non est autem necesse dicere omnes vniuscuiusque differentias, sed eas quæ formam tribuunt. Geometrica resolutio & compositio est diuisioni Dialecticæ & definitioni similis. Et à diuisione quidem recurrimus ad ea quæ sunt simpliciora, & magis principalia. Atque genus quidem rei quæ quæritur diuidimus in eas quæ ei insunt species: ut exempli causa, in homine, animal quod est genus, diuidimus in eas quæ in ipso apparent species, nempe mortale & immortale. Et sic semper genera quæ videntur esse composita, secantes in species simpliciores, accedimus ad id quod non quæritur, & non amplius suscipit diuisionem. Cum enim animal diuiserimus in mortale & immortale, deinde verò mortale in terrestre & aquatile, & rursum terrestre in volucre & pedestre, & sic propinquam ei quod quæritur speciem, quæ etiam comprehendit id quod quæritur diuiserimus, secando deueniemus ad simplicissimam speciem, quæ nihil quidem aliud, sed id solum quod quæritur comprehendit. Rursus enim pedestre diuidimus in rationis particeps & expers rationis. Deinde ex iis speciebus quæ sumuntur ex diuisione, eligentes ea quæ sunt magis propinqua homini, cum ea in unam composuerimus orationem, efficiamus hominis definitionem, quæ est animal mortale, terrestre, pedestre, rationis particeps. Quo fit ut materiæ quidem locum oblineat diuisio, definitione quarens simplicitatem nominis: artificis autem & opificis definitio, quæ componit & construit, & eius quod est ostendit cognitionem. Non harum autem rerum, nec idearum sunt definitiones, sed rerum quas habemus vniuersas & generales in animo notiones. Harum notionum dicimus esse orationes quæ eas interpretantur.

## COMMENTARIUS.

\* A P V D Pyrrhonios, inquit. Cum in hoc libro sit Clementis scopus & institutum, ut doceat quomodo per demonstrationem & ratiocinationem perueniatur ad cognitionem & scientiam, videat autem cognitioni ac scientiæ nihil magis esse contrarium, quam si statuatur in rebus nihil esse firmum & stabile, quod omnino fiet, si ista stabiliatur ἡμῶν, id est assensionis sustentatio, ut nulli rei quantumvis veræ & certæ sit assentiendum, qui fuit error Pyrrhonorum, qui non solum omnem reiiciebant veritatem, sed nullam etiam admitterebant probabilitatem & verisimilitudinem, in quo longè discrepabant à veteribus Academicis, qui de rebus ita disputabant, ut sequerentur quæ sunt probabilia. Hanc Pyrrhonorum ἡμῶν, id est assensionis sustentationem, ita refellit Clemens ut dicat eam seipsam euertere & destruere. Seipsum enim destruit qui omnia dicit esse falsa, falsa autem dicit qui eis non assentitur, & hoc dicens dicit se verum dicere. Est autem Clemens in hac sententia, ut dicat non solum ἡμῶν, id est qui sustinent assensionem, sed etiam δογματισταί, id est qui dogmata profitentur posse aliquando suam iustis de causis sustinere sententiam: sustinetur autem assensio, aut propter mentis imbecillitatem, cum non tanta sit vis ingenij, ut possint intelligere quod dicitur,

dicatur, aut propter rerum obscuritatem, quæ impedit ut absconsa veritas non veniat in lucem, aut propter vires æquales rationum, cum scilicet quæ utrinque afferuntur rationes sint paris momenti, ut quæ sita sint veluti in æquilibrio. Non est ergo semper sustinenda assensio, & in iis quæ sunt certa & indubitata est retinenda & amplectenda veritas. <sup>10</sup> *Ante definitiones autem demonstrationes.* Cum ad inveniendam scientiam & veritatem, opus sit definitione, demonstratione, & diuisione, non est eis prius vtendum, quam sciamus quænam prius sunt ad ea necessaria, & quæ prius sunt tractanda. Non poterimus certè rectè definire, demonstrare, & diuidere, quam sciamus quot modis ponatur id quod quæritur. Positis ergo non omnibus quæ plura significant, nō poterit nec definiri nec demonstrari nec diuidi, nisi constet quænam sit significatio eius nominis quod est definiendum, demonstrandum, & diuidendum. Ita etiam si sunt vlla synonyma, id est quæ diuersis vocabulis vnum & idem significant, vnum ex eis est eligendum quo apte & conuenienter possimus definire, demonstrare, & diuidere in sua significata. Deinde est considerandum an vocabulum de quo proponitur quærendum, ad aliud referatur, sine quo non possit consistere, an per se ita consistat ut nullo alio opus habeat ad quod referatur. Ante ipsam quoque rei quæ quærenda proponitur quæstionem, sunt alie quæ præcedunt quæstiones, nempe an sit, quid sit, & quænam sint eius accidentia, vel an sit, quid sit, & propter quid sit. Nisi enim & rem esse constiterit, & ab aliis distincta fuerit, & intellectum fuerit propter quid sit in rerum natura, & quis sit eius finis, non rectè poterit de ea disceptari. Non poterunt autem cognosci hæc quæstiones, nisi prius cognoscatur singula & quæ sunt in genere, nempe quæ sunt vniuersalia, nempe *τὰ καθόλου*. Ad ea autem cognoscenda inducit inductio, quæ per singula deducit ad vniuersa, & ad definitionem. Diuisiones autem inducunt species per differentias, quælibet enim generis speciem constituens differentia efficit speciem: inducunt etiam, quid sit nempe definitionem, constituta enim specie per diuisionem generis per differentiam mox apparet definitio indiuidui. Simul enim definitur species & indiuiduum, nam si homo definitur in specie animal rationale mortale, simul etiam definitur quid sit homo quilibet, nempe quod sit animal rationale mortale. Quod si consideretur quot modis dicatur aliquid, fiet ut ex ea consideratione dignoscatur quid sit proprium. Eadem autem consideratione qua dignoscitur quid sit proprium in modis, de quibus quæritur, dignoscitur etiam quæ sit in iis modis differentia quibus inter se differant. Non aliunde autem discernitur & cognoscitur differentia, quam quod de ea re dubitatio infert demonstrationes. Quamquam etiam si nulla inferatur demonstratio, contemplanda tamen & considerando magis & magis augetur contemplatio, & consideratio. Ex his autem omnibus ostenditur scientia, & veritas. <sup>30</sup> *Rursus id quod in summam redigitur.* Porro autem ex definitione maximè ostenditur scientia & veritas. Quid sit autem res de qua quæritur elucescit definitione, veram enim rei habemus scientiam, quando eam vere habemus definitam. Vere autem est definita, quando ex diuisione generis per differentias redacta est in summam: ea autem in summam reductio appellatur definitio. In diuisione autem duæ sunt differentie, prior, & posterior: eæ in vnum redactæ tanquam in vnam summam, constituunt definitionem. Eæ autem vt in vnum redigantur, prior est proponenda vel concedenda distinctio, posterior autem demonstranda. Non solum autem in vnum fit reductio per generis diuisionem per differentias, sed etiam per inductionem in summam colligitur, id quod est vniuersum & generale. Colligitur autem per sensum, nempe per indiuidua, quæ sub sensum cadunt. Incipit enim inductio ab indiuiduis quæ sunt sensilia, definit autem in vniuersum & generale quod non amplius cadit sub sensum, cum existat notio generalis. Quamuis autem per indiuidua in summam nempe ad vniuersum deducat inductio, non efficit tamen definitionem quæ quid sit ostendit, per eam enim solum cognoscitur, sitne an non sit. Diuisio autem per differentias, & distinctiones ostendit, quidnam sit res de qua quæritur, & quænam sit eius essentia. Non autem an sit, quod ostendit inductio: demonstratio autem & inductione & diuisione ex qua fit definitio, est longè præstantior. Ostendit enim & an sit, & quid sit, & propter quid sit. Propter quid sit autem id de quo quæritur ostendere, est dicere finalem eius causam. Hoc facit quidem demonstratio, sed per se etiam definitio. Sunt enim quædam definitiones, quæ causam in se continent, & ideo dicuntur causales. Cum autem ad scientiam adipiscendam plurimum valeat causæ cognitio, scire autem nihil est aliud quam rem per causam cognoscere, & est aliqua quæ causam continet definitio, operæpretium est scire quot modis dicatur causa.

<sup>50</sup> *HARVM autem notionum sunt etiam diuisiones. Ex diuisionibus autem, una quidem diuidit id quod diuiditur in species, ut genus: altera autem in partes, ut totum: alia vero in ea quæ accidunt. Atque totius quidem in partes diuisio, ut plurimum consideratur in magnitudine: quæ sit autem in ea quæ accidunt, nunquam potest tota accipi, siquidem oportet etiam unicuique omnino eorum quæ sunt inesse essentiam. Vnde etiam reprobantur ambæ hæc diuisiones: sola autem probatur diuisio generis in species, à qua formam characteremque accipit quæ est in genere identitas, & diuersitas quæ est in differentiis specialibus. Species semper in aliqua parte consideratur, non tamen contra si quid est pars alicuius, hoc erit etiam species: manus enim est quidem pars hominis, non est autem species. Et genus quidem inest in speciebus: animal enim inest in homine & boue. Totum autem non inest in partibus, homo enim non inest in pedibus: quocirca species est parte magis principalis. Et quacunque de genere prædicantur, ea etiā omnia prædicantur de specie. Atque optimum*

Sff iij

quidem fuerit contemplari genus in duabus speciebus: sin minus autem, in tribus. Species ergo diuisa quidem generalius, charactèrem accipiunt ex eodem & altero. Deinde verò diuisa, per ea quæ generaliter significantur charactèrem accipiunt. Vnaquæque enim species aut est essentia: ut cùm dicimus, ex iis quæ sunt, alia quidem sunt corporea, alia verò incorporea: aut quantum, aut quot, refertur ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut agere, aut pati. Cuiuscunque ergo rei habet aliquis scientiam, eius etiam dabit definitionem: quemadmodum qui non potest oratione comprehendere & definire quodlibet, eius rei nunquam habuerit scientiam. Ex ignoratōne autem definitionis, accidit ut multe oriantur dubitationes & deceptiones. Si enim qui rem nouit, habet in animo eius cognitionem: potest autem etiam oratione explicare id quod habet in animo: eius autem quod animo cogitatur explicatio, est definitio: necesse ut qui rem nouit, possit eius etiam dare definitionem. Assumitur autem in definitionibus etiam differentia, quæ signi locum obtinet in definitione. Hominis itaque definitioni adiectum, ut ridendi præditum, facit totum, animal rationis particeps, mortale, terrestre, pedestre, ut ridendi præditum. Quæ enim per differentiam adhibentur definitioni, sunt signa rerum propriarum, ipsarum autem rerum naturam non indicant. Iam verò dicunt differentiam esse proprii redditionem, & quatenus differt ab aliis id quod habet differentiam, quod soli inest, & de re mutuo prædicatur: necesse est in definitionibus primum genus assumere ut principale, & quod possit consistere. Et in longioribus quidem definitionibus, multitudo specierum quæ inueniuntur per decem prædicamenta: in minimis autem, quæ ex propinquis & continentibus speciebus sumptæ fuerint principales rei essentiam & naturam significant. Quæ est autem minima, constat ex tribus: ex genere, & duabus speciebus maxime necessariis: hoc autem fit propter breuitatem. Dicimus ergo: Homo est animal ut ridendi præditum: tunc est assumendum id quod præcipue accidit ei quod definitur, aut propria eius virtus, aut proprium eius munus ac officium, aut aliquid aliud eiusmodi. Quare definitio quæ rei exponit essentiam, non potest quidem rei naturam accuratè comprehendere: per præcipuas autem species declarat essentiam. Habet autem definitio præmodum essentiam in qualitate. Quæ efficiunt ut sustineatur assensio, causæ sunt duæ supremæ. Vna quidem, mens humana quæ est multiplex & instabilis, cui quidem natura est insitum ut generet dissensionem, aut eorum inter se, aut sui ipsorum à seipsis. Secunda autem, ea quæ est in rebus discrepantia, quæ etiam maxime efficit ut sustineatur assensio. Nam cùm neque omnibus visis possimus credere propter repugnantiam: neque omnibus fidem non habere, quòd id quod dicit omnia esse incredibilia, cùm sit ex omnibus, in numerum etiam omnium ascribatur: neque aliquibus quidem credere, aliquibus verò non credere, propter æqualitatem: eò deducti sumus ut sustineremus assensionem. Harum autem principalium causarum, assensionis, sustentationis, cogitationis quidem instabilitas, generat dissensionem: dissensio autem est propinqua causa sustentationis assensionis. Vnde plena quidem est vita iudiciis & curis, & in summa, eorum quæ dicuntur bona & mala, electione, quæ quidem dubie mentis & ad oppositarum rerum infirmitatem claudicantis, sunt argumenta. Sunt itaque libris plena bibliotheca, classēsque & commentationes iis qui in dogmatibus inter se dissentiunt, & sibi persuaferunt se in rebus tenere veritatem. In voce tria versantur: nempe & nomina quæ sunt signa eorum quæ animo cogitantur principaliter, per consequentiam autem, etiam subiectorum: secundo autem, cogitata quæ res subiectas referunt & exprimunt. Vnde sunt omnibus eadem cogitata, propterea quòd ex rebus subiectis eadem forma & typus ingeneretur omnibus: non itidem etiam nomina, propter diuersos sermones. Tertium autem, sunt res subiectæ, ex quibus nobis imprimantur cogitata. Atque nomina quidem

reducit

reducit Grammatica in vigintiquatuor vniversa ac generalia elementa : oportet enim esse elementa definita : eorum enim quæ sunt singularia, cum sint infinita, non est scientia. Est autem proprium scientiæ vniversis ac generalibus theorematibus niti & definitis, unde singularia reducuntur ad vniversalia ac generalia. Philosophorum autem indagatio versatur & in iis quæ animo cogitantur, & in rebus subiectis. Quoniam autem singularia horum sunt infinita, horum quoque sunt quedam inuenta elementa, ad quæ  
<sup>19</sup> reducitur quicquid queritur : & si videatur quidem subire vnum aliquod, vel etiam plura ex elementis, id esse pronunciamus : quod si omnia effugerit, nequaquam esse. Ex his quæ dicuntur, alia quidem dicuntur absque connexionē, ut homo, & ut currit, & quacunque orationem minimè perficiunt, quæ habet verum vel falsum : alia verò cum connexionē. Ex iis autem quæ dicuntur absque connexionē, alia quidem significant essentiam, alia autem quale, alia verò quantum, alia autem quæ referuntur ad aliquid, alia autem ubi, alia verò quando, alia autem situm esse, alia autem habere, alia verò  
<sup>20</sup> agere, alia autem pati : quæ etiam dicimus esse elementa eorum quæ sunt, quæ sunt in materia & post principia. Considerari enim possunt hæc ratione. Quæ carent autem materia, sola mente possunt apprehendi per primam applicationem. Ex his autem quæ collocantur sub decem predicamentis, alia quidem per se dicuntur, ut nouem predicamenta : alia autem relata ad aliquid. Et rursus ex iis quæ sunt sub his decem predicamentis, alia quidem sunt synonyma, quorum & nomen est ambobus commune, ut animal : & ratio eadem, hoc est, definitio, hoc est, essentia animata. Heteronyma autem sunt, quæ  
<sup>30</sup> circa idem subiectum sunt in diuersis nominibus, ut ascensus & descensus : est enim eadem via, siue sursum, siue deorsum. Est autem alia species heteronymorum, utpote equus, & niger, quæ & nomen habent, & rationem, alterum ab altero diuersam, & neque habent idem subiectum : sunt ea autem dicenda altera, non heteronyma. Polyonyma autem sunt quæ eandem quidem habent rationem, nomen autem diuersum, ut ensis, spatha, gladius. Denominatiua autem sunt, quæ ex altero aliquo sunt nominata, ut à fortitudine fortis. Homonyma autem sunt, quæ vtuntur eodem nomine, non habent autem eandem  
<sup>40</sup> rationem, ut homo, & qui est animal, & homo pictus. Ex homonymis autem, alia quidem habent idem nomen ex fortuna, ut Ajax Locrus, & Ajax Salaminus : alia autem ex cogitatione. Et ex his, alia quidem per similitudinem, ut homo, & qui est animal, & qui pictus : alia autem per proportionem ac conuenientiam, ut pedes Ida, & nostri pedes, propterea quòd sint inferius : alia autem ex operatione, ut pes nauis, per quem nauis nauigat, & pes noster, per quem mouemur. Dicuntur etiam homonyma ab eodem  
<sup>50</sup> & ad idem, ut à medico liber & scalpellum medica, & ex medico qui vtitur, & ad rationem medicam. Ex causis autem, alia sunt quæ dicuntur procatartica, alia verò synectica, alia autem adiuuantes, alia sine quibus non. Procatartica, quæ primò dant occasionem ad hoc ut aliquid fiat, quemadmodum pulchritudo in continentibus dat occasionem amoris : eis enim visa solùm ingenerat affectionem amatoriam, nec tamen necessario. Synectica, quæ etiam per synonymiam seu uniuocè vocantur, per se perfecta, quandoquidem est per se causa efficiens effectus. Deinceps autem sunt omnes cause  
<sup>60</sup> ostendendæ in eo qui dicit, Pater quidem est causa procatartica seu primordialis disciplinæ : magister autem synectica, id est continens. Eius autem qui discit, ingenium est causa adiuuans : tempus autem obtinet rationem causarum sine quibus non. Causa autem propriè dicitur id quod agendo est aliquid præbens, seu præbendi potestate præditum : sicut etiam ferrum dicimus esse τρυφήν, hoc est, secandi potestate præditum, non solùm in secando, sed etiam in non secando. Sic ergo παρηκλήν quoque, id est, præbendi pote-

προκατα-  
 ραγία, pri-  
 mordiales.  
 συνεκτικα,  
 contingen-  
 tes.



state præditum, ambo significat, & id quod iam operatur, & quod nondum quidem operatur, sed vim habet operandi. Porro autem alij quidem causas esse dicunt ex corporibus: alij verò ex incorporeis: alij autem dicunt corpus quidem esse propriè causam, incorporeum autem per abusionem & veluti causabiter. Alij autem convertunt e contrario, res incorporeas quidem propriè dicere esse causas: per abusionem autem corpora: ut, verbi causa, sectione, quæ est operatio, esse incorporea, & esse causam secunda, cū sit operatio incorporea, & quod fecetur similiter gladio, & eo qui secat, quæ sunt corpora. Aliquorum autem id causa dicitur tribus modis, una quidē quæ est causa, ut statuarius: alia autem, cuius causa est, ut fiat statua: alia verò cui est causa, ut materia: veri enim causa est, ut fiat statua. Fieri ergo & scindi, quæ sunt causæ cuius sunt, cū sint operationes, sunt incorporea. Quæ ratione, categorematum, vel, ut nonnulli dicunt, dictorum (categoremata enim λέγεται, hoc est dicta, vocant Cleanthes & Archidemus) sunt causæ: vel, quod potius dicendum est, alia quidem dicuntur causæ categorematum, ut huius, scinditur, cuius casus est scindi: alia verò, pronunciatorum, ut huius, navis fit. Cuius rursus casus est, navem fieri. Aristoteles autem vocat appellationem, nempe eorum quæ sunt huiusmodi, domus, navis, uestionis, sectionis. Est autem extra controuersiam casum esse incorporeum, quare illud quoque sophisma sic soluitur. Quod tu dicis transit per os tuum, quod quidem est verum: domum autem dicis, domus ergo transit per os tuum, quod quidem est verum. Neque enim domum dicimus quæ est corpus, sed casum qui est incorporeus, quem habet domus. Et edificatorem dicimus edificare per eam relationem quæ fit ad id quod futurum est. Sic dicimus texti chlamydem, id enim quod facit, significat operationem. Non est autem aliterius quidem, id quod facit, alterius verò, causa, sed eiusdem & chlamydis & domus. Quatenus enim causa est ut fiat, ea ratione est etiam efficiens quod fiat: eadem autem est & causa efficiens, & propter quod. Et si aliquid quidem est causa & efficiens, hoc quoque est omnino propter quod: si quid autem est propter quod, non est id quoque omnino causa. Multa quidem certè concurrunt ad unum effectum, propter quæ fit finis, sed non sunt omnia causæ. Filios enim nō occidisset Medæa, nisi fuisset irata: neque fuisset irata, nisi laborasset zelotypia: neque fuisset zelotypa, nisi amasset: neque amasset, nisi Iason Colchos nauigasset: neque Colchos nauigasset, nisi Argo fuisset edificata: neque Argo fuisset edificata, nisi ligna fuisset scissa ex Pelio. In his enim omnibus cū sit propter quod, non sunt omnia causæ cadis filiorum, sed sola Medæa. Quamobrem id quod non prohibet, non operatur: quocirca non est causa id quod non prohibet, sed id quod prohibet: in aliquid enim agendo & operando causa intelligitur. Præterea quod non prohibet separatum est ab eo quod fit, causa autem refertur ad id quod fit: non fuerit ergo causa id quod non prohibet. Propterea quidem certè perficitur, quod non adsit id quod potest prohibere. Quatuor autem modis dicitur causa: efficiens, ut statuarius: & materia, ut æs: & forma, ut character: & finis, ut honor gymnasiarchæ. Eorum ergo sine quibus non, rationem æs tenet, ad hoc ut fiat statua, & est similiter causa. Nam quicquid est sine quo non contingit fieri effectum, causa est necessariò: causa autem non absolutè, non est enim synectica seu continens causa, id sine quo non, sed adiuvans. Quicquid autem operatur, effectum reddit cum eius quod patitur aptitudine: nam afficit quidem causa, patitur autem unumquodque prout ei fuerit aliquid à natura insitum, cū sit ea quæ id præbet aptitudo, & eorum sine quibus non, rationem obtineat. Est ergo causa inefficax absque aptitudine: non est autem causa, sed causa adiuvans. Omnis enim causa consideratur in agendo. Seipsam autem non fecerit terra: quare nec fuerit causa sui ipsius. Ridiculum est autem dicere, non ignem esse causam uestionis, sed ligna: neque gladium, sectionis,

sectionis, sed carnem: neque quòd victus sit *Athleta*, vires aduersarij, sed suam imbecillitatem. Causa continens non opus habet tempore: nam cauterium simul ac carni fuerit applicatum, præbet dolorem. Ex procatarctis aliæ quidem tempore opus habent, donec ad finem perductus fuerit effectus: aliæ autem non indigent, ut casus in fractura. Num ergo hæc non dicuntur expertia temporis per eius priuationem, sed per diminutionem, ut etiam repente, quod nec ipsum quidem factum est absque tempore? Omnis causa quæ tanquam causa comprehendere potest cogitatione, est alicuius, & versatur in aliquo. Alicuius quidem effectus, ut gladius secandi: in aliquo autem versatur, nempe in eo quod est aptum & accommodatum, quemadmodum ignis in ligno, non uret enim Adamantem. Causa est ex iis quæ referuntur ad aliquid: mente enim concipitur per eam quæ est ad alterum habitudinem & relationem. Quo fit ut duobus sibi inuicem applicatis, causam intelligamus. Eadem autem est ratio opificis, effectoris, & patris. Non est aliquid ipsum, suipsius causa, neque est aliquis pater suus: nam sic primum, futurum esset secundum. Causa quidem certè agit & afficit: quod à causa factum est, patitur & afficitur. Non potest autem idem à seipso sumptum, operari simul & affici, neque esse filius & pater. Et alioqui id quod est causa eius quod fit ab ipsa, est prius tempore quo ad essentiam, ut gladius incisionis. Non potest autem idem simul & tempore esse prius quo ad materiam, quatenus est causa: & tempore esse posterius, quatenus est opus cause. Et differt esse ab eo quod factum est esse: sic etiam causa quidem eius quod fit, pater verò filij. Non contingit enim idem per idem & esse simul & fieri: nihil est ergo sua ipsius causa. Causæ non sunt altera alterius inuicem, sed altera alteri. Spleniaca enim quæ prius existit affectio, non est causa febris, sed ut fiat febris: & quæ præcedit febris, non splenis causa est, sed ut augeatur affectio. Sic etiam virtutes sunt sibi inuicem causa ne separentur, propter mutuam consequentiam: & qui sunt in fornice lapides, sunt sibi inuicem causa manendi, non sunt autem sui inuicem causa. Magister quoque & discipulus sunt sibi inuicem causa proficiendi. Dicuntur autem alteri alterius inter se causæ, aliquando quidem eorundem, ut mercator & caupo sunt sibi inuicem causæ ut proficiant: aliquando autem alterius & alterius, quemadmodum ensis & caro: ille quidem carni, ut scindatur: caro autem gladio, ut scindat. Oculum pro oculo, & animam pro anima. Qui enim alicui vulnus inflixit letale, is ei causa est mortis, aut ut ei mors accadat: qui autem est ab ipso vicissim letaliter sauciatus, eum vicissim causam habuit, non quatenus ei fuit causa, sed per aliud: ipsi enim fit causa mortis: non autem mors mortale ipsi vulnus vicissim intulit, sed ipse sauciatus. Quare ipse quidem fuit alterius causa, aliam autem causam habuit. Et qui alij fecit iniuriam, causa quidem est alterius, nempe eius cui facta est iniuria. Lex autem quæ contrà iubet eum supplicio affici, non iniuriæ ac maleficiij, sed alteri quidem vindictæ, alteri verò disciplinæ causa est. Quamobrem non sunt sui inuicem causæ ut causa, si causæ sunt. Præterea quaeritur an multa fiant multæ causæ unius per congressum. Coniuncti enim homines causa sunt ut naus attrahatur, sed cum alijs, nisi sit etiam aliqua causa adiuvans, quæ concausa dicitur. Alij autem dicunt, si multæ causæ sunt, seorsum una unius causa, eius quidem quod est esse beatum, quod unum est, causæ sunt virtutes quæ sunt multæ: & eius quod est calefieri, & dolere, multæ sunt causæ similiter. Nunquid ergo multæ virtutes sunt una potestate, & quæ calefaciunt, & dolore afficiunt: & multitudo virtutum quæ est unum genere, sit causa unius, nempe eius quod est esse beatum? Reuera autem procatarctica quidem causæ sunt unius plures & genere & specie: & genere quidem, ut cuiuslibet morbi, exempli gratia, algor, resolutio, labor, inconcoctio, ebrietas: specie autem

febris. Continentes autem causæ, genere solùm, non itidem etiam specie. Eius enim quod est bene olere, quod est unum genere, multæ sunt causæ specie, ut pote thus, rosa, crocus, styrax, myrrha, unguentum. Rosa enim non fuerit adeò odorifera, ut myrrha. Idem autem fit causa contrariorum, aliquando quidem ob causæ tum vim, tum magnitudinem, aliquando autem ob eius quod patitur aptitudinem. Ob certam quidem vim, nempe eadem chorda ob intensiorem aut remissionem, acutum aut grauem edit sonum: ob aptitudinem autem eorum quæ patiuntur, mel quidem sanos dulcedine afficit, amarore autem eos qui febre laborant: & unum & idem vinum, alios quidem ciet ad iram, alios verò exhilarat: & idem Sol, ceram quidem liquefacit, lutum autem exiccat. Porro autem ex causis aliæ quidem sunt apertæ, aliæ verò obscuræ: & aliæ quidem consideratione comprehenduntur, aliæ ratiocinatione. Ex obscuris autem, aliæ quidem sunt obscuræ ad tempus, ut quæ aliquo quidem tempore abdite fuerint, aliquando autem rursus aperte videantur: aliæ autem obscuræ natura, quæ nullo tempore possunt esse apertæ. Et ex his quidem quæ sunt natura, aliæ quidem possunt comprehendi, quas quidem vocabant non obscuras, quæ per signa sumuntur reputando ac ratiocinando, quemadmodum symmetria dubiarum orationum quæ cadunt in contemplationem: aliæ autem quæ comprehendi nequeunt, quæ nullo modo possunt cadere sub comprehensionem, quæ etiam omnino dicuntur obscuræ. Et aliæ quidem sunt procatactica seu primordiales, aliæ verò synectica, id est, continentes, aliæ autem concausæ, aliæ verò adiuuantes. Et aliæ quidem, eius quod est secundum naturam, aliæ verò, eius quod est præter naturam. Aliæ autem morbi, & per accidens, aliæ quidem affectionum, aliæ verò earum magnitudinis: aliæ autem temporum & occasionum. Atque si tollantur quidem causæ primordiales, manet tamen effectus. Contingens autem causa est, quæ si adsit, manet effectus: & si tollatur, tollitur. Contingentem per synonymiam appellant, etiam per se perfectam, quandoquidem est sufficienter per se efficiens effectus. Si autem causa per se, perfectam significat operationem, adiuuans causa significat ministerium, & munus quod obit cum alio. Atque si nihil quidem præbetur, ne dicetur quidem adiuuans: sin autem præbetur, eius fit omnino causa cuius etiam præbetur, hoc est, eius quod fit per ipsam. Est ergo causa adiuuans, quæ cum adest fit effectus, aperta quidem apertæ, obscura autem obscuræ. Porro autem concausa quoque est ex genere causarum, quemadmodum commilito est miles, & coëphebæ est ephebæ: atque adiuuans quidem causa, fert opem causæ continenti, ad intensiorem eius quod ab ipsa fit. Concausa autem non ita mente concipitur: potest enim esse concausa, etsi non sit aliqua causa continens. Intelligitur enim concausa cum alio, quod nec ipsum per se potest effectum efficere, ut quæ sit causa cum causa. Differt autem adiuuans causa à concausa, quòd concausa quidem, ei quod seorsum non efficit, præbeat effectum: adiuuans autem, in eo quòd seorsum quidem non efficiat, alteri autem accedens quæ seorsum efficit, ei ferat opem ad hoc ut sit effectus vehementissimus. Maxime autem ex primordiali causa factam esse causam adiuuantem, ad vim causæ intendendam adducit.

## COMMENTARIUS.

60

\* H A R V M autem notionum sunt etiam diuisiones. Postquam dixit. Clemens notionum tantum vniuersarum, & generalium quas animo comprehendimus fieri definitiones, subiicit non earum esse definitiones sed etiam diuisiones. Sunt autem triplices diuisiones. Nam & genus diuiditur in species, & totum diuiditur in partes, & fiet etiam diuisio in accidentia. Et totius quidem in partes diuisio consideratur in magnitudine, accidentium autem non potest tota esse diuisio. In vnoquoque enim eorum quæ sunt oportet esse essentiam, sed in accidentibus nulla est essentia: sed nec in magnitudine dicitur esse essentia. Quamuis ergo sit triplex diuisio, nempe & generis in species, & totius in partes, & ea diuisio qua diuiduntur accidentia, nempe

nempe partium, nec accidentium proprie est. Ea proprie est diuisio, qua genus diuiditur in species. Ab ea diuisione formam & characterem accipit identitas, quæ est in genere. Diuiso enim genere in speciem hominis, formam quidem & characterem accipit animal quod est in homine, & in genere & in specie idem est animal, & in eadem specie hominis, est etiam rationale quod discernit, & diuidit per eam differentiam, ab aliis speciebus, & erit quidem vnum, & idem animal in genere & in specie. Rationale autem discernet hominem vt ratione præditum ab aliis speciebus. Semper autem consideratur species in aliqua parte. Nulla enim est species, quæ non habeat aliquam partem: nam & homo, & quoduis brutum suas habet partes, & in quauis eorum parte est species. Non tamen pars alicuius speciei, est species. Manus hominis est pars hominis, qui est species, sed pars hominis non est species. Porro autem quamuis genus & eorum in hoc conueniant, quod vtrumque sit vniuersum & integrum, in hoc tamen differunt, quod genus quidem sit in speciebus, inest enim animal in homine & boue & cæteris speciebus animalium; totum autem non est in partibus: nam homo qui est totum, non est in pedibus qui sunt partes hominis. Est itaque species parte magis principalis, nam genus quidem est in specie, totum autem non est in parte. Quicquid prædicatur seu dicitur de genere, idem etiam dicitur de specie. Quicquid certe dicitur de animali, idem etiam de homine, vt si animal quod est genus dicatur viuere, dicitur etiam homo viuere, qui est species animalis. Cum autem genus sub se multas contineat species, non poterunt considerari pauciores duabus aut tribus speciebus. Generalius autem diuidi dicuntur species, quando in diuisione est & genus & differentia: & tunc accipit species formam & characterem ex eodem & altero. Idem quidem est & ipsum genus, quod est in genere & in specie, vt animal quod est vnum & in genere & in specie. Alterum vero est differentia quæ aliquam speciem ab aliis distinguit, vt rationale quod hominem discernit ab aliis animalibus, & volatile quod aues distinguit ab aliis speciebus. Diuiduntur etiam species non per diuisionem generis per idem & alterum, id est per genus & differentiam, quæ quidem diuisio est maximè generalis, sed diuiduntur etiam per generalia significata, à quibus formam accipiunt & characterem. Ita quodlibet prædicamentum habet suam speciem, quæ formam & characterem accipit ex iis quæ significantur. Prædicamenta ergo quæ sunt suprema rerum genera, diuisa per sua significata, species constituunt, & est vnumquodque prædicamentum species ex significati diuisione. Cum sint autem prædicamenta species, species autem sint notiones, quæ sunt in animis, solæ autem definiuntur notiones, definiuntur etiam prædicamenta. Quorum autem sunt definitiones, eorum etiam sunt scientiæ & contrarij: qui ergo scit, & rem quam scit potest oratione explicare & definire, rursus qui potest explicare & definire is sciat quoque necesse est. Sunt enim definitiones & scientiæ ita inter se coniunctæ, vt non possit vnum sine altero consistere. Quod si ignoretur quomodo sit facienda definitio, multæ inde orientur dubitationes & deceptiones, definitio enim rem explicat, & omnem tollit dubitationem. Quamuis autem definitio quid sit res quæ definitur explicet, & id maximè efficiat generi subdita differentia, quæ addita definitæ speciei eam distinguit ab aliis speciebus, naturam diuersam ostendens. Additur tamen definitioni etiam alia differentia, quæ rei non ostendit naturam, sed tantum significat ei innatam proprietatem qua distinguitur ab aliis, aded vt id sit simul & proprium & differentia, quale est vi ridendi præditum, quod est & proprium hominis, & quo differt ab aliis animantibus. In hominis itaque definitione adiectum particeps rationis, mortale, terrestre, pedestre, hominis ostendit naturam, qua ab aliis distinguitur. Vi autem ridendi præditum significat proprietatem qua ab aliis distinguitur, non autem naturam. Est itaque illud ridendi vi præditum, & hominis proprium, vt quod ei soli insit, & differentia, cum ridendi potestate differat ab aliis animantibus. Id autem quod soli inest, & cui soli inest mutuo de se prædicatur. Nam & homo prædicatur de eo quod habet insitam ridendi facultatem, & quod ridendi habet potestatem de homine, in definitionibus autem primum genus assumitur, vt quod obtineat principatum, & per se consistat. Cum sint autem multiplices definitiones, nempe & longiores, & minores & minimæ: longiores quidem sunt, quæ sumuntur ex multis speciebus per decem prædicamenta, quorum vnumquodque est species: minimæ autem sunt quæ sumptæ ex proximis speciebus, rei naturam & essentiam indicant. Minimæ autem omnium sunt, quæ constant ex genere, & ex duabus necessariis differentiis, vt fiat breuior definitio. Quamuis autem definitio non perfectè ipsam explicet essentiam, eam tamen vtrumque declarat per proprias species. Habet autem definitio essentiam propemodum in qualitate. Qualitatem autem vocat proprietatem, virtutem officiumque & munus eius quod definitur. *Quæ efficiunt vt sustineatur assensio, cause sunt duæ supremae.* Cum ostendisset Clemens perueniri ad veritatem & scientiam per demonstrationem & definitionem, neque tamen sunt omnia ita certa, vt non sit aliquando sustinenda assensio, dicit duas esse causas sustinendæ assensionis. Vna est mens humana, quæ cum sit multiplex & instabilis eas generat vi sua dissensiones, vt non facilè intelligas quibus sit credendum & non credendum. Secunda est rerum inter se discrepantia, quæ efficit, vt neque credatur omnibus neque non credatur: non creditur quidem quod inter se pugnent: creditur autem & non creditur, quod tanta sit in eis æqualitas, vt veluti in libra sita fides nunc in hanc partem, nunc in illam propendat. His de causis sustinemus assensionem. Hinc factum est, vt in rebus humanis sint iudices, & curæ, quæ res dubias & controuersas perpendunt & examinant. Hinc sunt etiam bibliothecæ, in quibus discrepant Philosophi de contrariis & inter se pugnantibus dogmatibus. *In voce tria versantur nempe et nomina quæ sunt signa.* Quoniam notio dicitur quæ animo comprehenditur, cui vel assentimur, vel eius sustinemus assensionem, intellexit Clemens de voce aliquid esse dicendum. Tria ergo sunt in voce considerata. Primo nomina, quæ sunt signa eorum quæ in animo principaliter cogitantur, & per consequentiam signa subiectorum. In voce ergo sunt nomina, quæ significant ea quæ cogitantur. Cogitata autem referunt & exprimunt ea quæ sub vocem cadunt. Eadem autem sunt omnia cogitata: eadem enim forma & figura exprimitur ex rebus subiectis: sed non vt eadem sunt omnibus cogitata, ita etiam sunt eadem nomina. Nam pro linguarum & sermonum diuersitate apud diuersas gentes varia sunt nomina, sed eadē sunt omnibus cogitata quæ non exprimuntur,

Et referuntur ex nominibus quæ sunt variæ, sed ex rebus subiectis quarum est eadem figura & idem typus. *Atque nomina quidem reducit grammatica.* Scientia Græcè dicitur *ἐπιστήμη*, quæ ideo ita est appellata, quod mens se sibi oportet ad aliqua certa & definita. Clam autem infinita sint individua & singularia, & ideo non possunt certa eorum haberi scientia, reducenda sunt individua ad vniuersa & generalia. Hinc est quod cum sint nomina infinita, quorum non potest certa haberi scientia, Grammatica ea volens certa comprehendere scientia, omnia deduxit ad certum numerum elementorum, nempe ad viginti quatuor elementa. Philosophi quoque qui ea scrutantur quæ mente percipiuntur, & quæ sunt subiecta, & quæ sub se sunt cadunt, quæ sunt infinita & innumerabilia, ut ea certa & definita comprehenderent scientiis, quædam inueniunt elementa ad quæ reducuntur omnia de quibus quæritur. Ea sunt vel summa illa genera quæ vocantur prædicamenta, vel ea quæ dicuntur rerum principia. Et si quid sit quod ex uno vel pluribus constituitur principium id verè esse dicitur, si minus id non esse est certo sciendum. *Ex his quæ dicuntur alia quidem dicuntur absque connexionem.* Quæ scientia comprehenduntur non possunt exprimi & explicari, nisi verbis quæ de aliis dicuntur. Quæ de aliis dicuntur ea vel sine connexionem dicuntur, ut quæ perfectam non efficiunt orationem, quæ autem dicuntur cum connexionem ea perfectam efficiunt orationem, ut quæ affirmant vel negant, & vel verum dicant vel falsum. Quæ autem dicuntur sine connexionem, sunt illa decem summa genera quæ dicuntur etiam prædicamenta, & sunt elementa eorum quæ sunt in materia, & post principia à quibus sunt alia, & possunt considerari ratione. Substantia autem illa summa genera seu decem prædicamenta eorum quæ cadunt sub materiam. Quæ sunt autem expertia materiarum, ea non comprehenduntur ratione, sed sola mentis applicatione. Ex his autem decem prædicamentis, vnum solum dicitur ad aliud relatum, hoc per se dici potest: reliqua autem nouem prædicamenta dicuntur per se, nec referuntur ad aliud. Ex his autem quæ sunt sub his prædicamentis, alia sunt synonyma, alia sunt heteronyma, alia sunt polyonyma, alia sunt denominatiua, alia autem sunt homonyma. Quæ cum eleganter explicet Clementis, & apertam eorum tractet definitionem, non est quod in his exponendis diutius immoremur. *Ex causis autem, alie sunt quæ dicuntur procatartice.* Quoniam ad scientiam & cognitionem plurimum possunt causæ, eas primò enumerat, deinde eas definit, & ut facilius intelligantur, earum dat exemplum. Procatartice sunt causæ, quæ non sunt primo rem efficientes, sed rei agendæ primam dant occasionem, licet non necessariam: ita visa pulchritudo est prima occasio amoris, licet amorem non efficiat necessariò. Synectice autem sunt causæ continentes, & quæ proximè suum efficiunt effectum. Earum autem causarum exemplum dat in eo qui discit. Pater est disciplinæ prima occasio qui dat filium magistro instituendum: Magister autem qui docet est prima & proxima efficiens causa disciplinæ: ingenium autem discipuli, est disciplinæ causa adiuvans, seu cooperans. Cum autem tempore opus sit ut discatur disciplina, tempus est causa sine qua non discitur disciplina. Quamuis autem omnes sint causæ, quæ ad efficiendum aliquid conferant, ea tamen propriè dicitur causa, quæ agendo aliquid præbet, nempe causa efficiens: ut autem dicatur efficiens non necessariò requiritur ut efficiat, sed ut vim habeat & potestatem efficiendi. Ita ferrum dicitur secare cum possit secare, etsi nondum secet, & operatorium dicitur quod potest operari licet nondum operetur. *Porro autem alij quidem causas esse dicunt ex corporibus.* Cum de causis non omnes eadem sentiant, sed alij quidem eas dicant esse corpora, alij vero eas dicant esse incorporeas, Clementis neutram reiicit opinionem: variè enim consideratas dicit causas & corporeas esse & incorporeas. Nam si dicatur secare gladius, secandi causa erit corporea. Quod si secare dicatur sectio, quæ est operatio seu actio quæ est incorporea, sectio erit causa incorporea. Dicitur etiam utraque esse causa per abusum: utrumque enim & gladius scilicet dicitur propriè secare qui est corpus, sectio quoque propriè secare dicitur, quæ est incorporea: ferrum seu gladius est propriè secandi causa, cum id amoveat quod obstat ne fecetur quod est comminandum. Sectio quoque est propriè secandi causa: non enim secatur aliquid nisi agendo & operando, ea autem actio est incorporea. Secare quoque propriè dicitur materia quæ sua durtie amouet id quod comminuitur ut fecetur. Utrumque ergo, & propriè & impropriè seu per abusum dicitur causa secandi, sed diuersè consideratum.

## OCTAVI ET VLTIMI LIBRI STROMATVM FINIS.



# IN TITI FLAVII CLEMEN-

## TIS ALEXANDRINI PROTREPTICVM

COLLECTANEA EX VARIIS DOCTORVM  
viroꝝ Lectionibus, commentariis, aduer-  
sariisque decerpta.

*Prior numerus paginam huius editionis, posterior decadem linearum indicat.*

10



**ADHORTATORIA]** *αδελφικώς.* P. Victorius var. Lect. lib. 4. cap. 18. Ita veteres huiusmodi orationes appellabant (*αδελφικὴς λόγος*) quibus plenis laudis alicuius rei ad eam capeſſendam adhortabantur. Aristoteles quoque à Græcis interpretibus traditus est *αδελφικὸν* con-

20 feciſſe, quo adoleſcentes impelleret ad ſtudia philoſophiæ. Ipſe autem aliquando mecum cogitavi, an Cicero verbis his ex Hortenſio quæ citantur à Nonio huiusmodi orationē ſignificarit. Nam quod vereriſ ne non cōueniat noſtris etatibus iſta oratio, quæ ſpectat ad hortandum. Hæc ille. Pollux 1. 6. citat Antiſthenem *ὡς τὴν ἀδελφικὴν* & Galeni eſt *αδελφικὸς ὅτι τὰς τίχας*. Vide pag. 702. 10.

1. 20. *Eunomum Locrenſem.*] Strabo quidem lib. 6. eandem penitus fabulam narrat ſiue hitoriā de certamine Eunomi, Locri cum Ariſtone Rhegino, de Pythone vero & Dracone, hoc eſt de illo ipſo ſerpēte ab Apolline occiſo mētio fit à Clemēte, quod id accidit *πυθίῳ ποτὶ ἀγωνιζομένοις*, quo tēpore Pythij ludi celebrabantur. Narratur & hoc ipſum ab Antigono in congerie mirabilium narrationum, quem Xylander cum Liberali edidit. De cicadis Locrenſibus *Ælianus* c. 9. li. 5. de animalib. vide Prouerbiū *Acanthia cicada*.

14. 50. *Didymæum.*] Gr. *διδυμῆα*. Fed. Morello Profeſſori Regio doctiſſ. viro legendum videtur *Διδυμῆα* ex Cicetone 1. de Diuinat. Arnob. lib. 6. & aliis.

1b. 60. *Non propalabo.*] Gr. *ὡς ἐξορχήσασθαι*, quod fere ſonat extra tēpli veſtībula choreas ducere, prouerbiali tropo uſurpatur pro arcana & reticēda in vulgus edere. D. Dionyſ. in iſio de Hierarch. *ὡς ὅρα ὅπως* *ὡς ἐξορχήσῃ τὰ ἅγια* ὅς *ἀγίων*, caue ne ſancta ſanctorum elimines. Tatianus Aſſyrius *ὡς ἐξορχήσασθαι τὰ παρ' ἀθηναίων μυστήρια* *πύμνησας*, loquitur de Diagora Meliō, quem ob proditam in vulgus myſteriorum fidem Aſthenienſes quouis ſupplicio dignum cenſuerant. Vide Iunium 6. cent. 80.

15. *Coronati ſerpentibus.*] Arnob. lib. 5. Bacchanalia etiam prætermittimus inania, quibus nomē Omophagiis Græcum eſt, in quibus furore mērito, & ſequeſtrata peſtoris ſanitate circūplicatis voſ anguibꝯ, atque vt yoſ plenos Dei numine ac maiestate

doceatis caprorū reclamantiū viſcera cruētatiſ ori-  
bus diſſipatiſ. Sic apud Nonniū citatur è Lycurgo Næuij verſus hic qui forte huc pertinet. Alte iugatos angueſ in ſe gerunt. Plutarch. in Alexandro de Olympiade verba facienti quæ Bacchi ſacriſ addic-  
ta erat, & Mænadam more dracones alebat, *οἱ πολλοὶ πε-  
λεγομένοις* *θύροις* ὅς *γυναικῶν* & *τῶν κεράτοις* *ἐξέπληθον* *τοὺς* *ἀνδράς*. Cæterum apud Euseb. citatur hic locus c. 5. l. 1. de Præparat. Euang. δι *ὡς ἡ πλάση περικαλύψῃ*, & *ὅτι* *ταῦτα* *ἐπικαλύψῃ*. Euam per quam error eſt conſequutus, & mors inſecuta.

*Iam vero ſi accurate.*] Græce τὸ *εὐα* *δρακονομῶν*. Ge-  
neſiſ 1. v. 1. ſerpens Hebraicè dicitur *חיה*, at in Chal-  
daica paraphraſi *נחש*. Itē Exod. 4. v. 3. vt quidē vult A. Magiuſ à verbo *νη* nuntiauit, indicauit, q. d. Nū-  
tium, quod nuntiauit ipſi *νη* Chaux Euz fruſtrum veritum: vnde Bar-Cepha Syruſ eam dictam putat ab indicatione, Hebræi à vita. Eſt ergo Syrochaldaica vox Cheuia, ſed & alibi ſæpe Hebræa lingua dicitur Syriaca, vt in Actiſ Apoſt. Epiphaniuſ in Epitome librorū contra hæreſes, & *τὴν προνομίαν* *μυστήριος* *τοῦ* *ὄφιο* *ἀντιπρονομιῶν*, *ἐν* *ἀλλοτρίῳ* *τῷ* *εὐα*, *ἐν* *τῷ* *δὲ* *τῷ* *ὄφιο* *ἀπαρτῆσαι* *ὁπτι* *καλέμενοι*, *ἢ* *δὲ* *τῶν* *δρακόνων* *τοῦ* *ὄφιο* *ἀπὸ* *τῆς* *ἐξουσίας* *ὡς* *ἐαυτῶν* *πλάσιν* *κατασκοπεύει*. *εὐα* *γὰρ* *κτ'* *τὴν* *ψαλὴν* *ἀπόδοσιν* *τῷ* *γυναικῶν*, *κτ'* *ἢ* *τῷ* *δρακόνι* *εὐα* *τοῦ* *ὄφιο* *παῖδὸς* *ἐξουσίαν* *ὀνομάζει*. Et carniū distributionem habent in ſacriſ, ſerpētibꝯ coronati, clamātes Euan Euan, (vel, Euoē Euoē) illam adhuc Euam à ſerpente deceptam innocanteſ, aut per aſpiratam vocem ex Hebraica lingua ſerpētem ad ſuum errorem euocanteſ. Eua enim citra aſpirationē Hebraiſ mulierem, cum aſpiratione ſerpentem ſignificat. Hoc Epiphaniuſ atque Euseb. à Clemēte acceperunt. Cæterum quod Euz nomen ſcribi dicitur cum ſpiritu lepi, non, opinor, viriſ doctiſ probabunt; multo minus I. Drufiuſ opinionem ſuam, qui Euanteſ inde putat appellateſ, & Græce vociſ etymologiam quærit in Syria lib. 1. Animad. cap. 33.

1b. 20. *Poſſunt autem aliter.*] G. Canteruſ 1. 8. c. 20. Nouar. lect. *πᾶν* *ἢ* *ὅ* *ὡς* *μυστήριον* *τοῦ* *ἀντιπρονομιῶν* *τοῦ* *γυναικῶν* *τῷ* *μυστήριον*. Hic locus malè à ſcriptori-  
bus habitꝯ priſtinæ reſtituetur integritati, ſi pro *μυστήριον* reponatur *μυστήρια*, quaſi à venatione dicta velit Myſteria. Nam hoc eū velle ſatiſ quæ mox ſequuntur indicant, *ἡρεν* *γὰρ* *εἰ* *ὅ* *ὡς* *ὡς* *ἀπὸ* *τῶν* *δὲ* *οἱ* *μῦθοι*, *οἱ* *ποῦδα* *δρακῶν* *τοῦ* *βαρβαρικῶν*, venantur

Tt



enim si vllē aliq̄ eiusmodi quoq; fabulæ. Paulo post vbi cum Menædro disputat εἰ δὲ γὰρ ἦλος ὅτι δειξί ποτ' αὐτὸν τὸν ἀληθῆ, εἰ δὲ λόγος ὅς ὅτι ἦλος ψυχῆς, quibus in verbis locum δὲ postērius occupavit εἰ δὲ. Hæc ille. Cæterū ne quis, vt nonnulli existimarunt, veram etymologiam mysteriorum hic tradi putet, aduertēdum est non tam Grammaticum veriloquium, quam Rhetoricam regulam à coniugatis argumentandi aut à notatione nominis ridendis his vocibus obseruari, in qua plerunque ioco aut non ita exacta statera res præferitur, nō enim magis hæc sunt certa quam illa apud Athenæum l. 3. Dionysium quēdam noua nomina finxisse, vt columnā *μυνεκράτη*, quod valida perduceret, iaculum *βουβαλίων* quia iaciatur in aduersum, muriū latebras *μυστήρια* quia *μύς* τρεῖς mures seruent.

Ib. 60. Ex *tympano comedi*.] Iul. Firmicus de errore prof. relig. c. 19. Libet nūc explanare quibus se signis vel quibus symbolis miseranda hominum turba cognoscat. Habēt enim propriā signa, propria respōsa quæ illis in ipsīs sacrilegiorum cœtibus diaboli tradidit disciplina. In quodam templo, vt in interiores partes homo moriturus possit admitti, dicit de tympano manducaui, de cymbalo bibi, & religionis secreta perdidici, quod Græco sermone dicitur, *ὅτι τυμπάνῳ βέβρωκα, ὅτι κυμβάλῳ πίπνω, γέγονα μυστικός*.

Ib. *Temperatum attuli*.] *ἐκ κερνοφόρου*. P. Leopardus l. 4. c. 2. Emēdat. profert ex 11. Athenæi τὸ κέρνος ἀγχεῖον κερμαῖν ἔχον ἐν αὐτῷ κοτυλίσκοις. cernosvas fictile cui agglutinatæ sunt exiguæ cotylæ multæ in quibus alba sunt papauera, triticū, faba, mel, oleum. His vectitur qui fert cernos, vt & qui cistā gestauerit. Pollux l. 4. τὸ γὰρ κερνοφόρον ὄρχημα οἶδα ὅτι κέρνα ἢ ἐραεῖδας ἔφερον, (manuscriptus φέροντες) κέρνα δὲ τῶντα ὀκαλεῖτο. Hefychius, κερνοφόρος ὁ παρ' θυσίας ἄγων. Clemens, τὰ σύμβολα οἷον ὅτι κνήθη γέλασε, καὶ μὴ γέλασεν (ἢ ὅτι) (ita enim legendum ex Eusebio) *ἐκ κερνοφόρου*, sic habent tam Clemens quam Eusebius, sed legendum *ἐκ κερνοφόρου*, cernos tuli, vel craticulas illas mysteriorum gestavi, aut quæcūque illa fictilia fuerint vasa.

16. *Sabaziorum certe*.] Arnob. l. 5. Auctore aliquis desiderabit rei, tum illū citabimur tritū notumque senarium, quem antiquitas canit dicēs, Taurus draconem genuit, & taurum draco. Ipsa nonissime sacra, & ritus initiationis ipsius, quibus Sebadiis nomen est, testimonio esse poterūt veritati, in quibus aureus coluber in sinum demittitur consecratis, & eximitur rursus ab inferioribus partibus. Firmicus c. 27. Sequitur aliud symbolum, *τῶρος δράκωντος* & *δράκων τῶρος πατήρ*. Idem c. 11. Sebasiū colentes Iouem arguē cū initiātur per sinū ducunt. adhuc primi erroris vitia grassātur, & quicquid hominē perdidit colitur, & funesti anguis callida crudelitas adoratur.

16. 20. *Pinea nux*.] Arnob. contra gentes l. 5. cuius rei testimonium argumētumq; fortunæ suis prodidit in carminibus Thracius. Talos, speculum, turbinēs, volubiles rotulas, & tetetes pilas, & virginibus aurea sumpta ab Hesperidibus mala, erat nobis consiliū præterire. Hefychius *καμπόσχημα καμπόσχημα τὰ μέλη*. Scaliger in Catullum. Tympanū tubam Cybellem vñ mater initia. Non hic sacra, sed plate crepūdia. Apuleius in Apologetico. Etiamne cuiquam mirum videri potest, cui sit vlla memoria religionis, hominem tot mysteriis Deum consciū, quædam sacrorum crepundia domi adseruare. Nam tuba & tympanum sunt crepundia Cybeles, quum adhuc in cunis esset, vt Bacchi *κῶνος* & *βόμβος*, & *παίγνια καμπόσχημα*. *παίγνια* crepundia, initia. Pindarus in Hypor-

chemasin vocat *κατὰρχαί*. Adde, Glossarium, Crepūdia *γυαίσματα, δῆρκα*. Idem in hunc locum Varronis li. 8. de LL. Ac si quis puerorum per delicias pedes male ponere, atque imitari vacias cœperit, hos corrigi oportere si concedant, contra si quis in consuetudine ambulandi iam factus sit vacia, aut cōpernis, si eum corrigi non concedant, non sequitur, vt stulte faciant, qui pueris in geniculis obligent serperastrā, vt eorum deprauata corrigant crura. *καμπόσχημα* serperastrā. Orpheus enumerās crepundia Bacchi in infantum supellectile recenset illa, vt citat Clemens.

Ibid. 40. *Hi cum suum fratrem*.] Heruetus hic frustra est cum mutat, *τεῖν* in *αὐτῶν*. Tres enim fratres erant Corybantes. Strabo l. 10. *τοὺς κορυβάντας οἱ μὲν τῷ διός & κημόπης φασι τοὺς αὐτοὺς τοὺς καβείροις ὄντας*. Iouis & Calliopes filios Corybantas eisdem esse aiunt, & Cabiros. Paulo post ex Pherecyde tradit Vulcanū ex Cabera Protei filia tres Cabeiros, totidemque nymphas Cabiridas ortas. Arnobius li. 5. obliuioni etiam Corybantia sacra donentur, in quibus sanctū illud mysterium traditur; Frater trucidatur à fratribus, interempti ex sanguine apium natum, prohibitum mensis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpressibilis contraheretur offensio. Iul. Firmicus de errore profan. relig. c. 12. In sacris Corybantium paricidium colitur. Nam vnus frater à duobus interemptus est, & ne quod indicium necem fraternæ mortis aperiret sub radicibus Olympi montis à paricidis fratribus consecratur. Hic est Cabirus, cui Thessalonices quondam cruento, cruentis manibus supplicabant. Apud Eusebium etiam legitur *τεῖν* non *αὐτῶν*.

17. 20. *Puerileque Iacchus*.] P. Leopardus li. 6. c. 25. Emendationum, hæc Orphei carmina, vt apud Arnobium li. 5. & Clementem hic, atque apud interpretem Eusebij habētur l. 2. de Preparat. Euang. c. 5. emendanda esse ait, & notandum in 3. carmine Arnobium videri aliter legisse, quàm Græca habeant exemplaria, tam Clementis, quam Eusebij. nam ab illis nulla fit mentio Iacchi, quare non *παῖς δὲ Ἰννιάχης* suspicatur eum legisse, sed *παῖς ἡπταχῆς δὲ ἦν*, aut aliquid simile. Vt semel dicam quod sentio, inquit, sunt hæc inuoluta & mysteriode & forte mendosa. Cæterum fortasse legendum est apud vtrunque, vt legit Arnob. qui in huius impuræ fabulæ narratione hunc versum videtur expressisse illis verbis, Facit fumere habitum &c. In Eusebio impresso quoddam reliquum attinet, legitur *ὑποδινύει*, vt suspicatur legendum Heruetus. Cætera leguntur vt apud Clementem nisi quod *διῆξε δὲ πῶτα* corrigendum est pro *διῆξε*. Cyceon cinnus Nonio, potio ex multis liquoribus confecta. Athenæus li. 11. *κυκεὼν γὰρ ἐν αὐτῷ γίνεται πῶτ' ὅτι τὸς ἐν τῷ κράμμαι πρὸν ἔχουσα & ὀφθῆναι*. In ipsa miscetur Cyceon potio ex polenta & caseo tēperata. Hefychius *κυκεὼν πῶμα ὅτι πολλὰν βοτάνην συνίσταται*, vt & interpretationū huius nominis cinnus fieri possit, sed Budæus eius varia fuisse genera admonet. Vide Turnebum l. 12. c. 8. Aduersar. Arnob. etiam & Cicero cinnum vertunt.

Ib. 30. *In cista accepit*.] P. Leopardus l. 4. c. 3. Emēdat. Non male oriūtur ille suū poneret, qui ea loca quæ Eusebius à Clemente est mutuatus cum ipso Clemēte coniungeret, & cōtra. Hoc si fecisset is, qui eum nobis Latinum dedit, non legisset apud Clemētem *κίστη τὸ στήθημα ἐλευσίνων*, nec vertisset. In cista accepit Eleusiniū signa &c. cum legendū sit ex Euseb. *κἀν τῷ στήθημα*. i. Atque hoc est signū Eleusiniū.

niorū. Arnob. hæc ita vertisse videtur. Ipsa denique symbola, quæ rogati sacrorum in acceptionibus respōderis, ieiunauit, atq; ebibi cyceonē, extra sumpsi, & in calathū misi: accepi rursus, in cistulā transtuli.

Ib. 40. *Et iolyra.*] Io. Scaliger in Varronem. Panus *πλύπη*, glomus. Vnde quædam placentæ, quæ ad eum modum confectæ essent, *γλύπη* dicebantur. Meminit Athenæus l. 3. Clemens Alex. Protrept. καὶ *πυρέμδες* & *γλύπη*. Glomus vocabatur Latine, quod *γλύπη* glomus. Festus, Glomus in sacris crustulum.

Ib. *Annon mala Punica.*] Quod apud Trapezuntium legimus inter ista, extra fumantia, corda tremētia, non reperitur tale quid in Græco Eusebij, tātum καὶ καρδιαί. Fed. Morellus P. legendum suspicatur καὶ καρδιαί, vt de ramis ficulneis intelligatur, quia Clemēs paulo post *καρδίον σικκῆς* inter Dionysiaca refert. Trapezūt. autē potuit & quoddā ex istis placentarū vocabulis putare id significare, vt vertit *φθοῖς* pultes. Heruetus quoque melius reddidisset, *pthois*. sic apud Athenæum δὲ *φθοῖς* ὅτι *γίγεται*. Sic porro confici pthoidem. Enumeratur & apud Pollucem li. 6. c. 11. inter placentarum genera, sic enim legēdum ex manu scripto. *φθοῖς* & *φθοῖδα*, *ὀπίχτης*, *δρυμμαλίδες*. Nā diuersum genus *ὀπίχτης* apud Athenæum li. 14. interpres vertit pthoides libatoria. Postremo quod vertit Heruetus, ignis non dissimulat, & arguit, & punit quæ iubentur, sic habuit Florentina editio *τὸ πῦρ ὅχ' ὑποκρίνεται ἐλέγχει* & *καλῶζει* & *καλῶζει*. in suo libro Græco ita sua manu correxerat ille, *ἐλέγχει καὶ καλῶζει*.

30 Apud Eusebium. *τὸ πῦρ ὅχ' ὑποκρίνεται, ἐλέγχει* & *καλῶζει* *καλῶζει*. Trapezuntius, nescit ignis dissimulare, aperiendo, redarguendoque omnia punit.

18. 10. *Menagyrtes.*] Apuleius l. 8. Metamorph. per plateas & oppida cymbalis & crotalis personantes, deamque Syriam circumferentes mendicare cōpellunt. Minutius Octauio. Mendicantes vicatim Deos ducunt. idem Tertull. Apolog. 13. Dionys. Halic. l. 11. Iunius centur. 9. Prouerb. 23. apud eūdem Dionys. & Eusebium 2. de Præparat. legit *μῦνα γυρτῶν* & *μῦνα γυρτῶν*, quæ vox idem cum altera *μῦνα γυρτῶν* & *μῦνα γυρτῶν*, sonat: nisi quod ex erymi ratione menstruum circulatorum intelligamus *μῦνα γυρτῶν*. nam quolibet mense cœtus faciebāt, stipemque corrogabant. vt ex Suida quoque discimus. vide pag. 76. 10.

Ib. *Quæ de causa.*] Muretus li. 10. c. 17. var. lect. Diagoras & Hippo Melij fuerunt, de iis que & de Theodoro quasi de hominibus impiis loquuti sunt veteres, quod et si veri Dei cognitionem consequuti non erant, eos tamen, qui colerētur à popularibus suis, Deos non esse intelligebant. Ideo Aristophanes Socratem Melium vocat, cui eādē notam inurere calumniatores volebant. Idemque de Socrate testatur Iustinus in Apologia 2. pro Christianis & de Heraclito, cum modestè, ac frugaliter viuerent, atheos habitos illos. Et certe Socrates nūquam docuit nullos Deos esse, sed tantum supremum quendam Deum immēsum, æternum, multo superiorem iis omnibus qui tum publice pro Diis colerentur. οἱ μὲν τὰ λόγον βιβάσαντες χρίσαντο εἶναι κατ' ἀθροῖς ἐνομήσασιν, ὅς ἐστι ἑλλήσι μὲν θεοκράτης & ἡγεκλῆτης, καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς. Hæc Muretus. Arnob. l. 4. Possumus hoc in loco omnes istos vobis quos inducitis, atq; appellatis Deos homines fuisse monstrare, vel Agragātino Euhemero replicato, cuius libellos Ennius clarum vt fieret cunctis sermonē in Italū trāstulit, vel Nicagora Cyprio, vel Cyrenensī Theodoro, vel Hippone ac Diago-

ra Meliis, vel auctoribus aliis mille. Laetant. l. 1. c. 11. meminit Euemeris, sed Messenium dicit. Plutarchus apud Eusebium l. 14. c. 6. Tegeatem, sic enim legendum est ex lib. de Placitis Phil. 1. Itemque Diagoras Melius, non Milesius. Paulo post. Quod apud Epiphaniū legitur Heraclitus Ægyptius, sine dubio mēdosus est locus; licet & in Græco sit *αἰγύλιος φησι*.

Ib. 40. *Hunc ne vides.*] Duo quidem priores ex his quatuor versibus Euripidis sunt, vt monet Clemēs ipse lib. 5. p. 605. 20. Athenagoras citat in Legatione pro Christia. & Cicero 2. de Natura Deorum.

*Vides sublime fufum immoderatum æthera,*

*Qui tenero terram circumiectu amplectitur,*

*Hunc summum habeto Diuum hunc perhibeto Iouem.*

Io. Villiomasus in Titium 8. 17. legit; Vides sublime fufum, nō, fufum, i. e. *ψῶς*. & immoderatum *ἄπειρον* significare ait. Ennius itē: Aspice hoc sublime cādens quem inuocat omnes Iouem, alij legunt, sublimen quem vocant o. i.

29. 60. *Coryphasiam.*] De Minerua Coryphasia vide P. Victorium l. 11. c. 15. qui locum Pausaniæ ex Messeniæ consentientis cum Clemente profert, quod vero Minerua quinta patris pelle se induit tāquam ægide, Iulius Firmicus c. 17. de err. prof. relig. Quinta Minerua Pallante patre & Titanide matre orta est, quæ patris appellata nomine Pallas est ab hominibus nuncupata. Hæc patricidialis amētia furoris & vrsanæ temeritatis instinctu, patrē Pallātem crudeli morte iugulauit. Nec simplici patris morte contenta, vt diutius malis suis frueretur, & vt de morte patris crudelius triumpharet exuuiis corporis eius ornata est. Cicero 3. de Nat. Quinta Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse virginitatē suam violare conantem, cui pinnarum talaria affingunt: Isacius Tzetzes. *πάλαια τὴν ἰδίαν πατέρα πτερόν ὑπάρχοντα βιάζοντα αὐτὴν αἰεὶ & τὸ δῆρμα αὐτὴν ὡς αἰγίδα περιβάλλει*, καὶ τὰ πτερά τῆτι πῶς ποῖται αὐτῆς περιήρμωσεν. Pallantem patrem suum alatum, ipsamque violentem occidit, eiusque pellem, vt ægidem gestabat, atque alas pedibus suis accommodauit.

30. 20. *Et Callimachus.*] Verba illa, Idem alibi, ad sequentem lineam pertinent, diuersis enim locis hæc ait Callimachus. Vtrumque referunt typographi inter fragmenta eius sub finem operum. Arnobius li. 4. de Marte. Quis ei canes ab Caribus, quis ab Scythiis asinos immolari: non principaliter cum cæteris Apollodorus?

Ib. 30. *illum quoque.*] Locus est ex ode 3. Pythiorū antist. 3. sed illa non satis tuto vertit Heruetus *ῥήλας δὲ ἀμφοῖν ἀμφοῖς ἔργον*. manus per ambas. N. Sudo-rius, qui versu reddidit, eleganter

*Phæbigenæ certe perstrinxit lumina fuluo*

*Nitore, & illum blanda merces impulit.*

*Iuppiter iratus rediitui pectora Glauci,*

*Et insolentis rupit Aesculapij*

*Fulmine, quod toto connixus corpore torfit;*

*Illosque adustos liquit audax spiritus.*

Scholiasies Græcus ὅτι ὀσκήσαι βέλος δὲ ἀμφοτέρων ἦν *μασών*, ἢ ἦν *πλευρών*, δὲ αὐτὴ π. τῷ ἀσκληπιῷ & τῷ ἰατρειῷ δύν-  
60 *τες*. Vtrumq; ergo occidit Iuppiter, & Aesculapium, & eū qui ab eo fuerat curatus siue ille fuerit Glaucus siue Hippolytus siue Tyndarus, vt varij tradūt. Athenag. in legatione hūc etiā locū Gētibus obiicit.

Ib. 60. *Cypriaca.* Stobæus tit. 31. de verecūdia citat Stasimum in Cypriacis. Athenæus l. 8. & 15. dubitat Cypriorū versū auctor sitne Stasim' an Hegesias.

31. *Namque virum Alcidem.*] Hic versus reperitur

Ttt ij

initio lib. 21. *Odyssæ* ubi narratur Iphiti mors ab Hercule occisi. Cæterum quod substituit Heructus *αἰθραπον* in locum τὸ εἶδωλον Homerus *Odyss.* 12. vocat etiam βίλιν *ἡεακλείω* εἶδωλον quum occurrit Vlixii apud inferos, qui locus ab Homeri reprehensoribus carpitur, & Lucianus inde sumit occasione irridēdi Deum hunc ex hominibus ascitum, in Dialogis mortuorum, nam si ille quoque umbra est vel simulachrum, habetque suos manes ut cæteri νεκροί, argumento est hominem fuisse.

1b. 40. *Thmuitarum capris.*] Had. Iunius cent. 3. 93. Thmuitarum hircus de mulicroso homine, in quē adhinniunt quodammodo scorta, ad vnius nutum parata. D. Clemens Protrept. loquens de Apolline ὁ θημουιτῆς πρᾶγος. Est autem Thmuus oppidum Ægypti Stephano teste. Eusebius & Nicephorus Phileæ meminerunt Thmuitarum Episcopi. D. Hieronym. 2. aduersus Iovinianum, vrbes ait in Ægypto ex animalū vocabulis nūcupari, Leonto, Buliris Thmuus, quod interpretatur hircus.

32. *Alius Pelopem.*] Iul. Firmicus. Pelops in deliciis amatoris fuit, & diu prostituti pudoris damna sustinuit. Tatianus contra Græcos ἐπὶ ὑμῶν ὁ πῆλοψ δειπνοντῶν θῶν γίνεται καὶ ποσειδῶνος ἐράμενος. Apud vos autem Pelops Deorum epulis apponitur, et si amatus à Neptuno. Pindarus ode 1. Olymp. πῆλοψ τῷ μεγαδυνῆς ἐραστὰς ποσειδῶν Pelopis, quem præpotēs amavit Neptunus. Ælianus var. histor. l. 13. c. 5. Chrysippum filium Pelopis rapuisse Laium tradit, & Athenæus l. 13. Laius apud Pelopem diuersatus adamauit eius filium Chrysippum & cum raptum imposuisset currui au fugit. Praxilla Sicyonia Chrysippum à Ioue raptum fuisse inquit.

35. 50. *Et Phaethonti.*] Theodorus Canterus l. 1. c. 19. var. lect. In hunc locum Arnobij l. 4. Nonne vestris cautū est literis post Vulcanū Phaonem, Martem, in Anchisæ nuptias Æneadum matrē arsisse? Hoc loco suspicabar pro Phaonem, Phæonem scribendum esse, sed in eo non acquieui, verum consulens exemplar Romanū longe aliam lectionē inueni nimirū hanc, post Vulcanū Phaethontem, quæ lectio prima frōte alienissima visa est, tādē consului Clementē ubi hæc respexi ἐφαιδόντα ἐλόχα, quare hic locus Arnobij non emendationem, sed obseruationē requirit. Hæc ille. Athenæus tamen l. 2. sub finem. κρατῖνος ὁ φησι φάωνος ἐραδύνειται τῶν ἀφροδίτων, ἐν καλαῖς θριδακίταις αὐτὸν ἀποκρύψαι. μεδούρας ὅν ἐν κλόνι κριθῶν. Cratinus inquit, Venerem cum Phaonem deperiret in pulchris lactucis eum abdidiſſe. Marſyas vero in segete virētis ordeī. Ælianus l. 12. c. 18. var. hist. Phaonē omnibus hominibus elegantīæ forma præstantē Venus in lactucis abscondit. Legendū itaq; in vtroq; videtur Phaonē.

1b. *Nemeæ alij puero.*] Scholiastes Pindari in Præfatione Nemeorum τὰ νέμια φασὶν ἀγῶναι ὅππῃ ὀφείλη, & paulo post, ὅφισ ἀνέλε πὺν παῖδα. ἀμφιάρετος ὁ τῷ ποτις μαπυόματος ἀρχέμορον αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὅτι ἀρχὴ μόρου ἐγγύς ἐσσι τῷ παιδὶ δὲ τῷ αἵματι. Opheltem Amphiaræus Archemorum appellauit, quod Argiuis initium mortis esset morte sua, sed hunc Eupheri & Creusæ non Lycurgi & Eurydices filium dici aduerte. Cæterum necesse nō fuit mutare lectionem apud Clemētem καὶ τὸ πῆλοψ πρὸς χάς τὰ ὀλύμπια ὁ φειδῖς σπετερίζεται ζεῖς & inferias Pelopis Olympia sibi vindicat Iuppiter Phidix.

36. 10. *Profymnus nomine.*] P. Leopardus l. 3. c. 20. Omnia hæc habent Arnobius li. 5. & Theodoretus in curatione Græc. affect. Meminerunt etiam Hyginus, Lycophronis Scholiastes, & Fauorinus in voce

ἀόρχης, sed in nomine variant. Nam quem Clemens, Arnobius & Gregorius Profymnum, eūdem Theodoretus & Lycophr. interpretes πολύμυμον vocant, Varinus πολύσυμνον, Hyginus mēdose Hypolipnum vel Hypolymnum & Pausanias πολυμυμον.

37. 30. *Amphosa geniti.*] Versus est. *Odyss.* 19.

Ἀλλὰ καὶ ὡς μοι εἶπε πῶν γῆρος ὁ πατὴρ ἐὼς

Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἐὼς παλαμφάτην.

alia lectio παλαμφάτου. verba sunt Penelopes ad Vlixem. Sed & sic mihi dic tuum genus vnde es, Non enim à quercu antiqua. Reperitur & similis sentētia Iliad. χ. estque prouerb. quod magnus ille Chiliaſta ch. 1. c. 8. 87. inde duῖū ait, quod antiquitus in cauis quercubus habitaret homines, atque inde nati fingebātur, ideo, & creditū est à Deucalione proiectis ē saxis natū mortaliū genus. Alio item loco sibi ipsi nō cōstat, & peiorem rationem reddit. ch. 3. c. 7. 76.

At Eustath. ὅτε νομάδα βίον εἶλοντο οἱ αἰθραποῖ, ὁρενίμου καὶ δρυὶν καὶ λίγων κοιλότῃσιν ὀπίστευον τὰ νεογνά ἐκ ὑδμάτων δὲ πνίαν τὰ φίλτατα. ὅθεν ἐ φήμη διεσπάρη ἐκ τῶν εὐελαστότων 10 τὰ ἐκ τῆς βρέφης ὡς ἀεὶ ἐκ δρυὶν ἐ λίγων γῆυνόνται αἰθραποῖ.

Quo tempore in syluis & antris habitabant mortales nonnunquam liberos exponebant in arboribus petriscue excauatis, cum eos præ inopia nutrire non possent. Vnde sparsum in vulgus expositos illos natos ex quercubus & petris. Vsurpatur prouerbium in eos qui non carent genealogia, vel agrestibus nō sunt moribus, ut à Sexto Empirico sub finem operis contra Mathematicos. & 438. 40.

37. 40. *Agamemnonē certē.*] Hunc locum emendauerunt P. Leopardus l. 4. c. 4. & Giraldus ab Heructo citatus, sed in eo differunt, quod ille legat ἐν ἔρωσι ἢ καλοῖς, in Cupidinibus vel Formosis, & ἀρχυμίδος τῶν ἀφροδίτης, templum Veneris Argynnidis. Profert etiam locum Stephani de Vrribus, ex quo liquet hunc Argynnum filium fuisse Pisidicæ Leuconis filix, Athamantis neptis, filij Sisyphi.

37. 60. *An non Veneri.*] P. Leopardus l. 8. c. 25. Veneris θεῖαςίας meminerunt Clemens Alex. & Hesychius θεῖαςίας ἀφροδίτῃ. Scholia in Clementem 40 ἀρχυμίδος interpretantur. Hæc ille. Ipsum quoque verbum ἐμβαίνειν referunt ad turpia viri docti exponentes illud ἐμβασικώτης vsriam. θεῖαςίας autem decurtatur forte est ex θεῖαςίῃ ut φησὶν ἐκ ἀφροδίτης, συεσκέω ex συεσκέουσα, Tarentino idiomate. Cæterum spurcum illud Dionysij Epithetum quod affert initio sequentis paginæ ὡς τὸ πάλιν τὸ κατὰ τὴν ἡλικίαν deducit scholiastes Æschyli in Persas sub finem Tragediæ.

38. 10. *Ex illis Euenitæ.*] Euenitas non facilius opinor reperias quàm Osirim Ægyptij, quomobrem hic forte an legēdum non *Ευλωίται* sed *Συλωίται* Syenitæ. Facilis enim mutato Συ in Ευ. Ælianus li. 10. de animalibus c. 19. τῶν ἰχθύων τῶν φάγρον. Συλωίται μὲν αἰγυπτιῶν ἱεροὺς νομίζουσιν. οἱ δὲ οἰκουῦντες τῶν καλυμέντων ἐλεφαντίνων τῶν μαμάται. Ægyptij Syenitæ sacros pisces Pagros dicunt, atque Elephantinē sic nuncupatam colētes Mæotas pisces. Deinde caussam addit, quod pisces isti accessum inundantis Nili suo aduentu prænuntiant. Idem scribit Plutarchus de Iside & Osiride agens de Oxyrinchitis σιβάμενοι σὺν τῷ ἐξυρῆγον ἰχθυῶν δειδῆσαι μήποτε τὸ αἴκιστον κατὰ τὸν ὄχλον ἐξυρῆγον περὶ σόντος αὐτῶν συλωίται ὁ φάγρον. Hunc piscem Strabo φάγρον appellat & φάγρον vnde Phagroriopolis li. 17 in Arabici sinus recessu. Ibidem meminit & insulæ Elephantinæ in Nilo. & Plinius li. 16. c. 21. ut circa Memphim Ægypti & in Elephantine Thebaidis



ἵππων σιδήρεων ἔργων εἰς ἑκάστην ἡμέραν ὅτι καὶ ἑλπίων εἶχον εἶδος. Terrulianus aduersus gentes. Sed & qui crucis religiosi nos putat collectaneus erit noster cum lignum aliquod propitiatur. Et tamen quāto distinctius à crucis. stipite Pallas Atica & Gentes sacrae, quae sine effigie rudi palo & informi ligno prostant. Lucanus l. 3. simulachraque moesta Deorum, Atque carent, caesifque extant informia trunci. Athenaeus l. 14. Parmeniscus Metapontius rixit Lasono imaginem deformem & ligneam in Delo insula cū eam statuari putaret esse. Et apud Arnobium legendum non Ethedius, sed Aethius, citatur ab Atheno lib. 14. *αἰδολοῖς*.

[ib. 301. *Roma autem*.] Scaliger in Varronem. Videtur non longe ab his, quae ex Varrone affert Clemens, quod apud Nonium citatur ex lib. de vita populi Rom. Quid inter hos loues interfit, & eos qui ex marmore, ebore, auro nunc sunt, potes animo aduertere, & horum temporum diuitias, & illorum paupertates. Quid. Iuppiter angusta vix totus stabat in aede. Paulo post, imagines in Neapetia P. Leopardus corrigit ex Graeco ἀγάλματα ἐπιπτήρη. Statuae nouem cubitorum l. i. c. xj. Emendat.

30. 501. *Iunonis Tirynthiae*] Eusebius lib. 3. cap. 3. ex Plutarcho λέγεται ὅτι πρῶτος ἀρχαῖος ἀργεῖδος ἦεν ἱδὼν εἰς ἑλπίων εἶδος. Plutarchus ἀρχαῖος ἀργεῖδος ἦεν ἱδὼν εἰς ἑλπίων εἶδος. Πῖρας dicitur primus Argolicæ Iunonis templo exstructo & Calithya filia sua anstistice consecrata ex arboribus circa Tirynthem excisa piro simulachrum Iunonis posuisse. Corrigendus etiam est Eusebius in Chronicis ad annum mundi 3560. In Argis primus sacerdotio functus est Callitias filius Pyrantis. Manuscriptus Christianiss. Regg. marris. In Argis prima sacerdotio functa est Callitias filia Spirantis. Meminit & Clemens lib. 1. Strom. 372. 40. Callitho sacerdotis Argiæ Iunonis.

Ibid. *Palladium diemnis*.] Epicuræ cum plurimum tribuerent Epicuri libro ἀρχαῖος νό·humano ingenio, sed diuino confectum, atque de cælo delapsum ostendere ipsum volentes διονηῖς appellabant. Plutarchus contra Colotem, quod verbum Cicero expressit lib. de finib. bonorum dicens delapsum de cælo. D. Lucas Actor. 19. διονηῖς appellat Dianæ simulachrum quod ipsum Numa Romanis persuasit de ancylis de quo Ouidius 3. lib. Fast. de Palladio lib. 6. Gilbertus Cognatus cent. 2. proverb. 172. Locum Suidæ ascribere ex manuscripto non pigebit, quod auctior sit & emendatio διονηῖς ἐξ ὑψοῦ κατὰ βρόχον ὅθεν οἱ παρ' ἑλλήνων καὶ ἑσπερίων καὶ ἰσπανίων βυλάμην (Aldina edit. φόρον) ὅθεν ὁρατοῖν ἐφασκετο, ὅτι τὸ ἀγάλμα ἐξ ὑψοῦ κατὰ τὸν διὸς ἐπέμψθη, καὶ κατέπεσεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν πάσης ἀνθρώπινης χάριτος καὶ ἀδελφότητος, ὅθεν καὶ διονηῖς αὐτὴ καὶ ὑψοῖον βρύταις ἐκάλει ὡς τὸ βροτῶν ἐσπέρην. Idem ante Clemens hac ipsa pag. num. 30. Addit Suidas addenda impresso; ὅθεν ὁχ' ἔτις λέω· ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγαλλμάτων· ματαία & πεπληρωμένη δόξα, ἀλλὰ οὐκ ἀγαλλματώδης ἡ ἀποπνεύσις &c. In extremo est; ἀλλ' οὐ μὲν τῆς κακοῦργίας κομισάμενοι. Solebant Græci profani ut simulachra commendarent dicere ea à Ioue missa, ut immortalia: quamobrem & solebant statuarios in exilium mittere aut enecare, ne manufacta viderentur. Exemplum affert simulachri Alexandriæ. Prolemæus enim artifices, eo confecto, & ingenti fossa excauata, ac tabulatis impositis, dolo occultato iussit, ut in eis epularentur: tum in medio conuiuio subsidente pauimento ceciderunt, atque ita oppressi sunt. At-

nobius lib. 4. Quis ex reliquiis Pelopis compactum esse Palladium prodidit? Iulius Firmicus de errore prof. relig. Palladij etiam quid sit numen audire. Simulachrum est ex ossibus Pelopis factum. Hoc auarus Scytha fecisse perhibetur, iam quale sit considerare, quod Scytha barbarus consecrauit.

52. 60. *Nobis autem*.] P. Faber c. 2. Dodecameni. Verum Deum esse aut solum, vel vnum Deum esse dicitur idolotum, demonumque falso Deum nomen usurpantium habita ratione, ut scilicet ea nequaquam pro Diis habenda esse doceatur, coque pertinet, quod apud Clementem scriptum est τὸ ἰσχυρὸς μὴ γινώσκων θεῶν. Item quod aliquanto post ubi nullum sensibile simulachrum, quale Gentibus, esse Christianis, sed verum Deum ipsa mente, atque cogitatione comprehendit. His enim verbis exprimit. ἡμῖν δ' ἐκ τῆς ἀληθείας ἀποδείξις ἀποδείκνυται, ὅτι τὸ ἀγαλλμα ὅθεν τὸν διὸς ἀποδείκνυται, ὅτι τὸ ἀγαλλμα ἡ διὸς πάρος ἔργον εἶδος. Sed hæc obscura & mendosa ita (meo quidem animo) correxeris, si pro priore τὸν διὸς legeris τὸν διὸς, & posterius illud ἐκ ἀποδείξις ὅθεν τὸ ἀγαλλμα ἀγαλλμα superfluum, & à librario vel à scholiaste quodam sciolo repetitum expunxeris. neque enim dubito quin ita profus Clemens exararit. ἡμῖν δ' ἐκ τῆς ἀληθείας ἀποδείξις ἀποδείκνυται, ὅτι τὸ ἀγαλλμα ὅθεν τὸν διὸς ἀποδείκνυται, ὅτι τὸ ἀγαλλμα ἡ διὸς πάρος ἔργον εἶδος. Atque ut antiquius Iudæi, Romana omnia vigente Republica, Deum ineffabilem & inuisibilem existimantes nullo simulachro addidit, colere, sic hodie Christianis nullū inelligibile Dei simulachrum esse scripsit, sed intelligibile duntaxat, eum scilicet (ut equidem sentio, nam hoc à Clemente non explicatur) qui se vera ipse Deus est filium Dei vnigenitum.

53. *Antiochus autem*.] Arnobius 6. contra Gentes. Antiochum Cyzicenum forunt quindecim cubitorum (sic enim in Romana editione correctum est) Iouem ex delubro aureum sustulisse, & ex ære bracteis substituisse: factum. Fuit hic Antiochus Syriæ rex, Sedetis filius, regnavitque an. 18. Iosephus Antiq. l. 11. c. 19. Eusebius & Iustinus. Paulo post Arnobius sequitur est Clementem qui ante tribuit in-  
40  
niori Dionysio quod adij. seniori. Deinde ut notat P. Victorius lib. 2. Var. lect. c. 50. Cicero id factum in Peloponneso ait, Clemens in Sicilia, sed vereor, inquit, ac hoc M. Tullio imposuerit, ut legens hoc factum in fano Iouis Olympij, ob dignitatem Peloponnesij fani putaret id in Peloponneso commissum. Sed in Sicilia quoque Iouis Olympij fanum fuisse T. Livius auctor est lib. 24. & Diodorus Siculus. Liberalis Dionysij vertit Herpotes paulo post. Gr. ἀμύνει τὸ ἐκὼν ἡρώς. Arnobius. Vbi liber Eleutherius cū Arthemidis Ab Eletheris vrbe Boeotiæ, cuius cuius innotuit.

53. 20. *Omni sacerdote Chryside*.] P. Leopardus l. 6. c. 11. lib. Aduersus Iovinianum 1. apud D. Hieronymum recte legitur, nec est Chryseis legendum ut quidam arbitrantur, tamen si apud Pausaniam legatur τὸ ἱερὸν χερυσιδὲς; auctores habeo Thucydidem in 2. & 4. ὁ πῶς τῆς ἡεας κατακαύθη χερυσιδὲς τῆς ἱδίας &c. Templum Iunonis apud Argos deflagrauit Chryside sacerdote, cum lucernam ardentem coronis apposuisset, illic ita soporata, ut incensa omnia non  
60  
sentiret; propter quod Argiuos verita protinus in Phliuntem nocte confugit, Clementem item Alexand. & Arnobium lib. 6. Vbi Iuno Regina cum inclyrum eius fanum sacerdotemque Chrysidem eadem vis flammæ Argiæ in ciuitate deleret. Vbi Serapis Ægyptius, cum consimili casu iacuit solutus in cinerem cum mysteriis omnibus atque Iside?

Ibi. 30.



70. 40. *Si bonum quale sit.*] Senarij sunt Græce  
qui quo modo disponēdi sint vide in philosophica  
Poeti pag. 51. Eisdem habes & lib. Stromat. 5.  
604. 20.

75. 20. *In veritate est unus.*] Citantur hi Sophoclis versus à Iustino de monarchia & ab Athenagora in legatione, apud Clementem versus ille, aberrantes lucro homines, Græce mendosus est *ἄνθρωποι δὲ πολυκαρδεῖα. πανώμωμον* legendum ex Iustino & lib. 5. Strom. pag. 605. 10. *ἄνθρωποι δὲ πολλὰ καρδία, vel καρδίαν. πανώμωμον.* Mortalium aut errantes corde plurimi. Orpheus deinde versus apud Eusebium etiam multo afferuntur ampliores li. 13. c. 7. Præpar. Ille apud Clementem *εἰσοραῶ ἄνθρωπον, αὐτὸς δὲ πᾶντα ὁραῶμαι*, Eusebio sic *εἰσοραῶ ἄνθρωπον ψυχῶν, τῶ δ' εἰσοραῶμαι*, sed mente cernitur. Item *εἰς εἷς αὐτοψήκης*. Euseb. *εἰς εἷς αὐτοπλής* vnus perfectus Deus est qui cūcta creauit, quo modo & apud Theodoretum li. 2. de Curatione Græc. apud quem tamen legitur *αὐτὸς δὲ πᾶντα ὁραῶμαι*, vt apud Clementem. Principium horum versuum apud Stobæum vsquam sic adūbratur *αἰὼν συμπαῖς. ἄσχετος &c.* Cantabo prudentibus.

76. *Menander certe.*] Extat huius dramatis vtriusque nomen apud Strobæum tit. 106. & 11. & alterius apud Athenæum lib. 14. sed apud Iustinum in libello de monarchia citatur ex Auriga hic Menandri locus, itaque hic expungendum nomen videtur supposititij. Ibidem legitur mendosè οἰκίας παρρησιῶν ὅτι τῷ στανδίου, Clemens, οἰκίας παρρησιῶν, Perionius vertit, in tabula conuenit. Langus, in albo scribitur. In tabellis picta quædam gestasse olim mendicos vsquam legitur. Est & in illo de monarchia libello alter Menandri locus ex Sacerdote, postremusque versus sic absolvitur

Μορταλὶβυς ρεπερτα ἀβ ἰμπεδεντὶβυς,  
 Κομφὶκτα ρὶςυς γρὰτια, Ρβοδε μεα.

76. 40. *Apollinem qui medius.*] Versus Euripidis sunt in Oreste Tragedia quæ etiam nunc extat unde corrigi quædam possunt in Græco Clementis. Reicit Orestes culpam in Apollinem qui matrem eadem imperauerat, vide & Æschylum in Eurænidibus. Extat quoque Tragedia Ion unde sequentes sunt excerpti ubi legitur τὸ λόγος ἡ χηρὸς ἡ μήτηρ, melius quam apud Euripidem τὸ λοιπὸν ἡ χηρὸς ἡ μήτηρ. Quod si (quanquam id nunquam fiet, utar frequenti verbo tamen) pœnas violenti amoris dederitis &c. alij aliter explicât: apud Iustinum p. 169. legitur ἡ δὲ ἡ μήτηρ, τὸ λόγος χηρὸς ἡ μήτηρ. Postremo illud, nudo capite, parcemiam refert: nam qui citra pudorem & palam aliquid faciunt dicuntur id nudo capite facere. utitur D. Cyrillus in Ioan. Evangelium, & D. Chrysost. in Babylam. Vide Pronæbiorum centurias.

78. 20. *Traducentur coram sole.*] Huc pertinere videatur illa Hieremix 8. 2. & expandent ea ad Solem & Lunam & omnem militiam cœli, quæ dilexerunt & quibus scriuerunt, & post quæ ambulauerunt. Item cap. 19. 7. Et dabo cadauera eorum escam volatilibus cœli & bestiis terræ: & ponam civitatem hanc in stuporem LXX. *ὡς ἀφανισμὸς* demolitionem. Locus autem qui paulò post ex Osee citatur reperitur. cap. 4. Amos 13. *ὅτι π κρείας ὡς πρὸς ὄρη* *βροτῶν* *καὶ πρὸς ὄρη* *πρὸς ὄρη*. Quin Dominus es firmans tonitruum & creans spiritum, & annuncians in homines &c. In vulgata Latina est, Quia ecce formans montes, & creans ventum.



85. 30. *Et certe minatur Zacharias.* ] Gr. ἀπειλὴ ὁ θεωρητικὸς ὅτι πημινοῦν ἐν σοὶ ὅτι λέξάμενος πλὴν ἰδουσαλήμ & cetera vt habentur Zach. c. 3. v. 2. quem ita ex vulgata reddes ad verbum. Minatur itaque ipsi propheta Zacharias, increpet in te Dominus, qui elegit Hierusalem. Nunquid non iste torris est erutus de igne? Theodoretus explicat de Iesv Ioseduc filio & aliis, qui cum paulo ante à captiuitate rediissent, captiuitatis ferebant signa, paupertatē & inopiam. Torris enim semiuistulatum lignum est ex igne arreptum. Hieronymus eodem modo explicat. Similis locus est Amos 4. v. 11. quem reperies lib. 1. Pædag. c. 8.

Ibid. 30. *Natos charissima.* ] Hemistichium est Homeri Il. 2. vbi describitur illud auspiciū seu prodigium anicularum quas draco deuorauit ἀμφιποπῆν ὀδυρομένη φίλα τένα. Paulo post in Græco libro, post illa verba, dominum inuestigant, sequebatur καὶ ἵπποι πὺν αἰαδὰ πλὴν ἀποσεύματα ὅτι ἵππου συνέματι ὑπὸ κούρῃ πλὴν δεσπότη, quæ vel imprudenti exciderunt interpreti omīssa linea vna, vel consulto quod mendosa essent suppressa sunt: fortē ita corrigi possunt ἐν ὑποσείματι vel ἀποσεύματι, vel etiam vt quibusdam placet ἐν ἵππου συνέματι. Equi ipsi excusso infessore vel vno sibilo edito domino parere solent. Iul. Pollux πρὸς ἵππας, κλῶν δὲ ἐξεγείρειν (manuscr. ἐπὶ γείρειν) πὺν ἵππων ἐρεῖς καὶ ροῖζω, dices etiam sibilo & stridore equum excitare.

Ib. 56. *Sues enim.* ] Quod vertit interpres, in palæa cumulo Gr. ὅτι φορυτῆ, quod nomen licet Hesychio significet ἀχρεα & quisquilias aridas, sumitur tamen pro colluione quauis vt Chrysost. πὺν φορυτῆν ὅτι ἀμυρῶν dixit πλὴν ἀκαθαρσίαν. Horat. amica luto sus. Sic loquutus est & p. 295. 30.

89. *Viris damnatum.* ] Hesiodi est carmen in operibus 316. αἰδώς ἥ τ' αἰδρας μέγα σίνεται, ἥ δ' ὀνίσσιν. Et Homeri Iliad. 24. 45. ex quibus locis hic corrigendus. Repertus & apud Stobæum tit. de verecundia 31. non ergo fortes solum, sed quosuis indicat poeta, & virtuosam verecundiam intelligit de qua Plutarchus librum edidit.

89. 20. *Ventilabris oratus.* ] Vannum in rustico carmine appellasse Vergiliū notum omnibus est: qui tamen, dum agricolarum instrumentum hoc esse traderet, decuit in alio etiam vsu illud haberi solitum: & in rebus diuinis, maxime Liberi patris, frequens esse consueuisse. Eruditissimus enim Poeta, quod ipse sciebat, aliis quoq; ἐν παρέργῳ notū esse voluit. Intelligit autem, vt opinor, vannum quod λέγουσιν Græci vocant, instrumentum ad cuncta penē sacrificia idoneum, vt veteres Grammatici tradunt: vnde qui illud gerebat in sacris λυνοφόρος vocabatur. Plutarchus in Alexandro ὅτι πὺν κίτῳ ὁ πρὸς μυστικῶν λίκων. P. Victorius in Varronem. Suidas πὺν λίκων πρὸς πᾶσαν πελατῶν καὶ θυσίαν ὀνητὴν δέσιν. Vergilius 1. Georgic. Arbutæ crates, & mystica vannus Iacchi.

98. 50. *Minoem Cretensem.* ] In Græco mendum fuit πὺν δὲος ὅς ἀεῖται ἀναχράσθη legendum πὺν δὲος ὁ ἀριεὺς ex hoc versu Odyss. 19. ἐν δαπνὶ μίνως ὀνήτωρ βασιλεὺς δὲος μεγάλου ὁ ἀρίστῃς ibi Minos regnavit nouem annos Iouis magni confabulator, quem in locum scribens Eustathius docet alios existimasse nouem annos cum Ioue colloquutum esse Minoem, alios nouem annos regnasse, alios demum nouennem regnare cœpisse. Vide quæ hic noster pag. 392. li. 2. Strom.

99. 10. *Auibz qua saginantur.* ] Gr. σιπνομέναι ὀρνίθων. Varro li. 3. cap. 9. de re rustica. De tribus generibus gallinæ saginantur maxime villaticæ. Eas includunt in locum tepidum & angustum, & tenebricosum, quod motus earum & lux pinguitudini inimica, vel, vt alij legunt, vindicta. Martialis lemma Gallina altilis. Pascitur & dulci facilis gallina farina, Pascitur & tenebris: ingeniosa gula est. Paulo post, auferamus obliuionem ἀφέλωμεν πλὴν λήθην πὺν ἀληθείας πλὴν ἀγνοίας, auferamus obliuionem veritatis ignorantiam. Sic Platonici scientiam dicebant esse reminiscenciam.

Ibid. 30. *In hymno acclamantes.* ] Iul. Firmicus de errore prof. c. 20. dicit etiam χαίρειν τυμφοῖ χαίρει φῶς. Quid miserum hominem per abrupta præcipitas calamitosa persuasio? Quid illi falsæ spei polliceris insignia? Nullum apud te lumen est, nec aliquis sponsus, qui hoc mereatur audire. vnum lumen est, vnus est aliquis sponsus hominum, quorum gratiam Christus accepit.

Ibid. 40. *Dextra signans.* ] Non ad aliud quid alludit, sed Arati carmina vsurpat. Sic enim habent Græca δέξια σημαίνει λαοὺς ὅτι ὅτι ἔργον ἐγείρων quæ reperies apud hunc ipsum Clementem li. 5. Strom. pag. 597. 60. Isque & numine dexter dextera significat &c. Festus Auienus,

Hoc duce per tumidi ferimus freta gurgitis, isto  
Præceptore solum granibus versamus atavris,  
Iste modum statuit signis.

Scholastes Græcus πὺν αἰσία λέγει καὶ πὺν πρὸς πὺν λόγῳ συμφοροῦσα. ἔργον ὅτι λέγει καὶ ἐξελθὼν πλὴν χειρῶν.

104. 20. *Ait quidem ille.* ] Græcè κ' εἶπο μὲ καπνός. Fortasse scripsit Clemens καὶν apud Homerum 12. Odyss. τὸν μὲ καπνός καὶ κῶματος. itaque delenda verba illa, ait quidem ille. Verba sunt Circes alloquentis Vlixem. Paulo post legit Clemens θυτίρην ὅτι cum apud Homerum sit θυτίρην ὅτι nostra hæc audire vt carmina possis. Vtitur hoc eodem versu in iis quæ ad mores pertinent. Aristoteles 2. ad Nicomachum Ethic. c. 9.

#### IN LIB. I. PÆDAGOGI.

312. *Tertium autem.* ] Gr. τρεῖς μὲν πᾶν πολλοὺς πρὸς ἀκουσίῳ πρὸς πῶν, ὅτι ἴδιοι παιδαγωγούμενοι ἐν ἡμέρῃς. πὺν δὲ μὲν ὀνητὴν δέσιν πρὸς αἰμαρτήμασιν πελευτῶν πρὸς χῶν. Tertium autem in inuoluntaria non adeo multa incidere, quod est proprium eorum, qui bene ducti fuere: In peccatis autem non diutissime immorari ultimo loco ponatur. Quatuor enim gradus à Clemente distinguuntur, quum interpres hic tres solum exprefferit.

117. 10. *Attici παιδάριον.* ] Iul. Pollux li. 2. de fœminis vbi sic legimus in manuscripto ὅτι ὅτι ἡλικίῳ πὺν μὲν πρὸς πᾶν μὲν πὺν παιδάριον καὶ γὰρ πὺν κατὰ ἀμφοῖν ἡλικίῳ καὶ ἀρρέων. Interpres non assequitur eius mentem, quæ opinor hæc est. Ait nomina quæ de infantibus & puerulis allata sunt antea, eadem & fœminis tribui, vsque ad illud vocabulum παιδάριον, quod & ipsum commune est vtrisque & fœminis, & masculis, & quod sequitur παιδίσκος in masculis dicit, in fœminis παιδίσκη. Cæterum in manuscripto post illud verbum παλλακία, sequebatur versus παιδὲς γάρτοις μισέμεθα παλλακία. Citatur ab eodem Polluce Menander ἐν τῇ ραπισμένην in verberata lib. 7. cap. 13.

118. 40. *Osanna si Latine.* ] ἐλλὰ δὲ φωνὴ πὺν ὡς αἶνα. Auctor operis imperfecti in Marthæum hom. 38.

- Hosianna autem quidam interpretantur gloriam, alij redemptionem, alij saluifica, siue saluum fac. Hieronymus ad Damasum, Alij opinati sunt ofanna gloriam dici, nonnulli gratiam. Multi super hoc nomine diuersa finxerunt, è quibus Hilarius ita posuit, ofanna Hebraico sermone significatur redemptionis domus David. C. Iansenius in Concordiam Euangelicam ait Ambrosium sequutum Hilarium idem tradere cap. 19. in Lucam, non tamen
- 10 ram crassum errorem imponendum Hilario, aut Ambrosio, quam imponitur, quod non credendum sit eos existimasse hæc omnia comprehensa in significatione vocabuli Hosanna, sed populum eiusmodi acclamatione petiisse redemptionem. Deinde addit coniecturas quibus probabile in speciem videri posset ofanna laudem, vel gloriam & gratiam significare. Primo quod apud omnes Euangelistas per duas dictiones scribatur *ὡς αὐτὰ*, dicitur autem *ὡς* si Hebraicè ita scribatur *וְיָ* laudem significare posse, anna autem si scribatur *נָח* significare gratiam: Deinde quod Christus subiecerit, nunquam legistis, quia ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem, sed certam esse tamen Hieronymi sententiam, esse desumptum hoc ex Psalm.
- 20 117. *נָח מִפִּי יוֹנִי* O Domine saluum fac, atque hunc versum in acclamationibus, festi tabernaculorum usurpatum, ut apud Græcos *Io Pzā*, & apud Latinos *Io triumphæ*, ut & *Halleluia* quod laudate Dominum significat. Leo item Castrus in cap. 9. Esaiæ eos qui putarunt Ofanna significare gloriam
- 30 tueretur auctoritate D. Lucæ qui acclamationem puerorum apud Matthæum & Marcum ofanna in excelsis reddiderit, pax in cælo, & gloria in excelsis, qui cum præditus esset dono linguarum haud dubium quin Hebraice sciuerit.

- Ibid. 60. *Elegantes & speciose.* Hefychius *παιδοσκάειον* ἀπὸ τοῦ ὅτι τῆς ἡλικίας. Varinus *παιδοσκή* ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δούλη, καὶ *παιδοσκάειον*, *παιδοσκειον* ὃ ἀπὸ τῆς μὲ τοῦ θυράριου, ἐκλειπὺς δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ. Pollux li. 3. c. 8. *παιδοσκή* τὴν θεοπαίδειαν λυσίας ὀνόμασεν, εἰ μὴ (sic enim manifestum est) ἀμφιβολόν ὅτι πρότερον ἡλικίας ἢ τῆς, ἐξ ὧν αὐτὴ *παιδοσκή* τὴν θύραν ἀνοίγνυσι. Lysias puellam vocat famulam, nisi ambiguum sit num ætatis, an fortunæ nomen sit, ita enim loquitur, Egrediens puella eius fores aperit.
- 40 119. 20. *Per allegoriam nos pullos.* Nulli opinor alij pulli quærendi sunt in bonam partem in sacris literis, neque illi equini, sed asinini quamuis in editione Antuerpiensi vertatur Zachariæ 3. super subiugalem & pullum equinum nouum καὶ πῶλον νέον. Apŷrtus 16. Geoponicæ, φιλοκαλότερον ὃ ποιῶν τέττιες τῆς θηλείας ἵππους ὑποβάλλουσι τοῖς ἄνδρσι ὄνον πῶλους. Varro de re rustica cap. 6. de asinis, Secundum partum pullos anno non remouent à matre. Dicitur ergo & de asinis & de onagris & de elephantis πῶλος & pullus. Aduerte autem hic citari in loco Zachariæ *δικαίος* παρὰ αὐτὸς ἐν ἑξῇ cum sit in Antuerpiensi *δικαίος* ἐν ἑξῇ, nempe illud ex Euangelio Matthæi, ut & apud Iustinum Dialogo cum Tryphone. Prouer. 5. 19. Cerua carissima, & gratissimus hinnulus. *lxx.* ἐλαφος φιλίας καὶ πῶλος σου χρίτων ὁμιλεῖτω σοι. Cerua amicitiae, & pullus gratiarum conuerfetur tecum.

- Ibid. 30. *Et pullum inquit.* Iustinus in Dialogo cum Tryphone 67. hunc ipsum locum ita explicat τὸ ὅτι αἷμα τῆς σαφυλῆς ἐπίπῃ τοῖς λόγοις, ὅθεν τῆς τῆς δειλότητος, ὅτι αἷμα μὲν ἔχει ὁ χριστὸς ὅτι ἐξ ἀνθρώπου σάρκατος ἀλλ' ὅτι τὸ θεοῦ δυνάμει. Quod autem dicit verbum vix
- languinem, arte quadam declarauit sanguinem quidem habere Christum, non ex hominis semine, sed vi diuinitatis. S. Chrysostomus Homil. 67. in Genes. *ὅρα πῶς αὐτὸν τὸ μυστήριον ἐν ταῖς λέξεσι, ὅτι οἱ μεμνημένοι τοῦ λεγόμενου παύειν ἐν οἷν τὴν σαφὴν οἰκονομίαν, ὅτι αἷμα λέγουσιν ὅθεν τὴν οἰκονομίαν φορέσει. κατεργάσθη, ὅτι ἡ μάστις ἀκριβὲς οἶνον τὸ πνεῦμα ἁγίον, ἐκ τῆς γῆς, καὶ τὸ αἷμα τῆς σαφυλῆς τὴν σαφηνίαν αὐτῆς ὅρα πῶς τὸ αἷμα τῆς οἰκονομίας τὴν σαφηνίαν ἔχει, καὶ τὸ σαφὲν λέγουσιν, καὶ τὸ σαφὲν τὸ μυστήριον τὴν οἰκονομίαν.* Vide quo modo nobis sacramentum insinauit (vox totum abest à Græco manuscripto.) Sciunt qui initiati sunt, quod dicitur: Lauabit in vino stolam suam. Stola purior corpus dici, quod propter dispensationem ferre dignatus est. Deinde ut accuratè discas vinum quid appellari, subdit: & in sanguine vix amictum suum. Vide quomodo sanguinis nomine cruceem nobis & occisionem significet, & omnem mysteriorum dispensationem. Eadem ratione & pullum significare ait gentium adductionem & obedienciam, quod magnæ sit mansuetudinis sustinere se ad vitis palmitem ligari. Vide etiam Eusebium lib. 8. de demonstrat. cap. 1.
120. 30. *Qui est enim?* Hefychius tamen, *τηνύπιον* τηνύπιον ἀφ' ὧν. Ad 1m Hefychius in Iliad. V. 932. *τηνύπιον* ὁ μὴ φρονῶν, ἀλλ' ἐστὶν ὁ πενήτωρ ἐπὶ τὴν πτωχὴν ἡγεῖται φρονήσεως. Sed & τηνύπιον addit posse deduci inde cum significat insipientem, quasi dicatur per contractionem quandam pro *τηνύπιος*. Suidas vero etymologiam sinceram tradit *τηνύπιον* τὸ ἐρίφην παρὰ τὸ τὴν στερητικὸν καὶ τὸ ἔπος ἀπὸ πριuatia τῆς & nomine ἔπος, quod nondum fari possint, ut infantes Latine: alij deducunt quasi valde benignum τὸ ἡπιον, vel etiam, quasi ἡβιον, vel etiam quasi ἑαν πῶν, sed ut diximus alibi hæc etymologias quærendi ratio lubrica est & sæpe argumento & τὸ ἑαν πῶν in ea seruiamus non Grammatico veriloquio.
- Ibid. 40. *Virginem teneram sponsam.* Gr. ἀπαλλὰ νύμφη, vulgata Lexica docent ab Apollonio νύμφας vocari puellas. Iam vero Synesius ita loquutus est initio hymnorum,
- Ἀπαλλὰς ἐκ ὅτι νύμφας,  
Ἀφροδίσειον γλώσσας:  
Teneras non in virgines,  
Venusium ridentes.
- Eustathius in Iliad. λ. ὁ μόνον ἡπὲρ ἀπαλόν, ἀλλὰ καὶ ἀπαλλὰ φρένας 834. Hesiodus sub finem Theogoniæ, πῶς δ' ἀπαλλὰ φρονέοντα vocat Phaëthontem Cephalii filium, & apud Pollucem inter Comicas personas est ἀπαλλὰς καλίσκος, λευκὸς σιατρίφας ἀπαλότῳ δαδόν. Iuuenis tener, albus, educationis in umbra tencritatem præ se ferens.
121. 60. *sed non est oblatus.* Gr. ἀλλ' ὁ κακάρπωται. Hefychius *κάρπωμα* κέρδος, πλεονεξία, θυρία. Suidas *ἀγνάσαι* καρπώσαι, καλῶσαι ἀγίως. Ita Leuitici 4. τὸ θυσιάζειον τῆς καρπώσεως altare holocausti v. 10. & v. 34. τὸ θυσιάζειον τῆς ὁλοκαρπώσεως. Verte igitur hic, sed non immolatus est, vel, mactatus, ut dominus.
122. 10. *Admirabilis consiliarius.* Apud D. Hieronymum in Esaiam redditur ex Hebræo admirabilis consiliarius, quod efferunt *lxx.* magni consilij nuncius. In Antuerpiensi editione vtrumque habetur in textu Græco *lxx.* at in editione Procopij in Esaiam interprete I. Curterio *lxx.* viris tribuitur hæc *μεγάλῃς βουλῇς ἀγγελος*, altera autem *θαυμαστὸς σύμβουλος* Aquilæ, ut Theodotioni *θαυμαστὸς βου-*

λέων, hic apud Clementem utrumque vides: reliqua autem partim Symmacho, partim Theodotioni, cuius est etiam illud τὴν πληθύνει τὴν παιδείαν quod multiplicet disciplinam, sic enim vertendum est potius quàm quod ludum multiplicet, vsque ad illud καὶ τῆς εἰρήνης αὐτὸς ἐκ ἑσται πῆρες quod est Theodotionis & Symmachi. lxx ἐκ ἑσται ὅλων. vel apud alios πλῆς.

126. 40. *Oculorum suffusionem.*] Gr. τὸ ὑπόχυμα τῶν ὀφθαλμῶν. C. Plinius de re medica 15. Suffusiones & albugines. Celsus li. 6. c. 6. suffusio, quam Græci ὑπόχυμα nominant, interdum oculi potentia, qua cernit, se opponit: Sanguinem ex fronte, vel naris mittere, in temporibus venas adurere expedit. Definitor ab Ægineta li. 6. cap. 21. ἀργὸν ὕχον συσταίς ὅππῃ τῇ κεφαλῇ χιτῶνα χ' τὴν κόρην ἐμποδίζουσα π' ὁρᾷ, ἢ π' ἡραυδὸς ὁρᾷ. Suffusio pigri humoris concretio iuxta pupillam in cornea membrana, quæ visum impedit, aut certe, ne oculus clare cernat, efficit.

133. 10. *Venerem Græcè.*] Plato in Cratylō Hesiodi esse dicit. καὶ ὁ ἀπὸ θύτης ἐκ ἀξίων ἡσιόδω ἀντλέγει, ἀλλὰ συλχεῖν ὅππῃ τὴν ὁρᾷ ἡσίοδω ἀφροδίτῃ ἐκλήθη. De Venere Hesiodo cognare non decet, sed concedere propter ἱερὰ ex spuma generationem ita vocari. Sic enim mālīm vertere cum Ficino quàm cum nouo interprete, propter spumæ æstus qui in generatione fit. Hesiodus ἐννεκ' ἐν ἀφρῷ θρέφθη. Apud Aristotelem Euripides Hecuba, ἀφροσύνης θύα quod sit amentia Dea li. 2. cap. 23. Rhetoric. At li. 2. de generat. anim. cap. 2. εἴκοις ὃ ἐδὲ τῷ ἀρχαίῳι λαοδάνῃ ἀφροδὸς ἢ τῷ ἀφροδῶτος ὅσα φύσις τὴν γυνὴν κτελεῖ καὶ τῆς μήτρας ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἀφροδῶτος. Neque vero homines antiquos latuisse videtur seminis esse spumofam naturam: deam enim quæ rei veneræ præest, ab ipsa facultate nominarunt.

143. 60. *Quod Sicinnis Græcè.*] Gr. καὶ σικιννίζον ἑυρηκέναι. Pollux li. 4. cap. 14. εἶδεν ὃ ὀρχημάτων ἐμμέλεια τραγικὴ, κάρδακας κωμικὴ. (Sic enim habet manus. non κωμικῶι) σικιννίς ὁ τραγικὴ. Species vero saltationum Emmelia siue Modulata Tragica, Cordaces comica, Sicinnis Satyrica. Saltationes armatæ Pyrrhica & Telefias, ita corrige interpretationem, cum auctoritate manuscriptorum fretus, tum Athenæi vnde hæc videtur sumpsisse Pollux. πρῶτες εἰσι τῆς σικιννίως ποιήσας ὀρχήσεις. Tres sunt in scenica poësi saltationes, Tragica Comica Satyrica. li. 14. Idem li. 1. Italicam saltationem conflata fuisse tradit de Comica Tragica, & Satyrica, quam Sicinnim, à qua, & Satyrarum scriptores Sicinnistas appellarunt, vel, ut alibi ait, Satyros. Quidam aiunt eius inuentorem fuisse Sicinnim barbarum hominem, alij Crentensem natione fuisse. Alij dictam volunt Sicinnim ἀπὸ τῶν σικιννίων à corporis succussu, quidam ἀπὸ τῆς κινήσεως à motu corporis. Hæc Athenæus, sed ibidem interpretis eius vertit Molossica modulatio quod est Græce μολοσσικὴ ἐμμέλεια, quæ duo forte distinguenda sunt, nam ἐμμέλεια per se speciem constituit saltationis.

144. 3. *Tanquam capri.*] P. Leopardus l. 2. c. 10. Emend. Quidam magni nominis interpretes καπρον pro capro accipiunt. Clemens Alex. li. 1. cap. 7. Pæd. καπρὸς οἱ καπρὸι εἰς συνουσίαν ἡσανίμνοι, ἑστυμῆνοι fortè. Idem li. 2. cap. 10. καπρὸς ἢ οἱ τὸ ἐπαγεμένον. Et li. 3. cap. 3. καπρὸι ὃ καὶ αὐτοί. Omnibus his locis interpretis caprum vertit, pro Apro. Hinc καπρᾶν & καπρῶν subare. Hæc ille. Cæterum locus li. 2. reperitur

pag. 228. 10. libri autem 3 p. 257, 50. in hac secunda editione ab Herueto emendatus. Athenæus lib. 13. sic habet ex aliquo πάλους κύφιδος ἐξήσκημένους.

Ibid. 20. *Exercitatorum Iacob.*] τὴν ἀσκητὴν athletam vel pugilem. Sic quoque Chrysostomus Homil. 58. in Genesin. ἐπειδὴ γὰρ ἐμμελῆς τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν συνουσίαν ποιήσασθαι, ἵνα μάθῃ διὰ τῶν ἀσχημάτων ὅππῃ εἰς ἀδελφὸς ὑποστήσεται, ὃν χήματι ἀνθρώπου παλαίην ματὰ τὴν διαίτου καταδύχεται, ἵνα τὴν δουλίαν ἐξέλῃ τῆς τῶν διαίτου ψυχῆς. Quoniam occursurus erat fratri, ut sciret reipsa nihil se molestum laturum esse, in figura hominis luctari cum iusto voluit, & ut formidinem ex anima iusti eximeret.

145. 50. *Virgam potentia.*] Idem Chrysost. Hom. in Psal. 109. ἡ ῥάβδος καλαστικὴ ὅτιν, ὁ εὐεργετικὴ καὶ ἀσκητικὴ καὶ βασιλείας σύμβολον. τὴν μὲν δυνάμει ὁπταῖται ῥάβδον ἐκλήσκειν, μὲν ἢ οἱ μαθηταὶ τὴν οἰκουμένην ἀσκήσαντες ἦσαν διδοῦντες καὶ ἐξ ἀλόγου πνὸς κακίας ὅππῃ λογικῶς ἀγορεύει τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν. Virga aliquando quidem castigat, & beneficio afficit, aliquando autem consolatur, & est signum regni. Virgam autem virtutem hic vocavit, cum qua discipuli orbem terræ obierunt mores corrigentes, & à quodam à ratione alieno vitio deducentes, ad hominum naturam rationis compotem.

151. *Sagitta mea.*] Gr. in 1. Pæd. τὰ βέλη μου συνπαίλω αὐτοῖς. lxx τὰ βέλη μου συνπαίλω εἰς αὐτοῖς vulg. Latina & sagittas meas complebo in eis. Quod quidam ex Hebræo interpretantur, expendam contra eos omnia mala. In noua editione Romana legitur τὰ βέλη μου συμπλεμίσσω εἰς αὐτοῖς. Quod vero sequitur ὅππῃ δύναις ἀνίας proprie indicat consulsionem corporis in partem posteriorem, quæ accidit ex contractione neruorum, qui vel in posteriorem, vel in anteriorem partem corpus flectere solent, Verbum Hebraicum pestem amarissimam, vel exitialem morbum significat, qui cito enecat.

156. 50. *Incompositus Iuda.*] ἐκ ἐφοβήθη ἀσωθῆναι ἰούδα. lxx ἡ ἀσωθῆναι ἰούδα. Vulgata Latina, & non timuit prauaricatrix Iuda soror eius. Paulo post ex eodem capite Hieremiæ citatur locus qui videri posset emendandus apud Clementem; quod enim vertit Heruetus, & non in domum vocasti me & patrem & principem καὶ ὅς οἶκον ἐκάλεσάς με, & πατέρα καὶ ἀρχοντα τῆς σφιδνίας sic est v. 4. cap. 3. ὅς οἶκον ἐκάλεσάς με, καὶ πατέρα & ἀρχοντα τῆς σφιδνίας σου. Nōne vsque nunc vocasti me & patrem, & ducem virginis tuæ? Vulgata. Ergo saltem à modo voca me &c. Chaldaicæ paraph. interpret. Ab hoc tempore vitique orabis coram me: In quadam tamen editione Germanica legebatur ut apud Clementem, & in commentario Theodoret, Num inuocasti me, tanquam domum, patrem & ducem v. r. assertque locum Psalmi 30. Esto mihi in Deum protectorem, & domum refugij: Denique in editione Romana auctoritate Xysti 5. edita sic legitur.

156. 60. *Et pulchra meretrix.*] Quem inducendum censuit Heruetus locum tenuimus. Est enim ex c. 3. Naum prophetæ, quem adiunxit Hieremiæ versui Clemens, utpote quod & in hoc ciuitas Ninive meretrix vocetur. Ex lxx. & meretrix speciosa & grata, dux maleficiorum. Vulgata Latina, Propter multitudinem fornicationum meretricis speciosæ, & gratæ, & habentis maleficia. Hieronymus in eum locum. Pro duce maleficiorum Aquila, & Symmachus transtulerunt, habens maleficia. Nec mirabitur Ninivem scortorum iam esse gra-

tissimam, qui tantam hominum multitudinem cum ea viderit fornicari, & maleficiis illius & quibusdam incantationibus ad amorem eius pæne cunctos trahi.

163. 50. *Laudata virtus.*] Tale hoc Pindari est Ode Nemcorum 8. αὐξεται δ' ἀρετὴ χλωρεῖς ἔρως, ὡς ὅτε δ' ἄνδρα αἰσῶσι quod eleganter vertit N. Sudorius,

*Planta vii verno satiata rore,*

*Crescit, assurgens tennes in auras,*

10 *Sic virum virtus decorata cælo  
tollitur ingens. —*

Ovidius,

*Laudataque virtus*

*Crescit, & immensum gloria calcar habet.*

Horatius.

*Crescit occulto velut arbor ævo*

*Fama Marcelli:*

Gregorius Nazianz. ὅν γ' οὐκ ἐπαύους οἶδα, τῶν τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὀπίσθους. Quorum enim rerum laudes, earum quoque incrementa noni. Illud autem carmen alterum reperitur inter aurea Pythagoræ, quod qui de viro bono idyllium vertit ita reddit,

— orioque à vespere cuncta reuoluens,

*Offensus prauis dat palmam & præmia rectis.*

169. 10. *Iumentis assimilatus est.*] Gr. παρομοιωθῆναι κτήνῳ. Malim referre ad Psalmum 48. v. 13. Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Apud Hieremiam quidem cap. 5. v. 8. Equi amatores in foeminas, legimus, sed quoniam citat Sapietiam referendum est hoc ad Ecclesiasticum quem σοφίαν οἰοῦντο Græci dicunt, quanquam dissimulandum non est diuersam esse lectionem. Clemens ait. ἵππος εἰς ὄχλειον ὁ φιλήδονος, καὶ μοιχὸς παύειν ὑποκάτω ὀπκαθήμενον χειμαπτεῖ: at cap. 33. v. 6. apud LXX ἵππος εἰς ὄχλειον ὡς φίλος μύθος, ὑποκάτω παύειν ὀπκαθήμενον χειμαπτεῖ. vulgata Latina, Equus emissarius, sic & amicus subannator sub omni supra sedente hinnit. Iansenius in Ecclesiasticum. Vt equus equa conspecta hinnit, nulla habita ratione eius qui insidet, nō in gratiam eius, sed propter equam, ita fictus amicus oblata spe commodi beneuolentiam ostendit cuius non in gratiam eius, sed amore commodi. Feder. Morellus putat, illa verba apud Clement. ὁ φιλήδονος καὶ μοιχὸς ἀλογίστω κτήνι παρομοιωθεῖς, per παρένθεσιν & ἐπιθέτην inserta esse. indicat quod subiicitur διὸ καὶ ὀπκαθεῖ, παύειν &c.

## IN LIB. II. PÆDAGOGI.

50. Pag. 171. 40. *Edendi necessitate.*] Quantitas cibi athletarum quàm fuerit cæteris hominum mensuris superior, sciri potest ex iis, quæ scriptis mandauit Galenus 2. de digno: pulsuum, videlicet carnis minas duas paucum cibum athleticis fuisse, ut aliqua ex parte fabuloso illi fidem adhibere valeamus, quod de Athleta Milone Crotoniata & Heraclide pugile celebratur, quorum alterum carniū minas 20. deglutisse, & panis totidem, vini choas persiccasse tres, ac aliquando taurum absumpsisse, alterum prope infiniti cibi extitisse ferunt. Atque hinc perspicuum fit, quàm verè Aristoteles 4. de gen. animalium dixerit, sæpenuero athleticis membra variis formis affici, cum ob multam edacitatem natura haud valet æquè in toto corpore omnes cibi partes conficere, & confectas equaliter distribuere, sicut 8. Politic. cibum eorum, qui exercebantur athleticè, modo βίαιον ἔσθῃν, modo ἀναγκαστικόν νο-

cavit, quasi plus quàm ferre possent, edere cogerentur: quæ etiam voce vritur Clemens Alexan. lib. 1. Pæd. Mercurialis li. 1. cap. 15. de arte Gymn.

Ibid. 60. *Qui in Melo sunt.*] Multa apud Clementem & Gellium ex Varrone ciborum genera referuntur, quæ ex longinquis regionibus Romam aduecta maximo in pretio erant: inter cætera hæc dum ex Ambracia nominat, quem nonnulli piscem καπρὸν Athenæo vocatum putarunt. Ego vero non piscem sed quadrupes animal extitisse potius existimo vt & capras. Varro lib. 2. de re rustica cap. 3. ex Media insula habuisse eos scribit. A Clemente quoque & à Polluce hædi Melici omnibus præferuntur. Vnde & in Varrone non ex Media sed ex Melica legendum censuissim, nisi Columella ca. 2. l. 8. auctor esset vulgares mutata litera Medicos dixisse Melicos. Mercurialis li. 1. cap. 25. Var. lectio-num. Athenæus li. 1. τῶν ἐν μέλῳ ἐξείκτους, πρὶν αὖ συμαίνεσθαι κισρίας. Hædos ex Melo, mugiles ex Symætho. Pollux li. 1. cap. 10. ἑλεφός ἐκ μέλῳ, interpres, hædus ex grege, verte ex Melo, sed apud eundem legimus κισρὺν ἐκ σιαδῶν. Helychius Sciathum numerat inter Cycladas insulas. Stephanus de urbibus σίμαιθα πῖ-λὺς πηλίας, σκιάθος ἐνβοίας.

172. 10. *Nihil esse aliud quam bucca.*] ἰδὲν ἀπὸ τῆς γαστροῦ. In Comædiis γαστρονες dicuntur gulosi, & matrici, vt vult Festus à magnis malis, quia ματῖνας vtereres τῶν γαστρῶν vocabant. Scaliger in Varronem. Apud Athen. li. 10. athleta dicitur γαστρον δοῦλος, malæ seruus, & Eubulus Thebanorum meminit αἰδράν αἰείων ἰδίην δι' ἡμέραν, ὅλους πρᾶχλους. Virorum qui ad comedendum totos dies maxime sunt strenui, qui toti quanti guttura sunt.

172. 40. *Homini inquam.*] Hæc totidem verbis efferuntur à Musonio in libro περὶ τροφῆς apud Stobæum tit. περὶ ἀκρεσίας de incontinentia. additurque ratio sane elegans. Quippe alimentum dum maxime munere suo fungitur in concoctione digestioneque nullo suauitatis lenocinio nos afficit, sed nutrit duntaxat, & vires reficit, quamuis multo longius tempus intercedat, quam dum edimus. Idem scribit Sen. Ep. 84.

Ibid. 40. *Nam nec corporibus.*] Gr. ἐπὶ μὲν αἰφελῶσαι πέφυκε τὰ σώματα ἐκ τῆς πολυπλείας τῶν βρωμάτων. Præsertim cum nihil utilitatis corporibus accedat ex tam sumptuosa dapum structura. Sic enim vertit interpres Stobæi hæc Musonij verba illis germana καὶ τῶντα ὑδαμῶς ἀφθουμένων τῶν σωμάτων ἐκ τῆς πολυπλείας τῶν βρωμάτων. Non enim varia vilibus sed sumptuosa opponuntur. Reliqua apud eundem Musonium haud minus similia. Omnino enim contraria ratione qui communissimis vtuntur cibis robustissimi sunt. Itaque seruos dominis, agrestes vrbis, pauperes diuitibus validiores, vt plurimum videas laboribus aptiores tardius fatigari, rarius ægotare.

Ibid. 50. *Beatus qui comedit.*] μακάριος ὁς φάγεται ἄλειον. Ita apud S. Lucam cap. 14. v. 15. quod est in vulgata editione, Beatus qui manducat panem in regno Dei.

173. 20. *Musca quoque.*] Gr. μῦγαι πύτους οἰκίαι ἐνέμασι λυγρίαν dixit primum vitium liguritionem, quod de muscis dicitur. Varro de re rustica li. 3. ca. 16. Non vt muscæ liguriunt, quod nemo has videt vt illas in carne aut sanguine aut adipe. P. Victorius liguriunt, flosculos epularum carpunt & deliciores dapes studiosè sectantur. Voracitatem autem

ἀδνηφάριον quod aliquando gladiatoribus tribuitur vitium, ut antea ex Mercuriali annotatum est athletis familiare id fuisse, eadem enim victus ratio; unde gladiatoria corporis firmitas. Lipsius li. 1. Saturnal. cap. 14. Hesychius καὶ δρομαῖς ἀδνηφάριον ἐλέγοντο & οἱ γυμναστικοὶ πορὰ δρομαῖς ὅπως ἐλέγοντο. & ἀδνηφάριον περιήρης tritremes publicæ in quas multi sumptus expendebantur apud Suidam, & apud Eustathium ἀδνηφάριον ἵπποι quibus in Circeusib. utebantur.

174. 10. Non enim poculorum.] *μη τιμὴ συμφορῶν.* Eam Cicero 2. de legibus circumportationem vocat, & vetus lexicum *τιμὴ ἐν κύκλῳ φορῶν τῷ κύκλῳ, καὶ πόσιν*, non ut vertit is qui Antiquitates Conuiuii. collegit, & hunc locum citans li. 3. cap. 3. eam esse putat diuisionem partium quam Xenophon συμφορῶν appellat: non enim idem συμφορῶν & συμφορῶν.

175. 10. *Inglunies quæ Græcè.*] Plutarchus Sympol. 4. Probl. 4. καὶ τὸν ὀφθαλμὸν & φιλόφους λέγεται ὑχέει βοειδὲς χείροντας ἀλλὰ τίς ποῖ τὸ ἰχθυοπώλια αἰαδιδόνται: apud Xenophontem li. 3. de dictis & factis Soer. dicuntur ὀφθαλμοὶ non modo qui marina amant obsonia, sed etiam qui modico pane multo obsonio vtuntur, & ij qui amant sine pane obsonia comedere.

177. 30. *Asellus dicitur.*] Athenæus li. 7. ὅνος φησὶν ἀλεσσιπλὴς ἐν τῇ ποτὶ ζωπῶν ἔχει σῶμα αὐτῶν, καὶ μόνος ὅστις ἰχθύων τὴν καρδίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ ἔχει καὶ ἐν τῇ ἐκτεφάλλῳ λίθους ἐμφερεῖς μύλαις. Quod scribit Aristoteles in opere de animalibus, huic apertum os hiat. Solus hic piscium in aluo cor habet, & in cerebro lapides molæ similes. Ælianus li. 5. cap. 20. & li. 6. cap. 30. de animalibus ὁ ὅνος ἔχει ἰχθύων μόνος ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν καρδίαν. Hoc verum non esse contendit Rondeletius li. 9. cap. 9. de Piscibus. Nam si κοιλίας nomine cavitatem illam intelligit, quæ diaphragmati subest, αὐτοψία id falsum esse conuincit. Sin eam etiam cavitatem, quæ superior est diaphragmate, eadem in parte cor habet, qua alij omnes pisces. Saluianus historia xi. secus etiam esse crebra sectione se didicisse testatur in minoribus: eodem enim in loco, quo & pisces reliqui, habet. Mercurialis li. 4. cap. 16. Var. lect. Ego autem, inquit, cum intelligam fieri non posse ut cor ibi sit, vbi cibi coquuntur, philosophum adeo stupidum fuisse ut id putaret nunquam crediderim; idcirco si id vnquam scripsit Aristoteles nihil aliud significare voluit, quàm immensam eius animalis voracitatem, magnamque respectu stomachi cordis amplitudinem. Sicuti namque eos qui ventrem fere non habent prominentem, dicimus in dorso illum gerere, similiter piscem, qui magnum stomachum haberet, cor pusillum, dixit Arist. in ventre cor habere.

Ibid. 40. *Hunc Epicharmus.*] Athenæus hunc locum citat Epicharmi eodem libro ex eius opere, quod inscripsit ἥβης γάμον Hebes nuptias. μεγαλοχάμμοις τὴν χεῖρας ποιμιλογάστρους ὄνοις. Channæ valde hiantes, varioque ventre aselli: legendum enim μεγαλοχάμμοις ut alio loco apud eundem Athen. μεγαλοχάμμοις τὴν χεῖρας σκήπτρους πομιλογάστρους ὄνοις. Colligit Saluianus mendosè legi in altero ποιμιλογάστρους, alibi enim πομιλογάστρους ventriosus. Iunius ex hoc Clementis loco legit ἐκτραπομιλογάστρους tu lege & hic ἐκτραπομιλογάστρους, & apud Athenæum χεῖρας καὶ ἐκτραπομιλογάστρους ἐκτραπὸς monstrosus & inuenustus significat, sic ἐκτραπὸς πλάγιστος. Posterior locus est sub finem libri 7. vbi interpres editionis vltimæ pa. 244.

vario ventre Cestras, Asellos. Vide Prouerbiorum centurias in voce Asellus.

184. 50. *Duplex est autem.*] Sixtus Senensis lib. 6. Biblioth. sanctæ Annot. 289. cum hoc Clementis loco alterum Hieronymi confert ab Herueto in Commentario citatum, & ad vtrumque interpretandum adiungit verba Magistri sentent. li. 4. dist. 8. docentis verba Hieronymi esse interpretanda per regulam de sacramento & re sacramenti, qua docemur duplicem esse carnem Christi, alteram 10 Eucharistia contentam, & significatam, quæ crucifixa est & mortua, & post mortem rediuiua in cælum ascendit, alteram vero Eucharistia significatam, & non contentam, quæ est vnitas Ecclesiæ in prædestinatis & glorificatis.

185. 30. *Perauca nam cogit.*] Apud Stobæum tit. de Incontinentia hæc sententia Menandro tribuitur. Quod autem subiungit de contumeliæ cratere dictum Anacharsidis aliter effert Stobæus titulo eodem. Nam cum scribit primum poculum 20 dixisse sanitatis, alterum voluptatis, tertium ὑβρείως contumeliæ, vltimum insanix. Sic Eubulus Comicus apud Athenæum li. 2. Bacchum ait miscere tria pocula sapientibus, vnum bonæ valetudinis, alterum amoris & voluptatis, soporis tertium, quartum vero proteruiæ ceu ὑβρείως esse, quintum clamoris, atque ita vsque ad decimum quem furoris dicit. Vide Prouerbiū Seruatori tertius.

Ibid. 40. *Iis autem.*] Plato 2. de legibus ὅτι κούραι τῆς τῷ γήρῳ αὐστηρότητος ἐδωρήσατο τὸν οἶνον φαρμακὸν, ὡς 30 ἀνθεῶν ἡμᾶς, καὶ συνεδυμίας λήθελαι γίνεσθαι. Liberum Patrem inuocari vult, qui vinum hominibus est largitus ad leuandam senectutis austeritatem, tāquam opportunum remedium, ut illius beneficio tanquam iuuenescere videamur, subeatque eorum quibus animus offenditur obliuio, & ipsa illa durior ea ætate animi affectio, sicuti ferrum in igne emolliatur & flexibilior fiat. Athenæus lib. 2. Zeno Cirtæus durus & iracundus, multo vini haustu cum placidus fieret, interrogatus quid ita inge- 40 nium mutaret, id accidere sibi respondit, quod lupinis, priusquam madesiant aqua amarissimis, posteaquam macerati sunt, & appoti, dulcissimis & mitissimis.

Ibid. 50. *ἀκροθώεα καὶ vocant.*] Aristotelem in 3. Problem. 2. manifestum est eos ἀκροθώεα καὶ vocasse, qui leuiter inebriati delirant, quiue de rebus iudicium ferre tentant, sed aberrant, quasi medij inter sobrios & temulentos. Erotianus in Onomastico ἀκροθώεα καὶ etiam eos appellatos subiungit, qui 50 non multum vino repleti sunt. Plutarchus in Sympotiacis Aristotelis sententiam examinans idem sentire videtur. Itaque non video cur Alexand. Clementis diuersa sentiens ἀκροθώεα rationem & memoriam minime offensas gerere scribat, quo in loco verum illius vocis vsum ab eo ignoratum perspicitur, nisi vitiosum contextum esse, & ea verba ab aliquo ignaro primum in margine scripta, deinceps à librario inepte inserta fuisse velimus. Mercurialis li. 4. cap. 6. Var. lect. Budæus, ἀκροθώεα καὶ 60 dicuntur qui leuiter appoti sunt, quasque pectore tenuis vino imbuti.

Ibid. 60. *Vinum enim primum.*] Hæc ex Platone videntur excerpta 1. de legibus πῶτα τὴν ἀνθρώπου αὐτὴ ποιεῖ ποσὸν ἵλαυν ἐυδὲς μάλλον ἢ ποσὸν πικρὸν. Vinum hominem continuo scipso lætorem & hilariorem reddit, & quo plus biberit, tanto maiore & meliore spe est.

spe est. Clemens οἷος γὰρ πρὸς τὸν μὲν αὐτὸν αὐτῶς, lege αὐτῶς, ἰλεων ποιεῖ πρὸς πίνοντα μᾶλλον ἢ πρὸς πρῶτον. Equum & clementem vertit Heruetus, at ἰλεως etiam ἰλαρὸν significat. Athenæus li. 8. Quod vero ἰλεων & ἰλαρὸν eadem vocabuli notione dicerent ostendit Ephippus. Proterius hilarem facit, molestiam abstergit omnem redditque ἰλεων.

186. 10. Atqui duos.] Verba sunt Penthei apud Euripidem in Bacchis καὶ μὲν ὄρεον μοι δύο μὲν ἡλίουσιν δοῦναι. Virgilius 4. Æneid. Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus. Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas. At apud eundem Cyclopi ebrio ἕρηνος συμμυμνήμενος δοῦναι τῇ γῇ φέρεσθαι. Versus autē qui proxime citatur Sophoclis Tragici sunt à Stobæo citati tit. 18. de Incōtinētia.

186. Conuiuium delabatur.] Gr. μὴ λατὴ πρὸς πρῶτον εἰς μέθην ἢ εὐνοχία. Athenæus li. 8. εὐνοχίας quidem non ἀπὸ τῆς ὄχης, quo vocabulo indicatur alimentum, nuncupantur, sed quod in iis recte omnia fierent. Nam ad epulas conuenientes, primum Deos venerabantur, deinde ad animi remissionem ac hilaritatem se traducebant, potionem πρὸς μέθην appellantes. Paulo post, sub nomine beneuolentiæ Gr. φιλοποσίας ὀνομαζέει vbi alludit Clemens ad morem Græcorum. Suidas φιλοποσία φίλος, δεξιῶν, φιλοποσία πρὸς πρῶτον ὄρεον, λῶκα πρὸς αὐτὴν αἰετῶν ἀπὸ τῆς φιδῆς πρὸς μέθην τὸ λοιπὸν πρὸς πρῶτον φίλος. Philotērias dicunt inuitationes amicitie gratia factas, cum quis ex phiala partem bibens, reliquum amico porrigit. Idem mos Græciæ Regibus die qui φιλοποσία dicebatur. Hesychius hanc adhibitam φιλοποσίαν post cœnam auctor est Antiquitat. Conuiuii. li. 3. ca. 10. Tale illud Didonis apud Virgilium.

Dixit & in mensa laticum libauit honorem,  
Tum Bitæ dedit increpitans: ille impiger hausit  
spumantem pateram, & pleno se proluit ore.

Ibid. 60. Fornacem quidem.] Gr. κάμνος μὲν δοκίμαζον σύμφωμα ἐν βαφῇ, οἶνος δὲ καρδία ὑπὸ πρῶτον. Locustus est Ecclesiastici 31. v. 30. vbi in Antuerpiensi edit. ἐν καρδίᾳ ὑπὸ πρῶτον ἐν μέθῃ, at in Romana vt apud Clementem καρδίας ἐν μέθῃ ὑπὸ πρῶτον. Latina vulgata. Ignis probat ferrū durū, sic vinum corda superborū arguet in ebrietate potarum. Sic quoque Glossariū vetus, de ferramētis. Ferrum durū σύμφωμα, alibi σύμφω ferrumino, σύμφωμα ferramen, σύμφωτος induratur. In Lexico alio, ferrumen σύμφωμα, rectius. Plinius li. 36. cap. 22. aciem appellat, quæ vox Gallicæ vicina est. Alij duritiem mucronis intelligunt. Iansenius. Ignis probat & exhibet gladium acutum; quemadmodum ferrum quod si non ringeretur in aqua non tantam haberet duritiem; sic vinum corda superborum exhibet dum illa vino madesunt, nam & illa fiūt ad nocendum promptiora. Vel certe quod vt ait Horat. de Arte poetica.

Reges dicuntur magnis virgare culullis,  
Et torquere mero, quem prorsus laborant.

188. 10. Cui iniunda nuxa.] Prouerb. 23. v. 29. apud Clemen. ὡς ἀνδρὶς λέγεται at apud 70. ὡς ἀνδρὶς καὶ λέγεται cui tristitia, & ineptia. Versus autem qui sequuntur non Sapphus neque Poetriæ vllius sed Eratosthenis sunt, apud Athenæum li. 2. Dipnosoph. Quod enim, inquit, scripsit Poëta Cyrenæus? Est eadem vini &c. Vbi interpretes Callimachum putat citari cum sit apud Stobæum tit. 18. Eratosthenis nomen, licet communis ei sit cum Callimacho patria. ποιητὴν dixit non fœminam indicans, nam & pag. 205. citans Me-

nandrum idem verbum vsurpat. In Græco Clementis scribe ἄδρα non ἄδρας, deinde ita hæc βορρῆς ἢ νότος τὰ δὲ τὸ κακρυμμένα φαίνει: vel traiccta dictione τὰ δὲ πάντα κακρυμμένα φαίνει. Senarium vero de vino allatum ab Herueto tanquam Euripidis, apud Athenæum lib. 10. repertum Æschylo vindicat Stobæus, licet Erasmus auctor erroris sit in Prouerbio, In vino veritas. De decumanis fluctibus, vide Iunium Centuria 6. Prouerb. 77.

187. sicca & luminosa.] Gr. ὕψος δὲ αὐτῆς καὶ ἡ ψυχὴ ἡμεῶν ὑπερβαίνει κατὰ καὶ ἐξέρχεται καὶ φωτίζονται: αὐτῇ δὲ ψυχῇ ἐξέρχεται. Heruetus correxit in libro suo αὐτῇ δὲ ψυχῇ. Apud Stobæum tit. de Temperatā ex Heraclito proferitur hæc sententia. ἀνὴρ ὁκνῶν μεθύει, ἀγλαὶ ὑπὸ παιδὸς ἀνέρου σφοδρῶς ὕψος ψυχῆς ἔχον. αὐτῇ ψυχῇ φωτίζεται καὶ αἰετῶν. Vir inebriatus vacillat & ab impubere puerq ducitur animam habens humidam. Est autem anima sicca sapientissima & optima. Apud eundem tit. 17. de Continentia ex Musonio citatur dictum illud, sed legitur αὐτῇ γὰρ ἐξέρχεται ψυχῇ φωτίζεται. At in manuscripto Regineæ correctum est αὐτῇ ψυχῇ. Reperitur & apud Plutarchum eadem sententia lib. de oraculorum defectu & de esu carniū, sed vtroque legendum putat αὐτῇ ψυχῇ Henricus Stephanus. αὐτῇ tamen retinetur à Mercuriali var. lection. lib. 4. capite 2. quo modo apud Galenum scriptum est. Scaliger in Varro-nem interpretans illud Afranij, vigilans, ac soters, sicca sana sobria. Potest hic dicta esse sicca pro sobria, vt apud Plautum in Asinaria & Ciceronem in Academicis sicci homines pro sobriis, sicuti madidus & madulsa pro ebrio. Ita etiam Græcè ἐνθρον. Pindarus apud Plutarchum πρὸς οὐρανοφάνειαν αὐτῇ ἐξέρχεται ψυχῇ φωτίζεται. & Athenæus li. 2. ἐξέρχεται ἑσπέρῳ vocat abstemiam. Sed Scaligerum fefellit vitiosus codex, qui Pindaro tribuat Heracliti dictum. At apud Eusebium lib. 8. Præparat. Euangelii. capite 5. λεπτότης αἵματος ἢ διανοίας πρὸς αὐτῶν αἰοναῶν, δὲ δὲ καὶ ἐξέρχεται ἐκ ἀπὸ σκοποῦ φησιν ὡς γὰρ ἐξέρχεται ψυχῇ φωτίζεται καὶ αἰετῶν. Legendum videtur censuisse aut legisse interpretes αὐτῇ ἐξέρχεται, ita enim vertit, Aër sicciior, anima prudentior, atque melior. Hæc tam diuersa viris doctis diiudicanda relinquimus.

Ibid. Nec Arethusium.] In vetere exemplari, quod solum habui cum hunc pium grauemque scriptorem excudendum darem, scriptum offendi ὅδε πρὸς ἀρεθούσιον ὅταν μὴ παρῇ: correxi αἰετῶν. Plures autem antiqui auctores Ariusij vini vt optimi mentionem fecerunt. Plutarchus in Commentario quo disputat de vita ab Epicuro laudata, & Strabo in 14. qui narrat à loco nomen hoc illi impositum, cum ager quidam asper Chij insulæ Ariusius appellatus ferat vinum optimum omnium vinorum Græcorum. Athenæus quoque in Epitome lib. pri. necnon etiam Galenus. Virgilius quoque meminit huius vini in pastoralis carmine, ita namque in vetustissimis exemplaribus legitur versus ille, Vina nouum fundam calathis Ariusia nectar. Inueni quoque libros calamo exaratos, in quibus sit Arethusia. P. Victorius li. 15. capite 24. var. lectionum. in excuso typis est, ὅδε πρὸς ἀρεθούσιον. Sic & videtur voluisse vertere Heruetus in hac secunda editione, sed omissa est correctio ab amanuensi.

Ibid. 40. ebrietate autem.] Plato li. 1. de Legibus μέθης δὲ αὐτῆς πρὸς πότνοι, ὡς πρὸς σκῆψιν καὶ καλ-



πὶ καὶ ἱερὲς, & θεῶν πολέμους ὅτι αὐτὰ ἤν, ἢ καὶ αὐτοὶ  
ὑμῖν. De ipsa ebrietate instituta quaestio est, illius-  
ne vsus qualis apud Scythas & Persas inualuit per-  
mittendus sit, & qualis etiam apud Carthaginen-  
ses Gallos & Hispanos, & Thraces, bellicosas  
quidem illas nationes viget, aut quemadmodum  
apud vos. Hinc constar legendum non esse καλῶ-  
ρες, vt putauit Ficinus.

189. 30. *Εἰρηνοῦς fregit.* Gr. ὅτι ἔπει ἐκπύω  
ἀσραγάλον ἐάν καταπίω. Homerus Odyss. x sub fi-  
nem: πίπιν, ὅκ ᾧ οἱ αὐχλῶ.

Ἀσραγάλον ἐάν.

Cecidit, eius autem ceruix Ex iunctura fra-  
cta est. Eustathius in illum locum πὶ ᾧ ἀσραγάλον  
ἐάν, ὅδ' ἐστὶ ἀποδύλων, ἀρχὴ ὅς μὴ ὅμοιοι τῷ εἶπει ὡς ὁ δῖος  
καταπῖν τῆς κεφαλῆς. πὶ μὲν οὖν κοινοῖται, ἐάν ἀσραγάλου,  
ἢ κεφαλῆς.

Ibid. 40. *Homini erudito.* Gr. ἱκανὸν αἰθρόπῳ  
παιδευμένῳ οἶνος, καὶ ὅτι τῆς καίτης αὐτοῦ ἀναπαύσεται. At  
in Ecclesiastico cap. 31. v. 21. ὡς ἱκανὸν α. π. ὀλίγον & ε.  
τ. κ. α. ἐκ ἀδμαίνῃ. Quam sufficiens homini erudito  
exiguum, & super cubili suo non anhelat. Aliter  
Latina vulgata. Sed nihil in vtrouis mutandum est.  
Iansenius agi putat in hoc versu de victu parco &  
ieiuno; nondum de vino.

196. 10. *Quod si haec dixit.* Sic apud Tertullia-  
num de cultu foeminarum 9. Non enim vtemur  
nostris? quis autem prohibet vti? Secundum Ap-  
postolum tamen, qui nos vti monet mundo isto,  
quasi non abutamur. Præterit enim habitus huius  
mundi. Si ergo vxores quoque ipsas sic habendas  
demonstrat, tanquam non habeantur, propter  
angustias temporum, quid de vanis his instru-  
mentis earum?

Ibid. 20. *Ego autem admitto.* Clarius videtur  
ferri lex ista li. 5. de legib. νόμος ἐστὶ παρ' ἡμῶν μὴ  
ἐξεῖναι χρυσόν, μὴδ' ἄργυρον κακῶς καὶ μὴδ' ἐν ἰδιώτῃ.  
Ne cui priuato aurum argentumue possidere fas  
esto.

Ibid. 40. *si enim nobis.* Tertullianus de ha-  
bitu muliebri. 5. Quod si de qualitate vsus gloria  
est auro, & argento, atquin magis ferro & æri, quo-  
rum ita disposita est vrensilitas, vt & proprias o-  
peras plures, & necessariores exhibeant rebus hu-  
manis, & nihilominus auri, & argenti de sua vice  
accommodent iustioribus causis. Nullus bidens  
aurum demersit in terram, nullus clauus aurum in-  
timat tabulis. Taceo totius vitæ necessitates ferro  
& æri innixas.

Ib. 60. *In vili catino.* Prisci illi Græci & La-  
tini vasis fictilibus ac ligneis domi utebantur, cum  
autem alia pretij maioris publicè non possiderent  
ea demum in sacrificiis adhibere cogeantur. Ta-  
metis vero tractu temporis vbi gentium opes in  
immensum crescerent, ea tamen vasa, quibus anti-  
quitas necessario sacra faciebat in solennibus cere-  
moniis plerumque remanserunt. Plin. li. 35. cap.  
12. Cicero de legibus 2. Ad diuos caste adeunto,  
pietatem adhibento, opes amouento. Deinde lo-  
cum hunc de vili catino subiungit Brodæus lib. 4.  
Miscellan. cap. 19. idem Chrysostomus hom. 51. in  
Matthæum.

197. *Vsus quidem.* Gr. χρησῶς μὲν ἐστὶν ἢ πῶς  
ἡμῖν κτήσις; αὐτοκρίας δὲ χεῖν ἢ κτῆσις. Sed legendum  
videtur χεῖν ἢ χρησῶς, sufficientiæ autem gratia v-  
sus. Id est, vti debes, quantum sufficiat; suffi-  
ciunt vero pauca.

Ibid. 30. *Nunc autem atx.* Gr. ἢ ἀκρότης τῆς  
καρίας. Alludere videtur ad sententiam Bionis So-  
phistæ apud Stobæum tit. 10. qui τὴν φιλαργεῖαν  
μὴ ἔσθ' ἐλεγε πείσης καρίας τῆς, Auaritiam dicebat  
esse omnis improbitatis metropolim. Phocylides  
ἢ φιλοχρημοσύνη μνητὴρ κακότητος ἀπίσης.

199. 50. *Musici appellamur.* Musica delectari  
ceruos & tibiis, & cantionis quæ equabus acci-  
natur dum ineuntur meminit Plutarchus lib. 7.  
sympotiac. cap. 5. & in præceptis nuptialibus. 10  
Muretus ex Gothicarum rerum scriptoribus nar-  
rat vrsos ita delectari tibiæ sono, vt cum in  
pastores impetum facturi sunt sæpe ab eis can-  
tu mulceantur. lib. 12. var. lection. 15. Olaus  
Magnus lib. 18. capite 31. de gentibus Septentr.  
Quin & Ælianus lib. 11. de animalibus capite  
28. Pythocharem tradit tibicinem concitato ve-  
hementi tibiæ sono luporum impetum cohi-  
buisse.

Ibid. 60. *Organum dicit.* Chrysostomus in 10  
Psalum 150. ἀλλ' ὡς οἱ ἰουδαῖοι δὲ πᾶσι τῶν ὄρ-  
γάνων, ὅπως ἡμῖν ᾄδοντες ἐκείνῃ δὲ πᾶσι τῶν ὄρ-  
γάνων πὴν θῶν, δι' ὀφθαλμοῦ, δὲ γλώσσης, δι' αὐτοῦ, καὶ δὲ  
χρῶς. αἰνεῖ γὰρ καὶ ὀφθαλμὸς ὅταν μὴ ἀπόλασται βλέπει, καὶ  
γλῶττα ὅταν λαλῇ. Quemadmodum ergo Iudæi per  
omnia instrumenta Deum laudabant, ita nobis  
præcipit cum per omnia membra laudare, per ocu-  
los, per linguam, per aures, & per manus. Lau-  
dat enim oculus quando non intuetur impudicè:  
& lingua cum psallit.

204. 10. *Ilum enim maris.* Ibid. n. de Aia-  
ce μυιδῶν ἐλαστροῖς περσάπαι. Ideo dixit περσάπαι,  
deinde verba Homeri vsurpans περσάπαι in quem  
locum scribens Eustathius σημειώσαι ὅτι τὸ μυιδῶν  
χίλων μὲν αὐτοῦ πτερον, σκυδρωπότητος δὲ φαεινότητος. Ita  
vt permixta sit hilaritas grauitari, nihilque interea  
de seueritate detrahatur, quo minus venerabilis  
sit, & tamen tristitia vitetur.

Ibid. 30. *Potest autem vel solo.* Ecclesiastæ 7.  
Melior est ira; quia per tristitiam vultus corrigi-  
tur animus delinquentis. Duo autem versus, qui  
deinceps citantur, Homeri sunt Odyss. 14. circa  
quadringentesimum & sexagesimum. Apud Sto-  
bæum etiam referuntur titul. de Incontinentia,  
duo inquam: nam illud, Omnes autem, non nu-  
merandum est inter versus, sed inter verba Cle-  
mentis.

205. 60. *Bonos mores.* Versus est Menandri  
ex Comœdia vt quidam volunt Thaide cuius &  
meminit Athenæus lib. 13. Tertullianus 1. ad v-  
xorem. 8, Conuictum atque commercia Deo di-  
gna sectare, memor illius versiculi sanctificati per  
Apostolum: Bonos corrumpunt mores congressus  
mali. 1. Corinth. 15.

Ibidem. *Luet ergo.* Græc. ἢ γλωσσάρια Vide  
num melius γλωσσάρια. Luet enim pœnas gar-  
rulas.

207. 30. *Es ne super cubitum.* Hæc in Græco  
x x non reperiuntur, 9. cap. Eccli: habentur ta-  
men in Latina vulgata v. 12. nec accumbas cum  
ea super cubitum καὶ μὴ μετακλῆς ἐπ' ἀλφύρα μετ'  
αὐτῆς. Vt illud, & sanguini tuo illabatur in in-  
teritum: vel potius vt habet vulgata, & sangui-  
ne tuo labaris in perditionem καὶ τῷ αἵματι σου  
ὀλισθήσῃ εἰς ἀπώλειαν. Id est ne affectu tuo laba-  
ris, vel periculo vitæ tuæ adulterorum pœ-  
nam feras, nam x x habent τῷ πένυματι. At-  
que vtrumque

que vtrumque locum ex Clemente notatum reperies in exactissima editione Romana. Porro quod LXX reddunt *μη συμβολακοτήσης*, Clemens *μη συμβολαί ποιή μετ' αὐτῆς*. vulgata, Et non alterceris cum illa in vino. Interpretes Ecclesiastici ad symbolas referunt quæ ad conuiuium celebrandum conferebantur.

10 208.30. *Os autē temerarij.*] Locus est Prouer. 10. v. 15. *ὅσα ἡ ἀποπρωτὶς ἐγγίζει σιωπῆς*. Os procacis proximum est contritioni. vulgata, Os stulti confutioni proximum est. Quidam interpretantur, Os stulti accersit sibi perniciem. Chaldaica paraphrasis, Ori stultorum consumptio proxima. In eodem capite *σιωπὴ ἐστὶν ἀσφάλει*, Scholiastes Græcus *δενδὶν ἀσφάλει*.

Ib. *Silentium mulierum.*] Sententia ex Sophoclis Aiace, citatur & à Stobæo in Oeconomico tit. 83. Altera item huic subiuncta est Athenodori apud eundem tit. 33. de Silentio *ἔστιν ὃ ὅταν ἀκίνητος γάραι*. Tacere autem munus est periculo vacans.

20 Ibid. 60. *sola autem lingua.*] Pollux li. 2. καὶ γὰρ τὰς δὲ τῆς ἡλίου ὑποδημάτων ἔλεγον & calceorum linguas dixerunt ut Iſæus Socraticus, calceamentorum vincula intelligi putat Camerarius. Huc referendum forte quod est apud Athenæum li. 10. καὶ τῆς φορεῖται γλῶσσαι ἐν ὑποδήματι. At linguam vos nunc fertis in calceis. Hesychius *γλῶσσαι τῆς ἡλίου αὐλῶν καὶ ὑποδημάτων γλῶσσαιδὲς* quæ etiam ligulæ vocantur. Festus Lingula per diminutionem linguæ dicta. alias à similitudine linguæ exerceat ut in calceis.

30 209. 20. *Ulcera cruentant.*] *αἱμάουσι τὰ ὕλα* non τὰς ὕλας, nam ὕλη cicatrix, τὰ ὕλα gingiuar. Glossarium Gingiuar ὕλα γόμφοι. Certe de iis loquitur qui dentes scalpunt. Pollux li. 2. αἱ δὲ περὶ τῆς φωνῆς οὐδὲν οὐδὲν ὕλα μὲν τὰ ἔξωθεν, ὕλα δὲ τὰ ἐνδον. οἱ δὲ μεταξὺ τῶν οὐδὲν τῶν ἀρμῶν. ita manuscriptus.

212. *Plangonium ἢ pſagda.*] Athenæus li. 15. ex Polemone tradit apud Elæos vnguentum quoddam Plangonium vocari à Plangone repertum. Meminit ibidem & pſagda Ægyptij multoties ex antiquis auctoribus ut ex Eubulo *αἰγυπτίῳ ψάιδας πῆς λευμῆτι*, vbi tamen interpres diligētissimus alioquin, Ægyptio & Sagde lora. Fortasse enim corrigendus locus, qui sequitur in eodem libro, & *σαῖδας* haber, ex isto. Certe vocabulum barbarum varie scribitur, ut apud Hesychium *ψάιδας ψαδῆς & σαῖδας* atq; etiā *ψάιδας* Sed fœmininum nusquam, id quod & in Titio reprehendit merito Villiomarus ille li. 4. ca. 30. his verbis. Quod ignorare videris quam originationem Megallij intellexerit Plinius, ego rem minime difficilem tibi explicabo. Plinius propter gloriam Megalium dictum esse intelligit, tanquam non *μεγάλιον* ab inuentore sed *μεγαλίων* ἀπὸ τοῦ μεγάλου & magnificentia appellatum sit. Scribendum autem apud Clementem *ψάιδας αἰγυπτίους* non *αἰγυπτίους*.

60 Ib. 10. *Quætiobrem recte.*] Athenæus li. 15. Lacedæmonios testis est Sparta eiecisse vnguentarios, quod oleum corrumperent, & lanarum infectores, quod candorem lanæ obliterarent. Solonem etiam lege vetuisse viris vnguenta vendere, quod non solum in odore sed etiam in colore luxus homines efficeret qui eiusmodi voluptatibus se tradunt. vide 317. 60.

Ib. 30. *Cæterum ne forte.*] Ælianus li. 4. cap. 18. de animalib. *γυπαὶ γὰρ μὲν τὸ μῦρον ἔλαβρόν ἐστι. καὶ ἄλλοι δὲ ἀπολείς ἐν ὀστέων ἡ δὲ ῥοδῶν αὐτῶν*. Vulturum perniciēs vnguentum est. Scarabæi, rosas iniectis percunt.

Idem li. 3. cap. 7. Plinius lib. 12. cap. 5. vultures vnguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam. Herm. Barbarus legendum censet, rosa, ex Theophrasto de causis plant. cap. 4. qui scribit vultures vnguento, scarabæos rosa necari. Idem Aristoteles in Geoponicis. Idem & de aliis insectis tradit Ælianus loco primum omnium citato. τὰ δὲ ἔντομα φθείρεται ἐν ἐκείνῳ πῶς ἐλχίσσεται αὐτὰ. insecta oleo si quis inungat, perdidit. Idem li. 2. cap. 58. tetro odore ait non modo apes offendi. sed vnguento odorato: tanquam enim puellæ modestæ terribilium odorem præclare contemnuunt & vnguenti suauitatem à se detestantur.

Ib. 40. *Ut omni contentione.*] Gr. *εἰς τὴν ἀγωνίαν πάμμαχον* Suidas *πάμμαχον παλαράπον*. Mercurialis li. 2. cap. 9. de arte Gymnast. ex pugilatu & lucta tertium quoddam exercitationis genus componebatur quod pancratium appellabant, in hoc ut testatur Arist. 1. Rhet. cap. 5. aduersarios & pugnis ferire ut pugiles, & deicere studebant, ut luctatores, tum quacunque alia ratione ut dentibus, genibus, calcibus, toto denique corpore ut dixit Pausanias aduersarium vincere contendebant. His de causis hæc exercitatio *πάμμαχον* vocata est quandoque, sicut Plato Eurhydemum *πάμμαχον* dixit. De vinctio- ne vero arthletarum qui oleo simplici, vel aqua mixto, vel ceromate vnguebantur, ut membra labores sine ruptura sustinerent, vel ut sudorem cohiberent nec tantopere lassarentur vide eundem li. 1. c. 8. de arte Gymn.

213. *Vnguentis manus.*] Apud Athenæum li. 15. ex Alexide in Comœdia *πονησά*, Improba, citatur locus hic

*ὕμειας μέρος.*

*Μέγιστον ὀδμας εἰς κεφαλῶν χηστὰς ποιῶν.*

Itaque corrigendum hic est *εἰς κεφαλῶν*, at li. 2. amplior eadem sententia profertur:

*ὀδμήσεται τὰς ῥίνας, ὕμειας μέρος,*

*Μέγιστον &c.*

Nares vngit quæ bonæ pars valetudinis est maxima, odoremque capiti suauem obicit. At apud Clementem legimus *ὀδμήσεται τὰς χεῖρας*. Quantum autem conferant ad sanitatem vnguenta indicat illud Abderitæ Democriti apophthegma, qui interrogatus qua ratione vitam sanus degeret, respondit, si interiora melle rigaret, exteriora oleo.

60 Ibid. 20. *Honora medicum.*] Gr. *τίμα τὸν ἱατρὸν πρὸς χεῖρας αὐτοῦ. καὶ γὰρ αὐτὸν &c.* quæ lectio magis conuenit cum vulgata Latina, quam quod est in Antuerpiensi *πρὸς τὰς χεῖρας ὑμῶν αὐτοῦ*, ad necessitates honoribus eius.

Ibid. 30. *celerius canescunt.*] Hæc desumpta sunt ex Athenæo lib. 15. cuius est fragmentum apud Canterum li. 3. cap. 31. Nouarum lect. *ἡγεῖται αἰετοπύλης ἐν τοῖς φυσικοῖς περὶ βλήματι δὲ πῶς οἱ μυελόματοι παλαιοί; ἢ ὅτι τὸ μῦρον δὲ τὰ ἀρώματα ἐκ νεανικῶν ἐστὶν*. Sed ea quæ ex Aristotele citantur nec in Problematibus neque alibi extant, neque in libro Theophrasti *περὶ ὀσμάων*. ex quo coniicit Mercurialis li. 1. cap. 21. var. lectio. perperam locum illum citari, cum neque Diogenes Laërtius in catalogo operum Aristotelis mentionem vllam faciat naturalium Problematum, tum quod lib. 5. de generat. animalium ex professo aduersus eos disputet, qui à siccitate canitiem ortum ducere putabant, quam non ab ea sed à putredine sola produci monstrat. Sed idem Athenæus ait *τὰ πύλια γὰρ τὸν ποῖον παλαιὸς*

V u u ij

quod ibidem reperitur, vt & c. 11. de hist. anim. li. 3. ταυ δὲ πένυματα καλὴ τὴν αἴψην, ἡ δὲ σκῆπη ἀποποιεῖται τοῦ. corruptio canicem gignit, pilei autē prohibita trāspiratione corumpendo canicem, faciunt. At qui hūc ipsum li. de animalib. apud eundē Athenzū reperimus quamplurimis locis citatum & multa alia Aristor. opera nominari quā Stagyritā nemo alius tribuit, vt & apud Apolloniū in historiis mirabilibus editum à Xylandro, & multos scimus fuisse Aristoteles.

Ibid. 50. *Ea de causa medici.* Athenæus li. 15. profert Alcæi & Anacreontis carmina, tum addit, hortatur videlicet vt sibi vagat pectus, in quo sedes est cordis. Hoc autem fuit olim factitatum, non ideo solum quod natura vapor odoris à pectore sursum in caput effertur, sed etiam quia in corde sit animi domicilium, vt asserunt Philotimus & Praxagoras illustres medici. Paulo post coronas appensas pectori ἀνδραμίδας à poetis vocatas ait.

Ib. *visu enim non fruuntur.* Tertullianus de Corona mil. res esse ait spiraculi aut spectaculi flores: Deinde in hunc coronatum vsum inuehitur. Ceterum in capite quis sapor floris, quis coronæ sensus, nisi vinculi tantum? Quia neque color cernitur, neque odor ducitur, neque teneritas commendatur. Tam contra naturam est florem capite sectari quā cibum aure, quam sonum nare. Minutius Felix. Sane quod caput non coronamus, ignoscite. Auram boni floris naribus ducere non occipitio capillius solemus haurire.

Ib. 60. *Sicut ergo pulchritudo* Plutarchus de Amore, καὶ τὴν καλοῦ ὄρεν μὲν ὁππότερῃται, ἀψαδαὶ δὲ λαβεῖν, ἢ κ' ἀνιδνωον, μάλλον δὲ ὡς φησὶν ἔνοφον τὸ μὲν πῦρ τὴν ἀψαμένους καὶ μόνον, οἱ δὲ καλοὶ δὲ τὴν μακρὰν ἐσώπας ὑφάπην. ἢ γὰρ ὅπως τὸ πάθος ἐστὶ λαβὴ. Formosos intueri iucundissimum est: tangere autem, non sine periculo licet. Imo, vt Xenophon inquit, ignis quidem tangentes solum vrit, pulchri vero etiam procul distantes inflāmant: visus enim veluti ansa est capiendi amoris.

214. 10. *Hedera itaque.* Hæc de hedera & quæ sequuntur de nuce & de Narcisso mutuatus est à Plutarcho ad verbum li. 3. Symposiac. c. 15. quod vero Sophocles ait Narcissum esse, στεφάνωμα χθονίωνων coronamentū terrestrium Deorum, subterraneorum intellige, ceu inferorum. nam vt docet Eustathius in 1. Iliad. γάρματος ἐρευνύσσι στεφάνωμα, dicitur enim Narcissus ἐκ τῶν γαργάνων ἢ ἐρευνύσσι γαργάνοι, & ex Phanodemo li. 5. rerum Atticarū cōstat coronas è Narcisso consecratas fuisse Proserpinæ, quod florem illum colligeret, cum rapta fuit à Plutone, vel quod circa monumenta nascatur frequens. Cælius li. 26. ca. 20. vel omnibus subterraneis diis, quod defuncto & morte torpidi flore torpido coronarentur. Dodonæus Pempt. 2. li. 2. c. 21.

Ib. 10. *In certaminibus.* Athletis non eadem quocunq; tempore præmiorū genera proposita, verum vt Clem. Alex. memoriæ prodidit. Primo fuit δόξ, ceu donū, secūdo plausus & excitatio, tertio foliorū cōiectio, postremo corona. Quid autē δόξ, Clemēti significet, nisi aliquid in ei<sup>9</sup> vulgato codice desideretur, puto nihil aliud quā congiariū significare: quo pacto apud Herodianū quoq; ea vox vsurpata inuenitur: nisi potius leue aliquod munusculū designet, quod posterioribus omnibus vilius extiterit. Mercur. li. de arte Gymnast. c. 14. Athenæus li. 10. refert ex elegis Xenophanis de athleticis, ἐκ πύλων δὲ δῶρον δὲ οἱ κερμηλινὸν εἶν aliquo donatur à ciuitate munere

quod suæ virtutis sit monumentū. Plin. li. 16. ca. 14. Antiquitus quidem nulla corona nisi Deo dabatur. viritum vero ne in certamine quidē vlli, ferūtq; primum omnium Liberū patrē imposuisse capiti suo, sed ex hedera, postea Deorū honori sacrificantes sumptere. Nouissime & in sacris certaminibus. vsurpat. Paulo post, Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu in more est. quod ad athletas referre voluit Mercur. li. 1. c. 3. gymnast. Pulchreque cum eo, quod ἀνταγωνισμὸν appellat Clemens, conueniret, nisi ad Romanos potius referendum esset qui ciuica donati essent. Illi enim coronas non nouere nisi bellicas.

Ib. 30. *Sed quod ea dedicata sit idolis.* Tertull. de corona mil. 7. Quale igitur habendum est apud homines veri Dei, quod à candidatis diaboli introductū est, & ipsis à primordio dicatū est, quodq; ita tūc idololatriæ initiabatur ab idolis, & id idolis adhuc viuus, nō quasi aliquid sit idolum; sed quoniam quæ idolis alij faciūt, ad dæmones pertinet. Porro si quæ alij idolis faciūt ad dæmones pertinet, quanto magis, quod ipsa sibi idola fecerunt, cum adiuuerent?

Ib. *Sappho autem.* Morem fuisse veterum vt longe aliis florib. texerēt coronas diuersis diis constat. Musas vero rosas coronare ipsos solitos, plures graues scriptores literis prodiderunt. Vtūtur autē omnes testimonio Sapphonis, quæ carmine quodam testata id fuerat. P. Victor. li. 14. c. 18. var. lect. deinde locū citat apud Plutarch. symposiac. li. 3. ca. 1. de nuptialibus præceptis, & Clemētis hoc loco quem ex Stobæo se correxisse ait antequā eū excudēdum daret ex Bibliotheca Medicæ, κατὰ ταῦτα οἱ δὲ κίονες ἡδὲ πικρὴ μαμμοσύνα σὶ δὴν ἔστ' ἡδὲ πικρὴ ὕστρον ἢ γὰρ πικρὴ ῥόδον ὅτι ἐκ πικρίας ἀλλ' ἀφαιρῆς καὶ εἰς αἰδέας δόμοις φορητὸς τῶν ἀμαυρῶν τρυφῶν ἐκ πικρῶν. Ita reperitur scriptus hic locus in quodam Stobæi manuscripto codice, nisi quod illæ duæ voces πικρὴς & πίδα non dorica sed communi lingua efferuntur, quod viri docti ex aliis Grāmaticis emendarūt. Sed & in Aldina Plutarchi editione alteram reperimus. Scribit ad fœminam indoctam & literarū expertē. Mortua inquit iacebis, neque memoria vnquam tui extrabit: non enim es particeps rosarū ex Pieria ortarū, sed obscura otici domos peragrabis cum exilibus vmbribus volitās. Itaq; videri fortasse cuiquam possit glossēma quod præterea in hac sententia alibi legitur. In eodē loco Sympos. testatur Plutarchus floribus coronatos fuisse τὴν Ἰσθμίας.

Ib. 40. *Qua de causa mortuos.* Q. Victorius li. 2. c. 7. var. lect. Græcorū morē in efferēdo honestiore aliquo funere significauit. Cicero in orat. pro Flacco quod contineretur plebiscitis Smyrnæorū quæ fecerāt in Castriciū mortuū ostendēs, primū vt oppidū intro ferretur, deinde vt efferrent ephebi: postremo vt imponeretur aurea corona mortuo. Institutū autē hoc coronandi mortuos tetigit etiam Aristoph. in Concionant. vbi induxit virū vxorem increpantem, quod cum noctu in lectulo dormientem reliquisset, tanquam cadauer, addit enim nihil desiderari potuisse, nisi quod coronam capiti eius non imposuisset. Plinius li. 21. cap. 3. vt ipsi mortuo parentibusque eius sine fraude esset imposita. Tertullian. de corona mil. Quid enim tam dignū Deo, quam quod indignum idolo? Quid autem tam dignum idolo quam quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari: vel quoniam & ipsa idola statim fiunt, & habitu & cultu consecrationis, quæ apud nos secunda idololatria est.

Minutius Felix Octauio. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi facem, aut non sentienti coronam, cum & beatus non egeat, & miser non gaudet floribus.

Ibid. *Cum demonibus nullo.*] Tertull. ibidem. Nihil dandum idolo, sed nec sumendum ab idolo. Si in idolio recumbere alienum est à fide, quid in idoli habitu videri? Quæ communio Christi & Beliz? & ideo fugite. Longum enim diuortium mandat ab idololatria, in nullo proxime accedendum. Et paulo post. Indignum enim ut imago Dei viui, imago idoli & mortui fiat.

Ibid. 50. *Pulchra enim amaranthi.*] Gr. καλῶς ὁ αἵμαρ πρὸς τὸ φαεινὸν ἀποκρίνεται τῇ καλῶς πεπολιτευμένῳ. Sic i. Petri 5. καμνίσθη τὸν αἵμαρ πρὸς τὸν τῆς δόξης στέφανον. Percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. Quidam ad verbum, Reportabitis coronam gloriæ amarantinam, ceu ex amaranto. Perinde quasi diceret ex vero ceu precioso amaranto, aut quæ magis est immarcescibilis quàm quæ ex amaranto.

Ibid. *Domnum spinis fuisse.*] Tertullianus de Corona mil. Si ob hæc caput ei tuum debes, tale si potes ei repende, quale suum pro tuo obrulit, aut nec floribus coroneris si spinis non potes: quia non floribus potes. Item. Christus Iesus quale oro te sertum pro utroque sexu subiit? ex spinis opinor, & tribulis, in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis. Gulielmus Tyrius Belli sacri li. 9. cap. 9. de Godefrido Rege. Promotus autem humilitatis causa, corona aurea, regum more, in sancta ciuitate noluit insigniri: ea contentus, & illi reuerentiam exhibens, quam humani generis Imperator in eodem loco vsque ad crucis patibulum pro nostra salute spineam deportauit.

215. 40. *Susinum quidem.*] Susinum vnguentum ex liliis constare, balano, calamo & aliis Plinius docet, li. 13. cap. 1. Dioscorides c. 53. li. 3. huncque explanans Herm. Barbarus in Lexicis desiderari ait eius nominis causam. Afferit Stephanus de urbibus σούσα πόλις τῆς Κίρκης καὶ κληθεὶς ἀπὸ κρίνου ὃ πολλὰ ἐν τῇ γῆτι περικύβηται. Similia & Etymologicum ὄνομα τῶν φοινίκων τὴν λείαν λέγεται. Athenæus li. 12. narrans Persarum reges hyemare Susi ait tradidisse Aristobulum & Charetem κατὰ τὴν τῶν σούσων ὁδὸν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Γούσης ἢ τῆς ἑλλάνων φωνῇ κρίνον. Id est Gūssu id significare Persis, quod κρίνον Græcis hoc est lilium: itaque vertendus & intelligendus est locus ille ut ambiguitas tollatur, quæ I. Drusium fefellit li. 12. Observationū c. 8. non Brodzum li. 1. ca. 2. Miscell. In libro de nominibus Hebraicis Susana, lilium vel gratia eius. Hoc vero loco pro λείαν legendū apud Clementem μέλαινα quæ vox alteram speciem liliorum significat.

220. 40. *Pretiosissimos gaunaces.*] Scaliger in hunc Varronis locum de L. L. li. 4. In his multa peregrina, ut sagum, reno Gallica: Gaunacum maius sagum, & amphimallon, Græca. Interpretatur Gaunacum maius sagum, quod esset crassum vestimentum. Aristophanes Vespis, οἱ μὲν καλῶς ὀφείδουσι, οἱ δὲ καυτάκων. Pollux tamen ibi legit καυτάκων. Apud Athenæum li. 14. αὐτάκας ἀμφιβεβλημένοι, perperam pro γαύνακας. Vide Hesychium & Pollucem li. 6. & Ælianum de animal. li. 17. cap. 17. Vides ergo Herucum, ut ut sit, non aberrasse à scopo: nam Persicum esse vocabulum docet Ælianus, & genus vestis ex murium pellibus.

Ibid. 40. *Poetica Rhegea.*] Gr. ἑπὶ ποικίλῃ ῥήγῃ. In 3. Odyss. Eustath. ῥήγῃ τὰ περιβρώματα βασιλέα. Peristromata tincta. Quia tamen sæpius eo vocabulo vititur Homer. ideo poetica appellat li. 2. Dipnosophist. Homerus ait Athenæus ἐστραγάλῃ quæ substernuntur, κατὰ vocat, id est frugalia nempe candida, nulloque colore tincta: ῥήγῃ vero, quæ circumteguntur, & suspenduntur, quia tincta sint, auleæ: nam ῥήγῃ τὸ βάλλει.

221. *Lectioni nymphae.*] τῆς νυμφιδίου καὶ τῆς Heruerus antea verterat, sponte, νυμφιδίος καὶ τῆς sponsalis lectus, ut νυμφιδίος θάλαμος in Epigrammatibus. Item νυμφιδίῳ ὄνομα quæ alibi κοινοδία Antipater li. 3. Epigram. Polluci li. 3. καὶ τῆς γαμικῆς. Apud Home. Ulixes Odyss. 4. narrans fabricam sponsalis lecti à se fabricari τὸς δὲ ἐξ ἑσθ' ἀμφιβεβληὸν θάλαμον δὲ ἐμὸν ὅφρ' ἐπέλασα πυκνῆς λατρίᾳ. Huic autem ego ieci thalamum meum donec perfeci. Vide num huc respexerit Clemens.

227. *Parnam epilepsiam.*] Hæc sententiam Eryximacho cuidam tribuit Stobæus tit. de intemperantia. Ερυξίμαχος τὴν συνουσίαν μικρὸν ὀφθαλμῶν ἐλεῖν, καὶ χρόνον μόνον διαλλάττειν. Eryximachus coitum breuem comitialem morbum esse dicebat, ac tempore tantū differre. In eodem autem libro Democriti dictum sic effert ἑνωσία, ἀποπληξία μικρὴ. ἐξέσονται γὰρ αὐθροῦς ἐξ αὐθροῦν. Coitus est brevis apoplexiæ, prorūpit enim homo ex homine, quæ postrema sūt à Plinio couersa li. 28. c. 6. Abderitanū fuisse Democritum Srephanus & Suidas testantur, alij Milesium eum dicunt.

Ib. 50. *Nihil à Penelope.*] Ut hic maritū erga vxorem, sic vxorem erga maritum officium docens S. Gregorius Nazianz. contra mulieres, se exornantes ἰσὺν πλεωλότης τὸν νῦν λῦον, ἥμωρ ὕφαινον ἐνδοθὶ τὴν ἐκείνου, ἔκτοθι τὴν ἐλάνω.

Telam ut Penelope texis, quam nocte retexis,

Par Hecubæ interius, par Helenæ exterius.

232. 20. *Pili custodiantur.*] Varro li. 2. de re rustica. Plæraq; similiter faciendum in ouibus pelliris, quæ propter lanæ bonitatem (ut sunt Tarétinæ & Atticæ) pellibus intexuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè possit vel lauari ac parari. Hor. 2. Car. 6. Dulce pelliris ouibus Galei flumen. Colum. li. 2. c. 22. Feriis pontificiis pellibus oues vestiri nō licet. Itaque Diogenes, ut refert Laërtius, cū in Megarēsi agro pellibus intectas oues spectasset, Megarēsiū autē liberos nudos ob mediciratem passim videret, faceret dixit, Præstare Megarēsis arietē esse, quādam filium: Et quod ille περιβῶνα δερματὶν ἐσκεπασμένα, hic Clemens τὸν διφθέρας φυλάττονται αἱ πελῆες.

241. 30. *illa sandalia.*] P. Victorius li. 14. c. 15. Var. lect. Sandaliū erat calceamētum diuitum mulierū, ut testimonio Cephisodori Comici intelligitur, qui in Trophonio sua ita induxit mulierē cōquerētem fortunas suas. σαρδανεία τῶν λαμπροτέρων ἐφ' οἷς τὰ χρυσὰ ταῦτ' ἐπισπινάσθαι, τῶν δὲ ὡς τῶν θεοειδέων ἔχει περιβῶνας. quæ namq; antea sumptuoso genere calceamēti vsa fuerat, postea tāquam ancillā ait se induere peribatidas. Calceorū autem clauis confixorū mentio fit etiam apud Athenæum ex Philarcho, qui li. 12. scripsit Alexandri familiares in luxum nimium effusos fuisse, inter quos vnus Agnon clauis aureis confixas crepidas & calceos gestabat.

Ibid. 40. *Sunt itaque.*] De fœminarum albis calceis Apuleius lib. 7. Metamorph. Calceis fœmininis albis illis, & tenuibus indutus, & in fequiores sexum insertus. Vopiscus Aureliano. Calceos mulleos & cereos, & albos, & ederaceos,

V u u iij

viris omnibus tulit, mulieribus reliquit. Pollux li. 7. ca. 22. ἰδία ὁ γυναικῶν ὑποδήματα ποικίλα, λευκὸν ὑποδήματα μάλλον ἐπιχειρόν. P. Coluius in Apuleium. Cæterum in Florentina Græca editione post illa verba ἀγρίῳ χηστὶν ἰεquebatur, ἡλωμένον ὁ δίδεται. ἢ κατὰ μαύρων αἰ δίδεται, πάλιν τὰ πολλὰ ὑποδήματα χηστὶν αὐταῖς. vnde est vtendum. Soleis autem clavis confixis indigent, quæ iter agunt, alioquin vt plurimum calceis vtantur opus est: neque enim foeminam decet &c. Hæc ab interprete in vtraque editione nescio quo casu omissa sunt. Apud eundem Pollucem reperies eandem ἢ κατὰ μαύρων etymologiam qui & meminit ἐλαφροῦ φαμαρίσιο sic enim habet manuscriptus, & ratio carminis exigit. Atque hæc duo genera sunt calceamentorum, quæ concedit viris. nam quod vertit interpretes, soleis vtendum est, Gr. βλαύταις ἢ φαμαρίσις χηστὶν: Sed apud Latinos non est tanta varietas calceorum, vt singulis Græcis singula respondeant.

243. *Primum enim quæ sunt.*] His gemina illa Tertulliani de Corona mil. 8. Dicimus enim ea demum & nostris & superiorum vñbus, & Dei rebus, & ipsi Christo competisse, quæ meras utilitates & certa subsidia, & honesta solaria necessariis necessitatibus vitæ humanæ procurent: vt ab ipso Deo inspirata credantur propiore prospectore & instructore, & oblectatore si fortè hominis sui. Quæ vero hunc ordinem excesserunt ea non conuenire vñbus nostris.

Ibid. 10. *Quod si etiam vobis.*] Idem de cultu fœm. 10 Nonne sapientes patres familiæ de industria quædam seruis suis offerunt, atque permittunt, vt experiantur an æqualiter permissis vtantur, si probe, si modeste? Quanto autem laudabilior qui abstinerit in totum, qui timuerit etiam indulgentiam domini? Sic igitur & Apostolus, Omnia inquit licent, sed non omnia ædificant. Cyprianus de habitu virginum. Locupletem te dicis & diuitem? Sed non omne, quod potest, debet & fieri: cum nec desideria prolixa & de seculi ambitione nascentia vltra honorem ac pudorem virginitatis extendi, cum scriptum sit, omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

Ibid. *Ad sunt mihi.*] Sic occurrit huic objectioni Cyprianus libro citato. Locupletem te dicis, & diuitem, & vtendum putas iis, quæ possidere te Deus voluit. Vtere, sed ad res salutare, vttere, sed ad bonas artes, vttere, sed ad illa, quæ Deus præcepit, quæ Dominus ostendit. Diuitem te sentiant pauperes, locupletem sentiant indigentes. His etiam consentanea scribit D. Io. Chrysost. extremo sermone sec. in beatum Iob.

244. *Apud barbaros.*] Tertull. de habitu muliebri 7. Apud Barbaros, quosdam quia vernaculum est aurum & copiosum, auro vinctos in ergastulis habent, & diuitiis malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores. Et de cultu fœmi. 10. Quanquam & aurum ipsum cuius vos gloria occupat, cuidam genti ad vincula seruire referunt Gentilium literæ: adeo non veritate bona sunt, sed raritate. Plutarchus in Erotico κατὰ μὲν ὁ χηστὶς ὥσπερ ὁ αἰθιοπία πίδαξ δειδωκυ βέλπον ἢ πλούτω γυναικός. Melius esse inquit aureis compedibus, vt sit in Æthiopia vinciri, quam opibus mulieris. Vide Tho. Canterum var. lectio. lib. 1. cap. 5.

Ibid. κατὰ ἡτῆρες. ] κατὰ ἡτῆρες apud Pollucem lib. 5. cap. 16. Eſaiæ 3. καὶ πῶς μὲν ἰσχυροὺς καὶ τὸ καὶ δῆμα. In quem locum D. Basilius scribit καὶ δῆμα mundum muliebrem esse demissum & descendente ad pectus, laxatis ac mollibus catenulis propendentem, quo confirmatur interpretatio D. Hieronymi in cap. 16. Ezechielis. Puto autem, inquit, καὶ δῆμα dictum ex variis gemmis in pectus mulierum monile descendens. Theodotion vertit τὰ κατὰ δῆμα, Symmachus χαλαρὰ vt est apud Procopium. Suidas, ἀλύσις τῆς ἀμφιδίας καλῶν οἱ ἱωνες: & Fauorinus docet ἀλυσίν vocari etiam catenam ex ferro, auro vel argento confectam.

Ibid. 20. *Muræculas aureas.*] Non vestium hæc sunt nomina sed monilium. Nam Pollux lib. 5. cap. 16. inter mundi muliebris nomina ad ornatum brachiorum numerat ὄφεις serpentes: & legitur 1. Cantici Cantic. Muræculas aureas faciemus tibi. Licet 1xx habeant ὁμοῖα ματα χηστὶν non μωραῖνας. V. editio σπρίν χηστὶν vt annotatum est in 10 Romana postrema, vbi forte legendum σπρίν χηστὶν nam & σπρίν numerat Pollux inter monilia, & hic Clemens ipse, quod vertit interpretes torques. Hieronymus de laudib. Asellæ, Aurum colli sui, quod quidem muræculam vulgus appellat, quod scilicet metallo in virgulas lentescente quædam ordinis flexuosi catena contexitur, vendidit.

Ibidem. *Nicostratis.*] Nicostrati meminit Pollux loco citato & ex eo quædam quæ ad ista pertinent citat. Libro autem 7. cap. 22. Hunc ipsum Aristophanis locum annectit capiti de calceis, tanquam summam ornamentorum muliebrum, sed ramen in Comædia Thesmophoriazusiis, quæ extat, non reperietur opinor, nisi fortè vt ex Plautinis Comædiis quæ extant multa citata reperimus, quæ non sunt apud Plautum editum, aut certe ὡς τῆς δευτέρας θεσμοφοριαζύσεως, quam alteram Comædiam Aristophanis citat Athenæus lib. 1. hic fuit, à Polluce & Clemente repertus locus, nam & idem citatur ex primis Thesmophoriaz. pag. 628. 40 30. certè ex vtriusque collatione multa corrigi possunt: nos varias lectiones tantum notabimus, non enim hæc sunt iustæ notæ sed collectanea. Clem. κίσπη Pol. κίσπη pumicem C. πρυφοκαλάσιν P. πρυφοκαλάσιν G. ἀμπρόνι. P. ἀμπρόνι. Postea addit Clemens βύφημα quod abest à libro Pollucis impresso, non à manuscripto. C. κύνια P. κύνια, quod cython est Herueto, post χύνιον, tunica. sequitur apud Clementem τὰ μέγιστα ὅς ἐκ ἑρμα τῶτων. εἴτα τί; δόπας. At apud Pollucem impres. nihil tale, verum in manuscripto quidem hæc τὰ μέγιστα ὅς ἐκ ἑρμας αὐτῶν τῶν, δόπας. Appareret hæc verba fuisse alterius personæ dicētis præcipua omissa esse, & subiicientis quæ sequuntur. Sic ergo verte, Quæ tandem illa? Atqui præcipua ex istis non dixisti. diopas &c. Post illa πῶς λέγον, illa Clementis magis integra sunt & senarium ἀκατάληκτον conficiunt. Cl. κύνιον. P. μαλάκον. C. βορρυχιδῶνα P. βορρυχιδῶνα forte βορρυχ hunc cum eo quod Cyprianus bottonatum appellat non male iunxeris: sunt hæc genera armillarum & dextralium li. de habitu virginum. Vide. C. ἀμφιδίας P. ἀμφιδίας redimicula C. κατὰ πλάσμα P. κατὰ πλάσμα. manuscriptus autem deficit ab impresso, stat à Clemente, vt & in hoc C. εἰσθους. P. οἰσθους. C. ὑποθελίδας Herueto ventilabra P. ὑποθελίδας. fortè, ὑποθελίδας, monile intelligit, quod collum ambit. Postremum vterque ἐκκῆρας appellat, id est inaures. Ib. 40.

Ib. 40. *Artem maligni imitantes.*] Gr. ζῆλον τοῦ ποτηρίου πηχέω. Ita Tertullianus de cultu scem. 5. Reprehendunt enim cum emendant, cum adiciunt, utique ab aduersario artifice sumentes additamenta ista, id est à Diabolo. Nam quis corpus monstraret mutare, nisi qui & hominis spiritum malitia transfigurauit? Item. De aduersario eius in cuius manu sit aliquid vsui postulare, transgressio est. Christianus à Male adiuuabitur, nescio an hoc nomen ei perferret. Vide annotat. in p. 251. 10.

245. 3. *In quibus ei sacrificauit.*] Gr. ἐν αἷς ἐπιδύοντες αὐτὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. corrigendum ex lxx ἐν αἷς ἐπιδύοντες αὐτοῦ, & vertendum, in quibus eis sacrificabat & ornabatur in auribus suis, & apponebat torques suos. Sacrificabat Baalim, id est, falsis diis.

Ib. 40. *Eis autem.*] Tertullianus de cultu scem. 10. Scrupulosa Deus auribus vulnera intulit, & tanti habuit vexationem operis sui, & cruciatus infantie cum primum dolentis, ut ex illis ad ferrum nati corporis (forte, ferruminati σιμυθέντες) cicatricibus grana nescio quæ penderent. Cyprianus de disciplina & hab. virg. magistrum sequitur. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali secularis ignara crucietur, ut postea ex illis cicatricibus & cauernis pretiosa grana dependant, grauius etsi non suo pondere, mercedum quantitate? In aures autem exprimit duplici voce πλάσσειν & ἐκδοῦν, nam λόγος est ima auriculæ pars quâ Gloriarium lamnam appellat. Paulo post, descendens ad 30 meatus, qui sunt, Græcè erat εἰς τὴν κτ' φύσιν τῆς ἀκοῆς πύριος ad naturales auditus meatus.

Ib. *Oculi autem.*] Tertull. de habitu mulie. Et medicamenta ex fuco, quibus lanæ (malæ alij) coloratur: & illum ipsum inquam puluerem, quo oculorum exordia producantur. Item lib. de cultu scem. In illum etenim delinquant, quæ eadem medicaminibus vngunt, genas rubore maculât, oculos fuligine collinunt. Cyprianus de disciplina & hab. virg. Illi oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio 40 ruboris inficere docuerunt. Ita Hieronymus de viduitate ad Furiam, orbis stybio fuliginatos dixit. Erat stybium spumæ nitentis lapis, cuius præcipua vis ad dilatandos oculos. Græci πλατύφθαλμοι appellât. Porro hanc cohortationem concludit haud aliter ac Clemens, idem Tertullianus de cultu scem. Pro-  
dite vos iam medicamentis & ornamentis exstructæ Apostolorum, sumentes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos verecundia, & spiritus taciturnitate, inferentes in aures sermo-  
nem Dei, annectentes ceruicibus iugum Christi.

## IN LIB. III. PÆDAGOGI.

248. 30. *Et quam paucisimis.*] Crates Thebanus in Epist. ad Hermippum, ἀσκήτει ὀλίγον διηγήται. τὸ δὲ εὐ-  
χόμεται θεῶν. In eo vos exercete, ut paucis rebus indi-  
geatis. Sic enim ad deos maxime acceditis.

Ibid. 60. *Rectè ergo dixit.*] Apud Heraclidem Ponticum, seu in libro de allegoriis Homericis ὁ γόν σκο-  
πιὸς Ἡρακλῆος ἀσπαρὶ & ἄλλοις συμβόλοις εἰκάζει δυνάμειναι  
διολογᾶν τὰ φυσικά. δι' ὧν φύσις, θεοὶ θνητοὶ τ' ἀνθρώποι, ἀδελφαί-  
μι, ζῶντες πὶν ἐκείνων θνήσκοντες, θνήσκοντες πάλιν ἐκείνων ζῶντες.  
Nam obscurus Heraclitus de Physicis intricatè &  
symbolicè docet, ut cum inquit, Dij mortalesque  
homines, immortales, viuentes illorum mortem,  
morientes illorum vitam.

249. 10. *Perperam agere.*] ἀσφεία γὰρ ὁ κακηγορισμός.

Basiliius reg. breu. 49. πῶς ἂν μὴ διὰ χειρὸς, διὰ δὲ κακηγο-  
ρισμῶν ἀσφραγίζονται, ἀσφείας ἐχὼ κατηγορίας. Omne  
quod præter necessitatem ad ostentationem & or-  
natum assumitur id ἀσφείας accusationem incur-  
rit, seu perperam agendi. Reperitur & hoc voca-  
bulum apud Ciceronem l. 1. ad Atticum Epist. 11.  
Muretus lib. 7. var. lect. c. 14. Hesychius ἀσφείας, κατὰ  
βλακείαν ἐπαρρησιάζομαι. Tertullianus illud Pauli vertit li.  
de Patientia, & ἀσφείας. Non proteruum sapit.

250. 30. *Infelices amatores.* Gr. τοὶ διὰ δαιμονίας ἐξα-  
σῶς superstitiosos amatores.

251. 10. *Sunt otiosa.*] Hanc Euripidis sententiam  
profert Stobæus tit. 62. in vituperio Amoris:

Ἐρὸς γὰρ ἀργὸν καὶ πῖν ἐργαίει ἔφυ.

Φιλῶν κατόπισθε, & κόμης ξανθισμαῖα.

Φεύγει δὲ μὲλ' ἄλλο.

Amor otiosa res est, inutilis ad  
opera. Amat specula, & flauas comæ tincturas, Fu-  
git labores. Extat & apud Plutarch. in Erot. Chry-  
sostomus hom. 78. in Matthæum, ἡ γυνὴ πάλιν ἔσω  
μὲν οἰκονόμος, πᾶσι δὲ τούτοις τῆς οἰκονομίας ἐπέχει διάδικαστήσαν  
ἐχέτω φρονίδια, τὰ δὲ ἔσονται ὅπως ἀπαντα ἐργάσεται οἰκία.  
Quod autem dixit eas hominum opificem contu-  
melia afficere, imitatus videtur Cyprianus de disci-  
plina & hab. virginum. Manus Deo inferunt, quan-  
do id quod ille formauit reformare & transfigura-  
re contendunt, nescientes quia opus Dei est omne  
quod nascitur, Diaboli quodcunque mutatur.

Ib. 30. *Crocodili.*] P. Victorius l. 11. c. 4. var. lect. Sic  
Horatius,

— Nec illi

Iam manet humida creta, colorque  
Stercore fucatus crocodili.

Animaduertendum autem cum duo sint genera cro-  
codilorum, quorum alterum ancipitem vitam du-  
cat, ac nunc in terris, nunc in aquis viuatur, alterum ve-  
ro terrestre tantum animal sit, posterioris huius, cum  
odoratis floribus vescatur reliquias diligenter ex-  
quiri, quæ nidorem iucundum reddant, macula-  
que omnes à facie deleant, ac nitorem afferant. Te-  
stis hoc est Galenus, & crocodileam has ipsas re-  
liquias cibi medici vocant. Grauis vero ac seuerus  
scriptor cum acriter reprehederet sui temporis mu-  
lieres, quod huiusmodi fallaciis vterentur, vsus est  
etiam priscorum testimonio, quibus ne illæ quidem  
probabantur.

Ib. *Est autem aliqua.*] P. Victorius l. 15. c. 23. Mos  
erat Græcarum mulierum in calceis suberem gesta-  
di, ut grandiores viderentur. Plinius lib. 16. quo lo-  
co de subere disputat videtur significare hyeme tan-  
tum ipso foeminas vsas, quod concedi posset ut va-  
letudini aptum, & tamen addit ea quæ indicant, al-  
liud etiam in hoc ipsas sequutas, & conuenit testi-  
monio Comici, quod citauit Clemens. Xenophon  
etiam in libro de re familiari huius fraudis memi-  
nit. Vbi de vxore Ischomachi. ὑποδήματα ἔχουσιν ὑψη-  
λά, ὅπως μίλιν δοκίη τῇ ἢ ἐπιφύκει. Iidem autem versus  
citantur ab Athenæo, sed duo qui desiderantur in  
principio apud Athenæum leguntur in libro exarato ca-  
lamo, ita enim habetur, πᾶσι γὰρ τὸ πᾶν τὸ κέρδος καὶ  
τὸ σκελετὸν τῶν πλάσας. &c. Hæc ille. Iidem etiam repe-  
riuntur hic apud Clementem, quorum sententia  
incipit ab illis verbis. Primum quidem in lucro, &  
in spoliandis. Interpret Athenæi lib. 13. Præcipuum  
studium ad quæstum est, & eos qui propius se ad-  
mouent spoliandos. At quod sequitur emendatius  
habet Clemens, πάντα τ' ἄλλα ἐργ' αὐταῖς πάρεργα γίνεται.  
quàm apud Athenæum πάντα ἅλλα αὐταῖς πάρεργα. Hic  
Vuu iiii





orationem habuisset; tum surgens Archidamus dixit, Quid ille tandem rectum diceret, qui mendacium non in anima solum, sed capite quoque circumferat. Tertull. de spectaculis 23. Non amat falsum auctor veritatis; adulterinum est omne quod fingitur.

256. *Deus enim voluit.*] Musonius apud Stobæum, ait in libro de consura *πὴν πύρρῃα ὁ σύμβολον γεγονέναι τῷ ἄρρεος ὡς ὁ ἀνέκτενον λόγον, ὁ λέοντα χαίτην.* Barbam signum esse viri tanquam Gallo cristam, & Leoni iubam. Athenæus lib. 13. de Diogene refert. Conspecto quodam cui nudatum sic mentum fuerat, An naturæ vitio vertis inquit, quod virum te generauerit non foeminam? Ibidem citantur Alexidis versus in eandem sententiam.

10 *Ib. 30. Picari autem.*] P. Victorius l. 8. c. 14. *πῆν* Græcis aliquando artificium quoddam turpe significat improborum hominum, qui pice illita pilos detergebant: à materia enim qua vterentur studium appellatur. vsus est sæpe Clemens l. 3. Pædag. vbi quaeritur de moribus sui temporis, quo inueniretur tanta copia cinædorum, vt extarent, qui hoc vnum studium haberent. *πῆντων, ζυγόντων, ὁδωλλόντων*, diuersis namque rationibus ac viis idem vt his verbis ostenditur efficiebatur. At eodem verbo alio intellectu sæpe vsi sunt veteres. pice enim corpora torquebant, vnde *καταπῆν* valebat supplicio afficere. Plautus, Captiuus, te si hic sapiat senex Atræ pix agitet apud carnificem, ac tuo capiti illuceat.

30 257. 40. 60. *Primum huic lanugo est.*] Versus est ex 11. Odyss.

— *νελωίη αὐδρὶ ἰοπαῖς*

*Πρὸ πρην ἰππώπτην τῷ σὸρ χαλμασάτην ἦεν.*

adolefcenti viro similis. Primum pubescenti, cuius gratissima pubertas. Eustathius *ἄρῃ ἰπποπυλαμένην ἡμῖν*, de Mercurio occurrente Vlxi domum Circes adeunte dicitur. Seneca Epist. 12. Pueritiae maximus in exitu decor est. In quem locum Muretus & hunc Homeri & illum Ouidij,

*O nec adhuc iuuenis, nec iam puer.*

40 Citatur & à Platone initio Protagoræ. Versus autem ille, Lanigeræ pecudes, ex Hesiodo est in Operibus.

258. 20. *Neque enim hominibus.*] Augustinus lib. 32. contra Faustum c. 13. Si hoc tunc Apostoli præceperunt, vt ab animalium sanguine abstinerent Christiani, ne præfocatis carnibus vescerentur, elegisse mihi videntur pro tempore rem facilem, & nequaquam obseruantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam Gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter obseruarent. Transacto vero illo tempore, quo illi duo parietes, vnus ex circuncisione, alter ex præputio venientes, quamuis in angulari lapide concordarent, tamen suis quibusdam proprietatibus distinctius eminebant, & vbi Ecclesia Gentium talis effecta est, vt in ea nullus Israelita carnalis appareat, quis iam hoc Christianus obseruat, vt turbos, vel minutiores auiculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est: aut leporem non edat, si manu à ceruice percussus, nullo cruento vulnere occisus est. Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant à cæteris irridentur.

60 260. 60. *Ornatores autem.*] Gr. *κομμώται* ὁ *κομμώται*. Pollux lib. 2. c. 1. *οἱ δὲ πρὸ τῷ κόμῳ χροτὶ χαί κομῶται, ὁ κομμώται αἱ γυναῖκες.* Vnde quidam eum putant deducere à *κομῶν*, verum in manuscripto legitur

*κομμώται* ὁ *κομμώται*, vt apud Hesychium & alios. Comæ ergo artifices manuarij, inquit interpres; Comptores & Comprices. Turnebus ex Varrone citat Næuium in Commotria, Suetonius in Claudio Ornatricem dixit: sequitur, illæ vero vittis αἱ δὲ τῶν κεκρυφαίων, quæ alij reticula vertunt, quibus plena coma stringitur. Eos qui eiusmodi vinicula componebant appellat *σκαρχαίταις* Demosthenes in Olympiodorum, sed corruptus est apud Pollucem locus emendandus sub finem lib. 10. *σκαρχαίταις τῶν πλειόντων τῶν γυναιξὶ τῶν κεκρυφαίων.* at in manuscr. *τῶν πλειόντων τῶν γυναιξὶ τῶν κεκρυφαίων.* Idem habes apud scholiastem Demosthenis.

261. 20. *Ne respicias autem.*] Locus est Ecclesiastici 9. Noli circumspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Clemens *μὴ δὲ ἐν ταῖς ἐρημίαις αὐτῆς πλατῶν.* In Antuerpiensi, & ἐν ταῖς ἐρήμοις αὐτῆς μὴ πλατῶν.

262. 10. *Paupertas virum.*] Locus est Prouerbior. 10. v. 4. *πνία αὐδρὰ ὁ πνιὸν.* In vulgata Lat. Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium diuitias parat. Translatio Chaldaicæ paraphrasis, Paupertas attenuat virum dolosum, & manus recti diuitias parat sibi. Hebraicè ad verbum, fraudis manus, hoc est quæ nihil agit, sed tantum fallere cupit, at cum interpretatione Clementis conuenit quod citat Stobæus tit. *τῶν πλειονέξιας.*

*Πλὴν τῶν φασὶν πάντες, ἐξ ὅ γὰρ οἱ φημὶ πνιῶναι*

*Χρῆς γὰρ πλὴν μὲν πνιῶναι ἀπολλόφαντες.*

Omnes te diuitem aiunt, Ego vero pauperem dico, vsus enim diuitias ὁ Apollonophanes testatur.

263. 20. *Perfricua quæque possunt.*] Gr. *περιφόρητα διαφανῆς.* Mercurialis lib. 3. Gymnast. c. 12. Balnea similiter pensilia à Sergio Orata teste Plinio primum inuenta, non quæ supra tecta fiebant, aut concamerata loca, vt voluerunt, sed nulla alia fuisse credo, quam labra illa vel marmorea, vel ænea, vel lignea, ad lectulorum imitationem laquearibus appensa, quo minimo quolibet impulsu manuum alias leuiter, alias vehementius agitari valerent, quod Seneca ad Lucilium scribens, nobis manifestauit his verbis: Balnearum suspensura inuenta est: ne quid ad lautitiam deesset. Hæc Mercurialis. Ad pellucidas vero balneas pertinent hæc eiusdem Senecæ ad Lucilium Epist. 86. At nunc blattaria vocant balnea, si qua nō ita aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex folio agros & maria prospiciant. Item, nec referre credebant in quam perlucida sordes deponerent. Et quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem quod non in caldarium suum latissimis specularibus diem admiserat? Aptus ad id fuit phengites lapis, ex quo porticum construxit Domitianus. Suetonius cap. 14.

Ibid. *Eo enim veniunt.*] Chrysostomus hom. 28. in Epist. ad Hebræos, *τὶ γὰρ ἀληθῆς πρὸς τὴν χρυσίαν εἰς τὸ καθεσπενάζειν ἵνα περιέονται ἐν βαλανείοις, καὶ ἐν ἀργείοις, ἀλλ' ἐν βαλανείοις, ἐν ἀργείοις ἔδεν ἵσθαι διαφανῆς τὸ δὲ ἐν ὀκνησίᾳ ἔστιν χρηματίζομένην περιέναι ὁ πολὺς γέλως.* Quid ineptius quàm vt aurea conficias ornamenta quibus in balneis, & in plateis exorneris? sed in balneis & in plateis nihil fortasse mirum, at in Ecclesiam sic indutā & compositam prodire, ridiculum plane. Ph. Montanus hic frustra est dum corrigit pro ἐν βαλανείοις, ἐν βασιλείοις in palatio, vertit etiam vetus interpres, in balneis sordibus maculentur. Cæterum Galenus in lib. 3. Hippocratis de victus ratione in morbis acu-

tis 56. docet, neque confestim à balneo sorbédum, neque bibendum. Nam cibum protinus vel potum sumere caput replet, deuoratumque interdum superfluitare facit.

Ibid. 50. *Viris autem.*] Mercurialis lib. 1. c. 10. de arte Gymnast. Ex hoc loco liquet fœminas tempore Antonini & Seueri communes viris atque publicas balneas habuisse, quos mores postea detestans Cyprianus hæc in libro de virginum habitu scripsit. Quid vero quæ promiscuas balneas adeunt: quæ oculis ad libidinem curiosis, pudori ac pudicitie dicata corpora prostituunt, quæ cum viros, ac à viris nudæ vident turpiter ac videntur, nonne ipsæ illecebram vitii præstant. Fuerunt qui hanc procacitatem coercere tentarunt, qualis fuit Hadrianus princeps, quem scribit Dion viros discretos à fœminis lauari voluisse, sicut & Marcum Aurelium Antoninum balnea promiscua sustulisse, eademque ab Heliogabalo renouata Alexandrum Seuerum prohibuisse refert Capitolinus & Lamprid. Ob quod item aliquando lex censoria lata traditur, sub repudij & dotis amissionis pœna, quod postea in l. fin. tit. de repud. & in Autent. de nuptiis receptum fuit.

Ib. 50. *Atque veteres quidem.*] Mercurialis lib. 1. de arte Gymn. c. ult. hunc locum citans, sed ex cap. nono pro. 5. sic ait: Clemens quasi ludens memorie mandauit athletas hæc vnam honestatis imaginem habuisse, vt nunquam in publicum ad certandum sine subligaculis prodirent; quem morem ab Hercule primum inuectum, sicut à Palæstra Mercurij filia pudendos locos obtegiendi consuetudinem inter mulieres, quæ cursu & aliis exercebantur, introductam esse memorie mandatum est. Hæc ille. Romani quidem iuuenes in hunc finem campestribus vrebantur. Theodoretus lib. 9. contra Græcos reprehendit Platonem, quod puellas & mulieres nudato corpore contuendas proponi voluerit coram iudice, qui iudicaret quænam ætas celebrandis nuptiis apte conueniret, neque meminerit quod Candaulæ regis vxor dixisse fertur ἀποδυμένη πὺν χιτῶνα συναποδυέται καὶ πλὴν αἰδοῦ ἢ γυμνῇ. Mulier cum tunica simul & pudorem exuit. Herodorus l. 1.

265. 20. *Sunt enim qui.*] Ita Chrysostomus in hunc locum, ἔγδ' εἴπε δίδωκε, δένει μὲν, ἀλλ' ἐσκόρπισεν, ὁ μὲν ἔτι πλὴν δαψίλλας τῷ παρέχοντι δίδωκεν, ἔσκαρον τὸ παράμμα ὀνομαζόντων. τοῦτον γὰρ οἱ ἀσπίοντες, σκορπίζουσι τὰ ἀποκαίμενα, ἔτι δὲ δὴλα πρὸς δίδωκεν, ἵνα μέλλοντα λάβωσιν. σκορπίζεται χερμάς, καὶ συλλέγεται διχομοσίη. σκορπίζεται τὰ μὴ μένοντα, ἵνα περιέλθῃ τὰ μένοντα.

266. 40. *sedit sub rhamno.*] Gr. ἐκάθισεν ὑπὸ τῷ ῥάμνῳ. In Antuerpiensi edit. 3. Reg. 19. ἐκάθισεν ὑποκάτω ῥαδάμ. vulgata, & federet sup̄ vnam iuniperum. Chaldaicæ paraph. interpretatio, sub genista vna, in aliis legitur ῥαβμὴν.

267. 60. *Vlyssis vxorem.*] Versus hi citantur ex Euripidis Oreste, quæ tragœdia etiamnum extat.

270. 10. *Caloris autem.*] Calidis balneis vrebantur maiores ad leuandas lassitudines, nec non ad corpora emollienda, calidis & tepidis ad conciliandum somnum, frigida lauabantur & ob voluptatem, & vt robustiores redderetur, calorque naturalis intro repulsus maior euaderet, ideoque fere post calidas balneas ea adhibebatur, quem vsum primos omnium Euphorbum Iubæ regis, & Antonium Musam Augusti medicos monstrasse refert Plinius lib. 25. c. 7. Balneis etiam quidā vti consueuerant, quod non possent cibos capere nisi loti, vt auctor est Plu-

tarchus, qui Titum Imperatorem hac de causa interuisse prodidit ex relationibus eorum, qui ægrotanti ministrarūt. Mercurialis l. 1. c. 10. de arte Gymnast. Plato 6. de legib. calida vocat χαρολικὰ λουτρά, æginetæ frigida, ψυχρά λουτρά Psycholutes Senecz.

Ib. 20. *Pannosa efficiunt.*] ῥαχοὶ τὰ στήματα. rugosa tendunt corpora, vt apud Aristophanem, Pluro τὰ ῥαχὴ ἦσαν τὰς ῥυτίδας intelligit Budæus, & apud Dioscoridem ἱρρακισμένα πρόσωπα. rugosas facies vertit Ruellius. Quod vero sequitur frigidi velut tinctura opus habemus, Græce erat ἀπὸ τοῦ κρύου τῆς βαφῆς, ἢ τῆς σμύνης τῷ ψυχρῷ δόμειν. inde frigida tanquam merione actinctura opus habemus. Intelligit enim immersionem ferri in aquam, cum qua comparat frigidū balneum, quo post calidum vrebantur. Sic Ecclesiastici 30. καὶ μὲν δούμαζι σμύμμα ὁ βαφῆ Hesychio εἰδηρὸς ἀλκαλὸς ἀσμόνιος. Galenus lib. 10. Methodi, partes enumerat quatuor, primam in quam ingredienti in ære versarentur calido, secundam quo ex illa in aquam calidam descenditur, tertiam vbi in frigidam ibant, in quarta sudorem detergebant.

Ibid. *Non secus atque in ferro.*] Galenus θεοπεποιτῆς μεθόδῳ lib. 10. πῶς τὸν τὸν τοῦ συμβαίνειν ἵστανται ἡμῖν εἰς τὴν ψυχρὰν δὲ ξαμίνην εἰς ἵσον ὅτι τοῖς βαλανεῖσι εἴη ἡ τῇ τῷ ῥαχῇ. Quippe simile quiddam nobis accidere videtur, quum in frigidum solium post balneum ingredimur, ei, quod accidit ferro quum tingitur. Et enim tum refrigeramur tum roboramur, quemadmodum & illud, vbi candens iam redditum frigida mergitur. Ibidem ὅσα ἡ ἡσυχία τῆς ἐξουσίας τῆς περὶ κοπῆς ἐχέμεθα, τοῦτα εἰς τὴν χεῖρ φύσιν ἐπαπέρχεται συμμετέλει ὡς δηλοῖ τὸ πῶς τὸν τὸν λυτὸν μέρους. si qua vero laxata & iusto plus sunt remissa, ea in naturalem redeunt mediocritatē, id quod quarta pars balnei indicat. Refert ad id quod rugosa fieri dixit corpora Clemens, adstringi contra frigida inquit Plinius lib. 25. c. 7.

271. 50. *Cubitos extendat.*] Hæc sunt ex 31. Prouerb. de laudibus fortis fœminæ v. 19. Illud verò πῶς ἡ χεὶρ αὐτῆς ἐρείδῃ εἰς ἄβραχον, quod Heruerus reddit, manus suas colo fulciat, Antuerpiensis editio ē Græco 40 vertit, manus suas firmat ad fufum, vt paulo ante v. 17. Firmavit brachia sua ad opus ἡρώς πῶς βραχίονας Symmachus ἀρεπαίωσι, Aquila, & Theodotio ἀρεπαίωσι. At non æque bene vertit quod sequitur καρπὸν ἡ ἐξέτινεν fructum autem extendit. nam καρπὸς hic partem proximam palmæ significat. sic verterunt quidam in palmis olim, Labores fructuū tuorum quia manducabis.

Ib. 60. *Quem dicunt Phœnidem.*] Gr. τὴν φαινίδα παιδίαν. Apud Hesychium, φαινίδα παιδίαν σφαίρας, Suidas, 50 φανίς παιδίαν. Varinus, φανίς ἔστι φαινίδα ἀπὸ τῆς φανίδας καὶ σφίσιον. Eustathius in Odyss. 7. αὐτὴ ἡ παιδίαν ἡ λεγόμενη φαινίδα ἔστιν. αὐτὴ ἡ φανίς ἐλέγχετο. Pollux lib. 9. φαινίδα ἀπὸ φαινίδος τῆς εὐρότης, ἢ ἀπὸ τῆς φανίδος ὅτι ἐπὶ τῷ περὶ δὲ φανίς, ἐπὶ τῷ ῥίθμῳ (ἢ) ἐξαπατῶντος πὺν οἰόμενοι, ἢ ὅτι τῷ μικρῷ σφαίρῳ ὁ ὅτι τῷ ἀρπάζῃ οἰόμεται. Sic enim lego in manuscripto; Phœnida, inquit, dicitur aut à primo inuentore Phœnide, aut à decipiendo, quoniam cum vni sphæram porrexerint quasi missuri, alteri proiciunt, decipientes credulum; videtur autem 60 esse minoris pilæ ludus qui à rapiendo nomen sumpsit. Alij lusus quos enumerat Pollux dicuntur βασιλινδα, χυτρίνδα, μωίνδα, sic apud Athenæum lib. 1. τὸ καλέμενον δὲ τῆς σφαίρας ἀρπάζον φαινίδα ὀκαλεῖται. Quod in ludo pilæ nunc harpastum vocant appellabatur olim Phœnida, mihi quidem gratissimum ob laborem certaminis circa pilam, & quia ceruicæ maxime is

xime is ludus roborat, quem sic Antiphanes describit. Sumptam pilam huic lætus dat, aliumque simul fugit, alium extrudit, alium sursum lapsum erigit clangore magno vocum. Phæninda porro vocabat ἀπὸ τῆς ἀφίσεως. à missione. alij ἀπὸ τῆς φαίνεσθαι, quod missa pila conspicitur. vide num ἀπὸ τῆς φαίνεσθαι, quod monstretur, cui non mittitur. Explicat hunc lusum Galenus libro de ea re, & Mercurialis lib. 2. cap. 6. de Gymnast.

- 19 272. *Pittacus.*] Huic exemplo subiicit Mercurialis lib. 4. c. 5. istud, Quin noster Galenus de seipso refert aliquando hyeme in agro se deprehensum dū ligna funderet, hordeumque in pila tunderet, & degluberet, aliaque exercendi dumtaxat corporis gratia faceret, quæ opera quoridie agrestes solent. 2. de tuenda valetudine c. 8. Athenæus etiam lib. 1. Homerum notat decorum spectantem finxisse heroas suos vesci carnibus quas sibi præparasset. Nec enim vel pudendum vel ridendum fuit, quod opsonium elixantes vel condientes aspicerentur. Sibi namque id ministerium obibant, & quod ait Chrysippus sua in ea re ipsis admodū placebat dexteritas. Vlysem igitur congerendis ad focum lignis, & artem culinariam habilem, quantum alium quemuis, poeta fuisse scribit.

- Ibid. *Virgam styracinam.*] ῥάβδον styracίνην. Apud xxx. loco Genesis citato ἐλάβε τὴν ῥάβδον styracίνην χλωρὰν & καρπύην & πλατάνην styracinam viridem, nucceam & ex platano. vulgata Latina, Tollens ergo 30 Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis. Plinius Styracis arboris meminit lib. 12. c. 17. Ex Syria reuehnt Styracem acri odore eius in focis abigentes fastidium, & lib. 2. c. 6.

- Ib. *Quæ cum decoro robore.*] Mercurialis de arte Gymnast. li. 2. c. 8. Tota hæc facultas in gymnasiis tres fines habuit; tempore Galeni mirū in modum creuit. Primum ut athletæ in illis exercerentur, quo in ludos & amphitheatra exeuntes, victoriam adipisci possent, secundum ut ad bella homines exercerentur, tertium ut homines & pueri luctantes optimum corporis habitum acquirerent, sicque sanitatem curarent. Galenus vero non modo luctam athleticam, sed & sanitati studentem interdum parcellaudauit, utpote qua robur quidem augetur, at luxationis ossium, necnon suffocationis periculum imminet. similiter & Clemens Alexan. qui Galeni tempore, Romæ floruit in 3. Pædag. luctas omnes improbat eam tantum honestiorem facit, quæ μετ' εὐχρημοσύνης, & gratia bonæ valetudinis efficitur. Lucta 50 autem recta vel erecta distinguitur ab ea quæ in pauiamento fit, quod genus paucratium volutatorium dicitur, vide eundem lib. 5. c. 5.

- Ib. 30. *Piscatio quoque.*] Galenus quoque piscationem inter exercitationes enumerat lib. 2. de sanitate tuenda c. 8. sicut & Auicenna ingredientem piscatorias naues debiliter exerceri censuit: sed quoniam cunctæ prope piscationes sub sole, & in locis sæpe malo aere plenis peraguntur, vna excepta maritima, credimus medicos piscationis laborem parui æstimasse. Neque tamen defuerunt Imperatores, qui exercitationis gratia interdum piscarentur, ceu de Augusto Cæsare scriptum est à Suetonio, & de Alexandro Seuro à Lampridio. Meminit & Festus ludorum piscatoriorum, Mercurialis li. 3. c. 13. de arte Gymnast. De hac piscatione Petri, Ioannis 21. Augustinus tract. 122. Quod si fecissent discipuli defuncto Iesu priusquam resurrexisset à mortuis, pu-

tarem eos illa, quæ animos eorum occupauerat desperatione fecisse. Nunc vero, post eum sibi de sepulchro redditum viuum, subito sicut fuerant fiunt non hominum, sed piscium piscatores. Respondendum est ergo, non eos fuisse prohibitos ex arte sua licita victum necessarium querere, sui Apostolatus integritate seruata, si quando vnde viuerent, aliud non haberent.

273. 40. *Quemadmodum enim.*] Gr. ὡς γὰρ στρατιῶν & ναυτῶν & ῥηχόντων, ὅπως ὁ καὶ σὺ φρονεῖς ὅτι οἰκία σου ἡ ἀσπίς ἐργός. Quemadmodum enim militis & nautæ, & magistratus, ita & temperantis est propria vestis, quæ nihil habet superfluitatis, & est decora & c.

274. *Non quod vestis in se.*] Plutarchus in opusculo de virtute & vitio, τὰ ἱμάτια δοκῇ θερμαίνειν τὸν ἀνθρώπον, ἐκ αὐτῶν δὲ τοῦ θερμαίνοντος & παρορμήσει τὴν ἡμετέραν, ἀλλ' ὡς ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται ἐξ αὐτῶν θερμότητά τῶν ἱματίων ἢ ἐκ τῆς σωματικῆς παρορμήσεως σωθήσεται. Videntur hominem calefacere vestimenta, nec tamen ipsa calefaciunt, aut calorem afferunt, sed, quem ex se exsistit homo, vestis corpori adiuncta continet. Vocat autem Clemens σιτάριον, ἀγαφον albam, quæ nondum experta sit fullonem, nam ideo tanta olim multitudo fullonum, quod plerique præcipue Romani albatii essent. De iis qui aurículas perforant, vide sub finem libri primi.

Ib. 20. *Quemadmodum inauris.*] In vulgata Latin. prouerb. 11. v. 22. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra & fatua. Item Antuerpiensis editio ὁ κύκλος ἐν ὠτίον χρυσῶν ἐν ῥινί. Sed à Romana editione abest χρυσῶν, ut & à libro Clementis. Itaque citat Hieronymus in cap. 27. Ezechielis: Sicut inauris in naribus porcæ, sic mulieri male moratæ pulchritudo. Chrysostomus in hunc locum, ut habet manuscript. liber, καὶ ἀπὸ τῆς ἡς πύτυρον μάλιστα τῆς μέρης τῆς σωματικῆς τὸν βόρβορον ἀνακινῶσα τὸν χρυσῶν ἐκείνον διὰ φθέρην κόσμον, ὅπως & ἡ γυνὴ καταιγιστὴς τῶν εὐμορφίαν. Idē ait quod Clemens paulo post. Similis locus est apud Ezechielem c. 16. v. 12. Et dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis. D. Hieronymus. Verbum Hebraicum οὐν excepto Symmacho, qui interpretatus est ὀπίρρινος, omnes in aurem transtulerunt: non quo in aures ponantur in naribus, quæ ex eo quod ex auribus pendeant in aures vocantur: sed quo circulus in similitudinem factus in aurium, eodem vocabulo nūcupetur: & usque hodie inter cætera ornamenta mulierum, solent aurei circuli in os ex fronte pendere, & imminere naribus. Theodoretus moraliter interpretatur à vitiis dehortationem, quæ fræni instar adhibetur translatione taurorum, qui ferreum annulum naribus excipiunt, quo circumducuntur.

275. 10. *Quam insculpebat Seleucus.*] Ios. Villiomarus in Titium, ὡς σέλευκος ἐχέειν ἑαυτὸν quam insculpebat Seleucus. Dic, quam insculptam in sigillo habebat Seleucus. Item, si sit piscans aliquis καὶ ἀλίσκων ἢ ἴς, si sit piscans aliquis. Imo, si sit piscator aliquis. Nam & aliquis, qui non est piscator, piscatur. At hic intelligitur, si quis piscaturam facit. Paulo post. Multi autem libidinosi nudatos habent eos quos amant. πολλοὶ δὲ ἀπολάττων γυμνωμένους ἔχουσιν τοὺς ἐρωμένους. Condo tibi hunc errorem. Nesciebas enim pro γυμνωμένους, legendum γυμνωμένους. Pueros deamatos insculptos habent: ὅτι ἐρωτικῶν παθημάτων, affectionis amoris, Barbarè. l. 3. c. 27.

Ib. 30. *Sicut inphrenia.*] Chrysostomus in psal. 132. ὁ κύκλος ἐν ὠτίον ὁ ἡλεμμένος τῆς μύτης, ὅτι τῆς ἐμπροστί τῆς γήματι φαίνεται ὅτι τῆς παρορμήσεως πολλῆς ἐκείνης ἐμπροστί

χαλιν περιεχε τις ὁράων ὀφθαλμοῖς, ἔτω & τὸ πῶς καλόν.

Ibid. *Quoniam autem non decoris.*] Musonius apud Stobæum tit. 6. *ἡ δὲ ἀκοσμία, ἔφη ὁ ἄρχων, ὡς ἀμπελὺς περὶ τοῦ κεφαλῆς, μόνον τὴν ἀφαιρῶν τὸ ἄχρηστον.* Perinde virum debere capiti adhibere tonsuram, vt viri adhibemus putationem: nempe solum auferendi gratia quod inutile est. vt enim recte dictum est à Zenone eadē de causā tollendi sunt pili, qua nutriuntur, scilicet quatenus natura postulat, ne quis grauetur à coma, nèue turbetur in vlla actione. Apud Athenzum Alexis li. 13. Picatum aut derasum si quem videris, aut de militia cogitare, ille mihi videtur facturus omnia quæ barbæ non conueniunt, aut in ciuitate flagitiis omnibus se inquinaturus? Ob cinædos ergo antiqui tātopere derasos auersabantur, barbam prolixam fouendam putabant.

Ibid. *Non nonacula.*] Obseruandum est olim non tam rasuram, quam tonsuram fuisse in vsu: tondabantur enim demisse quidem, sed ita tamen vt curis recta maneret. Id apparet ex hoc Clementis loco, itemque ex Oprato Mileuit. qui li. 2. cōtra Parmen. arguit Donatistas, quod Catholicis sacerdotibus per vim capita raserint. Docete, inquit, vbi vobis mandatum sit radere capita sacerdotibus, cum è cōtrario tot sint exempla proposita fieri non debere. Item ex Hieronymo in cap. 44. Ezech. Demonstratur nec rasis capitibus sicut sacerdotes cultoresque Isidis, atque Serapidis nos esse debere, nec rursum comam demittere, quod proprie luxuriosorum est, sed in tantum capillos demittēdos, vt operata sit cutis. Atque hæc forte erat causā, cur Hieronymi & Ambrosij tempore Christiani sacerdotes non raderentur, tum enim erant Isidis sacerdotes, vide Ambrosij. Epist. 36. Posteaquam autem illa causā cessauit, nihil absurdi faciunt, qui ad aliquid sacrum significandum caput radunt. Nam rasuram ex se malum non esse constat ex eo quod Ezechiel iubetur radi, Ezech. 5. & Nazareus, Num. 6. vnde & Paulus Act. 21. ait: Sunt nobis viri quatuor &c. R. Bellarminus lib. 2. de Monachis c. 41. tom. 1. Disputationum de Controuersiis.

Ibid. 50. *Catenarum nexu.*] Gr. *τῶν σιτῶν ἀνὰ δὲ σιτῶν.* Villiomarus l. 4. c. 13. in Titium, *σπείρει* Naumachius vocat *σπείρει*. Hoc est catenam eo versu,

*Μηδὲ κόμης πείδημα πολυχρόνιος πλέκει σπείρει.*

*σπείρει* sunt veluti ferræ quædam capilli, in quas non solum fœminæ, sed & viri crines, & barbam distinguebant, atque diuidebāt, vt in capitibus Iouis, tam in numismatibus, quam in marmoribus videre est. Treccias vocant Itali. Iis utebantur in capillo porrecto, & vt Apuleiana licentia loquar patagiato. Vestalibus senis tantum ornari licebat sub flammeo. Hoc est enim quod Festus dixit senis crinibus ornari. At matronæ pluribus ornabantur, vnde *πλουχιδίας σπείρει*, dixit Naumachius. In multis numismatibus Augustarum capita in eiusmodi ferras secta, & distincta videre potes. Hæc ille. Habes & Iudicum 16. *ἐὰν ὑφαίης τὰς ἐπὶ τὰ σπείρει τῆς κεφαλῆς μου.* Latina vulgata, Si septem crines capitis mei plexeris. Ita Festus senos crines. Ibidem & dicit *ἐπὶ τὰ βοτρυχοῖς*, septem cincinnos. Pollux li. 2. c. 1. *ὀνομάζειτο πλόχμος* & *σκόλις* ἢ *σπείρει* *πείχων*, lege ex manuscripto *σκολίς*, vt apud Hesychium *σκόλιον*, Eustathius dicit *πλοκαμίδα*.

276. 60. *Immundum mundum.*] Tertullianus quod hic Clemēs *κόσμιον ἀκοσμιον* de habitu muliebri. 4. cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant,

ornatum quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro & argento, & gemmis & vestibus deputatur: iste in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt.

277. 10. *Cibos otiosa non comedit.*] Ex hoc loco vsque ad illum, Mulier fortis, omnia ex 31. Prouerbiorum sunt versus 16. in Antuerpiensi edit. *σῶμα δὲ αὐτῆς αἰδοῦναι σαφῶς & τομότησιν, ἢ δὲ ἐλεημοσύνη ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῆς.* vulgata. Os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius. Apud Clementem, *σῶμα αὐτῆς* 10 *διωξὲν σαφῶς & ἐν νόμῳ θεοῦ ἐλεημοσύνης ὅτι γλώττι αὐτῆς.* Item 28. versus, *αἰέτησαν τὰ τέκνα & ἐπλήθυνον.* καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ὡσεὶ αὐτῶν. vulgata. Surrexerunt filij eius, & beatissimam prædicauerunt. Clemens, *ἡς τὰ τέκνα ἐμακάρισαν ἀνιστάμενα ὁ δ. ἀν. δ. ἐνεκωρύχον αὐτῶν.* In editione Romana Aquilæ Symmacho & Theodorio ni tribuitur hæc lectio, *ἐμακάρισαν αὐτῶν*, vt & apud Clementem, & legisse videtur auctor vulgatæ, Chaldaicæ paraphasis versio, beatitudinem illi dederunt. In quodā manuscripto exemplari legebatur, & *ὡς* 20 *σαν αὐτῶν & ὁ ἀνὴρ ἐπλήθυνεν αὐτῶν.*

Ibid. 50. *Mastichen deuorantes.*] Plinius lib. 14. c. 20. mastichen lentiscum vocat. Dioscorides de ea li. 1. c. 77. *σῶμα δὲ ἐνὸς τοῦ ποιοῦ δισμασσομένη & ἔλκεται ἐν σαλικῇ.* Commanducata oris halitum commendat, & gingiuarum tumores reprimat. Idem *τὴν δὲ ἐν ἑλλάδι χλωρὰ ἀπὸ καλαμίδων ὡς περὶ δόματα τοῖς ὀδοῦσι σιγήσει τοῖς.* virgætes furculi calamulorum vice dentibus repurgandis affricantur. Simil. ille locus cap. 2. p. 251. 50. In labris habens myrsinæ tabellam, vbi *ἐν ἑλλάδι*, quod 30 *ἐν ἑλλάδι* *ἐν ἑλλάδι*, dicitur, & cap. 3. p. 255. 10. mastichen rodentes. Martialis de dentiscalpio,

*Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis*

*Desierit, dentes pluma lenare potes.*

278. *Hinc adiutus basotius.*] Interferit verbis Salomonis ex 9. Prouerb. sententiam Pindari, quæ ex solo Clemente eruta inter eius fragmenta numeratur. *γλυκύ τε καὶ πτόμενοι μέλημα κύωνος.* Dulce est, dum surripitur studium Veneris: quæ autem sequuntur, *ἐκ οὐδὲν ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὀλοῦνται,* & *ὅτι τίς αὐτοῦ ἄδου* 40 *σικαντῶν,* sunt ex eodem cap. 9. Prouerb. in quibus Heruetus corrigit *οἰκουῦνται* pro *ὀλοῦνται*. apud 1xx. est *ὀλοῦνται*. Ad verbum, Ipse autem nescit, quod gigantes apud eam pereūt, & in profundis inferni occurrunt. vel, ad laqueum inferni vadit. Vulgata, Et ignorauit quod ibi sint gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius. Aquila & Symmachus *ῥαφαεὶ* *χομάχοι.* Theodotio *γίγαντες.* Didymus sic exponit, *οἱ δὲ πτόμενοι αὐτῇ, χοίκοι γιγόμενοι παρ' αὐτῇ & γίγνται, ἔως ἀπολῶνται* 50 *ἢ δὲ ὅτι γὰρ λόγῳ τῷ αὐτῷ ὡς ἀπὸ πολλῶν καὶ ἀπὸ ῥεον ὡς τὴν ψαύσαι καὶ τῆς φαινομένης τῇ πτωρῇ ὥσθις ὡς τῶν δόξεται.* Gigantes seu terra genitos homines qui terrena sapiunt appellat, & voluptatis illecebris, vt laqueis aues, captare indicat. Sic 2. Prouerbiorum v. 18. *μητὲρ γηγενῶν* cum terrigenis, & Ecclesiastici 23. *γίγαντες δὲ ἡ ψυχὴ,* in quibusdam libris, vt annotatum est in edit. Romana.

Ibid. *Sed resiliat.*] Hæc quoque ex eodem cap. 9. Prouerb. sunt, sed à Latina tamen absunt, atque ab ipsa Græca 1xx. Antuerpiensi, at in Romana nuper addita sunt ex optimo codice Vaticano, cum quo etiam conuenit antiquus liber Bibliothecæ Christianiff. Regg. marris *δὴ ἀποπύδου, μη χροῖσθις ἐν τῇ πότι, μηδὲ ὁπτισθῆς τὸ σὸν ὄμμα.* ( Sic enim apud Clementem & in manuscripto legitur, non vt in Romana *ὄνομα* ) *ὡς αὐτῶν, ἔως γὰρ δὲ ἐλθῇ ὁ ὕδαρ δόξεται.* sed addit Clemēs *ἐν τῇ πότι τὸν ἀχρόντα,* pro quo in scholiis Roma-



liis Romanæ edit. ex quibusdam libris additur, καὶ ὑποθέσθαι ποταμὸν διήσπετον. Certe in Latina editione vulgata in quibusdā libris post versum 18. qui in Græcis ultimus est, sequuntur ista, Qui enim applicabitur illi, descendet ad inferos: nam, qui abscellerit ab ea, saluabitur.

10 Ib. 60. *Plane suillum.*] ὡς δὲ συνδύστησι, conuersationem suinam vertit H. Iunius cent. 8. Prouerb. 57. innuēs eos qui suum ritu se voluptatibus oblectāt, ὡς δὲ stolidi crassoque ingenio, ut apud Aristophanis scholiastem Hippocratis filij dicuntur δὲ γὰρ ἐλλή-  
μαιοι εἰς ὠδὶαν.

280. *Honestus ex quo nihil.*] Gr. ἁμὸν & ἀκατά-  
σκοπον, honestus, & ab exploratoribus seu speculato-  
ribus tutus, qui κατὰ σκοποὶ sunt. Heruerus in libro  
suo correxit ἀκατάσκοπον. Vtrumque minus vsitatum  
est. Paulo post Clemens ait, & διασαμένους ὅτιν ἀμυρπῆν,  
sequitur autem quod illud Æschyli refert de Am-  
phiarao in ἐπὶ ἀδελφῶν ἡρώδης, apud Plutarchum Aristidi  
afflictum, & γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' ἔτι γέλοι. Neque enim vi-  
20 deri iustus hic, sed esse vult. quod autem ex sacris literis  
est in extrema pagina, citatur ex 4. Prouerb. v. 25.  
Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant  
gressus tuos, Græcè, οἱ ὀφθαλμοὶ & ὁρᾷ βλέπῃ τῶν σου, καὶ  
ἐλέφασα & νεύτω δίκαια. Aquila & Theodotio verte-  
runt, οἱ ὀφθαλμοὶ & εὐδυνέτωσαν καρπῶν σου. Ad verbum  
ex Hebræo, Oculi tui ad rectum aspiciant, & palpe-  
bræ tuæ dirigant viam tuam coram te. Apud Theo-  
philum lib. 2. ad Autolyicum eodem modo legitur  
30 hic locus, quo apud Clementem, quamobrem sane  
miror, cur ita verterit Clauserus. Oculi tui in direc-  
tum aspiciant, & palpebræ tuæ rectum teneant iter  
ante te.

286. *O femina.*] Citantur à Stobæo hi versus tit.  
65: sed in tertia eius editione tribuuntur Apollonidæ  
cuidam, ut & in libro manuscripto, præcedens  
autem versus Euripidi relinquitur. At in prima edi-  
tione præcedens sententia Apollonidæ dicebatur,  
postremum autem huius carmen apud Clem. ha-  
40 buit, & φρονῖσαι τ' αἰδῆκα, at apud Stobæum, καὶ δίκαια,  
legitime affectarunt quæ iusta sapit.

## IN LIB. I. STROMATA.

295. *Stromatum.*] Pollux lib. 7. c. 19. docet nomen  
stromatῆς, vestem aliquam sutilem significare, in qua  
stragula solebant deponi ac colligari, quales erant  
facci, quos ibidem memorat, ex pannis lineis aut la-  
neis confuti, in quibus stragulæ vestes reponi sole-  
50 bant, ac funiculis obligati. Apud Athenæum & alios  
non multum videntur differre οἱ stromatῆς à  
stromatis ipsis. Pifcis quidam lib. 7. Athenæi stromatῆς  
dicitur, quia αὖς tergum virgis aurei coloris  
variaturum est. Ita Clemens libros suos inscripsit stromatῆς  
ob varietatem argumenti, ut ipse ait initio  
lib. 4. ἔστω δὲ ἡμῖν τὰ ὑπομνήματα ποικίλα ὡς αὐτοῦ τοῦ πύθονα  
φασὶ διεσπασμένα & paulo post, ἥδη ὑπομνημάτων stromatῆς  
πῶς ὁππῶς φησὶ καμῆλαι ἔχουσιν. & in fine libri 1. τῶν  
60 καὶ πῶς δὴ τῇ φιλοσοφίᾳ γνωστῶν ὑπομνημάτων πῶς ὁππῶς  
stromatῆς ὡς αὐτὰ περὶ γράφειν. Primus ex Centonibus di-  
uinorum Commentariorum ex vera Philosophia contextis  
hic finiatur, & in fine lib. 5. D. Hieronymus stromatῆς  
& stromatῆς dicit, ut in catalogo script. Eccles. Memi-  
nit autem in Stromatibus suis voluminis Tatiani aduersus  
Gentes. Sophronius Græcus interpretes & πῶς ἰδίως stromatῆς.  
Eusebius lib. 1. Præpar. meminit, τῶν Πλατῶν stromatῆς  
p. 15. Henric. Stephanus in Thesaur. His

addere potes, & locum Eusebij in historia Eccles.  
lib. 3. f. 29. b. citantis Clementem ἐν πέτῳ stromatῆς, &  
Hieronymi in Chronico Eusebij Olymp. 47. sen-  
tentia autem nostræ etiam Clemens congruit in primo stro-  
mate. Item Olymp. 64. Clemens quoque his congruit in  
primo stromate ita scribens. Quin & ipse Clemens  
stromatῆς dicitur à Theodoro de Hæretic. fabul.  
lib. 1. μέγιστα τὴν stromatῆς παρέξομαι Κλήμης. Videt  
Eusebium li. 6. Histor. cap. 5. vbi hoc opus regnan-  
te Seuero elaboratum fuisse tradit. Scripsit & Ori-  
genes Stromatum libros, qui ab Hieronymo in Da-  
niclem citantur.

297. 50. *Vsq̃ue ad terram.*] Legitur & apud Plutar-  
chum initio libelli, quo monet non esse pecuniam  
muruo accipiendam, καὶ καμῆλιδος γῆς. At hic Clemens  
legit, παρ' ἡνιὸς γῆς. Apud Nicandrum παρ' ἡνιὸς γῆς  
exponitur Samia terra, vbi iubet accipere 4. drachmas  
γῆς παρ' ἡνιὸς, in Alexipharmacis.

Ibid. *simul autem.*] Rectius intellexit hoc prouer-  
bium commentarium scribens G. Heruerus, dum  
vertit, simul autem deponere; tamen enim Græcè nō  
legitur apud Clementem, ut effert ipse; eadem ta-  
men sententia est, sic enim habet, εἰ & φορῶν συνειπ-  
τῆται μὲν ἔυλογοι, συγκαταρεῖν δὲ ὁ πονηρὸς ἐλε-  
γαν. Quo loco confirmatur eorum sententia, qui hoc  
proverbium ita efferendum Græcè putant, non ut  
existimauit Erasmus, qui συγκαταρεῖν putauit signi-  
ficare simul tollere. Sic apud Plutarchum legimus  
li. 8. ca. 7. Symp. μηδὲν ἀφαιρεῖν βλάβος, συνειπνῆται δὲ.  
G. Gyraldus in libello de symb. Pythag. monet D.  
Hieronymum vertere, Oneratis superimponen-  
dum onus, deponentibus non connitendum, Olym-  
piodorum in Phædonem Platonis μὴ ἀποκτείναι, ἀλλὰ  
συνειπνῆται φησὶ hoc est, συμπαράγειν τῇ ζωῇ, ἢ καὶ ἀντιπαράγειν,  
Suidam tamen ita legere, μὴ συγκαταρεῖν, μηδὲ συνειπ-  
τῆται, at Cyrillum, Non oportet cooperari cuiquam  
ad ignauiam, sed ad virtutem.

301. 50. *Putei qui.*] Basilus ad Eustathium, καὶ γὰρ  
τὰ φρέατα φασὶν αὐτλήματα βελτίως γίνεσθαι. Etenim putei  
(quod aiunt) si hauriantur meliores euadunt. Phi-  
lo Iudæus lib. de Gigantibus, πολλὰς γὰρ & πῶς τὰ ἄμει-  
νον ὁππῶς δύνανται αὐτὰ φασὶ τὰς ἀπαυτλημένας, πηγάς, & γὰρ ὁ κεί-  
νους λόγος ἔχει τὸ πᾶν μάλλον γλυκαίνεσθαι. Sæpe etiam melior  
euadit, quemadmodum perhibent fontes si hauri-  
antur, hos enim tunc dulcescere magis vulgaris opi-  
nio est. H. Iunius cent. 4. Prouerb. 19. Illud porro  
quod paulo ante dixit, Sicula te vera apis, non è Si-  
cilia ortum indicat eum, de quo loquitur, ut Xe-  
nophon dictus est, ἀπικὴ μέλιτα, sed ut dixit Lucre-  
tius:

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,  
Omnia nos iidem depascimur aurea dicta.

306. 50. *Litigatores ex iurgiorum.*] Quos non ine-  
leganti voce Vitilicigatores vocauit Cato, restante  
Plinio, eos non minore gratia ἐλεδαρτίας, & ἱμαρπλη-  
κτίας, dixit Democritus Abderita, illud quod iurgia  
ferant litigiosi, hoc vero quod veluti nexus quos-  
dam vinculorum implicent, quibus alios inuoluant  
irretiantque. Clemens Stromat. 1. 1. ἐλεδαρτίας μὲν καὶ  
ἱμαρπληκτίας, ὡς ὁ Ἀβδηρίτης ὁ κείνους φησὶν quæ lectio a-  
pud Plutarchum 1. Symposiacorum decade nonni-  
hil corrupta, legitur hoc modo, ἐλεδαρτίας δὲ καὶ ἱ-  
μαρπληκτίας ὡς ἱμαρπληκτίας λόγους ἀφειπόν, id est, Missas fa-  
cere oportet eorum fabulas, qui de lana caprina ri-  
xantur, & nodos texunt, ut est apud Democritum.  
H. Iunius cent. 8. Prouerb. 78. At ἱμαρπληκτίας expo-  
nit H. Stephanus qui veluti funes loreos tortuosos

Xxx



nodis implicant. Versus autem qui sequuntur non Democriti sunt, sed Homeri Iliad. v.

Ibid. 60. *Verborum.*] P. Leopardus l. 9. Emendat. c. 3. Extat apud Stobæum Theocriti Chij in Anaximenem oratorem scomma his verbis: Θεόκριτος ὁ Χίος Λιανέμενους λέγων μέλλοιτος, ὄρχεται, ἔπει, λίσσων μὲν ποταμός, νῦν δὲ παλαμῶς. Id est, Theocritus Chius cum Anaximenes orator esset habiturus orationem, Incipit, inquit, verborum quidem flumen, sed mentis gutta. Clemens Alexand. Stromat. l. 1. similem huic locum habet, sed depravatam, ποταμὸν ἀπὸ ῥῆματων, ὅδ' ἐπαλαμῶν, quod Gentianus perperam ita vertit. Verborum &c. Legendum autem ῥῆ, id est, *flumen inertiūm verborum, mentis autem gutta.*

307. *Ad linguam.*] Reperiuntur hæc carmina inter opera Solonis cum cæteris Gnomis edita. pag. 138, sed ordine mutato, primum enim tertio loco ponitur, in quo & legitur non ut apud Clemetem, ὁ εἰς ἑπτα αἰμύλων αἰδρός, sed, ὁ εἰς ἑπτα αἰόλων αἰδρός, *Versu- itaque verba loquentis, & in tertio χαῖνος mollis, vertitur. Omnibus at vobis mollis inest animus.*

Ibid. 10. *In Archilochii Poetas.*] Gr. ὁ ὄρχιλοχίσις ποιηταῖς, Heruetus legit, ποιητὰς. Athenæus lib. 3. citat Cratinum ὁ Ἀρχιλόχης in Archilochis & lib. 4. atque aliis locis.

Ib. 30. *Hunc nec aratorem.*] Aristoteles 6. Ethic. c. 7. ad Nicomach. Homero tribuit hos versus ut Clemens, at Dion Hesiodo, Suidas Margiten fuisse docet à Comædis irrisum ob stultitiam, qui ultra quinarium numerare non poterat, & matrem suam aliquando interrogavit iuuenis, an ex eodem patre edita esset. Margitas autem & stultos vocabant, ut Alexandrum Æschines in orat. contra Ctesiphontē.

313. 50. *Velle bonum eligere.*] ἔδειλν' ἂν ποτὶ καλὴν εἰσόν, *eligere velle quod est optimū.* Videtur respexisse ad illud Theognidis: κάλλιστον τὸ δικαιοῦσθαι, Res pulcherrima quæ iustissima. Idem Aristoteles docet 5. Ethic. ad Nicomachum. F. Morellus P. R.

Ib. 40. *Rufus autem.*] Vide quæ collegimus in lib. 6. pag. 683. 20.

315. 10. *Officium vero.*] Gr. ἔργον δὲ τὸ ὅπ' ἡγεῖμα, opus vero epichirema quod ad Rhetorem quomodo pertineat discit ex Fabio lib. 5. c. 10.

Ib. 40. *Vir impeditus.*] Apud Stobæum lib. de calumnia 40. ex Euripide citatur in Alexādra, sed corrupte legitur ἐνλωσά, pro ἀλλωσά itaque hic Clementis locus emendationem confirmat Th. Canteri l. 2. c. 5. var. lect. Arq; adeo falsum, videtur, inquit, secūdū Euripidē, quod inquit Statius Cæcilius eloquentiam innocentiam esse, ut est apud Apuleium.

Ib. 60. *Multis ergo.*] Gr. ἔπειτα ὅρα πῶς πολλοὺς ἀρέσκειν, ἀ μὲν δὲ οἰκτιροὺς ἐὶ δαίμων ἀσπόμεν' ἡμῖς. Emendandum putat F. Morellus Prof. Reg. ἀ μὲν δὲ οἰκτιροὺς εὐδαιμον. *Vulgo itaque ut placeas desiderandum non est. Quæ namque novit ille, nos non exercemus; quæ vero nos scimus, procul sunt ab illius affectibus.*

316. 60. *Musas Sirenibus.*] Th. Canterus l. 2. c. 1. var. lect. similem ex Theodoro loco proferit li. 8. de Curat. Græc. Pythagoram puto comptos lepidosq; sermones Sirenibus opinatum esse persimiles, Musis vero, quæ nihil inducti decoris fucique præferentes, nudam veritatis formam ostendunt.

318. *Non licet.*] In fragmentis Pindari hæc ita Latine redduntur, licet enim audire Pindarum quoque scribentem, non apud omnes erumpere sermonem antiquum fidelissimis silentij viis, stimulus autem pugna est sermo præualēs. Theodorcrus l. 1. de Cu-

rat. Græc. ægrit. Acciaolo interprete, nā Græco careremus. Annon quæso ipsi Pindaro Poetæ Lyrico auscultandum putatis manifeste prohibenti, μη ποτε ἀπαιτας ἀπαρῆξαι ἀρχαῖον λόγον. Hoc est antiquam rationem cunctis aperire?

330. 40. *Ex his equiloquus.*] Hæc eadem exscripsit Diogenes Laertius in vita Socratis ex Timone in Sillis quibus ille Socratem irridebat, qui antea lapides sculpebat

*Fluxit ab his legumque loquax, lapidumque politor* 10  
*Graiorum vates, imposuitæque magister.*

Hic legit Clemens, ὁπομολέχης, quamvis quidam corrigant, ὁ νεμολέχης.

331. 60. *Et Thoyt nobis.*] Tertull. de anima c. 2. Nudum diuos, ut Mercurium Ægyptium, cui præcipue Plato adfuevit. Pamelius in eum locū scribens meminit huius Clementis, monetque hic legendum Theut, quemadmodū legitur apud Platonē in Phædro, ubi narrat Socratem venisse Theut ad Thaumum Regem Ægypti, eique artes suas demonstrasse. De eodem item in Philebo. Φωίλω ἄπειροι κατεπόσαν ἐπὶ καὶ θεὸς αὐθρατος, ὡς λόγος ἐν αἰγυπτιῷ θεῷ ἕνα τὸν ἡμίθεον. Vocem infinitam animaduertit, siue Deus aliquis, siue diuinus homo, veluti fama refert huiusmodi hominem nomine Theuth in Ægypto extitisse. Cicero 3. de Nat. Deor. ut monet Scaliger in Varronē, Theut vocat; locus tamen Ciceronis sic legitur in editione Lambini. Mercurius quintus quem colunt Phencata, qui Argum dicitur interemisse, ob eamq; causam Ægypto præfuisse, atque Ægyptiis leges & literas tradidisse. Hunc Ægyptij Thoyth appellant. Suidas θεῶν ὁ θεὸς ὁ ἑρμῆς.

332. 20. *Heracitus autem.*] Plutarch. hæc verba Heraciti de Sibylla affert lib. de Pyth. oraculis. Σέβω μασιμονίω σόματι ἀγάλας & ἀκμώπται, & ἀμώεσα φηγημένη, χλίων ἐπὶ τῶν ἑκκινῶται τῇ φωνῇ δὲ τὸν θεόν. Sibylla furēti ore non ridicula, neque exornata, aut vnguentis oblita verba fundēs mille annos voce peruadit, eius Dei opera, qui per eam loquitur. Ex eodē libro sumptū est quod sequitur de petra, quæ apud Delphos ostenditur. Sed omissa sunt quædam ab Herueto, sequitur enim post illud, ἀ μυσίς, ἡ τῇ μουσῶν πρᾶξις. ἐπὶ δὲ φασὶν ὅτι μαλαίων ἀφινέσθαι, λαμίας ὅσαι θυραπῆες τῆς Σιδωνος. At Plutarchus, εἰς μαλεῶνα ἀφινέσθαι, λαμίας ὅσαι θυραπῆες τῆς Ποσειδωνος. Sic in Aldina editione; at Interpres Gallicus eruditissimus nobis est sequendus, qui cum manuscriptis eum auctorem cōtulit. *Quidam autem aiunt ex Malea profectam illam, filiamque Lamia fuisse Neptuni filia.* Postremo & quæ ex Serapione proferuntur, ex eodē loco decerpta sunt. 40

335. 30. *Qui scripsi Titanomachiam.*] Multi dicuntur huius operis auctores. Athenæus ideo li. 7. citat Titanomachie scriptorem lib. 2. siue is fuerit Eumelus Corinthius, siue Arctinus, siue alio quocunque nomine vocari gaudeat.

Ib. 50. *Primi itaque.*] Totum hunc locum exscripsit Euseb. l. 10. Præp. Euang. c. 2. p. 278. edit. Parisiæque ad illa verba sequent. p. 336, 30. *inuenta narratū.* Trapezunt. Eusebij interpres paulo liberius suo more vertēs hæc ita scribit. Astrologiā primos Chaldeos, Ægyptios deinde edidisse. Heruet. ad verb. reddidit.

336. *Et vniuersi Celtis.*] Apud Eusebium πᾶσις πὲρ δαμαμενίς οἱ τῶν ἰσθαίων δακτυλοὶ, ποσδοὶ δὲ κύνες σίδηροι ἔυρον. Trapezuntius, Tolmentem vero & Damna- menæum Iudæos in Cypro primos ferrum inuenisse. Atque ita Polydorus Vergilius in libris de Inuentoribus. Clemens habet rectius, Κέλμης πὲρ αὐ καὶ δαμαμενίς

Δαμνανίς οἱ ἴδιαι. Apollonij Scholiastes auctoris Phoronidis (id est poematis nomen quod citatur p. 372. 40.) carmina citat, in quibus tres tantum Daetyli nominantur.

Κέλμης Δαμναμενίς π μίγας θ ὑφ' ἑσῶς Ακμων.

*Celmis Damnameneusque ingens, Acmonque superbus.* Vide Prouerbiū Kelmis ὁ Ἰδῆρος, de iis qui nimium sibi credunt. Sunt qui quatuor numerent, ait Greg. Gyraldus Syntagm. 1. Salaminum Damnaeum Herculem & Acmonem. Plinius lib. 7. c. 56. Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Daetyli Idei. Itaque hic fortasse legendum erat ὁ κρητῆ, non ὁ κύνωρ, sed & Strabo in lib. 14. scribit Telchinas, quos quidam & Corybates putant, ex Creta in Cyprum venisse, & primos ferrum, & æs operatos esse. Diodorus Siculus lib. 5. c. 15. in loco, quem Berecynthū dicunt, Idæos Daetylos ignis vsum & æris, ferrique naturam inuenisse tradit.

Ibid. *Alius autem Idæus.* Gr. ὁ δὲ ἄλλος Ἰδαῖος Ἀτ Εusebius, δέλας ὃ ἄλλος ἰδαῖος εὐρεῖ χαλκὸν κράσιν, ὡς ὃ ἡσιόδος σκῶτης. Trapezuntius, Ferri autem tincturam aut temperiem qua robur accipit Delam ludæum comperisse, quamvis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse asserat. Plinius lib. 7. c. 56. Æs conflare & temperare Aristoteles Lydum Scythem monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Scribe ergo, *Delas autem alius Idæus ferri* & c. quamvis de patria diuersa sentiant.

Ib. *Ac Thraces quidem.* Gr. καὶ μὲν θράκεις ποσὶν πλὴν καλεμίνων πέρμιν εὐρον. βεῖ ὃ μάχαρ χαμπίλιν. Ex his postremis vocibus vides, ἄπλιν restituendum esse. Eusebius quoque lib. Euang. Præpar. 9. ἄπλιν scribit, quem sequutus Polydorus Vergilius falcem vocat, id est, ensē falcatum, non falcem ruralem. Claudianus — non falce Gelonus,

*Non arcu pepulere Geta.* Brodæus Miscellan. l. 1. c. 19. Vide & I. Lipsium l. 2. c. 9. Saturnal.

Ibid. *Dicit sanites.* Gr. πὺς καλοῖς πλατικῶν ὀπποῖται. Ἰανὸν τι σάντης, ὅπως λῶ ποσὶν θυρεὸν καὶ σκευάσας. Quæ fuerit armatura Samnitium de qua C. Plinius lib. 7. c. 20. natur. histor. in literis diu multumque versati compertum habent. Clemens in Stromatis ait, *Itanium (samnis is erat) post hominum memoriam primum fabricasse scutum*, quod & Eusebius Euang. Præpar. x. recitat. Non est ergo quod dubites aut apud Clemētem legi oportere *Tritanum*, aut in Plinio *Itanū*. Quanquā de Latini gladiatoris nomine plus equidem Plinij vetustis exemplaribus, eiusque metaphrastæ Solino, quam Græco librario fidei tribuendum censeo. Plinij verba subieci. Tritanū in Gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrem, filiumq; eius militem magni Pompeij. Solinus vero adnotauit Tritanum gladiatorem armatura Samnitum fuisse. I. Parthasius Epist. ad Tarpicipitē. His adde Ciceronem 1. de Finibus, hunc Lucillij versum proferentē. Municipem Ponti Tritanni centurionum. Lege ergo, *Τελανὸν τι, σαμνίτης ὅπως λῶ π. θ. καὶ σκευάσας.* excogitasse, & *tritanum (samnis is erat) primum fabricasse scutū.*

Ib. 10. *Cappadoces primi.* Gr. εὐρον πὸν γάβλα καλῶμενον. Eusebius, πλὴν γάβλα καλεμίνων. Frequentiori in vso est γάβλας, quam γάβλα, vt apud Athenæum li. 4. γάβλα εἶδος ὀργάνου μουσικῆς, ἢ ψαλτήριον, ἢ κινύρα, diuersum tamen esse à psalterio coniicit ex Cicerone de Aruspicio resp. & Quintiliano H. Stephanus. L. Cælius Rhodig. l. 9. c. 4. pro psalterio accipit, & quidam interpretes ex Hebræo 1. Paral. c. 15. & nablīs & citharis concrepantes ἀπαφωγῆτες ὡς ταύλους, & κινύρας,

Ibidem, nablīs arcana cantabāt, ὡς γάβλας ποιεῖ τῷ κρινφίον. Vox ab Hebræo non multum discedit. Ouid. de arte inertiū:

*Disce etiam duplici genalia nautia palma.*

*Vertere.* Pollux l. 4. c. 9. ἀπὸ μὲν γὰρ γάβλας μετακινῶνται φιλῶμεν, ἔστι παρῖται Παρμῆων αὐλητικὸς ἢ γάβλας ἡν. Sic enim lego ex literarum vestigiis scripti libri.

Ibid. *Et absque vlla.* Gr. ἐκ αὐτῆς αὐτῶν ὁ βόσπρος αὐτοχθόνος. Eusebius, ὁ βόσπρος αὐτοχθόνος. Trapezuntius, Quadriremem à Carchedoniis primū factam fuisse, cuius architectus Bosporus fuit. Certe paulo ante Medicinam inuenisse dixit ἄπλιν αἰγυπτιὸν αὐτοχθόνον, Apim Ægyptium indigenam. Plin lib. 7. 56. Quadriremem Aristoteles auctor est fecisse Carthaginenses.

Ibid. *Quin etiam Noropes.* Gr. νόροπος ἔσθ' ἐπὶ παρῖται, γὰρ ὃ νόροπον καλεῖται. Eusebius, γὰρ ὃ νόροποι. Trapezuntius; Pannonēs, qui Noricum habitant, quos Noropes appellant, æris vsum inuenisse. Stephanus de Urbibus νόροπος πόλις παιονίας, ὁ πολίτης νόροπος, ὡς ἐπαφρόδITOS ὁ πῖς ὁμοεικὸς φησὶν, ὅτι γίγνεται ἐν παιονίᾳ σιδῆρος, ὅς ἀκοηθεὶς λαμπερότατός ἐστιν ἀφ' ὃ θ π νόροπα χαλκόν. Suidas in eandem sententiam scribit, πόλις παιονίας νόροπον & νόροπα ὡς εἴ τις εἴποι νόροποιον. At Eustathius in illum locum Iliad. λ. ἐδύσατο νόροπα χαλκόν dici ait, νόροπα πὸν λαμπερότατον ἐστὶ πὸν σερῖν τὸ ἐστῖν. Item, ὁ μὴ εἶν ὁ ἐστῖν εἰαυτὸν. Certè ex Strabone lib. 7. aliisque Geographis constat Pannoniæ partem Noricos esse, vel eadem, secundum alios, finitimos.

Ibid. 20. *Satyrum inuenisse Phrygem.* Sequebatur in Græco Eusebij πείσορδον ὃ ὁμοίως θ πλὴν δέσπονι ἀρμονίας ἀγγίλιν πὸν θ αὐτὸν φρύγα. Trapezuntius hæc tribuit Marsyæ cum mixophrygia harmonia, de qua paulo post, vertitque; *Marsyam Phrygem trichordum diatonamque harmoniam ex mixophrygiā.* sed abest ab Eusebio illud καὶ δέσπονι φρύγοι ἀρμονίας. Plinius Marsyæ Phrygi modulus Phrygios acceptos refert. Pollux autem lib. 4. cap. 9. μοτόχορδον ὃ ἀεσθόν πὸν εὐρημα, πείσορδον ὃ ὁσὶ ἀστέλοι παιδιδέον ὀνόμαζον, ἐκείνους δὲ λῶ πὸν εὐρημα. Suidas, ὁλυμπιος μῦθος αὐλητῆς ἡγεμὼν ἡρώμεντος τῆς κρινμαλικῆς μουσικῆς τῆς δέσπ' αὐλῶν, at Olympum alterum iuniorem Phrygem facit. Extat Olympi, vt musici insignis nomē apud Basilium orat. ποσὶς τῆς. εἰ ὃ πὸν μῦθους ἢ πὸν ὀλύμπου τῷ φρυγῶν ἐκείνους κρινμάτα. Quod si Marsyæ vel Olympi Phrygum musicorum modos tentare voluissent. Olympium perperam interpretes & Historicum Dictionarium scribunt.

Ibid. *Thamyrim Thracem.* Ita quoque Eusebius. Plinius vero lib. 7. Lydios modulus Amphion. Dorios Thamyras Thrax. Paulo post, πείσορδον, delet Brodæus, corrigitque ex Eusebio πείσωπον, id est, πείσωπον. lib. 1. Miscell. c. 19.

Ib. 30. *Semiramidis regis.* Ita Græca ὅτι σεμιράμιδος βασιλέως αἰγυπτιῶν. Eusebius, σεμιράμιδος βασιλίδος ἀσσυρίων Reginæ Assyriorum. Sed vt præstet operas mutuas, quod est apud Eusebiū, νόροπος ἐφ' ἑσῶς, ex Clemente corrigendum est. Diogenes enim Eresii fuisse Theophrastum Aristotelis discipulum auctor est. σκάμμων, demum dicitur ab Eusebio Mitylenæus ille.

337. 10. *Alij autem.* P. Leopardus lib. 2. Emendat. c. 11. οἱ ὃ Μίνω ὅτι Διοσπολυκίως, ὅπως μὲν Δαναὸν γίγνεται, pro quo legendum οἱ ὃ Μίνω πὸν Διὸς ὅτι Λυδίας ὅπως μὲν Δαναὸν γίγνεται. Id est, Zaleucusque Locrus primus narratur leges condidisse: alij autem Minoæ filium Iouis ætate Lyncei. Hic autem post Danaum extitit. Qui non graua-bitur consulere Eusebij Chronica, inueniet eodem tempore regnasse, in Creta quidem Minoæ, Argia

Xxx ij

vero Lynceum.

346.30. *Qui seminat.*] Non cum locū, quem putat Heruetus, citat Clemēs, sed ex eodem Prouerb. 11. capite verbum 21. qui tamen nonnihil diuersus est apud LXX, ὁ σπείρων δικαιοσύνην λίψεται μισθὸν πλουτῶν; Clemens ait, ὁ σπείρων δικαιοσύνην ἐργάζεται πλοῦτον. Vulgata Latina, semen autem iustorum saluabitur, sic Aquila καὶ σπέρμα δικαίων σωθήσεται, & qui ex Hebræo vertunt. Sequitur apud Clementem versus eiusdem capitis 24. εἰσὶν οἱ τὰ ἴδια σπείροντες οἱ πλείονα ποιεῖν. Sunt qui propria seminantes, plura faciunt. Heruetus addidit ē Græco LXX sunt & qui aliena colligunt, & damno afficiuntur. Latina, Alij diuidunt propria & ditiores fiunt; alij rapiunt nō sua, & semper in egestate sunt. Ex Hebræo vero ad verbum, Est qui disperdit rem & additur ei amplius: & est qui parcit rei suæ plus æquo, sed ad inopiam redigitur.

Ibid. 60. *Panem & vinum.*] Scribe ē Græco Clementis, panem & aquam; Est enim error typographi qui ex alia editione adhæsit. Sunt hæc ex 9. Prouerb. & familiare est sanctis Patribus τῆς σοφίας, nomine auctores innuere qui Ecclesiastem Ecclesiasticum & Prouerbia scripserunt, vt πινυλῆς, nomine Pectas. Quod vero sequitur, sed resiliat, ne diu moreris in loco eius, desumptum est ex appendice eiusdem capitis in editione Romana nuper aucti, vt & illa, ἵτα enim transibis aquam alienam, & transmeabis fluuium alienum, & ὑποβήσῃ ὑδὼρ ἀπὸ πέλου. Ex vno libro adduntur, cuius auctoritas confirmari hoc Clementis loco potest, & commentario Didymi nondum edito, qui fluuium interpretatur διδασκαλίαν ἀπατηλὴν καὶ ὑποβήσῃ ὑδὼρ ἀπὸ πέλου. Vide quæ annotata sunt in Pædagogum.

348. *Deficiente cœna.*] Refertur inter fragmenta Pindari δειπνὴ ἡ λήγοντες γλυκὺ πρῶτον. Et apud Athenæum lib. 14. p. 274. Aldinæ edit. πίνδαρος δὲ ὅτι οἱ εἰπὼν δειπνὴ ἡ λήγοντες γλυκὺ πρῶτον. & πάλιν ἀφ' ὧν βορρῶν. Interpres Dalechampius, Ad exitum cœnæ, inquit Pindarus dulce, πρῶτον, & puerorum affluentem cibum. Subaudit πλείονα. Hesychius, πρῶτον καὶ πρῶτον λατῶν. Pollux, πρῶτον esse dicit nuces & mespyla, & mala Punica, & alia eiusmodi. apud Suidam, πρῶτον, ὅτι τὰ πρῶτα ἐκάλουν οἱ παλαιοί. Paulo post apud eundem, πρῶτον τὰ καλὰ, corrige ex manuscripto, τὰ κατὰ τὰ ὅτι ὁπωρῶν. Sic pag. 685.30. Græcam quoque attingit Philosophiam, vt qui sit bellarium &c.

Ibid. 10. *Astutior erit simplex.*] Gr. πανυργέστερος ἔστι, ὁ ὅτι σοφὸς δέξεται γινώσκων. Videtur ea spectare quæ sunt 1. cap. Prouerb. ἵνα δὴ ἀνέγκας πανυργίαν παιδὶ δὲ νέῳ αἰδοῖται ἐννοῖαι, Vt det simplicibus astutiam: puero autem nouo, sensum & cogitationem; versus est 4. in Latina, & Audiens sapiens sapientior erit. Ad verbum ex Hebræo, addet doctrinam, id est, fiet doctior, cognitionem promouebit.

351.10. *Atque de iis.*] Totum hunc locum vsque ad illa verba sequētis paginæ, Neque vero is solus, Eusebius transcripsit in librum suum 10. Præpar. Euangel. apud quem primum nomen Cassiani, non Cassiani, legitur. Appionem citat etiam Tertullianus in Apologetico aduersus Gentes c. 19. in quem locum Pamelius scribens monet Plinium lib. 37. cap. 5. eius meminisse. Apion, inquit, cognomento Pliftonices paulo ante scriptum reliquit esse etiam nunc in Labyrintho Ægypti colossæum Serapim. Iustinus orat. adhortatoria ad Gentes, eum dicit Posidonij filium, & Africanus apud Eusebium lib. 3.

Præparat. cap. 3. diligentissimumque historiarum perscrutatorem. Ptolemæum etiam Mendesium & Menderis sacerdotem testem laudant Tatianus, Iustinus, & Africanus apud Eusebium.

Ibid. *Effodit autem.*] Gr. καπνοκαψὶ τὴν αἰσιν ἀμωσ. Apud Tatianum ipsum in Orthodoxographis Basilicæ editis legitur καπνοκαψὶ τὴν μύριαν ἀμωσ, & in margine, λαελα. Apud Eusebium priore loco 290. καπνοκαψὶ τὴν αἰσιν, posteriore 291. ἀμωσ. Primus hic Amasis ex Dynastia 18. regnavit an. 25.

Ibid. 20. *His autem quatuor.*] πύτων ὅτι πασαρχίας μὲν ἡμεῖς τὴν πύτων τὴν ἀπὸ τῆς, sic Clemens & Eusebius Græcè. Heruetus 4. quia quatuor tantum Argiuorum reges enumerat Tatianus ab Inacho ad Triopam, cuius tempore fuit Cecrops. Rursus linea 31. huius pag. *His autem sunt alia 15,* in libro Clementis erat, πύτων ὅτι δὴ παρκαπὶ δύοις τὴν πύτων, in libro Eusebij, πύτων ὅτι δὴ δύοις τὴν πύτων. Postremo quod est linea 32. *generationes quidem viginti vel plures,* in Græco Eusebij fuit ἡμεῖς μὲν εἰκοσι ἢ μᾶλλον πλείους, *generationes viginti,* aut vna plures, cum tamen Trapezuntius verterit tantum, generationes 20. connumerentur. Atque annis quidem quadringentis antiquiorem esse Iliacis temporibus Mosem vult Tatianus, siquidem Inachi sit ætate Moses, vt & ait Tertullianus in Apologetico c. 19. verum Eusebius in Chronicis, vt in illum Tertulliani locum scribens Pamelius admonet, tempore Cecropis eum floruisse tradit non Inachi, magisque cum historia conuenit. Lege D. Augustinum lib. 18. de Ciuit. cap. 8.

Ibid. 30. *Iam vero res.*] Mancus est hic locus, quæ ita potes Eusebij ope restituere. ἡ δὲ τὰ ἀστυνῶν πύτων ἔπειτα παρκαπὶ τῆς ἡμεῖς καπνοκαψὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἀστυνῶν ἀρχῆς, τῆς δὲ βυλῆχου τὸ ὅτι δὴ διωσαςίας τῆς ἀπὸ τῆς καπνοκαψὶ τῆς ἀστυνῶν &c. Quod si res Assyriorum multis annis antiquiores Græcis Ctesias dicit, Mosem ex Ægypto monisse quadringentesimo secundo anno imperij Assyriorum, trigesimo scilicet ac secundo regni Belochij octauum constabit, apud Ægyptios Amosi, Inacho apud Argivos regnante. Belochum Assyriorum Regem 8. reperies in Chronicis Eusebij ad ann. mundi 3410. quanquam paulo ante quam regnaret Amasis, & paulo post Inachum.

Ibid. 40. *Hinc Plato.*] Νωδὴς, perperam scriptum est in Græco Clem. at apud Eusebium & Platonem ipsum pag. 22. tom. 3. edit. Henr. Sreph. Ἐννοῖαι. De Solone hæc intellige qui voluit Ægyptios sacerdotes prouocare in sermones (vt vertit Hieronymus in Chronicis ad ann. mundi 3390.) de temporibus antiquorum, quæ cuique ciuitati apud veteres accidissent, de Phoroneo qui primus hoc nomine appellatus est, & Niobe, & his qui post diluuiū fuere, &c. Quo ex loco fortasse augeri, vna voce posset Plato, apud quem legis, τῆς ἀρχῆς τῆς τῆς ἀρχῆς, at apud Clementem, τῆς τῆς ἀρχῆς, & apud Eusebium, cuique ciuitati. Sic enim tres manuscripti habent. Acusilaum citat Plato in Conuiuio. Suidas Argiuum fuisse tradit, historicum antiquissimum, qui genealogias scripsit ex æneis tabulis, quas pater eius fodiens casu offenderat. Paulo post lin. 40. legendum est Cecrops & Io, non Ino. nam & pag. sequenti 30. dicitur Io fuisse tempore Triopæ.

Ibid. 50. *Tempore autem Crotopi.*] Mendose apud Tatianum ipsum legitur, καὶ ὁ κρόπος ἡ δὲ τῆς ἀρχῆς pro καὶ ὁ κρόπος, nam ita exscripsit ex Tatiano Clemens, & ex Clemente Eusebius. Ceterum apud Eusebium

sebiū in Chron. legendum esse Triopas non Tro-  
yphas admonuit iamdudum P. Leopardus li. 4. c. 9.  
quod & manuscripti confirmant.

Ibid. 50. *Tempore à Sthenel.* ] *κτ' ὃ πὴν Σθένελος* legitur  
apud Clem. & Tatianum, cuius hæc sunt apud Eu-  
sebiū duobus locis *κτ' ὃ Σθένελος*, *Tempore autem Sthe-  
nelai*, & in catalogo regum Argiuorū Tatianus ipse  
duos Sthenelaos enumerat. In Chronico Eusebij ad  
ann. mundi 3715. non Sthenelus, sed Sthenelaus le-  
gendum est. Quod vero sequitur, *A Ioue qui genitus*,  
est Homeri versus à Clemente verbis Tatiani addi-  
tus *ὁ γὰρ Ἰὼν γεννᾷται* v. l.

*Qui primus Ioue natus amat qui cogere nubes.*

Habes deinde in Græco Clemētis, *ἥτις ἐκ κρήνης εἰς φοι-  
νίκην ἀνακομίδη*, apud Tatianum vero, *ἥτις ἐκ κρήνης πρὸς  
εὐρώπης εἰς πλὴν κρήνῃ ἀνακομίδη*, Eius interpres vertit,  
Et Europæ ex Phœnicia in Cretam restitutio. Apud  
Euseb. p. 190. sic legimus vt apud Tatianum, Trape-  
zūtius tamē vertit, *Et Europa ex Phœnicia rapta fuerat*,  
at pag. 292. vt apud Clementem. Certe raptam ex  
Phœnicia in Cretam constat Europā à Ioue, vt scri-  
bit Euseb. regnante Danao Sthenelai successore.  
Porro Cadmum extitisse Lyncei tempore Eusebius  
quoque in Chronicis testis est qui Argiuorum rex  
fuit vndecimus, sed inibi scdus est error in impres-  
sis, Armenia capta à Cadmo, P. Pithœi V. C. codex  
Armonia capta, Victorinus, Hermiona rapta à Cad-  
mo; vera lectio est, Harmonia rapta à Cadmo. Filia  
fuit Veneris vt fabulæ tradunt. Hoc eo addidi quod  
ex nostris Chronologis quidā aliam quandā regio-  
nem viciniorē Bœotix quā sit Armenia substituat.

Ib. 60. *Aegias autem.* ] Apud Euseb. p. 293. Præpar.  
legitur *Ἀγίας ὁ Κέρκυλος*, non *Ἀγίας ὁ Δέρκυλος*. Iof. Scal-  
liger li. 5. de emendat. tempor. agens de Ilij excidio  
docet Scirrhophorionem illius anni fuisse feria 7.  
Iunij 24, Thargelionem Maij 25. feria 5. *ὁ δὲ φθινόρος*,  
hoc est 23, captū Ilion Iunij 16. Solstitium, siue Bis-  
sextum, Atticum 3. Iulij. A 16. Iunij ad 3. Iulij, inter-  
uallum dies 17. Quare ideo 17. diebus ante captum  
Ilion scribit Ephorus. Ea est opinio eorum qui Iliō  
captum censent plenilunio, aut circa plenilunium,  
atque alio mense. Agis & Cercylus idē volunt apud  
Clem. Alexand. cum scribunt Ilion captū *μηνὸς πα-  
νέμενος ὁ δὲ φθινόρος*, si modo Panemus non est Hecatō-  
bæon, aut Scirrhophorion, sed Thargeliō. Hæc ille.  
Quod vero ad nomina historicorum attinet, quos  
ex libro Eusebij nominauit, non ex Clemēte, eorum  
etiam meminit Arhenæus l. 3. *Ἀγίας ὁ Δέρκυλος ὁ δὲ φθι-  
νόρος τῶν φθινόρων ἀστράβυλοις ὀνομάζονται*.

352. Et nonnulli eorum. Iof. Scaliger loco citato p.  
207. Addit Clemens, *καὶ ἕντες ἦν τὰ ἀττικά συζευχόμε-  
νοι ὁ δὲ φθινόρος (θαργηλιώνος) βασιλεύοντος τῷ τελευταίῳ  
ἔτος Μενεάδους, πληθύσεως σελήνης*. Itaque necesse est aliū  
annum ab hoc diuersum fuisse. Imo nullum fuisse  
omnino necesse est: quia in Tetracteride Attica  
nullius Thargelionis dies 23. incurrit in pleniluniū;  
sed eodem anno ὁ δὲ φθινόρος, habuit planē confectū  
pleniluniū. Ad probandam sententiā suam adiecit:  
*νῦν μὲν ἔλει μαστῆς, φθινόρ δὲ πλὴν μικρὰ ἰνιάδα πεπιπνύς, λαμ-  
πρὰ δὲ ἐπὶ πλὴν σελήνῃ*. Sed pace eruditi scriptoris dixe-  
rim, *λαμπρὰ ἐπὶ πλὴν σελήνῃ*, non intelligitur de pleni-  
lunio, sed de Luna media nocte oriente, quod fit  
quarto, aut quinto die post pleniluniū confectum.  
Itaque longe dissentit ab Ephoro. Vtrum sequutus  
sit Virgilius, plenilunium, aut quartum diem à ple-  
nilunio, incertum est, illis versibus:

*Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat,*

*A Tenedo tacita per amica silentia Læne.*

Idem in Catullum scribens, Stasimum ait poetam  
auctorem esse paræ Iliadis, quæ aliter Cypriaca in-  
scribitur, eumque esse quem Horatius Cyclicum  
scriptorem appellat in arte Poetica.

Ibid. 10. *Regni Persei.* ] In Eusebij Chronico *ἐν Ἰγ-  
γῷ* etiam fiunt Perseus & Liber Pater, ac primum  
circa ann. mundi 3860. tēpore Cecropis secundi me-  
minit Persei, quo ex loco mēdum tolles, si verba il-  
la, Pelops Hippodamiam duxit vxorem, inde subla-  
ta ante nomen Cecropis 2. Atheniensium regis 7.  
colloces auctoribus duobus codicibus manuscri-  
ptis, deinde scribas. Atheniensium VII. Cecrops iu-  
nior annis x l. Hic Erechthei frater. Perseus aduer-  
sus Persas dimicauit. Alij tamen Cecropem Erech-  
thei filium scribūt; sed neque Perseus eius est frater.  
Deinde apud Eusebium scribit, *vt vertere eos putaretur  
in lapides. Didymus scribit, in peregrina historia, et  
perhibet scriptorem eius*. Sequitur paulo post, Diony-  
sius, qui & Liber pater (manuscriptus *Dionysus*) ad-  
uersus Indos dimicans. Rursus notato Pandionis 8.  
Atheniensium regis anno scribit Eusebius. *Perseus  
Acrisio non sponte interfecto migravit Argos*, manuscri-  
pti iidem duo, *migravit ab Argis, atque regnavit post A-  
crisium in Mycenæ Arginorum imperio translatō. Et hi re-  
ges fuerunt Perseus, Sthenelus, Euristheus*. Atque ita con-  
iungenda sunt hæc cum iis quæ ad latus scribuntur.  
vt & apud Marianum Scorum coniuncta reperies.  
Subiicit Eusebius, *Quidam his temporibus vindicāt ge-  
sta Liberi Patris*. Deinde, Vt Philochorus loquitur in  
secundo, adde ex Victorino cod. *Attidis libro*. Ci-  
tatur paulo post ad an. 27. Eurysthei, vbi de Mino-  
tauro, Philochorus in eodem lib.

Ibid. *A Baccho autem.* ] Herculem & Argonautas  
collocat Eusebius tempore Ægei Atheniēsium Re-  
gis, ad cuius annum 31. hæc norat. Hercules cōsum-  
mat certamina. Antæum interficit, Ilium vastat. Di-  
citur autem Antæus terræ filius, quia solorum palæ-  
stricæ artis certaminum, quæ in terra exercentur, sci-  
entissimus erat, & ob id videbatur à terra matre ad-  
iuuari. Hydram autem callidissimam fuisse sophi-  
striam asserit Plato. Ita restituenda sunt ista ex fide  
trium manuscriptorum librorum. Plato in Euthy-  
demo, *πλὸν δὲ τοῦ εἰμι φανόπρος τῷ ἡρακλείῳ ὅς ἐστι  
ὡς τῇ πύδρῃ δὲ μαχάται σοφιστρία ὅση*. p. 297. edit. Henr.  
Steph.

Ibid. *Colliguntur anni 30.* ] Gr. *ἐπὶ σιμῶνται τετράκοντα  
ὅκτω*, colliguntur anni triginta octo. Ita legitur apud Cle-  
mentem & Eusebium, neque video cur in vtraque  
editione scribat triginta tantum Heruetus. Trape-  
zuntius vero, Eusebium sic vertit. A regno autem  
Herculis in Argis vsque ad translationem suam, &  
Æsculapij in Deos triginta & octo anni fuerunt, vt  
Apollodorus scribit.

Ibid. 30. *Isidem autem.* ] Eusebius in Chronico ad  
ann. mundi 3340. Inachi filia Io, quam Ægyptij mu-  
tato nomine Isidem colūt. A patre Inacho Inachus  
fluius apud Argos, à filia Ione Bosphorus nuncu-  
patur. Ita tres manuscripti, vnde impressum corrige.  
Rursus ad tempora Triopæ 7. Argiuorum Regis  
hæc scribit. Io Inachi filix mixtus est Iuppiter, quæ  
in bouem dicitur versa, & Bosphorus appellatur.  
Legendum puto, à qua & Bosphorus.

Ibid. *Leo autem.* ] Tertullianus de corona militis.  
Si & Leonis Ægyptij scripta euoluas, prima Isis re-  
pertas spicas capite circūtulit, rem magis ventris. In  
hunc Tertull. locum scribens I. Pamelius eundem

Xxx iij

hunc esse existimat Leonem à Clemente citatum, qui tractauit de Diis qui sunt in Ægypto.

Ibid. [Apis autem.] Eusebius in Chron. Apis III. Argiuordm an. 35. Aiont hunc Apim esse Serapim. Siquidē cum fratrem Ægialeum regem præfesset Achaiz, ipse cum populo ad Ægyptum nauigauit. Illa verba, cum populo, aberant ab antiquo manuscripto. Sed & Apim Iouis & Niobes filium scribit fuisse paulo ante illa circa tempora Belochi 8. Assyriorum regis. & Clemens Apim memorat, p. 335. 60. quem dicit αὐτὴν θύνα.

Ibid. 40. Namque à Latona.] Homerus Odys. λ. Αἰτω γὰρ ἤλκεσι διὸς κούρῳ ᾧδ' ἔκτοισι.

Latonam enim traxit per vim Iouis gloriosam vxorem. Grynæus apud Euseb. vertit, Latonā enim Iouis duxit vxorem. Eustathius ἤλκεσι ἐξέσπετο, τὸ πικρὸν ὅτι βίας ἔχον γυναικός. Apollonius Rhodius ait Apollinem interfecisse Tityum Latonæ vim afferre parantem. Apud Heraclidem Pōricum legitur εἰλκεσι, Gesnerus vertit,

*Ausius enim fuerat quondam cælestis amores  
Solicitare Iouis Latonam.*

Euseb. Chron. paulo ante tempora Cecropis Atheniensium regis V I I. Tityus conuixit Tantalō, sed Tityoni Latona mater Apollinis, qui cum Hercule seruiuit Admeto.

355. 50. A temporibus autem.] Eadem Tatianus oratione contra Græcos ὁμηρον ἡκμακάναι φιλόχορος μετὰ τῶν ἰωνικῶν ἀποικίας ὅτι ἀρχόντος ἀθήνησιν ἀρχέσπου ἢ ἰλιακῶν ὕστερον ἐπὶ ἑκατὸν ὁδὸν ἔκτοισι, Homerum floruisse Philochorus post Ionicam migrationem Principe Atheniensium Archippo post Ilij captiuitatem annis cētum & octoginta. Euseb. li. 10. Præp. citans hæc verba Tatiani legit p. 289. μετὰ τῶν ἰωνικῶν ἀποικίας ἐπὶ ἑκατὸν ὅτι ἀρχόντος ἀθήνησιν ἀρχέσπου, post Ionicam coloniam annis 40. quæ verba, ommissa à Trapezūtio, interprete Eusebij, Tatiano etiam videntur addenda, sed illud ἀρχέσπου mendosum est. Eusebius idem in Chronico de Homeri ætate agens ad annū mundi 4090. Philochori sententiam ita narrat: Philochorus emigrationis Ionicæ tempore sub Archippo Atheniensium magistratu, & post captam Troiam annis 180. Itaque huic non conuenit cum Tatiano, qui 40. annis post Ionicam emigrationem ait. Hoc loco in interpretatione Herueti collocanda est interpunctio post illud, octog. anni, nam computantur ab excidio Troiano, non ab Ionica colonia.

Ibid. Aristarchus autem.] Eadem diuersitas hic reperitur. Nam Tatianus quidem & Clemēs Aristarchum dicunt Ionicam ἀποικίαν cōstituisse centesimo & quadagesimo, post excidium Troianum anno, Eusebius autem in Chronico centesimo tantum. Idemque in manuscriptis legitur.

Ib. Apollodorus autem.] Tatianus οἱ δὲ ἀπολλόδορον ὕστερον ἢ ἰλιακῶν ἐγκαταστήσαντων πινύκωντα, sed in editione Basilicensi additur in margine alia lectio quæ cum Clemente conuenit, παταρχέοντα, ab Ilio capto annis ducentis quadraginta; Apud Eusebium Præpar. x. rectius citantur eadem illa, ὕστερον ἢ ἰλιακῶν ἐπὶ ἑκατοσίσι παταρχέοντα. Nec abscedit in Chronico scribens; Apollodorus Atheniēsis post 240. annum euersionis Ilij. Illud porro, cum Agesilaus Doryssaens, Græce fuit, Ἀγησιλάου τῷ δορυσταίῳ λακεδαιμονίων βασιλέωντος. Eusebius in Chronico circa tempora Roboami Solomonis f. quintum Lacedæmoniorum regem numerat Doristhum, ac deinde sextū Agesilaum. Rectius apud Pausaniam in Laconicis, οὗ δὲ ἐφεξῆς βασι-

λεύσαντος τῆς οἰκίας τῶντος Δορύσαντον τὸν Λακωνία θ' Ἀγισιλάου. Iam qui in regnum ex hac familia successerunt Doryssum Labote filii, & Agesilaum Doryssi. Sic ergo & in Chronico, & apud Clementem scribendum est, nisi istud velis tanquam patronymicum retinere.

356. Grammaticum Cratetem.] Gr. πρὶ τῶν ἡρακλειδῶν καθόδου, quod hic, reditum, alibi rectius Heruetus descensum, Eusebius in Chron. Quidam cum, ex quibus Crates, ante descensum Heraclidarum ponunt. 10 Tatianus contra Gentes, οὗτων δὲ οἱ πρὶ κράτης πρὸ τῆς ἡρακλειδῶν καθόδου φασὶν αὐτὴν ἡκμακάναι μετὰ τῶν ἰωνικῶν ὅτι ὁδὸν ἔκτοισι. Ex istis Crates ante Heraclidarum descensum Homerum floruisse tradit intra octoginta annos post bellum Troianum. Trapezūtius 10. Præparat. Euang. minus apte vertit, Crates enim ante reductionem Hercularum octuaginta post Troiana tempora annos floruisse contendit.

Ib. 10. Quin etiam Theopompus.] Gr. erat, Θέομπος ἔτι παταρχέοντα πρὶ τῶν φιλιππικῶν, recte correxit 10 Heruetus, οἱ τῶν παταρχέων πρὶ τῶν. Theopompus historicus scripsit, τὰ φιλιππικά. Citatur ab Athenæo lib. 9. Dipnosoph. 13. Philippicorum, seu rerum à Philippo gestarum, & lib. 4. Dipn. lib. 46. Philippic.

Ib. Euphorion autem.] Tertullianus Apologet. 19. Si quem audistis interim Moysen, Argiuo Inacho par est ætate, quadringentis penè annis, nam & septem minus, Danaum & ipsum apud vos vetustissimum præuenit, mille circiter cladem Priami antecedit. Possem etiam dicere quingentis amplius & 30 Homerum habēs, quos sequar. Theopompum scilicet quem paulo ante Clemens, & Euphorionem qui Gygi σύχρονον, Homerū facit, qui anno post Ilij excidium fuit 500. Tatianus contra Gentes, ἐπὶ οὗ τῷ ἀρχέλοχῳ γεγονέναι τὸν ὁμηρον εἰπόντες, οἱ δὲ ἀρχέλοχος ἡκμασεν πρὶ ὀλυμπιάδα πρὶ τῶν ὁμοίων ἢ γύρω τὸν αὐτὸν ὕστερον τῶν ἰλιακῶν ἐπὶ πέντακτοίσι. Alij Archilochi seculo Homerum coniungunt. Claruit autem Archilochus circa Olympiadem vicesimā tertiam, tempore Gygis Lydiannis à bello Troiano quingentis. Iam cōferat hæc peritus lector cum illis Eusebij verbis in Chronico, Licet Archilochus 23. Olympiades ἢ quintum Troianæ euersionis annum supputet. Nam in duobus quidem manuscriptis erat, quingentesimum Troianæ euersionis, & in altero, vicesimam tertiam olympiadem, sed quod ait Archilochum ita supputare subolet quid erroris.

Ibid. 20. Amos ἢ Esaias.] S. Hieronymus præfatione in Amos prophetiam. Hic Amos propheta & pastor, qui sequitur Ioel, & est tertius duodecim 10 prophetarum, non fuit pater Esaiæ propheta: quāquam & ille propheta extiterit. Nam aliis literis ille, aliis iste apud Hebræos scribitur: quæ differētia literarū apud Latinos non habetur: & ille fortis vel robustus, hic vero populus auulsus interpretatur. & paulo post. Prophetauit autem eisdem temporibus quibus Ioel, Nahum, Jonas, Osee, Esaias, sed aliquātulum exorsus est prophetare antequam Esaias. Sequutus est tamen Clemētem Epiphanius in libello de prophetarū vita & interitu, qui Amos, è Thecue oriundum, scribit Esaiæ Prophetæ parentem fuisse. Porro patriam Ionæ sic effert Clemēs οἱ δὲ Ἰὼν τοῦ 1xx. vero 4. Reg. 14. τὸ πρὶ γαθεφῆρ, vnde apud Theodoretū in Ionam, de Getepher, & apud Theophylactum Gethephra. S. Hieronymus Præfatione comment. qui erat de Geth, quæ est in Opher. Vt vero nūc addita sunt pūcta in Hebræo Antuerp. editionis legendum



legendum esset, de Gath in Chefer. Epiphanius patriam ei fuisse narrat ex terra Cariathamaum, haud porro ab Azoto, vrbe Græcorum mari vicina. At in Græco manuscripto Reg. *ὁ καὶ τῆς καλαθαρίας πλῆθους ἀντίπαυ.*

10 Ib. 50. *Proficiscenti aduersus Ægyptios.*] Scribe, *aduersus Ægyptios.* Adhæsit ex aliis editionibus hic error. Narratur 4. Reg. cap. 23. & 2. Paralip. 35. vt in Mageddo fuerit occisus Iosias ab Ægyptio ascendente cōtra Regem Assyriorum Nechaone, quem Herodotus, vt quidam volunt, Necum appellat, Psammetici filio, quique Necepsos dicitur. Eusebij Chronici locum hac de re sic lego in duobus manuscriptis, ad Olympiadem 40. Iosias Rex Iudæorum cum Nechaone Rege Ægyptiorum congressus occiditur. At mihi miraculo est quo modo ad vnum tempus vterque conuenerit; cum scriptura diuina hunc eundem Pharaonem Nechaonem appellet.

20 357. 30. *Tunc per Draconem.*] Græc. *τὴν δὲ δράκοντα Δαυὶνὰ βλαψὴς* potes vertere, *Tunc propter draconem Daniel iniectus.* Nam quia draconem interfecerat, ideo missus est à Darij aulicis in lacum leonum. Danielis 14.

30 358. 60. *Hebdomades abbreviatae.*] Quoniam aduersus Iudæos tractari solet hic locus de lxx hebdomadibus, & varietas quædam lectionis apparet in iis, quæ citantur à Clemente, propterea ad hæc nonnulla colligemus. Ac primum quod *σωτηρίαν* vertit *abbreviata sunt* Heruetus, ex vulgata Latina est; sed & Tertullianus aduersus Iudæos ita reddidit. Quidam teste Theodoro, *decrete sunt*, Pagninus, *decise*, Rabbinus, *præcijs*, *prædefinite*, *prædestinate*. Vatablus, *præfinitæ*. D. Hieronymus abbreviatas dicit, quod post breue tempus venturus esset Messias, vt Matth. 24. dies persecutionis dicuntur breuiandi propter electos, id est pauci futuri. Eusebius li. 8. demonstrat Euang. dem. 22. *ὁ ἀρχάγγελος ὁπφανὺς τῷ ἀνθρώπῳ τῆς ἰσχυρῆς αὐτῆς πῆς καὶ ἐκ τῆς μακρᾶς ἱστορίας, τῆς ματὰ τῷ ἀνθρώπῳ αὐτῆς χρονοῦς ἐπὶ ἀεὶ μὲν πρὸς τὸν πᾶν ὡς καὶ τῷ ὡλεσμένῳ πρὸς τὴν αὐτῆς κατὰ τὴν αὐτῆς.* Sic in manuscr. legitur, non καὶ τῷ ἀνθρώπῳ αὐτῆς.

40 Ibid. *Ciuitatem sanctam tuam.*] Gr. Heruetus addidit *tuam*, nam à Græco Clementis & lxx abest, & notat Eusebius loco citato vocem illam Aquilæ & Symmachi propriam esse, atque in quibusdam exemplaribus sub asterisco addi. Item lege 50 hic, vt consummetur peccatum τῷ σωτηρίᾳ τῷ ἀνθρώπῳ.

Ibid. *Hebdomadas septem.* Scribendum est *sexaginta dua*, non, septuaginta dua. Paulo ante ad verbum, *visionem et prophetiam*, non vt in vulgata, *visionem et prophetiam*, licet enim sit etiam in Antuerpiensi *ὅρασι καὶ προφητίαι*, tamen in Romana editione postrema lxx legitur καὶ προφήτω. Tertullianus, vt signetur visio & propheta. Aquila, *ὁραματισμὸν καὶ προφήτω.*

60 Ibid. *Et conuertetur.*] Gr. καὶ ὁπιστρέψῃ καὶ οἰκοδομηθήσεται, & conuertet & ædificabitur, vertere debuit interpres, nec imposuisset imprudens I. Pamelio, qui castigandum esse Clementem existimauit quod hic legisset, & conuertetur, neque enim videretur Græcum exemplar habuisse. vulgata Latina, Et rursus ædificabitur; quæ periphrasis est Hebraicæ phraseos, redibit & redificabitur, hoc est rursus ædi-

ficabitur, Tertullianus, & conuertet & ædificabitur. Theodoretus interpres, & reuertetur, & ædificabitur.

Ibid. *Inanientur tempora.*] Gr. καὶ κενώσονται οἱ καιροί; sic etiam legitur in optima edit. Xysti v. καὶ ἐκκενωθήσονται, & apud Eusebium pag. 237. Tertullianus, & innouabuntur tempora, quasi legerit Græcè καὶ κενώσονται quo modo etiam legi putant hic quidam apud Clementem, & hæc duo confundunt. Sequitur καὶ μετὰ τὰς ἐξήκοντα δύο ἐβδομάδας post 62. hebdomad. vt habet Romana editio, non vt Antuerpiensis 64. Postremo κείμενα ἐκ τῶν αὐτῶν non vt ceteri ὡς αὐτῶν. Eusebius in Chron. & iudicium non erit in eo.

259. *Excidentur in inundatione.*] Gr. ἐκκλήσονται ὡς κατακλυσμῶς καὶ ὡς τῶν πολέμων σωτηριμμένων ἀφανισμοῖς. Ita Romana editio nisi quod addit ἔξιν ante ἀφανισμοῖς. Eusebius cum Clemente legit. Tertullianus, & concidentur quo modo in cataclysmo, vsque ad finem belli quod concidetur vsque ad interitum; atque ita quoque Theodoretus. In Eusebij Chronico sic vertit Hieronymus, Et templum & sanctum corrumpet pop. duce veniente, & cadentur in cataclysmo bellis. Sic enim legimus in duobus codicibus manuscriptis, non, cataclysmo belli. Latina, & post finem belli statuta desolatio. propius ad Hebræa.

Ibid. *Et confirmabit testamentum.*] *ἐσθῆκω πολλὰ ἐβδομάς μία*, at Romana & Antuerpien. *ἐσθῆκω πολλῶς*. Tertullianus, & confirmabit testamentum multis. Hebdomada vna, & dimidium hebdomadis auferetur meum sacrificium. Latina confirmabit testamentum multis hebdomada vna.

Ibid. *Et dimidium hebdomadu.*] Hæc apud lxx in contextu Danielis non reperiuntur, quæ Græce sic habuit Florentina editio Clementis καὶ ἡμῶν τῆς ἐβδομάδος κατὰ τὴν θυμίαμα θυίας, & πλεονάζει ἀφανισμῶς, ὡς σωτηρίας καὶ σωδὸς ἔξιν ἀφανισμῶς, quæ quo modo corrigenda censuerit interpres apparet ex eius translatione. In editionis Romanæ annotationibus admonetur ante illa verba ἀρῆσεται θυία in quibusdam libris hæc scripta reperiri, & in marginem libri Vaticanæ intrusa esse κατὰ τὴν θυμίαμα θυίας, & θυίας καὶ ὡς πλεονάζει ἀφανισμῶς, καὶ ὡς σωτηρίας καὶ σωδὸς ἔξιν ἀφανισμῶς. Ea vero sunt ex alia forte quadam editione, ex qua sumpsit hæc Tertullianus, Et destruet pinnaculum vsque ad interitum. Nam vt monet D. Hieronymus tres fuerunt editiones Danielis, Aquilæ scilicet Theodotionis & Symmachi; sed tamen iuxta Theodotionem ecclesiæ legebant. Quidam extrema huius loci Danielis ex Hebræo sic vertunt, Cessare faciet sacrificium & oblationem, & propter aliam vel extensionem abominacionum destruet, donec consummatio se effuderit super admirantem, hoc est admirari fecerit videntes desolationem. Hierem. 18, v. 16. vt fieret terra eorum in desolationem vsque ἀφανισμὸν καὶ σελισμὸν, ad verbum, in admirationem, & 25. 9. ponamque eos in stuporem. omnes scilicet qui id audierint obstupescunt. Vide etiam hæc extrema aliter reddita apud D. Augustinum Episto. 79. Eusebius in Chron. Et vsque ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolationem, Hoc est irreparabilis erit & in perpetuum stabilita destructio.

Ibidem 10. *In his sexaginta duabus.*] In Græcis quæ proferuntur ab Herueto Florentina editio interpunctionē habuit post vocem ἡμῶν, quod si in



Latina interpretatione constituatur post vocem Dominus, sic retineri poterit hæc lectio & exponi. In loco Danielis qui allatus est à Clemente completens ea quæ apud LXX reperiuntur, & quæ aliunde adiici diximus mentio fit primum 70. hebdomadam deinde septem, tertio loco sexaginta duarum, postea vnus, quarto dimidij hebdomadas, postremo alterius dimidij. Septem hebdomadas concludi ædificatione templi ait, iam in sexaginta duabus Christum esse & in vna hebdomade, in qua dictum est illum confirmaturum pactum, sequitur dimidium hebdomadæ numerandum à tempore quo constituta est à Nerone abominatio desolationis in ciuitate sancta vsq; ad eius necem, postremo alterum dimidium à nece Neronis ad euerisionem Hierusalem. Nō enim septem annos continere vult hanc hebdomadam, sed annos 6. menses 4. quorum vnum dimidium pertinet ad vltimos imperij Neronis annos, alterum ad xviii. menses Galbæ Othonis & Vitellij cum biennio imperij Vespasiani, cuius anno secundo euerfa fuisse Hierosolyma Chronica Eusebij testantur. Vide quæ postea Clemens ait seipsum explicans pag. 367, 50. Quod vero attinet ad hanc Clementis Chronologiam in qua immanis reperitur annorum numerus, & qui 70. excedit hebdomadas, animaduertendum est nonnullos non continuare annos omnes 70. hebdomadam, sed interrompere: vt ab edicto Darij ad initium belli Iudaici, ab eodem edicto ad discessum Nehemiæ, ab edicto Artaxerxis ad Christi cædem, item ab initio duodecimi Neronis ad annum secundum Vespasiani, quominus est mirandum Clementem vsque ad euerisionem vrbs deducere hebdomadas aut non continuare hiatum illum annorum à Christi passione ad tempus quo Nero abominationem desolationis constituit. Vide quæ ad stabiliendam suam sententiam, quæ in quibusdam cum Clemente conuenit, differit pluribus Scaliger li. 6. de emendat. temp. pag. 288.

Ibid. 20. *Vasfrens autem.*] Exscripsit hunc locum Eusebius in Chron. ad Olympiad. 47. Sententiæ autem nostræ etiam Clemens congruit in primo Stromate, 47. Olympiade captiuitatem Iudæorum factam esse contestans, regnante apud Ægyptios Vaphre, apud Athenas Phenippo, & supputari 70. annos desolationis templi vsque in secundum an. Darij. Clemens ait φιλιππου ἀθηνῶν ἄρχοντος. Prætor vel Princeps Athenis Philippo & ad 48. non 47. refert Olymp. in vno manuscr. P. Pithoei erat 49. Olymp. in aliis duobus 47. Sequitur apud Eusebium locus alter sic ex auctoritate codicum vet. legendus. Capta Hierosolyma ab Assyriis, ad Vaphrem regem Ægypti Iudæorum reliqui transfugerunt. Huius Vaphris Hieremias quoque propheta certo loco meminit. Vide Hierem. cap. 44. v. 30. Ecce ego tradam Pharaonem Ephraim regem Ægypti in manu inimicorum eius. LXX idu ἐξ ἡμέρας διδωμι πρὸς φαραῶνα βασιλέα αἰγύπτου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτοῦ. Clemens ait ὑαφρηῦς βασιλεύοντος.

Ibid. 30. *Mansit autem.*] Hæc quoque retulit in Chronicum suum Eusebius ad Olymp. 64. Clemens quoque his congruit in primo Stromate ita scribens. Et perseueravit captiuitas annis 70. vsque ad secundum Darij filij Hystaspis, qui Persis Assyriis & Ægypto regnavit: sub quo Aggæus & Zacharias & vnus de duodecim, qui vocatur Ange-

lus prophetauerunt, sacerdotioque functus est Iesus filius Iosedech. Hæc supradictus vir. Quod autem septuagesimus annus desolationis templi altero anno Darij fuerit expletus, domesticus testis est Zacharias Propheta secundo anno Darij dicens: Domine omnipotens, quousque non misereberis Hierusalem, & ciuitatibus Iuda quas despexisti: iste septuagesimus annus est. Ita legitur in manuscriptis. atque illud, despexisti, verius est, quam quod fuit hæcenus aspexisti: nam & vulgata vertit, quibus iratus es, quod in margine additum erat. Nihilominus tamen hic locus non efficit vt ei assentiamur, præsertim cum Eusebius ipse lib. 10. de præpar. Euang. cap. vlt. in primo anno Cyri finitos esse captiuitatis annos fateatur. Quod ipsum affirmant & Iosephus li. 11. Antiq. Lactant. li. 4. cap. 5. Cyrillus 8. in Iulianum, Iulius Africanus annalium 5. Sulpitius 2. hist. & alij. Nam si in 2. Darij anno finirentur necesse esset vt à desolatione Hierusalem ad 1. Cyri annum non plus 30. numerarentur cum 20 40. ab eo ad 2. Darij numerent auctores huius sententiæ. At constat Nabuchodonosor regnasse post desolationem vt traditur 4. Reg. 25. annos 28. Post eum quatuor imperarunt Euilmerodach Niglissarus Laborfadachus & Nabonidus, vt Iosephus Hieronymus & Eusebius tradunt 17. annis: ita erunt 43. anni à desolatione Hierusalem vsque ad primum Cyri. Ergo ad 2. Darij plures 70. Vide B. Pererium li. 10. in Daniele.

Ibid. 40. *Ptolemæus Lagi.*] Quoniam varia erant Lagidarum Ptolemæorum cognomina, eo factum est vt in iis enumerandis Historici non consentiant. Consentiant plerique à Lagi filio vsque ad Philometora vt Tertullianus, Eusebius, Epiphanius, (nisi quod hic eū Philopotora dicat) & Strabo, qui reges illos successisse ait παῖς τοῦ Λαγῆ καὶ ἑξ ἑκτονος ἕως τοῦ Φιλομήτορος vsque ad Philometora. Tertius, Euergetes dicitur etiam Epiphanes in Prologis Trogi cum Iustino editis, sic enim lego illud Vtrusphong. Quartus, Straboni ὁ φιλοπάτωρ τῆς ἀνατολίας, de quo Iustinus li. 30. Quintus eius filius Epiphanes, cui tutor à Romanis datus M. Lepidus, maritus Cleopatæ Antiochi Epiphanis fororis. Sextus Philometor quem Popilius aduersus Antiochum est tutatus. Strabo τῶν ἀδελφῶν διετέλει ὁ δευτερος ἐν δόξῃ καὶ φήσιν αὐτὸν ἀποκτείνεσθαι. Hic fratris filium occidit. Iustinus li. 38. Idem ergo est Euergetes & Physcon & Soter frater Philometoris, non duo vt viri docti cum Eusebio volunt. Septimus eius filius ὁ λεγόμενος ὁ πικληδης Straboni, Lathyros in prologo Trogi 39, 60 Lathyros aliis, quem mater eiecit. Octauus Alexander, Eusebio 9. quem ita de eo lego in 2. manuscr. Expulso de regno Physcone Ptolemæo per matrem Cleopatram & in Cyprum secedente, Ptolemæus qui & Alexander succedit. Nonus Lathyros, iterū, de quo ita Euseb. legēdus: Ptolem. qui à matre fuerat eiectus regressus de fuga regnū obtinuit, quia Alexandrum, qui ante eum fuerat, ob interfecionem matris ciues pepulerant. X. filius eius quem Strabo Auletem, Euseb. Dionysium. Alij Dionysium fratrem Cleopatæ putant; sed quia non diu regnavit, ab aliis cum Notho & Alexandro 2. omittitur.

365. 10. *Deinde ad Helena.*] Conuenient hæc cum Eusebij Chronicis modo ita corrigantur ex fide optimi codicis Pithæani, vt ad annū Mnesthei nonum scribatur illa, Hercules in morbum incidit pestilentem,

pestilentem, qui ob remedium doloris se iecit in flammam, & sic morte finitus est, anno ætatis 52. Quidam ante tricesimum eum periisse scribunt. Deinde ad 14. Menesthei hæc referenda quæ ita lego in codice Reg. M. Alexander Helenam rapuit & Troianum bellum decennale surrexit: causa mali, quod trium mulierum de pulchritudine certamē fuit, una earum Helenam pastori iudici pollicente. Excidium autem Troiæ accidit tempore Elon iudicis Hebræorum cui successit Abdon eique mox Samson, ut ad res sacras profana referamus. Sed primi illius iudicis nomen restituendum est Eusebio legendumque, Post Eusebion in libro Hebræorum fertur Iudex Elon recessisse populum annis 10. qui non habetur apud 1 x x interpretes. In cod. Pith. dicitur Elaon, in Viæ. Elon, in Reg. Elaon, in vulgata Abialon. Sane mirum est quod à 1 x x prætermisum dicit hunc iudicem, cum ita legamus iudicium 12. v. 11. καὶ ἔκρινεν μετ' αὐτὸν τὸν ἱσραὴλ αἰλῶν οὐ βελωνίτης. Sed & hic noster ante pagina 354, 40. Deinde Ebron zabulonites octo annis. Deinde Eglon ex Ephraim octo annis. Nonnulli autem septem annis Abatthan coniungunt quatuor annos Ebron. In Græco erat τὰ ἔθνη παρὰ ἑξήκοντα ἔτη. Plane Ebron ille est Elon, Eglon autem Abdon Ephraimites, Abatthan demum Eusebion siue ἑβραῖον, cuius forte annos cum Elonis annis iungebant.

365. 20. Rursus à prima.] Ios. Scaliger li. 5. de emend. temp. Sentit Plinius urbem conditam anno 1. Olympiadis septimæ, quæ sententia multos assertores habet, Dionysium, Eusebium alios, & in primis veterem Chronologum apud Clementem: ἀπὸ τῆς περὶ τῆς οὐρανοῦ ἀνατολῆς ὅτι τῆς ῥώμης κτίσις ἔτι καὶ. Nam quo minus integri sint 24, defunt tot dies, quot sunt à Palilibus ad proximos dies æstiuos, quibus ludicrum Olympicum celebrabatur. Neque aliter Solinus censet, qui dicit cœptante Olympiade 7. Romam Palilibus conditam hoc est circa initia 7. Olympiadis.

40 Ib. Hinc ad Babylonis.] Idem eodem libro p. 221. agens de consulari Iunij & Bruti ita legit hunc locum. At verus Chronologus, apud Clementem ἐπιδὼν ὅτι τῶ βασιλείῳ ἀναίρεσις ὑπατοὶ ἐξήκοντα ἔτη ἔτι δεκάτῃ παρὰ ἑξήκοντα πέντε. Hinc ad tempus quo sublati sunt reges & consules creati anni CCXLIII. In Florentina edit. Clem. legebatur ἐπιδὼν ὅτι τῶ βασιλεύοντος ἀναίρεσις ὑπατοὶ ἐξήκοντα ἔτη ἔτι δεκάτῃ μγ. Heruerus hæc conuertens addidit à Dario. Certe si Chronologos cæteros consulas, annorum numerus, quos affert Clemens, magis convenit cum spatio temporis à condita Roma ad Regifugium quam ad eversionem Babylonis. Et hic omisso Græcis videtur epochas Romanorum persequi. quamobrem huic emendationi assentientes quod sequebatur ἀπὸ τῆς βασιλευσῆος ἀλώσεως ὅτι τῶ ἀλεξάνδρου πλεοντὶ λέγε-  
mus ita ἀπὸ τῆς βασιλείῳ ἀναίρεσεως ὅτι τῶ α. γ. A Regifugio autem ad Alexandri obitum anni 186. Totidem reperies in Chron. Eusebij ab Olympiade 66. ad 114. ubi Regifugium & Alexandri mors notantur.

60 365. 30. Hinc ad victoriam.] Idem li. 5. pag. 237. Dupliciter sumitur initium Actiæ victoriæ. Aut enim à classe Antonij & Cleopatრē victa, & Thoth fixo, aut ab Alexandria recepta. Diem ipsum docet Dio classis devicta 4. Non. Septemb. Cæsare Octau. 3. M. Valerio, Messala Coruino Coss. anno imperij Augusti 15, Iuliano 16. Rursus Chronolo-

gus vetus apud Clementem ἀπὸ τῆς ἀλεξάνδρου πλεοντὶς ὅτι τῶ ἀλεξάνδρου νικτὶ ὅτι ἀντωνίου ἔφραξεν αὐτὸν ἐν ἀλεξάνδρῃ ἔτη ἐντὶ κατὰ πέντε. A sequenti igitur anno Iuliano putat Actiacam victoriam, nempe à consularu 4. Augusti & Alexandria recepta. Horatius lib. 4. Ode 4.

— nam tibi quo die

Portas Alexandria supplex,

Et vacuum patefecit aulam,

Fortuna lustro prospera tertio

Belli secundos reddidit exitus.

Ibid. Ad certamen quod Romæ.] Gr. ὅτι τὴν ἀγῶνα ἐν ἔτη Δομειανῶς. Idem li. 5. 243. hunc locum citans, Tetraæterides inquit per Capitolinos Agonas servabantur. Quorum primus à Domitiano institutus fuit, duodecimo eius & Seruij Cornelij Consularu. Anno Iphiti 1014. scribebat librum suum de die natali Censorinus, quo anno prodit celebratum vnde quadragesimum Agonem Capitolinum anno Christi 238. Idem li. 7. cap. 10. Auson. lectionum docet exemplo ludorum Olympicorum institutos fuisse hos Agonas, in quibus omne genus artifices certabant, & quercu coronabantur, & Romæ non per lustra ut antea magnum annum ut vocabant, sed per Capitolinos Agonas computabant.

Ibid. 50. Ab Adam quidem.] Discrimen illud est inter Hebræos & 1 x x quod ab illis quidem ab Adamo ad diluvium numeretur anni tantum 1656 at 1 x x ut est apud Eusebium circa tempora Salomonis, Ab Adam usque ad diluvium 2242 anni, quæ verba sunt addenda etiam alio eiusdem Chronici loco circa 199 Olympiadem post illa verba à diluvio usque ad Abraham consentientibus tribus manuscriptis codicibus. Vide D. Augustinum li. 15. cap. 23. de Ciuit. Marianum Scotum, & Adonem Viennensem, & his historicis antiquiorem Gregorium Turonensem, ex cuius historiæ calce corrigendum est caput, & idem numerus 1 x x scribendus.

367. 10. Natus est autem.] Edidimus hunc locum à Græco Florent. edit. nihil morati correctionem interpretis, qui & ita priori editione conuertat. Neque enim hic valet illud Sophocleum Νυπταὶ πορτὶδες. Illexit in errorem virum doctum, diuersa ratio numerandi annos Augusti. Alij enim annos eius imperij putant à primo consularu ipsius, atque ita 56. reperiunt. Natus enim est Augustus Cicerone & Antonio coss. v. c. 691. Consulatum gessit 711. annum agens 20. ut Suetonius & Dio tradunt, vel ut ipse ait in indice suo ab A. Schotto vulgato 19. mortuus est 14. Calend. Septemb. v. c. 767. ætatis suæ 75. m. 10. d. 26. Natus est Christus ætatis eius 62. urbis 752., ab eius consularu 42. inchoato. ut scribit Eusebius li. 1. cap. 5. Hist. Epiphanius hæres. 51. & in Anchor. Gerosius li. 7. c. 2. At Terullianus aduersus Iudæos & Iræneus li. 3. cap. 25. an. 41. absoluto scilicet. Alij vero annos Augusti numerant ab Actiaca victoria quo tempore solus imperauit an. 43. atque ita præcedenti pag. Clemens 43. annos Augusto tribuit, & nunc anno eius 28. natum Christum ait. Ut Eusebius li. 1. cap. 5. Hist. octauo & vicesimo ab Ægypto occupata. Beda li. de sex ætatibus mundi natum cum vult anno 27. Actiæ victoriæ, quod probat Ioseph. Scaliger 6. de emendat. tempo. 256. On. Panulnius in Chronico Eccles. an. 29. in Comment. in Fastos

30. Victoria illa notatur à Dione 4. Non. Septem. an. V. C. 723. Panuinius ortum Christi an. V. C. 752. Maneat ergo annus 28. Augusti & hoc in loco Clementis & aliis Chronologis relinquatur quadragesimus secundus, vel restituatur potius Hefychio apud Anastasium in Quæstionibus in scripturam Quæst. 92. quod fragmentum quoniam & Clementis nostri meminit adiiciam ex manuscripto Regg. M. Εν τῷ τῷ μβ. ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐγύστου μὲν δὲ διὰ μὲν καὶ, ἡμέρας ἑκτὴ, ὥρα. ἡ τῆς ἡμέρας ἐξήκοντη ὁ κύριος ἡμῶν ἰδὲ χε' τὸ κ' σφραγίσαν τῆς ἀγίας παρθένου μαρίας. ἐπὶς κ' ἀντιπροχρὶς ἀπὸ κρίσεως κόσμου ἕως τῆς χριστοῦ γνησιότητος & σαυρώσεως ἐξαμηνίαν σωματίζῃ τὸ ἀπὸ ἀδάμ ἕως φθόγου ἡμῶν ἔσθ' ἐπὶ τριτάτῃ & ἀπὸ φάλευ ἕως μβ. & βασιλείας αὐγύστου ἐπὶ α' & ζ' καὶ λοιπὸν σωματίζεσθαι ὁ σὺν τῷ τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ λ' αὐτοῖς γίνεσθαι ἀπὸ ἀδάμ ἕως τῆς χ' γνησιότητος καὶ σαυρώσεως ἐπὶ 5, πλήρη ὁ γὰρ φθόγου κ' τὴν περὶ φησὶ μωσῆος τὸ ἡμῶν λέγεται τὸ χροῖον τῆς χ' ὁππρωτίας. ὡσαύτ' γὰρ τὸν αὐτῶν τῆς ἡμέρας πλάσεως ὁ θεὸς καὶ ἐξῆς ὑπέπειν τῇ ἀμφοτέρῃ, ὥτως καὶ τὰ 5 ἡμέρας τῆς χιλιάδος ὅτι τῆς γῆς ἡλδὲν & ἔσονται αὐτὸν, τὸ γὰρ δὲ δολοὶ καὶ ἡ θεία γραφὴ λέγουσα ἡμέρας κ' ὡς χιλία ἐπὶ αἵματα & κλήμεις καὶ θρόνοι & ὑμῶν οἱ θιοφιλισταὶ χρονολόφοι ἐξέδωκεν. Hæc à G. Herueto Latina facta reperies in Bibliotheca Sancto. Patrum, in quibus hæc mutanda sunt. Nam in 42. anno imperij Augusti, mēse Decembri 25, die sexto, hora 7 dici natus est. Item, vsque ad natalem & crucifixionem 6000. Nam ab Adam vsque ad Phalec filium Heber anni 3000. & à Phalec vsque ad 42. annum. Postremo; Ita etiam sexto die millenarij venit in terram, & seruauit eum. Sic enim corrigendum esse constat è Græco & rationibus ipsis annorum; quin ne illud quidem vacare mēdo videtur in Græco, dum ait ad annum Augusti esse tantum 1067. Nam si additis 33. fiunt sex annorum millia plena, 2967. fuerint oportet. Quanquam rara est & paucorum Chronologia sexto millenario natum Christum; Ecclesia quidem Græca circa annum mundi 5500. ortum Christi notat cum Eusebio in fragmentis Chronicorum à Curterio editis, at Romana 5199.

Ibid. 20. *Annum acceptabilem.*] Locus est Esaiæ 61. v. 2. vt prædicarem annum placabilem domino I X X καὶ καλέσαι οὐρανὸν κυρίῳ δικτῖν. Et vocare annum acceptabilem domini. Clemens κηρύττει legit. Hilarius in Psalm. 51. prædicare annum domini acceptum. Hieronymus, & annuntiare annum placabilem domino. Procopius in Esaiam δικτὸς ἡ κ' τοῖς ἄλλοις εὐδιδίας, τὸν τῆς οὐανοπῆσεως καμὸν ὥτως ἐπὶ τὸν ὁ δὲ γὰρ ὅτι γῆς φῶς ἡμέρας τοῖς περὶ τοῖς παρὲν χε'. At hanc Clementis de anno vno prædicationis Christi constat etiam fuisse Tertulliani in Iudeos sententiam, I. Africani 5. annal. & Lactantij li. 4. cap. 10. quin & S. Augustini 18. Ciuit. cap. 54. nisi forte in nomine consulum deceptus est. Communis Chronologorum sententia est Christum mortuum esse non eo ipso anno quo baptizatus est hoc est 30. sed quarto mense anni sui 33.

Ibid. *sunt autem.*] I. Pamelius in librum Tertulliani aduersus Iudeos cap. 8. Clementem ait hoc loco asserere opinionem cum eorum qui 41. tum eorum qui 42. Augusti anno Christum volunt natum, quod antea ortum eius reuerterat in annum 28. post deuictam Cleopatram, & nunc addat aliorum sententiam, qui *subtilius natali Domini non solum annum, sed et diem addunt, quem dicunt 29. anno Augusti* (sic enim legendum est, pro eo quod men-

dose iterum est 28.) in 25. mensis Pachom, quem nos Decembrem dicimus, natum. Vide etiam G. Metcatoris Chronolog.

Ibid. 30. *Mensis Tybi.*] τῷ πρὶ μὲνός. Beda lib. de temporum ratione cap. 9. Ægyptij qui primi ad Solis cursum, cuius motus tardior facilius poterat comprehendere, menses putare cœperunt sumpto ab Autumni tempore primordio tricenis hos produuntur includere diebus, quorū primus mensis Thoth 4. Cal. Septembrium: 11. Paophi 4. Cal. Octob. 111. Athyr 5. Cal. Nouemb. 1111. Chœac. v. Tybi 6. Cal. Ianuar. vi. Mechir 7. Cal. Februar. vii. Pharmenoth 5. Cal. Martiar. viii. Pharmuthi 6. Calen. April. ix. Pachom 6. Cal. Maiar. x. Payni 7. Cal. Iuniar. xi. Epiphi 7. Cal. Iul. xii. Mesori 8. Calend. Aug. sumit exordium: quem 10. Cal. Septem. die terminantes residuos 5. dies ἐπαγόμενους vel intercalares siue additos vocant, quibus etiam quarto anno diem sextum, qui ex quadrantibus confici solet adnectunt. Hæc Bedæ enumeratio pertinet ad annos Ægyptiorum Ἀττίας, nam veterum Ægyptiorum ante victoriam Ἀττίας annis cum Bisextum omitterent ob quadrantem sex horarum addendum, anticipabant vno die quarto quoque anno & vt ait Ios. Scaliger de emendat. temp. pag. 133. eorum Thoth laxis habenis in anteriora fugiebat, eoque fiebat vt cum Romanis mensibus non possent comparari. Verum anno Iuliano recepto & Thoth fixo, diem sextum addiderunt vt scribit Eusebius in Chronicis à I. Curterio editis sic n. m. 30  
n. m. 30. συμπληρῶνται τῇ καὶ τῷ αὐτῷ κατ' ἔτος καὶ πῶς ὁ ἄλλος μὲν πινθήμερον ἀπὸ τῶν λοιπῶν πῆπτε ἡμερῶν, ἐὰν δὲ κατὰ τὴν πηραειτηλικὸς, τὴν ἐστὶν βίαικτος, ἐξ γίνεται δωαυτὴ ἐπακτῇ. Hæc ideo addidi quod & graues auctores Ægyptiorum veterum menses vagos à recentioribus fixis non distinguentes errarint, quod in Plutarcho notat Scaliger pag. 163. & quidam alios immerito reprehendant Ægyptios menses cum Latinis comparantes vt I. Lalamentius Lactantium Firmianum quod lib. 1. cap. 6. de falsa religione 40  
Thoth Septembri nostro respondere censuerit. Est in eodem Anastasij libro fragmentum quoddam constitutionum Apostolicarum quod subūciam ex manuscripto, tū quia in iis quæ à F. Turriano editæ sunt non reperitur, tum quia in interpretatione quædam restitui possunt è Græcis. Επακτῇ μὲν γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν ἰδὲ χε' ὅκ τῆς ἀγίας παρθένου μαρίας ὡς βηθλεμὶ κ' αἰγυπτιοῦ χοιὰ κα. ὥρα, ἔσθ' ἡμέρας (sic apud Hefychium paulo ante) ὁ δὲ τῶν περὶ οὐκ τὴν καλασθῶν ἰανναεῖων. ἔσθ' ἡμέρας τῇ ὡς τῇ πελαγοῦ αὐτῇ ἐπὶ ὑπὸ ἰωάννη τῷ πύβ 50  
ια, ὥρα, τῆς νυκτὸς ὡς τῇ ἰορδαῖν ποταμῷ. ἔμεινεν δὲ σὺν ἡμῖν ὡς τῇ κόσμῳ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ θραπύων πᾶσαι τὸ ὄν & πᾶσαι μαλακίαι ὡς τῇ λαῷ ἕως ἐξήκοντ' ἔτη λβ. & μὲν τῶν περὶ τῇ πελαγοῦ περὶ τῇ αὐτῇ ἰσχυρῶς φασιν ὅτι καὶ ἡμέρας 5. ὥρα 5 τῆς ἡμέρας, & τῆς σελήνης 10. αἵ τινες δὲ ἐν τῇ περὶ φαρμουδὶ ἡμέρας α, ὥρα 5 τῆς νυκτὸς καὶ ὥρα πᾶσιν ἡμῖν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. καὶ ἐφανέρωκε τὴν δόξαν αὐτοῦ δι' ἡμερῶν μ, διδάσκων ἡμᾶς κηρύσσειν ὅτι τῇ ὀνόματι αὐτοῦ μὲν οἶον καὶ ἀφ' ὅν ἀμφοτέρων ἀνελήθη τὸ παχὺ γ, 60  
ὥρα θ τῆς ἡμέρας.

Ibid. *Aliqui autem.*] Epiphanius hæresi 51. refert natum esse Christum circa Ianuariū mensem, hoc est ante octauum Iduum Ianuarij quæ est sexta (non quinta) eiusdem mensis secundum Romanos, secundum Ægyptios Tybi vndecima, iuxta Syros siue Græcos Audinzi sexta, & ab eo die vsque ad diem ante decimum tertium Cal. April. & secundum

secundum Ægyptios Phamenoth mensis 24. compleuisse annos triginta duos, & resurrexisse 26. Phamenoth ante xi. Cal. Apriles.

369. 10. *Aquam enim* Α. 27.] Ios. Scaliger in Notis quibusdam ad Orpheum. Moi Syriace est aqua, sed manifestè Moses ipse dicit nomen impositū sibi quod extractus sit ab aquis πῦρ extractus, non à Syriaco π. Hoc enim ridiculum est; quare in eo errant, & Philo & Iosephus, & alij veteres, dum cum falso ὕδατος interpretantur.

Ibid. 60. *Quæ carebat liberis.*] Extant hæc carmina Ezechielī apud Eusebium Præpar. li. 9. cap. 4. multaque alia ex eodem cum quibus hæc collata si fuerint, multa corrigi in Græca editione poterunt. Ea ita Græce habet liber Clemens. καὶ ἀπὸ τοῦ θυγατρὸς βασιλέως ἄλλοις ὁμοῖς quod correxit Hieronymus ἄλλοις ὁμοῖς. Apud Eusebium legitur illud rectius. Itaque retenta vera lectione verte, Dein nata Regis cum suis pedissequis. Abras vocabat ancillas Attici. Suidas ἄλλοις οἰκιστὶς γυναικὸς κόρη ἐνέμωτος. Deinde adfert exempla ex Menandro in Pseuderacle & in Sicyonia, quod ideo moneo à manuscripti interpunctione monitus, quod vir doctus existimasse videatur nomen patriæ Sicyoniam fuisse. Citatur poëma illud à Strobæo li. 51. vñ sunt ipsi L x x Exodi cap. 2. καὶ τῆς ἡ θυγάτηρ φάραγ' ἰσάσασθαι ὅτι τὸν πῦρ μὲν καὶ αἱ ἄλλαι αὐτῆς πῦρ τὸν πῦρ μὲν παρεμπορεύοντο. Absque hoc loco esset, probari poterat emendatio interpretis, cui occasione dedit forte an locus ille Eusebij li. 9. Præp. 30 cap. 4. qui ex Artabano tradit Merthin filiam hanc fuisse Palmanorthis, uxorem Chenephris regis terræ Memphriticæ, quæ cum sterilis esset subiecit sibi quendam Iudæorum infantem.

380 40. *Efficiamini autem.*] Nicephorus li. 10. cap. 26. Historiæ, Spectatores nummularios (in margine erat λογίμους πρᾶξιτας, utrumque suspectum) nos esse diuinum oraculum iubet, & ut pulcherrimum quodque ex rebus omnibus diligentes, quod malum est abiiciamus, quod bonum autem disquiramus & inuentum retineamus. S. Basilus in principium Prouerb. καὶ ὡς δοῦμος πρᾶξιτας τὸ μὲν δοῦμος καὶ δέξαι, ἀπὸ τῆς παντὸς εἰδὸς ποτὶρ ἀφίξεται. Idem in 1. cap. Esaiæ. Pauci probi trapezitar. Rari admodum sunt, qui cuncta queant explorare, & bona quidem penes se nouerint retinere, ab omni autem specie mala sibi temperare. S. Ambrosius proæmio explanat in Lucam. Erat autem populi gratia discernere spiritus, ut cognosceret quos referre deberet in numerum prophetarum, quos autem, quasi bonus nummularius, improbare, in quibus materia magis corrupta sorderet, quam veri splendor luminis resularet. 1. Thessalonic. 5. v. 21. Omnia probate, quod bonum est tenere, ab omni specie mala abstinete vos. Gr. πάντα δοκιμάζοντες τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν. Tertullianus de prescriptionibus, omnia examine, quod bonum est tenere.

381. 30. *Lucerna est præceptum.*] λαμπτήρ ἄρα ὁ νόμος ἡ ἀγάπη, νόμος ὅς φῶς ὁ δὸς. Prouerbior. 6. v. 23. ὅτι λύχνος ὁ νόμος καὶ φῶς. Quoniam lucerna mandatum legis, & lux. Aquila Symmachus & Theodotio, λύχνος ἐστὶν ὁ νόμος φῶς ut in editione Romana annotatur. vulg. Quoniam mandatum lucerna est, & lex lux. Ex Hebræo ad verbum, Quia ut lucerna est mandatum, & lex ut lux: & via vitæ sunt increpationes eruditionis. Vide 392. 30.

Ibid. *Lex est Rex.*] Muretus in Senecam; Quare bonis viris mala accidunt. Hanc in offensam ve-

locitatem procedere æternæ legis impetio. Ita vocabant, inquit mentem, ac consilium diuinum: siue ut Cicero 2. de legibus rationem rectam summi Iouis, & eo sensu dixit Pindarus νόμος τῆς πάντων βασιλείας θεῶν καὶ ἀθανάτων ut est apud Platonem in Gorgia, quod etiam posuerat Chrysippus li. 1. πῶς νόμον ut est li. 2. D. de legibus, & apud Euripidem Hecuba ait legi illi etiam Deos paruissē ἀλλ' οἱ θεοὶ ἀνέγκου, ἢ ὡς κείνων κρατὶς νόμος. Vide fragmenta Pindari. Illud quoque paulo ante de iuuenum mentibus ex Homeri est Iliad. γ. ὀπλοτέρων δὲ ἀνδρῶν αἰεὶ φρένες ἤβηθονται.

Ibid. 50. *Ecce ego.*] Vide apud L x x. cap. Gen. 17. v. 4.

## IN LIB. II. STROMATVM.

387. 60. *sed qui spiritum.*] D. Paulus 1. Cor. 2. v. 10. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ita locum hunc de Spiritu sancto exposuit Didymus Alexandrinus li. 1. de Spiritu sancto. Sic & quæ Dei sunt nemo cognouit nisi τὸ πνεῦμα, id est Spiritus Dei, τὸ δὲ πνεῦμα hoc est Spiritus enim scrutatur omnia etiam alta Dei.

392. *Hoc eloquium.*] Gr. ἐὰν μὴ ἐλπίσῃ ἀνέλπιστον ἢ ἐξευρήσῃ, αὐρεύνῃ καὶ ἀπορον. Ita legitur hic locus in Florentina editione Clementis: apud Theodoretum autem εἰ μὴ ἐλπίσῃ τὸ ἀνέλπιστον, ἢ ἐξευρήσῃ fortasse Clemens scripserat, ἐὰν μὴ ἐλπίσῃ ἀνέλπιστον ἢ ἐξευρήσῃ. Vtitur autem & alibi Heraclitus verbo ἐλπίσαι potius quam ἐλπίζειν. Est enim illud magis Ionicum. Henr. Stephanus in Poësi Philosoph. Interpres Theodoretī li. 1. Therapeutices Græc. vertit. Ni speretis quod sperare non est, nequaquam inuenietis quod inscrutabile, dubium inaccessumque est. Pindari porro dictum quod paulo post addit habes & pag. 30.

398. *Merito ergo.*] Gr. ὁρία ἐν σώματι πτωχῶν. Est in Ecclesiastici cap. 15. versus 10. vnde hoc fortasse Clemens. Sapientia enim astabit laus & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam illi. In quem locum scribens C. Iansenius relatiuum putat referendum ad laudem, & non ad sapientiam, quod Græca habeant ἐν τῷ ὁρία ἐρηθίσσεται αἶνος, καὶ ὁ κύριος ἐνδοξάσῃ αὐτόν. In sapientia enim dicitur laus & dominus prosperabit illam. At Dionysius Carthusianus & N. Lyranus utrumque membrum quod sequitur referunt ad sapientiam, & exponunt, Sapientiam angebit suo laudatori fideli. Clemens videtur editionem legisse quam sequutus est auctor vulgata. Sic in præcedenti versu πῶς κενὸν ἀπειρήσῃ alius ad laudem, alius ad sapientiam refert. Similis est ille locus cap. 34. Sapientia in ore fideli complanabitur Gr. ὁρία ἐν σώματι πτωχῶν πλείωσις. Sapientia orī fideli consummatio.

Ibid. 50. *Mens videt.*] Tertullianus de anima, 18. Meminerat Epicharmi Comici: Animus cernit, animus audit, reliqua surda & cæca sunt. Apud Plutarchum 2. de fortuna Alexandri longior profertur hæc sententia εἰ μὲν γὰρ ὡς φησὶν ὁ πρῶτος τοῦ ὄρα, καὶ τοῦ ἀκούει, ἑλπίς δὲ πῶς καὶ πῶς τὸ πῶς καὶ τὸ πῶς. Citatur & à Theodoro li. 1. contra Græcos & ab Aristotele sect. xi. Problem. 33. sententia vero sacra legitur Ecclesiastici 6. v. 34. in Anruerpiciis edit. ἐὰν ἀγαπήσῃς ἀκούειν, ἀκούει σὺ σῶσαι. Si dilexeris audire, recipies intellectum. In Latina vulg. Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam. In Romana ta-

men editione omittitur vox *συν*, ut apud Clementem, & annotatur in quibusdam libris eam addi. Certè in Hebræo est, unde vertunt quidam, si affectus fueris studio audiendi prudentiam percipies.

399. 10. *Et lapis qui vulgo.*] Quid est cur Heraclius lapis ferrum ad se trahat ingens inter Physicos pugna est. Galenus *περὶ σιδή. β. φυσικὰ* γὰρ τις ἐστὶ δυνάμεις ἐκ τῆς οὐκείας ἐκείνου ὅτι ὄντων ὁ αὐτὸς ἐν τῇ λείδῃ τῇ ἡρακλείᾳ τῷ σιδήρῳ. Clemens Alexand. *ἐκ τῆς σιδήρου δὲ συσφύσαν.* Gregorius ἀρρήτω τῆς φύσεως βίᾳ, alij ἀπορροίας πνευματώδους teste Plutarcho, quidam magnetem ferrum appetere tanquam cibum, quo vitam sustentet, eaque lapides omnes via viuere probare non cessant. Nos τῇ ἀρρήτῃ ἰδιότητι id fieri putamus. Nonnullæ porro pluresque huiusmodi sententiæ, quas referre piget, indignæ sunt quæ refutentur, præter vnam Galeni cui succinit Clemens: quæ ideo mihi non arridet, quod permulta varias res ad se deriuunt, cum quibus nulla est prorsus συσφύα: quæ enim Rhabarbari cum flaua bile, quæ agarici cum pituita οὐκείῃς; alia sileo, quæ succini cum paleis, quæ adamantis cum festucis, quæ plantæ cuiusdam cum sanguine eum, ut tradit ipse Galenus, elicientis affinitas? Brodæus Miscel. lib. 3. cap. 29.

404. 30. *Qui me audit.*] Græc. ὁ δὲ ἑμὸς ἀκούων αἰσπαύσεται ἐπ' εἰρήνης πεποιθώς, καὶ ἡσυχάσει ἀφόβως ἀπὸ παντὸς κακοῦ. L x x Prouerb. 1. v. 33. ὁ δὲ ἑμὸς ἀκούων καταπραυνόσεται ἐπ' εἰρήνῃ, καὶ ἡσυχάσει ἀφόβως ἀπὸ παντὸς κακοῦ. At me audiens habitabit in spe, & requiescet absq; terrore ab omni malo. Latina vulg. Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur timore malorum sublato. In editione Romana Sixti v. annotatur ex quodam Scholiaste ad alteram partem huius versus ἀναπαύσεται ἐπ' εἰρήνῃ πεποιθώς, quo modo legit Clemens. Ex Hebræo, Qui autem obedit mihi habitabit confidenter, & requiescet à timore mali.

412. 30. *Ille ergo.*] Origenes tract. 35. in Matthæum videtur astruere impossibile esse eos, qui post susceptam Euangelicæ prædicationis gratiam & fidem, abnegauerunt Christum, rursus ad pœnitentiam reuerti, & veniam delicti impetrare, qui error in Nouarianis damnatus est. Et hunc errorem videtur hausisse è schola Clementis Alex. præceptoris sui: is enim li. 2. Strom. duas tantum pœnitentias per omnem vitam admittere videtur, alteram ante baptismum, alteram post, plures autem minimè. Cæterum credibile est tam Clementem quam Origenem noluisse pœnitentiam lapsis denegare, sed peccantes à relapsu detertere voluisse his dictis. Sixtus Senen. lib. 6. Bibliothecæ an. 119.

413. *Ut qui obtusis.*] Gr. ὁ ταῖς ἰσπαρωμέναις λόγχαις γυμναζόμενος. Campidoctores & exercitatores, qui iuuentutem gladiis depugnare docent, pila buxæ aut eburnæ mucrones gladiatorum muniunt ne lædant. Ex pilæ ram in Italia, quàm hic in Gallia Bottones vocantur. Græci σπαράξαν dicunt. Clemens τῷ δόρατι ἀποδεδότος πῶν σπαράξαν, Polybio dicitur ὀπισπάρειον li. 10. Similiter hastarum λόγχαις præmuniebant, à quo vocabant ἰσπαρωμένας. Ibidem Polybius οὕτως ταῖς ἰσπαρωμέναις χόρσοις ἀκορπίζεν. Linius ad verbum hæc vertens dixit: præpilatisque missilibus iaculati sunt: Neque adeo male G. Heruetus locum Clementis vertit, cum tu potius rem totam penitus

ignoraueris. Vertendum igitur, Quemadmodum si quis præpilatis hastis deludens aliquem interfecerit, pila ex cuspide hastæ delapsa. Villiomarus in Titium li. 5. cap. 11.

Ibid. 50. *Factura.*] Medeam Euripidis Latino carmine reddidit G. Buchananus.

*Videoque quantum perpetrabitur nefas;  
Sed pessimorum facinorum genitor furor,  
Ratione maior me retrorsum distrahbit.*

Eadem apud Ouid. Metamor.

*aliudque cupido,  
Mens aliud suadet: video meliora, proboque,  
Deteriora sequor.*

Ibid. 60. *Quæ sibi.*] Rectius conuertit è Græco pag. 231, 50. cap. 10. li. 2. Pædag. hunc versum Ὀδυσ. λ Non enim fuit aurum illud mariti sed ut docet Eustathius ἰδωροδοκίῃ καὶ τῷ αὐτῷ ἢ χρυσῷ ἐλαβεῖν αἶνλα τῷ αὐτῷ ὡς ὅτι ἀπὸ πολλῆς οὐκείνης ὀσμῆς χρυσὸν δόξαται αὐτῇ ὥστε πλανητικὴς ἢ ἀδράστου. Nam cum eius arbitrio permissum esset ut vir eius proficisceretur ad bellum, aureo illo torque corrupta secundum aduersarios eius litem dedit. Cicero li. 4. in Verrem. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut cum vidisset monile, ut opinor ex auro & gemmis, pulchritudine eius incensa salutem viri proderet. Athenæus li. 6. tradit ideo celebre fuisse Eriphyles aureum monile, quia tum aurum foret in magna apud Græcos penuria, quin & argenteum poculum illa ætate non sine admiratione velut nouum & insolens quippiam visum fuisse. In vulgata interpretatione Homeri idem error emendandus est & apud Pausaniam in Bæoticis ex interpretatione Loefcheri.

414. 50. *Silentium sermone.*] ἔστι γὰρ τῷ ὄντι ὃ σὴν λόγον ὁμοφύει ex Euripidis Oreste hæc esse monuit nos doctissimus vir Fed. Morellus aliquantulum immutata; sic enim habet. ἔστι δ' ὃ σὴν λόγον Κρείσσων ἡμῶν αὐτῷ, ἔστι δ' ὃ σὴν λόγον. Versum proxime sequentem Athenodoro tribuit Stobæus tit. 126. Vide quæ in 208. 30. annotata sunt.

418. 20. *Attende tibi.*] Gr. προσεχε σεαυτῷ μήποτε ἡμίσηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ ἀνόμμημα. Attende tibi ne forte fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas. Latina vulg. Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio. Scripsit elegantissimam homiliam in hunc Mosis locum D. Basilii, atque inter cætera hoc ait, προσεχε σεαυτῷ, ἐξέτασον σεαυτὸν ὡς εἶ. γινώσκου σεαυτὸν πῶν φύσιν ὅτι θεοπότην μὲν τὸ σῶμα: ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ καὶ ὅτι διπλὴ τις ἐστὶν ἡ μὲν ἡ ζωὴ. Attende tibi ipsi. In examen teipsum aduoca; tuam ipsius naturam fac noueris. Nam corpus quidem mortale, anima vero immortalis est. Scito duplicem nobis propositam esse vitam.

420. *Deo enim magis.*] S. Cyrillus Alexandr. 10. in Iulianum. Ἡμεῖς νοητὴν καὶ πνευματικὴν ἀποπληρῆτης λατρείαν προσεπιμύθια προσκομίζιν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πάντα ἔχον ὁπτικῆς, πίστεως, ἡπίδα, ἀγαθῆς, δικαιοσύνης, ἐλεγκτικῆς, ἀκαταπαύτου δόξολογίας: αὐτοὺς γὰρ αὐτῇ θυσίᾳ τῇ αὐτῇ καὶ καρπῷ προσέπουσα θεῷ καὶ νοητῆς εὐκοσμίας ἀναθήματα τῆς ἀληθείας εὐζωίας οἱ ἔσονται. Hæc ita citantur ab Anastasio in Quæstionibus de scripturæ locis quas G. Heruetus interpretatus est. Nos cultum implentes spirituales & qui cadit sub intelligentiam, iussi sumus offerre in odorem suauitatis omne genus virtutis, fidem, spem, charitatem, iustitiam, continentiam, perpetuas glorificationes. Nam hoc materiæ expers sacrificiū, Deum dectet qui est expertus materiæ, & purus,



& purus, & honestatis cadentis sub intelligentiam donaria sunt modi veræ quæ recte agitur vitæ. Interpres Cyrilli hic videtur aliter legisse in s. response li. 10. ut cū vertit extrema, Et mentalis fragrantis oblationes sūt vere honeste vitæ modi, ἐνοσµίας.

423. 60. Eleemosyna est fides.] Gr. ἐλεημοσύνη & πίστις φυλακὴ βασιλική. Prouer. 20. v. 28. ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια φυλακὴ βασιλείᾳ. Eleemosyna & veritas custodiunt Regē, & roboratur clementia thronus eius. Aquila pariter vertit ἔλεος καὶ ἀλήθεια; ac sæpe conuenit cū Latina vulgata hic interpres, sed Hebræis eadem vox & veritatem, & fidē significat, ut Græcis, misericordiam & eleemosynā; Prouer. 3. v. 3. ἐλεημοσύνη καὶ πίστις μὴ ὀκλήσωσά σοι. Latina, Misericordia & veritas te non deferant & c. 16. v. 22. ἐλεημοσύνη & πίστις ὡς πύλην πύλας. Eleemosynæ & fides apud fabricatores bonos. Quē locū hic indicari putauit Heruerus. Latina, Misericordia & veritas præparāt bona. vtrōq; eadem reperiūtur voces Hebrææ.

424. 60. Est ergo verisimilitudo.] Sic in Græco hæc scribuntur. ὡσαύτῃ δοκιμάζεται χρυσὸς & ἄργυρος εἰς κάμιον, ὅπως ἐκλέγεται καρδίαι ἀνθρώπων κύριος. Prouerbiorū autē 17. v. 3. sic ὡσαύτῃ δοκιμάζεται ὡς κάμιον ἄργυρος & χρυσός, ὅπως ἐκλέγεται καρδίαι ὡς κλίβανος. Sicut probatur in camino argentum & aurum, sic electa corda apud Dominum. Latina ad verbum ex Hebræo, Sicut igne probatur argētum & aurum camino, ita probat corda Dominus. Aquila Symmachus & Theodotio, & δοκιμάζων καρδίαι κύριος. In editione Romana hæc annotantur. Scholion ἐκλέγεται καρδίαι κύριος, quo modo legit Clemens. Bene sit piis Herueti Manibus, qui si viueret, nobis gratias ageret.

425. 30. Quæ autem.] Plutarchus 2. De esu carnium οἱ μὲν εἰς σφαγὴν ὑπὸν ἀδύνατον δὲ βλάψαι τὴν ψυχὴν, ὡς περὶ τὴν ἀρετὴν θεωροῦνται, τὴν δὲ αἵματι & δακρυόματι πλὴν σφαγῆς θνήσκουσι. & μαλακίᾳ. οἱ δὲ ἑσθῆσι συνὶ ὀρεῖται ἐκδιδόμενοι & λακπύοντες, ἵνα αἵματι καὶ γάλατι λυθροὶ ἐμυρύνωνται, καὶ συμφορὰν ἔχοντες ἀναδύσονται. ἢ καὶ κατὰ τὴν φύσιν τὴν ζῶντι μάλιστα φλεγμαίνον. Alij verubus ignitis porcos iugulant, ut ferri tinctura sanguis extinctus atque diffusus carnē molliat, delicatamq; reddat. Alij vberibus suum foetorum instante iam partu insiliūt eaq; calcant, ut sanguinem & lac & tabum foetus simul interfecti inter matris dolores eximentes (Proh piacularis Iupiter) maxime inflammata animalis partem vorant.

430. Astutorum enim.] Gr. ὁφία παύρην ὀργισσάμενοι τὰς ὁδὸς αὐτῆς. αἰτία δὲ ἀφρόνων ἐν πλάνῃ. Sic penitus legitur Prouer. 14. v. 8. excepto illo τὰς ὁδὸς αὐτῆς. Aquila & Theodotio ἀφρόνων ὀργισσάμενοι Symmachus ἀφρόνων ὁδός. Latina vulg. Sapientia callidi est intelligere viam suā, & imprudētia stultorū errās. Hanc enim potius lectionē postulāt & Græca & Hebræa. Chaldaicæ paraphrasis interpretatio, sapiētia callidi est intelligentia viæ suæ & stulticia stultorum fraudulenta. Itaq; sic potes hæc vertere, ignorantia autem insipientum in deceptione, Id est, nihil aliud cogitāt quam quomodo imponere aliis possint. Præcedenti sententiæ non absimilis est illa Prouer. 28. 5. αἰδοῦς κακοὶ ὁ νόσους κρύβουσιν, οἱ δὲ ἡγῆται τὴν κύριον σωτήσουσιν ἐν παντί. vel ut alibi σωτήσουσιν πάντας. Latina, Viri mali non cogitant iudicium qui autem inquirūt dominum animaduertunt omnia. Cæterum quamuis in malam partem sumatur vox παύρης tamen ut docet Suidas significat & τὴν παύρην φρόνιμον καὶ πάντας ὀργισσάμενον. Quo loco & manuscripti ope mendū sustule-

ris, si legas, καλεῖ δὲ ὅπως ἀπὸ δομῶν τὸ δῆμον.

431. Dicitur itaque.] Varro li. 2. de re rustica ca. 4. Sus Græce dicitur ὄς olim thyfus dictus ab illo verbo quod dicitur θυῖν quod est immolare. Ab Suillo enim genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur: cuius vestigia, quod initiis Cæteris porci immolantur. P. Victorius in Varronem hunc citat Clementis locum, & Ios. Scaliger legit ὄς ὄς quod Latine Varro scripsit thyfus. Vide libro 7. Strom. pag. 707. Cleanthis Philemonis & Æsopi dicta in hanc sententiam.

Ib. 20. Ego vero.] Theodoretus de Curat. Græcor. li. 3. Antisthenes quidem Socratis familiaris Diogenisque præceptor, qui temperantiam dicitur fecisse quāmaximi, hæc de Venere olim dixit. Ego si Venerem capere mihi liceat, iaculis nihil moratus transfigam; quando hæc nobis honestas probasque mulieres vnā corrumpit. Idem Antisthenes Cupidinem naturæ vitium appellabat, cui vitio miser homines succumbentes pessimam ægritudinem Deum vocant. Stobæus tit. 29. ait cum dixisse voluptates esse venandas quæ labores sequuntur non quæ præcedunt.

432. 50. Duri equi.] Δυρεὶν ἵππους ἵππων ἐκὼν σῶζι. Durei cuiusdam equi speciem præfert. Dici potest de homine multifariis & diuersis inter se vitiis obnoxio. Clemens li. 2. Stromatum de Basilide loquens statuente passiones animæ spiritus quosdam rationali animæ annexos. Dureo equo ligneo ab Epeo fabricato multos Græcorum procures fuisse inclusos notum est. Hen. Iunius Cent. 3. Prouer. 77. Hominem ergo quemuis intelligit qualem describebat Basilides. ὁ καὶ βασιλίδων αὐθροῦς. Suidas Δυρεὶος ὁ ἐκὼν ἵππος ὅτι ἐκὼν δicitur & δυρεὶος & δυρεὶος. Epiphanius hæresi 21. Simonianorum διὲ καὶ τὴν παρ' ὁμήρου δυρεὶν ἵππον μαμαχαιμένον, ὅτι τομὴν ἔχει ἑλλεινῆς ὀπίσθης γαλῶν δει, ἑλγὸς πάλιν ὁ γῆρας ὅτι αἰγρία ἔχει ἵππος ἑλγῶν. Cæterum eadem ratione Athenæus li. 9. ex Diphilo dixit Δυρεὶν ἵππους γλῶσσαι φουσιμαί. Dureum anserē adduco magna inflatum mole, aur, vobis fero anserem tumore Durium; quod scilicet farcimine distentus esset. Macrobius li. 3. Saturnal. cap. 13. refert Cincium in oratione qua suasit legem Fanniam de moderandis sumptibus, obiecisse suo seculo, quod porcum Troianum mensis inferrent, hoc est differtum variis animantium generibus. Vide Prouerbia Chil. 4. Cent. 10. 70.

434. 10. Hæc habeo quæ.] Hæc ita conuersa sunt à Cicerone li. 5. Tuscul. Quæst. Græca ita legenda hic ut apud Theodoretum li. 12. τῆς διειρημένης. Εὐαριστοῦ δὲ ἡμετέρας βιοπονοίας καὶ πλεονίας ἀφροσύνης & ἀποθνήσκου τὸ σφαιρικὸν πάλιν ὀργισμα ὡς σφαιρικόν. πῶς δὲ οὐκ εἶναι, ὀργισμα πῶς τῶν

ὥς ἔχω ὅσα ἔφαγον, & ἐφύλαξα, καὶ μὴ ἔρω

τῇ ἐπαύρῃ, καὶ ὅτι πολλὰ & ὀλίγα πάντα λέλειπται

Καὶ ὅτι ἀποδίδωμι εἰς τὴν μεγάλην βασιλεύσαν.

Αλλὰ ὅτι τὸ πῶς οἱ μαχαρίως ἐπὶ τῇ ψυχῇ, ὅτι ἔχει ὁ πλεονεξίας ἀπὸ ἑφῆς & ἐπὶ αἰὶν εἰς πᾶν διδόναι φθονεῖ ὅτι καὶ καὶ ὅτι ὁ μόνον τὸ πλεονεξίας βίβει πᾶν διδόναι ὅτι διδόναι πᾶν ψυχῇ αἰγίας καὶ αἰγίας ἐκπιδίδωμι αὐτῆς τὰ κακὰ καὶ μαμαχαιμένον ὡς πλεονεξίας ὡς πλεονεξίας. Illos brutarum animantium vitam degentes viuos quidem luctu commisceremus, defunctorum vero sepulchris Epigramma Sardanapali inscribamus. Ita enim illius tumulo inscriptum fuit.

Hæc habeo, quæ edi, quæque exaurata libido

Hausit, multa quidem ex falucia cuncta reliqui.

Y y y



Nam cinis ecce ego sum, magna qui celsa tenebam

Regna Nini. Sed enim egregie meriti sunt, qui sic inscripserunt, neque enim qui vita defunctus est, habet amplius, quæ comedit olim ac bibit, sed ea omnia in putrem corruptionem abierunt. Habet autem solū iniquitatis suæ fœtorem, qui animam scelerum sibi consciam, eaque in memoriæ sinu perpetuo retinentem continuo dolore discruciat. Profecerunt & à Strabone li. 14. & ab Athenæo li. 8. Diphosoph. apud quos tertius versus alios duos præcedit. ad verbum ita vertuntur, Habeo quod comedidi, quod præterire feci, quod in amoribus volupratis percipi; multa vero fœlicia exoleuerunt, legitur enim apud Athenæum καὶ ὅλβια πάντα λείπονται. At apud Strabonē καὶ ὅλβια καὶ τὰ λείπονται, ut hic apud Clementem. In manuscripto libro Quæstionum Anastasij vnde Theodoretī locū exscripsimus πάντα λείπονται. Aliud elogium in Sardanapali tumulo exaratum inuenies & li. 12. Athenæi à Chærilo versum, apud interpretem Aristophanis Avium ex Apollodoro, & Suidam ex Callisthane, ἔδωκε καὶ πίνει ἐκ παύσεως πίνει ἅλλα ἀδράστια ἢ ὅσα τὸν ἐξέτα. Sculpta in lapide fuit imago dextræ manus coniunctis digitis, velut ad sonum elidendum in eoque literis Assyriis hoc inscriptum, Ede, bibe, & lude, reliqua humana nec digitorum cæptu digna sunt.

437.40. Vespæ crassiores.] Repone ex priori editione, vespæ aciores. σπικῶν, ὡς εἰπὼν, εἰσι δεινότεροι. Isti enim obesi aduersarij & Olympici vespæ, ut ita dicam, acerbiores sunt, ac præcipue voluptas. Vespæ acerbior, prouerbium de præferoce & crudeli dicitur, vespæ namque insecti exigui ictus acerbi sunt & haud temere sine febris sunt testante Plinio, quippe cuius ter nouenis punctis interire hominem prodidere nonnulli. H. Iunius Cent. 6. Prouer. 64. Plin. li. 11. cap. 22. præcipue gustata serpente infestior est morsus vespæ, Elianus li. 15. c. 9. de animalibus, aut cū in cadauere viperæ aculeū imbuerūt li. 5. c. 16.

Ib. 60. Vir philosophatur.] Diogenes Laert. in vita Zenonis Citiici hos ait esse Philemonis in Comædia Philosophi, sed primo loco tertium ponit, Βίς ἄρτι ὅσον ἰσῆς, ὁππότεν ὕδαρ. Φιλοσοφίαν καὶ πλὴν & cetera ut apud Clēmētem nō εἰς ἄρτις, & πλὴν. Cum pane caricas vorat, & aquam bibit, Exercet ignotū Philosophiæ genus, Docet esurire, dehinc auditores capit.

441.10. Metrodorus autē.] Cicero li. 2. Tusculan. Metrodorus quidem cum perfecte putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore. Idem 3. de officiis. Nam si non modo utilitas sed vita omnis beata corporis firma constitutione, eiusque constitutionis spe explorata, ut à Metrodoro scriptum est continetur. Plutarchus de vita secundum Epicurum, τὸ δὲ εὐσταθὲς οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, & τὸ πλεονέκτης πλεονέκτης πλεονέκτης καὶ ἀποτάττω χρεὶ ἔχει καὶ βέλαιον πλεονέκτης. Gellius li. 9. 5. Th. Canterus li. 2. cap. 6.

442.60. Qui me audiet.] Vide quæ superius in pag. 404. annotata sunt.

444.50. Grauius fuerunt.] In libello sententiar. Comicar. hoc ita disticho Latino exprimitur ab H. Stephano, Tu nuptiarum tædia & molestias, Scis intueri, non tueris commoda.

445. Patre vir.] Hic senarius murilus est, libet sic fulcire πατὴρ ὃ γάμος ἐμπνέει ὡς μητὴρ ἀνδρῶν ut sit apostrophe Comica ad alium, nisi quid docti contra. Fed. Morellus P. R.

Ib. 10. Maximum itaque.] Vide quæ annotata

sunt in paginam 509.20. cui simile illud Euripidis Medæα Ἡδὲ μάλιστα γίνεταί Γοτμία

Ὅταν γυνὴ πρὸς ἀνδρα μὴ διχραστῇ.

Fœlicitatem quam supremam existimo, Concors marito mulier ubi degit suo.

### IN LIB. III. STROMATVM.

448.20. Qui autem excisi.] Gr. οἱ δὲ ἀπαιρημένοι καὶ συμφοροί. Qui autem excisi sunt casu aliquo sinistro, Euphychi facti sunt ex necessitate. Hæc omnia ex Clēmēte 10 transtulit Epiphanius in librum suū. 1. hæret. 32. p. 96. Basil. edit. vbi hoc deest membrū. Illud quoque quod sequitur, Propter ea quæ ex matrimonio eueniunt, & alia vsque ad finem periodi manca sunt apud Epiphaniū, qui ex hoc loco restituendus est. Item illud, Apprehende ergo, Græce est ἀρτίχου ὅτι μάλιστα, rectius quam apud Epiphaniū ἀρτίχου μάλιστα. Sustine pugnacem uxorem. Nec melius opinor vertit Cornarius, Quum autem, inquit, gratiarum actio & benignitas Dei in petitionem tuam 10 incidit, quam Heruetus, Quando tua Eucharistia incidit in petitionem: Græce utrobique erat ὅταν ὃ φησὶ ἢ ἐν χριστῷ σου εἰς αἴτησιν ὑποπίσι. Sequitur apud Clem. καὶ εἰς τὸ λοιπὸν ὃ κατὰ φύσιν ἀλλὰ μὴ σφάλλεται, γάμον ὅταν corrigit Heruetus καὶ τῆς vertitque, & de cætero petas non recte perfectè agere, sed non labi, duc uxore. Apud Epiphaniū καὶ εἰς τὸ λοιπὸν, ὃ κατὰ φύσιν ἀλλὰ μὴ σφάλλεται, γάμον. & steteris de cætero non peragens cum virtute, ut ne offendaris, nuptias contrahe. fortè ita 30 vertere potes, Et steteris in posterum, non ut recte agas sed non offendas, uxorem duc.

Ib. 30. A fratre ne separetur.] Gr. μὴ χωρίζωμαι, λέγειν ὅτι ἐισπλάσσει ἑαυτὸς τὸ ἀγαθόν, ὃ δὲν διώμαται παθεῖν. Ita etiā Epiphanius, quæ sic eius interpres, Hic à fratre ne separetur. Dicit itaque, ingressus sum ego ad sancta nihil possum facere. vertendum utrobique. Dicit, ingressus sum in sancta, nihil pati possum.

Ib. Velit tantum.] Gr. θελοῦναι μόνον ἀπαρτίσαι τὸ καλόν, & ὁππότεν ὕδαρ. Epiphanius μόνον ἀπαρτίσαι Velit solum perficere bonum, & assequetur. Ibidem legitur λέγειν ὃ θέλωμεν 40 rectius hic λέγειν, corrige itaque in interprete, Aliquando ore quidem dicimus, nolimus peccare. Deinde ibidem corrige ex Clēmēte φυσικὸν ὃ τὸ πῦρ ἀφροδίτῳν ἢ ἀναδραῖον δὲ. ὧς παρὰ φύσιν & c. Naturale autem est veneris rebus vii, necessarium vero minime. Hæc adposui voces & c. Paulo post emenda illa Epiphaniij πάντων καὶ θεοσμίων φυσικῶν, sic ut habet Clementis πάντως καὶ θεοσμίων φύσις, & lege in interpretatione, docuerunt propter perfectionem, quum omnino natura salui futuri sint, eisi peccent propter naturaliter 50 insitam electionem, cum alioqui neque eadem ipsis facere permittant h. d. p. Valentiniani se natura saluos fieri dicebant. Tertullianus in libro aduersus eosdem cap. 29. Quæ nunc quoque si plenam atque perfectam noticiam apprehenderint istarum nēciarum, naturificatæ iam spiritalis conditionis germinatæ (vel potius germanitate) certam obtinebunt, immo omnino debitam. Irenæus li. 1. c. 1. Quapropter & nobis quidem necessariam esse bonam conuersationem respondent: aliter enim impossibile esse 60 saluari. Semetipsos autem non per operationem, sed eo quod sunt naturaliter spirituales, omnino saluari dicunt. Quemadmodum enim aurum in cœno positum non amittit decorem suum, sed suam naturam custodit, cum cœnum nihil nocere auro possit: sic & semetipsos dicunt, licet in quibuscunque materialibus operibus sint, nihil semetipsos



ἡμεῖς καὶ πατέρες π καὶ τῶν ἐν γρηγορία ἐμφερῶς ἐν οἷς φησὶ  
 Σατωπὶς δὲ. sic enim corrigendū est. Quid vero non He-  
 racles quoq; generationē (aut natiuitatē) dicit esse mor-  
 tē, consentiēs iis quæ Pythagoras & Socrates in Gorgia di-  
 xerūt? Aut enim mors sunt quæcunq; experrecti videmus;  
 quæ vero dormientes, sōnus. At Socratis dictū forte an  
 illud innuat quod est p. 493. edit. Stephani. nā allata  
 Euripidis sententia quā & Clemens præmisit ὡς ἡ  
 οἶδεν, addit & ἡμῶς τῶν οὐκ ἴσως πειθαίμεν, ὅσοι ἡδὲ τὴν ἐξορὰν  
 ἡκοντο τῶν σφαδῶν ὡς τοῦ ἡμῶς πειθαίμεν, & π μὲ σῶμα ἐστὶν ἡμῶς  
 σῶμα. Et nos re vera morimur (vel potius mortui su-  
 mus) illud enim à quodam ex sapientibus audiui  
 nos nunc mortuos esse, & nostrum (σῶμα) corpus  
 esse (σῶμα) sepulchrum.

455. Hæc ratione.] Greg. Gyrald<sup>9</sup> in libello de Py-  
 thagoræ symbolis tradit ex Iablichō & Olympio-  
 doro Timychā Pythagoricā cū eam Dionysius cō-  
 geret mysterium reuclare cur à fabis abstinendum  
 monuerit Pythagoras mordicus sibi præcisa lingua  
 eā in faciē tyrāni expuisse. Herō li. 2. rei rusticę caus-  
 sam affert quod in earū flore auspiciū quoddam lu-  
 gubre inueniatur. Circūferuntur & Orphei versus:

O miseri à fabulo miseri subducite dexteras,

Esse fabas simile ac caput absumpsisse parentum.

Gellius tamen in Noctibus Atticis hūc priorē Em-  
 pedoclis, nō Orphei nomine, citat. Videtur inquit  
 li. 4. c. 11. de καίμω, citato causam erroris fuisse, quia  
 in Empedoclis carmine opinati, sunt καίμω legumē-  
 tū vulgo dici, sed qui diligentius, scitiuq; carmina  
 Empedoclis arbitrati sunt, καίμω hoc loco testicu-  
 los significare dicunt, eosque more Pythagoræ a-  
 pertē atque symbolice καίμω appellatos, quod sunt  
 αἰῶνι τῶ καίμω. Idcirco in Empedoclis versu nō à fabulo-  
 edēdo, sed à rei venereæ proluvio voluisse homines  
 deducere. G. Nazi. ideo fabas Orphicas, t. de Theol.

Ibid. 10. Theophrastus quidem.] Mercurialis li.  
 4. variat. lect. c. 5. Quod Theophrastus in 5. de causis  
 plantarū ca. 21. scribit fabarum putamina radicibus  
 aut germinibus plantarū nouellarū apposita earū  
 vitam penitus tollere, etiam à Clem. Alex. Strom. 3.  
 & ab Apollonio in mirabilibus historiis, hist. 45.  
 citatū ex quinto de causis naturalibus (quasi sic li-  
 ber ille inscriberetur antiquitus) inuenio; qui cum  
 addant domesticas gallinas iisdem putaminibus  
 iugiter vefcentes sterilefcere, neque id à Theophra-  
 sto traditum sit, eiusmodi sententia non exiguam  
 mihi suspicionē parit; quemadmodū item non ad-  
 modum probo Pythagoræos idcirco fabarū esum  
 vetasse, quod comestæ mulieres infæcundas red-  
 dant; quontiam, vt meminit Galenus, fabæ si bellē  
 nutriunt, & flatulentæ sunt potius fecunditatem,  
 quam sterilitatem inducere debent.

456. 30. Permisit ei, cui vellet.] Eusebius li. 3. ca. 23.  
 Historiæ, hunc locum citat ἐν τῇ περὶ τῶν γραμμάτων. Hæc  
 vero ita Græce habet Clemens pa. 174. ἡμῶς τῶν βυ-  
 λωμένων ἐπέβη. Rufinus vertit, si quis vellet eam habere,  
 permisit. Christophorus, cuique cupienti ducendam  
 permisit. Theodoretus li. 3. Hæretic. fabular. & ὁ ἄρ-  
 χιεπίσκοπος καὶ τῶν αὐτῶν βυλωμένων. & permisit vt, qui vel-  
 let, cum ea haberet consuetudinē. D. Augustinus hæ. 5  
 vi, qui vellet, ea videretur. Epiphanius autē hæ. 25. ait  
 cum ideo fuisse traductū quod καὶ τῶν καμῶν ἐκκρατι-  
 σάμενος, ὡς καὶ μέμνηται ἂν ἰσχυρὰ θεῶν πειρασθέντων, μέχρι τῶν  
 ἀκαρπείων, ὃ μὲν εἰς τέλος λυγρὰ κρατὶν τῆς αὐτῆς ἀκρασίας.  
 Cum ab vxore se continuisset ad imitationē eorum  
 quos Deo addictos videbat aliquatenus tolerabat.  
 non tamen in finem suæ intemperantiæ dominari

potuit, sed volens velut canis ad vomitum reuerti,  
 prætextus quosdam non ita bonos venabatur ad  
 petulantia defensionem.

Ib. 40. Aiunt enim] Gr. αἰοῦντες ὅτι τῶν καὶ τῶν κα-  
 τὰ τὴν αἰσιν τῇ φωνῇ τῇ οὐκ ἔχοντων τῇ ἀρετῇ δι. at-  
 que ita quoq; habet Eusebius nisi quod legit ὁ  
 ἱεροκλῆς Rufinus. Ex qua occasione isti consequens puta-  
 uerūt, vt secundū hoc factū vel dictum Nicolai vnusquisq;  
 carne sua in quod delectaret, abuteretur. Christoph. At-  
 que illi dicto, Carne nepe abuti oportere hæretici hoc ipso-  
 rum factum congruere assenerant. Atq; ita relinquunt  
 dubium interpretes cuiusnam sit dictū illud, carne  
 abuti oportere, Nicolai an hæreticorū, & quodnā  
 factū intelligāt, Nicolai vxorē publicatis, an Nico-  
 laitæ, qui cōmunes habebant vxores. Illius tamen  
 vtrumq; intelligere se videtur innuere cū ait hære-  
 ticos eius factū & dictum temerē & inconsideratē  
 sequi. Et quod est apud Nicephori interpretē li. 3. c.  
 15. quicunq; veller ducere eam iussit, ei; factō cō-  
 gruens adiecit dictū, abutēdum esse carne iniquis. 10

Ib. 50. Vt carne hoc est.] Illa verba, hoc est exercere  
 carnem, adiecit Heruetus, nā Græce tantū est, ἡ ἐκ-  
 τῆς καὶ τῆς αἰσιν τῇ φωνῇ τῇ οὐκ ἔχοντων τῇ ἀρετῇ δι. at-  
 que ita quoq; habet Eusebius nisi quod legit ὁ  
 ἱεροκλῆς Rufinus, quo per hoc continētē se ostēderet eius rei,  
 quam nimie peritiam expeverat, continētē magis quā  
 expeverat carnis edocēs voluptatē. Christoph. Quinetiā  
 eius cōtinētia in voluptatū impulsione, ad quas cōquiescas  
 pleriq; nimio studio incubabatur, perspicuē docebat, carne  
 abuti oportere, ipso eius astringitur libido. Non enim credo  
 secundum dominā mandata duobus dominis inferuire vo-  
 luit. Atq; hanc interpretationē substituere potes in  
 locū illorū Herueti, & continentia à voluptatibus, vt-  
 que ad, Dicitur itaque: nam quod apud Clemētem est  
 ἐν τῇ οὐκ ἔχοντων, corrigendum est ex Eusebio ἐκ τῆς  
 Porro quod dixit Clemens filiū Nicolai permansisse  
 incorruptū ἀφ' ὧν ἀγμῶν, Nicephorus & ἀφ' ὧν δι-  
 cit; & eius interpres, in incorruptio cēlibatū permansisse,  
 Theodoretus Nicolāū ait τὴν τῆς καὶ τῆς αἰσιν τῇ φωνῇ  
 τῇ οὐκ ἔχοντων, & τὴν καὶ τῆς αἰσιν τῇ φωνῇ τῇ οὐκ ἔχοντων  
 τῇ ἀρετῇ δι, liberos suos super-  
 naturalē castitatē docuisse, & filiū quidem cēlibē  
 permansisse. Rufinus quoque, Filius autem castitatem  
 incorrupti corporis custodivit, melius quā Christoph.  
 filiū vitā purā & nulla labis contagione aspersam tradi-  
 xisse. Potest enim & labē carere thorus immaculatus  
 coniugij. Clemēs ergo Nicolāū ait suam vxorē vul-  
 gantē id fecisse ἐν τοῦ καὶ τῆς αἰσιν τῇ φωνῇ τῇ οὐκ ἔχοντων. Vt ait Theodoretus non  
 iubentem sed vt accusatores redargueret, hæreticos  
 autē immerito vt ait Augustinus factū eius in scēdā  
 turpissimā vertisse, qua placet vsus indifferēs forni-  
 narū, nā ei sceleri & vita & dicta eius aduersabatur. 10

Ibid. 50. Sunt autem qui.] Hoc scēdā tribus Pro-  
 dici tribuit Theodoretus li. 1. de hæretic. fab. vbi &  
 hæc Clementis verba citat, itemque illa pag. 457.  
 omnium hominum infelicitissimi & c.

462. Mundum castumque.] In nouo testamēto est  
 ἀγνὸς καὶ ἁγνός. Didymus in commēt. Dum ergo speret  
 vnusquisque similem se fore Deo, castificet semet-  
 ipsum, sicuti est castus ille.

Ib. 30. Qualis enim sermo.] Gr. οἷος ὁ λόγος, πῶς ὁ λόγος  
 Seneca ad Luciliū Epist. 114. apud Græcos in pro-  
 uerbiū cessit, Talis hominibus fuit oratio, qualis  
 vita. Erasmus Chil. 1. Cent. 6. Prouer. 50. ex Aristide  
 Græcum affert οἷος ὁ λόγος τῆς βίτης τῆς & τῶν λόγων sed me-  
 lius expressum habes à Clemente, 60

464. 50. Aiunt autem.] Plato Crifonis meminit  
 in Protagora p. 334. ὡς αὖτ' ἐν δέοις μου κρίσῃ τῇ ἡμετέρῃ  
 ἀρετῇ ἀμαρτῶν ἐπιταύ. Et li. 8. de legibus 840. inter  
 athletas

athletas abstinentes se à rebus Venereis enumerat  
 πρίστια Εἰς τὸν Εὐδοκίαν. Pausanias Ηλιακ. 6. Ατυλος,  
 ὃ Κροτωνιάτης Πυθαγόρου μὲν ὄντι ἔργον. βίης δ' ἐφ' ἑξῆς οὐλυμπιά-  
 δας σάββον. Εἰ δ' αὖτε νίκας ἔχῃ. Athenæus li. 14. Amœbei  
 citharœdi meminit qui, quoties cantaturus exiret,  
 talentum in singulos dies accipiebat. Cæterum hac  
 eadem pag. lin. 6. de loco illo, caprorum & hircor-  
 um, Vide quæ in Pædag. notata sunt.

465. 10. *An etiam reprobat.*] Idem accidit Herue-  
 ro in hunc locū scribenti quod Eusebio li. 3. Histo-  
 riæ c. 25. qui citat locum Act. 21. de Philippo Dia-  
 cono cui erāt quatuor filia, nec distinguit ab Apo-  
 stolo Diaconū. Nam & hūc Clementis locū inseruit  
 libro suo Eusebius ca. 24. sed interpres nouissimus  
 Christophorus in ca. 25. vertit, *Philippum dico v-*  
*num ē septem diaconis, qui Hierapoli extremam vitam diem*  
*obit.* Cum sit Græce φιλιππον ὃν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κα-  
 λήνεται ἐν ἱερὰ πάλι. quod enim ait Suffridus Petrus eū  
 legisse εἰς τὸν ἐπὶ αὐτῷ δέκοντων, vel εἰα, ex coniectura non  
 ex manuscripto videtur esse: nam & Rufinus c. 31.  
 vertit, *Dico autem de Philippo qui fuit vnus ex Apostolis,*  
*qui dormiuit apud Hierapolim.* In catalogo D. Hiero-  
 nymi est: Philippus Apostolus in Phrygia prædicat  
 Euāgelium Domini Iesu. Sepelitur Hierapoli, cum  
 filiabus honorifice. At monet M. Victorius hæc ad-  
 iecta esse à Græcis, sed in voce Polycrat. genuinū est  
 Hieronymi quod citat ex eius epistola aduersus Vi-  
 ctorem synodica vnde etiā illa sunt Eusebij, vertit-  
 que, *Philippum loquor de duodecim Apostolis, qui dormi-*  
*uit Hierapoli & duas filias eius, quæ virgines senuerunt:*  
*& aliam eius filiam, quæ spiritu sancto plena in Epheso*  
*occubuit.* Postremum istud Eusebius effert, & ἡ ἐπὶ αὐτῷ  
 αὐτῷ θυγάτηρ ἐν ἀγίῳ πνεύματι πολιτευομένη, ἡ ἐν ἐφύμῳ ἀνα-  
 παύεται. Rufinus, sed & duas eius filias mihi virgines cō-  
 senne, & alia eius filia spiritu sancto repleta permansit  
 apud Ephesum; rectius quàm Christophorus, qui  
 vertit, *quarum altera vitam spiritus sancti &c. tres enim*  
*apparere fuisse.* Vide & Nicephorum li. 2. cap. 44.  
 qui errorem Eusebij animaduertens ait per inter-  
 pretem, *alterius Philippi non Apostoli.*

- Ibid. *Quod non magno.*] Gr. ἡ ἀφελόμενος δὲ τὸ τῆς  
 ὑπηρεσίας ἐνταλαί. Rufinus vertit, *Quam se ideo negat*  
*circumducere, vt ad prædicationem Euangelij expeditior*  
*fiat.* Christ. *Quo facilius liberiusque suo fungeretur mi-*  
*nisterio, eodemque modo Nicephori interpres, Vi-*  
*de 523. 40.* Cæterum quod ad quæstionem attinet  
 de D. Pauli coniugio, S. Ignatius in Epist. ad Phila-  
 delph. dicit Petrum & Paulum & reliquos Aposto-  
 los coniugatos fuisse excepto Ioanne, quanquam  
 in Vaticano codice, & quibusdam aliis vetustis nō  
 habetur nomen Pauli. Tertullianus li. de monoga-  
 mia & B. Hieronymus in Iouinianum existimant  
 præter Petrum, cuius socrum in Euāgelio legimus,  
 nullum alium Apostolorum vxorem habuisse. Cer-  
 tum est tamen eos ex Apostolis, qui vxores habue-  
 runt, postquam vocati à Christo fuerunt officio cō-  
 iugali renuntiasse vt B. Hieronymus 1. in Iouin. do-  
 cet; id quod etiam indicat hoc loco Clemens dum  
 ait eos non vxorum sed fororum loco illas habuisse.  
 Alij vero 1. Corinth. c. 9. vbi de circumducenda  
 muliere sorore agit, cum non de vxoribus tradenda  
 sed de piis fœminis loqui, quæ sequebantur Apo-  
 stolos, & eis ministrabant, vt Domino Lucæ 8. Ira  
 Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius. & Am-  
 brosius exponunt, & Augustinus docet ca. 4. li. de  
 opere monachor. Philippensium vero 4. virū quē-  
 piam compellari, quem vocat germanum compa-

rem vel coniugem, vel quod erat maritus alicuius  
 ex fœminis iā nominatis Euodix aut Syntyches, vt  
 Chryso. Theodoretus & Theophyl. dicūt; vel quod  
 socius Euāgelij, vt Theodoretus & Haymo; vel est  
 nomen proprium viri, vt Oecumenius & Nicepho-  
 rus loco citato. Vide R. Belarmini Disputationes  
 de controuersis hæretic. to. 1. li. 1. c. 20. de Clericis.

Ibid. 40. *A te petenti des.*] Apud D. Lucam ita  
 legitur c. 6. vt ait G. Heruet<sup>9</sup>, sed Matthæi c. 5. v. 42.  
 sic reperies vt Clemēs habet & ὁ δὲ λαλῶν ἀπὸ τοῦ δανίσσε-  
 σθαι μὴ ἀποσπασθῆς. Qui autē petit à te, da ei, & volenti  
 mutare à te ne auertaris. vel, vt D. Augustin<sup>9</sup> legit,  
 Et qui voluerit accipere mutuum à te, ne auersatus fueris.

Ib. 60. *Sunt enim qui.*] Quæ annotata sunt in  
 pag. 346. 30. digitum intendent ad fontem.

480. 40. *Electi mei.*] Gr. οἱ ἐκλεκτοὶ μου ἢ κατὰ τὸν  
 εἰς καὶ τὸν, ἢ δὲ πικροπόνησιν εἰς κατὰ τὸν Εἰσακ. 65. v. 23. *Electi*  
*mei nō laborabūt frustra, neq; generabunt in con-*  
*turbationē.* Apud D. Hieronymū. *Electi mei non la-*  
*borabunt in vanū, neque filios generabūt in maledictionē.*  
 Sed tollenda videtur distinctio illa, post electi mei,  
 vt cōueniat cū Græco lxx. Porro quod in cōmen-  
 tario duplicē lectionē videtur agnoscere, dū expo-  
 nit in præcedenti versū *opera populi Dei veterascēt, &*  
*veterascere facient, & opera populi Dei non veterascunt,*  
 hoc tueri videtur quod legimus apud Procopium,  
 τὰ ἔργα φησὶ ὃν πόνον αὐτῶν ἢ παλαιώσουσιν, τὸν ἐπὶ αὐματί-  
 λητον ἔχον( τὴν τῶν παλαιώτων ὁδὸν, quod ex Cyrillo vi-  
 detur esse cuius interpres habet, *cursum in rebus gerē-*  
*dū habebūt certū & immutabilē.* Idem etiā vertit, neq;  
 filios generabunt ad detestationē, quod quidā, εἰς ἀνυπαρ-  
 ξίας, hoc est, esse desistāt, & finē substantiæ suæ ha-  
 beant. Sed hæc de spiritali generatione interpreta-  
 tur; H. Pintus de naturali etiam accipi posse putat  
 scribens in Esaiam, cuius expositionem hic Cle-  
 mentis locus confirmat.

481. *Cur enim non fuit.*] Gr. ὅτι πῶς ἐξήλθεν ἡ μήτρα  
 τῆς μητρὸς μου πατρὸς, ἵνα μὴ ἴδω τὸν μόχθον τοῦ ἱακωβ, & τὸν κόπον  
 τοῦ θυμοῦ ἐν ἱερὰ, Εἰ δὲ εἴς ὁ παρὸς λέγει. Quoniā attulit  
 paulo ante verba Hieremix ex c. 20. v. 14. & 18. exi-  
 stimauit Heruetus hic citari eiusdē capituli septimū  
 decimū, Qui nō me interfecit à vulua vt fieret mihi  
 mater mea sepulchrū, ideoq; nomē Esdræ cū Hiere-  
 mia cōmutauit, at eadē verba reperiūtur li. 4. Esdræ  
 c. 5. v. 35. in Latina editione, nā Græca nō extat. sic er-  
 go verte. *Quare nō fiebat matrix matris meæ mihi sepul-*  
*chrum, vt non viderem laborem Iacob, & defatigatio-*  
*nem generis Israel, inquit Esdras propheta. Nullus est &c.*

Ibid. *Nullus est à sorde.*] Gr. ὅτις καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου  
 ἰὼν φησὶ, ἢ εἰ μία ἡμέρα ἢ ἡμέρῃ αὐτῷ. D. Ambrosius in 1.  
 Lucæ, Nemo mundus à sorde nec si vnus diei vitæ  
 sit in terra, numerosi menses eius ab ipso? D. Augu-  
 stinus in Psal. 50. Dicit & alio loco propheta, Ne-  
 mo mundus in conspectu tuo, nec infans cuius est  
 vnus diei vita super terram. S. Bernardus Ser. 70. in  
 Canticum. Nec infans certē vnus diei sine sorde  
 est super terram. Vide li. 4. Strom. 525. 40. Quidam  
 in margine annotant caput 15. Iob, alij 25. Sed ab-  
 sunt à Latina vulgata hæc apud lxx reperiuntur c.  
 14. Iob. v. 4. τίς δὲ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ' ὅτις, ἰαὶ  
 καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ὅτι τῆς γῆς. Quis enim mun-  
 dus erit à sorde? Sed nullus si & vnus dies vita eius  
 in terra. Latina vulg. Quis potest facere mundum  
 de immundo conceptum semine? nonne tu qui so-  
 lus es? Ex Hebræo ad verbum. Quis dabit mundum  
 ex immundo? ne vnus quidem. Olympiodorus in  
 Expositione à Niceta contexta qua vsi sumus ma-

Xxx iij

subscripta sic explanat hunc locum. αὐτὴ ἡ αἰσθητικὴ  
 ἡμῶν ἐκ αὐτοῦ ῥύπου ἐ ἀμφορίας τῆς χάρις, ὅταν καὶ βαπτίζεται  
 καὶ ῥέφει τὸ δῶς τῆς ἀφελείας τοῦ αἵματος ῥύπου τοῦ πτωμένου.  
 αὐτοῦ τὸ αἶμα ἡμεῶν τὸ ἐκδοτικαὶ τῶν φύσιν ἐκ τῆς ἐκ αἵματος ἀφελείας  
 καὶ ἡ ἐκδοτικὴ γίνεται εἰς ἀμφορίας καὶ μένει ἐ δῶς τῶν  
 ἐκ φιλανθρωπίας ἡμῶν ἡ μὲν οὖς σωτηριωμένης ἡμῶν τῆς ἀμφο-  
 ρίας· μὴ ἡμῶν.

Ibid. Et quando dixit David.] S. Chrysostomus in Psal. 50. τὸ πᾶν ἐπιπύβουλαται, ὅτε τῶν ἡμετέρων περιέργων κρατῆσται ἡ ἀμάρτια οὐδὲν ἵνα καὶ πείσῃ διὰ τῆς γῆρας ἐργαστατο. διδασκόμεθα δὲ ὅτι τούτων ἀπύπτωι ὅχι ὅτι φύσις τῆς ἀμαρτίας οὐκ ἐστὶν ἄφραγμα, μηδὲ γὰρ ἐν ἡμῶν ἐκείνηται ὑμῶν εἰς, ἀλλ' ὅτι ἐπέτι ἡ φύσις τοῦς πὲρ ἀφ' ἑαυτῶν τῶν πεπλημένων τοῦ χαλκῶν· νικᾷ δὲ ὁ μῶς ἡ γῆρας πόντοις σωτήριος κερήμεν· ἔτι τῶν, ὡς ἵπτες ἀποήτως ὑπὲρ τοῦ, τῆ γῆρας κρατῆσται, ὅτι τῶν τοῦ πόντου τῶ ἐν ἀπομίας σωτήριος, ἀλλὰ τῶν ἀκαθῶν ὑπὲρ τῶν περιέργων ὅλην διότι περιέργων εἰς μέσῳ περιέργων, καὶ ἐκείνῳ λέγει γῆρας τῶν ῥυμῶν τῶν τῶν πηλῶ. Quem locum ideo adscriptimus, quod videatur innuere hæreticos, qui matrimonium reiciebant illo freti loco, & quod à Ioanne Fabro Viennensi Episcopo in suspicionem sit adductus S. Chrysostomus, quod hunc versiculum de industria intractum reliquerit, ne in sermonem incideret peccati originalis, ut monet Sixtus Senen. Annotat. 178. lib. 5. Bibliotheca suæ. Idem docet lib. 6. Annotat. 236. peccatum agnovisse originis Chrysostomum, quamvis hoc loco, quem exscripsit Theodoretus, videatur innuere transiisse ad posteros solum pœnam corporeæ corruptionis, quam consequutæ sunt cupiditates & perturbationes. Neque enim necesse fuit Chrysostomo semper de peccato originali verba facere quotiescunque eorum meminerat, quibus ob peccata primorum parentum obnoxij facti sumus? Idem de Clemente dici potest præsertim cum aduersus hæreticos disputaret, qui creationem admixtum habere malum dicebant.

lb. si dederō primogenitū.] Michæ c.6.v.7. Nun-  
quid dabo primogenitum meum pro scelere meo,  
& fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?  
aliter interpungitur ibi hic locus & apud Lxx, atq;  
hic, & priore loco ponitur in edit. Antwerp. *ἡ δὲ ἀ-*  
*πολλὴς μου* posteriore *ἡ δὲ ἀνέγκας*, at hic contra &  
apud Theodorum, qui hoc ita exponit, Non in-  
fantes primigenij ad sacrificium Deo allati me de  
peccatorum multitudine absolvere possunt.

Ib. *Corpus meum castigo.*] Gr. τὸ σῶμα ὑποπαίω, At in nouo testam. i. Cor. 9. legimus, ἀλλ' ὑποπαίω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ. Et additur tercia varia lectio ὑποπαίω. Chrysostom⁹ secundam sequitur. Διὸ φησιν ὑποπαίω καὶ δουλαγωγῶ, ἕκ ἐστιν αἰσῶν, ἔνθ' ὃ ἐχθρὸς ἢ ἐχθρῶν, ἀλλ' ὑποπαίω & δουλαγωγῶ, ὃ διέπνυ ὅτιν ἢ πολέμου, διδασκαλίας ἕκ ἐχθρῶν, παροτρύνει ἕκ ὧν αὐτῶν. Glossarij ὑπόπαιον suggella. ὑποπαισμὸς suggellatio. At Latinogræc. Sugillatio ὑποπαισμὸς Sugillatus ὑποπαισθείς. Suidas ὑποπάα τὸ ὑπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ πληγῇ ἵκναι. Partes circa oculos percussionebus contusa & livida. Idem ὑποπάει ἀφ' οἷας δύνανται πληγῆς τραύματι. Aristophanes vespis, μὴ λάβει ὑπόπαια. S. Irenæus li. 4. c. 72. sic pugno non quasi aërem cædens, sed liuidum facio corpus meum, & in seruitutem redigo. S. Paulinus epist. ad Augustinum quæ inter cas Augustini 58. Qui carnem ieiuniis domat, sicut Apostolus dicit, Liuidum facio corpus meum, & in seruitutem redigo. Apud Suidam ὑποπαίω τὸ ἔσθαι τοῦ ἀπεινῆσαι ὑποματ' ὀπτημίας & φρονήσεως γυμναζέω, & τοῦ τῶν ἐκτρέβων ἀμφοτέρων τῶν ἀσέλγμων ποιοῦμαι. Sic enim lego

in manuscript. non ὑποπνέμαι, vt in Aldi. edit. sic paulo post ὑποπνέμαι μὴ πιστεύειν. Rursus paulo post adiciendum est illis verbis τὸ οὐ μὴ πνέῃ, ὑποπνέσμεναι. Idem etiā in voce ἄσκις ex manuscripto ita legendus ὑποπνέειν τὸ σῶμα. Ait enim, τῇ ἀσκήσει ἀγρῶν ὑποπνέται καὶ αἰετίζονται ἢ τῷ ὁματισμῷ φύσιν. In Epistolis S. Antonij, quę sunt in Biblioth. S. Patrum Sarasius interpres dum vertit, *Obculco corpus meum*, legisse videtur ὑποπνέειν. At Theophylactus in hunc locum ait. ὑποπνέειν id est pugno. ὑποπνία enim dicuntur vulnera quę sub oculis infliguntur, dum pugnis contenditur. Nonnulli verbum ὑποπνέειν magis proprie dictum putant pro eo quod est fami trado corpus meum inediaque ipsum affligo, verū ea interpretatio nullius est momenti. oporteret enim esse ὑποπνέειν. Itaque videtur Theophylactus ὑποπνέειν non admittere, neque velle ὑποπνέειν affligere significare. Cyprianus vertit, affligo corpus meum, & vulgata cū Ambrosio & Augustino castigo, & Hesychius ait ὑποπνέειν ὑποπνέειν, μαρτυροῦμαι. Et videretur legēdum ὑποπνέειν cum sit inter ea quę per o scribuntur in 2. syllaba, sed & sequitur ὑποπνέσμεναι γὰρ ὑποπνέειν ὅτι ὁματισμῷ. Tertia lectio, ὑποπνέειν ab eadem mēte qua ὑποπνέειν. nā πνέειν Dorice dici πνέειν auctor Eustathius in Odyss. η. vt πνέειν pro, πνέειν. Hesychius πνέειν πνέειν, πνέειν δὲ μαρτυροῦμαι.

lb. 30. *Quoniam qui certat.*] Tertull. ad Martyres  
c. 3. eleganter hoc exponit. Itaque epistates vester  
Christus Iesus, qui vos spiritu vnxit & ad hoc scā-  
ma produxit, voluit vos ante diem agonis ad du-  
riorem tractationem à liberiore conditione sepo-  
nere, vt vires corroborarentur in vobis. Népe enim  
& athletæ segregantur ad strictiorem disciplinam,  
vt robori edificando vacent: continentur à luxuria,  
à cibis lætioribus, à potu iucundiore. Coguntur,  
cruciantur, fatigantur, quanto plus in exercitati-  
onibus laborauerint, tanto plus de victoria sperant.  
S. Chrysostomus in hunc locum ὁ δὲ πᾶσι; ὁ γὰρ  
μὴ ἀπὶ χεῖρας, ὡς ἐπὶ τοῦ ὁμομαρτυρίου, ἀλλὰ ὁ  
μαρτυρίου καὶ μέγιστος, ὁ πᾶσι τῶν ἀπλῶς κρατῶν τῶν παθόντων. πῶς γὰρ  
φησὶ, ὁ δὲ τῶν ἐξωθεν ἀσθενῶν γίνεται. ὁ δὲ γὰρ μέγιστος ἔστι τοῖς  
ἀσθενέσι ματὰ τὴν κερὰν τοῦ μαρτυρίου, ὁ δὲ πορρωτέρω, ὡς μὴ  
τῶν δυνάμεν ὁλόκληρον. Illud autē Pauli πᾶσι ἐκκρανέται  
sic vertit cum Irenæo li. 4. cap. 72. Cyprianus de ex-  
hortatione martyrum ca. 8. & epist. ad martyres de  
Mappalico, Omnis qui agonizat, in omnibus con-  
tinens est, vt hic Clemens ait εἰς πᾶσι ἐκκρανέται ὁ  
πᾶσι ἀπὸ χρόματος Neque tamen reiicienda est vulgarē  
versio, ab omnibus se abstinet, quam vides Chrysosto-  
mum exprimere, & aduertēdum est hæreticos, qui-  
bus cum disputat Clemens, abstinerē à cibis, quos  
Deus creauit; ipsum autem velle vt non pōnitur  
abstineamus, sed continenter vtamur, id est cum  
moderatione vtamur, cum opus erit, & abstinea-  
mus cum opus non erit.

IN LIB. IV. STROMATVM.

489. 30. *Consuerant enim.*] Plutarchus in The-  
 pho hæc eadem citat, & tertium versum addit. Sui-  
 das. *ὑπὸ τῶν θαλάσσης ἐλαφύς ἐστὶ μῆτος εἰσείας, ὃ ἀποστρεφόμενός 60*  
*τοὺς ἔχει παρὰ δακτύλους τῶν τῆς γῆς καρπῶν.* Ramum hunc o-  
 linæ lana obuolutum & omni genere fructuum  
 terræ onustum ferebat puer, & ante fores templi A-  
 pollinis ponebat in Pyanepsis, pueri reliqui acci-  
 nebant hos versus ad famem arcendam. Herodo-  
 tus in vita Homeri *ὑπὸ τῶν ἰσίων* dictum etiam carmen  
 quoddam docet. *αἰεὶ δὴν πᾶ ἔπια ἀκαλεῖται ὑπὸ τῶν ἰσίων.*



Digitized by Google





καὶ τὸν πόπον ἔνθα κατέλυε. G. Heruetus legit, τὸ πᾶν, F. Morellus P.R. καὶ μὴ τὸν πόπον.

548. Et Poetam Lyricum.] Pindaro hæc vindicat Theodoretus lib. 8. de Curat. Græc. quæ & inter eius fragmenta relata sunt. Pag. sequi meminit alarū Euripidis, de quibus hæc Plutarchus lib. an seni gerenda respubl. αἱ δὲ πρὸς τοῖς καλοῖς ἔργοις ἢ τοῖς ἐνελπίδου χροσῶς πέρυξιν, διὰ τοῖς πλατωνικοῖς οὐκείοις πειροῖς ὁμοίαι, τὴν ψυχὴν μέγας καὶ φρονημα μετὰ γήρους λαμβάνουσιν ἀναφέρειν.

10 Gr. Vide Th. Canterum l. i. c. 25. Var. lect.

549. 10. Platonis quoque.] ὁ δὲ δόγμα ὡς ἐστὶν κειμένη. F. Morello videbatur legendum, τὴς αὐτῆς κειμένης, Cælestis civitatis exemplar esse propositam.

## IN LIB. V. STROMATA.

555. 20. Clamas Aeschylus.] Theodoretus lib. 4. contra Græcos citat hunc versum,

Τὰ μὲν δὲ φελοῦνται μὴ ζητῆ μαίην,

20 Ne quære frustra, quæ nihil tibi conferunt, non ut habet Clemens, μὴ ποτὶ μαίην.

557. 20. Ut ait Sophocles.] Profert hanc sententiam I. Stobæus tit. 29. de assiduitate ex Sophocle in Oedipode, & sequentem Menandri ex eius Eunuchio. Senarij sunt quos ita Latinis exprimere potes,

— quæ quæri solent,

Cura indigere cuncta sapientes volunt.

Ibid. 30. Cunctas res.] Eusebius lib. 15. Præpar. c.

61. hæc Timonis carmina refert ex eius Sillis, legitur que, Η τ' ἀγὰρ πᾶσι πᾶσι κυλινδεται, rectius quàm apud Clementem, Η τ' ἀγὰρ πᾶσι πᾶσι. Cæca omnes alias circum res voluitur. Item,

Ες βέλους ἐπέλεξε κέρη, & εἰς ἐλπίδα βόησιν. non, Ες βροτοῖς, vertitque Trapezuntius, Gravitate confirmavit caput, & in spem coniecit. Est imitatio seu parodia illius loci Iliad. 4. p. 153. edit. Crisp.

Οὐρανῷ ἐπέλεξε κέρη, & ὅτι χθονὶ βαίνει.

In cælo firmavit caput, & super terram ingreditur. Ille autem alter locus qui sequitur, alludit ad initiū Iliados, vbi de contentione Agamemnonis & Achillis agitur,

Τίς τ' ἀρ' ὁπλὲς θεῶν ἐλπίδι ζυγίηται μάχῃσιν.

Quis ergo illos Deorum ut lite pugnarent cōmiserit?

Ibid. Concurrentes cum Echo.] Gr. Ηχὸς συνδρομος ὅχλος, Trapezuntius, Echo concurrentis turbæ. Sequitur apud Eusebium, ὁ δὲ ὡπλῶσι χολῶνται, rectius Clemens ὄχλοι, sed, χολῶνται, ad Echo referri non potest, verum in tertio versu melius legit Eusebius, Νῦτον ἐπ' αὐτέρας ὥρσι λαλῶν, quam habeat Clementis

50 liber ὁρῶν καλῶν, licet in I. Iliad. sit, Νῦτον ἀπὸ στρατὸν ὥρσι καλῶν. Morbum inter homines excitavit loquacitatem: peribant autem multi. Hæc ex eodem Timonis opere desumpta sunt, ne quem forte decipiat Trapezuntius interpres qui vertit, alius quoque vir quidam clarus, quod est Græce, ὁ δὲ λαλῶν ἀνὴρ, iam nominatus auctor. Gellius lib. 3. c. 17. Timon amarulentus librum maledicetissimum conscripsit, qui Sillis inscribitur. Fuit patria Phliasius, ut scribit Simon Apollonides Nicenus, non autem Apolloniares aut Nicenus, ut auctor Dictionarij Poetici tradit Suidas, Τίμων φλιάσιος & αὐτὸς φιλόσοφος τῆς πύρρωνος αἰσχρῆς ὁ γὰρ τῆς τοῦ καλῶνται σίλλου ἔστι γήρους τῆς φιλοσοφίας βιβλία I. Ab Athenæo lib. 4. similis versus eiusdem affertur:

Δειπνομαγὲς, νεκρῷ ὅμματι ἔχων, κραδίῳ δὲ ἀλάχων, Parodia illius I. Iliad.

Οἶνοβαρὲς, κινῶν ὅμματι ἔχων, κραδίῳ δὲ ἐλάφον.

558. Esse decet castum.] Distichum hoc imperitè in editione Florētina, diuulsū sic continuandum esse nos monuit Fed. Morellus P.R.

Αγρὸν χεὶρ τοῖο θυώδους ὀντὸς ἰόντα

Ἐμμεναι, ἀγρεῖν δὲ ἐπὶ φρονεῖν ὄντα.

Ingreditur, castus pectore sancta sapit.

Sacra templa nemo profanus, aut non initiatus frequentabat, nisi cum periculo, vel mortis, vel alterius damni, cuiusmodi apud Pausaniam multa leguntur exempla. Ad eundem modum veteres Philosophi à scholis suis tanquam à mysteriis abigebant illiteratos, ut scholæ Pythagoræ inscriptum erat,

Λείπον συνεισῆσαι, θυῶν δὲ ὁπλήματα βιβηλοῖ.

Cantabo doctis vos vani claudite portas,

& Platonis, Ἀγνομήτην ὁδὸς εἰσὶν. Ita septem sapientum dicta foribus templi Delphici inscripta fuerunt. M. Neander in Phocylidem.

561. 40. Attamen & quæ.] Theodoretus lib. 1. contra Græcos, sed & Parmenides Eleates, qui socius fuit Xenophanis Colophonij, rebus iis quæ intellectu solo percipiuntur fide occurrandum nobis hortatur, inquit enim:

Αἰδοῖ δὲ ὁμῶς ἀπὸντα νόον παρὸντα βεβαίως, hoc est,

Nam quæ aberant, animo tanquam præsentia vidit.

Nempe quia nobis ad ea, quæ capiuntur intellectu, sola mente licet appropinquare.

562. 10. Deus laboranti.] Stobæus tit. 29. de Assiduitate hoc carmen tribuit Alexidi in Orchestride: Libro tamē 6. Strom. 620. 40. Euripidis esse dicitur.

Ibid. 50. In medio.] Hoc offendes Ecclesiastici 37. v. 13, quod ita est in vulgata Lat. In medio infensorum serua verbum tempori: in medio autem cogitantium assiduus esto. C. Iansenius id exponit. Significat, cum quis inciderit in consortium imprudentium; non temere sapientiæ doctrinam inculcandam; ne sanctum detur canibus, sed seruandum verbum tempori oportuno: at cum in prudentum consortio quis fuerit, ibi liberum esse & vtile, ut in docendo sit assiduus. Alter porro locus est 10. Proverb. v. 14. σοφοὶ κρύψουσιν αἴσθησιν, Sapientes abscondent sensum: sic quoque habet Clementis liber Græcus, at in vulgata Latina, Sapientes abscondunt scientiā. Videtur ex Aquila vertisse σοφὸν κρύψουσιν γνῶσιν, aut ex Hebræo. Empedoclis versus quos subiicit, aliter conuertit à Græco Acciaolus Theodoretī interpres lib. 1. contra Græcos:

Infidos vitare malos, nec credere quicquam,

Certa iubent nostra cunctis oracula Musa.

Inter malos itaque homines reponendos esse infideles Agrigentinus censet.

563. 60. Parce tempori.] Idem censet quod G. Heruetus in hunc locum Gilbertus Cognatus Centuria 3. Adag. 208. Ciceronis scilicet locum ex 3. de Finibus bonor. ita legendum, tempori parcere. Verumtamen & Erasmus Cent. 1. Chil. 1. in proverb. Seruire scenæ, affert ex Phocylide celebre illud κερῶ λατρεύειν, tempori seruire, & Lambinus apud Ciceronem legit, parere tempori, & sequi Deum. κερῶ πιδαρχεῖν, διὰ τὴν τὴν Græcis, omnesque libros veteres ait habere, parere, non, parcere. P. Victorius putat legendum, parcere. Theophrastum memoriæ proditum est dicere solitum, πολυπλὴς αἰάλαμα, esse tempus, Stobæo teste.

567. 20. Edatis varios.] Verba sunt Achillis Vlyssē ac cæteros Græcos ad se missos alloquentis Iliad. 10.

Ὡς μὲν μοι στύζετε παρήμανοι δῖος Διὸς δῆος.

In quem locum Eustathius, ὅτι ὁ πρῶτος τὸ πολυλογεῖν ἢ πολυφωνεῖν, ἐξ ἧς ἐπρυθάν, ὡς ἡ παροιμία ὅτι σκαίμματα ἢ πολυλογούντων ἀφελαιμβαί, λαλιώτερος πρυθάνων καλεῖται. Ideo Clemēs cum turtūrem loquacitatem designare dixisset hoc vertitur verbo, vide prouerbium, Turtūre loquacior. Suidas, πρῶτος, ἀσήμεος λαλεῖ, παρ' ὃ καὶ ἡ πρυθάν, ἐπὶ ἀσήμεος φησὶν ὅτι γρηγορεῖ.

Ibid. 30. *Est mihi in lingua.*] H. Iunius cent. 4. Prouerb. 39. Æschylo tribuit hunc versum pariter ac sequentem, sicque vtrumque vertit, *Fidum peni*, vel, *ararium lingua*. Et *nostra praeferit lingua custodem clauem*. Deinde addit hunc Luciani similem versum:

Ἀρήτων ἐπὶ πῶτος γλώσσης σφρηγὶς ὀπταῖα.

*Arcanum ut celet claudenda est lingua sigillo.*

568. 20. *Iam vero eorum.*] Hoc Pythagoræ symbolum seu præceptum ita exponit D. Hieronymus in Apolog. in Rufinum, Stateram non transilicendam, id est ne prætergrediare iustitiam: ita Cyrillus & alij, ut docet Greg. Gyraldus in libello in Symbola Pythag. versus autem qui consequuntur locastæ sunt apud Euripidem in Phœnissis Act. 2. Eteoclem alloquentis.

Ib. 50. *Et Pythagoras iubens.*] Gr. sic habent, καὶ πυθαγόρας ὡς ἐκπύ ἀπαγορεύον, καὶ λαοφόρος ὁδὸς βαδίζειν περὶ αὐτὸν, μὴ δὲν ταῖς ἡν πολλὰν ἐπαυαί γράμμαις. Sed mutata interpunctione ita vertere potes ad verbum. Et Pythagoras non veretur prohibere, ne via regia incedamus, iubens, ne vulgi sententiam sequamur. Certe enim hoc loco Pythagoram vult Clemēs prohibere, ne regia via ingrediamur, quæ communis est. Tamen si enim apud Laertium in vita Pythagoræ legimus, μὴ βαδίζειν ἐκπὸς λαοφῶρος, suspicatur tamen illud μὴ delendum Brodæus l. 2. c. 20. Miscellan. neque hæsiandū esse Erasmo vtrum sit Pythagoræ. Idem censet L. Greg. Gyraldus, profertq; loca D. Ambrosij ad Irenæum Epist. 6. Nam cum ex populo Iudæorum, ut plerique arbitrantur genus duxerit, ex eius disciplina deriuauit etiam magisterij præcepta. Legerat Moyse diuino præceptum oraculo: Solue calceamentum pedum tuorum: Id etiam præceptum Iesu Naue, videlicet ut detritæ & popularis viæ poneret puluerem, qui viam domini ambulare desideraret. D. Hieronymus Apol. in Ruff. Per viam publicam ne ambules, id est, ne multorum sequaris errores. Sed & Origenes eodem fere sensu exponit Evangelicum illud, spatiosam & latam viam declinadam. Sic vero Olympiodorus enuntiat φεύγειν καὶ λαοφῶρος. Euphorionem citat Athenæus lib. de Isthmiis, & Stobæus in Philoctere, sed in versu quem citat Clemens erat ἀχαιῶδες ἵπποις, Equas Achaicas.

569. *Quin etiam mysticum.*] Gr. ἄρα ὁ πρῶτος ἀρχαῖος ὄνομα τὸ μυστικὸν ὅτι μόνος τὸ ἄδον βασιμῶν ὡς λέγεται ὁ ἱερεὺς. D. Hieronymus ad Fabiolam de veste sacerdotali. Octaua est lamina aurea, in qua scriptū est nomen Dei Hebraicis quatuor literis Iod He Vau He, quod apud illos ineffabile nuncupatur. Hæc super pileolum lineum in Pontifice additur, ut in fronte vitæ hyacinthina constringatur. Idem ad Marcellam Epist. 136. in Græcis libris repertum non intelligentes P 1 P 1 legere consueuerant, ut apud Procopium nunc etiam legimus. Theodoretus q. 15. in Exodum, ὅτι ὁ παρ' Ἑβραίων ἄρχων ὀνομάζεται, ἀπὸ τῆς γλῶσσης φησὶν ὅτι γρηγορεῖ. καὶ φησὶ ὅτι τῶν πατρῶν τρυφῶν, διὸ πρῶτος ἀρχαῖος αὐτὸν λέγουσι. καλεῖται ὁ αὐτὸς σκαίμματα μὴ λαλεῖν, ἰνδῶν δὲ ἰά. Hoc autem apud Hebræos dicitur inenarrabile, prohibeturque apud eos lingua pronuntiari, scribiturque 4. literis,

& ob id πρῶτος ἀρχαῖος appellatur. Sam aritanivocan illud nomen Iabæ: Iudæi vero Ia. Auctor commentariorum in Psalmos apud D. Hieronymum legi posse ait Iaho scribens in Psal. 8. D. Irenæus lib. 1. c. 34. Iao numerari ait inter nomina Dei. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 18. profert oraculum Apollinis:

Φεῖξαι πρὸς πάντας ὑπάρχοντες ἑμὲν ἰάω.

Diodorus lib. 1. Epiphanius hæz. 26. contra Gnosticos. At P. Galatinus lib. 2. de arcanis Cathol. verit. c. 10. notat nomen hoc eisdem literis constare, ex quibus tria tempora verbi substantiui componuntur. Et sic apud eos sonant ἡν ἡαῖα, id est, fuit, ἡν ἡου, quod significat, est, ἡν ἡι, id est, erit. ut earundem scilicet personarū æternitas pateat Patrem scilicet Filium & Spiritum sanctum semper fuisse, esse & fore. G. Genebrardus alterum Theodoretum locum ex Polymorpho profert lib. 1. de Trinit. & ait illa Græcorum profanorum loca de Iao Clemēti occasionem dedisse, ut obseruaret illud sonare ἰάω. Lectionem eius nō aliunde petendam, quam à Mo- se cui primum tam præclari vocabuli facta est reuelatio. Ei à Domino quod nomen esset ipsi percontanti responsum est ἡν ἡι Ehie, qui sum. Ehie misit me ad vos. Deus prima persona vsus est, Moses cum alios alloqueretur per tertiam expressit ἡν ἡι Iehue, aut ἡν ἡι Iihie. In Chronologia idem pronuntiari posse docet Iahué, sed semper pronūtiassē Adonai, cum veteres tum recētes doctos præter vnum Sanctem Pagninum, si modo ab hæreticis non sit corruptus, qui vocem peregrinam Iehoua primus confinxit. Sic itaque verti potest hic Clementis locus. Quin etiam mysticum illud quatuor literarum nomen, quod iis s. i. q. p. i. a. dicitur autem ἰάω, quod exponitur &c.

571. 40. *Et exue vestem.*] Hæc in Latina vulgata habentur Leuit. 16. v. 23. Depositis vestibus quibus prius indutus erat, cum intraret sanctuarium, reliquitque ibi, Lauabit carnem suam in loco sancto, indueturque vestibus suis. At in Græco L X X. omnia ut apud Clementem, hoc excepto, ἵασηται ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ ἅγιον, Clemens, Anruerpiensis editio, ἵασηται ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ ἅγιον, Romana rectius, ἵασηται ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ ἅγιον.

Ib. 50. *Porro autem.*] I. Pierius Valerianus lib. 31. Hieroglyphicorum. Ut vero scripturæ Hieroglyphicæ speciem aliquam oculis subiiciamus, in Sai pro vestibulo templi, quod Palladi dedicatum erat huiusmodi argumentum. Infans, senex, æscipiter inde, mox piscis, postremoque omnium fluuiialis equus: quod humanæ fragilitatis conditionem indicat à pueritia vergentis in senium, ac iterum repuerascentis, accipiter vero Deum, ac perinde amorem, quodque in nobis diuinum est. Piscis, odium simul atque mortem, propter mare, quod exitium ac perniciem appellabant. Equus vero fluuiialis impudentem violentiam notabat, ut qui nec patri quidem parcat suo, verum eum interficit, ut matris ipse connubio potiat, & pro dissidio ponitur, quod in duobus contrariis elementis viuit: atque ita promodum concors ea discordia, quæ corporum temperaturam constituit, cum dissidere penitus cœperit, mors inde sequatur necesse est. Sic ergo hæc interpretatur Valerianus, Nascimur, Senescimus, Viuimus, Morimur, Naturæ dissidio. Atqui in singulorum interpretationem conuenit cum Clemente, quanquam nō crocodilum, ut ille, sed Hippopotamum in insculptum fuisse velit, & in diuersa Ægypti vrbe,

pti vrbe. Quod vero ait, pro vestibulo templi, facit ut videatur hic fuisse vertendum, non in *ade* *se* *era* *que* *vocatur* *Pylon*, est enim Græcè, *ὅτι τὸ ἱερὸν καλῶμεν πύλον*, sed in vestibulo quod sacrum dicitur.

575.30. Et πῦλς, hoc est quaternio.] Th. Cáterus li. i. c. 18. Var. lectionū, Ephēbis voces quasdam & notulas Magicas fuisse docet, quibus vrentes in omni negotio superiores evaderent. Hesychius, *Ἐφῆβια χαρμὰς τῶν πύλων, ὅτερον δὲ πρὸς τὸν ἱερὸν ἀπαγορεύει καὶ δῆλα. φασὶ δὲ τὸ πρὸς τὸν πύλον πύλιν ἀπὸ τοῦ, κατὰ τοῦ, αἰετὸς, τὴν πύλιν, διαμαρτυρεῖται, αἰετὸς.* In iis quæ sequuntur Erastus ait librarium incuria omisissum, quid πῦλς significaret, id quod refarcit ex hoc loco Canter. vide Erastum Chil. 20. cent. 8. prou. 49. Suspiciari tamen potest, cum in interpretatione singulorum legas τὸ δὲ αἰετὸς, ac esse hæc duo αἰετὸς ἢ γὰρ πῦλς ὁ αἰετὸς: nisi malis corrigere ex Clemente αἰετὸς ἢ γὰρ. Nota item Hesychium tenebras dicere αἰετὸς, lucem κατὰ τοῦ, αἰετὸς, δῆλα. Sic verum, & Clementem πῦλς dictum putare annum δὲ τῶν πύλων, propter quaternionem tempestatum quadripartitarum hyemis, veris, æstatis & autumnii, quas antea πύλωνες ἔσονται τῶν πύλων dixit, 4. anni conversiones. 570.60. Eodemque modo interpretatus est duodecim lapides illos S. Hieronymus ad Fabiolam de vestitu sacerdotum, cum in singulis versiculis singula dixit assignari tempora, & his ternos menses deputari.

579.10. Amant certe.] Th. Canterus l. i. c. 12. var. lection. Origenes contra Celsum. Caterum Pythagoræ cenotaphia extruebant iis qui defecissent à Philosophia reflexo cursu ad idioticam vitam, nec ideo deterior habitus est Pythagoras in doctrina, & demonstrationibus, aut eius discipuli. Hic autem Hipparchus, cuius hic meminit Clemens, increpatur gravissimè à Lyside Pythagorico in quadam ad eum epistola, quæ etiamnum extat, & quam subiicit Canterus: In eius calce est hæc sententia. Si igitur muratus fueris, gratulabor; sin minus iam iam obisse mihi videberis. Ad quam alludit & D. Gregorius Nazianz. in quadam epistola, *ὡς μὲν ἔν μὲν ἑσθίον, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται, ὡς μὲν ἔν μὲν ἑσθίον, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται, ὡς μὲν ἔν μὲν ἑσθίον, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται.*

580. Vna quidem.] Proclus in Platonem. *Ὁ μὲν ἔν πλάτων δὲ ἀρρῶν πύλιν τὸ λόγος, ὡς πύλιν τῶν πύλων, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται, ὡς μὲν ἔν μὲν ἑσθίον, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται.*

Ἡ μὲν δὴ τῶν πύλων ἐν πύλιν τῶν πύλων, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται, ὡς μὲν ἔν μὲν ἑσθίον, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται.

50 Clementis Græcus liber habet in 1. versu *ἐν πύλιν*, & in 2. *δὲ τῶν πύλων*, Diogenes Laërtius ita citat:

— Κρίναι δὲ οὐ πάντα πύλιν.

Ἡ μὲν δὴ τῶν πύλων ἐν πύλιν τῶν πύλων, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται, ὡς μὲν ἔν μὲν ἑσθίον, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται.

Ἡ δὲ βροτῶν δὲ τῶν πύλων, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται, ὡς μὲν ἔν μὲν ἑσθίον, δὴ καὶ τῶν χαρῶν μακάριον, πῦλιν πύλωνες ἔσονται.

— velim simul omnia noscās,

Aut verum simplex, & pectore semper aperto,

Aut male constantis, laudem & suffragia vulgi.

581. *Mysterium meum.*] Ex Esaiæ cap. 24. v. 16. sumptis hæc quodcumque tandem sit illud Evangelium. *μυστήριον*, inquit, ἐμὸν ἐμοὶ & πῶς ὑμεῖς τὸ οἶκον μου. A Græco LXX in Antuerpiensi editione absunt hæc, at in Romana nupera in Annotationibus post illa verba, *ἐλπίς τῶν ἐνοσθεῖν*, In nonnullis libris hæc sequuntur, καὶ εἰπὶν τὸ μυστήριον μου ἐμοὶ τὸ μυστήριον μου ἐμοὶ & πῶς ὑμεῖς. Latina vulg. Secretum meum mihi. S. Hieronymus monet in LXX non haberi, sed de Theodorionis translatione esse addita, nec habet Cyrillus. S. qui-

dem Chrysostomus, & Theodoretus ita legunt. Apud Procopium à I. Curterio editum, adduntur hæc sub asterisco tanquam ex aliis editionibus accepta, & in commentario ex interpretatione Symmachi, ea esse significatur. Citantur à D. Augustino in psal. 7. Translatio paraph. Chald. Secretum primum iustorum reuelatum est mihi: secretum vinctum in iustorum reuelata est mihi.

583.60. *Qui pro nobis.*] In verbis D. Pauli non potest consulto omissa esse illa à Clemente *ὡς ἡμεῖς*. Quæ sic ipse explicat *ὡς ἡμεῖς* *πραγμαζόμενοι*, ut ego quidem legendum arbitror, non *ἐμαζόμενοι*. Fed. Morellus Prof. Regius.

584.10. *Ex omnibus.*] Idem hoc Callimachi pentametrum sic implet:

Ἡ παιδείας πάντων φαρμακίῳ σοφία.

Ibid. *Alius ex alio.*] Apud D. Cyrillum lib. 1. contra Iulianum. Atqui illud in presentiarum dixisse oportet precium existimarem, quod verè à quibusdam celebratur proverbum, Sapiens alius ab alio. Manifestum autem, quod posteriores à prioribus didicerint, & non priores à posterioribus. In margine additur, *Σοφὸς δὲ ἄλλος ἀπὸ δῆλου.* At hic in Græco *ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπὶ τῶν σοφῶν*. Bacchylidis à Plutarcho & Stobæo citantur multa ex Pæanibus, quæ collegit H. Stephanus, sed hoc prætermisit, quod reperitur & apud Theodoretum lib. 1. de Curatione Græcorum. Audire vero est & Bacchylidem in Pæanibus hæc dicentem, *ὅτι δὲ ῥᾶτον ἀρρῶνται ἐπὶ τῶν πύλων ἐξ ἐπὶ τῶν* hoc est, *Haud enim facile est occultiorum verborum portas inuenire.*

Ibid. 60. *Tibi omnium.*] P. Victorius lib. 13. Var. lect. c. 2. Qui in vetere cultu Deorum Deos inuocabant, nominibusque ipsos appellabant, timentes ne apud eos offenderent, si forte non suo, nec grato illis nomine vocassent, sæpe veniam errati sui petebant, torosque se ad eorum voluntatem referebant, in arbitrio ipsorum ponentes, ut è multis id nomen asciscerent, quo magis delectarentur, suæque inscitie ignoscerent. Hoc fecit Catullus in Hymno in Dianam, cum enim eam pluribus nominibus Dianam vocasset, addit, *Sis quocumque tibi placet Sancta nomine.* & Euripides cuius locus citatur à Clemente lib. 1. Strom. & Socrates in Philebo, καὶ τῶν πύλων ἀφροδίτῳ ὅτι καὶ ἐστὶν φίλον, τῶν πύλων ἀφροδίτῳ.

586.60. *Patrem enim.*] Citantur ab aliis Patribus sæpe hæc verba Platonis in Timæo, quæ ita Latine vertit Cicero de vniuersitate. Atque illum quidem quasi parentem huius vniuersitatis inuenire difficile est, & cum iam inueneris, indicare in vulgus nefas. Proferuntur à Cyrillo hæc sola lib. 1. contra Iulianum, at Theodoretus lib. 2. & lib. 4. contra Græcos, addit quæ hic etiam adiicit Clemens ex aliis fortasse locis Platonis, *Neque enim hoc ita effabile homini fuit cetera disciplina.* Similis est sententia apud Mercurium Trismegistum citante Stobæo tit. 78. de Diis, *Θεὸν μὲν νοῦν καὶ χαλεπὸν, φερόντα δὲ ἀδύνατον. τὸ δὲ ἀσώματον σώματι συμμύει ἀδύνατον.* D. Cyrillus loco citato, ut quidem habet interpres Latinus, Deum intelligere difficile est, eloqui autem impossibile, si cui etiā intelligere possibile. Incorporeum enim corpore significare impossibile.

587. *Vnus perfectus.*] Hæc Orphei carmina iam protulit in Protreptico 75.50. *Ex se vnus genitus.* Ibi enim legitur *ἐξ ἐσὺ αὐτογενής*. At hic αὐτογενής, ut & apud Eusebium lib. 13. de Præparat. Euang. In hoc versu notat Clemens ipse variam lectionem: quidam enim legunt, *ἐξ ἐσὺ καὶ πάντα πάντα.* alij, *πάντα πάντα.* Natus

*sunt.* Prior lectio in Adhortatoria oratione Clementis ac Iustini reperitur, posterior nusquam alibi, tertia vero est,

Εἰς ἑς' αὐτοπλής, αὐτὴ δὲ ὑπο πάντα πλεῖται.

Sic Theodoretus lib. 2. sic Eusebius lib. 13. Præpar. In libello etiam de Monarchia legitur *ἡ πικται*. Subiicit vero Clemens duos Orphei versus, qui apud Eusebium non annectuntur superioribus. Illa enim verba, *ἡ πικται ἐς ἡμεῖς*, sequitur, *λατὼν ἐμοί*. At hic & apud Iustinum in Adhortatoria, & de Monarchia sequitur:

Παῖσι γὰρ θνητοῖς θνητῇ κίρᾳ εἰσὶν ὡς ὅσους,  
 Λαοιγενεὶς δὲ ἰδέειν διὰ τὸ πάντων μετέοντα.

**Perionius,**

Mortales nam oculi cunctis mortalibus insunt,  
Cunctorumque Iovem non possunt cernere Regem.

**At Clemens:**

Πᾶσι γὰρ θνητοῖς θνητὰ κώρα εἶναι αἰ ὅσοις  
Μηκερὰ ἐπὶ σόφκας τε ὅσα ἐμπυῖασι.

**Theodoret interprets:**

— *Et mortalia lumina nobis,*

Et prae terrae, saxo circum atque ossa resistunt.

588. *Illum non oculis.*] Paulo planius hæc conuer-  
tit Theodoretus interpretis lib. 1. de Curat. ægrotitudi-  
num Erhic. Nec minus Empedocles ita inquit de  
his, quæ videri oculis nequeunt.

*Nam neque ad hoc oculi valeant accedere nostri,*

*Non illum prensare manus, certissima nobis*

*Quæ via res omnes animi ad penetralia mittit.*

Ibidem sententia Solonis allata præcedit hanc Empedoclis.

§93. 50. *Xenocrates Carthaginensis.*] Et si hoc loco Xenocrates dicatur *Καρθηδόνιος*, Carthaginensis, existimandum est tamen hic potius médum esse, quàm apud Laertium, nam & ipse Clemens lib. 2. 442. & 606. l. 2. Chalcedonensem eum dicit. Plutarchus in libro de versutia terrestrium & aquatilium animantium tradit Democritum demonstrasse homines ab animalibus ratione carentibus artes edoctos esse, ut ab aranea textoriam, ab hirundine architectonicam, à Philomela, musicam.

594. 50. *Qui facit, inquit.*] Ita Chrysostomus in hunc Psalmi locum. Τὸς δ' αὐτοῖς καὶ πνεύματα ἐκ τῆς οὐρανοῦ ἐκπορεύονται καὶ τὰ ἄλλα δι' ἐκαστῶν διδάσκων. οὕτως μὲν γὰρ τὸ πνεῦμα πρὸς τὰ φύσις, ἰσχυρὰ δ' τὸ πρὸς ἄνθρωποις. ἀγγέλοις δ' ἡρώδης ὑπουργοῖς δ' τῶν ὀσίων θεοῦ ἐκείνηται τῶν ἀγγέλων, καὶ καλὰ καὶ πρὸς ἄνθρωποις καὶ πρὸς ἐκκλησίαν πάλιν καὶ πρὸς ἐκκλησίαν σημαίνων ἄνθρωποις. Hæc postrema reddidit aliter interpretes. Ac propterea de iis quoque mentionem fecit, vt scelerum vindicem Dei vim, ac facultatem designaret. Tu vero sic verte; Ac propterea ignis quoque mentionem fecit, vt eorum vim scelerum vindicem ac facultatem designaret. Hebræi tamen hunc locum ita intelligunt. Qui facis tuos nuntios Spiritus ceu ventos, eorumque ministerio vt collibitum fuerit vteris.

396.60. *Dicamus vero.*] Loquitur Plato de iis quos  
Coryphæos appellat, idque est p. 173. edit. H. Steph.  
vbi τὰ δικαστήριον ἢ βουλευτήριον, nouus interpres vertit,  
Curia aut Senatus, rectius Heruetus, *Prætorium aut*  
*Curia*, neque enim Curia Iudicium est, sed Senato-  
rum. At ramen τὰ ψηφίσματα λεγόμενα ἢ γράμματα, me-  
lius ille, *plebiscita, aut alia publica scripta*, quam Her-  
uetus, *et scripta decreta.*

597. Bene autem.] Hæc quoque rectius Platonis  
 interpres, quem sequere, & ita verte; *Quid vero bene,  
 aut male in civitate suo tempore geratur, aut olim apud*

maiores gestum sis, magis ipso: fugit, quam, ut dicitur, ma-  
ris arena. Id enim sunt χῆες. Apud Suidam χῆες est  
nomen festi apud Athenienses, quo loco legendum  
est ex manuscripto, καὶ ἰδίῃ αὐτὸν ἐς ἀθλωσιν, δέ, εἰς  
ἀθλῶας καὶ παύσινα σ.π.ε. βασιλείων τῶν ἀθλωσίων, δέ, κα-  
ταρτίως αὐτὸν πόρον. Item in voce χατῶ ἀφώματος ἔργον  
ἀργυμένῳ ὥστῳ.

Ibid. Et hæc nesciunt.] Hæc rectè Hermetus neque  
 interpres Platonis, καὶ ταῦτα πάντα οὐ οἶον οἱ οὐδὲν οἶδον, Et  
 ne id quidem scit, se hæc omnia nescire. ἀνὰ τὴν οὐρανὸν ἐκείνην 10  
 (addendum ex Platone: μόνον δὲ τὴν πόλιν) καὶ τὰς αἰνέει καὶ  
 ἐκδομαί. sed re vera ipse tantum corpus in civitate iac-  
 cet, ac versatur.

Ibid: *Ipse autem, ut ait.*] Hæc quoque superiori-  
bus annectuntur apud Platonem, vnde ea potuerūt  
excerpere ampliora, quam apud Clementem, ij qui  
eius fragmenta collegerunt: *ὃ δὲ διέτρεξε πανταχὺ φύσιν τε  
καὶ νότον τε καὶ ἀνέμετον καὶ ἐν ὅλοις γαλαξίᾳ, ὡς  
ἔστιν ὅψις ἀστρονομία, καὶ πᾶσι πάντα φύσιν ἀντιμετρεῖται,*  
mens autem ubique fertur, & quæ sub terra sunt, & 10  
quæ super terram dimetiens, & quæ super cælum a-  
stronomiæ rationibus explicans, & omnem ubique  
rerum naturam peruestigans. Græca vero Clemen-  
tis *αὐτὸς ὃ πᾶσι καὶ ἀνέμετον καὶ ἀνέμετον, ὡς ἔστιν ὅψις  
ἀστρονομία.* &c. *Ipse autem, ut ait Pindarus, volat sub ter-  
ra, & super cælum, astronomiæ dans operam & univer-  
sam n.o.e.p. indagans.*

597.20: *Omnes in terram.*] Iustinus orat. exhorrar.  
ad Gentes, καὶ Ὁμηρος διηγεῖται πῶς τὴν Μυτιλήναιον ἀγένην τῆς  
μὴ ἐπίνομος ἀδελφαιμότητος πῶς τὴν ἐκείνου φρενὶ τῆς μεταμορφώσεως  
σκληροῖται, 30

Αὐτὸν ἑμὰς μὲν πάντας ὕδαρ καὶ γῆα χθονός,  
δι' ὧσ' ἐβόησαν ὄρην τε εἰς τιὸν ἀρχαίαν καὶ περὶ σῆμα αἰνέειν  
καὶ γῆς αἰαλύνειν κλέουσιν. Homerus alio loco Menelaum di-  
centem introducit iis, qui non equis animis Hectoris ad singulare certamē prouocationē acceperant.

*sed vos terra quidem cuncti fiatis et unda.*

(Sic mallem vertissent Hermetus & Perionius.) Nima iracundia incitatus eos in antiquam, priorēque ex terra effractionem dissoluēs. Heraclides Ponticus in libello de allegoriis Homericis docet eum Anaxagoræ sententiā mutuatum esse hoc versu. Nam omne corpus in ea demum fatiscens resoluitur, ex quibus natum erat: veluti restituente natura mutuum. Ille vero terram alterum elemētum aquæ coniunxit, vt mixtus humor siccitati ex contraria natura ad mutuam concordiam temperaretur. Locus est Iliad. 7. in quem scribens Eustathius, monet hoc idem significare quod enecemini, quod hæc duo solum in cadaueribus restent, vel in terram resoluamini, quæ duo sunt grauiora, & motus experia elementa, vobisque similia. Sic Xenophanes dixit:

Πάντες γὰρ γὰρ τῆς τοῦ ὕδατος ὁκλήσεως.

qui versus extat & apud Sextum Philosophum, ut  
& ille:

Εκ γαίης γ' ὅ πάντα εἰς γλῶ πάντα τελευτᾷ.

quem habes & lib. 4. Theodoreti : hunc etiam Homeri locum citat Sextus lib. 9.

Ibid. Et conculcate ipsos.] Alludit forte ad illum  
Esaiz, locum c. 10. v. 6. Et ponam illum in conculca-  
tionem quasi lutum platearum, vel ut c. 11. v. 27. ὁ  
καταμαλῶ καὶ καταπατήσω τὴν πηλὸν ὅταν καταπατήσῃσθε, Sicut fi-  
gulus conculcans lutū, sic conculcabimini. Callima-  
chi loco de Prometheo, similis ille Iuuenal. Sat. 14.

*Forſitan hæc ſpernant iuvenes quibus arte benigna  
Et meliore luto ſinxit præcordia Titan.*

**Ib. 40. Epi**

sit eius interpres Trapezūtius : at in Græca editione  
 reperies p. 395. ἰρὸς δ' ἀρμηνίῳ, π' ἄλλος παμφύλου μέμνηται ὅς  
 ὄβι' ἰσοοῦσης.

Ib. 60. Ignis, nempe.] τὸ πῦρ πρὸς πίπτει δι' αἰέρος εἰς ὑγρὸν,  
*ignis per aerem conuertitur in humidum ab administrante*  
*omnia Ratione ac Deo. Diogenes Laert. in vita Hera-*  
*cliti hoc explicat ; πυκνύμενον γὰρ τὸ πῦρ ἐξυγραίνεται, συμ-*  
*παύμενον τι γίνεσθαι ὕδωρ· πυκνύμενον δὲ τὸ ὕδωρ εἰς γλῶττι πρὸς πίπτει*  
*ἢ τῶν τιμῶν ὁδὸν ὅθι τὸ κράτος ἔστι· παλιν τι αὐτῷ τῶν γλῶττι χεῖται,*  
*ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι ὥς δὲ τῦττε τὰ λοιπὰ χεῖσθαι πάντα ὅθι τῶν*  
*αἰσθημάτων· αἰσθάνει τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης· αὐτὴ δὲ ὅθι ὅθι τὸ*  
*αἶον ὁδὸς. Denfatum ignem liquefcere constantem-*  
*que aquam fieri, concretam vero aquam in humum*  
*verti, & hanc iter ad inferiora esse ( sic corrige Lati-*  
*nam versionem) Humum ipsam denuo effundi, at-*  
*que ex ea fieri humorem. Ex eo autem reliqua fere*  
*omnia ad euaporationem eam referens quæ ex ma-*  
*ri fit, ipsamque ad superiora viam esse.*

§99.50. tollamus iustum.] Gr. ἀφαιρομεν ἀπὸ ἡμῶν τὸν δικαίον ὃν δόξαμεν ἡμῶν εἶναι. Sapientiz 2. v. 12. ὁ ἐκφύειντος μὲν ὃ τὸν δικαίον, ὃν δόξαμεν ἡμῶν εἶναι. Latina edit. Circumueniamus ergo iustum, quoniam inutilis est nobis: plus quippe volunt esse δόξαμεν, quàm ἀρχαίον. Locus Platonis legitur p. 361. edit. H. Stephan. quem adscribemus, ut ex eo corrigatur Clementis liber. ἔγω δὲ καίματος ὁ δικαίος μαστιγώσεται, σκελετώσεται, διεθήσεται, ἐκκελεύησεται τῷ ὀφθαλμῷ. πλεονῶν πῶτε κακὰ παρὸν ἀνὰ μὲν ἀναλήψεται· ὁ γὰρ ὁπότεν ὃν ἐκ τῆς δικαίου ἀπὸ δεινῶν δεινῶν δεινῶν. Iustus (qui quidem ita affectus sit) flagris cædetur, torquetur, in vincula coniicietur, oculi ei eruentur, denique omnia molestiarum genera passus in crucem tollitur, vel in frustra concidetur, & cognosceret non esse, sed videri iustum concupiscendum esse. Ita verendum potius cum Ficino videtur, quam cum Serrano.

Ibid. *Antisthenes Socraticus.*] Locus est Esaiæ 40.  
v. 18. ὅτι ὁμοιοῦσθε κύριον. Cui ergo similem fecistis  
Deum, & v. 25. ὅτι με ὁμοιοῦσθε Θεοῦ ὁμοιωθήσεται αὐτῷ ἄνθρωπος. Sic Antuerpiens. at Romana, καὶ ὁμοιωθήσεται. Latina vulg. Cui me assimilastis, & adæquastis  
dicit Sanctus. Sic Aquila vertit καὶ ὁμοιωθήσεται. Clemens habet, ὅτι με ὁμοιοῦσθε λέγει κύριος. Procopius in

**Zzz**

ἐν ἀνδράσιν ἐν ἡσάλῃ γῆρας οὐκ  
 Μιας ᾧ πτόομαι  
 Μας ἀμφοτέρω,  
 Τῆς ὕλης. ὡς ἀδίδωμι εἶνα τὸ τύπων δαμνηρὸν ἐν  
 Αἰετοπύχων πατέρα λέγει.

**Δωδυνάϊε μεγαθενές**

*Δεισιπύχαι πάντες*, qui quamvis non nominet Pin-  
darum, eum tamen esse, ex iis, quæ dicta sunt colligere est. Hæc Canterus. Tu eodem modo Eusebium emenda hæc citantem p. 395. Et verte, *unum virorum*  
*dicens, unum Deorum est genus. Ex una matre spiramus*  
*ambo, nimirum materia: tradit & unum opificem istorum*  
*quem Δεισιπύχαι πάντες dicunt, sive optimum artificem.* Lo-  
cus Platonis qui sequitur, Epistola 6. legitur, *ὅτι*  
*πάντων θεῶν ἡγεμῶνα, καὶ τῶν ὄντων ὁ θεὸς μακρότατον*, Deum re-  
rum omnium, & quæ sunt, & quæ futuræ sunt, Prin-  
cipem adhibito studio non inerudito, & studij ger-  
mana disciplina, iurâtes, illi iubeat Principis & causæ  
patrem. Item, *ὅτι αὐτοῦ φιλοσοφῶμεν ἐν σῶματι πάντες*  
*σώφως*, quem si re vera philosophemur omnes per-  
spiciuè cognoscemus.

Ibid. 30. *Heri Armenij*.] P. Leopardus lib. 9. c. 2. Emendat. Contuli nuper Clementem Alex. Græcum cum Latino eius interprete; & quod in confutando deprehendi erratum Græci codicis, atque interpretis dissimulare hic nolui. Lib. 5. Strom. εἰς οὐρανὸν ἀναβαίνειν οἱ πολῖται πρὸς τὸ ἄρμενιον, & οἱ γοργία αἰδέσθαι καὶ ῥαδαμαΐδους. Hic Gétianus ab *Armenio*, vertit cum vertere debuerit, *Eros Armenij*, & legere πρὸς τὸ ἄρμενιον. Sequitur enim apud eundem eodem libro, οἱ δὲ αὐτοὶ οἱ τῆς δεκάτης τῆς πολιτείας πρὸς τὸ ἄρμενιον τὸ γῆνός παμφύλου μέμνηται ὅς ἐστι Ζωροάστρης, αὐτοὺς γὰρ Ζωροάστρης χάθει τῷδε, σωείχεσθαι Ζωροάστρης οἱ ἄρμενιον τὸ γῆνός παμφύλου οἱ παλιέμω πλευνήσας. Platonis locus est, ἀλλ' ἡ μέν τοι σοι, ὡς ἔστι, δίκην καὶ ἀπολογεῖν ἐρῶ, ἀλλ' ἀλήθειαν μὲν αὐτὸς πρὸς τὸ ἄρμενιον τὸ γῆνός παμφύλου, ὅς ποτε οἱ παλιέμω πλευνήσας. Valerius Maximus lib. 1. Quæ minus admirabilia Eris Pamphylij casus facit, quem Plato scribit inter eos, qui in acie ceciderant, decem diebus iacuisse. Hic impressi tamen codices habent Phæxi, scripti Eeretri, mendose utrumque. Macrobius in somniū Scipionis scribens: Sed ille Platonicus secretorum relator, Eri quidam nomine fuit natione Pamphylus, miles officio qui cum vulneribus in prælio acceptis &c. Ergo τὸ ἄρμενιον, nomen patris Eris siue Zoroastris est. Hæc Leopardus. Itaque & apud Platonem Ficinus & Serranus, & hic Heruetus vertere debuerunt: *Eris Armenij filij, genere Pamphylij*. Eusebiū ait Zoroastris nō meminisse Heruetus, quoniam hæc omnia omi-

10

20

30

4

34

6



hunc locum c. 46. ὅτι μὴ ὁμοίωσα π. v. γ. ὑμῖν ὃ λογισαδι  
 πρὸς δὲ τὴν ἀσπίδα, ἀποπία, οὐκ ἔστι τὴν ἀσπίδα τὴν ἐκείνην. *Vos autem in quantam impietatis  
 absurditatem delapsi estis considerate, qui corpore  
 carentem mortalium formis subdideritis.* Tertullia-  
 nus lib. 1. aduersus Marcionem 4. Per Esaiam Deus  
 cōcionabitur, cui me assimilabitis? Diuinis forsitan  
 comparabuntur humana, Deo nostra? quem locum  
 Pamelius hunc Clementis citans refert ad versum  
 18. capitis 40. qui fortasse referendus ad 25. Anti-  
 sthenis dictum apud Eusebium l. 13. Præp. c. 7. legi-  
 tur *Θεὸν ὅδε τι εἰκόνει φησι, Deum nulli esse similem ait, qua-  
 propter nemo potest eum discere ex imagine.* Addenda  
 ergo vox Θεόν, libro Clementis.

600. *Verum videntur.*] Theodoretus lib. 3. de Cu-  
 rat. ægritud. Græc. hæc carmina citat, quorum prius  
 ita disponunt docti.

Ἀλλὰ βροτοὶ δοκίμασι θεὸς ὁμοιωσάμεν

καὶ ἴσμεν ἀθανάτων ἔχειν φανέντων δὲ μορφῆς.

*At mortales homines putant Deos genitos esse,  
 sensibus æquales, & voce & corpore nobis.*

(Clementis editio Florentina habet in altero, πῶς  
 σπερίπῳ δὲ ἰσθῆται ἔχειν.) Rursus ita,

Ἀλλ' εἴ ποι χεῖρας εἶχον βόες ἢ ἐλέφαντες. hoc est:

*Si manibus possent uti tauri atque elephantis,*

*Pingere vel manibus, vel quæ nos facta referre.*

*Iam similes & equos diuos bubusque videres*

*cornipedes finxisse, & equos tauris que bicornes,*

*Haud alio factos quam quo ipsi corpore nunc sunt.*

In primo versu Clemens habet, βόες ἢ λέοντες. In 2.  
 ἔργα πλείων, Theodoretus interpretis legisse videtur, ἔργα  
 λίγων. Sed & tertium versum apud Clementem:

Ἰσπομένει δὲ ἰσπομένη, βόες δὲ πῶς βουὴν ὁμοιοῖ.

interpretatus est Theodoretus interpretis, Heruetus o-  
 misit, & videtur non satis cum aliis quatuor cohæ-  
 rere, sed ad priores potius referendus. *Deus non est  
 similis hominibus, nam equi equis, boues bubus, homines  
 hominibus similes sunt.* Idem Theodoretus lib. 4. The-  
 rapeutices ægritud. Græc. aliam de Deo similem sen-  
 tentiam laudat. Xenophanes igitur Orthomenis,  
 Colophonius, qui Eleaticæ sectæ princeps fuit, om-  
 ne hoc quod oculis intuemur, vnum esse, inquit, or-  
 biculari figura, finitum, nequaquam genitum, sed  
 æternum prorsus atque immobile. Eadem eius sen-  
 tentiam refert & Sextus Philosophus contra Ma-  
 thematicos lib. 1. Xenophanes autem dogma erat  
 præter aliorum hominum prænotiones vniuersita-  
 tem esse vnum, & Deum congenitum omnibus; ef-  
 se autem rotundum, & nullis passionibus obnoxiiū,  
 & immutabilem, & rationalem. Citat idem Sextus  
 & quosdam eius versus in Homerum & Hesiodū,  
 nam in eos scripsit versus elegias & iambos, sub-  
 sannās ea quæ de diis dixere, ut tradit Laertius Dio-  
 genes, qui tamen cum eius sententiam de Dei sub-  
 stantia globosa exponeret vnam cum censuisse, siue  
 singularem reticuit.

604. 20. *Sunt hi quidem.*] Gr. οἱ μὲν ἀδμήτης αἰεὶ ἐλίων  
 νύσων εἰσι & αἰαίλοι ὅδε δὲ ἀνθρώποις εἰκελοί. Allegit hoc in  
 numerum fragmentorum Bacchylidis H. Step-  
 hanus itaque vertit. *Illi quidem non domantur morbus sæ-  
 dus, culpaque vacant nullo modo hominibus similes.* Le-  
 git ergo pro αἰεὶ ἐλίων, quod vertit Heruetus, vel val-  
 de, αἰκαλιών, sed & vox αἰαίλοι, ei suspecta est. Hanc  
 eius emendationem confirmat Eusebii liber 13. p. 397.  
 si quidem eius sit αἰαίλος.

1b. 40. *Ait Amphion.*] Apud Eusebium legitur &  
 αἰαίλων, ait Amphion in Antiope. Scripsit tragæ-

diam Antiopen Euripides, quam citat Stobæus  
 multis locis.

1b. 60. *Eius quod oportet.*] Gr. τὸ λόγον τὸ θεοῦ ἀνι-  
 φησι. Heruetus in libro suo correxerat ὁ δὲ θεός. Sex-  
 tus Philosophus ex quo in sua Philosophica Poesi  
 hūc locum exscripsit H. Stephanus, sic habet, ὁ θεός  
 κλητός ἀναρχόμενος τῶν πᾶσι φύσεως & ἔργῳ ἵνα δικαίως τὸ πᾶσι  
 ἔχῃ, φησὶ, Λόγον τὸν θεοῦ ἀνιφύειται γίνονται ἀνθρώποι, καὶ πᾶσι  
 ὁ δὲ ἀκούσας & ἀκούσας τὸ πᾶσι φησὶ. Quem interpre-  
 sexti Heruetus ipse sic expressit. *Cum est autem hæc*  
*ratio, non intelligentes sunt homines, etiam priusquam au-*  
*dierint, & cum primum audierint.* Loquitur de com-  
 muni ratione, ut ex antecedentibus constat. Ait e-  
 nim, πᾶσι δὲ τὸν κοινὸν λόγον & θεὸς & ἡ φύσις μακρῶς γινώσκου-  
 λογικοί, κριτικῶν δὲ ἡθῶν φησὶ ὁ θεός κλητός. Hanc autem  
 communem & diuinam rationem, & cuius partici-  
 patione rationales efficimur dicit Heraclitus esse id,  
 quod de veritate iudicat. Atque ita corrigenda est  
 huius postremi loci interpretatio. Eusebius legit et-  
 iam τὸ λόγον τὸν θεοῦ αἰεὶ, vertitque Trapezuntius  
 verbi quod est semper sensum homines non capiūt,  
 neque antequam audiant, neque cum primo au-  
 dierint.

605. 10. *In veritate.*] Eisdem Sophoclis versus in  
 Exhortatoria ad Gentes laudauit p. 75. 20. vbi quod  
 est in Sexto *images & æneas & ligneas*, ita ex hoc  
 recte emendari constat, si deleas & ligneas: nam in  
 Græco abundat, ἢ ξύλων, & addendum est, & αὐτεas,  
 quod omisit interpretes χριστοπύκτων. Citantur & a Iu-  
 stino in Exhortatoria ad Gentes p. 19. & de Monar-  
 chia 166. à Theodoro lib. 7. Therapeut. Græc. &  
 ab Eusebio repræsentantur ex Clemente lib. 13. Præ-  
 parat. In primo εἰς τοὺς ἀλεθρίαισι, εἰς ὅτι, vertendum  
 fuit:

Vnus profecto verus, vnus est Deus. vel,

Vnum profecto nomen, vnus est Deus.

In penultimo legitur in Protrepico, καὶ κατὰ πατρύ-  
 ρας Νέμεους, at hic, κατὰ π. σίφους. Apud Iustinum,  
 πατρὶ πύχους. At Theodoretus habet, & coronas  
 affatim dantes, vertente Acciaolo, & in 2. & in 3. ver-  
 su longe diuersus est:

Terramque fecit & populorum vertices

Pontique fluctus & sonora flumina.

nisi forte flamina legendum, vbi κατὰ πατρὶν bias: sed  
 ex Iustino Clementi hæc duo potius corrigenda  
 sunt.

Ibid. 30. *In actu autem.*] In Tragœdia Pirithoi for-  
 te, sed apud Eusebium legitur non ὁμοίως, sed ὁμοίως,  
 vbi distincta in quinque anapesticos habes hæc ver-  
 ba, vertere ergo potes, qui in ætherea rotatione, seu for-  
 nice, aut globo, ὁμοίως, multa significat Glossarium  
 ὁμοίως, Tornus. Hesychius ὁμοίως σφόδρος, δῖος, κατὰ  
 siue motum, siue figuram indicari putes, cælum in-  
 tellige omnia complectens & ambiens. Idem Euse-  
 bius habet, ὅτι τὸ εὐφροῖνος αἰχμῶλος. Et Euphorionis filius  
 Aeschylus, non ut Clementis liber, ὅτι εὐφροῖνος, ὅτι αἰ-  
 χμῶλος. Euphorion enim pater Aeschyli Suida teste.  
 Cæterū quod hic αὐτοφύνη δημιουργόν, appellari ait Cle-  
 mens, & alibi ab Orpheo αὐτοφύνη, & in Sybillinis o-  
 raculis, interpretatione aliqua emolliendæ sunt hæc  
 voces, ut monet G. Genebrardus lib. 1. de Trinitate,  
 ne ruamus in præcipitium Cælij Laëtantij, qui pu-  
 dendo errore Deum se procreasse, atque fecisse non  
 dubitauit scribere. l. 1. c. 7. Inft.

Ibid. 40. *Qui non intelligentes.*] Theodoretus lib. 1.  
 de Curat. Græc. profert hanc Heracliti γὰρ μὴ, cam-  
 que ita reddit eius interpretes Lat. Cum stulti quid  
 audiunt

audiunt surdis videntur esse perfimiles, celebre dictum vel tūc abesse eos testatur, cum prope adsunt. Posteriolem partem melius vertit Heruetus. Vide Erasimum in prouerbio, præsens abest, qui parem locum Aristophanis proferat, *ὅς τινι λέγοντι αὐτῷ*

*Κέχλωας, ὅ τινι δὲ σου παρὼν ἀποδημαί.*

606.10. *Viniunt autem.*] In libro Eusebij erat, *ἔδμην ὃ ἐν ἀριθμῷ ὁ λογισμῶς*. deinde, *Ratio regit homines.*

*Ὁ λόγος ἀνθρώπων κυβερτᾷ καὶ ποιεῖ τὸν κόσμον.*

10 *Ὁ λόγος ἀνθρώπων κυβερτᾷ καὶ ποιεῖ τὸν κόσμον.*

*Ὁ λόγος ἀνθρώπων κυβερτᾷ καὶ ποιεῖ τὸν κόσμον.*

*Ibid. 30. Ne acum.*] Gr. *μὴ δὲ βελότης ἐναμμα*, corrige ex Iustino & Eusebio, *ἐν ἀμμῳ.*

*Ne filum acus vel unum Pamphile expetas.*

Iustinus in libello de Monarch. p. 168. & Eusebius 399. hos versus proferunt. Sed, ut ait H. Stephanus in Comicis sententiis, Philemoni eos tribuit Iustinus non Menandro, illiusque eos esse arbitratur ille, quod legantur eiusdem argumenti alibi alij Philemonis ipsius; ac licet videantur à Clemente tanquam ex duobus locis allati, ex vno tamen esse, & priores sententiam posteriorum continuare, quod in fine priorum & initio posteriorum ponat, *Nec acum*, ita ut suspicetur non repetiisse eum verba illa, *Nec acum*, sed addidisse cætera consequenter usque ad, *Diūque ἔντ' interdiū*, tum pro paraphrasi dicti illius *Sacrificate sacrificium*, addidisse, *Iustus Deo autem &c.*

607. *Tum mortuos.*] Hos quoque versus Iustinus recitat in libello de Monarchia, ut notat H. Stephanus, sed partem eorum non Diphilo, ut Clemens, sed Philemoni adscribit, partem Euripidi, quosdam etiam annectit alteri sententiæ Sophoclis; quin agnoscit idem multa hic mendosa, quæque non facile inter se conueniunt: nos tantum attingemus quædam quæ ad sententiam pertinent, si qui editionem Græcam Clementis adornabunt olim, rationes versuum constituent. Atque in primo quidem Iustinus legit *Νικώσας π*, sed Clementis & Eusebij libri *Νικώσας π*, ut & Theodoretus, qui hæc lib. 6. *Diphilo* tribuit ut Clemens. H. Stephanus Iustino assentiendum putat.

*Ibid. Vnam bonorum.*] Græce erat:

*Μία δὲ δίκαιον ἔπρεσεν ἡ ἀσέβεια ἔτι*

*Ὁρον, καὶ εἰ πῶς δύο καλύψω.*

*Ἡ γὰρ φύσις πᾶσι παρὲς χρόνῳ.*

Apud Eusebium verò,

*Μία δὲ δίκαιον, ἔπρεσεν ἡ εὐσεβία ἐν ὅρον,*

*Κ' εἰ πῶς δύο καλύψω ἢ γὰρ φασὶ χρόνῳ.*

30 loco vltimi. Apud Iustinum est alius, sed idem significans, hoc nimirum. Alioqui si verum sit quod aiunt fore eandem vtriusque cōditionem terra vtrunque eodem modo regente. Lege ergo,  
*Vnam bonorum, sed malorum esse alteram,*  
*At contegentur ambo si terra obruit. Agedum &c.*  
Porro post duodecimum versum omisit hunc Heruetus:

*Ὁς τῶς ἀμφοτέρων τοῦ βίου μῆκος βίον Δίδωσιν*

*Vitam ille quatuor protoget peccantibus.*

60 *Ibid. In otio ἔντ' quiete.*] Gr. *ἐν τῇ ἡσυχίᾳ καὶ τῇ ἡσυχίᾳ.*

*Ὁ παν ὅλῳ ἄρσενι τυχάνη τύχη.*

Iustini interpretes Langus,

*Vindicta quamprimum vacare cœperit.*

H. Stephanus,

*Quum se vltionis tempus offert commodum.*

Tum scilicet conuincitur falsæ opinionis.

*Ibid. tempus ille contemperet.*] Gr. *τὸν χρόνον καρτέω,*

Apud Iustinum & Eusebium,

*Κακὸς πεφικὸς τὸν χρόνον καρτέω.*

*Est est Deus, sed præditus si quis mala*

*Mente male agit, deputet u in lucro moram.*

*Ibid. 30. Conuenit autem.*] Apud Iustinum de Monarch. ex Sophocle proferuntur hæc, in quorum primo non *καρτέω*, sed *κίνοω* legendum.

*Veniunt enim illa seculorum tempora.*

*Ibid. Et rursus subiungit.*] Licet dicat Clemens paulo post reliqua subiungi, continuantur tamen apud Iustinum, & iuncta citantur; legiturque, *τῇ δὲ ἐδραίων ἔρημος*, non *ἐδραίων*; ὡν, ut apud Clementem. aut *ἐδραίων*, ut apud Eusebium. Item, *πῶς τὴν φύλα βασιλεῖς*, non, *φύλα βασιλεῖς*.

*Sedes requireret terra, nec posthac anes*

*Gestabit aer igne vastatus leues.*

*Ibid. 60. Mensa in eadem.*] Gr.

*ἐν τῇ τραπέζῃ.*

*Εὐρύς αὐδραίων ἀρχῶν ἀποκνηροὶ ἀπὸ πύρι.*

Eusebius, *αὐτὴν ἀπὸ πύρι, & ἀπὸ πύρι.* Ios. Scaliger corrigit,

*ἐν τῇ τραπέζῃ.*

*Εὐρύς αὐδραίων ἀρχῶν ἀποκνηροὶ ἀπὸ πύρι.*

Expertes humanarum miseriæ in corruptibiles immortales.

608. *Spiritus ἔντ' regat.*] Gr. *πνεῦμα δὲ ἡ λωτοχὴ &c.*

*Atque regit ventos circum æra, ἔντ' æquora circum.*

*Ibid. 10. Cælum mihi.*] Addenda est Clementi dictio ex libro Eusebij, legendumque, *εἰς τὴν ἀσφαλῆζον τὴν Οὐρανόν.* Deinde quasi circumloquutione exprimens illud, *Cælum mihi sedes e. t. a. s. p. m. subiungit.* Versus est 1. cap. 66. Esaiæ. Testimonium Orphei laudant Iustinus in Exhortat. ad Gentes p. 18. & de Monarch. 166. Theodoretus lib. 2. de Curat. Græc. Cyrillus lib. 1. contra Iulianum. In septimo versu legendum & hic & apud Eusebium p. 389. ut legitur p. 401.

*Ἀρχὴ αὐτῶν ἔχων, ἅμα καὶ μέσον, ἡδὲ πλεονῶν.*

non ut habet Florentina editio, *καὶ μέσον ἡδὲ πλεονῶν.*

*Principium ipse vñus, medium, finesque teneat.*

Et ita videtur interpretes legisse Theodoretum, Trapezuntius vertit:

*Ipse est principium, medium quoque, ἔντ' exitus idem.*

Sic apud Platonem 4. de legib. *ὁ μὲν δὲ θεὸς ὡσαύτῃ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος ἀρχὴ πᾶσι καὶ πλεονῶν καὶ μέσος καὶ ἔντ' ὅτων ἔχων εὐδαιμονίαν καὶ φῶσιν ἀποκνηρόμενος.* Plutarchus de exilio, *εἰς βασιλεῖς καὶ ἀρχῶν θεὸς ἀρχὴ πᾶσι καὶ πλεονῶν καὶ μέσος καὶ ἔντ' ὅτων ἔχων εὐδαιμονίαν καὶ φῶσιν ἀποκνηρόμενος.* Architas apud Iamblichum de secta Pythag. *ὁ θεὸς ἀρχὴ πᾶσι καὶ πλεονῶν, καὶ μέσος καὶ ἔντ' ὅτων ἔχων εὐδαιμονίαν καὶ φῶσιν ἀποκνηρόμενος.* Vide lib. 2. Strom. 441, 40.

*Ibid. Non aliter fas.*] Gr. *ἀλλ' ὅμως ὁ θεὸς ἡμῶν σὺ λέγει.* At pag. 401. Eusebij:

*Sed neque dicere te fas est, tremor occupat artus.*

sequitur apud Clementem: *Ἐν νόμῳ ἔξ' ἡσυχίας καὶ πύρι. καὶ πᾶσι τῶν τοῦ.* Quod vertit Heruetus, *Cogito dum summum*, versus integer in Eusebio.

*Ἐν νόμῳ, καὶ ἡσυχίας καὶ πύρι καὶ πᾶσι τῶν τοῦ.*

*Pectoraque ex alto dominatur u ordine cunctis.*

*Ibid. 30. si aperueris cælum.*] Gr. *ἔσμος λήψεται ἀπὸ οὐρανῶν καὶ καλύσεται.* Sic habentur hæc in editione Romana noua (nam aliter legitur in Antuerpiensi) nisi quod *καλύσεται*, impressum est. Latina vulg. 6. Esaiæ v. 1. *Vtinam disrumperes cælos, & descenderes, à facie tua montes defluerent.*

*Ibid. 50. Nubibus aduentas.*] Gr. *βρομίους*, at Eusebius p. 402.

*Ἀς πᾶσι βαρυχυσὶς βρόμος δίνουται ὁ πόσις.*

Quas ebrius olim Bacchus distribuit Autumnæ tempore. Sic interpretes Gnomiorum. Ios. Scaliger emendat, *βαρυχυσὶς*, item, *ὁ πόσις*. Quid si legas,

Zzz ij

Σαί ποπ, ὁπώρως; dixit enim ante, Σὸν μὲν ἔαρ, Σὸς χμῶν.

Quæque dat Autumnus, tua sunt ea munera Bacchi.  
hunc versum illis potes subiicere, hybernium à te quoque tempus.

Ibid. 60. Dicitur per Esaiam.] Apud Eusebium c. 7. lib. 13. non legitur ut hic πλὴν πῶς ἡσέμ, sed πλὴν πῶς ὡσέ, & ita ex Osee citavit hunc locum in Exhortat. ad Gentes p. 78. 30. qui tamen reperitur Amos 4. v. 13. Latina vulg. Quia ecce formans montes, & creans ventum. Archilochi autem sententiam refert aliter Eusebius, σὺ δὲ ἔργα ἐπ' αὐθρόπῳις εἴς τε λαοργαπὴν & ἀθύμωτα, quæ ita vertit H. Stephanus cum fragmentis Lyricor. Tu autem opera super homines edis vasa & nefanda. Apud Clementem est σὺ δὲ ἔργα ἐπ' ὕψους δεσῶς λ. κ. ἀθύμωτα. Denique in disticho Orphei quod sequitur rectius habet Iustinus, γαίης ὅππῃ ποσσὶ βέβηται, quàm alibi γαίη δὲ ὑπὸ ποσσὶ β. quod interpretantur, terra sub pedibus iacet. Cyrilli interpres illud videtur legisse cum vertatur super terram pedibus vadit, nisi malis quod hic legitur, γαίη δὲ ὅππῃ β. ε.

609. 10. Dominus servabit.] Gr. κύριος σῶσθαι πᾶς. In Antuerpiensi edit. Esai. 10. v. 13. & πῶς πᾶς καὶ οἰκουμέναις, & πῶς οἰκουμέναις καὶ ἀλλήλοισιν τῇ γαίᾳ ὡς τοσούτων. Et persuadebo civitates habitatas, & orbem manu tanquam nidum comprehendam. Latina vulg. Detrahi quasi potens in sublimi residentes, Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum. Corrigendum est in Græcis utrobique ex editione Romana & σῶσθαι πᾶς καὶ οἰκουμέναις, itaque legitur apud Procopium à I. Curterio editum, & cōτῶμεθο civitates habitatas, & in exemplari Græco Basilij in Esaiam quod sequi debuit eius interpres; corrigendus est etiam Eusebius lib. 13. ubi hunc Clementis locum citat p. 402. Nam & idem l. 4. Demonstr. Evang. cap. 9. lēgit σῶσθαι. Qui vertunt ex Hebræo, reddunt hæc. Et descendere feci tanquam potens habitantes, hoc est deiecti, deturbavi. Sed illa verba, ut notat Leo Castrus in Esaiam, D. Basilijus orat. in Iulittam Satanæ tribuit, Deo vero Clemens cum Tertulliano l. 2. adversus Marcionem 25. Cæterum qui totum orbem comprehendit manu, velut nidum, cuius cælum thronus. & advers. Præream 16. Quæ vero sequuntur ex Hieremia habes c. 10. v. 12. In Latina vulg. Qui fecit terram in fortitudine sua, & præparat orbem in sapientia sua.

Ibid. 20. Demonibus non.] Hos versus, qui in illud Phocylidæ poema περιήλων, non fuerunt relati, sic interpretatur ad verbum M. Neander.

Verum demones hominibus alias alij sunt:

Alij quidem, ut malum ab homine ingrediente (hanc vitam) abigant.

Purat etiam Clemēs respicere eo versus istos, quod Ethnici etiam unicuique nascenti binos tribuerunt genios, quorum alter perniciem nobis molitur, alter iuvare studeat. Cuius sententiæ Empedoclem poetam fuisse ex Plutarcho constat in libello de animi tranquillitate, Οὐ γὰρ (ὡς μένανδρος φησὶν.)

Ἀπὸ τοῦ δαίμονος ἀνδρὶ συμπαροῦσται

Εὐδὺς ἡρμηνέω μυσταγωγὸς τῷ βίῳ.

Ἀγαθὸς,

ἀπὸ δὲ μάλλον (ὡς Εὐμπίδοκλῆς) διττὰς ἕνας ἕκαστον ἡμῶν ἡρόμενον ὡς λαμβάνει καὶ κατὰρχεται μοῖραι καὶ δαίμονες. Duos Menandri versus quos citat habes in extrema pagina ista, vide Christianorum hac de re sententiam sub finem lib. 6. Strom.

Ibid. 20. Fortuna non est.] Theodoretus lib. 6. de Curat. ægrit. Græc. Philemon vero Comicus, tam-

etsi homo ad exciēdum risum maxime factus, apertissime illos accusat, qui fortunam deam esse dixerunt, sic enim vocalissime exclamar:

Non est Deus Fortuna, non inquam Deus.

Sed casus ille, quo fit omne, ut contingit

Cuicunque, Fortuna vocatur nomine.

Tale est illud Iuvenalis Sat. 10.

Nullum numen abest si sis prudentia, sed te

Nos facimus Fortuna Deam, cæloque locamus.

Ibid. 40. Et Pindarus.] Hoc quoque inter Pindari fragmenta collectum est. Ὡς γὰρ, ὅτε τὸ πᾶν. Seque-

batur in Græco Clementis, & πᾶν γὰρ ὁ πᾶν τὸν λαὸν βροτῶν. H. Stephanus corrigit astipulante Eusebio p. 403. βροτῶν. Deus qui omnia efficit mortalibus. Hoc ab Herueto nescio quo casu in vtraque editione prætermisum est. Deinde citatur ex eodem Pindaro, Ὡς ἔλπει σοφίας ἐλάνθῃ καὶ αὐτὴν ὑπὸ δούρας ἔχει; καὶ γὰρ βυλίωμα ἐκινῶσαι &c. Quid speras sapientia aliquantum te hominem habiturum ultra alium hominem? Deorum decreta investigare menti mortali difficile; nam mortali prodiit ex matre. Locus Prophetæ qui subiicitur est Esaiæ c. 40. v. 13. in Latina vulg. Quis adiuvit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Citatur à D. Paulo ad verbum ex LXX Rom. 11. v. 34. & 1. Cor. v. 16. Quis enim cognovit sensum Domini, & quis consiliarius eius fuit?

610. sed bonum in omnibus.] Gr. Menandri verba sunt: Ἀπὸ τοῦ δὲ ἀγαθὸν (ἢ) τὸν γέν. Quod 2. modis intelligi potest, vno, Deum omnem bonum esse, altero, esse bonum καὶ ἀπὸ τοῦ in omnibus; In Latino id non apparet.

Ib. Mortalium à rebus.] Æschyli versus hi leguntur & in libello de Monarchia apud Iustinum 165. In secundo omisit interpres ὁρῶντο.

Nec tibi parētem esse existimato carneum.

In quarto legitur Græce, Ἀπλᾶτος ὁρῶν. I. Langus corrigit, ἀπλᾶτος, fortē ἀπλᾶτος.

Vix increata, nunc tenebra, nunc aqua.

Vndeciumum ita legendum est apud Clementem & Eusebium, ut habet Iustinus:

Ὅταν ὁ θεὸς ἐλθῇ γερῶν ὁ μῦθος διαπύτυ.

Langus,

Domini intuentur cum senera lumina.

Perionius,

Quando Domini toruē ipsa vultus aspicit.

Postremum ita Eusebius,

Ἦντα, δυνάμει γὰρ δόξα ὑψίστου γέν.

Iustinus,

Πάντα δυνάμει γὰρ, δόξα δὲ ὑψίστου γέν.

Namque omnia potest; gloria at summi Dei.

vel sublata interpunctione & coniunctione,

Namque omnia potest gloria excelsi Dei.

Ibid. 40. Cui credens.] In libro sentent. Comicarum quas I. Hertelius collegit, sic leguntur hæc Dipphili ex Eusebio,

— πάντων πατέρων ἡρωικῶτα πῶν

Τὸν ὄντα, τῶν δὲ πᾶσι νόμος ὡς μόνον,

non ut apud Clemētem ἡρωικῶτα, quod Herueto est sententiosissimē. Scribe ergo, Dipphilus dicit,

Omnium pater ex aquo

Qui est, cum tu perpetuo solum honora.

610. 40. Hoc autem.] Hic locus est lib. 7. de repub. p. 521. in quo legitur non ut apud Clementem ὅπως ὕψος ἐπαύωδον, sed, εἰς ἀμνηστὴν τῶν ὄντων ἐπαύωδον. Hæc non erit testæ revolutio, sed animi circumactus è nocturno quodam die ad verum eius quod vere est creditum, id est solidā germanamque veritatis agnitionem,

tionem, quam quidem veram philosophiam esse dicemus. Ita legendum esset, *τὸ ὅπως ὄντως*. Cæterum testæ reuolutio fortean Diogenis dolum illud innuat. Illa porro, *Estis quidem omnes*, in l. 3. de Repub. p. 415. edit. H. Steph. ἐστὶ μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ πόλει ἀδελφοί, ἀλλ' ὁ θεὸς πλάττων ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἀρχὴν χρυσὸν ἐν τῇ γῆρσίᾳ συνέμειξαν αὐτοῖς. Estis nimirum omnes qui in ciuitate versamini, fratres, sed quum Deus formaret vos, vestrum qui ad imperādum idonei sunt, aurum in eorum generatione ipsis admiscuit. Vide integrum illum locum, vt huius luxati sententiam capias.

611.20. In Domino Deo.] Efaiz 36. v. 7. Quod si responderis mihi in domino Deo nostro confidimus. & v. 8. Et nunc trade te Domino meo regi Assyriorum. LXX. καὶ νῦν μίχθητι δι' τῆς κυρίας μου βασιλῆϊ τοῦ ἀσσυρίων. Quod in Antuerpiensi vertendum fuit, vt habet etiam Chaldaicæ paraphrasis interpretatio. Et nunc commisceamini Domino meo regi Assyriorum. Quidam, At nunc adiūgite vos Domino meo regi Assyriorum. Procopius exponit, *μίχθητι τῷ ἐν σῇ τοῦ μαχίμῳ*, pugnam inire non dubitetis. Nimirum ex Cyrillo vt multa alia, apud quem est, Capessite arma, & state in procinctu, sic poeta,  
— *haeret pede pes, mixtusque viro vir.*

Quidam vero ex Hebræo, Nunc fide iube, da obfides, vadem promitte Regi Assyriorum.

611.40. Eius qui non elegerit.] Iustinus Apologia 2. pro Christianis p. 151. εἰ μὴ θεωρήσῃς ἐλευθερίαν τοῦ φέροντος τὰ αἰχμὰ & αἰρεῖσθαι τὰ καλὰ δυνάμειν ἢ τὰ ἀνδραγαθήματα, αἰχμῶν δὲ τῶν ὅπως διπλοῦν φερόμενοι. Et paulo post, ὅτι & Πλάτων ἐπὶ τῶν Διῶνα ἐλομένην, ἧος δ' αὐαίως παρεὰ Μωσέως τὸ θεωρήσει λαβὼν εἶπεν. Quamobrem quod ait Plato, Culpa est eius qui elegit, Deus autē culpa vacat, id à Mose mutuatus dixit. Locus est lib. 10. de Repub. p. 617. edit. H. Steph. vbi legimus & illa, *ὡς ὑμῶν & ἀνιμάζων πλείον & ἐλαττον αὐτῆς ἔξῃ*, quæ ita verte Clementi, *quam prout quisque vel honorabit, vel despiciet, ita plus vel minus ex ea possidebit*. Illa autē verba, *Deus enim nunquam est causa malorum*, Clementis sunt non Platonis; vt videtur censuisse Theodoretus lib. 6. hunc locum citans, nisi forte ex alio quopiam Platonis hæc sumantur qualis ille est 2. de Repub. *μὴ πάντων αἰτίον τὸν θεόν, ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν*, Non quarumuis rerum auctorem esse Deum, sed bonarum & 379. p. *τῶν μὲν ἀγαθῶν ἑδνεία δὲ τῶν αἰνιχίων τῶν δ' ἀκαθάρτων ἀλλὰ δὲ ζῆτιν τὰ αἰνιχία, ἀλλ' ὅτι τὸν θεόν*. Bonarum quidem rerum nulla alia causa statuenda est præter Deum: malarum aliæ quæpiam inuestigandæ sunt, sed nullo modo Deus auctor mali existimandus est. Ioach. Perionius in illum Iustini locum scribens dum citat alium ex Timæo, & τὸ ἐλόμενοι, legi vult, non videtur in hunc libri 10. de Republ. incidisse. Sane hic religiosior Calvinistis hæreticis Plato est; ac vide quanto. Plato bonorum nullam aliam causam esse vult præter Deum, malorum vero omnem aliam potius quam Deum, hæretici nostræpe vi, fideque saluos fieri volunt, mala vero quæ agimus, Deum in nobis agere. Iam vero qua fide Centuriatores Magdeburgici Clementē, vt liberi arbitrij non satis certum assertorem traducant, cum ex hoc loco intelligis, vbi in Platonis doctrina probat, quod & ipse sua sexcentis aliis in locis confirmat, de quibus indicem vide.

Ibid. 50. Pindarus autem.] Refertur hoc & inter Pindari fragmenta collecta ab Henr. Stephano, cuius interpretatio ab ista differt in his, *Δία συννοοῦν*

ἡμῶν, Iouem Seruatorem maritum Themidis. *ἐν βουλόῃ δέ μιν ὑπερίαν χρυσίασιν ἰσχυροῖν ἀγῶνι ποτὶ λυγρὸν κάθ' ὄν, consilio valentem themin caelestem aureis equis duxerunt &c. ad splendidum aditum*, ἢ ὅτι πρὸς χρυσάμπυχας ἀγλαοκάρπους ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν στυγῆας, *illa autem aurea redimicula gestantes, & præclarum fructum ferentes peperit bonas Horas*. In qua interpretatione pro ἀγαθὰ στυγῆας, legit, ἀγαθὰς ὄρας, sed & alia quædam hic esse deprauata, inquit. Emendationem eius confirmat Hesiodus in Theogonia, vbi hæc de Ioue:

Δέντρον ἦρα γὰρ λιπαρὸν ἡμῖν ἢ τίταν ὄρας.

Postea duxit splendidā Themīn quæ peperit Horas.

612. Facta scies.] Gr. Ἐργατι κύκλωτος πύση φεῖ φεῖται σελῶν. Heruetus scripserat ad oram libri sui *φύνη*, & ad eam emendationem suam interpretationem accommodauit. Ioseph. Scaliger rectius corrigit, *φείφειτα*, circumuaga. Sic Ouidius de Sole, Æthereæ moles circumuaga flammæ. verte ergo:

Et disces Luna circumuaga gesta rotunde.

Iam vero postremorum versuum duorum Græca, sic habent apud Clementem:

Ἐρῆν μὲν γὰρ ἔφυγε, & ὡς μὲν ἀγῶν ἐπέδρασε ἀτάκην, πείσεται ἔχιν ἄστρον.

quæ ita legit Scaliger,

Ἐρῆν ἔφυγε, & ὡς μ. α. α. ἀτάκην

Πείσεται ἔχιν ἄστρον.

Vnde prodiit, & quæ illam necessitas coegit fines astrorum tenere.

Ibid. 20. Collocabo te in filios.] Hæc iisdem verbis exprimuntur apud LXX. Hierem. 3. v. 19. vsque ad illa Clementis *κληρονομίαν θεῷ παντοκράτορος*, *ὡς οἱ κληρονομίαται βασιλεύοντες γῆς*, nam ibi tantum est, *κληρονομία θεῷ παντοκράτορος ἐδνείν*. Hæreditatem Dei omnipotentis gentium. vulgatæ verba sunt; Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem hæreditatem præclaram exercituum gentium? Theodoretus auctiorem habet hunc versum, Terram, inquit, electam, hæreditatem percelebrem Dei, Dei inquam omnipotentis gentium. D. Hieronymus ait LXX transtulisse pro, hæreditatem præclaram exercituum gentium, hæreditatem nominatam Dei omnipotentis gentium: Theodotionem vero, hæreditatem inclytam fortitudinis robustissimi gentium. Hinc ergo liquet in editionibus LXX desiderari epithetum hæreditatis, quod interpres Theodoretus percelebrem D. Hieronymus nominatam vertit. Vulgata omnium maxime ad Hebræum accedit.

Ib. Id quod obiter.] Athenæus hæc ipsa citat Agathonis initio libri v. Dipnos.

Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποτόμεθα,

Τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ὀκινόμεθα.

Operis loco ducimus accessorium, Et in opere satagimus vt accessorio. H. Iunius in prouerb. Accessorium operis loco, addit inter similia auctorum loca hūc Nazianeni Gregorij in Basilium de Saule agentis, *βασιλείαν εὐεχὲ μάλιστα τὸ ἔργον τὸ πάρεργον ἐμπορευόμενος*. Saul paternos afinos inuestigans regno potitur, accessorium ipso instituto negotio maius nactus. In libro Clementis erat ἔργον ὡς ἡγούμενοι, & ὀκινόμενοι.

Ibid. 40. Hunc hominem.] Gr. πολλὰ πλατυνῶναι διζημένοι ἔμμεναι ἐδνόν. Plutarchus in libello de ratione auditus citat Phocylidis versum, *πολλὰ ἀπατηλῶναι διζημένοι ἔμμεναι ἐδνόν*. qui significat *eum, qui cupit in bonorum vitiorum haberi numero, sæpe decipi, & multorum doli expositum esse*. Non reperitur inter reliqua Phocylidis carmina cum Gnomiis edita, vt monet

M. Neander, qui eius fragmenta collegit, & commentario explanauit.

# IN LIB. VI. STROMAT.

617.40. Dicit Homerus.] Ioseph. Scaliger in coniect. in Varronem confert cum hoc Homeri versu qui cum altero isto,

Μῆν' ἂν αὖτε καὶ ἐνὶ οἴκῳ πότῳ  
Νῆα Σολῶ ἰδύη.

reperitur Iliad. 4. illos Titinij Comici, sapientia gubernator nauum torquet non valentia, Coquus magnum ahenum, quando feruit, paula confutat trua.

Ibid. Rursus autem.] Stobæus tit. 124. In defunctos non esse exercendam contumeliam, vbi multa in hanc sententiam habes, hunc versum ex Odyss. 10. excerpfit, legitque φθιμένοι σιν ἐπ' αἰδράσιν, itemque Archilochi quem alij in fragmentis eius vertunt, Non enim honestum est mortuos viros cōiucius proscindere.

618.20. Omnis in.] Menelai verba sunt apud Homerum Iliad. 7.

— αὐτὰρ ὑπὸ φθονί

Νίκη πύρατ' ἔχοντα ἐν ἀθανάτοισιν οἶον.

sed supernæ Victoriæ termini tenentur inter immortales Deos. Hic legendum esset θεοῖς ἐν πύρατ'. Illa vero sunt Achilles Iouem precantis Iliad. 16.

— ἀμφὶ δὲ Σελμοί

Σοὶ γὰρ αἰὲν ὑποφύονται αἰσιόποδες χαμαίνοναι.

circum te autem Selli habitant vates illoti pedibus humi dormientes.

Ib. Et eum similiter.] Citatur hic Archilochi versus à Sexto Philosopho contra Mathematicum. vbi querit quid sit bonum. Homeri locus est Odyss. 14. vide apud Iunium prouerbium, Alia apud alios bona, & hic lege, Ἄλλος δὲ τ' ἄλλοισιν.

Ibid. 60. Sed & Menandrum.] Stobæus tit. 51. de militia hoc affert, quo videtur significari domi manere oportere, & manere liberū, neque publica munera obeūda, quibus astrictus peregre cogaris proficisci, neque iam tui iuris esse. Tale illud Apollodori ibidem.

Ταχὺ στρατιώτης γέρονας αὐτ' ἐλευθέρους.

Ex libero ergo factus es miles statim.

619. 20. Dare iuueni.] Stobæus tit. 69. profert ex Euripide in Æolo, sed legit, πῶς νῆα ζῶζαί νῆοι, & loco duorum sequentium addit:

Μακρὰ γὰρ ἰούρ' ἔμμενον ἀρρένων μέγ'

Θηλεία δ' ἡβή' ἄσπονδον οὐκ εἴπι δῖμας.

Diuturnior enim est marium vigor. Fœminæ vero corpus citius pubertate destituitur.

Ibid. 30. Sophocles.] Ex Homeri versu isto qui legitur Iliad. 9. Ἐχθρὰ δ' μοι τὸ δῶρα, ἵνα δέ μιν ἐν καρδῇ αἴσῃ. materiam dicti huius accepisse creditur, quod in Aiace extat p. 40. & in prouerbium abiit, ἐχθρὸν ἄδωρα δῶρα, licet alioqui Clemēs Sophoclem velit versum illū ex isto Euripidis accepisse, qui in eius Medea legitur, & ab ipsa Medea profertur, recusante Iasonis xenia, sed ego Clementi nequaquam assentior. H. Steph. lib. de Sophocle imitat.

Ibid. Cum autem.] M. Neander in Theognidem scribens, monet Scholiastem Pindari hunc versum Homero tribuere, sed ex altero Solonis factum cōstare ex hoc loco; interpretatur vero sic. Parit autem saturitas iniustitiam, quando malum hominem fœlicitas comitatur. Idem annotat Gregorium Naz. vocare, κόρον ὕβρεος ἀρχήν, vide prouerb. Satietas ferociam parit.

Vbi sic redditur Latine versus Theognidis:

Fastum copia gignit, opes vbi prauus adeptus.

620.40. Rursus Euripides.] I. Stobæus citat hunc versum ex Euripidis Hippolyto tit. 29. φεῖ φιλοποτίας. Meminit tamen & cuiusdam poematis eius, quod Timæum appellat tit. 31. & 52. eundem citat in Timeno quod est hic 40. in Crimeno.

621.40. Præterea cum.] Vlyssis verba sunt Odyss. p. sed ibi legitur, ὑποκρύψαι μεμαῖαν.

Celari at divi nequeunt ieiunia ventris,

Multorum humano generi qui causa malorum.

Athenæus hos Diphili versus profert, qui illorum Euripidis meminerunt:

Εὐγ' ὁ κατὰ χυσοῦς εἶπε πῶλλ' Εὐριπίδης,

Νικᾷ δ' ἡ χρεία μ', ἡ θαλάσπιος πέμου

Γαστήρ. παλαιώτερον ὅδ' ἐν δέ τ' ὅδ'.

Hoc dixit inter multa pulchrè Euripides,

Meus iste venter miser & inopia me domat.

Quid esse namque ventre miserius queat?

Cum versus Euripidis primus mendosus sit, eique mensura refragetur videtur legendus vt apud Diphilum: licet nomen ἑλομένη sit in loco Homeri citato & alibi γαστήρ ἑλομένη, λυγρή, & συγρῆ dicatur. H. Stephanus in libello Comicar. sentent.

Ibid. 60. Dicit Menander.] Athenæus lib. 6. Menandrum citat in comœdia cui titulus πωλύμνοιο, Vznalles. In secundo versu & prosodia & sententiæ ratio postulat, Καὶ συμμαλῶναι δ' ἐνία δέ. Desipere cum aliis in quibusdam oportet. In manuscriptis exemplaribus μ & ε ita pinguntur, vt similia sint; Ita loquutus est Galenus lib. πῶς φυλῶν διαφέρουσιν. ἔχ' ἐκόντες, ὡς ἡ παροιμία φησὶ μαγνομένοις αἰσχυραδόντες συμμαλῶναι. Haud sponte, sed iuxta prouerbium coacti cum insaniētibz insanire. Vide Prouerbium, Insanire cum insaniētibz. Sic Horatius ode 14. lib. 4. carm.

Misce stultitiam consiliis breuem;

Dulce est desipere in loco.

Plautus in Bacchidib. Nullus frugi esse potest homo, nisi qui bene & male facere tenet. Improbis cum improbis sit, harpaget, furibus furetur quod queat.

622. Scripsit Augias.] Plato lib. 3. de republ. similem profert:

Δῶρα θεῖς πῖθ' & αἰδίοις βασιλῆας;

Munera, crede, Deos flectunt Regesque verendos.

Ouidius 3. πῆς ματαιότητις,

Munera, crede mihi, placant hominesque Deosque.

Ibid. 10. Cum autem dixisset.] Stobæus tit. 67. ex eius Operibus hoc distichum collegit. Euseb. li. 10. c. 2. de Præp. proferens ex Porphyrio, & aliis furta veterum, monet Simonidem ἐν τῇ ἐνδίκῃ, hanc ex eo sumpsisse sententiam, additque Euripidis locum similem ex Menalippe, quem apud Stobæum reperies loco citato, cum alio Sophoclis in Phædra eiusdem sententiæ. Sed quid in re clara tot opus est restibus?

623. Bacchylides.] Inter fragmenta Lyricorū hæc ita leguntur correctæ, Παύροις δ' ὀνηθῆναι, & πρῶτον αἰὲν καμῶν, & ἐγκύρῃ δυνάμει. Paucis autem mortalium concessum est à numine, vt bene rem gerentes maturè ad cana tempora inducentem senectutem perueniant, priusquam incidant in calamitates.

Ib. 20. Aristophanem.] Stobæus tit. 69. citat ex Euripide in Phœnice hunc similem.

Πικρὸν νῆα γυναικὶ πρεσβύτης αἰὲρ.

Iuueni maritus coniugi gravis est senex.

Anacreōtis carmina reperies cum cæteris eius operibus p. 211. editionis 2. H. Steph. vbi legitur, βροτῶν μίτρας

μῦθαις πολλοὺς ἄνθρωποις αὐδῶν *abundantem redimiculis varios habentibus flores decantans*. Vide num magis placeat μέλλω cum αὐδῶν. Euripidis autem γῶμον ex Phædra eius à Stobæo excubitur li. 61. de Venere legiturque ὁ μῦθος ἐσθλὸς καὶ ψυχρὸς ἡρώδης *animos vulnerat*. His similia multa eadem Phædra apud Senecam Act. 1. Hippolyti.

624. *Εκ δὲ ὕδατος.*] Ios. Scaliger in Notis suis legit ex ipso Clemente *Εκ βέδρος δὲ πηγαίας*. pag. 575. dixit Clemens Orpheum vocasse aquam bedy Phrygum idiomate. Apud Plutarchum ex sententia Heracliti legimus *πυρὸς δαίμωνος αἶμα ἥντις, αἶρος θάνατος ὕδατος ἥντις*.

Ibid. 10. *Heraclitus.*] H. Stephanus in Poesi philosophica. Proclus in Timæum mētionem eiusdem loci facit, meminit & Philo. Cæterum Heraclitum maximam scriptorum suorum partem ex Orpheo mutuatum esse idem Clemens scribit tertia ab eo loco pagina *ὡς πάλιν ὁ ἡρακλείτης τὸν ἐφέροιν ὅς ἐστι ὁ πυρὸς καὶ τὸ πνεῦμα εἰληφῶν*. Et Plato in Cratylo allatis duobus Orphei versibus subiungit, *ὧν τ' ἐν σκόπῳ, ὅτε ἀλλήλους συμφωνεῖ, ὅπως τὰ τῷ ἡρακλείτῳ πάντα πίνῃ*. Animaduerte igitur quam belle hæc consentiant, & ad Heraclitica illa præclare referantur omnia. Vide 628. 50.

Ibid. 20. *Agrigentinus.*] Plutarchus li. 1. de Placitis Phil. primum horum versuum profert, sed alios duos subiungit in quibus nomine Iouis intelligitur ignis, Iunonis aër, Plutonis terra, Nestis vero quædam aquam indicat, & alibi apud eundem legitur in secundo ἡ πῦρ ὕψος, sed aliis versibus subiunctis, tertius denique apud Aristotelem ab aliis separatus reperitur.

Ibid. 40. *Dei quem amant.*] I. Stobæus li. 119. de laude mortis hoc Carmen citat, & in manuscripto Reginae Matris additur nomen Comædiz *δὲς ἐξαπατώνης*, Bis fallentis, & post sententiam Æschyli *ὁ θάνατος* subiungitur hæc quæ ab impresso abest, *Υψαίς. Νέος δὲ δάπνυσι δὲ ὄνεια φιλεῖ θός. vel φιλέει*.

40 Plutarchus ad Apollonium & auctor Axiochi apud Platonem pag. 368. laudant illud eiusdem argumenti.

*Τὸν πῦρ καὶ φίλῃ ζεῖς τ' αἰγίοχος καὶ δάπνυσι  
Πατρίη φιλόπῳτ', ὅτε ἵκατο γένεος ὕδον.  
Iuppiter hunc totius animus, hunc Phæbus amabant,  
Ille tamen iusti metas non attigit æui.*

Simile denique illud Sapient. 4. v. 11. Consummatus in breui expleuit tempora multa. Placita enim erat Deo anima illius.

50 Ib. *cum autem.*] Theodoretus de Curat. Græc. li. 6. Persuadensque vobis finite ab Euripide Tragediarum scriptore, qui sic in Oenomaio suo canit

*Τεκμαίρομαι ὅτι τῶν παρ' αὐτοῖς ἔφασις.*

Præsentibus rebus ea quæ nos latent coniicimus. Rursus idem in Phœnissis *Αφάνεις τεκμαίροισιν ἐοικέναι ἀλίσκεται*. Quod latet coniecturis congruentibus deprehenditur.

625. *Euripides quidem.*] Locus indicatur à Stobæo li. 2. de malitia, ex Euripidis Medæa legiturque *ὁ ζεῖς δὲ δὴ χρυσός*. De versu Stasimi vide Suidā in voce Νήπιος. Sophoclis locus apud ipsum habet *ὁ παῖς κεκαυτός*.

Ibid. 30. *Præterea hæc.*] Senarius est Theopompi forte Comici. Pueros senes bis esse recte dicitur, Plato 1. de repu. *Οὐ μόνον ἄρ', ὡς ἔοικεν, ὁ γέρων δὲς πῦρ ἡρώδης αἶμα, ἀλλὰ καὶ ὁ μέθυσις*. Non solum igitur senex, ut videtur, bis erit puer, sed ipse etiam temulentus.

Quem locum hic indicari forte affirmare possis. Erasmus in Prouerbio, Bis pueri senes, multa similia ex aliis auctoribus cum istis numerat, itaque reddit Iambicis hæc Sophocleæ:

*Ego Peleum Ἰάκο satum pueri in vicem  
Senem puella moderor, atque tempero.*

*Nam iterum puer, quisquis senescit, redditur.*

Ibid. 50. In *Patine.*] ὁ πολὺν. Scribendum πολὺν Pytine, seu vase vinario. Citatur ab Athenæo li. 3. & 10. Cratinus ὁ πολὺν quod nomen est eius Comædiz cuiusdam ut vulgata etiam docent Lexica ex Aristophane, sed quod vir doctus addit vinarium dolium esse picatum videtur istud confundere cum altero vocabulo *πιτὺν* quod piceam significat. Helychius *πολὺν πικρὴν λέγειν ἢ αἶμα ἢ κηλὸς ὁ τὸ πυρὸς πηγύων*. Inde Glossarium *πιτὺα coagulum*. Suidas *πολὺν πικρὸν καὶ πικρὸν θάλασσιν, ὅσοι διατρεφῆς ὁ νότος πλῆθος ἐπλεῖσιν ὅσοι παρ' ἡμῖν λέγεται φλασκίον*. Vas ergo est vinarium plexis viminibus obductum forte vitreum, qualia Diitrephes ille solēbat contextere, unde ad tantas opes emerfit ut etiam φύλαρχος fieret.

627. 20. *Scribit Phanocles.*] P. Leopardus li. 4. c. 4. Emendat. monet Eusebium Phanoclis meminisse in Chronicis, eiusque longum carmen de Orphei morte extare apud Stobæum de vituperio Veneris. Ita demum corrigit hæc duo

*Ἀλλὰ τὸ μοιρῶν ἡμῖν ἄλυσιν ὑδὲ πῦρ ὄν*

*Εκφυγὴν &c.* Id est

*Non vitare licet, neque soluere fila sororum,*

*Quotquot terra alimus corpora muneribus.*

Cæterum sententiæ Demosthenis similem ex Euripide prodidit Stobæus tit. 117. *Βροτὶς ἀπάσι κατθανεῖν ὀφείλεται*.

Ibid. 30. *Porro autem.*] Locum hunc reperies in 6. de republ. 765. edit. H. Steph. *παντὸς γὰρ δὴ φύτῃς ἡρώδης βλάστη καλῶς ὁρμηθῆναι πρὸς ἀρετὴν τῆς ἐαυτοῦ φύσεως κωλυμένη τέλος ὀφθαλμοῖς τὸ πρὸς σφοδρόν, ὅτι πᾶσι φύτῃς, καὶ ζώων ἡμεῶν καὶ ἀγρίων καὶ ἀνθρώπων*. In omni stirpe si prima germina præclare cœperint ad naturæ suæ virtutem, vim habent summam, efficacissimamque ad oportunitatem finem consequendum, quod in plantis fit, & in brutis animantibus, cum cicuribus tum feris, & in hominibus ipsis euenire videmus. Nomen historici qui hunc locum furatus est aut temporis iniuria, aut librarij incuria surripuit.

Ibid. 40. *Illud Empedoclis.*] Extant apud Diogenem Laërtium in eius vita, & apud Athenæum in extremo li. 8. sed legitur utrobique *καὶ ἐξ αἰῶνος ἔμπυρος ἔχθρ*. Interpretes Laërtij.

*Plantaque est ignitus piscis, pernixque volucris.*

Dalechampsius, *Et è mari coctus piscis*, H. Stephano Clementis lectio aprior videtur. Tertullianus lepidè hoc irridet li. de anima cap. 33. Sed enim Empedocles quia se Deum delirarat, idcirco opinor dedignatus est aliquem se heroum recordari, thamnus & piscis fui inquit. Cur non magis & pepo tam insulsus, & chamæleon tam inflatus? Planè ut piscis, ne aliqua sepulturæ conditio reputesceret, assum se maluit in Æthnam præcipitando. Atque exinde in illo finita sit metempsychosis, ut æstiva cœna post assum.

628. *Eugamon Cyrenæus.*] Eusebius li. 10. de Præparat. Eu. c. 1. multa ex hoc libro Clementis citans legit *Ευγράμμου ὁ κυρλωτός ὁ μουσικὸς τὸ πῦρ διατρεφῆς βέλων*. ediderunt tanquam propria, ut Eugrammon Cyrenæus ex Musæo librum integrum de Thesprotis. Trapezuntius vertit, veluti Eugrammon



**Cyrenæus Mufæi Theſprotis.** Ibidem ex Porphyrio & aliis multa in hanc ſententiam profert Eufebius, & quæ de Platonis, Demofthenis, Iſocratis aliorumque furtis ſcripſerint narrat.

629. 60. *Tollite in altum..*] Gr. ἀναπαίρεις εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἴδτε. I x x, ἀναβλέψατε εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ ἴδτε. Latina vulg. cap. 40. v. 26. *Esaia, Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc.* D. Hieronymus hic. Si non creditis meis verbis saltem oculis vestris credite, & ex cælorum elementorumque omnium seruitute potestatem Domini cogitate. Tale illud Ciceronis, de haruspicum responsis. Etenim quis est tam vécors, qui aut cum suspexerit in cælum, Deos esse non sentiat, & ea quæ tanta mente fiût, vt vix quisquam arte vlla ordinem rerum, ac vicissitudinem persequi possit, casu fieri putet?

633. 50. *Tertius autem.*] Gr. ὁ δὲ πέλος ποῖον ἐστὶ τῶν ζῶων παρέρχεται, ὁ μὲν γὰρ νῦν ἔκ ἐγνώσθη, εἶπεν ἄνθρωπος. Th. Canterus lib. 2. cap. 20. var. lect. sic interpungit, παρέρχεται; ὁ μὲν γὰρ νῦν ἔκ ἐγνώσθη, εἶπεν ἄνθρωπος. Itaque legendum esse apud Plutarchum in vita Alexandri ubi perperam, ἄνθρωπος ἔκ ἐγνώσθη. confirmatque hanc lectionem hoc Euripidis testimonio de hominis calliditate.

Βραχυί πιν δίνος αίνερος Ἀλλὰ ποιίαιας τραπιδῶν  
 Δαμαῖ φύλα πόντου Χρῶνιόν τ' αἰερίον τι παιδύμαπα.  
 Sic ergo verendum est. Tercius autem, Quodnam est  
 animalium callidissimum? Quod huc vsque (inquit) non  
 fuit cognitum, homo. Sic Plato 6. de republica homi-  
 nem dicit παιδείας μὲ ὀρθῆς τυχόν θάπτεται ἡμερώτα πόντι  
 ζῶων. καλῶς ἵ μὲν τραφέν ἀγελώτατοι ὅποσα φύγι. In quar-  
 ti responso legitur apud Plutarchum πιν σάββα ἀπί-  
 σην. Arrianus li. 6. videtur hunc ipsum σάμβον ap-  
 pellare nam & urbis paulo post meminit & pag.  
 134. Brachmanum, ὅθι ἀποστάσις αἰῶνος ἐχθρόν. In  
 quinto deest vox vna Clementi quam ex Plutar-  
 cho suffice, τραπῆρας μηχανῆς; πῶς ἡμέρας εἶπεν ἡμέρα  
 μᾶ. Diem, inquit, vno die. Hoc est, vno die noctem  
 antecessit dies. & lege ἀποκρίσεις ἀπορίας non ἀπορήσεις.  
 Insolubilibus insolubiles esse responsiones. In his etiam a-  
 liter Clementes ac Plutarchus in editione Aldina  
 229. ὁσῶτα κακὰ φέρουσιν non χεῖ φέρουσιν & μέχρι ἵνους  
 ἀνθρώπων καλῶς ἔχει ζῶν, non ἀνθρώπων καλῶς ἔχει. Item  
 τραπῆρας ἀποκρίνας πιν τραπῆρας ἀποκρινάμενον. bis posita vo-  
 ce τραπῆρας.

634.60. *Libros quoque.*] Theod. Cáterus li. 2. var. le&. c. 19. hunc locum citans corrigit illa La&tantij li. 7. ca. 16. Sibylla tamen apertè interituram Romanam loquitur. Hydaspes quoque qui fuit Medorum Rex antiquissimus à quo amnis quoque nomen accepit posteris tradidit sublatum iri ex orbe imperiũ nomenque Romanũ, multo ante præfatus illa quàm Troiana gens conderetũr. & cap. 18. meminit eiusdem & in Epitome cap. vltimo, quibus locis Hytaspes legendum non Hydaspes. Iustinus Apol. 2. Σίβυλλα ἢ Ἐγδαῖωνος ἡγήσασθαι τῶν φθαρτῶν αἰνέ-  
λασιν δὲ πυρὸς ἔφασκεν. Am. Marcellinus li. 13. Multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres, deinde Hytaspes rex prudentissimus Darij pater, qui cum superioris Indiæ secreta fidentius penetraret ad nemorosam quandam venerat solitudinem. Agathias li. 2. de Zoroastre agēs. Nam Persæ ipsi nostri temporis Hytaspis temporibus cum floruisse tradunt, quam ob causam res plane ambigua est an Darij pater, an alius quispiam hic fuerit Hytaspes, vtcunque hic Persarum magister,

& magicæ inuentor. Quod vero paulo ante uenit  
 interpres, ex Græca disciplina & ex legali, Græce  
 est ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας, ἀλλὰ ἐκ τῆς νομικῆς οὐκ ἔστι  
 ἥμιος. ex Græca igitur disciplina & ex Legali. Itaque vi-  
 detur errore typographi deceptus non consul-  
 to Græco exemplari. Tres populos intelligit, Gen-  
 tes siue Græcos, Legis Mosaicæ cultores siue Iu-  
 dæos, & nouæ legis siue Christianos.

635. 30. Dixit infernus.] Non eadem penitus  
verba, sed quæ tamen videtur in mente habuisse 10  
Clemens Iobi sunt 28. v. 22. ἡ ἀπώλεια καὶ ὁ θάνατος εἶ-  
παν, ἀκηκόαμεν αὐτῆς τὴν κλέος. Latina vulg. Perditio &  
mors dixerunt, Auribus nostris audiuiamus famam  
eius. Chaldaicæ paraphrasis interpretatio. Domus  
perditionis & angelus mortis dixerunt. Clementis  
verba sunt λέγει ὁ ἄδης τῇ ἀπωλείᾳ εἶδος μὴ αὐτῇ ἐκ εἶδ-  
μεν, φωνῇ δὲ αὐτῇ ἠκούσαμεν. Similis est locus & Iobi  
26. v. 6. Nudus infernus coram illo, & nullum est  
operimentum perditioni, γυμνός ἄδης ἐνώπιον αὐτοῦ & ἐκ  
ἐπὶ τοῦ εὐλαίου τῇ ἀπωλείᾳ. quem sic interpretatur qui- 20  
dam ex veteribus apud Niceram Heracleensem in  
Expositione seu Catena manuscripta C. V. Petri  
Delbenij Abbatis ὡς περὶ τοῦ φωνήεντος εἰς πλὴν δὲ θανάτου  
οἰκονομία τὸ μοτορὺν εἴρηται. αὐτῇ γὰρ ἐνώπιον γυμνός ἔστιν ὁ  
ἀφελῆς καὶ σκοπιὸς ἄδης, & ἡ γὰρ τὴν αὐτῇ ἀπώλεια, ἥ γὰρ τὸ  
θάνατος ἐκ ἐξ ἀποκρυβῶν. αὐτὸς αἰθρώπης γαρὼς & τὸν ἄδην  
ἐσκέλευσε, καὶ τοῖς οὐκ εἶσι ἐν ἀνδρεία ἐξήγαγεν. εἴρηται δὲ καὶ ὡς  
ταῖς παροίμαις ἄδης καὶ ἀπώλεια φανερεῖ τὸν κρυβῶν ἐκ ἐκ-  
ρύβῃ γὰρ παρ' αὐτοῦ ἔτι τὸ χροῖον ἐν ᾧ αἱ ψυχὰς κατέχονται πρὸς  
τῆς αὐτῇ ὀπτηνίαις ἔτι οἱ ἀπολείδων δόξαντες δὲ πλὴν φθορᾶς 30  
καὶ τὸν θάνατον. ἀλλὰ καὶ εἰς ἄδην κατέλθαι & ταῖς αἰ-  
αῖωνος ψυ-  
χὰς αἰωνίων δεσμοῖν ἀπέλυσεν. Hæc de vnigeniti dispen-  
satione in carne prophetice dicta sunt, si quidem  
coram eo tenebricosus, & splendore carens infer-  
nus nudus est, & quæ illi propinqua est perditio,  
hoc est mors, latere non potest. Ille scilicet homo  
factus & infernum spoliavit, & qui illic erant vir-  
tute sua eduxit. Dictum est, & in prouerbiis, In-  
fernus & perditio manifesta apud Dominum. Ne-  
que enim locus in quo versabantur animæ, quæ 40  
ante illius aduentum detinebantur, absconditus il-  
li fuit, neque illi qui ob corruptionem ac mortem  
funditus interiisse videbantur, sed ad inferos def-  
cendit, & quæ à seculo fuerant animas, perpetuis  
vinculis expediuit. Locus ex prouerbiis citatus est  
cap. 15. v. 22. Infernus & perditio coram domino,  
quanto magis corda filiorum hominum.

641. 50. *Salomon quoque.*] Prouer. 10. v. 20. ἄργυρος πεπυρωμένος γλῶσσα δικαίου, καρδία δὲ ἀβέβητος οὐκ ἐλείψεται. 50  
Argentum igne purgatum lingua iusti, cor autem impij deficiet. Latina, Argentum electum lingua iusti, cor autem impiorum pro nihilo. Aquila & Symmachus ἄργυρος ὁκαλείται. Paraphr. Chald. argentum conflatum lingua iusti, sic Psal. 11. paulo ante ἄργυρον πεπυρωμένον quod Heruetus argentum ignitum, vulgata, argentum igne examinatum δοκίμιον τῇ γῇ probatum terræ, D. Hieronymus, argentum igne probatum, separatum à terra. & Psal. 118. v. 140. πεπυρωμένον τὸ λόγιον τοῦ σπύδρα. Ignitum eloquium tuum vehementer D. Hieronymus, Probatus sermo tuus nimis. vox Hebraica igne expurgatum significat. Tale illud quod habes pag. 658. 60. ex Psal. 16. v. 3. inflammari me, & non est inuenta in me iniquitas, G. ἐπύρωσάς με καὶ ὄχι ἐνρήθη ὅ ἐμοὶ ἀδικία. vulgata, Igne me exanimasti & non est inuenta in me iniquitas. D. Hieronymus, Conflasti me, & non inuenisti cogitationes meas transire os meum. 60

642.40. Nulli



Ἡς ὁ φανερὸς σπέρματι ἡνωμένη.

I. Christophorus interpres Philonis

*Puberis hinc aui signa reclusa patent.*

Ac licet lectio Philonis vera sit, hoc tamen & de secundo septenario prodit Macrobius, in somn. Scipionis li. i. cap. 6. Post autem bis septem ipsa ætas necessitate pubescit. Tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. In tertio mendosè Clemēs αἰνέζομενον ὅτι ἡγύων Philo αἰνέζομενον ὅτι ἡγύων.

*Barba genas decorat, cum tertia creuerit ætas,*

*Maturaturque rubens flore cadente color.*

Macrobius, Post ter septem annos genas flore vestit iuuenta: idemque annus finem in longum crescendi facit. Duodecimum sic habet Clemens.

*Οὐκ ἔστιν ἐν ὅμοις ἔργα μάταια δέλι*

Philo, *Οὐκ ἔστιν ἐν ὅμοις ἔργα ἀπάλαμνα ἡλί.*

*Nec facinus posthac vile patrare velit.*

Quintum decimum cum pentametro Clemens

*Τῇ αἰσῇ ἔτι μὲ δυνάται, μετρώπεια δὲ αὐτῇ*

*Πρὸς μαγάλιν αἰρετὶν σῶμα πὶ καὶ δυνάμεις.*

Philo vero *μαλακώπεια δὲ αὐτῇ Πρὸς μαγάλιν αἰρετὶν γλωσσάτη ὁ ὅριον.*

*Ad nouies septem valet utraque, verum vbi clara*

*Res est capta geri, sermoque mensque labat.*

Macrobius ait cum numerus septem se multiplicat, eum facere ætatem quæ proprie perfecta & habetur, & dicitur: adeo ut illius ætatis homo, ut pote qui iam perfectionem & attingerit, & necdum præterierit: & consilio aptus sit, nec ab exercitio virium alienus habeatur. Cum vero decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfectio numero id est heptadi iungitur, hæc à Physicis creditur meta viuendi. Philo item ibidem ex Hippocrate docet in hominis natura septem esse tempora. Infans est usque ad annos septem, dum emittit dentes. Puer ad quatuordecim, dum semen in eo crescere incipit. Adolescens usque ad vigesimum primum, dum barbæ pubescit lanugo. Iuuenis usque ad vigesimum octauum, dum totius corporis vires augescunt. Vir ad vndequinquaginta, nempe ad septies septem. Senex ad quinquaginta sex. Decrepitus quod inde reliquum est temporis obrinet.

Ibid. 50. *Hæc dies.*] S. Chrysostomus in hunc locum Psalmi 117. *ἡμέραι ὡσώδα ἔχοντες δρόμον λέγει τὸν ἡλιακόν, ἀλλὰ τὰ κατηρώματα τὰ ἐν αὐτῇ ἡνωμένα ὡσπερ ἡμέραι ποιεῖται λέγει ὃ τὸν δρόμον τῷ ἡλίῳ, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῇ κακὰ, ὅτι καὶ ἡμέραι ἀγαθὰ τὰ ἐν αὐτῇ κατηρώματα. ὃ δὲ λέγει ὡσώδων ὅτι, τὰ τῷ Θεῷ κατηρώματα τὰ ἐν αὐτῇ ἡνωμένα ὁ Θεὸς ἐποίησεν.*

82. 60. *Sed sunt pili.*] ἀλλ' αἱ μὲ πείρας ἡελδύλνται καὶ τὰ ἐπὶ πλὴν κινήματα, φιλοσοφία δὲ πῶς ἐκ ἐν λόγῳ; Ac si pili quidem numerati sunt, & viles motiones, quidni etiam Philosophia in aliquo numero erit? sic de Megarensibus dixit oraculum de quo libro 7. sub finem ὅτι ἐν ἀελδοῖς, & Tyrtaus ὅτι ἐν λόγῳ ἀνδρα ἡδύλν. neque in pretio habendus videtur. Si ergo, inquit, capitis nostri numerati sunt capilli ut ait Dominus Mathæi 10. v. 30. cur non aliquo in pretio Philosophia habeatur, aut numero? unde addit illud de Sampson cuius fortitudo in pilis licet reiectiis, quibus innuuntur externæ disciplinæ hoc est, profanæ & Ethnicæ; sic enim intelligendum illud, quod sequitur.

683. *Extrinsæcus autem Philosophia.*] Nihil hic puta deesse, verum ita cohærent hæc cum superioribus, ut Græca indicant satis, ἐκ ἐν τῷ ὅριον

κόσμον, ἔξωθεν δὲ τῷ λαῷ φιλοσοφία καὶ ἀφ' ἐαδῆς. non in corporis ornatum, est enim extra populum philosophia, tanquam vestis. Indicat nimirum descendere in vestis oram, non in corpus, & vestem significare Philosophiam, quæ non est pars corporis, ut neque Philosophi ex populo Iudaico, aut Christiano. Ideoque Græci Patres τὰ ἔξω, & τὰ ἔξωθεν δικαστήρια, τίχας, ἀρχίας appellant, quæ ad ethnicos pertinent. Euthymius in hunc Psalmi locum vnguentum legale indicari ait quod super capita sacerdotum effundebatur, illudque, in oram vestimenti, vertit Aquila ὅτι τὸμα ὀδυμάτων αὐτῷ ad os usque, id est tunicam eius circa pectus sanctam reddebat inquit Theodoretus interpres, à principe ad subditos usque concordia utilitas peruenit. D. Augustinus tom. 8. Non puto quod oram vestimenti in lateribus voluit intelligi: sunt enim oræ in lateribus, sed à barba descendere vnguentum ad oram potuit, quæ in capite est, vbi aperitur capitium. Tales sunt qui habitant in vnum, ut quo modo per oras istas intrat caput hominis, ut vestiat se, sic per concordiam fraternam Christus intrat, qui est caput nostrum, ut vestiatur, & hæreat illi Ecclesia.

683. 20. *Spiritum sensus.*] Gr. πνεῦμα αἰσθητικὸν δέδωκεν. 1xx Exodi 28. v. 3. καὶ σὺ λαλήσεις πρὸς τοὺς σοφῆς τῇ ἐργασίᾳ, ὥς ἐπέλησται πνεύματος ὁρίας καὶ αἰσθητικῆς. In editione Romana annotatur vocem ὁρίας abesse à nonnullis libris. Latina vulg. Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos repleui spiritu prudentiæ, ut faciant vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministraret mihi.

684. 20. *Nam per gentes.*] Lib. 7. Strom. 692. 60. *Sunt enim iussu diuino & antiquo per gentes distributi angeli.* Eandem doctrinam immerito à nostri temporis hæreticis in dubium reuocatam confirmat D. Hieronymus in cap. 7. Danielis loco illo Deuteronomij 32. Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Sic enim legitur apud 1xx. καὶ ἀελδοὶν ἀγγέλων Θεοῦ, non, ut habet Latina, filiorum Israël. Idem Epiphanius hæc. 51. & Basilius in Psalm. 33. citati ab Anastasio Quæst. 60. in scripturam, cum Cyrillo de adoratione in spiritu, cuius verba Græce nondum edita subiiciemus. *τοῖς ἀγγέλοις ἀγγέλους ἵστανται Θεὸς πνεύματι εἰς τὸ δύν τοῖς πνευματικῶν ὀδυμασίᾳ, & οἰοῖται κατηρώδα καὶ Θεοῦ.* Scimus sanctos Angelos à Deo esse ordinatos ad opem necessariam ferendam credentibus, & ut sint veluti duces populi. Item Theodoretus lib. 3. τῆς περαπνευτικῆς de Curatione Græcorum, vbi de dæmonibus agit. *εἴτα καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ὡς εἰκόνι τοῦ Θεοῦ πνευματικῶν λυθῆσαι, & τὸν κατ' αὐτὸν ἀναδέχασθαι πνεύματι. πνὶ δὲ ποιητὴν τῇ μὲν τῷ ἀγγέλῳ ὀδυμασίᾳ φρενῶν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἡγύον, ὅπως μὴ βίῃ καὶ τυραννίδι χρωμένους ἀεὶ ὡς ὀδυῖται, ὥς δὲ φθόνον ἐμίσσηται, ἀδελφὸς ἀγαθῆς. τὴν δὲ ἀγαθῆς καὶ ἐν κωλύσει δειμαζέτω ἵνα δέξῃ πᾶς ἀείνους ὁ πᾶν, & ἡνωται ἀνδραγαθίας ἀρχίπυκα ὅ δὲ ἐνεκα τῶν βλαβῶν ἐκείνῳ προσβαλλὼν δεικνύσας τῇ τῷ ἀγγέλῳ φρενῇ τὴν τῷ λογισμῶν συνεισφέρῃ ἀρχίπυκα ὅπως τοῖς ἀξιολογικοῖς ἀποφύλῃ τῷ σφάτιον ἀείνους ὥς αὐτὸς μὲ ἐκείνους εἰς ἀνυπατάς τῶν δειμαζέων, εἰς δὲ τὸν δὲ τῷ οἰκνῶν ποιεῖται χροσάμενος, καὶ ἀφ' ἐαδῆς τοῖς ἐχθρῶν εἰς νοσημάτων ἀπαλαλῶν.* Subinde autem rabie quadam contra humanum genus incitatos quod ad imaginem Dei factum videbant atrox bellum aduersus hominem suscepisse. Deum vero creatorem Angelis præsidentibus custodisse humanum genus, ne qua vel violentia vel tyrannide aduersarius

aduersarius, dum sub aspectu non cadit, superir-  
ruens, quem inuidia succensus oderat secure dis-  
perderet. Neque tamen cœptum sustulisse certa-  
men, vt ea scilicet colluctatio pugiles fortissimos  
proderet, eaque occasione plurima virtutis ede-  
rentur exempla. Huius itaque rei causa tamen si  
violentos aduersarij contra nos imperus per Ange-  
lorum custodiam repressisset, ille tamen concessit,  
vt hominis rationes atque discursus tentationum  
10 pugna vexaret, vt eos corona dignos ostenderet,  
qui fortiter restitissent. Neque enim diabolus cō-  
tra homines armauit ipse, atque instruxit: sed  
ad eorum vtilitatem diaboli malitia vsus fuit. Ita  
medicos solere aiunt, qui ad morborum curatio-  
nem viperis nonnunquam vruntur. Hæc ita vertit  
Acciaolus, quæ si quis cum editione Theodoret  
& Anastasij in Biblioth. Patrum contulerit, in li-  
bro, quo Acciaolus vsus est, vocem ἀορέτης, in eo  
verò quo Heruetus, ἰατρὶς defuisse animaduertit.  
20 Cæterum Angelos ἐχθροὺς dictos ait Clemens  
221. 30. vt apud Daniele m ca. 4. v. 10. Et ecce vigil  
& sanctus de cœlo descendit. Scholiastes Græcus π  
ὁ ἐπ' αὐτῶν ἔπαιον ἢ ἐχθροὺς καὶ ἀχρεοὺς ἐρμηνεύεται S.  
Hieronymus LXX ἀχρεοὶ trāstulisse testis est, Theo-  
dotionem vocem Chaldaicam ἐπ reliquisse.  
685. 40. Vt qui sit bellarius.] Gr. οἱ ἀπὸ ἀνδρῶν  
ὅτι τῷ δόγματι παραβῆναι. Ita li. 1. Strom. 348. Et quæ  
est quidem ex fide veritas, tanquam panis necessa-  
ria est ad viuendum. Quæ autem præcedit disci-  
30 plina est obsonio similis & bellariis, Desinente cœ-  
na &c. Basilii integram hac de re scripsit homi-  
liam πρὸς τὸν, de qua & Nicephorum ad li. 10. ca.  
26. Hist. Eccles.

IN LIB. VII. STROMATVM.

694. 10. *Ad acquirendam.*] εἰς ἀρετὴν ἐθέτηναι καὶ  
 διαμαρτυρῆσαι αὐτῇ. *Fed. Morellus Pr. Reg.* loco il-  
 lius corrupti vocabuli reponerat ἐπ' ἐθέτηναι vel ἐθέ-  
 40 *δοῖν. Ad accretionem virtutis & iustitiae incrementum.*  
 701. 10. *Et ei ministrare.*] Ἐξοσκουδάσαι τὴν ψυ-  
 χὴν & διακονῆσαι δυνάμει. *Preparare animam, & exacer-*  
*re.* ἀπὸ τοῦ διακονᾶν non ἀπὸ τοῦ διακονεῖν sic paulo post με-  
 50 *καθαίρει καὶ μεγαλύνει τὴν ψυχὴν εἰς ἀξιοδουλοῦ πιστῶς, Pra-*  
*purgat & preparat animam.*  
 704. *Quiddam boni.*] Theodoretus li. 6. de Cu-  
 rat. Græcor. hos versus Menandri profert. Bene  
 precor hoc verrat ὁ Dij multum colendi &c. Vnde  
 constat non duos tantum priores esse Menandri  
 50 verba, sed & quæ sequuntur vsque ad Antiphon-  
 tis apophthegma. Porro illud Bionis *si mus cala-*  
*thum arroserit.* Græce μῦς τὴν δύλακον διέτρωψεν. Theo-  
 doreti interpretes reddit, *si mus panarium saccum cor-*  
*rosit.* Simile illud apud Ciceronem 2. de Divinar.  
 Nos autem ita leues & inconsiderati sumus, ut, si  
 mures corroserint aliquid, quorum est opus hoc  
 vnum, monstrum putemus. Ante vero Mariscum  
 bellum, quod clypeos Lanuvii, ut à te est dictum,  
 mures rosissent, maximum id portentum haru-  
 60 spices esse dixerunt. Quasi vero quidquam inter-  
 sit mures, diem & noctem aliquid rodentes, scuta  
 an cribra corroserint. Idem eodem loco Diogenis  
 dictum tribuit coniectori. Quod etiam conie-  
 ctor quidam & interpretes portentorum non insci-  
 te dicitur ei respondisse, qui cum ad eum retulisset,  
 quasi ostentum quod anguis domi vectem circum-  
 nexus fuisset, Tum esset, inquit, ostentum, si an-

quem vetis circumplicasset. Hoc ille responso satis aperte declaravit nihil habendum esse portentum, quod fieri posset.

Ibid. 20. Aut respicientem quis sit. ] Gr. ἤτις ἐστὶν ὁ περιεὶον σκοπῶντα Πάλω τῆτι ἐνδὺς ἐν ἀγορῇ. Apud Theodoretum legimus σκοπῶντα, ἀπλω. *speculantem si quis accedat, perdam hunc ego Hominem è vestigio.* In foro sibi quilibet Nostrum & ambulat, & loquitur & sternutat. An non enim illi, qui sunt in ciuitate Ita res sunt vt natura instituit sunt? Sternutationes olim superstitiosi obseruabant tanquam omnia, si dextræ, si sinistræ. Ita vt, si dum induitur calceus sternutamentum obtigisset, lectum reperere sole- rent vt tradit Augustinus li. 1. de doctr. Christiana. Inde κληδοπισκῆς frequens mentio de qua L. Cælius Rhod. li. 24. cap. 27. Antiq. lect. & Ios. Scaliger li. 1. cap. 16. Aufonianar.

Ibid. 30. *Insignis victoria.*] ὁ καλλίνικος Ἡρακλῆς ὁ-  
 γὰρ ἐκ κατακτείνῃ. Apud Diogenem Laërtium in vita  
 Diogenis Cynici ὁ τοῦ Διὸς παῖς Ἡρακλῆς καλλίνικος. In-  
 scripterat quidam domui suæ vxore nuper ducta,  
 Iouis filius Callinicus Hercules hic habitat, nihil  
 ingreditur mali, inscripsit ipse, Post bellum au-  
 xilium. Idem ibidem. Spadone quodam scelerato  
 domui suæ inscribente, Nihil ingreditur mali:  
 dominus, ait, domus quamquam ingreditur? Con-  
 iunxit hæc duo apophthegmata Clemens, quem se-  
 quutus est Theodoretus lib. 6. de Curat. Græc-  
 or. In fragmentis Archilochi mentio fit Herculis  
 Καλλινίκου.

Ibid. 1] *autem ipsi omne.*] S. Augustinus lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 38. Nec more idololatriæ lapidem perfudit oleo Iacob velut faciès illam Deum, neque enim adorauit eundem lapidem, vel ei sacrificauit, sed quoniam Christi nomen à chrismate est, id est ab vnctione. Arnobius lib. 1. Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui vngvine ordinatum, tanquam inesset vis præsens, adulabar, affabar. Propertius li. 1.

*Nullas illa suis contemnet fletibus aras,  
Et quicumque sacer qualis ibique lapis.*  
Apuleius lib. i. Floridor. vel truncus dolamine effi-  
giatus, vel cespes libamine humigatus, vel lapis vn-  
guine deliburus. Hæc collegit P. Coluius in Apul.  
quibus adde hæc de quibus monuit nos Fedet  
Morellus Prof. Reg. Tibullus li. i. Eleg. i.

*Nam veneror, seu stipem habet desertum in agris,  
Seu verum in trivio florida ferta lapus.*  
Theophrastus οὐ τοῖς διδραχμαῖς χαρακτῆρ. τῆς τῶν λι-  
παρῶν λίθων τῶν ἐν τοῖς πεδίοις παλαιῶν ἐκ τῆς ληκυθίου  
ἐλαίου κατέχων, καὶ ὅτι γράψατο πρὸς τὸ περὶ σωμῶντος ἀπα-  
λάττειναι. Eiusdem hominis est vinctis lapidibus, qui  
in viarum anfractibus, & compitis stant, oleum ἐ  
vasculo diffundere, dein cum in genua procubue-  
rit & adorauerit, alio facessere.

706. ego enim neque dulci.] Gr. ἐγὼ δ' οὐκ ἐδίω γλυκύαν ἢ δὲ μείαν. Heruetus corrigat γλυκίαν, sed non assequitur mentem auctoris. Tu lege οὐκ ἐδίω γλυκίαν ἢ δὲ μείαν. Hefychius γλυκίη πῶσα ἐστὶ γλυκίη. Rectius γλυκίαν πῶσα, quam ut erat, aut ut volunt quidam γλυκίω. Cœl. Aurelianus lib. 3. cap. 1. Multa enim contrariæ significationis vocabulum sumpserunt, ut fella, quæ Græci γλυκία vocant, velut dulcorum, quum sint amarissima. Idem Plinius lib. 2. 7. ca. 10. Hic ipse Clemens lib. 3. Strom. p. 177. Florent. edit. μηδὲ λεγόντων ἐλευθερίαν πλὴν ὑπὸ νόθῳ δουλείᾳ καθεστῶσι οἱ πλὴν γολυῶ γλυκίαν. Neque dicans liberta-

tem eam, quæ est sub voluptate seruitutem, sicut ij qui bilem dicunt dulcem. Ita verterat antea Heruetus, sed altera pars huius sententiæ ab eius amanuensi prætermissa est pag. 462. 40. Porro *μυρία* Favorinus exponit τὰ μυρία ὅσα femoralia ossa, & Hesychius *μυρία* τὰ ὅτι τῶν μυρῶν ἐξαγόμενα ὅσα. videte igitur hic. Ego enim neque felle vescor, neque femorum ossibus. Sic paulo post τὴν χορὴν ὅσα τὰ ἄβρωτα, *bilem*, siue fel, *et quæ comedi non possunt ossa*. Et pag. 707. 50. *οἱ βίβωσι τὸ βίβωσι*. Illud vero infra, num. 30. sic lege, *iustissimo verbo honorantes, per quod accepimus cognit. ea. q. d. per illud glorif. Fides ex auditu, aud. per verbum Christi. Rom. 10. Iustum dicit per verbum edoctos, verbo remunerari. Sic pag. 711. 40. gratias agens per verbum ei datum.*

Ibid. 40. *sed antiquissimam.*] S. Cyrillus lib. 9. in Iulianum. Videre autem licet ex altari, quod adhuc apud Delon est, apud quod adhuc quia nulum animal offertur vel sacrificatur, piorum vocatum est altare. Ita non solum abstinebant ab animalibus sacrificantes, sed & his qui statuerunt hoc, & qui utebantur pietatis nomen tribuebant.

707. *Quocirca non male.*] Cicero de natura Deor. 2. Sus vero quid habet præter escam? cui quidem ne putresceret, animam ipsam pro sale datam dicit esse Chrysippus. Qua pecude, quod erat ad vescendum hominibus apta, nihil genuit natura fecundius. Varro de re rustica li. 2. c. 4. Suillum pecus donatum ab natura dicunt ad epulandum. itaque iis animam datam esse proinde ac sale, quæ seruatet carnem. Plutarchus Stoicis adscribit hanc sententiam lib. 5. Sympol. cap. 10. διὸ καὶ τῶν ποικίλων ἔνιοι τὴν οὐρανὴν κρέα καὶ γυνήϊα λέγουσι τῆς ψυχῆς ὡς περ ἀλὼν παρασκευάσας τὸν τῷ δαμνῶν.

Ibid. 10. *Præter quam propter.*] τῇ διαπομῇ τῶν κακῶν. Levitici 16. fit mentio hirci emissarii, quem Græci ἀποπομπῶν χυμῶν dicunt. C. Gesnerus de quadrupedibus, Platinæ hæc de hirci carne citat. Caprarum & hircorum iecora fugito, ne in epilepsiam incurras. Clemens dixit συμβάλλειν τὴν τῶν τραχίων κρεὼν βρωτὸν πρὸς ὀπληψίαν. Versus autem quos habes in extrema hac pagina recitat Cyrillus lib. 9. in Iulianum. Vnde Porphyrius sic dicit in 2. libro de abstinentia ab animalibus: quod autem non diis, sed dæmonibus sacrificia per sanguinem obrulerunt, à theologis qui virtutem totam norunt, creditum est. Adducit autem & Poëtæ sententiam sic habentem. Quis sic stultus & tam dissolutus Persuasi bilis vir &c. Vide hac de re Eusebium li. 4. cap. 5. Præpar. Euang.

Ibid. 20. *Vinum enim.*] Eandem eius sententiam reperies & apud Plutarchum de animi tranquillitate. Vide Theod. Canterum lib. 1. cap. 16. var. lect.

711. 20. *Benignitatem et disc.*] χριστότητα καὶ παιδείαν & γὰρ διδάσκον με. Benignitatem & disciplinam & cognitionem doce me. Ita lxx Psalmo 118. v. 66. vulgata, Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. D. Hieronymus vertit, Bonum sermonem & scientiam doce me. Euthymius explicat, Bonitatem erga amicos, & cognatos, disciplinam in actionibus, & scientiam in contemplan-

712. 40. *Quod si nonnulli.*] Non antiquum modo, sed inde usque ab ipsis Apostolis traductum ad posteros esse morem statis horis orandi cum ex hoc constat loco tum ex aliis multis veterum Pa-

trum. S. Hieronymus Epist. 7. tom. 1. ad Lætam. Mane hymnos canere, tertia sexta nona hora stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum. & Epist. 8. ad Demetriadem. Præter psalterium & orationis ordinem, quod tibi hora tertia sexta nona ad vespem media nocte & mane semper est exercendum statue quot horis scripturam ediscere debeas. Idem Epist. 22. & 27. Basilus singularum rationem reddit reg. fus. expl. 37. καὶ τὴν πεντήκωτον ὥραν εἰς τὴν 10  
πρωτοῦ χρόνου ἀνάστασις ἀπομνησθῆναι τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς καὶ τὴν πεντήκωτον ὥραν εἰς ἀποστόλους διδομένης. Cyprianus de orat. Dominica. Horarum spatia iam pridem spiritaliter determinantes adoratores Dei, statutis & legitimis temporibus serviebant, & manifestata postmodum res est, sacramenta olim fuisse, quod ante sic iusti precabantur. Nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus, qui gratiam dominicæ repromissionis implevit. De sexta Basil. καὶ τῇ ἑκτῇ ὥρᾳ καὶ μύμητι τῶν ἀγίων ἀναδείξαι τῇ 20  
πρωτοῦ χρόνου ἀνάστασις τῶν λειτουργῶν ἐσπέρης ἢ πρὸς ἡμισυ βελίας διηγέσθαι καὶ ἀπαγγέλλειν. Sexta quippe merides. Cyprianus, item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens, signo pariter & voce Dei momentis instructus est, ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis gentilibus ante dubitaret. De nona Basil. καὶ τῇ ἐνάτῃ παρ' αὐτῶν ἡμῶν τῶν ἀποστόλων ἐν ταῖς πρὸς ἡμᾶς εἰς πρῶτον χρόνον ἀναδείξαι ἰσότητος οὐκ ἔστι καὶ ἰσότητος ἀνίστασθαι εἰς τὸ ἵδον ὅτι τὴν 30  
ὥραν τῆς πρῶτης ἐκείνης ἐνάτης. Cypr. Et dominus hora sexta crucifixus, ad nonam peccata nostra sanguine suo abluit, & ut redimere & viuificare nos posset, tunc victoriam suam passione perfecit. Eadem nonæ ratio redditur & in constitutionibus Apostolicis lib. 8. cap. 34.

Ibid. 50. *Imo vero.*] Cyprianus de orat. Dom. In orationibus vero celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes & in captiuitate victores, horam tertiam, sextam, nonam sacramento scilicet trinitatis; quæ in nouissimis temporibus manifestari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens, consummatum numerum trinitatis ostendit. Itemque ad sextam quarta procedens, declarat alteram trinitatem. Et quando à septima nona completur, per ternas horas trinitas perfecta numeratur. De 3. mansionibus vide 666. 20. lib. 6.

713. 40. *Nonnullam aliqua ex parte.*] συναρτῶν πρὸς λήψιν ἀσμένους δι' ὧν ἔρχεται τὸ πνεῦμα λαμβάνον. ad verbum, nonnihil cooperatur ad acceptionem facile accipiens id, quod desiderat, operationum suarum. Illud vero quod præcessit, *et cognitionem, et tempus* ambiguum est. Clemens vult omnem locum & tempus factum esse in quo ad Dei cognitionem peruenimus.

Ibid. 50. *Certe per orationem.*] ἐξελπίεται δεῖν, τῆς ἐν ἡμῶν ὧρας. Hic ἔστιν accipe non modum, sed mores ipsos vel τὴν προαίρεσιν ut ante dixit τὸν ἐν προαίρετι καὶ ἐν χάριτι qui bono animi instituto accedit ad orationem cooperari ad obtinendum, seu affectum animi. sic verus Comicus ἔπος ἔδωκε πύθωνι πρὸς λόγον ὁ λόγος. Mores dicentis persuadent non oratio. S. Chrysostomus Homil. in Chananxam. ἰσὶν δ' οὐκ ἐρητύται ἔπος πρὸς ἐν ἡμῶν ἀλλὰ ἔπος. ὁ ἱερέας ἐν βορέῳ λέγει καὶ τὸν ἐπὶ πλάττειν. ὁ δαυὶδ ἐν λαλῶν, λέγοντι καὶ τὸν ἡδὸν ἐξασματῶν. Interpres Homil. 17. ex variis in Mattheum locis 10. 2. Non queritur locus sed deuotio mentis.



mentis. Hieremias in lacu cœni demersus erat, fideliter orans Deum promeruit. Daniel in lacum leonum missus, ad se Dei misericordiā inclinavit. Item post pauca ὁ δὲ Γεώργιος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ κωλύεται τῆς εὐχῆς· μόνον ἐάν τῃ εὐχῇ συμβαίῃ. φησὶν γὰρ ὁ Δαβὶδ· αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μετ' ὧδης· μεγαλυνῶ αὐτὸν ἐν αἰνέσει, καὶ ἀνίσταμαι τῇ δυνάμει μου ἐναντίον. Hæc in homilia Chrysostomi non reperiuntur Latina, sed apud Anastasium quæst. 2. in scripturam.

Ibid. 60. Quoniā autem] ἐπὶ τῇ ἡμετέρας εἰκόνι ἢ ἀντιτύπῃ, & c. Quoniam autem natalis diei imago est Oriens, ἔτι illinc augetur lux, quæ primum illuxit ex tenebris, sed ἔτι ὅς qui versabantur in ignoracione exortus est dies cognitionis veritatis, ea ratione ad orientem Solem sunt orationes.

Ibid. Vnde etiā quæ erant] Vitruvius l. 4. c. 5. Ædes autem sacræ deorum immortalium ad regiones, quas spectare debeant, sic erunt constituendæ, uti signum, quod erit in cella collocatum, spectet ad vespertinam cæli regionem, ut qui adierint ad aram immolantes aut sacrificia facientes spectet ad partem cæli orientis, & simulachrum quod erit in æde. G. Gyrardus Syntag. 17. Genealog. ex Pindari commentariis tradit ad orientem diis, ad occidentem Heroibus sacra facta & preces, itemque ex Porphyrio & Luciano supplices diis ἀπὸ προσώπου orientem spectasse. Idipsum à Pythagoricis observatum scribit L. Cælius, Trismegistum autem ad meridiem conversum orasse lect. antiq. l. 12. c. 2. & c. Quod vero templa dixit Clemens respexisse ad occidentem, de vestibulo intelligendum est non de cella, quo modo & Iosephus l. 8. Antiquit. c. 2. dixit templum Salomonis versum fuisse ad orientem, cuius pars dextera dicitur quæ erat australis, ad quam erat positum mare. 3. Reg. c. 7. Rationē affert Anastasius quæst. 48. in scripturam, τὸ μὲν μήκος τῷ ἔργῳ, τὸ δὲ εὖρος ἐπὶ τῇ ἀποδοξίᾳ· ὁ δὲ πρὸς τὸν ὄτον, ἵνα οἱ προσκυνοῦντες μὴ τὸν ἥλιον ἀνιχόμενα προσκυνώσιν, ἀλλὰ τὸν ἡλίου διαπότῳ. Lōgitudō quidem erat 60. cubitorum, latitudo autem 20. Conuersum autem erat non ad orientem, ne precantes adorarent Solem orientem, sed solus Dominum. Ita legendus est hic locus in Bibliotheca S. Patrum, ut & ille sub finem quæstionis. Et totam altitudinem fuisse centum viginti cubitorum, καὶ πᾶν τὸ ὕψος ἕκατον εἴκοσι πήχας. Id quod indicat locus cap. 3. 2. Paralip. quem subiicit. Et altitudo centum viginti, & deaurauit ipsum intrinsecus auro puro. Græcè in manuscripto Reginæ erat & κατὰ χρυσόν αὐτὸν ἐσπαρην χρυσὴν καὶ ἀργύρην; interpres videtur legisse ἑωθιν. Sed & illud ὁ πρὸς τὸν ὄτον, mendii suspectū est, si cum Iosepho conferatur vnde sumptum videtur.

Ibid. Doceantur verit] Hunc orandi ritum vultu ad orientem conuerso acceptum ab Apostolis restantur hæc veterum Patrum loca, ex quibus & rationes varias petes. Tertullianus aduersus gētes seu in Apologet. Ad Persas si forte deputabimur licet Solem in linteo depictum nō adoremus habentes ipsum vbique in suo clypeo, denique inde suspicio quod innotuerit nos ad orientis regionem precari. Idem aduersus Valentinianos. Amat figuram spiritus sancti, oriētem Christi figuram. Epiphanius lib. 19. scribit pseudopropheta Elxai nomine prohibuisse orare ad orientem & faciem ad Hierosolyma conuertendam docuisse ex omnibus partibus mundi. Origenes hom. 5. in Num. quod genus flectimus orantes, & quod ex omnibus cæli plagis ad orientis partem conuersi orationem fundimus, non facile cuiquam puto ratione compertum. Apud S. Atha-

nasium quæst. ad Antiochum 16. quæ in Græco mss. est 34. respondendum esse gentibus docetur, ὅτι ἔτι οἱ αἰταῖοι παρὰ τὸν ὄτον καὶ αἰταῖοι παρὰ τὸν ὄτον, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ὁ θεὸς φῶς ἀνιχόμενος καὶ ἐπὶ τῇ λέγεται. τὸν ὄτον παρὰ τὸ φῶς τὸ κλέον ἀφορώντες ἐκ αὐτῆς ἀνιχόμενος αὐτὸν παρὰ τὸν ὄτον. ὅτι τὸ παρὰ τὸν ὄτον τὸν παρὰ τὸν ὄτον καὶ τὸν αἰώνιον θεὸν γαράριοντες. Nō ideo adoramus ad orientem quod in ea parte mundi Deus aliquo modo circumscriptus habitet, sed quia Deus lux est vera, diciturque: eam ob causam ad creatum istud lumen conuersi, non illud quod creatum est lumen, sed eius luminis creatorē adoramus, & ex elemento omnium splendidissimo, omnium elementorum splendidissimum creatorem Deum veneramus. Ita reddidit interpres Ampelander, sed ad verbum ex manuscripto extremum illud sic vertendum est, Ex primo elemento Deum qui ante omnia elementa & secula fuit, venerantes. Christianis aliam rationē reddit, οἱ δὲ γὰρ πρὸς ἀκρονέτωσαι & μακρυνέτωσαι ὅτι παρὰ τὸν ὄτον οἱ μακάριοι ἀπόστολοι καὶ αἰταῖοι τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας παρὰ τὸν ὄτον πεποιήσαν, καὶ τὸν παρὰ τὸν ὄτον ἡμᾶς παρὰ τὸν ὄτον ἐξέπεσαν βυλόμενοι, ἵνα παρὰ τὸν ὄτον ἡμεῖς παρὰ τὸν ὄτον καὶ χάρις ἀφορώντες αὐτῶν τὸν διαπότῳ ἀποκαταστήσιν ἡμᾶς ὅτι ἐξολεσθήμεν. Audiant verò fideles & discant quod sancti Apostoli Christianorum Ecclesias ideo iusserunt orientem versus suas preces fundere, ut ad Paradisum vnde cecideramus respicientes, suppliciter à Deo petamus & à nostro Domino, ut in antiquam nos patriam & locum vnde cecidimus, restituere velit. Eadem ratio redditur in Constitutionibus Apostolicis lib. 2. c. 57. ex F. Turriani interpret. vide apud Iustinum quæstionem 118. & Damascenum lib. 4. c. 17. de fide orthod.

719, 30. Pure & caste colens] ὁσίων προσερχόμενος Fed. Morellus legēdum cēset προσερχόμενος precibus Deum pie, castēque concilians.

Ibid. 40. In sola enim] ὁ μόνος γὰρ τῇ τῷ προσφωκῶ λόγῳ τὸ τῆς σοφίας ὄνομα φαίνεται. Cognitionem Clemens definit alibi ἀποδείξιν τῆς ἀληθείας παρελημμένων ἰσχυρῶν & βίβλων. demonstrationem eorum, quæ per fidem tradita sunt, firmam certamque, sapientiam vero hic ait esse cognitionem nō quamuis, sed prolati verbi opera partā, ut cum à magistro docemur; atque hanc solam huius nominis esse notionem.

724, 20. Hæc in memento] μεμνήσθω αὐτῇ τῇ κλεῖν. Eusebius l. 3. histor. c. 24. narrat hoc ipsum ex Clemente, legitque μεμνήσθω αὐτῇ τῇ κλεῖν. Rufinus cap. 30. Ita vertit. Aiunt beatum Petrum cum vidisset uxorem suam duci ad passionem, gauisum esse electionis gratia, & exclamasse ad eam cum duceretur, ac proprio nomine compellantē dixisse, O coniux memento Domini. Talia coniugia sanctorum erāt, tam perfecta fuit affectio beatorum. Idem Nicephorus lib. 2. cap. 44.

731, 30. Nouit ipse] De ieiunio quartæ & sextæ feriæ antiquitus usurpato vide Cōstitutionum Apostolicar. c. 19. lib. 5. & 24. lib. 7. ita S. Nicolaum his diebus à lacte abstinuisse memoriæ proditum est.

735, 50. Dicunt autem] Gr. λέγουσι ὅτι αὐτῶν παρὰ τὸν ὄτον Ματθαίον εἰρηκέναι. Dicunt autem in traditionibus dixisse Mattheum, paulo post, qui Deo affiat, & afflatur, Græcè erat διοφορῶν καὶ διοφορούμενος.

740, 30. Preter eos qui sensus] Gr. ἀντὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀναισθητικῶν. exceptis illis qui sensus tollunt. Philosophi quidam negabant certo sciri quicquam, ut Academici, vllamve sensibus cognitionem posse nos adipisci.

A a a a



748,30. *Sapientia, inquit*] Gr. ἡ σοφία, φησὶν ὁ Σαλωμὼν, ἐνεφυσίωσεν αὐτῆς πνεῦμα. Ecclesiastici 4, v. 12. apud 1. x. x. ἡ σοφία ὑψος αὐτῆς ἀνύψωσε καὶ ὀπλισάμενται αὐτῇ ζήτωντων αὐτῷ. Sapientia filios suos exaltauit, & suscipit inquirentes se. In Romana editione postrema legitur αὐτῇ ἀνύψωσε, in qua & hæc annotantur in scholiis. Et fortasse ex hoc loco sūp̄sit Tertullianus quod ponit in Scorpiaco, *Sophia iugulauit filios suos*, & viderur legisse ἐνεφυσίασε. I. Pamelius in Tertullianum scribens, locum illum refert ad cap. 9. Prouerb. ἑσφαξε αὐτῆς θυμματα. *Immolaui victimas suas*, putatque legisse illū paraphrastice, *filios suos*. Latina vulg. Sapientia filiis suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se. G. Iansenio in ea scribenti videtur interpres legisse ἐψύχωσεν, nec multum ab illa sententia discedit lectio Clementis.

750,10. *Vos autem Megarenses*] Theocriti scholiastes epigramma profert ab Apollinis oraculo Megarēsisbus redditum vnde hæc duo sunt hexametra,

Ἡμῖς δ' ὁ Μειδρεῖς ἔτι πέπει, ἔτι πίπαρ' ἔτι,  
Οὐκ ἀνὰ δίκαιον, ἔτι ἐν λόγῳ, ἔτι ἐν ἀρετῇ.

*At vos nec recipit Megarenses tertius ordo,*

*Non quartus, neque bisseus, neque denique vestri*

*Vlla vsquam ratio est, nusquam numerusve, locusve.*

Apud Theocritum tale quid reperitur. Theognidis vero Elegi tantum extant. vide Prouerbiorum Chiliadas. Subiicit iis Clemens duo loca ex sacris literis quorum alter est Esaiæ 40. v. 15. Ecce gentes quasi stilla situlæ. Tertullianus aduersus Iudeos, Ne Israël adhuc superbiat, quod gentes velut stillicidium situlæ, aut pulvis ex area deputentur, vide pag. 545, 20. & 648, 40.

#### A P P E N D I X.

80,30. *Priusquam ipsi Moſis*] Postquam superiora illa collegimus, perueniunt in manus nostras mss. quidam libri, in quorū vno erant quedam loca Clementis in expositione epistolæ ad Hebræos citata, sic autē scribebatur hic πρὶν ἢ σφας αὐτοῖς κατακαλύψαι τὰς τῆς Μουσίας διδασκαλίας ὅπως ἐργασθῶνται μαθηταί, ἕκ ἄν ἀνθρώπων στήναι μὴ ὥς Ἰησοῦς πιστευόμενος, *Priusquam Moſis successe-*

*forem secuti sero tandem didicerint se nō posse aliter saluos fieri, nisi ut Iesus crediderint, vel, ut Iohue.* In eodem libro ille alter 1. Pædagogi pag. 11. lin. vlt. edit. Florentinæ sic effertur. τῇ πνευματικῇ Ἐσφῇ ἢ πρὸς γλυκίαν μὴν διδῶν τὴν χάριν, Ἐφίμος δὲ ὡς ζῶν.

119, 20. *Qui mundana proterunt*] Hunc locum ita legimus in quodā manuscripto, καὶ κρανοῖται αὐτοῖς καὶ ἀνδράπων γὰρ ἐμμελὶς χεῖρς καὶ αὐτῶν εἰς ἀγαθὰς τὴν ἀρμὰ ἀνύδων πρὸς τὸν θεὸν πληράσαι ἐαργεῖας ὁ λογιστὴς πρὸς τὸν μὴν εἰς ἱερὸν ἀνδρῶν, καὶ δὲ εἰς ἕνα τὸν εἰσπλάυνον καλῶν θάματα τῶν πατρὶς ὑὸς αἰδὸς νικηφόρος καὶ τὸν πῦλον φησὶ πρὸς σίδηρον ἀμπελῶ. Sic habebat hoc siue glossema siue fragmentum Clementis in expositione quadam Evangelij Ioannis ex multorum commētariis confarcinata, qua vti sumus, ex bibliotheca Christianiff. Reginæ Regg. matris Catharinæ Mediceæ, eiusdem liberalitate, atque opera sapientissimi viri Io. Baptistæ Benciennij primi eius Eleemosynarij & Bibliothecarij, ac Belloramēi Abbatis, quo etiam ex promptuario suppeditata sunt plæraque omnia exemplaria manuscripta, quæ in his collectaneis siue Clemētis siue aliorū scriptorum causā laudata sunt.

133,30. *Aluisse*] Locus est ex Euripidis Medea.

176,50. *sed in intemperantia*] Gr. ἡ ἀρετὴ τῆς ἀκρασίας διδάσκει καὶ. In ora libri sui vir doctus notauerat καὶ τοῦ. *propositum incontinentiæ communicat*, siue, *coinquinat*.

802, a, 10. In loco illo Anastasij coniecturam nostram cōfirmavit alius manuscriptus codex, in quo ita hæc scripta reperimus, ἕως μὲ βασιλείας αὐγούρου ἐπὶ ἐπξζ, καὶ λοιπὸν Γωαυεσράφη. Item paulo post ita legēdum est ex eodem codice ὡς πρὸς τὸν αἰθρῶν τῇ ε' ἡμέρᾳ πλάσας ὁ θεὸς αὐτῶν ἀνθρώπων ἔθετο, εὖ δὲ ὑπὸ πρὸς τῇ ἀμύρῃ, ἔπειτα καὶ τῇ ε' ἡμέρᾳ, & apud Latinum interpretem sic, *Quomodo enim cum hominem sexto die finxisset Deus, eum in paradiso collocavit, ipse autem incidit in peccatum: ita etiam sexto die millenarij, &c.* Tale illud est Irenæi lib. 5. cap. 23. Hunc itaque diem recapitulans in semetipsum Dominus venit ad passionem pridie ante sabbathum, quæ est sexta conditionis dies, in qua homo plasmatus est secundum plasmationem eam, quæ est à morte, per suam passionem donans.

#### SCRIPTURÆ

# SCRIPTURAE SACRAE

## AUTHORITATES, QVAE SPARSIM

### IN HIS CLEMENTIS ALEXANDRINI

Operibus sunt explicatae.

*Ex Genesi.*

**G**ENES. 6. Videntes filij Dei filias hominum quod essent pulchrae, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant 468,20  
 11. Sara erat sterilis, & cum non pareret permisit Abraham vt cū Agar ancilla cōgrederetur 309,20  
 32. Aspexi Deum facie ad faciem 144,40  
 49. Qui lauat in vino stolam suam, & in sanguine vix indumentum suum 132,50  
 Ibid. Et pullum alligauit vineæ 119,30

*Ex Exodo.*

Exod. 3. Inducam vos in terram bonam, lacte & melle fluentem 129,1  
 15. Gloriosè magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare 577,60  
 19. Si audieritis vocem meam, & custodieritis præcepta mea, eritis mihi in regnum Sacerdotale, & gens sancta 66,20  
 20. Non fornicaberis, non mœchaberis 225,30  
 31. Et cuilibet intelligenti corde dedi intelligentiam 307,50  
 32. Saturati, surrexerunt ludere 165,40  
 33. Ostende nobis te ipsum euidentissimè 387,30. & 585,30

*Ex Leuitico.*

Leuit. 11. Nō comedes leporem, nec hyænam 224,1  
 15. Vir de quo egredietur semen coitus, lauat aqua omne corpus suum, & immundus erit vsque ad vesperā. Mulier cum qua coierit, lauat aqua, & immunda erit vsque ad vesperam 477,40  
 18. Et cum masculo non dormies fœmineo concubitu 226,1  
 19. Mercedem pauperis ipso die reddes 423,30

*Ex Numeris.*

Num. 6. Si quis fuerit in eo repente mortuus, statim polluetur caput voti eius, & radetur 112,10 & 114,1

*Ex Deuteronomio.*

Deut. 5. Non concupisces vxorē proximi tui 450,10  
 6. Erunt verba quæ ego tibi præcipio hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens &c. 101,20  
 14. Concede matri fœtum, vel septem primis diebus 425,10  
 Non comedes leporem, nec hyænam 224,1  
 Quicquid bifidam habet vngulam, & ruminat, est mundum 279,10  
 18. Propheta vobis suscitabit Deus tanquam me de fratribus vestris 145,30  
 20. Ecce dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortem, elige vitam 596,20  
 Quando obsederis ciuitatem multo tempore, non succides arbores &c. 428,30  
 22. Vir vestem muliebrem ne induat 422,40  
 24. Non coques agnum in lacte matris suæ 425,40  
 32. Videte, videte quod ego sum, & non est alius Deus præter me 78,20. & 81,60

*Ex Iob.*

Iob 25. Nullus est à forde mundus, nec si sit quidem vna dies vitæ eius 481,10  
 42. Nunc scio quod omnia potes, nihil est autem

quod tu non possis

548,10

*Ex Psalmis.*

Psal. 1. Beatus vir qui non ambulauit in via impiorum 414,30  
 Sed in lege Domini voluntas eius ibid,50  
 Non sic impij, sed tanquam puluis quem proicit ventus à facie terræ ibid,60. & 417,40  
 Quoniam nouit Dominus viam iustorum, & viâ peccatorum peribit 414,60. & 417,50  
 2. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus 79,1  
 3. Ego dormiui & soporatus sum 599,10  
 4. Filij hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatē, & quæritis mendacium? 79,10  
 6. Virū sanguinum abominabitur Dominus 120,10  
 8. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem 118,40  
 9. Auertantur peccatores in infernum 642,60  
 13. Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus &c. 720,40  
 25. Domini est terra, & plenitudo eius 91,1  
 28. Dominus super aquas multas 642,50  
 33. Declina à malo, & fac bonum 526,10  
 Venite filij, audite me: timorem Domini docebo vos 81,1  
 35. Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes 594,30  
 44. Vnxit te Deus oleo lætitiæ 216,20  
 Quis ergo sapiens, & intelliget hæc? intelligens, & cognosceret hæc? 666,50  
 47. Circundate Sion, & comprehendite eam, narrate in turribus eius 736,30  
 48. Iustus viuet in finem, quoniam non videbit interitum 317,30  
 50. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci 525,50  
 In peccatis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea 481,10  
 71. Inimici Domini terram lingent 91,60  
 72. Quam bonus Israël Deus iis qui recto sunt corde? 111,30  
 73. Notus est in Iudæa Deus 748,40  
 77. Aperiam in parabolis os meum 564,30  
 81. Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes 106,10  
 84. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, &c. 80,1  
 89. Anni nostri sicut aranea meditabuntur 680,40  
 103. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem ardentem 594,50  
 111. Dispersit dedit pauperibus 263,20  
 117. Hæc est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea 680,50  
 Aperite mihi portas iustitiæ 642,50  
 131. Adoremus in loco vbi steterūt pedes eius 211,10  
 132. Sicut vnguentum, quod descendit in barbam Aaron 275,30. & 683,1  
 147. Nulli genti sic fecit, & iudicia sua non manifestauit eis 642,40  
 150. Laudate eum in sono tubæ, & psalterio & cy-

A a a ij

thara	199,60	trice, sanctificaui te	145,10
Omnis spiritus laudet Dominum	200,1	3. Mœcharus est cum ligno & lapide	681,10
<i>Ex Proverbijs Salomonis.</i>		Fuit tibi aspectus meretricis	156,50
Prou. 1. Et iudicia dirigere, non iudicialia	387,50	5. Et iumentis assimilatus est homo	169,10
3. Parantur intemperantibus flagella, & supplicia		Facti estis mihi eq. furētes in fœminas	155,40. 225,40
humeris insipientum	226,50	6. State in viis, & interrogate semitas æternas, quæ-	
5. Ne effundantur aquæ extra fontem tuum	388,1	nam sit via bona	556,30
7. Ne animum adhibeas mulieri malæ, mel enim di-		12. Cur via impiorum prosperatur	459,30
stillat à labijs mulieris meretricis	308,50	Spelunca hyeme facta est domus mea	225,10
8. Dominus creauit me in initium viarum suarum	78,50. 82,10	20. Execranda sit dies in qua natus sum, & non sit	
9. Sed resiliat, ne diu moreris in loco eius	346,60.	opranda	480,60
788, b 10		23. Deus appropinquans ego sum, & non Deus pro-	
Ab aliena aqua abstinere, & ex fonte alieno ne bibe-		cul. Si fuerit homo aliquis in occulto, & ego non	
ris	252,1. 788, b 10	videbo ipsum? An non cælum & terram ego im-	
11. Circulus aureus in naribus suis	274,20. 791, b 20	pleo? dicit Dominus	78,10. & 81,50. & 387,20
13. Animæ redemptionis pretium sunt propriæ di-		27. Dominus enim qui fecit terram in virtute sua, &	
uitiæ	267,1	crexit orbem terræ in sapientia sua	78,50. & 82,30
20. Ex ore insipientium, baculus contumeliæ	207,10	31. Post illos dies, dicit Dominus, dabo legem meam in	
23. Ne bibite vinum propter ebrietatem	187,20	visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam	103,1
<i>Ex Cantico Canticorum.</i>		40. Quis merietur cælum palmo, & terram omnem	
Cant. 1. Oleum effusum nomen eius	216,10	pugillo?	78,10. & 81,50
<i>Ex libro Sapientiæ.</i>		46. Tanquam vituli lactentes	119,1
Sap. 3. Visi sunt oculis insipientium mori: illi vero		64. A facie tua montes liquefcent, sicut cera à facie	
sunt in pace	525,1	ignis	78,10
7. Sunt tibi filij, castiga eos	155,10	Threnor. 1. Quo modo sedet sola ciuitas	156,50
<i>Ex Ecclesiastico.</i>		<i>Ex Ezechiele.</i>	
Eccl. 1. Ipse mihi dedit non falsam eorum quæ sunt		Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris	403,20
cognitionem	387,10	43. Circuncidamini fornicationem vestram	227,20
9. Cum muliere, quæ est vino subiecta, ne omnino		<i>Ex Osea.</i>	
sed eas, & ne super cubitum cum ea accubueris	107,30	Osee. 2. Argentea & aurea fecerunt Baal	245,1
15. Ecce ante faciem vestram posui mortem & vitam	88,40	4. Non visitabo ipsos, quoniam ipsi cum meretrici-	
19. Omnis ebriosus & fornicator mendicabit, & in-		bus	155,40
duetur laceris & pannosis oīs somnolētus	187,1	6. Misericordiam volo & non sacrificium	500,20
21. Stultus in risu extollit vocem suam, vir autem a-		<i>Ex Ioel.</i>	
stutus vix sensim subridebit	204,10	Ioel. 2. Et erit post hæc, Effundam de spiritu meo	
38. Et vnguentarius faciet mixtionem	213,20	super omnem carnem, & filij vestri, & filiz ve-	
<i>Ex Esaiæ Propheta.</i>		stræ prophetabunt	594,1
Esaiæ 1. Audi cælum, & ausculta terra	548,30	<i>Ex Amos.</i>	
Si me audieritis & volueritis, bona terræ comederis	88,40	Amos 4. Euerti vos sicut Sodomam, & fuistis sicut	
Nouit bos possessorem suum, & asinus præsepe do-		torris	151,20
mini sui	85,50	6. Qui bibunt vinum percolatum, & super lectum	
2. Ex Sion egredietur Lex, & verbum Dei ex Hieru-		sedent eburneum	188,20
salem	2,1	<i>Ex Abacuc.</i>	
7. Nisi credideritis, non intelligetis	535,30	Abac. 2. Iustus ex fide viuet	389,50
9. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis	112,10	<i>Ex Michæa.</i>	
Admirabilis consiliarius	ibid. & 777, b 60	Ego Dominus Deus	144,10
29. Custodi innocentiam, & vide rectitudinem, quo-		<i>Ex zacharia.</i>	
niam sunt reliquæ homini pacifico	498,60	Zach. 3. Ipse ergo cui est nomen Oriens	102,40
40. Ego Deus, & non est præter me iustus, & serua-		8. In te est qui elegit Hierusalem, non ecce hoc est	
tor non est excepto me	78,40. & 82,10	torris euulsus ex igne?	85,30
Leuate in excelsum oculos vestros	824,21	9. Lærare valde filia Sion. Ecce rex tuus venit tibi	
Sicut pastor pascet gregem suum, & brachio suo		mansuetus, &c.	119,30
colliget agnos	119,40	<i>Ex Malachia.</i>	
43. Ecce facio noua	391,30	Malach. 1. Ab ortu solis usque ad occasum magnus est	
Dominus tradidit ipsum peccatis nostris	150,50	nomen meum in gentibus. & in omni loco sacrificatur,	
45. Ego sum Dominus, ego sum qui loquor iusti-		& offertur nomini meo oblatio munda	292,40
tiam, & annuncio veritatem	78,30. & 82,10	2. Qui irritatis Deum sermonibus vestris, & dicitis,	
54. Audiat quæ non parit, erumpat vocem quæ non		in quoniam eum irritauimus?	459,40
parturit, &c.	11,40	3. Ego sum Deus, & non mutor	73,60
56. Seruis meis imponetur nomen nouum	119,20	Deo resisterunt, & salui facti sunt	459,20
Ne dicat Eunuchus, sum lignum aridum	480,30. & seq.	<i>Ex Matthæo.</i>	
59. Peccatis vestris venundati estis	478,50	Matth. 3. Potens est Deus ex his lapidibus suscitare	
66. Si non peccasses, non hæc esset minatus	112,30	filios Abraham	2,30
<i>Ex Hieremia.</i>		5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iusti-	
Hier. 1. Ne dicas sum iunior. antequam te formarem,		tiam	497,30
in utero noui te, & antequam egredereris de ma-		Beati pauperes spiritu	ibid.
		Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram	499,50
		Beati	

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur 500,20  
 Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient 500,10  
 Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt 500,40

Beati eritis, quando vos odio habuerint homines, &c. 501,10

Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, &c. 686,1

Hic est maximus in regno, qui fecerit & docuerit 426,20

6. Ne solliciti sitis, quid comedatis aut bibatis, &c. 229,40

7. Non est arbor bona, quæ facit fructus malos, &c. 203,40

8. Sine mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me 455,20

10. Ne portetis crumenam, non peram, neque calceamentum 266,50

Quicumque me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram patre meo 514,30

Qui perdidit animam suam, seruabit eam 431,50

11. Confiteor tibi pater cæli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis 128,10

Ecce qui in vestitu glorioso & delitiis degunt, sunt in terrenis regniis 231,40

Meum iugum suauis est, & onus meum leue 6,1

18. Qui se humiliauerit, ut hic puellus, is est maior in regno cælorum 119,50

Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum 473,30

19. Quod Deus cōiunxit, homo non separet 464,30

Vende omnia quæ habes, & da pauperibus 498,10

Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Sunt Eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt, &c. 448,10. & 464,30

21. Ecce rex tuus venit ubi māsuetus & mitis, & qui ascendit subiugalem, & pullum nouum 119,30

Benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis 118,40

22. Filij illius seculi, nec nubūt, nec nubūt 476,40

23. Ne dixeritis vobis magistrum super terram 391,20. & 476,50

Quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis 119,10

25. Agnelli stant à dextris 118,60

26. Accipite, bibite, hic est sanguis meus 188,50

Ex Marco.

Marc. 6. Nolite thesaurizare in terra, vbi tinea & ærugo demolitur 476,30

Ex Luca.

Luc. 1. Ego vox clamantis in deserto: Parate vias Domini, &c. 11,30. & 13,30

6. A te petenti des, & eum qui velit accipere, non auerferis 465,30

8. Qui habet aures audiendi, audiat 554,30

9. Ne portetis crumenam, non peram neque calceamentum 266,40

9. Vulpes foueas habent 498,40

Qui diligit patrem vel matrem plus quam me, non est me dignus 741,10

11. Quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur: perire, & dabitur vobis 752,10

12. Quicumque me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram patre meo, &c. 514,30

Nolite thesaurizare in terra, vbi tinea & ærugo demolitur 476,30

Et nolite in sublime tolli 229,50

18. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut hi pueruli, non intrabitis in regnum cælorum 118,30

Ex Ioanne.

Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, &c. 9,30

Lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum 73,10. 93,40

In propria venit, & sui eum nō cognouerūt 736,20

Deum nemo vidit vnquam 73,1

4. Ego habeo manducare cibum, quem vos nescitis 132,20

6. Comedite carnes meas, & bibite sanguinem meum 130,10. & 131,30

7. Si quis sitit, veniat & bibat 88,20

10. Ego sum pastor bonus 143,20

11. Ego sum ostium 12,1

14. Veniemus, & apud eum mansionem faciemus 8,20

Ex actibus Apostolorum.

6. Non est bonum nos relicto verbo Dei, ministrare mensis 208,1

17. Superstitiosiores vos video 345,20. & paulo post, Ignoto Deo ibid. 30

Ex epistola D. Pauli ad Romanos.

Rom. 1. Iustitia Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem 554,40

Cum Deum cognouissent, non ut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinem carnis corruptibilis, & seruierunt creaturæ potius, quam creatori 79,10

2. Si tu autem Iudæus cognominaris, & in lege requiescis, & in Deo gloriaris, &c. 379,60

3. Per legem peccatum cognoui 449,50

6. Peccatum vestri non dominabitur: non enim estis sub lege, sed sub gratia 468,50

7. Quid dicemus? Lex est ne peccatū? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem 472,1. & paulo post, Non habitat in carne mea bonum, ibid. 10

Corpus quidem mortuum propter peccatum, ib. 20

Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? 453,40

8. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Siquidem spiritus Dei habitat in vobis 472,30

10. Quisquis credit in ipsum, pudore non afficietur 523,60

Fides ex auditu: auditus per verbum Dei 398,50

11. Sed eorum delicto salus Gentibus 405,40

14. Nō est regnū Dei esca & potus 191,60. & 464,10

Ex 1. epistola ad Corinthios.

1. Cor. 1. Prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & veritatis 320,40

2. Sapientiam loquimur inter perfectos 583,40

3. Ego non potui loqui vobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus 129,20

Lac vobis potum dedi tāquam infantibus in Christo, non cibum: nondum enim poteratis, &c. 128,60. & 130,1. & 133,20. & 583,50

6. An nescitis quod sancti mundum iudicabunt? 736,50

Ne fraudetis vos inuicem, nisi ex consensu ad tempus 485,10

Ne desideres cibos diuitum 172,10

Aaaa iij

7. Qui est cœlebs, curat quæ sunt Domini: Qui autem duxit uxorem, quomodo placeat uxori 478,30  
 Melius est nubere, quàm vri 448,20. & 450,60  
 Bonum est homini mulierem non tangere, sed propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat 480,10  
 Non enim accepistis spiritum seruitutis rursus in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater 472,40  
 8. Scimus, quod idolum non est in mundo 64,50  
 Scientia inflat 750,40  
 10. Nolo vos ignorare, fratres, quòd omnes sub nube erant, & spiritualis cibi & potus erant participes 745,1  
 Omnia vobis licent, sed non omnia expediunt 243,10. & 461,30  
 12. Quando eram paruulus, cogitabam vt paruulus, loquebar, vt paruulus 128,20  
 Mulieris corona est vir 218,10  
 Ex 2. ad Corinthios.  
 2. Cor. 12. Noui hominem in Christo raptum vsque ad tertium cælum, & illinc in paradysum, qui audiuit verba arcana, quæ non licet homini loqui 587,20  
 Ex epistola ad Galatas.  
 Gal. 3. Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus neque Græcus, &c. 117,50  
 4. Et ego genui vos in Christo Iesu 561,40  
 Ita & nos cum essemus infantes &c. 128,40  
 Ex epistola ad Ephesios.  
 Ephes. 1. Gratia saluati estis per fidem 134,60  
 Eramus enim nos quoque aliquando filij iræ, sicut etiam reliqui 29,20. & 32,10  
 Vt possitis legentes intelligere intelligentiæ meam in mysterio Christi 380,60  
 4. Testor in Domino, ne amplius ambuletis sicut & Gentes ambulant, in vanitate mentis suæ &c. 79,50  
 Expergiscere, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus Dominus 79,60. & 84,30  
 Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatur 479,60  
 Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi 120,20  
 5. Ne inebriemini vino, in quo est multa luxuria 187,50  
 Ex epistola ad Philippenses.  
 Philipp. 3. Quicumque ergo perfecti, hoc sentimus 134,20  
 Ex epistola ad Colossenses.  
 Coloss. 2. Videte, ne quis sit qui vos seducat per philosophiam, & inanem deceptionem 318,20. & 642,30  
 Ex 1. epistola ad Thessalonicenses.  
 1. Thess. 1. Cum possemus oneri esse, fuimus mites in medio vestrum 120,40  
 Ex 1. epistola ad Timotheum.  
 1. Tim. 4. In nouissimis diebus deficient quidam à fide, prohibentes nubere, & abstinere à cibis 464,60  
 Ex 2. ad Timotheum.  
 2. Tim. O Timothee, depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, &c. 409,60  
 Ex epistola ad Hebreos.  
 Heb. 13. Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus 533,60  
 Ex 1. epistola D. Petri.  
 1. Pet. 2. Nos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &c. 62,1. & 66,30  
 4. Operit charitas multitudinem peccatorum 414,10  
 Ex 1. epistola D. Ioannis.  
 1. Ioan. 3. Si quis viderit fratrem suum peccantem, peccatum non ad mortem 414,20  
 Ex Apocalypsi.  
 Apoc. 21. Et vidi cælum nouum & nouam terram 603,50

INDEX LOCORVM QVÆ ALITER  
 apud Græcos leguntur atque in Latina vulgata.

- Deuteronom.  
 Cap. 15. versu 9. Attende tibi, ne forte fiat verbum occultum 804,40  
 Iob.  
 C. 14, v. 4. Nullus est à sorde mūdus, nec si vnus diei vita 809, b 50  
 Psalmi.  
 Psal. 118, v. 66. Benignitatem & disciplinam & cognitionem doce me 828, b 50  
 Prouerbia.  
 C. 1. v. 33. Qui me audit habitabit in spe 804, a 30  
 C. 8, 9. Omnia præsētia sūt intelligētibus 669, 30. 825, b 30  
 C. 9. Ab aliena aqua te abstine 788, b 10. 796, a 20  
 C. 10, 4. Paupertas virum humiliat 262, 10. 789, b 20  
 C. 10, 15. Os temerarii pxiū est cōtritioni 208, 30. 783, a 10  
 C. 11, 24. Sunt qui propria seminātes plura faciunt 346, 30. 796, a 10  
 C. 20, 28. Eleemosyna & veritas custodia Regi 423, 60. 805, a 10  
 Ecclesiasticus.  
 C. 4, v. 12. Sapientia inflauit filios suos 829, b 30  
 C. 6, 34. Si dilexeris audire, recipies intellectum 398, 50. 803, b 60  
 C. 31, 21. Sufficiens est erudito exiguum 189, 40. 782, a 10  
 C. 31, 30. Ferri aciem probat fornax 186, 60. 781, a 30  
 Sapientia.  
 C. 2, v. 12. Tollamus iustum à nobis 599, 50. 817, b 40  
 Esaias.  
 C. 8, v. 1. Sume tibi librum nouum magnum 825, b 60  
 C. 10, 13. Et commouebo ciuitates habitatas 823, a 20  
 C. 40, 13. Quis cognouit sensū Domini? 609, 40. 820, b 20  
 C. 40, 18. Cui similem fecistis Dominum? 599, 50. 817, b 60  
 C. 61, 2. Et vocare annum acceptabilem Domini 802, a 40  
 Hieremias.  
 C. 3, v. 4. Et non in domum vocasti me, patrem, & principem 156, 50. 778, b 40  
 C. 3, 19. Collocabo te in filios 821, b 30  
 Amos.  
 C. 4, v. 13. Quia Dominus es firmans tonitruum, & creans spiritum 775, b 60  
 Nahum.  
 C. 3, v. 4. Meretrix speciosa & grata, dux maleficiorum 778, b 60  
 Lucas.  
 C. 14, v. 15. Beatus qui comedit prandium in regno Dei 779, b 60  
 Iudas.  
 v. 8. epist. Et hi somniantes carnem maculant 807, b 1

INDEX

# INDEX LOCVPLETISSIMVS

RERVM ET VERBORVM IN

CLEMENTIS ALEXANDRINI OPERA,

& Gentiani Herueti Commentarios.

*In quo prior numerus paginam : posterior eiusdem  
pagina lineam denotat.*

## A

 <b>A</b> B A R I S Scyta, vates insignis	363,30	Adiaphoristæ qui dicantur	473,1
Abathan Israëlitarum dux	354,40	Admiratio philosophiam peperit	408,1
Abderitanus Sophista	227,10	Adolescens decet silere	210,30
Abel fide maiorem hostiam obrulit quàm Cain	390,50	Adolescentes debent reuereri senes	208,10
Abigei qui dicantur	322,40	Adolescentes cur vinum bibere non debeant	185,10
Abimelech quid significet	121,30	Adolescentes cur non apti ad philosophiam mora- lem	326,1
Ablutio quid significet	540,40	Adolescentulæ imago qualis esse debeat	278,40
Abraham honesto loco natus, & diues	252,60	Adrastia quid sit	703,20
Abraham cur Saram vxorem, suam sororem appel- lauit	662,60	Adrastus, pædagogus filiorum Cræsi	143,50
Abraham quo pacto iustificatus ex fide, non ex o- peribus	321,20	Aduentus Domini cur necessarius	559,10
Abraham est pater Hebræorum & Gentium	450,10	Adulter est in suam vxorē amator ardentior	237,60
Abraham versatus in astronomia	312,60	Adulterium quid sit	690,1
Abraham hospitalis & vxor eius	538,30	Adulterium spirituale quid sit	681,1
Abraham fuit fidelis & iustus	309,20	Adulterium tribus modis accipitur	478,40
Abraham quatuor reges subegit	252,60	Adulterium fructus est concupiscentiæ	206,10
Abstinerè à peccatis, est vera paritas	704,50	Adyta quæ sint, & vnde dicta	19,30
Abydos insula in Sicilia	178,50	Adyta impia non esse inuestiganda	14,40
Academia vetus in quos desierit	330,50	Æacus precibus piis pluuiam impetrat	629,10
Accessorium operis loco prouerb.	821, b 50	Ægeria nympa	101,50
Accipiter quid denotet	577,50	Æglom rex Moabitarum	354,20
Accusatio & maledictio in quo differant	160,30	Ægyptus in quor partes diuisa	44,30
Acephalus quid significet	189,30	Ægyptus allegoricè mundum significat	309,20
Acephalus, stella latens sub alia stella errāte	194,60	Ægyptus impietatis & superstitionis magistra	22,40
Acharnania ciuitas Heraclita	45,1	Ægyptij inuenerunt geometriam	74,30
Acherontem transire	278,10	Ægyptij astrologiæ & geometriæ inuectores	335,50
Acicaris columna	334,10	Ægyptij quæ & quot animalia colant	44,20
Acinaces quid	53,60	Ægyptij primi annum in duodecim menses diuise- runt	335,60
Acinus quid sit	139,60	Ægyptij tympano vrebantur in præliis	200,10
Acrisius rex Argolicorum	49,10	Ægyptij cur omnium antiquissimi	9,60
Ακροδωκεως qui dicantur	191,50. 780, b 40	Ægyptiorum philosophia	633,40
Actæus quando floruerit	351,50	Ægyptiorum varij cultus ac religiones	38,10
Actiaca victoria	801, a 60	Ægyptiorum menses	802, b 10
Actio bona quænam sit	565,20	Ægyptiorum superstitio	20,60
Actionis cuiuslibet sunt tres fines	717,60	Æs Dodonæum	19,60
Actiones sunt duplices	675,50	Æschylus cur absolutus	416,30
Actiones bonæ ad cælum viam muniunt	614,20	Æsculapius cuius fuerit	30,40
Actionibus omnibus sermo præest	109,40	Æsculapius medicinæ inuentor	29,10
Actiones bonæ cui attribuantur	547,40	Ætas hominum	689,30
Actus à Græcis δράματα dicuntur	4,60	Ætates hominum quot sunt	604,10
Acusilaus Argiuis in numerum septem sapientum relatus	329,60	Ætates mutantur per septenarium	689,30. 826, a 1
Adam primus vates	364,40	Æuum quid sit	327,50
Adā an perfectus, vel imperfectus formatus	658,20	Æuum & tempus in quo differant	127,1
Adam cur dictus protoplastus	9,60	Æfectio quid sit	405,10
Adam perfectus quantum attinet ad formationem	542,30	Africanus primus omnium quotidie radi statuit	283,10
ab Adam vsque ad diluuium quot anni fuerunt	365,50	Αφροδίτη	788, a 20
		Agapæ veterum quænam erant	179,20
		Agar quid significet	309,20
		Agathonis poetæ versus	612,20

Aaaa iiij



# I N D E X.

per Agnos pueri intelliguntur	118,60	Androgyni qui sint	225,10
Agias historicus	797, a 40	Angelus idem est quod nuncius Latinè	148,10. & 299,20
Agon Capitolinus	801, b 20	Angeli distributi per gentes iussu diuino	692,60.
Agonotheta quis dicatur	702,60	826,30. b	
Agricoltura duplex	233,40. & 296,50	Angeli possunt comedere & bibere, quamuis cibo & potu non indigeant	648,30
Agyeus cur dictus Mercurius	56,60	Angeli quidam incontinentes	468,20
Aion quid sit 329,10. vnde dicatur	293,40	Angeli quomodo loquantur	641,1
Aισχυρὸς quid	35,30	Angeli ἐξηγητοὶ dicti	221,30. & 827, a 20
Alabastrothecæ quid	194,40	Angeli sunt hominibus sapientiores	491,50
Alabastrum poculum	194,30	Angolorum ordines varij	669,50
Album pacificis conuenit	273,60	Angolorum præfecturæ distributæ singulis ciuitatibus	684,20. 826,30
Alcestidis amor in maritum	532,10	Angolorum quis fuerit magister	645,60
Alcibiades sacra Cereris violat	21,30	Anguillæ delicatæ in Caria	178,50
Alcmæon Croroniata cur astra deos esse putabat	68,50	Anguillæ excæcatæ in aqua turbida capiuntur	743,1
Alcmæon Perithoi filius, primus librum scripsit de natura	336,50	Anima triplex	248,30
Alcman Lacedæmonius choream inuenit	336,60	Anima est subiectum virtutum	552,40
Alere liberos plus est quàm procreare	133,30	Anima est pars præstantior hominis	547,30
Alexander magnus cur filius Ammonis videri cupiebat	59,40	Anima allegoricè cor dicitur	557,60
Alexander magnus ebrietati deditus	191,60	Anima an puniatur in corpore	453,20
Ἀλεξίκακος vnde deriuetur	29,10	Anima cur purpurea dicta	241,10
Alexis, Comicus poëta	251,30	Anima natura non est bonum	547,30
Ἀλευρομαίτης, qui è farina diuinabant	20,50	Anima, quæ peccauit, est mortua	6,40
Allimusi Atticæ populi	40,10	Anima sicca quæ dicatur	193,30. 781, b 10
Allegoria constat perperuis metaphoris	140,10	in Anima vna, tres sunt vitæ	9,1
Allegoricè quæ dicantur	140,10	Animæ facultates sunt tres	249,40
Allobij philosophi 334,60. & eorum mores 335,1		Animæ principalis facultas habet liberam eligendi facultatem	675,20
Ἀλφραῖος quid significet	219,20	Animæ purgatio est duplex	646,10
Amarantus herba vnde dicta	ibid.	Animæ bonæ cum spe bona excedunt	541,1
Amatorium quid sit	116,50	Animæ non cadunt sub aspectum	685,60
Ambulare coram Deo quid sit	147,30	Animæ piorum in cælo habitant	548,10
Amicitia vera quæ sit	434,60	Animal quid sit	757,30
Amicitia triplex est	430,1	Animalis significatio varia	759,10
Amicitia quomodo perficiatur	726,20	Animantia rationis expertia an dialecto vtantur	366,20
ex Amicitia & lire Vniuersitatem pendere	504,60	Animi ornamenta sunt virtutes	247,10
Amicus fictus noxius	623,60	Animi sunt relaxandi in conuiuio	186,30
Amœbeus citharædus, castissimus	467,20	Anni quot fuerunt ab Adam vsque ad diluuium	365,50
Amor vnde	47,1	Anni quot regnauerunt Imperatores Romanorum	366,50
Amor duplex	565,10	Annorum supputatio, à constitutione mundi, vsque ad Christum	366,10,20. & seq.
Amor capit deos & homines	623,30	Annulus arctus cur non gestandus	572,40
Amor Dei erga homines	117,1	Annulus Laudicæ	282,60
Amor pecuniæ quilibet vrbes expugnat	497,30	Annulus vnus à viris tantum gestari debet	282,40
Amor sui nimius est causa omnium malorū	640,60	Annuli vsus quis præcipuus	282,50
Amores, morbi & malæ cogitationes hominem perfodiunt	499,10	Annuli in quibus digitis gerebantur	282,40
Amorgina quid	241,20	in Annulo cur Dei figura non pingenda	572,50
Amos propheta	798, b 50	Annulos in digitis cur viri ferre non debeant	275,10
Amphiaræum oraculum	20,30	Annulos non esse gestandos, quid sit	567,50
Amphiaræus vates Argonautarum	362,50	Anticipatio quid sit	391,60
Amphibolia quid sit	316,50	Anticipationem qui didicit, facit comprehensio- nem	ibid.
Amphilocum oraculum	20,30	Antilochus quando floruerit	317,20
Amphion Thebanus arte canendi præditus	1,10	Antinous formosissimus iuuenis	51,40
Amulera quæ sint	103,20	Antinoi noctes sacræ	51,50
Amycus rex Bebrycum	336,20	Antiochus Cyzicenus cur Ioui aurcam vestem abstulit	53,1
Anacharsis Scythæ, vnus è septē sapientibus	329,40	Antiphanes, Comicus poëta	251,20
Anacreon Teius amatoria excogitauit	336,60	Antiphanes, Delius medicus	171,50
Anactorelestæ sacerdotes	16,40	Antipho Rhamunsius	337,1
Ἀνάθημα quid	66,20	Antisthenes auctor Cynicæ sectæ	330,50
Anaxagoras Hegesibuli filius, Clazomenius primus librum scriptum edidit	336,50	Antisthenis de Deo sententia	70,20
Anaxagoras primus mentem rebus attribuit	391,10	Antitactæ	
Anaxarchus Eudemonicus	314,1		
Anaxarchi philosophi constantia	508,20		
Anaximander Praxidami filius	330,40		
Anaximenes aërem Deum faciebat	68,1,		

# I N D E X.

Antitactæ hæretici	458,20	Αεισιπύχης Deus	817,20
Aod dux Israëlitarum, ambidexter	354,20	Argonautæ tribus vatibus vñ fuerunt	362,50
Απειροκαλία quid sit	217,10	Argonautarum navigatio quando extitit	373,20
Apelles quo pacto fortunam effinxerit 57,10. eius dictum	244,50	Argumentum quid sit	322,10
Apion Grammaticus cur dictus πλεονεύων	351,10	Argynnis Venus	43,10
Apis Ægyptius primus medicinæ inuentor	335,60	Arion Merhymnæus cantor excellens	1,10
Apis rex Argorum quando Memphim ædificavit	352,30	Arisma pi vnum oculum in fronte tantum habentes	246,40
Απίσι quinam dicebantur	4,20	Aristeas vates insignis	363,30
Apollinis cognomina	32,50	Aristippus Cyrenæus libidini deditus	211,60
Apollinis supra	34,30	Aristippus edoctus à matre	332,30
Apollines quot fuerint	29,60. & 32,40	Aristippi Cyrenæi dictum	434,1
Apollo quid mysticè significet	382,50	Aristomenes vir fortissimus	47,40
Apollo quando floruerit	352,50	Aristophanes citatus	244,30
Apollo cur λόγιος dictus	48,20	Aristophanis duæ Comædiæ Thesmophorias 786, b 30	
Apollo muros Troiæ extruxit cum Neptuno	40,60	Aristo philosophus	440,50
Apollodorus Cumanus primus Grammaticus	337,10	Aristoteles Peripateticorum princeps	330,50
Απόλλυς cur Iupiter dictus	43,30	Aristoteles cur arceat iuuenes ab auditione moralis philosophiæ	326,1
Apostatis cenotaphia structa	815,20	Aritmetica & musica in quantis discretis versantur	319,60
Apostoli barbam aluerunt	283,20	Aritmetica cognitio quid prosit	655,10
Apostoli cur dicantur pedes Domini	211,10	Arma sinistra quid sint	664,30
Apostolorum doctrina vna fuit & eadem	751,20	Armeniorum hæresis	190,20
Aptitudo quid sit	658,30	Après quid significet	117,40
Aqua quid significet	142,1	Ars quid sit	395,30
Aqua an prima causa	391,10	Ars sophistica quid sit	315,10
Aqua calida mollit membra	264,30	Ars sophistica æquiocè cum veritate sapientia dicitur	317,40
Aqua Choaspica	188,10	Ars est robore maior	617,40
Aqua est potus naturalis sitientibus	184,40	Artis principium quid sit	315,10
Aqua nimis profusa nocet	185,30	Artes liberales acunt ingenia	320,10
Aquæ & vini mixtura prodest	186,1	Artes liberales stant in circulo	309,10
Aquam bedy Phryges	823,21	Artes liberales sine philosophia sunt exitiales	315,1
Aquila rapinam denotat	577,50	Artes liberales non tam habent sensum, quam consensionem	311,10
Ara Deli sine sanguine	828,20	Artes omnes à Deo procedunt	320,60
Arabes lapidem adorabant	50,20	Artifex quilibet suum opus diligit	116,10
Arabes cymbalo utebantur in bello	200,10	Arthemisium delubrum Dianæ	49,50
Aræ & delubra nō debent esse in omni loco	591,40	Artorius medicus	185,50
Aratus Poëta quæ scripserit	77,10	Ascetæ monachi vnde sic dicti	223,10
Arati poëtæ de Deo sententia	75,1	Ascudrupetarum hæresis	329,20
Arbitrium liberum quid sit	549,20. & 555,60. & 588,50. & 699,10	Asellus, piscis, cor habens in ventre	177,40. 780,20
Arbitrium liberum faciendi & non faciendi quomodo habeamus	341,10. 390,1. 417,60. 461,30. 534,30. 542,30. 698,1. 701,30. 713,20. 715,40	Asinus cur intemperans dicatur	493,1
Arbitrium liberum non tollitur Dei gratia	549,20	Asinus ad lyram, prouerbium	295,30
Arbitrium liberum est situm in anima	615,60	Asini & Canes cur Marti immolarentur	33,10
Arbitrium liberum quomodo Plato ostendat	611,40	Ασκηται cur monachi dicti	101,10
Arca sancta quid designabat	570,1,10	Ασκιον quid significet	575,30
Arcades existimabant se natos ante Lunam	9,50.	Ασπία quid sit	187,50
vnde αργεπλώσι dicti	ibid.	Ασπια, & ασπια quid significant	173,30. & 180,60
Arcades fistula in bello vtuntur	200,10	Aspasia Milesia	532,40
Arcana Dei mysteria latet in scriptis Prophetarum	389,40	Assimilatio quid sit	429,60
Archelaus Iudææ tetrarcha	747,30	Assyrij Græcis sunt antiquiores	351,30
Archemorus quis fuerit	39,50	Astra cur deos esse quidam censuerunt	18,50
Archilochus Parius lambum excogitavit	336,60.	Astronomia quid sit	312,60
quando vixit	798,6,30	Astronomia à quibus inuenta	74,30
Archilochus cur ad laqueum Lycambem impulerit	339,20	Astronomia ad medicinam multum confert	323,40
Architriclinus quid, & vnde dicatur	209,50	Astronomia in quanto continuo versatur	319,60
per Archontas Athenienses significabant tempora	54,10	Astronomia quæ laudanda, & quæ vituperanda	656,50
Αρχς vnde deriuetur	71,30	Astutus pro prudente	204,10
Arete mater Aristippi cum erudit	532,30	Ates descriptio	65,10
Arethusium vinum	188,1	Athamas seipsum ignorauit	413,1
Argolicæ res cæteris rebus Græciæ antiquiores	351,20	Athenienses luxui dediti	239,20
	20	Athenodorus Sandomis filius	51,20
		Athlerarum voracitas	171,40. 779,20. 784,20. 784,20. 784,20.

<i>Αθλος</i> vnde	35,30	Baptizati cur olim statim lac & mel pręgustarent	142,10
Aris cur Dionysius vocatus	16,60	Barathrum quid sit, & vnde dicatur	19,40. & 65,40
Atlas quid sit	570,10	Barba est viri signum	256,10
Atlas Libs, primus nauem fabricatus est	336,1	Barba cur non radenda	283,40
Atossa Persarum regina, prima epistolas scripsit	336,30	Barbam radere an debeant clerici	283,30
Atropos vna ex Partis, vnde dicta	28,40	Barbam Hebręi magnam raserunt	283,20
Atys vnde dictus	25,10	Barbam qui raserint, & qui nutriant	283,10
Auaritia cur fugienda	503,40	Barbari qui dicebantur	4,10
Auarus minus habet, quod habet, quàm quod non habet	198,60	Barbari Gręcis antiquiores & sapientiores	74,30
Audire pro eo quod est sentire sumptum	554,30	Barbari non solius philosophię, sed etiā ferē omnium artium fuerunt inuectores	335,50
Auditiones turpes vitandę	206,1	Barbeliotarum hęresis	329,20
Auernus lacus in Herruria	21,10	Barnabę epistola pro Catholica sumitur ab Alexandro	437,10
Auctruncani dij, malorum depulsores	46,20	Barnabas citatur	577,30
Augię stabulum, prouerbium	41,50	Basilicum vnguentum quo pacto cōficiatur	216,60
Augures vnde	20,40	Basilides citatur	516,30
Augustus quot annis regnauerit	366,50. 801, b 40	Basilidianorum hęreticorum reprehensio	448,40
Auium volatus qui primi obseruauerunt	335,50	Basilidis reprehensio	521,40
Aures fucare non decet in conuiuio	209,20	Basis quid	110,50
Aurum est regni symbolum	211,50	Bassaris quid	26,30
Aurum pulchre sæpe ponitur	247,10	Batalus fuit vir effęminatus	257,40
Auri & argenti possessio inuidiosa	195,60	Batali qui dicantur	257,50
<i>Αὐτάρεια</i> virtus	272,20	Baubo minister Cereris	17,10
<i>Αὐτάρεια</i> quid sit	353,30	Beatissimus quis dicatur	623,10
Auxilium colligitur beneuolentia, dissoluitur verò inimicitiiis	430,20	Beatitudo quid sit	441,10, 20. & 442,10. & sequ.
Auxo vnde dicatur	19,10		
Axiothea Phlęsia	532,30	Beatitudinis quis sit finis	429,50
<b>B</b>		Bec lingua Phrygia panem significat	9,50
<b>B</b> ABYLON quando euerfa	365,30	Bedy quid significet	575,60. & 576,1
Bacides tres	362,40	Beelzebub quid significet	45,10
Bacidis oracula	ibid.	Bellicosę Gentes ebrietati deditę	193,60
Bacchus Moyse posterior	337,1	Bendidia festa in honorem Dianę	55,40
Bacchus quando inter deos relatus	352,10	Benedictio ad duo refertur	182,20
Bacchus cur Lenęus dictus	40,50	Benefacere melius est ex arte, quàm casu	321,20
Bacchus vnde Dionysius dictus	21,30	Benefacere perfectę quinam dicantur	543,10
Bacchus & Pluto, idem	40,50	Beneficium tollitur, si tollatur qui est benefactor	325,1
à Baccho ad Herculem quot anni fuerunt	352,10	Bene viuere & mori, vitę est proferendum	565,1
Bacchylides	290,60. 818, a 50. 822, b 60	Beneuolentia quid sit	399,60
Baculus Iacob quid designabat	273,1	Berosus Sibyllę pater	68,40
Balnea viris & fęminis communia	790, a 1	Bessaręus quid	26,30
Balnea citò faciunt consensescere	271,10. <i>αὐθιγία</i>	Bias Prieneus, vnus è numero sapientum Gręcię	329,40
Balnea pensilia quis primus facere instituerit	264,10	Bibere & edere simul non licet	175,40
Balnea Herculana	264,30	Bibere & sugere in quo differant	129,30
Balnei quatuor causę	270,1	Bibere Iesu sanguinem quid sit	184,50
Balnei frequens vsus vires adimit	270,10	Bibliotheca Alexandrina	368,20
Balneis calidis reficiuntur vires	264,30. 790, a 50	Bisaltę Scythię populi	260,1
in Balneis quomodo sit versandum	263,20	Blitiches, pellex Canopi	51,20
Balneis quomodo & quando vtendum	270,60	Blityri quid sit	755,40
Baptismus Christi & Ioannis in quo differunt	13,20	Bocchoridis iudicium de quodam adolescente	527,40
Baptismus Catholicorum quo pacto differat à baptismo hęreticorum	350,30	Boleas, filius Bedan, Isręlitarum dux	354,40
Baptismus, illuminatio, & lauacrum idem significant	88,20	Bombyx vermis, & eius natura	230,50
Baptismus cur <i>βάπτισμα</i> appelletur	102,40	Bona dicuntur per se, & per participationem	504,40
Baptismus est lauacrum spirituale	141,60	Boni finis non natura, sed disciplina	313,30
Baptismus verus germanus quid sit	349,30	Boni priuatio quot modis fiat	322,60
Baptismi opus quot modis appelletur	126,10	Bono nihil pręstantius	149,30
Baptismi varij effectus	134,50	de Bono summo variz sententię	421,20
per Baptismum culpa, reatus & pœna tolluntur	134,50	Bonorum diuersa genera	500,40
in Baptismo omnia peccata dimittuntur	549,30	Bonorum omnium causa est Deus	308,20
Baptismata Moyfis multa	477,50	Bonorum virorum sunt omnia	108,20
Baptizatus cur perfectus dicatur	135,1	Bonum & malum scire necessarium est	670,60
		Bonum quid sit	149,40
		Bonum quale sit	70,40
		Bonum	

# I N D E X.

Bonum quot modis dicatur	149,50
Bonum quatenus bonum, semper prodest	149,30
Bos ænigmaticè quid significet	572,1
Bos cur dictus Iudæus	637,1
Botrus mysticè quid significet	190,10
Brachmanes qui sint	337,60
Brachmanes valde continent	468,40
Brachmanes Indorum philosophi	333,60
Bpém quid, & vnde	50,30. & 54,1
Breuitas Laconica	332,60
Brimo cur Ceres vocata	15,50
Britanni veteres cur glasto vultus suos tangebant	259,50
Briaxis statuaris insignis	50,50
Bupalus primus simulachrum fortunæ fecit	57,10
per Butyrum quid significetur	142,50
Byllinæ vestes quando inuentæ	336,30
Byllus quid	241,20

## C

CABALICA quæ sit doctrina	375,40
Cachinnatio quid sit	205,20
Cadmea victoria quid sit	325,10
Cadmus Phenix primus inuenit lapicidinam	336,10
Cadmus inuentor Græcarum literarum	352,30
Cadmus pater Semeles quando venerit	352,30
Cædes quid sit	681,10
Cæli an sint multi	587,30
Cælum cur à Pythagoræis vocetur <i>ἀνὰ τοῦ οὐρανοῦ</i>	612,20
Cælum propriè cur dicitur ciuitas	549,10
Cælum duobus aurigis latatur	253,40
Cæus sophista	231,50
Cainorum hæresis	329,20. & 751,20
Calceamenta qualia esse debeant	241,30. fœminarum alba 785,60
Calceamenta diuitum iumenta	266,50
Calcei mensura, pes	266,60
Calceorum varia genera	241,60. cum subere 787,60
Calceorum vsus varius	241,40
Calchas vates insignis	363,10
Calida aqua mollit membra	264,30
Callimachi causæ obscurum opus	577,20
Callionymus quid sit	305,30
Caluini impietas	467,1
Campania gaudet milio	260,1
Candelabrum firum in australibus partibus thuribuli quid indicabat	569,50
Canes & Asini cur Marti immolarentur	33,10
Canicies ad modestiam traducit	276,1
Cantus tria genera	203,10
Caphiensēs	43,20
Capilli soluti quid mysticè significant	211,20
Capilli alieni non sunt apponendi	275,60
Capilli mulierum quales esse debeant	275,30. 284,10
Capito musicus	5,40
Capræ ad diuinationem exercitæ	21,10
Cares philosophi primi præscientiam quæ ex astris colligitur inuenerunt	335,60
Caricæ Chelidonix	171,60
Caricæ musæ	199,50
Carmina scolia quæ	203,20
Carnales qui dicantur	129,30
Carne vti, quid sit	459,50
à Carnibus abstinere bonum est	181,60
à Carnibus cur Christiani abstineant	710,20
Carnibus vesci belluarum magis est, quàm hominum	181,60

Caro quid sit propriè	138,1
Caro quid allegoricè significet	131,40
Caro Christi & sanguinis dupliciter intelligitur	190,40
Carpocrates hæreticus	449,10
Carpocratiani hæretici	ibid.
Carpocratianorum reprehensio	450,3. 807,20
Carpus quid	28,50. & 247,60
Cassiani error	483,50
Cassianus cur existimauerit Christum habuisse corpus phantasticum	486,10
Castalius fons	14,40. & 20,20
Castè viuere melius est, quàm iungi matrimonio	451,1
Castigare quid sit	154,10
Castigare & vlcersci in quo differant	ibid.
Castigare & punire in quo differant	747,60
Castigatio quid sit	156,20
Castigatio moderatum & temperantem efficit animum	326,50
Castitas est donum Dei	448,60
Castitas est sancta cogitare	558,10
Castor & Pollux quando inter deos relati	352,10
Castoris & Pollucis origo	33,40
Casu & fortuna contingere, differunt	349,10
Catechesis quid sit	127,40. & 136,20. 245,50
Catellæ tales sunt, quales dominæ	284,40
Causa quid sit	763,60. & eius species ib. 50
Causa omnis agendo consideratur	764,60
Causa prima non est in loco	585,30
Causarum quot sint genera	763,50. & 764,50
Cecrops qui duplicem habebat naturam quando floruerit	351,50
Cecropes duo	49,10
Celmis & Damnaneus ferri inuentores	336,1
Celtæ ebrietati dediti	188,40
Celtarū nomine Germani comprehenduntur	193,60
Centrones, siue Centrones quid sint	298,10
Cephyfus fluuius	43,10
Ceres prima leges tulit	24,10
Ceres cur Brimo vocata	15,50
Cereris fabula	17,1
Cereris mysteria	15,50
Cerux fistulis demulcentur	199,40
Cestus quid	34,60
Ceyx filius Æoli, Iupiter appellatus	59,30. & 63,40
Chærogryllus quid	234,1
Calchus quid sit	265,60
Chaldæi primi Astrologi inuentores	335,50
Chaones primi Epiri populi	19,50
Charillus quot annis regnauerit	356,10
Charitas quid sit	172,50. & 173,1. & 286,1. & 649,1
Charitas duobus modis dicitur	179,30
Charitas multis modis intelligitur	424,1
Charitas est plenitudo legis	531,1
Charitas est proprium Christianorū bonum	179,60
Charitas est totius virtutis summa	504,60
Charitas Dei in quo consistat	529,40
Charitas non sinit peccare	527,1
Charitas propter amicitiam cum fide, facit fideles	400,30
Charitatis proprietates	526,40
Charitatis fundamentum est fides	400,30
Charitatis quanta sit authoritas	502,30
Charmus primus Cupidinē coluit	46,60. & 48,40
Chelyttis cur Venus dicta	43,50
Cherubim quomodo interpretatur	570,10

Cherubim sex alas habentes quid significabant	570,10	Cibis qui vtūtur vilissimis sunt robustiores	172,40
Chiliaſtæ hæretici ſperantes poſt reſurrectionem ſe mille annos eſſe victuros in delitiis	111,10	Ciborum varietas eſt morborum cauſa	171,50.& 178,10
Chilo Lacedæmonius, vnus è ſeptem ſapientibus	329,40	ante Cibum laudandus eſt Deus	200,40
Chiron quis fuerit	338,20	Cibus quid myſticè ſignificet	583,50
Choaspeſ, fluuius Indiæ	188,10	Cibus & potus quid myſticè ſignificent	ibid.
Choaspica aqua	188,10	in Cinere figuram non relinquere quid ſit	567,40
Xipos quid propriè	44,10	Cinyræ diuitiæ, prouerbium	266,10
Choliambi metri inuentor Hipponax	339,30	Cinyras rex Cypri	22,40
Chriſtianus quiſnam verè dicatur	106,1	Circuli proprietates	220,20
Chriſtianus qualis in tota vita eſſe debeat	171,10	Circulus quid myſticè designat	ibid.
Chriſtianus ſolus eſt diues	264,40	Circulus Solem indicat	563,40
Chriſtianus frugalis eſſe debet	267,10	Ciſtiferæ virgines vnde	26,10
Chriſtiani actio quænam ſit	169,20	Cithæron & Helicon per metonymiâ quid ſignificent	5,2
Chriſtiani nomen Antiochiæ primùm uſurpatum	4,10	Cithara quid myſticè designet	199,60
Chriſtiani vnde dicti	ibid. & 392,20	Ciuitates quomodo rectè adminiſtrentur	430,40
Chriſtiani cur cæteris gentibus antiquiores	9,20,40	Clarium Apollinis oraculum	20,30
Chriſtianorum vita quænam ſit	199,40, & 170,30	Cleanthiſ Piſadei, de Deo ſententia	70,40
Chriſtus allegoricè vitis dicitur	316,20	Clemens Alexandrinus cur ſpouat dicitur	298,20
Chriſtus, cum Deus ſit & homo, eſt vnum tamen ſubiectum	428,50	Clemens Alexandrinus epiſtolam D. Barnabæ pro Catholica ſumit	437,20
Chriſtus cur Agricola	102,50	Clementis Alexandrini ſcopus exhortatoriæ Orationis	4,20
Chriſtus cur Oriens vocetur	102,40	Clementis præceptores	301,30
Chriſtus cur margarita dictus	242,50	Cleobulus Linacius, vnus è numero ſapientum	329,40
Chriſtus cur quæritur	14,20	Cleomedes pugil fortiffimus	416,10
Chriſtus cur cauſa omnium bonorum ſit	12,20	Cleomenes ſeipſum ignorauit	413,1
Chriſtus cur vxorem non duxerit	464,20	Clericus an barbam radere debeat	283,30
Chriſtus Deus in figura hominis	111,60	Clotho vna ex Parciſ, vnde dicta	128,40
Chriſtus dicitur vnctus Latinè	107,50	Clypei inuentor quis fuerit	336,10
Chriſtus duobus modis conſideratur	550,30	Cnachzbi quid ſit	576,50
Chriſtus eſt Deus & homo	10,20	Cæna quid ſit, & cur fiat	172,60
Chriſtus eſt iuſtus, & ipſa iuſtitia	96,40	Cæna qualis eſſe debeat	180,30
Chriſtus eſt legis plenitudo	534,20	Cænz tempore vino cur potius vtendum	185,40
Chriſtus eſt vbique ſalutaris	91,50	Cænarum origo vnde	172,40
Chriſtus eſt noſtra iuſtitia & ſanctificatio	140,30	Cognatio antiquiſſimum matrimonij impedimentum	446,40
Chriſtus, inſtrumentum cur dicatur	9,10	Cognitio quid ſit	411,30.500,40.648,10
Chriſtus natus tempore Auguſti Cæſaris	367,20. & 374,60.801,b 40	Cognitio duplex	631,30
Chriſtus omnibus prodeſt	115,10	Cognitio varia eſt & multiplex	671,40
Chriſtus quando paſſus	375,10	Cognitio Dei eſt occulta	389,1
Chriſtus quomodo videatur in Euchariftia	73,20	Cognitio Dei obſcura apud Gentes	643,1
Chriſtus quot annos vixerit	375,1	Cognitio fidelis quænam ſit	408,50
Chriſtus ſolus verus eſt ſeruator	29,1	Cognitio Dei eſt res maxima	715,10
Chriſtus ſua virtute & potentia hominibus dat ſalutem	6,10	Cognitio non eſt ſine fide, neque fides ſine cognitione	554,10
Chriſtus verè eſt noster	104,10	Cognitione præditus quis dicatur	535,40
Chriſti caro & ſanguinis dupliciter intelliguntur	190,40	Cognitionis multitudo, eſt in multitudine ſapientie	328,10
Chriſti cythara eſt homo	8,10	Cognitionis opinio inflat & faſtu implet	319,30
in Chriſto duæ fuerunt voluntates, humana & diuina	113,20	Cognitionis & ſanitaris diſcrimen	110,10
in Chriſto vnum eſt ſubiectum	97,20	Cognoscere plus eſt quàm credere	664,60
in Chriſtum non cadit peccatum	111,60	Coitu non ſemper vtendum	226,60
Chromaticæ harmoniæ relinquendæ	201,1	per Coitum homo ex homine exilit	237,20
Chromaticum muſicæ genus	203,30	Coitus an ſit ſalubris	238,1
Chylus quid	139,50	Coitus an ſit neceſſarius	236,60
Cicada in citharæ iugum aduolans, vicem cordæ ruptæ ſupplet	1,20	Coitus eſt principium generationis	453,50
Cicadis plena, prouerbium	239,10	Coitus cur res ſuauiffima	237,10
Ciconiæ parentes ſenio conſectos nutriunt	140,60	Coitus legitimus ad quid conducat	237,60
Ciconiæ in honore apud Flandros	44,40	Coitus diurnus cum vxore non eſt honeſtus	237,40
Ciconiæ à Theſſalis cultæ	ibid.	Coitus eneruat vires	237,10
Cibi pares æqualiter nutriunt	184,10	Coitus eſt parua epilepſia	227,10.785,b 20
Cibi pluris ſunt faciendi, quàm condimenta	325,20	Coitus neruoſam ſubſtantiam offendit	237,1
		Coitus eſt paruus morbus comitialis	ibid.
		Coitus incertus quas exciret tragædias	257,20
		Coitus	

# I N D E X.

Coitus nullus licitus extra matrimonium	237,40	in Conuiuiis licet aliquid vrbane & facete dicere	185,30
Coitus nulli prodest	228,10	Cor rectum quid significet	422,20
Colobarsiorum hæresis	329,20	Cor in Scripturis dicitur princeps animæ pars	504,30
Coloniæ vnde dictæ	103,20	Cor multo potu obruitur	187,40
Colophonis fons	20,20	Corde vesci cur prohibitum	568,40
Columbæ cultæ	38,30	Cornu utebantur Thraces in bello	200,10
Columna ignis quæ ducebat Hebræos quid indicaret	382,30	Corona quid mysticè significet	219,60
Columna ignis noctu fit dux Thrasylulo	382,10	Corona Domini quid propheticè significet	214,50
Columnæ erectæ priusquam fierent statuæ	377,10	in Corona tria insunt	219,40
Coma viris non est alenda	283,50	Coronæ senum sunt filiorum filij	214,10
Comam quæ gentes nutriant	257,60	Coronarum vsus cur reiiciendus	216,20
inter Comedendum, cur non loquendum	175,40	Coronarum vsus non est necessarius	210,60
Comedimus, vt viuamus : non viuimus vt comedamus	171,30	quando primum in Græcia	214,30
Comessationes quæ sint	202,1	Coronis & vnguentis an sit vtendum	210,60
Comessationis etymon	ibid.	in Corporibus nostris nihil est quod non sit ipse Deus	293,30
Comi varia significata	201,40	Corporis ab anima separatio quid sit	493,1
Comi quinam dicantur	201,1	Corporis curam cur habere debeamus	494,20.
Communis quis dicatur	206,50	& 495,1	
Comædia à quo inuenta	337,10	Corporis gradus multi	507,20
Comparatio quarum rerum sit	548,1	Corpus est animæ habitaculum	552,40
Compedes aureæ, prouerbium	247,20	Corpus castigo, locus Pauli	810, a 40
Comus qualis	201,30. & 202,10	Corpus allegoricè Domini dicitur Ecclesia	736,60
Comus, Deus apud veteres, qui præerat nocturnis comessationibus	201,10	Corpus Christi non prius conficitur in Eucharistia, quam omnia consecrationis verba fuerint prolata	324,40
Concauitas locorum est soni causa	630,50	Corpus Christi quomodo duplex	190,30
Concausa quid sit	766,50	Corpus vino obrutum cur naufragio compareretur	193,1
Concilium Constantinopolitanum	190,20	Corui futuram infelicitatem significant	21,10
Concordia mariti & vxoris	509,40	Corybantes vnde dicti	24,60
Concubitus cur suauissimus	337,10	Corybantum orgia	164,40
Concubitus cum masculis vitandi	225,10.	Coryphæia Minerva vnde dicta	32,40
promiscui hæreticorum	807, a 20	Coruus auaritiam denotat	577,50
Conditio seruorum est infima	285,1	Cothurnus quid	242,1
Confessio duplex est	514,30	Crapula vnde dicta & quid sit	186,60
Confessio apud Deum quid sit	493,50	Crates & Crantor auditores Polemonis	330,50
Confirmatio vberiore spiritus dat gratiam	122,50	Cratinus in Archilochis	794, a 20
Coniuge bona nihil melius	622,20	Creare est Dei proprium	690,20
Coniunctio maris & fœminæ est solum licita in coniugio	233,40	Creatura quid sit	520,10
Conscientia quid sit	523,50	Credere veritati adfert vitam, & non credere, mortem	489,40
Consensio quid sit	311,10	Crenus, vates insignis	361,10
Consensio est res apta ad inueniendum & excogitandum	307,60	Crepidæ quid	242,1
Consilij dandi tres partes	162,20	Crepidæ Atticæ & Sicyoniæ	241,40
Consilium quid sit	418,1	Cretenses lyra utebantur in bellis	200,10
Consonantia quid sit	6,50	Creticum vinum suaue	188,10
Conspiratio quid sit	709,60	Cressa Aeneæ vxor.	285,50
Conseruatio cum quibusnam sit habenda	260,40	Crines capillorum fertæ	792, a 30
Consummati qui dicantur	496,10	Crobyli iugum, prouerbium explicatum	747,30
Contentio excitat odium	313,60	Crobylus quid	239,20
Contentum esse, res est omnium ditissima	627,60	Crocodilea quid	253,60. 787, b 20
Continens quis dicatur	420,30	Crocodilus ænigmaticè quid significet	571,60. & 574,60
Continentia quid sit	420,30. 448,50	Crocotus quid	231,30
Continentia in quibus rebus consistat	466,40	Crotala, instrumenta musica	336,20
Continentia locum habet in matrimonio	476,60	Crux Christi cur lignum vitæ dicatur	219,40
Continentia Philosophica & Christiana in quo differant	468,1	Crucem portare quid sit	733,10. & 734,60
Contraria non possunt esse in vno & eodem subiecto	135,60	Κρηόραζα quid	191,30
Contraria contrariis curantur	135,50	Cubile cur post somnum conturbari debeat	567,40
Contumelia est ministra ebrietatis	207,10	Cubi qui dicantur	655,20
Contumelia, tanquam dea, culta	28,20	Cubiti trecenti quid allegoricè significant	652,50
Conuiuij quis sit finis	207,10	Cultus Dei quid sit	691,50
in Conuiuijo relaxandus est animus	186,30		
in Conuiuijo quomodo versari oporteat	171,10		

B b b b



Cultu non esse vtendum	250,10
Cupiditas quid sit	461,50
Cupiditas est principium voluptatis	461,60
Cupiditas, quæ caret metu, non facile arcetur	51,50
Cura cur sit habenda corporis	494,20. & 495,1
Curæ irritæ cur dicantur	87,1
Cutrus à quibus inuentus	336,20
Cymbalo utebantur Ægyptij in bello	200,10
Cynofarges Asia gymnasium	59,50. 64,1
Cyrenaici philosophi	440,10
Cyrra vrbs Phocidis	20,1
Cyrrhæus tripos	ibid.
Cynopolitani canem colunt	38,19
Cythara Christi est homo	8,10
Cyrbios, vna ex insulis Cycladibus	38,40
<b>D</b>	
<b>Dætyli</b> Idæi	795,1
Dæmones quid sint	64,30. cultores hominum
	820,20
Dæmonibus an omnes homines vtantur	631,40
Dæmonium Socratis quid	597,60
Dæmonium Socratis semper dehortabatur non hortabatur	363,40
Dagon quid significet	45,20
Dæmi vnde dicti	262,30
Danai filia	537,10
Daphne in laurum conuersa	34,30
Dardæ qui	246,40
Dardanus quando floruerit	351,50
Dardanus matris deorum ostendit mysteria	15,20
Datis, dux Persici exercitus à Miltiade superatus	376,60
David Saulem regem à malo spiritu vexatum diuina musica curabat	8,30
Debachario quid sit	186,60
Debbora Prophetissa, vxor Labidoth	354,30
in Decachordo psallere quid sit	203,1
Decalogi explicatio	678,10
Decalogus quid sit	292,10
Decalogus vnde dicatur	677,1
Decalogus quid mysticè significet	680,60
Derceto dea muliebri facie, reliquis partibus piscis figura	45,20
Decimæ fructuum quid indicabant	423,40
Decumana porta dicatur, quæ in castris est maxima	193,1
Decumana oua dicuntur, quæ sunt maxima	193,1
Decumani fluctus dicuntur, qui sunt maximæ	193,1
Defectus Solis quis primus prædixit	331,10
ex Definitione veritas ostenditur	761,30
Dei sabbatum quid significet	689,10
Dei est vna essentia	613,40
Dei nomen cur quatuor literis scribatur	565,50
Dei solius est non omnino peccare	113,40
Dei amor erga homines	117,1
Dei solum voluntas, est mundi creatio	63,10
Dei nulla potest perfecta definitio dari	72,40
Dei prouidentia omnia administrantur	326,20
Dei nihil est quod non sit Deus	324,20
Dei cognitio est occulta	387,1
Dei proprium quodnam sit	344,10
Delitiæ quid sint	434,30
Demetrius Phalereus curauit vt sacra Biblia in linguam Græcam transferretur	368,10
Democritus cur matrimonium repudiaret	444,10
Demonstratio quid sit	753,30. & 754,20. & 755,30

Demonstratio duplex est	754,10
Demonstratio ex quibus rebus constet	384,30
Denarius numerus est vnde quæq; perfectus	652,10
Denominatiua quid sint	763,30
Dentes scalpere non decet	209,20
Deo quo pacto perturbationes attribuatur	421,20
Deo nihil aduersatur	341,50
in Deo nihil est quod non sit Deus	7,40. 73,50. 324,20
de Deo & Christo Poëtarum veterum sententiæ	606,10. & seq.
de Deo cur loquendum ænigmaticè	589,60
de Deo oratio tractatu est difficillima	588,10. & 592,30
Dei quid sit	404,40
Deum sequere, prouerbum, vnde sumptum	418,1
in Deum affectus non cadunt	703,40
Deucalionis diluuium quando fuit	373,20
Deus quid sit	70,1,10,20,30,40. & seq. & 596,10
Deus vnde dictus	28,10
Deus in cælo quo pacto sit	72,60
Deus nec doceri nec exprimi potest ab hominibus	585,30
Deus est numerus omnium	73,60
Deus allegoricè ignis & lux dicitur	597,30
Deus cur α & ω dicatur	74,20
Deus cur ὁ ἰσχυρὸς à Moysæ vocetur	381,50
Deus caret principio	613,50
Deus cur ὁ πᾶσι dicatur	614,20
Deus cur sit vera & æqua mensura	73,60
Deus cur non cadat sub scientia	545,40
Deus curam gerit rerum humanarum	149,40
Deus ante & post cibum laudandus	203,1
Deus esse non potest, qui parentes habuit, vnde ortus sit	32,40
Deus est vbique	630,30
Deus est causa omnium bonorum	308,10
Deus est impatibilis, & nullius rei indiget	420,40
Deus est expers principij	546,60
Deus & Verbum idem	153,20
Deus est opifex & creator omnium	73,40. Bonorum omnium author & causa
	ibid.
Deus est omnino secretus à materia	504,30
Deus est mensura rerum veritatis	73,40. & 74,10
Deus est dilectio	557,60
Deus non est quantitas, sed mera essentia	74,10
Deus non est, vbi non est eius prouidentia	72,20
Deus idem Veteris & noui Testamenti	553,40
Deus mandari literis non potest	583,30
Deus nulli est similis	70,20
Deus omnium hominum curam gerit	629,1
Deus per filium sciri potest	550,10
Deus qualis sit	69,40. & 70,1. & seq.
Deus quod sit, facile potest intelligi: sed quid sit, nec mente conici, nec verbis potest exprimi	28,1
Deus quo pacto irascatur	151,1
Deus quomodo dicatur videre	73,20
Deus quo pacto sub sensum cadat	58,1
Deus solus natura est sapiens	408,1
Deus quomodo mundum creauerit	689,50
Deus secundum Stoicos quid sit	600,50
Deus solus ex se habet, quod sit	377,30
Deus solus nulla re eger	248,20
Deus solus est qui nullius indiget	96,40
Deus solus vere est	110,50
Deus	

## I N D E X.

**Bbbb ij**

Elementa cur inter se dicantur dissidere.	6,50	145,60	
Elementa quo pacto à principiis differant	71,1	Ἐπεμενὰ quid sint	579,30
Eleusinae templi constructio quando facta	351,50	Ἐπιμενὲς vnde dicatur	404,60
Eleusiniarum mysteriorum signa	17,20	Etesia venti	629,10
Eli sacerdos populum iudicauit quadraginta annis	354,40	Etymologia hominum vnde	374,30
Eligere ex imitatione, & ex cognitione quomodo differunt	498,30	Euangelium secundum Ægyptios	469,10
Ἐμμενὲς vnde dicti	4,10	Eubuleus subulcus	17,10
Eloquentiæ vis	315,40. 794,2 40	Eucharistia vnde dicatur	324,40
Elpenor cur ceruicis vertebam fregerit	189,30	Eucharistia est nutrimentum spirituale	142,1
Elpenor vnus ex sociis Vlyssis	195,30	Eucharistia à ieiunis accipi debet	182,10
Empedocles cur ἑμπεδοκλέης dictus	629,30.	in Eucharistia quomodo Christus videatur	73,30
piscem se fuisse dicit	823,b 50	in Eucharistia mysticè Christi sãguis fuditur	194,10
EmpedoclesContentionem & Amicitiam deos introduxit	68,10	Eucharistia sacramentum est omniũ operum præstantissimum	324,30
Empedocles versibus naturalem philosophiam scripsit 32,30.	cuius versus 612,40. 588,	Eucharistia sacramentũ non prius conficitur, quàm oĩa consecrationis verba fuerint prolata	324,40
Emphasis quid sit	349,40	Euchitæ hæretici	751,30
Empiricus medicus	314,30	Eux vox propria Bacchantium	21,30
Encratitæ hæretici	189,1. & 337,50	Euemerus Agrigentinus	18,10. 771,b 1
Enoch iustus translatus	525,30	Euenitæ piscem colunt	38,10. vide Syenitæ.
Ἐνχηρὸς quid sit	219,10	Eumolphi bellum aduersus Athenienses	355,50
Ephaptides quid	240,10	Eumolpidæ vnde	25,30
Ephesiz literæ	815,a 1	Eumolpus pastor ouium	17,10
Ephi, genus mensuræ, quid contineat	410,50	Eunomus Locrensis cantor excellens 1,10. eiusdem de Cicada fabula	ibid.
Ephori quinam essent	397,10	Eunomus quid significet	5,30
Epialtæ & Oti fabula	33,10	Eunuchi alij ab ortu, alij à necessitate	448,10
Epicuri dictum	510,50	Eunuchus verus quis sit	260,60
Epicuri error de Deo	69,10	Εὐνοχία quid	172,60
Epicurus princeps & author impietatis	295,10	Euripides censet Deum ex operibus cognosci	77,10
Epicurus refellitur	440,10	Euripidis de Deo sententia	69,40. & 75,10
Epidauros, oppidum Argorum, sacrum Apollini	53,10	Eustathiani hæretici, vituperantes matrimonium	467,10
Epilepsia parua & morbus coitus appellatur	227,10	Excestus Phocensium tyrannus, diuinationi deditus	361,10
Epimenides Cretensis, vnus è septè sapiētibus	329,50	Exempla & similitudines sunt rectæ doctrinæ pars maxima	267,40
Epimenides Cretensis, vates insignis	363,30	Exercitatio animi auget applicationem	311,20
Epiphanes hæreticus	449,10	Exercitatio non solum corporis, sed etiam animi est sanitas	439,60
Ἐπιφανὲς quid significet	157,20	Exercitatio salubrem habitum ingenerat & spiritibus & corporibus	301,60
Episcopi nomen quid significet	160,20	Exercitia esse optima	271,40
Episcopi munus quodnam sit	160,20	Exercitus ducendi triplex est ratio	376,40
Episcopi quinam sint eligendi	476,60	Exultatio quid sit	659,20
Ἐπισκοπία vnde deriuetur	537,30		
Epistolas quis primus scripserit	336,30		
Ἐπιστολὴ quid sint	262,50		
Ἐπιστολῶν quid sit	304,60		
Equi metaphoricè quid significant	123,30		
Equi tibiz cantu incitantur ad coitum	202,10		
Equus ænigmaticè quid significet	572,1		
Erasistratus templum Dianæ cur combusserit	58,40		
Eratosthenes Cyrenæus Gramaticæ inuētor	337,10		
Erechtheus Atticus	46,10		
Erechtidæ cur Athenienses dicti	25,60		
Eresij error de Deo	69,10		
Erichthonius rex Atheniensium	49,20		
Ἐρμῆος quid	56,60		
Ergatis cur dicta Minerva	93,20		
Error propriè quid sit	9,40		
Eriphyle Argiua meretrix	231,50. 804,a 20		
Eris historia	817,a 40		
Esaïas quando prophetauerit	356,30		
Esdra Scripturas renouauit	368,30		
Esdrae liber quartus citatur	809,b 40		
Esse dicitur quod est diuinum & æternum	540,50		
Essentia diuina sola est pura & mera	65,20		
Essentia pro materia accipitur	138,10		
Essentia propriè quarum rerum dicatur	478,20		
Essentia vna & eadem non potest esse maior seipsa			
		F	
		FABA excitat flatus ad Venerem	456,20
		Fabæ, steriles efficiunt mulieres & gallinas, atque plantas exiccant	455,10
		à Fabis abstinere quid sit	455,10. 808,a 10
		Fabulæ cur pueri dicantur	381,20
		Fabulæ pueriles non sunt audiendæ	381,10
		Fabulis inanibus non esse credendum	3,30
		Facere, in bonam & malam partem sumitur	459,60
		Facies, quæ apparet in Luna, quid indicet	332,40
		Facultas animæ principalis habet liberam eligendi facultatem	675,20
		Falx cur facta	643,10
		Fames sedat amorem	439,20
		Famulis non est vtendum, tanquam inuentis	278, 30. 266,50
		Famulis quomodo vtendum	289,1
		Famulus & seruus in quo differant	383,50
		Fasciæ quid sint	139,10
		Fastus est vbi est multa ministrantium famulorum turba	273,10
		Fatum vnde dictum	28,50
		Febri	

## 3

**B b b b iij**

# I N D E X.

Gnosticorum hæresis	142,60	Heraclitus Ægyptius	27,40
Gnosticorum reprehensio	457,40	Heraclitus cur generationem maledictis insectaretur	452,50. ex igne omnia constare voluit
Goim qui dicebantur	4,10		817,b 10
Gomora quid sit	385,40	Heraclitus philosophus	56,40
Gomor, mensuræ genus quid continebat	409,10	Hercules vates & physicus	335,30
Gorgopis cur dicta Minerua	93,20	Hercules quando floruerit	352,10
Gothoniæ dux Hebræorum	354,20	Hercules cur <i>ἡγεῖται</i> dictus	19,20. callinicus
Græci vnde dicti	4,10		827,b 20
Græci quid à Iudæis suffurati sint	388,10	Hercules quali habitu corporis fuerit	31,1
Græci quomodo Deum colerent	634,20	Hercules quandiu vixerit	31,10
Græci maxima ex parte barbati	283,10	Hercules seruus non modo hominum, sed mulierum	41,1
Græci ad furtum proclives	623,40	Herculis mors	33,50
Grammaticorum gymnasium obscurum opus	577,30	Herilli sententia de fine	440,50
Grammaticus quis primus fuerit	337,10	Hermaphroditi qui sint	224,40
Grani sinapis natura	166,40	Hermes D. Pauli discipulus	384,60
Gratia seruamur, sed non absque bonis operibus	556,1	Hermes Thebanus, vates insignis	363,50
Gratia Dei non tollit arbitrium liberum	549,20	Heroicum carmen à quibus inuentum	337,20
Grex allegoricè quid significet	378,40	Hesiodi carmina in solutam orationem conuersa	628,40
Gryphes aurum custodiunt	243,10	Hesiodi de Deo sententia	75,10
à Gula fere omnes morbi oriuntur	183,1	Hesiodus quando floruerit	352,50. citatus 268,10. 314,1
Gulæ vitia & incommoda	180,40	Hesiodus multa ex Musæo deprompsit	628,20
Gymnasia quid sint	272,50	Heteronyma quid sint	763,30
Gymnasium quid sit	272,40	Hetrusci vnde orti	25,10
Gymnides dicuntur molles & effœminati	259,50	Hetrusci auguriis dediti	21,10
Gymnosophistarum responsiones ad Alexandrum	633,50	Hetrusci tuba vtuntur in bellis	200,10
Gymnosophistarum continentia	472,50	Heua quid significet	21,40
H			
<b>H</b> ABITVS honestus quisnam sit	280,10	Heuæ nomen aspiratum quid significet	15,10
Hæreses ad victoriam contendunt per litem & contentionem	747,20	Hexametrum carmen à quibus inuentum	337,20
Hæresis quid sit	759,40	Hieremias quando prophetauit	357,20
Hæresis omnis habet scripturam, sed malè interpretatam	471,1	Hieroglyphicæ literæ apud Ægyptios	566,20
Hæretici quando cœperunt	750,60	Hierusalem quid significet	308,40
Hæretici qui dicantur	743,10	Hierusalem à Vespasiano diruta	359,20
Hæretici cur epistolas D. Pauli ad Timotheum abrogent	409,60	Hilaria quid	28,20
Haliæti auis natura	87,50	Hipparchus Pythagoreus cur expulsus è schola Pythagoræ	579,10
Harmonia quid sit	6,50	Hippias à patria exulans, Barbaros adduxit in Græciam	376,60
Harmonia Lydia à quo inuenta	336,20	Hippo Centauri filia	335,40
Harmonia mixophrygia à quo inuenta	ibid.	Hippo fatidica	363,10
Harmonia Cromaticæ vitandæ in coniuijs	201,1	Hippodamus Pythagoreus	430,10
Harmonicum musicæ genus	203,30	Hippolytus cur discerptus ab equis	417,1
Hasta posita pro Martis statua	54,10	Hipponax poëta maledicus	298,30
Hastæ præpilatæ quid	804,2 60	Hiponax Ephesus claudum Iambum excogitauit	336,60
Hebdomades Danielis quo pacto impletæ	358,60	Hipponax deformis ad laqueum impulit vi suorum	339,20
Hebdomades 70. Danielis Iudæorum arguunt per uicaciam	361,40	Hipponacticum metrum vnde	ibid.
Hebdomadarum 70. Danielis principium	361,50	Hipponis tumulus	60,1
Hebræi barbam nunquam raserunt	283,10	Hircus cur non sacrificaretur	707,10
Hebræorum vita quàm frugalis erat	184,10	Hircus est animal propensum ad libidinem	710,30
Hebræorum philosophia multò antiquior cæteris	331,1. 351,10	Hircus Mendesius	34,50
Hedera refrigerat	214,10	Hircus pro Deo habitus	34,40
Hedera cur Baccho sacra	5,1	Hircus omnium animalium salacissimus	ibid.
Helena quando rapta	365,10	Hirundinem domi non habere quid sit	567,20
Helenus Priami filius, vates optimus	363,60	Hirundo cur vitanda	572,30
Helias propheta quando assumptus	355,40. exemplum frugalitatis	Hirundo quid indicet	567,20
Helicon mons	1,30	Homeri ætas	356,10
Helisæus quando prophetare cœperit	355,50	Homeri de Deo sententia	76,20
Hellenica lingua vnde dicta	676,20. 825,b 40	Homerus cuius fuerit	331,20
Helotes dij vnde	40,60	Homerus quando floruerit	352,50. 798,b 10
Heracleon hæreticus	514,30	Homerus Solomone posterior	356,10
Heraclidis Pontici error de Deo	69,20	Homerus poëtarum antiquissimus	554,30
		Homerus multa ex Orpheo deprompsit	628,10
			in Homine

# I. N D E X.

in Homine tria insunt	109,30	Homonyma quid sint	763,40	
in Homine continetur quicquid est in mundo	8,1	Honestus quis dicatur	596,30	
Homines cur in deos relati	28,60	Horæ canonicæ	828,260	
Homines cur μακροφρασι dicti ab Homero	129,20	Hosanna quid significet	122,50. 777,21	
Homines foliis arborum similes	453,20. 617,50	Hospitalitas semper in honore habita	538,20	
Homines dilecti à Deo, citius è vita discedunt	624,30	Hospitalitatis munus & officium	407,10	
Homines omnes iure naturali sunt liberi	428,10	Hospites qui dicantur	405,10. & 467,10	
Homines omnes an vtantur dæmonibus	637,40	Humanā seruare naturam, est maximum Dei opus	167,60	
Homines olim nati ex quercibus & lapidibus	42,60	Humor quid sit	138,10	
Homines immolati à Phocensibus	46,10	Humor viscosus semen continet & producit	133,10	
Homines prodigiosi quinam sint	56,60	Hyacinthidas virgines vnde sic dictæ	538,10	
Homini quæ sint optima	497,10	Hyæna genitale maris & fœminæ an habeat	234,10	
Homini à natura insitum est, vt cum Deo habeat coniunctionem	94,40	Hyæna natura	224,10	
Homini viuere quousque bene sit	634,1	Hyæne alternis annis sunt mares & fœminæ	234,10	
Homini omnibus mors debetur	627,1	Hyænis vtraque est natura	234,10	
Homini peccare innatum est	289,10	Hydoparastatarum hæresis	190,20	
ex Hominiibus quomodo quis Deus fieri possit	633,60	Hyems cur instabilis dicatur	491,30	
Homini dies quot sint	655,20	Hyla quis fuerit	35,30	
Homini est peccare, diaboli perseverare	113,40	Hymnum quis primus excogitarit	336,60	
Homini proprium quoddam sit	171,20. & 490,10	Hymnus quid sit	97,30	
Homini causa factus mundus	7,60	Hymnus Christi seruatoris à sancto Clemente cōpositus	294,10	
Homini pars præstantior est anima	547,30	Hypate quid sit	329,20	
Homini quis primus fuerit	351,40	Hyperboreorum mores	335,10	
Homini pulchritudo quænam sit	249,10	Hypermetra Danaï filia	537,60	
Homini gratia omnia facta sunt	176,1	Hyperoche vbi sepulta	49,50	
Homo vnde dictus	67,60	Hypostasēs sunt tres in vna diuinitatis triade	9,1	
Homo duobus modis accipitur	469,30	Hypostasēon diuersitas non impedit quo minus sit eadem & vna essentia diuinitatis	9,40	
Homo animantibus brutis intemperatior	444,20	Hystaspes Medorum rex	638,60	
Homo aptus ad ridendum	204,1,60	I		
Homo animalis non suscipit ea, quæ sunt spiritus Dei	327,20	I, L I T E R A, nomen salutare significat	652,1	
Homo cur factus à Deo	115,20	I, litera, decem apud Græcos significat	200,10	
Homo cur à Græcis ψω vocatus	126,60	Iacchus idem quod Bacchus	26,60	
Homo cur à Deo diligatur	115,40. & 116,20	Iacob quid significet	309,30	
Homo cur instrumentum Dei dicatur	8,40	Iacob fuit Christi figura	273,1	
Homo cur sexto die creatus	679,20	Iacob cur cum multis mulieribus cōgressus	309,30	
Homo cur primus mundus dicatur	7,60. & 8,1	Iacobi Patriarchæ colluctatio cum angelo quid designabat	147,60	
Homo cur Dei templum	8,20	Iacobi Billij laus	66,20	
Homo dormiens nullius est pretij	221,30	Iambi metri duo sunt genera	339,30	
Homo est Dei opus	698,40	Iambum quis excogitarit	336,60	
Homo est Christi cythara	8,10	Iberi ebrietati dediti	188,40	
Homo est instrumentum pacificum	200,10	Icaria insula à quo nomen habeat	54,1	
Homo est commune nomen viris & mulieribus	117,40	Idæ incendium quando fuerit	365,1	
Homo factus præcipue ad Dei cognitionem	643,20	Idæi dactyli qui fuerunt	335,20	
Homo factus vt cælum contempleretur	63,10	Idea quid sit	561,60	
Homo habet liberum arbitrium	699,10	Idoli nulla est essentia	64,50	
Homo in quo differat à belluis	489,50	Idolum & vmbra & somnus idem	64,60	
Homo in facie septem habet sensuum instrumenta	689,20	Iehoua quomodo exponatur	569,50. Pagnini inuentum	814,630
Homo natura desiderio querendi & inueniendi tenetur	266,20	Iehu filius Ananiæ quando prophetauit	355,30	
Homo non solum ex factis, sed etiam ex verbis iudicatur	207,10	Ieiuni ad Eucharistiam accedere debemus	182,10	
Homo omnium animantium est callidissimum	633,50	Ieiunia vera quæ sint	660,1	
Homo per mentem Deo assimilatur	463,30	Ieiunium quarti & sexti diei	731,40	
Homo qua ratione fiat Deus	13,10	Ieiunium bonum est cum oratione	660,1	
Homo quo pacto imago Dei dicatur	93,40	Iephthe Gallaadites dux Israëlitarum	354,40	
Homo quomodo factus ad Dei imaginem	113,30. & 116,30. & 675,30	Iephthe filiam suam Deo sacrificat	48,1	
Homo quo pacto inferior angelis	491,50	Iesu Naue successor Moysis	354,10	
Homo semine exinanitur	227,10	Iesu sanguinem bibere quid sit	184,50	
Homo quibus rebus constet	177,50	Iesus Christus est noster Pædagogus	144,1	
		Iesus cur margarita dicatur	246,10	
		Ignis calidus est & siccus	7,10	
		Ignem quænam gentes coluerint	68,30	
		Ignis calidus est & siccus	7,10	
		Ignis cur tanquam Deus habitus	68,20	

B b b b iiii



# I N D E X.

Ignis est hominibus maximus cruciatus	506,50	Inundatio quando fuerit in Græcia	351,40
Ignitum, id est, igne probatum	824, b 50	Inuoluntarium duplex est	416,20
Ignorans minus sentit quam lapis	2,30	Io quando floruerit	352,30
Ignorantes cur lapidibus comparentur	6,30	Iob patientia quid indicabat	497,1
Ignoratio est causa legum iniquarum, & fallacium imitationum	89,50	Ionæ proph. patria	798, b 60
Iliadis paræ auctor	797, b 1	Iones luxui dediti	239,20
Ilium quando captum	351,60	Ionica migratio	798, a 30
Illirij peltæ inuentores	336,10	Iophon Comicus poeta	307,10
Illuminati baptizati cur dicantur	134,40	Iosephi patriarchæ historia allegoricè interpretata	582,30
Ilotes erant serui Lacedæmoniorum	269,30	Ioues tres	29, 50. & 32,40
Imagines cur à Christianis venerentur	56,40. & 59,30	Iouis stupra	31,50
Imagines cur venerentur	59,30	Iouis epithera	37,10. & 42,20
Imago quid	52,60. & 57,60	Ἰωάννης quid	199,40
Imago adolescentulæ qualis esse debeat	278,40	Ira quid sit	567,40
Ἰματιολογία quid sit	310,30	Ira duplex est	381,20
Imitationum falsarum quænam sit causa	89,50	Ira an in Deum cadat	151,1
Immaradus ubi sepultus	49,40	Ira magna est mulier ebria	189,10
Immutabilia quæ dicantur	653,60	Iresione quid	491,20. 810, b 60
Imperatores Romanorum quandiu regnauerunt	366,50	Iris quo pacto fiat	95,10
Impietas duplex est	27,1	Isaac quid significet	121,20
Impij quinam sint	17,60. & 27,1	Isaac ridens quid allegoricè	125,1
Impudentia tanquam Dea culta	28,30	Isaac erat typus & figura Christi	121,60
Impudicitia vituperanda in viro & muliere	513,50	Ἰσάκ qui dicantur	8,40
Incantatio bona & mala	103,20	Ithaci sacerdotes	25,10
Incircuncisi qui dicantur	160,10	Isis eadem fuit, quæ Io	352,30
Incircuncisi erant à Deo alieni	551,10	Isis à Græcis vocatur Ceres	352,30
Incredulitas multa cur faciat bona	489,40	Israël quid significet	309,40
Increpare quid sit	163,40	Isthmia vnde	35,50
Indi Solem adorabant	28,10	Isthmici ludi vnde	39,40
Indicatio quomodo differat à syllogismo	753,20	Isthmus quid	ibid.
Indignatio quid sit	156,60	Itthyphalli qui	40,40
Indorum philosophia	633,40	Iudæa quid significet	748,50
Infantia in Christo quid sit	128,50	Iudæ congressus cum Thamar quid indicet	309,40
Infidelis quis dicatur	392,10	Iudæi cæteris nationibus antiquiores	335,10
Infidelitas quid sit	399,50	Iudæi sæpe in lecto tangebantur	537,20
Inflatus quis dicatur	750,40	Iudæi cur à carne suilla abstinere	706,60
Infortunium quid sit	414,1	Iudas quid significet	309,40
Ingluuius quid sit	175,20	Iudas fuit hypocrita & simulator	211,30
Ingluuius nullum habet modum	172,10	Iulius Cassianus princeps phantasie	479,10
Inimico ferendum est auxilium	430,20	Iumenta omnia faciunt cogente metu	317,10
Inimicos diligere debemus	435,20	Iuno cur γλαυκῶπις dicatur	35,50
Inimicum facilius est cauere, quàm amicum	623,10	Iuppiter quid sit	605,40
Iniquorum sacrificia sunt Domino abominatio	420,1	Iuppiter in Venerem propensus	31,40
Iniuria petulans quotuplex sit	226,40	Iuppiter cur αἰσυλοειρως vocatus	31,60
Iniustitiæ nomine omnia maxima peccata comprehenduntur	113,60	Iuppiter cur μαρτυρὸς dicatur	42,20
Inobedientia Iudæorum fuit causa vocationis Gentium	407,40	Iuppiter cur Olympius dictus	58,20
Infaniendum cum insanientibus	822, b 20	Iuppiter ubi sepultus	37,30
Insanire satius est quàm voluptate affici	437,50	Iurare quid sit	718,10
Insectatio quid sit	159,50	Iusiurandum ne vsurpetur	279,60
Insitio quatuor modis sit	667,30	Iustificatio per fidem Christi data	410,1
Intelligentia quid sit	419,30	Iustitia quid sit	247,50. & 547,10
Institutio optima quænam sit	287,10	Iustitia Dei quid sit	449,20
Intelligentia est oculus animæ	159,50	Iustitia cur Astræa dicta	28,30
Intelligere semper quid sit	535,60	Iustitia veræ diuitiæ	265,30
Interrogandi & respondendi scientia quænam sit	316,60	Iustitia dolosa quæ sit	420,10
Interualla mystica quid sint	375,10	Iustitiæ nomine omnes virtutes comprehenduntur	113,60
Interpres Septuaginta sententiis & dictionibus inter se conuenerunt	368,20	Iustitiæ imago	28,40
Inuentio quid sit	668,20	Iustitiæ nomen pro qualibet virtute	486,40
Inuentores rerum multi	336,10. & seq.	Iustitiæ primum munus quodnam	700,60
		Iustitiæ quis dicatur habere cognitionem	565,30
		Iusti qui dicantur	382,40
		Iusti homines cur γλαυκῶπες	129,20
		Iustum quod est, bonum est	153,40
		Iustus qui est, bonus est	49,10
		Iustus esurit ubi non est iustus	267,10
		Iuuenes	

# I N D E X.

Iuuenes cur bibere vinum non debeant 185,10  
Iuuenes cur non apti ad philosophiam moralem  
326,1

## K

**K** *Ἀλκασμός* quid sit 204,10. & 205, 20  
*Κατήκων* quid significet 169,20  
*Καμπύριμα* quid 770, b 1  
*Καῖρος* quid sit 247,60  
*Καῖρα* vnde deriuetur 214,10  
*Καῖσιον* quid significet 575,30  
*Καῖρῶμα* quid sit 169,60  
*Κεραβόλα* quid sint 235,30  
*Κερως* quid significet 486,60  
*Κιχλασμός* est risus lasciuus 204,10. 205,20  
*Κλιναι* quid 209,50  
*Κλωψ* quid significet 577,1  
*Κοιπόδες* vnde dicti 242,10  
*Κούρητις* vnde 239,30  
*Κόσμος* cur sic à Græcis appelletur 6,50  
*Κραπίλη* quid sit 186,60  
*Κελομαίθης*, qui ex ordeo diuinabant 20,50  
*Κυκλών* quid 25,40  
*Κωμάζειν* quid 201,10

## L

**L** A B O R debet præcedere cibum 631,30  
Labores debent cibos præcedere 272,10  
Labyrinthus quid 56,20  
Lac quid designet 129,1,20. & 130,20. & 133,30  
Lac quid mysticè significet 583,50  
Lac quo pacto fiat 133,40  
Lac ex tribus substantiis constat 142,30  
Lac naturalē habet cum aqua cognationem 133,50  
Lac & mel prægustabant baptizati olim 142,10  
Lac cur cum melle & vino misceatur 133,60  
Lacedæmonij vnguenta repudiant 317,60  
Lacedæmonij tibia in bellis utebantur 200,10  
Lacedæmoniorum in vestitu frugalitas 325,20.  
patientia 513,10  
Lachesis propheta 332,1  
Lachrymæ quid mysticè significant 211,20  
Laconica breuitas 332,60  
Laconica pudicitia quo pacto corrupta 25,10  
*Λαγρέα* quid sit 226,40. & 336,10  
Laius à filio interfectus 416,60  
Lamia meretrix 64,10  
Lamina aurea Pontificis quid indicabat 573,60  
Lana Apula omnium laudatissima 240,20  
Laocoon, Priami filius, vates optimus 363,60  
Lapides quid significant 6,30  
Lapides vngebant idololatræ 827, b 30  
Lapidum nomine insipientes vocantur 6,30  
Lapilli vbi nascantur 246,1  
Lapis Lydius 316,40  
*Λαρόσις* quid sit 258,50  
Lassus Hermioneus dithyrambū excogitauit 336,60  
Læsthenia Arcadia philosophabatur 532,30  
Latona quo tempore floruerit 352,30  
Lauacrum qua de causa sit accipiendum 270,1  
Laurus quam vim habeat 14,10  
Læna Attica mulier 532,1  
Legere alta voce exercitium 272,1  
Legislator est tantum vnus 381,40  
Legitimum quid sit 377,50  
*Λέξιν* quid sit 319,60  
Læne sunt mulieres quæ Bacchum sequuntur 26,1  
Lænus cur & vnde Bacchus appellatus 5,1  
Lenides vnde 26,1

Leo cur fortitudinis signum 571,60  
Leonidas præceptor Alexandri, ebrietati deditus  
146,60  
Lepus omni tempore coit 225,10  
Leporis natura 224,1  
Leporum libido 225,20  
Læsbium vinum bene spirans 188,10  
Lencophrynes sepulchrum 49,60. & 50,1  
Leuctrica pugna quando facta 365,20  
Legem nosse, est bonæ mentis 379,40  
Legem non intelligunt viri mali ibid.  
Leges cur Patres dicantur 496,40  
Leges qui primi tulerunt 337,10  
Leges quisnam primus tulerit 24,10  
Legibus & præceptis opus est vt exerceatur iustitia  
325,1  
Legis effectus 379,10  
Legis plenitudo est charitas 531,1  
Legis verba non sunt lex 382,40  
Legis voluntas tribus modis à nobis est accipienda  
380,60  
Legum iniquarum quænam sit causa 89,50  
Lex quid sit 378,10. & 490,30  
Lex à Deo data est 381,40  
Lex bona est, si quis ea legitime vtatur 380,10  
Lex cur *νόμος* à Græcis appelletur 103,10  
Lex cur non damnanda, etiam si supplicia improbis  
decernat 383,30  
Lex est noster pædagogus ad Christum 382,50  
Lex est rex omnium mortalium & immortalium ex  
Pindaro 381,30  
Lex non consistit in verbis, sed in factis 382,40  
Lex non est facta propter bonos 490,10  
Lex non est posita iusto 492,30  
Lex peccatum non facit, sed ostendit 403,10  
Liberales disciplinæ stant in circulo 309,10  
Liberalis cum puteo & vberibus cōparatio 267,1  
Liberatio à malis, est initium salutis 126,30  
Libertas est in vino 207,40  
Liberis carere molestissimum est 470,10  
Liberorum procreatio, scopus est eorū, qui mari-  
monio sunt iuncti 223,50  
Liberorum amissio est ex supremis malis 445,10  
Liberum arbitrium, vide Arbitrium  
Libido est seiunctorum 117,60  
Libri Græcorum quomodo legendi 615,40  
Libri 40. continentes Ægyptiorum philosophiam  
633,40  
Librum scriptum quis primus ediderit 336,50  
Lichmiris gemma 54,50  
*Λίξ* quid significet 575,30  
Ligna quadrata quid significant 652,40  
Lignum vitæ quid sit 484,10  
Lignum vitæ quid mysticè 585,40  
Ligustri natura 218,50  
Lilio Iuno delectatur 214,30  
ex Liliis vnguentum 215,40  
Lingua Hebræa omnium antiquissima 676,20  
Lingua præpeditur vino immodico 186,10  
Linguar septuaginta duæ 374,1  
Lingulacæ siue Solcæ 178,50  
Linum ex Ægypto 233,10  
Linus poëta antiquissimus 329,40. omnis sapi-  
entiz peritus 310,50. Cytharædus 307,30  
Lirinum vnguentum 215,40  
Litarum descriptio 65,10  
ex Lite & amicitia mundum constare 504,60

Literæ sacræ quænam sint	80,50	Marathonica pugna	382,10
Literæ Græcæ cur Pheniciæ appellatæ	335,60	Marcionis error	455,30
Literæ Ephesæ quænam sint, & quam vim habeant	338,10	Marcionistæ cur matrimonium repudiant	452,20
Litigiosi vitiligatores dicti	793,50	Marcionistæ sibi mortem consciscientes, non sunt martyres	496,60
Logica omnis, aut finit, aut diuidit, aut colligit	384,30	Marcionistarum hæresis	406,30
Λόγος quid significet	73,10	Margarita vnde	246,10
Λόγος rationem & Verbum significat	12,60	Margaritæ vbi nascantur	242,50
Λόγος duobus modis à Theologis sumitur	110,30	Margaritæ inter lapillos maximè sunt in pretio	245,60
Loquaces irrisi	794,21	Margites quis fuerit, & eius stultitia & ignorantia	310,60. 794,21
Λόκος cur dictus Apollo	48,20	Μαργαρίτης quid Græcè	175,10
Lucernas accendere quinam primi docuerunt	338,20	Maria virgo ἁγία verè dicitur	428,60
Lucta quæ probanda	272,10	Maria virgo & mater integra & inuiolata	131,20
Ludus pilæ viros decet	272,60	Maria virgo Ecclesiam denotat	ibid.
Ludus cui res seria, non sapit	279,30	Mariti coram famulis nō debent osculari suas uxores	291,20
Luna ardet Endymionem	39,20	Mars vnde dictus	68,10
Luna cur dicatur γερμανία	582,10	Mars cuius fuerit	30,10
Luna plena decimo quinto die	655,20	Martis epitheta	32,60
Lunæ facies quid sit	334,40	Martis statua fuit hasta primum Romæ	50,30
Lupercal templum Romæ	353,10	Martyr, idem quod testis	435,30
Luscinia colorem & vocem mutat	224,20	Martyr quis dicatur	496,40. & 528,40
Luscinia natura	234,30	Martyr cur puniatur	518,10
Luxus non necessarius fugiendus	198,20	Martyres qui dicantur	505,10
Luxus semper est vitandus	181,40	Martyria sunt exemplaria conuersionis	494,50
Lycambes ad laqueum compulsus vi Iamborum carminum	339,20	Martyrij extremum quodnam sit	502,10
Lycaon Arcas Iouem hospitio suscipit	37,1	Martyrij varia genera	502,20
Lyci philosophi sententia de fine	440,50	Martyrij occasio est quælibet tentatio	501,10
Lycopolitani lupum colunt	38,10	in Martyrio an peccata abluantur	521,60
Lyctij quinam sint	46,10	Martyrium commemoratio cur fiat	49,1
Lycurgus quando floruerit	356,40	Martyrium quid sit	496,50. & 515,10
Lycurgus quādo leges Lacedæmoniis tulerit	337,20	Martyrium quodnam maximum	502,20
Lydius lapis	316,40	Martyrium docetur per dilectionem	505,50
Lydius modus quinam sit	7,10	in Masculum Venerem non esse incitandam	238,10
Λύρα, gemma quæ est genus pyropi	54,50	Masculus quid significet	472,30
Lyra Cretenses utebantur in bellis	200,10	Μασκουλός vnde deriuetur	132,30
Lyfidisa mulier pudore insignis	532,1	Mastiche quid sit	258,30
M			
MACARIÆ amor in maritum	532,10	Mastichen rodere	255,10. 277,50
Macedones natura bibaces	146,60	Μαστιχός vnde dicti	262,40
Maculæ in Lunæ facie quid sint	334,40	Mathemata in quantis discretis & continuis versantur	319,60
Madianitides mulieres Hebræos ad impietatem deduxerunt	422,60	Matrimonij scopus quis sit	446,30
Mænole vnde dictus Diogenes	21,30	Matrimonio benè & malè vti licet	484,10
Mænades mulieres vnde sic dictæ	21,30	Matrimonium quid sit	227,30. & 421,50
Magi Persiæ populi coeunt cum matribus, filiabus, & sororibus	452,1	Matrimonium an sit sacramentum	478,1
Magia naturalis	65,60	Matrimonium cur sanctum dicatur	475,50
Magistratus maximos gerere prohibetur, qui uxorem non duxerunt	444,60	Matrimonium fœlix, nec pulchritudine, nec diuitiis censetur, sed virtute	533,30. & concordia 806,21
Magorum libri reprobari	66,1	extra Matrimonium nullus coitus est licitus	237,40
Magnes cur ferrum trahat	804,10	Matrix quid	226,30
Mala aurea in Hesperidum hortis	24,20	Matthæus	514,40
Maledictio & accusatio in quo differant	160,30	Matthias Apostolus	408,1
Maledictum quid sit	160,30	Mausolæa vnde	56,20
Maleficium quid sit	113,50	Mausolæum quid	ibid.
Malo bonum est proximum	426,50	Maza quid sit	26,30
Malorum quænam sit causa	700,1	Medæa prima pilos tingere excogitauit	336,10
Malum nemo eligit quatenus malum	341,10	Medi pro Persis	45,30
Malus videns malum puniri, castigatur	379,30	Medicamentum cur fides appelletur	5,50
Mammona quid sit	502,50	Medicina quid sit	112,40
Mandragoræ poma quam vim habeant	95,20	Medicinæ inuentor quis	335,60
Manto fatidica	363,10	Medicus quis dicatur	753,20
Manuum impositio Christi super infantes quid præfigurabat	122,40	Meditatio diligens omnia vincit	330,10
Manus est instrumentum instrumentorum	8,40	Megaclo filia Macaris	31,10
		Megalini inuentor quis fuerit	216,60

Μεγακλῆς

# I N D E X.

<i>Μεγαλοφυΐα</i> quid sit	422,30	Modū tenere in summa potestate difficile est	56,10
Megalus Megalini inuentor	216,60	Modus in omnibus rebus seruandus	238,30
Megasthenes antiquus author	335,20	Modus Doricus & Lydius in quo differant	7,10
<i>Μενδιαμα</i> quid	204,10	<i>Μοιρα</i> cur Parca dicta	577,10
Mel bilem generat	165,30	Mollebat Pittacus	272,1
Mel & lac baptizati pręgustabant olim	142,10	Momus dicitur Deus reprehensionis	739,40
Melampides Deum vocabat miraculum mortaliū	613,10	Momus sequitur quicquid est pulchrum	738,40
in Melampygu incidere	44,1	Monachi cur dicti <i>δοκηται</i>	101,10
Melchisedech exponitur rex iustus	546,50	Monastica cognitionis quis fuerit author	449,20
Memoria est rerum pręteritarum	411,10	Monantholius doctor medicus	195,1
Memphis quando constructa	352,30	Monogamia est laudanda	448,60
Memphitani Apim colunt	38,10	Montani error	343,60
Menades bacchantes Pentheum discerpserunt	329,30	Mopsus quando vixerit	360,60
Menagyrtes	18,10	Morbi vnde oriantur	183,1,183,50
Menandri poetę de Deo sententia	76,10	Morborum causa quęnam sit	171,50
Menargitę sacerdotes Cibeles	27,20	Morbus quid sit	178,40
Mendelium vinum quale	188,10	Moriones à conuiuiis arcendi	204,60
Mendelius hircus	34,50	Mors pro virtute obeunda	510,30
Menexene Diodori filia	532,20	Mors quid sit	454,10
Mensa, super quam panum erat propositio quid indicabat	570,1	Mors animę quid sit	192,50
Mensa veterum quo pacto strata	209,50	Mors corporis quid sit	192,50
Mensura quid sit	73,50	Mors quot modis dicatur	192,50
Mensurę tres in nobis quid designent	409,10	Mors cur purpurea dicatur	241,1
Mentitur Domino, qui Deo non credit	501,20	Mors est stipendium peccati	492,50
Mepso Ampycis filius, vates Argonautarum	362,50	Mors an fortior vita	634,1
Mercurij libri quadraginta	633,40	Mors non est malum	492,40
Mercurij libri de Astrologia	633,10	Mors debetur omnibus hominibus	627,1
Meretrix apro comparata	228,10	Mortis ianua est verę vitę principium	505,20
Merops primus sacrificia diis obtulit	46,60	Mortis meditatio est optima	495,40,60
<i>Μέρπαι</i> quid significet	577,1	Mortui quinam dicantur	579,10. non laudendi
Merula natura	224,20	822,a 10. coronabantur	784,b 40
Metempsychosis quid sit, & vnde orta	638,20	Morychus cur Bacchus dictus	55,30
Methymna oppidum Lesbı Insulę	43,20	Mosaica philosophia in quatuor partes diuiditur	380,20
Metroposcopi qui dicantur	258,40	Motus animę sunt pręter naturam	412,60
Mettrargitę sacerdotes Cybeles	27,20	Moueri semper, signum est leuitatis	207,50
Metus duplex	154,30	Moy, aquam apud Aegyptios significat	369,10
Meum & tuum per leges subiit	449,50	Moyse cur sic vocatus	369,10.803,a 1
Mnemosyne Iouis filia	621,1	Moyse antea vocabatur Ioachimi	369,10. & in
Mnesiphilus æmulator Solonis	331,10	calo vocatur Melchi	ibid.
Midas Phryx	15,20	Moyse à Deo leges accepit	378,60
Milesię lanę	232,20	Moyse quando floruerit	351,20
Milites cur <i>αίχημα</i> dicantur	247,10	Moyse sexcentis quatuor annis fuit antequam Bacchus referretur inter Deos	352,10
à Militia qui sint immunes	422,40	Moyse quando exierit ex Aegypto	351,10
Miltiadis Imperatoris virtus	382,10	Moyse primus sapiens	369,20. & primus Grammaticam Iudæis tradidit
Minerua pro prudentia accipitur	24,30	ibid.	
Minerua cur dicta Scirada	24,10	Moyse optimus dux & legislator	381,40
Minerua cur <i>κωδρυμα</i> vocata	76,30	Moyse erat omnibus sapientię numeribus absolutus	10,60
Minerua cur tybias abiiecerit	193,50	Moyse cur porcis vesci Israëlitæ prohibuerit	278,60
Mineruz ædes cur sub dio	568,1	Moyse quo pacto Deum viderit	73,20
Mineruz quinque	29,50. & 32,40	Moyse fuit propheta	165,30
Minos quando regnauerit	351,50	Moyse veteris populi pędagogus	148,1
Minos rex nouem annis cum Ioue versatus	392,50	Moyse solo verbo Aegyptium, qui Hebręum iniuste inuaserat, occidit	369,20
Minos à Ioue leges accepit	378,60	Moyse origo & educatio	368,60
Minos quando fuerit	795,b 60	Moyse perfectio	531,50
Miraculum mulieris Laudunensis liberatę à demone	20,60	Mugalea, mus araneus	57,40
Miser quis dicatur	504,10	Muliebres motus & delitię arcendę	277,20
Misericordes qui dicantur	500,20	Mulier quomodo dicatur causa mortis	469,40
Misericordia quid sit	ibid.	Mulier nulla tangenda, pręter vxorem	226,10
Mires qui dicantur	499,50	Mulier foris recta sit	280,1
Mires quinam laudandi	499,60	Mulier pręgnans, damnata capitis, non prius supplicio affici debet, quàm pepererit	425,30
Mithridates cur Dionysius vocatus	63,50. prę-	Mulier est viro deterior	513,50
mia potantibus proponit	63,50		
<i>Μιν</i> quid allegoricę	577,10		

Mulier non est apta ad bellum	368,60	Myſteria cur maximè noctu fiant	536,50
Mulier à Deo data est homini adiutrix	533,40	Myſterium quid ſit	22,20. & 478,1
Mulier ebria, est ira magna	189,10	Myſterium non est detegendum	286,10
Mulier fortis est virtutis penus	277,1	N	
Mulier impudica est expers omnis virtutis & honestatis	194,40	NABLIA à quo inuenta	795,250
Mulieres quæ literis incubuerunt	532,20,30	Naid quid indicet	409,40
Mulieres sacræ apud Germanos	335,10	Narciſſinum vnguentum	215,40
Mulieres ornari quomodo debeant	283,50	Narciſſus flos grauis odoris	214,10
Mulieri decus affert ſilentium	210,30	Nationes omnes variam pronunciandi formulam habent	374,10
Mulierum ornatus qualis eſſe debeat	247,40	Natura & doctrina ſunt perſimiles	542,10
Mulle olim fuere calcei regum Albanorum	242,10	Naturæ nomen pro Deo ſumptum à Stoicis	429,60
in Multiloquio non deſſe peccatum	325,10	Naturalia non tollenda	203,60
Multiloquium non effugiet peccatum	206,30	Nauem quis primus fabricatus fuerit	336,1
Mundities perfectæ quænam ſit	537,20	Nauigandum non eſſe ſuper terram, quid ſit	567,50
Mundi variæ ſignificationes	246,60	Nauſicaa mulier	532,50
Mundi creatio vnde	63,10	Nauſithous prædagogus Philippi	143,50
Mundi corde qui dicantur	504,20	Naxium vinum quale	188,10
Mundi corde cur beati	ibid.	Ne quid nimis, prouerbum	322,60
Mundus quis dicatur	566,10	Neapecha quid	54,60
Mundus an habuerit principium	595,1	Néxai, quæ dicuntur	7,10
Mundus alius ſenſilis, alius qui percipitur intelligentia	595,30	Nemæa vrbs vbi ſita	39,50
Mundus factus eſt propter hominem	486,20	Nemæi ludi vnde, & à quo inſtituti	39,50
Mundus eſt Dei templum	586,40	Nemæſis vnde dicta, & quid ſit	701,40. & 703,20
Mundus hominis cauſa factus	7,60	Nemo mundus à ſorde	809,250
Mundus pro ornamento	6,50	Néoi iuuenes & nouos ſignificat	124,40
Mundus muliebris reiiciendus	244,50	Neptuni ſupra	34,10
Mundus poſtquam deſlagrarit reſtituitur perfectior	614,10	Neptunus quid, & vnde dicatur	68,10
Munichia cur Diana dicta	55,40	Nerua primus ex Imperatoribus qui barbam aluerit	283,10
Mures culturæ à Troadibus	38,20	Nestorij error	428,60
Mus, rana, auis, iaculus, aratrum quid ſignificent	575,10	Nete quid ſit	329,20
Musæ vnde dictæ	34,1. & 325,20	Nicolaitæ hæretici, carni dediti	434,1
Musæ vnde originem ſumpſere	31,10	Nicolaitæ perperam vxorum communionem reſerunt ad Nicolaum diaconum	456,40
Musæ Caricæ	199,50	Nicolaus, à quo Nicolaitæ, vir temperantia clarus	437,10. 808, b 30
Musæ ſunt Sirenibus iucundiores	317,60. 794,250	Nicolaus Beguinus, vir doctus	373,40
Musica quæ laudanda, & quæ vituperanda	656,40	Nicoſtratus Comicus	244,30
Musica in quanto diſcreto verſatur	319,60	Niobe cur verſa in lapidem	95,50
Musica instrumenta cur in conuiuiis Chriſtianorum adhiberi non debeant	202,20	Nímmos quis dicatur	120,40
Musica mollis reiicienda	200,60	Nímmos duo ſignificat, infantem & ſtultum	128,30
Musicæ tria genera, Diatonicum, Harmonicum, & Chromaticum	203,30	Nímmos nomen vnde	120,60. & 124,10
Musicæ laudes	8,30	Nobilitas vera quænam ſit	282,30
Musicæ cognitio quid proſit	656,10	Nobilitas in quo ſita eſt	429,20
Muſcis bos ſacrificatus	38,20	Noë prædicauit pœnitentiam	364,40
Muſtella cur Herculi dedicata	44,50	Noë temulentus pudenda aperuit	195,40
Myager, Deus Muſcarum	45,10	Nomen Dei cur quatuor literis apud omnes ferè Gentes ſcribatur	573,60
Myconus non vna, prouerbiū quid ſignificet	384,50	Nomen Dei in vanum ſumere quid ſit	687,30
Myia Theanus filia	532,20	Nomen Chriſtiani uſurpatum & primum auditum Antiochiæ	4,10
Mus quid propriè	22,10	Nominum proprietates cognoscere, affert ſcripturis magnam lucem	651,40
Musæus quid ſit	213,10	Nomius cur dictus Appollo	32,50
Myrmidones vnde dicti	44,60	Nímmos vnde deriuetur	103,10
Múpor quid ſit	217,40	Noropes æs primi elaborarunt & ferrum	336,10.
Myrſilus Leſbicus	31,10		795, b 10
Myrſinum conſtipat	215,50	Nox eſt diei priuatio	102,30
Myſæ lingua Æolica pro muſis	31,10	Nox cur dicta νύξ	536,50
Myſo Cheneus	329,60	Noſſe ſeipſum quid ſit	249,30. & 564,1
Myſta quid	26,1	Numa Romanorum rex, Pythagoreus	332,40
Myſta qui dicantur	319,50	Numa rex Romanorum legem tulit, ne quis imaginem Deo tribueret	334,40
Myſta cur veſci corde prohibeant	568,40	Numa rex Romanorum primus templum Fidei & Pacis poſuit	556,40
Myſteria quid	40,1	Numerorum perfectio	652,20
Myſteria vnde dicantur	15,10		Numerus
Myſteria magna & parua	490,50		
Myſteria cur myſticè tradantur	302,10		

Numerus quid sit	74,1	Oracula Græcorum obscura	566,40
Nuptiæ secundæ, signum sunt incontinentiæ	481,40	Oraculum Apollinis Clarium, Didymæum, Pythiū,	
Nutrices quando lacte plenæ	131,50	Amphiarcum, Amphilocum	20,30
Nutrimētum per cibos & per verba sumitur	296,50	Oraculū Dodonæum omnium antiquissimū	19,50
Nutritio quid sit	171,50	Oraculum Iouis Ammonis	20,10
Nuces iuglandes concoctu difficiles	218,40	Orandum vbinam sit, & cum quibus	721,60
Nux torporem immittit	214,10	Oratio multas habet latebras	674,20
Nyctimus filius Lycaonis	37,10	Orationes sunt animæ fœtus	295,20
Nympha puella	777,20	Organum est corpus nostrum	199,60
Nyssa mons Thraciæ	21,30	Organum quid mysticè designet	199,60
O			
OBOLVS quid sit	265,60	Orgia	26,30
Obscura quædam opera veterum	577,20	Orgia vnde dicantur	15,10
Obstupefactio quid sit	404,10	Orgia Bacchi quàm turpia	21,30
Obtrectatio quid	156,50	Orientem spectant templa	829,20
Oculi animæ quinam sint	177,50	Origenes Clementis Alexandrini discipulus	140,30
Oculi detorquentur vino immodico	186,10	Ornamenta animi sunt virtutes	247,10
Oculorum abusus fornicatio	277,50	Ornatus mulierum qualis esse debeat	247,40
Oculus corporis citra mentem videre non potest	73,20	Orontopagas Tribunus militum	575,10
Odores rosarum & violarum grauedines capitis		Orphei de Deo sententia	75,30
comprimunt	214,10	Orphei versus	587,10
Odrysij montes vnde sic dicti	4,40	Orpheus poëta antiquissimus	329,40
Odrysij Thracum populi	334,1	Orthagoras vates insignis	364,30
Oedypus Sphingi ænigma soluit	325,40	Orthodoxi qui dicantur	317,10
Oenochoa vasa quæ	197,60	Osanna quid significet	118,40
Oeneo cur Diana irata	703,40	Oscula verita	280,50
Oeno Nympha fatidica	363,60	Osculari cur non liceat viros suos mulieres coram	
Officia in actionibus, non in dictionibus consistunt	169,20	famulis	286,50. & 291,20
Ogygis regis tempore inundatio fuit in Græcia	351,40	Osculum sanctum quodnam sit	286,10
Oiars, quid propriè	20,40. & vnde dicatur ibid.	Ostrearum natura	57,50
Oiarsenomi, augures & auspices Latine significant	20,40	Osyris vnde	51,40
Olera cū charitate sunt meliora, quàm vitulus cum fraude	176,60	Oti & Epialtæ fabula	33,10
Oleum significat Christum	216,10	Orium non est alendum	301,20
Olympias prima quando fuerit	373,20	Oua Decumana quæ dicantur	193,1
Olympici ludi vnde, & vbi fiebant	39,60	Oues pellibus rectæ	785,30
Olympicum certamen cur institutum	365,10	Ovis à Samiis culta	38,30
Olympus harmoniam Lydiam inuenit	336,20	Oxyrinchitæ piscem colunt	38,10
Omoios quid	113,10	P	
Omphale sedere ad pedes suos iubebat Hercule	41,1	PACIFICATIO perfecta quid sit	500,60
Onomacritus poëta Atheniensis	360,10	Pacifici qui dicantur	506,50
Onomaomachon qui dicantur	405,60	Pædagogia quid sit	118,10. & 143,30
Onc, piscis, cor habens in ventre	177,40. 780,20	Pædagogia quot modis accipiat	143,30
Onus tollēs nō deponens iuuādus	297,50. 793,20	Pædagogia nomē est quod refertur ad aliqd	146,20
Opera non sunt bona, nisi innitantur firmissimo fidei fundamento	14,1	Pædagogi est castigare	148,10
Opera Trinitatis sunt inseparabilia	13,50	Pædagogi libri	109,1
Opera verbis debent esse consentanea	387,1	Pædagogus quis dicatur	110,30
Opera nostra nulla sunt eiusmodi, vt ex se vitam mereantur æternam	88,10	Pædagogus noster quis sit	143,20
Operatio duplex	732,40	Pædagogus quid proficiatur	109,30
Operatur dupliciter is qui credit	734,50	Pædagogus in quo versetur	109,50
Ophiani hæretici	751,20	Παιδαγωγος quid significet	117,40
Opifex naturæ vnus est	346,10	Παιδία quid sit	119,50
Opinio quid sit	395,10	Παιδία quid	123,10
Opinio quid efficiat	327,10	Παιδία quid	ibid.
Opinio cognitionis inflat	319,30	Παις filium & puerum significat	101,40
Opinio mala triplici ratione curatur	746,40	Palladia duo	50,60
Οπισθία quid	780,20	Palladium vnde conflatum	50,60
Opus bonum quid sit	169,60	Palladium è cælo missum	55,20
Opus Dei est homo	698,40	Pallantes cur iuuenes dicti	24,40
Opus maximum Dei, est humanam seruare naturam	167,60	Pallas vnde dicta	16,30. & 24,30
		Pan quo pacto cognitus	47,1. & cultus 48,60
		Panætius philosophus	440,40
		Pandionis fabula	567,20
		Panē vesci non obsonio innatum homini	207,60
		Panes hordeacei quinque quid significant	662,30
		Panis mysterium	132,30
		Πανυρία quid	201,20
		Panōmphæus quid	42,30
		Pantaclea Diodori filia	532,20



# I N D E X.

Pantheon Ioui vltori ab Agrippa factum	43,60	pelta quid sit	338,40
Panyassis Polyarchi filius	41,30	penelopes telam retexere quid sit	257,50
Papauera cur offerebatur Cereri in sacrificiis	26,40	penthei fabula	328,60
Parabola ex quibus rebus constet	675,50	peplus quid	240,10
Parabola eadem variè exponi potest	321,10	peratici hæretici	751,20
Parabolæ quid sint	566,60	percolatio quid sit	122,1
Παρακλησις quid significet	500,10	perfecti variè multi dicuntur	535,30
Paradisus terrestris quid mysticè	585,30	perfectio quid sit	143,10
Parasiri quinam sint	180,50	perfectus multis modis dicitur	534,80
Parca nulli hominum parcat	626,60	periander Corinthius, vnus è septem sapientibus	329,40
Parcæ vnde dictæ	28,40	peripatetica philosophia ex lege Mosaica & pro-	
Pardis pellis optima	240,30	phetis pender	596,40
Paris reprehensus, quod à prælio rediens, cum He-		peripatetici vnde dicti	72,10
lena concubuerit	237,40	peripateticorum error de Deo	69,1
Parijs lapis, admodum albus	60,50	pernoctatio quid	201,30
Parmenides Eleates deos ignem & terram introdu-		perse fluuios coluerunt	53,60
xit 68,1. citatur	580,1	perse coibant cum matribus, filiabus & sororibus	452,10
Παρθενα quid	201,50	perse primi currum effecerunt	336,20
Παρρησία quid sit	186,60. & 210,10	perse cur templa deorum comburenterent	71,40
Pascebat oues Rachel	271,60	persecutio an sit fugienda	520,50
Patara ciuitas	54,50	personarum trinitatis vna est essentia	550,50
Patenus præceptor Alexandri	303,50	persuasio est fidei confirmatio	312,50
Pater & Filius vnum sunt	107,40	persuasio quænam fide digna	306,20
Pater & Filius quo pacto vnum sint	125,40	pestilentes morbi cur Soli tribuantur	572,10
Pater non est sine Filio	554,10	pestilentia vnde, & cur oriantur	629,60
Patria mater & nutrix allegoricè dicitur	493,60	Petrus Apostolus filios procreauit	465,10
Patris & Filij vna est & eadem voluntas	7,30	petulantia multa nascitur ex nimis opibus	619,30
Paulus Apostolus an habuerit vxorem	465,10. & 467,40. & 729,10. 809,2 40	petulantia in vino non secus quàm cicuta fugienda	208,10
Paulus Apostolus regnante Nerone martyrio fuit		est	208,10
coronatus	750,60	phæninda ludus	790,6 40
Pauperes cur beati dicantur	400,40	phæxontis inflammatio quando fuerit	351,50
Paupertas quid sit	398,1. & 659,20	phalangium quid sit	286,20
Paupertas virum humiliat	262,10. & 465,50	phallorum origo	40,20
Pax propria est Christianorum	209,30	phallus quid	23,1
Pax tibi, quid sibi velit	208,50	phanocles poeta	45,1
Pax & beneuolentia inter se coniunctæ, sunt semper		phanothea Icarij vxor Hexametri carminis inuen-	
bonæ	401,10	trix	337,20
Peccare quid sit	522,50	phantasia quid sit	321,50
Peccare non omnino est solius Dei	113,40	phasis fluuius Ponti	178,60
Peccare hominibus est innatum	289,10	phellatas lapis durus	55,30
Peccata vnde nascantur	416,10	phemonoc quando floruerit	352,50
Peccata mortalia & venialia	417,20	pherecydes philosophus	640,20
Peccata & delicta sunt in nostra potestate	417,60	pherecydes Syrus	329,60
Peccata omnia dimittuntur in baptismo	549,30	phidias sculptor quid inscripserit in Iouis Olympij	
Peccata eleemosynis & fide purgantur	418,30	statua	53,30
Peccata cur voluntaria dicta 113,50. & inuolun-		phidias quot simulachra fecerit	54,30
taria	113,60	philaetia dilatare quid sit	325,40
propter Peccata non solum vituperamur, sed etiam		Φιλαυσία quid sit	640,60
punimur	549,30	philemon	278,10
Peccata solus Deus remittit	116,10	philippides Pana ostendit Atheniensibus	47,1
à Peccatis abstinere, est vera puritas	704,50	philippus Apostolus liberos procreauit	465,10. 514,40. 809,2 30
peccatorum differentia	414,20	philosophari quid sit	349,10
peccatum quid sit	169,60. & 414,1	philosophia quid sit	101,60. 309,10. & 410,40
peccatum ad mortem, & peccatum nō ad mortem;		philosophia vnde orta	305,60
in quo differant	414,20	philosophia duplex ex Platone	382,30
peccatum est animæ mors	469,30	philosophia ad quid utilis	309,60. & 310,10
peccatum ex primo parente omnes trahimus	483,30	philosophia à quo missa	340,30
peccatorale summi pontificis quid designabat	570,50	philosophia Egyptiorum	633,30
rectus est habitaculum cordis & animæ	570,40	philosophia est omnium disciplinarum & artium	
pecuniæ cupiditas arx vitij	197,30	scopus	321,60
pedes Domini cur dicantur Apostoli	211,10	philosophia est meditatio mortis	436,10. & 513,10
pedes mysticè quid significant	ibid.	philosophia Græca à diabolo inuenta	337,30
pedibus nudis incedere	241,50	philosophia Græcis necessaria ante aduentum Chri-	
PELLA Thessaliæ oppidum	47,60	sti	308,10
pelorus promontorium in Sicilia	178,50	philosophia	

# I N D E X.

Philosophia Græcis data tanquam testamentum		Pittacus rex Mityleneorum cur molebat	272,10
643,40		Pius quis dicatur	691,10
Philosophia Hebræorum antiquior cæteris	331,10.	Placentula suavis desinente cœna	348,10
& 351,10		Plantæ an sint animalia	757,10
Philosophia Indorum	633,40	Plato Deus philosophorum	333,50
Philosophia Italica, Ionica, & Eleatica	330,20	Plato cur diis dialectum tribuat	366,20
Philosophia liberat animam à perturbationibus		Plato cum esset in Ægypto, à Iudæis multa accepit	
114,40		72,40	
Philosophia Mosaica in quatuor partes diuiditur		Plato multa ab Hebræis desumpsit	301,10
380,20		Plato philosophus à Mose in legibus ferendis adiu-	
Philosophia viam parat ad Christianismum	308,20	377,30	
Philosophiæ Christianæ subiectum & finis	388,50	Plato ex barbaris philosophiam didicit	331,30
Philosophiæ sensus quis sit	311,30	Plato Sechnuphidis Heliopolitani discipulus	331,60
Philosophiæ vsus quis sit	319,40	Plato sophisticæ artis acer reprehensor	321,60
Philosophi veri quinam sint	561,50	Plato quo pacto dicebat vxores oportere esse com-	
Philosophi qui dicantur	640,30	munes	450,40
Philosophi cur mendaces & iniusti dicantur	350,50	Platonis sententia de Deo	69,30
Philosophi cur paruuli appellentur	319,20	Plenitudo legis est charitas	531,1
Philosophorum dogmata ab Hebræis proflexerunt		Plenum & inane pro diis	68,50
351,10		Plutus, quid sit	576,20
Philosophorum successio apud Græcos	330,60	Plutus cur cæcus fingatur	497,10
Philosophorum sententiæ de diis	68,1	Plutus diuitiarum Deus, cur cæcus esse fingatur	354,20
Philosophus quis verè dicatur	495,60	Pluuia futura prædicta	630,10
Philosophus tria sibi vendicat	408,20	Pluuia impetrata Æaci precibus	629,10
Philotera mulier pudore insignis	532,1	Πνεῦμα ventum & spiritum significat	146,40
Φιλοτὴρ quid sit	116,50	Pocula aurea & argentea esse reicienda	195,60
Phocenses homines immolabant	46,10	Poculum alabastrum quid	194,30
Phocylidis de angelis opinio	609,20	Podagra vnde proueniat	237,1
Phœnix pædagogus Achillis libidini deditus	143,50	Pœnitentia quid sit	399,30
Phormio vates insignis	363,40	Pœnitentia est duplex	415,60. & 500,20
Phoroneus Ægyptius primus templa diis erexit		Pœta cur sacer dicatur	687,10
48,40		Pœtas cur Plato à sua ciuitate arcebat	66,20
Phoroneus primus hominum fuit	351,40	Pœtarum de Deo sententiæ	75,1
Phoroneus primus legum scriptor	101,1	Pœtica & picturæ affinitas	65,60
Φωσφωρ quid sit	5,10	Polemo pœta	41,40
Φρίνωρις vnde dicatur	160,10	Polias cur Minerua dicta	49,20
Phryges cur omnium antiquissimi	9,50	Politica philosophia in quo versetur	382,20
Phryges primi auium volatus obseruarunt	335,50	Politici duas esse species	377,40
Phryne meretrix Tespiaca	53,40	Politici finis quis sit	377,60
Phydæ laus	40,1	Politicum quid sit	377,50
Prhoides genus placentæ	771,20	Politicus quis dicatur	377,50
Piacula, quæ Deum deceant, quænam sint	14,20	Polycratis sigilli nota	275,10
Picari est indecorum viris	256,30	Polyonyma quid sint	703,30
Pictura est muta poësis	65,60	Polypi natura	285,60
Pierius vir magni iudicij	283,30	Polyxena honestè cecidit	445,40
Pietas duo habet extrema	27,50	Poma Mandragoræ quam vim habeant	95,30
Pietas ac religio à Deo donantur	321,40	Popanum quid sit	26,30
Pietas ad omnia virilis est	80,30	Poppysmata vitanda	209,1
Pietas adiicit vitæ longitudinem	411,10	Porci quinam dicantur	328,20
Piger & ignauus semper est inglorius	512,10	Porcina caro concoctu difficilis	710,30
Pigmalion eburneam amauit statuam	65,30	Porcis cur Israelitæ non vescerentur	278,60
Pilæ ludus	271,60. 272,60	Porcus quid mysticè significet	577,30
Pileus aureus quid indicabat	570,50	Porcus est immundum animal	279,1
Pili non sunt vellendi, sed cupiditates	256,60.	Porta Decumana quid	193,1
non tingendi	255,30	Posidonius philosophus	440,40
Pindari de Deo opinio	609,40	Posessio vsus causa nobis est	197,20
Pindarus Thebanus primus ὑποχθονίων excogitauit		Posthumi Romani constantia	508,10
336,60		Potu multo cor obruitur	187,40
Pindarus citatur	278,1	in Potu decorum est seruandum	193,50
Piorum animæ in cælo habitant	548,10	Potū dare signū est perfectæ participationis	129,30
Piscatione exerceri	791,20	Potus qualis & quantus esse debeat	185,60
à Piscibus cur abstinerēt Sacerdotes Ægyptij	707,30	Potus est humidum nutrimentum	132,10
Piscis quid mysticè significet	662,40,50	Potus naturalis & sobrius est aqua	184,40
Piscis, si hamum euaserit, cur eo die non amplius		Præcepta Dei sine charitate non rectè seruantur	
eiusdem generis inueniatur	366,40.	502,30	
Πίστις vnde deriuetur	537,30	Præceptum quot modis scribi debeat	324,10
Pittacus Mitylenæus, vnus è septē sapientib.	329,40	Præceptum primum Decalogi quid ostēdat	678,10

cum Pregnante veteres nullam habebant consue-		Puer fabula cur dicatur	381,20
tudinem	473,40	Pueri qui dicantur	118,20. & 119,60
Premia varia pro meritorum varietate	312,40	Pueri & puellæ cur vinū bibere non debeant	185,10
Proetides cur in vaccas conuersæ	708,30	Pueri sunt omnes apud Deum, qui in veritate ver-	
Praxiphanes primus leges tulit	337,10	santur	118,10
Praxiteles sculptor insignis	53,40	Pulchritudo optima quænam sit	276,1
Precassi cum voce, cur vellent Pythagorei	548,30	Pulchritudo vera quænam sit	248,50
Precibus quod emitur, vendi videretur	199,10	Pulchritudo corporis quænam sit	284,10
Presbyter manum imponit	275,60	Pulchritudo turpis, quæ per contumeliam & pro-	
Principia an sint plura vnius animalis	758,50	brum emarcuit	51,50
Principia quomodo ab elementis differant	71,10	Pulchritudo hominum varia	249,10
Principia sunt causæ omnium rerum	ibid.	Pulli qui dicantur	123,30
Principia indiuidua quæ sint	326,30	Pullos cur Christus nos vocet	119,20
Principia demonstrari nequeunt	391,10. & 753,60	Punire & castigare in quo differant	747,60
Principia ex contrariis constant	565,20	Punitio quid sit	744,20
Principium quid sit	322,10	Purgatio perfecta quænam sit	546,10
Principium artis quid sit	315,10	Purgatio animæ duplex est	646,10
Principium cuiuslibet rei difficile est inuenire	592,30	Puritas vera quænam sit	704,50
Principium vnum est eorum quæ sunt reuera	610,30	Purpura voracior, prouerbium	241,20
Priuatio quid sit	411,40	Purpuræ optimæ vbi nascantur	241,10
Probatio duplex est	755,30	Purpuram Lacones repudiant	317,60
Probatio quæ est cum experientia, est fide digna	306,10	Purpurea cur mors dicatur	241,1
Procatartica causæ quid sint	763,50	Pus quid sit	42,1
Procreatio liberorum est scopus eorum qui matri-		Pus quo pacto fiat	138,30
monio sunt iuncti	223,50	Putei, qui exhauriuntur, emittunt aquam magis	
Prodici error	460,10	limpidam	301,60. 793,30
Prodici Chij fabula de virtute & vitio	568,50	Putei & liberalis comparatio	267,1
Prodicus quis fuerit	334,20	Putrefactio sanguinis quid	41,1
Prodigia quid	56,50	Πυρρίδα, instrumenta quibus utebant Siculi in bel-	
Prodigiosi homines dicuntur, qui ea faciunt, quæ		lo	200,10
aduersantur naturæ	56,50	Πύρ, dictio est barbara	366,50
Prometheus quando floruerit	351,50	Pyramides quid	26,20
Prophetæ veteris testamenti quot fuerunt	364,50	Pyramides Ægypti, olim mundi miracula	56,20
Prophetarum de Deo testimonia	77,50	Pyrro artem dubitandi inuenit	747,30
Prophetia quid sit	411,30	Pyrthoniorum doctrina	760,50
Prophetia cur instituta	114,30	Pyra vnde	36,1
Prophetia duplex	349,30	Pythagoræ dictum	297,50
Propinquus quis dicatur	450,10	Pythagoræ de Deo sententia	70,60
Proserpinæ raptus quando extiterit	351,50	Pythagoræ multa symbola explicata	567,20, 30. &
Prosymnus pollicetur se ducturum Dionysium ad		sequeunt.	
inferos	36,10. & 40,20	Pythagoras quando floruit	331,10. & 333,30
Protoplastus quid significet, & vnde deriuetur	9,60	Pythagoras cuius esset	330,30
Prouidentia Dei omnia administrari	326,20	Pythagoras vnde dictus	363,20
Prouidentia diuinæ argumentum	341,40	Pythagoras cur se philosophum vocaret	489,60
ad Prouidentiam diuinam omnia esse referenda	311,50	Pythagoras primus seipsum appellauit philosophū	
Proximus quis dicatur	450,10		330,20
Prudentia quo pacto à sapientia differat	401,10	Pythagoras discipulus Sonchedis	331,60
Prudentia duplex, vna quæ in agendo, altera quæ in		Pythagoras fuit circuncisus	333,50
contemplando versatur	398,40	Pythagoras Gallos & Brachmanas audiuit	332,20
Prudentia carnis est Deo inimica	511,30	Pythagoras Reginus, sculptor insignis	49,60
Pfallere in Decachordo quid	203,1	Pythagorei cur cælum vocent ἀνίστορα	612,20
Pfagda Ægyptia	216,60	Pythagorei cur à rebus venereis abstineant	455,1.
Psalms quid sit	200,40	cur à fabis	808,2 40
Psalterij harmonia omnium præstantissima	656,10	Pythagorei cur vellent precari cum voce	548,30
Psalterium Domini quid	199,60	Pythia vnde	35,60
Psalterium decachordum quid significet	200,10	Pythium oraculum	20,30
Psilotapetes quid	222,30	Πυθωνίς, vnde	20,50
Psilotron quid sit, & quo pacto differat à dropace	258,30	de Pythionissa quam consuluit Saul	ibid.
Ptolemæorum enumeratio	800,2 30	Pytine Cratini Comædia	823, b 1
Pudenda cur ita vocata	225,50		
Pudicitia Laconica quo pacto corrupta	253,10		
Pudor & modestia sunt torques & catenæ	245,30		
Puellæ regis apud Hebræos pascebant oues	532,40		

**Q**UADRATA figura est omnium figurarum firmissima 655,50  
 Quadriremis inuentor 795, b 10  
 Quærendum vt inueniamus 491,10  
 Quæstio quænam sit rerum 559,30  
 Quæstio omnis quo pacto inunicatur 754,50  
 Quæstiones iuueniles esse fugiendas 325,60  
 Quæstionum

Quæstionum dubiarum, dubiz sunt responſiones  
633,60

Quantum aliud diſcerum, aliud continuum 319,60

ex Quercubus olim nati homines 42,60

Quercus fuit prima planta cognita 20,20

Quercus annosa in Dodona, è qua dabantur ora-  
cula 20,10

Quies, pax & tranquillitas, est Christiani propria  
209,30

Quiescere quid sit 678,40. & 679,40

Quinquaginta quid mysticè significant 652,50

Quiris lingua Sabina hastam significat 54,20

R

RACOTIS, promontorium 51,10

Radere caput quorum sit 274,20

Radiis quid 222,40

Rami arborum quid significant 575,50

Ratio est pars animæ princeps 409,50

Ratio quid significet 170,1

Ratio debet esse in conuiuiis 186,30

Rationale quid indicabat 571,10

Rationi tantum credendum 316,10

Rebecca quid significet 309,30. & 546,40

Reges Hebræorum aurea diademata 210,60

Reges symbolicè Christum significabant 216,30

Reges cur pastores populorum ab Homero dican-  
tur 375,50

Reges veteres cur in numerum Deorum relati 63,30

Reges apud Ægyptios ex numero Sacerdotum eli-  
gebantur 571,50

Regnandi quot sint species 381,10

Regula ecclesiastica quid sit 669,30

Regum munera & officia 381,20,30

Reipublicæ administrandæ ratio quænam sit 382,1

Relaxare se & recreare quomodo in conuiuiis o-  
porteat 199,20

Religio quid sit 408,20

Religio à Deo donatur 321,40

Religio vniuersa est exhortatoria 109,50

Religio est initium sapientiæ 427,20

Religiosus quis dicatur 691,10

Remissio peccatorum quo pacto à pœnitentia dif-  
ferat 411,60

Remissio peccatorum in baptismo, est donum Dei  
549,40

Reprehendere, beneuolentiæ, non odij signum est  
150,20

Res turpis quæ dicatur 206,20

Res potius quàm verba esse consideranda 385,50

Res sunt verbis præstantiores 315,60

Res sunt veluti carnes & nerui, verba verò veluti  
vestis in corpore 317,50

Res seriæ non sunt in conuiuiis tractandæ 186,30

Respublica quænam laudanda 381,60

Respublica Platonis posita in cælo, vt exemplar  
549,10

Resurrectio vera quæ sit 417,50

Rex qui verè dicatur 381,30

Ridere quando oporteat 204,20

de Rifu 203,40. & seq.

Rifus vnde oriatur 210,10

Rifus qualis esse debeat 205,10

Rifus triplex ibid.

Rifus comprimendus in conuiuiis 203,60

Rifus non est tollendus, sed comprimendus 205,10

Rifus naturalis homini 204,60

Rofor, Latine rosa, vnde deriuetur 214,20

Roma quando condita 365,30. 801,20,30

Romani diu intonsi remansere 283,10

Rosam cur Græci *ρόδον* dicant 214,20

Rosarum odor grauedinem capitis cōprimit 214,10

Rubus 216,30

Ructus 209,10

Ruminat iustus 279,10

S

SABASIVS vnde 23,40

Sabazia mysteria 16,1

sabbatum quid significet 489,50

sacerdotes mundi esse debent 551,20

sacerdotes Ægyptij cur ab ouis & lacte abstinerint  
138,1

ex sacerdotibus Ægyptij reges eligebant 571,50

sacerdotum Ægyptiorum continentia 472,50

sacides mulieres, quæ à tergo sagittant 509,20

sacramentum Eucharistiæ non prius conficitur in  
Eucharistia, quàm omnia consecrationis verba  
fuerint prolata 324,40

sacramentum Eucharistiæ, est omnium sacramen-  
torum excellentissimum 190,50

sacrificia diis quis primus obtulerit 46,60

sacrificia cur Deus requirebat 292,40

sacrificium laudis quid sit 429,1

sacrificium quodnā sit maximè Deo gratū 699,40

sacrificia iniquorum sunt Domino abominatio  
420,1

sagra Locrorum fluuius 40,10

salem quid significet 546,40

saluator & seruator in quo differant 29,1

saluator vtrū melius dicatur, quàm seruator 168,40

saluus nemo sit natura 554,60

salus nihil aliud est, quàm vita æterna 108,50

salus quibus detur 558,50

samanzi qui fuerint 337,50

samos insula lunoni sacra 54,10

samothei quinam sint 337,50

samuel precibus pluuiam impetrat 629,10

sancta cogitare castitas est 558,10

sanctificatio matrimonialis quæ sit 466,50

sanctitas quid sit 547,10

sandalia qualia esse debeant 241,30.

diuitum erant calceamenta 785,50

in Sanguine maximè vita consistit 193,10

sanguinem Iesu bibere quid sit 184,50

sanguinis natura 130,50

sanguis quid allegoricè significet 131,40. & 132,40

sanguis quid sit 138,1

sanguis Domini duplex 184,50

sanguis primum genitus in homine 130,30

sanguis non est anima, sed vitæ sedes 137,50

sanguis est præparatio lactis 139,60

sanies quid sit 42,1

sanies quo pacto à sanguine differat ibid.

sanitas & cognitio in quo differant 110,10

sanitas primum locum obtinet inter hominis bona  
501,40

sanitas corporis quo pacto tueatur 504,10

sanites clypei inuentor 336,10

sapiens quis dicatur 265,50

sapiens alius ex alio, prouerb. 815,20

sapiens solus est diues 400,40

sapiens solus est rex, legislator, imperator, iustus,  
sanctus & Deo amicus 378,30

sapientem solum esse diuitem 108,30

Sapientes quinam sint 584,20

Sapientia perfecta quid sit	186,40	Scythæ ebrietati dediti	188,40
Sapientia quid sit	298,50. 309,10. & 547,10	Scythæ adorabant Acinacem	50,20
Sapientia Dei est multiplex	308,10	Scythæ captiuos alligabant cadaueribus, vt cum eis putrescerent	12,40
Sapientia omnis est à Domino	308,10	Secare quæ dicantur	768,40
Sapientia vbi sit	199,1	Secundinæ quid sint	139,10
Sapientia est scientia primarum causarum	398,40	Seipsum nosse, quid sit	248,20
Sapientia varia est & multiplex	671,40	Seleuci sigillum	275,10
Sapientia est philosophiæ domina	309,10	Seleucus Mathematicus insignis	680,1
Sapientia est melior lapidibus prætiolis	265,10. 328,10	à Sem vsque ad Abraham quot anni fuerunt	365,50
Sapientia huius mundi stultitia est apud Deū	318,10	Semen quid sit	137,60
à Sapientia, tanquam à fonte, manant omnes disciplinæ	657,30	Semen cur albescat	141,30
Sapientiæ & prudentiæ discrimen	401,10	Semiobolus quid contineat	265,60
Sapientiæ notio quæ sit	410,20	Σεμραι mulieres quæ sint	468,40
in Sapientiæ multitudine est multitudo cognitionis	328,10	Σεμραι qui sint	ibid.
Sapientum septem nomina	329,40	Semnothei	333,60
Sara quid significet	309,20	Senarius numerus cur perfectus dicatur	678,60
Sarra parauit angelis panes subcinericios	532,40	Senarius cur à Pythagoreis coniugium vocetur	688,10
Sarapis idem quod Apis	352,30	Senes cur bis pueri dicantur	625,40
Sarapis quid significet	51,40	Senes maxime grauis sermo decet	210,10
Sarapis Ægyptius à quo conflatus	51,10	Senes in potu quomodo se gerere debeant	191,50
Sardanapali regis Assyriorum descriptio	577,40. & 437,20. 806,21	Senex ex Græcis nullus, quid sit	381,10
Sardiniaca tinctura	231,20	Senex maritus femina iuueni, est turpe	623,20
Satanas vitij princeps	87,10	Senum coronæ quænam sint	214,10
Saturni lachryma quid sit	577,20	Sensus diuinus quis sit	311,40
Satyri quinam fuerint	5,10	Sensus est basis scientiæ	391,1
Scarabæus Aquilam quærit, prouerbium	566,40	Sensus est fidei principium	390,10
Scarabei vnguenta fugiunt	217,20	Sensus philosophiæ quis sit	311,30
Scelus quid sit	413,30	Sensus allegorici non parum valent ad stabilienda dogmata	482,50
Scientia quid sit	390,1. 391,20. & 655,50	*Sensus multiplices esse Scripturæ sacræ	384,10
Scientia quælibet doceri potest	391,10	Sententiæ philosophorum de Deo	70,1. & seq.
Scientia omnis & cognitio, quæ à Christo est aliena, prophana est	293,1	Septem sapientum nomina	329,40
Scientiæ etymologia	537,30	Septenarij numeri mystica interpretatio	680,40
Scientiæ essentia ex sensu & intelligentia consistit	391,1	per Septenarium ætatum mutationes fiunt	689,30
Scientiæ quodnam sit proprium	763,1	Septenarius numerus cur dicatur esse sine prole & sine matre	679,1
in Scientiam nulla cadit mutatio	322,60	Septenarius numerus sacer & perfectus	604,10
Scira quid	24,10	Septimus dies est criticus	680,40
Scirada cur dicta Minerua	ibid.	Septuaginta interpretes	368,20
Scire est rem per causam cognoscere	394,60	Septuaginta hebdomades Danielis quo pacto impletæ	358,60
Sciron quid	24,10	Sepulchra in admiratione habita	51,60
Scirrophoria quænam sint	16,10	Serapidis templum à Christianis euersum	55,50
Scirrophorion mensis apud Athenienses	24,10	Serapis vnde dictus	56,1
Scirus quis fuerit	ibid.	Serescere quid sit	142,30
Σκιδνόν quid	200,50. & 203,10	Sergius Orata pensilia balnea primus facere instituit	264,10
Scopus eorum qui matrimonio sunt coniuncti, est liberorum procreatio	223,40	Sermo præest omnibus actionibus	109,40
Scorpiorum natura	366,40	Sermo prolixus vitandus	208,50
Scribendum ne sit an non	298,20	Sermo exhortatorius quis sit	109,40
Scripta sunt veluti fœtus animæ	298,30	Sermones sunt tales, qualia sunt consilia	106,10
Scriptura sacra cur difficilis & obscura	675,50	Serpens cur prudens dicatur	683,30
Scriptura quænam optima	303,20	Serpentes quo pacto singulis annis veterem pellem exuant	96,50
Scripturæ sacræ multiplices esse sensus	384,10	Serperastræ infantium quid	770,61
Scripturæ sacræ duplex est sensus	676,20	Seruator & saluator idem significant	168,40
Scripturæ sacræ quomodo intelligantur	696,10	Serum quid sit	142,30
Scripturæ sacræ cur Græca voce expositz	314,50	Serui quinam sint, qui non facile ad cælum ascendant	495,40
Scripturæ sacræ quando ex Hebræo sermone in linguam Græcam conuersæ	368,10	Seruis dimidium ingenij aufert Iuppiter	495,40
Scripturarum sacrarum & artium humanarum discrimen	321,30	Seruis quomodo vtendum	284,60
Scurræ reiiciendi	204,60	Seruus & famulus in quo differant	383,50
Scurum Iouis cur Ægis dictum	439,30	Seruitus iure Gentium introducta	428,10
Scythæ cur comam nutrant	257,60	Sesamides quid sint	26,20
		Sesostris rex Ægyptiorum	51,30
		Sethianorum	

Sethianorum hæresis	329,20	sophistica ars quid sit	315,10
Sibilandum non esse	209,1	sophistica ars cur reiicienda	321,50
Sibylla Orpheo antiquior	332,60	sophistica ars, est simulata sapientia	322,1
Sibylla citatur	255,10	sophoclis poetæ de Deo sententia	75,10
Sibyllæ prophetissæ testimoniū de vero Deo	77,60	Σοφοκρατία vnde deriuetur	326,50
Sibyllæ decem	334,30	sordes animæ difficilior eruantur, quàm corporis	271,30
de Sibyllis	32,30. 794, b 30	sororapis vnde sic dictus	352,30
Siccitas nimia impedit generationem	141,10	Σοτήρ quid significet Latine	168,40
Sicinnus pædagogus liberorū Themistoclis	143,60	species quomodo diuidantur	767,20
Sicinnus quid sit	147,10	spectaculum virtutis paucis datum	556,10
Sicula apis	301,40	spei effigies	28,20
Siculi quibus instrumentis vtantur in bello	200,10	Σοφισμός quid 328,40. & σοφισμοί	ibid.
Sigillorum imagines	275,10	spes quid sit	399,40
Signum crucis portare quid sit	733,10	spes est duplex	442,20
Silentium est virtus mulierum	208,30	spes est rerum futurarum	411,10
Silentium quinque annorum Pythagoreorum quid denotabat	584,1	Σφαίρα in hastis quid	804, a 60
Sillorum libri quinque fuerint	333,20	sphinxas cur in sacris ponant Ægyptij	569,1
Simeon Steletes	180,20	sphingi ænigma	325,40
Similitudines & exempla sunt rectæ doctrinæ pars maxima	267,40	sphinx quid sit	576,30
Simplicitas quid sit	124,30	sphinx feræ & hominis imaginem significat	569,10
Simulachra Gentium nullum sensum habebat	52,50	spinæ quid mysticè significant	219,60
Sinapi bilem diminuit	165,30	spiritalis qui dicantur	129,30
Sirenes, præternavigantes cantus dulcedine illectos apud se retinebant	325,30	spiritus est Verbi virtus	184,50
Sirenibus Musæ sunt iucundiores	325,30	spiritus principalis quis sit	677,30
Sisaron Icaricus Comædiæ inuentor	337,1	spiritus intellectus, consilij & fortitudinis, quid sit	550,20
Sitis quo pacto sedanda	185,20	spiritus sanctus reddit mentem benè compositam	531,30
Smaragdi gemmæ quid significant	570,60	spuere frequenter non decet	209,10
Σμαρδύς quid	57,40	statera cur non transilienda	568,20
Smyntheus Apollo vnde	45,1	stateram non transilire quid sit	420,10
sobrietatis exemplum Helias	266,40	Sternutatio quid sit 209,20. eius omen	827, b 10
socrates cur damnatus	74,40	stefichorus Himeræus primus hymnum excogitauit	336,60
socrates à Physicis declinauit ad philosophiam moralem	330,50	Στήλη quid significet	377,10
socratis dæmonium	341,1	stipendium peccati mors est	492,50
socratis dæmonium semper dehortabatur, nō hortabatur	363,40	Stoicorum error de Deo	69,1
sol non est Deus	69,50. & 73,10	stola quæ lauatur in vino, quid designet	140,30
sol & Luna & astra non sunt dii, sed instrumenta temporis	63,1	strategema quid sit, & quot speciebus contineatur	381,40
solæ optimæ Athenis	178,50	stromata quid sint	298,10. 751,60. 793, a 40
soles duos cur ebrij putent se videre	186,10	stromata quid prosint	491, 1. quid contineant
soleis cur vtendum	241,50		489,30
solis definitio	753,10	stromatum libris quid contineatur	305,50
solis defectus quis primus prædixerit	331,10	stulti surdis similes	818, b 60
solicitudo cadit in virum intelligentem	424,60	stultitia nulla maior est, quàm simulachra colere	108,10
solitudo vera quænam sit	261,20	stultorum numerus infinitus	397,10
solomon fuit tempore Menelai	360,10	styracina virga	272,1
solonis versus	307,1. 825, b 60	in subiecto quot consistunt	402,20
solon Atheniensis, vnde de septem sapientibus	329, 40	subrisio est risus lenis & placidus cogitatione contentus	205,20
solon quando floruerit	331,10	sudor ante virtutem cur ponatur	489,10
solon melior Apolline	46,40	sues cœno magis delectantur, quàm aqua munda	85,1. & 295,20
in somno quomodo se gerere oporteat	230,20	suffusio quid	778, a 1
somnolentus quis dicatur	187,1	suillus vitæ vsus	278,60
ante somnum gratiæ sunt Deo agendæ	200,50	suina vita	793, a 1
somnus quid indicet	536,60	superbia vitanda est ad bene viuendum	503,10
somnus qualis esse debeat	221,20	superstitio quid sit	27,50. & 404,40
somnus cur fugiendus	223,10	sus nihil præter escam	828, a 20. vnde dicatur
somnus est mortis præmeditatio	223,40		805, a 1
somnus dimidium vitæ tempus nobis adimit	222,10	susinum vnguentum	215,40. 785, a 30
soni causa quænam sit	630,50	syenitæ piscem colunt	772, b 50
sophista quis dicatur	322,10	sylogismus quid sit	753,30
sophistæ qui dicantur	307,10	sylogismus quibus rebus constet	753,40
sophistarum reprehensio	306,60		Cccc iij



symbola Pythagoræ quid sint	234,20
symbola Pythagoræ multa explicata & seq.	567,20,30.
symbolica interpretatio utilis est	575,50
symbolum quid sit	234,10. 575,40
<i>Συμπεφορεῖν</i> quid	780,210
<i>Συμφορῆς</i> quid	419,30
<i>Συμφορῆς</i> quid	25,50
synecticæ causæ quid sint	763,50
synonyma quæ sint	763,20
syracusum vinum dulce	188,10
syrmaræ quid sint	240,50
<b>T</b>	
<b>T</b> , L I T E R A significat typum crucis Domini- cæ	651,60
Tacere satius est quàm contradicere	207,20
Talorum ludus prohibetur	278,50
Talpa cur cæca & surda	103,30
Tatiani Syri error de matrimonio	474,40
Tatianus auctor hæresis hydroparastatarum	349,30
Tauri populi, circa Tauricam Cheronesum	46,1
Tauros citæ aduenas Dianæ immolant	47,50
Taurus, signum cæleste quid designet	195,30
<i>Τειχεπορία</i> quid sint	348,50
Telam Penelopes retexere quid	237,50
Telenus, Cyclopum vates	361,10
Telmisias, promontorium	50,1
Telmessi vatis monumentum	ibid.
Telmessus, oppidulum Lyciorum	ibid.
Temperans quis sit	108,30
Temperantia quid sit	420,30. & 422,30
Temperantia eius bonum est, qui potest se tempe- rate	533,1
Temperaturæ bona ad procreandum necessaria	141, 10
Templa vetustissima cur ad Occidentem specta- rent	716,60. 829,210
Templum duplex est	739,20
Templum Dianæ Ephesiæ sapius constructum & destructum	58,40
Tempori parcere, prouerb.	813,50
Temporis & æui discrimen	127,1
Tempus duplex	411,10
Tempus ita mouetur, vt nunquam consistat	329,1
Temulenti cur dicantur mortui	192,50
Temulentorum proprietates	186,30
Tenebræ quid sint	127,20. & 135,10
Teniz quid sint	14,20
Teno insula, vna ex Cycladibus	54,60
Tentatio qualibet, est martyrij occasio	501,10
<i>Τέρας</i> quid sit	19,40
<i>Τέρας</i> & <i>σημειον</i> in quo differant	20,40
Ternarius cur dicatur perfectus	655,20
Terpander Antissæus, primus Lacedæmoniorum leges versibus scripsit	336,60
Terpander musicus suauissimus	5,40
Terra, quæ prius ferebatur, cur nunc sit stabilis	7,1
Terra an mare maiores alat beluas	633,50
super Terram non esse nauigandum, quomodo in- terpreteretur	567,50
Tesserarum ludus prohibetur	278,50
Testimonia prophetarum de Deo vero	77,50
Tetragrammaton Dei nomen	814,260
Thales Milesius, vnus è septem sapientibus Græciæ	329,40
Thales quandiu vixerit	333,30
Thales Milesius nullum habuit præceptorem	330,30

Thales primus defectum Solis prædixit	331,10
Thales Milesius aquam Deam faciebat	68,1
Thallo quid	28,50
Thallo vnde dicatur	19,10
Thamar quid significet	309,40
Thasum vinum odoriferum	188,10
Thasus quando condita	360,30
Theano Crotoniates, prima ex mulieribus philoso- phata est	337,30
Theatrum cathedra pestilentia	279,20
Themis est iustitiæ præses	26,50
Themis Heroicum carmen inuenit	337,20
Themidis arcana symbola quæ sint	17,50
Themisto Zoili filia	532,20
Themistocles habitus indoctior, quod lyram in cō- uiuio recusasset	203,20
Theocriti scomma	794,21
Theodorus Cyrenæus, & eius impia doctrina	27,30
Theognidis sententia de generatione	452,60.
de bonorum conuicta	577,60
Theologia est vera ars sola	322,30
Theologia verus gentium erat Poëtarum, Canto- rum, & Musicorum	4,20. 5,30. & 332,60
Theopompus, rex Lacedæmoniorum	46,1
Theopompus fabulosus historicus & maledicus	298,20. 798,20
Theophrastus successit Aristoteli	330,50
<i>Θεοφραντία</i> quid sit	692,10
<i>Θεός</i> vnde dicatur	18,60. & 381,50
Theramenes cur cothurnus dictus	242,10
Therici calices	195,60
Thersites omnium deformissimus	65,10
Thesaurus verus quis sit	503,20
Theseus Troianis antiquior	352,10
Thesmophorion quid sit	538,10
Thesmophoria, quid	24,10
<i>Θεσμοφρία</i> quid	24,10. 378,10
Thespiæ locus in Boætiæ sacer Iunoni	50,20
Thespi Atheniensis tragædiæ inuentor	336,60
Thesprotia regio in finibus Thessaliæ	19,50
Thessali cur Ciconias honorarent	44,50
Thestij filia 50. vna nocte compressa ab Hercule	35,20
Thmuitarum hircus	34,40. 772,210
Thomas Apostolus	514,40
Thracæ cornu utebantur in bello	200,10
Thracæ ebrietati dediti 188,40. falcem inue- nerunt	795,240
Thracius sophista cantu feras reddebat mansuetas	1,10
Thraſybulo columna ignis noctu sit dux	382,10
Thraſybulus tyrannidem triginta tyrannorum fre- git	376,60
Thuribulum quid indicet	569,20
Thyasus quid sit	5,10
Thyrſigeri multi, pauci verò Bacchi, prouerbium	304,40
Thyrſus quid sit	106,60. & 304,30
Tibia Christi est homo	8,10
Tibia utebantur Lacedæmonij in bello	200,10
Tibiæ cantu incitantur equi ad equas incundas	202,10
Timæus historicus	298,30
Timor quid sit	402,30
Timor Dei, est mali declinatio	387,10
Timor Domini viuificat	423,10
Timor cur inuentus	153,40
Timor	

Timor est initium dilectionis	415,10	Venter omnium malorum principium & causa	183,1. 822, b 10
Timor & tolerantia sunt fidei adiutores	402,10	Ventri dominari maximi est imperij	225,50
Timor impedit multos ne peccent	659,10	Ventri dæmon omnium pessimus	176,40
Timor colebatur apud Lacedæmonios	28,20	Venerca res est naturalis, sed non necessaria	448,30
Timotheus cur circumcissus	719,1	Venereorum vsus podagras parit	237,1
Timotheus musicus	302,60	Veneris mysteria	15,40
Tincturæ cur excogitatz	231,20	Venus vnde dicta	22,60
Timotheus Milesius	336,60	Venus vnde orta	15,40
Tincturam in vestibus quam admittat Plato	273,60	Venus vbi nata	22,40
Tintinnabula trecenta & sexaginta quid designabant	570,40	Venus cur dicta <i>αἰσχροδῶν</i>	133,10
Tiresias Thebanus vates	107,1	Venus Argynnis cur dicta	43,10
Tiresias vates, mas & femina	363,50	Venus frequens quanta adferat incommoda	237,1
Tirynthij ad ridendum proclives	205,1	Venus Tanais	71,40
Tiranes cur à Ioue puniuntur	16,40	Venus dictum tempus seminandi	577,10
Titanomachiz auctor quis	794, b 50	Verba legis non sunt lex	382,40
Tityus tempore Tantali floruit	352,50	Verborum contentio est fugienda	325,50
Tlepolemus Herculis filius	352,10	Verbum quor modis allegoricè dicatur	132,40
Tolerantia quid sit	125,10	Verbum est multiplex	300,20
Tolypæ quid sint	26,20. 771,2 1	Verbum & Deus idem	153,20
Tonfores quando in Italiam adducti	283,10	Verbū quo pacto fungatur Pædagogi officio	165,20
Tonsura olim qualis	792,2 20	Verisimilia à vero quàm sint remota	388,30
Torris ex igne erutus quid	87,10,20	Veritas quid sit	321,40. & 419,30
Torum non inest in partibus	761,60	Veritas est ardua & difficilis	740,10
Traditio est duplex	327,10	Veritas est potentior æuo	327,50
Tragœdiæ Comœdia successit	339,40	Veritas non est nisi in his quæ sunt perpetuè, & quæ nunquam mutantur	73,40
Tragœdiam quis primus excogitarit	336,60	Veritas sola est potens	319,30
Tranquillitas est propria Christianorum	209,30	Veritas tantum est vna	388,30
Triclinium quid, & vnde dictum	209,50	à Veritate aberrare malum est	316,10
Triginta quid mysticè significant	655,1	ad Veritatem quomodo perueniatur	745,40
Trinitas expressa à Platone	598,30	Veritatis duæ sunt species	682,30
Trinitatis opera sunt inseparabilia	13,50	Veritatis habitus, est scientia verorum	419,40
Triopas quando vixerit	352,30	Veritatis ignotatio est primus gradus ad disciplinam	565,30
è Tripode, prouerbum	20,1	Verum in quibus & quor rebus consistat	390,60
Tripes erat symbolum veritatis	20,1	Verum pro iusto sæpe accipitur	396,50
Tripes cur æneus	ibid.	Vespasianus Hierusalem diruit	359,20
Tripes cur sacer Apollini & Baccho	20,10	Vespis acriores, prouerb.	806,2 20
Tripes Cyrrhæus	20,1	Vestales damnatæ incestus, viuæ defodiebântur	259,30
Tripolemus bubulcus	17,10	Vestem muliebrem cur vir induere non debeat	427,1
Tristitia secundum Deum, & tristitia mundi quomodo differant	534,60	Vestem variare non est concessum	276,1. neque trahere
Troglodytæ Sambucam inuenere	336,20		232,40
Troia bis capta	352,10	Vestes tinctæ quibus permixtæ	273,60
Troia quo tempore à Græcis capta	351,60. 797,2 40	Vestes byssinæ quando inuentæ	336,30
Tropus quid sit	673,30	Vestes sacerdotales quid significabant	574,10
Trua & trulla quid	197,6	Vestimenta qualia esse debeant	230,40. 274,10
Tuba Hetrusci in bellis vruntur	200,10	Vestimentorum tincturæ cur reiiciendæ	231,10
Turpe reuera solum est vitium	206,20	Vestis an habeat calorem	274,10
Torpia in audiendo & spectando versantur	205,50	Vestis aurea cur Ioui ablata	53,1
à Turpiloquio abstinendum	205,30	Vestis talaris Pontificis quid designabat	570,30
de Turpiloquio	ibid. & seq.	Via ad virtutem est ardua	491,10
Turture loquacior, prouerbum expositum	572,30	Via regia ingredi quid sit	568,50. 814,2 20
Turturum timiditas quid significet	119,10	Via iustorum multæ	308,30
Tympano Ægyptij utebantur in præliis	209,10	Via multæ sunt quæ ducunt ad inferos	505,30
Typhon quid sit	95,1	Viaticum ocio & socordiz suppeditare, non est honestum	297,50
V		Victoria Cadmæa quid sit	325,10
Vacca Dædali ex ligno confecta	61,30	Victoria in arbitrio decorum est	618,10. 822,2 20
Valentini error	403,40	Vidua an virgini præferenda	483,40
Valentinianus Gnosticorum princeps	142,60	Vini effectus	186,1
Valentinianorum hæreticorum refutatio	390,20	Vini immodicè hausti effectus	186,10
Vaphres Ægypti rex	800,2 50	Vini potus nimius impedit studia	191,40
Vasa sumptuosa reiicienda	195,50	Vino quando vtendum	185,40
Vasa Thericlea	197,60	Vino moderato cur vtendum	193,20
Velle est munus animæ	399,20	in Vino est libertas	207,40
Vendi videtur, quod precibus emitur	199,10	in Vino veritas	205,30
Venialia peccata quæ sint	417,20		
Ventilabrum in sacris	776,2 40		

Vino immodico lingua prædicitur	186,10	Vitium est res seruilis	398,10
Vinorum extremorum deportatio nocet	193,40	Viueret quid sit	171,40
Vinum quid allegoricè	132,50	Viueret non possumus absque quatuor elementis	402,20
Vinum est terræ sanguis	710,40	Vinere homini quousque bene sit	634,1
Vinum est omnium humidorum calidissimū	185,10	Viui sint ne plures quàm mortui	633,50
Vinum est mentis speculum	192,10	Viuitus, non ut comedamus: sed comedimus, ut	171,30
Vinum Arethusium	188,1	viuamus	154,10
Vinum Chium optimum	ibid.	Vlisci quid sit	151,40
Vinum Creticum suauē	188,10	Vlrio quid sit	221,1
Vinum cor superbiorum probat	186,60	Vlysses lectum Nymphæ reparat	212,40
Vinum cur fugiendum	185,1	Vnguenta generosos mores effeminant	212,20
Vinum cur interdici debeat pueris & puellis	185,10	Vnguenta non debemus olere, sed vitæ probitatem	210,60
Vinum cuiuslibet regionis est optimum habitatoribus	188,10	Vnguentorum usus non est necessarius	217,1
Vinum facit stultos ridere	204,30	Vnguentorum luxus apud mulieres veteres	213,10
Vinum hominis ingenium ostendit	192,10	Vnguentis cur vtamur	212,20
Vinum Lesbium bene spirans	188,10	Vnguentis vultures moriuntur	210,50
Vinum maxime accedit ad naturæ sanguinis	193,10	Vnguētis & coronis an sit vtendum	577,40
Vinum Mendesium quale	188,10	Vnguēz fissa & duplices quid significant	246,10
Vinum miscere aqua plurima optimum est	186,1	Vnio vbi nascatur	504,60
Vinum mysticum quodnam sit	193,20	Vniuersitatem pendere ex lite & amicitia	405,30
Vinum Naxium quale	188,10	Vocationis Gentium causa	497,60
Vinum prouocat ad libidinem	185,10	Voluntas Dei quid sit	679,50
Vinum si nimium potetur, est res mala	621,20	Voluntas Dei est vna in vna identitate	7,30
Vinum Syracusium dulce	188,10	Voluntas est vna & eadem Patris & Filij	380,60
Vinum Thasium odoriferum	ibid.	Voluntates duæ in Christo	434,10
Violarum odor grauedinē capitis cōprimit	214,10	Voluptas carnis non est necessaria	183,50
Vir quis dicatur	136,60	Voluptate morbi & dolores oriuntur	87,40
Vir bonus nunquam laborat inopia	267,10	Voluptates corporeæ cur ceno assimilentur	308,60
Virga Iacob styracina	272,10	Voluptatis stultæ finis	206,20
Viri appellatione quod perfectum est appellatur	120,10	in Voce modestum esse quid sit	762,60
Viri vnde dicti	92,50	in Voce tria versantur	548,30
Viri boni non natura, sed disciplina sunt	313,30	cum Voce cur Pythagorci vellent precari	42,30
Viri cum mulieribus lauari non debent	263,60	Vox quid sit	799,20
Viri se colere non debent	255,1	Vorax nihil aliud quam bucca	208,40
Virorum bonorum sunt omnia	108,20	Vox moderanda	685,10
contra Viros qui se colunt	255,1	Vtilitatis sunt tres modi	811,60
Virtus data est diuinitus	588,50	Vtres dicuntur homines	33,20
Virtus sita est in nostra potestate	138,40	Vulcanus claudus & faber	195,40
Virtus verbi est spiritus	184,50	Vulcanus è cælo cecidit in Lemnum	498,40
Virtus vbi habitet	506,30	Vulpes quid significant	258,40
Virtus non parat alterius dominio	615,10	Vulsi dicuntur molles & effeminati	20,40
Virtute præditi natura non nascimur	701,10	Vultures absque coitu pariunt	212,20
pro Virtute mors obeunda	510,20	Vultures vnguenta respuunt	444,40
ante Virtutem cur sudor positus	489,10	Vxor est necessaria adiutrix	421,50
ad Virtutem longa est via	ibid.	Vxor an ducenda, & cui, & quando	95,50
Virtutes sunt inter se coniunctæ	410,10	Vxor Loth cur versa in statuam salis	236,1
Virtutes sunt animi ornamenta	247,10	cum Vxore grauida non est coeundum	237,60
Virtutes theologicæ tres, fides, spes, & charitas	66,40	Vxorem amare, quasi adulteram, nihil scdus est	464,20
Visus hebetatur vino immodico	186,10	Vxorem cur Christus non duxerit	473,60
Vita vera quænam sit	102,20	Vxores plures an liceat ducere	286,40
Vita an morte fortior	634,1	Vxores non sunt osculandæ coram famulis	444,60
Vita Christianorum quænam sit	170,30	Vxores non ducentibus, pœna imposita	10, & 450,40
Vita Hebræorum frugalis	184,10	Vxoris Aneæ honestas	280,10
Vita in sanguine maxime consistit	193,10		
Vita nulla molestiis caret	622,60		
Vita talis est qualis est sermo	462,20		
Vitæ genus quodnam sit eligendum	461,20		
Vitæ genus quodnam præstantissimum	164,40		
Vitæ optimæ compendiosa pertractatio	273,20		
Vitæ optimæ pertractatio brevis	286,40		
Vitæ tres in anima vna	9,1		
Vitam proliam quænam faciant	185,60		
Vitij duo sunt genera	399,10		
Vitium vnde fiat	729,20		

**X**ANTHVS historicus 450,40. & 452,10  
Xanthus Lydius quando regnauerit 360,30  
Xenocrates Carthaginensis 593,50  
Xenocrates planetas deos esse existimabat 72,1  
Xenophontis de Deo sententia 70,30  
Xiphodres interpretator subtilis 575,10  
Xistis vestis tragica 240,10  
Xylli

Xisti sententia de adulteris	237,60	Zeno Eleates linguam erodens expuit in Tyrannum, ne arcanum reuelaret	308,10
Xistides quid	Y 222,40	Zeno Stoicus ex virtute viuere, finem beatitudinis esse putat	440,30
Y B P I S quid proprie	236,1	Zethus musicæ inuentor, fuit Cadmi tēpore	352,50
Υπόμνημα quid sit	242,20	Zizaniarum agricola est Diabolus	647,50
Υπόχρησις quid, & à quo inuenta	336,60	Zoroaster Medus statim atque natus fuit, risit	363,40
Υ, vnde dicatur	431,1	Zoroaster artes magicas inuenit	334,20. quo tempore 824,60
Z A C C H A V S princeps publicanorum an fuerit Matthias Apostolus	503,50	Zoroaster duodecimo post mortem die reuiuixit	598,40
Zacharias propheta tempore Darij prophetauit	357,20	Zoroastri duo	363,40
Zagræus vnde deriuetur	23,40	Zorobabel quando cum Esdra in patriam redierit	357,30
Zalcucus Locrus à Minerua leges accepit	379,1	Zopyrus præceptor Alcibiadis	143,60
Zalcucus Locrus leges primus tulit	337,10	Ζυγνιδιον quid significet	577,10
Zamolxis familiaris Pythagoræ	508,20	Zyræ quid sint	240,10
Zaps quid significet	576,10		
Zaspiætor insignis	620,10		
Zeno Citriæus quo pacto effingi volebat adolescentulæ imaginem	278,40		

*Index Auctorum qui in collectaneis citantur & illustantur.*

Anastasius in quæstionib. in scripturam	802, a 1, b 40. 817, a 10. 819, a 1, 30. 830, b 30	Menander	780, b 10
Apostolicæ constitut.	802, b 40	Mufonius apud Stobæum	779, b 30, 40. 789, a 1. 792, a 1
Arnobius	770, a 40, b 50, 59. 771, a 60, b 40. 772, a 30, 60. 773, b 30. 774, b 1, 30	Nicetas in Iob	810, a 1. 811, a 30. 812, b 30. 814, b 20
Athanasius ad Antiochum	819, b 1	Orpheus	815, b 60. 816, a 1. 820, a 1
Athenæ <sup>7</sup>	778, a 40. 780, a 20, 50. 787, b 60. 788, a 50. 823, b 30	Philastrius	807, a 20, b 20. Philo 825, b 60
Basilus in Prouerb.	803, a 40. ad iuuenes 795, b 40. reg. breu. 787, b 1. in Esaiam 786, b 1. 820, a 30	Phocylides	821, b 60
Chrysostomus in Genesin	777, a 1. 778, b 1. in Psal. 778, b 10. 782, b 20. 790, a 40. 791, b 60. 810, a 1. 816, a 40. 825, a 1. 826, a 40. in Iob. 811, a 30. in Matthæum 818, b 60. ad Hebræos 789, b 50	Pindarus	792, b 30. 794, a 60. 796, a 30. 803, b 1. 812, a 1. 813, a 1. 816, b 10. 821, a 60, b 1
Cicero	774, b 40. 775, a 10. 780, a 10. 824, a 10. 825, a 60	Pollux lib. 1.	779, b 20. lib. 2. 776, b 50. 783, a 30. 789, a 60. lib. 3. 777, a 40. lib. 4. 770, a 30. 778, a 40. lib. 6. 771, a 20. lib. 7. 786, a 1, b 30. lib. 10. 789, b 10. alibi 776, a 20
Cyprianus	786, a 30. 787, a 30, b 20. 788, b 30	Plato Cratylus	778, a 20. Apolog. 812, a 50. Theæteto 816, a 50. Timæo 815, b 40. de legib. 1. 780, b 60. de leg. 2. 780, b 30. 792, a 60. de Republic. 817, a 40. 820, b 60. 823, b 30. Epist. 817, a 30
Cyrillus Alex. in Iulianum	804, b 50. 815, b 10. 828, a 10	Plutarchus Alexandro	814, a 20. Hist. Parallel. 773, b 10. Sympo. 784, a 40. an seni respub. 813, a 1. de virtute 791, b 10. de esu car. 805, a 30. de auditu 821, b 60
Epiphanius	769, b 30. 802, b 60. 806, b 10, 30, 40. 807, b 1	Sappho	784, b 30. Seneca Philosoph. 808, b 60
Erasmi Prouerb.	772, b 10. Esdræ liber 4. 809, b 40	Sextus Empir.	818, b 10. Stephanus 795, b 10
Euripides	775, b 40	Stobæus	781, b 20. 784, b 30. 807, b 50. 811, b 10. 812, a 40. 823, a 30
Eusebius Præparat. Euang. lib. 2.	769, b 1. 770, b 30. 773, b 30. lib. 3. 774, a 20, b 4. 773, a 60, b 10. 794, b 60. 796, a 50. 797, a 1. 798, b 10. 823, b 60. lib. 13. 775, b 10. 815, b 60. 817, a 10, 20. 819, b 30. 820, a 1, 30. lib. 14. 817, b 10. lib. 15. 813, a 20. Demonstrat. Euang. 779, a 30. 809, a 10. Chronic. 797, a 1, b 20. 800, a 40, 60. 811, a 1. 802, b 30. 825, b 40. Histor. Eccles. 808, a 50. 809, a 10	Suidas	774, a 50. 796, a 40. 810, a 60. 811, a 1. 816, b 1
Firmicus de errore profan. relig.	770, a 10, b 20. 771, b 20. 772, a 20. 774, b 1. 776, b 10	Tartianus	796, a 20, 50, b 60
Gregorius Nazianz.	815, a 40. Gregorius Turon. 801, b 30	Tertullianus Apolog.	774, a 1. 798, b 20. de Corona mil. 784, a 20. 785, a 1. 786, a 20. 797, b 60. de cultu sceminar. 782, a 50. 787, a 1, 10. de habitu mulieb. 786, a 50. 788, b 50. 792, a 60. de anima 794, b 10. 823, b 50. adu. Iudæos 799, b 40. de resurrect. 825, a 40. Scorpiano 830, a 10
Hesiodus	776, a 30. Helychius 813, a 10. 827, b 60	Theodoretus de Curat. Græcor. lib. 1.	811, b 60. 812, b 60. 813, b 10. lib. 2. 816, a 10. lib. 3. 818, a 10. 826, b 50. lib. 4. 813, a 10. lib. 6. 817, a 1. 819, a 30. 821, a 40. 823, a 50. 827, a 40. lib. 7. 818, b 40. Hæretic. fabular. 807, a 30. 808, a 60, b 50. 809, a 30. in Hierem. 821, b 50
Hieronymus in Iouin.	774, b 50. in Ezechiel. 786, b 1. 791, b 40. in Esaiam 809, b 20		
Homerus	776, a 10, b 30. 801, b 30		
Iustinus de Monarch.	775, b 1, 20. 816, a 10. 819, a 10. Exhortat. 816, b 20. Apolog. 821, a 30		

E R R A T A.

Cum ante excessisset è viuis doctissimus vir Gentianus Heruetus, quàm relegere suos omnes commentarios potuisset, eo factum est vt in corrigendis amanuensium eius quorundam erroribus multi nobis labores fuerint exantlandi, & nos tamen hæc effugerint quæ lectoris secundæ curæ resarciunt.

Pag. 534. Eunomum, simul. & 27. πτοφορικόν. 9, 39. ὁμοῦσις. 17, 23. puerileque. 20, 23. à δρῦς. 21, 2. qui m. f. belluina. 25, 45. ἀνα-  
 σίστις. 32, 23. oraculis Sib. 33, 30. Boecorius. 37, 53. τυμβώρυχον. 54. χαλκίδιν. 43, 17. Argynni. 46, 6. dele cūlis est titulus Iphigenia in T.  
 47, 29. Agelarche. 48, 49. ἱeros. 49, 43. dicit Dairas & 54, 41. λίθινος. 65, 67. Pellæ nat<sup>9</sup>. 73, 25. & æneas, & lignæas. 42. Musæ.  
 78, 31. vniuersum. 89, 27. olympius. 118, 63. πειθοκρίεια. 133, 63. emanabat. 39. eque bono. 137, 23. γλαυτοφάγον. 140, 65. ὄνιν. 143, 41.  
 vectores. 150, 50. bene sit. 163, 43. reprehendere. 171, 64. Medicū. 178, 59. & πῆμα. 179, 57. τὴν δὲ ἔχον. 195, 60. Thericli. 196, 35. fa-  
 bricabantur. 55. pelles caprinæ. 244, 34. Tryphema. 247, 47. κασιγῆρας. 257, 39. enim fas. 259, 49. Gynides. 262, 13. vitæ sterc. 278,  
 4. inquit, furt. 288, 31. offeratis, inanes, incensum. 330, 11. sponde. 58. Xenophanes 331, 15. & Melancomæ. 336, 13. quadrirem. 338,  
 46. Choroebū. 351, 50. Triopz. 61. Euimolpi. 62. Ionis 352, 1. mēlis T. 356, 52. eo lecto. 361, 24. Mātus. 364, 67. reuolutionē. 381, 1.  
 Myconus. 54. expositione. 419, 31. σύνσις. 430, 3. insipientiū. 440, 49. Archidemus. 462, 41. adde sicut y qui bilem dicunt γλυκύαν  
 id est, dulcem. 483, 42. in margine δούκτι. 487, 13. Encratitarum. 497, 23. opes Homine. 506, 14. Non Iuppiter. 513, 11. Porfena.  
 548, 64. μὴ δὲ ἔχοντες. 65. θισικίλιν. 565, 51. sedata. 571, 64. Diis dedicantes. 607, 42. vret furens. 613, 10. τὴν δὲ ἔχοντες. 11. ἀνούγυτις.  
 640, 53. ἐπιφόνος id est. 681, 25. filij, est minister. 704, 1. Quiddam. 52. Oreste quis te. 703, 64. Nam cum femora. 707, 19. fieri ar-  
 gumentum. 33. generis cum aere. 708, 27. neutiquā hæc fierent. 740, 34. præter eos. 769, b 20. Mazius. 772, a 50. πρᾶν. 777,  
 b 5. scribe bñ ὁ αὐτὸς 785, b 11. verterat, sponz. 783, a 28. γλαυκίδες. 792, b 10. potest. 802, a 13. ἱκανὸς γλαυκίδες. 811, b 40. Beati inquit  
 unt 828, a 6. verte igitur. 35. διαπομπήν. P. 51, 4. post illa verba, mortem contemnere, adde omīssa ab amanuensi interpretis,  
 Beati inquit, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur, vel vt nonnulli, qui Euangelia  
 transponunt, Beati inquit, quos, &c. 578, 50. fructuumque perceptiones, κατὰ μῶν ἐολαφὸ ἰμπακτὸ manumittebantur serui  
 apud Romanos, de qua re vide P. Leopardum l. 6. c. 9. Emendat. & manumissiones verte.

FINIS.















